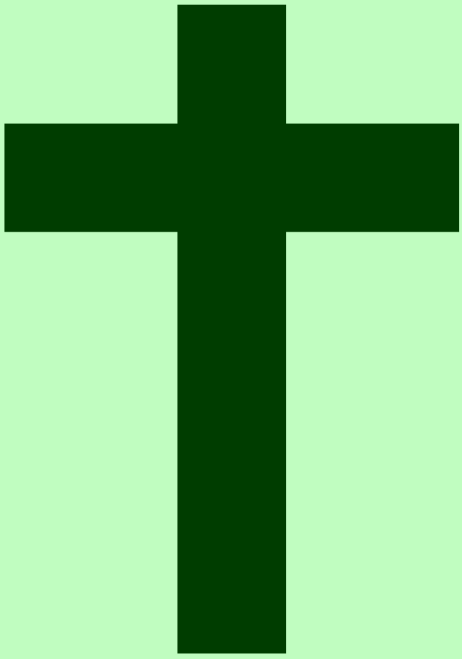
Mukḙeddes Kalam
(yəngi yezikḙ)

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Muḳeddes Kalam (yəngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 26 Aug 2023 from source files dated 12 Sep 2021
b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilix 1
Misirdin qiķix 86
Lawiylar 171
Qəl-bayawandiki səpər 221
Ķanun xərḥi 285
Yəxua 343
Batur Ḥakimlar 383
Rut 425
Samu'il «1» 432
Samu'il «2» 477
Padixaḥlar «1» 518
Padixaḥlar «2» 569
Tarih-təzkirə «1» 617
Tarih-təzkirə «2» 662
Əzra 713
Nəḥəmiya 730
Əstər 755
Ayup 767
Zəbur 840
Pənd-nəsiḥətlər 1000
Ḥekmət toplioɣuqi 1050
Küylərning küyi 1065
Yəxaya 1082
Yərəmiya 1232
Yərəmiyaning yioɣa-zarliri 1335
Əzakiyal 1347
Daniyal 1432
Ḥoxiya 1462
Yo'el 1485
Amos 1492
Obadiya 1508
Yunus 1511
Mikaḥ 1515
Naḥum 1529
Ḥabakkuk 1535
Zəfaniya 1543
Ḥagay 1550
Zəkəriya 1555
Malaki 1574
Matta 1580
Markus 1657
Luķa 1704
Yuḥanna 1785
Rosullarning paaliyətliri 1846
Rimliķlaroɣa 1914

Korintlikləroŋa «1» 1948
Korintlikləroŋa «2» 1976
Galatiyalikləroŋa 1996
Əfəsuslukləroŋa 2010
Filippilikləroŋa 2022
Kolossiliklərgə 2031
Tesalonikalikləroŋa «1» 2039
Tesalonikalikləroŋa «2» 2045
Timotiyoŋa «1» 2050
Timotiyoŋa «2» 2060
Titusqa 2067
Filemonoŋa 2071
Ibraniyaroŋa 2073
Yaqup 2098
Petrus «1» 2108
Petrus «2» 2120
Yuḫanna «1» 2127
Yuḫanna «2» 2137
Yuḫanna «3» 2139
Yəḫuda 2141
Wəḫiy 2145

Yaritilix

Hudaning aləmni yaritixi

1 Muķəddəmdə Huda asmanlar bilən zeminni yaratti. □ ■ 2 U qaoɣda yər bolsa
xəkilsiz wə ķupķuruķ ḥaləttə boldi; ķarangoɣuluķ qongķur sularning yüzini ķaplidi;
Hudaning Roḥi qongķur sular üstidə lərzan pərwaz ķilatti.□
3 Huda: «Yoruķluķ bolsun!» dewidi, yoruķluķ pəyda boldi. 4 Huda yoruķlukning
yahxi ikənlikini kərdi; Huda yoruķluķ bilən ķarangoɣulukni ayridi. 5 Huda
yoruķlukni «kündüz», ķarangoɣulukni «keqə» dəp atidi. Xu təriķidə kəq bilən səḥər
ətti, bu tunji kün boldi.□
6 Andin Huda: — Sularning arilikida bir boxluķ bolsun wə sular *yuķiri-təwən* ikkigə
ayrilip tursun, dedi.□ ■ 7 Xuning bilən Huda bir boxluķ ḥasil ķilip, sularni boxlukning
astioɣa wə boxlukning üstigə ayriwətti; ix ənə xundaķ boldi.□ ■ 8 Huda bu boxlukni
«asman» dəp atidi. Xu təriķidə kəq bilən səḥər ətti, bu ikkinqi kün boldi.
9 Andin Huda: «Asmanning astidiki sular bir yərgə yioɣilsun, ķuruķ tupraķ
kərünsun!» dewidi, dəl xundaķ boldi.■ 10 Huda ķuruķ tupraķni «yər», yioɣiloɣan
sularni bolsa «dengizlar» dəp atidi. Huda bularning yahxi boloɣanlikini kərdi.
11 Andin Huda yənə: «Yər ḥərhil əsümlüklərni, urukluķ otyaxlarni, mewə beridioɣan
dərəhlərni türliri boyiqə əzidə ündürsun! Mewilərning iqidə urukliri bolsun!»
dewidi, dəl xundaķ boldi; 12 yərdiki əsümlüklərni, yəni uruķ qiķidioɣan otyaxlarni əz
türliri boyiqə, mewə beridioɣan, yəni mewilirining iqidə urukliri boloɣan dərəhlərni
əz türliri boyiqə ündürdi. Huda bularning yahxi boloɣanlikini kərdi. 13 Xu təriķidə
kəq bilən səḥər ətti, bu üqinqi kün boldi.
14 Huda yənə: «Kündüz bilən keqini ayrip berix üqün asmanlarda yoruķluķ jisimlar
bolsun. Ular künlər, pəsillar wə yillarni ayrip turuxķa bəlgə bolsun;■ 15 ular
asmanlarda turup nur qiķaroɣuqi bolup, yər yüzigə yoruķluķ bərsun!» dewidi,
dəl xundaķ boldi.■ 16 Huda ikki qong nur qiķaroɣuqi jisimni yaratti; qong nur
qiķaroɣuqini kündüzni baxķuridioɣan, kiqik nur qiķaroɣuqni keqini baxķuridioɣan
ķildi. Ḥəmdə yənə yultuzlarnimu yaratti. 17-18 Huda bularni yərgə yoruķluķ
berip, kündüz bilən keqini baxķurup, yoruķluķ bilən ķarangoɣulukni ayrisun dəp
asmanlarning gümbizigə orunlaxturdi. Huda buning yahxi boloɣanlikini kərdi. 19 Xu
təriķidə kəq bilən səḥər ətti, bu tətinqi kün boldi.
20 Huda yənə: «Sularda mioɣ-mioɣ janiwarlar bolsun, uqar-ķanatlar yərning üstidə,
asman boxluķida uqsun» dedi.

□ **1:1** **«Huda» —** Ibraniy tilida «Əloḥim» deyilidu. Bu tooɣruluķ «Təbirlər»ni kərüng. **«Asmanlar»** — Muķəddəs Kitab boyiqə üq ķatlam asman bar; birinqi ķat asman «atmosfera», ikkinqi ķat asman «aləm boxluķi», üqinqi ķat asman Hudaning ərxidur. Xunga «asman» kəp yərlərdə «asmanlar» deyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zəb. 33:6; 89:11; 136:5-6; Ros. 14:15; Ibr. 11:3 □ **1:2** **«boldi» —** Bəzi tərjimilərdə «idi» yaki «turatti» dəp elinoɣan. Alimlarning bu ayət üstidiki üq hil ķarixi tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. **«qongķur sular»** — dengiz-okyanlarni kərsitidu. **«ķaplidi»** — yaki «ķaplioɣanidi». **«lərzan pərwaz ķilatti»** — muxu ḥalətni ibraniy tilida «(tuhum besiwatķan) kürük tohudək ḥaləttə turidu» dəp qüxünüxkimu bolidu. □ **1:5** **«kəq bilən səḥər» —** «tunji küni»də «kəq bilən səḥər» boloɣanikən, undaķta «tunji kün» adəttiki bir künni, yəni 24 saətlik bir künni kərsətgən boluxi mumkin. Adəttə Muķəddəs Kitabtiki barlik hatirilərdə, xundaķla bügüngə ķədər ibraniylarda «kün»ning bexi kəq yaki ahxam bilən baxlinidu degən ķarax bar. □ **1:6** **«bir boxluķ» —** ibraniy tilida «yeyiloɣan bir nərsə». ■ **1:6** Zəb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pənd. 8:28; Yəx. 42:5; Yər. 10:12; 51:15 □ **1:7** **«sularning ayrilixi» —** bu tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azraķ tohtilimiz. ■ **1:7** Zəb. 33:7; 136:6; Pənd. 8:24; Zəb. 148:4 ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zəb. 24:2; 136:6 ■ **1:14** Zəb. 136:7 ■ **1:15** Ķan. 4:19; Yər. 31:35

21 Xundaq qilip Huda sudiki qong-qong məhluqlarni, xundaqla sularda mioŋ-mioŋ
janiwarlarni øz türliri boyiqə wə ḫərhil uqar-qanatlarni øz türliri boyiqə yaratti.
Huda buning yahxi boloŋanliqini kərdi.□ 22 Huda bu janliqlaroŋa bəht-bərikət ata
qilip: «Nəsillinip, køpiyip, dengiz sulirini toldurunglar, uqar-qanatlarmu yər yüzidə
awusun» dedi.■ 23 Xu təriqidə kəq bilən səḫər øtti, bu bəxinqi kün boldi.
24 Huda yənə: «Yər janiwarlarni øz türliri boyiqə qiqarsun — mal-qarwilarni,
əmüligüqi janiwarlarni wə yawayi ḫaywanlarni øz türliri boyiqə apiridə qilsun» —
dewidi, dəl xundaq boldi. 25 Xundaq qilip Huda yərdiki yawayi ḫaywanlarni øz türliri
boyiqə, mal-qarwilarni øz türliri boyiqə wə yər yüzidə əmüligüqi barliq janiwarlarni
øz türliri boyiqə yaratti. Huda buning yahxi boloŋanliqini kərdi. 26 Andin Huda:
«Øz sürət-obrazimizda, Bizgə ohxaydioŋan qilip insanni yaritayli. Ular dengizdiki
beliqlaroŋa, asmandiki uqar-qanatlaroŋa, barliq mal-qarwilaroŋa, pütkül yər yüzigə
wə yər yüzidiki barliq əmiligüqi janiwarlaroŋa igidarqiliq qilsun» dedi.□
27 Xundaq qilip, Huda insanni Øz sürət-obrazida yaratti;
Uni Øzining süritidə yaratti;
Ularni ərkək-qixi qilip yaratti.■
28 Huda ularoŋa bəht-bərikət ata qilip: «Silər nəsillinip, køpiyip, yər yüzini toldurup
boysundurunglar; dengizdiki beliqlar, asmandiki uqar-qanatlaroŋa, xuningdək yər
yüzidə yüridioŋan ḫərbir ḫaywanlaroŋa igidarqiliq qilinglar» dedi.■ 29 Andin Huda
yənə: «Mana, Mən pütkül yər yüzidiki uruqluq otyaxlar bilən uruqluq mewə
beridioŋan ḫərbir dərəhlərni silərgə ozuqluq bolsun dəp bərdim;■ 30 xundaqla
yərdiki barliq janiwarlar bilən asmandiki barliq uqar-qanatlar wə yər yüzidə
barliq əmiligüqilərgə, yəni barliq jan-janiwarlaroŋa ozuqluq bolsun dəp barliq gül-
giyaḫlarni bərdim» dewidi, dəl xundaq boldi.■ 31 Huda yaratqanlirining ḫəmmisigə
səpselip qaridi, wə mana bularning ḫəmmisi naḫayiti yahxi boloŋanidi. Xu təriqidə
kəq bilən səḫər øtti, bu altinqi kün boldi.■

2

1 Xundaq qilip asman bilən zemin, pütkül məwjudatliri bilən qoxulup yaritilip boldi.□
2 Huda yəttinqi künigiqə qilidioŋan ixini tamamlidi. U yəttinqi küni barliq yaritix
ixini tohtitip aram aldi.□ ■ 3 Yəttinqi küni Huda barliq yaritix ixliridin aram aloŋan
kün boloŋanliqi üqün, xu künni bəhtlik kün qilip, uni «muqəddəs kün» dəp bekitti.□

«Asman-zeminning tarihliri» {*2:4-4:26*} •••• *Erəm baoŋ — Adəm'atini yaritix jəryani*

□ **1:21 «qong-qong məhluqlar» —** bu səz gaḫi wakitlarda «əjdiḫa»ni bildüridu. ■ **1:22** Yar. 8:17. □ **1:26 «Hudaning sürət-obrazida bolux» —** bu tooŋruluq wə «Hudaoŋa ohxaydioŋan qilinix», xundaqla Hudaning bu ayəttə «Biz, Bizning» degini tooŋruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Əf. 4:24; Kol. 3:10. ■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zəb. 104:14, 15 ■ **1:30** Zəb. 104:13-14 ■ **1:31** Qan. 32:4; Mar. 7:37. □ **2:1 «pütkül məwjudatlar» —** ibraniy tilida «barliq qoxunliri». Bu səz, xübḫisizki, barliq janiwarlarnila əməs, asmandiki barliq yultuzlar wə kerub-pərixtilərnimu øz iqigə alidu. □ **2:2 «aram aldi» —** Hudaning «aram elix»i tooŋruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **2:2** Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4. □ **2:3 «muqəddəs kün» —** «Muqəddəs Kitab»ta, «muqəddəs» degən səz «Hudaoŋa məhsus ataloŋan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloŋan», «Hudaoŋila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu.

4 Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratḳan künidə, asman-zeminning
yaritilix jəryanining tarihliri mundaḳ: —□ 5 Zeminda tehi ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq
otyax ünmigənidi; qünki Pərwərdigar Huda yər yüzigə ḥəl-yeoɣin yaoɣdurmioɣanidi,
xundaḳla yər teriydioɣan adəmmu yoḳ idi.□ 6 Lekin yərdin bulaḳ süyi qiḳip,
tamam yər yüzini suoɣardi.□ 7 Andin Pərwərdigar Huda adəmni yərning topisidin
yasap, ḥayatliḳ nəpəsini uning burnioɣa püwlidi; xuning bilən adəm tirik bir jan
boldi.□ ■ 8 Andin keyin Pərwərdigar Huda məxriḳ tərəptə Erəm degən jayda bir baoɣ
bina ḳilip, yasioɣan adəmni xu yərgə orunlaxturdi.□ 9 Pərwərdigar Huda yərdin
kəzni ḳamlaxturidioɣan qiraylik, *mewiliri* yeyixlik ḥərhil dərəhni ündürdi; u yənə
baoɣning otturisida «ḥayatliḳ dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ni
ündürdi.□ ■ 10 Baoɣni suoɣirixḳa Erəmdin bir dərya eḳip qiḳti; andin bəlünüp, tət
eḳin boldi. 11 Birinqi eḳinning nami Pixon bolup, altun qiḳidioɣan pütkül Ḥawilaḥ
zeminini aylinip ətidu. 12 Bu yurtning altuni naḥayiti esil idi; xu yərdə puraḳliḳ
dewirḳay bilən aḳ ḥeḳiḳmu qiḳidu.□ 13 Ikkinqi dəryaning nami Gihon bolup, pütkül
Kux zeminini aylinip ətidu. 14 Üqinqi dəryaning nami Dijlə bolup, Axurning xərḳidin
eḳip ətidu, tətinqi dəryaning nami Əfrat idi.□

15 Pərwərdigar Huda adəmni elip Erəm beoɣioɣa ixləp, pərwix ḳilsun dəp uni xu
yərgə ḳoyup ḳoydi.□ 16 Pərwərdigar Huda adəmgə əmr ḳilip: baoɣdiki ḥərbir dərəh
mewiliridin halioɣiningqə yə; 17 əmma «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ning
mewisidin yemigin; qünki uningdin yegən kününgdə jəzmən əlisən, — dedi.

Ḥawa'anining yaritilixi

18 Andin Pərwərdigar Huda yənə səz ḳilip: — Adəmning yaloɣuz turuxi yahxi əməs;
Mən uningoɣa mas kelidioɣan bir yardəmqi ḥəmrahni yasap berəy, — dedi.□
19 Pərwərdigar Huda tupraḳtin daladiki barliḳ janiwarlar bilən asmandiki ḥəmmə
uqar-ḳanatlarni yasioɣanidi; ularoɣa adəmning nemə dəp at ḳoyidioɣanliḳini bilix
üqün, U ularni adəmning aldioɣa kəltürdi. Adəm ḥərbir janiwaroɣa nemə dəp at
ḳoyoɣan bolsa, uning eti xu bolup ḳaldi. 20 Bu təriḳidə adəm ḥəmmə mal-qarwilaroɣa,

---

□ **2:4 «Pərwərdigar»** — muxu kitabta elinoɣan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaḥwəḥ» degənning tərjimisidur. «Yaḥwəḥ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloɣuqi», «Özüm bardurmən», «Əḥdisidə mənggü turoɣuqi Huda» degənni bildüridu. Bu tooɣruluḳ yənə munasiwətlik təbirlərni kərüng. **«Asman--zeminning yaritilix jəryanining tarihliri mundaḳ»** — ibraniy tilida: «asman-zeminlarning dəwr-tarihliri mundaḳ boldi». «Kirix səz»imizdə eytḳinimizdək, «Aləmning Yaritilixi» degən kitabta on bir «tolidot» («tarih») bolup, ḥərbiri «bular palanqi-pokunqi dəwrining tolidoti (tarihi)...» degən səzlər bilən baxlinidu. Bu yərdə bayan ḳiliniwatḳini tarihning birinqisidur (2:4-4:26). «Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratḳan küni» degən muxu yərdə bəlkim 24 saətlik bir kün əməs, bəlki 2:4-4:26də bayan ḳilinoɣan pütkül məzgilni kərsətsə kerək. □ **2:5 «ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq otyax ünmigənidi»** — bu jümlidə bəlkim Erəm beoɣida alaḥidə boloɣan əḥwal kəzdə tutuloɣan boluxi mumkin. □ **2:6 «bulaḳ süyi»** — yaki «birhil tuman». □ **2:7 «Adəm» wə «topa»** — ibraniy tilida «topa» wə «adəm» degən səzning tələppuzi yeḳin; u yənə «ḳizil» degən səz bilən munasiwətlik (Ottura Xərḳtə topa ḳiziloɣa mayil bolidu). ■ **2:7** 1Kor. 15:45, 47. □ **2:8 «Erəm»** — ibraniy tilida «Edən». Mənisi «ləzzət», «ḥuzur». □ **2:9 «Ḥayatliḳ dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»** — bu dərəhlər tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:9** Wəḥ. 2:7. □ **2:12 «dewirḳay»** — yaki «mərwayit». □ **2:14 «Dijlə»** —ibraniy tilida «Ḥiddəkəl». **«Axur»** —Asuriyəning ḳədimki nami. □ **2:15 «pərwix ḳilsun»** —ibraniy tilida «pərwix ḳilix» muxu yərdə yənə «ḳooɣdax, mudapiə ḳilix, ḳarax» degən mənini əz iqigə alidu. Enikki, insanning əmgək-hizmət ḳilixi insanning gunaḥkar boloɣanliḳining nətijisi əməs, bəlki Huda insanlaroɣa ata ḳiloɣan birhil bəht-bərikəttur. Biraḳ insanlarning gunaḥḳa petip ḳaloɣandin keyinki ḳiloɣan əmgiki bək japaliḳ bolidu. □ **2:18 «uningoɣa mas kelidioɣan»** — yaki «əzigə ohxax». **«yardəmqi ḥəmraḥ»** — bu səz ḥərgiz ayal kixining ər kixidin məlum tərəptə təwən turidioɣanliḳini kərsətməydu. Qünki Muḳəddəs Kitabtiki bəzi yərlərdə Huda Özining insanoɣa «yardəmqi» bolidioɣanliḳi kərsitilidu (məsilən, «Zəb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4də).

asmandiki uqar-ƙanatlaroƣa wə daladiki ḥərbir janiwarlaroƣa at ƙoydi; wəḥaləṅki, adəm əzigə mas kelidioƣan ḥeqbir yardəmqi ḥəmraḥ uqratmidi.
21 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmgə bir ƙattiƙ uyƙu saldi; u uhlap ƙaldi. U uhlawatƙanda, U uning biƙinidin bir az elip, andin uning ornini ət-gəx bilən etip ƙoydi.□ 22 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmning biƙinidin aloƣan xu ƙisimdin bir ayalni yasap, uni adəmning ƙexioƣa əkəldi.■ 23 Adəm'ata huxal bolup: — Mana bu səngəklirimdiki səngək, etimdiki ət boloƣaq, «ayal» dəp atalsun; qünki u ərdin elinoƣandur, — dedi.□ ■
24 Xuning üqün ər kixi ata-anisidin ayrilip, əz ayalioƣa baoƣlinip bir bolup, ikkisi bir tən bolidu.□ ■
25 Adəm'ata bilən ayali ḥər ikkisi yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti.□ ■

3

Adəm'atining Hudaning əmrigə hilaplik ƙilixi

1 Yər yüzidə yilan Rəb Pərwərdigar yaratƙan daladiki ḥaywanlarning ḥəmmisidin ḥiyligər idi. U ayaldin: — Huda rasttinla baoƣdiki dərəhlərning ḥeqƙaysisining mewisidin yemənglar, dedimu? — dəp soridi.□
2 Ayal yilanoƣa jawab berip: — Baoƣdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu.
3 Əmma baoƣning otturisidiki dərəhning mewisi tooƣrisida Huda: «Buningdin yemənglar, ƙolmu təgküzmənglar, bolmisa əlisilər» degən, dedi.□
4 Yilan ayaloƣa: — Undaƙ əməs! Ḥərgiz əlməysilər!■ 5 Bəlki silər uni yegən kününglarda, Huda kəzünglarning eqilip, Hudaoƣa ohxax yahxi bilən yamanni bilidioƣan bolup ƙalidioƣanliƙinglarni bilidu, — dedi.■
6 Ayal dərəhning *mewisining* yeməklik üqün yahxiliƙini, uning kəzni ƙamlaxturidioƣanliƙini kərüp, ḥəmdə dərəhning adəmni əƙillik ƙilidioƣan jəlpkarliƙini kərüp, mewidin yedi wə uningdin yenida turoƣan erigimu bərdi; umu yedi. □ ■ 7 Yeyixi bilənla ḥər ikkisining kəzliri eqilip, əzlirining yalingaq ikənlikini bilip, ənjür yopurmaƙlirini elip bir-birigə ulap tikip, əzlirigə yapƙuq ƙilip tartti.

□ **2:21 «biƙinidin bir az elip»** — yaki «bir tal ƙowuroƣisini elip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23 «ayal»** — ibraniy tilida: «ixxaḥ», «ər kixi» «ix» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzlər ərəbqə «insan» wə «nisa» degən səzlər bilən munasiwətlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Əf. 5:30,31. □ **2:24 «baoƣlinix»** — ibraniy tilida: «baoƣlinix» degən bu səzning mənisi «yilim bilən qaplinix» degəngə yeƙindur. **«bir tən»** — yaki: «bir ət». **«bir tən bolidu»** — yaki: «bir tən boluxioƣa tooƣra kelidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Əf. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti»** — bu muḥim ayət tooƣruluƙ biz «ƙoxumqə səz»imizdə azraƙ tohtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1 «yilan… dəp soridi»** — bizdə guman yoƙki, yilanni ixlitip səz ƙiloƣuqi Xəytan idi («Wəḥ.» 12:9, 20:2ni kərüng). Oƙurmənlər xuni bayƙayduki, Xəytan «Huda» degini bilən, «Rəb» yaki «Pərwərdigar» degən namlarni ƙət'iy ixlətməydu. U ayaldin soal sorioƣanda Hudaning eytƙan səzidiki «halioƣiningqə» degən səzni qiƙiriwetidu. □ **3:3 «Baoƣdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu»** — Ḥawa'animiz Hudaning tapilioƣinini eytƙanda, birinqidin «halioƣiningqə» degən səzni deyixni untup ƙaloƣan, ikkinqidin Hudaning səzigə: «ƙol təgküzmənglər» degənni ƙoxup ƙoyidu (2:4). Lekin Ḥawa'animiz muxu səzlərni biwasitə Hudadin angliƣan əməs, eri Adəm'atimiz uningoƣa tooƣra yətküzüxi kerək idi; xunga bu hataliƙning məs'uliyiti Adəm'atimizdimu boluxi mumkin. Yənə dikƙət ƙilimizki, gərqə «baoƣning otturisida» ikki dərəh bolsimu, Ḥawa'animiz pəƙət «baoƣning otturisidiki dərəh» dəp, birla dərəhni tiloƣa alidu. Uning kəngli alliƙaqan xu dərəhkə məptun bolup ƙaloƣan boluxi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yḥ. 8:44. □ **3:6 «Ayal … kərdi»** — Ḥawa'ana uqrioƣan azduruluxni Məsiḥ Əysa uqrioƣan sinaƙ bilən selixtursaƙ ularda ohxax üq amil məwjut — «Luƙa» 4:1-14 wə «1Yuḥ.» 2:16ni kərüng. Injil boyiqə Ḥawa'animiz aldinip ƙaloƣuqi, toluƙ gunaḥ sadir ƙiloƣuqi Adəm'atimizdur; qünki u ḥeq ƙarxiliƙ kərsətməy, bilip turup xu mewidin yedi («1Tim.» (1)» 2:14ni kərüng). Adəm'atimiz Ḥawa'anining yenida boloƣini bilən, yənila uni mewini yeyixtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12, 14-21; 1Tim. 2:14.

8 Kün salkinlioɣanda, ular Pərwərdigar Hudaning baoɣda mangoɣan xəpisini anglap
kelip, adəm ayali bilən Pərwərdigar Hudaning ħazir boloɣinidin kəqip baoɣdiki
dərəhlərning arisioɣa yoxurunuwaldi.□ 9 Lekin Pərwərdigar Huda towlap adəmni
qakirip uningoɣa: Sən nədə? — dedi.
10 Adəm'ata jawab berip:
— Mən baoɣda xəpəngni anglap, yalingaq turoɣinim üqün korkup ketip, yoxuruni-
waldim, — dedi.
11 *Huda* uningoɣa: — Yalingaq ikənlikingni sanga kim eytti? Mən sanga yemə, dəp
əmr kiloɣan dərəhning mewisidin yedingmu-ya? — dedi.
12 Adəm jawab berip: — Sən manga ħəmraħ boluxka bərgən ayal dərəhning
mewisidin manga bərgənidi, mən yedim, — dedi.
13 Pərwərdigar Huda ayaloɣa: — Bu nemə kiloɣining? — dedi. Ayal jawab berip: —
Yilan meni aldap azdursa, mən yəp saptimən, — dedi. ■

Hudaning yilan, Adəm'ata wə Ħawa'anini jazalixi

14 Pərwərdigar Huda yilanoɣa mundak dedi: — «Bu kiloɣining üqün,
Sən ħəmmə mal-qarwilardin,
Daladiki barlik ħaywanatlardin bəkrək lənətkə kalisən;
Korsiking bilən beoɣirlap mengip,
Ömrüngning barlik künliridə topa yəysən.□
15 Wə mən sən bilən ayalning arisioɣa,
Sening nəsling bilən ayalning nəslining arisioɣa əqmənlik salimən;
U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu,
Sən kopup uning tapinini *qekip* zəhimləndürisən».□ ■
16 Andin Huda ayaloɣa: — «Sening ħamilidarlikingning japa-muxəkkətlirini
köpəytimən;
Sən kattik toloɣak iqidə boxinisən;
Sən eringdin üstün turuxka ħəwəs kilsangmu,
U üstüngdin hojilik kilidu» — dedi.□ ■
17 Andin U Adəm'atioɣa: — «Sən ayalingning səzigə kulak selip,
Mən sanga yemə, dəp əmr kiloɣan dərəhtin yegining tüpəylidin,
Sening tüpəylingdin yər-turak lənitimgə uqraydu;
Ömrüngning barlik künliridə pəkət japalik ixləpla, andin uningdin ozukinisən.□

□ **3:8 «kün salkinlioɣanda»** — yaki «künning salkin xamal wakɣtida». «Künning salkinlixix wakɣti» Ottura Xərkɣtə kəqkurun baxlinidu. ■ **3:13** Wəħ. 12:13. □ **3:14 «Pərwərdigar Huda yilanoɣa mundak dedi»** — Huda yilandin ħeqkandak soal sorimaydu. **«bəkrək lənətkə kalisən»** — baxka birhil tərjimisi: «pəkət sənla xu lənətlərgə kalisən...». Əmma Adəm'atimizning gunaħi üqün barlik jan igiliri lənətkə kelip əlidu; xunga biz 3:14diki tərjimini tooɣra dəp karaymiz. **«Topa yəysən»** — Yilanlarning ozuki topa əməs, əlwəttə, birak ular ħərdaim ozuk yegəndə topa yeməy kalmaydu. Bu ix yilanning pəslәstürülgənlikini, nomuska kalduruloɣanlikini təkitləydu. □ **3:15 «U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu»** — ayalning nəsli xundak kilidu. **«U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu, sən kopup uning tapinini qekip zəhimləndürisən»** — muxu bexarəttə kərsitilgən ix xuki, ayal kixining nəsli Xəytanning bexini puti bilən dəssəp yanqioɣanda, Xəytanmu uningoɣa ħujum kilip tapinini yarilanduridu. Bu bexarətni dunyaoɣa kelidioɣan Kutkuzoɣuqi tooɣruluk, dəp ixinimiz. Buning üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15. □ **3:16 «Ħamilidarlikingni. ... köpəytimən»** — insan əlidioɣan kilinoɣaqka, ayal kixi köprək bala tuoɣuxi kerək. **«Sən eringdin üstün turuxka ħəwəs kilsangmu, u üstüngdin hojilik kilidu»** — baxka birhil tərjimisi: «Xundakɣtimu, eringgə küqlük ixtiyak baoɣlaysən wə u seni baxkuridu». Əmma Hudaning muxu ħəkümi bilən gunaħ tüpəylidin ər-ayal arisida ziddiyət wə kürəx pəyda boldi, degənliktur, dəp karaymiz. Ohxax peillarni ixlətkən, ohxax xəkillik bir jümlə 4:7də tepilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:6. □ **3:17 «ayalingning səzigə»** — ibraniy tilida «ayalingning awazioɣa». **«... dərəhtin yegining tüpəylidin»** — əlwəttə, Adəm'atining bu dərəhning mewisini yeyixini kərsitidu. Əsliy tekist ibraniy tilida «dərəhtin» dəp elinidu.

18 Yər sanga tikən bilən ⱪamoɣaⱪ ündüridu;
Xundaⱪtimu sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən.□
19 Taki sən tupraⱪⱪa ⱪaytⱪuqə yüz-kəzüng tərgə qümgəndə, andin nan yeyələysən;
Qünki sən əsli tupraⱪtin elinoɣansən;
Sən əslidə topa boloɣaq,
Yənə topioɣa ⱪaytisən» — dedi.
20 Uning ayali barliⱪ jan igilirining anisi bolidioɣini üqün adəm uningoɣa «Ḥawa» dəp at ⱪoydi.□

21 Pərwərdigar Huda Adəm'ata bilən uning ayalioɣa ḥaywan teriliridin kiyim ⱪilip kiydürüp ⱪoydi.□ ■

Adəm'ata bilən Ḥawa'anining Erəm baoɣdin ⱪooɣlinixi

22 Pərwərdigar Huda səz ⱪilip: — Mana, adəm Bizlərdin birigə ohxap ⱪaldi, yahxi bilən yamanni bildi. Əmdi ⱪolini uzitip ḥayatliⱪ dərihidin elip yəwelip, ta əbədgiqə yaxawərməsliki üqün *uni tosuximiz kerək*, dedi.□
23 Xuning bilən Pərwərdigar Huda uni Erəm baoɣdin ⱪooɣlap qiⱪiriwətti; xundaⱪ ⱪilip uni yərgə ixləydioɣan, yəni əzi əsli apiridə ⱪilinoɣan tupraⱪⱪa ixləydioɣan ⱪilip ⱪoydi.
24 Adəmni ⱪooɣliwetip, ḥayatliⱪ dərihigə baridioɣan yolni muḥapizət ⱪilix üqün, u Erəm beoɣining məxriⱪ təripigə kerublarni wə tət tərəpkə pirⱪiraydioɣan yalⱪunluⱪ bir xəmxərni ⱪoyup ⱪoydi.□

4

Ⱪabil bilən Ḥabil

1 Adəm'ata ayali Ḥawa bilən billə boldi; Ḥawa ḥamilidar bolup Ⱪabilni tuoɣup: «Mən bir adəmgə igə boldum — U Pərwərdigardur!» — dedi.□
2 Andin u yənə Ⱪabilning inisi Ḥabilni tuoɣdi. Ḥabil padiqi boldi, Ⱪabil bolsa teriⱪqi boldi.□ 3 Bekitilgən xundaⱪ bir waⱪit-saəttə xundaⱪ bir ix boldiki, Ⱪabil tupraⱪning ḥosulidin Pərwərdigaroɣa ḥədiyə kəltürdi.□ 4 Ḥabilmu padisidin ⱪoylirining tunjiliridin, yəni ularning yeoɣidin ḥədiyə sundi. Pərwərdigar Ḥabilni wə uning

□ **3:18 «Sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən» —** Nuḥ pəyoɣəmbərning dəwrigiqə insanlaroɣa pəⱪət ziraət-otyax (gəxni əməs) yeyixkə ruhsət idi (1:29ni kərüng). □ **3:20 «Ḥawa» —** ibraniy tilidiki «ḥayatliⱪ» degən səz bilən aḥangdax. Adəm'atining bu səzliri bexarətlik idi; qünki Ḥawa'ana tehiqə bala tuoɣmioɣanidi. □ **3:21 «Ḥaywan teriliri» —** bu terilərni ixlitix üqün məlum gunaḥsiz ḥaywanatlar ɵlüxi kerək. Bu bəlkim birinqi ⱪurbanliⱪlar boluxi mumkin. Hudaning Adəm'ata wə Ḥawa'animizoɣa eytⱪan səzliri wə ⱪiloɣan muamilisi tooɣruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizdə azraⱪ tohtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22 «Bizlər» —** tooɣruluⱪ yənə «ⱪoxumqə səz»imizni (1:26 tooɣruluⱪ) kərüng. **«Uni tosuximiz kerək» —** muxu səzlər əyni tekisttə yoⱪ. □ **3:24 «Kerublar» —** bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yuⱪiri dərijilik pərixtilər yaki məhluⱪlar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni kərüng. □ **4:1 «Adəm'ata ayali Ḥawa bilən billə boldi» —** ibraniy tilida «Adəm'ata ayali Ḥawani tonidi» bilən ipadilinidu. **«Ⱪabil» —** ibraniy tilida «Ⱪayin» yaki «Kayin» deyilidu. «Ⱪayin» degən isim ibraniy tilida «igə boldum» degən səz bilən aḥangdax. **«Mən bir adəmgə igə boldum — u Pərwərdigardur!» —** baxⱪa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigarning yardimi bilən bir ooɣuloɣa igə boldum». Əyni tekist «Mən bir adəmgə igə boldum — Pərwərdigar!» degən məzmundidur. Bizningqə Ḥawa'animiz «Hudaning Ⱪutⱪuzoɣuqi tooɣruluⱪ wədisi ḥazir mən tuoɣⱪan bala bilən əməlgə axuruldi!» dəp oylap ⱪaloɣan bolsa kerək. U naḥayiti tezla Ⱪabilning wədə ⱪilinoɣan Ⱪutⱪuzoɣuqi əməslikini bilip yetidu, əlwəttə. □ **4:2 «Ḥabil» —** ibraniy tilida «ḥəbəl» bolup, mənisi «bir tiniⱪ», «ḥor», «bus» «ḥeqnemə» degəndəktur. Xübḥisizki, bu isim Ḥawa'animiz yaki Adəm'atimizning birhil ümidsizlinixini bildüridu. □ **4:3 «Bekitilgən xundaⱪ bir waⱪit-saəttə» —** ibraniy tilida «künlərning ahirida» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu səzgə ⱪarioɣanda, Huda Ḥabil wə Ⱪabiloɣa Ɵzining ḥuzurioɣa kiridioɣan bir künni bekitip bərgən boluxi mumkin.

sunoɣan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi.□ ■ 5 Lekin Ḳabil wə uning sunoɣiniɣa ḳarimidi. Xu wəjidin Ḳabilning tolimu aqqiḳi kelip, qirayi tutuldi.
6 Xuning bilən Pərwərdigar Ḳabiloɣa: Nemixḳa aqqiḳlinisən? Nemə üqün qiraying tutulup ketidu? 7 Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən? Lekin durus ix ḳilmisang, mana gunaḥ ixik aldida *seni paylap* beoɣirlap yatidu, u seni əz ilkigə almaḳqi bolidu; lekin sən uningdin oɣalip kelixing kerək, dedi.□
8 Ḳabil inisi Ḥabiloɣa: «Daliɣa qiḳip keləyli!» dedi. Dalada xu wəḳə boldiki, Ḳabil inisi Ḥabiloɣa ḳol selip, uni əltürdi.□ ■
9 Pərwərdigar Ḳabiloɣa: Ining Ḥabil nədə? — dəp soridi. U jawab berip: Bilməymən, mən inimning baḳḳuqisimu? — dedi.
10 Huda uningoɣa: — Sən nemə ḳilding? Mana, iningning ḳeni yərdin manga pəryad kətürüwatidu!■ 11 Əmdi iningning ḳolungda təkülgən ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoɣzini aqḳan yərdin ḳooɣlinip, lənətkə uqraysən.□ 12 Sən yərgə ixlisəngmu u buningdin keyin sanga ḳuwwitini bərməydu; sən yər yüzidə sərsan bolup, sərgərdan bolisən, — dedi.■
13 Buni anglap Ḳabil Pərwərdigaroɣa jawab ḳilip: — Mening bu jazayimni adəm kətürəlmigüdək! 14 Mana, Sən bügün meni yər yüzidin ḳooɣliding, mən əmdi Sening yüzüngdin yoxurunup yürimən; yər yüzidə sərsən bolup sərgərdanliḳta yürimən; xundaḳ boliduki, kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!, — dedi.□ ■
15 Lekin Pərwərdigar uningoɣa jawab berip: — Xundaḳ boliduki, kimki Ḳabilni əltürsə, uningdin yəttə ḥəssə intiḳam elinidu, — dedi. Xularni dəp Pərwərdigar Ḳabiloɣa uqrioɣan birsi uni əltürüwətmisun dəp uningoɣa bir bəlgə ḳoyup ḳoydi.
16 Xuning bilən Ḳabil Pərwərdigarning ḥuzuridin qiḳip, Erəmning məxriḳ təripidiki Nod degən yurtta olturaḳlixip ḳaldi.□

Ḳabilning əwladliri — «mədiniyət»ning baxlinixi

17 Ḳabil ayali bilən billə bolup, ayali ḥamilidar bolup Ḥanohni tuoɣdi. U waḳitta Ḳabil bir xəḥər bina ḳiliwatatti; u xəḥərning namini ooɣlining ismi bilən Ḥanoh dəp atidi.□ 18 Ḥanohtin Irad tərəldi, iradtin Məḥuyail tərəldi, Məḥuyaildin Mətuxail tərəldi, Mətuxaildin Ləməh tərəldi.
19 Ləməh əzigə ikki hotun aldi. Birining ismi Adaḥ, yənə birining ismi Zillaḥ idi.□

□ **4:4 «ularning yeoɣi» —** ḳoylarning əng esil ḳismi dəp ḳarilatti. **«Pərwərdigar Ḥabilni uning sunoɣan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar uning əzigə wə uning sunoɣan ḥədiyəsigə ḳaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4. □ **4:7 «Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən?» —** ibraniy tilida «Əgər durus ix ḳilsang, kətürülüx bolmamdu?» deyilidu. Əmdi nemə kətürülidu? Yaki Ḳabilning yüzi yaki elip kəlgən ḳurbanliḳi (tooɣra bolsa) kətürülidu yaki ḳobul ḳilinidu. Yənə bir mumkinqiliki bar tərjimisi xuki: — «Sən (Ḳabil) iningdin yuḳiri (aka süpitigə layiḳ) kətürilisən» degəndək bolidu. **«durus ix ḳilmisang...» —** Nemixḳa Ḳabilning ḥədiyəsi ḳobul ḳilinmidi? «Ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **4:8 «Ḳabil inisi Ḥabiloɣa: «Daliɣa qiḳip keləyli!» dedi» —** əng kona kəqürmilərdə pəḳət «Ḳabil inisi Ḥabil bilən səzlixip turup, dalada...» deyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuḥa. 3:12; Yəḥ. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24. □ **4:11 «aoɣzini aqḳan yərdin ḳooɣlinip...» —** demək: (1) yər-zemin Ḥabilning ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoɣzini aqḳan wə (2) Ḳabil xu zemindin ḳooɣlanoɣan. ■ **4:12** Pənd. 28:17. □ **4:14 «kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!» —** roxənki, xu waḳitta yər yüzidə adəmlər alliḳaqan kəpiyip kətkənidi. «Kimla meni tepiwalsa əltürüwetidu!» — Ḳabil ḳəyərgila barsa xu yərdiki tupraḳ ünməs bolup ḳalidu. U mengiwatḳan bir apəttur, xunga uni kərgənla kixi uni yoḳitixni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16 «Nod» —** mənisi «sərgərdanliḳ», «biaramliḳ». □ **4:17 «Ḳabilning ayali» —** Ḳabilning ayali bəlkim uning singlisi yaki nəwrə singlisi bolsa kerək («Yar.» 5:4ni kərüng). Xu waḳitta yeḳin tuoɣḳanliri bilən nikaḥlinix mən'i ḳilinoɣan əməs; yənə bir tərəptin, bundaḳ nikaḥlinix dəsləpki dəwrlərdə ḥeqḳandaḳ irḳiy (genetikilik) kəmtüklük yaki kesəl kəltürüp qiḳarmaytti. □ **4:19 «Ləməh əzigə ikki hotun aldi» —** bu ərlərning tunji ḳetim ikki ayal elixi idi. Gərqə xu qaoɣda Huda bu tooɣruluḳ biwasitə əmr bərmigən bolsimu, roxənki, U Adəm'atimizoɣa pəḳət bir Ḥawa'animizni yaritip bərgənidi («Mat.» 19:3-6ni kərüng).

20 Adaḫ Yabalni tuoɳdi. U qedirda olturidioɳan kəqmən malqilarning bowisi idi, □
21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu qiltar bilən nəy qaloɳuqilarning bowisi idi.□
22 Zillaḫ yənə Tubal-ḳayin degən bir ooɳulni tuoɳdi. U mis-təmür əswablarni soḳḳuqi idi. Tubal-ḳayinning Naamaḫ isimlik bir singlisi bar idi.
23 Ləməh bolsa ayallirioɳa səz ḳilip:
— «Əy Adaḫ bilən Zillaḫ, səzümni anglanglar!
Əy Ləməhning ayalliri, gepimgə ḳulaḳ selinglar!
Meni zəhimləndürgini üqün mən adəm əltürdüm,
Tenimni zedə ḳiloɳanliḳi üqün bir yigitni əltürdüm.
24 Əgər Ḳabil üqün yəttə ḥəssə intiḳam elinsa,
Ləməh üqün yətmix yəttə ḥəssə intiḳam elinidu!» — dedi.□ ■

Xet bilən Enox

25 Adəm'ata yənə ayali bilən billə boldi. Ayali bir ooɳul tuoɳup, uningoɳa Xet dəp at ḳoyup: Ḳabil Ḥabilni əltürüwətkini üqün Huda uning ornioɳa manga baxḳa bir əwlad tikləp bərdi, dedi.□
26 Xettinmu bir ooɳul tuoɳuldi; u uningoɳa Enox dəp at ḳoydi. Xu waḳittin tartip adəmlər Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilixḳa baxlidi.□

5

Adəm'atining əwladliri — Nuḫ pəyoɳəmbərgiqə
1Tar. 1:1-27

1 Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur: —
Huda insanni yaratḳan künidə, uni Əzigə ohxax ḳilip yaratti.□ ■ 2 U ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip, ularoɳa bəht-bərikət ata ḳilip, yaritiloɳan künidə ularning namini «adəm» dəp atidi.□ ■
3 Adəm'ata bir yüz ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin əzigə ohxaydioɳan, əz sürət-obrazidək bir ooɳul tərəldi; u uningoɳa Xet dəp at ḳoydi. 4 Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɳul-ḳizlar tərəldi.□ ■
5 Adəm'atimiz jəmiy toḳḳuz yüz ottuz yil kün kərüp, aləmdin ətti.
6 Xet bir yüz bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Enox tərəldi.■ 7 Enox tuoɳuloɳandin keyin Xet səkkiz yüz yəttə yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɳul-ḳizlar tərəldi. 8 Xet

---

□ **4:20 «bowisi»** — yaki «piri», «asasqisi» □ **4:21 «Enox»** — yaki «piri», «asasqisi». □ **4:24 «Ləməh bolsa ayallirioɳa səz ḳilip... dedi»** — Ləməhning bu səzlirining hatirilinixidiki məḳsət bəlkim insaniyətning omumən naḫayiti təkəbburlixip, mənmənqilikkə petip kətkənlikini kərsitix üqün boluxi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25 «Xet»** — ibraniy tilida «bekitilgən» yaki «tikləngən» degən mənidə boluxi mumkin. □ **4:26 «Enox»** — «(ajiz) insan» degən mənidə. Bu səz ərəbqidin uyoɳur tilioɳa kirip «insan» bolup ḳaloɳan. «Adəmlər Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilixḳa baxlidi» — bu ibarə Hudaoɳa ibadət-dua ḳilixni bildüridu («Yoel» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni kərüng). □ **5:1 «Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning ikkinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Adəm'atining tolidoti» («Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisi») (5:1-6:8). baxlinidu («tolidot» toɳruluḳ «kirix səz»ni kərüng). **«bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə yənə kelip bəlkim Adəm'ata əzi hatiriləp ḳalduroɳan ḳismining hatimisi boluxi mumkin wə kitabning yengi bir ḳismining, yəni 3-ḳismining baxlinixidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2 «Ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip,...»** — 1-ayəttə insan «uni» deyilidu; 2-ayəttə «ularni» deyilidu. Demək, 1-ayəttə ər-ayalning bir gəwdə ikənliki kərsitilidu; xunga insan «u» deyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ **5:4 Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil əmür kərüp...»** — ibraniy tilida «Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'atining künliri səkkiz yüz yil boldi». Bu babtiki ohxax xəkillik jümlilərning ibraniy tilidiki xəkli xundaḳ. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26.

jəmiy toḳḳuz yüz on ikki yil kün kərüp, aləmdin ətti. 9 Enox toḳsan yaxḳa kirgəndə
uningdin Kenan tərəldi.■ 10 Kenan tuoɣuloɣandin keyin, Enox səkkiz yür on bəx yil
əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi. 11 Enox jəmiy toḳḳuz yüz bəx yil
kün kərüp, aləmdin ətti.
12 Kenan yətmix yaxḳa kirgəndə uningdin Maḥalalel tərəldi. 13 Maḥalalel
tuoɣuloɣandin keyin Kenan səkkiz yüz ḳirik yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 14 Kenan jəmiy toḳḳuz yüz on yil kün kərüp, aləmdin ətti.
15 Maḥalalel atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Yarəd tərəldi. 16 Yarəd tuoɣuloɣandin
keyin Maḥalalel səkkiz yüz ottuz yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɣul-ḳizlar tərəldi.
17 Maḥalalel jəmiy səkkiz yüz toḳsan bəx yil kün kərüp, aləmdin ətti.
18 Yarəd bir yüz atmix ikki yaxḳa kirgəndə uningdin Ḫanoh tərəldi.■ 19 Ḫanoh
tuoɣuloɣandin keyin Yarəd səkkiz yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar
tərəldi. 20 Yarəd jəmiy toḳḳuz yüz atmix ikki yil kün kərüp, aləmdin ətti.
21 Ḫanoh atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Mətuxəlaḥ tərəldi.■ 22 Mətuxəlaḥ
tuoɣuloɣandin keyin Ḫanoh üq yüz yiloɣiqə Huda bilən bir yolda mengip, yənə ooɣul-
ḳizlarni tapti.■ 23 Ḫanohning *yər yüzidə* barliḳ kərgən künliri üq yüz atmix bəx yil
boldi; 24 U Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti; u *tuyuḳsiz kəzdin* oɣayib boldi; qünki
Huda uni Өz yenioɣa elip kətkənidi. □ ■
25 Mətuxəlaḥ bir yüz səksən yəttə yaxḳa kirgəndə uningdin Ləməh tərəldi. 26 Ləməh
tuoɣuloɣandin keyin Mətuxəlaḥ yəttə yüz səksən ikki yil əmür kərüp, uningdin ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 27 Mətuxəlaḥ jəmiy toḳḳuz yüz atmix toḳḳuz yil kün kərüp, aləmdin
ətti.
28-29 Ləməh bir yüz səksən ikki yaxḳa kirgəndə bir ooɣul tepip, uning ismini Nuḥ
atap: — Pərwərdigar tupraḳḳa lənət ḳildi; xunga biz *yərgə* ixliginimizdə ḫəmdə
ḳollirimizning japaliḳ əmgikidə bu bala bizgə təsəlli beridu, — dedi.□ 30 Nuḥ
tuoɣuloɣandin keyin Ləməh bəx yüz toḳsan bəx yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 31 Ləməh jəmiy yəttə yüz yətmix yəttə yil kün kərüp, aləmdin ətti.
32 Nuḥ bəx yüz yaxḳa kirgəndin keyin, uningdin Xəm, Ḫam wə Yafət tərəldi.

6

Hudaning insanlarning rəzillikidin azablinixi

1 Wə xundaḳ boldiki, insanlar yər yüzidə kəpiyixkə baxlioɣanda, xundaḳla ḳizlarmu
kəpləp tuoɣuloɣanda, 2 Hudaning ooɣulliri insanlarning ḳizlirining qiraylikliḳini
kərüp, halioɣanqə tallap, əzlirigə hotun ḳilixḳa baxlidi.□ ■
3 U waḳitta Pərwərdigar səz ḳilip: —

■ **5:9** 1Tar. 1:2. ■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yəḥ. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5. □ **5:24 «Ḫanoh… Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti»** —Ḫanoh bolsa pəyoɣəmbər idi; u Hudaning qüxüridioɣan jazaliri tooɣruluḳ agaḥalanduratti («Yəḥ.» 14-ayətni kərüng). «Ibr.» 11:5nimu kərüng. Uning ooɣlini «Mətuxəlaḥ» dəp atixi bəlkim bexarət boluxi mumkin idi. Qünki «Mətuxəlaḥ»ning mənisi «U əlgəndə, (xu ix) barliḳḳa kelidu!» degən mənidə. Oḳurmənlər ḫesablap kərsə, Mətuxəlaḥ əlgən yili Hudaning jazasi boloɣan topan apiti yər yüzigə qüxkənlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5. □ **5:28-29 «Nuḥ»** — bu isimning mənisi «aram» degənlik bolup, ibraniy tilida «təsəlli» degən səzgə yeḳin kelidu. □ **6:2 «Hudaning ooɣulliri»** — bu tooɣruluḳ tət hil qüxənqə bar: — (1) insan əməs, bəlki ərxtiki bir hil zatlar, pərixtilər yaki roḥlardin ibarəttur. (2) insan əməs, bəlki jinlar yaki yaman roḥlardin ibarəttur. (3) ḫər jəḥəttin adəttiki insanlardin yuḳiri adəmlər, padixaḥ yaki ḫəkümdar. (4) Ḳabilning hudasiz əwladliridək əməs, bəlki Huda yolida mangidioɣan xetning ihlasmən əwladliridur. Biz biriŋi kəzḳaraxta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni kərüng. Buning səwəbini «ḳoxumqə səz»imizdə berimiz. ■ **6:2** Yəḥ. 6-7

— Mening Roḩim insanlar bilən mənggü kürəx ḳiliwərməydu; qünki insan əttur, halas. Kəlgüsidə ularning əmri pəḳət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun! — dedi.□
4 Xu künlərdə (wə xundaḳla keyinki künlərdimu), Hudaning oƣulliri insanlarning ḳizlirining yeniƣa berip, ulardin balilarni tapḳinida, gigantlar yər yüzidə pəyda boldi. Bular bolsa ḳədimki zamanlardiki danglıḳ palwan-baturlar idi.□
5 Pərwərdigar insanning ətküzüwatḳan rəzilliki yər yüzidə kəpiyip kətkənlikini, ularning kənglidiki niyətlirining ḥərḳaqan yaman boluwatḳinini kərdi.□ ■ 6 Xuning bilən Pərwərdigar yər yüzidə adəmni apiridə ḳiloƣiniƣa puxayman ḳilip, kənglidə azablandi. 7 Buning bilən Pərwərdigar: —
Өzüm yaratḳan insanni yər yüzidin yoḳitimən — insandin tartip mal-qarwilaroƣiqə, əmiligüqi ḥaywanlardin asmandiki ḳuxlaroƣiqə, ḥəmmisini yoḳ ḳilimən; qünki Mən ularni yaratḳinimoƣa puxaymən ḳildim, — dedi.
8 Lekin Nuḩ bolsa Pərwərdigarning nəziridə xəpḳət tapḳanidi.

Nuḩning kemə yasixi

9 Nuḩ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —
Nuḩ ḥəḳḳaniy, əz dəwridikilər arisida əyibsiz adəm idi; Nuḩ Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti.□ ■ 10 Nuḩtin Xəm, Ḥam, Yafət degən üq oƣul tərəldi.
11 Pütkül jaḩan Hudaning aldida rəzillixip, ḥəmmə yər zorawanlikḳa tolup kətkənidi.
12 Huda yər yüzigə nəzər seliwidi, mana, jaḩan rəzilləxkənidi; qünki barlıḳ ət igilirining yər yüzidə ḳiliwatḳini yuzuḳqilik idi.□ 13 Xuning bilən Huda Nuḩḳa: —
Mana, aldimoƣa barlıḳ ət igilirining zawalliḳi yetip kəldi; qünki pütkül yər-jaḩanni ularning səwəbidin zorawanlıḳ ḳaplidi. Mana, Mən ularni yər bilən ḳoxup ḥalak ḳilimən. 14 Əmdi sən өzünggə gofər yaoƣiqidin bir kemə yasap, kemining iqidə bəlmə-hanilarni ḳilip, iqi-texini ḳarimay bilən suwa.□ 15 Sən uni xundaḳ yasioƣin:
— Uzunluḳi üq yüz gəz, kəngliki əllik gəz wə egizliki ottuz gəz bolsun.□ 16 Kemining

---

□ **6:3 «Insan əttur» —** «ət» degən ibarə (wə uningoƣa ohxap ketidioƣan baxḳa ibarilər) insanlarning gunaḩliri bilən munasiwətlik ḥalda tiloƣa elinoƣanda, daim degüdək insanlarning gunaḩḳa əsir bolup ḳelixini, yəni өz etidiki ḥəwəs-ixtiyaḳlirioƣa əsir bolup ḳelixini təkitləydu. «Ət» degən səz Muḳəddəs Kitabta muxu yərdə birinqi ḳetim insanning təbiitini kərsətkən. «Rimliḳlaroƣa»diki kirix səznimu kərüng. **«Mening Roḩim insanlar bilən mənggü kürəx ḳiliwərməydu»** — bu jümlining baxḳa birhil tərjimisi: «Mening Roḩim insanlar bilən mənggü yaxawərməydu». Lekin bizningqə Huda bu ayəttə Өz Roḩining adəmning gunaḩini qəkləx üqün uning wijdanida kürəx ḳilidioƣanliḳini kərsətkən boluxi kerək; bu tərjimini aldi-kəynidiki bayanlaroƣa əng muwapiḳ tərjimə dəp ḳaraymiz. Huda adəmning gunaḩlirioƣa qək ḳoyux üqün uning əmrigə qək (120 yax) ḳoyidu («Tesalonikaliḳlaroƣa (2)»)diki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. Oḳurmənlər xuni bayḳayduki, Nuḩtin ilgiri adəmlər birnəqqə yüz yil yaxaytti. «Kəlgüsidə ularning əmri pəḳət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun» degənning baxḳa birhil qüxənqisi: «Birak ularoƣa yənila bir yüz yigirmə yil (topan kəlgüqə) əmür berimən».
□ **6:4 «gigantlar» —** ibraniy tilida «nəfilim» degən səz bilən ipadilinidu. «Nəfilim» degənning əslidiki mənisi «yiḳiloƣanlar» boluxi mumkin. **«danglıḳ palwan-baturlar»** — ular gərqə «palwan-baturlar» bolsimu, ular Hudaning nəziridə intayin rəzil idi (5-ayətni kərüng). □ **6:5 «ḥərḳaqan» —** ibraniy tilida «pütkül künidə». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pənd. 6:14; Yər. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9 «Nuḩ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —» —** muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning üqinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḩning tarihi» yaki «nuḩning tolidoti» (6:9-9:29) baxlinidu («tolidot» tooƣruluḳ «kirix səz»ni kərüng). ■ **6:9** Yar. 5:22. □ **6:12 «ət igiliri» —** bu ibarə Muḳəddəs Kitabta adəttə insanlarni kərsitidu (6:3ning izaḩatinimu kərüng). Bəzi waḳitlarda «ət igiliri» (məsilən, 19-ayəttə) ḥaywanlarni өz iqigə alidu (6:4ni kərüng). **«Barlıḳ ət igilirining ... ḳiliwatḳini yuzuḳqilik idi»** — ibraniy tilida «barlıḳ ət igiliri... өz yolini buzoƣanidi». □ **6:14 «gofər yaoƣiqi» —** yaki «arqa yaoƣiqi». **«kemə»** — muxu yərdə «sanduḳ» degən səz bilən ipadilinidu. Uzunluḳi, kəngliki wə egizliki wə bularning bir-birigə boloƣan nisbiti ḥazirḳi zamandiki əng qong kemilərningkigə ohxap ketidu. Lekin xəkli pəḳət sanduḳtək idi. Səwəbi, xu kemining məḳsiti dengizda mengix əməs, pəḳət ləyləp yürəxtin ibarət idi. □ **6:15 «gəz» —** Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioƣiqə boloƣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi.

pexaywini astiɵa bir oquḳqilik yasa, uning egizliki bir gəz bolsun; ixikini kemining yenifa orunlaxtur; kemini asti, ottura wə üsti ḳilip üq ḳəwət yasa.□
17 Qünki mana, Mən Өzüm asmanning astidiki ḥayatlik tiniḳi barliki ḥərbir ət igisini ḥalak ḳilidiɵan su topanni yər yüzigə kəltürimən; buning bilən yər yüzidiki barlik məhluḳlar tiniḳidin tohtaydu. 18 Lekin sən bilən əḥdəmni tüzimən. Sən өzüng, ooɵulliring, ayaling wə kelinliringni elip birliktə kemigə kiringlar.■ 19 Өzüng bilən təng tirik saḳlap ḳelix üqün, barlik jandarlardin ḥərḳaysisidin bir jüp, yəni ərkikidin birini, qixidin birini kemigə elip kirgin;□ 20 Tirik ḳelix üqün ḳuxlarning ḥərbir türliridin, mal-qarwilarning ḥərbir türliridin wə yərdə өmiligüqi janiwarlarning ḥərbir türliridin bir jüpi ḳexingɵa kiridu. 21 Өzüng wə ularning ozuḳluḳi üqün ḥərhil yeməkliklərdin elip, yeningɵa ɵəmligin, — dedi.
22 Nuḥ xundaḳ ḳildi; Huda өzigə buyruɵan ḥəmmə ixni u bəja kəltürdi.■

7

Topan balasi

1 Pərwərdigar Nuḥḳa mundaḳ dedi: —
«Sən pütün өydikiliring bilən kemigə kirgin; qünki bu dəwrdə aldimda seni ḥəḳḳaniy dəp kərdüm.■ 2-3 Ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin, ḥaram ḥaywanlarning ərkək-qixisidin bir jüptin elip, xuningdək asmandiki uqar-ḳanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin elip, ularning nəslini pütkül yər yüzidə tirik saḳlax üqün өzüng bilən billə əkir.□ ■ 4 Qünki yəttə kündin keyin uda ḳiriḳ keqə-kündüz yər yüzigə yamoɵur yaoɵdurimən; Өzüm yasiɵan ḥəmmə janiwarlarni yər yüzidin yoḳitimən».
5 Xuning bilən Nuḥ Pərwərdigar uningɵa buyruɵinining ḥəmmisigə əməl ḳildi.■
6 Yər yüzini topan basḳanda Nuḥ altə yüz yaxta idi. 7 Topandin *ḳutulup ḳelix* üqün Nuḥ bilən ooɵulliri, ayali wə kelinliri billə kemigə kirdi.■ 8-9 Ḥalal ḥaywanlar bolsun, ḥaram ḥaywanlar bolsun, ḳuxlar bilən yərdə өmiligüqi janiwarlar bolsun, *ḥərbir türdin* bir jüp-bir jüptin ərkək-qixi bolup, Huda Nuḥḳa buyruɵandək kemigə, Nuḥning ḳexiɵa kirdi. 10 Wə xundaḳ boldiki, yəttə kündin keyin, yər yüzini topan besixḳa baxlidi.
11 Nuḥning өmrining altə yüzinqi yili, ikkinqi eyining on yəttinqi künidə qongḳur dengizlarning təgliridiki barliḳ bulaḳlar yerilip, asmanning pənjiriliri eqilip kətti.□
12 Yamoɵur uda ḳiriḳ keqə-kündüz yər yüzigə tohtimay yaoɵdi.
13 Dəl yamoɵur baxlanoɵan küni, Nuḥ, Nuḥning Xəm, Ḥam, Yafət degən ooɵulliri, Nuḥning ayali bilən üq kelini kemigə kirdi. 14 Ular bilən billə ḥərhil yawa ḥaywanlar tür-türi boyiqə, ḥərhil mal-qarwilar tür-türi boyiqə, yərdə өmiligüqi ḥərhil janiwarlar tür-türi boyiqə wə ḥərhil uqar-ḳanatlar, yəni ḥərhil ḳanatlik janiwarlar tür-türi boyiqə kemigə kirdi. 15 Ət igiliridin, yəni barliḳ ḥayatlik tiniḳi

□ **6:16 «Kemining pexaywini astiɵa bir oquḳqilik yasa»** — bu jümlining kəp hil tərjimiliri bar, lekin asasiy mənisi ohxax. ■ **6:18** 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. □ **6:19 «barliḳ jandarlar»** — ibraniy tilida «ət igiliridin». Bəzi waḳitlarda «ət igiliri» (məsilən, 7:15də) ḥaywanlarni өz iqigə alidu. ■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pet. 2:5. □ **7:2-3 «Ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttidin». **«ḥalal» wə «ḥaram»** —Nuḥning dəwridə «ḥalal» wə «ḥaram» degən uḳum yegili bolidiɵan wə yegili bolmaydiɵan ḥaywanlarni kərsətkən əməs (9:3-34ni kərüng), bəlki ḳurbanliḳḳa nemini sunuxḳa bolidiɵan yaki bolmaydiɵanliḳini kərsətkənidi (8:20ni kərüng). **«uqar-ḳanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «uqar-ḳanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luḳa 17:27; 1Pet. 3:20. □ **7:11 «qongḳur dengizlarning təgliridiki barliḳ bulaḳlar»** — yaki «yərning (astidiki) qongḳur təgliridiki barliḳ bulaḳlar».

bolоған һərhil jandarlardin, bir jüp-bir jüp bolup, kemigə nuһning ķexioға kirdi.
16 Kirgənlər Hudaning nuһķa buyruоғinidək ət igilirining һərtürining ərkək-qixisi
idi. Andin Pərwərdigar ixikni etiwətti.□
17 Topan yər yüzini uda ķirik kün besip, sular uloғiyip kətti. Kemə yər üstidin
kətürülüp ləyləp ķaldi. 18 Su uloғiyip, yər üstidə tehimu egizləp kətti; kemə su üstidə
dawaloқup turatti. 19 Sular yər yüzidə tolimu uloғiyip, pütkül asmanning astidiki
barlik egiz taoғlarnimu besip kətti. 20 Sular *taoғlardin* yənə on bəx gəz ərləp, taoғ
qokķilirimu su astida ķaldi.
21 Buning bilən yər yüzidə yürgüqi һəmmə ət igiliri, uqar-ķuxlar, mal-qarwilar,
yawayi һaywanlar, yərdə əmiligüqi һəmmə janiwarlar, jümlidin pütkül adəmlər
һəmmisi əldi;■ 22 ķurukluķta yaxioғuqi, burnida һayatlik tiniķi bar bolоған larning
һəmmisi əldi. 23 Yər yüzidiki jeni barlarning һəmmisi, insan bolsun, mal-qarwilar
bolsun, əmiligüqi һaywanlar bolsun, asmandiki ķuxlar bolsun, һəmmisi һalak bolup
yər yüzidin yoķ ķilindi; pəķət Nuһ wə kemidə uning bilən billə turоғanlar ķutulup
ķaldi.■ 24 Bir yüz əllik küngiqə yər yüzini su besip turdi.□ ■

8

Topanning yenixi

1 Huda Nuһni, xundaķla kemidə uning bilən billə bolоған barlik yawayi һaywanlar
bilən barlik mal-qarwilarni əslidi. Xuning bilən Huda bir xamal qiķirip yər yüzini
yəlpütti wə sular yenixķa baxlidi. 2 Qongķur dengizlarning təgliridiki bulaķlar wə
asmanning pənjiriliri etilip, asmandin təkülgən yamoғur tohtidi. 3 Sular baroғanseri
yər yüzidin yandi; bir yüz əllik kün ətkəndin keyin heli azlidi.
4 Yəttinqi ayning on yəttinqi küni, kemə Ararat taoғ tizmiliridiki birining üstidə
tohtap ķaldi.□ 5 Sular oninqi ayoғiqə baroғanseri aziyip, oninqi ayning birinqi küni
taoғ qokķiliri kərünüxkə baxlidi.
6 Ķirik kündin keyin Nuһ kemigə əzi ornatķan dərizini eqip, 7 bir ķuzoғunni sirtķa
qiķardi. U yər yüzidiki sular tartilip bolоғuqə uyan-buyan uqup yürdi. 8 Uningdin
keyin Nuһ sularning yər yüzidin tartiloған-tartilmioғanliķini bilix üqün, bir kəptərni
qiķardi.□ 9 Lekin sular tehiqə pütkül yər yüzini ķaplap turoғaqķa, kəptər putini
ķoyoғudək jay tapalmay, Nuһning ķexioға kemigə yenip kəldi. Xuning bilən Nuһ
ķolini sunup uni tutup, kemigə əkiriwaldi. 10 U yəttə kün saķlap, bu kəptərni
kemidin yənə sirtķa qiķardi. 11 Kəptər kəqtə uning ķexioға yenip kəldi; mana, uning
tumxuķida yengi üzüwaloған zəytun yopurmiķi bar idi. Buni kərüp Nuһ sularning
yər yüzidin tartiloғinini bildi. 12 U yənə yəttə kün saķlap, kəptərni yənə sirtķa
qiķardi, əmma bu ķetim kəptər uning yenioға ķaytip kəlmidi.
13 Nuһ altə yüz bir yaxķa kirgən yili, birinqi ayning birinqi künidə su yər yüzidin
ķuruoғanidi. Nuһ kemining ķapķiķini eqip ķariwidi, yərning ķuruoғinini kərdi.
14 Ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni, yər yüzi pütünləy ķurup boldi.
15-16 U waķitta Huda Nuһķa səz ķilip: — Sən əzüng, ayaling, ooғulliring wə
kelinliring kemidin qiķinglar. 17 Əzüng bilən billə bolоған barlik ət igiliridin һərbir
türdiki janiwarlarni, yəni uqar-ķanatlarni һəm mal-qarwilarni, yərdə əmiligüqi

---

□ **7:16 «Pərwərdigar ixikni etiwətti»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar uni iqigə solap ķoydi». ■ **7:21** Luķa 17:27. ■ **7:23** 2Pet. 2:5. □ **7:24 «yər yüzini su besip turdi»** — yaki «su yər yüzining üstidin oғalib kəldi». ■ **7:24** Zəb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4 «tohtap ķaldi»** —ibraniy tilida «dəm aldi». «Ararat taoғliri» xərķiy Türkiyədə boluxi mumkin. □ **8:8 «kəptərni»** — yaki «pahtək». Ibraniy tilida bu ķux «yona» dəp atilidu. «Yona» ibraniy tilida һəm kəptərni һəm pahtəknimu kərsitidu.

ḫaywanlarning ḫəmmisini əzüng bilən ḳoxup kemidin elip qiḳḳin; xuning bilən ular yər yüzidə tarilip-tarḳilip, nəsillinip zeminda köpəysun, — dedi.■
18 Xuning bilən Nuḫ, ayali, oƣulliri wə kelinliri bilən billə sirtḳa qiḳti.
19 Janiwarlarning ḫəmmisi, barliḳ əmiligüqi ḫaywanlar, barliḳ uqar-ḳanatlar, yərdə midirlap yüridiƣanlarning ḫərḳaysisi əz türliri boyiqə kemidin qiḳixti.

Nuḫning Hudaoƣa atap ḳurbanliḳ sunuxi

20 Xu qaoƣda Nuḫ Pərwərdigaroƣa atap bir ḳurbangaḫni yasidi; u ḫalal janiwarlar bilən ḫalal ḳuxlarning ḫər türidin elip kelip, ḳurbangaḫning üstidə «köydürmə ḳurbanliḳ» ətküzdi.□ ■ 21 Xundaḳ ḳilip Pərwərdigar huxbuy purap *məmnun boldi*; Pərwərdigar kənglidə: — «Insanning köngül-niyiti yaxliḳidin tartip rəzil bolsimu, Mən insan tüpəylidin yərgə yənə lənət oḳumaymən wə əmdi bu ḳetimḳidək ḫəmmə jandarlarni urup yoḳitiwətməymən.□ ■
22 Bundin keyin, yər məwjut künliridə,
Terix bilən orma,
Soƣuḳ bilən issiḳ,
Yaz bilən ḳix,
Kündüz bilən keqə üzülməy aylinip turidu» — dedi. □ ■

9

Hudaning Nuḫ bilən əḫdə tüzüxi

1 Huda Nuḫ bilən uning oƣulliriƣa bəht-bərikət ata ḳilip, ularoƣa mundaḳ dedi: — «Silər jüplixip köpiyip, yər yüzini toldurunglar.■ 2 Yər yüzidiki barliḳ janiwarlar, asmandiki barliḳ ḳuxlar, barliḳ yər yüzidə midirlap yürgüqilər wə dengizdiki barliḳ beliḳlarning ḫəmmisi silərdin ḳorḳup wəḫimidə bolsun; bular ḳolunglaroƣa tapxuruloƣandur. 3 Midirlap yüridiƣan ḫərḳandaḳ janiwarlar silərgə ozuḳ bolidu; Mən silərgə kək otyaxlarni bərgəndək, bularning ḫəmmisini əmdi silərgə bərdim.■
4 Lekin silər gəxni iqidiki jeni, yəni ḳeni bilən ḳoxup yeməslikinglar kerək.■
5 Ḳeninglar, yəni jeninglardiki ḳan tökülsə, Mən bərḫək uning ḫesabini alimən; ḫərḳandaḳ ḫaywanning ilkidə ḳeninglar bar bolsa Mən uningoƣa tələtküzimən; insanning ḳolida bar bolsa, yəni birsining ḳolida əz ḳerindixining ḳeni bar bolsa, Mən uningoƣa xu ḳanni tələtküzimən.■
6 Kimki insanning ḳenini təksə,
Uning ḳenimu insan təripidin tökülidu;
Qünki Huda insanni Əz sürət-obrazida yaratḳandur.■
7 Əmdi silər, jüplixip köpiyip, yər yüzidə tarilip-tarḳilip köpiyinglar».■
8-9 Andin Huda Nuḫ bilən uning oƣulliriƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: — «Mana Əzüm silər bilən wə silərdin keyin kelidiƣan əwladliringlar bilən, xundaḳla silər bilən

---

■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1. □ **8:20** **«köydürmə ḳurbanliḳ» —** sunuxta ḫaywanning ḫəmmə ḳismi Hudaoƣa atap köydürülidu. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21** **«huxbuy» —** ibraniy tilida «aram bərgüqi puraḳ» degən səzlər bilən ipadilinidu. Təwratta ḳurbanliḳlardin qiḳḳan «huxbuy» deyilgəndə adəttə «aram bərgüqi puraḳ» degən səz bilən ipadilinidu. **«yaxliḳidin tartip»** — yaki «kiqikidin tartip». **«Mən ... yərgə yənə lənət oḳumaymən wə əmdi bu ḳetimḳidək ḫəmmə jandarlarni urup yoḳitiwətməymən»** — ahirḳi zamanda Huda pütkül yərni topan bilən əməs, bəlki ot bilən yoḳitidu (9:11ni, «2Pet.» 3:6-7, «Wəḫ.» 21:1ni kərüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pənd. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22** **«Terix bilən orma, soƣuḳ bilən issiḳ, yaz bilən ḳix» —** Ottura Xərḳtə «yilning altə pəsli» dəp ḳarilidu. ■ **8:22** Yər. 33:20,25. ■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Ḳan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28. ■ **9:6** Yar. 1:27; Yoƣ. 4:13; Mat. 26:52; Wəḫ. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

billə turoɣan ḥərbir jan igisi, uqarḳanatlar, mal-qarwilar, silər bilən billə turoɣan yər yüzidiki ḥərbir yawayi ḥaywanlar, kemidin qiḳḳanlarning ḥəmmisi bilən — yər yüzidiki ḥeqbir ḥaywanni ḳaldurmay, ular bilən Θz əḥdəmni tüzimən.■ 11 Mən silər bilən xundaḳ əḥdə tüzimənki, nə barliḳ ət igiliri topan bilən yoḳitilmas, nə yərni wəyran ḳilidioɣan ḥeqbir topan yənə kəlməs».□
12-13 Huda yənə: — «Mən Θzüm silər bilən wə ḳexinglardiki ḥəmmə jan igiliri bilən mənggülük, yəni pütkül əwladliringlaroɣiqə bekitkən muxu əḥdəmning bəlgisi xuki: — Mana, Mən Θzüm bilən yərning otturisida boloɣan əḥdining bəlgisi bolsun dəp ḥəsən-ḥüsinimni bulutlar iqigə ḳoyimən; 14-15 wə xundaḳ boliduki, Mən yərning üstigə bulutlarni qiḳaroɣinimda, xundaḳla ḥəsən-ḥüsən bulutlar iqidə ayan boloɣinida, Mən silər bilən ət igiliri boloɣan barliḳ janiwarlar bilən tüzgən əḥdəmni yad etimən; buningdin keyin sular ḥərgiz ḥəmmə jandarlarni ḥalak ḳiloɣuqi topan bolmas. 16 Ḥəsən-ḥüsən bulutlar arisida pəyda bolidu; Mən uningoɣa ḳaraymən wə xuning bilən Mənki Huda yər yüzidiki ət igiliri boloɣan barliḳ janiwarlar bilən otturimizda bekitkən əḥdəmni yad etimən», — dedi.
17 Huda Nuḥḳa yənə: — «Mana bu Mən Θzüm bilən yər yüzidiki barliḳ ət igiliri otturisida bekitkən əḥdəmning nixan-bəlgisidur», — dedi.

Nuḥ wə uning ooɣulliri; Nuḥning θz ooɣulliri tooɣruluḳ bexariti

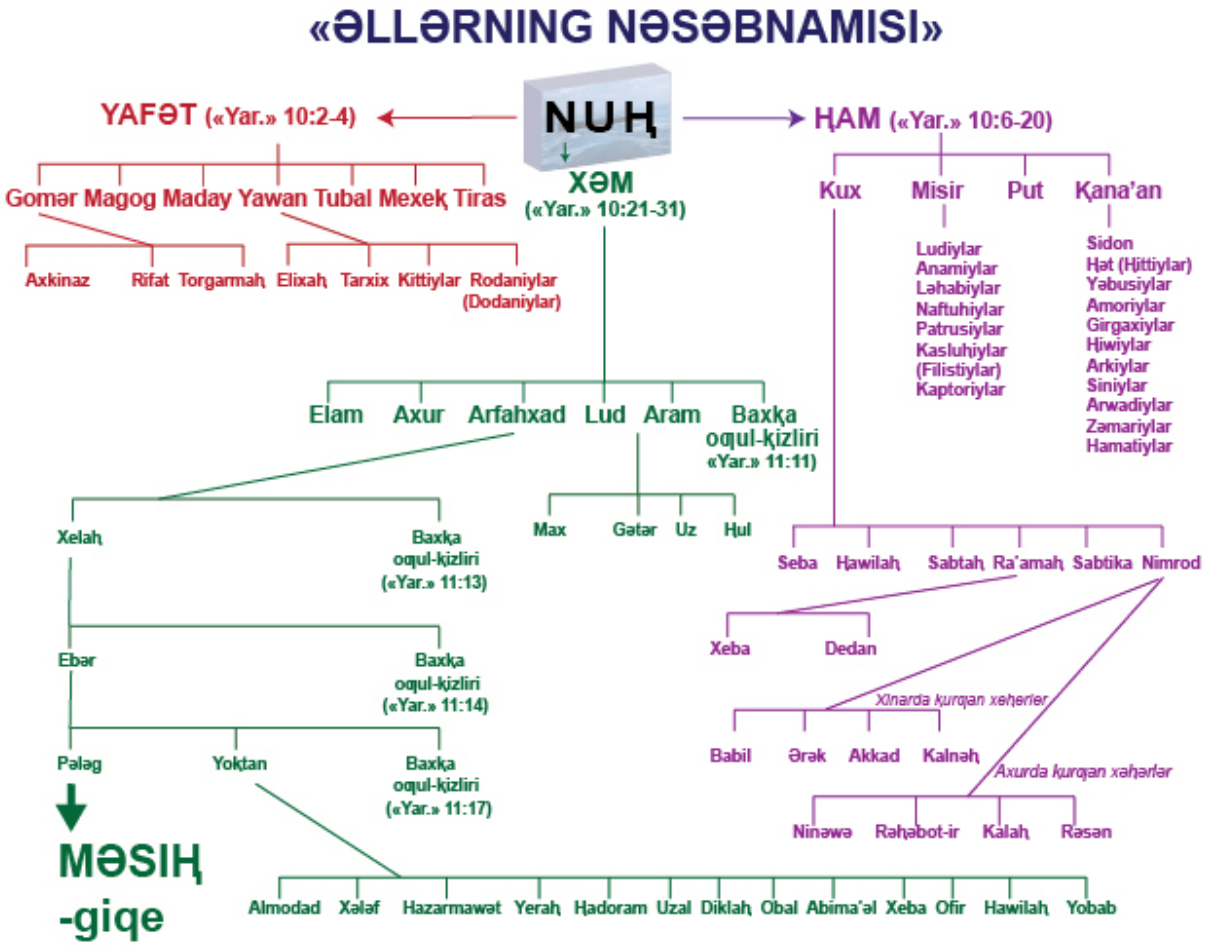
18 Nuḥning kemidin qiḳḳan ooɣulliri Xəm, Ḥam wə Yafət idi. Ḥam Ḳanaanning atisi boldi.□ ■
19 Bu üqi Nuḥning ooɣulliri bolup, pütkül yər yüzigə taraloɣan aḥalə xularning nəsil-əwladliridur. 20 Nuḥ terikqiliḳ ḳilixḳa baxlap, bir üzümzarliḳ bərpa ḳildi.□ 21 U uning xarabidin iqip, məst bolup ḳelip, θz qediri iqidə kiyim-keqəklirini seliwetip, yalingaq yetip ḳaldi. 22 Ḳanaanning atisi Ḥam kelip, atisining əwritini kərüp, sirtḳa qiḳip ikki ḳerindixioɣa eytti. 23 Xəm bilən Yafət ḳopup yepinjini elip, mürisigə artip, kəyniqə mengip kirip, atisining yalingaq bədinini yepip ḳoydi. Ular yüzini aldi tərəpkə ḳilip, atisining yalingaq tenigə ḳarimidi.□ 24 Nuḥ xarabning kəypidin oyoɣinip, kənji ooɣlining θzigə nemə ḳiloɣinini bilip: —
25 Ḳanaanoɣa lənət boloɣay!
U ḳerindaxlirining ḳulining ḳuli bolsun,
— dəp ḳaroɣidi. □
26 U yənə: —
Xəmning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kəltürülgəy!
Ḳanaan Xəmning ḳuli bolsun.
27 Huda Yafətni awutḳay!
U Xəmning qedirlirida turoɣay,
Ḳanaan bolsa uning ḳuli boloɣay! — dedi.□
28 Nuḥ topandin keyin üq yüz əllik yil θmür kərdi. 29 Bu tərikidə Nuḥ jəmiy toḳḳuz yüz əllik yil kün kərüp, aləmdin θtti.

■ **9:8-9** Yəx. 54:9. □ **9:11 «əḥdə» —** ibraniy tilida «əḥdəm». □ **9:18 «Ḳanaan» —** muxu «Ḳanaan» degən kixi «Ḳanaaniylar»ning əjdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20 «terikqiliḳ ḳilixḳa baxlap» —** ibraniy tilida «tupraḳ əḥli idi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **9:23 «yepinqi» —** muxu yərdə bəlkim atisining kiyimini kərsitixi mumkin. Bu səzdin ḳarioɣanda, Ḥam uni dadisining qediridin elip qiḳḳan boluxi mumkin. □ **9:25 «Ḳanaanoɣa lənət boloɣay!» —** Yaman ix ḳiloɣini Ḥam tursa, nemixḳa ooɣli Ḳanaan lənətkə ḳaldi? Bu məsilə tooɣruluḳ, xundaḳla Nuḥ pəyoɣəmbərning bu bexaritining baxḳa ḳisimliri üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **9:27 «Nuḥ pəyoɣəmbərning 25-27-ayəttiki bexariti» —** Nuḥ pəyoɣəmbərning bu bexariti üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

10

Nuḫning üq ooɣlining əwladliri — «Əllərning nəsəbnamisi»
1Tar. 1:1-27

1 Təwəndikilər Nuḫning ooɣullirining əwladliridur: — uning ooɣulliri Xəm, Ḫam wə
Yafət bolup, topandin keyin ulardin ooɣullar tərəlgən: —□ ■

əllərning nəsəbnamisi

2 Yafətning ooɣulliri bolsa, Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.■
3 Gomərning əwladliri: Axkinaz, Rifat wə Torgamaḫ idi.
4 Yawanning əwladliri: Elixaḫ, Tarxix, Kittiylar wə Dodaniylar idi.□ 5 Bularning
əwladliri dengiz boylirida wə arallarda ayrim-ayrim yaxiɣan həlḳlər bolup,
ḫərḳaysisi əz tili, əz ailə-ḳəbililiri boyiqə əz zeminlirida tarḳilip olturaḳlaxḳan.
6 Ḫamning ooɣulliri Kux, Misir, Put wə Ḳanaanlar idi.□ ■
7 Kuxning ooɣulliri Seba, Ḫawilaḫ, Sabtaḫ, Raamaḫ wə Sabtika idi. Raamaḫning
ooɣulliri Xeba wə Dedan idi. 8 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naḫayiti

---

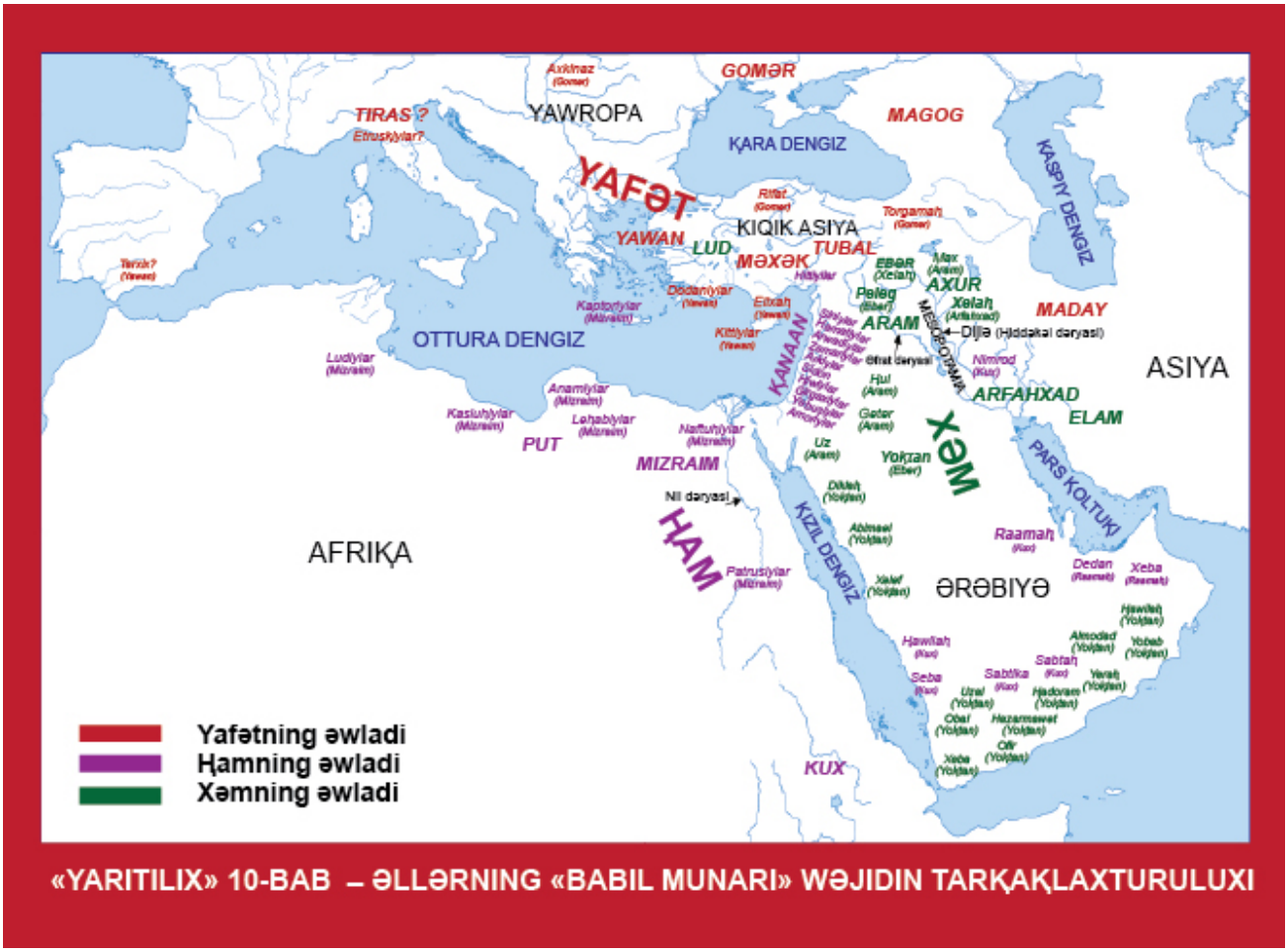
□ **10:1** **«izaḫat»** — muxu babtiki nəsəbnamidiki bəzi təpsilatlar wə nəsəbnamidiki yətmix əlning ḫazirḳi ḳaysi əl ikənliki tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni, xundaḳla munasiwətlik həritini kərüng. **«Təwəndikilər Nuḫning ooɣullirining əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning tətinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḫning ooɣullirining tolidoti» («Nuḫning ooɣullirining əwladlirining tarihi») (10:1-11:9) baxlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4** **«bularning əwladliri»** — Bəzi alimlar «Yafətning barliḳ əwladliri»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Yənə bəzilər pəḳət Yawanning əwladlirini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ikkinqi pikirgə mayil. □ **10:6** **«Misir»** — ibraniy tilida «mitsraim». **«Put»** — «Liwiyə»dikilərning əjdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

küqtünggür adəm bolup qikti.□ ■ 9 U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi
boldi; xu səwəbtin «palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür
owqi ikən» degən gəp tarkalоqan.□ 10 Uning padixaĥlikі Xinar zeminidiki Babil,
Ərək, Akkad wə Kalnəĥ degən xəĥərlərdə baxlanоqanidi.□ 11-12 U bu zemindin Axur
zeminiоqa qikip Ninəwə, Rəĥobot-Ir, Kalaĥ wə Ninəwə bilən Kalaĥning otturisidiki
Rəsən degən xəĥərlərnimu bina kildi (bular koxulup «Katta Xəĥər» boldi).□
13 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləĥabiylar, Naftuĥiylar, 14 Patrosiylar,
Kasluĥiylar (Filistiylər Kasluĥiylardin qikkan) wə Kaftoriylar idi.
15 Kanaandin tunji ooqul Zidon tərilip, keyin yənə Ĥət tərəlgən. 16 uning
əwladliri bolsa Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar, 17 Ĥiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
18 Arwadiylar, Zəmariylar wə Ĥamatiylar idi. Xuningdin keyin, Kanaaniylarning
kəbililiri hər tərəpkə tarkilip kətti. 19 Kanaaniylarning yurt qegrisi bolsa Zidondin
tartip, Gərar təripigə sozulup, Gazaoqa qikip, andin Sodom, Gomorra, Admaĥ bilən
Zəboim təripigə tutixip, Lexaoqiqə yetip baratti.
20 Yukirikilar bolsa ĥamning ooqulliri bolup, əz kəbilisi wə tilliri boyiqə kowm bolup
əz zeminlirida olturaklaxkanidi.
21 Xəmmu ooqul pərzəntlik boldi; Xəm bolsa Yafətning akisi, Ebərlərning ata-bowisi
boldi.
22 Xəmning ooqulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram;■ 23 Aramning ooqulliri Uz, Ĥul,
Gətər, Max idi. □
24 Arfahxadtin Xelaĥ tərəldi, Xelaĥtin Ebər tərəldi.□ ■ 25 Ebərdin ikki ooqul tərəlgən
bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi;
Pələgning inisining ismi Yoktan idi.□
26 Yoktandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yeraĥ, 27 Ĥadoram, Uzal, Diklaĥ, 28 Obal,
Abimaəl, Xeba, 29 Ofir, Ĥawilaĥ wə Yobab tərəldi. Bularning ĥəmmisi Yoktanning
ooqulliri idi. 30 Ularning olturoqan jayliri bolsa Mexadin tartip, Səffar degən rayonning

---

□ **10:8 «Nimrod» —** bu isim «asiy» «isyan kətürgüqi» degən mənidə. Xübĥisizki, bu isim uningoqa keyinrək koyulup, uning Hudaoqa karxi qikkanlikini kərsətkən. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9 «U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi» —** bu səzlər bəlkim Nimrodning ismini qüxəndüridu. «Owqi» muxu yərdə bəlkim ĥaywanlarnila əməs, insanlarni owlaydioqanlikini kərsitixi mumkin; bu yərdə «owqi» degən səzning «jaĥangir» degən mənisimu bar. Kona yəĥudiy ustazlar («rabbilar»)ning ĥəmmisi: «Pərwərdigar aldida küqtünggür owqi boldi» degən səzlər uning Hudaoqa karxi turoqanlikini kərsitidu, dəp karaytti. Qünki Nimrod keyin bərpa kiloqan xəĥərlər, jümlidin Babil xəĥiri Huda wə uning həlkigə karxi qikkan, xundakla Hudaoqa karxi qikixning simwoli bolup kaloqan. **«palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən»** — bu səzning mənisi intayin səlbiy boluxi mumkin: «u naĥayiti hətərlik adəm», «naĥayiti təkəbbur bir jaĥangir», «ĥətta Pərwərdigaroqa karxi qikixka petinidu» degəndək mənilərni kərsitidu. □ **10:10 «Xinar» —** «Babil» yaki «Babilon»ning baxka bir namidur. **«ayətning baxka hil tərjimisi» —** «uning padixaĥlikining asasi Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəĥ degən xəĥərlər idi». □ **10:11-12 «Axur» —** yəni «Asuriyə». Mumkinqiliki barki, Nimrod Babil xəĥiridə Hudaoqa karxi boloqan ĥərikətkə baxlamqi boloqanidi; xunga keyin (insan tilliri kalaymikanlaxturuloqanda) u Babil xəĥiridin qikip ketixkə məjbur boldi. «U bu zeminidin Axur zeminioqa qikip» degənning baxka birhil tərjimisi «Axur xu zemindin qikip,...». **«bular koxulup «Katta Xəĥər» boldi» —** demək, Ninəwə degən «katta xəĥər»ni kərsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni kərüng). Qünki keyinrək, bu Ninəwə, Rəĥobot-Ir, Kalaĥ wə Rəsən degən tət xəĥər birlixip bir qong katta xəĥər, yəni «Ninəwə xəĥər»i boldi. Bəzi alimlar «Katta Xəĥər» pəkət Kalaĥ bilən Rəsəndin ibarət ikki xəĥərni kərsitidu, dəp karaydu; bizningqə «katta xəĥər» Ninəwə, Rəĥobot-ir, Kalaĥ wə Rəsənlərning ĥəmmisini əz iqigə alidu. ■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23 «Max» —** yaki «Məxək». □ **10:24 «Ebər» —** mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» degən səz bəlkim bu səzdin qikkan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18. □ **10:25 «Pələg» —** bu səzning tələppuzi «bəlünüx»kə yekindur. «U yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi» — bu səz ĥəktə üq hil imkaniyət bar: (1) bu səzlər Babil munari wəkəsidə (11-bab), Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundakla «yər yüzidikilərning bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning əzining bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə birla kurukluk idi, qoqum keyinqə məlum wakitta ĥazirki Asiya, Yawropa, Afrika, Amerika, Awstraliyə wə Antarktika kit'əlirigə bəlüngən); (3) yukirida tiloqa elinoqan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu.

xərk təripidiki taoɳkiqə sozulatti.
31 Yukiriki̇lar bolsa Xəmning ooɳulliri bolup, əz ɳəbilisi wə tilliri boyiqə ɳowm bolup
əz zeminlirida olturaki̇laxɳanidi.
32 Yuki̇ridikilər Nuhning əwladliri bolup, ular əz nəsəbliri wə ɳowmliri boyiqə
hatiriləngən. Topandin keyinki yər yüzidiki barlik ɳowmlar ularning iqidin
tarɳaloɳan.■

Əllərning yər yüzidə tarɳaki̇laxturuluxi

11

«Babil munari wəkəsi» — Hudaning insanlarning tilini parqiliwetixi

1 U zamanda pütkül yər yüzidiki til həm səz birhil idi.□ 2 Lekin xundak boldiki,
adəmlər məxrik tərəpkə səpər kilip, Xinar yurtida bir tüzlənglikni uqritip, xu yərdə
olturaki̇laxti.■ 3 Ular bir-birigə: — Kelinglar, biz hix kuyup, otta pixurayli! —
deyixti. Xundak kilip, ular kuruluxta taxning ornioɳa hix, layning ornioɳa karimay

■ **10:32** Ros. 17:26 □ **11:1** **«pütkül yər yüzidiki til ... birhil idi»** — bu til kaysi til boluxi kerək? Biz uni ibraniy tili, dəp karaymiz. Səwəbi: (1) «Aləmning Yaritilixi»da uqraydioɳan, «Babil munari» wəkəsidin ilgiriki barlik nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Aləmning Yaritilixi» 1-11 bablardiki kəp ayətlərdə «səz oyuni» ixlitilgənliki bizgə məlum (məsilən, 2:32, 11:9 wə xuningoɳa munasiwətlik izahatlarni kərüng). Əgər xu zamandiki til ibraniy tili bolmioɳan bolsa, undakta, «Aləmning Yaritilixi»da xundak «səz oyuni»ning ixlitilixi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10.

ixlətti. 4 Ular yənə: — Kelinglar, əmdi özimizgə bir xəhər bina kilip, xəhərdə uqi asmanlarоға takaxkudək bir munar yasayli! Xundak kilip özimizgə bir nam tikliyələymiz. Bolmisa, pütkül yər yüzigə tarilip ketimiz, — deyixti.□ ■
5 U wakitta Pərwərdigar adəm baliliri bina kiliwatkan xəhər bilən munarni kərgili qüxti. 6 Pərwərdigar: — «Mana, bularning həmmisi bir kowmdur, ularning həmmisining tilimu birdur; bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning niyət kilоған hərkandak ixini heq tosuwalоғili bolmaydu. 7 Xunga Biz təwəngə qüxüp ularning bir-birining gəplirini ukalmasliki üqün ularning tilini *baxka-baxka kilip* kalaymikanlaxturuwetəyli» — dedi.
8 Xundak kilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti. Xuning bilən ular xəhərni yasaxtin tohtap kaldi.■ 9 Xunga bu xəhərning nami «Babil» dəp ataldi; qünki u yərdə Pərwərdigar pütkül yər yüzidikilərning tilini kalaymikanlaxturuwətti. Xundak kilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti.□

Xəmning nəsəbnamisi
1Tar. 1:1-27

10 Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — topan ətüp ikki yildin keyin, Xəm yüz yexida, uningdin Arfakxad tərəldi.□ ■ 11 Arfakxad tuоғuloғandin keyin Xəm bəx yüz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
12 Arfakxad ottuz bəx yaxka kirgəndə uningdin Xelah tərəldi. 13 Xelah tuоғuloғandin keyin Arfakxad tət yüz üq yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
14 Xelah ottuz yaxka kirgəndə uningdin Ebər tərəldi. 15 Ebər tuоғuloғandin keyin Xelah tət yüz üq yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
16 Ebər ottuz tət yaxka kirgəndə uningdin Pələg tərəldi. 17 Pələg tuоғuloғandin keyin Ebər tət yüz ottuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
18 Pələg ottuz yaxka kirgəndə uningdin Rəu tərəldi.■ 19 Rəu tuоғuloғandin keyin Pələg ikki yüz tokkuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
20 Rəu ottuz ikki yaxka kirgəndə uningdin Serug tərəldi. 21 Serug tuоғuloғandin keyin Rəu ikki yüz yəttə yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
22 Serug ottuz yaxka kirgəndə uningdin Nahor tərəldi. 23 Nahor tuоғuloғandin keyin Serug ikki yüz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
24 Nahor yigirmə tokkuz yaxka kirgəndə uningdin Tərah tərəldi. 25 Tərah tuоғuloғandin keyin Nahor bir yüz on tokkuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
26 Tərah yətmix yaxka kirgəndə uningdin Abram, Nahor wə Haran tərəldi.

□ **11:4 «uqi asmanlarоға takaxkudək bir munar yasayli»** — ularning muxu məksiti bir hil məоғrurlukni bildürüpla kalmay, bəlki yənə munar arkilik asmandiki roһlar (jin-xəytanlar) bilən alakə kilix («Əf.» 2:2), palqilik kilix məkisiningmu barlikini ipadiləydu. Demək, u munar Hudaning yolioға karimukarxi boloған. Uning üstigə ularning bundak özlirini tarilip ketixtin saklax tədbiri Hudaning adəmlərgə: «silər jüplixip kəpiyip, **yər yüzini toldurunglar**» (9:1) degən əmrigə hilap idi. ■ **11:4** Kan. 1:28 ■ **11:8** Kan. 32:8; Ros. 17:26 □ **11:9 «Babil»** — bu səzning ikki mənisi bar: — «Hudaning dərwazisi» wə «kalaymikanqilik»; xübһisizki, xəһərni kuroғuqilar «muxu xəһər bilən asmanlarоға yetimiz» degən məksəttə xəһərgə «Hudaning dərwazisi» degən mənilik namni koyoған; lekin keyin «Babil» degən səzning «kalaymikanqilik» degən ikkinqi mənisi xu xəһərgə dəl munasip kəldi. **«Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti»** — bu wəkə 10-babtiki yətmix əl-kowmning kaysi yol bilən bir-biridin ayrilip kəktlənlikini, xundakla Nimrodning Babil xəһiridin qikip kətkənlikini qüxəndüridu. Yənə bir mumkinqiliki barki, Babildikilər keyinki dəwrlərdə qokunoған ilah «Marduk» yaki «Mərodak» əslidə Nimrodning özi idi. □ **11:10 «Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning bəxinqi «tolidoti» («tarihi»), yəni «Xəmning tolidoti» («Xəmning əwladlirining tarihi») (11:9-11:26) baxlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17. ■ **11:18** 1Tar. 1:25

Tərahƞning nəsəbnamisi

27 Tərahƞning əwladliri təwəndikiqə: — Tərahƫin Abram, Nahor wə Ḥaran tərəldi;
Ḥarandin Lut tərəldi.□ ■ 28 Lekin Ḥaran tuƣuloƣan yurti boloƣan, kaldiylərning Ur
xəḫiridə atisi Tərahƞning aldida, Tərahƫin ilgiri əldi.□ 29 Abram bilən Nahor ikkisi
əyləndi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi;
Milkah Ḥaranning ķizi idi; Ḥaran bolsa Milkah wə Iskahƞning atisi idi.■ 30 Lekin
Saray tuƣmas boloƣaqķa, uning balisi yoķ idi.■

31 Tərah bolsa ooƣli Abramni, nəwrisi Lut (Ḥaranning ooƣli)ni wə kelini, yəni
Abramning ayali Sarayni elip, Ḳanaan zeminioƣa berix üqün kaldiylərning Ur
xəḫiridin yoloƣa qiķti; birak ular Ḥaran degən jayoƣa yetip kəlgəndə, xu yərdə
olturaķlixip ķaldi.□ ■ 32 Tərahƞning kərgən künliri ikki yüz bəx yil bolup, Ḥaranda
aləmdin ətti. □

12

Hudaning Ibrahƞim, yəni Abramni tallixi — Ibrahƞimning etiķadi

1 Pərwərdigar *əslidə* Abramoƣa mundaķ degənidi: —

Sən əz yurtungdin, əz uruķ-tuoƣķanliringdin wə əz ata jəmətingdin ayrilip, Mən
sanga kərsitidioƣan zeminoƣa baroƣin.■ 2 Xundaķ ķilsang Mən seni uluoƣ bir həlķ
ķilip, sanga bəht-bərikət ata ķilip, namingni uluoƣ ķilimən; xuning bilən sən əzüng
baxķilaroƣa bəht-bərikət bolisən; 3 kimlər sanga bəht-bərikət tilisə Mən ularni
bərikətləymən, kimki seni horlisa, Mən qoķum uni lənətkə ķaldurimən; sən arķilik
yər yüzidiki barlik ailə-ķəbililərgə bəht-bərikət ata ķilinidu! — dedi.□ ■

□ **11:27 «Tərahƞning əwladliri təwəndikiqə: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning altinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Tərahƞning tolidoti» («Tərahƞning əwladlirining tarihi») (11:27-25:11) baxlinidu. ■ **11:27** Yə. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28 «Kaldiylər»** — ibraniy tilida «kasdiylar». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31 «Ḳanaan zeminioƣa berix üqün kaldiylərning Ur xəḫiridin yoloƣa qiķti»** — həritə betini kərüng. ■ **11:31** Yə. 24:2; Nəh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32 «Ibrahƞimning səpiri»** — munasiwətlik həritini kərüng. ■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8. □ **12:3 «seni horlisa»** — yaki «seni təwən kərsə», «seni pəs ķilsa». **«sən arķilik yər yüzidiki barlik ailə-ķəbililərgə bəht-bərikət ata ķilinidu!»** — Hudaning bu intayin muḫim əhdisi wə xərtliri tooƣruluk «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

IBRAHIMNING SƏPIRI (Yaritilix 12-bab)

Ibrahimning səpiri

4 Abram Pərwərdigar uningƣa eytqini boyiqə *Haranˈdin* ayrildi; Lutmu uning bilən
billə mangdi. Abram Haranˈdin qikqinida yətmix bəx yaxta idi.
5 Abram ayali Saray bilən inisining ooƣli Lutni elip, ularning yioƣqan barlik
mal-mülükini qoxup, Haranda igidarqilik kiloƣan adəmlərni billə ketip, Kanaan
zeminioƣa berix üqün yoloƣa qikti; xundak kilip ular Kanaan zeminioƣa yetip kəldi.■
6 Abram zeminni kezip, Xəkəm degən jaydiki «Morəhning dub dərihi»ning yenioƣa
kəldi (u qaoƣda u zeminda Kanaaniylar turatti).■
7 Pərwərdigar Abramoƣa kərünüp, uningoƣa: — Mən bu zeminni sening nəslinggə
ata kilimən, — dedi.
Xuning bilən u xu yərdə özigə kərüngən Pərwərdigaroƣa atap bir kurbangah
saldi.□ ■ 8 Andin u bu yərdin yətkilip, Bəyt-Əlning xərkidiki taoƣka bardi; oƣərb
təripidə Bəyt-Əl, xərk təripidə Ayi degən jay bar idi; u xu yərdə qedir tikti. U xu
yərdə Pərwərdigaroƣa atap bir kurbangah yasap, Pərwərdigarning namini qakirip
ibadət kildi.□ 9 Andin keyin Abram tədrijiy köqüp, jənubidiki Nəgəw rayonioƣa karap
yətkəldi.

■ **12:5** Ros. 7:4. ■ **12:6** Yar. 10:18,19; 13:7. □ **12:7** **«U... Pərwərdigaroƣa atap bir kurbangah saldi»** — kizik bir yeri xuki, Abram birnəqqə kurbangah salidu, lekin sunoƣan kurbanlikliri tooƣrisida heqkandak hatirə yoktur. Bəlkim u könglidə: — «Pərwərdigar manga xundak xapaət kərsətkən tursa, uningoƣa ibadət yolida məlum bir kurbanlik sunuxum kerək» dəp oylioƣan bolsimu, lekin nemini kurbanlik süpitidə sunuxning muwapik bolidioƣanlikini bilməy, yasioƣan kurbangahlar kurbanliksiz kuruk turup kaloƣan boluxi mumkin. ■ **12:7** Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Kan. 34:4. □ **12:8** **«Pərwərdigarning namini qakirip ibadət kildi»** — yaki «Pərwərdigarning namini qakirip nida kildi». 4:26ni kərüng.

Abramning Misirǫa qüxüxi

10 Zeminda aqarqilik bolǫanidi; Abram Misirǫa qüxti; u xu yərdə waqtinqə
turmakqi bolǫanidi, qünki zeminda aqarqilik bək eoǫir idi.□ 11 Əmma xundak
boldiki, u Misirǫa yeqinlaxqanda, ayali Sarayǫa: — Mana, mən sening ḥəsün-
jamalingning güzəllikini bilimən. 12 Xundak boliduki, misirliklar seni kərsə, «Bu
uning ayali ikən» dəp, meni əltürüwetip, seni tirik qalduridu. 13 Xuning üqün sening:
«Mən uning singlisi» deyixingni ətinimən. Xundak qilsang, mən seningdin yahxilik
tepip, sən arqilik tirik qalimən, — dedi.■
14 Abram Misirǫa kirgəndə xundak boldiki, misirliklar dərwəqə ayalning güzəl
ikənlikini kərdi. 15 Pirəwnning əmirlirimu uni kərüp, Pirəwngə uning təripini
qildi; xuning bilən ayal Pirəwnning ordisiǫa elip kirildi.□ 16 Pirəwn Sarayning
səwəbidin Abramǫa yahxi muamilə qildi; xuning bilən u qoy, kala, ḥangga exəklər,
qul-dedəklər, mada exəklər wə təgilərgə erixti. 17 Əmma Pərwərdigar Pirəwn wə
əyidikilirini Abramning ayali Sarayning səwəbidin tolimu eoǫir wabalarǫa muptila
qildi.■ 18 Xuning üqün Pirəwn Abramni qaqirip uningǫa: — «Bu zadi sening manga
nemə qiloǫining? Nemixqa uning əz ayaling ikənlikini manga eytmiding? 19 Nemixqa
uni «singlim» dəp mening uni hotunluqqa eliximǫa səwəbkar boloǫili tas qalisən!
Mana bu ayaling! Uni elip kətkin! — dedi.
20 Pirəwn əz adəmlirigə Abram tooǫrisida əmr qildi; ular uni, ayalini wə uning
barliqini qoxup yoloǫa seliwətti.

13

Abram bilən Lutning ayrilip ketixi

1 Xuning bilən Abram ayali wə uning barlik nərsilirini ḥəmdə Lutni elip Misirdin
qikip, Qanaanning jənubidiki Nəgəw yurtioǫa mangdi. 2 U qaoǫda Abramning mal-
waran wə altun-kümüxliri kəp bolup, helila bay idi.
3 U kəqüp yürüp, jənubtiki Nəgəwdin Bəyt-Əlgə, yəni Bəyt-Əl bilən Ayining
otturisidiki əslidə qedir tikkən jayoǫa,■ 4 qurbangaḥ yasioǫan jayoǫa qaytip kəldi.
Abram xu yərdə Pərwərdigarning namini qakirip ibadət qildi.■ 5 Abram bilən billə
mangoǫan Lutningmu qoy-kala padiliri wə qedirliri bar idi.
6 Əmdi ular billə tursa, zemin ularni qamdiyalmaytti;■ 7 bu səwəbtin Abramning
padiqiliri bilən Lutning padiqilirining arisida jedəl qikti (u wakitta Qanaaniylar
bilən Pərizziylər xu zeminda turatti).□ ■ 8 Xunga Abram Lutqa: — «Biz bolsak
qerindaxlarmiz, sən bilən mening aramda, mening padiqilirim bilən sening padiqilir-
ing arisida talax-tartix pəyda bolmisun. 9 Mana, aldingda pütkül zemin turmamdu?
Əmdi sən məndin ayriloǫin; əgər sən sol tərəpkə barsang, mən ong tərəpkə baray;
əgər sən ong tərəpkə barsang, mən sol tərəpkə baray», — dedi.■

□ **12:10 «qüxti» —**Ibraniylarǫa nisbətən ular Hudaning «muqəddəs zemin»i boloǫan Qanaan (Pələstin)din qikip ḥərkaysi jaylarǫa (ularning juoǫrapiyilik orni egiz bolsun, pəs bolsun) mangsa, «qüxüx» degən peil bilən ipadilinidu; xuningdək ḥərkaysi yərdin Pələstingə qarap mangsa, «qikix» degən peil bilən ipadilinidu. **«Abram Misirǫa qüxti»** — Abram (Ibraḥim)ning Misirǫa qüxüxi tooǫruluk «qoxumqə səz»imiz («Ibraḥimning ḥayatidin alidioǫan sawaklar wə ibrətlər»)də azrak tohtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15 «Pirəwn» —** Misirning padixaḥining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zəb. 105:14-15 ■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Yar. 36:7. □ **13:7 «U wakitta Qanaaniylar bilən Pərizziylər xu zeminda turatti» —** «Qanaaniylar wə Pərizziylər»ning tiloǫa elinixining səwəbi bəlkim (1) Ibraḥimning ailisidə iqki jedəl bolsa, ətrapidiki butpərəslər aldida Ibraḥimning Huda tooǫruluk bərgən guwaḥlikioǫa daoǫ qüxətti; (2) iqki jedəl ailini ajizlaxturuwetətti, xuning bilən ətrapidiki kəbililər pursəttin paydilinip ularǫa ḥujum qiliximu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6. ■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10.

10 U waqitta Lut nəzər selip kərdiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlənglikning
Zoar xəḩirigiqə ḩəmmila yərning süyi intayin mol idi; Pərwərdigar Sodom bilən
Gomorrani wəyran qilixtin ilgiri bu yər bəəyni Pərwərdigarning beoɣi, Misir
zeminidək idi.□ 11 Xuning bilən Lut əzigə Iordan wadisidiki pütkül tüzlənglikni
talliwaldi; andin Lut məxriq tərəpkə kəqüp bardi. Xundaq qilip ikkiylən ayrildi.
12 Abram Qanaan zeminida olturaqlaxti; Lut bolsa tüzlənglіktiki xəḩərlərning arisida
turdi; u bara-bara qedirlirini Sodom xəḩiri tərəpkə yətkidi. 13 Sodom həlqi rəzil
adəmlər bolup, Pərwərdigarning nəziridə tolimu eoɣir gunaḩkarlar idi.■

Abramning Ḩebronoɣa kəqüxi

14 Lut Abramdin ayrilip kətkəndin keyin, Pərwərdigar Abramoɣa: — Sən əmdi
bexingni kətürüp, əzüng turoɣan jaydin ximal wə jənubqa, məxriq wə məoɣrip
tərəpkə qarioɣin; 15 qünki sən ḩazir kərüwatqan bu barliq zeminni sanga wə
nəslinggə mənggülük berimən.□ ■ 16 Sening nəslingni yərdiki topidək kəp qilimən;
xundaqki, əgər birsi yərdiki topini sanap qiqalisa, sening nəslingnimu sanap qiqalixi
mumkin bolidu.■ 17 Ornungdin tur, bu zeminni uzunluqi wə kəngliki boyiqə aylinip
qiqqin; qünki Mən uni sanga ata qilimən, — dedi.
18 Xunga Abram qedirlirini yətkəp, Ḩebron xəḩirigə yeqin Mamrədiki dubzarliqning
yenioɣa berip olturaqlaxti; u xu yərdə Pərwərdigaroɣa atap bir qurbangaḩ yasidi.■

14

Abramning Lutni qutquzuxi

1 Xinarning padixaḩi Amrafəl, Əllasarning padixaḩi Arioq, Elamning padixaḩi Kedor-
layomər wə Goyimning padixaḩi Tidalning künliridə xu wəqə boldiki, 2 ular birlixip
Sodomning padixaḩi Bera, Gomorraning padixaḩi Birxa, Admaḩning padixaḩi Xinab,
Zəboimning padixaḩi Xəm'ebər wə Bela (yəni Zoar)ning padixaḩioɣa qarxi ḩujumoɣa
atlandi. 3 Bu *bəxining* ḩəmmisi kelixip Siddim wadisioɣa, yəni «Xor Dengizi»
wadisioɣa yioɣildi.□ 4 Ular on ikki yil Kedorlayomərgə beqindi boldi, on üqinqi yiloɣa
kəlgəndə, Kedorlayomərgə qarxi isyan kətürdi.
5 On tətinqi yili Kedorlayomər wə uningoɣa ittipaqdax boloɣan padixaḩlar ḩəmmisi
yioɣilip, Axtarot-Karnaim degən yərdə Rəfayiylaroɣa, xundaqla Ḩam degən yərdə
Zuziylaroɣa, Xawəḩ-Kiriatayimda Emiylaroɣa ḩujum qilip ularni yəngdi;■ 6 andin
ular Ḩoriylarni ularning Seir teoɣida məoɣlup qilip, qəlning yenidiki Əl-Paranoɣiqə
sürüp-toqay qildi. 7 Arqidinla, ular Ən-Mixpatqa (yəni Qadəxkə) yenip kelip,
Amaləklərning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Ḩazazon-Tamarda olturuxluq
Amoriylarnimu ḩujum qilip məoɣlup qildi. 8 Xuning bilən Sodomning padixaḩi,
Gomorraning padixaḩi, Admaḩning padixaḩi, Zəboimning padixaḩi wə Belaning
(yəni Zoarning) padixaḩi qiqip, Siddim wadisida ularoɣa qarxi jəng qilixqa səp

---

□ **13:10 «barliq tüzlənglik.... süyi intayin mol idi»** — bu yərlər ḩazir «Əlük Dengiz» ətrapidiki qupquruq qaoɣjiraq jaylardur. **«Pərwərdigarning beoɣi»** — demək, Erəm beoɣi. **«Misir zeminidək»** — Misir zemini, bolupmu Nil dəryasi ətrapi tolimu munbət, süyi mol zemindur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Əz. 16:49. □ **13:15 «sən ḩazir kərüwatqan bu barliq zeminni sanga ... berimən»** — u kərüwatqan zemin Lut talliwaloɣan Iordan wadisini əz iqigə alatti. Bu Hudaning birinqi qetim zeminni Ibraḩimning nəsligila əməs, bəlki yənə Ibraḩimoɣimu berimən, dəp wədə qilixi idi. Lekin əməliyəttə, Ibraḩim əmridə Pələstin zeminidin pəqət bir parqə yərlikla setiwaloɣan (23-bab); xunga Hudaning bu wədisi Ibraḩimning tiriloɣanda, zeminoɣa mirashor bolidioɣanliqini kərsitidioɣan bir bexarət bolsa kerək. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yər. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13. □ **14:3 «Xor dengizi»** — « Əlük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

tizdi; 9 muxu *bəxəylən* Elamning padixaḫi Kedorlayomər, Goyimning padixaḫi Tidal,
Xinarning padixaḫi Amrafəl, Əllasarning padixaḫi Arioḳ ḳatarliḳlar bilən soḳuxti;
yəni tət padixaḫ bilən bəx padixaḫ əzara soḳuxti. 10 Siddim wadisidiki ḫəmmila
yərdə ḳarimay *orəkliri* bar idi. Sodom wə Gomorraning padixaḫliri ḳeqip, orəklərgə
qüxüp kətti. Əmma ḳaloɳanlar bolsa taoɳḳa ḳeqip kətti.
11 *Oɳalib kəlgən tət padixaḫ bolsa* Sodom bilən Gomorraning ḫəmmə mal-mülkini wə
barliḳ ozuḳ-tülükini elip kətti. 12 Ular yənə Abramning jiyəni Lutnimu malliri bilən
ḳoxup elip kətti; qünki u Sodomda olturaḳlaxḳanidi.
13 Ḫalbuki, ḳutulup ḳaloɳan birsi berip bu ixlarni ibraniy Abramoɳa eytti. Xu qaoɳda u
Amoriy Mamrəning dubzarliḳining yenida turatti. Mamrə bolsa Əxkol wə Anərning
akisi idi; bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi.□ ■ 14 Abram ḳerindixining əsir
bolup ḳaloɳanliḳini anglap, əz əyidə tuoɳuloɳan, alaḫidə tərbiyiləngən üq yüz on
səkkiz adəmni baxlap qiḳip, *tət padixaḫni* ḳooɳlap danoɳiqə bardi.□ 15 Keqisi u
adəmlirini guruppilaroɳa bəlüp, ular bilən birliktə ḫujum ḳilip ularni məoɳlup ḳilip,
ularni Dəməxḳning ximal təripidiki Ḫobaḫ degən jayoɳiqə ḳooɳlap berip, 16 pütkül
olja aloɳan mal-mülükni ḳayturuwaldi; əz ḳerindixi Lutni, uning mal-mülki wə
hotun-ḳizlirini, xundaḳla *barliḳ ḳaloɳan* adəmlərni yandurup kəldi.

Məlkizədəkning Abramoɳa bəht tilixi

17 Abram Kedorlayomər wə uning bilən ittipaḳdax padixaḫlarni məoɳlup ḳilip, ḳaytip
kəlgəndə, Sodomning padixaḫi Xawəḫ wadisi (yəni Han wadisi)oɳa uning aldioɳa
qiḳti. 18 Salemning padixaḫi Məlkizədəkmu nan bilən xarab elip aldioɳa qiḳti. U
zat bolsa, Ḫəmmidin Aliy Təngrining kaḫini idi;□ ■ 19 u *Abramni* bəht-bərikətləp:
— «Abram asman bilən zeminning Igisi boloɳan Ḫəmmidin Aliy Təngri təripidin
bərikətlənsun!□ 20 Xundaḳla düxmənliringni əz ḳolungoɳa tapxuroɳan Ḫəmmidin
Aliy Təngrigə Ḫəmdusana oḳuloɳay!» — dedi.
Abram bolsa oɳəniymət aloɳan nərsilərning ondin birini uningoɳa bərdi.
21 Andin Sodomning padixaḫi Abramoɳa: — Adəmlərni manga bərgəyla,
oɳəniymətlərni əzlirigə aloɳayla, — dedi.
22 Lekin Abram Sodomning padixaḫioɳa jawab berip: — Mən bolsam asman bilən
zeminning Igisi boloɳan Ḫəmmidin Aliy Təngri Pərwərdigaroɳa ḳol kətürüp ḳəsəm
ḳiloɳanmənki, 23 mən səndin ḫətta bir tal yip nə bir tal booɳḳuqinimu nə sening
baxḳa ḫərḳandaḳ nərsəngni almaymən; bolmisa, sən keyin: «mən Abramni bay ḳilip
ḳoydom» deyixing mumkin.
24 Xunga yigitlirimning yegən-iqkini, xundaḳla manga ḫəmraḫ boloɳanlar, yəni Anər,
Əxkol wə Mamrələrgə tegixlik ülüxtin baxḳa, mən *oɳəniymət*tin ḫeqnərsə almaymən;
xular əzlirigə tegixlik ülüxini alsun, — dedi.□

□ **14:13 «ibraniy»** — bu yərdə «ibraniy» degən səz birinqi ḳetim tiloɳa elinoɳan. «ibraniy» degən səz təwəndikidək ikki hil mənidə boluxi mumkin: — (1) Ibraḫim Ebər degən kixining əwladi (21:10); (2) «ətküqi». «Ibraniy» degənning bəlkim «abar» («ətmək») degən peil bilən munasiwiti boluxi mumkin. Ibraḫim Ḳanaan zeminda turuwatḳanlaroɳa nisbətən «dəryadin ətkən kixi» — demək, u «uluoɳ dərya» (Əfrat dəryasi)din ətüp kəlgən kixi idi. **«bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi»** — səl tooɳriraḳ tərjimə ḳilsaḳ «Abram bu üqəylən bilən ittipaḳdax idi». ■ **14:13** Yar. 13:18. □ **14:14 «Abram … tət padixaḫni ḳooɳlap danoɳiqə bardi»** — təhminən 150-200 kilometroɳiqə ḳooɳlioɳan. □ **14:18 «Məlkizədək»** — bu zat tooɳruluḳ «Zəbur» 110-küydiki izaḫatlarni, xundaḳla «Ibraniylaroɳa»diki 5-7-bablarni wə xularning izaḫatliri, «ḳoxumqə səz»inimu kərüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19 «Asman bilən zeminning Igisi»** — yaki «asman bilən zeminning Yaratḳuqisi». □ **14:24 «yigitlər»** — Ibraḫimning əz hizmətkarlirini kərsitidu. Ibraḫimning ḫəmraḫliri Anər, Əxkol wə Mamrə bəlkim Pərwərdigaroɳa etiḳad ḳiloɳuqilar bolmioɳaqḳa, Ibraḫim əzigə ḳoyoɳan ḳattiḳ tələpni (ḫeq oɳəniymət almaymən degəndək) ularning üstigə ḳoymaydu.

15

Hudaning Abramoɣa kərünüp, uning bilən əḫdə tüzüxi

1 Bu ixlardin keyin Pərwərdigarning səz-kalami Abramoɣa alamət kərünüxtə kelip:
«Əy Abram, ḳorḳmioɣin; Mən Əzüm ḳalḳining wə zor in'amingdurmən» — dedi.□ ■
2 Lekin Abram: — Əy Rəb Pərwərdigar, manga nemə berisən? Mana, mən balisiz
tursam, əy-bisatlirimoɣa warislik ḳiloɣuqi muxu Dəməxḳlik Əliezərla bardur, — dedi.
3 Abram yənə: Mana, Sən manga ḫeq nəsil bərmiding, mana əyümdə tu-
ruwatḳanlardin biri manga waris bolidu, dedi.
4 Xu ḫaman Pərwərdigarning səz-kalami uningoɣa kelip: «Bu kixi sanga waris
bolmaydu, bəlki əz puxtungdin bolidioɣan kixi sanga waris bolidu», — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigar uni taxḳirioɣa elip ḳikip: — Əmdi asmanoɣa ḳarap
yultuzlarni sana — Ḳeni, ularni saniyalamsənkin?! — dedi. Andin uningoɣa: —
Sening nəslingmu xundaḳ bolidu, — dedi.■
6 Abram Pərwərdigaroɣa ixəndi; Pərwərdigar uningdiki bu *ixənqni* uning
ḫəḳḳaniyliḳi dəp ḫesablidi.■ 7 Yənə uningoɣa: Mən bu zeminoɣa igə ḳilixḳa seni
Kaldiyədiki Ur xəḫiridin elip qiḳḳan Pərwərdigardurmən, — dedi.■
8 Lekin *Abram*: — I Rəb Pərwərdigar, mən uningoɣa jəzmən igə bolidioɣinimni ḳandaḳ
bilimən? — dəp soridi.
9 *Pərwərdigar* uningoɣa: — Mən üqün üq yaxliḳ bir inək, üq yaxliḳ bir qixi əqkə, üq
yaxliḳ bir ḳoqḳar bilən bir kəptər wə bir bajka elip kəlgin, — dedi.
10 Xunga u bularning ḫəmmisini elip, ularning ḫərbirsini yerimdin ikki parqə
ḳilip, yerimini yənə bir yerimioɣa udulmu'udul ḳilip ḳoyup ḳoydi; əmma ḳuxlarni
parqilimidi.□ 11 Ḳaoɣa-ḳuzoɣunlar taplarning üstigə qüxkəndə, Abram ularni
ürkütüp ḫəydiwətti.
12 Lekin kün patay degəndə, Abramni eoɣir bir uyḳu basti wə mana, uning üstigə
dəḫxətlik bir wəḫimə, tom ḳarangoɣuluḳ qüxti. 13 Andin Pərwərdigar Abramoɣa: —
Jəzmən bilixing kerəkki, sening nəsling əzlirining bolmioɣan bir zeminda musapir
bolup, xu yərdiki həlḳning ḳulluḳida bolidu wə xundaḳla, bu həlḳ ularoɣa tət yüz
yiloɣiqə jəbir-zulum salidu.■ 14 Lekin Mən ularni ḳulluḳḳa saloɣuqi xu taipining
üstidin ḫəküm qiḳirimən. Keyin ular nuroɣun bayliḳlarni elip xu yərdin qiḳidu.■
15 Əmma sən bolsang, aman-hatirjəmlik iqidə ata-bowiliringoɣa ḳoxulisən; uzun
əmür kərüp andin dəpnə ḳilinisən.□ ■ 16 Lekin xu yərdə tət əwlad ətüp, *nəsling* bu
yərgə yenip kelidu; qünki Amoriylarning ḳəbiḫlikining zihi tehi toxmidi, dedi.□ ■

□ **15:1 «Mən Əzüm ḳalḳining wə zor in'amingdurmən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Mən sanga zor in'am bərgüqidurmən». ■ **15:1** Zəb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Ḳan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaḳ. 2:23. ■ **15:7** Zəb. 105:9-13 □ **15:10 «qüxənmə» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əḫdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki ḳoyni soyup, ikki parqə ḳilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə ḳiloɣan malning otturisidin təng ətüp bir-birigə ḳəsəm ḳilatti. Bu ixning mənisi, «ḳaysimiz əḫdini buzsaḳ, Huda uni bu soyoɣan maloɣa ohxax ḳilsun!» deməklik boluxi mumkin. Xunga ibraniy tilida «əḫdə tüzüx» adəttə «əḫdə kesix» deyilidu. «Yər.» 34:8, 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15 «ata-bowiliringoɣa ḳoxulisən» —** bu səz eytiloɣan obyektḳa ḳarap mənisini bekitix mumkin. Angliоɣuqi etiḳadliḳ kixi bolsa əlgəndin keyin uning roḫi ḫəḳḳaniylarning roḫlirining ḳexioɣa ketidu; etiḳadsiz bolsa, ularning roḫi etiḳadsizlar bilən billə bolidu («Luḳa» 16:13-19 wə «ḳoxumqə səz»nimu kərüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16 «Amoriylarning ḳəbiḫliki» —** Amoriylar Ḳanaan zeminida turuwatḳan ḳəbililər iqdə «yetəkqi ḳəbilə» ḫesablinatti. «Amoriylarning ḳəbiḫlikining zihi tehi toxmioɣanidi» — demək, Huda ularoɣa towa ḳilix pursiti bərsimu, ular towa ḳilmay, yənila gunaḫḳa petip, Huda bekitkən qəkkə yətkəndə, Ibraḫimning əwladliri boloɣan Israillar arḳiliḳ ularni jazalaydu; Israillar ularni zeminidin ḫəydəp yoḳitidu. Bu ixlar «Qəl-Bayawandiki Səpər», «Ḳanun Xərḫi» wə «Yəxua»da təpsiliy təswirlinidu. «Misirdin qiḳix»tiki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:16** Mis. 12:40.

17 Xundaq boldiki, kün petip qarangoɣu boloɣanda, mana, gəxlərning otturisidin ətüp ketiwatqan, is-tütək qiqip turoɣan bir otdan bilən yalquluq bir məx'əl kəründi. □ 18-19 Dəl xu küni Pərwərdigar Abram bilən əhdə tüzüp uningoɣa: — «Mən sening nəslinggə bu zeminni Misirning eqinidin tartip Uluoɣ dərya, yəni Əfrat dəryasioɣiqə berimən; yəni Keniylər, Kənizziylar, Kadmoniylar,■ 20 Qittiylar, Pərizziylər, Rəfayiylar, 21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girgaxiylar wə Yəbusiylarning yurtini ularningki qilimən» dedi.

16

Ismailning tuoɣuluxi

1 Əmma Abramning ayali Saray uningoɣa ɦeq bala tuoɣup bərmidi; lekin uning Ɦəjər isimlik misirliq bir dediki bar idi;□ 2 Saray Abramoɣa: — Mana, Pərwərdigar meni tuoɣuxtin tosti. Əmdi sən mening dedikimning qexioɣa kirgin; bəlkim u arqilik ana bolup tiklinixim mumkin, — dedi. Abram bolsa Sarayning səzini qobul kərdi.□
3 Xuning bilən Abramning ayali Saray dediki misirliq Ɦəjərni əz eri Abramoɣa toqallikqa apirip bərdi (u waqitta Abram Qanaan zeminida on yil olturoɣanidi).
4 Abram Ɦəjərning qexioɣa kirdi wə u ɦamilidar boldi. Əmma u əzining ɦamilidar boloɣinini bilginidə, u ayal hojayinini kəzgə ilmas bolup qaldi. 5 Saray Abramoɣa qeyidap: — Manga qüxkən bu horluq sening bexingoɣa qüxsun! Mən əz dedikimni quqiqingoɣa selip bərdim; əmdi u əzining ɦamilidar boloɣinini kərgəndə mən uning nəzиridə kəzgə ilinmidim. Həyr, Pərwərdigar sən bilən mening otturimizda ɦəküm qikarsun! — dedi.
6 Abram Sarayoɣa: — Mana, dediking əz qolungdidur; sanga nemə layiq kərünsə uningoɣa xuni qiloɣin, — dedi. Buning bilən Saray uningoɣa qattiqliq qilixqa baxlidi; buning bilən u uning aldidin qeqip kətti.
7 Əmma Pərwərdigarning Pərixtisi uni qəldiki bir bulaqning yenida, yəni Xur yolining boyidiki bulaqning yenidin tepip, uningoɣa:□ 8 Əy Sarayning dediki Ɦəjər, nədin kəlding, nəgə barisən? — dəp soridi. U jawab berip: — Mən hojayinim Sarayning aldidin qeqip qiqtim, — dedi.
9 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: — Ayal hojayiningning qexioɣa qaytip berip, uning qol astida bol, — dedi.
10 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa yənə: — Sening nəslingni xundaq awu-timənki, kəplükidin uni sanap boloɣili bolmaydu, — dedi.
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: Mana, sən ɦamilidarsən; sən bir ooɣul tuoɣup, uningoɣa Ismail dəp at qoyoɣin; qünki Pərwərdigar sening jəbir-japayingni anglidi.□ 12 U yawa exək kəbi bir adəm bolidu; uning qoli ɦər adəmgə qarxi uzitilidu,

---

□ **15:17 «qüxənmə» —** bu nərsilərning əɦmiyiti, xundaqla Huda Ibraɦim bilən baoɣliɵan xu əɦdə tooɣrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4.
□ **16:1 «Ɦəjər» —** bu isim ibraniy tilida «Ɦagar» dəp elinidu. Biraq bəzi oqurmənlər Ismailning apisini «Ɦəjər» dəp ataxqa adətlənggən. □ **16:2 «bəlkim u arqilik ana bolup tiklinixim mumkin» —** ibraniy tilida «bəlkim u arqilik quruluxum mumkin». Əyni waqittiki ərp-adətlər boyiqə, ayal hojayinning dediki ayal hojayinning erigə bala tuoɣup bərsə, balini ayal hojayinning balisi ɦesablaxqa bolatti. □ **16:7 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Təwrat dəwridə intayin alaɦidə bir xəɦs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, yənə 7-14-ayət, 18-babni kərüng). □ **16:11 «Ismail» —** ibraniy tilida «Ixmail». Mənisi «Huda anglidi».

xuningdək ḫər adəmning ḳoli uningoɣa ḳarxi uzitilidu; u ḳerindaxlirining udulida ayrim turidu, dedi.□ ■
13 Ḫəjər өz-өzigə: «Mən muxu yərdə meni Kөrgüqini arḳisidin kөrdüm» dəp, өzigə
səz ḳiloɣan Pərwərdigarni: «Sən meni kөrgüqi Təngridursən» dəp atidi.□ 14 Xuning
bilən u ḳuduḳ: «Bəər-laḫay-roy» dəp ataldi. U Ḳadəx bilən Bərəd xəḫirining
ariliḳididur.□ ■
15 Ḫəjər Abramoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdi. Abram Ḫəjər uningoɣa tuoɣup bərgən
ooɣliɣa Ismail dəp at ḳoydi.■ 16 Ḫəjər Abramoɣa Ismailni tuoɣup bərgəndə Abram
səksən altə yaxta idi.

17

Hudaning Өz əḫdisini bekitixi; əḫdə bəlgisi — hətnə

1 Abram toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgəndə, Pərwərdigar Abramoɣa kөrünüp uningoɣa:
— Mən Ḳadir Təngridurmən. Sən Mening aldimda mengip, kamil boloɣin.□ ■ 2 Mən
Өzüm bilən sening arangda əḫdəmni bekitip, seni intayin zor kөpəytimən, — dedi.■
3 Abram өzini taxlap yüzini yərgə yeḳip yatti; Huda uning bilən yənə səzlixip mundaḳ
dedi: —
4 Өzümgə kəlsəm, mana, Mening əḫdəm sən bilən tüzülgəndur: — Sən nuroɣun əl-
millətlərning atisi bolisən.□ ■ 5 Xuning üqün sening isming buningdin keyin Abram
atalmaydu, bəlki isming Ibraḫim bolidu; qünki Mən seni nuroɣun əl-millətlərning
atisi ḳildim.□ 6 Mən seni intayin zor kөpəytimən; xuning bilən səndin kөp əl-
ḳowmlarni pəyda ḳilimən, puxtungdin padixaḫlar qiḳidu.■ 7 Mən sən wə səndin
keyinki nəslingning Hudasi bolux üqün Өzüm sən wə səndin keyinki nəslingning
arisida əbədiy əḫdə süpitidə bu əḫdəmni tikləymən;■ 8 Mən sanga wə səndin keyinki
nəslinggə sən ḫazir musapir bolup turoɣan bu zeminni, yəni pütkül Ḳanaan zeminini
əbədiy bir mülük süpitidə ata ḳilimən; wə Mən ularning Hudasi bolimən, — dedi.■
9 Andin Huda Ibraḫimoɣa yənə: — Sən өzüng Mening əḫdəmni tutḳin, өzüng
wə səndin keyinki nəslingmu əwladtin-əwladḳa buni tutuxi kerək. 10 Mən sən
bilən wə səndin keyinki nəsling bilən tüzgən, silərning tutuxunglar kerək boloɣan
əḫdəm xuki, aranglardiki ḫərbir ərkək hətnə ḳilinsun.□ 11 Xuning bilən silər
hətnilikinglarni kesiwetixinglar kerək; bu Mən bilən silərning aranglardiki əḫdining
bəlgisi bolidu.■ 12 Barliḳ əwladliringlar, nəsildin-nəsilgə aranglarda, məyli өydə
tuoɣuloɣanlar bolsun, yaki əwladinglardin bolmay yatlardin puloɣa setiwelinoɣanlar

---

□ **16:12** **«U ḳerindaxlirining udulida ayrim turidu »** — yaki «xərḳ təripidə turidu». Məyli ḳaysi tərjimisi tooɣra bolsun, bexarətning asasiy mənisi xuki, Ismail (wə uning əwladliri) baxḳilar bilən, ḫətta өz uruḳ-tuḳḳanliri bilən arilaxmay ayrim turidu yaki ularoɣa өqmənliktə yaxaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18. □ **16:13** **«meni Kөrgüqini arḳisidin kөrdüm»** — yaki pəḳət «meni Kөrgüqini kөrdüm». Yənə baxḳa birhil tərjimisi: «Meni kөrgüqini kөrüpmu, yənə tirik ḳaldim!». □ **16:14** **«Bəər-laḫay-roy»** — mənisi «meni Kөrgüqining ḳuduḳi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22. □ **17:1** **«Ḳadir Təngri»** — ibraniy tilida «Əl-Xadday». «Xadday» degən səz bəlkim «mürə» degən mənidiki səzdin qiḳḳan — xuning bilən «xadday» «mən yөləngən mürəm» degəndək yeḳimliḳ mənini bildüridu. **«Mening aldimda mengip»** — Hudaoɣa etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa Hudaning təyyarlioɣan bir yoli bar, ular uningda mengixi kerək. Demək, etiḳadqilar «Huda meni kөrüp turidu, wijdanim boyiqə mengixim kerək» degən uḳumda yaxaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4** **«mana, Mening əḫdəm sən bilən tüzülgəndur: —»** — yaki «mana, Mən sən bilən tüzgən əḫdəm xudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5** **«Ibraḫim»** — ibraniy tilida «Awraḫam». Buning mənisi «nuroɣun əwladlirining atisi» yaki «kөpligən həlḳlərning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Ḳan. 1:8. □ **17:10** **«Mən sən bilən…»** — ibraniy tilida «Mən silər bilən…». Bu «silər» Ibraḫim wə barliḳ өyidiki adəmlərni kөrsitixi kerək. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11.

bolsun, ḫəmmə ərkək səkkiz künlük bolоɣanda hətnə ḳilinsun.■ 13 Өyüngdə tuоɣulоɣanlar bilən pulungоɣa setiwalоɣanlarning ḫəmmisi hətnə ḳilinixi kerək. Xundaḳ ḳilоɣanda, Mening əḫdəm tənliringlarda ornap, əbədiy bir əḫdə bolidu. 14 Lekin hətniliki turup, tehi hətnə ḳilinmiоɣan ḫərbir ərkək Mening əḫdəmni buzоɣan ḫesablinip, üzüp taxlinidu, — dedi.
15 Huda Ibraḫimоɣa yənə səz ḳilip: — Ayaling Sarayni əmdi Saray dəp atimiоɣin, bəlki ismi Saraḫ bolsun.□ 16 Mən uningоɣa bəht-bərikət berip, uningdinmu sanga bir ooɣul berimən. Mən dərwəḳə uni bərikətləymən; xuning bilən u əl-millətlərning anisi bolidu; həlḳlərning padixaḫlirimu uningdin qiḳidu, — dedi.□
17 Ibraḫim *yənə* өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti wə kөnglidə: «Yüz yaxḳa kirgən adəmmu balilik bolalarmu? Toḳsan yaxḳa kirgən Saraḫmu bala tuоɣarmu?!», — dedi.□
18 Ibraḫim Hudaоɣa: — Aḫ, Ismail aldingda yaxisa idi! dedi.□
19 Huda uningоɣa: — Yaḳ, ayaling Saraḫ jəzmən sanga bir ooɣul tuоɣup beridu. Sən uningоɣa «Isḫaḳ» dəp at ḳoyоɣin. Mən uning bilən өz əḫdəmni tüzimən; bu uningdin keyin kelidiоɣan nəsli bilən baoɣliоɣan əbədiy bir əḫdə süpitidə bolidu.□ ■ 20 Ismailоɣa kəlsək, uning tooɣrisidiki duayingni anglidim. Mana, Mən uni bərikətləp, nəslini kөpəytip, intayin zor awutimən. Uning puxtidin on ikki əmir qiḳidu; Mən uni uluоɣ bir həlḳ ḳilimən.□ ■ 21 Biraḳ əḫdəmni bolsa Mən kelər yili dəl muxu waḳitta Saraḫ sanga tuоɣup beridiоɣan ooɣul — Isḫaḳ bilən tüzimən, — dedi.■
22 Huda Ibraḫim bilən səzlixip bolup, uning yenidin yuḳiriоɣa qiḳip kətti.
23 Xuning bilən xu künila Ibraḫim өz ooɣli Ismailni, өz өyidə tuоɣulоɣanlar wə puloɣa setiwalоɣanlarning ḫəmmisini, yəni uning өyidiki barlik ərkəklərni elip, Huda uningоɣa eytḳandək ularning hətnilikini kesip hətnə ḳildi.
24 Ibraḫimning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinоɣanda, toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgənidi.
25 Uning ooɣli Ismailning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinоɣanda, on üq yaxta idi.
26-27 Ibraḫim bilən uning ooɣli Ismail dəl xu künning өzidə hətnə ḳilindi wə xundaḳla uning өyidiki ḫəmmə ər kixilər, məyli өyidə tuоɣulоɣan bolsun yaki yattin puloɣa setiwelinоɣanlar bolsun, ḫəmmisi uning bilən billə hətnə ḳilindi.

18

Ərxtin qüxkən üq meḫman

1 Pərwərdigar Mamrədiki dubzarliḳning yenida Ibraḫimоɣa kөründi; bu kün əng issiоɣan waḳit bolup, u өz qedirining ixikidə olturatti. 2 U bexini kətürüp nəzər seliwidi, mana uning udulida üq kixi ərə turatti. Ularni kөrüp u qedirining ixikidin ḳopup, ularning aldiоɣa yügürüp berip, yərgə təgküdək təzim ḳilip:■ 3 — i Rəbbim,

---

■ **17:12** Law. 12:3; Luḳa 2:21. □ **17:15** **«Saray»** — mənisi «mening məlikəm». Lekin «Saraḫ» bolsa pəḳət «məlikə» degən mənidə. Buning əḫmiyiti bəlkim xuki, xu qaoɣdin baxlap Saraḫ pəḳət Ibraḫim өzigila «məlikə» bolupla ḳalmay, bəlki Huda aldidimu etiḳadi tüpəylidin «məlikə» dəp ḫesablinidu («Ibr.» 11:11ni kөrüng). □ **17:16** **«... u əl-millətlərning anisi bolidu»** — Saraḫdin boloɣan xu əl-millətlər «Yəḫuda», «Israil» (on ḳəbilə) wə «Edom» bolidu. On ḳəbilə sürgün boloɣandin keyin ulardin ḫazirḳi birnəqqə millət xəkilləngən boluxi mumkin. □ **17:17** **«Ibraḫim ... külüp kətti»** — Ibraḫim yənə өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti ibraḫimning külgənliki bəlkim yerim ixənq, yerim ixənqsizliktin, yerim gumandin, yerim huxalliḳtin bolsa kerək. Lekin «Rim.» 4:17-21də deyilgənlər boyiqə, Ibraḫim tezla toluḳ ixənqkə kəldi. Uning boloɣusi ooɣli «Isḫaḳ»ning ismining mənisi «külkə»dur. □ **17:18** **«Ismail Sening aldingda yaxisa idi!»** — Mənisi, bəlkim, «Ismail sən Hudaning bəht-bərikitigə erixsun!» degəndəktur. Heli roxənki, Ibraḫim muxu waḳitḳiqə Ismailni Huda wədə ḳiloɣan ooɣlum, dəp ümid ḳilip kəlgənidi. □ **17:19** **«Isḫaḳ»** — mənisi «külkə». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20** **«uluоɣ bir həlḳ»** — bu ərəblərdur. ■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2. ■ **18:2** Ibr. 13:2.

əgər peḳir nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, ətünimənki, ḳullirining yenidin ətüp kətmigəyla;□ 4 azoɳina su kəltürülsun, silər putliringlarni yuyup dərəhning tegidə aram eliwelinglar. 5 Silər əz ḳulunglarning yenidin ətkənikənsilər, mən bir qixləm nan elip qiḳay, silər ḫarduḳunglarni qiḳirip, andin ətüp kətkəysilər, dedi. Ular jawab berip: — Eytḳiningdək ḳiloɳin, dewidi, 6 Ibraḫim qedirioɳa Saraḫning ḳexioɳa yügürüp kirip, uningoɳa: — Üq das esil undin tez hemir yuoɳurup toḳaq ətkin, — dedi.□
7 Andin Ibraḫim kala padisioɳa yügürüp berip, yumran obdan bir mozayni tallap, qakirioɳa tapxurdi; u buni tezla təyyar ḳildi.
8-9 Andin Ibraḫim seriḳ may, süt wə təyyarlatḳan mozayni elip kelip, ularning aldioɳa tutup, əzi dərəhning tegidə ularning aldida ərə turdi; ular ulardin yedi. Ular uningdin: ayaling Saraḫ nədə, dəp soriwidi, u jawab berip: — Mana, qedirda, dedi.
10 Birsi: — Mən kelər yili muxu waḳitta ḳexingoɳa jəzmən ḳaytip kelimən, wə mana u waḳitta ayaling Saraḫning bir ooɳli bolidu, — dedi. Saraḫ bolsa uning kəynidiki qedirning ixikidə turup, bularni anglawatatti.□ ■
11 Ibraḫim bilən Saraḫ ikkisi yaxinip, ḳerip ḳaloɳanidi; Saraḫta ayal kixilərdə bolidioɳan adət kərüx tohtap ḳaloɳanidi.■ 12 Xunga Saraḫ əz iqidə külüp: — Mən xunqə ḳerip kətkən tursam, rasttinla ləzzət kərələrmənmu? Erimmu ḳerip kətkən tursa? — dəp hiyal ḳildi.■
13 Pərwərdigar Ibraḫimoɳa: — Saraḫning: «Mən ḳerip kətkən tursam, rasttinla bala tuoɳarmənmu?» dəp külgini nemisi? 14 Pərwərdigaroɳa mumkin bolmaydioɳan tilsimat ix barmu? Bekitkən waḳitta, yəni kelər yili dəl bu qaoɳda ḳaytip kelimən wə u waḳitta Saraḫning bir ooɳli bolidu, — dedi.■
15 Əmma Saraḫ ḳorḳup ketip: — Külmidim, dəp inkar ḳildi. Lekin U: — Yaḳ, sən küldüng, — dedi.

Ibraḫimning Hudadin jiyəni Lut üqün ətünuxi

16 Andin bu zatlar u yərdin ḳopup, Sodom tərəpkə nəzirini aoɳdurdi. Ibraḫimmu ularni uzitip, ular bilən billə mangdi.
17 Pərwərdigar: — Mən ḳilidioɳan iximni Ibraḫimdin yoxursam bolamdu?■ 18 Qünki Ibraḫimdin uluoɳ wə küqlük bir əl qiḳidu wə xuningdək yər yüzidiki barliḳ əl-millətlər u arḳiliḳ bəht-bərikətkə muyəssər bolidioɳan tursa?■ 19 Qünki Mən uni bilip tallioɳanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni əzigə əgəxtürüp, ularoɳa Pərwərdigarning yolini tutup, ḫəḳḳaniyliḳni wə adalətni yürgüzüxni əgitidu. Buning bilən Mənki Pərwərdigar Ibraḫim tooɳruluḳ ḳiloɳan wədəmni əməlgə axurimən, — dedi.□
20 Andin Pərwərdigar mundaḳ dedi: — «Sodom wə Gomorra tooɳruluḳ kətürülgən dad-pəryad naḫayiti küqlük, ularning gunaḫi intayin eoɳir boloɳini üqün,□ 21 Mən ḫazirla qüximən, ḳilmixliri rasttinla xu dad-pəryadlardin Manga məlum boloɳandək xunqə rəzilmu, bilip baḳay; unqə rəzil bolmioɳandimu, Mən uni bilixim kerək».

□ **18:3 «Rəbbim» —** ibraniy tilida «Adonay». Bu səzigə ḳarioɳanda Ibraḫim bu meḫmanning Pərwərdigar ikənlikini bilip yətkənidi. □ **18:6 «üq das» —** ibraniy tilida «üq seaḫ». Üq seaḫ bəlkim 22 litr un boluxi mumkin idi. □ **18:10 «Birsi» —** ibraniy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Ḫak. 19:26; 1Pet. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luḳa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **18:19 «Qünki Mən uni bilip tallioɳanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni əzigə əgəxtürüp…» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Mən… u əz balilirioɳa əgətsun dəp uni bilip talliwaldim». Lekin bundaḳ tərjimə ayətning ikkinqi ḳismioɳa anqə mas kəlməydu. □ **18:20 «Sodom bilən Gomorra tooɳruluḳ kətürülgən dad-pəryad» —** bu pəryad xübḫisizki, Sodom bilən Gomorra təripidin horlanoɳan wə zulum yegənlərdin kətürülgən bolsa kerək («Əz.» 16:49ni kərüng).

22 Xuning bilən bu kixilər u yərdin ḳozoɳilip, Sodom tərəpkə yol aldi. Lekin Ibraḥim
yənila Pərwərdigarning aldida ərə turatti.□
23 Ibraḥim yeḳin berip: — Sən rasttinla ḥəḳḳaniylarni rəzillər bilən ḳoxup ḥalak
ḳilamsən? 24 Xəḥərdə əllik ḥəḳḳaniy kixi bar boluxi mumkin; Sən rasttinla xu jayni
ḥalak ḳilamsən, əllik ḥəḳḳaniy kixi üqün u jayni kəqürüm ḳilmamsən? 25 Yaḳ, yaḳ.
Bu ix Səndin neri boloɳay! Ḥəḳḳaniylarni rəzillərgə ḳoxup əltürüp, ḥəḳḳaniylaroɳa
rəzillərgə ohxax muamilə ḳilix Səndin neri boloɳay! Pütkül jaḥanning soraḳqisi
adalət yürgüzməmdu? — dedi.■
26 Pərwərdigar jawab berip: — Əgər Mən Sodom xəḥiridə əllik ḥəḳḳaniyni tapsam,
ular üqün pütkül jayni ayap ḳalimən, — dedi.
27 Andin Ibraḥim jawab berip: — Mana mən pəḳət topa bilən küldin ibarət
bolsammu, mən Igəm bilən səzləxkili yənə petinalidim. 28 Mubada xu əllik
ḥəḳḳaniydin bəx kixi kəm bolsa, Sən bu bəx kixining kəm boloɳini üqün pütkül
xəḥərni yoḳitamsən? — dedi.
U: — Əgər Mən xu yərdə ḳirik bəxni tapsammu, uni yoḳatmaymən, dedi.
29 Ibraḥim Uningoɳa səzini dawam ḳilip: — Xu yərdə ḳirik kixila tepilixi mumkin,
dewidi, *Pərwərdigar*: — Bu ḳiriḳi üqün uni yoḳatmaymən, — dedi.
30 U yənə səz ḳilip: I Igəm, hapa bolmioɳaysən, mən yənə səz ḳilay. Xu yərdə ottuzi
tepilixi mumkin? — dedi.
U: — Əgər Mən u yərdə ottuzni tapsammu, yoḳatmaymən, — dedi.
31 U yənə səz ḳilip: — Mana əmdi mən Igəm bilən səzləxkili jür’ət ḳildim; xu yərdə
yigirmisi tepilixi mumkin, — dedi.
Pərwərdigar səz ḳilip: bu yigirmisi üqün u yərni yoḳatmaymən, — dedi.
32 U səzləp: — I Igəm, hapa bolmioɳay, mən pəḳət muxu bir ḳetimla səz ḳilay!
Xu yərdə oni tepilixi mumkin, dewidi, u jawab berip: — Mən oni üqün uni
yoḳatmaymən, — dedi.
33 Pərwərdigar Ibraḥim bilən səzlixip boloɳandin keyin kətti; Ibraḥimmu əz jayioɳa
ḳaytip kətti.

19

Sodom xəḥiridikilərning rəzilliki

1 Ikki pərixtə kəqtə Sodomoɳa yetip kəldi; xu qaoɳda Lut Sodomning dərwazisida
olturatti. Lut ularni kərüpla ornidin turup, aldioɳa qiḳip yüzi yərgə təgküdək təzim
ḳilip:□ 2 — Mana, əy hojilirim, kəminilirining əyigə qüxüp putliringlarni yuyup
ḳonup ḳaloɳaysilər; andin ətə səḥər ḳopup yoloɳa qiḳsanglarmu bolidu, dewidi,
bular jawabən: — Yaḳ, biz xəḥər məydanida kəqləymiz, — dedi.■
3 Əmma u ularni qing tutuwidi, ahir ular uning bilən berip əyigə kirdi. U ularoɳa
dastihan selip, petir toḳaqlarni pixurup bərdi, ular oɳizalandi.■
4 Ular tehi yatmioɳanidi, xəḥərdikilər, yəni Sodomning ərkəkliri, yax, ḳeri ḥəmmisi
ḥərḳaysi məḥəllilərdin kelip əyni ḳorxiwaldi; 5 ular Lutni qaḳirip uningoɳa: —
Bügün kəqtə seningkigə kirgən adəmlər ḳeni? Ularni bizgə qiḳirip bər, biz ular bilən
yeḳinqiliḳ ḳilimiz, — dedi.

□ **18:22 «bu kixilər»** — keyinki bayanlar boyiqə, Pərwərdigar Ibraḥim bilən ḳaldi; ḳaloɳan ikki zat Sodomoɳa mangidu wə xu yərdə (19-bab) Lutni ḳutḳuzuwalidu. Xu ikki zat pərixtilər idi (19:1). ■ **18:25** Rim. 3:6.
□ **19:1 «dərwazisida olturatti»** — kona zamanlarda pəḳət xəḥərning mətiwərliri wə aḳsaḳalliri dərwazida olturuxḳa muyəssər idi. Xunga Lut Sodom xəḥiridə «mətiwər» ḥesablinatti. ■ **19:2** Yar. 18:4. ■ **19:3** Ibr. 13:2.

6 Lut dərwazining aldiƣa, ularning ķexiƣa qiķip, ixikni yepiwetip, 7 ularƣa: —
Əy buradərlirim, mundaķ rəzillikni ķilmanglar! 8 Mana, tehi ḥeq ər bilən billə
bolmiƣan ikki ķizim bar; ularni silərgə qiķirip berəy. Ular bilən haliƣininglarni
ķilinglar. Əmma bu adəmlər əgzəmning sayisi astiƣa kirgənikən, silər ularni
ḥeqnemə ķilmanglar! — dedi.
9 Lekin ular jawab berip: «Neri tur!» deginiqə, yənə: — Bu yərdə turuxķa kəlgən bu
musapir ḥakim bolmaķqimikən? Əmdi sanga ularƣa ķiliƣandinmu bəttər yamanlik
ķilimiz! — dəp Lutni ķistap, ixikni qeķixķa basturup kəldi.■
10 Əmma u ikki kixi ķollirini uzitip Lutni əygə əz ķexiƣa tartip əkiriwelip, ixikni
taķiwaldi 11 wə əyning dərwazisining aldidiki adəmlərni kiqikidin tartip qongiƣiqə
korlukķa muptila ķildi; xuning bilən ular dərwazini izdəp, ḥalidin kətti.

Lutning Sodomdin ķeqixi

12 Andin ikkəylən Lutķa: — Muxu yərdə yənə birər kiming barmu? Küy'ooƣul,
ooƣul yaki ķizliring wə yaki xəḥərdə baxķa adəmliring bolsa ularni bu yərdin elip
kətkin! 13 Qünki biz bu yərni yoķitimiz; qünki ular tooƣruluķ kətürülgən dad-pəryad
Pərwərdigarning aldida intayin küqlük boloƣaq, Pərwərdigar bizni uni yoķitixķa
əwətti, — dedi.
14 Xuning bilən Lut taxķiriƣa qiķip, ķizlirini alidiƣan *boloƣusi* küy'ooƣullirining
ķexiƣa berip: «Əmdi ķopup bu yərdin qiķip ketinglar; qünki Pərwərdigar xəḥərni
yoķitidu» — dedi. Əmma u *boloƣusi* küy'ooƣullirining nəzirigə qaķqaķ ķiloƣandək
kəründi.
15 Tang atķanda, pərixtilər Lutni aldiritip: — Əmdi ķopup ayaling bilən ķexingdiki
ikki ķizingni aloƣin; bolmisa xəḥərning ķəbiḥlikigə qetilip ķelip, ḥalak bolisən, —
dedi.
16 Əmma u tehiqə arisaldi bolup turoƣanda, Pərwərdigar uningoƣa rəḥim ķiloƣanliķi
üqün, u ikkiylən Lutning ķolini, ayalining ķolini wə ikki ķizining ķollirini tutup,
ularni xəḥərning sirtiƣa əqiķip, orunlaxturup ķoydi. 17 Ularni qiķaroƣandin keyin
xu ix boldiki, ulardin biri uningoƣa: — Jeningni elip ķaq, ḥalak bolmasliķing üqün
kəyninggə ķarimay, tüzləngliktiki ḥeq yərdə tohtimay, taoƣķa ķaqķin! — dedi.
18 Lekin Lut ularƣa: — Undaķ bolmiƣay, əy hojam, ətünüp ķalay!□ 19 Mana,
kəminəng kəzüngdə iltipat tapti, jenimni ķutķuzdung, manga zor mərḥəmət
kərsətting; əmma mən taoƣķa ķaqalmaymən; undaķ ķilsam, manga birər apət
qüxüp, ölüp ketərmənmikin. 20 Ķara, awu xəḥərgə ķeqip barsa boloƣudək naḥayiti
yeķin ikən, xundaķla kiqik xəḥər ikən! Ətünüp ķalay, mening xu yərgə ķeqiximoƣa
yol ķoyoƣaysən! U kiqik *xəḫər* əməsmu?! Jenim xu yərdə aman ķalidu! — dedi.
21 Pərixtə uningoƣa jawab berip: — Həyr, bu ixtimu sanga maķul bolay, sən eytķan xu
xəḥərni wəyran ķilmay. 22 Əmdi u yərgə tezdin ķeqip baroƣin; qünki sən xu yərgə
yetip barmioƣuqə ḥeq ix ķilalmasmən, — dedi. Xunga u xəḥərning ismi «Zoar» dəp
ataloƣan.□

■ **19:9** Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pet. 2:7, 8. □ **19:18** **«hojam»** — yaki «Rəbbim». □ **19:22** **«Zoar»** — mənisi «kiqik». Lutning bu iltimasi tolimu oƣəlitə idi: (1) Zoar əslidə «tüzləngliktiki bəx xəḥər»din biri bolup (14:2), Sodom bilən yeķin munasiwəttə idi. Xundaķla Sodomoƣa ohxax gunaḥlaroƣa petip ķaloƣan boluxi mumkin idi. Xunga pərixtilər əslidə Zoarni yoķatmaķqi boloƣan (22-ayət); (2) Lut Sodom xəḥirining gunaḥlirini wə hətərlikini obdan bilip turupmu, yənila uningoƣa ohxaydioƣan yənə bir xəḥərgə ķaqmaķqi boldi; (3) gərqə Huda ajayib yol bilən uni wə ailisidiklirini ķutķuzoƣan bolsimu, u yənila «taoƣķa ķeqix»tin ķorķti, u bəlki «birər apət beximoƣa qüxüxi mumkin» dəp oylioƣan boluxi mumkin. Bular uning etiķadsizliķi idi. (4) bizningqə, uning xundaķ iltimas ķilixining səwəbi, u ««sepillik xəḥər» iqidə tursam aman-esən bolimən» dəp bildi. Ibraḥim bolsa Hudaning baxpanaḥliķioƣa ixinip, sepilsiz qedirlarda turup, tolimu hatirjəm yaxidi. (5) ahir berip Lut Zoarda hatirjəm bolalmay yənila taoƣķa qiķip xu yərni makan ķildi (30-ayət). Bu wəķələr tooƣruluķ yənə «ķoxumqə səz»imizdimu azraķ tohtilimiz.

Sodom bilən Gomora xəḫərlirining wəyran ḳilinixi

23 Lut Zoarƣa yetip barƣanda kün nuri yər yüzigə qeqilƣanidi. 24 Xu qaƣda
Pərwərdigar ərxtin, ɵz yenidin Sodom bilən Gomorraning üstigə günggürt wə ot
yaƣdurup,■ 25 xu xəḫərlərni, pütkül tüzlənglikni ḫəmdə xəḫərlərdiki barlıḳ aḫalilər
wə yərdin üngənlərni ḳoxup bərbat ḳildi.
26 Lekin Lutning arḳisidin mangƣan ayali kəynigə ḳariwidi, tuz tüwrükkə aylinip
ḳaldi.■
27 Ətisi tang səḫərdə, Ibraḫim ḳopup ilgiri Pərwərdigarning aldida turƣan jayƣa
qiḳip, 28 Sodom bilən Gomorra tərəpkə, xundaḳla tüzlənglikning ḫəmmə yerigə
nəzər seliwidi, mana, yər yüzidin humdanning tütünidək tütün ɵrləwatḳinini kərdi.
29 Əmma xundaḳ boldiki, Huda u tüzləngliktiki xəḫərlərni wəyran ḳilƣanda, U
Ibraḫimni esigə elip, Lut turƣan xəḫərlərni bərbat ḳilƣanda uni balayi'apətning
iqidin qiḳirip ḳutḳuzdi.□

Lut wə uning ḳizliri

30 Əmma Lut Zoar xəḫiridə turuxtin ḳorḳḳaqḳa, Zoardin ketip, taƣḳa qiḳip, ikki
ḳizi bilən xu yərdə makanlaxti. U ikki ḳizi bilən bir ɵngkürdə turdi. 31 Əmdi qong
ḳiz kiqikigə: — Atimiz bolsa ḳerip kətti; dunyaning ḳaidə-yosuni boyiqə bu yurtta
bizgə yeḳinqiliḳ ḳilidiƣan ḫeq ər kixi ḳalmidi. 32 Ḳeni, atimizni xarab bilən məst
ḳilip ḳoyup, uning bilən billə yatayli; xundaḳ ḳilsaḳ, biz pərzənt kərüp atimizning
uruḳini ḳalduralaymiz, — dedi.
33 Xuning bilən ular u keqisi atisiƣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, qong ḳizi kirip
atisi bilən yatti. Lekin Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup kətkininimu ḫeq səzmidi.
34 Ətisi xundaḳ boldiki, qongi kiqikigə: — Mana, mən ahxam atam bilən yattim;
bügün kəqtimu uningƣa yənə xarab iqküzəyli; xuning bilən sən kirip uning bilən
yatḳin; xundaḳ ḳilip, ḫər ikkimiz pərzənt kərüp atimizning nəslini ḳalduralaymiz,
— dedi.
35 Xuning bilən ular u keqisi atisiƣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, kiqik ḳizi
ornidin turup uning bilən billə yatti. Əmma Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup
kətkininimu ḫeq səzmidi.
36 Xundaḳ ḳilip, Lutning ikkila ḳizi ɵz atisidin ḫamilidar bolup ḳaldi. 37 Qongi bolsa
ooƣul tuƣup, uning etini Moab ḳoydi; u bügünki Moabiylarning atisidur.□
38 Kiqikimu ooƣul tuƣup, uning etini Bən-Ammi ḳoydi. U bügünki Ammoniylarning
atisidur.□

20

Ibraḫim bilən Abimələk

1 Ibraḫim u yərdin qiḳip, jənub tərəptiki Nəgəwgə kəqüp kelip, Ḳadəx bilən Xurning
ariliḳida turup ḳaldi; bir məzgildin keyin Gərarda olturaḳlaxti. 2 Xu yərdə Ibraḫim
ayali Saraḫ tooƣrisida: «U mening singlimdur», degənidi. Xuning bilən Gərarning
padixaḫi Abimələk adəm əwətip, Saraḫni *əzigə* hotun boluxḳa eliwaldi.■
3 Lekin *bir küni* keqisi qüxidə Huda Abiməlәkkə kelip uningƣa: — Mana, sən ɵzünggə
eliwaloƣan ayal səwəbidin əmdi ɵlgən adəmdursən; qünki u baxḳa birsining ayalidur
— dedi.

■ **19:24** Ḳan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 20:16; 50:40; Yioƣ. 4:6; Əz. 16:50; Ḫox. 11:8; Am. 4:11; Zəf. 2:9; Luḳa 17:29; 2Pet. 2:6; Yəḫ. 7. ■ **19:26** Luḳa 17:32. □ **19:29** **«u Ibraḫimni esigə elip...»** — ibraniy tilida «Huda Ibraḫimni esigə elip...». □ **19:37** **«Moab»** — «atining süyi» yaki «atidin boloƣan». □ **19:38** **«Bən-Ammi»** — mənisi: «həlḳimning ooƣli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7.

4 Əmma Abimələk uningoɣa tehi yeḳinqilik ḳilmioɣanidi. U Hudaoɣa: — I Rəb, ḥəḳḳaniy bir həlḳnimu ḥalak ḳilamsən?□ 5 U əzimu manga: «U mening singlim» dəp eytmidimu? Yənə kelip, bu ayalmu «U mening akam», dəp eytḳanidi. Mən bolsam sap kənglüm wə durus niyitim bilən bu ixni ḳildim, — dedi.□
6 Huda qüxidə uningoɣa yənə: — Bu ixni sap kəngül bilən ḳiloɣiningni bilimən; xu səwəbtin Mən seni aldimda gunaḥ ḳilixtin tosup, uningoɣa tegixinggə ḳoymidim. 7 Əmdi u kixining ayalini əzigə ḳayturup bər; qünki u Pəyoɣəmbər, u sening ḥəḳḳingdə dua ḳilidu wə sən tirik ḳalisən. Əgər uni yandurup bərmisəng xuni bilip ḳoyoɣinki, sən wə ḥəmmə adəmliring ḳoxulup jəzmən əlisilər, — dedi.
8 Abimələk ətigən tang səḥərdə ḳopup, ḥəmmə hizmətkarlirini qaḳirip, bu səzlərning ḥəmmisini ularning ḳulaḳlirioɣa saldi; bu adəmlər naḥayiti ḳorḳuxup kətti. 9 Andin Abimələk Ibraḥimni qaḳirip uningoɣa: — Bu bizgə nemə ḳiloɣining? Mən sanga zadi nemə gunaḥ ḳildim, sən mən wə padixaḥliḳimoɣa eoɣir bir gunaḥni yükləp ḳoydung? Manga ḳilmaydioɣan ixlarni ḳilding! — dedi.
10 Abimələk Ibraḥimoɣa yənə: — Sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üqün muxu ixni ḳilding? — dedi.□
11 Ibraḥim jawab berip: — «Bu yərdə xübḥisizki ḥeqkim Hudadin ḳorḳmaydikən, ular meni ayalim tüpəylidin əltürüwetidu», dəp oylioɣanidim. 12 Əməliyəttə, uning mening singlim ikənliki rast, lekin u mening ata bir, ana bələk singlim; keyin u mening ayalim boldi.□ 13 Lekin Huda meni atamning əyidin qiḳirip sərgərdanliḳḳa yürgüzginidə, mən ayalimoɣa: — Biz ḳəyərgila barsaḳ, sən manga xundaḳ xapaət kərsətkəysənki, mening tooɣramda: «Bu mening akam bolidu», degin, — dəp eytḳanidim — dedi.■
14 Andin Abimələk ḳoy-kalilar, ḳullar wə dedəklərni elip ularni Ibraḥimoɣa bərdi wə ayali Saraḥnimu uningoɣa ḳayturup bərdi.
15 Abimələk: — Mana mening zeminim bolsa aldingda turuptu; kəzünggə ḳaysi yər yaḳsa xu yərdə turoɣin, — dedi.
16 U Saraḥḳa: «Mana, mən akangoɣa ming kümüx tənggə bərdim; mana bular əz yeningdikilər, xundaḳla ḥəmmə adəmlərning kəz aldida uyatni yapḳuqi bolidu; xuning bilən sən ḥərḳandaḳ daoɣ-əyibtin halas bolisən». □ 17-18 Ibraḥim Hudaoɣa dua ḳildi, Huda Abimələk, ayali wə kenizəklirini saḳaytti; andin ular *yənə* bala tuoɣalaydioɣan boldi; qünki Pərwərdigar Ibraḥimning ayali Saraḥ tüpəylidin Abimələkning əyidiki ḥəmmə hotunlarning baliyatḳulirini etip ḳoyoɣanidi.

21

Isḥaḳning dunyaoɣa kelixi

□ **20:4 «ḥəḳḳaniy həlḳnimu ḥalak ḳilamsən?»** — Abimələkning əyidikilərgə, bolupmu ḳiz-ayallaroɣa bir hil waba qüxkənidi (18-ayət). Xuning bilən muxu yərdə u pəḳət əzi üqünla əməs, bəlki əz həlḳi üqün rəḥim tiliməkqi. Abimələkning kəp jəḥətlərdə heli yahxi tərəpliri bar. □ **20:5 «sap kənglüm wə durus niyitim bilən...»** — ibraniy tilida «ḳolumning pakliki bilən...». □ **20:10 «sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üqün muxu ixni ḳilding?»** — Abimələk bu ikkinqi soalni bəlkim ḥəḳiḳiy kəmtərlik bilən sorioɣan bolsa kerək. U xübḥisizki Hudadin ḳorḳḳḳa, Hudaning Ibraḥim tooɣruluḳ «U pəyoɣəmbər» degən səzini esidin qiḳarmidi. □ **20:12 «lekin u mening ata bir, ana bələk singlim»** — ibraniy tilida «lekin u anamning ḳizi əməs, bəlki atamning ḳizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16 «xuning bilən sən ḥərḳandaḳ daoɣ-əyibtin halas bolisən»** — biz xu zamandiki ərp-adətlərdin toluḳ həwərdar bolmioɣaqḳa, Abimələkning bu sowoɣitining əḥmiyitini ḥazir qüxiniximiz təsrək bolidu; ḥalbuki, uning məḳsiti eniḳ kərünidu.

1 Əmdi Pərwərdigar wədə kilǫinidək Sarahni yokʟidi; Pərwərdigar Sarahʟka
deginidək kildi.□ ■ 2 Sarah ḥamilidar bolup, Ibraḥim kerioǫanda Huda uningoǫa
bekitkən wakitta bir ooǫul tuoǫup bərdi.■ 3 Ibraḥim özigə tərəlgən ooǫli, yəni
Sarah uningoǫa tuoǫup bərgən ooǫlining ismini Isḥak koydi.□ 4 Andin Ibraḥim Huda
uningoǫa buyruoǫinidək öz ooǫli Isḥak tuoǫulup səkkizinqi küni hətnə kildi.■ 5 Ooǫli
Isḥak tuoǫuloǫan qaoǫda, Ibraḥim yüz yaxta idi. 6 Sarah: «Huda meni küldürüwətti;
ḥərkim bu ixni anglisa, mən bilən təng külüxidu», dedi.
7 U yənə: — Kimmu Ibraḥimoǫa: «Sarah bala emitidioǫan bolidu!» dəp eytalaytti?
Qünki u kerioǫanda uningoǫa bir ooǫul tuoǫup bərdim! — dedi.

Ḥəjər bilən Ismailning koǫlinixi

8 Bala qong bolup, əmqəktin ayrildi. Isḥak əmqəktin ayriloǫan küni Ibraḥim qong
ziyapət ötküzüp bərdi. 9 Əmma Sarah misirlik Ḥəjərning Ibraḥimoǫa tuoǫup bərgən
ooǫulning *Isḥakni* məshirə kiliwatkinini kərüp kaldi. 10 Xuning bilən u Ibraḥimoǫa:
— Bu dedək bilən ooǫlini ḥəydiwət! Qünki bu dedəkning ooǫli mening ooǫlum Isḥak
bilən təng waris bolsa bolmaydu!, — dedi.■
11 *Sarahning* bu səzi Ibraḥimoǫa tolimu eoǫir kəldi; qünki *Ismailmu* uning ooǫli-
də!□ 12 Lekin Huda Ibraḥimoǫa: — Balang wə dediking wəjidin bu səz sanga eoǫir
kəlmisun, bəlki Sarahning sanga degənlirining ḥəmmisigə kulak saloǫin; qünki
Isḥaktin boloǫini sening nəsling ḥesablinidu.■ 13 Lekin dedəkning ooǫlidinmu bir
həlk-millət pəyda kilimən, qünki umu sening nəsling, — dedi.■
14 Ətisi tang səḥərdə Ibraḥim koǫup, nan bilən bir tulum suni elip Ḥəjərgə berip,
öxnisigə yüdküzüp, balini uningoǫa tapxurup, ikkisini yoloǫa selip koydi. Ḥəjər ketip,
Bəər-Xebaning qəlidə kezip yürdi.□ 15-16 Əmdi tulumdiki su tügəp kətkənidi; Ḥəjər
balini bir qatkalning tüwigə taxlap koyup, öz-özigə: «Balining ölüp ketixigə karap
qidimaymən» dəp, bir ok etimqə yirakka berip, udulida olturdi. U udulida olturup,
pəryad kətürüp yioǫlidi.

17 Huda ooǫulning yioǫa awazini anglidi; xuning bilən Hudaning Pərixtisi asmandin
Ḥəjərni qakirip uningoǫa: — Əy Ḥəjər, sanga nemə boldi? Korkmioǫin; qünki Huda
ooǫulning *yioǫa* awazini yatkan yeridin anglidi. 18 Əmdi koǫup, kolung bilən balini
yəlap turoǫuz; qünki Mən uni uluoǫ bir əl-millət kilimən, — dedi.■
19 Xuan Huda *Ḥəjərning* közlirini aqti, u bir kudukni kərdi. U berip tulumoǫa su
toldurup, ooǫuloǫa iqküzdi.
20 Huda u bala bilən billə boldi; u ösüp qong boldi. U qəldə yaxap, mərgən bolup
yetixti. 21 U Paran qəlidə turdi; xu wakitlarda anisi uningoǫa Misir zeminidin bir
kizni hotunlukka elip bərdi.

Ibraḥimning Abimələk padixaḥ bilən kelixim tüzüxi

22 U wakitlarda xundak boldiki, Abimələk wə uning ləxkərbexi Fikol kelip
Ibraḥimoǫa: — Kiloǫan ḥəmmə ixliringda, Huda sening bilən billidur. 23 Əmdi sən dəl
muxu yərdə manga, ooǫlumoǫa wə nəwrəmgə hiyanət kilmaslikka Hudaning namida

---

□ **21:1 «Pərwərdigar ... Sarahni yokʟidi»** — Təwrat-Injilda, Huda məlum kixini yaki məluk həlkni «yokʟap» uningoǫa yaki uloroǫa yekinlaxsa, yaki alahidə bəht-bərikət, xapaət kərsitidu, yaki kattik jazalaydu. Muxu yərdə bəht-bərikət yətküzüx üqün, əlwəttə. Bu ixta kizik bir yeri xuki, Ibraḥim baxkilar üqün «ular balilik bolsun» (20:17-18) dəp dua kiloǫandin keyin özimu pərzənt kəridu. ■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3 «Isḥak»** — «külkə». ■ **21:4** Yar. 17:10. ■ **21:10** Gal. 4:30. □ **21:11 «eoǫir»** — yaki «yaman». ■ **21:12** Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20. □ **21:14 «bala»** — xu wakitta Ismail 15-16 yaxka kirgənidi. ■ **21:18** Yar. 16:10; 17:20.

ḳəsəm ḳilip bərgəysən; mən sanga kərsitip kəlgən meḥribanliḳimdək, sənmu manga wə sən ḥazir turuwatḳan yurtḳa meḥribanliḳ ḳiloɳaysən, — dedi.■
24 Ibraḥim: Ḳəsəm ḳilip berəy, dedi.
25 Andin Ibraḥim Abiməlәkning qakarliri tartiwaloɳan bir ḳuduḳ tooɳrisida Abiməlәkni əyiblidi. 26 Abiməlәk: — Bu ixni ḳiloɳan kixini bilməymən; sən bu ixni mangimu eytmapsən; mən bu ixni pәḳәt bügünla anglixim, — dedi.
27 Ibraḥim ḳoy-kala elip Abiməlәkkə tәḳdim ḳildi; andin ular ikkilisi әḥdə ḳilixti.
28 Ibraḥim yənə padidin yəttə qixi ḳozini bir tərəpkə ayrip ḳoydi. 29 Abiməlәk Ibraḥimdin: — Sən bir tərəpkə ayrip ḳoyoɳan bu yəttə qixi ḳozining nemə mənisi bar? — dəp soriwidi, 30 u: — Mening bu ḳudukḳni koliɳinimni etirap ḳiloɳiningoɳa guwaḥliḳ süpitidə bu yəttə qixi ḳozini ḳolumdin ḳobul ḳiloɳaysən, — dəp jawab bərdi.
31 Bu ikkisi xu yərdə ḳəsəm ḳilixḳanliḳi üqün, u xu jayni «Bəər-Xeba» dəp atidi.□
32 Xu tәriḳidə ular Bəər-Xebada әḥdə ḳilixti. Andin Abiməlәk wə uning ləxkərbexi Fikol ḳozoɳilip, Filistiylərning zeminioɳa yenip kətti.□
33 Ibraḥim Bəər-Xebada bir tüp yuloɳunni tikip, u yərdə Əbədiy Təngri boloɳan Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilip ibadət ḳildi.□ ■ 34 Ibraḥim Filistiylərning zeminida uzun waḳitḳiqə turup ḳaldi.□

22

Hudaning Ibraḥimni sinixi — Isḥaḳni ḳurbanliḳ ḳilix

1 Bu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, Huda Ibraḥimni sinap uningoɳa: — Əy Ibraḥim! dedi. U: mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U: — Sən ooɳlungni, yəni sən səyidioɳan yaloɳuz ooɳlung Isḥaḳni elip, Moriya yurtioɳa berip, xu yərdə, Mən sanga eytidioɳan taoɳlarning birining üstidə uni kөydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunoɳin, — dedi.□ ■
3 Ətisi Ibraḥim səḥər ḳopup, exikini toḳup, yigitliridin ikkiylən bilən Isḥaḳni billə elip, kөydürmə ḳurbanliḳ üqün otun yerip, Huda uningoɳa eytḳan yərgə ḳarap mangdi. 4 Üqinqi küni Ibraḥim bexini kətürüp ḳarap, yiraḳtin u yərni kərdi.
5 Ibraḥim yigitlirigə: — Silər exək bilən muxu yərdə turup turunglar. Mən balam bilən u yərgə berip, səjdə ḳilip, andin ḳexinglaroɳa yenip kelimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Ibraḥim kөydürmə ḳurbanliḳḳa kerəklik otunni elip, ooɳli Isḥaḳḳa yüdküzüp, өzi ḳolioɳa piqaḳ bilən otni elip, ikkisi billə yürüp kətti. 7 Isḥaḳ atisi Ibraḥimoɳa: — Əy ata! dewidi, u uningoɳa jawab berip: — Mana mən, ooɳlum, dedi. U uningdin: — Mana ot bilən otunoɳu bar, əmma kөydürmə ḳurbanliḳ bolidioɳan ḳoza ḳeni? — dəp soriwidi, 8 Ibraḥim jawab berip: — Əy ooɳlum, Huda Өzi Өzigə kөydürmə ḳurbanliḳ ḳozini təminləydu, — dedi. Andin ikkisi birgə yolini dawamlaxturdi.
9 Ahirida ular Huda Ibraḥimoɳa eytḳan jayoɳa yetip kəldi. Ibraḥim u yərdə ḳurbangaḥ yasap, üstigə otunni tizip ḳoydi. Andin u ooɳli Isḥaḳni baoɳlap, uni

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31** **«Bəər-Xeba»** — «ḳəsəm ḳuduḳi» degən mənidə. Ibraniy tilida «ḳəsəm» («xeba» yaki «xebua») wə «yəttə» («xeba») degənlərning aḥangi ohxax boloɳaqḳa, yənə «yəttining ḳuduḳi» degən mənisimu bar. □ **21:32** **«Fikol»** — Gərar padixaḥning sərdarining omumiy unwani idi (26:26). □ **21:33** **«bir tüp yuloɳunni tikip»** — yuloɳun tikix hurapiy ix əməs, bəlki uning əḥmiyiti ḳoxna əl bilən əḥdə tüzgənliki üqün, «muxu yərdə uzun waḳit turmaḳqimən» degəndək mənini bildürüxtin ibarət idi. ■ **21:33** Yar. 4:26. □ **21:34** **«uzun waḳit»** — ibraniy tilida «nuroɳun künlər». □ **22:2** **«Moriya»** — «2Tar.» 3:1ni kərüng. Huda Ibraḥimoɳa kərsətkən xu taoɳ bəlkim keyin Sulayman muḳəddəs ibadəthanini saloɳan jay, xundaḳla Əysa Məsiḥ krestlәngən taoɳ (ximal təripi) boluxi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17.

ķurbangaḥdiki otunning üstidə yatķuzdi.■ 10 Andin Ibraḥim ķolini uzitip, ooɳlini booɳuzlioɳili piqaķni aldi.
11 Xuan Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin uni qaķirip uningoɳa: — Ibraḥim, Ibraḥim! — dəp warķiridi.
U: — Mana mən, — dedi.□
12 U uningoɳa: — Sən balioɳa ķolungni təgküzmigin, uni ḥeqnemə ķilmioɳin; qünki Mən sening Hudadin ķorķķanlikingni bildim; qünki sening ooɳlungni, yəni yaloɳuz ooɳlungni Məndin ayimiding, — dedi.
13 Ibraḥim bexini kətürüp ķariwidi, mana, arķisida münggüzliri qatķaloɳa qirmixip ķaloɳan bir ķoqķarni kərdi. Ibraḥim berip ķoqķarni elip, uni ooɳlining ornida köydürmə ķurbanlik ķilip sundi. 14 Xuning bilən Ibraḥim xu jayoɳa «Yaḥwəḥ-Yirəḥ» dəp at ķoydi. Xunga kixilər: «Pərwərdigarning teoɳida təminlinidu» degən bu səz bügüngə ķədər eytilip keliwatidu.□ 15 Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin Ibraḥimni ikkinqi ķetim qaķirip uningoɳa: —
16 Sən өz ooɳlungni, yəni yaloɳuz ooɳlungni ayimay bu ixni ķiloɳining üqün Mən Өzüm bilən ķəsəm ķilimənki, dəydu Pərwərdigar,■ 17 — Mən seni zor bərikətləp, nəslingni asmandiki yultuzlardək nuroɳun köpəytip, dengiz saḥilidiki ķumdək oɳolditimən; nəsling bolsa düxmənlirining dərwazilirioɳa igə bolidu.□ ■ 18 Sən Mening awazimoɳa ķulaķ saloɳining üqün yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning nami bilən өzliri üqün bəht-bərikət tiləydu, — dedi.□ ■
19 Andin Ibraḥim yigitlirining ķexioɳa yenip bardi. Ular ḥəmmisi ornidin turuxup Bəər-Xebaoɳa yol aldi. Ibraḥim Bəər-Xebada turup ķaldi.

Naɳorning əwladliri

20 Bu ixlardin keyin Ibraḥimoɳa: «Mana Milkaḥmu ining Naɳoroɳa birķanqə ooɳul tuoɳup beriptu», degən həwər yətti. 21 Ular bolsa tunji ooɳli uz, uning inisi Buz wə Aramning atisi boloɳan Kəmuəl, 22 andin Kəsəd, Hazo, Pildax, Yidlaf wə Betuəl degən ooɳullar idi. 23 (Betuəldin Riwkaḥ tərəldi). Bu səkkizini Milkaḥ Ibraḥimning inisi Naḥoroɳa tuoɳup bərdi. 24 Xuningdək uning keniziki Rəumaḥmu Tebaḥ, Gaḥam, Tahax wə Maakaḥ degənlərni tuoɳup bərdi.

23

Ibraḥimning Saraḥni dəpnə ķilixi

1 Saraḥ bir yüz yigirmə yəttə yaxķiqə өmür kərdi. Bu Saraḥning өmrining yilliri idi. 2 Saraḥ Ķanaan zeminidiki Kiriat-Arba, yəni Ḥebronda wapat boldi. Ibraḥim berip Saraḥ üqün matəm tutup yioɳa-zar ķildi. 3 Ibraḥim өz mərḥumәsining yenidin ķopup, Ḥittiylaroɳa səz ķilip:

■ **22:9** Yaķ. 2:21. □ **22:11** **«Pərwərdigarning Pərixtisi» —** 16:7 wə izaḥatini kərüng. «Ibraḥim, Ibraḥim» — Hudaning adəmning ismini ikki ķetim qaķirixi — uningoɳa boloɳan qongķur meḥir-muḥəbbitini wə Өzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **22:14** **«Yaḥwəḥ-Yirəḥ» —** «Yaḥwəḥ (Pərwərdigar) təminligüqidur» degən mənidə. **«Pərwərdigarning teoɳida təminlinidu»** — Bu səz etiķadqilar arisida bir təmsil bolup ķaloɳanidi. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:16** Luķa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** **«dərwazilaroɳa igə bolux» —** pütkül xəḥərni ķoloɳa aloɳanoɳa barawər. ■ **22:17** Yar. 24:60. □ **22:18** **«yər yüzidiki barlik əl-yurtlar ... bəht-bərikət tiləydu» —** yaki «yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

4 — Mən bolsam aranglarda musapir meḥman, halas; silər əmdi aranglardin manga
bir yərlik beringlar; xuning bilən mən bu mərḥuməmni aldimda kərünüp turmisun
üqün elip berip dəpnə ḳilay, — dedi.□ ■
5-6 Ḥittiylar Ibraḥimoŋa jawab berip: —
I hojam, bizgə ḳulaḳ saloŋayla! Sili arimizda Hudaning bir xaḥzadisi ḥesablinila!
Arimizdiki əng esil yərlikni tallap, xu yərdə mərḥuməlirini dəpnə ḳiloŋayla!
Mərḥuməlirini dəpnə ḳilixḳa ḥeqḳaysimiz øz yərlikini silidin ayimaydu, — dedi.
7 Ibraḥim ornidin turup, u zemindiki həlḳḳə, yəni Ḥittiylaroŋa təzim ḳilip, 8 ularoŋa:
— Əgər mərḥuməmning køz aldimda turiwərməsliki üqün, uni elip berip, dəpnə
ḳiliximni rawa kørsənglar, undaḳta søzümni anglap mening üqün Zoḥarning ooŋli
Əfronoŋa søz ḳilip, 9 uning etizining ayioŋida øziningki boloŋan Makpelaḥning oŋarini
manga berixini iltimas ḳilinglar. U manga buni silərning aranglarda gøristan
boluxḳa toluḳ nərhidə bərsun, — dedi.
10 Xu qaoŋda Əfron Ḥittiylar arisida olturatti. Xuning bilən ḥittiyliḳ Əfron
Ḥittiylarning aldida, yəni xəḥirining dərwazisidin kirgüqilərning ḥəmmisining
aldida Ibraḥimoŋa jawab berip: — 11 Yoḳsu, əy hojam, manga ḳulaḳ saloŋayla. Bu
etizliḳni, xundaḳla uningdiki oŋarni siligə berəy; uni øz həlḳim boloŋan adəmlərning
aldida siligə bərdim; øz meyitlirini dəpnə ḳiloŋayla, — dedi.
12 Andin Ibraḥim yənə zemin həlḳi aldida təzim ḳilip, 13 Xu zemindiki həlḳning
ḳulaḳliri aldida Əfronoŋa: — Iltimasimoŋa ḳulaḳ saloŋayla; mən bu etizliḳning nərhi
boyiqə pul berəy, uni məndin ḳobul ḳiloŋayla, andin mən meyitimni xu yərdə dəpnə
ḳilay, — dedi.
14 Əfron Ibraḥimoŋa jawab berip uningoŋa:
15 Əy hojam, manga ḳulaḳ saloŋayla; tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydioŋan bir etizliḳ,
sili bilən mening aramda nemə idi? Sili meyitlirini dəpnə ḳiloŋayla — dedi.□
16 Ibraḥim Əfronning søzigə ḳoxuldi; andin Əfron Ḥittiylar aldida eytḳan baḥani,
yəni xu qaoŋdiki soda øLqimi boyiqə tət yüz xəkəl kümüxni tarazida tartip bərdi.■
17 Xundaḳ ḳilip Mamrəning udulidiki Makpelaḥḳa jaylaxḳan Əfronning etizliḳi,
yəni etizliḳning øzi, uningdiki oŋar, xundaḳla etizliḳning iqi wə ətrapidiki barliḳ
dərəhlərning ḥəmmisi■ 18 Ḥittiylarning køz aldida Ibraḥimoŋa tapxurulup, *yəni
Əfronning* xəḥirining dərwazisidin barliḳ kirgüqilərning aldida uning mülki ḳilip
bekitildi. 19 Xuningdin keyin Ibraḥim ayali Saraḥni Ḳanaan zeminidiki Mamrə (yəni,
Ḥebron)ning udulidiki Makpelaḥning etizliḳining oŋarida dəpnə ḳildi. 20 Xu tərikidə
u etizliḳ wə uningdiki oŋar Ḥittiylar təripidin Ibraḥimoŋa gøristan boluxḳa tayin
ḳilindi.

24

Ibraḥimning hizmətkarining Isḥaḳ üqün ḳiz izdixi

1 Ibraḥim ḳerip, yexi bir yərgə berip ḳaloŋanidi; Pərwərdigar Ibraḥimoŋa ḥər tərəptə
bəht-bərikət ata ḳiloŋanidi. 2 Ibraḥim øyidiki əng mətiwər hizmətkari, øzining pütün
mal-mülkini baxḳuridioŋan oŋojidaroŋa: — Ḳolungni yotamning astioŋa ḳoyoŋin;□ ■
3 Mən seni asmanlarning Hudasi xundaḳla yərning Hudasi boloŋan Pərwərdigarning
nami bilən ḳəsəm ḳildurimənki, sən mən ḥazir turuwatḳan bu Ḳanaaniylarning

□ **23:4** **«beringlar»** — Ibraḥimning «beringlar» degini bilən, bu «setip beringlar» degənni bildüridioŋan siliḳ-sipayə mənidiki gəptur (9-ayətni kørüng). ■ **23:4** Ros. 7:5. □ **23:15** **«tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydioŋan bir etizliḳ, sili bilən mening aramda nemə idi?»** — əməliyəttə bu baḥa intayin yuḳiri baḥa idi. Ibraḥim uning məḳsitini obdan qüxinətti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16. □ **24:2** **«əng mətiwər»** — yaki «ḥəmmidin yaxanoŋan». ■ **24:2** Yar. 47:29.

arisidin ooɣlumoɣa ḳiz elip bərməy,■ 4 Bəlki өz yurtumoɣa, xundaḳla өz uruḳ-tuoɣḳanlirimning ḳexioɣa berip, ooɣlum Isḥaḳḳa hotun elip bərgəysən, — dedi.
5 Hizmətkari uningoɣa: — Mubada u ḳiz mən bilən bu yurtḳa kəlgili unimisa, undaḳta өzliri qiḳḳan xu yurtḳa ooɣullirini yandurup apiramdimən? — dedi.
6 Ibraḥim uningoɣa jawab berip: — Ḥezi bol, ooɣlumni ḥərgiz xu yərgə yandurup barmioɣin! 7 Meni atamning өyi bilən tuoɣuloɣan yurtumdin yetəkləp elip kəlgüqi, yəni manga səz ḳilip: — «Sening nəslinggə bu yurtni berimən», dəp manga ḳəsəm ḳiloɣan, asmanning Hudasi boloɣan Pərwərdigar Өz Pərixtisini aldingoɣa əwətidu; xuning bilən sən u yərdin ooɣlumoɣa ḳiz elip kelələysən.■ 8 Xundaḳtimu, əgər ḳiz sən bilən bu yərgə kəlgili unimisa, mən sanga ḳilduridioɣan ḳəsəmdin halas bolisən; əmma ooɣlumni u yərgə ḥərgiz yandurup barmioɣin, — dedi.
9 Xuning bilən hizmətkar ḳolini hojisi Ibraḥimning yotisining astioɣa ḳoyup turup, bu tooɣrida uningoɣa ḳəsəm ḳildi.
10 Andin hizmətkar bu tooɣrida hojisining təgiliridin onni, xundaḳla hojisining ḥərhil esil nərsilirini elip yoloɣa qiḳti; u Aram-Naḥaraim rayonioɣa səpər ḳilip, Naḥorning xəḥirigə yetip kəldi.□ 11 U xəḥərning sirtidiki bir ḳuduḳning yenida təgilirini qəkündurdi: bu kəqḳurun, ḳiz-ayallarning su tartḳili qiḳidioɣan qeoɣi idi. 12 U dua ḳilip: — Əy hojam Ibraḥimning Hudasi boloɣan Pərwərdigar, өtünimənki, bügün mening iximni ongoɣa tartḳaysən, hojam Ibraḥimoɣa xapaət kərsətkəysən.□ 13 Mana mən bu yərdə ḳuduḳning bexida turuwatimən wə xəḥər həlḳining ḳizliri bu yərgə su tartḳili keliwatidu. 14 Əmdi xundaḳ bolsunki, mən ḳaysi ḳizoɣa: «Komzikingni qüxürsəng, mən su iqiwalsam boptikən!» desəm, u jawab berip: «Mana iqkin, mən təgiliringnimu suoɣirip ḳoyay», desə, u ḳiz sən ḳulung Isḥaḳḳa bekitkiningning өzi bolsun. Buningdin sening hojam Ibraḥimoɣa xapaət ḳiloɣiningni bilələymən, — dedi.
15 U tehi səzini tügətməyla, mana Riwkaḥ kozini mürisidə kətürüp qiḳip kəldi; u bolsa Ibraḥimning inisi Naḥorning ayali Milkaḥtin tuoɣuloɣan ooɣli Betuəlning ḳizi idi;■ 16 Ḳiz intayin qiraylиḳ bolup, ḥeq ər kixi təgmigən pak ḳiz idi. U ḳuduḳning boyioɣa qüxüp, komzikini toldurup andin qiḳti. 17 Hizmətkar uning aldioɣa yügürüp berip: — Өtünüp ḳalay, komzikingtin azoɣina su otliwalay, dedi.
18 U jawab berip: — Iqkəyla, əy hojam! dəpla, komzəkni dərḥal ḳolioɣa elip, uning su iqixi üqün sundi.
19 U süyidin uningoɣa ḳanoɣuqə iqküzgəndin keyin: — Təgilirigimu ḳanoɣuqə su iqküzüp ḳoyay, — dedi.
20 Xuning bilən u dərḥal komzəktiki suni olaḳḳa təküwetip, yənə ḳuduḳḳa su tartḳili yügürüp bardi; u uning ḥəmmə təgilirigə su tartip bərdi. 21 U kixi uningoɣa kəzini tikkiniqə jimjit turup, Pərwərdigarning yolini ong ḳiloɣan, ḳilmioɣanliḳini bilix üqün kütüwatatti. 22 Təgilər su iqip ḳanoɣanda, xundaḳ boldiki, ḥeliḳi kixi yerim xəkəllik bir altun burun ḥalḳisi bilən ikki ḳolioɣa on xəkəllik altun biləzükni qiḳirip ḳizoɣa berip uningoɣa: 23 Sən kimning ḳizi bolisən? Manga dəp bərsəng! Atangning өyidə bizgə ḳonoɣudək jay barmu? — dəp soridi.
24 Ḳiz uningoɣa: — Mən Milkaḥning Naḥoroɣa tuoɣup bərgən ooɣli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi,■ 25 yənə uningoɣa: — Bizningkidə saman bilən booɣuz kəngri, *siləргə* ḳonoɣili jaymu bar, — dedi.

■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Ḳan. 34:4; Ros. 7:5. □ **24:10** **«Aram-Naḥaraaim»** — yaki «Mesopotamiya», yəni «ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **24:12** **«mening iximni ongoɣa tartḳaysən»** — ibraniy tilida «ixni mening aldimda yüz bərgüzgəysən!». **«xapaət»** — muxu yərdə «xapaət» ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi bək qongḳur bolup, kөp yərlərdə «өzgərməs muḥəbbət» yaki «өzgərməs meḥribanliḳ» dəp tərjimə ḳilinidu. Kөp yərlərdə bir hil əḥdə bilən baoɣliḳ bolidu; xunga səzning uzunraḳ birhil tərjimisi: «meḥir-muḥəbbət əḥdisidə ḥaman turidu» degəndək bolidu. ■ **24:15** Yar. 22:23 ■ **24:24** Yar. 22:23.

26 Xuan bu adəm engixip Pərwərdigarning aldida səjdə ḳilip: 27 Өz xapaiti
bilən ḥojamdin wapadarliḳini ayimiơlan, hojam Ibraḥimning Hudasi bolơlan
Pərwərdigarơa Ḥəmdusana oḳulơlay! Pərwərdigar bu səpirimdə meni hojamning
ḳerindaxliri turơlan өygə baxlap kəldi! — dedi.
28 Ḳiz yügürüp berip, bularning ḥəmmisini anisining өydikilərgə eytip bərdi.
29 Əmdi Riwkaḥning Laban degən bir akisi bar idi. Laban ḳudуḳning bexiơa,
u adəmning ḳexiơa yügürüp qiḳti. 30 Qünki u singlisining burun ḥalḳisini wə
ḳolliridiki biləzüklərni kərüp, ḥəmdə singlisining: u adəm manga mundaḳ-mundaḳ
dedi, deginini anglap, u adəmning ḳexiơa bardi. Mana, u kixi ḳudуḳning yenida
tөgilərning ḳexida turatti. 31 Laban uningơa: — Əy Pərwərdigarning bəht-bərikiti
ata ḳilinơuqi, kirgəyla! Nemə üqün taxḳirida turdila? Mən өyni təyyarlap ḳoydum,
tөgilərgimu jay raslidim, — dedi.
32 U adəm өygə kirdi; Laban tөgilərdin yükni qüxürüp, tөgilərgə saman bilən booơuz
berip, u kixining ḥəm uning ḥəmraḥlirining putlirini yuơili su elip kəldi;□ 33 andin
u kixining aldiơa taam ḳoyuldi; lekin u: — Mən gepimni deməy turup taam
yeməymən, — dedi. Laban jawab berip: — Eytḳayla, dedi.
34 U: — Mən bolsam Ibraḥimning hizmətkarimən; 35 Pərwərdigar hojamơa kөp bəht-
bərikət ata ḳilơaqḳa, u uluơ bir kixi boldi. U uningơa ḳoy bilən kala, kümüx
bilən altun, ḳul bilən dedəklərni, tөgə bilən exəklərni bərdi. 36 Hojamning ayali
Sarah ḳerioơanda hojamơa bir ooơul tuơup bərgənidi. Hojam *ooơliơa* өzining
barliḳini atidi. 37 Hojam meni ḳəsəm ḳildurup: «Sən mən turuwatḳan zemindiki
Ḳanaaniylarning ḳizliridin ooơlumơa hotun elip bərmə, 38 bəlki jəzmən atamning
өyigə, өz tuơḳanlirimning ḳexiơa berip, ooơlumơa hotun elip bərgəysən», — dedi.
39 U waḳitta mən hojamơa: «U ḳiz mən bilən kəlgili unimisiqu?» — desəm,
40 u manga jawab berip: «Tutḳan yollirim uningơa oquḳ bolơlan Pərwərdigarim
Өz Pərixtisini sening bilən əwətip, yolungni ong ḳilidu. Bu tərikidə sən mening
ailidikilirim arisidin, atamning jəməti iqidin ooơlumơa hotun elip berisən. 41 Xundaḳ
ḳilip ailəmdikilərning ḳexiơa yetip barơiningda, sən mən ḳildurơlan ḳəsəmdin
halas bolisən; ular sanga ḳizni bərmisimu ohxaxla ḳəsəmdin halas bolisən», —
degənidi.
42 Xunga mən bügün bu ḳudуḳning ḳexiơa kelip: — Əy, hojam Ibraḥimning
Hudasi bolơlan Pərwərdigar, əgər sən bu səpirimni ong ḳilsang: — 43 mana
mən su ḳudуḳining yenida turuwatimən; wə xundaḳ bolsunki, su tartḳili kəlgən
ḳizơa: «Komzikingdin manga bir otlam su bərgən bolsang», desəm, 44 u manga:
«Sən iqkin, tөgiliringgimu su tartip berəy», dəp jawab bərsə, undaḳta bu ḳiz dəl
Pərwərdigar Өzi hojamning ooơli üqün bekitkən ḳiz bolsun, dəp dua ḳilơanidim.
45 Kөnglümdə tehi səzüm tügiməyla, mana, Riwkaḥ komzəkni mürisidə kətürüp
qiḳip, ḳudуḳning boyiơa qüxüp su tartti; mən uningơa: — Iltipat ḳilip, manga
su iqkili ḳoysang, dewidim, 46 u dərḥal komzikini mürisidin qüxürüp: «Iqkəyla,
tөgilirinimu suơirip ḳoyay», dedi. Xuning bilən mən iqtim; u tөgilirimnimu suơirip
ḳoydi. 47 Andin mən uningdin: — Kimning ḳizi bolisən, dəp sorisam, u jawab berip:
— Mən Naḥorning Milkaḥdin tuơulơlan ooơli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi. Xu
qaơda mən uning burniơa ḥalḳa, ḳolliriơa biləzüklərni selip ḳoydum; 48 andin
engixip Pərwərdigarơa səjdə ḳildim; hojamning ḳerindixining ḳizini uning ooơli
üqün elip ketixkə mening yolumni ong ḳilơini üqün, hojamning Hudasi bolơlan
Pərwərdigarơa ḥəmdusana eyttim. 49 Əmdi silər hojamơa ihlas ḳilip xapaət
kərsitəyli desənglar, buni manga dənglar. Əgər halimisanglar, unimu manga

□ **24:32 «Laban tөgilərdin yükni qüxürüp» —** ibraniy tilida «u tөgilərdin yükni qüxürüp».

eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən, — dedi.□
50 Əmdi Laban bilən Betuəl jawab berip: — Bu ix Pərwərdigardin boloɣaq, siligə ya
undaq ya bundaq deyəlməymiz.□ 51 Mana, Riwkaḫ aldilirida turidu; uni elip kətkəyla.
U Pərwərdigarning deginidək əz hojilirining ooɣliɣa hotun bolsun, — dedi.
52 Ibraḫimning hizmətkari ularning səzlirini anglap, yərgə engixip, Pərwərdigarɣa
səjdə ḳildi. 53 Andin, hizmətkar kümüx buyumlarni, altun buyumlarni wə kiyim-
keqəklərni qiḳirip, bularni Riwkaḫḳa bərdi; u yənə ḳizning akisi wə anisiɣimu
ḳimmətlik ḫədiyələrni sundi.
54 Andin u wə ḫəmraḫliri bilən billə yəp-iqip, xu yərdə ḳonup ḳaldi. Ətisi səḫərdə
ḳopup, u ularɣa: meni hojamning ḳexiɣa yoloɣa selip ḳoyunglar, dewidi, 55 Ḳizning
akisi bilən anisi uningɣa: — Ḳiz birḳanqə kün yaki on kün yenimizda tursun; andin
barsun, — dedi.
56 Əmma u ularɣa: — Pərwərdigar mening səpirimni ong ḳiloɣanikən, meni
tosmanglar; hojamning ḳexiɣa berixim üqün meni yoloɣa selip ḳoyunglar, — dedi.
57 Ular uningɣa: — Ḳizni qaḳirip, uning aoɣzidin anglap baḳayli, dəp 58 Riwkaḫni
qaḳirip uningdin: — Bu adəm bilən baramsən? dəp soriwidi, u: — Baray, dəp jawab
bərdi.
59 Xuning bilən ular singlisi Riwkaḫni, uning inik'anisi, Ibraḫimning hizmətkari wə
adəmliri bilən ḳoxup yoloɣa selip ḳoydi.■ 60 U waḳitta ular Riwkaḫḳa bəht tiləp:
— Əy singlimiz, mingliɣan on mingliɣan adəmlərning anisi boloɣaysən!
Nəsling düxmənlirining dərwaziliriɣa igə boloɣay! — dedi.
61 Xuning bilən Riwkaḫ bilən uning dedəkliri ornidin turup, təgilərgə minip, u kixigə
əgixip mangdi. Xundaq ḳilip hizmətkar Riwkaḫni elip yoloɣa qiḳti.
62 Isḫaq Bəər-laḫay-roy degən jaydin bayila ḳaytip kəlgənidi; qünki u jənubtiki
Nəgəwdə turatti;■ 63 Isḫaq kəqḳurun istiḳamətkə dalaɣa qiḳḳanidi; u bexini kətürüp
ḳarisa, mana təgilər keliwatatti. 64-65 Riwkaḫ bexini kətürüp, Isḫaḳni kərdi; u dərḫal
təgidin qüxüp, hizmətkardin: — Səḫrada bizning aldimizoɣa qiḳiwatḳan bu kixi kim
bolidu? — dəp soridi.
Hizmətkar: — Bu hojamdur! dedi. Riwkaḫ dərḫal qümbilini tartip yüzini yepiwaldi.
66 Hizmətkar əmdi ḳiloɣan ḫəmmə ixlirini Isḫaḳḳa eytip bərdi. 67 Isḫaq ḳizni anisi
Saraḫning qedirioɣa baxlap kirdi; u Riwkaḫni əz əmrigə aldi; u uning hotuni boldi.
U uni yahxi kərüp ḳaldi; bu tərixidə Isḫaq anisining wapatidin keyin təsəlli tapti.□

25

Ibraḫimning baxḳa əwladliri
1Tar. 1:28-42

1 Ibraḫim Kəturaḫ isimlik yənə bir ayalni aloɣanidi. 2 U Ibraḫimoɣa Zimran,
Yoḳxan, Medan, Midiyan, Ixbak wə Xuaḫni tuoɣup bərdi.■ 3 Yoḳxandin Xeba
bilən Dedan tərəldi; Dedanning əwladliri Axuriylar, Letuxiylar wə Leummiylar idi.□
4 Midiyanning ooɣulliri Əfaḫ, Efər, Ḫanoh, Abida wə Əldaaḫ idi. Bular ḫəmmisi
Kəturaḫning əwladliri idi.

□ **24:49 «Əgər halimisanglar, unimu manga eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən» —** roxənki, hizmətkar ixning ḳandaq boluxidin kət'iynəzər, Ibraḫimning ailisidikilərning ḳexiɣa yetip baroɣinida, ular ḳizni bərmisimu ohxaxla ḳəsəmdin halas bolidioɣanliḳi eniḳ tursimu, u ḳizni izdəxtin yanmaytti. □ **24:50 «siligə ya undaq ya bundaq deyəlməymiz» —** Ibraniy tilida: «siligə ya yaman ya yahxi deyəlməymiz». ■ **24:59** Yar. 35:8 ■ **24:62** Yar. 16:14; 25:11. □ **24:67 «Isḫaq anisining wapatidin keyin təsəlli tapti» —** Saraḫ bu ixtin burun wapat boloɣanidi (23-babni kərüng). ■ **25:2** 1Tar. 1:32. □ **25:3 «axuriylar» —** muxu «axuriylar» bolsa keyinki «Axurlar» yaki «Asuriylər» əməs. «Axurlar» yaki «asuriylər» bolsa xəmning əwladliridin idi (10:22ni kərüng).

5 Ibraƕim barliƙini Isƕaƙƙa atiwətkənidi;■ 6 Ibraƕim tehi Ƕayat waƙtida kiqik
hotunliridin boloɳan ooɳullirioɳa ƕədiyələrni berip, andin bularni ooɳli Isƕaƙtin yiraƙ
tursun dəp, kün qiƙix tərəpkə, xərƙiy zeminoɳa əwətiwətkənidi.□

Ibraƕimning ələümi wə dəpnə ƙilinixi

7-8 Ibraƕimning əmrining künliri bir yüz yətmix yil boldi; u tolimu ƙerip, künliri
toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi; u əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi.□ ■
9 Uning ooɳulliri Isƕaƙ wə Ismail uni Mamrəning uduliɳa jaylaxƙan, Ƕittiy Zoƕarning
ooɳli Əfronning etizliƙidiki Makpelaƕning oɳarida dəpnə ƙildi. 10 Bu etizliƙni Ibraƕim
Ƕittiylardin setiwaloɳanidi; mana bu yərlikkə Ibraƕim dəpnə ƙilindi, ayali Saraƕmu
muxu yərgə dəpnə ƙilinoɳanidi.
11 Ibraƕim wapat boloɳandin keyin xundaƙ boldiki, Pərwərdigar uning ooɳli Isƕaƙni
bərikətlidi. Isƕaƙ Bəər-Laƕay-Royning yenida turatti.

Ismailning əwladliri

12 Təwəndikilər Saraƕning misirliƙ dediki Ƕəjərdin tuoɳuloɳan, Ibraƕimning ooɳli
boloɳan Ismailning əwladliri: —□
13 Ismailning ooɳullirining, ularning nəsəbnamiliri wə ƙəbililiri boyiqə ismi
təwəndikiqə: — Ismailning tunji ooɳli Nebayot; andin Kedar, Adbəəl, Mibsam,■
14 Mixma, Dumaƕ, Massa, 15 Ƕadad bilən Tema, Yətur bilən Nafix wə Ƙədəmaƕ idi.
16 Bular bolsa Ismailning ooɳulliri bolup, ularning kənt wə qedirgaƕliri ularning nami
bilən ataloɳan bolup, ular on ikki ƙəbiligə əmir boloɳanidi.
17 Ismailning əmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi; u ahirƙi nəpsini tartip
wapat bolup, əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi.
18 *Uning əwladliri* Ƕawilaƕ rayonidin tartip xuroɳiqə olturaƙlaxti (Xur bolsa
Misirning utturisida bolup, Axuroɳa baridioɳan yolda idi). Ismail əzining barliƙ
ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti.□

Əsaw bilən Yaƙupning dunyaoɳa kelixi

19 Ibraƕimning ooɳli Isƕaƙning nəslining bayani mundaƙtur: — Ibraƕimdin Isƕaƙ
tərəldi.□ 20 Isƕaƙ Padan-Aramda olturuxluƙ aramiy Betuəlning ƙizi, aramiy
Labanning singlisi boloɳan Riwkaƕni hotunluƙƙa aloɳanda ƙiriƙ yaxƙa kirgənidi.
21 Əmma Riwkaƕ bolsa tuoɳmas boloɳaqƙa, Isƕaƙ hotuni üqün Pərwərdigaroɳa dua-
tilawət ƙildi; Pərwərdigar uning duasini ijabət ƙildi; xuning bilən ayali Riwkaƕ
ƕamilidar boldi.■

■ **25:5** Yar. 24:36. □ **25:6 «kiqik hotunliri»** — Ƕəjər wə Kəturaƕlar idi. Ibraƕimning xundaƙ orunlaxturuxi, xübƕisizki, keyinki waƙitlarda ooɳulliri arisida Huda wədə ƙiloɳan miras (Pələstin zemini) üstidə qiƙixi mumkin boloɳan jedəllərning aldini elix üqün idi. □ **25:7-8 «əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi»** — 15:15 wə izaƕatini kərüng. ■ **25:7-8** Yar. 15:15. □ **25:12 «təwəndikilər .... Ismailning əwladliri»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning yəttinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Ismailning tolidoti» («Ismailning əwladlirining tarihi») (25:12-18) baxlinidu. ■ **25:13** 1Tar. 1:29. □ **25:18 «Ismail əzining barliƙ ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti»** — bu bayan Ismail tooɳrisidiki ilgiriki bexarət (16:12)ning əməlgə axuruluxini kərsitidu; uningdin bəlkim Ismail wə əwladlirining əz ƙerindaxliri boloɳan yəƕudiylar wə baxƙilar bilən ƙarxilixixining baxlanoɳanliƙini puratƙan boluxi mumkin. Muxu ayəttiki «Axur» Asuriyə əməs, bəlkim Sinay qəlidiki bir rayonni kərsitixi mumkin. □ **25:19 «Ibraƕimning ooɳli Isƕaƙning nəslining bayani mundaƙtur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning səkkizinqi «tolidot»i («tarihi», yəni «Isƕaƙning tolidoti») («Isƕaƙning nəslining bayani») (25:19-35:26) baxlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10.

22 Əmma uning ⱪorsiⱪidiki ikki bala bir-biri bilən soⱪuxⱪili turdi. Xuning bilən
Riwkaḥ: — Əgər bundaⱪliⱪini bilsəm, *ḫamilidar* bolup nemə ⱪilattim? — dəp
Pərwərdigardin səwəbini soriоⱪili bardi.
23 Pərwərdigar uningоⱪa: —
«Sening ⱪorsiⱪingda ikki əl bardur,
Iqingdin ikki həlⱪ qiⱪip bir-biridin ayrilidu,
Bir həlⱪ yənə bir həlⱪtin oⱪalib kelidu,
Qongi kiqikining hizmitini ⱪilidu» — dedi.■

24 Uning ay-küni toxⱪanda, mana uning ⱪorsiⱪida dərwəⱪə bir jüp ⱪoxkezək bar
idi.□ 25 Awwal tuоⱪuloⱪini ⱪizоⱪuq bolup, pütün bədini juwidək tüklük idi. Ular uning
ismini Əsaw dəp ⱪoydi.□ 26 Andin inisi ⱪoli bilən Əsawning tapinini tutⱪan ḫalda
qiⱪti. Bu səwəbtin uning ismi Yaⱪup dəp ⱪoyuldi. Ular tuоⱪuloⱪanda Isḥaⱪ atmix
yaxta idi.■

Əsawning tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪi, yəni tunji ooⱪulluⱪ ḫoⱪuⱪni setiwetixi

27 Balilar əsüp qong boldi; Əsaw maḫir owqi bolup, dala-janggalda yüridioⱪan adəm
boldi. Yaⱪup bolsa durus adəm bolup, qedirlarda turatti.□ 28 Isḥaⱪ Əsawning owlap
kəlgən gəxidin daim yəp turoⱪaqⱪa, uningоⱪa amraⱪ idi. Lekin Riwkaḥ Yaⱪupⱪa
amraⱪ idi.
29 Bir küni Yaⱪup *purqaⱪ* xorpisi ⱪaynitiwatatti; Əsaw daladin ḫerip-eqip ⱪaytip
kəldi. 30 Əsaw Yaⱪupⱪa: — Mən ḫalimdin kəttim! Ətünüp ⱪalay, awu ⱪizildin
bərsəng! — Awu ⱪizil nərsidin meni ozuⱪlandursangqu! Mən ḫalimdin kəttim,
— dedi (xu səwəbtin uning eti «Edom» dəpmu ataldi).□
31 Yaⱪup uningоⱪa: — Undaⱪ bolsa, tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪungni manga setip bərgin, — dedi.□
32 Əsaw: — Mən ələy dəwatimən, bu tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪining manga nemə paydisi? —
dedi.■
33 Yaⱪup: — Əmisə ḫazir manga ⱪəsəm ⱪiloⱪin, dewidi, u uningоⱪa ⱪəsəm ⱪilip,
tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪini Yaⱪupⱪa setip bərdi.
34 Xuning bilən Yaⱪup Əsawоⱪa nan bilən ⱪizil purqaⱪ xorpisini bərdi. U yəp-
iqip ornidin turup kətti. Xundaⱪ ⱪilip Əsaw tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪioⱪa xunqə etibarsiz
ⱪarioⱪanidi.

26

Isḥaⱪning Gərarda musapir bolup turuxi

■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ **25:24** **«Əsaw» —** «tüklük». □ **25:25** **«Yaⱪup» —** mənisi «tapanоⱪa esiloⱪuqi» yaki kəqmə mənidə «orun basar» yaki «muḫapizətqi» degənlik idi. Keyin Əsaw Yaⱪupⱪa əq bolup ⱪelip, uning ismini «orun igiliwaloⱪuqi» degən səlbiy mənidə ixlitidu (27:36). ■ **25:26** Ḫox. 12:4. □ **25:27** **«qüxənmə» —** omumən eytⱪanda, Təwratta owqiliⱪ ⱪilix səlbiy ⱪarilidu. «Qedirlarda turatti» Yaⱪupni ḫurun adəm degənlik əməs, bəlki ailisidiki ixlar, bolupmu qarwiqiliⱪ bilən xuоⱪulliniwatⱪinini kərsitidu. Yaⱪupning təjribilik ⱪoyqi ikənliki 29:7din kərünidu. Bəzi tərjimilərdə «Yaⱪup **jimoⱪur** adəm» deyilgini bilən ibraniy tilidiki bu səz («tam» yaki «tamam») Təwratta daim «durus», «kamil» degən mənini bildüridu. □ **25:30** **«Edom» —** «ⱪizil». □ **25:31** **«tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪi» —** (yaki «tunji ooⱪulluⱪ ḫoⱪuⱪ») — Bu ḫoⱪuⱪ tət ixni əz iqigə aloⱪan boluxi mumkin: — (1) pütkül ailisidikilər üqün igidarqiliⱪ məs'uliyiti; (2) baxⱪa ooⱪullaroⱪa ⱪarioⱪanda, atisidin mirasni bir ḫəssə kəp elix; (3) atisining bəht-bərikət tiləx həyrliⱪ duasidin alaḫidə bəḫriman bolux; (4) pütkül ailisidikilər üqün kaḫinliⱪ (dua ⱪilix) wəzipisini ətəx. Biz «tunjiliⱪ ḫoⱪuⱪi» toоrisida «ⱪoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. ■ **25:32** Yəx. 22:13; 1Kor. 15:32.

1 *Ḳanaan* zeminida Ibraḥimning waḳtidiki aqarqiliḳtin baxḳa yənə bir ḳetimlik
aqarqiliḳ yüz bərdi. Xuning bilən Isḥaḳ Gərar xəḥirigə, Filistiylərning padixaḥi
Abimələkning ḳexiɳa bardi.□ 2 Pərwərdigar uningɳa kərünüp mundaḳ dedi: —
Sən Misirɳa qüxməy, bəlki Mən sanga kərsitip beridiɳan yurtta turɳin.□ 3 Moxu ze-
mindin qiḳmay musapir bolup turɳin; xuning bilən Mən sən bilən billə bolup, sanga
bəht-bərikət ata ḳilimən; qünki Mən sən wə nəslinggə bu zeminlarning ḥəmmisini
berip, atang Ibraḥimɳa bərgən ḳəsimimni ada ḳilimən;■ 4 nəslingni asmandiki
yultuzlardək awutimən wə nəslinggə bu zeminlarning ḥəmmisini berimən; yər
yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning *nami* bilən əzlirigə bəht-bərikət tiləydu;□ ■
5 Qünki Ibraḥim Mening awazimɳa ḳulaḳ selip, tapiliɳinim, əmrlirim, bəlgilimilirim
wə ḳanunlirimni bəja kəltürdi, — dedi.
6 Xuning bilən Isḥaḳ Gərarda turup ḳaldi. 7 Əmma u yərlik kixilər uning ayali
toɳrisida sorisa u: — Bu mening singlim bolidu, — dedi; qünki Riwkaḥ intayin
qiraylik boloɳaqḳa, Isḥaḳ əz-əzigə: «Bu mening ayalim bolidu», desəm, bu yərlik
adəmlər Riwkaḥning səwəbidin meni əltürüwetərmikin, — dəp ḳorḳti.
8 Lekin u xu yərdə uzaḳ waḳit turoɳandin keyin xundaḳ boldiki, Filistiylərning
padixaḥi Abimələk dərizidin ḳariwidi, mana Isḥaḳ wə ayali Riwkaḥ bir-birigə
ərkilixip turatti.□ 9 Andin Abimələk Isḥaḳni qaḳirip: — Mana, u jəzmən sening
ayaling ikən! Sən nemə dəp: «U mening singlim», deding? — dewidi, Isḥaḳ
uningɳa: — Qünki mən əslidə uning səwəbidin birsi meni əltürüwetərmikin, dəp
ənsirigənidim, — dedi.
10 Abimələk uningɳa: Bu bizgə nemə ḳiloɳining? Tas ḳaptu həlḳ arisidin birərsi
ayaling bilən birgə boloɳili?! Undaḳ boloɳan bolsa sən bizni gunaḥḳa patḳuzoɳan
bolatting! — dedi.
11 Andin Abimələk ḥəmmə həlḳḳə buyrup: — Kimki bu kixigə wə yaki hotunioɳa ḳol
təgküzsə jəzmən əltürülməy ḳalmaydu, — dəp yarliḳ qüxürdi.
12 Isḥaḳ u zeminda terikqiliḳ ḳildi: u xu yili yərdin yüz ḥəssə ḥosul aldi; Pərwərdigar
uni bərikətligənidi. 13 Bu kixi bax kətürüp, baroɳanseri rawaj tepip, tolimu katta
kixilərdin bolup ḳaldi. 14 Uning ḳoy-kala padiliri wə əyidiki ḳulliri intayin kəpəydi;
Filistiylər uningɳa ḥəsət ḳiloɳili turdi.
15 Bu səwəbtin uning atisi Ibraḥimning künliridə atisining ḳulliri koliɳan
ḳuduḳlarning ḥəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti.□
16 Abimələk Isḥaḳḳa: — Sən bizdin ziyadə küqiyip kətting, əmdi arimizdin qiḳip
kətkin, — dedi.
17 Isḥaḳ u yərdin ketip, Gərar wadisioɳa qedir tikip, xu yərdə turup ḳaldi. 18 Ibraḥim
ḥayat waḳtida *ḳulliri* birmunqə ḳuduḳlarni ḳazoɳanidi; biraḳ Ibraḥim əlgəndin
keyin, Filistiylər bularni topa bilən tinduruwətkənidi. Isḥaḳ bu ḳuduḳlarni ḳaytidin
kolitip, ularoɳa atisi ilgiri ḳoyoɳan isimlarni yənə ḳoydi. 19 Isḥaḳning ḳulliri wadida
ḳuduḳ kolawatḳanda suliri uroɳup qiḳip aḳidioɳan bir ḳuduḳni tepiwaldi. 20 Lekin
Gərardiki padiqilar Isḥaḳning padiqiliridin uni talixip: — Bu su bizningkidur, —
dedi. Ular Isḥaḳ bilən jedəlləxkəqkə, u bu ḳuduḳni «Esək» dəp atidi.□ 21 Ular yənə
baxḳa bir ḳuduḳni kolidi, ular yənə bu ḳuduḳ toɳrisida jedəlləxti. Xuning bilən

---

□ **26:1 «Abimələk»** — xu waḳitta Gərar padixaḥining omumiy unwani idi. Bu «Abimələk» Ibraḥimning waḳtidiki «Abimələk» (20-bab) əməs. □ **26:2 «Sən Misirɳa qüxməy»** — Gərar xəḥiri Ḳanaan zeminining iqidə bolup, Misir zeminioɳa baridioɳan yol üstidə idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18. □ **26:4 «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzlirigə bəht-bərikət tiləydu»** — yaki «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ **26:8 «Isḥaḳ wə ayali Riwkaḥ bir-birigə ərkilixip turatti»** — yaki «Isḥaḳ ayali Riwkaḥni silap turatti». □ **26:15 «ḳuduḳlarning ḥəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti»** — aqarqiliḳ boloɳan waḳtida bundaḳ ḳilix yaman ix ḥesablinatti ḥəm ḥamaḳətlik bolatti. □ **26:20 «Esək»** — «majira».

Isḥaq buning ismini «Sitnaḥ» dəp atidi.□
22 Andin u u yərdin ketip, baxqa yərgə berip, xu yərdimu yənə bir quduq kolidi; əmdi
Gərardikilər bu kuduqni talaxmidi. Bu səwəbtin u uning etini «Rəḥobot» qoyup:
«Əmdi Pərwərdigar biz üqün jay bərgənikən, bu zeminda mewilik bolimiz», — dedi.□
23 Andin u u yərdin qiqip Bəər-Xebaoɣa bardi. 24 Pərwərdigar xu keqisi uningoɣa
kərünüp: — Mən bolsam atang Ibraḥimning Hudasidurmən; qorqmioɣin, qünki Mən
sən bilən billimən, seni bəht-bərikətləp, nəslingni kulum Ibraḥimning səwəbidin
awutimən, — dedi.
25 U xu yərdə bir qurbangaḥ yasap, Pərwərdigarning namioɣa nida qilip ibadət qildi.
U xu yərdə qedirini tikti, Isḥaqning qulliri xu yərdə bir quduq kolidi.

Isḥaqning Abimələk bilən padixaḥ kelixim tüzüxi

26 Əmdi Abimələk, aoɣinisi Aḥuzzat bilən ləxkərbexi Fikol birgə Gərardin qikip,
uning qexioɣa bardi. 27 Isḥaq ularoɣa: — Manga əqmənlik qilip, meni aranglardin
qooɣliwətkəndin keyin, nemə üqün mening qeximoɣa kəldinglar? — dedi.
28-29 Ular jawabən: — Biz Pərwərdigarning sən bilən billə boloɣinini roxən
bayqiduq, xuning bilən biz sening tooɣrangda: «Otturimizda bir kelixim bolsun, yəni
bizlər bilən sən bir-birimizgə qəsəm berip əḥdə qilixayli» deduq; xu wəjidin sən
bizgə ḥeqqandaq ziyan-zəhmət yətküzmigəysən; biz sanga ḥeq təgmiginimizdək,
xundaqla sanga yahxiliqtin baxqa ḥeqbir nemə qilmioɣinimizdək (bəlki seni aman-
esənlik iqidə yolungoɣa əwətkəniduq) sənmu xundaq qiloɣaysən. Mana ḥazir sən
Pərwərdigar təripidin bəht-bərikət kərüwatisən! — deyixti.□
30 Xuning bilən u ularoɣa bir ziyapət qilip bərdi. Ular bolsa yəp-iqti. 31 Ətisi tang
səḥərdə ular qopup bir-birigə qəsəm qilixti; andin Isḥaq ularni yoloɣa selip qoydi;
ular uning qexidin aman-esən kətti.
32 U küni xundaq boldiki, Isḥaqning qulliri kelip, uningoɣa əzi koliɣan quduq
tooɣrisida həwər berip: «Biz su taptuq!» dedi. 33 U uning namini «Xibaḥ» qoydi.
Bu səwəbtin bu xəḥərning ismi bügüngiqə «Bəər-Xeba» dəp atilip kəlməktə.□

Əsawning yat qəbilidin aloɣan ayalliri

34 Əsaw qirik yaxqa kirgəndə, Ḥittiylardin boloɣan Bəərining qizi Yəḥudit bilən
Ḥittiylardin boloɣan Elonning qizi Basimatni hotunluqqa aldi. 35 Əmma bular Isḥaq
bilən Riwkaḥning kəngligə azab elip kəldi.■

27

Yaqupning Isḥaqni aldixi

1 Isḥaq qerip, kəzliri torlixip, kəzi oɣuwa kəridioɣan bolup qaloɣanda xundaq boldiki,
u qong ooɣli Əsawni qakirip uningoɣa: — Ooɣlum! — dedi.
U: — Mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U uningoɣa: — Mana mən əmdi qerip kəttim, qanqilik kün kəridioɣinimnimu
bilməymən. 3 Xunga səndin ətünimən, qoralliring, yəni sadaq wə oqyayingni elip
janggaloɣa qikip, mən üqün bir ow owlap kəl; 4 mən yahxi kəridioɣan məzzilik

□ **26:21 «Sitnaḥ»** — «qarxilik». □ **26:22 «Rəḥobot»** — «azadə yər». □ **26:28-29 «əḥdə kilixix»** — «əḥdə kesix» degən səzlər bilən ipadilinidu (15:10ni kərüng). □ **26:33 «Xebaḥ» wə «Xeba»** — bu ikki səz «qəsəm» degənni bildüridu. «Bəər-xeba» degənning mənisi «qəsəmning kuduqi». Bu bəlkim xu yərdiki ikkinqi kuduq boluxi mumkin; Ibraḥim əslidə ohxap ketidioɣan ix tüpəylidin xu yərgə ohxax isim qoyoɣanidi (31:21nimu kərüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

tamaqtin birni etip, manga kəltürgin. Mən uni yəp, ölüxtin ilgiri kɵnglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay, — dedi.
5 Isḥaq ooɣli Əsawoɣa sɵz qiloɣanda Riwkaḥmu anglidi. Əsaw ow owlap kəlgili
janggaloɣa qiqip kətkəndə, 6-7 Riwkaḥ ooɣli Yaqupqa: — Mana mən atangning akang
Əsawoɣa: «Sən ow owlap kelip, manga məzzilik bir taamni ətkin; mən uni yəp
ölüp ketixtin burun Pərwərdigar aldida sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay», — dəp
eytqinini anglap qaldim. 8 Əmdi, i ooɣlum, sɵzümgə qulaq selip buyruoɣinimni
qiloɣin. 9 Sən dərḥal padioɣa berip, ɵqkilərning iqidin esil ikki ooɣlaqni elip kəlgin;
mən ulardin atang üqün u yahxi kɵridioɣan məzzilik bir taam təyyar qilay. 10 Sən uni
atangning aldioɣa elip kirgin. Xuning bilən u yəp, ölüp ketixtin burun sanga bəht-
bərikət tiləp dua qilidu, — dedi. 11 Lekin Yaqup anisi Riwkaḥoɣa: — Mana akam
Əsaw bolsa tüklük kixi, mən bolsam tüksiz silik tənlik adəmmən. 12 Mubada atam
meni silap qalsa, undaqta mən uning nəzəridə uni mazaq qiloɣuqi adəm bolup qelip,
beximoɣa bərikət əməs, bəlki lənət taparmənmikin, dedi.
13 Anisi uningoɣa: — Əy ooɣlum, sanga qüxidioɣan lənət manga qüxsun; əmma sən
pəqət sɵzümgə qulaq selip, berip *ooɣlaqlarni* elip kəl, — dedi.
14 U berip ularni elip kelip, anisioɣa bərdi. Anisi uning atisi yahxi kɵridioɣan məzzilik
bir taamni təyyar qildi. 15 Andin Riwkaḥ tunji ooɣli Əsawning ɵydə ɵz yenida
saqlaqlik əng esil keyimlirini elip kiqik ooɣli Yaqupqa kiydürüp, 16 ooɣlaqlarning
terisini ikki qoli bilən boynining tüksiz jayioɣa yɵgəp, 17 andin ɵzi ətkən məzzilik
taamlar bilən nanlarni ooɣli Yaqupning qolioɣa tutquzdi. 18 Yaqup atisining qexioɣa
kirip: — Əy ata! — dedi.
U: — Mana mən! Ooɣlum, sən kim bolisən? — dewidi, 19 Yaqup atisioɣa jawab berip:
— Mən qong ooɣulliri Əsawmən, manga eytqanliridək qildim; əmdi orunliridin turup,
olturup qiloɣan owumning gɵxigə eoɣiz tegip, andin kɵngülliridin manga bəht-bərikət
tiləp dua qiloɣayla, — dedi.
20 Isḥaq ooɣlioɣa: — Əy ooɣlum, qandaqmu uni xunqə tez tepip kəlding? — dewidi, u
jawab berip: — Qünki Pərwərdigar Hudaliri uni dəl yolumoɣa yoluqturdi, — dedi.
21 Isḥaq Yaqupqa: — Əy ooɣlum, yeqinraq kəl, sən rast ooɣlum Əsawmu, əməsmu,
silap baqay, — dedi.
22 Xuning bilən Yaqup atisi Isḥaqning qexioɣa yeqin bardi; u uni silap turup: — Awaz
Yaqupning awazi, lekin qol bolsa Əsawning qolidur, — dedi.
23 Uning qolliri bolsa akisi Əsawning qolliridək tüklük boloɣini üqün uni toniyalmay,
uningoɣa bəht-bərikət tiləp dua qildi. 24 Andin u yənə: — Sən rast ooɣlum
Əsawmusən? dəp soriwidi, u jawab berip: — Dəl mən, — dedi.
25 Isḥaq uningoɣa: — Taamni elip kəlgin, mən ooɣlumning ow gɵxidin yəp,
kɵnglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay, — dedi. *Yaqup* uni uning aldioɣa
qoydi; u yedi. U xarab kəltürüwidi, unimu iqti.
26 Andin atisi Isḥaq uningoɣa: — Əy ooɣlum, əmdi yeqin kelip meni sɵygin, — dedi.
27 U uning qexioɣa berip uni sɵydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uningoɣa
bəht-bərikət tiləp dua qilip: —
«Mana, ooɣlumning tenidiki puraq Pərwərdigar bərikətligən kɵkləmzarning hux
puriqioɣa ohxaydikən!□
28 Huda sanga asmanning xəbnimi,
Yərning munbət küqini ata qilip,
Axliq-tülük bilən xarabnimu kɵp bərgəy.■
29 Həlqlər sening qulluqungda boloɣay,
Əl-millətlər aldingda tizlanoɣay;

□ **27:27** **«kɵkləmzarning hux puriqi»** — demək, daladiki ḥərhil gül-giyaḥning wə ot-qəpning hux puriqi singdürülgən. ■ **27:28** Ibr. 11:20.

Ḳerindaxliringoɳa hoja boloɳaysən;
Anangning ooɳulliri sanga tizlanoɳay;
Sanga lənət ḳiloɳanlar lənətkə ḳaloɳay;
Sanga bəht tiligənlər bəht tapḳay!» — dedi.■

Əsawning Isḥaḳtin dua tələp ḳilixi

30 Xundaḳ boldiki, Isḥaḳ Yaḳupḳa dua ḳilip bolup, Yaḳup atisi Isḥaḳning ḳexidin
qiḳip boluxioɳa, akisi Əsaw owdin ḳaytip kəldi. 31 Umu məzzilik taamlarni etip,
atisining ḳexioɳa elip kirip, atisioɳa: — Ata ḳopḳayla, ooɳullirining ow gəxidin yəp,
köngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua ḳiloɳayla, — dedi.
32 Atisi Isḥaḳ uningoɳa: — Sən kimsən? — dedi. U jawab berip: — Mən ooɳulliri,
qong ooɳulliri Əsawmən! — dedi.
33 Buni anglap Isḥaḳ alaḳzadilikkə qüxüp, pütün bədini jalaḳlap titrəp: — Undaḳta
bayatin ow owlap elip kəlgini kim? Sən kelixtin burun uning ḥəmmə nərsisidin yəp,
uningoɳa bəht-bərikət tiləp dua ḳildim; wə bərḥəḳ, u bəht-bərikət köridu! — dedi.
34 Əsaw atisining səzlirini anglapla intayin eqinarliḳ ḥalda ün selip aqqiḳ pəryad
kətürüp atisioɳa: — Menimu, i ata, menimu bəht-bərikətligəyla! — dedi.■
35 U jawab berip: — Sening ining ḥiylə bilən kirip, sanga tegixlik bəht-bərikətni elip
ketiptu, dedi.
36 Əsaw: — Rast uning eti Yaḳup əməsmu?! Qünki u ikki ḳetim meni putlap, ornumni
tartiwaldi. Awwal tunjiliḳ ḥoḳuḳumni tartiwaldi wə mana ḥazir u manga tegidioɳan
bəht-bərikətni elip kətti, — dedi, Andin yənə: — Mening üqün birər bəht-bərikət
ḳaldurmidilimu? — dedi.□ ■
37 Isḥaḳ Əsawoɳa jawab berip: — Mana, mən uni üstünggə hoja ḳildim; ḥəmmə
ḳerindaxlirini uning ḳulluḳida bolidioɳan ḳildim; axliḳ wə yengi xarab bilən uni
ḳuwwətlidim; əy ooɳlum, əmdi sanga yənə nemimu ḳilip berələymən? — dedi.
38 Əsaw atisioɳa yənə: — Əy ata, silidə pəḳət xu birla bəht-bərikət bar idimu? Manga,
əy ata, mangimu bəht-bərikət tiləp dua ḳiloɳayla! dedi. Andin u ün selip yioɳlap
kətti.■
39 Atisi Isḥaḳ uningoɳa jawab berip: —
«Mana, turaloɳu jaying yərning munbət küqidin neri,
Egiz asmanning xəbnimidin yiraḳ bolur;
40 Sən ḳiliqingoɳa tayinip jan baḳisən,
Iningning hizmitidə bolisən;
Lekin qegridin qiḳip kəzginingdə,
Sən boynungdin uning boyunturuḳini qiḳirip sunduruwetisən» — dedi.
41 Xunga Əsaw atisi uningoɳa tiligən bəht-bərikət səwəbidin Yaḳupḳa öqmənlik
saḳlap yürdi. Əsaw kənglidə: — Atamning matəm künliri yeḳinlixip ḳaldi; xu
qaoɳda inim Yaḳupni öltürüwetimən, dəp hiyal ḳildi. 42 Lekin Riwkaḥ qong ooɳli
Əsawning bu səzliridin həwər tapti. U kiqik ooɳli Yaḳupni qaḳirip uningoɳa: —
Mana akang Əsaw seni öltürüwetimən dəp öz-özidin təsəlli tepiwetiptu; 43 əmdi
əy ooɳlum, səzümgə ḳulaḳ selip, ḳopup Ḥaranoɳa, akam Labanning ḳexioɳa ḳeqip
kətkin; 44 akangning ḳəḥri yanoɳuqə, uning ḳexida birnəqqə waḳit turoɳin. 45 Akang
aqqiḳidin yenip, sening uningoɳa ḳiloɳiningni untup kətküqə xu yərdə turup turoɳin;
andin mən adəm əwətip, seni u yərdin aldurup kelimən. Nemə üqün bir kündila ḥər
ikkinglardin məḥrum bolup ḳalay? — dedi.

■ **27:29** Yar. 12:3. ■ **27:34** Ibr. 12:17. □ **27:36** **«meni putlap, ornumni tartiwaldi»** — bu degənlik ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḳup» degənning bir mənisi «orun igiliwaloɳuqi» (25:26ni kərüng). Muxu yərdə «putlioɳuqi» degən yənə bir mənisi boluxi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17.

Yaqupning Labanning yenioqa səpər qilixi

46 Əmma Riwkah Ishaqqa: — Mən muxu Hittiy qizlar wəjidin jenimdin jaq toydum. Əgər Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, muxundaq Hittiy qizni hotunluqqa alsa yaxioqinimning manga nemə paydisi? — dedi.■

28

1 Xuning bilən Ishaq Yaqupni qaqirip, uningoqa bəht-bərikət tiləp, uningoqa jekiləp: — Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun alma; 2 bəlki qopup, Padan-Aramoqa, anangning atisi Betuəlning əyigə berip, u yərdin anangning akisi Labanning qizliridin hotun aloqin.■ 3 Həmmigə Qadir Təngri seni bəht-bərikətləp, awutup, səndin köp həlqlərni qiqirip köpəytkəy, 4 Xundaqla Ibrahimning bəht-bərikitini sanga wə sening bilən nəslinggə bərgəy; xundaq qilip sən hazir Musapir bolup turuwatqan yərni, yəni əslidə Huda Ibrahimoqa bərgən zeminni igiləysən! — dedi.■ 5 Xuning bilən Ishaq Yaqupni yoloqa saldi. U Padan-Aramoqa, aramiy Betuəlning ooqli, Yaqup bilən Əsawning anisi Riwkahning akisi Labanning qexioqa qarap mangdi.□

Əsawning yənə bir ayal elixi

6-7 Əsaw Ishaqning Yaqupqa bəht-bərikət tiləp, uni Padan-Aramoqa xu yərdin hotun elixqa əwətkənlikini, xundaqla uningoqa bəht-bərikət tiləp, uninga jekiləp: Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun almioqin, degənlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisioqa itaət qilip, Padan-Aramoqa kətkinini kərginidə, 8 Əsaw: — qanaanylarning qizliri atam Ishaqning nəzиridə yaman kərünidikən, dəp bilip yətti. 9 U Ismailning qexioqa berip, hazirqi hotunlirining üstigə Ibrahimning ooqli Ismailning qizi, Nebayotning singlisi Mahalatni hotunluqqa aldi.

Yaqupning Bəyt-Əldə qüx kərüxi

10 Yaqup bolsa Bəər-Xebadin qikip, Haran tərəpkə mengip, 11 bir yərgə yetip kəlgəndə, kün olturup kətkəqkə xu yərdə qonmaqqi boldi. U xu yərdiki taxlardin birini elip, bexioqa yastuq qilip qoyup, uhlioqili yatti.□ 12 U bir qüx kərdi: — Mana, uqi asmanlaroqa taqixidioqan bir pələmpəy yərdə tikləklik turatti; Hudaning pərixtiliri uningda qikip-qüxüp turuxatti.■ 13 Mana, Pərwərdigar uning üstidə turatti. U: — «Mən bolsam atang Ibrahimning Hudasi wə Ishaqning Hudasi boloqan Pərwərdigardurmən; Mən sən yatqan bu zeminni sening bilən nəslinggə berimən.■ 14 Nəsling bolsa yərning topisidək köp bolup, sən məoqrip bilən məxriqqə, ximal bilən jənubqa yeyilisən; sən wə nəslingning wasitisi bilən yər yüzidiki barliq ailə-qəbililər bəht-bərikət tapidu.■ 15 Mana, Mən sən bilən billidurmən, qəyərgə barsang seni aman-esən saqlap, bu zeminoqa seni qayturup kelimən; qünki sanga eytqan səzümni ada qilmay turup, seni taxlimaymən» — dedi.
16 Andin Yaqup oyoqinip: — Bərheq, Pərwərdigar bu yərdidur, lekin mən uni bilməptimən, — dedi. 17 U qorqup ketip: Bu jay alamət dəhxətlik bir jay ikən! Bu Hudaning öyi bilən asmanning dərwazisidin baxqa heq jay əməstur, — dedi.

■ **27:46** Yar. 26:35. ■ **28:2** Hox. 12:13. ■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **28:5** **«aramiy»** — yəni «suriyəlik». □ **28:11** **«taxlardin birini elip, bexioqa yastuq qilip qoyup,,...»** — yaki «taxlardin birini elip, uning bexioqa qoyup...». ■ **28:12** Yh. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

18 Yaqup ətisi səhər qopup, bexining astiƣa qoyoƣan taxni elip, *hatirə* tüwrük süpitidə tikləp, üstigə zəytun meyi quyup qoydi.□ ■ 19 U jayning ismini Bəyt-Əl dəp atidi; əmma ilgiri u jayning eti Luz idi.
20 Andin Yaqup qəsəm bilən wədə qilip: — Əgər Huda mening bilən billə bolup, bu səpirimdə meni saqlap, yegili nan, kiygili kiyim berip, 21 Mən atamning өyigə aman-esən yenip barsam, undaqta Pərwərdigar mening Hudayim bolidu; 22 Xuningdək mən hatirə tüwrük süpitidə tikləp qoyoƣan bu tax Hudaning өyi bolidu; həm xundaqla sən manga beridioƣan barliq nərsilərning ondin bir ülüxini sanga təqdim qilmay qalmaymən, — dedi.

29

Yaqupning Labanning өyigə berixi

1 Andin Yaqup səpirini dawamlaxturup, məxriqtiki qowmlarning zeminiƣa yetip kəldi. 2 U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yenida üq top qoy padisi turatti; qünki həlq bu kuduqtin padilarni suƣiratti. Kuduqning aƣziƣa yooƣan bir tax qoyuqluq idi. 3 Qaqaniki padilarning həmmisi u yərgə yiƣilsa, padiqilar birliktə kuduqning aƣzidiki taxni yumilitiwetip, qoylarni suƣirip, andin taxni yənə kuduqning aƣziƣa өz orniƣa qoyup qoyatti. 4 Yaqup *padiqilardin*: Əy buradərlər, silər qəyərlik? — dəp soridi. Ular: — Biz Harənliqmiz, dedi.
5 U ulardin: — Silər Nahorning ooƣli Labanni tonumsilər? — dəp soridi. Ular: — Tonuymiz, dedi.
6 U ulardin: — U salamətmu, dəp soriwidi, ular jawab berip: — U salamət turuwatidu. Mana ənə uning qizi Rahilə qoyliri bilən keliwatidu, dedi.
7 U: — Mana, kün tehi egiz tursa, hazir tehi malning yiƣilidiƣan waqti bolmidi; nemixqa qoylarni suƣirip, andin yənə berip otlatmaysilər? — dedi.
8 Ular jawab berip: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning həmmisi yiƣilip, padiqilar taxni kuduqning aƣzidin yumilitiwətkəndin keyin, andin qoylarni suƣirimiz, dedi.□
9 U ular bilən gəplixip turƣinida, Rahilə atisining qoyliri bilən yetip kəldi; qünki u qoy baqquqi idi. 10 Xundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahilə bilən anisining akisi Labanning qoylirini kərgəndə, u qopup berip, kuduqning aƣzidin taxni yumilitiwetip, anisining akisi Labanning qoylirini suƣardi. 11-12 Andin Yaqup Rahiləni səyüp, yuqiri awaz bilən yiƣlap taxlidi wə Rahiləgə: — Mən sening atangning tuƣqini, Riwkahning ooƣli bolimən, dewidi, u yügürüp berip atisiƣa həwər bərdi.
13 Xundaq boldiki, Laban өz singlisining ooƣli Yaqupning həwirini angliƣanda, uning aldiƣa yügürüp berip, uni quqaqlap səyüp, өyigə baxlap kəldi. Andin Yaqup Labanƣa *kəqürmixlirining* həmmisini dəp bərdi.□
14 Laban uningƣa: — Sən dərwəqə mening səngək bilən gəxümdursən! — dedi. Buning bilən u uning qexida bir ayqə turup qaldi.

Yaqupning aldinip qelixi

□ **28:18** **«Bəyt-Əl»** — «Hudaning өyi». ■ **28:18** Yar. 31:13; 35:14. □ **29:8** **«padiqilar»** — ibraniy tilida «ular». Xu padiqilar bir türküm hoquqluq padiqilar bolsa kerək. Yaki bolmisa ular eytqan ixlar xu yərdə bir ərp-adət bolup qaloƣan bolsa kerək. □ **29:13** **«kəqürmixlirining həmmisini»** — ibraniy tilida «bu ixlarning həmmisini». Demək, tərjimimizdək «yüz bərgən həmmə ixlarni», yaki u bayatin Rahiləgə eytqan ixlarni (tuƣqanqilik munasiwətlirini) kərsətsə kerək.

15 Andin Laban Yaḳupḳa: — Sən mening tuoɳḳinim boloɳaq, manga bikaroɳa hizmət ḳilamsən? Eytḳina, ḥəḳḳinggə nemə alisən? — dedi.
16 Labanning ikki ḳizi bar idi; qongining eti Leyaḥ, kiqikining eti Raḥilə idi.
17 Leyaḥning kəzliri yeḳimlik idi; əmma Raḥiləning bolsa təḳi-turḳi kelixkən, ḥəsni-jamali qiraylik ḳiz idi.□ 18 Yaḳupning kəngli Raḥiləgə qüxkən bolup Labanoɳa: — Mən sening kiqik ḳizing Raḥilə üqün sanga yəttə yil hizmət ḳilay, dedi.■
19 Laban jawab berip: — Uni baxḳa kixigə bərginimdin sanga bərginim yahxi. Əmdi meningkidə turoɳin, dedi.
20 Yaḳup Raḥiləni elix üqün yəttə yil hizmət ḳildi. Əmma u uni intayin yahxi kərgəqkə, bu yillar uningoɳa pəḳət birnəqqə kündəkla bilindi. 21 Waḳit toxḳanda Yaḳup Labanoɳa: — Mana mening künlirim toxti. Əmdi ayalimni manga bərgin, mən uning ḳexioɳa kirəy, dedi. 22 Laban xu yərdiki ḥəmmə kixilərni yioɳip, ziyapət ḳilip bərdi. 23 Lekin xundaḳ boldiki, kəq kirgəndə, u qong ḳizi Leyaḥni Yaḳupning yenioɳa elip kəldi; Yaḳup uning ḳexioɳa kirip billə boldi. 24 Laban əz dediki Zilpaḥni ḳizi Leyaḥoɳa dedək ḳilip bərdi.
25 Ətisi xundaḳ boldiki, mana aldida Leyaḥ turatti! U Labanoɳa: — Bu zadi manga nemə ḳiloɳining? Əjəba, mən Raḥilə üqün sanga hizmət ḳilmidimmu? Meni nemixḳa xundaḳ aldiding?! — dedi.
26 Laban: Bizning yurtimizda kiqikini qongidin ilgiri yatliḳ ḳilidioɳan rəsim-ḳaidə yoḳ. 27 Əmdi sən qongining yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloɳin; andin yənə ikkinqisinimu sanga berəyli; u sening manga yənə yəttə yil ḳilidioɳan hizmitingning ḥəḳḳi bolidu, — dedi.
28 Yaḳup maḳul bolup, Leyaḥning yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloɳanda, Laban ḳizi Raḥilənimu uningoɳa hotunluḳḳa bərdi. 29 Laban dediki Bilḥaḥni ḳizi Raḥiləgə dedək ḳilip bərdi. 30 Bu tərikidə Yaḳup Raḥiləningmu ḳexioɳa kirdi; u Raḥiləni Leyaḥdin ziyadə yahxi kərdi. Andin keyin u yənə yəttə yil Labanoɳa hizmət ḳildi.

Yaḳupning pərzəntliri

31 Əmma Pərwərdigar Leyaḥning ətiwarlanmioɳanliḳini kərgəndə, uningoɳa tuoɳuxni nesip ḳildi. Lekin Raḥilə tuoɳmas idi.□ 32 Leyaḥ ḥamilidar bolup bir ooɳul tuoɳup: — «Pərwərdigar harlanoɳinimni kərdi; əmdi erim meni yahxi kəridu» dəp uning ismini «Rubən» ḳoydi. □
33 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Pərwərdigar ətiwarlanmioɳanliḳini anglap, buni ḥəm manga bərdi» dəp, uning ismini Ximeon ḳoydi.□
34 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Əmdi bu ḳetim erim manga baoɳlinidu; qünki mən uningoɳa üq ooɳul tuoɳup bərdim» dəp uning ismini Lawiy ḳoydi.□
35 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Əmdi bu ḳetim mən Pərwərdigaroɳa ḥəmdusana oḳuy!» dəp uning ismini Yəḥuda ḳoydi. Andin u tuoɳuttin tohtap ḳaldi.□

□ **29:17 «Leyaḥning kəzliri yeḳimlik» —** ibraniy tilida «Leyaḥning kəzliri mulayim» (yaki «yumxaḳ»). Buning baxḳa hil tərjimiliri bolsa: (1) tiniḳ; (2) ajiz (yahxi kərməydioɳan); (3) nursiz. ■ **29:18** Ḥox. 12:13. □ **29:31 «uningoɳa tuoɳuxni nesip ḳildi» —** ibraniy tilida «u uning baliyatḳusini aqti». □ **29:32 «Rubən» —** «ḳara, bir ooɳul bala!» degən mənidə. □ **29:33 «Ximeon» —** «anglax» yaki «angliɳan» degən mənidə. □ **29:34 «Lawiy» —** «baoɳlanoɳan» yaki «ulanoɳan» degən mənidə. □ **29:35 «Yəḥuda» —** «ḥəmd» yaki «mədḥiyə» degən mənidə. Leyaḥning səzi intayin əḥmiyətlik bolup, bu uning ihlasmənliki wə etiḳadini ispatlaydu. Yəḥuda tuoɳuloɳuqə uning barliḳ arzu-tiləkliri eri Yaḳupning muḥəbbitigə erixixtin ibarət idi. Lekin ḥazir erixmigən bolsimu aoɳrinmidi, bəlki Hudaoɳa mədḥiyə oḳup, uningdin təsəlli aldi.

30

1 Əmma Raḫilə өzining Yaḳupḳa bala tuoɳup berəlmiginini kөrgəndə, aqisioɳa ḫəsət ḳilip Yaḳupḳa: — Manga bala bərgin; bolmisa өlimən, — dedi.
2 Xuning bilən Yaḳupning Raḫiləgə oɳəzipi kelip: — Mən baliyatḳuning mewisini səndin ayioɳan Hudaning ornidimu?! — dedi.
3 — Mana, dedikim Bilḫaḫ bu yərdə turidu; sən uning ḳexioɳa kirgin, u mening ḳuqiḳimoɳa tuoɳsun; mən u arḳilik balilik bolay, — dedi Raḫilə.□
4 Xuning bilən u dediki Bilḫaḫni uningoɳa hotun ḳilip bərdi; Yaḳup uning ḳexioɳa kirdi. 5 Bilḫaḫ ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa bir ooɳul tuoɳup bərdi.
6 Raḫilə: — «Huda mən üqün adalət yürgüzüp pəryadimni anglap, manga bir ooɳul bərdi», dəp uning ismini Dan ḳoydi.□
7 Raḫiləning dediki Bilḫaḫ yənə ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa ikkinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 8 Raḫilə: — «Mən aqam bilən bəslixip ḳattiḳ tutuxup, yəngdim» dəp uning ismini Naftali ḳoydi.□
9 Leyaḫ өzining tuoɳuttin tohtap ḳaloɳanini kөrüp, dediki Zilpaḫni Yaḳupḳa hotun ḳilip bərdi. 10 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yaḳupḳa bir ooɳul tuoɳup bərdi. 11 Leyaḫ: — «Nemidegən tələylik-ḫə!» dəp uning ismini Gad ḳoydi.□
12 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yaḳupḳa ikkinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 13 Leyaḫ: «Mən bəhtlikturmən! Qünki hotun-ḳizlar meni bəhtlik deyixidu!» dəp uning ismini Axir ḳoydi.□
14 Buoɳday ormisi künliridə Rubən qiḳip etizliḳḳa bardi wə etizdin birḳanqə muḫəbbətgülini terip, bularni anisi Leyaḫning ḳexioɳa əkəldi. Əmdi Raḫilə Leyaḫḳa: — Өtünüp ḳalay, ooɳlungning muḫəbbətgülidin birnəqqini manga bərgin! — dedi.□
15 *Leyaḫ* uningoɳa jawabən: — Erimni tartiwaloɳining yətməmdu? Əmdi ooɳlumning muḫəbbətgülinimu tartiwalmaḳqimusən? — dedi. Raḫilə jawab berip: — Undaḳ bolsa u ooɳlungning muḫəbbətgülliri üqün bügün keqə sən bilən yatsun, — dedi.
16 Yaḳup kəqḳurun etizdin ḳaytip kəlginidə, Leyaḫ uning aldioɳa qiḳip: — Mening ḳeximoɳa kirixing kerək; qünki mən ooɳlumning muḫəbbətgülliri bilən seni ijarigə aldim, — dedi. Xundaḳ dewidi, u bu keqə uning bilən yatti. 17 Huda Leyaḫning duasini anglidi; u ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa bəxinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 18 Xuning bilən Leyaḫ: «Dedikimni erimgə bərginimgə Huda əmdi manga «ijarə ḫəḳḳim»ni ata ḳildi» dəp uning ismini Issakar ḳoydi.□
19 Leyaḫ yənə ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa altinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 20 Leyaḫ: — «Huda manga yahxi toyluḳ ata ḳildi; əmdi erim mening bilən billə turidioɳan boldi; qünki mən uningoɳa altə ooɳul tuoɳup bərdim» dəp uning ismini Zəbulun ḳoydi.□
21 Xuningdin keyin, u bir ḳiz tuoɳup, uning ismini Dinaḫ ḳoydi.□
22 Əmma Huda Raḫiləni yad ḳilip, duasini anglap uni tuoɳidioɳan ḳildi,□ 23 U ḫamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳdi. U: — «Huda meni nomustin halas ḳildi», dedi.
24 U: — «Pərwərdigar manga yənə bir bala bərsə» dəp, uning ismini Yüsüp ḳoydi.□

□ **30:3 «u mening ḳuqiḳimoɳa tuoɳsun» —** ibraniy tilida «u mening tizlirim üstigə tuoɳsun» — demək, dedək tuoɳḳan balilar Raḫiləning ḫesablinidu. Ibraniy tilida «mən u arḳilik ḳurulimən» yaki «uning wasitisi bilən mening өyüm ḳurulidu». □ **30:6 «Dan» —** «u ḫөküm qiḳardi» yaki «u adillik ḳildi!» degən mənidə. □ **30:8 «mən aqam bilən bəslixip ḳattiḳ tutuxup, ...» —** ibraniy tilida «Hudaning məditi bilən aqam bilən qelixip,...». **«Naftali» —** «elixix» yaki «qelixix» degən mənidə. □ **30:11 «Gad» —** «tələylik» yaki «onguxluḳ» degən mənidə. □ **30:13 «Axir» —** «bəhtlik» degən mənidə. □ **30:14 «muḫəbbətgül» —** (yaki «mandrak») — bu өsümlük muḫəbbətni ḳozoɳap, ḫamilidar bolux imkaniyitini axuridu, dəp ḳarilatti. □ **30:18 «Issakar» —** «ijarə» yaki «inam» degən mənidə. □ **30:20 «erim mening bilən billə turidioɳan boldi» —** yaki «erim meni ḫөrmətləydioɳan boldi». **«Zəbulun» —** «makan ḳilix» yaki «ḫөrmətləx» degən mənidə. □ **30:21 «Dinaḫ» —** « (adil) ḫөküm» degən mənidə. □ **30:22 «uni tuoɳidioɳan ḳildi» —** ibraniy tilida «baliyatḳusini eqiwidi». □ **30:24 «Yüsüp» —** «u yənə beridu» yaki «u ḳoxup beridu» degən mənidə.

Yaqupning beyixi

25 Rahilə Yüsüpni tuoɣqandin keyin Yaqup Labanoɣa: — Meni өz yurtumoɣa, өz
wətinimgə kətkili qoyoɣin. 26 Mening sanga ixləp erixkən ix həkkim boloɣan ayallirim
bilən balilirimni manga bərgin; mən ketəy; qünki mening sanga ixligən japalik
hizmitim өzünggə ayan, — dedi.
27 Laban uningoɣa jawabən: Nəziringdə iltipat tapqan bolsam, өtünüp qalay,
yenimdin kətmə. Qünki mən Pərwərdigarning sening səwəbingdin manga bərikət
bərginini tonup yəttim, dewidi, *Yaqup* yənə: — 28 Manga alidioɣan həkkingni
tohtatqin; mən sanga xuni berəy, dedi.
29 *Yaqup* uningoɣa jawab berip: — Mən sanga qandaq hizmət qilip kəlginim, mening
qolumda malliringning qandaq boloɣini өzünggə ayan. 30 Qünki mən kəlməstə
meling az idi; əmdi nahayiti zor bir top boldi. Mening qədimim qəyərgə yətsə,
Pərwərdigar sanga bərikət ata qildi. Əmdi mən qaqan өz ailəm üqün igilik
tikləymən? — dedi.
31 Xuning bilən Laban: — Mən sanga nemə berəy, dewidi, Yaqup: — Sən
manga heqnemə bərmigin; pəqət mening xu iximoɣa qoxulsangla, mən yənə
padangni bekip, ulardin həwər alimən. 32 Mən bügün pütkül padangni arilap,
ala-qipar qoylarni, qara-qongur pahlanlarni, xundaqla өqkilərning iqidinmu ala-
qiparlirini ayrip qikimən. Bular mening ix həkkim bolsun.□ 33 Keyin, mening
həkkimni təkxürüp kəlgən waqtingda, həkkaniy boloɣinim kөz aldingda ispatlinidu;
өqkilər arisida ala-qipar bolmioɣanlirining həmmisi, pahlanlar arisida qara-qongur
bolmioɣanlirining həmmisi ooɣrilap kelingən hesablansun, — dedi.
34 u waqitta Laban: — Maqul, deginingdək bolsun, — dedi.
35 Xu küni *Laban* taoɣil wə ala-qipar tekilərni, ala-qipar qixi өqkilərni, xundaqla
az-paz aq qikimi boloɣan barlik өqkilərni, barlik qara-qongur qozilarni ayrip, өz
ooɣullirining qolioɣa tapxurup, 36 өzi bilən Yaqupning otturisida üq künlük arilikni
qoydi. Yaqup bolsa Labanning padilirining qaloɣinini baqti.□
37 Lekin Yaqup terək, badam wə qinar dərəhliridin yumran qiwiklarni elip, qowzikini
yolluq qilip xilip, aq sizikларni qikardi. 38-39 Andin mal küyligən waqitlirida su
iqkili kəlgəndə, u muxu xiloɣan qiwiklarni padilar su iqidioɣan yərlərdiki ulaqlaroɣa
malning aldioɣa tikləp qoyatti. Mal bu *taoɣil* qiwiklarning aldida jüpləxkəndin keyin
ular taoɣil wə ala-qipar qozilarni tuoɣdi.
40 Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip qikardi; andin u Labanning
padisining yüzlirini taoɣil wə qongur qoylirioɣa qaritip jüpləxtürdi; xundaq qilip, u
өz melini Labanning melioɣa qoxmay bələk qoyup, өzi üqün ayrim badilarni qildi.□
41 Saoɣlam küqlük mal jüpləxkinidə, Yaqup qiwiklarni padining kөz aldioɣa ulaqlarda
qoyatti; mallar xu qiwiklarning yenida jüplixətti. 42 Lekin jüplixiwatqan mal ajiz
bolsa, u qiwiklarni qoymaytti. Bu tərikidə ajizliri Labanoɣa, küqlükliri Yaqupqa təwə
boldi. 43 Xundaq qilip, bu kixi nahayiti bay bolup, malliri, dedəkliri, qulliri, təgiliri
wə exəkliri heli kөp boldi.

□ **30:32 «qara-qongur pahlanlar»** — Pələstində qongur yaki qara rənglik qoylar az uqraydu. **«өqkilərning iqidinmu ala-qiparliri»** — Pələstində өqkilərning kөpinqisi pütünləy qara yaki pütünləy qongurdur. **«bular»** — yaki «bulardin tuoɣuloɣanlar». □ **30:36 «өzi»** — yaki «ular». **«üq künlük arilikni qoydi»** — demək, Laban dərhal padisidin Yaqupning həkki boloɣan malni, xundaqla kəlgüsidə xundaq nəslini qikiralaydioɣanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi. □ **30:40 «Labanning padisining yüzlirini taoɣil wə qongur qoyliri»** — Laban bundaq taoɣil wə qongur qoylarni allikaqan ayrioɣan bolsimu, bu səzlərgə qarioɣanda u yənila bundaqlardin bəzilirini Yaqupqa tapxuroɣan ohxaydu. Əgər Labanning ooɣulliri padilarni bekika ixənqlik bolmisa, Laban xu «taoɣil wə qongur qoylar»din qong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapxuruxi mumkin. Baxqa bir imkaniyət barki, Yaqupning bəzi taoɣil yaki qongur qoziliri qong boloɣanda u ularni Labanning aq rənglik qoyliri arisioɣa qoxqan. Yaqupning Laban bilən boloɣan waqtidiki tarih tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kөrüng.

31

Yaqupning Labanning yenidin qeqixi

1 Əmma Yaqup Labanning ooqullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini elip
kətti; uning erixkən bu dəliti atimizning təəlluqatidin kəlgən, deginini anglap qaldi.□
2 Yaqup Labanning qirayioqa qariwidi, mana, u əzigə burunqidək hux peil bolmidi.
3 Bu qaoqda, Pərwərdigar Yaqupqa: — Sən ata-bowiliringning zemininoqa, əz uruq-
tuoqqanliringning qexioqa qaytip kətkin. Mən sening bilən billə bolimən, — dedi.
4 Xuning üqün Yaqup adəm əwətip, Rahilə wə Leyahni əz padisi turoqan kəkləmgə
qakirip kelip 5 ularoqa mundaq dedi: — Mən atanglarning qirayioqa qarisam manga
burunqidək hux peil bolmidi; əmma atamning Hudasi mən bilən billə bolup kəldi.
6 Küqümning yetixiqə atanglaroqa ixləp bərginim silərgə ayan; 7 halbuki, atanglar
meni əhmək qilip, həkqimni on qetim əzgərtti; lekin Huda uning manga ziyan
yətküzüxigə yol qoymidi. 8 Əgər u: «Ala-qipar qozilar həkqing bolidu», desə, barlik
padilar ala-qipar qozilioqili turdi. U: «Taoqil qozilar həkqing bolsun», desə, barlik
padilar taoqil qozilioqili turdi. 9 Bu tərikidə Huda atanglarning mallirini tartiwelip,
manga bərdi. 10 Padilar küyligən wakitta mən bir qetim qüxümdə beximni kətürüp
xuni kərdumki, mana, mallarning üstigə jüplixixkə etiloqan qoqqar-tekilərning
həmmisi taoqil yaki ala-qipar idi. 11 Andin Hudaning Pərixtisi qüxümdə manga: «Əy
Yaqup», dewidi, mən jawab berip: «Mana mən», dedim.
12 U manga: — «Əmdi bexingni kətürüp qarioqin; mana mallarning üstigə
jüplixixkə etiloqan qoqqar-tekilərning həmmisi taoqil wə ala-qipardur; qünki Mən
Labanning sanga qiloqinining həmmisini kərdüm. 13 Mən Bəyt-Əldə *sanga kərüngən*
Təngridurmən. Sən xu yərdə tüwrükni məsihləp, Manga qəsəm iqting. Əmdi
sən orningdin turup, bu zemindin qikip, uruq-tuoqqanliringning zemininoqa yanoqin»
dedi.□ ■
14 Rahilə wə Leyah uningoqa jawab berip: — Atimizning əyidə bizgə tegixlik nesiwə
yaki miras qalmioqanmu? 15 Biz dərwəqə uningoqa yat adəm hesablinip qaloqanmu?!
U bizni setiwətti, toyluqimiznimu pütünləy yəp kətti!□ 16 Xundaq boloqandin keyin,
Huda Atimizdin sanga elip bərgən barlik dələt biz bilən balilirimizningkidur. Əmdi
Huda sanga nemə degən bolsa, xuni qiloqin, — dedi.
17-18 Xuning bilən Yaqup ornidin turup, baliliri wə ayallirini təgilərgə mindurup, er-
ixkən barlik malliri wə barlik təəlluqatini, yəni Padan-Aramda tapqan təəlluqatlirini
elip, atisi Isqaqning yenioqa berixqa Kanaan zemininoqa qarap yol aldi.
19 Laban bolsa qoylirini qirqioqili kətkənidi; Rahilə əz atisioqa təwə «əy butliri»ni
ooqrilap eliwaldi.□ 20 Yaqup aramiy Labanoqa əz qexidin ooqrilikqə qeqip ke-
tidioqanlikini uqturmay uni aldap qoyoqanidi.□ 21 U bar-yokini elip qeqip kətti; u
dəryadin ətüp Gilead teoqi tərəpkə qarap yol aldi.□

Labanning Yaqupni qooqlixi

22 Üqinqi küni, Labanoqa Yaqupning qaqqini tooqrisida həwər yətti. 23 U əz
tuoqqanlirini elip, yəttə künlük yoloqiqə kəynidin qooqlap berip, Gilead teoqida

□ **31:1 «bu dəliti» —** ibraniy tilida «bu xan-xərəpni». □ **31:13 «Məsihləx» wə «Məsih» —** bu ixlar tooqrisida «Təbirlər»ni kərüng. Bu yərdə Muqəddəs Kitabta «məsihləx» yaki «məsih qilix» degən peilning tunji qetim ixlitilixidur. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15 «toyluqlirimiz» —** muxu yərdə Yaqupning Leyah wə Rahilə̀ni elix üqün ixliginining qimmitini kərsətsə kerək. □ **31:19 «əy butliri» —** ibraniy tilida «tərafim». Bu butlar qolda kətürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Qədimki wakitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»oqa igə boloqan adəm əyning barlik təəlluqatining igisi, hojayini dəp hesablinatti. Xunga bu kiqik «tərafim» kümüx boloqini üqün əməs, bəlki qanuniy əhmiyiti üqün Labanoqa intayin muhim idi. □ **31:20 «uni aldap qoyoqanidi» —** ibraniy tilida «uning kənglini ooqrilidi» bilən ipadilinidu. □ **31:21 «dərya» —** muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu.

uningoɣa yetixti. 24 Lekin keqisi Huda aramiy Labanning qüxigə kirip uningoɣa: «Sən ḥezi bol, Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə!» dedi.□
25 Laban Yaḳupḳa yetixip baroɣanda, Yaḳup qedirini taoɣning üstigə tikgənidi. Labanmu tuoɣḳanliri bilən Gilead teoɣining üstidə qedir tikti. 26 Laban Yaḳupḳa: — Bu nemə ḳiloɣining? Sən meni aldap, ḳizlirimni uruxta aloɣan oljidək elip kətting? 27 Nemixḳa yoxurun ḳaqisən, manga həwər bərməy məndin ooɣrilikqə kətting? Manga degən bolsang mən huxal-huramlik bilən oɣəzəl oḳup, dap wə qang qelip, seni uzitip ḳoymamtim? 28 Xundaḳ ḳilip sən manga өz ooɣullirim wə ḳizlirimni səyüp uzitip ḳoyux pursitinimu bərmiding. Bu ixta əhməḳlik ḳilding.□ 29 Silərgə ziyan-zəhmət yətküzüx ḳolumdin kelətti; lekin tünügün keqə atangning Hudasi manga səz ḳilip: «Ḥezi bol, Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə» dedi. 30 Hox, sən atangning өyini tolimu seoɣinoɣining üqün kətməy ḳoymaysən; lekin nemixḳa yənə mening butlirimni ooɣriliding? — dedi.
31 Yaḳup Labanoɣa jawab berip: — Mən ḳorḳup ḳaqtim; qünki seni ḳizlirini məndin məjburiy tartiwalamdikin, dedim. 32 Əmdi butliringoɣa kəlsək, ular kimdin qiḳsa xu tirik ḳalmaydu! Ḳerindaxlirimiz aldida məndin ḳandaḳla nemәngni tonuwalsang, uni elip kət, — dedi. Ḥalbuki, Yaḳupning Raḥiləning butlarni ooɣrilap kəlginidin həwiri yoḳ idi.
33 Laban aldi bilən Yaḳupning qedirioɣa kirip, andin Leyaḥning qediri ḥəm ikki dedəkning qedirlirioɣa kirip ahturup ḥeqnemə tapalmidi. Leyaḥning qediridin qiḳip, Raḥiləning qedirioɣa kirdi. 34 Raḥilə bolsa өy butlirini elip, bularni təgining qomining iqigə tiḳip ḳoyup, üstidə olturuwaloɣanidi. Laban pütkül qedirini ahturup, ḥeqnemə tapalmidi.
35 Raḥilə atisioɣa: — Əy hojam, aldingda turalmioɣinim üqün hapa bolmioɣin; qünki mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən, — dedi. Xundaḳ ḳilip, Laban ḥəmmə yərni ḳoymay ahturupmu, өy butlirini tapalmidi.□
36 Xuning bilən Yaḳup aqqiḳlap Laban bilən jedəllixip kətti. Yaḳup Labanoɣa: — Sən meni kəynimdin munqə aldirap-tenəp ḳooɣlap kəlgüdək məndə nemə səwənlik, nemə gunaḥ bar? 37 Sən ḥəmmə yük-taḳlirimni ahturup qiḳting, өyüngning nərsiliridin birər nemə tapalidingmu? Birnemə tapḳan bolsang, mening ḳerindaxlirim bilən sening ḳerindaxliringning aldida uni ḳoyoɣin, ular biz ikkimizning arisida ḥəküm ḳilsun. 38 Mən muxu yigirmə yil ḳexingda turdum; ḥeqḳaqan saoɣliḳing wə qixi өqkiliring bala taxliwətmidi; padiliringdin ḳoqḳarliringni yeginim yoḳ. 39 Booɣuwetilgənlirini ḳexingoɣa elip kəlməy, bu ziyanni өzüm toldurdum; keqisi ooɣrilanoɣan yaki kündüzi ooɣrilanoɣan bolsun sən uni məndin təlitip alding. 40 Mening künlirim xundaḳ өttiki, kündüzi issiḳtin, keqisi sooɣuḳtin ḳiynilip, uyḳu kөzümdin ḳaqatti. 41 Mening künlirim muxu yigirmə yilda өyüngdə turup xundaḳ boldi; on tөt yil ikki ḳizing üqün sanga hizmət ḳildim, altə yil padang üqün hizmət ḳildim; uning üstigə sən ix ḥəḳḳimni on ḳetim өzgərtting. 42 Əgər atamning Hudasi, yəni Ibraḥimning Hudasi, yəni Isḥaḳning Ḳorḳunqisi Boloɣanning Өzi mən bilən billə bolmisa idi, sən jəzmən meni ḳuruḳ ḳol ḳilip ḳayturuwetətting. Lekin Huda

□ **31:24 «Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə!»** — ibraniy tilida «Yaḳupḳa ya yahxi ya yaman gəpni ḳilma!». Bu səzlər bəlkim: «uningoɣa bərikət tilimə yaki uni ḳaroɣima» degənlik bolsa kerək. Huda nemixḳa «Yaḳupḳa yahxi gəp ḳilma» degən? Bizningqə Huda Labanning aldamqi maḥiyitini obdan bilətti; u Yaḳupḳa bərikət tilisə aldamqi niyiti bilən tiləydioɣinini bilətti. Uning «yaman gəp ḳilix»ioɣa, yəni uni ḳaroɣaxḳa yol ḳoymaytti, əlwəttə. Xunga «Yaḳupḳa ya yahxi ya yaman gəpni ḳilma!» degini bəlkim «pəḳət həḳiḳəttin səzlə!» degənlik boluxi mumkin. Biraḳ Labanning Yaḳup bilən boloɣan səḥbitigə ḳarisaḳ u yənila yaloɣanqiliḳtin yiraḳ kətməydu! □ **31:28 «өz ooɣullirim»** — Labanning «ooɣullirim» degini uning ḥiyligərlikini ayan ḳilidu. Uning Yaḳuptin tuoɣuloɣan nəwrə ooɣulliri bar idi, lekin u ularni «mening ooɣullirim» dəp ḥesablaytti. □ **31:35 «mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən»** — ibraniy tilida: «ayallarning aditi ḥazir manga qüxti».

mening tartqan jəbir-japalirimni, qollirimning muxəkqitini kərüp tünügün keqə sanga tənbiq bərdi, — dedi.

Yaqupning Laban bilən kelixim tüzüxi

43 Laban Yaqupqa jawab berip: — Bu qizlar mening qizlirim, bu ooqullar mening ooqullirim, bu pada bolsa mening padam bolidu; xundaqla kəz aldingdiki həmmə nərsə miningkidur; əmma mən bügün bu qizlirimni wə ularning tuoqqan ooqullirini nemə qilay? 44 Qeni kəl, sən bilən ikkimiz bir əqdə tüzüxəyli, bu mən bilən sening otturimizda guwaq bolsun, — dedi.
45 Xuning bilən Yaqup bir taxni elip ərə tikləp tüwrük qilip qoydi. 46 Andin Yaqup qerindaxlirioqa: — Tax yioqinglar, — dewidi, taxlarni elip kelip dəwilidi, xu yərdə tax dəwisining yenida oqizalinixti. 47 Laban bu dəwini «Yəgar-Saqaduta» dəp atidi, Yaqup uningoqa «Galeəd» dəp at qoydi. 48 Laban: — Bu dəwə bügün sən bilən mening otturamda guwaq bolsun, — dedi. Xunga bu səwəbtin dəwining nami «Galeəd» ataldi. 49 U jay yənə «Mizpaq», dəpmu ataldi; qünki Laban yənə: — Ikkimiz bir-birimiz bilən kərüxmigən waqitlarda, Pərwərdigar sən bilən mening otturamda qarawul bolup kəzitip tursun. 50 Əgər sən qizlirimni bozək qilsang, yaki qizlirimning üstigə baxqa hotunlarni alsang, baxqa heq kixi qeximizda qazir bolmioqan təqdirdimu, mana, Huda mən bilən sening arangda guwaqqidur!
51 Laban Yaqupqa yənə: — Mana, bu dəwigə qara, mən bilən sən ikkimizning otturisida mən tikləp qoyoqan bu tüwrükkimu qara; 52 kəlgüsidə bu dəwə wə bu tüwrükmu mən yaman niyət bilən bu dəwidin sening təripinggə ətməslikim üqün, seningmu niyitingni yaman qilip bu dəwə wə bu tüwrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaqqi bolsun. 53 Ibraqimning ilaqi, Naqorning ilaqi wə bu ikkisining atisining ilaqliri arimizda qəküm qikarsun, — dedi. Yaqup bolsa atisi Isqaqning Qorqunqisi Boloquqi bilən qəsəm qildi.
54 Andin Yaqup taoq üstidə bir qurbanliq sunup, qerindaxlirini əzi bilən tamaqlinixqa təklip qildi. Ular qəmdastihan olturdi wə keqisi taoqda qondi. 55 Ətisi tang səqərdə Laban ornidin turup, nəwriliri bilən qizlirini səyüp, ularoqa bəht-bərikət tiləp, əz əyigə rawan boldi.

32

Yaqupning Əsaw bilən kərüxüxkə təyyarlinixi

31:43 «mening ooqullirim» — 28-ayəttiki izaqatni kərüng. **«kəz aldingdiki həmmə nərsə miningkidur»** — muxu səzləz pütünləy hata, əlwəttə. Yaqup bularning qəmmisigə əz qolining əjri bilən erixkənidi. **31:47 «Yəgar-Saqaduta»** — aramiy tilida, «Galeəd» ibraniy tilida «guwaqlik dəwisi» degən mənidə. **31:49 «Mizpaq»** — «kəzitix munari» degən mənidə bolup, yənə «u kəzitip tursun» degən səzning aqangioqa yeqin. **31:52 «seningmu niyitingni yaman qilip bu dəwə wə bu tüwrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaqqi bolsun»** — əgər yuqirida eytqinimizdək «əy butliri»oqa igə bolux «əyning əzigə igə boloqanlik» qesablansa, undaqta Labanning bu səzlirining məqsiti: — «Yaqup yaki uning əwladliri əy butlirimni elip, mening əy-təəlluqatlirimni tartiwelix niyitidə mən tərəpkə qərgiz kəlmisun» degənliktin ibarət idi. **31:53 «Ibraqimning ilaqi, Naqorning ilaqi wə bu ikkisining atisining ilaqliri»** — Laban, Ibraqimning atisi Təraq wə Naqorlar asasən butpərəslər idi («Yəx.» 24:2ni kərüng). **31:54 «tamaqlinixqa təklip qildi»** — bu taam bəlkim qurbanliqning gəxi boluxi mumkin. Undaqta u «inaqlik qurbanliqi» süpitidə sunuloqan bolsa kerək («Law.» 3-babni kərüng).

1 Yaqup өz yoliƣa ketip baratti; yolda Hudaning pərixtiliri uningƣa uqridi.■ 2 Yaqup
ularni kөrüp: — Bu jay Hudaning bargaḥi ikən! — dəp, bu jayning namini
«Maḥanaim» dəp qoydi.□
3 Andin Yaqup Seir zeminidiki «Edom yayliqi»ƣa, akisi Əsawning qexiƣa aldin
həwərqilərni əwətip, 4 ularƣa jekilәp: — Silər hojamƣa, yəni Əsawƣa: «Kəminiliri
Yaqup mundaq dedi: — Mən Labanning qexida musapir bolup, ta muxu waqitqiqə
turdum. 5 Əmdi məndə kala, exək wə qoylar, qul-dedəklərmu bar; mən өzlirining
nəzиridə iltipat taparmənmikin dəp hojamƣa həwər yətküzüxni layiq kөrdüm»,
dənglar, — dedi.
6 Həwərqilər Yaqupning yeniƣa yenip kelip: — Biz akiliri Əsawning qexiƣa barduq;
u tөt yüz kixini elip, silining aldiliriƣa keliwatidu, — dedi.
7 Yaqup naḥayiti qorqup, ƣəm-ƣussigə qüxüp adəmlirini qoy, kala wə tөgilirigə
qoxup, ikki topqa ayridi. 8 U: — «Əgər Əsaw kelip bir topimiziƣa ḥujum qilsa, yənə
bir top qeqip qutulup qalar» — dəp oylidi.
9 Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibraḥimning Hudasi wə atam Isḥaqning
Hudasi! Manga: «Өz zemining wə uruq-tuƣqanliringning qexiƣa yenip kətkin,
sanga yahxiliq qilimən» dəp wədə qiloƣan Pərwərdigar! ■ 10 — Mən Sening
Өz qulungƣa kөrsətkən өzgərməs barliq meḥribanliqing wə barliq wapadarliqing
aldida ḥeqnemə əməsmən; qünki mən bu Iordan dəryasidin ətkinimdə yalƣuz bir
ḥasam bar idi. Əmdi mən ikki top adəm bolup qaytiwatimən.□ 11 Өtünüp qalay, meni
akam Əsawning qolidin qutquzƣaysən; qünki u kelip mən bilən hotun-balilirimni
eltürüwetəmdikin, dəp qorqimən. 12 Sən: «Mən jəzmən sanga zor yahxiliq qilip,
sening nəslingni dengizdiki qumdək ḥəddi-ḥesabsiz kөp qilimən», degəniding, —
dedi.■
13-15 U xu keqisi xu yərdə qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin elip, akisi
Əsawƣa ikki yüz өqkə, yigirmə tekə, ikki yüz saƣliq, yigirmə qoqqar, ottuz qixi
tөgini taylaqliri bilən, qiriq inək, on buqa, yigirmə mada exək, on ḥangga exəkni
sowƣat qilip təyyarlap,□ 16 Bularni ayrim-ayrim top qilip hizmətkarlirining qoliƣa
tapxurup, ularƣa jekilәp: — Silər məndin burun mengip, ḥər topning arisida arilиq
qoyup ḥəydəp menginglar, — dedi.
17 U əng aldidiki top bilən mangƣan kixikə əmr qilip: — Akam Əsaw sanga
uqriƣanda, əgər u səndin: «Kimning adimisən? Qəyərgə barisən? Aldingdiki
janiwarlar kimning?» — dəp sorisa, 18 Undaqta sən jawab berip: «Bular kəminiliri
Yaqupning bolup, hojam Əsawƣa əwətkən sowƣattur. Mana, u өzimu kəynimizdin
keliwatidu» — degin, dedi.
19-20 Xu təriqidə u ikkinqi, üqinqi wə ulardin keyinki padilarni ḥəydəp mangƣuqi
kixilərgimu ohxax əmr qilip: — Əsaw sizlərgə uqriƣanda, silərmu uningƣa xundaq
dənglar, andin: — Mana, kəminiliri Yaqup өzimu arqimizdin keliwatidu, — dənglar,
dedi; qünki u: — Mən aldimda barƣan sowƣat bilən uni meni kəqürüm qildurup,
andin yüzini kөrsəm, meni qobul qilarmikin, — dəp oyliƣanidi.□
21 Xundaq qilip sowƣat aldin əwətildi; u xu keqisi bargaḥda qonup qaldi.

Yaqupning Huda bilən qelixixi

■ **32:1** Yar. 48:16. □ **32:2 «Maḥanaim»** — buning mənisi «ikki bargaḥ». Bu «ikki bargaḥ» Yaqupning bargaḥi wə Hudaning bargaḥini kөrsitidu. Yaqupning «bargaḥ» deginidin qariƣanda, xu jayda kөrgən pərixtilər dərwəqə intayin kөp bolsa kerək. ■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10 «ḥeqnemə əməsmən»** — ibraniy tilida «intayin kiqikmən». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15 «ḥangga exək»** — yaki «təhəy». □ **32:19-20 «uni meni kəqürüm qildurup, andin...»** — ibraniy tilida «uning yüzi aldida kafarət qilalaymən, andin...». «Kafarət» degən ix tooqruluq «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaqla «Təbirlər»nimu kөrüng.

22 U xu keqidə ḳopup, ikki ayali wə ikki dediki wə on bir ooɳlini elip, Yabbok keqikidin ətüp kətti. 23 U ularni eḳindin ətküzdi, xundaḳla ḥəmmə təəlluḳinimu u ḳarxi tərəpkə ətküzdi. 24 Yaḳup bolsa bu ḳatta yaloɳuz ḳaldi; bir zat kelip xu yərdə uning bilən tang atḳuqə qelixti. 25 Lekin bu zat uni yengəlməydioɳanliḳini kərüp, uning yotisining yiriḳioɳa ḳolini təgküzüp ḳoydi; xuning bilən ular qelixiwatḳanda Yaḳupning yotisi ḳazandin qiḳip kətti.□
26 U zat: — Meni ḳoyup bərgin, qünki tang atay dəp ḳaldi, dedi.
— Sən meni bərikətlimigüqə, seni ḳoyup bərməymən, dedi Yaḳup.■
27 U uningdin: — Eting nemə? dəp soridi.
U: etim Yaḳup, — dedi.
28 U uningoɳa: — Sening eting buningdin keyin Yaḳup bolmay, bəlki Israil bolidu; qünki sən Huda bilənmu, insan bilənmu elixip oɳalib kəlding, — dedi.□ ■
29 Andin Yaḳup uningdin: — Namingni manga dəp bərgin, dewidi, u: — Nemixḳa mening namimni soraysən? — dedi wə xu yərdə uningoɳa bəht-bərikət ata ḳildi.□
30 Xuning bilən Yaḳup: — Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim ḳutulup ḳaldi, dəp u jayning namini «Pəniəl» dəp atidi.□
31 U Pəniəldin ətüp mangoɳanda, kün uning üstibexini yorutti; əmma u yotisi tüpəylidin aḳsap mangatti .
32 Bu səwəbtin Israillar bügüngiqə yotining ügisidiki pəyni yeməydu; qünki xu Zat Yaḳupning yotisining yiriḳioɳa, yəni uning peyigə ḳolini təgküzüp ḳoyoɳanidi.

33

Yaḳupning Əsaw bilən uqrixixi

1 Yaḳup bexini kətürüp ḳariwidi, mana Əsaw tət yüz kixi bilən keliwatatti. Xuning bilən u balilirini ayrip, Leyaḥ, Raḥilə wə ikki dedəkkə tapxurdi; 2 u ikki dedək wə ularning balilirini ḥəmmining aldida mangdurdi, andin Leyaḥ bilən uning balilirini, əng ahirida Raḥilə bilən Yüsüpni mangdurdi. 3 Əzi bolsa ularning aldioɳa ətüp mangdi, u akisining aldioɳa yetip baroɳuqə yəttə ḳetim yərgə bax urup təzim ḳildi. 4 Əsaw uning aldioɳa yügürüp kelip, uni ḳuqaḳlap, boynioɳa girə selip, uni səydi; ḥər ikkisi yioɳlixip kətti. 5 Andin Əsaw bexini kətürüp ḳarap, ayallar wə balilarni kərüp:
— Bu sən bilən billə kəlgənlər kimlər? — dəp soridi.
Yaḳup: — Bular Huda xapaət ḳilip kəminilirigə bərgən balilardur, — dedi.
6 Andin ikki dedək wə ularning baliliri aldioɳa berip, uningoɳa təzim ḳildi; 7 Andin Leyaḥmu uning baliliri bilən aldioɳa berip, təzim ḳildi, ahirida Yüsüp bilən Raḥilə aldioɳa berip, təzim ḳildi.
8 Əsaw: — Manga yolda uqrioɳan axu topliringda nemə məḳsiting bar? — dewidi, Yaḳup jawab berip: — Bu hojamning aldida iltipat tepixim üqündur, dedi.
9 Lekin Əsaw: — Əy ḳerindixim, məndə yetip axḳudək bar. Sening əz nərsiliring əzünggə ḳalsun, dedi.
10 Əmma Yaḳup: — Undaḳ ḳilmioɳin; əgər mən nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, sowoɳitimni ḳolumdin ḳobul ḳiloɳayla; qünki silining meni huxallik bilən ḳobul ḳiloɳanlirini kərüp, didarlirini kərginimdə Hudaning didarini kərgəndək boldum!
11 Əmdi sanga kəltürülgən, *Hudadin kərgən* bu bərikətlirimni ḳobul ḳiloɳayla; qünki

□ **32:25 «yotisining yiriḳioɳa…»** — yaki «yotisining ügisigə». ■ **32:26** Ḥox. 12:4. □ **32:28 «Israil»** — mənisi «Huda bilən billə boloɳan əmir» wə uning bilən təng «Huda bilən elixḳuqi». ■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29 «Pəniəl»** — (yaki «Pənuəl») — mənisi «Hudaning jamali». □ **32:30 «Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim ḳutulup ḳaldi»** — bu intayin sirliḳ wəḳə üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

Huda manga xapaət kərsətti, ḫəmmə nərsilirim bar boldi, — dəp uningdin ḳayta-ḳayta ətünüwidi, u ḳobul ḳildi.
12 Andin Əsaw: — Əmdi biz ḳozoɣilip səpirimizni dawamlaxturayli, mən sening
aldingda mangay, dedi.
13 U uningoɣa jawabən: — Hojam kərdilə, balilar kiqik, ḳeximda emidioɣan ḳoza wə
mozaylar bar; əgər mən bularni bir künla aldirtip ḳooɣlap mangdursam, pütkül pada
ölüp ketidu. 14 Xunga ətünimənki, hojam kəminiliridin aldida mangoɣaq tursun; mən
aldimdiki mal-qarwilarning mengixioɣa, xundaḳla balilarning mengixioɣa ḳarap asta
mengip, hojamning ḳexioɣa Seiroɣa udul baray, dedi.
15 U waḳitta Əsaw: — Undaḳ bolsa, mən özüm bilən kəlgən kixilərdin birnəqqini
ḳexingda ḳoyup ketəy, dedi. Lekin u jawab berip: — Buning nemə ḫajiti? Pəḳət
hojamning nəziridə iltipat tapsamla xu kupayə, dedi.
16 Əsaw u küni yoloɣa qiḳip Seiroɣa yenip kətti. 17 Yaḳup səpər ḳilip, Sukkot degən
jayoɣa kəlgəndə, u yərgə bir öy selip, mallirioɣa lapaslarni yasidi. Xunga bu yər
«Sukkot» dəp ataldi.□
18 Xu təriḳidə Yaḳup Padan-Aramdin ḳaytip, Ḳanaan zeminidiki Xəkəm xəḫirigə
aman-esən kəldi. U xəḫərning aldida qedir tikti.■ 19 Andin u qedir tikkən yərning bir
ḳisimini Xəkəmning atisi boloɣan Ḫamorning ooɣulliridin bir yüz ḳəsitigə setiwelip,□
20 Xu yərdə bir ḳurbangaḫ selip, namini «Əl-Əloḫə-Israil» dəp atidi.□

34

Xəkəmning Dinaḫning nomusioɣa tegixi

1 Bir küni, Leyaḫning Yaḳupḳa tuoɣup bərgən ḳizi Dinaḫ yurtning ḳizliri bilən
kərüxkili qiḳti.■ 2 Xu yurtning əmiri ḫiwiy Ḫamorning ooɣli Xəkəm uni kərüp ḳelip,
uni tutuwelip, zorlap nomusioɣa təgdi. 3 Əmma uning kəngli Yaḳupning ḳizi Dinaḫḳa
qüxüp, uni yahxi kərüp ḳaldi wə uningoɣa muḫəbbiti bilən kəngül soridi. 4 Xuning
bilən Xəkəm atisi Ḫamordin: — Bu ḳizni manga hotunluḳḳa elip bərgin, dəp tələp
ḳildi.
5 Yaḳup *Xəkəmning* ḳizi Dinaḫning ippitigə təgkənlikini anglap ḳaldi. Uning ooɣulliri
malliri bilən dalalarda idi; xunga Yaḳup ular kəlgüqə jim turup turdi. 6 Xəkəmning
atisi Ḫamor Yaḳupning aldioɣa uning bilən səzləxkili qiḳti; 7 Yaḳupning ooɣulliri
həwərni anglapla dalalardin ḳaytip kəlgənidi. Bular *Xəkəmning* ḳilmaydioɣan ixni
ḳilip, Yaḳupning ḳizining nomusioɣa tegip Israil ḳəbilisidə xərməndilik ḳiloɣini
üqün azablinip, intayin ḳattiḳ oɣəzəpləndi.□ 8 Ḫamor ularoɣa səz ḳilip: — Ooɣlum
Xəkəmning kəngli ḳizinglaroɣa qüxüp ḳaptu. Iltipat ḳilip uni ooɣlumoɣa hotunluḳḳa
bərsənglar! 9 Biz bilən ḳuda-baja bolup, ḳizliringlarni bizgə beringlar, bizning
ḳizlirimiznimu silər elinglar; 10 Biz bilən billə turunglar. Mana, yər aldinglarda
turuptu; bu yərni makan ḳilip, soda ḳilip, özünglar üqün öy-mülük elinglar, — dedi.
11 Xəkəm ḳizning atisi bilən aka-ukilirioɣa: — Nəziringlarda iltipat tapsam dəymən;
silər nemə desənglar, xuni berəy. 12 Məndin ḳanqilik toyluḳ yaki sowoɣat
tələp ḳilsanglar, manga eytḳininglarqə berəy; pəḳət bu ḳizni manga hotunluḳḳa
bərsənglarla bolidu, dedi.

□ **33:17 «Sukkot»** — mənisi «kəpilər» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Yə. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19 «ḳəsitə»** — pul birliki bolup, ḳimmiti bizgə naməlum. □ **33:20 «Əl-Əloḫə-Israil»** — mənisi ««Əl» Israilning Təngrisidur» (ibraniy tilida «Əl» bolsa «ilaḫ», «Huda» degənni bildüridu). ■ **34:1** Yar. 30:21. □ **34:7 «Israil ḳəbilisidə»** — ibraniy tilida «Israilda». «Israil» degən bu səz muxu yərdə «Israil ḳəbilisi» yaki «Israil həlḳi»ni kərsətkən. Buning Muḳəddəs Kitabta birinqi ḳetim xu mənidə ixlitilixi bolidu.

13 Yaqupning ooqulliri bolsa Xəkəm wə atisi Ḥamorƣa ḫiylə-mikir bilən jawab bərdi,
qünki u singlisi Dinaḥning ippitigə təgkənidi; 14 ularƣa: — Biz bundaq ḳilalmaymiz,
singlimizni hətnisiz birsigə berixkə maḳul deyəlməymiz; qünki bu bizgə nomus
bolidu.■ 15 Pəḳət bir xərtimizgə kənsənglarla silərgə maḳul bolimiz; silərning barliq
ərkəkliringlar hətnə ḳilinip bizdək bolsa, 16 Ḳizlirimizni silərgə berip, silərning
ḳizliringlarni biz elip aranglarda olturup, bir ḳowm bolup ḳalimiz. 17 Əmma bizgə
ḳulaq salmay hətnə ḳilinixḳa unimisanglar, undaḳta biz ḳizimizni elip ketimiz, —
dedi.
18 Ularning səzliri Ḥamor wə ooqli Xəkəmning nəzirigə yaḳti. 19 Yigit bu ixni kəynigə
sozmidi, qünki u Yaḳupning ḳiziƣa ejil bolup ḳaloƣanidi; u atisining əyidə ḥəmmidin
ətiwarliq idi. 20 Xuning bilən Ḥamor ooqli Xəkəm bilən xəḥərning dərwazisiƣa
berip, xəḥərning adəmlirigə səz ḳilip: — 21 Bu adəmlərning biz bilən inaq ətküsi
bar. Xunga ular muxu yurtta turup soda-setiq ḳilsun; mana, bu jayningIkki təripi
ularƣa yətküdək kəngridur. Biz ularning ḳizlirini hotunluḳḳa elip, əz ḳizlirimizni
ularƣa berimiz. 22 Lekin pəḳət arimizdiki ḥəmmə ərkək ular hətnə ḳilinƣandək
hətnə ḳilinsa, u adəmlər arimizda turup biz bilən bir həlq boluxḳa maḳul dəydu.
23 Xu təriḳidə ularning mal-təəlluḳati, ḥəmmə qarpayliri bizningki bolmamdu? Biz
pəḳət ularƣa maḳul desəkla, ular arimizda turidu, — dedi.
24 Xuning bilən xəḥərning dərwazisidin kirip-qiḳidiƣanlarning ḥəmmisi Ḥamor
bilən ooqli Xəkəmning səzigə ḳulaq saldi. Xəḥərning dərwazisidin kirip-
qiḳadiƣanlarning ḥəmmisi hətnə ḳilindi. 25 Əmma üqinqi küni, ular tehiqə aƣriq
yatḳinida xundaq boldiki, Yaḳupning ikki ooqli, yəni Dinaḥning akiliri Ximeon bilən
Lawiy ḥərḳaysisi əz ḳiliqini elip, xəḥər hatirjəmlik iqidə turƣinida besip kirip,
ḥəmmə ərkəkni əltürüwətti;□ ■ 26 Ular Ḥamor bilən ooqli Xəkəmnimu ḳiliqlap,
Dinaḥni Xəkəmning əyidin elip kətti. 27 Andin Yaḳupning *barliḳ* ooqulliri: «Ular
singlimizning nomusiƣa təgdi» dəp, əltürülgənlərning jayiƣa kelip, xəḥərni bulap-
talang ḳildi.□ 28 Ularning ḳoy-kala, exəklirini, xəḥərdiki ḥəmmini, etizliḳlardiki
ḥəmmini elip kətti, 29 Xundaḳla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq
hotun-balilarni əsir ḳilip, əy iqidiki barliq nərsilərnimu ḳoxup elip kətti.
30 Yaḳup Ximeon wə Lawiyni əyibləp: — Silər meni balaƣa tiḳip, zemindikilər
— Ḳanaaniylar bilən Pərizziylərning aldida sesittinglar. Bizning adimimiz az bir
həlḳturmiz; ular manga ḳarxi qiḳip yiƣilip ḥujum ḳilidu; xuning bilən mən wə
jəmətim wəyran bolimiz, — dedi.□
31 Əmma ular jawab berip: — Əjəba, singlimizƣa bir paḥixə ayaloƣa ḳiloƣandək
muamilə ḳilsa bolamdu? — dedi.□

35

Hudaning Bəyt-Əldə Yaḳupḳa baxpanaḥ boluxi

1 Andin Huda Yaḳupḳa: — Sən ḥazir Bəyt-Əlgə qiḳip, xu yərni makan ḳil, əzüng
akang Əsawdin ḳeqip mangƣiningda sanga kərüngən *Mən* Təngrigə bir ḳurbangaḥ
yasiƣin, — dedi.■

■ **34:14** Yar. 17:12,13,14. □ **34:25** **«Dinaḥning akiliri»** — oḳurmənlərning esidə barki, Ximeon wə Lawiy Dinaḥning bir tuƣqan (Leyaḥdin tuƣuloƣan) ikkinqi wə üqinqi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27** **«ular singlimizning nomusiƣa təgdi»** — bu tolimu axuruwətkənlik bolidu. Qünki pəḳət birla adəm xundaq ḳiloƣanidi. □ **34:30** **«bizning adimimiz az bir həlḳturmiz»** — ibraniy tilida «mən sanim az adəmmən». □ **34:31** **«Əjəba, singlimizƣa bir paḥixə ayaloƣa ḳiloƣandək muamilə ḳilsa bolamdu?»** — bu wəḳə tooƣruluq «ḳoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13.

2 Xuning bilən Yaqup əyidikilər wə əzi bilən billə bolƣanlarning ḥəmmisigə mundaq
dedi: — Aranglardiki yat ilaḥ butlirini taxliwetip, əzünglarni paklap eginliringlarni
yənggüxlənglar. 3 Andin qopup Bəyt-Əlgə qiqimiz. Mən xu yərdə qiyinqilikta
qalƣanda duayimni ijabət qilip, yürgən yolumda mening bilən billə bolup kəlgən
Təngrigə qurbangaḥ salay, — dedi.
4 Xuning bilən əz qolliridiki ḥəmmə yat ilaḥ butlirini, xundaqla qulaqliridiki zirilərni
qiqirip Yaqupqa bərdi. Yaqup bularni Xəkəmdiki dub dərihining tüwigə kəmüp
qoydi. 5 Andin ular səpərgə atlandi; əmma ətrapidiki xəḥərlərni Hudadin bolƣan
bir wəḥimə basqaqqa, ular Yaqupning ooƣullirini qooƣlimidi. 6 Bu təriqidə Yaqup
wə uning bilən billə bolƣanlarning ḥəmmisi Kanaan zeminidiki Luz, yəni Bəyt-Əlgə
yetip kəldi. 7 U xu yərdə bir qurbangaḥ yasidi; akisidin qeqip mangƣinida xu yərdə
Huda uningƣa kərüngini üqün bu jayning ismini «Əl-Bəyt-Əl» dəp atidi.□ ■
8 Riwkaḥning inik'anisi Dəboraḥ bolsa xu yərdə aləmdin ətti. U Bəyt-Əlning
ayiƣidiki dub dərihining tüwidə dəpnə qilindi. Bu səwəbtin xu dərəh «Yiƣa-Zarning
dub dərihi» dəp ataldi.□

Hudaning Yaqupqa yənə bir qetim bəht ata qilip, yengi ismini təkrarlixi

9 Yaqup *xu yol bilən* Padan-Aramdin yenip kəlgəndin keyin, Huda uningƣa yənə
bir qetim kərünüp, uningƣa bəht-bərikət ata qildi. ■ 10 Andin Huda uningƣa: —
Sening isming Yaquptur; əmma mundin keyin sən Yaqup atalmay, bəlki naming Israil
bolidu, dəp uning ismini Israil qoyup qoydi.■ 11 Andin Huda yənə uningƣa: — Mən
Əzüm Ḥəmmigə Qadir Təngridurmən; sən nəsillinip, kəpəygin; bir əl, xundaqla
bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixaḥlarmu sening puxtungdin qiqidu.□ ■
12 Mən Ibraḥim wə Isḥaqqa bərgən zeminni sanga berimən, xundaqla səndin keyinki
nəslinggimu xu zeminni berimən, — dedi.
13 Andin Huda uning bilən səzləxkən jaydin, uning yenidin yuqiriƣa kətürüldi.
14 Yaqup Huda əzi bilən səzləxkən jayda bir tax tüwrükni tikləp, üstigə bir xarab
ḥədiyəsini təkti wə zəytun meyi quyup qoydi.■ 15 Yaqup Huda əzi bilən səzləxkən
xu jayning namini «Bəyt-Əl» dəp atidi.□

Raḥilaning tuƣutta əlüp ketixi

16 Andin ular Bəyt-Əldin mengip, Əfratqa azƣina yol qalƣanda, Raḥilani tolƣaq
tutup ketip, qattiq tuƣut azabida qaldi. 17 Əmma tolƣiqi qattiq eƣirlaxqanda, tuƣut
anisi uningƣa: — Qorqmiƣin, bu qetim yənə bir ooƣlung bolidiƣan boldi — dedi.
18 Xundaq boldiki, Raḥilə jeni qiqix aldida, ahirqi nəpisi bilən ooƣliƣa «Bən-Oni» dəp
isim qoydi; əmma uning atisi uni «Bən-Yamin» dəp atidi.□
19 Raḥilə wapat boldi wə Bəyt-Ləḥəm dəp atilidiƣan Əfratning yolining boyiƣa
dəpnə qilindi.■ 20 Yaqup uning qəbrisining üstigə bir hatirə texi tikləp qoydi.
Bügüngə qədər «Raḥilaning Qəbrə Texi» xu yərdə turmaqta. 21 Andin Israil səpərni
dawamlaxturup Migdal-Edirning u təripidə əz qedirini tikti.□

□ **35:7 «Əl-Bəyt-Əl» —** mənisi «Bəyt-Əldiki Huda». ■ **35:7** Yar. 28:19. □ **35:8 «Yiƣa-Zarning dub dərihi» —** ibraniy tilida «Allon-baqut». ■ **35:9** Ḥox. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ **35:11 «bir əl, xundaqla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixaḥlarmu sening puxtungdin qiqidu» —** bu bexarət tooƣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15 «Bəyt-Əl» —** «Hudaning əyi». Bu Yaqupning ikkinqi qetim bu namni xu yərgə qoyuxi idi. Xübḥisizki, u bu namning əḥmiyitini bir qədər toluq qüxəngini üqün xundaq qildi. □ **35:18 «Bən-Oni» —** (ərəbqə «Ibn-Aniy») — mənisi «qayƣumning ooƣli». «Bən-Yamin» (Binyamin) degənning mənisi «ong qoldiki ooƣul» yaki «amətlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21 «Israil» —**Yəni Yaqup, əlwəttə. **«Migdal-Edir» —** mənisi «qoy padisi munari».

Yaqupning ooqulliri

22 Israil u zeminda turoqan waqtida, Rubən berip өz atisining keniziki Bilhah bilən
bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.
Yaqupning on ikki ooqli bar idi: —■
23 Leyahdin tuoquloqan ooqulliri: — Yaqupning tunji ooqli Rubən wə Ximeon, Lawiy,
Yəhuda, Issakar həm Zəbulun idi.■
24 Rahilədin tuoquloqan ooqulliri: — Yüsüp wə Binyamin idi.
25 Rahiləning dediki Bilhahdin tuoquloqan ooqulliri: — Dan wə Naftali idi.
26 Leyahning dediki Zilpahdin tuoquloqan ooqulliri: — Gad bilən Axir idi. Bular bolsa
Yaqupqa Padan-Aramda tuoquloqan ooqulliri idi.

Ishaqning aləmdin өtüxi

27 Əmdi Yaqup atisi Ishaqning qexioqa, Ibrahim wə Ishaq Musapir bolup turoqan
Kiriat-Arba, yəni Hebronning yenidiki Mamrəgə kəldi. 28 Ishaqning kərgən künliri
bir yüz səksən yil boldi. 29 Ishaq tolimu qerip, künliri toxup, nəpəstin tohtap wapat
boldi wə өz qowmining qexioqa berip qoxuldi. Uning ooqulliri Əsaw bilən Yaqup uni
dəpnə qildi.□ ■

36

Əsawning əwladliri
1Tar. 1:35-54

1 Töwəndikilər Əsawning əwladliridur (Əsaw yənə Edom dəpmu atilidu): —□ ■
2 Əsaw ayallirini Kanaaniylarning qizliridin aldi, yəni Hittiylardin boloqan Elon-
ning qizi Adah bilən hiwiylardin boloqan Zibeonning nəwrisi, Anahning qizi
Oholibamahni aldi; 3 uningdin baxqa Ismailning qizi, Nebayotning singlisi Basimat-
nimu aloqanidi. 4 Adah Əsawoqa Elifazni tuoqup bərdi; Basimat bolsa Reuəlni tuoqdi.
5 Oholibamah Yəux, Yaalam wə Korahni tuoqdi; bular Kanaan zeminida Əsawoqa
tuoquloqan ooqullar idi.
6 Əsaw ayalliri, ooqul-qizliri, өyidiki həmmə kixilirini wə qarpaylirini, barlik
ulaqlirini, xundakla Kanaan zeminida tapqan barlik təəlluqatlirini elip, inisi
Yaquptin ayrilip, baxqa bir yurtqa kəqüp kətti. 7 Qünki hər ikkisining təəlluqatliri
intayin kəp boloqaqqa, bir yərdə billə turalmaytti; musapir bolup turoqan zemin
ularning mal-qarwilirining kəplükidin ularni baqalmaytti.■ 8 Buning bilən Əsaw
(Əsaw Edom dəpmu atilidu) Seir teoqioqa berip, olturaqlixip qaldi.■

■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2. □ **35:29 «künliri toxup,...»** — ibraniy tilida «künlər bilən toloqan bolup, ...» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«өz qowmining qexioqa berip qoxuldi»** — «ibraniy tilida «өz qowmlirioqa qoxuldi» — 15:15 wə izahatini kərüng. ■ **35:29** Yar. 25:8. □ **36:1 «Töwəndikilər Əsawning əwladliridur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning tokquzinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsaw (Edom)ning əwladlirining tarihi» («Əsawning əwladlirining tarihi») (36:1-8) baxlinidu. **«Edom»** — buning mənisi «qizil» bolup, Seir rayonidiki tupraqning rənggini kərsitidu. Əsaw өzimu «qizil adəm» bolup, «qizil bir zemin»da olturaqlaxqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Yə. 24:4.

9 Töwəndikilər taoɣlik rayon Seirdiki Edomiylarning ata-bowisi Əsawning
əwladliridur: —□
10-13 Əsawning ooɣulliri: — Əsawning ayali adaḫning ooɣli Elifaz; Əsawning ayali
Basimatning ooɣli Reuəl. Elifazning ooɣulliri: — Teman, Omar, Zəfo, Gatam wə Kənaz
idi. Əsawning ooɣli Elifazning kiqik hotuni Timna idi; u Elifazoɣa Amaləkni tuoɣup
bərdi. Yuķirilar bolsa Əsawning ayali adaḫning əwladliri idi. Reuəlning ooɣulliri: —
Naḫat, Zəraḫ, Xammaḫ wə Mizzaḫ idi; bular Əsawning ayali Basimatning əwladliri
idi.
14 Əsawning ayali, yəni Zibeonning qong ķizi, Anaḫning ķizi boloɣan
Oḫolibamaḫning ooɣulliri: u Əsawoɣa Yəux, Yaalam wə Koraḫni tuoɣup bərdi.
15 Əsawning əwladlirining iqidin töwəndiki əmirlər qiķķan: — Əsawning tunji
ooɣli Elifazning ooɣulliridin: — əmir Teman, əmir Omar, əmir Zəfo, əmir Kenaz,□
16 əmir Koraḫ, əmir Gatam wə əmir Amalək qiķķan. Bular Edom zeminida Elifazning
nəslidin qiķķan əmirlər bolup, Adaḫning əwladliri idi.
17 Əsawning ooɣli Reuəlning ooɣulliridin əmir Naḫat, əmir Zəraḫ, əmir Xammaḫ wə
əmir Mizzaḫlar qiķķan; bular Edom zeminida Reuəlning nəslidin qiķķan əmirlərdur;
bularning ḫəmmisi Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.
18 Əsawning ayali Oḫolibamaḫning ooɣulliridin əmir Yəux, əmir Yaalam wə əmir
Koraḫlar qiķķan. Bular Anaḫning ķizi, Əsawning ayali Oḫolibamaḫning nəslidin
qiķķan əmirlər idi.
19 Bular Əsawning, yəni Edomning əwladliri bolup, *Edomiylarning* əmirliri idi.

Seirning əwladliri — Ḫoriylar

20-21 Ḫoriylardin boloɣan Seirning *Edom* zeminida olturoɣan əwladliri: — Lotan,
Xobal, Zibeon, Anaḫ, Dixon, Ezər wə Dixan idi. Bular Seirning əwladliri bolup, Edom
zeminida Ḫoriylarning əmirliri idi.□ ■
22 Lotanning ooɣulliri Ḫori bilən Ḫemam idi; Lotanning singlisi Timna idi.
23 Xobalning ooɣulliri: Alwan, Manaḫat, Ebal, Xefo wə Onam idi.
24 Zibeonning ooɣulliri: — Ayaḫ wə Anaḫ idi. Bu Anaḫ qəldə atisi Zibeonning
exəklirini beķiwetip, arxanglarni tepiwaloɣan Anaḫning dəl özi xu idi.
25 Anaḫning pərzəntliri: ooɣli Dixon; Anaḫning ķizi Oḫolibamaḫ idi.
26 Dixonning ooɣulliri: Ḫəmdan, Əxban, Itran wə Keran idi.

27 Ezərning ooɣulliri: Bilḫan, Zaawan wə Akan idi.
28 Dixanning ooɣulliri: Uz wə Aran idi.
29-30 Ḫoriylarning özlirining əmirliri: əmir Lotan, əmir Xobal, əmir Zibeon, əmir
Anaḫ, əmir Dixon, əmir Ezər wə əmir Dixan idi. Bular bolsa Ḫoriylarning Seir
zeminida öz namliri boyiqə ataloɣan ķəbililərning əmirliri idi.

□ **36:9 «Töwəndikilər ... Edomiylarning ata-bowisi Əsawning əwladliridur: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning oninqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsawning **Seirda olturaķlaxķan** əwladlirining tolidoti» («Əsawning **Seirda olturaķlaxķan** əwladlirining tarihi») (36:9-37:1) baxlinidu. Əsaw awwal Ķanaan zeminida turup birnəqqə pərzənt kördi; bular 1-8-ayəttə hatirilinidu. Andin u «Seir taoɣlik rayoni»da turup u yərdə birnəqqə pərzəntlik boloɣan; bu yərdə deyiliwatķini xularning əwladlirini körsitidu (36:9-37:1). Məzkur tarih xu taoɣlik rayonluk «Ḫoriylar»ning tarihini öz iqigə alidu. Ķarioɣanda, Ḫoriylar awwal Əsawlaroɣa boysunup, andin ular bilən assimilyatsiyilixip bir millət, yəni «Edomlar» yaki «Edomiylar» bolup ķaloɣan. □ **36:15 «əmirlər»** — muxu yərdə Əsawning nəslidin qiķķan ķəbililərning əmirliri (ķəbilə baxliķliri)ni körsətsə kerək. □ **36:20-21 «Ḫoriylardin boloɣan Seirning Edom zeminida olturoɣan əwladlir»** — Ḫoriylar Əsawlar «Seir zemini»oɣa kirixtin ilgirila xu yərdə olturaķlaxķanlar idi. Seir ularning əjdadi bolup, zemin uning ismi bilən ataloɣanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38.

Edomdiki padixaḫlar

31 Israillarning üstigə ḫeq padixaḫ tehi səltənət ḳilmasta Edom zeminida səltənət ḳiloɣan padixaḫlar təwəndikidək: —■
32 Beorning oɑ̱li Bela Edomda səltənət ḳildi; uning xəḫirining ismi Dinḫabaḫ idi.
33 Bela ɵlgəndin keyin, bozraḫliḳ Zəraḫning oɑ̱li Yobab uning ornida səltənət ḳildi.
34 Yobab ɵlgəndin keyin, temaniylarning zeminidin kəlgən Ḫuxam uning ornida səltənət ḳildi.
35 Ḫuxam ɵlgəndin keyin, Bedadning oɑ̱li Ḫadad uning ornida səltənət ḳildi. U Moabning yaylaḳlirida midiyaniylaroɣa ḫujum ḳilip yənggənidi. Uning xəḫirining ismi Awit idi.
36 Ḫadad ɵlgəndin keyin, masrəkaḫliḳ Samlaḫ uning ornida səltənət ḳildi.
37 Samlaḫ ɵlgəndin keyin, «Dəryaning boyidiki Rəḫobot»tin kəlgən Saul uning ornida səltənət ḳildi.□
38 Saul ɵlgəndin keyin, Akborning oɑ̱li Baal-ḫanan uning ornida səltənət ḳildi.
39 Akborning oɑ̱li Baal-ḫanan ɵlgəndin keyin, Ḫadar uning ornida səltənət ḳildi. Uning xəḫirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Məḫetabəl bolup, u Məy-Zaḫabning ḳizi boloɣan Matrədning ḳizi idi.□
40-43 Əsawning nəslidin boloɣan əmirlər ularning at-isimliri, jəmətliri, nəsəbnamiliri wə turoɣan jayliri boyiqə: əmir Timna, əmir Alwaḫ, əmir Yəḫət, əmir Oḫolibamaḫ, əmir Elaḫ, əmir Pinon, əmir Kenaz, əmir Teman wə əmir Mibzar, əmir Magdiyəl wə əmir Iramlar idi. Bular Edomiylarning əmirliri bolup, ɵzliri igiləp olturaḳlaxḳan jaylar ɵz namliri bilən ataloɣanidi. Mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi.□ ■

37

Yüsüp wə uning ḳerindaxliri

1 Yaḳup bolsa atisi musapir bolup turoɣan yərdə, yəni Ḳanaan zeminida olturaḳlaxti.■
2 Təwəndikilər Yaḳup əwladlirining ix-izliridur.
Yüsüp yigit bolup on yəttə yaxḳa kirgən qaɑ̱lirida, akiliri bilən billə ḳoylarni baḳatti; u atisining kiqik hotunliri Bilḫaḫ wə Zilpaḫning oɑ̱ulliri bilən billə ixləytti. Yüsüp atisioɣa ularning naqar ḳiliḳlirini eytip ḳoyatti.□ 3 Yüsüp Israilning ḳerioɣan waḳtida tapḳan balisi boloɣaqḳa, uni baxḳa oɑ̱ulliridin bəkrək yahxi kərətti. Xunga u Yüsüpkə uzun yənglik ton tiktürüp bərdi.□ 4 Əmma akiliri atisining uni ɵzliridin yahxi kəridioɣinini kərüp, uningoɣa ɵq bolup ḳaloɣanidi wə uningoɣa qiraylik gəp ḳilmatti.

■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37 «Dərya»** — muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. □ **36:39 «Akborning oɑ̱li … ɵlgəndin keyin, Ḫadar uning ornida səltənət ḳildi»** — ḳarioɣanda, Ḫoriylarning padixaḫliri sulalə tüzümi boyiqə əməs, məlum saylam yoli bilən tallinatti. □ **36:40-43 «mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — yaki «bular bolsa Edomdiki ɵzliri igiləp olturaḳlaxḳan jaylardiki əmirlər idi». **«mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — ḳizik bir ix xuki, Israillar tehi musapir bolup yürüwatḳanda, Əsawlar allikaqan mukim zeminlik bolup, padixaḫlik tüzümi boloɣan, xundaḳla helila tərəkḳiy ḳiloɣan bolsa kerək. Birak keyin Israillar ulardin kəp tərəplərdə exip kətti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51.
■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2 «Təwəndikilər Yaḳup əwladlirining ix-izliridu»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning on birinqi «tolidot»i (ahirḳi «tolidot» yaki «tarih»), yəni «Yaḳupning əwladlirining tolidoti» («Yaḳupning əwladlirining ix-izliri») (37:2-50:26) baxlinidu. **«Yüsüp atisioɣa ularning naqar ḳiliḳlirini eytip ḳoyatti»** — oḳurmənlər Yüsüpning akilirining keyinki ixliridin u bərgən bu həwərning rast yaki rast əməslikini kərələydu. □ **37:3 «uzun yənglik ton»** — xu dəwrlərdiki əmirlər wə padixaḫlar ɵz xaḫzadiliri yaki esilzadilirigə xundaḳ «uzun yənglik ton» kiygüzətti. Baxḳa birhil tərjimisi «ala rənglik ton».

5 Uning üstigə Yüsüp bir qüx kərgən bolup, uni akilirioɣa dəp beriwidi, ular uningoɣa tehimu өq bolup kətti. 6 Yüsüp ularoɣa mundaķ dedi: — Mening kərgən xu qüxümni anglap beķinglar. 7 Mana, biz ḥəmmimiz etizlarda axliķlarni baoɣlawatķudəkmiz. Ķarisam mening өnqəm ərə turuptidək; silərning өnqənglar bolsa mening өnqəmning qərisigə olixip təzim ķilip turoɣudək! — dedi.
8 Akiliri uningdin: — Əjəba, sən bizgə padixaḥ bolamsən? Üstimizgə ḥөkümranliķ ķilamsən? — dəp soridi. Uning kərgən qüxliri wə gepidin akiliri uni tehimu yaman kərdi.
9 Keyin u yənə bir qüx kərdi wə qüxini akilirioɣa dəp: — Mana, mən yənə bir qüx kərdüm. Ķarisam, ķuyax bilən ay wə on bir yultuz manga təzim ķilip turoɣudək! — dedi.
10 U bu qüxni atisi wə akilirioɣa dəp bərdi. Atisi uningoɣa tənbiḥ berip: — Bu kərgining zadi ķandaķ qüx? Əjəba, mən, anang wə aka-ukiliring aldingoɣa berip, sanga yərgə bax urup təzim ķilimizmu? — dedi.□
11 Xuning bilən akiliri uningoɣa ḥəsət ķiloɣili turdi. Əmma atisi xu gəpni kəngligə püküp ķoydi.■

Yüsüpning Misiroɣa, ķulluķķa setilixi

12 Əmdi Yüsüpning ķerindaxliri atisining ķoylirini baķķili Xəkəmgə kətkənidi.
13 Israil Yüsüpkə: — Akiliring Xəkəmdə pada beķiwatidioɣu? Kəl, mən seni ularning ķexioɣa əwətəy, dewidi, Yüsüp: — Mana mən, dedi.
14 U uningoɣa: — Əmdi berip akiliring aman-esənmu-əməsmu, ķoylar aman-esənmu-əməsmu, manga həwirini elip kəlgin, dəp uni Ḥebron jiloɣisidin yoloɣa saldi; u Xəkəmgə bardi.
15 Xu yərdə birsi uning dalada tenəp yürginini kərüp uningdin: — Nemə izdəwatisən, dəp soridi.
16 U: — Mən akilirimni izdəwatimən. Ularning padilirini ķəyərdə beķiwatķanliķini eytip bərsingiz, dedi.
17 U adəm jawab berip: — Ular bu yərdin ketip ķaldi, qünki mən ularning: «Yürünglar, Dotanoɣa barayli» deginini anglidim, dedi.
Xuning bilən Yüsüp akilirining arķisidin berip, ularni Dotandin tapti.
18 Ular uni yiraķtin kərüp, u tehi ularning ķexioɣa kəlməyla, uni өltürüwetixni məsliḥətləxti. 19 Ular bir-birigə: — Mana ḥeliķi qüx kərgüqi keliwatidu. 20 Kelinglar, uni өltürüp muxu yərdiki orəklərdin birigə taxliwetəyli, andin: — Wəḥxiy bir ḥaywan uni yəp ketiptu, dəyli. Xunda, biz uning qüxlirining nemə bolidioɣinini kərimiz! — dedi.
21 Əmma Rubən buni anglap uni ularning ķolliridin ķutķuzmaķqi bolup: — Uni өltürməyli, dedi.□ ■ 22 Rubən ularoɣa yənə: — Ķan tөkmənglar! Bəlki uni qəldiki muxu orəkkə taxliwetinglar; lekin uningoɣa ķol təgküzmənglər, dedi (əməliyəttə, u uni ularning ķolidin ķutķuzup, atisining ķexioɣa ķayturuwətməkqi idi).
23-24 Yüsüp akilirining ķexioɣa yetip kəlgəndə ular uni tutup, uning alaḥidə tonini, yəni kiyiklik uzun yənglik tonini salduruwelip, orəkkə taxliwətti. Lekin orək ķuruķ bolup, iqidə su yoķ idi.
25 Andin ular tamaķ yegili olturdi. Ular bexini kətürüp ķariwidi, mana Ismail-larning bir karwini Gilead tərəptin keliwatatti. Təgilirigə dora-dərməк, tutiya wə murməkkilər artiloɣan bolup, Misir tərəpkə ketiwatatti. 26 Yəḥuda ķerindaxlirioɣa: — Bizning bir tuoɣķan ķerindiximizni өltürüp, ķenini yoxuroɣinimizning nemə

□ **37:10 «aka-ukiliring»** — Yüsüpning bir ukisi, yəni Binyamin bar idi. Xu waķitta u bək kiqik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9. □ **37:21 «ķutķuzmaķqi bolup...»** — ibraniy tilida «ķutķuzup...». ■ **37:21** Yar. 42:22.

paydisi bar? 27 Kelinglar, uni Ismaillarоԓa setiwetəyli; ԛandaԛla bolmisun u bizning inimiz, bir tuоԓԛan ԛerindiximiz; xunga uningоԓa ԛol salmayli, dewidi, ԛerindaxliri buningоԓa ԛulaԛ saldi.□ 28 Midiyanliԛ Sodigərlər xu yərdin ətüp ketiwatԛanda, ular Yüsüpni orəktin tartip qiԛirip, ularоԓa yigirmə kümüx tənggigə setiwətti. Bular bolsa Yüsüpni Misiroԓa elip kətti.■
29 Rubən orəkning yeniоԓa ԛaytip kelip, Yüsüpning orəktə yoԛluԛini kərüp, kiyimlirini yirtip, 30 inilirining ԛexiоԓa berip: — Bala yoԛ turidu! Əmdi mən nəgə baray?! — dedi.
31 Əmma ular Yüsüpning tonini elip, bir tekini booԓuzlap tonni uning ԛeniоԓa miləp, 32 Andin uzun yənglik tonni atisining ԛexiоԓa əwətip, uningоԓa: — Buni biz tepiwalduԛ; bu ooԓlungning tonimu-əməsmu, əzüng kərüp baԛԛin, dedi.
33 U uni tonup: — Bu dərwəkə mening ooԓlumning toni ikən; bir wəҳxiy ҳaywan uni yəp kətkən ohxaydu; xübҳisizki, Yüsüp titma-titma ԛiliwetiliptu! — dedi.
34 Xuning bilən Yaԛup kiyimlirini yirtip, beligə bəz baoԓlap, nuroԓun künlərgiqə ooԓli üqün matəm tutti. 35 Uning ҳəmmə ooԓul-ԛizliri yeniоԓa kelip uningоԓa təsəlli bərsimu, u təsəllini ԛobul ԛilmay: «Mən təҳtisaraоԓa qüxüp ooԓlumning ԛexiоԓa baroԓuqə xundaԛ matəm tutimən!» dedi. Yüsüpning atisi xu peti uningоԓa aҳ-zar kətürüp matəm tutti.■
36 Əmdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misiroԓa elip berip, Pirəwnning bir oԓojidari, pasiban bexi Potifaroԓa satti.□ ■

38

Yəҳuda bilən Tamar

1 U waԛitlarda xundaԛ boldiki, Yəҳuda aka-ukilirining ԛexidin ketip, Ҳiraҳ isimlik Adullamliԛ bir kixiningkigə qüxti. 2 Xu yərdə Yəҳuda Xua isimlik bir Ԛanaaniyning ԛizini kərdi; u uni hotunluԛԛa elip ԛexiоԓa kirip yatti.□ ■ 3 U ҳamilidar bolup bir ooԓul tuоԓdi; Yəҳuda uningоԓa «Ər» dəp at ԛoydi. 4 U yənə ҳamilidar bolup, bir ooԓul tuоԓdi wə uningоԓa Onan dəp at ԛoydi. 5 Andin yənə ҳamilidar bolup bir ooԓul tuоԓdi wə uningоԓa Xəlaҳ dəp at ԛoydi. U tuоԓuloԓanda Yəҳuda Kezibda idi.■
6 Yəҳuda tunji ooԓli Ərgə Tamar isimlik bir ԛizni elip bərdi. 7 Lekin Yəҳudaning tunji ooԓli Ər Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloԓaqԛa, Pərwərdigar uni əltürdi.
8 Bu qaoԓda Yəҳuda Onanoԓa: — Akangning ayalining ԛexiоԓa kirip, uni hotunluԛԛa elip ԛerindaxliԛ burqini Ada ԛilip, akang üqün nəsil ԛalduroԓin, dedi.□
9 Əmma Onan bu nəsilning əzigə təwə bolmaydioԓanliԛini bilip, akisioԓa nəsil ԛaldurmasliԛ üqün ҳər ԛetim akisining ayali bilən billə boloԓanda məniysini yərgə aԛturuwetətti. 10 Uning bu ԛilmixi Pərwərdigarning nəzиridə rəzil kərüngəqkə, unimu əltürüwətti.
11 Yəҳuda əmdi kelini Tamaroԓa: — Ooԓlum Xəlaҳ qong boloԓuqə atangning əyidə tul olturup turoԓin, dedi. Qünki u iqidə: — Bumu akilirioԓa ohxax əlüp ketərmikin, dəp ԛorԛti. Xuning bilən Tamar berip atisining əyidə turup ԛaldi. 12 Əmdi kəp künlər

□ **37:27** **«u bir tuоԓԛan ԛerindiximiz»** — ibraniy tilida «u bizning ətlirimiz». ■ **37:28** Ҳak. 8:24; Zəb. 105:17-18; Ros. 7:9. ■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36** **«pasiban bexi»** — xu qaoԓdiki «pasiban bexi» degən mənsəp bəlkim «jallat bexi» degənnimu əz iqigə alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zəb. 105:17-18 □ **38:2** **«bir Ԛanaaniyning ԛizi»** — oқurmənlərning esidə barki, Ԛanaaniylar imansiz wə əhlaқsiz bir həlқ idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Qəl. 26:20. □ **38:8** **«ԛerindaxliԛ burqi»** — ԛədimki zamanlarning ərp-adətliri boyiqə, birsi əz mal-mülkigə warisliԛ ԛilidioԓan pərzənti bolmay əlüp kətsə, undaԛta əlgüqining aka yaki ukisi uningоԓa bir waris pərzənt ԛaldurux üqün ayalini hotunluԛԛa elixi kerək idi. Bu ayaldin pərzənt tuоԓulsa, undaԛta u əziningki əməs, bəlki əlgən ԛerindixining ҳesablinatti. Keyin bu ixni Musa pəyoԓəmbər yəҳudiylaroԓa ԛanun dəp bekitkən («Ԛan.» 25:5-10).

ətüp, Xuaning ḳizi, Yəḥudaoɣa təgkən ayal əldi. Yəḥuda təsəlli tapḳandin keyin adullamlik dosti Ḥirah bilən billə əzining ḳoy ḳirḳioɣuqilirining əḥwalini bilixkə Timnaḥḳa qikti.
13 Tamaroɣa: — Ḳeynatang ḳoylirini ḳirḳioɣili Timnaḥḳa yol aldi, degən həwər yətti. 14 Xuning bilən Tamar Xəlah qong boloɣan bolsimu, mən uningoɣa hotunlukḳa elip berilmidim, dəp ḳarap, tulluḳ kiyimini seliwetip, qümbəl tartip bədinini orap, Timnah yolining üstidə Ənaimoɣa kirix eoɣizioɣa berip olturdi.
15 Əmdi Yəḥuda uni yüzi yepiḳlik ḥalda kərgəndə: — Bu bir paḥixə ayal ohxaydu, dəp oylidi.□ 16 U yoldin burulup uning yenioɣa berip, əz kelini ikənlikini bilməy: — Kəl, mən sən bilən billə bolay, dedi. U jawab berip: — Mən bilən billə bolsang, manga nemə berisən? dəp soridi.
17 U uningoɣa: — Padamning iqidin bir ooɣlaḳni sanga əwətip berəy, dedi. Ayal: — Sən uni əkelip bərgüqə, manga rənigə birər nərsə berəmsən? dəp soriwidi, 18 U: — Sanga nemini rənigə berəy? — dedi.
U: — Əz məḥürüng bilən uning xoynisini wə ḳolungdiki ḥasangni rənigə bərgin, dewidi, u bularni berip, uning bilən birgə boldi. Xuning bilən u uningdin ḥamilidar bolup ḳaldi.
19 Andin Tamar ornidin turup mangdi; u pərənjini seliwetip, tulluḳ kiyimini kiyiwaldi.
20 Yəḥuda: — U hotunning ḳolidiki rənini yandurup kəlsun dəp adullamlik dostining ḳoli arḳilik ooɣlaḳni əwətti, əmma u uni tapalmidi. 21 U xu jaydiki adəmlərdin: — Ənaimdiki yolning boyida olturoɣan butpərəs paḥixə ḳeni, dəp sorisa, ular: — Bu yərdə ḥeqbir butpərəs paḥixə boloɣan əməs, dəp jawab bərdi.□
22 Buning bilən u Yəḥudaning ḳexioɣa yenip berip: — Mən uni tapalmidim; üning üstigə u jaydiki adəmlərmu: «Bu yərdə ḥeqbir butpərəs paḥixə ayal boloɣan əməs» deyixti, dedi.
23 Yəḥuda: — Boptu, u nərsilərni u elip kətsə kətsun; bolmisa, baxḳilarning məshirisigə ḳalimiz. Nemila bolmisun, mən uningoɣa ooɣlaḳ əwəttim, lekin sən u hotunni tapalmiding, dedi.
24 Üq ayqə ətkəndin keyin birsi Yəḥudaoɣa: — Sening kelining Tamar buzuḳqilik ḳildi, uning üstigə zinadin ḥamilidar bolup ḳaldi, degən həwərni yətküzdi. Yəḥuda jawabən: — Uni elip qikinglar, kəydürüwetilsun! — dedi.
25 Lekin u elip qikiloɣanda ḳeynatisioɣa həwər əwətip: — Bu nərsilərning igisi boloɣan adəmdin ḥamilidar boldum! Əmdi sən kərüp baḳ, bu məḥür, xoynisi wə ḥasining kimning ikənlikini etirap ḳiloɣin, dedi.
26 Yəḥuda bu nərsilərni etirap ḳilip: — U manga nisbətən ḥəḳliḳtur; dərwəḳə mən uni ooɣlum Xəlaḥḳa elip bərmidim, dedi. Bu ixtin keyin Yəḥuda uningoɣa yənə yeḳinqilik ḳilmidi.□
27 Uning tuoɣut waḳti yeḳinlaxti, mana ḳorsiḳida ḳoxkezək bar idi.■ 28 U tuoɣḳan waḳtida balilardin birsi ḳolini qiḳiriwidi, tuoɣut anisi dərḥal bir ḳizil yipni elip: «Bu awwal qikti» dəp uning ḳolioɣa qigip ḳoydi.
29 Lekin u ḳolini yənə iqigə tiḳiwaldi, mana uning inisi qikti. Xuning bilən tuoɣut anisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bəsüp qikting!» dedi; xuning bilən uningoɣa «Pərəz» degən

---

□ **38:15 «bu bir paḥixə ayal ohxaydu» —** xu waḳitlarda paḥixə ayalar yüzini etiwalatti; toy ḳiloɣan ayallar wə ḳizlar adəttə qümbəlsiz yürətti. Pəḳət toy ḳilidioɣan layiḳi aldidila ḳizlar yüzini yepiwalatti (24:65ni kərüng).
□ **38:21 «butpərəs paḥixə» —** Ḳanaaniylar arisida butpərəslikning paḥixiwazlik bilən ziq munasiwiti bar idi. «Kim bundaḳ «butpərəs paḥixə» bilən billə bolsa, uningoɣa buttin bir bəht-bərikət kelidu» dəp ḳarilatti. □ **38:26 «U manga nisbətən ḥəḳliḳtur» —** Tamarning bu ixlarda bolux məḳsiti kəngül huxi üqün əməs, bəlki pərzənt kərüx üqün idi. Yəḥuda əslidə «Mən uningdin tehimu gunaḥkarmən» deyixkə tooɣra kelətti, əlwəttə. ■ **38:27** 1Tar. 2:4.

at ḳoyuldi.□ ■ 30 Andin ḳolioɣa ḳizil yip qigilgən akisi tuoɣuldi. Uning ismi Zərah dəp ataldi.□

39

Yüsüpning Potifarning өyidə hizmət ḳilixi

1 Yüsüp bolsa Misiroɣa elip kelindi; uni Pirəwnning oɣojidari, pasiban bexi Potifar xu yərgə elip kəlgən Ismaillarning ḳolidin setiwaldi.■ 2 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə boloɣaqḳa, uning ixliri ongoɣa tartti; u misirliḳ hojisining өyidə turup ḳaldi.■ 3 Uning hojisi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini, xundaḳla u nemə ix ḳilsa, Pərwərdigarning uning ḳolida ronaḳ tapḳuzoɣanliḳini bayḳidi. 4 Xuning bilən Yüsüp uning nəziridə iltipat tepip, uning has hizmətqisi boldi. Hojisi uni өyini baxḳuruxḳa ḳoydi wə barliḳ təəlluḳatini uning ḳolioɣa tapxurdi.

5 Wə xundaḳ boldiki, u uni өyi wə barliḳ təəlluḳatini baxḳuruxḳa ḳoyoɣandin tartip, Pərwərdigar bu misirliḳning өyini Yüsüpning səwəbidin bərikətlidi; Pərwərdigarning bərikiti uning pütün ailisi wə barliḳ terikqiliḳioɣa kəldi. 6 Xuning bilən *Potifar* barliḳ ixlirini Yüsüpning ḳolioɣa tapxurup, өz tamiḳini yeyixtin baxḳa ḥeqḳandaḳ ix bilən kari bolmidi.

Yüsüp bolsa ḳamiti kelixkən, huxqiray yigit idi.

7 Birnəqqə waḳit өtkəndin keyin xundaḳ boldiki, uning hojisining ayalining Yüsüpkə kөzi qüxüp ḳelip: — Mən bilən yatḳin! — dedi.■

8 Əmma u unimay hojisining ayalioɣa mundaḳ dedi: — Mana hojam өydiki ixlarni, xundaḳla barliḳ təəlluḳatini ḳolumoɣa tapxurdi, manga tolimu ixinip ixlirim bilən kari bolmaydu. 9 Bu өydə məndin qong adəm yoḳ. Səndin baxḳa u ḥeqbir nərsini məndin ayimidi — qünki sən uning ayalidursən! Xundaḳ turuḳluḳ mən ḳandaḳmu bundaḳ rəzillikni ḳilip Huda aldida gunahḳar bolay? — dedi.

10 Gərqə ḥər küni Yüsüpkə xundaḳ desimu, xundaḳla u uning bilən yetip uningoɣa yeḳinqiliḳ ḳilixni yaki uning bilən birgə turuxni rət ḳiloɣan bolsimu, 11 xundaḳ bir wəḳə boldiki, bir küni u өz ixi bilən өy iqigə kirgənidi, өydikilərdin ḥeqḳaysisi өyning iqidə əməs idi; 12 bu ayal uning tonini tutuwelip: — Mən bilən yatḳin! dedi. U tonini uning ḳolioɣa taxlap ḳoyup, yügürgən peti ḳeqip taxḳirioɣa qiḳip kətti. 13 Ayal Yüsüpning tonini өz ḳolioɣa taxlap ḳeqip qiḳip kətkinini kөrüp, 14 өyidiki hizmətqilirini qaḳirip ularoɣa: — Ḳaranglar, erim bizgə ḥaḳarət kəltürsun dəp bir ibraniy adəmni elip kəptu! Bu adəm yenimoɣa kirip: «Sən bilən yatay» dewidi, ḳattiḳ warḳiridim! 15 U mening ḳattiḳ warḳirioɣinimni anglap, tonini yenimoɣa taxlap, taxḳirioɣa ḳeqip kətti, dedi.

16 Xuning bilən hojisi өyigə yenip kəlgüqə u Yüsüpning tonini yenida saḳlap ḳoydi. 17 Andin u erigimu xu gəpni ḳilip: — Sən elip kəlgən ḥeliḳi ibraniy ḳul manga ḥaḳarət ḳilixḳa ḳeximoɣa kirdi. 18 Lekin mən ḳattiḳ warḳirap-jarḳirdim, u tonini ḳeximda taxlap, taxḳirioɣa ḳeqip kətti, — dedi.

19 Uning hojisi ayalining: — Sening ḳulung meni undaḳ-mundaḳ ḳildi, degən gəplirini anglap oɣəzipi ottək tutaxti. 20 Xuning bilən Yüsüpning hojisi uni tutup orda munarliḳ

□ **38:29 «Sən ḳandaḳ ḳilip bөsüp qiḳting!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bөsüp qiḳting? Bundaḳ ix bexingoɣa yənə kelidu!» (əyni səz «bөsüp qiḳix» bexingoɣa yənə kelidu!»). **«Pərəz»** — «bөsülgən jay» yaki «bөsküqi» degən mənidə. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30 «Zərah» —** Babil yaki aramiy tilida «ḳipḳizil» degən mənidə. Ibraniy tilida «parḳiraḳ» degən mənidə. Bu babning tarihiy əhmiyiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zəb. 105:17 ■ **39:2** Ros. 7:9. ■ **39:7** Pənd. 7:13.

zindanoɣa ɣamap ɣoydi. Xu yərgə pəɣət padixaɦning məɦbusliri solinatti. Buning bilən u xu yərdə solaɣta yetip ɣaldi.□ ■
21 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə bolup, uningoɣa xapaət kərsitip, uni zindan
begining nəziridə iltipat tapturdi. 22 Xuning bilən zindan begi gundihanida yatɣan
ɦəmmə məɦbuslarni Yüsüpning ɣolioɣa tapxurdi. Xu yərdə ɣilinidioɣan ɦərɣandaɣ
ix uning ɣoli bilən bolatti. 23 Zindan begi Yüsüpning ɣolidiki ɦeqɣandaɣ ixtin oɣəm
ɣilmatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə bolup, u ɦərnemə ɣilsa Pərwərdigar
uni onguxluɣ ɣilatti.

40

Yüsüpning zindandaxlirining qüxlirigə təbir berixi

1 Bu ixlardin keyin Misir padixaɦining saɣiysi wə bax nawiyi Misir padixaɦining zi-
tioɣa tegip gunaɦkar bolup ɣaldi. 2 Xuning bilən Pirəwn uning bu ikki mənsəpdarioɣa,
yəni bax saɣiy wə bax nawayoɣa oɣəzəplinip, 3 ularni pasiban bexining sariyioɣa,
Yüsüp solaɣliɣ munarliɣ zindanoɣa solap ɣoydi.□ 4 Pasiban bexi Yüsüpni ularning
hizmitidə bolup ularni kütüxkə təyinlidi. Ular solaɣta birnəqqə kün yetip ɣaldi.
5 Ular ikkisi — Misir padixaɦining saɣiysi wə nawiyi gundihanida solaɣliɣ turoɣan
bir keqidə qüx kərdi. ɦərbirining qüxining өzigə has təbiri bar idi. 6 Ətisi ətigəndə,
Yüsüp ularning ɣexioɣa kiriwidi, ularning oɣəmkin olturoɣinini kərdi; 7 xunga u өzi
bilən billə hojisining sariyida solaɣliɣ yatɣan Pirəwnning bu ikki mənsəpdaridin: —
Nemixɣa qirayinglar bügün xunqə soloɣun? — dəp soridi.
8 Ular uningoɣa jawab berip: — Ikkimiz bir qüx kərduɣ; əmma qüximizning təbirini
yexip beridioɣan kixi yoɣ, dedi. Yüsüp ularoɣa: — Qüxkə təbir berix Hudadin bolidu
əməsmu? Qüxünglarni manga eytip beringlar, — dedi.□
9 Buning bilən bax saɣiy Yüsüpkə qüxini eytip: — Qüxümdə aldimda bir üzüm teli
turoɣudək; 10 bu üzüm telining üq xehi bar ikən. U bih urup qeqəkləp, saplirida
uzum pixip ketiptudək; 11 Pirəwnning ɣədəɦi ɣolumda ikən; mən üzümlərni elip
Pirəwnning ɣədəɦigə siɣip, ɣədəɦni uning ɣolioɣa sunuptimən, dedi.
12 Yüsüp uningoɣa jawabən: Qüxning təbiri xudurki, bu üq xah üq künni kərsitidu.
13 Üq kün iqidə Pirəwn ɣəddingni ruslitip, seni mənsipinggə ɣaytidin təyinləydu.
Buning bilən sən burun uningoɣa saɣiy boloɣandək Pirəwnning ɣədəɦini uning
ɣolioɣa sunidioɣan bolisən.□ 14 Lekin ixliring onguxluɣ boloɣanda meni yadingoɣa
yətküzüp, manga xapaət kərsitip Pirəwnning aldida mening tooɣramda gəp ɣilip,
meni bu өydin qiɣartɣaysən. 15 Qünki mən ɦəɣiɣətən ibraniylarning zeminidin
naɦəɣ tutup elip kelindim; bu yərdimu meni zindanoɣa saloɣudək bir ix ɣilmidim,
— dedi.
16 Bax naway Yüsüpning xundaɣ yahxi təbir bərginini kərüp uningoɣa mundaɣ dedi:
— Mənmu өzümni qüxümdə kərdüm; mana, beximda aɣ nan bar üq sewət bar ikən.
17 Əng üstünki sewəttə nawaylar Pirəwngə pixuroɣan ɦərhil nazunemətlər bar ikən;
lekin ɣuxlar beximdiki u sewəttiki nərsilərni yəp ketiptudək, — dedi.

□ **39:20** **«*Yüsüpni* tutup orda munarliɣ zindanoɣa ɣamap ɣoydi»** — yuɣiriɣi izaɦatta eytɣinimizdək, Potifar «jallat bexi» boluxi mumkin idi. Xunga u Yüsüpni əlüm jazasioɣa məɦkum ɣilixɣa ɦoɣuɣluɣ bolatti. Uning xundaɣ ɣilmasliɣi kənglidə ayalining gəplirigə guman pəyda boloɣanliɣioɣa ispat boluxi mumkin. ɣaysi ayaoɣ astida dəssilix hətirigə ɣaloɣan ayal өzini bozək ɣilmaɣqi kixining kiyimini tutuwelixni halaytti? ■ **39:20** Zəb. 105:18 □ **40:3** **«pasibanlarning bexi»** — Potifar bolsa kerək (39:1ni kərüng). □ **40:8** **«qüximizning təbirini yexip beridioɣan kixi yoɣ»** — xu dəwrlərdə Misirda «qüxni yəxküqi» dəydioɣan «alaɦidə kəsp»tiki bir hil adəmlər bar idi. □ **40:13** **«Pirəwn ɣəddingni ruslitip...»** — ibraniy tilida: — «Pirəwn bexingni kətürüp...».

18 Yüsüp jawabən: — Qüxning təbiri xudurki: — Bu üq sewət üq künni kərsitidu.
19 Üq kün iqidə Pirəwn sening bexingni kesip, jəsitingni dərəhkə asidikən. Xuning
bilən uqarqanatlar kelip gəxüngni yəydikən, — dedi.□
20 Üqinqi küni xundaq boldiki, Pirəwnning tuoɣuloɣan küni boloɣaqqa, u ḫəmmə
hizmətkarliri üqün bir ziyapət qilip bərdi, xundaqla dərwəqə hizmətkarlirining
arisida bax saqiyning bexini kətürdi wə bax nawayning bexini aldi;□ 21 u bax saqiyni
qaytidin əz mənsipigə təyinlidi; xuning bilən u Pirəwnning qədəḫini uning qoliɣa
qaytidin sunidioɣan boldi. 22 Lekin bax nawayni bolsa Yüsüp ularoɣa təbir bərgəndək
esiwətti. 23 Əmma bax saqiy Yüsüpni ḫeq əsliməy, əksiqə uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padixaḫning qüxigə təbir berixi

1 Toptooɣra ikki yil ətüp, Pirəwn bir qüx kərdi. Qüxidə u *Nil* dəryasining boyida
turoɣudək.■ 2 Ḫəm qiraylik ḫəm semiz yəttə tuyaq inək dəryadin qiqip, qumuxluqta
otlaptudək. 3 Andin yənə yəttə tuyaq inək dəryadin qiqiptu; ular sət ḫəm oruq bolup,
aldinqi inəklərning yenida, dəryaning boyida turuptu. 4 Bu sət ḫəm oruq inəklər u
yəttə qiraylik ḫəm semiz inəklərni yəwetiptu. Xu waqitta Pirəwn oyoɣinip ketiptu.
5 U yənə uhlap, ikkinqi qetim qüx kərdi: — Mana, bir tüp buoɣday xehidin toq wə
qiraylik yəttə baxaq qiqiptu. 6 Ulardin keyin yənə yəttə baxaq qiqiptu; ular ḫəm
oruq wə puqək bolup, xərq xamilida solixip qaloɣanidi. 7 Bu oruq baxaqlar u yəttə
semiz, toq baxaqni yutup ketiptu. Andin Pirəwn oyoɣinip ketiptu, bu uning qüxi ikən.
8 Ətisi uning köngli naḫayiti biaram bolup, Misirdiki ḫəmmə palqi-jadugərlər bilən
barlik danixmənlərni qaqirtip kəldi. Pirəwn əz qüxini ularoɣa eytip bərdi; lekin
ḫeqkim Pirəwngə qüxlərning təbirini dəp berəlmidi.□
9 U qaoɣda bax saqiy Pirəwngə: — Bügün mening ətküzgən hataliklirim esimgə
kəldi. 10 Burun Pirəwn janabliri qullirioɣa, yəni peqir wə bax nawayoɣa aqqiqlinip,
bizni pasiban bexining sariyida solaqqa taxlioɣanidila; 11 Xu qaoɣlarda ḫərbirimiz
bir keqidə birdin qüx kərduq; ḫər qaysimiz kərgən qüxning təbiri baxqa-baxqa
idi.■ 12 Xu yərdə biz bilən billə pasiban bexining quli boloɣan bir ibraniy yigit bar
idi. Uningoɣa qüxlirimizni eytiwiduq, u bizgə qüxlirimizning təbirini bayan qildi;
u ḫərbirimizning kərgən qüxigə qarap təbir bərgənidi. 13 Xundaq boldiki, ixlar
dəl uning bərgən təbiridə deyilgəndək yüz bərdi; janabliri peqirni əz mənsipimgə
qaytidin təyinlidilə, bax nawayni daroɣa astila, — dedi.
14 Xuning bilən Pirəwn adəm əwətip, Yüsüpni qaqirdi; ular dərḫal uni zindandin
qiqardi. Yüsüp burut-saqilini qüxürüp, kiyimlirini yənggüxləp, Pirəwnning aldioɣa
kirdi.■ 15 Pirəwn Yüsüpkə: — Mən bir qüx kərdüm, əmma uning təbirini eytip
berələydioɣan ḫeqkim qiqmidi. Anglisam, sən qüxkə təbir berələydikənsən, — dedi.
16 Yüsüp Pirəwngə jawab berip: — Təbir berix əzümdin əməs; lekin Huda Pirəwngə
hatirjəmlik beridioɣan bir jawab beridu, — dedi.□
17 Pirəwn Yüsüpkə: — Qüxümdə mən dəryaning qiroɣiqida turuptimən.□ 18 Qarisam,
dəryadin ḫəm semiz ḫəm qiraylik yəttə tuyaq inək qiqip qumuxluqta otlaptu.

□ **40:19 «Pirəwn sening bexingni kesip,...»** — ibraniy tilida: «Pirəwn bexingni üstüngdin kətürüp,...» . Muxu sözlərni 13-ayət bilən selixturoɣili bolidu. □ **40:20 «bexini aldi»** — ibraniy tilida bu ibarə «bexini kətürdi» degən söz bilən ipadilinidu. Lekin bu «bax kətürüx» ornini əstürüx əməs, bəlki kallisini elixni kərsitidu. ■ **41:1** Zəb. 105:19 □ **41:8 «uning köngli»** — ibraniy tilida: — «uning roḫi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zəb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16 «hatirjəmlik beridioɣan bir jawab»** — yaki «aman-esənlikkə elip baridioɣan bir jawab». □ **41:17 «dəryа»** — Nil dəryasi. Misirliqlaroɣa nisbətən pəqət bir dərya, yəni Nil dəryasila bardur.

19 Andin ulardin keyin ajiz, tolimu sət ḫəm oruḳ yəttə tuyaḳ inək qiḳiptu. Mən
Misir zeminida xundaḳ sət inəklərni kərgən əməsmən. 20 Bu oruḳ, əski inəklər bolsa
awwalḳi yəttə semiz inəkni yəwetiptu. 21 Ularni yəwətkən bolsimu, ḳorsiḳioɳa bir
nemining kirgənliki ḫeq ayan bolmaptu, ularning kərünüxi bəlki burunḳidək sət
imix. Andin mən oyoɳinip kəttim.
22 Andin yənə bir qüx kərdum, mana bir xahtin yəttə ḫəm toḳ ḫəm qiraylik baxaḳ
qiḳiptu. 23 Andin yənə yəttə puqək, oruḳ baxaḳ qiḳiptu; ular xərḳ xamili bilən solixip
ḳurup ketiptu. 24 Bu oruḳ baxaḳlar yəttə qiraylik baxaḳni yəp ketiptu. Mən bu ixni
palqi-jadugərlərgə dəp bərsəm, manga təbirini eytip beridioɳan ḫeq kixi qiḳmidi,
dedi.
25 Yüsüp Pirəwngə: — *Janabliri* Pirəwnning qüxliri bir mənididur. Huda Өzi
ḳilmaḳqi boloɳan ixlirini Pirəwngə aldin bildürdi. 26 Bu yəttə yahxi inək yəttə yilni
kərsitidu; yəttə yahxi baxaḳmu yəttə yilni kərsitidu. Bu qüxlər ohxax bir qüxtur.
27 Ulardin keyin qiḳḳan yəttə oruḳ, yaman sət inək yəttə yilni kərsitidu; xərḳ
xamili bilən solixip ḳaloɳan yəttə ḳuruḳ baxaḳmu xundaḳ bolup, aqarqilik bolidioɳan
yəttə yildur. 28 Mən Pirəwngə dəydioɳan səzüm xuki, Huda yeḳinda ḳilmaḳqi
boloɳan ixni Pirəwngə ayan ḳildi. 29 Mana, pütkül Misir zeminida yəttə yiloɳiqə
məmurqilik bolidu; 30 andin yəttə yiloɳiqə aqarqilik bolidu; xuning bilən Misir
zeminida pütkül məmurqilikni unutḳuzidioɳan aqarqilik zeminni wəyran ḳilidu.
31 Kelidioɳan aqarqilikning səwəbidin zeminda boloɳan məmurqilik kixilərning esidin
kətürülüp ketidu; qünki aqarqilik tolimu eoɳir bolidu. 32 Lekin qüxning yandurulup,
Pirəwngə ikki ḳetim kərünginining əḫmiyiti xuki, bu ix Huda təripidin bekitilgən
bolup, Huda uni pat arida əməlgə axuridu.
33 Əmdi Pirəwn өzi üqün pəm-parasətlik ḫəm dana bir kixini tepip, Misir zeminioɳa
ḳoysun. 34 Pirəwn xundaḳ ḳilsunki, məmurqilik boloɳan yəttə yilda Misir zeminidin
qiḳḳan axlikning bəxtin birini toplanglar dəp zeminoɳa nazarətqilərni təyinlisun.
35 Bular xu kelidioɳan toḳqilik yillirida barlik axlikni toplap, xəḫər-xəḫərlərdə
yeməklik bolsun dəp buoɳday-ḳonaḳlarni Pirəwnning ḳol astioɳa jəm ḳilip saḳlitip
ḳoysun. 36 *Yioɳiloɳan* xu axliḳlar Misir zeminida bolidioɳan yəttə yillik aqarqilikḳa
taḳabil turux üqün saḳlansun; xu təriḳidə zemin aqarqiliḳtin ḫalak bolmaydu, —
dedi.

Yüsüpning Misirni idarə ḳilixi

37 Bu səz Pirəwn wə uning hizmətkarlirining nəzirigə taza yaḳti.■ 38 Xuning
bilən Pirəwn hizmətkarlirioɳa: — Bu kixidək, iqidə Hudaning roḫi bar yənə birsini
tapalamduḳ?! — dedi.■
39 Pirəwn Yüsüpkə: — Huda sanga buning ḫəmmisini ayan ḳiloɳanikən, səndək
pəmlik ḫəm dana ḫeqkim qiḳmaydu. 40 Sən əmdi mening өyümni baxḳuruxḳa
bekitilding, barlik həlḳim sening aoɳzingoɳa ḳarap өzlirini tərtipkə tizsun. Pəḳət
təhttila mən səndin üstün turimən, — dedi.□ ■
41 Ahirida Pirəwn Yüsüpkə: — Mana, mən seni pütkül Misir zeminining üstigə
təyinlidim, — dedi.
42 Buning bilən, Pirəwn өz ḳolidin məḫür üzükini qiḳirip, Yüsüpning ḳolioɳa saldi;
uningoɳa nəpis kanap rəhttin tikilgən libasni kiygüzüp, boynioɳa bir altun zənjir esip
ḳoydi. 43 Uni өzining ikkinqi xaḫanə ḫarwisioɳa olturoɳuzup, uning aldida: «Tiz
püküngləɾ!» — dəp jar saldurdi. Xundaḳ ḳilip, Pirəwn uni pütkül Misir zeminioɳa
tikləp ḳoydi.

■ **41:37** Ros. 7:10. ■ **41:38** Zəb. 105:20-22 □ **41:40** **«tərtipkə tizsun»** — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zəb. 105:21-22

44 Andin Pirəwn Yüsüpkə yənə: — Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida
sənsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun! — dedi.□
45-46 Pirəwn Yüsüpkə Zafinat-Paaniyaḥ degən namni bərdi wə on xəḥiridiki kaḥin
Potifiraḥning ḳizi Asinatni uningoɣa hotunluḳḳa elip bərdi. Xundaḳ ḳilip Yüsüp
pütkül Misir zeminini baxḳurux üqün qərgiləxkə qiḳti. Yüsüp Misir padixaḥi
Pirəwnning hizmitidə boluxḳa bekitilgəndə ottuz yaxta idi; u Pirəwnning aldidin
qiḳip, Misir zeminining ḥərḳaysi jaylirini kəzdin kəqürdi. □
47 Məmurqiliḳ boloɣan yəttə yil iqidə zeminning ḥosuli dəwə-dəwə boldi.□ 48 Yəttə
yilda u Misir zeminidin qiḳḳan axliḳni yioɣip, xəḥər-xəḥərgə toplidi; ḥərḳaysi
xəḥərning ətrapidiki etizliḳning axliḳini u xu xəḥərning özigə juoɣlap ḳoydi. 49 Xu
təriḳidə Yüsüp dengizdiki ḳumdək naḥayiti kəp axliḳ toplidi; axliḳ ḥəddi-ḥesabsiz
boloɣaqḳa, ular ḥesablaxni tohtatti.
50 Aqarqiliḳ yilliri yetip kelixtin burun Yüsüpkə ikki ooɣul tərəldi. Bularni Ondiki
kaḥin Potifəraḥning ḳizi Asinat uningoɣa tuoɣup bərdi.■ 51 Yüsüp: «Huda pütün japa-
muxəḳḳitim wə atamning pütün ailisini kənglümdin kətürüwətti» dəp tunji ooɣliɣa
Manassəḥ dəp at ḳoydi;□ 52 andin: «Mən azab-oḳubət qəkkən yurtta Huda meni
mewilik ḳildi» dəp ikkinqisigə Əfraim dəp at ḳoydi.□
53 Misir zeminida məmurqiliḳ boloɣan yəttə yil ayaoɣlaxti. 54 Andin Yüsüpning
eytḳinidək aqarqiliḳning yəttə yili baxlandi. U qaoɣlarda baxḳa barliḳ yurtlardimu
aqarqiliḳ boldi; lekin Misir zeminidiki ḥər yərlərdə nan bar idi.■ 55 Aqarqiliḳ
pütkül Misir zeminni basḳanda, həlḳ axliḳ sorap Pirəwngə pəryad ḳildi. Pirəwn
misirliḳlarning ḥəmmisigə: — Yüsüpning ḳexioɣa berip, u silərgə nemə desə, xuni
ḳilinglar, — dedi.
56 Aqarqiliḳ pütkül yər yüzini besip kətti. Yüsüp ḥər yərdiki ambarlarni eqip,
misirliḳlaroɣa axliḳ satatti; aqarqiliḳ Misir zeminida intayin eoɣir boloɣili turdi.
57 Aqarqiliḳ pütkül yər yüzini basḳan boloɣaqḳa, barliḳ yurtlardiki həlḳmu axliḳ
aloɣili Misiroɣa Yüsüpning ḳexioɣa kelətti.

42

Yüsüpning ḳerindaxlirining Misiroɣa axliḳ aloɣili berixi

1 Əmdi Yaḳup Misirda axliḳ barliḳini bilginidə ooɣulliriɣa: — Nemixḳa bir-
biringlaroɣa ḳarixip turisilər? — dedi.
2 Andin yənə: — Manga ḳaranglar, angliximqə Misirda axliḳ bar ikən. U yərgə berip,
andin xu yərdin bizgə axliḳ elip kelinglar; buning bilən ölüp kətməy, tirik ḳalimiz,
— dedi.■
3 Buning bilən Yüsüpning on akisi axliḳ setiwaloɣili Misiroɣa yoloɣa qiḳti.□ 4 Lekin
Yaḳup Yüsüpning inisi Binyaminning birər yamanliḳḳa uqrap ḳelixidin ḳorḳup
uni akiliri bilən billə əwətmidi. 5 Xuningdək aqarqiliḳ Ḳanaan zeminidimu yüz
bərgəqkə, Israilning ooɣulliri axliḳ aloɣili kəlgənlər arisida bar idi.

□ **41:44 «Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun!»** — yaki «Mən Pirəwndurmən; lekin pütkül Misir zeminida sening ruhsitingsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun!».
□ **41:45-46 «Zafinat-Paaniyaḥ»** — mənisi «Hudaning səz ḳilixi bilən u (Yüsüpni deməkqi) ḥayat turidu» degən boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi «Dunyaning Ḳutḳuzoɣuqisi». □ **41:47 «dəwə-dəwə»** — ibraniy tilida «qanggal-qanggal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51 «Manassəḥ»** — mənisi «untulduroɣan».
□ **41:52 «Əfraim»** — mənisi «ikki ḥəssə mewilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zəb. 105:16-17 ■ **42:2** Ros. 7:12.
□ **42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misiroɣa yoloɣa qiḳti»** — Yaḳupning ooɣullirining özlirining Misiroɣa berixi ailisining aqarqiliḳ tüpəylidin namratlixip kətkənlikini kərsətsə kerək; baridioɣan hizmətqilərmu ḳalmioɣan boluxi mumkin.

6 Yüsüp zeminning waliysi bolup, yurtning barlik həlkigə axlik setip bərgüqi xu idi.
Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi.□ ■ 7 Yüsüp
akilirini kərüpla ularni tonudi; lekin u tonuxluk bərməy, ularoŋa kopal tələppuzda
gəp kilip: — Kəyərdin kəldinglar, dəp soridi. Ular jawabən: — Kanaan zeminidin
axlik aloŋili kəlduk, — dedi.
8 Yüsüp akilirini tonuoŋan bolsimu, lekin ular uni tonumidi. 9 Yüsüp əmdi ular
tooŋrisida kərgən qüxlirini esigə elip, ularoŋa: — Silər jasus, bu əlning mudapiəsiz
jaylirini kəzətkili kəldinglar, — dedi.□ ■
10 Əmma ular uningoŋa jawab berip: — Əy hojam, undak əməs! Bəlki kəminiliri axlik
setiwaloŋili kəldi! 11 Biz ħəmmimiz bir adəmning ooŋulliri, səmimiy adəmlərmiz.
Kəminiliri jasus əməs! — dedi.
12 U ularoŋa yənə: — Undak əməs! Bəlki zeminning mudapiəsiz jaylirini kərgili
kəldinglar, — dedi.
13 Ular jawab berip: — Kəminiliri əslidə on ikki kerindax iduk; biz ħəmmimiz
Kanaan zeminidiki bir adəmning ooŋulliridurmiz; lekin kənji inimiz atimizning
kexida kelip kaldi; yənə bir inimiz yokap kətti, — dedi.■
14 Əmma Yüsüp ularoŋa yənə: — Mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!□
15 Pirəwnning ħayati bilən kəsəm kilimənki, kiqik ininglar bu yərgə kəlmigüqə
silər bu yərdin qikip ketəlməysilər; silər xuning bilən sinilisilər. 16 Ininglarni
elip kəlgili biringlarni əwətinglar, kaloŋanliringlar bolsa solap koyulisilər. Buning
bilən eytkininglarning rast-yaloŋanliki ispatlinidu; bolmisa, Pirəwnning ħayati bilən
kəsəm kilimənki, silər jəzmən jasus! — dedi.□
17 Xuning bilən u ularni üq küngiqə solap koydi. 18 Üqinqi küni Yüsüp ularoŋa
mundak dedi: — Mən Hudadin korkidioŋan adəmmən; tirik kelixinglar üqün muxu
ixni kilinglar: — 19 Əgər səmimiy adəmlər bolsanglar, kerindaxliringlardin biri
silər solanoŋan gundihanida solakliк turiwərsun, kaloŋininglar aqarqilikta kaloŋan
ailənglar üqün axlik elip ketinglar; 20 Andin kiqik ininglarni kəximoŋa elip kelinglar.
Xuning bilən səzliringlar ispatlansa, əlməysilər!, — dedi. Ular xundak kilidioŋan
boldi.■
21 Andin ular əzara: — Bərħək, biz inimizoŋa kiloŋan iximiz bilən gunaħkar bolup
kalduk; u bizgə yalwursimu uning azabini kərüp turup uningoŋa kulak salmiduk.
Xuning üqün bu azab-okubət beximizoŋa qüxti, — deyixti.
22 Rubən ularoŋa jawabən: — Mən silərgə: balioŋa zulum kilmanglar, degən
əməsmidim? Lekin unimidinglar. Mana əmdi uning kan kərzi bizdin soriliwatidu,
— dedi.■
23 Əmma Yüsüp ular bilən tərjiman arkilik səzləxkəqkə, ular Yüsüpning əz gəplirini
ukup turuwatkinini bilmidi. 24 U ulardin əzini qətkə elip, yioŋlap kətti. Andin
ularning kexioŋa yenip kelip, ularoŋa yənə səz kilip, ularning arisidin Ximeonni tutup,
ularning kəz aldida baoŋlidi.

Yüsüpning akilirining Kanaanoŋa kaytixi

□ **42:6** **«Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi»** — bu ix bilən Yüsüpning kərgən qüxliri tehi toluk əməlgə axurulmidi; atisi Yakup, inisi Binyamin wə əgəy anisining Misiroŋa kelixi bilən kərgən qüxliri toluk əməlgə axurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9** **«əlning mudapiəsiz jayliri»** — ibraniy tilida «əlning yalingaq jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14** **«mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!»** — Yüsüpning buni deginidiki məntikə bəlkim «Kim əz ooŋullirining ħəmmisini degüdək birakla Misiroŋa baridioŋan hətərlik yoloŋa mangduratti?!» degəndək boluxi mumkin. □ **42:16** **«eytkininglarning rast-yaloŋanliki ispatlinidu»** — ibraniy tilida «silərdə ħəkikət bar-yokluki ispatlinidu». ■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23. ■ **42:22** Yar. 37:21,22.

25 Andin Yüsüp əmr qüxürüp, ularning taoɣarlirioɣa axliq toldurup, ḥər birsining
pulini ɣayturup taoɣirioɣa selip ɣoyup, səpər ḥazirliqlirimu berilsun dəp buyruwidi,
ularoɣa xundaq ɣilindi. 26 Xuning bilən akiliri exəklirigə axliqlirini artip, xu yərdin
kətti.
27 Əmma ətənggə kəlgəndə ulardin biri exikigə yəm bərgili taoɣirini eqiwidi, mana,
əz puli taoɣarning aoɣzida turatti. 28 U ɣerindaxlirioɣa: — Mening pulumni
ɣayturuwetiptu. Mana u taoɣirimda turidu, dedi. Buni anglap ularning yüriki su
bolup, titrixip bir-birigə: — Bu Hudaning bizgə zadi nemə ɣiloɣinidu? — deyixti.
29 Ular Ɣanaan zemininoɣa, atisi Yaɣupning ɣexioɣa kelip, bexidin ətkən ḥəmmə
wəɣələrni uningoɣa səzləp berip: 30 — ḤeliqI kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə
ɣopal gəp ɣildi, bizgə zeminni paylioɣuqi jasustək muamilə ɣildi; 31 əmdi biz
uningoɣa: «Biz bolsaq səmimiy adəmlərmiz, jasus əməsmiz. 32 Biz bir atidin
boloɣan ooɣullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoɣap kətti, kiqik inimiz ḥazir
Ɣanaan zeminida atimizning yenida ɣaldi» desək, 33 ḤeliqI kixi, yəni xu zeminning
hojisi bizgə mundaq dedi: «Mening silərning səmimiy ikənlikinglarni bilixim
üqün, ɣerindaxliringlarning birini mening yenimda ɣaldurup ɣoyup, aq ɣaloɣan
ailənglar üqün axliq elip ketinglar; 34 andin kiqik ininglarni ɣeximoɣa elip kelinglar;
xundaq ɣilsanglar, silərning jasus əməs, bəlki səmimiy adəmlər ikənlikinglarni
bilələymən. Andin ɣerindixinglarni silərgə ɣayturup berimən wə silər zeminda
soda-setiq ɣilsanglar bolidu» — dedi.□
35 Əmma xundaq boldiki, ular taoɣarlirini təkkəndə, mana ḥərbirining puldini əz
taoɣarlirida turatti! Ular wə atisi əzlirining qigiklik pullirini kərgəndə, ɣorɣup
ɣelixti.■ 36 Atisi Yaɣup ularoɣa: — Meni ooɣlumdin juda ɣildinglar! Yüsüp yoɣ boldi,
Ximeonmu yoɣ, əmdi Binyaminnimu elip kətməkqi boluwatisilər! Mana bu ixlarning
ḥəmmisi mening beximoɣila kəldi! — dedi.
37 Rubən atisioɣa: — Əgər mən Binyaminni ɣexingoɣa ɣayturup elip kəlmisəm,
mening ikki ooɣlumni əltürüwətkin; uni mening ɣolumoɣa tapxuroɣin; mən uni
ɣexingoɣa yandurup elip kelimən, — dedi.
38 Lekin Yaɣup jawab berip: — Ooɣlum silər bilən billə u yərgə qüxməydu;
qünki uning akisi əlüp ketip, u əzi yaloɣuz ɣaldi. Mubada yolda ketiwatɣanda
uningoɣa birər kelixməslik kəlsə, silər məndək bir aɣ qaqliq adəmni dərd-ələm bilən
təhtisaraoɣa qüxüriwetisilər, — dedi.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misiroɣa elip berixi

1 Aqarqiliq zeminni intayin eoɣir basɣanidi. 2 Bu səwəbtin ular Misirdin elip kəlgən
axliɣni yəp tügətkəndə, atisi ularoɣa: — Yənə berip bizgə azoɣina axliq elip kelinglar,
— dedi.
3 Lekin Yəḥuda uningoɣa jawabən: — ḤeliqI kixi bizni ɣattiq agaḥlandurup:
«Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ɣilmanglar» degən.
4 Əgər inimizni biz bilən billə əwətsəng, biz berip sanga axliq elip kelimiz. 5 Əmma
əwətixkə unimisang, biz barmaymiz; qünki ḤeliqI kixi bizgə: «Ininglar silər bilən
billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ɣilmanglar» degən, — dedi.■
6 Israil ularoɣa: — Silər nemixɣa manga xunqə yamanliq ɣilip u kixigə: «Yənə bir
inimizmu bar» dedinglar, — dedi.
7 Ular jawabən: — U kixi bizning wə ailimizning əḥwalini sürüxtürüp koqilap:
«Atanglar tehi Ḥayatmu? Yənə bir ininglar barmu?» — dəp soridi. Biz uning xu

□ **42:34 «zemin»** — Misir zeminini kərsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1. ■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23;

soalioɳa yarixa jawab bərduk. Uning bizgə: «Ininglarni elip kelinglar» dəydioɳinini nədin biləyli? — dedi.
8 Yəhuda atisi Israilоɳa: — Balini mən bilən əwətkin; biz dərhal kozoɳilip yoloɳa qikayli; xundakta biz wə sən, bizlər ham balilirimiz ölməy, tirik kalimiz. 9 Mən uningoɳa kepil bolimən; sən uning üqün mening meningdin hesab alisən; əgər mən uni sening kexingoɳa aman-esən yandurup kelip, yüzüngning aldida turoɳuzmisam, pütkül əmrümdə aldingda gunahkar bolay. □ ■ 10 Qünki hayal bolmioɳan bolsak, bu qaoɳkiqə ikki ketim berip kelәttuk, — dedi.
11 Ularning atisi Israil ularoɳa: — Undak bolsa, mundak kilinglar: — U kixigə kaqa-kuqanglaroɳa zemindiki əng esil mewilərdin sowoɳat aloɳaq beringlar: yənə azoɳina tutiya, azrak həsəl, dora-dərmanlar, murməkki, pistə wə badamlarni aloɳaq beringlar. 12 Kolunglarda ikki həssə pul elip, taoɳarliringlarning aoɳzidiki əzünglaroɳa yanduruloɳan pulnimu aloɳaq beringlar. Ehtimal, bu ixta səwənlik kərülgən boluxi mumkin. 13 Ininglarnimu billə elip, kozoɳilip u kixining yenioɳa yənə beringlar. 14 Həmmigə Kadir Təngri Əzi silərni u kixining aldida rəhimgə erixtürgəy. Buning bilən u silərning xu yərdiki kerindixinglarni wə Binyaminni koyup berip, silərgə koxup koyarmikin; əzüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dedi.
15 Xuning bilən bu adəmlər xu sowoɳatni elip, kollirioɳa ikki həssə pulni tutup, Binyaminni elip kozoɳilip, Misiroɳa berip Yüsüpning aldida hazir boldi. 16 Yüsüp Binyaminni ular bilən billə kərginidə, əz əyini baxkuridioɳan oɳojidarioɳa buyrup: — Bu adəmlərni əyümgə baxlap kirip, mal soyup taam təyyar kiloɳin; qünki bu kixilər qüxlük oɳizani mən bilən yəydu, — dedi.
17 U kixi Yüsüpning buyruoɳinidək kilip, adəmlərni Yüsüpning əyigə baxlap kirdi.
18 Ular bolsa Yüsüpning əyigə baxlap kelinginidin korkuxup: — Aldinki ketim taoɳarlirimizoɳa yandurulоɳan pulning səwəbidin biz uning əyigə elip kelinduk; uning məksiti bizgə hujum kilip, üstimizdin besip kul kilip, exəklirimizni tartiwelix ohxaydu, — deyixti.
19 Ular Yüsüpning əyini baxkuridioɳan oɳojidarning yenioɳa kelip, əyning ixikining tüwidə uningoɳa: —
20 Əy hojam, biz həkikətən əslidə muxu yərgə axlik aloɳili kəlgəniduk;■ 21 Xundak boldiki, biz ətənggə kelip əz taoɳarlirimizni aqsak, mana hərbirimizning puli, əyni eoɳirliki boyiqə taoɳarlirimizning aoɳzida turuptu; xunga biz buni yandurup kolimizda aloɳaq kəlduk.■ 22 Axlik aloɳili kolimizda baxka pulmu elip kəlduk; əmma taoɳarlirimizoɳa pulni kimning selip koyoɳanlikini bilmiduk, — dedi.
23 U ularoɳa: — Hatirjəm bolunglar, korkmanglar. Silərning Hudayinglar, atanglarning Hudasi taoɳarliringlarda silərgə baylik ata kiloɳan ohxaydu; silərning pulunglarni allikaqan tapxurup aldim, — dedi. Andin u Ximeonni ularning kexioɳa elip qikti. 24 U kixi ularni Yüsüpning əyigə baxlap kirip, ularning putlirini yuyuxioɳa su əkirip berip, andin exəklirigə yəm bərdi.■ 25 Ular Yüsüpning qüxtə kelixigə ülgürtüp sowoɳatni təyyarlap koydi; qünki ular əzlirining xu yərdə oɳiza yəydioɳinini angliɳanidi.
26 Yüsüp əygə kəlgəndə ular kolliridiki sowoɳatni əygə uning aldioɳa elip kirip, bexini yərgə təgküzüp uningoɳa təzim kildi.■ 27 U ulardin hal sorap, andin: — Silər gepini kiloɳan keri atanglar salamətmu? U hayatmu? — dedi.
28 Ular jawab berip: — Silining kulliri bizning atimiz salamət turuwatidu, u tehi hayattur, — dəp uning aldida egilip təzim kildi.
29 Yüsüp bexini kətürüp, əz inisi Binyaminni kərüp: — Silər manga gepini kiloɳan kiqik ininglar xumu? — dəp sorap: — Əy ooɳlum, Huda sanga xapaət kərsətkəy! —

□ **43:9 «meningdin hesab alisən»** — ibraniy tilida «mening kolumdin hesab alisən». ■ **43:9** Yar. 44:32. ■ **43:20** Yar. 42:3. ■ **43:21** Yar. 42:27,35. ■ **43:24** Yar. 18:4. ■ **43:26** Yar. 37:10; 42:6.

dedi.■
30 Yüsüpning өz inisiɵla bolɵan seɵinix oti ƙattiƙ küqiyip, yiɵliwalɵudək haliy jay
izdəp, aldirap iqkiriki өygə kirip taza bir yiɵliwaldi.■ 31 Andin yüzini yuyup qiƙip,
өzini besiwelip: — Taamlarni ƙoyunglar, — dəp buyrudi.
32 Hizmətkarlar Yüsüpkə ayrim, ularɵa ayrim wə Yüsüp bilən billə tamaƙƙa
kəlgən misirliƙlarɵimu ayrim tamaƙ ƙoydi; qünki misirliƙlar ibraniylar bilən
bir dastihanda tamaƙ yeyixni yirginqlik dəp ƙarap, ular bilən billə tamaƙ
yeməytti. 33 Yüsüpning ƙerindaxliri uning udulida, ħərbiri qong-kiqik tərtipi boyiqə
olturɵuzuldi; qongi qongluƙiɵla yarixa, kiqiki kiqiklikigə yarixa olturɵuzuldi; ular
bir-birigə ƙarap ħəyran ƙelixti.
34 Yüsüp aldidiki dastihandiki tamaƙlardin ularɵa bəlüp bərdi. Əmma Binyaminɵa
bərgini baxƙilarningkigə ƙariɵanda bəx ħəssə kəp idi. Ular xarab iqip, uning bilən
hux kəyp ƙilixti.

44

Yüsüpning ƙerindaxlirini ahirƙi ƙetim sinixi

1 Andin u өz өyini baxƙuridiɵan ɵojidariɵla buyrup: — Bu kixilərning taɵarlirini
elip kətürəligüdək axliƙ ƙaqilap, ħərbirining pulini taɵirining aɵziɵla selip ƙoyɵin;
2 andin mening jamimni, yəni kümüx jamni axliƙning puli bilən billə əng kiqikining
taɵirining aɵziɵla selip ƙoyɵin, — dedi. U adəm Yüsüpning deginidək ƙildi.
3 Ətisi tang yoriɵanda, ular exəkliri bilən billə yoliɵla selip ƙoyuldi. 4 Lekin
ular xəħərdin qiƙip anqə uzun mangmayla, Yüsüp ɵojidariɵla: — Ornungdin
tur, bu adəmlərning kəynidin ƙooqliɵin; ularɵa yetixkiningdə ularɵa: «Nemixƙa
yahxiliƙƙa yamanliƙ ƙayturdunglar? 5 Hojam xu *jamda* xarab iqidu ħəmdə uningda
pal aqidu əməsmu?! Mundaƙ ƙiliɵininglar rəzillik ƙiliɵininglar bolmamdu!» degin,
— dedi.□
6 Bu adəm ularning kəynidin yetixip berip, ularɵa bu səzlərni ƙildi. 7 Ular
uningɵa jawabən: — Hojimiz nemixƙa mundaƙ gəp ƙilidu? Mundaƙ ixni ƙilix
kəminiliridin neri bolsun! 8 Biz əslidə taɵarlirimizning aɵzidin tapƙan pulnimu
Ƙanaan zeminidin silining ƙaxliriɵla ƙayturup berixkə əkəlgəniduƙ. Xundaƙ
turuƙluƙ ƙandaƙmu hojilirining өyidin altun-kümüxni ooɵrilayli? 9 Kəminiliringning
arisida kimdin bu *jam* tepilsa, xu өlümgə məħkum bolsun, bizmu hojimizning ƙulliri
bolayli, — dedi.
10 Oɵojidar jawabən: — Eytƙan səzliringlardək bolsun; jam kimning yenidin tepilsa,
xu kixi ƙulum bolup ƙelip ƙalsun, ƙaloɵanliringlar bigunaħ bolisilər, — dedi.
11 Xuning bilən ular aldirap-tenəp, taɵarlirini yərgə qüxürüp, ħərbiri өz taɵirini
eqip bərdi. 12 Oɵojidar qongining kidin baxlap kiqikiningkigiqə ahturdi, jam
Binyaminning taɵiridin tepildi. 13 Buni kərüp ular kiyimlirini yirtixip, ħərbiri exikigə
ƙaytidin yükni artip, xəħərgə ƙaytti.

Yəħudaning Binyamin üqün yelinixi

14 Xundaƙ ƙilip Yəħuda wə ƙerindaxliri Yüsüpning өyigə kəldi; u tehi xu yərdə
idi. Ular uning aldiɵla kelip өzlirini yərgə etixti. 15 Yüsüp ularɵa: — Bu silərning

■ **43:29** Yar. 42:13. ■ **43:30** Yar. 45:2. □ **44:5 «Ħojam xu jamda xarab iqidu ħəmdə uningda pal aqidu əməsmu?!»** — Yüsüp Hudaning pəyɵəmbiri boloɵaqƙa, «pal eqix» ƙatarliƙ ixlarni ƙət'iy ƙilmaytti. Uning gepi akilirini sinax məƙsitidə eytiloɵan, halas.

zadi nemə kiloɣininglar? Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɣanlikini bilməmtinglar? — dedi.□
16 Yəhuda jawabən: — Biz hojimizoɣa nemimu deyələymiz? Nemə gəp kilalaymiz, ḳandaḳ kilip əzimizni akliyalaymiz? Huda kəminlirining ḳəbihlikini axkara kildi. Mana, biz wə ḳolidin jamliri tepiloɣan kixi ḥəmmimiz hojimizoɣa ḳul bolidioɣan bolduḳ, — dedi.□
17 Lekin Yüsüp: — Mundaḳ kilix məndin neri bolsun! Bəlki jam kimning ḳolidin tepiloɣan bolsa pəḳət xu kixi mening ḳulum bolidu. Lekin ḳaloɣanliringlar aman-esən atanglarning ḳexioɣa ketinglar, — dedi.
18 Andin Yəhuda uningoɣa yeḳin berip mundaḳ dedi: — Əy hojam, kəminilirigə ḳulaḳ selip hojamning ḳulikioɣa bir eoɣiz gəp kilixḳa ijazət bərgəyla. Oɲəzəpliri kəminilirigə tutaxmioɣay; qünki əzliri Pirəwngə ohxax ikənla. 19 Əslidə hojam kəminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dəp soriwidila, 20 biz hojimizoɣa jawabən: «Bizning bir ḳeri atimiz bar wə u ḳerioɣanda tapḳan, yax bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin boloɣan akisi əlüp ketip, u əzi yaloɣuz ḳaldi; uning atisi uni intayin səyidu» desək, 21 Sili kəminilirigə: «Uning əzini ḳeximoɣa elip kelinglar, mən uni əz kəzüm bilən kərəy» dedilə.■ 22 Biz hojimizoɣa jawab berip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; əgər atisidin ayrilsa, atisi əlüp ketidu» desək, 23 Sili yənila kəminilirigə: «Əgər kiqik ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni yənə kərimiz dəp hiyal ḳilmanglar» degənidila.■ 24 Xuning bilən biz kəminiliri atimizning ḳexioɣa baroɣanda hojamning səzlirini uningoɣa eyttuḳ; 25 andin atimiz yənə: «Yənə berip, bizgə azraḳ axliḳ elip kelinglar» dewidi, 26 Biz jawabən: «Biz xu yərgə ḳaytidin qüxəlməymiz; əgər kiqik inimiz biz bilən billə bolsa, undaḳta barimiz; qünki kiqik inimiz biz bilən billə bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», deduḳ.□
27 Silining ḳulliri bizning atimiz bizgə yənə: «silərgə məlumki, ayalim manga ikki ooɣul tuoɣup bərgənidi. 28 Biri mening yenimdin qiḳip, yoḳ bolup kətti; mən: u jəzmən titma-titma ḳiliwetiliptu, dəp oylidim, xundaḳla uni bügüngiqə kərmidim.■ 29 Əmdi silər bunimu mening ḳeximdin elip ketip, uningoɣa bir kelixməslik kelip ḳalsa, silər məndək bir aḳ qaqliḳ adəmni dərd-ələm bilən təhtisaraoɣa qüxüriwetisilər», degənidi.■ 30 Əmdi mən silining ḳulliri mening atamning ḳexioɣa baroɣanda, xu bala biz bilən bolmisa uning jeni balining jenioɣa baoɣlanoɣan boloɣaqḳa, 31 xundaḳ boliduki, u balining yoḳluḳini kərsə, jəzmən əlüp ketidu; xuning bilən silining ḳulliri bizning atimiz boloɣan bu aḳ qaqni dərd-ələm iqidə təḥtisaraoɣa qüxürüwətkən bolimiz. 32 Qünki mənki kəminiliri atamoɣa bu yigit üqün kepil bolup: «Əgər mən uni ḳexingoɣa ḳayturup kəlmisəm pütkül əmrümdə atamning aldida gunaḥkar bolay» degənidim.■ 33 Xunga ḥazir ətünüp ḳalay, mənki kəminiliri u yigitning ornida hojamning ḳexida ḳul bolup tursam, u yigit ḳerindaxliri bilən billə ḳaytip kətsə!
34 Qünki yigit mən bilən bolmisa, mən ḳandaḳmu atamning ḳexioɣa baralaymən? Atamoɣa xundaḳ azab-oḳubətning qüxüxini kəzüm kərgüqi bolmisun! — dedi.

45

□ **44:15 «Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɣanlikini bilməmtinglar?»** — 5-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **44:16 «Huda kəminlirining ḳəbihlikini axkara kildi»** — Yəhudaning muxu gepi muxu yərdə bəlkim Yüsüpning jami taoɣarliridin tepiloɣanlikini əməs, bəlki ular ətkəndə inisi Yüsüpkə ətküzgən yamanlikni kərsətsə kerək. Yəhuda əzlirining aldida turoɣinining Yüsüp ikənlikini bilməytti, əlwəttə. ■ **44:21** Yar. 42:15. ■ **44:23** Yar. 43:3, 5 □ **44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz»** — ibraniy tilida «xu kixining yüzini ḳaytidin kərəlməymiz». ■ **44:28** Yar. 37:33. ■ **44:29** Yar. 42:38. ■ **44:32** Yar. 43:9.

Yüsüpning ⱪerindaxlirioŋa өzini axkarilixi

1-2 Yüsüp өz yenida turoŋanlarning aldida өzini tutalmay: — Ⱨəmmə adəm
aldimdin qiⱪiriwetilsun! dəp warⱪiridi. Xuning bilən Yüsüp өzini ⱪerindaxlirioŋa
axkara ⱪiloŋanda uning ⱪexida ⱨeqkim bolmidi. U ⱪattiⱪ yioŋlap kətti; misirliⱪlar
uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin *tezla* həwər tapti.□ 3 Yüsüp
ⱪerindaxlirioŋa: — Mən Yüsüp bolimən! Atam ⱨazir ⱨayatmu?! — dəp soridi. Əmma
ⱪerindaxliri uningoŋa ⱪarap ⱨoduⱪup ketip, ⱨeq jawab berəlməy ⱪaldi. 4 Lekin
Yüsüp ularni: — Ⱪeni, manga yeⱪin kelinglar, dəp qaⱪiridi. Ular yeⱪin kəldi, u
yənə: — Mən silərning ininglar, yəni silər Misiroŋa setiwətkən Yüsüp bolimən.■
5 Əmdi meni muxu yərgə setiwətkininglar üqün azablanmanglar, өzünglarni əyibkə
buyrumanglar; qünki Huda adəmlərning ⱨayatini saⱪlap ⱪelix üqün meni silərdin
burun bu yərgə əwətti.■ 6 Qünki ⱨazir zemindiki aqarqiliⱪⱪa ikki yil boldi; lekin
tehi yənə bəx yiloŋiqə ⱨeq teriloŋumu bolmaydu, ormimu bolmaydu. 7 Xuning
üqün silərgə dunyada bir ⱪaldini saⱪlap ⱪelix üqün, uluoŋ bir nijatliⱪ kərsitip,
silərning tirik ⱪutuluxunglar üqün Huda meni silərdin burun bu yərgə əwətti.
8 Xundaⱪ boloŋanikən, meni muxu yərgə əwətküqi silər əməs, bəlki Hudadur. U meni
Pirəwngə atining ornida ⱪilip, uning pütkül өyigə hoja ⱪilip tikləp, pütkül zeminoŋa
bax wəzir ⱪilip ⱪoydi.□ 9 Əmdi tezdin atamning ⱪexioŋa berip, uningoŋa: — Sening
ooŋlung Yüsüp: «Huda meni pütkül Misiroŋa hoja ⱪilip ⱪoydi. Sən ⱨayal ⱪilmay,
mening ⱪeximoŋa kəlgin; 10 sən Goxən yurtida turisən; xuning bilən sən өzüng,
ooŋulliring, nəwriliring, ⱪoyliring, kaliliring wə ⱨəmmə təəlluⱪatliring bilən manga
yeⱪin turisilər. 11 Өzüng, ailəng wə ⱨəmmə təəlluⱪatingni namratliⱪ besiwalmisun
dəp mən seni xu yərdə baⱪimən; qünki yənə bəx yil aqarqiliⱪ bardur», dedi, —
dənglar.
12 — Mana silərning kөzliringlar wə inim Binyaminning kөzliri silərgə gəp ⱪiliwatⱪan
mening өz aoŋzim ikənlikini kөrüwatidu. 13 Atamoŋa mening Misirdiki bu barliⱪ xan-
xəripim ⱨəmdə silərning barliⱪ kөrgininglar tooŋrisida eytip, atamni tezdin bu yərgə
elip kelinglar, — dedi.■
14 Xuning bilən u өzini Binyaminoŋa etip uning boynioŋa girə selip yioŋlap kətti;
Binyaminmu uning boynioŋa yөlinip yioŋlidi. 15 Andin Yüsüp barliⱪ ⱪerindxalirini
səyüp, ularni bir-birləp ⱪuqaⱪlap yioŋlidi. Andin ⱪerindxaliri uning bilən
paranglaxti.
16 Yüsüpning ⱪerindxaliri kəldi, degən həwər Pirəwnning ordisioŋa yətküzüldi;
bu Pirəwn wə hizmətkarlirining nəzиridə ⱪutluⱪ ix boldi. 17 Pirəwn Yüsüpkə:
— Ⱪerindaxliringoŋa: — «Silər əmdi mundaⱪ ⱪilinglar; ulaoŋliringlaroŋa yük
artip, Ⱪanaan zemiioŋa berip, 18 atanglar wə jəmətinglarni elip mening ⱪeximoŋa
kelinglar; mən Misir zeminidin əng esil yərlərni silərgə berəy; silər bu zemindin
qiⱪⱪan nazu-nemətlərdin yəysilər» — degin. 19 Sanga boloŋan əmrim xuki, sən
ularoŋa: «Baliliringlar wə ayalliringlarni elix üqün Misir zeminidin ⱨarwilarni elip
beringlar. Xuningdək atanglarnimu bu yərgə yətküzüp kelinglar. 20 Pütkül Misir
zeminidin əng esil jaylar silərningki boloŋaqⱪa, өz sərəmjanliringlaroŋa karinglar
bolmisun» dəp buyruoŋin, — dedi.□
21 Xuning bilən Israilning ooŋulliri xundaⱪ ⱪildi; Yüsüp Pirəwnning buyruⱪi boyiqə
ularoŋa ⱨarwilarni berip, yoli üqünmu ozuⱪ bərdi. 22 Ularning ⱨərbirigə bir ⱪur
kiyim bərdi; lekin Binyaminoŋa bolsa u üq yüz kümüx tənggə, bəx ⱪur kiyim bərdi.

□ **45:1-2 «Misirliⱪlar uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin tezla həwər tapti»** — yaki «Misirliⱪlar, xundaⱪla Pirəwnning ordisidikilər uni anglidi». ■ **45:4** Yar. 37:28; Zəb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ **45:5** Yar. 50:19,20,21. □ **45:8 «atining ornida ⱪilip»** — muxu yərdə bəlkim Yüsüpning Pirəwngə qong məslihətqi ikənlikini kərsətsə kerək. ■ **45:13** Ros. 7:14. □ **45:20 «өz sərəmjanliringlaroŋa karinglar bolmisun»** — ibraniy tilida «kөzünglar sərəmjanliringlaroŋa ⱨəsrət qəkmisun».

23 U atisioɣimu xu ḥədiyələrni, yəni Misirning esil məḥsulatliri artiloɣan on ḥangga
exək ḥəmdə axliḳ, nan wə atisioɣa yol təyyarliḳi artiloɣan on mada exəkni əwətti.
24 Andin u ḳerindaxlirini yoloɣa selip, ularoɣa: — Yolda jedəlləxmənglar, dəp jekilidi.
Ular yoloɣa rawan boldi.□ 25 Ular Misirdin qiḳip, Ḳanaan zeminioɣa atisi Yaḳupning
ḳexioɣa berip, 26 uningoɣa Yüsüp əzlirigə eytḳan gəplərni yətküzüp: «Yüsüp tehi
ḥayat ikən! U pütkül Misir zeminioɣa bax wəzir ikən!» dedi. Əmma u ularoɣa
ixənməy, yüriki ḳetip ḥoxidin ketəy dəp ḳaldi.
27 Lekin ular Yüsüpning əzlirigə eytḳan barliḳ səzlirini uningoɣa degəndə, xundaḳla
Yüsüpning əzini elip kelixkə əwətkən ḥarwilarnimu kərgəndə, ularning atisi
Yaḳupning roḥioɣa jan kirdi. 28 Israil xuning bilən: — Əmdi arminim yoḳ! Ooɣlum
Yüsüp tehi ḥayattur! Mən əlməstə berip uni kərüwalay, — dedi.

46

Yaḳupning pütün ailisini elip Misiroɣa mengixi

1 Xuning bilən Israil barliḳ təəlluḳatini elip yoloɣa qiḳip, Bəər-Xebaoɣa kəldi. U
xu yərdə atisi Isḥaḳning Hudasioɣa ḳurbanliḳlarni sundi. 2 Keqisi Huda alamət
kərünüxlərdə Israiloɣa: — Yaḳup, Yaḳup! dewidi, u jawab berip: — Mana mən!
— dedi.□
3 U: — Atangning Təngrisi boloɣan Huda Məndurmən. Sən Misiroɣa berixtin
ḳorḳmioɣin, qünki Mən seni xu yərdə uluoɣ bir ḳowm ḳilimən.■ 4 Mən sening bilən
Misiroɣa billə barimən wə Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kelimən.
Yüsüp əz ḳoli bilən sening kəzüngni yumduridu, — dedi.□ ■
5 Andin Yaḳup Bəər-Xebadin yoloɣa qiḳti; Israilning ooɣulliri atisi Yaḳup wə
ularning bala-qaḳilirini Pirəwn uni epkelix üqün əwətkən ḥarwiloroɣa olturoɣuzup, ■
6-7 qarpayliri bilən Ḳanaan zeminida tapḳan təəlluḳatlirini elip mangdi. Bu tərixidə
Yaḳup bilən barliḳ əwladliri Misiroɣa kəldi; ooɣullirini, ooɣul nəwrilirini, ḳizlirini, ḳiz
nəwrilirini yioɣip, nəsillirining ḥəmmisini əzi bilən billə elip Misiroɣa kəldi.
8 Israilning ooɣulliri, yəni Yaḳupning Misiroɣa kəlgən əwladliri təwəndikiqə: —
Yaḳupning tunji ooɣli Rubən;■ 9 Rubənning ooɣulliri Ḥanoh, Pallu, Ḥəzron bilən
Karmi.
10 Ximeonning ooɣulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḥad, Yaḳin, Zoḥar wə Ḳanaaniy ayaldin
boloɣan Saul.□ ■
11 Lawiyning ooɣulliri: — Gərxon, Koḥat wə Mərari.■
12 Yəḥudaning ooɣulliri: — Ər, Onan, Xəlaḥ, Pərəz wə Zəraḥ. Əmma Ər wə Onan
Ḳanaanning zeminida əlüp kətkənidi. Pərəzning ooɣulliri Ḥəzron bilən Ḥamullar
idi.■
13 Issakarning ooɣulliri: — Tola, Puaḥ, Yob wə Ximron.□
14 Zəbulunning ooɣulliri: — Sərəd, Elon wə Jaḥliyəl.

□ **45:24 «yolda jedəlləxmənglar»** — bu nəsiḥətni bəlkim ularning əzini Misiroɣa setiwətkənliki tooɣruluḳ bir-birini yənə əyiblixidin ənsirəp eytḳan bolsa kerək. □ **46:2 «Yaḳup, Yaḳup»** — Hudaning adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirixi Hudaning uningoɣa boloɣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini wə əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4 «Yüsüp əz ḳoli bilən sening kəzüngni yumduridu»** — demək, Yüsüp Yaḳup səkratḳa qüxüp ḳaloɣanda uning yenida bolidu. «Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kelimən» degən yuḳiriḳi səzlər xübḥisizki, Yaḳup Ḳanaan zeminida dəpnə ḳilinipla ḳalmay, bəlki Ḳanaan zeminida ahirḳi zamanda tirilidu, degən mənini kərsitidu. ■ **46:4** Qəl. 20:15; Ḳan. 10:22; Yə. 24:4, 5, 6; Zəb. 105:23, 24; Yəx. 52:4; Ḥox. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Qəl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10 «Saul»** — yaki «Xaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13 «Puaḥ»** — yaki «Puwaḥ». «Qəl.» 36:23ni kərüng. **«Yob»** — yaki «Yaxub».

15 Bular Leyaḫning Yaḳupḳa Padan-Aramda tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri idi; u yənə ḳizi Dinaḫni tuoɳup bərdi. Buning bu ooɳul-ḳiz pərzəntliri jəmiy bolup ottuz üq jan idi.
16 Gadning ooɳulliri: — Zifion, Ḫaggi, Xuni, Əzbon, Eri, Arodi wə Arəli.■
17 Axirning ooɳulliri: — Yimnaḫ, Yixwaḫ, Yixwi wə Beriyaḫ. Ularning singlisi Seraḫ idi; Beriyaḫning ooɳulliri Ḫəbər wə Malkiəl idi.■
18 Bular bolsa Laban ḳizi Leyaḫḳa dedək boluxḳa bərgən Zilpaḫning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳulliri bolup, jəmiy on altə jan idi.■
19 Yaḳupning ayali Raḫiləning ooɳulliri Yüsüp wə Binyamin.
20 Yüsüpkə Misir zeminida tərəlgən ooɳulliri Manassəḫ wə Əfraim; bularni Ondiki kaḫin Potifiraḫning ḳizi Asinat uningɳa tuoɳup bərdi.■
21 Binyaminning ooɳulliri: — Belaḫ, Bəkər, Axbəl, Gera, Naaman, Eḫi, Rox, Muppim, Ḫuppim wə Ard.□ ■
22 Bular Raḫiləning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri bolup, jəmiy on tət jan idi.
23 Danning ooɳli: — Ḫuxim.
24 Naftalining ooɳulliri: — Yaḫziəl, Guni, Yəzər wə Xilləm.■
25 Bular Laban ḳizi Raḫiləgə dedək boluxḳa bərgən Bilḫaḫning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri bolup, jəmiy yəttə jan idi.■
26 Yaḳupning kelinliridin baxḳa, Yaḳupning puxtidin boloɳan, uning bilən birgə Misiroɳa kəlgənlər jəmiy atmix altə jan idi.
27 Yüsüpning Misirda tuoɳuloɳan ooɳulliri ikki idi. Yaḳupning jəmətidin bolup, Misiroɳa kəlgənlər jəmiy yətmix jan idi.■

Yaḳup wə uning jəmətining Misiroɳa yetip kelixi

28 Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, əzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḫudani Yüsüpning ḳexioɳa əwətti. Xundaḳ ḳilip ular Goxən yurtioɳa kelip qüxti.□ 29 Yüsüp əzining wəzirlik ḫarwisini ḳatḳuzup, atisi Israilning aldioɳa Goxəngə qiḳti. U əzini uning aldioɳa ḫazir ḳilip atisioɳa əzini etip boynioɳa girə selip ḳuqaḳlap, uzundin uzun yioɳlidi. 30 Israil Yüsüpkə: Mən sening yüzüngni kərüp, tirik ikənlikingni bildim; əmdi əlsəmmu arminim yoḳ, — dedi.□
31 Andin Yüsüp ḳerindaxliri wə atisining əydikilirigə mundaḳ dedi: — Mən ḫazir qiḳip Pirəwngə həwər berip: «Ḳanaan zeminida olturoɳan ḳerindaxlirim, xundaḳla atamning əyidikilər ḳeximoɳa kəldi; 32 bu adəmlər padiqilar bolup, mal beḳix bilən xuoɳullinip kəlgən, ḳoy-kaliliri, xundaḳla barliḳ mal-mülüklirini elip kəldi» dəp eytay. 33 Xundaḳ boliduki, Pirəwn silərni qaḳiridu; xu qaoɳda u silərdin: «Nemə oḳitinglar bar?» dəp sorisa, 34 silər jawab berip: — Kəminiliri kiqikimizdin tartip ata-bowilirimizoɳa ohxax pada beḳip kəlgənmiz, — dənglar. Xundaḳ desənglar Goxən yurtida olturup ḳalisilər; qünki padiqilarning ḫəmmisi misirliḳlar arisida kəzgə ilinmaydu.□ ■

■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24. ■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5. □ **46:21 «Belaḫ»** — yaki «Bela». ■ **46:21** 1Tar. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Tar. 7:13. ■ **46:25** Yar. 29:29. ■ **46:27** Ḳan. 10:22; Ros. 7:14. □ **46:28 «Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, əzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḫudani Yüsüpning ḳexioɳa əwətti»** — yaki «əzliri Goxəngə berixtin awwal Yəḫudani Yüsüpkə uḳturux üqün əwətti». □ **46:30 «əlsəmmu arminim yoḳ»** — ibraniy tilida «əlsəm bolidu». □ **46:34 «qüxünmə»** — xu gepi bilən Yüsüp: (1) əz ailisidikilərning Misir iḳtisadioɳa yük bolmaydioɳanliḳini, əzlirining jenini baḳalaydioɳanliḳini kərsətməkqi; (2) ularning Goxən degən qət rayonda turuxini bekitməkqi. Xundaḳ boloɳanda, Israil həlḳi Misirliḳlar bilən anqə assimiliyatsiyə bolmaydu, xundaḳla Misirdin ḳeqix kerək bolsa, Goxən yurti Ḳanaan zeminioɳa birḳədər yeḳinraḳ idi. ■ **46:34** Yar. 43:32; Mis. 8:22.

47

1 Yüsüp Pirəwnning ⱪexiⱺa kelip: — Atam bilən ⱪerindaxlirim ⱪoy-kaliliri, xundaⱪla ⱨəmmə mal-mülüklirini billə elip Ⱪanaan zeminidin kəldi. Mana, ular ⱨazir Goxən yurtiⱺa qüxti, dəp həwər berip,■ 2 ⱪerindaxlirining iqidin bəxəylənni elip, Pirəwnning aldiⱺa ⱨazir ⱪildi. 3 Pirəwn uning ⱪerindaxliridin: — Nemə oⱪitinglar bar, dəp soriwidi, ular Pirəwngə jawab berip: — Kəminiliri ata-bowilirimiziⱺa ohxax mal baⱪⱪuqilarmiz, — dedi.■
4 Andin ular Pirəwngə iltimas ⱪilip: — Ⱪanaan zeminida ⱪattiⱪ ⱪəⱨətqilik boloⱺaqⱪa, kəminilirining ⱪoylirimizni baⱪidiⱺanⱺa yaylaⱪmu yoⱪ; xunga bu zeminda musapir bolup turuxⱪa kəlduⱪ; janabliridin tələp ⱪilimizki, kəminilirining Goxən yurtida turuxiⱺa ijazət bərgəyla, — dedi.
5 Pirəwn Yüsüpkə: — Atang wə ⱪerindaxliring ⱪexingⱺa kəldi; 6 mana Misir zemini sening aldingda turuptu; atang wə ⱪerindaxliringni zeminning əng esil yeridə olturoⱺuzⱺin; ular Goxən yurtida makan ⱪilsun. Xuningdək, əgər sən ularning iqidiki ⱪabil kixilərni bilsəng, bularni mening qarpaylirimⱺa nazarətqi ⱪiloⱺin, — dedi.
7 Keyin, Yüsüp atisi Yaⱪupni elip, Pirəwnning aldiⱺa ⱨazir ⱪildi; Yaⱪup Pirəwngə bəht-bərikət tilidi.
8 Andin Pirəwn Yaⱪuptin: — Ⱨmrüngning yil-künliri nəqqigə yətti? — dəp soridi.
9 Yaⱪup Pirəwngə jawab berip: — Musapirliⱪ səpirimning künliri bir yüz ottuz yiloⱺa yətti; ⱨmrümning künliri az ⱨəm japa-muxəⱪⱪətlik bolup, ata-bowilirimning musapirliⱪ ⱨmür səpirining künlirigə tehi yətmidi, — dedi.■
10 Xuning bilən Yaⱪup Pirəwngə bəht-bərikət tilap, aldidin qiⱪip kətti. 11 Xuning bilən Yüsüp atisi bilən ⱪerindaxlirini Misir zeminida olturaⱪlaxturup ⱪoydi; Pirəwnning buyruⱺinidək ularⱺa zeminning əng esil yeridin, yəni Ramsəs degən yurttin təwəlik bərdi. 12 Yüsüp atisi, ⱪerindaxliri, xundaⱪla atisining ⱨəmmə ⱨydikilirini bala-qaⱪilirining sanliriⱺa ⱪarap axliⱪ bilən təminləp baⱪti.

Yüsüpning dana ⱨəkümranliⱪi

13 Əmma aqarqiliⱪ ⱪattiⱪ eⱺir boloⱺaqⱪa, zeminning ⱨeq yeridə ozuⱪ-tülük tepilmidi; Misir zemini bilən Ⱪanaan zemini aqarqiliⱪtin haraplixip kətti. 14 Yüsüp axliⱪ setip Misir zemini bilən Ⱪanaan zeminidiki barliⱪ pulni yiⱺiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirəwnning ordisiⱺa yətküzüp bərdi. 15 Əmma Misir zemini bilən Ⱪanaan zeminidiki Pul tügəp kətkəndə misirliⱪlarning ⱨəmmisi Yüsüpning aldiⱺa kelip: — Bizgə nan bərgəyla! Pul tügəp kətkini üqün silining aldilirida ⱨlimizmu? — dedi.
16 Yüsüp jawabən: — Pulunglar ⱪalmiⱺan bolsa, qarpayliringlarni elip kelip bərsənglar, mən malliringlariⱺa ozuⱪ-tülük tegixip berimən, — dedi.
17 Buning bilən ular qarpaylirini Yüsüpning ⱪexiⱺa elip kəlgili turdi; Yüsüp ularning atliri, ⱪoy padiliri, kala padiliri wə exəklirining orniⱺa ozuⱪ-tülük bərdi; xu yili mallirining orniⱺa ularⱺa ozuⱪ-tülük berip baⱪti. 18 U yil ayaⱺlixip, ular ikkinqi yili uning ⱪexiⱺa kelip uningⱺa: — Biz hojimizdin ⱨeqnemini yoxurmaymiz; pulimiz tügidi, qarpay mal padilirimiz bolsa hojimizning ilkidə, hojimizning aldida tənlirimiz bilən yerimizdin baxⱪa ⱨeqnərsə ⱪalmidi. 19 Nemixⱪa kəz aldilirida biz ⱨəm yerimizmu ⱨlüp kətsun? Əmdi sili ⱨzimiz wə yerimizni ozuⱪ-tülükkə tegixip eliwaloⱺayla; ⱨzimiz wə yerimiz Pirəwnning bolup, uningⱺa ⱪul bolayli. Biz ⱨlüp kətməy, tirik turuximiz, yerimizmu wəyran bolmasliⱪi üqün bizgə uruⱪ-tülük bərgəyla, dedi.
20 Bu təriⱪidə Yüsüp Misirning pütkül teriloⱺu yerini Pirəwn üqün setiwaldi; qünki aqarqiliⱪ ⱪattiⱪ boloⱺaqⱪa, misirliⱪlarning ⱨərbiri ⱨz etizini setip bərdi. Xuning bilən yər-zemin Pirəwnning bolup ⱪaldi. 21 Yüsüp həlⱪni Misirning bu qetidin yənə

■ **47:1** Yar. 45:10. ■ **47:3** Yar. 46:34. ■ **47:9** Zəb. 119:19; Ibr. 11:9,13.

bir qetigiqə ḥərkaysi xəḥərlərgə kəqürdi.□ 22 Pəkət kaḥinlarning yerini u almidi;
qünki kaḥinlarƣa Pirəwn təripidin alaḥidə təminat berilgəqkə, ular Pirəwn təripidin
təminlәngən ülüxini yəp, өz yərlirini satmiƣanidi.
23 Yüsüp həlkkə: — Mana, mən bügün өzünglar bilən yərliringlarni Pirəwn üqün
setiwaldim. Mana silərgə uruk! Əmdi yər teringlar. 24 Əmdi xundak kilisilərki,
qikkan ḥosuldin bəxtin birini Pirəwngə berip, kalƣan tət kismini өzünglarƣa
elip kelinglar; u urukluk ḥəmdə өzünglarƣa, jümlidin өyüngdikilərgə wə kiqik
baliliringlarƣa ozuk bolsun, — dedi.
25 Ular jawabən: — Sili jenimizni kutkuzdila. Hojimizning nəziridə iltipat tapkan
bolsakla, Pirəwnning kulliri bolup turayli, — dedi.
26 Xuning bilən Yüsüp: — «Ḥosulning bəxtin biri Pirəwngə berilsun» dəp bu ixni
bügüngə kədər Misir zemini üqün kanun-bəlgilimə kildi. Pəkət kaḥinlarning yerila
buning sirtida bolup, Pirəwngə təwə bolmidi.

Yakupning ahirki təlipi

27 Israillar Misir zeminida, Goxən өlkisidə olturaklaxti; ular xu jayda yər-zeminlik
bolup, awup, tolimu köpəydi. 28 Yakup Misir zeminida on yəttə yil өmür kərdi; bun-
ing bilən Yakupning өmür künliri bir yüz kirik yəttə yilƣa yətti. 29 Israilning künliri
səkratka yekinlaxkanda, oƣli Yüsüpni qakirtip, uningƣa: — Əgər nəziringdə iltipat
tapkan bolsam, kolungni yotamning astiƣa koyup, manga xapaət wə sadakətlikni
kərsitip, meni Misirda dəpnə kilma; ■ 30 bəlki mən ata-bowilirim bilən yatidiƣan
wakitimda meni Misirdin elip ketip, ularning gəristaniƣa dəpnə kiliƣin, dedi. U jawab
berip: — Mən eytkiningdək kilay, — dedi.
31 Yakup uningƣa: — Manga kəsəm kilip bərgin, — dedi. U uningƣa kəsəm kilip
bərdi; andin Israil karwatning bax təripidə səjdə kildi.□ ■

48

Yakupning Əfraim wə Manassəḥkə həyrlik dua kilixi

1 Bu ixlardin keyin birsi Yüsüpkə: — Mana atang kesəl bolup kaptu, dəp həwər
bərdi. U ikki oƣli Manassəḥ bilən Əfraimni billə elip bardi. 2 Birsi Yakupka: —
Mana oƣlung Yüsüp kexingƣa keliwatidu, dəp həwər beriwidi, Israil küqəp kopup
kariwatta olturdi.
3 Yakup Yüsüpkə: — Ḥəmmigə Kadir Təngri manga Kanaan zeminidiki Luz degən
jayda ayan bolup, meni bərikətləp ■ 4 manga: Mana, Mən sening nəslingni köpəytip,
seni intayin zor awutimən, səndin bir türküm həlk qikirimən; bu zeminni səndin
keyinki nəslinggə əbədiy miras kilip berimən, dəp eytkanidi.■ 5 Əmdi mən Misirƣa
kelixtin ilgiri sanga Misir zeminida tuƣulƣan ikki oƣlung mening ḥesablinidu;
Əfraim bilən Manassəḥ bolsa, huddi Rubən bilən Ximeonƣa ohxax, ḥər ikkisi
mening oƣullirim bolidu.□ ■ 6 Ulardin keyin tapkan baliliring өzüngning bolidu;

□ **47:21 «qüxənmə» —** həlklərning yezilardin xəḥərlərgə kəqürülüxining səwəbi: (1) tuprakta giya ünməs bolup kalƣaqka, həlkning xu yərdə turuwerixining paydisi yok idi; (2) həlk xəḥərdə tursa ularƣa «kutkuzux axliki» tarkitip berixkə kolaylik bolatti. Bu wakitlik tədbir bolup, keyin Yüsüp ularƣa uruk bərgəndə (23-ayət) həlk bəlkim өz yurtlirioƣa kaytkan boluxi mumkin. Baxka birhil tərjimisi: «Xu təriqidə Yüsüp həlkni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə kullukioƣa kirgüzdi». ■ **47:29** Yar. 24:2. □ **47:31 «Israil karwatning bax təripidə səjdə kildi» —** kona grekqə tərjimisi (LXX)də «u (Israil) ḥasisioƣa yəlinip Hudaƣa səjdə kildi» deyilidu. Muxu yərdə ikki mənisi boluxi mumkin («Ibr.» 11:21nimu kərüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21. ■ **48:3** Yar. 17:1. ■ **48:4** Yar. 28:3; 35:11. □ **48:5 «ḥər ikkisi mening oƣullirim bolidu» —** keyin Manassəḥ wə Əfraimdin bolƣan kəbililər Israilning on ikki kəbilisidin ikkisi ḥesablandi. ■ **48:5** Yar. 41:50; 46:20.

ular kəlgüsidə miraskа erixkəndə akilirining nami astida bolidu.□ 7 Manga kəlsək,
Padandin keliwatkinimda Rahilə Kanaan zeminida yol üstidə Əfratkа az kalоqanda
meni taxlap ələp kətti. Mən uni xu yərdə, yəni Əfratkа (yəni Bəyt-Ləhəmgə)
baridioqan yolda dəpnə kildim, — dedi.□ ■
8 Andin Israil Yüsüpning ooqullirioqa karap: — Bular kimdur, — dəp soridi.
9 Yüsüp atisioqa jawabən: — Bular bolsa Huda manga bu yərdə bərgən ooqullirimdur,
— dedi. U: — Ularni aldimoqa yekin kəltürgin, mən ularoqa bəht-bərikət tiləy, — dedi.
10 Əmdi Israilning kəzliri kerilikidin oquwalixip *yahxi* kərəlməytti. Xunga Yüsüp
ularni uning aldioqa yekinrak kəltürdi; u ularni səyüp kuqaklidi. 11 Andin Israil
Yüsüpkə: — Mən sening yüzüngni kərələymən dəp heq oylimioqanidim; lekin Huda
meni sening baliliringnimu kərüxkə nesip kildi, — dedi.
12 Yüsüp balilarni *Yakupning* tizlirining arilikidin elip, yüzini yərgə təgküzüp təzim
kildi.□ 13 Andin Yüsüp bu ikkiylənni Israilning aldioqa yekin elip kelip, Əfraimni ong
koli bilən tutup Israilning sol kolioqa udullap turoquzdi; Manassəhni sol koli bilən
tutup Israilning ong kolioqa udullap turoquzdi. 14 Lekin Israil ong kolini uzitip, kənji
balisi Əfraimning bexioqa koydi, sol kolini Manassəhning bexioqa koydi. Manassəh
tunjisi bolsimu, u ikki kolini kayqilap tutup xundak koydi. 15 U Yüsüpkə bəht-bərikət
tiləp: — Atilirim Ibrahim bilən Ishak Huda dəp bilip yüzi aldida mangoqan, meni
pütkül ömrümdə bu küngiqə padiqidək yetəkləp bekip kəlgən Huda,■ 16 Manga
həmjəmət bolup meni həmmə bala-kazadin kutoquzoqan Pərixtə bu ikki ooqulni
bərikətlisun; ular mening ismim wə atilirim boloqan Ibrahim wə Ishakning isimliri
bilən atilip, yər yüzidə köp awuoqay! — dedi.□ ■
17 Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexioqa koyoqinini kərüp könglidə hapa
boldi; xunga u atisining kolini tutup, Əfraimning bexidin elip Manassəhning bexioqa
yətkiməkqi bolup, □ 18 atisioqa: — Əy ata, bundak kilmioqin; qünki mana, tunjisi
budur; ong kolungni uning bexioqa koyoqin! — dedi.
19 Lekin atisi rət kilip: — Bilimən, i ooqlum, bilimən; uningdinmu bir kowm qikip,
özimu uluoq bolidu, əmma dərhəkikət uning inisi uningdin tehimu uluoq bolidu;
uning nəslidin nahayiti köp kowmlar pəyda bolidu, — dedi.■
20 Xuning bilən xu küni u bu ikkisini bərikətləp: — Kəlgüsidə Israillar bəht-bərikət
tiligəndə: «Huda seni Əfraim bilən Manassəhdək uluoq kilsun!» dəydioqan bolidu,
dedi. Bu tərikidə u Əfraimni Manassəhtin üstün koydi.■
21 Andin Israil Yüsüpkə yənə: — Mana, mən ölimən; lekin Huda silər bilən billə
bolup, silərni ata-bowiliringlarning zemininioqa kayturup baridu. 22 Mən sanga
kerindaxliringningkidin bir ülüx yərni artuk bərdim; xu yərni özüm kiliq wə
okyayim bilən Amoriylarning kolidin tartiwaloqanidim.□ ■

□ **48:6 «ular kəlgüsidə miraskа erixkəndə akilirining nami astida bolidu»** — demək, əgər Yüsüpning keyin ooqulliri bolsa, Manassəhning kəbilisi yaki Əfraimning kəbilisining bir əzasi həsablinip, xu kəbilining bir kismi süpitidə tegixlik miras alalaytti. □ **48:7 «meni taxlap ələp kətti»** — yaki «meni həsrətkə kaldurup ələp kətti». **«mən uni (Rahilәni) xu yərdə, yəni Əfratkа baridioqan yolda dəpnə kildim»** — Rahilə Yüsüpning öz anisi, əlwəttə. Bəlkim anisining ölümi tooqruluk təpsilatlar uning esidə anqə kalmioqan boluxi mumkin idi. ■ **48:7** Yar. 35:19. □ **48:12 «Yakupning»** — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16 «...həmjəmət bolup ... kutkuzoqan»** — ibraniy tilida «goel» degən peil bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «goel» degən peil Təwratta birinqi ketim ixlitilidu. «Ayup» 19:25 wə izahatini wə «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1. □ **48:17 «Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexioqa koyoqinini kərüp könglidə hapa boldi»** — ibraniy tilida «atisining ong kolini Əfraimning bexioqa koyoqini Yüsüpning kəzlirigə yaman ixtək kəründi». ■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yər. 31:20. □ **48:22 «Mən sanga ... bir ülüx yərni artuk bərdim»** — degən səzlərning yənə mumkin boloqan ikki mənisi bar: — (1) «sanga... axu «yaoqlik rayon» (köp zəytun meyini qikidioqan zemin)ni təkdim kildim,...» yaki (2) «sanga... Xəkəm degən yərni ... təkdim kildim» (34-babni kərüng). Əməliyəttə üq mənə ohxaxla tooqra boluxi mumkin. ■ **48:22** Yə. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

49

Yaqupning wəsiyiti — ooqullirioqa tiligən bəht-bərikətliri wə bərgən bexarətliri

1 Andin Yaqup ooqullirini qaqirip ularoqa mundaq dedi: — *Ḥəmminglar* jəm
bolunglar, mən silərgə keyinki künlərdə silər yoluqidioqan ixlarni eytip berəy: —
2 Yioqilip kelip anglanglar, i Yaqupning ooqulliri;
Atanglar Israiloqa qulaq selinglar.
3 Əy Rubən, sən mening tunji ooqlumsən,
Küq-qudritimsən,
Küqüm bar waqtimning tunji mewisidursən,
Salapət wə qudrəttə aldi iding,■
4 Lekin qaynap texip qüxkən sudək,
Əmdi aldi bolalmassən;
Qünki sən atangning kərpisigə qiqting,
Xuning bilən sən uni buloqiding!
U mening kərpəmning üstigə qiqti!□ ■
5 Ximeon bilən Lawiy qerindaxlardur;
Ularning qiliqliri zorawanliqning qoralliridur! □
6 Aḥ jenim, ularning məsliḥitigə kirmigin!
I izzitim, ularning jamaiti bilən qetilip qalmioqay!
Qünki ular aqqiqida adəmlərni əltürüp,
Əz beximqiliq qilip buqilarning peyini kəsti.■
7 Ularning aqqiqi əxəddiy boloqaqqa lənətkə qalsun!
Oqəzipimu rəḥimsiz boloqaqqa lənətkə qalsun!
Mən ularni Yaqupning iqidə tarqitiwetimən,
Israilning iqidə ularni qeqiwetimən.□ ■
8 Əy Yəḥuda! Seni bolsa qerindaxliring təriplər,
Qolung düxmənliringning gəjgisini basar.
Atangning ooqulliri sanga bax urar,□
9 Yəḥuda yax bir xirdur;
Əy ooqlum, sən owni tutupla qikting;
U xirdək *owning yenida* qəküp sozulup yatsa,
Yaki qixi xirdək yetiwalsa,
Kimmu uni qozoqaxqa petinar?□ ■
10 Xaḥanə ḥasa Yəḥudadin ketip qalmaydu,
Yəḥudaning puxtidin qanun qiqaroquqi əksüməydu,
Taki xu ḥoquq Igisi kəlgüqə kütidu;

■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zəb. 78:51. □ **49:4 «U mening kərpəmning üstigə qikti!»** — Rubənning atisining tokili Bilḥaḥ bilən billə yatkinini kərsitidu (35:22). Yaqupning bu uluoq bexarətliri tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə təpsiliyrək tohtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5 «Ularning qiliqliri zorawanliqning qoralliridur!»** — 34:25-31ni kərüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7 «tarqitiwetimən,... qeqiwetimən»** — Yaqup pəyoqəmbər boloqaqqa uning muxu səzliri Hudaning səzigə barawər bolidu. Bu səzni Huda Əzi Yaqupning aoqzi arqilik eytqan bolsa kerək. ■ **49:7** Yə. 19:1; 21:3-45. □ **49:8 «Seni bolsa qerindaxliring təriplər»** — oqurmənlərning esidə barki, «Yəḥuda» degənning mənisi «təripləx» yaki «mədḥiyə»dur (29:35ni kərüng). □ **49:9 «sən ow tutupla qikting»** — bu səz, xübḥisizki, Yəḥudaning kəlgüsidə toluq oqəlibə qilidioqanliqini kərsitidu. «Xirdək qəküp sozulup yatsa yaki qixi xirdək yetiwalsa» degən səzlərgə «owning yenida» degən səzlərni qoxup kirgüzduq; qünki bizningqə bu jümlə aldinqi jümlə bilən ziq baoqlinixliq. Demək, Yəḥuda oqəlibə qilipla qalmay, bəlki oqəlibining mewiliridin bimalal ḥuzurlinixqa muyəssər bolidu. Yəḥuda Məsiḥning əjdadi boloqaqqa, muxu səzlər Məsiḥning əzi tooqrisida tehimu inawətlik boluxi kerək. «U xirdək owning yenida qəküp sozulup yatsa, yaki qixi xirdək yetiwalsa,...» degənning baxqa birhil tərjimisi: «U xirdək yaki qixi xirdək Maraxqa yetiwalsa,...». ■ **49:9** Qəl. 24:9; Mik. 5:7.

Kəlgəndə, jaḫan həlkḭliri uningoɳa itaət ḳilidu.□ ■
11 U təhiyini üzüm teliɵa,
Exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɳlap ḳoyar.
U libasini xarabta yuyup,
Tonini üzüm xərbitidə yuyar.□
12 Uning kəzliri xarabtin ḳizirip ketər,
Qixliri süt iqkinidin ap’aḳ turar.□
13 Zəbulun dengiz boyini makan ḳilar,
Makani kemilərning panaḫgaḫi bolar,
Yər-zemini Zidonoɳiqə yetip barar.■
14 Issakar bəstlik bərdəm bir exəktur,
U ikki ḳotan arisida yatḳandur;
15 U aramgaḫning yahxi ikənlikigə ḳarap,
Zeminning esillikḭni kərüp,
Yük kətürüxkə mürisini egip,
Alwanoɳa ixləydioɳan ḳul bolup ḳalar.□
16 Dan Israil ḳəbililiridin biri bolar,
Өz həlkḭgə ḫəküm qikḭrar.□
17 Dan yol üstidiki yilan,
Qioɳir yol üstidə turoɳan zəḫərlik bir yilandur.
U atning tuyikḭni qekḭp,
At mingüqini arḳioɳa mollaḳ atḳuzar.
18 I Pərwərdigar, nijatingoɳa təlmürüp kütüp kəldim!

19 Gadḳa bolsa, ḳaraḳqilar ḳoxuni ḫujum ḳilar;
Lekin u tapinini besip zərbə berər.□
20 Axirning tamikḭda zəytun meyi mol bolar,
U xaḫlar üqün nazu-nemətlərni təminlər.□
21 Naftalidin qiraylik gəplər qikar,
U ərkin ḳoyuwetilgən maraldur.
22 Yüsüp mewilik dərəhning xehidur,
Bulaḳning yenidiki kəp mewilik xahtəktur;
Uning xahqiliri tamdin ḫalḳip kətkəndur.□ ■
23 Ya atḳuqilar uningoɳa azar ḳilip,
Uningoɳa oḳ atti, uningoɳa nəprətləndi.■
24 Ḫalbuki, uning oḳyayi məzmut turar,
Ḳol-biləkliri əplik turoɳuzular,

□ **49:10 «Yəḫudaning puxtidin» —** ibraniy tilida «Yəḫudaning putliri arisidin» — demək, uning nəslidin, puxtidin. **«ḳanun qikarɵuqi» —** yaki «idarə ḳiloɳuqining tutḳan tayikḭ». **«xu ḫoḳuḳ Igisi» —** ibraniy tilida «Xiloḫ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu uluoɳ bexarət tooɳrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11 «xarabta» —** ibraniy tilida «üzüm ḳenida». **«exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɳlap ḳoyar, … libasini xarabta yuyup, Tonini üzüm xərbitidə yuyar»** — demək, Yəḫuda ḳəbilisi xunqə bay boliduki, təhəyni əng esil üzüm teliɵa baoɳlaydu, təhəyning uni tartip yuluwetixidin yaki uni yəp ketixidin ḳorḳmaydu wə halisa keyimini yuoɳanda suning ornida xarab ixlitidu. □ **49:12 «ḳizirip ketər» —** yaki «nurlinar». ■ **49:13** Yə. 19:10,11. □ **49:15 «aramgaḫ» —** bəlkim Huda өzigə wədə ḳiloɳan miras zeminining yahxi bir ḳismini kərsətsə kerək. □ **49:16 «Dan» —** bu namning mənisi «ḫəküm» yaki «ḫəküm qikarɵuqi» yaki «sotqi». □ **49:19 «Gad» —** ibraniy tilida «Gad»ning mənisi «ḳoxun» yaki «ḫujum». □ **49:20 «Axirning tamikḭda zəytun meyi mol bolar» —** yaki «Axirning yeridin mol axlik qikar». □ **49:22 «dərəhning xehi» —** ibraniy tilida muxu yərdə «mewilik dərəhning balisi» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu ikki jümlə iqidiki «mewilik» degən səz «Əfraim» degən səz bilən ipadilinidu; oḳurmənlərning esidə barki «Əfraim» degənning mənisi «ikki ḫəssə mewilik». **«uning xahqiliri» —** ibraniy tilida «uning ḳizliri». ■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20.

Xu *küq* Yakuptiki kudrət Igisining kolliridindur —
(Israilning Koram Texi, yəni uning Padiqisi Uningdin qikar!)□
25 *Axu küq* atangning Təngrisidindur — (U sanga mədət berər!)
Yəni Ħəmmigə Kadirdindur — U seni bərikətlər!
Yukirida asmanning bərikətliri bilən,
Təwəndə yatkan qongkur sularning bərikətliri bilən,
Əmqək bilən baliyatkuning bərikiti bilən seni bərikətlər!□
26 Sening atangning tiligən bərikətliri ata-bowilirimning tiligən bərikətliridin ziyadə boldi,
Ular mənggülük taoŋ-edirlarning qətlirigiqə yetər,
Ular Yüsüpning bexioŋa qüxər,
Yəni øz kerindaxliridin ayrim turoŋuqining qokkisioŋa tegər.□ ■
27 Binyamin yirtkuq bəridəktur;
Ətigəndə u owni yər.
Kəqkurun u oljisini təksim kilar» — dedi.
28 Bularning ħəmmisi Israilning on ikki kəbilisi bolup, məzkur səzlər bolsa atisining uloroŋa tiligən bəht-bərikət səzliridur. U xuning bilən ularning ħərbirigə mas kelidioŋan bir bərikət bilən uloroŋa bəht-bərikət tilidi.

Yakupning ølümi wə ahirki wəsiyiti

29 Andin Yakup uloroŋa mundak tapilidi: — «Mən əmdi øz kowmimning kexioŋa koxulimən. Silər meni ata-bowilirimning yenida, Ħittiylardin boloŋan Əfronning etizlikidiki oŋaroŋa dəpnə kilinglar; 30 u oŋar bolsa Kanaan zeminida Mamrəning udulida, Makpelaħning etizlikida. Oŋarni Ibraħim gəristan bolsun dəp xu etizlik bilən koxup Ħittiy Əfrondin setiwaloŋanidi.■ 31 Xu yərdə Ibraħim ayali Sarah bilən dəpnə kilinoŋan; xu yərdə Isħak ayali Riwkah bilənmu dəpnə kilinoŋan; xu yərdə mənmu Leyaħni dəpnə kildim.■ 32 Bu etizlik ħəm iqidiki oŋar Ħətning əwladliridin setiwelinoŋanidi».
33 Yakup ooŋullirioŋa bu wəsiyətni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzləp, nəpəs tohtap øz kowmioŋa koxuldi.■

50

Yakupning dəpnə kilinixi

1 Yüsüp atisining yüzigə øzini etip, uning üstidə yioŋlap, uni səydi. 2 Andin Yüsüp øz hizmitidə boloŋan tewiploroŋa atisini mumiya kilixni buyrudi; xuning bilən tewiplar Israilni mumiya kildi.□ 3 Buni kilixka kirik kün kətti, qünki mumiya kilixka xunqilik kün ketətti. Misirliklar uningoŋa yətmix kün matəm tutti.
4-5 Uningoŋa ħaza tutux künliri ətüp boloŋanda, Yüsüp Pirəwnning ordisidikilərgə: — Mən nəziringlarda iltipat tapkan bolsam, Pirəwnning kulakliroŋa səz kilinglarki: —

□ **49:24 «Israilning koram texi, yəni uning padiqisi uningdin qikar!»** — demək, «Israilning Koram Texi», «uning ħəkikiy Padiqisi», yəni Kutkuzoŋuqi-Məsiħ Hudaning Øzidin qikisu. Baxka birhil tərjimisi: «(Yəni Israilning Koram Texidin, uning Padiqisidindur)». □ **49:25 «Ħəmmigə Kadir»** —Hudaning bir namidur. □ **49:26 «Ular mənggülük taoŋ-edirlarning qətlirigiqə yetər»** — baxka birhil tərjimisi: — «Ular mənggülük taoŋlarning bərikətliridin ziyadə boldi». **«øz kerindaxliridin ayrim turoŋuqining...»** — yaki «øz kerindaxliri arisidin əmir boloŋuqining...» ■ **49:26** Kan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16. ■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2 «mumiya kilix»** — adəmning jəsitini qirixtin sakłaxtin ibarəttur. Misirda alaħidə mumiya kilix kəspi bilən xuoŋullanoŋuqilar bar idi; lekin u kixilər mumiya kiloŋanda kəp butpərəslik murasimlirini ətküzətti, xunga Yüsüp ularni ixlətməy, bəlki øz tewiplirini xu ixka buyrudi.

Atam manga ḳəsəm ḳildurup: «Mana mən əlimən; sən meni mən Ḳanaan zeminida
əzüm üqün kolap ḳoyoɳan gərgə dəpnə ḳiloɳin» degənidi. Əmdi Pirəwn manga ijazət
bərgəy, mən berip atamni dəpnə ḳilip bolup yenip kəlsəm, — dedi.■
6 Pirəwn jawabən: — Sən berip əzünggə atang ḳəsəm ḳilduroɳandək uni dəpnə
ḳiloɳin, dedi.
7 Xuning bilən Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳili mangdi. Pirəwnning barlik hizmətkarliri,
ordining aḳsaḳalliri ḥəm Misir zeminidiki aḳsaḳallar uning bilən ḥəmraḥ bolup
mangdi. 8 Yüsüpning əyidiki ḥəmmisi, ḳerindaxliri wə atisining əyidikilərmu billə
bardi; ular pəḳət kiqik baliliri, ḳoy-kala padilirini Goxən yurtida ḳoyup kətti. 9 Uning
bilən yənə jəng ḥarwiliri wə atliḳlarmu billə bardi; xuning bilən ular naḥayiti qong
bir ḳoxun boldi.
10 Ular Iordan dəryasining u təripidiki «Atadning hamini»oɳa yetip kəlgəndə, xu
yərdə ḳattiḳ wə ḥəsrətlik yioɳa-zar ḳilip matəm tutup yioɳlaxti. Yüsüp atisi üqün
yəttə kün matəm tutti. 11 Xu yurtta olturuxluḳ Ḳanaaniylar Atadning haminida
boloɳan bu matəmni kərüp: — Bu misirliḳlarning intayin ḳattiḳ tutḳan ḥazisi
boldi, deyixti. Bu səwəbtin u jayning nami «Abəl-Mizraim» dəp ataldi; u Iordan
dəryasining u təripididur.□
12 Yaḳupning ooɳulliri uning əzlirigə tapilioɳinidək ḳildi; 13 uning ooɳulliri uni Ḳanaan
zeminioɳa elip berip, Mamrəning udulida, Makpelaḥning etizliḳining iqidiki oɳarda
dəpnə ḳildi. Xu oɳarni Ibraḥim ḳəbristanliḳ ḳilay dəp Makpelaḥning etizliḳi bilən
ḳoxup Ḥittiy Əfrondin setiwaloɳanidi.■ 14 Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳandin keyin, əzi,
ḳerindaxliri, xundaḳla atisini dəpnə ḳilixḳa uningoɳa ḥəmraḥ bolup qiḳḳan ḥəmmə
həlḳlər Misiroɳa yenip kəldi.

Yüsüpning ḳerindaxlirini hatirjəm ḳilixi

15 Lekin Yüsüpning ḳerindaxliri atisining əlüp kətkinini kərgəndə: — Əmdi Yüsüp
bizgə düxmən bolup bizning uningoɳa ḳiloɳan barliḳ yamanliḳimizni üstimizgə
yandurarmikin, deyixti.
16 Ular Yüsüpning ḳexioɳa adəm əwətip: — Atiliri əlüxtin ilgiri bizgə wəsiyət ḳilip
tapilap: — 17 «Silər Yüsüpkə: — Akiliring sanga rəzillik ḳiloɳanidi; əmdi ularning
asiyliḳi ḥəm gunaḥini kəqürgin! — dənglar» — degənidi. Ḥazir silidin ətünümizki,
atilirining Hudasining bəndilirining asiyliḳini kəqürgəyla! — dedi. Yüsüp bu
gəplərni anglap yioɳlidi.
18 Andin akiliri kelip uning aldida əzlirini yərgə etip: — Mana, biz silining
ḳulliridurmiz! — dedi.
19 Lekin Yüsüp ularoɳa jawabən: — Ḳorḳmanglar! Mən Hudaning ornida tu-
ruwatamdim?■ 20 Silər dərwəḳə manga xu ixni yaman niyət bilən ḳildinglar; lekin
Huda bügünki kündikidək nuroɳunlioɳan həlḳning jenini tirik saḳlap ḳelix üqün xu
ixni yahxiliḳḳa bekitkənidi. 21 Xunga əmdi ḳorḳmanglar; mən ḥəm silərni ḥəm bala-
qaḳiliringlarni baḳimən, — dedi wə ularning kənglini hatirjəm ḳilip meḥirlik gəp
ḳildi.

Yüsüpning aləmdin ətüxi

22 Yüsüp atisining jəməti bilən billə Misirda turup ḳaldi. Yüsüp bir yüz on yil əmür
kərdi. 23 Bu təriḳidə Yüsüp Əfraimning üqinqi əwladini kərdi; Manassəḥning ooɳli

■ **50:4-5** Yar. 47:29. □ **50:11** **«Abəl-Mizraim»** — mənisi: «misirliḳlarning matimi» wə «misirliḳlarning etizliḳi» degənlərni bildürüxi mumkin. «Iordan dəryasining u təripidə» bolsa Iordan dəryasining xərḳiy təripidə.
■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16. ■ **50:19** Yar. 45:5.

Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɣuldi.□ ■ 24 Yüsüp ɣerindaxliriɵa: — Mən ölüp ketimən; lekin Huda qoɣum silərni yoɣlap silərni bu zemindin qiɣirip, Ibraɦim, Isɦaɣ wə Yaɣupɣa berixkə ɣəsəm ɣilip wədə ɣiloɣan zeminɵa yətküzidu, — dedi.□ ■
25 Andin Yüsüp yənə ɣerindaxliriɵa ɣəsəm iqküzüp: «Huda silərni qoɣum yoɣlaydu; xu qaoɣda silər mening səngəklirimni elip, bu yərdin qiɣip ketixinglar kerək», — dedi.□ ■
26 Yüsüp bir yüz on yaxɣa kirgəndə wapat tapti. Ular uni mumiya ɣilip, Misirda bir meyit sanduɣiɵa selip ɣoydi.

□ **50:23** **«Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɣuldi»** — degən ibarə bəlkim: (1) Yüsüp muxu qəwrilirigə özining ooɣulliridək ɣaraytti; (2) muxu qəwriliri Yüsüpning biwasitə mirashori ɣilindi. ■ **50:23** Qəl. 32:39. □ **50:24** **«Hudaning yoɣlixi»** — ibraniy tilida «yoɣlax» degən bu peil Huda bilən munasiwətlikIxlitilgən bolsa, Uning oɣəmhorluɣ ɣilixi, insanning ɦalidin həwər elixini öz iqigə alidu. ■ **50:24** Ibr. 11:22. □ **50:25** **«yoɣlax»** — tooɣruluɣ 24-ayət wə izaɦatini kərüng. ■ **50:25** Mis. 13:19; Yə. 24:32.

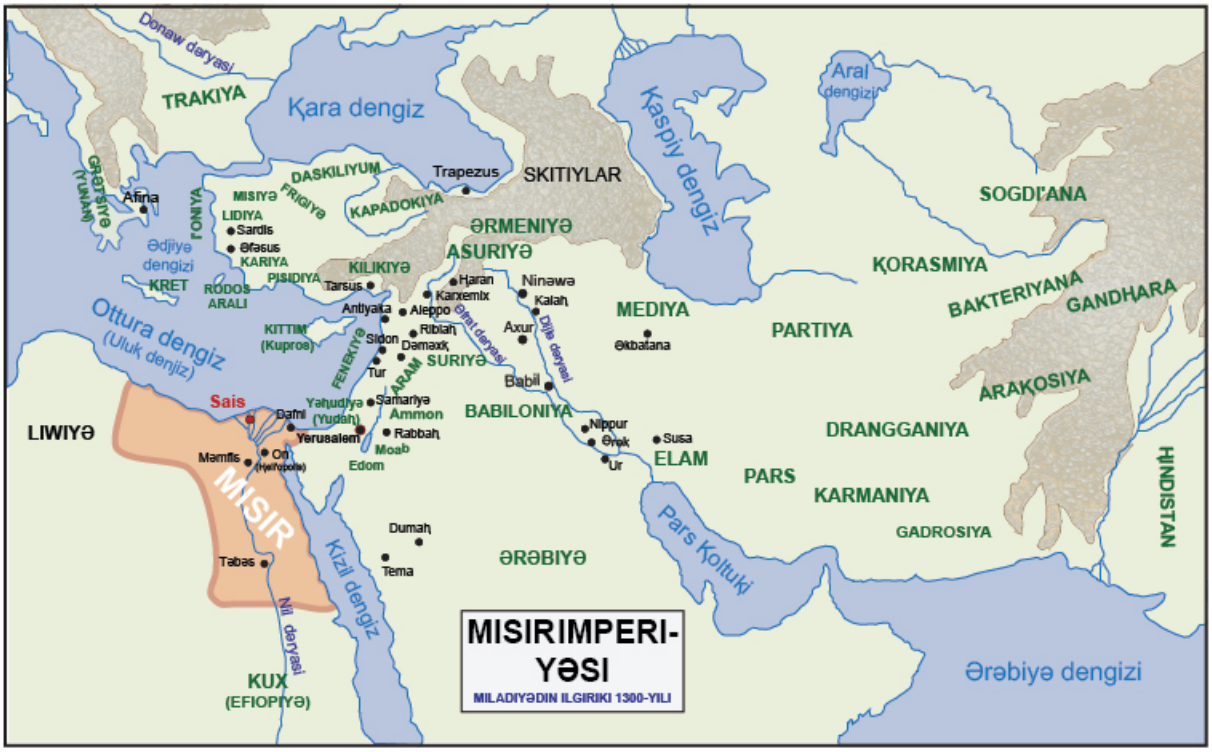
Misirdin qiqix

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 Wə təwəndikilər Israil *bilən billə* Misirƣa barƣan ooƣullirining isimliri (ular
ḥərqaysisi өz bala-qaqilirini elip, Yaqup bilən billə Misirƣa barƣanidi): — □ ■
2 Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəḥuda, 3 Issakar, Zəbulun, Binyamin, 4 Dan, Naftali, Gad
wə Axir. 5 Əmdi Yaqupning puxtidin boloƣanlar jəmiy bolup yətmix adəm idi. Bu
waqitta Yüsüp Misirda idi.■
6 Keyin Yüsüp, uning barliq qerindaxliri ḥəmdə barliq zamandaxliri өlüp tügidi.
7 Xundaqtimu, Israillar kөp tuƣulup, tez awup, intayin küqəydi; ular zeminƣa bir
kəldi.■ 8 U waqitlarda Yüsüpni bilməydioƣan yengi bir padixaḥ Misirda təhtkə qiqti.
□ ■ 9 U həlqigə: Mana, Israillarning həlqi bizdin ziyadə awup ḥəmdə bizdinmu
küqlinip kətti. 10 Əmdi biz ularƣa nisbətən aqilanə ix tutayli; bolmisa, ular tehimu
awup ketidu, mubada urux partlap qalsa, xundaq boliduki, ular düxmənlirimiz
tərəpkə өtüp, bizgə ḥujum qilip, yurttin qiqip ketixi mumkin, — dedi.■
11 Xuning bilən ular ularni qattiq əmgəklər bilən harlax üqün ix baxlirini təyinləp
nazarətqilikkə qoydi. Xuning bilən Israillar Pirəwn üqün Pitom bilən Raamsəs degən
maddiy əxya saqlaydioƣan xəḥərlərni yasap bərdi. □ 12 Lekin ularni *qanqə* əzgənseri,
bular xunqə kөpiyip ḥəmmə yərni qaplidi; buning bilən misirliqlar Israillarƣa өq
bolup kətti. □ ■ 13 Xuning bilən misirliqlar Israillarƣa zulum qilip, ularni tehimu
qattiq ixlitip eƣir ixlarƣa saldi. 14 Misirliqlar ularni layqiliq, hix-kesək quyux
wə etizlarning ḥərhil əmgəklirigə selip, ixning qattiqliqi bilən ularning turmuxioƣa
qattiq eƣirqiliq saldi; ularni nemə əmgəkkə salmisun, intayin japaliq idi.
15 Misir padixaḥi ikki ibraniy tuƣut anisioƣa səz qilip (ularning birining ismi Xifraḥ,
yənə birining ismi Puaḥ idi):□
16 — silər qaqanliki ibraniy hotunlarni tuƣdursanglar, tuƣqanda obdan qaranglar;
bowaq ooƣul bolsa, өltürüwetinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dedi.□
17 Lekin tuƣut aniliri Hudadin qorqup, Misirning padixaḥi ularƣa eytqandək qilmay,
bəlki ooƣul bowaqlarni tirik qoydi.
18 Xunga Misirning padixaḥi tuƣut anilirini qaqirtip ulardin: — Bu nemə
qiloƣininglar?! Ooƣul balilarni nemixqa tirik qoydunglar? — dəp soridi.
19 Tuƣut aniliri Pirəwngə jawab berip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallarƣa
ohximaydu. Ular küqlük, saoƣlam-timən boloƣini üqün tuƣut aniliri ularning qexioƣa
yetip barƣuqə, өzliri tuƣup bolidu, — dedi.
20 Nətijidə, Huda tuƣut anilirioƣa iltipat kөrsətti; Israil həlqi dawamliq kөpiyip,
tehimu küqəydi. 21 Xundaq boldiki, tuƣut aniliri Hudadin qorqidioƣan ihlasmən
boloƣanliqi üqün Huda ularni aililik boluxqa muyəssər qildi.

□ **1:1 «Wə»** — «wə» degən bu səz «Misirdin qiqix» degən kitabning «yaritilix» degən kitab bilən ziq baoƣlinixliq ikənlikini kөrsitidu. «Yar.» 50:26ni kөrüng. **«Israil»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Yaqupning ismini «Israil»ƣa өzgərtkənidi («Yar.» 32:28, 35:10ni kөrüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8 «Yüsüpni bilməydioƣan yengi bir padixaḥ»** — bəlkim «Ḥiksos Pirəwnlər» sulalisini aoƣduroƣan kixi «Aqmos» (miladiyədin ilgiri 1570-1546-yillar) boluxi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11 «Raamsəs»** — baxqa yərlərdə «Ramsəs» dəp atilidu. □ **1:12 «Israillarƣa өq bolup kətti»** — yaki «Israillar tüpəylidin azar yedi». ■ **1:12** Zəb. 105:24-25 □ **1:15 «Ibraniylar»** — yəḥudiylarni, yəni Israillarni kөrsitidu. □ **1:16 «tuƣqanda obdan qaranglar»** — Ibraniy tilida «tooƣut orunduqida səpselip qaranglar».

22 Buning bilən Pirəwn barlıq puhralirioqa: — Israillardin yengi tuoqulоqan ooqul balilarning ḥəmmisini dəryaoqa taxlanglar, lekin qiz balilarning ḥəmmisini tirik qaldurunglar, dəp əmr qildi.□ ■

Misir imperiyəsi

2

Musaning dunyaoqa kelixi

1 Lawiyning jəmətidin boloqan bir kixi berip, Lawiyning nəslidin boloqan bir qizni hotunluqqa aldi. ■ 2 Bu ayal ḥamilidar bolup, bir ooqul tuoqdi. Ana uning qiraylik ikənlikini kərüp, uni üq ay yoxurup saqlidi. ■ 3 Uni yənə yoxuruxqa amalsiz qaloqanda, qomuxtin bir sewət yasap, uningoqa yaryelim wə mom suwap, balini iqigə selip, dəryaning qiroqiqidiki qomuxluq arisioqa qoyup qoydi. □ 4 Andin balining ḥədisi uningoqa nemə bolarkin dəp yiraqtin qarap turdi. 5 U waqitta Pirəwnning qizi suoqa qəmülgili dəryа tərəpkə kəldi; uning qəriliri dəryа boyida aylinip yürdi. Pirəwnning qizi qomuxluqning arisida turoqan sewətni kərüp, has qərisini uni elip

□ **1:22** **«dəryа»** — məzkur kitabta «dəryа» pəqət Nil dəryasini kərsitidu. Misirda ḥeqqandaq baxqa qong dəryа yoq. Bügüngə qədər Misirliqlar «dəryа» desə, pəqət Nil dəryasinila kərsitidu. Muxu wəqələr yüz bərgən zamanlarda Misirliqlar yənə Nil dəryasini «əz ilaḥlirimizdin biri» dəp ḥesablap uningoqa qoqunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19 ■ **2:1** Mis. 6:20; Qəl. 26:59 ■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23 □ **2:3** **«sewət»** — ibraniy tilida «sanduq» — bu səz «Yar.» 6:14də Nuḥ pəyoqəmbər yasioqan «kemə»nimu bildüridu. **«dəryaning qiroqiqidiki qomuxluq arisioqa qoyup qoydi»** — misirliqlar Nil dəryasini ilaḥ dəp qarioqaqqa, misirlik ayallarning Nil dəryasida daim yuyunux aditi bar idi. Xübḥisizki, Musaning anisining xundaq qilixi misirlik bir ayalning uni tepiwelip, uningoqa rəḥim qilip beqiwalsun, degənni məqsət qiloqanidi.

qiqixqa əwətti. □ ■ 6 U sewətni eqip qariwidi, mana, bir ooɣul balini kərdi wə u bala yioɣlap kətti. Məlikə uningoɣa iq aoɣritip: — Bu xübhisizki ibraniylarning baliliridin biri ikən, dedi.
7 U qaoɣda balining ḥədisi Pirəwnning qizidin: — Mən berip, sili üqün balini emitip baqidioɣan bir ibraniy inik ana tepip keləymu? — dəp soridi.
8 Pirəwnning qizi uningoɣa: — Baroɣin, dedi. Qiz berip bowaqning anisini qaqirip kəldi. 9 Pirəwnning qizi uningoɣa: — Bu balini elip ketip mən üqün emitip beqip bər; ḥəqqingni berimən, dedi. Xuning bilən ayal balini elip ketip, uni emitip baqti.
10 Bala qong boloɣanda uni Pirəwnning qizining qexioɣa elip bardi; u uningoɣa ooɣul boldi. U: «Mən uni sudin qiqiriwaloɣan» dəp uningoɣa Musa degən isimni qoydi.□

Musaning Israilni qutquzmaqqi boluxi wə Midiyan dəlitigə qeqip ketixkə məjbur boluxi

11 Musa qong boloɣandin keyinki künlərdə xundaq boldiki, u əz qerindaxlirining yenioɣa bardi wə ularning eoɣir əmgəkkə seliniwatqanliqini əz kəzi bilən kərdi. Arida, bir misirliqning ibraniy qerindaxliridin birini uruwatqanliqini kərdi. ■ 12 U tət ətrapioɣa qarap, adəm yoquqini kərüp, ḥeliqi misirliqni urup əltürüp, qumoɣa kəmüp yoxurup qoydi. 13 Ətisi u yənə qiqip qariwidi, mana ikki ibraniy bir-biri bilən soquxuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kixigə: — Əz qerindixingni nemixqa urisən? — dedi.
14 Ḥeliqi kixi jawab berip: — Kim seni bizgə ḥakim wə soraqqi qilip qoydi? Ḥeliqi misirliqni əltürginingdək menimu əltürməkqimusən? — dedi.
Musa bu gəpni anglap qorqup əz iqidə: «Mən qiloɣan ix jəzmən axkara bolup qaptu!» dəp oylidi.■
15 Pirəwn ḥəm bu ixtin həwər tepip, Musani əltürməkqi boldi; lekin Musa Pirəwnning aldidin qeqip, Midiyan zemininioɣa berip olturaqlaxti. Bir küni, u qudunqning yenioɣa kelip olturdi. ■ 16 Midiyanning kaḥinining yəttə qizi bar idi; ular kelip, atisining qoylirini suoɣirixqa su tartip oqurloroɣa quyup tolduruxqa baxlidi. 17 U waqitta *yərlik* padiqilar kelip, ularni ḥəydidi, Musa qopup qizloroɣa yardəm berip, qoylirini suoɣirixip bərdi.
18 Ular atisi Reuəlning qexioɣa yenip kəlgəndə, ulardin: — Nemixqa bügün xunqə tez yenip kəldinglar? — dəp soridi.
19 Ular jawab berip: — Bir misirliq adəm bizni padiqilarning qolidin qutquzdi ḥəmdə biz üqün su tartip, qoy padimizni suoɣiripmu bərdi! — dedi.
20 U qizlirioɣa: — Undaqta u kixi ḥazir nədə?! Uni nemixqa sirtta taxlap kəldinglar? Uni tamaqqa qaqiringlar, — dedi.
21 Musa u kixi bilən billə turuxqa maqul boldi. U qizi Zipporaḥni uningoɣa hotunluqqa bərdi.
22 U ayal uningoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdi; Musa «Mən yaqa yurtta musapirdurmən» dəp, uning ismini Gərxom dəp qoydi. □ ■
23 Nuroɣun künlər ətüp, Misirning padixaḥi əldi. Israillar əz qulluq ḥaliti tüpəylidin aḥ-zar urup, nalə-pəryad kətürdi; qulluqtin boloɣan pəryadi Hudaning ḥuzurioɣa

---

□ **2:5** **«sewətni»** — ibraniy tilida «sanduqni». 3-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23
□ **2:10** **«Musa»** — ibraniy tilida «Musa» degən səz «tartip qiqirix» degən səz bilən aḥangdaxtur; qədimki Misir tilida «suning balisi» degən mənidə boluxi mumkin. Ahirida Musaning xərəplik burqi Israilni «su (yəni, Qizil Dengiz)din yaki su arqiliq qutquzup qiqirixtin ibarət bolidu. Oqurmənlər diqqət qilsa, Pirəwnlərning isimlirining kəpinqə «mos» yaki «mosis» degən qoxumqə bilən ahirlaxqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25
■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29 □ **2:22** **«Gərxom»** — muxu isim «yaqa yurtluq» degən səz bilən aḥangdax. Musaning tunji balisioɣa bu isimni qoyuxi bəlkim Huda uningoɣa tapxurmaqqi boloɣan hizmət ornining xu yərdə əməslikini bildürüx üqün boluxi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3

berip yətti. 24 Huda ularning aḫ-zarlirini anglap, Өzining Ibraḫim bilən, Isḫaq bilən wə Yaqup bilən tüzgən əḫdisini esigə aldi. ■ 25 Xuning bilən Huda Israillarning ḫal-əḫwalini kərdi wə Huda ularoɣa köngül bəldi.

3

Hudaning Musani qaqirixi

1 Musa bolsa qeynatisi Midiyanning kaḫini Yətroning qoy padisini baqatti. U qoylarni baxlap qəlning əng qetigə Hudaning teoɣi, yəni Ḫorəb teoɣining baoɣrioɣa kəldi.□ 2 Xu yərdə bir azoɣanliqtin ərləp qikiwatqan ot yalquni iqidin Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa köründi. Mana, azoɣanliq otta köyüwatqan bolsimu, lekin azoɣan өzi köyüp kətmigənidi. □ 3 Musa: — Mən berip, bu ajayip mənzirini kərüp baqay; azoɣanliq nemixqa köyüp kətməydioɣandu? — dəp oylidi.
4 Pərwərdigar uning buni kərgili yoldin qətnəp *azoɣanlikqa* kəlginini kərdi; Huda azoɣanliq iqidin uni: — Musa! Musa! — dəp qakirdi. U: Mana mən! — dəp jawab bərdi.□
5 U uningoɣa: — Bu yərgə yekin kəlmə; putliringdin kəxingni saloɣin; qünki sən turoɣan bu yər muqəddəs jaydur. □ ■ 6 Mən atangning Hudasi, Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasidurmən, — dedi.
Buni anglap Musa Hudaoɣa qaraxtin qorqup, yüzini etiwaldi.■
7 Pərwərdigar uningoɣa mundaq dedi: — Bərḫək, Mən Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubətlirini kərdum, nazarətqilərning ularni *harlawatqanlikidin* qiloɣan pəryadini anglidim; qünki Mən ularning dərdlirini bilimən. ■ 8 Xunga Mən ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, xu zemindin qikirip, yahxi ḫəm kəng bir zeminoɣa, süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan bir zeminoɣa, yəni Qanaaniy, Ḫittiy, Amoriy, Pərizziy, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning yurtioɣa elip berixqa qüxtüm.
9 Mana əmdi Israillarning nalə-pəryadi Manga yətti, misirliqlarning ularoɣa qandaq zulum qiloɣanlikinimu kərdüm. 10 Əmdi sən kəl, Mən seni həlqim Israillarni Misirdin elip qikirix üqün Pirəwnning aldioɣa əwətimən, — dedi.■
11 Lekin Musa Hudaoɣa: — Mən kim idim, Pirəwnning aldioɣa berip Israillarni Misirdin qikiralioɣudək? — dedi.
12 U jawab berip: — Bərḫək, Mən sən bilən billə bolimən; sən qowmni Misirdin elip qikqandin keyin bu taoɣda Hudaoɣa ibadət qilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu, — dedi.□ ■
13 Xuning bilən Musa Hudaoɣa: — Mən Israillarning qexioɣa berip ularoɣa: «Ata-bowiliringlarning Hudasi meni qexinglaroɣa əwətti» desəm, ular məndin: «Uning nami nemə?» — dəp sorisa, ularoɣa nemə dəp jawab berimən? — dedi.

■ **2:24** Yar. 15:14 □ **3:1** **«Yətro»** — Reuəlning yənə bir ismi. Bəzidə «Yətər» dəpmu yezilidu. **«U qoylarni baxlap...»** — Ottura Xərqtə padiqilar adəttə qoylirini baxlap ularning aldida mangidu. **«Ḫorəb»** — Sinay teoɣining yənə bir nami. □ **3:2** **«Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti. «Təbirlər» ḫəm «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **3:4** **«Musa, Musa»** — adəmning ismini ikki qetim qakirix — Hudaning uningoɣa boloɣan qongqur meḫir-muḫəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **3:5** **«Muqəddəs jay»** — «Muqəddəs Kitab»ta, «muqəddəs» degən səz «Hudaoɣa məhsus ataloɣan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloɣan», «Hudaoɣila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu. ■ **3:5** Yə. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34 ■ **3:10** Zəb. 105:26; Ḫox. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12** **«sən qowmni Misirdin elip qikqandin keyin bu taoɣda Hudaoɣa ibadət qilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu»** — qizik ix xuki, Huda Musaoɣa kərsətməkqi boloɣan ispat-bəlgə u Hudaning əmrigə itaət qilip, uzun wakit ətkəndin keyin andin kərülidu; demək, Musaning iman-etiqadi xuning bilən sinilidu. ■ **3:12** Yə. 1:5

14 Huda Musaoɣa: — Mən «Əzəldin bar Boloɣuqi»durmən — dedi.
Andin U: — Berip, Israillaroɣa: ««Əzəldin bar Boloɣuqi» meni ɣexinglaroɣa əwətti» dəp eytqin, dedi.□
15 Huda Musaoɣa yənə: — Israillaroɣa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, Ibrahimning Hudasi, Ishaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi boloɣan «Yahwəh» meni ɣexinglaroɣa əwətti; U: *Yahwəh degən* bu nam əbədgiqə Mening namim bolidu, dəwrdin-dəwrgiqə Mən xu nam bilən əskə elinimən, dəydu» — degin.□
16 — Berip, Israilning aqsaqallirini yioɣip ularoɣa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, yəni Ibrahim, Ishaq wə Yaqupning Hudasi boloɣan Pərwərdigar manga kərünüp: — Mən silərni yoqlap kəldim, Misirda silərgə ɣandaq muamilə qiliniwatqanliqini kərdüm; □ 17 xuning üqün səzüm xudurki, Mən silərni Misirning zulumidin qiqirip, Ɣanaaniylar, Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning zemini, yəni süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan zeminoɣa elip barimən, dedi, — degin, dedi.
18 — Xuning bilən ular sening səzünggə ɣulaq salidioɣan bolidu. U waqitta sən, əzüng wə Israilning aqsaqalliri bilən birgə Misir padixaḫining aldioɣa berip, uningoɣa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar biz bilən kərüxti. Əmdi sizdin ətünimizki, bizgə üq künlük yolni besip, qəlgə berip, Hudayimiz Pərwərdigaroɣa ɣurbanlik qilixqa ijazət bərgəysiz» — dənglar.
19 Lekin Misir padixaḫining ḫətta ɣudrətlik bir ɣolning astida turupmu, silərni yənila ɣoyup bərməydioɣinini bilimən. 20 Xunga ɣolumni uzitip, misirliqlarni Mən əz zemini iqidə kərsətməkqi boloɣan ḫərhil karamət-məjizilirim bilən urimən; andin *Pirəwn* silərni ɣoyup beridu.
21 Bu ɣowmni misirliqlarning aldida iltipat tapturimən wə xuning bilən xundaq boliduki, silər xu yərdin qikkininglarda, ɣuruq ɣol qikmaysilər. 22 Bəlki ḫərbir ayal kixi əz ɣoxnisidin wə əz əyidə olturuxluq yat ayaldin kümüx zinnət buyumliri, altun zinnət buyumliri wə kiyim-keqəklərni tələp qilidu. Bu nərsilərni oɣul-qizliringlaroɣa taqaysilər, kiydürisilər; xu tərikidə misirliqlardin olja aloɣan bolisilər, — dedi.■

4

Hudaning Musaoɣa alaḫidə iqtidar ata qilixi

1 Musa jawab berip: — Mana, ular manga ixənməy turup, səzümgə ɣulaq salmaydu, bəlki: «Pərwərdigar sanga kərünmidi», deyixi mumkin, dedi.
2 Pərwərdigar uningoɣa: — Ɣolungdiki bu nemə? — dəp soridi.
U: — Bu bir ḫasa, dəp jawab bərdi.
3 U: — Uni yərgə taxla, dedi. Uni yərgə taxliwidi, u bir yilanoɣa aylandi; Musa uning aldidin ɣaqti. 4 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Ɣolungni uzitip, uni ɣuyruqidin tut, dewidi, u ɣolini uzitip, uni tutti. U yənə uning ɣolida ḫasioɣa aylandi.
5 *Pərwərdigar yənə*: — Buning bilən ular ata-bowilirining Hudasi, yəni Ibrahimning Hudasi, Ishaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi boloɣan Pərwərdigarning sanga kərünginigə ixinidu, — dedi.

□ **3:14 «Mən «Əzəldin bar Boloɣuqi»durmən» —** yaki «Mən əsli Əzümdurmən» yaki «Ḫəmixə barning Əzi Məndurmən». Bu nam (ibraniy tilida «Yahwəh»), xübḫisizki, Hudaning ḫeq əzgərməydioɣanliqi, uning ḫərdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ətmüx, ḫazir yaki kəlgüsi waqitlar bilən qəklənməydioɣanliqini kərsitip təkitləydu. Adəttə tərjimimizdə bu nam «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilinidu. □ **3:15 «Yahwəh» —** daim tərjimimizdə «Pərwərdigar» degən nam bilən tiloɣa elinidu. U tooɣruluq 3:14tiki izaḫatni kərüng. □ **3:16 «Yoqlax» —** bu peil Huda bilən munasiwətlik ixlitilgən bolsa, oɣəmhorluq qilix, insanning ḫalidin həwər elixni əz iqigə alidu. ■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Əz. 39:10

6 Pərwərdigar uningoƣa yənə: — Ƙolungni ƙoynungoƣa saloƣin, dewidi, u ƙolini ƙoynioƣa selip qiƙiriwidi, mana, ƙoli pesə-mahaw kesiligə giriptar bolup ƙardək aƙirip kətti.
7 Andin uningoƣa: — Ƙolungni yənə ƙoynungoƣa saloƣin, dewidi, ƙolini ƙoynioƣa saldi. Uni yənə ƙoynidin qiƙiriwidi, mana, өz əksigə kelip ətlirining baxƙa yərliridək boldi.
8 Pərwərdigar yənə: — Xundaƙ boliduki, əgər ular sanga ixənməy, aldinƙi məjizilik alamətkə kөngülximisə, ular ikkinqi məjizilik alamətkə ixinidu. □ 9 Ƕalbuki, ular bu ikki məjizigə yənila ixənmisə wə ya səzünggə ƙulaƙ salmisa, undaƙta sən *Nil* dəryasining süyidin elip, ƙuruƙ yərgə tөkkin. Xuning bilən sən dəryadin aloƣan su ƙuruƙ yər üstidə ƙanoƣa aylinidu, dedi.■
10 Andin Musa Pərwərdigaroƣa: — Əy Igəm, mən əslidinla gəpkə usta əməstim, sən ƙulungoƣa səz ƙiloƣandin keyinmu yənila xundaƙ; qünki mən aoƣzim kalwa wə tilim eoƣir adəmmən, — dedi.
11 Pərwərdigar uningoƣa: — Kim insanoƣa eoƣiz bərgən? Kim adəmni gaqa yaki gas, kөrgüqi yaki kor ƙiloƣan? Xundaƙ ƙiloƣuqi Mən Pərwərdigar əməsmu? 12 Əmdi sən baroƣin, Mən Өzüm sening aoƣzing bilən billə bolimən, nemə səzləydioƣiningni sanga өgitip turimən, — dedi.■
13 Lekin u: — Əy Igəm! Səndin өtünüp ƙalay, Sən *bu ixƙa* halioƣan *baxƙa* birsini əwətip, xuning ƙoli bilən ƙiloƣin! — dedi.
14 Buni anglap Pərwərdigarning oƣəzipi Musaoƣa tutixip: — Lawiylardin boloƣan akang Ƕarun bar əməsmu? Uning gəpni obdan ƙilalaydioƣinini bilimən. Mana, u əmdi sening aldingoƣa qiƙixƙa alliƙaqan yoloƣa qiƙti; u seni kөrsə, kөngli tolimu hux bolidu. 15 Əmdi dəydioƣan gəplərni uningoƣa eyt; Mən Өzüm sening aoƣzing bilən billə wə uning aoƣzi bilən billə bolimən, nemə ƙilix kerəklikinglarni silərgə өgitimən. □ ■
16 Ƕarun sening ornungda həlƙƙə səzləydu; xundaƙ boliduki, u sanga eoƣiz bolidu, sən uningoƣa Hudadək bolisən. 17 Bu ƕasini ƙolungoƣa elip, uning bilən xu məjizilik alamətlərni kөrsitisən, — dedi.

Musaning Misiroƣa ƙaytixi

18 Xuning bilən Musa ƙeynatisi Yətroning ƙexioƣa yenip berip, uningoƣa: — Manga ijazət bərgəyla, Misirdiki ƙerindaxlirimning ƙexioƣa baray, ular ƕayatmu, əməsmu kөrüp keləy, dedi. Yətro Musaoƣa: — Aman-esən berip kəlgin, — dedi.
19 Musa tehi Midiyandiki waƙtida, Pərwərdigar uningoƣa yənə: — Misiroƣa yenip baroƣin! Qünki sening jeningni istigən kixilər өlüp kətti, — dedi.
20 Xuning bilən Musa ayali wə ooƣullirini elip, ularni bir exəkkə mindürüp, Misir zemininioƣa berixƙa yoloƣa qiƙti. Mangoƣanda Musa Hudaning ƕasisini aloƣaq kətti.
21 Pərwərdigar Musaoƣa: — Misiroƣa yenip baroƣiningda sən agaƕ bol, Mən ƙolungoƣa tapxuroƣan barliƙ karamətlərni Pirəwnning aldida kөrsətkin. Lekin Mən uning kөnglini həlƙni ƙoyup bərmigüdək ƙattiƙ ƙilimən.
22 Sən Pirəwngə: — «Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Israil Mening ooƣlum, Mening tunji ooƣlum bolidu. 23 Xuning üqün Mən sanga: Ooƣlumni Өzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bər, dedim. Uningoƣa yol ƙoyuxni rət ƙilidioƣan bolsang, sening tunji ooƣlungni өltürimən» — degin, — dedi.□

□ **4:8 «Aldinƙi məjizilik alamətkə kөngülximisə, ular ikkinqi məjizilik alamətkə ixinidu» —**Ibraniy tilida «aldinƙi məjizilik alamətning gepigə ƙulaƙ salmisa, ular ikkinqi məjizilik alamətning gepigə ixinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luƙa 12:12 □ **4:15 «Əmdi dəydioƣan gəplərni uningoƣa eyt» —** ibraniy tilida «uningoƣa gəp ƙilip aoƣzioƣa dəydioƣan səzlərni saloƣin». ■ **4:15** Mis. 7:2 □ **4:23 «Ooƣlumni Өzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bər, dedim. Uningoƣa yol ƙoyuxni rət ƙilidioƣan bolsang, sening tunji ooƣlungni өltürimən» —** yaki «Ooƣlumni Өzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bərgin degən bolsammu, sən uni ƙoyup bərmiding. Bu səwəbtin Mən əmdi sening tunji ooƣlungni өltürimən».

24 Əmma Musa səpər ḳilip bir ḳonalоḳuоḳa kəlgəndə, Pərwərdigar uningоḳa uqrap,
uni əltürüwətməkqi boldi. 25 Xuning bilən Zipporaḥ bir qaḳmaḳ texini elip, ooḳlining
hətnilikini kesip, uni erining ayioḳioḳa taxlap: — Sən dərwəkə aldimda ḳan təkər ər
ikənsən! — dedi.□
26 Xuning bilən Pərwərdigar uni ḳoyup bərdi (bu qaoḳda Zipporaḥ uningоḳa: «Sən
dərwəkə aldimda ḳan təkər bir ər ikənsən!» — dedi. Bu səzini u hətnə tüpəylidin
eytti).□
27 Pərwərdigar Ḥaruno ḳa: — Sən qəl-bayawano ḳa berip, Musa bilən kərüxkin, dewidi,
u berip Hudaning teoḳida uning bilən uqrixip, uni səydi.
28 Musa əzini əwətkən Pərwərdigarning ḥəmmə səzliri bilən ḳilixka buyruoḳan
barliḳ məjizilik alamətlərni Ḥaruno ḳa dəp bərdi. 29 Andin Musa bilən Ḥarun
berip, Israillarning barliḳ aḳsaḳallirini yioḳdi. 30 Ḥarun Pərwərdigarning Musaoḳa
eytḳan ḥəmmə səzlirini bayan ḳildi wə həlḳning kəz aldida xu məjizilik alamətlərni
kərsətti. 31 Buni kərüp, həlḳ ixəndi; Pərwərdigarning Israillarni yoḳlap, ular
uqrioḳan harliḳlarni kərgənlikini angliоḳan ḥaman, baxlirini egip səjdə ḳilixti.

5

Musa wə Ḥarunning Pirəwn bilən kərüxüxi

1 Andin Musa bilən Ḥarun Pirəwnning aldioḳa berip, uningоḳa: — Israilning Hudasi
Pərwərdigar sanga: — «Ularning berip qəldə Manga ibadət ḳilip, ḥeyt ətküzüxigə
ḳowmimoḳa yol ḳoysun» dəydu, — dedi.
2 Lekin Pirəwn jawab berip: — Uning səzigə ḳulaḳ selip, meni Israiloḳa yol
ḳoyoḳuzidioḳan ḳandaḳ Pərwərdigar ikən u? Mən u Pərwərdigarni tonumaymən
ḥəm Israiloḳimu yol ḳoymaymən, dedi.■
3 Ular səz ḳilip: — Ibraniylarning Hudasi biz bilən kərüxti. Xunga ətünimizki, bizgə
Pərwərdigar Hudayimizoḳa ḳurbanliḳ sunux üqün bizgə qəlgə berixka üq künlük
yoloḳa ruhsət bərgəysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki ḳiliq bilən uruxi mumkin, —
dedi.■
4 Lekin Misirning padixaḥi ularoḳa jawab berip: — Əy Musa wə Ḥarun, nemixka
ikkinglar həlḳni ixliridin tohtitip ḳoymaḳqi bolisilər? Berip əz əpkixinglarni
kətürünglar! — dedi.
5 Pirəwn yənə: — Mana, həlḳ yurtta ziyadə awup kətti. Silər bolsanglar, ularni
əpkəxliridin halas ḳilmaḳqisilər, dedi.
6 Xu küni Pirəwn nazarətqilərgə wə nazarətqilərning ḳol astidiki ix baxlirioḳa buyruḳ
qüxürüp: —
7 Ḥazirdin baxlap həlḳḳə ilgirikidək kesək ḳuyuxka saman bərmənglar! Ular
samanni əzliri yioḳsun. 8 Lekin ilgiri ḳanqilik kesək ḳuyup kəlgən bolsa, ḳeliḥəm
kəm ḳilmay xunqilik kesək ḳuydurunglar; qünki ular ḥurunlixip: «Hudayimizoḳa
ḳurbanliḳ ətküzüxkə bizni baroḳili ḳoy» dəp oḳəlwə ḳilixiwatidu. 9 Əmdi ularni
əz ixioḳa toluḳ bənd bolup, yaloḳan-yawidaḳ gəplərgə ḳulaḳ salmasliḳi üqün, bu
adəmlərning üstigə tehimu eoḳir əmgəklərni yükləng lar, — dedi.
10 Xuning bilən həlḳning üstidiki nazarətqilər bilən ix baxliri qiḳip həlḳḳə: Pirəwn
xundaḳ dediki, mən əmdi silərgə saman bərməydioḳan boldum. 11 Əzünglar

□ **4:25 «hətnilikini... ayioḳioḳa taxlap»** — yaki «hətnilikini... ayioḳioḳa təgküzüp». **«Sən dərwəkə aldimda ḳan təkər ər ikənsən!»** — Zipporaḥning bu səzi wə bu sirliḳ wəkə tooḳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **4:26 «hətnə tüpəylidin»** — muxu yərdə ibraniy tilida «hətnə» kəplük xəklidə — «hətnilər».
■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15 ■ **5:3** Mis. 3:18

beringlar, өzünglar üqün qəyərdin saman tapalisanglar, xu yərdin elip kelinglar; lekin qilidioŋan ixliringlar bolsa qilqilikmu keməytilməydu, — dedi.
12 Buning bilən həlq pütkül Misir zemininioŋa tarilip, samanning ornioŋa pahal yioqixqa baxlidi.
13 Nazarətqilər bolsa ularni qistap: Silərgə saman berilgən qaoŋdikidək ḫazirmu ḫər künlük ixni xu küni qilinglar, dedi.
14 Israillarning üstigə Pirəwnning nazarətqiliri təripidin qoyuloŋan Israilliq ix baxliri tayaq yedi wə: — Tünügün wə bügün nemixqa kesək quyux wəzipsini burunqidək toxquzup orunlimidinglar?! — dəp til ixitti.
15 Andin Israillik ix baxliri Pirəwnning aldioŋa berip: Nemixqa өz qullirioŋa mundaq muamilə qilidila? 16 Өz qullirioŋa ḫeq saman berilmidi. Lekin *nazarətqilər* yənila «kesək quydurunglar» dəp bizni buyruydu. Mana, өz qulliri tayaq yəwatidu, əmma əyib bolsa өzlirining adəmliridə, dəp pəryad qildi.
17 Lekin u yənə: — Silər ḫurun ikənsilər! Ḫurun ikənsilər! Xunga silər: «Berip Pərwərdigaroŋa qurbanliq ətküzüximizgə ijazət bər dəwatisilər. 18 Qaytip berip ixingni qilix! Silərgə saman berilməydu, biraq kesəklərni bəlgiləngən san boyiqə *awwalqidək* toluq tapxuruxisən, dedi. 19 Israillik ix baxliri *Pirəwnning*: «Silər ḫərkünlük wəzipənglarni, yəni tələp qiloŋan kesəklərni bəlgiləngən sandin keməytsənglar qət'iy bolmaydu» deginigə qarap, bexioŋa bala-qazaning qüxidioŋanliqini bilixti. 20 Ular Pirəwnning aldidin qiqip keliwatqinida, ular bilən kərüxüxkə kelip xu yərdə saqlap turoŋan Musa wə Ḫarun bilən uqrixip qaldi. 21 Ular Musa bilən Ḫarunoŋa: — Bizni Pirəwnning nəzиridə wə uning əməldarlirining nəzиridə sesitip, bizni əltürüxkə ularning qolioŋa qiliq tutquzoŋininglar üqün, Pərwərdigar silərning üstünglaroŋa ḫəküm qilsun! — dedi.□

Hudaning Israillarni azad qilixqa wədə qilixi

22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldioŋa yenip berip uningoŋa: — Əy Igəm, nemixqa bu həlqni balaoŋa tiqting? Sən nemə üqün meni əwətting? 23 Qünki mən Pirəwnning aldioŋa kirip Sening naming bilən səz qiloŋinimdin tartip, u bu həlqning üstigə tehimu ziyadə azab qiloŋili turdi. Əmma Sən tehiqə qowmingni ḫeq qutquzmiding, — dedi.

6

1 Lekin Pərwərdigar Musaoŋa: — Əmdi sən Mening Pirəwngə qilidioŋanlirimni kərisən; qünki u qudrətlik bir qoldin məjburlinip, ularni qoyup beridu, qudrətlik bir qolning səwəbidin өzining zeminidin ularni qooŋlap qiqiriwetidu, — dedi.
2 Andin Huda Musaoŋa *yənə* səz qilip mundaq dedi: — Mən Pərwərdigardurmən.
3 Mən Ibraḫimoŋa, Isḫaqqa wə Yaqupqa Qadir-mutləq Təngri süpitidə kəründüm; lekin «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoŋa axkara tonulmidim. □ 4 Mən ular bilən: — «Silər musapir bolup olturoŋan zeminni, yəni Qanaan zeminini silərgə berimən» dəp, ular bilən əḫdə baoŋlixip wədə qiloŋanmən. 5 Əmdi Mən misirliqlar qul qilip zulum saloŋan Israillarning aḫ-zarlirini anglap, qiloŋan xu əḫdəmni esimgə aldim.
6 Xunga Israillaroŋa mundaq degin: — «Mən Pərwərdigardurmən; Mən Өzüm silərni misirliqlarning eoŋir yükliri astidin qiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni

□ **5:21 «Əməldarliri» —** ibraniy tilida «hizmətkarliri» yaki «qulliri». Gərqə muxu kixilər Pirəwnning ordisida əməldarlik orunda turoŋan bolsimu, lekin ular yənila Pirəwnning «qulliri» dəp ḫesablanoŋan bolsa kerək. □ **6:3 «Yaḫwəḫ» —** muxu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilimiz. «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoŋa axkara tonulmidim» degən səzlər tooŋruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng.

uzitip ularoɣa qong balayi'apətlərni qüxürüp, silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən. □ 7 Silərni Өz ḳowmim boluxḳa ḳobul ḳilimən wə Өzüm Hudayinglar bolimən; xuning bilən silər өzünglarni misirliḳlarning yüklirining astidin ḳutḳuzup qiḳaroɣuqining Mən Hudayinglar Pərwərdigar ikənlikini bilisilər. 8 Mən xuning bilən silərni ḳol kətürüp Ibraḫimoɣa, Isḥaḳḳa wə Yaḳupḳa berixkə ḳəsəm ḳiloɣan zeminoɣa elip barimən; Mən u yərni silərgə miras ḳilip zeminliḳḳa berimən; Mən Pərwərdigardurmən».
9 Bularning ḫəmmisini Musa Israillaroɣa dəp bərdi; lekin ular eoɣir ḳulluḳ azabidin pioɣanoɣa qüxkən bolup, uningoɣa ḳulaḳ salmidi.□
10 Andin Pərwərdigar Musaoɣa yənə: — 11 Berip Misirning padixaḫi Pirəwngə: «Israillarning zeminingdin ketixigə yol ḳoy», dəp eytḳin, dedi.
12 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: Mana, Israillar manga ḳulaḳ salmioɣan yərdə, Pirəwn ḳandaḳmu məndək kalpuki hətnə ḳilinmioɣan bir adəmgə ḳulaḳ salsun? — dedi.□
13 Əmma Pərwərdigar Musa wə Ḫarunoɣa səzləp, ularning Israillaroɣa wə Misirning padixaḫi Pirəwngə Israillar tooɣruluḳ: — «Ular Misir zeminidin elip qiḳirilsun» degən əmr yətküzüxini buyrudi.

Musa bilən Ḫarunning əjdadliri, nəsəbnamisi

14 Təwəndikilər jəmət baxliḳliri: — Israilning tunji ooɣli boloɣan Rubənning ooɣulliri Ḫanuḳ, Pallu, Ḫəzron wə Karmi. Bular bolsa Rubənning nəsilliri idi.■
15 Ximeonning ooɣulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḫad, Yaḳin, Zoḫar wə ḳanaanliḳ ayaldin boloɣan Saullar idi; bular Ximeonning nəsilliri idi.■
16 Lawiyning ooɣullirining isimliri, nəsəbnamilirigə asasən: Gərxon, Koḫat wə Mərari; Lawiyning өmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi.■
17 Gərxonning ooɣulliri aililiri boyiqə: — Libni wə Ximəy.■
18 Koḫatning ooɣulliri: — Amram, Yizḫar, Ḫebron bilən Uzziəl. Koḫat bir yüz ottuz üq yil өmür kərdi.■
19 Mərarining ooɣulliri: — Maḫli wə Muxi. Bular nəsəbnamiliri boyiqə Lawiyning nəsilliri idi.■
20 Amram өz ḫammisi Yokəbədni hotunluḳḳa aldi, Yokəbəd uningoɣa Ḫarun wə Musani tuoɣup bərdi. Amram bir yüz ottuz yəttə yil өmür kərdi.□ ■
21 Yizḫarning ooɣulliri: — Koraḫ, Nəfəg wə Zikri idi.
22 Uzziəlning ooɣulliri: — Mixaəl, Əlzafan wə Sitri idi.
23 Ḫarun bolsa Naḫxonning singlisini, yəni Amminadabning ḳizi Elixebani hotunluḳḳa aldi. U uningoɣa Nadab bilən Abiḫuni, wə Əliazar bilən Itamarni tuoɣup bərdi.■
24 Koraḫning ooɣulliri: — Assir, Əlkanaḫ wə Abi'asaf; bular Koraḫlarning nəsilliri idi.
25 Ḫarunning ooɣli Əliazar Putiəlning ḳizlirining birini hotunluḳḳa aldi; u uningoɣa Finiḫasni tuoɣup bərdi; bular bolsa өz nəsəbi boyiqə ḫəmmisi Lawiylarning jəmət baxlḳliri idi.

□ **6:6 «silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən»** —ibraniy tilida «gaal» degən bir peil bilənla ipadilinidu. Bu peil tooɣruluḳ «Təbirlər» wə «Ayup» 19:25 wə izaḫatinimu kərüng. □ **6:9 «pioɣanoɣa qüxkən bolup,...»** — yaki «səwrsizliktin qidimay,...» □ **6:12 «kalpuki hətnə ḳilinmioɣan»** — bu səzlər bilən Musa өzining aoɣzi kalwa bolupla ḳalmay, yənə (өzining 4:10-17də hatiriləngən Hudaoɣa boloɣan ḳaḳxaxlirini əsləp) өzining Hudaning aldida heli nalayiḳ ixlarni ḳiloɣanliḳini, gəp-səzdə gunaḫi bar adəm ikənlikinimu kərsətməkqi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Qəl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Qəl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Qəl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12 ■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20 «Amram өz ḫammisi Yokəbədni hotunluḳḳa aldi»** — xu qaoɣda өz ḫammisini hotunluḳḳa elix mən'i ḳilinoɣan əmr («Law.» 18:12-23) tehi Israiloɣa berimligənidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Qəl. 26:59 ■ **6:23** Qəl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1

26 Pərwərdigarning: — Israillarni qoxunlardək top-topi bilən Misir zeminidin
elip qiqinglar, degən əmrini tapxuriwaloquqilar dəl muxu Ḫarun bilən Musa idi.
27 Israillar Misirdin qiqirilsun, dəp Misirning padixaḫi Pirəwngə səz qiloqanlar dəl
bu kixilər, yəni muxu Musa bilən Ḫarun idi.

Ḫarunning Musaoqa wakalitən səzlixi

28 Pərwərdigar Misirning zeminida Musaoqa səz qiloqan waqtida 29 Musaoqa: «Mən
Pərwərdigardurmən. Sanga eytqinimning ḫəmmisini Misirning padixaḫi Pirəwngə
degin», dəp əmr qildi.
30 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: — Məndək kalpuki hətnə qilinmioqan bir
kixigə Pirəwn qandaqmu qulaq salsun?» — dəp jawap bərgənidi.■

7

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoqa: — Mana, Mən Pirəwnning aldida seni
Hudaning ornida qildim. Akang Ḫarun bolsa sening pəyoqəmbiring bolidu. 2 Mən
sanga buyruoqinimning ḫəmmisini *uningoqa* dəysən; andin akang Ḫarun Pirəwngə
uning өz zeminidin Israillarni qoyup berixi kerəkliki tooqrisida səz qilidu. □ ■ 3 Lekin
Mən Pirəwnning kənglini qattiq qilimən; buning bilən Mən Misir zeminida məjizilik
alamətlər wə karamətlirimni kəpləp kərsitimən. 4 Xundaqtimu, Pirəwn silərgə
qulaq salmaydu. Əmma Mən Misirning üstigə ḫəküm qiqirip qolumni uzitip, qong
balayi'apətlərni qüxürüp, qoxunlirim boloqan Өz qowmim Israillarni Misir zeminidin
qiqirimən. 5 Өz qolumni Misirning üstigə sozoqinimda, Israillarni ularning arisidin
qiqaroqinimda misirliqlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu, — dedi.
6 Musa bilən Ḫarun xundaq qildi; Pərwərdigar ularoqa qandaq tapiliqan bolsa,
ularmu xundaq qildi.

7 Ular Pirəwngə səz qiloqan waqitta Musa səksən yaxqa, Ḫarun səksən üq yaxqa
kirgənidi.

Ḫarunning ḫasisi

8 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoqa səz qilip: —
9 Əmdi Pirəwn silərgə: — Өzünglarni təstiqlap bir məjizə kərsitinglar, desə, sən
Ḫarunoqa: — Ḫasangni elip Pirəwnning aldioqa taxlioqin, dəp eytqin. Xundaq qilixi
bilənla ḫasa yilanoqa aylinidu, dedi.
10 Xuning bilən, Musa bilən Ḫarun Pirəwnning aldioqa berip, Pərwərdigarning
buyruoqinidək qildi; Ḫarun ḫasisini Pirəwn bilən uning əməldarlirining aldioqa
taxliwidi, u yilanoqa aylandi. □ 11 U waqitta Pirəwn danixmənliri wə seḫrigərlirini
qaqirtip kəldi; Misirning jadugərlirimu өz jadusi bilən ohxax ixni qildi. 12 Ularning
ḫərbiri өz ḫasisini taxlidi; ularmu yilanoqa aylandi. Lekin Ḫarunning ḫasisi ularning
ḫasilirini yutup kətti. 13 Biraq Pərwərdigar eytqandək Pirəwnning kəngli qattiqlik
bilən Pərwərdigar eytqandək ularoqa qulaq salmidi.

Birinqi apət — qan apiti

■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10 □ **7:2** **«Ḫarun bolsa sening pəyoqəmbiring bolidu»** — demək, Ḫarun өzi Musaning səzlirini Pirəwngə yaki həlqqə yətküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14 □ **7:10** **«Pirəwnning əməldarliri»** — məzkur kitabta «Pirəwnning əməldarliri» ibraniy tilida «hizmətkarliri» degən səz bilən ipadilinidu.

14 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: — Pirəwnning kəngli qattiq; u qowmni qoyup berixni rət qilidu. 15 Əmdi sən ətə səhərdə Pirəwnning qexioɣa baroɣin
(xu waqitta u su boyioɣa qiqidu) — Sən uning bilən kərüxüxkə dəryaning boyida
saqlap turoɣin; yilanoɣa aylanoɣan ḥasini qolungoɣa eliwal. 16 Sən uningoɣa mundaq
degin: — «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar meni aldingoɣa: «Qəldə Manga
ibadət qilixi üqün qowmimni qoyup bər» deyixkə əwətkənidi; lekin mana, bu
waqitqiqə ḥeq anglimiding. 17 Xunga Pərwərdigar sanga: — «Sən xu *alamət* bilən
Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən», dəydu — Mana, mən qolumdiki ḥasa bilən
dəryaning süyini ursam, su qanoɣa aylinidu, 18 dəryaning beliqliri ölüp, dəryaning
süyi sesip ketidu; misirliqlar sudin səskinip, iqəlməydioɣan bolup qalidu».
19 Pərwərdigar Musaoɣa yənə: — Sən Ḥarunoɣa: — Ḥasangni elip misirliqlarning
suliri qanoɣa aylansun dəp ularning üstigə, yəni eqinliri, östəngliri, kəlliri wə su
ambarliri üstigə qolungni uzatqin. Xuning bilən pütkül Misir zeminida, ḥətta yaoɣaq
wə tax qaqilardiki sularmu qanoɣa aylinidu, degin, dedi.
20 Musa bilən Ḥarun Pərwərdigarning buyruoɣinidək qildi; Ḥarun Pirəwn wə
əməldarlirining köz aldida ḥasini kətürüp, dəryaning süyini uruwidi, pütün
dəryaning süyi qanoɣa aylinip kətti. ■ 21 Dəryadiki beliqlar ölüp, dəryaning
süyi sesip kətti. Misirliqlar dəryaning süyini iqəlməydioɣan bolup qaldi, pütkül
Misir zemini qanoɣa toldi. 22 Lekin Misirning jadugərlirimu öz jaduliri bilən ḥəm
xundaq qildi. Bu səwəbtin Pərwərdigar eytqandək Pirəwnning kəngli qattiq bolup,
ularoɣa qulaq salmidi; 23 əksiqə Pirəwn öyigə qaytip ketip, bu ixqa ḥeq pisənt
qilmidi. 24 Dəryaning süyini iqəlmigini üqün barliq misirliqlar iqküdək su tepix
üqün dəryaning ətraplirini kolidi.
25 Pərwərdigar dəryani urup, yənə yəttə kün ötti.

8

Ikkinqi apət — paqa apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Pirəwnning aldioɣa berip uningoɣa: — Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Manga ibadət qilixqa Öz qowmimni qoyup bər. 2 Lekin ularni
qoyup berixni rət qilsang, mana, Mən dəlitingning ḥəmmə yerini paqilar bilən
basturup urimən. 3 Dəryada top-top paqilar pəyda bolup, *dəryadin* qiqip ordangoɣa,
ḥujrangoɣa, orun-kərpənggə, əməldarliringning öylirigə kiriwalidu, xuningdək
həlqingning uqisioɣa, tonur wə təngniliringgə yamixip qiqiwalidu. □ 4 Paqilar
özüngning üstibexioɣa, həlqingning üstibexioɣa wə ḥəmmə əməldarliringning
üstibexioɣa yamixip qiqiwalidu» — degin, — dedi. 5 Pərwərdigar Musaoɣa: —
Sən Ḥaruoɣa: Paqilarning Misir zeminining üstigə qiqixi üqün qolungni uzitip,
ḥasangni eqinlar, östənglər wə köllərning üstigə xiltioɣin, degin — dedi. 6 Xuning
bilən Ḥarun qolini Misirning suliri üstigə uzatti; xundaq qiliwidi, paqilar qiqip Misir
zeminini qaplidi. 7 Lekin jadugərlərmu öz jaduliri bilən ohxax ixni qilip, Misir zemini
üstigə paqilarni pəyda qildi. 8 Pirəwn Musa bilən Ḥarunni qaqirtip: — Paqilarni
məndin wə həlqimdin neri qilix üqün Pərwərdigardin ötününglar. Xundaq bolsa,
mən həlqingni Pərwərdigaroɣa qurbanliq qilsun dəp qoyup berimən, dedi.
9 Musa Pirəwngə: — Boptu, mən izzitingni qilay, pəqət dəryadiki paqilarla qelip,
baxqiliri özüngdin wə öyliringdin ayrilsun dəp, sən, əməldarliring wə həlqing üqün
mening dua qilidioɣan waqtimni bekitkin, dedi.□
10 U jawab berip: — Ətə bolsun, dedi.

■ **7:20** Mis. 17:5; Zəb. 78:44; 105:29 □ **8:3** **«ordangoɣa»** — yaki «öyünggə». □ **8:9** **«mən izzitingni qilay»** — ibraniy tilida «məndin izzətkə muyəssər boloɣin».

Musa uningoɣa: — Hudayimiz Pərwərdigaroɣa ohxax ɦeqbirining yoqlukini bilixing üqün sening deginingdək bolsun. 11 Paqilar səndin, öyliringdin, əməldarliring wə
həlqingdin qiqip ketidu; pəqət dəryadila qalidu, dedi.
12 Xuning bilən Musa wə Ɦarun Pirəwnning aldidin qiqip kətti. Andin Musa
Pirəwnning üstigə əwətilgən paqilar tooɣrisida Pərwərdigaroɣa nida qildi.
13 Pərwərdigar Musaning tiliginidək qildi. Buning bilən öylərdiki, ɦoylilardiki wə
etizlardiki paqilar öldi.
14 Həlq ularni yioɣip döwə-döwə qildi, *pütkül* yurt-zemin sesiqqiliqqa toldi. 15 Lekin
Pirəwn apəttin halas boloɣinini kərgəndə, könglini qattiq qilip, Pərwərdigar
eytqinidək ularoɣa qulaq salmidi.■

Üqinqi apət — paxa apiti

16 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Sən Ɦarunoɣa: — Ɦasangni uzitip, yərning
topisini uroɣin. Buning bilən u paxioɣa aylinip, pütkül Misir zeminini qaplaydu,
degin, — dedi.□
17 Ular xundaq qildi; Ɦarun qolini uzitip ɦasisi bilən yərning topisini uruwidi,
adəmlər wə ɦaywanlarning üstibexini paxa basti; pütkül Misir zeminidiki topa-
qanglar paxioɣa aylandi.■ 18 Jadugərlərmu öz jaduliri bilən xundaq qilip paxa pəyda
qilixqa urunoɣan bolsimu, pəyda qilalmidi. Paxilar bolsa ɦəm adəmlərning ɦəm
ɦaywanlarning üstibexini qaplap kətti. 19 Andin jadugərlər Pirəwngə: — Bu ix
Hudaning barmiqining qiloɣini! — deyixti. Lekin Pirəwn könglini qattiq qilip,
Pərwərdigar eytqinidək ularoɣa qulaq salmidi.

Tətinqi apət — köküyünlər apiti

20 Pərwərdigar Musaoɣa: — Ətə səɦər qopup Pirəwnning aldioɣa berip turoɣin —
(xu waqitta u su boyioɣa qiqidu) uningoɣa: «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Manga
ibadət qilixi üqün Öz qowmimni qoyup bər!
21 Qünki əgər qowmimni qoyup bərmisəng, mana Mən sening wə əməldarliring,
həlqing üstigə, öyliringgə köküyünlərni əwətimən; xuning bilən misirliqlarning
öyliri wə ɦətta ular turuwatqan tupraqmu köküyünlər bilən tolidu.□
22 Lekin xu künidə Öz qowmim turuwatqan Goxən yurtini baxqiqə qilimən; xundaq
boliduki, u yərdə köküyünlər tepilmaydu. Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarning
bu zeminda boloɣanliqimni bilisən. □
23 Xundaq qilip Mən Öz qowmimni sening həlqingdin pərqləndürimən; bu möjizilik
alamət ətə yüz beridu», dəp eytqin, dedi.

24 Pərwərdigar deginini qildi. Pirəwnning öylirigə, əməldarlirining öylirigə
köküyünlər top-top bolup kirdi; pütkül Misir zeminining ɦəmmə yeri köküyünlər
təripidin harab boluxqa baxlidi. ■ 25 Pirəwn Musa bilən Ɦarunni qaqirtip kelip
ularoɣa: Berip muxu zeminda Hudayinglaroɣa qurbanliq ötküzünglar, — dedi.
26 Lekin Musa jawab berip: — Bundaq qilix bizgə taza muwapiq bolmaydu; qünki biz
Pərwərdigar Hudayimizoɣa sunmaqqi boloɣan qurbanliq mal misirliqlaroɣa nisbətən
yirginqliktur. Əmdi əgər biz misirliqlarning köz aldida yaman kərüngən nərsini

---

■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16 «paxioɣa»** — baxqa hil tərjimisi: «pitlaroɣa». Baxqa hil ɦaxarətlərnimu kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Zəb. 105:31 □ **8:21 «köküyünlər»** — bularning qaysi ɦaxarət ikənliki ɦazir bizgə naməlum. «Zəb.» 78:45də bu ɦaxarətlər adəmlərni qaqidioɣanliqi eytilidu, xunga bu ɦaxarət köküyün yaki xuningoɣa ohxap ketidioɣan bir hil qiwin bolsa kerək. □ **8:22 «…sən Mən Pərwərdigarning bu zeminda boloɣanliqimni bilisən»** —Yaki «…sən Mən Pərwərdigarning yər yüzidə məwjut ikənlikimni bilisən». ■ **8:24** Zəb. 78:45; 105:31

qurbanlik qilsaq ular bizni qalma-kesək qiliwətməmdu? □ ■ 27 Biz üq künlük
yolni besip, qəldə Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruƣinidək uningƣa qurbanlik
sunuximiz kerək, dedi.
28 Pirəwn: — Silərni Pərwərdigar Hudayinglarƣa qəldə qurbanlik ətküzüxkə barƣili
qoyimən; pəqət bək yiraq ketip qalmanglar, mening üqün dua qilinglar, dedi.
29 Musa jawab berip: — Mana, mən sening aldingdin qiqip Pərwərdigarƣa iltija
qilimən wə kəküyünlər sən Pirəwndin, əməldarliringdin wə həlqingdin ətə qiqip
ketidu; lekin Pirəwn yənə ḥiylə ixlitip, həlqni Pərwərdigarƣa qurbanlik qilixqa
berixtin toskuqi bolmisun, dedi.
30 Musa Pirəwnning aldidin qiqip, Pərwərdigarƣa xundaq iltija qildi. 31 Pərwərdigar
Musa tiliginidək qildi; u kəküyünlərni Pirəwn, əməldarliri wə həlqidin qiqiriwətti;
ḥətta bir tal kəküyünmu qalmidi.
32 Lekin Pirəwn bu qetimmu kənglini qattiq qilip, qowmni qoyup bərmidi.■

9

Bəxinqi apət — waba apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaƣa: — Pirəwnning aldiƣa berip uningƣa: — «Ibraniy-
larning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Manga ibadət qilixiƣa Əz qowmimni
qoyup bər. 2 Əgər ularni qoyup berixni rət qilip, yənila tutup turuwalidiƣan
bolsang, 3 mana, Pərwərdigarning qoli etizliqtiki qarpayliringning üstigə, at-exəklər,
təgilər, wə qoy-kaliliringning üstigə qüxüp intayin eƣir bir waba kəltüridu. 4 Lekin
Pərwərdigar Israilning qarpaylirini misirliklarning qarpayliridin pərqləndüridu.
Nətijidə, Israilning qarpayliridin ḥeqbiri əlməydu» — degin, dedi. 5 Pərwərdigar
waqitni bekitip: — Ətə Pərwərdigar zeminda bu ixni qilidu, dedi. 6 Ətisi Pərwərdigar
xundaq qildi; misirliklarning barliq qarpayliri əldi; lekin Israillarning qarpayliridin
birimu əlmidi. 7 Pirəwn adəm əwətip təkxüriwidi, mana, Israillarning qarpayliridin
birimu əlmigənidi. Lekin Pirəwnning kəngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup
bərmidi.

Altinqi apət — qaqa apiti

8 Andin Pərwərdigar Musa wə Ḥarunƣa: — Humdanning külidin qanggilinglarni
toxquzup elinglar, andin Musa uni Pirəwnning kəz aldida asmanƣa qaritip qaqsun.
9 Xundaq qilixi bilən kül pütkül Misir zeminini qaplaydiƣan qang-tozan bolidu wə
Misir zeminidiki ḥəmmə yərdə adəmlər wə ḥaywanlarning bədinigə qüxüxi bilən
ḥürrək-ḥürrək qaqa qiqiridu, — dedi. 10 Xuning bilən ular humdandin kül elip,
Pirəwnning aldiƣa berip turdi wə Musa uni asmanƣa qaritip qaqti; u adəmlər wə
ḥaywanlarning bədinigə qüxüxi bilən ḥürrək-ḥürrək qaqa qikardi. 11 Jadugərlər
qaqilar dəstidin Musaning aldida turalmay qaldi; qünki jadugərlərning bədininimu,
baxqa barlik misirliklarnimu ohxax qaqa besip kətkənidi. 12 Lekin Pərwərdigar
Pirəwnning kənglini qattiq qildi; xunga Pərwərdigar dəl Musaƣa eytqinidək u
ularƣa qulaq salmidi.

□ **8:26** **«Hudayimizƣa sunmaqqi boloƣan qurbanlik mal misirliklarƣa nisbətən yirginqliktur»** — misirliklarƣa nisbətən «yirginqlik boloƣini» qoylardin ibarət idi. Ular qoylarni, xundaqla qoyqilarnimu yirginqlik dəp qariƣan; lekin paydini kəzləp Misirdiki bəzi yərlərdə qoy beqilatti («Yar.» 46:34ni kərüng). Muxu ayətning baxqa birhil qüxəndürülüxi boyiqə, misirliklar bəzi mallarƣa (məsilən, kalilarning bəzi hilliriƣa) qoqunatti. Əgər Israillar ular qoqunƣan birhil malni qurbanlik qilsa, ular ƣəzəplinətti, əlwəttə. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34 ■ **8:32** Mis. 8:11

Yəttinqi apət — məldür apiti

13 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Ətə tang səhər ɣopup, Pirəwnning aldida turup uningoɣa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaɣ dəydu: — Ɣowmimni Manga ibadət ɣilixɣa ɣoyup bər; 14 qünki Mən bu ɣetim ɧəmmə balayi'apətlirimni yürikinggə, əməldarliring wə puɣraliringning üstigə əwətimən. Buning bilən sən pütkül yər yüzidə Məndək baxɣa birining yoɣ ikənlikini bilisən. 15 Qünki Mən ɣolumni uzitip, əzüng wə ɣowmingni waba bilən uroɣan bolsam'idi, bu waɣitɣiqə sən yər yüzidin yoɣilip ketətting. 16 ɧalbuki, Mening seni ornungoɣa tikliximdiki məɣsitim xu idiki, dəl Əz ɣudritimni sanga kərsitix, xundaɣla namimning pütkül yər yüzidə jakarlinixi üqün idi.■

17 Sən yənə ɣowmimoɣa qongqilik ɣilip, ularni ɣoyup berixni rət ɣiliwerəmsən? 18 Mana, ətə muxu waɣitlarda Misir dəliti bina boloɣandin buyan ɧeq kərülüp baɣmioɣan ɣattik məldürni yaoɣdurimən. 19 Xuning üqün adəm əwətip, ɧaywan wə etizda bar-yoɣungni yioɣip iqkiri solioɣin; qünki əygə ɣayturulmay sirtta ɣaloɣan adəm wə ɧaywanlarning ɧəmmisi məldürning astida ɣelip əlüp ketidu! — degin, dedi.

20 Buni anglap Pirəwnning əməldarlirining arisidin Pərwərdigarning səzidin ɣorɣɣan ɧərbir adəm əz ɣulliri wə qarpaylirini yügürtüp əylirigə elip kəldi. 21 Lekin Pərwərdigarning səzini etibaroɣa almioɣanlar əz ɣul wə mallirini taxɣirida ɣaldurup ɣoydi.

22 Pərwərdigar Musaoɣa: — Misir zeminidiki ɧər yərdə, adəmlər üstigə, mallarning üstigə, xundaɣla Misir zeminidiki dalalarning ɧəmmə ot-qəplirining üstigə məldür yaoɣsun dəp, asmanoɣa ɣarap ɣolungni kətürgin, dedi. 23 Musa xuning bilən ɧasisini asmanoɣa ɣaritip kətürüwidi, Pərwərdigar güldürmamini güldürlitip, məldür yaoɣdurdi, yər yüzidə qaɣmaɣ qeɣindiliri qepip yürətti. Xundaɣ ɣilip Pərwərdigar Misir zemini üstigə məldür yaoɣdurdi. □ 24 Məldür yeoɣip, məldür bilən ot arilax qüxti; məldür xunqə eoɣir boldiki, Misir dəliti bina boloɣandin tartip undaɣ ɣattik məldür yeoɣip baɣmioɣanidi. 25 Məldür pütkül Misir zeminining ɧər yeridə qüxüp, insan bolsun, ɧaywan bolsun, ɧəmmisini urdi; məldür etizdiki ɧəmmə ot-qəpni urup, yərdiki ɧəmmə dəl-dərəhlərnimu sunduruwətti. 26 Pəɣət Israillar olturuxluɣ Goxən zeminidila məldür yaoɣmidi.

27 Pirəwn adəm əwətip Musa bilən ɧarunni qaɣirtip ularoɣa: — Mən bu ɣetim gunaɧ ɣildim! Pərwərdigar ɧəɣɣaniydur; Səwənlik bolsa mən wə həlɣimdin ətti. □ 28 Yənə berip Pərwərdigardin ətünüp iltija ɣilinglar! Hudadin qiɣɣan bu ɣattik güldürmamilar wə məldür yetip axti! Silərni ɣoyup berəy; silər əmdi muxu yərdə turuwərsənglar bolmaydu, — dedi.

29 Musa uningoɣa jawab berip: — Mən xəɧərdin qiɣɣanda, Pərwərdigar tərəpkə ɣarap ɣollirimni yeyip kətürimən; güldürmamilar xu ɧaman besiɣip məldür yənə yaoɣmaydu. Yər yüzi Pərwərdigarningkidur, dəp bilixing üqün xundaɣ bolidu. 30 Lekin sən wə sening əməldarliring, silərning Pərwərdigar Hudadin tehiqə ɣorɣmaywatɣininglarni bilimən, dedi.

31 Xu qaoɣda arpa bax qiɣirip, zioɣir oɣunqilioɣan boloɣaqɣa, zioɣir wə arpa məldürdin wəyran ɣilindi. 32 Lekin buoɣday bilən ɣara buoɣday keyinrək bih qiɣaroɣaqɣa, wəyran ɣilinmidi.

33 Musa Pirəwnning aldidin ketip, xəɧərdin qiɣip Pərwərdigar tərəpkə ɣarap ɣollirini yeyip kətürdi. Xuning bilən güldürmama wə məldür tohtap, yamoɣur yərgə yənə təkülmidi. 34 Əmma Pirəwn yamoɣur, məldür wə güldürmamilarning tohtioɣinini kərgəndə, yənə gunaɧ sadir ɣildi; umu, əməldarlirimu kənglini ɣattik

■ **9:16** Rim. 9:17 □ **9:23** **«yər yüzidə qaɣmaɣ qeɣindiliri qepip yürətti»** — yaki «ot yər yüzigə tohtawisiz qüxti». □ **9:27** **«Səwənlik bolsa mən wə həlɣimdin ətti»** — yaki «mən əzüm wə həlɣim rəzildur».

qilixti. 35 Bu təriqidə Pirəwnning kəngli qattiq turuwerip, Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən eytqandək, Israillarni qoyup berixni rət qildi.■

10

Səkkizinqi apət — qekətkə apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Pirəwnning aldioqa baroqin; qünki ularning arisida bu məjizilik alamətlərni kərsitixim üqün Pirəwnning kənglini wə əməldarlirining kənglini qattiq qilip qoydum. ■ 2 Bu ix bilən Mening misirliqlarni qandaq rəswa qiloqanliqim wə ularning arisida kərsətkən məjizilik alamətlirimni sən ooqlungning andin nəwrəngning qulikioqa yətküzisən. Buning bilən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisilər, dedi.□ 3 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioqa berip, uningoqa: — Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: «Özüngni aldimda təwən tutuxni qaqanoqiqə rət qilisən? Manga ibadət qilix üqün qowmimni qoyup bər.

4 Qünki əgər sən qowmimni qoyup berixni rət qilsang, mana, Mən ətə sening yurtungoqa qekətkə əwətimən. 5 Ular silər zemin yüzini kərmigüdək qilip yepiwetidu, silərning məldürdin aman qaloqan nərsiliringlarnimu, dalalarda əskən həmmə dəl-dərəhliringlarnimu yəp ketidu. 6 Ular orda-sarayliringoqa, əməldarliringning sarayliri, xundaqla barliq misirliqlarning əylirigə tolup ketidu; bundaq apətni ata-bowangliring wə ata-bowiliringning ata-bowilirimu yər yüzidə apiridə boloqandin tartip kərüp baqmioqan» — dedi-də, burulup Pirəwnning aldidin qiqip kətti.

7 Pirəwnning əməldarliri uningoqa: — Bu adəm bizgə qaqanoqiqə tuzaq bolar? Öz Hudasi Pərwərdigaroqa ibadət qilixqa bu adəmlərni qoyup bərgəyla! Misirning harab boloqinini tehiqə kərməywatamdila? — dedi.

8 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioqa yənə qaqiritip kelindi. U ularoqa: — Pərwərdigaroqa ibadət qilix üqün beringlar; lekin baridioqanlar zadi kimlər? — dedi.

9 Musa jawab berip: — Yaxlirimiz wə qeri-qürilər bilən, ooqullirimiz wə qizlirimiz bilən, qoy wə kala padilirimizni elip həmmimiz barimiz; qünki biz Pərwərdigar üqün heyt ətküzüximiz kerək, dedi.

10 U ularoqa: — Silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup bərginimdə, Pərwərdigar silər bilən billə boloqay! Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu! □ 11 Yoqsu, bundaq qilixinglaroqa bolmaydu! Pərwərdigaroqa ibadət qilixqa pəqət aranglardin ər kixilərla barsun! Qünki silərning təlipinglar dəl xu əməsmidi! — dedi-də, ular Pirəwnning aldidin qooqlap qiqirildi.

12 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Misir zeminining üstigə qolungni uzatqin. Xundaq qilsang, qekətkilər Misir zeminini besip, zemindiki hərhil otyaxlarni, yəni məldürdin aman qaloqanning həmmisini yəp ketidu, dedi.

13 Musa hasisini Misir zeminining üstigə uzatti; Pərwərdigar xu küni wə keqisi zemin üstigə xərq xamili qiqardi. Səhərdə, xərq xamili qekətkilərni uqurup kəldi.

■ **9:35** Mis. 4:21; 7:3 ■ **10:1** Mis. 4:21; 9:34 □ **10:2** **«qandaq rəswa jazalioqanliqim»** — yaki «qattiq jazalioqanliqim». □ **10:10** **«Pərwərdigar silər bilən billə boloqay!»** — bu təhdit salidioqan, nahayiti kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə. Baxqa birhil tərjimisi «Pərwərdigarni silər bilən bolsun dəp, silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup berəmdim?». **«Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu!»** — ibraniy tilida «yamanlik», «apət» yaki «balayi'apət» «ra» degən səz bilən ipadilinidu. Lekin misirliqlarning muhim ilahi — «quyax ilahi»ning namimu «Ra» boloqaqqa, Pirəwnning səzi ikki bislik boluximu mumkin; undaq boloqanda ikkinqi mənisi: «Mening ilahim «Ra» silərni jazalaydu!» degənlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Muxu ibarə baxqa tərjimilərdə «Mana, silərdə yaman niyət bar!» dəpmu tərjimə qilinidu.

■ 14 Qekətkilər Misirning pütkül zeminioɣa yeyilip, Misirning pütün qegrisinimu basti. Apət intayin eoɣir boldi; ilgiri bundaq qekətkə apiti bolup baqmioɣan, mundin keyinmu uningdək bolmaydu.
15 Ular pütkül zeminning yüzini qaplidi, yər qarangoɣulixip kətti; ular məldürdin aman qaloɣan zemindiki ɦəmmə otyaxlarni wə dəl-dərəhlərning barliq mewilirini yəp kətti. Xuning bilən pütkül Misir zemini təwəsidiki dəl-dərəhlərdə yaki daladiki gül-giyaɦlarda ɦeq yexillik qalmidi.
16 Andin Pirəwn aldirap-tenəp Musa bilən Ɦarunni qaqirtip ularoɣa: — Mən ɦəm Hudayinglar Pərwərdigar aldida ɦəm silərning aldinglarda gunaɦ qildim. 17 Əmdi muxu bir qetim gunaɦimdin ətüp Pərwərdigar Hudayinglardin bu ölümni məndin elip ketixini iltija qilixinglarni ətünimən, — dedi.
18 Xuning bilən Musa Pirəwnning aldidin qiqip Pərwərdigaroɣa iltija qildi. 19 Xuning bilən Pərwərdigar xamalni burap oɣərb tərəptin intayin küqlük boran qiqirip, qekətkilərni uqurup, Qizil Dengizoɣa oɣərq qildi; Misirning pütkül təwəsidə bir talmu qekətkə qalmidi. 20 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyoɣini üqün u Israillarni qoyup bərmidi.

Toqquzinqi apət — qarangoɣuluq apiti

21 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Qolungni asmanoɣa qaritip uzatqin; xuning bilən qattiq bir qarangoɣuluq bolidu, ɦətta adəm silisa qolioɣa tuyuloɣudək qoyuq qarangoɣuluq Misir zeminini qaplaydu, — dedi.
22 Andin Musa qolini asmanoɣa qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangoɣuluq Misir zeminini üq küngiqə qaplap turdi. ■ 23 Üq küngiqə biri yənə birini kərəlməs wə ya ɦeqkim əz jayidin qozoɣilalmas boldi; lekin barliq Israillar olturoɣan jaylarda yoruqluq bar idi. 24 Pirəwn Musani qaqirtip uningoɣa: — Berip, Pərwərdigaroɣa ibadət qilinglar. Pəqət qoy wə kala padiliringlar qalsun; bala-qaqiliringlarnimu elip barsanglar bolidu, dedi. 25 Musa jawabən: — Undaqta Hudayimiz Pərwərdigaroɣa qurbanlik qilixqa *inaqlik* qurbanliqi wə kəydürmə qurbanliqioɣa lazimlik qarpaylarni sən bizgə berəmsən? □
26 Əzimizning qarpaylirimiz biz bilən birgə ketixi kerək, bir tuyiqimu kəynidə qalsa bolmaydu; qünki Hudayimiz Pərwərdigaroɣa ibadət qilixqa qurbanlik qilidioɣinimizni bulardin talliximiz lazim. U yərgə yetip barmioɣuqə, Pərwərdigaroɣa qaysi qurbanliqlar bilən ibadət qilidioɣinimizni bilməymiz, — dedi.
27 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qildi; u ularni yənila qoyup bərmidi. 28 Pirəwn Musaoɣa: — Aldimdin yoqal! Ɦezi bol, ikkinqi manga kərüngüqi bolma! Qünki yüzümni yənə kərgən kününg jeningdin ayrilisən, — dedi.
29 Musa uningoɣa: — Rast eytting! Mən sening yüzüngni ikkinqi kərgüqi bolmaymən, — dedi.■

11

Oninqi apət — pütün Misirdiki tunji balilarning ölüxi. Musaning Pirəwngə eytqan ahirqi sözliri

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən. Andin u silərni bu yərdin ketixkə yol qoyidu wə u silərni ɦəmmə nərsiliringlar bilən qoxup qoyup berip, bu yərdin mutləq qooɣlap

■ **10:13** Zəb. 78:46; 105:34,35 ■ **10:22** Zəb. 105:27,28 □ **10:25** **«bizgə»** — ibraniy tilida «qolimizoɣa». **«bizgə berəmsən?»** — yaki «bizgə berixing kerək!». ■ **10:29** Ibr. 11:27

qiqiridu. □ 2 Əmdi sən həlqqə tapilap: — Ḥər biringlar, ər kixilərning ḥərbiri
əz qoxnisidin, ayal kixilərning ḥərbiri əz qoxnisidin kümüx buyumlarni, altun
buyumlarni sorap alsun, degin, — dedi □ ■ 3 (Pərwərdigar həlqini misirliqlarning
aldida iltipat tapquzdi. Xuningdək Musa degən bu adəm Misir zeminida Pirəwnning
əməldarlirining nəziridə bolsun, puqralarning nəziridə bolsun, naḥayiti uluoq zat
boldi).■ 4 Andin Musa yənə: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən yerim keqidə
qiqip Misirni kezip qiqimən. ■ 5 Xu waqitta təhttə olturuwatqan Pirəwnning
tunji ooqlidin tartip yaroqunqaq tartidioqan dedəkning tunji ooqlioqiqə, xundaqla
barliq qarpaylarning tunjiliri, yəni Misirdiki barliq tunji jan igiliri əlidu. ■ 6 Bu
səwəbtin pütkül Misir zeminida qattiq bir pəryad kətürülidu; uningdin ilgiri
xundaq pəryad bolup baqmioqanidi, mundin keyinmu bundaq pəryad anglanmaydu.
7 Lekin Israillaroqa, məyli adəmliri, məyli ḥaywanatlirioqa bolsun, ḥətta bir tal
itmu qawap qoymaydu. Buningdin Pərwərdigarning misirliqlar bilən Israilni
pərqləndüridioqanliqini bilisilər».
8 — Xuning bilən bu əməldarliringning ḥəmmisi aldimoqa kelip, manga təzim qilip:
«Sili əzliri wə siligə əgəxkən barliq qowmliri qiqip ketixkəyla!» dəp eytidu, andin
qiqip ketimən» — dedi-də, qattiq oqəzəp bilən Pirəwnning aldidin qiqip kətti.□ ■
9 Pərwərdigar Musaoqa: — Misir zeminida Mening karamət məjizilirimning kəpləp
kərsitilixi üqün Pirəwn silərgə qulaq salmaydu, — degənidi.
10 Musa bilən Ḥarun bu karamət məjizilərning ḥəmmisini Pirəwnning aldida kərsitip
boldi; lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyoqini üqün u Israillarni
uning zeminidin kətkili qoymidi.■

12

Ötüp Ketix ḥeyti

1 Pərwərdigar Misir yurtida Musa wə Ḥarunoqa mundaq dedi: —
2 Bu ay silərgə aylarning iqidə bexi, yilning tunji eyi bolidu. □ 3 Silər pütün Israil
jamaitigə səz qilip: — Bu ayning oninqi küni ḥəmminglar atiliringlarning ailisi
boyiqə bir qozini elinglar; ḥərbir ailigə birdin qoza elinglar. □ 4 Əgər məlum bir ailə
bir qozini yəp bolalmioqudək bolsa, undaqta əy igisi yenidiki qoxnisi bilən birlixip
adəm sanioqa qarap bir qoza elinglar; ḥərbir kixining ixtiḥasioqa qarap ḥesablap
muwapiq bir qoza ḥazirlanglar. 5 Ḥərbiringlar tallaydioqan qozanglar bejirim, bir
yaxliq ərkək bolsun; qoy yaki əqkə padiliridin tallansimu bolidu. ■ 6 Qozini bu ayning
on tətinqi künigiqə yeninglarda turoquzunglar, — degin.
— Xu küni Israilning pütkül jamaiti tallioqan melini gugumda soysun. □ 7 Andin

---

□ **11:1 «Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən…»** — bu səzlərni Musa tehi Pirəwnning aldidin qiqmay turup Pərwərdigar uningoqa eytqan bolsa kerək (8-ayətni kərüng). □ **11:2 «həlqqə tapilap…»** — ibraniy tilida «həlqning qulaqlirioqa səz qilip…». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12 □ **11:8 «Xuning bilən bu əməldarliringning ḥəmmisi aldimoqa kelip, manga təzim qilip: .. andin qiqip ketimən» — dedi-də, qattiq oqəzəp bilən Pirəwnning aldidin qiqip kətti»** — 1-8 ayəttə hatiriləngənlər Musa bilən Pirəwnning otturisida boloqan jedəl (10-babta hatirilgən)ning dawami bolsa kerək. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2 «Bu ay silərgə … yilning tunji eyi bolidu»** — bu waqittin ilgiri Hudaning həlqi üqün yilning bexi küzdə (Sentəbrdə) baxlinatti (Muqəddəs Kitabta buningdin ilgiriki barliq waqitlar xundaq ḥesablinatti). Ottura xərqtiki əllərning ḥəmmisining xundaq kalendari bar idi. □ **12:3 «qoza»** —Ibraniy tilida «qoza» degən səz ooqlaqnimu kərsitidu. ■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pet. 1:19 □ **12:6 «gugum»** — ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatqan qaoqdin qarangoqu qüxküqə boloqan arilikiki waqit. «Birinqi kəq» kəqqurun yaki kün petix, «ikkinqi kəq» keqini kərsətsə kerək. Israilda ixlitilgən kalendar boyiqə yengi kün kəq kirixi bilən baxlinidu. Xunga xu keqə bilən birinqi ayning on bəxinqi küni baxlinidu.

ular uning ⱪenidin elip gəx yeyilgən əyning ixikning bax təripigə ⱨəm ikki yan kexikigə sürkəp ⱪoysun. 8 Ular xu keqisi gəxini otta kawap ⱪilip yesun; uni petir
nan wə aqqiⱪ-qüqük kəktat bilən ⱪoxup yesun. ■ 9 Ⱪət'iy ham yaki suda pixurup
yemənglar, bəlki uni bax, put wə iq-ⱪarinliri bilən otta kawap ⱪilip yənglar. 10 Uning
ⱨeqnemisini ətigə ⱪaldurmanglar. Əgər ətigə exip ⱪalⱺanliri bolsa, uni otⱪa selip
kəydürüwetinglar.
11 Silər uni mundaⱪ ⱨalättə yənglar: — Uni yegəndə bəlliringlarni qing baⱺlap,
ayaⱺliringlarⱺa kəx kiyip, ⱪolliringlarda ⱨasa tutⱪan ⱨalda tez yənglar. U bolsa
Pərwərdigarning «ətüp ketix» ⱪozisidur. □ 12 Qünki Mən u keqisi Misir zeminini
kezip ətimən; Mən Misir zeminida məyli insan bolsun, məyli ⱨaywan bolsun ularning
tunji tuⱺulⱺan ərkikining ⱨəmmisini əltürimən; xuning bilən Mən Misirning barliⱪ
but-ilaⱨlirining üstidin ⱨəküm qiⱪirimən; Mən Pərwərdigardurmən. □ 13 Xu
ⱪurbanliⱪning ⱪeni silər olturⱺan əylərdə silərgə *nijat* bəlgisi bolidu; bu ⱪanlarni
kərginimdə silərgə ətüp turimən. Xuning bilən Misir zeminini urⱺinimda ⱨalakət
elip kelidiⱺan waba-apət silərgə təgməydu.□

Petir nan ⱨeyti

14 Bu kün silərgə hatirə kün bolsun; uni Pərwərdigarning ⱨeyti süpitidə ətküzüp
təbrikləngla r; əbədiy bəlgilimə süpitidə nəsildin-nəsilgə mənggü ətküzünglar. ■
15 Yəttə kün petir nan yənglar; birinqi küni əyünglardin *barliⱪ* hemirturuqlarni
yoⱪ ⱪilinglar; qünki kimki birinqi kündin tartip yəttinqi küngiqə bolduruⱺan
nan yesə, xu kixi Israil ⱪataridin üzüp taxlinidu. 16 Birinqi küni silər muⱪəddəs
ibadət soruni tüzünglar; yəttinqi künimu ⱨəm xundaⱪ bir muⱪəddəs ibadət soruni
ətküzülsun. Bu ikki kün iqidə ⱨeqⱪandaⱪ ix-əmgək ⱪilinmisun; pəⱪət ⱨər kixining
yəydiⱺinini təyyarlaxⱪa munasiwətlik ixlarnila ⱪilsanglar bolidu. □ 17 Mən dəl
xu küni silərni ⱪoxun-ⱪoxun boyiqə Misir zeminidin qiⱪarⱺinim üqün silər petir
nan ⱨeytini ətküzünglar; xu künni nəsildin-nəsilgə əbədiy bəlgilimə süpitidə ⱨeyt
küni ⱪilip bekitinglar. 18 Birinqi ayning on tətinqi küni, kəqⱪurundin tartip xu
ayning yigirmə birinqi küni kəqⱪurunⱺiqə, petir nan yənglar. ■ 19 Yəttə kün iqidə
əyliringlarda ⱨeq hemirturuq bolmisun; qünki musapir bolsun, zeminda tuⱺulⱺan
bolsun, kimki bolduruⱺan nərsilərni yesə xu kixi Israil jamaitidin üzüp taxlinidu.

■ **12:8** Qəl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11** **«U bolsa Pərwərdigarning «ətüp ketix» ⱪozisidur»** — ibraniy tilida «Bu Pərwərdigarning «pasha»sidur». Ibraniy tilida «pasha» yaki «pesah» «ətüp ketix» degən uⱪumni bildüridu. «Ətüp ketix» degənning muxu yərdə nemini kərsətkini tooⱺrisida 13-ayət wə izaⱨatini kərüng. □ **12:12** **«Misirning barliⱪ ilaⱨlirining üstidin ⱨəküm ⱪilimən»** — bu muⱨim ix tooⱺruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. Misirliⱪlarning 80din kəp ilaⱨliri bar idi. □ **12:13** **«silərgə ətüp turimən»** — yaki «silərdin ətüp ketimən» degən səzlər tooⱺruluⱪ ikki hil pikir bar: — (1) Pərwərdigarning «ətüp ketix»i uning Israillarni jazalimay əyigə kirməy «ətüp ketixi», (2) Pərwərdigar əwətkən «ⱨalak pərixtisi» (23-ayət wə «Zəb.» 78:49ni kərüng) Israillarning əylirigə yetip kəlgəndə Pərwərdigar Əzi ularning əylirining ixikining aldiⱺa «ətüp turux»i bilən ⱨalak pərixtisining yolini tosup, muⱨapizət ⱪilip saⱪ ⱪalduruxini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi pikirgə ⱪayil bolduⱪ («Yəx.» 31:5ni wə izaⱨatinimu kərüng). ■ **12:14** Mis. 5:1 □ **12:16** **«ibadət soruni»** — muxu yərdiki «sorun» degən səz «sorunⱺa qaⱪirilix» degənni bildüridu. Nəgə qaⱪirilidu? Muⱪəddəs Kitabta adəttə təkitlinidiⱺan ix həlⱪning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yeniⱺa yiⱺilixⱪa qaⱪirilix»tin ibarət bolidu. Lekin muxu yərdə, bolupmu qəl-bayawandin ətüp səpər ⱪilⱺan waⱪtida, pütkül jamaət «muⱪəddəs qedir»ning aldiⱺa yiⱺilixi mumkin, wə keyin Pələstin zeminida turⱺanda, ərkəklər bu əmr boyiqə ⱨər yili «muⱪəddəs qedir»ⱺa, andin muⱪəddəs ibadəthaniⱺa yiⱺilidiⱺan bolidu («Ⱪan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Qəl. 28:16

□ 20 Silər ḥeqqandaq bolduruloɣan nərsini yeməy, qəyərdila tursanglar, petir nan yənglar.■

Tunji «ətüp ketix ḥeyti», yəni «pasha ḥeyti»

21 Musa Israilning barliq aqsaqallirini qaqirip ularoɣa: — Berip ḥərbiringlarning ailisi boyiqə əzünglaroɣa bir qozini tartip qiqirip pasha qozisini soyunglar. □ ■
22 Andin bir tutam zupa elip uni qaqidiki qanoɣa qilap, qaqidiki qanni ixikning bexi wə ikki kexikigə sürkənglar. Silərdin ətigəngiqə ḥeqkim əyining ixikidin qət'iy qiqmisun. □ 23 Qünki Pərwərdigar misirliqlarni urup ḥalak qilix üqün, zeminni kezip ətidu; U ixikning bexi wə ikki kexikidiki qanni kərgəndə, Pərwərdigar ḥalak qiloquqining əyliringlaroɣa kirip silərni uruxidin tosux üqün *muḫapizət qilip* ixikning aldioɣa ətüp turidu.□ ■
24 Bu rəsim-qaidini əzünglar wə baliliringlar üqün əbədiy bir bəlgilimə süpitidə tutunglar. □ 25 Silər Pərwərdigar Əz wədisi boyiqə silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda bu ḥeytliq ibadətni tutunglar. 26 Baliliringlar silərdin: «bu ibaditinglarning mənisi nemə?» — dəp sorisa, ■ 27 silər: «Bu misirliqlarni uroɣinida, Misirda Israillarning əylirining aldioɣa ətüp turup, bizning əydikilirimizni qutquzoɣan Pərwərdigaroɣa boloɣan «ətüp ketix» qurbanliqi bolidu» — dənglar. Xuni angliɣanda, həlq engixip *Hudaoɣa* səjdə qildi.
28 Andin Israillar qaytip berip, Pərwərdigar dəl Musa bilən Ḥarunoɣa əmr qiloɣandək ix kərdi.■

Tunji tuoɣuloɣan ərkəklərning əltürülüxi

29 Wə xundaq boldiki, yerim keqə boloɣanda, Pərwərdigar Pirəwnning təhtidə olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yetiwatqan məḫbusning tunjisioɣiqə, Misir zeminidiki tunji ooqullarning ḥəmmisini urup əltürdi, xundaqla u ḥaywanatlarning tunji tuoɣuloɣanliriningmu ḥəmmisini əltürdi. ■ 30 Adəm əlmigən birmu əy qalmioɣaqqa, xu keqisi Pirəwnning əzi, uning barliq əməldarliri wə barliq misirliqlar keqidə ornidin qopti; Misir zeminida intayin qattiq pəryad kətürüldi.■ 31 Pirəwn keqidə Musa bilən Ḥarunni qaqirtip: — Turunglar, silər wə Israillar bilən billə mening həlqimning arisidin qiqip ketinglar; eytqininglardək berip, Pərwərdigaroɣa ibadət qilinglar! 32 Silərning degininglar boyiqə qoy, əqkə, kala padilirinimu elip ketinglar; mən üqünmu bəht-bərikət tilənglar, — dedi. 33 Misirliq puqralarmu «ḥəmmimiz əlüp kətküdəkmiz» deyixip, həlqni zemindin tez qiqiriwetix üqün ularni ketixkə aldiratti. 34 Həlq tehi bolmioɣan hemirlirini elip, uni təngnilərgə selip, kiyim-keqəkliri bilən yəgəp, müriligə elip kətürüp mengixti. 35 Israillar Musaning tapilioɣini boyiqə qilip, misirliqlardin kümüx buyumlar, altun buyumlar wə kiyim-keqəklərni sorap elixti. ■ 36 Pərwərdigar həlqni misirliqlarning kəz aldida iltipat

---

□ **12:19 «Israil jamaitidin üzüp taxlinidu»** — «əz həlqidin üzüp taxlinidu» yaki «jamaəttin üzüp taxlinidu» degənning mundaq birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Əzi uni əltüridu; (2) jamaət uni əltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin ḥəydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin ḥeq nəsil qaldurulmaydu. Bizningqə baxqa ayəttə enik buyruq kərsitilmigəqkə, birinqi qüxənqə (Huda Əzi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooɣra boluxi mumkin, dəp qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21 «pasha»** — yəni «ətüp ketix ḥeyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22 «zupa»** — zupa birhil əsümlük; baxqa bir ismi «lepəkgül». □ **12:23 «ḥalak qiloquqi»** — bəlkim birhil pərixtini kərsətsə kerək («Zəb.» 78:49ni kərüng). **«ətüp turux»** — «ətüp turux» yaki «ətüp ketix» degənning mənisi tooɣruluq 12:13tiki izaḥatni kərüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24 «bu rəsim-qaidə»** — Hudaning keyinki əmrliri boyiqə, «ətüp ketix ḥeyti»da (1) ḥərbir ailining bir qozini qurbanliq qilixi; (2) uning gəxini keqidə yeyixi; (3) bu gəxni petir nan wə aqqiq kəktatlar bilən billə yeyixi qatarliqlar tələp qilinidu («Qəl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni kərüng). ■ **12:26** Yə. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zəb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zəb. 105:36,38 ■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zəb. 105:37

tapquzoɣini üqün misirliqlar ularning özliridin sorioɣanlirini bərdi; xundaq qilip Israillar misirliqlardin oɣəniymətlərni elip kətti.

Israillarning Misirdin qiqip ketixi

37 Xuning bilən Israillar balilarni ɦesabqa almioɣanda altə yüz mingqə ərkək bolup,
Ramsəstin qiqip, Sukkot xəɦirigiqə piyadə mangdi. 38 Ular bilən billə qong bir top
xaloɣut həlqmu ularoɣa qoxulup mangdi, yənə nuroɣun qarwilar, köpligən kala-qoy
padiliri bilən billə qiqti.□
39 Misirdin aloɣaq qiqqan hemirdin ular petir nan-toqaqlarni ətti; qünki ular Misirda
birdəm-yerim dəm turoɣuzulmay ɦəydəlgini üqün hemir bolmioɣanidi; ular özliri
üqün yeməklik təyyarliwelixqimu ülgürəlmigənidi.
40 Israillarning Misirda turoɣan waqti jəmiy tət yüz ottuz yil boldi. ■ 41 Xundaq
boldiki, xu tət yüz ottuz yil toxqanda, dəl xu künidə Pərwərdigarning barliq
qoxunliri Misir zeminidin qiqip kətti. 42 Xu küni keqidə ular Misir zeminidin
qiqiriloɣini üqün, xu keqini ular Pərwərdigarning keqisi dəp tutuxi kerək; xu keqini
barliq Israillar əwladtin əwladqiqə Pərwərdigaroɣa atap tutup, tünixi kerək.

Ötüp ketix ɦeytining qaidə-tüzümliri

43 Pərwərdigar Musa bilən Ɦarunoɣa mundaq degənidi: — Pasha qozisi tooɣrisidiki
bəlgilimə xu bolsunki: — Ɦeqqandaq yat əllik adəm uningdin yemisun. 44 Lekin
ɦərkimning puloɣa setiwaloɣan quli bolsa, u hətnə qilinsun, andin uningdin yesun.
45 Əmma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki mədikar buningdin yesə
bolmaydu.
46 Göxni baxqa bir öygə elip qikmioɣin; birla öydə yeyilsun; qozining ɦeqbir söngiki
sundurulmisun.■
47 Pütkül Israil jamaiti bu ɦeytni ötküzsun.
48 Əgər sening bilən birgə turoɣan musapir bolsa, Pərwərdigaroɣa atap pasha ɦeytini
ötküzməkqi bolsa, undaqta aldi bilən barliq ərkəkliri hətnə qilinsun; andin kelip
ɦeyt ötküzsun. U zeminda tuoɣuloɣan kixidək sanalsun. Lekin ɦeqbir hətnisiz adəm
uningdin yemisun. 49 Zeminda tuoɣuloɣan kixi ɦəm aranglarda turoɣan musapir üqün
ohxax qanun-bəlgilimə bolsun.
50 Xuning bilən Israillarning ɦəmmisi dəl Pərwərdigar Musa bilən Ɦarunoɣa
buyruoɣandək xu ixlarni ada qildi. 51 Xu künning özidə Pərwərdigar Israillarni
qoxun-qoxun boyiqə Misir zeminidin qikardi.

13

Tunji tuoɣuloɣanni Hudaoɣa atax

1 Pərwərdigar Musaoɣa: 2 — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji ərkək
mewisini, məyli u insanning yaki ɦaywanning bolsun, Manga atap muqəddəs qiloɣin;
u Manga mənsuptur, degənidi.■
3 Musa həlqkə mundaq dedi: — Silər Misirdin ibarət «qulluq makani»din qiqqan bu
künni yad etinglar; qünki Pərwərdigar silərni bu yərdin qudrətlik qoli bilən qikardi.
Buning üqün ɦeq bolduruloɣan nərsə yeyilmisun.

□ **12:38** **«xaloɣut həlk»** — keyinki wəqələrdin (məsilən, «Qəl.» 11:4 qatarliqlar) qarioɣanda, Israillardin baxqa birnəqqə millətlərdin boloɣan bir türküm kixilərni kərsətsə kerək. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17 ■ **12:46** Qəl. 9:12; Yɦ. 19:36 ■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23

4 Abib eyining bügünki küni yoloɣa qiḳḳan kün. □ ■ 5 Əmdi Pərwərdigar
sanga berixkə ata-bowiliringoɣa ḳəsəm ḳiloɣan, süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan
zeminoɣa, yəni Ḳanaaniy, Ḫittiy, Amoriy, Ḫiwiy wə Yəbusiylarning zeminioɣa seni
elip baroɣinida muxu *Abib* eyida xu ibadətni tutḳin. 6 Yəttə küngiqə petir nan
yənglar; yəttinqi künidə Pərwərdigaroɣa alahidə atioɣan ḫeyt ətküzülsun. 7 Yəttə
kün iqidə petir nan yeyilsun; silərning aranglarda ḫeqḳandaḳ bolduruloɣan nan
tepilmisun wə ya qegriliring iqidə ḫeq hemirturuqmu kərünmisun. 8 Xu küni sən
əz ooɣlungoɣa: «Misirdin qiḳḳinimda Pərwərdigarning manga kərsətkən iltipatini
yad ḳilip təxəkkur bildürüx üqün, bu *ḫeytni* ətküzimən», dəp qüxəndürgin.
9 Pərwərdigarning ḳanun-təlimining ḫəmixə aoɣzingdin qüxməsliki üqün, bu
bəlgilimini ḳolungoɣa bəlgə ḳilip seliwal, pexanənggə ḳaxḳidək əslətmə ḳilip
ornitiwal; qünki Pərwərdigar seni ḳudrətlik ḳoli bilən Misirdin qiḳardi. 10 Əmdi
bu bəlgilimini yilmu-yil bekitilgən waḳtida tutḳin.
11 Pərwərdigar sən bilən ata-bowiliringoɣa ḳiloɣan ḳəsimi boyiqə seni
Ḳanaaniylarning zeminioɣa elip berip, uni sanga təḳdim ḳiloɣandin keyin, xundaḳ
ḳilixing kerək: — 12 barliḳ baliyatḳuning tunji mewisini Pərwərdigaroɣa atap
sunisən; xundaḳla qarpay melingning ḫəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroɣa
mənsup bolsun. □ ■ 13 Əmma exəklərning ḫəmmə tunjilirining ornioɣa birdin ḳoza
bərgin. Əgər uning ornioɣa birnərsə bərmisəng, uning boynini sunduruwətkin.
Ooɣulliringlar arisida barliḳ tunjilirining ornioɣa ḫərlük bədili tələxüng kerək.□
14 Keyinki künlərdə ooɣlung səndin: «buning mənisi nemidur», dəp sorisa, sən
uningoɣa jawab berip: «Pərwərdigar ḳudrətlik ḳoli bilən bizni Misirdin qiḳirip,
«ḳulluḳ makani»din azad ḳildi. 15 Xundaḳ boldiki, Pirəwn boyni ḳattiḳlik ḳilip
bizni ḳoyup berixni rət ḳiloɣinida, Pərwərdigar Misir zeminidiki barliḳ tunji
tuoɣuloɣanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, ḫəmmisini urup əltürdi; buning
üqün mən malning baliyatḳusining tunji mewisini, yəni ḫəmmə tunji tuoɣuloɣan
ərkəklirini Pərwərdigaroɣa atap ḳurbanliḳ ḳilip sunimən wə ooɣullirimning ḫərbir
tunjiliri üqün ḫərlük bədili tələp berimən», dəp eytḳin. 16 Bu bəlgilimini ḳolungoɣa
əslətmə-bəlgə ḳilip seliwal, pexanənggə ḳaxḳidək əslətmə ḳilip ornitiwal, qünki
Pərwərdigar ḳudrətlik ḳoli bilən bizni Misirdin qiḳardi» — degin. ■

Bulut tüwrüki wə ot tüwrüki

17 Əmma Pirəwn həlḳni ketixkə ḳoyoɣandin keyin, Filistiylərning zeminidiki yol
yeḳin bolsimu, Huda ularni xu yol bilən baxlimidi; qünki u: «həlḳim jənggə uqrap
ḳalsa, ḳorḳup puxayman ḳilip, Misiroɣa yenip ketixi mumkin» dəp oylioɣanidi. 18 Xu
səwəbtin Huda həlḳni aylandurup, Ḳizil Dengiz tərəptiki qəlning yoli bilən baxlap
mangdi. Xundaḳ ḳilip Israillar Misirdin qiḳḳinida, ḳorallinip jənggə təyyar bolup
tərtip bilən mangdi.
19 Musa Yüsüpning səngəklirinimu billə eliwaldi; qünki Yüsüp əslidə Israilning
ooɣulliri boloɣan *ḳerindaxlirini*: «Huda qoḳum silərni yoḳlap ḫalinglardin həwər

---

□ **13:4 «Abib eyi»** — Israilning kalendari boyiqə yilning birinqi eyidur, ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, bəzi yillirida Mart eyida, bəzi yillirida Aprilda baxlinidu (12:2ni kərüng). «Abib» degənning mənisi: «bih urux», «əsüp qiḳix»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15 □ **13:12 «… Ḫəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroɣa mənsup bolsun»** — Pərwərdigar Misirda barliḳ tunjilarni ölümdin ḳutḳuzoɣan bolup, ularning ḫəmmisi «ölümdin tirilgəndək» uningoɣa mənsup idi. Əmma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tuoɣuloɣanlar bolsa pütkül ailigə wəkillik ḳilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:17; Əz. 44:30 □ **13:13 «exəklərning ḫəmmə tunjilirining ornioɣa birdin ḳoza bərgin…»** — omumən eytḳanda, ulaoɣlarni ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolmaytti; pəḳət ḳoy, kala, ooɣlaḳ wə kəptər ḳatarliḳlarla bolatti. Yənə kelip, ulaoɣlarning ornioɣa ḳoylarni ḳurbanliḳ ḳilixḳa ruhsət berilixidə ulaoɣlarning iḳtisadiy ḳimmitining yuḳiriliḳi nəzərgə elinoɣan. ■ **13:16** Mis. 13:9; Ḳan. 6:8; Pənd. 3:3

alidu; xu qaoɣda silər mening səngəklirimni muxu yərdin billə elip ketinglar» dəp qəsəm qildurоɣanidi.□ ■
20 Andin ular Sukkottin qiqip, qəlning qetidiki Etam degən yərdə qedirlirini tikti.
21 Əmdi Pərwərdigar ularоɣa yol kərsitixkə kündüzi bir bulut tüwrükidə, keqisi yoruqluq berixkə ot tüwrükidə bolup ularning aldida yürətti. Xuning bilən ular keqə-
kündüz yol yürələytti. 22 Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki keqisi həlqtin ayrilmay,
aldida yürətti.

14

Israillarning Qizil Dengizdin ətüxi

1 Pərwərdigar Musaoɣa: 2 — Sən Israillaroɣa: «Silər burulup Migdol bilən dengizning
arilixidiki Pi-Ħahirotning aldioɣa berip qedir tikinglar; Baal-Zefonning udulidiki
dengizning boyida qedir tikinglar», degin. □ ■ 3 Xuning bilən Pirəwn: «Israillar
zeminda ezip qaldi, qəlning iqidə qamilip qaldi» dəp oylaydu; 4 Israillarni qooɣlisun
dəp Mən Pirəwnning kənglini qattiq qilimən; xundaq qilip, Mən Pirəwn wə uning
pütkül qoxunliri arqilix Əz uluoɣluqumni ayan qilimən; wə misirliqlar Mening
Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, — dedi.
Israillar Hudaning səzi boyiqə qildi.■
5 «U həlq qeqip kətti» dəp Misirning padixaħioɣa həwər beriliwidi, Pirəwn bilən
əməldarliri həlq tooɣrisidiki qararidin yenip: «Israillarni qulluqtin qoyuwətkinimiz,
bu zadi nemə qiloɣinimiz?!» — deyixti.
6 *Pirəwn* dərħal jəng ħarwisini qoxturup, əz həlqini baxlap yoloɣa qiqti. 7 U yənə altə
yüz hillanoɣan jəng ħarwisi, xundaqla Misirdiki barliq jəng ħarwilirini yioɣdurup,
ularning ħərbirigə ləxkər baxliqlirini olturoɣuzup elip mangdi. 8 Pərwərdigar
Misirning padixaħi Pirəwnning kənglini qattiq qiloɣini üqün, u Israillarni qooɣlidi.
Bu qaoɣda Israillar qollirini egiz kətürüxkən ħalda Misirdin qiqip boloɣanidi.□
9 Misirliqlarning *ħəmmisi* yəni Pirəwnning barliq atliri bilən jəng ħarwiliri, atliq
ləxkərliri bilən pütkül qoxuni ularni qooɣlap, Israillar dengiz boyioɣa qedir tikkən
jayda, yəni Pi-Ħahirotning yenida, Baal-Zefonning udulida ularoɣa yetixti. ■
10 Pirəwn yeqinlaxqanda, Israillar bexini kətürüp qariwidi, mana, misirliqlar
ularning arqisidin yürüx qilip qooɣlap keliwatatti! Xuni kərgəndə Israillar tolimu
qorquxup, Pərwərdigaroɣa nida-pəryad kətürdi. 11 Ular Musaoɣa: — Misirda gəristan
tepilmasmidi, sən bizni qəldə əlsun dəp muxu yərgə elip kəldingoɣu?! Bizni Misirdin
elip qiqip, bizgə mundaq qiloɣining nemisi?! 12 Misirda turoɣan waqtimizda biz sanga:
«Bizni misirliqlarning qulluqida boluximizoɣa qoyoɣin, biz bilən karing bolmisun»
dəp eytmioɣanmiduq? Misirliqlarning qulluqida boloɣinimiz qəlgə kelip əlginimizdin
əwzəl bolatti! — dedi.■
13 Buning bilən Musa həlqqə: — Qorqmay, tik turunglar, Pərwərdigarning bügün
silərgə yürgüzidioɣan nijatini kərisilər; qünki silər bügün kərgən misirliqlarni
ikkinqi kərməysilər. 14 Pərwərdigar silər üqün jəng qilidu, lekin silər bolsanglar
jim tursanglarla boldi, dedi.
15 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Nemixqa sən Manga pəryad kətürisən? Israil-
laroɣa: «Aldioɣa menginglar» dəp buyruoɣin. 16 Lekin sən ħasangni kətürüp qolungni

□ **13:19 «…yoqlap ħalinglardin həwər alidu» —** bu ibraniy tilida pəqət «yoqlap» degən birla səz bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Yə. 24:32 □ **14:2 «dengiz» —** «Qizil Dengiz»ni kərsitidu. Həritini kərüng. ■ **14:2** Qəl. 33:7 ■ **14:4** Mis. 4:21; 10:20 □ **14:8 «qollirini egiz kətürüxkən ħalda» —** huxallix, mərdanilik bilən, demək. ■ **14:9** Yə. 24:6 ■ **14:12** Mis. 6:9

dengizoɣa uzitip, uni ikkigə bəlgin; xundaqta, Israillar dengizning otturisidin quruq yər bilən ətüp ketidu.□
17 Mana, Mən ularni qooɣlisun dəp misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimən, xuning bilən Mən Pirəwn wə uning pütkül qoxuni, jəng ḫarwiliri wə atliqliri arqilik Öz uluoɣluqimni ayan qilimən. 18 Xundaq qilip, Mən Pirəwn wə uning jəng ḫarwiliri wə atliqliri arqilik Öz uluoɣluqimni ayan qiloɣinimda, misirliqlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, dedi.
19 Israilning qoxunining aldida yürüwatqan Hudaning Pərixtisi əmdi ularning kəynigə ətti; xuningdək ularning aldida mangoɣan bulut tüwrükimu ularning kəynigə yətkilip, □ 20 misirliqlarning qedirgaḫi bilən Israilning qedirgaḫining ariliqida tohtidi; bu bulut bir tərəptə qarangoɣuluq qüxürüp, yənə bir tərəptə keqini yorutti. Buning bilən pütün bir keqə bir qoxun yənə bir qoxunoɣa yeqin kelәlmidi.□
21 Musa qolini dengizning üstigə uzatti; Pərwərdigar pütün keqə xərqtin küqlük bir xamal qiqirip, dengizning süyini kəynigə yandurdi; U suni yandurup dengizni quruq yər qildi, sular ikkigə bəlündi. ■ 22 Xu tərixidə Israillar dengizning otturisidiki quruq yərdin mengip, ətüp kətti; sular bolsa ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. □ ■ 23 Əmma misirliqlar ularni qooɣlap keliwatatti — Pirəwnning barliq atliri, jəng ḫarwiliri wə atliq ləxkərliri ularning kəynidin dengizning otturisioɣiqə kəldi. 24 Tang atqanda xundaq boldiki, Pərwərdigar ot bilən bulut tüwrükidə turup misirliqlarning qoxunioɣa qaridi wə misirliqlarning qoxunioɣa parakəndiqilik qüxürdi. 25 U ularning ḫarwilirining qaqlirini patquzup, ḫəydəp mengixini müxkül qildi. Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qaqayli, qünki Pərwərdigar ular üqün misirliqlaroɣa qarxi jəng qiliwatidu, — deyixti.□
26 Pərwərdigar Musaoɣa: — Sular yenip misirliqlarning üstigə, ularning jəng ḫarwilirining üstigə wə atliqlirining üstigə eqip berip, ularni qəktürüwətsun dəp qolungni dengizning üstigə uzatqin, — dedi.
27 Musa qolini dengizning üstigə uzitiwidi, tang atqanda dengizning süyi yənə əsliy ḫalitigə yenip kəldi. Qeqiwatqan misirliqlar eqinoɣa qarxi yügürüxti, Pərwərdigar ularni dengizning otturisida mollaq atquzdi. 28 Su əsligə yenip kelip, jəng ḫarwiliri bilən atliqlarni, yəni Israillarning arqidin qooɣlap dengizoɣa kirgən Pirəwnning pütkül qoxunini oɣərq qiliwətti; ulardin birimu saq qalmidi. ■ 29 Lekin Israillar dengizning otturisidiki quruq yər bilən mengip ətüp kətti; sular ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. ■ 30 Xu tərixidə Pərwərdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning dengizning boyida ölük yatqinini kördi. 31 Israil həlqi Pərwərdigarning misirliqlaroɣa ixlətkən zor qudritini kərüp, Pərwərdigardin qorqti; ular Pərwərdigaroɣa wə uning quli Musaoɣa ixəndi.

15

Musaning Hudaoɣa mədḫiyə oquxi

1 Xu qaoɣda Musa bilən Israillar Pərwərdigaroɣa mədḫiyə oqup munu küyni eytti: — «Mən Pərwərdigarni mədḫiyiləp küy eytay,

---

□ **14:16 «ətüp ketidu»** — bu ikkinqi «ətüp ketix»tur. «ətüp ketix ḫeyti»da aldinqi wə bu «ətüp ketix» əslinidu (12:13, 23nimu kərüng). □ **14:19 «Hudaning Pərixtisi»** — bu zat tooɣruluq 3:2 wə uning izaḫatini kərüng. □ **14:20 «bu bulut bir tərəptə qarangoɣuluq qüxürüp...»** — xu waqit ayning otturisi boloɣaqqa, adəttə ayding bolatti. ■ **14:21** Yə. 4:23; Zəb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ **14:22 «ətüp kətti»** — Yəḫudiylar «ətüp ketix» ḫeytini təbrikligəndə, muxu Qizil Dengizdin «ətüp ketix»nimu əsləp təbrikləydu. ■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29 □ **14:25 «u ularning ḫarwilirining qaqlirini patquzup,...»** — baxqa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. ■ **14:28** Zəb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zəb. 77:19

Qünki U karamət uluoɣlukini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoɣa taxliwətti.□ ■
2 Mening küqüm ḫəm mening küyüm Yaḫ Өzidur;
U manga nijat boldi;
U mening Təngrimdur, mən Uni uluoɣlaymən;
U mening atamning Hudasidur, mən Uni aliy dəp mədḫiyiləymən.□ ■
3 Pərwərdigar jəngqidur,
Yaḫwəḫ Uning namidur.□
4 Pirəwnning jəng ḫarwilirini ḫəm qoxunlirini dengizoɣa taxliwətti;
Uning aliy ləxkər baxliqliri Qizil Dengizda oɣərq qilindi.
5 Qongqur sular ularni kəmüwətti,
Ular huddi taxtək dengiz tegigə qəküp kətti.■
6 Sening ong qolung, əy Pərwərdigar,
Qudriti bilən xan-xərəp tapti;
Sening ong qolung, əy Pərwərdigar,
Düxmənni kukum-talqan qiliwətti.■
7 Өz uluoɣlukungning ḫəywisi bilən өzünggə qarxi qiqqanlarni nabut qilding,
Sən otluq oɣəzipingni əwətting,
U samanni kəydürgən ottək ularni yutuwətti.
8 Dimioɣingning nəpisi bilən sular dəng bolup ərlidi,
Juxqunlioɣan dolqunlar dəng kəbi tik turdi,
Dengizning otturisidiki qongqur sular qaturup qoyuldi.□ ■
9 Düxmən dedi: «Mən ularni qooɣlaymən, yetiximən, olja elip üləxtürimən,
Ulardin dərdimni qiqirimən,
Qiliqimni suoɣurup, өz qolum bilən ularni nabut qilimən».
10 Lekin Sən nəpising bilən püwliding,
Dengiz ularni kəmüwətti;
Ular juxqunluq sularda qooɣuxundək qəküp kətti.■
11 Ilaḫlarning arisida, əy Pərwərdigar,
Kim Sening təngdixing bolsun?
Pak-muqəddəslik iqidə Өz ḫəywitingni kərsitidioɣan,
Ḫəmd-mədḫiyilər arisida dəḫxətlik turidioɣan,
Məjizə-karamət yaritidioɣan,
Səndək kim bolsun?
12 Sən ong qolungni uzitixing bilən,
Yər-zemin ularni yutuwətti.
13 Lekin Өzünggə ḫəmjəmət qilip qutquzoɣan qowmni rəḫimdilliqing bilən baxlap qiqting;
Sən ularni Өz muqəddəs makaningoɣa qudriting bilən ḫidayət qilip yetəkliding.□
14 Yat həlqlər buni anglap, titrixip kətti;
Filistiyədə turuwatqanlarni toloɣaqtək azab tutti.

□ **15:1** **«U karamət uluoɣlukini kərsətti»** — yaki «U xanlik oɣəlibə quqti». ■ **15:1** Zəb. 106:12 □ **15:2** **«Yaḫ»** —Muxu tərjimidə biz Hudaning «Yaḫwəḫ» yaki «Yəḫowaḫ» degən namini «Pərwərdigar» dəp tərjimə kilduq. «Yaḫ» bolsa «Yaḫwəḫ» degən bu ismining kiskartiloɣan xəklidur. ■ **15:2** Zəb. 18:2; Zəb. 118:14; Yəx. 12:2 □ **15:3** **«Yaḫwəḫ»** —Muxu tərjimidə biz Hudaning «Yaḫwəḫ» yaki «jəḫowaḫ» degən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə kilduq. Mənisi «Əzəldin Boloɣuqi». 3:13-14 wə izaḫatni kərüng. ■ **15:5** Nəḫ. 9:11 ■ **15:6** Zəb. 118:15,16 □ **15:8** **«Dimioɣingning nəpisi bilən»** — yaki «qəḫringning roḫi bilən». ■ **15:8** Yəx. 63:12,13; Ḫab. 3:10 ■ **15:10** Zəb. 74:13; 106:11 □ **15:13** **«ḫəmjəmət kilip kutquzoɣan»** — muxu ibarə ibraniy tilida «daal» degən bir peil bilənla ipadilinidu. Bu peil tooɣruluq «Təbirlər» wə «Ayup» 19:25 wə izaḫatinimu kərüng. **«Өz muqəddəs makaningoɣa»** — ibraniy tilida «Өz muqəddəslikingning makanioɣa».

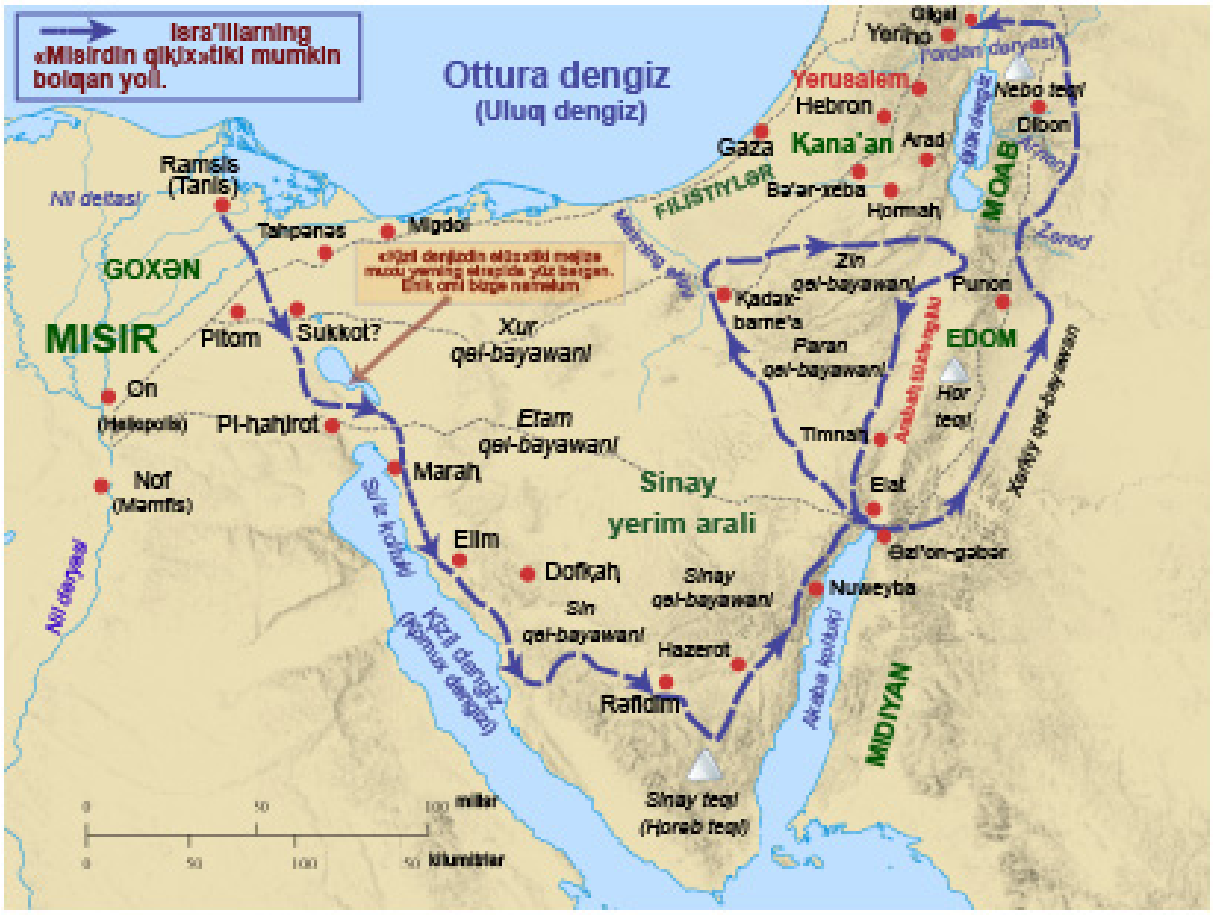
15 Andin Edomning əmirliri dəkkə-dükkigə qüxti;
Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrək basti;
Ḳanaan zeminidikilərning yüriki su bolup aḳti;■
16 Ḳorḳunq wə dəḥxət ularni basti;
Bilikingning ḥəywiti bilən ular huddi taxtək midirliyalmay ḳaldi;
Həlḳing ətüp kətküqə, i Pərwərdigar,
Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə.□ ■
17 Ularni baxlap kirip,
Əz mirasing boloɳan taoɳda kəqəttək tikisən,
Əz makaning ḳiloɳan jayoɳa, i Pərwərdigar,
Əz ḳolliring təyyarlioɳan muḳəddəs jayoɳa, i Rəb, ularni elip barisən.
18 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḥ bolup ḥəküm süridu!
19 Qünki Pirəwnning atliri,
Jəng ḥarwiliri atliḳliri bilən billə dengizoɳa kirip boldi;
Pərwərdigar dengizning sulirini ularning üstigə yandurdi,
Lekin Israillar bolsa dengizning otturisidin ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti».□
20 Andin Ḥarunning ḥədisi pəyoɳəmbər Məryəm ḳolioɳa dapni aldi, barliḳ ḳiz-ayallarmu ḳolioɳa dap elip, ussul oynixip uningoɳa əgəxti. ■
21 Məryəm ularoɳa jawabən mundaḳ küyni oḳudi: —
«Pərwərdigarni mədḥiyiləp küy eytinglar,
Qünki U zor uluoɳluḳini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoɳa taxliwətti!».□

Huda həlḳni sinaydu — Maraḥtiki aqqiḳ su

22 Andin Musa Israillarni Ḳizil Dengizdin baxlap, Xur qəligə elip bardi. Ular uda üq kün qəldə yürüp, su tapalmidi. 23 Andin ular Maraḥḳa yetip kəldi; lekin u yərning süyi aqqiḳ bolup, süyini iqkili bolmaytti; xunga u jayning nami «Maraḥ» dəp ḳoyuloɳan. □ ■ 24 U waḳitta halayiḳ: — Biz nemə iqimiz? — dəp Musadin aoɳrinip oɳotuldaxḳili turdi.
25 U Pərwərdigaroɳa pəryad kətürdi; Pərwərdigar uningoɳa bir dərəhni kərsətti; u dərəh yaoɳiqini elip, suoɳa taxliwidi, su tatliḳ suoɳa aylandi. U yərdə Pərwərdigar ularoɳa ḥəküm-bəlgilimə bekitip, ularni sinap, mundaḳ dedi: — 26 «Əgər silər köngül ḳoyup Hudayinglar Pərwərdigarning səzini anglap, Uning nəziridə durus boloɳanni ḳilip, əmrlirigə ḳulaḳ selip, barliḳ ḥəkümlirini tutsanglar, undaḳta, Mən misirliḳlarning üstigə saloɳan kesəllərdin ḥeqbirini üstünggə salmaymən; qünki Mənki silərgə xipaliḳ bərgüqi Pərwərdigardurmən».□
27 Andin ular Elimoɳa yetip kəldi. Xu yərdə on ikki bulaḳ bilən yətmix horma dərihi bar idi; ular xu yərdə sularning boyida qedir tikti.

■ **15:15** Ḳan. 2:4 □ **15:16** **«Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing»** — bu uḳum yuḳiriḳi 13-ayəttiki «Sən ḥəmjəmət ḳilip ḳutḳuzoɳan... həlḳing» degən uḳumoɳa yeḳindur. **«... Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə»** — bu ayət bexarət bolup: (1) Ḳanaandiki həlḳ wə Moabtiki aḥalilər Hudaning həlḳining Misirdin qiḳḳinini anglap ulardin intayin ḳorḳidu («Yə.» 2:8-11ni kərüng); (2) keyinki künlərdə Israil Ḳanaan zeminini igiləxkə Iordan dəryasidin «ətidu». Bu ix boloɳuqə ḥeqḳandaḳ baxḳa əl-millət ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayətni kərüng). ■ **15:16** Ḳan. 2:25; 11:25; Yə. 2:9 □ **15:19** **«...ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti»** — bəzi tərjimilərdə Musaning bu xeiri 18-ayət bilən tohtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6 □ **15:21** **«U zor uluoɳluḳini kərsətti»** — yaki «U xanliḳ oɳəlibə ḳuqti». □ **15:23** **«Maraḥ»** — «aqqiḳ» degən mənidə. ■ **15:23** Qəl. 33:8 □ **15:26** **«Pərwərdigarning səzini»** — ibraniy tilida «Pərwərdigarning awazini».

Isra'illarning «Misirdin qikix»tiki səpiri — Misirdin Kana'anqiqə bolqan səpər

«Misirdin qikix»tiki səpər

16

Manna bilən bədünə

1 Andin Israillarning pütkül jamaiti Elimdin yoloqa atlandi; Misir zeminidin qikip, ikkinqi eyining on bəxinqi künidə Elim bilən Sinayning otturisidiki Sin qəligə yetip kəldi. ■ 2 Əmma Israillarning pütkül jamaiti qəldə Musa bilən Harunning yaman gepini kilip otuldaxkili turdi. 3 Israillar ularoqa: — Pərwərdigarning koli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi! Xu yərdə biz gəx kaynawatkan kazanlarni qəridəp olturup, toyoqudək nan yemigənmiduk? Lekin silər bu jamaətning həmmisini aqlik bilən əltürməkqi bolup bizni bu qəlgə elip kəldinglar! — deyixti.□ ■

■ **16:1** Qəl. 33:5-49 □ **16:3** **«Pərwərdigarning koli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi!...»** — ularning kakxaxliri tolimu orunsiz idi, əlwəttə. Qünki birinqidin, Israillarning Misirdin elip kəlgən qarwa malliri az əməs idi (12:38ni kərüng). Ikkinqidin, ular Misirda kullukta boloqan qaoqliridimu ular erixidioqan yeməkliklər anqə kəp boloqan əməs idi («Kan.» 3:7, 8:1-3ni kərüng). ■ **16:3** Qəl. 11:4; 1Kor. 10:10

4 Buning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Mana, Mən asmandin silərgə
nan yaoɣdurimən; xuning bilən həlḳ ḥər küni qiḳip, bir künlük lazimliḳini
yioɣiwalsun. Bu təriḳidə Mən ularning Mening ḳanun-əmrlirimdə mangidioɣan-
mangmaydioɣanliḳini sinaymən. ■ 5 Ḥər ḥəptining altinqi küni xundaḳ boliduki,
ular yioɣiwaloɣanlirini təyyarlisun; u baxḳa künlərdə erixidioɣinidin bir ḥəssə köp
bolidu, — dedi. □ 6 Andin Musa bilən Ḥarun barliḳ Israillaroɣa: — Bügün
ahxam silərni Misir zeminidin elip qiḳḳuqining Pərwərdigar ikənlikini bilisilər wə
7 ətə silər Pərwərdigarning xan-xəripini kərisilər; qünki U silərning Uning yaman
gepini ḳilip oɣotuldaxḳininglarni anglidi; bizgə kəlsək, silər yaman gepimizni ḳilip
oɣotuldioɣudək biz kim iduḳ? — dedi.
8 Musa yənə: Pərwərdigar bügün ahxam silərgə yegili gəx berip, ətə ətigəndə
toyoɣudək nan bərgəndə *buni bilisilər*; qünki Pərwərdigar silər Uning yaman gepini
ḳilip oɣotuldioɣininglarni anglidi. Əmdi biz nemə iduḳ? Silərning oɣotuldaxḳininglar
bizlərgə ḳaritiloɣan əməs, bəlki Pərwərdigaroɣa ḳaritiloɣandur, — dedi.
9 Andin Musa Ḥarunoɣa: — Sən Israillarning pütkül jamaitigə: «Pərwərdigarning
aldioɣa kelinglar; qünki U yaman gəp bilən oɣotuldaxḳininglarni anglidi», dəp eytḳin,
— dedi. 10 Xundaḳ boldiki, Ḥarun Israillarning pütkül jamaitigə səzləp turoɣinida,
ular qəl tərəpkə ḳariwidi, mana, Pərwərdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■
11 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa mundaḳ dedi: —
12 — Mən Israillarning yaman gəp ḳilip oɣotuldaxḳinini anglidim; əmdi ularoɣa:
«Gugumda silər gəx yəysilər wə ətigəndə nandin toyunisilər, xuning bilən silər
Mening Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilip yetisilər» — dəp eytḳin, dedi.□ ■
13 Kəqḳurunda xundaḳ boldiki, bədünilər uqup kelip, qedirgaḥni ḳaplap kətti; ətisi
ətigəndə, qedirgaḥning ətrapidiki yərlərgə xəbnəm qüxkənidi. ■ 14 Ətrapta yatḳan
xəbnəm kətürülüp kətkəndin keyin, mana, qəllükning yər yüzidə ḳirawdək nepiz,
kiqik-kiqik yumilaḳ nərsilər turatti. ■ 15 Israillar uni kərgəndə, uning nemə ikənlikini
bilmigini üqün: — Bu nemidu? — dəp soraxti.
Musa ularoɣa jawabən: — Bu Pərwərdigar silərgə ata ḳiloɣan ozuḳ-tülüktur. ■
16 Pərwərdigar xu ixni əmr ḳilip dediki, «Ḥərbiringlar yəydioɣininglaroɣa ḳarap
uningdin yioɣiwelinglar; ḥərbiringlar ailidiki adəm sanioɣa ḳarap, ḥərbir adəmgə
bir omər miḳdarda yioɣinglar; ḥər adəm əz qediridiki kixilər üqün yioɣinglar» —
dedi.□
17 Israillar xundaḳ ḳilip, bəzisi köprək, bəzisi azraḳ yioɣiwaldi. 18 Ular uni omər
miḳdari bilən əlqiwidi, köp yioɣḳanlarningkidin exip kətmidi, az yioɣḳanlarningmu
kəmlik ḳilmidi; ḥərbir kixi əz yəydioɣinioɣa ḳarap yioɣḳanidi. □ ■ 19 Musa ularoɣa:
— Ḥeqḳandaḳ adəm bulardin ḥeqnemini ətigə ḳaldurmisun, dedi.

■ **16:4** Zəb. 78:24; 105:40 □ **16:5 «altinqi kün» —** bu jümə künidur. Xu küni Yəḥudiylar yioɣḳan «manna»din ikki künlük tamaḳni təyyarliwelixi kerək idi. Qünki ətisi, yəni yəttinqi küni xabat küni («dəm elix küni») idi. ■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu. 12:6 wə izaḥatni kərüng. ■ **16:12** Yḥ. 6:49,58 ■ **16:13** Qəl. 11:31; Zəb. 105:40 ■ **16:14** Qəl. 11:7; Nəḥ. 9:15; Zəb. 78:24; 105:40 ■ **16:15** Yḥ. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16 «bir omər» —** «əfaḥ»ning ondin bir ḳismi, yəni ikki litrqə idi. □ **16:18 «ḥərbir kixi əz yəydioɣinioɣa ḳarap yioɣḳanidi» —**yənə bir tərjimisi: «ḥəmməylənning yioɣiwaloɣini əz eḥtiyajioɣa dəlmudəl idi». Bu ayətni ikki hil qüxinix mumkin: — (1) Hudaning bəlgilimisi boyiqə bir kixi üqün dəl bir omər miḳdarda yeməklik təḳdim ḳilinatti. Xuning bilən ḥəmməylən yioɣḳandin keyin, omər miḳdari bilən əlqiginidə, ozuḳ-tülük («manna»)ni artuḳ yioɣiwaloɣan kixi az yioɣḳan kixigə kəm boloɣanni toldurup berətti. Ahir ḥəmmə kixigə kerək boloɣan yeməklik təng təmin etilətti. Bu məjizə əməs, təbiiy ix idi. (2) həlḳ məyli köp manna yioɣḳan bolsun, yaki azraḳ yioɣḳan bolsun, Hudaning karamiti bilən yioɣiwaloɣini dəl əz ailisining eḥtiyajioɣa mas boldi. Bu ixning əzi məjizə idi, əlwəttə. «manna»ning ḥər küni asmandin qüxüxi məjizə bolupla ḳalmay, mannaning miḳdarimu dəl ḥəmməyləngə kerək boloɣanoɣa barawər idi. Bizningqə, «2Kor.» 8:15 boyiqə, birinqi qüxənqə tooɣra bolsa kerək; qünki xu ayəttə rosul Pawlus «manna yioɣix» degən ixni misal ḳilip, Hudaning bəndilirini bir-birigə berixkə rioɣbətləndüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15

20 Xundaq bolsimu, ular Musaning sözigä quläq salmidi; bäzilär uningdin bir qismini ätigä saqlap qoydi. Əmma saqlap qoyoqini qurtlap sesip kätti. Bu ix üqün Musa ularqa hapa bolup aqqiqlandi. 21 Xu säwäbtin ularning hərbiri hər ätigini qiqip öz yəydioqinioqa qarap yioqiwalatti; qaloqanliri bolsa aptap qiqqanda erip ketätti.
22 Lekin altinqi küni xundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hässisini yioqdi; demək, hərbir kixi üqün ikki omär miqdarda yioqiwaldi; andin jamaät əmirliri hämmisi kelip buni Musaoqa eytti.
23 Musa ularqa: — Mana Pərwərdigarning degini: — Ätä aram küni, Pərwərdigarqa ataloqan muqəddəs xabat küni bolidu; pixuridioqininglarni pixurup, qaynitidioqininglarni qayinitip, exip qaloqanning hämmisini ätigä saqlap qoyunglar, — dedi.
24 Ular Musa buyruoqandək, exip qaloqanni ätisigä saqlap qoyuwidi, ular sesip qalmidi, qurutlapmu kätmidi. 25 Musa ularqa: — Buni bügün yänglar; qünki bügün Pərwərdigarqa ataloqan xabat küni boloqini üqün bügün daladin tapalmaysilär.
26 Altä kün silär yioqsanglar bolidu; lekin yättinqi küni xabat boloqini üqün u künidä heqnemä tepilmaydu, — dedi.
27 Qalbuki, yättinqi küni hälqtin birnäqqisi ozuq-tülük yioqqili qiqiwidi, heqnemä tapalmidi. 28 Pərwərdigar Musaoqa: «Silär qaqanoqiqä Mening əmrlirim wə qanun-bälgilimilirimni tutuxni rät qilisilär? 29 Mana, Pərwərdigar silärgä xabat künini bekitip bärdi; xunga yättinqi küni hərbiringlarni öz ornida turup, sirtlarqa qiqmisun däp, altinqi küni ikki künlük ozuq beridu», — dedi. 30 Xuning bilän hälq yättinqi küni aram aldi.
31 Israillar bu ozuqni «manna» däp atidi; uning *xäkli* yumoqaqsüt uruqidäk, rənggi aq bolup, təmi häsälgä milängän qoturmaqqa ohxaytti.□ ■
32 Musa ularqa: — Pərwərdigarning əmri xuki, — Keyinki əwladliringlarqa Mən silərni Misirdin elip qiqqanda, Mən silärgä qəldä yeyixkä ata qiloqan nanni kərsitix üqün, uningdin komzäkkä bir omär toxquzup, ular üqün saqlap qoyunglar, — dedi.
33 Musa Haruoqa: — Kälgüsi äwladliringlarqa kərsitixkä saqlax üqün bir komzäkni elip, uningqa bir omär miqdarda manna selip, Pərwərdigarning huzurida qoyup qoyoqin, — dedi.■
34 *Keyin*, Harun Pərwərdigar Musaoqa buyruoqandək komzäkni saqlax üqün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi.□
35 Xu tərikidä Israillar adəm olturaqlaxqan bir zeminoqa yetip kälgüqä qirik yil «manna» yedi; ular Kanaan zeminining qegralirioqa yätküqä manna yedi.■
36 Əyni qaoqda bir «omär» «əfah»ning ondin birigä barawär idi.

17

Qoram taxtin qiqqan su

1 Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin qəlidin qiqip, Pərwərdigarning əmri boyiqä säpär qilip, Räfidim degän yärgä kelip qedirlirini tikti. Əmma u yärdä hälqqä iqkili su yoq idi. 2 Xuning bilän hälq Musa bilän jedəllixip: — Bizgä iqkili su bärgin!

□ **16:31 «manna»** — «nemä bu?» degän mänidä (15-ayätni kərüng). ■ **16:31** Qəl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4 □ **16:34 «höküm-guwahliq»** — muxu yärdä «höküm-guwahliq» Hudaning Israiloqa bärmäkqi boloqan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilän bolidioqan əhdisini kərsitidu (20-babni kərüng). Hudaning muqəddəs mahiyiti wə Harakteri xu əmrlärdä ayan qilinoqaqqa, «höküm-guwahliq» däpmu atilidu. Xu əmrlär «əhdə sanduqi» iqidä saqlaqlik tax tahtaylar üstigä pütülgän (40:20ni kərüng). **«... Uni höküm-guwahlik sanduqining aldida qoyup qoydi»** — əhdə sanduqining təswirini bilix üqün 25-bab, 10-22-ayätlärgä qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarioqanda, «manna» komziki keyinki waqitta əhdə sanduqi **iqigä**, muqəddəs qanun taxliri aldioqa qoyuloqan. ■ **16:35** Yə. 5:12; Näh. 9:15

— dedi. Lekin Musa ularoɣa: — Nemixkа mening bilən jedəllixisilər? Nemixkа Pərwərdigarni sinaysilər? — dedi.■
3 Lekin həlk qangkap, su tələp kilip, Musadin aoɣrinip oɣotuldixip: — Sən nemixkа bizni, balilirimizni wə melimizni ussuzluk bilən əltürüxkə Misirdin elip kəlding? — dedi. 4 Xuning bilən Musa Pərwərdigaroɣa pəryad kətürüp: — Bu həlkni kandak kilsam bolar?! Ular ḫelila meni qalma-kesək kilixi mumkin! — dedi.
5 Pərwərdigar Musaoɣa jawabən: — Sən Israilning aksakalliridin birnəqqisini əzüng bilən billə elip qiqip, *Nil* dəryasining süyini uroɣiningda ixlətkən ḫasangni kolungoɣa elip həlkning aldioɣa baroɣin; ■ 6 Mana, Mən xu yərdə, Ḫorəb teoɣidiki koram taxning üstidə sening aldingda turimən; sən koram taxni uroɣin. Buning bilən uningdin həlkkə iqkili su qikidu, — dedi.
Musa Israilning aksakallirining kəz aldida xundak kildi. □ ■ 7 Musa Israillarning jedəlləxkini wə ularning «Pərwərdigar arimizda zadi barmu-yokmu?» deyixip Pərwərdigarni sinioɣini üqün, u yərni «Massaḫ» wə «Məribaḫ» dəp atidi.□

Amaləklər bilən jəng kilix

8 Xu qaoɣda Amaləklər kelip Rəfidimdə Israiloɣa ḫujum kildi. ■ 9 Musa Yəxuaoɣa: Sən əzimizdin Amalək bilən jəng kilixkа adəm tallioɣin. Mən ətə Hudaning ḫasisini kolumoɣa elip dəngning qokkisida turup turimən, dedi.□ 10 Yəxua Musa buyruoɣinidək kilip, Amaləklər bilən jəng kildi. Musa, Ḫarun wə Hur dəngning qokkisioɣa qikti. 11 Xundak boldiki, Musa kolini kətürüp tursa, Israil oɣalib kelətti, lekin u kollirini pəskə qüxürüp tursa, Amalək oɣalib kelətti. 12 Musaning kolliri eoɣirlixip kətti; ular bir taxni elip kelip uning astioɣa koydi; u uning üstidə olturdi; andin Ḫarun bilən Hur biri bir təripidə, biri yənə bir təripidə uning kollirini yələp turdi; bu təriqidə uning kolliri taki kün patkuqə məzmut turdi. 13 Xundak kilip, Yəxua Amalək wə uning həlkini kiliqlap nabut kildi.□
14 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bir əslimə bolsun dəp bu ixlarni bir kitabkа yezip kalduroɣin, xundakla xularni Yəxuaning kulaklirioɣa okup bər; qünki Mən Amaləkning namini asmanlarning astidin, ḫətta adəmlərning esidinmu mutlək əqürüwetimən, dedi.■
15 Andin Musa bir kurbangaḫni yasap, namini «Pərwərdigar tuoɣumdur» dəp atidi □ 16 wə Musa: — Yaḫning təhti aldida bir kol kətürülüp: — «Pərwərdigar əwladtin əwladkiqə Amaləkkə karxi jəng kilidu» deyilgənidi, — dedi.□ ■

18

Yətroning Musani Ziyarət kilixi wə uningoɣa nəsiḫət kilixi

1 Musaning keynatisi, yəni Midiyanning kaḫini Yətro Hudaning Musa üqün ḫəmdə Əz həlki Israil üqün barlik kiloɣanliri tooɣruluk anglidi, yəni Pərwərdigarning Israilni

---

■ **17:2** Qəl. 20:3, 4 ■ **17:5** Mis. 7:20 □ **17:6** **«Ḫorəb teoɣi»** — Sinay teoɣining baxkа bir ismi. ■ **17:6** Qəl. 20:9; Zəb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ **17:7** **«Massaḫ» —** «sinax» degən mənidə, «Məribaḫ» — «jedəl-majra» degən mənidə. ■ **17:8** Kan. 25:17,18 □ **17:9** **«Sən əzimizdin Amalək bilən jəng kilixkа adəm tallioɣin» —** yaki «Sən əzimizgə adəmlərni tallap, Amalək bilən sokuxkili qikkin». □ **17:13** **«kiliqlap,...» —** ibraniy tilida «kiliq bisi bilən urup,...». ■ **17:14** Qəl. 24:20; Kan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ **17:15** **«Pərwərdigar tuoɣumdur» —** ibraniy tilida «Yaḫwəḫ-nissi». □ **17:16** **«Yaḫ» —** «Yaḫwəḫ» (Pərwərdigar)ning kiskartilma xəklidur. **«Yaḫning təhti aldida bir kol kətürülüp: ....» —** kimning kolining Hudaning təhti aldida kətürülgənliki enik eytilmaydu; bizningqə bu sirlik ix ərxtə Hudaning aldida yüz bərgən bolup, kəsəm kilip «kətürülgən kol» bolsa «Pərwərdigarning koli» («Yəx.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yuḫ.» 12:38), yəni «Pərwərdigarning **Kuli**» boloɣan Məsih («Yəx.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni kərsətsə kerək. ■ **17:16** 1Sam. 15:2

Misirdin qiqarolanliqidin həwər tapti. ■ 2-3 Xuning bilən Musaning qeynatisi Yətro
Musaning əslidə öz yenilə əwətiwətkən ayali Zipporah wə uning ikki oolini elip
yolla qikti (birinqi oolining ismi Gərxom dəp qoyullanidi; qünki Musa: «mən
yaqa yurtta musapir bolup turuwatimən» degənidi. □ ■ 4 Yənə birining ismi Əliezər
dəp qoyullanidi; qünki Musa: «Atamning Hudasi manga yardəmdə bolup, meni
Pirəwnning qiliqidin qutquzdi», degənidi). □ 5 Xundaq qilip Musaning qeynatisi
Yətro Musaning oolulliri bilən ayalini elip, Musaning qəldə, Hudaning teolining
yenida qedir tikgən yerigə yetip kəldi.
6 U əslidə Musalla: — «Mana, mənki qeynatang Yətro sening ayalingni wə uning ikki
oolini elip yeningla ketiwatimən» dəp həwər əwətkənidi. 7 Xuning bilən Musa öz
qeynatisining aldila qikip, təzim qilip, uni səydi. Ular bir-biridin hal-əhwal sorixip
qedirla kirdi; 8 Andin Musa qiynatisila Israilning wəjidin Pərwərdigarning Pirəwn
wə misirliklarla qilqan həmmə əməllirini səzləp, ularning yol boyi bexila qüxkən
jəbir-japalarni bayan qilip, Pərwərdigarning qandaq qilip ularni qutquzolinini eytip
bərdi.
9 Buni anglap Yətro Pərwərdigarning Israilla kərsətkən barlik yahxilikidin, ularni
misirliklarning qolidin qutquzolanlikidin xadlandi. 10 Yətro *xadlinip*: — Silərni
misirliklarning wə Pirəwnning qolidin qutquzqan Pərwərdigarla təxəkkurlər
bolqay! U bu qowmni misirliklarning qolidin qutquzdi! 11 Mən Pərwərdigarning
barlik ilahlardin üstün turidiolanlikini əmdi bildim; qünki U dəl ular yooqanqilik
qilqan ixta Özining ulardin üstün turidiolanlikini namayan qildi — dedi.□ ■
12 Andin Musaning qeynatisi Yətro Hudala atap bir köydürmə qurbanlik wə
birnəqqə *təxəkkur* qurbanliklirini elip kəldi; Harun bilən Israilning hərbir aqsaqili
Musaning qeynatisi bilən billə Hudaning huzurida taam yeyixkə kəldi.□

Yətroning aqilanə məslihiti

13 Ətisi Musa həlqning ix-dəwaliri üstidin höküm qikirixqa olturdi; həlq ətigəndin
tartip kəqkiqə Musaning qərisidə turuxti. 14 Musaning qeynatisi uning həlqi üqün
qilqan ixlirini kərgəndə uningdin: — Sening həlqqə qiliwatqan bu ixing zadi nemə
ix? Nemixqa sən *bu ixta* yaloquz olturisən, barlik həlq nemə üqün ətigəndin kəqkiqə
sening qərəngdə turidu? — dedi.
15 Musa qeynatisila jawab berip: — Həlq Hudadin yol izdəxkə mening qeximola
kelidu. 16 Qaqanki ularning bir ix-dəwasi qikqa ular yenimola kelidu; xuning
bilən mən ularning otturisida höküm qikirimən wə xundaqla Hudaning qanun-
bəlgilimilirini ularla bildürimən, — dedi.
17 Musaning qeynatisi uningla: — Bu qilqining yahxi bolmaptu. 18 Sən jəzmən
özüngni həmdə qərəngdə turqan həlqnimu qarqitip qoyisən; qünki bu ix sanga
bək eoqir kelidu. Sən uni yaloquz qilip yetixəlməysən. 19 Əmdi mening səzümgə
qulaq salqin, mən sanga bir məslihət berəy wə *xundaq qilsang,* Huda sening bilən
billə bolidu: — Sən özüng Hudaning aldida həlqning wəkili bolup, ularning ixlirini
Hudala məlum qilqin; 20 sən həlqqə qanun-bəlgilimilərni əgitip, mangidiqan
yolni kərsitip, ularning qandaq burqi barlikini uqturqin. 21 Xuning bilən bir
waqitta sən pütkül həlqning arisidin Hudadin qorqidiqan, nəpsaniyətqilikni yaman
köridiqan həm qabiliyətlik həm diyanətlik adəmlərni tepip, ularni həlqning üstigə

■ **18:1** Mis. 2:16; 3:1 □ **18:2-3 «Gərxom»** — «yaqa yurtluq» degən səz bilən ahangdax. ■ **18:2-3** Mis. 2:22
□ **18:4 «Əliezər»** — «Hudayim yardəmdur» degən mənidə. □ **18:11 «ular yooqanqilik qilqan ixta»** —
muxu yərdə «ular» sahta ilahlar, butlarni kərsitidu (12:12, 15:11ni kərüng). Bəzi alimlar bu səz misirliklarni
kərsitidu, dəp qaraydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12 «təxəkkur qurbanliqliri»** —
ibraniy tilida «zəbaq» deyilidu. Harun wə aqsaqallarning Yətro bilən billə xu qurbanliqlardin yegənliki ularning
təxəkkur qurbanliqi ikənlikini ispatlaydu. Qünki «təxəkkur qurbanliqliri»din sunoquqi kiximu yesə bolatti.

bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini əllikbexi, bəzisini onbexi kilip təyinligin. □ 22 Xuning bilən bular ḥərkandak wakitta həlkning ix-dəwalirini soraydu. Əgər qong bir ix-dəwa qikip kalsa, buni sanga tapxursun; lekin ḥəmmə kiqik ix-dəwalarni ular əzliri bejirisun. Xundak kilip, ular sening wəzipəngni yeniklitip, yüküngni kətürüxüp beridu. 23 Əgər xundak kilsang wə Huda sanga xundak buyrusa, əzüng *wəzipəngdə* put tirəp turalaysən wə həlkingmu hatirjəmlik bilən əz jayioŋa kaytip ketidu, dedi.
24 Musa keynatisining səzigə kulak selip deginining ḥəmmisini kildi. ■ 25 Musa pütkül Israil arisidin kabiliyətlik adəmlərni tallap, ularni həlkning üstigə bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini əllikbexi, bəzisini onbexi kilip koydi.
26 Bular ḥərkandak wakitta həlkning ix-dəwalirini sorap turdi; təsrək ix-dəwalarni bolsa, Musaoŋa yollaytti, kiqik ix-dəwalarni bolsa əzliri soraytti.
27 Andin Musa keynatisini yoloŋa selip koydi, u əz yurtioŋa kaytip kətti.

19

Israillar Sinay teoŋida

1 Israillar Misir zeminidin qikip, dəl üqinqi eyining baxlanoŋan küni Sinay qəligə yetip kəldi. □ 2 Ular Rəfidimdin qikip, Sinay qəligə yetip kelip, qəldə qedir tikti; Israil xu yərdə, taoŋning udulida tohtap qedir tikti. 3 Musa Hudaning aldioŋa qikiwidi, Pərwərdigar taoŋdin uningoŋa hitab kilip mundak dedi: — Sən Yakupning jəmətigə səz kilip, Israilloroŋa munu həwərni yətküzgin: — ■ 4 «Mening misirlikloroŋa nemə kiloŋinimni, xundakla Mən silərni huddi bürküt balilirini kanatlirioŋa mindürüp elip yürgəndək, Əz keximəŋa elip kəlginimni əzünglar kərdünglar. □ ■ 5 Əmdi silər dərḥəkikət Mening səzümni anglap, əḥdəmni tutsanglar, undakta barlik əllərning arisida Manga has bir gəḥər bolisilər — qünki pütkül yər Meningkidur — ■ 6 wə silər Manga kaḥinlardin tərkib tapkan has bir padixaḥlik wə mukəddəs bir kowm bolisilər». Mana bu sən Israilloroŋa deyixing kerək boloŋan səzlərdur, — dedi.□ ■
7 Xuning bilən Musa yenip kelip, həlkning aksakallirini qakirtip, Pərwərdigar uningoŋa buyruoŋan xu səzlərning ḥəmmisini uloroŋa yətküzdi.
8 Həlkning ḥəmmisi bir eoŋizdin: — Pərwərdigar buyruoŋanning ḥəmmisigə qokum əməl kilimiz! — dəp jawab bərdi. Andin Musa həlkning jawab səzlirini Pərwərdigarning kexioŋa berip yətküzdi.■
9 Pərwərdigar Musaoŋa: — Mana, Mən sanga səz kiloŋinimda həlk awazimni anglisun, ḥəmixə sanga ixənsun dəp, yeningoŋa kara bulutning karangoŋuluki iqidə kelimən, dəp eytti. Musamu həlkning degənlirini Pərwərdigaroŋa anglatti.
10 Pərwərdigar Musaoŋa yənə: — Sən həlkning kexioŋa berip, bügün wə ətə ularni pak-mukəddəs kilip, kiyim-keqəklirini yuduroŋin. 11 Ular üqinqi künigə təyyar tursun; qünki üqinqi küni barlik həlkning kəz aldida Pərwərdigar Sinay teoŋioŋa qüxidu. 12 Sən həlk üqün *taoŋning* ətrapioŋa bir pasil kilip, uloroŋa: «Silər eḥtiyat kilinglar, taoŋka qikmanglar yaki uning etikigə tegip kətmənglar. Kimki taoŋka təgsə

□ **18:21 «diyanətlik adəmlər»** — ibraniy tilida «ḥəkikətkə təwə adəmlər». ■ **18:24** Kan. 1:9 □ **19:1 «üqinqi eyining baxlanoŋan küni»** — baxka birhil tərjimisi boyiqə «üqinqi ay» yilning (kalendarning) üqinqi eyini kərsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4 «huddi bürküt balilirini kanatlirioŋa mindürüp elip yürgəndək,...»** — bəzidə ana bürküt balilirioŋa uquxni əgətkəndə ularni dümbisigə mindürüp uqidu. ■ **19:4** Kan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Kan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zəb. 135:4; Yəx. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6 «silər manga kaḥinlardin tərkib tapkan has bir padixaḥlik ... bolisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «silər manga padixaḥlar wə kaḥinlar ...bolisilər». ■ **19:6** 1Pet. 2:9 ■ **19:8** Mis. 24:3

əltürülməy qalmaydu; □ ■ 13 Uningoqa ḥətta birər qoli tegip kətsimu, qalma-kesək qilip əltürülsun yaki oq etip əltürülsun. Məyli ḥaywan yaki insan bolsun, xundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dəp eytqin. Lekin Kanay uzun qelinsa, ular taoqning tüwigə qiqsun, dedi.□
14 Musa taoqdin qüxüp həlqning qexioqa berip, həlqni Hudaoqa atap muqəddəs qildi; ular kiyim-keqəklirini yudi. 15 Andin Musa həlqqə: — Üqinqi künigə təyyar turunglar; ḥeqkim ayali bilən yeqinqilik qilmisun, dedi.■
16 Üqinqi küni boloqanda, tang yoruxi bilən xundaq boldiki, güldürmamilar güldürləp, qaqmaq qeqip, taoq üstidə qoyuq bir parqə bulut pəyda boldi, zor qattiq qelinoqan kanayning awazi anglandi. Buni kərüp qedirgaḥdiki pütkül həlq qorqunqidin titrəp kətti. □ ■ 17 Musa həlqni Hudaning aldida ḥazir boluxqa qedirgaḥdin elip qiqti. Ular kelip taoqning tüwidə ərə turdi. ■ 18 Pərwərdigar Sinay teoqioqa otta qüxüp kəlgini üqün is-tütək pütkül taoqni qaplidi; is-tütək humdandin ərligən is-tütəktək üstigə ərləp qiqti. Pütkül taoq qattiq təwrinixkə baxlidi. ■
19 Kanay awazi baroqanseri küqiyip intayin qattiq qiqti. Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi. □ 20 Pərwərdigar Əzi Sinay teoqioqa, taoqning qoqqisioqa qüxti; andin Pərwərdigar Musani taoqning qoqqisioqa qaqiriwidi, Musa taoqqa qiqti.
21 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən qüxüp halayiqni agaḥlandurup: Ular «Pərwərdigarni kərimiz» dəp pasildin bəsüp ətmisun; undaq qilsa, ulardin kəp adəm ḥalak bolidu, dəp eytqin. 22 Pərwərdigaroqa yeqin kelələydioqan kaḥinlarmu əzlirini manga atap muqəddəs qilsun; bolmisa, Pərwərdigar *sepilni* bəskəndək ularoqa ḥalakət yətküzidu, — dedi.
23 Musa Pərwərdigaroqa: — Halayiqning Sinay teoqioqa qiqixi mumkin əməs; qünki Sən Əzüng bizgə qattiq agaḥlandurdung: taoqni «muqəddəs» dəp qarap, uning ətrapioqa pasillarni bekitinglar, dəp əmr qilding, — dedi.
24 Pərwərdigar Musaoqa: — Mang, sən qüxüp kətkin. Andin sən Ḥarunni elip, billə qikqin; lekin kaḥinlar wə həlq bolsa Pərwərdigarning qexioqa barayli dəp pasildin bəsüp ətmisun; bolmisa, *Pərwərdigar sepilni* bəskəndək ularning üstigə qüxidu, — dedi.
25 Xuning bilən Musa həlqning qexioqa qüxüp, ularoqa bu səzni yətküzdi.

20

On pərz

1 Huda munu barliq səzlərni bayan qilip mundaq dedi: —
2 Mən seni «qulluq makani» boloqan Misir zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigar Hudayingdurmən.■
3 Sening Məndin baxqa ḥeqqandaq ilaḥing bolmaydu.

□ **19:12** **«həlq üqün taoqning ətrapioqa»** — yaki «həlq ətrapioqa». ■ **19:12** Ibr. 12:18 □ **19:13** **«Uningoqa… tegip kətsimu»** — demək, taoqqa tegix. Baxqa birhil tərjimisi «uningoqa (taoqqa təgkən kixigə) adəmning qoli təgmisun…». **«qalma-kesək qilinsun yaki oq etip əltürülsun»** — demək, taoqqa təgkən kixini əltürüxi kerək; biraq hilaplik qiloqan undaq bir kixini taoq etikidə (qət'iy qəkləngən jayoqa kirgənliki səwəblik) əltürüx üqün ḥərqandaq kixi uningoqa təgsə yaki uningoqa yeqin barsa bolmaytti; xunga uni qalma-kesək qilix yaki oq bilən əltürüx kerək idi. Baxqa birhil tərjimisi «(Huda təripidin) əltürülidu». ■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5 □ **19:16** **«güldürmamilar»** — ibraniy tilida «awazlar». **«kanayning awazi»** — yaki «buroqa awazi». ■ **19:16** Ibr. 12:18 ■ **19:17** Qan. 4:10,11 ■ **19:18** Ḥak. 5:4; Zəb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Ḥab. 3:10 □ **19:19** **«Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi»** — baxqa birhil tərjimisi: «Musa səz qiliwatatti, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab beriwatatti». ■ **20:2** Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zəb. 81:10

4 Sən özüng üqün məyli yuqiridiki asmanda bolsun, məyli töwəndiki zeminda bolsun,
yaki yər astidiki sularda bolsun, ḥərqandaq nərsining qiyapitidiki ḥeqqandaq oyma
xəkilni yasima.□ ■
5 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqiƣa kirmə. Qünki
Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliққa ḥəsət qiloƣuqi Təngridurmən. Məndin
nəprətləngənlərning qəbiḥliklirini özlirigə, ooƣullириƣa, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə
qüxürimən, □ 6 Əmma Meni səyidiƣan wə əmrlirimni tutidiƣanlarƣa ming
əwladiƣiqə özgərməs meḥribanlik kərsitimən.□
7 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloƣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloƣa alsa, Pərwərdigar uni gunaḥkar ḥesablimay qalmaydu.■
8 Xabat künini muqəddəs dəp bilip tutqili yadingda saqliƣin. ■ 9 Altə kün ixləp
barliq ixliringni tügətkin; ■ 10 lekin yəttinqi küni Pərwərdigar Hudayingƣa ataloƣan
xabat künidur; sən xu küni ḥeqqandaq ix qilmaysən; məyli sən yaki ooƣlung bolsun,
məyli qizing, məyli qulung, məyli dediking, məyli buqang yaki sən bilən bir yərdə
turuwatqan musapir bolsun, ḥeqqandaq ix qilmisun. □ 11 Qünki altə kün iqidə
Pərwərdigar asman bilən zeminni, dengiz bilən uning iqidiki barini yaratti andin
yəttinqi künidə aram aldi. Buning üqün Pərwərdigar xabat künini bəht-bərikətlik
kün qilip, uni muqəddəs kün dəp bekitti.■
12 Ata-anangni ḥərmət qil. Xundaq qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata
qilmaqqi boloƣan zeminda uzun ömür kərisən.■
13 Qatillik qilma.■
14 Zina qilma.■
15 Ooƣrilik qilma.
16 Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḥlik bərmə.□
17 Sən qoxnangning öy-imaritigə köz qiringni salma, nə qoxnangning ayali, nə uning
quliƣa, nə uning dediki, nə uning kalisi, nə uning ixiki yaki qoxnangning ḥərqandaq
baxqa nərsisigə köz qiringni salma.□ ■

Həlqning wəḫimisi

□ **20:4 «Sən özüng üqün ... ḥərqandaq nərsining qiyapitidiki ḥeqqandaq oyma xəkilni yasima» —** 5-ayəttin enik kərünidiki, 4-ayəttə hatiriləngən: «özüng üqün ... xəklidə.. yasima» degən bu əmrning kəzdə tutqini adəmlər qoqunux məqsitidə yasioƣan ḥərqandaq xəkillərdur. Demək, bu yazmilarda sən'ətning özi yaki bədiiy ijadiyət, məsilən rəssamlik yaki ḥəykəltiraxlik mən'i qilinoƣan əməs. Məsilən, «muqəddəs qedir» wə keyinki «muqəddəs ibadəthana»da birnəqqə sürətlər (herublar, güllər, horma dərəh qatarliqlarning sürətliri) kərünidu. Bular butlar əməs, pəqət bezəx məqsitidə ixləngən. ■ **20:4** Law. 26:1; Zəb. 97:7 □ **20:5 «wapasizliққa ḥəsət qiloƣuqi Təngri» —** bu ibarə tooƣruluq «təbirlər» wə «qanun xərḫi»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. «Məndin nəprətləngənlərning qəbiḥliklirini özlirigə, ooƣullириƣa, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» — bu muḥim səz tooƣruluq «qoxumqə səz»imizni, xundaqla «Əzakiyal»diki «qoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooƣruluq) kərüng. □ **20:6 «əmrlirimni tutidiƣanlarƣa mingliƣan əwladiƣiqə» —** baxqa birhil tərjimisi: «əmrlirimni tutidiƣan mingliƣanliriƣa...». Birak «Qan.» 7:9 tərjimimizgə mas kelidu. **«özgərməs meḥribanlik» —** muxu yərdə «özgərməs meḥribanlik» ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi bək qongqur bolup, kəp yərlərdə «özgərməs muḥəbbət» yaki «özgərməs meḥribanlik» dəp tərjimə qilinidu. Kəp yərlərdə bir hil əḥdə bilən baoƣlik bolidu; xunga səzning uzunrak birhil tərjimisi: «meḥir-muḥəbbət tüpəylidin əḥdidə daim turidiƣanlikі» degili bolidu. Məsilən, bu səz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lərdə ixlitilgən. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Əz. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10 «yəttinqi küni.....xabat künidur» —** ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aḥangdax səz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr. 4 ■ **20:12** Mat. 15:4; Əf. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27 □ **20:16 «Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḥlik bərmə» —** Təwrat-injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoƣa yeqin qiloƣan ḥərbir adəmni kərsitidu, əlwəttə. □ **20:17 «qoxnang» —** bu səz tooƣruluq yuqiriqi izaḥatni kərüng. ■ **20:17** Rim. 7:7

18 Pütkül həlq güldürmamilarni, qeqin-yalquнlarni, kanayning awazi wə taoqdin
ərləp qiqqan is-tütəklərni kərdi wə anglidi; ular bularni kərüp, titrixip yiraq turuxti
19 wə Musaoqa: — Bizgə sənla səz qiloqaysən, biz anglaymiz; lekin Huda bizgə Өzi
səz qilmisun; qünki undaq qilsa ələp ketimiz, dedi.■
20 Musa halayiqqa jawabən: — Qorqmanglar; qünki Hudaning bu yərgə kelixi silərni
sinax üqün, yəni silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglaroqa kəltürüp, gunah
qilmasliqinglar üqündur, — dedi.□ 21 Xuning bilən halayiq nerida turdi; lekin Musa
Huda iqidə turoqan qoyuq bulutning qexioqa yeqin bardi.■

Qurbangah tooqrisidiki nizam

22 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən berip Israillaroqa munu səzlərni yətküzgin: «Silərgə
ərxtin səz qiloqinimni kərdünglar. 23 Silər Mening ornumda ilah dəp kümüxtin butlar
yasimanglar, yaki өzünglar üqün altundin butlarni yasimanglar.
24 — Sən Mən üqün tupraqtin bir qurbangah yasap, xu yərdə kөydürmə qurbanliq wə
inaqlik qurbanliqliringni, qoy-өqkə bilən kaliliringni sunoqin. Omumən Mən həlqqə
namimni *hөrmət bilən* əslitidioqan barlik jaylarda, yeningoqa kelip sanga bəht-bərikət
ata qilimən.■
25 — Əgər Manga atap taxlardin qurbangah yasimaqqi bolsang, yonuloqan taxlardin
yasimioqin; qünki taxlaroqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu. □ ■
26 Qurbangahimoqa qiqidioqan pələmpəy bolmisun; undaq boloqanda, pələmpəydin
qiqquqə əwriting kərünüp qelixi mumkin», — dedi.

21

Qullaroqa muamilə qilixtiki həküm-bəlgilimilər

1 — Sən ularning aldioqa qoyidioqan həküm-bəlgilimilər munulardur: —
2 Əgər sən bir ibraniy qulni setiwaloqan bolsang, u altə yiloqiqə hizmitingdə bolup,
yəttinqi yili tələmsiz hər qilinsun. ■ 3 U qul qilinixqa tənha haləttə elip kelingən
bolsa, tənha haləttə kətsun. Ayali bilən birgə elip kelingən bolsa, ayalimu uning bilən
billə kətsun.
4 Əgər hojisi uningoqa hotun elip bərgən bolsa, xundaqla ayali uningoqa ooqul-qizlarni
tuoqup bərgən bolsa, ayal baliliri bilən hojisioqa qelip, ər yaloquz kətsun. 5 Lekin əgər
qul elan qilip: «Mən hojam, ayalim wə balilirimoqa muhəbbitim boloqini üqün hər
bolup kətməymən» desə, ■ 6 undaqta uning hojisi uni Hudaning *ibadət sorunining*
aldioqa elip berip, uni ixikning aldida yaki ixikning kexikining aldida turoquzsun;
andin hojisi bigiz bilən uning qulikini təxsun. Xundaq qilip, u mənggügə hojisining
quli bolup qalidu.□
7 Əgər birkim qizini dedəklikkə setiwətkən bolsa, u ər qullar hər qilinoqandək hər
qilinmisun. 8 Əgər өzigə has setiwaloqan qiz hojisioqa yaqmisa, undaqta u qiz

---

■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ **20:20 «silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglaroqa kəltürüp, gunah qilmasliqinglar üqündur»** — yaki «Uningdin boloqan qorqunq sening kəz aldida bolup, bu gunah qilmasliqinglar üqündur». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18 ■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25 «taxlaroqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu»** — 4-ayəttiki əmr boyiqə, Hudani bildüridioqan heqqandaq sürət yaki xəkil bolmaydu. Bu ayəttiki əmr qurbangah taxlirining üstidə heqqandaq xəkil-sürətlərning bolmasliqi («napak» bolmisun dəp), butpərəslik gunahining aldini elix üqün berilgən. ■ **20:25** Qan. 27:5; Yə. 8:30, 31 ■ **21:2** Qan. 15:12; Yər. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6 «Hudaning ibadət sorunining aldioqa»** — yaki «Hudaning aldioqa» yaki «hakimlarning aldioqa». **«andin hojisi bigiz bilən uning qulikini təxsun»** — demək, qulning qulikini ixik qanitioqa yaki ixik kexikigə yeqip turup, qulikining yumxiqini ixikkə yaki ixikning kexikigə mihlaydu.

tərəpning ħək tələp uni ħər kilixioɣa yol koyuxi kerək. Lekin hojisining uni yat həlkkə setix ħokuki bolmaydu; qünki hojisi uningoɣa wapasizlik kiloɣandur. □ 9 Əgər u kizni ooɣlioɣa has bekitkən bolsa, undakta u bəlgilimilər boyiqə uningoɣa öz kizidək muamilə kilsun.
10 Əgər hojisi yənə hotun alsa, əslidə əmrigə aloɣan dedikining yemək-iqmikini, kiyim-keqikini wə ər-hotunqilik burqini kemaytmisun. 11 Əgər u xu üq ixni ada kilmisa, undakta u bədəl töliməy ħər bolsun.

Urux-talax ħəkkidə

12 Kimki bir adəmni urup öltürüp koysa, umu qokum öltürülsun. ■ 13 Lekin əgər u kixi *ölgüqining* jenini paylap turup kəstən öltürmigən, bəlki mən Huda uning koli arkilik xu kixining ölüxigə yol koyoɣan bolsam, undak əħwalda Mən uningoɣa kaqidioɣan bir jayni orunlaxturimən. 14 Lekin əgər birsi öz koxnisini ħiylə bilən öltürimən dəp, uningoɣa kəstən ħujum kilsa, u gərqə *panaħ izdəp* kurbangaħimoɣa keqip kəlsimu, u xu yərdə tutulsun wə ölümgə məħkum kilinsun.
15 Kimki öz atisi yaki anisioɣa kol təgküzsə, qokum öltürülsun.■
16 Kimki bir adəmni bulap satkan bolsa yaki uning kolida barliki məlum bolsa, jəzmən öltürülüxi kerək.
17 Kimki öz atisi yaki anisioɣa lənət kilip karoɣioɣan bolsa, jəzmən öltürülüxi kerək.■

Baxkilarni zəhimləndürüx ħəkkidə

18 Əgər ikki kixi uruxup kelip, biri yənə birini tax ya moxti bilən ursa, uruloɣan kixi ölməy, orun tutup yetip kaloɣan bolsa, 19 u kixi kopup ħasioɣa tayinip taxkirioɣa qikkudək bolsa, undakta uni uroɣan kixi jazadin halas kilinsun; pəkət zəhimləngüqining yetip ixtin kaloɣan wakti üqün töləm berip, uni dawalitip səllimaza sakaytsun.
20 Əgər birsi kuli yaki dedikini tayakta ursa, xundakla kul yaki dedək nək məydanda ölüp kətsə, uning üqün *igisi* qokum jazaoɣa tartilsun. □ 21 Lekin əgər tayak yegüqi bir-ikki kün tirik tursa, undakta kul hojayinining xəhsi mal-mülki boloɣini üqün, kulning jazasioɣa tartilmisun.
22 Əgər kixilər bir-biri bilən uruxup kelip, ħamilidar bir ayalni urup salsa, ħamilidar ayalda balisi baldur tuoɣuluxidin baxka zəhimlinix bolmisa, ayalning erining töləm təlipi boyiqə ħakimlarning təstikidin ötküzülüp jərimanə tölisun. □ 23 Əgər *ayal yaki bala* ziyan-zəhətkə uqrioɣan bolsa, undakta jenioɣa jan, □ 24 közigə köz, qixioɣa qix, kolioɣa kol, putioɣa put, ■ 25 köyükkə köyük, zəhimgə zəhim, kökkə kök tölənsun.
26 Əgər birsi öz kul ya dedikining közini urup nakar kilip koysa, közi wəjidin uni azad kilsun. 27 Xuningdək birsi öz kuli ya dedikining qixini urup qikiriwətkən bolsa, qixi wəjidin uni azad kilsun».

Mal-ulaoɣlar tooɣruluk bəlgilimilər

□ **21:8 «hojisi uningoɣa wapasizlik kiloɣandur» —** adəttə ər kixi dedək setiwaloɣan bolsa, uni öz keniziki yaki tokili kilip əmrigə aloɣan ħesablinatti. Xunga dedəkning kəm degəndimu tokallik ħokuki bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pənd. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20 «uning üqün igisi qokum jazaoɣa tartilsun» —** ibraniy tilida «uning intikami qokum elinidu». □ **21:22 «balisi baldur tuoɣuluxidin baxka» —** yaki «balisi qüxüp ketixtin baxka». Aldi-kəyni səzlərgə karioɣanda, muxu yərdə pəkət «baldur tuoɣulsa» degən tərjimisi tooɣra bolsa kerək. □ **21:23 «Əgər ayal yaki bala ziyan-zəhətkə uqrioɣan bolsa,...» —** ibraniy tilida pəkət «Əgər zərər-zəhmət bolup qikisa,...» deyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Kan. 19:21; Mat. 5:38

28 Əgər bir kala bir ər yaki ayal kixini üsüp əltürüp qoysa, xu kala qoqum qalma-
kesək qilinixi kerək, uning gəxi yeyilmisun. Lekin kalining igisigə gunah kəlmisun.
■ 29 Lekin bu uyning ilgiridin üsüx aditi bolup, igisigə bu həqtə agah berilgən bolsa,
lekin yənila uni baoqlimioqini üqün ər-ayal kixilərni üsüp əltürüp qoyoqan bolsa,
undaqta kala qalma-kesək qilinsun, igisimu ölümgə məhqum qilinsun. 30 Lekin
uningdin hun həkki tələp qilinsa, əz jenining ornida uningoqa qanqilik tələm
qoyuloqan bolsa xuni bərsun. 31 Kalidin üsülgüqi ooqul yaki qiz bala bolsa, kalining
igisi ohxaxla yukiriki həkümdikidək bir tərəp qilinsun. 32 Kala qul yaki dedəkni
üskən bolsa, kalining igisi üsülgüqining hojisioqa ottuz xəkəl kümüx bərsun; andin
kala qalma-kesək qilinsun.
33 Əgər birsi bir orining aoqzini oquk qoyup yaki kolawatqan orining aoqzini yapmay,
kala yaki exək uningoqa qüxüp kətsə, □ 34 Undaqta orining igisi mal igisining ziyinini
toluk tələp bərsun; ölgən mal uningki bolidu.
35 Əgər birsining kalisi yənə birsining kalisini üsüp əltürüp qoyoqan bolsa, undaqta
ular tirik qaloqan kalini setip, pulni barawər bəlüxsun həm ölük kalinimu xundak
bəlüxsun. 36 Lekin kalining ilgiridin üsidioqan aditi barliki enik turup, igisi uni
baoqlimay qoyuwətkən bolsa, undaqta üsküqi kalining igisi kalioqa kala tələp bərsun,
ölük kala uning bolsun.

22

Tələm tələx həkkidiki nizam

1 Əgər birsi bir kala yaki qoyni ooqrilap, uni soysa ya setiwətsə, u bir kalining ornioqa
bəx kala, bir qoyning ornioqa tət qoy təlisun.□ ■
2 Ooqri tam təxkəndə tutulup kelip, tayak yəp ölüp qalsa, əltürgüqigə hun jazasi
kəlmisun. 3 Lekin xu wəkə boloqan pəyttə kün qikip qaloqan bolsa, undaqta əltürgüqi
hun jazasioqa tartilsun.
Ooqri ooqrilioqinini tələp ziyanni tolukqlap berixi kerək; uningda bir nemə bolmisa,
qullukka setilip, ooqrilioqan nərsini təlixi kerək.
4 Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, kala bolsun, exək bolsun, qoy bolsun uning
qolida tirik haləttə tepilsa, u ikki həssə qimməttə tələp bərsun.□
5 Əgər birsi əz mal-qarwilirini etizlikka yaki üzümzarlikka otlaxka qoyuwetip,
baxkilarning baoq-etizlikida otlaxka yol qoysa, undaqta u əzining əng esil
məhsulatliridin yaki üzümzarlikining əng esil mewisidin ziyanni tələp bərsun.
6 Əgər ot ketip, tikənlikkə tutixip ketip, andin ənqilərni, bax tartip pixqan ziraətni
kəydürüp, pütkül etizlikni kül qiliwətsə, undaqta ot qoyoquqi barlik ziyanni tələp
bərsun.□
7 Əgər birsi qoxnisioqa pul yaki mal-dunyasini amanət qiloqan bolsa, bular əyidin
ooqrilinip kətsə, xundakla ooqri keyin tutulsa, u ooqrilioqinini ikki həssə qimməttə
tələp bərsun. 8 Lekin ooqri tepilmisa, əy igisining qoxnisining melioqa qol təgküzgən

---

■ **21:28** Yar. 9:5 □ **21:33 «bir orining aoqzini» —** yaki «bir qudukning aoqzini». □ **22:1 «... u bir kalining ornioqa bəx kala, bir qoyning ornioqa tət qoy təlisun» —** nemixka kalini bəx həssə, qoyni tət həssiləp tolukqlax kerək? Kala-qoy hər ikkisi gəx, yung-terə wə süt berələydu, kala yənə əmgək qilalaydu; xunga kalining kəmliki kəprək ziyanni kəltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6 □ **22:4 «Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, ... uning qolida tirik haləttə tepilsa, u ikki həssə qimməttə tələp bərsun» —** nemixka bu ayəttə kərsitilgən jaza 1-ayəttiki jazioqa ohximaydu? Bəzi alimlarning pikriqə: (a) ooqrilanoqan mal tehi ooqrining qolida boloqaqka, igisining ziyini 1-ayəttikidin az boluxi mumkin; (ə) bu ooqri tehi 1-ayəttiki ooqridək yamanlikni əgəngən əməs; (p) 4-ayəttiki ooqrining kala-qoyni ooqrilax gunahini əzlükidin ikrar qiloqan boluximu mumkin. Biz bu üq pikrigə qayilmiz. □ **22:6 «tikənlik» —** etizlar arisidiki qitlar yaki qaxalar adəttə tikənlərdin qilinidu.

ya təgküzmigənliki məlum bolsun dəp, ḥakimlarning aldioɣa kəltürülsun. 9 Ḥərhil
hiyanət, u məyli kala, exək, ḳoy, kiyim-keqək bolsun, yittürüp ḳoyoɣan nərsə
bolsun, ular tooɣruluḳ bir ḳoxnisi: «əməliyəttə mundaḳ idi» dəp talaxḳan bolsa,
ḥər ikkisining dəwasi ḥakimlarning aldioɣa kəltürülsun; ḥakimlar ḳaysioɣa gunaḥ
bekitsə, xu ḳoxnisioɣa ikki ḥəssə ḳimməttə töləp bərsun.□
10 Əgər birsi ḳoxnisioɣa exək, kala, ḳoy yaki baxḳa bir qarpayni amanət ḳilsa,
bu amanət meli kixi kərməy ölüp kətsə, yaki zəhimlənsə, yaki ḥəydəp əkitilsə, □
11 undaḳta ḳoxnisining melioɣa ḳol təgküzgən ya təgküzmigənliki məlum bolsun
dəp, Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir ḳəsəm iqürülsun. Mal igisi
bu ḳəsəmni ḳobul ḳilsun; ḳoxnisi uningoɣa töləm töləp bərmisun. □ 12 Lekin mal
ooɣrilanoɣan bolsa, u igisigə töləp bərsun. 13 Əgər uni wəḥxiy ḥaywan booɣup ḳoyoɣan
bolsa, u malning ḳalduḳini guwaḥliḳ üqün kərsitip, uni töləp bərmisimu bolidu.
14 Əgər birsi ḳoxnisidin bir ulaoɣni ötnə elip, ulaoɣ igisi yoḳ yərdə zəhimlənsə yaki
ölüp ḳalsa, ötnə aloɣuqi toluḳ töləp bərsun. 15 Lekin igisi nəḳ məydanda bolsa, ötnə
aloɣuqi töləp bərmisun; ulaoɣ ijarigə elinoɣan bolsa, aloɣuqi töləm təlimisun; qünki
uni ijarə töləp əkəlgən.

Ijtimaiy məs'uliyət

16 Əgər bir adəm tehi yatliḳ bolmioɣan bir ḳizni azdurup, uning bilən billə yatsa,
undaḳta u uning toyluḳini berixi kerək, andin uni hotunluḳḳa alsun. 17 Lekin ḳizning
atisi uni uningoɣa bərgili unimisa, zina ḳiloɣuqi pak ḳizlarning toyluḳioɣa barawər
kelidioɣan kümüx pulni tarazida ölqəp bərsun.
18 Jadugər hotunni tirik ḳoymioɣin.■
19 Ḥaywan bilən jinsiy munasiwət ötküzgən ḥərbiri jəzmən ölümgə məḥkum
ḳilinsun.■
20 Kimdəkim birdinbir Pərwərdigardin baxḳa ḥərḳandaḳ ilaḥoɣa ḳurbanliḳ sunsa,
ḥaram dəp mutləḳ ḥalakətkə məḥkum ḳilinsun.□ ■
21 Silərmu Misirda musapir bolup turoɣanikənsilər, musapir boloɣan kixini ḥeq
harlimanglar wə yaki uningoɣa ḥeq zulum ḳilmanglar.■
22 Ḥərḳandaḳ tul hotun yaki yetim balini horlimanglar. ■ 23 Sən ularni ḥərḳandaḳ
tərəptə horlisang, ular manga pəryad kətürsə, Mən ularning awazini qoḳum
anglaymən; 24 xuning bilən oɣəzipim tutixip, silərni ḳiliqlap ältürimən, silərning
hotunliringlar tul ḳilinip, baliliringlar yetim bolup ḳalidu.
25 Əgər sən Mening həlḳimning iqidin sanga ḳoxna boloɣan kəmbəoɣəlgə ḳərz bərgən
bolsang, uningoɣa jazanihorlardək muamilə ḳilmioɣin; uningdin ösüm almanglar.■
26 Əgər sən ḳoxnangning qapinini gərügə aloɣan bolsang, kün olturmasta uningoɣa
yandurup bər. ■ 27 Qünki qapini uning birdinbir yepinqisi bolup, bədinini yapidioɣan
kiyim xudur. U bolmisa, u nemini yepinip yatidu? Bu səwəbtin Manga pəryad ḳilsa,
pəryadini anglaymən; qünki Mən xəpḳətlikturmən.

□ **22:9 «ḥakimlarning aldioɣa…»** — yaki «Hudaning aldioɣa…». **«ḥakimlar ḳaysioɣa…»** — yaki «Huda ḳaysioɣa…». □ **22:10 «ḥəydəp əkitilsə»** — ibraniy tilida bu səz adəttə «bulinix» degən səz bilən ipadilinidu; lekin muxu yərdə bəlkim tasadipiy bir ixni, məsilən qəqüp ketip, qeqilip ketixini kərsitixi mumkin; ooɣrilinix məsilisi 12-ayəttə kərsitilidu. □ **22:11 «Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir ḳəsəm iqürülsun»** — bu ḳəsəmni bəlkim, igisi: «Mən ḥəḳiḳətən xu nərsini palanqi kixigə tapxurup amanət ḳildim» degəndək, amanətni ḳobul ḳiloɣuqi kixi: «Mən xu amanətni ḥəḳiḳətən yittürüp ḳoydum, uni ooɣrilimidim, baxḳilaroɣa satmidim» degəndək ḳilixi mumkin. ■ **22:18** Ḳan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20 «mutləḳ ḥalakətkə məḥkum ḳilinsun»** — ibraniy tilida ««ḥaram» ḳilinsun»; «ḥaram» — «mutləḳ ḥalak ḳilinix kerək» degənni bildüridu. ■ **22:20** Ḳan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zək. 7:10 ■ **22:25** Law. 25:36,37; Ḳan. 23:18,19; Zəb. 15:5; Pənd. 28:8; Əz. 18:8 ■ **22:26** Ḳan. 24:12,13

28 Hudaoɣa kupurluk ḳilma, wə həlḳingning əmirlirinimu ḳaroɣap tillima.□ ■
29 Haminingning ḥosulining axḳinidin wə xarab-zəytun meyi kəlqikingdin taxḳinidin
Manga ḥədiyə sunuxni ḥayal ḳilmioɣin.
Sən ooɣulliringning tunjisini Manga atioɣin.□ ■
30 Kala bilən ḳoyliringning tunji balilirinimu ḥəm xundaḳ atioɣin; tunji bala yəttə
küngiqə anisi bilən billə tursun; əmma səkkizinqi küni uni Manga atap sunoɣin.■
31 Silər Manga ataloɣan muḳəddəs kixilər bolisilər; xunga dalada yirtḳuq ḥaywan
təripidin booɣuloɣan ḥaywanning gəxini yeməŋlar, bəlki uni itlaroɣa taxlap
beringlar.■

23

Ḥəḳḳaniyət wə adillik

1 Yaloɣan gəpni yaymioɣin wə ya yaloɣan guwaḥlik berip rəzil adəmgə yan basmioɣin.
2 Topḳa əgixip rəzil ixta bolma yaki dəwa-dəsturlarda guwaḥlik bərgəndə topḳa
əgixip ḥəḳikətni burmilima. 3 Kəmbəoɣəl dəwa ḳilsa, uningoɣa yan basma.■
4 Düxminingning kala ya exiki ezip ketip, sanga uqrap ḳalsa, uni elip kelip, igisigə
qoḳum tapxurup bər. ■ 5 Əgər sanga əq boloɣanning exiki yükni kətürəlməy yükning
astida yatḳinini kərsəŋ, uni yardəmsiz taxlimay, bəlki uningoɣa yardəmlixip exikini
ḳopuruxup berixing zərür.■
6 Arangdiki kəmbəoɣəlning dəwasida adalətni burmilima.■
7 Ḥərḳandaḳ sahta ixtin əzüngni neri tart; bigunaḥ adəm bilən ḥəḳḳaniy adəmni
əltürmigin; qünki Mən rəzil adəmni ḥərgiz adil dəp aḳlimaymən. 8 Xuningdək
ḥeqḳandaḳ para yemə; qünki para kəzi oquḳlarni kor ḳilip, ḥəḳḳaniylarning
səzlirini burmilaydu.■
9 Musapir kixilərgə zulum ḳilma; qünki əzünglar Misir zeminida musapir bolup
turoɣan boloɣaqḳa, musapirning roḥiy ḥalini bilisilər.■

«Xabat yili» wə xabat küni

10 Altə yil əz yeringni terip, ḥosullirini al. 11 Lekin yəttinqi yili yərgə aram
berip uni box ḳoy; həlḳingning namratliri uningdin yioɣip yesun, ulardin axḳinini
janggaldiki ḥaywanlar yesun; xundaḳla üzümzarliḳing bilən zəytunzarliḳingnimu
xundaḳ ḳiloɣin.□ ■
12 Altə kün iqidə əz ixingni ada ḳilip, yəttinqi küni aram elixing zərür. Buning
bilən kala-exəkliring aram tapidu, dedikingning ooɣli bilən musapir kiximu ḥarduḳini
qiḳiridu.■

□ **22:28** **«Huda(ɣa)»** — ibraniy tilida «Əloḥim»(ɣa). Bu səz bəzidə Hudaning wəkilliri boloɣan «ḥakimlar»ni bildüridu («Zəb.» 82-küy wə izaḥatlirini kərüng). Xunga bəzi tərjimilərdə «ḥakimlar» deyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ **22:29** **«Haminingning ḥosuli ...din taxḳinidin Manga ḥədiyə sunuxni ḥayal ḳilmioɣin»** — bu ayəttə kəzdə tutuloɣini (baxḳa yərliri bilən selixturuloɣanda) tunji ḥosulni kərsitidu, lekin bu ayətning əzidə undaḳ biwasitə eytilmaydu. Ayətning ikkinqi ḳismi «tunji ooɣullarning Hudaoɣa atilixi» tooɣruluḳ ḥəm 30-ayət «qarpayning tunjiliri» tooɣruluḳ boloɣaqḳa, 29-ayətning birinqi ḳismi bəlkim «tunji ḥosul» tooɣruluḳ boluxi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Əz. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Əz. 44:31 ■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Ḳan. 22:1, 2; Luḳa 6:27; Fil. 2:4 ■ **23:5** Ḳan. 22:4 ■ **23:6** Ḳan. 27:19 ■ **23:8** Ḳan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pənd. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Ḳan. 24:17 □ **23:11** **«Lekin yəttinqi yili yərgə aram berip uni box ḳoy;...»** — Huda Əz həlḳigə xundaḳ əmr bərgənikən, əlwəttə ulardin həwər alidu. Bu əmrgə baoɣliḳ wədilər tooɣrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayətlərni kərüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17.

13 Mən sanga eytqinimning ḥəmmisini kəngül bəlüp ada qil; baxqa ilaḥlarning
namini tilingoɣa alma; bular ḥətta aoɣzingoɣimu qiqmisun.□ ■

Üq muḥim ḥeyt-bayram

14 Ḥər yilda üq qetim mening üqün ḥeyt ətküzgin. 15 Aldi bilən «petir nan ḥeyti»ni
ətküz; sanga əmr qiloɣinimdək Abib eyidiki bekitilgən künlərdə yəttə kün petir nan
yegin; qünki xu ayda sən Misirdin qiqqaniding. Xu ḥeytta ḥeqkixi aldimoɣa quruq
qol kəlmisun.■
16 Sən əjir qilip terioɣan etizdiki ziraitingning tunji ḥosulini oroɣanda «orma ḥeyti»ni
ətküz; xundaqla sən əjir singdürüp yərdin ahirqi ḥosul-məḥsulatliringni yil ahirida
yioɣqanda «ḥosul yioɣix ḥeyti»ni ətküz.□
17 Yilda üq qetim ərkəkliringning ḥəmmisi Rəb Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḥazir
bolsun.
18 Sən manga ataloɣan qurbanliqning qenini hemirturuq selinoɣan nan bilən
sunmioɣin; ḥeyt qurbanliqining yeoɣini bolsa keqiqə qondurup ətigiqigə saqlima.□
19 Zemiingdiki dəsləpki ḥosulning əng yahxsini Pərwərdigar Hudayingning əyigə
elip kəl.
Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma.□ ■

Pərwərdigarning Pərixtisining yollarni təyyarlixi

20 Mana, Mən bir Pərixtini yolda seni qooɣdap, Mən sanga təyyarlioɣan yərgə elip
barsun dəp, aldingda yürüxkə əwətimən. ■ 21 Sən uning aldida əzünggə agaḥ
bol, uning awazioɣa qulaq sal. Uning zitioɣa təgmə; bolmisa, u itaətsizlikliringni
kəqürməydu; qünki Mening namim uningdidur. □ 22 Lekin əgər sən uning awazioɣa
qulaq selip, Mening barliq buyruoɣanlirimoɣa əməl qilsang, Mən düxmənliringgə
düxmən, küxəndiliringgə küxəndə bolimən. ■ 23 Qünki Mening Pərixtəm aldingda
yürüp, seni Amoriy, Ḥittiy, Pərizziy, Qanaaniy, Ḥiwiy wə Yəbusiylarning zemiioɣa
baxlap kiridu; Mən ularni yoqitimən.
24 Sən ularning ilaḥlirioɣa bax urup ibadət qilma wə yaki ular qiloɣandək qilma;
bəlki ularning *butlirini* üzül-kesil qeqiwət, but tüwrüklirini üzül-kesil kukum-taloɣan
qiliwət; □ 25 Lekin Hudayinglar Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar. Xundaq
qilsanglar U nan bilən süyünglarni bərikətləydu; Mən barliq kesəllikni aranglardin
qiqirip taxlaymən. ■ 26 Buning bilən zemiingda boyidin ajrap ketidioɣan yaki
tuoɣmas ḥeqbir ayal yaki qarpay bolmaydu; əmrüngning künlirini toluq qilimən.■
27 Mən sening aldingda wəḥimimni əwətimən, qaysi taipigə yeqinlaxsang xu-
larni parakəndə qilimən; xuning bilən ḥəmmə düxmənliringni kəynigə yandurup
qaqurimən. ■ 28 Ḥiwiylar, Qanaaniylar wə Ḥittiylarni aldingdin qooɣlap

---

□ **23:13** **«Mən sanga eytqinimning ḥəmmisini kəngül bəlüp ada qil»** — ibraniy tilida «Mən silərgə eytqinim… ada qilinglar» deyilidu. ■ **23:13** Qəl. 32:38; Yə. 23:7; Zəb. 16:4; Ḥox. 2:19; Zək. 13:2 ■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16** **«orma ḥeyti»** — muxu ḥeyt yənə «ḥəptilər ḥeyti» ḥəm «dəsləpki orma ḥeyti» dəpmu atilidu. **«ḥosul-məḥsulatliring»** — muxu «ḥosul-məḥsulatliring» axliqlarni ḥəm ḥərhil mewə-qiwə məḥsulatlirini əz iqigə alidu. **«ḥosul yioɣix ḥeyti»** — muxu ḥeyt yənə «kəpilər ḥeyti» dəpmu atilidu. □ **23:18** **«qurbanliq»** — bu səz adəttə «inaqliq qurbanliqi» yaki «təxəkkur qurbanliqi»ni kərsitidu. □ **23:19** **«Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma»** — bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlqlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:19** Mis. 34:26 ■ **23:20** Mis. 33:2 □ **23:21** **«əzünggə agaḥ bol»** — ibraniy tilida «əzünggə qara» («xamar») degən peil bilən ipadilinidu. 20-ayəttə Pərixtining ularni «qooɣdaydioɣanliqi» (ibraniy tilida «qaraydioɣanliqi») «hamar» degən ohxax peil bilən ipadlinidu. ■ **23:22** Yar. 12:3 □ **23:24** **«ularning butlirini üzül-kesil qeqiwət,…»** — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,…». ■ **23:25** Mis. 15:26; Qan. 7:15 ■ **23:26** Qan. 7:14 ■ **23:27** Mis. 14:24; Yə. 10:10

qikiriwetixkə serik ḥərilərni aldingda yürüxkə əwətimən. □ ■ 29 Əmma zeminning
Harabilixip, dalada wəḥxiy ḥaywanlar awup sanga həwp bolup ḳalmasliḳi üqün, xu
əllərni aldingdin bir yiloɣiqə ḥəydiwətməymən, 30 Bəlki sən awup, zeminni *pütünləy*
miras ḳilip boloɣuqə, az-azdin ḥəydəp turimən.
31 Sening zemiingning qegrilirini Ḳizil Dengizdin tartip Filistiylərning den-
gizioɣiqə, xuningdək qəldin tartip *Əfrat* dəryasioɣiqə bekitimən; qünki zeminda
turuwatḳanlarni ḥəydiwetip yerini igilixing üqün, ularni ḳolungoɣa tapxurimən. □ ■
32 Sən ular bilən wə yaki ilaḥliri bilən ḥeqḳandaḳ bir əḥdə tüzmə. ■ 33 Ularning seni
aldimda gunaḥḳa patḳuzmasliḳi üqün ularni zemiingda ḳət'iy turoɣuzma. Qünki
mubada sən ularning ilaḥlirining ibaditidə bolsang, bu ix sanga tuzaḳ bolidu.■

24

Hudaning Musaning wasitisi bilən Israil həlḳi bilən muḳəddəs əḥdini tüzüxi

1 U Musaoɣa yənə: — «Sən berip, əzüng bilən billə Ḥarun, Nadab, Abiḥuni wə
Israillarning aḳsaḳalliri arisidin yətmix adəmni elip, Pərwərdigarning ḥuzurioɣa
qikip, yiraḳta turup səjdə ḳilinglar. 2 Pəḳət Musala Pərwərdigarning aldioɣa yeḳin
kəlsun; baxḳilar yeḳin kəlmisun, həlḳ uning bilən billə üstigə qikmisun, — dedi.

3 Musa kelip Pərwərdigarning barliḳ səzliri bilən ḥəkümlirini halayikḳa dəp bərdi;
pütkül halayik bir awazda: — Pərwərdigarning eytḳan səzlirining ḥəmmisigə əməl
ḳilimiz! — dəp jawab berixti.■
4 Andin Musa Pərwərdigarning ḥəmmə səzini hatiriliwelip, ətisi səḥər ḳopup
taoɣning tüwidə bir ḳurbangaḥni yasap, xu yərdə Israilning on ikki ḳəbilisining sani
boyiqə on ikki tax tüwrükni tiklidi. 5 Yənə Israillarning birnəqqə yigitlirini əwətti,
ular berip Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar sundi, inaḳliḳ ḳurbanliḳi süpitidə
birnəqqə torpaḳnimu soyup sundi. 6 Andin Musa ḳanning yerimini ḳaqilaroɣa
ḳaqilidi, yənə yerimini ḳurbangaḥ üstigə qaqti. 7 Andin u əḥdinamini ḳolioɣa elip,
həlḳḳə oḳup bərdi. Ular jawabən: — Pərwərdigarning eytḳinining ḥəmmisigə ḳulaḳ
selip, itaət ḳilimiz! — deyixti.□
8 Xuning bilən Musa ḳaqilardiki ḳanni elip, həlḳḳə sepip: — Mana, bu Pərwərdigar
muxu səzlərning ḥəmmisigə asasən silər bilən baoɣlioɣan əḥdining ḳenidur, dedi.■
9 Andin keyin Musa wə Ḥarun, Nadab wə Abiḥu Israillarning aḳsaḳalliridin yətmix
adəm bilən billə taoɣ üstigə qikixti. 10 Ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi;
uning ayioɣining astida huddi kək yaḳuttin yasaloɣan nəpis payandazdək, asman
gümbizidək süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■ 11 Lekin u Israillarning mətiwərlirigə
ḳol təgküzmidi; ular Hudani kərüp turdi ḥəmdə yəp-iqixti.

Musaning yənə Sinay teoɣioɣa qikixi

12 Pərwərdigar Musaoɣa: — Taoɣ üstigə, ḳeximoɣa qikip xu yərdə turoɣin. Sanga
ularoɣa əgitixkə tax tahtaylarni, yəni Mən yezip ḳoyoɣan ḳanun-əmrni berimən, dedi.
13 Xuning bilən Musa ḳopup, Yardəmqisi Yəxuani elip mangdi. Musa Hudaning
teoɣioɣa qikti. 14 U awwal aḳsaḳallaroɣa: Biz yenip kəlgüqə muxu yərdə bizni saḳlap

□ **23:28** **«serik ḥərə»** — bu isim ibraniy tilida adəttiki ḥəridin qong wə tehimu qaḳḳaḳ birhil ḥərini kərsətsə kerək. ■ **23:28** Ḳan. 7:20; Yə. 24:12 □ **23:31** **«Filistiylərning dengizi»** — «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. ■ **23:31** Qəl. 34:3, 4 ■ **23:32** Mis. 34:12,15; Ḳan. 7:2 ■ **23:33** Yə. 23:13; Ḥak. 2:3 ■ **24:3** Mis. 19:8; 24:7; Ḳan. 5:27 □ **24:7** **«həlḳḳə oḳup bərdi»** — ibraniy tilida «həlḳning ḳulaḳlirioɣa oḳup bərdi». ■ **24:8** Ibr. 9:20; 1Pet. 1:2 □ **24:10** **«ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi»** — yəni, Hudaning Əzini ayan ḳiloɣanliḳini kərdi. ■ **24:10** Wəḥ. 4:6

turunglar. Mana, Ḫarun bilən hur silərning yeninglarda ḳalidu; əgər birsining ix-
dəwasi qiḳsa, ularning aldioŋa barsun, — dedi.
15 Xuning bilən Musa taoŋning üstigə qiḳti wə taoŋni bulut ḳaplidi.
16 Pərwərdigarning julasi Sinay teoŋining üstidə tohtidi; bulut uni altə
küngiqə ḳaplap turdi; yəttinqi küni, Pərwərdigar bulut iqidin Musani qaḳirdi;
17 Pərwərdigarning julasining ḳiyapiti Israillarning kəz aldida taoŋning qoḳḳisida
ḫəmmini yutḳuqi ottək kəründi. ■ 18 Musa bulutning iqigə kirip, taoŋning üstigə
qiḳip kətti. Musa ḳiriḳ keqə-kündüz taoŋda turdi.

25

Ibadət qediri üqün sunulidioŋan ḫədiyələr

1 Pərwərdigar Musaoŋa mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroŋa eytḳin, ular Manga bir «kətürmə ḫədiyə»ni kəltürsun; kimning
kəngli ḫədiyə sunuxḳa hux bolsa, uningdin Manga sunulidioŋan «kətürmə ḫədiyə»ni
tapxuruwelinglar. □ ■ 3 Silər ulardin tapxuruwalidioŋan kətürmə ḫədiyə: — Altun,
kümüx, mis, 4 kək, səsün wə ḳizil rənglik yip, kanap rəht, tiwit, 5 ḳizil boyaloŋan
ḳoqḳarning teriliri, delfinning teriliri, akatsiyə yaoŋiqi, □ 6 qiraoŋ üqün zəytun meyi,
«məsiḫləx meyi» wə huxbuy üqün huxbuy dora-dərmələr, 7 əfod bilən «ḳoxen»oŋa
ornitilidioŋan aḳ ḫeḳiḳ wə baxḳa esil taxlar bolsun. □ ■ 8 Mening əzliri arisida makan
ḳilixim üqün *xulardin* Manga bir muḳəddəs turaloŋuni yasisun. 9 Uni Mən sanga
barliḳ kərsətməkqi boloŋinimoŋa asasən, yəni ibadət qedirining nushisi wə barliḳ
əswab-saymanlirining nushisioŋa op’ohxax ḳilip yasanglar.

Əḫdə sanduḳi

10 Ular akatsiyə yaoŋiqidin bir sanduḳ yasisun. Uning uzunluḳi ikki yerim gəz,
kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir yerim gəz bolsun. □ ■ 11 Sən uni sap altun bilən
ḳapliqin; iqi wə sirtini altun bilən ḳaplap, uning üstünki ḳismining qərisigə altundin
girwək qiḳar. 12 Uningoŋa altundin tət ḫalḳa ḳuydurup, tət qetiḳioŋa bekitkin. Bir
təripigə ikki ḫalḳa, yənə bir təripigə ikki ḫalḳa bolsun. □ 13 Sən ḫəm akatsiyə
yaoŋiqidin ikki baldaḳ yasap, ḫər ikkisini altun bilən ḳapliqin; 14 andin sanduḳ
ular arḳiliḳ kətürülsun dəp, baldaḳlarni sanduḳning ikki yenidiki ḫalḳiliridin
ətküzüp ḳoyoŋin. 15 Baldaḳlar ḫəmixə sanduḳtiki ḫalḳida tursun; ular uningdin
qiḳirilmisun.■
16 Mən sanga beridioŋan ḫəküm-guwaḫliḳni sanduḳḳa ḳoyoŋin.□ ■ 17 Sanduḳning
yapḳuqi süpitidə sən altundin uzunluḳi ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz boloŋan

■ **24:17** Ibr. 12:29 □ **25:2 «kətürmə ḫədiyə» —** kaḫin yaki ḫədiyəni sunoŋuqi Pərwərdigarning aldioŋa ikki ḳollap egiz kətürüp apiridioŋan alaḫidə ḫədiyə. Muxu ayəttə deyilgən «kətürmə ḫədiyə» kəpligən həlḳ elip kelidioŋan, qong kələmlik ḫədiyə bolidu. Xübḫisizki, məzkur «kətürmə ḫədiyə»ning ḫərbir ḳismini sunoŋuqi kixi əzi Huda aldida ikki ḳollap kətürüp uningoŋa ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Əzra 2:68; 3:5; Nəḫ. 11:2 □ **25:5 «delfinning teriliri» —** yaki «dengiz eyiḳining teriliri» yaki «borsuḳning teriliri». □ **25:7 «Əfod» wə «ḳoxen» —**Bular tooŋruluḳ 6-14-ayətlərgə ḳaralsun. U jilitkidək birhil alaḫidə kiyim bolup, iqidə Hudaning kerək boloŋan ixlar tooŋruluḳ yolini yaki iradisini kərsitidioŋan «Urim» wə «Tummim» degən alaḫidə ikki tax saḳlaḳliḳ idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □ **25:10 «akatsiyə yaoŋiqi» —** intayin ḳattiḳ, uzunoŋiqə qirimaydioŋan birhil yaoŋaqtur. **«gəz» —**Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» — adəmning jəynikidin barmiḳining uqioŋiqə boloŋan ariliḳioŋa (təhminən 45 santimetr) barawər kelidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12 «tət qetiḳioŋa» —** yaki «tət putioŋa». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16 «sanga beridioŋan ḫəküm-guwaḫliḳ» —** Huda Musaoŋa tapxuridioŋan «on pərz» yaki «on əmr» pütülidioŋan ikki tax tahtayni kərsitidu (31:18ni kərüng). Nemixḳa «guwaḫliḳ» deyilidu? Qünki «on pərz» Hudaning ḫəḳḳaniy təbiitigə guwaḫliḳ beridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4

bir «kafarət təhti» yasioɣin. □ ■ 18 Ikki kerubni altundin soqup yasioɣin. Ularni
kafarət təhtining ikki təripigə ornatqin. □ ■ 19 Bir kerubni bir təripigə, yənə bir
kerubni yənə bir təripigə ornitix üqün yasioɣin. Ikki təripidiki kerublarni kafarət
təhti bilən bir gəwdə qilinglar. □ 20 Kerublar bir-birigə yüzlənsun, qanatlirini kafarət
təhtining üstigə kerip, qanatliri bilən uni yapsun; kerublarning yüzi kafarət təhtigə
qaritilsun.■
21 Sən kafarət təhtini sanduqning üstigə qoyup, Mən sanga beridioɣan həküm-
guwahliqni sanduqning iqigə qoyoɣin. ■ 22 Mən xu yərdə sən bilən kərüximən;
kafarət təhti üstidə, yəni həküm-guwahliq sanduqining üstidiki ikki kerubning ot-
turisida turup sanga Israillaroɣa yətküzüxkə tapxuridioɣan barliq əmrlirim tooɣrisida
səz qilimən.■

Xirə

23 Həm akatsiyə yaoɣiqidin uzunluqi ikki gəz, kəngliki bir gəz, egizliki bir yerim gəz
boloɣan bir xirə yasioɣin. 24 Uni sap altun bilən qaplap, uning üstünki qismining
qərisigə altundin girwək qiqar. 25 Sən xirəning qərisigə tət ilik egizliktə bir ləw
yasioɣin; bu ləwning qərisigimu altundin bir girwək qiqar. □ 26 Sən u xirəgə
altundin tət halqa yasap, bu halqilarni xirəning tət burjikidiki qetiqqa ornatqin.
27 Xirəni kətürüxkə baldaqlar ətküzülsun dəp, halqilar xirə lewigə yeqin bekitilsun.
28 Baldaqlarni akatsiyə yaoɣiqidin yasap, altun bilən qaplioɣin; xirə ular arqilik
kətürilidu.
29 Xirəgə yandap legən, qaqa-təhsə, piyalə wə «xarab hədiyəliri»ni qaqidioɣan
qədəhlərni yasioɣin; ularni sap altundin yasioɣin. 30 Mening huzurumda turuxqa
sən xirəgə həmixə «təqdim nan»ni qoyoɣin.□

Qiraoɣdan

31 Sən həm sap altundin bir qiraoɣdan yasioɣin. U qiraoɣdan soqup yasalsun;
qiraoɣdanning puti, oɣoli, qədəhliri, oɣunqə wə qeqəkliri pütün bir altundin soqulsun.
□ ■ 32 Qiraoɣdanning oɣolining ikki yenidin altə xahqə qiqirilsun — qiraoɣdanning bir
yenidin üq xahqə, qiraoɣdanning yənə bir yenidin üq xahqə qiqirilsun; 33 bir yenidiki
hərbir xahqidə badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki boloɣan üq qədəh qiqirilsun,
yənə bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki boloɣan üq
qədəh qiqirilsun. Qiraoɣdanoɣa qiqirioɣan altə xahqining həmmisi xundaq yasalsun.

□ **25:17** **«kafarət»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») degənning tüp mənisi «yepix»tin ibarət. Gunahlaroɣa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunahlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunahlarni waqitlik «yapatti» wə xuningdək xu gunahlardin towa qilip qurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm qilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsihning qurbanliqi wasitisi bilən insanlarning gunahlirini «elip taxlaydu» («Yuh.» 1:29, 36ni kərüng). Muxu yərdə sanduqning yapquqini «kafarət təhti» dəp tərjimə qilduq, qünki 22-ayəttə: «Mən xu yərdə sən bilən kərüximən; kafarət təhti üstidə… turup sanga … səz qilimən» deyilidu. Demək, bu jay Hudaning olturoɣan bir təhtigə ohxaxtur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18** **«Kerublar»** — bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yuqiri dərijilik pərixtilər yaki məhluqlar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni wə munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5 □ **25:19** **«ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə qilinglar»** — yaki «ikki təripidiki kerublar bilən kafarət təhti bir pütün altundin yasalsun». ■ **25:20** Ibr. 9:5 ■ **25:21** Ibr. 9:4, 5 ■ **25:22** Qəl. 7:89 □ **25:25** **«egizliktə»** — yaki «kəngliktə». Munasiwətlik shemini kərüng. **«ləw» wə «ləwning qərisigə qiqirioɣan girwək»** — bularning roli bəlkim xirəning üstidiki nanlarni qüxüp ketixtin saqlaxtur. □ **25:30** **«təqdim nanlar»** — ibraniy tilida «huzuri nanlar» («Hudaning huzuridiki nanlar»). Adəttə jəmiy on ikki parqə nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qəbilisigə wəkillik qilatti. Israil kahinliri nanlarni tizip qoyux arqilik, əzlirining əmgək mewilirini Pərwərdigaroɣa ataxni halaydioɣanliqini, bu arqilik əzliri erixkən mol hosulning Pərwərdigarning ata qiloɣanliqini etirap qilixni bildürüx idi («Law.» 24:5-6). □ **25:31** **«qiraoɣdanning… qədəhliri, oɣunqə wə qeqəkliri»** — bular qiraoɣdanoɣa qiqirioɣan xu hil nushilarni kərsitidu. 32-40-ayətlər wə munasiwətlik shemini kərüng. ■ **25:31** Mis. 37:17

34 Qiraoɣdanning *oɣolidin* badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki bolоɣan tət kədəh
qikirilsun. □ 35 Bulardin baxka *birinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə, *ikkinqi*
ikki xahqining astida bir oɣunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə bolsun;
qiraoɣdanoɣa qikiriloɣan altə xahqining asti həmmisi xundak bolsun. 36 Uning xu
oɣunqiliri həm xahqiliri qiraoɣdan bilən bir gəwdə kilinsun — bir pütün sap altundin
sokup yasalsun.

37 Sən qiraoɣdanning yəttə qirioɣini yasioɣin; qiraoɣlar uduloɣa yoruk qüxürəlixi üqün
üsti tərəpkə ornitilsun. 38 Uning pilik kayqiliri bilən küldanliri sap altundin yasalsun.
39 Qiraoɣdan wə uning barlik əswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□ 40 Sanga
taoɣda ayan kilinoɣan nusha boyiqə bularni ehtiyat bilən yasioɣin.■

□ **25:34** **«oɣolidin»** — yəni oɣolining üstünki kismidin. 35-ayətni kərüng. □ **25:39** **«bir talant altun»** — bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ḳurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təḳdim nan» ḳoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduḳi

əḥdə sanduḳining iqi

26

Ibadət qediri — yopukliri

1 Mukəddəs qedirni on parqə yopuktin yasatkin; yopuklar nepiz tokuloqan ak kanap
rəhtkə kək, səsün wə kizil yiplar arilaxturulup ixlənsun; uningoqa kerublarning
süritini qewər kollaroqa nəpis kilip kəxtiləp qikaroquzoqin. ■ 2 Hərbir yopukning
uzunluki yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, hərbir yopuk ohxax qong-
kiqikliktə bolsun. 3 Yopuklarning bəxi bir-birigə ulansun, kaloqan bəx yopukmu
həm bir-birigə ulansun. 4 Sən ulap qikiloqan birinqi qong parqining əng qetidiki
kismioqa bir təripigə rənggi kək izmə kadioqin, xuningdək ulap qikiloqan ikkinqi
qong parqining əng qetidikisining bir təripigimu həm xundak kiloqin. 5 Birinqi
qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə kadioqin, ikkinqi qong parqining
əng qetidikisigimu əllik izmə kadioqin. Izmilər bir-birigə udulmuudul bolsun.
6 Mukəddəs qedir bir pütün bolsun üqün altundin əllik iloqu yasap, ikki qong parqə
yopukni xu iloqular bilən bir-birigə tutaxturoqin.
7 Mukəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuklarni yasioqin; yopuktin on bir
parqə yasioqin. ■ 8 Yopuklarning hərbirining uzunluki ottuz gəz, kəngliki tət gəz
bolup, on bir yopukning həmmisi ohxax qong-kiqikliktə bolsun. 9 Yopuklarning
bəxini ulap bir kilip, kaloqan altə yopuknimu ulap bir kilip, altinqi yopukni ikki kat
kilip, qedirning aldi təripigə sanggilitip koyoqin.□
10 Sən birinqi ulap qikiloqan qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə, ikkinqi
ulap qikiloqan qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə kadioqin. 11 Sən həm
mistin əllik iloqu yasap, qedir bir pütün bolsun üqün ularni izmilərgə ətküzüp ikki
qong parqini ulap koyoqin. 12 Lekin yopukning qedirning kəynidin exip kaloqan
kismi, yəni exip kaloqan yerim parqisi qedirning kəyni təripidə sanggilap tursun.
13 Qedir yopuklirining qedirning boyidin artuk kismi, yəni u təripidin bir gəz, bu
təripidin bir gəz, qedirning ikki təripidin sanggilap, uni *toluk* yapsun.□
14 Buningdin baxka, qediroqa kizil boyaloqan koqkar terisidin yopuk yasap yapkin,
andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloqan yənə bir yopukni kaplioqin.
15 Mukəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoqiqidin yasap tikligin. 16 Hərbir
tahtayning uzunluki on gəz, kəngliki bir yerim gəz bolsun. 17 Hərbir tahtayning
ikkidin turumi bolsun, hər ikki tahtay xular bilən bir-birigə qetilsun; qedirning barlik
tahtaylirini xundak yasioqin.
18 Qedirning tahtaylirini xundak yasioqin; yigirmisini jənub tərəpkə tikligin; 19 bu
yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin kirik təglik yasioqin; bir tahtayning *astidiki* ikki
turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglik
yasioqin. 20 Xuningdək qedirning udul təripidə, yəni ximal təripidə yigirmə tahtay
bolsun; 21 bularning kirik təgliki kümüxtin bolsun; bir tahtayning tegigə ikkidin
təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturulsun. 22 Qedirning kəyni
təripigə, yəni oqərb tərəpkə altə tahtay yasap tikligin. 23 Qedirning kəyni təripidiki
ikki bulungoqa ikki tahtay yasap ornatkin. 24 Bu *bulung tahtayliri* astidin üstigiqə
ikki kat kilinip *tahtaylarni* əzara qetixtursun, üsti bir halkioqa bekitilsun. Hər ikkisi

---

■ **26:1** Mis. 36:8 ■ **26:7** Mis. 36:14 □ **26:9 «qedirning aldi təripigə sanggilitip koyoqin»** — yaki «qedirning kəynigə kayrip koyoqin». Munasiwətlik shemini kərüng. □ **26:13 «qedirning ikki təripidin sanggilap, uni toluk yapsun»** — kanap rəhttin (kəndir rəhttin) kilinoqan iqidiki yopukning uzunluki yigirmə səkkiz gəz boloqaqka, qedirning ikki təripigə toluk yətməytti; yopuk bilən yərning arilikida bir gəz arilik kalatti. Əqkə tiwitidin kilinoqan yopukning uzunluki ottuz gəz boloqaqka, qedirni toluk yapatti. Qedirning shemilirini kərüng (wə munasiwətlik shemini kərüng).

xundaq qilinip, ikki bulungoɣa tiklənsun. □ 25 Arqa tərəptə səkkiz tahtay bolidu,
ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bolidu; bir tahtayning tegidə ikki təglik,
yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bolidu.

26 Buningdin baxqa sən akatsiyə yaoɣiqidin baldaq yasioɣin; qedirning bu təripidiki
tahtayloroɣa bəx baldaqni, 27 qedirning u təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni,
qedirning arqa təripidiki tahtayloroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni
yasioɣin. 28 Tahtaylarning otturisidiki ottura baldaq bu tərəptin u tərəpkə yetidioɣan
bolsun.

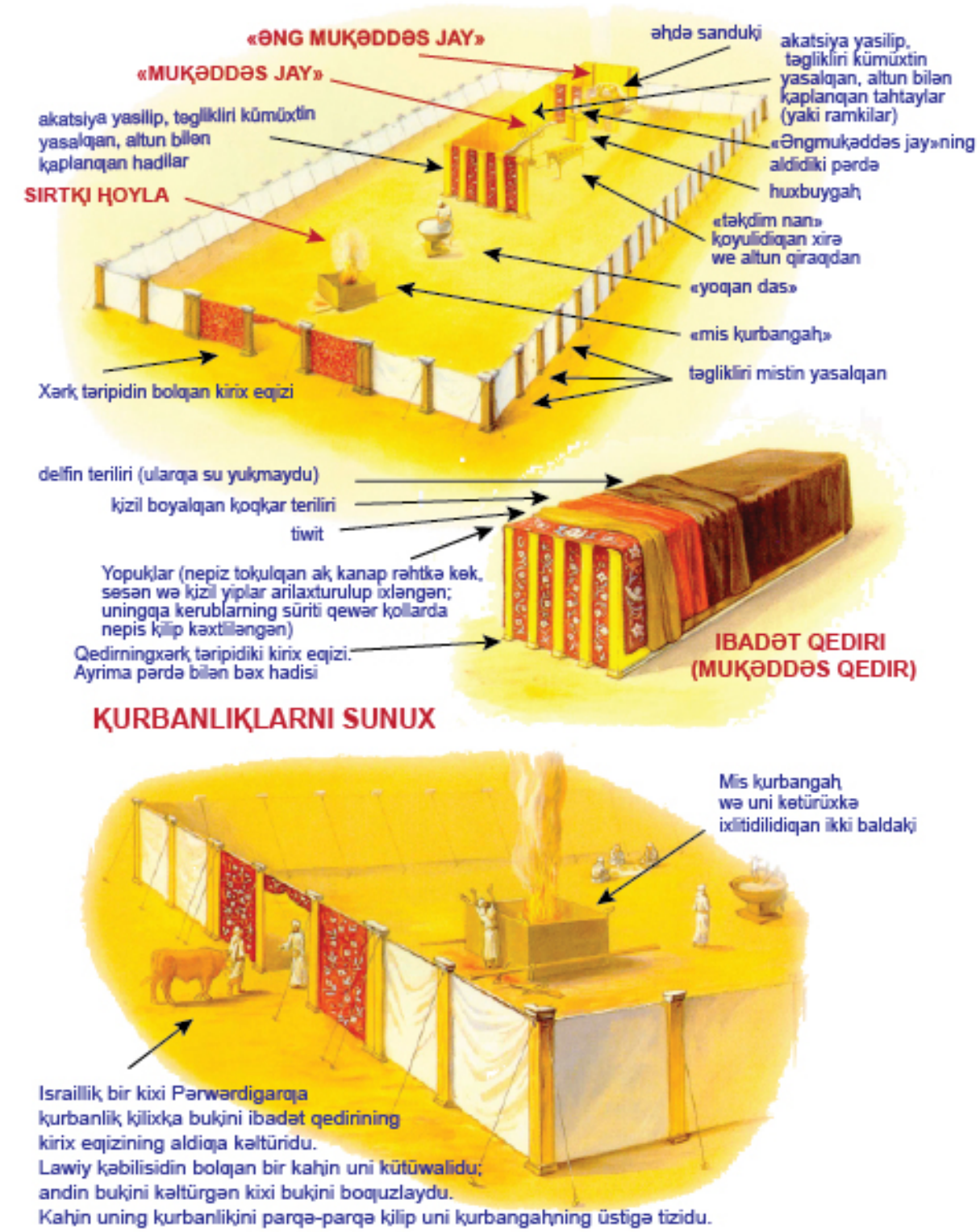
29 Tahtaylarni altun bilən qaplap, baldaqlar ətküzülidioɣan halqilarni altundin yasap,
baldaqlarni altun bilən qaplioɣin. 30 Qedirni sanga taoɣda ayan qilinoɣan nusha boyiqə
yasap tikligin.■

31 Sən nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup
ixləngən bir pərdə yasioɣin; uni qewər qollar kerublarning süritini nəpis qilip
qüxürüp kəxtiləp qiqsun. ■ 32 Uni akatsiyə yaoɣiqidin yasaloɣan tət hadioɣa esip
qoyoɣin. Bu hadilar altun bilən qaplansun, hərbirining altun ilmiki bolsun; hadilar
kümüxtin yasaloɣan tət təglikkə ornitilsun. 33 Pərdə qedir yopuqidiki ilmələrgə
esilip sanggilitip qoyulsun; andin həküm-guwahliq sanduqini xu yərgə kəltürüp,
pərdining iqigə elip kirgin. Xuning bilən pərdə silər üqün muqəddəs jay bilən
əng muqəddəs jayning otturisidiki bir ayrima pərdə bolsun. 34 Andin sən «kafarət
təhti»ni əng muqəddəs jaydiki həküm-guwahliq sanduqining üstigə qoyoɣin.

35 Xirə bolsa pərdining texioɣa orunlaxturulsun; qiraoɣdanni xirəning udulioɣa,
qedirning jənub təripigə qoyoɣin; xirəni ximal təripigə qoyoɣin.

36 Buningdin baxqa sən qedirning kirix eoɣizioɣa nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək,
səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasioɣin; u kəxtiqi təripidin
kəxtiləsun. ■ 37 Bu pərdə üqün akatsiyə yaoɣiqidin bəx hada yasap, ularni altun
bilən qaplioɣin; hərbirining altun ilmiki bolsun; ularning tegigə bəx danə təglikni
mistin quyup təyyarlatqin.

□ **26:24 «...tahtayliri ... ikki qat qilinip tahtaylarni özara qetixtursun»** — bulung tahtaylirining qaysi xəkildə ikənlikigə birnemə deyix təs. Heq bolmioɣanda ular kəynidiki tahtaylar həm yandiki tahtaylarni bir-birigə tutaxturux rolini oynixi kerək; bizningqə bulung tahtayliri yenidiki tahtayloroɣa turumliri bilən qetilixi kerək (17-ayətni kərüng). Bəzi alimlarning pikriqə bulung tahtayliri otturisidin egilip, «üq burjəklik sizoɣuq xəkli»də (yəni «L» xəklidə) qilinoɣan boluxi mumkin. Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

Ibadət qediri wə sirtqi ḥoylisi

27

Ḳurbangaḥ

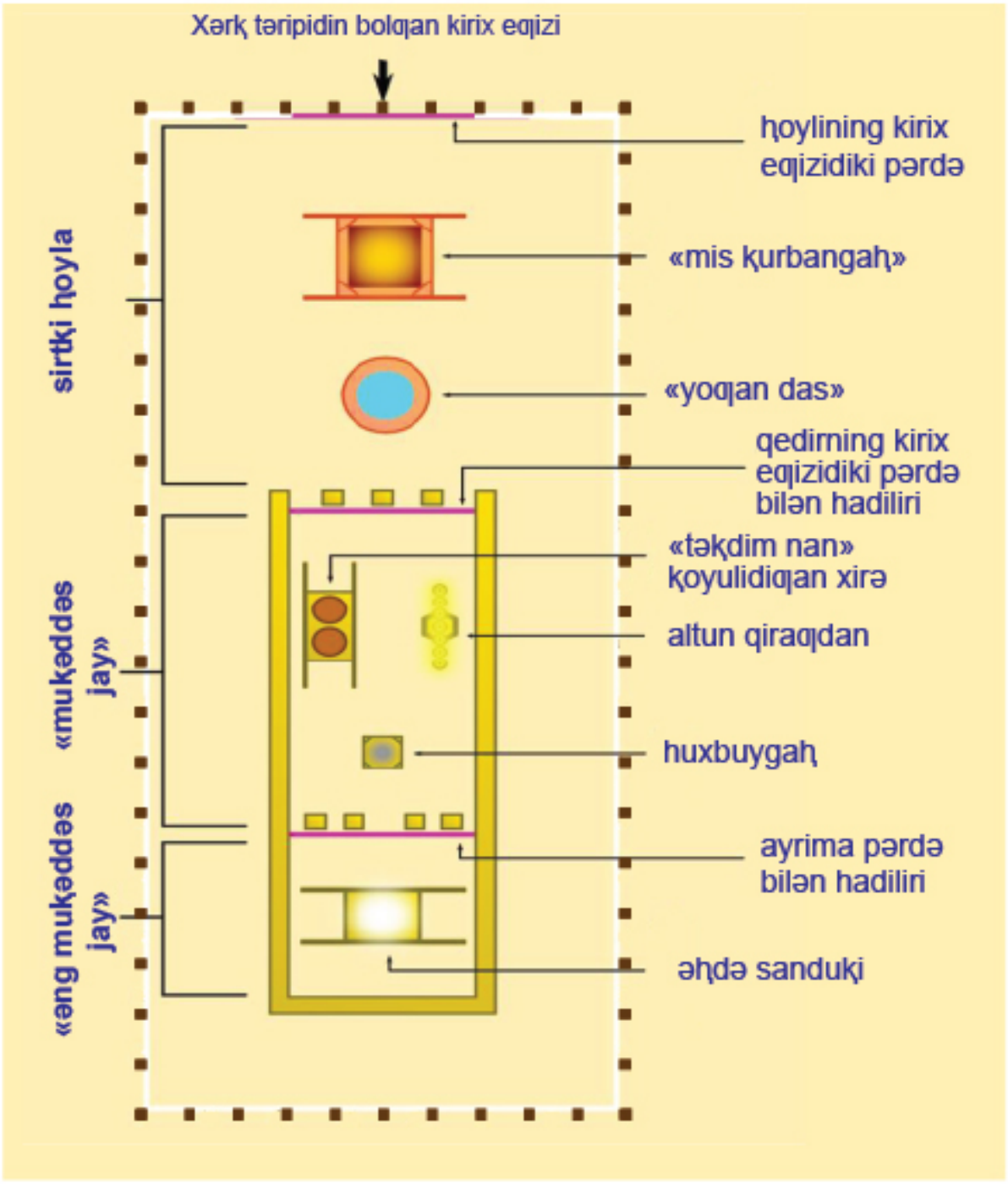
1 Sən ḳurbangaḥni akatsiyə yaoɣiqidin yasioɣin. Ḳurbangaḥ tət qasa bolsun;
uzunluḳi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz ḳilinsun. ■ 2 Uning tət
burjikigə ḳoyulidioɣan münggüzlirini yasioɣin; münggüzliri ḳurbangaḥ bilən bir
gəwdə ḳilinsun. Ḳurbangaḥni mis bilən ḳaplioɣin. 3 Ḳurbangaḥning yaoɣ *wə külini*
elixḳa daslarni yasioɣin; uningoɣa has boloɣan gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni wə
otdanlarnimu yasioɣin; uning barliḳ əswablirini yasaxḳa mis ixlətkin. 4 Ḳurbangaḥ
üqün mistin bir xala yasioɣin; xalaning tət burjikigə tət mis ḥalḳa yasap bekitip
ḳoyoɣin. 5 Xalani ḳurbangaḥning ḳap belining astidiki girwəktin təwənrək turidioɣan
ḳiloɣin, xundaḳta xala ḳurbangaḥning dəl otturisida bolidu. □ 6 Ḳurbangaḥḳa
ikki baldaḳ yasioɣin; ular akatsiyə yaoɣiqidin bolsun, ularni mis bilən ḳaplioɣin.
7 Ḳurbangaḥni kətürgəndə, baldaḳlar uning ikki yenida boluxi üqün, ularni
ḥalḳilaroɣa ətküzüp ḳoyoɣin. 8 Ḳurbangaḥni tahtaylardin yasioɣin, iqi box bolsun;
u taoɣda sanga ayan ḳilinoɣan nusha boyiqə *ḫünərwənlər* təyyar ḳilsun.

Ibadət qedirining ḫoylisi

9 Muḳəddəs qedirning ḫoylisinimu yasioɣin. Ḫoylining jənubioɣa, yəni jənubḳa
yüzləngən təripigə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhttin pərdilərni toḳuoɣin; xu
təripining uzunluḳi yüz gəz bolsun. ■ 10 Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun;
ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis təglik yasalsun; hadilarning ilmiki bilən
baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.□
11 Xuningoɣa ohxax ximal təripidimu uzunluḳi yüz gəz kelidioɣan pərdə bolsun.
Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun; ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis təglik
yasalsun; hadilarning ilmiki bilən baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.
12 Ḫoylining oɣərb təripidə uzunluḳi əllik gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning on hadisi
wə on təgliki bolsun.
13 Ḫoylining xərḳ təripi, yəni kün qiḳixḳa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz
bolsun. 14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning üq hadisi bilən üq
təgliki bolsun. 15 Yənə bir təripidə on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning üq
hadisi bilən üq təgliki bolsun. 16 Ḫoylining kirix eoɣizioɣa yigirmə gəz kelidioɣan bir
pərdə ḳoyulsun; pərdə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhtkə kək, səsün wə ḳizil yiplar
arilaxturulup, kəxtiqi təripidin kəxtilənsun. Uning tət hadisi bilən tət təgliki bolsun.
17 Ḫoylining qərisidiki ḫəmmə hadilar kümüxtin yasaloɣan baldaḳlar bilən bir-
birigə qetilsun; ularning ilməkliri kümüxtin, təglikliri mistin yasalsun. 18 Ḫoylining
uzunluḳi yüz gəz, kəngliki ḫər ikki təripi əllik gəz bolsun; nepiz toḳuloɣan aḳ kanap
rəhttin ixləngən pərdining egizliki bəx gəz ḳilinsun; hadilarning təglikliri mistin
yasalsun.
19 Muḳəddəs qedirning ix-hizmitidə ixlitilidioɣan barliḳ əswab-saymanliri ḫəmdə
barliḳ miḳ-ḳozuḳliri, xundaḳla ḫoylining barliḳ miḳ-ḳozuḳliri mistin bolsun.

■ **27:1** Mis. 38:1 □ **27:5** **«xala»** — barliḳ ayətlərdin ḳarioɣanda, xalaning funksiyisi mundaḳ: (1) ḳurbangaḥning othanisidiki otni kətürüx; (2) xalani kətürgəndə ḳurbangaḥmu təng kətürülüx; xala ḳurbangaḥning asti təripigə, yənə girwəkning astioɣa ḳoyuloɣaqḳa, xalani kətürgəndə girwəkkə terilip ḳurbangaḥmu təng kətürülətti. «Ḳoxumqə səz»imiz ḫəm qedirning shemilirini kərüng (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **27:9** Mis. 38:9 □ **27:10** **«baldaḳlar»** — ular hadilarni əzara qetip turidioɣan tayaḳqilar bolup, hadilarni muḳimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaḳlar»ning baxḳa tərjimiliri: «ḥalḳilar» yaki «qəmbərlər».

IBADƏT QEDIRI (MUĶƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

Ibadət qediri wə sirtķi ĥoylisi

Yeniq turidioɣan qiraoɣ ɧəqqidiki bəlgilimə

20 — Qiraoɣning ɧəmixə yeniq turuxi üqün, qiraoɣqa ixlitixkə zəytundin soqup qiqiriloɣan sap mayni qexingoɣa kəltürüxkə Israillarni buyruoɣin. ■ 21 Jamaət qedirining iqidə, ɧəküm-guwaɧliq sanduqining udulidiki pərdining taxqirida ɧarun wə ooɣulliri ɧər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraoɣlarning yeniq turoɣuzux ixida bolsun. Bu ix dəwrdin-dəwrgiqə Israillaroɣa əbədiy bir qanun-bəlgilimə bolsun.□

28

Kaɧinlarning muqəddəs kiyimliri

1 Sən Israillarning iqidin akang ɧarun wə uning ooɣullirini əz qexingoɣa kəltürgin; ularni, yəni ɧarun wə ooɣulliri Nadab, Abiɧu, Əliazar wə Itamarlarning Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün yeningoɣa kəltürgin. ■ 2 Akang ɧarunoɣa ɧəm xərəp ɧəm güzəllik üqün muqəddəs kiyimlərni təyyarlioɣin. 3 ɧarunning Manga muqəddəs qilinip, Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün, Mən əqil-parasətning roɧi bilən qəlblirini toldуroɣan qewər kixilərning ɧərbirigə səz qilip, ularni alaɧidə kiyimlərni tikixkə buyruoɣin. 4 Ular tikidioɣan kiyimlər munulardin ibarət: — bir qoxen, bir əfod, bir ton, kəxtiləngən bir halta kənglək, bir səllə wə bir bəlwaoɣ. Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün, ular akang ɧarunoɣa wə ooɣullirioɣa muqəddəs kiyimlərni tiksun.□

Əfodning layiɧilinixi

5 Uningoɣa altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloɣan aq kanap rəht ixlitilsun; 6 əfodni ular altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloɣan aq kanap rəhtlərni təyyarlap, qewər qollaroɣa nəpis qilip *kəxtilitip* ixlətsun. ■ 7 Əfodning ikki bexini bir-birgə tutaxturux üqün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □ 8 Əfodning üstidin baoɣlaydioɣan, kəxtiləngən bəlwaoɣ əfod bilən bir pütün qilinsun wə uningoɣa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, qizil yiplar wə nepiz toquloɣan aq kanap rəhttin yasalsun. □ 9 Ikki aq ɧeqiqni tepip, ularning üstigə Israilning ooɣullirining namlirini oyduroɣin; 10 ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qaloɣan altisi bolsa yənə bir yaqutqa oyulsun, ɧəmmisi tuoɣulux tərtipi boyiqə pütülsun. 11 Huddi yaqut nəqixqiliri ixligəndək, məɧür oyuloɣandək Israilning ooɣullirining namlirini ikki yaqutqa oyduroɣin; ular altundin yasaloɣan kəzlükkə bekitilsun. 12 Israilning ooɣullirioɣa əslətmə tax bolsun üqün, ikki yaqutni əfodning ikki mürilik tasmisioɣa qadioɣuzoɣin; xundaq boloɣanda, ɧarun Pərwərdigarning aldida ularning namlirini əslətmə süpitidə müriliridə kətürüp yüridu.
13-14 Buningdin baxqa, sən altundin yənə ikki kəzlük wə sap altundin xoynidək exip etilgən ikki zənjir yasatqin; andin exilmə zənjirlər kəzlüklərgə bekitilsun.□

Qoxenning yasilixi

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21 «Jamaət qediri» —** bu ibadət qedirioɣa berilgən baxqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4 □ **28:4 «Əfod» wə «qoxen» —** bular wə qatarliqlar tooɣruluq «Təbirlər»ni wə munasiwətlik shemilarni kərüng. «Əfod» jilitkigə ohxaydioɣan birhil kiyim, «qoxen» kaɧinning məydisigə taqilidioɣan məydə yanquq bolup, üstigə on ikki qəbiligə wəkillik qilidioɣan on ikki qimmətlik tax bekitilgən. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7 «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» —** munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:8 «Əfodning bəlweoɣi» —** 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan bəlwaoɣ əməs. «Law.» 8:7ni kərüng. □ **28:13-14 «yənə ikki kəzlük» —** muxu ikki kəzlük əfodning ikki mürisigə bekitilgən, 9-12-ayətlərdə tiloɣa elinoɣan ikki aq ɧeqiq orunlaxturuloɣan kəzlüklərdur.

15 «Ḥəküm ḳoxeni»ni qewər ḳollarоԓa nəpis ḳilip kəxtilitip yasatḳin; uni ḥəm əfodni
ixligən usulda yasiоԓan, altun wə kək, səsün, ḳizil yiplar bilən nepiz toḳuloԓan
aḳ kanap rəhttin yasiоԓin. □ ■ 16 U ikki ḳat, tət qasa ḳilinsun; uzunluḳi bir
оԓeriq, kənglikimu bir оԓeriq bolsun. □ 17 Uning üstigə tət ḳatar ḳilip gəḥərlərni
ornatḳin: — birinqi ḳataroԓa ḳizil yaḳut, serik gəḥər wə zumrət ornitilsun; 18 ikkinqi
ḳataroԓa kək ḳaxtexi, kək yaḳut wə almas ornitilsun; 19 üqinqi ḳataroԓa səsün yaḳut,
piroza wə səsün kwarts ornitilsun; 20 tətinqi ḳataroԓa beril yaḳut, aḳ ḥeḳiḳ wə
anartax ornitilsun; bularning ḥəmmisi altun kəzlük iqigə ornitilsun. 21 Bu gəḥərlər
Israilning ooԓullirining namliriоԓa wəkil ḳilinip, ularning sanidək on ikki bolup,
məḥür oyoԓandək ḥərbir gəḥərgə on ikki ḳəbilining nami birdin-birdin pütülsun.
22 Ḳoxenoԓa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasiоԓin. 23 Ḳoxenoԓa
altundin ikki ḥalḳa etip, ikki ḥalḳini ḳoxenning *yuḳiriḳi* ikki burjikigə bekitkin; □
24 andin altundin exilip yasaloԓan ikki zənjirni ḳoxenning *yuḳiriḳi* ikki burjikidiki
ḥalḳidin ətküzüp, 25 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip,
kəzlüklərni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi ḳismiоԓa ornatḳin. 26 Buningdin
baxḳa sən altundin ikki ḥalḳa yasap, ularni ḳoxenning *asti təripidiki* ikki burjikigə
bekitkin; ular əfodḳa tegixip turidiоԓan ḳilinip iqigə ḳadalsun. □ 27 Mundin baxḳa
sən altundin *yənə* ikki ḥalḳa yasap, ularni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi
təwənki ḳismiоԓa, yəni əfodḳa ulinidiоԓan jayoԓa yeḳin ḳilip, kəxitiləngən bəlwaoԓdin
egizrək ḳilip bekitkin. 28 Ḳoxenning əfodning kəxitiləngən bəlweoԓidin yuḳirirak
turuxi, ḳoxenning əfodtin ajrap kətməsliki üqün ḳoxenning ḥalḳisini kək xoyna
bilən əfodning ḥalḳisiоԓa qetip ḳoyoԓin.
29 Xundaḳ ḳiloԓanda, Ḥarun muḳəddəs jayoԓa kirgəndə, ḥəküm ḳoxenini
taḳiоԓaqḳa, Israilning ooԓullirining namlirini əslətmə süpitidə yürikining üstidə
Pərwərdigarning aldida daim kətürüp yürgən bolidu. □ 30 Ḥarun Pərwərdigarning
aldiоԓa kirgəndə, urim bilən tummim uning yüriki üstidə boluxi üqün, bularni
ḥəküm ḳoxenining iqigə aloԓin; muxundaḳ ḳiloԓanda, Ḥarun Israillaroԓa baoԓlik
ḥəkümlərni ḥəmixə Pərwərdigarning ḥuzurida əz yüriki üstidə kətürüp yürgən
bolidu.□

Bax kaḥin kiyidiоԓan baxḳa kiyimlər; bax kaḥinning ooԓullirining kiyimliri

31 Əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik ḳiloԓin. □ ■ 32 Tonning baxḳa
kiyilidiоԓan təxüki dəl otturisida bolsun; uning yirtilip kətməsliki üqün huddi bapkar
toḳuoԓandək, sawutning yaḳisiоԓa ohxax qərisigə pəwaz qiḳirilsun. □ 33-34 Uning
etikining qərisigə kək, səsün wə ḳizil yiptin anarlarni toḳup asḳin ḥəmdə altun
ḳongoԓuraḳlarni yasap, qərisidiki anarlarning ariliḳiоԓa birdin esip ḳoyoԓin; tonning
etikining pütkül qərisigə bir altun ḳongoԓuraḳ, bir anar, yənə bir altun ḳongoԓuraḳ,
bir anar... bekitilsun. □ 35 Ḥarun hizmət ḳiloԓan waḳtida xu tonni kiysun;

□ **28:15 «Ḥəküm ḳoxeni» —** iqidiki «urim wə tummim» degən taxlar arḳilik Hudaning məlum ix tooԓrisidiki iradisini yaki ḥəkümini sorax üqün ixlitilgən (30-ayətni kərüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16 «U ikki ḳat, tət qasa ḳilinsun» —** demək, yanquḳ xəklidə. □ **28:23 «ḳoxenning yuḳiriḳi ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ḳoxenning ikki bexiоԓa». □ **28:26 «ḳoxenning asti təripidiki ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ḳoxenningIkki bexiоԓa». □ **28:29 «ḳoxen» —** ḳoxen wə uning munasiwətlik təpsilatlirini kərüx üqün munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:30 «urim wə tummim» —** alaḥidə birhil taxlar. Bu taxlar arḳilik Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. Ḥəmdə ulardin ḥərhil jawab qiḳatti; məsilən, «xundaḳ», «yaḳ» degəndək. Bəzi əḥwallarda ḥeqḳandaḳ jawab bərməslikimu mumkin (məsilən, «Ḥak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 ḳatarliḳlarni kərüng). «Urim»ning mənisi «nurlar», «Tummim»ning mənisi «mukəmməllik» yaki «mukəmməl ixlar» degənlik; lekin ularning təpsilatliri ḥazir bizgə naməlum. □ **28:31 «Əfodning iqidiki ton» —** ton əfodning iqigə kiyilidu (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **28:31** Mis. 39:22 □ **28:32 «sawut» —** jəngqining alaḥidə kiyimi. □ **28:33-34 «anarlar» —** muxu «anarlar» marjandək qonglukta toḳuloԓan boluxi kerək.

buning bilən Ḥarun Pərwərdigarning aldioŋa baroŋanda, yəni muqəddəs jayoŋa, Pərwərdigarning aldioŋa kirip-qiqqanda uning awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman qalidu.□

36 Andin keyin sən sap altundin nəpis bir otuoŋatni yasap, uning üstigə məhürgə nəqixləngəndək: «Pərwərdigaroŋa muqəddəs qilindi» dəp oyoŋin; □ ■ 37 uni kək rənglik yip bilən səllisigə qigkin; u səllining aldi təripigə taqalsun; 38 u Ḥarunning pexanisidə tursun. Buning bilən Ḥarun Israillarning muqəddəs qilip kəltürgən barliq muqəddəs ḥədiyəlirigə qaplaxqan gunaḥlarni öz üstigə elip kətüridu; ḥədiyələrning Pərwərdigarning aldida qobul qilinixi üqün otuoŋat ḥəmixə uning pexanisigə taqaqliq tursun.□

39 Buningdin baxqa aq kanap rəhttin bir kənglək toquoŋin, xuningdək kanap rəhttin toquloŋan bir səllə təyyarlioŋin; kəxtiləngən bir bəlwaoŋ yasioŋin.□

□ **28:35 «Ḥarun ... Pərwərdigarning aldioŋa kirip-qiqqanda *qongoŋuraqlarning*** awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman qalidu» — qongoŋuraqlarning awazliri Hudaoŋa bax kaḥinning Israiloŋa wəkillik qilidioŋanliqini əslitidu. □ **28:36 «otuoŋat»** — bax kiyimigə taqilidioŋan kiqik tahta yaki mənsəp bəlgisidin ibarət. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38 «Israillarning muqəddəs qilip kəltürgən barliq muqəddəs ḥədiyəlirigə qaplaxqan gunaḥlar»** — buning mənisi: (1) Israillarning muxu ḥədiyə-qurbanliqlarni kəltürüxtin məqsiti (Hudaning səzigə asasən) gunaḥini yepixtin ibarəttur, xunga ḥədiyələr gunaḥ bilən munasiwətlkitur; (2) Israillar ḥədiyə-qurbanliqlirini kəltürginidə kəltürüx usulida diqqətsizliktin ḥədiyələr gunaḥqa qetilip qelixi mumkin yaki ḥədiyə kəltürgüqining niyətlirigə məlum yaman oŋərəz qetilixliq boluxi mumkin. Biz ikkinqi qüxənqigə mayil. □ **28:39 «kanap rəhttin bir kənglək toquoŋin»** — yaki «kanap rəhttin aliqipar bir halta kənglək tikkin». **«kəxtiləngən bir bəlwaoŋ yasioŋin»** — bu bəlwaoŋ əfodningki əməs. «Law.» 8:7ni kərüng.

Bax kahin hizmettə kiydiqan «güzəl həm xərəplik» mukəddəs kiyimlər

(«Misirdin qikix» 28:4-43)

*
40 Ḫarunning ooɳullirioɳa halta kəngləklərni tikkin; ularoɳimu bəlwaoɳlarni təyyarla, ularoɳa egiz bəklərnimu tikkin; bular ularoɳa ḫəm xərəp ḫəm güzəllik bolsun.
41 Bularning ḫəmmisini sən akang Ḫarun wə uning ooɳullirioɳa kiydürgin; andin ularning Mening aldimda kaḫinlik hizmitimdə boluxi üqün ularni məsiḫləp, Manga mukəddəs kilip ayrioɳin.□
42 Ularning əwrətlirining yepik turuxi üqün ularoɳa kanap rəhttin tambal əttürgin; u belidin yotisioɳiqə yepip tursun. 43 Ḫarun wə ooɳulliri jamaət qedirioɳa kirgəndə yaki mukəddəs jayda hizməttə bolux üqün kurbangaḫka yekinlaxkanda, ular gunaḫkar bolup ölüp kətməsliki üqün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uningoɳa wə uningdin keyinki nəsilliri üqün əbədiy bir bəlgilimə bolsun.□

29

Ḫarun wə uning ooɳullirining kaḫinlikka ayrilixi

1 Ularning Manga mukəddəs kilinip, kaḫinlik hizmitimdə boluxi üqün mundak ixni ada kilixing kerək: — sən bir yax ərkək torpak bilən ikki koqkarni talla (ḫəmmisi bejirim bolsun) ■ 2 ḫəmdə petir nan, zəytun meyi iləxtürülgən petir tokaq wə zəytun meyi sürülüp məsiḫləngən petir ḫəmək nanlarni təyyarla, bularning ḫəmmisini buoɳday unidin kiloɳin; □ 3 nanlarning ḫəmmisini bir sewətkə selip, sewətni, torpakni wə ikki koqkarni billə ḫədiyə kilip kəltürgin.
4 Sən Ḫarun wə uning ooɳullirini jamaət qedirining kirix eoɳizioɳa yekin elip kelip, ularni su bilən yuoɳin; 5 andin kiyimlirini elip kelip, Ḫarunoɳa halta kənglək, əfod toni wə əfodni kiydürgin, koxenni takioɳin; andin beligə əfodning kəxtiləngən bəlweoɳini baoɳlioɳin. □ 6 Bexioɳa səllini yəgəp, səlligə mukəddəs otuoɳatni takap koyoɳin.
7 Andin məsiḫləx meyini elip, bexioɳa kuyup uni məsiḫligin.■
8 Andin sən uning ooɳullirini elip kelip, ularoɳa halta kəngləklərni kiydürgin;
9 ularoɳa, yəni Ḫarun wə uning ooɳullirioɳa bəlwaoɳlarni baoɳlap, egiz bəklərni kiydürgin. Xuning bilən əbədiy bəlgilimə boyiqə, kaḫinlik hizmiti ularningki bolidu; xundak kilip, sən Ḫarun bilən uning ooɳullirini Hudaoɳa mukəddəs kilip ayrip təyinligin.
10 — Sən torpakni jamaət qedirining aldioɳa elip kəlgin; elip kəlginingdə Ḫarun bilən uning ooɳulliri kollirini torpakning bexioɳa koysun. □ ■ 11 Andin sən bu torpakni Pərwərdigarning aldida, jamaət qedirining kirix eoɳizining yenida booɳuzlioɳin;
12 torpakning kenidin elip barmiking bilən uni kurbangaḫning münggüzlirigə sürüp, kaloɳan kanning ḫəmmisini kurbangaḫning tüwigə təküp kuyoɳin. 13 Iq karnini yəgəp turoɳan barlik mayni, xundakla jigərning üstidiki qawa may, ikki bərək wə ularning üstidiki mayni ajritip bularni kurbangaḫta köydürgin.

□ **28:41 «Mening aldimda kaḫinlik hizmitimdə bolux» —** bu ayəttiki «aldimda kaḫinlik hizmitimdə bolux» ibraniy tilida «koloɳa tutkuzux» yaki «koloɳa berix» degən söz bilən ipadilinidu. Kaḫinlik wəzipisi asasən Hudaning kurbanliklirini öz kolioɳa elix bilən baxlinatti; xunga ular kolioɳa ḫeqkandak baxka ixlarni elixioɳa bolmaytti. □ **28:43 «jamaət qedirioɳa kirgəndə» —** muxu yərdə qedirning ḫoylisioɳa kirixni kərsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2 «tokaq» —** ibraniy tilida bu söz yaki ḫalkisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu. □ **29:5 «əfod toni» —** tonning əfod bilən ziq munasiweti boloɳaqka, bəzi yərlərdə «əfod toni» deyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25 □ **29:10 «kollirini torpakning bexioɳa koysun —** Təwrat wə Injil dəwridimu «kollarni baxka koyux» kol koyoɳuqilarning kol koyuloɳuqi bilən bir təraptə turidioɳanlikini yaki uning ornida bolidioɳanlikini bildüridu. Muxu yərdə Ḫarun wə ooɳullirining «kollirini baxka koyux»i «biz muxu kurbanlikka ohxax Hudaoɳa mutlək ataloɳanmiz» degənni bildürməkqi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3

14 Torpaqning gəxi, terisi wə tezikini bolsa qedirgaḥning sirtioɣa elip qikip, otta
køydürüwətkin; bu gunaḥ qurbanliqi bolidu.■
15 Andin sən qoqqarlarning birini elip kəlgin; Ḥarun bilən uning ooɣulliri qollirini
qoqqarning bexioɣa qoysun; 16 andin sən bu qoqqarni booɣuzlap, uning qenidin
qurbangaḥning üsti qismining ətrapioɣa səpkin. ■ 17 Qoqqarni parqilap, uning
iq qarni bilən paqaqlirini yuyup, ularni gəx parqiliri wə baxning üstigə qoyup,
18 pütün qoqqarni qurbangaḥta køydürgin. Bu Pərwərdigarɣa ataloɣan køydürmə
qurbanlik — ot arqilik sunulidioɣan, Pərwərdigarɣa huxbuy yətküzidioɣan ḥədiyə
bolidu. 19 Keyin sən ikkinqi qoqqarni elip kəlgin; Ḥarun wə uning ooɣulliri
qollirini qoqqarning bexioɣa qoysun. 20 Andin bu qoqqarni booɣuzlap qenidin
elip, Ḥarunning ong qulikining yumxikioɣa, uning ooɣullirining ong qulikining
yumxikioɣa, ularning ong qollirining qong barmiqi bilən ong putlirining qong
barmikioɣa sürkəp qoyoɣin, qaloɣan qanni qurbangaḥning üsti qismining ətrapioɣa
səpkin. □ 21 Andin qurbangaḥ üstidiki qandin wə məsiḥləx meyidin elip,
Ḥarunning üstigə, uning kiyimlirigə, xuningdək uning ooɣullirining üstigə wə
ularning kiyimlirigimu səpkin. Xundaq qilip u wə uning kiyimliri, uning ooɣulliri
wə ularning kiyimlirimu uning bilən təng Hudaoɣa atap muqəddəs qilinoɣan bolidu.
22 Andin sən qoqqarning meyi, quyruq meyi, iq qarnini yøgəp turoɣan barlik
may, jigərning üstidiki qawa may, ikki bərək wə ularning üstidiki mayni qikar
ḥəmdə ong arqa putini aloɣin — (qünki bu qoqqar kaḥinlikqa tikləx *qurbanlikioɣa*
ataloɣan qoqqardur) — 23 — buningdin baxqa sən Pərwərdigarning aldida qoyuloɣan
petir nan sewitidin bir girdini, zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqtin birni
wə petir ḥəmək nandin birni elip, 24 bularning ḥəmmisini Ḥarunning qollirioɣa
wə uning ooɣullirining qollirioɣa qoyup, ularni «pulanglatma ḥədiyə» süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatquzoɣin. 25 Andin sən bularni ularning qolliridin
tapxurup elip, Pərwərdigarning aldida huxbuy qikarsun dəp, qurbangaḥtiki
køydürmə qurbanlikning üstidə qoyup køydürgin. Bu ot arqilik Pərwərdigarɣa
sunuloɣan ḥədiyə bolidu.
26 Sən Ḥarunni kaḥinlikqa tikləx qurbanlikioɣa ataloɣan qoqqarning təxini elip
«pulanglatma ḥədiyə» süpitidə Pərwərdigarning ḥuzurida pulanglatqin; bu sening
ülüxüng bolidu. □ 27 Xuningdək, sən kaḥinlikqa tikləx qurbanlikioɣa ataloɣan
qoqqarning «pulanglatma ḥədiyə» süpitidə pulanglitiloɣan təxi bilən «kətürmə
ḥədiyə» süpitidə egiz kətürüp pulanglitiloɣan arqa putini, yəni Ḥarun wə uning
ooɣullirioɣa beoɣixlanoɣan xu ülüxlərni «muqəddəs» dəp ayrip bekitkin. □ 28 Xuning
bilən bu nərsilər əbədiy bəlgilimə boyiqə Israillar təripidin Ḥarun wə ooɣullirioɣa
beoɣixlanoɣan nesiwə bolidu; qünki u kətürmə ḥədiyədur. Bular Israillar təripidin
sunulidioɣan inaqlik qurbanliqliridin ayrip qikilip, ularning Pərwərdigarɣa atap
«egiz kətürgən ḥədiyə»si ḥesablinip, «kətürmə ḥədiyə» bolidu.■
29 Ḥarunning muqəddəs kiyimlirigə keyin ooɣulliri warislik qilidu. Ular məsiḥlinip,
kaḥinlikqa təyinləngəndə xu kiyimlərni kiysun. 30 Ooɣullirining qaysisi uning
ornini besip kaḥin bolsa, jamaət qedirioɣa kirip muqəddəs jayning iqidə hizmətkə
kirixkəndə, bu kiyimlərni uda yəttə kün kiyip yürsun.
31 Sən kaḥinlikqa tikləx qurbanlikioɣa ataloɣan qoqqarni elip, uning gəxini muqəddəs
jayda pixuroɣin; □ 32 andin Ḥarun wə ooɣulliri qoqqarning gəxi bilən sewəttiki

■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ **29:16** Ibr. 9:12,19 □ **29:20** **«qulikining yumxikioɣa»** — yaki «qulikining uqioɣa». □ **29:26** **«pulanglatma ḥədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alaḥidə pulanglatqan ḥədiyədur. «Pulanglatma ḥədiyə» adəttə barlik kaḥinlaroɣa təwə bolidu. □ **29:27** **«kətürmə ḥədiyə»** — kaḥin yaki ḥədiyəni sunoɣan kixi Pərwərdigarning aldioɣa ikki qollap alaḥidə egiz kətürüp atioɣan ḥədiyə. «kətürmə ḥədiyə» adəttə qurbanlikqa məs'ul kaḥinoɣa təwə bolidu. ■ **29:28** Law. 7:31,34; 10:14 □ **29:31** **«muqəddəs jay»** — muxu yərdə ibadət qedirning ḥoylisini kərsitidu («Law.» 8:31ni kərüng). **«pixuroɣin»** — yaki «qaynatqin».

nanlarni jamaət qedirining kirix eoɣizida yesun; ■ 33 ular əzlirining kahɣinlikɣa təyinlinixidə Hudaoɣa atap mukəddəs ɣilinoɣanda kafarətkə ixlitilgən nərsilərni yesun, lekin bular mukəddəs boloɣaqɣa, yat kixi buningdin ɧeqnemini yemisun. □ ■ 34 Əgər kahɣinlikɣa tikləx ɣurbanlik gəxidin yaki nandin ətigə azrak exip ɣalsa, exip ɣaloɣanni otta kəydürüwət; bular mukəddəs boloɣaqɣa, ɧeqkim uningdin yesə bolmaydu.
35 Sən xu tərikidə ɧarun wə uning ooɣulliri tooɣrisida buyruoɣinimning ɧəmmisini bəja kəltürüp, uda yəttə küngiqə ularni kahɣinlikɣa tikləx wəzipisini ada ɣiloɣin. 36 ɧər küni kafarət ɣilinixɣa gunah ɣurbanliɣi süpitidə bir torpaɣni sunoɣin. Ɣurbangahɣning əzini gunahtin pak ɣilixɣa uning üqünmu kafarət kəltürgin, mukəddəs ɣilinsun dəp, uni zəytun meyi bilən məsihligin. 37 Yəttə küngiqə sən ɣurbangah üqün kafarət kəltürüp, uni mukəddəs ɣiloɣin. Buning bilən u «əng mukəddəs nərsilərning biri» ɧesablinidu; uningoɣa təgkən ɧəmmə nərsə mukəddəs ɧesablinidu.□

Kündilik ɣurbanlik tooɣrisida

38 Mana, ɣurbangahta ɧəmixə sunidioɣanliring munular: — ɧər küni bir yaxlik ikki ɣoza ɣurbanlik ɣilinsun. ■ 39 Birini ətigəndə, yənə birini gugumda ɣurbanlik ɣilip sunoɣin. □ 40 Biringi ɣoza bilən birgə zəytun meyidin bir ɧinning təttin biri ilaxtürülgən buoɣday unidin *əfaɧning* ondin biri wə yənə xarab ɧədiyəsi süpitidə təttin bir ɧin xarab ɣuxup sunulsun. □ 41 Ikkinqi ɣozini gugumda sunoɣin; uni ətigənlik ɣurbanlikningkidək, huxbuy boluxi üqün ot arɣilik Pərwərdigaroɣa ataloɣan ɣurbanlik süpitidə axlik ɧədiyə wə xarab ɧədiyə bilən ɣoxup sunoɣin. 42 Xu tərikidə bu kəydürmə ɣurbanlik nəsildin-nəsilgə jamaət qedirining kirix eoɣizida Pərwərdigarning ɧuzurida ətküzülüp daimlik ɣurbanlik bolsun; Mən *Pərwərdigar* xu yərdə silər bilən kərüxüp, sən bilən səzliximən. 43 Xuningdək Mən xu yərdə Israillar bilən uqriximan, xuning bilən u jay Mening xan-xəripim bilən mukəddəs ɣilinidu. 44 Mən jamaət qediri bilən ɣurbangahni Əzümgə atap mukəddəs ɣilimən; ɧarun wə uning ooɣullirinimu Əzümgə kahɣinlik hizməttə boluxɣa ayrip mukəddəs ɣilimən. 45 Xundak ɣilip Mən Israillarning arisida makan ɣilip, ularning Hudasi bolimən. ■ 46 U wakitta ular Mening ularning arisida makan ɣilixim üqün ularni Misir zeminidin qikirip kəlgən Hudasi Pərwərdigar ikənlikimni bilidu; Mən ularning Hudasi Pərwərdigardurmən.

30

Huxbuygah

1 Sən yənə huxbuy yandurux üqün bir huxbuygahni yasatɣin; uni akatsiyə yaoɣiqidin təyyarlioɣin. □ ■ 2 U tət qasa, uzunluki bir gəz, kəngliki bir gəz, egizliki ikki gəz

---

■ **29:32** Law. 8:31; 24:9 □ **29:33** **«yat kixi»** — muxu yərdə kahɣin bolmioɣan kixini kərsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4 □ **29:37** **«Buning bilən u «əng mukəddəs nərsilərning biri» ɧesablinidu; uningoɣa təgkən ɧəmmə nərsə mukəddəs ɧesablinidu»** — mukəddəs qedirdiki barlik jabdukлar «əng mukəddəs» wə «mukəddəs» dəp bəlinidu. «Əng mukəddəs» boloɣanlaroɣa təgkənlər xu munasiwət bilən alahidə «Hudaningki» dəp ɧesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kərüng). Adəttə xundak ɣiloɣan kixilər əlümgə məɧkum ɣilinixi kerək idi; lekin panah izdigənlər ɣurbangahning münggüzlirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni kərüng). ■ **29:38** Qəl. 28:3 □ **29:39** **«gugumda»** — ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatkan qaoɣdin ɣarangoɣu qüxküqə boloɣan arilikтiki wakit. □ **29:40** **«bir əfah»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. Bir ɧin təhminən 3.6 litr. ■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zəb. 78:60; Zək. 2:14; 2Kor. 6:16; Wəh. 21:3 □ **30:1** **«Huxbuygah »** — munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:1** Mis. 37:25

bolsun. Uning *tət burjikidiki* münggüzlər uning bilən bir pütün kilip yasalsun. 3 Sən uni, yəni uning üstini, tət ətrapini ham münggüzlirini sap altun bilən kaplatkin; uning üsti kismining qərisigə altundin girwək qikarokin. 4 Uningka altundin ikki halka yasap, uning girwikining astioka bekitkin; ularni ikki yenioka udulmu'udul bekitkin. Huxbuygahni kətüridiokan ikki baldakni selix üqün bularni huxbuygahning ikki təripigə orunlaxturokin. □ 5 Baldaklirini akatsiyə yaokiqidin yasap, altun bilən kaplikin.
6 Huxbuygahni həküm-guwahlik sandukining udulidiki pərdining sirtioka, yəni Mən sən bilən kərixidiokan jay bolokan həküm-guwahlik sandukining üstidiki kafarət təhtining udulioka koyokin.
7 Harun xuning üstidə esil huxbuy ətirni yandursun; hər küni ətigənliki qiraoklarni pərligili kəlgəndə, huxbuylarni yandursun. ■ 8 Xuningdək Harun gugumda qiraoklarni tizip yakkanda, huxbuy yandursun. Xundak kilip Pərwərdigarning aldida nəsildin-nəsilgə huxbuy həmixə əqürülməy yenik bolidu.□
9 Silər uning üstidə nə heqkandak oləyriy huxbuy yandurmanglar, nə kəydürmə kurbanlik nə axlik hədiyə sunmanglar, xundakla uning üstigə heqkandak xarab hədiyəni təkmənglar.
10 Hər yilda Harun bir ketim *huxbuygahning* münggüzlirigə kafarət kəltürsun; hər ketim kafarət kəltüridiokan gunah kurbanlikining keni bilən uning üqün kafarət kəltürsun. Nəsildin-nəsilgə xundak kilinglar; bu *huxbuygah* Pərwərdigaroka «əng mukəddəs» hesablinidiokan nərsilərning kataridindur.

Sanaktin ətküzülgəndə tapxurulidiokan kafarət puli

11 Pərwərdigar Musaoka mundak dedi: —
12 Sən Israillarning sanini enikлax üqün ularni saniokiningda, ularning sanilixi wəjidin arisioka balayi'apət kəlməsliki üqün, ularni saniokiningda hərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroka kafarət puli tapxursun. □ ■ 13 Royhətkə elinip, sanaktin ətkənlərning həmmisi berixi kerək bolokini xuki, hərbiri mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə yerim xəkəl bərsun (bir xəkəl yigirmə gərahka barawər kelidu). Bu yerim xəkəl Pərwərdigaroka «kətürmə hədiyə» bolidu. □ ■
14 Royhətkə elinip, sanaktin ətkənlər, yəni yigirmə yax yaki uningdin qonglarning hərbiri Pərwərdigaroka xu «kətürmə hədiyə»ni bərsun. 15 Əz jeninglaroka kafarət kəltürüx üqün Pərwərdigaroka kətürmə hədiyə bərginiglarda bay kixi yerim xəkəldin artuk bərmisun, kəmbəoqəl kiximu yerim xəkəldin kəm bərmisun. 16 Sən Israillardin xu kafarət pulini tapxurup elip, jamaət qedirining hizmitigə beoqixlap

---

□ **30:4 «ikki yenioka» —** yaki «ikki burjikigə». Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8 «gugumda» —** 12:7diki izahatni kərüng. **«qiraoklarni tizip yakkanda»** — qiraoklar daim yenik turidu, asasən əqürülməydu (27:20, «Law.» 24:2ni kərüng). Muxu səz bəlkim qiraoqdanning üstidiki yəttə kədəhni bir-birləp qüxürüp, zəytun meyini kuyup andin kaytidin yanduruxni bildürüxi mumkin. □ **30:12 «ularni saniokiningda hərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroka kafarət puli tapxursun» —** Nemixka sanaktin ətküzülüx wəjidin kafarət kəltürüxi kerək? Həlkning sanini enikлaxtin ikki hil gunah pəyda boluxi mumkin: (1) Israil həlki əzlirining kəplükini bilip, təkəbburlixip ketixi mumkin; (2) kiyinqilikka duq kəlgəndə, ular Hudaoka tayanmay, bəlki əz küq-kudritigə tayinixi mumkin idi. Israillardin bu pulni elix ularoka əzlirining gunahlik təbiiti tooruluk agahlanduruxtin ibrət idi; dərwəkə bu pul mukəddəs qedirda ularoka kafarət kəltürüxkə kahinlar tərəpidin ətküzülidiokan hizməttə ixlitilətti (16-ayət). Hudaning buyruki bolmisa həlkni sanaktin ətküzüxkə kət'iy bolmaytti (məsilən, «1Tar.» 21:1-5ni kərüng). ■ **30:12** Qəl. 1:2 □ **30:13 «mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə» —** «xəkəl» kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoka barawər boluxi mumkin. «Mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübhisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, mukəddəs jayda saklanokan mukim bekitilgən birnəqqə hil əlqəm birliki bolsa kerək. ■ **30:13** Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12

ixlətkin; u pul Israillarоԓa Pərwərdigarning ḥuzurida əslətmə süpitidə jeninglarоԓa kafarət kəltüridiоԓan bolidu.■

Yuyunux desi, yəni «paklinix desi»

17 Pərwərdigar Musaоԓa mundaḳ dedi: —

18 Sən yuyunuxḳa ixlitixkə mistin *yooԓan* bir das wə uningоԓa mistin bir təglik yasatḳin; uni jamaət qediri bilən ḳurbangaḥning otturisiоԓa orunlaxturup, iqigə su toxturup ḳoyоԓin. 19 Ḥarun bilən uning ooԓulliri uningdiki su bilən put-ḳollirini yusun. 20 Ular jamaət qediriоԓa kirgəndə əlməsliki üqün su bilən өzini yuyuxi kerək; ular hizmət ḳilix üqün, ḳurbangaḥḳa yeḳin berip Pərwərdigarоԓa ot arḳiliḳ atilidiоԓan ḳurbanliḳ sunmaḳqi boloԓinidimu, xundaḳ ḳilsun. 21 Ular əlməsliki üqün put-ḳollirini yusun; bu ix ularоԓa, yəni өzi wə uning nəsilliri üqün əwladtin əwladḳiqə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.

■ **30:16** Mis. 38:25

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ḳurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təḳdim nan» ḳoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduḳi

əḥdə sanduḳining iqi

Muqəddəs may təyyarlax yoli

22 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
23 Sən ḫəmmidin esil huxbuy dora-dərməklərdin təyyarla, yəni murməkki suyuqluqidin bəx yüz xəkəl, darqindin ikki yüz əllik xəkəl, egirdin ikki yüz əllik xəkəl, □ 24 qowzaqdarqindin bəx yüz xəkəl elip (bu əlqəmlər muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bolsun) wə zəytun meyidinmu bir ḫin təyyarla; □ 25 bu dora-dərməklər bilən məsiḫ qilix üqün bir muqəddəs may — ətirqi qiqaroɣandək bir huxbuy may qiqaroɣuzoɣin. Bu «muqəddəs məsiḫləx meyi» bolidu.
26 Sən uning bilən jamaət qedirini, ḫəküm-guwaḫliq sanduqini, 27 xirə wə uning barliq qaqa-quqilirini, qiraoɣdan wə uning əswablirini, huxbuygaḫni, 28 kəydürmə qurbanliq qurbangaḫi wə uning əswablirini, yuyunux desi wə uning təglikini məsiḫligin; 29 sən xu tərzdə ularni «əng muqəddəs nərsilər» qatarida muqəddəs qiloɣin. Ularoɣa təgkən ḫərqandaq nərsimu «muqəddəs» ḫesablinidu.□
30 Ḫarun bilən uning ooɣullirini bolsa Manga kaḫinliq hizməttə boluxi üqün məsiḫləp muqəddəs qiloɣin. 31 Israillaroɣa səz qilip mundaq eytqin: — Bu may əwladtin əwladqiqə Manga ataloɣan muqəddəs məsiḫləx meyi bolidu.
32 Uni adəmning bədinigə quysa bolmaydu; xuningdək uningoɣa ohxaydioɣan yaki tərkibi ohxixidioɣan ḫeqqandaq maylarni yasimanglar. U muqəddəs boloɣini üqün silərgimu muqəddəs boluxi kerək. □ 33 Kimki tərkibi xuningoɣa ohxaydioɣan may təngxisə, yaki uni elip yat birsigə sürsə, u əz həlqi arisidin üzüp taxlinidu.□

Huxbuy yasax usuli

34 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
Sən huxbuy dora-dərməklər, yəni huxbuy yelim, dengiz qululisi meyi, aq dewirqay wə sap məstiki təyyarlioɣin. Bularning ḫəmmisi ohxax miqdarda bolsun; □ 35 Huddi ətirqi may qiqaroɣanoɣa ohxax, ularni təngxəp huxbuy yasioɣin; u tuzlanoɣan, sap wə muqəddəs puraqliq ətir bolidu. 36 Sən uningdin azraq elip, talqandək obdan ezip, jamaət qedirdiki ḫəküm-guwaḫliq *sanduqining* udulioɣa, yəni Mən silər bilən kərüxidioɣan jayning aldioɣa qoyoɣin. Bu silərgə Pərwərdigaroɣa ataloɣan «əng muqəddəs nərsilər» qatarida ḫesablansun.
37 Silər yasioɣan bu huxbuyning retsepi bilən əzünglaroɣimu ohxax bir huxbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbətən eytqanda Pərwərdigaroɣa has qilinoɣan muqəddəs bolidu. 38 Kimki uning puriqini purap ḫuzurlinix üqün uningoɣa ohxap ketidioɣan ḫərqandaq bir huxbuyni yasisa, u əz həlqi arisidin üzüp taxlansun.

31

Ibadət jayini yasioɣuqi ustilarning tallinixi

□ **30:23** **«500 xəkəl»** — təhminən 6 kilogram. □ **30:24** **«bir ḫin»** — təhminən 3.6 litr. □ **30:29** **«əng muqəddəs nərsilər» wə «muqəddəs»** — muqəddəs qedirdiki barliq jabduqlar «əng muqəddəs» wə «muqəddəs» dəp bəlinidu. «əng muqəddəs» boloɣanlaroɣa təgkənlər xu munasiwət bilən alaḫidə «Hudaningki» dəp ḫesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kərüng). □ **30:32** **«adəmning bədinigə»** — ibraniy tilida «adəmning ətlirigə». ***«muqəddəs məsiḫləx meyi*** adəmning bədinigə quysa bolmaydu» — bəzi alimlar buni «kaḫinlardin baxqilaroɣa quysa bolmaydu» dəp qüxinidu. Lekin «Zəbur» 132:2gə qarioɣanda, məsiḫləx meyi kaḫinlarni məsiḫləp quyuloɣanda ularning bədinigə təgməy, bəlki bax kiyimidin eqip saqaldin ətüp kiyim-keqəklirigə qüxətti. □ **30:33** **«Kimki… yat birsigə sürsə,…»** — demək, kaḫinlardin baxqilarning üstigə. **«u əz həlqi arisidin üzüp taxlinidu»** — 19:12diki izaḫatni kərüng. □ **30:34** **«dengiz qululisi meyi»** — yaki «oniqa» yaki naməlum birhil əsümlükning yelimi. **«aq dewirqay»** — yaki «galbanum». Buning puriqi aqqiq bolsimu, dorilaroɣa iləxtürülgəndə ularning kəyüx waqtini uzartidu wə ularni tehimu hux puraqliq qilidu.

1 Pərwərdigar Huda Musaoɣa mundaq dedi: —
2 Mana, Mən Өzüm Yəhuda ɣəbilisidin bolɣan Hurning nəwrisi, urining ooɣli
Bəzalələlni ismini atap qaqirdim; □ ■ 3 uni Hudaning Roḥi bilən toldurup, un-
ingoɣa danaliq, əqil-parasət, ilim-ḥekmət igilitip, uni ḥərtürlük ixni qilixqa
qabiliyətlik qilip, 4 türlük-türlük ḥünərlərni qilalaydioɣan, yəni altun, kümüx wə
mis ixlirini qilalaydioɣan, 5 yaqutlarni kesip-oyalaydioɣan, ularni zinnət buyum-
lirioɣa ornitalaydioɣan, yaoɣaqlaroɣa nəqix qiqiralaydioɣan, ḥərhil ḥünər ixlirini
qamlaxturalaydioɣan qildim.
6 Xuningdək mana, Mən yənə Dan ɣəbilisidin Aḥisamaqning ooɣli Oḥoliyabni un-
ingoɣa yardəmqilikkə təyinlidim, xundaqla Mən sanga buyruoɣan ḥəmmə nərsilərni
yasisun dəp, barliq pəm-parasətlik kixikərning kəngligə tehimu əqil-parasət ata
qildim; 7 xuning bilən ular jamaət qedirini, ḥəküm-guwaḥliq sanduqini, uning
üstidiki kafarət təhtini, qedirining ḥəmmə əswablirini, 8 xirə bilən uning qaqa-
quqilirini, sap altundin yasilidioɣan qiraoɣdan bilən uning barliq əswablirini,
huxbuygaḥni, 9 kəydürmə qurbanliq qurbangaḥi bilən uning barliq əswablirini,
yuyux desi bilən uning təglikini yasiyalaydioɣan, 10 hizmət kiyimliri, yəni kaḥinliq
hizmitidə kiyilidioɣan, Ḥarun kaḥinning muqəddəs kiyimliri wə uning ooɣullirining
kaḥinliq kiyimlirini toquyalaydioɣan, □ 11 məsiḥləx meyi wə muqəddəs jayoɣa
təyyarlinidioɣan esil dora-dərmələrdin huxbuyni yasiyalaydioɣan boldi. Mən sanga
əmr qiloɣinim boyiqə ular barliq ixni bəja kəltüridu.

Xabat küni, yəni «dəm elix küni»ni tutux kerək

12 Pərwərdigar Musaoɣa əmr qilip mundaq dedi: —
13 Sən Israillaroɣa əmr qilip ularoɣa: — «Silər Mening xabat künlirimni qoqum
tutunglar; qünki bular silərning əzünglarni pak-muqəddəs qiloɣuqining Mən
Pərwərdigar ikənlikini bilixinglar üqün Mən bilən silərning otturanglardiki bir
nixanə-bəlgə bolidu. 14 Xabat küni silərgə muqəddəs qilip bekitilgini üqün, uni
tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasioɣa tartilmisa bolmaydu; bərḥək, kimki u
künidə ḥərqandaq ixni qilsa, öz həlqi arisidin üzüp taxlansun. ■ 15 Altə kün
iqidə ix qilinsun; lekin yəttinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan muqəddəs kün bolup,
aram alidioɣan xabat küni bolidu; kimki xabat künidə birər ix qilsa, ölüm jazasioɣa
tartilmisa bolmaydu. 16 Israillar xabat künini tutuxi kerək; ular əbədiy əḥdə süpitidə
uni əwladtin əwladqiqə tutsun. 17 Bu Mən bilən Israillarning otturisida əbədiy bir
nixanə-bəlgə bolidu; qünki Pərwərdigar altə kün iqidə asman bilən zeminni yaritip,
yəttinqi künidə aram elip raḥət tapqanidi», — degin.■
18 Huda Sinay teoɣida Musaoɣa bu sözlərni qilip boloɣandin keyin, ikki ḥəküm-
guwaḥliq tahtiyini uningoɣa tapxurdi. Tahtaylar taxtin bolup, *sözlər* Hudaning
barmiqi bilən ularoɣa pütülgənidi.■

32

Altun Mozayoɣa qoqunux gunaḥi

1 Həlq Musaning taoɣdin qüxməy ḥayal bolup qaloɣinini kərüp, Ḥarunning ɣexioɣa
yioɣilip uningoɣa: — Sən qopup, bizgə aldimizda yol baxlap mangidioɣan bir ilaḥ

□ **31:2** **«ismini atap qaqirdim»** — muxu sözlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḥim bir ix üqün alaḥidə tallap qaqiroɣanliqini kərsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kərüng. «Bəzalələl» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḥida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10** **«hizmət kiyimliri»** — yaki «kaḥinliq hizmət kiyimliri». ■ **31:14** Mis. 20:8; Qan. 5:12; Əz. 20:12 ■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ **31:18** Mis. 32:16

yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Musa degən ḥeliqi kixigə nemə bolup kətkənlikini bilməymiz, — deyixti.■
2 Ḥarun ularoɣa: — Hotunliringlar bilən ooɣul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zirə ḥalqilarni qiqirip, mening qeximoɣa elip kelinglar, dedi.
3 Xuning bilən pütkül həlq əz qulaqliridiki altun zirə ḥalqilarni qiqirip Ḥarunning qexioɣa elip kəldi. 4 U bularni ularning qolidin elip, iskinə bilən quyma bir mozayni yasatquzdi. Xuning bilən ular: — Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudayinglar mana budur! — deyixti.
5 Ḥarun uni kərüp uning aldida bir qurbangaḥni yasitip andin: «Ətə Pərwərdigar üqün bir ḥeyt ətküzülidu», dəp elan qildi.
6 Ətisi ular səḥər qopup, kəydürmə qurbanliqlarni sunup, inaqlik qurbanliqlirinimu kəltürdi; andin halayiq olturup yəp-iqixti, qopup əyx-ixrət qilixti.□ ■
7 Xu qaoɣda Pərwərdigar Musaoɣa: — Ornungdin tur, tezdin pəskə qüxkin! Qünki sən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqing buzuqqiliqqa berilip kətti. ■ 8 Mən ularoɣa buyruoɣan yoldin xunqə tezla qətnəp, əzliri üqün bir quyma mozayni yasap, uningoɣa qoqunup qurbanlik kəltürüxti ḥəmdə: «Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudaying mana xudur!», deyixti, — dedi.■
9 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Mana, bu həlqni kərüp qoydum; mana, ular dərwəqə boyni qattiq bir həlqtur. ■ 10 Əmdi Meni tosma, Mən oɣəzəp otumni ularning üstigə qüxürüp, ularni yutuwetimən; andin seni uluoɣ bir əl qilimən, — dedi.□
11 Lekin Musa Hudasi Pərwərdigardin ətünüp iltija qilip mundaq dedi: — Əy Pərwərdigar, nemixqa sən oɣəzəp otungni Əzüng zor qudrət wə küqlük qol bilən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqingning üstigə qüxürisən? ■ 12 Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning bexioɣa bala qüxürüx üqün, ularni taoɣlarning üstidə əltürüp yər yüzidin yoqitix üqün, *ularning Hudasi* ularni elip kətti, — deyixsunmu? Əz otluq oɣəzipingdin yenip, Əz həlqinggə balayi’apət kəltürüx niyitingdin yanoɣaysən! ■ 13 Əz qulliring Ibraḥim, Isḥaq wə Israilni yad qiloɣin; Sən ularoɣa qəsəm bilən wədə qilip: «Nəslinglarni asmandiki yultuzlardək awutimən, Əzüm uning tooɣrisida səzligən muxu zeminning ḥəmmisini nəslinglaroɣa berimən, ular uningoɣa mənggü igidarqiliq qilidioɣan bolidu» degənidingoɣu, — dedi.□ ■
14 Xuning bilən Pərwərdigar Əz həlqining üstigə: «Balayi’apət qüxürimən» degən niyitidin yandi.
15 Musa kəynigə burulup, ikki ḥəküm-guwaḥliq tahtiyini qolioɣa elip taoɣdin qüxti. Tahtaylarning ikki təripigə səzlər pütülgənidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi. 16 Bu tahtaylar bolsa Hudaning Əzining yasioɣini, pütülgənliri bolsa Hudaning Əzining pütkini idi, u tahtaylaroɣa oyuloɣanidi.■
17 Yəxua həlqning kətürgən quqan-sürənlirini, warqiraxlirini anglap Musaoɣa: — Qedirgaḥdin jəngning hitabi qiqiwatidu, dedi.
18 Lekin u jawab berip: — Angliniwatqan awaz nə nusrət təntənisi əməs, nə məoɣlubiyətning pəryadi əməs, bəlki nahxa-küy sadasi! — dedi.
19 Musa qedirgaḥoɣa yeqin kelip, mozayni wə jamaətning ussuloɣa qüxüp kətkənlikini kərüp xundaq dəroɣəzəp boldiki, tahtaylarni qolidin taxlap taoɣning tüwidə qeqiwətti. ■ 20 Andin ular yasioɣan mozayni otqa selip kəydürüp, uni yanjip kukum-talqan qilip, su üstigə qeqip Israillarni iqixkə məjburlidi.■

■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6** **«qopup əyx-ixrət qilixti»** — yaki «qopup ussul oynioɣili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28 ■ **32:9** Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yəx. 48:4; Yər. 5:3; Ḥox. 4:16 □ **32:10** **«Meni tosma»** — yaki «meni qoyup bər». ■ **32:11** Zəb. 106:19-23 ■ **32:12** Qəl. 14:13-19. □ **32:13** **«… Ibraḥim, Isḥaq wə Israilni yad qiloɣin»** — oqurmənlərning esidə bolsunki, Yaqupning ikkinqi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4 ■ **32:16** Mis. 31:18; Qan. 9:10 ■ **32:19** Qan. 9:17 ■ **32:20** Qan. 9:21

21 Andin Musa Ḫarunoɣa: Sən ularni xunqə eoɣir gunaḫqa patquzoɣudək, muxu həlq
sanga nemə qildi? — dedi.
22 Ḫarun jawab berip: — Hojamning oɣəzəp-aqqiqi tutaxmioɣay! Bu həlqning qandaq
ikənlikini, ularning zəzillikkə mayil ikənlikini obdan bilisən. ■ 23 Ular manga: —
«Bizgə aldimizda yol baxlap mangidioɣan bir ilaḫni yasap bərgin; qünki bizni Misir
zeminidin qiqirip kəlgən Musa degən xu adəmgə nemə boloɣinini bilməymiz», dedi.
24 Mən ularoɣa: «Kimdə altun bolsa xuni qiqirip bərsun» desəm, ular manga tapxurup
bərdi; mən uni otqa taxliwidim, mana, bu mozay qiqti, — dedi.□
25 Musa həlqning qandaqsigə tizginsiz bolup kətkənlikini kərdi; qünki Ḫarun ularni
düxmənlirining aldida məshirə obyekti boluxqa əz məyligə qoyuwətkənidi. 26 Musa
qedirgaḫning kirix eoɣizioɣa berip, xu yərdə turup: — Kimki Pərwərdigarning
təripidə bolsa mening yenimoɣa kəlsun! — dedi. Xuni dewidi, Lawiylarning ḫəmmisi
uning qexioɣa yioɣildi.
27 U ularoɣa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Ḫərbir kixi əz
qiliqini yanpixioɣa esip, qedirgaḫning iqigə kirip, bu qetidin u qetigiqə kezip yürüp,
ḫərbiri əz qerindixini, əz dost-buradirini, əz qoxnisini əltürsun!» — dedi.□
28 Xuning bilən Lawiylar Musaning buyruoɣini boyiqə ix kərdi; xu küni həlqning
iqidin üq ming kixi əltürüldi.
29 Andin Musa: — Ḫərbiringlar bügün əzünglarni Pərwərdigaroɣa has boluxqa
atidinglar; qünki ḫərbiringlar ḫətta əz ooɣlunglar ḫəm qerindixinglarnimu ayimid-
inglar; xuning bilən bügün bəht-bərikətni üstünglaroɣa qüxürdunglar, dedi.□
30 Ətisi Musa həlqqə səz qilip: — Silər dərwəqə naḫayiti eoɣir bir gunaḫ sadir
qildinglar. Əmdi mana, mən Pərwərdigarning aldioɣa qiqimən; gunaḫinglar üqün
kafarət kəltürələymənmikin, — dedi.
31 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldioɣa yenip berip: — Ḫəy...! Bu həlq
dərwəqə eoɣir bir gunaḫ sadir qilip, əzlirigə altundin ilaḫlarni yasaptu! 32 Lekin
əmdi Sən ularning gunaḫini əpu qilixqa unioɣaysən..., unimisang, ismimni Əzüng
yazoɣan dəptiringdin əqürüwətkin! — dedi.
33 Pərwərdigar Musaoɣa jawab berip: — Kimki Mening aldimda gunaḫ qiloɣan bolsa,
uning etini Əz dəptirimdin əqürüwetimən.
34 Əmdi sən berip, Mən sanga eytqan jayoɣa həlqni baxlap baroɣin. Mana, Mening
Pərixtəm aldingda mangidu. Lekin ularoɣa jaza beridioɣan künüm kəlgəndə, ularoɣa
gunaḫi üqün jaza berimən, dedi.□
35 Bu səzdin keyin Pərwərdigar həlqning Ḫarunning qoli bilən mozayni quydurup
yasatqini üqün ularni waba bilən jazalidi.

33

Pərwərdigarning Israillarni Sinay teoɣidin ketixkə buyruxi

1 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: — Sən ornungdin turup, əzüng Misir zeminidin
elip kəlgən həlq bilən billə muxu yərdin ketip: «Mən sening nəslinggə uni berimən»
dəp qəsəm qilip Ibraḫimoɣa, Isḫaqqa wə Yaqupqa wədə qiloɣan zeminoɣa baroɣin.
■ 2 Xuning bilən sening aldingda bir Pərixtə əwətip, Qanaaniy, Amoriy, Ḫittiy,

■ **32:22** 1Yuḫa. 5:19 □ **32:24** **«qiqirip bərsun»** — ibraniy tilida «üzüp bərsun». □ **32:27** **«bu qetidin u qetigiqə»** — ibraniy tilida «bu kirix eoɣizidin u kirix eoɣizioɣa». □ **32:29** **«Pərwərdigaroɣa has boluxqa atidinglar»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar üqün qolliringlarni toldurunglar» — demək, ular əzlirini uning hizmitigə beoɣixlidi. □ **32:34** **«ularoɣa jaza beridioɣan künüm»** — ibraniy tilida «Mən ularni yoqlioɣan künidə». «Hudaning yoqlixi» — U yeqin kelip jazasini qüxüridu yaki bolmisa bəht-bərikitini kəltüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13

Pərizziylərni, Ḥiwiy bilən Yəbusiylarni ḥəydəp qiqirip, □ 3 seni süt bilən ḥəsəl eqip
turidiоqan zeminоqa kəltürimən. Qünki silər boyni qattiq bir həlq bolоqaqqa, yolda
silərni ḥalak qiliwətməslikim üqün, Өzüm silərning aranglarda bolup, xu *zeminоqa*
billə qiqmaymən, — dedi.□ ■
4 Halayiq bu qattiq səzni anglap, qayoquоqa qəmüp ḥeqqaysisi əz zibu-zinnətlirini
taqimidi. 5 Qünki Pərwərdigar Musaоqa səz qilip: — Sən berip Israillarоqa:
«*Pərwərdigar*: — Silər boyni qattiq bir həlq ikənsilər; əgər Mən Pərwərdigar
aranglarоqa qiqip bir dəqiqila tursam, silərni yoqitiwətkən bolattim. Əmdi
silər əzünglardiki zibu-zinnətlərni eliwetinglar; xu qaoqda Mən silərgə nemə
qilidioqinimni bilimən, dedi», dəp eytqin, — degənidi.
6 Xunga Israillar Ḥorəb teoqidin ayrilipla zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti.□

«Kərüxüx qediri»

7 Xuning bilən Musa əz qedirini elip, uni qedirgaḥning sirtida, qedirgaḥdin neriraq
bir jayoqa tikip, uni «kərüxüx qediri» dəp atidi. Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol
sorimaqqi bolsa qedirgaḥning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti. □ 8 Xundaq
bolattiki, ḥər qetim Musa qediroqa qiqsa, pütkül halayiq qopup, ḥərbiri əz qedirining
ixikidə ərə turup, Musa qediroqa kirip boloquqə uning kəynidin qarixip turatti.
9 Andin Musa ḥər qetim qediroqa kirip kətsə xundaq bolattiki, bulut tüwrüki qüxüp,
qedirning kirix eoqizida tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti.
□ 10 Pütkül halayiq bulut tüwrükining jamaət qedirining kirix eoqizida tohtioqinini
kərətti; uni kərginidə həlqning ḥəmmisi qopup, ḥərbiri əz qedirining ixikidə turup
səjdə qilixatti.
11 Xu qaoqlarda Pərwərdigar Musa bilən kixilər əz dost-buradiri bilən səzləxkəndək,
yüzmuyüz səzlixətti. Andin Musa qedirgaḥoqa yenip kelətti; lekin uning hizmətkari
boloqan nunning ooqli Yəxua degən yax yigit qedirning iqidin qiqmaytti.

Musaning Pərwərdigarning xan-xəripini kərüxi

12 Musa Pərwərdigaroqa mundaq dedi: — Mana, Sən daim manga: «Bu həlqni elip
qiqqin» dəp kəlding; lekin Өzüng manga: «Mən seni ismingni bilip tonuymən», wə
xuningdək «Nəzirim aldida iltipat tapting» degən bolsangmu, Sən mening bilən birgə
kimni əwətidioqiningni manga ayan qilmiding. □ 13 Əgər mən rasttinla nəziringdə
iltipat tapqan bolsam, əzümning Seni tonuxum üqün, nəziringdə iltipat tepiwerixim

---

□ **33:2 «sening aldingda bir Pərixtə əwətip, ...»** — xübḥisizki, 32:34də tiloqa elinoqan pərixtə. □ **33:3 «Өzüm silərning aranglarda bolup, xu zeminоqa billə qiqmaymən»** — demək, Huda Өzi «muqəddəs qedir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilən billə barmaydu, Өz ornioqa ular bilən billə berixqa «Өz Pərixtəm»ni əwətidu. Əməliyəttə «Pərwərdigarning Pərixtisi» Pərwərdigarning Өz ḥuzurioqa barawər idi; lekin Musa pəyoqəmbər wə həlq bu nuqtini tehi qüxənməytti (4-ayətni kərüng). 3:2-3, izaḥat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **33:3** Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ **33:6 «Xunga Israillar ... zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti»** — yaki «Xuning bilən, Israillar Ḥorəb (Sinay) teoqidin ayriloqandin tartip, zinnət buyumlarni zadi taqimidi». □ **33:7 «Musa əz qedirini elip, ...»** — yaki «Musa qedirni elip, ...». Bizningqə «muqəddəs qedir» tehi yasalmioqanidi. **«kərüxüx qediri»** — qong muqəddəs qedir yasaloqandin keyin umu «kərüxüx qediri» yaki «jamaət qediri» dəp atilidu. **«Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol sorimaqqi bolsa qedirgaḥning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti»** — Hudaning 3- wə 5-ayəttiki səzigə qarioqanda, Musa: «Huda əmdi arimizda, yəni qedirgaḥ otturisidiki «muqəddəs qedir»da turmaqqi əməs; xunga qedirni yasioqinimiz bikar bolidu, Huda uningda bəribir turmaydu» — dəp oylioqan bolsa kerək. Xunga Huda bilən səzlixix üqün u qedirning ornida qedirgaḥning sirtida əz qedirini tikkən. □ **33:9 «bulut tüwrüki qüxüp, ... tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti»** — demək, Hudaning ḥuzuri bulut tüwrükidə turatti. □ **33:12 «Mən seni ismingni bilip tonuymən»** — bu səzlər Hudaning məlum bir kixini (muxu yərdə Musani) alaḥidə səyidioqinini yaki tallioqanliqini kərsitidu.

üqün manga Өz yolungni ayan qilƣaysən; mana, bu həlqning Өz həlqing bolƣinini nəziringdə tutqaysən! — dedi.
14 U jawab berip: Mən Өzüm *sən* billə billə berip, sanga aram ata qilimən, — dedi.□
15 Musa uningƣa jawabən: — Əgər Sən Өzüng *biz* bilən billə mangmisang, bizni bu yərdin qiqarmiƣaysən; 16 qünki, mən wə həlqing nəziringdə iltipat tapqinimiz nemidin bilinidu? Əjəba, Өzüngning biz bilən billə mangƣiningdin bilinməmdu? Xu səwəbtin mən wə həlqing yər yüzidiki ƫərbir taipilərdin alahidə pərqlənməmduq?! — dedi.■
17 Pərwərdigar Musaƣa: — Muxu iltijayingnimu ijabət qilimən; qünki sən nəzirimdə iltipat tapting wə Mən seni ismingni bilip tonuymən, dedi.□
18 Xuning bilən Musa: — Өz xan-xərpingni manga kərsətkəysən, — dedi.
19 *Pərwərdigar*: — Өzümning pütkül mehribanliqimni sening kəz aldingdin ətküzimən wə aldingda «Yahwəh» degən namni jakarlaymən. Kimgə xapaət qilmaqqi bolsam xuningƣa xapaət kərsitimən, kimgə rəhim-xəpqət kərsətməkqi bolsam, xuningƣa rəhim-xəpqət kərsitimən, dedi.□ ■
20 Pərwərdigar uningƣa: — Sən yüzümni kərəlməysən; qünki ƫeq adəmzat Meni kərsə tirik qalmaydu, dedi.
21 Andin Pərwərdigar: — Mana, yenimda bir jay bardur; sən xu yərdiki ƙoram taxning üstidə turƣin. 22 Mening xan-xəripim ətidiƣan waqitta, xundaq boliduki, Mən seni xu ƙoram taxning yeriqida turƣuzup, Mən ətüp bolƣuqə seni ƙolum bilən yepip turimən. 23 Andin ƙolumni tartiwalimən; xuning bilən sən Mening arƙa təripimni kərisən, lekin yüzüm kərünməydu, — dedi.□

34

Ħəküm-guwaħliq tahtaylirining ƙayta berilixi

1 Pərwərdigar Musaƣa: — Sən awwalqiƣa ohxax өzüng üqün taxtin ikki tahtayni yonup kəl; Mən bu tahtaylarƣa sən ilgiri qeqiwətkən tahtaylardiki səzlərni yezip ƙoyimən. ■ 2 Sən ətə ətigəngiqə təyyar bolup, səħərdə Sinay teƣiƣa qiqip, xu yərdə taƣning qoqqisida Mening aldimda ħazir bolƣin. 3 Lekin ħeq kixi sən bilən billə qiqmisun wə yaki taƣning ħeq yeridə baxƙa adəm kərünmisun, ƙoy-kalilarmu taƣning tüwidə otlimisun, — dedi.■
4 Musa awwalqiƣa ohxax taxtin ikki tahtayni yonup, ətisi tang səħər ƙopup, bu ikki tax tahtayni ƙolida elip, Pərwərdigarning buyruƣini boyiqə Sinay teƣiƣa qikti.
5 Xuning bilən Pərwərdigar bulutta qüxüp, xu yərdə Musaning ƙexida turup, «Yahwəh» degən namini jakarlidi. □ 6 Pərwərdigar uning kəz aldidin ətüp: — «Pərwərdigar, Pərwərdigar, rəħimdil wə meħir-xəpqətliktur, asan ƣəzəplənməydiƣan, xapaət bilən wapasi kəng Təngridur, □ ■ 7 mingliƣan-on mingliƣanlarƣa rəħim-xapaət kərsitip, ƫəbiħlik, asiylik wə gunaħni kəqürgüqidur;

□ **33:14** **«…*Mən*** sanga aram ata qilimən» — yuqirida, 32:10də Huda Musaƣa: «Meni tosma» (ibraniy tilida «Manga aram bərgin!» yaki «Meni ƙoyƣin») degənidi; lekin u ħazir Musaƣa «Mən sanga aram ata qilimən» dəydu. ■ **33:16** Qan. 4:7 □ **33:17** **«…Mən seni ismingni bilip tonuymən»** — 12-ayət wə izaħatini kərüng. □ **33:19** **«Yahwəh»** — oqurmənlərning esidə boluxi mumkinki, «Yahwəh» Hudaning alahidə namidur, mənisi «Mənggü Bar Bolƣuqi» degəndək. Biz bu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilimiz. ■ **33:19** Rim. 9:15 □ **33:23** **«… sən Mening arƙa təripimni kərisən»** — «… sən Mening kəynimdə qalƣan iznalirimni kərisən» degəndək tərjimilirimu uqrixi mumkin. **«lekin yüzüm kərünməydu»** — yaki «lekin yüzümning kərülüxi bolmaydu». ■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5** **«Yahwəh»** — 33:19 wə izaħatni kərüng. □ **34:6** **«Pərwərdigar, Pərwərdigar»** — ibraniy tilida «Yahwəh, Yahwəh». **«xapaət»** — ibraniy tilida «həsəd» bilən ipadilinidu (20:6 wə izaħatni kərüng). ■ **34:6** Mis. 33:19

lekin u gunaḫkarlarni ḫərgiz gunaḫsiz dəp ḳarimaydioɣan, bəlki atilarning ḳəbiḫlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundaḳla üqinqi wə tətinqi əwladioɣiqə yükləydioɣan *Təngridur*» — dəp jakarlidi.□ ■
8 Xuning bilən Musa dərḫal yərgə bax ḳoyup səjdə ḳilip: —
9 — Əy Rəb, əgər mən rasttinla nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, undaḳta i Rəb, arimizda biz bilən mangoɣaysən; qünki bu həlḳ dərwəḳə boyni ḳattiḳ bir həlḳtur; bizning ḳəbiḫlikimizni wə gunaḫimizni kəqürgəysən, bizni Өz mirasing boluxḳa ḳobul ḳiloɣaysən! — dedi.■

Yengiwaxtin əḫdə tüzüx

10 Xuning bilən u Musaoɣa: — Mana, Mən bir əḫdə tüzimən; sening barliḳ həlḳing aldida pütkül yər yüzining ḫeqbir jayida yaki ḫeqbir əl arisida ḳilinip baḳmioɣan məjizilərni yaritimən. Xuning bilən sən arisida boloɣan həlḳingning ḫəmmisi Pərwərdigarning *karamət* əməlini kəridu; qünki Mening silərgə ḳilidioɣan əməlim dərwəḳə dəḫxətlik ix bolidu. □ ■ 11 Mən bügün sanga tapilaydioɣan əmrlirimni tutḳin; mana, Mən silərning aldinglardin Amoriy, Ḳanaaniy, Ḫittiy, Pərizziy, Ḫiwiy wə Yəbusiylarni ḫəydəp qiḳirimən. 12 Əmdi ḫezi boloɣinki, sən baridioɣan zeminda turuwatḳanlar bilən ḫeq əḫdə baoɣlaxmioɣin; bolmisa, bu ix silərgə tuzaḳ bolidu; ■ 13 bəlki silər ularning ḳurbangaḫlirini qəwüp, but tüwrüklirini sundurup, «axərah» butlirini kesip taxlanglar. □ 14 Qünki sən ḫeqḳandaḳ baxḳa ilaḫḳa ibadət ḳilmasliḳing kerək — qünki Mənki Pərwərdigarning nami «Wapasizliḳḳa Ḫəsət Ḳiloɣuqi» bolup, ḫəsət ḳiloɣuqi bir ilaḫdurmən. ■ 15 Bolmisa, xu zeminda turuwatḳanlar bilən əḫdə tüzüxüng mumkin; andin ular ilaḫlirining kəynidin yürüp buzuḳqiliḳ ḳilip, ilaḫlirioɣa ḳurbanliḳlar ətküzginidə, silərni qaḳirsa ularning ḳurbanliḳliridin yəp ketixinglar mumkin; 16 sən xundaḳla yənə ularning ḳizlirini ooɣulliringoɣa hotunluḳḳa elip berixing mumkin; u ḳizlar өz ilaḫlirining kəynidin yürüp buzuḳqiliḳ ḳiloɣinida, ular ooɣulliringnimu өz ilaḫlirining arḳisidin mangoɣuzup, buzuḳqiliḳ ḳilduruxi mumkin.■
17 Өzüng üqün ḫeqḳandaḳ ḳuyma butlarni yasatmioɣin.
18 Petir nan ḫeytini tutunglar; Mening əmr ḳiloɣinimdək Abib eyida, bekitilgən waḳitta yəttə kün petir nan yənglar. Qünki silər Abib eyida Misirdin qiḳḳansilər.■
19 Baliyatḳuning tunji mewisi Meningki bolidu; qarpay malliringning iqidin dəsləp tuoɣuloɣan ərkəklər, kala bolsun, ḳoy bolsun ularning tunjilirining ḫəmmisi Meningki bolsun.■
20 Lekin exəklərning tunji təhəylirining ornioɣa ḳoza bilən bədəl tələxing lazim bolidu. Əgər ornioɣa *ḳoza* bərmisəng, təhəyning boynini sunduruwətkin. Tunji ooɣulliringni bolsa, ularoɣa bədəl tələp ḳayturuwal. Ḫeqkim Mening ḫuzurumoɣa ḳuruḳ ḳol kəlmisun.□ ■
21 Sən altə kün iqidə ix-əməlingni ḳilip, yəttinqi küni aram elixing zərür; yər ḫəydəx waḳti bolsun, orma waḳti bolsun, aram elixing zərür.■

□ **34:7** **«rəḫim-xapaət» —** ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu (20:6 wə izaḫatni kərüng). **«atilarning ḳəbiḫlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundaḳla üqinqi wə tətinqi əwladioɣiqə yükləydioɣan»** — bu muḫim səz tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni (20:5, 34:7 tooɣruluḳ), xundaḳla «Əzakiyal»diki «ḳoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooɣruluḳ) kərüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Qəl. 14:18; Ḳan. 5:10; Zəb. 86:14; 103:8; 145:8; Yər. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zəb. 28:9; 33:12; Zək. 2:16 □ **34:10** **«Mening silərgə ḳilidioɣan əməlim» —** ibraniy tilida «Mening sanga ḳilidioɣan əməlim». ■ **34:10** Ḳan. 5:2; Yə. 10:12,13 ■ **34:12** Mis. 23:32; Qəl. 33:51; Ḳan. 7:2 □ **34:13** **«axərah butliri» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5 ■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Əz. 44:30 □ **34:20** **«… tunji təhəylirining ornioɣa ḳoza bilən bədəl tələxing lazim bolidu» —** demək, ḳoza təhəyning ornioɣa ḳurbanliḳ ḳilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Ḳan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9

22 Yengi buoɣdayning tunji ḥosulini təbrikləydioɣan «ḥəptilər ḥeyti»ni ətküzünglar;
yilning ahirida «ḥosul yioɣix ḥeyti»ni ətküzünglar.□ ■
23 Sening ḥərbir ərkək kixiliring yilda üq ḳetim Israilning Hudasi boloɣan Rəb
Pərwərdigarning aldioɣa ḥazir bolsun. ■ 24 Qünki Mən taipilərni aldingdin
ḥəydiwetip, qegraliringni kengəytimən; xuningdək sən yilda üq ḳetim Pərwərdigar
Hudayingning aldioɣa ḥazir boluxḳa qiḳip barsang, ḥeqkim yeringgə kəz ḳirini
salmaydu.
25 Manga sunulidioɣan ḳurbanliḳning ḳenini bolduruloɣan nan bilən billə sunmioɣin;
yaki ətüp ketix ḥeytining ḳurbanliḳining gəxini ətigə ḳaldurma.□ ■
26 Zeminingning dəsləpki ḥosulidin tunji məḥsulatlarni Pərwərdigar Hudayingning
əyigə kəltürüp ata.
Ooɣlaḳni anisining sütidə ḳaynitip pixurma.□ ■
27 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bu səzlərni əzüng üqün yeziwaloɣin; qünki Mən muxu
səzlərni asas ḳilip sən bilən wə Israil bilən əḥdə baoɣlidim, dedi.
28 U waḳitta Musa xu yərdə Pərwərdigarning ḥuzurida ḳiriḳ keqə-kündüz turdi; u
ḥeqnərsə yemidi, ḥeq su iqmidi. U yərdə *Pərwərdigar* tahtaylaroɣa əḥdining səzliri
boloɣan on əmrni pütti.□ ■

Musaning yüzining parḳirap turuxi

29 Musa Sinay teoɣidin qüxkəndə xundaḳ boldiki (u taoɣdin qüxkəndə ikki ḥəküm-
guwaḥliḳ tahtiyi uning ḳolida idi), əzining *Pərwərdigar* bilən səzləxkini üqün
yüzining parḳirap kətkinini bilməytti. ■ 30 Əmdi Ḥarun wə barliḳ Israillar Musani
kərdi, mana, uning yüz terisi parḳirap turatti; ular uningoɣa yeḳin berixtin ḳorḳuxti.
31 Lekin Musa ularni qaḳiriwidi, Ḥarun wə jamaətning barliḳ baxliri yenip, uning
ḳexioɣa kəldi; Musa ular bilən səzləxti.
32 Xuningdin keyin, barliḳ Israillar uning yenioɣa kəldi; u waḳitta Musa Pərwərdigar
əzigə Sinay teoɣida səz ḳiloɣinida tapxuroɣan barliḳ əmrlərni ularoɣa tapilidi. 33 Musa
ularoɣa dəydioɣinini dəp tügətti. U *səzligəndə* yüzigə bir qümpərdə tartiwaloɣanidi;
□ ■ 34 Ḳaqanki Musa Pərwərdigar bilən səzlixixkə uning ḥuzurioɣa kirsə, qümpərdini
eliwetətti, taki u yenip qiḳḳuqə xundaḳ bolatti; yenip qiḳḳanda əzigə nemə
tapilanoɣan bolsa, xuni Israillaroɣa eytip berətti. 35 Israillar Musaning yüz terisining
parḳirap turoɣinini kərətti; xunga Musa yənə taki Pərwərdigar bilən səzləxkili uning
ḥuzurioɣa kirgüqə yüzigə qümpərdə tartiwalatti.

□ **34:22** **«yilning ahirida»** — ibraniy tilida «yilning əzgirixidə» — yəni küzdə. **«ḥosul yioɣix ḥeyti»** — muxu ḥosul bolsa mewə-qewilərningkidur. Ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, ḥeyt yəttinqi ayda, bəzi yillirida Sentəbrdə, bəzi yillarda Ɵktəbrdə bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16 ■ **34:23** Mis. 23:17; Ḳan. 16:16 □ **34:25** **«Manga sunulidioɣan ḳurbanliḳning…»** — ibraniy tilida «Mening ḳurbanliḳimning…». Muxu yərdə bu səz bəlkim yuḳirida tiloɣa elinoɣan üq ḥeyttiki kəydürmə ḳurbanliḳlarni yaki inaḳlik ḳurbanliḳlirini kərsətsə kerək. «Mening ḳurbanliḳimning ḳeni» bolsa məzkur ḥeytlarda ḳurbangaḥ üstigə tökülidioɣan ḳanlarni kərsitidu. ■ **34:25** Mis. 23:18 □ **34:26** **«Ooɣlaḳni anisining sütidə ḳaynitip pixurma»** — bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlḳlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluḳ yənə «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Ḳan. 14:21 □ **34:28** **«u ḥeqnərsə yemidi»** — ibraniy tilida «ḥeq nanni yemidi». **«U yərdə Pərwərdigar tahtaylaroɣa əḥdining səzliri boloɣan on əmrni pütti»** — ibraniy tilida «U yərdə u tahtaylaroɣa əḥdining səzliri boloɣan on əmrni pütti». Bəzilər: «U» Musani kərsitidu, dəp ḳaraydu, biraḳ «Ḳan.» 10:2-4tin eniḳ kərüniduki, bu səzlərni pütküqi Huda Ɵzidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Ḳan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33** **«U səzligləndə yüzigə bir qümpərdə tartiwaloɣanidi»** — yaki «u (Musa) ularoɣa səzləp boloɣanda yüzigə niḳab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13

35

Xabat küni, yəni «aram elix küni»ning bəlgilimiliri

1 Musa Israillarning pütkül jamaitini yioƣip ularoƣa: — Pərwərdigar silərgə ƙilixƙa
buyruoƣan əmrlər munulardur: — ■
2 Altə kün ix-əmgək küni bolsun; lekin yəttinqi küni silərgə nisbətən muƙəddəs
bir kün bolup, Pərwərdigaroƣa ataloƣan aram alidioƣan xabat küni bolsun. Ƕərkim
xu künidə ix-əmgək ƙilsa ölümgə məƕkum ƙilinsun. ■ 3 Xabat künidə barliƙ
turaloƣuliringlarda ƕərgiz ot ƙalimanglar, — dedi.■

Ibadət jayi üqün ƕədiyə sunux

4 Musa Israillarning pütkül jamaitigə səz ƙilip mundaƙ dedi: — «Pərwərdigar
buyruoƣan əmr mana xuki: —
5 Өzünglarning aranglardin Pərwərdigaroƣa bir «kətürmə ƕədiyə» kəltürünglar;
köngli halioƣanlarning ƕərbiri Pərwərdigaroƣa bir «kətürmə ƕədiyə»sini kəltürsun:
yəni altun, kümüx, mis,■ 6 kək, səsün wə ƙizil yip, aƙ kanap rəht, өqkə tiwiti, ■ 7 ƙizil
boyaloƣan ƙoqƙar terisi, delfin terisi, akatsiyə yaoƣiqi, ■ 8 qiraoƣdan üqün zəytun meyi,
«məsiƕləx meyi» bilən huxbuy üqün ixlitilidioƣan esil dora-dərməklər, ■ 9 əfodƙa ƕəm
ƙoxenoƣa ornitilidioƣan ƕeƙiƙ wə baxƙa yaƙutlarni kəltürünglar».■

Ibadət qedirining materiyal-üskünlirini yasax

10 — «Aranglardiki barliƙ maƕir ustilar kelip Pərwərdigar buyruoƣanning ƕəmmisini
yasap bərsun: □ 11 — *muƙəddəs* qedir bilən uning iqki wə taxƙi yopuƙlirini,
iloƣulirini, tahtaylirini, baldaƙlirini, hadilirini wə bularning təgliklirini, ■ 12 əƕdə
sanduƙi wə uning baldaƙlirini, «kafarət təhti»ni, «ayrima pərdə-yopuƙ»ni, 13 xirə wə
uning baldaƙlirini, uning barliƙ ƙaqa-ƙuqilirini wə «təƙdim nanliri»ni, ■ 14 yoruƙluƙ
üqün yasaloƣan qiraoƣdan wə uning əswablirini, uning qiraoƣliri wə qiraoƣ meyini,
15 huxbuygaƕ wə uning baldaƙlirini, «Məsiƕləx meyi»ni, dora-dərməklərdin ixləngən
huxbuyni, muƙəddəs qedirining kirix eoƣizidiki «ixik pərdisi»ni, ■ 16 köydürmə
ƙurbanliƙ ƙurbangaƕi wə uning mis xalasini, baldaƙlirini wə barliƙ əswablirini,
yuyunux desi wə uning təglikini, ■ 17 ƕoylining pərdilirini, uning hadiliri wə ularning
təgliklirini, ƕoylining kirix eoƣizidiki pərdini, ■ 18 qedirning mih-ƙozuƙlirini,
ƕoylining mih-ƙozuƙlirini, xundaƙla barliƙ tanilirini, ■ 19 toƙulidioƣan kiyimlər,
yəni muƙəddəs jayning hizmitigə kaƕinliƙ hizmitidə kiyilidioƣan, Ƕarun kaƕinning
muƙəddəs kiyimlirini ƕəm uning ooƣullirining kiyimlirini təyyar ƙilsun».□ ■

Ƕəlƙning «kətürmə ƕədiyə»si

20 Xuning bilən pütkül Israil jamaiti Musaning yenidin qiƙip ketixti. 21 Andin köngli
tartƙanlarning ƕərbiri, roƕi өzlirigə türtkə boloƣanlarning ƕərbiri kelip, jamaət
qedirini yasaxƙa, xundaƙla qedirning hizmitidə ixlitilidioƣan barliƙ sərəmjanlarni
yasaxƙa wə muƙəddəs kiyimlərni tikixkə Pərwərdigaroƣa ataloƣan «pulanglatma
ƕədiyə»ni kəltürgili turdi. 22 Ular ərlərmu, ayallarmu kelip, sunuxƙa köngli hux
boloƣanlarning ƕərbiri ƕədiyə kəltürüp, bulapka, zirə-ƕalƙa, üzük, zunnar-biləzük
ƙatarliƙ ƕərhil altun buyumlarni elip kəldi; altunni «kətürmə ƕədiyə» ƙilip berəy

---

■ **35:1** Mis.34:32 ■ **35:2** Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Ƙan. 5:12; Luƙa 13:14 ■ **35:3** Mis. 16:23 ■ **35:5** Mis. 25:2 ■ **35:6** Mis. 25:4 ■ **35:7** Mis. 25:5 ■ **35:8** Mis. 25:6 ■ **35:9** Mis. 25:7; 28:17,20 □ **35:10 «maƕir ustilar»** — ibraniy tilida «köngli danalar». ■ **35:11** Mis. 26:26 ■ **35:13** Mis. 25:23, 30 ■ **35:15** Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ **35:16** Mis. 27:4; 30:18 ■ **35:17** Mis. 27:9,16 ■ **35:18** Mis. 27:19 □ **35:19 «toƙulidioƣan kiyimlər»** — yaki «kaƕinliƙ hizmət kiyimliri». ■ **35:19** Mis. 28; 31:10

degənlərning ḥərbiri uni Pərwərdigarоԓa sundi. □ 23 Kimdə kək, səsün, ḳizil yip bilən aḳ kanap rəht, өqkə tiwiti, ḳizil boyalоԓan ḳoqḳar terisi wə delfin terisi bolsa, xularni elip kelixti. 24 Kümüx ya mistin kətürmə ḥədiyə kəltürəy degənlərning ḥərbiri xuni Pərwərdigarоԓa ḥədiyə ḳilip sundi. Kimdə qedirning hizmitidə ixlitilidiоԓan ḥərhil sərəmjanlarоԓa yariоԓudək akatsiyə yaоԓiqi bolsa, uni elip kəldi.
25 Ḳoli qewər ayallarning ḥərbiri өz ḳolliri bilən egirip, xu egirgən yip wə rəhtlərni, yəni kək, səsün wə ḳizil yip bilən aḳ kanap rəhtlərni kəltürdi, □ ■ 26 Xuningdək kөngli ḳozоԓalоԓan ayallarning ḥəmmisi ḥünirini ixlitip өqkə tiwitidin yip egirixti.
27 Əmirlər əfod wə ḳoxenоԓa ornitilidiоԓan ḥeḳiḳlar wə yaḳutlarni, 28 dora-dərmәklərni, qiraоԓḳa wə məsiḥləx meyiоԓa ixlitilidiоԓan zəytun meyini, huxbuyоԓa ixlitilidiоԓan esil dora-dərmәklərni kəltürdi. ■ 29 Xu təriḳidə Israillar Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruоԓan ixlarning ḥərḳaysiоԓa bir nərsə berixkə kөngli tartḳan bolsa, ər bolsun ayal bolsun ḥərbiri xuni elip kelip, Pərwərdigarоԓa atap ihtiyariy ḥədiyə bərdi.

Ibadət qedirini Yasiоԓuqi ḥünərwənlər

30 Andin Musa Israillarоԓa mundaḳ dedi: —
«Mana, Pərwərdigar Yəḥuda ḳəbilisidin hurning nəwrisi, Urining oоԓli Bəzalәlni ismini atap qaḳirip, □ ■ 31 uni Hudaning Roḥi bilən toldurup, uningоԓa danaliḳ, əḳil-parasət, ilim-ḥekmət igilitip, uni ḥərtürlük ixni ḳilixḳa ḳabiliyətlik ḳilip, ■ 32 uni türlük-türlük ḥünərlərni ḳilalaydiоԓan — altun, kümüx wə mis ixlirini ḳilalaydiоԓan, ■ 33 yaḳutlarni kesip-oyalaydiоԓan, zinnət buyumliriоԓa ornitalaydiоԓan, yaоԓaqlarоԓa nəḳix qiḳiralaydiоԓan, ḥərhil ḥünər ixlirini ḳamlaxturalaydiоԓan ḳildi. ■ 34 U yənə uning kөngligə, xuningdək ḥəm Dan ḳəbilisidin boloԓan Aḥisamaḳning oоԓli Oḥoliyabning kөngligə *baxḳilarоԓa* ḥünər өgitix niyət-istikini selip, 35 ularning kөngüllirini danaliḳ-ḥekmət bilən toldurup, ularni ḥərhil nəḳḳaxliḳ-oymiqiliḳ ixliriоԓa maḥir ḳilip, kək, səsün wə ḳizil yip bilən aḳ kanap rəht bilən kəxtiqilik ḳilixḳa ḥəmdə bapkarliḳḳa iḳtidarliḳ ḳildi. Xuning bilən ular ḥərhil ḥünər ixlirining wə ḥərhil layiḥiləx ixlirining ḥəddisidin qiḳalaydiоԓan boldi. ■

36

1 Xuning bilən Bəzalәl wə Oḥoliyablar, xuningdək Pərwərdigar muḳəddəs qedir yasaxning ḥərhil ixliriоԓa kerək boloԓan danaliḳ-ḥekmət wə əḳil-parasətni ata ḳiloԓan maḥir ustilarning ḥərbiri ularоԓa ḳoxulup, xu ixni uning əmr ḳiloԓini boyiqə əməlgə axuridu».

Həlḳning ḥədiyəliri

2 Xu waḳitta Musa Bəzalәl wə Oḥoliyabni, xundaḳla Pərwərdigar danaliḳ-ḥekmət bilən kөngüllirini toldurоԓan, kөngli өzini xu ixni ḳilixḳa ḳatnixixḳa dalalət ḳiloԓan barliḳ ḥünərwən-kasiplarni qaḳirip yioԓdi. 3 Ular kelip muḳəddəs qedirni yasaxḳa, xundaḳla uning ix-hizmətlirigə kerəklik sərəmjanlarni yasaxḳa Israillar elip kəltürgən barliḳ «kətürmə ḥədiyə»lərni Musadin tapxuruwaldi. Israil həlḳi

---

□ **35:22 «Ular ərlərmu, ayallarmu kelip,...»** — yaki «Ər kixilər ayal kixilərgə əgixip,...». □ **35:25 «ḳoli qewər»** — ibraniy tilida «kөngli dana». ■ **35:25** Pənd. 31:19 ■ **35:28** Mis. 25:6 □ **35:30 «ismini atap qaḳirip,...»** — bu sөzlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḥim bir ix üqün alaḥidə tallap qaḳiroԓanliḳini kөrsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kөrüng. «Bəzalәl» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḥida». ■ **35:30** Mis. 31:2 ■ **35:31** Mis. 31:3 ■ **35:32** Mis. 31:4 ■ **35:33** Mis. 31:5 ■ **35:35** Mis. 26:1

yənila əz məyli bilən hər küni ətigini Musaoɣa ihtiyariy hədiyə kəltürüp turatti.
4 Andin muqəddəs qedirning ixlirini qiliwatqan ustilarning həmmisi qolidiki ixini
qoyup qoyup kelip, 5 Musaoɣa: — Həlqning elip kəlgini Pərwərdigar bizgə qilixqa
buyruoɣan ixni pütküzüxkə ehtiyaj boloɣinidin kəp exip kətti! — deyixti.
6 Andin Musa əmr qilip, pütkül qedirgah boyiqə: «Mana, ər bolsun, ayal bolsun,
heqkim muqəddəs qedirni yasax üqün «kətürmə hədiyə» süpitidə yənə heqqandaq
nərsə təyyarlap kəlmisun!» dəp jakarlatti. Buning bilən kəpqilik hədiyələr
kəltürüxtin tohtitildi. 7 Qünki ular təyyarlioɣan materiyallar pütkül qurulux ixioɣa
yetətti, hətta exip qalatti.

Ibadət qedirining yasilixi

8 Muqəddəs qedirning qurulux ixini qiliwatqan ustilarning hərbiri nepiz toquloɣan
aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən on parqə yopuq
yasap, kerublarning süritini yopuqlaroɣa qewərlik bilən layihiləp nəpis qilip kəxtiləp
qikti. 9 Hərbir yopuqning uzunluqi yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, hərbir
yopuq ohxax qong-kiqikliktə qilindi. ■ 10 *Bəzaləl* yopuqlarning bəxini bir-birigə
ulidi, qaloɣan bəx yopuqnimu həm bir-birigə ulidi. 11 U ulap qiqiloɣan birinqi qong
parqining əng qetidiki qismining bir təripigə rənggi kək izmilərni qadidi, xuningdək
ulap qiqiloɣan ikkinqi qong parqining əng qetidikisining bir təripigimu xundaq
qildi. ■ 12 Birinqi qong parqining əng qetidiki qismioɣa əllik izmə qadidi, ikkinqi
qong parqining əng qetidikisigimu əllik izmə qadidi. Izmilər bir-birigə udulmuudul
qilindi. ■ 13 Muqəddəs qedir bir pütün bolsun üqün u altundin əllik iloɣu yasap, ikki
parqə yopuqni xu iloɣular bilən bir-birigə tutaxturdi.■
14 U muqəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir
parqə yasidi. 15 Yopuqlarning hərbirining uzunluqi ottuz gəz, kəngliki tət gəz bolup,
on bir yopuqning həmmisi ohxax qong-kiqikliktə qilindi. 16 Yopuqlarning bəxini u
ulap bir qilip, qaloɣan altə yopuqnimu ulap bir qildi. 17 U birinqi ulap qiqiloɣan qong
parqining əng qetidiki qismioɣa əllik izmə, ikkinqi ulap qiqiloɣan qong parqining əng
qetidiki qismioɣa əllik izmə qadidi. 18 U qedir bir pütün bolsun üqün həm mistin əllik
iloɣu yasap, ikki qong parqini ulap qoydi.■
19 U buningdin baxqa qedioɣa qizil boyaloɣan qoqqar terisidin yopuq yasap yapti,
andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloɣan yənə bir yopuqni qaplidi.■
20 U muqəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoɣiqidin yasap tiklidi. ■ 21 Hərbir
tahtayning uzunluqi on gəz, kəngliki bir yerim gəz qilindi. ■ 22 Hərbir tahtayning
ikkidin turumi bar idi, hər ikki tahtay xular bilən bir-birigə qetildi; u qedirning barliq
tahtaylirini xundaq yasidi.■
23 U qedirning tahtaylirini xundaq yasidi; yigirmisi jənub tərəpkə ornitildi; ■ 24 u bu
yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin qirliq təglik yasidi; bir tahtayning *astidiki* ikki
turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglikni
yasidi.■
25 Xuningdək u qedirning udul təripigə, yəni ximal təripigə yigirmə tahtay yasidi, ■
26 xundaqla bularning qirliq təglikini kümüxtin yasidi; bir tahtayning tegigə ikkidin
təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturuldi. ■ 27 Qedirning kəyni
təripigə, yəni oɣərb tərəpkə altə tahtayni yasap ornatti. ■ 28 U qedirning kəyni
təripidiki ikki bulungoɣa ikki tahtayni yasap ornatti. ■ 29 Bu bulung tahtayliri astidin
üstigiqə ikki qat qilip *tahtaylarni* əzara qetixturdi, üsti bir halqioɣa bekitildi. U hər

---

■ **36:9** Mis. 26:2 ■ **36:11** Mis. 26:4 ■ **36:12** Mis. 26:5,10 ■ **36:13** Mis. 26:6 ■ **36:18** Mis. 26:11
■ **36:19** Mis. 26:14 ■ **36:20** Mis. 26:15 ■ **36:21** Mis. 26:16 ■ **36:22** Mis. 26:17 ■ **36:23** Mis. 26:18
■ **36:24** Mis. 26:19 ■ **36:25** Mis. 26:20 ■ **36:26** Mis. 26:21 ■ **36:27** Mis. 26:22 ■ **36:28** Mis. 26:23

ikkisini xundaq yasap, ikki bulungoɣa ornatti. ■ 30 Xunglaxkimu u təripidə səkkiz
tahtay boldi, ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bar idi; bir tahtayning tegidə
ikki təglik, yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bar idi.■
31 Buningdin baxqa u akatsiyə yaoɣiqidin baldaq yasidi; qedirning bu təripidiki
tahtayaroɣa bəx baldakni, ■ 32 qedirning u təripidiki tahtayaroɣa bəx baldakni,
qedirning arqa təripidiki tahtayaroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtayaroɣimu bəx
baldakni yasidi. ■ 33 U tahtaylarning otturidiki ottura baldakni bu tərəptin u tərəpkə
yətküzüp yasidi. ■ 34 U tahtaylarni altun bilən qaplap, baldaqlar ətküzülidioɣan
halkilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilən qaplidi.■
35 U nepiz tokuloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup
ixləngən bir pərdə yasidi; uni kerublarning süritini qewərlik bilən layihiləp nəpis
qilip qüxürüp, kəxtiləp qikardi. ■ 36 Uni esixqa u akatsiyə yaoɣiqidin tət hada yasap,
altun bilən qaplidi. Ularning ilməkliri altundin yasaldi; hadilaroɣa u kümüxtin tət
təglikni quyup yasidi.■
37 U qedirning kirix eoɣiziɣa nəpis tokuloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil
yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasidi, uni kəxtiqigə kəxtiləttі. ■ 38 U yənə bu
pərdining bəx hadisini ilməkliri bilən qoxup yasidi; ularning baxlirini wə baldaqlirini
altun bilən qaplidi; ularning bəx təgliki mistin yasaldi.□ ■

37

Əhdə sanduqini yasax

1 Andin Bəzaləl əhdə sanduqini akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluqi ikki yerim
gəz, egizliki bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz idi. ■ 2 U uning iqi wə sirtini sap
altun bilən qaplidi, uning üstünki qismining qərisigə altundin girwək qikardi. 3 U
uning üqün altundin tət halqa quyup, ularni uning tət qetiqioɣa bekitti; bir təripigə
ikki halqa, yənə bir təripigə ikki halqa bekitti. □ 4 U həm akatsiyə yaoɣiqidin ikki
baldaq yasap, hər ikkisini altun bilən qaplidi; 5 andin sanduq ular arqilik kətürülsun
dəp, baldaqlarni sanduqning ikki yenidiki halqiliridin ətküzüp qoydi.
6 U *sanduqning yapquqi süpitidə* altundin uzunluqi ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim
gəz boloɣan bir «kafarət təhti» yasidi. 7 U ikki kerubni altundin soqup yasidi; ularni
kafarət təhtining ikki təripigə ornatti; 8 bir kerubni bir təripigə, yənə bir kerubni
yənə bir təripigə ornatti. U ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə
qildi. □ ■ 9 Kerublar bir-birigə yüzlinip, qanatlirini kafarət təhtining üstigə kerip,
qanatliri bilən uni yepip turatti; kerublarning yüzi kafarət təhtigə qaritildi.■

Xirə

10 U həm xirəni akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluqi ikki gəz, kəngliki bir
gəz, egizliki bir yerim gəz idi. ■ 11 U uni sap altun bilən qaplap, uning üstünki

---

■ **36:29** Mis. 26:24 ■ **36:30** Mis. 26:25 ■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27 ■ **36:33** Mis. 26:28 ■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31 ■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36 □ **36:38 « *bəx hadining* baxlirini wə baldaqlirini altun bilən qaplidi» —** 26:37-ayəttiki muxu hadilarni «altun bilən qaplioɣin» deyilidu. Muxu ayəttə qaplinix kəlümi dairisi enik kərünidu — qarioɣanda, pütün hadilar əməs, bəlki pəqət «baxliri» wə «qetik»liri altun bilən qaplinidu. «Baldaqlar» — ular hadilarni ezara qetip turidioɣan tayaqqilar bolup, hadilarni muqimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaqlar»ning baxqa tərjimiliri: «halqilar» yaki «qəmbərlər». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3 «tət qetiqioɣa» —** yaki «tət putioɣa». □ **37:8 «U ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə qildi» —** yaki «U kerublar bilən kafarət təhtini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23

qismining qərisigə altundin girwək qikardi. ■ 12 U xirəning qərisigə tət ilik
egizliktə bir ləw yasidi; bu ləwning qərisigimu altundin bir girwək qikardi. ■
13 U xirəgə altundin tət halqa yasap, bu halqilarni xirəning tət burjikidiki qetiqqa
ornatti. ■ 14 Xirəni kətürüxkə baldaqlar ətküzülsun dəp, halqilar xirə lewigə yeqin
bekitildi. ■ 15 Xirə üqün u baldaqlarni akatsiyə yaoqiqidin yasap, altun bilən qaplidi;
xirə ular bilən kətürülətti. 16 U xirəning üstigə qoyulidioqan barliq buyumlarni,
yəni legənlirini, qaqa-quqa təhsilirini, *«xarab hədiyəliri»ni* quyidioqan qədəh wə
piyalilərning həmmisini sap altundin yasidi.■

Qiraoqdanni yasax

17 U həm qiraoqdanni sap altundin yasidi; qiraoqdanni soqup yasidi; qiraoqdanning
puti, oqoli, qədəhliri, oqunqiliri wə gülliri bir pütün altundin soquldi. ■
18 Qiraoqdanning oqolining ikki yenidin altə xahqə qikirildi — qiraoqdanning bir
yenidin üq xahqə, uning yənə bir yenidin üq xahqə qikirildi; ■ 19 bir yenidiki
hərbir xahqidə badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan üq qədəh qikirildi,
yənə bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan üq
qədəh qikirildi. Qiraoqdanoqa qikiriloqan altə xahqining həmmisi xundaq yasaldi. ■
20 Qiraoqdanning *oqolidin* badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan tət qədəh
qikirildi. □ ■ 21 Bulardin baxqa *birinqi* ikki xahqining astida bir oqunqə, *ikkinqi* ikki
xahqining astida bir oqunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oqunqə yasaloqanidi;
qiraoqdanoqa qikiriloqan altə xahqining astining həmmisi xundaq idi. 22 Uning xu
oqunqiliri həm xahqiliri qiraoqdan bilən bir gəwdə qilindi — bir pütün sap altundin
soqup yasaldi. ■ 23 U qiraoqdanning yəttə qirioqini, xundaqla uning pilik qayqiliri
bilən küldanlirini sap altundin yasidi. ■ 24 U qiraoqdan wə uning barliq əswablirini
bir talant sap altundin yasidi.□ ■

Huxbuygahni yasax

25 U yənə huxbuygahni akatsiyə yaoqiqidin yasidi. Uning uzunluqi bir gəz, kəngliki
bir gəz, egizliki ikki gəz bolup, tət qasa qilip yasaldi; *tət burjikidiki* münggüzlər
uning bilən bir pütün qilip yasaldi. ■ 26 U uni, yəni uning üstini, tət ətrapini həm
münggüzlirini sap altun bilən qaplidi; uning üsti qismining qərisigə altundin girwək
qikardi. ■ 27 Uningoqa altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astioqa bekitti;
ularni ikki yenioqa udulmu'udul bekitti. Huxbuygahni kətüridioqan ikki baldaqni
selix üqün bularni huxbuygahning ikki təripigə orunlaxturdi. □ ■ 28 U baldaqlarni
akatsiyə yaoqiqidin yasap, altun bilən qaplidi.■
29 U həm muqəddəs Məsihləx meyini yasidi, andin ətirqi qikaroqandək dora-
dərmәklərni təngxəp sap huxbuyni yasidi.■

38

Qurbangahni yasax

■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27 ■ **37:16** Mis. 25:29
■ **37:17** Mis. 25:31 ■ **37:18** Mis. 25:32 ■ **37:19** Mis. 25:33 □ **37:20 «oqolidin»** — yəni oqolining üstünki
qismidin. 35-ayətni kərüng. ■ **37:20** Mis. 25:34 ■ **37:22** Mis. 25:36 ■ **37:23** Mis. 25:37,38 □ **37:24 «bir
talant altun»** — bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **37:24** Mis. 25:39 ■ **37:25** Mis. 30:1, 2 ■ **37:26**
Mis. 30:3 □ **37:27 «ikki yenioqa…»** — yaki «ikki burjikigə…». ■ **37:27** Mis. 30:4 ■ **37:28** Mis. 30:5
■ **37:29** Mis. 30:22,34

1 U køydürmə qurbanlik qurbangahini akatsiyə yaoqiqidin yasidi. Qurbangah tət
qasa bolup, uzunluqi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz kilindi. ■ 2 U
uning tət burjikigə qoyulidioqan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurbangah bilən
bir gəwdə kilindi. Qurbangahni mis bilən kaplidi. ■ 3 U qurbangahning barlik
əswablirini — uningoqa has boloqan daslarni, gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni
wə otdanlarnimu yasidi; uning barlik əswablirini mistin yasidi. ■ 4 Qurbangah
üqün mistin bir xala yasidi; xalani qurbangahning qap belining astidiki girwəktin
təwənrək turidioqan kildi; xala qurbangahning dəl otturisida idi. ■ 5 U xalaning
tət burjikigə baldaqlar ətküzülidioqan tət mis halqini quyup yasidi. 6 U baldaqlarni
akatsiyə yaoqiqidin yasap, ularni mis bilən kaplidi. 7 Andin u qurbangahni kətürüx
üqün baldaqlarni qurbangahning ikki yenidiki halqilaroqa ətküzüp qoydi. U
qurbangahni tahtaylardin, iqini box kilip yasidi.■

■ **38:1** Mis. 27:1 ■ **38:2** Mis. 27:2 ■ **38:3** Mis. 27:3 ■ **38:4** Mis. 27:4, 5 ■ **38:7** Mis. 27:8

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ḳurbangaḥ»

«yoḳan das»

altun qiraḳdan

«təḳdim nan» ḳoyulidiḳan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduḳi

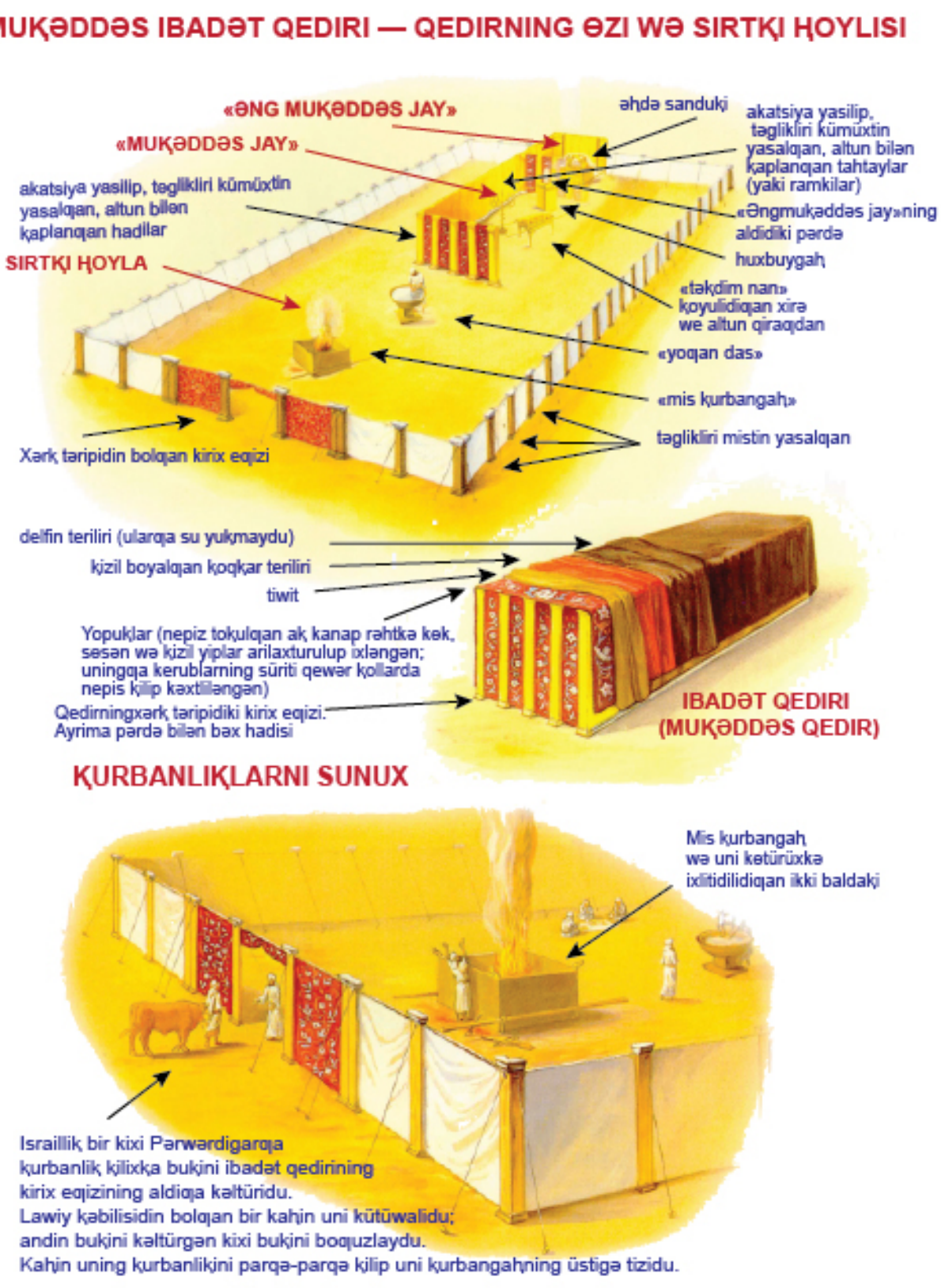

əḥdə sanduḳining iqi

Yuyunux desini yasax

8 U yənə yuyunux desini mistin, uning təglikinimu mistin yasidi; u bularni «kərüxüx
qediri»ning kirix eoqizining aldida hizməttə boloqan ayallarning mis əynəkliridin
yasidi.■

■ **38:8** Mis. 30:18

Ibadət qediri wə sirtqi ḥoylisi

Ibadət jayining ƫoylisi

9 Andin u qedirning ƫoylisinimu yasidi. ƫoylining jənubioƞa, yəni jənubƙa yüzləngən
təripigə nepiz toƙuloƞan aƙ kanap rəhttin pərdilərni yasidi; uning uzunluƙi yüz gəz
idi. ■ 10 Pərdilərni esixƙa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin
yasidi. Hadilarning ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaloƞanidi.
11 Xuningoƞa ohxax ximal təripidimu uzunluƙi yüz gəz kelidioƞan pərdə bar idi.
Pərdilərni esixƙa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin yasidi.
Hadilarning ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaloƞanidi.
12 Xuningoƞa ohxax oƞərb təripidə uzunluƙi əllik gəz kelidioƞan pərdə bar idi;
pərdilərni esixƙa on hada wə hadilarning on təglikini u mistin yasidi. Hadilarning
ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaldi.
13 ƫoylining xərƙ təripi, yəni kün qiƙixƙa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz idi.
14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioƞan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən üq təgliki bar
idi. 15 Yənə bir təripidimu on bəx gəz kelidioƞan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən
üq təgliki bar idi. 16 ƫoylining qərisidiki pərdilərning ƫəmmisi nepiz toƙuloƞan aƙ
kanap rəhttin tikilgənidi.
17 ƫoylining qərisidiki ƫəmmə hadilarning təgliki mistin, ularning ilməkliri wə bal-
daƙliri kümüxtin yasaldi; hadilarning baxlirimu kümüxtin ƙaplanoƞanidi. ƫoylining
qərisidiki ƫəmmə hadilar kümüxtin yasaloƞan baldaƙlar bilən bir-birigə qetildi.
18 ƫoylining kirix eoƞizidiki pərdə nepiz toƙuloƞan aƙ kanap rəhtkə kək, səsün wə
ƙizil yiplar arilaxturulup, kəxtiqilər təripidin kəxtiləndi; uning uzunluƙi yigirmə gəz,
egizliki ƫoylidiki pərdilərning egizlikigə ohxax bolup bəx gəz idi. 19 Uning tət hadisi
bilən mistin yasaloƞan tət təgliki bar idi; hadilarning ilməkliri kümüxtin yasaldi,
ularning baxliri kümüx bilən ƙaplandi wə baldaƙliri kümüxtin yasaldi.
20 Muƙəddəs qedirning ƫəm qərisidiki ƫoylining barliƙ miƙ-ƙozuƙliri mistin yasaldi.

Ibadət qediri üqün ataloƞan materiyallar

21 Muƙəddəs qedir, yəni «ƫəküm-guwaƫliƙi qediri» üqün ataloƞan materiyallarn-
ing sani təwəndə hatiriləngən (ular Musaning buyruƙi bilən, kaƫin ƫarunning
ooƞli Itamarning ƙol astidiki Lawiylar məs'ul bolup sanaƙtin ətküzülüp, *Hudaoƞa*
ataloƞanidi): —
22 Yəƫuda ƙəbilisidin boloƞan Hurning nəwrisi, Urining ooƞli Bəzaləl Pərwərdigar
Musaoƞa buyruoƞanning ƫəmmisini ada ƙildi; 23 Dan ƙəbilisidin boloƞan
Aƫisamaƙning ooƞli Oƫoliyab uning yardəmqisi idi; u bolsa nəƙƙaxliƙ-oymiqiliƙ
ustisi, layiƫiligüqi ƫəmdə kək, səsün, ƙizil yiptin aƙ kanap rəhtkə kəxtə tikələydioƞan
usta idi.
24 Muƙəddəs qedirni yasaxƙa ixlitilgən altun, yəni «pulanglatma ƫədiyə» süpitidə
kəltürülgən altunning ƫəmmisi muƙəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə
yigirmə toƙƙuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl idi. □ 25 Jamaət arisidin sanaƙtin
ətküzülgən adəmlər təripidin kəltürülgən kümüx bolsa muƙəddəs jaydiki xəkəlning
əlqəm birliki boyiqə bir yüz talant bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl idi. □ 26 Bu
kümüx nopusi royhətkə elinoƞan kixilərdin elinoƞanidi — demək, kimki yigirmə yax
ya uningdin qong, sanaƙtin ətküzülgənlərning ƫərbiri bir beka, yəni muƙəddəs

---

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24** **«yigirmə toƙƙuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl…»** — bir «talant» 3000 xəkəl idi. «muƙəddəs jaydiki xəkəl»ning birliki (altun) 224 gram boloƞan bolsa, undaƙta bu altunlarning eoƞirliƙi təhminən 2 tonna boloƞan bolidu. □ **38:25** **«jamaət arisidin sanaƙtin ətküzülgən adəmlər…»** — bu «adəmlər» ərkək kixilərni kərsitidu («Qəl.» 1:2-46ni kərüng). **«bir yüz talant bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl …»** — kümüxkə nisbətən «talant» wə «xəkəl»ning birliki altunningkigə ohxax bolsa, bu kümüxlərning eoƞirliƙi təhminən 6.7 tonna boloƞan bolidu.

jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə yerim xəkəl kümüx bərdi. Sanaḳtin ətkən kixi altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi idi.

27 Muḳəddəs jayning təgliklirini ḫəm otturisidiki pərdining təgliklirini ḳuyuxḳa yüz talant kümüx kətti; yüz talant kümüxtin yüz təglik yasilip, ḫərbir təglik üqün bir talant ixlitildi. 28 U ḳaloɣan bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl kümüxtin hadilarning ilməklirini yasidi, ularning baxlirini ḳaplidi, xuningdək ularni bir-birigə qatidioɣan baldaḳlarni yasidi.

29 «Pulanglatma ḫədiyə» süpitidə kəltürülgən mis bolsa yətmix talant, ikki ming tət yüz xəkəl qiḳti. □ 30 Buningdin u jamaət qedirining kirix eoɣizining təgliklirini, mis ḳurbangaḫni, uning mis xalasi wə ḳurbangaḫning barliḳ əswablirini, 31 ḫoylining qərisidiki hada təgliklirini, ḫoylining kirix eoɣizidiki təgliklərni, qedirning barliḳ ḳozuḳlirini wə ḫoylining qərisidiki ḳozuḳlarning ḫəmmisini yasidi.

39

Kaḫinlarning muḳəddəs kiyimlirining tikilixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣinidək kək, səsün wə ḳizil yiplar ixlitilip, muḳəddəs qedirning hizmitidə kiyilidioɣan *kaḫinliḳ* kiyimlər, xundaḳla Ḫarunning muḳəddəs kiyimliri təyyar ḳilindi.■

□ **38:29** **«yətmix talant, ikki ming tət yüz xəkəl…»** — bir «talant» mis 1500 xəkəl yaki bəzidə 3000 xəkəl ḫesablinidu; bir xəkəl mis 224 gram yaki 540 gram boluxi mumkin. Undaḳta bu misning eoɣirliḳi 23-92 tonna otturisida bolsa kerək. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bax kahin hizmettə kiydiqan «güzəl həm xərəplik» mukəddəs kiyimlər

(«Misirdin qikix» 28:4-43)

*
2 *Bəzaləl* altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toqulоqan aq kanap rəhtlərdin əfodni yasap təyyarlidi. ■ 3 Ular altunni soqup nepiz qilip, uni kesip yip qildi, andin bularni maqirliq bilən kək yiplar, səsün yiplar wə qizil yiplardin aq kanap rəhtkə laqayiləngən nushilar üstigə toqudi. □ ■
4 Ular əfodning *aldi wə kəyni* qismini bir-birgə tutaxturup turidiоqan ikki mürilik tasma yasidi; əfodning ikki təripi bir-birigə tutaxturuldi. 5 Əfodning üstigə baoqlaydiоqan bəlwaoq əfod bilən bir pütün qilinоqan bolup, uningоqa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, qizil yiplar wə nepiz toqulоqan aq kanap rəhttin yasaldi; qəmmisi Pərwərdigarning Musaoqa buyruоqinidək qilindi. ■ 6 Ular ikki aq qeqiqni ikki altun kəzlükkə ornitip, ularning üstigə huddi məqür oyоqandək Israilning ooqullirining namlirini oyup yasidi. ■ 7 Israilning ooqullirioqa əslətmə tax bolsun üqün, Pərwərdigar Musaoqa buyruоqandək ikki yaqutni əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip qoydi.□ ■

Qəküm qoxenini yasax

8 U qoxenni qewər qollarоqa nəpis qilip kəxtilitip yasidi; uni əfodni ixligən usulda altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toqulоqan aq kanap rəhttin yasidi.
9 Ular qoxenni ikki qat, tət qasa qilip yasidi; ikki qat qilinоqanda uzunluqi bir оeriq, kənglikimu bir оeriq kelətti. ■ 10 Uning üstigə tət qatar qilip gəqərlərni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, serik gəqər wə zumrətlər idi; bu birinqi qatar idi. ■ 11 Ikkinqi qataroqa kək qaxtexi, kək yaqut wə almas, ■ 12 üqinqi qataroqa səsün yaqut, piroza wə səsün kwarts, 13 tətinqi qataroqa beril yaqut, aq qeqiq wə anartax ornitildi; bularning qəmmisi altun kəzlükkə bekitildi. 14 Bu gəqərlər Israilning ooqullirining namlirioqa wəkil qilinip, ularning sanidək on ikki bolup, məqür oyоqandək qərbir gəqərgə on ikki qəbilining nami birdin-birdin pütüldi.
15 Ular qoxenоqa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasidi; 16 ular qoxenоqa altundin ikki kəzlük wə ikki qalqa etip, ikki qalqini qoxenning *yuqiriqi* ikki burjikigə bekitti; □ 17 andin xu altundin exilip yasaloqan ikki zənjirni qoxenning *yuqiriqi* ikki burjikidiki qalqidin ətküzüp, 18 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip, *kəzlüklərni* əfodning ikki mürilik tasmisining aldi qismioqa ornatti.
19 Buningdin baxqa ular altundin ikki qalqa yasap, ularni qoxenning *asti təripidiki* ikki burjikigə bekitti; ular əfodqa tegixip turidiоqan qilinip iqigə qadaldi. □ 20 Mundin baxqa ular altundin *yənə* ikki qalqa yasap, ularni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi təwənki qismioqa, əfodqa ulinidiоqan jayоqa yeqin, kəxitiləngən bəlwaoqdin egizrək qilip bekitti. 21 Ular qoxenning əfodning bəlweoqidin yuqirirak turuxi, qoxenning əfodtin ajrap kətməsliki üqün kək xoyna bilən qoxenning qalqisini əfodning qalqisioqa qetip qoydi. Bularning qəmmisi Pərwərdigarning Musaoqa buyruоqinidək qilindi.

Kaqinlar kiyidiоqan baxqa kiyimlərning tikilixi

22 *Bəzaləl* əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik qildi. 23 Tonning *baxqa kiyilidiоqan* təxüki dəl otturisida, huddi sawutning yaqisidək ixləngənidi; yirtilip

---

■ **39:2** Mis. 28:6 □ **39:3 «Ular altunni soqup nepiz qilip, uni kesip yip qildi, … kək, səsün, qizil yiplardin aq kanap rəhtkə laqayiləngən nushilar üstigə toqudi» —** əyni ibraniy tekistni qüxinix bir qədər təs. Uning birnəqqə hil tərjimisi uqrixi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9,10,11 □ **39:7 «… ikki yaqutni Əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip qoydi» —** əfod tooqruluq munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **39:7** Mis. 28:12 ■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16 «ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ikki bexioqa». □ **39:19 «ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ikki bexioqa».

kətməsliki üqün uning qərisigə pəwaz ixləndi. □ 24 Ular tonning etikining qərisigə kək, səsün wə qizil yiptin anarlarni toqup esip qoydi. 25 Ular ḫəmdə altun qongoluraqlarni yasap, qongoluraqlarni tonning etikining qərisigə, anarlarning ariliqioqa birdin esip qoydi; ḫər ikki anarning otturisioqa bir qongoluraq esip qoyuldi.
26 *Qaḫinliq* hizmitigə ait *qongoluraqlar* tonning etikining qərisigə bekitildi; bir altun qongoluraq, bir anar, bir altun qongoluraq, bir anar qilip bekitildi; ḫəmmisi Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinidək qilindi.
27 Ular Ḫarun bilən uning ooqullirioqa nepiz toquloqan aq kanap rəhttin halta kəngləklərni tikti; ■ 28 səllini aq kanap rəhttə yasidi, xundaqla qiraylik egiz bəklərni aq kanap rəhttə, tamballarni nepiz toquloqan aq kanap rəhttə təyyarlidi; 29 buningdin baxqa ular bəlwaoqnimu kək, səsün wə qizil yip arilaxturulup kəxtiləngən, nepiz toquloqan aq kanap rəhttə təyyarlidi; bularning ḫəmmisi Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinidək qilindi.
30 Ular yənə nəpis tahtayni, yəni muqəddəs otuoqatni sap altundin yasap, uning üstigə məḫür oyoqandək: «Pərwərdigaroqa muqəddəs qilindi» dəp oyup pütti; ■ 31 ular otuoqatqa kək rənglik yipni baoqlap, uning bilən otuoqatni səlligə taqidi, bular Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinidək qilindi.■

Musaning yasaloqan sərəmjanlarni kəzdin kəqürüxi

32 Xu tərikidə jamaətning ibadət qedirining ḫəmmə quruluxi pütküzüldi; Israillar Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinining ḫəmmisini xu boyiqə qildi; xu tərikidə ḫəmmisini püttürdi. 33 Ular qedirni Musaning yenioqa elip kəldi — qedir yopuqlirini, uning barliq əswablirini, ilməklirini, tahtaylirini, baldaqlirini, hadiliri bilən təgliklirini, ■ 34 xuningdək qizil boyaloqan qoqqar terisidin yasaloqan yopuq bilən delfin terisidin yasaloqan yopuqni, «ayrima pərdə»ni, 35 əḫdə sanduqi wə uning baldaqlirini, «kafarət təhti»ni, 36 xirə wə uning barliq əswablirini, xundaqla «təqdim nanlar»ni, ■ 37 sap altundin yasaloqan qiraoqdan bilən uning qiraoqlirini, yəni üstigə tziloqan qiraoqlarni, uning barliq əswabliri ḫəm qiraoq meyini, 38 altun huxbuygaḫ, məsiḫləx meyi, dora-dərməklərdin yasaloqan huxbuyni, qedirning kirix eoqizining pərdisini, □ 39 mis qurbangaḫ bilən uning mis xalasini, uning baldaqliri bilən ḫəmmə əswablirini, yuyux desi bilən uning təglikini, 40 ḫoylining qərisidiki pərdilərni, uning hadiliri wə ularning təgliklirini, ḫoylining kirix eoqizining pərdisi bilən ḫoylining taniliri wə qozuqlirini, muqəddəs qedirning, yəni jamaət qedirioqa ait hizmətkə ixlitilidioqan barliq əswablarni, 41 muqəddəs jayoqa ait hizmət üqün tikilgən kaḫinliq kiyimini, yəni Ḫarun kaḫinning muqəddəs kiyimliri bilən uning ooqullirining kaḫinliq kiyimlirini bolsa, ḫəmmisini elip kəldi.■
42 Bu ixlarning ḫəmmisini Israillar Pərwərdigarning Musaoqa barliq buyruoqanliri boyiqə ənə xundaq ada qiloqanidi. 43 Musa ixlarning ḫəmmisigə təpsiliy qaridi, mana, ular Pərwərdigarning buyruoqini boyiqə bu ixlarni pütküzgənidi; buyruloqandək, dəl xundaq qiloqanidi; Musa bularni kərüp, uloroqa bəht-bərikət tiləp dua qildi.

40

Ibadət qedirining tiklinixi

□ **39:23** **«sawut»** — jəngqining alaḫidə kiyimi. ■ **39:27** Mis. 28:39 ■ **39:30** Mis. 28:36; 29:6 ■ **39:31** Mis. 28:37 ■ **39:33** Mis. 35:11 ■ **39:36** Mis. 31:8 □ **39:38** **«altun huxbuygaḫ»** — ibraniy tilida «altun qurbangaḫ». ■ **39:41** Mis. 31:10

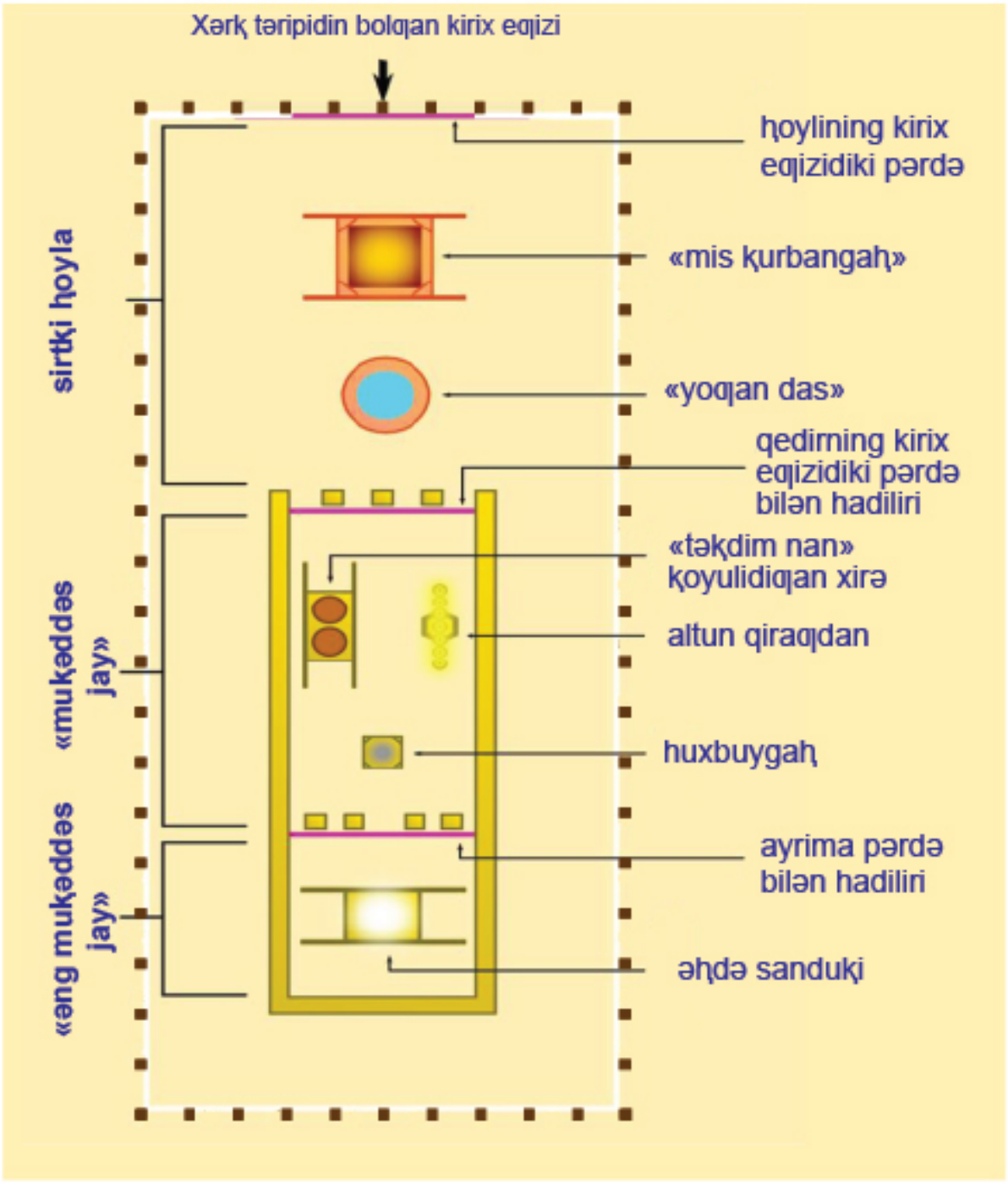
1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaq əmr qildi: —

2 Birinqi ayning bexi, ayning birinqi küni sən jamaət qedirining muqəddəshanisini tikligin. □ 3 Ḥəküm-guwaḥliq sanduqini uning iqigə qoyup, iqki pərdə arqiliq əḥdə sanduqini tosup qoyoɣin; 4 xirəni qedirning iqigə əkirip, üstigə tizilidioɣan nərsilərni tizoɣin; andin qiraoɣdanni əkirip, üstigə qiraoɣlarni orunlaxturoɣin. □ ■ 5 Altun *bilən qaplanoɣan* huxbuy kəydürgüqi qurbangaḥni ḥəküm-guwaḥliq sanduqining udulioɣa tikləp qoyoɣin; qedirning kirix eoɣizining pərdisini esip qoyoɣin.□ ■

6 Kəydürmə qurbanliq qurbangaḥini muqəddəshanining, yəni jamaət qedirining kirix eoɣizining aldioɣa qoyoɣin; 7 andin yuyux desini jamaət qediri bilən qurbangaḥning otturisioɣa orunlaxturup, su toxturup qoyoɣin.

□ **40:2 «muqəddəshanisi» —** demək, qedirning əzi, yəni «muqəddəs jay» bilən «əng muqəddəs jay». □ **40:4 «qiraoɣlarni orunlaxturoɣin» —** yaki «qiraoɣlarni yeqip qoyoɣin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5 «huxbuy kəydürgüqi qurbangaḥ» —** huxbuygaḥni kərsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADƏT QEDIRI (MUĶƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

8 Ḥoylining qərisigə pərdilərni bekitip, ḥoylining kirix eoɣizining pərdisini asḳin;
■ 9 andin «məsiḥləx meyi»ni elip, ibadət qediri wə uning iqidiki barliḳ nərsilərni
məsiḥləp, uni wə barliḳ ḥəmmə əswablirini Hudaoɣa atap muḳəddəs ḳiloɣin. Xundaḳ
ḳilip *pütkül qedir* muḳəddəs bolidu. 10 Sən kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥini,
xundaḳla uning barliḳ əswablirini məsiḥləp, uni *Hudaoɣa atap* muḳəddəs ḳiloɣin;
buning bilən ḳurbangaḥ «əng muḳəddəs nərsilər» ḳatarida bolidu.■
11 Sən yənə yuyunux desi wə uning təglikini məsiḥləp muḳəddəs ḳiloɣin. 12 Andin
Ḥarun bilən uning ooɣullirini jamaət qedirining kirix eoɣizioɣa yeḳin əkilip, ularni su
bilən yuoɣin; 13 Ḥarunoɣa muḳəddəs kiyimlərni kiydürüp, Manga kaḥinliḳ hizməttə
boluxi üqün uni məsiḥləp, *Manga ayrip* muḳəddəs ḳiloɣin.
14 Andin uning ooɣullirini elip kirip, ularoɣa halta kөngləklərni kiydürüp,
15 ularning atisini məsiḥligініngdək Manga kaḥinliḳ hizmitidə boluxi üqün ularnimu
məsiḥligin. Xuning bilən ularning bu məsiḥlinixi ular üqün əwladtin əwladḳiqə
əbədiy kaḥinliḳning *bəlgisi* bolidu.□
16 Musa xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar uningoɣa nemə buyruoɣan bolsa, u xundaḳ bəja
kəltürdi.
17 Xundaḳ boldiki, ikkinqi yilning birinqi eyida, ayning birinqi künidə ibadət qediri
tikləndi. □ ■
18 Musa qedirni tikip, təgliklirini orunlaxturup, tahtaylirini tizip, ularning bal-
daḳlirini bekitip, hadilirini tiklidi. 19 Muḳəddəs qedirning üstigə *iqki* yopuḳni yapti,
andin uning üstigə taxḳi yopuḳni yepip ḳoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɣa buyruoɣinidək ḳilindi.
20 Andin u ḥəküm-guwaḥliḳni elip, uni sanduḳ iqigə ḳoydi; baldaḳlarni əḥdə san-
duḳining *ḥalḳiliridin* ətküzüp, «kafarət təhti»ni sanduḳning üstigə orunlaxturdi.□
21 Əḥdə sanduḳini muḳəddəs qedir iqigə elip kirip, otturioɣa «ayrima pərdə»ni tartti;
xundaḳ ḳilip u ḥəküm-guwaḥliḳ sanduḳini pərdə arḳiliḳ tosup ḳoydi. Ḥəmmə ix
Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək ḳilindi.■
22 U xirəni jamaət qedirioɣa elip kirip, muḳəddəs jayning ximal təripigə, *«əng*
muḳəddəs jay»diki pərdining sirtioɣa ḳoydi. 23 «Təḳdim nanlar»ni xirəning üstigə,
Pərwərdigarning aldioɣa tizip ḳoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa
buyruoɣinidək ḳilindi. ■ 24 Andin u qiraoɣdanni jamaət qedirioɣa elip kirip,
uni muḳəddəs jayning jənub təripigə, xirəning uduliоɣa ḳoydi, 25 qiraoɣlarni
Pərwərdigarning aldioɣa orunlaxturdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɣa buyruoɣinidək ḳilindi.
26 Andin u *huxbuyni kөydürgüqi* altun ḳurbangaḥni iqidiki pərdining aldioɣa tiklidi;
□ 27 Uning üstidə esil huxbuyni kөydürdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɣa buyruoɣinidək ḳilindi.
28 U ibadət qedirining kirix eoɣizioɣa pərdə tartti. 29 Andin kөydürmə ḳurbanliḳ
ḳurbangaḥini jamaət qedirіdiki muḳəddəs jayning kirix eoɣizioɣa yeḳin ḳoydi;
uning üstidə kөydürmə ḳurbanliḳ wə ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsini ətküzdi; bularning
ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək ḳilindi.□
30 Yuyunux desini jamaət qediri bilən ḳurbangaḥning otturisioɣa ḳoyup, yuyuxḳa
ixlitilidioɣan suni daskа toxḳuzup ḳuydi.

■ **40:8** Mis. 27:16 ■ **40:10** Mis. 29:37 □ **40:15 «Ularning atisini məsiḥligініngdək manga kaḥinliḳ hizmitidə boluxi üqün ularnimu məsiḥligin» —** bu ixning, yəni Ḥarun wə ooɣullirini məsiḥləp kaḥinliḳḳa təyinləx murasimining təpsilatliri «Law.» 8-babta hatiriləngən. □ **40:17 «ikkinqi yili» —** demək, Misirdin qiḳḳandin keyinki ikkinqi yili. ■ **40:17** Qəl. 7:1 □ **40:20 ḥəküm-guwaḥliḳ» —** Huda Musaoɣa tapxuroɣan «on pərz» yaki «on əmr» pütülgən ikki tax tahtayni kөrsitidu (31:18ni kөrüng). ■ **40:21** Mis. 35:12 ■ **40:23** Mis. 25:30 □ **40:26 «huxbuy kөydürgüqi altun ḳurbangaḥ» —** huxbuygaḥni kөrsitidu. □ **40:29 «*kөydürmə ḳurbanliḳning* ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsi» —** ḥərbir kөydürmə ḳurbanliḳḳa bir axliḳ ḥədiyə ḳoxup sunuluxi kerək (məsilən, «Qəl.» 28-29-bablarni kөrüng).

31-32 Musa wə Ḥarun bilən uning oƣulliri ḳaqanla jamaət qedirioƣa kirsə yaki ḳurbangaḥḳa yeḳin barsa, Pərwərdigarning Musaoƣa buyruoƣinidək ḳollirini xu suda yuyatti. Bular Pərwərdigarning Musaoƣa buyruoƣinidək ḳilindi.
33 Andin u qedir ḥəm ḳurbangaḥning ətrapioƣa ḥoyla pərdisini tikləp, ḥoylining kirix eoƣizining pərdisini tartti. Xu tərikidə Musa pütkül ixni tamamlidi.

Pərwərdigarning parlaḳ nurining ibadət qedirini ḳaplixi

34 Xuning bilən bulut jamaət qedirini ḳaplap, Pərwərdigarning julasi ibadət qedirini toldurdi. ■ 35 Bulut sayə qüxürüp, Pərwərdigarning julasi qedirni tolduroƣini üqün, Musa jamaət qedirioƣa kirəlmidi.
36 Ḳaqanki bulut jamaət qediridin kətürülsə, Israillar səpərgə atlinatti. Ḥərbir ḳetim səpərdə xundaḳ bolatti. 37 Bulut kətürülmisə ular ḳozoƣalmay, taki kətürülidioƣan küngiqə səpərgə qiḳmaytti. 38 Qünki kündüzi Pərwərdigarning buluti muḳəddəs qedir üstidə turatti, keqisi uning üstidə ot kərünətti; pütkül Israil jəmətining kəz aldida ularning barliḳ ḳiloƣan səpərliridə xular kərünətti.■

■ **40:34** Qəl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Qəl. 14:14; Ḳan. 1:33; Nəḥ. 9:19; Zəb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Lawiylar

«Kaһin-lawiylarning dəsturi» •••• Kөydürmə ķurbanlik tooғrisidiki bəlgilimilər

1 Wə Pərwərdigar Musani qakirip jamaət qediridin uningƣa səz kilip mundak dedi:
—□
2 Sən Israillarƣa səz kilipularƣa mundak degin: — Əgər silərdin biringlar
Pərwərdigarning aldiƣa bir ķurbanlikni sunmakqi bolsanglar, ķurbanlikinglarni
qarpaylardin, yəni kala yaki uxxak mallardin sunuxunglar kerək.
3 Əgər uning sunidiƣini kalilardin kөydürmə ķurbanlik bolsa, undakta u bejirim
ərkək haywanni kəltürsun; uning Pərwərdigarning aldida ķobul boluxi üqün
uni jamaət qedirining kirix aƣzining aldida sunsun. ■ 4 U ķolini kөydürmə
ķurbanlikning bexiƣa ķoysun; xuning bilən ķurbanlik uning ornigа kafarət
boluxka ķobul kilinidu. □ 5 Andin u Pərwərdigarning huzurida bukini booƣuzlisun;
kaһinlar bolƣan Harunning ooƣulliri kenini kəltürüp, jamaət qedirining kirix
aƣzidiki ķurbangaһning üsti kismining ətrapiƣa səpsun. 6 Andin *ķurbanlik*
kilƣuqi kөydürmə ķurbanlik kilinƣan haywanning terisini soyup, tenini parqilisun
7 wə Harun kaһinning ooƣulliri ķurbangaһta ot ķalap otning üstigə otunlarni tizsun.
8 Andin kaһinlar bolƣan Harunning ooƣulliri gөx parqilirini, bexi wə meyi bilən
ķoxup, ķurbangaһdiki otning üstidiki otunning üstigə tərtip bilən tizip ķoysun. □
9 Lekin uning iq-ķarni bilən paqakilirini *ķurbanlik sunƣuqi* suda yusun; andin kaһin
һəmmisini elip kelip ķurbangaһning üstidə kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiƣan
ķurbanlik һesabida, Pərwərdigarƣa huxbuy qikirilidiƣan kөydürmə ķurbanlik
bolidu.

Ķoy padisidin kilinƣan ķurbanlik

10 Əgər u kөydürmə ķurbanlik kilix üqün uxxak mallardin ķoy ya өqkə ķurbanlik
kilay desə, undakda u bejirim bolƣan bir ərkikini kəltürsun. 11 U uni
ķurbangaһning ximal təripidə Pərwərdigarning huzurida booƣuzlisun. Andin
kaһinlar bolƣan Harunning ooƣulliri kenini elip, ķurbangaһning üsti kismining
ətrapiƣa səpsun. 12 *ķurbanlik kilƣuqi* bolsa gөxni parqilap, bexi bilən meyini
kesip ayrisun. Andin kaһin bularni elip ķurbangaһtiki otning üstidiki otunning
üstidə tərtip boyiqə tizip ķoysun. 13 Lekin uning iq-ķarni bilən paqaklarni *ķurbanlik*
sunƣuqi suda yusun; andin kaһin һəmmisini elip kelip ķurbangaһning üstidə
kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiƣan ķurbanlik һesabida, Pərwərdigarƣa huxbuy
qikirilidiƣan kөydürmə ķurbanlik bolidu.

Uqar-ķanatlardin kilinƣan kөydürmə ķurbanlik

□ **1:1 «Wə»** — «Lawiylar» yaki «Kaһin-lawiylarning dəsturi» degən kitab «wə» degən səz bilən baxlinidu. Xuning bilən bu səz «Kaһin-lawiylarning dəsturi»ni «Misirdin qikix» degən kitabning əng ahirki ayiti (40-bab, 38-ayət) bilən ziq baƣlaydu. Məzkur kitab uning dawamidur. «Kirix səz»imizni kөrüng. **«jamaət qediri»** — yaki «kөrüxüx qediri». «jamaət qediri» degən səzdiki «jamaət» ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» yaki «Huda bilən didarlixix» degən ukumni bildüridu. ■ **1:3** Mis. 29:10 □ **1:4 «kafarət *bolux*»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») tüp mənisi «yepix». Gunaһlarƣa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunaһlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunaһlarni wakitlik yapatti wə xuningdək xu gunaһlardin towa kilip ķurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm kilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsiһning ķurbanliki wasitisi bilən insanlarning gunaһlirini «elip taxlaydu» («Yuһ.» 1:29, 36ni kөrüng). □ **1:8 «kaһinlar bolƣan Harunning ooƣulliri»** — Harun bax kaһin, ooƣulliri kaһinlar kilip bekitilgənidi («Mis.» 28:1).

14 Əgər *ḳurbanliḳ ḳiloɳuqi* Pərwərdigaroɳa atap uqar-ḳanatlardin kəydürmə ḳurbanliḳ ḳilay desə, undaḳta u pahtəklərdin yaki kəptər baqkiliridin ḳurbanliḳ kəltürsun. 15 Kaḥin uni ḳurbangaḥning yenioɳa elip kelip, bexini toloɳap üzüp uni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; uning ḳeni siḳilip ḳurbangaḥning temioɳa sürtülsun. 16 Lekin taxliḳini pəyliri bilən ḳoxup ḳurbangaḥning xərḳ təripidiki küllükkə taxliwətsun; □ 17 u ḳurbanliḳni ikki ḳanitining otturisidin yarsun, biraḳ uni ikki parqə ḳiliwətmisun. Andin kaḥin buni elip ḳurbangaḥdiki otning üstidiki otunning üstigə ḳoyup kəydürsun; bu ot arḳiliḳ sunulidioɳan ḳurbanliḳ ḥesabida, Pərwərdigaroɳa huxbuy qiḳirilidioɳan kəydürmə ḳurbanliḳ bolidu.

2

Axliḳ ḥədiyələr

1 Əgər birkim Pərwərdigarning ḥuzurioɳa axliḳ ḥədiyə sunmaḳqi bolsa ḥədiyəsi esil undin boluxi kerək; u uningoɳa zəytun meyi ḳuyup andin üstigə məstiki salsun. □ ■ 2 U uni elip kaḥinlar boloɳan Ḥarunning ooɳullirining aldioɳa kəltürsun; andin *kaḥin ḥədiyə sunoɳuqining* yadlinixi üqün zəytun meyi iləxtürülgən undin bir qanggal elip, ḥəmmə məstiki bilən ḳoxup, bu ḥədiyəni ḳurbangaḥta kəydürsun; bu ot arḳiliḳ sunulidioɳan, Pərwərdigaroɳa huxbuy qiḳirilidioɳan ḥədiyə bolidu. ■ 3 Əmma axliḳ ḥədiyədin ḳaloɳini bolsa, Ḥarun bilən uning ooɳullirioɳa təwə bolsun. Bu Pərwərdigaroɳa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning biri» ḥesablinidu.□ ■

Pixuruloɳan axliḳ ḥədiyələr

4 Əgər sən tonurda pixuruloɳan nərsilərdin axliḳ ḥədiyə sunay desəng, ular zəytun meyi iləxtürülgən esil undin pixuruloɳan toḳaqlar yaki zəytun meyi sürülüp məsiḥləngən petir ḥəmək nanlardin bolsun.□
5 Əgər sening kəltüridioɳan ḥədiyəng tawida pixuruloɳan axliḳ ḥədiyə bolsa u zəytun meyi ixləxtürülüp esil undin petir ḥalda etilsun. 6 Sən uni oxtup üstigə zəytun meyi ḳuyoɳin; u axliḳ ḥədiyə bolidu.
7 Sening kəltüridioɳan ḥədiyəng ḳazanda pixuruloɳan axliḳ ḥədiyə bolsa undaḳta u esil un bilən zəytun meyida etilsun. 8 Xu yollarda təyyarlanoɳan axliḳ ḥədiyələrni Pərwərdigarning ḥuzurioɳa kəltürgin; uni kaḥinoɳa bərgin, u uni ḳurbangaḥḳa elip baridu. 9 Kaḥin bolsa axliḳ ḥədiyədin «yadlinix ülüxi»ni elip ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun. Bu ot arḳiliḳ sunulidioɳan, Pərwərdigaroɳa huxbuy qiḳirilidioɳan ḥədiyə bolidu. 10 Əmma axliḳ ḥədiyədin ḳaloɳini bolsa, Ḥarun bilən uning ooɳullirioɳa təwə bolsun. Bu Pərwərdigaroɳa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning biri» ḥesablinidu.

11 Silər Pərwərdigarning ḥuzurioɳa sunidioɳan ḥərḳandaḳ axliḳ ḥədiyələr eqitḳu bilən təyyarlanmisun. Qünki silərning Pərwərdigaroɳa otta sunulidioɳan

---

□ **1:16 «taxliḳini pəyliri bilən ḳoxup…»** — yaki «ḳuyruḳ pəyliri bilən üqəylirini ḳoxup…». □ **2:1 «esil un»** — ibraniy tilida təkitləngini yahxi tartiloɳan, birhil yumxaḳliḳta, ḥeqḳandaḳ kepək arilaxmioɳan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Qəl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3 «Pərwərdigaroɳa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning biri»»** — ḥədiyə-ḳurbanliḳlar «əng muḳəddəs» wə «muḳəddəs» dəp bəlinidu. ««əng muḳəddəs» boloɳan ḥədiyə-ḳurbanliḳlarni pəḳət kaḥinlar əzila yeyixkə, xundaḳla muḳəddəs jaydila yeyixkə bolatti. «muḳəddəs» ḥesablanoɳan taamlardin ailidikiliri yeyixkə bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12 □ **2:4 «toḳaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki ḥalḳisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu.

ḥədiyənglarning ḥeqḳaysisida eqitḳu yaki ḥəsəlni kəydürüxkə bolmaydu. 12 Bularni
Pərwərdigarning aldiƣa «dəsləpki ḥosul» süpitidə sunsanglar bolidu, lekin ular
huxbuy süpitidə ḳurbangaḥning üstidə kəydürülüp sunulmisun.■
13 Sening ḥərbir axliḳ ḥədiyəng tuz bilən tuzlinixi kerək; axliḳ ḥədiyəngni Hu-
dayingning əḥdə tuzidin məḥrum ḳilmay, ḥəmmə axliḳ ḥədiyəliringni tuz bilən
tuzliƣin.■
14 Əgər sən Pərwərdigarƣa «dəsləpki ḥosul»din axliḳ ḥədiyə sunay desəng, undaḳta
ziraətning yengi pixḳan kək bexini elip, danlarni otta ḳorup, ezip talḳan süpitidə
sunƣin; bu «dəsləpki ḥosul» ḥədiyəsi bolidu; 15 sən uningƣa zəytun meyi ḳuyup
üstigə məstiki salƣin; bu axliḳ ḥədiyə bolidu. 16 Kaḥin bolsa uningdin, yəni ḳorup
ezilgən danlar bilən zəytun meyidin bir ḳismini elip ḥəmmə məstiki bilən ḳoxup,
bolarni «yadlinix ülüxi» süpitidə kəydürsun. Bu ot arḳiliḳ Pərwərdigarƣa sunulƣan
ḥədiyə bolidu.

3

Inaḳliḳ ḳurbanliḳliri

1 Birsining sunidiƣini inaḳliḳ ḳurbanliḳi bolsa, xundaḳla kalilardin sunsa, u
Pərwərdigarning ḥuzuriƣa bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun. 2 U
sunidiƣan bu ḥaywanning bexiƣa ḳolini ḳoyup, andin uni jamaət qedirining
kirix eƣizi aldida booƣuzlisun. Andin kaḥinlar bolƣan Ḥarunning ooƣulliri ḳenini
ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapiƣa səpsun. 3 Sunƣuqi kixi bu inaḳliḳ
ḳurbanliḳidin Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ḥədiyə süpitidə bir ḳismini
elip beƣixlisun, yəni iq ḳarnini yəgəp turƣan mayni, xundaḳla barliḳ iq meyini
elip ■ 4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajri-
tip, jigərning bərəkkiqə bolƣan qawa meyini kesip, elip kəlsun. 5 Ḥarunning
ooƣulliri bolsa bularni ḳurbangaḥning üstigə kəltürüp ot üstigə ḳoyulƣan otunning
üstidiki kəydürmə ḳurbanliḳḳa ḳoxup kəydürsun. Bu ot arḳiliḳ sunulidiƣan,
Pərwərdigarƣa huxbuy qiḳirilidiƣan ḳurbanliḳ bolidu.■

Ḳoy padisidin bolƣan inaḳliḳ ḳurbanliḳi

6 Birsining Pərwərdigarƣa ḳilidiƣan inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün sunidiƣini uxxaḳ
maldin bolsa, undaḳta u bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun. 7 Əgər uning
ḳurbanliḳi ḳoy bolsa uni Pərwərdigarning aldiƣa kəltürüp, 8 ḳurbanliḳ ḳilidiƣan bu
ḥaywanning bexiƣa ḳolini ḳoyup, andin uni jamaət qedirining kirix aƣzining aldida
booƣuzlisun. Andin Ḥarunning ooƣulliri ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining
ətrapiƣa səpsun. 9 Sunƣuqi kixi bu inaḳliḳ ḳurbanliḳidin Pərwərdigarƣa atap
otta sunulidiƣan ḥədiyə süpitidə bir ḳismini, yəni uning meyini elip beƣixlisun,
— pütün maylik ḳuyruḳini uning omurtḳisiƣa yeḳin yərdin ajritip elip, iq ḳarnini
yəgəp turƣan mayni, xundaḳla barliḳ iq meyini elip, 10 ikki bərəkni wə ularning
üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə bolƣan qawa
meyini kesip, elip kəlsun. 11 Kaḥin bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu
otta sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa ataƣlan taam ḥədiyəsi bolidu.■

12 Uning sunidiƣini əqkə bolsa, buni Pərwərdigarning ḥuzuriƣa kəltürsun. 13 U
ḳolini uning bexiƣa ḳoyup, andin uni jamaət qedirining aldida booƣuzlisun. Andin

■ **2:12** Qəl. 18:12 ■ **2:13** Mar. 9:49 ■ **3:3** Mis. 29:13,22 ■ **3:5** Mis. 29:25; Law. 6:5 ■ **3:11** Law. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Əz. 44:7; Mal. 1:12

Ḫarunning ooɣulliri ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapiɣa səpsun.
14 Andin sunoɣuqi kixi bu ḳurbanliḳtin Pərwərdigarɣa atap otta sunulidiɣan ḫədiyə
süpitidə bir ḳismini elip beoɣixlisun, yəni iq ḳarnini yəgəp turɣan mayni, xundaḳla
barliḳ iq meyini elip, 15 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḫəmdə ikki yanpixidiki
mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan qawa meyini kesip, elip kəlsun. 16 Kaḫin
bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu otta sunulidiɣan, huxbuy qiḳiridiɣan
taam ḫədiyəsi bolidu. Mayning ḫəmmisi Pərwərdigarɣa təwədur.
17 Bu ḫərḳandaḳ turar jayinglarda silərgə əbədiy bəlgilimə bolidu; silər ḫeqḳandaḳ
may yaki ḳan yeməslikinglar kerək.□ ■

4

Gunaḫ ḳurbanliḳi, yəni «gunaḫni tiləx ḳurbanliḳi»

1 Pərwərdigar Musaɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Israillarɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — «Birsi bilməy ezip, Pərwərdigar «ḳilma» dəp
buyruɣan ḫərḳandaḳ əmrlərdin birigə hilaplik ḳilip selip, gunaḫ ḳilsa, *təwəndikidək
ḳilsun*: —
3 — əgər məsiḫləngən kaḫin həlḳni gunaḫḳa putlaxturidiɣan bir gunaḫni ḳilsa,
undaḳta u bu ḳiloɣan gunaḫi üqün bir bejirim yax torpaḳni elip kelip, Pərwərdigarɣa
gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun. □ 4 U torpaḳni jamaət qedirining kirix
aoɣzining yenioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, ḳolini uning bexioɣa ḳoyup,
andin torpaḳni Pərwərdigarning ḫuzurida booɣuzlisun. 5 Andin məsiḫləngən kaḫin
torpaḳning ḳenidin azoɣina elip, jamaət qediri iqigə kətürüp aparsun; ■ 6 kaḫin
xu yərdə barmiḳini ḳanoɣa qilap, ḳanni muḳəddəs jayning pərdisining aldida,
Pərwərdigarning ḫuzurida yəttə mərtiwə səpsun. 7 Xundaḳla kaḫin ḳandin elip,
jamaət qediri iqidə Pərwərdigarning aldida turoɣan huxbuygaḥning münggüzlirigə
sürsun. Torpaḳning ḳaloɣan ḫəmmə ḳenini bolsa, jamaət qedirining kirix aoɣzining
aldidiki kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥining tüwigə təküp ḳoysun; ■ 8 andin
u gunaḫ ḳurbanliḳi boloɣan torpaḳning iqidin ḫəmmə meyini ajritip qiḳarsun —
yəni iq ḳarnini yəgəp turoɣan may bilən ḳaloɣan iq meyi, ■ 9 ikki bərəkni wə
ularning üstidiki ḫəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan
qawa meyini ajratsun 10 (huddi inaḳliḳ ḳurbanliḳi boloɣan kalining iqidiki may
ajritiloɣandək); andin kaḫin bularni kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥining üstidə
kəydürsun. ■ 11 Lekin torpaḳning terisi bilən ḫəmmə gəxi, bax bilən paqaḳliri,
iq ḳarni bilən ẓinini, ■ 12 yəni pütkül torpaḳning ḳaloɣan ḳisimlirini qedirgaḥning
sirtioɣa elip qiḳip, pak bir yərgə, yəni küllər təkülidiɣan jayoɣa elip qiḳip, otunning
üstidə otta kəydürsun. Bular küllər təkülidiɣan jayda kəydürüwetilsun.□ ■

13 Əgər pütkül Israil jamaiti əzi bilmigən ḫalda ezip gunaḫ ḳiloɣan bolsa,
Pərwərdigarning «ḳilma» dəp buyruɣan ḫərḳandaḳ əmrlirigə hilaplik ixlarn-
ing birini ḳilip selip, gunaḫḳa qüxüp ḳalsa, □ ■ 14 xundaḳla ularning sadir

---

□ **3:17 «əbədiy» —** Təwrattiki «əbədiy» degən səz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waḳittiki qeki bekitilmigən, ḳərəlsiz, məḫlətsiz uzun bir məzgilni kərsitidu. «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14 □ **4:3 «məsiḫləngən kaḫin» —** bəlkim «bax kaḫin»ni kərsitixi mumkin. «Məsiḫ ḳilix» yaki «məsiḫləx» tooɣrisida «Mis.» 28:41ni wə izaḫatini kərüng. ■ **4:5** Law. 16:14; Qəl. 19:4 ■ **4:7** Law. 9:9 ■ **4:8** Law. 3:3, 4 ■ **4:10** Law. 3:5 ■ **4:11** Mis. 29:14; Qəl. 19:5 □ **4:12 «küllər» —** muxu yərdə ḳurbanliḳlarning küllirini kərsitidu. ■ **4:12** Law. 16:27; Qəl. 19:3; Ibr. 13:11 □ **4:13 «jamaət əzi bilmigən» —** bu ibraniy tilida «bu ix jamaətning kəzigə yətmigən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:13** Law. 9:15; Qəl. 15:24-31

қилоған гунаһи айдинглахқан болса, андақта јамаәт гунаһ қурбанлиқи сүпитидә
бир јах торпақни сунуп јамаәт қедирининг алдиоға кәлтүрсун. 15 Јамаәтнинг
ақсақалliри Пәрвәрдигарнинг алдида қоллирини торпақнинг бехиоға қоюп, андин
торпақни Пәрвәрдигарнинг алдида бооқузлисун. 16 Мәсиһләнгән каһин торпақнинг
қенидин азоқина елип јамаәт қедири иқигә елип кирсун; □ 17 ху јәрдә бармиқини қаноға
қилап, қанни *муқәддәс јаининг* пәрдисининг алдида, Пәрвәрдигарнинг һузурида јәттә
мәртиwә сәпсун. 18 Хундақла каһин қандин елип јамаәт қедири иқидә Пәрвәрдигарнинг
алдида туроған huxbuygaһнинг мүнггүзлиригә сүрсун. Торпақнинг қалоған һәммә
қенини болса, јамаәт қедирининг кирix аоқзининг алдидики көјдүрмә қурбанлиқ
қурбангаһининг түwигә төкүп қоysun; 19 каһин *торпақнинг* иқидин барлиқ меjини
ајритип елип, қурбангаһнинг үстидә көјдүрсун. 20 U гунаһ қурбанлиқи болоған
илгириқи торпақни қилоғиноға ohxax бу торпақнимu хундақ қилсун; wә дәл хундақ
қилixi керәк; ху јол билән каһин улар үқүн кафарәт кәлтүридu; ху гунаһ улардин
кәқүрүлидu. 21 Андин u торпақни қедиргаһнинг таxқириоға елип қиқип, илгириқи торпақни
көјдүргәндәк бу торпақнимu көјдүрсун. Бу јамаәт үқүн гунаһ қурбанлиқи болидu.

22 Әгәр бир әмир билмәј унинг Худаси Пәрвәрдигарнинг «қилма» дегән һәрқандақ
әмрлирининг бириgә hилаплиқ қилип селип, гунаһқа қүхүп қалса, 23 wә қилоған гунаһи
өзигә мәлум қилиноған болса, андақта u өзи қурбанлиқ үқүн бејирим бир текини
sunsun; □ 24 u қолини текининг бехиоға қоюп, андин уни көјдүрмә қурбанлиқ
қилинидиоған һајwанларни бооқузлајдиоған јајоға елип берип Пәрвәрдигарнинг алдида
бооқузлисун. Бу бир гунаһ қурбанлиқи болидu. 25 Каһин гунаһ қурбанлиқининг қенидин
бармиқиоға азоқина елип, уни көјдүрмә қурбанлиқ қурбангаһининг мүнггүзлиригә
сүрүп қоysun; андин қалоған қенини көјдүрмә қурбанлиқ қурбангаһининг түwигә
төкүп қоysun. 26 U инақлиқ қурбанлиқи қилиноған һајwанning меjини көјдүргәндәк,
uning барлиқ меjини қурбангаһта көјдүрсун. Бу јол билән каһин уни гунаһидин
паклandурux үқүн кафарәт кәлтүридu wә ху гунаһи uningдин кәқүрүлидu.

27 Әгәр пуқралардин биri билмәј uning Hудаси Пәрвәрдигарнинг «қилма» дегән
һәрқандақ әмрлирининг бириgә hилаплиқ қилип селип, гунаһқа қүхүп қалса, ■ 28 wә
қилоған гунаһи өзигә мәлум қилиноған болса, андақта u өзining, јәни u садир қилоған
гунаһи үқүн қурбанлиқ қилixқа бејирим бир қixи өқкини sunsun; □ 29 u қолини гунаһ
қурбанлиқining бехиоға қоюп, андин уни көјдүрмә қурбанлиқларни бооқузлајдиоған
јајоға елип берип бооқузлисун. 30 Андин каһин uning қенидин бармиқиоға азоқина елип
уни көјдүрмә қурбанлиқ қурбангаһining мүнггүзлиригә сүрүп қоysun; қалоған
барлиқ қенини қурбангаһning түwигә төкүп қоysun. 31 Инақлиқ қурбанлиқи қилиноған
һајwанning меyi иқидин ајритилоғандәк uningму һәммә меjини ајритип қиқарsun;
каһин уни Пәрвәрдигарнинг алдида huxbuy кәлтүрсун дәп қурбангаһning үстидә
көјдүрsun. Ху јол билән каһин uning үқүн кафарәт кәлтүридu; ху гунаһ uningдин
кәқүрүлидu.■

32 Әгәр u кixи гунаһ қурбанлиқи үқүн қоza кәлтүрүxни halisa, бејирим бир қixи
қozini sunsun. 33 U қолини гунаһ қурбанлиқи *қozisining* бехиоға қоюп, көјдүрмә
қурбанлиқлар бооқузлинидиоған јајоға елип берип, уни гунаһ қурбанлиқи сүпитидә
бооқузлисун. 34 Андин каһин гунаһ қурбанлиқining қенидин бармиқиоға азоқина

□ **4:16 «Мәсиһләнгән каһин»** — yaki «мәсиһ қилиноған каһин» бәлкim «bax каһин»ni көрситixi mumkin. □ **4:23 «wә»** — ibraniy tilida «wa» degән сөз билән ipadilinidu; һәмдә «wә» һәм «yaki» degән ikki hil мәnini bildüridu. ■ **4:27** Қәл. 15:27 □ **4:28 «wә қилоған гунаһи өзигә мәлум қилиноған болса...»** — ibraniy tilida «wә» «wa» degән сөз билән ipadilinidu; һәмдә «wә» һәм «yaki» degән ikki hil мәnini bildüridu. ■ **4:31** Mis. 29:18; Law. 3:3, 4 ,14

elip uni kөydürmə qurbanlik qurbangahining münggüzlirigə sürüp qoysun; uning qalƣan barlik kenini u qurbangahning tüwigə tөküp qoysun. 35 Inaklik qurbanliki kilinƣan kozining meyi iqidin ajritilƣandək, uningmu ħəmmə meyini ajritip qikarsun; kahin bularni Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan barlik qurbanlikларƣa qoxup, qurbangahning üstidə kөydürsun. Xu yol bilən kahin uning sadir kilƣan gunahi üqün kafarət kəltüridu; xu gunah uningdin kəqürülidu.

5

Itaətsizlik qurbanliki, yəni «itaətsizlikni tiləx qurbanliki»

1 Əgər birsi məlum ixka guwahqi bolup, xundakla uningƣa kəsəm buyruluƣinida kөrgini yaki bilginidin məlumat bərmisə, undakta u kəbihlikining jazasiƣa tartilidu.
2 Əgər birsi өzi bilməy napak bir nərsigə tegip kətsə — məyli u napak bir ħaywanning jəsiti bolsun, məyli napak bir qarpayning jəsiti bolsun, yaki napak bir өmiligüqi ħaywanning jəsiti bolsun, muxundak nərsigə tegip kətsə umu napak sanilip gunahkar ħesablinidu; ■ 3 əgər xuningdək birsi өzi tuymay məlum kixining adəmni napak kilidiƣan ħərkandak nijasitigə tegip kətsə, xundakla u buni bilip yətsə, undakta u gunahkar ħesablinidu. 4 Əgər birsi angsiz rəwixtə yaman yaki yahxi bir ixni kilay dəp kəsəm kilip salsa (kixilər ħərtürlük ix tooƣrisida angsiz rəwixtə kəsəm kilixi mumkin), xundakla u buni tonup yətsə, u bu ixlar tüpəylidin gunahkar ħesablinidu.
5 Birsi yukiriki ħərkaysi ixlarda mən gunahkar boldum dəp bilsə, u өz gunahini «mən mundak gunah kildim» dəp ikrar kilsun; 6 andin өzi sadir kiloƣan gunahining kafariti üqün Pərwərdigarning aldiƣa «itaətsizlikni tiligüqi qurbanlik» süpitidə uxxak maldin saoƣlik wə ya bir qixi өqkini gunah qurbanliki kilip kəltürsun; andin kahin uni gunahidin paklanduruxka uning üqün kafarət kəltürsun.

7 Əgər u koylardin *qurbanlik* kilixka qurbi yətmisə, u kiloƣan itaətsizliki üqün ikki pahtək yaki ikki baqkini elip kelip, birini gunah qurbanliki üqün, yənə birini kөydürmə qurbanlik üqün Pərwərdigarning aldiƣa sunsun. ■ 8 U bularni kahinning qexiƣa kəltürgəndə, *kahin* awwal gunah qurbanlikiƣa təyyarlanƣanni qurbanlik kilip boynini üzməy, bexiƣa yekin jayidin toloƣisun, lekin bexini boynidin üzüwətmisun; □ ■ 9 andin gunah qurbanlikining kenidin azƣina elip qurbangahning temiƣa qaqsun; kalƣan keni bolsa qurbangahning tüwigə sikip qikirilsun. Buning өzi gunah qurbanliki bolidu.
10 Əmma ikkinqisini bolsa bekitilgən bəlgilimə boyiqə kөydürmə qurbanlik kilip sunsun. Bu yol bilən kahin uning kiloƣan gunahi üqün kafarət kəltüridu wə xu gunah uningdin kəqürülidu.■
11 Əgər ikki pahtək yaki ikki baqkini kəltürüxkə qurbi yətmisə, undakta gunah kiloƣan kixi gunah qurbanliki üqün esil undin bir əfahning ondin birini kəltürsun; bu gunah qurbanliki boloƣaqka u uning üstigə zəytun meyi quymisun yaki üstigə ħeqkandak məstiki salmisun; qünki u gunah qurbanliki bolidu. □ 12 U uni kahinning qexiƣa kəltürsun wə kahin buningdin *sunoƣuqining* «yadlinix ülüxi» süpitidə bir qanggal elip, xuni Pərwərdigarƣa atap otta sunuloƣan qurbanlikларƣa qoxup, qurbangahning üstidə kөydürsun. Buning өzi gunah qurbanliki bolidu. ■

■ **5:2** Ħag. 2:13; 2Kor. 6:17 ■ **5:7** Law. 12:8; Luka 2:24 □ **5:8** **«kahin awwal gunah qurbankikiƣa ...»** — ibraniy tilida «u awwak gunah qurbankikiƣa..». ■ **5:8** Law. 1:15 ■ **5:10** Law. 1:15 □ **5:11** **«bir əfah»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. ■ **5:12** Law. 2:2; 4:35

13 Bu yol bilən u xu gunaḥlardin ḳaysisini ḳiloɣan bolsa, kaḥin uning üqün kafarət kəltüridu. Axliḳ ḥədiyələrdikigə ohxax ḳaloɣan ḳismi kaḥinoɣa təwə bolidu.■
14 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
15 Birsi bilməy Pərwərdigaroɣa ataloɣan muḳəddəs nərsilərgə nisbətən itaətsizlik ḳilip gunaḥ ətküzsə, undaḳta u Pərwərdigarning aldioɣa uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kəltürsun; xu itaətsizlik ḳurbanliḳi boloɣan ḳoqḳarning baḥasini sən muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə kümüx xəkəlgə tohtatḳin. □ ■ 16 Andin xu kixi muḳəddəs nərsilərgə nisbətən ətküzgən hataliḳidin boloɣan ziyanni toldursun, xundaḳla ziyanning bəxtin biri boyiqə ḳoxup kaḥinoɣa tələm təlisun. Bu yol bilən kaḥin itaətsizlik ḳurbanliḳi boloɣan ḳoqḳarning wasitisi bilən uning üqün kafarət kəltüridu; xu gunaḥ uningdin kəqürülidu.□
17 Əgər birsi bilməy Pərwərdigarning «ḳilma» degən ḥərḳandaḳ əmrlirining birərisigə hilaplik ḳilip, gunaḥkar boloɣan bolsa u ḳəbiḥlikining jazasioɣa tartilidu;
18 xundaḳ bolsa, u uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimməttə bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip sunsun. Bu yol bilən kaḥin uning bilməy ətküzgən itaətsizliki üqün kafarət kəltüridu wə xu itaətsizlik gunaḥi uningdin kəqürülidu.
19 Bu itaətsizlik ḳurbanliḳi bolidu; qünki u dərḥəḳiḳət Pərwərdigarning aldida itaətsizlik ḳiloɣan.

6

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Əgər birsi gunaḥ ḳilip Pərwərdigarning aldida wapasizliḳ ḳilip, ḳoxnisi əzigə amanət yaki kapalətkə bərgən bir nərsə yaki ḳoxnisidin zorawanliḳ bilən buluwaloɣan məlum bir nərsə tooɣrisida yaloɣan gəp ḳiloɣan bolsa yaki ḳoxnisidin naḥəḳliḳ bilən məlum nərsini tartiwaloɣan bolsa, 3 yaki yitip kətkən bir nərsini tepiwelip uningdin tansa yaki kixilərning gunaḥ sadir ḳiloɣan ḥərḳandaḳ bir Ixi tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqsə, ■ 4 U gunaḥ ḳiloɣan ixta əzini gunaḥkar dəp tonup yətsə, undaḳta u buliwaloɣan yaki naḥəḳ tartiwaloɣan nərsə yaki uningoɣa amanətkə berilgən nərsə bolsun, yaki yitip ketip tepiwaloɣan nərsə bolsun, □ 5 yaki u ḥərḳandaḳ nərsə tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqkən bolsun, uning ḥəmmisini toluḳ baḥasi boyiqə təlisun, xundaḳla xu baḥaning bəxtin bir ḳismi boyiqə ḳoxup təlisun; u itaətsizlik ḳurbanliḳini ḳiloɣan künidə tələmni igisigə tapxurup bərsun. 6 Andin u Pərwərdigarning aldioɣa itaətsizlik ḳurbanliḳi süpitidə uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimmət boyiqə bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kaḥinning ḳexioɣa

---

■ **5:13** Law. 2:3 □ **5:15 «sən… tohtatḳin» —** bu ayəttiki əmr Musa pəyoɣəmbərngə eytiloɣan; xübḥisizki, uningdin keyin ḳaysi kaḥin məs'ul bolsa xunngoɣimu eytilidu. **«xəkəl» —** kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoɣa barawər boluxi mumkin. «Muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübḥisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp muḳəddəs jayda saḳlanoɣan, muḳim bekitilgən birnəqqə hil əlqəm birliki bolsa kerək. **«…uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kəltürsun; xu itaətsizlik ḳurbanliḳi … əlqəm birliki boyiqə kümüx xəkəlgə tohtatḳin» —** yənə birhil tərjimisi: — «…uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip sunsun yaki itaətsizlik ḳurbanliḳining ornioɣa sən kaḥin muḳəddəs jaydiki kümüx xəkəlning birliki boyiqə tohtatḳan baḥa boyiqə kümüx xəkəl kəltürisun». ■ **5:15** Mis. 30:13; Law. 27:2-27. □ **5:16 «… hataliḳidin boloɣan ziyanni toldursun, xundaḳla ziyanning bəxtin biri boyiqə ḳoxup kaḥinoɣa tələm təlisun» —** muxu ayətlərdiki «ziyan» əslidə kəltürüx kerək boloɣan bir ḳurbanlik yaki ḥədiyəning ḳimmitini yaki napak ḥaləttə buloɣap ḳoyoɣan muḳəddəs nərsilərning ḳimmitini kərsətsə kerək. Undaḳ gunaḥ ḳiloɣan kixi: (1) bejirim bir ḳoqḳar elip kelidu; (2) kaḥin xu ḳoqḳaroɣa baḥa ḳoyidu; (3) ḳoqḳarning baḥasi ziyandin kəm bolsa xu kixi tolduridu; (4) uningdin baxḳa ziyanoɣa bəxtin birini ḳoxup tələydu. ■ **6:3** Qəl. 5:6 □ **6:4 «u gunaḥ ḳiloɣan ixta əzini gunaḥkar dəp tonup yətsə,…» —** yənə birhil tərjimisi: «u gunaḥ ḳiloɣan ixta itaətsizlik ḳilsa,…».

elip kəlsun. □ 7 Kaһin bu yol bilən uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu wə u һərқaysi ixta itaətsizlik қilоqan bolsimu u uningdin kəqürülidu.
8 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —
9 Sən Һarun bilən ooqullirioqa kөydürmə қurbanliқ tooqrisida əmr қilip mundaқ degin: — Kөydürmə қurbanliқ tooqrisidiki қaidə-nizam mundaқ bolidu: — Kөydürmə қurbanliқ pütün keqə tang atқuqə қurbangaһtiki oqaқning üstidə kөyüp tursun; wə қurbangaһning otini өqürməy yeniқ turoquzunglar. 10 Kaһin kanap tonini kiyip, yalingaqliқini yepip, saoqrisioqiqə kanap iq tambal kiyip tursun; қurbangaһning üstidiki ot bilən kөydürülgən kөydürmə қurbanliқning külini elip, қurbangaһning bir təripidə қoysun; 11 andin kiyimlirini seliwetip baxқa kiyimlərni kiyip, külini qedirgaһning sirtioqa elip qiқip pakiz bir jayda қoysun. 12 Қurbangaһning oti bolsa һəmixə yenip tursun; uni һeq waқit өqürüxkə bolmaydu, kaһin өzi һər küni ətigəndə uningoqa otun selip, üstigə kөydürmə қurbanliқni tizsun wə uning üstigə inaқliқ қurbanliқining meyini қoyup kөydürsun. 13 Üzülməs bir ot қurbangaһning üstidə һəmixə kөyüp tursun; u һərgiz өqürülmisun.

Addiy puқralarning axliқ ҥədiyəliri

14 Axliқ ҥədiyə tooqrisidiki қaidə-nizam mundaқ: — Ҥarunning ooqulliridin biri uni Pərwərdigarning aldioqa, қurbangaһning aldioqa kəltürsun. ■ 15 U axliқ ҥədiyə boloqan esil unoqa қolini selip uningdin xundaқla uningdiki zəytun meyidin bir qanggal elip wə ҥədiyəning üstidiki barliқ məstikini қoxup, bularni қurbangaһ üstidə kөydürsun; bu ҥədiyəning «yadlinix ülüxi» bolup, Pərwərdigarning aldida huxbuy kəltürüx üqün қilinoqan bolidu. ■ 16 Exip қaloqanlirini bolsa Ҥarun bilən ooqulliri yesun; u eqitқu selinmay pixurulup muқəddəs bir jayda yeyilsun; ular uni jamaət qedirining ҥoylisida yesun. 17 U mutləқ eqitқusiz pixurulsun. Mən otta Manga sunulidioqan қurbanliқ-ҥədiyələr iqidin xuni ularning өz ülüxi bolsun dəp uloqa ҥəқ қilip bərdim; u gunaһ wə itaətsizlikni tiligüqi қurbanliқlaroqa ohxax «əng muқəddəslərning biri» ҥesablinidu. 18 Ҥarunning əwladidin boloqan ərkəklərning ҥəmmisi buningdin yesun; bu dəwrdin-dəwrgə aranglarda əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigaroqa atap otta sunuloqanliridin bular ularning ülüxi bolsun. Uningoqa қol təgküzgüqi jəzmən muқəddəs boluxi kerək.□ ■

19 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —
20 Ҥarun Məsiһlinidioqan künidə u wə ooqullirining Pərwərdigarning aldioqa sunidioqini mundaқ boluxi kerək: — Ular üzülməs axliқ ҥədiyə süpitidə esil undin bir əfaһning ondin birini sunuxi kerək; ətigini yerimini, ahximi yənə yerimini sunsun. □ 21 U tawida zəytun meyi bilən etilsun; u zəytun meyioqa qilap pixuruloqandin keyin sən uni elip kir; axliқ ҥədiyəning pixuruloqan parqilirini huxbuy süpitidə Pərwərdigaroqa atap sunoqin. □ 22 Ҥarunning ooqullirining қaysisi uning ornida turuxқa Məsiһləngən bolsa umu *ҥədiyəni* xundaқ təyyarlap sunsun; bu əbədiy mutləқ bir bəlgilimə bolidu. Bu ҥədiyə Pərwərdigaroqa atap toluқ kөydürülsun.
23 Kaһinning ҥərbir axliқ ҥədiyəsi bolsa pütünləy kөydürülsun; u ҥərgiz yeyilmisun.

Gunaһ қurbanliқi tooqrisidiki қaidə-nizam

□ **6:6 «sən tohtatқan қimmət boyiqə…»** — «sən» bu yərdə Ҥarunni kərsitidu; xübһisizki, uningdin keyin қaysi kaһin məs'ul bolsa xunimu kərsitidu. ■ **6:14** Qəl. 15:4-21. ■ **6:15** Law. 2:9 □ **6:18 «uningoqa қol təgküzgüqi jəzmən muқəddəs boluxi kerək»** — yaki «uningoqa təgküqi ҥərқandaқ nərsə muқəddəs nərsə boluxi kerək». ■ **6:18** Mis. 29:37 □ **6:20 «bir əfaһ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. □ **6:21 «… keyin sən uni elip kir»** — «sən» bu yərdə Ҥarunni kərsitidu; xübһisizki, uningdin keyin қaysi kaһin məs'ul bolsa xunimu kərsitidu.

24 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
25 Ḥarun bilən ooɣullirioɣa mundak degin: — Gunaḥ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mundak: — Gunaḥ ḳurbanliḳimu kəydürmə ḳurbanlik booɣuzlinidioɣan jayda, Pərwərdigarning aldida booɣuzlansun; bu hil ḳurbanlik «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. 26 Gunaḥ ḳurbanliḳini ətküzgüqi kaḥin əzi uni yesun; ḳurbanlik mukəddəs bir yərdə, jamaət qedirining ḥoylisida yeyilsun. ■ 27 Uning gəxigə ḳol təgküzgüqi ḥərkim mukəddəs bolmisa bolmaydu, xuningdək əgər uning ḳeni birsining kiyimigə qaqrap kətsə, undakta ḳan qeqiloɣan jay mukəddəs bir yərdə yuyulsun. 28 Ḳaysi sapal ḳazanda ḳurbanlik ḳaynitilip pixuruloɣan bolsa, u sundurulsun. Əgər u mis ḳazanda ḳaynitip pixuruloɣan bolsa, u kirip sürülsun ḥəm su bilən yuyulsun. 29 Kaḥinlardin boloɣan barlik ər kixilər uningdin yesə bolidu. Bu «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu.
30 Ḥalbuki, mukəddəs jayda kafarət kəltürüx üqün ḳeni jamaət qedirioɣa kirgüzülgən ḥərḳandak gunaḥ ḳurbanliḳi bolsa, ḥərgiz yeyilmisun, bəlki *pütünləy* kəydürülsun.■

7

Itaətsizlik ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam

1 Itaətsizlik ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mana mundak: — Bu *ḳurbanlik* «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. 2 Kəydürmə ḳurbanlik booɣuzlinidioɣan jayda itaətsizlikni tiləx ḳurbanliḳimu booɣuzlinidu; *kaḫin* ḳenini ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapioɣa səpsun. 3 *Ḳurbanlik ḳiloɣuqi kixi* barlik meyini sunsun; yəni maylik ḳuyruḳi bilən iq ḳarnini yəgəp turoɣan mayni, □ 4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan qawa meyini ajritip sunsun. 5 Kaḥin bularni Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan ḳurbanlik süpitidə ḳurbangaḥta kəydürsun. Bu itaətsizlik ḳurbanliḳi bolidu. 6 Kaḥinlardin boloɣan ər kixilərning ḥəmmisi buni yesun; u mukəddəs yərdə yeyilsun; u «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. □
7 Gunaḥ ḳurbanliḳi ḳandak bolsa itaətsizlik ḳurbanliḳimu xundak bolidu; ular ikkisi tooɣrisidki ḳaidə-nizam ohxax; bu ḳurbanlik kafarət kəltürüxkə ḳurbanlik ətküzgüqi kaḥinning əzigə təwə bolsun.

Kəydürmə ḳurbanliḳlar wə axlik ḥədiyələrdin kaḥinlaroɣa tegidioɣan ülüxi tooɣruluk bəlgilimə

8 Kaḥin birsining sunoɣan kəydürmə ḳurbanliḳini ətküzgən bolsa, kəydürmə ḳurbanlikning terisi xu kaḥinning bolidu. 9 Tonurda pixuruloɣan ḥərbir axlik ḥədiyə, xundakla ḳazanda yaki tawida etilgən ḥərbir axlik ḥədiyə bolsa uni ətküzgən kaḥinning bolidu, yəni kaḥinning əzigə təwə bolidu. 10 Ḥərbir axlik ḥədiyə, məyli zəytun meyi arilaxturuloɣan bolsun, yaki ḳuruk kəltürülgən bolsun, bular Ḥarunning ooɣullirining ḥərbirigə barawər bəlüp berilidu.

Inakliḳ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam

11 Pərwərdigaroɣa atap kəltürülgən inakliḳ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mundak: —

■ **6:26** Ḫox. 4:8 ■ **6:30** Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ **7:3** **«Ḳurbanlik ḳiloɣuqi kixi» —** ibraniy tilida «U». □ **7:6** **«mukəddəs yərdə» —** bu səzlər mukəddəs jayning ətrapidiki ḥoylini kərsitidu, «mukəddəs qedir» («əng mukəddəs jay» wə «mukəddəs jay»)ni əz iqigə almaydu.

12 Sunmaqqi bolоqan kixi uni təxəkkür eytix üqün sunsa, undaqta u «təxəkkür
qurbanliqi» bilən billə zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqlar, zəytun meyi
sürülüp məsihləngən petir həmək nanlar wə esil undin zəytun meyioqa qilap
pixuruloqan toqaqlarnimu kəltürsun. □ ■ 13 Xu toqaqlardin baxqa, yənə təxəkkür
eytidioqan inaqliq qurbanliqi bilən billə eqitqu selinoqan nanlarnimu sunsun; 14 u
xu sunoqanlirining hərbir türidin birni elip Pərwərdigar üqün *qox qollap* sunidioqan
«kətürmə hədiyə» qilip kəltürsun; bu inaqliq qurbanliqining qenini *qurbangahning
üstigə* səpkən kahinning özigə təgsun. □ 15 Təxəkkür bildüridioqan inaqliq
qurbanliqining gəxi bolsa qurbanliq qilinoqan xu küni yeyilixi kerək; *qurbanliqni
sunoquqi kixi* tang atquqə uning heq nemisini qaldurmisun.□
16 Əgər uning sunoqan qurbanliqi qəsimigə has qurbanliq yaki ihtiyariy kəltürgən
qurbanliq bolsa, undaqta haywanning gəxi qurbanliq qilinoqan kündə yeyilsun; un-
ingdin exip qaloqinini bolsa, ətisimu yeyixkə bolidu; ■ 17 lekin qurbanliqning gəxidin
üqinqi künigiqə exip qalsa, u otta kəydürülüxi kerək. 18 Inaqliq qurbanliqining
gəxidin üqinqi künidə yeyilsə, undaqta qurbanliq qobul bolmaydu, qurbanliq
sunoquqining hesabioqimu hesablanmaydu, bəlki məkruh bolidu; kimdəkim un-
ingdin yesə əz qəbihlikining jazasioqa tartilidu.
19 Xundaqla napak nərsigə tegip qaloqan gəxmu yeyilməsliki kerək, bəlki otta
kəydürülüxi kerək. Hərqandaq pak adəm *napak nərsigə təgmigən* qurbanliqning
gəxini yesə bolidu. 20 Lekin kimki napak haləttə turup Pərwərdigaroqa ataloqan
inaqliq qurbanliqidin yesə, undaqta u əz həlqidin üzüp taxlinidu. □ ■ 21 Kimki napak
bir nərsigə tegip kətsə (məyli napak haləttiki adəm bolsun, napak bir haywan bolsun
yaki hərqandaq napak yirginqlik nərsə bolsun) wə xundaqla Pərwərdigaroqa has
ataloqan inaqliq qurbanliqining gəxidin yesə, undaqta u əz həlqidin üzüp taxlinidu.□

Addiy puqralaroqa qaritiloqan bəlgilimilər

22 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
23 Israillaroqa mundaq degin: — Silər kala, qoy wə əqkilərning meyini hərgiz
yemənglar. 24 Özlükidin əlgən yaki yirtquqlar booqup qoyoqan haywanning
jəsitining meyini hərqandaq ixqa ixlətkili bolidu, lekin hərgiz uningdin yemənglar.
25 Qünki kimki Pərwərdigaroqa atap otta sunulidioqan hərqandaq haywanning
meyini yesə, xuni yegən kixi əz həlqliridin üzüp taxlinidu.□
26 Silər hərqandaq turar jayinglarda heqqandaq qanni, yəni uqar-qanatlarning
bolsun yaki qarpaylarning bolsun qenini hərgiz estimal qilmanglar. ■ 27 Kimdəkim
hərqandaq qanni estimal qilsa, xu kixi əz həlqliridin üzüp taxlinidu.□

Inaqliq qurbanliqlirining kahinlaroqa təqdim qilinidioqan qisimliri

28 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —

□ **7:12** **«petir toqaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki halqisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu. ■ **7:12** Zəb. 116:17 □ **7:14** **«kətürmə hədiyə»** — kahin yaki hədiyəni sunoqan kixi Pərwərdigarning aldioqa ikki qollap alahidə egiz kətürüp atioqan hədiyə. «Kətürmə hədiyə» adəttə qurbanliqqa məs'ul kahinoqa təwə bolidu. □ **7:15** **«qurbanliqni sunoquqi kixi»** — ibraniy tilida «u». ■ **7:16** Law. 19:6 □ **7:20** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — muxu səzlərning mundaq birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Özi uni əltüridu; (2) jamaət uni əltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin həydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin heq nəsil qaldurulmaydu. Bizningqə baxqa ayəttə enik buyruq kərsitilmigəqkə, muxu yərdə birinqi qüxənqə (Huda Özi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooqra boluxi mumkin, dəp qaraymiz. ■ **7:20** Law. 15:3 □ **7:21** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng. □ **7:25** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng. ■ **7:26** Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14 □ **7:27** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng.

29 Israillarоԓa mundaқ degin: — Kimki Pərwərdigarоԓa atap bir inaқlиқ қurbanliқi
sunsa, undaқta u Pərwərdigarоԓa has bolоԓan ҳədiyəni xu inaқlиқ қurbanliқtin ayrip
kəltürsun. 30 Өz қoli bilən Pərwərdigarоԓa atiоԓan, otta sunulidiоԓan ҳədiyələrni,
yəni may bilən təxni қoxup elip kelip, təxni «pulanglatma ҳədiyə» süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. □ ■ 31 Kaҳin meyini қurbangaҳ üstidə
kөydürüwətsun. Təx bolsa Ҳarun bilən uning ooԓullириоԓa has bolsun.
32 Inaқlиқ қurbanliқliringlarning ong arқa putini silər «kətürmə ҳədiyə» süpitidə
kaҳinоԓa beringlar. 33 Ҳarunning ooԓulliridin қaysisi inaқlиқ қurbanliқining қeni
bilən meyini sunоԓan bolsa өz ülüxi üqün ong arқa putini өzi alsun. 34 Qünki
mən Israillarning inaқlиқ қurbanliқliridin «pulanglatma ҳədiyə» bolоԓan təx bilən
«kətürmə ҳədiyə» bolоԓan arқa putini əbədiy bir bəlgilimə bilən Israillardin elip,
kaҳin Ҳarun wə uning ooԓullirining ҳəққi bolsun dəp ularоԓa təқdim қildim.□ ■

35 *Musa* Ҳarun bilən ooԓullirini Pərwərdigarning қulluқida kaҳin boluxқa un-
ing aldiоԓa kəltürgən künidə, ularоԓa Pərwərdigarоԓa atap otta sunulidiоԓan
қurbanliқlardin təқdim қilinidiоԓan kaҳinliқ ülüxi mana xudur. □ 36 *Musa* ularni
Məsiҳligən künidə, Pərwərdigar bu ülüxni Israillardin elip ularоԓa berilsun dəp əmr
қiloԓan. Bu *Israillarоԓa* dəwrdin dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.□

Hulasə

37 Kөydürmə қurbanliқ bilən axliқ ҳədiyəsi, gunaҳ қurbanliқi bilən itaətsizlik
қurbanliқi, kaҳinliққa tiқləx қurbanliқi bilən inaқlиқ қurbanliқi tooԓrisidiki қaidə-
nizam mana xudur. □ 38 Pərwərdigar Israillarоԓa: «Silər bu Sinay bayawinida
Pərwərdigarning aldiоԓa қurbanliқliringlarni sununglar» dəp buyruоԓan künidə, u
bularning ҳəmmisini Sinay teoԓida Musaоԓa tapxuroԓanidi.

8

Kaҳinlarning has hizmətlərgə ayrilixi — «Mis.» 40:17-38nimu kөrüng

1 Pərwərdigar Musaоԓa sөz қilip: — 2 Ҳarunni ooԓulliri bilən billə, wə ularning
məhsus kiyimlirini, «məsiҳləx meyi»ni, gunaҳ қurbanliқi bolidiоԓan torpaқ bilən
ikki қoққarni, petir nan selinоԓan sewətni elip kelip, □ ■ 3 *Israilning* pütün jamaitini
jamaət qedirining kirix aoԓzining aldiоԓa jəm қiloԓin, — dedi.
4 Musa Pərwərdigar uningоԓa buyruoԓinidək қildi, jamaət jamaət qedirining kirix
aoԓzining aldiоԓa yioԓildi. 5 Andin Musa jamaətkə: — Pərwərdigar buyruoԓan ix mana
mundaқ, — dedi.■

6 Xuning bilən Musa Ҳarun bilən uning ooԓullirini aldiоԓa kəltürüp ularni su bilən
yuyup, 7 *Ҳarunоԓa* kөnglək kiydürüp, bəlwaoԓ baoԓlap, tonni kiydürdi wə üstigə

□ **7:30 «pulanglatma ҳədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alaҳidə pulanglitidiоԓan ҳədiyədur. «Pulanglatma ҳədiyə» adəttə barliқ kaҳinlaroԓa təwə bolidu. ■ **7:30** Mis. 29:24 □ **7:34 «əbədiy bir bəlgilimə»** — Təwrattiki «əbədiy» degən sөz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waқittiki qeki bekitilmigən, қərəlsiz, məhlətsiz uzun bir məzgilni kөrsitidu. «Қoxumqə sөz»imiznimu kөrüng. ■ **7:34** Mis. 29:27; Qəl. 18:11 □ **7:35 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:36 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:37 «kaҳinliққa tiқləx қurbanliқi»** — bu hil қurbanliқ inaқlиқ қurbanliқioԓa ohxap ketidu, bu 8-bab, 22-32-ayətlərdə təpsiliy təswirlinidu. Ibraniy tilida «kaҳinliққa tiқləx қurbanliқi» «(қollarni) toldurux қurbanliқi» degən sөzlər bilən ipadilinidu — qünki Huda bu murasim arқiliқ Ҳarunning əwladliri boloԓan kaҳinlarning қollirini (1) қurbanliқlar bilən wə (2) kaҳinliқ məs'uliyitini tapxurux bilən «toldurdi». □ **8:2 «məsiҳləx meyi»** — bu tooԓruluқ «Mis.» 30:23-33ni kөrüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25 ■ **8:5** Mis. 29:4

əfodni yapti; u əfodning bəlweoɣini baoɣlap, əfodni uningoɣa taḳap ḳoydi. ■ 8 Andin Musa uningoɣa «ḳoxen»ni taḳap, ḳoxenning iqigə «urim bilən tummim»ni selip, □ ■ 9 Bexioɣa səllə yəgəp Pərwərdigar uningoɣa buyruoɣinidək səllining aldi təripigə «altun tahtiliḳ muḳəddəs otuoɣat»ni bekitip ḳoydi.■

10 Andin Musa məsiḥləx meyini elip ibadət qediri bilən iqidiki barliḳ nərsilərning ḥəmmisini məsiḥləp muḳəddəs ḳildi. 11 U maydin elip ḳurbangaḥḳa yəttə mərtiwə qeqip, ḳurbangaḥ bilən uning barqə ḳaqa-ḳuqilirini, yuyunux desi wə təglikini Hudaoɣa atap muḳəddəs ḳilixḳa məsiḥlidi. 12 U yənə məsiḥləx meyidin azraḳ elip Ḥarunning bexioɣa ḳuyup uni Hudaoɣa atap muḳəddəs ḳilixḳa məsiḥlidi. ■
13 Andin Musa Ḥarunning ooɣullirini aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigar uningoɣa buyruoɣinidəkularoɣa kənglək kiydürüp, bəllirigə bəlwaoɣ baoɣlap,ularoɣa egiz bəklərnimu taḳap ḳoydi.□ ■

Kaḥinlarni «Hudaoɣa atap tikləx» ḳurbanliḳliri

14 Andin u gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinidioɣan torpaḳni yetiləp kəldi; Ḥarun bilən uning ooɣulliri gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinidioɣan torpaḳning bexioɣa ḳollirini ḳoydi. ■ 15 U uni booɣuzlidi, andin Musa ḳenidin elip, əz barmiḳi bilən ḳurbangaḥning münggüzlirigə, qərisigə sürüp ḳurbangaḥni gunaḥtin paklidi; ḳaloɣan ḳanni bolsa u ḳurbangaḥning təwigə təküp, muḳəddəs boluxḳa kafarət kəltürdi. 16 Andin u iq ḳarnini yəgəp turoɣan mayning ḥəmmisini, jigərning üstidiki qawa mayni, ikki bərək wə üstidiki maylirini ḳoxup aldi; andin Musa bularni ḳurbangaḥning üstidə köydürdi. □ 17 Biraḳ *Musa* torpaḳning terisi bilən gəxi wə tezikini bolsa Pərwərdigar əzigə buyruoɣinidək qedirgaḥning taxḳirida otta köydürüwətti.□ ■
18 Andin u köydürmə ḳurbanliḳ ḳilinidioɣan ḳoqḳarni kəltürdi; Ḥarun bilən uning ooɣulliri ḳollirini ḳoqḳarning bexioɣa ḳoydi. □ 19 *Ḥarun ḳoqḳarni* booɣuzlidi; andin Musa ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapioɣa səpti; □ 20 *Ḥarun* ḳoqḳarni parqə-parqə ḳilip parqilidi; andin Musa bexini, parqilanoɣan gəxlirini barliḳ meyi bilən ḳoxup köydürdi. □ 21 Üqəy-ḳerinliri bilən paqaḳlirini suda yudi. Andin Musa ḳoqḳarni pütün peti ḳurbangaḥ üstidə köydürdi. Bu Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣan, «Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan huxbuy qiḳidioɣan ḳurbanliḳ» idi.■
22 Andin u kaḥinliḳḳa tikləx ḳurbanliḳi ḳilinidioɣan ḳoqḳarni, ikkinqi ḳoqḳarni kəltürdi; Ḥarun bilən uning ooɣulliri ḳollirini ḳoqḳarning bexioɣa ḳoydi. 23 U uni booɣuzlidi; wə Musa uning ḳenidin elip Ḥarunning ong ḳuliḳining yumxiḳi bilən ong ḳolining bax barmiḳioɣa sürüp wə ong putining qong barmiḳioɣimu suwap ḳoydi. □ 24 Andin Musa Ḥarunning ooɣullirini aldioɣa kəltürüp, ḳandin elip ularning ong ḳulaḳlirining yumxiḳi bilən ong ḳollirining bax barmaḳlirioɣa sürdi, ularning ong putlirining qong barmaḳlirioɣimu suwap ḳoydi, ḳaloɣan ḳanni Musa ḳurbangaḥning qərisigə səpti. 25 Xundaḳ ḳilip, u meyi bilən maylik ḳuyruḳini, iq ḳarnini yəgəp turoɣan barliḳ may bilən jigərning üstidiki qawa meyini, ikki bərək wə üstidiki

---

■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8 «Əfod», «ḳoxen», «urim wə tummim»** — kaḥinliḳ kiyimlər; «əfod», «ḳoxen» («məydilik») wə «urim wə tummim» tooɣruluḳ «Mis.» 28-babni kərüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6 ■ **8:12** Zəb. 133:2 □ **8:13 «egiz bəklər»** — bu səz Ḥarunning bax kiyimidin baxḳa birhil bax kiyimni, bəlkim egizrək birhil bax kiyimni kərsitixi mumkin. ■ **8:13** Mis. 29:9 ■ **8:14** Mis. 29:1 □ **8:16 «Andin u iq ḳarnini...»** — «u» Ḥarunni kərsitixi mumkin. □ **8:17 «Musa...»** — ibraniy tilida «u» — Musani kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Mis. 29:14; Law. 4:11 □ **8:18 «...u ... kəltürdi;...»** — «u» Musani kərsitixi mumkin. □ **8:19 «Ḥarun ḳuqḳarni booɣuzlidi...»** — ibraniy tilida «u ḳuqḳarni booɣuzlidi...». □ **8:20 «Ḥarun ḳuqḳarni parqə-parqə ḳilip parqilidi»** — ibraniy tilida «u ḳuqḳarni parqə-parqə ḳilip parqilidi;...». ■ **8:21** Mis. 29:18 □ **8:23 «U uni booɣuzlidi...»** — «u» Ḥarunni kərsitixi mumkin.

maylirini qoxup elip ong arqa putinimu kesip elip, ■ 26 Pərwərdigarning aldidiki petir
nan selinoƣan sewəttin bir petir toqaq bilən bir zəytun may toƙiqi wə bir danə ḥəmək
nanni elip bularni may bilən ong arqa putning üstidə qoydi; 27 andin bularning
ḥəmmisini Ḥarun bilən uning ooƣullirining qollirioƣa tutquzup, pulanglatma ḥədiyə
bolsun dəp Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■ 28 Andin Musa bularni ularning
qolliridin elip qurbangaḥtiki kөydürmə qurbanliƙning üstidə qoyup kөydürdi. Bu
«kaḥinliƙqa tikləx qurbanliƙi» bolup, Pərwərdigaroƣa atap otta sunulidioƣan, huxbuy
qiƙidioƣan qurbanlik idi. 29 Andin Musa təxni elip pulanglatma ḥədiyə süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatti; Pərwərdigarning uningoƣa buyruoƣini boyiqə,
«kaḥinliƙqa tikləx qurbanliƙi» boloƣan qoqqarning bu qismi Musaning ülüxi idi.■

Ḥarun wə ooƣullirini Məsiḥ qilix

30 Andin Musa Məsiḥləx meyidin wə qurbangaḥning üstidiki qandin bir’az elip,
Ḥarun bilən uning kiyimlirigə wə ooƣulliri bilən ularning kiyimlirigə səpti. Xundaq
qilip, u Ḥarun wə kiyimlirini, ooƣulliri bilən ularning kiyimlirini muqəddəs qildi.■
31 Musa Ḥarun bilən uning ooƣullirioƣa mundaq buyrudi: — «Bu gөxni jamaət
qedirining kirix aoƣzida qaynitip pixurup xu yərdə olturup «kaḥinliƙqa tikləx
qurbanliƙi»oƣa təwə boloƣan sewəttiki nan bilən qoxup yənglar; bularni Ḥarun bilən
ooƣulliri yesun, dəp buyruoƣinimdək uni yənglar; ■ 32 lekin gөx bilən nandin exip
qaloƣanlirining ḥəmmisini otta kөydürüwetinglar.
33 Silər yəttə küngiqə jamaət qedirining kirix aoƣzidin qiƙmay, Hudaoƣa atap
kaḥinliƙqa tikləx künliringlar toxquqə xu yərdə turunglar; qünki silərni Hudaoƣa
atap kaḥinliƙqa tikləx üqün yəttə kün ketidu.□
34 Bügün qilinoƣan ixlar Pərwərdigarning buyruoƣini boyiqə silər üqün kafarət
kəltürülsun dəp qilindi. □ 35 Silər өlməslikinglar üqün Pərwərdigarning əmrini
tutup jamaət qedirining kirix aoƣzining aldida keqə-kündüz yəttə kün turuxunglar
kerək; qünki manga xundaq buyruldi».
36 Ḥarun bilən ooƣulliri Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruoƣinining
ḥəmmisini bəja kəltürdi.

9

Kaḥinlarning hizmitining muqəddəs ibadət qedirida baxlinixi

1 Səkkizinqi küni Musa Ḥarun bilən uning ooƣulliri wə Israilning aqsaqallirini
qaqirip, 2 Ḥarunoƣa mundaq dedi: — «Sən gunaḥ qurbanliƙioƣa bejirim bir mozayni,
kөydürmə qurbanliƙqa bejirim bir qoqqarni өzüng üqün elip, Pərwərdigarning
aldioƣa kəltürgin, ■ 3 andin Israillaroƣa səz qilip: — Silər gunaḥ qurbanliƙi üqün bir
tekə elip kelinglar, kөydürmə qurbanlik üqün bir mozay wə bir qoza elip kelinglar,
ḥər ikkisi bejirim, bir yaxqa kirgən bolsun; 4 Pərwərdigarning aldida sunuxqa inaqlik
qurbanliƙi süpitidə bir torpaq bilən bir qoqqarni elip, zəytun meyi iləxtürülgən axlik
ḥədiyə bilən billə kəltürünglar; qünki bügün Pərwərdigar Өzini silərgə ayan qilidu,
degin».

■ **8:25** Mis. 29:22 ■ **8:27** Mis. 29:24 ■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33 ■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33** **«Hudaoƣa atap kaḥinliƙqa tikləx»** — bu ayəttiki «Hudaoƣa atap kaḥinliƙqa tikləx» ibraniy tilida «qolni toldurux» degən ibarə bilən ipadilinidu. 7:37 wə «Mis.» 28:41 wə izaḥatini kөrüng. Kaḥinlik wəzipisi asasən Hudaning qurbanliƙlirini өz qolioƣa elix bilən baxlinatti. □ **8:34** **«Bügün qilinoƣan ixlar ... kafarət kəltürülsun dəp qilindi»** — yaki «silər üqün kafarət kəltürülsun dəp, bügün qilinoƣandək mundin keyinmu ḥəm qilinsun, dəp Pərwərdigar buyrudi». ■ **9:2** Mis. 29:1

5 Ular Musa buyruƣan nərsilərni jamaət qedirining aldiƣa elip kəldi; pütkül jamaət yeƙin kelip, Pərwərdigarning aldida ḥazir bolup turdi. 6 Musa: — Mana, bu Pərwərdigar buyruƣan ixtur; buni ƙilsanglar Pərwərdigarning xan-xəripi silərgə ayan bolidu, dedi.
7 Xuning bilən Musa Ḥarunƣa: — Sən ƙurbangaḥƙa yeƙin berip gunaḥ ƙurbanliƙing bilən kөydürmə ƙurbanliƙingni sunup өzüng wə həlƙ üqün kafarət kəltürgin; andin həlƙning ƙurbanliƙinimu sunup, Pərwərdigar əmr ƙiliƣandək ular ḥəƙƙidə kafarət kəltürgin» — dedi.■

8 Xuni dewidi, Ḥarun ƙurbangaḥƙa yeƙin berip өzi üqün gunaḥ ƙurbanliƙi bolidiƣan mozayni booƣuzlidi. 9 Ḥarunning ooƣulliri ƙanni uningƣa sunup bərdi; u barmiƙini ƙanƣa təgküzüp, ƙurbangaḥning münggüzlirigə sürdi, ƙalƣan ƙanni ƙurbangaḥning tüwigə ƙuydi. 10 Gunaḥ ƙurbanliƙining meyi bilən ikki bөrək wə jigərning üstidiki qawa mayni elip, Pərwərdigar Musaƣa buyruƣinidək ularni ƙurbangaḥ üstidə kөydürdi. 11 Gөx bilən terisini bolsa qedirgaḥning taxƙiriƣa elip qiƙip otta kөydürdi.
12 Andin u kөydürmə ƙurbanliƙ ƙilidiƣan *ƙoqƙarni* booƣozlidi; Ḥarunning ooƣulliri uningƣa ƙanni sunup bərdi; u buni ƙurbangaḥning üsti ƙismining ətrapiƣa səpti. 13 Andin ular parqə-parqə ƙilinƣan kөydürmə ƙurbanliƙni bexi bilən billə uningƣa sunup bərdi; u bularni ƙurbangaḥta kөydürdi. 14 U iq ƙarni bilən paqaƙlirini yuyup, bularnimu ƙurbangaḥning üstidə, kөydürmə ƙurbanliƙning üstigə ƙoyup kөydürdi.
15 Andin u həlƙning ƙurbanliƙini kəltürdi; həlƙning gunaḥ ƙurbanliƙi boliƣan tekini booƣuzlap, ilgiri ḥaywanni sunƣandək unimu gunaḥ ƙurbanliƙi ƙilip sundi. ■
16 U kөydürmə ƙurbanliƙ ƙilidiƣan malni kəltürüp bunimu bəlgilimə boyiqə sundi.
17 Andin u axliƙ ḥədiyəni kəltürüp uningdin bir qanggal elip ətigənlik kөydürmə ƙurbanliƙƙa ƙoxup ƙurbangaḥ üstidə kөydürdi.□ ■

18 Andin həlƙƙə bolidiƣan inaƙliƙ ƙurbanliƙi bolidiƣan torpaƙ bilən ƙoqƙarni booƣuzlidi. Ḥarunning ooƣulliri ƙenini uningƣa sunup bərdi; u buni ƙurbangaḥning üsti ƙismining ətrapiƣa səpti. 19 Ular torpaƙ bilən ƙoqƙarning may ƙismini, yəni maliƙ ƙuyruƙi, iq ƙarnini yөgəp turƣan maylirini, ikki bөrək wə jigərning qawa meyini elip, 20 Bu may parqilirini ikki tөxning üstidə ƙoydi, *Ḥarun* bularni ƙurbangaḥning üstidə kөydürdi. □ 21 Ahirida Ḥarun ikki tөx bilən ong arƙa putini pulanglatma ḥədiyə süpitidə Musaning buyruƣinidək Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■ 22 Andin Ḥarun ƙollirini həlƙƙə ƙaritip kөtürüp, ularƣa bəht tilidi; u gunaḥ ƙurbanliƙi, kөydürmə ƙurbanliƙ wə inaƙliƙ ƙurbanliƙini sunup, *ƙurbangaḥtin* qüxti.

23 Musa bilən Ḥarun jamaət qediriƣa kirip, yənə yenip qiƙip həlƙƙə bəht tilidi; xuning bilən Pərwərdigarning xan-xəripi pütkül həlƙƙə ayan boldi; 24 Pərwərdigarning aldidin ot qiƙip, ƙurbangaḥ üstidiki kөydürmə ƙurbanliƙ bilən maylarni yutup kətti. Pütkül həlƙ buni kөrüp, towlixip, düm yiƙilixti.■

10

■ **9:7** Law. 16:6; Ibr. 7:27 ■ **9:15** Law. 4:13 □ **9:17** **«ətigənlik kөydürmə ƙurbanliƙ»** — ḥər ətigəndə sunuluxi kerək bolƣan ƙoza ƙurbanliƙi («Mis.» 29:38-40ni kөrüng). ■ **9:17** Mis. 29:38; Law. 2:1 □ **9:20** **«Ḥarun … kөydürdi»** — ibraniy tilida «u … kөydürdi». ■ **9:21** Law. 7:32 ■ **9:24** 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1

Nadab bilən Abihu wə «otluq ot»

1 Harunning oƣulliri Nadab bilən Abihu ikkisi əz huxbuydenini elip uningƣa ot yeqip üstigə huxbuyni selip, Pərwərdigar ularƣa buyrup baqmiƣan otluq bir otni
Pərwərdigarƣa sundi; □ 2 xuning bilən Pərwərdigarning aldidin ot qiqip ularni
yəwətti; xuan ular Pərwərdigarning aldida əldi.■
3 Musa Harunƣa: — Mana, bu Pərwərdigarning: «Mən Manga yeqin kəlgən
adəmlərdə Özümning muqəddəs ikənlikimni kərsitimən wə barliq həlqning aldida
uluƣlinimən» degən səzining əzidur, dedi. Xuni dewidi, Harun jim turup qaldi.■
4 Musa Harunning taƣisi Uzziəlning oƣulliri boloƣan Mixaəl bilən Əlzafanni qaqirip
ularƣa: — Silər yeqin kelip əz qerindaxliringlarni muqəddəs jayning aldidin
kətürüp, qedirgahning taxqiriƣa elip qiqinglar» — dedi.
5 Xuning bilən ular yeqin kelip, ularni kiyiklik kəngləkliri bilən kətürüp Musaning
buyruƣinidək qedirgahning taxqiriƣa elip qikti.
6 Musa Harun wə oƣulliri Əliazar bilən Itamarƣa: — Silər baxliringlarni
oquq qoymanglar, kiyimliringlarni yirtmanglar; bolmisa əzünglar əlüp, pütkül
jamaətkə oƣəzəp kəltürisilər; lekin qerindaxliringlar boloƣan pütkül Israil jəməti
Pərwərdigar yaqqan ot tüpəylidin matəm tutup yioƣlisun. 7 Əmma silər bolsanglar
Pərwərdigarning Məsihləx meyi üstünglarƣa sürülgən boloƣaqqa, jamaət qedirining taxqiriƣa qiqmanglar; bolmisa əlisilər, dedi.
Xuni dewidi, ular Musaning buyruƣinidək qildi.■

Harun wə əwladliriƣa tapilanƣan bəlgilimilər

8 Pərwərdigar Harunƣa səz qilip mundaq dedi: — 9 «Sən özüng wə oƣulliring xarab
wə ya baxqa küqlük haraqlarni iqip, jamaət qediriƣa hərgiz kirmənglar; bolmisa,
əlüp ketisilər. Bu silər üqün dəwrdin-dəwrgə əbədiy bir bəlgilimə bolidu. 10 Xundaq
qilsanglar, muqəddəs bilən adəttikini, pak bilən napakni pərq etip ajritalaydioƣan
bolisilər; 11 xundaqla Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən Israillarƣa tapxuroƣan
həmmə bəlgilimilərni ularƣa əgitələysilər».
12 Musa Harun wə uning tirik qaloƣan oƣulliri Əliazar bilən Itamarƣa mundaq dedi:
— «Silər Pərwərdigarƣa atap otta sunulidioƣan qurbanliq-hədiyələrdin exip qaloƣan
axliq hədiyəni elip uni qurbangahning yenida eqitqu arilaxturmioƣan halda yənglar;
qünki u «əng muqəddəslərning biri» hesablinidu. □ 13 Bu Pərwərdigarƣa atap
otta sunulidioƣan nərsilərdin sening nesiwəng wə oƣulliringning nesiwisi boloƣaqqa,
uni muqəddəs jayda yeyixinglar kerək; qünki manga xundaq buyruloƣandur.
■ 14 Uningdin baxqa pulanglatma hədiyə qilinoƣan təx bilən kətürmə hədiyə
qilinoƣan arqa putni sən wə oƣul-qizliring billə pak bir jayda yənglar; qünki
bular sening nesiwəng bilən oƣulliringning nesiwisi bolsun dəp, Israillarning
inaqliq qurbanliqliridin silərgə berilgən. 15 Ular kətürmə hədiyə qilinoƣan arqa
put bilən pulanglatma hədiyə qilinoƣan təxni otta sunulidioƣan mayliri bilən qoxup,
Pərwərdigarning aldida pulanglatma hədiyə süpitidə pulanglitix üqün kəltürsun;
Pərwərdigarning buyruƣini boyiqə bular sening wə oƣulliringning nesiwisi bolidu;
bu əbədiy bir bəlgilimə bolidu».

□ **10:1 «otluq ot» —** Nadab wə Abihu bəlkim (1) huxbuy puritixta qooƣni bəlkim qurbangahtin baxqa bir yərdin aloƣan; (2) ular sunidioƣan huxbuyni tooƣra arilaxturmioƣan («Mis.» 30:9ni kərüng); (3) ular huxbuy sunoƣanda Pərwərdigarning ibadəthanisioƣa munasiwətlik əmrlərning birərsigə hilaplik qiloƣan bolsa kerək. ■ **10:2** Qəl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35 ■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12 «otta sunulidioƣan qurbanliq-hədiyələr» —** «otta sunulidioƣan qurbanliq-hədiyələr»din bəzidə bir qisimi qaldurulup, kahiƣa wə bəzidə sunoƣuqi kixining özigimu yeyixkə berilidu. Qaloƣan qismi kəydürülidu, əlwəttə. ■ **10:13** Law. 2:3; 6:16

Gunaḫ ḳurbanliḳining buzuluxi

16 Andin Musa gunaḫ ḳurbanliḳi ḳilidioɣan tekini izdiwidi, mana u alliḳaqan
køydürülüp boloɣanidi. Bu səwəbtin u Ḫarunning tirik ḳaloɣan ikki ooɣli Əliazar bilən
Itamaroɣa aqqiḳlinip: 17 — Nemixḳa silər gunaḫ ḳurbanliḳining gəxini muḳəddəs
jayda yemidinglar? Qünki u «əng muḳəddəslərning biri» ḫesablinatti, Pərwərdigar
silərni jamaətning gunaḫini kətürüp ular üqün uning aldida kafarət kəltürsun
dəp, xuni silərgə təḳsim ḳiloɣanidi. 18 Mana, uning ḳeni muḳəddəs jayning iqigə
kəltürülmidi; silər əslidə mən buyruoɣandək uni muḳəddəs jayda yeyixinglar kerək
idi, — dedi.□ ■
19 Lekin Ḫarun Musaoɣa: — Mana, bular bügün *tooɣra ix ḳilip* əzlirining gunaḫ
ḳurbanliḳi bilən køydürmə ḳurbanliḳini Pərwərdigarning aldida sundi; mening
beximoɣa xu ixlar kəldi; əgər mən bügün gunaḫ ḳurbanliḳining *gəxini* yegən bolsam,
Pərwərdigarning nəziridə obdan bolattimu? — dedi.
20 Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

11

Ḫalal wə ḫaram janiwarlar

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoɣa mundaḳ dedi: —
2 Israillaroɣa mundaḳ degin: — Yər yüzidiki barliḳ ḫaywanlarning iqidin silərgə
yeyixkə bolidioɣan janiwarlar xuki: — ■
3 Ḫaywanlar iqidə ḫəm tuyaḳliri pütün aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) ḫəm
køxigüqi ḫaywanlarning ḫərbirini yesənglar bolidu. □ 4 Lekin køxigüqi yaki aqimaḳ
tuyaḳliḳ ḫaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar kerək: —
Təgə: qünki u køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs. Xunga u silərgə ḫaram bolidu.
5 Suoɣur bolsa køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḫaram bolidu.□
6 Toxḳan bolsa bumu køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḫaram bolidu.
7 Qoxḳa bolsa tuyaḳliri aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) boloɣini bilən køximigini
üqün silərgə ḫaram bolidu.
8 Silər xu ḫaywanlarning gəxidin yeməslikinglar kerək wə ularning ølükigimu
təgmənglar. Ular bolsa silərgə ḫaram bolidu.

9 Suda yaxaydioɣan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki, yəni
dərya-dengizlardiki janiwarlardin ḳaniti wə ḳasiraḳliri boloɣanlarni yeyixkə bolidu;
10 lekin dərya-dengizlarda yaxaydioɣan, yəni sularda top-top üzidioɣan barliḳ
janiwarlardin, ḳasiraḳliri yaki ḳaniti bolmioɣanlirini yeməslikinglar kerək; ular
silərgə yirginqlik sanalsun.
11 Məzkur janiwarlar dərwəḳə silərgə yirginqlik sanalsun; silər ularning gəxidin
yeməslikinglar kerək; ularning ølükini yirginqlik dəp ḳaranglar. 12 Sudiki jani-
warlarning iqidin ḳaniti bilən ḳasiriḳi bolmioɣan janiwarlarning ḫəmmisi silərgə
yirginqlik sanalsun.

Ḫalal wə ḫaram ḳuxlar

□ **10:18** **«uning ḳeni muḳəddəs jayning iqigə kəltürülmidi»** — kaḫinlar wə pütün hølḳ jamaitining gunaḫ ḳurbanliḳining ḳeni muḳəddəs jayning iqigə elip kirilidu; kaḫinlar muxu hil ḳurbanliḳning gəxini yeyixigə bolmaytti (4:1-21ni kərüng). ■ **10:18** Law. 4:5; 6:26; 16:27 ■ **11:2** Ḳan. 14:4; Ros. 10:14 □ **11:3** **«køxigüqi»** — muxu yərdə ikki-üq axḳazini bar ḫaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozuḳni yumxaḳ qaynaydioɣan barliḳ ḫaywanlarni kərsitidu. □ **11:5** **«suoɣur»** — yaki «siqḳan» — taoɣlarda yaxaydioɣan kiqik bir ḫaywan.

13 Uqar-ⱪanatlardin təwəndikilər silərgə yirginⱪliktur; ular yeyilməsliki kerək wə
silərgə yirginⱪlik bolsun: — yəni bürküt, ⱪorultaz-tapⱪuxlar, dengiz bürküti, □
14 ⱪarlioⱪaq ⱪuyruⱪluⱪ sar, laqin wə ularning hilliri, 15 ⱨəmmə ⱪaoⱪa-ⱪozoⱪunlar wə
ularning hilliri, 16 müxükyapilaⱪ, təgiⱪux, qayka, sar wə ularning hilliri, 17 ⱨuwⱪux,
ⱪarna, ibis, □ 18 akⱪu, saⱪiyⱪux, beliⱪ'aloⱪuq, □ 19 ləylək, turna wə uning hilliri, ⱨəpüp
wə xəpərəng ⱪatarliⱪlar silərgə ⱨaram sanalsun.□

Ⱨalal wə ⱨaram ⱨaxarətlər

20 Buningdin baxⱪa tət putlap mangidioⱪan, uqidioⱪan uxxaⱪ janiwarlarning ⱨəmmisi
silərgə yirginⱪlik bolidu. 21 Ⱨalbuki, tət putlap mangidioⱪan, uqidioⱪan uxxaⱪ
janiwarlardin təwəndikilərni yesənglar bolidu: — puti bilən ügilik paqiⱪi bolup, yər
yüzidə səkriyələydioⱪanlarni yesənglar bolidu; □ 22 bularning iqidin silərgə yeyixkə
bolidioⱪanliri: — qekətkə wə uning hilliri, ⱪara qekətkə wə uning hilliri, tomuzoⱪa
wə uning hilliri, qaⱪqiⱪiz wə uning hilliri. 23 Lekin tət putluⱪ boloⱪan əmiligüqi ⱨəm
uqidioⱪan ⱨəmmə baxⱪa janiwarlar silərgə yirginⱪlik sanalsun.□

Əlüklər tooⱪruluⱪ

24 Bu janiwarlardinmu mundaⱪ yol bilən napak bolisilər; birkim ularning əlük tenigə
təgsə kəq kirgüqə napak ⱨesablinidu. 25 Kimdəkim bularning əlükining bir ⱪismini
kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u kixi kəq kirgüqə napak ⱨesablinidu.
26 Tuyaⱪliri aqimaⱪ, biraⱪ pütünləy bəlünmigən yaki kəximəydioⱪan ⱨaywanlarning
ⱨəmmisi silərgə ⱨaramdur; ⱨərkim *ularning əlükigə* təgsə napak sanalsun. □
27 Tət puti bilən mangidioⱪan ⱨaywanlarning iqidin tapini bilən mangidioⱪanlarning
ⱨəmmisi silərgə napak bolup, ⱨərkim ularning əlük tənlirigə təgsə kəq kirgüqə
napak sanilidu. 28 Kimki ularning əlükini kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u
kixi kəq kirgüqə napak turidu. Bu ⱨaywanlar bolsa silərgə ⱨaram bolidu.

29 Yər yüzidə əmiligüqi uxxaⱪ janiwarlarning iqidin silərgə ⱨaram boloⱪanlar
munular: — ⱪarioⱪu zokor, qaxⱪan, kəsləⱪnüⱪ wə ularning türliri, □ 30 salma, ⱪizil
kəsləⱪnüⱪ, tam kəsləⱪnüki, tügürük kəsləⱪnüⱪ wə hameleon ⱪatarliⱪlar ⱨaram
bolidu. □ 31 Bularning ⱨəmmisi yər yüzidə əmüligüqi ⱨəmmə uxxaⱪ janiwarlarning
iqidə silərgə ⱨaram bolidu; ularning əlükigə təgsə, kəq kirgüqə napak sanilidu.
32 Bu janiwarlarning əlüki ⱨərⱪandaⱪ nemigə qüxüp ⱪalsa xu nemə napak
ⱨesablinidu — ⱨərⱪandaⱪ yaoⱪaq ⱪaqa-ⱪuqa bolsun, kiyim bolsun, terə bolsun,

---

□ **11:13 «ⱪorultaz-tapⱪuxlar»** — ibraniy tilida «ustihan qaⱪⱪuqi ⱪux». Yəni bir tərjimisi «beliⱪ'aloⱪuq».
□ **11:17 «ⱨuwⱪux»** — yaki «kiqik ⱨuwⱪux». **«ⱪarna»** — yaki «suoⱪa sunggügüqi». Buning ⱪandaⱪ ⱪux
ikənlikini bilix təs. □ **11:18 «akⱪu»** — buning ⱪandaⱪ ⱪux ikənlikini bilix təs. **«beliⱪ'aloⱪuq»** — yaki
«dooⱪdaⱪ» □ **11:19 «turna»** — yaki «ⱪotan». **«..., turna wə uning hilliri, ⱨəpüp wə xəpərəng
ⱪatarliⱪlar...»** — bu tizimliktiki ⱪuxlarning kəpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəⱪət bir-ikki
ⱪetim kərüngən boloⱪaqⱪa, ularning ⱪaysi ⱪuxlar ikənlikini toptooⱪra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu.
Ⱨalbuki, ularning omumiy tipliri, xübⱨisizki, tərjimimizdək bolidu. □ **11:21 «tət putlap mangidioⱪan»** —
ibraniylarning kəzⱪarixiqə ⱨaxarətlər tət puti bilən mangidu, ularning aldinⱪi ikkisi «ⱪol» ⱨesablinidu. □ **11:23
«silərgə yeyixkə bolidioⱪanliri: — qekətkə wə uning hilliri, ... qaⱪqiⱪiz wə uning hilliri... ⱨəmmə baxⱪa
janiwarlar silərgə yirginⱪlik sanalsun»** — «qekətkə»din baxⱪa, ibraniy tilidin bu ⱨaraxətlərning namlirini
jəzmləxtürüx təs. Biz «ⱪoxumqə səz»imizdə ⱨalal-ⱨaram ⱨaywanlar üstidə tohtilimiz. □ **11:26 «ⱨərkim
ularning əlükigə təgsə...»** — ibraniy tilida «ⱨərkim ularoⱪa təgsə...» — xübⱨisizki, bu ularning əlüklirini
kərsitidu (24-ayətni kərüng). Qünki alayli, exəkni minix adəmni napak ⱪilmaydu. □ **11:29 «qaxⱪan»** —
yaki «sesiⱪ küzən». □ **11:30 «... tügürük kəsləⱪnüⱪ wə hameleon ⱪatarliⱪlar»** — «hameleon»din baxⱪa
janiwarlarning namlirini ibraniy tilidin jəzmləxtürüx təs.

taoɣar bolsun, ḥərḳandaḳ ixḳa ixlitilidioɣan əswab bolsun, suoɣa qilinixi kerək; ular kəq kirgüqə napak sanilip, keyin pak bolidu.■
33 Bularning biri sapaldin yasaloɣan ḥərḳandaḳ ḳaqa iqigə qüxüp ḳalsa, xu ḳaqa iqidiki ḥəmmə nərsə napak sanalsun wə ḳaqa əzi sundurulsun. 34 Əgər ḳaqidiki sudin ax-taam üstigə qaqrap kətsə, ax-taam napak sanalsun wə xundaḳla ḳaqidiki ḥərḳandaḳ iqimlikmu napak sanalsun. 35 Ḥərnemigə undaḳ əlükning birər ḳismi qüxüp ḳalsimu, napak sanalsun. Əgər tonur wə oqaḳ bolsa, napak boldi dəp qeḳiwetilsun; ular silərgə ḥaram bolsun. 36 Lekin xundaḳ əḥwalda bulaḳ yaki su yioɣilidioɣan kəlqək yənila pak sanilidu; əmma birkim ularning əlük tenigə təgsə napak bolidu. 37 Əgər undaḳ əlükning birər ḳismi terixḳa təyyarlanoɣan danlaroɣa qüxüp ḳalsa, bumu yənila pak sanilidu. 38 Lekin əgər danning üstigə su ḳuyuloɣandin keyin xundaḳ bir əlükning birər ḳismi qüxüp ḳalsa, undaḳta bu danlar silərgə napak sanalsun.
39 Əgər silərgə yeyixkə bolidioɣan ḥaywanlardin biri əlüp ḳalsa, uning əlükigə təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun. 40 Kimki undaḳ əlükning gəxidin yesə, əz kiyimlirini yuyuxi kerək wə kəq kirgüqə napak sanalsun; xundaḳla undaḳ bir əlükni kətürgən kiximu kiyimlirini yuyuxi kerək wə u kixi kəq kirgüqə napak sanalsun.
41 Yər yüzidə əmüligüqi ḥəmmə uxxaḳ janiwarlar yirginqlik sanilip, ḥərgiz yeyilmisun. 42 Ḳorsiḳi bilən beoɣirlap mangidioɣan janiwar bolsun, yər yüzidə yürüp tət puti bilən yaki kəp putliri bilən mangidioɣan əmiligüqi janiwarlarning ḥərtürlükini bolsa, ularni ḥərgiz yeməŋlar; qünki ular yirginqlikdur.
43 Silər bolsanglar mundaḳ əmiligüqi janiwarning səwəbidin əzünglarni yirginqlik ḳilmasliḳinglar kerək. Əzünglarni ular tüpəylidin napak ḳilmanglar, bolmisa ularning səwəbidin buloɣinip ḳalisilər; 44 qünki Mən Hudayinglardurmən. Silər əzünglarni *Əzümgə* atap muḳəddəs ḳilixinglar kerək; Mən Əzüm muḳəddəs boloɣaq silərmu əzünglarni muḳəddəs tutuxunglar kerək. Silər əzünglarni yər yüzidə əmiligüqi uxxaḳ ḥərḳandaḳ janiwarlarning səwəbidin napak ḳilmanglar. ■ 45 Qünki Mən əz Hudayinglar boluxḳa silərni Misir zeminidin qiḳirip kəlgən Pərwərdigardurmən; silər muḳəddəs bolunglar, qünki Mən muḳəddəsturmən.
46 Xular bolsa qarpay bilən uqar-ḳanatlar, suda yüridioɣan ḥərbir janiwar bilən yər yüzidə əmiligüqi ḥərbir uxxaḳ janiwarlar tooɣrisidiki ḳanun-bəlgilimidur. 47 Bular bilən ḥaram-ḥalalni uḳup, yeyixkə bolidioɣan ḥaywan bilən yeyixkə bolmaydioɣan ḥaywanlarni pərḳ etələysilər.

12

Ayal kixining tuoɣuttin keyinki «paklinixi»

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Israillaroɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — «Ayal kixi ḥamilidar bolup ooɣul tuoɣsa, adət kərüp aoɣriḳ boloɣan künliridikidək yəttə küngiqə napak sanalsun. □ 3 Səkkizinqi küni ooɣli bolsa hətnə ḳilinsun. □ ■ 4 Ayal bolsa xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «ḳan paklinix»ta tursun; paklinix künliri tamam bolmioɣuqə ḥeqbir muḳəddəs

■ **11:32** Law. 15:12 ■ **11:44** Law. 19:2; 20:7; 1Pet. 1:16 □ **12:2 «adət kərüp aoɣriḳ boloɣan künliri»** — ibraniy tilida «ayrim turux künliri». Ḳiz-ayallar adət kərgən waḳtida «napak» ḥesablinip, eri bilən billə bolsa erimu kəq kirgüqə «napak» ḥesablinidu, xundaḳla muḳəddəs ibadəthanioɣa kirsə yaki ḳurbanliḳlarning gəxliridin yesə bolmaydu. Lekin Təwrat-Injil boyiqə ḥərḳandaḳ waḳitlarda Hudaning həlḳi dua-ibadət ḳilsa boliweridu! □ **12:3 «hətnə ḳilinsun»** — ibraniy tilida «uning hətniliki kesilsun» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **12:3** Yar. 17:12; Luḳa 1:59; 2:21; Yḥ. 7:22

nərsigə təgmisun, muqəddəs jayoɣimu kirmisun. □ 5 Əgər u qiz tuoɣsa undaqta
adət künliridikidək ikki ḫəptigiqə napak turup, andin atmix altə küngiqə «qan
paklinix»ta tursun.
6 Məyli ooɣul yaki qiz tuoɣsun, qan paklinix künliri tamam boloɣandin keyin u ayal
kəydürmə qurbanliq üqün bir yaxqa kirgən qozini, gunaḫ qurbanliqi üqün bir baqka
yaki pahtəkni elip jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa, kaḫinning qexioɣa kəltürsun.
7 Kaḫin uni Pərwərdigarning aldida sunup, xu ayal üqün kafarət kəltüridu; xuning
bilən u hunidin pak bolidu. Ooɣul yaki qiz tuoɣqan ayal tooɣrisidiki qanun-bəlgilimə
mana xudur.
8 Əgər uning qozioɣa qurbi yətmisə, u ikki pahtək yaki ikki baqka kəltürsun; ularning
biri kəydürmə qurbanliq üqün, yənə biri gunaḫ qurbanliqi üqün bolidu; xu yol bilən
kaḫin uning üqün kafarət kəltüridu; u ayal pak bolidu.□

13

Ḫərhil terə kesəlliri tooɣruluq bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoɣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Birsining bədinining terisidə bir qiqan, yaki təmrətkə yaki parqiraq taxma qiqip,
uningdin bədinining terisidə pesə-mahaw kesilining jaraḫiti pəyda boloɣan bolsa, u
kixi Ḫarun kaḫinning yaki uning kaḫin ooɣulliridin birining qexioɣa kəltürülsun. □
3 Kaḫin uning bədinining jaraḫitigə qaraydu; jaraḫət boloɣan jayning tüki aqirip
kətkən ḫəmdə jaraḫətmu ətrapidiki teridin qenixraq kərünsə, bu pesə-mahaw
kesəllikidur. Xunga kaḫin uni kərgəndin keyin xu kixini «napak» dəp jakarlisun.
4 Lekin əgər uning bədinining terisidiki pəyda boloɣan axu yaltiraq qiqan aq bolup,
ətrapidiki teridin qenixraq kərünmisə wə tükimu aqirip kətmigən bolsa, kaḫin bu
jaraḫət bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap qoysun. 5 Yəttinqi küni kaḫin uningoɣa
qarisun wə əgər jaraḫət ohxax turup, terisidə kengiyip kətmigən bolsa, kaḫin uni
yənə yəttə küngiqə ayrim solap qoysun. 6 Yəttinqi küni kaḫin uningoɣa yənə qarisun
wə jaraḫətning rənggi suslaxqan wə kengiyip kətmigən bolsa, undaqta kaḫin uni
«pak» dəp jakarlisun; jaraḫətning pəqət bir qaqa ikənliki bekitilip, kesəl kixi əz
kiyimlirini yuyup pak sanalsun.
7 Lekin əgər u kaḫinoɣa kərünüp «pak» dəp jakarlanoɣandin keyin xu qaqa terisidə
kengiyip kətsə, undaqta u yənə bir qetim kaḫinoɣa kərünsun. 8 Kaḫin uningoɣa yənə
qarisun wə əgər qaqa uning terisidə kengiyip kətkən bolsa, kaḫin uni «napak» dəp
jakarlisun; u jaraḫət pesə-mahawdur.
9 Əgər birkimdə pesə-mahaw jaraḫiti pəyda bolup qalsa kaḫinning qexioɣa
kəltürülsun. 10 Kaḫin uning jaraḫitigə səpselip qarisun; wə əgər terisidə aq bir
qiqan pəyda boloɣan, tüki aqirip kətkən bolsa wə qiqan qikqan jayda ət-gəxi kərünüp
qaloɣan bolsa, 11 bu uning bədinining terisigə qüxkən kona pesə-mahaw jaraḫitining
qaytidin qozoɣilixi bolup, kaḫin uni «napak» dəp jakarlisun. U napak boloɣini üqün
uni solaxning ḫajiti yoq.

□ **12:4 «xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «qan paklinix»ta tursun» —** ayal əz erigə yeqinlixix tərəptə «pak» ḫesablinatti, lekin muqəddəs qediroɣa kirip qurbanliq qilixqa bolmaytti. □ **12:8 «Əgər uning qozioɣa qurbi yətmisə...» —** ibraniy tilida: — «Əgər uning qoza elixqa qoli qisqilik qilsa...». **«u ayal pak bolidu» —** bu babtiki «ayallarning pakliqi» degən tema tooɣruluq kəp uquxmasliqlar boloɣaqoɣa, biz u tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **13:2 «bədinining terisidə» —** demək, saqal yaki qaqliri iqidə əməs (29-37nimu kərüng). **«pesə-mahaw» —** bu bablardiki «pesə-mahaw» kesili pəqət mahaw kesili bolupla qalmay, bəlki nəqqə hil terə kesəlliklirini kərsitixi mumkin. «Qoxumqə səz»imizni kərüng.

12 Lekin əgər pesə-mahaw ⱪozⱺilip, jaraḥiti bar kixining terisigə yeyilip kətkən bolsa,
kaḥin nəgila ⱪarisa xu yərdə xu «pesə-mahaw» bolsa, terisini bexidin putiⱺiqə
ⱪaplap kətkən bolsa, 13 undaⱪta kaḥin uningⱺa səpselip ⱪarisun; mana, xu pesə-
mahaw jaraḥiti pütün bədinini ⱪaplap kətkən bolsa, u jaraḥiti bar kixini «pak» dəp
jakarlisun; qünki uning pütün bədini aⱪirip kətkən bolup, u «pak» dəp sanalsun.
14 Lekin ⱪaqaniki uningda ət-gəxi kərünüp ⱪalsa, u kixi napak sanalsun. 15 Kaḥin
mundaⱪ kərüngən ət-gəxigə ⱪarap, u kixini «napak» dəp jakarlisun; qünki xu ət-gəx
napak bolup, u pesə-mahaw kesilidur.
16 Ḥalbuki, əgər ət-gəxi ⱪaytidin əzgirip, aⱪarsa u kixi yənə kaḥinning ⱪexiⱺa
kəlsun. 17 Kaḥin uningⱺa səpselip ⱪarisun; jaraḥət aⱪarⱺan bolsa, kaḥin jaraḥiti
bar kixini «pak» dəp jakarlisun; u pak sanilidu.
18 Əgər birkimning bədinining terisigə ḥürrək qiⱪip saⱪiyip, 19 ḥürrəkning ornida aⱪ
qiⱪan yaki ⱪizⱺuq daⱺ pəyda bolⱺan bolsa, kaḥinⱺa kərsitilsun. 20 Kaḥin uningⱺa
səpselip ⱪarisun; əgər daⱺ ətrapidiki teridin ⱪeniⱪraⱪ kərünsə, xundaⱪla uningdiki
tüklər aⱪirip ⱪalⱺan bolsa, undaⱪta kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu
ḥürrəktin ⱪozⱺilip pəyda bolⱺan pesə-mahaw kesili jaraḥitidur.
21 Lekin kaḥin uningⱺa səpselip ⱪariⱺanda, daⱺ qiⱪⱪan jayda aⱪirip ⱪalⱺan tüklər
bolmisa, wə daⱺmu ətrapidiki teridin ⱪeniⱪraⱪ bolmisa, rənggi səl susraⱪ bolⱺan
bolsa, undaⱪta kaḥin uni yəttə küngiqə ayrim solap ⱪoysun. 22 Əgər daⱺ dərwəⱪə
terisigə yeyilip kətkən bolsa, kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu *pesə-
mahaw* jaraḥitidur.
23 Əmma əgər daⱺ əz jayida tohtap yeyilmiⱺan bolsa, bu pəⱪət ḥürrəkning zəhmi,
halas; kaḥin uni «pak» dəp jakarlisun.

Kəyük yarisi tooⱺruluⱪ

24 Əgər birsining bədinining terisining məlum jayi kəyüp ⱪelip, kəygən jay aⱪ-ⱪizⱺuq
yaki pütünləy aⱪ daⱺ bolup ⱪalsa, 25 kaḥin uningⱺa səpselip ⱪarisun; əgər xu
daⱺdiki tüklər aⱪirip kətkən, daⱺmu ətrapidiki teridin ⱪeniⱪraⱪ bolup ⱪalⱺan
bolsa, undaⱪta bu kəyük yarisidin pəyda bolⱺan pesə-mahaw kesilidur; kaḥin uni
«napak» dəp jakarlisun; qünki u pesə-mahaw jaraḥitidur.
26 Lekin əgər kaḥin səpselip ⱪariⱺanda, daⱺning ornida ḥeqⱪandaⱪ aⱪirip kətkən
tük bolmisa, xundaⱪla daⱺmu ətrapidiki teridin ⱪeniⱪ bolmisa, bəlki rənggi sus
bolsa, undaⱪta kaḥin uni yəttə küngiqə ayrim solap ⱪoysun. 27 Yəttinqi küni kaḥin
uningⱺa yənə ⱪarisun; daⱺ terisidə kengiyip kətkən bolsa, kaḥin uni «napak» dəp
jakarlisun; qünki u pesə-mahaw jaraḥitidur.
28 Əmma əgər daⱺ jayida tohtap, yeyilmiⱺan bolsa, xundaⱪla rənggi sus bolsa, bu
pəⱪət kəyüktin bolⱺan qawartⱪu, halas; kaḥin uni «pak» dəp jakarlisun; qünki u
kəyükning tatuⱪi, halas.

Qaq yaki saⱪal iqidə pəyda bolⱺan jaraḥətlər

29 Əgər bir ər yaki ayal kixining bexida yaki saⱪilida jaraḥət pəyda bolsa, 30 kaḥin
jaraḥətkə səpselip ⱪarisun; əgər jaraḥət ətrapidiki teridin ⱪeniⱪraⱪ kərünsə, üstidə
xalang seriⱪ tük bolsa, undaⱪta kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu jaraḥət
ⱪaⱪaq bolup, bax yaki saⱪaldiki pesə-mahawning alamitidur.
31 Əgər kaḥin ⱪaⱪaq jayⱺa səpselip ⱪariⱺanda, u ətrapidiki teridin ⱪeniⱪ
kərünmisə, xundaⱪla uning iqidə ḥeqⱪandaⱪ ⱪara tükmu bolmisa, undaⱪta kaḥin
ⱪaⱪiqi bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap ⱪoysun. 32 Kaḥin yəttinqi küni ⱪaⱪaqⱪa
yənə səpselip ⱪarisun; ⱪaⱪaq kengiyip kətməy, üstidimu ḥeqⱪandaⱪ seriⱪ tük
bolmisa, xundaⱪla ⱪaⱪaq ətrapidiki teridin ⱪeniⱪ kərünmisə, 33 jaraḥiti bar kixi

barlik qaq-sakilini qüxürüwətsun; kakaqning özini oyirdimisun. Kahin kakiqi bar kixini yənə yəttə küngiqə ayrim solap koysun. 34 Yəttinqi küni kahin kakaqka səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətmigən bolsa, xundakla ətrapidiki teridin kenik kərünmisə, kahin uni «pak» dəp jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; xuning bilən u pak sanilidu.
35 Lekin əgər u «pak» dəp jakarlanoyandin keyin kakaq teridə kengiyip kətsə, 36 kahin uningoya yənə səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətkən bolsa, serik tükning bar-yoklukini təkxürüxning hajiti yok; qünki bu kixi napaktur. 37 Əgər kakaq jayida xu peti kelip, üstidin kara tük ünüp qikkan bolsa, kakaq sakayoyan bolidu; xu kixi pak boloyaqka, kahin uni «pak» dəp jakarlixi kerək.
38 Əgər ər yaki ayal kixining bədinining terisidə daoy pəyda bolup, bu daoylar parkirak həm ak bolsa 39 kahin səpselip karisun; əgər bədənning terisidiki xu daoylar suslixip boz rənggə yüzləngən bolsa, bu teridin qikkan bir taxma, halas; bu kixi pak sanalsun.

Paynəkbax tooyruluk

40 Əgər birkimning bexining tükliri qüxüp kətkən bolsa, u pəkət bir takir bax, halas; u pak sanalsun. 41 Əgər uning bexining tüki pexanə təripidin qüxkən bolsa, u pəkət paynəkbax, halas; u yənila pak sanalsun. 42 Lekin əgər uning takir bexi yaki paynək bexida kizoyuq ak daoy kərünsə, undakta xu jarahət uning takir bexi yaki paynək bexidiki pesə-mahaw kesilining bir alamitidur. 43 Kahin jarahitigə səpselip karisun; əgər uning takir bexida yaki paynək bexida ixxik jarahət bolsa həmdə pesə-mahaw kesilining alamitidək kizoyuq ak kərünsə, 44 undakta u pesə-mahaw kesiligə giriptar boloyan adəm bolup, napak hesablinidu. Uning bexioya xundak jarahət qüxkən boloyaq, kahin uni mutlək «napak» dəp jakarlisun.
45 Xundak jarahiti bar pesə-mahaw kesili boloyan kixi kiyimliri yirtik, qaqliri quwuk, burut-sakili yepiklik halda: «Napak, napak!» dəp towlap yürüxi kerək. □ ■ 46 Xu jarahiti boloyan barlik künlərdə u «napak» sanilidu; u napak boloyaqka, ayrim turuxi kerək; uning turaloyusi qedirgahning sirtida bolsun.

Kiyim-keqək, rəht yaki terə-hurumlarda pəyda boloyan «pesə-mahaw» kesili

47 Əgər bir kiyimdə, məyli yungdin yaki kanaptin tikilgən bolsun uningda pesə-mahaw iz-deoyi pəyda bolsa, □ 48 yəni kanap yaki yungdin tokuloyan rəhttə, örüx yipida yaki arkak yiplirida bolsun, terə-hurumda yaki teridin etilgən hərkandak nərsilərdə pesə-mahaw iz-deoyi bolsa, □ 49 xundakla kiyim-keqək yaki terə-hurumda, örüx yip yaki arkak yiplirida, ya terə-hurumdin etilgən nərsilərdə pəyda boloyan iz-daoy yexilrak yaki kizoyuq bolsa bu iz-daoy «pesə-mahaw iz-deoyi» dəp karilip kahinoya kərsitilsun. □ 50 Kahin *daoyka* səpselip karisun, andin iz-daoy pəyda boloyan nərsini yəttə küngiqə ayrim sakisun. 51 U yəttinqi küni iz-daoyoya karap bakşun; iz-daoy qüxkən kiyim-keqək, məyli arkak yipta yaki örüx yipta bolsun, yaki terə-hurumda yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, u kengiyip kətkən bolsa, bu iz-daoy qiritküq pesə-mahaw kesili dəp hesablinip, ular napak sanalsun. 52 Xuningdək kahin örüx yip yaki arkak yipida iz-daoy bolsa kiyim-keqək yaki terə-hurumdin

---

□ **13:45 «qaqliri quwuk» —** yaki «bexi oquk». ■ **13:45** Yioy. 4:15 □ **13:47 «pesə-mahaw iz-deoyi» —** ibraniy tilida «pesə-mahaw yarisi». □ **13:48 «örüx yipida» —** yaki «təg yipi» — tokulmilarning boyioya tartiloyan yipi. □ **13:49 «...kiyim-keqək yaki terə-hurumda ... pəyda boloyan iz-daoy yexilrak yaki kizoyuq bolsa bu iz-daoy «pesə-mahaw iz-deoyi» dəp karilip kahinoya kərsitilsun» —** bu ayətlərdə tiloya elinoyan «pesə-mahaw kesili»ning rəht-kiyimgə yaki terə-hurumoya yukuxi bəlkim adəmni həyran kaldurarlik ix boluxi mumkin. Bu tooyruluk «koxumqə səz»imizni kərüng.

etilgən nərsidə xundaq iz-daoŋ bolsa ularnimu kəydürüwətsun; qünki bu qiritküq pesə-mahaw kesilidur. Mundaq nərsilərning ḥəmmisini otta kəydürüx kerəktur.
53 Lekin kaḥin uningoŋa səpselip ḳarioŋanda, iz-daoŋ kiyim-keqəktiki ərüx yipta bolsun, arḳaq yipta bolsun, yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, iz-daoŋ kengəymigən bolsa, 54 undaḳta kaḥin deoŋi bar nərsini yuyulsun dəp buyrup, ikkinqi ḳetim uni yəttə küngiqə saḳlisun. 55 Bu nərsə yuyuloŋandin keyin kaḥin yənə daoŋḳa səpselip ḳarisun; əgər uning rənggi əzgərmigən bolsa (gərqə kengiyip kətmigən bolsimu), u yənila napaktur; sən uni otta kəydürgin. Qünki məyli uning iz-deoŋi iq yüzidə bolsun yaki tax yüzidə bolsun u qiritküq iz-daoŋ ḥesablinidu.
56 Lekin əgər kaḥin səpselip ḳarioŋanda, mana, daoŋning rənggi yuyuloŋandin keyin suslixip kətkən bolsa, u xu ḳismini kiyim-keqəktin, ərüx yiptin yaki arḳaq yiptin bolsun, yaki terə-hurumdin bolsun uni yirtip elip, taxliwətsun. 57 Əgər bu iz-daoŋ kiyim-keqəktə, məyli arḳaq yipta yaki ərüx yipta bolsun, ya terə-hurumdin etilgən nərsidə kərünsun, bu kengiydioŋan birhil pesə-mahaw iz-deoŋi dəp sanalsun; sən u qaplaxḳan kiyim-keqəkni kəydürüwətkin. 58 Lekin əgər iz-daoŋ kiyim-keqəktə bolsun (ərüx yipida yaki arḳaq yipida bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, yuyulux bilən qiḳip kətsə, undaḳta bu egin ikkinqi ḳetim yuyulsun, andin pak sanalsun.
59 Pesə-mahaw kesiliningkidək iz-daoŋ pəyda boloŋan yung yaki kanap rəhttin toḳuloŋan kiyim-keqək (iz-daoŋ ərüx yipta yaki arḳaq yipta bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsilər tooŋrisidiki ḳanun-bəlgilimə mana xudur; buning bilən ularni pak yaki napak jakarlaxḳa bolidu.

14

Pesə-mahaw kesəlliridin paklinix bəlgilimiliri

1 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaq dedi: —
2 Pesə-mahaw boloŋan kixi pak ḳilinidioŋan künidə bəja ḳilix kerək boloŋan ḳanun-bəlgilimə mana təwəndikidəktur: — U kaḥinning aldioŋa kəltürülsun. ■ 3 Kaḥin qedirgaḥning taxḳirioŋa qiḳip, pesə-mahaw boloŋan kixigə səpselip ḳarisun; əgər pesə-mahaw boloŋan kixi kesilidin saḳayoŋan bolsa, 4 Undaḳta kaḥin pak ḳilinidioŋan kixigə pak, tirik ḳuxtin ikkini uningoŋa ḳoxup kedir yaoŋiqi, ḳizil rəht wə zofa kəltürüxkə buyrusun. □ 5 Andin kaḥin ḳuxlarning birini eḳin su ḳaqilanoŋan sapal kozining üstidə booŋuzlanglar dəp buyrusun; □ 6 andin tirik ḳuxni bolsa, kaḥin uni kedir yaoŋiqi, ḳizil rəht wə zofa bilən elip kelip, bu nərsilərning ḥəmmisini tirik ḳux bilən birgə eḳin suning üstidə booŋuzlanoŋan ḳuxning ḳenioŋa qilisun, 7 andin pesə-mahawdin pak ḳilinidioŋan kixigə yəttə ḳetim sepixi bilən uni pak dəp jakarlisun; wə tirik ḳuxni dalaoŋa ḳoyup bərsun.

«Pak ḳilinix»tiki yəttə kün

8 Pesə-mahawdin pak ḳilinidioŋan kixi kiyimlirini yuyup, bədinidiki barliḳ tüklərni qüxürüp, suda yuyunoŋandin keyin pak ḥesablinidu. Andin uningoŋa qedirgaḥḳa kirixkə ijazət bolidu; pəḳət u yəttə küngiqə əz qedirining texida turuxi kerək.
9 Yəttinqi küni u bədinidiki ḥəmmə tüklərni qüxürsun; baxning qaq-saḳalliri wə

■ **14:2** Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luḳa 5:14; 17:14 □ **14:4 «ḳizil rəht» —** yaki «ḳizil yip». **«zofa» —** birhil əsümlük; baxḳa bir ismi «lepəkgül». □ **14:5 «eḳin su ḳaqilanoŋan sapal kozining üstidə…» —** yaki «eḳin su üstidə tutup turuloŋan sapal kozining üstidə…».

ⱪexini, yəni barliⱪ tüklirini qüxürsun; u kiyimlirini yuyup өz bədinini suda yusun, andin pak bolidu.

Səkkizinqi küni

10 Səkkizinqi küni u ikki bejirim ərkək ⱪoza bilən bir yaxⱪa kirgən bejirim qixi ⱪozidin birni, xuningdək bir *əfaⱨning* ondin üqigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən esil un «axliⱪ ⱨədiyə»ni, bir log zəytun meyini kəltürsun. □ 11 Uni «pak» dəp jakarlaydiоɳan bu rəsim-ⱪaidini өtküzidiоɳan kaⱨin pak ⱪilinidiоɳan kixini wə u nərsilərni jamaət qedirining kirix aоɳzida, Pərwərdigarning aldida ⱨazir ⱪilsun. 12 Andin kaⱨin ərkək ⱪozilarning birini elip itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip sunup, uning bilən billə xu bir log zəytun meyinimu kəltürüp, pulanglatma ⱨədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. 13 ⱪoza bolsa muⱪəddəs bir jayning iqidə gunaⱨ ⱪurbanliⱪi bilən kөydürmə ⱪurbanliⱪlar booɳuzlinidiоɳan jayda booɳuzlansun; qünki itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bolsa gunaⱨ ⱪurbanliⱪiоɳa ohxax, kaⱨinоɳa təwə bolup «əng muⱪəddəslərning biri» sanilidu.□ ■

14 Kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenidin elip pak ⱪilinidiоɳan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоɳa wə ong ⱪolining qong barmiⱪi bilən ong putining qong barmiⱪiоɳimu sürüp ⱪoysun. 15 Andin kaⱨin xu bir log zəytun meyidin elip, өzining sol ⱪolining aliⱪiniоɳa azоɳina ⱪuysun. 16 Kaⱨin ong barmiⱪini sol ⱪolidiki zəytun meyiоɳa qilap, Pərwərdigarning aldida yəttə ⱪetim barmiⱪi bilən səpsun.

17 Andin kaⱨin ⱪolidiki ⱪaloɳan maydin elip, pak ⱪilinidiоɳan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоɳa, ong ⱪolining bax barmiⱪiоɳa wə ong putining bax barmiⱪiоɳa sürülgən itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenining üstigə sürüp ⱪoysun. 18 Sürüp bolup, kaⱨin ⱪolidiki exip ⱪaloɳan mayni pak ⱪilinidiоɳan kixining bexiоɳa ⱪuysun. Bu yol bilən kaⱨin uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu. 19 Andin kaⱨin gunaⱨ ⱪurbanliⱪini sunup, pak ⱪilinidiоɳan kixini napakliⱪidin pak ⱪilixⱪa kafarət kəltüridu; ahirida u kөydürmə ⱪurbanliⱪni booɳuzlisun. 20 Kaⱨin kөydürmə ⱪurbanliⱪ bilən axliⱪ ⱨədiyəni ⱪurbangaⱨta sunsun. Bu yol bilən kaⱨin uning üqün kafarət kəltürüp, u kixi pak bolidu.

21 Lekin u kəmbəoɳəlliktin xundaⱪ ⱪilixⱪa ⱪurbi yətmisə, өzigə kafarət kəltürüx üqün «pulanglatma ⱨədiyə» süpitidə yaloɳuz bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip kəltürsun, xuningdək axliⱪ ⱨədiyə üqün bir əfaⱨning ondin birigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən esil un bilən bir log zəytun meyini kəltürsun □ 22 wə өz əⱨwaliоɳa yarixa ikki pahtək yaki ikki baqka elip kəlsun; biri gunaⱨ ⱪurbanliⱪi üqün, yənə biri kөydürmə ⱪurbanliⱪ üqün bolsun; 23 səkkizinqi küni bularni өzining pak ⱪilinixi üqün jamaət qedirining kirix aоɳziоɳa elip kelip, Pərwərdigarning aldida kaⱨinning ⱪexiоɳa kəltürsun. 24 Kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bolidiоɳan ərkək ⱪoza bilən xu bir log mayni elip, bularni pulanglatma ⱨədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. 25 Itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilinоɳan ərkək ⱪozini bolsa өzi booɳuzlisun; andin kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenidin azоɳina elip, pak ⱪilinidiоɳan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоɳa, ong ⱪolining bax barmiⱪiоɳa wə ong putining bax barmiⱪiоɳa sürsun. 26 Andin kaⱨin maydin elip, sol ⱪolining aliⱪiniоɳa azоɳina ⱪuysun. 27 Xundaⱪ ⱪilip, kaⱨin ong barmiⱪi bilən sol ⱪolidiki

---

□ **14:10 «bir log»** — bəlkim təⱨminən bir letrning yerimi boluxi mumkin. □ **14:13 «muⱪəddəs bir jay»** — muxu yərdə muⱪəddəs jayning ⱨoylisini kərsitidu. ■ **14:13** Law. 7:7 □ **14:21 «kafarət kəltürüx üqün ... yaloɳuz bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip kəltürsun»** — muxu yərdə «itaətsizlik ⱪurbanliⱪi»ning səwəb-məⱪsiti eniⱪ kərünidu — kesəl boloɳan kixi kesili tüpəylidin Hudaoɳa ⱨeqⱪandaⱪ ⱪurbanliⱪ yaki ⱨədiyə sunalmisa, xu waⱪittiki sunmioɳan ⱪurbanliⱪliri üqün Hudaoɳa ⱪərzdar dəp ⱨesablinidu. «Itaətsizlik ⱪurbanliⱪi» bolsa bu ⱪərzning ornida bolatti. Məsilən məzkur kitab, 5-bab, 14-19-ayətni kərüng.

maydin Pərwərdigarning aldida yəttə ḳetim səpsun. 28 Andin kaḥin өzi ḳolidiki maydin elip, pak ḳilinidiоɳan kixining ong ḳuliḳining yumxiḳiоɳa wə ong ḳolining bax barmiḳi bilən ong putining bax barmiḳiоɳa itaətsizlik ḳurbanliḳining ḳenining üstigə sürsun. 29 Xuning bilən Pərwərdigarning aldida uningоɳa kafarət kəltürüxkə kaḥin ḳolidiki mayning ḳaloɳinini pak ḳilinidiоɳan kixining bexiоɳa ḳuysun; 30 andin xu kixi өz ḳurbiоɳa ḳarap pahtəktin birni yaki baqkidin birni sunsun; 31 өz ḳurbiоɳa ḳarap, birini gunaḥ ḳurbanliḳi, yənə birini kөydürmə ḳurbanliḳ ḳilip axliḳ ḥədiyə bilən billə sunsun. Bu yolda kaḥin Pərwərdigarning aldida pak ḳilinidiоɳan kixi üqün kafarət kəltüridu.
32 Өzidə pesə-mahaw boloɳan, pak ḳilinixi üqün wajip bolidiоɳan nərsilərni kəltürüxkə ḳurbi yətməydiоɳan kixilər tooɳrisidiki ḳanun-bəlgilimə mana xulardur.

Pesə-mahaw kesili basḳan өylər tooɳruluḳ

33 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunоɳa mundaḳ dedi: — 34 — Silər Mən өzünglarоɳa miras ḳilip beridiоɳan Ḳanaan zeminiоɳa kirgəndin keyin, Mən silər igə bolidiоɳan xu zemindiki bir өygə birhil pesə-mahaw yarisini əwətsəm, 35 өyning igisi kaḥinning ḳexiоɳa berip, uningоɳa buni məlum ḳilip: «Mening өyümgə waba yuḳḳandək kөrünidu», dəp məlum ḳilixi kerək.□
36 Kaḥin bolsa: — Өydiki ḥəmmə nərsilər napak bolmisun üqün mən berip bu wabaоɳa səpselip ḳaraxtin burun өyni bikarlanglar, dəp buyrusun. Andin kaḥin kirip өygə səpselip ḳarisun. 37 U xu wabaоɳa səpselip ḳariоɳinida, mana өyning tamliriоɳa waba daoɳliri yuḳḳan jaylar kawak bolsa, ḥəm yexiloɳa mayil yaki ḳizoɳuq bolup, tamning yüzidin ḳeniḳraḳ bolsa, □ 38 kaḥin өyning ixikining aldiоɳa qiḳip, ixikni yəttə küngiqə taḳap ḳoysun. 39 Andin kaḥin yəttinqi küni yenip kelip, səpselip ḳariоɳinida, өyning tamliridiki iz-daoɳ kengiyip kətkən bolsa, 40 kaḥin: — Waba yuḳḳan taxlarni qiḳirip xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɳa taxliwetinglar, dəp buyrusun. 41 Xuning bilən birgə u өyning iqining tөt ətrapini ḳirdorsun wə ular ḳiroɳan suwaḳni bolsa xəḥərning texidiki napak bir jayoɳa tөküwətsun. 42 Andin ular baxḳa taxlarni elip, ilgiriki taxlarning ornida ḳoysun wə baxḳa ḥak lay etip, uning bilən өyni ḳaytidin suwisun.
43 Əgər u taxlarni qiḳirip, өyni ḳirdurup ḳaytidin suwatḳandin keyin, өydə waba deoɳi yənə pəyda bolsa, 44 undaḳta kaḥin yənə kirip buningоɳa səpselip ḳarisun. Səpselip ḳariоɳinida, mana iz-daoɳ өydə kengiyip kətkən bolsa, bu өygə yuḳḳini qiritküq waba bolidu; өy napak sanilidu. 45 Bu wəjidin ular өyni, yəni yaoɳaq-tax wə barliḳ suwiḳi bilən billə qüxürüp, ḥəmmisini kətürüp xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɳa taxliwətsun. 46 Kimdəkim өy taḳaloɳan məzgildə uningоɳa kirsə, u kəq kirgüqə napak sanilidu. 47 Əgər birkim өy iqidə yatḳan bolsa, kiyimlirini yusun; wə əgər birsi өydə oɳizalanoɳan bolsa, umu өz kiyimlirini yusun. 48 Lekin kaḥin kirip, өygə səpselip ḳariоɳinida өy suwaloɳandin keyin waba uningda kengiyip kətmigən bolsa, undaḳta kaḥin өyni «pak» dəp jakarlisun; qünki uningdiki waba saḳayoɳan bolidu.
49 Andin u өyning pak ḳilinixi üqün ikki ḳux, kedir yaoɳiqi, ḳizil rəht bilən zofa elip kelip, 50 ḳuxlarning birini eḳin su ḳaqilanoɳan sapal kozining üstidə booɳuzlisun; □ 51 andin u kedir yaoɳiqi, zofa, ḳizil rəht wə tirik ḳuxni billə elip kelip, bu nərsilərning ḥəmmisini booɳuzlanoɳan ḳuxning ḳeniоɳa, xundaḳla eḳin suoɳa qilap, өygə yəttə

□ **14:35 «mening өyümgə waba yuḳḳandək kөrünidu»** — bu ayətlərdə tiloɳa elinoɳan «pesə-mahaw Kesili»ning өylərgə yuḳuxi bəlkim adəmni ḥəyran ḳilarliḳ ix boluxi mumkin. Bu tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. □ **14:37 «… kawak bolsa»** — yaki «tompiyip qiḳḳan bolsa». Ibraniy tilidiki bu səz Muḳəddəs Kitabta birla ḳetim tepilidu. □ **14:50 «…eḳin su ḳaqilanoɳan sapal kozining üstidə»** — yaki «… eḳin su üstidə tutup turuloɳan sapal kozining üstidə».

mərtiwə səpsun; 52 bu yol bilən u өyni ⱪuxning ⱪeni, eⱪin su, tirik ⱪux, kedir yaoɣiqi, zofa wə ⱪizil rəht arⱪilix napakliⱪtin paklaydu. 53 Andin u tirik ⱪuxni xəḫərning sirtida, dalada ⱪoyup bərsun. U xundaⱪ ⱪilip, өy üqün kafarət kəltüridu; u өy pak sanilidu.
54 Bular bolsa ḫərhil pesə-mahaw jaraḫiti, ⱪaⱪaq, 55 kiyim-keqək wə өygə yuⱪⱪan pesə-mahaw wabasi, 56 teridiki qiⱪanlar, təmrətkə wə parⱪiraⱪ aⱪ iz-daoɣlar tooɣrisidiki ⱪanun-bəlgilimidur. 57 Xu bəlgilimilər bilən bir nərsining ⱪaysi əḫwalda napak, ⱪaysi əḫwalda pak bolidioɣanliⱪini pərⱪ etixkə kərsətmə berixkə bolidu; mana bu pesə-mahaw tooɣrisidiki ⱪanun-bəlgilimidur.

15

Aⱪma tooɣruluⱪ

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoɣa sөz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Israillaroɣa mundaⱪ dənglar: — Ḫərⱪandaⱪ ərkəkning өz tenidin aⱪma qiⱪsa xu kixi xu aⱪma səwəbidin napak sanalsun. □ 3 Aⱪma qiⱪixtin boloɣan napaklix tooɣrisidiki ḫөküm xuki, aⱪmisi məyli tenidin eⱪip tursun yaki eⱪixtin tohtitiloɣan bolsun, xu kixi yənila napak sanalsun; 4 mundaⱪ aⱪma boloɣan kixi yatⱪan ḫərbir orun-kөrpə napak sanilidu wə u ⱪaysi nərsining üstidə oltursa xu nərsimu napak sanilidu. 5 Kimki u yatⱪan orun-kөrpigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, andin kəq kirgüqə napak sanalsun. 6 Xuningdək kimki mundaⱪ aⱪma boloɣan kixi olturoɣan nərsidə oltursa өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 7 Kimki aⱪma boloɣan kixining tenigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 8 Əgər aⱪma boloɣan kixi pak birsigə tükürsə, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, kəq kirgüqə napak sanalsun.
9 ⱪaysibir egər-toⱪumning üstigə *aⱪma boloɣan* kixi minsə, xu nərsə napak sanalsun.
10 Kimki uning tegidə ⱪoyuloɣan nərsilərgə təgsə kəq kirgüqə napak sanilidu; wə kimki xu nərsilərni kөtürsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wə kəq kirgüqə napak sanalsun.
11 Aⱪma boloɣan kixi ⱪolini yumastin birkimgə təgküzsə, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 12 Aⱪma boloɣan kixi sapal ⱪaqini tutup salsa, xu ⱪaqa qeⱪiwetilsun; yaoɣaq ⱪaqa bolsa suda yuyulsun.■

«Aⱪmidin paklinix» tooɣruluⱪ

13 ⱪaqaniki aⱪma bar kixi aⱪma ḫalitidin ⱪutulsa, өzining pak ⱪilinixi üqün yəttə künni ḫesablap өtküzüp, andin kiyimlirini yuyup, eⱪin suda yuyunsun; andin pak sanilidu. 14 Səkkizinqi küni ikki pahtək yaki ikki baqkini elip, jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, kaḫinoɣa tapxursun. 15 Kaḫin ulardin birini gunaḫ ⱪurbanliⱪi üqün, yənə birini kөydürmə ⱪurbanliⱪ üqün sunsun. Bu yol bilən kaḫin Pərwərdigarning aldida uning aⱪma boloɣanliⱪioɣa kafarət kəltüridu.
16 Əgər bir ərkəkning mәniysi өzlükidin qiⱪip kətkən bolsa, u pütün bədinini suda yusun, u kəq kirgüqə napak sanalsun. 17 Xuningdək adəmning mәniysi ⱪaysi kiyimigə yaki terisigə yuⱪup ⱪalsa, suda yuyulsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.
18 Ər wə ayal kixi bir-birigə yeⱪinlixixi bilən mәniy qiⱪsa, ikkisi yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.

□ **15:2** **«…ərkəkning өz tenidin aⱪma qiⱪsa…»** — bu ayətlərdiki «ərkəkning teni» degən sөz kөp yərlərdə əwrət, uyat yərlirini kөrsitidu. ■ **15:12** Law. 6:21; 11:33

Ayal kixilərdiki aqma kelix tooqruluq

19 Əgər ayal kixilər aqma kelix ḥalitidə tursa wə aqmisi hun bolsa, u yəttə küngiqə «ayrim» tursun; kimki uningoqa təgsə kəq kirgüqə napak sanalsun. □ 20 «Ayrim» turux məzgilidə, qaysi nərsining üstidə yatsa, xu nərsə napak sanilidu, xundaqla qaysi nərsining üstidə olturoqan bolsa, xu nərsimu napak sanalsun. 21 Ḥərkim uning orun-kərpisigə təgsə əz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 22 Ḥərkim u olturoqan nərsigə təgsə, əz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 23 Wə əgər birkim u yatqan yaki olturoqan jayda qoyuloqan birər nərsigə təgsə, kəq kirgüqə napak sanalsun.
24 Əgər bir ər kixi xu ḥalәttiki ayal bilən birgə yatsa, xundaqla uning hun napakliqi xu ərgə yuqup qalsa, u yəttə küngiqə napak sanalsun; u yatqan ḥərbir orun-kərpimu napak sanalsun.□ ■
25 Əgər ayal kixining adət waqtining sirtidimu birnəqqə küngiqə huni kelip tursa, yaki hun aqmisi adət waqtidin exip kətkən bolsa, undaqta bu napak qan eqip turoqan künlirining ḥəmmisidə, u adət künliridə turoqandək sanalsun, yənə napak sanalsun. ■ 26 Qan kəlgən ḥərbir kündə u qaysi orun-kərpə üstidə yatsa, bular u adət künliridə yatqan orun-kərpilərdək ḥesablinidu; u qaysi nərsining üstidə olturoqan bolsa, xu nərsə adət künlirining napakliqidək napak sanalsun. 27 Ḥərkim bu nərsilərgə təgsə napak bolidu; xu kixi kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.

Ayal kixilərning ḥəyizdin baxqa hun kelixtin paklinixi

28 Ayal kixi qaqan hun kelixtin saqaysa, u yəttə künni ḥesablap, ətküzüp boloqanda pak sanilidu. 29 Səkkizinqi küni u ikki pahtək yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining kirix aoqzioqa, kaḥinning qexioqa kəltürsun. 30 Kaḥin bularning birini gunaḥ qurbanliqi üqün, yənə birini kəydürmə qurbanliq üqün ətküzsun; bu yol bilən kaḥin uning napak aqma qenidin pak boluxioqa uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu.

Hulasə

31 Silər muxu yol bilən Israillarni napakliqidin üzünglar; bolmisa, ular napakliqida turiwerip, ularning arisida turoqan mening turaloqu qedirimni buloqixi tüpəylidin napak ḥalitidə ölüp ketidu. 32 Aqma kelix ḥalitidə boloqan kixi wə məniy ketix bilən napak boloqan kixi tooqrisida, 33 Xuningdək hun kelix künliridiki aoqriq ayal kixi tooqruluq, aqma ḥalәttə boloqan ər wə ayal tooqruluq, napak ḥalәttiki ayal billə yatqan ər tooqruluq kəlgən qanun-bəlgilimə mana xulardur.

16

«Kafarət küni»

□ **15:19** **«aqma kelix ḥaliti» —** bu ayətlərdə kərsilitilgən aoqriqlarning kəpinqisi əwrət, uyat yərliridiki ḥalәtlətni kərsətsə kerək. **«ayrim»** — bu ayəttiki «ayrim» — ayrim solap qoyulsun degənni bildürməydu (məsilən, 24-ayətni kərüng). □ **15:24** **«hun napakliqi» —** ər-ayal billə yatqanda ayalning aditi tuyuqsiz kelip qelip, hun qeni tasadipiyliqtin ər kixigə tegip ketixini kərsitidu. Əgər ər kixi ayalning adət kərginini bilip turup uningoqa yeqinlaxqan bolsa, undaqta ḥər ikkisi (ayal kixi məjburlanmioqan bolsa, əlwəttə) Hudaning biwasitə kərsitidioqan jazasioqa uqraydu (20:18ni kərüng). Xübḥisizki, Hudaning bu əmrdiki məqsiti, ayal kixilərgə ayning əng qiyin waqtida aram berixtin ibarət idi. ■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20

1 Ḫarunning ikki oƣli Pərwərdigarning aldiƣa yeḳinlixixi bilən ələp kətti. Ular ələp
kətkəndin keyin, Pərwərdigar Musaƣa səz ḳildi. ■ 2 Pərwərdigar Musaƣa mundaḳ
dedi: — «Sən əz ḳerindixing Ḫarunƣa: «Sən ələp kətməsliking üqün pərdining
iqidiki muḳəddəs jayƣa ḳoyulƣan əḥdə sanduḳining üstidiki «kafarət təhti»ning
aldiƣa ḥər waḳit kəlmə», degin. Qünki Mən «kafarət təhti»ning üstidiki bulutta
ayan bolimən. ■ 3 Ḫarun *əng* muḳəddəs jayƣa munu yol bilən kirsun: — Gunaḥ
ḳurbanliḳi üqün bir yax torpaḳ, kəydürmə ḳurbanliḳ üqün bir ḳoqḳarni kəltürsun;
4 əzi muḳəddəs kanap halta kəngləkni kiyip, ətlirini yapidiƣan kanap ixtannimu
kiyip, beligə bir kanap bəlwaƣni baƣlap, bexiƣa kanap səllini yəgəp kəlsun. Bular
muḳəddəs kiyimlər bolƣaqḳa, kiyixtin ilgiri bədinini suda yusun.□
5 U Israillarning jamaitidin gunaḥ ḳurbanliḳi üqün ikki tekə, kəydürmə ḳurbanliḳ
üqün bir ḳoqḳarni tapxuruwalsun. 6 Xuning bilən Ḫarun awwal gunaḥ ḳurbanliḳi
bolidiƣan torpaḳni sunup, əzi wə əz əyidikilər üqün kafarət kəltürüxi kerək. ■
7 Andin u ikki tekini elip, ularni jamaət qedirining kirix aƣzining aldiƣa kəltürüp,
Pərwərdigarning aldida turƣuzsun. 8 Andin Ḫarun bu ikki tekə tooƣrisida qək
taxlisun; qəkning birini «Pərwərdigar üqün», yənə birini «azazəl üqün» taxlisun.
□ 9 Ḫarun Pərwərdigarƣa qək qüxkən tekini kəltürüp, gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə
sunsun. 10 Lekin «azazəl»gə qək qüxkən tekini bolsa, kafarət kəltürüxi üqün
qəlgə ḥəydilixkə, xundaḳla «azazəl»gə əwətilixkə Pərwərdigarning aldida tirik
ḳaldurulsun. 11 Andin Ḫarun gunaḥ ḳurbanliḳini, yəni əzi üqün bolƣan torpaḳni
kəltürüp, əzi wə əz əyidikilər üqün kafarət kəltürüxkə əzigə gunaḥ ḳurbanliḳi bo-
lidiƣan bu torpaḳni booƣuzlisun; 12 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥtin
elinƣan qooƣ bilən tolƣan bir huxbuydanni elip, ikki ḳollap yumxaḳ ezilgən esil
huxbuy ətir bilən toldurup, buni pərdining iqigə elip barsun; 13 andin huxbuy is-
tütiki ḥəküm-guwaḥ sanduḳining üstidiki kafarət təhtini ḳaplisun dəp, huxbuyni
Pərwərdigarning ḥuzuridiki otning üstigə ḳoysun; xuning bilən u ələməydu. 14 U
torpaḳning ḳenidin elip əz barmiḳi bilən kafarət təhtining xərḳ təripigə qeqip,
kafarət təhtining aldiƣimu əz barmiḳi bilən ḳandin elip, yəttə ḳetim səpsun.□ ■
15 Andin u həlḳ üqün gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinidiƣan tekini booƣuzlisun; ḳenini
pərdining iqigə kəltürüp, torpaḳning ḳenini ḳiloƣandək ḳilsun, yəni uning ḳenidin
elip kafarət təhtigə wə kafarət təhtining aldiƣa qaqsun. 16 U bu yol bilən muḳəddəs
jay üqün kafarət kəltürüp, uni Israillarning napakliḳidin, ḥəmmə itaətsizliklirini
elip baridiƣan gunaḥliridin paklaydu wə xuningdək ularning napakliḳi arisida
turuwatḳan jamaət qediri üqünmu xundaḳ kafarət ḳilsun. 17 U kafarət kəltürüx
üqün əng muḳəddəs jayƣa kirgəndin tartip uningdin qiḳḳuqə ḥeqbir adəm jamaət
qediri iqidə bolmisun; bu yol bilən u əzi, əyidikilər wə Israilning pütkül jamaiti üqün
kafarət kəltüridu.
18 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥḳa qiḳip, uning üqünmu kafarət
kəltüridu; xuningdək torpaḳning ḳeni bilən tekining ḳenidin elip ḳurbangaḥning
qərisidiki münggüzlərgə sürsun; □ 19 u barmiḳi bilən ḳandin elip ḳurbangaḥning

■ **16:1** Law. 10:1, 2 ■ **16:2** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **16:4** **«ətliri»** — bu ayəttiki «ətliri» degən səz əwrət, uyat yərlirini kərsitidu. ■ **16:6** Ibr. 7:27,28 □ **16:8** **«Azazəl»** — alimlar «azazəl» tooƣruluḳ tət pikirdə bolup kəlgən: (1) bu isim «tekə» bilən «ḥəydəlmək» degən səzlərning birikmisi bolup, «ḥəydiwətgən tekə» degənni bildüridu; (2) «wəyranə ḳilix» yaki «elip taxlinix» degənni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir hil jin-alwastining ismi. Biz birinqi yaki ikkinqi pikirgə mayilmiz (ikkilisi tooƣra boluxi mumkin). «ḳoxumqə səz»imizdə bu tooƣruluḳ tohtilimiz. Ḫeq bolmiƣanda tətinqi pikirni əng namuwapiḳ dəp ḳaraymiz; 23-bab wə «ḳoxumqə səz»ni kərüng. □ **16:14** **«xərḳ(iy) təripi»** — sanduḳning aldi təripi. **«kafarət təhtining aldiƣimu»** — bəlkim kafarət təhtining aldidiki yər yüzigə. ■ **16:14** Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4 □ **16:18** **«Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥ»** — (1) muḳəddəs jaydiki «huxbuygaḥ» yaki (2) ḥoylidiki ḳurbangaḥni kərsitidu. Bizningqə, 20-ayəttiki səzlərdin (ibadət qedirining üq ḳismi üqün kafarət kəltürülgənlikidin) ḳariƣanda, muḳəddəs jaydiki huxbuygaḥni kərsitixi mumkin.

üstigə yəttə ḳetim səpsun; xuning bilən u uni Israillarning napaklikliridin paklap *Hudaoɣa atap* muḳəddəs ḳilidu.

Gunaḥ ḳurbanliḳi bolidioɣan tirik tekə tooɣruluḳ

20 — Muḳəddəs jay, jamaət qediri wə ḳurbangaḥ üqün kafarət kəltürüp boloɣandin
keyin, u tirik tekini kəltürsun; 21 andin Ḥarun ikki ḳolini tirik tekining bexioɣa ḳoyup
turup, uning üstidə turup, Israillarning barliḳ ḳəbiḥlikliri wə itaətsizliklirini elip
baridioɣan gunaḥlirini iḳrar ḳilip, ularni tekining bexioɣa artsun; andin uni yenida
təyyar turidioɣan bir adəmning ḳoli bilən qəlgə əwətiwətsun. 22 Bu yol bilən tekə
ularning ḥəmmə ḳəbiḥliklirini əz üstigə elip, adəmzatsiz qəlgə ketidu. Xunga u
tekini qəlgə ḳoyuwətsun.□

Ahirḳi rəsmiyətlər

23 — Andin Ḥarun jamaət qedirioɣa kirip muḳəddəs jayoɣa kirgən waḳitta kiygən
kanap kiyimlirini selip xu yərdə ularni ḳoyup ḳoysun. 24 U muḳəddəs yərdə
əz bədinini suda yuyup, əz kiyimlirini kiyip taxḳirioɣa qiḳip, əzining kəydürmə
ḳurbanliḳi bilən həlḳning kəydürmə ḳurbanliḳini sunup, xu yol bilən əzi wə həlḳ
üqün kafarət kəltüridu. 25 Xundaḳla u gunaḥ ḳurbanliḳining meyini ḳurbangaḥta
kəydürsun.
26 «Azazəl»gə bekitilgən tekini elip berip ḳoyuwətkən kixi əz kiyimlirini yuyup,
bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa kirixkə bolidu. 27 Kafarət kəltürüx üqün
ḳeni *əng* muḳəddəs jayoɣa elip kirilip, gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinoɣan torpaḳ bilən gunaḥ
ḳurbanliḳi ḳilinoɣan tekini birsi qedirgaḥning taxḳirioɣa elip qiḳip, ularning terisi,
gəxi wə tezəklirini otta kəydürsun. ■ 28 Ularni kəydürgən kixi əz kiyimlirini yuyup,
bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa kirixkə bolidu.

Omumiy bəlgilimilər

29 — Mana bu silərgə bir əbədiy ḳanun-bəlgilimə bolsun: — Ḥər yəttinqi ayning
oninqi künidə silər əz nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar wə ḥeqḳandaḳ
ix ḳilmanglar; məyli yərliklər bolsun yaki aranglarda turuwatḳan Yaḳ. yurtluḳlar
bolsun xundaḳ ḳilixinglar kerək. □ ■ 30 Qünki xu künidə silərni paklaxḳa silər üqün
kafarət kəltürülidu; Pərwərdigarning aldida silər ḥəmmə gunaḥliringlardin pak
bolisilər. 31 Bu kün silərgə pütünləy aram alidioɣan xabat küni bolup, nəpsinglarni
tartip əzünglarni təwən tutisilər; bu əbədiy bir bəlgilimidur.□
32 Kimki atisining ornida kaḥinliḳ yürgüzüx üqün məsiḥ ḳilinip, Hudaoɣa atap
tikləngən kaḥin bolsa xu yol bilən kafarət kəltüridu. U kanaptin etilgən muḳəddəs
kiyimni kiyip turup, □ 33 Əng muḳəddəs jay üqün kafarət kəltüridu; jamaət qediri
bilən ḳurbangaḥ üqünmu kafarət kəltüridu; ḳaloɣan kaḥinlar bilən barliḳ həlḳning
jamaiti üqün ḥəm kafarət kəltüridu.
34 Bu bolsa silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu; xuning bilən Israillarni barliḳ
gunaḥliridin paklax üqün yilda bir ḳetim kafarət kəltürüp berisilər».
Xuning bilən *Ḥarun* Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣinidək ḳildi.■

□ **16:22 «… Xunga u tekini qəlgə ḳoyuwətsun» —** bu ikki tekə tooɣrisidiki təpsilatlar tooɣruluḳ «ḳoxumqə
səz»imiznimu kərüng. ■ **16:27** Law. 6:23; Ibr. 13:11 □ **16:29 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən
tutunglar» —** ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəḥudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə
alatti. **«məyli yərliklər bolsun…» —** «yərliklər» Ḳanaan zeminda tuoɣuloɣan Israillarni kərsitidu. ■ **16:29**
Law. 23:27 □ **16:31 «pütünləy aram alidioɣan xabat» —** ibraniy tilida «xabatlarning xabati». □ **16:32
«Hudaoɣa atap tikləngən kaḥin» —** bax kaḥin, demək. ■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7

17

Butpərəslikning aldini elix — tooɣra ibadət tooɣruluk

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
2 Ḥarun bilən ooɣulliri wə barlik Israillaroɣa mundak degin: — Pərwərdigar silərgə buyruoɣan ḥəküm xuki: —
3-4 Israilning jəmətliridin boloɣan ḥərkandak kixi kurbanlik kilmakqi bolup, kala yaki koy yaki əqkini jamaət qedirining kirix aoɣzida, Pərwərdigarning turaloɣu qedirining aldioɣa, Pərwərdigaroɣa ataloɣan kurbanlik süpitidə yetiləp əpkəlməy, bəlki qedirgaḥning iqidə yaki taxkirida booɣuzlisa, uningdin akkan kan xu kixining gədinigə artilidu; bu adəm «kan təkkən» dəp, əz həlkidin üzüp taxlinidu. □ 5 Bu ḥəkümning məksiti Israillarning ḥazirkidək dalada mal soyup kurbanlik kilixning ornioɣa, kurbanlikliriniɣ jamaət qedirining kirix aoɣzida Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, kaḥinoɣa tapxurup Pərwərdigaroɣa «inakliɣ kurbanlikliri» süpitidə sunup booɣuzlixi üqündur. 6 Kaḥin kanni elip jamaət qedirining kirix aoɣzining yenidiki Pərwərdigarning kurbangaḥining üstigə sepip, Pərwərdigaroɣa huxbuy kəltürüx üqün mayni kəydürsun. ■ 7 Xuning bilən ular əmdi burunkidək buzukluk kilip tekə-jinlarning kəynidə yürüp, ularoɣa əz kurbanlikliriniɣ ətküzüp yürmisun. Mana bu ular üqün dəwrdin-dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə bolsun.
8 Sən ularoɣa: — Israilning jəmətidin yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukлardin biri kəydürmə kurbanlik yaki *baxka* kurbanlik ətküzməkqi bolsa, 9 uni Pərwərdigaroɣa atap sunux üqün jamaət qedirioɣa kirix aoɣzining aldioɣa kəltürmisə, u kixi əz həlkliridin üzüp taxlansun» — degin.

Kan yeməslik tooɣruluk

10 Əgər Israilning jəmətidin boloɣan ḥərkandak adəm yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukлar kan yesə, Mən yüzümni kanni yegən xu kixigə karxi kilimən, uni əz həlkidin üzüp taxlaymən. ■ 11 Qünki ḥərbir janiwarning jeni bolsa uning kenididur; Mən uni jeninglar üqün kurbangaḥ üstigə kafarət kəltürüxkə bərgənmən. Qünki kan əzidiki janning wasitisi bilən kafarət kəltüridu. □ 12 Xunga bu səwəbtin Mən Israillaroɣa: — «Silərning ḥeqbiringlar kan yeməslikinglar kerək, aranglarda turuwatkan yaka yurtlukлarmu kan yeməsliki kerək» — degənidim.
13 Əgər Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukлarning biri yeyixkə bolidioɣan bir qarpay ḥaywan yaki kuxni owlap, kenini təksə, uni topa bilən yepip koysun. 14 Qünki ḥərbir janiwarning jeni bolsa, uning kenidin ibarəttur. Uning jeni kenida boloɣaq mən Israillaroɣa: «Silər ḥeqkandak janiwarning kenini yeməŋlar, qünki ḥərbir janiwarning jeni uning kenididur; kimki uni yesə üzüp taxlinidu» — dedim.■

Ḥaywanlarning ələkliri tooɣruluk

□ **17:3-4** **«izaḥat»** — bu ayət yənə «Israilning jəmətliridin boloɣan ḥərkandak kixi kala, koy yaki əqkini qedirgaḥning iqidə yaki taxkirida booɣuzlap, jamaət qedirining kirix aoɣzida, yəni Pərwərdigarning turaloɣu qedirining aldioɣa kəltürüp Pərwərdigaroɣa atap kurbanlik süpitidə sunmioɣan bolsa, undakta, akkan kan xu kixining gədinigə artilidu» dəp tərjimə kilinidu. Bu tərjimini kollaydioɣan pikirlərgə mayil əməsmiz. Qünki altə yüz ming aililik ḥər küni əzliri üqün (kurbanlik üqün əməs) soyidioɣan malni «qedirining kirix aoɣzida» soyuxi ḥərgiz mumkin əməs. «Koxumqə səz»imizni kərüng. «Əz həlkidin üzüp taxlinix» — Hudaning Əzi xu adəmning bexioɣa biwasitə jaza qüxüridioɣanlikini kərsətsə kerək. Bizningqə bu səzlər (baxka səzlər koxulmioɣan əḥwalda) Israillaroɣa: — «silər xu adəmni ələmgə məḥkum kilixinglar kerək» degənlik əməs. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31 ■ **17:10** Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Kan. 12:16,23; 1Sam. 14:33 □ **17:11** **«ḥərbir janiwarning...»** — ibraniy tilida «ḥərbir ət igisining». ■ **17:14** Yar. 9:4

15 Kimdəkim ölüp ķalоɳan yaki yirtķuqlar booɳup titma-titma ķiliwətkən bir ɧaywanni yesə, məyli u yərlik yaki yaķa yurtluķ bolsun өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■ 16 Lekin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bədinini yumisa, xu kixi өz ķəbiɧlikining jazasini tartidu.

18

Itaətmən həlķ bolux — mən'i ķilinoɳan jinsiy munasiwətlər

1 Pərwərdigar Musaoɳa səz ķilip mundaķ dedi: — 2 Sən Israillaroɳa mundaķ degin: — «Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən. 3 Silər ilgiri turoɳan Misir zeminidikidək ixlarni ķilmanglar wə yaki Mən silərni elip baridioɳan Ķanaan zeminidikidək ixlarni ķilmanglar; ularning rəsim-adətliridə yürmənglar, 4 bəlki Mening ɧөkümlirimgə əməl ķilip, ķanun bəlgilimilirimni tutup xu boyiqə menginglar. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən. 5 Silər qoķum Mening bəlgilimilirim bilən ɧөkümlirimni tutuxunglar kerək; insan ularoɳa əməl ķilidioɳan bolsa ularning səwəbidin ɧayatta bolidu. Mən Pərwərdigardurmən.□ ■

6 — Ḩeqkim өzigə yeķin tuoɳķan boloɳan ayaloɳa yeķinliķ ķilip əwritini aqmisun. Mən Pərwərdigardurmən.

7 Anangning əwritigə təgmə, bu atangning əwritigə təgkining bolidu; u sening anang boloɳaqķa uning əwritigə təgsəng bolmaydu.□

8 Atangning ayalining əwritigimu təgmə, qünki xundaķ ķilsang atangning əwritigə təgkəndək bolidu.■

9 Sən aqa-singlingning, bir atidin boloɳan yaki bir anidin boloɳan, yaki xu өydə tuoɳuloɳan yaki baxķa yərdə tuoɳuloɳan bolsun, uning əwritigə təgmə.

10 Sən өz ooɳlungning ķizi wə yaki ķizingning ķizining əwritigə təgmə; qünki ularning əwriti sən өzüngning əwritidur.

11 Sən atangning ayalining ķizining əwritigə təgmə; u atangdin tuoɳuloɳan, sening aqa-singling, xunga uning əwritigə təgmə.□ ■

12 Sən atangning aqa-singlisining əwritigimu təgmə, qünki u atangning birtuoɳķinidur.■

13 Sən anangning aqa-singillirining əwritigimu təgmə, qünki u anangning birtuoɳķinidur.

14 Atangning aka-inilirining ayalining əwritigə təgmə; ularning ayallirioɳa yeķinliķ ķilma; qünki ular sening ɧammangdur.■

15 Sən keliningning əwritigə təgmə; u sening ooɳlungning ayali boloɳaqķa, uning əwritigə təgsəng bolmaydu.■

16 Sən aka-iniliringning ayalining əwritigə təgmə; qünki bu өz aka-iniliringning əwritigə təgkəndək bolidu.■

17 Sən bir ayaloɳa wə xuning bilən birgə uning ķizining əwritigə təgmə; xundaķla uning ooɳlining ķizi wə ķizining ķizinimu *hotunluķķa elip* əwritigə təgmə. Ular birbirigə yeķin tuoɳķan boloɳaqķa, mundaķ ix pəsəndiliktur.■

■ **17:15** Mis. 22:31; Law. 11:40; Əz. 44:31 □ **18:5** **«ɧayatta bolidu»** — əɧmiyətlik, ɧəķiķiy roɧiy ɧayatta. ■ **18:5** Əz. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7** **«əwrətkə tegix»** — jinsiy munasiwət ətküzmək (ibraniy tilida «əwrətni eqix» degən səz bilən ipadilinidu). Ibraniy tilida «anangning əwritini aqma, bu atangning əwritini aqķining». Huda aldida ər-hotun bir tən boloɳaqķa, anisining əwritini eqix atisining əwritini aqķanoɳa barawərdur. Mundaķ ķilmix anisioɳimu, atisioɳimu qong ɧərmətsizlik, əlwəttə. ■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1 □ **18:11** **«atangning ayali»** — muxu yərdə өgəy anisi yaki atisining toķilini kərsitidu. ■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19 ■ **18:14** Law. 20:20; Əz. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14

18 Sən ayaling ḫayat waḳtida, uning aqa-singlisini hotunluḳḳa elip əwritigə təgmə. Undaḳ ḳilsang hotunungoɣa kündəxlik azabini kəltürisən.
19 Sən bir ayalning adət kərüp napak turoɣan waḳtida yeḳinliḳ ḳilip əwritigə təgmə.□ ■
20 Sən əz ḳoxnangning ayali bilən zina ḳilip əzüngni uning bilən napak ḳilma.■
21 Sən əz nəslingdin ḫeqbirini Molək məbudioɣa atap ottin ətküzsəng ḳət'iy bolmaydu. Əgər xundaḳ ḳilsang Hudayingning namini napak ḳiloɣan bolisən. Mən Əzüm Pərwərdigardurmən.□ ■
22 Sən ayallar bilən birgə boloɣandək ər kixi bilən birgə bolma. Bu ix yirginqliktur.■
23 Sən ḫeq ḫaywan bilən munasiwət ḳilip əzüngni napak ḳilma; xuningdək ayal kiximu munasiwət ḳildurux üqün bir ḫaywanning aldioɣa barmisun. Bu ix nijisliḳtur.■
24 Silər bu ixlarni ḳilip əzünglarni napak ḳilmanglar, qünki mən silərning ald-inglardin qiḳiriwatḳan taipilər bolsa xundaḳ ixlarni ḳilip əzlirini napak ḳiloɣan 25 wə zeminimu napak boloɣandur. Buning üqün Mən u zeminning ḳəbiḥlikini əz bexioɣa qüxürimən, xuningdək u zeminmu əzidə turuwatḳanlarni ḳusup qiḳiriwetidu.
26 Lekin silər bolsanglar Mening bəlgilimilirim bilən ḫəkümlirimni tutunglar; silərdin ḫeqkim, məyli yərlik yaki aranglarda turuwatḳan yaḳa yurtluḳ bolsun bu yirginqlik ixlardin ḫeqbirini ḳilmisun ■ 27 (qünki bu barliḳ yirginqlik ixlarni silərdin ilgiri xu zeminda turoɣan həlḳ ḳilip kəlgəqkə, zeminning əzi napak bolup ḳaldi). 28 Xundaḳ ḳilip zeminni napak ḳilsanglar, zemin əzi silərdin ilgiri əzidə turoɣan əllərni ḳusup qiḳaroɣandək, silərnimu ḳusup qiḳiriwetidu. 29 Qünki bu yirginqlik ixlarning ḫərḳandiḳini ḳiloɣuqi, — mundaḳ ḳilmixlarni ḳiloɣan ḫərḳandaḳ kixi əz həlḳi arisidin üzüp taxlinidu.□
30 Silər Mən silərgə tapilioɣinimoɣa əməl ḳilixinglar zərürdur; — demək, silər əzünglardin ilgiri ətkənlər tutḳan xu yirginqlik rəsim-ḳaidilərni tutup, əzünglarni napak ḳilmasliḳinglar kerək. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

19

Ḫərhil bəlgilimilər wə ḫəkümlər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillarning pütkül jamaitigə səz ḳilip ularoɣa mundaḳ degin: — «Mən Hudayinglar Pərwərdigar muḳəddəs boloɣaqḳa, silərmu muḳəddəs boluxunglar kerək.■
3 Silər ḫərbiringlar ananglar bilən atanglarni izzətlənglar; Mening xabat künlirimni bolsa, ularni tutuxunglar kerək. Mən əzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
4 Silər ərziməs butlaroɣa tayanmanglar, əzünglar üqün ḳuyma butlarni yasimanglar. Mən əzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.□ ■
5 Silər Pərwərdigaroɣa inaḳliḳ ḳurbanliḳini kəltürüxni halisanglar, ḳobul ḳilinoɣudək yol bilən uni sununglar. 6 Silər uni sunoɣan küni wə ətisi u yeyilsun; üqinqi künigə ḳaloɣini bolsa otta kəydürülsun. ■ 7 Əgər uningdin bir ḳismi üqinqi küni yeyilsə

□ **18:19 «adət kərüp» —** ibraniy tilida «ayrim ḫaləttə bolup» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **18:19** Law. 20:18 ■ **18:20** Law. 20:10; Ḳan. 22:22; Yḥ. 9:5 □ **18:21 «Sən əz nəslingdin ḫeqbirini ... ottin ətküzsəng ḳət'iy bolmaydu» —** «ottin ətküzüx» insaniy ḳurbanliḳlarni kərsətsə kerək. ■ **18:21** Law. 20:2; Ḳan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10 ■ **18:22** Law. 20:13 ■ **18:23** Law. 20:15,16 ■ **18:26** Law. 20:22 □ **18:29 «əz həlḳidin üzüp taxlinidu» —** 17-bab, 5-ayət wə uning izaḫatini kərüng. ■ **19:2** Law. 11:44; 20:7,26; 1Pet. 1:16 ■ **19:3** Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ **19:4 «ərziməs butlar» —** ibraniy tilida «ərziməs ilaḥlar» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **19:4** Mis. 34:17 ■ **19:6** Law. 7:16

ⱪurbanliⱪ ḥaram ḥesablinip ⱪobul ⱪilinmaydu. 8 Kimki uningdin yesə өz gunaḥini өz üstigə alidu, qünki u Pərwərdigarоɳa atap muⱪəddəs ⱪilinоɳan nərsini napak ⱪildi; undaⱪ kixi өz həlⱪidin üzüp taxlinidu.

9 Silər zemininglardiki ḥosulni yiоɳsanglar, sən etizingning bulung-puxⱪaⱪlириоɳiqə tamam yiоɳiwalma wə ḥosulungdin ⱪaloɳan wasangni teriwalmiоɳin. ■ 10 Üzüm talliringni pasangdiwatma wə üzüm talliridin qüxkən üzümlərnimu teriwalma, bəlki bularni kəmbəоɳəllər bilən musapirlaroɳa ⱪoyоɳin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

11 Silər ooɳriliⱪ ⱪilmanglar, aldamqiliⱪ ⱪilmanglar, bir-biringlaroɳa yaloɳan səzlimənglar.■
12 Mening namim bilən yaloɳan ⱪəsəm iqmənglar, undaⱪ ⱪilsang Hudayingning namini buloɳaysən. Mən Pərwərdigardurmən.■
13 Өz ⱪoxnangoɳa zulum ⱪilma, uningkini өzüngning ⱪiliwalma.
Mədikarning ḥəⱪⱪini keqiqə yeningda ⱪondurup ⱪalma.■
14 Gas kixini tillima, kor kixining aldida putlixangoɳu nərsini ⱪoyma; bəlki өz Hudayingdin ⱪorⱪⱪin. Mən Pərwərdigardurmən.
15 Ḥөküm ⱪiloɳininglarda ḥeq naḥəⱪliⱪ ⱪilmanglar; namratⱪimu yan basmay, bayoɳimu yüz-hatirə ⱪilmay, bəlki adilliⱪ bilən өz ⱪoxnang üstidin tooɳra ḥөküm ⱪiloɳin.■
16 Өz həlⱪingning arisida gəp toxuoɳuqi bolup yürmə; ⱪoxnangning jenioɳa ḥeqⱪandaⱪ ziyan-zəhmət yətküzmə. Mən Pərwərdigardurmən.■
17 Sən kөnglüngdə өz ⱪerindixingdin nəprətlənmigin; ⱪoxnangda *gunaḥ bolsa* sən uning səwəbidin bexingoɳa gunaḥ kelip ⱪalmasliⱪi üqün uningoɳa tənbiḥ-nəsiḥət bərgin.■
18 Sən intiⱪam almioɳin wə өz həlⱪingning nəsligə ḥeq adawətmu saⱪlimioɳin, bəlki ⱪoxnangni өzüngni səygəndək səygin. Mən Pərwərdigardurmən.■
19 Silər Mening ⱪanun-bəlgilimilirimni tutunglar. Sən өz qarpayliringni baxⱪa nəsillər bilən qepixturma, etizingoɳa ikki hil uruⱪ salmioɳin, ikki hil yiptin toⱪoloɳan kiyimni kiymə.■
20 Əgər bir ər kixi ⱪiz-qokan bilən yetip munasiwət өtküzsə, wə u baxⱪa biri bilən wədiləxkən dedək bolsa, bu dedəkning ḥərlük puli tapxurulmioɳan bolsa, yaki uningoɳa ḥərlük berilmigən bolsa, muwapiⱪ jaza berilsun. Lekin ⱪiz-qokan ḥər ⱪilinmioɳaqⱪa, ḥər ikkisi өltürülmisun. □ 21 Ər kixi bolsa өzining itaətsizlik ⱪurbanliⱪini jamaət qedirining kirix aoɳzining aldioɳa, Pərwərdigarning aldioɳa kөltürsun; itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bir ⱪoqⱪar bolsun. 22 Kaḥin u itaətsizlik ⱪurbanliⱪi üqün kөltürgən ⱪoqⱪarni elip uning sadir ⱪiloɳan gunaḥi üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kөltüridu; uning ⱪiloɳan gunaḥi uningdin kөqürülidu.
23 Silər zeminoɳa kirip ḥərhil yөydioɳan mewilik dərəhlərni tikkən bolsanglar, mewilirini «hətnisiz» dəp ⱪaranglar; üq yiloɳiqə buni «hətnisiz» dəp ⱪarap uningdin yemənglar. 24 Tətinqi yili ularning ḥəmmə mewiliri Pərwərdigaroɳa mədḥiyə süpitidə muⱪəddəs ⱪilip beoɳixlansun. 25 Andin bəxinqi yildin tartip silər ularning mewiliridin yeyixkə baxlanglar. Xundaⱪ ⱪilsanglar *zemin* məḥsulatlirini silərgə ziyadə ⱪilidu. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

■ **19:9** Law. 23:22; Ⱪan. 24:19 ■ **19:11** Mis. 20:15 ■ **19:12** Mis. 20:7; Ⱪan. 5:11 ■ **19:13** Ⱪan. 24:14; Yaⱪ. 5:4 ■ **19:15** Ⱪan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **19:16** Mis. 23:1 ■ **19:17** Mat. 18:15; Luⱪa 17:3; 1Yuḥa. 2:9,11; 3:15 ■ **19:18** Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luⱪa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9; Yaⱪ. 2:8 ■ **19:19** Ⱪan. 22:9,11 □ **19:20 «muwapiⱪ jaza berilsun»** — bəlkim ər kixi dedəkning igisigə yaki uning bilən wədiləxkən kixigə jərimanə tөlixi kerək.

26 Silər ḳan qiḳmioɣan nərsini yeməŋlar. Nə palqiliḳ nə jadugərlik ḳilmaŋlar.□
27 Silər bexiŋlarniŋ qekə-qərisidiki qaqni qüxürüp dügilək ḳiliwalmaŋlar, saḳalniŋ uq-yanlirini buzmaŋlar.■

28 Silər ölgənlər üqün bədiniŋlarni zəhim yətküzüp tilmaŋlar, özüŋlaroɣa ḥeqḳandaḳ gül-sürət qəkmənglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
29 Sən ḳizingni buzuḳluḳ-paḥixilikkə selip napak ḳilmioɣin. Bolmisa, zemindikilər buzuḳluḳ-paḥixilikkə berilip, pütkül zeminni əyx-ixrət ḳaplap ketidu.
30 Silər Mening xabat künlirimni tutunglar, Mening muḳəddəs jayimni ḥörmətləŋlər. Mən Pərwərdigardurmən.
31 Jinkəxlər bilən seḥirgərlərgə tayanmaŋlar, ularniŋ kəynidin yürüp özüŋlarni napak ḳilmaŋlar. Mən özüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
32 Aḳ bax kixining aldida ornungdin tur, ḳerilarni ḥörmət ḳiloɣin; Hudayingdin ḳorḳḳin. Mən Pərwərdigardurmən.
33 Bir musapir zeminda araŋlarda turuwatḳan bolsa silər uningoɣa zulum ḳilmaŋlar, ■ 34 bəlki araŋlarda turuwatḳan musapir silərgə yərlik kixidək bolsun; uni özüŋni səygəndək səygin; qünki silərmu Misir zeminida musapir boloɣansilər. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
35 Silərniŋ ḥöküm qiḳirixiŋlarda, uzunluḳ, eoɣirliḳ wə ḥəjim ölqəxtə ḥeqḳandaḳ naḥəḳlik bolmisun; 36 silərdə adil taraza, adil taraza taxliri, adil əfaḥ kəmqini bilən adil ḥin kəmqini bolsun. Mən silərni Misir zeminidin qiḳirip kəlgən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.□ ■
37 Silər Mening barliḳ ḳanun-bəlgilimilirim wə barliḳ ḥökümlirimni tutup, ularoɣa əməl ḳilinglar; mən Pərwərdigardurmən.

20

Ölümgə layiḳ gunaḥlar

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — Əgər Israillarniŋ biri wə yaki Israil zeminida turuwatḳan musapirlarniŋ biri Molək butioɣa nəslining birini beoɣixlisa, uningoɣa ölüm jazasi berilixi kerək; zemindikilər uni qalma-kesək ḳilsun. ■ 3 Wə Mən Öz yüzümni bu kixigə ḳarxi ḳilimən, qünki özi öz əwladlirining birini Molək butioɣa beoɣixlap muḳəddəs jayimni paskina ḳilip, Mening namimni buloɣioɣini üqün uni öz həlḳidin üzüp taxlaymən. 4 Əgər zeminda turuwatḳanlar öz nəslidin birini Moləkkə beoɣixlioɣanda xu kixigə kəzlirini yumup, uning bilən kari bolmisa, xundaḳla uni öltürmisə, 5 Mən Özüm yüzümni u kixi bilən uning ailisigə ḳarxi ḳilimən, uni wə uningoɣa əgixip buzuḳqiliḳ ḳiloɣuqilar, yəni Moləkning kəynidin yürüp buzuḳqiliḳ ḳiloɣuqilarning ḥəmmisini öz həlḳidin üzüp taxlaymən.□
6 Jinkəxlər bilən seḥirgərlərgə tayinip, ularning kəynigə kirip buzuḳqiliḳ ḳilip yürgüqilər bolsa, Mən yüzümni xu kixilərgə ḳarxi ḳilip, uni öz həlḳidin üzüp taxlaymən.■
7 Xunga özüŋlarni pak ḳilip muḳəddəs bolunglar, qünki Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən. ■ 8 Ḳanun-bəlgilimilirimni tutup, ularoɣa əməl ḳilinglar; Mən

□ **19:26** **«Silər ḳan qiḳmioɣan nərsini yeməŋlar»** — ḳan yeyix əpsunqilik-jadugərlikning ayrilmas bir ḳismi bolatti. ■ **19:27** Law. 21:5 ■ **19:28** Ḳan. 14:1 ■ **19:31** Law. 20:6 ■ **19:33** Mis. 22:21 □ **19:36** **«bir əfaḥ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. **«bir ḥin»** — təhminən 3.6 litr. ■ **19:36** Pənd. 11:1; 16:11; 20:10 ■ **20:2** Law. 18:21 □ **20:5** **«öz həlḳidin üzüp taxlaymən»** — bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin juda ḳilinixini kərsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pet. 1:16

bolsam silərni muqəddəs qiloɣuqi Pərwərdigardurmən.
9 Əgər birkim øz atisi yaki anisini qaroɣisa, ularoɣa ølüm jazasi berilmisə bolmaydu;
qünki u øz ata-anisini qaroɣioɣini üqün øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
10 Əgər birkim baxqisining ayali bilən zina qilsa, yəni øz qoxnisining ayali bilən zina
qilsa, zina qiloɣan ər bilən ayal ikkisi ølüm jazasini tartmisa bolmaydu.■
11 Əgər birsi atisining ayali bilən yatsa, øz atisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkisi
ølüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.□ ■
12 Birsi øz kelini bilən yatsa, ikkisi nijislik qiloɣini üqün ølüm jazasini tartmisa
bolmaydu; ularning qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
13 Birsi ayal kixi bilən yatqandək ər kixi bilən yatsa ikkisi yirginqlik ix qiloɣan bolidu;
ularoɣa ølüm jazasi berilmisə bolmaydu. Øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
14 Əgər birsi qizi bilən anisini qoxup hotunluqqa alsa pəsəndilik qiloɣan bolidu.
Ər bilən ikki ayal otta køydürülsun. Xuning bilən aranglarda ɦeq pəsəndilik ix
bolmaydu.□ ■
15 Birsi bir ɦaywan bilən munasiwət ətküzsə, u ølüm jazasini tartsun, ɦaywannimu
ølturünglar.■
16 Əgər ayal kixi bir ɦaywanning qexioɣa berip munasiwət qildursa, ayal bilən
ɦaywanning ikkisini øltürünglar; øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.
17 Birsi aqa-singlisini, yəni atisidin yaki anisidin boloɣan qizni elip, əwritigə təgsə
wə bu qizmu uning əwritigə təgsə uyatlik ix bolidu; xuning üqün ər-ayal ikkisi øz
ɦəlqining køz aldidin üzüp taxlansun; u øz aqa yaki singlisining əwritigə təgkəqkə,
øz qəbiɦliki øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
18 Birsi adət kørgən aoɣrik waqtida bir ayal bilən birgə yetip, uning əwritigə təgsə,
undaqta u uning qan mənbəsigə təgkən, ayalmu qan mənbəsini eqip bərgən bolup,
ikkisi øz ɦəlqidin üzüp taxlinidu.■
19 Sən øz anangning aqa-singlisi wə atangning aqa-singlisining əwritigə təgmə; qünki
kimki xundaq qilsa yeqin tuoɣqinining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisining øz
qəbiɦliki øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
20 Birsi taoɣisining ayali bilən yatsa taoɣisining əwritigə təgkən bolidu; ikkilisi øz
gunaɦini øz bexioɣa alidu; ular pərzəntsiz ølidu.■
21 Birsi aka-inisining ayalini alsa paskina bir ix bolidu. U øz birtuoɣqan aka-inisining
əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz qalidu.□ ■

Paklik, muqəddəslik, itaətmənlik

22 Silər Mening barlik qanun bəlgilimilirim bilən barlik ɦøkümlirimni tutup,
buningoɣa muwapiq əməl qilinglar; bolmisa, Mən silərni elip berip turoɣuzidioɣan

---

■ **20:9** Mis. 21:17; Pənd. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Qan. 22:22; Yɦ. 8:5 □ **20:11 «atisining ayali»** — muxu yərdə øgəy anisi yaki atisining toqilini kørsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12** Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14 «birsi qizi bilən anisini qoxup hotunluqqa alsa»** — yaki «... birsi qizi bilən anisini qoxup ular bilən zina qilip yatsa...». **«otta køydürülüx»** — ular booɣuzlanoɣandin keyin, əlwəttə. Bu jaza bolsa ularni dəpnə qilinix imtiyazidin məɦrum qilidu. ■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23 ■ **20:17** Law. 18:9 ■ **20:18** Law. 18:19 ■ **20:19** Law. 18:12,13 ■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21 «....U øz birtuoɣqan aka-inisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz qalidu»** — 18-19-bablarda agaɦ qiloɣan gunaɦlarning jazaliri 20-babta kørsitilgən bolup, bu jazalarning türliri səkkiz hil: — (1) ølüm jazasi (naməlum yol bilən); (2) qalma-kesək qilix (məsilən, 1-ayət); (3) «øz ɦəlqidin üzüp taxlinix» — Hudaning bir kixini biwasitə jazalap uni bu dunyadin juda qilixi; (4) «uning qeni uning bexioɣa qüxidu» — naməlum yol bilən Huda təripidin ølüm jazasi berilidu; (5) dəpnə qilinmay otta køydürülüx (booɣuzlanoɣandin keyin); (6) «ɦəlqning køz aldidin üzüp taxlinix» — bu ɦəlqning køz aldida Huda təripidin naməlum yol bilən ølüm jazasioɣa tartilix; (7) «øz gunaɦi øz bexioɣa qüxkən bolidu» — buningda, bəlkim, Hudaning xu kixigə biwasitə muwapiq əmma naməlum bir jazani qüxürüxi; (8) əwladsiz qaldurux. ■ **20:21** Law. 18:16

zemin silərni qusup qikiriwetidu. ■ 23 Silər Mən aldinglardin ḥəydiwetidioɣan əllərning rəsim-qaidiliri boyiqə mangsanglar bolmaydu; qünki ular bu yirginqlik ixlarning ḥəmmisini qilip kəldi, wə xuning üqün ular Manga yirginqlik boldi. ■ 24 Xuning üqün Mən silərgə: «Silər ularning zeminini miras qilip alisilər; Mən xu süt bilən ḥəsəl akidioɣan zeminni silərgə berimən», dəp eytqanidim; silərni baxqa həlklərdin ayrim qiloɣan Hudayinglar Pərwərdigardurmən. ■ 25 Xunga silər pak wə napak qarpaylarni pərq etip, pak wə napak uqar-qanatlarni tonup, Mən silər üqün ayrip, napak qilip bekitip bərgən janiwarlarning iqidin ḥərqandiqi, qarpay yaki uqar-qanat bolsun yaki yərdə əmiligüqi janiwar bolsun, ularning ḥeqbiri bilən əzünglarni napak qilmanglar. ■ 26 Silər Manga has pak-muqəddəs boluxunglar kerək; qünki Mən Pərwərdigar pak-muqəddəsturmən, silərni Manga has bolsun dəp barliq əllərdin ayrim qiloɣanmən.

Jinkəx-jadugərlərdin agaḥ bolux tooɣruluq

27 Jinkəx yaki seḥirgər boloɣan ḥərqandaq ər yaki hotun kixigə ölüm jazasi berilmisə bolmaydu; həlq ularni qalma-kesək qilsun; ularning qeni əz bexioɣa qüxkən bolidu.■

21

Kaḥinlarni baxquridioɣan bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
Sən kaḥinlar boloɣan Ḥarunning ooɣullirioɣa mundaq degin: — bir kaḥin əz həlqining arisidiki ölgənlər wəjidin əzini napak qilmisun. 2 Pəqət əzining yeqin tuoɣqanliri üqün — anisi bilən atisi, ooɣli bilən qizi wə aka-inisining ölüki tüpəylidin əzini napak qilsa bolidu; 3 xuningdək əgər aqa-singlisi ərgə təgməy pak qiz ḥaləttə əzi bilən billə turuwatqan bolsa, uning ölüki tüpəylidin əzini napak qilsa bolidu; 4 qünki *kaḥin* əz həlqining arisida mətiwər boloɣaqqa, əzini napak qilip buloɣimasliqi kerək.□
5 Kaḥinlar bexini yerim-yata qilip qüxürməsliki, saqilining uq-yanlirini ḥəm qüxürməsliki, bədinigimu zəhim yətküzüp tilmasliqi kerək, 6 bəlki ular əz Hudasioɣa muqəddəs turup, Hudasining namini buloɣimasliqi kerək; qünki ular Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan qurbanliqlarni, əz Hudasining nenini sunidu; xunga ular muqəddəs boluxi kerək.
7 Ular bir ayalni əz əmrigə aloɣanda paḥixə ayalnimu, buzuq ayalnimu almasliqi kerək wə eri qoyuwətkən ayalnimu almisun. Qünki kaḥin bolsa əz Hudasioɣa has muqəddəs qilinoɣan. 8 U Hudayingning nenini sunoɣini üqün u sanga nisbətən muqəddəs dəp sanilixi kerək; qünki silərni muqəddəs qiloɣuqi Pərwərdigar Əzüm muqəddəsturmən.
9 Əgər bir kaḥinning qizi paḥixilik qilip əzini buloɣioɣan qilsa, əz atisini buloɣioɣan bolidu; u otta kəydürülsun.

Bax kaḥin tooɣruluq bəlgilimilər

10 Bexioɣa məsiḥləx zəytun meyi təkülgən, kaḥinliq kiyimlərni kiyixkə tiklәngən, əz qerindaxlirining arisida bax kaḥin qilinoɣan kixi yalangbax bolmisun, kiyimlirinimu

---

■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Qan. 14:4 ■ **20:27** Qan. 18:10; 1Sam. 28:7 □ **21:4 «qünki kaḥin əz həlqining arisida mətiwər boloɣaqqa, əzini napak qilip buloɣimasliqi kerək»** — baxqa birhil tərjimisi: «qünki u (kaḥin) əz həlqi iqidə ayalning eri süpitidə əzini napak qilip buloɣimasliqi kerək». Bu tərjimining mənisi: «u ayal tərəpning uruq-tuoɣqanlirining ölüklirigə yeqin kəlməsliki, uningoɣa təgməsliki kerək».

yirtmisun; □ 11 U yənə ḫeq ölükkə yeḳinlaxmasliḳi kerək, ḫətta atisi wə yaki anisining ölüklirining wəjidin özini napak ḳilmasliḳi kerək. □ 12 U *wəzipisidə turuwatḳanda* muḳəddəs jaydin ḫərgiz ayrilmisun wə xuningdək Hudasining muḳəddəs jayini buloḫimasliḳi kerək; qünki uning Hudasining uni Özigə has ḳiloḫan «məsiḫləx meyi» uning bexida turidu. Mən Pərwərdigardurmən.
13 U hotun alsa pak ḳizni elixi kerək; 14 tul wə yaki ərdin ḳoyuwetilgən ayal wə yaki buzuḳ wə yaki paḫixə ayal bolsa bularni almasliḳi, bəlki öz həlḳidin boloḫan pak ḳizni hotunluḳḳa elixi kerək. 15 Bolmisa u öz həlḳining arisida öz uruḳini napak ḳilidu; qünki uni muḳəddəs ḳiloḫuqi Pərwərdigar Məndurmən.

Kaḫinlar tooḫrisidiki yənə birnəqqə bəlgilimə

16 Pərwərdigar Musaoḫa söz ḳilip mundaḳ dedi: — 17 Sən Ḫarunoḫa mundaḳ degin: — «Əwladtin-əwladḳiqə sening nəslingdin boloḫan birsi meyip bolsa, Hudaning nenini sunux üqün yeḳin kəlmisun; 18 meyip boloḫan ḫərḳandaḳ kixi ḫərgiz yeḳin kəlmisun — yaki kor bolsun, tokur bolsun, panaḳ bolsun yaki bir əzasi yənə bir jüpidin uzun boloḫan adəm bolsun, 19 puti yaki ḳoli sunuḳ bolsun, 20 dok bolsun, parpa bolsun, kəzidə aḳ bolsun, ḳiqixḳaḳ boloḫan bolsun, təmrətkə basḳan bolsun yaki uruḳdeni ezilgən ḫərkim bolsun, □
21 Ḫarun kaḫinning nəslidin boloḫan undaḳ meyip kixilərning ḫeqbiri Pərwərdigaroḫa atap otta sunulidioḫan nərsilərni kəltürüxkə yeḳin barmisun; undaḳ kixi meyiptur; u öz Hudasining nenini sunuxḳa yeḳin kəlmisun. 22 Ḫalbuki, u öz Hudasining nenini, yəni «əng muḳəddəs» wə «muḳəddəs» ḫesablanoḫan nərsilərning ḫər ikkisidin yesun. 23 Pəḳət u pərdidin ötüp iqkirisigə kirməsliki yaki ḳurbangaḫḳimu yeḳin barmasliḳi kerək; qünki u meyiptur; bolmisa, u Mening muḳəddəs jaylirimni buloḫioḫan bolidu; qünki ularni muḳəddəs ḳiloḫuqi Pərwərdigar Özümdurmən».
24 Bu səzlərning ḫəmmisini Musa Ḫarun bilən uning ooḫulliri wə Israillarning ḫəmmisigə eytip bərdi.

22

Muḳəddəs nərsilərdin kim bəḫrimən bolidu?

1 Pərwərdigar Musaoḫa söz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Ḫarun bilən uning ooḫullirioḫa mundaḳ degin: — «Silər Israillarning Manga atioḫan muḳəddəs ḫədiyələrni eḫtiyatqanliḳ bilən bir tərəp ḳilinglar, bolmisa ular namimni buloḫixi mumkin. Mən Pərwərdigardurmən». 3 Ularoḫa mundaḳ degin: — «Silər ḫərbir dəwrlərdə, barliḳ nəsillinglardin ḫərḳaysisi Israillar Pərwərdigaroḫa atioḫan pak nərsilərgə napak ḫaləttə yeḳinlaxsa, undaḳ kixi Mening aldimdin üzüp taxlinidu. Mən Pərwərdigardurmən.
4 Ḫarunning nəslidin biri pesə-mahaw yaki aḳma kesili boloḫan bolsa, pak bolmioḫuqə muḳəddəs nərsilərdin yemisun. Birkim ölükning səwəbidin napak boloḫan birkimgə wə yaki məniysi eḳip kətkən kixigə tegip kətsə, ■ 5 yaki adəmni napak ḳilidioḫan əmiligüqi janiwaroḫa təgsə yaki ḫərḳandaḳ yuḳup ḳalidioḫan

□ **21:10** **««yalangbax bolux» wə «kiyimlərni yirtix»»** — ḫər ikki ḫərikət matəm tutuxning birhil ipadisi idi. Bax kaḫinning alaḫidə ḫəm muḳəddəs wəzipisi boloḫaqḳa, ḫətta matəm ixliridimu hizmət orni wə burqidin ayrilmasliḳi kerək idi (11-12-ayətnimu kərüng). □ **21:11** **«U yənə ḫeq ölükkə yeḳinlaxmasliḳi kerək,… ölüklirining wəjidin özini napak ḳilmasliḳi kerək»** — birsi ölükkə təgsə «napak» dəp ḫesablanoḫaqḳa, kaḫin bir ölükkə təgkən bolsa öz wəzipisini yürgüzəlməydioḫan bolup ḳalidu. □ **21:20** **«yarpa bolsun»** — yaki «yigləp ḳaloḫan bolsun». ■ **22:4** Law. 15:2

napakliқi bar bir adəmgə tegip kətsə, (napakliқi nemidin boluxidin қət'iynəzər)
6 mundaқ nərsilərgə təgkən kixi kəq kirgüqə napak bolup, muқəddəs nərsilərdin
yemisun. U bədinini suda yusun 7 andin kün olturoɣanda pak sanilip, muқəddəs
nərsilərdin yeyixkə bolidu; qünki bular uning ozuқidur.
8 U *əzlükidin* əlgən wə yaki yirtқuqlar booɣup қoyoɣan ḥaywanni yeyix bilən əzini
napak қilmisun. Mən Pərwərdigardurmən.■
9 Ular Mening bu tapilioɣanlirimni tutuxi kerək; bolmisa, buningoɣa ihlassizliқ қilsa,
xu əlük tüpəylidin gunaḥkar bolup əlidu; ularni muқəddəs қiloɣuqi Pərwərdigar
Əzümdurmən.
10 Kaḥinlaroɣa yat boloɣan ḥeqқandaқ kixi muқəddəs nərsilərdin yemisun.
Kaḥinning yenidiki musapir-meḥman wə yaki mədikari bolsun ularmu muқəddəs
nərsilərdin yemisun. 11 Ḥalbuki, kaḥin əzi pul qiқirip setiwaloɣan қul uningdin
yeyixkə bolidu; xuningdək uning əyidə tuoɣuloɣan kiximu uningdin yesə bolidu.
12 Kaḥinning қizi yat kixigə təgkən bolsa umu «kətürmə ḥədiyə» süpitidə ataloɣan
muқəddəs nərsilərdin yemisun. □ 13 Lekin əgər kaḥinning қizi tul bolup қelip,
yaki қoyup berilip pərzəntsiz ḥaləttə atisining əyigə yenip kelip, yax waқtidikidək
olturoɣan bolsa, undaқta atisining taamidin yeyələydu; lekin ḥeqbir yat kixi uningdin
yeməsliki kerək.■
14 Əgər birkim bilməy, muқəddəs nərsilərdin yəp salsa, undaқta u uningoɣa xuning
bəxtin birini қoxup, muқəddəs nərsining əzi bilən kaḥinoɣa қayturup bərsun.
15 *Kaḥinlar* Israillarning Pərwərdigaroɣa atioɣan nərsilirini buloɣimasliқi kerək; □
16 bolmisa, həlқ muқəddəs ḥədiyilərdin yeyixi bilən, kaḥinlar həlқning gədinigə
itaətsizlik gunaḥini yükləp қoyoɣan bolidu; qünki ularni muқəddəs қiloɣuqi
Pərwərdigar Əzümdurmən».□

Қəsəmgə baoɣkiқ қurbanliқ wə ihtiyariy қurbanliқlar

17 Pərwərdigar Musaoɣa səz қilip mundaқ dedi: — 18 Sən Ḥarun bilən uning ooɣulliri
wə Israillarning ḥəmmisigə mundaқ degin: — Əgər Israil jəmətidin biri wə yaki Israil
zeminida turuwatқan musapirlarning biri əz қəsəmlirigə baoɣliқ қurbanliқ yaki
ihtiyariy қurbanliқni sunup, Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə қurbanliқ қilmaқqi
bolsa, 19 undaқta u қobul қilinixi üqün bejirim ərkək kala, қoy yaki əqkilərdin
kəltürünglar. 20 Əyibi bolmioɣan bir janiwarni sunuxunglar kerək; qünki xundaқ
boloɣini silər üqün қobul қilinmas.
21 Birsi kalilardin yaki uxxaқ maldin əz қəsəmlirigə baoɣliқ қurbanliқ yaki ihti-
yariy қurbanliқni sunup, Pərwərdigaroɣa atap inaқliқ қurbanliқi қilmaқqi bolsa,
sunuloɣan ḥaywan қobul қilinixi üqün bejirim boluxi kerək; uning ḥeqқandaқ əyibi
bolmisun. ■ 22 Kor yaki aқsaқ-qolaқ, qonaқ yaki yarisi yiringdap kətkən, təmrətkə
basқan yaki қotur-qaқa besip қaloɣan ḥaywanlar bolsa — bularni Pərwərdigaroɣa
atap sunsanglar yaki bularni Pərwərdigaroɣa atap қurbanliқ süpitidə қurbangaḥta
otta kəydürsənglar bolmaydu.
23 Torpaқ yaki қoyning məlum jüp əzasidin biri uzunraқ ya қisқa bolsa, mundaқlarni
ihtiyariy қurbanliқ süpitidə ətküzsəng bolidu, lekin қəsəmgə baoɣliқ bolsa қurbanliқ
üqün қobul қilinmas.

■ **22:8** Mis. 22:31; Law. 17:15; Əz. 44:31 □ **22:12 «yat kixi» —** muxu yərdə kaḥin bolmioɣan kixini kərsitidu.
■ **22:13** Law. 10:14 □ **22:15 «Kaḥinlar» —** ibraniy tilida «Ular». Kaḥinlar həlқning muқəddəs nərsilərdin
yeməslikigə məs'ul idi (16-ayətni kərüng). Bəzi alimlar «ular»ni «həlқ» dəp tərjimə қilidu. □ **22:16 «qünki
ularni muқəddəs қiloɣuqi Pərwərdigar Əzümdurmən» —** muxu yərdə «ularni» bəlkim kaḥinlarning əzlirini
kərsitixi mumkin. ■ **22:21** Қan. 15:21; 17:1

24 Urukdini zəhimləngən, ezilip kətkən, yerilоqan yaki piqilоqan ḫaywanni
Pərwərdigarоqa atap qurbanlik kilmanglar. Mundak ixni өz zeminiglardimu ḫərgiz
kilmanglar.
25 Hudayinglarning neni süpitidə yaka yurtluk kixining kolidin xundak
ḫaywanlardin ḫeqkaysisini elip sunmanglar; qünki ular meyip bolоqaqka, silər
üqün kobul kilinmaydu.□

Baxka birnəqqə bəlgilimə

26 Pərwərdigar Musaоqa səz kilip mundak dedi: — 27 Bir mozay, koza yaki ooqlak
tuоqulsa yəttə küngiqə anisini əmsun; səkkizinqi künidin baxlap Pərwərdigarоqa
atap otta sunidiоqan qurbanlik süpitidə kobul boluxka yaraydu.□
28 Məyli kala bolsun, koy bolsun, silər anisi bilən balisini bir kündə booquzlimanglar.
29 Silər Pərwərdigarоqa atap bir təxəkkür qurbanliki sunmakqi bolsanglar, kobul
kilinixka layik bolоqan yol bilən sununglar. 30 U sunulоqan künidə yeyilixi kerək;
uningdin ḫeqnemini ətisigə kaldurmaslikinglar kerək. Mən Pərwərdigardurmən.■
31 Silər Mening əmrlirimni qing tutup, ularоqa əməl kilinglar. Mən
Pərwərdigardurmən. 32 Mening mukəddəs namimni bulоqimanglar, Mən əmdi
Israillarning arisida mukəddəs dəp bilinimən. Mən silərni mukəddəs kiloquqi
Pərwərdigar bolup, 33 Hudayinglar boluxka silərni Misir zeminidin qikirip kəldim.
Mən Pərwərdigardurmən.

23

Huda Israiloqa bekitkən ḫeyt-bayramlar

1 Pərwərdigar Musaоqa səz kilip mundak dedi: — 2 Sən Israillarоqa mundak degin:
— Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar, silər mukəddəs sorunlar bolsun dəp qakirip
jakarlaydiоqan ḫeytlirim mana munulardur: —□
3 (altə kün ix-əmgək kilinsun; lekin yəttinqi küni «has xabat küni», mukəddəs
sorunlar küni bolidu; u küni ḫeqkandak ix-əmgək kilmanglar. Kəyərdila tursanglar
bu kün Pərwərdigarоqa ataloqan xabat küni bolidu).□ ■

□ **22:25** **«Hudayinglarning neni»** — uningоqa ataloqan türlük ḫədiyə-qurbanliklar. Muxu yərdə kəzdə tutuloqini ḫaywanlardur. Baxka birhil tərjimisi: «Hudayinglarning neni süpitidə silər yaka yurtluk kixining kolidin ḫeq qurbanlikni elip sunmanglar wə silər xundak ḫaywanlar (meyip ḫaywanlar)din ḫeqkaysisini sunmanglar; qünki ular meyip bolоqaqka, silər üqün kobul kilinmaydu». Lekin bizningqə bu tərjimə tooqra əməs; qünki Musaоqa qüxürülgən kanun boyiqə yaka yurtluklar hətnə kobul kilsa, qurbanliklarni sunuxka bolatti. **«silər üqün kobul kilinmaydu»** — muxu yərdə «silər» qurbanlik sunоqan yaka yurtlukni өz iqigə alidu. □ **22:27** **«anisini əmsun»** — ibraniy tilida «ana astida tursun». ■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2** **«Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar»** — muxu ibarini tooqrirak bayan kilsak «Pərwərdigar bekitkən wakit-pəsillər» degən bolidu. Bu «pəsil-wakitlar»ning kəpinqisi xadlinidiоqan, huxal pəytlər bolsimu, lekin «kafarət küni» undak kün əməs. **«sorunlar»** — muxu yərdə «sorun» (yaki «yioqilix») degən səz «sorunоqa qakirilix» degən mənini bildüridu. Nəgə qakirilidu? Təkitlinidiоqan ix ḫəlkning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yenioqa yioqilixka qakirilix»tin ibarəttur. Əməliyəttə, bəzi ḫeytlar wə xabat künliridə ḫəlkning ḫəmmisi yioqilip əməs, bəlki ḫərbir ailə «kəyərdə tursa», xu өy-qedirlarda jəm bolup Huda bərgən aramdin bəḫrimən bolidu. Xundakla ular xu küni Hudani seoqinip, uningоqa təxəkkür-mədḫiyə kayturuxi mumkin, lekin bu ixlar mukəddəs kanunda rəsmiy bekitilgən əməs. □ **23:3** **«has xabat küni»** — ibraniy tilida «xabatlarning xabati» — məhsus aram alidiоqan kün. **«sorunlar»** — muxu «sorunlar» degənning mənisi tooqruluk 2-ayəttiki izaḫatni kərüng. **«xabat küni»** — muxu yərdə «xabat küni»ning tiloqa elinixining səwəbi bəlkim xuki, məlum bir ḫeyt xabat künigə tooqra kelip kaloqan bolsa, xu künidə ohxaxla ix kilmay aram elixi kerək idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Kan. 5:13; Luka 13:14

«Ötüp ketix ḫeyti» wə «petir nan ḫeyti»

4 Silər bekitilgən künliri muḳəddəs sorunlar bolsun dəp qaḳirip jakarlaydiƣan,
Pərwərdigarning ḫeytliri mana munulardur: —□ 5 Birinqi ayning on tətinqi küni
gugumda Pərwərdigarƣa ataliƣan «ətüp ketix ḫeyti» bolidu.□ ■

6 Xu ayning on bəxinqi küni Pərwərdigarƣa ataliƣan «petir nan» ḫeyti bolidu;
silər yəttə küngiqə petir nan yəysilər. 7 Birinqi künidə silər muḳəddəs yiƣilix
ḳilip, ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. 8 Silər yəttə küngiqə Pərwərdigarƣa atap
otta sunidiƣan ḳurbanliḳlarni sunup turunglar. Yəttinqi künidə muḳəddəs yiƣilix
bolidu; ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar.

«Dəsləpki ḫosul» ḫeyti

9 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillarƣa mundaḳ degin: — Silər Mən əzünglarƣa təḳdim ḳilidiƣan zem-
inƣa kirip, uningdin ḫosul yiƣiḳininglarda, ḫosulunglarning dəsləpki pixḳinidin
bir baƣlamni kaḫinning ḳexiƣa elip beringlar. □ 11 Kaḫin silər üqün ḳobul boluxḳa
uni Pərwərdigarning aldida pulanglatsun; uni pulanglatḳan waḳit bolsa xabatning
ətisi bolidu. □ 12 Silər uni pulanglatḳan kündə silər bir yaxḳa kirgən bejirim bir
ḳozini Pərwərdigarƣa atap kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sununglar; 13 xuningƣa
ḳoxup axliḳ ḫədiyə süpitidə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bir əfaḫning ondin
birini Pərwərdigarƣa huxbuy kəltürsun dəp otta sununglar; buningƣa ḳoxup xarab
ḫədiyə süpitidə xarabtin bir ḫinning təttin birini sununglar. 14 Silər Hudayinglarƣa
has boliƣan bu ḫədiyəni sunidiƣan kündin ilgiri *yengi ḫosuldin* ḫeqnemini, nə nan
nə ḳomaq nə kək bax bolsun yemənglar. Bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün ḳəyərdə
tursanglar əbədiy bir bəlgilimə bolsun.

«Ḫəptilər ḫeyti» — bəzidə «orma ḫeyti», «dəsləpki orma ḫeyti» dəpmu atilidu

15 Andin silər xu xabat künning ətisidin, yəni xu bir baƣlamni pulanglatma ḫədiyə
süpitidə sunƣan künning ətisidin tartip, yəttə ḫəptə sananglar (ular toluḳ ḫəptə
boluxi kerək); ■ 16 yəttinqi xabatning ikkinqi künigiqə əllik künni sananglar;
andin Pərwərdigarƣa atap yengi *ḫosuldin* bir axliḳ ḫədiyə sununglar. 17 Əzünglar
turuwatḳan jaylardin pulanglatma ḫədiyə süpitidə esil undin bir əfaḫning ondin
ikkisidə etilgən ikki nanni elip kəltürünglar; ular eqitḳu selip etilgən bolsun; bular
Pərwərdigarƣa ataliƣan dəsləpki ḫosul ḫədiyəsi dəp ḫesablinidu. □ 18 Nandin
baxḳa yənə bir yaxliḳ yəttə bejirim ḳoza, yax bir torpaḳ wə ikki ḳoqḳarni kəydürmə
ḳurbanliḳ süpitidə Pərwərdigarƣa atap sununglar; ularƣa has axliḳ ḫədiyəliri wə
xarab ḫədiyəlirini ḳoxup, ḫəmmisi Pərwərdigarƣa huxbuy kəltürüxkə sunulsun.
19 Buningdin baxḳa silər gunaḫ ḳurbanliḳi üqün bir tekini, inaḳliḳ ḳurbanliḳi
üqün bir yaxliḳ ikki ḳozini kəltürünglar; 20 kaḫin bularni, yəni xu ikki ḳozini

□ **23:4 «Pərwərdigarning ḫeytliri» —** ḫeytlar tooƣruluḳ «Qəl.» 28-bab, «Ḳan.» 16:1-17nimu kərüng. □ **23:5 «gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kəq ariliḳida» degən səz bilən ipadilinidu — Demək, kün petiwatḳan qaƣdin ḳarangƣu qüxküqə boliƣan ariliḳtiki waḳit. **«ətüp ketix *«pasha»* ḫeyti» —** bu ḫeyt tooƣruluḳ «Misirdin qiḳix» 12-bab, bolupmu 13-ayət wə izaḫatini, xundaḳla «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:1 □ **23:10 «ḫosulunglarning dəsləpki pixḳinidin bir baƣlamni kaḫinning ḳexiƣa elip beringlar» —** bu ayəttiki ḫosul bolsa arpa ḫosuli idi. BuoƣIday ḫosuli keyin bolidu (16-ayət). □ **23:11 «uni pulanglatḳan waḳit bolsa xabatning ətisi bolidu» —** «ətüp ketix» (birinqi ayning on tətinqi küni) ḫeytining ətisidin baxlap yəttə künlük «petir nan ḫeyt»i bolidu. Yəḫudiy ən'əniliri boyiqə bu yəttə kün iqidə kəlgən xabat künining ikkinqi küni «dəsləpki ḫosul ḫeyti» bolidu. ■ **23:15** Ḳan. 16:9,10 □ **23:17 «bular ... dəsləpki ḫosul ḫədiyəsi dəp ḫesablinidu» —** bu ḫosul bolsa, buoƣIday ḫosuli idi. «Dəsləpki ḫosul ḫeyti»diki ḫosul bolsa arpa ḫosuli idi.

dəsləpki ḫosul nanlirioŋa ḳoxup pulanglatma ḫədiyə süpitidə Pərwərdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Pərwərdigaroŋa ataloŋan muḳəddəs sanilip, kaḫinoŋa təgsun. 21 Xu küni silər «bügün bizlərgə muḳəddəs yioŋilix bolidu» dəp jakarlanglar; xu küni ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. Bu silər üqün ḳəyərdila tursanglar əbədiy bir bəlgilimə bolidu.

Ḫosul orux tooŋruluḳ bəlgilimə

22 Etizingning bulung-puqḳaḳlirioŋiqə tamam yioŋiwalmanglar, wə ḫosulungdin ḳaloŋan wasangni teriwalmioŋin, bəlki bularni kəmbəoŋəllər bilən musapirlaroŋa ḳoyoŋin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■

«Kanay qelix ḫeyti»

23 Pərwərdigar Musaoŋa mundaḳ dedi: — 24 Sən Israillaroŋa mundaḳ degin: —
Silər yəttinqi ayning birinqi küni toluḳ aram elip, kanaylar qelinix bilən əslətmə yosunda ḫeyt ḳilip, muḳəddəs sorunlarni tüzünglar. □ ■ 25 U kündə ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan bir ḳurbanliḳ sununglar.

«Kafarət küni»

26 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
27 Yəttinqi ayning oninqi küni bolsa kafarət küni bolidu; u kün silər üqün muḳəddəs yioŋilix küni bolidu; xu küni nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup, Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳni sununglar; □ ■ 28 U kündə ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; qünki u bir kafarət küni bolup, xu kün өzünglar üqün Hudayinglar Pərwərdigar aldida kafarət ḳilinixḳa bekitilgəndur. 29 Ḫərkim xu küni nəpsini tartmay өzini təwən tutmisa өz həlḳidin üzüp taxlinidu. 30 Kimdəkim xu kündimu ḫərḳandaḳ bir ix ḳilsa, Mən xu adəmni өz həlḳidin üzüp taxlaymən. 31 Xu küni ḫeqḳandaḳ ix ḳilmanglar; bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün ḳəyərdə tursanglar bir əbədiy bəlgilimə bolidu. 32 U kün silər üqün toluḳ aram alidioŋan xabat küni bolidu; nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutunglar. Xu ayning toḳḳuzinqi küni gugumdin tartip ətisi gugumoŋiqə xabat künigə riayə ḳilip aram elinglar.

«Kəpilər ḫeyti»

33 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
34 Sən Israillaroŋa mundaḳ degin: — Yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap, yəttə küngiqə Pərwərdigarning «kəpilər ḫeyti» bolidu. □ ■ 35 Birinqi kündə muḳəddəs yioŋilix bolidu; ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. 36 Yəttə küngiqə Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳ sununglar; səkkizinqi kündə silərgə muḳəddəs yioŋilix bolidu; Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳ sununglar. Bu өzi təntənilik yioŋilix boloŋaq, u küni ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar.■
37 Silər «muḳəddəs sorunlar bolsun» dəp jakarlaydioŋan, yəni Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar mana xulardur. Xu sorunlarda silər ḫərḳaysi küngə bekitilgini boyiqə, Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḫədiyə-ḳurbanliḳ, yəni kөydürmə ḳurbanliḳ, axliḳ ḫədiyə, baxḳa ḫərhil ḳurbanliḳlar wə xarab ḫədiyələrni sunisilər; 38 bulardin

---

■ **23:22** Law. 19:9; Ḳan. 24:19 □ **23:24** **«kanaylar»** — yaki «buroŋilar» (ḳoqḳarning münggüzliri). ■ **23:24** Qəl. 29:1 □ **23:27** **«kafarət küni»** — ibraniy tilida «kafarətlər küni». **«nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup, ...»** — ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəhudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni өz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **23:27** Law. 16:29,31; Qəl. 29:7 □ **23:34** **«yəttinqi ay»** — ibraniy tilida «bu yəttinqi ay». ■ **23:34** Mis. 23:16; Qəl. 29:12; Ḳan. 16:15 ■ **23:36** Yḫ. 7:37

baxqa, Pərwərdigarning xabat künlirini tutisilər wə Pərwərdigarƣa atap qalƣan ħədiyəliringlarni berip, qəsəm qurbanliqliringlarning ħəmmisini ada qilip, ihtiyariy qurbanliqliringlarning ħəmmisini sunisilər.
39 Silər əmdi zemindin ħosul-məħsulatlirini yiƣip bolup, yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap yəttə kün Pərwərdigarning ħeytini ətküzünglar. Birinqi küni toluq aram elix bolidu, səkkizinqi konidimu toluq aram elix bolidu. □ 40 Birinqi küni silər esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, yəni horma dərəhliri bilən qoyuq yopurmaqliq dərəhlərning xahlirini kesip, eriq boyidiki səgət qiwiqlirini qirqip Hudayinglar Pərwərdigar aldida yəttə künni xundaq xad-huram ətküzisilər. □ 41 Silər ħər yili bu yəttə künni Pərwərdigarƣa atiƣan bir ħeyt süpitidə ətküzünglar; dəwrdin-dəwrgiqə bu silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. Silər ħeytni yəttinqi ayda ətküzünglar. 42 Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar. Israilda tuƣuliƣanlarning ħəmmisi kəpidə tursun. □ 43 Buning bilən Mən Israillarni Misir zeminidin qiqarƣinimda, ularni kəpilərdə turƣuzƣinimni əwladliringlar bilidu. Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
44 Xundaq qilip Musa Pərwərdigarning bekitkən xu ħeytlirini Israillarƣa bayan qildi.

24

«Qiraƣdan» wə «təqdim nan xirəsi tooƣrisidiki bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaƣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Israillarƣa qiraƣ ħəmixə yeniq turuxi üqün zəytundin soqup qiqiriliƣan sap mayni sanga elip kelixkə buyruƣin. 3 Ħarun jamaət qedirining iqidə, ħəküm-guwaħliq sanduqining udulidiki pərdining sirtida ħər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraƣlarni xundaq pərləp tursun. Bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. □ 4 Ħarun ħəmixə Pərwərdigarning aldida bu qiraƣlarni pak qiraƣdanning üstigə tizip qoysun.□
5 Sən yənə esil buƣday unidin on ikki toqaqni ətkin. Ħərbir toqaq bir əfaħning ondin ikkisigə barawər bolsun. 6 Andin sən Pərwərdigarning aldidiki pak xirəning üstigə altidin ikki qatar qilip tiƣin. □ 7 Ħərbir qatarning üstigə sap məstiki qoyƣin; xuning bilən ular Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ħədiyə, əslətmə nan bolidu.

8 Bularni u Israillarƣa wakalitən ħərbir xabat küni Pərwərdigarning aldida tizsun; bu əbədiy bir əħdidur. 9 Nanlar Ħarun bilən uning ooƣullariƣa təwə bolidu; ular ularni muqəddəs jayda yesun; qünki bu nərsilər Pərwərdigarƣa atap otta sunuliƣan nərsilər iqidə «əng muqəddəslərning biri» dəp sanilip, Ħaruniƣa təwə bolidu; bu əbədiy bir bəlgilimidur.■

Hudaning namiƣa kupurluq qilix gunaħining jazasi

□ **23:39 «ħosul-məħsulatliri»** — muxu «ħosul-məħsulatliri» axliqlar ħəm ħərhil mewə-qiwə məħsulatlirini əz iqigə alidu. □ **23:40 «esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, ...»** — ibraniy tilida «esil dərəhlərdin mewini qatap, ...». □ **23:42 «Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar, ...»** — bu kəpilər yuqiridiki xah-qiwiqlardin yasilixi kerək. □ **24:3 «ħəküm-guwaħliq sanduqi»** — muxu yərdə «ħəküm-guwaħliq» Hudaning Israiliƣa boliƣan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilən boliƣan əħdisini kərsitidu; Hudaning muqəddəs maħiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan qilinƣaqqa, «ħəküm-guwaħ» dəpmu atilidu. Oqurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əħdə sanduqi iqidə saqlaqliq tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduq «ħəküm-guwaħliq sanduqi», ibadət qediri bolsa, «ħəküm-guwaħliq qediri» dəp atilidu. □ **24:4 «pak qiraƣdan»** — yaki «sap altun qiraƣdan». □ **24:6 «pak xirə»** — yaki «sap altun xirə». ■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4

10 Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir ooɣul bar idi. U Israillarning arisiɣa bardi; u
qedirgaḥta bir Israiliy bilən uruxup ɣaldi. 11 Ular soɣuxɣanda Israiliy ayalning
ooɣli kupurluq ɣilip, *Pərwərdigarning* namini buloɣap ɣaroɣidi. Həlq uni Musaning
aldiɣa elip bardi. U kixining anisining ismi Xelomit bolup, u Dan ɣəbilisidin boloɣan
Dibrining ɣizi idi. □ 12 Xuning bilən ular Pərwərdigarning ḥəküm buyruɣi qiḳquqə
u kixini solap ɣoydi.□
13 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ɣilip mundaq dedi: —
14 Ɣaroɣioɣuqini qedirgaḥning taxḳiriɣa elip qiḳinglar. Uning eytḳinini an-
glioɣanlarning ḥəmmisi ɣollirini uning bexioɣa ɣoysun, andin pütkül jamaət bir
bolup uni qalma-kesək ɣilsun.
15 Ḥəmdə sən Israillaroɣa mundaq degin: — Əgər birkim əz Hudasini ḥaɣarətləp
ɣaroɣisa əz gunaḥini tartidu. 16 Pərwərdigarning namioɣa kupurluq ɣiloɣan
ḥərɣandaq kixi əlümgə məḥkum ɣilinsun; pütkül jamaət qoɣum bir bolup uni
qalma-kesək ɣilsun; məyli u musapir bolsun yaki yərlik bolsun, *muḳəddəs* namoɣa
kupurluq ɣilsa əltürülsun.□
17 Əgər birsi baxḳa birsini urup əltürsə, u əlümgə məḥkum ɣilinsun.
18 Birsi bir qarpayni əltürsə, uning üqün ḥaywanni töləp, janoɣa-jan töləp bərsun.
19 Birkim əz ɣoxnisini meyip ɣilsa, u əzgigə ɣandaq ɣiloɣan bolsa, uning əzigimu
xundaq ɣilinsun. 20 Birər əzasi sunduruwetilgən bolsa, uningmu sundurulsun;
kəzigə-kəz, qixioɣa-qix nakar ɣilinsun; baxḳa kixini ɣandaq zəhimləndürgən bolsa
umu ḥəm xundaq ɣilinsun.■
21 Kimdəkim bir qarpayni əltürsə, qarpay töləp bərsun; adəmni urup əltürgən kixi
bolsa, əlüm jazasioɣa məḥkum ɣilinsun.
22 Silərdə birla ɣanun bolsun. musapir yaki yərlik bolsun, barawər muamilə ɣilinsun;
qünki Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
23 Musa Israillaroɣa xularni dedi; xuning bilən ular xu ɣaroɣioɣuqini qedirgaḥning
taxḳiriɣa elip qiḳip, qalma-kesək ɣildi. Xundaq ɣilip, Israillar Pərwərdigarning
Musaoɣa əmr ɣiloɣinidək ɣildi.

25

Zeminning «xabat yili»

1 Pərwərdigar Sinay teoɣida Musaoɣa səz ɣilip mundaq dedi: — 2 Sən Israillaroɣa
mundaq degin: — Mən silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda u zeminning
əzimu Pərwərdigaroɣa atap bir xabat aramini alsun. ■ 3 Sən altə yil etizingni
terip, altə yil tallik beoɣingni qatap, ulardin ḥosullarni yioɣɣin; 4 əmma yəttinqi
yili zeminning əzi üqün bir «xabatlik aram» bolsun; u Pərwərdigaroɣa ataloɣan bir
«xabat» ḥesablinidu. Xu yili sən etizingni terimaysən wə tallikingni qatimaysən.
5 Əzlükidin ünüp qiḳqan ḥosulni ormaysən; wə qatalmioɣan talliringning üzümlirini
üzməysən; qünki xu yil zemin aram alidioɣan yildur.
6 Ḥalbuki, zemin xabat yilida qiɣaroɣan ḥosul ḥəmminglaroɣa ozuq bolidu, yəni
əzüng üqün, ɣul-dediking üqün, mədikaring üqün wə seningkidə turuwatɣan

□ **24:11 «muḳəddəs nam»** — muxu yərdə ibraniy tilida «muḳəddəs nam» əməs, pəḳət «Nam» deyilidu. Demək, Pərwərdigarning nami (16-ayətni kərüng). □ **24:12 «…Pərwərdigarning ḥəküm buyruɣi qiḳquqə,…»** — ibraniy tilida «…Pərwərdigarning aoɣzioɣa ɣarap, u ḥəküm qiɣaroɣuqə,…». □ **24:16 «muḳəddəs nam»** — muxu yərdə ibraniy tilida pəḳət «Nam» deyilidu. ■ **24:20** Mis. 21:24; Ɣan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **25:2** Mis. 23:10

musapir üqün, xuningdək mal-waranliring üqün 7 Wə zemiⁿingdiki yawayi
ḥaywanlar üqünmu ozuⁿ bolidu; zeminning ḥəmmə ḥosuli ozuⁿ bolidu.□

«Kanay-buroɣa qalidioɣan yili», yəni «azadliⁿ yili», «xadliⁿ yili»

8 Xuningdək sən yəttə ⁿetimliⁿ xabat yilini, yəni yəttə ḥəssə yəttə yilni sanioɣin; yəttə
xabat yil künliri ⁿirik toⁿⁿuz yil bolidu. 9 Xunqilik waⁿit ətüp, yəttinqi ayda, ayning
oninqi küni, kafarət künidə buroɣa qelip sadasini yuⁿiri qiⁿirisilər; kafarət künining
əzidə silər pütkül zemininglarda buroɣining sadasini anglitisilər.
10 Xu əllikinqi yilini silər muⁿəddəs dəp bilip, pütkül zeminda uningda barliⁿ
turuwatⁿanlarning ḥəmmisigə azadliⁿni jakarlixinglar kerək. Xu yil silərgə «azadliⁿ
yili» bolidu, ḥərbiringlar əz yər-mülükliringlaroɣa ⁿaytisilər, ḥərbiringlar əz ailə-
jəmətinglaroɣa ⁿaytip barisilər. □ 11 Bu əllikinqi yili silərgə bir azadliⁿ yili bolsun;
u yili ḥeq nemə terimaysilər, əzlükidin ünüp qiⁿⁿan ḥosulnimu ormaysilər wə
qatalmioɣan tallirinqlarning üzümlirinimu yioɣmaysilər. 12 Qünki bu azadliⁿ yili
bolup, silərgə muⁿəddəs ḥesablansun; uning ḥosulini bolsa, etiz-dalilardin tepip
ḥəmminglar yəysilər.□

Yər-mülüklərning yanduruluxi

13 Azadliⁿ yili aranglardiki ḥərbir adəm əz yər-mülkigə ⁿaytsun. 14 Silər
ⁿoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ⁿoxnanglardin birnemə setiwal-
sanglar, bir-biringlarni bozək ⁿilmanglar. □ 15 ⁿoxnangdin *yərni* setiwalsang, un-
daⁿta «azadliⁿ yili»din keyin ətkən yillarning sanini ḥesablap uningdin setiwelixing
kerək; umu ⁿaloɣan yillarning sanioɣa ⁿarap, yərning keyinki ḥosullirioɣa asasən
sanga setip bərsun. 16 «*Azadliⁿ yili»oɣiqə* boloɣan yillar kəprək bolsa, baḥasini
xuningoɣa muwapiⁿ yuⁿiri kətürisən; ⁿaloɣan yillar azraⁿ bolsa, baḥasini xuningoɣa
muwapiⁿ kemaytsun. Qünki ⁿaloɣan yillarning ḥosulliri ⁿanqə bolsa, u xu boyiqə
sanga setip beridu. 17 Silər bir-biringlarni bozək ⁿilmanglar, bəlki Hudayinglardin
ⁿorⁿunglar; qünki Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
18 Silər Mening bəlgilimilirimni tutup, ḥəkümlirimdə turup, xularoɣa əməl ⁿilinglar;
silər xundaⁿ ⁿilsanglar, zemininglarda tinq-aman turisilər. 19 Xuning bilən zemin
silərgə əz mewisini beridu, silər toyoɣudək yəp, uningda tinq-aman turisilər.
20 Əgər silər: — Mana, bizgə terip ḥosulni yioɣixⁿa ijazət berilmisə, yəttinqi yili nemə
yəymiz, dəp sorisanglar, 21 *silərgə məlum bolsunki*, altinqi yilida üq yilning ḥosulini
bərsun dəp, Mən üstünglaroɣa bərikitimni «qüx» dəp buyruymən. 22 Wə xundaⁿ
boliduki, silər səkkizinqi yili teriysilər, əmma toⁿⁿuzinqi yilioɣiqə exip ⁿaloɣan kona
ḥosuldin tehiqə yəysilər; xu toⁿⁿuzinqi yilioɣiqə silər kona axliⁿtin yəysilər.
23 Yər-zemin setilsa, mənggülük setilmisun, qünki zeminning əzi Meningkidur,
silər bolsanglar Mening yenimdiki musapir wə meḥman, halas. 24 Silər igə
bolidioɣan pütkül zeminda yər-zeminning igilirigə uni «ⁿayturuwelix ḥoⁿuⁿi»ni
yaritip berixinglar kerək. 25 Əgər ⁿerindaxliringlardin biri kəmbəoɣəllixip, əz miras

□ **25:7 «… zemiⁿingdiki yawayi ḥaywanlar üqünmu ozuⁿ bolidu; zeminning ḥəmmə ḥosuli ozuⁿ bolidu»** — demək, (1) etiz-talliⁿning igisi əz yeridin əzlükidin ünüp qiⁿⁿan «təbiiy ḥosul»ni oroɣaⁿ wə piqaⁿ bilən ḥərgiz almasliⁿi kerək; (2) barliⁿ həlⁿ xu «təbiiy ḥosul»din, xundaⁿla ḥərhil dərəhlərning mewisini wə zemindiki baxⁿa təbiiy ozuⁿluⁿni (kimning yeridə boluxidin ⁿət'iynəzər) haliɣanqə ⁿol bilən üzsə bolatti; (3) ḥətta zemindiki yawayi ḥaywanlarmu uningdin bəḥrimən boluxⁿa bolatti; xuning üqün etiz ətrapidiki qit-ⁿaxalarni eqip berixi kerək idi. □ **25:10 «Azadliⁿ yili»** — əslidə ibraniy tilida «buroɣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadliⁿ yili», «xadliⁿ yili» degəngə əzgərdi. □ **25:12 «xabat yili»** — bu ix tooɣrisidiki bəlgilimilərni, 5-7-ayətlərdin wə izaḥatliridin kərüng. □ **25:14 «Silər ⁿoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ⁿoxnanglardin birnemə setiwalsanglar»** — bu ayəttiki «birnemə» xübḥisizki yər-zeminlarni yaki igilikni kərsitidu (13-ayətni kərüng).

yerini setiwətkən bolsa, uning yeḳin tuoɳḳini, yəni «ḥəmjəmət xapaətqi»si kelip өz ḳerindixi satḳan yərni ḳayturup setiwalsun. □ 26 Əgər uning ḥeq xapaətqi tuoɳḳini
bolmisa, lekin u yanduruwelixḳa kerəklik pulni tapalisa, □ 27 Undaḳta satḳinioɳa
ḳanqə yil boloɳanliḳini ḥesablap, *azadliḳ yilioɳiqə* ḳaloɳan yillar üqün setiwaloɳan
kixigə muwapiḳ pul berip, өz yerigə ḳaytsun. 28 Lekin əgər u yanduruwelixḳa
kerəklik pulni tapalmisa, өzi setip bərgən yər azadliḳ yilioɳiqə aloɳuqining ḳolida
tursun; azadliḳ yili kəlgəndə yər yər setiwaloɳuqining ḳolidin qiḳsun, өz igisi өz
yər-mülkigə ḳaytsun.

Setip bərgən өylər tooɳruluḳ

29 Əgər birsi sepilliḳ xəḥərning iqidiki bir turaloɳu өyni satḳan bolsa, setip bir yil iqidə
uni yanduruwelix ḥoḳuḳi bardur. Toluḳ bir yil tügəp boloɳuqə, yanduruwelix ḥoḳuḳi
bardur. 30 Lekin pütün yil iqidə yanduruwelinmisa, sepilliḳ xəḥərning iqidiki bu өy
nəsildin-nəsilgə aloɳan kixining ḳolida bolup, azadliḳ yili kəlsimu yandurulmas.
31 Lekin sepilsiz kəntlərning өyliri bolsa zeminning etizliridək ḥesablinidu; ularni
yandurup setiwaloɳili bolidu; azadliḳ yili kəlgəndə əsli igisining ḳolioɳa yandurulidu.
32 Lekin Lawiy xəḥərliridə bolsa, Lawiylar өz mirasi boloɳan xəḥərlərdiki өylirini
halisa ḥərḳaqan ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bardur. □ 33 Lawiylardin biri өylirini,
yəni өz mirasi boloɳan xəḥərdiki bir өyni ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bar bolsimu, *lekin
ḳayturup almioɳan bolsa*, undaḳ əḥwalda u azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu; qünki
Lawiy xəḥərlirining өyliri bolsa Lawiylarning Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □
34 Xundaḳ ḥəm bularning xəḥərlirining qərisidiki etiz-yərliri bolsa, ularning əbədiy
mirasi boloɳaqḳa, setilsa bolmaydu.□

Ḳərzlər wə ḳullar tooɳruluḳ bəlgilimilər

35 Sanga ḳoxna boloɳan, ḳerindaxliringlardin biri kəmbəoɳəllixip, өz jenini baḳalmay
ḳalsa, sən uni musapir yaki yaḳa yurtluḳ meḥmandək yeningda turoɳuzup, uningdin
həwər aloɳin. 36 Sən uningdin өsüm wə yaki payda almioɳin; sən Hudayingdin
ḳorḳup, ḳerindixingni ḳexingda turuxḳa ḳoyoɳin. ■ 37 Pulungni uningoɳa өsümgə
bərmə, axliḳingnimu payda elix məḳsitidə uningoɳa өtnə bərmigin.
38 Hudayinglar boluxḳa, Ḳanaan zeminini silərgə berixkə silərni Misir zeminidin
qiḳirip kəlgən Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.
39 Əgər sanga ḳoxna boloɳan ḳerindixing kəmbəoɳəllixip, өzini sanga satsa, uni
ḳuldək ḳulluḳ hizmitigə salmioɳin; ■ 40 bəlki u ḳexingda mədikar yaki musapirdək
tursun; azadliḳ yilioɳiqə sening hizmitingdə bolsun; 41 andin azad bolup өzi bilən
baliliri ḳexingdin qiḳip, өz jəmətigə yenip berip, ata-bowilirining yər-mülkigə

□ **25:25 «ḥəmjəmət xapaətqi»** — muxu səz ibraniy tilidiki «goel»ning tərjimisidur. Təwrattiki nuroɳun yərlərdə bu səz tepilidu (məsilən, «Ayup» 19:25ni wə izaḥatni kərüng). Bəzidə «ḥəmjəmət ḳutḳuzoɳuqi» dəp tərjimə ḳilinidu. Bu səz omumən birsining məlum awariqilikkə uqrioɳinida, uningoɳa tuoɳḳanqilik (ḥəmjəmətlik) ḳilip uni ḳutḳuzux üqün bədəl töləydioɳan ḳutḳuzoɳuqi tuoɳḳinini bilduridu. □ **25:26 «lekin u yanduruwelixḳa kerəklik pulni tapalisa»** — ibraniy tilida «u» «uning ḳoli» degən səz bilən ipadilinidu. □ **25:32 «Lawiylarning xəḥərliri»** — Israil iqidə Lawiylaroɳa alaḥidə has boloɳan 48 xəḥər bar idi («Qəl.» 35-bab, «Yəxua» 21-babni kərüng). □ **25:33 «Lawiylardin biri өylirini... ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bar bolsimu,... u azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu»** — yaki «Əgər Lawiylardin biri baxḳa birsidin (yəni baxḳa bir Lawiy adəmdin) өz mirasi boloɳan xəḥiridə bir өyni setiwalsimu, azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu». Bu ayətning yənə bəzi baxḳa tərjimiliri yaki xərḥliri uqrixi mumkin. □ **25:34 «... bularning xəḥərlirining qərisidiki etiz-yərliri ... setilsa bolmaydu»** — bu etizlar ularning hususiy təəlluḳati əməs, bəlki ularning «kollektip» təəlluḳi idi. ■ **25:36** Mis. 22:25; Ḳan. 23:18; Pənd. 28:8; Əz. 18:8; 22:12 ■ **25:39** Mis. 21:2; Ḳan. 15:12; Yər. 34:14

ⱪaytsun. □ 42 Qünki ular Mən Өzüm Misir zeminidin qiⱪirip elip kəlgən ⱪul-
bəndilirim boloɣaqⱪa, ularni ⱪuldək setixⱪa yol ⱪoymanglar. 43 Sən ularoɣa ⱪattiⱪ
ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmaysən, bəlki Hudayingdin ⱪorⱪⱪin.■
44 Lekin өzünggə ⱪul yaki dedək almaⱪqi bolsang, ularni ətraptiki yat əllərdin xun-
daⱪ ⱪul ya dedək setiwalsang bolidu. 45 Bulardin baxⱪa, aranglarda olturaⱪlaxⱪan
musapirlarning pərzəntlirini wə xularning jəmətidin, yəni silər bilən billə tu-
ruwatⱪan, zemininglarda tuoɣuloɣanlardin ⱪullar setiwalsanglar bolidu; xuning bilən
ular silərning mülkünglar bolup ⱪalidu. 46 Silər muxularni өzünglardin keyinki
baliliringlaroɣa miras ⱪilip, ularoɣa mülük boluxⱪa ⱪaldursanglar bolidu; muxularni
əbədgiqə ⱪul ⱪilsanglar bolidu; lekin өz ⱪerindaxliringlar boloɣan Israillar arisida
bolsa, bir-biringlaroɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmasliⱪinglar kerək.
47 Əgər aranglarda olturuxluⱪ bir musapir yaki yaⱪa yurtluⱪ beyioɣan wə uningoɣa
ⱪoxna ⱪerindixing kəmbəoɣəllixip, өzini xu ⱪoxna musapiroɣa wə yaki xu musapirn-
ing məlum bir əwladioɣa satsa, 48 u setiloɣandin keyin uningda pul tələp ⱨərlükkə
qiⱪix ⱨoⱪuⱪi ⱪalidu; uning aka-ukilirining ⱨərⱪaysisi uni ⱨərlükkə setiwalsa bolidu.
49 Xuningdək uning taoɣisi yaki taoɣisining ooɣli wə yaki jəmətidin boloɣan ⱨərⱪaysi
yeⱪin tuoɣⱪini uni ⱨərlükkə setiwalsa bolidu; yaki өzining ⱪurbi yətsə, pul berip
өz-өzini ⱨərlükkə setiwalsa bolidu. □ 50 Uni setiwalidioɣan kixi uning hojisi bilən
gəplixip setiloɣan yildin tartip azadliⱪ yilioɣiqə ⱪanqilik boloɣanliⱪini ⱨesablap,
setiwelix baⱨasini yillarning sanioɣa ⱪarap ⱨesablisun; *ⱨərlük puli ⱨesablaxta
ⱪulning hojisioɣa* ixləxkə kerək boloɣan ⱪaloɣan künlirining ⱨəⱪⱪi «mədikarning
ixligən künliri»dək ⱨesablansun. □ 51 Azadliⱪ yilioɣa yənə heli yillar bolsa, xuni
ⱨesablap, setiloɣan pulning nisbiti boyiqə ⱨərlük pulini ⱨesablap bərsun; 52 əgər
azadliⱪ yilioɣa az yillar ⱪaloɣan bolsa, uni ⱨesab ⱪilip, ⱪaloɣan ⱪulluⱪ yillirioɣa
muwapiⱪ pulni yandurup bərsun.
53 Bolmisa, ⱪul xu hojisining yenida yilliⱪ mədikardək turuxi kerək; uning hojisi
sening kөz aldingda uningoɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmisun.□
54 Əgər ⱪul yuⱪiriⱪi yollar bilən ⱨərlükkə qiⱪalmisa, azadliⱪ yili kəlgəndə ⱪoyup
berilsun — u baliliri bilən ⱪoxulup azad bolidu. 55 Qünki Israillarning өzi Manga
ⱪul-bəndilərdur; ular Mən Өzüm Misir zeminidin qiⱪirip kəlgən ⱪul-bəndilirimdur.
Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.

26

Hudaoɣa itaətmən boluxning bəht-bərikiti, itaətsizlik kəltüridioɣan balayi'apətlər

1 Silər өzünglar üqün ⱨeqⱪandaⱪ but yasimanglar yaki өzünglaroɣa ⱨeq oyma
məbud yaki ⱨəykəl-tüwrükni turoɣuzmanglar yaki ularoɣa bax uruxⱪa oyuloɣan
nəqixlik taxlarni zemininglarda ⱨərgiz tiklimənglar; qünki Өzüm Hudayinglar

□ **25:41 «andin *ⱪul* azad bolup өzi bilən baliliri ...** ata-bowilirining yər-mülkigə ⱪaytsun» — «Mis.» 21:2-6-ayətlərdə berilgən bəlgilimilər boyiqə ibraniy ⱪul altə yil ixləp boloɣandin keyin azadliⱪⱪa ⱪoyup berilixi kerək. Lekin «azadliⱪ yili» uning ixləxkə kerək boloɣan altə yil toxmayla kəlsə, xu yili u ailisi bilən azadliⱪⱪa qiⱪidu. ■ **25:43** Əf. 6:9; Kol. 4:1 □ **25:49 «...өzining ⱪurbi yətsə, pul berip өz-өzini ⱨərlükkə setiwalsa bolidu»** — demək, hojayini yat əllik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayətlərdiki «ⱪul altə yil ixləp andin azad bolidu» degən bəlgilimə inawətlik bolmaydu. □ **25:50 «... ⱪaloɣan künlirining ⱨəⱪⱪi «mədikarning ixligən künliri»dək ⱨesablansun»** — demək, ⱪaloɣan yillaroɣa mədikarning ix ⱨəⱪⱪi өlqimi boyiqə pul ⱨesablap təlixi kerək. □ **25:53 «... uning hojisi sening kөz aldingda uningoɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmisun»** — demək, Yəⱨudiylardin biri yaⱪa yurtluⱪ bir hojayinning ⱪol astida ⱪul bolup ixlisə, ⱪoxna boloɣan Yəⱨudiy ⱪerindaxliri uning ⱨalioɣa yetip, uningdin həwər elixi kerək.

Pərwərdigardurmən. ■ 2 Mening xabat künlirimni tutup, muқəddəs jayimoɳa ihlasmən bolunglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
3 Əgər silər mening bəlgilimilirimdə mengip, əmrlirimni tutup ularoɳa əməl қilsanglar, ■ 4 Mən yeringlarning өz ҳosulini berip turuxioɳa, daladiki dərəhlərning mewisini qiқirixioɳa waқtida yamoɳurliringlarni yaoɳdurup turimən. 5 Xuning bilən haman tepix waқti üzüm yioɳix pəsligiqə bolidu, üzüm yioɳix waқti teriloɳu waқtioɳiqə bolidu; silər neninglarni toyunoɳuqə yəp, өz zemininglarda tinqaman turisilər. ■ 6 Mən zeminoɳa aram-tinqliқ ata қilimən, xuning bilən ҳeqkim silərni қorқitalmaydu, aramhuda yetip uhlaysilər; wəҳxiy ҳaywanlarni zemindin yoқitimən, қiliqmu zemininglardin өtməydu; ■ 7 silər düxmənliringlarni қooɳlaysilər, ular aldinglarda қiliqlinip yiқilidu. 8 Silərdin bəx kixi yüz kixini қooɳlaydu, yüz kixi on mingni қaquridu; düxmənliringlar bolsa aldinglarda қiliqlinip yiқilidu. ■ 9 Mən silərgə yüzümni қaritip, silərni pərzənt kөrgüzüp köpəytimən, silər bilən baoɳlioɳan əҳdəmni məzmut turoɳuzimən. 10 Silər tehiqə uzun saқlanoɳan kona axliқni yəwatқininglarda, yengi axliқ qiқidu; yengisi wəjidin konisini qiқiriwetisilər. 11 Mən Өz makanimni aranglarda turoɳuzimən wə қəlbim silərdin nəprətlənməydu. ■ 12 Mən aranglarda mengip silərning Hudayinglar bolimən wə silər Mening həlқim bolisilər.
13 Mən silərni Misirda ularning қulliri boluxtin ҳər қilixқa xu zeminidin qiқaroɳan Hudayinglar Pərwərdigardurmən; Mən boyunturuқunglarning asarətlirini sundurup, қəddinglarni tik қilip mangoɳuzdum.
14 Ҳalbuki, əgər silər Manga қulaқ salmay, bu əmrlərning ҳəmmisigə əməl қilmay, ■ 15 bəlgilimilirimni taxlap, қəlbinglardin ҳөkümlirimni yaman kөrüp, barliқ əmrlirimni tutmay, əҳdəmni buzsanglar, 16 Mənmu bexinglaroɳa xu ixlarni qüxürimənki, — Mən silərgə wəҳimə selip, kөzünglarni kor қilidioɳan, jeninglarni zəipləxtüridioɳan sil-waba kesili, kezik kesilini bexinglaroɳa qüxürimən. Silər uruқunglarni bikar qeqip-teriysilər, qünki düxmənliringlar uni yəp ketidu.
17 Mən yüzümni silərgə қarxi қilimən, xuning bilən silər düxmənliringlardin urulup қaqidioɳan bolisilər; silərni өq kөrgüqilər üstünglardin ҳөkümranliқ қilidu; ҳeqkim silərni қooɳlimisimu, қaqisilər.■
18 Bulardin ҳeq ibrət almay, bəlki Manga yənə қulaқ salmisanglar, Mən gunaҳliringlar tüpəylidin silərgə boloɳan jazani yəttə ҳəssə eoɳirlitimən, 19 küqҳəywənglardin boloɳan ҳakawurluқinglarni sundurimən; asminglarni təmürdək қilip, yeringlarni mistək қiliwetimən; □ 20 əjir-japayinglar bikaroɳa ketidu, yeringlar ҳosul bərməydu, daladiki dərəhlərgə mewə qüxməydu.
21 Əgər yənila Mən bilən қarxi mangsanglar, xundaқla Manga қulaқ salmisanglar, Mən gunaҳliringlaroɳa layiқ bexinglaroɳa qüxidioɳan waba-külpətlərni yənə yəttə ҳəssə eoɳirlitimən. 22 Aranglaroɳa silərni baliliringlardin juda қilidioɳan, qarpayliringlarni yoқitidioɳan, silərni azlitidioɳan yawayi ҳaywanlarni əwətimən; yolkoqiliringlar adəmzatsiz qəldək bolup қalidu. 23 Silər bu ixlar arқiliқ ibrət-tərbiyə almay, bəlki yənila Manga қarxi mangsanglar, 24 Mənmu silərgə қarxi mengip, gunaҳinglar tüpəylidin boloɳan jazani yənə yəttə ҳəssə eoɳirlitip, Mən Өzüm silərni urimən; ■ 25 üstünglaroɳa əҳdəmni buzoɳanliқning intiқamini alidioɳan қiliq qüxürimən; xuning bilən silər xəҳərlərgə yioɳiliwalisilər, Mən aranglaroɳa waba qüxürimən; xuning bilən silər düxmənlərning қolioɳa qüxisilər. 26 Silərgə yөlənqük

---

■ **26:1** Mis. 20:4; Қan. 5:8; 16:22; Zəb. 97:7 ■ **26:2** Law. 19:30 ■ **26:3** Қan. 28 ■ **26:5** Law. 25:19 ■ **26:6** Ayup 11:18,19 ■ **26:8** Yə. 23:10 ■ **26:11** Əz. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ **26:14** Қan. 28:15; Yioɳ. 2:17; Mal. 2:2 ■ **26:17** Pənd. 28:1 □ **26:19 «... asminglarni təmürdək қilip, yeringlarni mistək қiliwetimən»** — demək, asmandin ҳəl-yeoɳin qüxməydu ҳəmdə bəlkim ularning dualiri asmandin yuқirioɳa өtməydu, yər susiz bolup intayin қattiқlixip bolidu. ■ **26:24** 2Sam. 22:27; Zəb. 18:26-27

boloɣan axlikni kurutiwetimən; on ayal bir bolup bir tonurda nan yekip, nanlarni silərgə tarazida tartip beridu, əmma buni yegininglar bilən toymaysilər. □
27 Əgər bulardin ḥeq ibrət almay, manga kulak salmisanglar, bəlki manga karxi mangsanglar, 28 Mənmu kəḥr bilən silərgə karxi mangimən; Mən, yəni Mən Özüm gunaḥliringlar tüpəylidin jaza-tərbiyini yənə yəttə ḥəssə eoɣirlitip qüxürimən. 29 Xuning bilən silər ooɣulliringlarning gəxi wə kizliringlarning gəxini yəysilər; ■ 30 xundakla Mən kurbanlik «yukiri jay»liringlani wəyran kilip, «kün tüwrük»liringlarni sundurup, ölükliringlarni sunuk butliringlarning üstigə taxliwetimən; Mening kəlbim silərdin nəprətlinidu. □ ■ 31 Mən xəḥərliringlarni wəyran kilip, mukəddəs jayliringlarni harab kilip, *kurbanlikinglarning* huxbuylirini yənə purimaymən; 32 zeminni ḥalakətkə elip barimən; uningda olturaklaxkan düxmənliringlar bu əḥwaloɣa ḥəyranuḥəs kalidu. 33 Silərni əllərning arisioɣa taritip, kəyninglardin kiliqni suoɣurup kooɣlaymən; xuning bilən zemininglar wəyran bolup xəḥərliringlar harab kilinidu. 34 U wakitta, silər düxmənliringlarning zeminida turuwatkininglarda, zemin wəyranə boloɣan barlik künlərdə, zemin əz xabat künliridin səyünidu; u zamanda zemin dərwəkə aram elip əz xabatliridin səyünidu.
■ 35 Özi wəyranə bolup turoɣan barlik künliridə u aram alidu, yəni silər uningda turuwatkan wakittiki xabat künliringlarda ḥeq almioɣan aramni əmdi alidu.
36 Aranglardin kutulup kaloɣanlar bolsa, ular düxmənlərning zeminlirida turoɣinida kəngüllirigə yürəkzadilik salimən, xuning bilən ular qüxkən bir yopurmakning xəpisini anglisa kiliqtin kaqkandək kaqidu; ḥeqkim kooɣlimisimu yikilip qüxidu. 37 Gərqə ḥeqkim ularni kooɣlimisimu, dərwəkə kiliqtin yikitiloɣandək ular bir-birining üstigə putlixip yikilidu; silərdə düxmənliringlaroɣa karxi turoɣudək küq kalmaydu. 38 Əllərning arisida ḥalak bolisilər, düxmənliringlarning zemini silərni yəp ketidu. 39 Aranglardin kutulup kaloɣanliri bolsa əz rəzilliki tüpəylidin düxmənliringlarning zeminida zəiplixidu; wə ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək ularmu zəiplixidu.□

Gunaḥlarni ikrar kilip nijat tepix

40 Ḥalbuki, ular özi kiloɣan rəzilliki bilən ata-bowilirining sadir kiloɣan rəzillikini, Manga yüz örüp asiylik kiloɣinini, xundakla ularning Manga karxi turup mangoɣinini boynioɣa alidu, □ 41 xuningdək Mening ularoɣa karxi mangoɣinimoɣa, xuningdək ularni düxmənlirining kolioɣa tapxuroɣinimoɣa ikrar bolidu. Xunga əgər u wakitta ularning hətnisiz kəngli təwən kilinip, əz kəbiḥlikining jazasini kobul kilsa, 42 undakta Mən Yakup bilən baoɣlioɣan əḥdəmni yad kilip, Isḥak bilən baoɣlioɣan əḥdəmnimu wə Ibraḥim bilən baoɣlioɣan əḥdəmnimu esimgə kəltürimən, zeminnimu yad kilimən. 43 Qünki zemin ulardin taxlinip, ularsiz bolup harabə turoɣan wakitta,

---

□ **26:26 «silərgə yələnqük boloɣan axlikni kurutiwetimən; ...»** — səzmusəz tərjimə kiloɣanda «Mən silərning «nan ḥasa»nglarni sunduriwətkinimdə, ...». «Yələnqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayak» yaki «ḥasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, kədimki zamanlarda Yəḥudiy həlki əz nanlirini bir tayakta (zihka ətküzgəndək) kətürüp mangatti. Omumən, mənisi bizning tərjimə kiloɣinimizdək bolsa kerək. ■ **26:29** Kan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yioɣ. 4:10 □ **26:30 «yukiri jaylar» —** Israil wə Yəḥuda uzundin beri taoɣ qokkiliri katarlik jaylarda ḥərhil butlaroɣa qokunup, ḥətta axu jaylarda «insan kurbanlik»larni kilip kəlgən («Əz.» 16:21, 20:28 katarliklarni kərüng). **««kün tüwrük»liringlarni»** — «kün tüwrük»lər bəlkim küngə qokunuxka munasiwətlik but-ḥəykəllər boluxi mumkin. Baxka birhil tərjimisi: — «isrikdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2 □ **26:39 «ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək ularmu zəiplixidu» —** yaki «əzliridiki, xundakla ata-bowilirining rəzillikidə yürüp zəiplixidu». □ **26:40 «... Manga karxi turup mangoɣinini boynioɣa alidu» —** xu ayətning kizik bir yeri xuki, uningda enik ḥalda həlkning birla qong rəzilliki, birla qong asiyliki kərsitilgəndək turidu. Kaysi «birla gunaḥ» desək, jawab xübḥisizki, Injilda tepilidu — u bolsimu, əz Kutkuzoɣuqi-Məsiḥini rət kilixtin ibarət.

xabat künliridin səyünidu; ular bolsa əz ⱪəbiһlikining jazasini ⱪobul ⱪilidu; səwəbi dəl xuki, ular Mening һəkümlirimni taxlidi, bəlgilimilirimni ⱪəlbidin yaman kərgənidi.
44 Ⱨalbuki, xundaⱪ bolsimu, ular əz düxmənlirining zeminida turoɣinida Mən ularni taxlimaymən yaki ularoɣa əqlük ⱪilmaymən, xuningdək ular bilən baoɣliɣan əһdəmni buzmaymən, ularni yoⱪatmaymən; qünki Mən Əzüm ularning Hudasi Pərwərdigardurmən. ■ 45 Mən bəlki ularni dəp, ularning Hudasi boluxⱪa əllərning kəzi aldida Misir zeminidin qiⱪirip kəlgən ata-bowiliri bilən baoɣlaxⱪan əһdəmni esimdə tutimən. Mən Pərwərdigardurmən.

Hulasə
46 Pərwərdigar Musani wasitə ⱪilip, Sinay teoɣida əzi bilən Israillarning otturisida bekitkən һəkümlər, bəlgilimilər wə ⱪanunlar mana xular idi.

27

Ⱪoxumqə ⱪisim — Ⱪəsəm bilən Hudaoɣa ataloɣan kixilər tooɣruluⱪ
1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaⱪ degin: — Əgər birsi pəwⱪul'addə bir ⱪəsəm ⱪilip məlum kixining jenini Pərwərdigaroɣa atioɣan bolsa, undaⱪta xu kixigə sən bekitkən jenining ⱪimmitining nərhi təwəndikidək bolidu; □ 3 Yexi yigirmə bilən atmixning ariliⱪida boloɣan ər kixi bolsa, sən tohtitidioɣan ⱪimmiti muⱪəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bolsun; uning ⱪimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □ 4 Ayal kixi bolsa, aranglarda tohtitiloɣan ⱪimmiti ottuz xəkəl bolsun. 5 Əgər yexi bəx bilən yigirmining ariliⱪida bolsa, ərkək üqün tohtitilidioɣan ⱪimmiti yigirmə xəkəl bolup, ayal kixi üqün on xəkəl bolsun. 6 Əgər yexi bir ay bilən bəx yaxning ariliⱪida bolsa, tohtitilidioɣan ⱪimmiti ooɣul bala üqün bəx xəkəl, ⱪiz bala üqün üq xəkəl kümüx bolsun. 7 Əgər atmix ya uningdin qongraⱪ yaxtiki kixi bolsa, tohtitilidioɣan ⱪimmiti ər kixi üqün on bəx xəkəl, hotun kixi üqün on xəkəl bolsun.
8 Əgər birsi tohtitiloɣan ⱪimmitini tələxkə ⱪurbi yətmisə, u əzini kaһinning aldida təⱪ ⱪilsun; kaһin uning ⱪimmitini bekitsun. Kaһin ⱪəsəm ⱪiloɣuqining əһwalioɣa ⱪarap uning ⱪimmitini tohtitip bərsun.

Ⱪoxumqə ⱪisim — ⱪəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan ⱨaywanlar tooɣruluⱪ
9 Əgər birsi *ⱪəsəm ⱪilip* Pərwərdigaroɣa ⱪurbanliⱪ boluxⱪa layiⱪ bolidioɣan bir ⱨaywanni uningoɣa atioɣan bolsa, undaⱪta xundaⱪ ⱨaywanlar Pərwərdigaroɣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun; □ 10 ⱨaywan naqar bolsa uning ornioɣa yahxini yaki yahxining ornioɣa naqirini tegixixkə yaki ornioɣa baxⱪisini almaxturuxⱪa ⱨərgiz bolmaydu. Mubada atioɣuqi u ⱨaywanning ornioɣa yənə bir ⱨaywanni

■ **26:44** Ⱪan. 4:31; Rim. 11:1,26 □ **27:2** **«sən bekitkən jenining ⱪimmitining nərhi təwəndikidək bolidu»** — xübⱨisizki, muxu yərdə «sən» bax kaⱨin yaki bu ixⱪa məs'ul boloɣan kaⱨinni kərsitidu. □ **27:3** **«muⱪəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki»** — xübⱨisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp muⱪəddəs jayda saⱪlaⱪlik, muⱪim bekitilgən birnəqqə hil əlqəmlərdin biri boluxi kerək. «Xəkəl» kümüxning (yaki altunning) əlqimi bolup, adəttə 11.4 gram ətrapida boluxi mumkin. **«… Uning ⱪimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun»** — ibraniy tilida «sən… uning ⱪimmitini tohtitip bərgin» deyilidu. Biz uni «…uning ⱪimmiti … tohtitilsun» dəp məjⱨul xəkildə alduⱪ. Keyinki ayətlərdimu biz xu ibarini «məjⱨul xəkil»də ipadiliduⱪ. □ **27:9** **«Pərwərdigaroɣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun»** — demək, ⱪurbanliⱪlaroɣa layiⱪ boloɣan ⱨaywanlar ⱪəsəm bilən Hudaoɣa ataloɣan bolsa, keyin ularni pul tələp ⱪaytuwelixⱪa ⱨeq bolmaydu. U yaki ⱪurbanliⱪ bolidu yaki Hudaoɣa wakalitən turoɣan kaⱨin-lawiylaroɣa tegidu.

yənggüxliməkqi bolsa, Awwalkisi bilən ornioɣa əkəlginining hər ikkisi mukəddəs sanalsun. 11 Əgər haywan Pərwərdigarоɣa ataloɣan kurbanlikka layik bolmaydioɣan bir «napak» haywan bolsa, undakta u haywanni kahinning aldioɣa elip kəlsun; 12 andin kahin əzi uning yahxi-yamanlikioɣa karap kimmitini tohtatsun; kahin kimmitini kanqə tohtatkan bolsa xundak bolsun.
13 Əgər igisi pul tələp haywanni kayturuwlmakqi bolsa, tohtitiloɣan kimmitigə yənə uning bəxtin birini koxup bərsun.

Kəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan əylər tooɣruluk

14 Əgər birsi Pərwərdigarоɣa mukəddəs bolsun dəp əyini uningoɣa atap mukəddəs kilsa, kahin uning yahxi-yamanlikioɣa karap kimmitini tohtatsun; kahin uning kimmitini kanqə tohtatkan bolsa, xu kimmiti inawətlik bolidu. 15 Keyin əgər əyni atioɣuqi kixi uni kayturuwalmakqi bolsa, u tohtitiloɣan kimmitigə uning bəxtin birini koxup bərsun; andin əy yənə uning bolidu.

Kəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan yər-etizlar tooɣruluk

16 Əgər birsi əz mal-mülki boloɣan etizlikning bir kismini Pərwərdigarоɣa atap mukəddəs kilsa, kimmiti uningoɣa kanqilik uruk terilidioɣanlikioɣa karap tohtitilsun; bir homir arpa uruki ketidioɣan yər bolsa, kimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □
17 Əgər birsi «azadlik yili»din tartip əz etizlikini mukəddəs kilsa, sən kanqə tohtatsang xu bolsun. □ 18 Lekin əgər birsi «azadlik yili»din keyin əz etizlikini mukəddəs kiloɣan bolsa, kahin kelidioɣan azadlik yilioɣiqə kanqilik yillar kaloɣanlikini hesablap kimmitini tohtatsun. Ətüp kətkən yillarоɣa karap toluk bahadin muwapik pul keməytilsun.
19 Əgər birsi əz etizlikini mukəddəs kiloɣandin keyin pul tələp uni kayturuwalmakqi bolsa, u sən tohtatkan kimmitigə yənə uning bəxtin birini koxup bərsun; xuning bilən etizlik uning əz kolioɣa kaytidu.
20 Əgər u pul berip etizlikni kayturuwalmioɣan bolsa yaki baxka birsigə setip bərgən bolsa, keyin xu etizlikni kayturuwelixka bolmaydu, □ 21 Bəlki azadlik yili kəlgəndə etizlik «igisigə kayturulidioɣanda» u mutlək beoɣixlanoɣan yərgə ohxax, Pərwərdigarоɣa atap mukəddəs kilinip, miras hokuki kahinoɣa ətidu.□
22 Əgər birsi setiwaloɣan əmma əz mirasi bolmioɣan bir parqə yər-etizni Pərwərdigarоɣa atap mukəddəs kiloɣan bolsa, 23 kahin azadlik yilioɣiqə kaloɣan yilni hesablap, kimmitini tohtatsun. Andin u küni xu kixi tohtitiloɣan kimmitini Pərwərdigarоɣa mukəddəs kiloɣan nərsə süpitidə kəltürsun. 24 Lekin azadlik yili kəlgəndə, etizlik kimdin elinoɣan bolsa, xu kixigə, yəni əslidiki igisigə kayturup berilsun.

□ **27:16 «Etizlikni Pərwərdigarоɣa atap mukəddəs kilix»** — bu ix bəlkim etizlikni Hudaning wəkilliri, yəni kahin-lawiylarоɣa tapxurux idi; xundak bolsa, ular xu etizlikning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atioɣuqi kixi əzi kahin təripidin tohtitiloɣan pulini biwasitə kahin-lawiylarоɣa tapxuratti. **«homir»** — «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» bolup, təhminən 220-300 litr. □ **27:17 «… sən kanqə tohtatsang xu bolsun»** — bu ayəttiki «sən» xübhisizki, əyni wakittiki kahinni kərsitidu. «azadlik yilidin tartip» hesablioɣan baha bolsa qokum yukiriki 16-ayət boyiqə kanqə homir uruk qeqilidioɣan bolsa, uning əllik həssisi (tooɣrirak, 49 həssisi) boloɣan xəkəl bolidu, degən kərsətmə bilən hesablinidu. 18-19-ayəttə baxka əhwallar kərsitilidu. □ **27:20 «… yaki baxka birsigə setip bərgən bolsa,…»** — «yaki» degənning baxka bir hil tərjimisi: «birak». **«baxka birsigə setip berix»** — bəlkim ixlitix hokukini baxka birsigə setix. Bəzi xərhqilər muxu yərni «baxka birsigə satkuqi»ni etizlikka məs'ul kahinni kərsitidu, dəp karaydu. □ **27:21 «mutlək beoɣixlanoɣan yərgə ohxax»** — «mutlək beoɣixlanoɣan» ibraniy tilida «hərəm» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz adəttə Hudaoɣa mutlək ataloɣan nərsining heqkandak adəmgə təwə bolmaydioɣanlikini bildüridu. Gahi əhwalda «hərəm» dəp bekitilgən (Hudaoɣa mutlək ataloɣan) nərsilər pütünləy wəyran kilinixi kerək.

25 Sən tohtitidiƣan barliƙ ƙimmətlər bolsa ḥəmixə muƙəddəs jaydiki xəkəlning
əlqəm birliki boqiqə ḥesablansun; bir xəkəl yigirmə gəraḥƙa barawər bolidu.■

Tunji tuƣuluƣinini Hudaoƣa bədəl tələp ƙayturuwelix

26 Lekin qarpayning tunji balisi tunji bala bolƣanliƙi səwəbidin əslidinla
Pərwərdigaroƣa atilidiƣan bolƣaqƙa, kala bolsun, ƙoy-əqkə bolsun ḥeqkim uni
«Hudaoƣa atap» muƙəddəs ƙilmisun; qünki u əslidə Pərwərdigarning idi. ■ 27 Əgər
u napak bir ḥaywandin tuƣulƣan bolsa, igisi sən tohtatƙan ƙimmətkə yənə uning
bəxtin birini ƙoxup berip, andin əzigə ƙayturuwalsun; lekin əgər igisi uni əzigə
ƙayturuwalmaymən desə, bu ḥaywan sən tohtatƙan ƙimmətkə setilsun.□

Pərwərdigaroƣa mutləƙ ataloƣan nərsilər tooƣruluƙ

28 Əgər birsi Pərwərdigaroƣa əz melidin, adəm bolsun, ḥaywan bolsun yaki miras
yeri bolsun, Pərwərdigaroƣa mutləƙ atioƣan bolsa, undaƙ nərsə ḥərgiz setilmisun
yaki bədəl tələx bilənmu ƙayturulmisun. Pərwərdigaroƣa mutləƙ ataloƣan ḥərnərsə
bolsa «əng muƙəddəslərning biri» ḥesablinip, uningoƣa has bolidu. ■ 29 Əgər
bir adəm Hudaoƣa mutləƙ has ataloƣan bolsa, undaƙta uning üqün bədəl berilip,
ƙayturuwelinixƙa ḥərgiz bolmaydu; u qoƙum əltürülüxi kerək.□

«Ondin bir» əxrə boloƣan nərsilərni ƙayturuwelix tooƣruluƙ

30 Yər-zemindin qiƙƙan ḥəmmə ḥosulning ondin biri boloƣan əxrə bolsa, yərning
danliƙ ziraətliri bolsun yaki dərəhlərning mewisi bolsun, Pərwərdigarningki bolidu;
u Pərwərdigaroƣa muƙəddəs ƙilinoƣandur. □ 31 Birsi əz əxriliridin məlum birnərsini
bədəl berip ƙayturuwalmaƙqi bolsa, u xuningoƣa yənə uning ƙimmitining bəxtin
birini ƙoxup berip, ƙayturuwalsun.
32 Kala yaki ƙoy-əqkə padisidin elinidiƣan əxrə bolsa padiqining tayiƙi astidin
ətküzülgən ḥaywanlardin ḥər oninqisi bolsun; Pərwərdigaroƣa atilip muƙəddəs
ƙilinoƣini xu bolsun. 33 Ḥeqkim uning yahxi-yamanliƙioƣa ƙarimisun wə yaki uni al-
maxturmisun; əgər uni almaxturimən desə, Awwalƙisi bilən ornioƣa almaxturuloƣan
ḥər ikkisi muƙəddəs sanalsun; u ḥərgiz bədəl təlüp ƙayturuwelinmisun.

34 Pərwərdigar Sinay teoƣida Musaoƣa tapiloƣan, Israillaroƣa tapxurux kerək boloƣan
əmrlər mana xular idi.

■ **27:25** Mis. 30:13; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Qəl. 3:13; 8:17 □ **27:27 «...igisi sən tohtatƙan ƙimmətkə yənə uning bəxtin birini ƙoxup berip,...»** — bu ayəttiki «sən» xübḥisizki, əyni waƙittiki kaḥinni kərsitidu. **«... bu ḥaywan sən tohtatƙan ƙimmətkə setilsun»** — «Mis.» 34:19-20-ayətnimu kərüng. Birinqi bəlgilimə qəl-bayawanda boloƣan waƙitta inawətlik idi, bu ikkinqi bəlgilimə bolsa zeminoƣa kirgəndin keyin inawətlik bolatti. ■ **27:28** Yə. 6:18; 7:13-26. □ **27:29 «u əltürülüxi kerək»** — Huda Əzi bir nərsini «bu Manga «ḥərəm» (mutləƙ ataloƣan) bolsun» degən bolsa, adəttə xu nərsə yirginqlik bolup, ḥalakətkə layiƙ idi. «Ḥərəm» degən səz «yoƙitix kerək boloƣan» degən mənidə. Birnəqqə misallar təwəndiki ayətlərdə tepilidu: — «Mis.» 22:20, «Qəl.» 18:14, 21:2-3, «Ƙan.» 13:15, «Yəxua» 6:17-18, 21. Bəzidə «ḥərəm» Hudaoƣa ataloƣan esil, yahxi nərsinimu kərsitidu. □ **27:30 «... ḥəmmə ḥosulning ondin biri boloƣan əxrə»** — «əxrə» degən səz muxu yərdə Hudaoƣa ataloƣan, məḥsulatlardin ondin birini kərsitidu. **«danliƙ ziraətliri»** — ibraniy tilida «danliri».

Qəl-bayawandiki səpər

Israil həlқining birinqi қetim royhətkə elinixi

1 Wə Israillar Misirdin qiққandin keyin ikkinqi yili ikkinqi ayning birinqi küni
Pərwərdigar Sinay qəlidə, jamaət qedirida turup Musaoɳa mundaқ dedi: —□
2 Silər pütkül Israil jamaitini қəbilisi, ata jəməti boyiqə sanini elip qiқinglar;
adəmlərning ismi asas қilinip, barliқ ərkəklər tizimlansun.■ 3 Israillar iqidə
omumən yigirmə yaxtin axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarni Ḥarun bilən ikkinglar
ularning қoxun-қismiliri boyiqə sanaқtin ətküzünglar. 4 Ḥərbir қəbilidin silərgə
yardəmlixidioɳan birdin kixi bolsun; ularning ḥərbiri ularning ata jəmətining bexi
bolidu. 5 Təwəndikilər silərgə yardəmlixidioɳanlarning isimliki: — Rubən қəbilisidin
Xidərning ooɳli Əlizur; 6 Ximeon қəbilisidin Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl;
7 Yəḥuda қəbilisidin Amminadabning ooɳli Naḥxon; 8 Issakar қəbilisidin Zuarning
ooɳli Nətanəl; 9 Zəbulun қəbilisidin Ḥelonning ooɳli Eliab; 10 Yüsüp əwladliri iqidə
Əfraim қəbilisidin Ammiḥudning ooɳli Əlixama; Manassəḥ қəbilisidin Pidaḥzurning
ooɳli Gamaliyəl; 11 Binyamin қəbilisidin Gideonining ooɳli Abidan; 12 Dan қəbilisidin
Ammixaddayning ooɳli Aḥiəzər; 13 Axir қəbilisidin Okranning ooɳli Pagiyəl; 14 Gad
қəbilisidin Deuəlning ooɳli Əliasaf; 15 Naftali қəbilisidin Enanning ooɳli Aḥira».
16 Bular jamaət iqidin qaқiriloɳanlar, yəni ata jəmət-қəbililirining baxliқliri, min-
gliоɳan Israillarning bax sərdarliri idi. □ 17 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun ismi
ataloɳan bu kixilərni baxlap, 18 ikkinqi ayning birinqi küni pütkül jamaətni yioɳdi;
ular həlқning ḥərbirining қəbilə-nəsəbi, ata jəməti boyiqə ismini asas қilip, yigirmə
yaxtin yuқirilarning ḥəmmisini bir-birləp tizimlidi. 19 Pərwərdigar Musaoɳa қandaқ
buyruoɳan bolsa, Musa Sinay qəlidə ularni xundaқ sanaқtin ətküzdi.
20 Israilning tunji ooɳli Rubənning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas
қilinip, yigirmə yaxtin axқan, jənggə qiқalaydioɳan ərkəklərning ḥəmmisi bir-birləp
tizimlandi; 21 Rubən қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy қiriқ altə ming bəx yüz
kixi boldi.□
22 Ximeonning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳan ərkəklərning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 23 Ximeon
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy əllik toққuz ming üq yüz kixi boldi.
24 Gadning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 25 Gad қəbilisidin
sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy қiriқ bəx ming altə yüz əllik kixi boldi.
26 Yəḥudaning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 27 Yəḥuda
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi boldi.
28 Issakarning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 29 Issakar
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi boldi.

□ **1:1 «Wə Israillar Misirdin qiққandin keyin» —** «wə» degən bu səz «Qəl-bayawndiki səpər» degən kitabning «Kaḥin-lawiylarning dəsturi» wə «Misirdin qiқix» degən kitablar bilən ziq baoɳlanoɳanliқini kərsitidu. «Misirdin qiқix» 40-bab, 1- wə 38-ayətni kərüng. Məzkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. **«jamaət qediri»** — yaki «kərüxüx qediri». «jamaət qediri» degən səzdə «jamaət» degənlik ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» degən uқumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12 □ **1:16 «jamaət iqidin qaқiriloɳan» —** demək, Huda təripidin. Baxқa birhil tərjimisi: «jamaət təripidin saylanoɳan». □ **1:21 «ming» —** bəzi alimlar ibraniy tilidiki «ming» degən səzni «jəmət» dəp tərjimə қilidu. Lekin undaқ tərjimə məzkur kitabning kəp yərlirigə zit kelixi mumkin.

30 Zəbulunning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 31 Zəbulun
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi boldi.
32 Yüsüpning əwladliri: — uning ooɳli Əfraimning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə,
ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-
birləp tizimlandi; 33 Əfraim ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik ming bəx
yüz kixi boldi.
34 *Yüsüpning ikkinqi ooɳli* Manassəḥning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi
asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp
tizimlandi; 35 Manassəḥ ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki
yüz kixi boldi.
36 Binyaminning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 37 Binyamin
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi boldi.
38 Danning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 39 Dan ḳəbilisidin
sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi boldi.
40 Axirning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 41 Axir ḳəbilisidin
sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik bir ming bəx yüz kixi boldi.
42 Naftalining əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yax-
tin axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 43 Naftali
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming tət yüz kixi boldi.
44 Yuḳiriḳilar bolsa sanaḳtin ətküzülgənlər bolup, Musa bilən Ḥarun ḥəm Israillarn-
ing on ikki əmiri (ḥərbiri əz ata jəmətigə wəkil boldi) ularni sanaḳtin ətkəzgən.
45 Xundaḳ ḳilip, Israillarning ḥəmmisi, yəni Israilda yigirmə yaxtin axḳanlardin,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi ata jəmətliri boyiqə tizimlandi; 46 Sanaḳtin
ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi boldi.■

Lawiylarning ḥesabḳa kirgüzülmigənliki

47 Biraḳ Lawiylar ata jəmət-ḳəbilisi boyiqə sanaḳning iqigə kirgüzülmidi.
48 Qünki Pərwərdigar Musaoɳa səz ḳilip: — 49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila
xu ḥesabḳa kirgüzmigin, ularning omumiy saninimu Israillarning ḳatarioɳa
kirgüzmigin.□ 50 Lekin sən Lawiylarni *Hudaning* ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳliḳ qedir
wə uning iqidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni ḥəm uningoɳa dair barliḳ nərsilərni
baxḳuruxḳa təyinligin; ular *ibadət* qedirini wə uning iqidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa
əswablarni kətüridu; ibadət qedirining hizmitini ḳiloɳuqilar xular bolsun, ular
qedirning tət ətrapida əz qedirlirini tiksun.□ 51 Qedirni kəqüridioɳan qaoɳda uni
Lawiylar səksun; qedirni tikidioɳan qaoɳda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylaroɳa* yat
boloɳan ḥərḳandaḳ adəm uningoɳa yeḳinlaxsa ölümgə məḥkum ḳilinsun. 52 Israillar
bargaḥ ḳuroɳanda ḥər adəm əz ḳismida, əzigə has tuoɳ astioɳa qedir tiksun.□ 53 Biraḳ
Hudaning oɳəzipi Israil jamaitining üstigə qüxməsliki üqün, Lawiylar Hudaning

■ **1:46** Mis. 38:26 □ **1:49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila xu ḥesabḳa kirgüzmigin»** — keyin Musa ularni ayrim sanaḳtin ətküzüxi kerək idi (26:32). □ **1:50 «Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳliḳ qedir»** — «ibadət qediri»ning baxḳa bir nami. «Guwaḥliḳ» yaki «ḥəküm-guwaḥliḳ» bolsa Hudaning Israiloɳa boloɳan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən boloɳan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḥiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinoɳaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. □ **1:52 «tuoɳ»** — muxu yərdə bəlkim ḥər ḳəbilining əz tuoɳini kərsitidu (2:2ni kərüng).

ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirning tət ətrapioɳa bargaḥ ḳursun; Lawiylar Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirni muḥapizət ḳilixḳa məs'ul bolidu» — degənidi.
54 Israillar ənə xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar Musaoɳa ḳandaḳ buyruoɳan bolsa, ular xundaḳ ḳildi.

2

Ḥərḳaysi ḳəbililərning bargaḥ ḳurux tərtipi wə orni

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɳa mundaḳ dedi: —
2 Israillar ḥərbiri əzlirining tuoɳi astioɳa, əzlirining ata jəmətining bayriḳi astida qedir tiksun; jamaət qedirining tət ətrapidin səl yiraḳraḳ bargaḥ ḳursun.
3 Kün qiḳix tərəpkə, xərḳ tərəpkə ḳaritip əz tuoɳi astida ḳoxun-ḳismi boyiqə bargaḥ ḳuridioɳini Yəḥuda bolsun; Yəḥudalarning əmiri Amminadabning ooɳli Naḥxon bolsun. 4 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi. 5 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Issakar ḳəbilisi bolsun; Issakarlarning əmiri Zuarning ooɳli Nətanəl bolsun. 6 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi. 7 Ularning yenida yənə Zəbulun ḳəbilisi bolsun; Zəbulunlarning əmiri Ḥelonning ooɳli Eliab bolsun. 8 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi. 9 Omumən Yəḥuda bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun-ḳisimliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səksən altə ming tət yüz kixi; ular aldi bilən yoloɳa qiḳsun.
10 — Jənub tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Rubən ḳəbilisi bolsun; Rubənlarning əmiri Xidərning ooɳli Əlizur bolsun. 11 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik altə ming bəx yüz kixi. 12 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Ximeon ḳəbilisi bolsun; Ximeonlarning əmiri Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl bolsun. 13 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik toḳḳuz ming üq yüz kixi. 14 Ularning yenida Gad ḳəbilisi bolsun; Gadlarning əmiri Deuəlning ooɳli Əliasaf bolsun.□ 15 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik bəx ming altə yüz əllik kixi. 16 Rubən bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxuni boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik bir ming tət yüz əllik kixi; ular ikkinqi səp bolup yoloɳa qiḳsun.
17 Andin jamaət qediri bilən Lawiylarning bargaḥi baxḳa bargaḥlarning otturisida mangsun; ular ḳandaḳ bargaḥ ḳuroɳan bolsa, xundaḳ yoloɳa qiḳsun; ḥər ḳaysisi əz ornida əz tuoɳi astida bolsun.
18 — Kün petix tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Əfraim ḳəbilisi bolsun; Əfraimlarning əmiri Ammiḥudning ooɳli Əlixama bolsun. 19 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik ming bəx yüz kixi. 20 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Manassəḥ ḳəbilisi bolsun; Manassəḥlərning əmiri Pidaḥzurning ooɳli Gamaliyəl bolsun. 21 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki yüz kixi. 22 Ularning yenida Binyamin ḳəbilisi bolsun; Binyaminlarning əmiri Gideonining ooɳli Abidan bolsun. 23 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi. 24 Omumən Əfraim bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun ḳisimliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səkkiz ming bir yüz kixi; ular üqinqi səp bolup yoloɳa qiḳsun.
25 — Ximal tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Dan ḳəbilisi bolsun. Danlarning əmiri Ammixaddayning ooɳli Aḥiəzər bolsun. 26 Uning ḳoxuni,

□ **2:14 «Deuəl» —** yaki «Reuəl».

yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi. 27 Uning yenida
bargaḥ quridiоqini Axir qəbilisi bolsun; Axirlarning əmiri Okranning ooqli Pagiyəl
bolsun. 28 Uning qoxuni, yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy qirik bir ming bəx yüz
kixi. 29 Ularning yenida Naftali qəbilisi bolsun; Naftalilarning əmiri Enanning ooqli
aḥira bolsun. 30 Uning qoxuni, yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming
tət yüz kixi. 31 Dan bargaḥioqa qaraydioqanlarning ḥəmmisi, yəni qoxun-qisimliri
boyiqə sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik yəttə ming altə yüz kixi; ular əz
tuoqliri astida ḥəmmining kəynidə yoloqa qiqsun.
32 Yuqiridikilər əz ata jəməti boyiqə sanaqtin ətküzülgən Israillardur; qoxun-
qisimliri boyiqə bargaḥlarda sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx yüz
əllik kixi boldi.■ 33 Birak Lawiylarla, Pərwərdigarning Musaoqa qiloqan əmri boyiqə,
Israillar qatarida sanaqtin ətküzülmidi.■
34 Israillar Pərwərdigarning Musaoqa qiloqan barlik əmri boyiqə ix tutup, əzlirining
tuoqi boyiqə bargaḥ quratti; ular əz qəbilisi wə ata jəməti tərtipi boyiqə yoloqa
qiqatti.

3

Ḥarunning əwladliri

1 Pərwərdigar Sinay teoqida Musa bilən səzləxkən künlərdə, Ḥarun bilən Musaning
əwladliri təwəndikilərdin ibarət idi.□ 2 Ḥarunning ooqullirining ismi mundaq: tunji
ooqlining ismi Nadab idi, uning yənə Abiḥu, Əliazar, Itamar degən ooqulliri bar
idi.■ 3 Ḥarunning ooqullirining ismi ənə xundaq idi, ular məsiḥləngən kaḥinlar idi;
Musa ularni kaḥinlik wəzipisini ətəxkə Hudaoqa atap ayrioqanidi.□ 4 Lekin Nadab
bilən Abiḥu Sinay qəlidə oqəyriy bir otni Pərwərdigarning aldioqa sunoqini tüpəylidin
Pərwərdigar aldida əldi wə ularning ḥeq nəsli qaldurulmidi; Əliazar bilən Itamar
əz atisi Ḥarun aldida kaḥinlik wəzipisini ətidi.■

Lawiylarning wəzipisi

5 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip: —
6 Sən Lawiy qəbilisini aldingoqa kəltürüp, ularni kaḥin Ḥarunning hizmitidə
boluxqa uning aldioqa ḥazir qil.■ 7 Ular Ḥarunning ḥajiti wə pütkül jamaətning
ḥajitidin qiqip jamaət qedirining aldida wəzipə ətəp, ibadət qedirining hizmitini
bejirsun. 8 Ular yənə jamaət qediridiki barlik qaqa-quqa əswablarni baxqurux bilən
Israillarning hizmitidə bolup wəzipə ətəp, ibadət qedirining ixlirini bejirsun. 9 Sən
Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooqullirioqa təqsimləp bərgin; ular Israillar iqidin
məhsus uningoqa tallap berilgən. 10 Ḥarun bilən ooqullirini bolsa sən əzining kaḥinlik
wəzipisini ətəxkə bekitkin; ḥərqandaq yat kixi yeqinlaxsa əltürülsun, — dedi.

Lawiylarning tallinixi

11 Andin Pərwərdigar Musaoqa mundaq dedi: —
12 — Qara, Mən Israillar iqidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil iqidə baliyatquning
barlik tunji mewisining ornioqa, yəni qong ooqullirining ornioqa qoyimən, xunga

---

■ **2:32** Mis. 38:26; Qəl. 1:46 ■ **2:33** Qəl. 1:48, 49 □ **3:1** **«künlərdə»** — ibraniy tilida «kündə». ■ **3:2** Mis. 6:23 □ **3:3** **«Hudaoqa atap ayrix»** — bu ayəttiki «Hudaoqa atap ayrix» ibraniy tilida «qoloqa selix» yaki «qolni toldurux» bilən bildürülidu. «Mis.» 28:41 wə izaḥatini kərüng. Kaḥinlik wəzipisi asasən Hudaning qurbanliklirini əz qolioqa elixi bilən baxlinatti. ■ **3:4** Law. 10:1-7; Qəl. 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **3:6** Qəl. 16:9; 18:2

Lawiylar Mening bolidu.□ ■ 13 Qünki tunji ooɣullarning ḫəmmisi Meningkidur; Mən Misir zeminida tunji tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisini ḳətl ḳiloɣan künidə Israillarning iqidiki tunjilarning ḫəmmisini, məyli adəm bolsun yaki ḫaywan bolsun, muḳəddəs ḫesablap Meningki ḳiloɣanidim. Ular Meningkidur; Mən Pərwərdigardurmən.■

Lawiylarning nopusining sanaḳtin ətküzülüxi

14 Andin Pərwərdigar Sinay qəl-bayawanida Musaoɣa: —
15 — Sən Lawiylarni ata jəməti, ailisi boyiqə sanaḳtin ətküz; barliḳ ərkəklərni, yəni bir ayliḳtin axḳanlarning ḫəmmisini sanaḳtin ətküz, — dedi. 16 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, əzigə deyilgəndək Lawiylarni sanaḳtin ətküzdi.
17 Lawiyning ooɣullirining ismi mundaḳ: — Gərxon, Koḫat, Mərari.■ 18 Gərxonning ooɣullirining ismi aililiri boyiqə Libni wə Ximəy idi. 19 Koḫatning ooɣulliri aililiri boyiqə Amram, Izḫar, Ḫebron wə Uzziəl idi. 20 Mərarining ooɣulliri aililiri boyiqə Maḫli wə Muxi idi. Bularning ḫəmmisi ata jəməti boyiqə Lawiylarning jəməti boldi.
21 Gərxondin Libnilarning jəməti bilən Ximəylərning jəməti wujudḳa kəldi; bular Gərxonlarning jəmətliri idi. 22 Barliḳ ərlərning saniɣa asasən, bir ayliḳtin axḳanlirining sanaḳtin ətküzülgənliri jəmiy yəttə ming bəx yüz kixi boldi.
23 Gərxonning jəməti ibadət qedirining arḳa təripidə, yəni oɣərb tərəptə bargaḫ ḳurdi; 24 Gərxon jəmətining əmiri Laəlning ooɣli Əliasaf idi. 25 Gərxonlarning jamaət qediridiki wəzipisi ibadət qedirining əzidiki astinḳi ikki yapḳuq-pərdə, uning üstidiki yopuḳ wə jamaət qedirining ixik pərdisigə,□ 26 xundaḳla ḫoyla ətrapidiki pərdilər, ḫoyla dərwazisining pərdisi (ḫoyla pərdiliri ibadət qediri bilən ḳurbangaḫni qəridəp turatti) wə ḫoylida ixlitilidioɣan munasiwətlik barliḳ tanilaroɣa ḳarax idi.
27 Koḫattin Amramlarning jəməti, Izḫarlarning jəməti, Ḫebronlarning jəməti wə Uzziəllərning jəməti wujudḳa kəldi; bu Koḫatlarning jəmətliri idi. 28 Barliḳ ərkəklərning sani boyiqə, bir ayliḳtin axḳanlar jəmiy səkkiz ming altə yüz adəm bolup qiḳti; ular muḳəddəs jayoɣa ḳarax wəzipisini ətəydioɣan boldi. 29 Koḫat əwladlirining jəmətliri jamaət qedirining jənub təripidə bargaḫ tikti. 30 Koḫat jəmətining əmiri Uzziəlning ooɣli Əlizafan idi. 31 Ularning wəzipisi əḫdə sanduḳi, xirə, qiraoɣdan, ikki ḳurbangaḫ, xuningdək muḳəddəs jayning iqidə ixlitidioɣan ḳaqa-ḳuqa, pərdə wə ibadət qedirining iqidə ixlitidioɣan barliḳ nərsilərgə ḳarax idi.
32 Lawiylarning əmirlirining əmiri bolsa kaḫin Ḫarunning ooɣli Əliazar idi; u muḳəddəshanioɣa ḳarax wəzipisini ətəydioɣanlar üstidin nazarət ḳilidioɣan boldi.
33 Məraridin Maḫli jəməti bilən Muxi jəməti wujudḳa kəldi; bular Mərarining jəmətliri boldi. 34 Barliḳ ərkəklərning saniɣa asasən, bir ayliḳtin yuḳiri boloɣanlar sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy altə ming ikki yüz kixi qiḳti. 35 Mərarining jəmətining əmiri Abiḫayilning ooɣli Zuriyəl boldi; ular ibadət qedirining ximal təripigə bargaḫ ḳurdi. 36 Mərari əwladlirining wəzipisi ibadət qedirining tahtayliri, baldaḳliri,

---

□ **3:12 «tunji balilar Meningkidur» —** Huda əslidə Israillarni Misirdin ḳutḳuzux yolida Misirliḳlarning barliḳ tunji ooɣullirini wə ḫətta ḫaywanlarning tunji balilirinimu eltürüwətkənidi. Biraḳ Israillar «ətüp ketix ḫeytining ḳozisi» («pasha ḳoza»)ning ḳenini ixik kexəklirigə sepixi bilən, ularning tunji ooɣulliri wə ḫaywanlarning tunji baliliri xu aḳiwəttin ḳutḳuzup ḳilinoɣan. Huda Israillarning tunjilirini alayitən ḳutḳuzoɣan boloɣaqḳa, ḫazir həlḳḳə: «tunji balilar Meningkidur» dəydu. Demək, ular əslidə Hudaning ḳulluḳida boluxi kerək idi, lekin Huda «Mən ularning ornioɣa Lawiylarni ḳoyimən» dəp Əz hizmitigə Lawiylarni ularning ornioɣa ḳobul ḳildi (13-ayətnimu kərüng). ■ **3:12** Mis. 13:2 ■ **3:13** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:16; Luḳa 2:22 ■ **3:17** Mis. 6:16, 17, 18; Qəl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6 □ **3:25 «qedirining əzidiki astinḳi ikki yapḳuq-pərdə» —** ibraniy tilida «turaloɣu əzi wə qedirni» — mənisi qoḳum tərjimimizdək boluxi kerək. «Mis.» 25:1-13ni kərüng.

hadilirioŋa, təglikliri barliķ əswab-jabdukliriоŋa ķarax, xuningdək bularoŋa munasiwətlik ixlitilidioŋan barliķ nərsilərgə, 37 xundaķla ḫoylining tət ətrapidiki hadilaroŋa wə ularning təglikliri, ķozuķ wə tanilaroŋa məs'ul boluxķa bəlgilənidi.
38 Ibadət qedirining aldioŋa, xərķ təripigə, yəni jamaət qedirining künqiķix təripigə bargaḫ ķuroŋanlar Musa, Ḫarun wə Ḫarunning ooŋulliri idi; ular Israillarning hizmitidə bolux wəzipisini ətəp, muķəddəs jayoŋa ķaraydioŋan boldi; uloroŋa yat boloŋan ḫərķandaķ adəm *muķəddəs* jayoŋa yeķinlaxsa, əltürülətti.■
39 Musa bilən Ḫarun Pərwərdigarning əmri boyiqə, sanaķtin ətküzgən barliķ Lawiylar, jəmətliri boyiqə, yəni bir ayliķtin yuķiri sanaķtin ətküzülgən ərkəklər jəmiy yigirmə ikki ming qiķti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini besip Hudaoŋa atilixi

40 Pərwərdigar Musaoŋa: — Sən Israillar iqidə bir ayliķtin axķan tunji ooŋullarni sanaķtin ətküzüp, isim-familisi boyiqə tizimlap qiķ. 41 Sən Lawiylarni Israillarning barliķ tunjilirining ornida Manga has ķil (Mən Pərwərdigardurmən); Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning barliķ tunji mal-qarwilirining ornida Manga has ķil, — dedi.
42 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, Israillarning tunjilirini ķoymay sanaķtin ətküzdi. 43 Bir ayliķtin yuķiri tunji ooŋul balilirini isim-familisi bilən sanaķtin ətküzgəndə, ular jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz yətmix üq kixi qiķti.
44 Pərwərdigar Musaoŋa mundaķ dedi: — 45 Sən Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, xundaķla Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning mal-qarwilirining ornida Manga talla; xuning bilən Lawiylar Meningki bolidu; Mən Pərwərdigardurmən. 46 Wə Lawiylarning sanidin artuķ qiķķan Israillarning tunjiliri, yəni xu ikki yüz yətmix üqi üqün ḫərlük ḫəķķini ķobul ķiloŋin;□ 47 xularning ḫərbiri üqün bəx xəkəl kümüx al, kixi sanioŋa ķarap bolsun; muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə ulardin aloŋin (bir xəkəl yigirmə gəraḫdur).□ ■ 48 Artuķ qiķķan adəmlərning, yəni ḫərlük ḫəķķini təlixi kerək boloŋanlarning kümüxini Ḫarun bilən uning ooŋulliroŋa bər.
49 Əmdi Lawiylar təripidin «ḫərlükkə qiķiriloŋan» dəp ḫesablanoŋan tunji ooŋullardin artuķ qiķķanlardin bolsa, Musa ulardin xu ḫərlük ḫəķķini aldi; 50 u Israillarning tunjiliridin xu kümüxni, yəni muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə jəmiy bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl aldi.□ 51 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə «ḫərlükkə qiķiriloŋan»larning kümüxini dəl Pərwərdigar buyruoŋinidək, Ḫarun bilən uning ooŋulliroŋa bərdi.

4

Koḫat əwladlirining wəzipisi

1 Andin Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoŋa səz ķilip mundaķ dedi: —
2 Sən Lawiylar iqidin ata jəməti boyiqə Koḫat əwladlirining omumiy sanini tizimlioŋin, 3 ottuz yaxtin əllik yaxķiqə boloŋan, jamaət qedirida ix-hizmət ķilixķa

■ **3:38** Qəl. 3:10; 16:40 □ **3:46 «ikki yüz yətmix üqi» —** «Israillarning tunji ooŋulliri»ning sani 22273 (43-ayət) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayət), əmdi «Lawiylarning sanidin artuķ qiķķan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adəm idi. □ **3:47 «bir xəkəl» —** təhminən 11.4 gram boluxi mumkin, bəx xəkəl 57 gram. **«muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» —** «muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübḫisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, muķəddəs jayda saķlaķliķ, muķim bekitilgən birnəqqə hil əlqəmlərdin biri boluxi kerək idi. ■ **3:47** Mis. 30:31; Law. 27:25; Qəl. 18:16; Əz. 45:12 □ **3:50 «bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl» —** təhminən 16.4 kilogram.

kelələydioɳanlarning ɦəmmisini tizimlap qiḳ.□ 4 Koɦat əwladlirining jamaət
qediri iqidiki wəzipisi əng muḳəddəs buyumlarni baxḳurux bolidu. 5 Bargaɦ
kəqürülidioɳan qaoɳda, Ɦarun bilən uning ooɳulliri kirip «*əng muḳəddəs jay*»diki
«ayrima pərdə-yopuḳ»ni qüxürüp, uning bilən ɦəküm-guwaɦliḳ sanduḳini yəgisun;
6 andin uning üstini delfinning terisidin etilgən yopuḳ bilən orap, üstigə kək bir
rəhtni yepip, andin kətüridioɳan baldaḳlarni ətküzsun.□ 7 Təḳdim nan *tiziloɳan*
xirəgə kək bir rəht selinip, üstigə legən, təhsə, piyalə wə xarab ɦədiyəlirini
qaqidioɳan ḳədəɦlər tizip ḳoyulsun; xirədimu «daimiy nan» tizilip turiwərsun;□ ■
8 bu nərsilərning üsti ḳizil rəht bilən, uning üsti yənə delfin terisidə etilgən bir yopuḳ
bilən yepilip, andin kətiridioɳan baldaḳlar ətküzüp ḳoyulsun. 9 Ular kək rəht elip,
uning bilən qiraoɳdan bilən üstidiki qiraoɳlarni, pilik ḳisḳuqlarni, küldanlarni wə
qiraoɳdanoɳa ixlitidioɳan, barliḳ may ḳaqilaydioɳan ḳaqilarni yepip ḳoysun.■ 10 Ular
yənə qiraoɳdan bilən qiraoɳdanoɳa ixlitidioɳan ɦəmmə ḳaqa-ḳuqa əswablarni delfin
terisidin etilgən yopuḳ bilən yəgəp, andin əpkəxkə selip ḳoysun.
11 Altun huxbuygaɦḳa kək bir rəht selip, yənə delfin terisidə etilgən yopuḳ bilən
yepip, andin kətürgüqkə ḳox baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.□ 12 Muḳəddəs jayning
iqidə ixlitidioɳan barliḳ ḳaqa-ḳuqilarni kək bir rəht bilən yəgəp, andin üstigə delfin
terisidə etilgən yopuḳni yepip, andin bir əpkəxkə selip ḳoysun.
13 Ular ḳurbangaɦni külidin tazilap, üstigə səsün rənglik bir rəhtni yeyip ḳoysun.
14 Andin yənə ḳurbangaɦta ixlitilidioɳan əswablar — küldan, ilmək, bəlgürjək,
qinilər, xundaḳla barliḳ əswablarni ḳurbangaɦ üstigə tizip, andin delfin terisidə
etilgən bir yopuḳ bilən yepip, andin kətüridioɳan baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.
15 Pütün bargaɦtikilər yoloɳa qiḳidioɳan qaoɳda, Ɦarun bilən uning ooɳulliri
muḳəddəs jay wə muḳəddəs jaydiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni yepip boloɳandin
keyin, Koɦatning əwladliri kelip kətürsun; lekin ölüp kətməslik üqün muḳəddəs
buyumlaroɳa ḳol təgküzmisun. Jamaət qediri iqidiki nərsilərdin xularni Koɦatning
əwladliri kətürüxi kerək.
16 Ɦarunning ooɳli Əliazarning wəzipisi qiraoɳ meyi, huxbuy ətir, daimiy təḳdim
ḳilinidioɳan axliḳ ɦədiyə bilən məsiɦləx meyioɳa ḳarax, xundaḳla pütkül ibadət
qediri bilən uning iqidiki barliḳ nərsilər, muḳəddəs jay ɦəm muḳəddəs jaydiki ḳaqa-
ḳuqa əswablaroɳa ḳaraxtin ibarət.■
17 Andin Pərwərdigar Musa bilən Ɦarunoɳa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
18 Silər Koɦat jəmətidikilərni Lawiylar arisidin ḳət'iy yoḳitip ḳoymanglar; 19 bəlki
ularning ölməy, ɦayat ḳelixi üqün ular «əng muḳəddəs» buyumlaroɳa yeḳinlaxḳan
qaoɳda, Ɦarun bilən uning ooɳulliri kirip ularning ɦərbirigə ḳilidioɳan wə
kətüridioɳan ixlarni kərsitip ḳoysun; 20 ular pəḳət muḳəddəs jayoɳa kirgəndə
muḳəddəs buyumlaroɳa bir dəḳiḳimu ḳarimisun, undaḳ ḳilip ḳoysa ölüp ketidu.□

Gərxon əwladlirining wəzipisi

21 Pərwərdigar Musaoɳa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
22-23 Gərxon əwladliri iqidə ata jəməti wə aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxḳiqə
boloɳan, jamaət qediri iqidə hizmət ḳilix sepigə kirələydioɳan ɦəmmisini sanaḳtin

---

□ **4:3 «ix-hizmət ḳilixḳa kelələydioɳanlar» —** ibraniy tilida «ix-hizmət ḳilixḳa kelələydioɳan ḳoxun» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **4:6 «delfinning terisi» —** yaki «dengiz eyiḳining terisi» yaki «borsuḳning terisi». □ **4:7 «təḳdim nan xirəsi» —** yaki «ɦuzuriy nan xirəsi» («Hudaning ɦuzuridiki nan»lar) — Muxu yərdə pəḳət «Hudaning ɦuzuridiki xirə» degən səz bilən ipadilinidu. Nanlar wə altun xirə tooɳruluḳ «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. **«daimiy nan»** — «təḳdim nan»ning baxḳiqə atilixi. ■ **4:7** Mis. 25:30 ■ **4:9** Mis. 25:31,38 □ **4:11 «altun huxbuygaɦ» —** ibraniy tilida «altun ḳurbangaɦ». ■ **4:16** Mis. 29:40; 30:23,24,34,35 □ **4:20 «ular pəḳət ... bir dəḳiḳimu ḳarimisun» —** demək, Ɦarunning ooɳulliri kaɦinlar muḳəddəs buyumlarni yepiwatḳan waḳitta muḳəddəs qediroɳa kirməsliki kerək, pəḳət buyumlar yepiloɳandin keyin kirixkə bolidu.

ətküzüp omumiy sanini al.□ 24 Gərxon aililiriniŋ ķilidiоŋan hizmiti wə ular
kətüridiоŋan nərsilər təwəndikiqə: 25 — ular jamaət qedirining ətini, yəni astidiki
iqki pərdiliri wə sirtķi pərdilirini, uning yapķuqini, xundakla üstigə yapķan
delfin terisidə etilgən yopuķni wə jamaət qedirining kirix ixikining pərdisini,□
26 ibadət qediri bilən ķurbangahni qəridəp tartiloŋan ħoylidiki pərdilər bilən
kirix dərwazisining pərdisini, xularoŋa has tanilirini wə ixlitidiоŋan barliķ ķaqa-
ķuqa əswablarni kətürsun; bu əswab-üsküniləргə munasiwətlik kerək boloŋan
ixlarni ķilsun. 27 Gərxon əwladlirining pütün wəzipisi, yəni ular kətüridiоŋan wə
bejiridiоŋan barliķ ixlar Ħarun wə uning ooŋullirining kərsətmiliri boyiqə bolsun;
ularning nemə kətüridiоŋanliķini silər bəlgiləp beringlar. 28 Gərxon əwladlirining
jəmətlirining jamaət qedirining iqidə ķilidiоŋan hizmiti xular; ular kaħin Ħarunning
ooŋli Itamarning ķol astida turup ixlisun.

Mərari əwladlirining wəzipisi

29 Mərarining əwladlirinimu, ularni ata jəməti, aililiri boyiqə, sanaķtin ətküz;
30 ottuz yaxtin əllik yaxķiqə boloŋan, jamaət qediri iqidə hizmət ķilix sepigə
kirələydiоŋan ħəmmisini sanaķtin ətküzüp omumiy sanini al.□ 31 Ularning jamaət
qediri iqidiki barliķ hizmiti, yəni kətürüx wəzipisi mundaķ: — Ular jamaət
qedirining tahtayliri, baldaķliri, hadiliri wə ularning təglikliri, 32 ħoylining tət
ətrapidiki hadilar, ularning təglikliri, ķozuķliri, tanaliri, barliķ əswab-üskünə
ħəm xularoŋa kerəklik boloŋan barliķ nərsilərni kətürüx bolsun; ular kətüridiоŋan
əswab-üskünilərni namini atap bir-birləp ħər adəmgə kərsitip beringlar. 33 Mərari
jəmət-aililiriniŋ jamaət qediri iqidə ķilidiоŋan barliķ ixliri ənə xular; ular kaħin
Ħarunning ooŋli Itamarning ķol astida turup ixlisun.

Lawiylarning nopusining sanaķtin ətküzülüxi

34-35 Musa bilən Ħarun wə jamaətning əmirliri Koħatning əwladlirining ottuz yaxtin
əllik yaxķiqə boloŋan, jamaət qedirida hizmət ķilix sepigə kirələydiоŋanlarning
ħəmmisini ata jəməti, aililiri boyiqə sanaķtin ətküzdi.□ 36 Ulardin jəməti boyiqə
sanaķtin ətküzülgənlər jəmiy ikki ming yəttə yüz əllik kixi bolup qikti. 37 Muxular
Koħat jəmətidin sanaķtin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix ķilidiоŋan ħərbiri,
yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən ķiloŋan əmri boyiqə Musa bilən Ħarun
sanaķtin ətküzgənlər idi.
38-39 Gərxonlarning ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxķiqə boloŋan,
jamaət qedirida hizmət ķilix sepigə kirələydiоŋan ħəmmisi sanaķtin ətküzüldi; 40 ata
jəməti, aililiri boyiqə sanaķtin ətküzülgənlər jəmiy ikki ming altə yüz ottuz kixi bolup
qikti. 41 Muxular Gərxon jəmətidin sanaķtin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix
ķilidiоŋan ħərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən ķiloŋan əmri boyiqə
Musa bilən Ħarun sanaķtin ətküzgənlər idi.
42-43 Mərarilarning ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxķiqə boloŋan,
jamaət qedirida hizmət ķilix sepigə kirələydiоŋan ħəmmisi sanaķtin ətküzüldi; 44 ata

---

□ **4:22-23 «hizmət ķilix sepigə kirələydiоŋanlar» —** ibraniy tilida «jənggə qiķalaydiоŋan ķoxundikilər» degən sözlər bilən ipadilinidu. Iqki mənisi, xübħisizki, kaħinlarning muķəddəs jayda Israil üqün ķurbanliķlarni ətküzüp, ularoŋa roħiy wəkil boluxi Israillar üqün jin-xəytanlar bilən roħiy urux hizmiti ķiloŋanoŋa barawər. □ **4:25 «astidiki iqki pərdiliri wə sirtķi pərdiliri» —** ibraniy tilida «turaloŋuning pərdiliri wə jamaət qediri». Mənisi qoķum tərjimimizdək bolidu. Qedirning tət ķəwət yopuķi bar idi; (1) iqki pərdiliri; (2) əqkə teriliri; (3) ķizil buyaloŋan ķoqķar teriliri; (4) delfin teriliri. Bəzi wakitlarda 2-ķəwiti, yəni əqkə terisidin etilgən pərdilər «jamaət qedir»ning əzi dəp ħesablinatti. «Misirdin qikix» 25□1-15ni kərüng. □ **4:30 «hizmət ķilix sepigə kirələydiоŋanlar» —** 23-ayətni wə izaħatini kərüng. □ **4:34-35 «sepigə kirələydiоŋanlar» —** 23-ayətni wə izaħatini kərüng. 39-, 43-ayəttə ohxax sözlər tepilidu.

jəməti, aililiri boyiqə sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy üq ming ikki yüz kixi bolup qikti. 45 Muxular Mərari jəmətidin sanaqtin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix kilidiolan hərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən kiloqan əmri boyiqə Musa bilən Harun sanaqtin ətküzgənlər idi.
46-47 Sanaqtin ətküzülgən Lawiylar mana xular idi; Musa bilən Harun həm Israil-larning əmirliri ulardin ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloqan, jamaət qedirida hizmət kilix wə yük kütürüx wəzipisigə kirələydioqanlarni sanaqtin ətküzgən. 48 Ularning sani jəmiy səkkiz ming bəx yüz səksən adəm bolup qikti.
49 Pərwərdigarning əmri boyiqə, ular Musa təripidin sanaqtin ətküzüldi; hərkim əzi kilidioqan Ixi wə kətüridioqan yükigə asasən sanaqtin ətküzüldi. Bularning həmmisi Pərwərdigarning Musaoqa əmr kiloqinidək boldi.

5

Napaklarni bargahqtin ayrix kerək

1 Pərwərdigar Musaoqa söz kilip: — 2-3 Sən Israilloroqa əmr kilip: «Silər pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar boloqanlarni, xundakla ölükkə tegixi bilən napak bolup kaloqan həmmisini ər-ayal deməy bargahtin qikiriwetinglar. Bargahlarni buloqiwətməsliki üqün ularni bargahtin qikiriwetinglar; qünki Mən bargah otturisida makan kildim» — degin, — dedi.□ ■
4 Israillar xundak kilip ularni bargahtin qikiriwətti; Pərwərdigar Musaoqa kandak əmr kiloqan bolsa, Israillar xundak kildi.

Töləm töləx nizami — «itaətsizlik kurbanliki» wə koxumqə töləm

5 Pərwərdigar Musaoqa söz kilip mundak dedi: —
6 Sən Israilloroqa eytkin: — Məyli ər yaki ayal bolsun, əgər u insanlarning Pərwərdigaroqa wapasizlik kilidioqan hərkandak gunahliridin birini sadir kilip, xuning bilən gunahkar dəp bekitilsə,■ 7 undakta u əzi ətküzgən gunahioqa ikrar kilip, itaətsizliki kəltürüp qikaroqan, ziyanlanoquqining ziyinini toluk töləp berixi kerək wə uning sirtida u kixigə yənə bəxtin bir ülüxni koxup töləp bərsun.■
8 Ziyanlanoquqining mubada itaətsizlik kəltürüp qikaroqan ziyanoqa berilgən töləm pulini aloqudək tuoqkini bolmisa, töləm puli gunahkar boloqan kixining kafarit-igə sunulidioqan koxkaroqa koxulup, Pərwərdigaroqa atilip, kahinoqa berilsun.■
9 Xuningdək Israillarning Hudaoqa atioqan barlik mukəddəs hədiyəliri, yəni kahinoqa kəltürgən nərsilərdin barlik «kətürmə kurbanlik-hədiyə»lər kahinoqa hesab bol-sun. 10 Hərkim Hudaoqa atioqan hədiyələr mukəddəs dəp hesablansun, xundakla kahinning bolsun; kixilər kahinoqa nemə hədiyə kilsa, uning həmmisi kahinning bolsun.■

Zina kildi dəp ərz kilinoqan hotunni sinax usuli wə bir tərəp kilix nizami

11 Pərwərdigar Musaoqa söz kilip mundak dedi: —
12 Sən Israilloroqa söz kilip mundak degin: — Əgər birsining hotuni əz eridin yüz ərügən, sadakətsizlik kiloqan bolsa, 13 — demək, baxka birsi bilən yekinlaxkan, xundakla uning buloqanoqanliki erining kəzliridin yoxurun boloqan bolsa, heq

□ **5:2-3 «pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar boloqanlar»** — «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayətni kərüng. **«ölükkə tegixi bilən napak bolup kaloqan…»** — məsilən, uruk-tuoqkinini dəpnə kilixi bilən. **«bargahlar»** — hərkaysi kəbililərning əz bargahliri, deməkqi. ■ **5:2-3** Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ **5:6** Law. 5:21, 22 ■ **5:7** Law. 5:24 ■ **5:8** Law. 5:21-26 ■ **5:10** Law. 10:12

guwaḫqi bolmioɣan ḫəm gunaḫ ḳiloɣan qeoɣida tutulupmu ḳalmioɣan bolsa, 14 xundaḳ əḫwalda, eri өz hotunidin guman ḳilip künlisə, hotuni rastla zina ḳilip buloɣanoɣan bolsa (yaki өz hotunioɣa guman ḳilip künlisimu, hotuni zina ḳilmioɣan wə buloɣanmioɣan bolsa) 15 əḫwalini ispatlax üqün bu adəm hotunini kaḫinning yenioɣa əkəlsun ḫəm hotuni üqün zərür axliḳ ḫədiyəsi, yəni arpa undin ondin bir əfaḫni aloɣaq kəlsun; xu ḫədiyəning üstigə u ḫeq zəytun meyi ḳuymisun yaki ḫeq məstiki ḳoxup ḳoymisun; qünki bu kündaxliḳ ḫədiyəsi, əslətmə axliḳ ḫədiyəsi bolup, ularning ḳəbiḫlikigə boloɣan əslətmidur.□
16 Kaḫin u hotunni aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigarning ḫuzurida turoɣuzsun. 17 Kaḫin komzəkkə muḳəddəs sudin ḳuyup, ibadət qedirining yər topisidin bir qimdim elip suoɣa qeqip ḳoysun.□ 18 Kaḫin u hotunni Pərwərdigarning ḫuzurida turoɣuzup, bexini eqip, əslətmə axliḳ ḫədiyəsi, yəni kündaxliḳ ḫədiyəsini uning ḳolioɣa tutḳuzsun, andin kaḫin ḳolioɣa ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyini alsun. 19 Kaḫin u hotunoɣa ḳəsəm iqküzüp, uningoɣa «Dərwəḳə sən ḫeqḳandaḳ adəm bilən billə yatmioɣan, eringning ornida baxḳa birsi bilən billə boluxḳa ezip buzuḳluḳ ḳilmioɣan bolsang, undaḳta sən bu ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyidin halas boloɣaysən.□ 20 Lekin sən eringning ornida baxḳa birsigə yeḳinlixip өzüngni buloɣioɣan bolsang, eringdin baxḳa bir ər sən bilən billə yatḳan bolsa, —» desun; 21-22 andin kaḫin u hotunoɣa ḳaroɣix ḳəsimini iqküzgəndin keyin, yənə uningoɣa: «— Pərwərdigar yotangni yiglitip, ḳorsiḳingni ixxitiwətsun, xuningdək Pərwərdigar seni өz həlḳing iqidə ḳaroɣix wə ḳəsəm iqix dəstikigə aylandursun; bu ḳaroɣix süyi iq-ḳarningoɣa kirip, ḳorsiḳingni ixxitiwətsun, yotangni yigilitiwətsun» degəndə, u hotun: «Amin, amin» desun.
23 Xuningdək kaḫin bu ḳaroɣix səzlirini dəptərgə pütüp ḳoysun, xundaḳla yazoɣan səzlərni ələm süyigə qilisun, 24 andin u hotunoɣa bu ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyini iqküzsun, bu ḳaroɣix kəltürgüqi su uning iqigə kirixi bilənla uningoɣa azab-ələm bolidu. 25 Kaḫin u hotunning ḳolidin kündaxliḳ axliḳ ḫədiyəsini elip, uni Pərwərdigarning ḫuzurida pulanglitip boloɣandin keyin, ḳurbangaḫḳa elip kəlsun. 26 Kaḫin ḫədiyədin bir siḳim un elip, hatirə ḫesabida ḳurbangaḫḳa ḳoyup kөydürsun; andin u hotunoɣa bu suni iqküzsun.
27 Kaḫin əmdi u hotunoɣa suni iqküzgəndin keyin, əgər u ḫəḳiḳiy buloɣanoɣan bolup, өz erigə sadaḳətsizlik ḳiloɣan bolsa, qoḳum xundaḳ boliduki, bu ḳaroɣix süyi uning iqigə kirgəndin keyin uningoɣa azab-ələm kəltüridu; uning ḳorsiḳi ixxip, yotisi yigiləp ketidu; xuning bilən u hotun өz həlḳi iqidə ḳaroɣixḳa ketidu. 28 Lekin əgər u hotun buloɣanmioɣan pak bolsa, xu ixtin halas bolidu wə əksiqə ḫamilidar bolup pərzəntlik bolidu.
29 Mana bu kündaxliḳ tooɣrisidiki ḳanundur; hotun өz erining ornida baxḳa birsi bilən billə boluxi bilən ezip buloɣanoɣan bolsa□ 30 wə yaki birsi hotunidin guman ḳilip künlisə, undaḳta u hotunini Pərwərdigarning aldida turoɣuzsun, kaḫin uningoɣa xu ḳanun boyiqə ḫəmmini ijra ḳilsun. 31 Ənə xundaḳ ḳiloɣanda, ər gunaḫtin halas bolup, hotun өz gunaḫini kətiridu.□

6

□ **5:15 «bir əfaḫ» ——** təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. □ **5:17 «muḳəddəs su» —** «yuyunux desi»din elinoɣan su bolsa kerək. □ **5:19 «eringning ornida» —** bu degənlikning baxḳa birhil tərjimisi «eringning əmri astida turup». □ **5:29 «eringning ornida» —** bu degənlikning baxḳa birhil tərjimisi «erining əmri astida turup». □ **5:31 «hotun өz gunaḫini kətüridu» —** gunaḫi bar bolsa, əlwəttə. Bu ḳanunda ər bilən hotunoɣa nisbətən birər barawərsizlik barmu? Muxu ix tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

«Nazariylar»ning nizami

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa eytⱪin: «Məyli ər yaki ayal bolsun, «Өzümni Pərwərdigaroɣa atap, nazariylardin bolimən» degən alaⱨidə bir ⱪəsəmni iqkən bolsa,□ 3 undaⱪta u өzini ⱨaraⱪ-xarabtin ayrip pərⱨiz tutsun; ⱨaraⱪ-xarab bilən ixləngən sirkinimu iqmisun yaki ⱨərⱪandaⱪ üzüm xərbitini iqmisun wə ⱨəl-ⱪuruⱪ üzümlərnimu yemisun.
4 Өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan barliⱪ künlərdə, üzüm telidin qiⱪⱪan ⱨərⱪandaⱪ nərsini, məyli üzüm uruⱪi bolsun, posti bolsun, ularni yeyixkə bolmaydu.□
5 Өzümni Pərwərdigaroɣa atidim dəp ⱪəsəm ⱪiloɣan künliridə, ularning bexioɣa ustira təgküzüxkə bolmaydu; өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlər ətüp bolmioɣuqə, u muⱪəddəs boluxi kerək; ular qaqlirini uzun ⱪoyuxi kerək.□ ■ 6 U ⱪəsəm iqkən barliⱪ künliridə ⱨeqⱪandaⱪ өlüklərgə yeⱪinlixixⱪa bolmaydu.□ 7 Uning өz atisi, anisi, ⱪerindixi yaki ⱨədə-singilliri өlüp ⱪaloɣan bolsa, ularni dəp өzini napak ⱪilmasliⱪi kerək; qünki bexida Pərwərdigaroɣila has bolimən dəp bərgən wədisining bəlgisi bolidu.□ 8 Өzini Hudaoɣa atiwətkən barliⱪ künlərdə u Pərwərdigar aldida muⱪəddəs bolup tursun.
9 Mubada bir kixi uning yenida tuyuⱪsiz өlüp ⱪelip, өzini Pərwərdigaroɣa atioɣanliⱪning bəlgisi boloɣan bexi buloɣanoɣan bolsa, u өzini paklax küni wə keyinki yəttinqi künimu qeqini aldursun. 10 Səkkizinqi küni u ikki pahtəkni yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining dərwazisi aldida kaⱨinoɣa tapxursun. 11 Kaⱨin birini gunaⱨ ⱪurbanliⱪi, yənə birini kөydürmə ⱪurbanliⱪ süpitidə sunup, өlük səwəbidin napak bolup ⱪaloɣan gunaⱨini tiləp kafarət ⱪilsun; nazariy xu künning өzidə өz bexini ⱪaytidin muⱪəddəs-pak ⱪilsun, 12 u өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlirini yengiwaxtin baxlisun, xuning bilən bir yaxliⱪ bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawətsiz ⱨesablansun; qünki uning өzini *Pərwərdigaroɣa* atioɣan ⱨaliti buloɣanoɣan.
13 Nazariylardin biri өzini *Pərwərdigaroɣila* atioɣan künlər toxⱪan künidə u tooɣuluⱪ ⱪanun-bəlgilimə mundaⱪ: — Kixilər uni jamaət qedirining dərwazisi aldioɣa əkəlsun; 14 u өzi Pərwərdigaroɣa sunulidioɣan kөydürmə ⱪurbanliⱪ üqün bir yaxliⱪ bejirim ərkək ⱪozini, gunaⱨ ⱪurbanliⱪi üqün bir yaxliⱪ qixi bejirim bir ⱪozini, inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪi üqün bejirim bir ⱪoxⱪarni kəltürsun, 15 xundaⱪla bir sewət petir nan, zəytun meyi ileⱪtürülgən esil undin pixuruloɣan toⱪaqlar ⱨəmdə zəytun meyi sürülüp məsiⱨləngən petir ⱨəmək nanlar wə xu ⱪurbanliⱪlarning ⱪoxumqə axliⱪ ⱨədiyəliri wə xarab ⱨədiyəlirini kəltürsun.□ 16 Kaⱨin bularni Pərwərdigarning ⱨuzurioɣa kəltürüp, Nazariyning xu gunaⱨ ⱪurbanliⱪi bilən kөydürmə ⱪurbanliⱪini sunsun; 17 u Pərwərdigaroɣa ataloɣan inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪi süpitidə ⱪoxⱪarni sunsun, uningoɣa ⱪoxup bir sewət petir nanni sunsun; kaⱨin xular bilən təng Nazariy ⱪoxup təⱪdim ⱪiloɣan axliⱪ ⱨədiyə bilən xarab ⱨədiyəni kəltürüp sunsun. 18 Nazariy jamaət qedirining dərwazisi aldida өzini Pərwərdigaroɣa atioɣanliⱪioɣa bəlgə ⱪilip ⱪoyuwətkən qeqini qüxürüp, qeqini elip inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪi astidiki otⱪa ⱪoysun.■

□ **6:2 «Nazariy»** — «nazariy» degən səz «(Hudaoɣa) atioɣan» degən mənini bildüridu. □ **6:4 «Nazariy bolimən»** — «Nazariy bolimən» dəp ⱪəsəm ⱪiloɣan kixilər өzini məlum bir məⱨləttə yaki өmürwayət Hudaoɣa ataydu (məsilən, «Ⱨak.» 13:5, «Luⱪa» 1:15ni kөrüng). □ **6:5 «qaqlirini uzun ⱪoyuxi kerək»** — bu ixta (a) matəm bildürüxtə qaqlirini qüxürüx mən'i ⱪilinidu; (ə) өzigə birⱨil nomusluⱪ kəltüridu (qünki u ayaldək kөrünidu). Xuning bilən өzini ⱪəsəm iqip Hudaoɣa atioɣanliⱪini ⱨəmmə adəmgə ayan bolidu. ■ **6:5** Ⱨak. 13:5; 1Sam. 1:11 □ **6:6 «өlüklər»** — bu səz ⱨaywanlarning taplirinimu өz iqigə alidu. □ **6:7 «өzini napak ⱪilmasliⱪi»** — oⱪurmənlərgə ayanki, kim bir jəsətkə təgkən bolsa waⱪitliⱪ «napak» dəp ⱨesablinidu (uning muⱪəddəs jayoɣa yeⱪinlixixioɣa yaki ⱪurbanliⱪ ⱪilixioɣa bolmaytti. «Lawiylarning dəsturi» 5:2-3, 11-babni kөrüng). **«bexida… bəlgisi bolidu»** — uzun qaqliri, demək. □ **6:15 «toⱪaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki ⱨalⱪisiman yaki qəkküq bilən texilgən birⱨil nanlarni kөrsitidu. ■ **6:18** Ros. 21:24

19 Nazariy xu tərikidə özini Pərwərdigarƣila atiƣanlik qeqini qüxürüp bolƣandin
keyin, kahin kaynap pixirilƣan koxkarning bir aldi kolini həm sewəttin bir petir
nan bilən bir petir həmək nanni elip kelip Nazariyning kolioƣa tutkuzsun. 20 Kahin
bularni Pərwərdigarning aldida pulanglatma kurbanlik süpitidə ərüsun; bular
pulanglatma kurbanlik süpitidə sunƣan təx bilən kətürmə hədiyə kilinƣan aldi kol
bilən koxulup, mukəddəs dəp hesablinip kahinƣa berilsun; andin keyin Nazariy
xarab iqsə bolidu.■
21 Xular bolsa kəsəm iqkən Nazariy tooƣrisida, özini Pərwərdigarƣa ataxta sunux
zərür bolƣan kurbanlik-hədiyələr tooƣrisida bekitilgən kanun-bəlgilimidur; xun-
ingdək uning koli nemigə yətsə xuni sunsimu bolidu; u iqkən kəsimi boyiqə, yəni
özini Hudaƣa atax wədisi tooƣruluk xu nizam-bəlgilimə boyiqə həmmə ixni ada
kilsun; wədisigə əməl kilsun.

Kahinlarning bəht-bərikət tiləp kiloƣan sözi

22 Pərwərdigar Musaƣa söz kilip mundak dedi: —
23 Sən Harun bilən uning ooƣullirioƣa söz kilip mundak degin: — Silər Israillarƣa
mundak bəht-bərikət tilənglar: —
24 «Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət ata kiloƣay, silərni Öz panahida sakliƣay;
25 Pərwərdigar yüzini silərning üstünglərdə yorutup, silərgə xapaət kiloƣay;
26 Pərwərdigar yüzini üstünglarƣa karitip kətürüp, silərgə hatirjəmlik bərgəy!» —
dəp tilənglar.
27 Ular xundak kilip namimni Israillarning üstigə konduridu wə Mənularƣa bəht-
bərikət ata kilimən.

7

Hərkaysi kəbilə əmirlirining hədiyəliri

1-2 Musa ibadət qedirini tikligən küni, u qedirni məsih kilip maylap mukəddəs kildi,
xundakla uning iqidiki barlik əswab-jabduklar, kurbangah wə uning barlik kaqa-
kuqa əswablirini məsih kilip maylap mukəddəs kildi; xü küni xundak boldiki,
Israilning əmirliri, yəni ularning ata jəmətining baxlikliri bolƣan, kəbilə əmirliri
kelip hədiyələrni sundi; xu kəbililərning əmirliri sanaktin ətküzük ixioƣa nazarət
kiloƣuqilar idi.□ ■ 3 Ular özlirining hədiyəlirini Pərwərdigarning huzurioƣa hazir
kilixti, kəltürülgən bu hədiyələr jəmiy bolup altə harwa, on ikki öküzdin ibarət idi;
hər ikki əmir birlixip birdin sayiwənlik harwa, hərbir əmir birdin öküz elip kəldi;
ular bu hədiyələrni qedirining aldioƣa əkilixti. 4 Pərwərdigar Musaƣa söz kilip: —
5 Jamaət qedirining ixlirioƣa ixlitix üqün sən bu nərsilərni kobul kilip, Lawiylarning
hərbirining bejiridioƣan ixliri boyiqə ularning ixlitixigə bərgin, — dedi.
6 Xuning bilən Musa harwa bilən öküzlərni kobul kilip Lawiylarƣa tapxurup bərdi.
7 U Gərxon əwladlirining kilidioƣan ixlirioƣa asasən, ularƣa ikki harwa bilən tət
öküz bərdi. 8 Mərari əwladlirining kilidioƣan ixlirioƣa asasən, ularƣa tət harwa
bilən səkkiz öküz bərdi; ularning həmmisi kahin Harunning ooƣli Itamarƣa karaytti;
9 lekin u Kohatning əwladlirioƣa heqnemə bərmidi; qünki ular mukəddəs nərsilərni
kətürüxkə məs'ul idi; demək, ular məs'ul bolƣan nərsilərni öz mürisidə kətürətti.□

■ **6:20** Mis. 29:27 □ **7:1-2** **«ibadət qediri tikləx»** katarlik ixlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayətlərdə təswirlinidu. Demək, «xu küni»diki ixlar «Qəl.» 1-6-bablardiki ixlardin awwal, xundakla «Law.» 8:11tiki ixlardin keyin yüz bərgənidi. ■ **7:1-2** Mis. 40:18 □ **7:9** **«mukəddəs nərsilər»** — baxka birhil tərjimisi «mukəddəs jay».

10 Qurbangah maylinip məsihləngən küni, uni Hudaoƣa beoƣixlax yolida əmirlər
sunidioƣan hədiyəlirini elip kelip, qurbangah aldioƣa qoyuxti. 11 Pərwərdigar
Musaoƣa: —
Ular qurbangahni beoƣixlax yolida hədiyəlirini sunsun; hərbir əmir öz künidə
sunsun, — dedi.
12 Birinqi küni hədiyə sunoƣuqi Yəhuda qəbilisidin Amminadabning ooƣli Nahxon
boldi. 13 U sunoƣan hədiyə eoƣirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliqi yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un tolduruloƣanidi;□ 14 on xəkəl eoƣirliqta, huxbuy tolduruloƣan
bir altun piyalə; 15 köydürmə qurbanliq üqün bir ərkək torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq
bir ərkək qoza; 16 gunah qurbanliqi üqün bir tekə; 17 inaqliq qurbanliqi üqün ikki
buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Amminadabning ooƣli
Nahxon sunoƣan hədiyələr idi.
18 Ikkinqi küni hədiyə sunoƣuqi Issakarning əmiri Zuarning ooƣli Nətanəl boldi.
19 U sunoƣan hədiyə eoƣirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliqi yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un tolduruloƣanidi; 20 on xəkəl eoƣirliqta, huxbuy tolduruloƣan bir
altun piyalə; 21 köydürmə qurbanliq üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək
qoza; 22 gunah qurbanliqi üqün bir tekə; 23 inaqliq qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Zuarning ooƣli Nətanəl sunoƣan
hədiyələr idi.
24 Üqinqi küni hədiyə sunoƣuqi Zəbulun əwladlirining əmiri Helonning ooƣli Eliab
boldi. 25 U sunoƣan hədiyə eoƣirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliqi yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un tolduruloƣanidi; 26 on xəkəl eoƣirliqta, huxbuy tolduruloƣan bir
altun piyalə; 27 köydürmə qurbanliq üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək
qoza; 28 gunah qurbanliqi üqün bir tekə; 29 inaqliq qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Helonning ooƣli Eliab sunoƣan
hədiyələr idi.
30 Tətinqi küni hədiyə sunoƣuqi Rubən əwladlirining əmiri Xidərning ooƣli Əlizur
boldi. 31 U sunoƣan hədiyə eoƣirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliqi yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un tolduruloƣanidi; 32 on xəkəl eoƣirliqta, huxbuy tolduruloƣan bir
altun piyalə; 33 köydürmə qurbanliq üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək
qoza; 34 gunah qurbanliqi üqün bir tekə; 35 inaqliq qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Xidərning ooƣli Əlizur sunoƣan
hədiyələr idi.
36 Bəxinqi küni hədiyə sunoƣuqi Ximeon əwladlirining əmiri Zuri-xaddayning ooƣli
Xelumiyəl boldi. 37 U sunoƣan hədiyə eoƣirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx
legən, eoƣirliqi yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un tolduruloƣanidi; 38 on xəkəl eoƣirliqta, huxbuy tolduruloƣan bir
altun piyalə; 39 köydürmə qurbanliq üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək

□ **7:13** **«xəkəl»** — kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoƣa barawər boluxi mumkin. Xunga 130 xəkəl 1.5 kilogram, 70 xəkəl 0.8 kilogram boluxi mumkin. **«muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə»** — 3:47-ayəttiki izahatni kərüng.

qoza; 40 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 41 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl sunoɳan ɦədiyələr idi.
42 Altinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Gad əwladlirining əmiri Deuəlning ooɳli Əliasaf boldi. 43 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 44 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 45 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 46 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 47 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Deuəlning ooɳli Əliasaf sunoɳan ɦədiyələr idi.
48 Yəttinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Əfraim əwladlirining əmiri Ammiɦudning ooɳli Əlixama boldi. 49 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 50 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 51 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 52 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 53 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Ammiɦudning ooɳli Əlixama sunoɳan ɦədiyələr idi.
54 Səkkizinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Manassəɦ əwladlirining əmiri Pidaɦzurning ooɳli Gamaliyəl boldi. 55 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 56 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 57 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 58 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 59 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Pidaɦzurning ooɳli Gamaliyəl sunoɳan ɦədiyələr idi.
60 Tokquzinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Benyamin əwladlirining əmiri Gideonining ooɳli Abidan boldi. 61 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 62 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 63 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 64 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 65 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Gideonining ooɳli Abidan sunoɳan ɦədiyələr idi.
66 Oninqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Dan əwladlirining əmiri Ammixaddayning ooɳli Aɦiəzər boldi. 67 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 68 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 69 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 70 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 71 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Ammixaddayning ooɳli Aɦiəzər sunoɳan ɦədiyələr idi.
72 On birinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Axir əwladlirining əmiri Okranning ooɳli Pagiyəl boldi. 73 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən,

eoɣirliki yətmix xəkəl kelidioɣan bir kümüx das bolup, bular mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɣan esil un tolduruloɣanidi; 74 on xəkəl eoɣirlikta, huxbuy tolduruloɣan bir altun piyalə; 75 kəydürmə kurbanlik üqün bir torpak, bir koqkar, bir yaxlik bir ərkək koza; 76 gunaɦ kurbanliki üqün bir tekə; 77 inaklik kurbanliki üqün ikki buka, bəx koqkar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək koza; bular Okranning ooɣli Pagiyəl sunoɣan ɦədiyələr idi.
78 On ikkinqi küni ɦədiyə sunoɣuqi Naftali əwladlirining əmiri Enanning ooɣli Aɦira boldi. 79 U sunoɣan ɦədiyə eoɣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioɣan bir kümüx legən, eoɣirliki yətmix xəkəl kelidioɣan bir kümüx das bolup, bular mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɣan esil un tolduruloɣanidi; 80 on xəkəl eoɣirlikta, huxbuy tolduruloɣan bir altun piyalə; 81 kəydürmə kurbanlik üqün bir torpak, bir koqkar, bir yaxlik bir ərkək koza; 82 gunaɦ kurbanliki üqün bir tekə; 83 inaklik kurbanliki üqün ikki buka, bəx koqkar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək koza; bular Enanning ooɣli Aɦira sunoɣan ɦədiyələr idi.
84 Kurbangaɦ maylinip məsiɦləngən künidə, Israil əmirliri kurbangaɦka sunoɣan ɦədiyələr: — jəmiy on ikki kümüx legən, on ikki kümüx das, on ikki altun piyalə boldi, 85 ɦərbir kümüx legənning eoɣirliki bir yüz ottuz xəkəl, ɦərbir kümüx dasning eoɣirliki yətmix xəkəl idi; muxu kaqa-kuqioɣa kətkən kümüx mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, jəmiy ikki ming tət yüz xəkəl qikti; 86 huxbuy bilən tolduruloɣan altun piyalə on ikki bolup, mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, ɦərbir altun piyalining eoɣirliki on xəkəl qikti; bu altun piyalilərning altuni jəmiy bir yüz yigirmə xəkəl qikti; 87 kəydürmə kurbanlikлar üqün boloɣan mallar: — jəmiy on ikki torpak, on ikki koqkar, on ikki bir yaxlik ərkək koza idi, ɦərbiri tegixlik axlik ɦədiyələr bilən billə sunuldi; on ikki tekə gunaɦ kurbanliki üqün sunuldi; 88 inaklik kurbanlikliri üqün sunuloɣini jəmiy yigirmə tət buka, atmix koqkar, atmix tekə, bir yaxlik atmix ərkək koza idi. Kurbangaɦ maylinip məsiɦlinip, uni Hudaoɣa beoɣixlax yolida sunuloɣan ɦədiyələr mana muxular.
89 Musa *Pərwərdigar* bilən səzləxkili jamaət qedirioɣa kirgən qeoɣida, u «ɦəküm-guwaɦlik sanduki»ning üstidiki «kafarət təhti»ning ikki təripidiki kerubning otturisidin uning əzigə gəp kiloɣan awazini anglap turdi; Pərwərdigar xu yolda uningoɣa səz kilatti.□

8

Altun qiraoɣdan

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip: —
2 Sən Ɦarunoɣa: «Sən qiraoɣlar yakidioɣan qaoɣda yəttə qiraoɣning ɦəmmisi qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan bolsun» dəp eytip koy, — dedi.■
3 Ɦarun xundak kildi; u qiraoɣdan üstidiki qiraoɣlarning ɦəmmisini yandurup, huddi Pərwərdigarning Musaoɣa eytkinidək, qiraoɣ nurini qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan kilip koydi. 4 Qiraoɣdanning yasilixi mundak: u altundin bolka bilən sokup yasaloɣan, putidin güllirigiqə bolka bilən sokup qikiriloɣan. Pərwərdigar Musaoɣa kərsətkən nushidək, u qiraoɣdanni xundak yasatti.■

□ **7:89** **«Pərwərdigar bilən»** — Ibraniy tilida «uning bilən». **«Pərwərdigar xu yolda...»** — Ibraniy tilida «U xu yolda...». ■ **8:2** Mis. 25:37 ■ **8:4** Mis. 25:31

Lawiylarning Hudaning hizmitigə atap paklinip ayrilixi

5 Pərwərdigar Musaoɣa mundaķ dedi: —

6 Sən Israillarning iqidin Lawiylarni tallap qiķip paklioɣin. 7 Ularni paklax üqün ularoɣa mundaķ ķil: «kafarət süyi»ni ularning bədinigə qaqķin; andin ular əzliri pütün bədinini ustura bilən qüxürsun, kiyimlirini yuyup əzini pak ķilsun.□ 8 Andin keyin ular bir torpaķ bilən xuningoɣa ķoxup axliķ ḥədiyəsini, yəni zəytun meyi iləxtürülgən esil unni kəltürsun; sən gunaḥ ķurbanliķi üqün yənə bir torpaķni kəltür. 9 Sən Lawiylarni jamaət qedirining aldioɣa kəltür wə pütün Israil jamaitini yioɣip kəl; 10 Lawiylarni Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḥazir ķiloɣin; andin Israillar kelip ķollirini ularning üstigə ķoysun. 11 Ḥarun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma ķurbanliķ»i süpitidə Pərwərdigarning hizmitini ķilsun dəp, Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķilsun.□ 12 Lawiylar ķollirini ḥeliķi ikki torpaķning bexioɣa ķoysun; sən birini gunaḥ ķurbanliķi bolsun, birini kəydürmə ķurbanliķ bolsun, Lawiylar üqün kafarət kəltürsun dəp Pərwərdigaroɣa sunoɣin.□ 13 Sən andin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirining aldida turoɣuzup, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķil.

14 Lawiylar Meningki bolsun dəp, sən Lawiylarni ənə xu tərikidə Israillardin ayrip qiķ.■ 15 Andin Lawiylar kirip jamaət qedirining ixlirini ķilsa bolidu; sən ularni paklandur, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə ḥədiyə ķil. 16 Qünki ular Israillar iqidə pütünləy Manga ataloɣan; Mening ularni Meningki bolsun dəp tallixim ularni Israillarning arisida baliyatķuning tunji mewisi ornida ķoyoɣanliķimdur. 17 Qünki Israillarning tunjisi, məyli u insan yaki ḥaywan bolsun, pütünləy Manga təwədur; Mən Misir zeminida barliķ tunjilarni əltürgən küni ularni Özümgə muķəddəs ķilip eliwaloɣanidim.■ 18 Mening Lawiylarni u yol bilən tallixim ularni Israillarning iqidiki tunjilirining ornida ķoyuxum üqündur.■ 19 Wə jamaət qedirida Israillarning hizmitidə bolsun wə Israillarning *gunaḥini tiləp* kafarət kəltürsun, xuningdək Israillar muķəddəs jayoɣa yeķinlaxķanda ular arisida bala-ķaza qiķmisun dəp, Mən Israillar iqidin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirioɣa bərdim. 20 Musa, Ḥarun wə pütkül Israil jamaiti Lawiylarni xundaķ ķildi; Pərwərdigarning Lawiylar toоɣruluķ Musaoɣa buyruoɣinidək Israillar ḥəmmisini bəja kəltürdi. 21 Lawiylar xundaķ ķilip əzlirini *gunaḥtin* paklap, kiyim-keqəklirini yuyup pakizlidi; Ḥarun ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķildi; Ḥarun yənə ularni paklaxķa *gunaḥini tiləp* kafarət ķildi. 22 Andin keyin Lawiylar kirip Ḥarunning aldida, xundaķla uning ooɣullirining aldida, jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa kirixti; Pərwərdigar Lawiylar toоɣruluķ Musaoɣa ķandaķ buyruoɣan bolsa, Israillar uni xu boyiqə bəja kəltürdi.

23 Pərwərdigar Musaoɣa səz ķilip mundaķ dedi: —

24 Lawiylarning wəzipisi mundaķ bolsun: — Yigirmə bəx yaxtin yuķiriliri kirip jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa səpkə kirsun;□ 25 əllik yaxķa yətkəndin keyin səptin qekinip xu hizmətni ķilmisun; 26 lekin ular jamaət qediri iqidə ķerindaxlirioɣa yardəmlixip, ularning ḥajətliridin qiķixķa bolidu, əmma qedirdiki rəsmiy wəzipidə bolmisun. Lawiylarning wəzipiliri ḥəķķidə ularoɣa ənə xundaķ ķil.

□ **8:7 «kafarət süyi» —** ibraniy tilida «gunaḥ süyi» yaki «gunaḥdin paklax süyi». Bu su 19-babta təpsiliy təswirlinidu. □ **8:11 «ḥədiyə ķilsun» —** ibraniy tilida «iroɣanglatsun». □ **8:12 «sən … Pərwərdigaroɣa sunoɣin» —** Təwrat boyiqə, bu Musa pəyoɣəmbərning əzi kaḥinning ornida birdinbir ķurbanliķ ķiloɣan waķti idi. ■ **8:14** Qəl. 3:45 ■ **8:17** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13; Luķa 2:23 ■ **8:18** Qəl. 3:12 □ **8:24 «səpkə kirsun» —** ibraniy tilida «jəng üqün ķoxunoɣa kirsun» degən sözlər bilən ipadilinidu. 4:23ni wə izaḥatini kərüng.

9

Sinay qəl-bayawinida «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzüx

1 Misir zeminidin qiḳḳandin keyinki ikkinqi yili birinqi ayda, Pərwərdigar Sinay
qəlidə Musaoɣa buyrup: —
2 Israillar bekitilgən waḳitta ətüp ketix ḫeytini ətküzsun;■ 3 yəni muxu ayning on
tətinqi küni gugumda, bekitilgən waḳitta, barliḳ bəlgilimə wə ḳaidə-tərtip boyiqə
ḫeytni ətküzünglar, — dedi.□ 4 Xuning bilən Musa Israillaroɣa səz ḳilip ətüp ketix
ḫeytini ətküzüxni buyrudi. 5 Ular birinqi ayning on tətinqi küni gugumda, Sinay
qəlidə ətüp ketix ḫeytini ətküzdi; Pərwərdigar Musaoɣa ḳandaḳ buyruoɣan bolsa,
Israillar xundaḳ ḳildi. □
6 Bir nəqqəylən bir ələkkə tegip ketip napak bolup ḳaloɣanliḳi üqün, ular xu küni
ətüp ketix ḫeytini ətküzəlmidi-də, ular xu küni Musa bilən Ḫarunning aldioɣa kelip
Musaoɣa: —
7 Biz ələp ḳaloɣan adəmgə tegip ketip napak bolup ḳaloɣan bolsaḳmu, lekin nemixḳa
Israillarning ḳatarida, bekitilgən waḳitta Pərwərdigaroɣa sunuxḳa kerək boloɣinini
elip kelixtin rət ḳilinimiz? — deyixti.
8 — Tohtap turunglar, mən berip Pərwərdigar silər tooɣranglarda nemə buyruydikin,
anglap baḳay, — dedi Musa ularoɣa.
9 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: «Silər wə silərning əwladliringlar iqidə bəzilər
ələklərgə tegip ketip napak bolup ḳaloɣan bolsa yaki uzaḳ səpər üstidə bolsa, ular
yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzüxkə bolidu.□ 11 Undaḳ kixilər
ikkinqi ayning on tətinqi küni gugumda ḫeytni ətküzsun; *ḫeyt taamini* petir nan
wə aqqiḳ kəktatlar bilən billə yesun;□ 12 ulardin ətigə azraḳmu ḳaldurmisun wə
ḳozisining ustihanliridin birərsinimu sunduroɣuqi bolmisun; ular ḫeytni ətüp ketix
ḫeytining barliḳ bəlgilimiliri boyiqə ətküzsun.□ ■ 13 Ḫalbuki, pak boloɣan, səpər
üstidimu bolmioɣan əmma ətüp ketix ḫeytini ətküzüxkə etibar bərmigən kixi bolsa
əz həlḳidin üzüp taxlinidu; qünki bekitilgən waḳitta Pərwərdigaroɣa sunux kerək
boloɣinini sunmioɣanliḳi üqün, u əz gunaḥini əz üstigə alidu.□ 14 Əgər aranglarda
turuwatḳan yat əllik bir musapir Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzüxni
halisa, u ətüp ketix ḫeyti tooɣrisidiki bəlgilimə wə ḳaidə-tərtip boyiqə ətküzsun; yat
əllik musapirlar üqün wə zeminda tuoɣuloɣanlar üqünmu aranglarda xu birla nizam
bolsun.■

Hudaning Israillarni qəl-bayawanda Əz buluti wə oti bilən yetəklixi

15 Ibadət qediri tikləngən küni, bulut ibadət qedirini, yəni ḫəküm-guwaḥliḳ qedirini
ḳaplap turdi; kəqtin taki ətigəngiqə, bulut huddi ottək ibadət qedirining üstidə
turdi.□ ■ 16 Daim xundaḳ bolatti; *kündüzi* bulut ibadət qedirini ḳaplap turatti, keqisi
u otḳa ohxaytti. 17 Ḳaqaniki bulut jamaət qedirining üstidin kətürülsə, Israillar
yoloɣa qiḳatti; bulut ḳəyərdə tohtisa, Israillar xu yərdə bargaḥ tikətti. 18 Israillar
Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə mangatti, Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə bargaḥ

■ **9:2** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:2 □ **9:3 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən sözlər bilən ipadilinidu — demək xəpək waḳti, «kün petix» wə ḳarangoɣuluḳ arilikida boloɣan waḳit. □ **9:5 «gugum» —** 3-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **9:10 «ular yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ətküzüxkə bolidu» —** yaki «u yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzidu». □ **9:11 «gugum» —** 3-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **9:12 ««ətüp ketix ḫeyti»diki ḳoza» —** «Mis.» 12:46, «Yuḥ.» 19:36ni kərüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yḥ. 19:33, 36 □ **9:13 «əz həlḳidin üzüp taxlinidu» —** bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin ketixini kərsitidu. «Mis.» 12:19diki izaḥatni kərüng. ■ **9:14** Mis. 12:49 □ **9:15 «Ibadət qedirini ḳaplioɣan bulut» —** «Mis.» 40:34-38ni kərüng. ■ **9:15** Mis. 40:34

tikətti; bulut ibadət qedirining üstidə ⱪanqə uzaⱪ tohtisa, ular bargaḫta xunqə uzaⱪ turatti.■ 19 Bulut ibadət qedirining üstidə heli künlərgiqə tohtap tursa, Israillarmu Pərwərdigarning kərsitmisini tutup səpərgə qiⱪmaytti; 20 mubada bulut ibadət qedirining üstidə pəⱪət birnəqqə künla tohtisa, ular Pərwərdigarning buyruⱪi boyiqə xu waⱪitta bargaḫ ⱪurup yatatti, andin yənə Pərwərdigarning buyruⱪi boyiqə səpərgə atlinatti. 21 Wə mubada bulut pəⱪətla kəqtin ətigəngiqə tohtap, əttigəndə bulut yənə kətürülsə, ular yənə yoloɳa qiⱪatti; məyli kündüzi yaki keqisi bulut kətürülsila, ular səpərgə qiⱪatti. 22 Bulut ibadət qedirining üstidə uzunraⱪ tursa, məyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu, Israillar yoloɳa qiⱪmay bargaḫta turuwerətti; lekin bulut kətürülüp mangsila ular səpirini dawamlaxturatti.■ 23 Pərwərdigarning buyruⱪi bilən ular bargaḫ ⱪuratti, Pərwərdigarning buyruⱪi bilən ular səpərni dawamlaxturatti; ular Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən əmri boyiqə, Pərwərdigarning kərsitmisini tutatti.

10

Kümüx kanay qelinix waⱪitliri

1 Pərwərdigar Musaoɳa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən əzünggə ikki kanay yasatⱪin; ularni kümüxtin soⱪtur. Ular jamaətni yioɳixⱪa, xundaⱪla jamaətni bargaḫlirini yioɳixturup yoloɳa qiⱪixⱪa qaⱪirix üqün ixlitilidu.
3 Ikki kanay qelinoɳanda pütkül jamaət sening yeningoɳa jamaət qediri dərwazisining aldioɳa yioɳilidioɳan bolsun. 4 Əgər yaloɳuz biri qelinsa, əmirliri, yəni mingliɳan Israillarning mingbexiliri sening yeningoɳa kelip yioɳilsun. 5 Silər ⱪattiⱪ yuⱪiri awaz bilən qaloɳanda kün qiⱪix tərəptiki bargaḫlar yoloɳa qiⱪsun.□ 6 Andin silər ikkinqi ⱪetim ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qaloɳanda jənub tərəptiki bargaḫlar yoloɳa qiⱪsun; ular yoloɳa qiⱪⱪan qaoɳda kanay ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qelinixi kerəktur.
7 Jamaətni yioɳilixⱪa qaⱪiridioɳan qaoɳda, kanay qelinglar, əmma ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qalmanglar; 8 Ḫarunning əwladliri, kaḫin boloɳanlar kanaylarni qalsun; bular silərgə əwladmu-əwlad bir əbədiy bəlgilimə bolsun.□ 9 Əgər silər əz zemininglarda silərgə zulum saloɳan düxmininglar bilən jəng ⱪilixⱪa qiⱪsanglar, ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qelinglar. Xuning bilən əzünglarning Hudasi boloɳan Pərwərdigarning aldida yad etilip, düxmininglardin ⱪutulisilər. 10 Buningdin baxⱪa, huxal künliringlarda, bekitilgən ḫeytliringlarda wə ayning birinqi künliridə, silər kəydürmə ⱪurbanliⱪ wə inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪlirini sunoɳininglarda, ⱪurbanliⱪlarning aldida turup kanay qelinglar; xuning bilən *kanaylar* silərni Hudayinglaroɳa əslətküqi bolidu; Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

Sinaydin yoloɳa qiⱪix tərtipi

11 Ikkinqi yili, ikkinqi ayning yigirminqi küni bulut ḫəküm-guwaḫliⱪ qedirining üstidin kətürüldi;□ 12 xuning bilən Israillar Sinay qəlidin qiⱪip, yol elip səpərlirini baxlidi; bulut Paran qəlidə tohtidi. 13 Bu ularning birinqi ⱪetim Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən ⱪiloɳan əmri boyiqə yoloɳa qiⱪixi boldi. 14 Yəḫuda bargaḫi əzining tuoɳi astida ⱪoxun-ⱪoxun bolup aldi bilən yoloɳa qiⱪti; ⱪoxunning baxliⱪi

■ **9:18** 1Kor. 10:1 ■ **9:22** Mis. 40:36, 37 □ **10:5** **«ⱪattiⱪ yuⱪiri awaz bilən»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «agaḫ awazi bilən». □ **10:8** **«bular»** — kanaylar əzliri. □ **10:11** **«ḫəküm-guwaḫliⱪ»** — muxu yərdə «ḫəküm-guwaḫliⱪ» Hudaning Israiloɳa ata ⱪiloɳan tüp əmrlirini, xundaⱪla uning Israil bilən bolidioɳan əhdisini kərsitidu («Mis.» 20-babni kərüng). Hudaning muⱪəddəs maḫiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ⱪilinoɳaqⱪa, uning «ḫəküm-guwaḫliⱪ»i dəpmu atilidu. Xu əmrlər «əḫdə sanduⱪi» iqidə saⱪlaⱪliⱪ tax tahtaylar üstigə pütülgən («Mis.» 40:20ni kərüng).

Amminadabning oƣli Naḥxon idi.■ 15 Issakar ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Zuarning
oƣli Nətanəl idi. 16 Zəbulun ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Ḥelonning oƣli Eliab idi.
17 Andin ibadət qediri quwulup, Gərxonning əwladliri bilən Mərarining əwladliri
uni kətürüp yoloƣa qiḳti.
18 Rubən bargaḥi əzining tuoƣi astida ḳoxun-ḳoxun bolup yoloƣa qiḳti; ḳoxunning
baxliḳi Xidərning oƣli Əlizur idi. 19 Ximeon ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Zuri-
xaddayning oƣli Xelumiyəl idi. 20 Gad ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Deuəlning oƣli
Əliasaf idi. 21 Andin Koḥatlar muḳəddəs buyumlarni kətürüp yoloƣa qiḳti; ular yetip
kelixtin burun ibadət qedirini *kətürgüqilər* kelip uni tikləp ḳoyuxḳanidi.■
22 Əfraim bargaḥi əzining tuoƣi astida ḳoxun-ḳoxun bolup yoloƣa qiḳti; ḳoxunning
baxliḳi Ammiḥudning oƣli Əlixama idi. 23 Manassəḥ ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Pi-
daḥzurning oƣli Gamaliyəl idi. 24 Binyamin ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Gideonining
oƣli Abidan idi.
25 Dan bargaḥi ḥəmmə bargaḥlarning arḳa muḥapizətqisi bolup, əzining tuoƣi astida
ḳoxun-ḳoxun bolup yoloƣa qiḳti; ḳoxunning baxliḳi Ammixaddayning oƣli Aḥiəzər
idi. 26 Axir ḳəbilisi ḳoxunining baxliḳi Okranning oƣli Pagiyəl idi. 27 Naftali ḳəbilisi
ḳoxunining baxliḳi Enanning oƣli Aḥira idi.
28 Bular Israillar yoloƣa qiḳḳanda ḳoxun-ḳoxun bolup mengix tərtipi idi; ular xu
tərikidə yoloƣa qiḳti.

Musaning ḳeynakisi Ḥobabḳa boloƣan təlipi

29 Musa əzining ḳeynatisi, Midiyanliḳ Reuəlning oƣli Ḥobabḳa: — Biz Pərwərdigar
wədə ḳiloƣan yərgə ḳarap səpər ḳiliwatimiz, U: «Mən u yərni silərgə miras ḳilip
berimən» degən; əzlirining biz bilən billə mengixlirini ətünimən, biz siligə yahxi
ḳaraymiz, qünki Pərwərdigar Israil tooƣruluḳ bəht-saadət ata ḳilimən dəp wədə
bərgən, — dedi.
30 Lekin Ḥobab Musaoƣa: — Yaḳ, mən əz yurtum, əz uruḳ-tuoƣḳanlirimoƣa ketimən,
— dedi.
31 Musa uningoƣa: Bizdin ayrilip kətmisilə; qünki sili qəldə ḳandaḳ bargaḥ ḳuriximiz
kerəklikini bilila, sili bizgə kəz bolup bərsilə. 32 Xundaḳ boliduki, biz bilən billə
barsila, kəlgüsidə Pərwərdigar bizgə ḳandaḳ yahxiliḳ ḳilsa, bizmu siligə xundaḳ
ḳilimiz! — dedi.
33 Israillar Pərwərdigar teoƣidin yoloƣa qiḳip üq kün yol mangdi; Pərwərdigarning
əḥdə sanduḳi ularoƣa aram alidioƣan yər izdəp ularning aldida üq kün yol baxlap
mangdi.
34 Ular qedirlirini yioƣixturup yoloƣa qiḳidioƣan qaoƣlarda, Pərwərdigarning buluti
ḥaman ularning üstidə bolatti. 35 Əḥdə sanduḳi yoloƣa qiḳidioƣan qaoƣda Musa:
«Ornungdin turoƣaysən, i Pərwərdigar; düxmənliring tiripirən bolsun; Sanga əqlər
yüzüngning aldidin ḳaqsun!» — dəytti.■ 36 Əḥdə sanduḳi tohtioƣan qaoƣda u:
«Ḳaytip kəlgəysən, i Pərwərdigar, mingliоƣan-tümənligən Israil həlḳi arisioƣa ḳaytip
kəlgəysən!» — dəytti.

11

Həlḳning yol boyi oƣotuldixip Pərwərdigarning aqqiḳini kəltürüxi

1 Wə xundaḳ boldiki, həlḳ oƣotuldixatti, ularning oƣotuldaxliri Pərwərdigarning
ḳuliḳioƣa yetip intayin rəzil anglandi; U bu səzlərni anglidi wə Uning oƣəzipi ḳozoƣaldi;

■ **10:14** Qəl. 1:7; 2:3 ■ **10:21** Qəl. 4:4 ■ **10:35** Zəb. 68:1-2

Pərwərdigarning ot-yalquni ularning arisida tutixip, bargahning qetidiki bəzilərni köydürüxkə baxlidi.■ 2 Həlk bu qaoqda Musaoqa yalwuriwidi, Musa Pərwərdigardin
tilidi; xuning bilən ot pəsiyip öqti. 3 Pərwərdigarning oti ularning otturisida
tutaxqanliqi üqün u u yərgə «Tabəraḥ» dəp at qoydi. □

Həlqning ozuq tooqruluq oqotuldaxliri

4 Ularning arisidiki xaloqut kixilərning nəpsi taqildap kətti, Israillarmu yənə
yioqlaxqa baxlidi: «Əmdi bizgə kim gəx beridu?□ ■ 5 Ḥelimu esimizdiki, biz Misirdiki
qaoqlarda pul həjliməy turupmu belik yeyələyttuk, yənə tərhəmək, tawuz, piyaz wə
küdə piyaz bilən samsaqmu bar idi. 6 Mana bu yərdə ḥazir köz aldimizda mannadin
baxqa ḥeqnemə yoq, əmdi bizning jenimizmu qurup ketiwatidu» deyixti.
7 Manna goya yumoqaqsüt urukioqa, kərünüxi goya kəḥriwaoqa ohxaytti.■ 8 Kixilər
uyan-buyan qepip uni yioqip, bəzidə yaroqunqakta ezip, bəzidə ḥawanqida soqup, ya
bəzidə qazanda pixurup nan qilip yəytti; təmi zəytun maylik toqaqlaroqa ohxaytti.□
9 Keqidə bargahqa xəbnəm qüxkəndə, mannamu xuning üstigə qüxətti.
10 Musa həlqning ailimu-ailə ḥərbiri öz qedirining ixiki aldida yioqa-zar
qilixiwatqinini anglidi; buningoqa Pərwərdigarning oqəzipi qattik qozoqaldi, bu ix
Musaning nəziridimu yaman kəründi. 11 Musa Pərwərdigaroqa: —
Sən bu barlik həlqning eoqir yükini manga artip qoyup, mən qulungni nemixqa
bundaq qiynaysən; nemixqa mən Sening aldingda iltipat tapmaymən? 12 Ya mən
bu pütün həlqqə ḥamilidar bolup, ularni tuoqdummu? Sən tehi manga: «Sən ularni
Mən qəsəm iqip ularning ata-bowilirioqa miras qiloqan xu yərgə yətküzgüqə, huddi
baqqan atisi əmqəktiki bowaqni baoqrioqa aloqandək baoqringoqa elip kətürüp mang»
dəwatisən? 13 Mən bu həlqqə nədin gəx tepip berələymən? Qünki ular manga
yioqlap: «Sən bizgə yegüdək gəx tepip bər!» deyixməktə. 14 Mən bu həlqni kətürüxni
yaloquz üstümgə elip ketəlməydikənmən, bu ix manga bək eoqir keliwatidu. 15 Əgər
Sən manga muxundaq muamilə qilmaqqi bolsang, mən ətünüp qalay, bu harab
ḥalitimni manga kərsətməy, iltipat qilip meni əltürüwət! — dedi.

Pərwərdigarning Musaoqa yətmix aqsaqalni tallap qiqixni buyruxi

16 Pərwərdigar Musaoqa mundaq dedi: —
Israil aqsaqalliri iqidin, sən yenimoqa tonuydioqan həlq aqsaqalliri wə bəglərdin
yətmixni tallap yioqqin, ularni jamaət qedirining aldioqa əkəl. Ular sening bilən billə
xu yərdə tursun. 17 Mən xu yərgə qüxüp sening bilən səzliximən; wə sening üstüngdə
turuwatqan Roḥni elip ularning üstigimu bəlüp qoyimən. Xuning bilən ular sən
bilən billə həlqni kətürüx məs'uliyitini üstigə alidu, andin sən uni özüng yaloquz
kətürməydioqan bolisən.□ 18 Sən həlqqə mundaq degin: «Ətə gəx yiyixkə təyyarlinip
özənglərni *Hudaoqa* atap paklanglar; qünki silər Pərwərdigarning qulikini aoqritip
yioqlap: «Əmdi kim bizgə gəx beridu? Aḥ, Misirdiki ḥalimiz bək yahxi idi!»
degənidinglar əməsmu? Pərwərdigar dərwəqə silərgə gəx beridu, silər uningdin
yəysilər. 19 Silər bir kün, ikki kün əməs, bəx kün, on kün əməs, yigirmə künmu əməs,
20 bəlki pütün bir ay yəysilər, taki burninglardin etilip qikip ḥə boloquqə yəysilər;

■ **11:1** Qan. 9:22; Zəb. 78:21; 106:13-18 □ **11:3 «Tabəraḥ»** — «köyüx» degən mənidə. □ **11:4 «xaloqut kixilər»** — bəzilər «bikar tələplər» dəp tərjimə qilidu. Lekin keyinki sözlərdin qarioqanda, ular bəlkim Israillardin ayrim, baxqa birnəqqə millətlərdin boloqan bir türküm kixilər boluxi mumkin. ■ **11:4** Mis. 12:38; 16:3; Zəb. 106:14; 1Kor. 10:6 ■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zəb. 78:24-25; Yḥ. 6:31, 49 □ **11:8 «təmi zəytun maylik toqaqlaroqa ohxaytti»** — yaki «təmi tatlik zəytun mayoqa ohxaytti». □ **11:17 «sening üstüngdə turuwatqan Roḥ»** — xübḥisizki, Hudaning Özining Muqəddəs Roḥi. 29-ayətni kərüng.

qünki silər aranglarda turuwatqan Pərwərdigarni mənsitməy, uning aldida yioɣlap turup: «Biz nemə üqün Misirdin qiqtuq?» — dedinglar».■
21 Musa: — Mən ularning arisida turuwatqan bu həlqtin yoloɣa qiqalaydioɣan ərkəklər altə yüz ming tursa, Sən tehi: «Mən ularni gəx yəydioɣan, ḥətta pütün bir ay gəx yəydioɣan qilimən» dəysən;□ 22 əmisə qoy, kala padilirining ḥəmmisi soyulsa ularoɣa yetəmdu? Yaki dengizdiki ḥəmmə beliq ularoɣa tutup berilsə, ularning yiyixigə yitərmu? — dedi.■
23 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Pərwərdigarning qoli qisqa bolup qaptimu? Əmdi kərüp baqqinə, Mening sanga degən səzüm əməlgə axurulamdu-yoq? — dedi.■
24 Xuning bilən Musa qikip Pərwərdigarning səzini həlqqə yətküzdi wə həlq iqidiki aqsaqallardin yətmix adəmni tallap yioɣip ularni jamaət qedirining ətrapida turoɣuzdi. 25 Andin Pərwərdigar bulut iqidin qüxüp, Musa bilən səzlixip, uningdiki Roḥtin elip yətmix aqsaqaloɣa qoydi; Roḥ ularning üstigə qonuxi bilən ular bexarət berixkə kirixti. Lekin xu waqittin keyin ular undaq qilmidi. 26 Lekin u qaoɣda ulardin ikki adəm bargaḥta qaldi; birsining ismi Əldad, ikkinqisi Medad idi (ular əslidə aqsaqallarning arisida tizimlanoɣanidi, lekin ibadət qedirioɣa qikmay qaloɣanidi). Roḥ ularning üstidimu qondi wə ular bargaḥ iqidə bexarət berixkə baxlidi. 27 Yax bir yigit yügürüp kelip Musaoɣa: —
Əldad bilən Medad bargaḥta bexarət beriwatidu, — dedi. 28 Musaning hizmətkari, Musa tallioɣan sərhil yigitliridin biri, Nunning ooɣli Yəxua qopup: —
I hojam Musa, ularni tosuoɣayla, — dedi. 29 Lekin Musa uningoɣa: — Sən mening səwəbimdin ḥəsət qiliwatamsən? Pərwərdigarning pütün həlqi pəyoɣəmbər bolup kətsə idi, Pərwərdigar Özining Roḥini ularning üstigə qoysa idi! — dedi.
30 Xuning bilən Musa bilən Israil aqsaqallirining ḥəmmisi bargaḥqa qaytip ketixti.

Pərwərdigarning bədünə qüxürüxi

31 Əmdi Pərwərdigar aldidin bir xamal qikip, u dengiz tərəptin bədünilərni uqurtup kelip, bargaḥning ətrapioɣa yeyiwətti; bədünilər bargaḥning u təripidimu bir künlük yol, bu təripidimu bir künlük yol kəlgüdək yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək qaplidi.□ ■
32 Həlq ornidin turup pütkül xu küni, xu keqisi wə ətisi pütün kün bədünə tutup yioɣdi, əng az degənlirimu alaḥazəl ikki homir yioɣdi; ular bularni bargaḥning tət ətrapioɣa özliri üqün yeyixti.□ 33 Ular gəxni qaynap ezip bolmay, gəx tehi qixliri arisida turoɣanda, Pərwərdigarning oɣəzipi ularoɣa qozoɣilip, həlqni intayin eoɣir bir waba bilən urdi.□ ■ 34 Xunga kixilər xu yərni «Qibrot-Ḥattawaḥ» dəp atidi; qünki ular xu yərdə nəpsi taqildioɣan kixilərni yərlikkə qoyoɣanidi.□ 35 Keyin həlq Qibrot-Ḥattawaḥtin yoloɣa qikip Ḥazirotqa kelip, Ḥazirotta tohtidi.

■ **11:20** Qəl. 21:5 □ **11:21** **«yoloɣa qiqalaydioɣan ərkəklər»** — yaki «piyadə əskərlər». 1:46ni kərüng. ■ **11:22** Yḥ. 6:7 ■ **11:23** Yəx. 50:2; 59:1 □ **11:31** **«Yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək qaplidi.»** — baxqa birhil tərjimisi: «yər yüzidin alaḥazəl ikki gəz egizliktə uqup kəldi». **«gəz»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynəktin barmaqning uqioɣiqə boloɣan ariliqi (təhminən 45 santimetr) idi. ■ **11:31** Mis. 16:13; Zəb. 78:26-28 □ **11:32** **«homir»** —— Bir «homir» təhminən ming litrgə barawər. Bədünilərning yeyilixi, xübḥisizki, gəxini qaqlax üqün idi. □ **11:33** **«Pərwərdigarning oɣəzipi ularoɣa qozoɣilip, həlqni... urdi»** — Huda nemixqa həlq qaqxioɣan waqtida əməs, bəlki dəl bədünilərgə eoɣiz təgkəndə ularni urdi? Xübḥisizki, U ularni xu ixta sinidi. Ular əslidə Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Əmdi bizgə kim gəx beridu?» — deyixkənidi (4-ayət). Birak Huda ularoɣa kəz aldida gəx bərgini bilən, ular gumanidin towa qilmidi yaki təxəkkur eytmidi. ■ **11:33** Zəb. 78:29-31 □ **11:34** **«Qibrot-Ḥattawaḥ»** — mənisi «Nəpsaniyətning qəbriliri».

12

Məriyəm bilən Ḥarunning Musaoɣa ḳara qaplioɣanliḳi

1 Məriyəm bilən Ḥarun Musaning ḥəbəxlik ḳizni hotunluḳḳa aloɣini üqün uningoɣa ḳarxi səz ḳildi (qünki u ḥəbəxlik bir ḳizni aloɣanidi).□ 2 Ular: — Pərwərdigar pəḳət
Musa bilənla səzlixip, biz bilən səzləxməptimu? — deyixti. Bu gəpni Pərwərdigar
anglidi. 3 Musa degən bu adəm intayin kəmtər-məmin adəm bolup, bu tərəptə yər
yüzidikilər arisida uning aldioɣa ətidioɣini yoḳ idi.
4 Pərwərdigar Musa, Ḥarun wə Məriyəmgə tuyuḳsiz: — Silər üqünglar jamaət
qedirioɣa kelinglar, — dedi.
Üqilisi qiḳip kəldi.
5 Andin Pərwərdigar *ərxtin* bulut tüwrüki iqidə qüxüp, jamaət qedirining aldida
tohtap, Ḥarun bilən Məryəmni ḳiqḳiriwidi, ular aldioɣa kəldi.
6 U ularoɣa: — Əmdi silər gepimni anglanglar, əgər silərning aranglarda pəyoɣəmbər
bolsa, Mən Pərwərdigar alamət kərünüxtə uningoɣa Özümni ayan ḳilimən, qüxidə
uning bilən səzliximən. 7 Lekin ḳulum Musaoɣa nisbətən undaḳ əməs; u barliḳ
ailəm iqidə tolimu sadiḳtur; 8 Mən uning bilən tepixmaḳ eytip olturmay, yüzmu yüz
turup biwasitə səzliximən; u Mən Pərwərdigarning ḳiyapitini kərələydu. Əmdi silər
nemixḳa ḳulum Musa tooɣruluḳ yaman gəp ḳilixtin ḳorḳmidinglar? — dedi.□ ■
9 Pərwərdigarning otluḳ oɣəzipi ularoɣa ḳozoɣaldi wə u ketip ḳaldi.

Məryəmning mahaw bolup ḳaloɣanliḳi

10 Xuning bilən bulut jamaət qediri üstidin kətti, wə mana, Məryəm huddi ap’aḳ
ḳardək pesə-mahaw bolup kətti; Ḥarun burulup Məryəmgə ḳariwidi, mana, u pesə-
mahaw bolup ḳaloɣanidi. 11 Ḥarun Musaoɣa: —
Way hojam! Nadanliḳ ḳilip gunaḥ ətküzüp ḳoyoɣanliḳimiz səwəbidin bu gunaḥni
bizning üstimizgə artmioɣaysən. 12 U huddi anisining ḳorsiḳidin qiḳḳandila bədini
yerim qirik, ölük tuoɣuloɣan balidək bolup ḳalmioɣay! — dedi.
13 Xuning bilən Musa Pərwərdigaroɣa: — I Təngri, uning kesilini saḳaytiwətkən
bolsang, — dəp nida ḳildi.
14 Pərwərdigar Musaoɣa: — Əgər atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün
hijilqiliḳ iqidə turoɣan bolatti əməsmu? Əmdi u bargaḥning sirtioɣa yəttə kün ḳamap
ḳoyulsun, andin u ḳaytip kəlsun, — dedi.□
15 Xuning bilən Məryəm bargaḥ sirtioɣa yəttə kün ḳamap ḳoyuldi, taki Məryəm ḳaytip
kəlgüqə həlḳ yoloɣa qiḳmay turup turdi. 16 Andin keyin həlḳ Ḥazirottin yoloɣa qiḳip,
Paran qəlidə bargaḥ ḳurdi.

13

Musaning Ḳanaanni qarlap kelixkə on ikki qarlioɣuqi əwətixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip: —
2 Mən Israillaroɣa miras ḳilip bərgən Ḳanaan zeminini qarlap kelixkə adəmlərni
əwətkin; ḥərbir ata jəmətkə təwə ḳəbilidin birdin adəm qiḳirilsun, ular əz

---

□ **12:1** **«Ḥəbəxlik»** — «Efiopiyəlik» degənning baxḳiqə atilixi. Tekisttə, Musaning birinqi ayali boloɣan Zipporaḥning ḥayat yaki ḥayat əməsliki tooɣruluḳ həwər berilməydu. □ **12:8** **«yüzmu yüz»** — ibraniy tilida «eoɣizmu eoɣiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Ḳan. 34:10 □ **12:14** **«atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün hijilqiliḳ iqidə turoɣan bolatti əməsmu?»** — bu səzlər ibraniylar arisidiki ḳədimki bir ərp-adətni kərsətsə kerək.

qəbilisidiki əmir bolsun, — dedi. 3 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, ularni Paran
qəlidin yoloƣa saldi; ularning ḥəmmisi Israillarning baxliri idi.
4 Təwəndikilər ularning isimliri: — Rubən qəbilisidin Zakkurning ooƣli Xammuya,
5 Ximeon qəbilisidin Horining ooƣli Xafat, 6 Yəḥuda qəbilisidin Yəfunnəḥning ooƣli
Kaləb, 7 Issakar qəbilisidin Yüsüpning ooƣli Igal, 8 Əfraim qəbilisidin Nunning ooƣli
Ḥoxiya, 9 Binyamin qəbilisidin Rafuning ooƣli Palti, 10 Zəbulun qəbilisidin Sodining
ooƣli Gaddiyəl, 11 Yüsüp qəbilisidin, yəni Manassəḥ qəbilisidin Susining ooƣli Gaddi,
12 Dan qəbilisidin Gimallining ooƣli Ammiyəl, 13 Axir qəbilisidin Mikailning ooƣli
Sətur, 14 Naftali qəbilisidin Wofsining ooƣli Naḥbi, 15 Gad qəbilisidin Makining
ooƣli Geuəl. 16 Mana bular Musa qarlap kelinglar dəp Qanaan zeminioƣa əwətkən
adəmlərning ismi. Musa Nunning ooƣli Ḥoxiyani Yəḥoxuya dəp atidi.□
17 Musa ularni qarlap kelixkə Qanaanoƣa səpərwər qilip: — Silər muxu yərdin
Nəgəw qəli tərəpkə qarap menginglar, andin taoƣlik rayonoƣa qikinglar.□ 18 U
yərning qandak ikənlikini, u yərdikilərning küqlük-ajizlikini, az yaki kəplükini
kərüp bekinglar; 19 ular turuwatkan yərning qandak ikənlikini, yahxi-yamanlikini
kərünglar; ular turuwatkan xəḥərlərning qandak ikənlikini, bargaḥlik xəḥər yaki
sepil-kələlik xəḥər ikənlikini; 20 u yərning munbət yaki munbətsiz ikənlikini, dəl-
dərəhlirining bar-yokluqini kərüp kelinglar. Yürəklikrək bolup, mewə-qiwiliridin
aloƣaq kelinglar, — dedi.
Bu qaoƣ dəl üzüm pixip qaloƣan wakit idi. 21 Ular xu tərəplərgə qikip, zeminni Zin
qəlidin tartip taki Ḥamat eoƣizining yenidiki Rəḥobkiqə berip qarlaxti. 22 Ular jənub
tərəptə Ḥebronoƣa bardi, u yərlərdə Anakiylarning əwladliridin Aḥiman, Xixay,
Talmay degənlər olturuxluk idi. Əslidə Ḥebron xəḥiri Misirdiki Zoan xəḥiridin yəttə
yil ilgiri yasaloƣanidi.□ 23 Ular «Əxkol jiloƣisi»oƣa kəldi, u yərdə bir sap üzümi bar bir
üzüm xehini kesip, bir baldakka esip ikki adəmgə kətürgüzüp mangdi; ular azrak
anar bilən ənjürmu elip kaytip kəldi.□ 24 Israillar xu yərdə kesiwaloƣan əxu üzüm
səwəbidin u yər «Əxkol jiloƣisi» («*üzüm sapiki jiloƣisi*») dəp ataldi.
25 Ular kirik kündin keyin u yərlərni qarlap tügitip, kaytip kəldi.

Qarlioƣuqilarning məlumati

26 Ular kelip, Paran qəllükidiki Kadəxtə Musa, Ḥarun wə pütün Israil jamaiti bilən
kərüxti. Ular ikkiyləngə ḥəm pütkül Israil jamaitigə məlumat bərdi ḥəm zeminning
mewilirini ularoƣa kərsətti. 27 Ular Musaoƣa məlumat berip: —
Biz əzliri beringlar degən yərlərgə barduk, rasttinla süt bilən ḥəsəl ekip turidioƣan
yər ikən, mana bular xu yərning mewiliri.■ 28 Birak u yərdikilər bək küqtünggür
ikən, xəḥərlər sepillik bolup ḥəm puhta-ḥəywətlik ikən. Uning üstigə, biz u
yərdə Anakiylarning əwladlirinimu kərduk. 29 Amaləklər jənub tərəptə turidikən;
Ḥittiylar, Yəbusiylar, Amoriylar taoƣlarda turidikən; Kanaaniylar dengiz boylirida
wə Iordan dəryasi boylirida turidikən, — dedi.
30 Kaləb Musaning aldida kəpqilikni tinqitip: —
Biz dərḥal atlinip berip u yərni igiləyli! Qünki biz qokum oƣalip kelimiz — dedi.
31 Lekin uning bilən billə qikkan baxkilar bolsa: —
Ular bizdin küqlük ikən, xunga ularoƣa ḥujum kilsak bolmaydu, — deyixti. 32 Andin
qarlioƣuqilar əzliri qarlap kəlgən zeminning əḥwalidin Israillaroƣa yaman məlumat
berip:

□ **13:16 «Ḥoxiya» —** ibraniy tilida «u kutkuzidu», «Yəḥoxua» — «Pərwərdigar (Yaḥwəḥ) kutkuzidu» degən mənidə. «Əysa» ibraniy tilida dəl xu isimdur. □ **13:17 «Nəgəw qəli» —** «Nəgəw» degən qəl Pələstinning jənubi təripidə bolup, muxu yərdə wə kəp baxka yərlərdə «jənub»ni bildüridu. □ **13:22 «jənub» —** iIbraniy tilida «Nəgəw». □ **13:23 «Əxkol» —** mənisi «üzümlər». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3

— Biz kirip qarlap ətkən zemin bolsa əz aḫalisini yəydioɣan zemin ikən; biz u yərdə kərgənlərning ḫəmmisi yooɣan adəmlər ikən. 33 Biz u yərlərdə «Nəfiliylər» degən *gigant* adəmlərni kərduq (dərwəqə Anaqiylarning əwladliri Nəfiliylərdin qiqqandur); biz əzimizgə qarisaq qekətkidək turidikənmiz, biz ularoɣimu xundaq kərinidikənmiz, — dedi.□

14

Israillarning tapa-tənə qilixi

1 Xuning bilən barliq jamaət dad-pəryad kətürüp yioɣlidi; ular keqiqə yioɣa-zar qilixip qiqti. 2 Israillar Musa bilən Ḫarunoɣa tapa-tənə qilip: — Biz baldurla Misirda ölüp kətsək boptikən! Muxu qəl-jəziridə ölüp kətsək boptikən! 3 Pərwərdigar nemixqa bizni qiliq astida ölsun, hotun bala-qaqilirimiz bulinip, *düxmənning* oljisi bolsun dəp bizni bu yərgə baxlap kəlgəndu? Uningdin kərə, Misiroɣa qaytip kətkinimiz yahxi əməsmu? — dəp oɣotuldaxti. 4 Xuning bilən ular bir-birigə: — Baxqidin bir baxliq tikləp Misiroɣa qaytip ketəyli, — deyixti.

5 Musa bilən Ḫarun pütün Israil jamaiti aldida yiqilip düm yatti. 6 Xu yərni qarlap kəlgənlər iqidiki Nunning ooɣli Yəxua bilən Yəfunnəḫning ooɣli Kaləb kiyimlirini yirtip, 7 pütün Israil jamaətqilikigə: — Biz qarlap kelixkə ətüp baroɣan zemin intayin bək yahxi zemin ikən. 8 Əgər Pərwərdigar bizdin səyünsə, bizni xu zeminoɣa, yəni ḫəsəl bilən süt eqip turidioɣan xu zeminoɣa baxlap berip, uni bizgə beridu. 9 Silər pəqət Pərwərdigaroɣa asiyliq qilmanglar! U zeminidikilərdin qorqmanglar, qünki ular bizgə nisbətən bir oɣizadur; ularning panaḫdarliri ulardin kətti, Pərwərdigar bolsa biz bilən billə; ulardin qorqmanglar, — dedi.■

10 Ḫalbuki, pütkül jamaət tərəp-tərəptin: — U ikkisini qalma-kesək qilip öltürüwetəyli, deyixti. Lekin Pərwərdigarning julasi jamaət qedirida Israillaroɣa ayan boldi.

Hudaning jazasi, Musaning helq üqün nida qiloɣanliqi

11 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bu həlq Meni qaqanoɣiqə mənsitməydu? Gərqə ularning otturisida xunqə məjizilik alamətlərni yaratqan bolsammu, lekin ular Manga qaqanoɣiqə ixinixməydikən? 12 Mən ularni waba bilən urup yoqitimən, xuning bilən seni ulardin tehimu qong wə qudrətlik bir əl qilimən, — dedi.

13 Musa bolsa Pərwərdigaroɣa mundaq dedi: —

«Bundaq bolidioɣan bolsa bu ixni misirliqlar anglap qalidu, qünki Sən uluoɣ qudriting bilən bu həlqni ularning arisidin elip qiqqaniding;■ 14 wə Misirliqlar bu ixni xu zemindiki həlqlərgimu eytidu. U zemindiki aḫalimu Sən Pərwərdigarning bu həlqning arisida ikənlikingni, Sən Pərwərdigarning ularning aldida yüzmuyüz kərüngənlikingni, Sening buluting daim ularoɣa sayə qüxürüp kəlgənlikini, xundaqla Sening kündüzi bulut tüwrükidə, keqisi ot tüwrükidə ularning aldida mangoɣanliqingni anglioɣanidi.■ 15 Əmdi Sən bu həlqni huddi bir adəmni öltürgəndək öltürüwətsəng, Sening nam-xəḫritingni anglioɣan əllərning ḫəmmisi: 16 «Pərwərdigar bu həlqni Özi ularoɣa berixkə qəsəm qiloɣan zeminoɣa baxlap baralmaydioɣanliqi üqün, xunga ularni əxu qəl-jəziridə öltürüwetiptu» dəp

□ **13:33** **«Nəfiliylər»** — topandin ilgiri pəyda boloɣan gigantlar idi. Ḫəmmisi topanda yoqitiloɣan boloɣaqqa, qarlioɣuqilarning xu gepi pəqət özlirining toquoɣan əpsaniliri, halas. Gərqə «Anaqiylar»mu gigantlar bolsimu («Qan.» 9:1-2ni kərüng), ularning «Nəfiliylər» bilən ḫeqqandaq munasiwiti yoq idi. Ḫalbuki, roḫiy jəḫəttin bu gigantlarning «Nəfiliylər»ning əslidiki kelip qiqixi bilən munasiwiti boluxi mumkin («Yar.» 6:1-4). ■ **14:9** Qan. 20:3 ■ **14:13** Mis. 32:12 ■ **14:14** Mis. 13:21; 40:38

ķalidu.■ 17 Əmdi ətünimənki, Rəbbim ķudritingni jari ķildurоŋaysən, Өzüngning:
18 «Pərwərdigar asanliķqə aqqiķlanmaydu, Uning meḩir-muḩəbbiti texip turidu;
U gunaḩ wə itaətsizlikni kəqüridu, lekin gunaḩkarlarni ḩərgiz gunaḩsiz dəp
ķarimaydu, atilarning ķəbiḩlikini atisidin balisiоŋiqə, ḩətta nəwrə-qəwrilirigiqə
ularning üstigə yükləydu» deginingdək ķiloŋaysən.□ ■ 19 Meḩriy-xəpķitingning
kəngriliki boyiqə, Misirdiki qaoŋdin taki ḩaziroŋiqə daim kəqürüp kəlginingdək, bu
həlķning ķəbiḩlikini kəqürgəysən!».
20 Pərwərdigar: — «Boptu, sən degəndək ularni kəqürdüm. 21 Lekin Өz ḩayatim
bilən ķəsəm ķilimənki, pütkül yər yüzi Mən Pərwərdigarning xan-xəripi bilən tolidu.
22 Ḩalbuki, Mening julayimni, Misirda wə qəl-jəziridə kərsətkən məjizilik
alamətlirimni kərüp turupmu Meni muxundaķ on ķetimlap sinap yənə awaziməŋa
ķulaķ salmioŋanlar, 23 Mən ķəsəm iqip ularning ata-bowilirioŋa miras ķilip berimən
degən u zeminni ḩərgiz kərəlməydu; Meni mənsitmigənlərdin birimu u yurtni
kərəlməydu.■ 24 Lekin өzidə baxķiqə bir roḩning boloŋini, pütün ķəlbi bilən Manga
əgəxkini üqün ķulum Kaləbni u kirgən yərgə baxlap kirimən; uning əwladlirimu u
yərgə mirashor bolidu.■ 25 (xu qaoŋda Amaləklər bilən Ķanaaniylar *taoŋlik* jiloŋilarda
turuwatatti) — Ətə silər yolunglardin burulup, Ķizil Dengizoŋa baridioŋan yol bilən
mengip qəlgə səpər ķilinglar» — dedi.

Pərwərdigarning Israillarni jazalixi

26 Pərwərdigar Musa bilən Ḩarunoŋa səz ķilip mundaķ dedi:
27 — Mən Mening yaman gepimni ķilip oŋotuldixidioŋan bu rəzil jamaətkə ķaqanoŋiqə
qidixim kerək? Israillarning Mening yaman gepimni ķiloŋanliri, xu *tohtawsiz*
oŋotuldaxlirining ḩəmmisini anglidim.■ 28 Sən uloŋa: — Pərwərdigar mundaķ
dəydu: «Mən ḩayatim bilən ķəsəm ķilimənki, həp, Mən silərgə ķuliķimoŋa kirgən
səzliringlar boyiqə muamilə ķilmaydioŋan bolsam!■ 29 Silərning ölükünglar muxu
qəldə yatidu; silərning iqinglarda sanaķtin ötküzülgənlər, yəni yexi yigirmidin
axķan, Mening yaman gepimni ķilip oŋotuldioŋanlarning ḩəmmisi pütün sani
boyiqə■ 30 Silərgə ķol kətürüp *ķəsəm ķilip*, turaloŋunglar ķilip berimən degən
zeminoŋa ḩeq kirəlməydu; pəķət Yəfunnəḩning ooŋli Kaləb bilən Nunning ooŋli
Yəxuala kiridu.■ 31 Silərning kiqik baliliringlar, yəni «Bulinip, düxmənning oljisi
bolup ķalidu» deyilgənlərni Mən baxlap kirimən, ular silər kəmsitkən u zemindin
bəḩrimən bolidu. 32 Biraķ silər bolsanglar, silər yiķilip, ölükünglar bu qəldə ķalidu.
33 Silərning baliliringlar buzuķluķ-wapasizliķinglarning əlimini tartip, ölükünglar
qəldə yoķaloŋuqə, bu qəldə ķirik yil sərgərdan bolup yüridu.□ 34 Silərning xu
zeminni qarlioŋan künliringlarning sani boyiqə, ķirik künning ḩərbir künini bir
yil ḩesablap, ķəbiḩlikliringlarni ķirik yil өz üstünglaroŋa elip yürisilər; xu qaoŋda
Mening өzünglardin yatlaxķinimning nemə ikənlikini bilip yetisilər» — degin.■
35 Mən Pərwərdigar xundaķ degənikənmən, yioŋilip Manga ķarxi qiķķan bu rəzil
həlķ jamaitigə Mən qoķum xundaķ ķilimən; ular muxu qəl-jəziridə yəwetilidu, xu
yərdə ölidu.
36 Musa u zeminni qarlap kelixkə əwətkənlər ķaytip kəlgəndə, u zemin tooŋruluķ
yaman həwər elip kelix bilən pütün jamaətni oŋotulditip, Musaning yaman gepini

■ **14:16** Ķan. 9:28 □ **14:18** **«atilarning ķəbiḩlikini atisidin balisiоŋiqə, ḩətta nəwrə-qəwrilirigiqə ularning üstigə yükləydu»** — bu muḩim səz tooŋruluķ «Əzakiyal»diki «ķoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooŋruluķ) kərüng. ■ **14:18** Mis. 20:5; 34:6; Ķan. 5:9; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2 ■ **14:23** Ķan. 1:35, 36 ■ **14:24** Yə. 14:8, 9 ■ **14:27** Zəb. 106:24-26 ■ **14:28** Qəl. 26:65; 32:11 ■ **14:29** Ķan. 1:35; Ibr. 3:17 ■ **14:30** Yə. 14:6 □ **14:33** **«buzuķluķ-wapasizliķinglar»** — ibraniy tilida «paḩixiwazliķliringlar». Hudadin ezip ketix Təwrat-Injilda «paḩixiwazliķ» dəp ḩesablinidu. ■ **14:34** Zəb. 95:8-11

kiloquzoqanlar, 37 yəni u zemin tooqruluk yaman həwər əkəlgən bu kixilərning ḥəmmisi waba kesili tegip Pərwərdigarning aldida əldi.■ 38 Zeminni qarlap kelixkə baroqan adəmlər iqidin pəkət Nunning ooqli Yəxua bilən Yəfunnəḥning ooqli Kaləbla ḥayat kaldi.

Өz məyliqə ḥujumoqa ətüp məoqlup bolup kəqix

39 Musa bu gəplərni pütkül Israil jamaitigə eytiwidi, ḥəmmisi bək ḥəsrət qəkti. 40 Ular ətigən tang atkanda turup taoqka qikip: — Mana biz kəlduk! Pərwərdigar eytkan yurtka qikip ḥujum kilayli; qünki biz gunaḥ kilduk, — deyixti.
41 — Silər yənə nemixka Pərwərdigarning əmrigə hilaplik kilisilər? — dedi Musa, — Bu ix oqəlibilik bolmaydu!■ 42 Pərwərdigar aranglarda bolmioqaqka, düxmənning kiliqi astida ölüp, məoqlup bolmaslikinglar üqün ḥujumoqa qikmanglar. 43 Qünki Amaləklər bilən Kanaaniylar u yurtta, silərning aldinglarda turidu; silər kiliq astida ölüp ketisilər; qünki silər Pərwərdigardin tenip kəttinglar, Pərwərdigar silər bilən billə bolmaydu.
44 Lekin, gərqə Pərwərdigarning əḥdə sanduki wə Musa bargaḥtin kozoqalmioqan bolsimu, ular yənila өz məyliqə taoqka qikip ḥujumoqa ətti. 45 Xuning bilən Amaləklər bilən xu taoqda turuxluk Kanaaniylar qüxüp ularni taki Hormaḥoqiqə kooqlap, bitqit kilip kiroqin kildi.

15

Türlük kurbanliklar tooqrisidiki kaidə-nizam

1 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Israillaroqa mundak degin: — Silər makanlixixinglar üqün silərgə təkdim kilip beridioqan zeminoqa kirgən qeoqinglarda, 3 əgər Pərwərdigaroqa atap otta sunulidioqan, uningoqa huxbuy bolsun dəp birər ḥədiyə-kurbanlik kilmakqi bolsanglar, kurbanlik kala yaki koy-өqkə padisidin bolsun. U kөydürmə kurbanlik bolsun, kəsəmni ada kilix kurbanliki bolsun, ihtiyariy kurbanlik yaki silərgə bekitilgən ḥeytlardiki zərür kurbanlik bolsun,□ 4-5 kurbanlik sunoquqi kixi Pərwərdigaroqa atioqinioqa bir axlik ḥədiyəsini koxup kəltürsun. Kөydürmə kurbanlik yaki baxka kurbanlik koza bolsa, undakta axlik ḥədiyəsi zəytun meyidin bir ḥinning təttin biri iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin biri bolsun; uningoqa yənə xarab ḥədiyəsi süpitidə təttin bir ḥin xarabni kuxup sunsun.□ ■
6 Kurbanliking koqkar bolsa, sən uningoqa axlik ḥədiyəsi süpitidə üqtin bir ḥin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin ikkisi bolsun 7 wə xarab ḥədiyəsi süpitidə təttin bir ḥin xarabni kuxup sunsun; bular Pərwərdigaroqa huxbuy qikarsun dəp sunulsun. 8 Əgər sən Pərwərdigaroqa kөydürmə kurbanlik, yaki kəsəm ada kilix kurbanliki yaki inaklik kurbanliki süpitidə torpak atioqan bolsang, 9 undakta torpakka axlik ḥədiyə süpitidə yerim ḥin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin üqini, 10 xarab ḥədiyə süpitidə yerim ḥin xarabni koxup sunoqin; bular Pərwərdigaroqa atilip otta sunulup, huxbuy qikarsun dəp kəltürülsun.
11 Ḥərbir sunuloqan torpak, koqkar, koza yaki ooqlakka nisbətən muxundak kilinsun.
12 Silər sunidioqininglarning sani boyiqə, ḥərhil kurbanlikning sanioqa karap xundak kilisilər.

■ **14:37** 1Kor. 10:10; Yəḥ. 5 ■ **14:41** Kan. 1:41 □ **15:3 «birər ḥədiyə-kurbanlik kilmakqi bolsanglar»** — bu ayəttə kəzdə tutuloqan kurbanliklarning ḥəmmisi «kөydürmə kurbanlik» yaki «inaklik kurbanliki»dur (5-ayətni kөrüng). □ **15:4-5 «bir əfaḥ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ḥin təhminən 3.6 litr idi. ■ **15:4-5** Law. 2:1; 6:14

13 Xu zeminda tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisi Pərwərdigaroɣa huxbuy qikarsun dəp,
otta sunulidioɣan ḳurbanlik ḳilmaḳqi bolsa ənə xundak ḳilsun. 14 Xuningdək silər
bilən billə turuwatḳan musapir yaki əwladmu-əwlad silər bilən billə turuwatḳanlar
bolsa, huxbuy qikarsun dəp otta sunulidioɣan ḳurbanlik ḳilmaḳqi bolsa, silər ḳandak
ḳiloɣan bolsanglar, ularmu xundak ḳilsun. 15 Pütkül jamaətkə, məyli silər bolunglar
yaki silər bilən billə turuwatḳan musapir bolsun, ḫəmminglar üqün ohxax bir
bəlgilimə bolidu; silər üqün dəwrmu-dəwr əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigar
aldida silər ḳandak bolsanglar, musapirlarmu xundaḳtur.■ 16 Silərgimu, aranglarda
turuwatḳan musapirlaroɣimu ohxax bir ḳanun-bəlgilimə, ohxax bir ḫəküm bolsun.
17 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundak dedi: —
18 Sən Israillaroɣa səz ḳilip ularoɣa mundak degin: — «Silər Mən silərni əkiridioɣan
zeminoɣa yetip baroɣanda, 19 xu yərdin qikḳan axlikni yəydioɣan qeoɣinglarda,
Pərwərdigaroɣa bir «kətürmə ḫədiyə» təḳdim ḳilinglar. 20 Silər ḫərbir yengi
hemirdin pixḳan nanlardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar; silər
uni təḳdim ḳiloɣanda huddi hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun.□
21 Dəwrdin-dəwrgə silər dəsləpki ḫosuldin qikḳan hemirdin bir nanni «kətürmə
ḫədiyə» süpitidə Pərwərdigaroɣa sununglar.

Bilməy ḳiloɣan gunaḫi üqün kafarət kəltürüx

22 Əgər silər əzünglar bilməy ezip gunaḫ ḳilip, Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣan
bu barlik əmirlirigə əməl ḳilmioɣan bolsanglar,□ 23 yəni Pərwərdigar buyruoɣan
kündin etibarən barlik əwladliringlaroɣiqə Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən
silərgə buyruoɣan barlik ixlirioɣa əməl ḳilmioɣan bolsanglar, 24 jamaət xundak
birər gunaḫning bilməy ətküzülgənlikidin həwərsiz bolsa, undaḳta pütkül jamaət
Pərwərdigaroɣa huxbuy qikarsun dəp yax bir torpaḳni kəydürmə ḳurbanlik süpitidə
sunsun ḫəmdə ḳaidə-nizam boyiqə uningoɣa munasiwətlik axlik ḫədiyə bilən xarab
ḫədiyəni ḳoxup sunsun, wə uning üstigə bir tekini gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.
25 Xu yol bilən kaḫin pütkül Israil jamaiti üqün kafarət kəltürüp, bu gunaḫ ulardin
kəqürüm ḳilinidu; qünki bu bilməy ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫ wə ular əzlirining bilməy
ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫi üqün ḳurbanlik, yəni Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan
ḳurbanlik wə gunaḫ ḳurbanliḳini birliktə Pərwərdigar aldioɣa sunoɣan. 26 Bu gunaḫ
pütkül Israil jamaiti bilən ularning arisida turuwatḳan musapirlarning ḫəmmisidin
kəqürüm ḳilinidu, qünki bu pütkül həlḳ bilməy turup ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫtur.
27 Əgər bir kixi bilməstin gunaḫ ḳilip ḳoyoɣan bolsa, u bir yaxlik bir qixi ooɣlaḳni
gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.■ 28 Kaḫin xu yol bilən bilməy gunaḫ ḳilip ḳoyoɣan
adəm üqün kafarət kəltüridu; uning üqün kafarət kəltürsə uning Pərwərdigar
aldida bilməy ətküzgən gunaḫi uningdin kəqürüm ḳilinidu. 29 Bilməy birər səwənlik
ətküzüp ḳoyoɣan barlik kixilərgə, məyli xu zeminda tuoɣuloɣan Israillar bolsun
yaki ularning arisida turuwatḳan musapirlaroɣa bolsun, — silərning ḫəmminglaroɣa
ohxax bir ḳanun-bəlgilimə tətbiḳlinidu.

■ **15:15** Mis. 12:49; Qəl. 9:14 □ **15:20** **«Silər ḫərbir yengi hemirdin pixḳan nanalardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silər dəsləpki ḫosuldin qikḳan hemirdin bir nan pixurup uni «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar» (birak tərjimimiz «Əz.» 44:30din ḳarioɣanda tooɣrirak boluxi mumkin). **«hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun»** — oḳurmənlərgə məlumki, Israillar yengi pixḳan ḫosulning tunji ḳismini hamandin ayrip, Hudaoɣa atixi kerək («Mis.» 23:19, 34:22 wə 26ni kərüng.) □ **15:22** **«əməl ḳilmioɣan bolsanglar»** — bu ayətlərdə kəzdə tutuloɣan gunaḫ Hudaning əmrlirigə **əməl ḳilmasliḳtin** ibarət; «Law.» 4-babta tiloɣa elinoɣan ḳurbanliḳlar Hudaning əmrlirigə **hilaplik ḳiloɣan ixlaroɣa** kafarət kəltüridioɣan ḳurbanliḳlardin ibarət. ■ **15:27** Law. 4:27

Bilip turup ķiloŋan gunaĥlar tooŋruluķ

30 Lekin yürikini ķaptək ķilip ix kərgən kixi, məyli u zeminda tuoŋuloŋan bolsun yaki musapir bolsun, Pərwərdigaroŋa ĥakarət kəltürgən bolidu; u ĥaman өz həlķidin üzüp taxlinidu. 31 U Pərwərdigarning səzini mənsitmigənikən, Pərwərdigarning əmrigə hilaplik ķiloŋanikən; xuning üqün u qoķum üzüp taxlinidu; gunaĥi өzining bexioŋa qüxidu.

Xabat künigə hilaplik ķiloŋuqilaroŋa berilidioŋan jaza

32 Israillar qəl-jəziridiki wakitlirida, bir kixining xabat künidə otun tərgənliki bayķaldi.□ 33 Otun teriwatķanlikini bayķap ķaloŋanlar uni Musa, Ĥarun wə pütkül jamaətning aldioŋa elip kəldi. 34 Uni ķandak bir tərəp ķilix kerəkliki tehi kərsitilmigəqkə, ular uni ķamap ķoydi.■ 35 Pərwərdigar Musaoŋa: — U adəm өltürülmisə bolmaydu; pütün jamaət uni bargaĥning texioŋa əpqikip qalma-kesək ķilip өltürsun, — dedi. 36 Andin pütün jamaət u adəmni bargaĥ sirtioŋa əpqikip, huddi Pərwərdigar Musaoŋa buyruoŋandək, qalma-kesək ķilip өltürdi.

Kiyim-keqəklərgə quqa tutux nizami

37 Pərwərdigar Musaoŋa səz ķilip mundak dedi: —
38 Sən Israillaroŋa mundak degin, ular əwladmu-əwlad kiyim-keqəklirining qərisigə quqilarni tutsun ĥəm burjikidiki quqilirining ĥərbirigə kək xoyna tikip ķoysun;■ 39 bu hil quqilar silərning uni tikip turuxunglar üqün bolidu; uni kərgəndə Pərwərdigarning barlik əmrlirini esinglarda tutup, ularoŋa əməl ķilixinglar üqün bu silərgə bir əslətmə bolidu; xuningdək silərning ĥazirķidək өzünglarning kənglünglar wə kəzünglarning kəynigə kirip, ķatirap buzukluk ķilip kətməslikinglar,□ 40 Mening barlik əmrlirimni əstə tutuxunglar ĥəm uningoŋa əməl ķilip, Hudayinglaroŋa atap pak-mukəddəs boluxunglar üqün bolsun. 41 Mən Hudayinglar bolux üqün silərni Misir zeminidin elip qikķan Pərwərdigardurmən; Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən.

16

Koraĥ, Datan wə Abiramning asiylik ķilixi

1 Lawiyning əwrisi, Koĥatning nəwrisi, Izĥarning ooŋli Koraĥ wə Rubənning əwladliridin Eliabning ooŋulliri Datan bilən Abiram wə Pələtning ooŋli On■ 2 Israillar iqidiki jamaət əmirliri boloŋan, jamaət iqidin saylap qikiloŋan mətiwərlərdin ikki yüz əllik kixini baxlap kelip Musaoŋa ķarxi qikti. 3 Ular yioŋilip Musaoŋa ķarxi ĥəm Ĥarunoŋa ķarxi qikip: —
Silər ĥəddinglardin bək axtinglar, pütkül jamaətning ĥəmmisi pak-mukəddəs, Pərwərdigarmu ularning arisida, xundak turuoŋluk silər nemə dəp өzünglərni Pərwərdigarning jamaitidin üstün ķoyusilər? — dedi.
4-5 Musa ularning gepini anglap düm yikilip, Koraĥ bilən uning guruĥidikilərgə səz ķilip: —
Ətə ətigəndə Pərwərdigar kimlərning Өzigə mənsup ikənlikini, kimlərning pak-mukəddəs ikənlikini ayan ķilidu; xu kixini Өzigə yeķinlaxturidu; kimni talliŋan

□ **15:32 «bir kixining xabat künidə otun tərgənliki bayķaldi» —** xübĥisizki, bu wəķə yukiriki 30-31-ayəttiki prinsipķa misal kəltürülüx üqün bayan ķilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Ķan. 22:12; Mat. 23:5 □ **15:39 «buzukluk» —** Təwrattiki kəp ķisimlarda kərsitilgən bu «buzukluk»ning ĥəm jismaniy jəĥəti (əyx-ixrət) ĥəm roĥiy jəĥəti (butpərəslik ķilip Hudaoŋa wapasizlik ķilix) bardur. ■ **16:1** Qəl. 26:9; 27:3; Yəĥ. 11

bolsa, uni Өzigə yeқinlaxturidu. 6 Silər mundaқ қilinglar: — Sən Koraһ wə sening
guruһingdikilər һəmmisi huxbuydanlarni əpkelinglar; 7 ətə Pərwərdigarning aldida
huxbuydanlarоға ot yeқip, huxbuyni uning üstigə қoyunglar; Pərwərdigar kimni
tallisa, xu muқəddəs-pak boloған bolsun! Əy silər Lawiylar, һəddinglardin bək
axtinglar! — dedi.
8 Musa yənə Koraһқa:
— I Lawiylar, gepimgə қulaқ selinglar. 9-10 Israilning Hudasi Pərwərdigar silərni
Өzining qedirining ixlirini қilsun dəp һəmdə jamaətning aldida ularning hizmitidə
bolsun dəp Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan — yəni
Pərwərdigar seni wə sening һəmmə қerindaxliring boloған Lawiyning əwladlirini
birdək Өzigə yeқinlaxturoғanliқi silərqə kiqik ixmu? Silər yənə tehi kaһinliқ
wəzipisini tama қiliwatamsilər?□ 11 Xu wəjidin sən wə sening guruһingdikilər
һəmmisi yioғilip Pərwərdigarоға қarxi qiқiwetipsilər-də; Һarun nemidi, silər uning
üstidin xunqilik aoғrinip oғotuldixip kətküdək? — dedi.
12 Musa Eliabning ooғli Datan bilən Abiramni қiqқirip kelixkə adəm əwətiwidi, ular:
— Barmaymiz! 13 Sening bizni süt bilən һəsəl aқidioған zemindin baxlap qiқip bu
qəl-jəzиridə eltərməkqi boloғanliқingning өzi kiqik ixmu? Sən tehi өzüngni padixaһ
һesablap bizning üstimizdin һөkümranliқ қilmaқqimu?□ 14 Һalbuki, sən bizni süt
bilən һəsəl aқidioған yurtқa baxlap kəlmiding, etiz wə üzümzarliқlarnimu bizgə
miras қilip bərmiding. Sən bu həқning kөzinimu oyuwalmaқqimu? Biz barmaymiz!
— dedi.
15 Buni anglap Musa қattiқ oғəzəplinip Pərwərdigarоға: —
Ularning sowoғat-һədiyəsigə etibar қilmioғaysən; mən ularning һətta birər exikin-
imu tartiwalmidim, birər adimigimu һeq ziyan-zəһmət yətküzmidim, — dedi.■

Hudaning jazasi

16 Musa Koraһқa: —
Ətə sən wə sening guruһingdikilər — sən, ular wə Һarun Pərwərdigarning aldioға
kelinglar. 17 Һərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni əkilip uning üstigə
huxbuyni selinglar; һərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni, yəni jəmiy ikki
yüz əllik huxbuydanni elip uni Pərwərdigarning һuzurida tutup turunglar; sənmu,
Һarunmu һərbiringlar өz huxbuydanliringlarni elip kelinglar, — dedi.
18 Xuning bilən һərbir adəm өzining huxbuydanini elip, otni yeқip, huxbuy
selip, Musa wə Һarun bilən birliktə jamaət qedirining dərwazisi aldida turuxti.
19 Koraһ Musa bilən Һarunоға һujum қiloғili pütün jamaətni yioғip jamaət qedirining
dərwazisi aldioға keliwidi, Pərwərdigarning julasi pütkül jamaətkə ayan boldi.
20 Pərwərdigar Musa bilən Һarunоға səz қilip: —
21 Silər bu həlқning arisidin neri turunglar, mən kөz yumup aqқuqə ularni
yutuwetimən, — dewidi, 22 Musa bilən Һarun düm yiқilip: —
I Təngrim, barliқ ət igilirining roһlirining Hudasi, bir adəm gunaһ қilsa, oғəzipingni
pütün jamaətkə qaqamsən? — dedi.■
23 Pərwərdigar Musaоға səz қilip: — 24 Sən jamaətkə: «Silər Koraһ, Datan wə
Abiramning turar jayliridin ayrilip ulardin neri ketinglar» — dəp buyruқ bər, — dedi.

□ **16:9-10 «Pərwərdigar silərni, *yəni Lawiylarni*...** Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan...» — oқurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda əslidə Lawiy қəbilisi iqidin Һarun wə uning əwladlirini өzigə kaһin boluxқa tallioғanidi, қaloған Lawiylarni muқəddəs qedirdiki hizmättə bolup kaһinlarоға yardəmqi rolda boluxқa bekitkənidi. □ **16:13 «bizni süt bilən һəsəl aқidioған zemindin baxlap qiқip...»** — muxu adəmlər Misir zeminini mahtimaқqi bolup, xu yərdiki қulluқ һayatini pütünləy untudi. ■ **16:15** 1Sam. 12:3 ■ **16:22** Qəl. 27:16; Ibr. 12:9

25 Xuning bilən Musa ornidin turup Datan bilən Abiram tərəpkə ķarap mangdi; Israil aķsaķallirimu uningƣa əgixip mangdi. 26 Musa jamaətkə: — Silərdin ətünimən, bu rəzil adəmlərning qedirliridin yiraķ ketinglar, ularning barliķ gunaḩliri səwəbidin ular bilən billə wəyran bolmasliķinglar üqün ularning ḩeqnərsisigə ķol təgküzmənglar, — dedi.
27 Xuning bilən jamaət Koraḩ, Datan, Abiramning qedirlirining tət ətrapidin neri kətti; Datan bilən Abiram bolsa ɵz ayallirini, ooƣul-ķizlirini wə bowaķlirini elip qiķip ɵz qedirining ixiki aldida turdi.
28 Musa: — Buningdin silər xuni bilisilərki, bu ixlarning ḩəmmisi mening kɵnglümdin qiķķan əməs, bəlki Pərwərdigar meni ularni ada ķilixķa əwətkən: 29 — əgər bu adəmlərning ɵlümi adəttiki adəmlərning ɵlümigə ohxax bolidiƣan yaki ularning bexiƣa qüxidiƣan ķismətlər adəttiki adəmlər duqar bolidiƣan ķismətlərgə ohxax bolidiƣan bolsa, Pərwərdigar meni əwətmigən bolatti. 30 Əgər Pərwərdigar yengi bir ixni ķilip, yər aƣzini eqip ularni wə ularning pütün nərsisini yutup ketixi bilən, ular tirikla təḩtisaraƣa qüxüp kətsə, u qaƣda silər bu adəmlərning Pərwərdigarni mənsitmigənlikini bilip ķalisilər, — dedi.
31 Musaning bu gepi ahirlixixi bilənla ularning puti astidiki yər yerildi. 32 Yər aƣzini eqip ularni barliķ ailisidikilər bilən, xuningdək Koraḩķa təwə ḩəmmə adəmlərni ķoymay təəlluķatliri bilən ķoxup yutup kətti.■ 33 Xundaķ ķilip, ular wə ularning təwəsidikilərning ḩəmmisi tirikla təḩtisaraƣa qüxüp kətti, yər ularning üstidə yepildi. Ular xu yol bilən jamaətning arisidin yoķaldi. 34 Ularning ətrapida turƣan Israillarning ḩəmmisi ularning nalisini anglap: «Yər biznimu yutup ketərmikin!» deyixip ķeqixti.
35 Andin Pərwərdigarning aldidin bir ot qiķip, huxbuy sunuwatķan ḩeliķi ikki yüz əllik adəmnimu yutup kətti.■

Yadnamə ķilixķa ķaldurulƣan huxbuydanlar

36 Pərwərdigar Musaƣa mundaķ dedi: —
37 Sən kaḩin Ḩarunning ooƣli Əliazarƣa buyruƣin, u huxbuydanlarni ot arisidin teriwelip, qooƣlirini yiraķlarƣa qeqiwətsun, qünki u huxbuydanlar Hudaƣa ataƣandur; 38 xunga ɵzining jeniƣa ɵzi zamin boloƣan gunaḩkarlarning huxbuydanlirini teriwaloƣin; ular ķurbangaḩni ķaplax üqün soķup nepiz tünikə ķilinsun, qünki bu huxbuydanlar əslidə Pərwərdigarning ḩuzuriƣa sunulup uningƣa atalip muķəddəs ķilinƣan. Xundaķ ķilip ular keyin Israillarƣa ibrət bolidiƣan ixarət-bəlgə bolidu.
39 Xuning bilən kaḩin Əliazar otta kɵydürüwetilgənlər sunƣan mis huxbuydanlarni teriwaldi; ular ķurbangaḩni ķaplitixķa nepiz tünikə ķilip soķuldi. 40 Xuning bilən *ķurbangaḩning bu ķaplimisi* Ḩarunning əwladliriƣa yat adəmlərning huddi Koraḩ bilən uning guruḩidikilərgə ohxax ķismətkə ķalmasliķi üqün, Pərwərdigarning ḩuzurida huxbuy kɵydürüxkə yeķinlaxmasliķiƣa Israillar üqün bir əslətmə boldi. Bu Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Əliazarƣa buyruƣanliridur.

Jamaətning Ḩarunning yalwuruxi səwəbidin ķutulup ķelixi

41 Ətisi pütkül Israil jamaiti Musa bilən Ḩarunning yaman gepini ķilip: —
Silər Pərwərdigarning həlķini ɵltürdünglar, — dəp ƣotuldaxti. 42 Wə xundaķ boldiki, jamaət Musa bilən Ḩarunƣa ḩujum ķilixķa yiƣiliwatķanda, jamaət burulup jamaət qediriƣa ķariwidi, wə mana, bulut qedirni ķapliwaldi ḩəm Pərwərdigarning

■ **16:32** Qəl. 26:10; 27:3; Ķan. 11:6; Zəb. 106:17 ■ **16:35** Zəb. 106:18

julasi ayan boldi. 43 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun jamaət qedirining aldiɣa berip turdi. 44 Pərwərdigar Musaɣa səz ḳilip: —
45 Mən kəzni yumup aqḳuqə ularni yoḳitip taxlixim üqün ikkinglar bu jamaəttin qiḳip neri ketinglar, — dəp buyruwidi, ikkiylən yiḳilip yərdə düm yatti. 46 Musa Ḥaruneɣa: —
Sən huxbuydanni elip uningɣa ḳurbangaḥtiki ottin sal, uningɣa huxbuy ḳoyup, ular üqün kafarət kəltürüxkə tezliktə jamaətning arisiɣa apar; qünki ḳəḥr-ɵləzəp Pərwərdigarning aldidin qiḳti, waba baskili turdi, — dedi. 47 Ḥarun Musaning deginidək ḳilip, huxbuydanni elip jamaətning arisiɣa yügürüp kirdi; wə mana, waba kixilərning arisida baxlanɣanidi; u huxbuyni huxbuydanɣa selip, həlḳ üqün kafarət kəltürdi. 48 U ɵlüklər bilən tiriklər otturisida turuwidi, waba tohtidi. 49 Koraḥning wəḳəsi munasiwiti bilən ɵlgənlərdin baxḳa, waba səwəbidin ɵlgənlər on tət ming yəttə yüz kixi boldi.□ 50 Ḥarun jamaət qedirining dərwazisi yenida turɣan Musaning yeniɣa yenip kəldi; waba tohtidi.

17

Ḥarunning ḥasisining qeqəklixi

1 Pərwərdigar Musaɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: — 2 «Sən Israillarɣa səz ḳilip, ulardin ata jəməti boyiqə, ḥər ḳəbilining əmiridin birdin on ikki ḥasa alɣin; sən ularning ḥərbirining ismini ɵzining ḥasisiɣa yezip ḳoyɣin. 3 Lawiy ḳəbilisining ḥasisiɣa Ḥarunning ismini yazɣin, qünki ḥərbir ata jəmət ḳəbilə baxliḳi üqün bir ḥasa wəkil bolidu. 4 Sən bu ḥasilarni jamaət qediridiki ḥəküm-guwaḥlik *sanduḳining* aldiɣa, yəni Mən sening bilən kərüxidiɣan yərgə ḳoyɣin.□ ■ 5 Wə xundaḳ boliduki, Mən talliɣan kixining bolsa, uning ḥasisi bih süridu; xundaḳ ḳilip Israillarning silərgə ɣuduraxḳan gəplirini tohtitip Manga anglanmaydiɣan ḳiliwetimən».
6 Xuning bilən Musa Israillarɣa xundaḳ səz ḳildi; ularning ḥəmmə əmirliri uningɣa birdin ḥasini, jəmiy bolup on ikki ḥasini bərdi; ḥərbir ata jəmətkə bir ḥasa wəkil boldi, Ḥarunning ḥasisimu xularning iqidə idi. 7 Musa ḥasilarni ḥəküm-guwaḥlik qediriɣa əkirip Pərwərdigarning ḥuzuriɣa ḳoydi.
8 Wə xundaḳ boldiki, Musa ətisi ḥəküm-guwaḥlik qediriɣa kiriwidi, mana, Lawiy jəmətigə wəkil bolɣan Ḥarunning ḥasisi bih sürüp, ɣunqilap, qeqəkləp, badam qüxkənidi. 9 Musa ḥasilarning ḥəmmisini Pərwərdigarning aldidin elip qiḳip, Israil həlḳigə kərsətti; ular kərgəndin keyin ḥərkim ɵz ḥasilirini elip ketixti.
10 Pərwərdigar Musaɣa: — Xu asiylik ḳiloɣuqi balilarɣa bir agaḥ bəlgisi bolsun dəp Ḥarunning ḥasisini ḥəküm-guwaḥning aldiɣa əkirip ḳoyɣin. Xundaḳ ḳilsang sən ularning ɣuduraxḳan gəplirini tohtitip, Manga anglanmaydiɣan ḳilisən; ularmu xuning bilən ɵlüp kətməydu, — dedi.□ ■
11 Musa xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar ɵzigə ḳandaḳ buyruɣan bolsa u xundaḳ ḳildi.
12 Israillar Musaɣa səz ḳilip: —

□ **16:49** **««Koraḥ wə ailisidikilər» tooɣruluḳ — izaḥat»** — Koraḥ wə ailisidikilər xundaḳ əxəddiy aḳiwətkə uqriɣini bilən, uning keyinki bəzi əwladliri «Zəbur»ning bəzi ḳisimlirini (məsilən, 42-49-küylərni) yazɣan. Koraḥdikilərning bəziliri 24-ayəttə kərsitilgən əmrgə itaət ḳilɣan bolsa kerək. □ **17:4** **«ḥəküm-guwaḥlik»** — muxu yərdə «ḥəküm-guwaḥlik» Hudaning Israilɣa bolɣan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən bolɣan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḥiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinɣaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. Oḳurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əḥdə sanduḳi iqidə saḳlaḳlik tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduḳ «ḥəküm-guwaḥlik sanduḳi», ibadət qediri «ḥəküm-guwaḥlik qediri» dəp atilidu. ■ **17:4** Mis. 25:22 □ **17:10** **«ḥəküm-guwaḥ»** — 17:4tiki izaḥatta kərsitilgəndək, muxu yərdə «ḥəküm-guwaḥ» Hudaning Israilɣa bolɣan tüp əmrlirini kərsitidu, xundaḳla ularni saḳlaydiɣan əḥdə sanduḳini kərsitidu. ■ **17:10** Ibr. 9:4

Biz nəpəstin ḳalay dəwatimiz, biz tügəxtuḳ, biz ḥəmmimiz tügəxtuḳ!
13 Pərwərdigarning ibadət qedirioŋa yeḳinlaxḳanlar əlməy ḳalmaydu, xundaḳ
ikən, biz ḥəmmimiz mutləḳ nəpəstin ḳeliximiz kerəkmu? — deyixti.

18

Kaḥin wə Lawiylarning wəzipisi

1 Pərwərdigar Ḥarunoŋa mundaḳ dedi: —
Sən, ooŋulliring wə ata jəmətingdikilər sening bilən birliktə muḳəddəs jayoŋa
munasiwətlik boloŋan gunaḥni, xuningdək sən wə ooŋulliring birliktə kaḥinliḳ
wəzipisigə munasiwətlik boloŋan gunaḥni üstünglərgə alisilər.□ 2 Sən ḳerindaxliring
boloŋan Lawiy ḳəbilisidikilərni, yəni ata-bowiliringning ḳəbilisidikilərni əzüng
bilən birləxtür ḥəm ularni hizmitingni ḳilixi üqün baxlap elip kəl; biraḳ sən
bilən ooŋulliring sening bilən birliktə ḥəküm-guwaḥliḳ qediri aldida hizmətlərni
ḳilsun.□ 3 Ular sening buyruḳliringoŋa təyyar turup, xundaḳla qedirdiki barliḳ
hizmət-wəzipisini ətəydu; pəḳət muḳəddəs jaydiki ḳaqa-ḳuqa əswablaroŋa wə
ḳurbangaḥḳa yeḳinlaxmisun; undaḳ ḳilsa, ularmu, silərmu əlüp ketisilər. 4 Ular
sening bilən birlixip, jamaət qedirdiki wəzipini ətəp, ḳilidioŋan ḥərbir ixini ḳilsun;
pəḳətla ḥeq yat kixilər silərgə yeḳinlaxmisun. 5 Ḳəḥr-oŋəzəp yənə Israillarning
bexioŋa qüxmisun üqün, silər muḳəddəs jaydiki wəzipə bilən ḳurbangaḥdiki
wəzipini ətəxkə məs'ul bolunglar. 6 Mana, Mən Əzüm silərning ḳerindaxliringlar
boloŋan Lawiylarni Israillar iqidin tallap qiḳtim; ular jamaət qedirining ixlirini
ḳilixḳa Pərwərdigaroŋa təḳdim ḳilinoŋan bolup, silərgə sowoŋa süpitidə ata
ḳilinoŋan.■ 7 Lekin sən wə ooŋulliring sening bilən birliktə kaḥinliḳ wəzipənglərdə
turup, ḳurbangaḥtiki barliḳ ixlarni ḥəm pərdə iqidiki ixlarni bejiringlar; silərning
wəzipənglər xundaḳ bolsun. Kaḥinliḳ wəzipisini, hizmitimdə boluxunglar üqün
silərgə sowoŋa ḳilip bərdim; yat adəmlər yeḳinlaxsa, əltürüwetilsun.

Kaḥinlarning elixḳa tegixlik ülüxi

8 Pərwərdigar Ḥarunoŋa mundaḳ dedi: —
Mən Manga sunuloŋan kətürmə ḥədiyələrni, yəni Israillar Manga muḳəddəs dəp
atioŋan barliḳ nərsilərni ülüxünglar bolsun dəp, mana mənggülük bəlgilimə
bilən sanga wə sening əwladliringoŋa təḳdim ḳildim. 9 Israillar otta suni-
dioŋan, «əng muḳəddəs» nərsilərdin silərgə munular ḳaldurup berilidu: —
ularning Manga atap sunoŋan barliḳ nərsiliri, yəni barliḳ axliḳ ḥədiyələrdin,
barliḳ gunaḥ ḳurbanliḳliridin, barliḳ itaətsizlik ḳurbanliḳliridin «əng muḳəddəs»
ḥesablanoŋanliri, sanga wə əwladliringoŋa ata ḳilinidu. 10 Sən xu *ülüxüngni* «əng
muḳəddəs» süpitidə yegin, silərdin boloŋan ḥərbir ər kixi uni yesun; u sanga «əng
muḳəddəs» dəp bilinsun.□
11 Munularmu sening bolidu: — Israillarning sowoŋatliri iqidin kətürmə ḥədiyələr,
barliḳ pulanglatma ḥədiyələr sening; Mən ularni sanga, xundaḳla ooŋulliring bilən
ḳizliringoŋa mənggülük bəlgilimə bilən təḳdim ḳildim; sening əyüngdiki ḥərbir pak

□ **18:1 «muḳəddəs jayoŋa munasiwətlik boloŋan gunaḥ» —** demək, muḳəddəs jay bilən munasiwətlik məlum gunaḥ ətküzülsə, xu gunaḥning məs'uliyitini birinqi üstigə aloŋuqi kaḥinlar ḥəm Lawiylar bolidu; gunaḥ kaḥinliḳ bilən munasiwətlik ix bolsa məs'uliyətni birinqi üstigə aloŋuqi kaḥinlar boluxi kerək. Muxu agaḥ, xübḥisizki, 17-babtiki wəḳə bilən munasiwətlik agaḥtur. □ **18:2 «birləxtür» —** bu səz muxu yərdə wə 4-ayəttə ibraniy tilida «Lawiy» degən səz bilən ipadilinidu («Yar.» 29:34ni kərüng). ■ **18:6** Qəl. 3:45 □ **18:10 «sən xu ülüxüngni «əng muḳəddəs» süpitidə yegin» —** «əng muḳəddəs» ḥesablanoŋan nərsilər «muḳəddəs yərdə», yəni muḳəddəs jaydiki ḥoylida yeyilixi kerək idi. Məsilən, «Law.» 6:16ni kərüng.

adəm uningdin yesə bolidu.■ 12 Zəytun meyidin əng esilini, yengi xarabtin əng esilini,
xundaqla axliqtin əng esilini, yəni Israillar Pərwərdigarƣa atap sunƣan dəsləpki
pixqan məhsulatlarning ħəmmisini Mən sanga təqdim qilip bərdim. 13 Ular yərdin
elip Pərwərdigarƣa atap əkəlgən dəsləpki pixqan nərsilərning ħəmmisi sening
bolsun; əyüngdiki ħərbir pak adəm uningdin yesə bolidu.
14 Israilda Hudaƣa mutləq atilidiƣan ħərbir nərsə sening bolidu.■
15 Ular Pərwərdigarƣa atap kəltüridiƣan barliq janiwarlarning tunjiliri, məyli
insan yaki ulaƣ-qarpay bolsun sening bolidu; ħalbuki, insanlarning tunjilirini
bolsa ularni tələm tələp yanduruwalsun wə napak ħaywanlarning tunjilirini
tələm tələp yanduruwalsun.□ ■ 16 Tələm tələx kerək boloƣanlar üqün yexi bir
ayliqtin axqanda tələm puli tələnsun; ularƣa sən tohtatqan baħa boyiqə, yəni
muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə (bir xəkəl yigirmə gərahdur)
baħa qoyup, bəx kümüx xəkəl al.■ 17 Pəqət tunji kala, tunji qoy yaki tunji
ooƣlaqqa tələm alsang bolmaydu; ularning ħəmmisi muqəddəstur. Sən ularning
qenini qurbangaħqa qeqip, meyini Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan, Uningƣa
huxbuy kəltüridiƣan qurbanliq süpitidə kəydürgin. 18 Ularning gəxi sening bolidu;
huddi «kətürmə ħədiyə» qilinƣan təx wə ong arqa putiƣa ohxax, sanga təwə
bolidu. 19 Israillar Pərwərdigarƣa atap sunƣan muqəddəs nərsilər iqidiki kətürmə
ħədiyə-qurbanliqning ħəmmisini Mən sanga wə sening bilən billə turuwatqan ooƣul-
qizliringƣa mənggülük bəlgilimə bilən təqdim qildim. Bu Pərwərdigar aldida sanga
wə sening bilən billə turuwatqan əwladliring üqün mənggülük tuzluq əħdə bolidu.

Lawiylarning wəzipiliri ħəm ülüxliri

20 Pərwərdigar Ħarunƣa mundaq dedi: —
Israil zeminida sening ħeqqandaq mirasing bolmaydu, ularning arisidimu
ħeqqandaq nesiwəng bolmaydu; Israillar arisida mana Mən Өzüm sening nesiwəng,
sening mirasingdurmən.■ 21 Lawiylarƣa bolsa, ularning ətəydiƣan hizmətliri, yəni
jamaət qediridiki hizmiti üqün, mana Mən Israilda təqdim qilinƣan barliq «ondin
bir ülüx»ning ħəmmisini ularƣa miras qilip bərgənmən. 22 Buningdin keyin,
gunaħkar bolup əlüp kətməsliki üqün, Israillar jamaət qediriƣa yeqinlaxmisun.
23 Jamaət qediridiki hizmətni bolsa, uni ətigüqilər pəqət Lawiylarla bolidu wə xu
ixta boloƣan gunaħini əzliri üstigə alidu, bu silər üqün əwladmu-əwlad mənggülük
bir bəlgilimə bolidu; ularning Israillarning iqidə ħeqqandaq mirasi bolmaydu.□
24 Qünki Israillarning Pərwərdigarƣa atap kətürmə ħədiyə süpitidə sunƣan «ondin
bir ülüx»ni Lawiylarƣa miras qilip təqdim qilidiƣan boldum; xunga Mən ular
tooƣruluq: Israillar iqidə ħeqqandaq mirasi bolsa bolmaydu, — dedim.
25 Pərwərdigar Musaƣa mundaq dedi: —
26 Sən Lawiylarƣa eytqin: «Silər Israillarning qolidin Mən silərgə miras bolsun
dəp təqdim qiloƣan «ondin bir ülüx»ni aloƣan ikənsilər, silər xu ondin bir ülüxning
yənə ondin bir ülüxini ayrip, uni Pərwərdigarƣa atap kətürmə ħədiyə süpitidə
sununglar. 27 Bu yol bilən silərning xu «kətürmə ħədiyə»nglar silərgə «hamandiki
axliqinglar»din ħəm «xarab kəlqikidiki tolup taxqan xarabinglar»din ataloƣanlar

■ **18:11** Law. 10:14 ■ **18:14** Law. 27:28 □ **18:15** **«barliq janiwarlarning tunjiliri»** — ibraniy tilida «barliq ət igisi (boloƣan janiwar)ning baliyatqusini aqidiƣanlar». **«tələm tələp yanduruwalsun»** — demək, həlq ularning ornida kaħinlarƣa pul berixi kerək. ■ **18:15** Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **18:16** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **18:20** Qan. 10:9; 18:2; Əz. 44:28 □ **18:23** **«xu ixta boloƣan gunaħini əzliri üstigə alidu»** — demək, mubada Lawiylar muqəddəs qedirni buloƣap, gunaħ sadir qilsa, xundaqla ularning bihəstəlikidin həlq muqəddəs qedirni buloƣap ħərqandaq gunaħ sadir qiloƣan bolsa, bax məs'uliyətni Lawiylar өz üstigə elixi kerək.

ḫesablinidu.□ 28 Bundaḳ bolоḫanda, silər Israillarning ḳolidin alоḫan ondin bir ülüxning ḫəmmisidin Pərwərdigarоḫa atap kətürmə ḫədiyə sunisilər; silər Pərwərdigarоḫa atiоḫan xu «kətürmə ḫədiyə»ni kaḫin Ḫarunоḫa beringlar. 29 Silərgə təḳdim ḳilinоḫan barliḳ nərsilərdin əng esilini elip xularni muḳəddəs ḫesablap «Pərwərdigarоḫa ataloḫan toluḳ kətürmə ḫədiyə» süpitidə sununglar».
30 Xunga sən Lawiylarоḫa eytḳinki, «Silər xulardin əng esilini kətürüp sunsanglar, bu silər Lawiylarning hamandiki axliḳinglar wə xarab kəlqikidiki xarabinglarоḫa ohxax ḫesablinidu. 31 Xundaḳ ḳiloḫandin keyin silər wə əydikiliringlar xu «ondin bir ülüx»lərni halioḫan yərdə yesənglar bolidu, qünki bu silərning jamaət qediridiki hizmitinglarning in'ami bolidu;□ 32 Silər *xu ülüxlərdin* əng esilini kətürüp sunsanglar, muxu ixinglar səwəbidin gunaḫkar bolmaysilər. Undaḳ ḳilsanglar silər Israillar atiоḫan muḳəddəs nərsilərni buloḫimaysilər, xuning bilən əlməysilər».□

19

Ḳizil siyirning küli

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunоḫa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Mən Pərwərdigar əmr ḳiloḫan ḳanun-bəlgilimə xuki: — Sən Israillarоḫa buyruоḫin, ular bejirim, nuḳsansiz, boyunturuḳ selinmioḫan ḳizil yax siyirdin birni sening yeningоḫa əkəlsun. 3 Sən siyirni kaḫin Əliazarоḫa tapxur, u uni qedirgaḫning sirtioḫa əpqiḳsun, andin birsi siyirni uning aldida booḫuzlisun.■
4 Kaḫin Əliazar barmiḳini ḳanоḫa miləp, jamaət qedirining aldioḫa ḳaritip yəttə mərtəm qaqsun.■ 5 Andin birsi Əliazarning kəz aldida pütkül siyirni kəydürsun, yəni uning terisi, gəxi, ḳeni wə tezəklirini kəydürsun.■ 6 Kaḫin kedir yaoḫiqi, zofa əsümlüki wə ḳizil rəhtni siyir kəydürülidioḫan otḳa taxlisun.□ 7 Andin kaḫin əz kiyimini yusun wə bədinini suda yusun, andin keyin bargaḫḳa kirixkə bolidu; lekin kaḫin kəq kirgüqə napak sanalsun. 8 Siyirni kəydürgən kiximu kiyimlirini su bilən yuyup, əz bədinini suda yusun, andin u kəq kirgüqə napak sanalsun. 9 Pak bir adəm siyirning külini yioḫip bargaḫning sirtidiki pak bir yərgə ḳoysun; u Israil jamaiti üqün «napaklikni qikarоḫuqi su»ni yasaxḳa xu yərdə saḳlansun, u bir «gunaḫni pakliоḫuqi»dur. 10 Siyirning külini yioḫixturоḫan adəm əzining kiyimlirini yusun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. Bu Israillarоḫa wə ularning arisida turuwatḳan musapirlarоḫa mənggülük ḳanun-bəlgilimə bolidu.

Həlḳni napakliḳtin paklax nizami

11 — Əlükkə, yəni ḫərḳandaḳ əlgən kixining jəsitigə tegip kətkən ḫərbir kixi yəttə kün napak sanilidu.■ 12 U adəm üqinqi küni *axu su* bilən əzini paklisun, ḫəmdə yəttinqi künimu paklisun, andin u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni ḫəmdə yəttinqi küni əzini paklimisa, pak sanalmaydu.□ 13 Ḫərḳandaḳ adəm əlükkə, yəni ḫərḳandaḳ

□ **18:27 «…silərning xu «kətürmə ḫədiyə»nglar… din aloḫanlar ḫesablinidu»** — Lawiylarning ḫeqḳandaḳ hamini yaki xarab kəlqəkliri yoḳ idi, əlwəttə. Xunga ular əzliri həlḳtin ḳobul ḳiloḫan «ondin bir ülüx»lərdin ondin birini elip, Pərwərdigarоḫa «kətürmə ḫədiyə»lərni atixi kerək. Xu yol bilən ularning sunoḫini huddi dehḳanlarning Pərwərdigarоḫa əz ḫosulidin sunoḫinioḫa ohxax bolidu. □ **18:31 «silər wə əydikiliringlar»** — muxu yərdə Lawiylarni kərsitidu. □ **18:32 «silər Israillar atioḫan muḳəddəs nərsilərni buloḫimaysilər, xuning bilən əlməysilər»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «silər Israillar atioḫan muḳəddəs nərsilərni ḫeq buloḫimanglar; bolmisa, əlisilər». ■ **19:3** Ibr. 13:11, 12 ■ **19:4** Ibr. 9:13 ■ **19:5** Mis. 29:14; Law. 4:11, 12 □ **19:6 «ḳizil rəhtni»** — yaki «ḳizil yipni». ■ **19:11** Qəl. 31:19; Ḫag. 2:13 □ **19:12 «Izaḫat»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «U adəm üqinqi küni ənə xundaḳ (napaklikni qikarоḫuqi) su bilən əzini paklisun, yəttinqi küni u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni əzini paklimisa, yəttinqi küni pak sanalmaydu».

өlgən kixining jəsitigə tegip kətsə, ḥəmdə өzini paklimisa, Pərwərdigarning qedirini bulоŋiоŋan bolidu; xu kixi Israil arisidin üzüp taxlinidu; qünki «napaklikŋi qikarоŋuqi su» uningоŋa sepilmigəqkə, u napak sanilidu; uning napakliki tehiqə üstidə turidu.
14 Əgər birər kixi bir qedir iqidə өlüp kalоŋan bolsa, u tooŋruluk kanun-bəlgilimə mundak bolidu: — xu qediroŋa kirgən hərbirsi wə qedirda turup kalоŋanlarning hərbiri yəttə kün napak sanilidu. 15 Ḥərbir oquk turоŋan, aoŋzi yepilmiоŋan kaqa-kuqilarning ḥəmmisi napak sanilidu. 16 Xuningdək dalada kiliq-xəmxər bilən өltürülgənlərgə, yaki өzi өlüp kalоŋanning өlükigə, yaki adəmning ustihininioŋa yaki kəbrisigə təgkən hərbir kixi yəttə küngiqə napak sanilidu. 17 Kixilər bu napak kixi üqün «paklanduroŋuqi kurbanlik»ning külidin azrak elip komzəkkə selip, ularning üstigə ekin su kuysun. 18 Andin pak bir kixi zofa өsümlükini elip xu suoŋa təgküzüp uni qediroŋa wə iqidiki barlik kaqa-kuqilaroŋa ḥəm xu yərdə turоŋan barlik kixilərning üstigə sepip koysun, wə yənə uni ustihanoŋa, өltürülgüqigə yaki kəbrigə təgkən kixining üstigə sepip koysun.■ 19 Üqinqi küni wə yəttinqi küni ḥelikі pak adəm *pak bolmioŋan adəmlərning* üstigə xu suni sepip koysun; xundak kilоŋanda, yəttinqi künigə kəlgəndə u kixi paklanoŋan bolidu; andin u kixi kiyimlirini yuyup, bədinini suda yusun, kəq kirgəndə u pak sanilidu.
20 Lekin napak bolup kelip, өzini paklimioŋan kixi Pərwərdigarning mukəddəs jayini bulоŋioŋini üqün, jamaət arisidin üzüp taxlinidu; «napaklikŋi qikarоŋuqi su» uning üstigə sepilmigən, xunga u napak sanilidu. 21 Bu Israillaroŋa mənggülük bəlgilimə bolidu, «napaklikŋi qikarоŋuqi su»ni səpkən kixi bolsa өzining kiyimlirini yusun wə «napaklikŋi qikarоŋuqi su»oŋa təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun. 22 Napak kixi təgkən ḥərkandak nərsimu napak sanilidu; bu nərsilərgə təgkən kixilərmu kəq kirgüqə napak sanalsun.

20

Məryəmning wapat boluxi

1 Birinqi ayning iqidə Israillar, yəni pütkül Israil jamaiti Zin qəligə yetip kelip, Kadəxtə turup kaldi; Məryəm xu yərdə wapat boldi wə xu yərgə dəpnə kilindi.

Məribaḥ süyi — ḥəlkning yənə kakxixi

2 Jamaətkə iqidioŋanoŋa su yok idi, ular yioŋilip Musa bilən Ḥarunoŋa ḥujum kiloŋili turdi. 3 Həlk Musa bilən təgixip: — Kerindaxlirimiz Pərwərdigarning aldida өlgən qaoŋda bizmu billə өlsək boptikən!■ 4 Silər nemə üqün biz wə qarpaylirimizni bu yərdə өlüp kətsun dəp, Pərwərdigarning jamaitini bu qəl-jəzirigə baxlap kəldinglar?
5 Silər nemə üqün bizni Misirdin elip qikip bundak dəḥxətlik yərgə əkəldinglar? Bu yərdə ya terikqilik kiloŋili yər bolmisa, ya ənjür, üzüm, anar bolmisa, iqidioŋanoŋa sumu bolmisa, — deyixti.
6 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun jamaəttin ayrilip jamaət qedirining dərwazisi aldioŋa kelip düm yikiliwidi, Pərwərdigarning julasi u ikkisigə ayan boldi.
7 Pərwərdigar Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —
8 Ḥasini kolungoŋa al, andin sən akang Ḥarun bilən birliktə jamaətni yioŋip, ularning kөz aldidila koram taxka buyruk kil; xundak kilsang koram tax өz süyini qikiridu; xu yol bilən sən uloŋa su qikirip, jamaət wə qarpayliri iqidioŋanoŋa su berisən.□ ■

■ **19:18** Zəb. 51:7 ■ **20:3** Qəl. 16:32, 49 □ **20:8** **«ḥasini kolungoŋa al» —** Musaning xu ḥasisi kөp kətim Hudaning yolida ixlitilip kelingən. Birinqi kətimkisi «Mis.» 4:2də tepilidu. ■ **20:8** Nəḥ. 9:15; Zəb. 78:15, 16; 105:41; 114:8

9 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning ḥuzuridin ḥasini aldi. 10 Musa bilən Ḥarun ikkisi jamaətni ḳoram taxning aldiɵa yiɵdi wə Musa ularɵa: — Gepimgə ḳulaḳ selinglar, i asiylar! Biz silərgə bu ḳoram taxtin su qiḳirip berəylimu?! — dedi.■ 11 Andin Musa ḥasisi bilən ḳoram taxni ikki ḳetim uruwidi, naḥayiti kəp su eḳip qiḳti, sudin jamaətmu, qarpaylarmu iqixti.■ 12 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunɵa: —
Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muḳəddəs dəp ḥərmətlimigininglar üqün, ikkinglarning bu jamaətni Mən ularɵa təḳdim ḳilip bərgən zeminɵa baxlap kirixinglarɵa yol ḳoymaymən, — dedi.□ ■ 13 Su qiḳiriloɵan jay «Məribaḥ suliri» dəp ataloɵan; Israillar xu yərdə Pərwərdigar bilən takallaxḳanliḳi üqün, U ularning otturisida Өzining muḳəddəs ikənlikini kərsətti.□

Edomlarning Israillarning qegridin ətüxigə yol ḳoymasliḳi

14 Musa Ḳadəxtin Edom padixaḥi bilən kərüxüxkə əlqi əwətip uningɵa: «Ḳerindaxliri Israil mundaḳ dəydu: — Biz tartiwatḳan jəbr-japalarning ḳandaḳliḳi özlirigə məlum,■ 15 bizning ata-bowilirimiz Misirɵa qüxkən bolup, biz Misirda uzaḳ zaman turup kəttuḳ; misirliḳlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizɵimu yaman muamilə ḳildi; 16 biz Pərwərdigarɵa yeliniweduḳ, U bizning zarimizɵa ḳulaḳ selip, Pərixtə əwətip bizni Misirdin elip qiḳti. Ḥazir mana, biz özlirining qegrisiɵa jaylaxḳan Ḳadəx degən bir xəḥərdə turuwatimiz.□ ■ 17 Əmdi bizning zeminliridin ətüximizgə ruhsət ḳiloɵan bolsila, biz etiz-eriḳ wə üzümzarliḳlardin ətməymiz, ḳuduḳliringladin sumu iqməymiz; «Han yoli» bilən mengip qegriliridin ətüp kətküqə ong-soloɵa burulmaymiz» — dedi.
18 Lekin Edomlar uningɵa: «Silərning bizning zeminimizdin ətüxünglərgə bolmaydu, ətimən desənglar ḳiliq kətürüp silərgə jənggə qiḳimiz» — dedi.□
19 Israillar uningɵa: «Biz «kətürülgən yol» bilən mangimiz, özimiz wə mallirimiz süyünglarni iqsək, nərhi boyiqə ḥəḳḳini berimiz; biz pəḳət piyadə ətüp ketimiz, baxḳa ḥeq tələpimiz yoḳ» dewidi,□ 20 Edom padixaḥi: «Yaḳ. Ətməysilər!» dedi. Edom *padixaḥi* naḥayiti kəp adimini baxlap qiḳip Israillarɵa zor ḥəywə kərsətti.□
21 Xundaḳ ḳilip Edomlar Israillarning ularning təwəlikidin ətüxigə ənə xu yosunda yol ḳoymidi; xuning bilən Israillar Edomlarning aldidin burulup kətti.■

Ḥarunning wapat boloɵanliḳi

22 Ular Ḳadəxtin yoloɵa qiḳti; pütkül Israil həlḳi Ḥor teoɵioɵa kəldi.■ 23 Pərwərdigar Edomning qegrisidiki Ḥor teoɵida Musa bilən Ḥarunɵa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
24 Ḥarun öz həlḳlirigə ḳoxulup ketidu; ikkinglar Məribaḥ suliri degən jayda Mening əmrimgə hilapliḳ ḳiloɵininglar üqün, uning Mən Israillarɵa təḳdim ḳilip bərgən

---

■ **20:10** Ḳan. 32:51; Zəb. 106:32,33 ■ **20:11** Zəb. 78:15-16; 105:41; Yəx. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4 □ **20:12** **«Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muḳəddəs dəp ḥərmətlimigininglar üqün» —** Musa bilən Ḥarunning «Israillar aldida Hudani muḳəddəs dəp ḥərmətliməslik» gunaḥi tooɵruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. «Ḳoram tax» tooɵruluḳ «1Kor.» 10:4ni wə izaḥatini kərüng. ■ **20:12** Qəl. 27:14; Ḳan. 1:37 □ **20:13** **«Məribaḥ» —** «takallixix» degən mənidə. ***«Pərwərdigar*** ularning otturisida özining muḳəddəs ikənlikini kərsətti» — Huda Musa wə Ḥarunning Өzini ḥərmətlimigini üqün, ularni jazalap, Musaning həlḳ aldida ḳiloɵan bihərmətlik səzlirining Өzigə wəkillik ḳilmaydioɵanliḳini ipadiləp, həlḳ aldida Өzining pak-muḳəddəslikini kərsətti. ■ **20:14** Ḳan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12 □ **20:16** **«Pərixtə» —** bəzilər «Əlqi» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din ḳarioɵanda, mənisi dərwəḳə «Pərixtə»dur. ■ **20:16** Mis. 2:23; 14:19 □ **20:18** **«… bizning zeminimizdin … silərgə jənggə qiḳimiz» —** ibraniy tilida «… mening zeminimdin... silərgə jənggə qiḳimən» deyilidu. □ **20:19** **«biz» —** ibraniy tilida «mən». □ **20:20** **«Edom padixaḥi» —** ibraniy tilida «Edom». ■ **20:21** Ḥak. 11:18 ■ **20:22** Qəl. 33:37

zeminoɣa kirixigə bolmaydu.□ 25 Sən Ḥarun bilən ooɣli Əliazarni elip Ḥor teoɣioɣa qikḳin;■ 26 Ḥarunning kiyimlirini saldurup, ooɣli Əliazaroɣa kiydürüp ḳoy; Ḥarun xu yərdə ölüp, öz həlḳlirigə ḳoxulidu.
27 Musa Pərwərdigarning deginidək ḳildi, üqəylən pütkül jamaətning köz aldida Ḥor teoɣioɣa qikti. 28 Musa Ḥarunning kiyimlirini saldurup uning ooɣli Əliazaroɣa kiydürüp ḳoydi; Ḥarun taoɣning qoḳḳisida öldi. Andin Musa bilən Əliazar taoɣdin qüxüp kəldi.■ 29 Pütkül jamaət Ḥarunning ölgənlikini bildi; xuning bilən pütün Israil jəməti Ḥarun üqün ottuz kün matəm tutti.

21

Ḳanaaniylarning məoɣlup ḳilinixi

1 Jənubta turuxluḳ Arad məmlikitining Ḳanaaniylardin boloɣan padixaḥi Israillarning Atarim yoli bilən keliwatḳanliḳini anglap, qikip ular bilən soḳuxup, nəqqəylənni tutḳun ḳilip kətti.□ 2 Andin Israillar Pərwərdigaroɣa ḳəsəm iqip: «Əgər bu həlḳni bizning ḳolimizoɣa pütünləy tapxuridioɣan bolsang, ularning xəḥərlirini wəyran ḳilip taxlaymiz» — dedi. 3 Pərwərdigar Israillarning pəryadini anglap, Ḳanaanliylarni ularning ḳolioɣa tapxurdi, xuning bilən ular Ḳanaaniylarni ularning xəḥərliri bilən ḳoxup wəyran ḳildi; xu səwəbtin ular xu yərni «Hormaḥ» dəp atidi.□

Zəḥərlik yilanlar bilən mis yilan

4 Ular Ḥor teoɣidin yoloɣa qikip, Edom zeminini aylinip ötüx üqün, Ḳizil dengiz boyidiki yolni boylap mangdi; həlḳ muxu yol səwəbidin kənglidə tolimu takətsiz bolup, 5 Hudaoɣa wə Musaoɣa ḳarxi qikip: — Silər nemə üqün bizni qəl-jəziridə əlsun dəp Misir zeminidin baxlap qikḳansilər? Bu yərdə ya axliḳ, ya su yoḳ, kənglimiz bu ərziməs nanlardin bizar boldi, deyixti.□ 6 Xu səwəbtin Pərwərdigar ularning arisioɣa zəḥərlik yilanlarni əwətti; yilanlar ularni qaḳti, xu səwəbtin Israillardin nuroɣun adəm ölüp kətti.□ ■ 7 Həlḳ Musaning aldioɣa kelip uningoɣa: — Biz aoɣzimizni buzup, Pərwərdigaroɣa ḥəm sanga ḥujum ḳilip, yaman gəp ḳilip gunaḥ ḳilduḳ; Pərwərdigaroɣa tilawət ḳilsang, u bu yilanlarni arimizdin elip kətkəy, — dewidi, Musa həlḳ üqün dua ḳildi.
8 Pərwərdigar Musaoɣa: —
Sən bir zəḥərlik yilanning xəklini yasap hadioɣa esip ḳoyoɣin; yilan qeḳiwaloɣan hərbiri uningoɣa ḳarisila ḳayta ḥayatḳa erixidu, — dedi.■ 9 Musa mistin bir yilan yasitip hadioɣa esip ḳoydi; wə xundaḳ boldiki, yilan birkimni qeḳiwaloɣan bolsa, u bu mis yilanoɣa ḳarisila, ular ḥayat ḳaldi.□ ■

Obottin Pisgaḥoɣiqə mengix

10 Israillar yənə yoloɣa qikip Obotḳa kelip qedir tikti.■ 11 Yənə Obottin yoloɣa qikip, Moab zeminining udulida kün qikix tərəptiki Iyə-Ibarimoɣa kelip qedir tikti. 12 Ular

□ **20:24 «öz həlḳlirigə ḳoxulux»** — muxu ibarə tooɣruluḳ «Yar.» 25:8 wə izaḥatini kərüng. Xübḥisizki, bu ibarə adəm ölgəndin keyin, roḥining yənila ḥayat bolidioɣanliḳini kərsitidu. ■ **20:25** Qəl. 33:38; Ḳan. 32:50 ■ **20:28** Ḳan. 10:6; 32:50 □ **21:1 «Jənubta»** — ibraniy tilida «Nəgəwdə». Nəgəw bolsa Pələstin zeminining jənub təripidiki qong qəllük yərdur. □ **21:3 «Hormaḥ»** — degənning mənisi «wəyranə». □ **21:5 «ərziməs nanlar»** — bu səz Huda ularning üstigə ḥər küni qüxüridioɣan «manna»ni kərsitidu. «Mis.» 16:13-36ni kərüng. □ **21:6 «zəḥərlik yilanlar»** —— Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ **21:6** 1Kor. 10:9 ■ **21:8** Yḥ. 3:14 □ **21:9 «mistin bir yilan... yasitip hadioɣa esip ḳoyoɣin»** — bu wəḳə tooɣruluḳ yənə «Yuḥ.» 3:14-15ni kərüng. ■ **21:9** 2Pad. 18:4; Yḥ. 3:14 ■ **21:10** Qəl. 33:43

yənə u yərdin yoloŋa qikip Zərəd jiloŋisida qedir tikti. 13 Yənə u yərdin mengip
Amoriylarning zeminining qetidin qikip qəl-bayawandin ətüp, ekip turoŋan Arnon
dəryasining u ķetida qedir tikti (qünki Arnon dəryasi Moabiylarning qegrisi bolup,
Moabiylar bilən Amoriylarning otturisida idi. ■ 14-15 Xunga «Pərwərdigarning
jəngnamisi» degən kitabta: —
«Sufaḥdiki Waḥəb wə dərya-wadiliri,
Arnon dəryasi wə jiloŋilirining yanbaoŋirliri,
Arning turaloŋusioŋiqə yetip,
Moabning qegrisioŋa qüxidu» dəp pütülgənidi).□
16 *Israillar* yənə u yərdin mengip Bəərgə kəldi; «*Bəər*» ķuduķ degən mənidə bolup,
ilgiri Pərwərdigar Musaoŋa: «Sən həlķni yioŋ, Mən ularoŋa iqidioŋan su berəy»
degəndə xu ķuduķni kəzdə tutķan. 17 Xu qaoŋda Israillar munu nahxini eytixķan:
—
«Aḥ ķuduķ, qikşun süyüng bulduķlap,
Nahxa eytinglar, ķuduķķa beoŋixlap:
18 Bu ķuduķni əmirlər,
Həlķning kattiliri ķazoŋan,
Ķanun qikaroŋuqining səzi bilən,
Ḥasiliri bilən ķazoŋan».
Israillar qəl-bayawandin yənə Mattanaḥķa,□ 19 Mattanaḥtin Naḥaliyəlgə,
Naḥaliyəldin Bamotķa, 20 Bamottin Moab dalasidiki jiloŋioŋa, yənə qəl-bayawan
tərəpkə ķarap turoŋan Pisgaḥ teoŋining qokķisioŋa yetip bardi.

Amoriylarning padixaḥi bilən Baxan padixaḥini yənggənliki

21 Israillar Amoriylarning padixaḥi Siḥonning aldioŋa əlqilərni əwətip:□ ■ 22 —
Bizning əz zeminliridin ətüweliximizgə ijazət bərgəyla; biz silining etizliķlirioŋa
wə üzümzarliķlirioŋa kirməymiz, ķuduķliridin sumu iqməymiz; təwəliridin ətüp
kətküqə «Han yoli»din qikmaymiz, — dedi.■ 23 Siḥon Israillarni əz qegrisidin ətkili
ķoymayla ķalmastin, əksiqə u Israillar bilən soķuximən dəp, əzining barliķ həlķini
yioŋip qəlgə ķarap atlandi. U Yaḥazoŋa kelip Israiloŋa ḥujum ķildi.■ 24 Israillar uni
ķiliq bilən qepip əltürüp, uning yurtini Arnon dəryasidin Yabbok dəryasioŋiqə, yəni
Ammoniylarning qegrisioŋiqə igilidi; Ammoniylarning qegrisi bolsa bək mustəḥkəm
idi.□ ■ 25 Israillar bu yərdiki ḥəmmə xəḥərni igilidi ḥəm Amoriylarning xəḥərlirigə,
yəni Ḥəxbonoŋa wə uningoŋa təwə barliķ yeza-ķixlaķlaroŋimu kirip orunlaxti.■
26 Qünki Ḥəxbon əslidə Amoriylarning padixaḥi Siḥonning mərkiziy xəḥiri idi; Siḥon
əslidə Moabning ilgiriki padixaḥi bilən soķuxķan, uning Arnon dəryasioŋiqə boloŋan
ḥəmmə zeminini tartiwaloŋanidi. 27 Xu səwəbtin xairlar: —
«Ḥəxbonoŋa kelinglar!
Mana Siḥonning xəḥiri yengiwaxtin ķurulsun,
Siḥonning xəḥiri məḥkəm ķilinsun.
28 Qünki Ḥəxbonning əzidin qikti bir ot,

■ **21:13** Ḥak. 11:18 □ **21:14-15 «tərjimə»** — bu ķədimki xeirning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Bu yərdə Musa
pəyoŋəmbərning uni nəķil kəltürüxining məķsiti, xübḥisizki, Pərwərdigar ķədimdin tartip Moab üqün bekitkən
qegraning Arnon dəryasi bilən Ar xəḥiri ikənlikini ispatlax üqündur. □ **21:18 «ķanun qikaroŋuqining səzi
bilən»** — baxķa birhil tərjimisi: — «tayaķliri bilən». **«həlķning kattiliri ķazoŋan, ... ḥasiliri bilən ķazoŋan»**
— bu ixning xu alaḥidiliki barki, pəķət addiy puhralarla əməs, həlķning kattilirimu əmgək ķilip ķuduķ kolaxti.
□ **21:21 «izaḥat»** — «Ķan.» 2:26-3:11nimu kərüng. ■ **21:21** Ķan. 2:26; Ḥak. 11:19 ■ **21:22** Qəl. 20:17
■ **21:23** Ķan. 2:30; 29:7; Yə. 24:8; Ḥak. 11:20 □ **21:24 «Ammoniylarning qegrisioŋiqə igilidi»** — baxķa
birhil tərjimisi: «Ammoniylarning qegrisi Yaazər idi» (32-ayətni kərüng). ■ **21:24** Ķan. 2:33,37; 29:7; Yə. 12:2;
24:8; Ḥak. 11:2; Zəb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Ķan. 2:34, 35

Siḫonning xəḫiridin bir yalḳun yalḳunlap,
Yutuwətti Moabtiki Ar xəḫirini,
Arnondiki egiz jaylarning əmirlirini.■
29 Way sanga əy Moab!
Ḫəy Kemoxning ümmiti, tügəxtinglar!
Qünki *Kemox* өz ooɣullirini ḳaqḳunoɣa aylandurdi,
Ḳizlirini əsirlikkə berip, Amoriylarning padixaḫi Siḫonoɣa tutup bərdi!□ ■ 30 Biz ularni yiḳitiwəttuḳ,
Ḫəxbon taki Dibonoɣiqə ḫalak boldi;
Biz ḫətta Nofaḫḳiqə (Nofaḫtin Mədəbaoɣa yetidu) ularning yurtini wəyran ḳiliwəttuḳ!» — dəp xeir yezixḳanidi.□
31 Xuning bilən Israillar ənə xu təriḳidə Amoriylarning yurtioɣa orunlaxti. 32 Musa Yaazərni qarlap kelixkə qarlioɣuqilarni əwətti; andin Israillar Yaazərning yeza-ḳixlaḳlirini ixoɣal ḳilip, u yərlərdiki Amoriylarni yeridin ḳooɣliwətti. 33 Xuningdin keyin Israillar burulup, Baxanning yolini boylap mangdi; Baxanning padixaḫi Og wə uning barliḳ həlḳi qiḳip Ədrəydə Israillar bilən jəng ḳilixḳa səp tüzdi.■
34 Pərwərdigar Musaoɣa: — Ḳorḳma, Mən uni, uning barliḳ həlḳi ḫəm zeminini ḳolungoɣa tapxurimən; sən uni ilgiri Ḫəxbonda turuxluḳ Amoriylarning padixaḫi Siḫonni ḳiloɣandək ḳilisən, — dedi.■ 35 Xuning bilən ular Og bilən uning ooɣullirini ḫəm barliḳ həlḳining birini ḳoymay ḳirip taxlidi wə uning zeminini igilidi.■

22

Moab padixaḫi Balaḳning Balaamni Israilni ḳaroɣaxḳa qaḳirixi

1 Israillar yənə yoloɣa qiḳip Moab tüzlənglikliridə, yəni Iordan dəryasining xərḳ təripidə, Yerihoning udulida qedir tikti. 2 Israillarning Amoriylaroɣa ḳiloɣan ixlirining ḫəmmisini Zipporning ooɣli Balaḳ kərüp turoɣanidi. 3 Moablar həlḳtin intayin ḳorḳuxti, qünki ular bək kəp idi; Moabiylar Israillarning səwəbidin bək alaḳzadə bolup ketixti. 4 Moabiylar Midiyan aḳsaḳalliroɣa: «Bu bir top adəm ətrapimizdiki ḫəmmə nərsini, huddi kala etizdiki otni yalmioɣandək yalmap yəp ketidioɣan boldi» — deyixti. U qaoɣda Zipporning ooɣli Balaḳ Moabning padixaḫi idi.
5 U əlqilərni Beorning ooɣli Balaamning aldioɣa, Balaamning ana yurtidiki uluoɣ dərya boyidiki Petor xəḫirigə berip, Balaamni qaḳirip kelixkə əwətip: padixaḫimiz: — «Ḳarisila, bir həlḳ Misirdin qiḳḳanidi; mana, ular pütün zeminoɣa yamrap kətti, mana ular bizning udulimizoɣa kelip qüxti.□ ■ 6 Ular meningdin küqlük boloɣaqḳa, əmdi өzliri kelip bu həlḳni mən üqün bir ḳaroɣap bərgən bolsila; bəlkim mən ularni yengip, bu zemindin ḳooɣlap qiḳirixim mumkin; qünki өzliri kimgə bəht tilisilə xuning bəht ḳuqidioɣanliḳini, kimni ḳaroɣisila, xuning ḳaroɣixḳa ḳalidioɣanliḳini bilimən» dəydu, dənglar, — dedi. 7 Moabning aḳsaḳalliri bilən Midiyanning aḳsaḳalliri ḳollirida pal selix in’amlirini elip mangdi; ular Balaamning aldioɣa kelip Balaḳning gəplirini yətküzdi. 8 Balaam ularoɣa: —

■ **21:28** Yəx. 48:45 □ **21:29** **«Kemox»** — Kemox Moab qoḳunoɣan but idi. Moabiylarning uningoɣa өz balilirini ḳurbanliḳ ḳilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). Bu tarihḳa ḳarioɣanda, Kemoxning «өz həlḳigə» ḫeq paydisi bolmioɣanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30** **«biz ularni yiḳitiwəttuḳ»** — yaki «biz ularoɣa attuḳ». ■ **21:33** Ḳan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zəb. 136:20 ■ **21:35** Zəb. 136:20, 21, 22 □ **22:5** **«Balaam»** — Balaamning kim ikənliki tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:5** Yə. 24:9

Bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, mən Pərwərdigarning manga ḳiloɳan
səzi boyiqə silərgə jawap yətküzimən, — dedi. Xuning bilən Moabning xu əmirliri
Balaamningkidə ḳonup ḳaldi.□
9 Huda Balaamningkigə kelip: —
Sening bilən billə turoɳan bu adəmlər kim? — dewidi, 10 Balaam Hudaoɳa: —
Moab padixaḥi Zipporning ooɳli Balaḳ əlqilərni əwətip manga: 11 «Ḳarisila, Misirdin
bir həlḳ qiḳḳanidi, ular pütün zeminoɳa yamrap kətti; bu yərgə kelip mening
üqün ularni ḳaroɳap bərsilə, xundaḳ ḳilsila bəlkim ularni yengip, bu yərdin
ḳooɳliwetəlixim mumkin» — dedi, — dedi.
12 Huda Balaamoɳa:
Sən ular bilən billə barsang bolmaydu, u həlḳni ḳaroɳisangmu bolmaydu, qünki
ularoɳa bəht-bərikət ata ḳilinoɳan, — dedi. 13 Balaam ətigən turup Balaḳning
əməldarlirioɳa: —
Silər өz yurtunglaroɳa ḳaytip ketinglar, qünki Pərwərdigar mening silər bilən billə
beriximoɳa ruhsət ḳilmidi, — dedi. 14 Moabning əməldarliri ḳopup Balaḳning yenioɳa
kelip uningoɳa: —
Balaam biz bilən billə kelixkə unimidi, — dedi.
15 Xuning bilən Balaḳ tehimu kəp wə tehimu mətiwər əməldarlarni əwətti, 16 Ular
Balaamning aldioɳa kelip uningoɳa: —
«Zipporning ooɳli Balaḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥeqnemə silining yenimoɳa kelixlirini
tosumioɳay; 17 qünki mən өzlirini zor xan-xəḥrətkə igə ḳilimən; nemə desilə maḳul
dəymən; xunga manga əxu həlḳni ḳaroɳap bərsilila bolidu», — dedi.
18 Balaam Balaḳning hizmətkarlirioɳa jawabən: —
Balaḳ manga өzining altun-kümüxkə liḳ toloɳan өz өyini bərsimu, məyli qong
yaki kiqik ix ḳilay, Hudayim Pərwərdigarning manga buyruoɳanliridin ḥalḳip
ketəlməymən.■ 19 Silərmu bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, Pərwərdigar
yənə xu ixlar tooɳrisida manga nemə dəydikin, xuni biləy, — dedi.
20 Xu keqisi Huda Balaamningkigə kelip uningoɳa: —
U kixilər seni təklip ḳilip kəlgən bolsa, ular bilən billə baroɳin, lekin sən Mening
sanga eytidioɳanlirim boyiqə ix ḳilixing kerək, — dedi.

Pərwərdigarning Pərixtisi bilən Balaamning exiki

21 Balaam ətigən turup exikini toḳup Moabning əmirliri bilən billə mangdi. 22 Huda
Balaamning mangoɳanliḳidin oɳəzəpləndi; Pərwərdigarning Pərixtisi uni tosuxḳa
yolda turatti. U xu qaoɳda exikigə minip ikki oɳulami bilən billə ketiwatatti.□ 23 Mada
exək Pərwərdigarning Pərixtisining ḳolioɳa ḳiliq aloɳan ḥalda yolda turoɳanliḳini
kərüp, yoldin qiḳip etizliḳ bilən mengiwidi, Balaam exəkni yoloɳa qiḳip mengixḳa
dumbalap urdi.■ 24 Pərwərdigarning Pərixtisi ikki təripi tosma tam bilən tosaloɳan
üzümzarliḳtiki tar bir yolda turuwaldi. 25 Exək Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp,
tamoɳa ḳistilip mengip, Balaamning putini tamoɳa ḳistap yarilandurup ḳoydi; Balaam
exəkni yənə dumbalidi. 26 Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa yənə aldioɳiraḳ berip,
ong ya soloɳa buruluxḳa bolmaydioɳan tehimu tar bir yərdə kütüp turdi. 27 Exək
Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp mangmay, Balaamning astida yetiwaldi; Balaam
ḳattiḳ hapa bolup, exəkni ḥasisi bilən ḳattiḳ dumbalap kətti. 28 Bu qaoɳda
Pərwərdigar exəkkə zuwan kirgüzüwidi, exək Balaamoɳa: —

□ **22:8 «Uluoɳ dərya»** — Əfrat dəryasini kərsitixi mumkin. ■ **22:18** Qəl. 24:13 □ **22:22 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḥidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 16:4-17-ayət, 18-babni ḥəmdə «Təbirlər»nimu kərüng). ■ **22:23** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11

Meni üq ḳetim dumbalaydioɣanoɣa sanga nemə yamanliḳ ḳiptimən? — dewidi,■
29 Balaam exəkkə: —
Sən meni sətləxtürdüng, ḳolumda ḳiliq boloɣan bolsa idi, seni qepip əltürüwetəttim!
— dedi.
30 Exək Balaamoɣa: — Mən seningki boloɣinimdin tartip minip kəlgən exiking mən
əməsmu? Ilgiri mən sanga muxundaḳ ḳilix aditim bolup baḳḳanmu? — dewidi,
— Yaḳ, — dedi *Balaam*.

Balaamning əyiblinixi

31 Ənə xu qaoɣda Pərwərdigar Balaamning kəzlirini aqti, Balaam Pərwərdigarning
Pərixtisining ḳiliqini oɣilipidin qiḳirip, yolda turoɣanliḳini kərdi; u yərgə bexini
ḳoyup səjdə ḳildi. 32 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: —
Sən exikingni nemə üqün üq ḳetim dumbalaysən? Ḳarioɣina, mangoɣan yolung
Mening nəzirimdə tətür boloɣaqḳa, seni tosuxḳa qiḳḳuqi Mən Өzüm idim.■ 33 Exək
Meni kərüp üq ḳetim Mening aldimdin burulup kətti; əgər exək Mening aldimdin
burulup kətmigən bolsa, Mən alliḳaqan seni əltürüp exəkni tirik ḳalduroɣan bolattim,
— dedi.
34 Balaam Pərwərdigarning Pərixtisigə: —
Mən gunaḥkarmən, Өzlirining yolda meni tosup turoɣanliḳlirini kərməptimən;
mubada əmdi mening berixim nəzərliridə rəzil kərünsə, mən ḳaytip ketəy, — dedi.
35 Pərwərdigarning Pərixtisi Balaamoɣa yənə: — Boptu, bu kixilər bilən billə baroɣin,
birak pəḳət Mən sanga degən səznila degin, — dedi. Xuning bilən Balaam Balaḳning
əməldarliri bilən billə mangdi.

Balaḳning Balaamni ḳarxi elixi

36 Balaḳ Balaamni keliwetiptu dəp anglap, ḳarxi elix üqün Moabning Arnon
dəryasining boyidiki, qegrining əng bexidiki xəḥirigə kəldi:□ 37 — Mən silini
qaḳirixḳa xunqə jiddiy əlqi əwətkənidim, nemə üqün kelixkə unimidila? Mən silini
xan-xəḥrətkə igə ḳilalmayttimmu? — dedi Balaḳ Balaamoɣa.
38 — Ḳarisila, mana kəldimoɣu, əmdi mən өz aldimoɣa birnemə deyələyttimmu? —
dedi Balaam, — Huda aoɣzimoɣa nemə gəpni salsa, mən xunila dəymən.
39 Balaam Balaḳ bilən billə yoloɣa qiḳip Kiriat-Huzotḳa kəldi. 40 Balaḳ kala, ḳoylarni
soyup ḳurbanliḳ ḳilip, ularning gөxidin Balaam wə uning bilən billə boloɣan
əmirlərgə əwətip bərdi. 41 Andin Balaḳ ətisi səḥərdə Balaamni Baalning egiz
jayliroɣa elip qiḳti; u xu yərdin Israil həlḳining əng qəttiki bir ḳismini kərdi.□

23

Balaḳ bilən Balaamning ḳurbanliḳ sunuxi

1 Balaam Balaḳḳa: —
Sili muxu yərgə manga yəttə ḳurbangaḥ yasitip bərsilə, muxu yərgə yənə yəttə buḳa
bilən yəttə ḳoxḳarmu ḥazirlap bərsilə, — dedi. 2 Balaḳ Balaamning deginidək ḳilip
bərdi; Balaḳ bilən Balaam ikkisi ḥərbir ḳurbangaḥḳa ḳurbanliḳ ḳilixḳa birdin buḳa
bilən birdin ḳoxḳar sundi. 3 Balaam Balaḳḳa: —

■ **22:28** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11 ■ **22:32** 2Pet. 2:15 □ **22:36 «əng bexidiki xəḥirigə» —** padixaḥning meḥmanni ḳarxi elix üqün, xunqə uzun yoloɣa berip aldioɣa qiḳixi uningoɣa boloɣan qongḳur ḥərmitini bildürüx üqün idi, əlwəttə. □ **22:41 «Baalning egiz jayliroɣa elip qiḳti» —** «Baal» butning ismi. Xu qaoɣlarda butpərəslər daim өz butliroɣa ḳurbanliḳ ḳilip ibadət ḳilixḳa yeḳin ətraptiki məlum birnəqqə egiz jayloroɣa qiḳatti. Baxḳa birhil tərjimisi: «Bamot-Baaloɣa elip qiḳti».

Sili өz kөydürmə qurbanliqlirining yenida tursila, mən aldioqa barimən, Pərwərdigar mening bilən kөrüxüxkə keləmdikin? U manga nemə dəp kөrsətmə bərsə, mən өzlirigə xuni dəp berimən, — dedi wə bir dөnggə qikti.
4 Huda Balaam bilən kөrüxti; Balaam Hudaoqa: —
Mən yəttə qurbangah ҳazirlattim, ҳərbir qurbangahқa qurbanlik süpitidə birdin buқa bilən birdin qoxқar sundum, — dedi. 5 Pərwərdigar Balaamning aoqzioqa bir səzni selip: — Balaқning yenioqa qaytip berip uningoqa mundaқ, mundaқ degin, — dedi. 6 Xuning bilən u Balaқning yenioqa qaytip bardi. Mana, u wə Moabning barlik əmirliri uning kөydürmə qurbanliқining yenida turatti.

Balaamning birinqi қetim bexarət berixi

7 Balaam kalam səzini aoqzioqa elip mundaқ dedi: —
Balaқ meni Aram degən yurttin,
Moab xaҳi Balaқ meni məxriқ taoqliridin elip kelip,
Mundaқ dedi: —
Kəl, mening üqün Yaқupni қaroqioqin.
Kəl, Israilni rasa bir səküp əyibligin.□
8 Təngri Өzi қaroqimioqan birawni mən қandaқ қaroqay?
Pərwərdigar Өzi səküp əyiblimigən birawni mən қandaқ səküp əyibləy?
9 Mən қoram taxlarning qoққilirida turup uni kөrməktimən,
Dөnglərdə turup uningoqa nəzər salmaқtimən;
Mana, ular yəkkə yaxaydioqan bir қowm,
Ular baxқa қowmlarning қatarida sanalmaydu.■
10 Yaқupning topilirini kim ҳesablap qiқalaydu?
Ҳətta Israilning tөttin birinimu kim sanap qiқalaydu?
Mening jenim ҳəққaniyning өlümidək өlsun,
Mening ahirim uningkidək boloqay!□
11 Balaқ Balaamoqa қarap: —
Sən manga nemə қiliwatisən?! Mən seni düxmənlirimni қaroqap berixkə qaқiritқan tursam, mana sən əksiqə pütünləy ularoqa amət tiliding! — dedi.
12 — Pərwərdigarning aoqzimoqa saloqinini yətküzüxkə kөngül қoymisam bolamti? — dəp jawap bərdi Balaam.
13 Balaқ Balaamoqa: — Mening bilən billə baxқa bir yərgə barsila, ularni xu yərdin kөrələyla; birақ ularning ҳəmmisini əməs, ularning qegridiki bir қisminila kөrələyla; sili xu yərdə turup ularni mən üqün қaroqap bərsilə, — dedi.
14 Xuning bilən Balaқ Balaamni «Zofimning dalasi»oqa, Pisgah teoqining qoққisioqa baxlap berip, xu yərdə yəttə қurbangah saldurup, ҳərbir қurbangahқa қurbanlik süpitidə birdin buқa, birdin қoxқar sundi.□ 15 Balaam Balaққa: —
Sili muxu yərdə өzlirining kөydürmə qurbanliқlirining yenida turup tursila, mən awu yaққa berip kөrüxüp keləy, — dedi.□ 16 Pərwərdigar Balaam bilən kөrüxüp, uning aoqzioqa bir səzni selip: —

□ **23:7 «kalam səzi»** — Huda өgətkən səz (5-ayətni kөrüng). Gərqə Balaam əski adəm, ҳətta «sahta pəyoqəmbər» wə palqi boloqini bilən, Huda muxu yərdə uning aoqzi arқiliқ Israiloqa boloqan meҳir-xəpқitini eniқ kөrsitidu. ■ **23:9** Қan. 33:28 □ **23:10 «Yaқupning topilirini kim ҳesablap qiқalaydu?»** — mənisi bəlkim «tolilikida topidək boloqan Yaқupni kim ҳesablap qiқalaydu?» — degəndək boluxi kerək. □ **23:14 «Zofimning dalasi»** — yaki «Kөzətqilərning dalasi». □ **23:15 «kөrüxüp keləy»** — Pərwərdigar bilən kөrüxüx, əlwəttə. Balaam Balaқni hapa қilmasliқ üqün, bəlkim Pərwərdigarning namini biwasitə tiloqa almaydu.

Sən Balaqning yenioɣa qaytip uningoɣa mundaq, mundaq degin, — dedi.■ 17 Balaam
Balaqning yenioɣa qaytip kəlgəndə, mana, u wə Moabning barliq əmirliri uning
køydürmə qurbanliqining yenida turatti.
— Pərwərdigar nemə dedi? — dəp soridi Balaq.

Balaamning ikkinqi qetim bexarət berixi

18 Balaam kalam səzini aoɣzioɣa elip mundaq dedi: —
«Ḥəy Balaq, sən qopup angliоɣin,
Aḥ , Zipporning ooɣli, manga qulaq saloɣin.
19 Təngri insan əməstur, U yaloɣan eytmaydu,
Yaki adəm balisimu əməstur, U puxayman qilmaydu.
U degənikən, ixqa axurmay qalamdu?
U səz qiloɣanikən, wujudqa qiqarmay qalamdu?■
20 Mana, manga «bərikətlə» dəp tapxuruldi,
U bərikətligənikən, buni mən yanduralmaymən.
21 U Yaqupta ḥeq gunaḥ kərmigən,
Israilda naḥəqliqni uqratmioɣan.
Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə,
Padixaḥning təntənə awazi uning arisididur.□ ■
22 Təngri uni Misirdin elip qiqqan;
Uningda yawa kaliningkidək küq bardur.□ ■
23 Qünki Yaquplaroɣa əpsun karoɣa kəlməydu,
Israillaroɣimu pal karoɣa kəlməydu.
Waqti-saiti kəlgəndə,
Yaqup bilən Israil tooɣrisida: —
«Təngri nəqədər karamət ix qilip bərgən-ḥə!»
Dəp jakarlanmay qalmaydu!
24 Mana, bu qowm qixi xirdək qopidu,
Ərkək xirdək qəddini ruslaydu;
Өzi owlioɣan owni yemigüqə,
Өltürgənlərning qenini iqmigüqə,
Ḥərgiz yatmaydu!».
25 Balaq Balaamoɣa: — Boldi, sili ularni azraqmu qaroɣimisila, ularoɣa amətmu
tilimisilə! — dedi.
26 Balaam Balaqqa jawab qilip: — Mən siligə: — «Pərwərdigarning manga
eytqanlirining ḥəmmisigə əməl qilmisam bolmaydu» degən əməsmidim? — dedi.

Balaamning üqinqi qetim bexarət berixi

27 Balaq Balaamoɣa: — Kəlsilə, mən silini baxqa bir yərgə apiray, Hudaning nəzиridə
sili xu yərdə turup ularni qaroɣaxliri muwapiq tepilarmikin? — dedi. 28 Xuning bilən
Balaq Balaamni baxlap, qəl-bayawanoɣa qaraydioɣan Peor teoɣining qoqqisioɣa kəldi.
29 Balaam Balaqqa: — Sili bu yərdə manga yəttə qurbangaḥ saldurup bərsilə, yəttə
buqa bilən yəttə qoxqarmu təyyarlap bərsilə, — dedi. 30 Balaq Balaamning deginidək
qildi, ḥərbir qurbangaḥqa birdin buqa bilən birdin qoqqar sundi.

■ **23:16** Qəl. 22:35 ■ **23:19** 1Sam. 15:29; Yaq. 1:17 □ **23:21** **«naḥəqliq»** — yaki «balayi'apət» yaki «balayi'apətning səwəbi». **«padixaḥning təntənə awazi»** — yaki «padixaḥning (qarxi elinix) təntənisi». ■ **23:21** Zəb. 32:1, 2; 51:9-10; Yər. 50:20; Rim. 4:7 □ **23:22** **«uningda yawa kaliningkidək küq bardur»** — ibraniy tilida «uning yawa kalining münggüzliri bardur». ■ **23:22** Qəl. 24:8

24

1 Balaam Pərwərdigarning Israillarоqa bəht-bərikət ata qilixni muwapiq kərgənlikini
kərüp yetip, aldinqi *ikki* qetimqidikidək sehir ixlitixkə barmidi, bəlki yüzini qəl-
bayawan tərəpkə qaratti. 2 Balaam bexini kətürüp Israillarning qəbilə boyiqə
qedirlarda olturaqlaxqanliqini kərdi, Hudaning Rohi uning üstigə qüxti. 3 Xuning
bilən u aоqzioqa kalam səzini elip mundaq dedi: —
«Beorning ooqli Balaam yətküzidioqan kalam səzi,
Kəzi eqilmioqan adəmning eytidioqan kalam səzi,
4 Yəni Təngrining səzlirini anglioquqi,
Ḥəmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi kəzi eqilip düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi: —□
5 Aḥ Yaqup, qedirliring nəqədər güzəl,
Turaloquliring nəqədər güzəl, aḥ Israil!
6 Goya kengəygən dərya wadiliridək,
Huddi dərya boyidiki baoqlardək,
Goya Pərwərdigar tikip əstürgən ud dərəhliridək,
Dərya boyidiki kedir dərəhliridək;
7 Sular uning sooqiliridin eqip qiqidu,
Əwladliri süyi mol jaylarda bolidu;
Padixahi Agagdin exip ketidu,
Uning padixahliqi üstün qilinip güllinidu.□
8 Təngri uni Misirdin elip qikqan,
Uningda yawa buqining küqi bardur;
Düxmən əllərni u yəp ketidu,
Ustihanlirini ezip taxlaydu,
Oqya etip ularni texip taxlaydu.■
9 U baoqirlap yatsa, ərkək xirdək,
Yatsa ḥəm qixi xirdək,
Kim uni qozoqitixqa petinar?
Kim sanga bəht-bərikət tilisə, bəht-bərikət tapidu.
Kim seni qaroqisa, qaroqixqa ketidu».■
10 Balaq Balaamoqa aqqiqlinip, qolini qolioqa urup kətti; Balaq Balaamoqa: — Mən
silini düxminimni qaroqap berixkə qiqqirtqanidim wə mana, sili üq qetim pütünləy
uloqa amət tilidilə! 11 Əmdi tezdin yurtlirioqa qeqip kətsilə; mən əslidə silining
izzət-ḥərmətlirini katta qilay degənidim, mana Pərwərdigar silini bu katta izzət-
ḥərmətkə nail boluxtin tosup qoydi, — dedi.
12 Balaam Balaqqa: — Mən əslidə əzlirining əlqilirigə: 13 «Balaq manga əzining
altun-kümüxkə liq toloqan əz əyini bərsimu, Pərwərdigarning buyruoqinidin ḥalqip,
əz məylimqə yahxi-yaman ix qilalmaymən; Pərwərdigar manga nemə desə, mən
xuni dəymən» degən əməsmidim?■ 14 Əmdi mən əz həlqimgə qaytimən; kəlsilə,
mən əzlirigə bu həlqning künlərning ahirida silining həlqlirigə qandaq muamilə
qilidioqanliqini eytip berəy, — dedi.

□ **24:4 «kəzi eqilip düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi»** — baxqa birhil tərjimisi: «… kəzliri eqiloqan adəm eytidioqan kalam səzi», yəni «Təngrining səzlirini anglioquqi, Ḥəmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi, kəzi oquq turup düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi». Mumkinqiliki barki, Balaam 22-babtiki wəqəni əsləydu; xu qaoqda «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni uning exiki kərgən, əmma u kərmigən, andin Huda «uning kəzini aqti» □ **24:7 «Agag»** — bəlkim Amalək yaki ularning ətrapidiki həlqlərning padixahlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni kərüng. Baxqa bir hil tərjimisi «Gog». ■ **24:8** Qəl. 23:22 ■ **24:9** Yar. 49:9; Qəl. 23:24 ■ **24:13** Qəl. 22:18

Balaamning tətinqi ḳetim bexarət berixi

15 U kalam səzini aoŋzioŋa elip mundaḳ dedi: —
Beorning ooŋli Balaam yətküzidioŋan kalam səzi,
Kəzliri eqilmioŋan kixi eytḳan kalam səzi,
16 Təngrining səzlirini anglioŋuqi,
Ḥəmmidin Aliyning wəḥiylirini bilgüqi,
Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi kəzi eqiloŋan düm yiḳililoŋan kixi yətküzidioŋan kalam səzi: —□
17 Mən Uni kərimən, lekin ḥazir əməs;
Mən Uningoŋa ḳaraymən, lekin yeḳin yərdin əməs;
Yaḳuptin qiḳar bir yultuz,
Kətürülər Israildin bir xaḥanə ḥasa;
Qeḳiwetər u Moabning qekisini,
Barlik Xetlərning bexini yanjiydu.□ ■
18 Edom uningoŋa təwə bolidu,
Yənə tehi düxmini Seirlar uningoŋa təwə bolidu;
Israil bolsa baturluḳ ḳilidu.
19 Yaḳuptin qiḳḳan biri səltənət süridu,
Xəḥərdə ḳaloŋan ḥəmməylənni yoḳitidu».□ ■

Balaamning ahirḳi bexariti

20 Andin Balaam Amaləkni kərüp, mundaḳ kalam səzini eytti: —
«Amalək idi əsli əllər arisida bax,
Əmdi ḥalakəttur təḳdir-ḳismiti».□

21 Andin Balaam Keniylərni kərüp mundaḳ kalam səzini eytti: —
«Sening makaning mustəḥkəm bolup,
Qanggang ḳoram tax iqidə bolsimu,
22 Lekin silər Keniylər ḥalak ḳilinip turisilər;
Taki Axur silərni tutḳun ḳilip kətküqə».□

□ **24:16 «kəzi eqiloŋan düm yiḳililoŋan kixi yətküzidioŋan kalam səzi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «... kəzliri eqiloŋan adəm eytidioŋan kalam səzi». Demək, «Təngrining səzlirini anglioŋuqi, Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi, kəzi oquḳ düm yiḳiloŋan kixi yətküzgən kalam səzi». □ **24:17 «yeḳin yərdin əməs» —** yaki «pat arida əməs». **«Xetlər» —** məlum ḳəbilini yaki tehimu mumkinqiliki barki, Adəm'atining ooŋli Xetning əwladlirini, yəni (Nuḥ pəyoŋəmbərning əwladliri boloŋan) barliḳ insanlarni kərsitixi mumkin. Undaḳta bu bexarət Məsiḥning barliḳ insanlar üstidin ḥəkümranliḳ ḳilidioŋanliḳini kərsitidu. «Xetlər» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «oŋowoŋa-topilang kətürgüqilər». **«bexarətni xərḥləx» —**bu bexarət (16-19) awwal Dawut padixaḥni, andin Dawutning əwladi boloŋan Məsiḥni kərsitidu. Bu bexarəttə Dawut padixaḥning Moab, Edom wə Seirni (Seir Edom turoŋan yurtning baxḳa bir ismi) ixoŋal ḳilidioŋanliḳi eytilidu, dərwəḳə Dawut u yərlərni ixoŋal ḳilidu («2Sam.» 8:2, «Zəb.» 60:1-2). Ahirḳi zamanda Məsiḥ Israilni ḳutḳuzux üqün, Israillarning düxmənlirigə xu ohxax ixlarni ḳilidu. ■ **24:17** Yər. 48:45 □ **24:19 «Xəḥər» —** bəlkim Moabning paytəhtini kərsitixi mumkin. «Xəḥərdə ḳaloŋan ḥəmməylən» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «xəḥərning ḳalduḳi» (demək, xəḥərning ḳaloŋan yərliri). ■ **24:19** 2Sam. 8:14 □ **24:20 «Amalək idi əsli əllər arisida bax» —** bəlkim ḥəjwiy, kinayilik gəp. Amalək degən əl Israiloŋa birinqi bolup ḥujum ḳiloŋanidi, bəlkim ular əzlirini «əllərning bexi» dəp qaoŋlioŋan boluxi mumkin — Lekin ular ḥalak bolidu. Bu ix awwal Saul padixaḥ («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padixaḥ arḳilik («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), ahirida Ximeonlar arḳilik boloŋan («2Tar.» 4:34). □ **24:22 «Axur» —** Asuriyəni kərsitidu. Bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsi təripidin əməlgə axuruloŋan. Asuriyə imperatori Tiglat-Pilәsər III miladiyədin ilgiriki 742-yili, Xalmanəzər V miladiyədin ilgiriki 722-yili keniylərni Israillar bilən birgə tutḳun ḳilip, elip kətkən boluxi mumkin. Bəzi alimlar bexarətni baxḳa bir «Axur» dəp ataloŋan həlḳni kərsitidu, dəp ḳaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9).

23 Balaam yənə kalam səzini dawam kilip mundak dedi: —
«Ah , Təngri bu ixlarni kiloqan qeoqida,
Kim tirik kelixka kadir bolar?
24 Kittim tərəpliridin kemilər kelip,
Zulum-zəhmət salidu Axuroqa,
Zulum-zəhmət salidu Ebərgə;
Lekin *Kittimdin kəlgüqi* əzimu halakətkə yüzlinər.□

25 Xuning bilən Balaam ornidin kopup əz yurtioqa kaytti; Balakmu əz yolioqa mangdi.

25

Israillarning Peorda ezikturulup buzukluk kilixi

1 Israillar Xittimda turoqan məzgildə, həlk Moab kizliri bilən buzukluk kilixka berilip kətti.■ 2 U kizlar Israillarni əz ilahlirioqa ataloqan kurbanlikloroqa katnixixka kakirdi; *Israillarmu* kurbanliklardin yəydioqan, ularning ilahlirioqa birliktə qokunidioqan boldi.■ 3 Israillar Baal-Peor bilən ənə xu tərikidə baoqlinip kətkənliki üqün, Pərwərdigarning Israillaroqa aqqiki kozoqaldi.□ ■ 4 Pərwərdigar Musaoqa: — Pərwərdigarning kattik oqəzipi Israillaroqa qüxmisun üqün, həlkning əmirlirining həmmisini tutup, ularni Mening aldimda aptapta esip koyoqin, — dedi.■
5 Xuning bilən Musa Israilning sorakqilirioqa: — Silər berip hərbiringlar əzünglarning Baal-Peor bilən baoqlinip kətkən adəmlirini əltürüwetinglar, — dedi.
6 Wə Musa pütkül Israil jamaiti bilən jamaət qedirining dərwazisi aldida yioqa-zar kilip turuwatkanda, mana Israillardin birəylən kelip ularning kəz aldidila Midiyaniy bir kizni əz kerindaxlirining yenioqa elip mangdi. 7 Kahin Harunning nəwrisi, Əliazarning ooqli Finihas buni kərüp, jamaət iqidin kopti-də, kolioqa nəyzə elip,■ 8 heliki Israil adəmning arkisidin qedirning iqkirigə kirip, kiz bilən ikkisining karnioqa nəyzə tikiwətti. Israillar arisida tarkaloqan waba ənə xu qaoqdila tohtidi. 9 Xu qaoqda waba tegip əlgənlər jəmiy yigirmə tət ming adəmgə yətkənidi.■ 10 Andin Pərwərdigar Musaoqa mundak dedi: —
11 — «Kahin Harunning nəwrisi, Əliazarning ooqli Finihas Meni dəp wapasizlikka boloqan həsitimni əz həsiti bilip, Mening Israillaroqa boloqan oqəzipimni yandurdi. Xunga gərqə Mən wapasizlikka boloqan həsitimdin oqəzəpləngən bolsammu, Israillarni yokitiwətmidim.■ 12 Xunga sən: — «Mana, Mən uningoqa əz aman-hatirjəmlik əhdəmni təkdim kilimən!■ 13 Bu *əhdə* uningoqa wə uning əwladlirioqa təwə bolidioqan mənggülük kahinlik əhdisi bolidu, qünki u əz Hudasini dəp wapasizlikka həsət kilip, Israillar üqün kafarət kəltürdi» — dəp jakarlioqin».
14 Əltürülgən yəni heliki Midiyaniy kiz bilən billə əltürülgən Israil adəmning ismi Zimri bolup, Saluning ooqli, Ximeon kəbilisidiki bir jəmətning əmiri idi. 15 Əltürülgən

---

□ **24:24 «Ebər»** — Ibraniylarning əjdadini, xundakla muxu yərdə Yəhudiy həlkini kərsitixi mumkin. **«Kittim»** — Təwratning awwalki dəwrliridə «Kittim» Kretlərni kərsitətti. Bexarət awwal miladiyədin ilgiriki 13-əsirdə Filistiylərning ottura xərkkə tajawuz kilixini kərsitidu. Keyinki wakitlarda «Kittim» degən bu isim Ottura Dengiz tərəptin yaki məoqrib tərəptin kelip tajawuz kilidioqan hərkaysi əllərni kərsətkən. Xunga bu bexarət yənə Rim imperiyəsining ottura xərkkə tajawuz kilixini (miladiyədin ilgiriki 190-yili baxlanoqan) kərsitixi mumkin («Dan.» 11:30ni wə izahatlarni kərüng). Ahir berip Rim imperiyəsi halak boldi; u ahir zamanda yənə bir ketim dəjjalning baxkuruxi astida bolup, yənə bir xəkildə pəyda boluxi mumkin; ahirda Məsih dəjjalning imperiyəsini mutlək halak kilidu. ■ **25:1** Qəl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zəb. 106:28; Hox. 9:10 □ **25:3 «Baal»** — butning ismi; «Baal-Peor» degən səz Peor degən jayni «alahidə baxkuroqan Baal»ni kərsitidu. ■ **25:3** Zəb. 106:29 ■ **25:4** Kan. 4:3; Yə. 22:17 ■ **25:7** Zəb. 106:30 ■ **25:9** 1Kor. 10:8 ■ **25:11** 2Kor. 11:2 ■ **25:12** Zəb.106:31

Midiyaniy ḳizning ismi Kozbi bolup, Zurning ḳizi idi; Zur bolsa Midiyaniy bir ḳəbilining baxliḳi idi. 16 Pərwərdigar Musaoɣa: —
17 Sən Midiyaniylaroɣa aram bərməy zərbə bərgin;■ 18-19 Qünki ular ḥiylə-mikir ixlitip silərgə aram bərmigən; Peordiki ixta, xundaḳla ularning singlisi boloɣan Midiyanning bir əmirining ḳizi Kozbining ixidimu ḥiylə-mikir ixlitip silərni azduroɣan, — dedi. Kozbi waba tarḳaloɣan künidə Peordiki ix səwəbidin əltürüldi.■

26

Israillarning ikkinqi ḳetim sanaḳtin ətküzülüxi

1 Wabadin keyin Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunning ooɣli Əliazaroɣa səz ḳilip: —□
2 Silər pütkül Israillarning jamaiti iqidə yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydioɣanlarni ata jəməti boyiqə ḥesablap sanaḳtin ətküzünglar, — dedi.■
3 Xuning bilən Musa bilən kaḥin Əliazar Moab tüzlənglikliridə, yəni Yerihoning yenidiki Iordan dəryasining boyida Israillar bilən səzlixip ularoɣa: 4 «Pərwərdigarning Musa wə Misirdin qiḳḳan Israillaroɣa buyruoɣini boyiqə, silərdin yigirmə yaxtin axḳanlarning ḥəmmisi *tizimlinip* sanaḳtin ətküzülüxi kerək» dəp uḳturdi. *tizimlitiloɣan sanlar mundaḳ boldi*: —□ ■
5 Israilning tunji ooɣli Rubən idi. Rubənning əwladliri, yəni Ḥanuḳning nəslidin boloɣan Ḥanuḳ jəməti; Palluning nəslidin boloɣan Pallu jəməti;■ 6 Ḥəzron nəslidin boloɣan Ḥəzron jəməti; Karmi nəslidin boloɣan Karmi jəməti. 7 Bular Rubənning jəmətliri bolup, ulardin sanaḳtin ətküzülgini jəmiy ḳiriḳ üq ming yəttə yüz ottuz kixi boldi.
8 Palluning ooɣli Eliab; 9 Eliabning ooɣulliri Nimuəl, Datan, Abiram idi. Datan bilən Abiram əslidə jamaət iqidin qaḳiriloɣan mətiwərlər bolsimu, Koraḥ guruḥidikilər Pərwərdigar bilən takallaxḳanda, ular bilən birlixip Musa wə Ḥarun bilən takallaxḳanidi.□ ■ 10 Yər aoɣzini eqip ularni Koraḥ bilən birgə yutup kətkən; xu qaoɣda Koraḥ guruḥidikilərning ḥəmmisi əlgən; baxḳilaroɣa ibrət bolsun dəp, ot uning ikki yüz əllik adimini yutup kətkən. 11 Lekin Koraḥning əwladliri ölüp kətmigən.
12 Ximeonning əwladliri, jəmət boyiqə, Nəmuəlning nəslidin boloɣan Nəmuəl jəməti; Yamin nəslidin boloɣan Yamin jəməti; Yaḳin nəslidin boloɣan Yaḳin jəməti;□ 13 Zəraḥ nəslidin boloɣan Zəraḥ jəməti; Saul nəslidin boloɣan Saul jəməti. 14 Bular Ximeonning jəmətliri bolup, jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz adəm qiḳti.
15 Gad ḳəbilisidin, jəmət boyiqə, Zəfon nəslidin boloɣan Zəfon jəməti; Ḥaggi nəslidin boloɣan Ḥaggi jəməti; xuni nəslidin boloɣan xuni jəməti; 16 Ozni nəslidin boloɣan Ozni jəməti; eri nəslidin boloɣan eri jəməti; 17 Arod nəslidin boloɣan Arod jəməti; Arəli nəslidin boloɣan Arəli jəməti. 18 Bular Gad əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmətliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy ḳiriḳ ming bəx yüz adəm qiḳti.

■ **25:17** Qəl. 31:2 ■ **25:18-19** Wəḥ. 18:6 □ **26:1 wabadin keyin** — bu waba bilən əyni qaoɣda Pərwərdigaroɣa asiylik ḳiloɣan qonglarning ḳaldukliri əltürüldi (64-65-ayətlərni kərüng). ■ **26:2** Qəl. 1:3 □ **26:4 ḥəmmisi tizimlinip sanaḳtin ətküzülüxi kerək** — bu sanaḳtin ətküzüxning məḳsətliri xübḥisizki: (1) Ḳanaan zeminioɣa kirgəndin keyin ular kəp ḳetim jənggə qiḳixi kerək bolatti. Xuningoɣa təyyarliḳ ḳilix üqün Israillarning ḥərbir jəngqisi səp-səplərdə orunlaxturuluxi kerək; (2) ular Ḳanaan zeminioɣa kirix aldida turidu; pat arida xu zemin ḥərbir ḳəbiligə, jəmətkə, ailigə sanlirioɣa ḳarap təḳsim ḳilinidu (34:16-29). Xunga həlḳning sanliri ḳəbilə-jəmət boyiqə təpsiliy eniḳlinixi kerək idi; (3) Hudaning səzining əməlgə axuruluxi bilən əslidə özigə ḳarxi qiḳḳan «qonglar»ning ḥəmmisining yoḳaloɣanliḳini ispatlax üqün boldi (64-65-ayətni kərüng). ■ **26:4** Qəl. 1:1, 2, 3 ■ **26:5** Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1 □ **26:9 «qaḳiriloɣan mətiwərlər bolsimu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «qaḳiriloɣan bolsimu,...» ■ **26:9** Qəl. 16:12 □ **26:12 «Nəmuəl»** —— «Yar.» 46:10də «Yəmuəl».

19 Yəḥudaning ooɳulliri Er bilən Onan idi; bu ikkisi Ḳanaan zeminida ölüp kətkən.■
20 Yəḥudaning əwladliri, jəməti boyiqə, Xilaḥning nəslidin boloɳan Xilaḥ jəməti;
Pərəzning nəslidin boloɳan Pərəz jəməti; Zəraḥning nəslidin boloɳan Zəraḥ jəməti.
21 Pərəzning əwladliri Ḥəzronning nəslidin boloɳan Ḥəzron jəməti; Ḥamulning
nəslidin boloɳan Ḥamul jəməti.■ 22 Bular Yəḥudaning jəmətliri bolup, ular jəmət
boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy yətmix altə ming bəx yüz adəm qiḳti.
23 Issakarning əwladliri, jəmət boyiqə, Tolaning nəslidin boloɳan Tola jəməti;
Puaḥning nəslidin boloɳan Puaḥ jəməti; 24 Yaxubning nəslidin boloɳan Yaxub jəməti;
Ximronning nəslidin boloɳan Ximron jəməti. 25 Bular Issakarning jəmətliri bolup,
ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy atmix tət ming üq yüz adəm qiḳti.
26 Zəbulunning əwladliri, jəməti boyiqə, Sərədning nəslidin boloɳan Sərəd jəməti;
Elon nəslidin boloɳan Elon jəməti; Jaḥliyəlning nəslidin boloɳan Jaḥliyəl jəməti.
27 Bular Zəbulunning jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy
atmix ming bəx yüz adəm qiḳti.
28 Yüsüpning ooɳulliri: — jəmət boyiqə, Manassəḥ bilən Əfraim idi. 29 Manassəḥning
əwladliri: — Makirning nəslidin boloɳan Makir jəməti (Makirdin Gilead tərəlgən),
Gileadning nəslidin boloɳan Gilead jəməti idi.■ 30 Təwəndikilər Gileadning əwladliri:
— Yəəzərning nəslidin boloɳan Yəəzər jəməti; Ḥələkning nəslidin boloɳan Ḥələk
jəməti; 31 Asriyəlning nəslidin boloɳan Asriyəl jəməti; Xəkəmning nəslidin boloɳan
Xəkəm jəməti; 32 Xəmidaning nəslidin boloɳan Xəmida jəməti; Ḥəfərning nəslidin
boloɳan Ḥəfər jəməti. 33 Ḥəfərning ooɳli Zəlofiḥad ooɳul pərzənt kərməy ḳiz pərzənt
kərgən; Zəlofiḥadning ḳizlirining ismi Maḥlaḥ, Noaḥ, Ḥoglaḥ, Milkaḥ, Tirzaḥ idi.■
34 Bular Manassəḥning jəmətliri bolup, sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy əllik ikki ming
yəttə yüz adəm qiḳti.
35 Təwəndikilər Əfraimning əwladliri, jəməti boyiqə: — Xutilaḥning nəslidin boloɳan
Xutilaḥ jəməti; Bəkərning nəslidin boloɳan Bəkər jəməti; Taḥanning nəslidin boloɳan
Taḥan jəməti. 36 Xutilaning əwladliri Eranning nəslidin boloɳan Eran jəməti. 37 Mana
bular Əfraim əwladlirining jəmətliri bolup, ḥərḳaysi jəmətlər boyiqə sanaḳtin
ətküzülgəndə jəmiy ottuz ikki ming bəx yüz adəm qiḳti. Jəmətliri boyiqə, ularning
ḥəmmisi Yüsüpning əwladliri idi.
38 Binyaminning əwladliri, jəməti boyiqə, Belaning nəslidin boloɳan Bela jəməti;
Axbəlning nəslidin boloɳan Axbəl jəməti; Aḥiramning nəslidin boloɳan Aḥiram
jəməti; 39 Xəfufamning nəslidin boloɳan Xufam jəməti; Ḥufamning nəslidin boloɳan
Ḥufam jəməti.□ 40 Ard bilən Naaman Belaning ooɳulliri idi; Ardning nəslidin boloɳan
Ard jəməti; Naamanning nəslidin boloɳan Naaman jəməti. 41 Bular Binyaminning
əwladliri bolup, jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy ḳirik bəx ming altə yüz
adəm qiḳti.
42 Təwəndikilər Danning əwladliri bolup, jəmət boyiqə, Xuḥamning nəslidin boloɳan
Xuḥam jəməti; jəmət boyiqə bular Danning jəmətliri idi. 43 Xuḥamning ḥəmmə
jəməti sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy atmix tət ming tət yüz adəm qiḳti.
44 Axirning əwladliri, jəmət boyiqə, Yimnaḥning nəslidin boloɳan Yimnaḥ jəməti;
Yexwining nəslidin boloɳan Yexwi jəməti; Beriyaḥning nəslidin boloɳan Beriyaḥ
jəməti. 45 Beriyaḥning əwladliri, jəmət boyiqə, Ḥəbərning nəslidin boloɳan Ḥəbər
jəməti; Malkiəlning nəslidin boloɳan Malkiəl jəməti. 46 Axirning ḳizining ismi
Seraḥ idi.□ 47 Bular Axir əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin
ətküzülgəndə jəmiy əllik üq ming tət yüz adəm qiḳti.
48 Naftalining əwladliri, jəmət boyiqə, Yaḥziəlning nəslidin boloɳan Yaḥziəl jəməti;
Gunining nəslidin boloɳan Guni jəməti; 49 Yəzərning nəslidin boloɳan Yəzər jəməti;

■ **26:19** Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ **26:21** Yar. 46:12 ■ **26:29** Yə. 17:1 ■ **26:33** Qəl. 27:1 □ **26:39** **«Xəfufamning»** — yaki «Xufamning». □ **26:46** **«Seraḥ»** — yaki «Saraḥ».

Xilləmning nəslidin bolоған Xilləm jəməti. 50 Bular Naftalining jəmətliri bolup, jəmət
boyiqə sanaқtin өtküzülgəndə jəmiy қirиқ bəx ming tөt yüz adəm qiқti.
51 Yuқiriқilar Israillardin sanaқtin өtküzülgənlər bolup, jəmiy altə yüz bir ming yəttə
yüz ottuz adəm qiқti.
52 Pərwərdigar Musaоға səz қilip mundaқ dedi: —
53 Zemin muxularоға royhətkə elinоған san boyiqə miras қilip təқsim қilinsun.□
54 Mirasni adəm sani kөp қəbililərgə kөprək, adəm sani az қəbililərgə azraқ bөl;
miras royhəttin өtküzülgən adəm saniоға қarap һərbir adəmgə bөlüp berilsun.■
55 Һalbuki, zemin qək taxlinix yoli bilən bөlünsun; ular miraskа өzlirining ata jəmət-
қəbilisining nami boyiqə warislиқ қilsun.■ 56 Miras ularоға qək taxlax yoli bilən adəm
sanining az-kөplүkigə қarap һərbir *ailə-jəmətkə* bөlüp berilsun.
57 Tөwəndikilər ata jəmət boyiqə sanaқtin өtküzülgən Lawiylar: — Gərxonning
nəslidin bolоған Gərxon jəməti; Koһatning nəslidin bolоған Koһat jəməti;
Mərarining nəslidin bolоған Mərari jəməti.■ 58 Bular Lawiylarning jəmətliri: —
Libni jəməti, Һebron jəməti, Maһli jəməti, Muxi jəməti, Koraһ jəməti. Koһattin
Amram tөrəlgən. 59 Amramning ayalining ismi Yokəbəd bolup, Lawiyning Misirda
tuоulоған қizi idi; u Amramоға Һarun, Musa wə ularning aqisi Məryəmni tuоup
bərgən.■
60 Һarundin Nadab, Abiһu, Əliazar, Itamar tөrəlgən. 61 Lekin Nadab bilən Abiһu
Pərwərdigarning aldiоға oғəyriy bir otni sunоғanda өlüp kətkən.□ ■ 62 Lawiylar iqidə
bir aylиқtin axқan barliқ ərkəklər sanaқtin өtküzülgəndə jəmiy yigirmə üq ming
adəm qiқti. Ular Israillar iqidə sanaқtin өtküzülmigən, qünki ularоға Israillar iqidə
һeqқandaқ miras *zemin* bөlüp berilmigən.
63 Yuқirida eytilоған adəmlər Moab tüzlənglikliridə, Yerihoning udulidiki Iordan
dəryasi boyida Musa bilən kaһin Əliazar təripidin sanaқtin өtküzülgən Israillardur.
64 Biraқ bu adəmlər iqidə Musa bilən kaһin Һarun ilgiri Sinay qөlidə sanaқtin
өtküzgəndə sanaқtin өtküzülgən birmu adəm yoқ idi. 65 Qünki Pərwərdigar ular
toоrisida: «Ular qөldə өlməy қalmaydu» dəp eytқanidi. Xunga, Yəfunnəһning oоli
Kaləb bilən Nunning oоli Yəxuadin baxқa birimu қalmiоған.■

27

Zəlofiһadning қizliri — Miras toоrisidiki alaһidə bəlgilimilər

1 Yüsüpning oоli Manassəһning nəslidin bolоған jəmətlər iqidə Manassəһning
qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Һəfərning oоli Zəlofiһadning қizliri
bolup, ularning ismi Maһlaһ, Noaһ, Һoglaһ, Milkaһ, wə Tirzaһ idi.■ 2 Ular jamaət
qedirining dərwazisi aldiоға kelip, Musa bilən kaһin Əliazar wə əmirlər bilən
pütkül jamaətning aldida turup: 3 — Bizning atimiz qөldə өlüp kətkən; u u yərdə
Pərwərdigarоға һujum қilоili yiоilоғanlardin əməs, yəni Koraһ guruһidikilərdin
əməs; u bəlki өz gunaһi iqidə өlgən, wə uning oоul pərzənti yoқ idi.■ 4 Nemə
üqün atimizning oоli yoқluқi səwəblik uning nami uning jəmətidin өqürüwetilidu?
Өzlirining bizgə atimizning қerindaxliri қatarida miras bөlüp berixlirini өtünimiz,
— dedi.

□ **26:53** **«royhətkə elinоған san boyiqə»** — ibraniy tilida «adəm ismi bilən elinоған san boyiqə». ■ **26:54** Qəl. 33:54 ■ **26:55** Qəl. 33:54; Yə. 11:23; 14:2 ■ **26:57** Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ **26:59** Mis. 2:1, 2; 6:19 □ **26:61** **«oғəyriy ot»** — muxu wəқə «Law.» 10-babta hatirilinidu; «Law.» 10:1diki izaһatnimu kөrüng. ■ **26:61** Law. 10:2; Qəl. 3:4; 1Tar. 24:2 ■ **26:65** Qəl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6 ■ **27:1** Qəl. 26:33; 36:2; Yə. 17:3 ■ **27:3** Qəl. 14:35; 16:1; 26:64

5 Musa ularning bu ixini Pərwərdigarning aldiƣa ķoydi. 6 Pərwərdigar Musaƣa səz ķilip mundaķ dedi: —
7 Zəlofiḥadning ķizlirining eytķini durus, sən qoķum ularƣa atisining ķerindaxliri ķatarida miras bər; ularning atisining mirasini ularƣa ətküzüp bərgin.■ 8 Sən Israillarƣa eytķin: «Bir adəm ələp kətkən qaƣda uning ooƣli bolmisa, undaķta silər uning mirasini ķiziƣa ətküzüp beringlar. 9 Ķizi bolmisa, mirasini ķerindaxliriƣa beringlar. 10 Ķerindaxliri bolmisa, mirasini ata jəmət taƣiliriƣa beringlar. 11 Əgər uning atisining ķerindaxliri bolmisa, undaķta uning mirasini uning jəmətidiki əng yeķin bir tuƣķiniƣa beringlar; u adəm uning mirasiƣa igə bolsun. Bu Pərwərdigar Musaƣa buyruƣandək, Israillarƣa qüxürülgən ḥəküm, ķanun-bəlgilimə bolup ķalsun».

Yəxuaning Musaning wəzipisigə warislik ķilixi

12 Pərwərdigar Musaƣa: —
Sən mawu Abarim teƣiƣa qiķip, Mən Israillarƣa təķdim ķiloƣan zeminƣa ķarap baķ.□ ■ 13 Kərüp boloƣandin keyin sənmu akang Ḥarunƣa ohxax əz həlķiringgə ķoxulisən.□ ■ 14 Qünki Zin qəlidə, jamaət jedəl qiķarƣan qaƣda, ikkinglar Mening buyruķimƣa asiylik ķilip, suning ixida (Zin qəlidə, Ķadəxtiki «Məribaḥ suliri» degən jayda) Meni jamaətning aldida muķəddəs dəp ḥərmətlimidinglar, — dedi.■
15 Musa Pərwərdigarƣa səz ķilip: 16-17 — I Pərwərdigar, barlik ət igilirining roḥlirining Hudasi, Əz jamaitining padiqisiz padidək bolup ķelixining aldini elix üqün jamaətni idarə ķilidiƣan, ularning aldiƣa kirip qiķalaydiƣan, ularni baxlap mangalaydiƣan bir adəmni tikləp berixingni tiləymən, — dedi. □ ■
18 Sən Nunning ooƣli Yəxuani talliƣin, — dedi Pərwərdigar Musaƣa, — Uningda Roḥim bar, sən ķolungni uning bexiƣa ķoy,□ ■ 19 uni kaḥin Əliazar wə barlik jamaətning aldida turƣuzup wəzipigə ķoy. 20 Sən pütkül Israil jamaiti uning gepigə kirixi üqün əzüngning izzət-xəḥritingdin bir ķismini uningƣa bərgin. 21 U kaḥin Əliazarning aldida tursun, *Əliazar* urimning ḥəkümini wasitə ķilip turup, Pərwərdigarning ḥuzurida uning üqün yol sorisun; Israil həlķi, yəni pütkül jamaət uning buyruķi bilən qiķidu, uning buyruķi bilən kirixi kerək.□ ■
22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning buyruķi boyiqə ix kərüp, Yəxuani baxlap kelip, kaḥin Əliazarning wə barlik jamaətning aldida turƣuzdi; 23 *Əliazar* ķolini uning bexiƣa ķoyup, uni Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruƣinidək wəzipigə ķoydi.

28

Daimlik kəydürmə ķurbanlik, yəni künlük kəydürmə ķurbanlik sunux tooƣrisidiki nizam

---

■ **27:7** Qəl. 36:2 □ **27:12** **«Izaḥat»** — «Ķan.» 31:1-8nimu kərüng. ■ **27:12** Ķan. 32:48, 49 □ **27:13** **«əz həlķiringgə ķoxulisən»** — bu ibarə tooƣruluk «Yar.» 25:8 wə izaḥatini kərüng. ■ **27:13** Qəl. 20:24 ■ **27:14** Qəl. 20:12 □ **27:16-17** **«aldiƣa kirip qiķalaydiƣan»** — ibraniy tilida «(həlķning) aldida qiķip kirələydiƣan». Bu ibarə ibraniy tilida həlķni sirttiki düxmənlərgə taķabil turuxķa yetəkqilik ķilalaydiƣan wə iqki ixlarni obdan bir tərəp ķilalaydiƣan degənni bildüridu. **«baxlap mangalaydiƣan»** — ibraniy tilida «baxlap qiķip kirələydiƣan». Yuķiriķi izaḥatni kərüng. ■ **27:16-17** Qəl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ **27:18** **«Roḥim bar»** — ibraniy tilida «Roḥ bar» — Hudaning Muķəddəs Roḥi. ■ **27:18** Ķan. 3:21; 34:9 □ **27:21** **«urim»** — birhil tax idi. Ularning ķandak ikənlikini ḥazir bir nemə demək təs. Lekin ular arķilik Huda Əzining iradisini izdəydiƣanlarƣa yol kərsitətti. «Mis.» 28:30 wə izaḥatni kərüng. ■ **27:21** Mis. 28:30; Law. 8:8

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —□
2 Sən Israillaroɣa buyrup: — «Manga sunuloɣan ḥədiyə-kurbanliklarni, yəni Manga
ozuk bolidioɣan, huxbuy kəltüridioɣan otta sunulidioɣan ḥədiyə-kurbanliklarni bolsa,
silər ḥərbirini bekitilgən kərəlidə sunuxka köngül koyunglar» — degin. 3 Sən ularoɣa
yənə: «Silərning Pərwərdigaroɣa atap otta sunidioɣan köydürmə kurbanlikinglar
mundak bolidu: — ḥər küni bejirim bir yaxlik ərkək kozidin ikkini daimiy köydürmə
kurbanlik kilinglar.■ 4 Ətigini birni, gugumda birni sununglar;□ 5 yənə töttin
bir ḥindin sokup qikiriloɣan zəytun meyi iləxtürülgən esil undin ondin bir əfaḥni
axlik ḥədiyə süpitidə sununglar.□ ■ 6 Sinay teoɣida bəlgiləngən, Pərwərdigaroɣa
atap huxbuy qikarsun dəp, otta sunulidioɣan daimiy köydürmə kurbanlik mana
xudur. 7 Ḥərbir koza üqün uningoɣa koxulidioɣan xarab ḥədiyəsi töttin bir ḥin
xarab bolidu; eqitma iqimlik boloɣan xarab ḥədiyəsi mukəddəs jayda Pərwərdigaroɣa
sunup tökülsun.□ 8 Sən ikkinqi bir kozini gugumda sunoɣin; uni ətigənkidək
axlik ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi bilən koxup sunoɣin; u huxbuy kəltürüx üqün
Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan köydürmə kurbanlik bolidu.

Xabat küni sunulidioɣan kurbanlik

9 — Xabat küni bejirim bir yaxlik ikki ərkək koza sunulsun; uningoɣa koxup zəytun
meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin ikkisi axlik ḥədiyə süpitidə sunulsun
wə xarab ḥədiyəsi sunulsun; 10 bu ḥərbir xabat künidə sunulidioɣan xabat künidiki
kurbanliktur; uning bilən daimiy köydürmə kurbanlik wə koxumqə sunulidioɣan
xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.

Ayning birinqi küni sunulidioɣan kurbanlik

11 — Ḥər ayning birinqi küni Pərwərdigaroɣa atilidioɣan köydürmə kurbanlik
sununglar; yəni ikki yax torpak, bir koqkar, bir yaxlik bejirim yəttə ərkək kozini
sununglar. 12 Ḥər torpak bexioɣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning
ondin üqi axlik ḥədiyə süpitidə, koxkaroɣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
əfaḥning ondin ikkisi axlik ḥədiyə süpitidə, 13 ḥərbir koza bexioɣa zəytun meyi
iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin biri axlik ḥədiyə süpitidə sunulsun; bu
Pərwərdigaroɣa otta sunulidioɣan, huxbuy qikiridioɣan bir köydürmə kurbanliktur.
14 Ularning xarab ḥədiyəliri bolsa: — ḥərbir torpak bexioɣa xarabtin yerim ḥin,
koxkar bexioɣa ḥinning üqtin biri, ḥərbir koza bexioɣa ḥinning töttin biri sunulsun.
Bu ḥər ayda sunulidioɣan aylik köydürmə kurbanlik bolup, yilning ḥər eyida xundak
kilinsun. 15 Bularning üstigə Pərwərdigaroɣa atilidioɣan gunaḥ kurbanlik süpitidə
bir tekə sunulsun; xularning ḥəmmisi daimiy köydürmə kurbanlik wə koxumqə
xarab ḥədiyəsi bilən billə sunulsun.

«Ətüp ketix ḥeyti» ḥəm «petir nan ḥeyti»diki kurbanliklar

16 Birinqi ayning on tətinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» *kozisi sunul-
sun*.□ ■ 17 Xu ayning on bəxinqi küni ḥeyt baxlinidu; yəttə kün petir nan yeyilsun.
18 Birinqi küni mukəddəs yioɣilix ətküzülsun, ḥeqkandak ix-əmgək kilmaslikinglar

---

□ **28:1 «Daimlik köydürmə kurbanlik» —** yaki «daimiy köydürmə kurbanlik» yaki «künlük köydürmə kurbanlik». «Mis. » 29:38-46nimu kərüng. ■ **28:3** Mis. 29:38 □ **28:4 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatkan wakit bilən karangoɣu qüxüx arilikida boloɣan wakit. □ **28:5 «bir əfaḥ» —** təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ḥin təhminən 3.6 litr idi. ■ **28:5** Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ **28:7 «mukəddəs jay» —** muxu yərdə ibadət qedirining ḥoylisini kərsətsə kerək. □ **28:16 «Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» kozisi sunulsun» ——** Ibraniy tilida «Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» bolidu». Bu ḥeyt tooɣruluk «Law.» 23.5-14nimu kərüng. ■ **28:16** Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5

kerək,■ 19 xu küni otta sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa ataloƣan kəydürmə ƙurbanliƙ
süpitidə yax torpaƙtin ikkini, bir ƙoqƙar wə yəttə bir yaxliƙ ərkək ƙoza sununglar;
ular aldinglarda bejirim kərünsun; 20 xularƣa ƙoxulidiƣan axliƙ ħədiyəliri zəytun
meyi iləxtürülgən esil un bolup, ħərbir torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi, ƙoqƙar
bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 21 xu yəttə ƙoza bexiƣa əfaħning ondin biri sunulsun;
22 xuningdək *gunaħinglar* üqün kafarət kəltürüxkə gunaħ ƙurbanliƙi süpitidə
bir tekə sunulsun. 23 Bularning ħəmmisini ətigənlik kəydürmə ƙurbanliƙ, yəni
daimiy kəydürmə ƙurbanliƙtin ayrim sununglar. 24 Silər bu təriƙidə uda yəttə
kün Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan, huxbuy kəltüridiƣan axundaƙ ħədiyə-
ƙurbanliƙlarni sununglar; xularning ħəmmisi daimiy kəydürmə ƙurbanliƙ wə
ƙoxup sunulidiƣan xarab ħədiyəsining sirtida sunulidu. 25 Yəttinqi küni muƙəddəs
yiƣilix ətküzünglar, xu küni ħeqƙandaƙ ix-əmgək ƙilixƙa bolmaydu.

«Ħəptilər ħeyti», yəni «Dəsləpki orma ħeyti»diki ƙurbanliƙlar

26 «Dəsləpki orma» küni, yəni «ħəptilər ħeyti»nglarda silər yengi axliƙ ħədiyəni
Pərwərdigarƣa sunƣan qaƣda muƙəddəs yiƣilix ətküzünglar; ħeqƙandaƙ ix-
əmgək ƙilmanglar.□ 27 Silər Pərwərdigarƣa ataloƣan, huxbuy kəltüridiƣan
kəydürmə ƙurbanliƙ süpitidə yax torpaƙtin ikkini, ƙoqƙardin birni, bir yaxliƙ ərkək
ƙozidin yəttini sununglar. 28 Xularƣa ƙoxup sunulidiƣan axliƙ ħədiyə zəytun
meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ħərbir torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi,
ƙoqƙar bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 29 xu yəttə ƙoza bexiƣa əfaħning ondin
biri sunulsun; 30 xuningdək silərning *gunaħinglar üqün* kafarət kəltürüxkə *gunaħ
ƙurbanliƙi süpitidə* bir tekə sunulsun. 31 Xularning ħəmmisi daimiy kəydürmə
ƙurbanliƙ wə uning axliƙ ħədiyəsigə ƙoxup (bularning ħəmmisi aldinglarda bejirim
kərünsun), xarab ħədiyəliri bilən billə sunulsun.

29

Kanay qelix ħeytidiki ƙurbanliƙlar •••• «Law.» 23:23-25nimu kərüng

1 Yəttinqi ayning birinqi küni silər muƙəddəs yiƣilix ətküzünglar; *u küni* ħeqƙandaƙ
ix-əmgək ƙilmasliƙinglar kerək. Bu silər üqün kanaylar qelinidiƣan küni bolidu.□ ■
2 Silər Pərwərdigarƣa ataloƣan, huxbuy kəltüridiƣan kəydürmə ƙurbanliƙ süpitidə
yax bir torpaƙ, bir ƙoqƙar, yəttə bir yaxliƙ bejirim ərkək ƙozini sununglar. 3 Xularƣa
ƙoxup sunulidiƣan axliƙ ħədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ħərbir
torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi, ƙoqƙar bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 4 xu yəttə
ƙoza bexiƣa əfaħning ondin biri sunulsun; 5 xuningdək silərning *gunaħinglar üqün*
kafarət kəltürüxkə gunaħ ƙurbanliƙi süpitidə bir tekə sunulsun. 6 Xularni ayning
birinqi künidiki kəydürmə ƙurbanliƙ wə uningƣa ƙoxumqə boloƣan axliƙ ħədiyəsi,
daimiy kəydürmə ƙurbanliƙ, uningƣa ƙoxumqə boloƣan axliƙ ħədiyəsi wə bularƣa
ƙoxulidiƣan xarab ħədiyəlirining sirtida sununglar; bularning ħəmmisi ħərbiri
bəlgilimə boyiqə Pərwərdigarƣa atap otta huxbuy kəltürsun dəp sunulsun.

Kafarət küni sunulidiƣan ƙurbanliƙlar •••• «Law.» 23:26-32nimu kərüng.

■ **28:18** Law. 23:7 □ **28:26 ««Dəsləpki orma» küni, yəni «ħəptilər ħeyti»nglarda»** — yaki «yəni (silər) ħəptənglarni (demək, yəttə ħəptə) ətküzgəndin keyin». «Law.» 23:15-22nimu kərüng. □ **29:1 «muƙəddəs yiƣilix»** — «muƙəddəs yiƣilix»lar yaki «muƙəddəs sorun»lar tooƣruluƙ «Law.» 23:2 wə izaħatini kərüng. ■ **29:1** Law. 23:24

7 Yəttinqi ayning oninqi küni silər muқəddəs yioɳilix ətküzünglar; nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar. U küni ҳeqқandaқ ix-əmgək қilixқa bolmaydu.□ ■
8 Silər Pərwərdigaroɳa ataloɳan, huxbuy kəltüridioɳan kəydürmə қurbanliқ süpitidə yax bir torpaқ, bir қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin yəttini sununglar (bularning ҳəmmisi aldinglarda bejirim kərünsun).■ 9 Xularoɳa қoxup sunulidioɳan axliқ ҳədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ҳərbir torpaқ bexioɳa əfaҳning ondin üqi, қoqқar bexioɳa əfaҳning ondin ikkisi, 10 xu yəttə қoza bexioɳa əfaҳning ondin birini, 11 xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; ularning ҳəmmisi kafarət künidiki gunaҳ қurbanliқi, daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə bularning xarab ҳədiyəliri billə sunulsun.

«Kəpilər ҳeyti»diki қurbanliқlar •••• «Law.» 23:33-44nimu kərüng.

12 Yəttinqi ayning on bəxinqi küni muқəddəs yioɳilix ətküzünglar; u küni ҳeqқandaқ ix-əmgək қilixқa bolmaydu. Pərwərdigaroɳa atap yəttə kün ҳeyt қilinglar; 13 silər Pərwərdigaroɳa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta sunulidioɳan kəydürmə қurbanliқ süpitidə yax torpaқtin on üqni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ҳəmmisi bejirim bolsun). 14 Xularoɳa қoxup sunulidioɳan axliқ ҳədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, on üq torpaқ bexioɳa əfaҳning ondin üqi, ikki қoqқar bexioɳa əfaҳning ondin ikkisi, 15 on tət қoza bexioɳa əfaҳning ondin birini, 16 xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə xarab ҳədiyəsi billə sunulsun.
17 Ikkinqi küni yax torpaқtin on ikkini, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ҳəmmisi bejirim bolsun) 18 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ҳədiyəliri bilən xarab ҳədiyəlirini sununglar. 19 Xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə xularning xarab ҳədiyəliri billə sunulsun.
20 Üqinqi küni bir yax torpaқtin on birni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ҳəmmisi bejirim bolsun) 21 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ҳədiyəliri bilən xarab ҳədiyəlirini sununglar; 22 xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə xarab ҳədiyəsi billə sunulsun.
23 Tətinqi küni yax torpaқtin onni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ҳəmmisi bejirim bolsun) 24 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ҳədiyəliri bilən xarab ҳədiyəlirini sununglar; 25 xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə xarab ҳədiyəsi billə sunulsun.
26 Bəxinqi küni yax torpaқtin toққuzni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ҳəmmisi bejirim bolsun) 27 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ҳədiyəliri bilən xarab ҳədiyəlirini sununglar; 28 xuningdək gunaҳ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ҳədiyəsi wə xarab ҳədiyəsi billə sunulsun.

□ **29:7 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutup» ——** Ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəҳudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Qəl. 28:19

29 Altinqi küni yax torpaqtin səkkizni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on
tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 30 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar
wə ərkək qozilarning saniɣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq
ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 31 xuningdək gunaḥ qurbanliqi
süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning
qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
32 Yəttinqi küni yax torpaqtin yəttini, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on
tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 33 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar
wə ərkək qozilarning saniɣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq
ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 34 xuningdək gunaḥ qurbanliqi
süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning
qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
35 Səkkizinqi küni silər muqəddəs yiɣilix ətküzünglar; u küni ḥeqqandaq ix-
əmgək qilmanglar.■ 36 Silər Pərwərdigaroɣa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta
sunulidiɣan kəydürmə qurbanliq süpitidə bir torpaq, bir qoqqar wə bir yaxliq ərkək
qozidin on tətni (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 37 ḥəmdə torpaq, qoqqar wə ərkək
qozilarning saniɣa qarap, bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq ḥədiyəliri
bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 38 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidimu bir
tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq
ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
39 Bəlgiləngən ḥeytliringlarda Pərwərdigaroɣa atap sunulidiɣan qurbanliq-
ḥədiyələr ənə xulardur; silərning qəsəmgə baɣliq yaki ihtiyarən sunidiɣanliringlar,
kəydürmə qurbanliqliringlar, axliq ḥədiyəliringlar, xarab ḥədiyəliringlar wə inaqlik
qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididur. 40 Xundaq qilip, Musa Pərwərdigarning
əzigə buyruɣanlirining ḥəmmisini qaldurmay Isroillaroɣa uqturdi.

30

Qəsəm qilix nizami

1 Musa Isroillarning qəbilə baxliqlirioɣa səz qilip mundaq dedi: — Pərwərdigarning
buyruɣanliri mundaq: —
2 Əgər biraw Pərwərdigaroɣa qəsəm iqkən bolsa yaki əz əzini qəkliməkqi bolup
qəsəm iqkən bolsa, ləwzidin qaytixqa bolmaydu, ḥaman aɣzidin qikkan ḥəmmə
gəp boyiqə ix tutuxi kerək.■
3 Qiz bala yax bolup, tehi atisining əyidiki qaɣda, əz-əzini qəkləx tooɣruluq
Pərwərdigaroɣa qəsəm bərgən bolsa, 4 əmma atisi qizining qəsimini yaki əz-əzini
qəkləx tooɣrisida bərgən wədisini angliɣan wə qizining aldida ündiməy xük turoɣan
bolsa, undaqta uning barliq qəsəmliri wə əz-əzini qəkləx tooɣrisida qiloɣan ḥəmmə
wədisi inawətlik bolidu. 5 Lekin qizning atisi angliɣan qaɣda uni toskan bolsa,
uning qiloɣan qəsəmliri yaki əz-əzini qəkləx tooɣrisida qiloɣan wədiliridin ḥeqbiri
inawətlik bolmaydu; atisi uni toskan boloɣaqqa, Pərwərdigarmu uni kəqüridu.
6 — Əgər u qəsəm qiloɣan yaki əz-əzini qəkləxkə aɣzida təntəklik bilən wədə qiloɣan
ḥaləttə ərgə təgkən bolsa, 7 eri xuni angliɣan bolsa, lekin angliɣan küni ündiməy
xük turoɣan bolsa, undaqta uning qiloɣan qəsəmliri yaki əz-əzini qəkləxkə qiloɣan
gəpliri inawətlik bolidu. 8 Əgər eri angliɣan küni uni toskan bolsa, uning qiloɣan
qəsimini wə əz-əzini qəkləx tooɣruluq aɣzidin qikaroɣan təntək gəplirini bikar qilsa,
undaqta ular inawətsiz bolidu; Pərwərdigar uni kəqüridu.

■ **29:35** Law. 23:36 ■ **30:2** Qan. 23:20

9 Lekin tul hotun yaki eridin ajrixip kətkən hotunlar kiloɣan kəsəm, yəni uning əzini
qəkləx tooɣruluk kiloɣan barlik wədiliri bolsa inawətlik bolidu. 10 Əgər u erining
əyidə kəsəm kiloɣan yaki əz-əzini qəkləx tooɣruluk kəsəm-wədə iqkən, 11 eri anglap
turukluk xük turuwelip tosmioɣan bolsa, undakta uning barlik kiloɣan kəsəmliri wə
əz-əzini qəkləx tooɣruluk kiloɣan barlik wədiliri inawətlik bolidu. 12 Lekin uning eri
anglap turoɣan qaoɣda uning kəsəm-wədilirini enik rət kiloɣan bolsa, ayal aoɣzidin
qikaroɣan wədə berix wə əz-əzini qəkləp turux tooɣruluk kiloɣan barlik wədilirining
heqkaysisi inawətlik bolmaydu; uning eri bularni rət kiloɣan boloɣaqka, Pərwərdigar
uni kəqüridu.
13 Ayalning bərgən wədisini wə uning qidap turup əzümni qəkləymən dəp kiloɣan
kəsəm-wədisini uning eri inawətlikmu kilalaydu, inawətsizmu kilalaydu. 14 Əgər
uning eri hərküni uning aldida xük turuwelip gəp kilmisa, undakta uning bərgən
barlik kiloɣan kəsəmlirini wə əz-əzini qəkləp turux tooɣruluk kiloɣan həmmə
wədilirini inawətlik kiloɣanlikі hesablinidu; qünki erining anglap turoɣan künidə gəp
kilmay xük turoɣanlikі uning ayalining kəsəm-wədilirini küqkə igə kiloɣanlikidur.
15 Lekin eri ayalining kəsəm-wədilirini anglap nahayiti uzak wakitlardin keyin andin
uning kəsəm-wədilirini inawətsiz kilsa, undakta u ayalining gunahini əz üstigə
aloɣan bolidu.
16 Yukirikilar Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣanliri, yəni eri bilən ayali, ata bilən
əz əyidə turuwatkan, tehi yaxlikida boloɣan kizi otturisidiki nizam-bəlgimilərdur.

31

Midiyanlaroɣa jəng kilix wəzipisi

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip: —
2 Sən Midiyanlardin Israillarning intikamini al, andin əz həlkliringgə koxulisən, —
dedi.■
3 Musa həlkkə mundak dedi: — Aranglardin jənggə qikixka bir türküm adəmlərni
korallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Pərwərdigar üqün intikam elixka
atlansun. 4 Silər Israillarning hərbir kəbilisidin jəng kilixka mingdin adəm
mangdurunglar.
5 Xuning bilən tümənligən Israil həlkining hər kəbilisidin mingdin, jəmiy on ikki
ming adəm jəng kilixka korallanduruldi. 6 Musa hər kəbilidin mingdin adəmni jəng
kilixka mangdurdi həmdə Əliazarning ooɣli Finihasni ular bilən billə mangdurdi,
Finihasning kolida mukəddəs əswablar wə agah kanay bar idi.□
7 Ular Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣini boyiqə Midiyanlar bilən sokuxkili
qikip, ərkəklərning həmmisini əltürüwətti;□ 8 muxu əltürülgənlərdin baxka, yənə
Midiyanning Əwi, Rəkəm, Zur, Hur wə Rəba degən bəx padixahini əltürdi; yənə
Beorning ooɣli Balaamni kiliq bilən qepip taxlidi.■ 9 Israillar Midiyanlarning hotun-
kizliri wə balilirini tutkun kilip kətti, yənə ularning pütün qarwa malliri, koy padiliri
wə mal-mülüklirini olja kildi; 10 ular turuwatkan yərlərdiki barlik xəhər wə barlik
bargahlirioɣa ot koyuwətti; 11 ular adəm bolsun mal bolsun barlik oɣəniymət, barlik
oljini elip kətti;■ 12 ular tutkan əsirlərni həm olja-oɣəniymətni Moab tüzləngliklirigə,
Iordan dəryasi boyioɣa jaylaxkan Yerihoning udulidiki bargahka əkilip, Musa bilən

■ **31:2** Qəl. 25:17; 27:13 □ **31:6 «mukəddəs əswablar»** — nemə ikənliki hazir enik əməs. «urim» wə «tummim» boluxi mumkin. «Agah kanay» bəlkim 10:2də tiloɣa elinoɣan ikki kanay idi. □ **31:7 «Midiyanlar bilən sokuxkili qikip, ərkəklərning həmmisini əltürüwətti»** — Pərwərdigarning Midiyanlar tooɣruluk bu buyruki 25:16-18dimu hatirilinidu. «Ərkəklərning həmmisi» — jənggə katnaxkan ərkəklər, əlwəttə. ■ **31:8** Yə. 13:21, 22 ■ **31:11** Kan. 20:14

kahin Əliazarƣa, xundakla Israillarning jamaitigə tapxurdi. 13 Musa, kahin Əliazar wə jamaətning barlik əmirliri bargahning sirtiƣa qikip ularni karxi aldi.
14 Lekin Musa jəngdin kaytkan hərbiy sərdarlarƣa, yəni mingbexi, yüzbexilarƣa hapa bolup: —
15 Silər ayallarning həmmisini tirik kaldurdunglarmu? 16 Karanglar, dəl xular Balaamning hiylə-məslihəti bilən Peordiki ixta Israillarni Pərwərdigar aldida gunahka patkuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba yaƣdurulƣan əməsmu?□ ■
17 Əmdi silər barlik ooƣul balilarni əltürüwetinglar, ərlər bilən munasiwət ətküzgən ayallarni koymay əltürüwetinglar.■ 18 Birak yax kizlar, yəni ərlər bilən munasiwət ətküzmigənlərni bolsa, əzliringlarƣa tirik kaldurunglar.□
19 Silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; adəm əltürgən wə əlükkə təgkən hərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun; silər wə silər əsir kilƣan kixilərning həmmisi xundak kilsun.□ 20 Barlik kiyim-keqək, terə əswab üsküniləp, tiwitta tokulƣan barlik nərsilər həm yaƣaq əswab-üsküniləpning həmmisini paklanglar, — dedi.
21 Kahin Əliazar jənggə qikip kaytkan ləxkərlərgə:
— Mana Pərwərdigar Musaƣa buyruƣan kanun-bəlgilimə: 22 altun, kümüx, mis, təmür, kələy, kooƣuxun katarlik 23 otka qidamlik nərsilərning həmmisini ottin ətküzünglar, xundak kilsanglar pak hesablinidu; xundaktimu, yənila «napaklikni qikarƣuqi su» bilən pakizlanglar; otka qidamsiz nərsilərni xu sudin ətküzünglar.■
24 Yəttinqi küni kiyimliringlarni yuyunglar, andin silər pak hesablinisilər; andin keyin bargahka kirsənglar bolidu, — dedi.

Jəng ƣəniymətlirining təksim kilinixi

25 Pərwərdigar Musaƣa səz kilip mundak dedi: —
26 Sən kahin Əliazar wə jamaət iqidiki kəbilə kattiliri bilən birliktə elinƣan olja-ƣənimətning, adəm bolsun, qarpay bolsun, xularning omumiy sanini hesablap qikkin; 27 olja-ƣəniymətni ikkigə bəl, yerimini jənggə qikkanlarƣa bər, kalƣan yerimini barlik jamaətkə bər.■ 28 Sən yənə qikip jənggə katnaxkan ləxkərlər alidiƣan adəm, kala, exək yaki koy padiliridin bəx yüzdin birini Pərwərdigarƣa ataƣan ülüx bolsun dəp ayriƣin; 29 silər xuni ləxkərlərgə təwə boƣan yerimidin elip Pərwərdigarƣa ataƣan «kətürmə hədiyə» süpitidə kahin Əliazarƣa tapxurunglar.
30 Israillarƣa təwə boƣan yerimining adəm, kala, exək, koy padiliri, xundakla hərhil haywanlardin əlliktin birini Pərwərdigarning jamaət qediriƣa karaxka məs'ul boƣan Lawiylarƣa beringlar.
31 Xuning bilən Musa bilən kahin Əliazar Pərwərdigarning Musaƣa buyruƣinidək kildi.
32 Əmdi olja-ƣəniymət, yəni jənggə qikkan ləxkərlər eliwalƣan nərsilərdin kalƣini koy jəmiy altə yüz yətmix bəx ming, 33 kala yətmix ikki ming, 34 exək atmix bir ming, 35 ərkəklər bilən munasiwət ətküzmigən kizlar ottuz ikki ming qikti. 36 Jənggə qikkanlarning ülüxi, yəni ularƣa təwə yerimi, koy jəmiy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz; 37 bu koy padiliridin Pərwərdigarƣa ataƣini altə yüz yətmix bəx boldi; 38 kala ottuz altə ming, buningdin Pərwərdigarƣa ataƣini yətmix ikki boldi. 39 Exək ottuz ming bəx yüz qikti, buningdin Pərwərdigarƣa ataƣini atmix bir boldi. 40 Adəm on

---

□ **31:16** « ***Midiyanlik ayallar*** ... Israillarni... gunahka patkuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba yaƣdurulƣan əməsmu?» — bu waba tooƣruluk 25:1-3ni kərüng. ■ **31:16** Qəl. 25:1, 2, 18; 2Pet. 2:15; Wəh. 2:14 ■ **31:17** Hak. 21:11 □ **31:18** **«yax kizlar»** — yaki «kiz balilar». □ **31:19** **«Silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar... üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun»** — yaki «hərkim adəm əltürgən wə əlükkə təgkən bolsa, silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; hərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun». ■ **31:23** Qəl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24

altə ming qiḳti, buningdin Pərwərdigarƣa ataloƣini ottuz ikki adəm boldi. 41 Musa
Pərwərdigar əzigə buyruoƣini boyiqə Pərwərdigarƣa sunulidioƣan «kətürmə ḥədiyə»
boloƣan ülüxni kaḥin Əliazarƣa tapxurup bərdi.■
42 Israillarƣa təwə boloƣan yerimi, yəni Musa jənggə qiḳip kəlgənlərdin elip bəlüp
bərgini — 43 jamaətkə təwə boloƣan xu yerimi — ḳoy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz,
44 kala ottuz altə ming, 45 exək ottuz ming bəx yüz, 46 adəm on altə ming idi. 47 Musa
Pərwərdigar əzigə buyruoƣini boyiqə, Israillarƣa təwə boloƣan xu yerimining, məyli
adəm yaki ḥaywan bolsun, əlliktin birini ayrip elip Pərwərdigarning ibadət qedirioƣa
ḳaraxḳa məs’ul boloƣan Lawiylarƣa tapxurdi.
48 Pütkül ḳoxunning sərdarliri, ming bexi, yüz bexiliri Musa bilən kərüxkili
kelip, 49 Musaƣa: — Hizmətkarlirining ḳol astida jəng ḳiloƣan ləxkərlərning
omumiy sanini sanaḳtin ətküzsək birimu kəm qiḳmidi. 50 Xunga, mana
Pərwərdigarning ḥuzurida əzimizning gunaḥining kafariti üqün ḥərḳaysimiz
erixkənlərni Pərwərdigarƣa ataloƣan ḥədiyə ḳilimiz — altun buyumlar, put-ḳol
zənjirliri, biləzük, məḥür üzük, zirə-ḥalḳa, marjanlarning ḥəmmisini elip kəlduḳ,
— dedi.
51 Xuning bilən Musa bilən kaḥin Əliazar ular əkəlgən altunlarni, yəni altunda
yasaloƣan ḥərhil buyumlarni aldi. 52 Ularning ming bexi wə yüz bexiliridin aloƣini
Pərwərdigarƣa ataloƣan «kətürmə ḥədiyə» süpitidə sunuldi; barliḳ altun jəmiy
on altə ming yəttə yüz əllik xəkəl qiḳti 53 (ləxkərlərning ḥərbiri əzliri üqün mal-
mülükni bulang-talang ḳilixḳanidi).■ 54 Musa bilən kaḥin Əliazar ming bexi wə yüz
bexilirining ḳolidin altunni elip, jamaət qedirining iqigə əkirip, uni Pərwərdigarning
ḥuzurida Israillar üqün yadnamə ḳildi.

32

Ikki ḳəbilining dəryaning kün qiḳix təripidiki zeminni tələp ḳiloƣanliḳi

1 Rubənning əwladliri bilən Gadning əwladlirining kala padiliri tolimu köpəygənidi;
ularning Yaazərning zemini bilən Gileadning zeminiƣa kəzi qüxti; wə mana, xu
zemin qarwa beḳixḳa mas kelidioƣan yər idi.□ 2 Xunga ular Musa, kaḥin Əliazar
wə jamaətning əmirlirining aldioƣa kelip ularƣa: —
3 Atarot, Dibon, Yaazər, Nimraḥ, Ḥəxbon, Ələaləḥ, Səbam, Nebo, Bəon degən yərlər,□
4 yəni Israil jamaiti aldida Pərwərdigar məƣlup ḳilip bərgən yərlər bolup, qarwa
beḳixḳa bap yərlər ikən, ḳullirining mu qarwa meli bar, — dedi 5 wə yənə: — Əgər
silining aldilirida iltipatliriƣa erixkən bolsaḳ, bizni Iordan dəryasidin ət deməy, bu
yərni bizgə miras ḳilip bərsilə, — dedi.
6 Musa Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliriƣa: — Ḳerindaxliringlar jənggə
qiḳḳan waḳtida silər muxu yərdə turamtinglar? 7 Silər nemə üqün Israillarning
dəryadin ətüp Pərwərdigar ularƣa ata ḳilip bərgən zeminƣa kirixigə kəngullirini
sowutisilər? 8 Ilgiri mən Ḳadəx-Barneadin ata-bowiliringlarni xu zeminni qarlap
kelixkə əwətkinimdə ularmu xundaḳ ḳilixḳanidi.■ 9 Ular Əxkol jiloƣisioƣa qiḳip, u
zeminni kərüp, Israillarning kənglini Pərwərdigar ata ḳilip bərgən zeminƣa kirixtin
sowutḳan. 10 Xu qaƣda Pərwərdigarning aqqiḳi kelip ḳəsəm ḳilip: 11 «Misirdin
qiḳḳan yigirmə yaxtin yuḳirilar qin kənglidin Manga əgəxmigəqkə, ular Mən
Ibraḥim, Isḥaḳ, Yaḳuplarƣa «Silərgə ata ḳilimən» dəp ḳəsəm ḳiloƣan zeminni kərsə,
Mən Pərwərdigar bolmay ketəy!■ 12 Pəḳət kənizziylərdin boloƣan Yəfunnəḥning

■ **31:41** Qəl. 18:8,19 ■ **31:53** Ḳan. 20:14 □ **32:1** **«Izaḥat»** — «Ḳan.» 3:12-22nimu kərüng. □ **32:3** **«Sibmaḥ»** — yaki «Sibmaḥ». ■ **32:8** Qəl. 13:3; Ḳan. 1:22 ■ **32:11** Qəl. 14:28; Ḳan. 1:35

oƣli Kaləb bilən Nunning oƣli Yəxuala Manga qin kənglidin əgəxkən bolƣaqĸa, zeminni kərələydu», degənidi. 13 Xuning bilən Pərwərdigarning Israillarƣa aqqiĸi ĸozƣalƣaqĸa, Pərwərdigarning aldida rəzil bolƣanni ĸilƣan əxu bir əwlad ələp tügigüqə, u ularni qəl-bayawanda ĸirik yil sərgərdanliĸta yürgüzdi. 14 Əmdi mana, gunaĥkarlarning əwladliri bolƣan silərmu ata-bowanglarning izini besip Pərwərdigarning Israillarƣa bolƣan ĸattiĸ ƣəzipini tehimu ĸozƣimaĸqi bopsilərdə! 15 Əgər silər uningƣa əgixixtin burulup kətsənglar, undaĸta U *Israillarni* yənə qəl-bayawanƣa taxliwetidu, bu ĥalda silər bu barliĸ həlĸni harab ĸilƣan bolisilər, — dedi.
16 Ikki ĸəbilining adəmliri Musaning aldiƣa kelip uningƣa: —
Biz bu yərdə mallirimizƣa ĸotan, balilirimizƣa ĸəl'ə-xəĥər salayli. 17 Biz bolsaĸ ĸorallinip, Israillarni əzigə təwə jayliriƣa baxlap barƣuqə səpning aldida mangimiz; bu zemindiki yat həlĸlər səwəblik, bizning kiqik balilirimiz mustəĥkəm xəĥərlərdə turuxi kerək. 18 Israillar əz mirasliriƣa igə bolmiƣuqə biz əyimizgə ĥərgiz ĸaytmaymiz. 19 Qünki biz ular bilən Iordan dəryasining kün petix təripidiki zeminƣa yaki uningdinmu yiraĸtiki zeminƣa təng igidar bolmaymiz, qünki mirasimiz Iordan dəryasining bu təripidə, yəni kün qiĸixtidur, — dedi.
20 Musa ularƣa: — Əgər xundaĸ ĸilsanglar, yəni Pərwərdigarning aldida ĸorallinip jənggə qiĸip, 21 silərdin ĸorallanƣanlarning ĥəmmisi Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Əz düxmənlirini ularning zeminidin ĸooƣlap qiĸirip bolƣanda, 22 xu zemin Pərwərdigar aldida boysundurulup bolƣanda andin ĸaytsanglar, silər Pərwərdigar wə Israillar aldida gunaĥsiz ĥesablinisilər; bu zeminmu Pərwərdigar aldida silərgə miras ĸilip berilidu. 23 Lekin bundaĸ ĸilmisanglar, mana, Pərwərdigar aldida gunaĥkar bolisilər; xuni obdan bilixinglar kerəkki, gunaĥinglar əzünglarni ĸooƣlap bexinglariƣa qüxidu. 24 Əmdi silər aƣzinglardin qiĸĸan gepinglar boyiqə ix tutunglar, baliliringlar üqün xəĥər, ĸoy padiliringlar üqün ĸotan selinglar, — dedi.
25 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri Musaƣa: —
ĸulliri ƣojam eytĸinidək ĸilidu. 26 Hotun-bala qaĸilirimiz, kalilar wə barliĸ qarpaylirimiz Gileadning ĥərĸaysi xəĥərliridə ĸalidu; 27 Lekin ĸulliri, jənggə təyyarlinip ĸorallanƣanlarning ĥərbiri ƣojam eytĸandək *dəryadin* ətüp Pərwərdigarning aldida jəng ĸilidu, — dedi.
28 Xuning bilən Musa ular tooƣruluĸ kaĥin Əliazar bilən Nunning oƣli Yəxuaƣa wə Israilning barliĸ ĸəbilə baxliĸliriƣa tapilap,■ 29 ularƣa: — Əgər Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri ĸorallinip Pərwərdigarning aldida jənggə qiĸixĸa silər bilən birliktə Iordan dəryasidin ətsə, u zemin silərning aldinglarda boy sundurulsa, undaĸta silər Gilead zeminini ularƣa miras ĸilip beringlar. 30 Əgər ular ĸorallinip silər bilən billə ətməymiz desə, undaĸta ularning mirasi aranglarda, yəni ĸanaan zeminida bolsun, — dedi.
31 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri: —
Pərwərdigar ĸulliriƣa ĸandaĸ buyruƣan bolsa, biz xundaĸ ĸilimiz. 32 Biz ĸorallinip Pərwərdigarning aldida dəryadin ətüp ĸanaan zeminiƣa kirimiz, andin Iordan dəryasining bu yeĸidiki zemin bizgə miras ĸilip berilidiƣan bolidu, — deyixti.
33 Xuning bilən Musa Amoriylarning padixaĥi Sihonning padixaĥliĸi bilən Baxanning padixaĥi Ogning padixaĥliĸini, zemin wə təwəsidiki xəĥərlərni, ətrapidiki xəĥərlər bilən ĸoxup, ĥəmmisini Gadning əwladliriƣa, Rubənning əwladliriƣa wə Yüsüpning oƣli Manassəĥning yerim ĸəbilisigə bərdi.■ 34 Gadning əwladliri Dibon, Atarot, Aroər, 35 Atrot-Xofan, Yaazər, Yogbihaĥ, 36 Bəyt-Nimraĥ, Bəyt-Ĥaran ĸatarliĸ mustəĥkəm xəĥərlərni saldi wə xundaĸla ĸotanlarni saldi.
37 Rubənning əwladliri *yengidin* Ĥəxbon, Ələaləĥ, Kiriatayim, 38 Nebo, Baal-Meon

■ **32:28** Yə. 1:13; 4:12 ■ **32:33** ĸan. 3:12; Yə. 13:8; 22:4

(yuqiriqi isimlar əzgirtilgən) wə Sibmaḫni saldi; ḫəm ular salоqan xəḫərlərgə yengidin nam bərdi.
39 Manassəḫning ooqli Makirning əwladliri Gileadqa yürüx qilip, u yərni elip,
xu yərdə turuxluq Amoriylarni qooqliwətti.■ 40 Xuning bilən Musa Gileadni
Manassəḫning ooqli Makiroqa beriwidi, u xu yərdə turup qaldi.
41 Manassəḫning ooqli Yair Amoriylarning yeza-qixlaqlirini ḫujum qilip elip, bu yeza-
qixlaqlarni Ḫawot-Yair dəp atidi.□
42 Nobaḫ Kinat wə uningoqa qaraxliq yeza-qixlaqlarni ḫujum qilip elip Kinatni əz
ismi bilən Nobaḫ dəp atidi.

33

Misirdin Abəl-Xitimoqiqə boloqan qirix yilliq sərgərdanliq səpər

1 Təwəndikilər əz qoxunliri boyiqə, Musa bilən Ḫarunning yetəkqiliki astida Misir
zeminidin qikqan Israillarning mangoqan yolliridur; 2 Musa Pərwərdigarning əmri
boyiqə, əzlirining səpər qiloqan yollirini pütüp qoydi, ularning səpər qiloqan yolliri
mundaq: —
3 Birinqi ayning on bəxinqi küni *Israillar* Ramsəs xəḫiridin səpərgə qikti; ətüp
ketix ḫeytining ətisi ular barliq Misirliqlarning kəz aldida mərdanilik bilən
yoloqa qikti.□ ■ 4 Bu qaoqda Misirliqlar ularning arisidiki Pərwərdigar təripidin
əltürülgənlərni, yəni barliq tunji ooqullirini dəpnə qiliwatqanidi; Pərwərdigar
Misirliqlarning məbudlirining üstidin ḫəküm qüxürdi.□ 5 Israillar Ramsəstin yoloqa
qikip Sukkotqa berip qedir tikti. 6 Ular Sukkottin yoloqa qikip qəl-bayawanning
ayioqidiki Etamoqa berip qedir tikti.■ 7 Etamdin yoloqa qikip, aylinip Baal-Zefonning
udulidiki Pi-Ḫahirotqa berip Migdolning aldida qedir tikti.■ 8 Pi-ḫahirottin yoloqa
qikip, dengizning otturisidin ətüp, Etam qəlidə üq kün yol yürüp Maraḫda qedir
tikti.■ 9 Maraḫdin yoloqa qikip Elimgə kəldi; Elimdə on ikki bulaq bilən yətmix
horma dərihi bar idi; ular xu yərdə qedir tikti.■ 10 Elimdin yoloqa qikip Qizil Dengiz
boyida qedir tikti. 11 Qizil Dengizdin yoloqa qikip Sin qəlidə qedir tikti.■ 12 Sin qəlidin
yoloqa qikip Dofqaḫqa kelip qedir tikti. 13 Dofqaḫdin yoloqa qikip Aluxqa berip qedir
tikti. 14 Andin keyin Aluxtin yoloqa qikip Rifidimoqa kelip qedir tikti, u yərdə həlqqə
iqidioqan su tepilmay qaldi.■ 15 Rifidimdin yoloqa qikip, Sinay qəligə berip qedir
tikti.■

Qəldə sərgərdan bolux

16 Sinay qəlidin yoloqa qikip Qibrot-Ḫattawaḫqa kelip qedir tikti.■ 17 Qibrot-
ḫattawaḫdin yoloqa qikip Ḫazirotta qedir tikti. 18 Ḫazirottin yoloqa qikip Ritmaḫda
qedir tikti. 19 Ritmaḫdin yoloqa qikip Rimmon-Pərəzdə qedir tikti. 20 Rimmon-
Pərəzdin yoloqa qikip Libnaḫda qedir tikti. 21 Libnaḫdin yoloqa qikip Rissaḫda
qedir tikti. 22 Rissaḫdin yoloqa qikip Kəḫəlataḫda qedir tikti. 23 Kəḫəlataḫdin
yoloqa qikip Xafir teoqida qedir tikti. 24 Xafir teoqidin yoloqa qikip Ḫaradaḫta qedir
tikti. 25 Ḫaradaḫdin yoloqa qikip Makḫilotta qedir tikti. 26 Makḫilottin yoloqa
qikip Taḫatta qedir tikti. 27 Taḫattin yoloqa qikip Təraḫda qedir tikti. 28 Təraḫdin

■ **32:39** Yar. 50:23 □ **32:41** **«Ḫawot-Yair»** — «Yairning yeziliri» degən mənidə. □ **33:3** **«mərdanilik bilən»** — ibraniy tilida «qolini yuqirioqa kətürgən ḫalda». ■ **33:3** Mis. 12:37 □ **33:4** **«Pərwərdigar Misirliqlarning məbudlirining üstidin ḫəküm qüxürdi»** — «Mis.» 12:12ni wə izaḫatini kərüng. ■ **33:6** Mis. 13:20 ■ **33:7** Mis. 14:2 ■ **33:8** Mis. 15:22, 23 ■ **33:9** Mis. 15:27 ■ **33:11** Mis. 16:1 ■ **33:14** Mis. 17:1 ■ **33:15** Mis. 19:1 ■ **33:16** Qəl. 11:34, 35

yoloŋa qikip Mitkaḥda qedir tikti. 29 Mitkaḥdin yoloŋa qikip Ḥaxmonaḥta qedir tikti.
30 Ḥaxmonaḥtin yoloŋa qikip Moxərotta qedir tikti.■ 31 Moxərottin yoloŋa qikip Bənə-
Yaakanda qedir tikti. 32 Bənə-Yaakandin yoloŋa qikip Hor-Ḥagidgadka berip qedir
tikti. 33 Hor-Ḥagidgadtin yoloŋa qikip Yotbataḥka kelip qedir tikti. 34 Yotbataḥtin
yoloŋa qikip Abronaḥka kelip qedir tikti. 35 Abronaḥtin yoloŋa qikip Əzion-Gəbərgə
kelip qedir tikti. 36 Əzion-Gəbərdin yoloŋa qikip Zin qəlidə, yəni Kadəxtə qedir
tikti.■ 37 Kadəxtin yoloŋa qikip Edom zemininiŋ qegrisidiki Hor teoŋida qedir tikti.■
38 Israillar Misir zeminidin qikkandin keyinki kirikinqi yili bəxinqi ayning birinqi
küni, kahin Ḥarun Pərwərdigarning əmri boyiqə Hor teoŋioŋa qikip xu yərdə əldi.■
39 Ḥarun Hor teoŋida əlgən qeoŋida bir yüz yigirmə üq yaxta idi.

40 U qaoŋda, Kanaan zemininiŋ jənubida turuxluk Kanaaniylarning padixahi
Arad Israillar keliwetiptu dəp angliоŋanidi.■ 41 Israillar Hor teoŋidin yoloŋa qikip
Zalmonaḥda qedir tikti.■ 42 Zalmonaḥdin yoloŋa qikip Punonoŋa kelip qedir tikti.
43 Punondin yoloŋa qikip Obotka kelip qedir tikti.■ 44 Obottin yoloŋa qikip Moabning
qegrisidiki Iyə-Abarimoŋa kelip qedir tikti. 45 Iyimdin yoloŋa qikip Dibon-Gadka
kelip qedir tikti.□ 46 Dibon-Gadtin yoloŋa qikip Almon-Diblatayimoŋa kelip qedir
tikti. 47 Almon-Diblatayimdin yoloŋa qikip Neboning aldidiki Abarim taoŋlikioŋa kelip
qedir tikti. 48 Abarim taoŋlikidin yoloŋa qikip Yerihoning udulida Iordan dəryasining
boyidiki Moab tüzləngliklirida qedir tikti. 49 Moab tüzləngliklirida Iordan dəryasini
boylap tikkən qedirliri Bəyt-Yəximottin tartip Abəl-Xittimoŋiqə bardi.□ ■

50 Pərwərdigar Moab tüzlənglikliridiki Iordan dəryasi boyida Yerihoning udulida
Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —
51 Sən Israillaroŋa səz kilip mundak buyruoŋin: — «Silər Iordan dəryasidin
ətüp Kanaan zemininioŋa kəlgən qeoŋinglarda, 52 zemindiki barlik turuwatkanlarni
aldinglardin ḥəydiwetinglar, ularning barlik oyma, kuyma butlirini qekip taxlanglar
ḥəm barlik «yukiri jay»lirini wəyran kilip taxlanglar.□ ■ 53 Silər xu zeminni igiləp
makanlixinglar, qünki Mən u zeminni silərgə miras kilip bərgənmən. 54 Silər jəmət
boyiqə qək taxlap, zeminni əzünglərgə miras kilip elinglar; adimi kəprəklərgə
kəprək miras bəlüp beringlar; adimi azraklaroŋa azrak miras bəlüp beringlar;
qək taxlanoŋanda kimlərgə kəyər qikkan bolsa, xu yər uning mirasi bolsun; silər
miraska ata kəbilə-jəmət boyiqə warislik kilinglar.■ 55 Ḥalbuki, əgər u zeminda
turuwatkanlarni aldinglardin ḥəydiwətmisənglar, ulardin kelip kaloŋanlar qokum
kəzünglərgə tikən, bikininglaroŋa yantak bolup sanjilidu, turoŋan zemininglarda
silərni parakəndə kilidu;■ 56 wə xundak boliduki, Mən əslidə ularoŋa kandak
muamilə kilmakqi boloŋan bolsam, silərgə xundak muamildə bolimən».

34

Kanaan zemininiŋ qegrasi

1 Pərwərdigar Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —

■ **33:30** Kan. 10:6 ■ **33:36** Qəl. 20:1 ■ **33:37** Qəl. 20:22 ■ **33:38** Qəl. 20:25; Kan. 32:50 ■ **33:40** Qəl. 21:1 ■ **33:41** Qəl. 21:4 ■ **33:43** Qəl. 21:10 □ **33:45** **«Iyim»** — «Iyə-Abarim» degənning kiskartiloŋan xəkli. □ **33:49** **«Abəl-Xittim»** —— «Akatsiyə qimənzarliki» degən mənidə. ■ **33:49** Qəl. 25:1; Yə. 2:1 □ **33:52** **««yukiri jay»lar»** — əslidə butpərəslər məbudlirioŋa qokunidioŋan, tawap kilidioŋan taoŋ qokkiliri katarlik jaylar idi. Israillar keyinki wakitlarda xu yərlərdə Pərwərdigaroŋa ibadət kilatti, birak uzun ətməyla butpərəs həlklərgə əgixip xu yərlərni butpərəslik kilidioŋan jaylar kiliwaldi. «Law.» 26:30ni wə izaḥatini kərüng. ■ **33:52** Kan. 7:2-26 ■ **33:54** Qəl. 26:54-65 ■ **33:55** Yə. 23:13; Ḥak. 2:3

2 Sən Israillarоға səz kilip mundak buyruоған: «Silər Kanaan zeminiоға kirgən
qaода, silərgə miras boluxka təksim kilinidiоған zemin Kanaan zemini bolidu;
zeminning bekitilgən jay-qegraliri mundak bolidu: —
3 Silərning jənub təripinglər Zin qəlidin baxlap Edom qegrisiоға takalsun; andin
jənub tərəptiki qegranglar «Xor dengizi»ning jənub təripining əng ayiоғiоға
yətsun;□ ■ 4 xu yərdin qegranglar «Serik Exək dawini»ning jənub təripidin burulup
zinоға ətsun; uning ayiоғi toptooғra Kadəx-Barneaning jənubida bolidu; andin u
yərdin yənə Hazar-Addarоға berip, Azmonоға tutixidu;□ 5 andin qegra Azmondin
burulup mengip, Misir ekinioға baridu wə dengizоғiqə tutixidu.
6 Kün petix tərəptə qegranglar «Uluоғ dengiz»ning əzi bolidu, yəni uning boyliri
bolidu; mana bu silərning kün petix tərəptiki qegranglar bolidu.□
7 Ximal tərəptiki qegranglar mundak bolidu: — «Uluоғ dengiz»din baxlap hor
teоғioғiqə pasil sizilsun; 8 pasil sizik Hor teоғidin baxlap Hamat eоғizioға sozulup,
andin qegra Zədadоға tutaxsun;□ 9 qegra yənə Zifronоға ətüp Hazar-Enanda
ahirlaxsun; mana bu silərning ximaliy qegranglar bolidu.
10 Andin xərkiy qegrayinglarning pasil sizik Hazar-Enandin Xefamоғiqə sizilsun.
11 Bu qegra Xefamdin Ayinning kün qikix təripidiki Riblahka qüxidu; andin qegra
xu yərdin qüxüp Kinnərət dengizining dawinidin ətüp kün qikix tərəpkə tutixidu.□
12 Andin qegra təwənləp Iordan dəryasini boylap qüxüp, Xor Dengizioғiqə yətsun.
Mana bu qegralar bilən bekitilgən zemininglar bolidu».
13 Musa Israillarоға səz kilip mundak dəp buyrudi: — «Mana bu Pərwərdigar
tokkuz kəbilə wə yerim kəbiligə təkdim kilinsun dəp buyruоған, qək taxlinix arkilik
əzünglar warislik kilidioған zemininglar bolidu; 14 qünki Rubən kəbilisidikilər ata
jəməti boyiqə wə Gad kəbilisidikilər ata jəməti boyiqə əz mirasioға allikaqan warislik
kilip uni igiligən, Manassəhning yerim kəbilisimu əz mirasioға warislik kilip uni
igiligən; 15 Bu ikki kəbilə wə yerim kəbilə Yerihoning udulida, Iordan dəryasining
xərkiy kiroғikidiki kün qikix tərəptə əz miraslirini elip boloған».

Zeminni təksim kilixka nazarət kiloғuqi hadimlar

16 Pərwərdigar Musaоға səz kilip mundak dedi: — 17 Təwəndikilər zeminni silərgə
təksim kilip bərgüqilərning isimliki: — Kahin Əliazar wə Nunning ooғli Yəxua.■
18 Silərmu yənə zemin təksim kilixka yardəmlixix üqün hər kəbilidin birdin əmir
tallap beringlar.
19 Bularning ismi mundak: — Yəhuda kəbilisidin Yəfunnəhning ooғli Kaləb.□
20 Ximeon kəbilisidikilərdin Ammihudning ooғli Xəmuəl.□ 21 Binyamin kəbilisidin
Kislonning ooғli Əlidad. 22 Dan kəbilisidikilərdin Yoglining ooғli, əmir Bukki idi.
23 Yüsüpning əwladliridin: — Manassəh kəbilisidikilərdin Əfodning ooғli əmir
Hanniyəl 24 həm Əfraim kəbilisidikilərdin Xiftanning ooғli əmir Kəmuəl. 25 Zəbulun
kəbilisidikilərdin Parnakning ooғli əmir Əlizafan; 26 Issakar kəbilisidikilərdin
Azzanning ooғli əmir Paltiyəl; 27 Axir kəbilisidikilərdin Xelomining ooғli əmir Ahihud;
28 Naftali kəbilisidikilərdin Ammihudning ooғli əmir Pədahəl idi.
29 Mana bular Pərwərdigar əmr kilip Israillarоға Kanaan zeminidiki miraslirini
təksim kilixka bekitkənlər idi.

□ **34:3 «Xor dengizi»** — yənə «Ölük dengiz» dəpmu atilidu. ■ **34:3** Yə. 15:1 □ **34:4 «Serik Exək dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini». □ **34:6 «Uluоғ dengiz»** — hazir «Ottura dengiz» dəp atilidu. □ **34:8 «Hamat eоғizi»** — yaki «Libo-Hamatka». □ **34:11 «Kinnərət dengizi»** — yaki «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloған. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. ■ **34:17** Yə. 14:1 □ **34:19 «Yəhuda Yəhuda kəbilisidin»** — yaki «Yəhuda kəbilisi üqün». □ **34:20 «Xəmuəl»** — yaki «Samuil».

35

Lawiylarning xəḫərliri

1 Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzlənglikliridə
Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaḳ əmr ḳil, ular miras ḳilip erixkən zemindiki bəzi xəḫərlərni
Lawiylarning olturuxioɣa bərsun; u xəḫərlərning ɵpqərisidiki yaylaḳlarnimu Lawiy-
laroɣa bərsun.■ 3 Xundaḳ ḳilip ularning turidioɣan xəḫərliri bolidu wə xu xəḫərlərgə
təwə yaylaḳlaroɣa ularning qarpayliri, baxḳa mal-mülükliri ḫəmdə barliḳ ḫaywanliri
orunlaxturulidu.
4 Silər Lawiylaroɣa beridioɣan xəḫərlərdiki yaylaḳlar sepilidin baxlap ḫesablioɣanda
ming gəz bolsun.□ 5 Silər yənə xəḫər sirtidin kün qiḳix tərəpkə ḳarap ikki ming gəz,
jənub tərəpkə ḳarap ikki ming gəz, kün petix tərəpkə ḳarap ikki ming gəz, ximal
tərəpkə ḳarap ikki ming gəz ɵlqənglar, xəḫər otturida bolsun; xəḫərlər ətrapidiki
muxu yərlər ular üqün yaylaḳlar bolsun.□ 6 Silər Lawiylaroɣa bərgən xəḫərlər iqidə
altə xəḫər «panaḫliḳ xəḫiri» bolsun; silər xularni adəm ɵltürüp ḳoyoɣan kixilərning
xu xəḫərlərgə ḳeqip beriwelixioɣa bikitinglar; bulardin baxḳa ularoɣa yənə ḳiriḳ
ikki xəḫər beringlar.□ ■ 7 Silər Lawiylaroɣa beridioɣan xəḫərlər jəmiy ḳiriḳ səkkiz
bolup, xu xəḫərlər bilən ularoɣa təwə yaylaḳlar ularoɣa berilsun. 8 Silər ularoɣa
beridioɣan xu xəḫərlər Israillar miras ḳiloɣan təwəliklərdin bolsun; adimi kəprək
boloɣanlardin kəprək, adimi azraḳ boloɣanlardin azraḳ elinglar; ḫərbir ḳəbilə ɵzigə
təḳsim ḳilinoɣan miraskа asasən xəḫərlərdin bəzilirini elip Lawiylaroɣa təḳsim ḳilip
bərsun.□

Panaḫliḳ xəḫirliri •••• «Ḳan» 19:1-13; «Yəxua» 20:1-9ni kərüng

9 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: «Silər Iordan dəryasidin ɵtüp Ḳanaan zemini oɣa
kirgininglarda,■ 11 tasadipiyliḳtin adəm ɵltürüp ḳoyoɣanlarning panaḫlinixi üqün
ḳeqip beriwelixioɣa birnəqqə xəḫər tallap bekitinglar. 12 Xundaḳ ḳiloɣanda bu
xəḫərlər adəm ɵltürgüqi taki jamaət aldida soraḳḳa tartiloɣuqə, ḳisaskarning
ɵltürüp ḳoyuxidin panaḫlinidioɣan xəḫərlər bolidu.□ 13 Silər bekitkən bu xəḫərlər
silərgə panaḫlinidioɣan altə xəḫər bolidu. 14 Panaḫliḳ xəḫiri üqün Iordan
dəryasining kün qiḳix təripidə üq xəḫər, Ḳanaan zeminidimu üq xəḫərni ayrip
ḳoyunglar.■ 15 Bu altə xəḫər Israillar, yat əldikilər wə ularning arisida arilixip
olturoɣan musapirlar üqün panaḫliḳ xəḫərliri bolsun; tasadipiyliḳtin adəm ɵltürüp
ḳoyoɣan ḫərbir kixi xu yərlərgə ḳeqixḳa bolidu.

■ **35:2** Yə. 21:2 □ **35:4 «gəz»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooɣra kelidu — yəni adəmning jəynikidin barmaḳlirining uqioɣiqə boloɣan arilik (təhminən 45 santimetr). □ **35:5 «ayətning xərḫi»** — muxu ayəttiki «ikki ming gəz» bəlkim xu yaylaḳlarning uzunluḳi boluxi mumkin. Demək, Lawiylarning ular turidioɣan xəḫər ətrapida ularoɣa yaylik ḳilip ayriloɣan tət parqə yeri bar idi; ḫərbir parqə yər sepiloɣa yandax bolup, uzunluḳi ikki ming gəz, kəngliki bir ming gəz kelətti. □ **35:6 «qüxənqisi»** — təwəndiki 10-34-ayətlərdiki ḳanunni kərüng. ■ **35:6** Yə. 21:21 □ **35:8 «panaḫliḳ xəḫərliri»** — Lawiylar yaloɣuz bu xəḫərlərdə turoɣan əməs; biraḳ bəlkim ɵzliri xu xəḫərlərdin turuxḳa halioɣan ɵylərni ətraptiki ḳəbilidikilərdin awwal tallax ḫoḳuḳi boluxi mumkin. Məsilən, «Ḫak.» 9:1də «Xəḳəm» (Lawiylarning bir xəḫiri)də yənə «Abimələk wə ḳerindaxliri» turatti. ■ **35:10** Ḳan. 19:2; Yə. 20:2 □ **35:12 «Ḳisaskar» *yaki «ḳisas aloɣuqi»*»** — (ibraniy tilida «goel») muxu yərdə ɵltürülgüqining yeḳin bir tuoɣḳinini kərsitidu. Birsi baxḳa birsini (məyli ḳəstən yaki ḳəstən bolmisun) ɵltürgən bolsa, ɵltürülgüqining ailisidin birsi «ḳan ḳisasi alimən» degən bir kixi ɵltürgüqining ḳenini elix ḫoḳuḳi bar idi. «Panaḫliḳ xəḫərlər» degən nizam-tüzüm ɵltürüx ixning ḳatillik yaki tasadipiyliḳtin boloɣanliḳini eniḳlaxḳa yitərlik waḳit bolsun degən məḳsət bilən bekitilgən. «Goel» tooɣruluḳ yənə «Ayup» 19:25 wə izaḫatini kərüng. ■ **35:14** Ḳan. 4:41; Yə. 20:8

16 — Əgər biraw təmür əswab bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɳan bolsa, u ḳəstən
adəm əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək. 17 Əgər
biraw ḳol kətürüp adəm əltürgüdək tax bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɳan bolsa, u
ḳəstən adəm əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
18 Əgər biraw adəm əltürgüdək kaltək bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɳan bolsa, u
ḳəstən adəm əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
19 Ḳan ḳisas aloɳuqi kixi xu ḳatilni əltürsun; u ḳatilni uqratḳan yeridə əltürsun.
20 Əgər biraw əqmənlik bilən birsini ittirip yiḳitiwetip yaki məküp turup birər nərsə
etip əltürüp ḳoyoɳan bolsa,■ 21 yaki əqəkixip muxt bilən urup əltürüp ḳoyoɳan bolsa,
adəm uroɳuqi jəzmən əltürülüxi kerək, qünki u ḳatil bolidu; ḳan ḳisas aloɳuqi kixi
ḳatilni uqrioɳan yərdə əltürüwətsun.
22 Lekin u adəmning əqi yoḳ, tasadipiy ittiriwetix yaki məḳsətsizla birər nərsə
etip,□ 23 yaki adəm əltürgüdək ḥərḳandaḳ bir taxni adəmni kərməy etip selip,
adəm əltürüp ḳoyoɳan bolsa, uning əslidə uningoɳa ḥeqḳandaḳ əqi bolmisa,
uningoɳa ziyankəxlik ḳilix niyitimu bolmisa; 24 bundaḳ əḥwalda, jamaət xu ḳanun-
ḥəkümlərgə asasən adəm əltürgüqi bilən ḳan ḳisas aloɳuqi otturisida kesim ḳilsun.
25 Jamaət tasadipiy adəm əltürüp ḳoyoɳuqini ḳan ḳisas aloɳuqi kixining ḳolidin
jəzmən ḳutḳuzuwalsun; ular uni ḳeqip beriwaloɳan panaḥliḳ xəḥirigə *aman-esən*
ḳayturup bərsun; andin muḳəddəs may bilən məsiḥləngən bax kaḥin əlüp kətküqə
u xu xəḥərdə tursun. 26 Lekin tasadipiyliḳtin adəm əltürüp ḳoyoɳan kixi əgər
ḳeqip beriwaloɳan panaḥliḳ xəḥirining təwəsidin qiḳip kətkən bolsa, 27 xundaḳla
ḳan ḳisas aloɳuqi kixi uni panaḥliḳ xəḥirining pasillirining sirtida uqritip ḳelip
əltürüwətkən bolsa, undaḳta ḳan ḳisas aloɳuqi ḳan təküx gunaḥini tartmaydu;
28 qünki tasadipiyliḳtin adəm əltürüp ḳoyoɳan kixi əslidə bax kaḥin əlüp kətküqə
panaḥliḳ xəḥiridə turuxi kerək idi; bax kaḥin əlüp kətkəndin keyin əz təwəliki
boloɳan zeminoɳa ḳaytip barsa bolidu.
29 — Bular silər turuxluḳ ḥəmmə yərdə əwladmu-əwlad ḳanun-bəlgilimilər bolsun.
30 Baxḳa birsini əltürgən ḳatilni bolsa, birnəqqə guwaḥqining guwaḥliḳidin keyin
andin əltürüxkə bolidu; lekin pəḳət birla guwaḥqining guwaḥliḳi bolsa, u uni
əltürüxning səwəbi bolmaydu.■
31 Əlümgə layiḳ gunaḥ ətküzgənlərgə, yəni ḳəstən adəm əltürgənlər üqün silər
ḥeqḳandaḳ töləm pulini ḳət'iy ḳobul ḳilmanglar; undaḳ kixi jəzmən əltürülüxi
kerək. 32 Xuningdək panaḥliḳ xəḥərgə ḳeqip beriwaloɳan kixi üqün bax kaḥin əlüp
ketixtin ilgiri əz yerigə ḳaytip keliwelixioɳa ḥeqḳandaḳ töləm pulini ḳət'iy ḳobul
ḳilmanglar.
33 Xundaḳ ḳilsanglar, əzünglar turoɳan zeminni buloɳioɳan bolmaysilər, qünki ḳan
zeminni buloɳaydu; zeminda təkülgən ḳanoɳa dəl xu ḳanni təkkən kixining əz
ḳenidin baxḳa ḥeqḳandaḳ kafarət kəltürüxkə bolmaydu. 34 Əzünglar olturoɳan
zeminni, yəni Mən Əzüm makan ḳiloɳan zeminni buloɳimanglar; qünki Mən
Pərwərdigar Israillar arisida makan tutḳuqidurmən.

36

Ayal mirashorning turmux ḳuruxi tooɳrisidiki nizam

1 Yüsüp əwladlirining jəmətliridin Manassəḥning nəwrisi, Makirning ooɳli Gilead-
ning əwladlirining jəmət baxliḳliri Musa wə Israillarning kattiliri boloɳan
əmirlərning aldioɳa kelip mundaḳ dedi: — 2 «Pərwərdigar ilgiri oɳojamoɳa

■ **35:20** Ḳan. 19:11 □ **35:22** **«məḳsətsizla»** — ibraniy tilida «məküngən ḥalda əməs bolup...». ■ **35:30** Ḳan. 17:6; 19:15

qək taxlap zeminni Israil həlkigə miras kilip təksim kilip berixni buyruoƣan; oƣojammu Pərwərdigarning kerindiximiz Zəlofihadning mirasini uning kizlirioƣa təksim kilip berix tooƣrisidiki buyrukinimu aloƣan.■ 3 Lekin, ular Israillarning baxka kəbilisidikilərgə yatlik bolup kətsə, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin qikip ularning ərlirining kəbilisining mirasioƣa koxulup ketidu; undak boloƣanda biz qək taxlap erixkən miras tügəydu. 4 Israillarning «azadlik yili» kəlgəndə ularning mirasi ularning ərlirining kəbilisining mirasioƣa koxulup ketidu; bundak boloƣanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin elip ketilidu».□

5 Musa Pərwərdigarning səzi boyiqə Israillaroƣa səz kilip mundak əmr kilip: — Yüsüp kəbilisidikilər tooƣra eytidu. 6 Zəlofihadning kizliri tooƣrisida Pərwərdigarning buyruoƣini mundak: «Ular əzliri halioƣan ərgə yatlik bolsa boluweridu, lekin əz jəməti, əz ata kəbilisidin boloƣan birigə yatlik boluxi kerək. 7 Xundak boloƣanda Israillarning mirasi bir kəbilidin yənə bir kəbiligə yətkilip kətməydu; Israillarning ƫərbiri əz ata-bowilirining kəbilisining mirasini qing tutup koyup bərməsliki kerək. 8 Israillarning ƫərbiri əz ata-bowilirining mirasini igiləx üqün Israil kəbililiridin miraska warislik kiloƣan ƫərbir kiz-ayal əz ata-bowilirining kəbilisidin boloƣan birsigə yatlik boluxi kerək. 9 Muxundak boloƣanda, Israillarning mirasi bir kəbilidin yənə bir kəbiligə yətkilip kətməydu; qünki Israil kəbililiri əz mirasini kolidin bərməsliki kerək, — dedi.

10 Pərwərdigar Musaoƣa kandak əmr kiloƣan bolsa, Zəlofihadning kizlirimu xundak kildi. 11 Zəlofihadning kizliridin Maƫlaƫ, Tirzaƫ, ƫoglaƫ, Milkaƫ wə Noaƫlar əz taoƣilirining ooƣullirioƣa yatlik boldi.■ 12 Ular Yüsüpning ooƣli Manassəƫning əwladlirining jəmətidikilərgə yatlik boldi; ularning mirasi yənila atisining kəbilisi iqidə kaldi.

13 Bular Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzləngliklirida Musaning wasitisi bilən Israillaroƣa buyruoƣan əmrlər wə ƫəkümlərdur.

■ **36:2** Qəl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Yə. 17:3, 4 □ **36:4** **«azadlik yili»** — əslidə ibraniy tilida «buroƣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadlik yili», «xadlik yili» degəngə əzgərdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 wə izaƫatini kərüng. ■ **36:11** Qəl. 27:1

Қanun xərḥi

Pərwərdigarning meḥribanliқi — tarihni қayta bayan қilix

1 Təwəndə hatiriləngini Musaning Iordan dəryasining xərқiy təripidiki Paran bilən Tofəl, Laban, Ḥazirot, Di-Zaḥabning otturisida, yəni Sufning udulidiki qəltüzləngliktə, pütkül Israilоqa eytқan səzliridur: —
2 Ḥorəb teoqidin qiқip, Seir teoqining yoli bilən Қadəx-barneaoqa baroquqə jəmiy on bir künlük yol idi. 3 Ḥalbuki, Musa bu barliқ səzlərni Pərwərdigarning ularni dəp əzigə tapilioqini boyiqə Israillaroqa eytқan waқti қiriқinqi yili, on birinqi ayning birinqi küni boldi; 4 bu waқit Musa Ḥəxbonni paytəht қiloqan Amoriylarning padixaḥi Siḥonni wə Axtarot wə Ədrəyni paytəht қiloqan Baxanning padixaḥi Ogni məoqlup қiloqandin keyinki məzgil idi. ■ 5 Xuning bilən Iordan dəryasining xərқiy təripidiki Moab zeminida Musa *pəyoqəmbər* bu қanun-təlimni xərḥləxkə baxlap, mundaқ dedi: —
6 «Pərwərdigar Hudayimiz Ḥorəb teoqida bizgə səz қilip: — «Silərning muxu taoq ətrapida turoqan waқtinglar yetərlik boldi; 7 əmdi burulup səpərgə atlinip, Amoriylar turuwatқan egizlikkə wə uningoqa yeқin boloqan barliқ jaylaroqa, jümlidin Arabaḥ tüzləngliқigə, taoqliқlaroqa, oymanliққa, jənubқa, dengiz boyirioqa, uluoq dərya, yəni Əfrat dəryasioqiqə Қanaaniylarning zeminioqa ḥəm Liwan zeminioqa beringlar. 8 Mana, Mən xu zeminni silərning aldinglaroqa қoydum; kiringlar, Pərwərdigar atabowiliringlaroqa, yəni Ibraḥim, Isḥaқ, Yaқup wə ularning əwladirioqa: «Silərgə berimən» dəp қəsəm қiloqan zeminni igiləngla» — degənidi.■
9 Xunga Mən xu qaoqda silərgə: —
«Mən yüқünglarni yaloquz kətürəlməymən. ■ 10 Pərwərdigar Hudayinglar silərni көpəytti; mana, bügün silər asmandiki yultuzlardək nuroqunsilər. 11 Atabowanglarning Hudasi boloqan Pərwərdigar dərwəқə silərni ḥazirқidin yənə ming ḥəssə көpəytkəy, xundaқla wədə қiloqinidək silərgə bəht-bərikət ata қiloqay! 12 Lekin mən əzüm yaloquz қandaқmu silərning japaliringlarni, yüқünglarni wə talax-tartixinglarni kətürələymən? 13 Əzünglar üqün ḥərқaysi қəbililiringlardin danixmən, yorutuloqan mətiwərlərni tallanglar, mən ularni üstünlərgə yolbaxqi қilimən» — dedim.
14 Silər bolsanglar manga: — «Sening eytқining yahxi gəp boldi», dedinglar. 15 Xuning bilən mən қəbililiringlardin munəwwər adəmlərni, yəni danixmən ḥəm mətiwər adəmlərni tallap, üstünlərgə yolbaxqi қilip, mingbexi, yüzbexi, əllikbexi wə onbexi қilip təyinləp, қəbililiringlar üqün ḥərhil əməllərni tutuxқa tiklidim. 16 Xu qaoqda mən aranglardiki sorақqilaroqa: «Қerindaxliringlar arisidiki ərz-dəwalarni soranglar, қerindax bilən қerindaxning otturisida wə puқraying bilən қoxna olturoqan yaқa yurtluқlar otturisida adil ḥəküm qiқiringlar; ■ 17 ḥəküm qiқaroqanda ḥeqқandaқ kixining yüz-hatirisini қilmanglar; məyli kiqik bolsun, qong bolsun silər ḥəmmisiningla ixlirini soranglar. Silər insanlarning səlitidin қorқmasliқinglar kerək, qünki muxu ḥəküm qiқirix ixi Hudaoqa təwə ixtur. Silərgə təs qüxidioqan ix bolsa, mening aldimoqa elip kelinglar, mən uni anglaymən» — dedim. ■ 18 Əyni qaoqda mən қilixқa kerək boloqan barliқ ixlar tooqruluқ tapilioqanmən.

Қadəx-Barneadiki Hudaoqa boloqan ixənqsizlik

■ **1:4** Qəl. 21:24,33 ■ **1:8** Yar. 15:18; 17:7, 8 ■ **1:9** Mis. 18:18 ■ **1:16** Yḥ. 7:24 ■ **1:17** Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pənd. 24:23; Yaқ. 2:1

19 Biz Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruoɣandək Ḥorəbtin qiḳip, Amoriylarning taoɣliḳioɣa barduḳ wə silər xu yoldiki bipayan, dəḥxətlik qəlni kərdunglar; biz uning ḥəmmisidin ətüp, Қadəx-Barneaoɣa kəlduḳ. 20 Wə mən silərgə: — «Silər Pərwərdigar Hudayimiz bizgə ata ḳilidioɣan, Amoriylarning teoɣioɣa yetip kəlduḳ. 21 Mana, Pərwərdigar Hudayinglar bu zeminni aldinglaroɣa ḳoydi; ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigar silərgə eytқandək, xu yərgə qiḳip uni igiləngla; ḳorḳmanglar, ḥeq ḥoduḳmanglar» — dedim.
22 Xuning bilən silər ḥəmminglar yenimoɣa kelip manga: — «Biz zeminoɣa kirixtin ilgiri aldin adəmlərni əwətəyli; ular biz üqün u yərni kəzitip, qiḳiximiz kerək boloɣan yol wə biz uqraydioɣan xəḥərlər tooɣuluḳ həwər yətküzsun» — dedinglar.
23 Bu ix nəzirimgə muwapiḳ kərünüp, mən aranglardin on ikki adəmni, yəni ḥərḳaysi ḳəbilidin birdin adəmni tallidim. ■ 24 Ular yoloɣa atlinip taoɣқa berip, Əxkol jiloɣisioɣa qüxüp u yərni təkxürüp kərüxti. □ ■ 25 Ular ḳollirioɣa xu zemindiki mewilərdin elip bizgə kəltürdi wə məlumat berip: «Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təḳdim ḳiloɣan bu zemin yahxidur» — dedi.
26 Ḥalbuki, silər zeminoɣa qiḳixқa unimidinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning əmrigə ḳarxi qiḳip Uningoɣa asiylik ḳildinglar ■ 27 wə өz qediringlarda ḳaḳxap: «Pərwərdigar bizgə өq boloɣanliḳidin bizni Amoriylarning ḳolioɣa tapxurup ḥalak ḳilix üqün Misir zeminidin qiḳaroɣan. 28 Əmdi biz nəgə bararmiz? Qünki ḳerindaxlirimiz: «Xu yərdiki adəmlər bizdin qong ḥəm egiz bir həlḳ ikən; ularning xəḥərliri intayin qong, sepilliri asmanoɣa taḳixidikən; uning üstigə biz xu yərdə Anakiylarni bayḳiduḳ», dəp kənglimizni parakəndə ḳiliwətti» — dedinglar.□ ■
29 Xunga mən silərgə: «Ḳorḳmanglar, ularning aldida dəkkə-dükkigə qüxmənglar; 30 silərning aldinglarda mangidioɣan Pərwərdigar Hudayinglar Misir zeminida kөz aldinglarda barliḳ ḳiloɣanliridək silər üqün jəng ḳilidu; 31 silər yənə qəl-bayawandimu barliḳ mangoɣan yolliringlarda muxu yərgə yetip kəlgüqə insan өz ooɣlini ḳuqiḳida kətürginidək Pərwərdigar Hudayinglarningmu silərni kətürginini kərdunglar. 32-33 Xuningdək gərqə U yənə keqidə otta, kündüzdə bulut iqidə silərning aldinglarda mengip, bargaḥ tikküdək yərlərni izdəp tepix üqün yürgən bolsimu, bu ixta Pərwərdigar Hudayinglaroɣa ixənmidinglar.■
34 Pərwərdigar bu səzlərni ḳiloɣan awazinglarni anglap oɣəzəplinip: 35 «Bu rəzil dəwrdikilərdin ḥeqbir adəm ḥərḳandaḳ yol bilən Mən ata-bowilirioɣa təḳdim ḳilixni ḳəsəm ḳiloɣan bu yahxi zeminni kərgüqi bolmaydu! ■ 36 Pəḳət Yəfunnəḥning ooɣli Kaləb pütün ḳəlbi bilən Pərwərdigaroɣa əgəxkəqkə, xula zeminni kəridu wə u өz puti bilən kezip qiḳқan barliḳ yərni uningoɣa wə uning balilirioɣa berimən» — dəp ḳəsəm ḳildi.□
37 Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqiḳlandi wə: «Sənmu xu yərgə kirgüqi bolmaysən. □ ■ 38 lekin aldingda hizməttə turuwatқan Nunning ooɣli Yəxua kirələydu. Uni küqləndürgin, qünki u Israillarni uningoɣa miras ḳilduridu. 39 Xuningdək silərning: «Ular *düxmənlərning* oljisi bolup ḳalidu» degən kiqik baliliringlar, yəni bügünki kündə yahxi-yamanni pərḳ etəlməydioɣan baliliringlar bolsa, kiridu; Mən u yərni ularoɣa ata ḳilimən wə ular uni igiləydu.
40 Lekin silər bolsanglar, burulup Ḳizil Dengizoɣa baridioɣan yol bilən qəl-bayawanoɣa

---

■ **1:23** Qəl. 13:2-38. □ **1:24** **«yoloɣa atlinip»** — ibraniy tilida «yoloɣa burulup» ■ **1:24** Qəl. 13:23 ■ **1:26** Qəl. 14:2 □ **1:28** **«qong ḥəm egiz bir həlḳ»** — yaki «kөp ḥəm egiz bir həlḳ». **«Anakiylar»** — yooɣan boyluḳ gigant adəmlər idi («Qəl.» 13:33, «Қan.» 2:10, 21, 9:2ni kərüng). ■ **1:28** Qəl. 13:28 ■ **1:32-33** Mis. 13:21 ■ **1:35** Qəl. 14:22, 23; Zəb. 95:10-11 □ **1:36** **«Pəḳət Yəfunnəḥning ooɣli Kaləb pütün ḳəlbi bilən Pərwərdigaroɣa əgəxkəqkə,...»** — muxu wəḳə «Qəl.» 13-14-babta hatirilinidu. □ **1:37** **«Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqiḳlandi»** — muxu wəḳə «Qəl.» 20:1-13də hatirilinidu. ■ **1:37** Qəl. 20:12; 27:14; Қan. 3:26; 4:21; 34:4

qayttinglar» — dedi.□
41 Xu qaoɣda silər manga jawab berip: «Biz dərwəqə Pərwərdigar aldida gunaḩ sadir qilduq. Xuning üqün biz ḩazir Pərwərdigar Hudayimiz bizgə qiloɣan barliq əmri boyiqə jəng qiloɣili qiqimiz» — dedinglar. Xuning bilən silərning ḩərbiringlar əz beximqiliq qilip qoral-yaraqliringlarni esip, taoɣqa qiqmaqqi boldunglar. 42 Lekin Pərwərdigar manga: Ularoɣa: — «Qiqmanglar, jəng qilmanglar, qünki Mən aranglarda əməsmən; silər qoqum düxmənliringlar aldida məoɣlup bolisilər», degin, dedi.
43 Mən silərgə səz qildim, lekin silər qulaq salmidinglar, bəlki Pərwərdigarning səzigə qarxi qiqip asiyliq qilip, əz beximqiliq qilip taoɣqa qiqtinglar. 44 Lekin taoɣda turoɣan Amoriylar silərgə qarxi atlinip, bir top ḩərilərdək silərni taki Hormaḩoɣiqə qooɣlap, Seirda silərni qiliqlap əltürdi. 45 Silər qaytip kelip Pərwərdigar aldida yioɣazar kətürdünglar, əmma Pərwərdigar pəryadinglarni anglimidi, ya uningoɣa qulaq salmidi.
46 Xuning bilən silər Qadəxtə nuroɣun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!□

2

Qadəx-barneadin Moabqa boloɣan səpər

1 Andin biz burulup, Pərwərdigar manga eytqandək Qizil dengizoɣa baridioɣan yol bilən səpərgə atlanduq; biz nuroɣun künlər Seir teoɣi ətrapida aylinip yürduq.
2 Pərwərdigar manga səz qilip: —
3 «Silərning muxu taoɣni aylinip turoɣan waqtinglar yetərlik boldi; əmdi ximal tərəpkə burulunglar. 4 Həlqqə: — Silər Seirda turuwatqan qerindixinglar Əsawlarning qegrisidin ətidioɣan boldunglar; ular silərdin qorqidu, xunga bək ehtiyat qilip, 5 ularoɣa jəng qozoɣimanglar; qünki mən silərgə ularning zeminidin ḩətta tapanqiliq yərnimu bərməymən; qünki Seir teoɣini Əsawoɣa miras qilip bərdim. ■ 6 Silər ularoɣa pul tələp ozuq-tülük setiwelinglar, pul tələp su setiwelinglar. □
7 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar qolunglardiki barliq əjirni bərikətləp kəlgən; U silərning bu bipayan qəl-bayawandin mengip ətüwatqininglarda ḩəmmini bildi; Pərwərdigar Hudayinglar bu qirik yil silər bilən billə boldi; ḩeq nərsidin kəm bolmidinglar» — dedi.□
8 Xuning bilən biz Seirda turuwatqan qerindaxlirimiz Əsawlarning zeminidin wə Arabaḩ tüzlənglikidin, xundaqla Elat wə Ezion-Gəbərdin ətüp, burulup Moabdiki qəl-bayawan yoli bilən mangduq. 9 Pərwərdigar manga: «Moabiylarni awarə qilmanglar yaki ularoɣa jəng qozoɣimanglar; qünki Mən ularning zeminini silərgə miras qilip bərməymən; qünki Mən Ar xəḩər-zeminini Lutning əwladlirioɣa miras qilip bərdim» — dedi □ 10 (Əmiylər əslidə xu yərdə turatti; ular Anakiylaroɣa ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluq bir həlq idi. 11 Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp

---

□ **1:40 «Qizil Dengiz»** — yaki «Qomuxluq dengiz». □ **1:46 «…silər Qadəxtə nuroɣun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!»** — bu ayətning ibraniy tilidiki mənisini qüxinix təs. Baxqa ikki hil tərjimisi: «… silər Qadəxtə alliqaqan turoɣan künlərdək (yəni 40 kün) xu yərdə turup qaldinglar» yaki «…silər baxqa yərlərdə qanqilik turoɣan bolsanglar, Qadəxtimu xunqilik turup qaldinglar» (demək, qəl-bayawanda kezip yürgən 38 yilning yerimi, yəni 19 yil Qadəx-Barneada ətkən). ■ **2:5** Yar. 36:8 □ **2:6 «Silər ularoɣa pul tələp…»** —ibraniy tilida «Silər ularoɣa kümüx tələp…». □ **2:7 «…U silərning… ətüwatqininglarda ḩəmmini bildi»…»** — muxu səz bəlkim «U (Huda) silərdin həwər elip kəldi» degən mənini əz iqigə alidu. □ **2:9 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng).

ḫesablinidu; lekin Moabiylar ularni «Əmiylər» dəp ataydu. □ 12 Seirda əslidə
Ḫoriylar turatti; lekin Əsawlar Ḫoriylarni zeminidin ḫəydiwetip, ularni yoḳitip
ornioŋa olturaḳlaxti — huddi Israillar Mənki Pərwərdigar ularoŋa təḳdim ḳiloŋan,
ularning təwəliki boloŋan zeminoŋa ḳiloŋinioŋa ohxax).
13 *Pərwərdigar:* «Əmdi ḫazir ornunglardin turup Zərəd eḳinidin ətünglar» dedi.
Buni anglap biz Zərəd eḳinidin ettuḳ.
14 Ḳadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eḳinidin ətküqə boloŋan künlər ottuz səkkiz yil
boldi; bu dəl huddi Pərwərdigar ularoŋa ḳəsəm ḳiloŋinidək, u dəwrdiki jəngqilər
bargaḫtin pütünləy yoḳitiloŋuqə boloŋan ariliḳtiki waḳit idi. □ 15 Dərwəḳə
Pərwərdigarning ḳoli ularni bargaḫtin yoḳitip tügətküqə ularni ḫalak ḳilixḳa ḳarxi
qiḳḳanidi.
16 Wə xundaḳ boldiki, xu jəngqilər ölüp həlḳ arisidin pütünləy tügigəndin keyin,
17 Pərwərdigar manga səz ḳilip: —
18 «Silər bügün Moabning, yəni Arning qegrisidin ətisilər. 19 Xuning bilən
silər Ammoniylaroŋa yeḳin kelisilər; əmma ularni awarə ḳilmanglar yaki ularoŋa
jəng ḳozoŋimanglar; qünki Mən Ammoniylarning zeminini silərgə miras ḳilip
bərməymən; qünki Mən uni Lutning əwladlirioŋa miras ḳilip bərdim» — dedi.□
20 (bu zeminmu «gigantlarning zemini» ḫesablinidu; qünki ilgiri gigantlar xu yərdə
turoŋanidi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dəp ataydu. □ 21 Ular Anakiylaroŋa
ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluḳ bir həlḳ idi. Pərwərdigar ularni *Ammoniylarning*
aldida yoḳitixi bilən *Ammoniylar* ularni zeminidin məḫrum ḳilip, ularning ornioŋa
olturaḳlaxḳanidi. 22 Pərwərdigar Seirda turoŋan Əsawlar üqünmu ohxax ix ḳildi,
ularning aldidin Ḫoriylarni yoḳatti; xuning bilən Əsawlar ularni zeminidin məḫrum
ḳilip, bügüngə ḳədər ularning ornioŋa olturaḳlaxḳanidi. 23 Wə Gaza xəḫirigiqə kənt-
ḳixlaḳlarda olturaḳlaxḳan awwiylarni bolsa, Kaftordin qiḳḳan Kaftoriylar yoḳitip,
ularning ornioŋa olturaḳlaxti).□
24 — «Əmdi ornunglardin ḳozoŋilinglar, səpiringlaroŋa qiḳinglar; Arnon dəryasidin
ətünglar; mana, Mən Ḫəxbonning padixaḫi Amoriy Siḫonni wə uning zemininimu
ḳolunglaroŋa tapxurdum; ixni baxlanglar, zeminni igiləxkə, uning bilən jəng ḳilixḳa
qiḳinglar; 25 Mən bügündin baxlap silərning ḳorḳunqunglar wə wəḫxitinglarni
pütkül asman astidiki həlḳlər üstigə qüxürimən; ular silərning həwiringlarni anglap
silərning tüpəylinglardin titrəp dəkkə-dükkigə qüxidu».

Ḫəxbonning padixaḫi Siḫon məoŋlup bolidu

26 Xu qaoŋda mən Ḫəxbonning padixaḫi Siḫonoŋa Kədəmot qəlidin əlqilərni əwətip,
tinqliḳ salimi yollap: — ■
27 «Bizning zeminingdin ətüximizgə yol ḳoyoŋaysən; ongoŋa, soloŋa burulmay,
pəḳətla yoldin qiḳmay mangimiz. ■ 28 Sən manga ozuḳ-tülükni puloŋa setip

---

□ **2:11 «Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp ḫesablinidu»** — ibraniy tilida «Rəfayiylar» degən sözlər bilən ipadilinidu. □ **2:14 «Ḳadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eḳinidin ətküqə boloŋan künlər ottuz səkkiz yil boldi...»** — 1:34-39ni wə «Qəl.» 14:26-34ni kərüng. Hudaning səzigə ixənmigən, yigirmə yaxtin axḳan barliḳ «jəngqilər»ning ḫəmmisi («xu dəwr»də 20 yaxtin 60 yaxḳiqə boloŋanlar) Huda wədə ḳiloŋan zeminni kərməy qəl-bayawanda ölüp tügigənidi. □ **2:19 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng). □ **2:20 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini». □ **2:23 «Gaza»** — muxu yərdə Gaza «Azzaḫ» deyilidu. **«....kənt-ḳixlaḳlarda olturaḳlaxḳan awwiylarni bolsa, Kaftordin qiḳḳan Kaftoriylar yoḳitip, ularning ornioŋa olturaḳlaxti»** — Musa pəyoŋəmbər nemixḳa Israillaroŋa bu tət yərdiki gigantlar (Əmiylar, Anakiylar, Ḫoriylar wə Awwiylar)ni tiloŋa alidu? Xübḫisizki, u Israillaroŋa: «Ḳaranglar, Huda bu etiḳadsiz həlḳlər (Ammoniylar, Əsawlar ḳatarliḳ) aldida bu gigantlarni yoḳatḳan yərdə, silər Ḳanaanoŋa qiḳip xu yərdə turuwatḳan gigantlar bilən soḳuxuxtin zadi nemixḳa ḳorḳisilər?» dəp rioŋbətləndürməkqi bolidu. Kaftor — Kret arali. ■ **2:26** Qəl. 21:21; Ḫak. 11:19 ■ **2:27** Qəl. 21:21,22

berisən, suni puloqa setip berisən; biz pəqətla piyadə mengip ətimiz, halas.
29 Seirda turuwatqan Əsawlar, Arda turuwatqan Moabiylar bizgə muamilə qiloqandək sənmu biz Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təqdim qilidioqan zeminoqa kirgüqə xundaq muamilə qiloqaysən» — dedim.
30 Lekin Həxbonning padixahi Sihonning bizning u yərdin ətüximizgə yol qoyoqusi yoq idi; qünki Pərwərdigar Hudayinglar uni silərning qolunglaroqa tapxurux üqün uning roh-kəlbini qattiq, kənglini jahil qiliwətkən (bügünki əhwal dərwəqə xundaq).
31 Pərwərdigar manga: «Mana, Mən aldinglarda Sihonni wə uning zeminini silərgə tapxuruxqa baxlidim; ixni baxlanglar, uning zeminini igiləx üqün uni ixoqal qilixqa kirixinglar» — dedi.
32 Sihon dərwəkə əzi wə barliq həlqi biz bilən qarxilixix üqün jəng qilixqa Yahazoqa qikti. ■ 33 Lekin Pərwərdigar Hudayimiz uni bizning aldimizda qolimizoqa tapxurdi; biz uning əzini, ooqullirini wə barliq həlqini urup məoqlup qilduq. ■ 34 Xu qaoqda biz uning barliq xəhərlirini ixoqal qilip ularni pütünləy halak qilduq; ulardiki barliq ərkək, qiz-ayal wə balilarni birinimu qoymay yoqattuq; ulardin heqqaysisini tirik qoymiduq. □ 35 Biz pəqət əzlirimiz üqün qarwa mallirini wə ixoqal qiloqan xəhərlərdin olja oqəniymət alduq.
36 Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloqidiki xəhərdin tartip Gileadqiqə heqqandaq xəhər bizgə təng keləlmidi; Pərwərdigar Hudayimiz bizning aldimizda həmmisini məoqlubiyətkə uqratti. □ 37 Halbuki, silər Ammoniylarning zemiioqa, qegrisi boloqan pütkül Yabbok wadisioqa, taoqdiki xəhərlərgə yaki Pərwərdigar Hudayimiz bizgə mən'i qiloqan hərqaysi yərgə yeqinlaxmidinglar.

3

Baxanning padixahi Ogning məoqlup qilinixi

1 Andin biz burulup, Baxanoqa baridioqan yol bilən qikip mangduq; Baxanning padixahi Og wə barliq həlqi bizgə qarxi jəng qilixqa Ədrəygə qikti. ■ 2 Pərwərdigar manga: «Uningdin qorqmioqin; qünki Mən uni, uning həlqi wə zeminini qolungoqa tapxurdum; Həxbonda turoqan Amoriylarning padixahi Sihonni nemə qiloqan bolsa, unimu xundaq qilisən» — dedi.■
3 Pərwərdigar Hudayimiz dərwəkə Baxanning padixahi Ogni wə barliq həlqini qolimizoqa tapxurdi; biz uningoqa hujum qilip ulardin heqkimni qaldurmay qirduq.
4 Xu waqitta biz uning barliq xəhərlirini ixoqal qilduq; biz uning xəhərliridin igilimigən birsimu qalmidi. Bular Baxandiki Ogning padixahliqi, yəni pütkül Argob rayoni bolup, jəmiy atmix xəhər idi. 5 Bu xəhərlərning həmmisi egiz sepillar wə baldaqliq qowuqliri bilən mustəhkəm qilinoqanidi; ularoqa qaraxliq yeza-kəntlər intayin kəp idi. 6 Biz ularni Həxbonning padixahi Sihonni qiloqinimizdək təltəküs yoqattuq — Barliq xəhərlər, ərlər, ayal-balilarni qoymay həmmisini təltəküs yoqattuq. □ 7 Biz pəqət əzlirimiz üqün barliq qarwa-mallarni wə xəhərlərdin olja oqəniymət alduq.

■ **2:32** Qəl. 21:23 ■ **2:33** Qan. 29:6 □ **2:34 «…biz uning barliq xəhərlirini ixoqal qilip ularni pütünləy halak qilduq»** — «halak qilduq» degən səzlər Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini təltəküs yoqitixni bildüridu. □ **2:36 «Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloqidiki xəhərdin tartip…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Arnon dəryasi boyidiki Aroər, yəni jiloqidiki xəhərdin tartip…». **«heqqandaq xəhər bizgə təng keləlmidi»** — yaki «bizgə nisbətən heq xəhər sepili egiz kəlmidi». ■ **3:1** Qəl. 21:33; Qan. 29:6 ■ **3:2** Qəl. 21:34 □ **3:6 «təltəküs yoqitix»** — muxu səz Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini toluq yoqitixni bildüridu.

8 Xu qaoɳda biz Iordan dəryasining xərқ təripidə turuxluқ Amoriylarning ikki
padixaḥining қolidin zeminini, yəni Arnon dəryasidin Ḥərmon teoɳioɳiqə boloɳan
zeminini tartiwalduқ □ 9 (Ḥərmon teoɳini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Senir»
dəp ataydu); 10 Biz yənə tüzləngliktiki barliқ xəḥərlər, pütkül Gilead wə Baxan
padixaḥi ogning padixaḥliқidiki Salikaḥ wə Ədrəy xəḥərlirigiqə, Baxanning barliқ
zeminini igiliduқ 11 (xu qaoɳda gigantlarning қaldukidin pəқət Baxanning padixaḥi
Og қaloɳanidi; uning kariwiti təmürdin yasaloɳanidi; mana, u Ammoniylarning
Rabbaḥ xəḥiridə saқliniwatmamdu? Uning uzunluki tokқuz gəz, kəngliki tət gəz.
«Gəz» — adəttiki adəmning jəyniki ɵlqəm қilinoɳan).□
12 Biz xu qaoɳda igiligən zemin mundaқ: — Arnon dəryasi yenidiki Aroər
xəḥiridin tartip, Gilead taoɳliқining yerimini wə uningdiki xəḥərlərni Rubən wə Gad
қəbilisidikilərgə təқdim қildim; ■ 13 Gileadning қaloɳan zemini wə Og padixaḥning
zemini boloɳan pütkül Baxanni mən Manassəḥning yerim қəbilisigə təқdim қildim
(pütkül Argob rayoni, yəni pütkül Baxan «gigantlarning zemini» deyilidu. □
14 Manassəḥning ooɳli Yair pütkül Argob rayonini, yəni Baxanni Gəxuriylar wə
Maakatiylarning qegrisioɳiqə igiligən wə uni ɵz ismi bilən «Ḥawwot-Yair» dəp
atioɳan. Bügüngə қədər u xundaқ atalmaқta). □ 15 Gileadni bolsa mən Makiroɳa
təқdim қildim. 16 Rubəndikilər wə Gadtikilərgə mən Gileadtin Arnon dəryasioɳiqə
(wadining otturisi qegra idi), xundaқla Ammoniylarning qegrasi boloɳan Yabbok
dəryasioɳiqə boloɳan zeminni təқdim қildim; 17 yənə Pisgaḥ taoɳliki astida yatқan
Arabaḥ tüzləngliki (taoɳliқ tüzlənglikning xərқiy təripidə) wə Iordan dəryasining
Kinnərət kəlidin tartip Tuz dengizoɳiqə boloɳan қismini uloroɳa qegra қilip bərdim.□

Iordan dəryasining xərқiy təripidiki ikki yerim қəbiligə boloɳan kərsətmilər

18 Mən xu qaoɳda silərgə: —
Pərwərdigar Hudayinglar ɵzünglarning təəlluқatinglar bolsun dəp igilixinglar
üqün bu zeminni silərgə ata қiloɳan; aranglardiki jəngqilər jənggə təyyarlinip
қorallanoɳan ḥalda қerindaxliringlar boloɳan Israillarning aldida dəryadin
ɵtünglar; ■ 19 Pəқət bala-qaқiliringlar wə mal-qarwiliringlar (mal-qarwiliringlarning
kəplikini bilimən) mən silərgə təқsim қiloɳan xəḥərlərdə қalsun; 20 Pərwərdigar
қerindaxliringloroɳa silərning aram aloɳininglardək aram bərgüqə, ular
Pərwərdigar Hudayinglar Iordan dəryasining u təripidə uloroɳa təқdim қiloɳan
zeminni igiligüqə ular bilən birgə *jəng қilinglar*; andin silər ḥərbiringlar mən
silərgə təқsim қiloɳan ɵz təəlluқatinglaroɳa қaytisilər» — dəp tapilioɳanmən.
21 Xu qaoɳdimu mən Yəxuaoɳa: «Sən Pərwərdigar Hudayinglarning muxu ikki
padixaḥқa қiloɳanlirining ḥəmmisini ɵz kɵzüng bilən kərdüng; Pərwərdigar sən
baridioɳan yərdiki padixaḥliқlarnimu xuningoɳa ohxax қilidu. ■ 22 Silər ulardin
қorқmanglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar ɵzi silər üqün jəng қilidu» — dəp
tapilioɳanmən.
23 Xu qaoɳda mən Pərwərdigardin ɵtünüp: —

□ **3:8 «Iordan dəryasining xərқ təripidə»** — ibraniy tilida «Iordan dəryasining bu təripidə» □ **3:11 «gigantlarning қaldukliridin»** — ibraniy tilida «Rəfayiylarning қaldukliridin». **«uning kariwiti»** — yaki «uning meyit sanduki». **«gəz»** — Muқəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooɳra kelidu, yəni adəmning jəynikidin barmaқlirining uqioɳiqə boloɳan arilik (təhminən 45 santimetr) idi. Muxu yərdə «gəz» «gigantlar»ning jəyniki bilən əməs, «adəttiki adəm»ning jəyniki bilən ḥesablinidu. ■ **3:12** Qəl. 32:33 □ **3:13 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini». □ **3:14 «Ḥawwot-Yair»** — yəni «Yairning yeza-kəntliri». Yair Manassəḥning əwladi. □ **3:17 «Kinnərət kəli»** — «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloɳan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. **«Tuz dengizi»** — yəni «Ɵlük Dengiz». ■ **3:18** Qəl. 32:20 ■ **3:21** Qəl. 27:18

24 «I Rəb Pərwərdigar, Sən Өz қulungoға Өz uluoлuқung wə küqlük қolungni
ayan қilixқa kirixting; qünki məyli asmanlarda yaki zeminda bolsun Sening
қiloғanliringoға wə küq-қudritinggə təng kəlgüdək xundaқ ilaḥ barmu? ■ 25 Səndin
ətünümənki, meni Iordan dəryasidin ətüp, xu yərdiki yahxi zeminni — Xu yahxi
taoлiқni wə Liwanni kərüxkə nesip қiloғaysən», — dedim.
26 Lekin Pərwərdigar silərning səwəbinglar tüpəylidin manga oғəzəplinip iltijay-
imoға қulaқ salmidi, bəlki manga: «Boldi, bəs! Bu ixni aldimda ikkinqi tiloға
aloғuqi bolma. □ ■ 27 Sən Pisgaḥning qoққisioға qiқip bexingni kətürüp, өz kөzüng
bilən məoғribkə, ximaloға, jənubқa wə məxriққə tikilip қara; qünki sən muxu
Iordan dəryasidin ətməysən. 28 Yəxuaoға wəzipini tapilioin, uni rioбətləndürüp
yürəklik қil; qünki u bu həlқning aldidin ətüp sən kəridioған xu zeminoға ularni igə
қiloғuzidu» — dedi.
29 Xuning bilən biz Bəyt-Peorning udulidiki wadida turup қalduқ.

4

Əḥdidə kərsitilgən imtiyazlar — Musa səzini dawam қilidu

1 — Əmdi, i Israil, mən silərgə өgitidioған muxu bəlgilimilərgə ḥəm ḥөkümlərgə
қulaқ selinglar; ularoға əməl қilsanglar ḥayatliқ tapisilər wə xundaқla ata-
bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə təқsim қilidioған zeminoға kirip
uni igiləysilər. ■ 2 Mən silərgə tapxuridioған Pərwərdigar Hudayinglarning
muxu əmrlirigə əməl қilixinglar üqün, mən silərgə əmr қiloған səzgə ḥeqnemini
қoxmanglar ḥəmdə uningdin ḥeqnemini qiқiriwətmənglar. ■
3 Silər өz kөzlirnglar bilən Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin қiloған
ixlirini kөrgənsilər; qünki Baal-Peoroға əgəxkənlərning ḥəmmisini Pərwərdigar
Hudayinglar aranglardin yoқatti; □ ■ 4 Lekin Pərwərdigar Hudayinglaroға qing
baoлanoғanlardin ḥərbiringlar bügüngə қədər ḥayat turuwatisilər.
5 Mana, mən Pərwərdigar Hudayim manga əmr қiloғandək, kirip igiləydioған
zeminda turoғanda ularoға əməl қilsun dəp silərgə bəlgilimə ḥəm ḥөkümlərni
өgəttim. 6 Silər ularni qing tutup əməl қilinglar; qünki xundaқ қilsanglar bu
ḥөkümlərning ḥəmmisini angliоған həlқlərning kөz aldida silərning dana wə
yorutuloған bir həlқ ikənlikinglar ispatlinidu; ular dərwəқə: «Bu uluo əl dərḥəқiқət
dana ḥəm yorutuloған bir həlқ ikən» — dəydu. 7 Qünki Pərwərdigar Hudayimizning
bizning Uningoға nida қiloған ḥərbir tiləklirimizdə bizgə yeқin turoғinidək, өzigə
yeқin turoған bir Hudasi boloған bizgə ohxax baxқa bir uluo əl barmu? ■ 8 Mən
aldinglaroға қoyoған muxu pütkül қanundikidək adil bəlgilimilər ḥəm ḥөkümlərgə
igə boloған silərdək baxқa bir uluo əl barmu?

Ḥorəbtiki əḥdə tooғruluқ əslitip-agaḥlandurux

9 Өz kөzünglar bilən kөrgən ixlarni untumasliқinglar, ḥətta өmrünglarning barliқ
künliridə kəlbinglardin qiқarmasliқinglar üqün өzünglaroға eḥtiyat қilinglar
wə ihlasliқ bilən kəlbinglarni *ezixtin* saқlanglar; xuningdək silər kөrgininglarni
baliliringlaroға wə baliliringlarning baliliroға yətküzünglar; ■ 10 Silər Ḥorəb teoғida

■ **3:24** 1Sam. 2:2; Zəb. 89:7, 8, 9 □ **3:26** **«...Pərwərdigar ... səwəbinglar ... manga oғəzəplinip iltijayimoға қulaқ salmidi»** — «Qəl.» 20:1-13ni kөrüng. ■ **3:26** Қan. 1:37; 31:2; 34:4 ■ **4:1** Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ **4:2** Қan. 13:1; Pənd. 30:6; Wəḥ. 22:18 □ **4:3** **«Baal-Peor»** — bir hil but. «Qəl.» 25-babni kөrüng. **«Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin қiloған ixlirini kөrgənsilər»** — «Qəl.» 25-babni kөrüng. ■ **4:3** Qəl. 25:4; Yə. 22:17 ■ **4:7** Қan. 26:19 ■ **4:9** Қan. 6:7; 11:19

Pərwərdigar Hudayinglarning aldida turoɣan küni Pərwərdigar manga: «Həlkni Mening səzlirimni anglixi üqün yenimoɣa yioɣkin; xuning bilən ular səzlirimni əginip, yər yüzidiki barlik künliridə Məndin əyminidu wə balilirioɣa əgitidu» — degənidi. 11 Silər yekin kelip taoɣning tüwidə turdunglar; bu taoɣning oti asmanlarning baoɣrioɣiqə köyüp yətti, ḫəmdə karangoɣuluk, bulutlar wə sür taoɣni kaplidi; ■ 12 Pərwərdigar otning otturisidin silərgə səz kildi; silər səzlərning sadasini anglidinglar, lekin ḫeq xəkilni kərmidinglar; silər pəkət bir awazni anglidinglar. 13 Wə U xu qaoɣda silərgə əmr kiloɣan əḫdisini, yəni «on əmr»ni ayan kildi wə ularni ikki tax tahtay üstigə pütti. □ 14 Wə xu qaoɣda Pərwərdigar manga əmr kilip, silər dəryadin ətüp igiləydioɣan zeminda ularni ularoɣa əməl kilixinglar üqün silərgə bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərni əgitixni tapilidi.
15 Əzünglaroɣa naḫayiti eḫtiyat kilinglarki (qünki Pərwərdigar Ḫorəb teoɣida ot otturisidin silərgə səz kiloɣanda ḫeqkandak xəkilni kərmigənsilər), 16-18 əzünglarni buloɣap, məyli ərkək yaki ayal süritidə, məyli yər yüzidiki ḫərkandak ḫaywan yaki asmanda uqidioɣan ḫərkandak kux bolsun, məyli yər yüzidə ḫərkandak əmiligüqi ḫaywan yaki yər astidiki sulardiki ḫərkandak belik bolsun, ularning süritidə ḫeqkandak xəkil-kiyapəttiki oyma butni əzünglar üqün yasimanglar, 19 yaki xuningdək, bexinglarni kətürüp asmanlaroɣa karap, kuyax, ay, yultuzlar, yəni pütkül samawi koxunni kərüp, kənglünglar mayil bolup ularoɣa bax egip kullukioɣa kirmənglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlklər üqün orunlaxturoɣan. □ 20 Lekin silərni bolsa Pərwərdigar Əz mirasi boloɣan bir həlk boluxunglar üqün «təmür tawlax humdani»din, yəni Misirdin elip qikti. ■ 21 Lekin Pərwərdigar silərning wəjənglardin manga oɣəzəplinip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras bolux üqün ata kilidioɣan yahxi zemin tooɣrisida: — «Sən xu yərgə kirixkə Iordan dəryasidin ətməysən» dəp kəsəm kildi. ■ 22 Xunga mən muxu zeminda əlüxüm mukərrər; Iordan dəryasidin ətməymən; birak silər bolsanglar uningdin ətüp xu yahxi zeminni igiləysilər.
23 Pərwərdigar Hudayinglarning silər bilən tüzgən əḫdisini untumaslikinglar, xundakla əzünglar üqün Pərwərdigar Hudayinglar silərgə mən'i kiloɣan oyma butni yaki ḫərkandak nərsining xəkil-kiyapitini yasimaslikinglar üqün əzünglaroɣa ḫezi bolunglar. 24 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar ḫəmmini yutkuqi bir ot, wapasizlikka ḫəsət kiloɣuqi bir Hudadur.□ ■

Əḫdidin yenixning akiwiti wə uningoɣa itaət kilixning bərikiti

25 Silər pərzəntlər, pərzəntinglarning pərzəntlirini kərüp, zeminda uzak wakit turoɣandin keyin, birhil xəkil-kiyapəttə boloɣan oyma butni yasioɣan, xuningdək

■ **4:11** Mis. 19:18 □ **4:13** **«on əmr»** — ibraniy tilida «on səz». □ **4:19** **«Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlklər üqün orunlaxturoɣan»** — «samawi koxun» degən səz (1) kün, ay wə nuroɣunlioɣan yultuzlarni; (2) bular bilən munasiwətlik pərixtilər yaki asmandiki roḫiy küqlərni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). Bu ayəttiki uquroɣa karioɣanda Huda (1) kün, ay wə yultuzlarni pütkül insaniyətning mənpəəti (yər yüzidikilərgə nur wə təpt berix, yoluqilar üqün yənilixni kərsitip berix katarlik)ni kəzləp yaratti; (2) ular bilən munasiwətlik boloɣan samawi küqlər Hudaoɣa has bəndilərning hizmitidə boluxka təyyar turidu («Ibr.» 1:14ni kərüng); (3) Huda **Əzigə has bəndilirid**in (muxu yərdə Israildin) həwər aloɣanda pəkət pərixtilər arkilik yardəmlixipla kalmay, bəlki əzi xəhsən ḫalini soraydu. ■ **4:20** Mis. 19:5 ■ **4:21** Kan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ **4:24** **«Pərwərdigar Hudayinglar ... wapasizlikka ḫəsət kiloɣuqi bir Hudadur»** — muxu «ḫəsət» Israilning Hudasioɣa əməs, bəlki türlük yirginqlik butlaroɣa ibadət kiloɣanlikioɣa karap Mukəddəs Roḫning «ibadət pəkət Hudaoɣila mənsup bolux kerək» dəp butlaroɣa yaki butlarning kəynidə turuwatkan jin-xəytanlaroɣa wə ularning wəkili boloɣan sahta pəyoɣəmbərlərgə boloɣan ḫəsitini kərsitidu. Bu tema tooɣruluk «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **4:24** Mis. 20:5; 34:14; Kan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29

Pərwərdigar Hudayinglarni rənjitip uning nəziridə rəzil bolоqanni qilip өzünglarni bulоqiоqan bolsanglar, 26 mən asman-zeminni üstünglarоqa guwaḥqi boluxqa qaqirimən, silər Iordan dəryasidin өtüp, igiləydiоqan xu zemindin tezla pütünləy yoq qilinisilər; silərning uningda yaxiоqan künliringlar uzun bolmaydu, silər bəlki uningdin pütünləy yoq qilinisilər. 27 Pərwərdigar silərni barliq həlqlər arisiоqa tarqitidu, Pərwərdigarning silərni ḥəydixi bilən silər xu əllər arisida kiqik bir qalduq bolisilər. ■ 28 Silər xu yərlərdə turup yaоqaqtin yaki taxtin yasalоqan, nə kөrəlməydiоqan, nə angliyalmaydiоqan, nə yeməydiоqan, nə puralmaydiоqan, pəqət insanning qolining yasiоqini bolоqan ilaḥlarning qulluqida bolisilər. ■ 29 Silər xu yərlərdə Pərwərdigar Hudayinglarni izdəysilər; pütün qəlbinglar wə pütün jeninglar bilən uni izdisənglar, uni tapisilər. 30 Silər eоqir azab-oqubət tartqininglarda, bu ixlarning ḥəmmisi bexinglarоqa qüxkəndə, silər Pərwərdigar Hudayinglarоqa yenip kelisilər wə uning awaziоqa qulaq salisilər. 31 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar rəḥimdil bir Hudadur; U silərni taxliwətməydu, nə ḥalak qilmaydu, nə ata-bowiliringlar bilən qəsəm iqip tüzgən əḥdisini ḥeq untumaydu.

32 Əmdi, silərdin ilgiri, Huda insanni yər yüzidə yaratqan künidin tartip өtkən künlər tooqruluq sürüxtə qilinglar, xundaqla asmanlarning bir qetidin yənə bir qetigiqə sürüxtə qilinglarki, muxuningоqa ohxax uluo bir ix bolup baqqanmu? Uningоqa ohxax bir ixni anglap baqqanmu? 33 Silərgə ohxax, Hudaning ot iqidin qiqqan awazini anglap tirik qaloqan baxqa bir həlq barmu?

34 Pərwərdigar Hudayinglar kөz aldinglarda silər üqün Misir zeminida qiloqanliridək, qiyin sinaqlar bilən, məjizilik alamətlər bilən, karamətlər bilən, urux bilən, küqlük qol ḥəm uzitiloqan bilək bilən wə dəḥxətlik wəḥimilər bilən silərdin baxqa bir həlqni yat bir əlning arisidin qiqirip Өzigə has qilix üqün kelip urunup baqqanmu? □ 35 Pərwərdigarla Hudadur, uningdin baxqa birsi yoqtur, dəp bilixinglar üqün silər bu *uluoq* ixlarni kөrüxkə muyəssər qilinoqansilər. ■ 36 Silərgə təlim berix üqün U asmanlardin silərgə Өz awazini anglatti; U yər yüzidə Өzining uluo otini kөrsətti; silər xu otning otturisidinmu uning awazini anglidinglar.

37 Uning üstigə, ata-bowiliringlarоqa baoqlioqan muḥəbbiti tüpəylidin ḥəmdə ularning keyinki əwladlirini tallioqanliqi üqün, U silərni Misirdin xəhsən Өzi zor qudriti bilən qutquzup qiqardi; □ ■ 38 U xuningdək silərning aldinglardin өzünglardin kөp wə küqlük boloqan əllərni zeminidin ḥəydəp, silərni uningоqa kirgüzüp, uni bügünki kündikidək silərgə miras qilix üqünmu xundaq qiloqandur. 39 Xunga bügün xuni bilip qoyunglarki wə kөnglünglarni xuningоqa bəlünglarki, Pərwərdigar yuqiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yər-zeminda bolsun Hudadur; Uningdin baxqa ḥeqbiri yoqtur. 40 Xuningdək silərning wə keyinki balilar-əwladliringlarning əḥwali yahxi bolux üqün, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə ata qilidioqan zeminda künliringlarni uzun, ḥətta mənggülük qilix üqün mən bügünki kündə silərgə tapilawatqan Uning bəlgilimiliri wə əmrlirini tutunglar».

Musa pəyoqəmbər «panaḥliq xəḥər»lərni ayrip bekitidu •••• Təpsilatliri «Qəl.» 35:6-34də kөrsitilidu

---

■ **4:27** Qan. 28:62,64 ■ **4:28** Zəb. 115:4-7; 135:15-17 □ **4:34** **«...kelip urunup baqqanmu?»** — «kelip» degən səz Hudaning həlqini qutquzux üqün Өzi xəhsən kəlgənlikini kөrsitidu. **«...dəḥxətlik wəḥimilər bilən silərdin baxqa bir həlqni ... Өzigə has qilix üqün kelip urunup baqqanmu?»** — baxqa birhil tərjimisi: «....dəḥxətlik wəḥimilər bilən baxqa bir həlqni... өzigə has qilixi üqün kelip urunup baqqan bir ilaḥ barmu?». ■ **4:35** Qan. 32:39; Yəx. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ **4:37** **«ularning keyinki əwladlirini»** — ibraniy tilida «uning keyinki nəslini». **«xəhsən Өzi»** — ibraniy tilida «Өzining yüzi bilən». ■ **4:37** Mis. 13:3,9,14

41 Andin Musa Iordan dəryasining xərqiy təripidə üq xəḫərni ayrip bekitti; ■
42 məqsiti, ḫeqqandaq əq-adawiti bolmay, tasadipiy qoxnisini əltürüp qoysa,
əltürgən kixi xu yərlərgə, yəni xu xəḫərlərdin birigə qeqip berip aman-esən qelixtin
ibarət idi. 43 Bu xəḫərlər bolsa: — Rubənlərning zeminidin qəl-bayawandiki Bəzər,
Gadlarning zeminidin Gileadtiki Ramot, Manassəḫlərning zeminidin Baxandiki
Golandin ibarət idi.■

Əḫdining qayta jakarlinixi

44 Musa Israillarning aldiƣa qoyƣan qanun mana təwəndikidək: —
45 (bular bolsa Israillar Misirdin qiqqanda Musa *pəyƣəmbər* ularƣa jakarliƣan agaḫ-
guwaḫlar, bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərdur; 46 Musa wə Israillar Misirdin qiqqanda
Amoriylarning Ḫəxbon xəḫiridə turuxluq padixaḫi Siḫonni əltürgənidi; Musa bu
əmrlərni Siḫonning zeminida, Iordan dəryasining xərq təripidə, Bəyt-Peorning
udulidiki wadida Israillarƣa jakarliƣan. □ ■ 47 Xu qaƣda Israillar *Siḫonning* wə
Baxanning padixaḫi Ogning zeminini, yəni Iordan dəryasining kün petix təripidiki
Amoriylarning ikki padixaḫining zemininimu igiligənidi; ■ 48 ularning zemini Arnon
dəryasining qiroƣiqidiki Aroərdin tartip Sion (yəni Ḫərmon) teoƣoƣiqə, 49 xundaqla
Iordan dəryasining xərq təripidiki pütkül Arabaḫ tüzləngliki wə Pisgaḫ teoƣining
baoƣrioƣa jaylaxqan «Tüzləngliktiki dengiz»oƣiqə idi).□

5

Əḫdigə xərḫ berix — kirix səz

1 Xuning bilən Musa pütkül Israilni qaqirip ularƣa mundaq dedi: — «I Israil, mən
bügün qulaqliringlarƣa anglitiwatqan bu bəlgilimilərgə ḫəm ḫəkümlərgə qulaq
selinglar, ularni əginiŋlar, ularƣa əməl qilixqa köngül bəlünglar!
2 Pərwərdigar Hudayimiz biz bilən Ḫorəb teoƣida əḫdə tüzdi. ■ 3 Bu əḫdini
Pərwərdigar ata-bowilirimiz bilən tüzgən əməs, bəlki biz bilən, yəni bügünki kündə
tirik qaloƣan bizlər bilən tüzdi. 4 Taoƣda ot iqidə turup Pərwərdigar silər bilən yüz
turanə səzləxkənidi 5 (xu qaoƣda silərgə Pərwərdigarning səz-kalamini jakarlax üqün
mən silər wə Pərwərdigarning otturisida turoƣanidim; silər otning aldida qorqup,
taoƣqa qiqixni halimidinglar).■

On əmr

6 U mundaq dedi: — «Mən seni Misir zeminidin, yəni «qulluq makani»din qiqaroƣan
Pərwərdigaring Hudadurmən.■
7 Sening Məndin baxqa ḫeqqandaq ilaḫing bolmaydu.
8 Sən özüng üqün məyli yuqiridiki asmanda bolsun, məyli təwəndiki zeminda bolsun,
yaki yər astidiki sularda bolsun, ḫərqandaq nərsining qiyapitidiki ḫeqqandaq oyma
xəkilni yasima; □ 9 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqioƣa
kirmə. Qünki Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliqqa ḫəsət qiloƣuqi Hu-
dadurmən. Məndin nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini özlirigə, ooƣullirioƣa, ḫətta

■ **4:41** Qəl. 35:6,14 ■ **4:43** Yə. 20:8 □ **4:46** **«xərq təripidə»** — ibraniy tilida «bu təripidə». ■ **4:46** Qəl. 21:24; Qan. 1:4 ■ **4:47** Qəl. 21:33; Qan. 3:3 □ **4:49** **«Tüzləngliktiki dengiz»** — muxu yərdə «Ölük Dengiz»ni kərsitidu. ■ **5:2** Mis. 19:5 ■ **5:5** Mis. 19:16; 20:18 ■ **5:6** Mis. 20:2-21; Zəb. 81:10 □ **5:8** **«özüng üqün ... xəklidə... yasima»** — bu əmrning kəzdə tutqini adəmlər qoqunux məqsitidə yasioƣan ḫərqandaq xəkillərdur. Baxqa məqsətlər bilən yasioƣan xəkillər tooƣruluk səz yoq.

nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən. □ ■ 10 Əmma Meni səyidioɣan wə əmrlirimni
tutidioɣanlaroɣa ming əwladioɣiqə əzgərməs meḫribanlik kərsitimən.□
11 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloɣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloɣa alsa, Pərwərdigar uni gunaḫkar ḫesablimay qalmaydu.■
12 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloɣandək xabat künini muqəddəs dəp bilip
tut, uningoɣa əməl qil. ■ 13 Altə kün ixləp barlik ixliringni tügətkin; 14 lekin yəttinqi
küni Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan xabat künidur. Sən xu küni ḫeqqandak
ix qilmaysən; məyli sən yaki ooɣlung bolsun, məyli qizing, məyli qulung, məyli
dediking, məyli buqang, məyli exiking, məyli ḫərqandak baxqa ulioɣing, yaki sən
bilən bir yərdə turuwatqan musapir bolsun, ḫeqqandak ix qilmisun; xuning bilən
qulung wə dediking səndək aram alalaydu. □ 15 Sən əzüngning əslidə Misir zeminida
qul boloɣanliqingni, Pərwərdigar Hudaying küqlük qoli wə uzatqan biliki bilən seni
xu yərdin qiqaroɣanliqini esingdə tut; xu səwəbtin Pərwərdigar Hudaying sanga
xabat künini tutuxni əmr qiloɣan.
16 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloɣandək ata-anangni ḫərmət qil. Xundak
qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata qilmaqqi boloɣan zeminda uzun ömür
kərisən, ḫaling yahxi bolidu.■
17 Qatillik qilma.■
18 Ḫəm zina qilma.■
19 Ḫəm ooɣrilik qilma.
20 Ḫəm qoxnang tooɣruluk yaloɣan guwaḫlik bərmə.□
21 Ḫəm qoxnangning ayalini təmə qilma wə nə uning öyi, uning etizi, uning quli, nə
uning dediki, nə uning kalisi, nə uning exikigə yaki qoxnangning ḫərqandak baxqa
nərsisigə köz qiringni salma».■
22 — bu sözlərni Pərwərdigar taoɣda, ot, bulut wə sürlük qarangoɣuluk iqidin küqlük
awazi bilən silərning pütkül jamaitinglaroɣa eytqan wə ularoɣa ḫeq baxqa *sözlərni*
qoxmioɣan; u ularni ikki tax tahtayoɣa pütüp manga tapxurdi. ■
23 Wə xundak boldiki, qarangoɣuluqtin qiqqan awazni angliɣininglarda wə otluk
taoɣ köyginidə silər, yəni qəbilə baxliqliringlar wə aqsaqalliringlar yenimoɣa kelip:
—
24 «Mana, Pərwərdigar Hudayimiz öz xan-xəripi wə uluoɣluqini ayan qildi wə biz
uning awazini ot otturisidin angliduk, xuning bilən biz bügünki kündə Huda insanlar
bilən sözləxkən bolsimu, ularning tirik qaloɣanliqini kərduk. 25 Əmdi biz jenimizoɣa
təwəkkül qiliximizning nemə ḫajiti? Qünki muxu dəḫxətlik ot bizni yutuwetidu.
Əgər biz Pərwərdigar Hudayimizning awazini anglawərsək ölüp ketimiz. 26 Qünki ət
igiliridin ḫayat igisi Hudaning otning otturisidin sözligən awazini anglap, bizdək tirik
turuwatqanlardin kim bar? ■ 27 Sən özüng Pərwərdigar Hudayimizoɣa yeqinlixip,
uning sözligənlirining ḫəmmisini angliɣin; andin Pərwərdigar Hudayimiz sanga
sözligənlirining ḫəmmisini bizgə eytip berisən; xuning bilən biz uni anglap əməl

---

□ **5:9 «Məndin nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini özlirigə, ooɣullariɣa, ḫətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» —** bu muḫim söz tooɣruluk «Misirdin qiqix»tiki «qoxumqə söz»imizni (20:5, 34:7 tooɣruluk), xundakla «Özakiyal»diki «qoxumqə söz»imizni (18-, 33-bablar tooɣruluk) kərüng. ■ **5:9** Mis. 20:5; 34:7,14; Yər. 32:18 □ **5:10 «ming əwladioɣiqə…» —** əslidə «mingliɣan əwladioɣiqə…». Ayətning baxqa birhil tərjimisi: — «Əmma Meni səyidioɣan wə əmrlirimni tutidioɣan mingliɣanlariɣa özgərməs meḫribanlik kərsitimən». Birak 7:9ni kərüng. ■ **5:11** Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ **5:12** Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Əz. 20:12; Ibr. 4:4 □ **5:14 «xabat küni» —** ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aḫangdax söz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən söz bilən ipadilinidu. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; Əf. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20 «Qoxnang tooɣruluk yaloɣan guwaḫlik bərmə» —** Təwrat-Injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoɣa yeqin qiloɣan ḫərbir adəmni kərsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7 ■ **5:22** Qan. 9:10, 11 ■ **5:26** Qan. 4:33; Ḫak. 13:22

qilimiz» — dedinglar.■
28 Pərwərdigar silərning bu manga eytqan səzliringlarni anglap manga: «Bu həlqning sanga eytqan səzlirini anglidim; ularning barliq eytqan səzliri durustur.
29 Kaxki ularda Məndin qorqup, əmrlirimni izqil tutidioɣan bir qəlb bolsidi,
ularning ḫali wə baliliringning ḫali mənggügə yahxi bolatti! 30 Sən berip ularoɣa:
«Qediringlaroɣa qaytinglar» — degin. 31 Sən bolsang yenimda turoɣin; Mən sening
ularoɣa ɵgitixing kerək boloɣan əmrlər, bəlgilimilər wə ḫəkümlərning ḫəmmisini
sanga eytip berimən; xuning bilən ular Mən ularoɣa təwəlik qilip beridioɣan zeminda
turup ularoɣa əməl qilidioɣan bolidu.
32 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr qiloɣandək qilixqa kəngül bəlünglar;
uningdin ong wə soloɣa taymanglar! 33 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr qiloɣan
barliq yollirida menginglar; xundaq qilsanglar ḫayatliq tepip, ḫalinglar yahxi bolidu
wə silər igidarqiliq qilidioɣan zeminda turup künliringlar uzun bolidu».□

6

Hudaning əḫdisining jəwḫiri — Uning əmrlirigə əməl qilixning bəht-bərikiti

1 «Mana, bular Pərwərdigar manga silər *dəryadin* ɵtüp igiləydioɣan zeminda
turoɣininglarda ularoɣa əməl qilixinglar üqün silərgə ɵgitixni tapilioɣan əmrlər,
bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərdur: —
2 (xuning bilən silər, yəni sən ɵzüng, ooɣlung wə nəwrəng barliq tirik künliringlarda
Pərwərdigar Hudayinglardin qorqup, mən silərgə tapilawatqan uning barliq
bəlgilimə wə əmrlirini tutisilər, xundaqla uzun künlərni kərisilər. 3 Sən, i Israil,
ularni anglap əməl qilixqa kəngül qoyunglar; xuning bilən ata-bowiliringlarning
Hudasi Pərwərdigar silərgə deginidək, süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan munbət
zeminda turup, ḫalinglar yahxi bolidu wə saninglar intayin kəpiyidu): —
4 — Anglanglar, əy Israil: — Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur; □ ■
5 sən Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün
küqüng bilən səygin.■
6 Mən sanga bügün tapilioɣan bu səzlər qəlbingdə bolsun; 7 Sən ularni baliliringoɣa
singdürüp ɵgət, məyli ɵydə olturoɣanda, yolda mangoɣanda, ornungda yatqanda wə
ornungdin turuwatqanda ḫər waqit ular tooɣruluq səzligin; ■ 8 ularni qolungoɣa
əslətmə-bəlgə qilip tengiwal, pexanənggə qaxqidək simwol qilip ornitiwal; 9 Sən
ularni ɵyüngdiki kexəkliringgə wə dərwaziliringoɣa pütküzgin.
10 Wə Pərwərdigar Hudaying seni qəsəm qilip ata-bowiliringoɣa, yəni Ibraḫim, Isḫaq
wə Yaqupqa wədə qiloɣan zeminni sanga ata qilix üqün seni uningoɣa baxlioɣanda,
— ɵzüng qurmioɣan uluoɣ wə esil xəḫərlərgə, 11 ɵzüng bisatliq qilmioɣan alliqaqan
esil bisatliq qilinoɣan ɵylərgə, ɵzüng kolimioɣan, alliqaqan kolanoɣan quduqlaroɣa,
ɵzüng tikmigən üzümzarlar wə zəytunzarlaroɣa muyəssər qilinixing bilən sən yəp
toyunoɣandin keyin, ■ 12 — əyni qaoɣda seni Misir zeminidin, yəni «qulluq makani»din
qikaroɣan Pərwərdigarni untuxtin ḫezi bol. 13 Sən Pərwərdigar Hudayingdin
qorqqin, ibaditidə boloɣin wə qəsəm qilsang uning nami bilənla qəsəm iqkin. ■

■ **5:27** Mis. 20:19; Ibr. 12:19 □ **5:33** **«…ḫayatliq tepip, ḫalinglar yahxi bolidu» —** Hudaning barliq əmrliri bu məqsəttidur. Bu tema «Qanun Xərḫi»diki kəp yərlərdə kərülidioɣan bir temidur. □ **6:4** **«Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur» — «birlik»** degən səz ibraniy tilida «əqad» deyilidu. Bu səz adəttə ikki yaki birnəqqə nərsining bir gəwdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 qatarliqlar). Baxqa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigar Hudayimizdur, Pərwərdigar birdur». ■ **6:4** Qan. 4:35; Mar. 12:29; Yḫ. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ **6:5** Qan. 10:12; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **6:7** Qan. 4:9; 11:19 ■ **6:11** Qan. 8:9,10 ■ **6:13** Qan. 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8

14 Silər baxqa ilaḥlar, yəni ətrapingdiki əllərning ilaḥlirini qət'iy izdiməngla
15 Qünki aranglarda turuwatqan Pərwərdigar Hudaying wapasizliqqa ḥəsət qiloquqi
Təngridur. *Əgər xundaq qilsang* Pərwərdigar Hudayingning oqəzipi sanga qozoqilip,
U seni yər yüzidin yoqatmay qalmaydu.
16 Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioqandək Uni sinimanglar. □ ■
17 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirini, silərgə tapilioqan guwaḥ-ḥəkümliri wə
bəlgimilirini kəngül qoyup tutunglar.
18 Pərwərdigar Hudayinglarning nəziridə durus wə yahxi boloqanni qilinglar;
xundaq qiloqanda ḥalinglar yahxi bolidu wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroqa
berixkə qəsəm qiloqan zeminoqa kirip uni igiləysilər, 19 xundaqla Pərwərdigar wədə
qiloqandək barliq düxmənliringlarni aldinglardin ḥəydəp qiqiriwetisilər.

Keyinki dəwrlərni əslitix

20 Kəlgüsidə ooqlung səndin: — «Pərwərdigar Hudayimiz silərgə tapilioqan agaḥ-
guwaḥ, bəlgilimə ḥəm ḥəkümlər nemə?» dəp sorisa, 21 sən ooqlungoqa mundaq
dəysən: «Biz əslidə Misirda Pirəwnning qulliri ikənmiz; biraq Pərwərdigar bizni
Misirdin küqlük bir qol bilən qiqaroqan. 22 Pərwərdigar kəz aldimizda uluoq
ḥəm dəḥxətlik məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip, Pirəwnning üstigə
ḥəm uning barliq ailisidikilərning üstigə qüxürdi; 23 U ata-bowilirimizoqa qəsəm
iqip wədə qiloqan zeminni bizgə ata qilip, uningoqa bizni baxlap kirixkə xu
yərdin yetəkləp qiqaroqan. 24 Pərwərdigar bizgə bu barliq bəlgilimilərni tutuxni,
Pərwərdigar Hudayimizdin qorquxni tapilioqan; U ḥalimizning daim yahxi boluxi wə
bizning bügünkidək tirik saqlanoqandək, Uning panaḥida boluximiz üqün xundaq
tapilioqandur; 25 wə Pərwərdigar Hudayimizning aldida u bizgə tapilioqandək bu
barliq əmrlərgə əməl qilixqa kəngül bəlsək bu biz üqün ḥəqqaniylik bolidu».

7

Butpərəs əl-millətlərni zemindin yoqitix

1 Pərwərdigar Hudaying seni ḥazir igiləxkə ketiwatqan zeminoqa baxlap
kirgüzgəndin keyin, aldingdin kəp yat əl-millətlərni, yəni Ḥittiylar, Girgaxiylar,
Amoriylar, Qanaaniylar, Pərizziylar, Ḥiwiylar, Yəbusiylarni — səndin küqlük əl-
millətlərni ḥəydiwetidu. ■ 2 Əmdi Pərwərdigar Hudaying aldingda ularni qolungoqa
tapxuruxi bilən sən ularoqa ḥujum qiloqiningda, sən ularni təltəküs yoqitixing kerək;
ular bilən ḥeq əḥdə tüzixinggə wə ularoqa ḥeq rəḥim qilixingoqa bolmaydu. □ ■
3 Sening ular bilən nikaḥlixixingoqa bolmaydu; sən qizingni ularning ooqulliroqa
berixinggimu wə ularning qizini ooqlungoqa elip berixinggimu bolmaydu; ■ 4 qünki
ular ooqlungni Manga əgixixtin eziqturidu wə xuning bilən ooqulliring baxqa
ilaḥlaroqa qoqunidu; u qaoqda Pərwərdigarning oqəzipi silərgə qozoqilip, silərni
tezla yoqitidu.
5 Sən ularoqa xundaq muamilə qiloqinki, ularning qurbangaḥlirini buzuwetinglar, but
tüwrüklirini qeqiwetinglar, axəraḥ butlirini kesiwetinglar wə oyma butlirini ot bilən

---

□ **6:16 «Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioqandək Uni sinimanglar» —** «Mis.» 17:2-7ni kərüng. «Massaḥ» degənning mənisi «sinax». ■ **6:16** Mis. 17:2; Qəl. 20:3; Mat. 4:7; Luqa 4:12 ■ **7:1** Qan. 31:3 □ **7:2 «...ularoqa ḥeq rəḥim qilixingoqa bolmaydu» —** bu əmr (wə uningoqa ohxap ketidioqan baxqa barliq əmrlər) tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:2** Mis. 23:32; 34:15; Qəl. 33:52; Yə. 11:11 ■ **7:3** Mis. 34:16; 1Pad. 11:2

köydürüwetinglar; □ ■ 6 günki silər Pərwərdigar Hudayinglarоға pak-muқəddəs bir həlқtursilər; Pərwərdigar Hudayinglar silərni yər yüzidiki barliқ baxқa həlқlərdin üstün қilip, Өzigə has bir həlқ boluxқa talliwaloған. ■ 7 Pərwərdigarning silərgə meḥir qüxüp silərni talliwaloғini silərning baxқa həlқlərdin köp boloғanliқinglar üqün əməs, əməliyəttə silər barliқ həlқlər arisida əng az idinglar, 8 Pərwərdigarning silərni səygini səwəbidin wə ata-bowiliringlar aldida bərgən қəsimigə sadiқ boloғanliқi üqün Pərwərdigar silərni küqlük қol bilən қutқuzup, ḥərlük bədili tələp «қulluқ makani»din, yəni Misir padixaḥi Pirəwnning қolidin qiқarоған. □ ■ 9 Xunga silər Pərwərdigar Hudayinglarning bərḥəқ Huda, wədisidə turoғuqi Təngri ikənlikini bilixinglar kerək; U Өzini səyüp, əmrlirini tutқanlarоға ming dəwrgiqə өzgərməs meḥir kərsitip əḥdisidə turoғuqidur; ■ 10 lekin Өzigə өqmənlərning ixlirini өz bexioға oquқ-axkarə qüxürüp, ularni yoқitidu; Өzigə өqmənlərning ḥərbirigə өzi қilоған ixlirini ularning bexioға oquқ-axkarə қayturuxқa ḥayal қilmaydu. ■ 11 Silər Mən bügün silərgə tapilioған əmr, bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlərgə əməl қilix üqün ularni qing tutunglar.

Əḥdini tutuxning bəht-bərikətliri

12 Qoқum xundaқ boliduki, bu bəlgilimilərgə қulaқ selip, köngül қoyup əməl қilisanglar, Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlarоға қəsəm bilən wədə қiloған əḥdə wə meḥirni silərgə kərsitip turidu; ■ 13 Seni səyüp bərikətləp, ata-bowiliringoға қəsəm bilən sanga berixkə wədə қiloған zeminda turoғuzup köpəytidu; xu yərdə pərzəntliringni, yər-tupriқingdiki məḥsulatlarni, buoғdiyingni, yengi xarabingni, zəytun meyingni, kaliliringning nəslini wə қoyliringning қozilirini bərikətləp köpəytidu. □ 14 Sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən; arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang arisida ḥeq tuoғmasliқ bolmaydu; □ ■ 15 Pərwərdigar səndin barliқ kesəllərni neri қilidu wə sən өzüng kərgən Misirdiki dəḥxətlik wabalardin ḥeqқaysisini üstünggə salmaydu, bəlki sanga өq boloғanlarоға salidu.

Aranglardiki barliқ butpərəslik iz-қaldуқlirini yoқitix kerək

16 Sən Pərwərdigar sanga tapxuroған barliқ həlқlərni yoқitixing kerək; sən ularni kərgəndə, ularоға ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək, sən ularning ilaḥlirining қulluқioға kirməsliking kerək; əgər xundaқ қilsang, bu ix sanga қiltaқ bolidu. □ 17 Əgər sən kənglüngdə: «Bu əllər məndin küqlük; mən қandaқ қilip ularni zeminidin қooғliwetələymən?» — desəng, 18 ulardin қorқma; Pərwərdigar Hudayingning Pirəwn ḥəm barliқ Misirliқlarni қandaқ қiloғanliқini əsligin, 19 — yəni Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin qiқirix üqün wasitə қiloған, өz kөzüng bilən kərgən dəḥxətlik ḥəküm-sinaқlar, məjizilik alamətlər wə karamətlər, küqlük қol wə sozuloған biləkni məḥkəm esingdə tut; Pərwərdigar sən қorқuwatқan barliқ həlқnimu xundaқ қilidu. ■ 20 Uning üstigə Pərwərdigar Hudaying taki ularning səndin yoxuruno ған қaldukliri yoқitiloғuqə ularning arisioға seriқ ḥərilərni əwətidu;

□ **7:5** **«axərəḥ»** — «ayal butlar», bəlkim butpərəslikkə beoғixlanoған dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim but xəklidə oyuloған yaki nəқixləngən boluxi mumkin. ■ **7:5** Mis. 23:24; 34:13; Қan. 12:2, 3 ■ **7:6** Mis. 19:5; Қan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pet. 2:9 □ **7:8** **«ḥərlük bədili tələp ...qiқaroған»** — muxu sirliқ səzlər tooғruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **7:8** Қan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Қan. 5:9 ■ **7:10** Naḥ. 1:2 ■ **7:12** Law. 26:3; Қan. 28:1 □ **7:13** **«pərzəntliring»** — muxu yərdə ibraniy tilida «baliyatқuning mewisi» bilən ipadilinidu. □ **7:14** **«sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən...»** — muxu yərdə «sən» degən səz Huda pütkül Israilni bir adəmdək kərüp, ularоға bir gəwdə süpitidə səzləydu. **«arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang arisida...»** — ibraniy tilida «arangda, məyli ərkəklər məyli ayallarda yaki mal-qarwang arisida....». ■ **7:14** Mis. 23:26 □ **7:16** **«...ularni kərgəndə, kularoға ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək...»** — ibraniy tilida «sening kөzüng ularni ḥeq ayimisun...». ■ **7:19** Қan. 4:34; 29:3

□ ■ 21 Sən ulardin qorqmasliqing kerək; qünki Pərwərdigar Hudaying arangdidur;
U uluoı wə dəhxətlik bir Ilahdur. 22 Pərwərdigar Hudaying xu əllərni aldingdin
pəydinpəy həydəydu; sən ularni birakla yokitiwetəlməysən; birakla yokitiwətkən
təkdirdimu, daladiki haywanlar kəpiyip, üstünggə basturup kelixi mumkin.
23 Lekin aldingoıa ilgiriləp mangoıiningda Pərwərdigar Hudaying ularni kolungoıa
tapxuridu wə ularni parakəndə kilip, yokitiloıuqə dəkkə-dükkigə salidu. 24 U
ularning padixahlirini kolungoıa tapxuridu, sən ularning namlirinimu asman astidin
yok kilisən; ularni yokatkuqə heqbir adəm aldingda turalmaydu. 25 Silər ularning
oyma butini ot bilən kəydürüwetinglar; kəz kiringlarni xularning üstidiki altun-
kümüxkə salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silərgə kiltak bolidu; qünki u
Pərwərdigar Hudaying aldida yirginqlik bir nərsidur. 26 Sən heqkandak yirginqlik
nərsini əyünggə elip kəlmə; bolmisa sən uningoıa ohxax lənətlik nərsə bolup
kalisən; sən uningdin kattik yirgən, uningoıa mutlək nəprətlən; qünki u lənətlik
bir nərsidur.

8

Pərwərdigarning təminatlirini əsləx

1 Mən silərgə bügün tapilioıan bu barlik əmrlərgə əməl kilixka köngül
koyunglar; xundak kiloıanda silər hayat bolisilər, kəpiyisilər wə Pərwərdigar
ata-bowiliringlaroıa kəsəm kilip wədə kiloıan zeminoıa kirip uni igiləysilər.
2 Pərwərdigar Hudaying seni təwən kilip, kənglüngdə nemə barlikini, uning
əmrlirini tutidioıan-tutmaydioıanlikingni biləy dəp seni sinax üqün bu kirik yil
qəl-bayawanda yetəkligən yolni əsligin. 3 Dərwəkə u seni təwən kilip, seni
aq koyup, sən əslidə bilməydioıan, xundakla ata-bowiliring kərüp bakmioıan
«manna» bilən ozuklandurоıan; U sanga insan pəkət yeməklik bilənla əməs, bəlki
Pərwərdigar Hudayingning aoızidin qikkan barlik səzliri bilənmu yaxaydioıanlikini
bildürüx üqün xundak kildi. □ ■ 4 Bu kirik yilda kiyim-keqiking konirimidi, putung
ixxip kətmidi. ■ 5 Sən xuni bilip koyoıinki, adəm əz ooılini tərbiyiligəndək,
Pərwərdigar Hudaying seni tərbiyiləydu; □ 6 Xunga sən Uning yollirida mengip wə
Uningdin korkup, Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutkin. 7 Qünki Pərwərdigar
Hudaying seni yahxi bir zeminoıa — erik-ekinliri, bulakliri wə jiloıa-dənglərdə
uroıup qikidioıan uluoı suliri bar bir zeminoıa — 8 buoıday wə arpa, üzüm talliri,
ənjür dərəhliri wə anarliri bar bir zeminoıa, zəytun dərəhliri wə həsəl bar bir
zeminoıa, 9 — sən heqnemidin kəmlik tartmay ozukluk yəydioıan bir zeminoıa —
taxliri təmür, taoıliridin mis kolaydioıan bir zeminoıa yetəkləp kiridu; 10 sən xu yərdə
yəp toyunisən wə Pərwərdigar Hudaying sanga ata kiloıan xu yahxi zemin üqün
uningoıa təxəkkür-mədhiyə eytisən.■
11 Mən sanga bügün tapilioıan Pərwərdigar Hudayingning əmrliri, bəlgilimiliri
həm həkümlirini tutmasliktin, Uni untup kelixtin hezi bol; 12 bolmisa, sən yəp
toyunoıandin keyin, esil əylərni kurup ularda olturaklaxkandin keyin, 13 kala-koy
padiliring kəpiyip, altun-kümüxüng, xundakla sening barliking kəpəygəndin keyin,
14 kənglüng məoırurlinip seni Misir zeminidin, yəni «kulluk makani»din qikirip

□ **7:20 «serik hərə»** — adəttiki həridin tehimu qong wə qakkak birhil hərini kərsitixi mumkin. ■ **7:20** Mis. 23:28; Yə. 24:12 □ **8:3 «manna»** — bu ix tooıruluk «Mis.» 16-babni kərüng. **«… Hudayingning aoızidin qikkan barlik səzliri»** — ibraniy tilida «…Hudayingning aoızidin barlik qikkanliri». Okurmənlərning esidə barki, Adəm'ata əslidə «Hudaning nəpisi» bilən hayatka erixti. ■ **8:3** Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luka 4:4 ■ **8:4** Kan. 29:6; Nəh. 9:21 □ **8:5 «Sən xuni bilip koyoıinki…»** — ibraniy tilida «Sən kəlbingdə xuni bilginki...» ■ **8:10** Kan. 6:11,12

қutқuzoɣan Pərwərdigar Hudayingni untuysən; 15 (U seni bipayan wə dəḥxətlik qəl-
bayawandin, yəni zəḥərlik yilanlar wə qayanlar қaplap kətkən, susirap қaoŋjirap
kətkən bir qəl-bayawandin yetəkləp qikқan, xu yərdə sanga qaқmaқ texidin su
qikirip bərgən, □ ■ 16 seni өzini təwən tutsun dəp sinap, sanga ahir raḥət-
bərikət kөrsitix üqün qəl-bayawanda ata-bowiliring kөrüp baқmioɣan «manna»
bilən ozuқlanduroɣan) ■ 17 — əgər uni untusang, kөnglüngdə: «Өz küqüm, өz
қolumning қudriti meni muxu dələtkə erixtürgən» deyixing mumkin. 18 Xunga
Pərwərdigar Hudayingning Өzi seni dələtkə erixtürgüqi қudrətni bərgüqi ikənlikini
əsləp, Uni esingdə tut; xuning bilən u ata-bowiliringoɣa қəsəm қilip wədə қiloɣan
əḥdini bügünki kündikidək məḥkəm қilidu. 19 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingni
қaqaniki untusang, baxқa ilaḥlaroɣa əgəxsəng, ularning қulluқida bolup ularoɣa bax
ursang, mən silərgə bügün xu agaḥni berəyki, xundaқ boliduki, silər təltөküs ḥalak
bolisilər. 20 Pərwərdigar kөz aldinglarda yoқitiwatқan əllərdək silərmu yoқitilisilər;
qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɣa қulaқ salmioɣansilər.

9

Hudaning əllərni Қanaan zeminidin ḥəydixining səwəbi

1-2 Angla, i Israil! Sən bügün өzüngdin qong wə küqlük əllərgə igə bolux üqün,
sepilliri asmanoɣa taқixidioɣan qong xəḥərlərni igiləx üqün, Anakiylarni қooɣlap
qikirix üqün Iordan dəryasidin өtisən (sən ularni bilisən, ular tooɣruluқ «kim
Anakiylar aldida turalisun!» dəp angliɣansən). ■ 3 Sən bügünki kündə xuni
bilip қoyoɣinki, sening aldingda mangoɣuqi Pərwərdigar Hudayingning Өzidur,
U yalmap yutқuqi ottur; u muxu əllərni ḥalak қilidu, aldingda ularni tezdin
yikitidu; sən ularning təwəlikini igiləp, Pərwərdigar sanga eytқandək ularni
tezdin yoқitisən. ■ 4 Pərwərdigar ularni aldingdin ḥəydigəndə sən kөnglüngdə:
«Ḥəққaniyliқim səwəbidin Pərwərdigar meni zeminni igiləx üqün uningoɣa yetəkləp
kirdi» demigin; bəlki xu əllərning rəzilliki tüpəylidin Pərwərdigar sening aldingda
ularni təəlluқatidin məḥrum қilidu. 5 Sən ularning zeminioɣa kirip uni igilixing
sening ḥəққaniy boloɣanliқingdin yaki kөnglüngning duruslukidin əməs, bəlki bu
əllərning rəzillikidin wə Pərwərdigar ata-bowiliring Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa
қəsəm қiloɣan sөzigə əməl қilix üqünmu Pərwərdigar Hudaying ularni sening
aldingda təəlluқatidin məḥrum қilidu. ■ 6 Əmdi xuni bilip қoyoɣinki, Pərwərdigar
Hudaying bu yahxi zeminni sanga miras қiloɣini sening ḥəққaniyliқingdin əməs,
qünki sən əsli boyni қattiқ bir həlқsən.

Israilning jaḥilliқi

7 Əmdi sening qəl-bayawanda Pərwərdigar Hudayingni қandaқ
oɣəzəpləndürgənlikingni esingdə tutқin — Uni untuma. Sən Misir zeminidin qikқan
kündin beri taki bu yərgə kəlgüqə Pərwərdigaroɣa asiyliқ қilip kəlding. ■ 8 Silər
Ḥorəb teoɣida Pərwərdigarni oɣəzəpləndürgən wə Pərwərdigar silərgə aqqiқlinip,
silərni ḥalak қilmaқqi boldi. ■ 9 Xu qaoɣda mən tax tahtaylarni, yəni Pərwərdigar
silər bilən tüzgən əḥdə tahtaylirini tapxuruwelix üqün taoɣқa qikқanidim; mən
taoɣda қiriқ keqə-kündüz turdum (mən nə tamaқ yemidim, nə su iqmidim);■
10 Xuning bilən Pərwərdigar manga Өz barmiқi bilən pütkən ikki tahtayni tapxurdi;

□ **8:15** **«zəḥərlik yilanlar...»** — ibraniy tilida «otluқ yilanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16; 114:8 ■ **8:16** Mis. 16:14,15 ■ **9:1-2** Qəl. 13:32,33 ■ **9:3** Қan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ **9:5** Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13 ■ **9:7** Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Qəl. 11:4 ■ **9:8** Mis. 32:4; Zəb. 106:19-21 ■ **9:9** Mis. 24:18; 34:28

ularda Pərwərdigar taoqda ot iqidə silərgə səzligən qaoqda, jamaət yioqiloqan küni eytqan barlik səzlər pütülgənidi. □ ■ 11 Wə xundaq boldiki, qirik keqə-kündüz ətüp, Pərwərdigar manga ikki tax tahtay, yəni əhdə tahtaylirini bərdi. 12 Wə Pərwərdigar manga: «Ornungdin turoqin, muxu yərdin qüxkin; qünki sən Misirdin qiqaroqan həlqing əzlirini buloqidi; ular tezla Mən ularoqa tapiliqan yoldin qətnəp əzlirigə quyma bir butni yasidi» dedi. 13 Pərwərdigar manga səz qilip: «Mən bu həlqni kərüp yəttim; mana, u boyni qattiq bir həlqtur. ■ 14 Meni tosma, Mən ularni yoqitimən, ularning namini asmanning tegidin əqürüwetimən wə xundaq qilip, seni ulardin qong wə uluoq bir həlq qilimən» — dedi.■

15 Mən burulup, taoqdin qüxtüm; taoq bolsa ot bilən yalqunlawatatti; ikki əhdə tahtiyi ikki qolumda idi. 16 Mən kərdüm, mana silər Pərwərdigar Hudayinglar aldida gunah qilipsilər; silər əzünglar üqün quyma bir mozayni yasapsilər; silər tezla Pərwərdigar silərgə tapiliqan yoldin qətnəp ketipsilər. 17 Mən ikki tahtayni ikki qolumoqa elip, qərüp taxlap, ularni kəz aldinglarda qeqiwəttim. 18 Silər Pərwərdigarni oqəzəpləndürüp barliq ətküzgən gunahinglar, yəni Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloqanni qiloqininglar üqün, yənə awwalqidək Pərwərdigar aldida yiqilip, qirik keqə-kündüz düm yattim (mən heq nərsə yemidim, su iqmidim) □ 19 qünki mən Pərwərdigarning silərni yoqitidioqan qattiq oqəzipi həm qəhridin qorqtum. Pərwərdigar xu qaoqdimu mening tilikimni anglidi. 20 Pərwərdigar Harundin oqəzəplinip, unimu yoqatmaqqi boldi; mən Harun üqünmu dua qildim. 21 Mən silərning gunahinglarni, yəni yasioqan mozayni elip uni otta kəydürdüm wə uni yanjip kukum-talqan qilip eziwəttim; uning topisini elip taoqdin qüxidioqan erik süyigə qeqiwəttim ■ 22 (silər yənə Tabərah, Massah, Kibrot-Hattawahdimu Pərwərdigarni oqəzəpləndürdünglar. ■ 23 Pərwərdigar silərni Qadəx-Barneadin *Qanaanoqa* mangdurmaqqi bolup silərgə: «Qiqip, Mən silərgə təqdim qiloqan zeminni igiləngləг» — degəndimu, silər Uning səzigə qarxi qiqip asiylik qildinglar, nə Uningoqa ixənmidinglar, nə awazioqa heq qulaq salmidinglar. □ ■ 24 Mən silərni tonuoqan kündin tartip silər Pərwərdigar Hudayinglaroqa asiylik qilip kəldinglar).

25 Xuning bilən mən axu qaoqda Pərwərdigar aldida əzümni yərgə etip yənə qirik keqə-kündüz düm yattim; dərwəqə düm yattim; qünki Pərwərdigar silərgə qarap «ularni yoqitimən» degənidi. 26 Xunga mən Pərwərdigaroqa dua qilip: «I Rəb Pərwərdigar, Sən Əz uluoqlukung arqilik Əzüng üqün hərlük bədili tələp setiwaloqan, Misirdin küqlük qolung bilən qiqaroqan Əz həlqing boloqan mirasingni yoqatmioqaysən; □ ■ 27 Əz qulliring Ibrahim, Isqak wə Yaqupni esingdə tutqaysən; bu həlqning baxbaxtaqliqioqa, ularning rəzilliki yaki gunahioqa qarimioqaysən; 28 bolmisa, sən bizni elip qiqqan xu zemindikilər: «Pərwərdigar bu həlqni ularoqa wədə qiloqan zeminni igiləxkə elip kirəlməydioqanliqi üqün wə ularoqa nəprətləngini tüpəylidin ularni qəl-bayawanda yoqitixqa *Misirdin* qiqardi» — dəydu.■

29 Qandaqla bolmisun, ular zor küqüng wə uzartiloqan biliking bilən *Misirdin* qiqaroqan həlqing wə sening mirasingdur» — dedim.

□ **9:10 «Əz barmiqi bilən pütkən…»** — ibraniy tilida «Hudaning barmiqi bilən pütkən». ■ **9:10** Mis. 31:18 ■ **9:13** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ **9:14** Mis. 32:10; Zəb. 106:23 □ **9:18 «mən heq nərsə yemidim…»** — ibraniy tilida «mən heq nanni yemidim...». ■ **9:21** Mis. 32:20 ■ **9:22** Mis. 17:7; Qəl. 11:1,4,34 □ **9:23 «Uning səzigə qarxi qiqip…»** — ibraniy tilida: «Uning awazioqa qarxi qiqip…». ■ **9:23** Qəl. 13:3; 14:1 □ **9:26 «Əz həlqing boloqan mirasing»** — «Hudaning mirasi» muxu yərdə Əz həlqini kərsitidu. Məsilən, «Mis.» 34:9ni kərüng. ■ **9:26** Mis. 32:11; Qəl. 14:13 ■ **9:28** Mis. 32:12; Qəl. 14:16

10

Yengi pursət

1 Xu qaoɣda Pərwərdigar manga: «Өzüng üqün awwalkidək ikki tax tahtayni oyup
qikip, taoɣqa yenimoɣa kəl. Өzünggə yaoɣaqtin bir sanduk yasioɣin. ■ 2 Mən bu
tahtaylaroɣa sən qekiwətkən awwalki tahtaylardiki səzlərni yazimən; sən ularni
sandukqa koyisən» — dedi.
3 Xuning bilən mən akatsiyə yaoɣiqidin bir sanduk yasidim, awwalkidək ikki tax
tahtay oyup qiktim; ikki tahtayni kolumda kətürüp taoɣqa qiktim. 4 Pərwərdigar
əslidə ot iqidin taoɣda jamaət yioɣiloɣan kündə silərgə eytkan xu on əmrni awwalki
pütüktək tahtaloroɣa yazdi; Pərwərdigar ularni manga tapxurdi. □ 5 Mən burulup
taoɣdin qüxüp tahtaylarni өzüm yasioɣan sandukqa koydum; Pərwərdigar manga
tapilioɣinidək ular tehi uningda turmakta.

Qəl-bayawandiki səpərning hatimisi

6 Xu qaoɣda Israillar Bəərot-Bənə-Yaakandin Mosərahqa yol elip mangdi; Harun
xu yərdə əldi wə xu yərdə dəpnə kilindi; uning ooɣli Əliazar uning ornini besip
kahinlik kildi. ■ 7 Israillar xu yərdin Gudgodahqa, andin Gudgodahtin Yotbatahqa
səpər kildi (Yotbatah erik-ekini mol yərdur). ■ 8 Xu qaoɣda Pərwərdigar əhdə
sandukini kətürüxkə, Pərwərdigarning aldida hizmitidə turup uning namida bəht-
bərikət tiləxkə Lawiy kəbilisini өzigə tallap ayridi. Wə bügüngə kədər xundak
boluwatidu. 9 Xunga Lawiy kəbilisining *Israil* kerindaxliri iqidə nesiwisi yaki mirasi
yoktur; Pərwərdigar uningoɣa eytkandək, Pərwərdigar Өzi uning mirasidur.□ ■
10 Mən əmdi awwalki künlərdikidək kirik keqə-kündüz Pərwərdigar aldida taoɣda
turdum; Pərwərdigar xu qaoɣdimu tilikimgə kulak saldi; u silərni yokatmidi. ■
11 Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, həlkni baxlap aldida yol aloɣin; xuning bilən
ular Mən ularoɣa təkdim kilixka ata-bowilirioɣa kəsəm kilip wədə kiloɣan zeminni
igiləx üqün uningoɣa kirsun» — dedi.

Pərwərdigarni səygin, həlkni səygin

12-13 Əmdi, i Israil, Pərwərdigar Hudaying səndin nemə tələp kilidu? — Haling
yahxi bolsun dəp mening bügün silərgə muxu tapilioɣanlirimdin baxka nərsini
tələp kilarmu? — Uning tələp kiloɣini bolsa Pərwərdigar Hudayingdin korkup,
Uning kərsətkən barlik yollirida mengip, Uni səyüp, pütkül kəlbing wə pütkül
jening bilən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə bolup, Pərwərdigarning əmrliri
wə bəlgilimilirini tutuxtin ibarət əməsmu?■
14 Mana, asmanlar wə asmanlarning asmini Pərwərdigar Hudayingoɣa mənsuptur;
yər yüzi wə uningdiki həmmə nərsilərmu Uningoɣa mənsuptur. ■ 15 Halbuki,
Pərwərdigar pəkət ata-bowiliringlardin səyünüp, ularni səydi wə xuning bilən
bügünkidək barlik əllər arisidin ata-bowiliringlarning keyinki nəslini, yəni silərni
tallidi. 16 Xunga kənglünglarni hətnilik kilinglar, boynunglarni yənə kattik
kilmanglar.■
17 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar hudalarning Hudasi, rəblərning Rəbbi, uluɣ Ilah,
Kudrətlik wə Dəhxətlik Boloɣuqi, insanlarning yüz-hatirisini kilmioɣuqi, heqkandak

---

■ **10:1** Mis. 34:1 □ **10:4** **«on əmr»** — ibraniy tilida «on səzni». ■ **10:6** Qəl. 20:28; 33:30,38 ■ **10:7** Qəl. 33:32,33 □ **10:9** **«Lawiy kəbilisining… nesiwisi yaki mirasi yoktur»** — Kanaan zemininoɣa kirgəndin keyin Lawiylar wə kahinlarning (baxka kəbililərningkidək) xəhsiy yər-zemin yaki xəhərliri bolmaydu. Ulardiki hərbir ailigə Israillarning xəhərliri iqidin birər turar jay berilidu. ■ **10:9** Qəl. 18:20-32; Kan. 18:1; Əz. 44:28 ■ **10:10** Kan. 9:18, 19 ■ **10:12-13** Kan. 6:5; Mat. 22:37; Luka 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zəb. 24:1; 115:16 ■ **10:16** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Kan. 9:13; Yər. 4:4

parini almioɳuqidur; ■ 18 U yetim-yesir wə tul hotunlarning dəwasini soraydu, musapirni səyüp uningoɳa yemək-iqmək wə kiyim-keqəkni bərgüqidur. □ 19 Xunga silərmu musapirni səyüxünglar kerək; qünki silərmu Misir zeminida musapir idinglar.
20 Sən Pərwərdigar Hudayingdin ɋorkḳin; sən Uning ibaditidə boloɳin, Uningoɳa baoɳlanoɳin wə *pəkẋət* Uning namidila ɋəsəm iqkin. ■ 21 U sən üqün əz kəzüng bilən kərgən bu uluoɳ wə dəḥxətlik ixlarni ḳiloɳan; U sən mədḥiyiləydioɳan, sening Hudayingdur; 22 ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroɳa qüxkənidi; wə ḥazir Pərwərdigar Hudaying seni asmandiki yultuzlardək kəp ḳildi. □ ■

11

Hudaoɳa itaətmən boluxning bəht-bərikiti

1 Əmdi sən Pərwərdigar Hudayingni səygin, Uning tapilioɳini, bəlgilimilirini, ḥəkümlirini ḥəm əmrlirini izqil tutḳin. 2-3 Xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar, qünki mən Pərwərdigar Hudayingning jaza-tərbiyisi, uluoɳluḳi, küqlük ɋoli wə uzartiloɳan bilikini, Misir zeminida Misir padixaḥi Pirəwngə ḥəm uning pütkül zemini üstigə kərsətkən məjizilik alamətliri wə ḳiloɳanlirini kərmigən baliliringlaroɳa səzliməymən □ 4 (qünki ular *Pərwərdigarning* Misirning ɋoxuni, ularning atliri, ularning jəng ḥarwilirioɳa ḳiloɳan ixliri, yəni Ḳizil Dengizning suliri bilən ularni oɳərḳ ḳilip, üzül-kesil ḥalak ḳiloɳanliḳi, □ 5 Uning silər muxu yərgə kəlgüqə silərgə nemə ḳiloɳanliḳi, 6 Uning Rubənning əwladi, Eliabning ooɳulliri Datan wə Abiramoɳa nemə ḳiloɳanliḳi, yəni pütün Israillar arisida yər yüzining aoɳzini ɋandaḳ eqip ularni ailisidikiliri wə qedirliri bilən ɋoxup barliḳ təəlluḳatliri bilən yutuwətkənlikini kərmigənidi); ■ 7 *mən bəlki silərgə səz ḳilimən*; qünki silərning kəzliringlar Pərwərdigar ḳiloɳan barliḳ uluoɳ ixlarni kərdi.

Wədə ḳilinoɳan zeminning mol baylikliri

8 Əmdi, mən silərgə bügün tapilioɳan barliḳ əmrlərni tutunglar; xundaḳ ḳilsanglar küqlinip, ḥazir ətüp igiliməkqi boloɳan zeminoɳa kirip uni igiləysilər 9 wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroɳa ɋəsəm ḳilip ularoɳa ḥəm əwladlirioɳa berixkə wədə ḳiloɳan zeminda, yəni süt bilən ḥəsəl eḳip turidioɳan munbət bir zeminda turup uzun əmür kərisilər. 10 Qünki silər igiləxkə kiridioɳan xu zemin silər qiḳɋan Misir zeminidək əməs; u yər bolsa, silər uningoɳa uruḳ qaqḳandin keyin putunglar bilən suoɳiridioɳan kəktatliḳtək zemin idi; □ 11 biraḳ silər igiləxkə ətidioɳan xu zemin bolsa taoɳ-jiloɳiliri boloɳan bir zemindur; u asmandiki yamoɳurdin su iqidu, 12 u Pərwərdigar Hudaying Əzi əzizləydioɳan bir zemindur; qünki Pərwərdigar Hudayingning kəzliri yilning bexidin yilning ahirioɳiqə üzlüksiz uningoɳa tikilidu. 13 Xundaḳ boliduki, silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, pütkül ḳəlbinglar wə pütkül jeninglar bilən uning ibaditidə bolux üqün mən silərgə bügün tapilioɳan əmrlərgə

■ **10:17** 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḥ. 17:14 □ **10:18 «yetim-yesir» —** ibraniy tilida «atisizlar». ■ **10:20** Ḳan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luḳa 4:8 □ **10:22 «ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroɳa qüxkənidi...» —** yaki «ata-bowiliring yətmix jan bilən Misiroɳa qüxkənidi...». ■ **10:22** Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14 □ **11:2-3 «xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar...» —** ibraniy tilida «xu ixlarni bügün bilinglarki,...». □ **11:4 «...Pərwərdigarning Misirning ɋoxuni,,ni .... üzül-kesil ḥalak ḳiloɳanliḳi» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning Misirning ɋoxuni..ni ...taki bügüngə ḳədər ḥalak ḳiloɳanliḳi» — bu ibarə ularning tüptin ḥalak ḳilinoɳanliḳini təkitləydu. ■ **11:6** Qəl. 16:31; 27:3; Zəb. 106:16-17 □ **11:10 «putunglar bilən suoɳiridioɳan zemin» —** Misirda etizlar (bügüngə ḳədər) insanning puti bilən aylanduridioɳan bir hil addiy nasus bilən suoɳirilidu.

kөngül қoyup қulaқ salsanglar, 14 U: «Mən zemininglarоqa өz pəslidə yamоqur, yəni dəsləpki wə keyinki yamоqurlarni ata қilimən; xuning bilən axliқliringlar, yengi xarabinglar wə zəytun meyinglarni yiоqalaysilər; □ 15 Mən xundaқla mal-waranliring üqün ot-qөp berimən; sən yəp-iqip toyunisən» — dəydu.

Itaətmən bolux wə balilaroqa tərbiyə berixning bəhti

16 Қəlbinglar aldinip, baxқa ilaḥlarning қulluқiоqa kirip, ularоqa qoқunup kətməslikinglar üqün өzünglarоqa ḥezi bolunglar; ■ 17 bolmisa, Pərwərdigarning oqəzipi silərgə қozоqilip, yamоqur yaоqmasliқi üqün asmanlarni etiwetip yamоqur yaоqdurmaydu, tupraқ məḥsulatlirini bərməydu wə Pərwərdigar silərgə ata қilidiоqan munbət zemindin yoқitilisilər.
18 Silər mening bu səzlirimni қəlbinglarоqa püküp jeninglarda saқlanglar, қolunglarоqa *əslətmə*-bəlgə қilip tengiwelinglar, pexanənglərgə қaxқidək simwol қilip ornitiwelinglar; ■ 19 Silər ularni baliliringlarоqa өgitisilər; өydə olturоqininglarda, yolda mengiwatқininglarda, yatқininglarda wə orundin қopқininglarda ular tooqruluқ səzlənglar; ■ 20 Ularni өyünglərdiki kexəklərgə wə dərwaziliringlarоqa pütüp қoyunglar. 21 Xuning bilən silərning Pərwərdigar ata-bowiliringlarоqa berixkə қəsəm қilip wədə қiloqan zeminda turidiоqan künliringlar wə baliliringlarning künliri uzun bolidu, yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu. □ 22 Mən bügünki kündə silərgə tapiliоqan bu pütkül əmrni ihlas bilən tutsanglar, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, uning barliқ yollirida mengixinglar bilən uningоqa baoqlansanglar, 23 undaқta Pərwərdigar silərning kөz aldinglarda bu barliқ əllərni zeminidin məḥrum қilip ḥəydəydu wə silər өzünglardin qong wə küqlük əllərning təəlluқatini igiləysilər. 24 Tapininglar dəssigən ḥərbir jay silərningki bolidu; qegranglar qəl-bayawandin tartip, Liwanоqiqə wə *Əfrat* dəryasidin Ottura Dengizоqiqə bolidu. □ ■ 25 Ḥeqkim aldinglarda turalmaydu; Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytқinidək, silərdin boloqan қorқunq wə dəḥxətni silər dəssigən barliқ jaylar üstigə salidu.■

Musa «bəht-bərikət wə lənət»ni Israilning aldiоqa қoyidu

26 Mana, mən bügün aldinglarоqa bəht-bərikət wə lənətni қoyimən; 27 Mən silərgə bügün tapiliоqan Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət қilsanglar, bəht-bərikət bolidu; 28 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət қilmisanglar, bəlki silər tonumiоqan baxқa ilaḥlarоqa əgixip, mən bügün tapiliоqan yoldin qətnəp kətsənglar, silərgə lənət qüxidu.
29 Xundaқ қilixinglar kerəkki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni silər igiləxkə kiridiоqan zeminоqa elip kirgəndin keyin, bəht-bərikətni Gərizim teoqi üstidə wə lənətni Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər. □ ■ 30 Bu *taoqlar* Iordan dəryasining қarxi təripidə, Gilgalning udulidiki Arabaḥ tüzlənglikidə turuwatқan

---

□ **11:14 «dəsləpki wə keyinki yamоqurlar»** — «dəsləpki yamоqurlar» 10-ayda yaoqidu wə tupraқ yumxitilixi bilən yər ḥəydəxkə andin uruқ qeqixқa mumkin bolidu. «keyinki yamоqurlar» bolsa Қanaanda 3- yaki -4-ayda yeoqip, ətiyazliқ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir deḥқan «keyinki yamоqur»oqa təxnadur, ular uni bək қədirləydu. ■ **11:16** Қan. 8:19 ■ **11:18** Қan. 6:6, 8 ■ **11:19** Қan. 4:9; 6:7 □ **11:21 «yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu»** — mənisi bəlkim künlər kөp ḥəm bəḥtlik bolidu, degəndək boluxi mumkin. Baxқa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:24 «Ottura Dengizоqiqə...»** — ibraniy tilida «kəyni dengizоqiqə....». ■ **11:24** Yə. 1:3; 14:9 ■ **11:25** Mis. 23:27 □ **11:29 «Gərizim teoqi üstidə... wə .. Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər»** — ibraniy tilida «Gərizim teoqi üstigə... wə .. Əbal teoqi üstigə қoyusilər». Bu yərlərdə əḥdidiki bəht-bərikətlər wə lənətlər jakarlinidu ḥəm tax üstigə pütülidu. Muxu ixning təpsilatliri 27-28-bablarda wə «Yəxua» 8:30-35də tepilidu. ■ **11:29** Қan. 27:12,13; Yə. 8:33

Қanaaniylarning zeminida, məoɣrib yolining arқisida, Morəḥtiki dub dərəhlirigə yeқin yərdə əməsmu?
31 Qünki silər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə təқdim қiliwatқan zeminni igiləx üqün uningoɣa kirixkə Iordan dəryasidin ətisilər; silər dərwəқə uni igiləysilər wə uningda olturaқlixisilər. 32 Silər mən aldinglaroɣa қoyoɣan bu barliқ ḥəkümlər wə bəlgilimilərgə əməl қilixқa kəngül қoyunglar.

12

Huda tallaydioɣan jayda, muқəddəshanida ibadət қilix

1 Ata-bowiliringlarning Hudasi boloɣan Pərwərdigar silərning igilixinglaroɣa beridioɣan zeminda turoɣanda, yər yüzidiki barliқ künliringlarda kəngül қoyup tutuxunglar kerək boloɣan bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlər mana munulardur: —
2 Silər ḥəydəp qiқaroɣan əllərning egiz taoɣlar, dənglər wə ḥərbir yexil dərəh astidiki əz ilaḥlirining қulluқida boloɣan ibadətgaḥlirini təltəküs yoқitixinglar kerək; ■
3 Ularning қurbangaḥlirini buzunglar, but tüwrüklirini qeқinglar wə axəraḥlirini ot bilən kəydürüwetinglar; ilaḥlirining oyma məbudlirini kesip taxlanglar; ularning isim-namlirinimu xu yərdin yoқitixinglar kerək. ■
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning hizmitidə ulardək қilmanglar, 5 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini tikləx üqün barliқ қəbililiringlarning zeminliri arisidin talliоɣan, Əz turaloɣusi boloɣan jayni izdənglar, xu yərgə kelinglar; ■ 6 xu yərgə silər kəydürmə wə inaқlиқ қatarliқ қurbanliқinglarni, məḥsulatliringlardin ondin biri boloɣan əxrilərni, қolunglardiki kətürmə ḥədiyələrni, қəsəmgə baoɣliқ ḥədiyələrni, ihtiyariy ḥədiyələrni wə қoy-kala padiliringlarning tunji balilirini əkilisilər; 7 Silər ailəngdikilər bilən қoxulup xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglarning aldida ziyapət қilinglar, silər Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətligən қol əmgikinglarning mewisidin xadlinisilər. □ 8 Silər biz bügün қiloɣinimizdək, yəni ḥərbiringlar əz bilgininglarqə қiloɣininglardək қilmasliқinglar kerək; 9 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɣan aramliқ ḥəm miraskə tehi yetip kəlmidinglar.
10 Biraқ silər Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip beridioɣan zeminoɣa olturaқlaxқandin keyin, xundaқla u silərni ətrapinglardiki barliқ düxmənliringlardin қutқuzup aram bərgəndin keyin, silər tinq-aman turoɣanda, 11 xu qaoɣda Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini қoyidioɣan bir jay bolidu; silər xu yərgə kəydürmə wə inaқlиқ қatarliқ қurbanliқinglarni, məḥsulatliringlardin ondin biri boloɣan əxrilərni, қolunglardiki kətürmə ḥədiyələrni wə Pərwərdigaroɣa atap қəsəm қiloɣan esil ḥədiyələrni əkilisilər; ■ 12 wə Pərwərdigar Hudayinglar aldida xadlinisilər, yəni silər, ooɣul-қizliringlar, қul-dedəkliringlar wə silər bilən bir yərdə turuwatқan Lawiylar (qünki ularning aranglarda ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқtur) ḥəmminglar xadlinisilər.□ ■
13 Sən kəydürmə қurbanliқliringni udul kəlgən jaylarda қilmasliқ üqün kəngül қoyoɣin; 14 Pəқət Pərwərdigar ḥəmmə қəbililiringning zeminliri arisidin talliоɣan jayda kəydürmə қurbanliқliringni қil wə xu jayda mening sanga barliқ tapilioɣinimoɣa əməl қil.

■ **12:2** Mis. 34:12,13; Қan. 7:5 ■ **12:3** Ḥak. 2:2 ■ **12:5** 2Tar. 7:12 □ **12:7** **«қol əmgikinglarning mewisidin…»** — ibraniy tilida «қolunglardiki oқəttin…» ■ **12:11** 1Pad. 8:29 □ **12:12** **«silər bilən bir yərdə turuwatқan…»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatқan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **12:12** Qəl. 18:20; Қan. 10:9; 18:1

15 Ḫalbuki, sən kənglüng tartqiniqə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə
xəḫər-yeziliringda ḫalal ḫaywanlarni soyup (ḫuddi jərən yaki keyik gəxidin yegəngə
ohxax), gəx yesəng bolidu; məyli pak, məyli napak kixilər bolsun ularning gəxini
yesə bolidu. □ 16 Silər pəqət uni qeni bilən qoxup yeməslikinglar kerək; silər
qenini su təkkəndək yərgə təküwetixinglar kerək. ■ 17 Sən axliqtin, yengi
xarabtin, zəytun meyidin ondin biri bolоqan əxriliringni yaki kala-qoy padiliringning
tunji balilirini, yaki qəsəmgə baoqliq ḫədiyəliringni, ihtiyariy ḫədiyəliringni yaki
qolungdiki kətürmə ḫədiyəliringni xəḫər-yeziliringda yeməsliking kerək; □ 18 bəlki
bularni Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar Hudaying tallaydioqan jayda
yeyixing kerək, yəni sən, ooqlung, qizing, qul-dediking wə sən bilən bir yərdə
turuwatqan Lawiylar birgə yesəng bolidu; wə sən Pərwərdigar Hudaying aldida
əmgikingning barliq mewisidin xadlinisən. □ 19 Əzünggə ḫezi boloqinki, sən
zeminda turoqan barliq künliringdə Lawiylardin waz kəqməsliking kerək.

Qanni yeməslik kerək

20 Pərwərdigar Hudaying sanga wədə qiloqandək qegraliringni kengəytkəndə, sən
kənglüng tartip: «gəx yəymən» desəng, sən kənglüngning tartqiniqə gəx yesəng
bolidu. ■ 21 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini qoyuxqa tallaydioqan jay
səndin bək yiraq bolsa, sən Pərwərdigar sanga təqdim qiloqan kala-qoylardin elip
soyisən; mən sanga tapiliоqandək ularni soyisən wə xəḫər-yeziliring iqidə kənglüng
tartqiniqə booquzlap yəysən. □ 22 Jərən yaki keyik yegəndək ularni yəysən; məyli
pak məyli napak kixilər bolsun uning gəxidin yesə bolidu. 23 Pəqət xuningdin ḫezi
boloqinki, ularning qenini yemə; qünki jan degən qandidur; sən gəxni jan bilən
qoxup yeməsliking kerək. 24 Sən qanni yeməsliking kerək; bəlki uni suni yərgə
təkkəndək yərgə təküwət. 25 Sən uni yeməsliking kerək; xundaq qilsang ḫaling wə
səndin keyinki baliliringning ḫali yahxi bolidu; qünki sən Pərwərdigarning nəzиridə
durus boloqanni qiloqan bolisən.
26 Biraq səndiki Pərwərdigaroqa atioqan wə qəsəmgə baoqliq nərsilərni bolsa,
sən ularni elip Pərwərdigar tallaydioqan jayoqa apirisən; 27 sən *xu yərdə*
Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫi üstidə kəydürmə qurbanliqliringni, gəx
bilən qenini sunoqin; baxqa qurbanliqliringning qeninimu Pərwərdigar Hudayingn-
ing qurbangaḫi üstidə quyoqin wə gəxini yegin.
28 Mən sanga tapiliоqan bu barliq səzlərgə qulaq selip kəngül bəlgin. Xundaq qilsang,
Pərwərdigar Hudayinglarning nəzиridə yahxi wə durus boloqanni qiloqan bolisən wə
əz ḫaling wə səndin keyinki əwladliringning ḫali yahxi bolidu.

Butlarning yirginqliki

29 Pərwərdigar Hudaying sən baridioqan yərdiki əllərning zeminini igilixing üqün
ularni sening aldingda yoqitidu. Xu qaoqda, sən ularning zeminini igiləp xu yərdə
turoqiningda, 30 Xu əllər aldingda yoqitiloqandin keyin, ularning izidin mengixqa
eziqturulmasliqing üqün əzünggə ḫezi bol wə: — «Bu əllər əz ilaḫlirining ibaditini
qandaq tutqan boloqiydi? Mənmu xundaq qilip baqayqu!» dəp ularning ilaḫlirini
ḫeq izdimə. 31 Sən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə boloqiningda qət'iy ularning

---

□ **12:15 «xəḫər-yezanglarda…»** — Ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu.
■ **12:16** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:17 «xəḫər-yezanglarda turoqan»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə turoqan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **12:18 «sən bilən bir yərdə turuwatqan»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. **«əmgikingning barliq mewisidin…»** — ibraniy tilida «qolunglardiki barliq oqəttin…» ■ **12:20** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:21 «xəḫər-yeziliringlar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu.

yoli boyiqə ix tutmasliқing kerək; qünki nemə ix Pərwərdigarоqa yirginqlik bolsa, nemə ix Uningоqa nəprətlik bolsa, ular өz ilaḥliri üqün xu ixlarni қiloqan; ular ḥətta өz ooqullirini wə қizlirinimu ilaḥlirioqa atap otta kөydürüp kəlgən.

Butpərəslik wə sahta pəyoqəmbərlər

32 Mən silərgə tapilioqanliki əməllərgə əməl қilixқa kөngül bөlünglar; uningоqa ḥeq nemə қoxmanglar, uningdin ḥeq nərsini qiқiriwətmənglar.■

13

1 Əgər aranglardin pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqi qiқip, silərgə məlum bir məjizilik alamət yaki karamətni kөrsitip berəy desə 2 wə u silərgə aldin'ala degən məjizilik alamət yaki karamət əməlgə axurulsa, əmma xuning bilən munasiwətlik «baxқa ilaḥlaroqa (yəni silər tonumioqan ilaḥlaroqa) əgixəyli» wə «ularning қulluқida bolayli» desə, 3 xu pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqining sөzlirigə қulaқ salmanglar; qünki xu tapta Pərwərdigar Hudayinglar silərning uni, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni pütün қəlbinglar wə pütün jeninglar bilən səyidioqan-səyməydioqininglarni bilix üqün sinawatқan bolidu.
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglaroqa əgixip mengixinglar kerək; silər Uningdin қorқunglar, əmrlirini tutunglar, Uning awazioqa қulaқ selinglar; silər Uning hizmitidə bolup Uningoqa baoqlininglar. ■ 5 Xu pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqi bolsa өlümgə məḥkum қilinixi kerək; qünki u silərni Misir zeminidin қutқuzup qiқaroqan, yəni «қulluқ makani»din ḥөrlük bədili tөləp қutқuzoqan Pərwərdigar Hudayinglaroqa asiyliқ қilixni қutratti, xundaқla Pərwərdigar Hudayinglar seni mengixқa əmr қiloqan yoldin eziқturuxқa urundi; silər muxundaқ rəzillikni aranglardin yoқitixinglar kerək.■

ailining iqidə pəyda boloqan sahta pəyoqəmbərlər

6-7 Қerindixing, məyli anangning ooqli yaki өz ooqlung yaki қizing, jan-jigiring boloqan ayaling yaki jan dostung astirtin seni azdurmaқqi bolup: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқioqa kirəyli» desə, yəni өzüng yaki ata-bowiliring ḥeq tonumaydioqan, ətrapingdiki əllərning ilaḥliri bolsun, yeқin bolsun, yiraқ bolsun, ḥətta yər yüzining bu qetida yaki u qetida bolsun, xularning қulluқioqa kirəyli desə,□ ■ 8 undaқta sən uningoqa қoxulma yaki uningoqa қulaқ salma; sən uni ḥeq ayima, uningoqa rəḥim қilma wə uning gunaḥini ḥeq yoxurma; □ 9 қandaқla bolmisun, uni өltürgin; uni өltürüxkə tunji қol saloquqi sən bol, andin barliқ ḥəlқning қolliri əgixip xundaқ қilsun. ■ 10 U seni Misir zeminidin, «қulluқ makani»din қutқuzup qiқaroqan Pərwərdigar Hudayingni taxlaxқa eziқturmaқqi boldi, xunga sən uni өltürüxüng, qalma-kesək қilixing kerək; 11 Xuning bilən pütkül Israil anglaydu, қorқidu, xuningdin keyin yənə xundaқ rəzil ixni aranglarda қilmaydu.■

Məlum yurttikilər toplixip қiloqan butpərəslikning jazasi

12-13 Əgər Pərwərdigar Hudaying olturaқlixixқa sanga təқdim қiloqan məlum bir xəḥərdə: «Arimizdin bəzi rəzil adəmlər qiқip: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқida bolayli» dəp silər ḥeq tonumaydioqan ilaḥlaroqa əgixixkə өz xəḥiridikilərni

■ **12:32** Қan. 4:2; Pənd. 30:6; Wəḥ. 22:18 ■ **13:4** Қan. 10:20 ■ **13:5** Қan. 18:20; Yər. 14:15 □ **13:6-7** **«jan-jigiring boloqan ayaling»** — ibraniy tilida «қuqiқingdiki ayaling». ■ **13:6-7** Қan. 17:2 □ **13:8** **«sən uni ḥeq ayima...»** — ibraniy tilida «kөzüng ularni ḥeq ayimisun...». ■ **13:9** Қan. 17:7 ■ **13:11** Қan. 17:13

ezikturdi» degən həwərni anglisang,□ 14 xu ḥaman təkxürüp sürüxtə kil; rast bolsa, dərwəkə bu yirginqlik ix aranglarda yüz bərgənliki ispatlanoɣan bolsa, 15 undakda sən xu xəḥərdikilərni kiliq bilən eltürüp, bu xəḥərni wə uning iqidiki barlik nərsilərni, jümlidin mal-waranlirini təltəküs ḥalak kiliwət. 16 Uningdiki barlik oljini otturidiki qong məydanoɣa yioɣip, xu xəḥərni barlik oljisi bilən koxup Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan kəydürmə kurbanlikтək ot bilən kəydürüwət; u mənggügə harabilik bolidu — kaytidin kurulmaslikı kerək. 17 Təltəküs ḥalakətkə bekitilgən ḥeqbir nərsə kolungoɣa qaplaxmisun; xundak kilsang Pərwərdigar oɣəzipidin yenip sanga rəḥim kərsitidu; U sanga iqini aoɣritip, ata-bowiliringoɣa kəsəm kiloɣandək seni kəpəytidu. 18 Sən mən bügün tapilioɣan Pərwərdigar Hudayingning barlik əmrlirini tutup, uning nəziridə durus boloɣanni kilix üqün awazioɣa kulak salsang, ḥaling xundak yahxi bolidu.

14

Pərwərdigar aldidiki ḥalallik wə ḥaramlik — ḥalal wə ḥaram janiwarlar

1 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning pərzəntliridursilər; əlgənlər üqün bədininglarni ḥeq kəsməslikinglar kerək wə yaki manglay qeqinglarni kirip takir kilmaslikinglar kerək; □ ■ 2 qünki sən Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan mukəddəs bir həlktursən; Pərwərdigar yər yüzidiki barlik həlklər arisidin Өzining alaḥidə gəḥiri boloɣan bir həlk boluxi üqün seni tallioɣandur. ■ 3 Sən ḥeqkandak yirginqlik nərsini yeməsliking kerək.

4 Təwəndikilər silər yeyixkə bolidioɣan ḥaywanlar: — kala, koy, əqkə; ■ 5 keyik, jərən, buoɣa, yawa əqkə, aḥu, bəkən, yawa koy, 6 xundakla ḥaywanlar iqidə tuyakliri pütünləy aqimak (tuyakliri pütünləy yerik) ḥəm kəxigüqi ḥaywanlarning ḥərhilini yesənglar bolidu. □ 7 Lekin, kəxigüqi yaki aqimak tuyaklik ḥaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar kerək: —

Təgə, toxkan wə suoɣur (qünki ular kəxigüqi boloɣini bilən tuyiki aqimak əməstur. Xunga ular silərgə ḥaram bolidu).□

8 Qoxka bolsa tuyakliri aqimak boloɣini bilən kəximigini üqün silərgə ḥaram bolidu. Xundak ḥaywanlarning gəxini yeməslikinglar kerək wə ḥəm ölüklirigə təgməslikinglar kerək.

9 Suda yaxaydioɣan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki janiwarlardin kaniti wə kasirakliri boloɣanlarni yeyixkə bolidu, 10 lekin kaniti wə kasirakliri bolmioɣanlarni yeməslikinglar kerək; ular silərgə nisbətən ḥaram bolidu.

11 Barlik ḥalal kuxlarni yesənglar bolidu; 12 birak təwəndiki uqar-kanatlarni yeməslikinglar kerək: yəni bürküt, tapkux-oɣeqirlar, dengiz bürküti, □ 13 karlioɣaq kuyrukluk sar, laqin, korultaz-tapkuxlar wə ularning hilliri, 14 ḥəmmə kaoɣa-kozoɣunlar wə ularning hilliri, 15 müxükyapilak, təgikux, qayka, sar wə ularning hilliri, 16 ḥuwkux, ibis, ak ku, □ 17 sakiykux, belik'aloɣuq, karna, □ 18 ləylək,

---

□ **13:12-13 «bəzi rəzil adəmlər…»** — ibraniy tilida «belial (Iblis)ning bəzi baliliri…». □ **14:1 «əlgənlər üqün … manglay qeqinglarni kirip takir kilmaslikinglar kerək»** — butpərəs Kanaaniylar arisida xundak ərp-adətlər kəp idi. ■ **14:1** Law. 19:27,28; 21:5 ■ **14:2** Kan. 7:6; 26:18 ■ **14:4** Law. 11:2 □ **14:6 «kəxigüqi ḥaywanlar»** — muxu yərdə ikki-üq axkazini bar ḥaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozukni yumxak qaynaydioɣan barlik ḥaywanlarni əz iqigə alidu. □ **14:7 «suoɣur»** — yaki «siqkan» — taoɣlarda yaxaydioɣan kiqik bir ḥaywan. □ **14:12 «tapkux-oɣeqirlar»** — ibraniy tilida «ustihan qakkuqi kux». Yəni bir tərjimisi «belik'aloɣuq». □ **14:16 «ḥuwkux»** — yaki «kiqik ḥuwkux». **«ak ku»** — ibraniy tilidin buning kandak kux ikənlikini bilix təs. □ **14:17 «sakiykux»** — sakiykux yaki «suoɣa sünggügüqi». Ibraniy tilidin buning kandak kux ikənlikini bilix təs. **«karna»** — yaki «kotan».

turna wə uning hilliri, ḥəpüp bilən xəpərəng degənlər silərgə ḥaram sanalsun. □
19 Ḥərbir қanatliқ əmüligüqi ḥaxarətlər bolsa silərgə nisbətən ḥaram bolidu; ularni
yeməslikinglar kerək.□
20 Silər barliқ ḥalal қuxlarni yesənglar bolidu.
21 Silər ḥeqқandaқ ölük janwarni yeməslikinglar kerək; silər undaқ nərsini xəḥər-
yezanglar iqidə turuwatқan musapirlarоqa beringlar; ular uningdin yesə bolidu
yaki uni yat əlliklərkə setiwətsimu bolidu; qünki sən Pərwərdigar Hudayingоqa
ataloqan muқəddəs bir həlқtursən. Sən ooqlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang
bolmaydu.□ ■

Pərwərdigarоqa beoqixlax

22 Sən jəzmən ḥər yili etizdiki ḥəmmə terikqilik məḥsulatliringning ondin birini
ayrixing kerək; 23 sən xularni, yəni axliқing, yengi xarabing, zəytun meyingning
ondin birini Pərwərdigar Hudayingning aldida, yəni U Өz namini қalduruxқa
tallaydioqan jayda yə, xundaқla kala-қoy padiliridin ayriloqan tunji balilirini xu yərdə
yə; xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudayingdin daim қorқuxni өginisən.■
24 Wə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligəndə, U Өz namini қalduruxқa tallioqan
xu jay səndin intayin yiraқ bolup, məḥsulatliringni xu yərgə apiralmioqudək bolsang,
25 sən xu qaoqda uni puloqa setip, pulni қolungоqa tengip, Pərwərdigar Hudaying
tallioqan jayоqa barоqin wə 26 wə kənglüng nemə tartsa, məyli kala, қoy, məy-xarab,
musəlləs bolsun, yaki xuningdək kənglüng tartқan ḥərқandaқ nərsini xu puloqa
alsang bolidu; andin sən wə өyüngdikilər xu yərdə uningdin yəp-iqip, Pərwərdigar
Hudaying aldida xad-huram bolisilər.■
27 Xəḥər-yeziliringda turuwatқan Lawiylarni untumasliқing kerək, qünki aranglarda
uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқ. □ ■ 28 Ḥər üq yilning ahirida sən xu
yildiki məḥsulatliringdin ondin birini өxrə қilip qiқar; sən uni xəḥər-yeziliring iqidə
topla; □ 29 xuning bilən Lawiylar (qünki aranglarda uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki
mirasi yoқ), musapir, yetim-yesirlər wə tul hotunlar kelip uningdin yəp toyunsun;
xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudaying қolungdiki barliқ mewini bərikətləydu.

15

Қərzlərdin halas қilix

1 Ḥərbir yəttə yilning ahirida sən bir «halas қilix»ni jakarlioqin. ■ 2 Bu «halas
қilix» mundaқ bolidu: — barliқ қərz igiliri қoxnisioqa bərgən қərzni kəqürüm қilixi
kerək; uni қoxnisidin yaki қerindixidin tələp қilmasliқi kerək; qünki Pərwərdigar

---

□ **14:18 «turna» —** yaki «қotan». **«ləylək, turna ... degənlər silərgə ḥaram sanalsun» —** bu ḥalal wə ḥaram nərsilər tooqruluқ «Lawiylar»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **14:19 «Ḥərbir қanatliқ əmüligüqi ḥaxarətlər ... ularni yeməslikinglar kerək» —** bu tizimliktiki қuxlarning kəpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəқət bir-ikki қetim kərüngən boloqaqқa, ularning қaysi қuxlar ikənlikini toptooqra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Ḥalbuki, ularning omumiy tipliri, xübḥisizki, tərjimimizdək bolidu. □ **14:21 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«ooqlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang bolmaydu» —** bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlқlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooqruluқ yənə «Lawiylar»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26 ■ **14:23** Қan. 12:17,18 ■ **14:26** Mat. 21:12 □ **14:27 «Xəḥər-yeziliringda» —** ibraniy tilida «Dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **14:27** Qəl. 18:20, 24; Қan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12 □ **14:28 «xəḥər-yeziliring iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **15:1** Mis. 21:2; Yər. 34:14

aldida bir «halas qilix» jakarlandi. □ 3 Qətəlliktin bolsa tələp qilixqa bolidu; lekin qerindixingda bolоqan qərzni kəqürüm qilixing kerək.
4 Ḥalbuki, aranglarda ḥajətmənlər bolmaydu; qünki Pərwərdigar Hudaying silərgə miras bolux üqün igilixinglaroqa beridioqan xu zeminda turoqiningda seni ziyadə bərikətləydu; 5 Pəqət silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioqa qulaq selip, mən silərgə bügün tapilioqan bu pütün əmrgə əməl qilixqa köngül bəlsənglar xundaq bolidu. 6 Qünki Pərwərdigar Hudaying sanga wədə qiloqandək u seni bərikətləydu; sən köp əllərgə kapalətlik elip qərz berisən, lekin ulardin qərz almaysən; sən köp əllər üstigə ḥəküm sürisən, lekin ular üstüngdin ḥəküm sürməydu.

Sehiy bolunglar!

7 Pərwərdigar Hudaying sanga beridioqan zeminda xəḥər-yezanglar iqidə turuwatqan qerindaxliring arisidin kəmbəoqəl bir adəm bolsa, sən uningoqa könglüngni qattiq qilma yaki ḥajiti qüxkən qerindixingoqa qolungni yumuwalma; □ 8 sən bəlki sehiyliq bilən uningoqa qolungni oquq qil wə uningda nemə kəm bolsa qoqum ḥajitidin qiqip uningoqa ətnə berip tur. 9 Könglüngdə namrat qerindixingdin aoqrinip: Yəttinqi yil, yəni «halas yili» yeqinlaxti, dəp rəzil oyda boluxtin, uningoqa ḥeq nərsə bərməsliktin ḥezi bol; xundaq bolup qalsa u sening tooqrangda Pərwərdigaroqa pəryad kətürüxi bilən bu ix sanga gunaḥ ḥesablinidu. □ 10 Sən qoqum uningoqa sehiyliq bilən bərgin; uningoqa bərginingdə könglüngdə narazi bolma; qünki bu ix üqün Pərwərdigar Hudaying seni barliq ixliringda wə qolungdiki barliq əmgikingdə bərikətləydu. ■ 11 Qünki kəmbəoqəllər zemindin yoqap kətməydu; xunga mən sanga: «Sən sehiyliq bilən zemindiki qerindixingoqa, yəni sening namratliringoqa wə ḥajətmənliringgə qolungni aqqin» — dəp tapilidim.■

Qullarni qoyuwetix

12 Sening qerindixing, məyli ibraniy ər yaki ibraniy ayal bolsun sanga setiloqan bolsa, u altə yil qulluqungda bolidu, andin yəttinqi yilida sən uni özüngdin halas qilip qoyuwət. ■ 13 Uni qoyuwətkəndə quruq qol qoyuwətsəng bolmaydu; 14 sən qoqum qoyliringdin, haminingdin wə xarab kəlqikingdin təqdim qilixing kerək; Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə sən uningoqa bər. 15 Sening əslidə Misir zeminida qul boloqanliqingni, xuningdək Pərwərdigar Hudaying seni ḥərlük bədili tələp qutquzoqanliqini yadingda tut; xunga mən bügün bu ixni sanga tapilidim.
16 Ḥalbuki, xu qulung sanga: «mən səndin kətməymən» desə (qünki u seni wə ailəngdikilərni səyidu, sening bilən ḥali yahxi bolidu) 17 — xu qaoqda sən bigizni elip uning qulikini ixiktə təx. Xuning bilən u mənggügə sening qulung bolidu. Xuningdək dedikinggimu xundaq muamilə qiloqin.■
18 *Qulungni* yeningdin qoyuwetix sanga eoqir kəlmisun; qünki u qulluqungda altə yil boloqaqqa, qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu; *uni qoyuwətsəng* Pərwərdigar Hudaying barliq ixliringda seni bərikətləydu.□

□ **15:2 «… Pərwərdigar aldida bir «halas qilix» jakarlandi» —** bəzi alimlar bu «halas qilix» degənning mənisi, qərz igiliri **yəttə yil iqidə** qərzdarlardin qərzni sorimasliqi kerək; lekin yəttinqi yildin keyin qərzlərni qaytidin soraxqa bolidu, dəp bekitilgən, dəp qaraydu. □ **15:7 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **15:9 «…namrat qerindixingdin aoqrinip» —** ibraniy tilida «namrat qerindixingoqa kəzüngni rəzil qilip» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **15:10** Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ **15:11** Mat. 26:11; Yḥ. 12:8 ■ **15:12** Mis. 21:2; Yər. 34:14 ■ **15:17** Mis. 21:6 □ **15:18 «qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu» —** qul ḥərküni igisi üqün ixləydioqan waqit mədikar ixligən waqitning ikki ḥəssidin köp boluxi mumkin; qünki qul keqə-kündüz hojayinning buyruqi astida turuxi kerək.

Hudaoɣa əng esilni beoɣixlax

19 Kaliliring wə ɣoyliring arisida tuoɣuloɣan barlik tunji ərkək mozay-ɣoziliringni
Pərwərdigar Hudayingoɣa ata; kaliliringning tunjisini ḥeqɣandak əmgəkkə salma,
ɣoyliringning tunjisini ɣirkima. ■ 20 Sən wə əyüngdikilər ḥər yili xu melingni
Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar tallaydioɣan jayda yənglar. 21 Birak *xu*
ḥaywanlarning bir yeri meyip bolsa, məyli u məjruḥ , kor yaki uningda ḥərɣandak
nukṣan bolsa, uni Pərwərdigar Hudayingoɣa ɣurbanlik ɣilmasliking kerək. ■ 22 Bəlki
uni xəḥər-yezanglar iqidə yesəng bolidu; kixilər məyli pak yaki napak bolsun, uni
jərən yaki keyikni yegəndək yesə bolidu. □ 23 Pəɣət sən uning ɣenini yemə; ɣenini
suni yərgə təkkəndək təküwət.■

16

«Ətüp ketix ḥeyti» wə «petir nan ḥeyti»

1 Abib eyini alaḥidə esingdə tut wə ətüp ketix ḥeytini Pərwərdigar Hudayingoɣa atap
təbrikligin; qünki Pərwərdigar Hudaying seni Abib eyida Misirdin keqidə qikaroɣan.
□ ■ 2 Sən «ətüp ketix ḥeyti»ning melini (məyli ɣoy yaki kala padisidin bolsun)
Pərwərdigar Hudaying tallap bekitidioɣan jayda uningoɣa atap ɣurbanlik ɣiloɣin;
3 xundakla sən ḥeqɣandak bolduruloɣan nanni yeməsliking kerək; sən uning bilən
yəttə kün petir nan, yəni «külpət neni»ni yeyixing kerək; qünki sən Misir zeminidin
aldiraxlikta qikting; xuning bilən sən ömrüngning barlik künliridə Misir zeminidin
qikɣan xu künni yadingda tutɣaysən. ■ 4 Yəttə kün qegraliring iqidə, əyüngdə
ḥeqɣandak eqitku tepilmisun; sən birinqi küni kəqtə ɣiloɣan ɣurbanlik gəxlərni
ətigəngə ɣaldurmasliking kerək.■
5 Sən ətüp ketix ḥeyti ɣurbanlikini Pərwərdigar Hudaying sanga təkdim ɣilidioɣan
xəḥər-yeziliringning ḥərɣandikida ɣilsang bolmaydu; 6 bəlki ətüp ketix ḥeyti
ɣurbanlikini sən Pərwərdigar Hudaying Өz namini turoɣuzux üqün tallaydioɣan
jaydila ɣil; uni kəqɣurun, kün petix wakti da, yəni Misirdin qikɣandiki wakitka
ohxax wakitta ɣilisən. 7 Uni Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayda pixurup yegin;
andin ətigəndə qedirliringoɣa ɣaytsang bolidu.
8 Sən altə kün petir nan yəysən; yəttinqi küni Pərwərdigar Hudaying aldida təntənilik
sorun küni bolidu; sən ḥeqɣandak ix-əmgək ɣilmaysən.

«Ḥəptilər ḥeyti»

9 Andin yəttə ḥəptini sanaysən; axlikɣa oroɣak saloɣandin baxlap yəttə ḥəptini
sanaxɣa baxlaysən; □ ■ 10 andin sən «ḥəptilər ḥeyti»ni Pərwərdigar Hudaying
aldida ɣolungdiki ihtiyariy ḥədiyə bilən ətküzisən; Pərwərdigar Hudaying sanga
bərikətliginigə ɣarap uni ihtiyarən sunisən. 11 Xuning bilən sən Pərwərdigar
Hudaying aldida, U Өz namini turoɣuzuxɣa tallaydioɣan jayda xadlinisən; sən
özüng, ooɣlung, ɣizing, ɣulung, dediking, sən bilən bir yərdə turuwatɣan Lawiylar,
aranglardiki musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xadlinisilər. 12 Sən xuning

---

■ **15:19** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **15:21** Law. 22:20; Қan. 17:1 □ **15:22** **«xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **15:23** Қan. 12:16,23 □ **16:1** **«Abib *yaki «Nisan»*** eyi» — Huda ibraniylaroɣa tapxuroɣan kalendarning birinqi eyi. «Mis.» 12-babni kərüng. **«ətüp ketix ḥeyti»** — ibraniy tilida «pəsah» yaki «pasha» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:1** Mis. 12:2; Law. 23:5; Qəl. 9:1; 28:16 ■ **16:3** Mis. 12:19; 34:18 ■ **16:4** Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25 □ **16:9** **«axlik» —** muxu yərdə arpini kərsitidu. ■ **16:9** Mis. 23:16; Law. 23:15; Qəl. 28:26

bilən əslidə Misirda qul boloɣanliqingni esinggə kəltürüp, bu barliq bəlgilimilərni tutup əməl qiloɣin.

13-14 Sən «kəpilər ḫeyti»ni yəttə kün ətküzisən; sən haman wə xarab kəlqikingni yioɣqan qeoɣingda, ooɣlung, qizing, qulung, dediking, xəḫər dərwazisi iqidə turidioɣan Lawiylar, musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xu ḫeytta xadlinisilər. ■ 15 Pərwərdigar tallaydioɣan jayda sən yəttə kün Pərwərdigar Hudaying aldida ḫeyt ətküzisən; qünki Pərwərdigar Hudaying barliq məḫsulatliringda, qolung qiloɣan ixlarda seni bərikətləydu wə sən dərwəqə pütünləy xadlinisən.
16 Yilda üq qetim, petir nan ḫeyti, ḫəptilər ḫeyti wə kəpilər ḫeytida sening barliq ərkəkliring Pərwərdigar Hudaying aldida, u tallaydioɣan jayda ḫazir boluxi kerək; ular Pərwərdigar aldida quruq qol ḫazir bolsa bolmaydu; ■ 17 bəlki Pərwərdigar Hudayingning sanga təqdim qiloɣan bərikiti boyiqə ḫərbiri qolidin kelixiqə sunsun.

Adalət yürgüzüx

18 Həlqning üstidin adalət yürgüzüp adil ḫəküm qiqirix üqün, sən Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidioɣan barliq xəḫər-yeziliring iqidə ḫərbir qəbilidə soraqqi wə əməldarlarni bekitixing kerək. □ 19 Adalətni burmilisang bolmaydu; adəmlərgə yüz-hatirə qilsang bolmaydu; para alsang bolmaydu; para bolsa aqilanilərning kəzlirini kor qilidu ḫəm adillarning səzlirini burmilaydu. ■ 20 Sən mutləq adalətni izdixing kerək; xundaq qilsang ḫayat kərisən ḫəmdə Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidioɣan zeminni igiləysən.

Ḫərqandaq butpərəsliktin yiraq turux

21 Sən əzüng üqün yasaydioɣan Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫining ətrapioɣa «axərəḫ» buti qilinidioɣan ḫeqqandaq dərəh tikməsliking kerək □ 22 wə əzüng üqün ḫeqqandaq but tüwrüki tikliməsliking kerək; undaq nərsilər Pərwərdigar Hudayingoɣa yirginqliktur.

17

1 Pərwərdigar Hudayingoɣa ḫərqandaq nuqsani yaki baxqa kəmqiliki boloɣan kala yaki qoyni qurbanliq süpitidə sunmasliqing kerək; qünki undaq qilix Pərwərdigar Hudayingoɣa yirginqliktur.■
2-3 Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidioɣan xəḫər-yezang iqidə ər bolsun, ayal bolsun, birsining Pərwərdigar Hudayingning aldida birər rəzil ixni qiloɣanliqi — Uning əḫdisigə hilaplik qiloɣanliqi, baxqa ilaḫlaroɣa (məsilən, Mən sanga ibadət qilixqa mən'i qiloɣan quyax, ay yaki pütkül samawi qoxun boloɣan yultuzlaroɣa), ibadət qilip ularoɣa bax uroɣanliqi bayqalsa, □ ■ 4 — xundaq bir ixtin həwər tapqan yaki uni angliɣan bolsang, undaqta sən əstayidillik bilən sürüxtürgin; bu ix ispatlinip rast qiqsa, dərwəqə Israilda xundaq yirginqlik ix qilinoɣan bolsa, 5 sən xu rəzil ixni qiloɣan ər yaki ayalni dərwaziliringoɣa elip qiqip, xu ər yaki ayalni ölümgə

■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18** **«xəḫər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17 □ **16:21** **«axərəḫ buti» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəqixlangən boluxi mumkin idi. ■ **17:1** Law. 22:20-25; Qan. 15:21 □ **17:2-3** **«xəḫər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«samawi qoxun boloɣan yultuzlar» —** bular tooɣruluq 4:19ni wə izaḫatini kərüng. ■ **17:2-3** Qan. 13:7

məḥkum qilip qalma-kesək qilixing kerək. 6 Birsini ölümgə məḥkum qilix üqün ikki-üq guwaḥqining sözliri boluxi kerək. Birsini birla guwaḥqining sözi bilən öltürüxkə bolmaydu. ■ 7 Öltürülidiǫanda awwal guwaḥqilar qol salsun, andin barlik həlq qol salsun; xundaq qilsanglar silər rəzillikni aranglardin ḥəydiwetisilər.■

Aliy sot

8 Xəḥər-yezanglarda ḥöküm qiqirixqa sanga təs kelidiǫan bir ix qiqsa, məyli hun dəwasi, ḥəq-tələp dəwasi yaki zorawanlik dəwasida, ḥərqandaq talax-tartix bolsa ornunglardin turup Pərwərdigar Hudaying tallaydiǫan jayǫa beringlar. □ ■ 9 Silər Lawiy kaḥinlarning wə xu qaǫda bolidiǫan soraqqi bəgning yeniǫa barisilər wə ulardin ḥöküm soraysilər; ular silər üqün ḥöküm qiqiridu. □ 10 Silər Pərwərdigar tallaydiǫan axu yərdə turǫanlarning silərgə tapxuridiǫan ḥöküm sözi boyiqə ijra qilisilər; ularning silərgə kərsətkinining ḥəmmisigə əməl qilip köngül bəlüxünglar kerək. □ 11 Silər ularning silərgə kərsətkən qanun ḥökümi boyiqə, qiqiridiǫan qarari boyiqə qilisilər; ular silərgə tapxuridiǫan sözdin ong ya soloǫa qətnəp kətmənglar. 12 Wə baxbaxtaqlik qilip, Pərwərdigar Hudayingning hizmiti üqün xu yərdə turidiǫan kaḥinǫa yaki soraqqi bəgkə qulaq salmiǫan kixi bolsa, xu adəm ölümgə məḥkum bolidu; xuning bilən silər rəzillikni Israildin ḥəydəp qiqirisilər. 13 Xundaqla, barlik həlq bularni anglap qorqidu wə yənə baxbaxtaqlik qilmaydu.

Padixaḥ qandaq boluxi kerək?

14 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidiǫan zeminǫa kirip uni igiligəndə, xundaqla uningda turǫanda: «Mən ətrapimdiki əllərningkidək özümgə bir padixaḥ tikliməkqimən» desəng, 15 xu qaǫda sən özünggə pəqət Pərwərdigar Hudaying tallaydiǫinini tikləysən; üstünggə qerindax bolmiǫan qətəllikni bekitməsliking kerək. 16 *Padixaḥ* bolsa özi üqün atlarni köpəytməsliki yaki atlarni köpəytimən dəp həlqni Misirǫa qayturmasliqi kerək; qünki Pərwərdigar silərgə: «Silər xu yol bilən ḥərgiz qaytmasliqinglar kerək» degənidi.
17 Padixaḥ köp ayallarni öz əmrigə almasliqi kerək; bolmisa uning köngli ezip ketixi mumkin. U özi üqün altun-kümüxni köpəytməsliki kerək.
18 Padixaḥlik təhtigə olturǫinida u özi üqün Lawiy kaḥinlarning aldida muxu qanunni bir dəptərgə köqürüp pütüxi kerək. 19 Xu dəptər uning yenida daim boluxi wə uni əmrining barlik künliridə oquxi kerək; xundaq qilsa u Pərwərdigar Huda-sidin qorqup, muxu qanunning sözliri wə bəlgilimilirini tutup ularǫa əməl qilixni öginidu. 20 Xundaqla uning köngli qerindaxliri aldida ḥakawurlixip kətməydu, bu əmrlərdin ong ya soloǫa qətnəp kətməydu wə xuningdək Israil arisida uning wə ooǫullirining padixaḥlik künliri köp bolidu.□

■ **17:6** Qəl. 35:30; Qan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ **17:7** Qan. 13:10 □ **17:8 «… məyli hun dəwasi, ḥəq-tələp dəwasi yaki zorawanlik dəwasida, ḥərqandaq talax-tartix bolsa,… »** — ibraniy tilida «qan wə qan arisida, dəwa bilən dəwa arisida, muxt-tayaq bilən muxt-tayaq arisida bolsun, ḥərqandaq talax-tartix bolsa...» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **17:8** 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ **17:9 «Lawiy kaḥinlar»** — kaḥinlar Lawiylarning qəbilisidin bəlgilinidu. □ **17:10 «Pərwərdigar tallaydiǫan axu jay»** — muxu 8-13-ayətlərdə «(Huda) tallaydiǫan jay»… «Pərwərdigar tallaydiǫan jay...» bəlkim Lawiylar wə kaḥinlar ḥəmdə «soraqqi bəg» (demək, xu dəwrdiki «batur ḥakim») turidiǫan xəḥər-yezilarni kərsitixi mumkin. «Yəxua» 21:13-19ni kərüng. Təwrattiki «Batur ḥakimlar» wə «Samuil»da «dəwa sorap ḥöküm qiqirix» ixliri köp uqraydu. □ **17:20 «bu əmrlərdin…»** — ibraniy tilida «bu əmrdin…».

18

Lawiylar wə kaḥinlarning nesiwisi

1 Lawiy kaḥinlar wə xuningdək barlиқ Lawiylar қəbilisining Israilda ḥeqқandaқ
nesiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Pərwərdigarоqa atap otta sunulidiоqan
қurbanliқlardin wə *Pərwərdigarning* mirasidin yeyixkə bolidu, □ ■ 2 Biraқ ularning
қerindaxliri arisida ḥeqқandaқ mirasi bolmaydu; Pərwərdigar eytқandək, U Өzi
ularning mirasidur. ■ 3 Kaḥinlarning қurbanliқ қilidiоqan həlқtin alidiоqan ülüxi
mundaқ: — (məyli kala yaki қoy bolsun) қol, engək gəxi wə üqəy-қerini kaḥinlarоqa
berilidu. 4 Silərning axliқinglardin, yengi xarabinglardin wə zəytun meyinglardin
dəsləpki pixқan ḥosulni wə қoyliringlardin dəsləpki қirқiloqan yungni uningоqa
berisilər; 5 qünki Pərwərdigar Hudaying uni wə uning əwladlirini Өz namida
hizmitidə daim turuxқa barliқ қəbililiringlar iqidin talliwaloqan.
6 Əgər Lawiy boloqan bir adəm pütkül Israildiki ḥərқandaқ xəḥər-yezidin, yəni
өzi makanlaxқan jaydin qiқip, Pərwərdigar tallaydiоqan jayоqa kəlsə 7 wə xu yərdə
Pərwərdigar aldida turoquqi barliқ қerindaxliriоqa ohxax Pərwərdigar Hudasining
namida hizməttə turoqan bolsa, 8 undaқta (məyli u atisidin қaloqan mirasini
setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun) uning yəydiоqan ülüxi қerindaxliriningkidək
boluxi kerək.□

Seḥir-jadugərlik қilixқa bolmaydu, ḥəқiқiy pəyoqəmbərgə қulaқ selinglar

9 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga beridiоqan zeminоqa kirgən qaoqda, sən xu
yərdiki əllərning yirginqlik adətlirini өgənməsliking kerək. 10 Aranglarda өz ooqli
yaki қizini ottin өtküzidiоqan, palqiliқ, rəmqilik, əpsaniylik, jadugərlik □ ■ 11 yaki
dəmidiqilik қiloquqi yaki jinkəx, seḥirgər yaki өlgənlərdin yol soriоquqi ḥeqқandaқ
kixi bolmisun; 12 qünki bundaқ ixlarni қilidiоqan ḥərқandaқ kixi Pərwərdigarоqa
nəprətlik bolidu; bu yirginqlik ixlar tüpəylidin Pərwərdigar Hudaying xu əllərni
aldinglardin ḥəydəp qiқiridu.
13 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida əyibsiz mukəmməl boluxung kerək; 14 qünki
sən zemindin ḥəydəydiоqan bu əllər rəmqilər wə palqilarоqa қulaқ salidu; biraқ
Pərwərdigar Hudaying seni undaқ қilixқa yol қoymaydu.

Kəlgüsidiki uluoq pəyoqəmbər

15 Pərwərdigar Hudaying silər üqün aranglardin, қerindaxliringlar arisidin manga
ohxaydiоqan bir pəyoqəmbər turoquzidu; silər uningоqa қulaқ selinglar. ■ 16 Bu
silər Ḥorəb teoqida yioqiloqan kündə Pərwərdigar Hudayinglardin: «Pərwərdigar
Hudayimning awazini yənə anglimayli, bu dəḥxətlik otni kərməyli, bolmisa өlüp
ketimiz» dəp tələp қiloqininglarоqa pütünləy mas kelidu. ■ 17 Xu qaoqda Pərwərdigar
manga: «Ularning manga degən səzi yahxi boldi. 18 Mən ularоqa қerindaxliri arisidin
sanga ohxaydiоqan bir pəyoqəmbərni turoquzimən, Mən Өz səzlirimni uning aoqziоqa
salimən wə u Mən uningоqa barliқ tapilioqinimni ularоqa səzləydu. ■ 19 Wə xundaқ

□ **18:1** **«Pərwərdigarning mirasidin yeyix»** — demək, Pərwərdigarning mirasi boloqan zemindiki məḥsulatlardin yeyix. ■ **18:1** Qəl. 18:20; Қan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Qəl. 18:20-32; Қan. 10:9; Əz. 44:28 □ **18:8** **«məyli u atisidin қaloqan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun,...»** — Lawiylarning өz aldiоqa qong zemini bolmaytti, bəlki pəқət bəzi xəḥərlərdə қoru-jayliri wə ətrapida qəklik yaylaқlirila bolatti. «Qəl.» 35:1-8ni kərüng. Baxқa nəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **18:10** **«...balilirini ottin өtküzüx»** — bəlkim «insan қurbanliқi»ni kərsitixi mumkin. ■ **18:10** Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yəx. 8:19 ■ **18:15** Yḥ. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ **18:16** Mis. 20:19; Қan. 5:25; Ibr. 12:19 ■ **18:18** Yḥ. 4:25

boliduki, u Mening namimda dəydiоған səzlirimgə қulaқ salmaydiоған ḥərқandaқ kixi bolsa, Mən uningdin ḥesab alimən.□
20 Əmma Mening namimda baxbaxtaқliқ қilip Mən uningоға tapilimiоған birər səzni səzlisə yaki baxқa ilaḥlarning namida səz қilidiоған pəyоғəmbər bolsa, xu pəyоғəmbər өltürülsun.□ ■
21 Əgər sən kөnglüngdə: «Pərwərdigar қilmiоған səzni қandaқ pərқ etimiz» desəng,
22 bir pəyоғəmbər Pərwərdigarning namida səz қiloған bolsa wə u bexarət қiloған ix tooғra qiқmisa yaki əməlgə axurulmisa, undaқta bu səz Pərwərdigardin qiқmiоған; xu pəyоғəmbər baxbaxtaқliқ bilən səzligən dəp, uningdin қorқma.

19

Adəm өltürüx tooғrisidiki қanun — panaḥliқ xəḥərliri

1 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridiоған zemindiki taipilərni silərning ald-inglardin üzüp taxliоған waқtida wə silər xundaқla ularning xəḥərliri wə өyliridə turoғininglarda, 2 silər xu qaoғda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridiоған zeminda üq xəḥərni ayrim қilixinglar kerək; ■ 3 xundaқla, adəm өltürgən ḥərbir kixi xu yərlərgə, xu xəḥərlərning birigə қeqip beriwalsun dəp yol ḥazirlap, Pərwərdigar Hudayinglar miras boluxқa silərgə beridiоған zeminni üq rayonоға bəlisilər. 4 Tirik қelix üqün xu yərlərgə қeqip beriwaloған, adəm өltürgən kixi tooғruluқ bəlgilimə mundaқ: — u қoxnisini tasadipiyliқtin urup өltürüp қoyoған, xundaқla əslidə uningоға өq-adawiti bolmiоған bolsa, xu yərgə қeqip beriwalsa bolidu. ■ 5 Məsilən, u қoxnisi bilən otun kesixkə ormanоға kirgən bolup, dərəhni kesixkə paltini kətürgəndə palta bexi sepidin ajrap ketip қoxnisiоға tegip ketip uni өltürüp қoysa, undaқta jawabkar kixi bu xəḥərlərdin birigə қeqip beriwelip ḥayat қalidu; 6 bolmisa, қan қisasi aloғuqi oғəzipi қayniоғanda adəm өltürgən kixini қooғlaydu wə yol uzun boloғaqқa, uningоға yetixiwelip өltürüwetixi mumkin; əməliyəttə, u kixi өlümgə layiқ əməs, qünki uning əslidə қoxnisiоға ḥeqқandaқ өq-adawiti yoқ idi. □ 7 Xunga mən silərgə: «Өzünglar xundaқ üq xəḥərni ayrixinglar kerək» dəp əmr қilimən.
8 Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlaroға қəsəm қiloғinidək qegrayinglarni kengəytixni, ata-bowiliringlaroға wədə қiloған barliқ zeminni silərgə təқdim қilixni halaydu; ■ 9 silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx wə uning yollirida daim mengix üqün mən silərgə bügün tapiliоған bu əmrni tutsanglarla U xundaқ қilidu, undaқta silərmu өzünglar üqün bu üq xəḥərdin baxқa yənə üq xəḥərni қoxisilər. □ ■ 10 Wə xundaқ қilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip təқdim қilidiоған zemin arisida naḥəқ қan təkülməydu wə xuningdək gədininglaroға hun gunaḥi qüxməydu. 11 Lekin birsi қoxnisiоға өq-adawət tutқan bolsa, paylap turup uningоға

□ **18:19** « ***xu pəyоғəmbər*** Mening namimda dəydiоған səzlirimgə қulaқ salmaydiоған ḥərқandaқ kixi bolsa, mən uningdin ḥesab alimən» — bu uluо pəyоғəmbərning salaḥiyiti tooғruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **18:20** **«baxқa ilaḥlarning namida səz қilidiоған pəyоғəmbər ... өltürülsun»** — baxқa birhil tərjimisi: «baxқa ilaḥlarning namida səz қilidiоған pəyоғəmbər ... өlidu» — demək, өzlükidin өlidu. Bizningqə muxu yərdə Hudaning kərsətkini xu pəyоғəmbərni өltürüx kerəkliki bolsa kerək. ■ **18:20** Қan. 13:6; Yər. 14:14 ■ **19:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:9-34; Yə. 20:2 ■ **19:4** Mis. 21:13; Қan. 4:41,42 □ **19:6** **«қan қisasi aloғuqi»** — қan қisasiоға elixқa ḥoқuқluқ kixining roli tooғrisidiki қanun-bəlgilimilər «Qəl.» 35:10-35də kərsitilidu. **«yol uzun boloғaqқa»** — birla panaḥlinidiоған xəḥər boloғanda, adəm өltürgən kixi turoғan jay u xəḥərgə yiraқ bolup қelixi mumkin; xunga, Pələstində bir-biridin tarқaқ altə xəḥər (andin yənə üq xəḥər) tallinip «panaḥliқ xəḥər» dəp bekitilgən. ■ **19:8** Yar. 28:13; Қan. 12:20 □ **19:9** **«mən silərgə bügün tapiliоған bu əmr»** — bəlkim «Қanun Xərḥi» degən kitabtiki əḥdə, yəni barliқ əmr-pərmanlarni kərsitixi mumkin. ■ **19:9** Yə. 20:7

ḫujum qilip, urup öltürüwətsə wə xu xəḫərlərdin birigə qeqip beriwaloƣan bolsa, ■
12 undaqta uning öz xəḫiridiki aqsaqallar adəm əwətip uni xu yərdin yandurup kelixi
kerək, andin uni öltürülsun dəp «qan qisasi aloƣuqi»ning qoliƣa tapxuruxi kerək.
13 Sən uni ḫeq ayimiƣin, xundaq qiloƣanda Israildin tökülgən gunaḫsiz qanning
deƣini taziliƣan bolisilər; andin ḫalinglar yahxi bolidu.□

Guwaḫqilar tooƣruluq qanun

14 Pərwərdigar Hudaying sanga igiləx üqün təqdim qilidiƣan zeminda burunqilar
miras yeringdə bekitkən, qoxnangning pasil texini yətkiməsliking kerək.■
15 Məlum jinayət yaki gunaḫ tooƣrisida birsigə «U gunaḫ qiloƣan» dəp ərz-xikayət
qilixta yaloƣuz birla guwaḫqi bolsa kupayə qilmaydu, bəlki ḫəmmə ix ikki yaki üq
guwaḫqining səzi bilən bekitilsun.■
16 Birsi tooƣruluq «palanqi-pokunqi gunaḫ qiloƣan» dəp ərz qilidiƣan qara niyətlik
bir guwaḫqi qiqsa, 17 dəwalixip qaloƣan ikki adəm Pərwərdigarning aldida, xu
künlərdə bolidiƣan kaḫinlar wə soraqqi bəglər aldida ḫazir bolsun; 18 soraqqi
bəglər əstayidillik bilən təkxürsun; əgər ḫeliqi guwaḫqi yaloƣan guwaḫqi bolup,
öz qerindixi tooƣruluq yaloƣan guwaḫlik bərgən bolsa, 19 undaqta, silər dəl u
qerindixiƣa qilmaqqi boloƣinidək uningƣimu xundaq qilinglar. Xundaq qilsanglar
rəzillikni aranglardin yoqitisilər. ■ 20 Qaloƣan həlqmu bu ixni anglaydu wə qorqidu
wə xundaqla, aranglarda undaq rəzil ixni yənə qilmaydu. 21 Silər ḫeq rəḫim
qilmanglar; janƣa jan, közgə köz, qixqa qix, qoloƣa qol, putqa put elinsun.□ ■

20

Düxmənlər bilən jəng qilix tooƣruluq

1 Əgər sən düxmənliringgə jəng qiloƣili qiqip, at wə jəng ḫarwilirini, xundaqla
özüngdin köp boloƣan bir əlni kərsəng, ulardin ḫeq qorqma. Qünki seni Misir
zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigar Hudaying Özi sən bilən billidur. 2 Silər jənggə
qiqix aldida kaḫin özi aldiƣa qiqip həlqqə səz qilip 3 ularƣa: Əy Israil, anglanglar!
Silər bügün düxmənliringlar bilən soquxux aldida turuwatisilər. Köngülliringlar
jür'ətsiz bolmisun; qorqmanglar, titrimənglar, ularning səwəbidin dəkkə-dükkigə
qüxmənglar; 4 qünki Pərwərdigar Hudaying Özi düxmənliringlar üstidin ƣəlibə
qilixinglar üqün silər bilən billə jənggə qiqidu» — dəp eytsun.
5 Xu qaƣda əməldarlar həlqqə mundaq desun: — «Aranglarda bir yengi öy selip, uni
Hudaƣa atimiƣan birsi barmu? Undaqta u öz öyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə
ölüp ketip, baxqa kixi kelip uni *Hudaƣa* atixi mumkin.
6 Tək selip üzümzar bərpa qilip, tehi uning mewisini yemigən birkim barmu? Bar
bolsa öyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə ölüp kətsə, baxqa kixi kelip uning
mewisini yeyixi mumkin.■
7 Bir qiz bilən wədiləxkən bolup, tehi uni öz əmrigə almiƣan birkim bolsa, u öyigə
yenip kətsun, bolmisa u jəngdə ölüp kətsə, baxqa kixi kelip uni özigə hotunluqqa
elixi mumkin».■

■ **19:11** Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Qəl. 35:16 □ **19:13** **«sən uni ḫeq ayimiƣin»** — ibraniy tilida «kəzüng uni ḫeq ayimisun». ■ **19:14** Pənd. 22:28 ■ **19:15** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yḫ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ **19:19** Pənd. 19:5 □ **19:21** **«Silər ḫeq rəḫim qilmanglar»** — ibraniy tilida «kəzüng ḫeq ayimisun». **«janƣa jan, qixqa qix, putqa put ... elinsun»** — bu səzlər «qisas elix» prinsipi əməs, bəlki Hudaning muqəddəs qanunining adil təlipidur. Hudaƣa təxəkkür, Uning meḫir-xəpqiti adilliqidin ziyadə ḫalqip qiqidu! «Mat.» 5:38-48ni kərüng. ■ **19:21** Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38 ■ **20:6** Law. 19:23,24,25 ■ **20:7** Qan. 24:5

8 Andin mənsəpdarlar həlkkə yənə səzləp: «Қorkup kətkən, jür'ətsiz birkim barmu? U өyigə yenip kətsun. Bolmisa қerindaxlirining yürikimu uningkidək jasarətsiz bolup қelixi mumkin» dəp eytsun.■
9 Əmәldarlar həlkkə xularni eytқandin keyin ular həlқning aldida yetəkqilik қilixқa қoxunlarоqa sərdarlarni tiklisun.
10 Silər ḥujum қilixқa məlum bir xəḥərgə yeқinlaxқininglarda awwal uningоqa sülḥi toоqrisida səz қilinglar. 11 Əgər ular sülḥini halaymiz, dəp jawab berip өz dərwazilirini silərgə aqsa, undaқta uningda turuwatқan ḥəmmə həlқ silərgə beқinip қulluқ ḥaxarda bolidu. 12 Lekin silər bilən sülḥi қilixқa unimay, bəlki silər bilən jəng қilmaқqi bolsa silər uni қorxanglar. 13 Pərwərdigar Hudayinglar uni қolunglarоqa tapxuroqanda uningdiki ḥərbir ərkəkni қiliqlap өltürünglar; 14 lekin ayallar bilən baliliri, kala bilən xəḥərdiki ḥəmmə nərsini, yəni barliқ oqəniymətni өzünglarоqa olja қilip elinglar; Pərwərdigar Hudayinglar өz düxmənliringlardin silərgə elip bərgən oljidin yəp səyünisilər. 15 Silərdin yiraқta boloqan, *zeminoqa təwə bolmioqan* əllərning xəḥərlirigə xundaқ қilinglar.

Қanaaniylar bilən jəng қilixtiki қanun

16 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip beridioqan zemindiki əllərning xəḥərlirini bolsa, ularning iqidiki tiniқi bar ḥeq nərsini tirik қoymay, ■ 17 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə buyruoqandək Ḥittiylar bilən Amoriylar, Қanaaniylar bilən Pərizziylər, Ḥiwiylar bilən Yəbusiylarning ḥəmmisini təltөküs yoқitixinglar kerək. 18 Bolmisa, ular өz ilaḥlirioqa qoқunuxtiki ḥəmmə yirginqlik ixlirini silərgə өgitip, Pərwərdigar Hudayinglaroqa gunaḥ қilidioqan bolisilər.
19 Bir xəḥərni igiləx üqün uzun waқit jəng қilip қorxap turuxқa tooqra kəlsə, uning ətrapidiki dərəhlərni palta bilən kesip wəyran қilmanglar; qünki ularning mewisini yesənglar bolidu. Xunga ularni kəsmənglar; qünki daladiki dərəhlər қorxiwelix kerək boloqan adəmmidi? 20 Lekin silər mewilik dərəh əməs dəp bilgən dərəhlərni kesip yoқitip, silər bilən soқuxқan xəḥərni ḥujum қilip oqulitixқa xu dərəhlərdin istiḥkam-potəylərni yasisanglar bolidu.

21

Eniқlanmioqan қatilliқ delosi tooqrisida

1 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip igiləxkə beridioqan zeminda, dalada өltürülgən bir jəsət tepilsa, əmma uni өltürgən adəm məlum bolmisa, 2 aқsaқalliringlar bilən soraқqi bəgliringlar qiқip өlük tepiloqan yər bilən ətrapidiki xəḥərlərning ariliқini өlqisun; 3 өltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḥərning aқsaқalliri bolsa ixқa selinmioqan, boyuntoroқmu selinmioqan inək tepip kəlsun; 4 xu xəḥərning aқsaқalliri inəkni süyi tohtimay aқidioqan, ḥəydilip terilmioqan bir jiloqioqa elip berip, xu jiloqining өzidə inəkning boynini sunduruwətsun; 5 xu qaoqda Lawiyning əwladliri boloqan kaḥinlar ularning қexioqa kəlsun; qünki Pərwərdigar Hudayinglar ularni Өzining aldida hizmәttə bolup, Pərwərdigarning namida bəht-bərikət tiləxkə tallioqandur. Ḥərbir dəwa wə ḥərbir tayaқ jazasi ularning səzi boyiqə kesilsun. 6 Өltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḥərdiki aқsaқallarning ḥəmmisi xu jiloqioqa kelip, boyni sunduruloqan inəkning üstidə turup, қollirini yuyup 7 guwaḥliқ berip: «Қollirimiz bolsa bu қanni təkmidi, kөzlirimiz bu ixni kөrmidi; 8 əy Pərwərdigar, Sən Өzüng ḥərlük bədili tələp қutқuzoqan həlқing Israilni

■ **20:8** Ḥak. 7:3 ■ **20:16** Qəl. 33:52; Қan. 7:1, 2

kəqürgəysən wə naḥək akқan қanning gunaḥini Israil həlқinggə artmioɳaysən» — desun; xundaқ қilip bu қan gunaḥioɳa kafarət kəltürülgən bolidu. 9 Silər xundaқ қilip Pərwərdigarning nəzиridə tooɳra boloɳanni қilip nahək təkülgən қanning gunaḥini өzünglardin qiқiriwətkən bolisilər.

Hotunluққa elinoɳan əsir tooɳruluқ қanun

10 Əgər silər düxmənliringlar bilən jəng қiloɳili qiққininglarda Pərwərdigar Hudayinglar ularni қolunglaroɳa bərgəq, ulardin əsir aloɳan bolsanglar, 11 bu əsirlərning arisida qiraylиқ bir ayalni kərüp, kənglüng uningoɳa qüxüp, uni əmringgə elixni halisang, 12 undaқta uni өyünggə elip baroɳin; u qeqini qüxürüp, tirnaқlirini yasap, 13 əsirliktə kiygən kiyimlirini selip, өyüngdə olturup toluқ bir ay ata-anisi üqün matəm totsun; andin sən uning қexioɳa kirip uni өzünggə ayal қilip uningoɳa ər bolsang bolidu. 14 Keyin, əgərdə kənglüng uningdin səyünmisə, u қəyərni halisa, baroɳili қoyuxung kerək; uni puloɳa satmioɳin wə uningoɳa dedəktək muamilə қilmioɳin, qünki sən uningoɳa yeқinliқ қilip uyat қiloɳansən.

Balilar tooɳruluқ қanun

15 Əgər birsining ikki ayali bolup ularning birigə amraқliқ, yənə birigə өqlük қiloɳan bolsa wə amraқ wə өq boloɳan ḥər ikkisidin ooɳul tuoɳuloɳan bolsa, tunjisini өq ayalidin tapқan bolsa 16 undaқta u kixi ooɳullirioɳa barini miras üqün üləxtürüp bərgən künidə өq ayalining ooɳli, yəni uning tunji ooɳlining ornioɳa amraқ ayalining ooɳlini tunji ooɳullukқa қoyuxқa bolmaydu. 17 U bəlki өq ayalining ooɳlini tunji ooɳlum dəp etirap қilsun; qünki bu uning küq-қuwwiti bar waқtidiki dəsləpki mewisidur; tunji ooɳulluқ ḥoқuқi uningki boloɳaqқa, atisi barliқ mal-mülüktin uningoɳa ikki ülüx miras bərsun.■

18 Əgər birsining baxbaxtaқ wə itaətsiz ooɳli bolsa, u nə atisining səzigə, nə anisining səzigə қulaқ salmay, ḥətta tayaқ-tərbiyimu kar қilmay, ularning gepini yənila anglimisa, 19 Uning ata-anisi uni tutup, xəḥərning dərwazisioɳa elip berip, xəḥərning aқsaқallirining қexioɳa kəltürsun; □ 20 ular xəḥərning aқsaқallirioɳa ərz қilip: — «Bu ooɳlimiz baxbaxtaқliқ wə itaətsizlik қilip, səzimizni anglimay yüridu; u nəpsi yaman, xarabhor bolup қaldi» dəp eytsun. 21 Xuning bilən xəḥərning ḥəmmə həlқi bir bolup uni qalma-kesək қilip өltürsun. Silər bu yol bilən өzünglardin rəzillikni qiқiriwetisilər; pütkül Israil bu ixni anglap қorқidioɳan bolidu.

Jinayətqining jəsiti

22 Əgər birsi өlüm jazasioɳa layiқ gunaḥ sadir қilip, өltürülgən bolsa wə jəsitini bir dərəhkə esip қoyoɳan bolsanglar, 23 өlüki keqiqə dərəhtə қalmisun; қandaқla bolmisun, silər dərəhkə esiloɳuqini xu kündə kəmüwetinglar (qünki kimdəkim *dərəhkə* esiloɳan bolsa, Huda təripidin lənətkə қaldуruloɳan kixi ḥesablinidu). Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip bərgən zeminni buloɳimioɳan bolisilər.■

22

Yitkən janiwarlar, kiyinix қatarliқlar tooɳruluқ bəlgilimilər

■ **21:17** Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zəb. 78:51 □ **21:19** **«... uni tutup, xəḥərning dərwazisioɳa ... xəḥərning aқsaқallirining қexioɳa kəltürsun»** — kona zamanlarda xəḥərning aқsaқalliri soraқ-dəwalar üstidin ḥəküm qiқirix üqün xəḥər dərwazisida olturatti. ■ **21:23** Gal. 3:13

1 Sən қerindixingning kalisi ya қoyi ezip kətkinini kərsəng, qatiқing bolmay yürmə;
қandaқla bolmisun, uni қerindixingning қexiоqa yətküzüp bər. ■ 2 Əgərdə
қerindixing sanga yeқin olturmisa wə yaki igisini tonumisang, xu ḥaywanni өz
өyünggə elip kelip, қerindixing uni izdəp kəlgüqə өzüng saқlap andin uningоqa
tapxurup bərgin. 3 Sən ohxaxla uning yitkən exiki yaki kiyimlirinimu xundaқ қil;
xundaқla қerindixingning ḥərқandaқ yitkən nərsisini tepiwalsang, unimu xundaқ
қiloqin; sən өzüngni bu ixtin қaqurmioqin.
4 Əgər қerindixingning exiki yaki kalisining yolda yiқilip qüxkinini kərsəng,
sən bu əḥwaldin өzüngni қaqurmioqin; қerindixingоqa yardəmlixip ulioqini tartip
turoquzoqin.
5 Ayal kixi bolsa ərlərning kiyimini kiymisun; xuningоqa ohxaxla ər kixi ayal kixining
kiyimini kiymisun; qünki kimki xundaқ қilsa, Pərwərdigar Hudayingning aldida
yirginqlik bolidu.
6 Əgər sən yolda ketiwetip, bir dərəhtə yaki yərdə baliliri yaki tuhumliri boloqan
қuxning uwisioqa uqrisang, anisi tuhum yaki balilirini besip yatқan bolsa, ana-
balilirini birақla almioqin; 7 ḥeq bolmioqanda sən anisini қoyuwetip, balilirinila
alsang bolidu; xundaқ қilsang sanga yahxi bolup uzun өmür kərisən.
8 Yengi bir өy salsang, өgzənggə bir tosma tam yasioqin; bolmisa birsi uningdin yiқilip
qüxsə, өzünggə қan tөkülüx gunaḥini kəltürüxüng mumkin.

Saplиқ tooqrisidiki ixlar

9 Өz üzümzarliқingоqa ikki hil uruқ qaqmioqin; bolmisa terioqiningning ḥəmmisi wə
üzümzarliқning məḥsulatliri buloqanоqan ḥesablinidu.□ ■
10 Sən kala bilən exəkni birgə қoxup yər ḥəydimigin.
11 Yung wə kanaptin ibarət ikki hil yiptin toқoloqan kiyimni kiymigin.
12 Sən yepinoqan tonungning tөt burjikigə pөpük қoyoqin.■

Ər-hotunluқta sap dilliқ bolux kerək

13 Əgər biri hotun elip uningоqa yeқinqiliқ қiloqandin keyin uningоqa өq bolup,
14 Uning yaman gepini қilip, uningоqa bətnam qaplap, ərz қilip: «Mən bu hotunni
aldim, lekin uningоqa yeқinqiliқ қilsam uning қiz əməslikini bildim» desə, 15 undaқta
қizning ata-anisi қizning paklиқ ispatini elip xəḥər dərwazisida olturoqan xəḥərning
aқsaқallirioqa kəltürsun, 16 andin қizning atisi aқsaқallaroqa sөz қilip: «Mən қizimni
bu kixigə hotunluққa bərdim, lekin u uningоqa өq bolup қaldi; 17 wə mana, u uning
yaman gepini қilip, bətnam qaplap ərz қilip: «Қizingning қiz əməslikini bildim»
dəydu. Biraқ mana қizimning paklиқ ispati!» dəp, ispat rəhtni aқsaқallarning
aldida yeyip қoysun. 18 U waқitta xəḥərning aқsaқalliri erini tutup uningоqa tayaқ-
tərbiyə berip, 19 Israildiki bir pak қizning yaman gepini қilip, uningоqa bətnam
qapliding dəp, yüz xəkəl kümüx tөlətsun; andin ular pulni қizning atisioqa bərsun
dəp bekitsun. Əmma қiz bolsa xu kixining hotuni bolup turiwerixi kerək; ər pütün
өmridə uni қoyup bərsə bolmaydu.
20 Lekin bu sөz rast qiқip, қizning paklиқ ispati bolmisa, 21 қizni atisining өyining
dərwazisi aldioqa aparsun wə atisining өyidə buzuқluқ қilip Israilning iqidə

■ **22:1** Mis. 23:4 □ **22:9** **«Өz üzümzarliқingоqa ikki hil uruқ qaqmioqin»** — mənisi (1) üzümzar iqidə ikki hil axliқ terixқa bolmaydu; (2) üzümzar iqidə, üzüm uruқliridin baxқa uruқlarni terixқa bolmaydu. Bizningqə birinqi mənisi tooqridur («Law.» 19:19ni kөrüng). **«buloqanоqan ḥesablinidu»** — baxқa birhil tərjimisi: «muқəddəslikkə musadirə қilinidu» — demək, musadirə қilinip Hudaoqa, yəni ibadəthanidiki hizməttə ixlitixkə tapxuruluxi kerək. Xübḥisizki, bu ayəttiki wə 10-11-ayətlərdiki əmrlərning ḥəm əməliy paydisi bar ḥəm roḥiy jəḥəttin kөp kөqmə mənisi bar. Oқurmənlər өzliri Injildin xu kөp kөqmə mənilirini tapalaydu. ■ **22:9** Law. 19:19 ■ **22:12** Qəl. 15:38; Mat. 23:5

xərməndilik qilоqanliqi üqün uning xəḫirining adəmliri xu yərdə uni qalma-kesək qilip өltürsun. Xundaq qilоqininglarda silər өzünglardin rəzillikni qiqiriwetisilər.
22 Əgər birsi eri bar hotun bilən zina qilip tutulup qalsa, zina qilixqan ər-hotun ikkilisi өltürülsun. Xundaq qilоqanda Israilning iqidin rəzillikni qiqiriwetisilər.■
23 Əgər birsi xəḫərdə biraw bilən wədilixip qoyoqan bir qizni uqritip, uning bilən billə bolsa, 24 ikkilisini xəḫərning dərwazisioqa elip qiqip qalma-kesək qilip өltürünglar; qiz bolsa xəḫərdə turup warqirimioqini üqün, ər bolsa baxqisining wədiləxkən qizi bilən yatqini üqün өltürülsun. Xundaq qilip, silər өzünglardin rəzillikni qiqiriwetisilər.
25 Əgər ər kixi baxqisi bilən wədiləxkən qizni dalada uqritip, uni tutuwelip uning bilən yatsa, pəqət qiz bilən yatqan ər kixi өltürülsun. 26 Qizoqa bolsa, ḫeqnemə qilmanglar, qünki qizning өzidə өlümgə layiq ḫeq gunaḫ yoq. Bu ix bolsa birsi qoxnisioqa ḫujum qilip uni өltürwətkəngə ohxax ixtur. 27 Qünki u baxqisioqa wədiləxkən qizni dalada tutuwaloqanda, qiz towlioqan bolsimu uni qutquzoqudək kixi tepilmioqan.
28 Əgər birsi birər ər bilən wədiləxmigən qizni tutuwelip, uning bilən yetip ḫər ikkisi tutulsa, 29 qiz bilən yatqan adəm qizoqa yeqinqilik qilip har qiloqini üqün qizning atisioqa əllik xəkəl kümüx berixi kerək; andin qizni өzigə hotun qilip elixi kerək; u pütkül өmridə uni qoyup bərsə bolmaydu.■
30 Ḫeqkim atisining hotunini almasliqi kerək, atisining yotqinini aqmasliqi kerək.□

23

Jamaətning sapliqi

1 Kimki soqulux yaki kesilix tüpəylidin ahta qiliwetilgən bolsa, Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun.□
2 Kimki ḫaramdin tuoquloqan bolsa Pərwərdigarning jamaitigə kirəlməs; oninqi əwladioqiqə mundaqlardin ḫeqkim Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun.
3 Ḫeqbir Ammoniy wə ya ḫeqbir Moabiy Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun; oninqi əwladioqiqə ulardin ḫeqkim Pərwərdigarning jamaitigə ḫərgiz kirmisun. ■ 4 Səwəb xuki, silər Misirdin qikqininglarda ular aldinglaroqa yeməklik, su elip qikmidi wə silərgə ziyankəxlik qilixqa silərni qaroqisun dəp, Aram-Naḫaraimdiki Petorluq Beorning ooqli Balaamni yallidi. □ ■ 5 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar bolsa Balaamning səzini anglimay, bəlki silər üqün qaroqixni bərikətkə aylanduruwətti; qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə muḫəbbət baoqlioqan. 6 Silər ḫəmmə künliringlarda *Ammoniylar wə Moabiylar*ning aman-esənliki wə bəhtini ḫərgiz istimənglar.
7 Lekin Edomiylar qerindixinglar boloqaq, ularoqa nəprət bilən qarimanglar. Misirliqlaroqimu nəprət bilən qarimanglar, qünki silər ularning zeminida musapir bolup

■ **22:22** Law. 20:10 ■ **22:29** Mis. 22:16 □ **22:30** **«atisining hotuni»** — өgəy anisi yaki atisining toqili. **«atisining yotqinini aqmasliqi kerək»** — demək, atisining toqili yaki өgəy anisi bilən munasiwət ətküzsə atisining nomusioqa təgkən bolup ḫesablinidu. □ **23:1** **«Pərwərdigarning jamaiti»** — bu ibarə: birinqidin muqəddəs jay aldida bolsun yaki baxqa yərlərdə bolsun ibadət sorunlirini, xundaqla Pərwərdigar Israiloqa tapxuroqan ḫeyt-bayramlaroqa qatnixix imtiyazini kərsitidu; ikkinqidin, Israildiki toluq ḫoqukluq puqralar, yəni əməldar, aqsaqallar yaki soraqqi bolalaydioqanlarni kərsətsə kerək. «...ahta bolup qaloqan bolsa Pərwərdigarning ibadət jamaitigə kirəlməs» — qədimki zamanlarda butpərəslər өz butlirioqa sadaqətlikini bildürüx üqün bəzidə өz jinsiy əzalirini kesiwetətti. ■ **23:3** Nəḫ. 13:1 □ **23:4** **«ular aldinglaroqa yeməklik, su elip qikmidi»** — ibraniy tilida «ular aldinglaroqa nan, su elip qikmidi». ■ **23:4** Qəl. 22-24

turoɣanidinglar. 8 Bularning üqinqi əwladidin tuoɣuloɣan balilar Pərwərdigarning ibadət jamaitigə kirsə bolidu.

Xəhsiy tazilik̡

9 Düxmənliringgə k̡arxi jənggə qik̡ip qedir tiksəng, ḩərhil napakliktin eḩtiyat k̡iloɣin. 10 Əgər aranglarda keqisi birsi qüxidə Xəytan atlap napak boloɣan bolsa, u qedirgaḩdin qik̡ip kətsun; qedirgaḩk̡a udulla kirmisun; □ 11 kəqk̡urun kirgəndə u suoɣa qüxüp, kün patk̡anda qedirgaḩoɣa yenip kirsun.
12 *Ḩajitinglar* üqün qedirgaḩning sirtida bir jayinglar bolsun; tərətkə xu yərgə beringlar. 13 Saymanliring iqidə bir gürjək bolsun; sən sirtta tərətkə oltursang, uning bilən ərək kolap təritingni kəmüwət. 14 Qünki Pərwərdigar Hudaying seni k̡utk̡uzuxk̡a, düxmənliringni aldinglaroɣa tapxuruxk̡a qedirgaḩing otturisida yüridu; xunga sening qedirgaḩing pak bolsun. Bolmisa U seningkidə birər paskinilik̡ kərsə səndin ayrilip ketixi mumkin.

K̡ullaroɣa k̡andak̡ muamilə k̡ilix

15 Əz hojisidin k̡eqip yeningoɣa kəlgən k̡ulni əz hojisioɣa tutup bərmigin. 16 U aranglarda silər bilən billə turup, k̡aysi xəḩərning dərwazisi iqidə k̡aysi yərni tallisa, xu yərdə tursun. Silər uningoɣa zulum k̡ilmanglar.
17 Israilning k̡izlirining arisida ḩeqbir paḩixə bolmisun, Israilning ooɣullirining arisida ḩeqbir paḩixə ḩəzilək bolmisun. 18 Bir k̡əsəmni bəja kəltürmək üqün Pərwərdigar Hudayinglarning əyigə paḩixining pulini yaki ḩəziləkning pulini kəltürmigin; qünki bu ikkisi Pərwərdigar Hudayingning aldida yirginqliktur.□

Əsüm wə k̡əsəmlər tooɣruluk̡

19 Silər əz k̡erindixinglardin əsüm almanglar; pulning əsümi bolsun, axlik̡ning əsümi bolsun yaki ḩərk̡andak̡ əsüm aloɣudək baxk̡a nərsining əsümini alsanglar bolmaydu. ■ 20 Əmma qətəlliktin əsüm alsanglar bolidu, lekin k̡erindixinglardin ḩeq əsüm almanglar. Xundak̡ k̡ilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silər uni igiləxkə kiridioɣan zeminda, k̡olliringlarning barlik̡ əmgikidə silərgə bərikət beridu.
21 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida bir nərsini ataxk̡a k̡əsəm k̡iloɣan bolsang, uningoɣa əməl k̡ilixk̡a ḩayal k̡ilma. Bolmisa, Pərwərdigar Hudaying uni səndin tələp k̡iloɣinida gunaḩkar bolisən. ■ 22 Lekin əgər sən bir nərsini ataxk̡a k̡əsəm k̡ilmisang, u sanga ḩeq gunaḩ bolmaydu.
23 Aoɣzingdin qik̡k̡anoɣa əməl k̡iloɣin; Pərwərdigar Hudayingoɣa k̡əsəm k̡ilip atioɣiningni, yəni aoɣzingning səzi boyiqə ihtiyariy ḩədiyəngni sunuxung kerək.
24 Sən k̡oxnangning tallik̡ioɣa kirsəng halioɣiningqə yəp toyun, əmma k̡aqa-k̡uqangoɣa elip mangmioɣin.
25 K̡oxnangning pixk̡an ziraətlikigə kirsəng, k̡olung bilən ziraətning bexini üzüp alsang bolidu; əmma k̡oxnangning ziraətlirigə oroɣak̡ saloɣuqi bolma.■

□ **23:10 «Xəytan atlap» —** biz muxu səzni tərjimimizdə ixlətkinimiz Xəytanning bu ixk̡a məs'ul ikənlikini kərsətkinimiz yok̡. Ok̡urmənlər bu səzgə tonux boloɣanlik̡i üqün ixlətttuk̡, halas. □ **23:18 «ḩəziləк» —** ibraniy tilida «it». Ayəttə alaḩidə kəzdə tutuloɣini butpərəslik yolida paḩixə bolup tenini satk̡uqilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Nəḩ. 5:2-13; Luk̡a 6:34, 35 ■ **23:21** Qəl. 30:3 ■ **23:25** Mat. 12:1

24

Talaq heti berix tooɣruluq

1 Əgər birsi bir ayalni əmrigə aloɣandin keyin uningda birər sət ixni bilip, uningdin
söyünmisə, undaqta u talaq hetini pütüp, uning qoliɣa berixi kerək; andin uni
öz öyidin qiqiriwətsə bolidu. □ ■ 2 Ayal uning öyidin qiqqandin keyin baxqa ərgə
təgsə bolidu. 3 Bu ikkinqi ərmu uni yaman kərüp, talaq hetini yezip qoliɣa berip
uni öz öyidin qiqiriwətsə yaki uni aloɣan ikkinqi eri ölüp kətsə 4 uni qoyup bərgən
awwalqi eri uni napak ḩesablap, ikkinqi qetim hotunluqqa almisun; qünki undaq
qilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu. Sən Pərwərdigar Hudaying sanga
miras qilip beridioɣan zeminning üstigə gunaḩ yüklimigin.□

Rəḩimdillik, mahaw kesili wə adalət tooɣruluq

5 Əgər birkim yengidin hotun aloɣan bolsa uningoɣa nə jənggə qiqix, nə baxqa birər
ixqa buyrulmisun; u bəlki aloɣan hotunini hux qilix üqün bir yiloɣiqə ərkin-azad
bolup öyidə oltursun.■
6 Ḩeqkim yaroɣunqaq yaki tügmənning üsti texini kapalətkə almisun; qünki bu ix
birsining ḩayatini kapalətkə aloɣandək bolidu.
7 Əgər birkim Israillardin boloɣan qerindixining birini bulap kelip, uni quldək ixlətsə
wə yaki uni setiwətsə xu bulangqi öltürülsun; silər xundaq qilsanglar aranglardin
rəzillikni qiqiriwetisilər.■
8 Pesə-mahaw wabasi pəyda bolsa, özünglaroɣa pəhəs bolunglar, Lawiy kaḩinlarning
silərgə barliq kərsətkinini qilinglar; mən ularoɣa qandaq əmr qiloɣan bolsam
xuningoɣa köngül qoyup əməl qilinglar. ■ 9 Misirdin qiqqininglarda Pərwərdigar
Hudayinglarning yolda Məryəmgə qandaq qiloɣinini əskə elinglar.□ ■
10 Əgər sən öz buradər-qoxnangoɣa qərz bərsəng, kapalət elix üqün öyigə kirmigin;
11 bəlki taxqirida turup tur; sanga qərzdar kixi özi sanga beridioɣan kapalətni
taxqirioɣa elip qiqsun. 12 Xu kixi yoqsul bolsa sən uningdin kapalətkə aloɣan *kiyimni*
yepinip uhlimioɣaysən; □ 13 Ḩeq bolmioɣanda sən bəlki kapalətni kün patqanda
uningoɣa qayturup bərgin; xundaq qilsang u öz tonini yepinip uhlioɣanda, sanga
bəht-bərikət tiləydu. Xundaq qilsang bu ix sanga Pərwərdigar Hudayingning aldida
ḩəqqaniylik sanilidu.■
14 Ajiz, namrat mədikaroɣa naḩəqlik qilma, məyli u qerindaxliringlardin bolsun yaki
yeza-xəḩərliringlarda turoɣan musapirlardin bolsun. ■ 15 U namratliqtin öz ḩəqqigə
intizar boloɣaqqa, u ixligən xu küni kün petixtin burun ḩəqqini qoqum bərgin;
bolmisa, u sening tooɣrangda Pərwərdigaroɣa pəryad kətüridu, bu ix gunaḩ bolup
bexingoɣa qüxidu.
16 Balilirining jinayiti üqün ata öltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üqün
öltürülmisun; bəlki jinayiti bar boloɣan ḩərbir kixi öz gunaḩi üqün ölüm jazasini
tartsun.■

□ **24:1 «birsi… *ayalida* birər sət ixni bilip,…»** — bu yərdiki «sət (uyatlik) ix» zinani kərsətməydu; zinahorluq bolsa ölüm jazasi berilətti. Xunga «sət ix» bəlkim ayalining baxqa ərlərgə qarap naz-kərəxmə qilixi, zina qilmay lekin baxqa birsi bilən birhil oynixini kərsitixi mumkin. ■ **24:1** Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ **24:4 «…undaq qilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»** — nemixqa bu ix «Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»? Bu məsilə tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **24:5** Qan. 20:7 ■ **24:7** Mis. 21:16 ■ **24:8** Law. 13:2 □ **24:9 «… Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə qandaq qiloɣinini əskə elinglar»** — «Qəl.» 12:1-15ni kərüng. ■ **24:9** Qəl. 12:10 □ **24:12 «sən uningdin kapalətkə aloɣan kiyimni yepinip uhlimioɣaysən»** — yaki «kəqtə uhlioɣiningda uningdin kapalətkə aloɣan kiyimni yeningda qaldurmioɣin». ■ **24:13** Mis. 22:26 ■ **24:14** Law. 19:13; Yaq. 5:4 ■ **24:16** 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yər. 31:30; Əz. 18:20

17 Sən musapir yaki yetim tooɣrisidiki ḫəkümni burmilima; tul ayalning kiyim-
keqəklirinimu kapalətkə alma, ■ 18 bəlki əzüngning Misirda ḳul bolup Pərwərdigar
Hudaying seni xu yərdin ḫər ḳilip ḳutḳuzup kəlginini yadingoɣa kəltürgin. Xunga
mən sanga buningoɣa əməl ḳiloɣin dəp buyruymən.
19 Sən etizliḳingning ḫosulini yioɣḳiningda bir baoɣ ənqini untup ḳaloɣan bolsang,
uni elip kelix üqün yenip barmioɣin; u ənqə musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa
təgsun. Xundaḳ ḳiloɣanda Pərwərdigar Hudaying sening ḳolliringning barliḳ
əmgikini bərikətləydu.■
20 Zəytun dərihingni ḳaḳḳiningdin keyin xahlirida ḳaloɣanlirini ḳayta ḳaḳma;
ḳaldukḳliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
21 Üzümzarliḳingning üzümlirini yioɣip boloɣandin keyin waxang ḳilmioɣin.
Ḳaldukḳliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
22 Əzüngning Misir zeminida ḳul boloɣiningni yadingoɣa kəltürgin; xunga mən sanga
buningoɣa əməl ḳiloɣin dəp buyruymən.

25

Ḫər türlük ḳanun-bəlgilimilər

1 Əgər ikki kixi birnərsini talixip ḳelip, ḫəküm berixni tələp ḳilip sot aldioɣa kəlsə,
undaḳta soraḳqilar dəwaoɣa ḫəküm qiḳirip ḫəḳdarni ḫəḳ, gunaḫi bar adəmni
gunaḫkar dəp jakarlisun. 2 Əgər gunaḫkar adəm dərrigə layiḳ bolsa, soraḳqi uni
əzining aldida yərgə yatḳuzup, uning ḳiloɣan gunaḫioɣa layiḳ sanap dərrilisun.
3 Lekin pəḳət ḳiriḳ dərrila urulsun; xuningdin ziyadə urulmisun, kəp urulsa xu
ḳerindixing kəz aldingda kəmsitilgən bolidu.■
4 Sən haman tepiwatḳan kalining aoɣzini booɣmioɣin.■
5 Əgər bir yərdə turidioɣan ḳerindax aka-inilarning biri bala yüzi kərməy ölüp kətsə,
ölgən kixining ayali yat bir kixigə təgmisun; bəlki uning erining birtuoɣḳan ḳerindixi
uning ḳexioɣa kirip uni hotunluḳḳa elip, birtuoɣḳan ḳerindaxliḳ burqini ada ḳilsun;
■ 6 ölgən ḳerindixining ismi Israildin əqürülməsliki üqün ayalning tunji balisioɣa
uning ismi ḳoyulsun.
7 Lekin əgər bu kixi yənggisini elixni halimisa, yənggisi *xəḫər* dərwazisidiki
aḳsaḳallarning ḳexioɣa berip: «Erimning birtuoɣḳan ḳerindixi əz ḳerindixining
ismini Israilda ḳalduruxḳa unimidi; u mən üqün birtuoɣḳan ḳerindaxliḳ burqini ada
ḳilixḳa unimidi», dəp eytsun.■
8 Andin uning xəḫiridiki aḳsaḳallar uni qaḳirtip uningoɣa nəsiḫət ḳilsun; əgər
u: «Mən uni hotunluḳḳa elixni halimaymən», dəp qing turuwalsa, 9 yənggisi
aḳsaḳallarning kəz aldida uning ḳexioɣa berip, uning putidin kəxini saldurup,
yüzigə təkürüp: «Bir tuoɣḳan ḳerindixi üqün ailə ḳuruxḳa unimioɣan kixigə xundaḳ
ḳilinsun!» dəp jakarlisun. ■ 10 Xu kixining nami Israilning iqidə: «Kəxi
selinoɣuqining əyi» dəp atalsun.
11 Əgər ikki adəm bir-biri bilən uruxup ḳaloɣinida birining ayali əz erigə yardəmlixip
erini uroɣuqining ḳolidin ajratmaḳqi bolup, ḳolini uzitip uroɣuqining jan yerini
tutuwalsa, 12 undaḳta sən uningoɣa ḫeq rəḫim ḳilmay ḳolini kesiwət.□
13 Sening haltangda qong-kiqik ikki hil taraza texi bolmisun.
14 Əyüngdə qong-kiqik ikki hil əfaḫ saḳlima.□

■ **24:17** Mis. 22:21,22; Pənd. 22:22; Yəx. 1:23; Yər. 5:28; 22:3; Əz. 22:29; Zək. 7:10 ■ **24:19** Law. 19:9; 23:22
■ **25:3** 2Kor. 11:24 ■ **25:4** 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18 ■ **25:5** Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luḳa 20:28 ■ **25:7** Rut 4:7
■ **25:9** Rut 4:5 □ **25:12** **«sən uningoɣa ḫeq rəḫim ḳilmay...»** — ibraniy tilida «kəzüng uni ḫeq ayimay...».
□ **25:14** **«əfaḫ»** — axliḳ-danlarning ölqəm birliki, təhminən 20 yaki 27 litr.

15 Taraza texing toptooɣra, durus bolsun; əfaḥingmu toptooɣra, durus bolsun. Xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminda əmrüng uzun bolidu.
16 Qünki kimki xundaқ ixlar қilsa, kimki naḥəқ ix қilsa, Hudaying Pərwərdigarning aldida yirginqlik sanilidu.■

Amaləklərdin kelidioɣan hətərni yoқitix

17 Misirdin qiқip keliwatқininglarda Amaləklərning silərgə nemə қiloɣinini esinglarda tutunglar; ■ 18 ular Hudadin қorқmay, yolda silərgə uqrap, silər ḥerip-qarqap ḥalinglar қalmioɣan qaoɣda, kəyninglarda қaloɣan ajiz kixilərni urup yoқatmidimu? U Hudadin ḥeq қorқmidi. 19 Xunga, Pərwərdigar Hudaying mirasing bolsun dəp sanga igiləxkə beridioɣan zeminda, Pərwərdigar Hudaying ətrapingdiki barliқ düxmənliringdin amanliқ bərginidə, Amaləklərning namini asmanning tegidə əsləmigüdək dərijidə əqürüwət; bu ixni unutma.

26

Mewə wə baxқa məḥsulatlardin «birinqi ḥosul»ni Hudaoɣa atax

1 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga miras қilip beridioɣan zeminoɣa kirip uni əzüngning қilip igiləp olturaқlaxқanda, 2 Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminning ḥosulini aloɣanda, sən yərning dəsləpki pixқan mewisini elip, sewətkə selip Pərwərdigar Hudaying Өz namini қoyuxқa tallaydioɣan jayoɣa elip berixing kerək; ■ 3 andin xu waқittiki kaḥinning қexioɣa kəltürüp, uningoɣa: «Pərwərdigar Өzi bizgə berixkə ata-bowilirimizoɣa қəsəm қiloɣan zeminoɣa kirdim, bügün mən Pərwərdigar Hudayingning aldida xundaқ boloɣinioɣa guwaḥmən», dəp eytisən.

4 Kaḥin sewətni қolungdin elip uni Pərwərdigar Hudayingning қurbangaḥining aldida қoyidu; 5 andin sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz қilip mundaқ dəysən: — «Mening atam əsli oɣerib bir aramiy idi; Misiroɣa qüxüp olturaқlaxti; ular xu yərdə sani az musapir bolsimu, baroɣanseri kəpiyip uluoɣ, küqlük, qong bir həlқ boldi. □ ■ 6 Lekin Misirliқlar bizgə қattiқ қolluқ қilip, zulum selip bizni eoɣir əmgəkkə saldi. 7 Əmma biz ata-bowilirimizning Hudasi Pərwərdigaroɣa pəryad қiliwiduқ, Pərwərdigar awazimizni anglap biz tartiwatқan harliқ, japa wə zulumoɣa nəzirini saldi. 8 Xuning bilən Pərwərdigar küqlük қol wə uzartқan bilək, dəḥxətlər wə məjizilik alamətlər wə karamətlər bilən bizni Misirdin qiқirip 9 bizni bu yərgə elip kelip bu zeminoɣa, yəni süt bilən ḥəsəl eқip turidioɣan bir zeminoɣa igə қildi!
10 Əmdi mana, əy Pərwərdigar, sən Manga bərgən bu zeminning mewisining dəsləpki pixқinini sening қexingoɣa əkəldim», dəysən.
Xularni dəp, sewətni Pərwərdigar Hudayingning ḥuzurida қoyup, Pərwərdigar Hudayingning aldida səjdə қilisən; 11 xundaқ қilip sən wə өyüngdikilər Pərwərdigar Hudayingning silərgə ata қiloɣan ḥəmmə nemətliridin hux bolunglar; əzüng, Lawiylar wə aranglarda turidioɣan musapirlar қoxulup xadlininglar.

Üqinqi yildiki əxrə

12 Sən ḥər üqinqi yilida, yəni ondin biri boloɣan əxrə yilida ḥəmmə ḥosulungning ondin birini əxrə ayrip boloɣandin keyin, sən Lawiy bilən musapiroɣa, yetim-yesir,

■ **25:16** Pənd. 11:1 ■ **25:17** Mis. 17:8 ■ **26:2** Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Qəl. 15:17 □ **26:5** **«Mening atam əsli oɣerib...»** — yaki «mening atam əsli sərgərdan» yaki «mening atam əsli yoқap ketəy degən». ■ **26:5** Yar. 46:1

tul hotunlarоԓa dərwaziliringning iqidə xulardin yəp toyunsun dəp berisən; ■ 13 wə sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz қilip xundaқ dəysən: «Mən өyümdin *Hudaoԓa* muқəddəs қilinоԓan nərsilərni ayrip elip qiқip, sən Manga tapilioԓan əmr boyiqə bularni Lawiy bilən musapirоԓa, yetim-yesir, tul hotunlarоԓa bərdim; mən Sening əmrliringning ḥeqbirini nə buzmidim, nə ḥeqқaqan unutmidim; ■ 14 matəm tutқanlirimda xulardin ḥeqnemini yemidim, napak ḥaləttə turup buningdin birnemini almidim; өlgən kixigə atap buningdin ḥeqnemə bərmidim, bəlki Pərwərdigar Hudayimning awazini anglap ḥər ixta Sən manga əmr қiloԓining boyiqə қildim. 15 Əmdi Sən muқəddəs makaning boloԓan asmanlardin nəzər selip Өz həlқing Israilni, xundaқla ata-bowilirimizoԓa қəsəm bilən қiloԓan wədəng boyiqə, ḥəsəl bilən süt aқidioԓan, bizgə bərgən bu zeminni bərikətligəysən».■

Hulasə

16 Bügün Pərwərdigar Hudaying bu bəlgilimilərgə ḥəm ḥəkümlərgə əməl қilixқa əmr қildi; pütün қəlbing, pütün jening bilən ularni tutup ularоԓa əməl қil.
17 Sən bügün Pərwərdigarni өzüngning Hudaying boluxқa, xundaқla Uning yollirida mengixқa, Uning bəlgilimilirigə, Uning əmrlirigə, Uning ḥəkümlirigə əməl қilip Uning awazioԓa қulaқ selixқa қobul қilding; ■ 18 wə Pərwərdigar bolsa bügün silərni Өzining has həlқi boluxқa, Uning barliқ əmrlirini tutuxқa (U silərgə wədə қiloԓandək) silərni қobul қildi.■
19 Xundaқ bolsa, U silərgə izzət, nam-xөḥrət wə xan-xərəp berip, Өzi yaratқan barliқ əllərdin silərni üstün қilidu. Buning bilən silər Uning eytқinidək, Pərwərdigar Hudayinglar üqün muқəddəs bir həlқ bolisilər.■

27

Xəkəmdə yioԓilix — bəht-bərikət wə lənətlik ixlar

1 Musa wə Israilning aқsaқalliri həlққə buyrup mundaқ dedi: —
«Mən bügün silərgə tapilioԓan bu barliқ əmrni tutunglar. 2 Iordan dəryasidin өtüp Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioԓan zeminoԓa kirgən kündə, silər qong-qong taxlarni tikləp ularni ḥak bilən aқartinglar; ■ 3 andin ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə wədə қiloԓinidək, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioԓan, süt bilən ḥəsəl eқip turidioԓan zeminoԓa kirixinglar üqün dəryadin өtkininglərdə, bu қanunning ḥəmmə səzlirini xu taxlarоԓa pütüp қoyunglar. 4 Silər Iordan dəryasidin өtüp, mening bügünki əmrim boyiqə xu taxlarni Ebal teoԓida tikləp, ularni ḥak bilən aқartinglar. 5 Silər xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglar üqün təmür əswab təgmigən taxlardin қurbangaḥ yasanglar; ■ 6 Pərwərdigar Hudayinglarning bu қurbangaḥi yonulmioԓan, pütün taxlardin yasalsun; uning üstidə kөydürmə қurbanliқlarni Hudayinglar Pərwərdigarоԓa atap sununglar, 7 wə xu yərdə inaқliқ қurbanliқlirinimu sununglar, ulardin yəp Pərwərdigar Hudayinglarning ḥuzurida xadlininglar. 8 Silər xu taxlar üstigə bu қanunning ḥəmmə səzlirini eniқ pütüp қoyunglar».
9 Andin Musa bilən Lawiy kaḥinlar pütkül Israilоԓa səz қilip: «Əy Israil, xük turup anglanglar! Silər bügün Pərwərdigar Hudayinglarning həlқi boldunglar. 10 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarning awazioԓa қulaқ selip, mən bügün silərgə tapilioԓan uning əmrliri wə bəlgilimilirigə əməl қilinglar» — deyixti.

■ **26:12** Law. 27:30; Qəl. 18:24; Қan. 14:28, 29 ■ **26:13** Қan. 14:27 ■ **26:15** Yəx. 63:15 ■ **26:17** Yar. 17:7 ■ **26:18** Mis. 19:5; Қan. 7:6; 14:2 ■ **26:19** Қan. 4:7 ■ **27:2** Yə. 4:1 ■ **27:5** Mis. 20:25; Yə. 8:31

11 Xu küni Musa həlққə əmr қilip mundaқ dedi: —
12 Silər Iordan dəryasidin ətkəndin keyin, bular, yəni Ximeon, Lawiy, Yəḥuda, Issakar, Yüsüp bilən Binyaminlar Gərizim teoɋining üstidə turup, həlққə bəht-bərikət tilisun.
■ 13 Bular, yəni Rubən, Gad, Axir, Zəbulun, Dan bilən Naftali Ebal teoɋining üstidə lənət oқuxқa tursun.

Əḥdidə kərsitilgən lənətlik ixlar

14 U waқitta Lawiylar Israillarning ḥəmmisigə yuқiri awaz bilən: —
15 «Kimki ḥünərwənning қoli bilən birər oyma yaki қuyma məbudni yasap qiқsa (Pərwərdigar aldida yirginqlik ixtur!), uni yoxurunqə tikləp қoysa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.□
16 «Kimki ata-anisini kəzgə ilmisa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
17 «Kimki қoxnisining pasil texini yətkisə lənətkə қalsun», dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
18 «Kimki bir korni yoldin azdursa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
19 «Kimki musapir, yetim-yesir wə tul hotun toоɋrisidiki ḥəkümni burmilisa, lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
20 «Kimki atisining hotuni bilən yatsa, atisining yotқinini aqқan boloɋaqқa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: Amin! — desun.□
21 «Kimki ḥaywan bilən munasiwət қilsa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: Amin! — desun.
22 «Kimki atisining қizi yaki anisining қizi boloɋan өz ḥəmxirisi bilən yatsa lənətkə қalsun» — dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: Amin! — desun.
23 «Kimki қeynanisi bilən yatsa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: Amin! — desun.
24 «Kimki қoxnisini paylap turup yoxurun əltürsə lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
25 «Kimki gunaḥsiz adəmni əltürüp uning қeni üqün ḥəқ alsa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
26 «Kimki bu қanunning səzlirigə kəngül bəlməy, uningoɋa əməl қilixta qing turmisa, lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.■

28

Əḥdining bəht-bərikətliri

1 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning səzini anglap, Uning mən bügün sanga tapxuridioɋan əmrlirigə əməl қilixқa kəngül bəlsəng, Hudaying Pərwərdigar seni yər yüzidiki ḥəmmə əllərning üstigə qong қilidu; ■ 2 Pərwərdigar Hudayingning səzini anglisang bu ḥəmmə bəht-bərikətlər sanga əgixip üstünggə qüxidu: —

3 Sən xəḥərdə bəht-bərikətlik bolisən, səḥradimu bəht-bərikətlik bolisən.
4 Baliyatқungning mewisi bilən yeringning mewisi, qarpayliringning mewisi, yəni kalangning nəsilliri wə қoy padiliring tuoɋқini bolsa, bəht-bərikətlik bolidu.

■ **27:12** Қan. 11:29 □ **27:15** **«lənətkə қalsun»** — muxu səzning muxu yərdiki asasiy uқumi həlқning lənitigə қaloɋanliқi əməs, bəlki «Huda lənət қildi», «Hudaning jazasioɋa uqraydioɋan» degən uқumni bildüridu. □ **27:20** **«atisining yotқinini aqқan...»** — bu səzlər tooɋruluқ 22:30ni wə izaḥatini kərüng. ■ **27:26** Gal. 3:10 ■ **28:1** Law. 26:3

5 Sewiting bəht-bərikətlik bolidu, təngnəngmu bəht-bərikətlik bolidu.
6 Sən kirsəngmu bəht-bərikətlik bolisən, qiқsangmu bəht-bərikətlik bolisən.
7 Sanga қarxi qiққan düxmənliringni Pərwərdigar aldingda məoқlup қilidu; ular bir yol bilən sanga ḥujumoқa kelip, yəttə yol bilən aldingdin қaqidu.
8 Sening ambarliringda wə қolung bilən қilidioқan barliқ ixliringda Pərwərdigar üstünggə bəht-bərikət buyruydu; Pərwərdigar Hudaying sanga beridioқan zeminda U seni bərikətləydu.
9 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutup yollirida mangsang, Өzi қəsəm bilən sanga wədə қiloқandək Pərwərdigar seni tikləp Өzigə muқəddəs bir həlқ қilidu.
10 Xuning bilən yər yüzidiki ḥəmmə həlқlər sening Pərwərdigarning nami bilən ataloқiningni kərüp səndin қorқidu. 11 Pərwərdigar seni yaxnitidu; sanga berixkə ata-bowiliringoқa қəsəm bilən wədə қiloқan zeminda seni өz bədiningning mewisi bilən qarpayliringning mewisi wə yeringning mewisini mol wə bərkətlik қilidu.■
12 Pərwərdigar sening zeminingoқa өz waқtida yamoқur berip қolliringning ḥəmmə ixlirini bərikətləx üqün өz həzinisi boloқan asmanni sanga aqidu; өzüng ḥeq kimdin қərz almaysən, bəlki kөp əllərgə қərz berisən. 13 Pərwərdigar seni қuyruқ əməs, bax қilidu; sən pəқət üsti bolup, asti bolmaysən. Əgər mən silərgə bügün tapilioқan Pərwərdigar Hudayingning əmrlirigə қulaқ selip, ularni tutup əməl қilsang, 14 xundaқla mən bügün silərgə buyruoқan ḥəmmə səzlərning ḥeq biridin ong yaki soloқa qətnəp kətmisəng, baxқa ilaḥlaroқa əgixip қullukioқa kirmisəng, xundaқ bolidu.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi

15 Lekin xundaқ boliduki, əgər Pərwərdigar Hudayingning awazioқa қulaқ salmay, mən bügün silərgə tapilioқan uning barliқ əmrliri bilən bəlgilimilirini tutmisanglar ḥəm ularoқa əməl қilmisanglar, bu lənətlərning ḥəmmisi sanga əgixip üstünggə qüxidu: —■
16 Sən xəḥərdə lənətkə қalisən, səḥradimu lənətkə қalisən.
17 Sewiting lənətkə қalidu, təngnəngmu lənətkə қalidu.
18 Baliyatқungning mewisi, yeringning mewisi, kalangning nəsilliri wə қoy padilir-ingning tuoққini lənətkə қalidu.
19 Sən kirsəngmu lənətkə қalisən, qiқsangmu lənətkə қalisən.
20 Sening Pərwərdigarni taxlioқan rəzil қilmixliring üqün u sən yoқ қilinoқuqə, tezdin ḥalak қilinoқuqə, қolung қiloқan barliқ ixliringda sening üstünggə lənət, parakəndilik wə dəxnəm qüxüridu. 21 Pərwərdigar sən igiləxkə kiridioқan zemindin seni yoқatқuqə sanga waba qaplaxturidu. 22 Pərwərdigar seni sil-waba kesili, kezik kesili, yalluoқluқ kesili wə bəzgək kesiligə giriptar қilip, қuroқaқqiliқ, qawirix apiti wə ḥal apitigə muptila қilidu. Bu apətlər sən yoқ қilinoқuqə seni қooқlaydu.□ ■
23 Bexingning üstidiki asman mistək, ayioқingning astidiki yər təmürdək bolidu. ■
24 Pərwərdigar sening zeminingda yaoқidioқan yamoқurni topa-qang wə қum қilidu; ular taki sən ḥalak boloқuqə asmandin üstünggə qüxidu.
25 Pərwərdigar Өzi seni düxmənliringning aldida məoқlup қilidu. Sən ularoқa қarxi bir yol bilən berip, ularning aldidin yəttə yol bilən қaqisən; yər yüzidiki ḥəmmə əllərni dəkkə-dükkigə salidioқan obyekt bolup қalisilər. 26 Өlükliringlar asmandiki barliқ uqar-қanatlar bilən yər yüzidiki ḥaywanlaroқa yəm bolidu; ularni

■ **28:11** Қan. 30:9 ■ **28:15** Law. 26:14; Yioқ. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2 □ **28:22** **«қuroқaқqiliқ»** — yaki «қiliq». **«qawirix apiti»** — yaki «қuroқaқ xamal». ■ **28:22** Law. 26:16 ■ **28:23** Law. 26:19

ⱨəydiwetidiоԓan ⱨeqkim qiⱪmaydu. 27 Pərwərdigar seni Misirdiki saⱪaymas yara-qaⱪiliri, qiⱪan-ⱨürrəklər, təmrətkə, ⱪiqixⱪaⱪ bilən uridu. □ ■ 28 Pərwərdigar seni saranglиⱪ, korluⱪ wə parakəndilik bilən uridu. 29 Sən küpkündüzdə kor kixi ⱪarangоԓuda təmtiligəndək təmtilәp yürisən, barliⱪ yolliring aⱪmaydu; sən kündin-küngə pəⱪət zulum bilən bulangqiliⱪⱪa uqriоԓuqi bolisən, seni ⱪutⱪuzidiоԓan ⱨeqkim qiⱪmaydu.
30 Sən bir hotun bilən wədiləxsəng baxⱪa bir adəm uning bilən yatidu; өyni salsang uningda olturalmaysən, tək tikkən bolsang mewisini yeyəlməysən. 31 Kalang kөzliringning aldida soyulidu, lekin gөxidin yeyəlməysən; ⱪarap turup exiking səndin bulap ketilidu, sanga yenip kəlməydu. Ⱪoyliring düxmənliringning ⱪoliоԓa qüxüp ketidu, ularni yandurup kelixkə yardəmgə ⱨeqkim qiⱪmaydu.
32 Oоԓul bilən ⱪizliring baxⱪa bir əlning ⱪoliоԓa qüxüp, kөzliring pütün kün ularоԓa tәlmürüx bilən qarqaydu; lekin ⱪolung ularni ⱪutⱪuzuxⱪa amalsiz ⱪalidu.
33 Yeringning məⱨsulatliri bilən əmgikingning barliⱪ mewisini sən tonumaydiоԓan bir əl yəp ketidu; sən barliⱪ künliringdə ezilip zulum tartisən; 34 Kөzliring kөrgən ixlardin sən sarang bolup ketisən.
35 Pərwərdigar seni tapiningdin qoⱪⱪangоԓiqə, tizing bilən paqaⱪ-putliringоԓiqə saⱪaymas dəⱨxətlik yara-qaⱪilar bilən uridu.
36 Pərwərdigar seni өz üstünggə tikligən padixaⱨingоԓa ⱪoxup өzüng wə ata-bowiliring tonumiоԓan bir əlgə tutup beridu. Sən xu yərdə turup yaоԓaq wə taxtin yasaloԓan baxⱪa ilaⱨlaroԓa qoⱪunisən. 37 Sən Pərwərdigar seni elip baridiоԓan ⱨəmmə əllər arisida wəⱨimə, səz-qөqək wə tapa-tənining obyekti bolup ⱪalisən.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi — dawami

38 Sən etizliⱪⱪa berip kөp uruⱪ qaqisən, lekin qekətkilər ularni yəp ketip, uningdin az yioԓip kelisən.■
39 Tallarni tikip pərwix ⱪilsangmu, ularni ⱪurtlar yəp ketip, nə mewisini yioԓalmaysən, nə xarab iqəlməysən.
40 Zeminingning ⱨər yeridə zəytun baoԓliring bolsimu, uning meyi bilən bədiningni məsiⱨləp mayliyalmaysən; qünki dərəhlərdiki mewilər pixmayla qüxüp ketidu.
41 Oоԓul wə ⱪiz pərzənt kөrsəngmu, lekin ular yeningda turmaydu; qünki ular sürgün bolup ketidu.
42 Sening ⱨərbir dərihing bilən yeringning barliⱪ məⱨsulatlirini qekətkilər өzining ⱪilidu.
43 Aranglarda turuwatⱪan musapir səndin baroԓanseri üstün bolup, sən baroԓanseri təwən bolup ⱪalisən. 44 U sanga ⱪərz bərgüqi bolidu, əmma sən uningоԓa ⱪərz berəlməysən. U bax bolidu, sən ⱪuyruⱪ bolisən.
45 Sən Pərwərdigar Hudayingning awazioԓa ⱪulaⱪ salmay, U sanga tapilioԓan əmr wə bəlgilimilərni tutmioԓining üqün bu lənətlərning ⱨəmmisi sən ⱨalak ⱪilinoԓuqə seni ⱪooԓlap yetip, üstünggə qüxidu. 46 Bu lənətlər өzüng wə nəslingning üstigə mənggülük qüxidiоԓan məjizilik alamət wə karamət bolup ⱪalidu.
47 Sən kəngriqiliktə xadliⱪ wə kөngül huxluⱪi bilən Pərwərdigar Hudayingning ⱪulluⱪida bolmioԓaqⱪa, 48 buning orniоԓa sən aqliⱪ wə ussuzluⱪ, yalingaqliⱪ wə ⱨər nərsining kəmqilikidə bolup Pərwərdigar sanga ⱪarxi əwətidiоԓan düxmənliringning ⱪulluⱪida bolup ⱪalisən; U seni ⱨalak ⱪiloԓuqə boynungоԓa təmür boyunturuⱪni salidu. 49 Pərwərdigar yiraⱪtin, yəni yər yüzining qetidin sən tilini bilməydiоԓan, bürküttək xungoԓup kelidiоԓan bir əlni sanga ⱪarxi

□ **28:27 «Misirdiki saⱪaymas yara-qaⱪiliri…»** — bəlkim Huda Israilni Misirdin ⱪutⱪuzoԓanda Misirliⱪlaroԓa qüxürgən yara-qaⱪilarni kərsitixi mumkin («Mis.» 9:9-11ni kərüng). ■ **28:27** Mis. 9:9 ■ **28:38** Mik. 6:15; Ⱨag. 1:6

əwətidu. 50 U əlpazi əxəddiy, ḳerilarоға yüz-hatirə ḳilmaydiоған wə yaxlarоға meḥir kərsətməydiоған bir əl bolidu. 51 U sən ḥalak bolоғuqə, qarwiliringning nəsli bilən yeringning məḥsulatlirini yəp ketidu; qünki u seni yoḳitip bolmiоғuqə sanga nə axliḳ, nə yengi xarab, nə zəytun meyi, nə kalangning mozayliri nə ḳoy padiliringning ḳoziliridin bir nemini ḳoymaydu. 52 Sən tayanоған pütkül zeminingdiki ḥəmmə egiz, məḥkəm sepilliring ərülüp qüxküqə, u pütkül zemiingdiki barliḳ dərwaziliring aldiоға kelip, seni ḳorxiwalidu; u Pərwərdigar Hudaying sanga bərgən zemiingning ḥər yeridiki ḥəmmə dərwaziliring aldiоға kelip, seni ḳorxiwalidu. 53 Xu waḳitta düxmənliringning ḳistap kelixliri bilən bolоған ḳamal-ḳistangning azab-oḳubətliri iqidə, Pərwərdigar Hudaying sanga ata ḳilоған, өz teningning mewisi bolоған ooғulliringning gөxini wə ḳizliringning gөxini yəysən. ■ 54 Wə xundaḳ boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliḳ-sipayə bir adəm ḳerindixi, ḳuqiḳidiki ayali, xundaḳla tehi tirik baliliridin ḳizоғinip, ularоға yaman kөzi bilən ḳaraydu; 55 xunga, düxmənliringning ḳamal-iskənjisidə sən өz dərwaziliring iqidə ḳiynalоғiningda ḥeqnemə ḳalmiоғanliḳi üqün, u өzi yəwatḳan balilirining gөxidin ularning ḥeqḳaysisiоға azraḳmu bərməydu.
56-57 Aranglardiki əslidə nazuk wə siliḳ-sipayə bolоған, siliḳ-sipayiliki wə nazuklukidin puti bilən yərgə dəssəxnimu halimaydiоған ayal ḳuqiḳidiki eri, ooғul-ḳiz pərzəntliridin ḳizоғinip, ularоға yaman kөzi bilən ḳaraydu; qünki düxmənliringning ḳamal-iskənjisi bilən sən өz dərwaziliring iqidə ḳiynalоғiningda ḥeqnərsə ḳalmiоғaqḳa, u өz puti ariliḳidin qiḳḳan bala ḥəmraḥi bilən өzi tuoғḳan balilirini yoxurunqə yəydu.

Hudaning əḫdisidin qiḳixning aḳiwiti

58 Sən bu kitabta pütülgən bu ḳanunning barliḳ səzlirigə əməl ḳilixḳa kөngül bəlmisəng, Pərwərdigar Hudayingning uluoғ wə ḥəywətlik namidin ḳorḳmisang, 59 Pərwərdigar sening üstünggə qüxüridiоған wabalar ḥəm nəslingning üstigə qüxüridiоған wabalarni ajayib ḳilidu; U dəḥxətlik, uzaḳḳa sozulidiоған wabalarni wə eoғir, uzaḳḳa sozulidiоған kesəllərni üstünggə wə nəslinggə qüxüridu; 60 Pərwərdigar sən ḳorḳidiоған, Misirdiki barliḳ kesəllərni üstünggə qüxürüp, sanga qaplaxturidu. 61 Xuningdək bu ḳanuniy kitabta pütülmigən ḥəmmə kesəl wə ḥəmmə wabanimu Pərwərdigar taki sən ḥalak bolоғuqə üstünggə qüxüridu. 62 Xuning bilən əslidə asmandiki yultuzlardək nuroғun bolsanglarmu, əmdiliktə az bir türküm kixilər bolup ḳalisilər; qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziоға ḳulaḳ salmidinglar.
63 Wə xundaḳ boliduki, Pərwərdigar ilgiri silərgə yahxiliḳ ḳilip, silərni awutḳinidin səyüngəndək, U əmdi silərni yoḳitip ḥalak ḳilidiоғinidin səyünidu; xuning bilən silər igiləxkə kiridiоған zemindin yulup taxlinisilər. ■ 64 Pərwərdigar silərni yər yüzining bu qetidin u qetigiqə bolоған ḥəmmə əllərning arisiоға tarḳitidu; silər өzünglar yaki ata-bowiliringlar tonumiоған yaoғaq bilən taxtin yasalоған ilaḫlarning ḳulluḳida bolisilər; ■ 65 Silər u əllərning arisida nə aram tapalmaysilər, nə tapininglar tirəp turoғudək ḥeq məzmut jay bolmaydu; Pərwərdigar bəlki xu yərdə silərning kөnglünglarni oғuwalaxturup titritip, kөzünglarni ḳarangoғulaxturup jeninglarni solaxturidu. 66 Silər ḳarap turup jeninglar ḳilda esiḳliḳtək turidu; silər keqə-kündüz dəkkə-dükkidə bolup jenimdin ayrilip ḳalarmənmu? — dəp ḳorḳisilər; 67 kөnglüngni basḳan wəḥimə wə parakəndiqilik wə kөzliring kөrgən kөrünüxlər tüpəylidin ətigini: «Kaxki kəq bolsidi!», kəqtə bolsa: «Kaxki ətigən bolsidi!» dəysən. 68 Pərwərdigar silərgə wədə ḳilip: «Silər bu yolni ikkinqi yənə kөrməysilər»

■ **28:53** Law. 26:29; 2Pad. 6:29; Yioғ. 4:10 ■ **28:63** Yəx. 1:24 ■ **28:64** Ḳan. 4:27; Nəḥ. 1:8

degən xu yol bilən silərni kemigə qüxürüp Misirοqa yanduridu. Silər xu yərdə düxmənliringlarοqa ḳul-dedək boluxḳa өzünglarni satisilər, lekin silərni alοqili adəm qiḳmaydu.

29

Musa pəyοqəmbər həlḳḳə səz ḳilidu — əsləx wə jekiləx

1 Təwəndikilər Pərwərdigar Israillar bilən əḥdə baοqlax üqün Moab zeminida Musaοqa tapiliοqan səzlərdur. Bu əḥdə Pərwərdigar ular bilən Ḥorəbdə ḳiloqinin əḥdidin baxḳa bir əḥdə idi.
2 Musa pütkül Israilni qaḳirip ularοqa mundaḳ dedi:
«Silər Pərwərdigarning Misir zeminida Pirəwngə, uning barliḳ hizmətkarliri wə zeminning ḥəmmə yeridə kөz aldinglarda nemə ix ḳiloqinini kөrdünglar, ■ 3 yəni xu qong apətlər bilən uluoq məjizilik alamət wə karamətlərni өz kөzünglar bilən kөrdünglar. ■ 4 Lekin Pərwərdigar silərgə bügüngiqə qüxəngüdək kөngül, kөrgüdək kөz wə angliοqudək ḳulaḳ bərmidi. 5 Mən ḳiriḳ yil silərni bayawanda yetəkləp yürdüm; xu waḳitlarda üstünglardiki kiyimliringlar konirimidi, putunglardiki kəxinglarmu konirap kətmidi. 6 Huda Өzining silərning Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikini bilsun dəp, silərgə yeyixkə nan, iqixkə xarab yaki küqlük iqimlik nesip ḳilmidi. 7 Silər bu jayοqa yetip kəlginiglarda Ḥəxbonning padixaḥi Sihon bilən Baxanning padixaḥi Og biz bilən jəng ḳiloqili qiḳti; əmma biz ularni urup məoqlup ḳilduḳ; ■ 8 biz ularning zeminlirini elip Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəḥning yerim ḳəbilisigə miras ḳilip bərduk.■
9 Əmdi silər ḥəmmə ixliringlarda rawaj tepix üqün bu əḥdining səzlirini tutup, ularοqa əməl ḳilinglar.
10 Bügün ḥəmminglar — kəbilə baxliḳliringlar, aḳsḳalliringlar, əməldarliringlar, xuningdək Israilning ḥəmmə ərliri, 11 kiqik baliliringlar, ayalliringlar, qedirgaḥinglarda turuwatḳan musapirlar, xundaḳla otun kəsküqiliringlar wə su toxuoquqiliringlarmu, ḥəmminglar Pərwərdigarning aldida ḥazir turuwatisilər; 12 məḳsət xuki, Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdisigə, yəni Pərwərdigar Hudayinglar bügün silərgə bərgən ḳəsimi bilən baoqliοqan əḥdigə dahil boluxunglar üqündur, 13 Wə xuning bilən təng U silərni bügün Өzigə has bir həlḳ ḳilip silərgə wədə ḳiloqinidək, ata-bowiliringlarοqa, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳupḳa ḳiloqan ḳəsimi boyiqə өzi silərgə Huda boluxtur.■ 14 Lekin mən bu əḥdə wə ḳəsəmni yaloquz silər bilənla əməs, 15 bəlki bügün biz bilən bu yərdə Pərwərdigar Hudayimizning aldida turuwatḳanlar, xundaḳla bügün bu yərdə biz bilən birgə bolmiοqan kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən.□ 16 (qünki silər bizning Misir zeminida ḳandaḳ turoqanliḳimiz wə səpirimizdə əllərning otturisidin ḳandaḳ өtüp kəlginimizni obdan bilisilər; 17 Silər ularning arisidiki yirginqlik nərsilərni, ularning arisidiki yaoqaq, tax, altun wə kümüxtin yasaloqan butlarni kөrdünglar). 18 Əḥdining məḳsiti bolsa, silərning aranglardiki ḥərbir ər, ḥərbir ayal, ḥərbir ailə wə ḥərbir ḳəbililiringlardin bügün kөngli Pərwərdigar Hudayimizdin yenip, xu əllərning ilaḥlirining ḳulluḳioqa kirip ketidioqan ḥeq kixi bolmisun, xundaḳla aranglarda өt süyi wə əmən qiḳiridioqan yiltiz pəyda bolup ḳalmisun üqündur. ■ 19 Dərwəḳə xundaḳ boliduki, xu lənət səzlirini angliοqanda өz kөnglidə өz-өzini bəht-bərikətlik

■ **29:2** Mis. 19:4 ■ **29:3** Qan. 4:34; 7:19 ■ **29:7** Qəl. 21:24,33; Qan. 2:32; 3:1 ■ **29:8** Qəl. 32:33; Qan. 3:12; Yə. 13:8 ■ **29:13** Yar. 17:7 □ **29:15 «Lekin mən bu əḥdə… kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən»** — muxu səzlərdə (14-15-ayəttə) «mən» degən səzligüqi Musa pəyοqəmbər bolsa kerək. ■ **29:18** Ros. 8:23; Ibr. 12:15

sanap: «Mən қanqə baxbaxtaқlиқ bilən mangsammu, tinq-amanliқta turiwerimən», degüqi xundaқ bir kixi bolidu; nətijidə, nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu. □ 20 Pərwərdigar mundaқ kixini əpu қilmaydu, bəlki Pərwərdigarning oɳəzipi bilən otluқ қəḥri tütündək xu kixigə qüxidu; bu kitabta pütülgən ḥəmmə lənətlər uning bexioɳa qüxidu; Pərwərdigar uning ismini asmanning tegidin əqüridu. 21 Pərwərdigar bu қanun kitabida pütülgən əḥdining ḥəmmə lənətliri boyiqə Israilning barliқ қəbililiridin uni ayrip qiқip, apətkə muptila қilidu.
22 Kəlgüsi dəwr bolsa, yəni silərdin keyin qiқidioɳan baliliringlar wə xundaқla yiraқ yurttin kəlgən musapirlar Pərwərdigar xu zeminning üstigə əwətkən balayi'apətlər bilən kesəllərni kəridu; 23 Pərwərdigar oɳəzipi wə қəḥri bilən wəyran қiloɳan Sodom, Gomorra, Admaḥ wə Zəboimlarning wəyranqiliқidək zeminning ḥəmmə yeri günggürtlixip, xorlixip, kəyüp kətkinini, teriқqiliқmu, ḥosulmu bolmioɳinini, ot-qəpmu ünmiginini kəridu; 24 buni kərgənlər, ḥətta ḥəmmə əl-yurt: «Nemixқa Pərwərdigar bu zemino ɳa mundaқ қiloɳandu? Nemixқa Uning oɳəzipi xunqə қattiқ, əxəddiy boloɳandu?» dəp soraydu; ■ 25 andin ularoɳa jawab berilip: «Ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning ularni Misir zeminidin қutқuzup qiқaroɳinida ular bilən bekitkən əḥdini taxlap, 26 berip ularning nesiwisi bolmioɳan, əzimu tonumioɳan ilaḥlarning қulluқioɳa kirip, ularoɳa qoқunoɳini üqün xundaқ boldi. 27 Mana bu səwəbtin Pərwərdigarning oɳəzipi bu zemino ɳa tutixip, bu kitabta pütülgən ḥəmmə lənətni uning üstigə kəltürdi. 28 Xuning üqün Pərwərdigar oɳəzəp, aqqiқ wə zor қəḥr bilən ularni yurtidin yulup, baxқa bir yurtқa taxlidi» — deyilidu.
29 Ḥərbir yoxurun sirlar bolsa Pərwərdigar Hudayimizningkidur; lekin ḥərқandaқ axkarilanoɳan wəḥiylər bolsa bu қanunning səzlirigə əməl қiliximiz üqün əbədgiqə biz wə balilirimizningkidur.

30

1 Wə xundaқ boliduki, bu barliқ ixlar, yəni mən sening aldingda қoyoɳan bu bərikət bilən lənət bexingoɳa qüxkinidə, Pərwərdigar Hudaying seni ḥəydiwətkən əllərning arisida turup bularni esinggə elip kəngül bəlüp, 2 əzüng wə baliliring Pərwərdigar Hudayingning yenioɳa yenip Uning awazioɳa қulaқ selip, mən bügün sanga əmr қiloɳan barliқ ixlaroɳa pütün қəlbing wə pütün jening bilən itaət қilsang, 3 xu qaoɳda Pərwərdigar Hudaying seni sürgünlüktin қayturup, sanga iqini aoɳritip, Pərwərdigar Hudaying Əzi ḥəydiwətkən əllərdin yioɳip kelidu. ■ 4 Gərqə aranglardin ḥətta asmanlarning qetigiqimu ḥəydilip kətkənlər bolsimu, Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin yioɳip jəm қilip kelidu. ■ 5 Pərwərdigar Hudaying seni ata-bowiliringning təwəliki boloɳan zemino ɳa kəltüridu wə sən uni igiləysən; U sanga yahxiliқ қilip ata-bowiliringning sanidin ziyadə kəp қilidu; 6 Pərwərdigar Hudayingni pütün қəlbing, pütün jening bilən səyüxkə Pərwərdigar Hudaying қəlbingni wə nəsilliringning қəlbini ḥətnə қilidu; xuning bilən silər ḥayat yaxaysilər. ■ 7 Xundaқla Pərwərdigar Hudayinglar bu ḥəmmə lənətlərni düxmənliringlarning üstigə, silərgə nəprətlinidioɳanlarning üstigə, silərgə ziyankəxlik қiloɳanlarning üstigə qüxüridu. 8 Silər bolsanglar yenip kelip Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɳa қulaқ selip, mən bügün silərgə tapilioɳan ḥəmmə əmrlirigə əməl қilisilər. 9 Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Hudayinglar қolliringlarning ḥəmmə

□ **29:19 «nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu»** — yaki «məst kixi ussuz kixigə қoxulup yoқitilidu». Baxқa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi xübḥisizki, ḥəmmə adəm apətkə uqrap yoқitilidu. ■ **29:24** Yər. 22:8 ■ **30:3** Nəḥ. 1:8; Zəb. 106:45-47; Yər. 32:37 ■ **30:4** Nəḥ. 1:9 ■ **30:6** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26

ixida, bədininglarning mewisini, qarpay malliringlarning mewisini wə yeringning mewisinimu awutup silərni zor yaxnitidu. Qünki Pərwərdigar silərning ata-bowiliringlarƣa yahxilik ḳilixtin səyüngəndək, silərgə yahxilik ḳilixtin səyünidu. ■ 10 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziƣa ḳulaḳ selip, bu ḳanun kitabida pütülgən əmrlər bilən bəlgilimilərni tutup, pütün ḳəlbinglar, pütün jeninglar bilən Pərwərdigar Hudayinglarning təripigə burulsanglarla, xundaḳ bolidu.
11 Qünki mən bügün sanga tapiliƣan bu əmr sən üqün karamət ix əməs yaki səndin yiraḳmu əməs. □ 12 Bu əmr asmanning üstidə əməs, sening: «Bizning uningƣa əməl ḳilmiḳimiz üqün kim asmanƣa qiḳip uni elip qüxüp bizgə anglitidu?» deyixingning ḫajiti bolmaydu.■ 13 Wə xuningdək bu əmr dengizning u təripidimu əməstur, sening: «Bizning uningƣa əməl ḳilmiḳimiz üqün kim dengizdin ətüp, uni elip kelip bizgə anglitidu» deyixingning ḫajiti bolmaydu. 14 Qünki bu səz bolsa uningƣa əməl ḳilmiḳing üqün sanga bək yeḳin, yəni aƣzingda wə kənglüngdə bardur.□
15 Mana, mən bügün aldinglarda ḫayat bilən yahxilik, ələüm bilən yamanlikni ḳoydum; 16 qünki əzüm sanga ḫəküm berip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning yollirida mengip, əmrliri, bəlgilimiliri ḫəm ḫəkümlirigə əməl ḳilinglar, dəp bügün silərgə tapilidim; xundaḳ ḳilsanglar silər yaxap awup, uni igiləxkə kiridiƣan zeminƣa barƣininglarda Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətləydu.
17 Lekin əgər kənglüngni tətür ḳilip, ḳulaḳ salmay azdurulup, baxḳa ilaḫlarƣa bax urup qoḳunƣili tursang, 18 mən xuni bügün silərgə agaḫlandurup eytip ḳoyayki, silər ḫalak bolmay ḳalmaysilər; silər uni igiləxkə Iordan dəryasidin ətüp baridiƣan zeminƣa kirgininglarda uzun ömür kərəlməysilər.
19 Mən bügün ḫayat bilən ələümni, bərikət bilən lənətni aldingda ḳoyƣinimƣa asman bilən zeminni üstünggə guwaḫ boluxḳa qaḳirimən; əmdi özüng wə nəsling yaxay desənglar, ḫayatni talliwal; ■ 20 Pərwərdigar Hudayingni səyüp, Uning awaziƣa ḳulaḳ selip, Uningƣa baƣlanƣin; qünki U Özi sening ḫayating wə ömrüngning uzunlukidur; qünki xundaḳ ḳilsang Pərwərdigar ata-bowiliring boloƣan Ibraḫim, Isḫaḳ wə Yaḳupḳa: «Mən silərgə uni berimən» dəp ḳəsəm ḳilip wədə ḳiloƣan zeminda turisən».□

31

Yəxua Musaƣa orun basar ḳilip bekitilidu

1 Andin Musa berip ḫəmmə Israilƣa səz ḳildi; 2 u mundaḳ dedi: «Mən bügün bir yüz yigirmə yaxḳa kirdim; əmdi silərgə sərdar yaki baxliƣuqi bolalmaymən. Pərwərdigar manga: Sən bu Iordan dəryasidin ətməysən, degənidi.□ ■
3 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar Özi silərni yetəkləp *dəryadin* ətüp, bu əllərni aldinglarda wəyran ḳilidu; xuning bilən ularning mal-mülkini igiləysilər; Pərwərdigarning eytḳinidək, Yəxua silərning aldinglarda baxlap *dəryadin* ətidu. ■
4 Pərwərdigar Siḫon bilən Og degən ikki Amoriy padixaḫi wə ularning zeminini ḫalak ḳiloƣandək, u bu əllərgimu xundaḳ ḳilidu. ■ 5 Əmma Pərwərdigar ularni ḳolunglarƣa tapxuroƣinida, mən silərgə tapiliƣan pütkül əmr boyiqə ularƣa

---

■ **30:9** Qan. 28:11 □ **30:11 «bu əmr sən üqün karamət ix əməs»** — bu ayəttiki «karamət» degən səz adəttə pəḳət Hudala ḳilidiƣan ixni yaki Hudaning süpitini kərsitidu. ■ **30:12** Rim. 10:6-8 □ **30:14 «… bu səz … sanga bək yeḳin, yəni aƣzingda wə kənglüngdə bardur»** — «Rim.» 10:6-10ni kərüng. ■ **30:19** Qan. 4:26 □ **30:20 «…qünki U Özi sening ḫayating wə ömrüngning uzunlukidur;»** — muxu yərdə «U Özi» degənning baxḳa birhil qüxənqisi «bu ix» (yəni, Hudaning əmrlirini tutux). □ **31:2 «silərgə sərdar yaki baxliƣuqi bolalmaymən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «silərning aldinglarda qiḳip-kirip yürəlməymən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **31:2** Qəl. 27:12; Qan. 3:26 ■ **31:3** Qəl. 27:18 ■ **31:4** Qəl. 21:24,33

muamilə қilisilər. ■ 6 Jür’ətlik wə қəysər bolunglar, ularning aldida titrimənglar, ulardin ḥeq қorқmanglar; qünki silər bilən birgə baroꞑuqi Pərwərdigar Hudayinglar Өzidur; U silərdin waz kəqməydu, silərni ḥərgiz taxliwətməydu!».■
7 Andin Musa Yəxuani qaқirip pütkül Israilning kəz aldida uningoꞑa səz қilip: «Sən jür’ətlik wə қəysər boloꞑin; qünki bu həlқ Pərwərdigar ularning ata-bowiliriоꞑa қəsəm қilip berixkə wədə қiloꞑan zeminoꞑa kirgəndə sən ular bilən billə berixing kerək; sən uloꞑa uni igilitip miras қildurisən. 8 Mana, sening aldingda mangoꞑuqi Pərwərdigar Өzidur; U sən bilən billə bolup səndin waz kəqməydu, seni ḥərgiz taxliwətməydu! Sən қorқmioꞑin, parakəndə bolma!» — dedi.■

Musaning əḥdinamə yezip tapxuruxi

9 Musa bu қanunni yezip bolup, uni Pərwərdigarning əḥdə sanduқini kətüridioꞑan Lawiyning əwladi boloꞑan kaḥinlar bilən Israilning barliқ aқsaқalliriоꞑa tapxurup bərdi. 10 Musa uloꞑa mundaқ buyrudi: —
«Ḥər yəttə yilning ahirқi yilida, yəni azadliқ yili dəp bekitilgən waқitta, «kəpilər ḥeyti» baxlanoꞑanda, 11 Israilning ḥəmmisi kelip Pərwərdigar Hudayingning ḥuzurida jəm bolux üqün u tallaydioꞑan jayoꞑa yioꞑiloꞑanda, uni anglisun dəp pütkül Israilning aldida bu қanunni oқup berisən. ■ 12 Xuning üqün *xu qaoꞑda* barliқ həlқni, ər bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir bolsun, ularning ḥəmmisi anglap, өginip, Pərwərdigar Hudayinglardin қorқup, bu қanunning barliқ səzlirini tutup uningoꞑa əməl қilsun, dəp ularni yioꞑқin.
□ 13 Xundaқ bolsa, ularning bu қanunni tonumioꞑan balilirimu uni anglap өginip, silər igiləxkə Iordan dəryasidin өtüp baridioꞑan zeminda yaxioꞑan barliқ künliridə Pərwərdigar Hudayinglardin қorқidioꞑan bolidu».

Musa Yəxuaoꞑa өz wəzipisi tooꞑruluқ buyruydu

14 Andin Pərwərdigar Musaoꞑa səz қilip: «Mana sening өlidioꞑan waқting yeқinlixip қaldi. Əmdi Yəxuani qaқiroꞑin, ikkinglar jamaət qedirioꞑa berip xu yərdə ḥazir bolunglar. Mən uningoꞑa wəzipə tapxurimən» dedi.
Xuning bilən Musa bilən Yəxua ikkisi berip, jamaət qedirida ḥazir boldi. 15 Pərwərdigar bulut tüwrükining iqidə kөründi; bulut tüwrüki qedirning dərwazisining üstidə tohtidi.
16 Pərwərdigar Musaoꞑa mundaқ dedi: «Mana, sən ata-bowiliringning қexida uhlax aldida turisən; andin bu həlқ қozoꞑilip, baridioꞑan zemindiki yat ilaḥlaroꞑa əgixip buzuқqiliқ қilip, Meni taxlap, Mən ular bilən baoꞑlioꞑan əḥdini buzidu. □ 17 Xu waқitta Mening oꞑəzipim uloꞑa tutixip, Mən ularnimu taxlap, ulardin yüzümni yoxurimən. Ular yutuwetilidu, kөp balayi’apət wə külpətlər bexioꞑa qüxidu wə ular xu waқitta: «Xübḥisizki, Hudayimiz arimizda bolmioꞑini üqün, bu balalar beximizoꞑa qüxti» — dəydu. □ 18 Lekin Mən ularning baxқa ilaḥlaroꞑa mayil bolup əgixip, қiloꞑan ḥəmmə rəzillikliri üqün xu küni yüzümni pütünləy yoxurimən.
19 Əmdi silər өzünglar üqün bu oꞑəzəlni pütüp, uni Israillaroꞑa өgitinglar; bu oꞑəzəlning keyin Israillarning əyibigə Mən üqün guwaḥqi boluxi üqün uni ularning aoꞑzioꞑa saloꞑin. 20 Qünki Mən ularni Mən ata-bowiliriоꞑa қəsəm bilən wədə қiloꞑan,

---

■ **31:5** Қan. 7:1, 2 ■ **31:6** Yə. 1:5; Ibr. 13:5 ■ **31:8** Yə. 1:9 ■ **31:11** Əzra 10:8; Nəḥ. 8:1,2,3,8 □ **31:12** **«... қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir»** — demək, «silər bilən billə turuwatқan musapir». «Silər bilən billə turuwatқan» ibraniy tilida adəttə «қowuқliringlar iqidə turuwatқan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **31:16** **«buzuқqiliқ қilix»** — muxu yərdə Hudaoꞑa wapasizliқ yaki asiyliқ қilixni bildüridu. Қanaandiki əllər arisida «buzuқqiliқ» roḥiy jəḥəttə bolupla қalmay, jismaniy jəḥəttimu butpərəslikkə munasiwətlik jinsiy buzuқqiliқ məwjut idi. □ **31:17** **«xu waқitta»** — ibraniy tilida «xu küni».

süt bilən ḥəsəl eқip turidiоған yurtқa kirgüzimən; andin ular yəp toyup, səmrigəndə baxқa ilaḥlarоға əgixip, ularning қulluқiоға kiridu wə Meni kəzgə ilmay əḥdəmni buzidu. 21 Əmma xundaқ boliduki, kəp balayi'apətlər bilən külpətlər ularning bexiоға qüxkinidə, bu оəzəl ularni əyibləp guwaḥ beridu; qünki bu оəzəl ularning əwladlirining aоzida untulmaydu. Qünki Mən ularni ularоға қəsəm bilən wədə қiloған zeminоға tehi kirgüzməyla ularning nemə hiyal қiliwatқinini obdan bilimən».
22 Xularni dəp, Musa xu küni bu оəzəlni yezip, Israillarоға əgətti. 23 Andin *Pərwərdigar* Nunning ooli Yəxuaоа: «Jür'ətlik wə қəysər boloin, qünki sən Mən Israillarоға қəsəm bilən wədə қiloған zeminоға ularni baxlap kirisən wə Mən sən bilən billə bolimən» dəp əmr қildi.■
24 Musa bu қanunning səzlirini bir kitabқa pütünləy yezip boloандin keyin 25 u Pərwərdigarning əḥdə sanduқini kətürüp mangoған Lawiylarоға buyrup mundaқ dedi: 26 — Bu қanun kitabini silərning əyibinglərgə guwaḥqi bolup turuxi üqün Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdə sanduқining yeniоға қoyunglar. ■ 27 Qünki mən silərning asiy wə boynunglar қattiқ ikənlikinglarni bilimən. Mana, mən tehi aranglarda tirik tursam Pərwərdigarоға asiyliқ қilip kəldinglar; əlümümdin keyin silər tehimu xundaқ қilisilər!
28 Mən ularning қulaқliriоға bu səzlərning ḥəmmisini anglitixim üqün, xundaқla yər bilən asmanni ularning əyibigə guwaḥqi boluxқa qaқirixim üqün əmdi mening aldimоға қəbililiringlarning ḥəmmə aқsaқalliri wə əməldarlirini yioinglar. 29 Qünki əlümümdin keyin silərning tüptin buzulup, mən silərgə əmr қiloған yoldin qətnəp ketidioininglarni bilimən. Xuning bilən künlərning ahirida külpətlər bexinglarоға qüxidu; qünki silər Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloанni қilip, қolliringlarning ixliri bilən uning oəzipini қozoaysilər».□
30 Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu oəzəlning tekistini baxtin-ahiroiqə oқup bərdi: —□

32

Əḥdə xərtlirigə guwaḥqilarni qaқirix — Musaning oəzili

1 «Қulaқ selinglar, əy asmanlar, mən səzləy;
Aozimning səzlirini angla, i yər-zemin!
2 Təlimim bolsa yamoурdək yaoidu,
Səzlirim xəbnəmdək tamidu,
Yumran ot-qəp üstigə qüxkən sim-sim yamoурdək,
Kəkzarliқning üstigə qüxkən hasiyətlik yamoурdək bolidu.
3 Qünki mən Pərwərdigarning namini bayan қilimən;
Əmdi Hudayimizni uluo dəp jakarlanglar!
4 U қoram taxtur, Uning əməlliri mukəmməldur;
Uning barliқ yolliri ḥəққaniydur.
U naḥəқliқi yoқ, wapadar bir Huda,
Adil wə diyanətliktur.
5 Əmma *Өz həlқi* uningоға buzuқluқ қildi;
Ularning қilmixliri Uning Өz balilириningkidək bolmidi — mana bu ularning əyibidur!
Ular əgri wə iplas bir nəsildur!
6 Əy əhməқ wə nadan həlқ,
Pərwərdigarning yahxiliқini xundaқ yanduramsən?

■ **31:23** Yə. 1:6 ■ **31:26** 2Pad. 22:8 □ **31:29** **«künlərning ahirida»** — ahirқi zamanni kərsətsə kerək.
□ **31:30** **«pütkül jamaiti aldida»** — ibraniy tilida «…pütkül jamaitining қulaқliri iqigə….».

U seni bədəl tələp ḥər kiloɣan atang əməsmu?
U seni yaritip, seni tikligən əməsmu?
7 Өtkən künlərni esinggə aloɣin,
Dəwrdin-dəwrgiqə ətkən yillarni oylioɣin;
Atangdin sora, u sanga dəp beridu;
Aḳsaḳalliringoɣa soal ḳoy, ular seni həwərləndüridu.
8 Ḥəmmidin aliy boloɣuqi əllərning ülüxini ularoɣa üləxtürgəndə,
Adəm'atining pərzəntlirini bir-biridin bəlginidə,
U həlḳlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɣa ḳarap bekitkən.□
9 Qünki Pərwərdigarning nesiwisi bolsa uningoɣa has boloɣan həlḳidur;
Yaḳup huddi qək taxlinip qiḳḳandək, Uning mirasidur.□
10 U uni qəl bir zeminda,
Xamal ḥuwlaydioɣan dəḥxətlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap ətrapida ḳooɣdap turdi,
Uni kəz ḳariquḳidək saḳlidi;□
11 Huddi bürküt өz qanggisini təwritip,
Balilirining üstidə pərwaz ḳilip,
Ḳanatlirini yeyip ularni pəylirining üstigə elip kətürginidək,
12 Pərwərdigarmu uningoɣa xundaḳ yaloɣuz yetəkqilik ḳildi;
Ḥeqḳandaḳ yat ilaḥ uning bilən billə əməs idi.
13 U uni yər yüzining egiz jaylirioɣa mindürdi,
Wə u etizliḳning məḥsulatidin yedi,
U uningoɣa ḳiya taxtin ḥəsəl xoritip,
Qaḳmaḳ texidin zəytun meyi xoratti; ■
14 Sanga kala ḳaymiḳi bilən ḳoy sütini iqküzüp,
Ḳozilarning yeoɣini,
Baxandiki ḳoqḳarlar wə tekilərning gөxini yegüzüp,
Esil buoɣdayning esil danliridin yegüzdi,
Sən bolsang üzüm ḳeni boloɣan sap xarabni iqting.
15 Lekin Yəxurun səmrip təpkək bolup ḳaldi;
Bərḥəḳ, sən səmrip kətting,
Bordilip kətting,
Toyunup kətting!
U өzini yaratḳan Təngrini taxlap,
Өz nijatining Ḳoram Texini kөzgə ilmidi.□
16 Ular bolsa yat ilaḥlaroɣa əgixip Uning wapasizliḳḳa boloɣan ḥəsitini ḳozoɣidi,
Yirginqlik ixlar bilən Uning oɣəzipini kəltürdi.
17 Ular Igə-Təngrisi əməs jinlaroɣa,
Өzi bilməydioɣan ilaḥlaroɣa,
Ata-bowilirimu ḳorḳmaydioɣan,
Yengi pəyda bolup ḳaloɣan ilaḥlaroɣa ḳurbanliḳ ḳildi.
18 Sən өzüngni tөrəldürgən Ḳoram Taxni kөnglüngdin qiḳarding,
Seni apiridə ḳiloɣan Təngrini untudung.
19 Pərwərdigar buni kөrüp,
Ooɣul-ḳizlirining Uning aqqiḳini kəltürginidin, ulardin bizar bolup mundaḳ dedi: —

□ **32:8 «U həlḳlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɣa ḳarap bekitkən» —** bəzi kona kөqürmilərdə: «U həlḳlərning qegralirini Hudaning ooɣullirining sanioɣa ḳarap bekitkənidi» deyilidu. □ **32:9 «Yaḳup» —** muxu yərdə Israillarni kөrsitidu. □ **32:10 «uni orap ətrapida ḳooɣdap turdi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «u uni ḳooɣdap yürüp uni tərbiyilidi». ■ **32:13** Ḳan. 33:26; Yəx. 58:14 □ **32:15 «Yəxurun» —** Israilning yənə bir ismi — mənisi «tik turidioɣan», «durus» degənlik.

20 «Mən ulardin yüzümni yoxurimən,
Ularning aқiwitini kərüp baқay;
Qünki ular iplas bir nəsildur,
Қəlbidə wapadarliқi yoқ balilardur.
21 Igə-təngrisi əməslər bilən ḥəsitimni kəltürdi,
Ərziməs məbudliri bilən қəḥrimni қozoɣidi;
Xunga «ḥeq həlқ əməs» boloɣan bir həlқ arқilиқ ularning ḥəsitini қozoɣaymən,
Nadan bir əl arқiliқ ularning aqqiқini kəltürimən.□ ■
22 Qünki Mening oɣəzipimdin bir ot tutaxti;
U təḥtisaraning tegigiqə kөyüp baridu,
U yər bilən uning məḥsulatini yəp ketidu,
Wə taoɣlarning ullirinimu tutaxturidu.■
23 Mən ularning üstigə balayi'apətlərni dөwiləymən;
Ya-oқlirimni birni қoymay ularoɣa atimən.
24 Ular aqarqiliқtin yegiləp ketidu,
Tomuz issiқ wə wabaning nəxtərliri təripidin yəp ketilidu;
Ularoɣa қarxi yirtқuq ḥaywanlarning qixlirini,
Topida əmiligüqilərning zəḥirini əwətimən.
25 Taxқirida қiliq ularni musibətkə salidu,
Iqkiridə wəḥimə basidu;
U yigit bilən қizni,
Əmqəktiki bala bilən aқ qaqliқni ḥəmmisini yoқitidu.
26 Mən: «Ularni qepiwetimən,
Insanlarning arisidin ularning namini өqürimən» — dəyttim,□
27 Biraқ düxmənning məshirə қilixidin қorқtum;
Israilning rəқibliri bu ixni hata qüxinip: —
Bu ix bizning қolimizning küqlüklükidin boloɣan bolsa kerək,
Pərwərdigar buni ḥeq қilmidi» demisun dəp, *bu ixni қilmidim*.
28 Israil nəsiḥəttin məḥrum boloɣan bir əl,
Ularning ḥeq əқil-pəmi yoқtur.
29 Aḥ, ular dana bolsidi!
Xundaқ bolsa buni qüxinip,
Өz aқiwiti қandaқ bolidioɣinini oylaytti!
30 Əgər ularning Қoram Texi ularni setiwətmigən bolsa,
Pərwərdigar ularni *düxmənlirigə* taxlap bərmigən bolsa,
Bir kixi қandaқmu ming kixini өz aldidin ḥəydiyələytti?,
Ikki kixi қandaқmu on ming kixini қaquralaytti?
31 Qünki baxқilarning қoram texi bolsa bizning Қoram Teximizdək əməstur.
Buningoɣa düxmənlirimiz өzliri guwaḥliқ bərsun!
32 Qünki ularning üzüm teli Sodomning üzüm telidin,
Gomorraning etizliқliridin qiққandur;
Üzümliri zəḥərlik üzümlərdur,
Ularning ḥərbir sapiқi aqqiқtur,
33 Xarabi bolsa əjdiḥalarning zəḥiridur,
Kobralarning əjəllik zəḥiridur.
34 *Pərwərdigar*: «Bularning *ḥəmmisi* Meningkidə saқlaқliқ əməsmu?

□ **32:21 «Xunga «ḥeq həlқ əməs» boloɣan bir həlқ arқiliқ... Nadan bir əl arқiliқ ularning aqqiқini kəltürimən»** — u uluoɣ bexarətning əməlgə axuruluxi tooɣruluқ «Ḥox.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni kərüng. ■ **32:21** Rim. 10:19 ■ **32:22** Yər. 15:14 □ **32:26 «Ularni qepiwetimən»** — yaki «Ularni tarқitimən», «Ularni qeqiwetimən».

Θz həzinilirimdə məḩürləngən əməsmu?
35 Intiqam Meningkidur,
Yamanliqni qayturuxmu xundaq,
Bular ular putlixidiοqan waqitqiqə saqlaqlik turidu,
Qünki ularning balayi'apətlik küni yeqinlaxmaqta,
Ularning bexiοqa qüxidiοqan ixlar bolsa tez keliwatidu.□ ■
36 Qünki Pərwərdigar ularning küqi tügəp kətkənlikini, ularning *aziyip*, ḩətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmiοqinini kərgəndə,
U Θz həlqining üstigə ḩəküm qiqiridu,
Θz bəndilirigə meḩir-xəpqət kərsitidu.□ ■
37 U waqitta U mundaq dəydu: «Qeni, ularning ilaḩliri?
Θzigə tayanq qiloqan qoram texi əmdi qəyərdidur?
38 Ularning ətküzgən qurbanliqlirining yeοqini yegən,
Ularning xarab ḩədiyəliridiki xarabini iqkənlər qəyərgə kətti?
Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḩinglar bolsun!□
39 Əmdi Mən Θzüm, pəqət Mənla «Xu»durmən,
Manga ḩəmraḩ ḩeqqandaq ilaḩning yoqluqini kərüp bilinglar.
Mən əltürüp tirildürimən,
Zəhimləndürüp saqaytimən;
Wə ḩeqkim Mening qolumdin qutquzalmaydu.□ ■
40 Qünki Mən qolumni asmanlaroqa kətürüp: —
«Əbədgiqə ḩayatturmən» dəp eytip,
41 Qaqnap turidiοqan qiliqimni ittik qilimən,
Mening qolum adalətni qoral qilip tutidu,
Düxmənlirimdin intiqam alimən,
Məndin nəprətləngüqilərning qiloqanlirini ularoqa yandurimən!
42 Mən ya oqlirimni qan iqküzüp məst qilimən,
Mening qiliqim gəx yəydu,
Mən ularni əltürülgənlər bilən əsirlərning qenini,
Düxmənning sərdarlirining baxlirini yəp-iqidiοqan qilimən».■
43 Əy əllər, Uning həlqi bilən billə xadlininglar,
Qünki U Θz bəndilirining qenining intiqamini alidu,
Θz düxmənlirigə qisas yanduridu,
Θz zemini bilən həlqi üqün kəqürüm-kafarət kəltürüp beridu».■

Musa oqəzili tooqrisida buyruq qüxüridu

□ **32:35 «... Bular ular putlixidiοqan waqitqiqə saqlaqlik turidu»** — bizningqə muxu ayəttiki «ular» Israillarni kərsitidu. Bəzi alimlar «Hudaning düxmənliri (yat əllər)ni kərsitidu» dəp qaraydu. Lekin Huda intiqamliri bilən ahirida Israilning əng ajiz pəytidə ularni qutquzidu («Yər.» 30-babni, uxbu babtiki 36-, 42-ayətni kərüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pet. 2:23 □ **32:36 «...ularning azyip, ḩətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmiοqinini kərgəndə»** — baxqa birhil tərjimisi: «yaki kiqik yaki qong bolsa, ularning aziyip ḩeqkimning qalmiοqinini kərgəndə,...». **«Θz həlqi üstigə ḩəküm qiqiridu»** — θz iqigə ikki tərəpni elixi kerək: (1) Hudaning həlqi uning tərbiyə jazalirini kərgəndin keyin gunaḩlirini iqrar qilip, uning kəqürümigə muyəssər bolidu; (2) Huda Θz həlqigə rəzillik qiloquqilaroqa özining qiloqan rəzillikini özigə yanduridu. **«Θz bəndilirigə meḩir-xəpqət kərsitidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Θz bəndiliri tooqruluq niyitidin yenidu». ■ **32:36** Qan. 32:36 □ **32:38 «Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḩinglar bolsun!»** — Huda muxu yərdə Israil əslidə tayanoqan butlarni məshirə qilidu. □ **32:39 «Manga ḩəmraḩ ḩeqqandaq ilaḩning yoqluqini kərüp bilinglar»** — yaki «Məndin baxqa ḩeqqandaq ilaḩ bolmioqanliqini kərüp belinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yəx. 45:5,18,22 ■ **32:42** Zəb. 7:12-13; 68:21-23; Yəx. 34:6; Əz. 21:9-11 ■ **32:43** Rim. 15:10

44 Əmdi Musa bilən Nunning ooɣli Yəxua kelip bu ɵəzəlning barlik səzlirini həlkning
aldida okup bərdi. □ 45 Andin Musa bu ḥəmmə səzlərni barlik Israil aldida
ahirlaxturup 46 ularɣa səz kilip: «Mən bügün otturanglarda silərni agaḥlandurup
guwaḥlik bərgən bu barlik səzlərgə kəngül bəlünglar; silər bularni baliliringlarɣa
tapilap: «Bu kanunning ḥəmmə səzlirigə əməl kilixka kəngül koyunglar» dəp
buyruxunglar kerək. 47 Qünki bu səz silərgə munasiwətsiz, kuruk səz əməs,
bəlki silərning ḥayatinglardur! Silər u zeminni igiləxkə Iordan dəryasidin ɵtisilər;
ɵtkəndin keyin u zeminda bu səz arkilik uzun ɵmür kərisilər» — dedi.

Musaning ɵlümi tooɣruluk buyruklar

48 Yənə xu küni Pərwərdigar Musaɣa səz kilip mundak dedi: —
49 Sən uxbu Abarim teɣiɣa, yəni Yerihoning utturidiki, Moabning zeminidiki Nebo
teɣiɣa kikkin wə xu yərdə Mən Israillarɣa ɵz təwəliki bolux üqün beridiɣan
Kanaan zeminini kərgin. ■ 50 Andin akang Ḥarun Ḥor teɣida ɵlüp ɵz həlkligə
koxuloɣandək, sənmu kikidiɣan xu taɣda ɵlüp həlkliringgə koxuloɣin; ■ 51 qünki
silər Zin qəlidiki Məribaḥ-Kadəxning sulirining yeniɣa barɣanda, ikkinglar Israil-
larning arisida Manga wapasizlik kərsitip, Israillarning arisida Meni «mukəddəs»
dəp ḥərmətlimidinglar. ■ 52 Xunga sən Israillarɣa beridiɣan xu zeminni udulungda
kərisən, lekin uningɣa kirəlməysən.

33

Musa pəyɣəmbər Israiloɣa dua kilip bəht tiləydu

1 Hudaning adimi boloɣan Musaning ɵlümidin ilgiri Israillarni bərikətləxkə tiligən
bəht-tiləkliri munular: —
2 U mundak dedi: —
«Pərwərdigar Ɵzi Sinay teɣidin kelip,
Seirdin kikip *Israil* üstigə parlidi;
Paran teɣidin pəyda bolup qakɳidi,
U tümənligən mukəddəslərning otturisidin kikip kəldi;
Ong kolidin Israiloɣa ataloɣan otluk bir kanun qikti.□ ■
3 Dərḥəkikət, U həlkni səyidu;
Sening barlik mukəddəs bəndiliring kolungdidur;
Ularning ḥərbiri ayioɣing aldida olturup,
Səzliringgə muyəssər bolidu.
4 Musa bizgə bir kanun buyrup,
Buni Yakupning jamaitigə miras kilip bərdi;
5 Həlkning sərdarliri jəm bolup,
Israilning kəbililiri bir yərgə yioɣiloɣanda,
U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi.□

□ **32:44 «Nunning ooɣli Yəxua» —** ibraniy tilida: «Nunning ooɣli Ḥoxiya» (Ḥoxiya Yəxuaning baxka birhil atilixi). ■ **32:49** Qəl. 27:12 ■ **32:50** Qəl. 27:13; 33:38 ■ **32:51** Qəl. 20:12 □ **33:2 «Seirdin Israillar kikip üstigə parlidi» —** «Israillar» ibraniy tilida: «ular». **«mukəddəslər»** — pərixtilərni kərsətsə kerək. **«... Israiloɣa ataloɣan» —** ibraniy tilida: «..ularɣa ataloɣan». **«... ularɣa ataloɣan otluk bir kanun qikti» —** baxka ikki hil tərjimisi: «...ularɣa (Israiloɣa) ataloɣan ot yalkunliri qikti» yaki «...ularɣa (Israiloɣa) yetəkligüqi ot yalkuliri qikti». ■ **33:2** Ḥab. 2:3, 4 □ **33:5 «U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi» —** muxu jümlidiki «U» Musani kərsitidu, dəp karaymiz. Bəzi alimlar Hudani kərsitidu, dəp karaydu.

Musaning ḳəbililər üqün tiligən həyr-dualiri wə bərgən bexarətliri

6 «Rubən bolsa, adəmliri ölüp kətməy, ḥayat tursun;
Uning adəmliri az bolmisun».
7 *Musa*ning Yəḥuda tooɣrisida tiligən bəhti mundaḳ: —
«Yəḥudaning awazini angliɣaysən, i Pərwərdigar;
Uni öz həlḳigə ḳobul ḳildurɣaysən;
Uning ḳolliri ular üqün kürəx ḳilsun;
Əmdi özini əzgüqilərgə ḳarxi turuxḳa uningɣa mədət bolɣaysən».□
8 U Lawiy tooɣrisida mundaḳ dedi: —
«Sening urim wə tummim taxliring Sening bu muḳəddəs bəndənggə tapxuruloɣan;
Sən uni Massaḥda siniding,
Məribaḥning sulirining yenida uning bilən talaxting.□
9 U öz ata-anisi tooɣrisida: «Ularɣa yüz-hatirə ḳilmaymən», dəp eytti,
Öz ḳerindaxlirining ḥeq yüzini ḳilmay,
Öz balilirinimu tonuxni halimay,
Bəlki Sening səzünggə əməl ḳilip, əḥdəngni qing tutti.□
10 Mana, *Lawiylar* Yaḳupḳa ḥökümliringni uḳturidu,
Ular Israilɣa ḳanunungni öqitidu;
Ular dimiɣingɣa huxbuyni sunidu,
Ḳurbangaḥingɣa pütün köydürmə ḳurbanliḳlarni kəltüridu.
11 I Pərwərdigar, uning təəlluḳatini bərikətligəysən,
Uning ḳollirining əjri Seni hux ḳiloɣudək boloɣay,
Uningɣa ḳarxi qiḳḳanlar wə uningdin nəprətləngənlər bolsa,
Ularni ḳopalmiɣudək ḥalda bəllirini sunduroɣaysən!»
12 U Binyamin tooɣrisida mundaḳ dedi: —
«Pərwərdigarning səygini bolsa,
U Uning yenida bihətər makan ḳilidu,
Pərwərdigar sayə bolup pütün kün uni saḳlaydu,
U uni mürisi otturisida makanlaxturidu»
13 Yüsüp tooɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Uning zemini Pərwərdigar təripidin bərikətlik boloɣay!
Asmanlarning esil nemətliri bilən,
Xəbnəm bilən,
Yər tegidiki nemətliri bilən,□ ■
14 Kündin ḥasil bolidiɣan esil məḥsulatliri bilən,
Aydin ḥasil bolidiɣan esil nemətliri bilən,
15 Ḳədimki taoɣlarning aliy nemətliri bilən,
Mənggülük dənglərning esil nemətliri bilən,
16 Yərning esil nemətliri wə uningɣa toloɣan ḥəmmə məwjudatliri bilən,
Azoɣanliḳta turoɣuqi Zatning xapaiti bilən bərikətlənsun!

□ **33:7** **«Uni öz həlḳigə ḳobul ḳildurɣaysən»** — ibraniy tilida səzmusəz «Uni öz həlḳining arisiɣa kirgüzgəysən» deyilidu. Yəḥudaning keyinki tarihiɣa ḳariɣanda, bu bexarət Musa pəyɣəmbərning Yəḥudaning nəsli boloɣan Dawutning padixaḥliḳi, əng muḥimi Dawutning nəsli Məsiḥ tooɣruluḳ bexarətlik duasi boluxi kerək. **«U ḳolliri ular üqün kürəx ḳilsun»** — buningda «ular» «öz həlḳi»ni kərsətsə kerək. **«Uning ḳolliri ular üqün kürəx ḳilsun»** — buning baxḳa birhil tərjimisi: «Uning ḳolliri öz ḥajitidin qiḳsun». □ **33:8** **«urim wə tummim»** — tooɣruluḳ «Mis.» 28:30ni kərüng. Huda Lawiylarni tallixining bir səwəbi 32:25-29də kərülidu; Huda uni Öz hizmitidə boluxḳa talliɣaqḳa, muxu yərdə Huda uni «Mening muḳəddəs bəndəm» dəp ataydu. **«Massaḥ»** — «Massaḥ» degən jayning mənisi «sinax» («Mis.» 17:7ni kərüng). **«Məribaḥ»** — «Məribaḥ» degən jayning mənisi «talax-tartix, kürəx» («Qəl.» 20:13 wə 24ni kərüng). □ **33:9** **«Öz ḳerindaxlirining ḥeq yüzini ḳilmay, ...bəlki Sening səzünggə əməl ḳilip, əḥdəngni qing tutti»** — kəzdə tutuloɣan wəḳələr «Mis.» 32:21-29də hatirilinidu. □ **33:13** **«yər tegi»** — bəlkim yər astidiki sularni yaki dengiz təglirini kərsitidu.
■ **33:13** Yar. 49:25

Bularning ḥəmmisi Yüsüpning bexioɣa,
Yəni өz ҟerindaxliridin ayriloɣanning qoҟқisioɣa qüxsun.□ ■
17 Uning ḥəywisi өz buқisining tunjisidəktur;
Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur,
Ular bilən u əl-yurtlarning ḥəmmisini biraқla yər yüzining qətlirigiqə üsidu.
Mana Əfraimning tümənligən adəmliri,
Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaқ bolidu».□
18 Zəbulun tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Əy Zəbulun, sən qiққiningda xadlanoɣin;
Əy sən Issakar, өz qedirliringda hux boloɣin!
19 Mana ular həlқlərni taoɣқa qaқiridu,
Xu yərdə ular ḥəққaniyliқning ҟurbanliқlirini sunidu,
Qünki ular dengizdiki mol dələtlərni,
Ҟumoɣa kəmülgən gəḥərlərni sümürüp ularoɣa muyəssər bolidu».
20 Gad tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Gadning zeminini kengəytküqigə bəht-bərikət boloɣay;
Gad bolsa qixi xirdək olturaқlaxti;
U biləк ḥəm bax terisini titma-titma ҟiliwetidu;□
21 Xu yərdə u əng esil nesiwini talliwaldi;
Qünki xu yərdimu u ḥəküm bekitküqining ülüxi boloɣan jay saқlaқliқtur;
U həlқning sərdarliri bilən kelip,
Israil bilən birgə Pərwərdigarning adaliti bilən ḥəkümlirini yürgüzdi».□
22 Dan tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Dan bolsa yax bir xirdur;
U Baxandin taқlap өtidu».□
23 Naftali tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Əy Naftali, iltipatқa toyunoɣansən,
Pərwərdigar təripidin kəlgən bəht-bərikətkə tolup,
Məoɣrip bilən jənubni өzünggə mülük ҟilip igiləysən».
24 Axir tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Axir ooɣullar bilən bərikətlinidu;
U ҟerindaxliri arisida iltipat kərsun;
Puti mayoɣa qilansun.□
25 Dərwaza baldaқliring təmür bilən mistin bolidu;
Künliring ҟandaқ bolsa, küqüngmu xuningoɣa muwapiқ təng bolidu».□
26 «— Əy Yəxurun, Təngringdək baxқa ḥeqkim yoқtur;
U sanga yardəmgə asmanlar üstigə,

□ **33:16 «Azoɣanliқta turoɣuqi Zat» —** muxu zat Pərwərdigarning Pərixtisidur («Mis.» 3:2-6ni kərüng). ■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17 «Uning ḥəywisi өz buқisining tunjisidəktur» —** baxқa birhil tərjimisi: «uning buқisining tunjisi uningoɣa xərəp kəltürsun». **«uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur» —** yawa kala bolsa nəsli ҟuruoɣan intayin yooɣan birhil kala idi. **«...Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaқ bolidu» —** toluқ ayətning mənisi: (1) bu ikki қəbilə Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuқirida eytiloɣan bəht-bərikətlər Yüsüpkə has bolup, bu ikki қəbilining bexioɣa qüxidu. Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. □ **33:20 «Gad bolsa qixi xirdək olturaқlaxti» —** yaki «Gad.... yetiwaldi». **«U biləк ḥəm bax terisini titma-titma ҟiliwetidu» —** bəlkim Gadning düxminigə қattiқ zərbə beridioɣanliқini kərsitidu. □ **33:21 «ḥəküm bekitküqi» —** (1) қanun bərgüqi (Musa pəyoɣəmbərning өzi)ni; (2) Қanaan zeminini bəlüp təқsim ҟiloɣuqi (Yəxua pəyoɣəmbər)ni kərsitidu. □ **33:22 «U Baxandin taқlap өtidu» —** bu səzlər bəlkim «Ḥak.» 18:27-28də hatiriləngən wəқəni kərsitidioɣan bexarət boluxi mumkin. □ **33:24 «Axir.... puti mayoɣa qilansun» —** keyin, Axir turoɣan jayda kəp zəytun meyi ixləp qiқaroɣan. □ **33:25 «Dərwaza baldaқliring» —** yaki «Ayioɣingning booɣquqiliri».

Zor ḥəywisi bilən bulutlarning üstigə minip kelidu.□ ■
27 Əzəliy Huda sening baxpanaḥingdur,
Astingda əbədiy biləklər turidu.
U sening aldingdin düxmənni ḥəydəp: —
«Ularni ḥalak қiloɣin!» dəp *sanga* buyruydu.
28 Xuning bilən Israil axliқ bilən yengi xarab mol boloɣan bir zeminda turup,
Yaloɣuz aman-esən makan tutidu,
Yaқupning buliқi ohxaxla aman-esən bolidu;
Uning asmanlirimu xəbnəm temitip turidu.□ ■
29 Bəhtliksən, i Israil!
Səndək Pərwərdigarning Өzi қutқuzoɣan həlқtin yənə kim bar?
U bolsa sening mədətkar қalқining,
Ḥəywətlik қiliqingdur!
Sening düxmənliring sanga zəiplixip boysunidu;
Sən ularning egiz jaylirida dəssəp mangisən».

34

Musa pəyoɣəmbərning ölümi

1 Andin Musa Moabning tüzlənglikliridin qiқip Nebo teoɣining üstigə, yəni Yerihoning utturisidiki Pisgaḥ teoɣining qokқisioɣa qiқti. Xu yərdə Pərwərdigar uningoɣa pütkül zeminni kərsətti; Gileadtin Danoɣiqə, ■ 2 pütkül Naftali bilən Əfraim wə Manassəḥning zeminini, Yəḥudaning pütkül zemini bilən қoxup məoɣribtiki dengizoɣiqə, 3 jənubtiki Nəgəw zeminini, «Horma xəḥiri» dəp ataloɣan Yeriho wadisidiki tüzləngliknі Zoar xəḥirigə қədər, ḥəmmini uningoɣa kərsətti.
4 Andin Pərwərdigar uningoɣa səz қilip: «Mən қəsəm қilip: «Bu zeminni sening nəslinggə berimən» dəp Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa wədə қiloɣan zemin mana muxudur. Əmdi sanga uni өz kөzüng bilən kərüxkə nesip қildim, lekin sən xu yərgə ətüp kirəlməysən» dedi.■
5 Andin Pərwərdigarning eytқinidək, Pərwərdigarning қuli Musa xu yərdə, yəni Moabning zeminida wapat boldi. 6 U uni Moabning zeminidiki taoɣ jiloɣisida, Bəyt-Peorning utturisida dəpnə қildi; uning қəbrisining қəyərdə ikənlikini bügüngiqə ḥeqkim bilməydu.
7 Musa wapat boloɣan waқitta bir yüz yigirmə yaxқa kirgənidi, lekin kəzliri ḥeq torlaxmioɣan wə maoɣduridin ḥeq kətmigənidi.
8 Israillar Musa üqün Moabdiki tüzləngliktə ottuz küngiqə matəm tutti. Xuning bilən Musa üqün matəm tutup yioɣlaydioɣan künlər tügigənidi.
9 Musa қollirini uning üstigə қoyoɣaqқa, Nunning ooɣli Yəxua danaliқ bərgüqi Roḥ bilən toloɣanidi. Xuning bilən Israillar uningoɣa itaət қilip, Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək қildi.■
10 Musadin keyin uningdək Pərwərdigar bilən yüz turanə səzləxkən ikkinqi bir pəyoɣəmbər Israil iqidə qiқmidi; 11 Pərwərdigarning uni Misir zemінioɣa əwətixi

□ **33:26 «Əy Yəxurun, Təngringdək baxқa ḥeqkim yoқtur» —** yaki «Əy Yəxurun, Təngridək baxқa ḥeqkim yoқtur». ■ **33:26** Қan. 32:13; Yəx. 58:14 □ **33:28 «... Israil ... mol boloɣan bir zeminda turup, yaloɣuz aman-esən makan tutidu» —** muxu jümlidiki «yaloɣuz» Hudadin baxқa ḥeqқandaқ panaḥ yaki muḥapizət kerək bolmaydu, degənlikni kərsitidu. «Yaқupning buliқi»: — (1) Israilning zeminidiki su mənbəlirini kərsitixi mumkin; (2) Huda ularoɣa bulaқtək roḥiy ḥayatliқ mənbəsi bolup, өzgərməy məzmut turidioɣanliқini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi mənisigə mayilmiz. ■ **33:28** Yər. 23:6; 33:16; Zəb. 68:26 ■ **34:1** Қan. 3:27 ■ **34:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13 ■ **34:9** Qəl. 27:18

bilən u xu yərdə Pirəwngə, uning hizmətkarliri wə pütkül zeminidikilər aldida kərsətkən ḥəmmə məjizilik alamət wə karamətlərgə, 12 ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətkə wə Musaning pütkül Israilning kəz aldida kərsətkən barliқ dəḥxətlik ḥəywisigə təng turoɳudək ḥeqқandaқ adəm qiқmidi.□

□ **34:12 «... ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətkə...»** — ibraniy tilida «ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətlik қoloɳa...».

Yəxua

Pərwərdigarning Yəxua pəyƣəmbərni qaƙirixi, uningƣa wəzipə tapxuruxi

1 Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin xundaƙ boldiki,
Pərwərdigar Musaning hizmətkari, Nunning ooƣli Yəxuaƣa səz ƙilip mundaƙ dedi:
— □ ■
2 Mening ƙulum Musa wapat boldi. Əmdi sən ƙozƣilip, bu həlƙning ƕəmmisini
baxlap Iordan dəryasidin ətüp, Mən ularƣa, yəni Israillarƣa təƙdim ƙilidiƣan
zeminƣa kirgin. □ 3 Mən Musaƣa eytƙinimdək, putunglarning tapini ƙəyərgə təgkən
bolsa, xu jayni silərgə bərdim; ■ 4 qegranglar qəl-bayawandin tartip Liwanƣiqə,
Ƕittiylarning zeminini əz iqigə elip, Əfrat dəryasidin kün petixtiki Ottura Dengizƣiqə
bolidu. □ 5 Sening barliƙ ƕayat künliringdə ƕeqkim sanga ƙarxi turalmaydu.
Mən Əzüm Musa bilən billə bolƣandək sening bilən billə bolup, seni ƕərgiz
taxliwətməymən. ■ 6 Sən jür'ətlik wə ƙəysər bolƣin; qünki sən bu həlƙni Mən ata-
bowilириƣa berixkə ƙəsəm bilən wədə ƙilƣan zeminƣa mirashor ƙilip igilitisən. ■
7 Mening ƙulum Musa sanga buyruƣan barliƙ ƙanunƣa əməl ƙilixƙa kəngül bəlüp,
ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin; sən ƙəyərgila barsang ixliring ƣəlibilik
boluxi üqün uningdin ya ong ya soloƣa qətnəp kətmə; □ ■ 8 bu ƙanun kitabini əz
aƣzingdin neri ƙilmay, uning iqidə pütülgənning ƕəmmisini tutup, uni keqə-kündüz
zikir kilip oyla; xundaƙ ƙilsang yolliringda ƣəlibilik bolup, əzüng ronaƙ tapisən.
□ ■ 9 Mana sanga: — Jür'ətlik wə ƙəysər bol, dəp buyruƣanidimƣu? Xunga ƕeq
wəƕimigə qüxmə, yürəksiz bolma; qünki ƙəyərgə barsang Pərwərdigar Hudaying
sən bilən birgidur.

Yəxuaning həlƙni Ƙanaanƣa kirip jəng ƙilixƙa təyyarlixi

10 Xuning bilən Yəxua həlƙning baxliriƣa buyrup: —
11 Silər qedirgaƕtin ətüp həlƙƙə: — Əzünglar üqün ozuƙ-tülük təyyar ƙilinglar,
qünki üq kün toxƙanda silər Iordan dəryasidin ətüp Pərwərdigar Hudayinglar
silərgə beridiƣan zeminni igiləx üqün kirisilər, — dənglar, dedi.
12 Yəxua Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəƕning yerim ƙəbilisigə səz ƙilip: —
13 Hudaning ƙuli bolƣan Musaning silərgə buyrup: — Pərwərdigar Hudayinglar
silərgə aramliƙ ata ƙilip bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytƙinini esinglarda
tutunglar. □ 14-15 Hotun bala-qaƙanglar wə qarpayliringlar Musa əzi silərgə təƙsim

---

□ **1:1 «Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin...»** — muxu jümlə «wə» degən səz bilən baxlinip, «Yəxua» degən kitabning «Ƙanun Xərƕi» degən kitab bilən ziq baƣlanƣanliƙini kərsitidu. «Ƙan.» 34:12-ayətni kərüng. ■ **1:1** Ƙan. 1:38; 34:5 □ **1:2 «Mening ƙulum Musa wapat boldi»** — oƙurmənlərning esidə barki, Musa taƣlƙa qiƙip Hudaning ƕuzurida yaloƣuz əlgən wə Huda təripidin dəpnə ƙilinƣan. Ƕeqkim bu ixlaraƣa kəz guwaƕqi bolmiƣanidi («Ƙan.» 34:5-6). ■ **1:3** Ƙan. 11:24; Yə. 14:9 □ **1:4 «Ottura Dengizƣiqə...»** — ibraniy tilida «Uluƣ Dengizƣiqə...». ■ **1:5** Ƙan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Ƙan. 31:23 □ **1:7 «...ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin»** — ƕərƙandaƙ kixi Hudaning əmrlirigə asasən barliƙ həlƙƙə yetəkqilik ƙilip, həlƙning ixlirini idarə ƙilix üqün intayin jür'ətlik boluxi kerək. ■ **1:7** Ƙan. 5:32; 28:14 □ **1:8 «kitabtiki bu ƙanun kitabi»** — (yaki «muƙəddəs ƙanundiki bu kitab» yaki «kitabtiki bu ƙanun») — yaki «Ƙanun Xerƕi» yaki «Musa pəyƣəmbərning bəx kitabi»ni (yəni «Yaritilix», «Misirdin Qiƙix», «Lawiylar» «Qəl-bayawandiki səpər», xundaƙla «Ƙanun Xerƕi»ni) kərsitidu. ■ **1:8** Zəb. 1:2 □ **1:13 «Pərwərdigar Hudayinglar .... bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytƙinini esinglarda tutunglar»** — Musa pəyƣəmbərning «Huda... silərgə aramliƙ ata ƙilip bu zeminni silərgə bərgən» degən səzliri muxu ikki yerim ƙəbilining Iordan dəryasining **xərƙ təripidin** əzliri üqün baldurla yər-zemin igiligənlikini kərsitidu. Həlƙ ƕazir dəryadin ətüp ƣərbiy tərəptiki zeminni igiləxkə kiridu. Musa pəyƣəmbərning bu səzliri «Ƙan.» 3:18-20də tepilidu.

kilоqan, Iordan dəryasining bu təripidiki zeminda kalsun, lekin aranglarda kanqilik batur palwan bolsanglar, silər өz kerindaxliringlarning aldida səptə turup ularоqa yardəm berip jəng kilinglar; taki Pərwərdigar Hudayinglar kerindaxliringlarоqa silərgə ata kilоqiniоqa ohxax aram ata kilip, kerindaxliringlarоqa u ularоqa miras kilip beridiоqan zeminni igilətgüqə xundak kilinglar. Andin silər təwəlikinglar bolоqan zeminni, yəni Hudaning kuli bolоqan Musa silərgə təksim kilоqan, Iordan dəryasining kün qikix təripidiki bu zeminni igiləx üqün kaytip beringlar, — dedi.□
16 Ular Yəxuaоqa jawab berip: — Sən bizgə əmr kilоqanning həmmisigə əməl kilimiz, sən bizni kəyərgə əwətsəng, xu yərgə barimiz. 17 Biz həmmə ixta Musaning səzigə kulak salоqinimizdək sanga kulak salimiz; birdinbir tilikimiz, Pərwərdigar Hudaying Musa bilən billə bolоqandək sening bilənmu billə bolоqay! 18 Kimki sening əmringgə itaətsizlik kilip, sən bizgə buyruоqan hərkandak səzliringgə kulak salmisa, өltürülidu! Sən pəkətla jür'ətlik wə kəysər bolоqin, — dedi.

2

Qarlioquqilarni əwətix

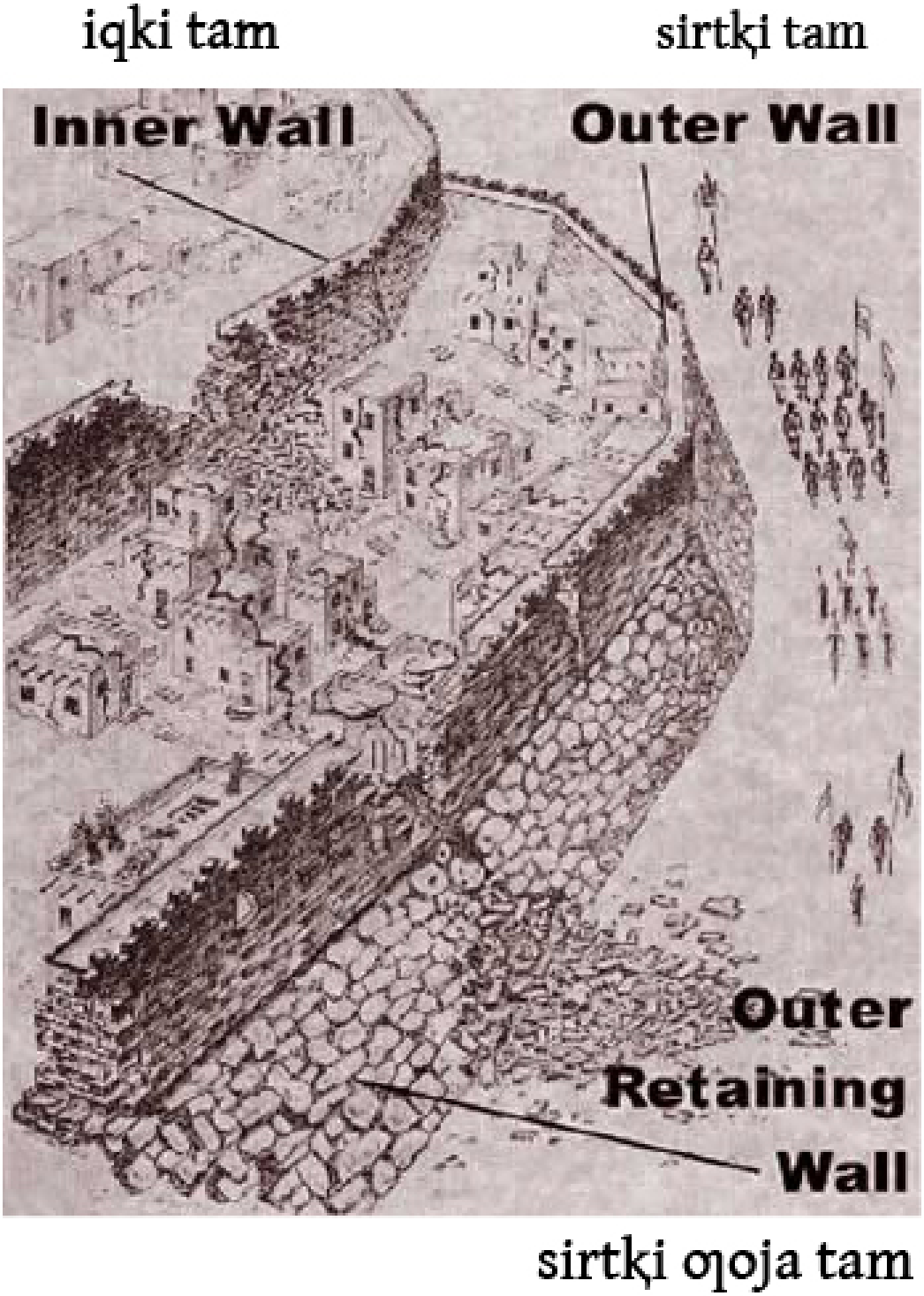
1 Andin keyin Nunning ooqli Yəxua ikki qarlioquqini Xittimdin əwətip ularоqa: — Silər berip u zeminni, bolupmu Yeriho xəhirini qarlap kelinglar, dedi. Xuning bilən ular u yərgə berip, Rahab atlik bir pahixining өyigə kirip kondi. 2 Lekin birsi kelip Yeriho padixahioqa: — Bügün keqə Israillardin birnəqqə kixi bu zeminni qarlioqili kəptu, dəp həwər yətküzdi.
3 Xuning bilən Yeriho padixahi Rahabning kexioqa adəm əwətip: — Sening kexingоqa kelip, өyünggə kirgən xu kixilərni bizgə tapxurup bərgin, qünki ular bu zeminning hər yerini paylioqili kəptu, — dedi.
4 Lekin u ayal u ikki kixini elip qikip yoxurup koyoqanidi; u jawab berip: — Dərwəkə bu kixilər mening kəximoqa kəldi, lekin mən ularning nədin kəlgənlikini bilmidim; 5 karangoqu qüxüp, kowukni etidioqan wakit kəlgəndə xundak boldiki, bu adəmlər qikip kətti. Mən ularning kəyərgə kətkinini bilməymən. Ularni tezdin kooqlisanglar, qokum yetixiwalisilər, — dedi.
6 Lekin u ayal ularni өgzigə elip qikip, өgzining üstidə rətləp yeyip koyoqan zioqir pahallirining astioqa yoxurup koyoqanidi. 7 U wakitta ularning kəynidin izdəp kooqlioquqilar Iordan dəryasining yoli bilən qikip dərya keqiklirigiqə kooqlap bardi. Ularni kooqlioquqilar xəhərdin qikixi bilənla, xəhərning kowuki takaldi.
8 Xu wakitta, u ikkiylən tehi uhlaxka yatmioqanidi, Rahab өgzigə qikip ularning kexioqa berip 9 ularоqa: — Pərwərdigarning bu zeminni silərgə miras kilip bərgənlikini, xundakla silərdin bolоqan wəhimənglar bizlərgə qüxüp, bu zemindikilərning həmmisi aldinglarda halidin ketəy deginini bilimən; 10 qünki biz silər Misirdin qikkininglarda Pərwərdigarning aldinglarda Kizil Dengizni korutkanlikini, xundakla silərning Iordan dəryasining u təripidiki Amoriylarning ikki padixahi Sihon bilən Ogni kandak kiloqanlikinglarni, ularni mutlək yokatkanlikinglarni angliduk. ■ 11 Buni anglap yürikimiz su bolup, silərning səwəbinglardin hərkaysimizning rohi qikip kətti. Qünki Pərwərdigar Hudayinglar bolsa yukirida, asmanlarning həmdə təwəndə yərning Hudasidur. ■ 12-13 Əmdi silərdin ətünimənki, mən silərgə kərsətkən himmitim üqün silərmu mening atamning jəmətigə himmət kilixka Pərwərdigarning nami bilən manga kəsəm kilinglar, xundakla ata-anamni, aka-uka, aqa-singil kerindaxlirimni wə ularоqa təwə barlikioqa qekilmaslikinglar,

□ **1:14-15** **«bu tərəp»** — dəryaning xərk təripi, hazirki Suriyə zeminini kərsitidu. ■ **2:10** Mis. 14:21; Qəl. 21:24, 34; Yə. 4:23 ■ **2:11** Kan. 4:39

jenimizni tirik ⱪaldurup, ɵlümdin ⱪutⱪuzuxunglar tooⱪrisida manga bir kapalət bəlgisini beringlar, — dedi.

14 Ikkiylən uningⱪa: — Əgər sən bu iximizni axkarilap ⱪoymisang, silər jeninglardin ayrilsanglar, bizmu jenimizdin ayriloⱪaymiz! Xuningdək xundaⱪ boliduki, Pərwərdigar bizgə bu zeminni igə ⱪiloⱪuzoⱪanda, biz jəzmən silərgə meⱨribanlarqə wə səmimiy muamilidə bolimiz, dedi.

15 Xuning bilən ayal ularni pənjiridin bir tana bilən qüxürüp ⱪoydi (qünki uning ɵyi xəⱨərning sepilida bolup, u sepilning üstidə olturatti).

Yeriho xəhiridiki qox qatlamlik səpillər

16 Ayal u ikkisigə: — Qooŋlioŋuqilar silərgə uqrap qalmasliqi üqün, taoŋqa qiqip, u yərdə üq kün yoxurunup turunglar; qooŋlioŋuqilar xəhərgə qaytip kəlgəndin keyin, andin silər əz yolunglaroŋa mangsanglar bolidu, — dedi.
17 Ikkisi ayaloŋa: — Əgər sən bizning deginimizdək qilmisang, sən bizgə qiloŋuzoŋan

kəsəmdin halas bolimiz: — 18 Mana, biz zeminoɣa kirgən qaoɣda, sən bizni qüxürüxkə ixlətkən bu kizil tanini pənjirigə baoɣlap koyoɣin; andin ata-anangni, aka-uka kerindaxliringni, xundakla atangning barlik jəmətidikilərni öyünggə, özünggə yioɣip jəm kiloɣin. 19 Xundak boliduki, öyüngning ixikliridin taxkirioɣa qikkan hərkimining keni öz bexida bolidu; biz uningoɣa məs'ul əməsmiz; lekin biraw öyüngdə sən bilən billə boloɣan birsining üstigə kol salsa, undakta uning keni bizning beximizoɣa qüxkəy! ■ 20 Əgər sən bu iximizni axkarilap koysang, sən bizgə kiloɣuzoɣan bu kəsəmdin halas bolimiz, — dedi.
21 Rahab jawab berip: — Silərning degininglərdək bolsun dəp, ularni yoloɣa selip koydi. Ular kətkəndin keyin, ayal pənjirigə u kizil tanini baoɣlap koydi.
22 U ikkisi u yərdin ayrilip, taoɣka qikip, kooɣlioɣuqilar *xəhərgə* kaytip kətküqə u yərdə üq kün turdi. Kooɣlioɣuqilar yol boyidiki həmmə yərni izdəpmu ularni tapalmidi. 23 Andin bu ikkisi taoɣdin qüxüp, kaytip mangdi; ular dəryadin ötüp, Nunning ooɣli Yəxuaning kexioɣa kelip, bexidin kəqürgənlirining həmmisini uningoɣa dəp bərdi. 24 Ular Yəxuaoɣa: — Pərwərdigar dərwəkə barlik zeminni kolimizoɣa tapxurdi; zeminda turuwatkanlarning həmmisi bizning tüpəylimizdin roh qikip kətti, — dedi.

3

Israilning Iordan dəryasidin ötüxi

1 Yəxua ətisi tang səhərdə turup, pütkül Israil bilən Xittimdin ayrilip Iordan dəryasioɣa kəldi; ular dəryadin ötküqə xu yərdə bargah tikip turdi. 2 Üq kün toxup, sərdarlar qedirgahtin ötüp, 3 həlkkə əmr kilip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarning əhdə sandukini, yəni Lawiylarning uni kətürüp mangoɣinini kərgən haman, turoɣan ornunglardin kozoɣilip, əhdə sandukining kəynidin əgixip menginglar. 4 Lekin uning bilən silərning arilikinglarda ikki ming gəz arilik kalsun; kaysi yol bilən mangidioɣininglarni bilixinglar üqün, uningoɣa yekinlaxmanglar; qünki silər ilgiri muxu yol bilən mengip bakmioɣansilər, — dedi.
5 Yəxua həlkkə: — Özünglarni pak-mukəddəs kilinglar, qünki ətə Pərwərdigar aranglarda məjizə-karamətlərni kərsitidu, — dedi. 6 Andin Yəxua kahinlaroɣa: — Əhdə sandukini kətürüp həlkning aldida dəryadin ötünglar, dəp buyruwidi, ular əhdə sandukini elip həlkning aldida mangdi.
7 Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz kilip: — Həmmə Israilning Mening Musa bilən billə boloɣinimdək, sening bilənmu billə bolidioɣanlikimni bilixi üqün bügündin etibarən seni ularning nəzirida qong kilimən.■ 8 Əmdi sən əhdə sandukini kətürgən kahinlaroɣa: — Silər Iordan dəryasining süyining boyioɣa yetip kəlgəndə, Iordan dəryasi iqidə turunglar, — degin, — dedi.
9 Yəxua Israillaroɣa: — Bu yakka kelinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning səzini anglanglar, dedi.
10-11 Andin Yəxua: — Mana, silər xu ix arkilik mənggülük hayat Təngrining aranglarda ikənlikini, xundakla Uning silərning aldinglardin Hittiylar, Girgaxiylar, Amoriylar, Kanaaniylar, Pərizziylar, Hiwiylar, Yəbusiylarni həydiwetidioɣanlikini bilisilər — pütkül yər-zeminning igisining əhdə sanduki silərning aldinglarda Iordan dəryasi iqidin ötküzülidu. 12 əmdi Israilning kəbililiridin on ikki adəmni tallanglar, hərkaysi kəbilidin birdin bolsun; 13 xundak boliduki, pütkül yər-zeminning Igisi boloɣan Pərwərdigarning əhdə sandukini kətürgən kahinlarning tapini Iordan

■ **2:19** Mat. 27:25 ■ **3:7** Yə. 1:5

dəryasining süyigə təgkəndə, Iordan dəryasining süyi, yəni bax eḳinidin eḳip kəlgən sular üzüp taxlinip, dərya kətürülüp dəng bolidu, — dedi.■
14 Əmdi xundaḳ boldiki, həlḳ qedirliridin qiḳip Iordan dəryasidin ətməkqi boloɣanda, əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar həlḳning aldida mangdi; ■ 15 əḫdə sanduḳini kətürgüqilər Iordan dəryasioɣa yetip kelip, putliri suoɣa tegixi bilənla (orma waḳtida Iordan dəryasining süyi dəryaning ikki ḳiroɣiḳidin texip qiḳidu), ■ 16 yuḳiri eḳindiki sular heli yiraḳtila, Zarətanning yenidiki Adəm xəḫirining yenida tohtap, dəng boldi; Arabaḫ tüzləngliki boyidiki dengizoɣa, yəni «Xor Dengizi»oɣa eḳip qüxüwatḳan keyinki eḳimi üzülüp ḳaldi; həlḳ bolsa Yeriho xəḫirining udulidin *dəryadin* ətüp mangdi. □ 17 Pütkül Israil ḳuruḳ yərni dəssəp, barliḳ həlḳ Iordan dəryasidin pütünləy ətüp boloɣuqilik, Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar Iordan dəryasining otturisida ḳuruḳ yərdə məzmut turdi.

4

Dəryadin ətkənliki hatiriləx

1 Pütkül həlḳ Iordan dəryasidin tamamən ətüp boloɣanda, Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz ḳilip: —■
2 Həlḳning arisidin on ikki adəmni talliɣin, ḫər ḳəbilidin birdin adəm bolsun,
3 uloɣa: — Silər Iordan dəryasining otturisidin, kaḫinlarning putliri məzmut turoɣan jaydin on ikki taxni elip, ularni kətürüp kelip əzünglar bügün keqə bargaḫ tikidioɣan yərgə ḳoyunglar, degin, dedi.
4 Xuning bilən Yəxua ḫər ḳəbilidin birdin adəmni, yəni Israillar arisidin talliɣan on ikki kixini qaḳirdi; 5 andin Yəxua uloɣa: — Silər Iordan dəryasining otturisioɣa qüxüp Pərwərdigar Hudayinglarning əḫdə sanduḳining aldioɣa berip, Israilning on ikki ḳəbilisining sanioɣa mas ḫalda birdin taxni elip mürənglərgə ḳoyunglar. 6 Qünki bu aranglarda bir əslətmə-bəlgə bolidu; kəlgüsidə baliliringlar: — Bu taxlarning silərgə nemə əḫmiyiti bar? — dəp sorap ḳalsa, silər uloɣa: —
7 Iordan dəryasining suliri Pərwərdigarning əḫdə sanduḳining aldida üzüp ḳoyuldi; *əḫdə sanduḳi* Iordan dəryasidin ətküzülgəndə Iordan dəryasining suliri üzüp ḳoyuldi; xunga bu taxlar Israilloroɣa mənggülük bir əslətmə-bəlgə bolidu, — dəp jawap berisilər.■
8 Xuning bilən Israillar Yəxua uloɣa buyruoɣandək ḳildi. Pərwərdigarning Yəxuaoɣa ḳiloɣan əmri boyiqə Israilning ḳəbililirining sanioɣa muwapiḳ Iordan dəryasining otturisidin on ikki taxni elip, ḳonidioɣan jayoɣa kətürüp berip, xu yərdə ḳoyup ḳoydi.
9 Buningdin baxḳa Yəxua Iordan dəryasining otturisida əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlarning putliri mustəḫkəm turoɣan jayda on ikki taxni tikləp ḳoydi. Bu taxlar bolsa bügüngiqə xu yərdə turidu.
10 Pərwərdigar Yəxuaoɣa həlḳḳə eytixḳa tapiliɣan barliḳ ixlar orunlanoɣuqilik, yəni Musa əslidə Yəxuaoɣa buyruoɣanlirining ḫəmmisi bəja kəltürülgüqə, əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar Iordan dəryasining otturisida tohtap turdi. Həlḳ xu yərdin tezdin ətüwatatti. 11 Xundaḳ boldiki, barliḳ həlḳ tamamən ətüp boloɣanda, Pərwərdigarning *əḫdə* sanduḳi bilən kaḫinlar həlḳning aldidin ətti. 12 Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəḫning yerim ḳəbilisidikilərmu Musaning uloɣa buyruoɣinidək səptə tüzüp Israillarning aldida dəryadin ətti. □ ■ 13 jəmiy bolup ḳiriḳ mingqə

■ **3:13** Zəb. 114:3 ■ **3:14** Ros. 7:45 ■ **3:15** 1Tar. 12:16 □ **3:16** **«Adəm xəḫiri»** — «Adəm» xəḫərning nami. **«Xor dengizi»** — ḫazir «Ölük Dengiz» dəp atilidu. ■ **4:1** Yə. 3:12 ■ **4:7** Yə. 3:13 □ **4:12** **«...Musaning uloɣa buyruoɣinidək səptə tüzüp,...»** — yaki «Musaning uloɣa buyruoɣinidək ḳoral-yaraoɣlarni kətürüp,...». ■ **4:12** Qəl. 32:20, 29

qorallanoqan kixi Pərwərdigarning aldidin ətüp, Yeriho tüzləngliklirigə kelip, jəng qilixqa təyyar turdi.
14 U küni Pərwərdigar Yəxuani pütkül Israilning nəziridə qong qildi; ular uning pütün əmridə Musadin qorqqandək uningdinmu qorqti.■
15 Pərwərdigar Yəxuaoqa səz qilip: —
16 Həküm-guwahliq sanduqini kətürgən kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qiqinglar, dəp buyruoqin, dedi.□

17 Xunga Yəxua kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qiqinglar, dəp buyrudi. 18 Xundaq boldiki, Pərwərdigarning əhdə sanduqini kətürgən kahinlar Iordan dəryasining otturisidin qiqip, putlirining tapini quruqluqni dəssixi bilənla, Iordan dəryasining süyi yənə əz jayioqa qaytip kelip, awwalqidək ikki qiroqiqioqiqə texip eqixqa baxlidi.
19 Həlq bolsa birinqi ayning oninqi küni Iordan dəryasidin ətüp, Yerihoning xərqining əng qət təripidiki Gilgaloqa kelip qedirgah tikti.
20 Ular Iordan dəryasidin aloqaq kəlgən on ikki taxni bolsa, Yəxua ularni Gilgalda tikləp qoydi; 21 andin Israillaroqa: — Keyin baliliringlar əz atiliridin: — Bu taxlarning əhmiyiti nemə, dəp sorisa, 22 silər baliliringlaroqa mundaq uqturup qoyunglar: — «Israil ilgiri quruq yərni dəssəp Iordan dəryasidin ətkənidi; 23 qünki Pərwərdigar Hudayinglar biz Qizil Dengizdin ətküqə aldimizda uning sulirini qurutup bərgəndək, Pərwərdigar Hudayinglar silər ətküqə aldinglarda Iordan dəryasining süyini qurutup bərdi; ■ 24 yər yüzidiki barliq əllər Pərwərdigarning qolining qanqilik küqlüklükini bilsun, xundaqla silərning Pərwərdigar Hudayinglardin həmixə qorquxunglar üqün U xundaq qildi» — dedi.

5

1 Xundaq boldiki, Iordan dəryasining oqərb təripidiki Amoriylarning həmmə padixahliri bilən dengizning yenidiki Qanaaniylarning həmmə padixahliri Pərwərdigarning Israillar ətüp kətküqə ularning aldidin Iordan sulirini qandaq qurutup bərginini angliqanda, yürəkliri su bolup, Israillarning səwəbidin ularning rohi qiqay dəp qaldi.

Yengi bir dəwrning sünnət qilinixi

2 U waqitta Pərwərdigar Yəxuaoqa səz qilip: — Sən qaqmaq taxliridin piqaqlarni yasap, Israillarni ikkinqi qetim hətnə qiloqin, dedi.■
3 Xuning bilən Yəxua qaqmaq taxliridin piqaqlarni yasap, Israillarni «Hətnilik dənglüki»də hətnə qildi. □ 4 Yəxuaning ularni hətnə qilixining səwəbi xu idiki, Misirdin qiqqan jənggə yarioqudək həmmə ərkəklər Misirdin qiqqandin keyin qəllükning yolida ölüp tügigənidi. 5 Qünki Misirdin qiqqan barliq həlq hətnə qilinoqan bolsimu, lekin Misirdin qiqip qəllükning yolida yürgən waqitta Israil arisida tuoquloqanlarning həmmisi hətnisiz qaloqanidi; 6 Qünki əslidə Pərwərdigarning awazioqa qulaq salmioqan, Misirdin qiqqan həlq iqidiki jənggə yarioqudək barliq ərkəklər ölüp tügigüqə Israillar qirik yil qəldə yürgənidi;

■ **4:14** Yə. 3:7 □ **4:16** **«Həküm-guwahliq sanduqi»** — muxu yərdə «həküm-guwahliq» Hudaning Israiloqa boloqan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilən boloqan əhdisini kərsitidu; Hudaning muqəddəs mahiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan qilinoqaqqa, «həküm-guwah» dəpmu atilidu. Oqurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əhdə sanduqi iqidə saqlaqliq tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduq «həküm-guwahliq sanduqi», ibadət qediri «həküm-guwahliq qediri» dəp atilidu. ■ **4:23** Mis. 14:21 ■ **5:2** Mis. 4:25 □ **5:3** **«Hətnilik dənglüki»** — ibraniy tilida «Gibeah haaralot».

Pərwərdigar ularoɣa: — Silərni Mən ata-bowiliringlaroɣa berixkə ķəsəm bilən wədə ķiloɣan zeminni, yəni süt bilən ḥəsəl aķidioɣan yurtni kərgüqilər ķilmayмən, dəp ķəsəm ķiloɣanidi. ■ 7 Lekin Pərwərdigar ularning ornini basturoɣan əwladliri bolsa, yolda hətnə ķilinmioɣaqķa, Yəxua əzi ularni hətnə ķildi. 8 Barliķ həlķ hətnə ķilinip, saķayoɣuqilik qedirlirida, əz orunliridin qiķmay turdi.
9 U waķitta Pərwərdigar Yəxuaoɣa: — Bügün Mən Misirning ar-nomusini üstünglardin yumilitiwəttim, dedi. Xuning bilən u jayoɣa «Gilgal» dəp nam ķoyulup, taki bügüngiqə xundaķ atalmaķta.□
10 Xuning bilən Israillar Gilgalda qedir tikip turdi. Birinqi ayning on tətinqi küni ahximi Yeriho diyarining tüzləngliklirida «ətüp ketix ḥeyti»ni ətküzdi. ■ 11 «Ətüp ketix ḥeyti»ning ətisi ular xu yərning axliķ məḥsulatliridin yedi, jümlidin xu küni petir nanlarni wə ķomaqlarni yedi. ■ 12 Ular xu zeminning axliķ məḥsulatliridin yegəndin keyin, ətisi «manna»ning qüxüxi tohtidi. Xu waķittin tartip Israillaroɣa ḥeq manna bolmidi; xu yilda ular Ķanaan zeminining məḥsulatliridin yedi.

Yeriho xəḫirining üstidin oɣəlibə ķilix

13 Əmma Yəxua Yerihooɣa yeķin kəlgəndə, bexini kətürüp ķariwidi, mana uning aldida suoɣuruloɣan ķiliqni tutup turoɣan bir adəm turatti. Yəxua uning ķexioɣa berip uningdin: — Sən biz tərəptimu, yaki düxmənlirimiz tərəptimu? — dəp soridi. ■
14 U jawab berip: — Yaķ, undaķ əməs, bəlki Mən Pərwərdigarning ķoxunlirining Sərdari bolup kəldim» — dedi.
Yəxua yərgə düm yiķilip səjdə ķilip uningoɣa: — Rəbbimning ķulioɣa nemə tapxuruķliri barkin? dəp soridi.□ ■
15 Pərwərdigarning ķoxunining Sərdari Yəxuaoɣa: — Putungdiki kəxingni saloɣin, qünki sən turoɣan yər muķəddəs jaydur, dewidi, Yəxua xundaķ ķildi.■

6

1 Yeriho sepilining ķowuķ-dərwaziliri Israillarning səwəbidin məḫkəm etilip, ḫeqkim qiķalmaytti, ḫeqkim kirəlməytti.
2 Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz ķilip: — Mana, Mən Yeriho xəḫirini, padixaḫini ḫəmdə batur jəngqilirini ķolungoɣa tapxurdum.
3 Əmdi silər, yəni barliķ jəngqilər xəḫərni bir ķetim aylinip menginglar; altə küngiqə ḫər küni xundaķ ķilinglar. 4 Ḫəmdə yəttə kaḫin əḫdə sanduķining aldida ķoqķar münggüzidin etilgən yəttə buroɣini kətürüp mangsun; yəttinqi künigə kəlgəndə silər xəḫərni yəttə ķetim aylinisilər; kaḫinlar buroɣilarni qalsun. 5 Xundaķ boliduki, ular ķoqķar buroɣiliri bilən sozup bir awaz qiķaroɣinida, barliķ kixilər buroɣining awazini anglap, ķattiķ təntənə ķilip towlisun; buning bilən xəḫərning sepilliri tegidin ərülüp qüxidu, ḫərbir adəm aldioɣa ķarap etilip kiridu, — dedi.

■ **5:6** Qəl. 14:23 □ **5:9** **«Misirning ar-nomusi»** — bu nemini kərsitidu? Bizningqə u mundaķ üq jəḫətni əz iqigə alidu: ـ (1) sünnət ķilinixi bilən ular butpərəs Misirliķlaroɣa ohximaydioɣan boldi, Hudaning əḫdisigə baoɣlanoɣan kixilərdin boldi («Yar.» 17:10-14ni kərüng); (2) Misirliķlar əslidə ularni mazaķ ķilip: «ular qəl-bayawanda əlməy ķalmaydu» degən boluxi mumkin («Mis.» 32:12); ular wədə ķilinoɣan zeminoɣa kirixi bilən bu mazaķ səzi yoķ bolatti; (3) Israillar ḫazir ķulluķta ķelix nomusluķidin azad boloɣan. **«Gilgal»** — «yumilax» degən mənidə. ■ **5:10** Mis. 12:6 ■ **5:11** Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ **5:13** Mis. 23:23 □ **5:14** **«Yəxua yərgə düm yiķilip səjdə ķilip…»** — heli roxənki, Yəxua bu zatni Hudaning süpitidə dəp bilip səjdə ķiloɣanda, u zat uni tosumidi. Keyin (6:2) «Pərwərdigarning ķoxunining Sərdari» boloɣan xu zat Pərwərdigardək səzləydu. Bu «Pərwərdigarning Pərixtisi» — Hudaning əzini axkarilixi bolup, yəni Məsiḫning Əzidin baxķa ḫeqkim əməstur. «Yar.» 16:7ni wə izaḫatni kərüng. ■ **5:14** Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ **5:15** Mis.3:5

6 Xuning bilən Nunning oоɣli Yəxua kaһinlarni qaкirip ularоɣa: — Silər əһdə sanduкini kətürüp menginglar; yəttə kaһin Pərwərdigarning əһdə sanduкining aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürüp mangsun, dedi
7 U həlққə: — Qiкip xəһərni aylininglar; қorallиқ ləxkərlər Pərwərdigarning əһdə sanduкining aldida mangsun, dedi.
8 Yəxua buni həlққə buyruoɣandin keyin, Pərwərdigarning aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürgən yəttə kaһin aldioɣa mengip buroɣilarni qaldi; Pərwərdigarning əһdə sanduкi bolsa ularning kəynidin elip mengildi. 9 Қorallиқ ləxkərlər buroɣa qeliwatқan kaһinlarning aldida mangdi; əһdə sanduкining arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi. Kaһinlar mangoɣaq buroɣa qalatti.

10 Yəxua həlққə buyrup: — Mən silərgə: «Towlanglar» demigüqə nə towlimanglar, nə awazinglarni qiқarmanglar, nə aoɣzinglardin һeqbir səzmu qiқmisun; lekin silərgə «Towlanglar» degən künidə, xu qaoɣda towlanglar, — degənidi.
11 Xu təriқidə ular Pərwərdigarning əһdə sanduкini kətürüp xəһərni bir aylandi. Halayiқ qedirgaһқa қaytip kelip, qedirgaһda қondi.
12 Ətisi Yəxua tang səһərdə қopti, kaһinlarmu Pərwərdigarning əһdə sanduкini yənə kətürdi; 13 Pərwərdigarning əһdə sanduкining aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürgən yəttə kaһin aldioɣa mengip tohtimay qelip mangatti; *kaһinlar* mangoɣaq buroɣa qaloɣanda, қorallиқ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi. □
14 Ikkinqi künimu ular xəһərning ətrapini bir қetim aylinip, yənə qedirgaһқa yenip kəldi. Ular altə küngiqə xundaқ қilip turdi.
15 Yəttinqi küni ular tang səһərdə қopup, ohxax һaləttə yəttə қetim xəһərning ətrapini aylandi; pəқət xu künila ular xəһərning ətrapini yəttə қetim aylandi.
16 Yəttinqi қetim aylinip bolup, kaһinlar buroɣa qaloɣanda Yəxua həlққə: — Əmdi towlanglar! Qünki Pərwərdigar xəһərni silərgə tapxurup bərdi! 17 Lekin xəһər wə uning iqidiki barliқ nərsilər Pərwərdigaroɣa mutləқ ataloɣanliқi üqün *silərgə* «һaram»dur; pəқət paһixə ayal Raһab bilən uning pütün өyidikilərla aman қalsun; qünki u biz əwətkən əlqilirimizni yoxurup қoyoɣanidi. □ 18 Lekin silər қandaқla bolmisun «һaram» dəp bekitilgən nərsilərdin өzünglarni tartinglar; bolmisa, «һaram» қilinoɣan nərsilərdin elixinglar bilən өzünglarni һaram қilip, Israilning qedirgaһinimu һaram қilip uning üstigə apət qüxürisilər. 19 Əmma barliқ altun-kümüx, mis wə təmürdin boloɣan nərsilər bolsa Pərwərdigaroɣa muқəddəs қilinsun; ular Pərwərdigarning həzinisigə kirgüzulsun, — dedi.■
20 Xuning bilən həlқ towlixip, kaһinlar buroɣa qaldi. Xundaқ boldiki, həlқ buroɣa awazini angliоɣinida intayin қattiқ towliwidi, sepil tegidin өrülüp qüxti; həlқ uning üstidin өtüp, һərbiri өz aldioɣa atlinip kirip, xəһərni ixoɣal қildi. ■ 21 Ular ər-ayal bolsun, қeri-yax bolsun, қoy-kala wə exəklər bolsun xəһər iqidiki һəmmini қiliqlap yoқatti.
22 Yəxua u zeminni qarlap kəlgən ikki adəmgə: — Silər u paһixə hotunning өyigə kirip, uningoɣa bərgən қəsiminglar boyiqə uni wə uningoɣa təwə boloɣanlarning һəmmisini elip qiқinglar, dedi.■

□ **6:13 «kaһinlar mangoɣaq buroɣa qaloɣanda, қorallиқ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi» —** yaki «қorallиқ adəmlər bolsa ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip buroɣa qaloɣaq mangdi». □ **6:17 «Pərwərdigaroɣa mutləқ ataloɣanliқi üqün silərgə һaram bolidu» —** «һaram» ibraniy tilida «һərəm». Muxu uқum ibraniy tilida pəқət «Pərwərdigaroɣa «һərəm» dəp atilidu» degən səzlər bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida «һərəm» dəp bekitilgən һərbir nərsə adəttə mutləқ һalak қilinixi kerək (24-ayətni kərüng). Lekin muxu қetim xəһərdin elinoɣan metaldin yasaloɣan nərsilər Pərwərdigarning yolida ixlitilixkə saқlansun, dəp buyruloɣanidi (19-ayətni kərüng). ■ **6:19** Qəl. 31:54 ■ **6:20** Ibr. 11:30 ■ **6:22** Yə. 2:14; Ibr. 11:31

23 Xuning bilən ikki qarlioɣuqi yax yigit kirip, Raḥabni ata-anisi bilən ķerindaxlirioɣa ķoxup ḥəmmə nərsiliri bilən elip qiķti; ular uning barliķ uruķ-tuoɣķanlirini elip kelip,
ularni Israilning qedirgaḥining sirtioɣa orunlaxturup ķoydi. 24 Halayiķ xəḥərni wə
xəḥər iqidiki ḥəmmə nərsilərni ot yeķip køydürüwətti. Pəķət altun-kümüx, mis wə
təmürdin boloɣan ķaqa-ķuqa əswablarni yioɣip, Pərwərdigarning øyining həzinisigə
əkirip ķoydi.
25 Lekin Yəxua paḥixə ayal Raḥabni, ata jəmətidikilərni wə uningoɣa təwə
boloɣanlirining ḥəmmisini tirik saķlap ķaldi; u bügüngiqə Israil arisida turuwatidu;
qünki u Yəxua Yerihoni qarlaxķa əwətkən əlqilərni yoxurup ķoyoɣanidi.
26 U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip: — Bu Yeriho xəḥirini ķaytidin yasaxķa ķopķan
kixi Pərwərdigarning aldida ķaroɣix astida bolidu; u xəḥərning ulini saloɣanda tunji
ooɣlidin ayrilidu, xəḥərning ķowuķlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu
ayrilidu, — dedi.□ ■
27 Pərwərdigar Yəxua bilən billə idi; uning nam-xəḥriti pütkül zeminoɣa kəng
tarķaldi.

7

Aķanning gunaḥ ķilip Israil üstigə apət qüxürüxi

1 Lekin Israil «ḥaram» nərsilər üstidə itaətsizlik ķildi; qünki Yəḥuda ķəbilisidin
boloɣan Zəraḥning əwrisi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɣli Aķan degən kixi
ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin aloɣanidi. Buning bilən Pərwərdigarning oɣəzipi
Israilioɣa ķozoɣaldi.■
2 Yəxua Yerihodin Bəyt-Əlning xərķ təripidiki Bəyt-Awənning yenida boloɣan Ayi
xəḥirigə birnəqqə adəm əwətip ularoɣa: — U yərgə qiķip u zeminni qarlap kelinglar,
dəp buyrudi. Xuning bilən u adəmlər qiķip Ayi zeminini qarlap kəldi. 3 Ular ķaytip
kelip, Yəxuaoɣa: — Ḥəmmə həlķning u yərgə berixining ḥajiti yoķ ikən, ikki-üq
mingqə adəm bolsila ayioɣa ḥujum ķilip *uni igiliyələydu;* u yərdə olturuxluķ kixilər
az boloɣaqķa, pütkül həlķni awarə ķilip u yərgə əwətmigin, — dedi.
4 Xuning bilən həlķtin üq mingqə kixi u yərgə qiķti; lekin bular Ayining adəmliri
aldidin ķeqip ketixti. 5 Ayining adəmliri ulardin ottuz altiqə kixini urup øltürdi;
ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin Xebarimoɣiqə ķooɣlap berip, u yərdiki
dawanda ularni urup məoɣlup ķildi. Andin həlķning yüriki su bolup, ķattiķ
sarasimgə qüxti. □ 6 Yəxua kiyimlirini yirtip, Israilning aķsaķalliri Pərwərdigarning
əḥdə sanduķining aldida yərgə düm yiķilip, baxlirioɣa topilarni qeqip, u yərdə kəq
kirgüqə yetip ķaldi. 7 Yəxua: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar, sən bizni Amoriylarning
ķolioɣa tapxurup ḥalak ķilix üqün, bu həlķni nemixķa Iordan dəryasining bu təripigə
ətküzgənsən? Biz Iordan dəryasining u təripidə turuwərgən bolsaķ boptikən! 8 Əy
Rəbbim! Israil øz düxmənlirining aldidin burulup ķaqķan yərdə mən nemimu
deyələymən? 9 Ķanaaniylar, xundaķla zeminda barliķ turuwatķanlar buni anglisa
bizni ķapsiwelip yər yüzidin namimizni üzüp taxlaydu; xu qaoɣda Sən uluoɣ nam-
xəḥriting üqün nemilərni ķilisən?! — dedi.
10 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoɣa jawab berip mundaķ dedi: — «Ornungdin ķop!
Nemixķa xundaķ düm yatisən? 11 Israil gunaḥ ķildi! Ular yənə Mən uloroɣa

□ **6:26 «U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip...» —** baxķa birhil tərjimisi: - «U qaoɣda Yəxua ķəsəm iqip...». Lekin bizningqə Yəxuaning səzi ķəsəm əməs. **«...xəḥərning ķowuķlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu ayrilidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi «1Pad.» 16:34də hatirilinidu. ■ **6:26** 1Pad. 16:34 ■ **7:1** Yə. 22:20; 1Tar. 2:7 □ **7:5 «...ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin Xebarimoɣiqə» —** yaki «ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin «dəzlər» degən jayoɣiqə».

tapilioɣan əḥdəmgə hilaplik ḳilip, ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin elip, ooɣrilik ḳilip, aldamqilik ḳilip ḥəm ḥaram bekitilgənni ɵz mallirining arisioɣa tikip ḳoydi. 12 Xunga
Israillar düxmənlirining aldida tik turalmaydu; ular ɵzlirini «ḥaram» ḳilip bekitip,
mutlək yoḳitilixḳa yüzləngəqkə, düxmənlirining aldidin burulup arḳisioɣa ḳaqidu.
Əgər silər «ḥaram» dəp bekitilgənni aranglardin tamamən yoḳ ḳilmisanglar, mundin
keyin mən silər bilən billə bolmaymən.

13 Əmdi sən turup həlḳni pak-muḳəddəs ḳilip ularoɣa: — «Ətə üqün ɵzünglarni
pak ḳilinglar; qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar xundaḳ dəydu: — Əy Israil,
səndə «ḥaram» dəp bekitilgən nərsə bardur; bu ḥaram nərsini aranglardin yoḳ
ḳilmioɣuqilik düxmənliringlarning aldida tik turalmaysilər. 14 Ətə səḥərdə silər
ḳəbilə boyiqə ḥazir ḳilinisilər; xundaḳ boliduki, Pərwərdigar bekitkən ḳəbilə jəmət-
jəməti boyiqə birdin-birdin aldioɣa kəlsun; Pərwərdigar bekitkən jəmət ailə-ailə
boyiqə birdin-birdin ḥazir bolup aldioɣa kəlsun; andin Pərwərdigar bekitkən ailidiki
ərkəklər birdin-birdin aldioɣa kelip ḥazir bolsun. □ 15 Xundaḳ boliduki, ḥaram dəp
bekitilgən nərsini ɵz yenida saḳlioɣan kixi tepiloɣanda, Pərwərdigarning əḥdisigə
hilaplik ḳiloɣanliḳi üqün ḥəm xundaḳla Israil iqidə rəzillik sadir ḳiloɣini üqün u wə
uningoɣa barlik təwə boloɣanlar otta kɵydürülsun, — dəydu», dəp eytḳin».

16 Yəxua ətisi tang səḥərdə turup Israilni aldioɣa yioɣip, ḳəbilə-ḳəbilini ḥazir ḳiliwidi,
Yəḥuda ḳəbilisi bekitildi; 17 u Yəḥudaning jəmətlirini ḥazir ḳiliwidi, Zarḥiylar jəməti
bekitildi. U Zarḥiylar jəmətini ailə-ailə boyiqə aldioɣa kəltürüwidi, Zabdi degən kixi
bekitildi. □ 18 Zabdi ɵz ailisidiki ərkəklərni birdin-birdin ḥazir ḳiliwidi, Yəḥuda
ḳəbilisidin Zərəḥning əwladi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɣli Aḳan bekitildi.□

19 Xuning bilən Yəxua Aḳanoɣa: — Əy ooɣlum, Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa xan-
xərəpni ḳayturup berip, *Uning ḫərmiti üqün* ḳiloɣanliringni iḳrar ḳiloɣin; məndin
ḫeqnemini yoxurmay, ḳiloɣiningning ḫəmmisini manga eytḳin, dedi.□

20 Aḳan Yəxuaoɣa jawab berip: — Mən dərwəḳə Israilning Hudasi Pərwərdigar
aldida gunaḥ ḳilip, mundaḳ-mundaḳ ḳildim: 21 mən oljining arisidin Xinarda qiḳḳan
qiraylik bir tonoɣa, ikki yüz xəkəl kümüx, əllik xəkəl eoɣirliḳtiki altun tahtioɣa kɵzüm
ḳizirip ularni eliwaldim. Mana, bu nərsilərni qedirimning otturisidiki yərgə kɵmüp
ḳoydum, kümüx ularning astida, — dedi.□

22 Xularni dewidi, Yəxua əlqilərni əwətti, ular qediroɣa yügürüp bardi wə mana,
nərsilər dərwəḳə qedirda yoxuruḳluḳ bolup, kümüx bularning astida idi. 23 Ular
bu nərsilərni qedirdin elip qiḳip Yəxuaoɣa, xundaḳla barlik Israillarning ḳexioɣa
kəltürüp, Pərwərdigarning aldioɣa ḳoydi. 24 Andin Yəxua bilən pütkül Israil jamaiti
ḳopup Zərəḥning ooɣli Aḳanni, kümüx, ton wə altun tahta bilən ḳoxup, uning
ooɣulliri bilən ḳizlirini, uyliri bilən exəkliri, ḳoyliri, qediri bilən barlik təwəliklirini
elip Aḳor jiloɣisioɣa kəltürdi.

25 Yəxua Aḳanoɣa: — Sən beximizoɣa ḳanqilik apət kəltürdüng! Mana, bügün
Pərwərdigar sening üstünggə apət kəltüridu, — dedi. Andin pütkül Israil jamaiti
uni qalma-kesək ḳilip ɵltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək ḳilip ɵltürgəndin

---

□ **7:14 «Pərwərdigar bekitkən ḳəbilə jəmət-jəməti boyiqə birdin-birdin aldioɣa kəlsun…»** — Huda ḳaysi yol bilən gunaḥkar ḳəbilini kərsətkənliki muxu yərdə ayan ḳilinmaydu; xübḥisizki, kərsitix yoli qək taxlax yaki bax kaḥin kətürgən «urim wə tummim» arḳilik boloɣan bolsa kerək. □ **7:17 «Zarḥiylar jəməti»** — yaki «Zarḥiylar». «Zarḥiylar» degən «Zərahlar»ning baxḳa bir xəkli (1:7ni kərüng). □ **7:18 «Zərəḥning əwladi»** — ibraniy tilida «Zərəḥning ooɣli». □ **7:19 «Pərwərdigaroɣa xan-xərəpni ḳayturup berip Uning ḫərmiti üqün ḳiloɣanliringni iḳrar ḳiloɣin»** — Aḳanning ḳiloɣanlirini iḳrar ḳiloɣinining ɵzi Hudaoɣa xan-xərəpni ḳayturuxni bolidu, qünki bu ix Hudaning ḫəmmə ixtin həwərdar boloɣinini halayiḳ aldida kərsitidioɣan ixtur. □ **7:21 «Xinar»** — Babilning baxḳa bir namidur.

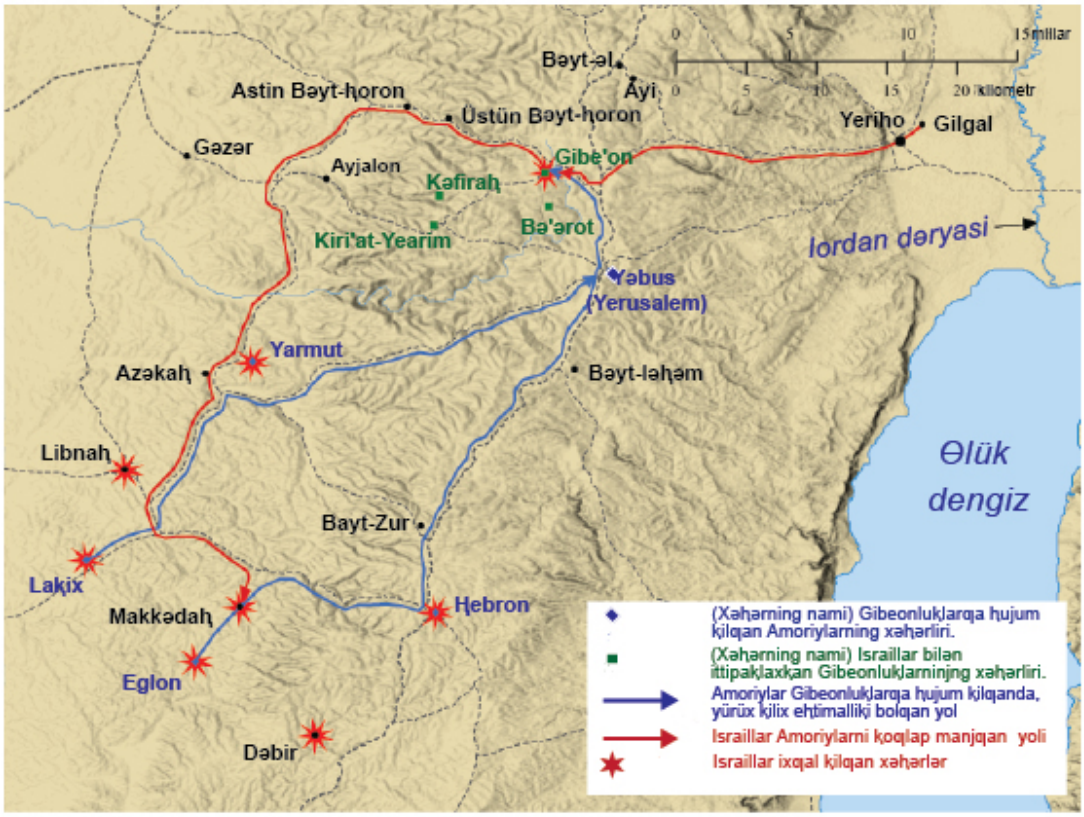
keyin, ḥəmmini otta kəydürüwətti. □ 26 Andin halayiḳ bir qong dəwə taxni uning üstigə dəwiləp ḳoydi. Bügüngə ḳədər u u yərdə turmaḳta. Buning bilən Pərwərdigarning oṋəzipi yandi. Xuning bilən xu yərgə «Apət jiloṋisi» *«(Aḳor jiloṋisi)»* dəp nam ḳoyuldi wə bu küngiqə xundaḳ atalmaḳta.□

8

Israilning Ayi xəḥiri üstidin oṋəlibə ḳilixi

1 Pərwərdigar Yəxuaoṋa: — Sən ḥeq ḳorḳma, ḥəm ḥoduḳmioṋin. Turup, barliḳ jəngqilərni özüng bilən elip, Ayi xəḥirigə qiḳḳin. Mana, Mən Ayining padixaḥi, həlḳi, xəḥiri wə zeminini ḳoxup sening ḳolungoṋa tapxurdum. ■ 2 Sən Yeriho bilən uning padixaḥioṋa ḳandaḳ ḳiloṋan bolsang Ayi xəḥiri bilən uning padixaḥioṋimu xundaḳ ḳilisən. Pəḳət silər bu ḳetim xəḥərdin olja wə qarpaylarni alsanglar bolidu. Əmdi sən xəḥərning kəyni təripigə ḥujum ḳilixḳa pistirma ḳoyoṋin, — dedi.■

Yəxua pəyoṋəmbərning Ḳanaanning jənubiy təripidiki ḥərbiy yürüxliri

Ḳanaan jənubiy təripidə yürgüzülgən ḥərbiy yürüxlər

□ **7:25 «…Israil jamaiti *Aḳanni*** qalma-kesək ḳilip əltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək ḳilip əltürgən…» — Aḳanning ailisidikilər qalma-kesək ḳilindi; qünki ailisidikilər uning gunaḥini kərüp turup uning tooṋruluḳ jim turoṋaqḳa, uningoṋa xerik bolup ḳaloṋan. □ **7:26 «Apət jiloṋisi»** — ibraniy tilida «Aḳor jiloṋisi». ■ **8:1** Ḳan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Ḳan. 20:14; Yə. 6:21

3 Xuning bilən, Yəxua bilən ḥəmmə jəngqilər ḳozoɳilip, ayioɳa ḥujum ḳilixḳa qiḳti.
Yəxua ottuz ming batur jəngqini iloɳap keqidə ularni mangdurdi 4 wə uloroɳa
mundaḳ tapilidi: — «Silər agaḥ bolup, xəḥərdin bək neri kətməy xəḥərning kəynidə
mökünüp turup, ḥəmminglar bəktürmə ḥujumoɳa təyyar turunglar. 5 Mən özüm
bilən ḳaloɳan ḥəmmə kixilərni elip xəḥərgə yeḳin barimən; xundaḳ boliduki, ular
baldurḳidək aldimizoɳa qiḳip ḥujum ḳiloɳanda, biz ularning aldidin ḳaqimiz; 6 ular
jəzmən bizning kəynimizdin ḳooɳlaydu; ular: «Israillar baldurḳidək aldimizdin
ḳeqip kətti» dəp oylaydu, biz ularni azdurup xəḥərdin yiraḳ elip qiḳimiz. Xuning
üqün biz ularning aldidin ḳaqimiz. 7 U waḳitta silər bəktürmidin ḳopup qiḳip,
xəḥərni ixoɳal ḳilinglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bu xəḥərni silərning
ḳolunglaroɳa tapxuridu. 8 Xəḥərni ixoɳal ḳiloɳandin keyin Pərwərdigarning
tapilioɳini boyiqə u xəḥərni ot yeḳip kəydüriwetinglar. Mana, mən silərgə əmr
bərdim».
9 Yəxua ularni yoloɳa saldi, ular berip Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida, Ayining oɳərb
təripidə bəktürmə selip marap olturdi. Yəxua bolsa u keqisi həlḳning arisida ḳondi.
10 Ətisi səḥər Yəxua ḳopup, həlḳni yioɳip təkxürdi; andin u Israilning aḳsaḳalliri
bilən billə həlḳning aldida Ayioɳa ḳarxi mangdi. 11 Uning bilən billə boloɳan ḥəmmə
jəngqilərmu uning bilən qiḳip, xəḥərning aldioɳa yeḳin berip, Ayining ximal təripidə
qedir tikti. Ular qüxkən jay bilən Ayining otturisida bir jiloɳa bar idi. 12 Yəxua
bəx mingqə adəmni tallap elip berip, Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida, xəḥərning
oɳərb təripidə bəktürmə turoɳuzoɳanidi. 13 Xundaḳ ḳilip, barliḳ həlḳ, yəni xəḥərning
ximal təripidiki bargaḥtiki ḳoxun bilən oɳərb təripidiki pistirma ḳoxun orunlaxturup
bəlündi. Xu keqisi Yəxua özi jiloɳining otturisioɳa qüxti. 14 Ayining padixaḥi xu
əḥwalni kördi wə xəḥərdikilər aldirap səḥər ḳopuxti; padixaḥ bilən barliḳ həlḳi
Israil bilən soḳuxux üqün bəlgiləngən waḳitta Arabaḥ tüzləngliḳigə qiḳti. Lekin
padixaḥning xəḥərning kəynidiki pistirma ḳoxundin həwiri yoḳ idi. □ 15 Yəxua bilən
barliḳ Israil bolsa özlirini ulardin yengilgəngə selip, qəl tərəpkə ḳaqti. 16 Xəḥərdə bar
həlḳning ḥəmmisi ularni ḳooɳlaxḳa qaḳirildi; ular kelip Yəxuani ḳooɳlioɳanda, ular
azdurulup xəḥərdin yiraḳ ḳilindi. 17 Ayi bilən Bəyt-Əlning iqidə Israilni ḳooɳlaxḳa
qiḳmioɳan ḥeqbir ər kixi ḳalmidi; ular xəḥərni oquḳ ḳoyup, ḥəmmisi Israilni ḳooɳlap
qiḳip kətti.
18 U waḳitta Pərwərdigar Yəxuaoɳa: — Ḳolungdiki nəyzini ayioɳa ḳaritip uzatḳin;
qünki Mən uni sening ḳolungoɳa tapxurdum, — dewidi, Yəxua ḳolidiki nəyzini
xəḥərgə ḳaritip uzatti. 19 U ḳolidiki nəyzini uzatḳan ḥaman pistirmida yatḳanlar
jayidin tezla qiḳip, yügürginiqə xəḥərgə etilip kirip, uni ixoɳal ḳilip xuan ot yeḳip
kəydürüwətti.
20 Ayining adəmliri burulup ḳariwidi, mana xəḥərdin asman-pələk ərləwatḳan
tütünni kördi, ya u yaḳḳa ya bu yaḳḳa ḳaqayli desə, ḥeq ḥali ḳalmioɳanidi; qəl
tərəpkə ḳaqḳan Israillar burulup özlirini ḳooɳlap keliwatḳanloroɳa ḥujum ḳildi.
21 Yəxua bilən barliḳ Israil pistirma ḳoxunning xəḥərni elip boloɳanliḳini, xundaḳla
xəḥərdin tütünning ərləp qiḳḳinini kərüp, yenip kelip, Ayining adəmlirini əltürgili
turdi. 22 Xuning bilən bir waḳitta xəḥərni aloɳanlarmu xəḥərdin qiḳip uloroɳa
ḥujum ḳildi. Xuning bilən ular Israillarning otturisida, bəziliri bu tərəptin,
bəziliri u tərəptin ḳapsilip ḳaldi. Israillar ularning ḥeqbirini ḳoymay, ḥəmmisini
əltürüwətti.■
23 Ular Ayining padixaḥini tirik tutup, Yəxuaning aldioɳa elip bardi. 24 Israil
dalada uqrioɳan barliḳ ayiliḳlarni, yəni özlirini qəlgiqə ḳooɳlap kəlgənlərni ḳirip
yoḳatḳandin keyin (ularning ḥəmmisi ḳiliqlinip yoḳitiloɳanidi), barliḳ Israil Ayioɳa

□ **8:14** **«bəlgiləngən waḳitta»** — bəlkim Bəyt-Əldikilər bilən pütüxkən məlum bir waḳit boluxi mumkin (17-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «bəlgiləngən jayda». ■ **8:22** Ḳan. 7:2

yenip kelip, u yərdikilərni ķiliqlap əltürdi. 25 Xundaķ boldiki, xu künidə əltürülgən
ər-ayallar, yəni ayiliķlarning ḫəmmisi on ikki ming adəm idi. 26 Qünki Yəxua
Ayida turuwatķan ḫəmmə adəm yoķitilmiǫuqə ķolidiki uzutup turǫan nəyzisini
yiǫmiǫanidi. 27 Ḫalbuki, Pərwərdigarning Yəxuaǫa buyruǫan səzi boyiqə Israillar
xəḫərdiki qarpay bilən oljini əzliri üqün aldi. ■ 28 Andin Yəxua Ayi xəḫirini
kəydürüp, uni əbədgiqə Harabilik dəwisigə aylanduruwətti; taki bügüngiqə u
xundaķ turmaķta.
29 Ayining padixaḫini bolsa, u bir dərəhķə asturup, u yərdə kəqkiqə turǫuzdi. Kün
patķanda Yəxua əmr ķiliwidi, kixilər uning əlükini dərəhtin qüxürüp, uni xəḫərning
ķowuķining aldiǫa taxlap, üstigə qong bir dəwə taxni dəwiliwətti; bu tax dəwisi
bügüngiqə turmaķta.■

Israilning əzlirini Pərwərdigarning əḫdisigə ķaytidin baoǫlixi

30 Andin Yəxua Ebal teoǫida Israilning Hudasi Pərwərdigaroǫa ķurbangaḫ ya-
sidi. 31 Pərwərdigarning ķuli Musaning Israiloǫa buyruoǫini boyiqə, Musaoǫa
nazil ķilinoǫan ķanun kitabida pütülgəndək, ķurbangaḫ ḫeqbir təmür əswab
təgküzülmigən pütün taxlardin yasaloǫanidi. Uning üstidə həlķ Pərwərdigaroǫa atap
kəydürmə ķurbanliķlar wə inaķliķ ķurbanliķliri sunup turdi. ■ 32 Xu yərdə Yəxua
uning taxlirining üstigə pütkül Israilning aldida Musa pütkən ķanunni kəqürüp
pütüp ķoydi. ■ 33 Andin pütkül Israil həlķi, ularning aķsaķalliri, əməldarliri
bilən ḫakimliri, məyli musapirlar bolsun yaki ularning arisida tuoǫuloǫanlar bolsun,
ḫəmmisi Pərwərdigarning əḫdə sanduķining ikki təripidə, əḫdə sanduķini kətürgən
kaḫinlar boloǫan Lawiylarning aldida ərə turdi; Pərwərdigarning ķuli Musaning
dəsləptə buyruoǫini boyiqə, Israillarning bəht-bərikitini tiləxkə həlķning yerimi
Gərizim teoǫi aldida, yənə bir yerimi Ebal teoǫi aldida turdi.□
34 Andin Yəxua ķanun kitabida pütülgənning ḫəmmisigə muwapiķ ķanundiki
ḫəmmə səzlərni, jümlidin bəht-bərikət səzliri wə lənət səzlirini oķup bərdi.
35 Yəxua bularni pütkül Israil jamaitigə, jümlidin ayallar, balilar wə ularning arisida
turuwatķan musapirlaroǫa oķup bərdi; Musaning barliķ buyruoǫanliridin ḫeqbir
səzni ķaldurmidi. ■

9

Gibeonluķlarning Israilni aldap ķoyuxi

1 Əmdi xundaķ boldiki, Iordan dəryasining oǫərb təripidiki, yəni taoǫliķ rayondiki,
Xəfəlaḫ oymanliķidiki, Uluoǫ Dengiz boyidiki, Liwanning uduliǫiqə sozuloǫan barliķ
yurtlardiki padixaḫlar wə xuningdək Ḫittiylar, Amoriylar, Ķanaaniylar, Pərizziylər,
Ḫiwiylar, Yəbusiylarning padixaḫliri bu ixtin həwər tapķanda, □ 2 ḫəmmisi bir bolup
Yəxua bilən Israiloǫa ķarxi jəng ķiloǫili ittipaķlaxti.
3 Əmma Gibeon aḫaliliri Yəxuaning Yeriho bilən Ayioǫa nemə ķiloǫinini angliǫanda,
4 ular ḫiylə-mikir ixlitip, əzlirini *uzun* səpərdə boloǫandək kərsitip, exəklərgə kona
taoǫar-hurjun bilən kona, yirtiķ-yamaķ xarab tulumlirini artip, □ 5 putliriǫa yamaķ
qüxkən kona kəxlərni kiyip, kona jul-jul eginlərni üstigə oriǫan idi; ular səpərgə

■ **8:27** Qəl. 31:22, 26; Yə. 8:2 ■ **8:29** Ķan. 21:22, 23 ■ **8:31** Mis. 20:25; Ķan. 27:4 ■ **8:32** Ķan. 27:3 □ **8:33 «Andin pütkül Israil həlķi… ḫəmmisi … kaḫinlar boloǫan Lawiylarning aldida ərə turdi; … həlķning yerimi Gərizim teoǫi aldida, yənə bir yerimi Ebal teoǫi aldida turdi»** — bu ixni Huda ilgiri Israiloǫa bekitkən («Ķan.» 11:29 wə 27-28-bablarni kərüng). ■ **8:35** Ķan. 31:11 □ **9:1 «Uluoǫ dengiz»** — ḫazirķi «Ottura Dengiz»dur. □ **9:4 «əzlirini uzun səpərdə boloǫandək kərsitip…»** — yaki «əzlirini əlqilər ķilip kərsətkən,…» yaki «birmunqə ozuķ-tülük təyyarliǫan,…».

alоɳan nanlarning ɦəmmisi pahtilixip ⱪurup kətkənidi. □ 6 Ular Gilgal qedirgaɦiоɳa
berip Yəxuaning ⱪexiоɳa kirip uning bilən Israillarоɳa: — Biz yiraⱪ yurttin kəlduⱪ;
biz bilən əɦdə tüzsənglar, dedi.
7 Lekin Israillar Ɦiwiylarоɳa jawab berip: — Silər bizning arimizda turuwatⱪan muxu
yərliklər boluxunglar mumkin; undaⱪta biz silər bilən ⱪandaⱪmu əɦdə tüzimiz? —
dedi.
8 Ular Yəxuaоɳa: — Biz sening ⱪulliringmiz, dedi. Yəxua ulardin: — Silər kim,
ⱪəyərdin kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular uningоɳa jawab berip: — Sening ⱪulliring bolsa Pərwərdigar Hudayingning
namini angliоɳanliⱪi üqün naɦayiti yiraⱪ yurttin kəldi. Qünki biz Uning nam-
xəɦritini wə Uning Misirda ⱪiloɳan ɦəmmə ixlirini, 10 xundaⱪla Uning Iordanning
u təripidiki Amoriylarning ikki padixaɦi, yəni Ɦəxbonning padixaɦi Siɦon bilən
Axtarotta turuⱪluⱪ Baxanning padixaɦi Ogⱪa nemə ⱪiloɳinini angliduⱪ. ■ 11 Xunga
aⱪsaⱪallirimiz bilən yurtta turoɳuqi ɦəmmə ɦəlⱪ bizgə səz ⱪilip: — Ⱪolunglarоɳa
səpərgə lazimliⱪ ozuⱪ-tülük elip, berip Israillar bilən kərüxüp ularоɳa: «Biz silərning
ⱪulluⱪunglarda bolimiz; xunga biz bilən əɦdə tüzünglar», dənglar, dəp bizni əwətti.
12 Silərning ⱪexinglarоɳa ⱪarap yoloɳa qiⱪⱪan künidə biz səpirimiz üqün өyimizdin
aloɳan nan issiⱪ idi, mana ɦazir u ⱪurup, pahtilixip ketiptu. 13 Bu xarab tulumliri
bolsa xarab ⱪaqilioɳanda yengi idi, mana əmdi yirtilip ketiptu. Biz kiygən bu kiyimlər
wə kəxlər səpərning intayin uzunluⱪidin konirap kətti, — dedi.
14 Xuning bilən Israillar ularning ozuⱪ-tülükidin azraⱪ aldi, lekin Pərwərdigardin yol
sorimidi.□
15 Xundaⱪ ⱪilip, Yəxua ular bilən sülɦi tüzüp, ularni tirik ⱪoyuxⱪa ular bilən əɦd
baoɳlidi; jamaət əmirlirimu ularоɳa ⱪəsəm ⱪilip bərdi.
16 Ular əɦdə baoɳlixip üq kündin keyin, bu ɦəlⱪning өzlirigə ⱪoxna ikənlikini,
өzlirining arisida olturuxluⱪ ikənliki ularоɳa məlum boldi. 17 Israillar səpirini
dawamlaxturup üqinqi küni ularning xəɦərlirigə yetip kəldi; ularning xəɦərliri
Gibeon, Kəfiraɦ, Bəərot bilən Kiriat-yearim idi. 18 Jamaətning əmirliri ilgiri
Israilning Hudasi Pərwərdigarning nami bilən ularоɳa ⱪəsəm ⱪiloɳan boloɳaqⱪa,
Israillar ularоɳa ɦujum ⱪilmidi. Buning bilən pütkül jamaət əmirlər üstidin
oɳotuldaxⱪili turdi. 19 Lekin əmirlərning ɦəmmisi pütkül jamaətkə: — Biz ularоɳa
Israilning Hudasi Pərwərdigarning *nami* bilən ⱪəsəm ⱪilip bərgəqkə, ularоɳa ⱪol
təgküzəlməymiz. 20 Biz ularоɳa ⱪiloɳan ⱪəsəmimiz tüpəylidin, üstimizgə oɳəzəp
qüxməsliki üqün ularni tirik ⱪalduruxmiz kerək; ularоɳa xundaⱪ ⱪilmisaⱪ bolmaydu,
dedi. 21 Andin əmirlər jamaətkə yənə: — Ularni tirik ⱪoyunglar; ɦalbuki, ular pütkül
jamaət üqün otun yaroɳuqi wə su toxuoɳuqilar bolidu, dedi. Bu ix əmirlər jamaətkə
degəndək boldi.
22 U waⱪitta Yəxua ularni qaⱪirip ularоɳa: — Silər arimizdiki yərliklər turup,
nemixⱪa biz yiraⱪtin kəlduⱪ, dəp bizni aldidinglar? 23 Buning üqün silər əmdi
lənətkə ⱪelip, aranglarda Hudayimning өyi üqün otun yaridioɳan wə su toxuydioɳan
ⱪul boluxtin birər adəmmu mustəsna bolmaydu, — dedi.
24 Xuning bilən ular Yəxuaоɳa jawab berip: — Pərwərdigar Hudayingning Өz ⱪuli
boloɳan Musaоɳa əmr ⱪilip, barliⱪ zeminni silərgə berixkə, xundaⱪla zeminda
turuwatⱪanlarning ɦəmmisini aldinglardin yoⱪitixⱪa wədə ⱪiloɳanliⱪi ⱪulliring
boloɳan peⱪirlarоɳa eniⱪ məlum ⱪilindi; xunga biz silərning tüpəylinglardin jeni-
mizdin jəzmən ayrilip ⱪalimiz dəp wəɦimigə qüxüp, bu ixni ⱪilip salduⱪ. ■ 25 Əmdi
biz ⱪolungоɳa qüxtuⱪ; nəziringgə nemə yahxi wə durus kərünsə xuni ⱪiloɳin, — dedi.

□ **9:5 «səpərgə aloɳan nanlar... ⱪurup kətkənidi»** — yaki «səpərgə aloɳan nanlar... ⱪurup kətkənidiuwilip kətkənidi». ■ **9:10** Qəl. 21:24, 33; Ⱪan. 1:4 □ **9:14 «ularning ozuⱪ-tülükidin azraⱪ aldi»** — bəlkim ularning səzliri rast-yaloɳanliⱪini bilix üqün ozuⱪ-tülüktin azraⱪ elip tetip baⱪⱪan boluxi mumkin. ■ **9:24** Ⱪan. 7:1, 2

26 Yəxua ənə xundaq qilix bilən ularni Israilning qolidin qutquzdi; Israillar ularni
əltürmidi. 27 Lekin xu küni Yəxua Pərwərdigar tallaydiƣan jayda jamaət üqün wə
Pərwərdigarning qurbangahi üqün ularni otun yaroƣuqilar wə su toxuoƣuqilar dəp
bekitti. Ular bügüngə qədər xundaq qilip kəlməktə.

10

Amoriylarning ittipaqdax qoxunning üstidin oƣalib kelixi — ajayib bir məjizə

1 Xundaq boldiki, Yerusalemning padixahi Adoni-zədək Yəxuaning Ayi xəhirini ixoƣal
qilip, uni mutləq yoqatqanliqini, Yeriho bilən uning padixahioƣa qiloƣinidək, Ayi
bilən uning padixahioƣimu xundaq qiloƣinini, Gibeonda olturoƣuqilarning Israil bilən
sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■ 2 u wə həlki qattiq
qorqti; qünki Gibeon bolsa Ayidin qong xəhər bolup, paytəht xəhərliridək idi; uning
həmmə adəmliri tolimu batur palwanlar idi. 3 Xuning bilən Yerusalemning padixahi
Adoni-zədək Hebronning padixahi Hoham, Yarmutning padixahi Piram, Lakixning
padixahi Yafiya wə Əglonning padixahi Dəbirgə həwər əwətip: — 4 Mening yenimoƣa
kelip Gibeonlaroƣa hujum qiliximiz üqün manga mədət beringlar; qünki ular bolsa
Yəxua wə Israillar bilən sülh tüzüwaldi, — dedi.
5 Xundaq qilip Amoriylarning bəx padixahi, yəni Yerusalemning padixahi,
Hebronning padixahi, Yarmutning padixahi, Lakixning padixahi wə Əglonning
padixahi — ular özliri barliq qoxunliri bilən billə qiqip, Gibeonning udulida bargah
tikip, uningoƣa hujum qildi.
6 Buning bilən Gibeonliqlar Gilgaldiki qedirgahqa, Yəxuaning qexioƣa adəm əwətip:
— Sən öz qulliringni taxliwətməy, dərhal qeximizoƣa kelip mədət berip, bizni
qutquzoƣin; qünki taoƣliq rayonda olturuxluq Amoriylarning barliq padixahliri
birlixip bizgə hujum qildi, — dedi.□
7 Buni anglap Yəxua barliq jəngqilərni, jümlidin həmmə batur palwanlarni elip
Gilgaldin yoloƣa qiqti. 8 Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Ulardin qorqmioƣin; qünki Mən
ularni sening qolungoƣa tapxurdum, ularning heqbiri aldingda put tirəp turalmaydu,
— dedi.
9 Yəxua Gilgaldin qiqip pütün keqə mengip ularning üstigə tuyuqsiz qüxti.
10 Pərwərdigar ularni Israilning aldida tiripirən qildi, Yəxua ularni Gibeonda qattiq
məoƣlup qilip qirip, Bəyt-Horonoƣa qiqidioƣan dawan yolida qooƣlap, Azikah bilən
Makkədahqiqə sürüp-toqay qildi. 11 Ular Israildin qeqip, Bəyt-Horonning dawanidin
qüxüwatqanda, Pərwərdigar taki ular Azikahqa yətküqə asmandin ularning üstigə
qong-qong məldür-taxlarni yaoƣdurdi. Ular öldi; muxu məldürlər bilən öltürülgənlər
Israillar qiliqlap öltürgənlərdin köp idi.
12 Andin Yəxua Pərwərdigaroƣa söz qildi, — yəni Pərwərdigar Amoriylarni Israilning
aldioƣa tapxuroƣan künidə u Israilning köz aldida Pərwərdigaroƣa mundaq dedi: —
«Əy quyax, Gibeon üstidə tohtap tur! Əy ay, Ayjalon jiloƣisi üstidə tohtap tur!»
13 Xuni dewidi, həlq düxmənlərdin intiqam elip boloƣuqilik quyax mangmay tohtap
turdi, aymu tohtap turdi. Bu wəqə Yaxarning kitabida pütülgən əməsmidi? Quyax
təhminən pütün bir kün asmanning otturisida tohtap olturuxqa aldirimidi. □
14 Pərwərdigar bir insanning nidasioƣa qulaq saloƣan xundaq bir kün ilgiri bolup
baqmioƣan wə keyinmu bolup baqmidi; qünki Pərwərdigar Israil üqün jəng qildi.

□ **10:1 «Yerusalemning padixahi Adoni-zədək»** — oqurmənlərgə enikki, xu qaoƣda Yerusalem xəhiri tehi Israillaroƣa təwə əməs. ■ **10:1** Yə. 6:15; 9:15 □ **10:6 «sən öz qulliringni taxliwətməy,...»** — ibraniy tilida «qolungni qulliringdin elip kətmigəy,...». □ **10:13 «Yaxarning kitabi»** — yaki «Adalətpərwər kixining kitabi». Bu kitab Təwratta tepilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tiloƣa elinidu.

15 Andin Yəxua bilən pütkül Israil Gilgaldiki qedirgaḥqa yenip kəldi. 16 Əmma u bəx
padixaḥ bolsa ḳeqip Makkədaḥtiki oꞇaroꞇa yoxuruniwaldi.
17 Xuning bilən birsi Yəxuaoꞇa məlum ḳilip: — U bəx padixaḥ tepildi; ular
Makkədaḥtiki oꞇaroꞇa yoxuruniwaptu, dedi. 18 Yəxua: — Undaḳ bolsa oꞇarning
aoꞇzioꞇa qong-qong taxlarni yumilitip ḳoyunglar, andin uning aldida adəmlərni
kəzətkə ḳoyunglar. 19 Lekin silər tohtap ḳalmay düxmənliringlarni ḳooꞇlap kəynidə
ḳaloꞇanlarni ḳiringlar; ularni əz xəḥərlirigə kirgüzmənglar, qunki Pərwərdigar
Hudayinglar ularni ḳolunglaroꞇa tapxurup bərdi, — dedi.
20 Andin xundaḳ boldiki, Yəxua bilən Israillar bularni ḳirip ḳattiḳ məoꞇlup ḳilip
yoḳatti; lekin ḳeqip ḳutuloꞇan bir ḳalduḳ mustəḥkəm xəḥərlirigə kiriwaldi. 21 Andin
barliḳ həlḳ Makkədaḥtiki qedirgaḥqa, Yəxuaning ḳexioꞇa tinq-salamət yenip kəldi.
Ḥeqkim Israillaroꞇa ḳarxi eoꞇiz eqixḳa jür’ət ḳilalmidi.□
22 Yəxua: — Oꞇarning aoꞇzini eqip, u bəx padixaḥni oꞇardin qiḳirip mening ḳeximoꞇa
elip kelinglar, — dedi.
23 Ular xundaḳ ḳilip bəx padixaḥni, yəni Yerusalemning padixaḥi, Ḥebronning
padixaḥi, Yarmutning padixaḥi, Laḳixning padixaḥi wə Əglonning padixaḥini
oꞇardin qiḳirip uning ḳexioꞇa elip kəldi. 24 U padixaḥlar Yəxuaning ḳexioꞇa
kəltürülgəndə, Yəxua Israilning ḥəmmə adəmlirini qaḳirip, əzi bilən jənggə qiḳḳan
ləxkər sərdarlirioꞇa: — Kelip putliringlarni bu padixaḥlarning gədinigə ḳoyunglar,
— dedi. Xundaḳ dewidi, ular kelip putlirini ularning gədənlirigə ḳoydi. 25 Andin
Yəxua ularoꞇa: — Ḳorḳmanglar wə ḥeq ḥoduḳmanglar, ḳəysər wə oꞇəyrətlik
bolunglar; qünki Pərwərdigar silər ḥujum ḳiloꞇan barliḳ düxmənliringlaroꞇa xundaḳ
ixni ḳilidu, — dedi.
26 Andin Yəxua padixaḥlarni ḳiliqlap əltürüp, jəsətlirini bəx dərəhkə esip ḳoydi; ular
dərəhlərning üstidə kəqkiqə esiḳlik turdi. ■ 27 Kün patḳanda Yəxuaning buyruḳi
bilən kixilər əlüklərni dərəhlərdin qüxürüp, ular ilgiri yoxuruno꞉an oꞇaroꞇa taxlap,
oꞇarning aoꞇzioꞇa qong-qong taxlarni ḳoyup ḳoydi. Bu taxlar taki bükünggə ḳədər xu
yərdə turmaḳta.

Zeminning jənubiy təripidə urux ḳilix

28 U küni Yəxua Makkədaḥni ixoꞇal ḳilip, uning padixaḥi bilən xəḥiridiki ḥəmmə
həlḳning birinimu ḳoymay ḳiliqlap mutləḳ yoḳatti; u Yerihoning padixaḥioꞇa
ḳiloꞇinidək Makkədaḥning padixaḥioꞇimu xundaḳ ḳildi.
29 Andin Yəxua bilən barliḳ Israillar Makkədaḥtin qiḳip, Libnaḥḳa berip Libnaḥ
xəḥirigə ḥujum ḳildi. 30 Pərwərdigar unimu padixaḥi bilən ḳoxup Israilning ḳolioꞇa
tapxurup bərdi; Yəxua uni ḳiliq bilən urup, xəḥiridiki ḥəmmə həlḳning birinimu
ḳoymay ḳiliqlap əltürdi; u Yerihoning padixaḥioꞇa ḳiloꞇinidək uning padixaḥioꞇimu
xundaḳ ḳildi.
31 Andin Yəxua bilən barliḳ Israil Libnaḥdin qiḳip, Laḳixḳa berip, uni ḳamal ḳilip
uningoꞇa ḥujum ḳildi. 32 Pərwərdigar Laḳixni Israilning ḳolioꞇa tapxurdi; ular ikkinqi
künila uni ḳiliq bilən elip, dəl Libnaḥḳa ḳiloꞇinidək, xəḥiridiki həlḳning birinimu
ḳoymay ḳiliqlap əltürdi.
33 U waḳitta Gəzərning padixaḥi Ḥoram Laḳix xəḥirigə mədət berix üqün qiḳip kəldi;
lekin Yəxua uni barliḳ adəmliri bilən ḳoxup urup, ulardin ḥeqkimni tirik ḳoymay
əltürdi.
34 Andin Yəxua bilən barliḳ Israil Laḳixtin qiḳip, Əglonoꞇa berip uni ḳamal ḳilip, u
xəḥərgə ḥujum ḳildi. 35 Ular xu küni xəḥərni elip, uningdiki adəmlərni ḳiliqlidi;
xu küni Yəxua xəḥərdiki barliḳ kixilərni təltəküs yoḳatti; u dəl Laḳixḳa ḳiloꞇinidək,

□ **10:21 «…ḳarxi eoꞇiz eqixḳa jür’ət ḳilalmidi»** — yaki «…təḥdit selixḳa jür’ət ḳilalmidi». ■ **10:26** Ḳan. 21:23; Yə. 8:29

ularoɣimu xundaq ķildi. 36 Andin Yəxua bilən Israilning ḥəmmisi Əglondin qiķip
Ḥebronoɣa berip, u xəḥərgə ḥujum ķildi. 37 Ular uni elip, dəl Əglonda ķiloɣandək
uning padixaḥini ķiliqlap, uningoɣa ķaraxliq ḥəmmə yeza-kəntlirini elip, ularning
iqidə olturuxluq ḥəmmə adəmning ḥeqbirini ķoymay ķiliqlap yoķatti. Yəxua
xəḥərni wə iqidiki barliq adəmlərni mutləq yoķatti.

38 Andin Yəxua bilən barliq Israillar Dəbirgə berip, u xəḥərgə ḥujum ķildi. 39 U
xəḥərni elip wə uningoɣa ķaraxliq ḥəmmə yeza-kəntlirini ķiliq bilən urup, padixaḥini
tutup, bulardiki barliq adəmlərning ḥeqbirini ķoymay təltəküs yoķatti. Yəxua
Ḥebronoɣa ķiloɣinidək, Libnaḥķa wə uning padixaḥioɣa ķiloɣinidək, Dəbir bilən uning
padixaḥioɣimu xundaq ķildi.

40 Bu tərikidə Yəxua xu pütün yurtni, yəni taoɣliq rayonni, jənubiy Nəgəw yurtini,
Xəfəlaḥ oymanlikini, dawandiki yurtlarni ḥujum ķilip elip, ḥəmmə yurtni ixoɣal ķilip
barliq padixaḥliri bilən məoɣlup ķildi. Israilning Hudasi Pərwərdigar buyruoɣinidək,
u ḥeqkimni ķoymay, bəlki nəpəsi barlarning ḥəmmisini mutləq yoķatti. ■ 41 Yəxua
Ķadəx-Barneadin tartip Gazaoɣiqə boloɣan yurtlarni, xuningdək Goxənning pütkül
yurtini taki Gibeonoɣiqimu ḥujum bilən aldi. 42 Bu ķetimķi uruxta Yəxua bu
padixaḥlarni məoɣlup ķilip, ularning zeminini igilidi. Qünki Israilning Hudasi
Pərwərdigar Israil tərəptə turup jəng ķildi.

43 Andin Yəxua bilən barliq Israil Gilgaldiki qedirgaḥķa yenip kəldi.

11

Ximaliy ittipaķdax əllər bilən urux ķilix

1 Əmma Ḥazorning padixaḥi Yabin bularni anglap Madonning padixaḥi Yobab bilən
Ximronning padixaḥi wə Akṣafning padixaḥioɣa adəm əwətti, 2 xundaķla ximaldiki
taoɣliq rayondiki padixaḥlaroɣa, Kinnərotning jənubidiki tüzlənglik, oymanlik wə
oɣərbtiki Dor egizlikidiki ḥəmmə padixaḥlaroɣa əlqi əwətti; □ 3 U yənə xərķ bilən
oɣərb tərəptiki Ķanaaniylar, Amoriylar, Ḥittiylar, Pərizziylər bilən taoɣliq rayondiki
Yəbusiylar wə Ḥərmon teoɣining etikidiki Mizpaḥ yurtida turuwatķan Ḥiwiylarni
qaķirdi. 4 Ular, yəni padixaḥliri wə barliq ķoxunliri qiķti; ularning sani dengiz
saḥilidiki ķumdək kəp idi, ularning nuroɣun at wə jəng ḥarwiliri bar idi. 5 Bu ḥəmmə
padixaḥlar bir bolup yioɣilip, Israil bilən jəng ķilix üqün Mərom sulirining boyida
qedirlarni tikti.

■ **10:40** Ķan. 7:2; 20:16, 17; Yə. 8:2 □ **11:2** **«Dor egizliki»** — yaki «Nafat-Dordiki».

Yəxua pəyqəmbərning Kanaanning ximaliy təripidiki hərbiy yürüxliri

Kanaan ximaliy təripidə yürgüzülgən hərbiy yürüxlər

6 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Sən ulardin ḥeq ḳorḳmioƣin; qünki Mən ətə
muxu waḳitlarda ularning ḥəmmisini Israilning aldida ḥalakətkə tapxurimən. Sən
ularning atlirining pəylirini kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwetisən, — dedi.
7 Buni anglap Yəxua bilən uning ḥəmmə jəngqiliri Mərom sulirining yenioƣa berip,
ularning üstigə tuyuḳsiz qüxüp ḥujum ḳildi. 8 Pərwərdigar ularni Israilning
ḳolioƣa tapxurdi; ularni urup Qong Zidon wə Misrəfot-Mayimoƣiqə, xundaḳla xərḳ
tərəptiki Mizpaḥ wadisioƣiqə sürüp berip, ulardin ḥeqbirini ḳoymay ḳiliqlap əltürdi.
9 Yəxua Pərwərdigarning əzigə buyruoƣinidək ḳilip, ularning atlirining pəylirini
kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwətti.
10 Xu qaoƣda Yəxua ḳaytip berip, Ḥazorni ixoƣal ḳilip, uning padixaḥini ḳiliqlap
əltürdi. Ḥazor bolsa xu dəwrlərdə axu barliḳ əllərning bexi idi. 11 *Israillar* xəḥər
iqidə olturuxluḳ ḥəmmisini ḳiliqlap əltürüp, ḥeq nəpəs igisini ḳoymay ḥəmmisini
üzül-kesil yoḳatti; Ḥazorni Yəxua otta kəydürüwətti, 12 Xu padixaḥlarning barliḳ
paytəht xəḥərlirini elip, ularning padixaḥlirini məoƣlup ḳildi; Pərwərdigarning ḳuli
boloƣan Musa buyruoƣinidək, u ularni ḳiliqlap üzül-kesil yoḳatti. ■ 13 Lekin egizlikkə
selinoƣan xəḥərlərni bolsa, Israil kəydürmidi; Yəxua ulardin pəḳət Ḥazornila
kəydürüwətti. 14 Israillar bu xəḥərlərdiki oƣəniymətlərni wə qarpaylarni əzlirigə olja
ḳilip aldi, lekin iqidiki ḥəmmə adəmlərni ḳiliqlap yoḳatti; ular birmu nəpəs igisini
tirik ḳoymidi.
15 Pərwərdigar Өz ḳuli boloƣan Musaoƣa nemə buyruoƣan bolsa, Musamu Yəxuaoƣa
xuni buyruoƣanidi wə Yəxuamu xundaḳ ḳildi. U Pərwərdigarning Musaoƣa
buyruoƣinidin ḥeqnemini ḳaldurmay ḥəmmini xu boyiqə ada ḳildi.■
16 Xu tərikidə Yəxua xu zeminning ḥəmmisini, yəni taoƣliḳ rayondiki zeminlarni,
barliḳ jənubiy Nəgəw zeminini, barliḳ Goxən zeminini, oymanliḳtiki zeminlarni,
tüzləngliktiki zeminlarni wə Israilning taoƣliḳ rayonlirini wə Xəfəlaḥ oymanliḳini,
□ 17 Seir dawinioƣiqə sozuloƣan Ḥalak teoƣidin taki Ḥərmon teoƣining etikidiki
Liwan jiloƣisioƣa jaylaxḳan Baal-Gadḳiqə boloƣan zeminni igilidi; u ularning ḥəmmə
padixaḥlirini tutup ularni ölümgə məḥkum ḳildi. □ 18 Xu tərikidə Yəxua bu ḥəmmə
padixaḥlar bilən uzun waḳit jəng ḳildi. 19 Gibeonda olturaḳlaxḳan Ḥiwiylardin
baxḳa, ḥeqbir xəḥər Israil bilən sulḥ tüzmidi. Israil ularning ḥəmmisini jəng
arḳiliḳla aldi. 20 Qünki ularning kənglining ḳattiḳ ḳilinixi, Israil bilən jəng ḳilix
niyitidə boluxi Pərwərdigardin idi; buning məḳsiti, ularning üzül-kesil yoḳitilixi;
yəni, ularoƣa ḥeq rəḥim ḳilinmay, əksiqə Pərwərdigar Musaoƣa buyruoƣinidək
ularning yoḳitilixi üqün idi.
21 U waḳitta Yəxua kelip Anakiylaroƣa ḥujum ḳilip ularni taoƣliḳ rayondin,
Ḥebrondin, Dəbirdin, Anabdin, Yəḥudaning ḥəmmə taoƣliḳ rayoni bilən Israilning
ḥəmmə taoƣliḳ rayonidin yoḳatti; Yəxua ularni xəḥərliri bilən ḳoxup üzül-kesil
yoḳatti. □ 22 Xuning bilən Israillarning zeminida Anakiylardin ḥeqbirimu
ḳaldurulmidi; pəḳət Gaza, Gat wə Axdodta birnəqqisila ḳaldi.
23 Xu tərikidə Yəxua Pərwərdigar Musaoƣa wədə ḳiloƣandək pütkül zeminni aldi;
Yəxua uni Israiloƣa ularning ḳoxun-ḳəbilisi boyiqə miras ḳilip təḳsim ḳildi. Andin
zemin jəngdin aram tapti.

12

Ixoƣal ḳilinoƣan zemin wə xəḥərlər

■ **11:12** Ḳan. 20:16, 17; Yə. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Qəl. 33:52; Ḳan. 7:2; 20:16 □ **11:16 «Israil taoƣliḳ rayonliri»** — xu rayonning keyinki nami. □ **11:17 «Ḥalak teoƣi»** — yaki «Siliḳ Taoƣ». □ **11:21 «Anakiylar»** — gigantlardin boloƣan bir ḳəbilə.

1 Israil Iordan dəryasining u təripidə, yəni kün qiqix təripidə *ikki* padixaḫni əltürdi. Ular ularning zeminini, yəni Arnon dəryasidin tartip Ḫərmon taoɋlikiɋa tutaxkan zemin bilən xərk tərəptiki barlik Arabaḫ tüzləngliкini igilidi. Xu *ikki* padixaḫlar bolsa: —□
2 *birsi* Ḫəxbonda turuxluk Amoriylarning padixaḫi Sihon; u Aroər (Aroər Arnon dəryasining boyida) wə Arnon jiloɋisidiki xəḫərdin tartip, Gileadning yerimini əz iqigə aloɋan Yabbok dəryasioɋiqə (bu Ammoniylarning qegrisi idi) boloɋan yərlərdə səltənət kilatti; 3 u səltənət kiloɋan zemin yənə xərk tərəptiki Kinnərot dengizidin tartip Arabaḫ dengizioɋiqə, yəni Xor dengizioɋiqə sozuloɋan Arabaḫ tüzləngliкini, xundakla xərk tərəptiki Bəyt-Yəximotka baridioɋan yolni wə jənub təripidə Pisgaḫ teoɋining dawanlirining qetigiqə sozuloɋan zeminni əz iqigə alatti.□
4 Uningdin baxka Israil Baxan padixaḫi Ogning zeminini aldi; u Rəfayiylar *deyilidioɋan gigantlarning* kalduкidin biri idi (ular Axtarot wə Ədrəydə turatti). ■ 5 U Ḫərmon teoɋidiki yurtlaroɋa, Salkaḫ wə pütkül Baxan zeminioɋa, yəni Gəxuriylar bilən Maakatiylarning qegrisioɋiqə, xuningdək Gileadning yerimioɋa, taki Ḫəxbonning padixaḫi Sihonning qegrisioɋiqə səltənət kilatti.
6 Pərwərdigarning kuli boloɋan Musa bilən Israillar bularoɋa ḫujum kilip məoɋlup kiloɋanidi wə Pərwərdigarning kuli Musa xu zeminni Rubənlərgə, Gadlaroɋa wə Manassəḫning yerim kəbilisigə miras kilip bərgənidi.■
7 Təwəndikilər Yəxua bilən Israillar Iordan dəryasining oɋərb təripidə ḫujum kilip məoɋlup kiloɋan padixaḫlardur; ularning zeminliri Liwan jiloɋisidiki Baal-Gadtin tartip, Seirning dawanlirining yenidiki Ḫalak teoɋioɋiqə boloɋan zeminlardin ibarət idi. Yəxua bu zeminlarni Israilning koxun-kəbililiri boyiqə uloroɋa miras kilip bərdi, ■ 8 jümlidin taoɋlik yurtni, Xəfəlaḫ oymanlikini, Arabaḫ tüzləngliкini, egizliktiki dawanlarni, qəllükni wə jənubtiki Nəgəw zeminini, Ḫittiylar, Amoriylar, Kanaaniylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning zeminlirini bəlüp bərdi: —
9 Ularning padixaḫlirining biri Yerihoning padixaḫi, biri Bəyt-Əlning yenidiki Ayining padixaḫi, 10 biri Yerusalemning padixaḫi, biri Ḫebronning padixaḫi, 11 biri Yarmutning padixaḫi, biri Lakixning padixaḫi, 12 biri Əglonning padixaḫi, biri Gəzərning padixaḫi, 13 biri Dəbirning padixaḫi, biri Gədərning padixaḫi, 14 biri Hormaḫning padixaḫi, biri Aradning padixaḫi, 15 biri Libnaḫning padixaḫi, biri Adullamning padixaḫi, 16 biri Makkədaḫning padixaḫi, biri Bəyt-Əlning padixaḫi, 17 biri Tappuaḫning padixaḫi, biri Ḫəfərning padixaḫi, 18 biri Afəkning padixaḫi, biri Laxaronning padixaḫi, 19 biri Madonning padixaḫi, biri Ḫazorning padixaḫi, 20 biri Ximron-Məronning padixaḫi, biri Akṣafning padixaḫi, 21 biri Taanakning padixaḫi, biri Məgiddoning padixaḫi, 22 biri Kədəxning padixaḫi, biri Karməlning yenidiki Yokneamning padixaḫi, 23 biri Dor egizlikidiki Dorning padixaḫi, biri Goyimning padixaḫi, □ 24 biri Tirzaḫning padixaḫi bolup, jəmiy ottuz bir padixaḫ idi.

13

Pərwərdigarning yənə Yəxuaoɋa səz kilixi

1 Əmma Yəxua yaxinip, yexi heli bir yərgə berip kaloɋanidi. Pərwərdigar uningoɋa mundak dedi: — «Sən əmdi kerip kalding, yexingmu qongiyip kaldi, lekin yənə

□ **12:1** **«Izaḫat»** — muxu bablardiki məzmunlarni obdanrak qüxinix üqün munasiwətlik həritilərni kərüng.
□ **12:3** **«Kinnərot dengizi»** — yaki «Galiliyə dengizi». **«Xorluk dengiz»** — ḫazir «Ölük Dengiz» dəp atilidu.
■ **12:4** Kan. 1:4 ■ **12:6** Qəl. 21:24; 32:33 ■ **12:7** Yə. 10:40 □ **12:23** **«Dor egizlikidiki Dorning padixaḫi»** — yaki «Nafat-Dordiki dorning padixaḫi».

igilinixi kerək bolоған nurоқun zemin bar. 2 Bu zeminlar bolsa munular: — Filistiylərning wə Gəxuriylarning barliқ yurtliri, 3-4 yəni Misirning xərқ təripidiki Xiһor dəryasidin tartip, ximal təripidiki Əkron xəһirining qegraliriоқiqə sozulоған yərlər (xu yurt Қanaaniylarning zemini һesablinatti), jümlidin Gaza, Axdod, Axkelon, Gat wə Əkrondiki bəx Filistiy əmir baxқuridiоған yurtlar bilən Awwiylarning jənub tərəptiki yurtliri; Zidoniylarоқa təwə bolоған Məaraһdin tartip Afək bilən Amoriylarning qegrasiоқiqə bolоған Қanaaniylarning barliқ zemini; □ 5 Gəbaliylarning zemini wə barliқ Liwan zemini, yəni kün qiқix tərəptiki Һərmon teоқining etikidiki Baal-gadtin tartip, Hamat rayoniоқa kirix eоқiziоқiqə bolоған zeminlar; □ 6 Liwandin tartip Misrəpot-Mayimоқiqə sozulоған taоқliқta barliқ olturuwatқanlarning, yəni Zidoniylarning zemini қatarliқlardin ibarəttur. Bu zemindiki həlқning һəmmisini Mən Israil aldidin қooқliwetimən. Xunga sən qoқum Mening sanga buyruоқinim boyiqə buni qək taxlap Israilliқlarоқa miras қilip təқsim қilip berixing kerək. 7 Sən əmdi bu zeminlarni toққuz қəbilə bilən Manassəһning yerim қəbilisigə miras қilip bəlgin».

□ **13:3-4 «Məaraһdin»** —yaki «Araһdin». □ **13:5 «Hamat rayoniоқa kirix eоқiziоқiqə...»** — yaki «Libo-Hamatқiqə...».

Qanaan (Pələstin)
(Yəxua pəyqəmbər zeminni təqsim qilqandin keyin)

Qanaan zeminining təqsim qilinixi

Iordan dəryasining xərq təripidiki miras zeminlar

8 Rubənlər bilən Gadlar bolsa, *Manassəḫning yerim ḳəbilisi* bilən birliktə Iordan
dəryasining u ḳeti, yəni xərḳ təripidə Musaning ularoɣa bərgən mirasioɣa igə
boldi; buni Pərwərdigarning ḳuli boloɣan Musa ularoɣa miras ḳilip bərgənidi: —
□ 9 Ularning zeminliri Arnon jiloɣisining boyidiki Aroərdin tartip, jümlidin jiloɣining
otturisidiki xəḫər wə Dibonoɣiqə sozuloɣan Mədəba tüzləngliki, 10 Ḫəxbonda səltənət
ḳiloɣan, Amoriylarning padixaḫi Siḫonning Ammoniylarning qegrisioɣiqə boloɣan
ḫəmmə xəḫərliri; 11 Gilead bilən Gəxuriylar wə Maakatiylarning qət yurtliri, Ḫərmon
teoɣining ḫəmmisi wə Salkaḫoɣiqə sozuloɣan barliḳ Baxan zemini; 12 *gigantlar boloɣan*
Rəfayiylarning ḳalduḳ nəslidin boloɣan Axtarot bilən Ədrəydə səltənət ḳiloɣan
Ogning Baxandiki pütkül padixaḫliḳ zeminidin ibarət idi; muxu zemindikilərni
Musa məoɣlup ḳilip, zeminlirioɣa igə boldi. □ 13 Lekin Israillar Gəxuriylar bilən
Maakatiylarni əz yurtliridin ḳooɣliwətmidi; xunga Gəxuriylar bilən Maakatiylar
bügüngiqə Israil arisida turmaḳta.

14 Lekin *Musa* Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən; Israilning Hudasi
Pərwərdigar ularoɣa eytḳinidək, Pərwərdigaroɣa atap otta sunuloɣan ḳurbanliḳlar
ularning mirasidur.□
15 Musa Rubənlər ḳəbilisigə, jəmət-aililiri boyiqə yurtlarni miras ḳilip bərdi.
16 Ularning zemini bolsa Arnon jiloɣisining yenidiki Aroərdin tartip, jiloɣining
otturisidiki xəḫər wə Mədəbaning yenidiki pütkül tüzləngliḳ, 17 Ḫəxbon wə
uningoɣa ḳaraxliḳ tüzləngliktiki ḫəmmə xəḫərlər, Dibon, Bamot-Baal, Bəyt-Baal-
Meon, 18 Yaḫaz, Kədəmot, Məfaat, □ 19 Kiriatayim, Sibmaḫ, wə «Jiloɣa teoɣi»diki
Zərət-Xaḫar, 20 Bəyt-Peor, Pisgaḫ teoɣidiki dawanlar, Bəyt-Yəximot, 21 tüzləngliktiki
barliḳ xəḫərlər wə Ḫəxbonda səltənət ḳiloɣan, Amoriylarning padixaḫi boloɣan
Siḫonning pütkül səltənitining zeminini əz iqigə aldi. Bu padixaḫ wə uning bilən
xu yurtta olturuxluḳ, *Siḫonoɣa* beḳinoɣan sərdarlar Əwi, Rəkəm, Zur, Hur wə
Rəba ḳatarliḳ Midiyan əmirliri bolsa Musa təripidin əltürülgənidi. 22 Xu waḳitta
Israillar əltürgənlər iqidə Beorning ooɣli palqi Balaammu bar idi; unimu ular ḳiliqlap
əltürgənidi.■
23 Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi. Rubənlərning jəmət-
aililiri boyiqə ularoɣa bəlüngən mirasi mana bu xəḫərlər bilən kənt-ḳixlaḳliri idi.□ ■

24 Musa yənə Gad ḳəbilisigə, yəni Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa miras
bəlup bərgənidi. 25 Ularning zeminliri bolsa Yaazər bilən Gileadning barliḳ xəḫərliri,
Ammoniylarning zeminining yerimi taki Rabbaḫ aldidiki Aroərgiqə, 26 Ḫəxbondin
tartip Ramat-Mizpəḫ wə Bətonimoɣiqə, Maḫanayimdin tartip Dəbirning qegrisioɣiqə,
27 jiloɣioɣa jaylaxḳan Bəyt-Ḫaram, Bəyt-Nimraḫ, Sukkot wə Zafonlar, Ḫəxbonning
padixaḫi Siḫonning səltənitining Iordan dəryasining xərḳiy ḳetidiki ḳaloɣan ḳismi,
dəryani yaḳilap Kinnərət Dengizining u bexioɣiqə idi.
28 Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa bəlüngən mirasi mana bu xəḫərlər bilən
kənt-ḳixlaḳliri idi.
29 Musa Manassəḫning yerim ḳəbilisigimu miras bərgənidi; Manassəḫning yerim
ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə bu miras bəlup berilgənidi: — 30 zeminliri

---

□ **13:8 «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, Manassəḫning yerim ḳəbilisi bilən birliktə...»** — ibraniy tilida «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, uning bilən birliktə...». □ **13:12 «Rəfayiylar»** — gigantlar idi. Ular tooɣruluḳ «Ḳan.» 2:10-11, 20, 3:11ni kərüng. □ **13:14 «... Musa Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən»** — ibraniy tilida «... u Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən». □ **13:18 «Yaḫaz»** — yaki «Yaḫazaḫ». ■ **13:22** Qəl. 31:8 □ **13:23 «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi»** — ibraniy tilida «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi wə uning qegrisi idi». ■ **13:23** Qəl. 34:14, 15

Maḫanayimdin tartip, pütkül Baxan zemini, Baxanning padixaḫi Ogning pütkül səltənitining zemini wə Yairning barliḳ yeza-kəntliri (bu yeza-kəntlər Baxanning özigə jaylaxḳan bolup, jəmiy atmix idi), ■ 31 Gileadning yerimi bilən Baxan padixaḫi Ogning səltənitidiki Axtarot wə Ədrəy xəḫərliri Manassəḫning oƣli Makirning əwladiƣa təwə ḳilinoƣan bolup, Makirlarning yerim ḳismiƣa jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip bəlup berilgənidi.
32 Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzlənglikliridə boloƣan waḳtida bəlüp bərgən miraslar mana bu zeminlar idi.□
33 Lekin Musa Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni təḳdim ḳilmidi; Israilning Hudasi Pərwərdigar ularoƣa eytḳinidək, U Özi ularning mirasidur.■

14

Yəḫudaoƣa təḳdim ḳilinoƣan zeminlar

1 Israillarning Ḳanaan zeminidin aloƣan mirasliri təwəndikidək; Əliazar kaḫin bilən Nunning oƣli Yəxua wə Israil ḳəbililiridiki jəmət-ailə baxliḳliri muxu miraslarni ularoƣa bəlüp bərgən. ■ 2 Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən toḳḳuz yerim ḳəbilə tooƣrisida buyruƣinidək, ularning ḫərbirining ülüxi qək taxlax bilən bəlüp berildi.
■ 3 Qünki ḳaloƣan ikki ḳəbilə bilən Manassəḫning yerim ḳəbilisining mirasini bolsa Musa Iordan dəryasining u təripidə ularoƣa təḳsim ḳiloƣanidi; lekin u Lawiylaroƣa ularning arisida ḫeq miras bərmigənidi 4 (Yüsüpning əwladliri Manassəḫ wə Əfraim degən ikki ḳəbiligə bəlüngənidi. Lawiylaroƣa bolsa, turuxḳa bolidioƣan xəḫərlər bekitilip, xundaḳla xu xəḫərlərgə təwə yaylaḳlardin qarpaylirini baḳidioƣan wə mal-mülüklirini orunlaxturidioƣan yərlərdin baxḳa ularoƣa ḫeq ülüxlərni bərmigənidi).
5 Pərwərdigar Musaoƣa ḳandaḳ buyruƣan bolsa, Israillar xundaḳ ḳilip zeminni bəlüxüwaldi.

Kaləbkə təḳdim ḳilinoƣan zemin

6 Yəḫudalar Gilgaloƣa, Yəxuaning ḳexioƣa kəldi, Kənizziy Yəfunnəḫning oƣli Kaləb Yəxuaoƣa mundaḳ dedi: — «Pərwərdigar Öz adimi boloƣan Musaoƣa mən bilən sening tooƣrangda Ḳadəx-Barneada nemə degənlikini bilisənoƣu; ■ 7 Pərwərdigarning adimi Musa meni Ḳadəx-Barneadin zeminni qarlap kelixkə əwətkəndə, mən ḳirik yaxta idim; qin *etiḳadliḳ* kənglüm bilən uningoƣa həwər yətküzgənidim. □ 8 Əmma mən bilən qiḳḳan ḳerindaxlirim həlḳning kənglini su ḳiliwətkənidi. Lekin mən bolsam pütün ḳəlbim bilən Pərwərdigar Hudayimoƣa əgəxtim. ■ 9 U küni Musa ḳəsəm ḳilip: — «Sən pütün ḳəlbing bilən Pərwərdigar Hudayingoƣa əgəxkining üqün, sening putung dəssigən zemin jəzmən əbədgiqə sening bilən nəslingning mirasi bolidu» — degənidi. 10 — Mana Israil qəldə sərgərdan bolup yürgəndə, Pərwərdigar Musaoƣa xu səzlərni degən künidin keyinki ḳirik bəx yil iqidə Özi eytḳinidək meni tirik saḳlidi. Mana mən bügün səksən bəx yaxḳa kirdim. 11 Mən muxu kündimu Musa meni qarlaxḳa əwətkən kündikidək küqlükmən, məyli jəng ḳilix bolsun yaki bir yərgə berip-kelix bolsun, mening yənila baldurḳidək küq-dərmanim bardur. □ ■

■ **13:30** Qəl. 32:14; Ḳan. 3:4, 14 □ **13:32** **«Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzlənglikliridə boloƣan waḳtida…»** — «Qəl.» 22-babni kərüng. ■ **13:33** Qəl. 18:20; Ḳan. 10:9; 18:2 ■ **14:1** Qəl. 34:17 ■ **14:2** Qəl. 26:55 ■ **14:6** Qəl. 14:24; Ḳan. 1:36 □ **14:7** **«qin etiḳadliḳ kənglüm bilən»** — ibraniy tilida «pütün kənglüm bilən» dəp ipadilinidu. Qarlioƣuƣilardin pəḳət Kaləb bilən Yəxuala zemin tooƣruluḳ adəmning iman-etiḳadini rioƣbətləndüridioƣan həwərlərni yətküzgənidi («Qəl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Qəl. 14:24 □ **14:11** **«…bir yərgə berip-kelix bolsun…»** — ibraniy tilida «qiḳix-kirix bolsun...» bilən ipadilinidu. ■ **14:11** Qəl. 27:17; Ḳan. 31:2

12 Əmdi Pərwərdigar xu künidə wədə kilоqan bu taoqlik yurtni manga miras kilip
bərgin; qünki u küni sənmu u yərdə Anakiylar turidioqanlikini, xundakla qong
ћəm mustəћkəm xəћərlər barlikini anglidingoqu. Lekin Pərwərdigar mən bilən billə
bolsila, Pərwərdigar eytkinidək mən ularni koqliwetimən».□
13 Buni anglap Yəxua Yəfunnəћning ooqli Kaləbkə bəht-bərikət tiləp, Ћebronni
uningoqa miras kilip bərdi. 14 Xunga Ћebron taki bügüngiqə Kənizziy Yəfunnəћning
ooqli Kaləbning mirasi bolup turmakta; qünki u pütün kəlbi bilən Israilning Hudasi
Pərwərdigaroqa əgəxkən 15 (ilgiri Ћebron bolsa Kiriat-Arba dəp atilatti. Arba degən
adəm Anakiylar arisida əng dangki qikkan adəm idi). Xundak kilip zemin jəngdin
aram tapti.□

15

Yəћudalaroqa təkdim kilinoqan zeminning qegrasi wə xəћərliri

1 Yəћudalar kəbilisining mirasi bolsa jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip erixkən zemin
bolup, jənubiy tərəpning uqi Edomning qegrisioqa wə Zin qəligə tutaxti; 2 jənubiy
qegrisi «Xor dengizi»ning ayioqidin, yəni jənubiy tərəpkə qokqiyip qikkan koltuktin
baxlinip, □ ■ 3 «Serik Exək dawini»ning jənub təripidin ətüp, Zinoqa tutaxti; andin
Kadəx-Barneaning jənubini yakilap Ћəzronoqa ətüp, Addaroqa berip, Karkaaћka
burulup, □ 4 Azmonoqa ətüp Misir ekini bilən qikip, uqi dengizoqa takixatti. Bu
ularning jənubiy qegrisi idi.□
5 Xərkiy qegrisi bolsa Xor dengizidin Iordan dəryasining dengizoqa kuyulidioqan
eoqizioqiqə idi; ximaliy qegrisi bolsa dengizning Iordan dəryasining dengizoqa
kuyulidioqan eoqizidin baxlinip, 6 andin Bəyt-Ћoglaћoqa berip, Bəyt-Arabaћning
ximalidin ətüp, Rubənning ooqli Boћanning texining kexioqiqə idi; 7 andin qegra
Akor jiloqisidin Dəbirgə karap ətüp, u yərdin ximal təripigə burulup, jiloqining
jənub təripidiki Adummimoqa qikidioqan dawanning udulidiki Gilgaloqa yetip berip,
andin Ən-Xəməx suliridin ətüp, Ən-Rogəl bulikioqa tutixatti; 8 u yərdin «Bən-
Ћinnomning jiloqisi»oqa qikip, Yəbusiylar egizlikidin, yəni Yerusalemning jənub
təripidiki dawandin ətüp, andin Ћinnom jiloqisining aldioqa, yəni oqərb tərəpkə,
Rəfayiylarning jiloqisining ximaliy bexidiki taoqning qokkisioqa qikti; □ 9 qegra
bu taoqning qokkisidin Nəftoaћ süyining bulikioqa berip, andin Əfron teoqidiki
xəћərlirining yeni bilən qikip, u yərdin Baalaћ (yəni Kiriat-Yearim)oqa yetip berip,
10 andin Baalaћtin ətüp, oqərb təripigə kayrilip Seir teoqioqa berip, Yearim teoqi
(yəni Kesalon)ning ximaliy baoqridin ətüp, Bəyt-Xəməxkə qüxüp, Timnaћtin ətti;
11 andin ximaloqa karap Əkronning dawini bilən qikip Xikronoqa ətüp, Baalaћ
teoqining yenioqa tutixip, Yabnəəlgə yetip, andin uqi dengizoqa takaxkanidi. 12 Oqərb
təripidiki qegrisi bolsa dengiz boyliri idi. Yəћudalarning jəmət-aililiri boyiqə ularoqa
tohtitiloqan tət təripidiki qegra mana xu idi.■
13 Yəfunnəћning ooqli Kaləbgə bolsa, Pərwərdigarning Yəxuaoqa bərgən əmri boyiqə,
uningoqa Yəћudalarning arisida bir ülüx, yəni Anakning atisi Arbaning xəћiri boloqan
Ћebron ata kilindi. ■ 14 Kaləb xu yərdin Xexay, Aћiman wə Talmay degən
üq Anakiyni koqliwətti; ular üqi Anakning əwladi idi. ■ 15 Andin xu yərdin

□ **14:12 «Anakiylar»** — gigantlardin boloqan bir kəbilə. □ **14:15 «Kiriat-Arba»** — «Arbaning yeza-kəntliri» degən mənidə. □ **15:2 «Xor dengizi»** — yənə «Ölük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **15:2** Qəl. 34:4 □ **15:3 «Serik Exək dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini», bəzidə xundak atilidu. □ **15:4 «uqi dengizoqa takixatti»** — bu dengiz «Ottura Dengiz»dur. **«ularning jənubiy qegrisi»** — ibraniy tilida «silərning jənubiy qegranglar». □ **15:8 «Bən-Ћinnom»** — «Ћinnomning ooqli» degən mənidə. ■ **15:12** Qəl. 34:6 ■ **15:13** Yə. 14:15; Ћak. 1:20 ■ **15:14** Ћak. 1:10

qikip, Dəbirdə turuwatkanlarogа hujum kildi (ilgiri Dəbirning nami Kiriat-Səfər idi).
16 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə hujum kilip uni alsa, uningogа kizim Aksahni
hotunlukka berimən, degənidi.
17 Kaləbning ukisi Kenazning oogli Otniyəl uni ixogal kildi, Kaləb uningoga kizi
Aksahni hotunlukka bərdi. 18 Xundak boldiki, kiz yatlik bolup uning kexiogа barar
qaogda, erini atisidin bir parqə yər soraxka ündidi. Aksah exəktin qüxüxigə Kaləb
uningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soridi.□
19 U jawab berip: — Meni alahidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *kaogjirak*
yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaknimu bərgəysən, — dedi. Xuni dewidi,
Kaləb uningoga üstün bulaklar bilən astin bulaklarni bərdi.□

20 Təwəndikilər Yəhuda kəbilisigə ularning jəmət-aililiri boyiqə təgkən miras
ülüxlərdur: —
21 Yəhuda kəbilisining əng jənubiogа jaylaxkan, Edom qegrisi tərəptiki xəhərlər:
— Kabzəəl, Edər, Yagur, 22 Kinah, Dimonah, Adadah, 23 Kədəx, Hazor, Yitnan,
24 Zif, Tələm, Bealot, 25 Hazor-hadattah, Keriot-Həzron (yəni Hazor), 26 Amam,
Sema, Moladah, 27 Hazar-Gaddah, Həxmon, Bəyt-Pələt, 28 Hazar-Xual, Bəər-Xeba,
Biziotiya, 29 Baalah, Ijim, Ezəm, 30 Əltolad, Kesil, Hormah, 31 Ziklag, Madmannah,
Sansannah, 32 Libaot, Xilhim, Ayin wə Rimmon katarlikлar jəmiy yigirmə tokkuz
xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlakлar idi.□
33 Xəfəlah oymanlikidiki xəhərlər bolsa Əxtaol, Zoreah, Axnah, 34 Zanoah, Ən-
Gannim, Tappuah, Ənam,
35 Yarmut, Adullam, Sokoh, Azikah, 36 Xaarayim, Aditaim, Gədərah wə Gədərotaim
bolup, jəmiy on tət xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlakлar idi. 37 Bulardin baxka
yənə Zinan, Hadaxah, Migdal-Gad, 38 Dilean, Mizpah, Yoktəəl, □ 39 Lakix, Bozkat,
Əglon, 40 Kabbon, Lahmas, Kitlix, □ 41 Gədərot, Bəyt-Dagon, Naamah wə Makkədah
bolup, jəmiy on altə xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlakлar idi.
42 Buningdin baxka yənə Libnah, Etər, Axan, 43 Yəftah, Axnah, Nəzib, 44 Keilah, Akzib
wə Marəxah bolup, jəmiy tokkuz xəhər wə yənə ularogа karaxlik kənt-kixlakлarmu
bar idi; 45 yənə Əkron bilən uningogа karaxlik yeza-kəntlər, 46 xundakla Əkronning
ogərb təripidin tartip Axdodning yenidiki həmmə xəhərlər bilən ularning kənt-
kixlakliri koxulup, 47 Axdod wə uningogа karaxlik yezilar wə kənt-kixlakлar, Gaza
xəhiri wə xundakla Misir ekinioqiqə wə Uluog Dengizning kirogikioqiqə, uningogа
karaxlik yezilar wə kənt-kixlakлar bar idi.
48 Taoglik rayondiki xəhərlər: — Xamir, Yattir, Sokoh, 49 Dannah, Kiriat-Sannah (yəni
Dəbir), □ 50 Anab, Əxtəmoh, Anim, □ 51 Goxən, Holon wə Giloh bolup, jəmiy on bir
xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlakлar idi.
52 Buningdin baxka yənə Arab, Dumah, Exan, 53 Yanim, Bəyt-Tappuah, Afikah,
54 Humtah, Kiriat-Arba (yəni Hebron) wə Zior bolup, jəmiy tokkuz xəhər wə ularogа
karaxlik kənt-kixlakлar bar idi.

□ **15:18 «Aksah exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin … soridi»** — bu ix səl sirlik tuyulidu. Nemixka Otniyəlning əzi bu tələpni koymaydu? 18-ayətkə karioganda, pursət kəlkəndə, Aksah əzi dadisioga 19-ayəttiki tələpni koyidu. □ **15:19 «sən manga Nəgəwdin kaogjirak yər bərgənikənsən…»** — ibraniy tilida pəkət «sən manga Nəgəwdin yərni bərgənikənsən…» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəhər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəhudaning jənubiy təripidiki qəllük idi), bəlki taoglik rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloqaqka, Aksah xu yərni «Nəgəwdək (demək, kaogjirak) bir yər» dəp puritidu. □ **15:32 «… jəmiy yigirmə tokkuz xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlakлar idi»** — tizimlanogan xəhərlər 29 əməs, bəlki 36 xəhər; tizimlanogan xəhərlərning namliri bəlkim «karaxlik kənt-kixlakлar»din birnəqqisini əz iqigə alsa kerək (məsilən, 23- wə 25-ayəttiki «Hazor»). □ **15:38 «Mizpah»** — yaki «Mizpəh». □ **15:40 «Lahmas»** — yaki «Lahmam». □ **15:49 «Kiriat-Sannah»** — yaki «Kiriat-Səfər». □ **15:50 «Əxtəmoh»** — yaki «Əxtəmoa».

55 Buningdin baxqa yənə Maon, Karməl, Zif, Yuttaḫ, 56 Yizrəəl, Yokdeam, Zanoaḫ,
57 Kayin, Gibeaḫ wə Timnaḫ bolup, jəmiy on xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar
bar idi.
58 Buningdin baxqa yənə Ḫalḫul, Bəyt-Zur, Gədor, 59 Maarat, Bəyt-Anot wə Əltəkon
bolup, jəmiy altə xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar bar idi.
60 Buningdin baxqa yənə Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim) wə Rabbaḫ degən ikki xəḫər
wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar bar idi.
61 Qəldiki xəḫərlər bolsa: — Bəyt-Arabaḫ, Middin, Səkakaḫ, 62 Nibxan, «Xor Xəḫiri»
wə Ən-Gədi, jəmiy altə xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar idi.□
63 Lekin Yerusalemda olturuqluq Yəbusiylarni bolsa Yəḫudalar qooŋliwetəlmigən;
xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Yəḫudalar bilən Yerusalemda billə turmaqta.

16

Yüsüf qəbilisining mirasi — yəni Əfraim wə Manassəḫ qəbililirining mirasi

1 Yüsüpning əwladliriŋa qək taxlinip qikqan miras zemin bolsa Yerihooŋa tutax
boloŋan Iordan dəryasidin tartip, Yerihoning xərq təripidiki kəllərgiqə boloŋan
yurtlar wə Yerihodin qikip, qəldin ətüp Bəyt-Əlning taoŋliq rayoniŋa sozuloŋan
yurtlar idi. □ 2 Qegrisi Bəyt-Əldin tartip Luzoŋa, andin Arkiylarning qegrisidiki
Atarotqa yetip, 3 andin oŋərb təripigə berip, Yaflətiylərning qegrisiŋa tutixup, Astin
Bəyt-Ḫoronning qetigə qüxüp, Gəzərgə berip dengizda ahirlixatti. 4 Yüsüpning
əwladliri, yəni Manassəḫ bilən Əfraimlar erixkən miras ülüxi mana xu idi.
5 Əfraimlarning jəmət-ailiri boyiqə aloŋan zeminining qegrisi təwəndikidək: — miras
zeminning xərq tərəptiki qegrisi Atarot-Addardin tartip üstün Bəyt-Ḫoronoŋiqə yetip,
6 andin dengizoŋa berip ximaloŋa qarap Mikmitatqa qikti; andin yənə xərq təripidiki
Taanat-Xiloḫqa qayrilip, uningdin ətüp xərq tərəpkə qarap Yanoaḫqa, 7 Yanoaḫdin
qüxüp Atarot bilən Naaratqa yetip, Yerihooŋa tutixip Iordan dəryasiŋa qikti.
8 Qegra Tappuaḫdin oŋərb tərəpkə qikip Kanaḫ ekinioŋiqə berip, dengizoŋa yetip
ayaoŋlaxti. Əfraimning qəbilisigə, yəni ularning jəmət-aililigə təgkən miras ülüxi
xu idi. 9 Buningdin baxqa Əfraimlar üqün Manassəḫning mirasining otturisida
birnəqqə xəḫərlər ayriloŋanidi; bu ayriloŋan xəḫərlərning ḫəmmisi qaraxliq kənt-
qixlaqliri bilən qoxuloŋanidi. 10 Əmma *Əfraimlar* Gəzərdə olturuxluq Qanaaniylarni
qooŋliwətmigənidi; xunga Qanaaniylar ta bügüngiqə Əfraimning arisida turup,
məhsus ḫaxarqi mədikarlar bolup turmaqta.

17

Manassəḫning mirasi

1 Manassəḫ Yüsüpning tunji ooŋli boloŋaqqa, uning qəbilisigimu qək taxlinip
miras berilgən. Manassəḫning tunji ooŋli Makirning *əwladliri* (Makir Gileadning
atisi idi) batur palwan boloŋaqqa, ularoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi.
□ ■ 2 Manassəḫning qaloŋan əwladlirimu, jümlidin Abiezərlər, Ḫələqlər, Asriəllər,
Xəkəmlər, Ḫəfərlər bilən Xemidalar əz jəmət-aililiri boyiqə miras ülüxini aldi. Bular
bolsa Yüsüpning ooŋli Manassəḫning ər jəmət aililiri idi.

□ **15:62 «Xor Xəḫiri» —** yaki «Ir-Ḫamməlaḫ». □ **16:1 «xərq təripidiki kəllərgiqə» —** yaki «xərq təripidiki bulaqlaroŋiqə». □ **17:1 «...ularoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi» —** ibraniy tilida «...uningoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi». Muqəddəs Kitabda pütün bir jəmət bəzidə pəqət atisining ismi bilən atilip bir adəmdək kərsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20

3 Əmdi Manassəḫning qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Ḥəfərning oƣli
Zəlofiḫadning oƣul pərzəntliri yoḳ bolup, pəḳət ḳizlirila bar idi. Uning ḳizlirining
isimliri Maḫlaḥ, Noaḥ, Ḥoglaḥ, Milkaḥ wə Tirzaḥ idi. ■ 4 Ular kaḫin Əliazar
bilən Nunning oƣli Yəxua wə əmirlərning ḳexiƣa berip ularƣa: — Pərwərdigar
Musaƣa biz tooƣruluḳ ḳerindaxlirimiz ḳatarida miras berixkə əmr ḳiloƣanidi, dedi.
Xuni dewidi, *Yəxua* Pərwərdigarning əmri boyiqə ularning atisining ḳerindaxliri
ḳatarida ularƣa miras bərdi. ■ 5 Buning bilən Iordan dəryasining u təripidiki
Gilead bilən Baxan zeminliridin baxḳa, Manassəḫkə yənə on ülüx yər berildi. 6 Qünki
Manassəḫning ḳizliri uning oƣullirining ḳatarida miraskə igə boloƣanidi; Gilead
zemini Manassəḫning ḳaloƣan əwladliriƣa təgkənidi.□
7 Manassəḫning zeminining qegrisi bolsa Axirdin tartip Xəkəmning utturidiki
Mikmitatḳa berip, andin jənub təripigə ḳayrilip, Ən-Tappuaḫda turoƣuqilarning
jayioƣiqə tutixatti. □ 8 Qünki Tappuaḫning zemini bolsa Manassəḫgə təgkənidi;
lekin Manassəḫning qegrisidiki Tappuaḥ xəḫiri Əfraimoƣa təwə idi. 9 Qegrisi u
yərdin Kanaḥ eḳinioƣa qüxüp, jiloƣining jənub təripi bilən qikti. U yərdiki xəḫərlər
bolsa Manassəḫning xəḫərlirining arisida bolsimu, Əfraimoƣa təgdi. Manassəḫning
qegrisi jiloƣining ximal təripi bilən berip dengizoƣa yetip ahirlixatti. 10 Jiloƣining
jənub təripidiki zemin Əfraimoƣa, ximal təripidiki zemin Manassəḫkə təwə idi; oƣərb
təripining qegrisi dengiz idi. Ularning zemini ximal təripidə Axirning ülüxigiqə yetip,
xərḳ təripi Issakarning ülüxigə tutaxḳanidi.
11 Manassəḫkimu Issakar bilən Axirning ülüxliri iqidin Bəyt-Xean wə uningoƣa
ḳaraxliḳ kəntlər, Ibleam bilən uningoƣa ḳaraxliḳ kəntlər, Dor aḫalisi bilən Doroƣa
ḳaraxliḳ kəntlər, Ən-Dor aḫalisi bilən Ən-Doroƣa ḳaraxliḳ kəntlər, Taanaḳ aḫalisi
bilən Taanaḳḳa ḳaraxliḳ kəntlər wə Megiddo aḫalisi bilən Megiddooƣa ḳaraxliḳ
kəntlər, yəni «Üq Egizlik» degən yurt təgdi. □ 12 Lekin Manassəḫ bu xəḫərdikilərni
ḳooƣliwitəlmidi; Ḳanaaniylar xu yurtlarda turuwerixkə niyət baoƣliƣanidi. ■
13 Israillar baroƣanseri küqəygəqkə Ḳanaaniylarni əzlirigə ḫaxarqi ḳilip beḳindurdi,
lekin ularni əz yərliridin mutləḳ ḳooƣliwetəlmidi.

14 Yüsüplər bolsa Yəxuaƣa: — Bizlər Pərwərdigar ḫaziroƣiqə xundaḳ bərikətləp
kəlgən, qong bir həlḳ tursaḳ, sən nemixḳa qək taxlax bilən bizgə pəḳət bir ülüx
miras, bir parqə yərla bərding? — dedi.
15 Yəxua ularƣa jawab berip: — Əgər silər qong bir həlḳ bolsanglar, Əfraimning
taoƣliḳ yurti silərgə tar kəlgən bolsa, ormanoƣa berip u yərdiki Pərizziylər bilən *gigant*
Rəfayiylar yurtida dərəhlərni kesip, əzünglar üqün bir jayni qiḳiriwelinglar, dedi.

16 Lekin Yüsüplər: — Taoƣliḳ yurt bizgə yətməydu; xuning bilən bir waḳitta
jiloƣida turuwatḳanlar, məyli Bəyt-Xeanda wə uningoƣa ḳaraxliḳ kəntlərdə bolsun
yaki Yizrəəl jiloƣisida turuwatḳan Ḳanaaniylar bolsun, ḫəmmisining təmürdin jəng
ḫarwiliri bar ikən, dedi.
17 Xundaḳ dewidi, Yəxua Yüsüp jəməti boloƣan Əfraim bilən Manassəḫgə səz ḳilip: —
Silər dərwəḳə qong bir həlḳsilər wə zor küqünglar bardur; xunga silərgə pəḳət bir
ülüxla miras berilsə bolmaydu; 18 axu pütkül taoƣliḳ yurtmu silərgə berilidu; gərqə
u ormanliḳ bolsimu, silər uni kesip boxitisilər wə uning ətraplirioƣimu igə bolisilər;
Ḳanaaniylarning təmür jəng ḫarwiliri bar, xundaḳla küqlük bolsimu, silər ularni

■ **17:3** Qəl. 26:33; 27:1 ■ **17:4** Qəl. 27:7; 36:2 □ **17:6 «Manassəḫning ḳizliri uning oƣullirining ḳatarida…»** — muxu ayəttiki «Manassəḫning ḳizliri» wə «oƣulliri» degən səz uning ḳiz əwladliri wə oƣul əwladlirini kərsitidu. □ **17:7 «jənub təripi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «ong təripi» degən səzlər bilən ipadilәngən. □ **17:11 «Bəyt-Xean»** — bəzigə «Bəyt-Xan» deyilidu. **««Üq Egizlik» degən yurt»** — baxḳa birnəqqə tərjimilirini uqrixi mumkin. ■ **17:12** Ḫak. 1:27

ḫəydəp qiḳiriwitələysilər, — dedi.□

18

Xiloḫda yiƣilix — ḳaloƣan yəttə ḳəbilining mirasi

1 Pütkül Israillar jamaiti Xiloḫḳa yiƣilip, u yərdə ibadət qediri tikti. Gərqə zemin
ularning aldida boysunduruloƣan bolsimu, □ 2 lekin Israillar arisida əz miras ülüxi
tehi təḳsim ḳilinmiƣan yəttə ḳəbilə ḳaloƣanidi. 3 Xunga Yəxua Israillaroƣa mundaḳ
dedi: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə bərgən bu zeminni
ḳolunglaroƣa elixḳa susluḳ ḳilip ḳaqanoƣiqə kəynigə sürisilər? 4 Silər əzünglar üqün
ḫər ḳəbilidin üq adəmni tallanglar; mən ularni ḳozoƣilip bu pütkül zeminni aylinip
qiḳip, uni ḫərbir ḳəbilə əz miras ülüxigə muwapiḳ sizip-hatiriləxkə, andin ḳeximoƣa
yenip kelixkə əwətimən. 5 Ular zeminni yəttə ülüxkə bəlsun; lekin Yəḫuda ḳəbilisi
bolsa jənubtiki əz ülüx zeminida turiwərsun, Yüsüpning jəmətimu ximal tərəptiki
əz ülüx zeminida turiwərsun. 6 Silər zeminni yəttə ülüxkə bəlüp, pasilini hatiriləp
sizip yenimoƣa kelinglar; andin mən Pərwərdigar Hudayimizning aldida bu yərdə
silər üqün qək taxlaymən. 7 Əmma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülüxi bolmaydu,
qünki Pərwərdigarning kaḫinliḳi ularning mirasidur. Gad bilən Rubən wə Manassəḫ
yerim ḳəbilisi bolsa Iordan dəryasining u ḳeti, xərḳ təripidə Pərwərdigarning ḳuli
boloƣan Musa ularoƣa miras ḳilip bərgən yərlərni alliḳaqan aloƣandur».
8 *Zeminni hatiriləxkə bekitkən* kixilər ḳozoƣilip yoloƣa qiḳḳanda, Yəxua ularoƣa ḳattiḳ
jekiləp: — Silər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp mening ḳeximoƣa yenip
kelinglar; andin mən muxu yərdə, Xiloḫning əzidə Pərwərdigarning aldida silər
üqün qək taxlaymən, dedi.
9 Xundaḳ dewidi, bu adəmlər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp, xəḫərlər
boyiqə yəttə ülüxkə bəlüp, hatirigə sizip, Xiloḫdiki qedirgaḫḳa, Yəxuaning ḳexioƣa
yenip kəldi.
10 Andin Yəxua Xiloḫda Pərwərdigarning aldida ular üqün qək taxlidi wə xu yərdə
ḳəbilə-jəməti boyiqə zeminni Israillaroƣa təḳsim ḳilip bərdi.

Binyaminning mirasi

11 Binyaminlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə qək tartildi; ular qək arḳiliḳ erixkən
zemin Yəḫudalar bilən Yüsüplərning zemini otturisidiki yurt boldi. 12 Ularning
ximaliy qegrisi Iordan dəryasidin baxlap, Yerihoning ximal təripidiki dawanni
yandap, oƣərb təripigə ḳarap taoƣliḳ yurtḳa qiḳip wə Bəyt-Awənning qəligə tutixatti;
■ 13 andin Luzoƣa qiḳip, luz, yəni Bəyt-Əlning jənub təripini yandap ətüp,
astin Bəyt-Ḫoronning jənubidiki taoƣḳa yeḳin Atarot-Addaroƣa qüxti; 14 qegra xu
yərdin ətüp oƣərbtin jənubḳa ḳayrilip, Bəyt-Ḫoronning jənubining udulidiki taoƣdin
Yəḫudalarning xəḫərliridin biri boloƣan Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim)oƣa tutaxti.
Bu oƣərb tərəpning qegrisi idi. 15 Jənub tərəpning qegrisi Kiriat-Yearimning qetidin
baxlap oƣərb təripigə mengip, Nəftoaḫtiki su mənbəsigə tutaxti; □ 16 qegra andin
Rəfayiylarning jiloƣisining ximal təripigə jaylaxḳan Bən-Ḫinnomning jiloƣisining
udulidiki taoƣning bexioƣa qüxüp, andin Ḫinnomning jiloƣisi bilən yənə qüxüp,
Yəbusiylarning egizlikining jənub təripi bilən mengip, andin Ən-Rogəl buliḳioƣa

□ **17:18 «uning ətrapliriƣimu igə bolisilər»** — demək, pəḳət taoƣliḳ rayonoƣa əməs, bəlki ətrapidiki wə otturisidiki jiloƣilarda turoƣan Ḳanaaniylarni ḫəydiwetip, xu yərlərgimu igə bolisilər. □ **18:1 «Xiloḫ»** — muḳəddəs qedir tunji tikləngən xəḫər idi. ■ **18:12** Yə. 7:2 □ **18:15 «Nəftoaḫtiki su mənbəsigə»** — ibraniy tilida «Nəftoaḫtiki sularning buliḳioƣa».

yətti; ■ 17 andin ximal təripigə ⱪayrilip Ən-Xəməx bulikidin ətüp, Adullam
dawinining udulidiki Gəlilotⱪa berip, Rubənning oⱺli Boⱨanning texiⱺa qüxüp, ■
18 wə Arabaⱨ tüzlənglikining ximal təripidiki egizliktin ətüp, Arabaⱨ tüzlənglikigə
qüxti. 19 Andin qegra ximal təripigə qikip Bəyt-Ⱨoglaⱨning dawiniⱺa tutixip, Iordan
dəryasining jənubiy eⱺizida, yəni Xor dengizining ximaliy ⱪoltukida ahirlaxti.
Bu jənub tərəpning qegrisi idi. 20 Xərⱪ qegrisi bolsa Iordan dəryasining əzi
idi. Bu Binyaminlarning ülüxi bolup, ularⱺa jəmət-ailiri boyiqə tohtitilⱺan miras
zeminining qegrisi xu idi.
21 Binyaminlar ⱪəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə təgkən xəⱨərlər bolsa
təwəndikilərdur: — Yeriho, Bəyt-Ⱨoglaⱨ, Emək-Kəziz, 22 Bəyt-Arabaⱨ, Zəmarayim,
Bəyt-Əl, 23 Awwim, Paraⱨ, Ofraⱨ, 24 Kəfar-Ⱨaamonay, Ofni wə Geba bolup, jəmiy
on ikki xəⱨər wə ularⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlar idi; 25 Buningdin baxⱪa Gibeon,
Ramaⱨ, Bəərot, 26 Mizpaⱨ, Kəfiraⱨ, Mozaⱨ, 27 Rəkəm, Irpəəl, Taralaⱨ, 28 Zəlaⱨ,
Ⱨa-Ələf, Yəbusi (yəni Yerusalem), Gibeaⱨ wə Kiriat bolup, jəmiy on tət xəⱨər wə
uningⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras ülüxi
bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularⱺa berilgənidi.□

19

Ximeonning mirasi

1 Ikkinqi qək Ximeonⱺa qikti, yəni Ximeonlar ⱪəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
ularning mirasi bolsa Yəⱨudalarning miras ülüxining arisida idi. 2 Ularning erixkən
mirasi iqidə Bəər-Xeba, Xeba, Moladaⱨ, 3 Ⱨazar-Xual, Balaⱨ, Ezəm, 4 Əltolad, Bitul,
Hormaⱨ, 5 Ziklag, Bəyt-Markabot, Ⱨazar-Susaⱨ, 6 Bəyt-Libaot wə Xaruⱨən bolup,
jəmiy on üq xəⱨər wə ularⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlar idi.
7 Buningdin baxⱪa yənə Ayin, Rimmon, Etər, Axan bolup, jəmiy tət xəⱨər wə
ularⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlar 8 Ⱨəmdə jənub tərəptiki Baalat-Bəər (yəni jənubdiki
Ramaⱨ)ⱺiqə bolⱺan bu *tət* xəⱨərning ətrapidiki ⱨəmmə kənt-ⱪixlaⱪlarmu bar idi.
Bular Ximeonlar ⱪəbilisining ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə erixkən mirasi idi.
9 Ximeonlarning miras ülüxi Yəⱨudalarning ülüxining iqidin elip berildi; qunki
Yəⱨudalarning miras ülüxi əzlirigə kəplük ⱪilⱺanidi, xunga Ximeonlarning miras
ülüxi ularning miras ülüxining iqidin berildi.

Zəbulunning mirasi

10 Üqinqi qək Zəbulunlar ⱪəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi; ularning miras
qegrisi Saridⱪa baratti, 11 qegrisi ⱺərb tərəptə Marealaⱨⱪa berip Dabbəxətkə yetip
Yokneamning udulidiki eⱪinⱺa tutixatti; 12 U Saridtin xərⱪ təripigə ⱪayrilip, kün
qikixⱪa burulup Kislot-Tabor yurtiⱺa tutixip, Dabiratⱪa ətüp, Yafiyaⱺa bardi;
13 andin xu yərdin u xərⱪ təripigə kün qikixⱪa *yənə* burulup, Gat-Ⱨəfər wə Ət-
Kazinⱺa kelip Neaⱨⱪa sozulⱺan Rimmon yurtiⱺa yetip bardi. 14 Andin u yərdin
ximal tərəpkə ⱪayrilip, Ⱨannatonⱺa yetip berip, Yiftaⱨ-Əlning jilⱺisida ahirlaxti.
15 Ularning ülüxi yənə Kattat, Naⱨalal, Ximron, Yidalaⱨ wə Bəyt-Ləⱨəmnimu orap,
jəmiy on ikki xəⱨər wə ularⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlarnimu əz iqigə alatti.
16 Bu bolsa, yəni bu xəⱨərlər wə ularⱺa ⱪaraxlik kənt-ⱪixlaⱪlar Zəbulunlarning
miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularⱺa berilgənidi.

■ **18:16** Yə. 15:7, 8 ■ **18:17** Yə. 15:6 □ **18:28** **«Ⱨa-Ələf»** — yaki pəⱪət «Ələf» (menisi «ming»)

Issakarning mirasi

17 Tətinqi qək Issakarоɳa qikʈi, yəni Issakarlar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
18 ularоɳa berilgən yurtlar Yizrəəlgiqə bolup, Kəsullot, Xunəm, 19 Ḥafarayim, Xion,
Anaḥarat, 20 Rabbit, Kixion, Ebəz, 21 Rəmət, Ən-Gannim, Ən-Ḥaddaḥ wə Bəyt-
Pazzəzni өz iqigə aldi; 22 andin qegrisi Tabor, Xaḥazimaḥ wə Bəyt-Xəməxkə yetip,
Iordan dəryasida ahirlaxti; ularning ülüxi jəmiy on altə xəḥər wə ularоɳa ɋaraxliq
kənt-ʄixlaqlar idi.
23 Bu bolsa, yəni bu xəḥərlər wə ularоɳa ɋaraxliq kənt-ʄixlaqlar Issakarlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Axirning mirasi

24 Bəxinqi qək Axirlar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi; 25 ularning zemini
Ḥəlkat, Ḥali, Bətən, Aqsaf, 26 Allammələk, Amead wə Mixalni өz iqigə aldi; qegrisi
oɳərb tərəptə Karməl bilən Xiḥor-Libnatqa tutixip, 27 andin xərq tərəpkə ɋayrilip
Bəyt-Dagonоɳa berip, Zəbulun *zemini* bilən Yiftaḥ-Əl jiloɳisining ximal təripidin өtüp,
Bəyt-Emək bilən Neiəlgə yetip berip Kabulning ximal təripigə qikʈi; □ 28 Ebron,
Rəḥob, Ḥammon wə Kanaḥni өz iqigə elip Qong Zidonоɳa yetip bardi. 29 andin qegrisi
Ramaḥ təripigə ɋayrilip, Tur degən mustəḥkəm xəḥirgə berip, Hosaḥqa ɋayrilip,
Aqzib bilən Ḥəbəlgə tutax boloɳan dengizda ahirlaxti; □ 30 zemini Ummaḥ, Afək
wə Rəḥobnimu өz iqigə aloɳan; jəmiy yigirmə ikki xəḥər wə ularоɳa ɋaraxliq kənt-
ʄixlaqlarni өz iqigə aloɳanidi.
31 Bu bolsa, yəni bu xəḥərlər wə ularоɳa ɋaraxliq kənt-ʄixlaqlar Axirlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Naftalining mirasi

32 Altinqi qək Naftaliоɳa qikʈi, yəni Naftalilar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
33 ularning qegrisi bolsa Ḥələftin qikip, Zaanannimdiki dub dərihidin өtüp, Adami-
Nəkəb wə Yabnəəldin qikip, Lakkumoɳa yetip Iordan dəryasioɳa berip ahirlaxti.
□ 34 Andin oɳərb tərəpkə ɋayrilip Aznot-Taborоɳa berip, xu yərdin Ḥukkokqa
qikip, jənubta Zəbulunning ülüx zeminioɳa tutixip, ximalda Axirning ülüx zeminioɳa
yetip, kün qikix təripidə Iordan dəryasining yenida, Yəḥudaning ülüx zeminioɳa
ulaxti. 35 Naftalining mustəḥkəm xəḥərliri Ziddim, Zər, Ḥammat, Rakkat, Kinnərət,
36 Adamaḥ, Ramaḥ, Ḥazor, 37 Kədəx, Ədrəy, Ən-Ḥazor, 38 Yiron, Migdal-Əl, Ḥorəm,
Bəyt-Anat wə Bəyt-Xəməxlər bolup, jəmiy on toqquz xəḥər wə ularоɳa ɋaraxliq kənt-
ʄixlaqlar idi.
39 Bu bolsa, yəni bu xəḥərlər wə ularоɳa ɋaraxliq kənt-ʄixlaqlar Naftalilar
ɋəbilisining miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Danning mirasi

40 Yəttinqi qək Danlarning ɋəbilisigə qikʈi; u ularning jəmət-aililiri boyiqə tartildi.
41 Ularning miras zemini bolsa Zoreaḥ, Əxtaol, Ir-Xəməx, 42 Xaalabbin, Ayjalon,
Yitlaḥ, 43 Elon, Timnataḥ, Əkron,□ 44 Əl-təkəḥ, Gibbeton, Baalat, 45 Yəḥud, Bənə-
Barak, Gat-Rimmon, 46 Mə-Yarkon, Rakkon wə Yafoning udulidiki yurtni өz iqigə
aldi.

□ **19:27 «ximal təripi» —** ibraniy tilida «sol təripi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **19:29 «Aqzib bilən Ḥəbəlgə tutax boloɳan» —** yaki «Aqzib yurtining yenida». □ **19:33 «Adami-Nəkəb» —** yaki «Adami, Nəkəb». □ **19:43 «Timnataḥ» —** yaki «Timnaḥ».

47 Lekin Danlarning zemini өz ḳolidin kətkən bolọaqḳa, Danlar qiḳip Ləxəmgə ḥujum ḳilip uni ixọal ḳildi; aḥalisini ḳiliqlap yoḳitip, u yərni өzining ḳilip makanlaxti; andin ular Ləxəmgə atisi Danning ismini ḳoyup, uni Dan dəp atidi.□
48 Mana bular, yəni bu xəḥərlər wə ularọa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlar Danlar ḳəbilisigə, ularning jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip berilgənidi.

Yəxua pəyọəmbərning miras ülüxi

49 Bu təriḳidə *Israillar* zeminni qegra-qegra boyiqə bəlüp boldi; andin ular Nunning ooḷi Yəxuaọa өz arisidin miras bəlüp bərdi. 50 Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə Yəxua tiliginidək uningọa Əfraim taoḷlik yurtidiki Timnat-Serah degən xəḥərni bərdi; buning bilən u xəḥərni ḳurup qiḳip, uningda turdi.
51 Mana bular Əliazar kaḥin bilən Nunning ooḷi Yəxua wə Israilning ḳəbilə-jəmətlirining kattabaxliri bir bolup Xiloḥda, jamaət qedirining dərwazisining aldida turup, Pərwərdigarning aldida qək taxlap bəlüp təḳsim ḳiloḷan miraslardur. Bu təriḳidə ular zeminning təḳsimatini tügətti.

20

Panaḥlik xəḥərlər

1 Pərwərdigar Yəxuaọa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillarọa mundaḳ degin: — «Өzüm Musaning wasitisi bilən silərgə buyruọandək, өzünglar üqün «panaḥlik xəḥərlər»ni tallap bekitinglar; ■ 3 bilməy, tasadipiyliḳtin adəm urup өltürüp ḳoyọan ḥərḳandaḳ kixi u xəḥərlərgə ḳeqip kətsun. Buning bilən bu xəḥərlər silərgə ḳan intiḳamini aloḷuqidin panaḥgaḥ bolidu. 4 *Adəmni xundaḳ өltürgən* kixi bu xəḥərlərning birigə ḳeqip berip, xəḥərning ḳowuḳioọa kelip, xu yərdə xəḥərning aḳsaḳallirioọa өz əḥwalini eytsun; ular uni өzigə ḳobul ḳilip xəḥərgə kirgüzüp, uning өzliri bilən billə turuxioọa uningọa jay bərsun.■
5 Əmdi ḳan ḳisasini aloḷuqi uni ḳooḷlap kəlsə, ular adəm өltürgən kixini ḳisaskarning ḳolioọa tapxurup bərmisun; qünki xu kixining burundin өz ḳoxnisioọa ḥeq өq-adawiti bolmioọan, bəlki tasadipiy urup өltürüp ḳoyọan. 6 *Adəm өltürgən* kixi jamaət aldida soraḳ ḳilinoḷuqə xu xəḥərdə tursun; andin xu waḳittiki bax kaḥin өlüp kətkəndə, u xu xəḥərdin ayrilip, өz xəḥirigə, yəni ḳeqip qiḳḳan xəḥərdiki өyigə yenip kəlsun.
7 Xuning bilən ular Naftali taoḷlik yurtidiki Kədəxni, Əfraimning taoḷlik yurtidiki Xəkəmni wə Yəḥudaning taoḷlik yurtidiki Kiriat-Arba, yəni Ḥebronni, 8 Yerihoning xərḳ təripidiki, Iordan dəryasining u ḳetidiki Rubən ḳəbilisining zeminidin tüzlənglikning qəlidiki Bəzərni, Gad ḳəbilisining zeminidin Gileadtiki Ramotni wə Manassəḥ ḳəbilisining zeminidin Baxandiki Golanni tallap bekitti.■
9 Mana bu xəḥərlər barlik Israillar wə ularning arisida turuwatḳan musapirlar üqün panaḥgaḥ boluxḳa bekitilgən xəḥərlərdur; kimki bilməy, tasadipiliḳtin adəm өltürgən bolsa, uning jamaət aldida soraḳ ḳilinixidin burun, ḳan ḳisaskarning ḳolida өlməsliki üqün xu xəḥərlərgə ḳeqip ketixkə bu xəḥərlər bekitilgən.

□ **19:47 «Lekin Danlarning zemini өz ḳolidin kətkən bolọaqḳa, Danlar qiḳip…»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Lekin Danlarning zemini xular (xu xəḥərlər) bilən qəkləngən bolọaqḳa, Danlar qiḳip…». ■ **20:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:6; Ḳan. 19:1, 2 ■ **20:4** Qəl. 35:22, 23; Ḳan. 19:4, 5 ■ **20:8** Ḳan. 4:43

21

Lawiylarning turuxiɵa xəḫərlərni bekitix

1 U waḳitta Lawiy jəmətlirining kattiwaxliri kaḫin Əliazar, Nunning oɵli Yəxua wə
Israil ḳəbililirining kattiwaxlirining ḳexiɵa berip, ■ 2 Ḳanaan zeminidiki Xiloḫda
ularɵa: — Musaning wasitisi arḳilik Pərwərdigar biz tooɵruluḳ: «Ularɵa turuxḳa
xəḫərlərni, malliri üqün yaylaḳlarni ḳoxup bərgin», dəp eytḳan, dedi.■
3 Xuni dewidi, Israillar Pərwərdigarning əmri boyiqə ɵz miras ülüxliridin munu
xəḫərlər bilən yaylaḳlarni ḳoxup Lawiylarɵa bərdi: —
4 birinqi taxlanɵan qək Koḫat jəmətlirigə qikti; qək taxlinip, Lawiylar iqidiki kaḫin
Ḫarunning əwladliriɵa Yəḫuda ḳəbilisi, Ximeon ḳəbilisi wə Binyamin ḳəbilisining
zeminliridin on üq xəḫər bekitildi; 5 Andin Koḫatning ḳalɵan əwladliriɵa qək
taxlinip, Əfraim ḳəbilə-jəmətlirining zeminidin, Dan ḳəbilisining zeminidin wə
Manassəḫ yerim ḳəbilisining zeminliridin on xəḫər bekitildi.
6 Gərxonning əwladliriɵa qək taxlinip, Issakar ḳəbilə-jəmətlirining zeminidin, Axir
ḳəbilisining zeminidin, Naftali ḳəbilisining zeminidin wə Manassəḫning yənə bir
yerim ḳəbilisining zeminidin on üq xəḫər bekitildi.
7 Mərarining əwladliriɵa, jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip, Rubən ḳəbilisining
zeminidin, Gad ḳəbilisining zeminidin wə Zəbulun ḳəbilisining zeminidin on ikki
xəḫər bekitildi.
8 Bu tərikidə Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruɵinidək Israillar qək taxlap
bu xəḫərlər bilən yaylaḳlirini ḳoxup, Lawiylarɵa bərdi.
9 Ular Yəḫudaning ḳəbilisi bilən Ximeonning ḳəbilisining zeminidin təwəndə
tizimlanɵan munu xəḫərlərni bərdi: — 10 (qək taxlanɵanda, Lawiylarning nəsli
bolɵan Koḫatlar jəmətidiki Ḫarunning əwladliriɵa birinqi qək qikḳaqḳa munu
xəḫərlər berildi): —
11 ularɵa Yəḫudaning taɵlik rayonidiki Kiriat-Arba (Arba Anakning atisi idi), yəni
Ḫebron bilən ətrapidiki yaylaḳlarni ḳoxup bərdi. 12 Lekin xəḫərgə təwə etizlar bilən
kənt-ḳixlaḳlarni Yəfunnəḫning oɵli Kaləbkə miras ḳilip bərdi. 13 Xundaḳ ḳilip ular
Ḫarun kaḫinning əwladliriɵa adəm ɵltürgən kixilər panaḫlinidiɵan xəḫər Ḫebron
wə yaylaḳlirini, yənə ularɵa Libnaḫ bilən yaylaḳlirini, 14 Yattir bilən yaylaḳlirini,
Əxtəmoa bilən yaylaḳlirini, 15 Ḫolon bilən yaylaḳlirini, Dəbir bilən yaylaḳlirini,
16 Ayin bilən yaylaḳlirini, Yuttaḫ bilən yaylaḳlirini, Bəyt-Xəməx bilən yaylaḳlirini
bərdi; bu ikki ḳəbilining zeminliridin jəmiy toḳḳuz xəḫərni bərdi. 17 Mundin
baxḳa ularɵa Binyamin ḳəbilisining zeminidin Gibeon bilən yaylaḳlirini, Geba bilən
yaylaḳlirini, 18 Anatot bilən yaylaḳlirini, Almon bilən yaylaḳlirini ḳoxup jəmiy tət
xəḫər bərdi.
19 Bu tərikidə kaḫinlar, yəni Ḫarunning əwladliriɵa berilgən xəḫərlər on üq boldi;
bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
20 Ular yənə Lawiylarning nəslidin bolɵan Koḫatning ḳalɵan jəmətlirigimu
xəḫərlərni bərdi. Qək taxlax bilən ularɵa bekitilgən xəḫərlər munular: — ularɵa
Əfraim ḳəbilisining zeminidin 21 Əfraimning taɵlik rayonidiki adəm ɵltürgən
kixilər panaḫlinidiɵan xəḫər Xəkəm bilən yaylaḳlirini, yənə Gəzər bilən yaylaḳliri,
22 Kibzaim bilən yaylaḳliri wə Bəyt-Ḫoron bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni
bərdi; 23 buningdin baxḳa Dan ḳəbilisining zeminidin Əltəkəḫ bilən yaylaḳliri,
Gibbeton bilən yaylaḳliri, 24 Ayjalon bilən yaylaḳliri wə Gat-Rimmon bilən yaylaḳliri
bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 25 Buningdin baxḳa Manassəḫ yerim ḳəbilisining
zeminidin Taanaḳ bilən yaylaḳliri, Gat-Rimmon bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy ikki

■ **21:1** 1Tar. 6:39 ■ **21:2** Qəl. 35

xəḫərni bərdi. 26 Bu tərikidə Koḫatlarning ḳaloɣan jəmətlirigə berilgən xəḫərlər on boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
27 Lawiylarning jəmətliridin boloɣan Gərxonlaroɣa bolsa ular Manassəḫning yerim ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Baxandiki Golan bilən yaylaḳlirini, xundaḳla Bəəxteraḫ bilən yaylaḳlirini, jəmiy ikki xəḫərni bərdi; 28 yənə Issakar ḳəbilisining zeminidin Kixion bilən yaylaḳliri, Dabirat bilən yaylaḳliri, □ 29 Yarmut bilən yaylaḳliri wə Ən-Gannim bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi; 30 buningdin baxḳa Axir ḳəbilisining zeminidin Mixal bilən yaylaḳliri, Abdon bilən yaylaḳliri, 31 Ḫəlkat bilən yaylaḳliri wə Rəḫob bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy bolup tət xəḫərni bərdi; 32 buningdin baxḳa Naftali ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Galiliyədiki Kədəx bilən yaylaḳlirini, yənə Ḫammot-Dor bilən yaylaḳliri wə Kartan bilən ətrapidiki yaylaḳliri bolup, jəmiiy üq xəḫərni bərdi.
33 Bu tərikidə Gərxonlaroɣa berilgən xəḫərlər on üq boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
34 Ḳaloɣan Lawiylaroɣa, yəni Mərarilar jəmətlirigə Zəbulun ḳəbilisining zeminidin Yokneam bilən yaylaḳliri, Kartaḫ bilən yaylaḳliri, 35 Dimnaḫ bilən yaylaḳliri wə Naḫalal bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 36 Buningdin baxḳa Rubən ḳəbilisining zeminidin Bəzər bilən yaylaḳliri, Yaḫaz bilən yaylaḳliri, □ 37 Kədəmot bilən yaylaḳliri wə Məfaat bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 38 Buningdin baxḳa Gad ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Gileadtiki Ramot bilən yaylaḳlirini, yənə Maḫanayim bilən yaylaḳliri, 39 Ḫəxbon bilən yaylaḳliri wə Jaazər bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi.
40 Bular bolsa ḳaloɣan Lawiylarning jəmətlirigə, yəni Mərarilar jəmətlirigə berilgən barliḳ xəḫərlərdur; ularoɣa qək taxlinix bilən berilgən ülüxi on ikki xəḫər idi.
41 Israillarning zemini iqidin Lawiylaroɣa bekitip berilgən xəḫərlər jəmiy ḳirik səkkiz idi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi. 42 Bu xəḫərlərning ḫərbirining ətrapida yaylaḳliri bar idi; xəḫərlərning ḫəmmisi xundaḳ idi.
43 Pərwərdigar xu tərikidə Israillarning ata-bowilirioɣa berixkə ḳəsəm bilən wədə ḳiloɣan pütkül zeminni ularoɣa bərdi; ular kelip uni igiləp, u yərdə olturdi.
44 U waḳitta Pərwərdigar ilgiri ularning ata-bowilirioɣa ḳəsəm bilən wədə ḳiloɣinidək, ularoɣa ḫər ətrapida tinq-aramliḳ bərdi; ularning düxmənliridin ḫeqḳandiḳi ularning aldida ḳəddini ruslap tik turalmaytti; bəlki Pərwərdigar ḫəmmə düxmənlirini ularning ḳolioɣa tapxurdi. 45 Pərwərdigarning Israilning jəmətigə wədə ḳiloɣan ḫimmətliridin ḫeqbiri ḳaldurulmay əməlgə axuruldi.

22

Xərḳ tərəptiki zeminlar təḳsim ḳilinoɣan ḳəbililərning əz mirasioɣa ḳaytip berixi

1 U waḳitta Yəxua Rubənlər, Gadlar wə Manassəḫ yerim ḳəbilisidikilərni qaḳirip ularoɣa: —
2 Silər bolsanglar Pərwərdigarning ḳuli Musaning silərgə buyruoɣinining ḫəmmisigə əməl ḳildinglar, mening silərgə əmr ḳiloɣan barliḳ səzlirimgimu ḳulaḳ saldinglar; ■ 3 silər bu nuroɣun künlərdə taki bügüngə ḳədər ḳerindaxliringlarni taxliwətməy, bəlki Pərwərdigar Hudayinglar *silərgə* əmr ḳiloɣan wəzipini tutup kəldinglar; 4 əmdi Pərwərdigar Hudayinglar wədə ḳiloɣinidək, ḳerindaxliringlaroɣa aramliḳ bərdi;

□ **21:28** **«Dabirat»** — yaki «Dabrat». □ **21:36** **«Yaḫaz»** — yaki «Jaḫzaḫ» yaki «Yaḫazaḫ». ■ **22:2** Qəl. 32:20; Ḳan. 3:18

xunga silər Pərwərdigarning ḳuli Musa Iordan dəryasining u təripidə silərgə bərgən miras zemininglarоԓa, өz qedirliringlarоԓa ḳaytip beringlar. ■ 5 Pəḳətla Pərwərdigarning ḳuli Musa silərgə buyrup tapxurоԓan ḳanun-əmrlərgə əməl ḳilixḳa, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning barliḳ yollirida mengip, əmrlirini tutup uningоԓa baoԓlinip, pütün ḳəlbinglar wə pütün jan-dilinglar bilən Uning hizmitidə boluxḳa ihlas bilən kөngül bəlünglar, — dedi.■
6 Xuning bilən Yəxua ularni bəht-bərikət tiləp, yoloԓa saldi; ular өz qedirliriоԓa ḳaytip ketixti.
7 Manassəḥ yerim ḳəbilisigə bolsa Musa ularоԓa Baxanni miras ḳilip bərgənidi; yənə bir yerim ḳəbiligə Yəxua Iordan dəryasining bu ḳeti, yəni oԓərb təripidə ularning ḳerindaxlirining arisida miras bərdi. Yəxua ularni өz qedirliriоԓa ḳaytix yoliоԓa saloԓan waḳtida, u ularоԓimu bəht-bərikət tiləp, 8 ularоԓa: — Intayin kөp baylikԓar, intayin kөp qarpaylarni, xundaḳla kөp miḳdarda kümüx, altun, mis, təmür wə kiyim-keqəklərni elip, өz qediringlarоԓa ḳaytip beringlar; düxmənliringlardin aloԓan oljini ḳerindaxliringlarоԓa üləxtürüp beringlar, dedi.□
9 U waḳitta Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Xiloḥdin qiḳip Israillardin ayrilip, Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən ḳiloԓan əmri boyiqə ularning təəlluḳati boloԓan өz miras zemini Gilead yurtiоԓa ḳarap ḳaytip mangdi.

Qong uḳuxmaslik — iqki uruxning aldini elix

10 Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Iordan dəryasining boyidiki Gəlilotḳa yetip kəlgəndə, u yərdə Iordan dəryasining boyida bir ḳurbangaḥni yasidi; ḳurbangaḥ naḥayiti qong wə ḥəywətlik yasaloԓanidi. □ ■ 11 Israillaroԓa: «Mana Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Iordan dəryasining u ḳetidiki Gəlilotta, yəni Israillarning udulida bir ḳurbangaḥni yasaptu» degən həwər anglandi.
12 Israillar bu həwərni angliоԓan ḥaman, ularning pütkül jamaiti ular bilən uruxux üqün Xiloḥḳa toplandi.
13 U waḳitta Israillar kaḥin Əliazarning ooԓli Finiḥasni Gilead zeminidiki Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisigə mangdurdi 14 wə xundaḳla uning bilən on əmirni, Israilning ḥərbir ḳəbilisidin jəmət baxliḳi boloԓan birdin əmirni uningоԓa ḥəmraḥ ḳilip əwətti; ḥərbir əmir ḥərḳaysi ata jəmättiki mingliоԓan Israillarning kattiwexi idi.
15 Bular əmdi Gilead zeminiоԓa, Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisigə kelip ularоԓa: — 16 Mana Pərwərdigarning pütkül jamaiti silərgə mundaḳ dəydu: «Silərning Pərwərdigaroԓa əgixixtin yenip, өzünglaroԓa ḳurbangaḥni yasap, Israilning Hudasidin yüz өrüp, Pərwərdigaroԓa asiyliḳ ḳilip өtküzgən bu rəzillikinglar zadi ḳandaḳ ix? □ 17 Peorda burun өtküzgən ḳəbiḥlikimiz bizgə yetip axmasmu? Gərqə Pərwərdigarning jamaitining bexiоԓa waba qüxkən bolsimu, biz tehi bügüngə ḳədər bu ixtin өzimizni paklandurmiduḳ. □ ■ 18 Silər bügün Pərwərdigaroԓa əgixixtin yandinglar; xundaḳ boliduki, silər bügün Pərwərdigaroԓa asiylik ḳiloԓan

■ **22:4** Qəl. 32:33; Ḳan. 3:13; 29:8; Yə. 13:8 ■ **22:5** Ḳan. 10:12 □ **22:8 «aloԓan oljini ḳerindaxliringlaroԓa üləxtürüp beringlar»** — yaki «aloԓan oljini ḳerindaxliring bilən ülixip elinglar». □ **22:10 «…dəryasining boyidiki Gəlilotḳa»** — nuning baxḳa birhil tərjimisi: «…dəryasining boyidik dairisi» yaki «…dəryasining boyidik dügiləк dəwiliri». ■ **22:10** Yə. 18:7 □ **22:16 «Silərning Pərwərdigaroԓa əgixixtin yenip, өzünglaroԓa ḳurbangaḥni yasap…»** — Musa pəyoԓəmbərgə nazil ḳilinoԓan ḳanun boyiqə, Pərwərdigarning ibaditi üqün yaloԓuz birla ḳurbangaḥ bekitilgən, xundaḳla ḳurbangaḥ Pərwərdigar өzi bekitkən jayda turuxi kerək idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Ḳan.» 12:5-6ni kөrüng). □ **22:17 «Peorda burun өtküzgən ḳəbiḥlikimiz bizgə yetip axmasmu?»** — Peorda өtküzgən gunaḥlar wə keyinki wəḳə «Qəl.» 25-babta hatiriləngən. ■ **22:17** Qəl. 25:3; Ḳan. 4:3

boloŋaqka, u jəzmən ətə Israilning pütkül jamaitigə oŋəzəplinidu. 19 Ḥalbuki, mubada silər miras kilip aloŋan zemin napak bolup kaloŋan bolsa, Pərwərdigarning təwəliki boloŋan zeminoŋa, Uning qediri tikləngən yurtka yenip kelip, arimizda miras elinglar. Pəkət Pərwərdigar Hudayimizning kurbangaḥidin baxka өzünglar üqün kurbangaḥ yasax bilən Pərwərdigaroŋa wə bizlərgə asiylik kilmanglar. 20 Zəraḥning ooŋli Akan ḥaram bekitilgən nərsilərdin elip, itaətsizlik kiloŋan əməsmu? Xu səwəbtin kəbiḥliki üqün yaloŋuz ular əltürülüp kalmay, Pərwərdigarning oŋəzipi yənə pütkül Israil jamaitining üstigə qüxkən əməsmu?».
21 Xuning bilən Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim kəbilisi mingliоŋan Israillarning kattiwaxlirioŋa jawab berip mundak dedi: —
22 «Ilaḥlarning ilaḥi Pərwərdigardur! Ilaḥlarning ilaḥi boloŋan Pərwərdigar Өzi buni bilidu, Israilmu uni bilgəy! Əgər bu ix asiylik bolsa yaki Pərwərdigaroŋa itaətsizlik bolsa, əmdi bizlərni bügun əlümdin ayimanglar! ■ 23 Əgər bizning өzimiz üqün kurbangaḥni yasiximiz Pərwərdigaroŋa əgixixtin yenix üqün boloŋan bolsa, xundakla kurbangaḥning üstidə kөydürmə kurbanlik sunux, axlik ḥədiyəlirini sunux, inaklik kurbanliklirini sunux üqün boloŋan bolsa, undakta Pərwərdigar Өzi bu ix tooŋruluk bizdin ḥesab alsun; 24 əksiqə bu ixni kiliximizning səwəbi ḥəkikətən xuki, kəlgüsidə silərning baliliringlar bizning balilirimizoŋa: «Silərning Israilning Hudasi Pərwərdigar bilən kandak munasiwitinglar bar? 25 Əy Rubənlər wə Gadlar, Pərwərdigar biz bilən silərning otturimizda Iordan dəryasini qegra kilip koyoŋan əməsmu? Xunga silərning Pərwərdigardin ḥeqkandak nesiwənglar yoktur!» deyixidin əndixə kilduk. 26 Xunga biz: «Kopup bir kurbangaḥ yasayli; lekin bu kөydürmə kurbanlikлar üqünmu əməs, baxka hil kurbanlikлar üqünmu əməs, 27 bəlki kəlgüsidə Pərwərdigarning aldida kөydürmə kurbanlikлirimiz bilən baxka hil kurbanlikлirimiz wə inaklik kurbanlikлirimiz bilən uning ibaditidə boluximiz üqün, silər wə bizning otturimizda, xundakla keyinki dəwrlirimizdə bir əslətmə guwaḥlik bolsun üqün uni yasiduk; baliliringlarning kəlgüsidə balilirimizoŋa «Pərwərdigardin ḥeqkandak nesiwənglar yok» deməsliki üqün xundak kilduk. ■ 28 Əgər ular kəlgüsidə biz bilən əwladlirimizoŋa xundak desə, biz jawab berip: «Mana, kөydürmə kurbanlik sunux üqün yaki baxka hil kurbanlikлarni sunux üqün yasaloŋan əməs, bəlki silər bilən bizning otturimizda bir guwaḥlik bolsun dəp yasaloŋan, bu Pərwərdigarning ata-bowilirimiz yasioŋan kurbangaḥining əndizisidur!» deyələymiz.
29 Pərwərdigaroŋa asiylik kilip, Pərwərdigaroŋa əgixixtin yenip, Pərwərdigar Hudayimizning qedirining aldida turoŋan kurbangaḥtin baxka ikkinqi bir kurbangaḥni yasap, uning üstidə kөydürmə kurbanlik, axlik ḥədiyələr wə baxka hil kurbanlikлarni өtküzüx niyiti bizdin neri boloŋay!».
30 Kaḥin Finiḥas wə uning bilən billə kəlgən jamaət əmirliri, yəni mingliоŋan Israillarning kattiwaxliri Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərning eytkan sөzlirini angliоŋanda ular xuningdin hux boldi. 31 Əliazarning ooŋli kaḥin Finiḥas Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərgə: — Silər Pərwərdigaroŋa bu itaətsizlikni kilmioŋininglar üqün Pərwərdigarning otturimizda turuwatkanlikini əmdi bilduk; silər bu ix bilən Israillarni Pərwərdigarning kolidin kutkuzdunglar, dedi.
32 Andin Əliazar kaḥinning ooŋli Finiḥas bilən əmirlər Rubənlər wə Gadlarning yenidin, Gilead zeminidin kikip Kanaan zemini oŋa Israillarning yenioŋa yenip kelip bu həwərni ularoŋa dəp bərdi. 33 Bu ix Israillarning nəziridə yahxi kөründi; Israillar Hudaoŋa ḥəmdusana eytip, Rubənlər bilən Gadlaroŋa ḥujum kilip, ular bilən uruxup ularning turuwatkan zeminini wəyran kilayli, degən gəpni ikkinqi tiloŋa almidi.
34 Rubənlər bilən Gadlar bu kurbangaḥka «Guwaḥlik» dəp at koydi; qünki ular: —

■ **22:22** Zəb. 50:1 ■ **22:27** Yar. 31:48; Yə. 24:27

«U arimizda Pərwərdigarning Huda ikənlikigə guwahtur» dedi.□

23

Yəxua pəyoɣəmbərning Israilning əmir-akşsakallirini agahlandurup, ularoɣa nəsihət berixi

1 Pərwərdigar Israiloɣa ətrapidiki düxmənliridin aram berip uzun zamanlar ötüp,
xundakla Yəxua kerip, yeximu qongiyip kaloɣanda, 2 Yəxua pütkül Israilni, ularning
akşsakallirini, baxlikliri, hakim-sorakqiliri bilən bəg-əməldarlirini qakirip ularoɣa
mundak dedi: — «Mən kerip kaldim, yeximmu qongiyip kaldi. 3 Pərwərdigar
Hudayinglarning silər üqün muxu yərdiki barlik taipilərgə kandak ixlarni kiloɣinini
özünglar kördünglar; qünki silər tərəptə turup jəng kiloɣuqi Pərwərdigar Hu-
dayinglar Özidur. 4 Mana, mən özüm yokatkan həmmə əllərning zeminliri bilən
kaloɣan bu taipilərning zeminlirini koxup kəbilə-jəmətinglar boyiqə qək taxlap
Iordan dəryasidin tartip kün petix tərəptiki Uluoɣ Dengizoɣiqə, silərgə miras kilip
təksim kilip bərdim. 5 Pərwərdigar Hudayinglar Özi ularni aldinglardin kooɣlap
kikirip, közünglardin neri kilip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytkinidək silər
ularning zeminioɣa igə bolisilər. ■ 6 Xunga silər tolimu kəysər bolup Musaning kanun
kitabida pütülgənning həmmisini tutup, ong ya soloɣa qətnəp kətməy, uningoɣa əməl
kilixka köngül bəlünglar; ■ 7 xundak kilip, aranglarda kelip kaloɣan bu taipilər bilən
bardi-kəldi kilmanglar; xuningdək ularning ilahlirining namlirini tiloɣa almanglar
yaki ularning nami bilən kəsəm kilmanglar; ularoɣa ibadət kilmanglar, ularoɣa
bax urmanglar; ■ 8 bəlki bügüngiqə kiloɣininglardək, Pərwərdigar Hudayinglaroɣa
baoɣlinip turunglar. ■ 9 Qünki Pərwərdigar aldinglardin qong-qong wə küqlük
əllərni kooɣlap kikiriwətkəndur; bügüngiqə həqkandak adəm aldinglarda put tirəp
turalmidi. 10 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytkini boyiqə silər tərəptə turup jəng
kiloɣini üqün silərdin bir adiminglar ularning ming adimini tiripirən kilidu.■
11 Xunga Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx üqün öz könglünglaroɣa kattik səgək
bolunglar! 12 Qünki əgər silər Uningdin yüz örüp aranglarda kaloɣan bu əllər
bilən arilixip-baoɣlinip, ular bilən koda-baja bolup, ular bilən berix-kelix kilsanglar,
13 undakta silərgə xu ix ayan bolsunki, Pərwərdigar Hudayinglar aldinglardin
bu əllərni ikkinqi kooɣlap qikarmaydu, bəlki bular silərgə kapkan wə kiltak
bolup, bikininglaroɣa kamqa bolup qüxüp, közünglərgə tikən bolup sanjilidu;
ahirda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə bərgən bu yahxi zemindin məhrum bolup
yokilisilər.
14 Mana, mən bügün barlik adəmlər mukərrər besip ötidioɣan yolni mangimən;
silərning pütün dilinglar wə wujudunglaroɣa xu roxənki, Pərwərdigar Huday-
inglarning silər tooɣruluk kiloɣan mubarək wədilirining həqbiri əməlgə axurulmay
kalmidi; həmmisi silər üqün bəja kəltürülüp, həqkaysisi yərdə kalmidi. 15-16 Lekin
silər Pərwərdigar Hudayinglarning silərgə əmr kilip tohtatkan əhdisini buzoɣanda,
Pərwərdigar Hudayinglar silərgə wədə kiloɣan həmmə bərikət üstünlərgə
qüxürülgəndək, xundak boliduki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni Özi silərgə
bərgən zemindin yokatkuqə barlik agah kiloɣan ixni qüxüridu; silər berip, *uning
əhdisini buzup* baxka ilahlaroɣa ibadət kilip bax ursanglar, Pərwərdigarning oɣəzipi
silərgə tutixip, silərni Özi silərgə bərgən yahxi zemindin tezla yok kilidu».

□ **22:34** **«Guwahlik»** — ibraniy tilida «Ed». ■ **23:5** Mis. 14:14; 23:27; Qəl. 33:53; Kan. 6:19; Yə. 13:6 ■ **23:6** Kan. 5:32; 28:14 ■ **23:7** Mis. 23:13; Zəb. 16:4; Yər. 5:7; Zəf. 1:5; Əf. 5:3 ■ **23:8** Kan. 11:22 ■ **23:10** Law. 26:8; Kan. 32:30

24

Yəxua pəyoɣəmbərning pütkül Israilni agaɧlandurup, ularoɣa nəsiɧət ķilixi

1 Andin Yəxua Israilning ɧəmmə ķəbililirini Xəkəmgə yioɣip, Israilning akṣakalliri, baxlikliri, ɧakim-sotqiliri bilən bəg-əməldarlirini qakirdi; ular əzlirini Hudaning ɧuzurioɣa ɧazir ķiloɣanda 2 Yəxua pütkül həlkkə: Israilning Hudasi Pərwərdigar: — «Ķədimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibraɧim bilən Naɧorning atisi Tərah dəryaning u təripidə olturatti; ular baxķa ilaɧlarning ķulluķida bolatti. □ ■ 3 Lekin Mən atanglar Ibraɧimni dəryaning u təripidin elip kelip, uni baxlap pütkül Ķanaan zeminini aylandurup, uning nəslini awutup uningoɣa Isɧaķni bərdim. □ ■ 4 Andin Mən Isɧaķķa Yaķup bilən Əsawni bərdim; Əsawoɣa Seir taoɣlik rayonini təwəlik ķilip bərdim, Yaķup bilən ooɣulliri bolsa Misiroɣa qüxüp bardi. ■ 5 Keyinrək Mən Musa bilən ɧarunni əwətip, Misirlikлar arisida əməllirim bilən ularoɣa dəɧxətlik wabalarni qüxürdum; andin silərni xu yərdin elip qiktim. ■ 6 Mən bu tərikidə ata-bowiliringlarni Misirdin elip qikip, ular *Ķizil* Dengizoɣa yetip kəlginidə, misirlikлar jəng ɧarwiliri wə atlik əskərliri bilən ata-bowiliringlarni ķooɣlap dengizoɣiqə kəldi. □ ■ 7 Israillar xuan Pərwərdigaroɣa nida ķiliwidi, U silər bilən Misirlikларning arisioɣa tum ķarangoɣuluk qüxürdi; andin dengizni ularning üstigə basturup yapti. Silər Өz kəzliringlar bilən Mening Misirda nemə ķiloɣinimni kərdünglar; andin silər uzun wakitķiqə qəldə turdunglar. 8 Keyinrək Mən silərni Iordan dəryasining u təripidə turoɣan Amoriylarning zemenioɣa baxlap kəldim; ular silər bilən soķuxķanda mən ularni ķolunglaroɣa berip, silər ularning zeminini igilidinglar. Mən ularni aldinglardin yokitiwəttim.■

9 U wakitta Moabning padixaɧi, Zipporning ooɣli Balak ķopup, Israil bilən jənggə qüxti wə silərni ķaroɣax üqün Beorning ooɣli Balaamni qakirip kəldi; 10 lekin Mən Balaamning səzigə ķulak salmidim; xuning bilən u silərgə ķayta-ķayta bəht-bərikət tilidi wə Mən silərni *Balaķning* ķolidin ķutķuzdum.

11 Keyinrək silər Iordan dəryasidin ətüp Yerihooɣa baroɣanda Yerihoning adəmliri Amoriylar, Pərizziylər, Ķanaaniylar, ɧittiylar, Girgaxiylar, ɧiwiylar wə Yəbusiylar silər bilən uruxķa ķopķini bilən Mən ularni ķolunglaroɣa tapxurup bərdim; ■ 12 Mən aldinglaroɣa serik ɧərini əwəttim, serik ɧərə Amoriylarning ikkila padixaɧini ɧəydiwətkəndək ularnimu ɧəydiwətti; bu ix silərning ķiliqinglar yaki okyayinglar bilən bolmidi. □ ■ 13 Mən silərgə əz ķolunglar bilən əmgək singdürmigən bir zeminni, əzünglar yasimioɣan xəɧərlərni bərdim, wə silər xularda makan ķildinglar; əzünglar tikmigən üzümzarlikлar bilən zəytunzarlikлardin mewilirini yəwatisilər» dəydu, — dedi.■

14 — Xunga əmdi silər Pərwərdigardin ķorķup ihlasmənlik wə ɧəķikət iqidə uning ibaditidə bolunglar; ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə wə Misirda qoķunoɣan ilaɧlarni taxlap, pəķət Pərwərdigarning ķulluķida bolunglar.□

15 Lekin əgər Pərwərdigarning ibaditi silərgə yaman kərünsə, kimgə ibadət ķilidioɣininglarni talliwelinglar — məyli ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə turoɣanda qoķunoɣan ilaɧlar bolsun yaki silər turuwatķan zemindiki Amoriylarning ilaɧliri bolsun, ularni tallanglar; lekin mən bilən өyümdikilər bolsak Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.

□ **24:2 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26, 31; Ķan. 26:5 □ **24:3 «dəryaning u təripidin» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2. ■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6 «ular Ķizil Dengizoɣa yetip kəlginidə» —** muxu yərdə «ular» ibraniy tilida «silər» eytilidu. ■ **24:6** Mis. 14:1 ■ **24:8** Qəl. 21:21, 33 ■ **24:11** Yə. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12 «serik ɧərə» —** ibraniy tilida adəttiki ɧəridin tehimu qong wə qakķak birhil ɧərini kərsitixi mumkin. ■ **24:12** Mis. 23:28; Ķan. 7:20; Zəb. 44:3 ■ **24:13** Ķan. 6:10, 11, 12 □ **24:14 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu.

16 Həlқ jawab berip: — Pərwərdigarni tərk etip baxқa ilahlarning ibaditidə
bolux bizdin neri bolsun! 17 Qünki biz bilən ata-bowilirimizni «қulluқ makani»
bolоqan Misir zeminidin qiқirip, kəzimizning aldida bu qong məjizilik alamətlərni
kərsitip, қaysi yolda mangmayli, қaysi həlқning arisidin ətməyli, bizni saқliоquqi
Pərwərdigar Hudayimiz Өzidur! 18 Pərwərdigar bu zeminda turоqan barliқ taip-
ilərni, jümlidin Amoriylarni aldimizdin қooqliwətti; xunga bizmu Pərwərdigarning
ibaditidə bolimiz; qünki U bizning Təngrimizdur! — dedi.
19 Yəxua həlққə: — Silər Pərwərdigarning ibaditidə bolalmaysilər, qünki U
muқəddəs bir Hudadur; U wapasizliққa һəsət қiloquqi bir Təngri boloqaqқa,
itaətsizlikliringlar bilən gunaһliringlarni kəqürəlməydu. 20 Əgər silər
Pərwərdigarni taxlap, yat ilahlaroqa qoқunoqan bolsanglar Umu silərdin yüz ərüp,
silərgə yahxiliқ қilip kəlgənning ornida silərgə bala kəltürüp yoқitidu, — dedi.■
21 Lekin həlқ Yəxuaoqa jawab berip: — Һərgiz undaқ bolmaydu! Biz
Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.
22 Buni anglap Yəxua həlққə: — Өzünglarning Pərwərdigarni, Uning ibaditidə
boluxni tallioqanliқinglaroqa өz-өzünglaroqa guwaһqi boldunglar, dewidi, ular: —
Өzimiz guwaһ! — dəp jawab berixti.
23 U: — Undaқ bolsa əmdi aranglardiki yat ilahlarni qiқirip taxliwetip, kənglünglarni
Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa intilidioqan қilinglar, dedi.
24 Həlқ Yəxuaoqa jawab berip: — Biz Pərwərdigar Hudayimizning ibaditidə bolup,
uning awazioqila қulaқ salidioqan bolimiz, dedi.
25 Xuning bilən Yəxua u küni həlқ bilən əһdə baoqlixip, Xəkəmdə ular üqün һəküm-
bəlgilimilərni tohtitip bərdi. ■ 26 Andin Yəxua bu һəmmə səzlərni Pərwərdigarning
қanun kitabioqa pütüp, yooqan bir taxni elip kelip, uni Pərwərdigarning muқəddəs
jayining yenidiki dub dərihining astioqa tikləp қoydi. 27 Andin Yəxua həlққə: —
Mana bu tax bolsa bizgə guwaһ bolup turidu; qünki u Pərwərdigarning bizgə қiloqan
һəmmə səzlirini anglap turdi; u Pərwərdigar Hudayinglardin tanmasliқinglar üqün
üstünglarda guwaһqi bolup turidu, — dedi.
28 Yəxua xularni dəp həlқni yoloqa selip, һərbirini өz miras yerigə yandurdi.
29 Bu ixlardin keyin Nunning ooqli, Pərwərdigarning қuli Yəxua bir yüz on yexida
wapat boldi. 30 Ular uni elip berip, Əfraim taoqliқ rayonida, Gaax teoqining ximal
təripidiki өz miras ülüxi boloqan Timnat-Seraһ degən jayda dəpnə қildi.■
31 Yəxuaning pütkül һayat künliridə, xundaқla Yəxuadin keyin қaloqan,
Pərwərdigarning Israil üqün қiloqan һəmmə məjizilik əməllirini obdan bilidioqan
aқsaқallarning pütkül һayat künliridimu Israil Pərwərdigarning ibaditidə bolup
turdi.
32 Yüsüpning səngəklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin elip kəlgənidi. Ular bularni
Xəkəmgə elip berip, Yaқup Xəkəmning atisi Һamorning ooqulliridin yüz kəsitaһ
kümüxkə setiwaloqan yərdə dəpnə қildi. Xu yər Yüsüplərning miras ülüxi bolup
қaldi.□ ■
33 Һarunning ooqli Əliazarmu wapat boldi; ular uni ooqli Finiһasқa miras қilip
berilgən Əfraimning taoqliқ rayonidiki Gibeaһ degən jayda dəpnə қildi.□

■ **24:20** Yə. 23:15 ■ **24:25** Mis. 15:25 ■ **24:30** Yə. 19:50; Һak. 2:9 □ **24:32** **«kəsitaһ»** — һaziroqiqə қimmiti eniklanmioqan birhil kümüx tənggə idi («Yar.» 33:19 wə «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19 □ **24:33** **«Əfraimning taoqliқ rayonidiki Gibeaһ»** — yaki «Əfraimning taoqliқ rayonidiki dəng».

Batur Ḫakimlar

Israillarning Ḳanaaniylar bilən jəng ḳilip, zeminini ḳismən igilixi

1 Wə Yəxua wapat bolоḫandin keyin xundaḳ boldiki, Israillar Pərwərdigardin: — Bizdin kim awwal qiḳip Ḳanaaniylar bilən soḳuxsun? — dəp soridi.□ ■
2 Pərwərdigar səz ḳilip: — Yəḥuda qiḳsun; mana, Mən zeminni uning ḳoliоḫa tapxurdum, — dedi.□
3 U waḳitta Yəḥuda akisi Ximeonоḫa: — Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinоḫan zeminоḫa qiḳsang, mənmu sanga qək taxlinip miras ḳilinоḫan zeminоḫa sən bilən billə qiḳip *soḳuximən*, dewidi, Ximeon uning bilən billə qiḳti.□
4 Yəḥuda u yərgə qiḳḳanda, Pərwərdigar Ḳanaaniylar wə Pərizziylərni ularning ḳoliоḫa tapxurdi. Xuning bilən ular Bezək degən jayda ularni urup ḳirip, on ming adimini əltürdi. 5 Ular Bezəktə Adoni-Bezək degən padixaḫ bilən uqrixip ḳelip, uning bilən soḳuxup Ḳanaaniylar bilən Pərizziylərni urup ḳirdi. □ 6 Adoni-bezək ḳaqti, ular ḳooḫlap berip, uni tutuwelip, ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳini kesiwətti. 7 Xuning bilən Adoni-Bezək: — Əyni qaoḫda ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳi kesiwetilgən yətmix padixaḫ dastihinimning tegidiki uwaḳlarni terip yegənidi. Mana əmdi Huda mening ḳiloḫanlirimni əzümgə yandurdi, dedi.
Andin ular uni Yerusalemоḫa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi.□

8 Yəḥudalar Yerusalemоḫa ḫujum ḳilip xəḫərni ixоḫal ḳildi; ular u yərdə olturоḫuqilarni ḳiliqlap ḳirip, xəḫərgə ot ḳoyuwətti.
9 Andin Yəḥudalar qüxüp, taoḫliḳ rayon, jənubdiki Nəgəw wə Xəfəlaḫ oymanliḳida turuwatḳan Ḳanaaniylar bilən soḳuxti.■
10 Andin Yəḥudalar Ḫebrondiki Ḳanaaniylarоḫa ḫujum ḳilip, Xexay, Aḫiman wə Talmaylarni urup ḳirdi (ilgiri Ḫebron «Kiriat-Arba» dəp atilatti). □ ■ 11 Andin ular u yərdin qiḳip, Dəbirdə turuwatḳanlarоḫa ḫujum ḳildi (ilgiri Dəbir «Kiriat-Səfər» dəp atilatti).■

12 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə ḫujum ḳilip uni alsa, uningоḫa ḳizim Aksaḫni hotunluḳḳa berimən, degənidi.
13 Kaləbning ukisi Kenazning ooḫli Otniyəl uni ixоḫal ḳildi, Kaləb uningоḫa ḳizi Aksaḫni hotunluḳḳa bərdi. 14 Wə xundaḳ boldiki, ḳiz *yatliḳ bolup* uning ḳexioḫa

□ **1:1 «Wə Yəxua wapat bolоḫandin keyin xundaḳ boldiki...»** — muxu jümlə «Wə» degən səz bilən baxlinip, «Batur Ḫakimlar» degən kitabning «Yəxua» degən kitab bilən ziq baoḫlanoḫanliḳini kərsitidu. «Yəxua» 24:33-ayətni kərüng. Məzkur kitab «Yəxua» degən kitabning dawamidur. ■ **1:1** Ḫak. 20:18 □ **1:2 «Yəḥuda»** — muxu yərdə Yəḥuda ḳəbilisini kərsitidu. □ **1:3 «Ximeon»** — muxu yərdə Ximeon ḳəbilisini kərsitidu. **«Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinоḫan zeminоḫa qiḳsang,...»** — muxu ayəttiki «sən», «mən», «manga», «uning» degənlər ḳəbilidiki kəp adəmlərni kəristidu. □ **1:5 «Adoni-Bezək»** — bəlkim xu padixaḫning ismi əməs, bəlkim uning unwani boluxi mumkin; mənisi «Bezəkning əmiri». □ **1:7 «...Andin ular *Adoni-Bezəkni* Yerusalemоḫa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi»** — Yəḥuda wə Ximeonlarning Adoni-Bezəkni tirik ḳalduruxi Musa pəyoḫəmbər wə Yəxua pəyoḫəmbərning bu taipilər tooḫrisida tapilioḫinioḫa hilap idi (məsilən, «Ḳan.» 7:16, «Yə.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Yə. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10 «Xexay, Aḫiman wə Talmaylar»** — bu üq adəm gigant idi («Yə.» 15:14). ■ **1:10** Yə. 15:14 ■ **1:11** Yə. 15:15-19.

barar qaoɣda, erini atisidin bir parqə yər soraxḳa ündidi. Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soridi.□
15 U jawab berip: — Meni alaḥidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *ḳaoɣjiraḳ* yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaḳnimu bərgəysən, dedi. Xuni dewidi, Kaləb uningoɣa üstün bulaḳlar bilən astin bulaḳlarni bərdi.□

16 Musaning ḳeynatisining əwladliri boloɣan Keniylər Yəḥudaoɣa ḳoxulup «Ḥormiliḳ Xəḥər»din qiḳip Aradning jənub təripidiki Yəḥuda qəligə berip, xu yərdiki həlḳ bilən billə turoɣanidi.□
17 Yəḥuda bolsa akisi Ximeon bilən billə berip, Zəfat xəḥiridə turuwatḳan Ḳanaaniylarni urup ḳirip, xəḥərni mutləḳ wəyran ḳildi; xuning bilən xəḥərning ismi «Hormaḥ» dəp ataloɣan.□
18 Andin Yəḥudalar Gaza bilən uning ətrapini, Axkelon bilən uning ətrapini, Əkron bilən uning ətrapini igilidi. 19 Pərwərdigar Yəḥuda bilən billə boloɣaq, ular taoɣliḳ yurtni məoɣlup ḳilip aldi; lekin jiloɣidikilərni bolsa, ularning təmür jəng ḥarwiliri boloɣaqḳa, ularni zeminidin ḳooɣliwetəlmidi.□
20 Ular Musaning buyruoɣinidək Ḥebronni Kaləbkə bərdi. Xuning bilən Kaləb Anakning üq ooɣlini u yərdin ḳooɣliwətti.■

21 Lekin Binyaminlar bolsa Yerusalemda olturuwatḳan Yəbusiylarni ḳooɣlap qiḳiriwetəlmidi; xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Binyaminlar bilən Yerusalemda billə turmaḳta.

22 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlgə ḥujum ḳildi; Pərwərdigar ular bilən billə idi.
23 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlning əḥwalini bilip kelixkə qarlioɣuqilarni əwətti (ilgiri xəḥərning nami Luz idi). ■ 24 Qarlioɣuqilar xəḥərdin bir kixining qiḳip keliwatḳinini bayḳap uningoɣa: — Xəḥərgə kiridioɣan yolni bizgə kərsitip ḳoysang, sanga xapaət kərsitimiz, — dedi.
25 Xuning bilən xu kixi xəḥərgə kiridioɣan yolni ularoɣa kərsitip ḳoydi. Ular berip xəḥərdikilərni urup ḳiliqlidi; lekin u adəm bilən ailisidikilərni aman ḳoydi. □ 26 U adəm keyin Ḥittiylarning zemینioɣa berip, xu yərdə bir xəḥər bərpa ḳilip, namini Luz dəp atidi. Ta bügüngiqə uning nami xundaḳ atalmaḳta.
27 Lekin Manassəḥlər bolsa Bəyt-Xeanni wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərni, Taanaḳni wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərni ixoɣal ḳilmidi; ular Dor wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Ibleam wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Megiddo wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni ḳooɣliwətmidi, zeminni almidi; Ḳanaaniylar xu zeminda

---

□ **1:14 «Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin … soridi»** — bu ix səl sirliḳ tuyulidu. Nemixḳa otniyəlning əzi bu tələpni ḳoymaydu? Aksaḥ toyoɣa baroɣanda uning atisimu uningoɣa ḥəmraḥ bolup baroɣan bolsa kerək; xuning bilən Otniyəlningkigə baroɣanda Aksaḥ əzi aldirap ketip biwasitə atisioɣa xu tələpni ḳoyoɣan bolsa kerək.
□ **1:15 «sən manga Nəgəwdin ḳaoɣjiraḳ yər bərgənikənsən»** — ibraniy tilida pəḳət «sən manga Nəgəwdin yər bərgənikənsən…» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəḥər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəḥudaning jənubiy təripidiki qəllük idi); bəlki taoɣliḳ rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloɣaqḳa, Aksaḥ xu yərni «Nəgəwdək (demək, ḳaoɣjiraḳ) bir yər» dəp puritidu. □ **1:16 «Ḥormiliḳ Xəḥər»** — Yerihoning baxḳa bir nami. Yəxua Yeriho xəḥirini harabə ḳiloɣanidi («Yə.» 6:24); xunga «Ḥormiliḳ Xəḥər» muxu yərdə Yerihoning ətraplirini kərsətsə kerək. **«Musaning ḳeynatisining əwladliri boloɣan Keniylər Yəḥudaoɣa ḳoxulup … xu yərdiki həlḳ bilən billə turoɣanidi»** — bu həwərni berixning səwəbi Keniylərning Yəḥuda ḳəbilisidikilərgə boloɣan amraḳliḳini kərsitixtin ibarət bolsa kerək. □ **1:17 «Ḥormaḥ»** — buning mənisi «wəyran ḳilix». □ **1:19 «…jiloɣidikilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… təwən yurttikilər». ■ **1:20** Qəl. 14:24; Yə. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19 □ **1:25 «… xu kixi xəḥərgə kiridioɣan yolni ularoɣa kərsitip ḳoydi»** — Yüsüpning jəmətidikilər xəḥərni alliḳaqan ḳorxiwaloɣanidi; bu kixi xəḥərgə kiridioɣan məhpiy yolni kərsitip ḳoyoɣan ohxaydu.

turuwerixkə bəl baoɣlioɣanidi. □ ■ 28 Israil barоɣanseri küqəygəqkə Ḳanaaniylarni
əzlirigə ḫaxarqi ḳilip beḳindurdi, lekin ularni əz yərliridin pütünləy ḳooɣliwətmidi.
29 Əfraimlarmu Gəzərdə turuwatḳan Ḳanaaniylarni ḳooɣliwətmidi; xuning bilən
Ḳanaaniylar Gəzərdə ular bilən billə turiwərdi.□ ■

30 Zəbulun nə Ḳitronda turuwatḳanlarni nə Naḫalolda turuwatḳanlarni
ḳooɣliwətmidi; xuning bilən Ḳanaaniylar ularning arisida olturaḳlixip, ularоɣa
ḫaxarqi mədikar boldi.□

31 Axir bolsa nə Akkoda turuwatḳanlarni nə Zidonda turuwatḳanlarni ḳooɣliwətmidi,
xundaḳla Aḫlab, Aḳzib, Ḫəlbaḫ, Afək Rəḫoblarda turuwatḳanlarnimu
ḳooɣliwətmidi. □ 32 Xuning bilən Axirlar xu zeminda turuwatḳanlarning arisida,
yəni Ḳanaaniylarning arisida olturaḳlixip ḳaldi; ular Ḳanaaniylarni əz yeridin
ḳooɣliwətmidi.
33 Naftalilar nə Bəyt-Xəməxtə turuwatḳanlarni nə Bəyt-Anatta turuwatḳanlarni
ḳooɣliwətmidi; xuning bilən ular xu zeminda turuwatḳanlarning arisida, yəni
Ḳanaaniylarning arisida olturaḳlixip ḳaldi; Bəyt-Xəməx wə Bəyt-Anattiki həlḳ
ularоɣa ḫaxarqi mədikar boldi.
34 Amoriylar Danlarni taoɣliḳ rayonоɣa məjburiy ḫəydəp qiḳiriwetip, ularni jiloɣa-
tüzlənglikkə qüxüxkə yol ḳoymidi. 35 Amoriylar Ḫərəs teoɣi, Ayjalon wə Xaal-
bimda turuwerixkə niyət baoɣlioɣanidi; lekin Yüsüp jəmətining ḳoli küqəygəndə,
Ḳanaaniylar ularоɣa ḫaxarqi mədikar boldi. 36 Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ
Exək dawini»din ḳoram texioɣa ətüp yuḳiri təripigə baratti.□

2

Pərwərdigarning Pərixtisining Israiloɣa tənbiḫ berixi

1 Pərwərdigarning Pərixtisi Gilgaldin Bokimoɣa kelip: — Mən silərni Misirdin qiḳirip,
ata-bowiliringlaroɣa ḳəsəm ḳilip bərgən zeminoɣa elip kelip: «Mən silər bilən ḳiloɣan
əḫdəmni əbədgiqə bikar ḳilmaymən; □ ■ 2 Lekin silər bu zeminning həlḳi bilən
ḫeqḳandaḳ əḫdə baoɣlimanglar, bəlki ularning ḳurbangaḫlirini buzup taxlixinglar
kerək» — degənidim; lekin silər Mening awazimoɣa ḳulaḳ salmidinglar. Bu silərning
nemə ḳiloɣininglar?! ■ 3 Xunga Mən *xu qaoɣda* silərgə: «*Xundaḳ ḳilsanglar* ularni
silərning aldinglardin ḳooɣliwətməymən; ular biḳininglaroɣa yantaḳ bolup sanjilidu,
ularning ilaḫliri silərgə tor-tuzaḳ bolidu» — dəp agaḫlandurdum, — dedi.□ ■

□ **1:27 «Manassəḫlər»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yüsüp ḳəbilisi Manassəḫ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bəlünətti. ■ **1:27** Yə. 17:11, 12 □ **1:29 «Əfraimlarmu…»** — yuḳiriḳi 27-ayəttiki izaḫatni kərüng. Yüsüp ḳəbilisi Manassəḫ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bəlünətti. ■ **1:29** Yə. 16:10 □ **1:30 «Naḫalol»** — yaki «Naḫalal». □ **1:31 «Afək»** — yaki «Afik». □ **1:36 «Seriḳ Exək dawini»** — bəzidə (ibraniy tiliоɣa əgixip) «Akrabbim dawini» dəp atilidu. **ḳoram texi»** — yaki «Sela». **«Amoriylarning qegrisi … «Seriḳ Exək dawini»din ḳoram texioɣa ətüp yuḳiri təripigə baratti»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ Exək dawini»diki ḳoram texidin tartip yuḳiri təripigə baratti». □ **2:1 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — «təbirlər»ni kərüng. ■ **2:1** Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Ḳan. 29:13, 14 ■ **2:2** Ḳan. 7:2; 12:3 □ **2:3 «ular biḳininglaroɣa yantaḳ bolup sanjilidu»** — yaki «ular silərni ḳiltaḳlaroɣa qüxüridu». ■ **2:3** Mis. 23:33; 34:12; Ḳan. 7:16; Yə. 23:13

4 Pərwərdigarning Pərixtisi barlıq Israillarоға bularni degəndə, ular ün selip yiоғlap
ketixti. 5 Xuning bilən bu jayning nami «Bokim» dəp ⱪoyuldi; ular xu yərdə
Pərwərdigarоға atap ⱪurbanliⱪlarni sundi. □

Yəxua pəyоғəmbərning dəwridin keyin boloған ixlar

6 Yəxua həlⱪni tarⱪitiwetiwidi, Israillar ḫərⱪaysisi əzlirigə miras ⱪilinоған zeminni
igiləx üqün ⱪaytip ketixti. ■ 7 Yəxuaning pütkül ḫayat künliridə, xundaⱪla Yəxuadin
keyin ⱪaloған, Pərwərdigarning Israil üqün ⱪiloған ḫəmmə karamət əməllirini
obdan bilgən aⱪsaⱪallarning pütkül ḫayat künliridimu *Israil* həlⱪi Pərwərdigarning
ibaditidə bolup turdi. 8 Əmdi Nunning oоғli, Pərwərdigarning ⱪuli Yəxua bir yüz on
yexida wapat boldi. 9 Ular uni elip berip, Əfraim taоғliⱪ rayonida, Gaax teоғining
ximal təripidiki əz miras ülüxi boloған Timnat-Serah degən jayda dəpnə ⱪildi. □
10 Bu dəwrdikilərning ḫəmmisi *ölüp* əz ata-bowilirioға ⱪoxulup kətti; ulardin keyin
Pərwərdigarnimu tonumaydioған, xundaⱪla uning Israil üqün ⱪiloған əməllirini
bilmigən bir dəwr pəyda boldi.

Israilning gunaḫni üzlüksiz təkrarlixi

11 Xuningdin tartip Israil Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloғanni ⱪilip Baal-
butlarning ibaditigə kirixti. 12 Ular əzlirini Misir zeminidin qiⱪirip elip kəlgən ata-
bowilirining Hudasi Pərwərdigarni taxlap, ətrapidiki taipilərning ilaḫliridin boloған
yat ilaḫlarоға əgixip, ularоға bax urup, Pərwərdigarning oəzipini ⱪozоғidi. 13 Ular
Pərwərdigarni taxlap, Baal wə Axərahlarning ⱪulluⱪioға kirixti. □
14 Buning bilən Pərwərdigarning oəzipi Israiloға tutixip, harab ⱪilinsun dəp, u ularni
talan-taraj ⱪiloғuqilarning ⱪolioға taxlap bərdi, yənə ətrapidiki düxmənlirining
ⱪolioға tapxurup bərdi; xuning bilən ular düxmənlirining aldida bax kətürəlmidi.
■ 15 Ular ⱪəyərgə barmisun, Pərwərdigarning ⱪoli ularni apət bilən urdi, huddi
Pərwərdigarning deginidək, wə Pərwərdigarning ularоға ⱪəsəm ⱪiloғinidək, ular
tolimu azabliⱪ ḫalətkə qüxüp ⱪaldi. ■ 16 Andin Pərwərdigar *ularning arisidin* batur
ḫakimlarni turoғuzdi, ular *Israillarni* talan-taraj ⱪiloғuqilarning ⱪolidin ⱪutⱪuzup
qiⱪti.
17 Xundaⱪtimu, ular əz ḫakimlirioға ⱪulaⱪ salmidi; əksiqə ular yat ilaḫlarоға əgixip
buzuⱪluⱪ ⱪilip, ularоға bax urup qoⱪundi; ata-bowilirining mangoғan yolidin, yəni
Pərwərdigarning əmrlirigə itaət ⱪilix yolidin tezla qiⱪip kətti; ular ḫeq itaət ⱪilmidi.
18 Pərwərdigar ⱪaqaniki ular üqün batur ḫakimlarni turoғuzsa, Pərwərdigar
ḫaman xu batur ḫakim bilən billə bolatti, batur ḫakimning ḫayat künliridə ularni
düxmənlirining ⱪolidin ⱪutⱪuzup qiⱪatti; qünki ularni harlap əzgənlər tüpəylidin
kətürülgən aḫ-zarlarni angliоған Pərwərdigar ularоға iqini aoғritatti.
19 Lekin batur ḫakim əlüp ketixi bilənla, ular arⱪisioға yenip, yat ilaḫlarоға əgixip,
ularning ⱪulluⱪioға kirip, ularоға bax uruxup, əzlirini ata-bowiliridinmu ziyadə
buloғaytti; ular nə xu ⱪilmixliridin tohtimaytti, nə əz jaḫil yolidin ḫeq yanmaytti.
■ 20 Xuning bilən Pərwərdigarning oəzipi Israiloға ⱪattiⱪ tutaxti, U: — «Bu həlⱪ
Mən ularning ata-bowilirioға tapilioған əḫdəmni buzup, awazimoға ⱪulaⱪ salmioғini
üqün, 21 buningdin keyin Mən Yəxua əlgəndə bu yurtta ⱪalduroған taipilərdin

---

□ **2:5** **«Bokim»** — mənisi «yioғlioғuqilar». **«... ular xu yərdə Pərwərdigarоға atap ⱪurbanliⱪlarni sundi»** — bu ixⱪa ⱪarioғanda, «Pərwərdigarning Pərixtisi» ayan boloған qaoғda, xu yərlərdə ⱪurbanliⱪ ⱪilsa bolatti. Adəttə pəⱪət Huda bekitkən jaydila ⱪurbanliⱪ sunuxⱪa bolatti («Qan.» 12:5-14ni kərüng). ■ **2:6** Yə. 24:28 □ **2:9** **«Timnat-Serah»** — yaki «Timnat-Ḫərəs». □ **2:13** **««Axərahlar» *yaki Axərahⱪ butlar*»** — bəlkim butpərəslikkə beoғixlanoған dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloған yaki nəⱪixlənгən boluxi mumkin. ■ **2:14** Zəb. 44:12-14; Yəx. 50:1 ■ **2:15** Law. 26; Qan. 28 ■ **2:19** Ḫak. 3:12

ḫeqbirini ularning aldidin ḳooɳliwətməymən; ■ 22 buningdiki məḳsət, Mən xular arḳilik Israilning ularning ata-bowiliri tutḳandək, Mən Pərwərdigarning yolini tutup mangidioɳan-mangmaydioɳanliḳini sinaymən» — dedi.

23 Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ḳaldurup, ularni nə dərḫalla zeminidin məḫrum ḳilip ḳooɳliwətmidi nə Yəxuaning ḳolioɳimu tapxurup bərmigənidi.□

3

1 Təwəndikilər Pərwərdigar Ḳanaaniylar bilən boloɳan jəngni bexidin ətküzmigən Israilning *əwladlirini* sinax üqün ḳaldurup ḳoyoɳan taipilər 2 (U Israillarning əwladlirini, bolupmu jəng-uruxlarni kərüp baḳmioɳanlarni pəḳət jəngni əgünsun dəp ḳalduroɳanidi): —

3 — ular Filistiylərning bəx əmirliki, barlik Ḳanaaniylar, Zidonluḳlar wə Baal-Ḫərmon teoɳidin tartip Hamat eoɳizioɳiqə Liwan taoɳliḳida turuwatḳan Ḫiwiylar idi; □ 4 Ularni ḳaldurup ḳoyuxtiki məḳsiti Israilni sinax, yəni ularning Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən ata-bowilirioɳa buyruoɳan əmrlirini tutidioɳan-tutmaydioɳanliḳini bilix üqün idi. 5 Xuning bilən Israillar Ḳanaaniylar, yəni Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylər arisida turdi; 6 Israillar ularning ḳizlirioɳa əylinip, əz ḳizlirini ularning ooɳllirioɳa berip, ularning ilaḫlirining ḳulluḳioɳa kirdi.

■ **2:21** Yə. 23:13 □ **2:23 «Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ḳaldurup, ularni … nə Yəxuaning ḳolioɳimu tapxurup bərmigənidi» —** bu ayətlər, yəni 10-23-ayətlər «Batur Ḫakimlar» degən kitabning ḳiskə yəkünidin ibarəttur. □ **3:3 «Hamat eoɳizioɳiqə…» —** yaki «Libo-Ḫamatḳiqə…».

«Batur Ḫakimlar»ning Dəwri

Birinqi «batur ḫakim» — Otniyəl

7 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilip, əz Hudasi Pərwərdigarni
untup, Baallar wə Axərahlarning ḳullukiɣa kirdi. 8 Xuning bilən Pərwərdigarning
ɵəzipi Israiloɣa tutixip, ularni Aram-Naḫaraimning padixahi Ḳuxan-Rixataimning
koliɣa tapxurdi. Bu tərikidə Israillar səkkiz yiloɣiqə Ḳuxan-Rixataimoɣa beḳindi
boldi. □ 9 Israillar Pərwərdigaroɣa pəryad kətürgəndə, Pərwərdigar ular üqün bir
ḳutḳuzoɣuqini turoɣuzup, u ularni ḳutḳuzdi. U kixi Kaləbning inisi Kenazning ooɣli
Otniyəl idi.
10 Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u Israiloɣa ḫakimlik ḳildi; u jənggə
qikiwidi, Pərwərdigar Aramning padixahi Ḳuxan-Rixataimni uning ḳoliɣa tapxurdi;
buning bilən u Ḳuxan-Rixataimning üstidin ɵalib kəldi. □ 11 Xuningdin keyin
zeminda ḳirik yiloɣiqə amanlik boldi; Kenazning ooɣli Otniyəl aləmdin ətti.

Israilning yənə gunaḫ ḳilixi wə jazalinixi, «batur ḫakim Əḫud»

12 Andin Israillar yənə Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi; ular
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳiloɣaqḳa, u Moabning padixahi Əglonni
Israil bilən ḳarixilixixḳa küqləndürdi. 13 U Ammoniylar wə Amaləkiylərni ɵzigə
tartip, jənggə qikip Israilni urup ḳirip, «Ḫormilik Xəḫər»ni ixoɣal ḳildi. □ 14 Buning
bilən Israillar on səkkiz yiloɣiqə Moabning padixahi Əglonoɣa beḳindi boldi.
15 Xuning bilən Israillar Pərwərdigaroɣa pəryad kətürdi; Pərwərdigar ular üqün bir
ḳutḳuzoɣuqi, yəni Binyamin ḳəbilisidin boloɣan Gəraning ooɣli Əḫudni turoɣuzdi; u
solhay idi. Israil uning ḳoli bilən Moabning padixahi Əglonoɣa sowoɣat əwətti.
16 Əmdi Əḫud ɵzigə bir gəz uzunlukta ikki bislik bir xəmxər yasatḳanidi; uni
kiyimining iqigə, ong yotisining üstigə ḳisturuwaldi; 17 U xu ḫaləttə sowoɣatni
Moabning padixahi Əglonning aldioɣa elip kəldi. Əglon tolimu semiz bir adəm
idi. 18 Əḫud sowoɣatni təḳdim ḳilip boloɣandin keyin, sowoɣatni kətürüp kəlgən
kixilərni kətküzüwətti; 19 andin ɵzi Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jaydin
yenip, padixaḫning ḳexioɣa kelip: — Əy padixaḫ, məndə ɵzlirigə dəydioɣan bir
məhpiyətlik bar idi, — dewidi, padixaḫ: — Jim tur! — dedi. Xuning bilən ətrapidiki
hizmətkarlarning ḫəmmisi sirtḳa qikip kətti.□
20 Andin Əḫud padixaḫning aldioɣa kəldi; padixaḫ yaloɣuz salḳin balihanida olturatti.
Əḫud: — Məndə sili üqün Hudadin kəlgən bir sɵz bar, dewidi, padixaḫ orunduktin
ḳopup ərə turdi. 21 Xuning bilən Əḫud sol ḳolini uzitip ong yotisidin xəmxərni
suoɣurup elip, uning ḳorsikioɣa tikti. 22 Xundak ḳilip xəmxərning dəstisimu tioɣi bilən
ḳoxulup kirip kətti, semiz eti xəmxərni ḳisiwaloɣaqḳa, Əḫud xəmxərni ḳorsikidin
tartip qikiriwalmidi; üqəy-poki arḳidin qikti.□
23 Andin Əḫud dalanoɣa qikip, balihanining ixiklirini iqidin etip ḳuluplap ḳoydi.
24 U qikip kətkəndə, padixaḫning hizmətqiliri kelip ḳarisa, balihanining ixikliri
ḳuluplaḳlik idi. Ular: — Padixaḫ salḳin ɵydə qong tərətkə olturoɣan bolsa kerək,
dəp oylidi.□

□ **3:8 «Hamat eoɣizioɣiqə...»** — «Aram-Naḫaraim» yaki «Mesopotamiya», yəni «Ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **3:10 «Aram»** — «Suriyə»ning ḳədimki nami. □ **3:13 «Ḫormilik Xəḫər»** — Yerihoning baxḳa bir nami. □ **3:19 «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay...»** — yaki «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yenidiki taxliklar...». **«Jim tur!»** — bu buyruk muxu yərdə «Bu məhpiy həwərni hizmətkarlirim aldida demə, mən haliy boluxum kerək» degən mənidə bolsa kerək. Xunga hizmətkarliri qekinidu. □ **3:22 «... üqəy-poki arḳidin qikti»** — ayətning bu ahirki ḳismining baxḳa ikki-üq tərjimiliri bar: «u (xəmxər) arḳidin qikti», «u (xəmxər) ikki puti otturisidin qikti», «u (Əḫud) (balihanining) kəynidin qikti». □ **3:24 «qong tərətkə olturoɣan bolsa kerək»** — ibraniy tilida: «putlirini yapḳan bolsa kerək» degən sɵzlər bilən ipadilinidu.

25 Ular uzun saḳlap kirmisək sət bolarmu dəp oylaxti; u yənila balihanining ixiklirini aqmioɣandin keyin, aqḳuqni elip ixiklərni eqiwidi, mana, hojisining yərdə ölük yatḳinini kərdi. 26 Əmdi ular ikkilinip ḳarap turoɣan waḳtida, Əḫud ḳeqip qiḳḳanidi; u tax oymilar bar jaydin ötüp, Seiraḫḳa ḳeqip kəlgənidi. 27 Xu yərgə yətkəndə, u Əfraim taoɣliḳ rayonida kanay qeliwidi, Israillar uning bilən birgə taoɣliḳ rayondin qüxti, u aldida yol baxlap mangdi. 28 U ularoɣa: — Manga əgixip yürünglar, qünki Pərwərdigar düxmininglar Moabiylarni ḳolunglaroɣa tapxurdi, — dewidi, ular uningoɣa əgixip qüxüp, Iordan dəryasining keqiklirini tosup, ḫeqkimni ötküzmidi. 29 U waḳitta ular Moabiylardin on mingqə əskərni öltürdi; bularning ḫəmmisi təmbəl palwanlar idi; ulardin ḫeqbir adəm ḳeqip ḳutulalmidi.□
30 Xu küni Moab Israilning ḳolida besiḳturuldi. Zemin səksən yiloɣiqə aman-tinqliḳta turdi.

Xamgar

31 Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi; u altə yüz Filistiyəlikni biraḳla kala sanjioɣuq bilən öltürdi; umu Israilni ḳutḳuzdi.□

4

Dəborah wə Baraḳ

1 Əmdi Əḫud wapat boloɣandin keyin Israillar Pərwərdigarning nəzиridə yənə rəzil boloɣanni ḳiloɣili turdi. 2 Xuning bilən Pərwərdigar ularni Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi. Yabin Ḫazor xəḫiridə səltənət ḳilatti; uning ḳoxun sərdarining ismi Sisera bolup, u Ḫaroxət-Goyim degən xəḫərdə turatti. □ ■
3 Israillar Pərwərdigaroɣa nalə-pəryad kətürdi, qünki Yabinning toḳḳuz yüz təmür jəng ḫarwisi bolup, Israillaroɣa yigirmə yildin buyan tolimu zulum ḳilip kəlgənidi.
4 U waḳitta Lapidotning hotuni Dəborah degən ayal pəyoɣəmbər Israiloɣa ḫakim idi.
5 U Əfraim taoɣliḳidiki Ramaḫ bilən Bəyt-Əlning otturisidiki «Dəboraḫning horma dərihi»ning tüwidə olturatti; barliḳ Israillar dəwaliri tooɣrisida ḫəküm sorioɣili uning ḳexioɣa kelətti.
6 U adəm əwətip Naftali yurtidiki Kədəxtin Abinoamning ooɣli Baraḳni qaḳirtip kelip, uningoɣa: — Mana, Israilning Hudasi Pərwərdigar *mundaḳ* əmr ḳiloɣan əməsmu?! U: — Sən berip Naftalilar ḳəbilisi ḫəm Zəbulun ḳəbilisidin on ming adəmni özüng bilən billə elip Tabor teoɣioɣa qiḳḳin; □ ■ 7 xuning bilən Mən Yabinning ḳoxun sərdari Siserani jəng ḫarwiliri wə ḳoxunliri bilən ḳoxup Kixon eḳinining boyioɣa, sening ḳexingoɣa baroɣusi niyətkə selip, uni ḳolungoɣa tapxurimən degən, — dedi.■
8 Baraḳ uningoɣa: — Əgər sən mən bilən billə barsang, mənmu barimən. Sən mən bilən barmisang, mənmu barmaymən! — dedi.

□ **3:29 «…ular Moabiylardin on mingqə əskərni öltürdi…»** — bu on mingqə əskər bəlkim Moabning Israillarni ḳullukḳta qing tutup turux üqün Israil zeminini idarə ḳilixḳa ḳalduroɣan ḳoxuni bolsa kerək. Əḫudning Iordan dəryasining keqiklirini tosuxi ularning Moab zemioɣa ḳeqix yolini tosuxtin ibarət idi. **«… təmbəl palwanlar…»** — yaki «… semiz palwanlar..». □ **3:31 «Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi… umu Israilni ḳutḳuzdi»** — Xamgarning Filistiylər bilən jəng ḳiloɣanliḳi uning Israilning məoɣrib təripidə, dengiz boyidiki tüzləngliktə ḫakim ikənlikini kərsitixi mumkin. 4:1gə ḳarioɣanda, «Dəborah wə Baraḳ» Xamgar bilən zamandax bolsa kerək; lekin ular zeminning ximal wə xərḳ təripidə ḫakimliḳ ḳilatti. □ **4:2 «Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabin…»** — «Yabin» Ḫazor padixaḫining ismi əməs, bəlki uning unwani boluxi mumkin. **«… Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «Yabinning ḳolioɣa setip bərdi». **«Ḫaroxət-Goyim degən xəḫər…»** — yaki «Taipilərning ormanliḳ xəḫiri». ■ **4:2** 1Sam. 12:9 □ **4:6 «… Pərwərdigar mundaḳ əmr ḳiloɣan əməsmu?!»** — yaki «… Pərwərdigar sanga əmr ḳiloɣan əməsmu?». ■ **4:6** Ibr. 11:32 ■ **4:7** Zəb. 83:9-10

9 Dəborah jawabən: — Maḳul, mən sən bilən barsam baray; ḫalbuki, səpiring sanga ḫeq xan-xərəp kəltürməydu; qünki Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa tapxuridu, — dedi. Xuning bilən Dəborah ḳopup Barak bilən billə Kədəxkə mangdi.□

10 Barak Zəbulunlar wə Naftalilarni Kədəxkə qaḳirtti; xuning bilən on ming adəm uningoɣa əgəxti; Dəborahmu uning bilən qiḳti 11 (xu qaoɣda keniylərdin boloɣan Ḫəbər əzini Musaning ḳeynatisi Ḫobabning nəslidin boloɣan keniylərdin ayrip qiḳip, Kədəxning yenidiki Zaanaimning dub dərihining yenida qedir tikkənidi).■

Tabor teoɣining mənzirisi (Yizrə'əl tüzlənglikidin ḳaraydioɣan)

12 Əmdi Siseraoɣa: — Abinoamning ooɣli Barak Tabor teoɣioɣa qiḳiptu, degən həwər yətküzüldi. 13 Xuni anglap Sisera barliḳ jəng ḫarwilirini, yəni tokḳuz yüz təmür jəng ḫarwisini wə barliḳ əskərlirini yioɣip, Ḫaroxət-Goyimdin qiḳip, Kixon eḳinining yenida toplidi.

14 Dəborah Barakḳa: — Ḳopḳin; bügün Pərwərdigar Siserani sening ḳolungoɣa tapxuridioɣan kündür. Mana, Pərwərdigar aldingda yol baxlioɣili qiḳti əməsmu?! — dedi. Xuni dewidi, Barak wə on ming adəm uningoɣa əgixip Tabor teoɣidin qüxti. 15 Pərwərdigar Siserani, uning ḫəmmə jəng ḫarwiliri wə barliḳ ḳoxunini ḳoxup Barakning ḳiliqi aldida tiripirən ḳildi; Sisera əzi jəng ḫarwisidin qüxüp, piyadə ḳeqip kətti.■

16 Barak jəng ḫarwilirini wə ḳoxunni Ḫaroxət-Goyimgiqə ḳooɣlap bardi; Siseraning

□ **4:9 «… Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa tapxuridu»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa setip beridu». ■ **4:11** Qəl. 10:29 ■ **4:15** Zəb. 83:9-10

barlik ḳoxuni ḳiliq astida yiḳildi, birimu ḳalmidi. 17 Lekin Sisera piyadə ḳeqip,
Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning ayali Yaəlning qedirioɣa bardi; qünki Ḫazorning
padixaḥi Yabin bilən Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning jəməti otturisida dostluḳ alaḳisi
bar idi.
18 Yaəl Siserani ḳarxi elixḳa qiḳip uningoɣa: — Əy hojam, kirginə! Ḳorḳma,
meningkigə kirgin, dedi.
Xuning bilən Sisera uning qedirioɣa kirdi, u uning üstigə yotḳan yepip ḳoydi.
19 U uningoɣa: — Mən ussap kəttim, manga bir otlam su bərginə, dewidi, ayal berip
süt tulumini eqip, uningoɣa iqküzüp, andin yənə uni yepip ḳoydi.■
20 Andin Sisera uningoɣa: — Sən qedirning ixikidə saḳlap turoɣin. Birkim kelip
səndin: — Bu yərdə birərsi barmu, dəp sorisa, yoḳ dəp jawab bərgin, — dedi.
21 Əmdi Ḫəbərning ayali Yaəl ḳopup, bir qedir ḳozuḳini elip, ḳolida bolḳini tutḳiniqə
xəpə qiḳarmay uning ḳexioɣa bardi; u ḫerip kətkəqkə, ḳattiḳ uhlap kətkənidi. Yaəl
uning qekisigə ḳozuḳni xundaḳ ḳaḳtiki, ḳozuḳ qekisidin ətüp yərgə kirip kətti.
Buning bilən u əldi.
22 Xu qaoɣda, Baraḳ Siserani ḳooɣlap kəldi, Yaəl aldioɣa qiḳip uningoɣa: — Kəlgin, sən
izdəp kəlgən adəmni sanga kərsitəy, — dedi. U uning qedirioɣa kirip ḳariwidi, mana
Sisera ələük yatatti, ḳozuḳ tehiqə qekisigə ḳeḳiḳliḳ turatti.
23 Xundaḳ ḳilip, Huda xu küni Ḳanaan padixaḥi Yabinni Israillarning aldida təwən
ḳildi. 24 Xu waḳittin tartip Israillar baroɣanseri küqiyip, Ḳanaan padixaḥi Yabindin
üstünlükni igilidi; ahirda ular Ḳanaan padixaḥi Yabinni yoḳatti.

5

Nusrət nəzmisi

1 Xu küni Dəboraḫ wə Abinoamning ooɣli Baraḳ mundaḳ nəzmə oḳudi: —

2 Israilda yetəkqilər yol baxlioɣini üqün,
Həlḳ ihtiyarən əzlirini pida ḳiloɣini üqün,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə oḳunglar!
3 Əy padixaḥlar, anglanglar,
Əy əmirlər, ḳulaḳ selinglar!
Mən, mən Pərwərdigaroɣa atap nəzmə oḳuymən,
Mən Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa küy eytimən.
4 I Pərwərdigar, sən Seirdin qiḳḳiningda,
Edomning yayliḳidin qiḳip yürüx ḳiloɣiningda,
Yər titrəp, asmanlardin sular tamqidi,
Xundaḳ, bulutlar yamoɣurlirini yaoɣdurdi;■
5 Taoɣlar Pərwərdigarning aldida təwrəndi,
Ənə Sinay teoɣimu təwrinip kətti,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida.□ ■
6 Anatning ooɣli Xamgarning künliridə,
Ḫəm Yaəlning künliridə,
Qong yollar taxlinip ḳelip,
Yoluqilar əgri-toḳay qioɣir yollar bilən mangatti;
7 Israilda əzimətlər yoḳap kətti,

■ **4:19** Ḫak. 5:25 ■ **5:4** Zəb. 68:7, 8, 9 □ **5:5** **«... Ənə Sinay teoɣimu təwrinip kətti, Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida»** — yaki «yəni Sinay teoɣida ayan boloɣan Hudaning aldida, — Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida». ■ **5:5** Mis. 19:18; Zəb. 68:15, 16, 17; 97:5

Taki mənki Dəborah ḳozoɣilip,
Israilda bir ana süpitidə pəyda boloɣinimoɣiqə.□
8 *Israillar* yengi ilaḫlarni tallidi;
Urux dərwazilirioɣa yetip kəldi.
Ḳirik mingqə Israillikning arisida,
Ya bir ḳalḳan ya bir nəyzə tepilisiqu?! □
9 Ḳəlbim Israilning əmirlirigə ḳayildur,
Ular həlḳ arisida əzlirini ihtiyarən pida ḳildi;
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḫiyə oḳunglar!
10 I aḳ exəklərgə mingənlər,
I nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar,
I yolda yürgənlər, kəngül bəlünglar!□
11 Su əkilidioɣan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlarning juxḳun awazilirini anglanglar!
Ular xu yərlərdə Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp,
Uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu.
Xu waḳitta Pərwərdigarning həlḳi qüxüp dərwazilaroɣa yetip kelip: —□
12 «I Dəborah, oyoɣan, oyoɣan!
Oyoɣan, oyoɣan, oɣəzəl eytḳin!
Ornungdin tur, i Baraḳ,
Əsirliringni yalap mang, i Abinoamning ooɣli!» — deyixidu.□
13 Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɣa əgixix üqün qüxti,
Pərwərdigarning həlḳi yenimoɣa palwan kəbi qüxüp kəldi.□
14 Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloɣanlar kəldi;
Mana, Binyaminlarmu ḳowmliringoɣa ḳoxulup əgixip kəldi;
Makirdin əmirlər qüxüp kəldi,
Zəbulundin sərdarliḳ ḫasisini tutḳanlar yetip kəldi.□
15 Issakarning əmirliri Dəborahoɣa ḳoxuldi;
Baraḳ nemə ḳiloɣan bolsa Issakarmu xundaḳ ḳilip,
Uning kəynidin jiloɣioɣa tap basturup etilip qüxti!
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluoɣ niyətlər ḳəlbligə

□ **5:7 «Israilda əzimətlər yoḳap kətti»** — yaki «Israilda kənt-ḳixlaḳlar yoḳap kətti». □ **5:8 «Urux dərwazilirioɣa yetip kəldi»** — demək, Israil tirik Hudani taxlap butlarni talliwaloɣini üqün Hudaning xu jazasi ularning bexioɣa qüxti. □ **5:10 «nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar»** — yaki «toḳumlarning üstidə olturoɣanlar». **«I aḳ exəklərgə mingənlər, i nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar, i yolda yürgənlər…»** — bu ayəttə puritiloɣan mənə bəlkim «I, Israilda ḫazir raḫət künlərni kərgüqilər, silər üqün əz ḫayatini təwəkkül ḳiloɣanlarni əslənglar!» degəndək boluxi mumkin. □ **5:11 «Su əkilidioɣan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlar…»** — demək, nusrət ḳazanoɣanliḳtin ḫətta su əkəlgili qiḳḳanlarmu oljidin əzara bəlüxidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Oḳyaqilarning oɣəwoɣasidin ḳutuloɣanlar su alidioɣan jaylarda turup, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp, uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu. Xu waḳitta…». □ **5:12 «I Dəborah, oyoɣan, oyoɣan! … ornungdin tur, i Baraḳ!…»** — 12-ayəttiki nəzmə həlḳ ḳeqip qiḳiwaloɣan taoɣliḳtin aman-esən qüxüp, əz xəḫirining dərwazilirioɣa kəlgəndə huxallikidin Dəborah wə Baraḳḳa eytḳan səyünüx səzliri bolsa kerək. □ **5:13 «Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɣa əgixix üqün qüxti»** — demək, Hudaoɣa sadiḳ boloɣan «həlḳ ḳaldisi» az bolsimu, Baraḳ wə baxḳa jasarətlik əzimətlərgə əgəxkən. Baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳning az bir ḳaldisi küqlüklərning üstidin oɣalib kəldi». **«Pərwərdigarning həlḳi yenimoɣa palwan kəbi qüxüp kəldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlḳi zalimlaroɣa ḳarxi qiḳixḳa mening yenimoɣa qüxti». Bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **5:14 «Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloɣanlar kəldi»** — Əfraim ḳəbilisi əslidə Amaləklərning zeminini igiligən wə ularni ḫəydiwətkənidi. **«Makirdin…»** — «Makir» muxu yərdə Manassəḫ ḳəbilisigə wəkillik ḳilidu.

pükülgənidi!□
16 Sən nemixḳa ḳotanlarning iqidə turup,
Ḳoylarоɳa qelinоɳan nəyning awazini anglaxni halap ḳalding?
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluоɳ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!
17 Gileadlar bolsa Iordan dəryasining u təripidə turup ḳaldi;
Danlarmu nemixḳa kemilərning yenida tohtap ḳaldi?
Axirlar bolsa dengiz boyida *jim* olturuwaldi,
Dengiz ḳoltuḳlirida turup ḳaldi.
18 Zəbulunlar janlirini ələmgə təwəkkül ḳildi;
Naftalilarmu jəng məydanidiki yuḳiri jaylarda ḥəm xundaḳ ḳildi!
19 Padixaḥlar ḥəmmisi kelip, soḳuxti,
Ḳanaaniylarning padixaḥlirimu uruxḳa qiḳti;
Taanaḳta, Megiddoning su boylirida uruxti.
Lekin bir'azmu kümüx olja alalmidi!
20 Asmanlarda yultuzlarmu jəng ḳildi,
Orbitiliridin Siseraоɳa ḳarxi jənggə atlandi.
21 Kixon dəryasining eḳini *düxmənni* eḳitip kətti;
Xu ḳədimiy dərya, u Kixon dəryasidur!
Əy mening jenim, pütün küqüng bilən alоɳa baskin!□
22 Ularning atlirining tuwaḳliri takirang-takirang ḳilmaḳta,
Tolparliri qapmaḳta, qapmaḳta.
23 Mərozоɳa lənət oḳunglar, dəydu Pərwərdigarning Pərixtisi,
U yərdə olturоɳuqilaroɳa lənət oḳunglar,
Ḳattiḳ lənət oḳunglar;
Qunki ular Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi,
Zalimlaroɳa ḳarxi Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi.□
24 Ayallar iqidə kəniylik Ḥəbərning ayali Yaəl bəht-bərikətlənsun,
Qedirda turoɳan ayallar iqidə u bəht-bərikət tapsun!
25 Sisera su soriwidi, u uningoɳa süt bərdi,
Esilzadilərgə layiḳ bir ḳaqida ḳaymaḳ tutti;
26 U sol ḳolini qedir ḳozuḳioɳa,
Ong ḳolini təmürqining bolḳisioɳa uzatti;
Siserani urup,
Bax səngükini qeḳip,
Qekisidin yanjip ətküzüwətti.□
27 Sisera uning ikki putining ariliḳioɳa ḳiysaydi,
U yiḳildi, u *ələktək* yatti,
U uning ikki putining ariliḳioɳa ḳiysaydi, u yiḳildi,
Ḳiysayoɳan yərdə u yiḳilip, jan bərdi.

□ **5:15 «Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida»** — yaki «Rubənning eḳinlirining boyida». **«Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluоɳ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!»** — bu naḥayiti ḥəjwiy, kinayilik gəp. Rubənlərdə xunqə yüksək niyət boloɳini bilən ḥeqnemə ḳilmidi (16-ayətni kərüng). □ **5:21 «Kixon dəryasining eḳini ularni eḳitip kətti»** — muxu səzlər yuḳiriḳi «asmanlardiki yultuzlar jəng ḳildi» degən səzlərni yorutidu. Yazda Kixon dəryasi eḳinida su yoḳ deyərlik bolidu; ḳixta küqlük akidu. Xunga, xu hulasigə kelimizki, ḥawa rayi ɵzgirip, kəp yamoɳur yaoɳḳaqḳa, Kixon dəryasi texip, Siseraning jəng ḥarwilirini eḳitip kətti yaki ularni patḳakḳa paturup ḳoydi (4-ayəttə xu ḳattiḳ yamoɳur tiloɳa elinidu). □ **5:23 «Zalimlaroɳa ḳarxi Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi»** — yaki «Baturlirini elip, Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi». □ **5:26 « *Yaəl* sol ḳolini qedir ḳozuḳioɳa, ... qekisidin yanjip ətküzüwətti»** — bu ayətlərgə ḳarioɳanda Yaəl Siseraning bexioɳa ḳakḳan ḳozuḳni bolḳa bilən üq ḳetim uroɳan.

28 Siseraning anisi pənjiridin sirtḳa səp saldi,
U pənjirining rujikidin towlap: —
«Uning jəng ḫarwisi nemixḳa xunqə uzaḳḳiqə kəlməydu?
Jəng ḫarwilirining atlirining tuyaḳ sadasi nemixḳa xunqə ḫayal bolidu? — dedi.
29 Uning dedəkliri arisida danalar jawab beridu,
Xundaḳla, u dərwəḳə өz-өzigə jawab beridu: —
30 «Ular oljilirini yioɳip bəlüxüwatḳan bolmisun yənə?!
Ḫərbir ərkəkkə *ayaoŋ asti ḳilixḳa* bir-ikkidin ḳiz təgkəndu,
Siseraoɳa rəngdar kiyimlər,
Gül kəxtiləngən rəngdar kiyimlərdin olja təgkəndu,
Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!□
31 I Pərwərdigar, Sening barliḳ düxmənliring ənə xundaḳ yoḳutuloɳay!
Lekin Seni səygənlər ḳuyaxning ərləwatḳandiki ḳudritidək küqlük boloɳay!».
Xuning bilən zemin ḳiriḳ yiloɳiqə tinq-amanliḳ tapti.

6

Israilning gunaḫ ḳilixi, jazalinixi; Hudaning Gideonni ḫakimliḳḳa qaḳirixi

1 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni yəttə yiloɳiqə Midiyaniylarning ḳolioɳa tapxurup bərdi. 2 U waḳitta Midiyaniylar Israilning üstidin oɳalib kelip, Israil Midiyaniylarning səwəbidin өzliri üqün taoɳlardin, өngkürlərdin wə ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi.□
3 Ḫər ḳetim Israillar uruḳ terioɳanda xundaḳ bolattiki, Midiyaniylar, Amaləkiylər wə məxriḳtikilər kelip ularoɳa ḫujum ḳilatti. 4 Ularoɳa ḫujum ḳilixḳa bargaḫlarni tikip, zemindiki ḫosulni wəyran ḳilip, Gazaoɳiqə Israiloɳa ḫeqḳandaḳ axliḳ ḳaldurmay, ularning ḳoy, kala, exəklirinimu elip ketətti. 5 Qünki ular qekətkilərdək kөp bolup, өz mal-qarwiliri wə qedirlirini elip kelətti; ularning adəmliri wə təgiliri san-sanaḳsiz bolup, zeminni wəyran ḳilix üqün tajawuz ḳilatti. 6 Xuning bilən Israil Midiyaniylarning aldida tolimu har ḫalətkə qüxüp ḳaldi; andin Israillar Pərwərdigaroɳa nalə-pəryad kətürdi.

7 Midiyaniylarning dəstidin Israil Pərwərdigaroɳa pəryad kətürginidə xundaḳ boldiki, 8 Pərwərdigar Israiloɳa bir pəyoɳəmbərni əwətti. U kelip ularoɳa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən silərni Misirdin qiḳirip, «ḳulluḳ makani»din elip qiḳḳanidim; 9 silərni misirliḳlarning ḳolidin, xundaḳla silərgə barliḳ zulum ḳiloɳuqilarning ḳolidin ḳutḳuzup, ularni aldinglardin ḳooɳliwetip, ularning zeminini silərgə bərdim 10 wə silərgə: «Mana, Mən Pərwərdigar silərning Hudayinglardurmən; silər Amoriylarning zeminida turoɳininglar bilən ularning ilaḫliridin ḳorḳmanglar» degənidim. Lekin silər Mening awazimoɳa ḳulaḳ salmidinglar», — dedi.■
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi kelip Ofraḫ degən jayda Abiezər jəmətidiki Yoaxḳa təwə boloɳan dub dərihining tüwidə olturdi. U waḳitta *Yoaxning* ooɳli Gideon Midiyaniylarning *bulangqiliḳidin* saḳlinix üqün xarab kəlqiki iqidə buoɳday tepiwatatti.□

□ **5:30 «Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!»** — yaki «Mening boynumoɳa ikki aldi-kəyni kəxtiləngən kiyimlər olja ḳilip təgkən bolsa kerək!». □ **6:2 «ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi»** — yaki «ḳoroɳanlardin panaḫ jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istiḫkamliḳ jaylardin panaḫ jaylarni yasidi». ■ **6:10** 2Pad. 17:35, 38 □ **6:11 «… xarab kəlqiki iqidə buoɳday tepiwatatti»** — xarab kəqlikidə buoɳday tepix tolimu ḳolaysiz, əlwəttə; bu Gideonning Midiyaniylardin ḳorḳḳanliḳini kərsitidu.

12 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa kərünüp: — Əy jasarətlik palwan,
Pərwərdigar sən bilən billidur! — dedi.
13 Gideon uningoɣa jawab berip: — I hojam, əgər Pərwərdigar biz bilən billə boloɣan
bolsa, bu kərgülüklər nemixkə üstimizgə kəldi? Ata-bowilirimiz bizgə səzləp bərgən
uning barlik məjiziliri ḳeni? Bular tooɣrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Pərwərdigar
bizni Misirdin qikirip kəlmigənmidi?» — dedi. Lekin bügünki kündə Pərwərdigar
bizni taxlap, Midiyanning ḳolioɣa tapxurup bərdi! — dedi.
14 Pərwərdigar uningoɣa ḳarap: — Sən muxu küqünggə tayinip, berip Israilni
Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzoɣin! Mana, Mən seni əwətkən əməsmu? — dedi.■
15 Gideon Uningoɣa: — I Rəb, mən Israilni ḳandaḳ ḳutḳuzalaymən? Mening
ailəm bolsa Manassəḫ ḳəbilisi iqidə əng namriti, əzüm atamning jəmətidə əng
kiqikidurmən, — dedi.
16 Pərwərdigar uningoɣa: — Mən jəzmən sən bilən billə bolimən; xunga sən
Midiyanlarni bir adəmni uroɣandək urup ḳirisən, — dedi.
17 Gideon Uningoɣa iltija ḳilip: — Mən nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, mən
bilən səzləxküqining ḫəḳiḳətən Sən Əzüng ikənlikigə bir alamət kərsətkəysən;
18 ətünimən, mən yenip kelip əz ḫədiyə-ḳurbanliḳimni aldingoɣa ḳoyoɣuqə bu yərdin
kətmigəysən, — dedi.
U jawab berip: — Sən yenip kəlgüqə kütimən, dedi.
19 Gideon berip *əygə* kirip bir ooɣlaḳni təyyarlap, bir əfaḫ esil undin petir nan
pixurup, gəxni sewətkə selip, xorpisini korioɣa usup bularni uning ḳexioɣa elip kelip,
uningoɣa sundi (U tehiqə dub dərihining tüwidə olturatti).□ 20 Andin Hudaning
Pərixtisi uningoɣa: — Bu gəx bilən petir nanlarni elip berip, muxu yərdiki *ḳoram*
taxning üstigə ḳoyup, xorpini təkkin, — dewidi, u xundaḳ ḳildi. 21 Pərwərdigarning
Pərixtisi ḳolidiki ḫasini uzitip uqini gəx bilən petir nanlaroɣa təkküziwidi, *ḳoram*
taxtin ot qikip, gəx bilən petir nanlarni yəp kətti. Xu ḫaman Pərwərdigarning
Pərixtisimu uning kəzidin oɣayib boldi.
22 Xuning bilən Gideon uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilip: — Apla,
i Rəb Pərwərdigar! Qataḳ boldi, qünki mən Pərwərdigarning Pərixtisi bilən
yüzmuyüz kərüxüp ḳaldim…! — dedi.
23 Lekin Pərwərdigar uningoɣa: — Hatirjəm boloɣin! Ḳorḳmioɣin, əlməysən, — dedi.□
24 Xuning bilən Gideon Pərwərdigaroɣa atap u yərdə bir ḳurbangaḫ yasap, uning
ismini «Yaḫwəḫ-xalom» dəp atidi. Bu ḳurbangaḫ ta bügüngiqə Abiezər jəmətining
Ofraḫ degən jayida bar.□
25 U keqisi Pərwərdigar uningoɣa: — Sən atangning *qong* buḳisi wə yəttə yaxliḳ
ikkinqi buḳisini elip atangoɣa təwə boloɣan Baal ḳurbangaḫini ərüp, uning yenidiki
Axəraḫ butini kesiwətkin. □ 26 Andin muxu ḳoroɣanning üstigə Pərwərdigar
Hudayingoɣa ataloɣan, bəlgiləngən rəsim boyiqə bir ḳurbangaḫ yasap, ikkinqi bir
buḳini elip, əzüng kesiwətkən Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kəydürmə

■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19 «bir əfaḫ»** — 22 litr. Axliḳ az boloɣan künlərdə namrat bir ailə üqün bu naḫayiti qong bir ḫədiyə-ḳurbanliḳ bolatti. □ **6:23 «Hatirjəm boloɣin»** — ibraniy tilida «Xalom eləykum!» (Salamuələykum). Ibraniy tilida mənisi adəttə «sanga aman-salamətlik boloɣay!». □ **6:24 «Yaḫwəḫ-xalom»** — buning mənisi: «Pərwərdigar hatirjəmliktur». □ **6:25 «Sən atangning buḳisi wə yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən atangning yax buḳisini, yəni uning yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip,…». **«Baal ḳurbangaḫini ərüp…»** — Baaloɣa ataloɣan ḳurbangaḫ bək qong bolsa kerək. Ikki buḳa bəlkim ḳurbangaḫni tartip ərüx üqün kerək boluxi mumkin. **«…uning yenidiki Axəraḫ butini kesiwətkin»** — ««Axəraḫ»lar tooɣruluḳ 2:13 wə izaḫatini kərüng.

ḳurbanlik ḳilоɳin, — dedi.□
27 Xuning bilən Gideon өz hizmətqiliridin on adəmni elip berip, Pərwərdigarning өzigə eytḳinidək ḳildi; lekin u atisining өyidikilərdin wə xəḫər adəmliridin ḳorḳḳini üqün, u bu ixni kündüzi ḳilmay, keqisi ḳildi. 28 Ətisi səḫərdə xəḫər həlḳi ḳopup ḳarisa, mana, Baal ḳurbangaḫi өrüwetilgən, uning yenidiki Axərah buti kesiwetilgənidi wə yengi yasaloɳan ḳurbangaḫning üstidə ikkinqi buḳa ḳurbanlik ḳilinoɳanidi. 29 Buni kөrüp ular bir-birigə: — Bu ixni kim ḳiloɳandu? — deyixti. Ular sürüxtüriwidi, buni Yoaxning ooɳli Gideonning ḳiloɳanliḳi məlum boldi. 30 Xuning üqün xəḫərning adəmliri Yoaxḳa: — Ooɳlungni qiḳirip bərgin! U Baal ḳurbangaḫini өrüp, uning yenidiki Axəraḫni kesiwətkini üqün өltürülsun! — dedi.
31 Birak Yoax өzigə ḳarxilixixḳa turoɳan kөpqilikkə jawab berip: — Silər Baal üqün dəwalaxmaḳqimusilər? Silər uni ḳutḳuzmaḳqimu? Kimki uning tooɳrisida dəwalaxsa ətigə ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun! Əgər Baal dərwəḳə bir huda bolsa, undaḳta uning ḳurbangaḫini birsi өrüwətkini üqün, u xu adəm bilən өzi dəwalaxsun! — dedi.□
32 Bu səwəbtin *atisi* Gideonni «Yərubbaal» dəp atidi, qünki *atisi*: «U Baalning ḳurbangaḫini өrüwətkini üqün, Baal өzi uning bilən dəwalaxsun!» degənidi.□
33 Əmma Midiyan, Amaləklər wə məxriḳtikilərning ḫəmmisi yioɳilip, *Iordan* dəryasidin өtüp Yizrəəl jiloɳisida qedirlirini tikixti. 34 U waḳitta Pərwərdigarning Roḫi Gideonning üstigə qüxti; u kanay qeliwidi, Abiezər jəmətidikilər yioɳilip uning kəynidin əgixip mangdi. 35 Andin u əlqilərni Manassəḫning zemenioɳa berip, u yərni aylinip kelixkə əwətiwidi, Manassəḫlər yioɳilip uningoɳa əgixip kəldi. U Axirlaroɳa, Zəbulunlaroɳa wə Naftalilaroɳa əlqi əwətiwidi, ularmu uning aldioɳa qiḳixti.

Gideonning Hudadin ikki ḳetim alamət sorixi

36 Gideon Hudaoɳa: — Əgər Sən ḫəḳiḳətən eytḳiningdək mening ḳolum bilən Israilni ḳutḳuzidioɳan bolsang, 37 Undaḳta mana, mən hamanoɳa bir parqə ḳoy terisi ḳoyup ḳoyimən; əgər pəḳət terining üstigila xəbnəm qüxüp, qərisidiki yərlərning ḫəmmisi ḳuruḳ tursa, mən Өzüng eytḳiningdək mening ḳolum arḳiliḳ Israilni ḳutḳuzmaḳqi boloɳiningni bilimən, — dedi.
38 Ix dərwəḳə xundaḳ boldi. Ətisi səḫərdə Gideon ḳopup, yungni siḳiwidi, liḳ bir piyalə xəbnəm süyi qiḳti.
39 Andin Gideon Hudaoɳa yənə: Oɳəzipingni manga ḳozoɳimioɳaysən, mən pəḳət muxu bir ḳetimla dəymən! Səndin өtünəy, mən pəḳət yənə bu ḳetim bu terə bilən sinap baḳay; iltija ḳilimənki, əmdi bu ḳetim pəḳət terə ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkəy, — dedi.■
40 Bu keqisimu Huda xundaḳ ḳildi; dərwəḳə pəḳət terila ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkənidi.

□ **6:26 «...muxu ḳoroɳanning üstigə...»** — yaki «...ḳoram texining üstigə...» **«bəlgiləngən rəsim boyiqə»** — «Ḳan.» 25:6-7ni kөrüng. **«өzüng kesiwətkən Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kөydürmə ḳurbanlik ḳiloɳin»** — 2:5 wə izaḫatini kөrüng. Pərwərdigarning pərixtisi yaki Pərwərdigar Өzi məmin bəndilirigə kөrüngən yərlərdə, u ḳurbangaḫlar wə ḳurbanliḳlar tooɳrisidiki bekitkən bəlgilimilər bəzidə baxḳiqə boluxi mumkin. Gərqə xu yər Pərwərdigar Israillaroɳa ḳurbanlik ḳilix üqün rəsmiy bekitkən jay bolmisimu, xundaḳla Gideon өzi kaḫin bolmisimu, Huda bəribir өzi bekitkən bəlgilimilirigə өzi igidur; uning Gideonoɳa ḳiloɳan bu əmrliri өzining xundaḳ pəwḳul'addə jiddiy əḫwallarda gaḫi waḳitlarda өz bəlgilimilirini өzgərtidioɳanliḳini ispatlaydu. □ **6:31 «Silər Baal üqün dəwalaxmaḳqimusilər?»** — yaki «Silər Baal üqün jəng ḳilmaḳqimusilər?». **«...ətigə ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun!»** — yaki «...muxu ətigəndila ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun!». □ **6:32 «Bu səwəbtin atisi...»** — ibraniy tilida «Bu səwəbtin u...» yaki «Bu səwəbtin ular...». **«Yərubbaal»** — bu isimning mənisi: «Baalning өzi uning bilən jəng ḳilsun!» (yaki «dəwalaxsun!»). ■ **6:39** Yar. 18:32

7

Hudaning Gideonni ikki ḳetim sinixi wə hatirjəm ḳilixi

1 Yərubbaal (yəni Gideon) wə əzigə ḳoxuloɣan ḫəmmə həlḳ ətisi səḫər ḳopup,
Ḫarod degən bulaḳning yenioɣa berip qedir tikti. Midiyaniylarning ləxkərgaḥi bolsa
uning ximal təripidə, Morəḫ egizlikining yenidiki jiloɣida idi. 2 Əmdi Pərwərdigar
Gideonoɣa: — Sanga əgəxkən həlḳning sani intayin kəp, xunga Mən Midiyaniylarni
ularning ḳolioɣa tapxuralmaymən. Bolmisa Israil: «Əzimizni əzimizning ḳoli
ḳutḳuzdi» dəp mahtinip ketixi mumkin. 3 Xuning üqün sən əmdi həlḳḳə: «Kimlər
ḳorḳup titrək basḳan bolsa, ular Gilead teoɣidin yenip kətsun» dəp jakarlioɣin — dedi.
Xuning bilən həlḳning arisidin yigirmə ikki ming kixi ḳaytip ketip, pəḳət on mingila
ḳelip ḳaldi.■
4 Pərwərdigar Gideonoɣa yənə: — Həlḳning sani yənila intayin kəp; əmdi sən bularni
suning lewigə elip kəlgin. U yərdə Mən ularni sən üqün sinaḳtin ətküzəy; Mən kimni
kərsitip: «U sən bilən barsun desəm», u sən bilən barsun; lekin Mən kimni kərsitip:
«U sən bilən barmisun» desəm, u sən bilən barmisun, — dedi.
5 Xuning bilən Gideon həlḳni suning lewigə elip kəldi. Pərwərdigar uningoɣa: —
Kimki it su iqkəndək tili bilən yalap su iqsə, ularni ayrim bir tərəptə turoɣuzoɣin;
ḫəm kimki tizlinip turup su iqsə, ularnimu ayrim bir tərəptə turoɣuzoɣin, — dedi.
6 Xundaḳ boldiki, oqumini aoɣzioɣa təgküzüp yalap su iqkənlərdin üq yüzi qiḳti.
Ḳaloɣanlarning ḫəmmisi tizlinip turup su iqti. 7 Andin Pərwərdigar Gideonoɣa: —
Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni
sening ḳolungoɣa tapxurimən; lekin ḳaloɣan həlḳ bolsa ḫəmmisi əz jayioɣa yenip
kətsun, — dedi.□
8 Xuning bilən bu *üq yüz adəm* ozuḳ-tülük wə kanaylirini ḳolioɣa elixti; Gideon
Israilning ḳaloɣan barliḳ adəmlirini əz qedirioɣa ḳayturuwetip, pəḳət xu üq yüz
adəmni elip ḳaldi. Əmdi Midiyaniylarning ləxkərgaḥi bolsa ularning təwən təripidiki
jiloɣida idi.
9 Xu keqisi xundaḳ boldiki, Pərwərdigar uningoɣa: — Sən ḳopup ləxkərgaḫḳa
qüxkin, qünki Mən uni sening ḳolungoɣa tapxurdum; 10 əgər sən qüxüxtin ḳorḳsang,
əz hizmətkaring Puraḫni billə elip ləxkərgaḫḳa qüxkin. 11 Sən ularning nemə
deyixiwatḳinini anglaysən, andin sən ləxkərgaḫḳa *ḫujum ḳilip* qüxüxkə jür'ət
ḳilalaysən, dedi.
Buni anglap u hizmətkari Puraḫni elip ləxkərgaḫning qetidiki əskərlərning yenioɣa
bardi. □ 12 Mana Midiyan, Amalək wə barliḳ məxriḳtikilər qekətkilərdək kəp bolup,
jiloɣining boyioɣa yeyiloɣanidi; ularning təgiliri kəplikidin dengiz saḥilidiki ḳumdək
ḫəddi-ḫesabsiz idi.■
13 Gideon baroɣanda, mana, u yərdə birsi ḫəmraḥioɣa kərgən qüxini səzləp beri-
watatti: — Mana, mən bir qüx kərdum, qüxümdə mana, bir arpa toḳiqi Midiyanning
ləxkərgaḥioɣa domulap qüxüptudək; u qediroɣa kelip soḳuluptidək, xuning bilən
qedir ərulüp, düm kəmtürülüp ketiptu — dəwatatti.
14 Uning ḫəmraḥi jawabən təbir berip: — Buning mənisi xuki, u toḳaq Yoaxning ooɣli,
Israillik adəm Gideonning ḳiliqidin baxḳa nərsə əməstur; Huda Midiyan wə uning
barliḳ ḳoxunini uning ḳolioɣa tapxuruptu, dedi.

■ **7:3** Ḳan. 20:8 □ **7:7** **«Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni sening ḳolungoɣa tapxurimən…»** — bu sinaxning əḫmiyiti bəlkim kimning jəng tərəpkə oyoɣaḳ turuwatḳanliḳini kərsitixi mumkin. Su iqkəndə tizlinip yüzini suoɣa tiḳip iqkənlər hətərgə anqə səgək bolmisa kerək. Bu ixlar tooɣruluḳ baxḳa hil qüxənqlərmu bar. □ **7:11** **«jür'ət ḳilalaysən»** — ibraniy tilida «ḳolung küqləndürülidu». ■ **7:12** Ḫak. 6:3, 5, 33

15 Xundaḳ boldiki, Gideon bu qüxni wə uning berilgən təbirini anglap, səjdə ḳildi. Andin u Israilning ləxkərgaḥiƣa yenip kelip: — Ḳopunglar, Pərwərdigar Midiyanning ləxkərgaḥini ḳolunglariƣa tapxurdi, — dedi.

Gideonning ƣəlibə ḳilixi

16 Xuning bilən u bu üq yüz adəmni üq guruppiƣa bəlüp, ḫəmmisining ḳoliƣa birdin kanay bilən birdin ḳuruḳ komzəkni bərdi; ḫərbir komzək iqidə birdin məx'əl ḳoyuldi.
17 U lariƣa: — Silər manga ḳarap, mening ḳiloƣinimdək ḳilinglar. Mana, mən ləxkərgaḥning ḳexiƣa bariƣanda, nemə ḳilsam, silərmu xuni ḳilinglar; 18 mən wə mən bilən ḫəmraḥ bolup mangoƣan barliḳ adəmlər kanay qalsaḳ, silərmu ləxkərgaḥning qərisidə turup kanay qelinglar wə: «Pərwərdigar üqün ḫəm Gideon üqün!» dəp towlanglar, — dedi.
19 Keyinki yerim keqilik kəzətning baxlinixida, kəzətqilər yengidin almaxḳanda, Gideon wə uning bilən billə boloƣan yüz adəm ləxkərgaḥning ḳexiƣa kəldi; andin ular kanay qelip ḳolliridiki komzəklərni qaḳti. 20 Xu ḫaman üq guruppidikilərning ḫəmmisi kanay qelip, komzəklərni qeḳip, sol ḳollirida məx'əllərni tutup, ong ḳollirida kanaylarni elip: — Pərwərdigariƣa wə Gideoniƣa ataloƣan ḳiliq! — dəp towlaxḳiniqə, 21 ularning ḫərbiri ləxkərgaḥning ətrapida, əz jayida turuxti; yaw ḳoxuni tərəp-tərəpkə petirap, warḳirap-jarḳiriƣan peti ḳaqḳili turdi. 22 Bu üq yüz adəm kanay qaloƣanda, Pərwərdigar pütkül ləxkərgaḥtiki yaw ləxkərlirini bir-birini ḳiliqlaxḳa selip ḳoydi, xuning bilən yaw ḳoxuni Zerəraḥḳa baridiƣan yoldiki Bəyt-Xittaḥ tərəpkə ḳaqti; ular Tabbatning yenidiki Abəl-Məḫolaḥning qegrisiƣiqə ḳaqti.■
23 Andin Naftali, Axir wə pütkül Manassəḫning ḳəbililiridin Israillar qaḳirip kelindi wə ular Midiyaniylarni ḳooƣlidi.
24 Xuning bilən Gideon Əfraim pütkül taoƣliḳini arilap kelixkə əlqilərni əwətip Əfraimlariƣa: — «Silər qüxüp Midiyaniylariƣa ḫujum ḳilinglar, Bəyt-Baraḥḳiqə, xundaḳla Iordan dəryasiƣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igiləp, ularni tosuwelinglar», dedi. Xuning bilən Əfraimning ḫəmmə adəmliri yiƣilip, Bəyt-Baraḥḳiqə wə Iordan dəryasiƣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igilidi. 25 Ular Midiyanning Orəb wə Zəəb degən ikki əmirini tutuwaldi; Orəbni ular «Orəb ḳoram texi» üstidə, Zəəbni «Zəəb xarab kəlqiki»də əltürdi, Midiyaniylarni ḳooƣlap berip, Orəb wə Zəəbning baxlirini elip, Iordan dəryasining u təripigə Gideonning ḳexiƣa kəldi.■

8

1 (Keyin, Əfraimlar uningƣa: — Sən nemixḳa bizgə xundaḳ muamilə ḳilisən, Midiyaniylar bilən soḳuxḳa qiḳḳanda, bizni qaḳirmidingƣu, dəp uning bilən ḳattiḳ deyixip kətti.■ 2 U lariƣa jawabən: — Mening ḳiloƣanlirimni ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglariƣa təngləxtürgili bolsun? Əfraimning üzümlərni pasangdiƣini, Abieəzərlərning üzüm üzginidin artuḳ əməsmu? 3 Huda Midiyanning əmirliri Orəb bilən Zəəbni ḳolunglariƣa tapxuroƣan yərdə, mening ḳolumdin kəlginini ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglariƣa təngləxtürgili bolsun? — dedi. Xundaḳ dewidi, ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi).□
4 Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyiƣa yetip kəldi. U wə əzigə ḫəmraḥ boloƣan üq yüz adəm ḫerip kətkən bolsimu, ular yənila Midiyaniylarni ḳooƣlap dəryadin ətti.

■ **7:22** Zəb. 83:9-10 ■ **7:25** Zəb. 83:11-12; Yəx. 10:26 ■ **8:1** Ḫak. 12:1 □ **8:3** **«ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi»** — ibraniy tilida «uningƣa ḳarap ularning roḫliri tinqlanduruldi».

□ 5 Gideon Sukkot xəḫiridikilərgə: — Manga ḫəmrah bolup kəlgən kixilərgə nan bərsənglar, qünki ular ḫerip-qarqap kətti. Biz Midiyanning ikki padixaḫi Zəbah wə Zalmunnani ḳooɳlap ketip barimiz, — dedi.
6 Lekin Sukkotning qongliri jawab berip: — Zəbah wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?! Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?! — dedi.□
7 Gideon: — Həp! Xundaḳ boloɳini üqün Pərwərdigar Zəbah wə Zalmunnani mening ḳolumoɳa tapxuroɳanda, ətliringlarni qəldiki yantaḳ wə xoha bilən hamanda tepimən, — dedi.
8 Gideon u yərdin Pənuəlgə berip, u yərdiki adəmlərgimu xundaḳ dewidi, Pənuəldiki kixilərmu uningoɳa Sukkottikilərdək jawab bərdi. 9 U Pənuəldikilərgə: — Mən oɳəlibə bilən yenip kəlginimdə, bu munaringlarni ərüwetimən, — dedi.□
10 U qaoɳda Zəbah wə Zalmunna Karkor degən jayda idi; ular bilən mangoɳan ḳoxunda on bəx mingqə ləxkər bar idi. Bular bolsa məxriḳliḳlərning pütkül ḳoxunidin ḳelip ḳaloɳanliri idi, qünki ulardin ḳiliq tutḳanliridin bir yüz yigirmə mingi əltürülgənidi. 11 Gideon bolsa Nobah wə Yogbihaḫning xərḳidiki kəqmənlər yoli bilən qiḳip Midiyanning ləxkərgaḫioɳa ḫujum ḳilip, ularni tarmar ḳildi; qünki ləxkərgaḫtikilər tolimu əndixsiz turoɳanidi. □ 12 Zəbah wə Zalmunna ḳeqip kətti; Gideon kəynidin ḳooɳlap berip, Midiyanning bu ikki padixaḫi Zəbah wə Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül ləxkərgaḫtikilərni alaḳzadə ḳilip tiripirən ḳiliwətti.■
13 Andin Yoaxning ooɳli Gideon Ḫərəs dawinidin ətüp, jəngdin ḳaytip kəldi. 14 U Sukkotluḳ bir yax yigitni tutuwelip, uningdin sürüxtə ḳiliwidi, yigit uningoɳa Sukkotning qongliri wə aḳsaḳallirining isimlirini yezip bərdi. Ular jəmiy bolup yətmix yəttə adəm idi. 15 Andin Gideon Sukkotning adəmlirining ḳexioɳa yetip baroɳanda: — Silər meni zanglik ḳilip: «Zəbah wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu? Biz sening bilən billə mangoɳan muxu ḫaroɳin adəmliringgə nan berəmduḳ?» degənidinglar! Mana, u Zəbah wə Zalmunna degənlər! — dedi.□
16 Xuni dəp u xəḫərning aḳsaḳallirini tutup kelip, qəldiki yantaḳ bilən xohilarni elip kelip, ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi.□
17 Andin u Pənuəlning munarini ərüp, xəḫərdiki adəmlərni əltürdi.
18 Gideon Zəbah wə Zalmunnani soraḳ ḳilip: — Silər ikkinglar Taborda əltürgən adəmlər ḳandaḳ adəmlər idi? — dəp soriwidi, ular jawab berip: — Ular sanga intayin ohxaytti; ularning ḫərbiri xaḫzadidək idi, — dedi.
19 U buni anglap: — Ular mening bir tuoɳḳanlirimdur, biz bir anining ooɳullirimiz. Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, silər əyni waḳitta ularni tirik ḳoyoɳan bolsanglar, mən silərni ḫərgiz əltürməyttim, — dedi;
20 xuning bilən u qong ooɳli Yətərgə: — Sən ḳopup bularni əltürgin, — dedi. Lekin ooɳul kiqik boloɳaqḳa ḳorḳup, ḳiliqini suoɳurmidi.
21 Xuning bilən Zəbah wə Zalmunna: — Sən əzüng ḳopup bizni əltürgin; qünki adəm ḳandaḳ bolsa küqimu xundaḳ bolidu, — dedi. Xundaḳ dewidi, Gideon ḳopup Zəbah

---

□ **8:4 «Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyioɳa yetip kəldi… dəryadin ətti»** — 1-3-ayəttə hatiriləngən wəḳələr (Əfraimlarning Gideonlaroɳa aqqiḳlinixi) 4-21-ayətlərdə hatiriləngən wəḳələrdin keyin boloɳan bolsa kerək. □ **8:6 «Zəbah wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?!»** — ibraniy tilida «Zəbah wə Zalmunnaning alḳanliri ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?!». **«Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?!»** — ularning nan bərməslik səwəbi bəlkim xuki, biz nan bərgəndin keyin Gideon məoɳlup bolsa (uning aran üq yüz adimi bar idi), Midiyaniylar ḳaytip kelip bizdin əq alidu, dəp ḳorḳḳan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilən ittipaḳi bolsa kerək. □ **8:9 «Mən oɳəlibə bilən yenip kəlginimdə…»** — ibraniy tilida «Mən aman-tinqlik elip yenip kəlginimdə…». □ **8:11 «… xərḳidiki kəqmənlər yoli…»** — ibraniy tilida «… xərḳidiki qedirlarda turoɳuqilar yoli». Xu yər Midiyaniylarning zemini iqidə idi. ■ **8:12** Zəb. 83:11-12 □ **8:15 «Zəbah wə Zalmunna»** — ibraniy tilida «Zəbah wə Zalmunnaning alḳanliri». □ **8:16 «… ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi»** — yaki «…ular bilən Sukkotning adəmlirini «hamanda təpti»». Ularni əltürgən boluxi mumkin (17-ayətnimu kərüng).

wə Zalmunnani əltürdi. U təgilirining boynidiki ḫilal ay xəkillik bezəklərni eliwaldi.■

Gideonning padixaḫ boluxni rət ḳilixi wə butpərəslik yolioŋa kirixi

22 Andin Israillar Gideonoŋa: — Sən bizni Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzoŋanikənsən, əzüng bizgə padixaḫ boloŋin; ooŋlung wə ooŋlungning ooŋlimu bizning üstimizgə ḫəküm sürsun, — dedi.
23 Əmma Gideon ularoŋa jawab berip: — Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən, ooŋlummu üstünglərgə səltənət ḳilmaydu; bəlki Pərwərdigar Özi üstünglərgə səltənət ḳilidu, dedi.□
24 Andin Gideon ularoŋa yənə: — Silərgə pəḳət birla iltimasim bar: — Ḫər biringlar əz oljanglardin ḫalḳa-zerilərni manga beringlar, dedi (Midiyanlar Ismaillardin boloŋaqḳa, ḫərbiri altun zirə-ḫalḳilarni taḳaytti).
25 Ular jawabən: — Berixkə razimiz, dəp yərgə bir yepinqini selip, ḫərbiri uning üstigə oljisidin zirə-ḫalḳilarni elip taxlidi. 26 U sorap yioŋḳan altun zirilərning eoŋirliḳi bir ming yəttə yüz xəkəl altun idi, buningdin baxḳa Midiyan padixaḫliri əzigə asḳan ḫilal ay xəkillik buyumlar, zunnar, uqisioŋa kiygən səsün eginlər wə təgilərning boynioŋa asḳan altun zənjirlərmu bar idi.□
27 Gideon bu nərsilərdin bir əfod yasitip, əz xəḫiri Ofraḫta ḳoyup ḳoydi. Nətijidə, pütkül Israil uni izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi. Buning bilən bu nərsə Gideon wə uning pütün ailisigə bir tor-tuzaḳ boldi.□
28 Midiyaniylar xu tərixidə Israillarning aldida boysundurulup, ikkinqi bax kətürəlmidi; zemin Gideonning künliridə ḳirix yiloŋiqə tinq-aramliḳ tapti.
29 Yoaxning ooŋli Yərubbaal ḳaytip berip, əz əyidə olturdi. 30 Gideonning ayalliri kəp boloŋaqḳa, uning puxtidin yətmix ooŋul tərəldi. 31 Xəkəmdə uning bir kenizikimu bar idi; u uningoŋa bir ooŋul tuoŋup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi.□
32 Yoaxning ooŋli Gideon uzun əmür kərüp, ḳerip aləmdin ətti. U Abiezərlərgə təwə boloŋan Ofraḫda, əz atisi Yoaxning ḳəbrisigə dəpnə ḳilindi.
33 Gideon əlgəndin keyin Israillar kəynigə yenip, Baal butlirioŋa əgixip buzuḳqiliḳ ḳildi wə «Baal-Berit»ni əzlirining ilaḫi ḳilip bekitti. 34 Xundaḳ ḳilip Israillar əzlirini ətrapidiki barliḳ düxmənlirining ḳolidin ḳutḳuzoŋan əz Hudasi Pərwərdigarni untudi 35 wə xuningdək Gideonning Israiloŋa ḳiloŋan ḫəmmə yahxiliḳlirini ḫeq əsliməy, Yərubbaal (yəni Gideon)ning jəmətigə ḫeqbir meḫribanliḳ kərsətmidi.

9

■ **8:21** Zəb. 83:11-12 □ **8:23 «Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən» —** Israilning təlipi (22-ayət): «Sən Gideon bizgə padixaḫ boloŋaysən» degənliktur. Gideon ularoŋa ḫakimliḳ ḳiloŋini bilən ularning təlipini ḳət'iy rət ḳilidu («Kirix səz»imizni, «Samuil (1)» 8- wə 12-bab wə «Samuil (1)»diki «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng). □ **8:26 «1700 xəkəl» —** altun bolsa bəlkim 20 kilogramqə kelətti. □ **8:27 «əfod» —** əslidə Bax kaḫin kiyidioŋan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooŋruluḳ «Mis.» 28:6-30 wə izaḫatlirini kərüng. Musa pəyoŋəmbər Israillaroŋa bekitkən ḳanun boyiqə pütkül Israil üqün pəḳət birla əfod boluxi kerək; uning üstigə pəḳət Bax kaḫinla uni taḳixi kerək idi. **«…pütkül Israil *əfodni*** izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi» — Musa pəyoŋəmbər bekitkən ḳanun boyiqə «əfod» arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol soriyalaytti. Lekin Gideon yasioŋan bu əfod Huda bekitkən əfod əməs wə kaḫinlarning yetəkqiliki astida ixlitilgən əməs. Nətijidə Gideon wə ailisidikilər xu əfod arḳiliḳ ḫoḳuḳini qəktin axurup yürgüzgən wə Israillar əfodḳa but süpitidə qoḳunup kətkən ohxaydu. «Buzuḳqiliḳ» — Huda aldida ḫərḳandaḳ butpərəslik «roḫiy buzuḳluḳ» yaki «roḫiy paḫixiwazliḳ» dəp ḫesablinidu. □ **8:31 «…u *Gideonoŋa*** bir ooŋul tuoŋup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi» — ḳizik bir yeri xuki, Gideon padixaḫ boluxni rət ḳiloŋini bilən padixaḫdək kəp ayalliḳ boloŋan wə Xəkəmdiki kenizikidin tuoŋuloŋan ooŋlioŋa «mening atam padixaḫdur» («Abimələk») dəp isim ḳoyoŋan.

Abimələkning aka-ukilirini əltürüxi wə padixaḫ boluwelixi

1 Əmdi Yərubbaalning ooɣli Abimələk Xəkəmdiki anisining aka-ukilirining ḳexioɣa
berip, ular wə anisining atisining pütkül jəmətidikilərgə: — 2 Silər Xəkəmdiki
barliḳ adəmlərning ḳuliḳioɣa səz ḳilip ularoɣa: «Silər üqün yətmix kixi, yəni
Yərubbaalning ooɣulliri üstünglərgə ḫəküm sürgini yahximu yaki birla adəmning
üstünglərdin ḫəküm sürgini yahximu? Esinglarda bolsunki, mən silərning ḳan-
ḳerindixinglarmən» — degən gepimni yətküzünglar, — dedi.□
3 Xuning bilən uning anisining aka-ukiliri u tooɣruluḳ bu gəplərning ḫəmmisini
Xəkəmdikilərning ḳulaḳlirioɣa eytti. Ularning kəngli Abimələkkə mayil bolup:
— U bizning ḳerindiximiz ikənoɣu, diyixip, 4 Baal-Beritning buthanisidin yətmix
xəkəl kümüxni elip, uningoɣa bərdi. Bu pul bilən Abimələk birmunqə bikar tələp
lükqəklərni yallap, ularoɣa bax boldi. 5 Andin u Ofraḫḳa, atisining өyigə berip өzining
aka-ukiliri, yəni Yərubbaalning ooɣulliri bolup jəmiy yətmix adəmni bir taxning
üstidə əltürüwətti. Lekin Yərubbaalning kiqik ooɣli Yotam yoxuruniwaloɣaqḳa,
ḳutulup ḳaldi.
6 Andin pütkül Xəkəmdikilər wə Bəyt-Millodikilərning ḫəmmisi yioɣilixip berip
Abimələkni Xəkəmdiki dub dərihining tüwidə padixaḫ ḳilip tiklidi.□ ■
7 Bu həwər Yotamoɣa yətküzüldi; u berip Gərizim teoɣining qoḳḳisioɣa qiḳip, u yərdə
turup yuḳiri awazda kəpqilikkə towlap: — Əy Xəkəm qongliri, mening səzümgə
ḳulaḳ selinglar, andin Hudamu silərgə ḳulaḳ salidu. □ 8 Künlərdin bir küni dərəhlər
өzlirining üstigə ḫəküm süridioɣan bir dərəhni məsiḫləp padixaḫ tikləxkə izdəp
qiḳip, zəytun dərihigə: — Üstimizgə padixaḫ bolup bərgin, dəptikən. 9 Zəytun dərihi
ularoɣa jawab berip: — Hudaoɣa wə insanlaroɣa boloɣan ḫərmətni ipadiləydioɣan
meyimni taxlap, baxḳa dərəhlərning üstidə turup pulanglaxḳa ketəmdim? — dəptu.
10 Buni anglap dərəhlər ənjür dərihining ḳexioɣa berip: — Sən kelip üstimizgə
padixaḫ boloɣin, dəp iltija ḳiliptu; 11 Ənjür dərihi ularoɣa jawab berip: — Mən өz
xirnəm bilən yahxi mewəmni taxlap, baxḳa dərəhlərning üstidə turup pulanglaxḳa
ketəmdim? — dəptu.
12 Xuning bilən dərəhlər üzüm talliḳining ḳexioɣa berip: — Sən kelip bizning
üstimizgə padixaḫ boloɣin, dəptu, 13 üzüm teli ularoɣa jawab berip: — Mən Huda
bilən adəmlərni hux ḳilidioɣan yengi xarabni taxlap, baxḳa dərəhlərning üstidə turup
pulanglaxḳa ketəmdim? — dəptu.
14 Andin dərəhlərning ḫəmmisi azoɣanning ḳexioɣa berip: — Sən kelip bizning
üstimizgə padixaḫ boloɣin, dəptu; 15 azoɣan ularoɣa jawab berip: — Əgər silər
meni səmimiy niyitinglar bilən üstünglərgə padixaḫ ḳilixni halisanglar, kelip mening
sayəmning astida panaḫlininglar; bolmisa, azoɣandin bir ot qiḳidu wə Liwanning
kedir dərəhlirini yəp ketidu! — dəptu.□
16 Əgər silərning Abimələkni padixaḫ ḳiloɣininglar rast səmimiy wə durus niyət bilən
boloɣan bolsa, Yərubbaal wə uning ailisidikilərgə yahxiliḳ ḳiloɣan, uning ḳiloɣan
əməlliri boyiqə uningoɣa ḳayturoɣan bolsanglar — □ 17 (qünki atam silər üqün jəng

---

□ **9:2 «…mən silərning ḳan-ḳerindixinglarmən»** — ibraniy tilida «…mən silərning səngək wə ətliringlardinmən». □ **9:6 «*ular*…** yioɣilixip berip Abimələkni Xəkəmdiki dub dərihining tüwidə padixaḫ ḳilip tiklidi» — ilgiri Yəxua pəyoɣəmbər xu jayda həlḳ bilən «Hudaning yolida mangayli» dəp əḫdə tüzüp, əḫdinamini xu dub dərihining tüwigə kəmüp ḳoyoɣan («Yə.» 24:26). ■ **9:6** Yə. 24:26 □ **9:7 «u berip Gərizim teoɣining qoḳḳisioɣa qiḳip, u yərdə turup yuḳiri awazda kəpqilikkə towlap…»** — demisəkmu, Gərizim teoɣi Xəkəm xəḫirining udulida turidu. □ **9:15 «… bolmisa, azoɣandin bir ot qiḳidu wə Liwanning kedir dərəhlirini yəp ketidu!»** — Yotamning bu təmsili өz atisini kərsitidu, əlwəttə; Gideon gərqə «tegi pəs» adəm bolsimu, Israiloɣa yetəkqilik ḳilixḳa өz ḫayatini birnəqqə ḳetim təwəkkül ḳildi; xuning üqün Israillar uningoɣa wə ailisigə meḫir-xəpḳət kərsitixi kerək. □ **9:16 «Yərubbaal»** — yəni «Gideon» — 6:32ni kərüng. **«uning ḳiloɣan əməlliri boyiqə…»** — ibraniy tilida «uning ḳollirining əməlliri boyiqə…».

ḳilip, өz jenini hətərgə təwəkkul ḳilip silərni Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzdi! 18 Lekin
silər bügün atamning jəmətigə ḳarxi ḳozoɳilip, uning ooɳullirini, jəmiy yətmix
adəmni bir taxning üstidə өltürüp, uning dedikining ooɳli Abimələkni tuoɳḳininglar
boloɳini üqün Xəkəm həlḳining üstigə padixaḫ ḳilip tikləpsilər!) 19 — əmdi əgər
silər Yərubbaal wə jəmətigə səmimiy wə durus muamilə ḳiloɳan bolsanglar, silər
Abimələktin huxallik tapḳaysilər, umu silərdin huxallik tapḳay! 20 Lekin bolmisa,
Abimələktin ot qiḳip, Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlḳini yəp kətsun; xundaḳla,
Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlḳidin ot qiḳip, Abimələkni yəp kətsun! — dedi.
21 Yotam ḳerindixi Abimələktin ḳorḳup, ḳeqip Bəər degən jayoɳa berip, u yərdə
olturaḳlixip ḳaldi.
22 Abimələk Israiloɳa üq yil səltənət ḳildi. 23 Huda Abimələk bilən Xəkəmning
adəmliri otturisioɳa bir yaman roḫ əwətti; xuning bilən Xəkəmdikilər Abimələkkə
asiylik ḳilixḳa ḳozoɳaldi. □ 24 Buning məḳsiti, Yərubbaalning yətmix ooɳlioɳa
ḳilinoɳan zorawanlik wə ḳan ḳərzni ularni өltürgən ḳerindixi Abimələkning boynioɳa
qüxürüx, xundaḳla өz aka-ukilirini өltürüxkə uni ḳollap-ḳuwwətligən Xəkəmdiki
kixilərning bexioɳa qüxürüxtin ibarət idi.

25 Xəkəmdiki kixilər Abimələkni tutmaḳqi bolup, taoɳlarning qoḳḳilirioɳa pay-
laḳqilarni bөktürmə ḳilip turoɳuzdi; ular u yərdin өtkən yoluqilarning ḫəmmisini
bulang-talang ḳildi. Bu ix Abimələkkə yətküzüldi.
26 Əbədning ooɳli Gaal өz aka-ukiliri bilən Xəkəmgə kөqüp keliwidi, Xəkəmdiki
kixilər uningoɳa ixənq baoɳlap uni өz yar-yөliki ḳildi. 27 Xundaḳ ḳilip ular xəḫərdin
etizlikḳa qiḳip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siḳip, xarab yasap, xadlik ḳilip
өz butining ibadəthanisioɳa kirip, yəp-iqixip Abimələkning üstidin lənət oḳuoɳili
turdi. □ 28 Əbədning ooɳli Gaal: — Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə
idi, biz nemə dəp uningoɳa hizmət ḳiloɳudəkmiz?! U Yərubbaalning ooɳli əməsmu?
Zəbul uning nazatətqisi əməsmu? Silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining
hizmitidə bolsanglar bolidu! Biz nemixḳa Abimələkning hizmitidə bolidikənmiz?
□ 29 Kaxki bu həlḳ mening ḳol astimda bolsa idi! U qaoɳda mən Abimələkni
ḫəydiwtəttim! Mən Abimələkkə: — Өz ḳoxuningni kөpəytip, jənggə qiḳḳin! —
degən bolattim.
30 Əmdi xəḫər baxliḳi Zəbul Əbədning ooɳli Gaalning bu səzlirini anglioɳinida,
aqqiḳi kelip, 31 əlqilərni Abimələkning ḳexioɳa yoxurunqə əwətip: «Mana, Gaalning
ooɳli ḳerindaxliri bilən Xəkəmgə keliwatidu; mana, xəḫərni siligə ḳarxi qiḳixḳa
ḳutritiwatidu. □ 32 Xunga sili adəmlirini elip bügün keqə *xəḫər* ətrapidiki etizlikḳa
berip marap olturoɳayla; 33 ətə kün qiḳḳan ḫaman ḳozoɳilip xəḫərgə ḫujum ḳiloɳayla;
u wə uning adəmliri siligə ḳarxi qiḳḳanda, sili əḫwaloɳa ḳarap uningoɳa taḳabil
turoɳayla, — dedi.
34 Buni anglap, Abimələk ḫəmmə adəmlirini elip, keqisi qiḳip, tөt topḳa bөlünüp,
yoxurunup Xəkəmgə ḫujum ḳilixḳa marap olturdi.

□ **9:23 «bir yaman roḫ»** — bir jin, demək. □ **9:27 «xarab yasap,...»** — ibraniy tilida «üzümlərni dəssəp,...».
□ **9:28 «Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə idi, biz nemə dəp uningoɳa hizmət ḳiloɳudəkmiz?! U Yərubbaalning ooɳli əməsmu?»** — oḳurmənlərning esidə barki, «Yərubbaal» degənning mənisi «Baalning өzi kelip uning bilən jəng ḳilsun!» degənlik bolup, Gideon (yəni, Yərubbaal)ningmu Baaloɳa ḳarxi turidioɳanlikini bildürətti. Xunga Gaalning səzining mənisi Xəkəmdikilər baalpərəslər turup, nemixḳa Baaloɳa ḳarxi turoɳan adəmning ooɳlining hizmitidə bolidu?» degəndək idi. **«silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining hizmitidə bolsanglar bolidu»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yaḳup pəyoɳəmbərning dəwridə Xəkəmdikilər Ḫamor degən bir kixigə beḳindi idi («Yar.» 34-babni kөrüng). Ḫamor tunji ooɳlioɳa xəḫərning namini isim ḳilip ḳoyoɳan. «Xəkəmning atisi» dəl muxu Ḫamorni kərsitidu; Abimələk xəḫərni soraxtin burun «xəḫər baxliḳi» Ḫamorning jəmətidikilərdin qiḳḳan bolsa kerək. □ **9:31 «Mana, xəḫərni siligə ḳarxi qiḳixḳa ḳutritiwatidu»** — yaki «Mana, xəḫərni siligə ḳarxi turuxḳa mustəḫkəmləwatidu».

35 Əbədning ooɣli Gaal sirtḳa qiḳip xəḥərning dərwazisida ərə turoɣanda, Abimələk
өz adəmliri bilən yoxurunoɣan jaydin qiḳti. 36 Gaal həlḳni kərüp Zəbuloɣa: — Mana
taoɣ qokḳiliridin adəmlər qüxüwatidu, dedi. Lekin Zəbul uningoɣa jawabən: —
Taoɣlarning kələnggisi sanga adəmlərdək kərünidu, — dedi.
37 Gaal yənə səz ḳilip: Mana, bir top adəmlər dənglərdin qüxüp keliwatidu, yənə bir
top adəmlər «Palqilarning dub dərihi»ning yoli bilən keliwatidu, — dedi.
38 Andin Zəbul uningoɣa: — Sening: «Abimələk degən kim idi, biz uning hizmitidə
bolattuḳmu?» dəp qong gəp ḳiloɣan aoɣzing ḥazir ḳeni? Mana bular sən kөzgə
ilmioɣan həlḳ əməsmu? Əmdi qiḳip ular bilən soḳuxup baḳḳin! — dedi.
39 Xuning bilən Gaal Xəkəmdikilər bilən qiḳip Abimələk bilən soḳuxuxḳa baxlidi.
40 Lekin Abimələk uni məoɣlup ḳilip ḳooɣlidi; u uning aldidin ḳaqti, xundaḳla
nuroɣun yarilanoɣan adəmlər xəḥərning dərwazisioɣiqə yetixip kətkənidi. 41 Andin
Abimələk Arumaḥda turup ḳaldi. Zəbul bolsa Gaal wə uning ḳerindaxlirini ḳooɣlap,
ularning Xəkəmdə turuxioɣa yol ḳoymidi. 42 Ətisi *Gaaldikilər* dalaoɣa qiḳti; bu həwər
Abiməlәkkə yətkəndə 43 u həlḳini elip, ularni üq topḳa bөlüp, dalada yoxurunup
marap turdi; u ḳarap turuwidi, Xəkəm həlḳi xəḥərdin qiḳti. U ḳopup ularoɣa
ḥujum ḳildi. 44 Abimələk wə uning bilən boloɣan birinqi top atlinip xəḥərning
dərwazisining aldioɣa besip berip, u yərdə turdi; ḳaloɣan ikki top etilip berip dalada
turoɣan adəmlərgə ḥujum ḳilip ularni ḳiriwətti. 45 Xu tərixidə Abimələk pütün bir
kün xəḥərgə ḥujum ḳilip, uni elip, uningda turuwatḳan həlḳni өltürüp, xəḥərni
haniwəyran ḳilip üstigə tuzlarni qeqiwətti.
46 Xəkəm munaridiki adəmlərning ḥəmmisi buni anglap, Berit degən butning
ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi. □ 47 Xəkəm munaridiki adəmlər bir yərgə
yioɣiliwaptu, degən həwər Abiməlәkkə yətti. 48 Xuning bilən Abimələk adəmlirini
elip Zalmon teoɣioɣa qiḳti; u ḳolioɣa paltini elip dərəhning bir xehini kesip elip,
өxnisigə ḳoyup, andin өzi bilən boloɣan həlḳḳə: — Mening nemə ḳiloɣinimni
kərdünglar, əmdi silərmu tezdin xundaḳ ḳilinglar, — dedi.
49 Buni anglap həlḳning ḥərbiri Abiməlәktək birdin xahni kesip elip, uningoɣa
əgixip berip, xahlarni ḳoroɣanning yenioɣa dəwiləp, ot ḳoyup ḳoroɣan wə uningda
boloɣanlarni kөydürüwətti. Buning bilən Xəkəmning munaridiki ḥəmmə adəmlər,
jəmiy mingqə ər-ayal өldi.
50 Andin Abimələk Təbəzgə berip, u yərdə bargaḥ ḳurup Təbəzkə ḳorxap, ḥujum
ḳilip uni ixoɣal ḳildi. 51 Lekin xəḥərning otturisida mustəḥkəm bir munar bar
idi; barliḳ ər-ayal, jümlidin xəḥərning ḥəmmə qongliri u yərgə ḳeqip berip,
dərwazini iqidin taḳap, munarning üstigə qiḳiwaldi. 52 Abimələk munaroɣa ḥujum
ḳilip, uningoɣa ot ḳoyuxḳa munarning dərwazisioɣa yeḳinlaxḳanda, 53 bir ayal
yaroɣunqaḳning üstünki texini Abiməlәkning bexioɣa etip uning bax süngikini
sunduriwətti. ■ 54 Andin Abimələk dərḥal өz yarioɣini kətürgüqi yigitni qaḳirip un-
ingoɣa: — Ḳiliqingni suoɣurup meni өltürüwətkin; bolmisa, həlḳ mening tooɣramda:
«Bir ayal kixi uni өltürüwetiptu» deyixidu, — dedi. Buni anglap yigit uni sanjip
өltürüwətti.
55 Andin Israilning adəmliri Abiməlәkning өlginini kərüp, ularning ḥəmmisi өz
jayliroɣa ḳaytip ketixti. 56 Xundaḳ ḳilip Huda Abiməlәkning өzining yətmix aka-
ukisini өltürüp, atisioɣa ḳiloɣan rəzillikini uning өz bexioɣa yandurdi; 57 xuningdək
Huda Xəkəmning adəmliri ḳiloɣan barliḳ yamanliḳlirinimu ularning bexioɣa yan-
durup qüxürdi. Buning bilən Yərubbaalning ooɣli Yotam eytḳan lənət ularning üstigə
kəldi.

□ **9:46 «Xəkəm munaridiki adəmlər... buni anglap, Berit degən butning ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi»** — bu ayətkə ḳarioɣanda «Xəkəm munari» Xəkəm xəḥiridin ayrim tursa kerək. Mumkinqiliki barki, u «Bəyt-Millo» degən jayoɣa ohxaxtur (9:20-ayəttə hatiriləngən lənətni kərüng). ■ **9:53** 2Sam. 11:21

10

Tola wə Yairning «ḫakim» boluxi

1 Abiməlәktin keyin Issakar ḳəbilisidin bolоḫan Dodoning nəwrisi, Puaḫning oоḫli
Tola degən kixi Israilni ḳutḳuzuxḳa turdi; u Əfraimning taoḫliridiki Xamir degən
jayda turatti; 2 u Israilоḫa yigirmə üq yil ḫakim bolup aləmdin ətti wə Xamirda dəpnə
ḳilindi.
3 Uningdin keyin Gileadlik Yair turdi; u Israilоḫa yigirmə ikki yil ḫakim boldi. 4 Uning
ottuz oоḫli bolup, ular ottuz təhəygə minip yürətti. Ular ottuz xəḫərgə igidarqilik
ḳilatti; bu xəḫərlər Gilead yurtida bolup, ta bügüngiqə «Yairning kəntliri» dəp
atalmaḳta. □ 5 Yair wapat bolup, Kamonda dəpnə ḳilindi.

Israilning yənə gunaḫḳa petixi

6 Lekin Israillar yənə Pərwərdigarning nəzиridə rəzil bolоḫanni ḳilip, Baal bilən
Axərah butlirioḫa bax urup, xundaḳla Suriyəning ilaḫliri, Zidondikilərning ilaḫliri,
Moabning ilaḫliri, Ammoniylarning ilaḫliri wə Filistiylərning ilaḫlirining ibaditigə
kirip, Pərwərdigarni taxlap, uningоḫa ibadəttə bolmidi. □ ■ 7 Xuning bilən
Pərwərdigarning oḫəzipi Israilоḫa ḳozоḫilip, ularni Filistiylərning wə Ammoniylarn-
ing ḳolioḫa taxlap bərdi. □ 8 Bular bolsa xu yili Israillarni ḳattiḳ besip əzdi; andin ular
Iordan dəryasining məxriḳ təripidə Amoriylarning zeminidiki Gileadta olturuxluḳ
barliḳ Israil həlḳigə on səkkiz yiloḫiqə zulum ḳildi. □ 9 Ammoniylar yənə Iordan
dəryasidin ətüp, Yəhuda, Binyamin wə Əfraim jəmətigə ḳarxi ḫujum ḳildi: xuning
bilən pütkül Israil ḳattiḳ azablandi.
10 Xuning bilən Israillar Pərwərdigaroḫa pəryad ḳilip: — Biz sanga gunaḫ ḳilduḳ, əz
Hudayimizni taxlap, Baal butlirining ḳulluḳioḫa kirip kəttuḳ, dedi.
11 Pərwərdigar Israillaroḫa: — Mən silərni misirliḳlardin, Amoriylardin, Am-
moniylardin wə Filistiylərdin ḳutḳuzоḫan əməsmidim? 12 Zidoniylar, Amaləklər
wə Maonlar kelip silərgə zulum ḳiloḫinida, Manga pəryad ḳiloḫininglarda silərni
ularning ḳolidin ḳutḳuzоḫan əməsmidim? 13 Xundaḳtimu, silər yənə Meni taxlap, yat
ilaḫlarning ḳulluḳioḫa kirdinglar. Mən silərni əmdi ḳutḳuzmaymən! ■ 14 Əmdi berip
əzünglar talliоḫan ilaḫlaroḫa pəryad ḳilinglar, ḳiyinqiliḳḳa ḳaloḫan qeoḫinglarda
xular silərni ḳutḳuzsun, — dedi.
15 Əmma Israillar Pərwərdigaroḫa yalwurup: — Biz gunaḫ ḳilduḳ! Əmdi
nəziringgə nemə yahxi kərünsə bizgə xundaḳ ḳiloḫin, bizni pəḳət muxu bir ḳetimla
ḳutḳuzuwaloḫaysən! — dedi.
16 Xuning bilən Israil yat ilaḫlarni əz arisidin qiḳirip taxlap, Pərwərdigarning
ibaditigə kirixti; *Pərwərdigar* Israilning tartiwatḳan azab-oḳubətlirini kərüp, kəngli
yerim boldi.

Oʃerip adəmning sərdar boluxi — Yəftaḫ

17 Xu waḳitta Ammoniylar toplinip Gileadta qedirgaḫ tikti; Israillarmu yioḫilip kelip
Mizpaḫoḫa qüxüp qedirgaḫ tikti. 18 Gileadtiki həlḳning qongliri əzara: — Kim
Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa baxlamqi bolsa, u barliḳ Gileadttikilərgə bax bolidu,
dedi.■

□ **10:4 «Yairning kəntliri»** — yaki «Ḫawwot-Yair». □ **10:6 «Suriyə»** — ibraniy tilida «Aram». ■ **10:6** Ḫak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1 □ **10:7 «… Ammoniylarning ḳolioḫa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «…Ammoniylarning ḳolioḫa setip bərdi». □ **10:8 «… Iordan dəryasining məxriḳ təripidə»** — ibraniy tilida «… Iordan dəryasining u təripidə». ■ **10:13** Ḳan. 32:15; Yər. 2:13 ■ **10:18** Ḫak. 11:6, 9, 10, 11

11

1 Xu qaoɣda Gileadlik Yəftaḫ degən kixi batur palwan idi. U bir paḫixə ayalning ooɣli
bolup, Gileadtin tərəlgənidi. □ ■ 2 Lekin Gileadning өz ayali uningoɣa birnəqqə ooɣul
bala tuoɣup bərgənidi; bu ayaldin tuoɣuloɣan ooɣulliri qong boloɣanda Yəftaḫni өydin
ḳooɣlap: — Sən baxḳa hotundin boloɣan ooɣul boloɣaqḳa, atimizning өyidin miraskа
igə bolmaysən, — dedi.
3 Xuning bilən Yəftaḫ ḳerindaxliridin ḳeqip, Tob degən zeminda turup ḳaldi. Xu
yərdə birmunqə bikar tələplər Yəftaḫning ətrapioɣa bir-birləp yioɣildi. Ular uning
bilən kirip-qiḳip yürətti.□
4 Əmma birnəqqə waḳit ətkəndə Ammoniylar Israil bilən soḳuxḳa qiḳti.
5 Ammoniylar Israiloɣa ḫujum ḳiloɣanda Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫni Tob zemi-
nidin elip kəlməkqi bolup uning yenioɣa bardi. 6 Ular berip Yəftaḫḳa iltija ḳilip: —
Bizning Ammoniylar bilən urux ḳiliximiz üqün sən kelip bizgə sərdar bolup bərgin,
— dedi.
7 Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳallirioɣa jawabən: — Silər meni өq kərüp atamn-
ing jəmətidin ḫəydiwətkənidinglaroɣu, əmdi bexinglaroɣa balayi’apət qüxkəndə
ḳandaḳsigə mening ḳeximoɣa kelip ḳaldinglar, — dedi.
8 Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫḳa: — Durus, lekin seni biz bilən billə berip
Ammoniylaroɣa ḳarxi jəng ḳilip, Gileadta ḫəmmə olturuwatḳanlaroɣa bax bolsun
dəp, ḳexingoɣa kəlduḳ, — dedi.
9 Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳalliridin: — Əgər silər meni Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa
yandurup baroɣininglarda, Pərwərdigar ularni mening ḳolumoɣa tapxursa, mən
silərgə bax bolamdimən? — dəp soridi.
10 Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫḳa jawab berip: —Eytḳiningdək ḳilmisaḳ,
Pərwərdigar Өzi arimizda guwaḫ bolup ḫəküm qiḳarsun! — dedi.
11 Buni anglap Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳalliri bilən bardi; həlḳ uni өzlirigə ḫəm
bax ḫəm sərdar ḳilip tiklidi. Yəftaḫ Mizpaḫoɣa baroɣanda ḫəmmə səzlirini
Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi.□

Yəftaḫning tarihtin dərs berixi

12 Andin Yəftaḫ Ammoniylarning padixaḫioɣa əlqilərni əwətip, uningdin: — Mening
zeminimoɣa besip kirip, mən bilən soḳuxuxḳa məndə nemə ḫəḳḳing bar idi? — dəp
soridi.
13 Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqilirigə jawab berip: — Qünki Israillar
Misirdin qiḳip kəlgəndə ular Arnon dəryasidin tartip *ximaldiki* Yabbok eḳinioɣiqə wə
oɣərbtə Iordan dəryasioɣiqə mening zeminimni bulap igiliwaloɣanidi. Əmdi sən bu
yərlərni tinqliḳ bilən manga yandurup bər! — dedi.
14 Yəftaḫ əlqilərni Ammoniylarning padixaḫining ḳexioɣa yənə əwətip 15 uningoɣa:
— Yəftaḫ səz ḳilip mundaḳ dəydu: «Israil nə Moabning zeminini nə Ammon-
ning zeminini igilimidi, ■ 16 bəlki ular Misirdin qiḳip kəlgəndə qəl-bayawanda
mengip Ḳizil dengizdin ətüp, andin Ḳadəx degən jayoɣa yetip kəlgənidi; 17 xu
qaoɣda Israilliḳlar Edom padixaḫining ḳexioɣa əlqilər əwətip: «Zeminliridin kesip
ətüwelixḳa ijazət bərgəyla» dəp soriwidi, Edom padixaḫi unimioɣanidi. Xuning bilən

---

□ **11:1** **« *Yəftaḫ*** bir paḫixə ayalning ooɣli bolup, Gileadtin tərəlgənidi» — Yəftaḫning atisi Gilead Manassəḫning nəwrisi Gilead əməs, əlwəttə («Qəl.» 26:29). Lekin u Gileadtikilər arisida ularning qonglirining biri bolsa kerək. «Gilead» (mənisi «taxliḳ rayon») degən jay heli burunla xu nam bilən tonuloɣan (məsilən «Yar.» 31:21). Manassəḫning nəwrisi Gileadḳa xu yərning namini isim ḳilip ḳoyoɣan ohxaydu; keyin uning əjdadliri dərwəḳə xu rayonda olturaḳlaxti. ■ **11:1** Ibr. 11:32 □ **11:3** **«… qiḳip-kirip yürətti»** — ibraniy tilida bu ibarə bəlkim bulangqiliḳ ḳilixḳa qiḳixni kərsitixi mumkin. □ **11:11** **«…ḫəmmə səzlirini Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḫəmmə ixlarni Pərwərdigarning aldida yürgüzətti». ■ **11:15** Qəl. 21:13; Ḳan. 2:9, 19

ular Moab padixaḫining ḳexioɣa *iltija bilən* əlqilərni əwətsə, umu ḳoxulmioɣanidi. Xu səwəbtin Israillar Ḳadəxtə turup ḳaloɣan; ■ 18 andin ular qəl-bayawan bilən mengip Edom zemini bilən Moab zeminini aylinip ətüp, Moab zeminining xərḳ təripidin kelip, ahirida Arnon dəryasining xu ḳetida qedir tikti. Ular Moabning qegrisi iqigə kirmidi; qünki Arnon dəryasi Moabning qegrasidur. 19 Andin Israil Amoriylarning padixaḫi Siḫonoɣa, yəni Ḫəxbonning padixaḫining ḳexioɣa əlqilərni əwətip: «Bizning zeminlirining iqidin ətüp əz jayimizoɣa beriweliximizoɣa ijazət bərgəyla» — dedi.■
20 Lekin Siḫon Israiloɣa ixənq ḳilalmay, yurtidin ətkili ḳoymidi; u bəlki həlḳlirining ḫəmmisini yioɣip, Jaḫzaḫ degən jayoɣa qüxüp qedirgaḫ tikip, Israil bilən uruxti.
21 Əmma Israilning Hudasi Pərwərdigar Siḫonni barliḳ həlḳi bilən ḳoxup Israilning ḳolioɣa tapxurdi, Israillar ularni urup ḳirdi. Andin Israil xu yərdə olturuxluḳ Amoriylarning ḫəmmə zeminini igilidi. 22 Arnon dəryasidin tartip Yabbok eḳinioɣiqə, qəl-bayawandin tartip Iordan dəryasioɣiqə Amoriylarning pütkül zeminini igilidi. ■
23 Israilning Hudasi Pərwərdigar Amoriylarni Ɵz həlḳi boloɣan Israilning aldidin ḳooɣlap qiḳardi, əmdi sən xu yurtḳa igə bolmaḳqimusən? 24 Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə əzüng igə boldungoɣu? Xuningoɣa ohxax Pərwərdigar Hudayimiz aldimizdin ḫəydəp qiḳiriwətkən həlḳning yerigə bolsa, bizmu xuningoɣa igə bolimiz.□
25 Əmdi sən dərwəḳə Moabning padixaḫi boloɣan Zipporning ooɣli Balaḳtinmu küqlükmu? U ḳaqan Israil bilən tirkəxkən yaki Israil bilən jəng ḳilixḳa jür’ət ḳiloɣan? ■ 26 Yənə kelip, Israil Ḫəxbon wə uningoɣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda, Aroər wə uningoɣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda ḫəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ xəḫərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoɣan waḳitlarda, nemixḳa silər xu yərlərni ḳayturuwalmidinglar?□
27 Xunga mən sanga gunaḫ ḳilmidim, bəlki manga tajawuz ḳilip, yamanliḳ ḳiloɣuqi sən əzüngdursən. Birdinbir adalət qiḳaroɣuqi Pərwərdigar Ɵzi bügün Israillar bilən Ammoniylarning otturisida ḫəküm qiḳarsun!» — dedi.
28 Lekin Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqi əwətip eytḳan səzlirini tingximidi.

Yəftaḫning ḳəsəm ḳilixi

29 Xu waḳitta Pərwərdigarning Roḫi Yəftaḫning üstigə qüxüp, u *ḳuwwətlinip* Gilead bilən Manassəḫlərning yurtidin ətüp Gileadtiki Mizpaḫḳa berip, andin Gileadtiki Mizpaḫdin Ammoniylar tərəpkə mangdi. 30 Xu qaoɣda Yəftaḫ Pərwərdigaroɣa ḳəsəm iqip: — Əgər Sən dərwəḳə Ammoniylarni ḳolumoɣa tutup bərsəng, 31 undaḳta mən Ammoniylarning ḳexidin tinq-aman yenip kəlginimdə, əyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini Pərwərdigaroɣa ataloɣan bolidu, mən uni kəydürmə ḳurbanliḳ ḳilimən, — dedi.□
32 Xuning bilən Yəftaḫ qiḳip Ammoniylar bilən soḳuxḳili ular tərəpkə ətti; Pərwərdigar ularni uning ḳolioɣa tapxurdi. 33 Xuning bilən u Aroərdin tartip Minnitḳiqə ularni ḳattiḳ urup ḳirip, yigirmə xəḫərni elip, Abəl-Ḳeramimoɣiqimu yetip bardi. Buning bilən Ammoniylar Israiloɣa boysunduruldi.

■ **11:17** Qəl. 20:17 ■ **11:19** Qəl. 21:22; Ḳan. 2:26 ■ **11:22** Ḳan. 2:36 □ **11:24 «Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə əzüng igə boldungoɣu?»** — Yəftaḫning «ilaḫing Ḳemox» degini ḫərgizmu Ḳemoxni ḫəḳiḳətən «bir huda» dəp etirap ḳiloɣini əməs, əlwəttə. U pəḳət ixlarni Ammoniylarning padixaḫining kəzḳarixi boyiqə bayan ḳilidu, halas. 27-ayətni kərüng. ■ **11:25** Qəl. 22:2 □ **11:26 «Israil Ḫəxbon … ḫəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ xəḫərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoɣan waḳitlarda»** — bu «300 yil»ning ḳandaḳ ḫesablanoɣanliḳini «ḳoxumqə səz»imizdin kərüng. □ **11:31 «…. əyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini…»** — Yəftaḫning muxu yərdə kəzdə tutḳini əslidə insan əməs, bəlki birər qarpay bolsa kerək.

34 Andin Yəftaḫ Mizpaḫḳa ḳaytip өyigə kəlgəndə өz ḳizi dap qelip ussul oynap uning
aldiɳa kөrüxkili qiḳti. Bu uning yaloɳuz ḳizi bolup, uningdin baxḳa ḫeq ooɳul-ḳizi
yoḳ idi. 35 U uni kөrgəndə өz iginlirini yirtip: — Aḫ, aḫ, mening ḳizim! Sən meni
intayin yaman ḫaloɳa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding;
qünki mən Pərwərdigaroɳa aoɳzimni eqip, eytḳan gepimdin yeniwalalmaymən, —
dedi.□
36 Ḳizi uningoɳa: — Əy ata, Pərwərdigaroɳa aoɳzingni eqip wədə ḳiloɳan bol-
sang, aoɳzingdin qiḳḳini boyiqə, manga xuni ḳiloɳin; qünki Pərwərdigar sening
düxmənliring boloɳan Ammoniylardin intiḳamingni elip bərdi, — dedi.
37 Andin u atisioɳa yənə: — Mening xu iltimasimni ḳobul kөrginki, manga ikki aylik
məḫlət bərsəng; mən ḳiz dostlirim bilən berip taoɳlarda yürüp, ḳizliḳim üqün matəm
tutuwalay, — dedi.□
38 Atisi jawab berip: — Baroɳin, dedi. Uningoɳa ikki aylik məḫlət berip dalaoɳa əwətti.
U berip, ḳiz dostlirini elip taoɳlaroɳa qiḳip, ikki ayoɳiqə өzining ḳiz peti ḳaloɳinioɳa
aḫ-zar kөtürüp yioɳlap yürdi. 39 Xundaḳ boldiki, u ikki aydin keyin atisining ḳexioɳa
yenip kəlgəndə, atisi uning üstigə ḳiloɳan ḳəsimini bəja kəltürdi. Bu ḳiz bolsa ḫeq ər
kixigə yeḳinlaxmioɳanidi. Xuning bilən Israilda xundaḳ bir өrp-adət pəyda boldiki, □
40 ḫər yili Israilning ḳizliri өydin qiḳip Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp hatiriləydioɳan
boldi.□

12

Israilda ḫəsəthorluḳ tüpəylidin jedəl pəyda boluxi

1 Lekin Əfraimiylar bolsa toplixip Zafon tərəpkə өtüp Yəftaḫḳa soal ḳoyup: —
Sən Ammoniylar bilən jəng ḳiloɳili baroɳiningda nemixḳa bizni billə berixḳa
qaḳirmaysən? Əmdi biz өyüngni өzüng bilən ḳoxup otta kөydürüwetimiz, —
dedi.□ ■
2 Yəftaḫ ularoɳa jawab berip: — Mən bilən həlḳim Ammoniylaroɳa ḳarxi ḳattiḳ jəng
ḳiliwatḳanda, silərni qaḳirsam, meni ularning ḳolidin ḳutḳuzmidinglar. 3 Silərning
kelip meni ḳutḳuzmaydioɳanliḳinglarni kөrüp, jenimni alḳinimoɳa elip ḳoyup,
Ammoniylaroɳa ḫujum ḳilixḳa atlandim, Pərwərdigar ularni ḳolumoɳa tapxurdi.
Əmdi silər nemixḳa bügün kelip manga ḫujum ḳilmaḳqisilər? — dedi.□
4 Lekin Əfraimlar Gileadlarni *ḫaḳarətləp*: — Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə
Manassəḫning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər,
halas! — dedi. Xuning bilən Yəftaḫ barliḳ Gileadtikilərni yioɳip Əfraim bilən
soḳuxti. Ular Əfraimlarni urup ḳirip məoɳlup ḳildi. □ 5 Andin Gileadtikilər Iordan
dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni өtküzmidi. Xundaḳ boldiki, Əfraimliḳ
birər ḳaqḳon keqikkə kelip: — Meni өtkili ḳoyoɳin, desə Gileadtikilər uningdin: —

□ **11:35 «Sən meni intayin yaman ḫaloɳa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding»** — ibraniy tilida: «Sən meni bək pəskə qüxürdung, meni parakəndə ḳiloɳuqilarning biri bolup qiḳting». □ **11:37 «...ḳizliḳim üqün matəm tutuwalay»** — demək, өy-oqaḳsiz, pərzəntsiz bolup bu dunyadin ketidioɳini üqün. □ **11:39 «...atisi *Yəftaḫ* uning üstigə ḳiloɳan ḳəsimini bəja kəltürdi»** — Yəftaḫ өz ḳizini ḳurbanliḳ ḳildimu? Yaki bu səzlərning baxḳa mənisi barmu? «Ḳoxumqə səz»imizdə alimlarning pikirliri tooɳruluḳ azraḳ mulaḫizə yürgüzimiz. □ **11:40 «...Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp hatiriləydioɳan boldi»** — yaki «... Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp matəm tutidioɳan boldi». □ **12:1 «...Zafon tərəpkə өtüp...»** — yaki «ximal tərəpkə өtüp...». ■ **12:1** Ḫak. 8:1 □ **12:3 «...ḫujum ḳilixḳa atlandim»** — ibrabiy tilida «...ḫujum ḳilixḳa өttüm». Məlum bir dərya-өstəngdin өtkən bolsa kerək. □ **12:4 «Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə Manassəḫning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər, halas!»** — Gileadlar əslidə Manassəḫ ḳəbilisidin kelip qiḳḳanidi.

Sən Əfraimiymu? — dəp soraytti. U kixi «yaḳ» desə, □ 6 ular uningoɣa: — «Xibolət» degin! — dəytti. Əgər u kixi natooɣra tələppuz ḳilip «sibolət» dəp jawab berip ḳalsa, ular uni tutup Iordan dəryasining keqikining yenida əltürüwetətti. Xu tərikidə xu wakittа ḳirik ikki mingqə Əfraimiy əltürüldi.□
7 Yəftaḫ altə yil Israiloɣa ḫakim boldi. Andin Gileadlik Yəftaḫ aləmdin ətüp, Gilead xəḫərlirining biridə dəpnə ḳilindi.

Ibzanning ḫakim boluxi

8 Uningdin keyin Bəyt-Ləḫəmlik Ibzan Israiloɣa ḫakim boldi. 9 Uning ottuz ooɣli, ottuz ḳizi bolup, ottuz ḳizini sirtḳa ərgə berip, sirttin ottuz ḳizni ooɣullirioɣa elip bərdi. U yəttə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi. □ 10 Andin Ibzan ölüp, Bəyt-Ləḫəmdə dəpnə ḳilindi.

Elon wə Abdonning ḫakim boluxi

11 Uningdin keyin Zəbulun ḳəbilisidin boloɣan Elon Israiloɣa ḫakim bolup, on yil Israilda ḫəküm sürdi. 12 Andin Zəbulun ḳəbilisidin boloɣan Elon ölüp, Zəbulun zeminidiki Ayjalon degən jayda dəpnə ḳilindi.
13 Uningdin keyin Piratonluḳ Ḫillәlning ooɣli Abdon Israiloɣa ḫakim boldi. 14 Uning ḳirik ooɣli wə ottuz nəwrisi bar idi. Ular yətmix exəkkə minip mangatti. U Israiloɣa səkkiz yil ḫakim boldi. ■ 15 Andin Piratonluḳ Ḫillәlning ooɣli Abdon ölüp, Əfraim zeminida, Amaləklərning taoɣliḳ rayonidiki Piraton degən jayda dəpnə ḳilindi.

13

Ximxonning tuoɣuluxi

1 Lekin Israillar Pərwərdigarning nəzиridə yənə rəzil boloɣanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni ḳirik yiloɣiqə Filistiylərning ḳolioɣa taxlap ḳoydi.■

2 Xu qaoɣda Zoreaḫ degən jayda, Dan jəmətidin boloɣan, Manoaḫ isimlik bir kixi bar idi. Uning ayali tuoɣmas bolup, ḫeq balisi yoḳ idi. 3 Pərwərdigarning Pərixtisi bu ayaloɣa ayan bolup uningoɣa: — Mana, sən tuoɣmas boloɣining üqün bala tuoɣmiding; lekin əmdi sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən. 4 Əmma sən səgək bolup, xarab yaki küqlük ḫarak iqmə, ḫeq napak nərsinimu yemigin. ■ 5 Qünki mana, sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən. Bu bala anisining ḳorsiḳidiki qaoɣdin tartip Hudaoɣa ataloɣan «nazariy» bolidioɣini üqün, uning bexioɣa ḫərgiz ustira selinmisun. U Israilni Filistiylərning ḳolidin ḳutḳuzux ixini baxlaydu, — dedi.□ ■

6 Ayal erining ḳexioɣa berip, uningoɣa: — Mana, Hudaning bir adimi yenimoɣa kəldi; uning turḳi Hudaning Pərixtisidək, intayin dəḫxətlik ikən; lekin mən uningdin:

□ **12:5 «Andin Gileadtikilər Iordan dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni ətküzmidi» —** yaki «Andin Gileadtikilər Əfraimning udulidiki Iordan dəryasining keqiklirini tosuwaldi». □ **12:6 «Xibolət» —**Bu səzning mənisi «eḳin» yaki «kəlkün» bolup, muxu wakitlarda pəḳət keqikkə yətkən adəmlərning tələppuzini sinax üqün ixlitilgən, halas. Roxənki, Əfraimiylar adəttə «x»ning tələppuzini qiḳaralmaytti. **«Sibolət» —** buning mənisi «buoɣday baxiḳi». □ **12:9 «** ***Ibzanning*** ottuz ooɣli, ottuz ḳizi bolup...» — roxənki, Ibzan Yəftaḫḳa ohximaytti, u kəp ayallik boloɣanidi. ■ **12:14** Ḫak. 10:4 ■ **13:1** Ḫak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6 ■ **13:4** Qəl. 6:2, 3 □ **13:5 «Nazariy» —** Hudaning yolioɣa alaḫidə ataloɣan bir kixi. Ular tooɣruluḳ «Qəl.» 6-bab wə izaḫatlarni kərüng. ■ **13:5** Qəl. 6:5; 1Sam. 1:11

«Nədin kəlding» dəp sorimidim, umu өz nam-xəripini manga dəp bərmidi. □
7 U manga: — «Mana, sən ḫamilidar bolup bir oƣul tuƣisən; u bala anisining ḳorsiḳidiki qaƣdin tartip өlidiƣan künigiqə Hudaƣa ataloƣan bir nazariy bolidiƣan boloƣaqḳa, əmdi sən xarab yaki küqlük ḫaraḳ iqmə wə ḫeq napak nərsinimu yemigin» dedi, — dedi.
8 Buni anglap Manoaḫ Pərwərdigarƣa dua ḳilip: — Aḫ Rəbbim, Sən bu yərgə əwətkən Hudaning adimi bizgə yənə kelip, tuƣulidiƣan baliƣa nemə ḳiliximiz kerəklikini өgitip ḳoysun, dəp iltija ḳildi.
9 Huda Manoaḫning duasini anglidi; ayal etizliḳta oltuƣinida, Hudaning Pərixtisi yənə uning ḳexiƣa kəldi. Əmma uning eri Manoaḫ uning ḳexida yoḳ idi. 10 Andin ayal dərḫal yügürüp berip, erigə həwər berip: — Mana, ḫeliḳi küni yenimƣa kəlgən adəm manga yənə kөründi, dewidi, 11 Manoaḫ dərḫal ḳopup ayalining kəynidin mengip, u adəmning ḳexiƣa kelip: — Bu ayalƣa kelip səz ḳiloƣan adəm sənmu? — dəp soriwidi, u jawabən: — Xundaḳ, məndurmən, dedi.
12 Manoaḫ uningƣa: — Eytḳan səzliring bəja kəltürülgəndə, bala ḳaysi təriḳidə qong ḳilinixi kerək, u nemə ixlarni ḳilidu? — dəp soridi.
13 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Mən bu ayalƣa eytḳan nərsilərning ḫəmmisidin u ḫezi bolup өzini tartsun; 14 u üzüm telidin qiḳḳan ḫeqḳandaḳ nərsidin yemisun, xarab yaki küqlük ḫaraḳ iqmisun, ḫeq napak nərsilərdin yemisun; mən uningƣa barliḳ əmr ḳiloƣinimni tutsun, dedi.
15 Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisigə: — Iltipat ḳilip, kətməy tursila, өzlirigə bir oƣlaḳ təyyarlayli, dewidi, 16 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Sən Meni tutup ḳalsangmu, Mən neningdin yeməymən; əgər sən birər kөydürmə ḳurbanliḳ sunmaḳqi bolsang, uni Pərwərdigarƣa atap sunuxung kerək, dedi (uning xundaḳ deyixining səwəbi, Manoaḫ uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilmigənidi).
17 Andin Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisidin: — Өzlirining nam-xəripi nemidu? Eytip bərgən bolsila, səzliri əməlgə axuruloƣinida, siligə ḫөrmitimizni bildürəttuḳ, — dedi.
18 Pərwərdigarning Pərixtisi uningƣa jawabən: — Namimni sorap ḳaldingƣu? Mening namim karamət tilsimattur, — dedi.□
19 Xuning bilən Manoaḫ oƣlaḳ bilən axliḳ ḫədiyəsini elip berip uni ḳoram taxning üstidə Pərwərdigarƣa atap sundi. Pərwərdigarning Pərixtisi ularning kөz aldida ajayip karamət bir ixni ḳilip kөrsətti; Manoaḫ wə ayali ḳarap turdi. 20 Xundaḳ boldiki, ot yalḳuni ḳurbangaḫtin asmanƣa kətürülgəndə, Pərwərdigarning Pərixtisimu ḳurbangaḫtin qiḳḳan ot yalḳuni iqidə yuḳiriƣa qiḳip kətti. Manoaḫ bilən ayali buni kөrüp, өzlirini yərgə taxlap yüzlirini yərgə yeḳip düm yatti.
21 Xuningdin keyin Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa wə uning ayaliƣa ḳayta kөrünmidi. Manoaḫ xu waḳitta uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bildi.
22 Andin Manoaḫ ayaliƣa: — Mana, biz qoḳum өlimiz, qünki biz Hudani kөrduḳ! — dedi.■
23 Lekin ayali uningƣa jawab berip: — Əgər Pərwərdigar bizni өltürüxkə layiḳ kөrgən bolsa, undaḳta u kөydürmə ḳurbanliḳ bilən axliḳ ḫədiyəni ḳolimizdin ḳobul ḳilmiƣan bolatti, bu ixnimu kөrsətmigən bolatti wə xundaḳla bundaḳ səzlərni bizgə

□ **13:6 «Hudaning Pərixtisidək»** — ayal kөrgən muxu Pərixtining «Hudaning pərixtisi» yaki «Pərwərdigarning Pərixtisi» (demək, Məsiḫ) degən zatning өzi («Təbirlər»imizni wə keyinki 16-ayətni kөrüng).
□ **13:18 «Namimni sorap ḳaldingƣu? Mening namim karamət tilsimattur»** — Manoaḫ өz duasiƣa jawabən kəlgən Pərwərdigarning Pərixtisini insan dəp oylaydu. «Karamət tilsimat» degən muxu süpət ibraniy tilida («pələ») pəḳət Hudaning Өzini yaki uning ḳiloƣan ixlirini süpətləx üqün ixlitilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Ḳan. 5:26; Ḫak. 6:22, 23

eytmioɣan bolatti, — dedi.
24 Xu ixtin keyin ayal bir ooɣul tuoɣdi, uning ismini Ximxon ḳoydi. Bu bala əsüp, qong
boldi wə Pərwərdigar uni bərikətlidi.□ ■
25 Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisidiki Maḫanəḫ-Danda Pərwərdigarning Roḫi
uningoɣa əz təsirini kərsitixkə baxlidi.□

14

Ximxonning Filistiy bir ḳizni əmrigə almaḳqi boluxi

1 Bir waḳitta, Ximxon Timnaḫḳa qüxüp, u yərdə bir ḳizni kərdi; u Filistiy ḳizliridin
biri idi. □ 2 U xu yərdin qiḳip ata-anisining yenioɣa ḳaytip: — Mən Timnaḫda Filistiy
ḳizliridin birini kərdüm, uni manga hotunluḳḳa elip beringlar, — dedi.
3 Biraḳ ata-anisi uningoɣa: — Ḳerindaxliringning ḳizlirining iqidə yaki bizning
pütkül ḳowmimizning arisidin sanga bir ḳiz qiḳmasmu? Nemixḳa hətnisiz boloɣan
Filistiylərning ḳexioɣa berip, ulardin hotun almaḳqi bolisən? — dedi; əmma Ximxon
atisioɣa: — Uni manga elip bərgin, qünki u manga bək yaḳti, — dedi.□
4 Uning ata-anisi bu ixning Pərwərdigar təripidin boloɣinini bilmidi. Qünki Filistiylər
xu qaoɣda Israil üstidin ḫəküm sürüp turoɣan boloɣaqḳa, U Filistiylərgə taḳabil
turuxḳa pursət yaratmaḳqi idi.□
5 Əmdi Ximxon ata-anisi bilən Timnaḫḳa qüxti; ular Timnaḫdiki üzümzarliḳlaroɣa
yetip kəlgəndə, mana bir yax xir ḫərkirigən peti uningoɣa etildi. 6 Xuan
Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u ḳolida ḫeqnemə bolmioɣan ḫaləttə
xirni tutup, uni ooɣlaḳni yirtḳandək yirtip titma-titma ḳiliwətti. Lekin u bu ixni
ata-anisioɣa demidi. □ 7 Andin u *Timnaḫḳa* qüxüp, u ḳiz bilən paranglaxti, u ḳiz
Ximxonoɣa bək yarap kətti.
8 Birməzgildin keyin u ḳizni elip kelix üqün ḳayta baroɣanda, xirning ölükini kərüp
baḳay dəp yoldin burulup ḳariwidi, mana xirning iskilitining iqidə bir top ḫəsəl
ḫəriliri bilən ḫəsəl turatti. 9 U ḫəsəldin oqumioɣa elip yəp mangdi; ata-anisining
yenioɣa kəlgəndə, ularoɣimu bərdi, ularmu yedi, lekin əzining ḫəsəlni xirning
iskilitining iqidin elip kəlginini ularoɣa demidi. 10 Uning atisi *uningoɣa ḫəmraḫ bolup*
qüxüp ḳizning əyigə kəldi, u yərdə Ximxon bir ziyapət bərdi, qünki burundinla toy
ḳilidioɣan yigitlər xundaḳ ḳilidioɣan rəsm-ḳaidə bar idi. 11 Ular Ximxonni kərüp,
uningoɣa ḫəmraḫ boluxḳa ottuz yigitni tepip kəldi; ular uningoɣa ḫəmraḫ boldi. □
12 Ximxon ularoɣa: — Mən silərdin bir tepixmaḳ soray, əgər silər ziyarət ḳilinidioɣan
yəttə kün iqidə uning mənisini manga dəp berəlisənglar, mən silərgə ottuz danə
kanap kəynək bilən ottuz yürüx egin berimən; 13 əgər uni yexip berəlmisənglar,
silər manga ottuz danə kanap kəynək bilən ottuz yürüx egin beringlar, — dedi. Ular
uningoɣa: — Maḳul, undaḳ bolsa tepixmiḳingni eytḳin, ḳeni anglayli, — dedi.

□ **13:24** **«Ximxon»** — «ḳuyaxtək (küqlük)» yaki «roxən, parliḳ adəm». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25** **«Maḫanəḫ-Dan»** — yaki «Danning bargaḫi». □ **14:1** **«Timnaḫ»** — yaki «Timnataḫ». □ **14:3** **«bizning pütkül ḳowmimizning arisidin...»** — ibraniy tilida «mening pütkül ḳowmim arisidin...». □ **14:4** **«...yaratmaḳqi idi»** — ibraniy tilidiki muxu səz adəttə «izdiməkqi idi» degənni bildüridu. Mumkinqiliki barki, Hudaning Roḫi Ximxonni tezrək Filistiylərgə ḫujum ḳilixḳa ḳozoɣioɣini bilən, lekin u Hudaning Roḫining xu türtkisigə tehiqə etiwar ḳilmaywatatti. □ **14:6** **«Lekin *Ximxon*** bu ixni ata-anisioɣa demidi» — Ximxon «nazariy» boloɣaqḳa, ḫeqḳandaḳ üzümdin boloɣan nərsini yeməsliki kerək idi. Xunga Ximxon üzümzarliḳ bilən mangmay, ata-anisidin ayrilip mangoɣan bolsa kerək. Lekin ata-anisi «nazariy» bolmioɣaqḳa üzümzarliḳtin udul ətsə bolatti. Xu səwəbtin Ximxonning ata-anisi uning xirni əltürginini bilmidi. □ **14:11** **«...ottuz yigitni tepip kəldi»** — ximxunning toyida uningoɣa ḫəmraḫ boluxḳa qaḳiroɣan bolsa kerək.

14 U ularoɣa: — Yeyilidioɣini yegüqining iqidin qiḳti; tatliḳ küqtünggürning iqidin qiḳti, *bu nemə*? — dedi. Ular üq küngiqə bu tepixmaḳni tapalmidi. 15 Yəttinqi küni xundaḳ boldiki, ular Ximxonning ayalining ḳexioɣa berip: — Sən eringni aldap-siylap, tepixmaḳning mənisini bizgə eytip berixkə maḳul ḳiloɣin; bolmisa seni atangning өyi bilən ḳoxup kөydürüwetimiz. Silər bizni yoḳsul ḳilixḳa bu yərgə qaḳiroɣanmu?! — dedi.□
16 Ximxonning ayali uning aldida yioɣlap turup: — Sən manga өq, meni pəḳət səyməysən; sən mening ḳowmimning baliliridin bir tepixmaḳni soriding, əmma manga mənisini eytip bərmiding, dəp yioɣlioɣili turdi. Ximxon uningoɣa jawabən: — Mana, mən uni ata-anamoɣimu dəp bərmigən tursam, sanga dəp berəmdim? — dedi.
17 Ziyapət өtküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi. Xundaḳ boldiki, yəttinqi küni boloɣanda ayali uni ḳistap turuwaloɣaqḳa, uningoɣa tepixmaḳning mənisini eytip bərdi. Andin ayal berip өz həlḳining adəmlirigə tepixmaḳning mənisini dəp bərdi. □ 18 Xuning bilən yəttinqi küni kün patmasta, xəḥərning adəmliri uningoɣa jawab berip: — Ḥəsəldinmu tatliḳi barmu? Xirdinmu küqtünggüri barmu? — dedi.
U ularoɣa jawab berip: — Əgər silər mening inikim bilən yər aoɣdurmioɣan bolsanglar, tepixmiḳimni ḥərgiz tapalmayttinglar! — dedi.
19 U waḳitta Pərwərdigarning Roḥi uning üstigə qüxti; u Axkelonoɣa qüxüp, Axkelondikilərdin ottuz kixini өltürüp, ulardin olja elip, oljidin iginlərni elip kelip, tepixmaḳning mənisini yexip bərgənlərgə bərdi. Xuningdək Ximxonning oɣəzipi kelip, ata-anisining өyigə yenip kətti.□
20 Andin Ximxonning ayali Ximxonning ḥəmraḥliridin ḳoldax boloɣan yigitkə təwə ḳilindi.□

15

Ximxonning Filistiylər bilən ḳarxilixixḳa baxlixi

1 Əmma birnəqqə waḳit өtüp buoɣday orux məzgili kəlgəndə xundaḳ boldiki, Ximxon bir ooɣlaḳni elip өz ayalining өyigə berip: «Mən hotunumning ḳexioɣa uning ḥujrisioɣa kirimən» dedi. Lekin ayalining atisi uni iqkirigə kirixigə yol ḳoymidi. 2 Ḳeynatisi uningoɣa: — Mən ḥəḳiḳətən sizni uningoɣa mutləḳ өq bolup kətti, dəp oylidim; xunga mən uni sizning ḳoldixingizoɣa beriwətkənidim. Ḥalbuki, uning kiqik singlisi uningdin tehimu qiraylikḳu? Uning ornioɣa xuni aloɣan bolsingiz! — dedi.□
3 Əmma Ximxon ularoɣa: — Əmdi mən bu ḳetim Filistiylərgə ziyan yətküzsəm, manga gunaḥ bolmaydu! — dedi.
4 Xuni dəp Ximxon berip üq yüz qilbərini tutup kelip, otḳaxlarni təyyarlap, qilbərilərni jüpləp ḳuyruḳlirini bir-birigə qetip, ikki ḳuyriḳining otturisioɣa birdin otḳaxni asti; □ 5 otḳaxlaroɣa ot yeḳip qilbərilərni elip berip, Filistiylərning etizdiki ormioɣan ziraətlirigə ḳoyup bərdi. Xuning bilən u dөwə-dөwə өnqilərni, orulmioɣan ziraətlərni, xundaḳla zəytun baoɣlirinimu kөydürüwətti. □ 6 Filistiylər buni kөrüp:

□ **14:15 «yəttinqi küni…»** — bəzi kona kөqürmilərdə «tətinqi küni…» deyilidu. □ **14:17 «Ziyapət өtküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi»** — yaki «Ziyapət өtküzülgən yəttə künlük ziyapətning ḳaloɣan waḳtida u uningoɣa (Ximxonoɣa) exiliwelip yioɣlapla turdi». □ **14:19 «Axkelon»** — Filistiylərning qong bir xəḥiri. □ **14:20 «ḳoldax boloɣan yigitkə…»** — yaki «өzigə aoɣinə ḳiloɣan yigitkə». □ **15:2 «…uni sizning ḳoldixingizoɣa beriwətkənidim»** — yaki «uni sining aoɣinənggə beriwətkənidim». □ **15:4 «üq yüz qilbərə»** — bəzi tərjimilərdə «üq yüz tülkə» deyilidu. Lekin qilbərilər top bolup yürgəqkə, azraḳ gөxni yəmqük ḳilix bilən ularni tutiwelix tülkilərni tutuwelixtin kөp asan bolidu. □ **15:5 «etizdiki ormioɣan ziraətliri»** — ibraniy tilida «etizdiki өrə turoɣan ziraətliri» — demək, pixay dəp ḳaloɣan ziraətlər.

Buni kim ḳildi, — dəp sorisa, həlḳ jawab berip: — Timnaḫliḳ adəmning küy'ooɣli Ximxon ḳildi; ḳeynatisi uning ayalini uning ḳoldixioɣa beriwətkini üqün xundaḳ ḳildi, — dedi. Xuning bilən Filistiylər qiḳip, u ayal bilən atisini otta kөydürüwətti.

7 Ximxon ularoɣa: — Silər xundaḳ ḳiloɣininglar üqün, mən silərdin intiḳam almay boldi ḳilmaymən, — dedi.

8 Xuning bilən Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti; andin u berip Etam ḳoram texining өngkiridə turdi.□

9 U waḳitta Filistiylər qiḳip, Yəḫuda yurtida qedir tikip, Leḫi degən jayda yeyildi. □ 10 Yəḫudalar bolsa: — Nemixḳa bizgə ḫujum ḳilmaḳqi bolisilər? — dewidi, ular jawab berip: — Biz Ximxonni tutup baoɣlap, u bizgə ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, bizmu uningoɣa xundaḳ ḳilimiz, dəp qiḳtuḳ, — dedi.

11 Xuning bilən Yəḫuda yurtidiki üq ming kixi Etam ḳoram texining өngkirigə qüxüp, Ximxonoɣa: — Sən Filistiylərning üstimizdin ḫөküm sürüwatḳinini bilməmsən? Xuni bilip turup, sən nemixḳa bizgə xundaḳ ḳilding? — dedi. U ularoɣa: — Ular manga ḳiloɣandək, mənmu ularoɣa ḳildim, dəp jawab bərdi.

12 Ular uningoɣa: — Biz seni baoɣlap Filistiylərning ḳolioɣa tapxurup berix üqün kəlduḳ, dewidi, Ximxon ularoɣa: — «Biz өzimiz sanga ḫujum ḳilip өltürməymiz», dəp manga ḳəsəm ḳilinglar, dedi.

13 Ular uningoɣa: — Seni өltürməymiz; pəḳət seni qing baoɣlap, ularning ḳolioɣa tapxurup berimiz; ḫərgiz өlümgə məḫkum ḳilmaymiz, dəp jawab bərdi. Xuni dəp ular ikki yengi aroɣamqa bilən uni baoɣlap, ḳoram taxning üstidin elip mangdi. 14 U Leḫigə kəlgəndə, Filistiylər warḳiraxḳiniqə uning aldioɣa yügürüxüp kəldi. Əmma Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, ḳollirini baoɣlioɣan aroɣamqilar ot tutaxḳan kəndir yiptək üzülüp, tügüqlər ḳolliridin yexilip kətti. 15 Andin u exəkning yengi bir engək səngikini kөrüp, ḳolini uzitipla elip, uning bilən ming adəmni urup өltürdi.□

16 Ximxon: —

«Exəkning bir engək səngiki bilən adəmlərni өltürüp,

Ularni dөwə-dөwə ḳiliwəttim,

Exəkning bir engək səngiki bilən ming adəmni өltürdüm!» — dedi.□

17 Bularni dəp exəkning engək səngikini taxliwətti. Xuningdək u xu jayoɣa «Ramot-Leḫi» dəp nam ḳoydi.□

18 U intayin ussap Pərwərdigaroɣa pəryad ḳilip: — Sən Өz ḳulungning ḳoli bilən bunqə qong nusrətni barliḳḳa kəltürdüng, əmdi mən ḫazir ussuzluḳtin өlüp, hətnisizlərning ḳolioɣa qüxüp ḳalarmənmu? — dedi.■

19 Xuning bilən Huda leḫidiki azgalni yardi, su uningdin uroɣup qiḳti. Ximxon iqip, roḫi uroɣup jan kirdi. Bu səwəbtin bu *bulaḳḳa* «Ən-Ḫakkorə» dəp nam ḳoyuldi; ta bügüngiqə u Leḫida bar.□

20 Ximxon Filistiylərning dəwridə yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi.□

□ **15:8 «Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti»** — ibraniy tilida «Ximxon ularni yota wə paqaḳlirioɣa urup, ularni өltürüwətti». □ **15:9 «Leḫi degən jayda yeyildi»** — yaki «Leḫi degən jayda jənggə səp tüzdi». □ **15:15 «u exəkning yengi bir engək səngikini kөrüp…»** — kona səngək boloɣan bolsa, qürüklikidin asanla sunup kətkən bolatti. □ **15:16 «Ularni dөwə-dөwə ḳiliwəttim»** — yaki «Ularni ikki dөwə ḳiliwəttim». Bu xeirdin ḳarioɣanda, Ximxon ikki yaki uningdin kөp ḳetim Filistiylər bilən soḳuxḳan boluxi mumkin. □ **15:17 «Ramot-Leḫi»** — «Leḫining egizliki». ■ **15:18** 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ **15:19 «Ən-Ḫakkorə»** — «pəryad kətürgüqining buliḳi». □ **15:20 «Ximxon …. yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi»** — Ximxonning ḫakim boloɣan waḳti bəlkim Abimələk wə Yəftaḫning ḫөküm sürgən waḳitliri bilən zamandax bolsa kerək; u Pələstinning oɣərbidə, ular xərḳ wə ximalida ḫөküm sürətti.

16

Ximxonning məoɣlup boluxi

1 Andin Ximxon Gazaoɣa bardi, u u yərdə bir paḫixə ayalni kərüp, kirip uning bilən
yeḳinqiliḳ ḳildi. 2 Lekin Gazaliḳlar birsining: — Ximxon bu yərgə kəldi, deginini
anglap, *xəḫərni* ḳorxap, keqiqə xəḫərning ḳowuḳida ün qiḳarmay marap turdi wə:
Ətə tang yoruoɣanda uni əltürimiz, — deyixti.
3 Ximxon yerim keqigiqə yatti; andin ornidin turup xəḫər ḳowuḳining ikki ḳanitini
tutup, uni ikki kexiki wə baldaḳ-taḳiḳi bilən ḳoxup, biraḳla ḳomurup, əxnisigə artip
Ḫebronning udulidiki taoɣḳa elip qiḳip kətti.□
4 Keyin u Sorək jiloɣisida olturuxluḳ Dililaḫ isimlik bir ayalni kərüp, uningoɣa axiḳ
bolup ḳaldi. 5 Buni bilip Filistiylərning əmirliri u ayalning ḳexioɣa berip uningoɣa:
— Sən uni aldap, uning küqtünggürlükining zadi nədin boloɣanliḳini kolap sorap,
bizning ḳandaḳ ḳilsaḳ uni yengələydioɣanliḳimizni, uni baoɣlap boysunduralay-
dioɣanliḳimizni eytip bərsəng, biz ḫərbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüx tənggə
berimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Dililaḫ Ximxondin: — Sən küqtünggürlüküngning zadi nədin
boloɣanliḳini, xundaḳla ḳandaḳ ḳiloɣanda seni baoɣlap boysunduroɣili bolidioɣanliḳini
eytip bərgin! — dedi.
7 Ximxon uningoɣa jawabən: — Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi
bilən baoɣlisa, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.□
8 Xuning bilən Filistiylərning əmirliri yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqini elip
kelip, bu ayaloɣa beriwidi, u bu kiriqlər bilən uni baoɣlap ḳoydi 9 (Dililaḫ birnəqqə
adəmni ḫujrida paylap turuxḳa yoxurup ḳoyoɣanidi). U Ximxonoɣa: — Əy Ximxon,
Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi.
U ḳopup kiriqlərni qigə xoyna otta kəyüp üzülüp kətkəndək üzüwətti. Xuning bilən
uning küqtünggürlikining siri axkarilanmidi.
10 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən!
Əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.□
11 U jawap berip: — Adəmlər meni ḫeq ixlətmigən yengi aroɣamqa bilən baoɣlisa,
mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
12 Xuning bilən Dililaḫ yengi aroɣamqa elip kelip, uni baoɣlap: — Əy Ximxon,
Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi (əslidə birnəqqə adəm ḫujrida yoxurunup, uni
paylap turuxḳanidi). Lekin Ximxon əz ḳolidiki aroɣamqilarni yipni üzgəndək üzüp
taxlidi.
13 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Sən ḫaziroɣiqə meni aldapsən, manga yaloɣan
eytipsən; əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.
U jawap berip: — Sən mening beximdiki yəttə ərüm qaqni dukandiki ərüx yip bilən
ḳoxup ərüp ḳoysangla bolidu, — dedi.□

□ **16:3 «Ḫebronning udulidiki taoɣ»** — bəlkim Gazadin 40 kilometer yiraḳliḳta idi. □ **16:7 «Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi bilən baoɣlisa…»** — Ximxon nazariy boloɣaqḳa, «yengi ya kiriqliri» əslidə əlük ḫaywanning jəsitidin elinidioɣini üqün uningoɣa nisbətən «napak» ḫesablinatti. Uning gepi yaloɣan boloɣini bilən, ḫəḳiḳətkə yeḳin idi; uning küqtünggürlüki uning nazariy boloɣanliḳidin boloɣan. Uning «yengi» (baxḳilar ixlətmigən) deyixining səwəbi «Birsi meni xundaḳ yengi kiriqlər bilən baoɣlisa, kiriqlərning meni napak ḳilix təsiri azraḳ bolidu» dəp oylioɣinidin bolsa kerək. □ **16:10 «Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən! ….»** — roxənki, «paylap olturoɣuqilar» baoɣlax usulining nətijisini kütüp əzliri yoxurunoɣan yərdin qiḳmidi. Ximxon əydə Dililaḫ bilən ikkimizla bar, dəp oylaydu. □ **16:13 «dukandiki ərüx yip bilən»** — yaki «dukandiki təg yipi bilən», yəni toḳulmilarning boyioɣa tartiloɣan yipi bilən.

14 Xuning bilən *Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp*, ḳozuḳḳa baoɣlap ḳoyup uningoɣa: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi. Ximxon uyḳudin oyoɣinip, ərüx yip bilən ḳozuḳni birakla tartip yuliwətti.□
15 Andin ayal uningoɣa: — Manga kənglüng yoḳ turup, ḳandaḳsigə sanga axiḳ boldum, dəysən? Sən meni üq ḳetim aldap, küqtünggürlüküngning nədin boloɣanliḳini manga eytip bərmidingoɣu, — dedi.
16 Uning ḫərküni səzliri bilən uni ḳistaxliri wə yalwuruxliri bilən Ximxonning ɵlgüdək iqi puxti wə xundaḳ boldiki, 17 u kənglidiki sirini ḳoymay uningoɣa axkara ḳilip: — Mən anamning ḳorsiḳidiki qaoɣdin tartip Hudaoɣa atilip nazariy boloɣinim üqün, beximoɣa ḫərgiz ustira selinip baḳmioɣan; əgər mening qeqim qüxürüwetilsə, küqüm məndin ketip, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
18 Dililaḫ uning ɵzigə kənglidiki ḫəmmə sirini dəp bərginini kərüp, Filistiylərning əmirlirini qarḳirip kelixkə adəm mangdurup: — «Bu ḳetim silər yənə bir qiḳinglar, qünki Ximxon kənglidiki ḫəmmə sirni manga axkara ḳildi» dedi. Xuning bilən Filistiylərning əmirliri ḳollirioɣa kümüxlərni elip, uning ḳexioɣa qiḳti.
19 Andin Dililaḫ uni ɵz yotisioɣa yatḳuzup, uhlitip ḳoyup, bir adəmni qaḳirip kirip uning bexidiki yəttə ərüm qaqni qüxürüwətti; xundaḳ ḳilip u Ximxonning bozək ḳilinixini baxlioɣuqi boldi. Ximxon küqidin kətkənidi. 20 U: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dewidi, u uyḳudin oyoɣinip: — Mən ornumdin turup, ilgiriki birḳanqə ḳetimḳidək, boxinip ketimən, dəp oylidi. Lekin u Pərwərdigarning ɵzidin kətkinini bilməytti. 21 Xuning bilən, Filistiylər uni tutuwelip, kɵzlirini oyup, Gazaoɣa elip qüxüp, uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi.□
22 Lekin bexidiki qüxürüwetilgən qeqi yənə ɵsüxkə baxlidi.

Ximxonning xərəplik ḫalda ɵlüxi wə dəpnə ḳilinixi

23 Keyin, Filistiylərning əmirliri ɵz ilaḫi boloɣan Dagon üqün qong bir ḳurbanliḳ ɵtküzüxkə ḫəm təbrikləp xadlinixḳa yioɣildi. Qünki ular: — Mana, ilaḫimiz düxminimiz boloɣan Ximxonni ḳolimizoɣa tapxurup bərdi, — deyixti.
24 Həlḳ Ximxonni kərgəndə, ɵz ilaḫini danglap: — Ilaḫimiz bolsa, yurtimizni wəyran ḳiloɣuqini, adəmlirimizni kɵp ɵltürgən düxminimizni ḳolimizoɣa qüxürüp bərdi! — deyixti.
25 Ular taza xad-huramliḳ kəypigə qəmüp: — Ximxon kəltürülsun, u bizgə bir oyun kərsitip bərsun, deyixti; ular Ximxonni zindandin elip qiḳti. U ularning aldida oyun kərsətti. Əmdi ular uni ikki tüwrükning otturisida tohtitip ḳoyoɣanidi. 26 Xuning bilən Ximxon ḳolini tutup turoɣan yigitkə: — Meni ḳoyuwət, ɵyni kətürüp turoɣan tüwrüklərni silap, ularoɣa yɵliniwaloɣili ḳoyoɣaysən, — dedi.
27 U qaoɣda ɵy ər-ayallar bilən liḳ toloɣanidi, Filistiylərning əmirlirining ḫəmmisimu xu yərdə idi; ɵgzidimu Ximxonning kərsitiwatḳan oyunini kərüwatḳan təhminən üq mingqə ər-ayal bar idi.
28 Ximxon Pərwərdigaroɣa nida ḳilip: — Əy Rəb Pərwərdigar, meni yad ḳilip pəḳət muxu bir ḳetim manga küq ata ḳiloɣaysən; i Huda, xuning bilən ikki kɵzümning intiḳamini Filistiylərdin bir yolila aloɣuzoɣaysən! — dedi.■
29 Ximxon xularni dəp ɵyni kətürüp turoɣan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong ḳoli bilən, yənə birini sol ḳoli bilən tutup, ularoɣa tayinip turdi.
30 Andin: «Filistiylər bilən birliktə ɵlüp kətsəm!» dəp bədinini egip küqini yioɣip *ittiriwidi*, ɵy ərülüp, u yərdiki əmirlər bilən barliḳ həlḳning üstigə qüxti. Buning

□ **16:14 «Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp…»** — muxu səzlərni kona grek nushisidin alduḳ. □ **16:21 «uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi»** — un tartix adəttə ayal kixining ixi idi. ■ **16:28** Ibr. 11:32

bilən əz ələmi bilən ələtürgən adəmlər uning tirik waḳtida ələtürgənliridin kəp boldi.
31 Andin keyin uning ḳerindaxliri wə atisining barliḳ jəməti qüxüp, uni kətürüp,
Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisiɳa elip berip, atisi Manoaḫning ḳəbrisidə dəpnə
ḳildi. U yigirmə yil Israiloɳa ḫakim boloɳanidi.

17

Israillarning butpərəslik yoliɳa kirixi

1 Əfraimning taoɳlirida Mikaḫ isimlik bir kixi bar idi. 2 U anisiɳa: — Sening ḫeliḳi
bir ming bir yüz kümüx tənggəng ooɳrilap ketilgənidi; sən tənggilərni ḳaroɳiding wə
buni manga dəp bərding. Mana, kümüx məndə, uni mən aloɳandim, dewidi, anisi:
— Əy ooɳlum, Pərwərdigar seni bərikətligəy!, — dedi.□
3 Mikaḫ bu bir ming bir yüz kümüx tənggini anisiɳa yandurup bərdi. Anisi: — Mən
əslidə bu pulni sən ooɳlumni dəp Pərwərdigaroɳa beoɳixlap, uning bilən oyma but
wə ḳuyma but yasaxḳa atiwətkənidim; əmdi yənila sanga berəy, dedi.
4 Lekin Mikaḫ kümüxni anisiɳa ḳayturup bərdi; anisi uningdin ikki yüz kümüx
tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti; ular
Mikaḫning əyigə ḳoyup ḳoyuldi. □ 5 Mikaḫ degən bu kixi əslidə bir buthana pəyda
ḳiloɳan, xuningdək əzigə bir əfod bilən birnəqqə «tərafim»ni yasioɳanidi; andin əz
ooɳulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni əzigə kaḫin ḳildi.□
6 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni
ḳilatti.□ ■

Mikaḫning bir Lawiyni «kaḫin bolux»ḳa yallixi

7 Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəmdə Lawiy ḳəbilisidin boloɳan bir yigit
bar idi; u xu yərdə musapir bolup turup ḳaloɳanidi. □ 8 Bu yigit bir jay tepip turay
dəp, Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəm xəḫiridin qiḳti. U səpər ḳilip, Əfraim
taoɳliḳioɳa, Mikaḫning əyigə kelip qüxti. 9 Mikaḫ uningdin: — Ḳəyərdin kəlding,
dəp soriwidi, u uningoɳa jawabən: — Mən Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik
bir Lawiymən, bir jay tepip turay dəp qiḳtim, — dedi.
10 Mikaḫ uningoɳa: — Undaḳ bolsa mən bilən turup, manga ḫəm ata ḫəm kaḫin
bolup bərgin; mən sanga ḫər yili on kümüx tənggə, bir yürüx egin wə kündilik
yemək-iqmikingni berəy, — dedi. Buni anglap Lawiy kixi uningkigə kirdi.

□ **17:2 «...tənggilərni ḳaroɳiding...»** — ḳaroɳaxning məzmuni bəlkim «Bu pul bərikətlik bolmisun, aloɳuqi kixigə palakət qüxürsun» degəndək bolsa kerək. **«...wə buni manga dəp bərding»** — ibraniy tilida: «...wə mening ḳulaḳlirimoɳa səzliding». □ **17:4 «...anisi uningdin ikki yüz kümüx tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti...»** — muxu səzdin ḳarioɳanda, apisi niyitidin yenip, pulning bir ḳismini əzidə ḳalduroɳanidi. □ **17:5 «əfod»** — «əfod» tooɳruluḳ 8:27 wə izaḫatini kərüng. «Əfod» əslidə bax kaḫin kiyidioɳan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooɳruluḳ «Mis.» 28:5-30 wə izaḫatlirini kərüng. **«tərafim»** — ibraniy tilidiki səz bolup, «əy butliri» degənni bildüridu. Bu butlar ḳolda kətürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Ḳədimki waḳitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»oɳa igə boloɳan adəm əyning barliḳ təəlluḳatining igisi, hojayini dəp ḫesablinatti. **«... əz ooɳulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni əzigə kaḫin ḳildi»** — pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi. □ **17:6 «Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni ḳilatti»** — muxu səzlər, xübḫisizki, Hudaning waḳti kəlgəndə Israiloɳa Əzi padixaḫ təyinləx məḳsitidə boloɳanliḳini kərsitidu. ■ **17:6** Ḫak. 18:1; 21:25 □ **17:7 «Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəm»** — Bəyt-Ləḫəm Lawiylaroɳa bekitilgən xəḫərlərdin əməs idi. Bu kixining xu yərgə nemigə baroɳini enik əməs.

11 Lawiy u kixi bilən turuxḳa razi boldi; yigit xu kixigə өz ooɳulliridin biridək bolup ḳaldi. 12 Andin Mikaḫ bu Lawiy kixini *kaḫinliḳḳa* məhsus təyinlidi. Xuning bilən *Lawiy* yigit uningɳa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi.□
13 Andin Mikaḫ: — Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɳini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɳinini bilimən, — dedi.□

18

Dan ḳəbilisining өzliri üqün bir miras jayni tepixi

1 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; xundaḳla xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi өzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi, qünki xu küngiqə ular Israil ḳəbililiri arisida qək taxlinip bekitilgən miras zeminɳa erixmigənidi. □ ■ 2 Xuning bilən Danlar pütkül jəmətidin Zoreaḫ wə Əxtaolda olturuxluḳ bəx palwanni zeminni qarlap kelixkə əwətti wə ularɳa tapilap: — Silər berip zeminni qarlap kelinglar, dedi. Ular səpər ḳilip Əfraim taoɳliḳ yurtioɳa kelip Mikaḫning өyigə qüxüp u yərdə ḳondi. 3 Ular Mikaḫning өyining yenida turoɳinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning ḳexioɳa kirip uningdin: — Seni kim bu jayoɳa elip kəldi? Bu yərdə nemə ix ḳilisən? Bu jayda nemigə erixting? — dəp soridi.□
4 U ularɳa jawabən: — Mikaḫ manga mundaḳ-mundaḳ ḳilip, meni yallap өzigə kaḫin ḳildi, dedi.
5 Buni anglap ular uningɳa: — Undaḳ bolsa bizning mangɳan səpirimizning onguxluḳ bolidioɳan-bolmaydioɳanliḳini bilmikimiz üqün, Hudadin sorap bərgin, — dedi.
6 Kaḫin ularɳa: — Hatirjəm beriweringlar. Mangɳan yolunglar Pərwərdigarning aldididur, — dedi.□
7 Xuning bilən bu bəx adəm qiḳip, Laix degən jayoɳa yetip kəldi. Ular u yərdiki həlḳning tinq-aman yaxawatḳinini, turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini, hatirjəmlik wə raḫət iqidə turuwatḳinini kərdi; xu zeminda ularni har ḳiloɳuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi; ular Zidoniylardin yiraḳta turatti, xundaḳla baxḳilar bilənmu ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilixmaytti.□
8 *Bəx palwan* Zoreaḫ wə Əxtaoloɳa өz ḳerindaxlirining ḳexioɳa ḳaytip kəldi. Ḳerindaxliri ulardin: — Nemə həwər elip kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular jawabən: — Biz ḳopup ularɳa ḫujum ḳilayli! Qünki biz xu zeminni qarlap kəlduḳ, mana, u intayin yahxi bir yurt ikən. Əmdi nemixḳa ḳimir ḳilmay jim

---

□ **17:12 «Mikaḫ bu Lawiy kixini kaḫinliḳḳa məhsus təyinlidi»** — ibraniy tilida: «Mikaḫ bu Lawiy kixining ḳolini toldurdi». Bu səz muxu yərdə ikki bisliḳtur — (1) u Mikaḫning ḳolini məhsus kaḫinliḳ wəzipisi bilən «toldurdi» wə (2) (ḫəjwiy jəḫəttin) pul bilən toldurdi. **«Xuning bilən Lawiy yigit uningɳa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi»** — pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi; baxḳa Lawiylarning kaḫin bolux ḫoḳuḳi yoḳtur, əlwəttə. □ **17:13 «Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɳini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɳinini bilimən»** — demisəkmu, bu səzlər pütünləy hurapiy bir kəzḳarax, əlwəttə. 18-babta səzlərning hataliḳi qiḳip turidu. □ **18:1 «Xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi өzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi»** — «Yəxua» 19:40-48də bu ixlar bayan ḳilinidu. Xu ayətlərdin ḳarioɳanda: «qək taxlinip bekitilgən miras zeminɳa erixmigənidi» degənning mənisi «...toluḳ erixəlmigənidi» degəndək bolsa kerək. ■ **18:1** Ḫak. 17:6; 21:25 □ **18:3 «Lawiy yigitning awazini tonup...»** — yaki «Lawiy yigitning tələppuzini tonup...». □ **18:6 «Mangɳan yolunglar Pərwərdigarning aldididur»** — demək, yolunglar Hudaning nəzirigə yahxi kərünidu. □ **18:7 «turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini»** — muxu xəḫər bəlkim Zidoniylarning bir mustəmlikisi boloɳan boluxi mumkin idi. **«xu zeminda ularni har ḳiloɳuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi»** — əgər Laixtikilərdin paydilinidioɳan baxḳa bir yərlik ḫakimiyət bar bolsa, Laixni igiləx üqün muxu ḫakimiyət bilənmu soḳuxux kerək bolatti, əlwəttə. Xu səzning baxḳa birhil tərjimisi: «ularning üstidə nomus ixlarni əyibləydioɳan ḫeqḳandaḳ ḫakim yoḳ idi».

olturisilər? Əmdi dərḫal berip, u yurtni elixḳa əzmənglərni əzmənglar, berip ḫujum ḳilip zeminni igiləngilar. 10 U yərgə barƣininglarda silər tinq-aman turuwatḳan bir həlḳni, ḫər ətrapiƣa sozulƣan kəng-azadə bir zeminni kərisilər! Huda u yərni silərning ḳolunglarƣa tapxurƣandur. U yurtta yər yüzidə tepilidiƣan barliḳ nərsilərdin ḫeqbiri kəm əməs, dedi.
11 Xuning bilən Danlarning jəmətidin altə yüz adəm jənggə ḳorallinip, Zoreaḫ wə Əxtaoldin qiḳip mangdi. 12 Ular Yəḫuda yurtidiki Kiriat-Yearim degən jayƣa berip, qedir tikti (xunga bu jay taki bügüngiqə «Danning ləxkərgaḫi» dəp atalmaḳta; u Kiriat-Yearimning arḳa təripigə jaylaxḳanidi). □ ■ 13 Andin ular u yərdin Əfraim taƣliḳ rayoniƣa berip, Mikaḫning ɵyigə yetip kəldi.
14 Laix yurtiƣa qarlax üqün barƣan bəx kixi ɵz ḳerindaxliriƣa: — Biləmsilər? Bu ɵydə bir əfod toni, birnəqqə tərafim butliri, bir oyma məbud wə ḳuyma məbud bardur! Əmdi ḳandaḳ ḳilixinglar kerəklikini oylixinglar! — dedi.□
15 Ular burulup Lawiy yigitning ɵyigə (Mikaḫḳa təwə ɵygə) kirip uningdin ḫal soridi.
16 Dan ḳəbilisidin boloƣan jəng ḳorallirini kətürgən altə yüz kixi dərwaza aldida turup turdi. 17 U zeminni qarlaxḳa barƣan bəx adəm *buthaniƣa* kirip, oyma but, əfod toni, tərafim butliri wə ḳuyma butni elip qiḳti. Kaḫin jəng ḳorallirini kətürgən altə yüz kixi bilən billə dərwazida turatti. 18 Bu bəx adəm Mikaḫning ɵyigə kirip oyma but, əfod tonini, tərafim butliri wə ḳuyma butni elip qiḳḳanda kaḫin ulardin: — Bu nemə ḳiloƣininglar?! — dəp soridi.
19 Ular uningƣa: — Ün qiḳarmay, aƣzingni ḳolung bilən etip, biz bilən mengip, bizgə ḫəm ata ḫəm kaḫin bolup bərgin. Sening pəḳət bir adəmning ɵyidikilərgə kaḫin boloƣining yahximu, yaki Israilning bir jəməti boloƣan pütün bir ḳəbiligə kaḫin boloƣining yahximu? — dedi.
20 Xundaḳ dewidi, kaḫinning kəngli hux bolup, əfod, tərafim butliri wə oyma məbudni elip həlḳning arisiƣa kirip turdi. 21 Andin ular burulup, u yərdin kətti; ular baliliri wə qarpaylarni wə yük-taḳlirining ḫəmmisini aldida mangduruwətkənidi.
22 Mikaḫning ɵyidin heli yiraḳlioƣanda Mikaḫning ɵyining ətrapidiki həlḳlər yioƣilip, Danlarƣa ḳooƣlap yetixti. 23 Ular Danlarni towlap qaḳirdi, Danlar burulup Mikaḫḳa: — Sanga nemə boldi, bunqiwila kəp həlḳni yioƣip kelip nemə ḳilmaḳqisən?! — dedi.
24 U jawab berip: — Silər mən yasatḳan məbudlarni kaḫinim bilən ḳoxup aldinglar, andin kəttinglar! Manga yənə nemə ḳaldi?! Xundaḳ turuḳluḳ silər tehi: «Sanga nemə boldi?» — dəwatisilərƣu! — dedi.
25 Danlar uningƣa: — Ününgni qiḳarma, bolmisa aqqiḳi yaman kixilər seni tutuwelip, seni wə ailəngdikilərni janliridin juda ḳilmisun, yənə, — dedi.
26 Bularni dəp Danlar ɵz yoliƣa mangdi; Mikaḫ ularning ɵzidin küqlük ikənlikini kərüp, yenip ɵz ɵyigə kətti.
27 Ular Mikaḫ yasatḳuzƣan nərsilər wə uning kaḫinini elip, Laixḳa ḫujum ḳildi; u yərdiki həlḳ tinq-aman wə hatirjəm turuwatḳanidi; ular ularni ḳiliqlap ḳirip, xəḫərni otta kɵydürüwətti. 28 Xəḫərni ḳutḳuzƣudək ḫeq adəm qiḳimidi; qünki bu xəḫər Zidondin yiraḳta idi, həlḳi ḫeqkim bilən bardi-kəldi ḳilixmaytti. Xəḫər Bəyt-Rəḫobning yenidiki jiloƣida idi. Danlar xəḫərni ḳaytidin ḳurup, olturaḳlaxti. 29 Ular bu xəḫərgə Israilning ooƣulliridin boloƣan, ɵz atisi Danning ismini ḳoyup Dan dəp atidi. Ilgiri u xəḫərning nami Laix idi.■
30 Danlar xu yərdə bu oyma butni ɵzlirigə tiklidi; Musaning ooƣli Gərxomning əwladi Yonatan wə uning ooƣulliri bolsa xu zeminning həlḳi sürgün boluxḳa elip ketilgən

□ **18:12** **«Danning ləxkərgaḫi»** — ibraniy tilida «Maḫanəḥ-Dan». **«arḳa təripi»** — bu səzning baxḳa birhil tərjimisi «ƣərb təripi». ■ **18:12** Ḫak. 13:25 □ **18:14** **«tərafim butliri»** — 17:5diki izaḫatni kərüng. ■ **18:29** Yə. 19:47

küngiqə Danlarning ḳəbilisigə kaḫin bolup turoɣanidi. □ 31 Hudaning өyi Xiloḫda turoɣan barliḳ waḳitlarda, Danlar өzliri üqün tikligən, Mikaḫ yasatḳuzoɣan oyma məbud *Danda* turoɣuzuldi.□

19

Əxəddiy buzuḳqiliḳ

1 Israilda tehi padixaḫ tiklənmigən xu künlərdə, Əfraim taoɣliḳ rayonining qət təripidə olturuxluḳ bir Lawiy kixi bar idi; u Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik bir ḳizni kenizəklikkə aldi. ■ 2 Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip, uning yenidin qiḳip, Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmgə atisining өyigə berip, tət ayqə turdi.□
3 U waḳitta uning eri ḳopup kenizikigə yahxi gəplərni ḳilip, kənglini elip yandurup kelixkə kenizikining yenioɣa kəldi. U bir hizmətkarini wə ikki exəkni elip bardi. Kenizək erini atisining өyigə elip kirdi; atisi uni kərüp hux bolup ḳarxi aldi. 4 Uning ḳeynatisi, yəni ḳizning atisi uni tutup ḳaldi, u u yərdə üq küngiqə yəp-iqip, uning bilən yetip ḳopti. 5 Tətinqi küni Lawiy kixi səḫər ḳopup mangoɣili təyyarliniwidi, kenizikining atisi küy'ooɣlioɣa: — Bir tooɣram nan yəp yürikingni ḳuwwətləndürüp andin mangoɣin, — dedi.
6 Xuning bilən ular ikkisi olturup billə yəp-iqip tamaḳlandi. Ḳizning atisi u kixigə: — Səndin өtünəy, bu keqimu ḳonoɣin, kənglüng eqilsun, dedi.
7 Bu kixi mangoɣili ḳopuwidi, lekin ḳeynatisi uni zorlap, yənə elip ḳaldi, u yənə bir kün ḳondi. 8 Bəxinqi küni u səḫər ḳopup mangoɣili təyyarlandi, lekin ḳizning atisi uningoɣa: — *Awwal* yürikingni ḳuwwətləndürgin, dedi. Xuning bilən ular ikkisi kün egilgüqə olturup, billə tamaḳlandi.
9 Andin bu kixi keniziki wə hizmətkarini elip mangoɣili təyyarliniwidi, ḳeynatisi, yəni ḳizning dadasi uningoɣa: — Mana, kəq kirəy dəwatidu, səndin өtünəy, bu yərdə yənə bir keqini өtküzünglar; mana, kün məoɣiḳḳə egiliptu, bu yərdə ḳonoɣin, kənglüng eqilsun; andin ətə səḫərdə yoloɣa qiḳip, өyünglərgə ketinglar, — dedi.□
10 Lekin u kixi əmdi yənə bir keqə ḳonuxḳa unimay, ḳopup yoloɣa qiḳip Yəbusning, yəni Yerusalemning udulioɣa kəldi. Uning bilən billə ikki toḳuḳluḳ exək wə keniziki bar idi. 11 Ular Yəbusḳa yeḳin kəlgəndə kün olturay dəp ḳaloɣaqḳa, hizmətkari oɣojisioɣa: — Yəbusiylarning bu xəḫirigə kirip, xu yərdə ḳonayli, dedi.
12 Lekin oɣojisi uningoɣa jawab berip: — Biz Israillar turmaydioɣan, yat əllər turidioɣan xəḫərgə kirməyli, bəlki Gibeaḫḳa өtüp ketəyli, dedi.
13 Andin u yənə hizmətkarioɣa: — Kəlgin, biz yeḳindiki jaylardin birigə barayli, Gibeaḫda yaki Ramaḫda ḳonayli, dedi.
14 Xuning bilən ular mengip, Binyamin yurtidiki Gibeaḫning yenioɣa yetip baroɣanda kün olturoɣanidi. 15 Ular Gibeaḫḳa kirip, u yərdə ḳonmaḳqi boldi; xəḫərning qong məydanioɣa kirip olturuxti; lekin ḫeqkim ularni ḳonduruxḳa өyigə təklip ḳilmidi.
16 Ḫalbuki, u keqisi ḳeri bir adəm ixini tügitip, etizliḳtin yenip keliwatḳanidi. U əslidə Əfraim taoɣliḳ rayonilik adəm idi, u Gibeaḫda musapir bolup, olturaḳlixip ḳaloɣanidi; lekin u yərdiki həlḳlər Binyaminlardin idi.
17 U bexini kətürüp ḳarap, bu yoluqining xəḫərning məydanida olturoɣinini kərüp uningdin: — Ḳəyərdin kəlding? Ḳəyərgə barisən? — dəp soridi.

□ **18:30 «Gərsomning əwladi» —** ibraniy tilida «Gərsomning ooɣli». □ **18:31 «Hudaning өyi Xiloḫda turoɣan barliḳ waḳitlarda» —** Xiloḫ xəḫiri muḳəddəs qedir tunji tiklənгən jay idi («Yə.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni kərüng). Sulayman padixaḫ ibadəthanini Yerusalemda ḳuruxtin ilgiri (ḳaysi waḳit ikənliki bizkə naməlum) Xiloḫ ibadət soruni süpitidə ixlitilməy taxliwetilgənidi («Yər.» 7:12ni kərüng). ■ **19:1** Ḫak. 17:6; 18:1; 21:25 □ **19:2 «Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip…» —** yaki «lekin u kenizək eridin yamanlap ketip...». □ **19:9 «andin ətə səḫərdə … өyünglərgə ketinglar» —** ibraniy tilida «andin ətə səḫərdə ... qediringlaroɣa ketinglar».

18 U jawab berip: — Biz Yəhuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmdin Əfraim taoɣliḳining qət yaḳilirioɣa ketip barimiz; mən əsli xu jaydin bolup, Yəhuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmgə baroɣanidim; ixlirim Pərwərdigarning өyigə munasiwətlik idi; lekin bu yərdə ḫeq kim meni өyigə təklip ḳilmidi. □ 19 Bizning exəklirimizgə beridioɣan saman wə booɣuzimiz bar, өzüm, dedəkliri, xundaḳla kəminiliring bilən boloɣan yigitkimu nan wə xarablar bar, bizgə ḫeq nemə kəm əməs, — dedi.
20 Buni anglap ḳeri kixi: — Tinq-aman boloɣaysən; siləring moḫtajliringlarning ḫəmmisi mening üstümgə bolsun, əmma koqida yatmanglar! — dəp, 21 uni өz өyigə elip berip, exəklirigə yəm bərdi. Meḫmanlar putlirini yuyup, yəp-iqip oɣizalandi.
22 Ular kөnglidə hux bolup turoɣinida, mana, xəḫərning adəmliridin birnəqqəylən, yəni birḳanqə lükqək kelip өyni ḳorxiwelip, ixikni urup-ḳeḳip, өyning igisi boloɣan ḳeri kixigə: — Sening өyünggə kəlgən xu kixini bizgə qiḳirip bərgin, uning bilən yeḳinqiliḳ ḳilimiz, — dedi.□ ■
23 Buni anglap өy igisi ularning ḳexioɣa qiḳip ularoɣa: — Bolmaydu, əy buradərlirim, silərdin өtünüp ḳalay, mundaḳ rəzillikni ḳilmanglar; bu kixi mening өyümgə meḫman bolup kəlgənikən, silər bundaḳ iplasliḳ ḳilmanglar. 24 Mana, mening pak bir ḳizim bar, yənə u kixining keniziki bar. Mən ularni ḳexinglaroɣa qiḳirip berəy, silər ularni ayaoɣ asti ḳilsanglar məyli, nəziringlaroɣa nemə hux yaḳsa ularni xundaḳ ḳilinglar, lekin bu kixigə muxundaḳ iplasliḳ ixni ḳilmanglar, — dedi.□
25 Lekin u adəmlər uningoɣa ḳulaḳ salmidi; yoluqi kenizikini ularning aldioɣa sөrəp qiḳirip bərdi. Ular uning bilən billə bolup kəqtin ətigəngiqə ayaoɣ asti ḳildi; ular tang yoruoɣanda andin uni ḳoyup bərdi.
26 Qokan tang səḫərdə ḳaytip kelip, uning oɣojisi ḳonoɣan өyning dərwazisining bosuoɣisioɣa kəlgəndə yiḳilip ḳelip, tang atḳuqə xu yərdə yetip ḳaldi. 27 Ətigəndə uning oɣojisi ḳopup өyning ixikini eqip, yoloɣa qiḳmaḳqi bolup texioɣa qiḳiwidi, mana, uning keniziki boloɣan qokan өyning dərwazisi aldida ḳolliri bosuoɣining üstigə ḳoyuḳluḳ ḫalda yatatti. 28 U uningoɣa: — Ḳopḳin, biz mangayli, dedi. Lekin qokan ḫeqbir jawab bərmidi. Xuning bilən u qokanni exəkkə artip, ḳozoɣilip өz өyigə yürüp kətti.□
29 Өz өyigə kəlgəndə, piqaḳni elip kenizikining jəsitini səngəkliri boyiqə on ikki parqə ḳilip, pütkül Israil yurtining qət-yaḳilirioɣiqə əwətti.
30 Xundaḳ boldiki, buni kөrgənlərning ḫəmmisi: «Israil Misirdin qiḳḳan kündin tartip bügüngiqə bundaḳ ix bolup baḳmioɣanidi yaki kөrülüp baḳmioɣanidi. Əmdi bu ixni obdan oylixip, ḳandaḳ ḳilix kerəklikini məsliḫətlixəyli» — deyixti.

20

Iqki uruxning partlixi

1 Xuning bilən Israillarning ḫəmmisi qiḳip, jamaət Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yioɣilip Gilead zeminining həlḳi bilən ḳoxulup Mizpaḫda, Pərwərdigarning aldioɣa

□ **19:18** **«Pərwərdigarning өyi , *yəni muḳəddəs qedir*»** — xu qaoɣda Yerusalemda əməs, Xiloḫda idi. □ **19:22** **«lükqək»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». Baxḳa birhil tərjimisi «xəḫərdiki adəmlər, lükqəklər…» ■ **19:22** Yar. 19:1-4; Ḫox. 9:9; 10:9 □ **19:24** **«Mana, mening pak bir ḳizim bar, yənə u kixining keniziki bar… silər ularni ayaoɣ asti ḳilsanglar məyli…»** — xu ḳeri adəm meḫmandostluḳni wə meḫmanlaroɣa boloɣan məs'uliyətqanliḳni xunqə «muḳəddəs» dəp ḳarisimu, uning aoɣzidin qiḳḳan yuḳiriḳi gəpliridin xu qaoɣdiki Israillarning buzuḳqiliḳ-əhlaḳsizliḳining ḳandaḳ dərjigə berip yətkənliki eniḳ kөrünidu. Meḫmanlarning ḫayatini ḳooɣdax üqün өz ḫayatini pida ḳilsa bolatti; lekin өz ḳizini muxu rəzillərgə «ḫədiyə ḳilix»ḳa ḫərḳandaḳ wijdan igisigə yirginqlik bolsa kerək. □ **19:28** ***«Lawiy kixi*** uningoɣa: — Ḳopḳin, biz mangayli, dedi» — bu qokanning «oɣoja»sining tax yürəkliki bilən xu yərlik lükqəklərning rəzillikining pərḳi barmu?

kelip bir adəmdək boldi. □ 2 Pütkül ḳowmning ḳongliri, yəni Israilning ḫəmmə ḳəbilisining baxlikḳliri Hudaning həlḳining jamaiti arisida ḫazir boldi. Jamaət jəmiy bolup tət yüz ming ḳiliq tutḳan piyadə əskər idi 3 (Binyaminlar Israilning Mizpaḫda jəm boloɣinidin əmdi həwər tapḳanidi).
Israillar sürüxtə ḳilip: «Bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi.□
4 Öltürülgən ḳokanning eri Lawiy kixi jawab berip mundaḳ dedi: — «Mən bolsam əz kenizikimni elip, Binyaminning Gibeaḫ xəḫirigə ḳonoɣili baroɣanidim; 5 Gibeaḫning adəmliri keḳidə manga ḫujum ḳilmaḳḳi bolup, meni dəp əyni ḳorxiwaldi. Ular meni öltürüxni ḳəstlidi, kenizikimni bolsa ular ayaoɣ asti ḳilip öltürüwətti. □ 6 Xuning bilən mən kenizikimning jəsitini parḳə-parḳə ḳilip, kixilərgə kətürtküzüp Israilning mirasi boloɣan zeminning ḫərbir yurtioɣa əwəttim. Qünki ular Israil iqidə pasikḳlik wə iplaslik ḳildi. 7 Mana, əy barlik Israillar, silər ḫəmminglar oylinip, məsliḫət kərsitinglar».
8 Xuning bilən ḫəmmə həlḳ bir adəmdək ḳopup: — Arimizdin nə ḫeqkim əz qedirigə barmisun nə ḫeqkim əz əyigə ḳaytmisun, 9 bəlki biz Gibeaḫḳa xundaḳ ḳilayliki: — Biz qək taxlap uningoɣa ḫujum ḳilayli; 10 biz Israilning ḫəmmə ḳəbilisidikilərdin yüzning iqidin onni, mingdin yüzni, on mingdin mingni tallap qiḳip, ularni həlḳ üqün ozuḳ-talḳan yətküzüxkə təyinləyli. Xundaḳ ḳilip həlḳ Binyamin yurtidiki Gibeaḫ xəḫirigə berip, ularning Israil iqidə ḳiloɣan barlik iplasliḳini ularning əz bexioɣa yandursun, — deyixti.
11 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri bir adəmdək bolup, u xəḫərgə ḫujum ḳilixḳa toplandi.
12 Andin Israil ḳəbililiri Binyaminning barlik jəmətlirigə əlqi əwətip: — Aranglarda yüz bərgən bu rəzillik zadi nemə ix? 13 Əmdi Gibeaḫdiki bu lükqəklərni bizgə tutup beringlar. Xuning bilən biz ularni əlümgə məḫkum ḳilip, Israildin rəzillikni yoḳ ḳilayli, — dedi. Lekin Binyaminlar əz ḳerindaxliri boloɣan Israillarning səzini tingximidi, □ ■ 14 bəlki Binyaminlar Israiloɣa ḳarxi jəng ḳilix üqün xəḫər-xəḫərlərdin kelip Gibeaḫda yioɣildi. 15 U waḳitta Binyaminlardin xəḫər-xəḫərlərdin tizimlanoɣanlar yigirmə altə ming ḳiliq tutḳan ərkək idi. Uningdin baxḳa Gibeaḫdin hillanoɣan yəttə yüz əskər bar idi. 16 Bu pütkül ḳoxun arisida hillanoɣan yəttə yüz solhay əskər bolup, saloɣuoɣa taxni selip nixanoɣa atsa, ḳilqimu ḳeyip kətməytti.■
17 Binyamin ḳəbilisidin baxḳa, Israilning adəmliri sanaḳtin ötküzüliwidi, ḳiliq tutḳanlar tət yüz ming ərkək qiḳti; bularning ḫəmmisi jəngqilər idi.
18 Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip Hudadin: — Bizning arimizdin kim awwal qiḳip Binyaminlar bilən soḳuxsun, dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Yəḫuda *awwal* qiḳsun, dedi.□
19 Xuning bilən Israillar ətisi səḫər ḳopup Gibeaḫning udulida qedirgaḫ tikti. 20 Andin Israilning adəmliri Binyamin bilən uruxuxḳa qiḳip, Gibeaḫning yenida raslinip

---

□ **20:1 «Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yioɣilip, Gilead zeminining həlḳi bilən ḳoxulup…»** — Dan xəḫiri (18:29də kərsitilgən) zeminning ximaliy qetidə; Bəər-Xeba xəḫiri bolsa zeminning jənubiy qetidə; «Gilead» bolsa zeminning Iordan dəryasining xərḳ təripidiki qət ḳismi idi. Demək (Binyamin həlḳidin baxḳa), pütkül Israilning adəmliri Mizpaḫḳa yioɣildi. □ **20:3 «… Israillar sürüxtə ḳilip: «bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi»** — xu qaoɣda Binyaminlarning wəkillirining nəḳ məydanda bar-yoḳluḳi enik əməs. Lawiy kixi, xübḫisizki, kenizikining jəsitidin bir ḳismini ularoɣimu əwətkən (11:29). Bu soal Binyamin wəkillirigə ḳoyuloɣan bolsa, «Bu rəzil ixning səwəbini bizgə qüxəndürüp beringlar» degəndək tərjimə ḳilinixi kerək idi. Lekin 4-ayəttin ḳarioɣanda soal Lawiy kixigə ḳoyuloɣan. □ **20:5 «…meni dəp əyni ḳorxiwaldi»** — yaki «… mən bar əyni ḳorxiwaldi». □ **20:13 «lükqəklər»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». ■ **20:13** Ḫak. 19:22; Ḫox. 9:9; 10:9 ■ **20:16** Ḫak. 3:15 □ **20:18 «Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip Hudadin: … dəp soriwidi»** — bu ayəttin ḳarioɣanda, Hudaning muḳəddəs qediri gərqə xu yillarda Xiloḫda bolsimu («Yə.» 18:1, «Ḫak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni kərüng), məlum səwəbtin (düxmənlərning tajawuzliri tüpəylidin?) Bəyt-Əldə waḳitlik turoɣuzuloɣan ohxaydu (27-28-ayətni kərüng).

ularoɣa ḳarxi səp tüzdi. 21 Xu küni Binyaminlar Gibeaḫdin qiḳip, Israildin yigirmə
ikki ming kixini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti.
22 Lekin Israilning adəmliri jasarətkə kelip, awwalḳi küni səp tüzgən jayda ikkinqi
küni yənə səp tüzdi. 23 *səp tüzüxtin awwalḳi ahximi* Israil Pərwərdigarning
aldioɣa berip, kəq kirgüqə pəryad ḳilip yioɣlap, Pərwərdigardin yol sorap: — Biz
əz ḳerindiximiz boloɣan Binyamin nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳsaḳ bolamdu,
bolmamdu? — dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Ularoɣa ḫujum ḳilinglar,
dedi.
24 Xuning bilən Israillar ikkinqi küni Binyaminlaroɣa yeḳin kelip ḫujum ḳildi.
25 Binyaminmu ikkinqi küni Gibeaḫdin qiḳip Israillar bilən soḳuxup, ularning on
səkkiz ming adimini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti; bularning ḫəmmisi ḳiliq
tutḳanlardin idi.
26 Andin Israillarning ḫəmmisi, yəni pütün ḳoxun ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip yioɣlap,
xu küni Pərwərdigarning aldida kəqkiqə roza tutup, Pərwərdigarning aldida
kəydürmə ḳurbanliḳ bilən inaḳlik ḳurbanliḳi ətküzdi. 27-28 Xu künlərdə Hudaning
əḫdə sanduḳi xu yərdə bolup, Ḫarunning əwladi, Əliazarning oɣli Finiḫas uning
aldida hizmət ḳilatti; xuning bilən Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — Biz əz
ḳerindiximiz boloɣan Binyaminning nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳamduḳ yaki
tohtap ḳalamduḳ? — dəp soridi; Pərwərdigar jawabən: — Qiḳinglar, qünki ətə Mən
ularni sening ḳolungoɣa tapxurimən, dedi.□
29 Buni anglap Israil həlḳi Gibeaḫning ətrapioɣa əskərlərni pistirma ḳoydi; ■ 30 üqinqi
küni Israillar ilgiriki ikki ḳetimḳidək Binyaminlaroɣa ḫujum ḳilixḳa Gibeaḫning
uduliɣa kelip səp tüzdi. 31 Binyamin *Israil* həlḳigə ḳarxi jənggə qiḳiwidi, həlḳ
ularni xəḫərdin azdurup qiḳti. Ular Bəyt-Əlgə qiḳidioɣan yol wə Gibeaḫḳa baridioɣan
yolning üstidə ḫəm dalada həlḳni ilgiriki ikki ḳetimḳidək urup ḳiroɣili turdi.
Israilning adəmliridin ottuzqə kixini əltürdi. 32 Binyaminlar: — Ular yənila
awwalḳidək məoɣlup boldi, — deyixti. Əmma Israil: — Bizlər ḳeqip ularni xəḫərdin
əgəxtürüp qiḳip, yollaroɣa elip qiḳayli, dəp məsliḫətlixiwaloɣanidi.
33 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri əz jayidin ḳopup Baal-Tamaroɣa berip səp
tüzdi, pistirmida turoɣan Israillarmu əz jayidin, yəni Gebadiki qimən din qiḳip kəldi.
□ 34 Israilning arisidin sərhil on ming kixi Gibeaḫning udulidin uningoɣa ḫujum ḳildi,
jəng ḳattiḳ boldi. Lekin Binyaminlar əzlirining üstigə bala yeḳinlaxḳinini bilməy
ḳaldi.
35 Pərwərdigar Binyaminlarni Israilning aldida məoɣlup ḳiloɣaqḳa, ular u küni
Binyaminlardin yigirmə bəx ming bir yüz ḳiliq tutḳan adəmni əltürdi. 36 Əmdi
Binyaminlar əzlirining məoɣlup boloɣinini kərdi.
Israilning adəmliri əslidə Gibeaḫḳa ḳoyoɣan pistirmidiki kixilirigə ixənq ḳilip,
Binyaminlarni aldap, aldida qekingənidi. 37 U waḳitta pistirmidikilər tezdin atlinip
Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip besip kirip, xəḫərdikilərning ḫəmmisini ḳiliqlap ḳirdi. □
38 Israillar əslidə pistirmidikilər bilən aldin’ala nixan üqün bəlgə bekitkənidi,
yəni xəḫərgə ot ḳuyup, ḳelin tütün tüwrükining asmanoɣa kətürülüxini bəlgə
ḳilixḳa kelixiwaloɣanidi. 39 Xunga Israilning adəmliri uruxtin waḳtinqə qekingəndə,
Binyaminlar Israilning adəmlirini urup soḳup, ottuzqə kixini əltürüp: — Mana, Israil

---

□ **20:27-28 «Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — … — dəp soridi»** — xu qaoɣda, Israilning Pərwərdigardin «yol sorixi» xübḫisizki, bax kaḫin Finiḫasning kaḫinliḳ kiyimigə taḳaloɣan əfodtiki «urim wə tummim» arḳiliḳ idi («Mis.» 28-babni wə izaḫatlirini kərüng). Israillarning tartḳan talapətliri, xübḫisizki, Hudaning pütkül ḳowmining üstigə ḳoyoɣan agaḫ-jazaliri idi. Hudaning yolidin qikḳanlar pəḳət Binyaminlarla əməs, bəlki pütkül Israil həlḳi boluxi mumkin idi. ■ **20:29** Yə. 8:4 □ **20:33 «Gebadiki»** — yaki «Gibeaḫdiki». «Gibeaḫ» wə «Geba» (a) ohxax bir jay boluxi mumkin, yaki (ə) bir-birigə intayin yeḳin ikki jay boluxi mumkin. **«qimən din qiḳip kəldi»** — yaki «ɣərb tərəptin qiḳip kəldi». □ **20:37 «Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip…»** — bu səzlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Gibeaḫoɣiqə baxlamqiliḳ ḳilip».

awwalḳi jəngdikidək aldimizda xəksiz tarmar bolidu, — deyixti.
40 Lekin xəḫərning iqidin tütün tüwrük ərləp qiḳḳanda, Binyaminlar kəynigə burulup ḳariwidi, mana, pütkül xəḫər is-tütək bolup asmanlarоɳa kətürülüp ketiwatatti.
41 Xu ḫaman Israilning adəmliri burulup yenip kəldi, Binyaminning adəmliri bolsa: Bizgə bala yeḳinlaxti dəp, wəḫimigə qüxti.
42 Ular Israillarning aldidin burulup qəllükkə mangidiоɳan yol bilən ḳeqip kətti; lekin jəng ularning kəynidin iz besip mangdi; ətrapidiki ḫərḳaysi xəḫərlərdin adəmlər qiḳip ularni ariоɳa elip ḫalak ḳildi. 43 Xu təriḳidə ular Binyaminlarni ḳorxiwaldi, ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning uduliоɳiqə tohtimay ḳooɳlap berip, qəyləp əltürdi. □ 44 Buning bilən Binyaminlardin on səkkiz ming kixi əldi, ularning ḫəmmisi batur palwanlar idi. 45 Baxḳiliri burulup qəl tərəpkə ḳeqip, Rimmon ḳoram texiоɳa bardi; əmma Israillar yollarda huddi baxaḳ tərgəndək ulardin bəx ming adəmni əltürdi; andin ularning kəynidin Gidomоɳiqə ḳooɳlap berip, yənə ikki ming adəmni əltürdi.
46 U küni Binyaminlardin əltürülgənlər yigirmə bəx ming adəm idi. Bularning ḫəmmisi palwanlar bolup, ḳiliq tutḳanlar idi.
47 Ḫalbuki, ulardin pəḳət altə yüz adəm ḳaloɳanidi, ular burulup qəl tərəpkə ḳeqip, Rimmondiki tik yaroɳa bardi. Ular Rimmondiki tik yarda tət ay turdi.■
48 Israillar yənə Binyaminlarning zeminiоɳa yenip kelip, ḫəmmə xəḫərlərdiki adəmlərni, qarpaylarni ḫəm uqriоɳanlarning ḫəmmisini ḳiliq bilən ḳiriwətti, xundaḳla ot ḳuyup, udul kəlgən xəḫərlirining ḫəmmisini kəydürüwətti.

21

Binyamin ḳəbilisining nəsli ḳurup ketixtin ḳutuluxi

1 Əslidə Israilning adəmliri Mizpaḫda ḳəsəm ḳilixip: — Bizning iqimizdin ḫeqkim əz ḳizini Binyaminlarоɳa hotunluḳḳa bərmisun, — deyixkənidi. 2 Xuning üqün həlḳ Bəyt-Əlgə kelip, u yərdə kəq kirgüqə Hudaning aldida pəryad kətürüp ḳattiḳ yioɳlixip: — 3 Əy Israilning Hudasi Pərwərdigar, Israilda nemixḳa xundaḳ ix yüz beridu, nemixḳa Israilning ḳəbililiridin biri yoḳap kətsun? — deyixti.
4 Ətisi həlḳ səḫər ḳopup, u yərdə ḳurbangaḫ yasap, kəydürmə ḳurbanliḳ wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliri sundi. 5 Israillar əzara: — Israilning ḫərḳaysi ḳəbililiridin jamaətkə ḳoxulup Pərwərdigarning aldida ḫazir boluxḳa kəlmigən kimlər bar? — dəp soraxti, qünki ular kimki Mizpaḫḳa Pərwərdigarning aldida ḫazir bolmisa, u xəksiz əlümgə məḫkum ḳilinsun, dəp ḳattiḳ ḳəsəm ḳilixḳanidi. 6 Israil əz ḳerindixi boloɳan Binyamin tooɳruluḳ puxayman ḳilip: — Mana, əmdi Israil arisidin bir ḳəbilə üzüwetildi. 7 Biz Pərwərdigarning namida bizning iqimizdin ḫeqḳaysimiz əz ḳizimizni Binyaminlarоɳa hotunluḳḳa bərməymiz, — dəp ḳəsəm ḳiloɳaniduḳ; əmdi ḳandaḳ ḳilsaḳ ulardin ḳaloɳanlirini hotunluḳ ḳilalaymiz — deyixti.
8 Ular yənə əzara: — Israil ḳəbililiridin ḳaysisi Mizpaḫḳa, Pərwərdigarning aldioɳa qiḳmidi? — dəp soraxti. Mana, Yabəx-Gileadliḳlardin ḫeqḳaysisi qedirgaḫḳa, jamaətkə ḳoxuluxḳa kəlmigənidi. 9 Qünki həlḳni sanap kərgəndə Yabəx-Gileadning adəmliridin u yərdə ḫeqkim yoḳ idi. 10 Xuning bilən jamaət on ikki ming palwanni u yərgə əwətip, ularоɳa tapilap: — Yabəx-Gileadta turuwatḳanlarni, jümlidin

□ **20:43** **«Geba»** — yaki «Gibeaḫ». Əmma xu zeminning juoɳrapiyilik ornioɳa ḳarioɳanda u Geba boluxi mumkin. Bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri bar. **«...ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning uduliоɳiqə tohtimay ḳooɳlap berip, qəyləp əltürdi»** — bu səzlərning baxḳa hil tərjimisi: «ularni Noḫaḫdin ḳooɳlap berip, Gebaḫning xərḳ təripidiki bir yərdə qəyləp əltürdi». ■ **20:47** Ḫak. 21:13

ayallar wə balilarni urup-kirip kiliqlap əltürüwetinglar; 11 xundaḳ kilinglarki, barliḳ
ərkəklərni wə ərlər bilən billə boloɣan barliḳ ayallarni əltürüwetinglar, dedi.■
12 Ular xundaḳ kilip Yabəx-Gileadtiki həlkining iqidə tehi ərlər bilən billə bolup
baḳmioɣan tət yüz kizni tepip, ularni tutup Ḳanaan zeminidiki Xiloḫḳa, qedirgaḫoɣa
elip kəldi.
13 Andin pütkül jamaət Rimmondiki tik yardiki Binyaminlaroɣa adəm əwətip, ularoɣa
tinqliḳ salimini jakarlidi. ■ 14 Xuning bilən Binyaminlar ḳaytip kəldi; Israillar
Yabəx-Gileadtiki ḫayat ḳaloɣan kizlarni ularoɣa hotunluḳḳa bərdi, lekin bular ularoɣa
yetixmidi. 15 Wə həlḳ Binyamin tooɣruluḳ puxayman kildi; qünki Pərwərdigar
Israilning ḳəbililirining arisida kəmtük pəyda kilip ḳoyoɣanidi.
16 Bu waḳitta jamaətning aḳsaḳalliri: — Binyaminning kiz-ayalliri yoḳutiwetildi,
əmdi biz ḳandaḳ kilsaḳ ḳaloɣanlirini hotunluḳ kilalaymiz, — dedi.
17 Andin yənə: — Binyamindin ḳeqip ḳutuloɣan ḳaldisioɣa miras saḳlinixi kerəkki,
Israilning bir ḳəbilisimu əqüp kətməsliki kerək. 18 Pəḳət bizla kizlirimizni ularoɣa
hotunluḳḳa bərsək bolmaydu, qünki Israillar: «Əz kizini Binyaminlaroɣa hotunluḳḳa
bərgən kixi lənətkə ḳalsun!» dəp ḳəsəm kilixḳan, — deyixti.
19 Ular yənə: — Mana, Bəyt-Əlning ximal təripidiki, Bəyt-Əldin Xəkəmgə
qiḳidioɣan yolning xərḳ təripidiki, Libonaḫning jənub təripidiki Xiloḫda ḫər yili
Pərwərdigarning bir ḫeyti bolup turidu, — dedi. 20 Andin Israillar Binyaminlaroɣa
buyrup: — Silər berip, *xu yərdiki* üzümzarliḳlaroɣa yoxuruniwelinglar. 21 Kəzitip
turunglar, ḳaqaniki Xiloḫdiki kizlarning ussul oynioɣili qiḳḳinini kərsənglar,
üzümzarliḳlardin qiḳip ḫərbiringlar Xiloḫning kizliridin birini əzünglaroɣa hotun-
luḳḳa elip ḳeqinglar, andin Binyaminning zemininioɣa ketinglar. 22 Xundaḳ boliduki,
əgər ularning atiliri ya aka-ukiliri kelip bizgə pəryad kətürsə, biz ularoɣa: «Bizgə
yüz-hatirə kilip, ularoɣa yol ḳoyunglar, qünki biz jəngdə ularning ḫəmmisigə
hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ; uning üstigə silər bu ḳetim kizliringlarni əz
ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa
tartilattinglar», dəymiz, — dedi.□
23 Binyaminlar xundaḳ kilip sani boyiqə ussul oynaydioɣan kizlardin əzlirigə
hotunluḳḳa elip ḳeqip, əz miras zemininioɣa ḳaytip berip, xəḫərlərni yənə yasap u
yərdə turdi.
24 U waḳitta Israil u yərdin ayrilip, ḫərbiri əz ḳəbililiri wə jəmətigə yenip bardi,
andin ḫərbiri əz miras zemininioɣa kətti.
25 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni
kilatti.□ ■

■ **21:11** Qəl. 31:17 ■ **21:13** Ḫak. 20:47 □ **21:22 «…jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ»** — əslidə Binyaminlardin altə yüz kixi ayalsiz ḳaloɣanidi. Israillar Yabəx-Gileadlar bilən jəng kilip kizdin tət yüzni tapḳanidi, lekin yənila ikki yüz adəm ayalsiz ḳaldi. Xuning üqün ular «jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ» dəydu. **«silər … kizliringlarni əz ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa tartilattinglar»** — ularning əzlidiki «ḫeqkim Binyaminlaroɣa əz kizini bərmisun» degən ḳəsimi bilən, «silər Xiloḫtikilər kizliringlarni Binyaminlaroɣa ihtiyarən yatliḳ kiloɣan bolsanglar, gunaḫkar bolattinglar. Ḫazir bolsa, kizliringlar bulap ketildi, Xua silər gunaḫkar ḫesablanmaysilər» degəndək məntiḳidə boloɣan. □ **21:25 «…ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni kilatti»** — 17:6 wə izaḫatini kərüng. ■ **21:25** Ḫak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Əlimələk ailisining Moabkə berixi

1 *Batur* Ḥakimlar ḥəküm sürgən məzgildə xundak boldiki, zeminda aqarqilik yüz
bərdi. Xu wakitta bir adəm ayali wə ikki oƣlini elip Yəhuda zeminidiki Bəyt-
Ləḥəmdin qikip, Moabning səḥralirida bir məzgil turup kelixkə bardi. □ 2 U kixining
ismi Əlimələk , ayalining ismi Naomi, ikki oƣlining ismi Maḥlon bilən Kilyon idi. Ular
Bəyt-Ləḥəmdə olturukluk, Əfrat jəmətidin idi. Ular Moabning səḥrasiƣa kelip xu
yərdə olturakлaxti. 3 Keyin Naomining eri Əlimələk əldi; ayali ikki oƣli bilən kaldi.
4 Ular Moab kizliridin əzlirigə hotun aldi. Birining eti Orpaḥ, yənə birining eti Rut
idi. Ular xu yərdə on yildək turdi.
5 Maḥlon bilən Kilyon ḥər ikkisi əldi; xuning bilən apisi eri ḥəm oƣulliridin ayrilip
yalƣuz kaldi.

Naomi bilən Rutning Bəyt-Ləḥəmgə kaytip kelixi

6 Xuning bilən ayal ikki kelini bilən kopup Moabning səḥrasidin kaytip kətməkqi
boldi; qünki u Pərwərdigarning Əz həlkini yoklap, axlik bərgənliki tooƣrisidiki
həwərni Moabning səḥrasida turup angliƣanidi. 7 Xuning bilən u ikki kelini
bilən billə turoƣan yeridin qikip, Yəhuda zeminiƣa kaytixka yoloƣa qikti. 8 Naomi
ikki kelinigə: — ḥər ikkinglar kaytip əz ananglarning əyigə beringlar. Silərning
mərḥumlaroƣa wə manga meḥribanlik kərsətkininglardək Pərwərdigarmu silərgə
meḥribanlik kərsətkəy! 9 Pərwərdigar silər ikkinglarni əz eringlarning əyidə aram
tapkuzoƣay! — dəp, ularni səyüp koydi. Ular ḥərkirəp yioƣlixip 10 uningoƣa: — Yak,
biz qokum sening bilən təng əz həlkingning yenioƣa kaytimiz, — deyixti.
11 Lekin Naomi: — Yenip ketinglar, əy kizlirim! Nemixka mening bilən bar-
makqisilər? Korsikimda silərgə ər boloƣudək ooƣullar barmu? 12 Yenip ketinglar,
əy kizlirim! Qünki mən kerip kətkəqkə, ərgə tegixkə yarimaymən. Dərḥəkikətən
bügün keqə bir ərlik boluxka, xundakla ooƣulluk boluxka ümid bar degəndimu,
13 ular yigit boloƣuqə səwr kilip turattinglarmu? Ularni dəp baxka ərgə təgməy sakлap
turattinglarmu? Yak, bolmaydu, kizlirim! Qünki Pərwərdigarning koli manga karxi
bolup meni azablaydioƣini üqün, mən tartidioƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu
eoƣir bolidu, — dedi.□
14 Ular yənə ḥərkirəp yioƣlaxti. Orpaḥ keynanisini səyüp hoxlaxti, lekin Rut uni
qing kuqakлap turuwaldi. 15 Naomi uningoƣa: — Mana, kelin singling əz həlki bilən
ilaḥlirining yenioƣa yenip kətti! Sənmu kelin singlingning kəynidin yenip kətkin! —
dedi.
16 Lekin Rut jawabən: — Mening sening yeningdin ketiximni wə sanga əgixix
niyitimdin yenixni ətünmə; qünki sən nəgə barsang mənmu xu yərgə barimən;
sən nədə konsang mənmu xu yərdə konimən; sening həlking meningmu həlkimdur
wə sening Hudaying meningmu Hudayimdur. 17 Sən nədə əlsəng mənmu xu yərdə

□ **1:1 «məzgildə»** — ibraniy tilida «künlərdə». **«səḥralirida»** — ibraniy tilida «etizlikлirida». Moabtikilər Yəhudiylaroƣa əq idi. Bu Əlimələk wə ailisidikilərning Moabning xəḥərlirigə əməs, bəlki səḥrasiƣa berixining bir səwəbi bolsa kerək. □ **1:13 «Mən tartidioƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu eoƣir bolidu»** — gərqə Rut bilən Orpaḥ ḥər ikkisi eridin ayrilix azabini tartkan tul hotunlar bolsimu, Naomining azabi tehimu eoƣir idi; uning eridin ḥəm ikki oƣlidin ayrilip kelix azabi bar idi. Uning üstigə, u ikki kelinining əzidək yaka yurtta tul bolup turux dərdini taritixini halimaytti. Bu səzning yənə ikki tərjimisi bar: «Mən silər üqün (tul kaloƣanlikinglardin) intayin azablinimən» yaki «Mening dərd-əlimim silərgə bək eoƣir yük bolup kalidu, silər kətürəlməysilər»

өлимән wə xu yərdə yatimən; өлümdin baxқisi meni səndin ayriwətsə Pərwərdigar meni ursun ҳəm uningdin axurup jazalisun! — dedi. □
18 Naomi uning өzigə əgixip berixқa қət'iy niyət қiloɳinini kərüp, uningoɳa yənə eoɳiz aqmidi.
19 Ikkisi mengip Bəyt-Ləҳəmgə yetip kəldi. Xundaқ boldiki, ular Bəyt-Ləҳəmgə yetip kəlginidə pütkül xəҳərdikilər ularni kərüp zilziligə kəldi. Ayallar bolsa: — Bu rasttinla Naomimidu? — deyixti.
20 U ularoɳa jawabən: — Meni Naomi deməy, bəlki «Mara» dənglar; qünki Ҳəmmigə Қadir manga zərdab yutқuzdi. □ 21 Tokқuzum təl ҳaləttə bu yərdin qiқtim; lekin Pərwərdigar meni қuruқ қaytқuzdi. Pərwərdigar meni əyibləp guwaҳliқ bərdi, Ҳəmmigə Қadir meni harlioɳanikən, nemixқa meni Naomi dəysilər? — dedi.□
22 Xundaқ қilip Naomi bilən kelini Moab қizi Rut Moabning səҳrasidin қaytip kəldi; ular ikkisi Bəyt-Ləҳəmgə yetip kelixi bilən təng arpa ormisi baxlanoɳanidi.

2

Rutning Boazning etizida baxaқ terixi

1 Naomining erigə tuoɳқan kelidioɳan Boaz isimlik bir adəm bar idi. U Əlimələkning jəmətidin bolup, intayin bay adəm idi. ■ 2 Moab қizi Rut Naomioɳa: — Mən etizliққa baray, birərkimning nəziridə iltipat tepip, uning kəynidin mengip arpa baxaқlirini tərsəm? — dedi.
U uningoɳa: — Baroɳin, əy қizim, dedi.□
3 Xuning bilən u qiқip etizliқlaroɳa kelip, u yərdə ormiqilarning kəynidin baxaқ tərdi. Bəhtigə yarixa, dəl u kəlgən etizliқ Əlimələkning jəməti boloɳan Boazning etizliқliri idi.

4 Mana, u wақitta Boaz Bəyt-Ləҳəmdin qiқip kelip, ormiqilar bilən salamlixip: — Pərwərdigar silər bilən billə boloɳay! — dedi.
Ular uningoɳa jawabən: — Pərwərdigar sanga bəht-bərikət ata қiloɳay! — dedi.
5 Boaz ormiqilarning üstigə nazarətkə қoyuloɳan hizmətkaridin: — Bu yax qokan kimning қizi bolidu? — dəp soridi. □
6 Ormiqilarning üstigə қoyuloɳan hizmətkar jawab berip: — Bu Naomi bilən billə Moabning səҳrasidin қaytip kəlgən Moabiy qokan bolidu. 7 U: «Ormiqilarning kəynidin өnqilərning arisidiki qeqilip kətkən baxaқlarni teriwalaymu?» dəp tələp қildi. Andin u kelip ətigəndin ҳaziroɳiqə ixləwatidu; u pəқət kəpidə bir'az dəm aldi, — dedi. □
8 Boaz Rutқa: — Əy қizim, anglawatamsən?! Sən baxaқ tərgili baxқa bir kimning etizliқioɳa barmioɳin, bu yərdinmu kətmə, mening dedəklirim bilən birgə muxu yərdə

□ **1:17 «Pərwərdigar meni ursun ҳəm uningdin axurup jazalisun!»** - ibraniy tilida: «... Pərwərdigar mangimu xundaқ қilsun wə uningdin axurup қilsun!» □ **1:20 «Meni Naomi deməy...»** — «Naomi» degənning mənisi: «yeқimliқ», «köngüllük», «ҳuruzluқ»; «Mara» bolsa «aqqiқ», «ələmlik», «zərdabliқ» degən mənidə. □ **1:21 «Pərwərdigar meni əyibləp guwaҳliқ bərdi»** — baxқa birhil tərjimiliri: — «Pərwərdigar manga қarxi qiқti» yaki «meni azablidi». Bu səzlər tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2 «Baxaқ terix»** - Təwrat қanuni boyiqə namrat kixilər wə yaқa yurtluқlarning ormiqilarning arқisidin qeqilip kətkən baxaқlarni terixigə ruhsət berilixi kerək («Law.» 19:9-10ni kərüng). Gərqə Naomining өzining bir parqə etizi bar bolsimu (4:3), uningoɳa xu pəsildə birnərsə terilmioɳanidi. Rut muxu iltimasi bilən Naomini «baxaқ terix» hijalətqilikidin қutқuzidu, əlwəttə. □ **2:5 «Hizmətkaridin»** - ibraniy tilida «yigitidin». **«Bu yax qokan kimning қizi bolidu? »** - Xu qaoɳda Rut tehi tul boloɳaqқa, xuningoɳa yarixa alaҳidə kiyimlirini kiywatқan idi. 3:3ni wə izaҳatini kərüng. □ **2:7 «Kəpidə»** - ibraniy tilida «өydə». Orma məzgildə ormiqilar bəlkim etizliқta dəm elixқa wақitliқ kəpə saloɳan bolsa kerək.

turoɣin. □ 9 Dikkət kiloɣin, kaysi etizda orma oroɣan bolsa, *dedəklərgə* əgixip baroɣin. Mən yigitlərgə: Uningoɣa qekilmanglar, dəp tapilap koydum! Əgər ussap kalsang berip, idixlardin yigitlirim *kuduktin* tartkan sudin iqkin, — dedi.

10 Rut özini yərgə etip tizlinip, bexini yərgə təgküzüp təzim kilip, uningoɣa: — Mən bir biganə tursam, nemixka manga xunqə oɣəmhorluk kiloɣudək nəziringdə xunqilik iltipat tapkanmən? — dedi.
11 Boaz uningoɣa jawabən: — Ering ölüp kətkəndin keyin keynanangoɣa kiloɣanliringning ħəmmisi, xundakla sening ata-anangni wə öz wətiningdin kandak ayrilip, sən burun tonumaydioɣan bir həlkning arisioɣa kəlgining manga pütünləy ayan boldi; 12 Pərwərdigar kiloɣiningoɣa muwapik sanga yanduroɣay, sən kanatlirining tegidə panah izdigən Israilning Hudasi Pərwərdigar təripidin sanga uning toluk in'ami berilgəy, dedi. 13 Rut jawabən: — Əy hojam, nəziringdə iltipat tapkaymən; mən sening dediking boluxkimu yarimisammu, sən manga təsəlli berip, dedikinggə mehribanə sözlərni kilding, — dedi. □
14 Tamak waktida Boaz uningoɣa: — Keni, buyakka kəlgin, nandin yə, nanni sirkigə təgürgin! — dedi. Rut ormiqilarning yenioɣa kelip olturdi; Boaz komaqtin elip uningoɣa tutti. U uningdin toyoɣuqə yedi wə yənə azrak axurup koydi.
15 U baxak tərgili kopkanda, Boaz yigitlirigə buyrup: — Uni ħətta ənqilərning arisida baxak tərgili koyunglar, uni ħeq hijaləttə kaldurmanglar. 16 Ħətta ħəm uning üqün azrak baxaklarni ənqilərdin ətəy ayrip, uningoɣa tərgili qüxürüp koyunglar, uni ħeq əyibliməngləɾ, dedi.
17 Xundak kilip u kəqkiqə etizlikta baxak tərdi, teriwaloɣanlirini sokkanda, təhminən bir əfah arpa qikti. □ 18 Andin u arpisini elip, xəħərgə kirdi, keynanisi uning tərgən *arpisini* kərdi; u yənə u yəp toyunoɣandin keyin sakɫap koyoɣinini qikirip uningoɣa bərdi.
19 Keynanisi uningoɣa: — Sən bügün nədə baxak tərding, nədə ixliding? Sanga oɣəmhorluk kiloɣan xu kixigə bəht-bərikət ata kilinoɣay! — dedi.
U keynanisioɣa kimningkidə ix kiloɣinini eytip: — Mən bügün ixligən etizning igisining ismi Boaz ikən, dedi.
20 Naomi kelinigə: — Tiriklərgimu, ölgənlərgimu mehribanlik kilixtin bax tartmioɣan kixi Pərwərdigardin bəht-bərikət kərgəy! — dedi. Andin Naomi uningoɣa yənə: — U adəm bizning yekin tuoɣkinimizdur, u bizni kutkuzalaydioɣan ħəmjəmətlərdin biridur, — dedi. □
21 Moab kizi Rut yənə: — U manga yənə: «Mening yigitlirim pütün ħosulumni yioɣip boloɣuqə ular bilən birgə boloɣin» dedi, — dedi.
22 Naomi kelini Rutka: — Əy kizim, birsining sanga yamanlik kilmasliki üqün baxkisining etizlikioɣa barmay, uning dedəkliri bilən billə qikip ixlisəng yahxidur,

---

□ **2:8 «Dedəklirim bilən birgə muxu yərdə turoɣin»** - dedəklərning ixi bəlkim arpa paylirini yioɣip ənqə kilix idi. Rut «ularning kexida» ixlisə köprək baxaklarni terələytti, əlwəttə. □ **2:13 «dediking»** - ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioɣan ikki söz bar. Rut bu ayəttə bulardin əng təwən orunni kərsitidioɣan sözni ixlitip özini təswirləydu. □ **2:17 «Bir əfah arpa»** - təhminən 15 kilogramqə idi. □ **2:20 «Bizni kutkuzalaydioɣan ħəmjəmətlərdin biri»** - («ħəmjəmət-nijatkar»imizdin biri» yaki «ħəmjəmət-kutkuzoɣuqi»imizdin biri») — bu ibraniy tilida «goel» degən söz bilən ipadilinidu. Bu sözining alahidə mənisi bar. Birsi namratlikтin özini kullukka setiwətkən bolsa yaki baxka kiyin əhwaloɣa uqrap mal-mülükini satkan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan kanunoɣa asasən, xu kixining yekin uruk-tuoɣkanliri, ħəmjəmətlirining uni ħərlükkə qikirip kutkuzux hokuki bar idi. Demək, u setiwaloɣuqioɣa adil bir bahada pul bərsila, u uning öz kerindixini hər kilip kutkuzux hokuki bar idi. Ħokukni ixlitix ħəmjəmətining öz ihtiyarliki bilən bolatti, əlwəttə. U ħokukini ixlətməkqi bolsa, ħeqkim uni tosalmaytti. Naomi muxu yərdə: «Bizdin həwər elix məs'uliyiti boloɣan yekin tuoɣkanlirimizdin biri bar» deməkqi bolidu.

dedi.□
23 Xuning bilən arpa wə buoɳday ḫosuli yioɳilip boloɳuqə, Rut Boazning dedəkliri bilən
yürüp baxaḳ tərdi. U ḳeynanisi bilən billə turuwərdi.

3

Rutning hamanoɣa berip, Boaz bilən kərüxüx

1 Xu künlərdə, ḳeynanisi Naomi uningoɣa: — Əy ḳizim, ḫal-əḫwalingning yahxi
boluxi üqün, sening aram-bəhtingni izdiməymənmu?□ 2 Sən dedəkliri bilən ixligən
Boaz bizgə tuoɳḳan kelidu əməsmu? Mana, bügün ahxam u hamanda arpa
soruydu. 3 Əmdi sən yuyunup-tarinip, özünggə ətirlik may sürüp, *esil* kiyimliringni
kiyip, hamanoɣa qüxkin; lekin u ər kixi yəp-iqip bolmioɳuqə, özüngni uningoɣa
kərsətmigin.□ 4 U yatḳanda uning uhlaydioɣan yerini kərüwal. Andin sən kirip, ayaoɳ
təripini eqip, xu yərdə yetiwaloɳin. Andin u sanga nemə ḳilix kerəklikini eytidu, —
dedi.
5 Rut uningoɣa: — Sən nemə desəng mən xuni ḳilimən, — dedi. 6 U hamanoɣa qüxüp,
ḳeynanisi uningoɣa tapilioɣandək ḳildi. 7 Boaz yəp-iqip, kənglini hux ḳilip qəxning
ayioɣioɣa berip yatti. Andin Rut xəpə qiḳarmay kelip, ayaoɳ təripini eqip, xu yərdə
yatti. 8 Yerim keqidə Boaz qəqüp, aldioɣa engixkəndə, mana bir ayal ayioɣida yatatti!□
9 Kim sən?! — dəp soridi u.
Rut jawabən: — Mən hizmətkaring Rut bolimən. Sən mening ḫəmjəmət-nijatkarim
boloɣining üqün hizmətkaringning üstigə tonungning etikini yeyip ḳoyoɣaysən, —
dedi.□
10 U jawabən: — Əy ḳizim, Pərwərdigardin bəht-bərikət tapḳaysən! Sening keyin
kərsətkən sadaḳət-meḫribanliḳing ilgiri kərsətkiningdinmu artuḳtur; qünki *seni*
izdigən yigitlər, məyli kəmbəoɣəl bolsun, bay bolsun, ularning kəynidin kətmiding.□
11 I ḳizim, əmdi ḳorḳmioɣin! Deginingning ḫəmmisini orundap berimən; qünki
pütkül xəḫirimizdiki mətiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp bilidu.□

□ **2:22 «Birsining sanga yamanlik ḳilmasliḳi üqün»** - Naomining bu agaḫ sözliri bizgə «Batur Ḫakimlar» dəwridiki omumiy əḫwalni ayan ḳilsa kerək. □ **3:1 «Sening aram-bəhtingni izdiməymənmu?»** - Naomining muxu «aram-bəht» degini Rutni ḳaytidin əy-oqaḳlik ḳilixni kərsitidu. □ **3:3 «Özünggə ətirlik may sürüp»** - ibraniy tilida «özüngni məsiḫ ḳilip» yaki «özüngni məsiḫləp». □ **3:8 «Qəqüp, ...»** - baxḳa birhil tərjimisi «titrəp ketip, ...». Ḫeqbolmioɣanda, Boaz putlirioɣa sooɳuḳ uruloɣanda oyoɣinip kətkən bolsa kerək. **«Engixkəndə»** - baxḳa birhil tərjimisi «ərülgəndə» □ **3:9 «Hizmətkaring»** — oḳurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioɣan ikki söz bar. Bu ayəttə Rut ornini yuḳirirak kərsitidioɣan sözni özigə ixlətti (2:13ni wə izaḫatni kərüng) **«Ḫəmjəmət-nijatkar»** degən uḳum tooɣruluḳ 2:20ni wə izaḫatni kərüng. **«Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip ḳoyoɣaysən»** - Rut eytḳan «Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip ḳoyoɣaysən» degən ibarə: — «Meni sayəngning astioɣa aloɣin, meni əmringgə aloɣin» degənni wə özining Boazning ayali boluxḳa razi ikənlikini bildüridu. Hudamu Israilni öz ḳaniti astioɣa aloɣanliḳi tooɣruluḳ xu sözni ḳiloɣan — «Əz.» 16:8ni kərüng. □ **3:10 «Seni izdigən yigitlər»** - Boazning səzigə ḳarioɣanda (xübḫisizki, u ḫəm tirixqan ḫəm qiraylik boloɣaqḳa) Rutni birḳanqə yigit izdəp kəlgən. Lekin Rut öz məyligə əgixip ularni tallimay, bəlki ornioɣa ḳeynanisi Naomioɣa yahxi bolsun dəp rəḫmətlik erigə «ḫəmjəmət-nijatkar» boloɣan Boazning panaḫliḳini izdigən. Xuning bilən Boaz Rutning ḳiloɣini tooɣruluḳ: «Sening keyin kərsətkən sadaḳət-meḫribanliḳing ilgiri kərsətkiningdinmu artuḳtur» dəydu. Rutning «ilgiri kərsətkən (sadaḳət-meḫribanliḳi)» bolsa ḳeynanisioɣa boloɣan sadaḳətlikini, uningoɣa ḫəmraḫ bolup öz yurtini taxlap Israillarning arisioɣa kəlgənlikini kərsitidu. Boazning «Sən keyin kərsətkən sadaḳət-meḫribanliḳ» degini bolsa özini izdigənlikini kərsitidu. □ **3:11 «Pütkül xəḫirimizdiki mətiwərlər»** - ibraniy tilida «həlḳimning xəḫirining dərwazisidiki kixilər» — ḳədimki zamanda «xəḫərning dərwazisi» aḳsaḳallar wə mətiwərlər olturidioɣan jay idi; xu yərdə sot eqilatti. Xunga Boazning səzining toluḳ mənisi «Mening xəḫirimdiki barliḳ mətiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp ḳaraydu».

12 Durus, sanga ҳəmjəmət-nijatkar boloқinim rast; lekin sening məndin yeқinraқ
yənə bir ҳəmjəməting bar. 13 Əmdi keqiqə bu yərdə қaloқin; ətə səҳərdə əgər u
ҳəmjəmətlik ҳoқuқini ixlitip seni elixni halisa, u alsun; lekin ҳəmjəmətlik ҳoқuқi
boyiqə seni almisa, Pərwərdigarning ҳayati bilən қəsəm қilimənki, mən sanga
ҳəmjəmətlik қilip seni alay. Tang atқuqə bu yərdə yetip turoқin! — dedi.
14 U uning ayioқida tang atқuqə yetip, kixilər bir-birini tonuoқudək boluxtin burun
қopti. Qünki Boaz: — bir ayalning hamanoқa kəlginini ҳeqkim bilmisun, dəp
eytқanidi.□
15 U yənə *Rutқa*: — Sən kiygən yepinqini eqip turoқin, dedi. U uni eqip turuwidi, Boaz
arpidin altə kəmqən kəmləp berip, uning өxnisigə artip қoydi. Andin u xəҳərgə kirdi.
□ 16 Rut қeynanisining yenioқa kəldi. U: — Əy қizim, sən ҳazir kim?! — dəp soridi.
Xuning bilən u қeynanisioқa u kixining қiloқanlirining ҳəmmisini dəp bərdi. □ 17 U:
— U bu altə kəmqən arpini manga bərdi, qünki u: «қeynanangning yenioқa қuruқ
қol қaytip barmioқin» dedi, — dedi.
18 Naomi: — Əy қizim, bu ixning ahirining қandaқ bolidioқinini bilgüqə muxu yərdə
təhir қiloқin; qünki u adəm bügün muxu ixni pütküzməy aram almaydu, dedi.

4

Boazning Rutni nikaҳioқa elixi, ҳəmjəmət-nijatkarlиқ burqini ada қilixi

1 Boaz xəҳər dərwazisioқa qiқip, xu yərdə olturdi. Mana, u waқitta Boaz eytқan
ҳeliқi ҳəmjəmətlik ҳoқuқioқa igə kixi keliwatatti. Boaz uningoқa: — Əy buradər,
kelip bu yərdə olturoқin, dewidi, u kelip olturdi. □
2 Andin Boaz xəҳərning aқsaқalliridin on adəmni qaқirip, ularoқimu: — Bu yərdə
olturunglar, dedi. Ular olturoқanda 3 u ҳəmjəmətlik ҳoқuқioқa igə kixigə: —
Moabning səҳrasidin yenip kəlgən Naomi қerindiximiz Əlimələkkə təwə xu zeminni
satmaқqi boluwatidu. 4 Xunga mən muxu ixni sanga həwərləndürməkqi idim,
xundaқla muxu yərdə olturoқanlarning aldida wə həlқimning aқsaқallirining aldida
«Buni setiwaloқin» deməkqimən. Sən əgər ҳəmjəmətlik ҳoқuқioқa asasən alay
desəng, aloқin; ҳəmjəmətlik қilmay, almaymən desəng, manga eytқin, mən buni
biləy; qünki səndin *awwal* baxқisining ҳəmjəmətlik ҳoқuқi bolmaydu; andin səndin
keyin mening ҳoқuқum bar, dedi.
U kixi: — Ҳəmjəmətlik қilip uni alimən, dedi.
5 Boaz uningoқa: — Undaқta yərni Naomining қolidin aloқan künidə mərҳumning
mirasioқa uning nami bilən ataloқan birər əwladi қalduruluxi üqün mərҳumning
ayali, Moab қizi Rutnimu elixing kerək, — dedi.□

□ **3:14 «Eytқanidi»** - ibraniy tilida «eytқanidi» yaki «oylioқanidi» degən mənə birla səz bilən ipadilinidu. Biz bu yərdə «eytқanidi» dəp tərjimə қilduқ. □ **3:15 «Altə kəmqən»** - bəlkim «altə əfaҳ», yəni 27-45 kilogramni kərsitixi mumkin. □ **3:16 «Sən ҳazir kim?»** - Naomining bu soali bilən Rutning ҳazirқi salaҳiyitini soraydu: u: «Ҳazir sən Boazning ayali boldungmu-yoқ?» degən mənini bildüridu. □ **4:1 «Əy buradər!»** - ibraniy tilida «Əy, palanqi-pokunqi!» deyilidu. Bu adəm bəlkim Rut wə Naomioқa қarita ҳəmjəmətlik burqini өz üstigə elixni rət қiloқaqқa, u bu bayanda namsiz қaloқan bolsa kerək. □ **4:5 «Moab қizi Rutnimu elixing kerək»** — «Law.» 25:25-34 wə 47-55gə, wə «Қan.» 25:5-10oқa қarang. «Rut» 4:6-12-ayəttiki ixlaroқa қarioқanda, Bəyt-Ləҳəmdə «pərzəntsiz қaloқan қerindixining tul hotunini elix» tooқrisidiki bəlgilimə bəja kəltürülüwatқanda, қoxumqə maddilar қoxuloқan bolsa kerək (əslidiki қanun bəlgilimisi boyiqə, birsi pərzəntsiz өlgən bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasioқa mirashor қaldurux üqün tul hotunini elix kerək idi; Bəyt-Ləҳəmdikilər muxu bəlgilimigə aka-ukisidin baxқa barliқ uruқ-tuoққanlirinimu өz iqigə alidu, dəp қoxқan ohxaydu). «Yar.» 38:8-10nimu kərüng.

6 Ғəmjəmət kixi: — Undaқ bolsa ғəmjəmətlik ғoқuқumni ixlitip *etizni* alsam bolmiоudək; alsam өz mirasimоa ziyan yətküzgüdəkmən. Ғəmjəmətlik ғoқuқini sən өzüng ixlitip, yərni setiwaloin; mən ixlitəlməymən, dedi.□
7 Қədimki waқitlarda Israilda ғəmjəmətlik ғoқuқioa yaki almaxturux-tegixix ixioa munasiwətlik mundaқ bir rəsim-қaidə bar idi: — ixni kəsmək üqün bir tərəp өz kəxini selip, ikkinqi tərəpkə berətti. Israilda soda-setiқni bekitixtə mana muxundaқ bir usul bar idi.■ 8 Xunga ғəmjəmət ғoқuқioa igə kixi Boazоa: — Sən uni aloin, dəp, өz kəxini seliwətti.□ 9 Boaz aқsaқallaroa wə kөpqilikkə: — Silər bügün mening Əlimələk kə təwə boloan ғəmmini, xundaқla Kilyon bilən Maғlonоa təwə boloan ғəmmini Naomining қolidin aloinimоa guwaғtursilər. 10 Uning üstigə mərғumning nami қerindaxliri arisidin wə xəғirining dərwazisidin өqürülməsliki üqün mərғumning mirasioa uning nami boloan *birər əwladi* қaldurulsun üqün Maғlonning ayali, Moab қizi Rutni hotunluққa aldim. Silər bügün buningоa guwaғtursilər, dedi. □

Boaz Rutni өz əmrigə ilixi arқilik yərni қayturup setiwalidu

□ **4:6 «mən *xu ғoқuқni*** ixlitəlməymən» - bu kixi bəlkim: «Əgər Ruttin pərzənt kərsəm, ular mening balilirim ғesablanmaydu; ғalbuki, ular baxқa ayalimdin boloan pərzəntlirim bilən təng mening mirasimоa waris boluxi mumkin, xuning bilən өz pərzəntlirim erixidioan mirasining ülüxi əslidikidin azlap ketidu» dəp oylisa kerək; xunga u «almaymən» degən қararoa kəlgən. ■ **4:7** Қan. 25:7 □ **4:8 «Өz kexini seliwətti»** - bu kəxni Boaz elip ketidu. U məzkur soda-setiққa ispat bolidu. Kəx bəlkim bir parqə yərning təwəlikigə simwol boluxi mumkin idi («Қan.» 11:24 wə 25:7-10ni kөrüng). □ **4:10 «Xəғərning dərwazisi»** - oқurmənlərning esidə barki, «xəғərning dərwazisi» қədimki zamanlarda aқsaқallar wə mətiwərlər olturidioan jay idi.

11 Dərwazida turoɣan ḥəmmə həlq bilən aqsaqallar: — Biz guwaḥturmiz.
Pərwərdigar sening əyünggə kirgən ayalni Israilning jəmətini bərpa qiloɣan Raḥilə
bilən Leyaḥ ikkisidək qiloɣay; sən əzüng Əfrataḥ jəməti iqidə bayaxat bolup, Bəyt-
Ləḥəmdə nam-izziting ziyadə boloɣay; □ ■ 12 Pərwərdigar sanga bu yax qokandin
tapquzidioɣan nəsling tüpəylidin sening jəməting Tamar Yəḥudaoɣa tuoɣup bərgən
Pərəzning jəmətidək boloɣay! — dedi.■

Padixaḥ Dawut Boaz bilən Rutning əwladidur

13 Andin Boaz Rutni əmrigə elip, uningoɣa yeqinliq qildi. Pərwərdigar uningoɣa
xapaət qilip, u ḥamilidar bolup bir ooɣul tuoɣdi. 14 Qiz-ayallar Naomioɣa: — Israilning
arisida sanga ḥəmjəmət-nijatkar nəslini üzüp qoymioɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-
mədḥiyə qayturulsun! Xu nəslingning nami Israilda izzət-abruyluq boloɣay! □ 15 U
sanga jeningni yengilioɣuqi ḥəm qerioɣiningda seni əzizlioɣuqi bolidu; qünki seni
səyidioɣan, sanga yəttə ooɣuldin əwzəl boloɣan kelining uni tuoɣdi, — dedi. 16 Naomi
balini elip, baoɣrioɣa basti wə uningoɣa baqquqi ana boldi. □ 17 Uningoɣa qoxna
boloɣan ayallar «Naomioɣa bir bala tuoɣuldi» dəp, uningoɣa isim qoydi. Ular uningoɣa
«Obəd» dəp at qoydi. U Yəssəning atisi boldi, Yəssə Dawutning atisi boldi.□

Dawut padixaḥ, yəni Dawut pəyoɣəmbərning nəsəbnamisi

18 Pərəzning nəsəbnamisi təwəndikidəktur: — Pərəzdin Ḥəzron tərəldi, ■
19 Ḥəzrondin Ram tərəldi, Ramdin Amminadab tərəldi, 20 Amminadabtin Naḥxon
tərəldi, Naḥxondin Salmon tərəldi, 21 Salmondin Boaz tərəldi, Boazdin Obəd tərəldi,
22 Obədtin Yəssə tərəldi wə Yəssədin Dawut tərəldi.

□ **4:11** **«Raḥilə wə Leyaḥ»** - Yaqupning ikki ayali bolup, kəp pərzənt kərgən. ■ **4:11** Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ **4:12** Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3 □ **4:14** **«ḥəmjəmət-nijatkar»** - xu «ḥəmjəmət-nijatkar» bolsa tuoɣuloɣan bala əzidur. 15-ayətni kərüng. □ **4:16** **«baqquqi ana»** — bəlkim qanun jəḥəttin balining ataq anisi boloɣanliqini kərsitixi mumkin. □ **4:17** **«Obəd»** — «qul», «hizmətkar» degən mənidə. **«Dawut»** — Dawut padixaḥ, Dawut pəyoɣəmbər. ■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samu'il «1»

Dərd-ələmdin boloɣan tilək

1 Əfraim taoɣliқidiki Ramataim-Zofimda Əlkanaһ isimlik bir kixi bar idi. U Əfraimlиқ
bolup, Yəroһamning ooɣli, Yəroһam Elihuning ooɣli, Elihu Tohuning ooɣli, Tohu
Zufning ooɣli idi. ■ 2 Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Ḥannaһ, yənə
birsining ismi Pəninnaһ idi. Pəninnaһning baliliri bar idi, lekin Ḥannaһning balisi
yoқ idi. 3 Bu adəm һər yili өz xəһiridin samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigaroɣa səjdə қilip қurbanlиқ sunoɣili Xiloһoɣa baratti. U yərdə Əlining
Hofniy wə Finiһas degən ikki ooɣli Pərwərdigarning kaһinliri bolup ixləytti. ■
4 Ḥər қetim Əlkanaһ қurbanlиқ қiloɣan künidə u *қurbanlиқtin* ayali Pəninnaһ wə
uning һərbir ooɣul-қizlirioɣa өz ülüxini berətti. 5 Əmma Ḥannaһoɣa bolsa u ikki
һəssilik ülüx berətti; qünki u Ḥannaһni tolimu səyətti. Lekin Pərwərdigar uni
tuoɣmas қiloɣanidi. □ 6 Pərwərdigarning uni tuoɣmas қiloɣanliқidin uning kündəx
rəқibi *Pəninnaһ Ḥannaһni* azablax üqün uning bilən қattiқ қerixatti. 7 Wə һər
yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, *Pəninnaһ* uningoɣa azar
berətti. Pəninnaһ xundaқ қiloɣaqқa, u yioɣlap һeq nemə yeməytti. □ 8 Ahiri uning eri
Əlkanaһ uningoɣa: — I Ḥannaһ, nemixқa yioɣlaysən? Nemixқa birnərsə yeməysən?
Nemixқa kənglüng azar yəydu? Mən өzüm sanga on ooɣuldin əwzəl əməsmu?! —
dedi.■
9 Ular Xiloһda yəp-iqkəndin keyin (Əli degən kaһin xu qaoɣda Pərwərdigarning
ibadəthanisining ixiki yenidiki orunduқta olturatti) Ḥannaһ dastihandin turdi; 10 u
қattiқ azab iqidə Pərwərdigaroɣa dua қilip zar-zar yioɣlaytti. 11 U қəsəm iqip: — I
samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, əgər dedikingning dərdigə yetip,
meni yad etip dedikingni untumay, bəlki dedikinggə bir ooɣul bala ata қilsang, uni
pütün өmrining künliridə Sən Pərwərdigaroɣa beoɣixlaymən; uning bexioɣa ustira
һeqқaqan selinmaydu, dedi.□ ■
12 U Pərwərdigarning aldida duasini dawam қiliwatқanda, Əli uning aoɣzioɣa қarap
turdi; 13 qünki Ḥannaһ duani iqidə қiloɣaqқa ləwliri midirlawatқini bilən awazi
anglanmaytti. Xunga Əli uni məst bolup қaptu, dəp oylidi. 14 Əli uningoɣa: —
Қaqanoɣiqə məst yürisən? Xarabingni өzüngdin neri қil, dedi.
15 Lekin Ḥannaһ jawabən: — Undaқ əməs, i oɣojam! Kəngli sunuқ bir məzlummən.
Mən xarabmu, һaraқmu iqmidim, bəlki jenim dərdini Pərwərdigarning aldida
tөktüm; ■ 16 dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla. Qünki mening zor dərdim
wə azablirimdin bu küngiqə xundaқ nida қiliwatimən, dedi.□

■ **1:1** 1Tar. 6:11, 12 ■ **1:3** Mis. 23:14; Қan. 16:16. □ **1:5** **«Lekin Pərwərdigar uni tuoɣmas қiloɣanidi» —** ibraniy tilida: «Lekin Pərwərdigar uning baliyatқusini etiwətkənidi». □ **1:7** **«Wə һər yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Pəninnaһ uningoɣa azar berətti» —** nemixқa ular һər қetim «Pərwərdigarning өyigə qiққanda» xundaқ bolidu? — bizningqə һər қetim bir ibraniy ailə Hudaning aldioɣa xundaқ kəlgəndə, ular barliқ baliliri üqün alaһidə təxəkkür eytixi mumkim. Xu qaoɣlarda Pəninnaһ Ḥannaһқa «Sən bir tuoɣmas!» dəp əslitətti. Bəzi tərjimilərdə muxu jümlining bexida: «U (Əlkanaһ) һər yili Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Ḥannaһ uningoɣa һəmraһ bolup baroɣanda...» deyilidu. ■ **1:8** Rut 4:15. □ **1:11** **«uning bexioɣa ustira һeqқaqan selinmaydu» —** Təwrat dəwridə bəzi kixilər өzlirini Hudaning ibaditigə beoɣixlax məқsitidə өzlirini «nazariy» dəp ataytti; «nazariy»lar (nazariy boluxқa қəsəm iqip bekitilgən məһləttə) һaraқ iqməytti, qaqlirini һeq qüxürməytti. «Qəl.» 6:1-22ni kərüng. ■ **1:11** Ḥak. 13:5. ■ **1:15** Zəb. 62:8; 142:2 □ **1:16** **«dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla...» —** ibraniy tilida «dedəklirini «Belialning қizi» dəp bilmigəyla» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu.

17 Əli uningoɣa jawab berip: — Tinq-aman ḳaytḳin; Israilning Hudasi Өzidin tiligən
iltijayingni ijabət ḳiloɣay, dedi.
18 Ḥannaḫ: — Dedəkliri kəz aldilirida iltipat tapḳay, dedi. U xularni dəp qiḳip, oɣiza
yedi wə xuningdin keyin qirayida ilgirikidək oɣəmkinlik kərünmidi.
19 Ular ətisi tang səḫərdə ornidin turup Pərwərdigarning ḫuzurida səjdə ḳilip bolup,
Ramaḫdiki өyigə yenip kəldi. Əlkanaḫ ayali Ḥannaḫoɣa yeḳinqiliḳ ḳildi; Pərwərdigar
uni əsligənidi. 20 Ḥannaḫ ḫamilidar bolup, waḳti-saiti toxup, bir ooɣul tuoɣdi. U:
«Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil ḳoydi.□

Ḥannaḫ Samuilni Pərwərdigaroɣa ataydu

21 Uning eri Əlkanaḫ өyidiki ḫəmmisi bilən Pərwərdigaroɣa atidioɣan ḫər yilliḳ
ḳurbanliḳni ḳiloɣili wə ḳiloɣan ḳəsimini ada ḳilix üqün Xiloḫoɣa qiḳti. 22 Lekin
Ḥannaḫ billə barmay erigə: — Bala əmqəktin ayriloɣandila andin mən uning
Pərwərdigarning aldida ḫazir boluxi üqün uni elip barimən; xuning bilən u u yərdə
mənggü turidu, dedi. 23 Eri Əlkanaḫ uningoɣa: — Өzünggə nemə yahxi kərünsə,
xuni ḳiloɣin. Uni əmqəktin ayrioɣuqə turup turoɣin. Pərwərdigar Өz sөz-kalamioɣa
əməl ḳiloɣay, dedi. Ayali өydə ḳelip balisi əmqəktin ayriloɣuqə emitti. 24 Balisi
əmqəktin ayriloɣandin keyin u uni elip, xundaḳla üq buḳa, bir əfaḫ un wə bir
tulum xarabni elip Pərwərdigarning Xiloḫdiki өyigə apardi. Bala bolsa tehi kiqik
idi. □ ■ 25 Ular bir buḳini soyup balini əlining ḳexioɣa elip kəldi. □ 26 Xuning bilən
Ḥannaḫ *uningoɣa*: — I oɣojam, өzliridə ḫayat rast boloɣinidək, bu yərdə silining
ḳaxlirida turup Pərwərdigaroɣa nida ḳiloɣan məzlum mən bolimən, dedi. 27 Mən
muxu ooɣul bala üqün dua ḳildim wə mana, Pərwərdigar mening tiligən iltijayimni
ijabət ḳildi. 28 Əmdi ḫazir mən uni Pərwərdigaroɣa tapxurup bərdim. Өmrining
ḫəmmə künliridə u Pərwərdigaroɣa beoɣixlanoɣan bolidu, dedi. Xuning bilən ular u
yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi.□

2

Ḥannaḫ təntənə bilən Pərwərdigarni mədḫiyiləydu

1 Ḥannaḫ dua ḳilip mundaḳ dedi: —
«Mening ḳəlbim Pərwərdigar bilən yayraydu,
Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kөtürüldi;
Aoɣzim düxmənlirimning aldida təntəniliktə eqildi;
Qünki Sening nijatingdin xadlinimən.□ ■
2 Pərwərdigardək muḳəddəs boloɣuqi yoḳtur;
Qünki Səndin baxḳa ḫeq kim yoḳ,
Hudayimizdək ḫeq uyultax yoḳtur.■

□ **1:20** **««Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil ḳoydi»** — ibraniy tilida «Samuil» degənning mənisi «Huda anglidi» yaki «Hudadin tiligən» degəngə yeḳin kelidu. □ **1:24** **«bir əfaḫ un»** — «əfaḫ» axliḳ-danlarning əlqəm birliki idi, təhminən 27 litr. Buḳa ḳurbanliḳ ḳilinoɣanda, uningoɣa ḳoxup undin «ḳoxumqə axliḳ ḫədiyə» ḳiliniximu kerək idi. ■ **1:24** Luḳa 2:41. □ **1:25** **«Ular bir buḳini soyup balini əlining ḳexioɣa elip kəldi»** — ḳaloɣan ikki buḳa bəlkim elioɣa Samuilni beḳix üqün bərgən «beḳix ḫəḳḳi» boluxi mumkin. Baxḳa bir eḫtimalliḳ barki, 24-ayətning mənisi: «…üq buḳa» əməs, bəlki «….üq yaxliḳ bir buḳa» boluxi mumkin. Biraḳ bu ayətni xundaḳ qüxəngən alimlar az. □ **1:28** **«…ular u yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi»** — **«ular»** bəzi kona kөqürmilərdə «u u yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi» deyilidu (demək, Samuilni kərsitidu). □ **2:1** **«Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kөtürüldi»** — Təwratta, «münggüz»lər kөp ḫallarda adəmlərning abruy-xəḫritini yaki küqini bildüridu. Muxu yərdə Ḳutḳuzoɣuqi-məsiḫni kərsitixi mumkin. «Zəb.», 132:17ni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexida өskən əməs, əlwəttə! ■ **2:1** Luḳa 1:46. ■ **2:2** Ḳan. 3:24; Zəb. 86:8.

3 I insanlar, kibirlik sözliringlarni köpəytiwərmənglar,
Yooɣan gəplərni aoɣzinglardin qikarmanglar;
Qünki Pərwərdigar bilim-ḥidayətkə igə Hudadur.
Insanlarning əməlliri Uning təripidin tarazida tartilidu.
4 Palwanlarning ok-yaliri sundurildi;
Lekin putlixip yikiloɣanlarning beli bolsa kudrət bilən baoɣlandi.
5 Korsiki tok boloɣanlar nan tepix üqün özini yallanmilikka bərdi;
Lekin aq kaloɣanlar ḥazir aq kalmidi;
Ḥətta tuoɣmas ayal yəttini tuoɣidu;
Lekin köp balilik boloɣan solixip ketidu.■
6 Pərwərdigar ḥəm öltüridu, ḥəm ḥayat beridu;
U adəmni təḥtisaraoɣa qüxüridu, u yərdin yənə turoɣuzidu;□ ■
7 Pərwərdigar adəmni ḥəm namrat kiliwetidu, ḥəm bay kilidu;
U kixini ḥəm pəs kilidu, ḥəm egiz kətüridu.
8 U özi miskinni topidin kopuridu,
Kioɣlikтin yoksulni kətüridu;
Ularni esilzadilər arisida təng olturoɣuzidu;
Ularni xan-xərəplik təhtigə miras kilduridu;
Qünki yərning tüwrükliri Pərwərdigarningkidur;
U Özi dunyani ularning üstigə saloɣanidi.■
9 Öz mukəddəs bəndilirining putlirini U məzmut kilidu;
Əmma rəzillər bolsa, karangoɣuda xük kilinidu;
Qünki ḥeqkim öz kudriti bilən nusrət tapmaydu.
10 Pərwərdigar bilən karxilaxkanlar parə-parə kiliwetilidu;
U Özi asmanlardin ularoɣa karxi güldürləydu.
Pərwərdigar yər yüzining qətlirigiqə ḥöküm qikiridu;
U Özi tikligən padixaḥka kudrət beridu,
U Özi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!».□ ■

11 Əlkanaḥ bolsa Ramaḥdiki öz öyigə yenip bardi. Bala bolsa əlining kexida Pərwərdigaroɣa hizmət kilip kaldi.

Əlining ooɣullirining kaḥinlik mənsipidin rəzillik bilən paydilinixliri

12 Əmma Əlining ooɣulliri intayin yaman kixilərdin bolup, Pərwərdigarni tonumaytti.
□ 13 Kaḥinlarning həlklərgə mundak aditi boloɣan: — Birsi kurbanlik kilip, gox kaynap pixiwatkanda kaḥinning hizmətkari kelip üq tillik qanggakni kolida tutup 14 dax, kazan, dangkan yaki korining iqigə sanjip, qanggakka nemə elinoɣan bolsa kaḥin xuni özigə alatti. Ularning Xiloḥoɣa *kurbanlik kiloɣili* kəlgən ḥəmmə

■ **2:5** Zəb. 34:9-10; Yioɣ. 5:6; Luka 1:53. □ **2:6 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥi baridioɣan jay. ■ **2:6** Kan. 32:39; Əz. 37:11-14 ■ **2:8** Ayup 36:15; Zəb. 113:7, 8; Luka 1:52; Zəb. 24:1-2; 102:25; 104:5 □ **2:10 «U Özi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!»** — «məsiḥlimək» yaki «məsiḥ kilix»: Hudaning yolyoruki bilən Israiloɣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioɣa zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḥ kilinix» yaki «məsiḥlinix» dəp atilatti wə xundakla xu qaoɣdin baxlap xu padixaḥ «Hudaning məsiḥligini» dəp atilatti. Kaḥinlar wə bəzi waktida pəyoɣəmbərlərmu «məsiḥ kilinatti». Israilda xu qaoɣda padixaḥ bolmioɣaqka, Ḥannaḥning bu sözi dərwəkə kəlgüsi ixlarni aldin'ala kərsətkən bexarət idi. ■ **2:10** 1Sam. 7:10; Zəb. 2:6; 21:8; 89:24 □ **2:12 «…intayin yaman kixilərdin bolup»** — ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) ooɣulliridin bolup» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs», bəlkim Xəytanni kərsitidu.

Israillarоqa xundaq aditi bolоqan. □ 15 Xundaqla ҳətta yaoqni kөydürməstə kaҳinning
hizmətkari kelip qurbanliq qiliwatqan adəmgə: — Kaҳinoqa kawap üqün gөx bərgin,
qünki u səndin qaynap pixqan gөx qobul qilmaydu, bəlki ham gөx lazim, dəytti.
16 Əgər qurbanliq qilоquqi uningoqa: — Awwal yeoqi kөydürülüp bolsun, andin
nemini halisang xuni aloqin, desə, u: — Bolmaydu, manga dərҳal bər! Bolmisa
məjburiy alimən, dəytti; □ 17 Xundaq qilip bu ikki yaxning gunaҳi Pərwərdigarning
aldida tolimu eoqir boloqanidi; qünki uning səwəbidin həq Pərwərdigaroqa atioqan
qurbanliqlar kөzgə ilinmaywatatti.
18 Əmma Samuil narəsidə bala bolup kanaptin toquloqan bir əfodni kiyip
Pərwərdigarning aldida hizmət qilatti. □ 19 Buningdin baxqa uning anisi ҳər
yilda uningoqa bir kiqik ton tikip, ҳər yillik qurbanlikni qiloqili eri bilən baroqanda
aloqaq kelətti. 20 Əli Əlkanaҳ wə ayalioqa bəht tiləp dua qilip: — «Ayalingning
Pərwərdigaroqa beoqixlioqinining ornioqa sanga uningdin baxqa nəsil bərgəy, dedi.
Andin bu ikkisi өz өyigə yandi. 21 Xuning bilən Pərwərdigar Ҷannaҳni yoqlap
bərikətləp, u ҳamilidar bolup jəmiy üq ooqul wə ikki qiz tuoqdi. Kiqik Samuil bolsa
Pərwərdigarning aldida turup өsüwatatti.□
22 Əli bək qerip kətkənidi. U ooqullirining pütkül Israiloqa ҳəmmə qiloqanlirini
anglidi ҳəm jamaət qedirining ixikidə hizmət qilidioqan ayallar bilən yatqininimu
anglidi. □ 23 U ularoqa: — Silər nemə üqün xundaq ixlarni qilisilər? Qünki bu
həlqning ҳəmmisidin silərning yamanliqinglarni anglawatimən, dedi. 24 Bolmaydu,
i ooqullirim! Mən angliоqan bu həwər yahxi əməs, Pərwərdigarning həlqini
azdurupsilər. □ 25 Əgər bir adəm yənə bir adəmgə gunaҳ qilsa, baxqa birsi uning
üqün Hudadin rəҳim sorisa bolidu; lekin əgər birsi Pərwərdigaroqa gunaҳ qilsa,
kim uning gunaҳini tiliyələydu? — dedi. Lekin ular atisining səzigə qulaq salmidi;
qünki Pərwərdigar ularni өltürüxni niyət qiloqanidi. 26 Əmma Samuil degən bala
өsüwatatti, Pərwərdigar ҳəm adəmlərning aldida iltipat tapqanidi.■
27 Hudaning bir adimi Əlining yenioqa kelip mundaq dedi: — Pərwərdigar xundaq
dəydu: «Misirda, Pirəwnningkidə turoqanda Өzümni atangning jəmətigə oquq ayan
qilmidimmu? ■ 28 Mən uni kaҳinim bolux, Өz qurbangaҳimda qurbanlik qilix,
huxbuy yeqix wə Mening aldimda əfod tonini keyip hizmət qilixqa Israilning ҳəmmə
qəbililiridin tallimioqanidimmu? Xuningdək Mən Israilning otta kөydüridioqan
ҳəmmə qurbanliqlirini atangoqa tapxurup təqdim qiloqan əməsmu? □ ■ 29 Nemixqa
Mən buyruoqan, turaloqu jayimdiki qurbanliqim bilən axlik ҳədiyələrni dəpsəndə
qilisilər? Nemixqa həlqim Israillar kəltürgən ҳəmmə ҳədiyələrning esilidin

---

□ **2:14 «Ularning Xiloҳoqa qurbanlik qiloqili kəlgən ҳəmmə Israillaroqa xundaq aditi boloqan»** — muxu hil qurbanliqlar, xübҳisizki, «təxəkkür qurbanliqliri» yaki «inaqlik qurbanliqliri» idi. Kaҳinlarning muxu aditi Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanunning bəlgilimilirigə asaslanoqan əməs. Kaҳinlarning «ҳoquq ülüxi» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayətlərdə kərsitilidu. Əmma əlining ooqulliri aqkəzlükidin bu adətni tolimu ҳəddidin axuruwətkənidi. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **2:16 «Awwal yeoqi kөydürülüp bolsun, andin nemini halisang xuni aloqin»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə qurbanliqlardiki barlik yaoqlar Pərwərdigaroqa atap kөydürülətti. Adəmning uni yeyixi mən'i qilinatti. □ **2:18 «Samuil narəsidə bala bolup kanaptin toquloqan bir əfodni kiyip Pərwərdigarning aldida hizmət qilatti»** — «əfod» degən nemə? Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən qanun boyiqə, bax kaҳin kiydioqan bir alaҳidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki hil tax arqilik Hudadin yol sorioqili bolatti. Samuil Lawiy qəbilisidin bolmisimu, bu ayətkə qarioqanda «kaҳinlik kiyim» kiyip, kaҳinlik hizmitini qiliwatatti. □ **2:21 «...yoqlap bərikətləp»** — ibraniy tilida pəqət «yoqlap» deyilidu. Hudaning «yoqlixi» tooqruluk «təbirlər»nimu kərüng. □ **2:22 «jamaət qediri»** — yəni «ibadət qediri» yaki «muqəddəs qedir». □ **2:24 «Pərwərdigarning həlqini azdurupsilər»** — baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlqi arisida tarqaloqan həwər yahxi əməs». ■ **2:26** Luqa 2:52. ■ **2:27** Ros. 7:25. □ **2:28 «... Mən Israilning otta kөydüridioqan ҳəmmə qurbanliqlirini atangoqa tapxurup təqdim qiloqan əməsmu?»** — Təwratqa asasən, kaҳinlarning ҳərqandaq qurbanliqlardin өzigə has bir ülüxni elix ҳoquqi bar idi. ■ **2:28** Law. 10:14.

өзлиринглarni səmritip, өz ooɳulliringlarning ɦərmitini Meningkidin üstün ƙilisən?» ■ 30 Uning üqün Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Mən dərɦəƙiƙət sening wə atangning jəmətidikilər Mening aldimda hizmitimdə mənggü mangidu, dəp eytƙanidim; lekin əmdi Mən Pərwərdigar xuni dəymənki, bu ix ɦazir Məndin neri bolsun! Meni ɦərmət ƙiloɳanlarni Mən ɦərmət ƙilimən, lekin Meni kəmsitkənlər pəs ƙarilidu. ■ 31 Mana xundaƙ künlər keliduki, sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən; xuning bilən jəmətingdə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu! □ 32 Sən turaloɳu jayimda dərd-ƙayoɳu kərisən; Israillar ɦərƙandaƙ ɦuzur-bəhtni kərgini bilən, sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu. □ 33 Wə Mən ƙurbangaɦimning hizmitidin üzüp taxlimioɳan adiming bar bolsa, u kəzliringning hirəlixixi bilən jeningning azablinixioɳa səwəb bolidu. Jəmətingdə tuoɳuloɳanlarning ɦəmmisi balaoɳəttin ətməy əlidu. □ 34 Sanga bu ixlarni ispatlaxƙa, ikki ooɳlung Hofniy bilən Finiɦasning bexioɳa qüxidioɳan mundaƙ bir alamət bexarət bolidu: — ularning ikkilisi bir kündə əlidu. 35 Əmma Өzümgə Roɦim wə dilimdiki niyitim boyiqə ix kəridioɳan sadiƙ bir kaɦinni tikləymən; Mən uningoɳa məzmut bir jəmət ƙurimən; u Mening məsiɦ ƙiloɳinimning aldida mənggü mengip hizmət ƙilidu. □ 36 Xundaƙ boliduki, sening jəmətingdikilərdin ɦərbir tirik ƙaloɳanlar bir sər kümüx wə bir qixləm nan tiləxkə uning aldioɳa kelip uningoɳa təzim ƙilip: «Ƙaɦinliƙ hizmətliridin manga bir orun bərsilə, yegili bir qixləm nan tapay dəp eytidioɳan bolidu» dəydu.

3

Pərwərdigar Samuilni qaƙiridu

1 Samuil degən bala bolsa əlining aldida Pərwərdigarning hizmitidə bolatti. Əmdi Pərwərdigarning səzi u künlərdə kəm idi; wəɦiylik kərünüxlərmu kəp əməs idi. 2 Wə xundaƙ boldiki, bir küni Əli ornida yatƙanidi (uning kəzliri torlixip kərməs bolup ƙalay degənidi) ■ 3 Hudaning qirioɳi tehi өqmigən bolup, Samuil Pərwərdigarning ibadəthanisida, Hudaning əɦdə sanduƙioɳa yeƙinla yərdə yatatti. 4 Pərwərdigar Samuilni qaƙirdi. U: — Mana mən bu yərdə, dedi. 5 U Əlining ƙexioɳa yügürüp berip: — Mana mən, meni qaƙirdingoɳu, dedi. Lekin u jawab berip: — Mən qaƙirmidim; ƙaytip berip yatƙin, dedi. Xuning bilən u berip yatti. 6 Pərwərdigar yənə: «Samuil!» dəp qaƙirdi. Samuil ƙopup əlining ƙexioɳa berip: Mana mən, meni qaƙirdingoɳu, dedi. Lekin u jawab berip: — Mən qaƙirmidim i ooɳlum, yənə berip yatƙin, dedi.

7 Samuil Pərwərdigarni tehi tonumioɳanidi; Pərwərdigarning səzi uningoɳa tehi ayan ƙilinmioɳanidi. 8 Lekin Pərwərdigar yənə üqinqi ƙetim: «Samuil!» dəp qaƙirdi; u ƙopup əlining ƙexioɳa berip: — Mana mən; sən meni qaƙirding, dedi. U waƙitta Əli Pərwərdigar balini qaƙiriptu, dəp bilip yətti. 9 Xuning bilən Əli Samuiloɳa: —

■ **2:29** Ƙan. 32:15. ■ **2:30** Mis. 28:43; 29:9. □ **2:31 «… sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən»** — «adəmning biliki» uning küqi, ƙabiliyiti wə ɦoƙuƙini bildürətti. □ **2:32 «Sən turaloɳu jayimda dərd-ƙayoɳu kərisən»** — yaki «Sən turaloɳu jayimda düxmən kərisən». **«sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu»** — bu bexarət təwəndiki bablarda eƙilidu. Əli өzi Pərwərdigarning əɦdə sanduƙining bulap ketilgənlikini kəridu; biraƙ keyinki künlərdə, yəni Dawut padixaɦning künliridiki bəht-bərikətni u kərməydu (Əlining jəmətining keyinki tarihi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27də kərülidu). □ **2:33 «kəzliringning hirəlixixi»** — bu ibarə adəttə kəz yaxlirining kəp təkülgənlikidin yaki zor oɳəmkinliktin boloɳan ɦalətni kərsitidu. □ **2:35 «…Mening məsiɦ ƙiloɳinimning aldida»** — Mening padixaɦimning aldida, deməkqi. Bizningqə bu bexarət awwal Samuilning өzidə andin kaɦin Zadokning jəmətidə əməlgə axuruldi. **«mənggü mengip hizmət ƙilidu»** — ibraniy tilida «barliƙ künlərdə mengip hizmət ƙilidu». ■ **3:2** 1Sam. 4:15.

Berip yatqin. U əgər seni qaqirsa, sən: — I Pərwərdigar, səz qiloqin, qünki qulung anglaydu, dəp eytqin, dewidi, Samuil berip ornida yatti. 10 Wə Pərwərdigar kelip yeqin turup ilgirikidək: — «Samuil, Samuil!» dəp qaqirdi. Samuil: — Səz qiloqin, qünki qulung anglaydu, dəp jawab bərdi.□
11 Pərwərdigar Samuiloqa: — Mana Mən anglioqanlarning ikki qulixini zingildatqudək bir ixni Israilning arisida qilmaqqimən. ■ 12 Xu künidə Mən burun Əlining jəmətidikilər tooqrisida eytqinimning ḥəmmisini uning üstigə qüxürimən; baxtin ahiroqiqə ada qilimən! ■ 13 Qünki özigə ayan boloqan qəbiḥlik tüpəylidin Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük ḥəküm qiqarmaqqimən, dəp eytqanmən: qünki u ooqullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi. □ 14 Uning üqün Əlining jəmətidikilərgə qəsəm qiloqanmənki, Əlining jəmətidikilərning qəbiḥliki məyli qurbanlix bilən bolsun, məyli ḥədiyə bilən bolsun kafarət qilinmay, əbədgiqə kəqürüm qilinmaydu, dedi.
15 Samuil ətisi tang atquqə yetip, andin Pərwərdigarning өyining ixiklirini aqti. Əmma Samuil wəḥiylik kərünüxni Əligə eytixtin qorqti. 16 Lekin Əli Samuilni qaqirip: — I Samuil ooqlum, dedi. U: — Mana mən, dəp jawab bərdi. 17 U: — U sanga nemə səz qildi? Səndin ətünəy, uni məndin yoxurmioqin. Əgər Uning sanga eytqanlirining birini manga eytmay qoysang, Huda deginini sening bexingoqa qüxürsun wə uningdin artuq qüxürsun! — dedi. 18 Xuning bilən Samuil uningoqa ḥeqnemini qaldurmay ḥəmmini dəp bərdi. Əli: — Mana, U Pərwərdigardur; U nemini layiq tapsa, xuni qilsun, dedi.
19 Samuil өsüp qong boluwatatti wə Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uning eytqan bexarətlik səzliridin ḥeqqaysisini yərdə qaldurmaytti. 20 Xuning bilən pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaoqiqə Samuilning Pərwərdigarning pəyoqəmbiri qilip tikləngənlikini bilip yətti. □ 21 Xu waqitta Pərwərdigar Xiloḥda Өzini yənə ayan qildi. Qünki Pərwərdigar Xiloḥda Өz səz-kalami arqilix Samuiloqa Өzini ayan qildi; wə Samuil Uning səzini pütkül Israiloqa yətküzdi.□

4

Pərwərdigarning əḥdə sanduqi Filistiylərning qolioqa qüxidu

1 U waqitta Israil Filistiylər bilən jəng qiloqili qiqip Əbən-Əzərgə yeqin jayda bargaḥ-qedirlarni tikti. Filistiylər bolsa Afək degən jayda bargaḥ-qedirlarni tikti. 2 Filistiylər Israillar bilən soquxqili səp tizip turdi. Jəng kengəygəndə Israil Filistiylər aldida tarmar boldi; Filistiylər ularning jəng səpliridin tөt mingqə adəmni өltürdi. 3 Halayiq bargaḥqa yenip kəlgəndə, Israilning aqsaqalliri: — Nemixqa Pərwərdigar bügün bizni Filistiylər təripidin tarmar qildurdi? Biz Xiloḥdin Pərwərdigarning əḥdə sanduqini qeximizoqa elip keləyli; u arimizda bolsa, bizni düxminimizning qolidin qutquzidu, dedi.
4 Xu gəptin keyin halayiq Xiloḥoqa adəm mangdurup, xu yərdin kerublarning otturisida olturoqan samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning əḥdə sanduqini

□ **3:10 «Samuil, Samuil!»** — Təwrat-injilda Huda bir kixining ismini qaytilap qaqiroqan bolsa, u adəmning özigə intayin səyümlük ikənlikini kərsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yər. 19:3. ■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13 «Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük ḥəküm qiqarmaqqimən, dəp eytqanmən»** — yaki «Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük ḥəküm qiqarmaqqimən, dəp eytqin». **«qünki u ooqullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi»** — yaki «qünki u ooqullirining Hudani qaroqioqanliqini bilip turup ularni tosmidi». □ **3:20 «Dandin tartip Bəər-Xebaoqiqə»** — «Dan» Israilning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. □ **3:21 «Samuil Uning səzini pütkül Israiloqa yətküzdi»** — yaki «Samuil eytqan bu səz pütkül Israilda yüz bərdi».

elip kətürüp kəldi. Xuningdək Əlining ikki oƣli Hofniy bilən Finiһasmu Hudaning əһdə sanduқi bilən billə kəldi. □ ■ 5 Wə xundaқ boldiki, Pərwərdigarning əһdə
sanduқi ləxkərgaһқa elip kelingəndə pütkül Israil yərni təwrətküdək küqlük bir
quқan kətürüxti.

6 Filistiylər küqlük təntənə awazini anglap: — Ibraniylarning ləxkərgaһidin
anglanoƣan bu küqlük quқan nemə wəjidin qiққandu, dəp eytixti. Arқidinla ular
Pərwərdigarning əһdə sanduқining ularning ləxkərgaһioƣa kəltürülginini bilip yətti.
7 Xuning bilən Filistiylər қorқup: — Ilaһlar ularning ləxkərgaһioƣa kəptu, һalimizoƣa
way! Mundaқ ix bu waқitқiqə һeq boloƣan əməs, deyixti. 8 Һalimizoƣa way! Bizni bu
қudrətlik ilaһlarning қolidin kim қutқuzidu? Mana bayawanda misirliқlarni türlük
bala-wabalar bilən uroƣan ilaһlar dəl xulardur! 9 I Filistiylər, əzliringlarni jəsur
kərsitip ərkəktək turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizgə қul boloƣandək biz ularoƣa
қul bolimiz; ərkəktək bolup jəng қilinglar! — dedi. ■

10 Xuning bilən Filistiylər Israillar bilən jəng қildi. Israil tarmar қilinip, һərbiri tərəp-
tərəpkə өz qedirigə bədər қaqti. Jəngdə қattiқ қiroƣinqiliқ bolup, Israildin ottuz ming
piyadə əskər өltürüldi. 11 Pərwərdigarning əһdə sanduқi olja bolup kətti wə Əlining
ikki oƣli Hofniy bilən Finiһasmu өltürüldi.■

12 Xu küni bir Binyaminliқ jəng məydanidin қeqip kiyim-keqəkliri yirtiқ, üstibexi
topa-qang һalda Xiloһoƣa yügürüp kəldi. ■ 13 U yetip kəlgəndə, mana Əli
yolning qetidə өz orunduқida olturup taқiti-taқ bolup kütüwatatti; uning kəngli
Pərwərdigarning əһdə sanduқining oƣemidə pərixan idi. U kixi həwərni yətküzgili
xəһərgə kirgəndə, pütkül xəһər pəryad-quқan kətürdi. 14 Əli pəryad sadasini
anglap: — Bu zadi nemə warang-qurung? dəp soridi. U kixi aldirap kelip əligə həwər
bərdi 15 (Əli toқsan səkkiz yaxқa kirgən, kəzliri қetip қaloƣan bolup, kərməytti). ■
16 U kixi Əligə: — Mən jəngdin қaytip kəlgən kiximən, bügün jəng məydanidin
қeqip kəldim, dedi. Əli: — I oƣlum, nemə ix yüz bərdi? — dəp soridi. 17 Həwərqi
jawab berip: — Israil Filistiylərning aldidin bədər қaqti. Həlқ arisida қattiқ
қiroƣinqiliқ boldi! Sening ikki oƣlung, Hofniy bilən Finiһasmu өldi һəmdə Hudaning
əһdə sanduқimu olja bolup kətti, dedi. 18 Wə xundaқ boldiki, həwərqi Hudaning
əһdə sanduқini tiloƣa aloƣanda, Əli dərwazining yenidiki orunduқtin kəynigə yiқilip
qüxüp, boyni sunup өldi; qünki u қerip, bədinimu eoƣirlixip kətkənidi. U қiriқ yil
Israilning һakimi boloƣanidi.□

19 Uning kelini, yəni Finiһasning ayali һamilidar bolup tuoƣuxқa az қaloƣanidi. U
Hudaning əһdə sanduқining olja bolup kətkənliki wə қiyinatisi bilən eriningmu
өlgənlik həwirini angliоƣanda, birdinla қattiқ toloƣaқ tutup, pükülüp balini tuoƣdi.
20 U өləy dəp қaloƣanda, qərisidə turoƣan ayallar: — Қorқmioƣin, sən oƣul bala
tuoƣdung, dedi. Lekin u buningoƣa jawabmu bərmidi һəm kəngül bəlmidi. 21 U:
«Xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioƣa «Ihabod» dəp isim қoydi; qünki Hudaning
əһdə sanduқi olja bolup kətkən һəm қeyinatisi bilən erimu өlgənidi. □ 22 U yənə: —
Xan-xərəp Israildin kətti; qünki Hudaning əһdə sanduқi olja bolup kətti! — dedi.

□ **4:4 «...kerublarning otturisida olturoƣan samawi қoxunlarning Sərdari Pərwərdigar» —** «kerublar» pərixtilərning xəklidə bolup, əһdə sanduқining ikki təripidə turatti. «Mis.» 25:17-22ni kərüng. Huda «kerublarning otturisida, əһdə sanduқining üstidə һuzurumni olturoƣuzimən, dəp wədə қiloƣanidi. ■ **4:4** 2Sam. 6:2; Zəb. 80:1; 99:1 ■ **4:9** Һak. 13:1. ■ **4:11** 1Sam. 2:34; Zəb. 78:59-61 ■ **4:12** Yə. 7:6. ■ **4:15** 1Sam. 3:2 □ **4:18 «U қiriқ yil Israilning һakimi boloƣanidi» —** «һakim»larning yetəkqi һəm sorakqi rolini qüxinix üqün Təwrattiki «Batur Һakimlar»ni kərüng. □ **4:21 «U: «xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioƣa «Ihabod» dəp isim қoydi» —** «Ihabod» bəlkim «Xan-xərəp қeni?» yaki «Xan-xərəp kətti» degənni bildüridu.

5

1 Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini olja elip, uni Əbən-Əzərdin elip Axdodqa bardi.
2 U yərdə Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini elip Dagon buthanisioƣa əkirip, Dagon
degən butning yenioƣa qoydi. 3 Axdoddikilər ətisi səhər qopup kəlsə, mana Dagon
buti Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti. Xunga ular
Dagon butni elip yənə өz ornida turoƣuzup qoydi. 4 Lekin ətisi səhər qopup kəlsə,
mana, Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti;
Dagonning bexi ħəm qolliri bosuoƣida qeqilоƣanidi; Dagonning pəqət beliqsiman teni
qaloƣanidi. □ 5 Xunga bügüngə qədər Axdodta ya Dagonning kaħinliri bolsun ya
Dagonning buthanisioƣa kirgüqilər bolsun, Dagonning bosuoƣisioƣa dəssiməydu.
6 Andin Pərwərdigarning qoli Axdoddikilərning üstigə qattiq qüxüp, ularni wəyran
qilip, Axdod bilən ətrapidikilərni ħürrək kesili bilən urdi. □ ■ 7 Axdoddikilər bularni
kərüp: — Israilning Hudasining əhdə sanduqi bizlərdə turmisun! Qünki uning
qoli bizni wə ilaħimiz Dagonni qattiq besiwaldi, deyixti. 8 Xuning bilən ular adəm
mangdurup Filistiylərning ħəmmə oƣojilirini qaqirtip jəm qilip ulardin: — Israilning
Hudasining əhdə sanduqini qandaq bir tərəp qilimiz? dəp soridi. Ular: — Israilning
Hudasining əhdə sanduqi Gatqa qət yol bilən yətkəlsun, dəp jawab berixti. Xuning
bilən ular Israilning Hudasining əhdə sanduqini u yərgə qət yol bilən yətkidi. □
9 Wə xundaq boldiki, ular uni qət yol bilən yətkigəndin keyin Pərwərdigarning
qoli u xəħərgə qüxüp kixilərni qattiq sarasimigə qüxürdi. U kiqiklərdin tartip
qonglaroƣiqə xəħərdikilərni urdi, ular ħürrək kesiligə giriptar boldi. 10 Xuning bilən
ular Hudaning əhdə sanduqini Əkronoƣa əwətti. Lekin Hudaning əhdə sanduqi
Əkronoƣa yetip kəlgəndə, Əkrondikilər pəryad qilip: — Biz bilən həlqimizni өltürüx
üqün ular Israilning Hudasining əhdə sanduqini bizgə yətkidi! — dedi. 11 Ular
adəm mangdurup Filistiylərning oƣojilirini qiqqartip jəm qilip ularoƣa: — Biz bilən
həlqimizni өltürməsliki üqün Israilning Hudasining əhdə sanduqini bu yərdin өz
jayioƣa kətküzünglar, dedi; qünki qattiq wəħimə xəħərni basqanidi; Hudaning qoli
ularning üstigə tolimu eoƣir qüxkənidi. 12 Өlmigən adəmlər bolsa ħürrək kesili bilən
urulup, xəħərning pəryadi asmanoƣa kətürüldi.

6

Filistiylər əhdə sanduqini qayturup əwətidu

1 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Filistiylərning yurtida yəttə ay turdi. 2 Filistiylər
kaħinlar bilən palqilarni qaqirip ularoƣa: — Pərwərdigarning əhdə sanduqini
qandaq qilimiz? Uni qandaq qilip өz jayioƣa əwətələymiz? Yol kərsitinglar, dedi.
3 Ular: — Əgər Israilning Hudasining əhdə sanduqini qayturup əwətsənglar, quruq
əwətmənglar, ħeq bolmioƣanda uning bilən bir «itaətsizlik qurbanliqi»ni birgə
əwətixinglar zərürdur, dedi. Xundaq qiloƣanda xipa tapisilər, xundaqla Uning
qolining nemə üqün silərdin ayrilmioƣanliqini bilisilər, dedi. 4 Ular: — Biz nemini
itaətsizlik qurbanliqi qilip əwətimiz? — dəp soridi. Ular: — Filistiylərning
oƣojilirining sani bəx; xunga bəx altun ħürrək wə bəx altun qaxqan yasap əwətinglar;
qünki silərgə wə oƣojanglaroƣa ohxaxla bala-qaza qüxti. 5 Ħürrəkliringlarning
xəklini wə zeminiglarni wəyran qilidioƣan qaxqanlarning xəklini nəqix qilip
yasap, Israilning Hudasioƣa xan-xərəp kəltürünglar. Xuning bilən u bəlkim

□ **5:4 «Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti» —** «Dagon» degən butta adəmning bexi wə beliqning teni bar idi. □ **5:6 «ħürrək kesili» —** yaki «өsmilər» yaki «bowasir kesili». ■ **5:6** Zəb. 78:60-66. □ **5:8 «Gatqa qət yol bilən yətkəlsun» —** bəlkim baxqa xəħər-kəntlərdin ətküzməslik üqün.

silərning, ilaḫlirimizning wə zemininglarning üstini baskan ḳolini yeniklitərmikin: — 6 Misirliḳlar bilən Pirəwn əz kəngüllirini ḳattiḳ ḳiloɣandək silərmu nemixḳa əz kənglünglarni ḳattiḳ ḳilisilər? U misirliḳlaroɣa zor ḳattiḳ ḳolluḳ kərsətkəndin keyin, ular Israillarni ḳoyup bərmidimu, ular xuning bilən ḳaytip kəlmidimu? ■ 7 Əmdi yengi bir ḫarwa yasap, tehi boyunturuḳḳa kəndürülmigən mozayliḳ ikki inəkni ḫarwioɣa ḳoxunglar; ulardin mozaylirini ayrip, əydə elip ḳelinglar; 8 andin Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini kətürüp ḫarwioɣa selinglar; wə uningoɣa əwətidioɣan itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilidioɣan altun buyumlarni bir ḳapḳa selip sanduḳḳa yandap ḳoyunglar wə sanduḳni xu peti mangdurunglar; 9 andin ḳarap turunglar. Əgər ḫarwa Israil qegrisidiki yol bilən Bəyt-Xəməxkə mangsa, bizgə kəlgən xu qong bala-ḳazani qüxürgüqining əzi Pərwərdigar bolidu. Undaḳ bolmisa, bizni uroɣan Uning ḳoli əməs, bəlki bizgə qüxkən tasadipiliḳ bolidu, halas, deyixti.
10 Xuning bilən Filistiylər xundaḳ ḳildi. Ular Mozayliḳ ikki inəkni ḫarwioɣa ḳoxup, mozaylirini əydə solap ḳoyup, 11 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḫarwioɣa selip, altun ḳaxḳan wə ḳuyma ḫürrəklər ḳaḳilanoɣan ḳapni uningoɣa yandap ḳoydi. 12 Inəklər Bəyt-Xəməxkə baridioɣan yol bilən udul yürüp kətti. Ular kətürülgən yol bilən mangoɣaq mərəytti, ya ong tərəpkə ya sol tərəpkə ḳeyip kətmidi. Filistiylərning oɣojiliri ularning arḳisidin Bəyt-Xəməxning qegrisioɣiqə bardi. 13 Bəyt-Xəməxtikilər jiloɣida buoɣday oruwatatti, ular baxlirini kətürüp əḫdə sanduḳini kərüp hux boluxti. 14 Ḫarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳioɣa kelip, u yərdiki bir qong taxning yenida tohtap ḳaldi. Ular ḫarwini qeḳip, ikki inəkni Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə ḳurbanliḳ ḳildi. □ 15 Lawiylar Pərwərdigarning əḫdə sanduḳi bilən altun buyumlar bar ḳapni qüxürüp qong taxning üstigə ḳoydi. Xu küni Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni ḳildi. □ 16 Filistiylərning bəx oɣojisi bularni kərüp xu küni Əkronoɣa ḳaytip kətti.
17 Filistiylərning Pərwərdigaroɣa itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip bərgən altun ḫürriki: — Axdod üqün bir, Gaza üqün bir, Axkelon üqün bir, Gat üqün bir wə Əkron üqün bir idi. 18 Altun qaxḳanlarning sani bolsa Filistiylərning bəx oɣojisioɣa təwə barliḳ xəḫərning sani bilən barawər idi. Bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong qimənzaroɣiqə ḫəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḫazirmu Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida bar.□
19 Əmma Bəyt-Xəməxtikilər əz məyliqə əḫdə sanduḳining iqigə ḳarioɣini üqün Pərwərdigar ulardin yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi. Pərwərdigar həlḳni mundaḳ ḳattiḳ uroɣanliḳi üqün pütün həlḳ matəm tutti. □ 20 Bəyt-Xəməxtikilər: — Bu muḳəddəs Huda Pərwərdigarning aldida kim ərə turalaydu? Əḫdə sanduḳi bizning bu yərdin kimning ḳexioɣa apirilixi kerək? — dedi. 21 Andin ular Kiriat-Yearimdikilərgə əlqilərni əwitip: — Filistiylər Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳayturup bərdi. Bu yərgə kelip uni əzünglaroɣa elip ketinglar, dedi.

■ **6:6** Mis. 12:31. □ **6:14** **«Ḫarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳioɣa kelip, u yərdiki bir qong taxning yenida tohtap ḳaldi» —** demisəkmu, Bəyt-Xəməxtikilər Israillar idi, Bəyt-Xəməx Israil bilən Filistiyə otturisidiki qegra idi. □ **6:15** **«Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni ḳildi» —** «baxḳa ḳurbanliḳlar» bəlkim «təxəkkür ḳurbanliḳliri»ni kərsitidu. Undaḳ ḳurbanliḳlarni yeyixkə bolidu. □ **6:18** **«Bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong qimənzaroɣiqə ḫəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḫazirmu Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida bar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «(bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlərni wə uningoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong taxḳiqə ḫəmmini əz iqigə aloɣanidi) bu qong tax bügüngiqə Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida turmaḳta». Yənə baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **6:19** **«…yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi» —** buning baxḳa birhil tərjimisi: «…bəx tümən yətmix adəmni urdi». Az bir ḳisim kona kəqürmilərdimu pəḳət «yətmix adəm» dəp hatiriləngən.

7

Israillar Filistiylər bilən yənə soquxidu

1 Xuning bilən Kiriat-Yearimdiki adəmlər kelip Pərwərdigarning əhdə sanduqini
elip qikip, dəngning üstidiki Abinadabning əyidə koydi wə uning ooli Əliazarni
əhdə sanduqioła karaxka Pərwərdigaroła atap bekitti. ■ 2 Əhdə sanduki Kiriat-
Yearimda koyuloandin tartip uzun wakit, yəni yigirmə yil ətti. Israilning pütkül
jəməti Pərwərdigarni seoindi.
3 Wə Samuil Israilning pütkül jəmətigə: — Əgər pütün kəlbinglar bilən
Pərwərdigarning yenioła kaytip, yatlarning ilahliri bilən Axtarotlarni əz aranglardin
yokitip, kənglünglarni Pərwərdigaroła baoqlap, has Uning ibaditidila bolsanglar U
silərni Filistiylərning kolidin kutkuzidu, dedi. □ ■ 4 Xuning bilən Israil Baallar bilən
Axtarotlarni taxlap has Pərwərdigarning ibaditidila boldi.
5 Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpah xəhirigə jəm kilsanglar, mən silər üqün
Pərwərdigarning aldida dua kilay, dedi. 6 Əmdi ular Mizpahka jəm bolup, u yərdə su
tartip uni Pərwərdigar aldioła kuydi wə u küni roza tutup: — Biz Pərwərdigarning
aldida gunah sadir kilduk, dedi. Xuning bilən Samuil Mizpahta Israillarning ərz-
dəwaliri üstidin həküm qikardi.□
7 Filistiylər Israillarning Mizpahda jəm boloinini anglidi; Filistiylərning oojiliri
Israil bilən jəng kiloili qikti. Israillar buni anglap Filistiylərdin korkti. 8 Israillar
Samuiloa: — Biz üqün Pərwərdigar Hudayimiz bizni Filistiylərning kolidin
kutkuzuxi üqün uningoła nida kilixtin tohtimioin, dedi. 9 Samuil anisini emiwatkan
bir kozini elip toluk bir kəydürmə kurbanlik kilip Pərwərdigaroła sundi; Samuil
Israilning həkkidə Pərwərdigaroła pəryad kətürdi; Pərwərdigar duasini anglidi.
10 Samuil kəydürmə kurbanlik kiliwatkanda Filistiylər Israil bilən sokuxkili yekinlap
kəldi. Lekin Pərwərdigar xu küni Filistiylərning üstigə kattik güldürmama
güldürlitip ularni alakzadə kiliwətti; xuning bilən ular Israil aldida tarmar boldi.
■ 11 Israillar Mizpahtin qikip ularni Bəyt-Karning tüwigiqə kooqlap kirdi.
12 U wakitta Samuil bir taxni elip, uni Mizpah bilən xənning otturisida tikləp:
— «Pərwərdigar bizgə hazirqiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp
atidi.□ ■
13 Xuning bilən Filistiylər besikip Israilning zemininła yənə tajawuz kilmidi; Samuil
hakim boloqan barlik künlərdə Pərwərdigarning koli Filistiylərning üstigə karxi
boldi; 14 xundak kilip Əkrondin tartip Gatkiqə Filistiylər Israildin eliwaloqan
xəhərlərning həmmisi Israiloła yanduruldi; xəhərlərgə təwə zeminlarnimu Israil
Filistiylərning kolidin yandurup aldi. Buningdin baxka Israil bilən Amoriylar
otturisida tinqlik boldi.
15 Samuil bolsa pütün əmridə Israilni soridi. 16 Hər yili u Bəyt-Əl, Gilgal wə
Mizpahlarni aylinip, muxu yərlərdə Israil üstidin həküm yürgüzətti. 17 Andin u
Ramahka yenip baratti; qünki uning əyi xu yərdə idi həm u u yərdimu Israil üstidin
həküm yürgüzətti. U u yərdimu Pərwərdigaroła bir kurbangah yasioanidi.■

■ **7:1** 2Sam. 6:4. □ **7:3** **«Axtarotlar»** — yaki «Axəraklar» — alahidə dərəhlər bilən munasiwətlik ayal butlarni kərsitidu; dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloqan yaki nəkixləngən boluxi mumkin idi. ■ **7:3** Kan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luka 4:8 □ **7:6** **«...Samuil ... Israil həlkining ərz-dəwalirining üstidin həküm qikardi»** — Samuil pəyoəmbər Israil üstigə həküm sürgən «batur hakimlar» yaki «kutkuzoquqi baturlar»ning əng ahirkisi idi. ■ **7:10** Yə. 10:10. □ **7:12** **«Samuil bir taxni elip... Pərwərdigar bizgə hazirqiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp atidi»** — «Əbən-Əzər» degənning mənisi: «yardəm texi». ■ **7:12** 1Sam. 4:1. ■ **7:17** 1Sam. 8:4.

8

1 Xundaq boldiki, Samuil qerioγanda ooγullirini Israilγa ḫakim qilip qoydi. 2 Uning
tunjisining ismi Yoel bolup, ikkinqisining ismi Abiyaḫ idi. Bular Bəər-Xebada
ḫakimlik qildi. 3 Lekin ooγulliri uning yollirida yürməytti, bəlki mənpəətni kəzləp
ezip, parilarni yəp, ḫək-naḫəqni astin-üstün qildi.■
4 U waqitta Israilning ḫəmmə aqsaqalliri Ramaḫda jəm bolup Samuilning qexioγa
kelip 5 uningoγa: — Mana sən qeriding, ooγulliring bolsa sening yolliringda
yürməydu. Barliq əllərdə boloγandək üstimizgə ḫəküm süridioγan bir padixaḫ
bekitkin, dedi.■
6 Ularning «Üstimizgə ḫəküm süridioγan bir padixaḫ bekitkin» degini Samuilning
kəngligə eoγir kəldi. Samuil Pərwərdigaroγa dua qiliwidi, ■ 7 Pərwərdigar Samuiloγa
jawabən: — Həlq sanga ḫərnemə eytsa ularoγa qulaq saloγin; qünki ular seni
əməs, bəlki «Üstimizgə padixaḫ bolmisun» dəp Meni taxlidi. 8 Mən ularni Misirdin
qiqaroγan kündin tartip bügünki küngiqə ular xundaq ixlarni qilip, Meni taxlap
baxqa ilaḫlaroγa ibadət qilip kəlgən. Əmdi ular sanga ḫəm xundaq qilidu. 9 Xuning
üqün ularning səzigə unioγin. Lekin ularni qattiq agaḫlandurup kəlgüsidə ularning
üstidə səltənət qilidioγan padixaḫning ularni qandaq baxquridioγanliqini bildürgin,
dedi.
10 Samuil əzidin bir padixaḫ sorioγan həlqqə, Pərwərdigarning eytqinining
ḫəmmisini dəp bərdi.
11 U: — Üstünglarda səltənət qilidioγan padixaḫning tutidioγan yoli mundaq
bolidu: — U ooγulliringlarni əz ixioγa qoyup, jəng qarwilirini ḫəydəxkə, atliq
əskərliri boluxqa salidu; ular uning qarwilirining aldida yügüridu; 12 ularni
əzi üqün ming bexi wə əllik bexi boluxqa, yerini ḫəydəxkə, qosulini oruxqa,
jəng qoralliri bilən qarwa əswablirini yasaxqa salidu. 13 Qizliringlarni ətir
yasaxqa, tamaq etixkə wə nan yeqixqa salidu. 14 Əng esil zeminliringlar,
üzümzarliringlar bilən zəytunluqliringlarni tartiwelip əz hizmətkarlirioγa beridu.
15 U uruqunglardin, üzümzarliringlarning qosulidin ondin bir ülüxini əzining
oγojidarliri wə hizmətkarlirioγa bəlüp beridu. □ 16 U qulliringlar, dedəkliringlar,
əng kelixkən yigitliringlarni wə exəkliringlarni əz ixioγa salidu. 17 U qoyliringlardin
ondin bir ülüxini alidu; silər uning qul-hizmətkarliri bolisilər. 18 Silər u kündə
əzünglaroγa tallioγan padixaḫ tüpəylidin pəryad kətürisilər; lekin Pərwərdigar u
künidə silərgə qulaq salmaydu, dedi.
19 Həlq bolsa Samuilning səzigə qulaq salmay: — Yaq, bəlki üstimizgə səltənət
qilidioγan bir padixaḫ bolsun, dedi. 20 —Xundaq qilip biz baxqa ḫərbir əllərgə ohxax
bolimiz; bizning padixaḫimiz üstimizdin ḫəküm qiqirip, bizni baxlaydu wə biz üqün
jəng qilidu, dedi.
21 Samuil həlqning ḫəmmə səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroγa yətküzdi. □
22 Pərwərdigar əmdi Samuiloγa: — Sən ularning səzigə qulaq selip, ularoγa bir
padixaḫ bekitkin, dedi. Samuil Israillaroγa: — Ḫərbiringlar əz xəḫiringlaroγa
qaytinglar, dedi.

9

Saul Samuilning qexioγa kelidu

■ **8:3** Mis. 18:21; Qan. 16:19. ■ **8:5** Ḫox. 13:10; Ros. 13:21. ■ **8:6** 1Sam. 12:17. □ **8:15 «uruqunglar»** — bəlkim axliqning əzini kərsitixi mumkin. **«əzining oγojidarliri wə hizmətkarlirioγa ...»** — yaki «əzining aoγwatliri wə hizmətkarlirioγa ...». □ **8:21 «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroγa yətküzdi»** — ibraniy tilida «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigarning qulixioγa qaytilap bərdi».

1 Binyamin ⱪəbilisidin Kix atliⱪ bir kixi bar idi. U Abiəlning oⱺli, Abiəl Zerorning oⱺli, Zeror Bikoratning oⱺli, Bikorat Afiyaning oⱺli idi; Afiya bolsa Binyaminliⱪ idi. U өzi batur wə dөlətmən kixi idi. ■ 2 Kixning Saul isimlik, esil wə huxhuy bir oⱺli bar idi. Israillar arisida uningdin qiraylиⱪ adəm yoⱪ idi; u xundaⱪ egiz boyluⱪ ər idiki, həlⱪning ⱨərⱪandiⱪi uning mürisigimu kəlməytti.
3 Saulning atisi kixning exəkliri yitip kətkənidi. Buning bilən Kix oⱺli Saulⱺa: — Sən hizmətkarlardin birini өzüng bilən billə elip, exəklərni tepip kəlgin, dedi. 4 Ular berip Əfraim edirliⱪidin өtüp, Xalixaⱨ zeminini kezip, ularni izdəp tapalmidi; ular Xaalim zeminidinmu өtti, exəklər u yərdimu yoⱪ idi. Andin Binyamin zeminini kezip өtti, ularni yənə tapalmidi. 5 Ular Zuf zeminiⱺa yətkəndə Saul өzi bilən kəlgən hizmətkariⱺa: — Bolə, өygə yanayli; bolmisa atam exəklərdin ənsirməy, əksiqə bizning ⱺemimizni yəp ketərmiki, dedi.
6 Lekin u uningⱺa: — Mana, bu xəⱨərdə Hudaning bir adimi bar. U məⱨtərəm bir adəm, ⱨər nemə desə əməlgə axmay ⱪalmaydu. Əmdi u yərgə barayli; u bizgə baridiⱺan yolimizni kərsitip ⱪoyarmikin, dedi.
7 Xunga Saul hizmətkariⱺa: — Lekin uning yeniⱺa barsaⱪ u kixigə nemə berimiz? Qünki hurjunlirimizda nan tügəp ⱪaldi, ⱪolimizda Hudaning adimigə bərgüdək sowⱺitimiz yoⱪ. Yenimizda yənə nemə bar? — dedi.
8 Hizmətkar Saulⱺa jawab berip: — Mana ⱪolumda qarək xəkəl kümüx bar. Mangidiⱺan yolimizni dəp bərsun, Hudaning adimigə xuni berəy, dedi □ 9 (burun Israilda bir adəm Hudadin yol sorimaⱪqi bolsa: — Kelinglar, aldin kərgüqining ⱪexiⱺa barayli, dəytti. Ⱨazir «pəyⱺəmbər» degənni өtkən zamanda «aldin kərgüqi» dəytti).■
10 Saul hizmətkariⱺa: — Məsliⱨəting yahxi boldi. Biz mangayli, dedi. Xuning bilən ular Hudaning adimi turⱺan xəⱨərgə bardi. 11 Ular xəⱨərgə qiⱪidiⱺan yolda ketiwatⱪanda, su tartⱪili qiⱪⱪan birnəqqə ⱪizⱺa uqridi wə ulardin: — Aldin kərgüqi muxu yərdimu? — dəp soridi.
12 Ular jawab berip: — Xundaⱪ. Mana u aldinglarda turidu; tez beringlar, qünki halayiⱪ bügün *xəⱨərning* yuⱪiri jayida ⱪurbanliⱪ ⱪilmaⱪqi, xunga u bügün xəⱨərgə kirdi. 13 U *ⱪurbanliⱪtin* yeyixkə tehi yuⱪiri jayⱺa qiⱪmay turupla, silər uning bilən xəⱨərdə uqrixisilər. Həlⱪ u kəlmigüqə taam yeməydu, qünki u awwal ⱪurbanliⱪni bərikətləydu; andin qaⱪiriloⱺan meⱨmanlar taamⱺa eⱺiz tegidu. Ⱨazir qiⱪinglar, qünki bu dəl uni tapⱪili bolidiⱺan waⱪit, dedi.□
14 Ular xəⱨərgə qiⱪip xəⱨər mərkizigə kəlgəndə, mana Samuil yuⱪiri jayⱺa qiⱪixⱪa ularⱺa ⱪarap keliwatatti.
15 Pərwərdigar Saul kelixtin bir kün ilgiri Samuiloⱺa:■
16 — Ətə muxu waⱪitlarda Mən yeningⱺa Binyamin zeminidin bir adəmni əwətimən. Sən uni Mening həlⱪim Israilning üstigə əmir boluxⱪa məsiⱨ ⱪiloⱺin. U Mening həlⱪimni Filistiylərning ⱪolidin ⱪutⱪuzidu. Qünki Mening həlⱪimning pəryadi Manga yətkini üqün ularⱺa iltipat bilən ⱪaridim, — dedi.
17 Samuil Saulni kərgəndə Pərwərdigar uningⱺa: — Mana, Mən sanga səz ⱪiloⱺan adəm muxudur. Bu adəm Mening həlⱪimning üstidə səltənət ⱪilidu, dəp izⱨar ⱪildi.
18 Saul dərwazida turⱺan Samuilning ⱪexiⱺa berip: Silidin soray, aldin kərgüqining өyi nədə, dəp soridi.
19 Samuil Saulⱺa: — Aldin kərgüqi mən өzüm xu. Məndin awwal yuⱪiri jayⱺa qiⱪⱪin. Bügün silər mən bilən taam yəysilər; ətə seni uzutup qiⱪⱪanda, kөnglüngdiki

---

■ **9:1** 1Sam. 14:51. □ **9:8** **«Mana ⱪolumda qarək xəkəl kümüx bar»** — «xəkəl» eⱺirliⱪ miⱪdari, kümüx bəlkim 11.4 gram idi. ■ **9:9** Yar. 25:22. □ **9:13** **«...u awwal ⱪurbanliⱪni bərikətləydu»** — «ⱪurbanliⱪni bərikətləx» muxu yərdə (1) təxəkkür eytix; (2) ⱪurbanliⱪ ⱪobul ⱪilinⱺay dəp tiləxni bildüridu. ■ **9:15** 1Sam. 15:1.

ḫərbir ixlarni sanga dəp berəy, — dəp jawab bərdi. 20 Əmma üq kün burun yitip kətkən exəklərdin bolsa, əndixə ḳilmioɣin; ular tepildi. Əmdi Israilning ḫəmmə arzusi kimgə mayil? Sanga wə atangning pütkül jəmətigə əməsmu? — dedi.
21 Saul jawab berip: — Mən Israil ḳəbililiri iqidiki əng kiqik ḳəbilə boloɣan Binyamindin, jəmətimmu Binyamin ḳəbilisi iqidiki əng kiqiki tursa? Nemə üqün bu səzlərni manga dəyla? — dedi.
22 Samuil bolsa Saulni wə hizmətkarini baxlap, meḫmanhana əyigə kirdi wə ularni qaḳiriloɣanlarning arisida tərdə olturoɣuzdi. Ular ottuzqə adəm idi. 23 Samuil axpəzgə: — Mən saḳlap ḳoyoɣin dəp, sanga tapxuroɣan ḫeliḳi taamni elip kəlgin, dedi.
24 Xuning bilən axpəz saḳlap ḳoyoɣan qong ajritiloɣan ḳolni elip Saulning aldioɣa ḳoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saḳlap ḳoyuloɣini xudur! Uni aldingoɣa elip yegin; qünki u mən həlḳni qaḳiroɣan qeoɣimda atayin sanga atap elip ḳoyoɣandin tartip bu bekitilgən waḳitḳiqə saḳlandi, dedi. Xuning bilən u küni Saul bilən Samuil tamaḳta billə boldi. 25 Ular yuḳiri jaydin qüxüp xəḫərgə kirdi, *Samuil* əgzidə Saul bilən səzləxti. 26 Ətisi tang xəḫərdə orundin turoɣanda Samuil Saulni əgzidin qaḳirip: — Ornungdin tur, mən seni uzutup ḳoyay, dedi. Saul orundin turdi wə ikkisi billə qiḳti, — ḫəm u Samuil bilən billə koqioɣa qiḳti. 27 Ular xəḫərning ayioɣioɣa ketiwatḳanda, Samuil Sauloɣa: Hizmətkaroɣa aldimizda mangoɣaq turoɣin, dəp buyruoɣin, dedi. U xundaḳ ḳildi. Andin Samuil: — Sən turup tur, Pərwərdigarning səz-kalamini sanga yətküzəy, dedi.

10

Samuil Saulni məsiḫ ḳilidu

1 Samuil bir may komzikini elip uning bexioɣa təküp uni səyüp mundaḳ dedi: — «Mana bu, Pərwərdigarning seni Əz mirasioɣa əmir boluxḳa məsiḫ ḳiloɣini əməsmu?□ ■
2 Sən bügün məndin ayriloɣandin keyin Binyamin zeminining qegrisidiki Zəlzaḫoɣa yetip baroɣiningda Raḫiləning ḳəbrisining yenida sanga ikki kixi uqraydu; ular sanga: «Sən izdəp baroɣan exəklər tepildi, wə mana, atang exəklərdin oɣəm ḳilmay, bəlki silər üqün: Ooɣlumni ḳandaḳ ḳilip taparmən, dəp ənsiriməktə» dəp eytidu.
3 Sən u yərdin mengip, Tabordiki dub dərihigə yətkəndə Pərwərdigarning aldioɣa berix üqün Bəyt-Əlgə qiḳip ketiwatḳan üq kixigə uqraysən. Ulardin biri üq ooɣlaḳ, biri üq nan wə yənə biri bir tulum xarabni kətürüp kelidu.
4 — Ular sanga salam ḳilip ikki nanni sunidu; sən bərginini ḳolliridin aloɣin. ■
5 Andin sən «Hudaoɣa *ataloɣan* Gibeaḫ xəḫərigə barisən (u yərdə Filistiylərning bir ləxkərgaḫi bar); sən xu xəḫərgə kəlsəng qiltar, təmbur, nəy wə lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər sanga uqraydu. Ular bexarətlik səzlərni ḳilidu. □ ■ 6 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḫi sening wujudungoɣa qüxidu, sən ular bilən birliktə bexarətlik səzlərni ḳilisən wə yengi bir adəm bolisən.

□ **10:1 «mana bu, Pərwərdigarning seni əz mirasioɣa əmir boluxḳa məsiḫ ḳiloɣini əməsmu?»** — bəzi kona kəqürmilərdə Samuilning səzliri: «Pərwərdigar seni Əz həlḳi Israil üstigə ḫəkümran ḳildi. Sən Pərwərdigarning həlḳi üstigə səltənət ḳilisən wə ularni ətrapidiki düxmənlərning ḳolidin ḳutḳuzisən. Mana, xu ix Pərwərdigar seni Əz mirasioɣa bax boloɣili məsiḫ ḳiloɣan əməsmu?» buningoɣa ḳoxup deyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Ḫak. 18:15. □ **10:5 «Hudaoɣa ataloɣan Gibeaḫ xəḫərigə barisən»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «Hudaning dəngigə barisən». Ibraniy tilida: «Hudaning Gibeaḫi» (Gibeaḫ bir xəḫər, mənisi «dəng», «edir»). **«lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər»** — yaki «lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxidioɣan bir bələk pəyoɣəmbərlər». ■ **10:5** 1Tar. 16:39; Qəl. 11:25

7 Muxu alamətlər sanga kəlgəndə, qolungdin nemə kəlsə xuni qiloqin. Qünki Huda sən bilən billidur. 8 Andin məndin ilgiri Gilgaloqa qüxüp barisən. Mana, mən həm yeningoqa qüxüp köydürmə qurbanliqlar sunux wə inaq qurbanliqlar qilix üqün kelimən. Mən yeningoqa berip, nemə qilixing kerəklikini uqturmioquqə, meni yəttə kün saqlap turoqin».■
9 Wə xundaq boldiki, u burulup Samuildin ayriloqanda Huda uningoqa yengi bir qəlb ata qildi; wə bu alamətlərning həmmisi axu küni əməldə kərsitildi.
10 Ular Gibeahoqa yetip kəlgəndə mana, bir bələk pəyoqəmbərlər uningoqa uqridi; Hudaning Roḥi uning wujudioqa qüxti, buning bilən u ularning arisida bexarət qilixqa baxlidi. ■ 11 Uni ilgiri tonuydioqanlarning həmmisi uning pəyoqəmbərlərning arisida bexarət qiloqinini kərgəndə ular bir-birigə: — Kixning ooqlioqa nemə boptu? Saulmu pəyoqəmbərlərdin biri boldimu nemə? — deyixti. 12 Əmma yərlik bir adəm: — Bularning atiliri kimlər? — dedi. Xuning bilən: «Saulmu pəyoqəmbərlərning birimidu?» dəydioqan gəp pəyda boldi.□ ■
13 Əmdi Saul bexarətlik sözlərni qilip bolup, yuqiri jayoqa qiqip kətti. 14 Saulning taoqisi uningdin wə uning hizmətkaridin: — Nəgə berip kəldinglar? dəp soridi. U: — Exəklərni izdigili qiqtuq; lekin ularni tapalmay Samuilning qexioqa barduq, dedi.
15 Saulning taoqisi: — Samuilning silərgə nemə deginini manga eytip bərginə, dedi.
16 Saul taoqisioqa: — U jəzm bilən bizgə exəklər tepildi, dəp həwər bərdi, dedi. Lekin Samuilning padixaḥliq ixi tooqruluq eytqan sözini uningoqa dəp bərmidi.

Samuil həlqni agaḥlanduridu

17 Samuil əmdi həlqni Pərwərdigarning aldioqa jəm bolunglar dəp, Mizpaḥqa qaqirdi. 18 U Israiloqa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən silər Israilni Misirdin qiqirip misirliqlarning qolidin azad qilip, silərgə zulum qiloqan həmmə padixaḥliqlarning qolidin qutquzdum. 19 Lekin bügünki kündə silərni bexinglaroqa qüxkən barliq balayi'apətlərdin wə barliq muxəqqətlərdin qutquzoquqi Hudayinglardin waz keqip uningoqa: «Yaq. Üstimizgə bir padixaḥ bekitip bərgəysən» — dedinglar. Əmdi özünglarni qəbilələnglar boyiqə, jəmətinglar boyiqə Pərwərdigarning aldioqa ḥazir qilinglar» — dedi.■
20 Xuning bilən Samuil Israilning ḥəmmə qəbililirini aldioqa jəm qilip, qək taxliwidi, qək Binyamin qəbilisigə qiqti. ■ 21 U Binyamin qəbilisini jəmət-jəmətliri boyiqə əz aldioqa kəltürüp qək taxliwidi, qək Matrining jəmətigə qiqti. Andin keyin yənə qək taxliwidi, Kixning ooqli Sauloqa qiqti. Ular uni izdiwidi, əmma uni tapalmidi.
22 Xunga ular Pərwərdigardin yənə: — U kixi bu yərgə keləmdu? — dəp soridi. Pərwərdigar jawabən: — Mana, u yük-taqlarning arisioqa yoxuruniwaldi, dedi.
23 Xunga ular yügürüp berip uni xu yərdin elip kəldi. U həlqning otturisida turoqanda halayiqning boyi uning mürisigimu kəlmidi.■
24 Samuil barliq həlqqə: — Əmdi Pərwərdigar tallioqan kixigə qaranglar! Dərwəqə barliq həlqning iqidə uningoqa yetidioqan birsi yoqtur, dedi. Wə həlqning ḥəmmisi: — Padixaḥ yaxisun! — dəp towlaxti.
25 Samuil həlqqə padixaḥliq ḥoquq-qanunlirini uqturdi wə uni oram yazma qilip yezip qiqip, Pərwərdigarning aldioqa qoydi. Andin Samuil ḥəmmə həlqni,

■ **10:8** 1Sam. 13:8. ■ **10:10** 1Sam. 19:19. □ **10:12** **«Bularning , *yəni pəyoqəmbərlərning* atiliri kimlər?»** — muxu soal bəlkim pəyoqəmbər bolux üqün aliyjanab yaki esilzadə ailisidə tuoqulux xərt əməs, degənni kərsitidu. **«Saulmu pəyoqəmbərlərning birimidu?»** — muxu gəp bəlkim (1) məlum birsining uluoq bir ix qilalaydioqanliqioqa boloqan gumanni bildüridu; (2) uning əksiqə, Saul əsli «uluoq ərbab» bolmisimu, addiy adəm nemixqa uluoq ixni qilalmaydikən, degən pikirni bildüridu. 12-ayəttiki «yərlik adəm»ning soalioqa qarioqanda, biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. ■ **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25 ■ **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. ■ **10:20** Yə. 7:14 ■ **10:23** 1Sam. 9:2

ҳərқaysisini өz өylirigə қayturdi. 26 Saulmu ҳəm Gibeaҳdiki өyigə қaytti; kəngülliri
Huda təripidin təsirləndürülgən bir türküm batur kixi uning bilən billə bardi. ■
27 Lekin birnəqqə rəzil kixi: — Bu kixi қandaқmu bizni қutқuzalisun? — dəp uni
kəmsitip uningoɣa ҳeq sowoɣat bərmidi; əmma u anglimasliққa saldi.□ ■

11

Saul Yabəxtikilərgə yardəmgə baridu

1 Xu waқitta Ammoniy Naҳax qiқip Yabəx-Gileadni muҳasirigə aldi. Yabəxning
ҳəmmə adəmliri Naҳaxқa: — Əgər biz bilən əҳdə tüzsəng, sanga boysunimiz, dedi.□
2 Lekin Ammoniy Naҳax ularoɣa: — Pütkül Israiloɣa dəxnəm қilix üqün ҳər
biringlarning ong kəzini oyup andin silər bilən əҳdə қilay, dedi.
3 Yabəxning aқsaқalliri uningoɣa: — Bizgə yəttə kün məҳlət bərgin; biz Israilning
pütkül yurtioɣa əlqilərni mangdurup andin keyin bizni қutқuzidioɣan adəm qiқmisa,
өzimiz qiқip sanga təslim bolimiz, dedi.
4 Əmdi əlqilər Saulning xəҳiri Gibeaҳoɣa kelip muxu sözlərni həlқning қuliқioɣa
yətküzdi; ҳəmmə həlқ pəryad kətürüp yioɣildi. 5 Wə mana, Saul etizliқidin qiқip
kalilarni ҳəydəp keliwatatti, u: — Həlқ nemə dəp yioɣlaydu, dəp soridi. Ular Yabəxtin
kəlgən kixilərning sözlirini uningoɣa dəp bərdi. 6 Saul bu sözlərni angliоɣanda
Hudaning Roҳi uning üstigə kelip, uning oɣəzipi қattiқ қozoɣaldi. 7 U bir jüp uyni
qepip parqilap, parqilirini əlqilərning қoli arқiliқ pütkül Israil zemininoɣa tarқitip: —
Ҳər kim kelip Saul bilən Samuiloɣa əgəxmisə, ularning uylirimu muxuningoɣa ohxax
қilinidu, dedi.
Xuning bilən Pərwərdigarning қorқunqi həlқning üstigə qüxti; xundaқ boldiki,
ular ittipaқlixip bir adəmdək jənggə qiқti. ■ 8 Saul ularni Bezək *degən jayda*
sanioɣanda Israillar üq yüz ming, Yəҳudaning adəmliri bolsa ottuz ming qiқti. 9 Ular
kəlgən əlqilərgə: — Gileadtiki Yabəxning adəmlirigə xundaқ eytinglarki, ətə kün qüx
boloɣanda nijat silərgə kelidu, dedi.
Əlqilər berip xuni Gileadtiki Yabəxliқlaroɣa yətküzdi; ular intayin huxal boluxti.
10 Xuning bilən Yabəxtikilər: — Ətə biz қexinglaroɣa qiқip *təslim bolimiz*, silər bizni
қandaқ қilixқa layiқ kərsənglar, xundaқ қilinglar, dedi.
11 Ətisi xundaқ boldiki, Saul həlқni üq bələk қildi; ular keqə tətinqi jesəktə
ləxkərgaҳoɣa kirip Ammoniylarni kün qüx boloɣuqə urup қirdi. Tirik қaloɣanlar bolsa
xundaқ parakəndə boldiki, ulardin ikki adəmmu bir yərgə kelәlmidi.

Saul padixaҳ қilinidu

12 Həlқ əmdi Samuiloɣa: — Bizning üstimizgə Saul padixaҳ bolmisun dəp eytқanlar
kimlər? Bu kixilərni kəltürüp, ularni өltürəyli, dedi. ■
13 Lekin Saul: — Bügün ҳeqkim өltürülmisun. Qünki bügün Pərwərdigar Israiloɣa
nusrət bərdi, dedi.
14 Samuil həlққə: — Қeni, Gileadқa berip u yərdə padixaҳliқni yengibaxtin tikləyli,
dəp eytti.
15 Xuni dewidi, ҳəmmə həlқ Gileadқa berip Gileadta Pərwərdigarning aldida Saulni
padixaҳ қildi; ular u yərdə Pərwərdigarning aldida inaқliқ қurbanliқlirini kəltürdi.
Saul ҳəm xuningdək barliқ Israil xu yərdə zor huxalliққa qөmdi.

■ **10:26** 1Sam. 13:2. □ **10:27** **«birnəqqə rəzil kixi»** — ibraniy tilida: «Belialning (Xəytanning) birnəqqə baliliri». ■ **10:27** 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ **11:1** **«Yabəx-Gilead»** — demək, Gilead (rayoni)diki Yabəx. ■ **11:7** Ҳak. 20:1. ■ **11:12** 1Sam. 10:27.

12

1 Samuil pütkül Israilƣa: — Mana, mən silərning barlik eytkan sözliringlarni anglap üstünglarƣa bir padixah koydum; □ 2 Mana əmdi padixah silərning aldinglarda yürməktə, mən bolsam kerip bexim akardi; mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu. Yaxlikimdin tartip bu küngiqə silərning aldinglarda mengip kəldim.□
3 Mana bu yərdə turuptimən. Pərwərdigarning aldida wə uning məsih kilinƣinining aldida manga ərzinglar bolsa döweringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning exikini tartiwaldim? Kimning həkkini yedim? Kimgə zulum kildim? Yaki mən közümni kor kilix üqün kimdin para aldim? Xundak bolsa dənglar, wə mən uni silərgə töləp berimən, dedi.
4 Ular jawab berip: — Sən bizning həkkimizni yemiding, heqkimgə zulum kilmiding wə heq kixining kolidin birər nərsinimu eliwalmiding, dedi.
5 U ularƣa: — Məndə heq həkkinglar kalmiƣanlikiƣa Pərwərdigar silərgə guwah bolup wə uning məsih kiliƣini həm bügün guwahqi bolsun, dewidi, ular: — U guwahtur, dedi.
6 Samuil həlkkə mundak dedi: «Musa bilən Harunni tikləp ata-bowiliringlarni Misir zeminidin qikarƣuqi bolsa Pərwərdigardur. 7 Əmdi ornunglardin turunglar, mən Pərwərdigarning aldida Pərwərdigarning silərgə wə ata-bowiliringlarƣa yürgüzgən həkkaniy əməllirini silərning aldinglarƣa koyuxka söz kilay.
8 Yakup Misirƣa kirgəndin keyin ata-bowiliringlar Pərwərdigarƣa pəryad kiliƣanda, Pərwərdigar Musa bilən Harunni əwətti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin qikirip bu yərdə olturaklaxturdi. □ ■ 9 Əmma ular öz Hudasi Pərwərdigarni untudi; xunga u ularni Hazorning koxunidiki sərdar Siseraning koliƣa, Filistiylərning koliƣa həm Moabning padixahining koliƣa tapxurup bərdi; bular ular bilən jəng kilixti. ■ 10 Xuning bilən ular Pərwərdigarƣa pəryad kilip: «Biz gunah kilip Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduk; əmma əmdi bizni düxmənlirimizning kolidin kutkuzƣin, biz sanga ibadət kilimiz» dedi. □ 11 Wə Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftah wə Samuilni əwətip, ətrapinglardiki düxmənliringlarning kolidin silərni kutkuzdi, xuning bilən tinq-aman turuwatkanidinglar.□ ■
12 Lekin Hudayinglar Pərwərdigar Özi padixahinglar bolsimu, Ammonning padixahi Nahaxning silərgə karxi kopkinini körgininglarda silər: Yak! Bir padixah üstimizgə səltənət kilsun dəp manga eyttinglar. ■ 13 Əmdi silər halap tallioƣan, silər tiligən padixahka karanglar; mana, Pərwərdigar silərning üstünglarƣa bir padixah koydi.■
14 Əgər silər Pərwərdigardin korkup, uning kullukida bolup, Uning awaziƣa kulakliringlarni selip, Uning əmrigə asiylik kilmisanglar, silər həm üstünglarda səltənət kiliƣan padixah Hudayinglar Pərwərdigarƣa əgəxsənglar, əmdi silərgə yahxi bolidu. ■ 15 Lekin Pərwərdigarning sözigə kulak salmay, bəlki Pərwərdigarning əmrigə asiylik kilsanglar, Pərwərdigarning koli ata-

□ **12:1 «mən silərning barlik eytkan sözliringlarni anglap üstünglarƣa bir padixah koydum» —** ibraniy tilida: «mən silərning eytkan sözliringlarning həmmisidə awazinglarƣa kulak selip bir padixah koydum» deyilidu. □ **12:2 «mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu» —** Samuilning deginining mənisi, xübhisizki: «Özüm keri; mening ooƣullirim öz gunahlirioƣa özliri məs'ul — silər ularni kandak bir tərəp kilsanglar öz ihtiyaringlar. Mən özüm silərning aldinglarda gunahkar əməsmən» degəndək. □ **12:8 «Yakup Misirƣa kirgəndin keyin...» —** «Yakup» muxu yərdə Yakupning əwladliri, yəni Israilni kərsitidu. ■ **12:8** Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10. ■ **12:9** Hak. 4:2; Hak. 10:7; Hak. 3:12. □ **12:10 «Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduk» —** «Baallar» wə «Axtarotlar» ikki hil butlarni kərsitidu. □ **12:11 «Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftah wə Samuilni əwətip...» —** «Bedan» bəlkim Barakni kərsitidu («Hak.» 4-babni kərüng). ■ **12:11** Hak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ **12:12** 1Sam. 8:5, 19. ■ **12:13** 1Sam. 10:19 ■ **12:14** Kan. 1:26.

bowiliringlarƣa ƙarxi bolƣandək silərgimu ƙarxi bolidu.
16 Əmdi turunglar, Pərwərdigar kəzliringlarning aldida ƙilidiƣan uluƣ karamətni
kərünglar! 17 Bügün buƣday oridiƣan waƙit əməsmu? Mən Pərwərdigarƣa nida
ƙilay, U güldürmama bilən yamƣur yaƣduridu. Xuning bilən silərning bir padixaƕ
tiligininglarning Pərwərdigarning nəzиridə zor rəzillik ikənlikini kərüp yetisilər».
18 Andin Samuil Pərwərdigarƣa nida ƙildi; xuning bilən Pərwərdigar xu küni
güldürmama bilən yamƣur yaƣdurdi. Həlƙ Pərwərdigardin wə Samuildin bək
ƙorƙti. 19 Həlƙning ƕəmmisi Samuilƣa: — Hudaying Pərwərdigarƣa bizni ƣlmisun
dəp kəminiliring üqün dua ƙilƣin; qünki ƕəmmə gunaƕlirimizning üstigə yənə
yamanlik axurup ƣzimizgə bir padixaƕ tiliduk, dedi.
20 Samuil həlƙƙə mundak dedi: — Ƙorƙmanglar; silər dərwəkə bu ƕəmmə rəzillikni
ƙilƣansilər, lekin əmdi Pərwərdigarƣa əgixixtin qətnimәy, pütkül kəngülliringlar
bilən Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar; 21 adəmgə payda yətküzməydiƣan yaki
adəmni ƙutƙuzalmaydiƣan biƕudə ixlarni izdəp, yoldin ezip kətmənglar; qünki
ularning tayini yoƙtur. 22 Qünki Pərwərdigar Ɵz uluƣ nami üqün Ɵz həlƙini
taxlimaydu; qünki Pərwərdigar silərni Ɵz həlƙi ƙilixni layiƙ kərgəndur.
23 Manga nisbətən, silər üqün dua ƙilixtin tohtax bilən Pərwərdigarƣa gunaƕ ƙilix
məndin neri bolsun; bəlki mən silərgə yahxi wə durus yolni ƣgitimən. 24 Pəƙət
silər Pərwərdigardin ƙorƙup pütkül kəngülliringlar wə ƕəƙikət bilən uning ibaditidə
bolunglar; qünki silər üqün ƙilƣan uluƣ karamətlərgə ƙaranglar!
25 Lekin yamanlik ƙilsanglar, ƕəm ƣzünglar ƕəm padixaƕinglar ƕalak ƙilinisilər».

13

Saul Pərwərdigarning səzliridin qiƙip ketidu

1 Saul *ottuz* yaxta padixaƕ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ƙilƣandin keyin
□ 2 Ɵzigə Israildin üq ming adəmni ilƣap aldi. Ikki mingi Mikmaxta wə Bəyt-Əl
taƣlirida Saulning ƙexida, bir mingi Binyamin zeminidiki Gibeaƕda Yonatanning
ƙexida idi. Əmma u ƙalƣan həlƙning ƕərbirini ƣz ƣylirigə kətküziwətti.
3 Yonatan bolsa Filistiylərning Gebadiki ləxkərgaƕiƣa ƕujum ƙildi, Filistiylər
buningdin həwər tapti. Saul bolsa: — Pütkül zemindiki ibraniylar anglap oyƣansun
dəp, kanay qaldurdi. 4 Pütkül Israil Saulning Filistiylərning ləxkərgaƕiƣa ƕujum
ƙilƣanliƙidin ƕəmdə Israilning Filistiylərgə nəprətlinidiƣanlikidin həwər tapti. Həlƙ
Saulning kəynidin Gilgalƣa berip yiƣildi.
5 Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙilƣili üq ming jəng ƕarwisi, altə ming atlik ləxkər
wə dengiz saƕilidiki ƙumdək kəp piyadə ləxkər yiƣildi. Ular kelip Bəyt-Awənning
xərk təripidiki Mikmaxta bargaƕ tikti. □
6 Israilning adəmliri ƣzlirining ƙattik hiyim-hətərdə ƙalƣanliƙini kərüp ƣarlarƣa,
qatƙallikƙlarƣa, ƙiya taxlikƙlarƣa, yuƙiri jaylarƣa wə azgallarƣa yoxuruniwelixti; □
7 *bəzi* Ibraniylar Iordan dəryasidin ətüp, Gad wə Gileadning zeminiƣa ƙeqip bardi.
Lekin Saul Gilgalda ƙaldi, adəmlirining ƕəmmisi uningƣa titrigən ƕalda əgəxti.

□ **13:1 «Saul ottuz yaxta padixaƕ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ƙilƣandin keyin...» —** ƙədimki kəqürmilərdə bu ayət baxƙa xəkillərdə kərülidu. «Saul **ottuz** yaxta...» degən səz Təwratning grekqə tərjimisi (LXX)də kərülidu. Saul jəmiy ƙirik yil səltənət ƙildi («Ros.» 13:21). □ **13:5 «Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙilƣili üq ming jəng ƕarwisi, ...yiƣildi» —** kəp kona kəqürülmilərdə: «Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙilƣili ottuz ming jəng ƕarwisi... yiƣildi» deyilidu. Lekin bundak kəp boluxi mumkin əməs. Ɥeq bolmiƣanda muxu «jəng ƕarwiliri» iqidə yük-takƙlarni elip mangƣan ƕarwilarmu bar idi. **«Bəyt-Awən»** — yəni «Bəyt-Əl». □ **13:6 «Israilning adəmliri ƣzlirining ƙattik hiyim-hətərdə ƙalƣanliƙi» —** «ƣzlirining ƙattik hiyim-hətərdə ƙalƣanliƙi» bəlkim ƙoxunining əhwalini kərsitixi mumkin.

8 Əmdi Saul Samuil uningƣa bekitkən waƙitƙiqə yəttə kün kütüp turdi; lekin Samuil
Gilgalƣa kəlmidi, həlƙ uningdin tarilip kətkili turdi. 9 Saul: — Kөydürmə ƙurbanlik
bilən inaƙlik ƙurbanlikƙlirini bu yərgə — yenimoƣa elip kelinglar, dedi. Andin u
өzi kөydürmə ƙurbanlik өtküzdi. 10 Wə xundaƙ boldiki, u kөydürmə ƙurbanlikƙni
tügitixi bilənla, mana Samuil kəldi. Saul uningƣa salam ƙiloƣili aldiƣa qikƫi.
11 Lekin Samuil: — Nemə ixlarni ƙilding?! — dəp soridi. Saul: — Həlƙ məndin tarilip
kətkənlikini, silining bekitkən waƙitta kəlmigənliklirini, Filistiylərning Mikmaxta
yiƣiloƣinini kərdum, 12 mən iqimdə: Əmdi Filistiylər Gilgalƣa qüxüp manga ƫujum
ƙilmaƙqi, mən bolsam tehi Pərwərdigarƣa iltija ƙilmidim, dedim. Xunga kөydürmə
ƙurbanlik ƙilixƙa өzümni məjburlidim, dedi.
13 Samuil Sauloƣa: — Sən əhməƙlik ƙilding; sən Hudaying Pərwərdigar sanga
buyruƣan əmrni tutmiding; xundaƙ ƙiloƣan bolsang Pərwərdigar Israilning üstidiki
səltənitingni mənggü mustəƫkəm ƙilatti, dedi. 14 Lekin əmdi səltəniting mustəƫkəm
turmaydu. Pərwərdigar Өz kөnglidikidək muwapik bir adəmni izdəp tapti.
Pərwərdigar uni Өz həlƙining baxlamqisi ƙildi, qünki sən Pərwərdigar sanga
buyruƣanni tutmiding, dedi.
15 Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin ketip Binyamin zeminidiki Gibeaƫƣa bardi.
Saul bolsa өz yenidiki adəmlərni sanidi; ular altə yüzqə qikƫi. 16 Saul bilən ooƣli
Yonatan wə ularning ƙexida ƙaloƣan həlƙ Binyamin zeminidiki Gebada ƙelip ƙaldi,
Filistiylər bolsa Mikmaxta bargaƫ tikkənidi.
17 Ƙaraƙqilar daim Filistiylərning bargaƫidin qikip üq bələkkə bəlünətti. Bir bələk
Xual zeminidiki Ofraƫƣa baridioƣan yoloƣa atlinatti, 18 bir bələk Bəyt-Ƙoronƣa
baridioƣan yol bilən mangatti, yənə bir bələk qəlning qetidiki Zəboim jiloƣisioƣa
ƙaraydioƣan zemindiki yoloƣa mangatti.
19 Əmma pütkül Israil zeminida ƫeqbir təmürqi tepilmaytti; qünki Filistiylər: —
Ibraniylar өzlirigə ƙiliq yaki nəyzə yasiyalmisun, dəp oylaytti. ■ 20 Bu səwəbtin
Israillar ƫəmmisi sapan qixliri, kətmənlirini, paltilirini wə oroƣaƙlirini bislax üqün
Filistiylərning ƙexioƣa baratti. 21 Ular sapan qixliri wə kətmənlər üqün üqtin ikki
xəkəl, jotu, palta wə zihlarni bislax üqün üqtin bir xəkəlni töləytti. 22 Xunga urux
boloƣanda Saul wə Yonatanning ƙexidiki həlƙning ƫeqbiridə ƙiliq ya nəyzə yoƙ idi;
pəƙət Saul bilən ooƣli Yonatandila bar idi.

Yonatan yaloƣuz jənggə qikƫidu

23 U waƙitta Filistiylərning bir ƙarawullar ətriti Mikmaxtiki dawanƣa qikƫanidi.

14

1 Bir küni Saulning ooƣli Yonatan yaraƣ kətürgüqisigə: — Kəlgin, udulimizdiki
Filistiylərning ƙarawullar ətritining yenioƣa qikƫayli, dedi. Əmma u atisioƣa ƫeqnemə
demidi. □ 2 Saul bolsa Gibeaƫning qetidiki Migrondiki anar dərihining tegidə ƙaldi.
Uning ƙexidiki həlƙ altə yüzqə idi ■ 3 (u waƙitta əfodni Ahitubning ooƣli, Ihabodning
akisi Ahiyaƫ kiyətti; u Xiloƫda turuwatƙan, Pərwərdigarning kaƫini idi. Ahitub
Finiƫasning ooƣli, Finiƫas Əlining ooƣli idi). Həlƙ bolsa Yonatanning kətkinlikini
bilmigənidi. □

■ **13:19** Ƣak. 5:8. □ **14:1 «yaraƣ kətürgüqi»** — bu ibarining baxƙa birhil tərjimisi «sawut-ƙalƙan kətürgüqi». ■ **14:2** 1Sam. 13:15 □ **14:3 «u waƙitta əfodni Ahitubning ooƣli, Ihabodning akisi Ahiyaƫ kiyətti»** — «əfod»ning nemə ikənlikini qüxinix üqün «Mis.» 28-babni wə izaƫatlirini kərüng. Bəzi waƙitlarda uning arƙilik Pərwərdigarning iradisini yaki ƫökümlirini pərƙ ətkili bolatti. Adəttə pəƙət «bax kaƫin» əfodni kiyətti.

4 Yonatan Filistiylərning qarawullar ətriti tərəpkə ətməkqi bolƣan dawanning ikki təripidə tüwrüktək tik qiya taxlar bar idi. Birining nami Bozəz, yənə birining nami Sənəḥ idi. 5 Bir qiya tax ximaliy təripidə bolup, Mihmax bilən qarixip turatti, yənə biri jəbub təripidə Gebaning udulida idi. 6 Yonatan yaraƣ kətürgüqisigə: — Kəl, bu hətnisizlərning qarawullar ətritigə qiqayli; Pərwərdigar biz üqün bir ix qilsa əjəb əməs, qünki Pərwərdigarning qutquzuxi üqün adəmlərning kəp yaki az boluxi ḥeq tosalƣu bolmaydu, dedi.
7 Uning yaraƣ kətürgüqisi uningƣa: — Kənglüngdə ḥər nemə bolsa xuni qilƣin; baroƣin, mana, kənglüng nemini halisa mən sən bilən billimən, dedi.
8 Yonatan: — Mana, biz u adəmlər tərəpkə qiqip əzimizni ularƣa kərsitəyli; 9 əgər ular bizgə: — Biz silərning qexinglaroƣa baroƣuqə turup turunglar, desə ularning qexiƣa qiqmay əz jayimizda turup turayli; 10 lekin ular: — Bizning qeximizƣa qiqinglar, desə, qiqayli. Qünki xundaq bolsa Pərwərdigar ularni qolimizƣa beriptu, dəp bilimiz; muxundaq ix bizgə bir bexarət bolidu, dedi.
11 Ikkiylən əzini Filistiylərning qarawullar ətritigə kərsətti. Filistiylər: — Mana, Ibraniylar əzini yoxuroƣan azgallardin qiqiwatidu, dedi. 12 Ətrəttikilər Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisigə: — Bizgə qiqinglar, biz silərgə bir nərsini kərsitip qoyimiz, dedi. Yonatan yaraƣ kətürgüqisigə: — Manga əgixip qiqqin; qünki Pərwərdigar ularni Israilning qoliƣa bərdi, dedi. 13 Yonatan qol-putliri bilən əmüləp qiqti, yaraƣ kətürgüqisi kəynidin uningƣa əgəxti. Filistiylər Yonatanning aldida yiqilixti; yaraƣ kətürgüqisi kəynidin kelip ularni qətl qildi.
14 Xu tunji ḥujumda Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisi təhminən yerim qoxluq yərdə əltürgənlər yigirmidək adəm idi. □ 15 Andin ləxkərgaḥdikikərni, dalada turuwatqanlarni, barliq ətrətlərdikilərni wə bulang-talang qiloƣuqilarni titrək basti. Ular ḥəm titrəp qorqti, yərmu təwrinip kətti; qünki bu qong qorqunq Huda təripidin kəlgənidi.
16 Əmdi Binyamin zeminidiki Gibeaḥda turuwatqan paylaqqilar kərdiki, mana, ləxkər topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüxüp kətti. 17 Saul qexidiki həlqqə: Adəmlirimizni sanap kimning bu yərdin kətkənlikini eniqlanglar, dedi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisi yoq qiqti. 18 Saul Ahiyaḥqa: — Hudaning əḥdə sanduqini elip kəlgin, dedi. Qünki u waqitta Hudaning əḥdə sanduqi Israilning arisida idi. □
19 Saul kaḥinƣa səz qiliwatqanda Filistiylərning ləxkərgaḥida bolƣan ƣəlwə baroƣanseri küqiyip kətti. Saul kaḥinƣa: — Qolungni yiƣqin, dedi. □ 20 Andin Saul wə uning bilən bolƣan ḥəmmə həlq yiƣilip jənggə qiqti; wə mana, Filistiylərning ḥərbiri əz səpdixiƣa qarxi qiliq kətürüp zor parakəndilik boldi.
21 U waqittin ilgiri Filistiylərning arisida bolƣan, ular bilən billə ləxkərgaḥning ətrapiƣa qiqqan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul wə Yonatan bilən billə bolƣan Israillaroƣa qoxuldi. 22 Xuningdək Əfraim taƣlirida əzini yoxuroƣan Israillar Filistiylərning qaqqinini angliƣanda soquxqa qiqip ularni qooƣlidi. 23 Xuning bilən Pərwərdigar u küni Israiloƣa nusrət bərdi. Soqux Bəyt-Awənning u təripigə ətti.
24 Lekin Israilning adəmliri u küni zor besim astida qaldi. Qünki Saul ularƣa qəsəm iqküzüp: — Mən düxmənlirimdin intiqam almiƣuqə kəq boluxtin ilgiri taam yegən kixigə lənət bolsun, dəp eytqanidi. Xuning üqün həlqtin ḥeqkim taam yemidi. 25 Əmma barliq zemindiki qoxun bir ormanliqqa kirgəndə yər yüzidə ḥəsəl bar idi. 26 Həlq ormanliqqa kirgəndə, mana bu ḥəsəl eqip turatti; lekin ḥeqkim qolini aƣziƣa

□ **14:14 «yerim qoxluq yər» —** «bir qoxluq yər» kala bilən bir kün iqidə ḥəydəp boloƣili bolidiƣan yər. □ **14:18 «Hudaning əḥdə sanduqini elip kəlgin» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «əfodni elip kəlgin» deyilidu. □ **14:19 «Saul kaḥinƣa: — Qolungni yiƣqin, dedi» —** xübḥisizki, Saul kaḥindin əfodtiki «urim wə tummim» («Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Qəl.» 27:21) arqiliq Hudadin yolyoruq sorimaqqi idi.

kətürmidi, qünki həlk kəsəmdin korkatti.
27 Lekin Yonatan atisining həlkkə kəsəm iqküzgənlikini anglimioqanidi. Xunga u kolidiki hasini sunup uqini həsəl kənikigə tikip koli bilən aoqzioqa saldi. Xundak kilip kəzliri nurlandi. 28 Əmma həlktin biri: Sening atang həlkkə qing kəsəm iqküzüp: — Bügün taam yegən kixigə lənət bolsun! dəp eytkanidi. Xuning üqün həlk halsizlinip kətti, dedi.
29 Yonatan: — Mening atam zeminoqa azar bərdi; karanglar, bu həsəldin kiqikkinə tetixim bilənla kəzlirimning xunqə nurlanoqinini kərmidinglarmu? 30 Həlk bügün düxmənlərdin tartiwaloqan oljidin halioqinini yegən bolsa Filistiylərning arisidiki kiroqinqilik tehimu zor bolmasmidi? — dedi.
31 Axu küni ular Mikmaxtin tartip Filistiylərni kooqlap Ayjalonoqiqə urup kirixti; həlk tola herip kətkənidi. 32 Xuning bilən həlk olja üstigə etilip berip, koy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlk gəxni kanni adaliwətməyla yedi.□
33 Sauloqa həwər kelip: Mana, həlk kanni adaliwətməyla gəxni yəp Pərwərdigaroqa gunah kiliwatidu, dəp eytildi. U: Silər Pərwərdigaroqa asiylik kildinglar! Əmdi bu yərgə yenimoqa qong bir taxni domilitip kelinglar, dedi. 34 Saul yənə: Silər həlkning arisioqa qikip ularoqa: Hərbiri əz kalisini, əz koyini keximoqa elip kelip bu yərdə soyup yesun; lekin gəxni kanni adaliwətməy yəp, Pərwərdigaroqa gunah kilmanglar, dənglar, dedi. Bu keqə həlkning həmmisi hərbiri əz kalisini elip kelip u yərdə soydi. 35 Saul bolsa Pərwərdigaroqa bir kurbangah yasidi. Bu uning Pərwərdigaroqa yasioqan tunji kurbangahi idi.
36 Saul: — Bu keqidə Filistiylərning peyigə qüxüp, ətə tang atkuqə ularni talap heq birini tirik koymayli, dedi. Həlk: — Nemə sanga yahxi kərünsə xuni kiloqin, dəp jawab bərdi. Lekin kahin səz kilip: — Pərwərdigarning yenioqa kirip *yolyoruk sorap* qikayli, dedi. 37 Saul Hudadin: — Ya Filistiylərning kəynidin qüxüymu? Sən ularni Israilning kolioqa tapxuramsən? — dəp soridi. Lekin u küni U uningoqa heq jawab bərmidi. 38 Saul: — I həlkning həmmə qongliri, bu yərgə qikinglar. Bügün kim gunah kiloqanlikini enikiap bekinglar. □ ■ 39 Qünki Israiloqa nusrət bərgən Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, bu gunah hətta ooqlum Yonatanda tepilsimu u jəzmən əltürülsun, dedi. Lekin pütkül həlktin heqkim uningoqa jawab bərmidi.
40 Andin u pütkül Israiloqa: — Silər bir tərəptə turunglar, mən ooqlum Yonatan yənə bir tərəptə turayli, dedi. Həlk uningoqa: — Nemə sanga yahxi kərünsə, xuni kiloqin, dedi.
41 Saul Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa: — Bu qək bilən əyni əhwalni axkara kiloqaysən, dedi. Qək bolsa Saul bilən Yonatanni kərsətti, həlk kutuldi.
42 Saul: — Mening bilən ooqlum Yonatanning otturisioqa qək taxlanglar, dedi. Xundak kiliwidi, qək Yonatanoqa qikti. 43 Saul Yonatanoqa: — Kiloqiningni manga eytkin, dedi. Yonatan uningoqa: — Kolumdiki hasa bilən kiqikkinə həsəl elip tetip bakтim wə mana, xuning üqün mən ölümgə məhkum boldum! — dəp jawab bərdi.
44 Saul: — Sən qokum ölüxüng kerək, i Yonatan; undak kilmisam, Huda manga sening bexingoqa qüxkəndinmu artuk qüxürsun! — dedi.
45 Lekin həlk Sauloqa: — Israilda bu uluoq nusrətni kazanoqan Yonatan öltürüləmdu? Bundak ix bizdin neri boloqay! Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimizki, uning bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu; qünki bügünki ixni u Hudaning yardimi bilən

---

□ **14:32 «Xuning bilən həlk olja üstigə etilip berip, koy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlk gəxni kanni adaliwətməyla yedi» —** Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, kanni awwal adaliwətməy gəxni yeyix gunah bolatti. □ **14:38 «Saul: — I həlkning həmmə qongliri, bu yərgə qikinglar. Bügün kim gunah kiloqanlikini enikiap bekinglar» —** Huda Özigə jawab bərmigəqkə, Saul arimizda gunah bar, dəp bildi. ■ **14:38** Hak. 20:2

əməlgə axurdi, dedi. Xundaq qilip həlq Yonatanni ɵlümdin halas qildi. 46 Andin Saul
Filistiylərni qoƣlaxtin tohtidi; Filistiylərmu ɵz jayiƣa qaytip kətti.
47 Xundaq qilip Saul Israilning səltənitini ɵzining qildi; andin u qərisidiki
düxmənlirigə, yəni Moablar, Ammoniylar, Edomiylar, Zobaḥdiki padixaḥlar wə
Filistiylərgə ḥujum qildi. U qaysi tərəpkə yüzlənsə ƣalip kelətti. □ 48 U zor jasarət
kərsitip Amaləklərni urup Israilni bulang-talang qiloƣuqilardin qutquzdi.

Saulning jəməti

49 Saulning ooƣulliri Yonatan, Yixwi wə Malqi-Xua idi; uning ikki qizining ismi bolsa
— qongining Merab, kiqikining Miqal idi. 50 Saulning ayalining ismi Aḥinoam bolup,
u Ahimaazning qizi idi. Saulning qoxunining sərdari Abnər idi; u Saulning taoƣisi
Nərning ooƣli idi. 51 Saulning atisi Kix wə Abnərning atisi Nər bolsa, ikkisi Abiəlning
ooƣulliri idi. 52 Saul pütkül ɵmridə Filistiylər bilən qattiq jəngdə bolup turdi. Saul
ɵzi ḥərqaqan batur ya palwanlarni kərsə, uni ɵz hizmitigə salatti.

15

Saulning padixaḥliq ḥoquqidin məḥrum qilinixi

1 Əmdi Samuil Sauloƣa: — Pərwərdigar seni Ɵz həlqi Israil üstigə padixaḥ bolux
üqün məsiḥ qiloƣili meni əwətkənidi; əmdi Pərwərdigarning səzini angliƣin.
2 Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən
Amaləklərning Israiloƣa qiloƣan muamilisini, yəni Israil Misirdin qiqqanda ularning
yolda uloƣa qandaq qarxilik kərsətkənlikini kənglümgə pükkənmən. ■ 3 Əmdi
berip Amaləklərni urup ularning ḥəmmisini wəyran qilip ularni ḥeq ayimayla, ər
bolsun, ayal bolsun, ɵsmür bolsun, bowaq bolsun, kala-qoy, təgə wə ixək ḥəmmisini
yoqatqin, dedi. 4 Saul həlqni jəm qilip ularni Təlaim xəḥiridə saniwidi, ikki yüz ming
piyadə əskər, Yəḥuda qəbilisidin on ming adəm qiqti. 5 Saul Amaləklərning xəḥirigə
kəlgəndə xu yərdiki wadida bəktürmə qoydi. □
6 Andin Saul Keniylərgə: — Qiqip ketinglar, silərni ular bilən qoxup yoqatmasliqim
üqün Amaləklərning arisidin qiqip ketinglar; qünki Israil Misirdin qiqqanda silər
ularning ḥəmmisigə meḥribanlik kərsətkənsilər, dedi. Xuning bilən Keniylər
Amaləklərdin qiqip kətti. ■ 7 Əmdi Saul Amaləklərni Ḥawilaḥdin tartip Misirning
udulidiki Xuroƣiqə qooƣlap urdi. 8 U Amaləklərning padixaḥi Agagni tirik tutti, əmma
barlik həlqni qiliq bisi bilən pütünləy yoqatti.■
9 Lekin Saul bilən həlq Agagni ayidi wə qoy-kala, bordaloƣan mal wə qozilardin əng
esillərning ḥəmmisini, jümlidin nemə yahxi bolsa xuni ayap ularni ḥalak qilixqa qoli
barmidi; lekin nemə yarimas wə zəip bolsa xularning ḥəmmisini ular yoqatti.□
10 Xuning bilən Pərwərdigarning səzi Samuiloƣa kelip mundaq deyildi: — 11 «Saulni
padixaḥ qiloƣinimoƣa puxayman qildim, qünki u manga əgixixtin yenip Mening
səzümgə əməl qilmidi».
Samuil azar qekip pütkül bir keqə Pərwərdigaroƣa pəryad kətürdi.

□ **14:47 «U qaysi tərəpkə yüzlənsə ƣalip kelətti» —** yaki «u qaysi tərəpkə yüzlənsə ularni wəyran qilatti».
■ **15:2** Mis. 17:8, 14; Qan. 25:17 □ **15:5 «Amaləklərning xəḥirigə» —** yaki «Amaləklərning xəḥərlirigə».
■ **15:6** Mis. 18:10, 19; Qəl. 10:29; Ḥak. 1:16 ■ **15:8** Qəl. 24:7 □ **15:9 «Saul bilən həlq ... qoy-kala, bordaloƣan mal wə qozilardin əng esillərning ḥəmmisini ...ḥalak qilixqa qoli barmidi» —** «bordaloƣan mal» degənning baxqa hil tərjimisi: «ikkinqi tuoƣuloƣan mal».

12 Ətisi Samuil Saulning aldiƣa qiƙix üqün tang səƕərdila ornidin turdi. Samuilƣa:
— Saul Karməlgə bardi wə mana, u өzigə bir abidə turƣuzup andin yenip Gilgalƣa
qüxüptu, degən həwər berildi.
13 Samuil Saulning ķexiƣa kəlgəndə Saul uningƣa: — Pərwərdigar seni
mubarəkligəy! Pərwərdigarning səzlirigə əməl ķildim, dedi.
14 Lekin Samuil: — Undaķ bolsa ķuliķimƣa anglanƣan ķoyning mərixi bilən mən
anglawatķan kalining mərixi zadi nədin kəldi? — dedi.
15 Saul jawab berip: — Ular Amaləklərdin elip kelindi; qünki həlķ Hudaying
Pərwərdigarƣa ķurbanliķ ķilix üqün ķoy-kalining esillirini ayap ķaldurup ķoydi;
ķalƣinini bolsa pütünləy yoķattuķ, dedi.
16 Samuil Sauloƣa: — Ķoy, bu gepingni! Mən Pərwərdigarning bu keqə manga nemə
deginini sanga eytip berəy, dedi. U uningƣa: — Eytķin, dedi.
17 Samuil mundaķ dedi: — Өz nəziringdə kiqik ƕesablanƣan waķtingdila
Pərwərdigar seni Israilning üstigə padixaƕ bolsun dəp, məsiƕ ķilixi bilən sən Israil
ķəbililirining bexi bolƣan əməsmiding? 18 Andin Pərwərdigar seni: — Sən berip
gunaƕkar Amaləklərni ƕalak ķilƣin; ularni yoķatķuqə ular bilən soķuxķin, dəp
əwətkənidi. 19 Əmdi nemixķa Pərwərdigarning səzigə ķulaķ salmay, bəlki olja üstigə
düm qüxüp, Pərwərdigarning nəziridə yaman bolƣanni ķilding?
20 Saul Samuilƣa: — Mən ƕəķiķətən Pərwərdigarning səzigə ķulaķ saldimƣu!
Pərwərdigar meni əwətkən yol bilən mangdim wə Amaləklərning padixaƕi Agagni
elip kelip Amaləklərning өzini pütünləy yoķattim. 21 Əmma həlķ bolsa oljidin
ķoy bilən kala, yəni yoķitixķa bekitilgən nərsilərdin əng esilini elip Hudaying
Pərwərdigarƣa Gilgalda ķurbanliķ ķilix üqün elip kəldi, dedi.
22 Samuil: — Pərwərdigar kөydürmə ķurbanliķlar bilən təxəkkür ķurbanliķlirini
kəltürüxtin səyünəmdu, ya Pərwərdigarning səzigə itaət ķilixtin süyünəmdu? Mana
itaət ķilmaķlik ķurbanliķ ķilmaķliķtin əwzəl, köngül ķoyux ķoqķar yeƣini sunuxtin
əwzəldur.■
23 Qünki asiylik bolsa jadugərlik gunaƕi bilən ohxaxtur,
Baxpaxtaķlik ķəbiƕlik wə butpərəslikkə barawərdur.
Sən Pərwərdigarning səzini taxliƣining üqün,
Pərwərdigar seni taxlap padixaƕliķtin məƕrum ķildi, — dedi.
24 Saul Samuilƣa: — Mən gunaƕ sadir ķildim, qünki mən Pərwərdigarning əmridin
wə sening səzüngdinmu qiķtim; qünki mən həlķtin ķorķup ularning səzigə kirdim.
25 Əmdi gunaƕimni əpu ķilƣin; mening Pərwərdigarƣa səjdə ķilixim üqün mening
bilən ķaytip barƣin, dedi.
26 Samuil Sauloƣa: — Mən sening bilən ķaytip barmaymən; qünki sən
Pərwərdigarning səzini taxliƣansən, wə Pərwərdigar seni taxlap padixaƕliķtin
məƕrum ķildi, dedi.
27 Samuil ketixkə buruloƣinida Saul uning tonining pexini tutuwaldi, u yirtilip kətti.
28 Samuil uningƣa: — Pərwərdigar bügün Israilning padixaƕliķini səndin yirtip elip
səndin əwzəl bolƣan bir yeķiningƣa tapxurdi. 29 Israilning Janabiy Aliyisi Boloƣuqi
yaloƣan səzliməydu yaki niyitidin yanmaydu; qünki u adəm balisidək niyitidin
yanƣuqi əməstur, dedi.□ ■
30 Saul: — Mən gunaƕ sadir ķildim. Lekin həlķimning aķsaķallirining wə Israilning
aldida manga izzət ķilip mening bilən yenip barƣin; xuning bilən Hudaying
Pərwərdigarƣa səjdə ķilalaymən, dedi.
31 Xuning bilən Samuil Saul bilən yenip bardi wə Saul Pərwərdigarƣa səjdə ķildi.

■ **15:22** Top. 4:17; Ƕox. 6:6; Mat. 9:13; 12:7 □ **15:29** **«Israilning Janabiy Aliyisi Boloƣuqi»** — Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:29** Qəl. 23:19; Yaķ. 1:17

32 Andin Samuil: — Amaləklərning padixaḫi Agagni mening aldimoɣa elip kelinglar,
dedi. Agag bolsa huxluḳ bilən uning ḳexioɣa bardi. Agag kənglidə: — Xübḫisizki,
ölüm dəḫxiti ətüp kətti, dedi.□
33 Əmma Samuil: — Sening ḳiliqing hotunlarni balisiz ḳiloɣandək sening anangmu
hotunlarning arisida balisiz bolidu, dewidi, Samuil Agagni Gilgalda Pərwərdigarning
aldida qanap parə-parə ḳildi.
34 Andin Samuil Ramaḫḳa bardi. Saul bolsa «Saulning yurti Gibeaḫ» degən
jaydiki öyigə qiḳip kətti. 35 Samuil ölgən künigiqə Saul bilən ḳayta kərüxmidi.
Əmma Samuil Saul üqün ḳayoɣurdi. Pərwərdigar Saulni Israilning üstigə padixaḫ
ḳiloɣanliḳidin əpsuslandi.

16

Samuil Dawutning padixaḫ boluxi üqün uni Məsiḫ ḳilidu

1 Pərwərdigar Samuiloɣa: — Sən ḳaḳanoɣiqə Saul üqün ḳayoɣurup yürisən? Mən uni
Israiloɣa səltənət ḳilixtin məḫrum ḳilip taxlioɣan əməsmu? Münggüzüngni zəytun
meyi bilən toldurup baroɣin. Mən seni Bəyt-Ləḫəmlik Yəssəning ḳexioɣa əwətimən.
Uning ooɣulliridin padixaḫ boluxḳa özümgə birni bekittim, dedi.
2 Samuil bolsa: — Mən ḳandaḳ barimən? Saul bu ixni anglisa meni öltürüwetidu!
— dedi. Pərwərdigar: — Özüng bilən bir inəkni aloɣaq berip Pərwərdigaroɣa
ḳurbanliḳ ḳilix üqün kəldim, degin. 3 Yəssəni ḳurbanliḳḳa qaḳiroɣin, andin Mən
sanga ḳilidioɣiningni ayan ḳilimən; wə Mən sanga degən birsini Özüm üqün məsiḫ
ḳiloɣin, dedi.
4 Samuil Pərwərdigarning deginini ada ḳilip Bəyt-Ləḫəmgə bardi. Yetip kəlgəndə
xəḫərning aḳsaḳalliri titrigən ḫalda qiḳip: — Bizgə tinq-amanliḳ elip kəldingmu?
— dəp soridi.
5 U: — Tinq-amanliḳ elip kəldim; Pərwərdigaroɣa ḳurbanliḳ sunuxḳa kəldim. Silər
özünglarni ḫaramdin paklap mən bilən billə ḳurbanliḳḳa kelinglar, dedi. Xuning
bilən u Yəssə bilən ooɣullirini ḫalal ḳilip ḳurbanliḳḳa qaḳirdi. 6 Ular kəlgəndə Samuil
Eliabni kərüp iqidə: — Pərwərdigarning məsiḫ ḳilidioɣini xübḫisizki Özining aldida
turidu, dedi.
7 Lekin Pərwərdigar Samuiloɣa: — Uning təḳi-turḳioɣa yaki boyioɣa ḳarimioɣin.
Mən uni xalliwəttim, qünki Huda insan kərgəndək kərməydu; insan bolsa sirtḳi
ḳiyapitigə ḳaraydu, lekin Pərwərdigar ḳəlbgə ḳaraydu, dedi.■
8 Andin Yəssə Abinadabni qaḳirip Samuilning aldidin ətküzdi. Əmma Samuil: —
Pərwərdigar buni ḫəm tallimidi, dedi.
9 Andin Yəssə Xammaḫni uning aldidin ətküzdi. Əmma Samuil: — Pərwərdigar buni
ḫəm tallimidi, dedi.
10 Xuningoɣa ohxax Yəssə ooɣullirining yəttisini Samuilning aldidin ətküzdi. Lekin
Samuil Yəssəgə: — Pərwərdigar bularni ḫəm tallimidi, dedi.
11 Samuil Yəssədin: — Barliḳ yigitlər muxularmu? dəp soridi. U: — Ḫəmmidin kiqiki
ḳaldi. Lekin mana, u ḳoy beḳiwatidu, dedi. Samuil Yəssəgə: — Uni qaḳirtip elip
kəlgin, qünki u kəlmigüqə dastihanda olturmaymiz, dedi.■
12 *Yəssə* adəm mangdurup uni kəltürdi. U qirayida ḳan yügürüp turidioɣan, közliri
qiraylik wə kelixkən yigit idi. Pərwərdigar: — Ḳopup uni məsiḫ ḳiloɣin, qünki *Mening*

□ **15:32 «… Agag bolsa huxluḳ bilən uning ḳexioɣa bardi. Agag kənglidə: — Xübḫisizki, ölüm dəḫxiti ətüp kətti, dedi»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs. Baxḳa bir tərjimisi: «… Agag bolsa titrigən ḫalda uning ḳexioɣa bardi. Agag: — Dərwəḳə ölümning aqqiḳi ḳorḳunquḳtur! — dedi». ■ **16:7** 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 147:10-11; Yər. 11:20; 17:10; 20:12 ■ **16:11** 2Sam. 7:8; Zəb. 78:70-71

tallioɣinim xudur! dedi. 13 Samuil may münggüzini elip uni ɣerindaxlirining arisida məsiḥ ɣildi. U kündin tartip Pərwərdigarning Roḥi Dawutning wujudioɣa qüxti. Samuil bolsa ɣopup Ramaḥoɣa kətti.■

Dawut Saulning aldioɣa kelidu

14 Əmdi Pərwərdigarning Roḥi Sauldin kətkənidi, wə Pərwərdigar təripidin bir yaman roḥ uni pərixan ɣildi. 15 Saulning hizmətkarliri uningoɣa: — Mana Huda təripidin bir yaman roḥ seni pərixan ɣilidu. 16 Əmdi oɣojimiz өzliri aldiliridiki hizmətkarlirini dərḥal buyruoɣayliki, ular qiltar qelixḳa usta adəmni tapsun; wə xundaḳ boliduki, Huda təripidin yaman roḥ üstlirigə kəlsə u qiltar qalsun, uning bilən ḥalliri obdan bolidu, dedi.
17 Saul hizmətkarlirioɣa: — Mening üqün qiltar qelixḳa usta bir adəmni tepip ɣeximoɣa elip kelinglar, dedi.
18 Oɣulamlardin biri uningoɣa: — Mana Bəyt-Ləḥəmlik Yəssəning qiltaroɣa usta bir ooɣlini kərdüm. U өzi batur bir jəngqi, gəptə ḥoxyar wə kelixkən adəm ikən, xundaḳla Pərwərdigar uning bilən billə ikən, dedi.
19 Xuning bilən Saul Yəssəgə əlqilərni mangdurup: — Ɣoy baḳidioɣan ooɣlung Dawutni manga əwətkin, dəp eytti.
20 Yəssə bir exəkni təyyarlap uningoɣa nan bilən bir tulum xarab wə bir ooɣlaḳni artip, bularni ooɣli Dawutning ɣoli bilən Sauloɣa əwətti. 21 Xuning bilən Dawut Saulning ɣexioɣa kelip uning aldida turdi. Saul uningoɣa tolimu amraḳ idi; u Saulning yaraoɣ kətürgüqisi boldi. 22 Andin Saul Yəssəgə həwər əwətip: — Dawut mening aldimda tursun; qünki u nəzirimgə yaḳti, dəp eytti.
23 Əmdi xundaḳ boliduki, u *yaman* roḥ Huda təripidin Saulning üstigə kəlgəndə Dawut qiltarni elip ɣoli bilən qaldi. Buning bilən Saul aram tepip ḥali obdan bolup yaman roḥ uningdin qiḳip kətti.

17

Dawut bilən Goliat

1 Əmma Filistiylər jəng ɣilix üqün ɣoxunlirini yioɣdi. Ular Yəḥudaoɣa təwə Sokoḥda jəm bolup, Sokoḥ bilən Azikaḥ otturisidiki Əfəs-Dammimda qedirlarni tikti. 2 Saul bilən Israillarmu jəm bolup Elaḥ jiloɣisida qedirlirini tikip Filistiylər bilən jəng ɣiloɣili səp tüzdi. □ 3 Filistiylər bir tərəptiki taoɣda, Israillar yənə bir tərəptiki taoɣda turatti; otturisida jiloɣa bar idi.
4 Xu waḳitta Filistiylərning ləxkərgaḥidin Gatlik Goliat isimlik bir qempiyon palwan qiḳip kəldi. Uning egizliki altə gəz bir oɣeriq idi. □ 5 Bexioɣa mis dubuloɣa, uqisioɣa ɣasiraḳlik sawut kiygənidi. Uning bu mis sawuti bolsa bəx ming xəkəl kelətti. □ 6 Paqaḳlirioɣa mistin tizlik baoɣlioɣan, өxnisigə mis atma nəyzə ɣisturiwaloɣanidi. 7 Uning nəyzisining sepi bolsa bapkarning hadisidək idi; nəyzisining bexi altə ming xəkəl kelətti; ɣalɣan kətürgüqisi uning aldida mangatti.
8 U ornida turup Israilning ɣoxunlirioɣa mundaḳ towlaytti: — «Silər nemixḳa jəng ɣilix üqün səp tüzgənsilər? Mən Filistiy əməsmu? Silər bolsanglar Saulning ɣullirioɣu? Aranglardin bir adəmni tallap qiḳinglar, u mən bilən elixixḳa qüxsun! 9 U mən bilən elixip meni urup өltürəlsə, biz silərning ɣulliringlar bolimiz. Lekin

■ **16:13** Zəb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22 □ **17:2 «Elaḥ jiloɣisida» —** yaki «dublar jiloɣisida». □ **17:4 «Uning egizliki altə gəz bir oɣeriq idi» —** Təwrattiki «gəz» bir jəynəkkə barawər bolup, yəni 45 santimetr idi. Demək Goliatning egizliki 2.8 metr idi. □ **17:5 «Uning bu mis sawuti bolsa bəx ming xəkəl kelətti» —** «bəx ming xəkəl» bəlkim 60-100 kilogram boluxi mumkin.

mən uni məoɳlup ḳilip əltürsəm, silər bizning ḳullirimiz bolup bizning hizmitimizdə bolusilər». 10 Xu Filistiy yənə səz ḳilip: — Mən bügün Israilning ḳoxunioɳa ḥaḳarət ḳildimoɳu? Silər bir adəmni qiḳiringlar, biz elixayli! — dedi.
11 Saul bilən ḥəmmə Israil bu Filistiyning səzlirini anglap, alaḳzadə bolup bək ḳorḳti.
12 Dawut Yəḥuda yurtidiki Bəyt-Ləḥəmdə olturuḳluḳ Yəssə degən Əfratliḳ adəmning ooɳli idi. Yəssəning səkkiz ooɳli bar idi. Saulning künliridə u heli yaxinip ḳaloɳanidi.
13 Yəssəning üq qong ooɳli Saul bilən jənggə qiḳḳanidi. Jənggə qiḳḳan üq ooɳulning tunjisining ismi Eliab, ikkinqisining ismi Abinadab wə üqinqisining Xammaḥ idi.
14 Dawut ḥəmmidin kiqiki idi. Üq qong ooɳli Sauloɳa əgixip qiḳḳanidi. 15 Bəzidə Dawut Saulning ḳexidin əz atisining ḳoylirini beḳix üqün ḳaytip kelətti.■
16 Axu Filistiy bolsa ḳiriḳ küngiqilik ḥər ətigən wə kəqtə qiḳip turdi.
17 Yəssə ooɳli Dawutḳa: — Bu əfaḥ ḳomaqni wə bu on nanni elip ləxkərgaḥoɳa tez berip akiliringoɳa bərgin, □ 18 bu on parqə ḳurutni ularning mingbexioɳa berip akiliringning əḥwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin, dedi.□
19 Saul, xu *üq ooɳul* wə Israilning ḥəmmə adəmliri Elaḥ jiloɳisida turup Filistiylərgə ḳarxi jəng ḳilatti.
20 Dawut bolsa ətisi səḥər ḳopup ḳoylarni bir baḳḳuqining ḳolioɳa tapxurup, axliḳ-tülükni elip Yəssə uningoɳa tapilioɳandək, ḳoxun istiḥkamioɳa yətkəndə, jənggə qiḳidioɳan ləxkərlər sərən kətürüwatḳanidi. ■ 21 Israil wə Filistiylər bir-birigə udulmu'udul turup soḳuxḳa səp tüzdi. 22 Dawut bolsa elip kəlgən nərsilərni yük-taḳlaroɳa ḳarioɳuqining ḳolioɳa tapxurup səp arisioɳa yügürüp berip akiliridin tinqliḳ soridi. 23 U ular bilən səzlixip turoɳanda, Filistiylərdin boloɳan Goliat degən qempion palwan Filistiylərning sepidin qiḳip yənə ḥeliḳi gəpni ḳildi; Dawut uni anglidi.
24 Israilning ḥəmmə adəmliri bu adəmni kərgəndə ḳeqip ketixti wə bək ḳorḳti.
25 Israilning adəmliri bir-birigə: — Qiḳiwatḳan bu adəmni kərdünglarmu? U Israiloɳa ḥaḳarət ḳilix üqün qiḳidu. Xundaḳ boliduki, uni əltürgən adəmgə padixaḥ kəp mal-mülük in'am ḳilidu, əz ḳizini uningoɳa hotunluḳḳa beridu ḥəm atisining jəmətini Israil təwəsidə baj-alwandin halas ḳilidu, dedi.
26 Dawut əz yenida turoɳan adəmlərdin: — Bu Filistiyni əltürüp Israiloɳa ḳilinoɳan xu ḥaḳarətni yoḳatḳan kixigə nemə ḳilinidu? Qünki bu hətnisiz Filistiy zadi kim? U ḳandaḳsigə mənggü ḥayat boloɳuqi Hudaning ḳoxunlirioɳa ḥaḳarət ḳilixḳa petinidu? — dedi.
27 halayiḳ uningoɳa aldinḳilarning degən səzi boyiqə jawab berip: — Uni əltürgən kixigə mundaḳ-mundaḳ ḳilinidu, dedi.
28 Lekin uning qong akisi Eliab uning u adəmlər bilən səzləxkinini anglap ḳaldi; Eliabning Dawutḳa aqqiḳi kelip: — Nemixḳa bu yərgə kəlding? Qəldiki u azoɳinə ḳoyni kimgə taxlap ḳoydung? Mən kibirlikingni wə kənglüngning yamanliḳini bilimən. Sən alayitən jəngni kərgili kəlding, dedi.
29 Dawut: — Mən nemə ḳildim? Pəḳət bir səz ḳilsam bolmamdikən? — dedi.
30 Dawut burulup baxḳisidin aldinḳidək soridi, həlḳ aldida eytḳandək uningoɳa jawab bərdi.
31 Əmma birsi Dawutning eytḳan səzlirini anglap ḳelip Sauloɳa yətküzdi; u Dawutni qaḳirtip kəldi. 32 Dawut Sauloɳa: — Bu kixining səwəbidin ḥeqkimning yüriki su bolmisun. Silining ḳulliri bu Filistiy bilən soḳuxḳili qiḳidu, dedi.
33 Saul Dawutḳa: — Sən bu Filistiy bilən soḳuxḳili barsang bolmaydu! Sən tehi yax, əmma u yaxliḳidin tartipla jəngqi idi, dedi.

■ **17:15** 1Sam. 16:19 □ **17:17** **«bu əfaḥ ḳomaq»** — bir «əfaḥ» 27-30 litr boluxi mumkin. □ **17:18** **«akiliringning əḥwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin»** — muxu «kepil heti» bəlkim ular Dawut aparoɳan nərsilərni ḳobul ḳiloɳanliḳining ispati boluxi mumkin. ■ **17:20** 1Sam. 26:5

34 Dawut Saulƣa: — Ⱪulliri өz atisining ⱪoylirini beⱪip kəldim. Bir xir yaki eyiⱪ kelip
padidin bir ⱪozini elip kətsə, 35 mən uning kəynidin ⱪooƣlap uni urup ⱪozini aoƣzidin
ⱪutⱪuzup alattim. Əgər ⱪopup manga ḥujum ⱪilsa mən uni yaylidin tutuwelip urup
өltürəttim. 36 Ⱪulliri ḥəm xir ḥəm eyiⱪni өltürgən; bu hətnisiz Filistiymu ularƣa
ohxax bolidu. Qünki u mənggü ḥayat bolƣuqi Hudaning ⱪoxunioƣa ḥaⱪarət kəltürdi
— dedi. 37 Dawut səzini dawam ⱪilip: — Meni xirning qanggilidin wə eyiⱪning
qanggilidin ⱪutⱪuzoƣan Pərwərdigar ohxaxla bu Filistiyning ⱪolidin ⱪutⱪuzidu, dedi.
Saul Dawutⱪa: — Barƣin, Pərwərdigar sening bilən billə bolƣay, dedi.
38 Andin Saul Dawutⱪa өz jəng kiyimlirini kiygüzüp, bexioƣa mis dubuloƣini taⱪap
wə uningoƣa bir jəng sawutini kiygüzdi. 39 Dawut bolsa Saulning ⱪiliqini kiyimning
üstigə esip, mengip baⱪti; qünki u bularni kiyip baⱪmioƣanidi. Xuning bilən Dawut
Saulƣa: — Mən bularni kiyip mangalmaydikənmən; qünki burun kiyip baⱪmioƣan,
dəp ularni seliwətti. 40 U ⱪolioƣa ḥasisini elip, eriⱪtin bəx silik tax iloƣap padiqi
haltisining yanquⱪioƣa saldi; u saloƣusini ⱪolioƣa elip Filistiygə yeⱪin bardi. 41 Filistiy
bolsa qiⱪip Dawutⱪa yeⱪinlaxti, ⱪalⱪan kətürgüqisimu uning aldida mangdi.
42 Filistiy Dawutⱪa birⱪur səpselip ⱪarap məshirə ⱪildi. Qünki u tehi yax, buoƣday
өnglük wə kelixkən yigit idi. 43 Filistiy Dawutⱪa: — Sən ḥasa kətürüp aldimoƣa
kəpsən? Sən meni it dəp oylap ⱪaldingmu? — dəp өz butlirining namlirini tiloƣa
elip Dawutni ⱪaroƣidi. 44 Filistiy Dawutⱪa yənə: — Bu yaⱪⱪa kəl, mən gөxüngni
asmandiki uqar-ⱪanatlaroƣa wə dalalardiki yirtⱪuqlaroƣa yəm ⱪilimən, dedi.
45 Dawut Filistiykə: — Sən ⱪiliq, nəyzə wə atma nəyzini kətürüp manga ḥujum ⱪiloƣili
kəlding; lekin mən sən ḥaⱪarət ⱪiloƣan, Israilning ⱪoxunlirining Hudasi boloƣan
Pərwərdigarning nami bilən aldingoƣa ḥujumoƣa qiⱪtim — dedi.
46 «Dəl bügün Pərwərdigar seni mening ⱪolumoƣa tapxuridu. Mən seni өltürüp bex-
ingni kesip alimən; mən ləxkərgaḥdiki Filistiylərning jəsətlirinimu asmandiki uqar-
ⱪanatlaroƣa wə dalalardiki yirtⱪuqlirioƣa yəm ⱪilimən. Buning bilən pütkül jaḥan
Israilda bir Hudaning bar ikənlikini bilidu 47 wə bu pütkül jamaət Pərwərdigarning
nusrət berixining ⱪiliq, nəyzə bilən əməs ikənlikini bilidu; qünki bu jəng bolsa
Pərwərdigarningkidur, U seni ⱪolimizoƣa tapxuridu».
48 Filistiy Dawutⱪa ḥujum ⱪiloƣili ⱪopup yeⱪin kəlgəndə Dawut uningoƣa ḥujum
ⱪiloƣili Filistiy ⱪoxunining sepigə ⱪarap yügürdi. 49 Dawut ⱪolini haltisioƣa tiⱪip bir
taxni qiⱪirip saloƣuoƣa selip Filistiygə ⱪaritip atti; tax Filistiyning pexanisigə təgdi.
Tax uning pexanisigə petip kətti, u düm qüxüp yərgə yiⱪildi.
50 Xundaⱪ ⱪilip Dawut Filistiyni saloƣu wə tax bilən məoƣlup ⱪilip uni urup өltürdi;
Dawutning ⱪolida ḥeq ⱪiliq yoⱪ idi. 51 Dawut yügürüp berip, Filistiyning üstidə
turup, ⱪiliqini ⱪinidin tartip elip uni өltürüp, uning bexini aldi. Filistiylər өz
baturining өlginini kərüpla, bədər ⱪaqti. 52 Israillar bilən Yəḥudalar bolsa ornidin
ⱪopup sərən selixip Filistiylərni jiloƣioƣiqə wə Əkron dərwazilirioƣiqə kəynidin
ⱪooƣlap kəldi; өltürülgən Filistiylər Xaaraimoƣa baridioƣan yolda Gat wə Əkronoƣiqə
yetip kətkənidi. 53 Israil Filistiylərni ⱪooƣlaxtin yenip kelip ularning ləxkərgaḥini
bulang-talang ⱪildi. 54 Dawut Filistiyning bexini Yerusalemoƣa elip bardi; uning
yarioƣini bolsa өz qedirioƣa ⱪoydi.
55 Saul Dawutning Filistiyning aldioƣa qiⱪⱪinini kərgəndə ⱪoxunning sərdari
Abnərdin: — I Abnər, bu yigit kimning ooƣli? — dəp soridi. Abnər: — I padixaḥ,
ḥayating bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, bilməymən, dedi.
56 Padixaḥ: — Bu yigit kimning ooƣli ikən dəp sorap baⱪⱪin, dedi.
57 Dawut Filistiyni ⱪirip ⱪaytip kəlgəndə Abnər uni padixaḥning ⱪexioƣa elip bardi;
Filistiyning bexi tehiqə uning ⱪolida turatti.
58 Saul uningdin: — I yigit, kimning ooƣlisən? dəp soridi. Dawut: — Mən silining
ⱪulliri Bəyt-Ləḥəmlik Yəssəning ooƣlimən, dəp jawab bərdi.

18

Saulning Dawuttin ḫəsət ḳilixi

1 Dawut bilən Saulning səḫbiti ayaoɣlaxḳanda, Yonatanning köngli Dawutning köngligə xundaḳ baoɣlandiki, uni өz jenidək söydi. 2 Saul bolsa u küni uni өz yenida elip ḳelip, uni atisining өyigə ḳaytḳili ḳoymidi.
3 Yonatan Dawut bilən əḫdə ḳilixti; qünki u uni өz jenidək söyətti. 4 Yonatan uqisidiki tonni selip Dawutḳa bərdi, yənə jəng kiyimlirini, jümlidin ḫətta ḳiliqi, oḳyasi wə kəmirinimu uningoɣa bərdi. 5 Saul Dawutni nəgila əwətsə u xu yərgə baratti, xundaḳla ixlarni jayida ḳilatti. Xuning üqün Saul uni ləxkərlərning üstigə ḳoydi. Bu ix barliḳ həlḳḳə wə ḫəm Saulning hizmətkarlirioɣimu yaḳti.
6 Dawut Filistiyni өltürüp köpqilik bilən yanoɣanda Israilning ḫəmmə xəḫərliridiki ḳiz-ayallar Saulni nahxa eytip ussul oynap ḳarxi aloɣili qiḳti; ular huxluḳ iqidə dap wə üqtar bilən nəoɣmə qelixti. 7 Ḳiz-ayallar nəoɣmə qaloɣanda: — Saul minglap өltürdi, wə Dawut on minglap өltürdi, dəp oḳuxatti.■
8 Buni anglap Saul naḫayiti hapa boldi; bu səz uning köngligə təgdi. U: — Dawutḳa on minglap ḫesablandi, əmma manga pəḳət minglap ḫesablandi; əmdi padixaḫliḳtin baxḳa uningoɣa ḫeqnərsə kəm əməs, dedi. 9 Xu kündin tartip Saul Dawutni közləp yürdi.
10 Ətisi Huda təripidin ḳabaḫətlik bir roḫ Saulning üstigə qüxti wə u өyidə ḳalaymiḳan jөyligili turdi. Əmdi Dawut baxḳa waḳittikidək ḳoli bilən qiltar qaldi; Saulning ḳolida nəyzə bar idi. □ 11 Saul: — Dawutni tamoɣa nəyzə bilən ḳadiwetimən dəp, nəyzini atti; lekin Dawut ikki ḳetim өzini daldioɣa aldi.
12 Pərwərdigarning Dawut bilənla bolup, өzidin yiraḳlap kətkini üqün Saul Dawuttin ḳorḳatti. 13 Xuning üqün Saul Dawutni өz yenidin ayrip, uni ləxkərlərgə mingbexi ḳilip ḳoydi; u ləxkərlərni elip jənggə qiḳip turatti.□
14 Dawut bolsa ḫəmmə ixlarni pəm bilən ḳilatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə idi. 15 Saul uning pəmlik ikənlikini kərüp uningdin bək ḳorḳatti.
16 Əmma pütkül Israil bilən Yəḫuda həlḳi Dawutni söyətti; qünki u ularni yetəkləp jənggə qiḳatti. □ 17 Saul Dawutḳa: — Mana, qong ḳizim Merab — mən uni sanga hotunluḳḳa bərgüm bar. Sən pəḳət hizmitimgə jan-pida bolup, Pərwərdigarning jəngliridə kürəx ḳiloɣin, dedi. Qünki Saul iqidə: — U mening ḳolum bilən əməs, bəlki Filistiylərning ḳoli bilən yoḳitilsun, dəp hiyal ḳiloɣanidi.
18 Əmma Dawut Sauloɣa: — Mən kim idim, mening atamning jəməti Israil arisida nemə idi, mən ḳandaḳmu padixaḫning küy'ooɣli bolay? — dedi.
19 Lekin Saulning ḳizi Merab Dawutḳa berilidioɣan waḳitta, u Məḫolatliḳ Adriəlgə hotunluḳḳa berildi. 20 Əmma Saulning ḳizi Miḳalning köngli Dawutḳa qüxkənidi. Baxḳilar buni Sauloɣa eytti, bu ixtin Saul hux boldi. 21 Saul: — Ḳizimni Dawutḳa berəy, u uningoɣa bir sirtmaḳ bolup, Filistiylərning ḳolida yoḳitilsun, dəp oylidi. Xuning bilən Saul Dawutḳa: — Bügün ikkinqi ḳetim küy'ooɣlum bolisən, dedi.
22 Saul өz oɣulamlirioɣa: — Dawutḳa astirtin: — Mana, padixaḫ səndin söyünidu, wə ḫəmmə oɣulamliri sanga amraḳ. Xuning üqün padixaḫning küy'ooɣli boloɣin, dəp eytinglar, dəp tapilidi. 23 Saulning oɣulamliri bu səzlərni Dawutning ḳulḳioɣa yətküzdi. Lekin Dawut: — Nəziringlarda padixaḫning küy'ooɣli bolux kiqik ixmu? Mən bolsam bir kəmbəoɣəl wə ətiwarsiz adəmmən — dedi.

■ **18:7** Mis. 15:21; 1Sam. 21:11; 29:5 □ **18:10 «Ətisi Huda təripidin ḳabaḫətlik bir roḫ Saulning üstigə qüxti wə u өyidə ḳalaymiḳan jөyligili turdi» —** ibraniy tilida muxu ayəttiki «jөylüx» «uroɣup qiḳix» degən səz bilən ipadilinidu. Baxḳa əḫwalda bu səz «bexarət berix»ni kərsitidu. □ **18:13 «u ləxkərlərni elip jənggə qiḳip turatti» —** ibraniy tilida «u ləxkərlər (həlḳ) aldida qiḳip kirətti» degən səz bilən ipadilinidu. □ **18:16 «qünki u ularni yetəkləp jənggə qiḳatti» —** ibraniy tilida «qünki u ular aldida qiḳip kirətti».

24 Saulning oɣulamliri Sauloɣa Dawutning degənlirini əz əyni yətküzdi.
25 Saul: — Silər Dawutqa: — Padixaḥ sanga baxqa toyluq aloɣuzmaydu, pəqət
padixaḥ düxmənliridin intiqam elix üqün yüz Filistiyning hətnilikinila alidu, dəp
eytinglar, dedi (Saulning məqsiti bolsa Dawutni Filistiylərning qolida yoqitix idi).
26 Oɣulamlar bu sözlərni Dawutqa yətküzdi; padixaḥning küy'ooɣli bolux Dawutqa
yeqip qaldi. Əmdi bekitilgən məḥlət toxmayla, 27 Dawut turup əz adəmliri bilən
qiqip ikki yüz Filistiyni əltürdi. Dawut ularning hətnilikini kesip elip padixaḥning
küy'ooɣli bolux üqün bularning ḥəmmisini padixaḥqa tapxurdi. Saul qizi Miqalni
uningoɣa hotunluqqa bərdi.■
28 Saul Pərwərdigarning Dawut bilən billə ikənlikini wə əz qizi Miqalning uni
səyidioɣanliqini kərüp 29 Dawuttin tehimu qorqti. Xuning bilən Saul üzlüksiz
Dawutqa düxmən boldi.
30 Filistiylərning əmirliri daim soquxqa qiqatti; əmma ḥər qetim qiqsila Dawutning
ixliri Saulning ḥəmmə hizmətkarliriningkidin muwəppəqiyətlik bolatti; xuning bilən
uning nami *halayiq* təripidin tolimu ḥərmətkə sazawər bolatti.

19

Saul Dawutni əltürüxkə intilidu

1 Saul əz ooɣli Yonatan wə ḥəmmə hizmətkarlirigə Dawutni əltürüxkə buyruq qildi.
Lekin Saulning ooɣli Yonatan Dawutqa bək amraq idi. 2 Yonatan Dawutqa: — Atam
Saul seni əltürməkqi; əmdi ətə ətigən qattiq eḥtiyat qiloɣin, bir məhpiy jayni tepip
özüngni yoxuroɣin; 3 mən özüm qiqip sən yoxurunoɣan etizliqqa berip atamning
yenida turup atam bilən sening tooɣrangda sözlixip baqay; əḥwalni eniq bilgəndin
keyin sanga həwər qilay, dedi.
4 Yonatan atisi Sauloɣa Dawutning yahxi gepini qilip: — Padixaḥ əz hizmətkarioɣa,
yəni Dawutqa yamanlik qilmioɣay! Qünki u sanga gunaḥ qilmioɣan; bəlki uning
əməlliri özünggə kəp yahxiliqlarni elip kəlgən: — 5 u əz jenini alqinioɣa elip qopup
ḥeliqi Filistiyni əltürdi wə xuning bilən Pərwərdigar pütkül Israil üqün qong nusrət
bərdi. Xu qaoɣda sən özüng kərüp hux boloɣan əməsmu? Əmdiliktə nemixqa
Dawutni səwəbsiz əltürüp naḥəq qan təküp gunaḥkar bolmaqqi bolisən? — dedi.
6 Saul Yonatanning sözigə kirdi. U: — Pərwərdigarning ḥayati bilən qəsəm qilimənki,
u əlümgə məḥkum qilinmaydu, dedi. 7 Andin Yonatan Dawutni qaqirip, Dawutqa
boloɣan ixlarning ḥəmmisini dəp bərdi. Andin keyin Yonatan Dawutni Saulning
qexioɣa elip kəldi wə u ilgirikidək uning hizmitidə boldi.
8 Əmma yənə jəng boldi; Dawut qiqip Filistiylər bilən jəng qilip, ularni qattiq qirip
məoɣlup qildi; ular uning aldidin bədər qeqisti.
9 Əmdi Pərwərdigar təripidin qabaḥətlik bir roḥ yənə Saulni basti. U əz əyidə qolida
nəyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa qoli bilən saz qelip turatti. ■ 10 Saul nəyzə bilən
Dawutni sanjip tamoɣa qadap qoymaqqi boliwidi, lekin Dawut özini qaquruwaldi,
nəyzə tamoɣa qadilip qaldi. Dawut xu keqisi qeqip qutuldi.
11 Saul birnəqqə qaparmənlərni Dawutning əyigə əwətip uni paylap turup ətisi tang
yoruoɣanda uni əltürüxkə mangdurdi. Əmma Dawutning ayali Miqal uningoɣa: —
Əgər bu keqə jeningni elip qaqmisang, ətə əltürülisən, dedi. 12 Xunga Miqal Dawutni
pənjirdin qüxürüp qoydi. Xundaq qilip u qeqip qutuldi. 13 Andin Miqal bir «tərafim»
butni elip kariwatqa yatquzup, bexioɣa əqkə yungidin qilinoɣan bir yastuqni qoyup,
ədiyal bilən yepip qoydi.□

■ **18:27** 2Sam. 3:14 ■ **19:9** 1Sam. 16:14; 18:10 □ **19:13** **«tərafim»** — birhil but. Miqalning yenida bundaq butning boluxi Təwratqa hilap, əlwəttə.

14 Saul Dawutni tutux üqün qaparmənlərni əwətkəndə Mikal: — U aoɣrip ḳaldi, dedi.
15 Saul qaparmənlərni *ḳaytidin* əwətip: — Uni kariwat bilən ḳoxup elip kelinglar, uni
əltürimən, dəp buyrudi.
16 Qaparmənlər kirgəndə, mana kariwatta bu but yatatti, bexioɣa əqkə yungidin
ḳilinoɣan yastuḳ ḳoyuloɣanidi. 17 Saul Mikaloɣa: — Nemixḳa meni bundaḳ aldap,
düxminimni ḳaquruwetisən? — dedi. Mikal Sauloɣa jawab berip: — U: «Meni
ḳoyuwətkin; bolmisa seni əltürüwetimən» dedi, dedi.□
18 Dawut ḳeqip ḳutulup, Ramaḥḳa Samuilning ḳexioɣa berip, Saulning uningoɣa
ḳiloɣanlirining ḥəmmisini dəp bərdi. Andin u Samuil bilən Nayotḳa berip
olturaḳlaxti.
19 Birsi Sauloɣa: — Dawut Ramaḥdiki Nayotta bar ikən, dəp həwər bərdi. 20 Saul
Dawutni tutup kelixkə qaparmənlərni mangdurdi. Əmma ular yetip baroɣanda
pəyoɣəmbərlərning bir jamaiti bexarət beriwatḳanliḳini wə Samuilningmu ularning
arisida turup uloroɣa nazarətqilik ḳiliwatḳanliḳini kərdi; xundaḳ boldiki, Hudaning
Roḥi Saulning qaparmənlirining wujudioɣimu qüxüp, ularmu ḥəm bexarət berixkə
baxlidi.
21 Bu həwər Sauloɣa eytildi; u yənə baxḳa qaparmənlərni əwətti, lekin ularmu bexarət
berixkə qüxti. Andin Saul üqinqi ḳetim yənə qaparmənlərni mangdurdi. Ularmu
ḥəm bexarət berixkə qüxti. 22 Andin Saul əzi Ramaḥḳa berip, Səḳudiki qong ḳuduḳḳa
yetip kəlgəndə, «Samuil bilən Dawut nədə?» — dəp soridi. Birsi: — Ular Ramaḥdiki
Nayotta bar ikən, dəp jawab bərdi.
23 Xunga u Ramaḥdiki Nayotḳa yetip kəldi; Hudaning Roḥi uning wujudioɣimu
qüxti; xuning bilən umu piyadə mengip Ramaḥdiki Nayotḳa baroɣuqə bexarət berip
mangdi. 24 U ḥətta kiyimlirini seliwetip Samuilning aldida bexarət bərdi; pütün
bir keqə wə pütün bir kündüz u yərdə yalingaq yatti. Buning bilən: — «Saulmu
pəyoɣəmbərlərdinmu?» dəydioɣan gəp pəyda boldi.□

20

Yonatan Dawutni ḳooɣdimaḳqi

1 Dawut Ramaḥdiki Nayottin ḳeqip Yonatanning ḳexioɣa berip uningoɣa: — Mən
nemə ḳiliptimən? Nemə ḳəbiḥlik ḳiliptimən? Atang aldida nemə gunaḥ ḳiliptimən,
u mening jenimni almaḳqi boluwatidu? — dedi.
2 U uningoɣa: — Yoḳsu, bundaḳ ix neri bolsun! Sən əlməysən. Qong ix bolsun, kiqik ix
bolsun atam manga deməy ḳoymaydu. Nemixḳa atam bu ixni məndin yoxuridikinə?
Ḥərgiz undaḳ bolmaydu, dedi.
3 Lekin Dawut yənə ḳəsəm ḳilip: — Atang sening nəziringdə iltipat tapḳinimni
jəzmən bilidu. Xunga u kənglidə: — Yonatan buni bilip ḳalmisun; bolmisa uningoɣa
azar bolidu, degəndu. Lekin Pərwərdigarning ḥayati bilən, jening wə ḥayating bilən
aldingda ḳəsəm ḳilimənki, manga əlümning ariliḳi bir ḳədəmla ḳaldi, dedi.
4 Yonatan Dawutḳa: — Kənglüng nemini halisa xuni ḳilay, dedi.
5 Dawut Yonataneɣa mundaḳ dedi: — Mana ətə «yengi ay» bolidu; mən adəttikidək
padixaḥ bilən ḥəmdastihan bolmisam bolmaydu. Lekin meni ḳoyup bərgin, mən
üqinqi küni ahximioɣiqə dalada məkünüwalay. 6 Atang mening sorunda yoḳluḳimni
kərüp sorisa, sən uningoɣa: «Dawut məndin əz xəḥiri Bəyt-Ləḥəmgə tezraḳ berip
kelixkə jiddiy ruhsət soridi, qünki u yərdə pütkül ailisi üqün bir yilliḳ ḳurbanliḳ

□ **19:17 «U: «Meni ḳoyuwətkin; bolmisa seni əltürüwetimən» dedi»** — ibraniy tilida: «U: «Meni ḳoyuwətkin; seni əltürüxümning nemə ḥajiti?» dedi». □ **19:24 «Buning bilən: — «Saulmu pəyoɣəmbərlərdinmu?» dəydioɣan gəp pəyda boldi»** — 10-bab, 12-ayət wə uningdiki izaḥatni kərüng.

ətküzidikən», degin, dedi. 7 Əgər u: — Obdan boptu, desə, qulung tinq-aman bolidu:
— Lekin u aqqiqlansa, uning manga yamanlik qilixni niyət qiloqanliqidin guman
qilmioqin. 8 Sən qulungoqa iltipat kərsətkin; qünki sən özüng bilən Pərwərdigarning
aldida qulungni əhdiləxtürgənsən. Lekin əgər məndə bir yamanlik bolsa sən
özüngla meni əltürgin; meni elip berip atangoqa tapxuruxning nemə ḥajiti? — dedi.■
9 Yonatan: — Undaq hiyal səndin neri bolsun! Əgər atamning sanga yamanlik
qilidioqan niyiti barliqini bilip qalsam, sanga dəyttim əməsmu? — dedi.
10 Dawut Yonatanoqa: — Əgər atang sanga qattiq gəp bilən jawab bərsə, kim manga
həwər beridu? — dedi.
11 Yonatan Dawutqa: — Kəlgin, dalaoqa qiqayli, dedi. Xuning bilən ikkisi dalaoqa
qikti. 12 Yonatan Dawutqa mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar manga
guwaḫki, mən ətə yaki ögünlükkə muxu waqitta atamning niyitini bilip, sanga
iltipatlik bolsa, mən adəm mangdurup sanga məlum qilmamdim? 13 Əgər atam
sanga yamanlik qilmaqqi bolsa, mən seni tinq-aman yoloqa selix üqün sanga adəm
əwətip həwər bərmisəm, Pərwərdigar manga sening bexingoqa qüxkəndinmu artuq
qüxürsun; əmdi Pərwərdigar atam bilən billə boloqandək sening bilən billə bolsun.
14 Ḫayatla bolsam meni əlmisun dəp Pərwərdigarning meḫribanliqini manga
kərsətkəysən. 15 Mən əlüp kətkən təqdirdimu, əydikilirimdin ḫəm ḫeq waqit
meḫribanliqingni üzmigəysən; Pərwərdigar sən Dawutning ḫəmmə düxmənlirini
yər yüzidin yoqatqandin keyinmu xundaq qiloqaysən».
16 Xuning bilən Yonatan Dawutning jəməti bilən əhdə qilixip: — Pərwərdigar
Dawutning düxmənliridin ḫesab alsun, dedi. 17 Andin Yonatan yənə özining Dawutqa
boloqan muḫəbbiti bilən uningoqa qəsəm qildurdi; qünki u uni öz jenidək səyətti.
18 Yonatan Dawutqa mundaq dedi: — Ətə yengi ay bolidu. Mana sening ornung box
qalidu, kixilər sening yoqlukingoqa diqqət qilidu. 19 Üqinqi küni sən qüxüp aldinqi
qetim bu ixqa yoluqqiningda özüngni yoxuroqan jayoqa berip «Ezəl» degən taxning
yenida turup turoqin. 20 Nən taxning yenidiki bir jayoqa huddi nixanni qarialoqandək
üq pay ya oqi atay.
21 Andin oqulamni mangdurup: — «Ya oqlirini tepip kəlgin» — dəymən. Əgər
mən oqulamoqa: — Ənə, oqlar arqa tərəptə turidu, ularni elip kəl, desəm, sən
qikip yenimoqa kəlgin; xundaq boloqanda, Pərwərdigarning ḫayati bilən qəsəm
qilimənki, sən üqün tinq-amanlik bolidu, ḫeq ix bolmaydu. 22 Lekin oqulamoqa: —
Ənə, oqlar aldingda turidu, desəm, sən kətkin, qünki undaq bolsa, Pərwərdigar
seni kətküzüwətkən bolidu. 23 Əmdiliktə mən bilən sən səzləxkən ix tooqruluq,
Pərwərdigar sən bilən mening otturimda guwaḫqidur.
24 Xuning bilən Dawut dalada məkünüwaldi. Yengi ay kəlgəndə, padixaḫ taam yegili
dastihanda olturdi. 25 Padixaḫ bolsa burunqidəkla öz ornida tamning yenidiki tərdə
olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi. Lekin Dawutning orni
box qaldi. □ 26 Əmma Saul u küni ḫeqnemə demidi. Qünki u: — Dawutqa bir ix boldi,
u napak bolup qaldi. U jəzmən napak bolup qaptu, dəp oylidi. □ 27 Lekin Dawutning
orni yengi ayning ətisimu, yəni ayning ikkinqi künimu box idi. Saul ooqli Yonatandin:
— Nemixqa Yəssəning ooqli yaki tünügün yaki bügün tamaqqa kəlməydu, dəp soridi.
28 Yonatan Sauloqa jawab berip: — Dawut Bəyt-Ləḫəmgə baroqili məndin jiddiy
ruhsət sorap: — 29 Mening beriximoqa ruhsət qiloqin, ailimizning xəḫərdə bir

■ **20:8** 1Sam. 18:3 □ **20:25 «Padixaḫ bolsa burunqidəkla öz ornida tamning yenidiki tərdə olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi»** — Yonatanning «ornidin turuxi» bəlkim taoqisi Abnərning ḫərmiti üqün uningoqa Saulning yenidiki orunni boxitix üqün. Baxqa hil tərjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi» □ **20:26 «Dawutqa bir ix boldi, u napak bolup qaldin»** — «napak bolux»: Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, birsi məsilən bir əlükkə təgkən bolsa bir məzgil «napak» bolatti — xundaq bolsa uning ḫeq qurbanlik (məsilən, yengi aydiki qurbanliqlar)din yeyixigə bolmaytti.

qurbanlik ixi bolƣaq akam mening beriximni eytiptu; əgər sening nəziringdə iltipat tapqan bolsam qerindaxlirim bilən kərüxüp kelixkə ruhsət bərgin, dedi. Xunga u padixaƕning dastihiniƣa kəlmidi, dedi.
30 Saulning Yonatanƣa qattiq ƣəzipi kelip: — I buzuq, kaj hotunning ooƣli, nemixqa Yəssəning ooƣlini əzünggə tallap, əzüngni xərməndə qilip wə anangni nomusqa qoyoƣiningni bilməmdimən? 31 Əgər Yəssəning ooƣli yər yüzidə tirik bolsila, sən ƕəm sening padixaƕliqing mustəƕkəm bolmaydu. Xunga əmdi adəm əwətip uni mening qeximƣa elip kəlgin, qünki u əlümgə məƕkəmdur! — dedi.
32 Yonatan atisi Sauloƣa jawab berip: — U nemixqa əlümgə məƕkum qilinixi kerək? U nemə qiptu? — dedi.
33 Andin Saul Yonatanƣa sanjix üqün uningƣa nəyzini atti; buning bilən Yonatan atisining Dawutni əltürməkqi bolƣanliqini enik bilip yətti. 34 Yonatan bolsa qattiq aqqiqlap dastihandin qopup kətti wə yengi ayning ikkinqi küni ƕeq taam yemidi. Qünki atisining Dawutni xundaq ƕaqarətlixi uningƣa qattiq azar bolƣanidi.
35 Ətisi Yonatan dalaƣa qiqip Dawut bilən kelixkən jayƣa bardi. Uning bilən bir kiqik ƣulam billə bardi.
36 U ƣulamƣa: — Sən yügür, mən atqan ya oqlirini tepip kəlgin, dedi. Ƣulam yügürdi, u bir oqni uning aldi təripigə atti. 37 Ƣulam Yonatan atqan oq qüxkən jayƣa kəlgəndə Yonatan ƣulamni qaqirip: — Oq sening aldi təripingdə turmamdu? — dedi. 38 Andin Yonatan ƣulamni yənə qaqirip: — Bol, ittik bol, ƕayal bolmiƣin! — dedi. Yonatanning ƣulami ya oqini yiƣip ƣojisiƣa elip kəldi. 39 Lekin ƣulamning bolƣan ixtin həwiri uq idi. Buni yalƣuz Yonatan bilən Dawutla bilətti.
40 Andin Yonatan ƣulamiƣa yaraƣlirini berip uningƣa: — Ularni xəƕərgə elip kətkin, dedi.
41 Ƣulam kətkəndin keyin Dawut *taxning* jənub təripidin qiqip yərgə yiqilip üq qetim təzim qildi. Ular bir-birini səyüxti, bir-birigə esilixip yiƣlaxti, bolupmu Dawut qattiq yiƣlidi.
42 Yonatan Dawutqa: — Səpiring tinq-aman bolsun; qünki biz ikkimiz: — Pərwərdigar mening bilən sening otturungda wə mening nəslim bilən sening nəsling otturisida mənggügə guwaƕ bolsun, dəp Pərwərdigarning nami bilən qəsəm iqixkən, dedi. Dawut ornidin qopup mangdi, Yonatanmu xəƕərgə kirip kətti.

21

Dawut Nob xəƕirigə baridu

1 Dawut əmdi Nobqa kelip Ahimələk kaƕinning qexiƣa bardi. 2 Lekin Ahimələk Dawutni kərgəndə titrəp qorqup uningƣa: — Nemixqa birimu sən bilən kəlməy yalƣuz kəlding? — dedi.
3 Dawut Ahimələk kaƕinƣa: — Padixaƕ manga məlum bir ixni buyrup: — Mən sanga buyruƣan ix yaki sanga tapiloƣan yolyoruq tooƣrisidin ƕeqkim birnemə bilmisun, degənidi. Əz ƣulamlirimni bolsa məlum bir jayƣa berixqa bekitip qoydum. 4 Əmdi qolungda nemə bar? Bəx nan, yaki nemə bolsa, xuni manga bərgin, dedi.
5 Kaƕin Dawutqa jawab berip: — Qolumda adəttiki nan yoq, pəqət muqəddəs nan bar. Əgər ƣulamlar ayallariƣa yeqinlaxmiƣan bolsa yesə rawa bolidu, dedi.
6 Dawut kaƕinƣa jawab berip: — Bərƕəq, mən baxqa waqitlarda qiqqinimƣa ohxax, ayallar bizdin yiraq boloƣili üq kün boldi. Mən *ƕərqetim* qiqqanda, gərqə adəttiki

səpər bolsimu, oƣulamlarning ķaqiliri pak bolidioƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri tehimu pak bolmamdu, dedi. □
7 Xuning bilən kaĥin uningoƣa muķəddəs nandin bərdi, qünki bu yərdə «təķdim nan»din baxķa ĥeqķandaķ nan yoķ idi. Bu nan Pərwərdigarning ĥuzurioƣa yengi issiķ nan ķoyuloƣan küni almaxturuloƣan nanlar idi□ ■ 8 (lekin u küni Saulning hizmətkarliridin məlum birsi u yərdə Pərwərdigarning ĥuzurida ķaldurulоƣanidi. Uning ismi Doəg bolup Saulning padiqilirining qongi idi).
9 Dawut Ahiməlәkkə: — Ķolungda nəyzə yaki ķiliq yoķmu? Padixaĥ tapxuroƣan ix jiddiy boloƣaq yaki ķiliq yaki baxķa yaraoƣlirimni elip kelәlmidim, dedi.
10 Kaĥin: — Sən Elaĥ jiloƣisida өltürgən Filistiy Goliatning ķiliqi bu yərdə bar, u əfodning kəynidə, bir parqə rəhtkə oraķlik ĥalda turidu. Halisang aloƣin, uningdin baxķisi yoķ, dedi. Dawut: — Bu təngdixi yoķ ķiliqtur, xuni manga bərgin, dedi.
11 Dawut u küni ķopup Sauldin ķeqip Gatning padixaĥi Akixning ķexioƣa bardi.
12 Lekin Akixning hizmətkarliri uningoƣa: — Bu zeminning padixaĥi Dawut əməsmu? Uning tooƣrisida ķiz-ayallar bir-birigə: —
Saul minglap өltürdi,
Wə Dawut on minglap өltürdi,
— dəp nahxa-oƣəzəl oķuxup ussul oynioƣan əməsmu, dedi. ■
13 Dawut bu səzlərni kəngligə püküp Gatning padixaĥi Akixtin bək ķorķti. 14 Xuning üqün ularning kəz aldida өzining yürüx-turuxlirini өzgərtip, ularning ķolida turoƣan waķtida өzini sarangdək kərsətti; u dərwazilarning ixiklirigə jijip, tükürükini saķilioƣa akturatti.
15 Akix hizmətkarlirioƣa: — Mana bu adəmning saranglikini kərməmsilər? Uni nemixķa mening aldimoƣa elip kəldinglar? 16 Məndə saranglar kəmqilmidi? Silər bu kixini aldimoƣa saranglik ķiloƣili elip kəldinglarmu? Bu adəm mening өyümgə kirixi kerəkmu? — dedi.

22

Dawut Mizpaĥ wə Adullamoƣa baridu

1 Dawut u yərdin ketip Adullamdiki oƣaroƣa ķaqti. Uning ķerindaxliri bilən atisining pütkül jəməti buni anglap uning ķexioƣa bardi. 2 Ezilgən, ķərzdar boloƣan wə dərdmənlərning ĥəmmisi yioƣilip uning yenioƣa kəldi wə u ularning sərdari boldi. Uningoƣa ķoxuloƣan adəmlər bolsa tət yüzqə idi.
3 Dawut u yərdin qiķip Moabdiki Mizpaĥķa berip Moabning padixaĥidin: — Hudaning meni nemə ķilidioƣinini bilgüqə, ata-anamning bu yərgə kelip aranglarda turuxioƣa yol ķoyoƣayla, dəp tələp ķildi. □ 4 Dawut atisi wə anisini Moabning padixaĥining ķexioƣa elip kəldi. Dawut ķoroƣanda turoƣan pütkül künlərdə ata-anisi uning bilən billə turdi.
5 Əmma Gad pəyoƣəmbər Dawutķa: — Ķoroƣanda turmay, bu yərdin qiķip, Yəĥuda zemininioƣa baroƣin, dedi. Xuning bilən Dawut u yərdin ayrilip, Ĥərət ormanliķioƣa bardi.

Saul Nobdiki kaĥinlarni өltüridu

□ **21:6 «...gərqə adəttiki səpər bolsimu, oƣulamlarning ķaqiliri pak bolidioƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri tehimu pak bolmamdu» —** baxķa nəqqə tərjimisi uqrixi mumkin. □ **21:7 «qünki bu yərdə «təķdim nan»din baxķa ĥeqķandaķ nan yoķ idi» —** «təķdim nan»: — yaki «(Hudaning) ĥuzuri neni», yaki «tiziloƣan nan». «Mis.» 25- wə 35-babni kərüng. ■ **21:7** Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luķa 6:3 ■ **21:12** 1Sam. 18:7 □ **22:3 «Moabdiki Mizpaĥ» —** yaki «Moabdiki Mizpəĥ».

6 Saul Dawutning nədə turuwatqanlikidin həwər tapti. Saul bu waqitta Ramahdiki
Gibeahda egiz bir jayda yuluqun dərihining tüwidə olturatti. Uning qolida nəyzisi
bar idi, barlik hizmətkarliri qərisidə turatti. 7 Saul qərisidə turuqan hizmətkarlirioqa:
— I Binyaminliklar, qulaq selinglar! Yəssəning ooqli hər biringlaroqa etizlar bilən
üzümzarlarni təqsim qilip berəmdu? Həmminglarni ming bexi wə yüz bexi
qilamdu? 8 Silər həmminglar manga qəst qildinglar, əz ooqlumning Yəssəning
ooqli bilən əhdə qilixqinini heqkim manga uqturmidi. Heq qaysinglar manga iq
aoqritmidinglar yaki əz ooqlumning mening hizmətkarimni manga yoxurun hujum
qilixqa qutratqinidin manga həwər bərmidinglar, dedi.
9 Andin Saulning hizmətkarlirining iqigə kiriwaloqan Doəg: — «Mən Yəssəning
ooqlining Nobqa Ahitubning ooqli Ahimələkning qexioqa kəlginini kərdüm, 10 —
Ahimələk uning üqün Pərwərdigardin yol soridi wə uningoqa ozuq-tülük bilən Filistiy
Goliatning qiliqini bərdi» — dedi.
11 Padixah adəm əwətip Ahitubning ooqli kahin Ahimələkni, xundaqla uning atisining
pütkül jəmətini, yəni Nobdiki kahinlarnimu qaqirtip kəldi. Ularning həmmisi
padixahning qexioqa kəldi.
12 Saul: — I Ahitubning ooqli anglioqin, dedi. U: — I oqojam, mana mən, dedi.
13 Saul uningoqa: — Nemixqa silər, sən bilən Yəssəning ooqli, manga qəst qilisilər?
Sən uningoqa nan wə qiliq berip, uning üqün Hudadin yol soridingoqu? Mana əmdi
u bügünkidək manga hujum qilmaqqi bolup paylap yürməktə! — dedi.
14 Ahimələk padixahqa jawab berip: — Silining barlik hizmətkarlirining arisida
Dawutdək sadik kim bar? U padixahning küy'ooqli, silining məhpiy məslihətlirigə
ixtirak qiloquqi wə ordiliri iqidə izzətlik əməsmidi? 15 Mən pəqət uning üqün
Hudadin yol soraxni bügünla baxlidimmu? *Asiylik* qilix məndin neri bolsun! Padixah
əz qulini wə atamning pütkül jəmətini əyibkə buyrumioqayla, qünki qullirining bu
ixtin qilqə həwiri yoq, dedi.□
16 Lekin padixah: — I Ahimələk, sən əlisən, sən wə atangning pütkül jəməti qoqum
əlisilər, dedi. 17 Padixah əz qərisidiki qaparmənlirigə: — Mang, Pərwərdigarning
kahinlirini əltürünglar! Qünki ular həm Dawutqa həmdəm boldi həm uning
qaqqinini bilip turup manga həwər bərmidi, dedi. Lekin padixahning qol astidikiliri
Pərwərdigarning kahinlirini əltürüxkə qol kətürgili unimidi.
18 Əmdi padixah Doəgkə: — Sən berip kahinlarni əltürüwətkin, dedi. Edomluq
Doəg berip kahinlarni əltürdi; bu küni u kanaptin toquloqan əfod kiygən səksən bəx
adəmni əltürdi.
19 Andin u kahinlarning xəhiri Nobda olturoquqilarni qirdi, yəni ər wə ayallar,
balilar wə bowaqlar, kala, exək, qoylar — həmmisini qiliqlidi. 20 Əmma Ahitubning
ooqli Ahimələkning Abiyatar degən bir ooqli qutulup Dawutning qexioqa qeqip kəldi.
21 Abiyatar Dawutqa Saul Pərwərdigarning kahinlirini əltürdi, dəp həwər bərdi.
22 Dawut Abiyataroqa: — U küni Doəgning u yərdə ikənlikini kərüp, uning
jəzmən Sauloqa həwər beridioqinini bilgənidim. Mən atangning pütkül jəmətining
əltürülüxigə zamin boldum, dedi. 23 Mən bilən billə turoqin, heq qorqmioqin.
Qünki mening jenimni almaqqi boloqanlar sening jeningnimu həm almaqqi. Mening
qeximda bihətər turisən, dedi.

23

Dawut Keilah xəhirini qutquzidu

□ **22:15 «qünki qullirining bu ixtin qilqə həwiri yoq» —** ibraniy tilida «qünki qullirining bu ixtin azmu, jiqmu həwiri yoq».

1 Birsi Dawutqa həwər berip: — Mana Filistiylər Keilaḥoɣa ḥujum qilip hamanlarni
bulap-talimaqta, dedi.
2 Dawut Pərwərdigardin: — Mən berip bu Filistiylərgə zərbə berimənmu? — dəp
soridi. Pərwərdigar Dawutqa: — Berip Filistiylərgə zərbə berip Keilaḥni azad qiloɣin,
dedi.
3 Lekin Dawutning adəmliri uningoɣa: — Mana biz Yəḥuda zeminida turupmu
qorqiwatqan yərdə, Keilaḥoɣa berip Filistiylərning qoxunlirioɣa ḥujum qilsaq qandaq
bolar? — dedi.
4 Xunga Dawut yənə bir qetim Pərwərdigardin soriwidi, Pərwərdigar uningoɣa jawab
berip: — Sən ornungdin turup Keilaḥoɣa baroɣin; qünki Mən Filistiylərni qolungoɣa
tapxurimən, dedi. 5 Buning bilən Dawut öz adəmliri bilən Keilaḥoɣa berip Filistiylər
bilən soquxup, mallirini olja qilip, ularni qattiq qirdi. Dawut xundaq qilip Keilaḥda
turuwatqanlarni qutquzdi.

Dawut Saulning qanggilidin yənə qutulidu

6 Əmdi Ahimələkning ooɣli Abiyatar Keilaḥoɣa qeqip kelip Dawutning qexioɣa
kəlgəndə, uning qolida əfod bar idi.■
7 Birsi Sauloɣa, Dawut Keilaḥoɣa kəptu, dəp həwər bərdi. Saul: — Əmdi Huda uni
mening qolumoɣa taxlap tapxurdi. Qünki u dərwaziliri wə taqaqliri bar xəḥərgə
kirgəqkə solunup qaldi, dedi. 8 Əmdi Saul Dawut bilən adəmlirini muḥasirigə elix
üqün ḥəmmə həlqni Keilaḥoɣa berip jəng qilixqa qaqirdi.
9 Dawut Saulning özini qəstləydioɣanliqini bilip, Abiyatar kaḥinoɣa: — Əfodni elip
kəlgin, dedi. □ 10 Andin Dawut: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar, mənki Sening
qulung Saulning bu xəḥərni mening səwəbimdin harab qilix üqün Keilaḥoɣa kelixkə
qəstləwatqanliqini enik anglidi. 11 Keilaḥdikilər meni uning qolioɣa tutup berərmu?
Saul öz bəndəng anglioɣandək bu yərgə kelərmu? I Israilning Hudasi Pərwərdigar,
Səndin ötünimənki, öz bəndənggə bildürgəysən, dedi. Pərwərdigar: — U bu yərgə
kelidu, dedi. □ 12 Dawut yənə: — Keilaḥtikilər meni wə adəmlirimni Saulning qolioɣa
tutup berərmu, dedi. Pərwərdigar: — Ular silərni tutup beridu, dedi.
13 Əmdi Dawut adəmliri bilən (təhminən altə yüzqə) ornidin turup Keilaḥdin qiqip,
özliri baralaydioɣan tərəpkə qarap kətti. Sauloɣa, Dawut Keilaḥtin qeqiptu dəp
həwər berilgəndə u uni qooɣlaxqa qikmidi.
14 Dawut bolsa qəldiki qoroɣan-qiyalarda ḥəmdə Zif qəlining taoɣlirida turdi. Saul
uni hər küni izdəytti; lekin Huda uni uning qolioɣa tapxurmidi.
15 Əmdi Dawut Saulning özini öltürgili qiqidioɣanliqini bayqap qaldi. Xu qaoɣda u
Zif qəlidiki bir ormanliqta turatti. □ 16 Saulning ooɣli Yonatan bolsa ormanliqqa
qiqip Dawutning qexioɣa berip, uni Huda arqiliq rioɣbətləndürüp uningoɣa: — □
17 Qorqmioɣin; qünki atam Saulning qoli seni tapalmaydu. Sən bəlki Israilning üstidə
padixaḥ bolisən, mən bolsam sening wəziring bolimən, buni atam Saulmu bilidu,
dedi.
18 Andin ular ikkiylən Pərwərdigarning aldida əḥdə qilixti; Dawut bolsa, ormanliqta
turup qaldi, Yonatan öz öyigə yenip kətti.
19 Xuningdin keyin Ziftikilər Gibeaḥta turuwatqan Saulning qexioɣa kelip: — Mana,
Dawut Haqilaḥning egizlikidiki Yəximonning jənubi təripigə jaylaxqan ormanliqtiki
qoroɣanlarda yoxuruniwaldi, bilməmdila? 20 Xunga, i padixaḥ, qaqan kəngülliri

---

■ **23:6** 1Sam. 22:20 □ **23:9 «Dawut Saulning özini qəstləydioɣanliqini bilip, Abiyatar kaḥinoɣa: — Əfodni elip kəlgin, dedi»** — kərüniduki, 10-12-ayəttiki soallarni Dawut əfod wasitisi bilən Pərwərdigardin soraydu. □ **23:11 «...kelərmy?.... kelidu»** — ibraniy tilida «...qüxərmy?.... qüxidu» deyilidu. □ **23:15 «Zif qəlidiki bir ormanliqta..»** — yaki «Zif qəlidiki horəx xəḥiridə...». □ **23:16 «Yonatan... *Dawutni* .... rioɣbətləndürdi»** — ibraniy tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) qolini küqləndürdi» deyilidu.

tartsa xu qaoɳda kəlsilə; bizning burqimiz uni padixaɦning ɣolioɳa tutup berixtur, dedi.
21 Saul: Manga iq aoɳritkininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht ata ɣiloɳay. 22 Əmdi silərdin ətünimənki, berip zadi ɣaysi yərdə turidioɳinini jəzmləxtürünglar, uning izderikini enikɬap, wə kimning uni kərgənlikini bilip kelinglar; qünki kixilər eytixiqə u intayin ɦiyligər ikən, dedi.
23 Xunga berip, uning yoxurunoɳan barlik məhpiy jaylirini enik kərüp kelinglar, yenimoɳa yenip kelip manga əynini eytinglar. Andin mən silər bilən billə barimən; wə xundak boliduki, əgər u zeminda bolsila, mən Yəɦudiylarning mingliɳanlarning arisidin uni izdəp tapimən, dedi.
24 Ular ɣopup Sauldin ilgiri Zifka bardi; lekin Dawut ɵz adəmliri bilən Maon qəllükidiki Yəximonning jənub təripidiki Arabaɦ tüzlənglikidə turuwatatti. 25 Saul adəmliri bilən Dawutni izdəp bardi. Kixilər bu həwərni Dawutka eytti; xuning bilən u qüxüp, ɣiyaoɳa berip Maon qəlidə turdi. Saul buni anglap Dawutning kəynidin ɣooɳlap Maonning qəligə qikti. 26 Saul taoɳning bu təripidə mangdi, əmma Dawut adəmliri bilən taoɳning u təripidə mangdi. Dawut Sauldin ɣeqix üqün aldiriwatkanidi; lekin Saul adəmliri bilən Dawut wə uning adəmlirini tutimiz dəp ularni ɣorxioɳili turdi. 27 Əmma bir həwərqi Saulning ɣexioɳa kelip uningoɳa: — Filistiylər zeminimizning jənub təripigə kirip bulang-talang ɣiliwatidu, tezdin ɣaytsila, dedi.
28 Xuning bilən Saul yenip Dawutni ɣooɳlaxtin tohtap Filistiylər bilən soɣuxɣili qikti. Xunga u yər Sela-Ɦammaɦlekot dəp ataldi. □ 29 Dawut bolsa u yərdin qikip Ən-Gədining taoɳ-ɣoroɳanlikida turdi.

24

Dawut Saulni ayaydu

1 Saul Filistiylərni ɣooɳlap qikirip yanoɳanda uningoɳa: — Mana, Dawut Ən-Gədidiki qəldə turuwetiptu, degən həwər berildi. 2 Saul əmdi pütkül Israildin hillanoɳan üq ming adəmni elip Dawut bilən adəmlirini izdigili «Yawa tekilər» ɣoram taxlikioɳa qikti. 3 U yolning yenidiki ɣoy ɣotanlirioɳa kəlgəndə, xu yərdə bir oɳar bar idi. U tərət ɣilix üqün oɳaroɳa kirdi; Dawut bilən adəmliri oɳarning iqkirisidə olturatti.
4 Dawutning adəmliri uningoɳa: — Mana Pərwərdigarning sanga: — Ɵz düxminingni sening ɣolungoɳa berimən, nemə sanga layik kərünsə xuni ɣiloɳin, degən küni dəl muxu kün ikən, dedi. Dawut ɣopup Saulning tonining pexini tuydurmay kesiwaldi.
5 Lekin Saulning tonining pexini kəskini üqün Dawut kənglidə ɣattik əpsuslandi.
6 U ɵz adəmlirigə: — Pərwərdigar meni Pərwərdigar Ɵzi məsiɦ ɣiloɳan oɳojamoɳa bundak ɣolumni uzartixtin sakɬisun, qünki u Pərwərdigarning məsiɦliginidur, dedi.
7 Xu səz bilən Dawut ɵz adəmlirini tosup Sauloɳa qekiloɳili ɣoymidi. Saul bolsa ɣopup oɳardin qikip ɵz yolioɳa kətti. 8 Andin Dawutmu turup oɳardin qikip Saulning kəynidin: — I oɳojam padixaɦ! — dəp qakirdi. Saul kəynigə ɣarawidi, Dawut egilip yüzini yərgə yakkan ɦalda təzim ɣildi. 9 Dawut Sauloɳa mundak dedi: — «Mana, Dawut seni ɣəstləxkə pursət izdəwatidu, dəydioɳan kixilərning səzigə nemixka ɣulak salila? 10 Mana bügün ɵz kəzliri bilən kərdiliki, Pərwərdigar bügün oɳarda silini ɵz ɣolumoɳa bərgənidi. Bəzilər manga uni əltürüwətkin, dedi; lekin mən silini ayap: — Oɳojamoɳa ɣolumni uzartmaymən, qünki u Pərwərdigarning məsiɦliginidur, dedim.
11 Karisila, i ata, ɣolumdiki tonlirining pexigə. Silini əltürməy tonlirining pexini kəskənlikimdin xuni bilsiləki, kənglümdə siligə ya yamanlik ya asiylik yok, siligə

□ **23:28 «Sela-ɦammaɦlekot» —** mənisi bəlkim «ayrioɳuqi Ɣoram tax».

gunaḫ kiloɣinim yoḳ, lekin sili jenimni aloɣili paylimaḳtila. □ 12 Pərwərdigar mən
bilən silining otturimizda ḫəküm ḳilsun, mening ḫesabimni silidin Pərwərdigar
alsun; lekin mening ḳolum siligə kətürülməydu. 13 Konilar: — «Rəzillik rəzillərdin
qiḳidu» dəp eytḳanikən, lekin əz ḳolum siligə kətürülməydu. 14 Israilning padixaḫi
kimni tutḳili qiḳti? Kimni ḳooɣlap yüridu? Bir ələk itni, halas! Yaloɣuz bir bürgini,
halas! 15 Pərwərdigar soraḳqi bolup mən bilən silining otturimizda ḫəküm qiḳarsun!
U ḫəḳ-naḫəḳni ayrip, dəwayimni sorap meni silining ḳolliridin halas ḳilip, adalət
yürgürgəy!» — dedi.
16 Dawut Sauloɣa bu sözlərni eytḳanda Saul: — Bu sening awazingmu, i ooɣlum
Dawut? — dedi. Andin Saul yuḳiri awaz bilən yioɣlap kətti. 17 U Dawutḳa: —
«Sən məndin adilsən, qünki sən manga yahxiliḳ ḳayturdung, lekin mən sanga
yamanliḳ ḳayturdum. 18 Sən bügün manga yahxiliḳ ḳiloɣanliḳingni obdan kərsitip
bərding; Pərwərdigar meni ḳolungoɣa tapxuroɣan bolsimu, sən meni əltürmiding.
19 Birsi əz düxminini tapsa, uni aman-esən kətkili ḳoyamdu? Pərwərdigar sening
manga bügün ḳiloɣan yahxiliḳing üqün sanga yahxiliḳ yanduroɣay. 20 Əmdi mana,
xuni bildimki, sən jəzmən padixaḫ bolisən, Israilning padixaḫliḳi sening ḳolungda
tiklinidu. 21 Lekin ḫazir Pərwərdigar bilən manga ḳəsəm ḳiloɣinki, məndin keyin
mening nəslimni yoḳatmay, namimni atamning jəmətidin əqürmigəysən», dedi.
22 Xuning bilən Dawut Sauloɣa ḳəsəm ḳildi. Saul əz əyigə yenip kətti; Dawut adəmliri
bilən ḳoroɣan-ḳiyaoɣa qiḳip xu yərdə turdi.

25

Samuil əlidu

1 Samuil əldi. Pütkül Israil yioɣilip uning üqün matəm tutti; ular uni uning Ramaḫdiki
əyidə dəpnə ḳildi. Dawut bolsa ḳopup Paran qəligə bardi.■

Dawut, Nabal, Abigail

2 Əmdi tirikqiliki Karməldə boloɣan, Maonda olturuḳluḳ bir adəm bar idi. Bu kixi bək
bay bolup üq ming ḳoy, bir ming əqkisi bar idi. U əz ḳoylirini Karməldə ḳirḳiwatatti.
3 U adəmning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali ḫəm pəm-parasətlik
ḫəm əpt-turḳi qiraylik, lekin eri ḳattiḳ ḳol wə rəzil idi; u Kaləbning əwladidin idi.□
4 Dawut qəldə turup Nabalning əz ḳoylirini ḳirḳiydioɣanliḳini anglap 5 On yax yigitni
u yərgə mangdurup uloroɣa: — Silər Karməlgə qiḳip Nabalning ḳexioɣa berip,
məndin uningoɣa salam eytinglar. 6 Uningoɣa: — «Yaxioɣaysən; sizgə tinq-amanliḳ
boloɣay, əyingizgə tinq-amanliḳ boloɣay, ḫəmmə barliḳingizoɣa tinq-amanliḳ boloɣay!
7 Mən ḳirḳioɣuqilarning sizdə ix baxlioɣanliḳini anglidim. Sizning padiqiliringiz biz
tərəplərdə turoɣanda uloroɣa ḫeq zəhmə yətküzmiduḳ; biz Karməldə turoɣan waḳitta
ularning ḫeq tərsisi yitip kətmidi. 8 Əz yigitliringizdin sorisingiz ular sizgə dəp
beridu. Xunga biz ḳutluḳ bir künidə kəlduḳ, xunga yigitlirimiz nəziringizdə iltipat
tapsun; əz ḳolingizoɣa nemə qiḳsa xuni kəminiliringizgə wə ooɣlingiz Dawutḳa nemə
qiḳsa xuni bərgəysiz», dənglar, — dedi.
9 Dawutning yigitliri u yərgə berip bu gəplərning ḫəmmisini Dawutning namida
uningoɣa eytip andin jim turup saḳlidi.
10 Nabal Dawutning hizmətkarlirioɣa jawab berip: — Dawut degən kim? Yəssəning
ooɣli degən kim? Bu künlərdə əz oɣojilirini taxlap ketiwatḳan hizmətkarlar tola.

□ **24:11 «kənglümdə siligə ya yamanliḳ ya asiyliḳ yoḳ»** — ibraniy tilida «ḳolumda siligə ya yamanliḳ ya asiyliḳ yoḳ». ■ **25:1** 1Sam. 28:3 □ **25:3 «U adəmning ismi Nabal bolup...»** — «Nabal»ning mənisi «əhməḳ, ḳopal».

11 Mən өzümning yemək-iqməklirimni wə yung ķirķuoɳuqilirimoɳa soyoɳan gөxni kəlgən jayi naməlum boloɳan kixilərgə berəmdim? — dedi.□
12 Dawutning yigitliri kəlgən yolioɳa yenip kətti. Yenip kelip ular Dawutķa ḫəmmə gəpni dəp bərdi. 13 Dawut өz adəmlirigə: — Ḫər biringlar өz ķiliqinglarni esinglar, dedi. Xuning bilən ḫərbiri өz ķiliqini *tasmisioɳa* asti, Dawutmu өz ķiliqini asti. Andin tөt yüzqə adəm Dawut bilən qiķti, wə ikki yüz kixi jabduķlar bilən ķaldi. 14 Əmma Nabalning hizmətkarliridin biri uning ayali Abigailoɳa: — Dawut əlqilərni qөldin oɳojimizoɳa salam berixkə əwətkənikən; lekin u ularni tillap kayip kətti. 15 Bu adəmlər bolsa, bizgə kөp yahxiliķ ķiloɳan. Biz dalada ularning yenida yürgən waķitlirimizda bizgə ḫeq yamanliķ kəlmidi, bizning ḫeq nərsimizmu yitip kətmigənidi. 16 Biz ularoɳa yeķin jayda ķoy baķķan waķitta ular keqə-kündüz bizgə sepildək boloɳanidi. 17 Əmdi bu ixtin həwərdar boldila, ķandaķ ķilix kerəklikini oylixip baķķayla. Bolmisa, oɳojimizoɳa wə pütkül өydikilirigə bir bala-ķaza kəlməy ķalmaydu. U xunqə kaj bir adəmki, ḫeqkim uningoɳa səz ķilixķa petinalmaydu, dedi.□
18 Abigail dərḫal ikki yüz nan, ikki tulum xarab, bəx pixuruloɳan ķoy, bəx seaḫ ķomaq, bir yüz kixmix poxkili, ikki yüz ənjür poxkili elip exəklərgə artip □ 19 өz yigitlirigə: — Mening aldimda beringlar; mana, mən kəyninglardin baray, dedi. Lekin u өz eri Nabaloɳa bu ixni demidi. 20 U өz exikigə minip taoɳning etikidin qüxkəndə, mana Dawut adəmliri bilən uning uduliɳa qüxüp uning bilən uqraxti.
21 Dawut əslidə: — Mən bu kixining melini qөldə bikardin bikar ķooɳdap, uning barliķidin ḫeqnemini yittürgüzmigənidim; lekin u yahxiliķning ornida manga yamanliķ ķildi. 22 Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni ķaldurup ķoysam, Huda mən Dawutni uningdinmu artuķ jazaliɳay, degənidi. □ 23 Abigail Dawutni kөrüp, aldirap exəktin qüxüp, Dawutning aldida yiķilip yüzini yərgə yeķip təzim ķildi; 24 uning putliriɳa esilip mundaķ dedi: — «I oɳojam, bu ķəbiḫlik manga ḫesablansun; əmdi xuni өtünimənki, dedəklirining siligə səz ķilixioɳa ijazət ķilip, dediklirining səzigə ķulaķ saloɳayla: — 25 өtünimənki, oɳojam bu rəzil adəm Nabaloɳa pisənt ķilmioɳayla; qünki uning mijəzi huddi ismioɳa ohxaxtur; uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoɳirdur. Lekin mən dedəkliri bolsa oɳojam əwətkən yigitlərni kөrmidim. □ 26 Əmdi i oɳojam, Pərwərdigarning ḫayati bilən wə sening jening bilən ķəsəm iqimənki, Pərwərdigar silini өz ķolliri bilən ķan tөküp intiķam elixtin saķlidi. Əmdi düxmənlirimu, sili oɳojamoɳa yamanliķ ķilmaķqi boloɳanlarmu Nabaloɳa ohxax bolsun. 27 Əmdi dedəkliri oɳojamoɳa elip kəlgən bu sowoɳat bolsa oɳojamoɳa əgəxkən yigitlərgə təķsim ķilinsun.
28 Silidin өtünimənki, dedəklirining səwənlikini kəqürgəyla; qünki sili, i oɳojam Pərwərdigarning jənglirini ķilip kəlgənliri üqün, barliķ künliridə silidə yamanliķ tepilmioɳini üqün Pərwərdigar jəzmən jəmətlirini məzmut ķilidu. 29 Birsi ķopup silini ķooɳlap janlirini izdisə, sili oɳojamning jeni Pərwərdigar Hudalirining ķexidiki tiriklər haltisi iqidə orilip saķlinidu, lekin düxmənlirining janlirini bolsa, u saloɳuoɳa selip qөrüp taxlaydu.
30 Əmdi Pərwərdigar sili oɳojam tooɳrisida eytķan barliķ yahxi wədilirigə əməl

□ **25:11 «yemək-iqmikim» —** ibraniy tilida «nenim wə süyüm». □ **25:17 «U xunqə kaj bir adəmki…» —** ibraniy tilida «U Belialning (Xəytanning) xundaķ bir ooɳliki…». □ **25:18 «bəx seaḫ ķomaq» —** «seaḫ» üqtin bir əfaḫ, yəni axliķ-danlarning өlqəm birliki idi, təhminən 9 litr. □ **25:22 «Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni ķaldurup ķoysam…» —** muxu yərdə «birər ərkək» ibraniy tilida «tamoɳa ķarap birər siygüqi» bilən ipadilinidu. **«Huda mən Dawutni uningdinmu artuķ jazaliɳay» —** yaki «Huda Dawutning düxmənlirigə uningdinmu artuķ ķiloɳay» (bəzi kona kөqürmilərdə xundaķ yezilidu). □ **25:25 «oɳojam bu rəzil adəm Nabal» —** ibraniy tilida «oɳojam belialning (Xəytanning) bu ooɳli Nabal» deyilidu. **«uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoɳirdur» —** ibraniy tilida «Nabal» degənning mənisi «kaj».

қilip, silini Israiloға bax қiloғanda xundaқ boliduki, 31 sili оғojamning naһəқ қan tөkmigənlikliri yaki өz intiқamlirini almioғanliқliri üqün kөngüllirigə putlikaxang yaki dərd bolmaydu. Wə Pərwərdigar оғojamoға nusrət bərginidə sili өz dedəklirini yad қiloғayla».
32 Dawut Abigailoға: — Seni bügün mening bilən uqrixixқa əwətkən Israilning Hudasi Pərwərdigaroға təxəkkür-mədһiyə қayturuloғay! 33 Əmdi əқil-parasitinggə barikalla, sangimu barikalla! Qünki sən bügün meni өz қolum bilən қan tөküp intiқam elixtin tostung.
34 Lekin meni sanga ziyan-zəһmət yətküzüxtin saқlioғan Israilning Hudasi Pərwərdigarning һayati bilən қəsəm қilimənki, sən mening aldimoға tezlinip kəlmigən bolsang, Nabalning adəmliridin һeq ərkək ətigiqə tirik қalmas idi, dedi.□
35 Andin Dawut uning өzigə kəltürgən nərsilirini қolidin tapxurup elip uningoға: — Tinq-aman өyünggə baroғin, mana səzliringgə қulaқ selip, kөnglüngni қobul қildim, dedi.
36 Abigail Nabalning қexioға kəldi; mana, u өyidə xaһanə ziyapəttək bir ziyapət ətküzüwatatti. Nabal kөnglidə huxal idi wə intayin məst bolup kətkənidi. Xunga Abigail ətisi tang atқuqə uningoға һeq nemə demidi. 37 Lekin ətisi Nabal məstliktin yexilgəndə ayali uningoға boloғan wəқələrni dəp beriwidi, uning yüriki өlgəndək bolup, өzi taxtək bolup қaldi. 38 Wə xundaқ boldiki, təһminən on kündin keyin Nabalni Pərwərdigar urdi wə u өldi.
39 Dawut Nabalning өlginini anglap: — Pərwərdigar mubarəktur. Qünki U mən Nabaldin tartқan һaқarət üqün dəwayimni sorap Өz қulini yamanliқtin saқlidi; əksiqə Pərwərdigar Nabalning yamanliқini өz bexioға yandurdi, dedi. Andin Abigailni өz əmrimgə alay dəp, uningoға səz қiloғili əlqi mangdurdi. 40 Dawutning hizmətkarliri Karməlgə Abigailning қexioға kelip uningoға: — Seni əmrimgə alay dəp Dawut sanga səz қiloғili bizni əwətti, dedi.
41 Abigail bolsa қopup yüzini yərgə təgküdək təzim қilip: — Mana, dediking оғojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxқa қul bolsun, dedi. □ 42 Andin Abigail xu һaman өzigə һəmraһ boloғan bəx qərisi bilən exəkkə minip Dawutning əlqilirining kəynidin berip, uning ayali boldi.
43 Dawut Yizrəəllik Aһinoamni һəm hotunluққa aloғanidi. Xuning bilən bu ikkisi uningoға hotun boldi.
44 Lekin Saul Dawutқa hotun қilip bərgən қizi Miқalni Gallimdiki Laixning ooғli Faltioға hotunluққa bərgənidi.■

26

Dawut Saulni yənə rəһim қilip ayaydu

1 Əmdi Ziflikлar Gibeaһoға Saulning қexioға kelip: — Dawut Yəximonoға yeқin Ңaқilaһ egizlikigə yoxurunuwaptu əməsmu? — dedi.
2 Saul қopup Israildin hillanoғan üq ming adəmni elip, Zif qəlidə Dawutni izdigili u yərgə bardi. 3 Saul bolsa yol boyida, Yəximonoға yeқin Ңaқilaһ egizlikidə qedir tikti. Dawut qəldə turuwatatti; u Saulning qəlgə өz kəynidin qiққinidin həwər tapқanda 4 Dawut paylaқqilarni mangdurup Saulning rastla kəlgənlikini bildi. 5 Dawut қopup Saul qedir tikkən jayoға bardi; u Saul bilən қoxun sərdari, Nərning ooғli Abnər yatқan

□ **25:34 «Nabalning adəmliridin һeq ərkək ətigiqə tirik қalmas idi»** — muxu yərdə «ərkək» ibraniy tilida «tamoға қarap siygüqi» bilən ipadilinidu. □ **25:41 «Mana, dediking оғojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxқa қul bolsun»** — Israilda wə ottura xərқtə xundaқ adət barki, өygə meһman kəlsə, saһibhan yaki hizmətkarliri ularning putlirini yuyidu. ■ **25:44** 2Sam. 3:15

yərni kərdi. Saul bolsa ḳoxun istiḥkami iqidə uhlap yatḳanidi, adəmliri qedirlirini uning ətrapiɵa tikkənidi.
6 Dawut əmdi Ḥittiylardin boloɵan Ahimələk wə Yoabning inisi Zəruiyaning ooɵli
Abixayoɵa: — Kim mən bilən ləxkərgaḥoɵa qüxüp, Saulning yeniɵa baridu? — dəp
soridi. Abixay: — Mən sening bilən baray, dedi.
7 Xuning bilən Dawut wə Abixay keqidə ḳoxun bar yərgə beriwidi, mana Saul ḳoxun
istiḥkami iqidə uhlap yatḳanidi; uning nəyzisi təkiyisining yenida yərgə ḳadaḳlik
turatti; Abnər bilən adəmliri uning ətrapida yatatti. 8 Abixay Dawutḳa: — Huda
bügün düxminingni ḳolungoɵa tapxurdi. Səndin ətünimənki, manga nəyzə bilən
birla sanjip uni yərgə ḳadap ḳoyuxḳa ijazət bərgəysən! Ikki ḳetim sanjiximning
lazimi yoḳtur, dedi.
9 Dawut Abixayoɵa: — Uni yoḳatmioɵin. Kim Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɵinioɵa ḳol
uzitip gunaḥoɵa tartilmioɵan? — dedi.
10 Dawut yənə: — Pərwərdigarning ḥayati bilən *ḳəsəm ḳilimənki*, Pərwərdigar
jəzmən uni uridu; ya uning ɵlidioɵan küni kelidu ya u jənggə qüxüp ḥalak bolidu.
11 Pərwərdigar meni Pərwərdigarning məsiḥliginigə ḳol uzitixidin saḳlioɵay! Əmma
uning bexidiki nəyzə bilən su idixini aloɵin, andin ketəyli, dedi. 12 Xuning bilən Dawut
nəyzə bilən idixni Saulning bexining yenidin elip, ikkisi qiḳip kətti. Əmma ḥeqkim
kərmidi, tuyupmu ḳalmidi ḥəm oyoɵinip kətmidi, bəlki ḥəmmisi uhlawərdi; qünki
Pərwərdigar bir ḳattiḳ uyḳuni ularning üstigə qüxürgənidi.
13 Dawut uduldiki tərəpkə ɵtüp yiraḳraḳ bir dəngning təpisidə turdi; ularning ariliḳi
yiraḳ idi. 14 Dawut ḳoxun bilən nərning ooɵli Abnərgə towlap: — Jawab bərməmsən,
i Abnər! — dedi. Abnər: — Padixaḥḳa towlioɵuqi kim sən? — dedi.
15 Dawut Abnərgə: — Sən batur əməsmu? Israilda sanga kim təng
kələləydu? Nemixḳa oɵojang padixaḥni ḳooɵdimiding? Qünki həlḳtin bir kixi
oɵojang padixaḥni ḥalak ḳiloɵili kiriptu. 16 Sening bundaḳ ḳiloɵining yahxi
əməs! Pərwərdigarning ḥayati bilən *ḳəsəm ḳilimənki*, Pərwərdigar məsiḥ
ḳiloɵan oɵojanglarni ḳooɵdimioɵanliḳinglar üqün ɵlümgə layiḳ boldunglar. Əmdi
padixaḥning nəyzisi wə bexining yenidiki su idixining ḳəyərdilikigə ḳarap
beḳinglar, dedi.
17 Saul Dawutning awazini tonup: — Bu sening awazingmu, i ooɵlum Dawut! — dedi.
Dawut: — I oɵojam padixaḥ, bu mening awazimdur, dedi. 18 U yənə: — Nemixḳa
oɵojam ɵz ḳulini mundaḳ ḳooɵlaydu? Mən nemə ḳiliptimən? Ḳolumda nemə
yamanliḳ bar? 19 Əmdi oɵojam padixaḥ ɵz ḳulining səzigə ḳulaḳ saloɵay. Pərwərdigar
silini manga ḳarxi ḳozoɵatḳan bolsa bir ḥədiyə-ḳurbanliḳ uning kənglini razi
ḳiloɵay; lekin insan baliliri bolsa, ular Pərwərdigarning aldida lənətkə ḳalsun,
qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəḥrimən boluxtin məḥrum
ḳilip, meni baxḳa ilaḥlaroɵa ibadət ḳil, degini bolidu. □ 20 Əmdi mening ḳenim
Pərwərdigarning ḥuzuridin yiraḳ yərgə təkülmisun; qünki taoɵlarda bir kəklikni
owlioɵandək Israilning padixaḥi bir yaloɵuz bürgini izdigili qiḳiptu, dedi.■
21 Saul: — Mən gunaḥ ḳildim; yenip kəlgin i ooɵlum Dawut; mening jenim
bügün kəzliringdə əziz sanaloɵini üqün mən sanga bundin keyin ḥeq ziyan-zəhmət

□ **26:19 «… Pərwərdigar silini manga ḳarxi ḳozoɵatḳan bolsa bir ḥədiyə-ḳurbanliḳ uning kənglini razi ḳiloɵay…»** — mənisi: (1) Dawut məlum yamanliḳ ḳiloɵan bolsa, Pərwərdigar uni ḳurbanliḳ arḳiliḳ kəqürüm ḳilidu; (2) Pərwərdigar Saulni jazalax üqün uni Dawutḳa ḳarxi qiḳixḳa ḳozoɵioɵan bolsa, xübḥisizki, u ḳurbanliḳ arḳiliḳ Saulni kəqürüm ḳilidu. **«qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəḥrimən boluxtin məḥrum *ḳilmaḳqi*…»** — muxu yərdə «Pərwərdigarning mirasi»: (1) Huda Israiloɵa wədə ḳiloɵan Ḳanaan zeminini; (2) Hudaning ibadət qedirdiki tüzümi arḳiliḳ boloɵan kəp imtiyazlardin, jümlidin kaḥin-lawiylar arḳiliḳ Hudaning təlim-kalamini anglaxtin bəḥrimən boluxni ɵz iqigə alidu. ***«ularning*** meni baxḳa ilaḥlaroɵa ibadət ḳil, degini bolidu» — Dawut ɵzi Israilning zeminidə turmioɵan boloɵaqḳa, Hudaning ibadət qedirioɵa baralmaydu.
■ **26:20** 1Sam. 24:15

yətküzməymən; mana, əhməqlik qildim, bək eziptimən, dedi.
22 Dawut jawab berip: — Mana padixaḥning nəyzisi, oƣulamlardin biri kelip uni
yandurup alsun. 23 Pərwərdigar ḥər adəmning ḥəqqaniyliqi bilən sadiqliqioƣa qarap
yanduroƣay. Qünki bügün Pərwərdigar silini mening qolumoƣa tapxurdi, lekin mən
Pərwərdigarning məsiḥliginigə qol uzitixni halimidim. 24 Mana, bügün silining
janliri mening kəzlirimdə əziz boloƣandək mening jenim Pərwərdigarning kəzidə
əziz boloƣay, u meni ḥəmmə awariqiliktin qutquzoƣay, dedi.
25 Saul Dawutqa: — Əy ooƣlum Dawut, bərikətləngəysən. Sən jəzmən uluoƣ ixlarni
qilisən, ixliring jəzmən rawajlik bolidu, dedi. Andin Dawut өz yolioƣa kətti, Saulmu
өz jayioƣa yenip bardi.

27

Dawut Filistiylərgə qoxulidu

1 Dawut kənglidə: — Ḥaman bir küni Saulning qolida ḥalak bolidioƣan ohxaymən.
Xunga Filistiylərning zemenioƣa tezdin qeqip ketiximdin baxqa amal yoq. Xundaq
qilsam Saul Israil zemini iqidə meni tepixtin ümidsizlinip, izdəxtin qol üzidu, wə
mən uning qolidin qutulimən, dəp oylidi. 2 Xuning bilən Dawut qopup uningoƣa
əgəxkən altə yüz adəmni elip Gatning padixaḥi Maoqning ooƣli Aqixning qexioƣa
bardi. 3 Əmdi Dawut wə adəmliri, yəni ḥərbiri өz ailisidikilər bilən billə Gatta Aqix
bilən turdi. Dawut ikki ayali, yəni Yizrəəllik Aḥinoam wə Nabalning tul hotuni
Karməllik Abigail bilən billə xu yərdə turdi.
4 Saul: — Dawut Gatqa qeqiptu, degən həwərni angliƣanda, uni yənə izdəp yürmidi.
5 Dawut Aqixqa: — Əgər kəzlirining aldida iltipat tapqan bolsam, olturuxum üqün
səḥradiki bir xəḥərdin bizgə bir jay bərgəyla; qulung qandaqmu xaḥanə xəḥərdə
silining qaxlirida tursun, dedi.
6 U küni Aqix uningoƣa Ziklag xəḥirini bərdi. Xuning üqün Ziklag bügünki küngiqə
Yəḥuda padixaḥlirioƣa təwə bolup kəlməktə. 7 Dawut Filistiylərning zeminida
turoƣan waqit bir yil tət ay boldi.
8 Dawut bolsa өz adəmliri bilən qiqip Gəxuriylaroƣa, Gəzriylərgə wə Amaləklərgə
ḥujum qilip, ularni bulang-talang qilip turatti (qünki ular qədimdin tartip Xurioƣa
kirix yolidin tartip Misir zemenioƣiqə boloƣan xu yurtta turatti). 9 Dawut *ḫərqetim*
zemindikilərni qirip ər yaki ayal bolsun, birnimu tirik qaldurmaytti wə qoy, kala,
exək, təgə wə kiyim-keqəklərni elip Aqixning yenioƣa yenip kelətti.
10 Aqix: — Bügün qaysi jaylarni bulang-talang qildinglar, dəp soraytti; Dawut:
— Yəḥuda zeminining jənub təripini, Yəraḥməəlliklərning jənub təripini wə
Keniylərning jənub təripini bulang-talang qilduq, dəytti.
11 Dawut ər yaki ayallarning birinimu Gatqa tirik elip kəlməytti; qünki u: — Ular
bizning tooƣrimizdin, «Dawut undaq-mundaq qildi» dəp gəp qilixi mumkin, dəytti.
Dawut Filistiylərning zeminida turoƣan waqtida u daim xundaq qilatti.
12 Xunga Aqix Dawutqa ixəndi: — «Əmdi u həlqi Israilni өzidin səskəndürüwətti;
mening hizmitimdə mənggü qul bolidu», dəp oylidi.

28

Ən-Dordiki jadugər ayal

1 U künlərdə Filistiylər Israiloɣa ƣarxi jəng ƙilix üqün өz ƙoxunlirini yioɣdi. Aƙix
Dawutƙa: — Bilixing kerəkki, adəmliringni elip mening bilən jəzmən jənggə qiƙixing
lazim, dedi.
2 Dawut Aƙixƙa: — Undaƙta sili ƙullirining nemə ƙilalaydioɣanliƙini bilip ƣalila —
dedi. Aƙix Dawutƙa: — Mana, seni өzümgə mənggülük pasiban ƙilay, dedi.
3 (Samuil өlgənidi wə pütkül Israil uning üqün matəm tutup uni өz xəһiri boloɣan
Ramaһda dəpnə ƙiloɣanidi. Saul bolsa jinkəxlər bilən palƣilarni zemindin ƙooɣlap
qiƙardi). □ ■ 4 Filistiylər toplixip qiƙip Xunəmdə qedir tikti. Saulmu һəm pütkül
Israilni yioɣip, Gilboaһda qedir tikti. 5 Saul əmdi Filistiylərning ƙoxun bargaһini
kərgəndə ƙorƙup, yüriki su bolup kətti.
6 Saul Pərwərdigardin yol soridi; lekin Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ya
pəyoɣəmbərlər arƙiliƙ uningoɣa jawab bərmidi. □
7 Xuning bilən Saul hizmətkarlirioɣa: — Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip
beringlar, mən berip uningdin yol soray, dedi. Hizmətkarliri uningoɣa: — Ən-Dorda
jinkəx bir hotun bar ikən, dedi. □ 8 Saul niƙablinip, baxƙa kiyimlərni kiyip ikki
adəmni һəmraһ ƙilip bardi. Ular keqisi berip hotunning ƙexioɣa kəldi. U hotunoɣa:
— Manga jin qaƙirip pal eqip, mən degən birsini ƙeximoɣa kəltürgin, dedi.
9 Hotun uningoɣa: — Mana, Saulning ƙiloɣanlirini, yəni zemindin jinkəxlərni wə
palƣilarni yoƙatƙanliƙini өzüng bilisən; nemixƙa meni өltürüxkə jenimoɣa tuzaƙ
ƙoyisən, dedi.
10 Saul uningoɣa Pərwərdigar bilən ƙəsəm ƙilip: — Pərwərdigarning һayati bilən
ƙəsəm ƙilimənki, bu ix üqün sanga jaza bolmaydu, dedi.
11 Hotun: — Sanga kimni qiƙirimən? — dəp soridi. U: — Manga Samuilni qiƙaroɣin,
dedi.
12 Hotun Samuilni kərgəndə ƣattiƙ awaz bilən qirƙiridi, andin Sauloɣa: — Nemixƙa
meni gollaysən? Sən өzüng Sauloɣu! — dedi.
13 Padixaһ uningoɣa: — Ƙorƙmioɣin! Nemini kərdüng? — dedi. U Sauloɣa: — Mən
bir ilaһning yərdin qiƙƙinini kərdüm, dedi.
14 U: — Uning ƙiyapiti ƣandaƙ ikən? dedi. Hotun: — Ƙeri bir boway qiƙiwatidu; u
yepinqa kiygənikən, dedi. Saul: — U Samuil ikən, dəp bilip, yüzini yərgə yeƙip təzim
ƙildi.
15 Samuil Sauloɣa: — Nemixƙa meni awarə ƙilip qiƙarding? — dedi. Saul: — Mən
tolimu pərixan boldum; qünki Filistiylər manga ƣarxi jəng ƙiliwatidu, wə Huda
məndin yiraƙlap, manga yaki pəyoɣəmbərlər arƙiliƙ yaki qüxlər arƙiliƙ һeq jawab
bərməywatidu. Xunga mening nemə ƙilixim kerəklikini manga bildürgəysən dəp,
seni qaƙirdim, dedi.
16 Samuil: — Pərwərdigar səndin yiraƙlap, düxmining boloɣandin keyin nemixƙa
məndin məsliһət soraysən? — dedi.
17 —Pərwərdigar Өzi üqün mən arƙiliƙ eytƙinini ƙildi; Pərwərdigar padixaһliƙni
ƙolungdin yirtip elip, ƙoxnangoɣa, yəni Dawutƙa bərdi. □ 18 Sən Pərwərdigarning

---

□ **28:3 «Saul bolsa jinkəxlər bilən palƣilarni zemindin ƙooɣlap qiƙardi»** — muxu yərdə «jinkəxlər» өlgənlərning roһlirini qaƙiroɣuqilarni kərsitidu. Muxundaƙ һərikətlər Təwratta ƣattiƙ mən'i ƙilinoɣan; əməliyəttə, undaƙ ƙiloɣan kixilər daim degüdək jinlar təripidin aldinip ketidu. ■ **28:3** 1Sam. 25:1 □ **28:6 «Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ... uningoɣa jawab bərmidi»** — «urim» birhil tax. U kaһin kiygən «əfod»ning yanquƙida turidu. Bu taxlar arƙiliƙ Israil həlƙi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. □ **28:7 «Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip beringlar»** — «palqi jinkəx hotun» ibraniy tilida: «palqi jini bar hotun» yaki «palqi jinni qaƙiroɣuqi hotun» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu səzlər uningoɣa qaplaxaƙan jin heli küqlük ikən, degənni puritidu. □ **28:17 «Pərwərdigar өzi üqün mən arƙiliƙ eytƙinini ƙildi; Pərwərdigar padixaһliƙni ... ƙoxnangoɣa, yəni Dawutƙa bərdi»** — oƙurmənlərning esidə barki, Samuil əslidə Sauloɣa: «Pərwərdigar bügün Israilning padixaһliƙini səndin yirtip elip səndin əwzəl boloɣan bir yeƙiningoɣa tapxurdi» dəp Hudaning jazasini uƙturoɣanidi (15:28).

səzigə qulaq salmay, uning Amaləklərgə qaratqan qattiq oqəzipini yürgüzmigining üqün Pərwərdigar bügün sanga xu ixni qildi. 19 Pərwərdigar əzüng bilən Israilnimu
Filistiylərning qoliƣa tapxuridu; ətə sən wə ooƣulliring mening bilən billə bolisilər;
wə Pərwərdigar Israilning qoxuninimu Filistiylərning qoliƣa tapxuridu, dedi.
20 Saul xuan yərgə düm yiqildi, Samuilning səzliridin qattiq qorqup kətti; bir keqə-
kündüz tamaqmu yemigəqkə, maoƣdurimu qalmidi.
21 Ayal əmdi Saulning qexiƣa berip uning tolimu pərixan boloƣinini kərüp, uningoƣa:
— Mana, dedəkliri jenini alqiniƣa elip qoyup tapiliƣanliriƣa binaən qildim. 22 Əmdi
silidin ətünimən, dediklirining səzigə kirgəyla; meni silining aldiliriƣa bir qixləm
nan kəltürüxkə uniƣayla; xuning bilən sili yəp quwwət tepip andin əz yolliriƣa
ketələyla, dedi.
23 Lekin u rət qilip: — Yeməymən, dəp unimidi. Uning hizmətkarliri ħəm ayalmu
yeyixni uningoƣa dəwət qilixti; u yərdin qopup kariwatta olturdi. 24 Ayalning əyidə
bir bordaq mozay bar idi. U dərħal uni soydi; ħəm hemir yuoƣurup petir nan pixürüp
bərdi. 25 U uni Saul bilən hizmətkarlirining aldiƣa qoydi. Ular yəp bolup, xu keqisi
kətti.

29

Filistiy əmirlər Dawutni əz sepidin qiqiriwetidu

1 Filistiylər ħəmmə qoxunlirini yioƣip Afəktə jəm qildi; Israillar Yizrəəldiki bulaqning
yenida qedir tikti. 2 Filistiylərning sərdarliri yüz yaki mingdin əskərni baxlap, səp
tizip kəldi; ularning kəynidin Dawut əz adəmlirini baxlap Aqix bilən qiqip səp tüzdi.
3 Filistiylərning əmirliri: — Bu Ibraniylar bu yərdə nemə ix qilidu? — dedi. Aqix
Filistiylərning əmirlirigə: — Bu Israilning padixaħi Saulning hizmətkari Dawut
əməsmu? U bu yərdə birnəqqə kün, birnəqqə yillardin beri mən bilən turoƣan
əməsmu? U manga kəlgən kündin tartip bu küngiqə uningdin ħeq əyib bayqimidim,
dedi.
4 Əmma Filistiylərning əmirliri uningoƣa aqqiqlandi. Filistiylərning əmirliri un-
ingoƣa: — Uni qayturuwət! Bu kixi sən əzüng uningoƣa orunlaxturoƣan jayoƣa
kətsun; biz bilən billə soquxqa qüxmisun, bolmisa, u soquxta bizgə rəqib bolup qelixi
mumkin. Bu adəm əz oƣojisi bilən nemisi arqilik yarixidu? Bu adəmlərning baxlirini
elix bilən bolmamdu? ■ 5 Bu qiz-ayallar burun uning tooƣrisida ussul oynap qoxaq
qetip: — Saul minglap əltürdi, wə Dawut on minglap əltürdi, degən Dawut əməsmu?
— dedi.■
6 Aqix Dawutni qaqirip uningoƣa: — Pərwərdigarning ħayati bilən *qəsəm qilip
eytimənki*, sən durus adəmsən, sening mening bilən ləxkərgaħda hizməttə boluxung
kəzlirimdə yahxi ixtur; qünki manga kəlgən künidin tartip bu küngiqə səndin ħeq
yamanlik bayqimidim. Lekin sən əmirlərgə yaqmapsən. □ 7 Xunga tinq-aman yenip
kətkin, bolmisa Filistiylərning əmirlirini narazi qilip qoyisən, dedi.
8 Dawut Aqixqa: — Mən nemə qildim? Silining qaxliriƣa kəlgən kündin tartip bu
küngiqə qiloƣan qaysi *yamanlikim* üqün meni oƣojam padixaħning düxmənliri bilən
soquxqili baroƣuzmayla? — dedi.
9 Aqix Dawutqa jawab berip: — Kəzlirimdə Hudaning bir pərixtisidək manga
yahxi ikənlikingni bilimən. Lekin Filistiylərning əmirliri seni biz bilən billə jənggə
qikmisun dəwatidu, dedi.

■ **29:4** 1Tar. 12:20 ■ **29:5** 1Sam. 18:7 □ **29:6 «sening mening bilən ləxkərgaħda hizməttə boluxung...»** — ibraniy tilida «sening mening bilən ləxkərgaħƣa kirip-qiqixing».

10 Xunga ətə səhərdə qopunglar, özüng wə billə kəlgənlər, yəni mən hojangning
hizmətkarliri; səhərdə qopunglar, tang yoruxi bilənla qiqip ketinglar, dedi.
11 Xunga Dawut öz adəmliri bilən səhərdə turup Filistiylərning zeminioɣa mangdi.
Filistiylər bolsa Yizrəəlgə qiqti.

30

Dawut Amaləklərdin bala-qaqilirini qutquzidu

1 Xundaq boldiki, Dawut wə adəmliri üqinqi küni Ziklagqa yetip kəldi; mana,
Amaləklər jənub tərəpkə wə Ziklagqa hujum qilip, Ziklagni wəyran qilip ot qoyup
köydürgənidi. 2 Ular xəhərdiki qiz-ayallarni, qong bolsun, kiqik bolsun, ularning
həmmisini əsirgə aldi. Ulardin heqkimni öltürməy, həmmisini elip, yolioɣa
qikkanidi.
3 Dawut öz adəmliri bilən xəhərgə kəlgəndə, mana, xəhər alliqaqan köyüp
tügigənidi; ularning ayalliri wə ooɣul-qizliri əsirgə elinoɣanidi. 4 Əmdi Dawut wə
uning bilən billə boloɣan həlq qattiq yioɣa-zar kətürüxti, taki maoɣduri qalmioɣuqə
yioɣlaxti. 5 Dawutning ikki ayali, Yizrəəllik Ahinoam bilən Karməllik Nabaldin tul
qaloɣan Abigailmu əsirgə elinoɣanidi. 6 Dawut qattiq azablandi; qünki barliq halayiq,
hərbiri öz ooɣul-qizliri üqün qayoɣurup oɣəzəplinip uni qalma-kesək qilip öltürəyli,
deyixiwatatti. Əmma Dawut özini Hudasi Pərwərdigardin küq-quwwətləndürdi.
7 Dawut Ahimələkning ooɣli kahin Abiyataroɣa: — Əfodni yenimoɣa elip kəlgin, dedi.□
8 Dawut Pərwərdigardin: — Bu qoxunni qooɣlaymu? Ularoɣa yetixələrmənmu? —
dəp soridi. U: — Qooɣla; sən jəzmən ularoɣa yetixiwalisən həm həmmisini qayturup
kelələysən, dedi.
9 Dawut wə uning bilən billə boloɣan altə yüz adəm berip Besor wadisioɣa yetip
kəlgəndə, kəynidə sərülüp qaloɣanlar xu yərdə qaldi. 10 Dawut özi tət yüz adəm
bilən dawamliq qooɣlap mangdi; ikki yüz adəm halsirap kətkəqkə, Besor wadisidin
ötəlməy kəynidə qaloɣanidi.
11 Ular dalada Misirliq bir adəmni uqratti. Ular uni Dawutning qexioɣa elip kelip,
uningoɣa nan berip yegüzdi, su iqküzdi; 12 uningoɣa bir parqə ənjür poxkili bilən
ikki kixmix poxkilinimu bərdi. U bularni yəp, uningoɣa qaytidin jan kirdi; qünki
u üq keqə-kündüz nan yemigən, sumu iqmigənidi. 13 Dawut uningdin: — Sən
kimgə təwə? Sən qəyərliksən? — dəp soridi. U: — Mən Misirliq yigit bolup, bir
Amaləkning qulimən. Lekin mən üq kün ilgiri kesəl bolup qaloɣaqqa, oɣojam meni
taxliwətti. 14 Biz əsli Kərətiylərning yurtining jənub təripigə wə Yəhuda zeminioɣa
wə Kaləbning zeminining jənub təripigə hujum qilip bulang-talang qilduq; xundaqla
Ziklagni köydurüwətkəniduq, dedi.
15 Dawut uningdin: — Bizni u *düxmən* qoxuni tərəpkə baxlap baralamsən, dedi. U:
— Hudaning nami bilən mən seni öltürməymən, seni oɣojangning qolioɣimu tutup
bərməymən dəp qəsəm qilsila, silini u qoxunning qexioɣa baxlap baray, dedi.
16 Uni u yərgə baxlap baroɣanda, mana ular pütkül yərgə yeyilip, yəp-iqip
Filistiylərning zeminidin həm Yəhuda zeminidin aloɣan qong oljiliridin hux bolup
ussul oynixiwatatti.
17 Əmma Dawut xu küni gugumdin tartip ikkinqi küni kəqkiqə ularni urup qirdi.
Təgigə minip bədər qaqqan tət yüz yigittin baxqa heqbir adəm qeqip qutulmidi;
18 wə Dawut Amaləklər buluwaloɣan həmmə nərsini yandurup aldi; özining ikki
ayalinimu qutquzuwaldi. 19 Amaləklər elip kətkən ooɣul-qiz, mal-mülüklər wə baxqa

□ **30:7 «Əfodni yenimoɣa elip kəlgin»** — «əfod» tooɣruluq 2:18diki izahatni kərüng.

ḫəmmə nərsini Dawut ulardin ḳayturuwaldi. Ḥeqnemə, qong bolsun kiqik bolsun qüxüp ḳalmiоɳanidi.
20 *Dawutning adəmlidi* ḳayturuwalоɳan mallirining aldiоɳa *olja alоɳan* baxḳa ḳoy wə kala padilarni selip ḫəydəp ketiwatatti. *Uning adəmliri* ketiwetip: — Bular Dawutning oljisi, deyixti; Dawut ularning ḫəmmisini өzigə aldi.□
21 Dawut ḫalsizlinip өzi bilən billə baralmiоɳan Besor wadisining boyida ḳaldurup kətkən ikki yüz adəmning ḳexiоɳa yetip kəldi; ular Dawut wə uning bilən kəlgən adəmlərning aldiоɳa qikti, Dawut həlḳning ḳexiоɳa berip ularоɳa salam ḳildi.
22 Lekin Dawut bilən barоɳanlarning arisidiki rəzil adəmlər wə ərziməslərning ḫəmmisi ḳopup: — Bular biz bilən barmiоɳandin keyin biz yandurup alоɳan oljidin ularоɳa ḫeq nemə bərməyli. Ular pəḳət ḫərbiri өz hotun-balilirini elip kətsun, dedi.
□ 23 Əmma Dawut: — Yaḳ, i buradərlirim; Pərwərdigar bizgə təḳsim ḳiloɳanni *ularоɳimu təḳsim* ḳilmisaḳ bolmaydu. Qünki U bizni ḳooɳdap bizningkigə tajawuz ḳiloɳanlarni ḳolimizоɳa tapxurdi. 24 Bu ixta kim silərgə maḳul dəydu? Qünki soḳuxḳa qüxkənning ülüxi ḳandaḳ bolsa yük-taḳlaroɳa ḳarioɳuqilarningmu ülüxi xundaḳ bolidu; ḫəmmə adəm təng bəlüxsun — dedi. 25 Xu kündin tartip bu Israil üqün ḫəküm-bəlgilimə ḳilip bekitildi. Bügüngiqə ḫəm xundaḳ. 26 Dawut Ziklagḳa yetip kəlgəndə, oljidin dostliri boloɳan Yəḫuda aḳsaḳallirioɳa əwətip: — Mana, Pərwərdigarning düxmənliridin aloɳan olja silərgə bir sowoɳat bolsun, dedi.
27 U oljidin ḫəm Bəyt-Əldikilərgə, jənubiy Ramottikilərgə, Yattirdikilərgə, 28 Aroərdikilərgə, Sifmottikilərgə, Əxtəmoadikilərgə, 29 Raḳaldikilərgə, Yəraḫməəlliklərning xəḫərliridikilərgə wə Keniylərning xəḫərliridikilərgə, 30 Hormaḫtikilərgə, Ḳoraxandikilərgə, Ataḳtikilərgə, □ 31 Ḫebrondikilərgə wə Dawut wə adəmliri billə yürgən ḫəmmə yərdikilərgə sowoɳat əwətti.

31

Saul ḳaza ḳilidu, Israil məoɳlup bolidu
1Tar. 10:1-12

1 Əmdi Filistiylər Israil bilən jəng ḳildi. Israilning adəmliri Filistiylərning aldidin ḳeqip, Gilboa teoɳida ḳirip yiḳitildi. 2 Filistiylər Saul wə uning ooɳullirini tap besip ḳooɳlawatatti. Filistiylər bolsa Saulning ooɳulliri Yonatan, Abinadab, Məlkixuani urup өltürdi. 3 Saulning ətrapini urux ḳaplidi; okyaqilar Sauloɳa yetixti; u ya okḳi bilən eoɳir yarilandururuldi.
4 Andin Saul yaraoɳ kətürgüqisigə: — Ḳiliqingni suoɳurup meni sanjip өltürüwətkin; bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horluḳḳa ḳoyuxi mumkin, dedi. Lekin yaraoɳ kətürgüqisi intayin ḳorḳup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul ḳiliqni elip üstigə өzini taxlidi. 5 Yaraoɳ kətürgüqisi Saulning өlginini kərüp, umu ohxaxla өzini ḳiliqning üstigə taxlap uning bilən təng өldi. 6 Xuning bilən Saul, üq ooɳli, yaraoɳ kətürgüqisi wə uning ḫəmmə adəmliri xu kündə biraḳla өldi.
7 Əmdi wadining u təripidiki ḫəmdə Iordan dəryasining bu yeḳidiki Israillar əskərlirining ḳaqḳanliḳini wə Saul bilən ooɳullirining өlginini kərginidə, xəḫərlərni taxlap ḳaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.□

□ **30:20 «Dawutning adəmlidi ḳayturuwaloɳan mallirining aldioɳa ... baxḳa ḳoy wə kala padilarni selip ḫəydəp ketiwatatti»** — bəlkim Amaləklər ilgiri Dawut wə adəmliridin buluwaloɳan mal əməs, bəlki Amaləklərning өzlirining baxḳa malliri boluxi mumkin. □ **30:22 «rəzil adəmlər wə ərziməslər...»** — ibraniy tilida: «rəzil adəmlər wə Belialning (Iblisning) ooɳulliri...». □ **30:30 «Ḳoraxandikilərgə...»** — yaki «Boraxandikilərgə...». □ **31:7 «Iordan dəryasining bu yeḳi...»** — bəlkim Iordan dəryasining oɳərbiy təripini kərsitidu.

8 Əmdi xundaķ boldiki, ətisi Filistiylər өltürülgənlərning kiyim-keqəklirini sal-
duruwaloɣili kəlgəndə Gilboa teoɣida Saul bilən ooɣullirining өlük yatķanliķini
kərdi. 9 Ular uning bexini kesip sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning
zeminining ḫəmmə yərlirigə apirip buthanilirida wə həlķning arisida bu hux
həwərni tarķatti. □ ■ 10 Ular uning sawut-yaraoɣlirini Axtarot buthanisida ķoyup
өlükini Bəyt-Xan xəḫiridiki sepiloɣa esip ķoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadta olturoɣuqilar Filistiylərning Sauloɣa nemə ķiloɣinini an-
glioɣanda 12 ularning iqidiki ḫəmmə baturlar atlinip keqiqə mengip, Saul bilən
ooɣullirining өlüklirini Bəyt-Xandiki sepildin qüxürüp, ularni Yabəxkə elip berip u
yərdə kөydürdi. 13 Andin ularning səngəklirini Yabəxtiki yuloɣunning tüwigə dəpnə
ķilip yəttə kün roza tutti.

□ **31:9 «Ular ... sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning zeminining ḫəmmə yərlirigə apirip buthanilirida ...hux həwərni tarķatti» —** yaki «Ular ... sawut-yaraoɣlirini saldurup, elanqilarni Filistiylərning zeminining ḫəmmə yərlirigə əwətip buthanilirida ...hux həwərni tarķatti». ■ **31:9** 1Tar. 10:9

Samu'il «2»

Saul wə Yonatan üqün ḫəsrət qekix

1 Saul өlgəndin keyin, Dawut Amaləklərni ḳiroɳin ḳilip yenip kəlgəndə, u Ziklagda
ikki kün turdi. ■ 2 Üqinqi küni xundaḳ boldiki, mana Saulning ləxkərgaḥidin kiyimi
yirtiḳ wə bexioɳa topa-qang qaqḳan bir adəm kəldi. U Dawutning ḳexioɳa kəlgəndə,
yərgə yiḳilip bax urdi.
3 Dawut uningdin: Nədin kəlding? dəp soridi. U jawap berip: Israilning
ləxkərgaḥidin ḳeqip kəldim — dedi.
4 Dawut uningdin: Ix ḳandaḳ boldi? Manga dəp bərgin, dedi. U: Həlḳ jəngdin ḳaqti,
həlḳtin bək jiḳ kixi soḳuxta өldi. Saul bilən ooɳli Yonatanmu өldi, — dedi.
5 Dawut həwər elip kəlgən yigittin: Saul bilən ooɳli Yonatanning өlginini ḳandaḳ
bilding? — dəp soridi.
6 Uningoɳa həwər bərgən yigit: Mən tasadipiy Gilboa teoɳioɳa qiḳḳanidim, mana
Saul nəyzigə yөlinip turuptu; jəng ḫarwiliri wə atliḳlar uningoɳa ḫujum ḳilip uni
ḳooɳlawatatti. 7 U kəynigə ḳarap meni kərüp qaḳirdi. Mən «Mana mən», dedim.
8 U: Өzüng kim bolisən, dəp məndin soriwidi, mən Amaləklərdinmən, dedim.
9 U yənə manga: Üstümdə turup meni өltürüwətkin; gərqə jenim məndə bolsimu,
mən bək azaplinip ketiwatimən — dedi. □
10 Xunga mən uning üstidə turup, uni өltürdüm, qünki, u xu ḫalda yiḳilsila, tirik
ḳalmaydioɳanliḳini biləttim. Andin bexidiki tajni wə bilikidiki biləzükni elip muxu
yərgə oɳojamoɳa elip kəldim, — dedi.□
11 Xuan Dawut өz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma ḳiliwətti; uning bilən boloɳan
barliḳ adəmlərmu ḫəm xundaḳ ḳildi. ■ 12 Ular Saul bilən ooɳli Yonatan üqün,
Pərwərdigarning həlḳi üqün, xundaḳla Israilning jəməti üqün matəm tutup aḫ-zar
kətürüp kəqkiqə roza tutti; qünki ular ḳiliq astida yiḳilip ḳaza ḳiloɳanidi.
13 Dawut uning өzigə həwər bərgən yigittin: Ḳəyərdin sən? — dəp soridi. U: Mən bir
Amalək musapirning ooɳlimən — dedi.
14 Dawut uningoɳa: Sən ḳandaḳmu Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini ḫalak ḳilixḳa
ḳolungni sozuxtin ḳorḳmiding? — dedi.□
15 Andin Dawut өz oɳulamliridin birini qaḳirip uningoɳa: Buyaḳḳa kəl, uningoɳa etilip
berip, uni өltürgin — dəp buyrudi. Xuning bilən u uni uruwidi, *Amalək* өldi.
16 Dawut uningoɳa: Ḳan ḳərzing bexingoɳa qüxsun! Qünki өz aoɳzing
Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini өltürgininggə guwaḫliḳ berip əyiblidi, — dedi.
17 Xuning bilən Dawut Saul bilən ooɳli Yonatan üqün matəm tutup mundaḳ bir nəzmə
oḳudi 18 (u «Oḳya» dəp ataloɳan bu nəzmini pütkül Yəḫuda həlḳigə өgitinglar, dəp
buyrudi. Dərwəḳə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi): — □ ■
19 — I Israil, sening güzəl əzizing yuḳiri jayliringda ḳiroɳin bolup yatidu!

■ **1:1** 1Sam. 30:17 □ **1:9 «mən bək azaplinip ketiwatimən» —** yaki «mening bexim ayliniwatidu». □ **1:10 «Xunga mən uning üstidə turup, uni өltürdüm, ... andin ... tajni wə ... biləzükni elip ... oɳojamoɳa elip kəldim» —** «1Sam.» 30-babtiki təpsilatlaroɳa ḳarioɳanda, bu yigitning degənlirining ḫəmmisi yaloɳan, Dawuttin məlum in'am yaki mərtiwigə erixix məḳsitidə eytḳan bolsa kerək; lekin yaloɳanqiliḳi өzining ḫayatioɳa zamin bolidu. ■ **1:11** 2Sam. 3:31; 13:31 □ **1:14 «Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳini» —** Huda bekitkən padisaḫ, deməkqi. «Təbirlər»ni kərüng. □ **1:18 «Dərwəḳə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi» —** muxu yərdə «u» «Oḳya» dəp ataloɳan nəzmining өzini yaki Dawutning bu nəzmini өgətkənlikini kərsitidu. «Oḳya» degən nəzmə bolsa bəlkim təwəndiki 19-27-ayəttiki mərsiyəni kərsitixi mumkin. **««Yaxar» degən kitab» —** ḫazir yoḳilip kətkən ḳədimki bir kitab («Yə.» 10:12-13ni kərüng). ■ **1:18** Yə. 10:13

Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildiɣu!? □
20 Gat xəhiridə bu həwərni bərmənglar,
Axkelonning koqilirida uni elan qilmanglar,
Filistiyining qizliri xadlanmisun,
Hətnisizlərning qizliri təntənə qilmisun! ■
21 I Gilboa taoɣliri, üstünglaroɣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoɣur qüxmisun,
Nə silərdə kətürülmə hədiyələr üqün hosul beridiɣan etizlar yənə kərünmisun!
Qünki u yərdə palwanlarning qalqini buloɣandi;
Saulning qalqini yaoɣ bilən sürülməydiɣan boldi.□
22 Qirilidiɣanlarning qenini tökməy,
Palwanlarning tenidiki yeoɣini qapmay,
Yonatanning okyasi heqqaqan *jəngdin* yanoɣan əməs,
Saulning qiliqi heqqaqan qinioɣa qaytqan əməs.
23 Saul bilən Yonatan hayat waqtida səyümlük həm yeqimlik idi,
Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;
Ular bürkütlərdin qaqqan, xirlardin küqlük idi.
24 I Israil qizliri, Saul üqün yioɣlanglar,
U silərni bezəp qizoɣuq kiyimlərni kiydürüp,
Kiyimliringlarni altun zibu-zinnət bilən zinnətligənidi.□
25 Palwanlar kəskin jəngdə xundaq dəhxətlik yiqildiɣu!?
Yonatan yuqiri jayliringda qiroɣin bolup yatidu!
26 Sən üqün həsrəttə qaldim, i inim Yonatan! Manga xunqə səyümlük iding!
Manga boloɣan muhəbbiting qaltis idi,
Hətta qiz-ayallarning muhəbbitidin artuq idi. □
27 Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildiɣu!
Jəng qoralliri xundaq dəhxətlik wəyran qilindiɣu!»

2

Dawut Məsih qilinip padixah bolidu

1 Andin keyin Dawut Pərwərdigardin yol sorap: Yəhuda xəhərlirining birigə qiqaymu? dedi; Pərwərdigar uningoɣa: — Qiqqin, dedi. Dawut, nəgə qiqay? — dəp soriwidi, U: Hebronoɣa qiqqin — dedi.
2 Xuning bilən Dawut ikki ayali bilən, yəni Yizrəəllik Ahinoam wə əsli Karməllik Nabalning ayali boloɣan Abigail bilən u yərgə qikti. 3 Dawut uning bilən birgə boloɣan adəmlərning hərbirini həm ularning hərbiri əz əyidikilərni u yərgə elip qikti; ular Hebronning xəhərliridə olturaqlaxti. 4 Yəhudaning adəmlirimu u yərgə kelip Dawutni Yəhuda jəmətigə padixah boluxqa məsih qildi. Dawutqa Saulni dəpnə qiloɣanlar Yabəx-Gileadtikilər, dəp həwər berildi; 5 Dawut Yabəx-Gileadtikilərgə

□ **1:19 «sening güzəl əzizing»** — ibraniy tilida «sening güziling». Bu Israilning pəzilətlik qəhrimanliri boloɣan Saul wə Yonatanni kərsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21 «I Gilboa taoɣliri, üstünglaroɣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoɣur qüxmisun,… hosul beridiɣan etizlar yənə kərünmisun!»** — Saul wə Yonatan Gilboa taoɣliri üstidə yiqilip əlgənidi. **«palwanlarning qalqini buloɣandi»** — yaki «palwanlarning qalqini haqarət qilindi» yaki «palwanlarning qalqini lənətlik nərsidək taxlandi». **«Saulning qalqini yaoɣ bilən sürülməydiɣan»** — kona zamanlarda jəngqilər qalqanning terisi (qalqanning bir qismioɣa terə ixlitətti) qurup yerilip kətmisun dəp, qalqanlaroɣa may sürətti. Muxu yərdə «sürüx» ibraniy tilida «məsih qilix» bilən ipadilinidu. □ **1:24 «U silərni bezəp qizoɣuq kiyimlərni kiydürüp…»** — qizil yaki qizoɣuq rəht intayin qimmətlik idi. □ **1:26 «Manga boloɣan muhəbbiting qaltis idi»** — «qaltis» yaki «karamət» degən bu səz ibraniy tilida adəttə Hudaoɣa has boloɣan hususiyətlərni kərsitidu.

əlqilər əwətip ularoɳa: — «Oɳojanglar boloɳan Sauloɳa xundaķ yahxilik ķilip, uni dəpnə ķiloɳininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət ata ķiloɳay. 6 Pərwərdigar silərgimu meḥribanlik wə өz wapaliķini kөrsətkəy; silər bundaķ ķiloɳininglar üqün mənmu bu yahxiliķinglarni silərgə ķayturimən. 7 Əmdi ḥazir oɳəyrətlik bolunglar; qünki oɳojanglar Saul өldi, Yəḥuda jəməti meni məsiḥ ķilip, өzlirigə padixaḥ ķildi» — dəp həwər yətküzdi.

Dawutning ķoxuni Saulning ķoxuni bilən soķuxidu

8 Əmma Saulning ķoxunining sərdari Nərning ooɳli Abnər Saulning uoɳli Ixboxətni Maḥanaimoɳa elip berip, 9 uni Gileadķa, Gəxuriylaroɳa, Yizrəəlgə, Əfraimoɳa, Binyaminoɳa wə xundaķla pütkül Israiloɳa padixaḥ ķildi. □ 10 Saulning ooɳli Ixboxət padixaḥ boloɳanda ķirik yaxķa kirgənidi. U Israilning üstidə ikki yil səltənət ķildi. Ḥalbuki, Yəḥuda jəməti Dawutķa əgixətti. 11 Dawutning Ḥebronda Yəḥuda jəməti üstidə səltənət ķiloɳan waķti yəttə yil altə ay boldi.■

12 *Bir küni* Nərning ooɳli Abnər Saulning ooɳli Ixboxətning adəmliri bilən Maḥanaimdin qiķip Gibeonoɳa bardi. □ 13 Xu qaoɳda Zəruiyaning ooɳli Yoab bilən Dawutning adəmliri qiķip ular bilən Gibeondiki kөlning yenida uqraxti. Ulardin bir tərəp kөlning u yeķida, yənə bir tərəp kөlning bu yeķida olturdi. 14 Abnər Yoabķa: Yigitlər ķopup aldimizda elixip oynisun — dedi. Yoab: Ķopsun — dedi.□

15 Ular bekitilgən san boyiqə Binyamin bilən Saulning ooɳli Ixboxət tərəptin on ikki kixi wə Dawutning adəmliridin on ikki kixi qiķip otturioɳa өtti. 16 Ular bir-birining bexini ķamallap tutup ḥərbiri rəķibining biķinioɳa ķiliqi bilən sanjixti, ḥəmmisi yiķilip өldi. Xuning bilən u yər «Ķiliq bislirining etizi» dəp ataldi; u Gibeondidur.□

17 U kündiki boloɳan soķuxux intayin əxəddiy boldi; Abnər bilən Israilning adəmliri Dawutning adəmliri təripidin məoɳlup ķilindi.

18 Xu yərdə Zəruiyaning ooɳulliri Yoab, Abixay wə Asaḥəl degən üqəylən bar idi. Asaḥəl huddi daladiki jərəndək qaķķan idi. 19 Asaḥəl Abnərning kəyidin ķooɳlap yügürdi; Abnərgə əgixip ongoɳa yaki soloɳa burulmay tap besip ķooɳlidi. 20 Abnər kəynigə ķarap: Sən Asaḥəlmusən? — dəp soridi. U: — Xundaķ, mən xu, dəp jawab bərdi.

21 Abnər uningoɳa: Ya ongoɳa ya soloɳa burulup yigitlərning birigə ḥujum ķilip uning yarioɳini өzünggə tartiwaloɳin, dedi. Lekin Asaḥəl uni ķooɳlaxtin buruluxķa unimidi.

22 Abnər Asaḥəlgə yənə: Meni əmdi ķooɳlimay burulup kətkin; mən seni nemə dəp urup yiķitķudəkmən? Undaķ ķilsam akang Yoabning aldida ķandaķmu yüzümni kөtürüləymən? — dedi. □

23 Lekin Asaḥəl yənila ķooɳlaxtin tohtimidi; xuning bilən Abnər nəyzisining tutķuqini uning ķorsiķioɳa tiķiwətti. Nəyzə dümbisini tixip qiķti; u xu yərdə yiķilip өldi. Xundaķ boldiki, Asaḥəl yiķilip өlgən yərgə ḥazir kelidioɳan ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķalidu.□

□ **2:9 «Gəxuriylaroɳa»** — yaki «Axurlar (Asuriyəliklər)». **«...pütkül Israiloɳa padixaḥ ķildi»** — muxu yərdə «pütkül Israil» asasən Israilning ximaliy wə xərķiy tərəpliri, yəni on bir ķəbilini kərsitidu. Dawut bolsa Yəḥuda ķəbilisigə padixaḥ boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12 «Ixboxətning adəmliri»** — ibraniy tilida «Ixboxətning hizmətkarliri» — muxu yərdə xübḥisizki, əskərlirini kərsitidu. □ **2:14 «Yigitlər ķopup aldimizda elixip oynisun»** — əməliyəttə bolsa bu «oyun» əməs, bəlki musabiķə harakteridiki soķuxux. Ikki tərəptin bəlgilənggən adəmlər otturioɳa qiķidu, bir tərəp ķarxi tərəpning adimini pütünləy yatķuzuwətsə, xu tərəp oɳəlibə ķiloɳan bolup «oyun» ahirlixidu. Lekin bu ķetim bir tərəp enik oɳəlibə ķilmioɳan boloɳaqķa, «oyun» ahir berip ikki ķoxunning qong soķuxioɳa aylandi. □ **2:16 «Ķiliq bislirining etizi»** — yaki «qaķmaķ taxliri etizi». Ibraniy tilida: «Ḥəlķut-Ḥazzurim». □ **2:22 «mən seni nemə dəp urup yiķitķudəkmən»** — muxu yərdə «urup yiķitix» өltürüxni bildüridu. □ **2:23 «Asaḥəl ... өlgən yərgə ḥazir kelidioɳan ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķalidu»** — demək, Asaḥəlning ḥərimiti üqün tohtaydu. Baxķa birhil tərjimisi: «Asaḥəl yiķilip өlgən yərgə kəlgən ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķaldi».

24 Xuning bilən Yoab bilən Abixay Abnərni qooqlaxti. Kün patqanda ular Gibeonning
qəligə mangidioqan yolning boyioqa, Giaq yezisining udulidiki Ammaq edirliqioqa
yetip kəldi; 25 Binyaminlar bolsa Abnərning kəynidə qoxundək səp bolup, bir
dəng təpisigə qiqip turdi. 26 Abnər Yoabni qaqirip: Qiliq daim adəmlərni yəp
turuxi kerəkmu? Bu ixlarning aqiwiti pəqət əq-adawəttin ibarət bolidioqanliqini
bilməmsən? Sən qaqanoqiqə həlqlərgə: «Qerindaxliringlarni qooqlaxtin tohtanglar»
dəp buyrumay turiwerisən?
27 Yoab: Hudaning qayati bilən qəsəm qilimənki, əgər sən muxu səzni qilmioqan
bolsang, kəpqilikning qeqbiri qerindaxlirini qooqlaxtin ətigəngiqimu yanmaytti —
dedi.
28 Buning bilən Yoab kanay qaldi; qəmmə *Yəqudalar* xuan tohtidi wə qayta Israilni
qooqlimidi, ular bilən qayta jəng qilixmidi. 29 Abnər bilən adəmliri bolsa keqiqə
mengip, Arabaq tüzlənglikidin qiqip, Iordan dəryasidin ətüp Bitron degən pütkül
yurtni kezip ətüp, Maqanayimoqa yetip kəldi.
30 Yoab Abnərni qooqlaxtin yenip barliq adəmlərni jəm qildi. Asaqəldin baxqa
Dawutning oqulamliridin on tokquz adəm yoq qikti; 31 Lekin Dawutning adəmliri
Binyaminlardin wə Abnərning adəmliridin üq yüz atmix kixini urup eltürgənidi.
32 Ular Asaqəlni elip Bəyt-Ləqəmdə əz atisining qəbrisidə dəpnə qildi; andin Yoab
bilən adəmliri keqiqə mengip, tang atqanda Qebronoqa yetip kəldi.

3

1 Qalbuki, Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti ottursidiki jəng uzun waqitqiqə
dawamlaxti; Dawutning jəməti baroqanseri küqəydi, lekin Saulning jəməti
baroqanseri ajizlaxmaqta idi.
2 Qebronda Dawut bir qanqə ooqulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizrəəllik
Aqinoamdin tuoquldi; ■ 3 ikkinqisi Kileab bolup Karməllik Nabalning ayali boloqan
Abigaildin tuoquldi. Üqinqisi Abxalom idi. U Gəxorning padixaqi Talmayning
qizi Maakaqdin tuoquloqanidi, 4 tətinqisi Adoniya bolup Qaggittin tuoquloqan idi.
Bəxinqisi Xəfatiya bolup Abitaldin tuoquloqan idi. 5 Altinqisi Yitriam bolup Dawutning
ayali Əglaqdin tuoquldi. Dawutning bu altə ooqlining qəmmisi Qebronda tuoquldi.
6 Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti otturisidiki jəng dawamida, Abnər Saulning
jəmətidə əz qoquqini küqəytti. 7 Əmdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayaqning qizi
bolup, ismi Rizpaq idi. Bir küni Ixboxət Abnərgə: Nemixqa atamning keniziki bilən
billə boldung? — dedi.■
8 Abnər Ixboxətning bu səzlirigə intayin aqqiqlinip mundaq dedi: — «Mən
bügünki kündimu atang Saulning jəmətigə, uning uruq-tuoqqanlirioqa wə dostlirioqa
meqribanlik kərsitip, seni Dawutning qolioqa tapxurmioqan tursam, meni Yəqudaoqa
təwə bir itining bexidək kərüp, bügün bu hotun üqün meni gunaqqa buyru-
maqqimusən? □ 9 Mən Pərwərdigarning Dawutqa qəsəm bilən wədə qiloqinidək
qilmisam Huda mənki Abnərni qattiq ursun wə uningdin artuq ursun! □ 10 — yəni,
padixaqliqni Saulning jəmətidin yətkəp, Dawutning təhtini Dandin Bəər-Xebaoqiqə
pütkül Israil bilən Yəqudaning üstigə tiklimisəm!».□
11 Ixboxət Abnərdin qorqup, uningoqa jawabən bir eoqiz səz qilixqimu jür'ət
qilalmidi.

■ **3:2** 1Tar. 3:1-9 ■ **3:7** 2Sam. 21:8, 10, 11 □ **3:8 «Saulning … uruq-tuoqqanlirioqa…»** — ibraniy tilida «Saulning… qerindaxlirioqa». □ **3:9 «Huda mənki Abnərni qattiq ursun wə uningdin artuq ursun!»** — ibraniy tilida «Huda Abnərning bexioqa mundaq ix qüxürsun yaki tehimu eoqir ix qüxürsun». □ **3:10 «Dandin Bəər-Xebaoqiqə»** — «Dan» Israilning əng ximaliy yurti, «Bəər-Xeba» Yəqudaning əng jənubidiki jay idi.

12 Abnər bolsa özi üqün əlqilərni Dawutning qexioɣa mangdurup uningoɣa: Zemin
kimningki? Mən bilən əhdə tüzgin, mening qolum sening təripingdə bolup, pütkül
Israilni sanga mayil qilimən — dedi.□
13 Dawut jawab berip: — Bolidu, mən sən bilən əhdə qilay. Pəqət birla ixni tələp
qilay; mening qeximoɣa kəlgəndə Saulning qizi Miqalni elip kəlmisəng, yüzümni
kərəlməysən, dedi.
14 Andin Dawut Ixboxətning qexioɣa əlqilərni mangdurup: Mən bir yüz Filistiyning
hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miqalni manga qayturup bərgin — dedi.□ ■
15 Ixboxət adəm əwətip Miqalni uning eridin, yəni Laixning ooɣli Paltiyəldin elip
kəldi. □ ■ 16 Lekin uning eri Bahurimoɣiqə uning kəynidin yioɣliɣan peti əgixip
mangdi. Ahir berip Abnər uningoɣa: — Yenip kətkin, dewidi, u qaytip kətti.
17 Əmdi Abnər Israilning aqsaqallirioɣa: Silər burun Dawut üstimizgə padixah
bolsun, degən arzu-istəktə boldunglar. 18 Əmdi hazir hərikət qilinglar; qünki
Pərwərdigar Dawut tooɣrisida: — Qul-bəndəm Dawutning qoli bilən Israil həlqimni
Filistiylərning qolidin, xundaqla barliq düxmənlirining qolidin qutquzimən, —
degənidi.
19 Abnər yənə Binyaminlarning qulikioɣimu muxu səzlərni eytti. Andin Israil
bilən Binyaminning pütkül jəmətining arzu-istəklirini Dawutning qulikioɣa eytixqa
Hebronoɣa bardi. 20 xundaq qilip Abnər yigirmə adəmning həmrahlikida Hebronoɣa
Dawutning qexioɣa kəlgəndə Dawut Abnər wə uning adəmlirigə bir ziyapət
təyyarlidi. 21 Abnər Dawutqa: Mən qozoɣilip pütkül Israilni oɣojam padixahning
aldioɣa jəm qilay, ular sening bilən əhdə qilixsun, andin sən əz kənglüng halioɣanning
barliqi üstidin səltənət qilalaydioɣan bolisən, dedi. Xuning bilən Dawut Abnərni
yoloɣa selip qoydi, u aman-esən qaytip kətti.□

Abnər əltürülidu

22 Mana, xu əsnada Dawutning adəmliri bilən Yoab bir yərgə hujum qilip nuroɣun
olja elip qaytip kəldi. Lekin Abnər xu qaoɣda Hebronda Dawutning qexida yoq
idi; qünki Dawutning uzitip qoyuxi bilən aman-esən qaytip kətkənidi. 23 Yoab wə
uning bilən boloɣan pütkül qoxun yetip kəlgəndə, həlq uningoɣa: Nərning ooɣli Abnər
padixahning qexioɣa kəldi, padixah uni yoloɣa selip qoyuxi bilən u aman-esən qaytip
kətti — dedi.
24 Andin Yoab padixahning qexioɣa berip: Bu sening nemə qiloɣining?! Mana, Abnər
qexingoɣa kəptu! Nemixqa uni yoloɣa selip qoydung? U hazir ketiptu! 25 Sən Nərning
ooɣli Abnərni bilisənoɣu! Uning kelixi jəzmən seni aldax üqün, sening qikip-kiridioɣan
yolungni, xundaqla barliq ix-paaliyitingni biliwelix üqündur, — dedi.
26 Yoab Dawutning qexidin qikixi bilən u həwərqilərni Abnərning kəynidin mang-
durdi. Ular uni Sirah qudukining yenidin yandurup elip kəldi; lekin Dawut bu ixtin
bihəwər idi. 27 Abnər Hebronoɣa yenip kəlgəndə Yoab uni xəhər qowuqida uqritip,
«Sanga dəydioɣan məhpiy səzüm bar idi» dəp uni bir qətkə əkilip u yərdə inisi
Asahəlning qan qisasini elix üqün qorsikioɣa piqaq saldi, xuning bilən u öldi.■

□ **3:12 «Abnər bolsa özi üqün əlqilərni Dawutning qexioɣa mangdurup uningoɣa....»** — muxu yərdə «özi üqün» degənning ibraniy tilida üq hil qüxənqisi bar: — (1) «Abnərning özi üqün» (Ixboxət bilmigən halda); (2) «uning üqün» (yəni Ixboxət üqün); (3) «nəq məydanda». Biz birinqi tərjimigə mayilmiz. □ **3:14 «Mən bir yüz Filistiyning hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miqalni manga qayturup bərgin»** — muxu ix tooɣruluq «1Sam.» 18:20-27ni kərüng. ■ **3:14** 1Sam. 18:25, 27 □ **3:15 «Laixning ooɣli Paltiyəl»** — «1Sam.» 25:44də «Laixning ooɣli Falti» yaki «Laixning ooɣli Palti» dəp atilidu. ■ **3:15** 1Sam. 25:44 □ **3:21 «Mən qozoɣilip pütkül Israilni oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...»** — yaki «Mən hazir qikip pütkül Israilni oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...» yaki «Mən ornumdin turup oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...». ■ **3:27** 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5

28 Keyin, Dawut bu ixni anglap: Mən wə padixaḩlikim Pərwərdigarning aldida
Nərning ooɳli Abnərning akḵan ḳeni üqün mənggü bigunaḩdurmiz; 29 *uning ḳenini*
akḵuzux gunaḩi Yoabning bexioɳa wə atisining jəmətining bexioɳa ḳaynam bolup
qüxsun; Yoabning ailisidin akma yara kesili, yaki mahaw kesili, yaki ḩasioɳa
tayanoɳuqi, ḳiliqtin əlgüqi yaki ax-tülüksizlər əksümisun! — dedi.□
30 Xundaḳ ḳilip, Abnər Gibeondiki jəngdə ularning inisi Asaḩəlni əltürgini üqün,
Yoab bilən inisi Abixay uni əltürdi.
31 Dawut Yoabḳa wə uningoɳa əgəxkən barliḳ həlḳḳə: Kiyimliringlarni yirtinglar!
Bəz kiyim kiyinglar! Abnərning *meyiti* aldida matəm tutunglar! dedi. Dawut
padixaḩ *Abnərning* jinazisining kəynidin mangdi. 32 Ular Abnərni Ḩebronda dəpnə
ḳildi, padixaḩ Abnərning ḳəbrisining yenida awazini kətürüp yioɳlidi; həlḳning
ḩəmmisimu yioɳlaxti. 33 Padixaḩ Abnər üqün mərsiyə oḳup:
— «Abnərning əhməḳtək əlgini tooɳrimu?
34 Ḳolliring baoɳlaoɳliḳ bolmisimu,
Putlurung ixkəllik bolmisimu,
Lekin sən kixilərning rəzillərning ḳolida yiḳiloɳinidək, yiḳilip əlgənsən!» — dedi.
Xuning bilən həlḳning ḩəmmisi uning üqün yənə yioɳlaxti. 35 Andin barliḳ həlḳ
Dawutning yenioɳa kelip, uningoɳa kün patḳuqə tamaḳ yeyixni ətündi. Əmma Dawut
ḳəsəm iqip: Mən kün patmasta ya nan ya baxḳa ḩərḳandaḳ nərsini tetisam, Huda
meni ursun yaki uningdin artuḳ jazalisun, — dedi.□
36 Barliḳ həlḳ buni bayḳap, bu ixtin razi boldi; əməliyəttə padixaḩ ḳiloɳan ḩərbir ix
barliḳ həlḳni razi ḳilatti.
37 Xuning bilən barliḳ həlḳ, xundaḳla pütkül Israil xu küni Nərning ooɳli Abnərning
əltürülixining padixaḩning kərsətmisi əməslikini bilip yətti. 38 Padixaḩ əz
hizmətkarlirioɳa: Biləmsilər? Bügün Israilda bir sərdar, uluoɳ bir zat yiḳildi! □
39 Gərqə mən Məsiḩ ḳilinip padixaḩ tikləngən bolsammu, mən ajiz bir bəndimən.
Bu adəmlər, yəni Zəruiyaning ooɳullirining wəḩxiyilikini mən kətürəlmigüdəkmən;
Pərwərdigar rəzillik ḳiloɳuqining rəzillikini əz bexioɳa ḳaytursun! — dedi.

4

Ixboxət əltürülidu

1 Saulning ooɳli Abnərning Ḩebronda əlginini anglioɳanda ḳoli boxixip kətti, barliḳ
Israil dəkkə-dükkigə qüxti.
2 Saulning ooɳlining ḳoxunining aldin yürər ḳismida ikki sərdari bolup, birining ismi
Baanaḩ, yənə birining ismi Rəkab idi. Ular Binyamin ḳəbilisidin boloɳan Bəərotluḳ
Rimmonning ooɳulliri idi (qünki Bəərot Binyamin ḳəbilisigə təwə ḩesablinatti;
■ 3 lekin Bəərotluḳlar Gittaimoɳa ḳeqip berip u yərdə bu küngiqə musapirdək
yaxawatidu).
4 Saulning ooɳli Yonatanning bir ooɳli bolup, puti aḳsaḳ idi. Saul bilən Yonatanning
əlgənliki tooɳruluḳ həwər Yizrəəlgə yətkəndə, u bəx yaxḳa kirgən idi. Inik anisi
uni elip ḳaqti; lekin xundaḳ boldiki, u aldirap yügürgəqkə, bala qüxup ketip, aḳsaḳ
bolup ḳaloɳanidi. Uning ismi Məfiboxət idi.■
5 Əmdi bir küni Bəərotloḳ Rimmonning ooɳulliri Rəkab bilən Baanaḩ qingḳi qüx
waḳtida Ixboxətning əyigə bardi. Ixboxət qüxlük uyḳuda uhlawatḳanidi. 6 Ular

□ **3:29** **«ḩasioɳa tayanoɳuqi»** — yaki «qaḳ egirgüqi». □ **3:35** **«Huda meni ursun yaki uningdin artuḳ jazalisun»** — ibraniy tilida «Huda mening bexioɳa bundaḳ yaki undaḳ ḳilsun yaki uningdin tehimu artuḳ ḳilsun!». □ **3:38** **«Padixaḩ əz hizmətkarlirioɳa: Biləmsilər?...»** — ibraniy tilida «Padixaḩ əz hizmətkarlirioɳa: Bilməmsilər...?». ■ **4:2** Yə. 9:17; 18:25 ■ **4:4** 2Sam. 9:3-13

buoɣday alimiz degənni baḫanə ḳilip, өyining iqkirigə kirip, Ixboxətning ḳorsiḳioɣa *piqaḳ* sanjidi. Andin Rəkab wə Baanaḫ ḳeqip kətti 7 (ular Ixboxət ḫujrisida kariwatta yatḳinida, өygə kirip, uni өltürgənidi). Ular uning kallisini kesip, andin kallisini elip keqiqə Arabaḫ tüzlənglikidin mengip өtti. 8 Ular Ixboxətning kallisini Ḫebronoɣa, Dawutning ḳexioɣa elip berip, padixaḫḳa: Mana, bu janablirining jenini izdigən düxmənliri Saulning ooɣli Ixboxətning kallisi! Bügün Pərwərdigar oɣojam padixaḫni Saul bilən nəslidin intiḳam elixḳa muyəssər ḳildi — dedi.
9 Dawut Bəərotluḳ Rimmonning ooɣulliri Rəkab bilən inisi Baanaḫoɣa: Meni barliḳ ḳiyinqiliḳlardin ḳutḳuzoɣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki,
10 burun birsi Dawutḳa hux həwər elip kəldim, dəp oylap, manga: — Mana, Saul өldi, dəp kəlgəndə, mən uni elip Ziklagta өltürüwəttim. Bərḫək, mana bu uning yətküzgən həwirining mukapati boloɣanidi! ■ 11 Əmdi mən xundaḳ ḳiloɣan yərdə, rəzil adəmlər өz өyidə orunda yatḳan bir ḫəḳḳaniy kixini өltürgən bolsa, mən nemə ḳilay?! Uning aḳḳan ḳan ḳərzini silərning ḳolunglardin elip, silərni yər yüzidin yoḳatmamdim? — dedi.
12 Dawut oɣulamlirioɣa buyruḳ ḳiliwidi, ular bularni ḳətl ḳildi. Ularning ḳol-putlirini kesip, ularni Ḫebrondiki kəlning yenida esip ḳoydi; lekin ular Ixboxətning bexini elip Ḫebronda Abnərning ḳəbrisidə dəpnə ḳildi.□ ■

5

Dawut Israiloɣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilinidu
1Tar. 11:1-9; 14:1-17

1 Andin keyin Israilning barliḳ ḳəbililiri Ḫebronoɣa Dawutning ḳexioɣa kelip: Ḳarisila, biz өzlirining ət-sөngəkliridurmiz! 2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ḳiloɣandimu Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɣan өzliri idila; Pərwərdigar siligə: Sən Mening həlḳim Israilning padiqisi bolup, ularni baḳisən, Israilning əmiri bolisən, degənidi — dedi.□ ■
3 Xuning bilən Israilning ḫəmmə aḳsaḳalliri Ḫebronoɣa padixaḫning ḳexioɣa kəldi; Dawut padixaḫ Ḫebronda, Pərwərdigarning aldida ular bilən əḫdə tüzüxti. Andin ular Dawutni Israiloɣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳildi.
4 Dawut padixaḫ boloɣanda ottuz yaxḳa kirgən bolup, ḳirik yil səltənət ḳildi. 5 U Ḫebronda Yəḫudaning üstidə yəttə yil altə ay səltənət ḳilip, Yerusalemda pütkül Israil bilən Yəḫudaning üstidə ottuz üq yil səltənət ḳildi.■
6 Padixaḫ өz adəmliri bilən Yerusalemoɣa qiḳip, xu zeminda turoɣan Yəbusiylar bilən jəng ḳiloɣili bardi. Ular Dawutḳa: Sən bu yərgə kirəlməysən, bəlki ḫətta korlar bilən aḳsaḳlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ḳət'iy kirəlməydu», dəp oylaytti. □ 7 Lekin Dawut Zion ḳoroɣinini aldi (bu yər Dawutning xəḫiri dəp atilidu).□

■ **4:10** 2Sam. 1:15 □ **4:12** « ***Rəkab bilən Baanaḫning*** ḳol-putlirini kesip, ularni Ḫebrondiki kəlning yenida esip ḳoydi» — «ularni» bəlkim Rəkab bilən Baanaḫning ḳol-putlirinila əməs, bəlki jəsətlirini kərsitixi mumkin. ■ **4:12** 2Sam. 3:32 □ **5:2** **«Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɣan өzliri idila»** — ibraniy tilida «Israilning qiḳixida ḫəm kirixidə ularoɣa baxlioɣuqi idila» degənlik bilən ipadilinidu; muxu ibarə Israilning barliḳ paaliyətlirinimu kərsitixi mumkin. ■ **5:2** 2Sam. 7:7; Zəb. 78:70-72 ■ **5:5** 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ **5:6** **«bəlki ḫətta korlar bilən aḳsaḳlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ḳət'iy kirəlməydu», dəp oylaytti»** — bu ikki jümlining baxḳa birhil tərjimisi: — «bəlki sən korlar bilən aḳsaḳlarni ḫəydiwətmisəng, bu yərgə kirəlməysən, — dedi, Dawutni ḫərgiz bu yərgə kirməydu, dəp oylatti». □ **5:7** **«Zion ḳoroɣinini»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ḳoroɣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ḳuruloɣan. Keyin «Zion» degən isim bəzidə pütkül Yerusalem xəḫirigimu wə bəzidə Israilning өzigimu wəkillik boloɣan.

8 Dawut u küni: Kimki Yəbusiylarni uray desə sünggüq bilən qiḳixi kerək, andin u
Dawut ḳin-ḳinidin өq kəridiоlan bu kor, aḳsaḳlar bilən *ḫesablixalaydu*, dedi. Xuning
bilən «Ḳorlar ya aḳsaḳlar өygə kirmisun» dəydiоlan maḳal pəyda boldi.□ ■
9 Xundaḳ ḳilip Dawut ḳoroланda turdi wə u yərni «Dawutning xəḫiri» dəp atidi.
Dawut xəḫərning ətrapiоla Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi. □ 10 Dawut
baroланseri ḳudrət tapti; samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloланan Huda Pərwərdigar
uning bilən billə idi.
11 Turning padixaḫi Ḫiram Dawutning ḳexioла əlqilərni əwətti wə ular bilən ḳoxup,
kedir yaoлaqliri, yaoлaqqilar wə taxqilarni əwətti; ular Dawut üqün bir orda yasap
bərdi. 12 Dawut Pərwərdigarning өzini Israiloла padixaḫ tikləp, өz həlḳi Israil üqün
өzining padixaḫliḳini gülləndürgənlikini bilip yətti.
13 Dawut Ḫebrondin kəlgəndin keyin Yerusalemdin yənə ayallarni wə kenizəklərni
aldi; xuning bilən Dawutḳa yənə kөp ooлul-ḳizlar tuoлuldi. ■
14 Yerusalemda uningdin tuoлuloланanlarning isimliri mana mundaḳ idi: Xammua,
Xobab, Natan, Sulayman, 15 Ibḫar, Elixua, Nəfəg, Yafiya, 16 Elixama, Eliada wə Elifələt.

Filistiyə bilən jəng ḳilix

17 Filistiylər Dawutning Israiloла padixaḫ boluxḳa məsiḫləngininі angliоланda, ular
ḫəmmisi Dawutni tutḳili qiḳti, Dawut buni anglapla, ḳoroланoла qüxti.
18 Filistiylər kelip «Rəfayim jiloлisi»da yeyilip turdi; □ 19 Dawut Pərwərdigardin
yol sorap: Filistiylərgə ḳarxi atlinaymu? Ularni ḳolumoла tapxurarsənmu? —
dedi. Pərwərdigar Dawutḳa: Qiḳḳin! Qünki, Mən Filistiylərni jəzmən ḳolungoла
tapxurimən — dedi.
20 U waḳitta Dawut Baal-Pərazimoла bardi. U yərdə Dawut ularni tarmar ḳildi.
U: — «Pərwərdigar mening aldimda düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip
kətkəndək bөsüp kirdi» — dedi. Xuning bilən u yərni «Baal-Pərazim» dəp atidi. □ ■
21 Filistiylər u yərdə өz məbudlirini taxlap kətti; Dawut bilən adəmliri ularni elip
kətti.
22 Əmdi Filistiylər yənə qiḳip «Rəfayim jiloлisi»da yeyilip turdi.
23 Dawut Pərwərdigardin yol soridi. Pərwərdigar: Sən u yərgə qiḳmay, bəlki
ularning kəynidin aylinip өtüp üjmə dərəhlirining udulidin ḫujum ḳiloлin — dedi,□
24 Xundaḳ boliduki, sən üjmə dərəhlikining üstidin ayaoл tiwixini anglixing bilənla
dərḫal atlan; qünki xu tapta Pərwərdigar Filistiylərning ḳoxunioла ḫujumoла qiḳḳan
bolidu, — dedi.
25 Dawut Pərwərdigarning uningoла əmr ḳiloлinidək ḳilip, Filistiylərni Gibeondin
Gəzərgiqə ḳooлlap ḳirdi.□

□ **5:8 «Kimki Yəbusiylarni uray desə, sünggüq bilən qiḳixi kerək» —** bu sirliḳ səzning mənisi pəḳət yeḳinda arheologlar təkxürüp tapḳan tarihiy izlardin eniḳlandi. Əslidə Yerusalem xəḫirining astida məhpiy bir su yoli bar idi; xəḫərdə bu su yoliоla tutixidiоlan tik bir ḳuduḳ bar idi. Dawutning adəmliri xu ḳuduḳtin yamixip qiḳḳan bolsa kerək. **«korlar ya aḳsaḳlar өygə kirmisun» —** bu səzning mənisi bəlkim (1) ḫeqḳandaḳ butpərəs adəmlərning (məsilən, Yəbusiylarning) padixaḫning ordisioла kirixigə ruhsət yoḳ; (2) Dawut Yəbusiylar tayanoланan ḫərḳandaḳ butlar («kor wə aḳsaḳlar)ni ḫərgiz өyigə kirixkə ruhsət ḳilmaytti (demək, butlar «kor», «aḳsaḳ»lardək ḫeqnemə ḳilalmaydu). Bu səz korlar wə aḳsaḳlarning өzlirini kərsətməydu, qünki keyin aḳsaḳ boloланan Məfiboxət ḫərküni Dawut bilən ḫəmdastihan olturatti. ■ **5:8** 1Tar. 11:6 □ **5:9 «Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi» —** «Millo»: «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin. ■ **5:13** 1Tar. 3:9; 14:3-7 □ **5:18 «Rəfayim jiloлisi» —** Yerusalemoла yeḳin, Ḫinnom jiloлisining jənubiy təripidə. □ **5:20 «Baal-pərazim» —** «bөsüp qiḳḳuqilarning Rəbbi» degən mənidə. ■ **5:20** Yəx. 28:21 □ **5:23 «üjmə dərəhliri» —** bu bizning ḳiyasimiz. Ibraniy tilida «yioлioлuqi dərəhlər». Zadi ḳaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxḳa bir ḳiyas «hinə dərəhliri». □ **5:25 «Gibeondin» —** yaki «Gebadin».

6

Dawut əhdə sanduqini Yerusalemoqa əkilidu
1Tar. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3

1 Dawut Israilning arisidin barliq sərhil adəmlərni yioqiwidi, bular ottuz ming
qikti. 2 Andin Dawut wə uningoqa əgəxkənlərning ḥəmmisi Hudaning əhdə
sanduqini yətkəp kelix üqün Yəhudadiki Baalaḥoqa qikti; sanduq *muqəddəs* nam
bilən, yəni kerublarning otturisida olturoquqi samawiy qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigarning nami bilən ataloqanidi. □ 3 Ular Hudaning əhdə sanduqini dəngdə
olturuxluq Abinadabning əyidə yengi bir ḥarwioqa selip, uni xu yərdin elip qikti.
Abinadabning ooqulliri Uzzaḥ bilən Aḥiyo u yengi ḥarwini ḥəydidi. ■ 4 Ular ḥarwini
Hudaning əhdə sanduqi bilən dəngdə olturuxluq Abinadabning əyidin elip qikti;
Aḥiyo əhdə sanduqining aldida mangdi. 5 Dawut bilən pütkül Israil jəmətidikilər
Pərwərdigarning aldida təntənə qilip küy oqup qiltar, təmbur, dap, daqa-dumbaq
wə qanglar qelip ussul oynidi.□
6 Lekin ular Nakonning haminioqa kəlgəndə, kalilar aldioqa müdürəp kətkənliki
üqün, Uzzaḥ qolini sozup Hudaning əhdə sanduqini tutiwaldi. 7 Pərwərdigarning
oqəzipi Uzzaḥqa qozoqaldi; u hata qiloqini üqün, uni Huda xu yərdə urdi. Xuning
bilən Uzzaḥ Hudaning əhdə sanduqining yenioqa yiqilip əldi.
8 Lekin Dawut bolsa Pərwərdigarning Uzzaḥning tenini bəskənlikigə aqqiqlandi wə
u yərni «Pərəz-Uzzaḥ» dəp atidi; u yər bügünki küngiqə xundaq atilidu. □ 9 U küni
Dawut Pərwərdigardin qorqup: Pərwərdigarning əhdə sanduqini əzümningkigə
qaysi yol bilən əkelərmən? — dedi.
10 Xuning üqün Dawut Pərwərdigarning əhdə sanduqini «Dawut xəḥiri»gə,
əziningkigə yətkəxni halimidi; Dawut uni elip berip, Gatliq Obəd-Edomning əyidə
qaldurdi.
11 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Gatliq Obəd-Edomning əyidə üq ay turdi;
Pərwərdigar Obəd-Edom wə uning pütkül əyidikilərni bərikətlidi.
12 Dawut padixaḥqa: — «Pərwərdigar Əz əhdə sanduqi wəjidin Obəd-Edom wə
uning barini bərikətlidi» dəp eytildi. Xunga Dawut Hudaning əhdə sanduqini Obəd-
Edomning əyidin elip qikip, huxluq bilən Dawutning xəḥirigə elip kəldi. □
13 Pərwərdigarning sanduqini kətürgənlər altə qədəm mengip, xundaq boldiki, u bir
buqa bilən bir bordaq mozayni qurbanliq qildi. □ 14 Dawut bolsa kanap əfodni
kiyip Pərwərdigarning aldida küqining bariqə ussul oynaytti; □ 15 Dawut bilən
Israilning pütkül jəməti təntənə qilip warqirixip, kanay qelixip Pərwərdigarning
əhdə sanduqini elip qikiwatatti.
16 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Dawutning xəḥirigə elip kirilginidə, Saulning qizi
Mikal derizidin qarap, Dawut padixaḥning səkrəp Pərwərdigarning aldida ussul
oynawatqanliqini kərüp, uni əz kənglidə mənsitmidi.

□ **6:2 «Yəhudadiki Baalaḥ» —** (yaki «Baalaḥ-Yəhudaoqa») — baxqa ismi «Kiriat-Yearim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni kərüng). ■ **6:3** 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2 □ **6:5 «təntənə qilip küy oqup… » —** yaki «ḥərhil arqa yaoqaqliridin yasaloqan sazlarni qelip...». **«daqa-dumbaq» —** yaki «xaqildaq(lar)». □ **6:8 «Pərəz-Uzzaḥ» —** «Uzzaḥoqa bəsüp kirix» degən mənidə. □ **6:12 «Pərwərdigar Əz əhdə sanduqi wəjidin…» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar Hudaning əhdə sanduqi wəjidin…». □ **6:13 «Pərwərdigarning sanduqini kətürgənlər altə qədəm mengip, xundaq boldiki, u bir buqa bilən bir bordaq mozayni qurbanliq qildi» —** «altə qədəm» bizningqə bu dəsləpki altə qədəmni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi «Ular ḥər altə qədəm mangoqanda, bir qetim buqa wə bordaq mozay qurbanliq qildi». Lekin undaq bolsa, ilgərləx bək asta bolatti! □ **6:14 «Dawut bolsa kanap əfodni kiyip…» —** «əfod» adəttə pəqət kaḥinlar kiyidioqan jilitkidək qisqa bir kəynək idi. Bizning «təbirlər»imizni kərüng. Dawutning əfodni kiyixi bəlkim ussul oynaxqa azadə bolux üqün idi (14-ayətni kərüng).

17 Ular Pərwərdigarning əhdə sandukini elip kirip, Dawut uning üqün tiktürgən
qedirning ottursida koydi. Andin Dawut Pərwərdigarning aldida köydürmə
kurbanlik bilən inaklik kurbanliklirini sundi.
18 Dawut köydürmə kurbanlik bilən inaklik kurbanliklirini kəltürüp bolup, halay-
ikka samawiy koxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigarning namida bəht-bərikət
tilidi. 19 U pütkül Israil jamaitigə, ər bilən ayallarning hərbirigə birdin koturmaq,
birdin horma poxkili wə birdin üzüm poxkilini təksim kilip bərdi. Andin həlkning
hərbiri əz əyigə yenip kətti.□
20 Dawut əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün yenip kəlgəndə, Saulning kizi Mikal
uning aldioqa qikip: Bügün Israilning padixahi əzini xunqə xərəplik kərsəttimu,
kandak? U huddi pəs bir adəmning nomussizlaqə əzini yalingaqlioqinioqa ohxax,
hizmətkarlirining dedəklirining kəz aldida əzini yalingaqlidi!□
21 Dawut Mikaloqa: Undak *xadlanoqinim* Pərwərdigar aldida idi. U atang wə uning
pütkül jəmətini ərüp, meni Pərwərdigarning həlki bolоqan Israil üstigə baxlamqi
kilip tiklidi. Xunga mən Pərwərdigarning aldida ussul oynaymən! 22 Əməliyəttə mən
əzümni tehimu ərzimәs kilip, əz nəzirimdə əzüm təwən boluxka razimən. Lekin sən
eytkan u dedəklərning nəzиridə bolsa, hərmətkə sazawər bolimən — dedi.
23 Saulning kizi Mikal bolsa, əlidioqan künigiqə bala tuoqmidi.

7

Pərwərdigarning Dawutka kiloqan uluoq wədiliri
1Tar. 17:1-5

1 Padixah əz ordisida turatti, Pərwərdigar uningoqa ətrapidiki barlik düxmənliridin
aram bərgəndin keyin, 2 padixah Natan pəyoqəmbərgə: Mana kara, mən kedir
yaoqiqidin yasaloqan əydə olturimən, lekin Hudaning əhdə sanduki bir qidirning iqidə
turuwatidu — dedi.□
3 Natan padixahka jawap berip: Kənglüngdə nemə oylioqining bolsa, xuni kiloqin;
qünki Pərwərdigar sening bilən billidur — dedi.
4 Lekin keqidə xundak boldiki, Pərwərdigarning səzi Natanoqa kelip mundak
deyildi: 5 — Berip kulum Dawutka degin: «Pərwərdigar: — «Sən dərwəkə Manga
turidioqanoqa əy salmakqimusən?» — dəydu. □ 6 — «Mən Israillarni Misirdin
qikaroqandin tartip, bu küngiqə bir əydə olturmidim, bəlki bir qedirni makan
kilip, kezip yürdüm. 7 Mən Əzüm barlik Israillar bilən yürgən həmmə yərlərdə,
həlkim Israilni padiqi bolup bekixka əmr kiloqanlaroqa, yəni Israilning hərkandak
kəbilisining bir *yetəkqisigə*: Nemixka Manga kedir yaoqaqtin bir əy yasimaysilər? —
dəp bakkanmu? □ 8 Əmdi kulum Dawutka mundak degin: — Samawiy koxunlarning
Sərdari bolоqan Pərwərdigar: — Seni həlkim Israiloqa baxlamqi kilip tikləx üqün seni
yaylaklardin, koy bekixtin elip kəldim, — dəydu, 9 — wə məyli kəyərgə barmioqin,
Mən haman sening bilən billə boldum wə sening aldingdin barlik düxmənliringni
yokitip kəldim; yər yüzidiki uluoqlar nam-xəhrətkə igə bolоqandək seni uluoq nam-
xəhrətkə sazawər kildim. ■ 10-11 Mən həlkim bolоqan Israiloqa bir jayni bekitip, ularni

□ **6:19 «birdin horma poxkili»** — yaki «bir yutum xarab» yaki «bir parqə gəx». □ **6:20 «...əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün...»** — «mubarəkləx» muxu yərdə «bəht-bərikət tiləx»ni əz iqigə alidu. **«Bügün Israilning padixahi ... hizmətkarlirining dedəklirining kəz aldida əzini yalingaqlidi!»** — «əzini yalingaqlidi» degən gəp ərkinrək ussul oynaxka Dawutning «əfod»ni kiygənlikini kərsitidu. □ **7:2 «Hudaning əhdə sanduki bir qidirning iqidə turuwatidu»** — muxu yərdə «qedirning iqidə» ibraniy tilida «pərdilər iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. □ **7:5 «kulum Dawut»** — «kul» degən ukum tooqruluk «təbirlər»imizni kərüng. □ **7:7 «Israilning hərkandak kəbilisining bir yetəkqisi...»** — «1Tar.» 17:6də «Israilning hərkandak yetəkqi hakimi» deyilidu. ■ **7:9** 2Sam. 8:6,14

xu yərdə tikip əstürimən; xuning bilən ular əz zeminida turidiƣan, parakəndiqilikkə uqrimaydiƣan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək, xundakla Mən həlkim Israil üstigə həkümranlik kilixka hakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularƣa kaytidin zulum salmaydu. Mən hazir sanga həmmə düxmənliringdin aram bərdim. Əmdi Mənki Pərwərdigar sanga xuni eytip koyayki, Mən sening üqün bir əyni kurup berimən!» — dəydu.□

12 «Künliring toxup, ata-bowiliring bilən *ölümdə* uhliƣiningda, Mən əz puxtingdin boloƣan nəslingni sening ornungda turoƣuzup, padixahlikini məzmut kilimən. □ ■
13 Mening namim üqün bir əyni yasiƣuqi u bolidu, wə Mən uning padixahlik təhtini əbədgiqə mustəhkəm kilimən. ■ 14 Mən uningƣa ata bolimən, u Manga oƣul bolidu. Əgər u kəbihlik kilsa, uningƣa insanlarning tayiki bilən wə adəm balilirining sawak-dumbalaxliri bilən tərbiyə berimən. □ ■ 15 Əmma Mən sening aldingda ərüwətkən Sauldin mehir-xəpkitimni juda kiloƣinimdək, uningdin mehir-xəpkitimni juda kilmaymən. 16 Xuning bilən sening əyüng wə sening padixahliking aldingda həmixə məzmut kilinidu; təhting əbədgiqə məzmut turoƣuzulidu».□
17 Natan bu barlik səzlər wə barlik wəhiyni heqnemə kaldurmay, Dawutka eytip bərdi.
18 Andin Dawut padixah kirip, Pərwərdigarning aldida olturup mundak dedi: «I, Rəb Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening əyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə kəturgüdək? 19 Lekin, i Rəb Pərwərdigar, *mening bu mərtiwəm* Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix hesablandi; qünki Sən mən kulungning əyining yirak kəlgüsi tooƣruluk səzliding; bu həmmila adəmgə daim bolidiƣan ixmu, i, Rəb Pərwərdigar? □ 20 Əmdi Dawut Sanga yənə nemə desun? Sən Əz kulungni tonuysən, i, Rəb Pərwərdigar! 21 Sən səz-wədəng wəjidin, Əz kənglüngdikigə asasən bu uluƣ ixning həmmisini kulung bilsun dəp bekitip kiloƣansən. 22 Xunga Sən uluƣsən, i Pərwərdigar; kulaklirimiz barlik angliƣinidək, Sening təngdixing yok, Səndin baxka heqkandak ilah yoktur.■
23 Həlking Israildək yənə baxka bir əl barmu, ular jahanda alahidə turidu? — Qünki *Sən* Huda ularni Misirdin kutkuzup Əzünggə has bir həlk kilix üqün, xundakla nam-xəhrətkə igə bolux üqün, Əzüng barding; Sən Əzüng üqün Misirdin, əllərdin wə ularning ilahliridin kutkuzup qikkan həlking aldida zemining üqün uluƣ wə dəhxətlik ixlarni kilding. □ ■ 24 Sən həlking Israilni Əzüng üqün əbədgiqə bir həlk boluxka bekitting; Sən, i Pərwərdigar, ularning Hudasi boldung.
25 Əmdi hazir, i Pərwərdigar Huda, Əz kulung wə uning əyi tooƣrisida eytkan

---

□ **7:10-11 «Mən sening üqün bir əy kurup berimən»** — Dawut əsli Huda üqün bir əy kurmakqi boloƣan, lekin Huda Dawutka: Sanga bir əy (ailə, jəmət, sulalə degən mənidə) kurup berimən» dəp jawab beridu. □ **7:12 «Mən əz puxtingdin boloƣan nəslingni sening ornungda turoƣuzup, ...»** — muxu yərdə «puxtingdin» — ibraniy tilida «iq-baoƣringdin». ■ **7:12** 1Pad. 8:20 ■ **7:13** 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10 □ **7:14 «uningƣa insanlarning tayiki bilən wə adəm balilirining sawak-dumbalaxliri bilən tərbiyə berimən»** — demək, Dawutning əwladliridin boloƣan padixahlar gunah kilsa, Huda ularƣa insaniy wasitə (bəlkim düxmənning wasitisi) bilən tərbiyə beridu. ■ **7:14** Zəb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ **7:16 «...sening əyüng wə sening padixahliking aldingda həmixə məzmut kilinidu»** — yaki «...sening əyüng wə sening padixahliking aldimda həmixə məzmut kilinidu». □ **7:19 «mening bu mərtiwəm Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix hesablandi»** — demək, «Sən (allikaqan) meni muxu (yukiri) dərijigə kəturgənikənsən...» degən səz (18-ayətni kərüng) uning padixah boloƣanlikini kərsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kəp imtiyazlarni koxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni kaytidin kərüng. ■ **7:22** Kan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23 «ularni... kutkuzup Əzünggə has bir həlk kilix üqün, xundakla nam-xəhrətkə igə bolux üqün, əzüng barding»** — tekistning enik mənisi xuki, Israilni Misirdin kutkuzux üqün Huda Əzi xəhsən Misiroƣa baroƣan. **«...ularni... əllərdin wə ularning ilahliridin kutkuzup qikkan»** — muxu ibarə bəlkim Hudaning Israil aldida Pələstin zeminida turuwatkan butpərəs əllərni koƣliwetixini kərsitixi mumkin. ■ **7:23** Kan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zəb. 147:19-20

wədənggə əbədgiqə məzmut əməl qilƣin; Sən degənliring boyiqə ixni ada qilƣaysən! 26 Sening naming əbədgiqə uluƣlinip: — Samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Israilning üstidə turidiƣan Hudadur, dəp eytilsun, xundaqla Θz qulungning ey-sulalisi sening aldingda məzmut turƣuzulsun.
27 Qünki Sən, i samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi Θz qulungƣa: Mən sanga bir ey-sulalə qurup berimən, dəp wəhiy qilding; xunga qulung bu duani sening aldingda qilixqa jür'ət qildi.
28 Əmdi sən, i Rəb Pərwərdigar, birdinbir Hudadursən, Sening səzliring həqiqəttur wə Sən bu bəht-iltipatni Θz qulungƣa wədə qilding; ■ 29 xunga qulungning ey-jəmətini Sening aldingda mənggü turuxqa nesip qilip bərikətligəysən; qünki Sən, i Rəb Pərwərdigar, buni wədə qilƣansən; bu bəht-iltipating bilən Θz qulungning ey-jəməti əbədgiqə bəht-iltipatqa nesip bolidu».

8

Dawut ətrapidiki əllərni ezigə beqindüridu
1Tar. 18:1-14

1 Bu ixlardin keyin xundaq boldiki, Dawut Filistiylərgə hujum qilip, ularni boysundurdi. Xundaq qilip, Dawut Filistiylərning qolidin mərkiziy xəhərning hoquqini aldi.□
2 U həm Moabiylarƣa hujum qilip, ularnimu məƣlup qildi. U ularni yərgə yatquzup, tana bilən ølqəp, ikki tana kəlgənlərni øltürdi, bir tana kəlgənlərni tirik qaldurdi. Moabiylar bolsa Dawutqa beqinip, uningƣa seliq tapxurdi.
3 Andin Zobahning padixahi Rəhobning ooƣli Hadad'ezər Əfrat dəryasiƣa qiqip, xu yərdiki hakimiyətni ezigə qaytidin tartiwalmaqqi bolƣanda, Dawut uningƣa hujum qilip, məƣlup qildi. 4 Dawut uning qoxunidin bir ming yəttə yüz atliq əskərni wə yigirmə ming piyadə əskərni əsir qildi; Dawut harwa atlirining piyini kəstürdi, lekin ezigə yüz harwiliq atni qaldurup qoydi.□ ■
5 Dəməxqtiki Suriylər Zobahning padixahi Hadad'ezərgə yardəm berix üqün qiqti, lekin Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming adəmni øltürdi. □ 6 Andin Dawut birnəqqə bargah əskərlərni Dəməxqtiki Suriylərning zeminida turƣuzdi; xuning bilən Suriylər Dawutqa beqinip uningƣa seliq tapxurdi. Dawut qəyərgə barsa, Pərwərdigar uningƣa nusrət berətti.□
7 Dawut Hadad'ezərning ƣulamliriƣa təminləngən altun qalqanni tartiwelip, Yerusalemƣa kəltürdi 8 wə Hadad'ezərning xəhərliri bolƣan Bitah bilən Birotay xəhərliridinmu intayin kəp misni qoloƣa qüxürdi.□
9 Hamatning padixahi Toy Dawutning Hadad'ezərning pütün qoxunini məƣlup qiloƣinini anglap, 10 ez ooƣli Yoramni Dawutning halini soraxqa wə Dawutning Hadad'ezər bilən jəng qilip uni məƣlup qiloƣiniƣa uni təbrikləxkə əwətti. Qünki Hadad'ezər daim Toy bilən jəng qilip keliwatatti. Yoram bolsa kümüx, altun wə mis qaqa-buyumlarni elip kəldi. □ 11-12 Dawut padixah muxularni wə ezi beqinduroƣan həmmə əllərdin, jümlidin Suriylərdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylərdin

---

■ **7:28** Yh. 17:17 □ **8:1** **«…mərkiziy xəhərning hoquqini aldi»** — yaki «Məttəg-Ammah xəhirini aldi». □ **8:4** **«bir ming yəttə yüz atliq əskər»** — yaki «bir ming yəttə yüz jəng harwisi». ■ **8:4** 1Tar. 18:4 □ **8:5** **«Dəməxqtiki Suriylər»** — yəni «Dəməxqtiki Suriyəliklər». □ **8:6** **«Suriylər»** — yaki «Aramiylar». Hazirqi Suriyədikilər ulardin, yəni Aramiylardin qikqan. □ **8:8** **«Bitah»** — yaki «Tebah» — «1Tar.» 18:8ni kərüng. □ **8:10** **«Toy … ez ooƣli Yoramni … təbrikləxkə əwətti»** — «1Tar.» 18:10də «Yoram» «Hadoram» degən baxqa bir isim bilən atilidu.

wə Amaləklərdin olja alоqan altun-kümüxlərni Pərwərdigarоqa atap beоqixlidi. Bular Zobaḫning padixaḫi Rəḫobning ooqli Ḥadad’ezərdin alоqan oljini өz iqigə alidu. □
13 Dawut Suriylərni məoqlup ḳilip, yəni on səkkiz ming adəmni «Xor wadisi»da өltürüp yanоqanda, uning nam-dangḳi heli qiḳḳanidi. ■ 14 U Edomda əskər bargaḫlirini turоquzdi; pütün Edomda bargaḫlarni ḳurdi. Xuning bilən Edomiylarning ḫəmmisi Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə barsa, Pərwərdigar uningоqa nusrət berətti.
15 Dawut pütkül Israil üstigə səltənət ḳildi; u pütkül həlḳini sorap, adil ḫөkümlər qiḳirip adalət yürgüzətti.

Orda əməldarliri
2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17

16 Zəruiyaning ooqli Yoab ḳoxunning sərdari boldi; Aḫiludning ooqli Yəḫoxafat mirza boldi; 17 Ahitubning ooqli Zadok bilən Abiyatarning ooqli Ahimələk kaḫin boldi; Seraya diwan begi boldi. 18 Yəḫoyadaning ooqli Binaya Kərətiylər bilən Pələtiylərning yolbaxqisi boldi; Dawutning ooqullirimu kaḫin boldi.□

9

Məfiboxətkə xəpḳət kərsitix

1 Dawut: Saulning өyidin tirik ḳaloqan birərsi barmikin, bar bolsa mən Yonatanning ḫərmitidə uningоqa xapaət kərsitəy? — dedi.
2 Əmdi Saulning ailisidiki Ziba degən bir hizmətkar ḳaloqanidi. Ular uni Dawutning ḳexioqa qaḳirdi. Kəlgəndə, padixaḫ uningdin: Sən Zibamu? dəp soridi. U: Peḳir mən xu! — dedi.■
3 Padixaḫ: Saulning ailisidin birərsi tirik ḳaldimu? Mən uningоqa Hudaning xapaitini kərsitəy dəwatimən, — dedi. Ziba padixaḫḳa: Yonatanning bir ooqli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu — dedi.□ ■
4 Padixaḫ uningdin: U ḳəyərdə, dəp soridi. Ziba padixaḫḳa: U Lo-Dibarda, Ammiəlning ooqli Makirning өyidə turidu — dedi.
5 Xunga Dawut padixaḫ kixi əwətip uni Lo-Dibardin, Ammiəlning ooqli Makirning өyidin elip kəldi.
6 Saulning nəwrisi, Yonatanning ooqli Məfiboxət Dawutning aldioqa kəlgəndə, yüzini yərgə yiḳip, təzim ḳildi. Dawut: *Sən* Məfiboxətmu? — dəp qaḳiriwidi, u: Peḳir xu! — dəp jawap ḳayturdi.
7 Dawut uningоqa: Ḳorḳmioqin, atang Yonatan üqün, sanga xapaət ḳilmay ḳalmaymən; bowang Saulning ḫəmmə yər-zeminlirini sanga ḳayturup berəy, sən ḫəmixə mening dastihinimdin oqizalinisən — dedi.□
8 Məfiboxət təzim ḳilip: Ḳulung nemə idi, məndək bir өlük it aliyliri ḳədirligüdək nemə idim? — dedi.

□ **8:11-12 «Suriylərdin»** — yaki «Edomlardin» — 14-ayətni wə «1Tar.» 18:11ni kərüng. ■ **8:13** Zəb. 60:1-4 □ **8:18 «Kərətiylər bilən Pələtiylər»** — bəlkim Dawutḳa alaḫidə muḫapizətqilər yaki alaḫidə zərbidar əskərlər boloqan boluxi mumkin idi. **«Dawutning ooqullirimu kaḫin boldi»** — muxu yərdə «kaḫin» bəlkim (1) ularning Hudaning ibaditidə adəttiki kaḫinlardin baxḳa alaḫidə wəzipiliri barliḳini; (2) ḫakimiyəttə birhil wəzirlikini kərsitixi mumkin («1Tar.» 18:17nimu kərüng). ■ **9:2** 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ **9:3 «Yonatanning bir ooqli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu»** — Zibaning bu səzni deyixi, bəlkim, Dawutning Saulning jəmətidikilərni izdəxtiki məḳsiti өz təhtigə ḫeqḳandaḳ təḫdit bolmasliḳi üqün, ularni yoḳitix, dəp oylisa kerək; xunga u Məfiboxətni aḳsaḳ dəydu — aḳsaḳ bir adəm təhtkə ḫeqḳandaḳ təḫdit bolmaydu, əlwəttə. ■ **9:3** 2Sam. 4:4 □ **9:7 «bowang Saul»** — ibraniy tilida «atang Saul» degən səz bilən ipadilinidu. «Ata» degənning ibraniy tilida mənisi kəngdur.

9 Andin padixaḫ Saulning hizmətkari Zibani qaḳirip uningoɣa: Saulning wə pütkül
ailisining ḫəmmə təəlluḳatini mana mən oɣojangning ooɣlining ḳolioɣa bərdim.
10 Sən bilən ooɣulliring wə hizmətkarliring uning üqün xu zeminda terikqilik ḳilip,
qiḳḳan məḥsulatlirini oɣojangning ooɣlioɣa yeyixkə tapxurunglar. Oɣojangning ooɣli
Məfiboxət mən bilən ḫəmixə ḫəmdastihan bolup oɣizalinidu, — dedi (Zibaning on
bəx ooɣli wə yigirmə hizmətkari bar idi).
11 Ziba padixaḫḳa: Oɣojam padixaḫ ḳullirioɣa buyruoɣanning ḫəmmisigə kəminiliri
əməl ḳilidu, — dedi. Padixaḫ Dawut *yənə*: Məfiboxət bolsa padixaḫning bir ooɣlidək
dastihinimdin taam yesun — *dedi*.
12 Məfiboxətning Mika degən kiqik bir ooɣli bar idi. Zibaning өyidə tu-
ruwatḳanlarning ḫəmmisi Məfiboxətning hizmətkarliri boldi. 13 Əmdi Məfiboxət
Yerusalemda turatti; qünki u ḫəmixə padixaḫning dastihinidin taam yəp turatti.
Uning ikki puti aḳsaḳ idi.

10

Dawut wə Ammoniylar
1Tar. 19:1-19

1 Keyin xundaḳ ix boldiki, Ammoniylarning padixaḥi өldi wə uning Ḫanun degən
ooɣli ornida padixaḫ boldi.
2 Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat kərsətkəndək mən Naḫaxning
ooɣli Ḫanunoɣa iltipat kərsitəy, — dedi. Andin Dawut atisining pətisigə
Ḫanunning kөnglini soraxḳa өz hizmətkarliridin birnəqqini mangdurdi. Dawutning
hizmətkarliri Ammoniylarning zemininoɣa kəlgəndə, 3 Ammoniylarning əməldarliri
oɣojisi Ḫanunoɣa: Sili Dawutni rastla atilirining ḫərmiti üqün ḳaxlirioɣa kөngül
sorap adəm əwətiptu, dəp ḳaramla? Dawutning hizmətkarlirini ḳaxlirioɣa əwətkini
xəḫərni paylap uningdin məlumat elix, andin bu xəḫərni aoɣdurux üqün əməsmu?
— dedi.
4 Xuning bilən Ḫanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, saḳallirining yerimini
qüxürüp, kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüp, kətini eqip kətküzüwətti. 5 Bu
həwər Dawutḳa yətküzüldi; u ularni kütüwelixḳa aldioɣa adəm mangdurdi; qünki
ular intayin nomus ḫes ḳiloɣanidi. Padixaḫ uloɣa: Saḳal-burutunglar өskiqilik
Yeriho xəḫiridə turup, andin yenip kelinglar, — dedi.
6 Ammoniylar өzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanliḳini bilip, adəm əwətip
Bəyt-Rəḥobdiki Suriylər bilən Zobaḫdiki Suriylərdin yigirmə ming piyadə əskər,
Maakaḫning padixaḥidin bir ming adəm wə Tobdiki adəmlərdin on ikki ming adəmni
yallap kəldi. 7 Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jənggiwar ḳoxunini *ularning*
aldioɣa mangdurdi. 8 Ammoniylar qiḳip xəḫərning dərwazisining aldida səp tüzidi;
Zobaḫ bilən Rəḥobdiki Suriylər wə Tob bilən Maakaḫning adəmliri dalada səp tüzidi;
□ 9 Yoab jəngning aldi ḫəm kəynidin bolidioɣanliḳioɣa kөzi yetip, Israildin bir ḳisim
sərhil adəmlərni iloɣap, Suriyələrgə ḳarxi səp tüzidi; 10 ḳaloɣanlarni Ammoniyloɣa
ḳarxi səp tizoɣin dəp inisi Abixayning ḳolioɣa tapxurp, uningoɣa:
11 — Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma
Ammoniylar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy. 12 Jür'ətlik boloɣin!
Өz həlḳimiz üqün wə Hudayimizning xəḫərliri üqün baturluḳ ḳilayli. Pərwərdigar
Өzigə layiḳ kөrünginini ḳiloɣay! — dedi.
13 Əmdi Yoab wə uning bilən boloɣan adəmlər Suriylərgə ḫujum ḳiloɣili qiḳti; Suriylər
uning aldida ḳaqti. 14 Ammoniylar Suriylərning ḳaqḳinini kөrgəndə, ularmu

□ **10:8 «xəḫərning dərwazisi»** — «xəḫər» bəlkim ularning paytəhti Rabbaḫni kөrsitidu (14-ayətni kөrüng).

Abixaydin ḳeqip, xəḥərgə kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilən jəng ḳilixtin qekinip, Yerusalemoɣa yenip kəldi.
15 Suriylər bolsa өzlirining Israillarning aldida məoɣlup boloɣinini kərgəndə, yənə jəm boluxti. 16 Ḥadad'ezər adəmlərni əwətip, *Əfrat* dəryasining neri təripidiki Suriylərni *yardəmgə* qaḳirip, ularni yətkəp kəldi; ular Helam xəḥirigə kəlgəndə, Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari Xobak ularoɣa baxqiliḳ ḳildi.
17 Bu həwər Dawutḳa yətkəndə, u pütkül Israilni yioɣdurup, Iordan dəryasidin өtüp, Helam xəḥirigə bardi. Suriylər Dawutḳa ḳarxi səp tizip, uningoɣa ḥujum ḳildi.
18 Suriylər yənə Israildin ḳaqti. Dawut bolsa yəttə yüz jəng ḥarwiliḳni, ḳiriḳ ming atliḳ əskərni ḳirdi ḥəm ḳoxunining sərdari Xobakni u yərdə өltürdi. □
19 Ḥadad'ezərgə beḳinoɣan ḥəmmə padixaḥlar өzlirining Israil aldida yengilginini kərgəndə, Israil bilən sülḥ ḳilixip ularoɣa beḳindi. Xuningdin keyin Suriylər Ammoniylaroɣa yənə yardəm birixkə jür'ət ḳilalmidi.

11

Dawutning eoɣir gunaḥi

1 Xundaḳ boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanoɣan waḳitta Dawut Yoabni adəmliri bilən ḥəmdə ḥəmmə Israilni jənggə mangdurdi; ular Ammoniylarning zeminini wəyran ḳilip, Rabbaḥ xəḥirini muḥasirigə aldi. Lekin Dawut Yerusalemda ḳaldi. □ ■
2 Bir küni kəqtə Dawut kariwattin ḳopup, padixaḥ ordisining өgizisidə aylinip yürətti; өgzidin u munqida yuyuniwatḳan bir ayalni kərdi. Bu ayal bək qiraylиḳ idi. 3 Dawut adəm əwətip, ayalning həwirini soridi; birsi uningoɣa: — Bu Eliamning ḳizi, Ḥittiy Uriyaning ayali Bat-Xeba əməsmu? — dedi.
4 Dawut kixi əwətip, uni ḳexioɣa əkəltürdi (u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi). U uning ḳexioɣa kəlgəndə, Dawut uning bilən billə boldi; andin u өz өyigə yenip kətti. □ ■
5 Xuning bilən u ayal ḥamilidar boldi, ḥəm Dawutḳa: Mening boyumda ḳaptu, dəp həwər əwətti.
6 Xuning bilən Dawut Yoabḳa həwər yətküzüp: Ḥittiy Uriyani mening ḳeximoɣa əwətinglar, dedi. Yoab Uriyani Dawutning ḳexioɣa mangdurdi. 7 Uriya Dawutning ḳexioɣa kəlgəndə, u Yoabning ḥalini, həlḳning ḥalini wə jəng əḥwalini soridi. 8 Andin Dawut Uriyaoɣa: Өz өyünggə berip putliringni yuoɣin, dedi. Uriya padixaḥning ordisidin qiḳḳanda, padixaḥ kəynidin uningoɣa bir sowoɣa əwətti. □ 9 Lekin Uriya өz өyigə barmay, padixaḥning ordisining dərwazisida, oɣojisining baxḳa ḳulhizmətkarlirining arisida yatti.
10 Ular Dawutḳa: Uriya өz өyigə barmidi, dəp həwər bərdi. Dawut Uriyadin: Sən yiraḳ səpərdin kəlding əməsmu? Nemixḳa өz өyünggə kətmiding? — dəp soridi.

□ **10:18 «ḳiriḳ ming atliḳ əskər»** — yaki «ḳiriḳ ming piyadə əskərni» — «1Tar.» 19:18ni kərüng. Xu yərdə «yəttə ming jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərḳining səwəbi bəlkim: (1) ḳolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuḳtisi ohximaydioɣan boluxi mumkin. □ **11:1 «yengi yilning bexida»** — Huda Yəḥudiy həlḳigə tapxuroɣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:1). ■ **11:1** 1Tar. 20:1-3 □ **11:4 «u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi»** — yaki «u waḳitta u yengila paklanoɣanidi». Musaoɣa qüxürülgən ḳanun boyiqə («Law.» 15:19-20) ər kixining өz ayalining adət waḳtida (7 kün ḥesablinatti) uning bilən billə yetixioɣa bolmaytti, bolmisa u ibadətkə nisbətən «napak» ḳilinatti (ayal kixining «adəttin yengila paklanoɣan» waḳtida ḥamilidar boluxi əng mumkin boloɣan waḳit, əlwəttə). «Pak» bolsun «napak» bolsun baxḳa birsining ayalioɣa tegix intayin eoɣir gunaḥdur, əlwəttə. ■ **11:4** Law. 15:19-24; 18:19 □ **11:8 «Өz өyünggə berip...»** — ibraniy tilida «Өz өyünggə qüxüp» — orda Yerusalemning bək yuḳiri bir jayida idi. **«putliringni yuoɣin...»** — demək, «raḥətlən».

11 Uriya Dawutqa: Mana, əhdə sanduqi, Israillar wə Yəhudalar bolsa kəpilərdə turup,
oqojam Yoab bilən oqojamning hizmətkarliri oquq dalada qedir tikip yetiwatsa, mən
yəp-iqip, ayalim bilən yetixqa өyümgə baraymu? Sening jening bilən wə ḥayating
bilən qəsəm qilimənki, mən undaq ixni qilmaymən — dedi.
12 Dawut Uriyaoqa: Bügün bu yərdə qaloqin, ətə seni kətküzwetimən, — dedi. Uriya
u küni wə ətisi Yerusalemda qaldi. 13 Dawut uni qaqirip ḥəmdastihan qilip, yəp-
iqküzüp məst qildi. Lekin xu keqisi Uriya өz өyigə barmay, qiqip oqojisining qul-
hizmətkarlirining arisida өz kariwitida uhlidi.
14 Ətisi Dawut Yoabqa hət yezip, Uriyaning aloqaq ketixigə bərdi. 15 Həttə u: Uriyani
soqux əng kəskin bolidioqan aldinqi səptə turoquzoqin, andin uning өltürülüxi üqün
uningdin qekinip turunglar, dəp yazoqanidi.
16 Xuning bilən Yoab xəḥərni kəzitip, Uriyani palwanlar *kəskin soquxqan* yərgə
mangdurdi. 17 Xəḥərdiki adəmlər qiqip, Yoab bilən soquxqanda həlqtin, yəni
Dawutning adəmliridin birnəqqisi yiqildi; Uriyamu өldi.
18 Yoab adəm əwətip jəngning ḥəmmə wəqəliridin Dawutqa həwər bərdi.
19 U həwərqigə mundaq tapilidi: Padixaḥqa jəngning ḥəmmə wəqəlirini dəp
boloqiningda, 20 əgər padixaḥ oqəzəplinip seningdin: Soquxqanda nemixqa
xəḥər sepiloqa xundaq yeqin bardinglar? Ularning sepilidin ya atidioqanliqini
bilməmtinglar? 21 Yərubbəxətning ooqli Abiməlәkni kim өltürginini bilməmsən? Bir
hotun sepildin uningoqa bir parqə yaroqunqaq texini etip, u Təbəz xəḥiridə өlmidimu?
Nemixqa sepiloqa undaq yeqin bardinglar? — Desə, sən: Silining qulliri Ḥittiy
Uriyamu өldi, dəp eytqin — dedi.□ ■
22 Həwərqi berip Yoab uningoqa tapxurup əwətkən həwərning ḥəmmisini Dawutqa
dəp bərdi. 23 Həwərqi Dawutqa: Düxmənlər bizdin küqlük kelip, dalada bizgə
ḥujum qildi; lekin biz ularoqa zərbə berip qekindürüp, xəḥərning dərwazisioqiqə
qooqliduq. 24 Andin ya atquqilar sepildin qul-hizmətkarliringoqa ya etip, padixaḥning
qul-hizmətkarliridin birnəqqini өltürdi. Qulliri Uriyamu өldi — dedi.
25 Dawut həwərqigə: Yoabqa mundaq degin: — Bu ix nəziringdə eoqir bolmisun, qiliq
ya uni ya buni yəydu; xəḥərgə boloqan ḥujuminglarni qattiq qilip, uni oqulitinglar,
dəp eytip uni jür'ətləndürgin — dedi.
26 Uriyaning ayali eri Uriyaning өlginini anglap, eri üqün matəm tutti.
27 Matəm künliri өtkəndə Dawut adəm əwətip uni ordisioqa kəltürdi. Xuning bilən
u Dawutning ayali bolup, uningoqa bir ooqul tuoqdi. Lekin Dawutning qiloqan ixi
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil idi.

12

Natan pəyoqəmbər Dawutqa tənbiḥ beridu

1 Pərwərdigar Natanni Dawutning qexioqa mangdurdi. U Dawutning qexioqa kelip
uningoqa mundaq dedi: «Bir xəḥərdə ikki adəm bar bolup, birsi bay, yənə birsi
kəmbəoqəl idi. 2 Bayning intayin tola qoy wə kala padiliri bar idi. 3 Lekin
kəmbəoqəlning өzi setiwelip baqqan kiqik bir saoqliq qozidin baxqa bir nərsisi yoq idi.
Qoza kəmbəoqəlning өyidə baliliri bilən təng өsüp qong boldi. Qoza uning yeginidin
yəp, uning iqkinidin iqip, uning quqiqida uhlidi; uning nəzиridə u өz qizidək idi. 4 Bir
küni bir yoluqi bayningkigə kəldi. Əmma u өzigə kəlgən meḥman üqün өzining qoy
yaki kala padiliridin birini yegüzüxkə təyyarlaxqa kəzi qiymay, bəlki kəmbəoqəlning
qozisini tartiwelip soyup, kəlgən meḥman üqün təyyarlidi».

□ **11:21 «Bir hotun sepildin uningoqa bir parqə yaroqunqaq texini etip, u ... өlmidimu?»** — bu wəqə «Ḥak.» 9:50-57də tepilidu. ■ **11:21** Ḥak. 9:52, 53

5 Dawut buni anglap u kixigə ⱪattiⱪ oɳəzəpləndi. U Natanoɳa: Pərwərdigarning ⱨayati bilən *ⱪəsəm ⱪilimənki*, xuni ⱪiloɳan adəm ɵlümgə layiⱪtur! 6 U ⱨeq rəⱨimdilliⱪ kərsətməy bu ixni ⱪiloɳini üqün ⱪozioɳa tət ⱨəssə tələm tɵlisun — dedi.□ ■
7 Natan Dawutⱪa: Sən dəl xu kixidursən! Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: «Mən seni Israilning üstidə padixaⱨ boloɳili məsiⱨ ⱪildim wə Saulning ⱪolidin ⱪutⱪuzdum; ■ 8 Mən oɳojangning jəmətini sanga berip, oɳojangning ayallirini ⱪuqiⱪingoɳa yatⱪuzup, Israilning jəməti bilən Yəⱨudaning jəmətini sanga bərdim. Əgər sən buni az kərgən bolsang, Mən sanga yənə ⱨəssiləp berəttim; □ 9 Nemixⱪa Pərwərdigarning sɵzini kɵzgə ilmay, uning nəzиridə rəzil boloɳanni ⱪilding? Sən Ⱨittiy Uriyani ⱪiliq bilən ɵltürgüzüp, uning ayalini ɵzünggə ayal ⱪilding, sən uni Ammoniylarning ⱪiliqi bilən ⱪətl ⱪilding. 10 Əmdi sən Meni kɵzgə ilmay, Ⱨittiy Uriyaning ayalini ɵzünggə ayal ⱪiloɳining üqün, ⱪiliq sening ɵyüngdin ayrilmaydu».
11 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — «Mana ɵz ɵyüngdin sanga yamanliⱪ kəltürüp, kɵzliringning aldida ayalliringni elip, sanga yeⱪin birsigə berimən, u bolsa küpkündüzdə ayalliring bilən yatidu. ■ 12 Sən bolsang u ixni məⱨpiy ⱪilding, lekin Mən bu ixni pütkül Israilning aldida kündüzdə ⱪilimən» — dedi.
13 Dawut Natanoɳa: — Mən Pərwərdigarning aldida gunaⱨ ⱪildim — dedi. Natan Dawutⱪa: Pərwərdigar ⱨəm gunaⱨingdin ɵtti; sən ɵlməysən. 14 Ⱨalbuki, bu ix bilən Pərwərdigarning düxmənlirigə kupurluⱪ ⱪilixⱪa pursət bərgining üqün, seningdin tuoɳuloɳan ooɳul bala qoⱪum ɵlidu, — dedi.
15 Xuning bilən Natan ɵz ɵyigə ⱪaytip kətti. Pərwərdigar Uriyaning ayalidin Dawutⱪa tuoɳuloɳan balini xundaⱪ urdiki, u ⱪattiⱪ kesəl boldi.
16 Dawut bala ⱨəⱪⱪidə Hudaoɳa yelindi. U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti. □ 17 Uning jəmətining aⱪsaⱪalliri ⱪopup uning ⱪexioɳa berip, uni yərdin ⱪopurmaⱪqi boldi; lekin u unimidi wə ular bilən tamaⱪ yeyixni rət ⱪildi.
18 Yəttinqi küni bala ɵldi. Dawutning hizmətkarliri bala ɵldi, degən həwərni uningoɳa berixtin ⱪorⱪup: «Bala tirik waⱪitida padixaⱨ bizning sɵzlirimizgə ⱪulaⱪ salmidi, əmdi biz ⱪandaⱪmu uningoɳa bala ɵldi, dəp həwər berimiz? U ɵzini zəhimləndürüxi mumkin!» — deyixti.
19 Lekin Dawut hizmətkarlirining piqirlaxⱪinini kɵrüp, balining ɵlginini uⱪti. Xunga Dawut hizmətkarliridin: Bala ɵldimu? dəp soridi. Ular: Ɵldi, — dəp jawab bərdi.
20 Xuning bilən Dawut yərdin ⱪopup, yuyunup, *huxbuy* may bilən məsiⱨlinip, kiyimlirini yənggüxləp, Pərwərdigarning ɵyigə kirip ibadət ⱪildi; andin ɵz ɵyigə ⱪaytip ɵzigə tamaⱪ əkəltürüp yedi. 21 Hizmətkarliri uningoɳa: Silining bu nemə ⱪiloɳanliri? Bala tirik qaoɳda roza tutup yioɳlidila, lekin bala ɵlgəndin keyin ⱪopup tamaⱪ yedila, — dedi.
22 U: Mən: «Kim bilsun, Pərwərdigar manga xapaət kərsitip, balini tirik ⱪaldurarmikin» dəp oylap, bala tirik waⱪitta roza tutup yioɳlidim. 23 Lekin əmdi u ɵlgəndin keyin nemixⱪa roza tutay? Mən uni yandurup alalaymənmu? Mən uning yenioɳa barimən, lekin u yenimoɳa yenip kelәlməydu, — dedi
24 Dawut ayali Bat-Xebaoɳa təsəlli bərdi. U uning ⱪexioɳa kirip uning bilən yatti; u bir ooɳul tuoɳiwidi, Dawut uni Sulayman dəp atidi. Pərwərdigar uni səydi, □ ■ 25 wə Natan pəyoɳəmbər arⱪiliⱪ wəⱨiy yətküzüp, uningoɳa Pərwərdigar üqün «Yədidiya»

□ **12:6 «bu ixni ⱪiloɳini üqün ⱪozioɳa tət ⱨəssə tələm tɵlisun»** — «Mis.» 22:1ni kərüng. ■ **12:6** Mis. 22:1 ■ **12:7** 1Sam. 16:13 □ **12:8 «Mən oɳojangning jəmətini sanga berip, oɳojangning ayallirini ⱪuqiⱪingoɳa yatⱪuzup…»** — «oɳojang» Saul padixaⱨni kərsitidu. ■ **12:11** Qan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ **12:16 «U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti»** — yaki «U roza tutup, keqidə iqkirigə kirip yərdə düm yatti». □ **12:24 «Dawut uni Sulayman dəp atidi»** — «Sulayman» ibraniy tilida «xalom» — aman-tinqliⱪ, hatirjəmlik degən mənidiki sɵz bilən munasiwətlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6

dəp isim qoydi.□

Dawutning qoxunliri Ammoniylarni məoƣlup qilidu
1Tar. 20:1-3

26 Yoab Ammoniylarning xaḫanə paytəhti Rabbaḫqa ḫujum qilip uni aldi. ■ 27 Andin Yoab həwərqilərni Dawutning qexioƣa mangdurup: Mən Rabbaḫqa ḫujum qilip, xəḫərning su bar qismini aldim. 28 Ḫazir sən qaloƣan əskərlərni yioƣip, xəḫərni qamal qilip, uni ixoƣal qiloƣin; bolmisa mən xəḫərni alsam, mening ismim bilən atilixi mumkin — dedi.
29 Xunga Dawut ḫəmmə həlqni jəm qilip, Rabbaḫqa ḫujum qilip uni aldi.
30 U ularning padixaḫining tajini uning bexidin aldi. Uning üstidiki altunning eoƣirlioƣi bir talant idi, wə uning kəzidə bir gəḫər bar idi. Kixilər bu tajni Dawutning bexioƣa kiygüzdi, Dawut bolsa u xəḫərdin nuroƣun olja aldi.□ ■
31 Əmma u yərdiki həlqni xəḫərdin qiqirip ularni ḫərə, haman tepidioƣan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda qattiq əmgəkkə saldi; Dawut Ammoniylarning ḫəmmə xəḫərliridə xundaq qildi; andin Dawut barliq həlq bilən Yerusalemoƣa yenip kəldi. □ ■

13

Dawutning qizi Tamar ziyankəxlikkə uqraydu

1 Dawutning ooƣli Abxalomning Tamar degən qiraylik bir singlisi bar idi. Bu ixlardin keyin, Dawutning ooƣli Amnon uningoƣa axiq bolup qaldi. 2 Amnon singlisi Tamarning ixqida xunqə dərd tarttiki, u kesəl bolup qaldi. Əmma Tamar tehi qiz idi; xuning bilən Amnonoƣa uni bir ix qilix mumkin bolmaydioƣandək kəründi.
3 Lekin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Ximeaḫning ooƣli idi. Bu Yonadab tolimu ḫiyligər bir kixi idi.
4 U Amnonoƣa: Sən padixaḫning ooƣli turup, nemixqa kündin küngə bundaq jüdəp ketisən? Qeni, manga eytip bər, dedi. Amnon uningoƣa: Mən inim Abxalomning singlisi Tamaroƣa axiq boldum, dedi.□
5 Yonadab uningoƣa: Sən aoƣrip orun tutup, yetip qaloƣan boluwal; atang seni kərgili kəlgəndə uningoƣa: Singlim Tamar kelip manga tamaq bərsun; uning tamaq ətkinini kərüxüm üqün, aldimda tamaq etip bərsun, mən uning qolidin tamaq yəy, dəp eytqin, dedi.
6 Xuning bilən Amnon yetiwelip əzini kesəl kərsətti. Padixaḫ uni kərgili kəlgəndə, Amnon padixaḫqa: Ətünimən, singlim Tamar bu yərgə kelip, manga ikki qoturmaq təyyar qilip bərsun, andin mən uning qolidin elip yəy, dedi.
7 Xuning bilən Dawut ordisioƣa adəm əwətip Tamaroƣa: Səndin ətünimənki, akang Amnonning əyigə berip, uningoƣa yegüdək bir nemə təyyarlap bərgin, dəp eytti.
8 Tamar Amnonning əyigə bardi; u yatqanidi. U un elip yuoƣurup, qoturmaqlarni kəz aldida ətti.

□ **12:25 «Natan pəyoƣəmbər arqilik ... uningoƣa ... «Yədidiya» dəp isim qoydi»** — «Yədidiya»: «Pərwərdigar səygən», degən mənidə. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3 □ **12:30 «altunning eoƣirlioƣi bir talant idi»** — «bir talant» bəlkim 34 kilogramdur. **«uning kəzidə bir gəḫər bar idi»** — yaki «uningoƣa birnəqqə gəḫər qadaldi». ■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31 «u ... ularni ḫərə, haman tepidioƣan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda qattiq əmgəkkə saldi»** — baxqa birhil tərjimisi: «u ... ularni ḫərilərning tegigə besip yaki haman tepidioƣan tirnilar astioƣa yaki paltining astioƣa aldi yaki ularni humdandin ətküzdi» (demək, ularni intayin qiynidi). ■ **12:31** 1Tar. 20:3 □ **13:4 «kündin küngə ...»** — ibraniy tilida «ətigəndin ətigəngə...».

9 Andin u ḳoturmaqni ḳazandin elip, uning aldiƣa ḳoydi. Lekin u yigili unimidi; u:
— Ḥəmmə adəm mening ḳeximdin qiḳip kətsun, dedi. Xuning bilən ḥəmmə kixilər
uning ḳexidin qiḳip kətti.
10 Andin Amnon Tamarƣa: Taamni iqkiriki ḥujriƣa elip kirgin, andin ḳolungdin elip
yəymən, — dedi. Tamar əzi ətkən ḳoturmaqni iqkiriki ḥujriƣa, akisi Amnonning
ḳexiƣa elip kirdi.
11 Tamar ularni uningƣa yegüzüp ḳoymaḳqi boluwidi, u uni tutuwelip: I singlim,
kəl! Mən bilən yatḳin! dedi.
12 Lekin u uningƣa jawab berip: Yaḳ, i aka, meni nomuslḳa ḳoymiƣin! Israilda
bundaḳ ix yoḳ! Sən bundaḳ pəskəxlik ḳilmiƣin! 13 Mən bu xərməndiqilikni
ḳandaḳmu kətürüp yürələymən?! Sən bolsang Israilning arisidiki əhməḳlərdin
bolup ḳalisən. Ətünüp ḳalay, pəḳət padixaḥḳa desəngla, u meni sanga təwə boluxtin
tosimaydu, — dedi.
14 Lekin u uning səzigə ḳulaḳ salmidi. U uningdin küqlük kelip, uni zorlap ayaƣ asti
ḳilip uning bilən yatti.
15 Andin Amnon uningƣa intayin ḳattiḳ nəprətləndi; uning uningƣa boloƣan nəpriti
uningƣa boloƣan əslidiki muḥəbbitidin ziyadə boldi. Amnon uningƣa: Ḳopup,
yoḳal! — dedi.
16 Tamar uningƣa: Yaḳ! Meni ḥəydigən gunaḥing sən ḥeli manga ḳiloƣan xu ixtin
bəttərdur, dedi. Lekin Amnon uningƣa ḳulaḳ salmidi, 17 bəlki hizmitidiki yax yigitni
qaḳirip: Bu *hotunni* manga qaplaxturmay, sirtḳa qiḳiriwət, andin ixikni taḳap ḳoy,
dedi. □
18 Tamar tolimu rəngdar bir kənglək kiygənidi; qünki padixaḥning tehi yatliḳ
bolmiƣan ḳizliri xundaḳ kiyim kiyətti. Amnonning hizmətkari uni ḳooƣlap qiḳirip,
ixikni taḳiwaldi. 19 Tamar bexiƣa kül qeqip, kiygən rəngdar kənglikini yirtip, ḳolini
bexiƣa ḳoyup yiƣliƣan peti ketiwatatti. 20 Akisi Abxalom uningƣa: Akang Amnon
sən bilən yattimu? Ḥazirqə jim turƣin, singlim. U sening akang əməsmu? Bu ixni
kənglüggə almiƣin, — dedi. Tamar akisi Abxalomning əyidə kəngli sunuḳ ḥalda
turup ḳaldi.
21 Dawut padixaḥmu boloƣan barliḳ ixlarni anglap intayin aqqiḳlandi.
22 Abxalom bolsa Amnonƣa ya yahxi, ya yaman ḥeq gəp ḳilmidi. Qünki Abxalom
singlisi Tamarni Amnonning horliƣanliḳidin uni əq kərətti.

Abxalom Amnonni əltüridu

23 Toluḳ ikki yil ətüp, Əfraimƣa yeḳin Baal-Ḥazorda Abxalomning ḳirḳiƣuqiliri
ḳoylirini ḳirḳiwatatti; u padixaḥning ḥəmmə ooƣullirini təklip ḳildi. □ 24 Abxalom
padixaḥning ḳexiƣa kelip: Mana ḳulliri ḳoylirini ḳirḳitiwatidu, padixaḥ wə
hizmətkarlirining silining ḳulliri bilən billə berixini ətünimən, — dedi.
25 Padixaḥ Abxalomƣa: Yaḳ, ooƣlum, biz ḥəmmimiz barmayli, sanga eƣirqiliḳ qüxüp
ḳalmisun, — dedi. Abxalom xunqə desimu, u barƣili unimidi, bəlki uningƣa amət
tilidi.
26 Lekin Abxalom: Əgər berixḳa unimisila, akam Amnonni biz bilən barƣili ḳoysila,
— dedi.
Padixaḥ uningdin: Nemixḳa u sening bilən baridu?» — dəp soridi. □

□ **13:17 «bu hotunni manga qaplaxturmay...»** — ibraniy tilida «buni manga qaplaxturmay...». □ **13:23 «ikki yil ətüp,... Baal-Ḥazorda Abxalomning ḳirḳiƣuqiliri ḳoylirini ḳirḳiwatatti»** — ibraniy tilida: «... ikki yil ətüp,... Abxalomning ...Baal-Ḥazorda (ḳoy) ḳirḳiƣuqiliri bar idi». □ **13:26 «Əgər berixḳa unimisila, akam Amnonni biz bilən barƣili ḳoysila»** — Abxalom atisi Dawutning gumanini ḳozƣap ḳoymaslik üqün (təkəllup boyiqə) uni awwal təklip ḳilidu. U padixaḥ ḳoxulmasaliḳi mumkin, dəp bilətti (padixaḥ dərwəḳə unimidi); xuning bilən u təkəllüp bilən padixaḥning tunji ooƣli Amnonni təklip ḳilalaytti.

27 Əmma Abxalom uni kəp zorlioŋini üqün u Amnonning, xundakla padixahning
həmmə ooŋullirining uning bilən billə berixioŋa koxuldi.
28 Abxalom əz oŋulamlirioŋa buyrup: Səgək turunglar, Amnon xarab iqip hux
kəyp boloŋanda, mən silərgə Amnonni urunglar desəm, uni dərhal əltürünglar.
Korkmanglar! Bularni silərgə buyruoŋuqi mən əməsmu? Jür'ətlik bolup baturluk
kərsitinglar — dedi.
29 Xuning bilən Abxalomning oŋulamliri Amnonoŋa Abxalom əzi buyruoŋandək kildi.
Xuan padixahning həmmə ooŋulliri kopup, hər biri əz kəqirioŋa minip kaqti.
30 Xundak boldiki, ular tehi yolda kəqip ketiwatkanda, «Abxalom padixahning
həmmə ooŋullirini əltürdi. Ularning heq biri kalmidi» degən həwər Dawutka
yətküzüldi.
31 Padixah kopup kiyimlirini yirtip yərdə düm yatti; uning həmmə kul-hizmətkarliri
bolsa kiyimliri yirtik halda yenida turatti. ■ 32 Əmma Dawutning akisi Ximeahning
ooŋli Yonadab uningoŋa: — Oŋojam, ular padixahning ooŋulliri boloŋan həmmə
yigitlərni əltürdi, dəp hiyal kilmisila. Qünki pəkət Amnon əldi; u ix Amnonning
Abxalomning singlisi Tamarni har kiloŋan kündin baxlap Abxalomning aoŋzidin
qikarmioŋan niyiti idi. 33 Əmdi oŋojam padixah «Padixahning həmmə ooŋulliri əldi»
degən oyda bolup kəngüllirini biaram kilmisila. Qünki pəkət Amnonla əldi — dedi.
34 Abxalom bolsa kəqip kətkənidi. *Yerusalemdiki* kəzətqi oŋulam kariwidi, mana,
oŋərb təripidin taoŋning yenidiki yol bilən nuroŋun adəmlər keliwatatti.□ 35 Yonadab
padixahka: Mana, padixahning ooŋulliri kəldi. Dəl kulliri degəndək boldi — dedi.
36 Səzini tügitip turiwidi, padixahning ooŋulliri kelip kattik yioŋa-zar kildi. Padixah
bilən hizmətkarlirimu kattik yioŋlaxti. 37 Lekin Abxalom bolsa Gəxurning padixahi,
Ammihudning ooŋli Talmayning kexioŋa bardi. Dawut ooŋli üqün hər küni haza tutup
kayoŋurdi.□
38 Abxalom kəqip, Gəxuroŋa berip u yərdə üq yil turdi. 39 Dawut padixahning
kəlbi Abxalomning yenioŋa berixka intizar boldi; qünki u Amnonoŋa nisbətən təsəlli
tapkanidi, qünki u əlgənidi.□

14

Abxalom Yerusalemoŋa kaytip kelidu

1 Əmdi Zəruiyaning ooŋli Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa təlmüriwatkanlikini
baykidi. □ 2 Xuning üqün Yoab Təkoaoŋa adəm əwətip u yərdin danixmən bir hotunni
əkəldürüp uningoŋa: Səndin ətünəy, əzüngni matəm tutkan kixidək kərsitip karilik
kiyimi kiyip, əzüngni ətirlik may bilən yaoŋlimay, bəlki əzüngni əlgüqi üqün uzun
wakit hazidar boloŋan ayaldək kilip □ 3 *Dawut* padixahning kexioŋa berip uningoŋa
mundak degin, — dedi.

■ **13:31** 2Sam. 1:11 □ **13:34 «oŋərb təripidin…»** — yaki «uning kəyni təripidin…». □ **13:37 «Abxalom bolsa Gəxurning padixahi, Ammihudning ooŋli Talmayning kexioŋa bardi»** — Talmay Abxalomning qong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3). □ **13:39 «Dawut padixahning kəlbi Abxalomning yenioŋa berixka intizar boldi»** — bu ayətning birinqi kismi tooŋruluk baxka birhil qüxənqə: «Dawut padixah kəlbidə «mən qikip Abxalomni uray» degən niyəttin yenip kaldi». □ **14:1 «…Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa təlmüriwatkanlikini baykidi»** — baxka birhil tərjimisi: «…Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa əq boloŋanlikini baykidi». Birak Yoabning ixlətkən tədbiridin (2-23) karioŋanda, bizning tərjimimizni xu əhwaloŋa bəkrək maslixidu, dəp karaymiz. □ **14:2 «əzüngni ətirlik may bilən yaoŋlimay,…»** — ibraniy tilida «əzüngni ətirlik may bilən məsihliməy,…». Kona zamanlarda ottura xərktiki əllər arisida kixilərdə (ərlər wə ayallardimu) yüzlirini ətirlik may bilən sürüx aditi bar idi. Lekin matəm tutkanlar kayoŋuni bildürüx üqün xundak kilmaytti.

Xundaq qilip, Yoab deməkqi bolƣanlirini u ayalƣa øgətti. 4 Xuning bilən Təkoaliq bu ayal padixaһning aldiƣa berip, təzim qilip, bax urup: I padixaһim, meni qutquziwalƣayla, — dedi.
5 Padixaһ uningdin: Nemə dərding bar? dəp soridi. U jawap berip: Mən dərwəqə bir tul hotunmən! Erim ølüp kətti; 6 Dedəklirining ikki ooƣli bar idi. Ikkisi etizliqta uruxup qelip, ariƣa qüxidiƣan adəm bolmiƣaqqa, biri yənə birini urup øltürüp qoydi. 7 Mana, һazir pütün øydikilər dedəklirigə qarxi qopup, inisini øltürginini bizgə tutup bərgin; inisining jenini elip, qətl qiliƣini üqün biz janƣa jan alimiz. Xuning bilənmu miras aloƣuqini yoqitimiz, dəwatidu. Ular xundaq qilip yaloƣuz qaloƣan qooƣumni øqürüp, erimgə nə nam nə yər yüzidə əwladmu qaldurƣili qoymaydu, — dedi.
8 Padixaһ ayalƣa: Øyünggə barƣin, mən əһwalƣa qarap sən tooƣruluq һøküm qiqirimən, — dedi.
9 Təkoaliq ayal padixaһqa: I, ƣojam padixaһ, bu ixta gunaһ bolsa, һəmmisi mening bilən atamning jəməti üstidə bolsun, padixaһ wə uning təhti bilən munasiwətsiz bolsun, — dedi. □
10 Padixaһ: Birər kim sanga *bu tooƣruluq* gəp qilsa, uni mening qeximƣa elip kəlgin, u seni yənə awarə qilmaydiƣan bolidu, — dedi.
11 Ayal jawab berip: Undaqta padixaһ Pərwərdigar Hudalirini yad qiliƣayla, qanƣa qan intiqam aloƣuqilarning ooƣlumni yoqatmasliqi üqün, ularning һalak qilixiƣa yol qoymiƣayla, — dedi. Padixaһ: Pərwərdigarning һayati bilən qəsəm qilimənki, Sening ooƣlungning bir tal qeqi yərgə qüxməydu, — dedi.□
12 Lekin ayal: Dedəkliri ƣojam padixaһqa yənə bir səzni degili qoyƣayla, dewidi, u: Eytqin — dedi. 13 Ayal yənə mundaq dedi: Əmdi sili nemixqa Hudaning həlqigə xuningƣa ohxax ziyanliq bir ixni niyət qildila? Padixaһ xu gepi bilən øzini gunaһkar qilip bekitiwatidu, qünki u øzi paliƣan kixini qayturup əkəlmidi. 14 Dərwəqə һəmmimiz qoqum ølüp, yərgə tøkülgən, qaytidin yiƣiwaloƣili bolmaydiƣan sudək bolimiz. Lekin Huda adəmning jenini elixqa əməs, bəlki Øz palanƣinini Øzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu.□
15 Əməliyəttə, mening ƣojam padixaһqa xu ix tooƣrisidin səz qiloƣili keliximning səwəbi, həlq meni qorqatti. Lekin dedəkliri: Bu gəpni padixaһqa eytay! Padixaһ bəlkim øz qərisining iltimasini bəja kəltürər, degən oyda boldi. 16 Qünki padixaһ anglixi mumkin, qərisini һəm ooƣlumni Hudaning mirasidin təng yoqatmaqqi boloƣan kixining qolidin qutquzup qalar. □ 17 Xunga dedəkliri, ƣojam padixaһning səzi manga aramliq berər, dəp oylidim. Qünki ƣojam padixaһ Hudaning bir pərixtisidək yahxi-yamanni pərq ətküqidur. Pərwərdigar Hudaliri sili bilən billə boloƣay!
18 Padixaһ ayalƣa jawab berip: Səndin øtünimənki, mən səndin sorimaqqi boloƣan ixni məndin yoxurmiƣaysən, dedi. Ayal: Ƣojam padixaһ səz qilsila, dedi.
19 Padixaһ: Bu gəpliringning һəmmisi Yoabning kərsətmisimu, qandaq? —

□ **14:9 «bu ixta gunaһ bolsa,...»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, birsi baxqa birsini bikardin-bikar øltürgən bolsa, øltürülgüqining yeqin uruq-tuƣqanlirining uning üqün qisas elix һoquqi bar idi («Qəl.» 35:9-34). Birsi birərsini tasadipiyliqtin øltürüp qoysa, øltürgüqi kixi qətəlgə yaki «panaһliq xəһiri»gə qaqsa bolatti. Əmma muxu yərdə padixaһ xu ayalning tuƣqanlirining «qisas elix»tin ibarət qanunluq һoquqini tosmaqqi bolidu. Keyin u xuni biliduki, һəmmə səzlər pəqət bir təmsildur, halas. □ **14:11 «padixaһ Pərwərdigar Hudalirini yad qiliƣayla...»** — degənning mənisi bəlkim «padixaһ Pərwərdigarning nami bilən qəsəm qiliƣayla...». □ **14:14 «Huda... palanƣinini Øzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu»** — ibraniy tilida: «Huda... Øzining paliƣinini Øzidin palandi qaliwərməslikigə ilaj qilidu» degən səz bilən ipadilinidu. □ **14:16 «Hudaning mirasi»** — xübһisizki, tul hotun wə ooƣliƣa (Hudaning birnəqqə dəwr ilgiri Israil həlqining əjdadliriƣa tapxuroƣan kərsətmisigə asasən) («Yə.» 12:7 qatarliqlar) miras qaloƣan zeminini kərsitidu.

dedi. Ayal jawab berip: I, oŋojam padixaḫ, silining janliri bilən ḳəsəm ḳilimənki, oŋojam padixaḫ eytḳanliri ongoŋimu, soloŋimu ḳaymaydioŋan ḫəḳiḳəttur. Dərwəḳə silining ḳulliri Yoab manga xuni tapilap, bu səzlərni dedəklirining aoŋzioŋa saldi. □
20 Yoabning bundaḳ ḳilixi bu ixni ḫəl ḳilix üqün idi. Oŋojamning danaliḳi Hudaning bir pərixtisiningkidək ikən, zeminda yüz beriwatḳan ḫəmmə ixlarni bilidikən, — dedi.
21 Xuning bilən padixaḫ Yoabḳa: Maḳul! Mana, bu ixḳa ijazət bərdim. Berip u yigit Abxalomni elip kəlgin, dedi.
22 Yoab yərgə yiḳilip bax urup, padixaḫḳa bəht-bərikət tilidi. Andin Yoab: I oŋojam padixaḫ, əz ḳulungning təlipigə ijazət bərginingdin, əz ḳulungning sening aldingda iltipat tapḳinini bügün bildim, — dedi.
23 Andin Yoab ḳozoŋilip, Gəxuroŋa berip Abxalomni Yerusalemoŋa elip kəldi. 24 Əmma padixaḫ: — U mening yüzümni kərməy, əz əyigə barsun, degənidi. Xunga Abxalom padixaḫning yüzini kərməy, əz əyigə kətti.
25 Əmdi pütkül Israil təwəsidə Abxalomdək qiraylik dəp mahtaloŋan adəm yoḳ idi. Tapinidin tartip qoḳḳusioŋiqə uningda ḫeq əyib yoḳ idi. 26 Uning qeqini qüxürgəndə (u ḫər yilning ahirida qeqini qüxürətti; qeqi eoŋirlixip kətkəqkə, xunga uni qüxürətti), qeqini padixaḫning «əlqəm taraza»si bilən tartsa ikki yüz xəkəl qiḳatti. □ 27 Abxalomdin üq ooŋul wə Tamar isimlik bir ḳiz tuoŋuldi. Ḳizi tolimu qiraylik idi.
28 Abxalom padixaḫning yüzini kərməy, Yerusalemda toptooŋra ikki yil toxḳuqə turdi;
29 Abxalom Yoabḳa adəm mangdurup, əzini padixaḫning ḳexioŋa əwətixini ətündi, əmma u kəlgili unimidi. Abxalom ikkinqi ḳetim uning yenioŋa adəm əwətti, lekin Yoab kelixni halimidi.
30 Xuning bilən Abxalom əz hizmətkarlirioŋa: — Yoabning meningkigə yandax arpa teriḳlik bir parqə etizliḳi bar. Berip uningoŋa ot ḳoyunglar, dəp buyrudi. Xundaḳ ḳilip, Abxalomning hizmətkarliri Yoabning bu bir parqə etizliḳioŋa ot ḳoydi.
31 Andin Yoab ḳozoŋilip Abxalomning əyigə kirip uningdin: Nemixḳa hizmətkarliring etizliḳimoŋa ot ḳoydi! — dəp soridi.
32 Abxalom Yoabḳa jawab berip: Mana, mən sanga adəm əwətip: Ḳeximoŋa kəlsun, andin padixaḫning ḳexioŋa manga wakalitən baroŋuzup uningoŋa: Mən nemixḳa Gəxurdin yenip kəlgəndimən? U yərdə ḳalsam, yahxi bolattikən, dəp eytḳuzmaḳqi idim. Əmdi padixaḫ bilən didarlaxsam dəymən; məndə ḳəbiḫlik bolsa, u meni əltürsun, — dedi.
33 Xuning bilən Yoab padixaḫning ḳexioŋa berip, uningoŋa bu həwərni yətküzdi. Padixaḫ Abxalomni qaḳirdi; u padixaḫning ḳexioŋa kelip, padixaḫning aldida təzim ḳilip bax urdi; padixaḫ Abxalomni səydi.

15

Abxalom padixaḫḳa isyan kətüridu

1 Bu ixlardin keyin Abxalom əzigə jəng ḫarwisi bilən atlarni təyyarlatti ḫəm əz aldida yügüridioŋan əllik əskərni bekitti. 2 Abxalom tang səḫərdə ḳopup, dərwazioŋa baridioŋan yolning yenida turatti. Ḳaqan birsi dəwayimni kəssun dəp, padixaḫḳa ərz tutḳili kəlsə, Abxalom uni qaḳirip: Sən ḳaysi xəḫərdin kəlding, — dəp soraytti. U kixi: Ḳulung Israilning palanqi ḳəbilisidin kəldi, desə, 3 Abxalom uningoŋa: Mana,

□ **14:19 «Yoabning kərsətmisi» —** ibraniy tilida: «Yoabning ḳoli». **«oŋojam padixaḫ eytḳanliri ongoŋimu, soloŋimu ḳaymaydioŋan ḫəḳiḳəttur»** — ibraniy tilida «Birsi oŋojam padixaḫ eytḳanliridin ongoŋimu, soloŋimu burulsa, u ḫəḳiḳəttə turmaydu». □ **14:26 «ikki yüz xəkəl» —** 1.4 kilogram boluxi mumkin.

dəwayinglar durus wə ḫək ikən, lekin padixaḫ təripidin əzigə wakalitən ərzingni anglaxḳa ḳoyulоɳan adəm yoḳ, dəytti. 4 Andin Abxalom yənə: Kaxki, mən zeminda soraḳqi ḳilinsam'idi, ḫər kimning ərzi yaki dəwayi bolup, mening ḳeximоɳa kəlsə, uningоɳa adalət kərsitəttim! — dəytti.
5 Birkim uningоɳa təzim ḳilоɳili aldiоɳa barsa, Abxalom ḳolini uzutup, uni tutup səyətti. 6 Abxalom xundaḳ ḳilip padixaḫning ḫəküm qiḳirixiоɳa kəlgən Israilning ḫərbir adəmlirining kəngüllirini utuwalatti.
7 Tət yil ətkəndə, Abxalom padixaḫḳa: Mening Ḫebronda Pərwərdigarоɳa iqkən ḳəsimimni ada ḳilixim üqün, xu yərgə berixḳa ijazət bərsəng; □ 8 qünki ḳulung Suriyədiki Gəxurda turоɳinimda ḳəsəm iqip: Əgər Pərwərdigar meni Yerusalemоɳa ḳaytursa, mən Pərwərdigarоɳa ibadət ḳilimən, dəp eytḳanidi, — dedi.
9 Padixaḫ uningоɳa: Tinq-aman berip kəlgin, dewidi, u ḳozоɳilip Ḫebronоɳa kətti.
10 Lekin Abxalom Israilning ḫəmmə ḳəbililirigə məhpiy əlqilərni mangdurup: Buroɳa awazini angliоɳininglarda: «Abxalom Ḫebronda padixaḫ boldi!» dəp elan ḳilinglar, dedi.
11 Əmdi ikki yüz adəm təklip bilən Abxalom bilən birgə Yerusalemdin baroɳanidi. Ular ḫəḳiḳiy əḫwaldin bihəwər bolоɳaqḳa, saddiliḳ bilən baroɳanidi. 12 Abxalom ḳurbanliḳ ətküzgəndə, u adəm əwətip Dawutning məsliḫətqisi bolоɳan Giloḫluḳ Aḫitofəlni əz xəḫiri Giloḫdin elip kəldi. Xuning bilən ḳəst baroɳanseri küqəydi, Abxalomоɳa əgəxkənlər baroɳanseri kəpüyüwatatti.

Dawut Yerusalemdin ḳaqidu

13 Dawutḳa bir həwərqi kelip: Israilning adəmlirining kəngülliri Abxalomоɳa mayil boldi, — dedi.
14 Xuning bilən Dawut Yerusalemda uning bilən bolоɳan ḫəmmə ḳul-hizmətkarliriоɳa: Ḳopup ḳaqayli! Bolmisa, Abxalomdin ḳutulalmaymiz. Ittik ketəyli; bolmisa, u tuyuḳsiz üstimizgə besip kelip, bizgə bala kəltürüp xəḫər həlḳini ḳiliq bisi bilən uridu, dedi.
15 Padixaḫning ḳul-hizmətkarliri padixaḫḳa: Oɳojam padixaḫ nemə bekitsə, xuni ḳilimiz, dedi.
16 Xuning bilən padixaḫ pütün ailisidikilərni elip, qiḳip kətti; əmma padixaḫ kenizəkliridin onni ordiоɳa ḳaraxḳa ḳoydi. 17 Padixaḫ qiḳip kətkəndə ḫəmmə həlḳ uningоɳa əgəxti; ular Bəyt-Mərḫakta turup ḳaldi. □ 18 Ḫəmmə hizmətkarliri uning bilən billə *Kidron eḳinidin* ətüwatatti; barliḳ Kərətiylər, barliḳ Pələtiylər, barliḳ Gatliḳlar, yəni Gat xəḫiridin qiḳip uningоɳa əgəxkən altə yüz adəm padixaḫning aldida mangatti. □ ■ 19 Padixaḫ Gatliḳ Ittayоɳa: Sən nemixḳa biz bilən barisən? Yenip berip padixaḫning ḳexida turоɳin; qünki sən əz yurtungdin musapir bolup palanоɳansən. □ 20 Sən pəḳət tünügünla kəlding, mən bügün ḳandaḳsigə seni əzüm bilən billə sərsan ḳilay? Mən bolsam, nəgə baralisam, xu yərgə barimən. Ḳerindaxliringni elip yenip kətkin; Hudaning rəḫim-xəpḳiti wə ḫəḳiḳiti sanga yar boloɳay! — dedi. 21 Lekin Ittay padixaḫḳa jawab berip: Pərwərdigarning ḫayati bilən wə oɳojam padixaḫning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, məyli ḫayat yaki mamat bolsun, oɳojam padixaḫ ḳəyərdə bolsa, ḳulung xu yərdimu bolidu! — dedi.

□ **15:7 «tət yil ətkəndə…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ḳiriḳ yil ətkəndə…» deyilidu. Bu bəlkim kəqürmiqining hataliḳidin boloɳan. □ **15:17 «Bəyt-Mərḫak»** — yaki «yiraḳtiki orda». □ **15:18 «Kidron dəryasidin»** — bu sözlər ibraniy tekistidə yoḳ, lekin «ətüwatatti» degən söz bu mənini kərsitidu (23-ayətni kərüng). Kidron eḳini Yerusalemning xərḳiy təripigə yeḳin bolup, Iordan dəryasioɳa mangoɳanda uningdin ətüxi kerək. ■ **15:18** 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17 □ **15:19 «yenip berip padixaḫning ḳexida turоɳin…»** — Dawut «padixaḫ» degən sözni ixlitip, Abxalom «yengi padixaḫ»ni kərsitidu. 34-ayətnimu kərüng.

22 Dawut Ittayoƣa: Əmdi sənmu berip *eķindin* ətkin, dedi. Xuning bilən Gatlik
Ittay ḥəmmə adəmliri wə uning bilən mangoƣan barlik bala-qakiliri ətüp kətti.
□ 23 Ḥəmmə həlk ətüwatkanda, pütkül xu yurttikilər ķattik awaz bilən yioƣlidi.
Padixaḥ ɵzimu Kidron eķinidin ətkəndə, barlik həlk qəllük təripigə ķarap yol aldi.■
24 Wə mana, Zadok bilən Lawiylarmu Hudaning əḥdə sanduķini kətürüp billə kəldi;
ular Hudaning əḥdə sanduķini yərdə ķoydi. Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə
Abiyatar bolsa, ķurbanliklarni sunup turatti. □ 25 Padixaḥ Zadokķa: Hudaning əḥdə
sanduķini xəḥərgə yandurup elip kirgin. Mən əgər Pərwərdigarning kɵzliridə iltipat
tapsam, U qoķum meni yandurup kelidu wə U manga əḥdə sanduķini wə Ɵz makanini
yənə kərgüzidu; 26 lekin U mening tooƣramda: Səndin hursənlikim yoķ, desə, mana
mən; U meni ķandak ķilixni layik kərsə, xundak ķilsun, — dedi.
27 Padixaḥ kaḥin Zadokķa: Sən aldin kərgüqi əməsmu? Sən wə ɵz ooƣlung Ahimaaz
wə Abiyatarning ooƣli Yonatan, yəni ikkinglarning ikki ooƣlunglar sanga ḥəmraḥ
bolup tinq-aman xəḥərgə ķaytķin. 28 Mana, mən silərdin həwər kəlgüqə qəldiki
ətkəllərdə kütüp turay, — dedi.
29 Xuning bilən Zadok bilən Abiyatar Hudaning əḥdə sanduķini Yerusalemoƣa
ķayturup berip, u yərdə ķaldi.
30 Lekin Dawut Zəytun teoƣioƣa qiķķanda, bexini yepip yalang ayaoƣ bolup
yioƣlawatatti; uning bilən boloƣan ḥəmmə həlkning ḥərbiri bexini yepip yioƣlap
qiķiwatatti. 31 Birsi kelip Dawutķa: Aḥitofəlmu Abxalomning ķəstigə ķatnaxķanlar
iqidə ikən, dedi. Xuning bilən Dawut dua ķilip: I Pərwərdigar, Aḥitofəlning
məsliḥətini əhməķanilikkə aylandurƣaysən, dedi.
32 Dawut taoƣning qoķķisioƣa, yəni adəttə u məhsus Hudaoƣa ibadət ķilidioƣan jayoƣa
yətkəndə, Arkilik Ḥuxay toni yirtik, bexioƣa topa-qang qeqiloƣan ḥalda uning aldioƣa
kəldi. 33 Dawut uningoƣa: Mening bilən barsang, manga yük bolup ķalisən; 34 lekin
xəḥərgə ķaytip berip Abxalomoƣa: I padixaḥ, mən bügüngə ķədər atangning ķul-
hizmətkari boloƣandək, əmdi sening ķul-hizmətkaring bolay, disəng, sən mən üqün
Aḥitofəlning məsliḥətini bikar ķiliwetələysən. 35 Mana Zadok wə Abiyatar degən
kaḥinlarmu xu yərdə sən bilən billə bolidu əməsmu? Padixaḥning ordisidin nemə
anglisang, Zadok bilən Abiyatar kaḥinlaroƣa eytķin. 36 mana, ularning ikki ooƣli,
yəni Zadokning ooƣli Ahimaaz bilən Abiyatarning ooƣli Yonatanmu xu yərdə ularning
yenida turidu. Ḥərnemə anglisang, ular arķilik manga həwər yətküzgin — dedi.
37 Xuning bilən Dawutning dosti Ḥuxay xəḥərgə bardi; Abxalommu dəl xu qaoƣda
Yerusalemoƣa kirdi.

16

Dawut Zibadin sowoƣatlarni ķobul ķilidu

1 Dawut taoƣning qoķķisidin əmdila ətüxigə Məfiboxətning hizmətkari Ziba ikki yüz
nan, bir yüz kixmix poxkili, yüz yazlik mewə poxkili wə bir tulum xarabni ikki exəkkə
artip uning aldioƣa qiķti. □
2 Padixaḥ Zibaoƣa: Bularni nemə üqün əkəlding? dedi. Ziba: Exəklərni padixaḥning
ailisidikilər menixi üqün, nanlar bilən yazlik miwilərni oƣulamlarning yeyixi üqün,
xarabni qəldə ḥerip kətkənlərning iqixi üqün əkəldim — dedi.

□ **15:22 «eķindin ətkin»** — bəlki Kidron dəryasidin (23-ayətni kərüng). ■ **15:23** Yḥ. 18:1 □ **15:24 «Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə Abiyatar bolsa, ķurbanliklarni sunup turatti»** — baxķa birhil tərjimisi: «Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə Abiyatar saķlap turup, andin ətti». □ **16:1 «yüz yazlik mewə poxkili»** — yaki «yüz ənjür poxkili».

3 Padixaḥ: Ɔojangning ooɣli nədə? — dəp soridi. Ziba padixaḥqa jawab
berip: U yənila Yerusalemda qaldi, qünki u: Bügün Israil jəmətidikilər atamning
padixaḥliqini manga yandurup beridu, dəp olturidu — dedi. ■
4 Padixaḥ Zibaoɣa: Mana Məfiboxətning ḥəmmisi sanga təwə bolsun, dewidi, Ziba:
Mən siligə təzim qilimən; silining aldilirida iltipat tapsam, i ɵjam padixaḥ, — dedi.
5 Dawut padixaḥ Baḥurimoɣa kəlgəndə, mana Saulning jəmətidin boloɣan, Geraning
ooɣli Ximəy isimlik bir adəm xu yərdin uning aldioɣa qiqti; u bu yaqqa kəlgəq
kimdu birini qaroɣawatatti. ■ 6 U Dawutning ɵzigə wə Dawut padixaḥning barliq
hizmətkarlirioɣa qarap taxlarni atti; ḥəmmə həlq bilən barliq palwanlar padixaḥning
ong təripidə wə sol təripidə turatti.
7 Ximəy qaroɣap: Yoqal, yoqal, ḥəy sən qanhor, iplas! □ 8 Sən Saulning ornida
padixaḥ boldung, lekin Pərwərdigar uning jəmətining qenini sening bexingoɣa
qayturdi; əmdi Pərwərdigar padixaḥliqni ooɣlung Abxalomning qolioɣa bərdi; mana,
ɵzüngning rəzilliking sening üstünggə qüxti, qünki sən bir qanhorsən! — dedi.
9 Zəruiyaning ooɣli Abixay padixaḥqa: Nemixqa bu ɵlük it ɵjam padixaḥni
qaroɣisun? U yərgə berip uning bexini kəskili manga ijazət bərgəysən! — dedi.■
10 Lekin padixaḥ: I Zəruiyaning ooɣulliri, mening bilən nemə karinglar? U qaroɣisa
qaroɣisun! Əgər Pərwərdigar uningoɣa, Dawutni qaroɣioɣin, dəp eytqan bolsa,
undaqta kim uningoɣa: Nemixqa bundaq qilisən? — deyəlisun?
11 Dawut Abixayoɣa wə barliq hizmətkarlirioɣa: Mana ɵz puxtumdin boloɣan
ooɣlum mening jenimni izdigən yərdə, bu Binyamin kixi uningdin artuqraq
qilmamdu? Uni qaroɣioɣili qoyoɣin, qünki Pərwərdigar uningoɣa xundaq buyruptu.
12 Pərwərdigar bəlkim mening dərdlirimni nəzirigə elip, bu adəmning bügün meni
qaroɣioɣanlirining ornida manga yahxiliq yandurar, dedi.
13 Xuning bilən Dawut ɵz adəmliri bilən yolda mengiwərdi. Ximəy bolsa Dawutning
uduldiki taoɣ baoɣrida mangoɣaq qaroɣaytti ḥəm tax etip topa-qang qaqatti.
14 Padixaḥ wə uning bilən boloɣan həlqning ḥəmmisi ḥerip, mənzilgə baroɣanda u
yərdə aram aldi.

Aḥitofəlning məsliḥəti

15 Əmdi Abxalom barliq Israillar bilən Yerusalemoɣa kəldi; Aḥitofəl uning bilən billə
idi. 16 Dawutning dosti arkilik Ḥuxay Abxalomning qexioɣa kəlgəndə, u Abxalomoɣa:
Padixaḥ yaxisun! Padixaḥ yaxisun! — dedi.
17 Abxalom Ḥuxayoɣa: Bu sening dostungoɣa kərsitidioɣan ḥimmitingmu? Nemixqa
dostung bilən barmiding? — dedi.
18 Ḥuxay Abxalomoɣa: Yaq, undaq əməs, bəlki Pərwərdigar wə bu həlq ḥəmdə
Israillarning ḥəmmisi kimni tallisa, mən uningoɣa təwə bolay wə uning yenida
turimən. 19 Xuningdin baxqa kimning hizmitidə bolay? Uning ooɣlining qexida
hizmət qilmamdim? Sening atangning qexida hizmət qiloɣandək, əmdi sening
qexingda hizmət qilay, — dedi.
20 Andin Abxalom Aḥitofəlgə: Məsliḥətlixip yol kərsitinglar; qandaq qilsaq bolar?
— dedi.
21 Aḥitofəl Abxalomoɣa: Atangning ordisioɣa qarioɣili qoyoɣan kenizəkliri bilən billə
yatqin; xuning bilən pütkül Israil sening ɵzüngni atangoɣa nəprətlik qiloɣanliqingni
anglaydu; xundaq qilip sanga əgəxkənlərning qolliri küqləndürülidu, dedi.
22 Xuning bilən ular Abxalom üqün ordining ɵgzisidə bir qedir tikti; Abxalom ḥəmmə
Israilning kəzliri aldida ɵz atisining kenizəkliri bilən billə boldi.

■ **16:3** 2Sam. 19:27 ■ **16:5** 1Pad. 2:8 □ **16:7** **«ḥəy sən qanhor, iplas!»** — «iplas» ibraniy tilida: «Iblis (Beliyal)ning ooɣli». ■ **16:9** 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8

23 U künlərdə Ahitofəlning bərgən məslihəti huddi kixi Hudadin sorap erixkən sözkalamdək hesablinatti. Uning Dawutka wə Abxalomoła bərgən həmmə məslihətimu həm xundak karilatti.

17

Ahitofəlning məslihəti bikar kilinidu

1 Ahitofəl Abxalomoła: Manga on ikki ming adəmni talliwelixka ruhsət bərsəng, mən bügün keqə kozoılip, Dawutni kooılay; 2 Mən uning üstigə qüxkinimdə u herip, kolliri ajiz bolidu; mən uni alakzadə kiliwetimən, xundakla uning bilən boloılan barlik həlk kaqidu. Mən pəkət padixahnila urup əltürimən, 3 andin həmmə həlkni sanga bekindurup kayturimən. Sən izdigən adəm yokalsa, həmmə həlk sening kexingoła kaytidu; xuning bilən həmmə həlk aman-esən kalidu, dedi.□

4 Bu məslihət Abxalomoła wə Israilning barlik aksakallirioła yakti, 5 lekin Abxalom: Arkilik Huxaynimu qakiringlar; uning səzinimu anglayli, — dedi.

6 Huxay Abxalomning kexioła kəlgəndə, Abxalom uningoła: Ahitofəl mundak-mundak eytti; u degəndək kilaylimu? Bolmisa, sən bir məslihət bərgin, — dedi.

7 Huxay Abxalomoła: Ahitofəlning bu wakitta bərgən məslihəti yahxi əməs, — dedi.

8 Huxay yənə mundak dedi: «Sən atang bilən adəmlirini bilisənoılu — ular palwanlardur, hazir daladiki baliliridin juda kilinoılan qixi eyiktək pəyli yaman. Atang bolsa həkikiy jəngqidur, əz adəmliri bilən birgə konmaydu. 9 Mana u hazir bir oılarda ya baxka bir yərdə məkünüwaloılan bolsa kerək. Mubada u awwal həlkimiz üstigə qüxsə xuni angliołan hərkim: Abxalomoła əgəxkənlər kiroıinqilikka uqraptu, — dəydu. □ 10 U wakitta hətta xir yürək palwanlarning yürəklirimu su bolup ketidu; qünki pütkül Israil atangning batur ikənlikini, xundakla uningoła əgəxkənlərningmu palwan ikənlikini bilidu. 11 Xunga məslihətim xuki, pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaoıiqə sening kexingoła tez yioılsun (ular dengizdiki kumlardək kəptur!). Sən əzüng ularni baxlap jənggə kikkin. 12 Biz uni kəyərdə tapsak, xəbnəm yərgə qüxkəndək uning üstigə qüxəyli. Xuning bilən uning əzi wə uning bilən boloılan kixilərdin heq kimmu kalmaydu. 13 Əgər u bir xəhərgə kiriwalsimu, pütkül Israil xu yərgə aroıamqilarni elip kelip, xəhərni hətta uningdiki kiqik xeoıil-taxlarnimu kaldurmay sərəp əkilip, dərya jiloısioła taxliwetimiz».

14 Abxalom bilən Israilning həmmə adəmliri: Arkilik Huxayning məslihəti Ahitofəlning məslihətidin yahxi ikən, deyixti. Qünki Pərwərdigar Abxalomning bexioła bala kəlsun dəp, Ahitofəlning yahxi məslihətining bikar kilinixini bekitkənidi.

15 Huxay Zadok bilən Abiyatar kahinlaroła: Ahitofəlning Abxalom bilən Israilning aksakallirioła bərgən məslihəti mundak-mundak, əmma mening məslihətim bolsa mundak-mundak; 16 hazir silər dərhal adəm əwətip Dawutka: Bu keqidə qəlning keqiklirida konmay, bəlki tez ətüp ketinglar, bolmisa padixah wə uning bilən boloılan həmmə həlk halak boluxi mumkin, dəp yətküzünglar — dedi.

17 U wakitta Yonatan bilən Ahimaaz Ən-Rogəldə kütüp turatti; ular baxkilarning kərüp kalmasliki üqün xəhərgə kirmidi; bir dedəkning qikip ularoła həwər berixi bekitildi. Ular berip Dawut padixahka həwərni yətküzdi.

18 Lekin bir yax yigit ularni kərüp kelip, Abxalomoła dəp koydi. Əmma bu ikkiylən ittik berip, Bahurimdiki bir adəmning əyigə kirdi. Bu adəmning hoylisida kuduk bar

---

□ **17:3 «Sən izdigən adəm yokalsa, həmmə həlk sening kexingoła kaytidu» —** ibraniy tilida: «Barlik adəmning kaytip kelixi, sən izdigən adəmning jenioła barawərdur». □ **17:9 «Mubada u awwal həlkimiz üstigə qüxsə...» —** yaki «Dəsləptə həlk(imiz)din nəqqisi yikilip əltürülsə,...»

idi; ular xuningoŋa qüxüp yoxurundi. 19 Uning ayali ḳudukḳning aoŋzioŋa yapḳuqini
yepip üstigə soḳuloŋan buoŋdayni təküp ḳoydi; xuning bilən ḥeq ix axkarilanmidi.
20 Abxalomning hizmətkarliri əygə kirip ayalning ḳexioŋa kelip: Ahimaaz bilən
Yonatan ḳəyərdə? — dəp soridi. Ayal: Ular eriḳtin ətüp kətti, dedi. Kəlgənlər ularni
izdəp tapalmay, Yerusalemoŋa ḳaytip kətti.
21 Ular kətkəndin keyin, bu ikkiylən ḳuduḳtin qiḳip, berip Dawut padixaḥḳa həwər
bərdi. Ular Dawutḳa: Ḳopup, sudin ətkin; qünki Aḥitofəl seni tutux üqün xundaḳ
məsliḥət beriptu, — dedi.
22 Xuning bilən Dawut wə uning bilən boloŋan barliḳ həlḳ ḳozoŋilip Iordan dəryasidin
ətti; tang atḳuqə Iordan dəryasidin ətmigən ḥeqkim ḳalmidi.
23 Aḥitofəl əz məsliḥətini ḳobul ḳilmioŋanliḳini kərüp exikini toḳup, əz xəḥiridiki
əyigə berip, əyidikilərgə wəsiyət tapxuroŋandin keyin, esilip əliwaldi. U əz atisining
ḳəbrisidə dəpnə ḳilindi.
24 Xu ariliḳta Dawut Maḥanaimoŋa yetip kəlgənidi, Abxalom wə uning bilən boloŋan
Israilning ḥəmmə adəmlirimu Iordan dəryasidin ətüp boloŋanidi.
25 Abxalom Yoabning ornida Amasani ḳoxunning üstigə sərdar ḳilip ḳoydi. Amasa
bolsa Yitra isimlik bir Israillik kixining ooŋli idi. U kixi Naḥaxning ḳizi Abigail bilən
yeḳinqiliḳ ḳiloŋanidi. Naḥax Yoabning anisi Zəruiya bilən aqa-singil idi.
26 Israil bilən Abxalom Gileadning zeminida bargaḥ tikti.
27 Dawut Maḥanaimoŋa yetip kəlgəndə, Ammoniylarning Rabbaḥ xəḥiridin boloŋan
Naḥaxning ooŋli Xobi bilən Lo-Dibarliḳ Ammiəlning ooŋli Makir wə Rogelimdin
boloŋan Gileadliḳ Barzillay degənlər ■ 28 yotḳan-kərpə, das, ḳaqa-ḳuqa, buoŋday,
arpa, un, ḳomaq, purqaḳ, ḳizil max, ḳuruoŋan purqaḳlar, 29 ḥəsəl, ḳaymaḳ wə
ḳoylarni kəltürüp, kala sütidə ḳilinoŋan ḳurut-irimqik ḳatarliḳlarni Dawut bilən
həlḳḳə yeyix üqün elip kəldi, qünki ular: Xübḥisizki, həlḳ qəldə ḥerip-eqip, ussap
kətkəndu, dəp oylioŋanidi.

18

Abxalomning əlüxi

1 Dawut əzi bilən boloŋan həlḳni yioŋip editlidi wə ularning üstigə mingbexi bilən
yüzbexi ḳoydi. 2 Andin Dawut həlḳni üq bələkkə bəlüp jənggə qiḳardi; birinqi
bələkni Yoabning ḳol astida, ikkinqi bələkni Zəruiyaning ooŋli, Yoabning inisi
Abixayning ḳol astida wə üqinqi bələkni Gatliḳ Ittayning ḳol astida ḳoydi. Padixaḥ
həlḳḳə: Bərḥək, mənmu silər bilən jənggə qiḳimən, dedi.
3 Lekin həlḳ: Sili qiḳmisila, əgər biz ḳaqsaḳ düxmən bizgə pərwa ḳilmaydu; ḥətta
yerimimiz ölüp kətsəkmu bizgə pərwa ḳilmaydu. Qünki əzliri bizning on mingimizgə
barawər bolila. Yahxisi sili xəḥərdə turup bizgə ḥəmdəm boluxḳa təyyar turoŋayla,
dedi.
4 Padixaḥ ularoŋa: Silərgə nemə layiḳ kərünsə, xuni ḳilimən, — dedi. Xuning
bilən həlḳ yüzdin, mingdin bolup xəḥərdin qiḳiwatḳanda, padixaḥ dərwazining
yenida turdi. 5 Padixaḥ Yoab bilən Abxay wə Ittayoŋa: Mən üqün Abxalomoŋa
yahxi muamilidə bolup ayanglar, dedi. Padixaḥning *ḥəmmə sərdarlirioŋa* Abxalom
tooŋrisida xundaḳ tapilioŋinida, barliḳ həlḳ tapilioŋinini anglidi. 6 Andin həlḳ Israil
bilən soḳuxḳili məydanoŋa qiḳti; soḳux Əfraimning ormanliḳida boldi.
7 U yərdə Israil Dawutning adəmliridin məoŋlup boldi. U küni ular ḳattiḳ ḳiroŋin
ḳilindi — yigirmə mingi öldi. 8 Soḳux xu zeminoŋa yeyildi; ormanliḳ yəwətkənlər
ḳiliqta ölgənlərdin kəp boldi.

■ **17:27** 2Sam. 19:31, 32; 1Pad. 2:7

9 Abxalom Dawutning ƣulamliri bilən tuyuqsiz uqrixip ⱪaldi; Abxalom өz ⱪeⱪirioƣa
minip, qong dub dərihining ⱪoyuⱪ xahlirining tegidin ətkəndə, uning bexi dərəh
xehioƣa kəplixip ⱪelip, u esilip ⱪaldi; u mingən ⱪeqir bolsa aldioƣa ketip ⱪaldi. □
10 Birsi buni kərüp Yoabⱪa həwər berip: Mana, mən Abxalomning bir dub dərihidə
sanggilap turoƣinini kərdüm, dedi.
11 Yoab həwər bərgən adəmgə: Nemə! Sən uni kərüp turup, nemixⱪa uni urup
əltürüp yərgə qüxürmiding? Xundaⱪ ⱪiloƣan bolsang, sanga on kümüx tənggə wə
bir kəmər berəttim, — dedi.
12 U adəm Yoabⱪa: ⱪolumoƣa ming kümüx tənggə təgsimu, ⱪolumni padixaɦning
ooƣlioƣa uzatmayttim! Qünki padixaɦning ɦəmmimiz aldida sanga, Abixayoƣa wə
Ittayoƣa: Mening üqün ɦər biringlar Abxalomni ayanglar, dəp buyruoƣinini angliduⱪ.
13 Əgər mən өz jenimni təwəkkul ⱪilip, xundaⱪ ⱪiloƣan bolsam (ɦərⱪandaⱪ ix
padixaɦtin yoxurun ⱪalmaydu!) sən meni taxlap, düxmining ⱪatarida kərətting,
— dedi.
14 Yoab: Sening bilən bundaⱪ deyixixkə qolam yoⱪ! — dedi-də, ⱪolioƣa üq nəyzini elip
dərəhtə sanggilaⱪliⱪ ɦalda tirik turoƣan Abxalomning yürikigə sanjidi. □ 15 Andin
Yoabning yaraoƣ kətürgüqisi boloƣan on oƣulam Abxalomning qərisigə yioƣilip, uni
urup əltürdi.
16 Andin Yoab kanay qaldi; həlⱪ Israilni ⱪooƣlaxtin yandi; qünki Yoab ⱪoxunni
qekinixkə qaⱪirdi. 17 Ular Abxalomni ormanliⱪtiki qong bir azgaloƣa taxlap üstigə
nuroƣun taxlarni dəwiləp ⱪoydi. Israillar bolsa ⱪeqip ɦərbiri өz makanioƣa kətti. □
18 Abxalom tirik waⱪtida padixaɦ wadisida өzigə bir abidə turoƣuzoƣanidi. Qünki
u: Mening namimni ⱪaldurdioƣanoƣa ooƣlum yoⱪ dəp, u tax abidini өz nami bilən
atioƣanidi. Xuning bilən bu tax bügüngə ⱪədər «Abxalomning yadikari» dəp atilidu.□

Dawut Abxalomning өlümidin həwər tapidu

19 Zadokning ooƣli Ahimaaz *Yoabⱪa*: Pərwərdigar seni düxmənliringdin ⱪutⱪuzup
sən üqün intiⱪam aldi, dəp padixaɦⱪa həwər berixkə meni dərɦal mangoƣuzoƣin, —
dedi.
20 Lekin Yoab uningoƣa: Sən bügün həwər bərməysən, bəlki baxⱪa bir küni həwər
berisən; padixaɦning ooƣli өlgini tüpəylidin, bügün həwər bərməysən, dedi.
21 Xuning bilən Yoab Kuxiyoƣa: Berip padixaɦⱪa kərginingni dəp bərgin, dedi.
Kuxiylik Yoabⱪa təzim ⱪilip yügürüp kətti.□
22 Lekin Zadokning ooƣli Ahimaaz Yoabⱪa yənə: ⱪandaⱪla bolmisun bu Kuxiyning
kəynidin yügürüxkə manga ijazət bərgin, — dedi. Yoab: I ooƣlum, sanga ɦeqⱪandaⱪ
səyünqi bərgüdək həwər bolmisa, nemixⱪa yügürüxni halaysən? — dedi.
23 U yənə: ⱪandaⱪla bolmisun, meni yügürgüzgin, dedi. Yoab uningoƣa: Mang,
yügür, dewidi, Ahimaaz Iordan dəryasidiki tüzlənglik bilən yügürüp Kuxiygə yetixip
uningdin ətüp kətti.
24 Dawut iⱪki-taxⱪi dərwazining otturisida olturatti. Kөzətqi dərwazining өgzisidin
sepilning üstigə qiⱪip, bexini kətürüp ⱪariwidi, mana bir adəmning yügürüp

---

□ **18:9 «uning bexi ... kəplixip ⱪelip, u esilip ⱪaldi»** —Ibraniy tilida: «uning bexi ... kəplixip ⱪelip, u asman-zemin otturisida esilip ⱪaldi». □ **18:14 «dərəhtə sanggilaⱪliⱪ ɦalda tirik turoƣan Abxalomning yürikigə sanjidi»** — ibraniy tilida «dərəhning yürikidə sanggilaⱪliⱪ tirik turoƣan Abxalomning yürikigə sanjidi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **18:17 «Israillar bolsa ⱪeqip ɦərbiri өz makanioƣa kətti»** — ibraniy tilida: «Israillar bolsa ⱪeqip ɦərbiri өz qedirioƣa kətti». □ **18:18 «Mening namimni ⱪaldurdioƣanoƣa ooƣlum yoⱪ...»** — Abxalomning bu səzidin ⱪarioƣanda, uning üq ooƣli (14:27) ɦəmmisi baldur өlgənidi. □ **18:21 «Xuning bilən Yoab Kuxiyoƣa... dedi»** — «Kuxiy»: Ɦəbəx, Efiopiyəlik. Efiopiyəliklərning bügüngə ⱪədər uzunoƣa yügürüxtə dangⱪi bar.

keliwatkinini kərdi. □
25 Kəzətqi warkirap padixahka həwər bərdi. Padixah: Əgər u yalquz bolsa uningda
qokum həwər bar, dedi. Həwərqi bolsa yekinlixip keliwatatti. 26 Andin kəzətqi yənə
bir adəmning yügürüp kəlginini kərdi. Kəzətqi dərwaziwəngə: Mana yənə bir adəm
yalquz yügürüp keliwatidu, — dedi. Padixah: Bumu həwərqi ikən, dedi.
27 Kəzətqi: Awwalkisining yügürüxi manga Zadokning ooqli Ahimaazning
yügürxidək kəründi, — dedi. Padixah: U yahxi adəm, hux həwər yətküzidu, —
dedi.
28 Ahimaaz padixahka towlap: Salam! dəp padixahka yüzini yərgə təgküzüp
təzim kilip: Oqojam padixahka ziyan yətkürüxkə kollirini kətürgən adəmlərni
məoqlubiyətkə muptila kiloqan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! — dedi.□
29 Padixah: Abxalom salamətmu? — dəp soridi. Ahimaaz jawab berip:
Yoab padixahning kuli wə pekirlirini mangduroqanda, pekir kixilərning qong
kalaymikanqilikini kərdum, lekin nemə ix boloqanlikini bilmidim, — dedi.
30 Padixah: Boldi, buyakta turup turoqin, dedi. U bir tərəpkə berip turdi.
31 Wə mana, Kuxiy yetip kəldi; Kuxiy: Oqojam padixah hux həwərni angliqayla.
Pərwərdigar bügün asiylik kilip kozoqaloqan həmmisidin silini kutkuzup, ulardin
intikam aldi, dedi.
32 Padixah Kuxiyoqa: Yigit Abxalom salamətmu? dəp soridi. Kuxiy: Oqojam
padixahning düxmənliri wə silini kəstləxkə kozoqaloqanlarning həmmisi u yigitkə
ohxax bolsun! — dedi.
33 Padixah tolimu azablinip, dərwazining təpisidiki balihanioqa yioqlioqan peti qikti;
u mangoqaq: I ooqlum Abxalom! I ooqlum, ooqlum Abxalom! Kaxki, mən sening
ornungda əlsəm bolmasmidi! I Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! dedi.

19

1 Birsi Yoabka: Padixah Abxalom üqün yioqlap matəm tutmakta, dəp həwər bərdi.
2 Xuning bilən xu kündiki nusrət həlk üqün musibətkə aylandi; qünki həlk xu künidə:
Padixah əz ooqli üqün kayoqu-həsrət tartiwatidu, dəp anglidi. 3 U küni həlk sokuxtin
kəqip hijalättə kaloqan adəmlərdək, ooqrilikqə xəhərgə kirdi. 4 Padixah yüzini yepip:
I, ooqlum Abxalom, i Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! — dəp kattik awaz
bilən pəryad kətürdi.
5 Lekin Yoab padixahning əyigə kirip, uning kəxioqa kelip: Əz jeningni, ooqulliring
bilən kizliringning jenini, ayalliringning jeni bilən kenizəkliringning jenini
kutkuzoqan həmmə hizmətkarlarning yüzini sən bügün hijalättə kaldurdung! 6 Sən
əzünggə nəprətlinidioqanlarni səyisən, seni səyidioqanlaroqa nəprətlinidioqandək
kilisən! Qünki sən bügün sərdarliringni yaki hizmətkarliringni nəziringdə
heqnərsə əməs degəndək kilding! Qünki bügün Abxalom tirik kelip, biz həmmimiz
əlgən bolsak, nəziringdə yahxi bolattikən, dəp bilip yəttim. 7 Əmdi qikip
hizmətkarliringning kəngligə təsəlliy bərgin; qünki mən Pərwərdigar bilən kəsəm
kilimənki, əgər qikmisang, bügün keqə heq adəm sening bilən kalmaydu. Bu
bala yaxlikingdin tartip bügünki küngiqə üstünggə qüxkən hərkandak baladin eoqir
bolidu, — dedi.

□ **18:24 «Dawut iqki-taxki dərwazining otturisida olturatti» —** ibraniy tilida «Dawut ikki dərwazining otturisida olturatti». Pərzimizqə «bu ikki dərwaza» xəhərning iqki wə taxki kowuki bolsa kerək. □ **18:28 «Salam!» —** (ibraniy tilida «Xalom»)ning mənisi: «Tinqlik! Hatirjəmlik!».

8 Xuning bilən padixaƫ qiƙip dərwazida olturdi, ƫəmmə həlƙƙə: Mana, padixaƫ dərwazida olturidu, degən həwər yətküzülgəndə, ularning ƫəmmisi padixaƫning ƙexioŋa kəldi. Əmma Israillar bolsa ƫəmmisi ƙeƙip, əz əyigə ƙaytip kətti. □
9 Əmdi Israil ƙəbilisidiki ƫəmmə həlƙ oŋuloŋula ƙilixip: Padixaƫ bizni düxmənlirimizning ƙolidin azad ƙiloŋan, bizni Filistiylərning ƙolidin ƙutƙuzoŋanidi. Əmma, u ƫazir Abxalom tüpəylidin zemindin əzini ƙaquruwatidu. 10 Lekin biz üstimizgə padixaƫ boluxƙa məsiƫ ƙiloŋan Abxalom bolsa jəngdə əldi. Əmdi nemixƙa padixaƫni yandurup elip kelixkə gəp ƙilmaysilər? deyixti. □
11 Dawut padixaƫ Zadok bilən Abiyatar kaƫinlaroŋa adəm əwətip: Silər Yəƫudaning aƙsaƙallirioŋa: *Padixaƫ mundaƙ dəydu*: — ƫəmmə Israillarning padixaƫni ordisioŋa ƙayturup keləyli, deyixkən təliplirining ƫəmmisi padixaƫning ƙuliƙioŋa yətkən yərdə, nemixƙa silər bu ixta ulardin keyin ƙalisilər? 12 Silər mening ƙerindaxlirim, mening ət-ustihanlirim turup, nemixƙa padixaƫni elip kelixtə ƫəmmisidin keyin ƙalisilər?! — dənglar. 13 Wə xundaƙla yənə Amasaoŋimu: Padixaƫ mundaƙ dəydu: — Sən mening ət-ustihanlirim əməsmusən? Əgər seni Yoabning ornida mening ƙeximda daim turidioŋan ƙoxunning sərdari ƙilmisam, Huda meni ursun ƫəm uningdin artuƙ jazalisun — dənglar, — dedi.■
14 Buning bilən u Yəƫudadiki adəmlərning kəngüllirini bir adəmning kənglidək əzigə mayil ƙildi. Ular padixaƫƙa adəm mangdurup: Sən əzüng bilən ƫəmmə hizmətkarliring birgə yenip kelinglar, dəp həwər yətküzdi.
15 Xuning bilən padixaƫ yenip Iordan dəryasioŋiqə kəldi. Yəƫudadiki adəmlər padixaƫni Iordan dəryasidin ətküzimiz dəp, padixaƫning aldioŋa Gilgaloŋa baroŋanidi. 16 Baƫurimdin qiƙƙan Binyaminlik Geraning ooŋli Ximəy aldirap kelip, Yəƫudadiki adəmlər bilən qüxüp, padixaƫning aldioŋa qiƙti.■
17 Ximəygə Binyamin ƙəbilisidin ming adəm əgəxti; ular bilən Saulning jəmətidə hizmətkar boloŋan Ziba, uning on bəx ooŋli wə yigirmə hizmətkarimu uningoŋa ƙoxulup kəldi; bularning ƫəmmisi Iordan dəryasidin ətüp padixaƫning aldioŋa qiƙti.
18 Bir kemə padixaƫning ihtiyarioŋa ƙoyulup, ailə tawabiatlirini ətküzüx üqün uyan-buyan ətüp yürətti. Padixaƫ Iordan dəryasidin ətkəndə, Geraning ooŋli Ximəy kelip uning aldida yiƙilip turup □ 19 padixaƫƙa: Oŋojam ƙullirioŋa ƙəbiƫlik sanimioŋayla; oŋojam padixaƫ Yerusalemdin qiƙƙan kündə ƙullirining ƙiloŋan ƙəbiƫlikini əslirigə kəltürmigəyla; u padixaƫning kəngligə kəlmisun. 20 Qünki ƙulliri əzining gunaƫ ƙiloŋinimni obdan bilidu; xunga mana, mən Yüsüpning jəmətidin ƫəmmidin awwal bügün oŋojam padixaƫni ƙarxi elixƙa qiƙtimmən, — dedi.
21 Zəruiyaning ooŋli Abixay buni anglap: Ximəy Pərwərdigarning məsiƫ ƙiloŋinini ƙaroŋioŋan tursa, ölümgə məƫkum ƙilinix lazim bolmamdu? — dedi.
22 Lekin Dawut: I Zəruiyaning ooŋulliri, silərning mening bilən nemə karinglar? Bügün silər manga ƙarxi qiƙmaƙqimusilər? Bügünki kündə Israilda adəmlər ölümgə məƫkum ƙilinixi kerəkmu? Bügün Israiloŋa padixaƫ ikənlikimni bilməymənmu? — dedi.□
23 Andin padixaƫ Ximəygə: Sən ölməysən, — dedi. Padixaƫ uningoŋa ƙəsəm ƙildi.
24 Əmdi Saulning nəwrisi Məfiboxət padixaƫni ƙarxi aloŋili kəldi. Padixaƫ kətkən kündin tartip saƙ-salamət ƙaytip kəlgən küngiqə, u ya putlirining tirniƙini almioŋan

□ **19:8 «…ƫəmmisi ƙeƙip, əz əyigə ƙaytip kətti»** — ibraniy tilida «… ƫəmmisi ƙeƙip, əz ƙedirioŋa ƙaytip kətti». Muxu ayəttiki «Israillar» Abxalomoŋa əgəxkən Israillarni kərsitidu, əlwəttə (ularning kəpinƙisi Yəƫuda wə Binyamindin baxƙa on ƙəbilidin idi). □ **19:10 «…nemixƙa padixaƫni yandurup elip kelixkə gəp ƙilmaysilər?»** — ibraniy tilida «nemixƙa padixaƫni yandurup elip kelixkə süküt ƙilisilər?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25 ■ **19:16** 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ **19:18 «Bir kemə padixaƫning ihtiyarioŋa ƙoyulup, ailə tawabiatlirini … ətüp yürətti»** — bəzilər: «Ular əzlirini padixaƫning ihtiyarioŋa ƙoyup, dərya keƙikidə ailə tawabiatlirini … ətüp yürətti» dəp tərjimə ƙilidu. □ **19:22 «..silər manga ƙarxi qiƙmaƙqimusilər?»** — ibraniy tilida «…silər manga xəytan bolmaƙqimusilər?»

ya saḳilini yasimiơan wə yaki kiyimlirini yumiơanidi. 25 U padixaḥni ḳarxi alơili
Yerusalemdin kəlgəndə, padixaḥ uningdin: I Məfiboxət, nemixḳa mening bilən
barmiding? — dəp soridi.□
26 U: I, ơojam padixaḥ, ḳulliri aḳsaḳ bolơaqḳa, exikimni toḳup, minip padixaḥ
bilən billə baray, dedim. Əmma hizmətkarim meni aldap ḳoyuptu; 27 u yənə ơojam
padixaḥing aldida ḳullirining ơəywitini ḳildi. Lekin ơojam padixaḥ Hudaning bir
pərixtisidəktur; xuning üqün siligə nemə layiḳ kərünsə, xuni ḳilơayla. ■ 28 Qünki
atamning jəmətining ḥəmmisi ơojam padixaḥning aldida əlgən adəmlərdək idi;
lekin sili əz ḳullirini əzliri bilən ḥəmdastihan bolơanlar arisida ḳoydila; mening
padixaḥning aldida pəryad ḳilơili nemə ḥəḳḳim bar? — dedi.□
29 Padixaḥ uningơa: Nemixḳa ixliring tooơrisida səzliwerisən? Mening ḥəkümüm,
sən bilən Ziba yərlərni bəlüxiwelinglar, — dedi.
30 Məfiboxət padixaḥḳa: Oơojam padixaḥ aman-esən əz əyigə kəlgəndin keyin, Ziba
ḥəmmisini alsimu razimən! — dedi.
31 Gileadliḳ Barzillaymu Rogelimdin qüxüp padixaḥni Iordan dəryasidin ətküzüp
ḳoyuxḳa kelip, padixaḥ bilən billə Iordan dəryasidin ətti. 32 Əmdi Barzillay
heli yaxanơan bir adəm bolup, səksən yaxḳa kirgənidi. Padixaḥ Maḥanaimda
turơan waḳitta, uni ḳamdiơan dəl muxu adəm idi; qünki u heli katta bir kixi
idi. ■ 33 Padixaḥ Barzillayơa: Mening bilən barơin, mən səndin Yerusalemda
əzümningkidə həwər alimən, dedi.
34 Lekin Barzillay padixaḥḳa: Mening birnəqqə künlük əmrüm ḳalơandu, padixaḥ
bilən birgə Yerusalemơa baramdim? □ 35 Ḳulliri səksən yaxḳa kirdim. Yahxi-
yamanni yənə pərḳ etələymənmu? Yəp-iqkinimning təmini tetalamdim? Yigit
nəơmiqilər bilən ḳiz nəơmiqilərning awazini angliyalamdim? Nemixḳa ḳulliri
ơojam padixaơa yənə yük bolimən? 36 Ḳulliri pəḳət padixaḥni Iordan dəryasidin
ətküzüp andin azraḳ uzitip ḳoyay degən; padixaḥ buning üqün nemixḳa manga
xunqə xapaət kərsitidila? 37 Ḳullirining əlgəndə əz xəḥirimdə, atam bilən anamning
ḳəbrisining yenida yetixim üqün ḳaytip ketixigə ijazət bərgəyla. Əmdi mana, bu
yərdə əz ḳulliri Kimḥam bar əməsmu? U ơojam padixaḥ bilən ətüp barsun, uningơa
əzlirigə nemə layiḳ kərünsə xuni ḳilơayla, — dedi.
38 Padixaḥ: Kimḥam mening bilən ətüp barsun; sanga nemə layiḳ kərünsə uningơa
xuni ḳilay, xundaḳla sən məndin ḥər nemə sorisang, sanga ḳilimən, — dedi.
39 Andin həlḳning ḥəmmisi Iordan dəryasidin ətti, padixaḥmu ətti. Andin padixaḥ
Barzillayni səyüp uningơa bəht tilidi; Barzillay əz yurtiơa yenip kətti.
40 Padixaḥ Gilgalơa qiḳti, Kimḥam uning bilən bardi. Yəḥudadiki barliḳ adəmlər
bilən Israilning həlḳining yerimi padixaḥni dəryadin ətküzüp uzitip ḳoyơanidi.
41 Andin mana, Israilning barliḳ adəmliri padixaḥning ḳexiơa kelip: Nemixḳa
ḳerindaxlirimiz Yəḥudaning adəmliri ooơriliḳqə padixaḥni wə padixaḥning ailə-
tawabiatlirini, xundaḳla Dawutḳa əgəxkən ḥəmmə adəmlərni Iordan dəryasidin
ətküzüxkə muyəssər bolidu? — dedi.
42 Yəḥudaning ḥəmmə adəmliri Israilning adəmlirigə jawap berip: Qünki padixaḥ
bilən bizning tuơḳanqiliḳimiz bar, nemixḳa bu ix üqün bizdin hapa bolisilər? Biz
padixaḥningkidin bir nemini yiduḳmu, yaki u bizgə bir in'am bərdimu? — dedi.
43 Israilning adəmliri Yəḥudaning adəmlirigə jawab berip: Ḳəbilə boyiqə alơanda,
padixaḥning *on ikki* ülüxtin oni bizgə təwədur, silərgə nisbətən bizning Dawut

□ **19:25 «U ... Yerusalemdin kəlgəndə...»** — yaki, «u ... Yerusalemơa kəlgəndə...». ■ **19:27** 2Sam. 16:3
□ **19:28 «...atamning jəmətining ḥəmmisi ơojam padixaḥning aldida əlgən adəmlərdək idi»** — mənisi
bəlkim, «biz ḥəmmimiz əslidə sening aldingda əlümgə məḥkum ḳilinixḳa layiḳ iduḳ». ■ **19:32** 2Sam. 17:27-29;
1Pad. 2:7 □ **19:34 «Mening birnəqqə künlük əmrim ḳalơandu?»** — ibraniy tilida «Mening əmrümdiki
yillarning künliri ḳanqidu?» degən səzlər bilən ipadilinidu.

bilən tehimu qongraq buradərqilikimiz bar. Nemixqa bizni kəzgə ilmaysilər? Padixaḥimizni yandurup elip kelixkə awwal təxəbbus qiloɣanlar biz əməsmiduq? — dedi. Əmma Yəḥudaning adəmlirining səzliri Israilning adəmlirining səzliridin tehimu qattiq idi.□

20

Xebaning kətürgən isyani

1 Wə xundaq boldiki, xu yərdə Binyamin qəbilisidin, Bikrining ooɣli Xeba isimlik bir iplas bar idi. U kanay qelip: —
Bizning Dawutta ḥeqqandaq ortaq nesiwimiz yoq; Yəssəning ooɣlidin ḥeqqandaq mirasimiz yoq! I Israil, ḥərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar, — dedi.□
2 Xuning bilən Israilning ḥəmmə adəmliri Dawuttin yenip Bikrining ooɣli Xebaoɣa əgəxti. Lekin Yəḥudaning adəmliri Iordan dəryasidin tartip Yerusalemoɣiqə əz padixaḥioɣa qing baoɣlinip, uningoɣa əgəxti. 3 Dawut Yerusalemoɣa kelip ordisioɣa kirdi. Padixaḥ ordioɣa qaraxqa qoyup kətkən axu on kenizəkni bir əygə qamap qoydi. U ularni baqti, lekin ularoɣa yeqinqilik qilmidi. Xuning bilən ular u yərdə tul ayallardək əlgüqə qamaloɣan peti turdi.
4 Andin padixaḥ Amasaoɣa: Üq kün iqidə Yəḥudaning adəmlirini qaqirip, yioɣip kəlgin; əzüngmu bu yərdə ḥazir boloɣin, dedi.
5 Xuning bilən Amasa Yəḥudaning adəmlirini qaqirip yioɣqili bardi. Lekin uning undaq qilixi padixaḥ bekitkən waqittin keyin qaldi, 6 u waqitta Dawut Abixayoɣa: Əmdi Bikrining ooɣli Xeba bizgə qüxüridioɣan apət Abxalomning qüxürginidin tehimu yaman bolidu. Əmdi oɣojangning hizmətkarlirini elip ularni qooɣlap baroɣin. Bolmisa, u mustəḥkəm xəḥərlərni igiliwelip, bizdin əzini qaquruxi mumkin, — dedi.
7 Xuning bilən Yoabning adəmliri wə Kərətiylər, Pələtiylər, xundaqla barliq palwanlar uningoɣa əgixip qiqti; ular Yerusalemdin qiqip, Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili bardi.
8 Ular Gibeondiki qoram taxqa yeqin kəlgəndə Amasa ularning aldioɣa qiqti. Yoab üstibexioɣa jəng libasini kiyip, beligə oɣilaplik bir qiliqini asqan kəmər baoɣlioɣanidi. U aldioɣa mengiwidi, qiliq oɣilaptin qüxüp kətti.
9 Yoab Amasadin: Tinqlikmu, inim? — dəp soridi. Yoab Amasani səyməkqi boloɣandək ong qoli bilən uni saqilidin tutti. 10 Amasa Yoabning yənə bir qolida qiliq barlioɣioɣa dikqət qilmidi. Yoab uning qorsikioɣa xundaq tiqtiki, üqəyliri qiqip yərgə qüxti. Ikkinqi qetim selixning ḥajiti qalmioɣanidi; qünki u əldi. Andin Yoab bilən inisi Abixay Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili kətti.■
11 Yoabning oɣulamliridin biri Amasaning yenida turup: Kim Yoab tərəptə turup Dawutni qollisa, Yoabqa əgəxsun, dəytti.
12 Əmma Amasa əz qenida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni kərgən həlqning ḥərbiri tohtaytti. U kixi ḥəmmə həlqning tohtioɣinini kərüp, Amasaning jəsitini yoldin etizlikqa tartip qoydi ḥəm bir kiyimni uning üstigə taxlidi. 13 Jəsət yoldin yətkəlgəndin keyin həlqning ḥəmmisi Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili Yoabqa əgəxti.
14 Xeba bolsa Bəyt-Maakaḥdiki Abəlgiqə wə Beriyliklərning yurtining ḥəmmə yərlirini kezip Israilning ḥəmmə qəbililiridin ətti. *Beriyliklərmu* jəm bolup uningoɣa

□ **19:43 «padixaḥning on ikki ülüxtin oni bizgə təwədur»** — degən ibarə bəlkim Israilning on qəbilə ikənlikini, Yəḥudaning Binyaminni qoxqanda pəqət ikki qəbilə ikənlikini kərsitidu. □ **20:1 «Bikrining ooɣli Xeba isimlik bir iplas»** — «bir iplas» ibraniy tilida «Xəytan (Belial)ning bir ooɣli». **«ḥərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar»** — ibraniy tilida: «ḥərbirliringlar əz qedirioɣa yenip ketinglar». ■ **20:10** 1Pad. 2:5

əgixip bardi. □ 15 Xuning bilən Yoab wə adəmliri kelip, Bəyt-Maakaḥdiki Abəldə uni muḥasirigə aldi. Ular xəḥərning qərisidiki sepilning udulida bir istiḥkam saldi; Yoabḳa əgəxkənlərning ḥəmmisi kelip, sepilni ərüxkə bazoɣanlawatḳanda, 16 Danixmən bir hotun xəḥərdin towlap: Ḳulaḳ selinglar! Ḳulaḳ selinglar! Yoabni bu yərgə qaḳirip kelinglar, mening uning bilən səzləxməkqi boloɣinimni uningoɣa eytinglar, — dedi.
17 U yeḳin kəlgəndə hotun uningdin: Sili Yoabmu? — dəp soridi. U: Xundaḳ, mən xu, dedi. Hotun uningoɣa: Dedəklirining səzini angliɣayla, dedi. U: Anglawatimən, dedi.
18 Hotun: Konilarda Abəldə məsliḥət tapḳin, andin məsililər ḥəl ḳilinidu, degən gəp bar; 19 Israilning tinq wə məmin bəndiliridin birimən; sili ḥazir Israildiki ana kəbi qong bir xəḥərni harap ḳiliwatidila; nemixḳa Pərwərdigarning mirasini yoḳatmaḳqi bolila? — dedi.□
20 Yoab jawap berip: Undaḳ ix məndin neri bolsun! Məndin neri bolsun! Mening ḥeqnemini yutuwaloɣum yaki yoḳatḳum yoḳtur; 21 ix undaḳ əməs, bəlki Əfraimdiki edirliḳtin Bikrining ooɣli Xeba degən bir adəm Dawut padixaḥḳa ḳarxi ḳolini kətürüptu. Pəḳət uni tapxursanglar, andin xəḥərdin ketimən, dedi. Hotun Yoabḳa: Mana uning bexi sepildin siligə taxlinidu, — dedi.
22 Andin hotun əz danaliḳi bilən ḥəmmə həlḳḳə məsliḥət saldi; ular Bikrining ooɣli Xebaning bexini kesip, Yoabḳa taxlap bərdi. Yoab kanay qaldi, uning adəmliri xuni anglap, xəḥərdin ketip, ḥərbiri əz əyigə ḳaytti. Yoab Yerusalemoɣa padixaḥning ḳexioɣa bardi.□
23 Əmdi Yoab pütkül Israilning ḳoxunining sərdari idi; Yəḥoyadaning ooɣli Binaya bolsa Kərətiylər bilən Pələtiylərning üstigə sərdar boldi. 24 Adoniram baj-alwanoɣa bax boldi, Aḥiludning ooɣli Yəḥoxafat bolsa diwan begi boldi; 25 Xewa katip, Zadok bilən Abiyatar kaḥin idi; 26 Yairliḳ Ira bolsa Dawutḳa has kaḥin boldi.□

21

Gibeonluḳlar ḳisas soraydu

1 Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqiliḳ boldi. Dawut uning tooɣruluḳ Pərwərdigardin soridi. Pərwərdigar uningoɣa: Aqarqiliḳ Saul wə uning ḳanhor jəmətidikilər səwəbidin, yəni uning Gibeonluḳlarni ḳiroɣin ḳiloɣinidin boldi, dedi. □
2 Padixaḥ Gibeonluḳlarni qaḳirip, ular bilən səzləxti (Gibeonluḳlar Israillardin əməs idi, bəlki Amoriylarning bir ḳaldisi idi. Israil əslidə ular bilən əḥdə ḳilip ḳəsəm iqkənidi; lekin Saul Israil wə Yəḥudalaroɣa boloɣan ḳizoɣinliḳi bilən ularni əltürüxkə intilgənidi).□ ■

□ **20:14 «Beriyliklərmu jəm bolup...»** — yaki «U yərdiki kixilərmu jəm bolup...». □ **20:19 «sili ḥazir Israildiki ana kəbi qong bir xəḥərni harap ḳiliwatidila»** — «ana kəbi qong bir xəḥər» degənning mənisi bəlkim, baxḳa xəḥərlər Abəlgə beḳinidu. Baxḳa birhil tərjimisi «bir xəḥər wə Israildiki bir ana boloɣuqini harab ḳiliwatidila». □ **20:22 «xuni anglap... ḥərbiri əz əyigə ḳaytti»** — ibraniy tilida: «xuni anglap... ḥərbiri əz qedirioɣa ḳaytti». □ **20:26 «Yairliḳ Ira bolsa Dawutḳa has kaḥin boldi»** — yaki «Yairliḳ Ira bolsa Dawutning bax wəziri boldi». □ **21:1 «Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqiliḳ boldi...»** — 21-24-bablar bəlkim tarihḳa ḳoxuloɣan ḳoxumqə səz bolup, «Samuil (2)»diki yillar arilikida yüz bərgən baxḳa muḥim ixlarni təswirləydu. □ **21:2 «Israil əslidə ular bilən əḥdə ḳilip ḳəsəm iqkənidi»** —Bu ix «Yəxua» 9-babta hatiriləngən. ■ **21:2** Yə. 9:19

3 Dawut Gibeonluқlarоqa: Silərgə nemə қilip berəy? Mən қandaқ қilip bu
gunaһni kafarət қilip yapsam, andin silər Pərwərdigarning mirasioqa bəht-bərikət
tiliyələysilər? — dedi.□
4 Gibeonluқlar uningоqa: Bizning Saul wə uning jəmətidikilərdin altun-kümüx sorax
һəққimiz yoқ, wə bizning səwəbimizdin Israildin bir adəmnimu өlümgə məһkum
қildurux һəққimiz yoқ, dedi. Dawut: Silər nemə desənglar, mən xundaқ қilay, dedi.
5 Ular padixaһқa: Burun bizni yoқatmaқqi boloqan, bizni Israilning barliқ pasilliri
iqidə turoqudək yeri қalmisun dəp, bizni һalak қilixқa қəstligən һeliқi kixining,
6 һazir uning ərkək nəslidin yəttisi bizgə tapxurup berilsun, biz Pərwərdigarning
tallioqini boloqan Saulning Gibeaһ xəһiridə, Pərwərdigarning aldida ularni өltürüp,
esip қoyayli, dedi. Padixaһ: — Mən silərgə qoқum tapxurup berimən, dedi.
7 Lekin Dawut bilən Saulning ooqli Yonatanning Pərwərdigar aldida iqixkən қəsimi
wəjidin padixaһ Saulning nəwrisi, Yonatanning ooqli Məfiboxətni ayidi.■
8 Padixaһ Ayaһning қizi Rizpaһning Sauloqa tuoqup bərgən ikki ooqli Armoni wə
Məfiboxətni wə Saulning қizi Miқal Məһolatliқ Barzillayning ooqli Adriəl üqün
beқiwaloqan bəx ooqulni tutup, □ 9 Gibeonluқlarning қolioqa tapxurdi. Bular ularni
dəngdə Pərwərdigarning aldida esip қoydi. Bu yəttəylən bir kündə өltürüldi; ular
өltürülgəndə arpa ormisi aldidiki künlər idi.
10 Andin Ayaһning қizi Rizpaһ bəz rəhtni elip, қoram üstigə yeyip saldi. U
orma baxlanoqandin tartip asmandin yamoqur qüxkən waқitқiqə, u yərdə olturup
kündüzi қuxlarning jəsətlərning üstigə қonuxioqa, keqisi yirtқuqlarning ularni
dəssəp qəylixigə yol қoymidi.
11 Birsi Saulning keniziki, Ayaһning қizi Rizpaһning қiloqanlirini Dawutқa eytti.
12 Xuning bilən Dawut Yabəx-Gileadtikilərning қexioqa berip, u yərdin Saulning
wə uning ooqli Yonatanning səngəklirini elip kəldi (Filistiylər Gilboada Saulni
өltürgən künidə ularning jəsətlirini Bəyt-Xandiki məydanda esip қoyoqanidi; Yabəx-
Gileadtikilər əslidə bularni xu yərdin ooqrilиқqə elip kətkənidi). ■ 13 Dawut Saul
bilən uning ooqli Yonatanning səngəklirini xu yərdin elip kəldi; ular esip өltürülgən
yəttəylənning səngəklirinimu yioqip қoydi, 14 andin xularni Saul bilən ooqli Yonatan-
ning səngəkliri bilən Binyamin zeminidiki Zelada, atisi kixning қəbrisidə dəpnə қildi.
Ular padixaһ əmr қiloqandək қildi. Andin Huda *həlқning* zemin tooqruluқ dualirini
ijabət қildi.□

Filistiylə bilən қayta jəng қilix
1Tar. 20:4-8

15 Filistiylər bilən Israilning ottursida yənə jəng boldi, Dawut өz adəmliri bilən qüxüp,
Filistiylər bilən soқuxti. Əmma Dawut tolimu qarqap kətti; 16 Rafaһning əwladliridin
boloqan Ixbi-Binob Dawutni өltürməkqi idi; uning mis nəyzisining eoqirliқi üq yüz
xəkəl idi; uningоqa yənə yengi sawut baoqlaқliқ idi. □ 17 Lekin Zəruiyaning ooqli
Abixay uningоqa yardəmgə kelip Filistiyni қiliqlap өltürdi. Xu küni Dawutning

---

□ **21:3 «… Andin silər Pərwərdigarning mirasioqa bəht-bərikət tiliyələysilər»** — demək, ularning Israiloqa boloqan bu adiwiti tügəydu. ■ **21:7** 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ **21:8 «Saulning қizi Miқal Məһolatliқ Barzillayning ooqli Adriəl üqün beқiwaloqan bəx ooqul…»** — Miқal bəlkim aqisi Mərabning bu bəx ooqlini beқiwaloqan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni kərüng). Bəzi kona kəqürmilərdə «Mərabning Məһolatliқ Barzillayning ooqli Adriəl üqün tuoqup bərgən bəx ooqlini» deyilidu. ■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14 «Andin Huda həlқning zemin tooqruluқ dualirini ijabət қildi»** — «zemin tooqruluқ dualiri» — demək, қəһətqilikning tügitilixi üqün. □ **21:16 «Rafaһning əwladliridin boloqan Ixbi-Binob»** — «Rafaһning əwladliri» һəmmisi degüdək yooqan adəmlər idi (18, 20, 22ni kərüng). **«uning mis nəyzisining eoqirliқi»** — yaki «uning nəyzining mis bexining eoqirliқi». **«300 xəkəl»** — bəlkim 3.5 kilogram idi. **«uningоqa yənə yengi sawut baoqlaқliқ idi»** — yaki, «uningоqa yənə yengi bir қorali bar idi».

adəmliri uningƣa ⱪəsəm ⱪilip: Sən yənə biz bilən jənggə qiⱪmiƣin! Bolmisa Israilning qiriƣi əqüp ⱪalidu, — dedi.■
18 Bu ixtin keyin xundaⱪ boldiki, Gobta Filistiylər bilən yənə jəng boldi; u waⱪitta Ḫuxatliⱪ Sibbikay Rafaḫning əwladidin bolƣan Safni əltürdi. ■
19 Gobta yənə bir ⱪetim Filistiylər bilən jəng boldi; u qaƣda Bəyt-Ləḫəmlik Yairning ooƣli Əl-Ḫanan Gatliⱪ Goliyatning inisini əltürdi. Uning nəyzisining sepi bapkarning hadisidək idi.□
20 Yənə bir jəng Gatta boldi; u yərdə egiz boyluⱪ bir adəm bar idi, ⱪollirining altidin barmaⱪliri, putlirining altidin barmaⱪliri bolup jəmiy yigirmə tət barmiⱪi bar idi. U ḫəm Rafaḫning əwladi idi. 21 U Israillarning aldida turup ularni mazaⱪ ⱪildi; lekin Dawutning akisi Ximiyaning ooƣli Yonatan uni əltürdi.
22 Bu tət kixi Gatliⱪ Rafaḫning əwladi bolup, ḫəmmisi Dawutning ⱪolida yaki uning hizmətkarlirining ⱪolida əltürüldi.

22

Dawutning mədḫiyə küyi
Zəb. 18

1 Pərwərdigar uni barliⱪ düxmənliridin ḫəm Saul padixaḫning ⱪolidin ⱪutⱪuzƣan küni, u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti: —□

2 U mundaⱪ dedi: — Pərwərdigar mening hada teƣim, mening ⱪoroƣinim, mening nijatkarimdur!
3 Huda mening ⱪoram teximdur, mən Uningƣa tayinimən —
U mening ⱪalⱪinim, mening ⱪutⱪuzƣuqi münggüzüm,
Mening egiz munarim wə baxpanaḫim, mening ⱪutⱪuzƣuqimdur;
Sən meni zorawanlardin ⱪutⱪuzisən!□ ■
4 Mədḫiyilərgə layiⱪ Pərwərdigarƣa mən nida ⱪilimən,
Xundaⱪ ⱪilip, mən düxmənlirimdin ⱪutⱪuzulimən;
5 Qünki ələmning asarətliri meni ⱪorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ⱪorⱪitiwətti;□
6 Təḫtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,
Ələm sirtmaⱪliri aldimƣa kəldi.
7 Ⱪiynaloⱪinimda mən Pərwərdigarƣa nida ⱪildim,
Hudayimƣa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ⱪuliⱪiƣa kirdi.
8 Andin yər-zemin təwrəp silkinip kətti,
Asmanlarning ulliri dəḫxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U ƣəzəpləndi.
9 Uning dimiƣidin is ərləp turatti,
Aƣzidin qiⱪⱪan ot ḫəmmisini yutuwətti;
Uningdin kömür qooⱪliri qiⱪti;

■ **21:17** Pənd. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19** **«Bəyt-Ləḫəmlik Yair»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yair» «Yair-Origim» dəp atilidu. **«Goliyatning inisi»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəⱪət «Goliyat» deyilidu. □ **22:1** **«...u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti»** — Zəbur, 18-küy wə uning izaḫatliri bilən selixturung. □ **22:3** **«...mening ⱪutⱪuzƣuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «....nijatimning münggüzi». **«Sən meni zorawanlardin ⱪutⱪuzisən!»** — ibraniy tilida «Sən meni zorawanliⱪtin ⱪutⱪuzisən». ■ **22:3** Ibr. 2:13 □ **22:5** **«Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ⱪorⱪitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning ⱪiyan-taxⱪinliri meni ⱪorⱪitiwətti».

10 U asmanlarni engixtürüp egip qüxti,
Puti astida tum ⱪarangoɳuluⱪ idi.
11 U bir kerub üstidə pərwaz ⱪildi,
U xamalning ⱪanatlirida kөründi.
12 U ⱪarangoɳuluⱪni, xundaⱪla yioɳiloɳan sularni,
Asmanlarning ⱪoyuⱪ bulutlirini,
Өz ətrapida qediri ⱪildi.
13 Uning aldida turoɳan yoruⱪluⱪtin,
Otluⱪ qooɳlar qiⱪip ətti;
14 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ḫəmmidin aliy Boloɳuqi awazini yangratti;
15 Bərḫək, U oⱪlirini etip, *düxmənlirimni* tarⱪitiwətti;
Qaⱪmaⱪlarni qaⱪturup, ularni ⱪiyⱪas-sürəngə saldi;□
16 Xuning bilən dengizning təkti kөrünüp ⱪaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Pərwərdigarning tənbiḫi bilən,
Dimioɳining nəpisining zərbisi bilən.
17 U yuⱪiridin ⱪolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoɳ sulardin tartip aldi.
18 U meni küqlük düxminimdin,
Manga өqmənlərdin ⱪutⱪuzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
19 Külpətkə uqrioɳan künümdə, ular manga ⱪarxi ḫujumoɳa ətti;
Birak Pərwərdigar mening tayanqim idi.
20 U meni kəngri-azadə bir jayoɳa elip qiⱪardi;
U meni ⱪutⱪuzdi, qünki U məndin hursən boldi.
21 Pərwərdigar ḫəkḫaniyliⱪimoɳa ⱪarap manga iltipat kөrsətti;
Ⱪolumning ḫalalliⱪini U manga ⱪayturdi;
22 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik ⱪilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
23 Qünki uning barliⱪ ḫөkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimiliridin qətnəp kətmidim;
24 Mən Uning bilən oɳubarsiz yürdum,
Өzümni gunaḫtin neri ⱪildim.
25 Wə Pərwərdigar ḫəkḫaniyliⱪimoɳa ⱪarap,
Kөz aldida boloɳan ḫalalliⱪim boyiqə ⱪiloɳanlirimni ⱪayturdi.
26 Wapadar-meḫribanlaroɳa Өzüngni wapadar-meḫriban kөrsitisən;
Oɳubarsizlaroɳa Өzüngni oɳubarsiz kөrsitisən;
27 Sap dilliⱪlaroɳa Өzüngni sap dilliⱪ kөrsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kөrsitisən;
28 Qünki Sən ajiz məmin həlⱪni ⱪutⱪuzisən;
Birak kөzliringni təkəbbur üstigə tikip,
Ularni xərməndə ⱪilisən;
29 Qünki Sən Pərwərdigar mening qiraoɳimdursən;
Pərwərdigar meni basⱪan ⱪarangoɳuluⱪni nurlanduridu;■
30 Qünki Sən arⱪiliⱪ düxmən ⱪoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arⱪiliⱪ mən sepildin atlap өttüm.□

□ **22:15 «bərḫək, u ... düxmənlirimni tarⱪitiwətti» —** ibraniy tilida «bərḫək, U ... ularni tarⱪitiwətti». 18-ayətni kөrüng. ■ **22:29** Pənd. 13:9 □ **22:30 «düxmən ⱪoxuni arisidin yügürüp өttüm» —** «yügürüp өttüm» degən muxu sөzlər «bөsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu.

31 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;
Pərwərdigarning səzi sinap ispatlanoɣandur;
U Өzigə tayanoɣanlarning ɦəmmisigə ⱪalⱪandur.■
32 Qünki Pərwərdigardin baxⱪa yənə kim ilaɦtur?
Bizning Hudayimizdin baxⱪa kim ⱪoram taxtur?■
33 Təngri mening mustəɦkəm ⱪoroɣinimdur;
U yolumni mukəmməl, tüp-tüz ⱪilidu;
34 U mening putlirimni keyikningkidək ⱪilidu;
U meni yuⱪiri jaylirimoɣa turoɣuzidu;
35 ⱪollirimni urux ⱪilixⱪa өgitidu,
Xunglaxⱪa biləklirim mis kamanni kerələydu;
36 Sən manga nijatingdiki ⱪalⱪanni bərding,
Sening mulayim kəmtərliking meni uluoɣ ⱪildi.
37 Sən ⱪədəmlirim astidiki jayni kəng ⱪilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
38 Mən düxmənlirimni ⱪooɣlap yoⱪattim,
Ular ɦalak bolmioɣuqə ɦeq yanmidim.
39 ⱪayta turalmioɣudək ⱪilip,
Ularni ɦalak ⱪilip yanjidim,
Ular putlirim astida yiⱪildi.
40 Sən jəng ⱪilixⱪa küq bilən belimni baoɣliding;
Sən manga ɦujum ⱪiloɣanlarni putum astida egildürdüng;
41 Düxmənlirimni manga arⱪini ⱪilip ⱪaqⱪuzdung,
Xuning bilən mən manga өqmənlərni yoⱪattim.
42 Ular təlmürdi, biraⱪ ⱪutⱪuzidioɣan ɦeqkim yoⱪ idi;
ɦətta Pərwərdigaroɣa ⱪariwidi, Umu ularoɣa jawab bərmidi.
43 Mən ularni soⱪup yərdiki topidək ⱪiliwəttim;
Koqidiki patⱪaⱪtək mən ularni qəyliwəttim;
Ularning üstidin petiⱪdiwəttim.
44 Sən meni həlⱪimning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən;
Sən meni əllərning bexi boluxⱪa saⱪliding;
Manga yat boloɣan bir həlⱪ hizmitimdə bolmaⱪta.
45 Yat əldikilər manga zəiplixip təslim bolidu;
Anglixi bilənla ular manga itaət ⱪilidu;
46 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiɦkamliridin titrigən ɦalda qiⱪip kelidu;
47 Pərwərdigar ɦayattur!
Mening ⱪoram Texim mubarəklənsun;
Nijatim boloɣan ⱪoram tax Huda aliydur, dəp mədɦiyilənsun!
48 U, yəni mən üqün toluⱪ ⱪisas aloɣuqi Təngri,
Həlⱪlərni manga boysunduroɣuqidur;
49 U meni düxmənlirim arisidin qiⱪaroɣan;
Bərɦəⱪ, Sən meni manga ɦujum ⱪiloɣanlardin yuⱪiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ⱪutuldurdung.
50 Muxu səwəblik mən əllər arisida sanga təxəkkür eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluoɣlap küylərni eytimən;■
51 U bolsa Өzi tikligən padixaɦⱪa zor ⱪutⱪuzuxlarni beoɣixlaydu;
Өzi məsiɦ ⱪiloɣinioɣa,

■ **22:31** Ⱪan. 32:4; Dan. 4:34; Zəb. 12:6; 119:140; Pənd. 30:5; Wəɦ. 15:3 ■ **22:32** Ⱪan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5 ■ **22:50** Rim. 15:9

Yəni Dawutqa ḫəm uning nəsligə mənggügə özgərməs muḫəbbətni kərsitidu.

23

Dawutning ahirqi sözliri

1 Töwəndikilər Dawutning ahirqi sözliridur: — Yəssəning oƣli Dawutning bexariti,
Yuqiri mərtiwigə kətürülgən,
Yaqupning Hudasi tərəpidin məsiḫlənggən,
Israilning səyümlük küyqisining bexarət sözliri mana: —
2 Pərwərdigarning Roḫi mən arqiliq söz qildi,
Uning sözliri tilimdidur.
3 Israilning Hudasi söz qildi,
Israilning Qoram Texi manga xundaq dedi: —
Kimki adəmlərning arisida adalət bilən səltənət qilsa,
Kimki Hudadin qorqux bilən səltənət qilsa,
4 U quyax qiqqandiki tang nuridək,
Bulutsiz səḫərdək bolidu,
Yamoƣurdin keyin asman süzük boluxi bilən,
Yumran maysilar tupraqtin qiqidu, mana u xundaq bolidu.□
5 Bərḫəq, mening öyüm Təngri aldida xundaq əməsmu?
Qünki U mən bilən mənggülük əḫdə tüzdi,
Bu əḫdə ḫəmmə ixlarda mupəssəl ḫəm mustəḫkəmdur;
Qünki mening barliq nijatliq ixlirimni,
Ḫəmmə intizarliqimni,
U bərq uroƣuzmamdu?□
6 Lekin iplaslarning ḫəmmisi tikənlərdək,
Ḫeqkim qolida tutalmioƣaqqa, qəriwetilidu.□
7 Ularoƣa qol uzatquqi özini təmür qoral wə nəyzə sepi bilən qorallandurmisa bolmaydu;
Ular ḫaman turoƣan yeridə otta köydürüwetilidu!

Dawutning palwanliri
1Tar. 11:10-47

8 Dawutning palwanlirining isimliri töwəndikidək hatiriləngəndur: —
Tahkimonluq Yoxəb-Baxsəbət sərdarlarning bexi idi. U bir qetimlik jəngdə nəyzə oynitip, səkkiz yüz adəmni öltürgənidi.□
9 Keyinkisi Ahohiy Dodoning ooƣli Əliazar idi; Filistiylər yioƣilip jəng qilmaqqi boldi; xu waqitta Dawut wə uningoƣa ḫəmraḫ bolup qiqqan üq palwan ularni jənggə qaqirdi; Əliazar xu üqtin biri idi. Lekin Israillar qekindi; □ 10 u qozoƣilip, taki beliki telip, qoli qiliqqa qaplixip qaloƣuqə Filistiylərni qirdi. U küni Pərwərdigar

□ **23:4 «U quyax qiqqandiki tang nuridək,…»** — yaki «quyax qiqqandək, tang nuridək,…». □ **23:5 «Bərḫəq, mening öyüm Təngri aldida xundaq əməsmu? Qünki U mən bilən… əḫdə bərdi»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mening öyüm Təngri aldida xundaq bolmisimu, lekin U mən bilən… əḫdə bərdi». □ **23:6 «iplaslarning ḫəmmisi»** — ibraniy tilida: «Belial (Xəytan)ning ooƣullirining ḫəmmisi». □ **23:8 «U bir qetimlik jəngdə nəyzə oynitip, səkkiz yüz adəmni öltürgənidi»** — kona köqürülmilərning köpinqisidə: «Uning baxqa ismi «Öznilik Adino»; qünki u bir qetimdila səkkiz yüz adəmni öltürgənidi» deyilidu. Biz muxu yərdə grek tilidiki («LXX») tərjimisigə əgiximiz («1Tar.» 11:11ni kərüng). □ **23:9 «…Ahohiy Dodoning ooƣli…»** — yaki «…Ahohining nəwrisi, Dodoning ooƣli,…»

Israillarni qong nusrətkə erixtürdi. Həlq uning qexioɣa qaytqanda pəqət olja yioɣix ixila qaloɣanidi.

11 Wə uningdin keyinkisi Ḥararliq Agiyning ooɣli Xammaḥ idi. Bir küni Filistiylər qoxun bolup yioɣiloɣanidi; yeqin ətrapta qoyuq əskən bir qizil maxliq bar idi. Kixilər Filistilərning aldidin qaqqanidi, □ 12 Xammaḥ bolsa qizil maxliq otturisida məzmut turup, uni qooɣdap Filistiylərni qirdi; xuning bilən Pərwərdigar *Israillaroɣa* oɣayət zor nusrət ata qildi.

13 Orma waqtida ottuz yolbaxqi iqidin yənə üqi Adullamning oɣarioɣa qüxüp, Dawutning yenioɣa kəldi. Filistiylərning qoxuni Rəfayim wadisioɣa bargaḥ quroɣanidi; 14 u qaoɣda Dawut qoroɣanda idi, Filistiylərning qarawulgaḥi bolsa Bəyt-Ləḥəmdə idi. 15 Dawut ussap: Aḥ, birsi manga Bəyt-Ləḥəmning dərwazisining yenidiki quduqtin su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti! — dewidi, 16 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgaḥidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləḥəmning dərwazisining yenidiki quduqtin su tartti wə Dawutqa elip kəldi; lekin u uningdin iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigaroɣa atap təküp: 17 — I Pərwərdigar, bundaq ix məndin neri bolsun! Bu üq adəmning əz ḥayatioɣa təwəkkul qilip berip əkəlgən bu su ularning qenioɣa ohxax əməsmu! — dedi. Xuning üqün u iqixkə unimidi. Bu üq palwan qiloɣan ixlar dəl xular idi. 18 Zəruiyaning ooɣli Yoabning inisi Abixay bu üqining bexi idi. U üq yüz adəm bilən qarxilixip nəyzisini pikiritip ularni əltürgən. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qikkanidi. 19 U bu üqəylənning iqidə əng ḥərmətliki idi, xunga ularning bexi idi; lekin u awwalqi üqəyləngə yətməytti.

20 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp qaltis ixlarni qiloɣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən. Yənə qar yaoɣqan bir küni azgaloɣa qüxüp, bir xirni əltürgənidi. □ 21 U ḥəm küqtünggür bir misirliqni əltürgənidi. Misirliqning qolida bir nəyzə bar idi, lekin Binayaning qolida bir ḥasila bar idi. U misirliqning qolidin nəyzisini tartiwelip, əz nəyzisi bilən uni əltürdi. 22 Bu ixlarni Yəḥoyadaning ooɣli Binaya qiloɣan bolup, u üq palwan arisida nam qikaroɣanidi. 23 U ottuz yolbaxqi iqidə ḥərmətlik idi. Lekin u awwalqi üq palwanoɣa yətməytti. Dawut uni əzining pasiban begi qildi.

24 Ottuz yolbaxqi iqidə Yoabning inisi Asaḥəl, Bəyt-Ləḥəmlik Dodoning ooɣli Əl-Ḥanan bar idi. 25 *Buningdin baxqa*: Ḥarodluq Xammaḥ, Ḥarodluq Elika, 26 Patlilik Ḥələz, Təkoaliq Ikkəxning ooɣli Ira, 27 Anatotluq Abiezər, Ḥuxatlik Mibonnay, 28 Ahoḥluq Zalmon, Nitofatlik Maḥaray, 29 Nitofatlik Baanaḥning ooɣli Hələb, Binyaminlardin Gibeaḥlik Ribayning ooɣli Ittay, □ 30 Piratonluq Binaya, Gaax wadiliridin Ḥidday, 31 Arbatlik Abi-Albon, Barḥumluq Azmawət, 32-33 Xaalbonluq Əliyaḥba, Yaxənning ooɣulliri, Ḥararlik Xammaḥning *ooɣli* Yonatan, Ḥararlik Xararning ooɣli Aḥiyam, □ 34 Maakatiy Ahasbayning ooɣli Əlifələt, Gilonluq Aḥitofəlning ooɣli Eliyam, 35 Karməllik Ḥəzray, Arbilik Paaray, 36 Zobaḥdin boloɣan Natanning ooɣli Igal, Gadlik Banni, 37 Ammoniy Zələk, Bəərotluq Naḥaray (u Zəruiyaning ooɣli Yoabning yaraoɣ kətürgüqisi idi), 38 Yitrilik Ira, Yitrilik Garəb 39 wə Ḥittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi. □

□ **23:11 «Bir küni Filistiylər qoxun bolup yioɣiloɣanidi» —** baxqa birhil tərjimisi: «Bir küni Filistiylər Leḥi (yezisi)da yioɣiloɣanidi». □ **23:20 «U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən» —** yaki «U Moabtiki ikki xirdək kixini əltürgən». □ **23:29 «Baanaḥning ooɣli Hələb» —** yaki «Baanaḥning ooɣli Hələd». □ **23:32-33 «Ḥararlik Xammaḥning ooɣli Yonatan» —** ibraniy tilida «ooɣli» degən səz tepilmaydu. Yonatanning Xammaḥ (Xagi) bilən boloɣan munasiwiti «1Tar.» 11:34din kərülidu. □ **23:39 «… wə ḥittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi» —** bu tizimliktə Yəḥudiy əməslərdin birnəqqisi bar — məsilən Ammonluq Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moablik Yitma bar.

24

Dawutning Israillarni royhətkə elix gunaḫi
1Tar. 21

1 Pərwərdigarning oŋəzipi Israiloŋa yənə ḳozoŋaldi. Xuning bilən U ularni
jazalax üqün Dawutni ḳozoŋiwidi, u adəm qiḳirip, ularoŋa: — Israillar bilən
Yəhudaliḳlarning sanini al, dedi.□
2 Padixaḫ əz yenida turoŋan ḳoxun sərdari Yoabḳa: Baroŋin, Dandin tartip Bəər-
Xebaoŋiqə Israilning ḫəmmə ḳəbililirining yurtlirini kezip, həlḳni sanap qiḳḳin, mən
həlḳning sanini biləy, dedi.
3 Yoab padixaḫḳa: Bu həlḳ ḫazir məyli ḳanqilik bolsun, Pərwərdigar Hudaying
ularning sanini yüz ḫəssə axuroŋay. Buni oŋojam padixaḫ əz kəzi bilən kərgəy! Lekin
oŋojam padixaḫ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin? — dedi. □
4 Əmma Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri unimisimu, padixaḫning yarliḳi
ulardin küqlük idi; xuning bilən Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri Israilning
həlḳini sanioŋili padixaḫning ḳexidin qiḳti. 5 Ular Iordan dəryasidin ətüp Yaazərgə
yeḳin Gad wadisida Aroərdə, yəni xəḫərning jənub təripidə bargaḫ tikti. 6 Andin
ular Gileadḳa wə Tahtim-Ḫodxining yurtioŋa kəldi. Andin Dan-Yaanoŋa kelip aylinip
Zidonoŋa bardi. 7 Andin ular Tur degən ḳoroŋanliḳ xəḫərgə, xundaḳla Ḫiwiylar
bilən Ḳanaaniylarning ḫəmmə xəḫərlirigə kəldi; andin ular Yəhuda yurtining jənub
təripigə, xu yərdiki Bəər-Xebaoŋiqə bardi. 8 Xundaḳ ḳilip ular pütkül zeminni kezip,
toḳḳuz ay yigirmə kün ətkəndin keyin, Yerusalemoŋa yenip kəldi.
9 Yoab padixaḫḳa həlḳning sanini məlum ḳilip: Israilda ḳiliq kətürələydioŋan
baturdin səkkiz yüz mingi, Yəhudada bəx yüz mingi bar ikən, dedi.
10 Dawut həlḳning sanini aloŋandin keyin, wijdani azablandi wə Pərwərdigaroŋa:
Bu ḳiloŋinim eoŋir gunaḫ boluptu. I Pərwərdigar, ḳulungning ḳəbiḫlikini
kətürüwətkəysən; qünki mən tolimu əhməḳanilik ḳiptimən, dedi.□
11 Dawut ətigəndə turoŋanda Pərwərdigarning səzi Dawutning aldin kərgüqisi
boloŋan Gad pəyoŋəmbərgə kelip:
12 — «Berip Dawutḳa eytḳin, Pərwərdigar: —
Mən üq *bala-ḳazani* aldingoŋa ḳoyimən, ularning birini talliwaloŋin, mən xuni
üstünggə qüxürimən, dəydu — degin» — deyildi.
13 Xuning bilən Gad Dawutning ḳexioŋa kelip buni uningoŋa dedi. U uningoŋa:
«Yəttə yiloŋiqə zeminingda aqarqiliḳ sanga bolsunmu? Yaki düxmənliring üq ayoŋiqə
seni ḳooŋlap, sən ulardin ḳaqamsən? Wə yaki üq küngiqə zeminingda waba
tarḳalsunmu? Əmdi sən obdan oylap, bir nemə degin, mən meni Əwətküqigə nemə
dəp jawap berəy?» — dedi.
14 Dawut Gadḳa: Mən tolimu təngliktə ḳaldim! Səndin ətünəyki, biz
Pərwərdigarning ḳolioŋa qüxəyli; qünki Uning rəḫimdilliḳi zordur; insanning ḳolioŋa
pəḳət qüxüp ḳalmioŋaymən! — dedi.
15 Xuning bilən Pərwərdigar ətigəndin tartip bekitilgən waḳitḳiqə waba qüxürdi.
Dandin tartip Bəər-Xebaoŋiqə yətmix ming adəm əldi. 16 Əmdi pərixtə ḳolini
Yerusalemoŋa uzutup xəḫərni ḫalak ḳilay degəndə, Pərwərdigar eoŋir ḫəkümidin
puxayman ḳilip, həlḳni ḫalak ḳiliwatḳan Pərixtigə: Əmdi boldi ḳiloŋin; ḳolungni

---

□ **24:1** « ***Huda*** ularni jazalax üqün Dawutni ḳozoŋiwidi, u ...: — Israillar bilən Yəhudaliḳlarning sanini al, dedi» — xübḫisizki, Dawut əsli xu niyəttə idi. Məḳsiti bəlkim əz uluoŋluḳini kərsitix yaki xuningoŋa ohxax təkəbburluḳ niyiti bolsa kerək. Pərwərdigar Israiloŋa oŋəzipini kərsitix üqün, Dawutning bu yaman ixni ḳilixioŋa yol ḳoydi. □ **24:3 «Lekin oŋojam padixaḫ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin?»** — oŋəlitə ix xuki, ḫətta Hudadin ḳorḳmaydioŋan Yoabtək bir kixi bu ixning Hudaoŋa yaḳmaydioŋanliḳini bilidu. □ **24:10 «Dawut həlḳning sanini aloŋandin keyin, wijdani azablandi... tolimu əhməḳanilik ḳiptimən, dedi»** — «həlḳni sanaḳtin ətküzüx» degən gunaḫ tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

yioɳkin, — dedi. U wakitta Pərwərdigarning Pərixtisi Yəbusiy Arawnaḥning haminining yenida idi.□
17 Dawut həlkni yokitiwatkan pərixtini kərgəndə Pərwərdigaroɳa: Mana, gunaḥ kiloɳan mən, kəbiḥlik kiloɳuqi məndurmən. Lekin bu koylar bolsa nemə kildi? Sening kolung mening üstümgə wə atamning jəmətining üstigə qüxsun! — dedi. □

Dawut hamanni setiwelip kurbangaḥ kuridu

18 Xu küni Gad Dawutning kexioɳa kelip uningoɳa: Berip Yəbusiy Arawnaḥning haminioɳa Pərwərdigaroɳa atap bir kurbangaḥ yasioɳin, dedi.
19 Dawut Gadning səzi boyiqə Pərwərdigar buyruoɳandək kildi.
20 Arawnaḥ karap padixaḥ bilən hizmətkarlarning əz təripigə keliwatkinini kərüp, aldioɳa qikip padixaḥning aldida yüzini yərgə təkküzüp, təzim kildi. 21 Arawnaḥ: Oɳojam padixaḥ nemə ix bilən kullirining aldioɳa kəldilikin? — dəp soridi. Dawut: Həlkning arisida wabani tohtitix üqün, bu hamanni səndin setiwelip, bu yərdə Pərwərdigaroɳa bir kurbangaḥ yasioɳili kəldim, — dedi.
22 Arawnaḥ Dawutka: Oɳojam padixaḥ əzliri nemini halisila xuni elip kurbanlik kilsila. Mana bu yərdə kəydürmə kurbanlik üqün kalilar bar, otun kilixka haman tepidioɳan tirnilar bilən kalilarning boyunturukliri bar. 23 I padixaḥ, buning ḥəmmisini mənki *Arawnaḥ* padixaḥka təkdim kilay, dedi. U yənə padixaḥka: Pərwərdigar Hudaliri silini kobul kilip xəpkət kərsətkəy, dedi.
24 Padixaḥ Arawnaḥoɳa: Yak, kandakla bolmisun bularni səndin əz nərhidə setiwalmisam bolmaydu. Mən bədəl təliməy Pərwərdigar Hudayimoɳa kəydürmə kurbanlikларni ḥərgiz sunmaymən, — dedi. Andin Dawut haman bilən kalilarni əllik xəkəl kümüxkə setiwaldi.□
25 Andin Dawut u yərdə Pərwərdigaroɳa bir kurbangaḥ yasap, kəydürmə kurbanlikлар bilən inakliк kurbanlikliri kildi. Pərwərdigar zemin üqün kiloɳan dualarni kobul kilip, waba Israilning arisida tohtidi.

□ **24:16 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** bu alaḥidə xəhs tooɳuluk bizning «Təbirlər»imizni kərüng. □ **24:17 «Lekin bu koylar bolsa nimə kildi?» —** «bu koylar» Hudaning həlkini kərsitidu. □ **24:24 «əllik xəkəl» —** bəlkim 600 gram ətrapida idi.

Padixahlar «1»

Dawut padixah oolli Sulaymanni øz ornioła təhtkə olturoquzidu

1 Dawut padixah heli yaxinip kalołanidi; uni yotkan-ədiyal bilən yapsimu, u
issimaytti.
2 Hizmətkarliri uningoła: — Olojam padixah øzliri üqün, aldilirida turidiołan bir pak
kiz tapkuzayli; u padixahtin həwər elip, silining kuqaklirida yatsun; xuning bilən
ołojam padixah issiyla — dedi.
3 Ular pütkül Israil zeminini kezip güzəl bir kizni izdəp yürüp, ahiri Xunamlik
Abixagni tepip padixahning aldioła elip kəldi. □ 4 Kiz intayin güzəl idi; u padixahtin
həwər elip uning hizmitidə bolatti, əmma padixah uningoła yekinqilik kilmaytti.□
5 Əmma Haggitning ooli Adoniya mərtiwisini kətürməkqi bolup: «Mən padixah
bolimən» dedi. U øzigə jəng harwiliri bilən atliklarni wə aldida yüridiołan əllik
əskərni təyyar kildi □ ■ 6 (uning atisi heqkaqan: «Nemixka bundak kilisən?» dəp,
uningoła tənbih-tərbiyə beripmu bakmiołanidi həm u nahayiti kelixkən yigit bolup,
anisi uni Abxalomdin keyin tuołkanidi). □ ■ 7 U Zəruiyaning ooli Yoab wə kahin
Abiyatar bilən məslihət kilixip turdi. Ular bolsa Adoniyaoła øgixip uningoła yardəm
berətti. ■ 8 Lekin kahin Zadok wə Yəhoyadaning ooli Binaya, Natan pəyołəmbər,
Ximəy, Rəy wə Dawutning øz palwanliri Adoniyaoła əgəxmidi.
9 Adoniya koy, kala wə bordiołan torpaklarni Ən-Rogəlning yenidiki Zohələt degən
taxta soydurup, həmmə aka-ukilirini, yəni padixahning ooulliri bilən padixahning
hizmitidə bolołan həmmə Yəhudalarni qakirdi. □ ■ 10 Lekin Natan pəyołəmbər,
Binaya, palwanlar wə øz inisi Sulaymanni u qakirmidi.
11 Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Xebaoła: — «Anglimidingmu? Haggitning
ooli Adoniya padixah boldi, lekin ołojimiz Dawut uningdin həwərsiz. 12 Əmdi
mana, øz jening wə ooulung Sulaymanning jenini kutkuzuxka mening sanga bir
məslihət beriximkə ijazət bərgəysən. 13 Dawut padixahning aldioła berip uningoła:
— Olojam padixah øzliri kəsəm kilip øz kəminilirigə wədə kilip: «Sening ooulung
Sulayman məndin keyin padixah bolup təhtimdə olturidu» degən əməsmidilə?
Xundak turukluk nemixka Adoniya padixah bolidu? — degin. 14 Mana, padixah
bilən səzlixip turołiningda, mənmu sening kəyningdin kirip səzüngni ispatlaymən,
— dedi.
15 Bat-Xeba iqkiri øygə padixahning kexioła kirdi (padixah tolimu kerip kətkənidi,
Xunamlik Abixag padixahning hizmitidə boluwatatti). 16 Bat-Xeba padixahka engixip
təzim kildi. Padixah: — Nemə təliping bar? — dəp soridi.
17 U uningoła: — I ołojam, sili Pərwərdigar Hudaliri bilən øz dedəklirigə: «Sening
ooulung Sulayman məndin keyin padixah bolup təhtimdə olturidu» dəp kəsəm
kiloanidila. 18 Əmdi mana, Adoniya padixah boldi! Lekin i ołojam padixah, silining

---

□ **1:3 «Xunamlik Abixag»** — yaki «Xunəmlik Abixag». □ **1:4 «padixah uningoła yekinqilik kilmaytti»** — ibraniy tilida «padixah uni tonumaytti» degən ibarə bilən ipadilinidu. □ **1:5 «Haggitning ooli Adoniya»** — Adoniya Dawutning ooulliridin biri. Haggit Dawutning ayalliridin biri idi («2Sam.» 3:4) **«øz aldida yüridiołan… əskərlər»** — demək, ular øzlirining hususiy muhapizətqiliri idi. ■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6 «uning atisi … uningoła *, yəni Adoniyaoła*** tənbih-tərbiyə beripmu bakmiołanidi həm u … kelixkən yigit bolup, anisi uni Abxalomdin keyin tuołkanidi» — Abxalom Dawutning yənə bir ayali Maakahdin tuoulołan ooli idi. Adoniya Dawutning tətinqi ooli bolup, xu qaoła bəlkim Dawutning ooulliri arisida «qongi» hesablinatti. (2:15ni kərüng). Adoniya bəlkim atisi təripidin ərkə qong kilinołanlikі həm øzining kelixkənlikidin xundak məołrurlinip kətkən ohxaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9 «Ən-Rogəl»** — buning mənisi bəlkim «Rogəlning bulikі» yaki «Pak kizning bulikі». ■ **1:9** Yə. 15:7; 18:16

uningdin həwərliri yoḳ. 19 U kəp kalilarni, bordaḳ torpaḳlar bilən ḳoylarni soydurup,
padixaḫning ḫəmmə oƣullirini, Abiyatar kaḫinni wə ḳoxunning sərdari Yoabni
qaḳirdi. Lekin ḳulliri Sulaymanni u qaḳirmidi. 20 Əmdi, i oƣojam padixaḫ, pütkül
Israilning kəzliri siligə tikilməktə, ular oƣojam padixaḫning əzliridin keyin təhtliridə
kimning olturidioƣanliḳi tooƣrisida ularoƣa həwər berixlirini kütixiwatidu; 21 bir
ḳararoƣa kəlmisilə, oƣojam padixaḫ əz ata-bowiliri bilən billə uhlaxḳa kətkəndin
keyin, mən bilən ooƣlum Sulayman gunaḫkar sanilip ḳalarmizmikin, — dedi.
22 Mana, u tehi padixaḫ bilən səzlixip turoƣinida Natan pəyoƣəmbərmu kirip kəldi.
23 Ular padixaḫḳa: — Natan pəyoƣəmbər kəldi, dəp həwər bərdi. U padixaḫning
aldioƣa kiripla, yüzini yərgə yeḳip turup padixaḫḳa təzim ḳildi.
24 Natan: — I oƣojam padixaḫ, sili Adoniya məndin keyin padixaḫ bolup mening
təhtimdə olturidu, dəp eytḳanidilimu? 25 Qünki u bügün qüxüp, kəp buḳa, bordioƣan
torpaḳlar bilən ḳoylarni soydurup, padixaḫning ḫəmmə oƣullirini, ḳoxunning
sərdarlirini, Abiyatar kaḫinni qaḳirdi; wə mana, ular uning aldida yəp-iqip:
«Yaxisun padixaḫ Adoniya!» — dəp towlaxmaḳta. 26 Lekin ḳulliri boloƣan meni,
Zadok kaḫinni, Yəḫoyadaning ooƣli Binayani wə ḳulliri boloƣan Sulaymanni u
qaḳirmidi. 27 Oƣojam padixaḫ kimning əzliridin keyin oƣojam padixaḫning təhtidə
olturidioƣanliḳini əz ḳullirioƣa uḳturmay u ixni buyrudilimu? — dedi.
28 Dawut padixaḫ: — Bat-Xebani aldimoƣa ḳiqḳiringlar, dedi. U padixaḫning
aldioƣa kirip, uning aldida turdi. 29 Padixaḫ bolsa: — Jenimni ḫəmmə ḳiyinqiliḳtin
ḳutḳuzoƣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, 30 mən əslidə Israilning
Hudasi Pərwərdigar bilən sanga ḳəsəm ḳilip: «Sening ooƣlung Sulayman məndin
keyin padixaḫ bolup ornumda mening təhtimdə olturidu» dəp eytḳinimdək, bügünki
kündə mən bu ixni qoḳum wujudḳa qiḳirimən, — dedi.
31 Wə Bat-Xeba yüzini yərgə yeḳip turup padixaḫḳa təzim ḳilip: — Oƣojam Dawut
padixaḫ əbədiy yaxisun! — dedi.
32 Dawut padixaḫ: — Zadok kaḫinni, Natan pəyoƣəmbərni, Yəḫoyadaning ooƣli
Binayani aldimoƣa qaḳiringlar, dedi. Ular padixaḫning aldioƣa kəldi.
33 Padixaḫ ularoƣa: — Oƣojanglarning hizmətkarlirini əzünglaroƣa ḳoxup, Sulay-
manni əz ḳeqirimgə mindürüp, Giḫonoƣa elip beringlar; 34 u yərdə Zadok kaḫin bilən
Natan pəyoƣəmbər uni Israilning üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilsun. Andin kanay
qelip: — Sulayman padixaḫ yaxisun! dəp towlanglar. □
35 Andin u təhtimdə olturuxḳa bu yərgə kəlgəndə, uningoƣa əgixip menginglar; u
mening ornumda padixaḫ bolidu; qünki mən uni Israil bilən Yəḫudaning üstigə
padixaḫ boluxḳa təyinlidim, — dedi.
36 Yəḫoyadaning ooƣli Binaya padixaḫḳa jawab berip: — Amin! Oƣojam padixaḫning
Hudasi Pərwərdigarmu xundaḳ buyrusun! 37 Pərwərdigar oƣojam padixaḫ
bilən billə boloƣandək, Sulayman bilən billə bolup, uning təhtini oƣojam Dawut
padixaḫningkidin tehimu uluoƣ ḳiloƣay! — dedi.
38 Zadok kaḫin, Natan pəyoƣəmbər, Yəḫoyadaning ooƣli Binaya wə Kərətiylər bilən
Pələtiylər qüxüp, Sulaymanni Dawut padixaḫning ḳeqirioƣa mindürüp, Giḫonoƣa elip
bardi. □ 39 Zadok kaḫin ibadət qediridin may bilən toloƣan bir münggüzni elip,
Sulaymanni məsiḫ ḳildi. Andin ular kanay qaldi. Həlḳning ḫəmmisi: — Sulayman

---

□ **1:34 «Zadok kaḫin bilən Natan pəyoƣəmbər uni Israilning üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilsun»** — «məsiḫ ḳilix»: — Hudaning yolyoruḳi bilən Israiloƣa yengi bir padixaḫ bekitix üqün uning bexioƣa kaḫin yaki pəyoƣəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḫ ḳilix» yaki «məsiḫləx» deyilgən. Xu murasimdin keyin muxu padixaḫ «Hudaning məsiḫ ḳiloƣini» dəp atilip, ḫəküm sürüxkə Hudaning ḫoḳuḳioƣa igə, dəp ḳarilatti. Kaḫinlar wə bəzi waḳitlarda pəyoƣəmbərnimu əz wəzipisigə bekitix üqün «məsiḫ ḳilinix» murasimi ətküzülətti. □ **1:38 «Kərətiylər bilən Pələtiylər»** — bular bolsa Dawutning hususiy muḫapizətqiliridin idi («2Sam.» 8:18ni kərüng). Kərətiylər əslidə Kret arilidin kəlgən boluxi mumkin idi.

padixah yaxisun! — dəp towlaxti. ■
40 Həlkning həmmisi uning kəynidin əgixip, sunay qelip zor xadlik bilən yər
yerilqudək təntənə kilixti. □ 41 Əmdi Adoniya wə uning bilən jəm bolqan
meһmanlar qizalinip qikkanda, xuni anglidi. Yoab kanay awazini anglioqanda:
— Nemixka xəһərdə xunqə kiykas-sürən selinidu? — dəp soridi. 42 U tehi səzini
tügətməyla, mana Abiyatar kahinning ooqli Yonatan kəldi. Adoniya uningqa: —
Kirgin, kəysər adəmsən, qokum bizgə hux həwər elip kəlding, — dedi.
43 Yonatan Adoniyaqa jawab berip: — Undak əməs! Oqjimiz Dawut padixah
Sulaymanni padixah kildi! 44 Wə padixah əzi uningqa Zadok kahinni, Natan
pəyqəmbərni, Yəһoyadaning ooqli Binayani wə Kərətiylər bilən Pələtiylərni һəmrah
kilip əwitip, uni padixahning keqiriqa mindürdi; 45 andin Zadok kahin bilən Natan
pəyqəmbər uni padixah boluxka Gihonda məsih kildi. Ular u yərdin qikip xadlik
kilip, pütkül xəһərni kiykas-sürən bilən lərzigə saldi. Siz anglawatkan sada dəl
xudur. 46 Uning üstigə Sulayman һazir padixahlik təhtidə olturiwatidu. 47 Yənə kelip
padixahning hizmətkarliri kelip oqjimiz Dawut padixahka: «Hudaliri Sulaymanning
namini silining kidin əwzəl kilip, təhtini silining kidin uluq kilqay!» dəp bəht tilap
mubarəkləxkə kelixti. Padixah əzi yatkan orunda səjdə kildi 48 wə padixah: —
«Bügün mening təhtimgə olturoquqi birsini təyinligən, əz kəzlirimgə xuni kərgüzgən
Israilning Hudasi Pərwərdigar mubarəklənsun!» — dedi — dedi.
49 Xuni anglap Adoniyaning barlik meһmanliri һodukup, ornidin kopup һərbiri əz
yoliqa kətti. 50 Adoniya bolsa Sulaymandin korkup, ornidin kopup, *ibadət qedirioqa*
berip kurbangahning münggüzlirini tutti.□
51 Sulaymanqa xundak həwər berilip: — «Adoniya Sulayman padixahtin korkidu;
qünki mana, u kurbangahning münggüzlirini tutup turup: — «Sulayman padixah
bügün manga xuni kəsəm kilsunki, u əz kulini kiliq bilən əltürməslikkə wədə
kilqay» dedi», — deyildi.
52 Sulayman: — U durus adəm bolsa bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu. Lekin
uningda rəzillik tepilsa, əlidu, dedi.
53 Sulayman padixah adəm əwitip uni kurbangahdin elip kəldi. U kelip Sulayman
padixahning aldida engixip təzim kildi. Sulayman uningqa: — Əz əyünggə kətkin,
— dedi.

2

Dawut Sulaymanqa ahirki nəsiһətni kilidu

1 Dawutning əlidioqan wakti yekinlaxkanda, ooqli Sulaymanqa tapilap mundak dedi:
—
2 «Əmdi yər yüzidikilərning һəmmisi baridioqan yol bilən ketimən. Yürəklik
bolup, ərkəktək bolqin! 3 Sən barlik kiliwatkan ixliringda һəmdə barlik niyət
kilqan ixliringda rawaj tepixing üqün Musaqa qüxürülgən kanunda pütülgəndək,
Pərwərdigar Hudayingning yollirida mengip, Uning bəlgilimiliri, Uning əmrliri,
Uning һəkümliri wə agah-guwahlikliрida qing turup, Uning tapxurukini qing tutkin.

■ **1:39** 1Sam. 20:24 □ **1:40 «Həlkning һəmmisi ... sunay qelip zor xadlik bilən yər yerilqudək təntənə kilixti»** — ibraniy tilida: «Həlkning һəmmisi ... sunay qelip zor xadlik bilən təntənə kilixip yərni yeriwətti». Mumkinqiliki barki, yər dərwəkə awazlar bilən yerilip kətkənidi. Məsiһning kelixidimu qong yər təwrəx bolidu («Zək.» 14:5, «Wəһ.» 6:12, 16:18). □ **1:50 «Adoniya ... Sulaymandin korkup, ... ibadət qedirioqa berip kurbangahning münggüzlirini tutti»** — xu qaoqlarda «kurbangahning münggüzlirini tutux» padixahtin һimayə tiləxni bildürüxning ipadisi idi.

□ ■ 4 Xundaḳ ḳiloɳanda Pərwərdigar manga: «Əgər əwladliring øz yoliɵa køngül bəlüp, Mening aldimda pütün ḳəlbi wə pütün jeni bilən ḥəḳiḳəttə mangsa, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturuxḳa bir zat kəm bolmaydu» dəp eytḳan søzigə əməl ḳilidu.■
5 Əmma Zəruiyaning ooɳli Yoabning manga ḳiloɳinini, yəni uning øzi ḳandaḳ ḳilip Israilning ḳoxunidiki ikki sərdarni, yəni Neriyaning ooɳli Abnər bilən Yətərning ooɳli Amasani urup øltürüp, tinq məzgildə jəngdə tøkülgəndək ḳan tøküp, beligə baoɳliɵan kəmərgə wə putiɵa kiygən kəxigə jəngdə tøkülgəndək ḳan qeqip, daoɳ ḳiloɳanliḳini bilisən. ■ 6 Sən uni danaliḳingoɳa muwapiḳ bir tərəp ḳilip, uning aḳ bexining gørgə salamət qüxüxigə yol ḳoymioɳaysən.□
7 Lekin Gileadliḳ Barzillayning ooɳlluriɵa meḫribanliḳ kørsitip, dastihiningdin nan yegüzgin; qünki mən akang Abxalomdin ḳaqḳinimda, ular yenimoɳa kelip manga xundaḳ ḳiloɳan.■
8 Wə mana Baḫurimdin kəlgən Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɳli Ximəy yeningda turidu. U mən Maḫanaimoɳa baridioɳanda, əxəddiy lənət bilən meni ḳaroɳidi. Keyin u Iordan dəryasioɳa berip mening aldimoɳa kəlgəndə, mən Pərwərdigarning *nami* bilən uningoɳa: «Seni ḳiliq bilən øltürməymən» dəp ḳøsəm ḳildim. ■ 9 Əmma ḫazir uni gunaḫsiz dəp sanimioɳin. Øzüng dana kixi boloɳandin keyin uningoɳa ḳandaḳ ḳilixni bilisən; ḫərḫalda uning aḳ bexini ḳanitip gørgə qüxürgin».□
10 Dawut øz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi. U «Dawutning xəḫiri» *degən jayda* dəpnə ḳilindi.□ ■ 11 Dawutning Israiloɳa səltənət ḳiloɳan waḳti ḳiriḳ yil idi; u Ḫebronda yəttə yil səltənət ḳilip, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ḳildi.■

Sulaymanning orni mustəḫkəmlinidu

12 Sulayman atisi Dawutning təhtidə olturdi; uning səltəniti heli mustəḫkəmləndi. ■
13 Əmma Ḫaggitning ooɳli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Xebaning ḳexioɳa bardi. U uningdin: — Tinqliḳ məḳsitidə kəldingmu? — dəp soridi. U: — Xundaḳ, tinqliḳ məḳsitidə, dedi.
14 U yənə: — Sanga bir søzüm bar idi, dedi. U: — Søzüngni eytḳin, dedi.
15 U: — Bilisənki, padixaḫliḳ əslidə meningki idi, wə pütün Israil meni padixaḫ bolidu dəp, manga ḳaraytti. Lekin padixaḫliḳ məndin ketip, inimning ilkigə øtti; qünki Pərwərdigarning iradisi bilən u uningki boldi. ■ 16 Əmdi sanga bir iltimasim bar. Meni yandurmioɳin, dedi. U: — Eytḳin, dedi.
17 U: — Səndin øtünimən, Sulayman padixaḫḳa mən üqün eytḳinki — qünki u sanga yaḳ deməydu! — U Xunamliḳ Abixagni manga hotunluḳḳa bərsun, dedi.
18 Bat-Xeba: — Maḳul; sən üqün padixaḫḳa søz ḳilay, dedi.
19 Bat-Xeba Adoniya üqün søz ḳiloɳili Sulayman padixaḫning aldioɳa bardi. Padixaḫ ḳopup aldioɳa berip, anisioɳa təzim ḳildi. Andin təhtigə berip olturup padixaḫning anisioɳa bir təhtni kəltürdi. Xuning bilən u uning ong yenida olturup, uningoɳa: —

□ **2:3** **«barliḳ niyət ḳiloɳan ixliringda...»** — ibraniy tilida: «sən ḳəyərgə burulsang,...» degən søzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:3** Ḳan. 17:18; 29:9; Yə. 1:7 ■ **2:4** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:12 ■ **2:5** 2Sam. 3:27; 20:10 □ **2:6** **«uning aḳ bexining gørgə salamət qüxüxigə yol ḳoymioɳaysən»** — muxu yərdə «gər» «təḫtisara» degənni bildüridu. ■ **2:7** 2Sam. 17:27; 19:31 ■ **2:8** 2Sam. 16:5; 19:19 □ **2:9** **«...ḫərḫalda uning aḳ bexini ḳanitip gørgə qüxürgin»** — muxu yərdə «gər» «təḫtisara» degənni bildüridu. **«Zəruiyaning ooɳli Yoab... Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɳli Ximəy»** — bu ikki adəmning Sulaymanoɳa düxmən bolidioɳanliḳioɳa Dawut padixaḫning kəzi yətti. Əslidə u ularni jazalaxḳa tooɳra kelətti; biraḳ øzi eoɳir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳi tüpəylidin («2Sam.» 11-bab) hijaləttə ḳelip, ḳoli bu ixlaroɳa ḫeq barmaytti. □ **2:10** **«Dawut øz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi»** — muxundaḳ ibarilər üstidə «Yaritilix»tiki «ḳoxumqə søz»imizdə tohtilimiz. **««Dawutning xəḫiri» degən jay»** — «Dawutning xəḫiri»: — Zionni, yəni Yerusalemdiki egiz dønggə jaylaxḳan, Dawut ḳuroɳan ḳəl'əni kərsitidu. ■ **2:10** Ros. 2:29; 13:36 ■ **2:11** 1Tar. 29:27 ■ **2:12** 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1 ■ **2:15** 1Tar. 22:9; 28:5

20 Sanga kiqikkinə bir iltimasim bar. Meni yandurmioɣin, dedi. Padixaḫ uningoɣa: —
I ana, sorawərgin, mən seni yandurmaymən, dedi.
21 U: — Akang Adoniyaoɣa Xunamlik Abixagni hotunlukḳa bərgüzgin, dedi.
22 Sulayman padixaḫ jawab berip anisioɣa: — Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik
Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, Abiyatar kaḫin üqün wə
Zəruiyaning ooɣli Yoab üqün padixaḫlikṇimu sorimamsən! — dedi.□
23 Sulayman padixaḫ Pərwərdigar bilən ḳəsəm ḳilip mundak dedi: — Adoniya xu
səzni ḳiloɣini üqün əlmisə, Huda meni ursun yaki uningdin artuk jazalisun! 24 Mening
ornumni mustəḫkəm ḳiloɣan, atamning təhtidə olturoɣuzoɣan, Əz wədisi boyiqə
manga bir əyni ḳuroɣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Adoniya
bügün əlümgə məḫküm ḳilinidu, dedi.□ ■
25 Xuning bilən Sulayman padixaḫ Yəḫoyadaning ooɣli Binayani bu ixḳa əwətti; u uni
qepip əltürdi.
26 Padixaḫ Abiyatar kaḫinoɣa: — Mang, Anatottiki əz etizlikingoɣa baroɣin. Sən
əlümgə layiḳsən, lekin sən Rəb Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini atam Dawutning
aldida kətürgənliking tüpəylidin, wə atamning tartḳan ḫəmmə azab-okubətliridə
uningoɣa ḫəmdərd boloɣining üqün, mən ḫazir seni əlümgə məḫkum ḳilmaymən,
dedi.■
27 Andin Sulayman Abiyatarni Pərwərdigaroɣa kaḫin boluxtin juda ḳilip ḫəydidi.
Xuning bilən Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluk Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə
axuruldi.□ ■
28 Buning həwiri Yoabḳa yətkəndə (qünki Yoab Abxalomoɣa əgəxmigən bolsimu,
Adoniyaoɣa əgəxkənidi) Yoab Pərwərdigarning qedirioɣa ḳeqip ḳurbangaḫning
münggüzlirini tutti. ■ 29 Sulayman padixaḫḳa: «Mana, Yoab Pərwərdigarning
qedirioɣa ḳeqip berip, ḳurbangaḫning yenida turidu» degən həwər yətküzüldi.
Sulayman Yəḫoyadaning ooɣli Binayani xu yərgə əwətip: — Mang, uni əltürüwətkin,
dedi.
30 Binaya Pərwərdigarning qedirioɣa berip uningoɣa: — «Padixaḫ seni buyakḳa
qiḳsun!» dedi, dedi. U: — Yak, muxu yərdə əlimən, dedi. Binaya padixaḫning yenioɣa
ḳaytip uningoɣa həwər berip: — Yoab mundak-mundak dedi, manga xundak jawab
bərdi, dedi.
31 Padixaḫ uningoɣa: — U əzi degəndək ḳilip, uni qepip əltürgin wə uni dəpnə ḳiloɣin.
Xuning bilən Yoab təkkən naḫək ḳan məndin wə atamning jəmətidin kətürülüp
kətkəy. 32 Xundak ḳilip atam Dawut bihəwər əḫwalda u əzidin adil wə esil ikki
adəmni, yəni Israilning ḳoxunining sərdari nərning ooɣli Abnər bilən Yəḫudaning
ḳoxunining sərdari Yətərning ooɣli Amasani ḳiliqlioɣini üqün, Pərwərdigar u təkkən
ḳanni əz bexioɣa yanduridu. 33 Ularning ḳeni Yoabning bexi wə nəslining bexioɣa
mənggü yanoɣay; lekin Dawut, uning nəsli, jəməti wə təhtigə əbədil’əbədgiqə
Pərwərdigardin tinq-hatirjəmlik boloɣay, dedi.
34 Yəḫoyadaning ooɣli Binaya qiḳip uni qepip, əlümgə məḫkum ḳildi. Andin u qəldiki
əz əyidə dəpnə ḳilindi.
35 Padixaḫ Yəḫoyadaning ooɣli Binayani uning ornioɣa ḳoxunning sərdari ḳildi;
padixaḫ Abiyatarning ornioɣa Zadokni kaḫin ḳilip təyinlidi.■

□ **2:22 «Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, ... padixaḫlikṇimu sorimamsən!»** — mumkinqiliki barki, Adoniya atisining kenizikini əmrigə alsa, həlk uni atisioɣa barawər ikən, xunga padixaḫ boluxḳa layiḳ dəp ḳaraytti. Sulaymanning kəzliri bu ixḳa yətti. □ **2:24 «*Pərwərdigar*...** Əz wədisi boyiqə manga bir əyni ḳuroɣan... — «əy» muxu yərdə Sulaymandin bolidioɣan xaḫanə sulalini kərsitidu. ■ **2:24** 2Sam. 7:12, 13 ■ **2:26** 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ **2:27 «Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluk Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə axuruldi»** — bu səz «1Sam.» 2:27-36də wə 3:11-14də hatiriləngən. ■ **2:27** 1Sam. 2:31-36 ■ **2:28** 1Pad. 1:50 ■ **2:35** 1Sam. 2:35

36 Andin keyin padixaḫ Ximəyni qakirip uningoɣa: — Yerusalemda өzünggə bir өy
selip u yərdə olturoɣin. Baxka ḫeq yərgə qikma. 37 Əgər sən qikip Kidron jiloɣisidin
өtsəng, xuni enik bilip koyki, xu kündə sən xəksiz өlisən. Sening kening өz bexingoɣa
qüxidu, dedi.
38 Ximəy padixaḫka: — Oɣojamning səzi bərḫəktur. Oɣojam padixaḫ eytkandək
kulliri xundak kilidu, dedi. Xuning bilən Ximəy uzun wakitkiqə Yerusalemda turdi.
39 Üq yildin keyin xundak boldiki, Ximəyning kulliridin ikkisi kəqip Maakaḫning
ooɣli, Gatning padixaḫi Akixning kəxioɣa bardi. Ximəygə: — Mana kulliring Gat
xəḫiridə turidu, degən həwər yətküzüldi. 40 Ximəy exikini tokup kullirini izdigili
Gatka, Akixning yenioɣa bardi. Andin u yenip өz kullirini Gattin elip kəldi.
41 Sulaymanoɣa: — Ximəy Yerusalemdin Gatka berip kəldi, dəp həwər yətküzüldi.
42 Padixaḫ Ximəyni qakirtip uningoɣa: — Mən seni Pərwərdigar bilən kəsəm
kildurup: — Xuni enik bilip koyki, sən kaysi küni qikip birər yərgə baroɣan bolsang,
sən xu künidə xəksiz өlisən, dəp agaḫlandurup eytmioɣanmidim? Өzüngmu, mən
anglioɣan səz bərḫək, degənidingoɣu? 43 Xundak boloɣanikən, nemixka өzüng
Pərwərdigar aldida kiloɣan kəsimingni buzup, mən sanga buyruoɣan buyrukumnimu
tutmiding? — dedi.
44 Padixaḫ Ximəygə yənə: Sən atam Dawutka kiloɣan ḫəmmə rəzillikni obdan bilisən,
u kənglünggə ayandur. Mana Pərwərdigar rəzillikingni өz bexingoɣa yanduridu.
■ 45 Lekin Sulayman padixaḫ bolsa bərikətlinip, Dawutning təhti Pərwərdigarning
aldida əbədil'əbəd mustəḫkəm kilinidu, dedi.
46 Andin padixaḫning buyruki bilən Yəḫoyadaning ooɣli Binaya qikip uni qepip
өltürdi. Padixaḫlik bolsa Sulaymanning kolida mustəḫkəm kilindi.■

3

Pərwərdigar Sulaymanoɣa danalik beridu
2Tar. 1:1-12

1 Sulayman Misirning padixaḫi Pirəwn bilən ittipak tüzüp Pirəwnning kizini
hotunlukka aldi. Өz ordisi, Pərwərdigarning өyi wə Yerusalemning qərisidiki sepilni
yasap pütküzgüqilik u uni «Dawutning xəḫiri»gə apirip turoɣuzdi.■
2 Xu wakitlarda Pərwərdigarning nami üqün bir ibadəthana yasalmioɣini üqün həlk
«yukiri jaylar»da kurbanlikirini kilatti.□ ■
3 Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti. Pəkət
«yukiri jaylar»da kurbanlik kilip huxbuy yakatti.□
4 Padixaḫ kurbanlik kiloɣili Gibeonoɣa bardi; qünki u yər «uluoɣ yukiri jay»
idi. Sulayman u yərdiki kurbangaḫda bir ming kөydürmə kurbanlik sundi. ■

■ **2:44** 2Sam. 16:5, 6, 7 ■ **2:46** 2Tar. 1:1 ■ **3:1** 1Pad. 7:8 □ **3:2 «həlk «yukiri jaylar»da kurbanlikirini kilatti» —** «yukiri jaylar»: — Təwrattiki «Kan.» 12:5-14də wə baxka munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroɣa: — Birsi manga atap kurbanlik kilsa, pəkət «Өzüm tallioɣan jay»da kurbanlik kilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundak kurbanlik kilidioɣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir wakitta pəkət birla jayni bekitətti). Birak Israillar bəlkim өz kolaylikini kөzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-ḫərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin sakit kilip taoɣ qokkiliri katarlik yukiri jaylarda Hudaoɣa ibadət kilip kurbanlik kilatti. Buning xundak bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini kobul kilip, xu yərdə ḫərhil butlaroɣimu qokunup, ḫətta butpərəslərgə əgixip «insan kurbanlik»larnimu kilixi mumkin wə dərwəkə kөp wakitlarda xundak kilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kөrüng). ■ **3:2** Kan. 12:5 □ **3:3 «Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti; pəkət «yukiri jaylar»da ... huxbuy yakatti» —** «Dawutning bəlgiligənliri»: — xübḫisizki, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən barlik bəlgilimilərni өz iqigə aloɣan. Ularning iqidə, kurbanlik kilix «yukiri jaylar»da əməs, bəlki Pərwərdigar bekitkən jaydila boluxi kerək, dəp bekitilgən («Kan.» 12:10-14). ■ **3:4** 2Tar. 1:3

5 Pərwərdigar Gibeonda Sulaymanoγa keqisi qüxidə kəründi. Huda uningoγa: — Mening sanga nemə beriximni layiq tapsang, xuni tiligin, dedi.■
6 Sulayman jawabən mundaq dedi: — Qulung atam Dawut Sening aldingda həqiqət, həqqaniylik wə kənglining səmimiyliki bilən mangoγanliqi bilən Sən uningoγa zor meһribanliqni kərsətkəniding; wə Sən xu zor meһribanliqni dawam qilip, bügünki kündikidək өz təhtidə olturoγili uningoγa bir ooγul bərding. 7 Əmdi i Pərwərdigar Hudayim, qulungni atam Dawutning ornida padixaһ qilding. Əmma mən pəqət bir gədək bala halas, qiqix-kirixnimu bilməymən. ■ 8 Өz qulung Sən tallioγan həlqing, köplükidin sanap bolmaydioγan һesabsiz uluoγ bir həlq arisida turidu. ■ 9 Xunga Өz qulungoγa həlqingning üstidə һөküm qilixqa yahxi-yamanni pərq etidioγan oyoγaq bir qəlbni bərgəysən; bolmisa, kim bu uluoγ həlqing üstigə һөküm qilalisun? — dedi.
10 Sulaymanning xuni tilikini Rəbni hux qildi.
11 Huda uningoγa: — Sən xuni tiligining üqün — Ya өzüng üqün uzun өmür tilimәy, ya өzüng üqün dөlət-baylik tilimәy, ya düxmənliringning janlirini tilimәy, bəlki tooγra һөküm qiloγili oyoγaq boluxqa өzüng üqün əqil-parasətni tiligining üqün, ■ 12 mana, sөzüng boyiqə xundaq qildim. Mana sanga xundaq dana wə yorutuloγan qəlbni bərdimki, səndin ilgiri sanga ohxaydioγini bolmioγan, səndin keyinmu sanga ohxaydioγini bolmaydu. ■ 13 Mən sən tilimigən nərsinimu, yəni dөlət-baylik wə xan-xөһrətni sanga bərdim. Xuning bilən barlik künliringdə padixaһlarning arisida sanga ohxax bolidioγini qiqmaydu. ■ 14 Əgər atang Dawut mangoγandək Mening yollirimda mengip, bəlgilimilirim wə əmrlirimni tutsang künliringni uzartimən, dedi.
15 Sulayman oyoγanoγanda, mana bu bir qüx idi. U Yerusalemoγa kelip Pərwərdigarning əһdə sanduqining aldioγa kelip, өrə turup köydürmə qurbanliqlarni qilip, təxəkkür qurbanliqlirini өtküzüp, һəmmə hizmətkarlirioγa ziyapət qilip bərdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

16 Xuningdin keyin ikki paһixə ayal padixaһning qexioγa kelip uning aldida turdi.
17 Birinqi ayal: — I oγjam! Mən wə bu hotun bir өydə olturimiz; u mən bilən өydə turoγinida bir balini tuoγdum. 18 Mən balini tuoγup üq kündin keyin u hotunmu bir bala tuoγdi. Biz ikkiylən u yərdə olturduq; өydə bizdin baxqa һeq yat adəm yoq idi, yaloγuz biz ikkiylən өydə iduq. 19 Xu keqidə bu hotunning balisi өldi; qünki u balisini besip өltürüp qoyoγanidi. 20 U yerim keqidə qopup dedəkliri uhlap qaloγanda, yenimdin ooγlumni elip өz quqiqioγa selip, өzining өlgən ooγlini mening quqiqimoγa selip qoyuptu. 21 Ətisi qopup balamni emitəy desəm mana өlük turidu. Lekin ətigəndə qarisam, u mən tuoγqan bala əməs idi, dedi.
22 Ikkinqi ayal: — Yaq, undaq əməs. Tirik qaloγini mening ooγlum, өlgini sening ooγlung, dedi. Lekin birinqi ayal: — Yaq, өlgini sening ooγlung, tirik qaloγini mening ooγlum, dedi. Ular xu һalәttə padixaһning aldida talixip turatti.
23 Padixaһ: — Biri: «Tirik qaloγini mening ooγlum, өlgini sening ooγlung» dəydu. Əmma yənə biri: «Yaq, өlgini sening ooγlung, tirik qaloγini mening ooγlum» dəydu, dedi.
24 Padixaһ: Manga bir qiliq elip kelinglar, dedi. Ular qiliqni padixaһqa elip kəlgəndə
25 padixaһ: Tirik balini otturidin kesip ikki parqə qilip yerimini birigə, yənə bir yerimni ikkinqisigə beringlar, dedi.

■ **3:5** 1Pad. 9:2 ■ **3:7** 2Tar. 2:7 ■ **3:8** 2Tar. 1:9 ■ **3:11** 2Tar. 1:11 ■ **3:12** Top. 1:16 ■ **3:13** Mat. 6:33; Əf. 3:20

26 U wақitta tirik balining anisi өz balisiоға iқini aоритip padixaḫқa: — Aḫ оојam! Tirik balini uningоға bərsilə, ḫərgiz uni өltürmigəylə! — dəp yalwurdi. Lekin ikkinqisi: — Uni nə meningki nə seningki қilmay, otturidin kesinglar, dedi.
27 Padixaḫ jawabən: — Tirik balini uningоға beringlar, uni ḫeq өltürmənglar; qünki bu balining anisi xudur, dedi.
28 Pütkül Israil padixaḫning қiloған ḫөkümi toоғrisida anglidi wə ular padixaḫtin қorқti, qünki ular Hudaning adil ḫөkümlərni qiқirix danaliқining uningda barliқini kөrdi.

4

Sulaymanning əməldarliri wə hizmətkarliri

1 Sulayman padixaḫ pütkül Israiloға padixaḫ boldi.
2 Uning qong əməldarliri munular: — Zadokning oоғli Azariya kaḫin idi; 3 Xixaning oоғulliri Elihorəf wə Ahiyaḫ katiplar idi; Aḫiludning oоғli Yəḫoxafat diwanbegi idi; 4 Yəḫoyadaning oоғli Binaya қoxunning bax sərdari idi. Zadok bilən Abiyatar kaḫinlar idi; 5 Natanning oоғli Azariya nazarət begi, Natanning yənə bir oоғli Zabud ḫəm kaḫin wə padixaḫning məsliḫətqisi idi. 6 Ahixar ordining оојidari, Abdaning oоғli Adoniram baj-alwan begi idi.■
7 Pütkül Israil zeminida Sulayman padixaḫning өzi üqün wə ordidikiliri üqün yemək-iqmək təminləydioға, on ikki nazarətqi təyinləngənidi; ularning ḫərbiri yilda bir aydin yemək-iqmək təminləxkə məs'ul idi. 8 Ularning ismi təwəndə hatiriləngən: Əfraim taоғliқ rayonioға Bən-Hur; 9 Makaz, Xaalbim, Bəyt-Xəməx wə Elon-Bəyt-Ḫananoға Bən-Dəkər; 10 Arubotқa Bən-Həsəd; u yənə Sokoḫ wə Həfər degən barliқ yurtқimu məs'ul idi; □ 11 yənə Nafat-Doroға Bən-Abinadab (u Sulaymanning қizi Tafatni hotunluққa aloған); 12 Taanaқ, Məgiddo wə Yizrəəlning təwənki təripidiki Zarətanning yenida boloған pütkül Bəyt-Xanoға, xundaқla Bəyt-Xandin tartip Abəl-Məḫolaḫoқiqə, Jokneamdin өtküqə boloған zeminloroға Aḫiludning oоғli Baana; 13 Ramot-Gileadқa Bən-Gəbər; u yənə Gilead yurtioға jaylaxқan, Manassəḫning oоғli Yairoға təwə boloған kəntlər wə ḫəm Baxandiki yurt Argob, jümlidin u yərdiki sepili, mis baldaқliқ қowuқliri boloған atmix qong xəḫərgimu məs'ul idi.
14 Maḫanaimoға Iddoning oоғli Aḫinadab; 15 Naftalioға Ahimaaz (u Sulaymanning қizi Basimatni hotunluққa aloғanidi). 16 Axir wə Alotқa Ḫuxayning oоғli Baanaḫ; 17 Issakaroға Paruaḫning oоғli Yəḫoxafat; 18 Binyamin zemiioға Elaning oоғli Ximəy; 19 Gilead zemiioға (əslidə Amoriylarning padixaḫi Siḫon wə Baxanning padixaḫi Ogning zemini idi) Urining oоғli Gəbər. U xu yurtқa birdinbir nazarətqi idi.

Sulaymanning dəliti wə xəḫriti

20 Yəḫuda bilən Israilning adəmliri dengiz saḫilidiki қumdək nuroға un idi. Ular yəp-iqip, huxalliқ қilatti. 21 Wə Sulayman bolsa *Əfrat* dəryasidin tartip Filistiylərning zemiioға wə Misirning qegralirioқiqə boloған ḫəmmə padixaḫliқlarning üstidə səltənət қilatti. Ular ulpan kəltürüp Sulaymanning pütün өmridə uning hizmitidə bolatti. 22 Sulaymanning ordisioға ketidioған künlük təminat üqün ottuz kor taskioған aқ un, atmix kor қara un, □ 23 on bordioған uy, yaylaқtin kəltürülgən yigirmə uy, yüz қoy ketətti; buningdin baxқa buоғilar, jərənlər, kiyiklər wə bordioған tohular lazim idi. 24 Qünki u Tifsaḫdin tartip Gazaоқiqə, *Əfrat* dəryasining bu təripidiki ḫəmmə yurtlarning üstidə, yəni *Əfrat* dəryasining bu təripidiki barliқ padixaḫlarning üstidə

■ **4:6** 1Pad. 12:18 □ **4:10** **«Sokoḫ»** — yaki «Soko». □ **4:22** **«ottuz kor»** — bir kor on litr, 30 kor 300 litr.

həküm sürətti; uning tət ətrapi tinq idi. 25 Sulaymanning pütkül künliridə Dandin tartip Bəər-Xebaoƣiqə Yəhuda bilən Israil adəmlirining hərbiri öz üzüm teli wə öz ənjür dərihining tegidə aman-esən olturatti.■
26 Sulaymanning jəng harwilirining atliri üqün tət ming athanisi, on ikki ming qəwəndizi bar idi.□ ■
27 Məzkur nazarətqilərning hərbiri özigə bekitilgən ayda Sulayman padixahqa wə uning dastihiniƣa kəlgənlərning həmmisining yemək-iqməklirini keməytməy təminləytti. 28 Həlk bolsa hərbiri özigə bekitilgən norma boyiqə at-kəqirlar üqün arpa bilən samanlarni *nazarətiqilər bar* yərgə elip kelətti.
29 Huda Sulaymanƣa dengiz sahilidiki kumdək danalik, intayin mol pəm-parasət ata kilip, uning kəlbini kəng kilip zor yorutti. □ 30 Xuning bilən Sulaymanning danaliki barlik xərktikilərning danalikidin wə Misirdiki barlik danaliktin axti. 31 Qünki u barlik adəmlərdin, jümlidin əzrahlik Etan bilən Maholning ooƣulliri Heman, Kalkol wə Darda degənlərdin dana idi; wə uning xəhriti ətrapidiki həmmə əllər arisida yeyildi. 32 U eytkan pənd-nəsihət üq ming idi; uning xeir-küyliri bir ming bəx idi. 33 U Liwandiki kedir dərihidin tartip tamda ösidiƣan lepəkgülgiqə dərəh-giyahlarning həmmisini bayan kilip hatiriligənidi; u yənə mal wə haywanlar, kuxlar, haxarət-əmiligüqilər wə beliklar tooƣrisida bayan kilip hatiriligənidi. 34 Sulaymanning danalikini angliƣili kixilər barlik əllərdin kelətti, xundakla uning danaliki tooƣruluk həwər tapkan yər yüzidiki həmmə padixahlardin kixilər kəlməktə idi.

5

Ibadəthanini kuruxka materiyallarni toplax
2Tar. 2:1-17

1 Turning padixahi Hiram Sulaymanni atisining orniƣa padixah boluxka məsih kilinoƣan dəp anglap, öz hizmətkarlirini uning kəxiƣa əwətti; qünki Hiram Dawutni izqil söygüqi idi. ■ 2 Sulayman Hiramƣa adəm əwitip mundak uqurni yətküzdi: —
3 «Özüng bilisənki, atam Dawutning düxmənlirini Pərwərdigar uning puti astiƣa koyoƣuqə, u ətrapida hər tərəptə jəng kiloƣanliki tüpəylidin Pərwərdigar Hudasning namiƣa bir ibadəthana yasiyalmidi. ■ 4 Əmdi hazir Pərwərdigar Hudayim manga həmmə tərəptin aram bərdi; heqbir düxminim yok, heqbir bala-kaza yok. 5 Mana, Pərwərdigarning atam Dawutka: «Mən sening ornungƣa öz təhtinggə olturoƣuzoƣan ooƣlung bolsa, u mening namimoƣa bir ibadəthana yasaydu» dəp eytkinidək, mən Pərwərdigar Hudayimning namiƣa bir ibadəthana yasay dəp niyət kildim; ■
6 əmdi mən üqün *adəmliringgə* Liwandin kedir dərəhlirini kesinglar, dəp yarlik qüxürgin; mening hizmətkarlirim sening hizmətkarliringƣa həmdəmdə bolidu. Sening bekitkining boyiqə hizmətkarliringƣa berilidiƣan ix həkkini sanga töləymən; qünki özünggə ayanki, dərəh kesixtə arimizda heqkim Zidondikilərdək usta əməs».
7 Hiram Sulaymanning səzini angliƣanda intayin huxal bolup: — Bügün bu uluƣ həlk üstigə həküm sürüxkə Dawutka xundak dana bir ooƣul bərgən Pərwərdigarƣa təxəkkür eytilsun! — dedi. 8 Hiram Sulaymanƣa adəm əwitip: — Sən manga koyƣan tələpliringni anglap kobul kildim. Mən sening kedir yaƣiqi wə arqa yaƣiqi tooƣruluk arzu kiloƣanliringning həmmisini ada kilimən; 9 Mening hizmətkarlirim

---

■ **4:25** Law. 26:5 □ **4:26 «tət ming athanisi»** — kəp kona kəqürmilərdə «kirik ming athanisi» deyilidu. Lekin biz bu sanni kəqürgüqilərning hataliki dəp karaymiz. «2Tar.» 9:25də wə bu tekistning bəzi grek tərjimiliridə «tət ming» deyilidu. **«on ikki ming qəwəndizi»** — yaki «on ikki ming eti». ■ **4:26** 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **4:29 «uning kəlbini kəng kilip zor yorutti»** — yaki «uning kəksi-karnini bək kəng kildi». ■ **5:1** 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ **5:3** 1Tar. 28:3 ■ **5:5** 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18

xularni Liwandin dengizoɣa apiridu; mən ularni sal ḳilip baoɣlap, dengiz bilən sən manga bekitkən yərgə yətküzimən, andin xu yərdə ularni yəxküzimən. Xuning bilən sən ularni tapxuruwelip, elip ketisən. Buning ḫesabioɣa sən tələplirim boyiqə ordidikilirim üqün yemək-iqmək təminligəysən, — dedi.

10 Xundaḳ ḳilip, Ḫiram Sulaymanoɣa barliḳ təlipi boyiqə kedir yaoɣaqliri wə arqa yaoɣaqlirini bərdi. 11 Sulayman Ḫiramoɣa ordidikilirining yemək-iqmikigə yigirmə ming kor buoɣday wə yigirmə bat sap zəytun meyini əwətip bərdi. Ḫər yili Sulayman Ḫiramoɣa xundaḳ berətti. □ 12 Pərwərdigar Sulaymanoɣa wədə ḳiloɣandək uningoɣa danaliḳ bərgənidi. Ḫiram bilən Sulaymanning arisida inaḳliḳ bolup, ikkisi əḫdə tüzüxti.■

13 Sulayman padixaḫ pütün Israildin ḫaxaroɣa ixləmqilərni bekitti, ularning sani ottuz ming idi. 14 U bularni nəwət bilən ḫər ayda on mingdin Liwanoɣa əwətətti; xundaḳ ḳilip, ular bir ay Liwanda tursa, ikki ay өyidə turdi. Adoniram ḫaxarqilaning üstidə turatti. 15 Sulaymanning yətmix ming ḫammili, taoɣlarda ixləydioɣan səksən ming taxqisi bar idi. 16 Uningdin baxḳa Sulaymanning mənsəpdarliridin ix üstigə ḳoyuloɣan üq ming üq yüz ix bexi bar idi; ular ixləmqilərni baxḳuratti.

17 Padixaḫ yarliḳ qüxürüxi bilən ular ibadəthanining ulini selixḳa yonuloɣan, qong wə ḳimmətlik taxlarni kesip kəltürdi. 18 Wə Sulaymanning tamqiliri bilən Ḫiramning tamqiliri wə Gəballiḳlar ḳoxulup taxlarni oyup, өyni yasax üqün yaoɣaq ḫəm taxlarni təyyarlap ḳoydi.□

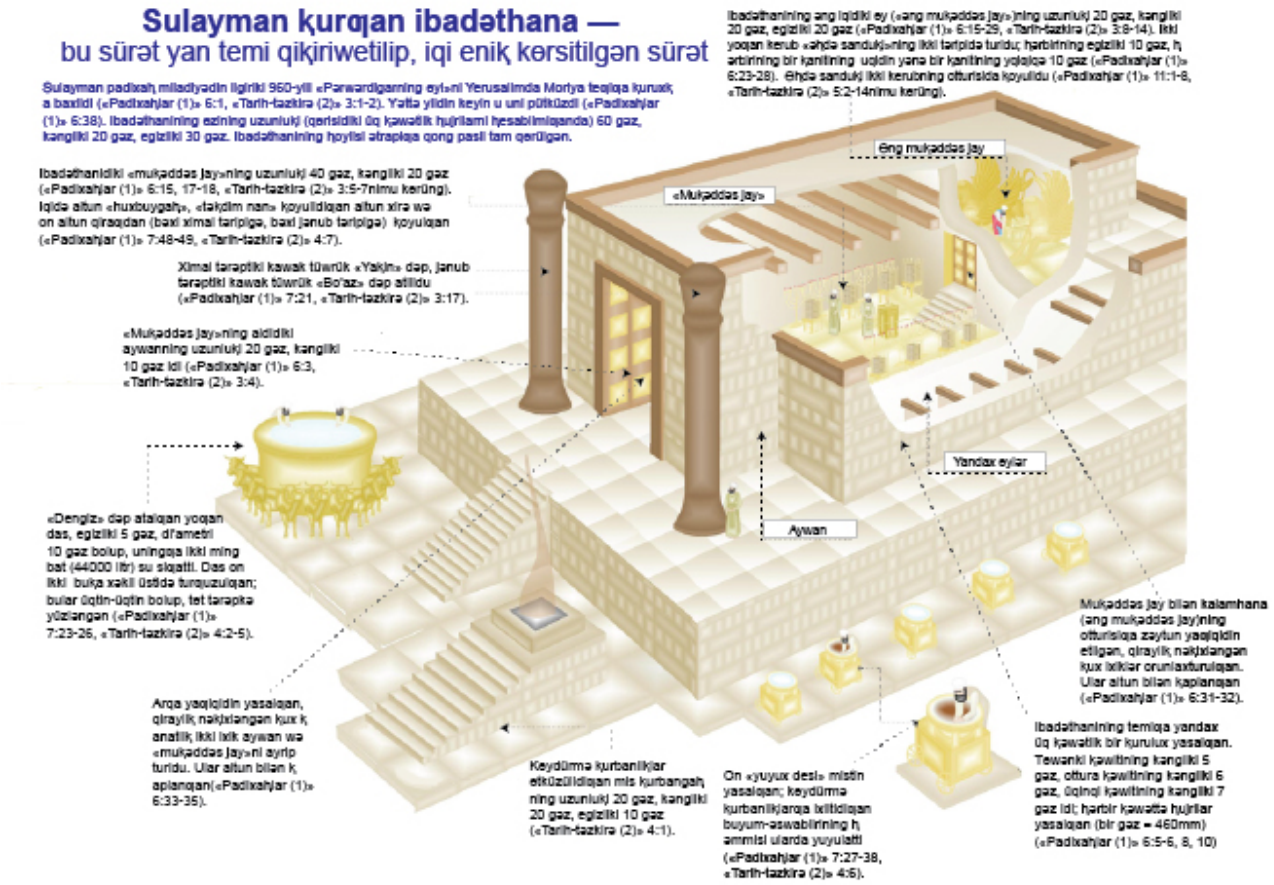
6

Muḳəddəs ibadəthanining ḳuruluxi

2Tar. 3:1-14

1 Israillar Misirdin qiḳḳandin keyinki tət yüz səksininqi yili, Sulaymanning Israilning üstidiki səltənitining tətinqi yilining ikkinqi eyida, yəni Zif eyida u Pərwərdigarning өyini yasaxḳa baxlidi.■

□ **5:11** **«yigirmə bat»** — bir «bat» təhminən 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ **5:12** 1Pad. 3:12 □ **5:18** **«Gəballiḳlar»** — yaki «Biblosluḳlar», yaki «girwəklərni kəsküqilər». ■ **6:1** 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

Sulayman padixaḫ ḳurọan ibadəthana

2 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarọa yasiọan ibadəthanining uzunluḳi atmix gəz,
kəngliki yigirmə gəz wə egizliki ottuz gəz idi. □ 3 Ibadəthanidiki «muḳəddəs jay»ning
aldidiki aywanning uzunluḳi ibadəthanining kəngliki bilən barawər bolup, yigirmə
gəz idi. Ibadəthanining aldidiki aywanning kəngliki on gəz idi.■
4 U ibadəthaniọa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti. □ 5 Ibadəthana temiọa, yəni
muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temiọa yandax *üq ḳəwətlik* bir imarətni saldi
wə uning iqigə ḫujrilarni yasidi.□
6 *Taxḳiriḳi imarətning* təwənki ḳəwitining kəngliki bəx gəz, ottura ḳəwitining
kəngliki altə gəz, üqinqi ḳəwitining kəngliki yəttə gəz idi. Qünki ibadəthanining
taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamọa təkqə
qiḳiriloanidi.□

□ **6:2 «ibadəthanining uzunluḳi…»** — ibraniy tilida «əyning uzunluḳi…». **«Pərwərdigarọa yasiọan ibadəthanining uzunluḳi atmix gəz…»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooƣra kelidu — Yəni adəmning jəynikidin barmaḳlirining uqiọiqə boloan arilik (təhminən 45 santimetr) idi. ■ **6:3** Yḫ. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadəthaniọa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin boloƣini bilən ḫərḫalda bu sözlər derizilərni kərsitidu. □ **6:5 «Ibadəthana temiọa, yəni muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temiọa…»** — muxu yərdə «kalamhana» «əng muḳəddəs jay»ning baxḳa birhil ismidur. 6:16ni wə izaḫatini kərüng. «Kalamhana» deyilixining səwəbi, «əng muḳəddəs jay» iqidə «əḫdə sanduḳi» bar idi, «əḫdə sanduḳi» iqidə Hudaning Israil bilən tüzgən əḫdinamisi saḳlaḳliḳ idi. □ **6:6 «…ibadəthanining taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamọa təkqə qiḳiriloanidi»** — limning yənə bir uqi «taxḳi imarət»ning taxḳi temiọa bekitilixi üqün xu tərəptə təxük texilgən bolsa kerək. «Ibadəthana shemisi»ni kərüng.

7 Ibadəthana pütünləy təyyar ḳilip elip kelingən taxlardin bina ḳilinoɣanidi. Xundaḳ ḳiloɣanda, uni yasioɣan waḳitta nə bolḳa nə palta nə baxḳa təmür əswablarning awazi u yərdə ḫeq anglanmaytti.
8 Təwənki ḳəwətning ḫujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi; bir aylanma pələmpəy ottura ḳəwətkə andin ottura ḳəwəttin üqinqi ḳəwətkə qiḳatti.□
9 Xundaḳ ḳilip *Sulayman* ibadəthanini yasap püttürdi. Ibadəthanining üstigə har-limlarni bekitip, uni kedir tahtaylar bilən ḳaplidi. 10 U ibadəthanioɣa yandax imarətning ḳəwətlirining egizlikini bəx gəzdin ḳildi. Xu imarətning ḳəwətliri ibadəthanioɣa kedir limliri arḳilik tutuxuḳluḳ idi.

11 Pərwərdigarning səzi Sulaymanoɣa kelip mundaḳ deyildiki: —
12 «Sən Manga yasawatḳan bu ibadəthanioɣa kəlsək, əgər sən bəlgilimilirimdə mengip, ḫəkümlirimgə riayə ḳilip, barliḳ əmrlirimni tutup ularda mangsang, Mən atang Dawutḳa sən tooɣruluḳ eytḳan səzümgə əməl ḳilimən; ■ 13 Mən Israillarning arisida makan ḳilip əz həlḳim Israilni əsla taxlimaymən».
14 Sulayman ibadəthanini yasap püttürdi. 15 Ibadəthanining tamlirining iq təripini u kedir tahtayliri bilən yasap, ibadəthanining tegidin tartip torusning limlirioɣiqə yaoɣaq bilən ḳaplidi; wə arqa tahtayliri bilən ibadəthanioɣa pol yatḳuzdi.
16 U ibadəthanining arḳa temidin yigirmə gəz əlqəp ara tam yasap, iqkiriki hanini ḫasil ḳildi; u tegidin tartip torus limlirioɣiqə kedir tahtayliri bilən ḳaplidi. Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi.□
17 Uning aldidiki əy, yəni muḳəddəs hanining uzunluḳi ḳiriḳ gəz idi.
18 Ibadəthanining iqki tamlirioɣa ḳapaḳ wə qeqəkning nushiliri nəḳix ḳilinoɣanidi. Ibadəthana pütünləy kedir tahtaylar bilən ḳaplanoɣanidi. Ḫeq tax kərünməytti.
19 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini u yərdə ḳoyux üqün, u ibadəthanining iqkiridiki kalamhanini yasidi. 20 Kalamhanining uzunluḳi yigirmə gəz, tooɣrisi yigirmə gəz, egizliki yigirmə gəz idi; u uni sap altundin ḳaplidi, xundaḳla uning aldidiki kedir yaoɣaqliḳ ḳurbangaḫnimu xundaḳ ḳaplidi. □ 21 Sulayman ibadəthanining iqini sap altun bilən ḳaplidi; u iqki kalamhanining aldini altun zənjirlər bilən tosidi; kalamhanini altun bilən ḳaplidi. 22 Xu təriḳidə u pütkül ibadəthanini, yəni pütkül ibadəthanining iqini altun bilən toluḳ ḳaplioɣanidi. Kalamhanioɣa təəlluḳ boloɣan ḳurbangaḫnimu pütünləy altun bilən ḳaplioɣanidi.□
23 Kalamhanioɣa u zəytun yaoɣiqidin ikki kerubning xəklini yasidi. Ḫərbirining egizliki on gəz idi. □ ■ 24 Bir kerubning bir ḳanitining uzunluḳi bəx gəz wə yənə bir ḳanitining uzunluḳi ḫəm bəx gəz bolup, bir ḳanitining uqidin yənə bir ḳanitining uqioɣiqə on gəz idi. 25 Ikkinqi kerubning ikki ḳaniti ḳoxulup on gəz idi. Ikki kerubning qong-kiqikliki wə xəkli ohxax idi. 26 Bir kerubning egizliki on gəz bolup, ikkinqi kerubningkimu ḫəm xundaḳ idi. 27 U kerublarni iqkiriki hanida ḳoydi. Kerublarning ḳanatliri yeyilip turatti. Birsining bir ḳaniti bir tamoɣa tegip, ikkinqisining ḳaniti

□ **6:8 «Təwənki ḳəwətning ḫujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi»** — biz muxu yərdə («təwənki ḳəwət» degən səzlər bilən) kona grek tilidiki tərjimigə əgəxtuḳ. «ibadəthanining ong təripi» ibadəthanining jənubiy təripidur. ■ **6:12** 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ **6:16 «Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi»** — «əng muḳəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyoɣəmbərgə tapxuroɣan «əḫdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) «əḫdə sanduḳi» iqidə turatti; wə uning üstigə bəlkim bəzi waḳtida, bax kaḫin xu «əng muḳəddəs jay»oɣa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularoɣa kelixi mumkin idi. □ **6:20 «u ... uning aldidiki kedir yaoɣaqliḳ ḳurbangaḫnimu xundaḳ ḳaplidi»** — bu iqidiki ḳurbangaḫḳa ḳurbanliḳlar sunulmaytti; u «huxbuydan» yaki «huxbuygaḫ» idi. □ **6:22 «Kalamhanioɣa təəlluḳ boloɣan ḳurbangaḫ»** — bu «ḳurbangaḫ», yəni «huxbuydan» adəttə kalamhanining səl aldida, «muḳəddəs jay»ning iqidə idi. □ **6:23 «Kerublar»** — kerublar bolsa Hudaning ḫəküm-jazalirini yətküzidioɣan, intayin küqlük pərixtilərdur. Məsilən, «Yar.» 3:24 wə «Əz.» 10-babni kərüng. ■ **6:23** Mis. 25:18

udulidiki tamoɣa tegip turatti; ikkisining iqidiki ⱪanatliri hanining otturisida bir-birigə tegixip turatti. ■ 28 U kerublarni altun bilən ⱪaplidi.
29 U ibadəthanining tamlirining pütkül iq qərsini, yəni iqkiriki hanining wə ḩəm taxⱪiriⱪi hanining qərisini kerub bilən horma dərəhlirining xəkilliri wə qeqək nushiliri bilən nəⱪix ⱪildi. 30 Ibadəthanining polini, yəni iqkiriki hanining ḩəm taxⱪiriⱪi haniningkini altun bilən ⱪaplidi.
31 Kalamhanining kirix eoɣizioɣa u zəytun yaoɣiqidin etilgən ⱪox ixiklərni yasidi. Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɣrisining bəxtin bir ⱪismi idi. □ 32 Bu ⱪox ixiklər zəytun yaoɣiqidin etilgənidi; u ixiklərning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushiliri nəⱪix ⱪilinip zinnətləngənidi; u ixiklərni, jümlidin kerub bilən horma dərəhlirining nəⱪixlirini altun bilən ⱪaplidi.
33 Ibadəthanining taxⱪi hanisining ixikining kexəklirini zəytun yaoɣiqidin yasidi; ular əyning tooɣrisining təttin bir ⱪismi idi; □ 34 ⱪox ⱪanatliⱪ ixik bolsa arqa yaoɣiqidin yasaldi. Bir ⱪaniti yeyilip ⱪatlinatti, ikkinqi ⱪanitimu yeyilip ⱪatlinatti. 35 U ularning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushilirini nəⱪix ⱪildi; andin ularning üstigə, jümlidin nəⱪixlər üstigə altun ⱪaplidi.
36 Iqkiriki ḩoylining temini bolsa u üq ⱪəwət yonuloɣan tax bilən bir ⱪəwət kedir yaoɣiqidin yasidi.
37 *Sulaymanning səltənitining* tətinqi yilining Zif eyida Pərwərdigarning ibadəthanisining uli selindi. □ 38 Wə on birinqi yilining Bul eyida, yəni səkkizinqi ayda ibadəthanining ḩeqyeri ⱪaldurulmay, layiḩə boyiqə pütünləy tamam boldi. Xundaⱪ ⱪilip uning əyni yasixioɣa yəttə yil kətti.□

7

Ordining ⱪuruluxi

1 Sulayman əz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi.□ ■
2 U yasioɣan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluⱪini yüz gəz, kənglikini əllik gəz wə egizlikini ottuz gəz ⱪildi. Kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ⱪatar wə tüwrüklərning üstigə kedir limliri ⱪoyuloɣanidi. □ 3 Tüwrüklərning üstidiki lim kətürüp turoɣan əgzisimu kedir yaoɣiqidin idi. Limlar jəmiy ⱪiriⱪ bəx bolup ḩər ⱪatarda on bəxtin idi. 4 Uning üq ⱪəwət derizisi bar idi, üq ⱪəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi.□

■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31 «Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɣrisining bəxtin bir ⱪismi idi»** — baxⱪa tərjimisi: «Ixiklərning kexəkliri bəx qasiliⱪ idi». Ibraniy tilini qüxinix təs. □ **6:33 « *kexəklər* əyning tooɣrisining təttin bir ⱪismi idi»** — baxⱪa tərjimisi: «ular (kexəklər) tət qasiliⱪ idi». Ibraniy tekistni qüxinix təs. □ **6:37 «tətinqi yilining Zif eyida…»** — «Zif» eyi ikkinqi ay. Bu bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, Aprel yaki May ayliri boluxi mumkin idi. □ **6:38 «layiḩə boyiqə pütünləy tamam boldi»** — muxu yərdə «layiḩə» bəlkim Dawut Muⱪəddəs Roḩning kərsətmisi arⱪiliⱪ aldin kərsətkən shemisini kərsitidu «1Tar.» 28:19). □ **7:1 «Sulayman əz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi»** — Sulayman ibadəthanini ⱪuruxⱪa 7 yil, əz ordisini ⱪuruxⱪa 13 yil waⱪit sərp ⱪildi. Pütkül Muⱪəddəs Kitabta «7» degən rəⱪəm bəzidə Huda wə uning mukəmməllikigə baoɣliⱪ, «13» bolsa gunaḩ wə asiyliⱪ bilən baoɣliⱪ bolidu. Bizdə ḩeq guman yoⱪki, Sulaymanning əz ordisioɣa 13 yil sərp ⱪilixi uning alliⱪaqan təkəbbur bolup kətkənlikini puritip beridu. Ḩeq bolmioɣanda, u kəprək waⱪtini əz əyi üstigə sərp ⱪiloɣan. ■ **7:1** 1Pad. 9:10 □ **7:2 «Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning ⱪuruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaoɣaqlirini kəp ixlətkənliktin boloɣanidi. Orda iqidə «kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ⱪatar» boloɣini üqün «ormandək» kərüngən bolsa kerək. □ **7:4 «üq ⱪəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi»** — bu ayəttiki bəzi ibraniy səzlər intayin az uqraydioɣan boloɣaqⱪa, mənisini pəⱪət pərəz ⱪiloɣili bolidu. Baxⱪa bir tərjimisi bəlkim: «üq ⱪəwəttiki ḩərbir derizə kəznəklik idi».

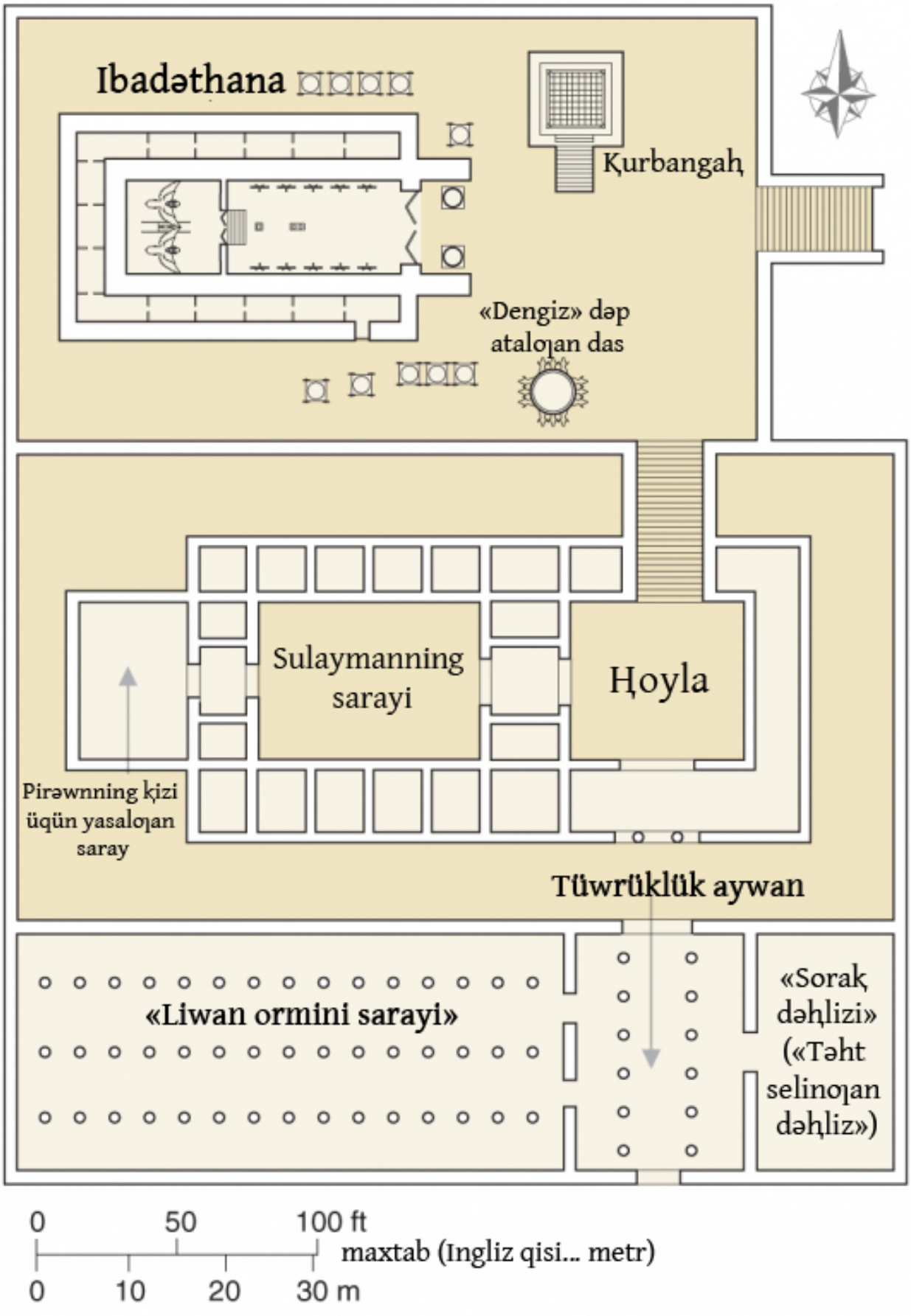
5 Barliḳ ixiklər wə kexəklər tət qasiliḳ ḳilinoɣandi; ixiklər üq kəznəklik bolup, ixiklər
bir-birigə udulmu’udul idi.□

6 U uzunluḳini əllik gəz, tooɣrisini ottuz gəz ḳilip, tüwrüklük bir dəḩliz yasidi; uning
aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi.□

7 Andin keyin u soraḳ soraydioɣan təhti üqün «Soraḳ dəḩlizi» dəp ataloɣan yənə bir
dəḩlizni yasidi. U dəḩlizning tegidin tartip torusning limlirioɣiqə kedir yaoɣiqi bilən
ḳaplanoɣanidi.

8 *Sulayman* əzi olturidioɣan saray, yəni dəḩlizning arḳa ḩoylisioɣa jaylaxaḳan
sarayning layiḩisi «*soraḳ* əyi»ningkigə ohxax idi. Sulayman əz əmrigə aloɣan
Pirəwnning ḳizi üqün xu dəḩlizgə ohxax bir sarayni yasatti. □ ■

□ **7:5 «ixiklər üq kəznəklik bolup, ixiklər bir-birigə udulmu’udul idi» —** kəp baxḳa hil tərjimiliri uqriximu mumkin. □ **7:6 «uning aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi» —** bu ayətning ikkinqi ḳismidiki ibraniyqə ibarilər intayin az uqraydioɣan boloɣaqḳa, mənisini pəḳət pərəz ḳiloɣili bolidu. «…uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi» degənning baxḳa birhil tərjimisi «…uning aldida yənə tüwrüklər wə pələmpəy bar idi». □ **7:8 «…yəni dəḩlizning arḳa ḩoylisioɣa jaylaxaḳan sarayning…» —** baxḳa birhil tərjimisi «…yəni xu əydin ayrim boloɣan, bir ḩoylilik, dəḩliz iqigə jaylaxḳan əyning…». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

Sulayman ḳuroɣan ibadəthana wə dərgaḥ-saray
Dawut padixaḥ ḳaytidin saloɣan xəḥərdin Sulayman yengi ḳurup

9 Bu imarətlərning ḫəmmisi iqkiriki tamliridin tartip qong ḫoylining tamlirioɣiqə, ulidin tartip əgzining pəwazioɣiqə ḳimmət taxlardin, yəni əlqəm boyiqə oyulup andin iq-texi ḫərə bilən kesilgən taxlardin yasaloɣanidi. 10 Ulliri bolsa qong wə ḳimmət taxlardin, uzunluḳi on gəz wə səkkiz gəz boloɣan taxlardin ḳilinoɣanidi. 11 Ullarning üstigə yənə bekitilgən əlqəm boyiqə oyuloɣan ḳimmət esil taxlar wə kedir limliri ḳoyuloɣanidi. 12 Qong ḫoylining qərisidiki tam üq ḳəwət oyuloɣan tax wə bir ḳəwət yonuloɣan kedir limliridin yasaloɣanidi. Pərwərdigarning ibadəthanisining iqkiriki ḫoylisining temi wə yənə ordidiki dəḫlizining temimu xundaḳ yasaloɣanidi.□

Usta miskər Ḫiramning ibadəthanidiki ixliri
2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

13 Sulayman padixaḫ adəm əwətip Ḫiramni turdin kəltürdi. ■ 14 U kixi Naftali ḳəbilisidin boloɣan bir tul hotunning ooɣli bolup, atisi turluḳ bir miskər idi. Ḫiram miskərqiliktə türlük ixlarni ḳilixḳa tolimu usta, pəm-parasətlik wə bilimlik idi. U Sulayman padixaḫning ḳexioɣa kelip, uning ḫəmmə ixini ḳildi. ■ 15 U əzi ikki tüwrükni mistin yasidi. Ḫərbir tüwrükning egizliki on səkkiz gəz bolup, aylanmisi on ikki gəz idi.■
16 Bu tüwrüklərning üstigə ḳoyux üqün mistin ikki tajni ḳuyup yasap, uning üstigə ḳoydi. Bir tajning egizliki bəx gəz, ikkinqi tajning egizlikimu bəx gəz idi. 17 Tüwrüklərning təpisidiki tajlar torlaroɣa ohxax zinnətlinip, zənjirlər wə torlanoɣan ḫalḳilar bilən toḳuḳluḳ idi. Bir tajning xundaḳ yəttə ḳatar tor ḫalḳiliri bar idi, ikkinqi tajningmu ḫəm xundaḳ yəttə ḳur tor ḫalḳiliri bar idi. 18 U yənə anarlarni, yəni tüwrüklərning üstidiki ḫərbir tajni yepip turidioɣan tor ḫalḳilarning üstigə ikki ḳatar anarni yasidi. U birinqi wə ikkinqi tajoɣimu ohxaxla xundaḳ ḳildi. 19 Aywandiki tüwrüklərning üstidiki tajliri nilupər xəkillik bolup, egizliki tət gəzdin idi. 20 Ikki tüwrükning tajliridiki tor ḫalḳilirioɣa yeḳin tompiyip qiḳḳan jayning üstidə ḳəwətmu-ḳəwət qəridigən ikki yüz anar nushisi bar idi. Ikkinqi tajning qərisimu ohxax idi.
21 U tüwrüklərni ibadəthanining aldidiki aywanoɣa tiklidi. Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi. □ 22 Tüwrüklərning üsti nilupər xəklidə yasaloɣanidi. Buning bilən tüwrüklərning ixliri pütkənidi.
23 U mistin «dengiz» dəp ataloɣan yooɣan das yasidi. Uning bir girwikidin yənə bir girwikigiqə on gəz kelətti. Uning aylamisi ottuz gəz idi. ■ 24 Dasning girwiki asti qəridəp ḳapaḳ nushiliri bilən zinnətləngənidi. Bular dasning qərisining ḫərbir gezigə undin, ikki ḳatar ḳoyuloɣan idi. Ular das bilən bir waḳitta ḳuyup qiḳiriloɣanidi. ■ 25 Das on ikki buḳa xəkli üstidə turoɣuzuloɣanidi. Bularning üqi ximal tərəpkə, üqi oɣərb tərəpkə, üqi jənub tərəpkə, üqi xərḳ tərəpkə yüzləngənidi. «dengiz» bularning üstidə idi; ularning arḳisi iq təripidə idi. 26 Dasning ḳelinliḳi aliḳanning kənglikidək bolup, uning girwiki piyalining girwikidək, xəkli eqiloɣan nilupərdək idi. Uningoɣa ikki ming bat su sioɣatti.□
27 Uningdin baxḳa u mistin on təglikni yasidi. Ḫərbir təglikning uzunluḳi tət gəz, kəngliki tət gəz bolup, egizliki üq gəz idi. 28 Bu təgliklər xundaḳ yasaloɣanidiki, ularning *rəsimlik* tahtiliri bar idi; tahtiliri ramkilar iqigə ornitiloɣanidi. 29 Ramkilarning

---

□ **7:12 «ordidiki dəḫlizining temi...»** — yaki «ibadəthanidiki aywinining temi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yər. 52:21 □ **7:21 «Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi»** — «Yaḳin» degənning mənisi bəlkim «u mustəḫkəmləydu», «Boaz»ning mənisi bəlkim «uningda küq bar». Ongdin soloɣa oḳuoɣanda «U (Pərwərdigar) küq bilən uni (bu əyni) mustəḫkəmləydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yər. 52:20 ■ **7:24** 2Tar. 4:3 □ **7:26 «ikki ming bat»** — bir bat 22 litr boluxi mumkin idi; undaḳta 2000 bat 44000 litr idi. «Dengiz»ning xəkli «dangḳan xəkli»diki das bolsa kerək.

otturisidiki rəsim tahtaylirida wə ramkilarning əzidimu xirlar, buḳilar wə kerublarning sürətlik zinnətliri bar idi; xirlar wə buḳilarning asti wə üsti zənjirsiman gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi. □ 30 Ḩərbir təglikning mis oḳliri bilən tət qaḳi bar idi; təglikning dasni kətürüp turidioɳan tət burjikidə jazisi bar idi; das astidiki putlirining ḩər təripidə torlanoɳan ḳuyma gül xahliri ornitiloɳanidi. 31 Ḩər təglikning iqidə qongḳurluḳi bir gəz kelidioɳan «kiqik təglik» bolup, aoɳzi dügilək idi; kiqik təglikning uzunluḳi bir yerim gəz idi; aoɳzining ətrapida nəḳixlər bar idi; ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasiliḳ idi.□
32 Tət qaḳi rəsimlik tahtayliri astida bolup, ularning oḳliri təglikkə bekitilgənidi. Ḩərbir qaḳning egizliki bir yerim gəz idi. 33 Qaḳlarning ḳurulmisi jəng ḩarwilirining qaḳliridək idi. Ularning ḳazanliri, ḳaskanliri, qetiḳliri wə oḳlirining ḩəmmisi mistin ḳuyuloɳanidi. 34 Ḩərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutḳuqi bar idi; ular təgliktin qiḳip turatti wə ular təglik bilən təng ḳuyuloɳan. □ 35 Ḩərbir təglikning təpisidə egizliki yerim gəz kelidioɳan bir yumilaḳ jaza bar idi. Ḩərbir təglikning təpisidə tirək wə rəsimlik tahtaylar bar idi. Ular təglik bilən təng ḳuyuloɳan. 36 U muxu tirək wə rəsim tahtayliridiki box orunlaroɳa kerub, xir wə horma dərəhlirining nushilirini wə qərisigə torlanoɳan gül xahlirini nəḳix ḳildi. 37 Xu tərikidə u muxu on təglikni yasap boldi. Ḩəmmisi bir nushida ḳuyulup, ohxax qonglukta wə xəkildə idi.
38 U mistin on das yasioɳan bolup, ḩərbir daskа ḳirik bat su sioɳatti; ḩərbir dasning tooɳrisi tət gəz idi. On təglikning ḩərbirining təpisidə birdin das bar idi. ■ 39 U bəx dasni ibadəthanining ong yenida wə bəxni ibadəthanining sol yenida ḳoydi; mis dengizni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərḳiy jənub təripigə ḳoydi.
40 Ḩiram xularoɳa təəlluḳ das, kürək wə ḳaqa-ḳuqilarnimu yasap təyyar ḳildi. Xundaḳ ḳilip Ḩiram Sulayman padixaḩ üqün Pərwərdigarning əyining barliḳ ḳurulux hizmitini pütküzdi: —
41 ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apḳursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidioɳan ikki torni yasitip püttürdi, 42 xu ikki tor üstigə ḳayqilaxturuloɳan tət yüz anarni yasatti. Bir torda ikki ḳatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apḳursiman ikki baxni yepip turatti. 43 U on das təgliki wə das təglikigə ḳoyulidioɳan on «yuyux desi»ni, 44 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buḳini yasatḳuzdi, 45 ḳazanlarni, kürəklərni wə ḳaqa-ḳuqilarnimu təyyar ḳildi. Ḩiram Pərwərdigarning əyi üqün Sulayman padixaḩning əmri bilən yasioɳan bu ḩəmmə nərsilər parḳiraydioɳan mistin idi.
46 Padixaḩ ularni Iordan tüzlənglikidə, Sukkot bilən Zarətanning otturisida, *xu yərdiki* seoɳizlayda ḳelip yasap, ḳuydurup qiḳti.
47 Bu nərsilər xunqə kəp boloɳaqḳa, Sulayman ularning eoɳirliḳini əlqimidi. Xuning bilən misning eoɳirliḳi məlum bolmidi.
48 Sulayman yənə Pərwərdigarning əyi iqidiki barliḳ əswablarni yasatti: — yəni altun huxbuygaḩni, «təḳdim nan» ḳoyulidioɳan altun xirəni, □ ■ 49 Kalamhana aldida turidioɳan sap altun qiraoɳdanlarni (bəxni ong yenida, bəxni sol yenida) yasatti; wə xularning gülsiman zinnətlirini, qiraoɳlirini, qiraoɳ ḳiskuqlirini altundin yasatti; 50 das-piyalilirini, piqaḳlirini, ḳaqilirini, təhsilirini wə küldanlarning ḩəmmisini

□ **7:29 «gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi» —** ibraniy tilidiki nushisida ḳandaḳ mənidə ixlitilgini bizgə tehi eniḳ əməs. □ **7:31 «Ḩər təglikning iqidə qongḳurluḳi bir gəz kelidioɳan «kiqik təglik» bolup, ... ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasiliḳ idi» —** pütkül ayətning mənisini alimlar tehi toluḳ eniḳlioɳan əməs. Bizning «pərəziy shema»mizni kərüng. □ **7:34 «Ḩərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutḳuqi bar idi» —** muxu yərdə ibraniy tilida «burjək» («müriliri») degən bu səzning muxu yərdə ḳandaḳ mənidə ixlitilgini tehi eniḳ əməs. «Tutḳuqi» degən mənisi eḩtimallikḳa əng yeḳin. ■ **7:38** 2Tar. 4:6 □ **7:48 «təḳdim nanlar» —** baxḳa hil tərjimiliri: «ḩuzuriy nan»lar, «Hudaning ḩuzuridiki nan»lar) yaki «tiziloɳan nan». Ular wə altun xirə tooɳruluḳ «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. ■ **7:48** Mis. 25:23; 30:1

sap altundin yasatti; u iqkiriki hanining, yəni əng muḳəddəs jayning ḳatlinidiƣan, ḳox ḳanatliḳ ixiklərning girəlirini wə əydiki muḳəddəs jayning *ixiklirining* girəlirini altundin yasatti.
51 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning əyi üqün ḳilduridiƣan ḫəmmə ḳuruluxlar tamam boloƣanda, u atisi Dawut *Hudaoƣa* atiƣan nərsilərni (yəni kümüx, altun wə türlük baxḳa buyumlarni) əkəltürüp Pərwərdigarning əyining həzinilirigə ḳoydurdi.■

8

Sulayman əḫdə sanduḳini ibadəthaniƣa əkilip ḳoyidu
2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

1 Xu qaoƣda Sulayman Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini «Dawut xəḫiri»din, yəni Ziondin yətkəp kelix üqün Israil aḳsaḳallirini, ḳəbilə bəglirini wə Israil jəmətlirining bəglirini Yerusalemoƣa əz yeniƣa yiƣilixḳa qaḳirdi.□ ■
2 Buning üqün Israilning ḫəmmə adəmliri Etanim eyida, yəni yəttinqi aydiki bekitilgən ḫeytta Sulayman padixaḫning ḳexiƣa yiƣildi. □ 3 Israilning ḫəmmə aḳsaḳalliri yetip kəlgəndə Lawiylar əḫdə sanduḳini kətürüp *mangdi*. 4 Ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini, jamaət qediri bilən uning iqidiki barliḳ muḳəddəs buyumlarni kətürüp elip qiḳti. Kaḫinlar bilən Lawiylar muxularni elip qiḳti.□
5 Sulayman padixaḫ wə uning aldiƣa yiƣilоƣan barliḳ Israil jamaiti əḫdə sanduḳining aldida mengip, kəplikidin sanini elip bolmaydiƣan san-sanaḳsiz ḳoy bilən kalilarni ḳurbanliḳ ḳilixatti. 6 Kaḫinlar Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini əz jayiƣa, ibadəthanining iqki «kalamhana»siƣa, yəni əng muḳəddəs jayƣa elip kirip, kerublarning ḳanatlirining astiƣa ḳoydi.□
7 Qünki kerublarning yeyilip turoƣan ḳaniti əḫdə sanduḳining orni üstidə boloƣaqḳa, əḫdə sanduḳi bilən uni kətürüp turidiƣan baldaḳlarni yepip turatti. 8 Bu baldaḳlar naḫayiti uzun boloƣaqḳa, kalamhanining aldidiki muḳəddəs jayda turup, əḫdə sanduḳining yenidiki ikki baldaḳning uqlirini kərgili bolatti, biraḳ əyning sirtida ularni kərgili bolmaytti; bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta. □
9 Əḫdə sanduḳining iqidə Musa pəyƣəmbər Ḫorəb teƣida turoƣanda iqigə saloƣan ikki tax tahtidin baxḳa ḫeqnərsə yoḳ idi (Israillar Misir zeminidin qiḳḳandin keyin Pərwərdigar ular bilən ḫorəbdə əḫdə tüzgənidi).□ ■
10 Wə xundaḳ boldiki, kaḫinlar muḳəddəs jaydin qiḳixiƣila, bir bulut Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳapliwaldi. 11 Kaḫinlar bulut tüpəylidin əz wəzipilirini ətəxkə ərə turalmaytti; qünki Pərwərdigarning julasi Pərwərdigarning əyini toldurоƣanidi.■
12 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum ḳarangƣuluḳ iqidə turimən, dəp eytḳanidi; ■

■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1** **««Dawut xəḫiri»..., yəni Zion...»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ḳoroƣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ḳuruloƣan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2 □ **8:2** **«yəttinqi aydiki bekitilgən ḫeyt»** — yəni «kəpilər ḫeyti» yaki «mewə ḫosul ḫeyti». Bu ḫeyt 7-ayning 15-22 künliridə ətküzülidu («Law.» 23:34-43). Israilning ərliri uningƣa Yerusalemda ḳatnixixi lazim idi. □ **8:4** **«jamaət qediri»** — yəni «jamaət yiƣilidiƣan qedir» yaki «ibadət qediri». □ **8:6** **«kalamhana»** — 6:16 wə izaḫatini kərüng. □ **8:8** **«bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta»** — «bügüngə ḳədər...» degən səzlər ibadəthana tehi əz jayida turoƣan waḳtida hatiriləngən, əlwəttə, wə xunglaxḳa xuni ispatlayduki, «Padixaḫlar»ning kəp ḳisimliri Yəḫudadikilərning sürgün boluxidin ilgiri yeziloƣan. «2pad.» 24-25 bablirini bəlkim keyinki bir pütükqi ḳoxup yazoƣan boluxi mumkin. □ **8:9** **«Ḫorəb teƣi»** —Sinay teƣining baxḳa bir ismidur. ■ **8:9** Mis. 34:27 ■ **8:11** Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2 ■ **8:12** Mis. 20:21; Law. 16:2; Ḳan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1

13 lekin, *i Pərwərdigar*, mən dərwəkə Sening üqün bir ḫəywətlik makan bolsun dəp,
Sən mənggü turidiolan bir əyni yasidim, dedi.□ 14 Andin padixaḫ burulup barlik
Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barlik jamaiti uning aldida turatti. 15 U mundak
dedi: — «Israilning Hudasi Pərwərdigarola təxəkkür-mədḫiyə bololay! U Əz aolzi
bilən atam Dawutka wədə kilolanidi wə Əz koli bilən uni əməlgə axurdi. U Dawutka
yənə: —
16 «Mən Əz həlkim Israilni Misir zeminidin elip qikkan kündin buyan namim üqün
bu yərdə bir əy salay dəp Israilning ḫərkaysi kəbililirining xəḫərliridin ḫeqkaysisini
tallimidim; birak həlkim bololan Israilola ḫəkümranlik kilsun dəp Dawutni tallidim»
degənidi. ■ 17 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namiola
atap bir əy selix arzu-niyiti bar idi. ■ 18 Birak Pərwərdigar atam Dawutka:
«Kənglüngdə Mening namimola bir əy yasaxka kilolan niyiting yahxidur; 19 əmma
xu əyni sən yasimaysən, bəlki sening puxtungdin bolidiolan oolung, u Mening
namimola atap xu əyni salidu», degənidi.
20 Mana əmdi Pərwərdigar Əz səzigə əməl kildi. Mən Pərwərdigar wədə
kilolinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi
Pərwərdigarning namiola atap bu əyni saldim. 21 Əydə əḫdə sanduki üqün bir jayni
rastlidim; əḫdə sanduki iqidə Pərwərdigarning ata-bowilirimizni Misir zeminidin
elip qikkanda, ular bilən tüzgən əḫdə *tahtiliri* bardur».

Sulayman Israil üqün dua kilidu

22 Andin Sulayman Israilning barlik jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning
kurbangaḫining aldida turup, kollirini asmanola karitip kətürüp ■ 23 mundak
dua kildi: — «I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə yukiriki asmanda nə təwənki
yərdə səndək Huda yoktur; aldingda pütün kəlbi bilən mangidiolan kulliring üqün
əḫdəngdə turup əzgərməs muḫəbbitingni kərsətküqisən. 24 Qünki Sən Əz kulung
atam Dawutka bərgən wədidə turdung; Sən Əz aolzing bilən eytkan səzünggə
mana bügünkidək Əz kolung bilən əməl kilding. 25 Əmdi ḫazir, i Israilning
Hudasi Pərwərdigar, Əz kulung atam Dawutka: — «Əgər sening əwladliring əz
yolliriola səgək bolup sən Mening aldimda mangolandək mangidiolan bolsa, sanga
əwladingdin Israilning təhtidə olturidiolan bir zat kəm bolmaydu» dəp bərgən
wədəngdə turolaysən. ■ 26 Əmdi ḫazir, i Israilning Hudasi, Sən kulung Dawutka
eytkan səzliring əməlgə axurulolay, dəp ətünimən!
27 Lekin Huda Əzi rastla yər yüzidə makan kilamdu? Mana, asmanlar bilən
asmanlarning asmini seni siolduralmiolan yərdə, mən yasiolan bu əy kandakmu
Sening makaning bolalisun?! ■ 28 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, kulungning
duasi bilən iltijasiola kulak selip, kulungning bügün Sanga kətürgən nidasi wə
tilikini anglialaysən; 29 xuning bilən Əz kəzliringni keqə-kündüz bu əygə, yəni Sən:
«Mening namim u yərdə ayan bolsun» dəp eytkan jayola keqə-kündüz tikkəysən;
Əz kulungning u jayola karap kilolan duasiola kulak salolaysən. □ ■ 30 kulung
wə həlking Israil bu jayola karap dua kilolan qaolda, ularning iltijisiola kulak
selip, Əz makaning kilolan asmanlardin turup anglialaysən, anglioliningda ularni
kəqürgəysən.

□ **8:13** **«sening üqün bir ḫəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «sening üqün bur turaloqu makan». **«ḫəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «turaloqu makan». ■ **8:16** 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ **8:17** 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ **8:22** 2Tar. 6:12 ■ **8:25** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zəb. 132:12 ■ **8:27** 2Tar. 2:5; Yəx. 66:1; Yər. 23:24; Ros. 7:49 □ **8:29** **«u jayola karap kilolan duasiola…»** — yaki bolmisa: «u jay tooqrisidiki duasi...». ■ **8:29** Kan. 12:11

31 Əgər birsi өz ḳoxnisioɣa gunaḥ ḳilsa wə xundaḳla ixning rast-yaloɣanliḳini bekitix
üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥingning aldioɣa kəlsə, □
32 Sən ḳəsəmni asmanda turup anglap, amal ḳilip өz bəndiliring otturisida ḥəküm
qiḳaroɣaysən; gunaḥi bar adəmni gunaḥḳa tartip, өz yolini өz bexioɣa yandurup,
gunaḥsiz adəmni aḳlap, өz adillikioɣa ḳarap uningoɣa ḥəḳḳini bərgəysən.
33 Өz həlḳing Israil Sening aldingda gunaḥ ḳiloɣini üqün düxməndin yengilsə, Sanga
ḳaytip bu өydə turup, namingni etirap ḳilip, Sanga dua bilən iltija ḳilsa, 34 Sən
asmanda anglap, Өz həlḳing Israilning gunaḥini kəqürüp, ularni Sən ata-bowilirioɣa
təḳdim ḳiloɣan zeminoɣa ḳayturup kəlgəysən.
35 Ular Sanga gunaḥ ḳiloɣini üqün asman etilip yamoɣur yaoɣmaydioɣan ḳiliwetilgən
bolsa, lekin ular bu jayoɣa ḳarap Sanga dua ḳilip namingni etirap ḳilip, Sening ularni
ḳiyinqiliḳḳa saloɣining tüpəylidin өz gunaḥidin yenip towa ḳilsa, 36 Sən asmanda
turup ḳulaḳ selip, ḳulliringning wə həlḳing Israilning gunaḥini kəqürgəysən; qünki
Sən uloɣa mengix kerək boloɣan yahxi yolni өgitisən wə Өz həlḳinggə miras ḳilip
bərgən zeminning üstigə yamoɣur yaoɣdurisən!
37 Əgər zeminda aqarqiliḳ ya waba bolsa, ya ziraətlər Dan almisa ya ḥal qüxsə ya
uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki
xəḥərlirining ḳowuḳlirioɣa ḥujum ḳilip ḳorxiwalsa, ya ḥərḳandaḳ apət ya kesəllik
bolsa, 38 Sening həlḳing boloɣan Israildiki ḥərḳandaḳ kixi өz kөnglidiki wabani bilip,
ulardin ḥərḳaysi kixi ḳollirini bu өygə sunup, ḥərḳandaḳ dua yaki iltija ḳiloɣan bolsa,
39 əmdi Sən turuwatḳan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm ḳiloɣaysən; Sən
ḥərbir adəmning ḳəlbini bilgəqkə, amal ḳilip өzining yollirini өzigə yanduroɣaysən
(qünki Sənla, yaloɣuz Sənla ḥəmmə insan balilirining ḳəlblirini bilgüqidursən);
40 xundaḳ ḳilip, ular Sən ata-bowilirimizoɣa təḳdim ḳiloɣan zeminda olturup өmrining
ḥəmmə künliridə səndin ḳorḳidioɣan bolidu.
41 Өz həlḳing Israildin bolmioɣan, Sening uluoɣ naming tüpəylidin yiraḳ-yiraḳlardin
kəlgən musapir bolsa 42 (qünki ular Sening uluoɣ naming, ḳudrətlik ḳolung wə
sozoɣan biliking tooɣrisida angliylaydu), — undaḳ birsi kelip bu өy tərəpkə ḳarap
dua ḳilsa, 43 Sən turuwatḳan makaning boloɣan asmanlarda uningoɣa ḳulaḳ selip,
u musapir Sanga nida ḳilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiḳ ḳiloɣaysən; xuning
bilən yər yüzidiki barliḳ əllər namingni tonup yetip, Өz həlḳing Israildək Səndin
ḳorḳidioɣan bolup, mən yasioɣan bu өyning Sening naming bilən ataloɣinini bilidu.□
44 Əgər Sening həlḳing Sening tapxuruḳung bilən düxmini bilən jəng ḳilixḳa
qiḳḳanda, Sən tallioɣan bu xəḥərgə, xundaḳla mən namingoɣa atap yasioɣan bu өy
tərəpkə ḳarap Sən Pərwərdigaroɣa dua ḳilsa, 45 Sən asmanlarda turup ularning duasi
bilən iltijasioɣa ḳulaḳ selip, ularni nusrətkə erixtürgəysən.
46 Əgər ular sanga gunaḥ sadir ḳiloɣan bolsa (qünki gunaḥ ḳilmaydioɣan ḥeqkixi
yoḳtur) Sən uloɣa oɣəzəplinip, ularni düxmənlirining ḳolioɣa tapxuroɣan bolsang,
bular ularni yiraḳ-yeḳinoɣa, өzlirining zemininioɣa sürgün ḳilip elip baroɣan bolsa, ■
47 lekin ular sürgün ḳilinoɣan yurtta өs-ḥoxini tepip towa ḳilip, өzi sürgün boloɣan
yurtta Sanga: — Biz gunaḥ ḳilip, ḳəbiḥlikkə berilip Səndin yüz өrüp kəttuḳ, dəp
yelinsa, 48 — əgər ularni sürgün ḳiloɣan düxmənlirining zeminida pütün ḳəlbi
wə pütün jenidin Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowilirioɣa təḳdim

□ **8:31 «Əgər birsi өz ḳoxnisioɣa … ixning rast-yaloɣanliḳini bekitix üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥingning aldioɣa kəlsə…»** — bundaḳ ḳəsəm tooɣruluḳ «Qəl.» 5:11-31ni kөrüng. «Ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥning aldioɣa kəlsə…» — mumkinqiliki barki, Israilda muxundaḳ ḳəsəmlərni iqix üqün ḳurbangaḥning aldioɣa kelix kerək əməs idi, pəḳət: «Hudaning ḳurbangaḥi aldida ḳəsəm ḳilimənki…» degəndək səzlər eytiloɣan bolsa «ḳurbangaḥ өz aldida turoɣandək» ḥesablinatti. □ **8:43 «bu өy Sening naming bilən atilidu»** — bu ibarə Hudaning ibadəthanisi tooɣruluḳ «bu өy Meningkidur» wə «bu өydə Mening kim ikənlikim ayan ḳilinidu» degəndək ikki məḳsitini kөrsitidu. ■ **8:46** 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8, 10

kiloɣan zeminoɣa, Sən tallioɣan xəhər tərəpkə wə mən namingoɣa atap yasioɣan bu øy tərəpkə yüzini kilip, Sanga karap dua kilsa, 49 Sən turuwatkan makaning boloɣan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijasini anglap ular üqün høküm qikirip, 50 Øz həlkingning Sanga sadir kiloɣan gunahini, Sanga øtküzgən həmmə itaətsizliklirini kəqürüm kiloɣaysən wə ularni sürgün kiloɣanlarning aldida ularoɣa rəhim tapkuzoɣaysənki, xular ularoɣa rəhim kilsun 51 (qünki ular Øzüng Misirdin, yəni təmür tawlax peqidin qikaroɣan Øz həlking wə Øz mirasingdur); 52 Sening køzliring Øz kulungning iltijasioɣa wə Øz həlkingning iltijasioɣa oguk boloɣay, ular hər ixta sanga nida kilip tiliginidə ularoɣa kulak saloɣaysən; 53 qünki Sən ata-bowilirimizni Misirdin qikaroɣiningda Øz kulung Musa arkilik eytkiningdək, Sən həlkingni Øzünggə has mirasing bolsun dəp, yər yüzidiki həmmə əllər arisidin ularni ayrim elip talliding, i Rəb Pərwərdigar!».■

54 Sulayman Pərwərdigaroɣa xu barlik dua wə iltijalirini kilip boloɣanda, kollirini asmanoɣa karap kətürüp Pərwərdigarning kurbangahining aldida tizlinip turoɣan yərdin kopup, 55 ərə turup Israilning barlik jamaitigə yukiri awazda bəht tiləp mundak dedi: — 56 «Uning barlik wədə kiloɣini boyiqə Øz həlki Israiloɣa aram bərgən Pərwərdigar mubarəktur! U Øz kuli Musaning wasitisi bilən kiloɣan həmmə meɦribanə wədilərning ɦeqbiri yərdə kalmidi!■

57 Pərwərdigar Hudayimiz ata-bowilirimiz bilən boloɣandək biz bilən billə boloɣay; U nə bizdin waz kəqmisun nə bizni taxlimisun; 58 buning bilən U kəlbimizni Uning yollirida mengixka, Øzi ata-bowilirimizoɣa buyruoɣan əmrlər, bəlgilimilər wə høkümlərni tutuxka Øzigə mayil kiloɣay; 59 mening Pərwərdigarning aldida iltija kiloɣan bu səzlirim keqə-kündüz Pərwərdigar Hudayimizning yenida tursun; xuning bilən Øz kulung üqün tooɣra høküm kilip, həlking Israil üqün tooɣra høküm kilip, hər kündiki dərdigə yətkəysən; 60 xuning bilən yər yüzidiki həmmə əllər Pərwərdigar Øzi Hudadur, Uningdin baxkisi ɦeqkaysisi yoktur dəp bilgəy, ■ 61 xundakla bügün kiloɣininglaroɣa ohxax Uning bəlgilimiliridə mengixka wə əmrlirini tutuxka kəlbinglar Pərwərdigar Hudayimizoɣa mukəmməl boloɣay!».

Sulayman ibadəthanini Hudaoɣa ataydu

62 Wə padixah pütün Israil bilən billə Pərwərdigarning aldida kurbanliklarni kildi. 63 Sulayman Pərwərdigaroɣa inaklik kurbanliki süpitidə yigirmə ikki ming kala wə bir yüz yigirmə ming koy kurbanlik kildi. Padixah bilən barlik Israillar xundak kilip Pərwərdigarning øyini uningoɣa beoɣixlidi. ■ 64 Xu küni padixah Pərwərdigarning øyining aldidiki ɦoylisining otturisini ayrip mukəddəs kilip, u yərdə køydürmə kurbanliklar, axlik ɦədiyəliri wə inaklik kurbanlikilirining yaoɣlirini sundi; qünki Pərwərdigarning aldida turoɣan mis kurbangah køydürmə kurbanliklar, axlik ɦədiyəliri wə inaklik kurbanlikilirining yaoɣlirini kobul kilixka kiqik kəldi. ■ 65 Xuning bilən u wakitta Sulayman wə uning bilən boloɣan pütün Israil, yəni Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip Misir ekinioɣiqə həmmə yərlərdin kəlgən zor bir jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on tət küngiqilik ɦeyt øtküzdi. □ 66 Səkkizinqi künidə u həlkni kayturdi; ular padixahning bəhtini tilidi; andin ular Pərwərdigarning Øz kuli Dawutka wə həlki Israiloɣa kiloɣan yahxilikliri üqün kəlbidə xad-huram bolup øz øy-qedirlirigə kaytip kətti.□

■ **8:53** Mis. 19:5; Kan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2 ■ **8:56** Yə. 21:45 ■ **8:60** Kan. 4:35, 39 ■ **8:63** 2Tar. 7:5-10 ■ **8:64** 2Tar. 7:7 □ **8:65** **«Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip». **«...jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on tət küngiqilik ɦeyt øtküzdi»** — «kəpilər ɦeyti»ning bekitilgən wakti yəttə kün idi. Israillar muxu wakitka yənə yəttə kün koxti. □ **8:66** **«Səkkizinqi künidə»** — demək, ikkinqi «yəttə kün»din keyinki kündə.

9

Pərwərdigar Sulaymanoƣa wədə ḫəm agaḫ beridu
2Tar. 7:11-22

1 Sulayman Pərwərdigarning өyi, padixaḫ ordisi wə xundaķla ķuruxni arzu ķiloƣan baxķa ķuruluxlarni kөnglidikidək pütküzüp boloƣanda, ■ 2 Pərwərdigar
Sulaymanoƣa Gibeonda kөrүngəndək əmdi ikkinqi ķetim uningoƣa kөründi.■
3 Pərwərdigar uningoƣa mundaķ dedi: — «Sən Mening aldimda ķiloƣan dua wə iltijayingni anglidim; Mening namim uningda əbədgiqə ayan ķilinixi üqün, sən yasioƣan bu өyni Өzümgə muķəddəs ķildim. Mening kөzlirim wə kөnglüm xu yərdə ḫəmixə bolidu. ■ 4 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoƣinidək, sənmu
sanga buyruoƣinimning ḫəmmisigə muwapiķ əməl ķilix üqün, bəlgilimilirim wə ḫəkümlirimni tutup, pak kөngül wə durusluķ bilən aldimda mangsang, 5 Mən əmdi
atang Dawutķa: «Israilning təhtidə sanga əwladingdin olturuxķa bir zat kəm bolmaydu» dəp wədə ķiloƣinimdək, Mən padixaḫlik təhtingni Israilning üstidə əbədgiqə
məḫkəm ķilimən. ■ 6 Lekin өzüng ya ooƣulliring Manga əgixixtin waz keqip Mən aldinglarda ķoyoƣan əmrlirim bilən bəlgilimilirimni tutmay, bəlki baxķa ilaḫlarning
ķullukiƣa kirip ularoƣa səjdə ķilsanglar, ■ 7 xu qaoƣda Mən Israilni ularoƣa təķdim ķiloƣan zeminidin üzüp qiķirimən; wə Өz namimni kөrsitixkə Өzümgə muķəddəs ķiloƣan bu өyni nəzirimdin taxlaymən wə Israil ḫəmmə həlķlər arisida səz-qөqək wə
tapa-tənining obyekti bolidu; ■ 8 Bu өy gərqə ḫazir kөrkəm kөrünsimu, xu zamanda uningdin өtkənlərning ḫəmmisi zor ḫəyran ķelixip üxķirtip: «Pərwərdigar bu
zeminoƣa wə bu өygə nemixķa xundaķ ķildi?» dəp soraydu.□ ■
9 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlķlər* өz ata-bowilirini Misir zeminidin qiķaroƣan Pərwərdigar Hudasini taxlap, өzlirini baxķa ilaḫlaroƣa baoƣlap, ularoƣa səjdə ķilip ķullukida boloƣanliķi üqün, Pərwərdigar bu pütkül külpətni ularning bexioƣa qüxürüptu, dəp jawab beridu.

Taxķi ixlar wə baxķa ķuruluxlar
2Tar. 8:1-18

10 Xundaķ boldiki, yigirmə yil өtüp, Sulayman u ikki өyni, yəni Pərwərdigarning өyi bilən padixaḫ өyini yasap boloƣandin keyin, ■ 11 Turning padixaḫi Ḫiram Sulaymanoƣa barliķ tələpliri boyiqə kedir dərəhliri, arqa dərəhliri wə altun təminligini üqün Sulayman padixaḫ uningoƣa Galiliyə өlkisidin yigirmə xəḫərni bərdi. 12 Ḫiram Sulayman uningoƣa bərgən xəḫərlərni kөrüxkə Turdin qiķip kəldi; lekin ular uningoƣa ḫeq yaķmidi. 13 U: — Ḫəy buradirim, sən muxu manga bərgining zadi ķandaķ xəḫərlər?! — dedi. U ularni «Kabulning yurti» dəp atidi, wə ular bügünki küngiqə xundaķ atilidu. □ 14 Ḫiram bolsa padixaḫķa bir yüz yigirmə talant altun əwətkənidi.□

15 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning өyini, өz өyini, Milloni, Yerusalemning sepilini, Ḫazorni, Məgiddoni wə Gəzər xəḫərlirini yasax üqün ḫaxaroƣa tutķan ixligüqilərning ixliri mundaķ: — □ 16 (Misirning padixaḫi Pirəwn qiķip Gəzərgə

■ **9:1** 2Tar. 7:11 ■ **9:2** 1Pad. 3:5 ■ **9:3** Ķan. 12:11; 1Pad. 8:29 ■ **9:5** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zəb. 89:28-29; 132:12 ■ **9:6** 2Sam. 7:14; Zəb. 89:30-32 ■ **9:7** Ķan. 28:37; Yər. 7:15 □ **9:8 «bu өy gərqə ḫazir kөrkəm kөrünsimu,...»** — baxķa birhil tərjimisi (bəzi kona tekistlərgə əgixip): «bu өy bir harabə bolidu,...» ■ **9:8** Ķan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yər. 22:8 ■ **9:10** 2Tar. 8:1 □ **9:13 «Kabulning yurti»** — «kabul» degənning mənisi bəlkim «qəklik» boluxi mumkin. Ibraniy tilida səzning aḫangi «ərziməs»kə yeķin kelidu. □ **9:14 «bir yüz yigirmə talant altun»** — bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; ḫazirķi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ **9:15 «Millo»** — bəlkim Yerusalemdiki egizlikkə jaylaxķan bir ķəl'ə yaki istiḫkam idi.

ҳujum қilip elip, uni otta kөydürüp, xəҳərdə turuwatқan Қanaaniylarni қirip, xəҳərni toy sowoɳisi süpitidə Sulaymanning hotuni bolоɳan өz қizioɳa bərgənidi)
17 Sulayman Gəzər bilən təwənki Bəyt-Ҳoronni bina қildi; 18 u Baalat bilən өz
zeminidiki qəlgə jaylaxқan Tadmornimu yengidin yasidi, ■ 19 xundaқla өzigə has
ҳəmmə ambar xəҳərlirini, «jəng ҳarwisi xəҳərliri»ni, «atliқlar xəҳərliri»ni wə
Yerusalemda, Liwanda wə өzi soraydioɳan barliқ zeminda halioɳinini bina қildi.
20 Israillardin bolmioɳan Amoriylar, Ҳittiylar, Pərizziylər, Ҳiwiylar wə Yəbusiylardin
Israil zeminida қelip қaloɳanlarning ҳəmmisini bolsa, 21 Sulayman bularni, yəni
Israillar pütünləy yoқitalmioɳan əllərning қalduқ əwladlirini қulluқ ҳaxaroɳa tutti.
Ular bügünki küngiqə xundaқ bolup kəldi. □
22 Lekin Sulayman Israillardin ҳeqkimni қul қilmay, bəlki ularni ləxkər, hizmətkar,
ҳөkümdar-əməldar, ҳarwa bilən atliқlarning sərdarliri қildi. ■ 23 Bulardin
Sulaymanning ixlirini baxқuridioɳan, yəni ixligüqilərning üstigə қoyuloɳan qong
nazarətqilər bəx yüz əllik idi.
24 Pirəwnning қizi Dawutning xəҳiridin kөqüp Sulayman uning üqün yasioɳan
өydə olturoɳinida, u Millo қəl'əsini yasidi.■ 25 Sulayman Pərwərdigaroɳa yasioɳan
қurbangaҳda yilda üq қetim kөydürmə қurbanliқlar bilən inaқliқ қurbanliқlirini
sunatti wə Pərwərdigarning aldidiki *huxbuygaҳta* huxbuy yaқatti. Xu təriқidə u
ibadəthanining ixlirini pütküzdi.□
26 Sulayman padixaҳ Ezion-Gəbərdə bir türküm kemilərni yasidi. U yər bolsa Edom
zeminida, Қizil dengiz boyidiki Elatning yenida idi. □ 27 Ҳiram өz hizmətkarliri, yəni
dengizqiliқni obdan bilidioɳan nəqqə kemiqilərni Sulaymanning hizmətkarlirioɳa
қoxulup kemilərdə ixləxkə əwətti. 28 Ular Ofiroɳa berip, u yərdin tөt yüz yigirmə
talant altunni elip kelip, Sulayman padixaҳқa apardi.□

10

Xebaning ayal padixaҳi Sulaymanni izdəp kelidu
2Tar. 9:1-12

1 Xebaning ayal padixaҳi bolsa Sulaymanning Pərwərdigarning nami bilən
baoɳlinixliқ boloɳan dangқ-xəҳritini anglap, uni қiyin qigix-soallar bilən sinioɳili
kəldi. 2 U huxbuy buyumlar, intayin tola altun wə yaқut-gөҳərlər artiloɳan təgilərni
elip, qong dəbdəbə bilən Yerusalemoɳa kəldi. Sulaymanning қexioɳa kəlgəndə өz
köngligə pükkən ҳəmmə ix tooɳruluқ uning bilən sөzləxti. ■ 3 Sulayman uning
ҳəmmə sorioɳanlirioɳa jawab bərdi. Ҳeqnemə padixaҳқa қarangoɳu əməs idi, bəlki
ҳəmmisidə uningoɳa jawab bərdi.
4 Xebaning ayal padixaҳi Sulaymanning danaliқioɳa, yasioɳan orda-sarayoɳa,
5 dastihandiki taamloroɳa, əməldarlarning қatar-қatar olturuxlirioɳa,
hizmətkarlirining қatar-қatar turuxlirioɳa, ularning kiygən kiyimlirigə,

---

■ **9:18** 2Tar. 8:6 □ **9:21 Israillar pütünləy yoқitalmioɳan əllərning қalduқ əwladliri…»** — bu ixlarning tarihi «Yəxua pəyoɳəmbər» degən қismida pütülgən. Təwrattiki «Yəxua»ni kөrüng. Muxu ҳaxarqilar 13:5-16də hatiriləngənlərdin baxқa ҳaxarqilar bolsa kerək idi. **«Ular (Қanaaniylar қatarliқlar) bügünki küngiqə xundaқ bolup kəldi»** — bu sөz Israillar tehi өz wətinidə turoɳan waқtida hatiriləngən, əlwəttə. ■ **9:22** Law. 25:39 ■ **9:24** 2Tar. 8:11 □ **9:25 «Xu təriқidə u ibadəthanining ixlirini pütküzdi»** — bu jümlining mənisi bəlkim Sulayman ҳeytlərni muxu ibadəthanida өtkөzüxliri bilən ҳərbir baxқa «ibadət jayliri», bolupmu «yuқiri jaylar»ning inawətsizlikini kөrsətti. Demək, xu qaoɳdin baxlap Pərwərdigar қurbanliқlarni қobul қiloɳan jay pəқət Yerusalemdiki ibadəthanila idi. □ **9:26 «Қizil dengiz boyidiki Elat»** — yaki «Қizil dengiz boyidiki Elat» (ҳazirқi nami «Elat»). □ **9:28 «tөt yüz yigirmə talant altun»** — bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. Undaқta 420 talant 11340 kilogram. ■ **10:2** 2Tar. 9:1; Mat. 12:42; Luқa 11:31

uning saḳiyliriɣa wə uning Pərwərdigarning өyidə atap sunɣan kөydürmə ḳurbanliḳliriɣa ḳarap, üni iqigə qüxüp kətti.□

6 U padixaḫḳa: — Mən өz yurtumda silining ixliri wə danaliḳliri tooɣrisida angliɣan
həwər rast ikən; 7 Əmma mən kelip өz kөzlirim bilən kөrmigüqə bu sөzlərgə
ixənmigənidim; wə mana, mən yeriminimu anglimiɣan ikənmən; silining danaliḳliri
bilən bərikət-bayaxatliḳliri mən angliɣan həwərdin ziyadə ikən. 8 Silining adəmliri
nemidegən bəhtlik-ḫə! Ḫəmixə silining aldilirida turup danaliḳlirini anglaydiɣan
bu hizmətkarlar nəḳədər bəhtliktur! 9 Silidin sөyüngən, silini Israilning təhtigə
olturɣuzɣan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! Pərwərdigar Israiliɣa mənggülük
baɣliɣan muḫəbbiti üqün, U silini tooɣra ḫөküm wə adalət sürgili padixaḫ ḳildi,
dedi.
10 U padixaḫḳa bir yüz yigirmə talant altun, intayin kөp huxbuy buyumlar wə
yaḳut-gəḫərlərni sowɣa ḳildi. Xebaning ayal padixaḫi Sulayman padixaḫḳa
sunɣan xunqə zor miḳdardiki huxbuy buyumlar uningdin keyin ḫeq kөrüngən
əməs 11 (Ḫiramning Ofirdin altun əpkelidiɣan kemilirimu Ofirdin yənə intayin
zor miḳdardiki səndəl yaɣiqi wə yaḳut-gəḫərlərni elip kəldi. 12 Padixaḫ səndəl
yaɣiqidin Pərwərdigarning өyi üqün wə padixaḫning ordisi üqün pələmpəy-
salasunlar yasatti ḫəm nəɣmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni xuningdin
yasatti. Xu waḳittin keyin xundaḳ zor miḳdardiki esil səndəl yaɣiqi bu waḳitḳiqə
ḫeq kəltürülmidi ya kөrülüp baḳmidi). ■ 13 Sulayman padixaḫ Xebaning ayal
padixaḫiɣa өz xaḫanə sahawitidin bərgəndin baxḳa, ayal padixaḫning kөngli
tartḳan ḫəmmini — nemə sorisa, xuni bərdi; andin u hizmətkarliri bilən yoloɣa qiḳip
өz yurtiɣa ḳaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
2Tar.9:13-28

14 Sulaymanɣa ḫər yili kəltürülgən altunning өzi altə yüz atmix altə talant idi.
□ 15 Bu kirimdin baxḳa, tijarətqilərdin, oḳətqilərning sodisidin, barliḳ Ərəbiyə
padixaḫliridin wə өz zeminidiki əməldarlardin ḫəm altun kəltürüldi.
16 Sulayman padixaḫ ikki yüz qong siparni soḳturdi wə ḫər siparɣa altə yüz xəkəl
altun kətti; □ ■ 17 xundaḳla üq yüz ḳalḳanni yapilaḳlanɣan altundin yasidi; ḫərbir
ḳalḳanni yasaxḳa üq mina altun ixlitildi; padixaḫ ularni «Liwan ormini sariyi»ɣa
esip ḳoydi.□ ■
18 Padixaḫ pil qixliridin qong bir təhtni yasap, uni tawlanɣan altun bilən ḳaplatti. ■
19 Təhtning altə ḳəwətlik pələmpiyi bar idi. Təhtning bax yөlənqüki yumilaḳ bolup,
orunduḳning ikki yenida tayanɣuqisi bar idi, ḫərbir tayanɣuqning yenida birdin
ərə turɣan xirning ḫəykili bar idi. 20 Altə ḳəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol
təripidə ərə turɣan on ikki xirning ḫəykili bolup, ḫərbir basḳuqning ong-sol təripidə
birdin bar idi; baxḳa ḫeqḳandaḳ əldə uningɣa ohxax yasaloɣini yoḳ idi.
21 Sulayman padixaḫning barliḳ jam-piyaliliri altundin yasaloɣan; «Liwan ormini
sariyi»diki barliḳ ḳaqa-ḳuqilar tawlanɣan altundin yasaloɣan; ularning ḫeqḳaysisi
kümüxtin yasalmiɣan; Sulaymanning künliridə kümüx ḫeqnemigə ərziməytti.
22 Qünki padixaḫḳa ḳaraxliḳ dengizda yüridiɣan, Ḫiramning kemilirigə ḳoxulup

□ **10:5** **«.. uning , *yəni Xebaning ayal padixaḫning*...** üni iqigə qüxüp kətti» — ibraniy tilida «uningda roḫ ḳalmidi». Demək, intayin ḫəyran ḳaldi. ■ **10:12** 2Tar. 9:11 □ **10:14** **«666 talant»** — 22 tonna. □ **10:16** **«600 xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramɣa yeḳin. ■ **10:16** 1Pad. 14:26 □ **10:17** **«üq mina altun»** — «mina» eɣirliḳ birliki idi, ḫazirḳi birliklərdə ḳanqə ikənliki eniḳ əməs. ■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17

«Tarxix kemə» ətritimu bar idi; «Tarxix kemə ətriti» üq yilda bir ḳetim kelip altun-kümüx, pil qixliri, maymunlar wə tozlarni əkeləttı.□
23 Sulayman padixaḩ yər yüzidiki barlıḳ padixaḩlardin baylıḳta wə danalıḳta üstün idi. ■ 24 Huda Sulaymanning kəngligə salоɳan danalıḳni anglax üqün yər yüzidikilər ḩəmmisi uning bilən didarlixix arzusi bilən keləttı. 25 Kəlgənlərning ḩəmmisi əz sowоɳitini elip keləttı; yəni kümüx ḳaqa-ḳuqilar, altun ḳaqa-ḳuqilar, kiyim-keqəklər, dubulоɳa-sawutlar, tetitḳular, atlar wə ḳeqirlarni elip keləttı. Ular ḩər yili bəlgilik miḳdarda xundaḳ ḳilatti. □
26 Wə Sulayman jəng ḩarwiliri wə atlıḳ əskərlərni yiоɳdi; uning bir ming tət yüz jəng ḩarwisi, on ikki ming atlıḳ əskiri bar idi; u ularni «jəng ḩarwisi xəḩərliri»gə wə əzi turuwatḳan Yerusalemоɳa orunlaxturdi.■
27 Padixaḩ Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroɳun ḳildi.□ ■
28 Sulayman alоɳan atlar Misirdin wə Kuwədin idi; padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti. □ ■ 29 Misirdin elip kəlgən bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə, ḩər at bolsa yüz əllik tənggə idi; wə ular yənə Ḫittiylarning padixaḩliri ḩəm Suriyə padixaḩliri üqünmu ohxax baḩada elip qiḳti.□ ■

11

Sulayman kəp ayallarni elip, ularning ezitḳuluḳi bilən butpərəslikkə teyilip ketidu

1 Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning ḳizidin baxḳa kəp qətəllik ayallaroɳa, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḫittiy ayallirioɳa qüxkənidi. □ ■ 2 Pərwərdigar əslidə muxu əllər tooɳruluḳ Israillaroɳa: «Ularning ḳizlirini izdəp barmanglar, wə ularni silərningkilərgə kirgüzmənglar; qünki ular kəngülliringlarni qoḳum əz məbudlirioɳa azduridu» dəp agaḩlanduroɳan. Biraḳ Sulaymanning kəngli dəl xularoɳa baoɳlandi. ■ 3 Uning yəttə yüz ayali, yəni hanixi wə üq yüz keniziki bar idi; ayalliri uning kənglini azdurup buriwətkənidi.
4 Xundaḳ boldiki, Sulayman yaxanoɳanda, uning ayalliri uning kənglini baxḳa ilaḩlaroɳa azdurup buruwətti; xuning üqün uning kəngli atisi Dawutningkidək Pərwərdigar Hudasioɳa mutləḳ sadiḳ bolmidi.

□ **10:22 «Tarxix kemə» —**Bəlkim Tarxix degən portḳa berip kelix səpirigə qidamlıḳ boloɳan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriḳa yaki Britaniyəni yaki üqining ḩəmmisini kərsitidu. Bəzi ilimlar Somaliyəning (xərḳiy Afriḳaning) dengiz boyida tətinqi bir Tarxixmu boloɳan, dəp ḳaraydu. ■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13 □ **10:25 «tetitḳular» —** yaki «huxbuy buyumlar». **«Ular ḩər yili bəlgilik miḳdarda xundaḳ ḳilatti» —** yaki «yilmuyil ular xundaḳ ḳilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27 «kedir dərəhlirini…» —** yaki «kedir yaoɳiqini…». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɳiqini ixlitipla ḳalmay, xu qiraylıḳ dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɳa kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliktiki…» —** ibraniy tilida «Xəfələḩdiki…». «Xəfələḩ» bu yərning (tüzləngliḳning) ismi. ■ **10:27** 2Tar. 1:15; 9:27 □ **10:28 «padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti» —**Bu jümlining baxḳa birhil tərjimisi: «padixaḩning tijarətqiliri ularni karwanoɳa ḳoxup alatti». «Kuwə» bolsa ḩazirḳi Türkiyəning jənubiy təripidə. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28 □ **10:29 «bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə…» —** muxu ayəttiki «tənggə»ning ḳimmiti ḩazirоɳiqə enik əməs. Əgər «xəkəl» bolsa 11.4 gramni kərsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17 □ **11:1 «Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning ḳizidin baxḳa kəp qətəllik ayallaroɳa, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḫittiy ayallirioɳa qüxkənidi» —** bu babta hatiriləngən ḩəmmə ixlar «Ḳanun Xərḩi»diki əmrlərgə hilap. «Ḳan.» 17:16-20ni kərüng. ■ **11:1** Ḳan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Ḳan. 7:3

5 Xunga Sulayman Zidoniylarning məbudi Axtarotni, Ammoniylarning yirginqlik
məbudi Milkomni izdidi; ■ 6 Xuning bilən Sulayman Pərwərdigarning nəzиridə
rəzillik ḳildi; u atisi Dawut Pərwərdigarоɳa əgəxkəndək izqillik bilən əgəxmidi.
7 Andin Sulayman Yerusalem aldidiki edirliḳta Moabiylarning yirginqlik məbudi
Kemox ḫəm Ammoniylarning yirginqlik məbudi Milkom üqün bir «yuḳiri jay»ni
yasidi; □ ■ 8 xuningdək өzining məbudliriоɳa huxbuy yaḳidiоɳan wə ḳurbanlik
ḳilidiоɳan ḫərbir yat əllik ayali üqünmu u xundaḳ ḳildi; 9-10 Xunga Pərwərdigar
Sulaymandin rənjidi; gərqə U uningоɳa ikki ḳetim kөrüngən bolsimu, xundaḳla
uningоɳa dəl muxu ix tooɳruluḳ, yəni baxḳa ilaḫlarni izdiməslikini tapiliоɳan bolsimu,
uning kөngli Israilning Hudasi Pərwərdigardin aynip kətti; u Pərwərdigarning
tapiliоɳiniоɳa əməl ḳilmidi. ■ 11 Xuning üqün Pərwərdigar Sulaymanоɳa mundaḳ
dedi: — «Sən xundaḳ ḳiliwerip, Mening sanga buyruоɳan əḫdəm bilən bəlgilirimni
tutmiоɳining üqün, Mən jəzmən padixaḫliḳni səndin yirtiwetip hizmətkaringоɳa
berimən. □ ■ 12 Lekin atang Dawutning wəjidin sening өz künliringdə Mən xundaḳ
ḳilmaymən, bəlki ooɳlungning ḳolidin uni yirtiwetimən. 13 Lekin pütün padixaḫliḳni
uningdin yirtiwətməymən, bəlki ḳulum Dawutning wəjidin wə Өzüm talliоɳan
Yerusalem üqün ooɳlungоɳa bir ḳəbilini ḳaldurup ḳoyimən».
14 Əmma Pərwərdigar Sulaymanоɳa bir düxmən, yəni Edomluḳ Ḫadadni ḳozоɳidi,
u kixi Edomning padixaḫining nəslidin idi. 15-16 Əslidə Dawut Edom bilən *jəng*
ḳiloɳan waḳitta, ḳoxunning sərdari Yoab Edomning ḫəmmə ərlirini yoḳatḳanidi
(qünki Edomdiki ḫəmmə ərlərni yoḳatḳuqə, Yoab bilən barliḳ Israillar u yərdə altə
ay turoɳanidi); u өltürülgənlərni kөmgili qiḳḳanda □ ■ 17 Ḫadad atisining birnəqqə
Edomiy hizmətqiliri bilən Misiroɳa ḳeqip kətkənidi. Ḫadad u qaoɳda kiqik bala idi.
18 Ular Midiyan zeminidin qiḳip Paranоɳa kəldi. Ular Parandin birnəqqə adəmni elip
өzlirigə ḳoxup Misiroɳa, yəni Misirning padixaḫi Pirəwnning ḳexioɳa kəldi. Pirəwn
uningоɳa bir өy təḳsim ḳilip, ozuḳ-tülükmu təminlidi ḫəmdə bir parqə yərnimu
uningоɳa təḳdim ḳildi. 19 Ḫadad Pirəwnning nəzиridə kөp iltipat tapḳan bolup, u
өz hotunining singlisini, yəni Taḫpənəs hanixning singlisini uningоɳa hotun ḳilip
bərdi. 20 Taḫpənəsning singlisi uningоɳa bir ooɳul, Genubatni tuoɳup bərdi. Taḫpənəs
Pirəwnning ordisida uni өzi qong ḳildi. Andin Genubat Pirəwnning ailisi, yəni
Pirəwnning ooɳulliri arisida turdi.□
21 Ḫadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arisida uhlap ḳaldi» wə «Ḳoxunning
sərdari Yoabmu өldi» dəp angliоɳanda Pirəwngə: — Mening өz yurtumoɳa beriximoɳa
ijazət ḳiloɳayla, dedi.
22 Pirəwn uningоɳa: — Sening өz yurtumoɳa baray degining nemə degining, mening
ḳeximda sanga nemə kəmlik ḳilidu? — dedi. U jawabən: — Ḫeq nərsə kəm əməs,
əmma nemila bolmisun meni kətkili ḳoyoɳayla, dedi.
23 Huda Sulaymanоɳa yənə bir düxminini ḳozоɳidi; u bolsa oɳojisi, yəni Zobaḫning
padixaḫi Ḫadad'ezərning yenidin ḳeqip kətkən Eliadaning ooɳli Rəzon idi. ■
24 Dawut *Zobaḫliḳlarni* ḳətl ḳiloɳanda Rəzon ulardin bir top adəmni өzigə toplap
ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxḳḳə berip u yərdə turup, Dəməxḳ

■ **11:5** Ḫak. 2:13; 2Pad. 23:13 □ **11:7** **«yirginqlik məbud Milkom» —** «Milkom» ibraniy tilida muxu yərdə «Moləḳ» dəp ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13 ■ **11:9-10** 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ **11:11** **«Mən jəzmən padixaḫliḳni səndin yirtiwetip hizmətkaringоɳa berimən» —** «yirtiwetip ... berimən» — demək, Pərwərdigar padixaḫliḳini Sulaymandin zorawanlik bilən tartiwelip uning ḳol astidiki birsigə bərməkqi. 28-33-ayətni kөrüng. ■ **11:11** 1Pad. 12:15 □ **11:15-16** **« *Dawut* өltürülgənlərni kөmgili qiḳḳanda...» —** өz adəmlirini kümüx üqün, demək. Bu səzgə ḳarioɳanda Yoabning Edomlarni xundaḳ өltürüxi ḳisas məḳsitidə idi. ■ **11:15-16** 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ **11:20** **«Taḫpənəs Pirəwnning ordisida uni өzi qong ḳildi» —** yaki «Taḫpənəs Pirəwnning ordisida uni өzi əmqəktin ayridi». ■ **11:23** 2Sam. 8:3; 10:18

üstidin həküm sürdi. □ ■ 25 Xuning bilən Hadad Israilƣa awariqilik tuƣdurƣandin
baxqa, Rəzon Sulaymanning barlik künliridə Israilning düxmini idi; u Israilni əq
kərətti, əzi Suriyə üstidə padixah idi.
26 Sulaymanning Yəroboam degən bir hizmətkari bar idi. U Zərədahdin kəlgən
Əfraimiy Nibatning ooƣli bolup, anisi Zəruah isimlik bir tul ayal idi. Yəroboammu
padixahqa qarxi qiqti. □ ■ 27 Uning padixahqa qarxi qiqixtiki səwəbi mundaq
idi: Sulayman Millo kəl'əsini yasiƣanda, atisi Dawutning xəhiridiki sepilning bir
bəsükini yasawatatti; 28 Yəroboam qawul qəysər yigit idi; Sulayman yigitning ixqan
wə qaqqan ikənlikini kərüp, uni Yüsüpning jəmətigə buyruluƣan ixning üstigə qoydi.
29 Xu künlərdə Yəroboam Yerusalemdin qiqiwatqanda, uni izdəwatqan Xilohluq
Ahiyah pəyƣəmbər uni yolda uqratti. Ahiyah yipyengi bir tonni kiywaloƣanidi. Ikkisi
dalada yaloƣuz qaloƣanda 30 Ahiyah üstidiki tonni qoliƣa elip, uni yirtip on ikki parqə
qilip 31 Yəroboamƣa mundaq dedi: — «Əzünggə on parqini aloƣin; qünki Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana, padixahliqni Sulaymanning qolidin
yirtiwetip on qəbilini sanga berimən. ■ 32 Biraq Qulum Dawutning wəjidin wə
Yerusalem, yəni Israilning həmmə qəbililiridin talliƣan xəhər üqün bir qəbilə
uningƣa qalidu. 33 — Qünki ular Meni taxlap Zidoniylarning ayal məbudi
Axtarotqa, Moabiylarning məbudi Kemoxqa wə Ammoniylarning məbudi Milkomƣa
səjdə qilip, uning atisi Dawutning qilinƣinidək qilmay, Mening bəlgilimilirim
bilən həkümlirimgə əməl qilmay, nəzirimdə durus boloƣanni qilmidi, Mening
yollirimda mangmidi; 34 lekin pütkül padixahliqni uning qolidin tartiwalmaymən;
qünki Mən talliƣan, Əz əmrlirim wə bəlgilimilirimni tutqan qulum Dawutni dəp,
uning əmrining barlik künliridə uni həküm sürgüqi qilip qaldurimən. 35 Əmma
padixahliqni uning ooƣlining qolidin tartip elip, sanga berimən, yəni on qəbilini
berimən.
36 Lekin Mening namimning xu yərdə boluxiƣa Əzüm talliƣan xəhər Yerusalemda,
Mening aldimda qulum Dawut üqün həmixə yoruq bir qiraƣ bolsun dəp, uning
ooƣliƣa bir qəbilini berəy. □ ■ 37 Mən seni tallap, seni barlik haliƣan yərlər üstidə
həküm sürgüzimən, sən Israilƣa padixah bolisən. 38 Wə xundaq boliduki, əgər
sən həmmə buyruƣanlirimni anglap, Mening yollirimda mengip, nəzirimdə durus
boloƣanni qilip, qulum Dawut qiloƣandək Mening bəlgilirim bilən əmrlirimni tutsang,
əmdi Mən sən bilən billə bolimən wə Dawutqa bir jəmət tikliginimdək, sangimu
mustəhkəm bir jəmət tikləymən wə Israilni sanga təqdim qilimən. □ 39 Dawutning
nəslini xu ixlar tüpəylidin harlap pəs qilimən, lekin mənggülük əməs»».

40 Xuning üqün Sulayman Yəroboamni əltürüxkə pursət izdəytti. Lekin Yəroboam
qeqip Misirning padixahi Xixakning qexiƣa bardi; Sulayman əlgüqə u Misirda turdi.
41 Sulaymanning baxqa ixliri, uning həmmə qiloƣan əməlliri wə uning danaliqi bolsa
«Sulaymanning Əməlliri» degən kitabqa pütülgən əməsmidi? □ ■ 42 Sulaymanning
Yerusalemda Israilning üstidə həküm sürgən waqti qirik yil boldi. ■ 43 Sulayman

---

□ **11:24 «Dawut Zobahliqlarni qətl qiloƣanda Rəzon ulardin bir top adəmni əzigə toplap ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxkqə berip...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Rəzon bir top adəmni əzigə qoxup ularning sərdari boldi. Dawut ularni əltürməkqə boloƣanda, ular Dəməxkqə berip...». ■ **11:24** 2Sam. 8:3 □ **11:26 «Əfraimiy Nibat»** — muxu ayəttə «Əfraimiy» ibraniy tilida «Əfratlik» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **11:26** 2Tar. 13:6 ■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36 «Mening aldimda qulum Dawut üqün yoruq bir qiraƣ bolsun»** — bu kəqmə mənilik səz bolup, Dawutning handanini kərsitidu; handanning məwjut boloƣanliqi (1) Dawutning Hudaƣa sadiq boloƣanliqiƣa guwahlik beridiƣan «qiraƣ» bolidu; (2) Hudaning Dawutqa, sən arqilik pütkül dunyani soraydiƣan Məsih tuƣulidu, dəp bərgən wədisidə turidiƣanliqiƣa guwahlik beridiƣan «qiraƣ» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zəb. 132:17-18; Pənd. 13:4 □ **11:38 «Dawutqa bir jəmət tikliginimdək...»** — ibraniy tilida «Dawutqa bir əy tikliginimdək...». □ **11:41 ««Sulaymanning Əməlliri» degən kitab»** — bu kitabtin hazir həwirimiz yoq. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31 ■ **11:42** 2Tar. 9:30

ata-bowilirining arisida uhlidi wə atisi Dawutning xəḫiridə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Rəḫoboam ornida padixaḫ boldi.

12

Rəḫoboam padixaḫliḳidin məḫrum bolidu
2Tar. 10:1-19; 11:1-4

1 Rəḫoboam Xəḳəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixaḫ tikligili Xəḳəmgə kəlgənidi. ■ 2 Nibatning ooɣli Yəroboam xu ixni angliɣanda, xundaḳ boldiki, u tehi Misirda idi (qünki Yəroboam Sulayman padixaḫtin ḳeqip Misirda turuwatatti). ■ 3 Əmdi ular adəm əwətip uni qaḳirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil jamaiti kelip Rəḫoboamɣa səz ḳilip: 4 — Silining atiliri boynimizɣa salɣan boyunturuḳini eɣir ḳildi. Sili əmdi atilirining bizgə ḳoyɣan ḳattiḳ tələpliri bilən eɣir boyunturuḳini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.■
5 Uularɣa: — Ḫazirqə ḳaytip üq kündin keyin andin ḳeximɣa yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlḳ tarilip kətti.
6 Rəḫoboam padixaḫ əz atisi Sulayman ḫayat waḳtida uning hizmitidə turɣan moysipitlardin məsliḫət sorap: — Bu həlḳḳə beridiɣan jawabim tooɣrisida nemə məsliḫət kərsitisilər? — dedi.
7 Ular uningɣa: — Əgər sili razilik bilən bügün bu həlḳning hizmitidə bolimən desilə, (wə dərwəḳə ularning hizmitidə bolsila) ularɣa yahxi səzlər bilən jawab ḳilsila, ular silining barlik künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kərsətkən məsliḫətini ḳayrip ḳoyup, əzi bilən qong bolɣan, aldida hizmitidə boluwatḳan yaxlardin məsliḫət sorap 9 ularɣa: — Manga «Silining atiliri bizgə salɣan boyunturuḳni yeniklətkəyla» dəp tiligən bu həlḳḳə jawab beriximiz tooɣruluḳ ḳandaḳ məsliḫət berisilər? — dedi.
10 Uning bilən qong bolɣan bu yaxlar uningɣa: — «Silining atiliri boyunturuḳimizni eɣir ḳildi, əmdi sili uni bizgə yenik ḳilɣayla» dəp eytḳan bu həlḳḳə səz ḳilip: — «Mening qimqilaḳ barmiḳim atamning belidin tomraḳtur. 11 Atam silərgə eɣir boyunturuḳni salɣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḫ-tərbiyə bərgən bolsa, mən silərgə «qayanlik ḳamqilar» bilən tənbiḫ berimən», degəyla, — dedi.□
12 Rəḫoboam padixaḫ ularɣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximɣa yənə kelinglar» deginidək, Yəroboam wə barlik həlḳ üqinqi küni uning ḳexiɣa kəldi.
13 Padixaḫ moysipitlarning uningɣa bərgən məsliḫətini taxlap, həlḳḳə ḳattiḳlik bilən jawab bərdi. 14 U yaxlarning məsliḫəti boyiqə ularɣa: — Atam silərgə eɣir boyunturuḳni salɣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḫ-tərbiyə bərgən bolsa mən silərgə «qayanlik ḳamqilar» bilən tənbiḫ-tərbiyə berimən, dedi.
15 Xuning bilən padixaḫ həlḳning səzini anglimidi. Bu ix Pərwərdigar təripidin bolɣan; qünki buning bilən Pərwərdigarning Xiloḫluḳ Ahiyaḫning wasitisidə Nibatning ooɣli Yəroboamɣa eytḳan səzi əməlgə axurulidiɣan boldi.■
16 Pütkül Israil padixaḫning ularning səzigə ḳulaḳ salmiɣinini kərgəndə həlḳ padixaḫḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning ooɣlida bizning ḫeq mirasimiz yoḳtur! Əz əy-qedirliringlarɣa ḳaytinglar, i Israil! I Dawut,

■ **12:1** 2Tar. 10:1 ■ **12:2** 1Pad. 11:40 ■ **12:4** 2Tar. 10:4 □ **12:11** **«qayanlik ḳamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ḫazir məlum əməs, ḫeq bolmiɣanda padixaḫning intayin ḳattiḳ muamilisini kərsitidu. ■ **12:15** 1Pad. 11:11, 31

sən өz jəmətinggila igə bol, — dedi. Xuning bilən Israillar өz өy-qedirliriоԓa ḳaytip ketixti.□ ■

17 Əmma Yəḩuda xəḩərliridə olturoԓan Israillaroԓa bolsa, Yəroboam ularning üstigə ḩөküm sürdi. □ 18 Rəḩoboam padixaḩ baj-alwan begi Adoramni Israillaroԓa əwətti, lekin pütkül Israil uni qalma-kesək ḳilip өltürdi. U qaoԓda Rəḩoboam padixaḩ aldirap, өzining jəng ḩarwisioԓa qiḳip, Yerusalemoԓa tikiwətti.■

19 Xu təriḳidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə ḳədər uningoԓa ḳarxi qiḳip kəldi. □ ■ 20 Israilning ḩəmmisi Yəroboamning yenip kəlgənlikini angliоԓanda, adəm əwətip uni həlḳning jamaitigə qaḳirdi. Ular uni pütkül Israilning üstigə rəsmiy padixaḩ ḳildi. Yəḩuda ḳəbilisidin baxḳa ḩeqkim Dawutning jəmətigə əgəxmidi.

21 Rəḩoboam Yerusalemoԓa ḳaytip kelip, Israilning jəməti bilən jəng ḳilip, padixaḩlikni Sulaymanning ooԓli boloԓan өzigə ḳayturup əkilix üqün Yəḩudaning pütkül jəmətidin wə Binyamin ḳəbilisidin bir yüz səksən ming hillanoԓan jənggiwar əskərni toplidi.■

22 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaoԓa kelip: —■

23 «Yəḩudaning padixaḩi, Sulaymanning ooԓli Rəḩoboamoԓa, pütün Yəḩuda bilən Binyaminning jəmətigə wə həlḳning ḳaloԓanliriоԓa səz ḳilip: — 24 «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ḩujumoԓa qiḳmanglar, ḳerindaxliringlar Israillar bilən jəng ḳilmanglar; ḩərbiringlar өz өyünglaroԓa ḳaytip ketinglar; qünki bu ix Məndindur», degin» — deyildi.

Ular Pərwərdigarning səzigə ḳulaḳ saldi. Pərwərdigarning səzi boyiqə ular өylirigə ḳaytip kətti.

□ **12:16** **«...Israillar өz өy-qedirliriоԓa ḳaytip ketixti»** — ibraniy tilida «Israillar өz qedirliriоԓa ḳaytip ketixti». ■ **12:16** 2Sam. 20:1 □ **12:17** **«Yəḩuda xəḩərliridə olturoԓan Israillar»** — bularning kөpinqisi Yəḩuda wə Binyamin ḳəbililiridin boloԓan. ■ **12:18** 1Pad. 4:6; 5:14 □ **12:19** **«Xu təriḳidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, ... uningoԓa ḳarxi qiḳip kəldi»** — bu tarihta muxu yərdin baxlap «Israil» degən səz adəttə «ximaliy padixaḩlik», yəni «on ḳəbilə»ni kərsitidu. ■ **12:19** 2Pad. 17:21 ■ **12:21** 2Tar. 11:1 ■ **12:22** 2Tar. 11:2

Ḳanaan (Pələstin) zemini — «Padixaḫlar»ning dəwri

«Israil» wə «Yəḥuda» degən ikki padixaḫlik (bir-biridin bəlüngən)

Yəroboam altun mozaylarni yasaydu

25 Yəroboam bolsa Əfraim taoɳliḳidiki Xəḳəm xəḩirini yasap xu yərdə turdi; keyin
u yərdin qiḳip Pənuəlni yasidi. ■ 26 Rəḩoboam kənglidə əz-əzigə: — Əmdi
padixaḩliḳ Dawutning jəmətigə yenixi mumkin. 27 Əgər bu həlḳ Pərwərdigarning
əyidə ḳurbanliḳ ḳilixḳa Yerusalemoɳa qiḳsa, bu həlḳning ḳəlbi əz oɳojisi, yəni
Yəḩuda padixaḩi Rəḩoboamoɳa yənə mayil bolidu, andin ular meni əltürüp yənə
Yəḩuda padixaḩi Rəḩoboamning təripigə yanarmikin, dedi. 28 Padixaḩ məsliḩət
sorap, altundin ikki mozay ḩəykilini yasitip həlḳḳə: — Yerusalemoɳa qiḳix silərgə
eoɳir kelidu. I Israil, mana silərni Misir zeminidin qiḳaroɳan ilaḩlar! — dedi.■
29 Birini u Bəyt-Əldə, yənə birini Danda turoɳuzup ḳoydi. 30 Bu ix gunaḩḳa səwəb
boldi, qünki həlḳ mozaylirining birining aldida bax uroɳili ḩətta Danoɳiqə baratti.
31 U ḩəm «egiz jaylar»da *ibadət* əylirini yasidi wə ḩəm Lawiydin bolmioɳan adəmlərni
kaḩin ḳilip təyinləp ḳoydi.□ ■
32 Yəroboam yənə səkkizinqi ayning on bəxinqi künini huddi Yəḩudaning zeminidiki
ḩeytkə ohxax bir ḩeyt ḳilip bekitti. U əzi ḳurbangaḩ üstigə ḳurbanliḳ ḳiloɳili qiḳti.
Xundaḳ ḳilip u Bəyt-Əldə əzi ətküzgən mozay məbudlirigə ḳurbanliḳ ətküzdi. U
yənə Bəyt-Əldə saldüroɳan xu «egiz jaylar» üqün kaḩinlarni təyinlidi. □ 33 U Bəyt-
Əldə yasioɳan ḳurbangaḩ üstigə səkkizinqi ayning on bəxinqi küni (bu ay-künni u
əz məyliqə tallioɳanidi) ḳurbanliḳlarni sunuxḳa qiḳti; xu tərikidə u Israillaroɳa bir
ḩeyt yaratti; u əzi ḳurbangaḩ üstigə ḳurbanliḳlarni sundi wə huxbuy yaḳti.□

13

Namsiz bir pəyoɳəmbər Bəyt-Əl tooɳruluḳ bexarət beridu

1 Wə mana, Pərwərdigarning buyruḳi bilən Hudaning bir adimi Yəḩudadin qiḳip
Bəyt-Əlgə kəldi; xu pəyttə Yəroboam huxbuy yeḳixḳa ḳurbangaḩning yenida
turatti; 2 xu adəm ḳurbangaḩoɳa ḳarap Pərwərdigarning əmri bilən qaḳirip: —
I ḳurbangaḩ, i ḳurbangaḩ! Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana Dawutning
jəmətidə Yosiya isimlik bir ooɳul tuoɳulidu. U bolsa sening üstüngdə huxbuy yaḳḳan
«yuḳiri jaylar»diki kaḩinlarni soyup ḳurbanliḳ ḳilidu; xundaḳla sening üstüngdə
adəm səngəkliri kəydürülidu! — dedi.□ ■
3 U küni u bir bexarətlik alamətni jakarlap: Pərwərdigarning muxu səzini
ispatlaydioɳan alamət xu boliduki: — Mana, ḳurbangaḩ yerilip, üstidiki küllər
tökülüp ketidu, — dedi.
4 Wə xundaḳ boldiki, Yəroboam padixaḩ Hudaning adimining Bəyt-Əldiki
ḳurbangaḩḳa ḳarap jakarlioɳan səzini angliɳanda, u ḳurbangaḩta turup ḳolini
sozup: — Uni tutunglar, dedi. Lekin uningoɳa ḳaritip sozoɳan ḳoli xuning bilən xu peti
ḳurup kətti, uni əzigə yənə yioɳalmidi. 5 Andin Hudaning adimi Pərwərdigarning
səzi bilən eytḳan məjizilik alamət yüz berip, ḳurbangaḩ ḩəm yerilip üstidiki küllər
tökülüp kətti. 6 Padixaḩ Hudaning adimidin: — Pərwərdigar Hudayingdin mening
ḩəḳḳimdə ətüngəysənki, ḳolumni əsligə kəltürgəy, dəp yalwurdi. Hudaning adimi

---

■ **12:25** Mis. 32:30 ■ **12:28** Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ **12:31** **«u ḩəm ... ibadət əylirini yasidi»** — yaki «u ḩəm ibadət əyini yasidi». Əmma 32-ayətni kərüng. ■ **12:31** Qəl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ **12:32** **«Yəḩudaning zeminidiki ḩeyt»** — muxu yərdə «ḩeyt» yəttinqi ayning on bəxinqi künidə ətküzülgən «orma ḩeyti» yaki «kəpilər ḩeyti» idi. □ **12:33** **«*Yəroboam* əzi ḳurbangaḩ üstigə ḳurbanliḳlarni sundi wə huxbuy yaḳti»** — muxundaḳ ixlarni pəḳət Lawiy kəbilisi, Ḩarunning jəmətidin boloɳanlar, yəni ḩəḳiḳiy kaḩinlar ḳilixḳa bolatti, əlwəttə. □ **13:2** **«sening üstüngdə adəm səngəkliri kəydürülidu»** — muxu ḩərikət bu ḳurbangaḩni «napak» yaki «ḩaram» ḳiliwətkən bolatti. ■ **13:2** 2Pad. 23:15-20

pərwrərdigarning iltipatini ətünginidə, padixaḫning ḳoli yənə özigə yiơilip əsligə kəltürüldi.■
7 Padixaḫ Hudaning adimigə: — Mening bilən əyümgə berip əzüngni ḳutlanduroơin,
mən sanga in’am berəy, dedi.
8 Lekin Hudaning adimi padixaḫḳa jawab berip: — Sən manga ordangning yerimini
bərsəngmu, sening bilən barmaymən yaki bu yərdə nan yəp su iqməymən. ■ 9 Qünki
Pərwərdigar Əz səzini yətküzüp manga buyrup: «Sən nə nan yemə nə su iqmə,
baroơan yolung bilən ḳaytip kəlmə» degən, dedi.
10 Xuning bilən u Bəyt-Əlgə kəlgən yol bilən əməs, bəlki baxḳa bir yol bilən ḳaytip
kətti.
11 Lekin Bəyt-Əldə yaxanoơan bir pəyoơəmbər turatti. Uning ooơulliri kelip Hudaning
adimining u küni Bəyt-Əldə ḳiloơan barliḳ əməllirini uningoơa dəp bərdi, xundaḳla
uning padixaḫḳa ḳiloơan səzlirinimu atisioơa eytip bərdi.
12 Atisi ulardin, u ḳaysi yol bilən kətti, dəp soridi; qünki ooơulliri Yəhudadin kəlgən
Hudaning adimining ḳaysi yol bilən kətkinini kərgənidi.□
13 U ooơullirioơa: — Manga exəkni toḳup beringlar, dəp tapilidi. Ular uningoơa exəkni
toḳup bərgəndə u uningoơa minip 14 Hudaning adimining kəynidin ḳooơlap kətti. U
uni bir dub dərihining astida olturoơan yeridin tepip uningdin: — Yəhudadin kəlgən
Hudaning adimi sənmu? — dəp soridi. U: — Mən xu, dəp jawab bərdi.
15 U uningoơa: — Mening bilən əyümgə berip nan yegin, dedi.□
16 U jawabən: — Mən nə sening bilən ḳaytalmaymən, nə seningkigə kirəlməymən;
mən nə bu yərdə sening bilən nan yəp su iqəlməymən; 17 qünki Pərwərdigar əz səzi
bilən manga tapilap: «U yərdə nan yemə, su iqmigin; baroơan yolung bilən ḳaytip
kəlmigin» degən, dedi.
18 *Ḳeri pəyoơəmbər* uningoơa: — Mən ḫəm səndək bir pəyoơəmbərdurmən; wə bir
pərixtə Pərwərdigarning səzini manga yətküzüp: — «Uningoơa nan yegürüp, su
iqküzgili əzüng bilən əyünggə yandurup kəl» dedi, dəp eytti. Lekin u xuni dəp
uningoơa yaloơan eytiwatatti.■
19 Xuning bilən *Hudaning adimi* uning bilən yenip əydə nan yəp su iqti. 20 Lekin
ular dastihanda olturoơinida, Pərwərdigarning səzi uni yandurup əkəlgən ḳeri
pəyoơəmbərgə kəldi. 21 U Yəhudadin kəlgən Hudaning adimini qaḳirip: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Sən Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ḳilip,
Pərwərdigar Hudayingning buyruoơan əmrini tutmay, 22 bəlki yenip, U sanga: —
Nan yemə, su iqmə, dəp mən’i ḳiloơan yərdə nan yəp su iqkining tüpəylidin, jəsiting
ata-bowiliringning ḳəbrisidə kəmülməydu», dəp towlidi.
23 Wə xundaḳ boldiki, Hudaning adimi nan yəp su iqip boloơanda, uningoơa,
yəni əzi yandurup əkəlgən pəyoơəmbərgə exəkni toḳup bərdi. 24 U yoloơa qiḳti.
Ketiwatḳinida, yolda uningoơa bir xir uqrap, uni əltürüwətti. Xuning bilən uning
əlüki yolda taxlinip ḳaldi, exiki bolsa uning yenida turatti; xirmu jəsətning yenida
turatti.■
25 Mana birnəqqə adəm ətüp ketiwetip, yolda taxlinip ḳaloơan jəsət bilən jəsətning
yenida turoơan xirni kərdi; ular ḳeri pəyoơəmbər turoơan xəhərgə kelip u yərdə
xu həwərni yətküzdi. 26 Uni yoldin yanduroơan pəyoơəmbər buni anglap: — U dəl
Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ḳiloơan Hudaning adimidur. Xunga Pərwərdigar
uni xiroơa tapxurdi; Pərwərdigar uningoơa ḳiloơan səzi boyiqə xir uni titma-titma
ḳilip əltürdi, dedi.
27 U ooơullirioơa: — Manga exəkni toḳup beringlar, dedi; ular uni toḳup bərdi.

■ **13:6** Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Qəl. 21:7; Ros. 8:24 ■ **13:8** Qəl. 22:18 □ **13:12 «…qünki ooơulliri … ḳaysi yol bilən kətkinini kərgənidi» —** yaki, «andin ooơulliri … ḳaysi yol bilən kətkinini uningoơa kərsətti». □ **13:15 «əyümgə berip nan yegin» —** «nan yegin» uyoơurlarning «qay iqing» deginidək, «tamaḳ yegin» degən mənidə. ■ **13:18** Gal. 1:8 ■ **13:24** 1Pad. 20:36

28 U yolda taxlaḳlik jəsət bilən jəsətning yenida turoɣan exək wə xirni tapti. Xir bolsa nə jəsətni yemigənidi nə exəknimu talimioɣanidi. 29 Pəyoɣəmbər Hudaning adimining jəsitini elip exəkkə artip yandi. Ḳeri pəyoɣəmbər uning üqün matəm tutup uni dəpnə ḳiloɣili xəḩərgə kirdi. 30 U jəsətni əz ḳəbristanliḳida ḳoydi. Ular uning üqün matəm tutup: — Aḩ buradirim! — dəp pəryad kətürdi.
31 Uni dəpnə ḳiloɣandin keyin u əz ooɣullirioɣa: — Mən əlgəndə meni Hudaning adimi dəpnə ḳilinoɣan gərgə dəpnə ḳilinglar; mening səngəklirimni uning səngəklirining yenida ḳoyunglar; 32 qünki u Pərwərdigarning buyruḳi bilən Bəyt-Əldiki ḳurbangaḩḳa ḳarioɣan wə Samariyədiki xəḩərlərning «yuḳiri jay»liridiki *ibadət* əylirigə ḳarioɣan, uning jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi.□ ■
33 Lekin Yəroboam bu wəḳədin keyinmu əz rəzil yolidin yanmay, bəlki «yuḳiri jaylar»oɣa ḩərhil həlḳtin kaḩinlarni təyinlidi; kim halisa, u xuni «muḳəddəs ḳilip» *kaḩinliḳ mənsipigə* beoɣixlaytti; xuning bilən ular «yuḳiri jaylar»da *ḳurbanliḳ ḳilixḳa* kaḩin bolatti. □ ■ 34 Xu ix tüpəylidin Yəroboam jəmətining ḩesabioɣa gunaḩ bolup, ularning yər yüzidin üzüp elinip ḩalak boluxioɣa səwəb boldi.

14

Huda yənə Yəroboamni agaḩlanduridu

1 U waḳitta Yəroboamning ooɣli Abiyaḩ kesəl bolup ḳaldi. 2 Yəroboam ayalioɣa: — Ornungdin ḳopup, ḩeqkim sening Yəroboamning ayali ikənlikingni tonumioɣudək ḳilip əz ḳiyapitingni əzgərtip, Xiloḩḳa baroɣin. Mana manga: «Bu həlḳning üstidə padixaḩ bolisən» dəp eytḳan Ahiyaḩ pəyoɣəmbər u yərdə olturidu. ■ 3 Ḳolungoɣa on nan, birnəqqə poxkal, bir ḳuta ḩəsəlni elip uning ḳexioɣa baroɣin. U yigitimizning nemə bolidioɣanliḳini sanga dəp beridu, dedi.
4 Yəroboamning ayali xundaḳ ḳilip, Xiloḩḳa berip Ahiyaḩning əyigə kəldi. Ahiyaḩning kəzliri ḳeriliḳtin kor bolup kərəlməytti. 5 Lekin Pərwərdigar Ahiyaḩḳa: — Mana, Yəroboamning ayali əz ooɣli tooɣrisida səndin sorioɣili kelidu, qünki u kesəldur. Uningoɣa mundaḳ-mundaḳ degin; qünki u kəlgəndə baxḳa ḳiyapətkə kiriwaloɣan bolidu, dəp eytḳanidi.
6 U ixiktin kirgəndə Ahiyaḩ ayaoɣ tiwixini anglap mundaḳ dedi: — «Ḩəy, Yəroboamning ayali, kirgin; nemixḳa baxḳa ḳiyapətkə kiriwalding? Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi. □ 7 Berip Yəroboamoɣa mundaḳ degin: — «Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən seni həlḳning arisidin elip kətürüp, əz həlḳim Israiloɣa ḩəkümran ḳilip ■ 8 Padixaḩliḳni Dawutning jəmətidin yirtiwetip, sanga bərdim; lekin sən Mening əmrlirimni tutup, nəzirimdə pəḳət durus boloɣannila ḳilixta pütün ḳəlbidin manga əgəxkən ḳulum Dawutḳa ohxax bolmiding, 9 Bəlki əzüngdin ilgiri kəlgənlərning ḩəmmisidin artuḳ rəzillik ḳilip, mening oɣəzipimni ḳozoɣap, Meni arḳangoɣa taxlap, berip əzünggə oɣəyriy ilaḩlarni, ḳuyma məbudlarni yasatting. 10 Xuning üqün Mən Yəroboamning jəmətigə bala qüxürüp, Yəroboamning Israildiki handanidin ḩəmmə ərkəkni, ḩətta ajiz yaki

---

□ **13:32** **«qünki *pəyoɣəmbər*** Pərwərdigarning buyruḳi bilən ... jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi» — bu sirliḳ wəḳə üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** 2Pad. 23:16 □ **13:33** **«...u xuni «muḳəddəs ḳilip» kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlaytti»** — muxu yərdə «muḳəddəs ḳilip» (kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlax») intayin kinayilik gəp. Hudaoɣa kaḩin bolux üqün «muḳəddəs ḳilip Hudaoɣa atilixi» kerək idi. Lekin muxu yərdə muxu «kaḩinlar» butlaroɣa atilidu. ■ **13:33** 1Pad. 12:31, 32 ■ **14:2** 1Pad. 11:31 □ **14:6** **«Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi»** — «manga buyruldi» degənlik ibraniy tilida: «mən əwətildim» degən bilən ipadilinidu. ■ **14:7** 1Pad. 12:15

meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən, adəmlər poḳ-tezəklərni süpürgəndək Yəroboamning jəmətidin ḳaloɣinini yoḳ boloɣuqə süpürimən.□ ■
11 Yəroboamdin boloɣanlardin xəḫərdə ɵlginini itlar yəydu; səḫrada ɵlginini asmandiki ḳuxlar yəydu. Qünki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɣandur. 12 Əmdi sən bolsang, ḳopup ɵz ɵyünggə baroɣin; ayioɣing xəḫərgə kirgən ḫaman, bala ɵlidu. 13 Pütün Israil uning üqün matəm tutup uni dəpnə ḳilidu. Qünki Yəroboamning jəmətidin ḳəbrigə ḳoyulidioɣan yaloɣuz xula bolidu; qünki Yəroboamning jəmətining arisida Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida pəḳət xuningda pəzilət tepildi.
14 Əmdi Pərwərdigar Ɵzigə Yəroboamning jəmətini üzüp taxlaydioɣan, Israilning üstigə ḫəküm süridioɣan bir padixaḫni tikləydu. Dərḫəḳiḳət, u pat arida bolidu! ■
15 Pərwərdigar Israilni urup, huddi suda lingxip ḳaloɣan ḳumuxtək ḳilip ḳoyidu, ata-bowilirioɣa təḳdim ḳiloɣan bu yahxi zemindin ḳomurup, ularni *Əfrat* dəryasining u təripigə tarḳitidu; qünki ular ɵzigə «Axərah butlar»ni yasap Pərwərdigarning oɣəzipini ḳozioɣidi. □ ■ 16 Yəroboamning sadir ḳiloɣan gunaḫliri tüpəylidin, uning Israilni gunaḫ ḳildurоɣini tüpəylidin, Huda Israilni taxlap beridu!»».
17 Xuning bilən Yəroboamning ayali ḳopup, yoloɣa qiḳip Tirzaḫḳa ḳaytip kəldi. U ɵyining bosuoɣisidin atlixioɣa bala ɵldi. 18 Ular uni dəpnə ḳildi. Pərwərdigarning Ɵz ḳuli Ahiyah pəyoɣəmbər arḳilik eytḳan səzidək, pütün Israil uning üqün matəm tutti.
19 Əmdi Yəroboamning baxḳa ixliri, yəni jəngliri wə ḳandaḳ səltənət ḳiloɣanliri tooɣrisida mana, «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
□ 20 Yəroboamning səltənət ḳiloɣan waḳti yigirmə ikki yil bolup, u ɵz ata-bowilirining arisida uhlidi. Ooɣli Nadab uning ornida ḫəküm sürdi.

Rəḫoboamning səltəniti
2Tar. 12:1-16

21 Wə Sulaymanning ooɣli Rəḫoboam bolsa Yəḫudaning üstigə ḫəküm sürdi. Rəḫoboam padixah boloɣanda ḳirik bir yaxḳa kirgənidi; u Pərwərdigarning Ɵz namini ayan ḳilix üqün, Israilning ḫəmmə ḳəbililiri arisidin talliоɣan Yerusalem xəḫiridə on yəttə yil ḫəküm sürdi; uning anisining ismi Naamah bolup, Ammoniy idi. ■ 22 Yəḫudalar bolsa Pərwərdigarning nəziridə yamanlik ḳildi; ular ɵz ata-bowiliri sadir ḳiloɣanliridin ziyadə gunaḫlarni ḳilip, uning ḫəsətlik oɣəzipini ḳozoɣioɣanidi.
23 Qünki ular «yuḳiri jaylar»ni, «but tüwrük»lərni wə ḫəm ḫərbir egiz dənglar üstidə, ḫərbir kək dərəhlərning astida «Axərah» butlarni yasidi. 24 Wə zeminda kəspiy bəqqiwazlarmu bar idi. Ular Pərwərdigar əslidə Israillarning aldidin ḫəydəp qiḳaroɣan əllərning barlik yirginqlik ḫaram ixlirini ḳilatti. □
25 Rəḫoboam padixaḫning səltənitining bəxinqi yilida xundaḳ boldiki, Misirning padixaḫi Xixak Yerusalemoɣa ḫujum ḳildi. ■ 26 U Pərwərdigarning ɵyidiki gəḫər-baylikларni ḫəm padixaḫning ordisidiki gəḫər-baylikларni elip kətti; u ḫəmmisini, jümlidin Sulayman yasatḳan altun siparlarnimu elip kətti. ■ 27 Ularning ornida

---

□ **14:10 «ḫəmmə ərkək» —** ibraniy tilida: «tamoɣa ḳarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«...ḫətta ajiz yaki meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «... yaki kiqik yaki qong bolsa, ḫəmmisini taxlaymən». **«adəmlər poḳ-tezəklərni süpürgəndək ... yoḳ boloɣuqə süpürimən» —** yaki «adəmlər tezək kɵydürgəndək ... yoḳ boloɣuqə kɵydüriwetimən». ■ **14:10** 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ **14:14** 1Pad. 15:28, 29 □ **14:15 «Axərah butlar» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi. ■ **14:15** 2Pad. 17:18 □ **14:19 «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» —** bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, birak xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni aloɣanidi. ■ **14:21** 2Tar. 12:13 □ **14:24 «kəspiy bəqqiwazlar» —** bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɣa munasiwətlik bolup, pul üqün bəqqiwazlik ḳilatti. ■ **14:25** 2Tar. 12:2 ■ **14:26** 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15

Rəḫoboam padixaḫ mistin birmunqə sipar-ḳalḳanlar yasitip, ularni padixaḫ ordisining kirix yolini saḳlaydioɳan pasiban bəglirining ḳolioɳa tapxurdi. 28 Xundaḳ ḳilip, padixaḫ hər ḳetim Pərwərdigarning əyigə kiridioɳan qaoɳda, pasibanlar u sipar-ḳalḳanlarni kətürüp qiḳatti, andin ularni yənə pasibanhanioɳa əkirip ḳoyuxatti. 29 Əmma Rəḫoboamning baxḳa ixliri wə ḳiloɳinining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
30 Rəḫoboam bilən Yəroboam barliḳ künliridə bir-biri bilən jəng ḳilixip turoɳanidi.
31 Rəḫoboam əz ata-bowilirining arisida uhlidi wə «Dawutning xəḫiri»də dəpnə ḳilindi. Uning anisining ismi Naamaḫ bolup, bir Ammoniy idi. Rəḫoboamning ooɳli Abiyam atisining ornida padixaḫ boldi.□

15

Abiyaḫ Yəḫudaoɳa ḫəküm süridu
2Tar. 13:1-23

1 Nibatning ooɳli Yəroboam padixaḫning səltənitining on səkkizinqi yilida Abiyam Yəḫudaning üstigə padixaḫ bolup □ ■ 2 Yerusalemda üq yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Maakaḫ bolup, Abixalomning ḳizi idi. □ ■ 3 Abiyamning ḳəlbi bowisi Dawutning kənglidək Hudasi Pərwərdigaroɳa pütünləy beoɳixlanoɳan əməs idi, bəlki atisi Rəḫoboamning uningdin ilgiri ḳiloɳan barliḳ gunaḫlirida mangatti. 4 Xundaḳtimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningoɳa *yoruḳ* bir qiraoɳni ḳaldurux üqün, Dawutning əwladini uningdin keyinmu tikləp turoɳuzdi wə Yerusalemni ḳooɳdidi. □ ■ 5 Qünki Dawut Pərwərdigarning nəzəridə durus boloɳanni ḳilip, Ḫittiy Uriyaoɳa ḳiloɳanliridin baxḳa əmrining ḫəmmə künlirida Pərwərdigar uningoɳa əmr ḳiloɳanliridin qiḳmidi.■
6 Əmdi *Abiyamning* pütün əmridə Rəḫoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng ḳilixip turdi.□
7 Abiyamning baxḳa ixliri wə ḳiloɳanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? Abiyam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng ḳilixip turatti.
8 Abiyam əz ata-bowilirining arisida uhlidi; ular uni «Dawutning xəḫiri»də dəpnə ḳildi. Andin ooɳli Asa ornida padixaḫ boldi.■

Asa Yəḫudaoɳa ḫəküm süridu
2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

□ **14:29 «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» —** bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, biraḳ xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kəp uqurlar aloɳanidi. □ **14:31 «Rəḫoboamning ooɳli Abiyam» —** muxu yərdə wə 15:1-8də ibraniy tilida «Abiyaḫ»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1 «Abiyam» —** baxḳa hil xəkli «Abiyaḫ». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2 «Abixalomning ḳizi» —** yaki «Abxalomning ḳizi». Bu «Abixalom» Dawutning ooɳli Abxalom boluxi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2 □ **15:4 «Dawutning əwladi» —** ibraniy tilida «Dawutning ooɳli». **«Xundaḳtimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningoɳa yoruḳ bir qiraoɳni ḳaldurux üqün, Dawutning əwladini ... turoɳuzdi wə Yerusalemni ḳooɳdidi» —** Hudaning Dawutḳa bir «qiraoɳ» ḳalduroɳanliḳi, bəlkim uning keyinki kəp dəwrlərgə: «Dawut Mening sadiḳ ḳulum idi» dəp ispatlax üqün daim uning handanidikilərdin birini Yerusalemdiki təhtidə olturoɳuzup keliwatḳanliḳini kərsitidu. Xuningdək, Huda bu ix arḳilik (Dawutning əwladlirining uzunoɳiqə təhttə olturuxi), əslidə Dawutḳa: Kəlgüsi bir zamanda sening əwlading (Məsiḫ) dunyaoɳa kelip, dunyani Hudaning padixaḫliḳi ḳilidu» degən wədəmni qoḳum əməlgə axurimən, dəpmu kərsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6 «Abiyamning pütün əmridə Rəḫoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng ḳilixip turdi» —** xübḫisizki, muxu ayəttə «Rəḫoboam» bolsa Rəḫoboam jəmətini wə «Yəroboam» bolsa Yəroboam jəmətini kərsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23

9 Israilning padixaḫi Yəroboam səltənitining yigirminqi yilida Asa Yəhudaning
üstigə padixaḫ bolup 10 Yerusalemda ḳirik bir yil səltənət ḳildi. Uning qong
anisining ismi Maaḳaḫ bolup, Abixalomning ḳizi idi. □ 11 Asa atisi Dawut ḳiloɣandək
Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳildi. 12 U kəspiy bəqqiwazlarni
zemindin ḫəydəp, ata-bowiliri yasatḳan ḫəmmə yirginqlik məbudlarni yoḳitiwətti.
□ ■ 13 U yənə qong anisi Maaḳaḫni yirginqlik bir «Axəraḫ» tüwrükni yasioɣini
üqün hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip Kidron
jiloɣisida kəydürüwətti. □ ■ 14 «Yuḳiri jaylar» yoḳitilmisimu, Asaning ḳəlbi əmrining
barlik künliridə Pərwərdigaroɣa pütünləy beoɣixlanoɣanidi. 15 Ḫəm atisi ḫəm u əzi
Pərwərdigaroɣa atap yasioɣan nərsilərni, jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük
ḳaqa-ḳuqilarni Pərwərdigarning əyigə kəltürdi.■
16 Əmdi Asa wə Israilning padixaḫi Baaxa barlik künliridə bir-biri bilən jəng ḳilixip
turdi. 17 Israilning padixaḫi Baaxa Yəhudaoɣa ḳarxi ḫujum ḳildi; ḫeqkim Yəhudaning
padixaḫi Asa bilən bardi-kəldi ḳilmisun dəp, Ramaḫ xəḫirini məḫkəm ḳilip yasidi.
■ 18 U waḳitta Asa Pərwərdigarning əyidiki həzinilərdə ḳaloɣan barlik altun-kümüx
wə padixaḫning ordisidiki həzinilərdə ḳaloɣan altun-kümüxni elip hizmətkarlirining
ḳolioɣa tapxurdi; andin Asa padixaḫ ularni Dəməxḳtə turuxluḳ Suriyə padixaḫi
Ḫezionning nəwrisi, Tabrimmonning ooɣli Bən-Ḫadadḳa əwətti wə xular bilən bu
həwərni yətküzüp: —■
19 «Mening atam bilən silining atilirining arisida boloɣandək mən bilən silining
arilirida bir əḫdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altundin ḫədiyə əwəttim; əmdi
Israilning padixaḫi Baaxa bilən boloɣan əḫdiliridin ḳollirini üzsilə; xuning bilən u
meni ḳamal ḳilixtin ḳol üzsun» — dedi.
20 Bən-Ḫadad Asa padixaḫning səzigə kirip, əz ḳoxunining sərdarlirini Israilning
xəḫərlirigə ḫujum ḳilixḳa əwətip, Ijon, Dan, Bəyt-Maaḳaḫdiki Abəl, pütkül Kinnərət
yurti bilən Naftalining pütkül zeminini beḳindurdi. 21 Baaxa bu həwərni anglap,
Ramaḫ istiḫkamini yasaxtin ḳolini yioɣip, Tirzaḫḳa berip turdi.
22 Asa padixaḫ bolsa pütkül Yəhudaning adəmlirini ḫeqbirini ḳoymay qaḳirip yioɣdi;
ular Baaxa Ramaḫ xəḫirini yasaxḳa ixlətkən taxlar bilən yaoɣaqlarni Ramaḫtin toxup
elip kətti. Asa padixaḫ muxularni ixlitip Binyamin zeminidiki Gebani wə Mizpaḫni
məḫkəm ḳilip yasidi.
23 Əmdi Asaning baxḳa ixliri, uning zor ḳudriti, uning ḳiloɣinining ḫəmmisi,
xundaḳla yasioɣan xəḫərlər tooɣrisida «Yəhuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»
degən kitabta pütülgən əməsmidi? Lekin ḳerioɣanda, uning putida bir kesəl pəyda
boldi. 24 Asa əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Dawutning xəḫiridə dəpnə ḳilindi.
Andin uning ooɣli Yəhoxafat ornida padixaḫ boldi.■

Nadab Israil üstigə ḫəküm süridu

25 Yəhudaning padixaḫi Asaning səltənitining ikkinqi yilida Yəroboamning ooɣli
Nadab Israil üstigə ḫəküm sürüxkə baxlidi; u Israiloɣa ikki yil padixaḫ boldi. 26 U
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni ḳilip atisining yolida mengip, atisining
Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫlirida mangdi.

□ **15:10 «uning qong anisining ismi Maaḳaḫ bolup...»** — bu ibaridə ibraniy tilida «qong anisi» degən «uning anisi» bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida gaḫi waḳitlarda «ata» yaki «ana» adəmning əjdadini kərsitidu. Məsilən, 11-ayətni kərüng. □ **15:12 «kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɣa munasiwətlik idi. ■ **15:12** 1Pad. 22:47 □ **15:13 «u yənə qong anisi Maaḳaḫni ... hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti»** — «hanixlik mərtiwisi»: Bu səzgə ḳarioɣanda uning qong anisi Maaḳaḫ padixaḫlikta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:13** 2Tar. 15:16 ■ **15:15** Law. 5:15 ■ **15:17** 2Tar. 16:1 ■ **15:18** 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ **15:24** 2Tar. 16:13; 17:1

27 Lekin Issakar jəmətidin bolƣan Ahiyahning oƣli Baaxa uningƣa qəst qilip, uni
Filistiylərning təwəsidiki Gibbetonda əltürdi. Xu qaƣda Nadab pütün Israillar bilən
birliktə Gibbetonƣa qorxap hujum qiliwatatti.
28 Yəhuda padixahi Asaning səltənitining üqinqi yilida Baaxa Nadabni əltürüp,
əzi uning ornida padixah boldi. 29 Wə xundaq boldiki, u padixah bolƣanda
Yəroboamning pütkül jəmətini qepip əltürdi; Pərwərdigarning quli Xilohluq
Ahiyahning wasitisi bilən eytqan səzi əməlgə axurulup, u Yəroboamning jəmətidin
nəpisi barlarni birinimu qoymay pütünləy yoqatti. ■ 30 Bu ix Yəroboamning sadir
qilƣan gunahliri həm uning Israilni gunahqa putlaxturƣan gunahliri tüpəylidin
boldi; u xular bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning ƣəzipini qattiq qozƣiƣanidi.
31 Nadabning baxqa ixliri bilən qilƣanlirining həmmisi «Israil padixahlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
32 Asa wə Israilning padixahi Baaxa barliq künliridə bir-biri bilən jəng qilixip turdi.

Baaxa Israil üstigə həküm süridu

33 Yəhudaning padixahi Asaning səltənitining üqinqi yilida Ahiyahning oƣli Baaxa
pütün Israil üstigə Tirzahta həküm sürüxkə baxlidi; u yigirmə tət yil səltənət qildi.
34 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni qildi; u Yəroboamning yolida yürüp,
Israilni gunahqa patquzƣan gunahida mangdi.

16

1 Pərwərdigarning səzi Hananining oƣli Yəhuƣa kelip Baaxani əyibləp mundaq
deyildi: — 2 «Mana, Mən seni topa-qang iqidin qikirip, həlqim Israilƣa həkümran
qilip qoydum. Lekin sən Yəroboamning yolida yürüp həlqim Israilni gunahqa
putlaxturdung, ular gunahliri bilən ƣəzipimni qozƣidi. ■ 3 Mana, Mən Baaxani
əz jəməti bilən süpürüp yoqitip, jəmətingni Nibatning oƣli Yəroboamning jəmətigə
ohxax qilimən. ■ 4 Baaxadin bolƣanlardin xəhərdə əlginini itlar yəydu; səhrada
əlginini asmandiki quxlar yəydu».■
5 Baaxaning baxqa ixliri wə uning qilƣanliri bilən qudriti tooƣrisida «Israil
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 6 Baaxa əz ata-
bowiliri arisida uhlidi wə Tirzahta dəpnə qilindi; andin uning oƣli Elah ornida
padixah boldi.
7 Baaxaning Pərwərdigarning nəziridə qilƣan barliq rəzilliki tüpəylidin,
Pərwərdigarning Baaxaning bexiƣa wə uning jəmətining bexiƣa qüxürgini
tooƣruluq səzi Hananining oƣli Yəhu pəyƣəmbər arqilik berilgənidi. Qünki
u Yəroboamning jəməti qilƣiniƣa ohxax qilip əz qollirining ixliri (jümlidin
Yəroboamning jəmətini qepip əltürgənliki) bilən Pərwərdigarning ƣəzipini
qozƣidi.

Elah Israil üstigə həküm süridu

8 Yəhuda padixahi Asaning səltənitining yigirmə altinqi yilida, Baaxaning oƣli
Elah Tirzahta Israilƣa padixah bolup, ikki yil səltənət qildi. 9 Lekin uning jəng
harwilirining yerimiƣa sərdar bolƣan hizmətkari Zimri uningƣa qəst qildi; *Elah*
Tirzahta Tirzahtiki ordisidiki ƣojidar Arzaning əyidə xarab iqip məst bolƣanda
10 Zimri kirip uni qepip əltürdi. Bu waqit Yəhudaning padixahi Asaning səltənitining
yigirmə yettinqi yili idi. Zimri Elahning ornida padixah boldi.■

■ **15:29** 1Pad. 14:10, 14 ■ **16:2** 1Pad. 14:7 ■ **16:3** 1Pad. 15:29 ■ **16:4** 1Pad. 14:11; 15:29; 16:12 ■ **16:10** 2Pad. 9:31

11 U padixaḫ bolup əz təhtidə olturuxi bilənla u Baaxaning barlik jəmətini qepip
əltürdi; u uning uruḳ-tuoɣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi. □
12 Xundaḳ ḳilip Zimri Pərwərdigarning Yəḫu pəyoɣəmbər arḳilik Baaxani əyibligən
səzini əməlgə axurup, Baaxaning pütkül jəmətini yoḳatti. 13 Bu ix Baaxaning barlik
gunaḫliri bilən uning ooɣli Elaḫning gunaḫliri, jümlidin ularning Israilni gunaḫḳa
putlaxturoɣan gunaḫliri, ərziməs butliri bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning
oɣəzipini ḳozoɣap, xundaḳ boldi.□
14 Elaḫning baxḳa ixliri wə ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?

Zimri Israil üstigə ḫəküm süridu

15 Yəḫudaning padixaḫi Asaning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Zimri Tirzaḫta
yəttə kün səltənət ḳildi. Həlḳ Filistiylərgə təwə boloɣan Gibbetonni ḳorxiwelip
bargaḫ tikkənidi. 16 Bargaḫda turoɣan halayiḳ: — «Zimri ḳəst ḳilip padixaḫni
əltürdi» dəp anglidi. Xuning bilən pütkül Israil xu küni bargaḫda ḳoxunning
sərdari Omrini Israiloɣa padixaḫ ḳildi. 17 Andin Omri Israilning ḫəmmisini yetəkləp,
Gibbetondin qiḳip, Tirzaḫni ḳorxidi. 18 Wə xundaḳ boldiki, Zimri xəḫərning
elinoɣanliḳini kərüp, padixaḫ ordisidiki ḳoroɣanoɣa kirip, ordioɣa ot ḳoyuwətti,
əzi kəyüp əldi. 19 Bu ix əzining gunaḫliri üqün, yəni Pərwərdigarning nəziridə
rəzillik ḳilip, Yəroboamning yolida yürüp, Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫta
mangoɣini üqün xundaḳ boldi. 20 Zimrining baxḳa ixliri wə ḳəst ḳiloɣini tooɣrisida
«Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
21 Əmma Israil həlḳi ikkigə bəlünüp, ularning yerimi Ginatning ooɣli Tibnini padixaḫ
ḳilixḳa uningoɣa əgəxti; baxḳa yerimi bolsa Omrigə əgəxti. 22 Əmdi Omrigə əgəxkən
həlḳ Ginatning ooɣli Tibnigə əgəxkən həlḳtin küqlük qiḳti. Tibni əldi; Omri padixaḫ
boldi.
23 Yəḫudaning padixaḫi asaning ottuz birinqi yilida Omri Israiloɣa padixaḫ bolup
on ikki yil səltənət ḳildi. U Tirzaḫta altə yil səltənət ḳildi. 24 U Xəmərdin Samariyə
egizlikini ikki talant kümüxkə setiwelip, xu egizlik üstigə ḳuruluxlarni selip bir xəḫər
bina ḳilip, uni egizlikning əsliy igisi Xəmərning nami bilən «Samariyə» dəp atidi.
25 Omri Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi, əzidin ilgiriki padixaḫlarning
ḫəmmisidin bəttər bolup yamanliḳ ḳildi. 26 U Nibatning ooɣli Yəroboamning ḫəmmə
yollirida, xundaḳla jümlidin uning Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫi iqidə
mangdi; ular ərziməs butliri bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning oɣəzipini
ḳozoɣidi.
27 Omrining baxḳa ixliri, uning ḳiloɣanlirining ḫəmmisi, kərsətkən ḳudriti tooɣrisida
«Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
28 Omri ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə ḳilindi. Andin uning ooɣli
Aḫab ornida padixaḫ boldi.

Aḫab həlḳni butpərəslikkə tehimu azduridu

29 Yəḫuda padixaḫi Asaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida Omrining ooɣli Aḫab
Israiloɣa padixaḫ boldi. Omrining ooɣli Aḫab Samariyədə yigirmə ikki yil Israilning
üstidə səltənət ḳildi. 30 Əmma Omrining ooɣli Aḫab Pərwərdigarning nəziridə əzidin
ilgirikilərning ḫəmmisidin axurup yamanliḳ ḳildi. 31 Wə xundaḳ boldiki, u Nibatning
ooɣli Yəroboamning gunaḫlirida yürüx anqə eoɣir gunaḫ əməstək, u Zidoniylarning

□ **16:11 «uning uruḳ-tuoɣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi» —** buningda «(ḫərbir) ərkək» ibraniy tilida: «tamoɣa ḳarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. □ **16:13 «ərziməs butliri bilən…» —** ibraniy tilida «yoḳ boloɣan nərsiliri bilən…»

padixahi Ətbaalning kizi Yizəbəlni hotunlukka aldi wə xuning bilən u Baal degən butning kullukida bolup, uningoqa səjdə kildi. 32 U Samariyədə yasioqan Baalning buthanisi iqigə Baaloqa bir kurbangah yasidi.
33 Ahab həm bir «Axərah but»nimu yasatti; Ahab xundak kilip uningdin burun ətkən Israilning həmmə padixahlirining Israilning Hudasi Pərwərdigarning oqəzipini kozoqioqan ixliridin axurup yamanlik kildi. 34 Uning künliridə Bəyt-Əllik Hiəl Yeriho xəhirini yasidi; lekin u uning ulini saloqanda tunji ooqli Abiram əldi; wə dərwazilirini saloqanda uning kənji ooqli Səgub əldi; xuning bilən Pərwərdigarning nunning ooqli Yəxua arkilik *Yeriho tooqruluk* eytkan sözi əməlgə axuruldi.□ ■

17

Iliyas pəyoqəmbər məydanoqa qikidu

1 Əmdi Gileadta turuwatkanlardin boloqan Tixbilik Iliyas Ahabka: — Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, mening sözümsiz bu yillarda nə xəbnəm nə yamoqur qüxməydu, dedi. □ ■
2 Andin Pərwərdigarning sözi uningoqa kelip: —
3 Bu yərdin ketip, məxrik tərəpkə berip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinining boyida özüngni yoxuroqin; 4 wə xundak boliduki, sən ekinning süyidin iqisən; mana, sanga u yərdə ozuk yətküzüp berixkə kaoqa-kuzoqunlarni buyrudum, deyildi.
5 Xuning bilən u Pərwərdigar buyruoqandək kilip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinioqa berip, u yərdə turdi. 6 Kaoqa-kuzoqunlar ətigəndə nan bilən gəx, hər kəqtə yənə nan bilən gəx yətküzüp berətti. U özi ekinning süyidin iqətti.
7 Lekin zeminda yamoqur yaoqmioqini üqün birməzgildin keyin ekin su kurup kətti.
8 U wakitta Pərwərdigarning sözi uningoqa kelip: — 9 Ornungdin turup Zidondiki Zarəfatka berip, u yərdə turoqin; mana, Mən u yərdiki bir tul hotunni seni bekixka buyrudum, deyildi.■
10 U ornidin turup Zarəfatka berip, xəhərning dərwazisioqa kəlgəndə, mana u yərdə bir tul hotun otun terip turatti. U tul hotunni qakirip: — Ətünimən, kaqida manga iqkili azrak su elip kəlgəysən, dedi.
11 U su aloqili mangoqanda, u yənə: — Ətünimən, manga kolungda bir qixləm nanmu aloqaq kəlgəysən, dedi.
12 Əmma u: — Pərwərdigar Hudayingning hayati bilən, sanga kəsəm kilimənki, məndə heq nan yok, pəkət idixta bir qanggal un, kozida azoqinə may bar, mana ikki tal otun teriwatimən; andin berip özüm bilən ooqlumoqa nan etip, uni yəp əlimiz, dedi.
13 Iliyas uningoqa: — Korkmioqin; berip eytkiningdək kiloqin; lekin awwal bir kiqik tokaq etip, manga elip kəlgin; andin özüng bilən ooqlungoqa nan ətkin. 14 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — «Pərwərdigar yər yüzigə yamoqur

---

□ **16:34 «u uning ulini saloqanda tunji ooqli Abiram əldi; wə dərwazilirini saloqanda uning kənji ooqli Səgub əldi. Xuning bilən Pərwərdigarning … Yəxua arkilik eytkan sözi əməlgə axuruldi»** — Yəxua pəyoqəmbərning Yeriho xəhirigə karita ləniti tooqruluk «Yəxua» 6:26ni kərüng. ■ **16:34** Yə. 6:26 □ **17:1 «Gileadta turuwatkanlardin boloqan Tixbilik Iliyas…»** — «Iliyas» ibraniy tilidiki «Eliyah» degənning ərəbqə tələppuzidur. «Eliyah»ning mənisi «Pərwərdigar (Yah) mening Hudayim». «Iliyas» okurmənlərgə tonux boloqaqka, pəyoqəmbərning namining ərəbqə tələppuzini ixlättuk. **«Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** —Ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatkan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas özini padixahning ordisida daim oqojisining aldida turuwatkan hizmətkaroqa ohxitidu. ■ **17:1** Yak. 5:17 ■ **17:9** Luka 4:25, 26

yaoɳduridioɳan küngiqilik idixtiki un tügiməydu wə kozidiki may keməyməydu», dedi.
15 Xuning bilən u berip, Iliyasning eytḳinidək ḳildi wə u, Iliyas wə ayalning өyidikilər heli künlərgiqə yedi. 16 Pərwərdigarning Iliyas arḳilik eytḳan səzi boyiqə, idixtiki un tügimidi wə kozidiki maymu keməymidi. 17 Xu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, өyning igisi boloɳan bu ayalning ooɳli kesəl boldi. Uning kesili xundaḳ eoɳirlixip kəttiki, uningda nəpəs ḳalmidi.
18 Ayal Iliyasḳa: — I Hudaning adimi, mening sən bilən nemə alaḳəm bar idi? Sən gunaḫimni yadḳa kəltürüp, ooɳlumning jenioɳa zamin boluxḳa kəldingmu? — dedi.
19 U uningoɳa: — Ooɳlungni ḳolumoɳa bərgin, dəp uni uning ḳuqiḳidin elip өzi olturoɳan balihanioɳa elip qiḳip өz ornioɳa ḳoyup, 20 Pərwərdigaroɳa pəryad ḳilip: — I Hudayim Pərwərdigar, mən meḫman boloɳan bu tul hotunning ooɳlini өltürüx bilən uning bexioɳimu bala qüxürdungmu? — dəp nida ḳildi.
21 U balining üstigə üq ḳetim өzini qaplap, Pərwərdigaroɳa pəryad ḳilip: — I Pərwərdigar Hudayim, bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun! — dəp nida ḳildi.□
22 Pərwərdigar Iliyasning pəryadini anglidi; balining jeni uningoɳa yenip kirixi bilən u tirildi. 23 Iliyas balini balihanidin elip qüxüp, өygə kirip, anisioɳa tapxurup bərdi. Iliyas: — Mana ooɳlung tiriktur, dedi.
24 Ayal Iliyasḳa: — Mən xu ix arḳilik əmdi sening Hudaning adimi ikənlikingni, aoɳzingdin qiḳḳan Pərwərdigarning səzi ḫəḳiḳət ikənlikini bildim, dedi.

18

Iliyas pəyoɳəmbər Israilni towa ḳilixḳa qaḳiridu

1 Uzun waḳit өtüp, Pərwərdigarning səzi *ḳuroɳaḳqiliḳning* üqinqi yilida Iliyasḳa kelip: — Sən berip өzüngni Aḫabning aldida ayan ḳiloɳin, wə Mən yər yüzigə yamoɳur yaoɳdurimən, deyildi.
2 Xuning bilən Iliyas өzini Aḫabning aldida ayan ḳiloɳili qiḳip kətti. Aqarqilik bolsa Samariyədə ḳattik idi. 3 Aḫab ordisidiki oɳojidar Obadiyani qaḳirdi (Obadiya tolimu təḳwadar kixi bolup Pərwərdigardin intayin ḳorḳatti. 4 Yizəbəl Pərwərdigarning pəyoɳəmbərlirini өltürüp yoḳitiwatḳanda Obadiya yüz pəyoɳəmbərni elip əlliktin-əlliktin ayrim-ayrim ikki oɳaroɳa yoxurup, ularni nan wə su bilən baḳḳanidi). 5 Aḫab Obadiyaoɳa: — Zeminni kezip ḫəmmə bulaḳ wə ḫəmmə jiloɳilaroɳa berip baḳḳin; u yərlərdə at-ḳeqirlarni tirik saḳlioɳudək ot-qəp tepilarmikin? Xundaḳ bolsa bizning ulaoɳlirimizning bir ḳismini soymay turalarmiz, dedi.
6 Ular ḫərbiri jaylaroɳa bəlünüp mangdi; Aḫab өz aldioɳa mangdi, Obadiyamu өz aldioɳa mangdi. 7 Obadiya өz yolida ketip baroɳanda, mana, uningoɳa Iliyas uqridi. U uni tonup yərgə yiḳilip düm yetip: Bu rast sən, oɳojam Iliyasmu? — dəp soridi.
8 U uningoɳa: — Bu mən. Berip өz oɳojangoɳa: — Iliyas ḳaytip kəldi! dəp eytḳin, dedi.
9 U Iliyasḳa mundaḳ dedi: — «Sən ḳandaḳsigə kəminəngni өltürgili Aḫabning ḳolioɳa tapxurmaḳqi bolisən, mən zadi nemə gunaḫ ḳildim? 10 Өz Hudaying Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, oɳojam adəm əwətip seni izdimigən ḫeq əl wə məmlikət ḳalmidi. Xu əl, məmlikətlər: «U bu yərdə yoḳ» desə, padixaḫ ularoɳa seni tapalmioɳanoɳa ḳəsəm iqküzdi. 11 Lekin sən manga ḫazir: — «Berip oɳojangoɳa: — Iliyas ḳaytip kəldi! degin» — dəysən! 12 Mən ḳexingdin kətkəndin keyin, Pərwərdigarning Roḫi seni mən bilmigən yərgə elip baridu; xundaḳta mən

□ **17:21 «bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun!» —** «balining jeni»: Ibraniy tilida «jan» wə «nəpəs» bir səzdur.

Ahabkа həwər yətküzüp, lekin u seni tapalmisa, meni өltüridu. Əməliyəttə, kəminəng yaxliқimdin tartip Pərwərdigardin қorқup kəlgənmən. 13 Yizəbəl Pərwərdigarning pəyƣəmbərlirini өltürgəndə mening қandaқ қiliƣinim, yəni mən Pərwərdigarning pəyƣəmbərliridin yüzni əlliktin-əlliktin ayrim-ayrim ikki ƣarƣa yoxurup, ularni nan wə su bilən təminləp baққanliқim sən ƣojamƣa məlum қilinƣan əməsmu? 14 Əmdi sən ҳazir manga: — «Berip ƣojangƣa: — Mana Iliyas kəldi degin», — deding. Xundaқ қilsam u meni өltüridu!».
15 Lekin Iliyas: — Mən hizmitidə turuwatқan samawi қoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning ҳayati bilən қəsəm қilimənki, mən jəzmən bügün uning aldida ayan bolimən, dedi.□
16 Xuning bilən Obadiya Ahabning қexiƣa berip uningƣa həwər bərdi. Ahab Iliyas bilən kөrüxkili bardi. 17 Ahab Iliyasni kөrgəndə uningƣa: — Bu sənmu, i Israilƣa bala kəltürgüqi?! — dedi.■
18 U jawab berip: — Israilƣa bala kəltürgüqi mən əməs, bəlki sən bilən atangning jəmətidikilər! Qünki silər Pərwərdigarning əmrlirini taxlap Baal degən butlarƣa tayinip əgəxkənsilər. 19 Əmdi adəm əwətip Karməl teƣida pütkül Israilni yenimƣa jəm қil, xundaқla Yizəbəlning dastihinidin ƣizalinidiƣan Baalning tөt yüz əllik pəyƣəmbiri bilən Axərahning tөt yüz pəyƣəmbirini yiƣdur, — dedi.
20 Xuning bilən Ahab Israillarning ҳəmmisigə adəmlərni əwətip, pəyƣəmbərlərni Karməl teƣiƣa yiƣdurdi.
21 Iliyas barliқ həlққə yeқin kelip: — Қaqanƣiqə ikki pikir arisida arisaldi turisilər? Əgər Pərwərdigar Huda bolsa, uningƣa əgixinglar; Baal Huda bolsa, uningƣa əgixinglar, dedi. Əmma həlқ uningƣa jawab bərməy, ün-tin qiқarmidi.■
22 Iliyas həlққə: — Pərwərdigarning pəyƣəmbərliridin pəқət mən yalƣuz қaldim. Əmma Baalning pəyƣəmbərliri tөt yüz əllik kixidur. 23 Əmdi bizgə ikki buқa berilsun. Ular өzlirigə bir buқini tallap, soyup parqilap otunning üstigə қoysun, əmma ot yaқmisun. Mənmu baxқa bir buқini təyyar қilip ot yaқmay otunning üstigə қoyay.
24 Silər bolsanglar, өz ilahliringlarning namini qaқirip nida қilinglar. Mən bolsam, Pərwərdigarning namini qaқirip nida қilimən. Қaysi Huda ot bilən jawab bərsə, xu Huda bolsun, dedi. Ҳəmmə həlқ: — Bu obdan gəp, dəp jawab bərdi.
25 Iliyas Baalning pəyƣəmbərlirigə: Silər kөp bolƣaq awwal өzünglar üqün bir buқini tallap təyyar қilinglar; andin ҳeq ot yaқmay өz ilahinglarning namini қiqқirip nida қilinglar, dedi.
26 Ular uning degini boyiqə өzlirigə berilgən buқini elip uni təyyar қildi. Ətigəndin qüxkiqə ular Baalning namini қiqқirip: — I Baal, bizgə jawab bərgin! dəp nida қildi. Lekin ҳeq awaz yaki ҳeq jawab bolmidi. Ular raslanƣan қurbangaҳ qərisidə tohtimay səkrəytti. 27 Qüx kirgəndə Iliyas ularni zanglиқ қilip: — Ünlükrək қiqқiringlar; qünki u bir ilah əməsmu? Bəlkim u qongқur hiyalƣa qөmüp kətkəndu, yaki ix bilən qiқip kətkəndu, yaki bir səpərgə qiқip kətkəndu? Yaki bolmisa u uhlawatқan boluxi mumkin, uni oyƣitixinglar kerək?! — dedi.
28 Ular tehimu ünlük qaқirip өz қaidisi boyiqə қanƣa milinip kətküqə өzlirini қiliq wə nəyzə bilən tilatti. 29 Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatқan» ҳalətkə qüxüp kəqlik қurbanliқ waқtiƣiqə xu ҳalәttə turdi. Lekin ҳeq awaz anglanmidi, yaki jawab bərgüqi yaki ijabət қiliƣuqi məlum bolmidi.□

□ **18:15 «Mən hizmitidə turuwatқan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** — ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatқan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas өzini padixaҳning ordisida daim ƣojisining aldida turuwatқan hizmətkarƣa ohxitidu. ■ **18:17** Am. 7:10 ■ **18:21** Yə. 24:15 □ **18:29 «Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatқan» ҳalətkə qüxüp kəqlik қurbanliқ waқtiƣiqə xu ҳalәttə turdi»** — «bexarət beriwatқan» ibraniy tilida «pəyƣəmbərqiliқ қiliwatқan» degən ibarə bilən ipadilinidu. «kəqlik қurbanliқ» qüxtin keyin saət üqlərdə bolatti.

30 Iliyas ḩəmmə həlkḳə: — Yenimoɣa yeḳin kelinglar, dedi. Ḩəmmə həlḳ uningoɣa yeḳin kəlgəndin keyin u Pərwərdigarning xu yərdiki yiḳitiloɣan ḳurbangaḩini ḳaytidin ḳurup qiḳti. 31 Iliyas on ikki taxni aldi. Bu taxlarning sani Pərwərdigarning «Naming Israil bolsun» degən səzini tapxuruwaloɣan Yaḳupning ooɣulliridin qiḳḳan ḳəbililərning sani bilən ohxax idi. ■ 32 Xu taxlardin u Pərwərdigarning nami bilən bir ḳurbangaḩni yasidi. U ḳurbangaḩning qərisidə ikki seaḩ dan patḳudək azgal kolidi. □ 33 Andin u otunni rastlap, buḳini parqilap otunning təpisigə ḳoydi.
34 U: — Tət idixni suoɣa toxḳuzup uni kəydürmə ḳurbanliḳ wə otunning üstigə təkünglar, — dedi. Andin: Yənə bir ḳetim ḳilinglar» — dewidi, ular xundaḳ ḳildi. U yənə: — Üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳilinglar, dedi. Ular üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳiloɣanda 35 su ḳurbangaḩning qərisidin eḳip qüxüp, kolanoɣan azgalnimu su bilən toldurdi.
36 Kəqlik ḳurbanliḳning waḳti kəlgəndə Iliyas pəyoɣəmbər ḳurbanliḳḳa yeḳin kelip mundaḳ dua ḳildi: — Əy Pərwərdigar, Ibraḩim bilən Isḩaḳ wə Israilning Hudasi, Өzüngning Israilda Huda boloɣiningni axkara ḳiloɣaysən, xundaḳla mening Sening ḳulung bolup bularning ḩəmmisini buyruḳung bilən ḳiloɣanliḳimni bügün bildürgəysən. ■ 37 Manga ijabət ḳiloɣaysən, əy Pərwərdigar, ijabət ḳiloɣaysən; xuning bilən bu həlkḳə sən Pərwərdigarning Huda ikənlikingni ḩəmdə ularning ḳəlblirini tooɣra yoloɣa yanduroɣuqi өzüng ikənlikingni bildürgəysən, dedi.
38 Xuning bilən Pərwərdigarning oti qüxüp kəydürmə ḳurbanliḳni, otunni, taxlarni wə topini kəydürüp azgaldiki sunimu yoḳitiwətti.
39 Həlḳlərning ḩəmmisi buni kərüpla, ular düm yiḳilip: — Pərwərdigar, u Hudadur, Pərwərdigar, u Hudadur, deyixti.
40 Iliyas həlkḳə buyrup: — Baalning pəyoɣəmbərlirini tutunglar, ḩeqḳaysini ḳoyup bərmənglar, — dedi. Ular ularni tutḳanda Iliyas ularni kixun jiloɣisioɣa elip berip, u yərdə ḳətl ḳildurdi.
41 Iliyas Aḩabḳa bolsa: — Qiḳip yəp-iqkin. Qünki ḳattiḳ yamoɣurning xaldirlioɣan awazi anglanmaḳta, — dedi.
42 Aḩab ḳopup yəp-iqix üqün qiḳti. Əmma Iliyas Karməlning qoḳḳisioɣa qiḳip yərgə engixip, bexini tizining otturisioɣa ḳoyup tizlinip 43 hizmətkarioɣa: — Qiḳip dengiz tərəpkə ḳarioɣin, dedi. U qiḳip səpselip ḳarap: — Ḩeqnərsə kərünməydu, dedi. U jəmiy yəttə ḳetim: — Berip ḳarap baḳḳin, dəp buyrudi.
44 Yəttinqi ḳetim kəlgəndə u: — Mana, dengizdin qiḳiwatḳan, adəm aliḳinidək kiqik bir bulutni kərdum — dedi. Iliyas uningoɣa: — Qiḳip Aḩabḳa: — «Ḩarwini ḳetip təwəngə qüxkin, bolmisa yamoɣur seni tosuwalidu», dəp eytḳin, — dedi.
45 Angoɣuqə asman bulut bilən tutulup, boran qiḳip ḳattiḳ bir yamoɣur yaoɣdi. Aḩab ḩarwioɣa qiḳip Yizrəəlgə kətti. 46 Pərwərdigarning ḳoli Iliyasning wujudida turoɣaq, u belini baoɣlap Aḩabning aldida Yizrəəlning kirix eoɣizioɣiqə yügürüp mangdi.

19

Iliyas pəyoɣəmbər Yizəbəldin ḳaqidu

1 Lekin Aḩab Iliyasning ḩəmmə ḳiloɣinini, jümlidin ḩəmmə pəyoɣəmbərlərni ḳiliqlap өltürginini Yizəbəlgə eytip bərdi.
2 Yizəbəl bolsa Iliyaskə bir həwərqi əwətip: — Əgər ətə muxu waḳitḳiqə sən xularning janlirioɣa ḳiloɣiningdək mən sening jeningni ohxax ḳilmisam, ilaḩlar mangimu xundaḳ ḳilsun ḩəmdə uningdinmu ziyadə ḳilsun! — dəp eytḳuzdi.

■ **18:31** Yar. 32:27; Yə. 4:5, 20; 2Pad. 17:34 □ **18:32** **«ikki seaḩ»** — bir seaḩ bəlkim 13.5 litr idi, 2 seaḩ 27 litr.
■ **18:36** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luḳa 20:37; Ros. 7:32

3 U buni bilgəndə, əz jenini qutquzmaq üqün qeqip Yəhuda təwəsidiki Bəər-Xebaoƣa
bardi. U u yərdə əz hizmətkarini qaldurup qoyup, 4 Əzi qəlning iqigə qarap bir kün
yol mangdi. U u yərdiki bir xiwaqning qexioƣa kelip uning astida olturup, əzining
ələmigə tiləк tiləp: — I Pərwərdigar əmdi boldi, jenimni aloƣin; nemila degənbilən
mən ata-bowilirimdin artuq əməsmən, — dedi.
5 U xu xiwaq astida yetip uhlap qaldi. Mana bir pərixtə uni noqup uningoƣa: —
Qopup, nan yegin, dedi.
6 U qarisa bexida qizиq qooƣlarda pixiwatqan bir poxkal wə bir koza su turatti. U
yəp-iqip yənə uhlioƣili yatti. 7 Andin Pərwərdigarning pərixtisi yənə kelip ikkinqi
qetim uni noqup uningoƣa: — Qopup nan yegin. Bolmisa yolungning eoƣirini
kətürəlməysən, dedi.
8 U qopup yəp-iqti. Xu taamdin aloƣan quwwət bilən u qirиq keqə-kündüz mengip
Hudaning teoƣi Horəbgə yetip bardi. □ ■ 9 U u yərdiki oƣaroƣa kirip qondi. Wə mana,
Pərwərdigarning səzi uningoƣa kelip mundaq deyildi: — I Iliyas, bu yərdə nemə
qiliwatisən?□
10 U jawab berip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda Pərwərdigar üqün
zor otluq muhəbbət bilən həsət qildim. Qünki Israillar Sening əhdəngni taxlap
qurbangahliringni yiqitip, Sening pəyoƣəmbərliringni qiliq bilən ələtürdi. Mən,
yaloƣuz mənla qaldim wə ular mening jenimni aloƣili qəstləwatidu, dedi.□ ■
11 U uningoƣa: — Qiqip, Pərwərdigarning aldida taoƣda turoƣin, dedi. Mana,
Pərwərdigar ətüp ketiwatatti; *uning aldida* zor küqlük bir xamal qiqip, taoƣlarni
sundurup, qoram taxlarni parqilap qeqiwətti. Lekin Pərwərdigar xamalda əməs
idi. Xamaldin keyin bir yər təwrəx boldi. Lekin Pərwərdigar yər təwrəxtə əməs idi.
12 Yər təwrəxtin keyin bir lawuldioƣan ot kətürüldi. Lekin Pərwərdigar otta əməs idi.
Ottin keyin boxqina, mulayim bir awaz anglandi.□
13 Wə xundaq boldiki, Iliyas xuni anglap, yüzini yepinqisi bilən orap oƣarning
aoƣzioƣa berip turdi. Mana, bir awaz qiqip uningoƣa: — I Iliyas, sən bu yərdə nemə
qiliwatisən? — dedi.
14 U jawab berip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda Pərwərdigar
üqün zor otluq muhəbbət bilən həsət qildim. Qünki Israillar Sening əhdəngni
taxlap qurbangahliringni yiqitip, Sening pəyoƣəmbərliringni qiliq bilən ələtürdi. Mən
yaloƣuz mənla qaldim wə ular mening jenimni aloƣili qəstləwatidu, dedi.
15 Pərwərdigar uningoƣa mundaq dedi: — Baroƣin, kəlgən yolung bilən qaytip, andin
Dəməxqning qəligə baroƣin. U yərgə baroƣanda Hazaəlni Suriyə üstigə padixah
boluxqa məsih qiloƣin. □ 16 Andin Nimxining ooƣli Yəhuni Israilning üstigə padixah
boluxqa məsih qiloƣin; əz ornungoƣa pəyoƣəmbər boluxqa Abəl-Məholahliq Xafatning
ooƣli Elixanimu məsih qiloƣin. 17 Wə xundaq boliduki, Hazaəlning qiliqidin qeqip
qutuloƣan hərbirini Yəhu ələtüridu; Yəhuning qiliqidin qeqip qutuloƣan hərbirini
Elixa ələtüridu. ■ 18 Lekin Israilda yəttə ming kixini, yəni Baalning aldida tizlirini

□ **19:8 «Hudaning teoƣi Horəb»** — «Horəb teoƣi» dəl Paran qəl-bayawanioƣa jaylaxqan, Musa pəyoƣəmbər turup Israil üqün «Təwrat qanuni»ni qobul qiloƣan «Sinay teoƣi»dur. ■ **19:8** Mis. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9 «U u yərdiki oƣaroƣa kirip qondi»** — ibraniy tilida «U **axu** oƣaroƣa kirip qondi» deyilidu. «Axu oƣar» degən səzgə qarioƣanda oylaymizki, bu oƣar tonux bir jay bolsa kerək. Yəhudiy əlimilar bu oƣarni Huda Musa pəyoƣəmbərni yoxurup qoyoƣan jay idi dəp qaraytti, biz bu pikirgə qayilmiz («Mis.» 33:21-22ni kərüng). □ **19:10 «Pərwərdigar üqün zor otluq muhəbbət bilən həsət qildim»** — demisəkmu, Iliyasning: «otluq muhəbbət bilən həsət qildim» degini əzining Israilning Hudaoƣa əməs, bəlki türlük yirginqlik butlaroƣa ibadət qiloƣanliqioƣa qarap «ibadət pəqət Hudaoƣila mənsup bolux kerək» dəp butlaroƣa yaki butlarning kəynidə turuwtqan jin-xəytanlaroƣa wə ularning wəkili boloƣan sahta pəyoƣəmbərlərgə boloƣan həsitini kərsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12 «boxqina, mulayim bir awaz anglandi»** — yaki «yenik, box bir tinix awaz anglandi». □ **19:15 «Hazaəlni Suriyə üstigə padixah boluxqa məsih qiloƣin»** — «məsih qilix» tooƣrisida 1:34diki izahatni kərüng. ■ **19:17** 2Pad. 9:14-37

pükmigən wə uningoɣa aoɣzini səygüzmigən ḥərbirini өzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi.□ ■
19 U u yərdin qiḳip, Xafatning ooɣli Elixani tapti. U qaoɣda u yər ḥəydəwatatti; uning aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinqisi bilən ḳox ḥəydəwatatti. Iliyas kelip uning üstigə өz yepinqisini taxlap artip ḳoydi. □ 20 U uylarni taxlap Iliyasning kəynidin yügürüp kelip: — Meni berip atam bilən anamni səygili ḳoyoɣin, andin mən kelip sanga əgixəy, — dedi. U uningoɣa: — Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim? — dedi.□
21 U uningdin ayrilip, өzi ixlətkən bir jüp uyni soyup, ularning jabduḳini otun ḳilip, gөxini pixurup həlḳḳə beriwidi, ular yedi. Andin u ornidin ḳopup Iliyasning kəynidin əgixip, uning hizmitidə boldi.

20

Huda Israilni Suriyədin ḳutḳuzidu

1 Suriyəning padixaḫi Bən-Ḥadad pütkül ḳoxunini jəm ḳildi; u ottuz ikki padixaḫni at wə jəng ḥarwiliri bilən elip qiḳip, Samariyəgə ḳorxap ḥujum ḳildi. 2 U əlqilərni xəḥərgə kirgüzüp Israilning padixaḫi Aḥabning ḳexioɣa əwətip uningoɣa: — 3 «Bən-Ḥadad mundaḳ dəydu: — Sening kümüx bilən altunung, sening əng qiraylıḳ hotunliring bilən baliliringmu meningkidur» dəp yətküzdi.
4 Israilning padixaḫi uningoɣa: — I oɣojam padixaḫ, sili eytḳanliridək mən өzüm wə barliḳim siliningkidur, dəp jawab bərdi.
5 Əlqilər yənə kelip: — «Bən-Ḥadad səz ḳilip mundaḳ dəydu: — Sanga dərwəḳə: — Sening kümüx bilən altunungni, sening hotunliring bilən baliliringni manga tapxurup berisən, degən həwərni əwəttim. 6 Lekin ətə muxu waḳitlarda hizmətkarlirimni yeningoɣa əwətimən; ular ordang bilən hizmətkarliringning өylirini ahturup, sening kөzliringdə nemə əziz bolsa, ular xuni ḳolioɣa elip kelidu» — dedi.
7 U waḳitta Israilning padixaḫi zemindiki ḥəmmə aḳsaḳallarni qaḳirip ularoɣa: — Bu kixining ḳandaḳ awariqilik qiḳarmaḳqi boloɣanliḳini bilip ḳelinglar. U manga həwər əwətip məndin hotunlirim bilən balilirim, kümüx bilən altunlirimni tələp ḳiloɣinida mən uningoɣa yaḳ demidim, dedi.
8 Barliḳ aḳsaḳallar bilən həlḳning ḥəmmisi uningoɣa: — Ḳulaḳ salmioɣin, uningoɣa maḳul demigin, dedi.
9 Buning bilən u Bən-Ḥadadning əlqilirigə: — Oɣojam padixaḫḳa, sili adəm əwətip, өz kəminiliridin dəsləptə sorioɣanning ḥəmmisini ada ḳilimən; lekin keyinkisigə maḳul deyəlməymən, dəp beringlar, — dedi. Əlqilər yenip berip xu səzni yətküzdi.
10 Bən-Ḥadad uningoɣa yənə həwər əwətip: — «Pütkül Samariyə xəḥiridə manga əgəxkənlərning ḳollirioɣa oqumlioɣudək topa ḳelip ḳalsa, ilaḫlar mangimu xundaḳ ḳilsun wə uningdin axurup ḳilsun!» — dedi.
11 Lekin Israilning padixaḫi jawab berip: — «Sawut-ḳorallar bilən jabdunoɣuqi sawut-ḳorallardin yexingüqidək mahtinip kətmisun!» dəp eytinglar, — dedi.□

□ **19:18 «uningoɣa aoɣzini səygüzmigən ḥərbirini өzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi»** — Hudaning Iliyas pəyoɣəmbərgə eytḳan səzlirining əḥmiyiti, xundaḳla Iliyasning Ḥorəb teoɣioɣa səpirining məḳsiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **19:18** Rim. 11:4 □ **19:19 «*Iliyas*...** Xafatning ooɣli Elixani tapti... uning üstigə өz yepinqisini taxlap artip ḳoydi» — Iliyas muxu ḥərikiti bilən «Sən Elixaoɣa pəyoɣəmbərlik hizmitim tapxuruldi» degəndək idi. □ **19:20 «Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim?»** — Iliyasning bu degini bəlkim Elixaoɣa: «Pəyoɣəmbərlik yoli təs, seningdə Hudaning qaḳiriḳi bolmisa manga ḥərgiz əgəxmə!» degəndək bir agaḥ boluxi mumkin. «Padixaḫlar (2)» 2-babta Iliyas Elixaoɣa yənə buningoɣa ohxap ketidioɣan səzni ḳilidu. □ **20:11 «Sawut-ḳorallar bilən jabdunoɣuqi sawut-ḳorallardin yexingüqidin mahtinip kətmisun!»** — degən maḳal-təmsilning mənisi bəlkim «Jəng aldida turup өzüngni oɣəlibiqi sanima» — «Qüqürini ham sanima» degəndək.

12 Bən-Hadad bu səzni anglioqanda hərkaysi padixahlar bilən qedirlirida xarab iqixiwatatti. U hizmətkarlirioqa: — Səpkə tizilinglar, dedi. Xuni dewidi, ular xəhərgə hujum kilixka tizilixti.

Pərwərdigar Israilni kutkuzidu

13 U wakitta bir pəyoqəmbər Israilning padixahi Ahabning kexioqa kelip: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Bu zor bir top adəmni kərdüngmu? Mana, Mən bu küni ularni sening kolungoqa tapxurimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən», dedi.
14 Ahab: — Kimning wasitisi bilən bolidu? dəp soridi. U: — Pərwərdigar mundak dəydu: «Waliylarning oqulamliri bilən bolidu», dedi. U yənə: — Kim hujumni baxlaydu? — dəp soridi. U: — Sən özüng, dedi.
15 U wakitta waliylarning oqulamlirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki nəpər kikti. Andin keyin u həmmə həlkni, yəni barlik Israillarni saniwidi, ularning sani yəttə ming nəpər kikti. 16 Israillar xəhərdin qüx wakitda kikti. Bən-Hadad bilən xu padixahlar, yəni yardəmgə kəlgən ottuz ikki padixah bolsa qedirlirida xarab iqip məst boluxkanidi. 17 Waliylarning oqulamliri yürüxtə awwal mangdi. Bən-hadad adəm əwətiwidi, ular uningoqa həwər berip: — «Samariyədin adəmlər keliwatidu» — dedi.
18 U: — Əgər sülhi tüzüxkə kikkan bolsa ularni tirik tutunglar, əgər sokuxkili kikkan bolsimu ularni tirik tutunglar, dedi.
19 Əmdi waliylarning bu oqulamliri wə ularning kəynidiki koxun xəhərdin kikip, 20 hərbiri özigə uqrioqan adəmni qepip əltürdi. Suriylər kaqti; Israil ularni kooqlidi. Suriyəning padixahi Bən-Hadad bolsa atka minip atliklar bilən kəqip kutuldi. 21 Israilning padixahi kikip həm atlikларni həm jəng harwilirini bitqit kilip Suriylərni kattik kir-qap kildi.
22 Pəyoqəmbər yənə Israilning padixahining kexioqa kelip uningoqa: — Özüngni mustəhkəmləp, özüngni obdan dəngsəp, nemə kilixing kerəklikini oylap bakkin. Qünki kelər yili ətiyazda Suriyəning padixahi sən bilən jəng kiloqili yənə kikidu, dedi.
23 Suriyəning padixahining hizmətkarliri uningoqa mundak dedi: — «Ularning ilahi taoq ilahi boloqaqka, ular bizgə küqlük kəldi. Lekin biz tüzləngliktə ular bilən sokuxsak, jəzmən ularoqa küqlük kelimiz. 24 Əmdi xundak kiloqayliki, padixahlarning hərbirini öz mənsipidin qüxürüp, ularning ornida waliylarni tikligəyla. 25 Andin sili məhrum boloqan koxunlirioqa barawər boloqan yənə bir koxunni, yəni atning ornioqa at, harwining ornioqa harwa təyyar kildurup özlirigə yioqkayla; biz tüzləngliktə ular bilən sokuxayli; xuning bilən ularoqa küqlük kəlməmduk?». U ularning səzigə kulak selip xundak kildi.
26 Keyinki yili ətiyazda Bən-Hadad Suriylərni editlap toluk yioqip, Israil bilən jəng kiloqili Afək xəhirigə kikti. 27 Israillarmu özlirini editlap, ozuk-tülük təyyarlap, ular bilən jəng kilixka kikti. Israillar ularning udulida bargah tikliwidi, Suriylərning aldida huddi ikki top kiqik ooqlak padisidək kəründi. Lekin Suriylər pütkül zeminni kaplioqanidi.
28 Əmma Hudaning adimi Israilning padixahining kexioqa kelip uningoqa: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Suriylər: Pərwərdigar taoq ilahidur, jiloqilarning ilahi əməs, dəp eytkini üqün, Mən bu zor bir top adəmning həmmisini sening kolungoqa tapxurimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər», dedi.
29 Ikki tərəp yəttə kün bir-birining udulida bargahlirida turdi. Yəttinqi küni sokux baxlandi. Israillar bir kündə Suriylərdin yüz ming piyadə əskərni əltürdi.

30 Ḳaloɣanlar Afək xəḫirigə ḳeqip kiriwaldi; lekin sepili ərülüp ulardin yigirmə yəttə
ming adəmning üstigə qüxüp besip eltürdi. Bən-Ḥadad əzi bədər ḳeqip xəḫərgə
kirip iqkiridiki bir əygə məküwaldi.
31 Hizmətkarliri uningɣa: — Mana biz Israilning padixaḫlirini rəḫimlik padixaḫlar
dəp angliduḳ; xuning üqün bəllirimizgə bəz baoɣlap baxlirimizɣa kula yəgəp Israil-
ning padixaḫiɣa təslimgə qiḳayli. U silining janlirini ayarmikin? — dedi. 32 Xuning
bilən ular bəllirigə bəz baoɣlap baxliriɣa kula yəgəp Israilning padixaḫining ḳexiɣa
berip uningɣa: — Kəminiliri Bən-Ḥadad: «Jenimni ayiɣayla», dəp iltija ḳildi, dedi.
U bolsa: — U tehi ḫayatmu? U mening buradirim, dedi.
33 Bu adəmlər bu səzni yahxiliḳning alamiti, dəp oylap, dərḫalla uning bu səzini qing
tutuwelip: — Bən-Ḥadad silining buradərliridur! — dedi. U: — Uni elip kelinglar, dəp
buyrudi. Xuning bilən Bən-Ḥadad uning ḳexiɣa qiḳti; xuning bilən u uni ḳolidin
tartip jəng ḫarwisiɣa qiḳardi.
34 Bən-Ḥadad uningɣa: — Mening atam silining atiliridin aloɣan xəḫərlərni siligə
ḳayturup berəy. Atam Samariyədə rəstə-bazarlirini tikligəndək sili əzliri üqün
Dəməxḳtə rəstə-bazarlarni tikləyla, — dedi. Aḫab: — Bu xərt bilən seni ḳoyup
berəy, dedi. Xuning bilən ikkisi əḫdə ḳilixti wə u uni ḳoyup bərdi.
35 Pəyɣəmbərlərning xagirtlirining biri Pərwərdigarning buyruḳi bilən yənə birigə:
— Səndin ətünimən, meni uroɣin, dedi. Lekin u adəm uni uroɣili unimidi. □ 36 Xuning
bilən u uningɣa: — Sən Pərwərdigarning səzini anglimioɣining üqün mana bu
yərdin kətkiningdə bir xir seni booɣup eltüridu, — dedi. U uning yenidin qiḳḳanda,
uningɣa bir xir uqrap uni eltürdi.
37 Andin keyin u yənə bir adəmni tepip uningɣa: — Səndin ətünimən, meni uroɣin,
dedi. U adəm uni ḳattiḳ urup zəhimləndürdi. 38 Andin pəyɣəmbər berip əz
ḳiyapitini əzgərtip, kəzlirini tengiḳ bilən tengip yol boyida padixaḫni kütüp turdi.
39 Padixaḫ xu yərdin ətkəndə u padixaḫni qaḳirip: — Kəminiliri kəskin jəng
məydanioɣa qiḳḳanidim, wə mana, bir adəm manga burulup, bir kixini tapxurup:
«Bu kixigə qing ḳarioɣin, ḫərḳandaḳ səwəbtin u yoḳap kətsə, sən əz jeningni uning
jenining ornioɣa töləysən; bolmisa bir talant kümüx töləysən», dedi. 40 Lekin mən
kəminiliri u-bu ix bilən bənd bolup ketip, uni yoḳitip ḳoydum, dedi. Israilning
padixaḫi uningɣa: — Əzüng bekitkiningdək sanga ḫəküm ḳilinidu! — dedi.
41 U dərḫal kəzliridin tengiḳni eliwətti; Israilning padixaḫi uni tonup uning
pəyɣəmbərlərdin biri ikənlikini kərdi. 42 Pəyɣəmbər uningɣa: — Pərwərdigar
mundaḳ dəydu: — «Mən ḫalakətkə bekitkən adəmni ḳolungdin ḳutuloɣili ḳoyoɣining
üqün sening jening uning jenining ornida elinidu; sening həlḳing uning həlḳining
ornida elinidu», dedi.■
43 Xuning bilən Israilning padixaḫi hapa bolup, oɣəxlikkə qəmgən ḫalda Samariyəgə
ḳaytip ordisiɣa kirdi.

21

Aḫab ḳatilliḳ ḳilip Nabotni eltüridu

1 Bu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, Yizrəəllik Nabotning Yizrəəldə, Samariyəning
padixaḫi Aḫabning ordisining yenida bir üzümzarliḳi bar idi. 2 Aḫab Nabotḳa səz
ḳilip: — Əz üzümzarliḳingni manga bərgin, mening əyümgə yeḳin boloɣaq, uni bir
səy-kəktatliḳ baoɣ ḳilay. Uning ornida sanga obdanraḳ bir üzümzarliḳ berəy yaki
layiḳ kərsəng baḫasini nəḳ berimən, dedi.

□ **20:35 «Pəyɣəmbərlərning xagirtliri»** — bu ibarə səz ibraniy tilida «pəyɣəmbərlərning ooɣulliri» degənlik bilən ipadilinidu. ■ **20:42** 1Pad. 22:37, 38

3 Əmma Nabot Aḫabḳa: — Pərwərdigar meni ata-bowilirimning mirasini sanga
setixni məndin neri ḳilsun, dedi.
4 Aḫab Yizrəəllik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bərməymən» dəp
eytḳan səzidin hapa bolup oɣəxlikkə qəmgən ḫalda ordisioɣa ḳaytti; u kariwatta yetip
yüzini *tam* tərəpkə ərüp nanmu yemidi. 5 Hotuni Yizəbəl uning ḳexioɣa kelip: Roḫiy
kəypiyating nemixḳa xunqə təwən, nemixḳa nan yeməysən? — dedi.
6 U uningoɣa: — Mən Yizrəəllik Nabotḳa səz ḳilip: «Üzümzarliḳingni manga puloɣa
bərsəng, yaki layiḳ kərsəng uning ornioɣa baxḳa üzümzarliḳ berəy» dedim. Lekin u:
«Sanga üzümzarliḳimni bərməymən» dedi, — dedi.
7 Hotuni Yizəbəl uningoɣa: — Sən ḫazir Israilning üstigə səltənət ḳiloɣuqi
əməsmu? Ḳopup nan yəp, kənglüngni hux ḳiloɣin; mən sanga Yizrəəllik Nabotning
üzümzarliḳini erixtürimən, dedi.
8 Andin u Aḫabning namida bir hət yezip, üstigə uning məḫürini besip, hətni
Nabotning xəḫiridə uning bilən turuwatḳan aḳsaḳallar wə mətiwərlərgə əwətti.
9 Həttə u mundaḳ yazoɣanidi: — «Roza tutux kerək dəp buyrup, həlḳning arisida
Nabotni tərdə olturoɣuzoɣin; 10 ikki adəmni, yəni Beliyalning balisini uning udulida
olturoɣuzup, ularni Nabotning üstidin ərz ḳiloɣuzup: «Sən Hudaoɣa wə padixaḫḳa
lənət oḳudung» dəp guwaḫliḳ bərgüzünglar. Andin uni elip qiḳip qalma-kesək ḳilip
əltürünglar».□
11 Xəḫərning adəmliri, yəni uning xəḫiridə turuwatḳan aḳsaḳalar bilən mətiwərlər
Yizəbəlning ularoɣa əwətkən hetidə pütülgəndək ḳildi; 12 ular rozini buyrup,
həlḳning arisida Nabotni tərdə olturoɣuzdi. 13 Andin u ikki adəm, yəni Beliyalning
baliliri həlḳning aldida Nabot üstidin ərz ḳilip: «Nabot Hudaoɣa wə padixaḫḳa
dəxnəm ḳildi» dəp guwaḫliḳ bərdi. Xuning bilən ular Nabotni xəḫərning taxḳiroɣa
sərəp elip qiḳip, taxlar bilən qalma-kesək ḳilip əltürdi. 14 Andin ular Yizəbəlgə adəm
əwətip: «Nabot qalma-kesək ḳilip əltürüldi» dəp həwər bərdi.
15 Yizəbəl Nabotning qalma-kesək ḳilinip əltürülgənlikini angliɣanda Aḫabḳa:
Ḳopup, Yizrəəllik Nabotning sanga puloɣa bərgili unimioɣan üzümzarliḳini tapxurup
aloɣin; qünki Nabot ḫayat əməs, bəlki əldi, dedi.
16 Xundaḳ boldiki, Aḫab Nabotning əlgənlikini anglap, Yizrəəllik Nabotning
üzümzarliḳini igiləx üqün xu yərgə bardi. 17 Lekin Pərwərdigarning səzi Tixbiliḳ
Iliyaskə kelip mundaḳ deyildi: — 18 «Ḳopup berip, Samariyədə olturuxluḳ Israil
padixaḫi Aḫab bilən uqraxḳin; mana u Nabotning üzümzarliḳida turidu; qünki
uni igiliwelix üqün u yərgə bardi. 19 Uningoɣa: — «Adəm əltürdüngmu, yerini
igiliwaldingmu?» — degin. Andin uningoɣa yənə səz ḳilip: — Pərwərdigar mundaḳ
dəydu: — «Nabotning ḳenini itlar yalioɣan jayda sening ḳeningnimu itlar yalaydu»
— degin».
20 Aḫab Iliyaskə: — I düxminim, meni taptingmu? — dedi. U jawabən mundaḳ dedi:
— Rast, mən seni taptim; qünki sən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik ḳilix üqün
əzüngni setiwətting. 21 Pərwərdigar: «Mana, Mən üstünggə bala qüxürüp nəslingni
yoḳitip, sən Aḫabning Israilda ḳaloɣan jəmətidiki ḫəmmə ərkəkni, ḫətta ajiz yaki
meyip bolsun, ḫəmmisini üzüp yoḳitimən; □ ■ 22 wə sən Mening oɣəzipimni ḳozoɣap
Israilni gunaḫḳa azduroɣining üqün sening jəmətingni Nibatning ooɣli Yəroboamning
jəməti wə Ahiyaḫning ooɣli Baaxaning jəmətigə ohxax ḳilimən» — dəydu, — dedi.■

□ **21:10 «Beliyalning balisi»** — ibraniy tilida «Belial» Iblisning (yəni Xəytanning) yənə bir ismi. Demək, bu səz tolimu iplas adəmni kərsitidu. □ **21:21 «Mən ... nəslingni yoḳitip,...»** — yaki «Mən nəslingni...kəydüriwetip,...». **«Aḫabning Israilda ḳaloɣan jəmətidiki ḫəmmə ərkək»** — ibraniy tilida: «Aḫabning Israilda ḳaloɣan jəmətidə, tamoɣa ḳarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«ḫətta ajiz yaki meyip bolsun, ḫəmmisini...»** — buning baxḳa birhil tərjimisi: «yaki ḳul yaki ḫər bolsun, ḫəmmisini...».
■ **21:21** 2Pad. 9:7, 8, 9 ■ **21:22** 1Pad. 15:29; 16:3, 11

23 — Yizəbəl tooɣrisidimu Pərwərdigar səz kilip: «Yizrəəlning sepilining texida
itlar Yizəbəlni yəydu. ■ 24 Aḫabning jəmətidikilərdin xəḫərdə əlgənlərni itlar
yəydu; səḫrada əlgənlərni bolsa asmandiki kuxlar yəydu» dedi 25 (Bərḫək, hotuni
Yizəbəlning kutritixliri bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik kiloɣili əzini satkan
Aḫabdək ḫeqkim yok idi. ■ 26 U Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydəp
kooɣliwətkən Amoriylarning kiloɣinidək kilip, yirginqlik butlaroɣa tayinip əgixip,
lənətlik ixlarni kilatti).
27 Lekin Aḫab bu səzlərni angliɣanda əz kiyimlirini yirtip bədinigə bəz yəgəp, roza
tutti. U bəz rəhttə yatatti, jimjit mangatti.
28 U wakitta Pərwərdigarning səzi Tixbilik Iliyaskа kelip: —
29 «Aḫabning Mening aldimda əzini kandak təwən tutuwatkanlikini kərdüngmu? U
əzini Mening aldimda təwən tutuwatkanliki tüpəylidin, bu balani uning künliridə
kəltürməymən, bəlki uning ooɣlining künliridə uning jəmətigə kəltürimən» —
deyildi.

22

Aḫab jəngdə əlidu
2Tar. 18:2-34

1 Üq yiloɣiqə Suriyə bilən Israilning otturisida jəng bolmioɣaqka, ular tinqlikta ətti.
2 Üqinqi yilda bolsa Yəhudaning padixahi Yəḫoxafat Israilning padixahini yoklap
bardi. 3 Israilning padixahi əz hizmətkarlirioɣa: — Gileadtiki Ramot bizningki
ikənlikini bilisilərooɣu? Xundak ikən, nemixka biz jim olturup, tehiqə Suriyəning
padixahining kolidin uni almaymiz? — dedi.
4 U Yəḫoxafatka: — Jəng kiloɣili mening bilən Gileadtiki Ramotka berixka makul
bolamdila? — dəp soridi. Yəḫoxafat Israilning padixahioɣa jawab berip: — Biz
silining-mening dəp ayrimaymiz; mening həlkim əzlirining həlkidur, mening atlirim
silining atliridur, dedi.□
5 Lekin Yəḫoxafat Israilning padixahioɣa: — Ətünimənki, bügün awwal
Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.
6 Xuning bilən Israilning padixahi pəyoɣəmbərlərni, yəni tət yüzqə adəmni yioɣdurup
ulardin: — Sokuxkili Gileadtiki Ramotka qikсam bolamdu, yok? — dəp soriwidi, ular:
— Qikkin, Rəb uni padixahning kolioɣa beridu, deyixti.
7 Lekin Yəḫoxafat bolsa: — Bulardin baxka, yol sorioɣudək Pərwərdigarning birər
pəyoɣəmbiri yokmu? — dəp soridi.□
8 Israilning padixahi Yəḫoxafatka jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioɣan
yənə bir adəm bar; lekin u mening tooɣramda kutlukni əməs, bəlki balayi'apətni
kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni əq kərimən. U bolsa Imlaḫning ooɣli Mikayadur,
dedi. Yəḫoxafat: — I aliyliri, sili undak demigəyla, dedi.
9 Andin Israilning padixahi bir qakirini qakirip uningoɣa: — Qakkan berip, Imlaḫning
ooɣli Mikayani qakirtip kəl, dəp buyrudi.
10 Əmdi Israilning padixahi bilən Yəḫudaning padixahi Yəḫoxafat xaḫanə kiyim-
lirini kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda ḫərbiri əz təhtidə

■ **21:23** 2Pad. 9:35-37 ■ **21:25** 1Pad. 16:33 □ **22:4** **«Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** —Ibraniy tilida «Mən əzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. □ **22:7** **«Bulardin baxka, yol sorioɣudək Pərwərdigarning birər pəyoɣəmbiri yokmu?»** — Yəḫoxafat (5-ayəttə): «Bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla» dəydu . Lekin «pəyoɣəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəḫwə, Yəḫowaḫ») degən namni (awwal) ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əloḫim») yaki «Rəb» («Adonay») dəp ixlitidu. Xunga Yəḫoxafat «pəyoɣəmbərlər»ning bexarətliridin kattik guman kiloɣan bolsa kerək. 7-ayət wə keyinki ayətlərnimu kərüng.

olturuxti. Ularning aldida pəyoɣəmbərlərning ḥəmmisi bexarət bərməktə idi. ■
11 Kənanaḥning ooɣli Zədəkiya bolsa əzi təmürdin münggüzlərni yasap qiḳip: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yoḳatḳuqə üsüp ursila», dedi. 12 Ḥəmmə pəyoɣəmbərlər xuningoɣa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotḳa qiḳip səzsiz muwəppəḳiyət ḳazinila; qünki Pərwərdigar uni padixaḥning ḳolioɣa tapxuridikən», deyixti.
13 Mikayani ḳiqḳiroɣili baroɣan həwərqi uningoɣa: — Mana, ḥəmmə pəyoɣəmbərlər birdək padixaḥḳa yahxi həwər bərməktə; əmdi ətünimən, sening səzüngmu ularning səzi bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
14 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Pərwərdigar manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
15 U padixaḥning aldioɣa kəlgəndə padixaḥ uningdin: I Mikaya, jəng ḳiloɣili Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ? — dəp soriwidi, u uningoɣa jawab berip: — Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisən; qünki Pərwərdigar xəḥərni padixaḥning ḳolioɣa beridu, dedi.□
16 Lekin padixaḥ uningoɣa: — Mən sanga ḳanqə ḳetim Pərwərdigarning namida rast gəptin baxḳisini manga eytmasliḳḳa ḳəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
17 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taoɣlarda padiqisiz ḳoylardək tarilip kətkənlikini kördüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yoḳ; bularning ḥərbiri tinq-aman əz əyigə ḳaytsun», dedi, — dedi.
18 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening tooɣramda ḳutluḳni əməs, bəlki ḥaman balayi'apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim? — dedi.
19 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini angliɣin; mən Pərwərdigarning əz təhtidə olturoɣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol təripidə turoɣanliḳini kördüm. ■ 20 Pərwərdigar: «Kim Aḥabni Gileadtiki Ramotḳa qiḳip, xu yərdə ḥalak boluxḳa aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
21 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday», dedi. Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» — dəp soriwidi, 22 u: — «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi. □ 23 Mana əmdi Pərwərdigar sening bu ḥəmmə pəyoɣəmbərliringning aoɣzioɣa yaloɣanqi bir roḥni saldi; Pərwərdigar sening tooɣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi» — dedi.
24 Xuni anglap Kənanaḥning ooɣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitioɣa birni selip: — Pərwərdigarning Roḥi ḳaysi yol bilən məndin ətüp, sanga səz ḳilixḳa bardi?! — dedi.
25 Mikaya jawab berip: — Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni kərisən, dedi.□
26 Israilning padixaḥi əmdi: — Mikayani elip ḳayturup berip, xəḥər ḥakimi Amon bilən padixaḥning ooɣli Yoaxḳa tapxurup, 27 ularoɣa tapilap: «Padixaḥ mundaḳ dəydu: — Uni zindanoɣa solap mən tinq-aman yenip kəlgüqilik ḳiynap nan bilən suni az-az berip turunglar» — degin, dəp buyrudi.
28 Mikaya: — Əgər sən ḥəḳiḳətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening

■ **22:10** 2Tar. 18:9 □ **22:15** **«Pərwərdigar xəḥərni padixaḥning ḳolioɣa beridu»** — xübḥisizki, Mikaya bu səzni kinayilik tələppuz bilən eytidu. Qünki padixaḥ dərḥal uningdin gumanlinip ḳalidu (16-ayətni kərüng). ■ **22:19** 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1 □ **22:22** **«U *roḥ*»**: - «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi» — bu ayətlərdin bu roḥning bir yaloɣan səzləydioɣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roḥi yaki pərixtiliri ḥeqḳaqan yaloɣan səz ḳilalmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlaroɣa Aḥab padixaḥni aldaxḳa yol ḳoyidu. □ **22:25** **«Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən küni…»** — yaki «Əzüngni yoxurux üqün əydin əygə yügürgən küni…».

wasitəm bilən səz ƙilmiƣan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ƫərbiringlar anglanglar, dedi.■

29 Israilning padixaƫi bilən Yəƫudaning padixaƫi Yəƫoxafat Gileadtiki Ramotƙa qiƙti.
30 Israilning padixaƫi Yəƫoxafatƙa: — Mən baxƙa ƙiyapətkə kirip jənggə qiƙay; sili bolsila əz kiyimlirini kiyip qiƙƙayla, dedi. Israilning padixaƫi baxƙa ƙiyapət bilən jənggə qiƙti.
31 Suriyəning padixaƫi jəng ƫarwiliri üstidiki ottuz ikki sərdarƣa: — Qongliri yaki kiqikliri bilən əməs, pəƙət Israilning padixaƫi bilən soƙuxunglar, dəp buyrudi.
32 wə xundaƙ boldiki, jəng ƫarwilirining sərdarliri Yəƫoxafatni kərgəndə: — Uni qoƙum Israilning padixaƫi dəp, uningƣa ƫujum ƙiloƣili buruldi. Lekin Yəƫoxafat pəryad kətürdi. 33 jəng ƫarwilirining sərdarliri uning Israilning padixaƫi əməslikini kərgəndə uni ƙooƣlimay, burulup ketip ƙelixti. 34 Əmma birəylən ƙarisiƣila bir oƙya etiwidi, oƙ Israilning padixaƫining sawutining mürisidin təwənki uliƙidin ətüp təgdi. U ƫarwikexigə: ƫarwini yandurup meni səptin qiƙarƣin; qünki mən yaridar boldum, dedi. 35 U küni jəng barƣanseri ƙattiƙ boldi. Padixaƫ bolsa Suriylərning udulida əz jəng ƫarwisiƣa yəlinip ərə turdi. Zəhmidin ƙeni ƫarwining tegigiqə ekip, kəq kirgəndə u əldi.
36 Kün patarda ƙoxun arisida bir ƙattiƙ sada anglinip: — ƫər adəm əz xəƫirigə yansun! ƫərbiri əz yurtiƣa yenip kətsun! — deyildi.
37 Padixaƫ əldi, kixilər uni Samariyəgə elip kəldi; ular padixaƫni Samariyədə dəpnə ƙildi. 38 Birsi padixaƫning ƫarwisini Samariyəning kəlidə *yuƣanda* (bu kəl paƫixə ayallar yuyunidiƣan jay idi), Pərwərdigarning eytƙan səzi əməlgə axurulup, itlar uning ƙenini yalidi.
39 Aƫabning baxƙa ixliri, ƙiloƣanlirining ƫəmmisi, jümlidin uning yasiƣan «pil qix sariyi» wə bina ƙiloƣan ƫəmmə xəƫərlər tooƣruluƙ «Israil padixaƫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
40 Aƫab ata-bowiliri arisida uhlidi. Andin uning ooƣli Aƫaziya ornida padixaƫ boldi.

Yəƫoxafat Yəƫuda üstidə ƫəküm süridu
2Tar. 20:30-37; 21:1

41 Asaning ooƣli Yəƫoxafat Israilning padixaƫi Aƫabning səltənitining tətinqi yilida Yəƫudaƣa padixaƫ boldi. ■ 42 Yəƫoxafat padixaƫ boloƣanda ottuz bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət ƙildi. Uning anisining ismi Azubaƫ bolup, u Xilƫining ƙizi idi. 43-44 U ƫər ixta atisi Asaning barliƙ yollirida yürüp, ulardin qiƙmay Pərwərdigarning nəzиridə durus boloƣanni ƙilatti. Pəƙət «yuƙiri jaylar»la yoƙitilmiƣanidi; halayiƙ yənila «yuƙiri jaylar»da ƙurbanliƙ ƙilip huxbuy yaƙatti.
45 Wə Yəƫoxafat bilən Israilning padixaƫi otturisida tinqliƙ boldi.
46 Yəƫoxafatning baxƙa ixliri, uning kərsətkən ƙudriti, ƙandaƙ jəng ƙiloƣanliri tooƣrisida «Yəƫuda padixaƫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
47 U atisi asaning künliridə zemindin ƙooƣliwetilmigən kəspiy bəqqiwazlarni zeminidin ƫəydəp qiƙardi.□
48 U waƙitta Edomning padixaƫi yoƙ idi, bəlki bir waliy ƫəküm sürətti.
49 Yəƫoxafat Ofirdin altun elip kelix üqün bir «Tarxix kemə» ətritini ƙurdi. Lekin kemilər ƫeqyərgə baralmidi; qünki ular Əzion-Gəbərdə urulup wəyran boloƣanidi.□

■ **22:28** Mik. 1:2 ■ **22:41** 2Tar. 20:31 □ **22:47** **«kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilarƣa munasiwətlik idi. □ **22:49** **«Yəƫoxafat ... bir «Tarxix kemə» ətritini ƙurdi»** — «Tarxix kemə» bəlkim Tarxix degən portƙa berip kelixtiki uzun səpərgə qidamliƙ boloƣan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriƙa yaki Britaniyəni yaki üqining ƫəmmisini kərsitidu.

50 U waḳitta Aḩabning oƣli Aḩaziya Yəḩoxafatḳa: — Mening hizmətkarlirim sening
hizmətkarliring bilən kemilərdə barsun, dedi. Lekin Yəḩoxafat unimidi.
51 Yəḩoxafat өz ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḩiri»də ata-bowilirining
ḳəbrisidə dəpnə ḳilindi. Andin oƣli Yəḩoram ornida padixaḩ boldi.

Aḩaziya Israil üstidə ḩəküm süridu

52 Aḩabning oƣli Aḩaziya Yəḩudaning padixaḩi Yəḩoxafatning səltənitining on
yəttinqi yilida Samariyədə Israilning üstidə padixaḩ bolup ikki yil səltənət ḳildi. 53 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilip atisining yolida wə anisining yolida
yürüp, xundaḳla Israilni gunaḩḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning
yolida mangdi; 54 u atisi ḳiloƣanning ḩəmmisini ḳilip, Baalning ḳulluḳida bolup,
uningoƣa səjdə ḳilip, Israilning Hudasi Pərwərdigarning oƣəzipini ḳozoƣidi.

Padixaḫlar «2»

Iliyas pəyoɣəmbər Aḫaziyaoɣa tənbiḫ beridu

2 Aḫaziya Samariyədə turoɣanda *ordisidiki* balihanining pənjirisidin yiḳilip qüxüp,
kesəl bolup ḳaldi. U həwərqilərni əwətip ularoɣa: — Əkron xəḫiridiki ilaḫ Baal-
Zəbubdin mening tooɣramda, kesilidin saḳiyamdu, dəp soranglar, dedi.
3 Lekin Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa Tixbilik Iliyasḳa: — Ornungdin tur, Samariyə
padixaḫining əlqilirining aldioɣa berip, ularoɣa: — Israilda Huda yoḳmu, Əkrondiki
ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili mangdinglarmu? 4 Xuning üqün Pərwərdigar ḫazir
mundaḳ dediki: «Sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən» degin, —
dedi.
Xuning bilən Iliyas yoloɣa qiḳti.
5 Həwərqilər padixaḫning yenioɣa ḳaytip kəldi; u ulardin: Nemixḳa yenip kəldinglar,
dəp soridi.
6 Ular uningoɣa: — Bir adəm bizgə uqrap bizgə: — Silərni əwətkən padixaḫning
yenioɣa ḳaytip berip uningoɣa: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Israilda Huda
yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili adəmlərni əwəttingmu? Xuning
üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dənglar, — dedi.
7 Padixaḫ ulardin: Silərgə uqrap bu səzlərni ḳiloɣan adəm ḳandaḳ adəm ikən? —
dəp soridi.
8 Ular uningoɣa: U tüklük, beligə tasma baoɣlioɣan adəm ikən, dedi. Padixaḫ: U
Tixbilik Iliyas ikən, dedi.
9 Andin padixaḫ bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən Iliyasning ḳexioɣa
mangdurdi; bu kixi Iliyasning ḳexioɣa baroɣanda, mana u bir dəngning üstidə
olturatti. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ seni qüxüp kəlsun! dəydu, dedi.
10 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp
sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan asmandin ot qüxüp,
uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
11 Xuning bilən padixaḫ yənə bir əllikbexini uning ḳol astidiki əllik adimi bilən uning
ḳexioɣa mangdurdi. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ eytti: Seni dərḫal qüxüp
kəlsun! — dedi.
12 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp
sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan Hudaning oti asmandin
qüxüp uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
13 Padixaḫ əmdi üqinqi bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən uning ḳexioɣa
mangdurdi; əllikbexi berip Iliyasning aldioɣa qiḳip, tizlinip uningoɣa yalwurup: I
Hudaning adimi, mening jenim bilən sening bu əllik ḳulungning janliri nəziringdə
əziz bolsun! 14 Dərwəḳə, asmandin ot qüxüp, ilgiriki ikki əllikbexini ularning ḳol
astidiki əllik adimi bilən kəydürüwətti. Lekin ḫazir mening jenim sening nəziringdə
əziz bolsun, dedi.
15 Pərwərdigarning Pərixtisi Iliyasḳa: Sən qüxüp uning bilən baroɣin; uningdin
ḳorḳmioɣin, dedi. U ornidin turup uning bilən qüxüp padixaḫning ḳexioɣa berip
16 padixaḫḳa: Pərwərdigar səz ḳilip: «Israilda wəḫiy sorioɣili bolidioɣan Huda
yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili əlqilərni əwəttingoɣu? Xuning
üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dəydu, — dedi.

17 Xuning bilən Iliyas degəndək, Pərwərdigarning səzi boyiqə Aḩaziya əldi. Uning ooɳli bolmiɢaqḳa, Yəḩoram uning ornida padixaḩ boldi. Bu Yəḩoxafatning ooɳli, Yəḩuda padixaḩi Yəḩoramning ikkinqi yili idi. □
18 Əmdi Aḩaziyaning baxḳa ixliri, uning ḳiloɳan əməlliri bolsa, ular «Israil padixaḩlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□

2

Iliyas asmanoɳa kətürülidu

1 Pərwərdigar Iliyasni ḳara ḳuyunda asmanoɳa kətürməkqi boloɳan waḳitta Iliyas bilən Elixa Gilgaldin qiḳip ketiwatatti.
2 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimən, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Bəyt-Əlgə mangoɳuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḩayati bilən, wə sening ḩayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḩərgiz ayrilmaymən! dedi. Xuning bilən ular Bəyt-Əlgə qüxüp kəldi. 3 U waḳitta Bəyt-Əldiki pəyoɳəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɳa kelip uningoɳa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Bilimən; xük turunglar, dedi.□
4 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Yerihooɳa mangoɳuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḩayati bilən, wə sening ḩayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḩərgiz ayrilmaymən, dedi. Xuning bilən ular ikkisi Yerihooɳa bardi.
5 U waḳitta Yerihodiki pəyoɳəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɳa kelip uningoɳa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Bilimən; xük turunglar, dedi.□
6 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Iordan dəryasioɳa mangoɳuzdi, dedi. Elixa: Pərwərdigarning ḩayati bilən, wə sening ḩayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḩərgiz ayrilmaymən, dedi, xuning bilən ular ikkisi mengiwərdi.
7 Əmdi pəyoɳəmbər xagirtliridin əllik kixi berip, ularning udulida yiraḳtin ḳarap turatti. Əmma u ikkiylən Iordan dəryasining boyida tohtap turdi. 8 Iliyas yepinqisini ḳatlap, uning bilən suni uriwidi, su ikkigə bəlünüp turdi; ular ikkisi ḳuruḳ yoldin ətti. 9 Ötüp boloɳandin keyin Iliyas Elixaoɳa: Mən səndin ayrilmasta, sening özüng üqün məndin nemə tiliking bolsa, dəwərgin, dedi. Elixa: Sening üstüngdə turoɳan Roḩning ikki ḩəssisi üstümgə ḳonsun, — dedi.
10 U: Bu tilikinggə erixmək ḳiyindur; mən səndin elip ketilgən waḳtimda, meni kərüp tursang, sanga xundaḳ berilidu; bolmisa, berilməydu, — dedi.
11 Wə xundaḳ boldiki, ular səzlixip mangoɳanda, mana, otluḳ bir jəng ḩarwisi bilən otluḳ atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwətti wə Iliyas ḳara ḳuyunda asmanoɳa kətürülüp kətti.

□ **1:17 «…Yəḩoram uning ornida padixaḩ boldi»** — bu «Yəḩoram» bəlkim Aḩaziyaning inisi. U Yəḩudaning padixaḩi Yəḩoram degən adəm əməs. **«Bu Yəḩoxafatning ooɳli, Yəḩuda padixaḩi Yəḩoramning ikkinqi yili…»** — muxu ayəttə ikki Yəḩoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḩliḳning padixaḩi, ikkinqisi Yəḩudaning padixaḩi. □ **1:18 «…ular «Israil padixaḩlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḩisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kəp uqurlarni aloɳan. □ **2:3 «pəyoɳəmbər xagirtliri»** — ibraniy tilida «pəyoɳəmbərning ooɳulliri». Bular bəlkim öz yurtini taxlap, məlum bir pəyoɳəmbərgə əgixip uningdin təlim-tərbiyə alidioɳan wə xundaḳla Hudadin pəyoɳəmbərlik iltipat-ḳabiliyətni tiləydioɳan adəmlər idi. **«Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu»** — «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu. Demək, keyin Iliyas Elixaning bexi bolmaydu. □ **2:5 «Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu?»** — «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu.

12 Elixa buni kərüp: I atam, i atam, Israilning jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri! — dəp warḳiridi. Andin u uni yənə kərəlmidi. U əz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parqə ḳiliwətti.□ ■
13 Andin u Iliyasning uqisidin qüxüp ḳalоɳan yepinqisini yərdin elip, Iordan dəryasining ḳiroɳiḳioɳa ḳaytip kəldi. 14 U Iliyasning üstidin qüxüp ḳalоɳan yepinqisi bilən suni urup: «Iliyasning Hudasi Pərwərdigar nədidur?», dedi. Elixa suni xundaḳ uroɳanda su ikkigə bəlündi; Elixa sudin ətüp kətti.
15 Yerihodiki pəyoɳəmbər Xagirtliri ḳarxi ḳiroɳaḳta turup uni kərdi wə: «Iliyasning roḩi Elixaning üstididur» dəp uning aldioɳa berip, bax urup təzim ḳildi. 16 Ular uningoɳa: Mana sening kəminiliring arisida əllik əzimət bar; ətünimiz, bular oɳojangni izdigili barsun. Pərwərdigarning Roḩi bəlkim uni kətürüp taoɳlarning bir yeridə yaki jiloɳilarning bir təripidə taxlap ḳoydimiki, dedi. Lekin u: Silər ḩeq adəmni əwətmənglar, dedi.
17 Əmma ularning uni ḳistawerixi bilən u hijalət bolup: Adəm əwətinglar, dedi. Xunga ular əllik kixini əwətti; bular üq kün uni izdidi, lekin ḩeq tapalmidi. 18 Ular Elixaning yenioɳa ḳaytip kəlgəndə (u Yerihoda turuwatatti) u laroɳa: Mən dərwəḳə silərgə «Izdəp barmanglar!» demidimmu? — dedi.

Elixa pəyoɳəmbərning pəyoɳəmbərlik ḩoḳuḳi namayan bolidu

19 Xəḩərdiki adəmlər Elixaoɳa: Oɳojam kərgəndək, xəḩər əzi obdan jaydidur, lekin su naqar wə tupraḳ tuoɳmastur, dedi.
20 U: Yengi bir koza elip kelip, iqigə tuz ḳoyup, manga beringlar, dedi. Ular uni elip kelip uningoɳa bərdi.
21 U bulaḳning bexioɳa berip uningoɳa tuzni təkti wə: Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən bu sularni saḳayttim; əmdi ulardin ḳayta ölüm bolmaydu wə yərning tuoɳmasliḳi bolmaydu» — dedi.□
22 Huddi Elixaning eytḳan bu səzidək, u su taki bügüngə ḳədər pak bolup kəldi.
23 Elixa Yerihodin qiḳip Bəyt-Əlgə bardi. U yolda ketip baroɳanda, bəzi balilar xəḩərdin qiḳip uni zanglik ḳilip: Qiḳip kət, i taḳir bax! Qiḳip kət, i taḳir bax! — dəp warḳiraxti.
24 U burulup laroɳa ḳarap Pərwərdigarning nami bilən laroɳa lənət oḳudi; xuning bilən ormanliḳtin ikki qixi eyiḳ qiḳip, balilardin ḳiriḳ ikkini yirtiwətti. 25 U u yərdin ketip, Karməl teoɳioɳa berip, u yərdin Samariyəgə yenip bardi.

3

Moab Israil bilən jəng ḳilidu

1 Yəḩuda padixaḩi Yəḩoxafatning səltənitining on səkkizinqi yili, Aḩabning ooɳli Yəḩoram Samariyədə Israiloɳa padixaḩ bolup, on ikki yil səltənət ḳildi. 2 U əzi Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɳanni ḳilatti, lekin atisi bilən anisi ḳiloɳan dərijidə əməs idi. U atisi yasatḳan «Baal tüwrüki»ni elip taxlidi. ■ 3 Lekin u Israilni gunaḩḳa putlaxturoɳan Nibatning ooɳli Yəroboamning gunaḩlirida qing turup, ulardin ḩeq yanmidi.

□ **2:12 «Israilning jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri!»** — bəlkim Elixa ḩazir kərgən jəng ḩarwisi wə atlirini kərsitidu. Iliyas pəyoɳəmbər Israil arisida turoɳan waḳtida Hudaning samawiy küqliri uning wasitisi bilən Israiloɳa yardəmdə bolatti. Xu nuḳtidin pəyoɳəmbərning əzi Israiloɳa nisbətən «jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri» bolatti. Lekin u asmanoɳa kətürülgəndin keyin ḳandaḳ bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14 □ **2:21 «Mən bu sularni saḳayttim»** — yaki «Mən bu sularni tazilidim». ■ **3:2** 1Pad. 16:32

4 Moabning padixaḫi Mexa naḫayiti qong ḳoyqi idi; u Israilning padixaḫiƣa yüz ming ḳoza ḫəm yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan ḳilatti. □ 5 Əmdi xundaḳ boldiki, Aḫab ölüp kətkəndin keyin Moabning padixaḫi Israilning padixaḫiƣa yüz ərüdi. ■
6 U waḳitta Yəhoram padixaḫ Samariyədin qiḳip ḫəmmə Israilni *jəng üqün* editlidi.
7 U yənə adəm əwitip Yəhudaning padixaḫi Yəhoxafatḳa həwər berip: Moabning padixaḫi məndin yüz əridi; Moab bilən soḳuxḳili qiḳamsən? — dedi. U: Qiḳimən; bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoḳtur, mening həlḳim sening həlḳingdur, mening atlirim sening atliringdur, dedi.□ ■
8 U yənə: Ḳaysi yol bilən qiḳayli, dəp soridi. Yəhoram: Biz Edom qəlining yoli bilən qiḳayli, dəp jawab bərdi.
9 Andin Israilning padixaḫi bilən Yəhudaning padixaḫi Edomning padixaḫiƣa ḳoxulup mangdi. Ular yəttə kün aylinip yürüx ḳiloƣandin keyin, ḳoxun wə ular elip kəlgən at-ulaoƣlaroƣa su ḳalmidi. 10 Israilning padixaḫi: Apla! Pərwərdigar biz üq padixaḫni Moabning ḳoliƣa qüxsun dəp, bir yərgə jəm ḳiloƣan ohxaydu, dedi.
11 Lekin Yəhoxafat: Pərwərdigardin yol soriximiz üqün bu yərdə Pərwərdigarning bir pəyoƣəmbiri yoḳmu? — dedi. Israilning padixaḫining qakarliridin biri: Iliyasning ḳoliƣa su ḳuyup bərgən Xafatning ooƣli Elixa bu yərdə bar, dedi.■
12 Yəhoxafat: Pərwərdigarning səz-kalami uningda bar, dedi. Xuning bilən Israilning padixaḫi bilən Yəhoxafat wə Edomning padixaḫi uning ḳexiƣa qüxüp bardi.
13 Elixa Israilning padixaḫiƣa: — Mening sening bilən nemə karim! Өz atangning pəyoƣəmbərliri bilən anangning pəyoƣəmbərlirining ḳexiƣa baroƣin, dedi.
Israilning padixaḫi: Undaḳ demigin; qünki Pərwərdigar bu üq padixaḫni Moabning ḳoliƣa tapxurux üqün jəm ḳiloƣan ohxaydu, — dedi.■
14 Elixa: Mən hizmitidə turuwatḳan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, əgər Yəhudaning padixaḫi Yəhoxafatning ḫərmitini ḳilmiƣan bolsam, seni kəzgə ilmiƣan yaki sanga ḳarimiƣan bolattim. □ ■ 15 Lekin əmdi berip bir sazqini manga elip kelinglar, — dedi.
Sazqi saz qaloƣanda, Pərwərdigarning ḳoli uning üstigə qüxti. □ 16 U: Pərwərdigar səz ḳilip: «Bu wadining ḫəmmə yerigə ora kolanglar» dedi, — dedi andin yənə:
17 — Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Silər ya xamal ya yamoƣur kərmisənglarmu, bu wadi suoƣa tolup, өzünglar bilən at-ulaoƣliringlar ḫəmmisi su iqisilər». 18 Lekin bu Pərwərdigarning nəziridə kiqik ix bolup, u Moabnimu silərning ḳolliringlaroƣa tapxuridu. 19 Silər barliḳ mustəḫkəm xəḫərlərni wə barliḳ esil xəḫərlərni bəsüp ətüp, barliḳ yahxi dərəhlərni kesip taxlap, ḫəmmə bulaḳlarni tindurup, ḫəmmə munbət ekinzarliḳni taxlar bilən ḳaplap harab ḳilisilər» — dedi.
20 Wə ətisi ətigənlik ḳurbanliḳ sunuloƣan waḳtida, mana, su Edom zemini tərəptin eḳip kelip, ḫəmmə yərni suoƣa toxḳuzdi. 21 Əmma Moablarning ḫəmmisi: Padixaḫlar biz bilən jəng ḳiloƣili qiḳiptu, dəp angliƣan bolup, sawut-ḳalḳan kətürəligüdək qong-kiqik ḫəmmisi qegrada tizilip səptə turdi. 22 Ular ətisi səḫərdə ḳopup ḳarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstigə qüxkənidi; künning xolisida su uloroƣa ḳandək kəründi. Ular: —
23 Bu ḳan ikən! Padixaḫlar uruxup bir-birini ḳiroƣan ohxaydu. I Moablar! Dərḫal oljining üstigə qüxüp bəlixiwalayli! dedi.

□ **3:4 «yüz ming ḳoza ḫəm yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan ḳilatti»** — yaki «yüz ming ḳozining wə yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan əwətətti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7 «bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoḳtur»** — ibraniy tilida «mən өzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4 ■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14 «Mən hizmitidə turuwatḳan»** — ibraniy tilida «Mən Uning (Hudaning) aldida turuwatḳan» degən səz bilən ipadilinidu. Elixa өzini padixaḫning ordisida daim oƣojisining aldida turuwatḳan hizmətkaroƣa ohxitidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15 «Sazqi saz qaloƣanda, Pərwərdigarning ḳoli uning üstigə qüxti»** — yaki «Sazqi qalsa, Pərwərdigarning ḳoli… qüxətti».

24 Lekin ular Israilning ləxkərgaḫiƣa yətkəndə, Israillar ornidin ƙopup Moablarƣa ḫujum ƙilixi bilən ular bədər ƙaqti. Israillar ularni sürüp-toƙay ƙiliwətti. 25 Ular xəḫərlərni wəyran ƙilip, ḫərbir adəm tax elip, ḫəmmə munbət ekinzarliƙni tolduruwətküqə tax taxlidi. Ular ḫəmmə bulaƙ-ƙuduƙlarni tindurup, ḫəmmə yahxi dərəhlərni kesiwətti. Ular Kir-Ḫarəsət xəḫiridiki taxlardin baxƙa ḫeq nemini ƙaldurmidi. Xu xəḫərgə bolsa, saloƣa atƙuqilar uningƣa qərgiləp ḫujum ƙildi.□
26 Moabning padixaḫi jəngning əzigə ziyadə ƙattiƙ kəlginini kərüp əzi bilən yəttə yüz ƙiliqwazni elip Edomning padixaḫiƣa ḫujum ƙilip bəsüp ətüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi.
27 Xuning bilən təhtigə warisliƙ ƙiloƣuqi tunji ooƣlini elip, sepilning təpisidə uni kəydürmə ƙurbanliƙ ƙildi. U waƙitta Israil Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəḫrigə uqriƣanidi. Xuning bilən bu üq padixaḫ Moab padixaḫtin ayrilip, ḫərƙaysisi əz yurtiƣa ketixti.□

4

Elixa pəyƣəmbər tul hotun wə uning ooƣullириƣa yardəm beridu

1 Pəyƣəmbər xagirtliridin birining tul ƙaloƣan hotuni Elixaƣa pəryad ƙilip: Sening ƙulung boloƣan mening erim əlüptu. Bilisənki, sening ƙulung Pərwərdigardin ƙorƙƙan adəm idi. Əmdi ƙərz igisi mening ikki ooƣlumni ƙulluƙƙa aloƣili kəldi.■
2 Elixa uningdin: Sening üqün nemə ƙilay? Deginə, əyüngdə neməng bar? — dəp soridi. U: Dedikingning əyidə kiqik bir koza maydin baxƙa ḫeqnərsə yoƙ, — dedi.□
3 U: Berip ḫəmmə ƙoxniliringdin qəgün-koza, yəni box qəgün-kozilarni ətnə aloƣin, ular az bolmisun. 4 Andin əzüng bilən ooƣulliring əygə kirgin, ixikni yepip ḫəmmə qəgün-kozilarƣa may ƙaqiliƣin. Toxƙanlirini bir qətkə elip ƙoyoƣin, — dedi.
5 Xuning bilən u u yərdin ayrilip ooƣulliri bilən əygə kirip ixikni yapti. Ooƣulliri qəgün-kozilarni uning aldiƣa elip kəlgəndə, u may ƙuydi. 6 Wə xundaƙ boldiki, qəgün-kozilarning ḫəmmisi toloƣanda u ooƣliƣa: Yənə bir koza elip kəl, dedi. Əmma ooƣli: Əmdi koza ƙalmidi, dedi. U waƙitta may tohtap ƙaldi.
7 Əmdi u berip Hudaning adimigə həwər yətküzdi. U: Berip mayni setiwət, ƙərzingni tügətkin; andin ƙaloƣan pul bilən əzüng wə ooƣulliringning jenini beƙinglar, dedi.

Elixa əlgən balini tirildüridu

8 Bir küni Elixa Xunəm xəḫirigə bardi. U yərdə bir bay ayal bar idi wə u uni əz əyidə tamaƙƙa tutup ƙaldi. Xuningdin keyin ḫərƙaqan u yərdin ətüp mangsa, u uning əyigə kirip oƣizalinatti. 9 Bir küni u əz erigə: Bu yərdin daim ətidiƣan kixi Hudaning bir muƙəddəs adimi ikənlikini bilip yəttim. 10 Biz əgzidə uningƣa bir

□ **3:25 «Ular Kir-Ḫarəsət xəḫiridiki taxlardin baxƙa ḫeq nemini ƙaldurmidi» —** buning mənisi bəlkim «Ular Kir-Ḫarəsət xəḫirining əzini wəyran ƙilmidi» degəndək bolsa kerək. □ **3:27 «Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəḫri...» —** ibraniy tilida «uning ƙattiƙ ƙəḫri...». **«Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəḫrigə uqriƣanidi» —** Israilning xu qaoƣda nemixƙa Pərwərdigarning ƙəḫrigə uqrax səwəbi muxu yərdə eytilmaydu. Birnəqqə alim muxu «ƙəḫr»ni Pərwərdigardin əməs, bəlki Edom təripidin kəlgən, dəp ƙarap, təwəndikidək tərjimə bilən xərḫ berip qüxəndüridu: «(26) Moabning padixaḫi ... Edomning padixaḫiƣa ḫujum ƙilip bəsüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi. (27) Xuning bilən uning (Edomning) təhtigə warisliƙ ƙiloƣuqi tunji ooƣlini elip kelip, sepilning üstidə uni kəydürmə ƙurbanliƙ ƙildi. U waƙitta Israil ƙattiƙ ƙəḫrgə uqriƣanidi (Edomlar: «Biz Israillar bilən ittipaƙdax boloƣaqƙa, biz ularning kasapitigə uqriduƙ» dəp Israiloƣa ƙattiƙ oƣəzəpləngənidi». Demək, xu alimlar xu «ƙəḫr» Edomlar təripidin kəldi, dəp ƙaraydu). Biraƙ bizningqə bundaƙ tərjimidə ikki muḫim nuƙtini pərəziy tərjimə ƙiloƣan boloƣaqƙa, uningƣa ƙayil bolmiduƙ. Xunga biz yənila ayəttiki «ƙəḫr»ni Huda təripidin boloƣan, dəp ƙaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2 «kiqik bir koza may» —** bu may bəlkim zəytun meyi idi.

kiqikrək ey salayli. Uningƣa eydə kariwat, xirə, orunduk wə qiraoƣdan təyyarlap berəyli; wə xundak bolsunki, u kaqanla yenimizoƣa kəlsə xu eydə tursun, — dedi.
11 Əmdi pəyoƣəmbər bir küni u yərgə kəlgəndə, xu balihanioƣa kirip yetip kaldi. 12 U
ez hizmətkari Gəhazioƣa: Sən u Xunəmlik ayalni qakiroƣin, dedi. U uni qakiroƣanda,
ayal uning kexioƣa kəldi.
13 Pəyoƣəmbər hizmətkarioƣa: Sən uningƣa: «Sili bizning oƣemimizni yəp muxundak
ezlirini kəp awarə kildila; mən sili üqün nemə kilip berəy? Padixahka yaki koxun
sərdarioƣa birər tələplirini yətküzəymu?» — degin, dedi.
Ayal buningƣa jawab berip: — Mən ez həlkim arisida yaxawatimən, boldi! dedi.
14 Əmdi Elixa Gəhazidin, uningƣa nemə kilip berix kerək? — dəp soridi. Gəhazi:
Uning ooƣul balisi yok ikən, wə erimu keri ikən, dedi.
15 U: Uni qakiroƣin, dedi. Ayalni qakiriwidi, ayal ixikkə kelip turdi.
16 Pəyoƣəmbər uningƣa: Kelər yili təhminən muxu wakitta kuqaklirida bir ooƣulliri
bolidu, dedi. U: Yak, i oƣojam! I Hudaning adimi, dedikinggə yaloƣan eytmioƣin,
dedi.□ ■
17 Əmdi Elixa uningƣa degəndək u ayal hamilidar bolup, ikkinqi yili bekitilgən
wakitta ooƣul tuoƣdi.
18 Bala esüp qong boldi. Bir küni xundak boldiki, u atisi bar yərgə, ormiqilarning
kexioƣa qikip kətti. 19 U atisioƣa: Way bexim, way bexim, dəp waysidi. U
hizmətkarioƣa, uni anisining kexioƣa elip baroƣin, dedi.
20 U uni kətürüp anisining yenioƣa apirip koydi. Bala anisining etikidə qüxkiqə
olturdi, andin elüp kaldi. 21 Andin anisi qikip, uni Hudaning adimining eyidiki
kariwatka yatkuzup koyup, ixikni yepip qikip kətti. 22 U erini qakirip uningƣa:
Oƣulamlardin birini mangduroƣin, u bir exəkni elip kəlsun; mən uni qapturup,
Hudaning adimining kexioƣa dərhal berip keləy, dedi.
23 Eri uningƣa: Nemixka uning kexioƣa bügün barisən? Bügün ya yengi ay ya xabat
küni bolmisa, dedi. Ayali uningƣa, Həmmə ix tinqlik — dedi.□
24 U exəkni tokutup oƣulamioƣa: Ittik həydəp mang; mən demigüqə tohtimioƣin, dedi.□
25 Xuning bilən u Karməl teoƣioƣa berip Hudaning adimi aldioƣa kəldi. Wə xundak
boldiki, Hudaning adimi uni yirakƫinla kərüp ez hizmətkari Gəhazioƣa: Mana
Xunəmlik ayal keliwatidu; 26 Sən uning aldioƣa yügürüp berip uningdin: Sili
tinqlikmu? Ərliri tinqlikmu? Baliliri tinqlikmu?» — dəp sorioƣin, dedi.
— Həmmə ix tinqlik, dəp eytti ayal.
27 Əmdi taoƣka qikip Hudaning adimining kexioƣa kəlgəndə, u uning putlirini
kuqaklidi. Gəhazi uning yenioƣa berip uni ittiriwətməkqi boldi; lekin Hudaning
adimi: — Uni ez ihtiyarioƣa koyoƣin; qünki uning köngli intayin sunuk wə
Pərwərdigar bu ixni manga deməy yoxuruptu, dedi.
28 Ayal: Mən oƣojamdin bir ooƣul tilidimmu? Manga yaloƣan səz kilmioƣin, dəp səndin
etünmidimmu? — dedi.□ ■
29 Pəyoƣəmbər Gəhazioƣa: — Belingni qing baoƣlap, mening hasamni elip mangoƣin.
Birsigə uqrisang, uningƣa salam kilmioƣin, birsi sanga salam kilsa, sən uningƣa
jawab bərmigin. Mening hasamni balining yüzigə koyoƣin, dedi.□ ■

□ **4:16 «muxu wakitta»** — yaki «ətiyazda». ■ **4:16** Yar. 18:10, 14 □ **4:23 «nemixka uning kexioƣa bügün barisən?»** — eri bəlkim ayalining berix məksitini qüxənmidi. Erining səzigə kariƣanda «yengi ay» yaki «xabat küni» pəyoƣəmbərlər bilən kərüxüx kolaylik wakit bolatti. **«Həmmə ix tinqlik»** — yaki «hatirjəm boloƣin». □ **4:24 «Ittik həydəp mang; mən demigüqə tohtimioƣin»** — oƣulami bəlkim exəkning yenida yügürüp, ayaloƣa həmrah bolsa kerək. □ **4:28 «mən oƣojamdin bir ooƣul tilidimmu?»** — okurmənlərning esidə barki, bu ayal əslidə Elixadin birər nərsə tiliməkqi əməs idi. U ooƣul pərzənt kərüxkə zor intizar bolsimu, yənə ooƣul tiləxtin korkatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29 «birsigə uqrisang, uningƣa salam kilmioƣin, birsi sanga salam kilsa, sən uningƣa jawab bərmigin»** — ottura xərktə yolda ketiwatkanlar bir-biri bilən salamlaxkanda adəttə uzun wakit ketətti. ■ **4:29** Luka 10:4

30 Balining anisi: Pərwərdigarning ḫayati bilən wə sening ḫayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, səndin ayrilmaymən, dedi. Elixa ornidin turup uning kəynidin əgəxti.
31 Gəḫazi ulardin burun berip ḫasisini balining yüzigə ḳoyoɳanidi. Əmma ḫeq awaz yaki tiwix qiḳmidi. Xuning bilən u yenip Elixaning aldioɳa berip uningoɳa: Bala oyoɳanmidi, dedi.
32 Elixa əygə kelip ḳarisa, mana, bala uning kariwitida əlük yatatti. 33 U bala bilən əzini ayrim ḳaldurup, ixikni yepiwetip Pərwərdigaroɳa dua ḳildi. ■ 34 Andin u kariwatḳa qiḳip balining üstigə əzini ḳoyup aoɳzini uning aoɳzioɳa, kəzlirni uning kəzlirigə, ḳollirini uning ḳollirioɳa yeḳip yatti. Xuning bilən balining bədini issixḳa baxlidi. 35 U qüxüp əydə u yaḳ-bu yaḳḳa mengip andin yənə kariwatḳa qiḳip yənə balining üstigə egildi. U waḳitta bala yəttə ḳetim qüxkürdi, andin kəzlirini aqti.■
36 Pəyoɳəmbər Gəḫazini qaḳirip uningoɳa: Xunəmlik ayalni qaḳiroɳin, dedi. U uni qaḳirip ḳoydi. U Elixaning yenioɳa kəlgəndə. U uningoɳa: Ooɳullirini kətürüp alsila, dedi.
37 U əyigə kiripla uning ayioɳi aldioɳa yiḳilip düm yatti, bexi yərgə təgküdək təzim ḳildi. Andin əz ooɳlini kətürüp qiḳip kətti.

Aqarqiliḳta boloɳan məjizilər

38 Elixa Gilgaloɳa yenip bardi. Xu qaoɳda yurtta aqarqiliḳ boloɳanidi. Pəyoɳəmbərlərning xagirtliri Elixaning yenida olturoɳanda u əz hizmətkarioɳa: Sən qong ḳazanni esip pəyoɳəmbərlərning xagirtlirioɳa xorpa pixurup bərgin, dedi.
39 Ulardin birsi otyax tərgili dalaoɳa qiḳip yawa ḳapaḳ pelikini tepip, uningdin yawa ḳapaḳ üzüp etikini toldurup kelip, tooɳrap ḳazanoɳa saldi; qünki ular bularning ziyanliḳ ikənlikini bilməytti.□
40 Andin ular yənglar dəp adəmlərgə usup bərdi. Lekin ular tamaḳni yegili baxlioɳanda: I Hudaning adimi, ḳazanda əlüm bar, dəp warḳiraxti. Ḫeqkim uningdin yeyəlmidi.
41 Elixa: Azraḳḳinə un elip kelinglar, dedi. U xuni ḳazanoɳa taxlap: Həlḳḳə usup bərgin, yesun, dedi. Wə mana, ḳazanda ḫeq zəḫər ḳalmidi.■
42 Əmdi Baal-Xalixaḫdin bir adəm kelip, Hudaning adimigə arpa ḫosulining tunji mewisidin ax-nan, yəni yigirmə arpa nanni wə bir halta kək baxni elip keliwidi, u: Həlḳḳə yegili aldioɳa ḳoyoɳin, dedi.
43 Uning hizmətkari: Xuni bir yüz adəmning aldida ḳandaḳ ḳoyalaymən? dedi. Elixa: Həlḳḳə yegili bərgin; qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Ular yəydu wə uningdin exip ḳalidu, dedi.■
44 Xuning bilən u xuni ularning aldida ḳoydi; ular yedi wə dəl Pərwərdigarning deginidək, uningdin exip ḳaldi.

5

Suriyəning ḳoxunining sərdari Naamanning saḳaytilixi

1 Suriyə padixaḫining ḳoxun sərdari Naaman əz oɳojisining aldida tolimu ḳədirləndi wə izzətləndi, qünki Pərwərdigar uning ḳoli arḳiliḳ Suriyəgə nusrətlər bərgənidi. U batur jəngqi boloɳini bilən, lekin mahaw kesiligə giriptar bolup ḳaloɳanidi.
2 Əmdi Suriylər top-top bolup, bulangqiliḳḳa qiḳip Israildin bir kiqik ḳizni tutup kəlgənidi; bu ḳiz Naamanning ayalining hizmitini ḳilatti. 3 U hanimoɳa: Kaxki,

■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39** **«yawa ḳapaḳ» —** biz pərizimiz boyiqə xundaḳ tərjimə ḳilduḳ. Lekin bu əsümlük wə mewisining zadi nemə ikənliki bizgə ḫazir naməlum. ■ **4:41** Mis. 15:25 ■ **4:43** Yḫ. 6:9, 11

mening oŋojam Samariyədiki pəyoŋəmbərning ḳexida bolsidi! U uni mahaw kesilidin saḳaytatti, dedi.
4 Naaman berip hojisioŋa: — Israilning yurtidin boloŋan kiqik ḳiz mundaḳ-mundaḳ eytti, dedi.
5 Suriyə padixaḩi: Yahxi! Sən baroŋin, mən Israilning padixaḩioŋa bir məktup əwətimən, dedi. Naaman on talant kümüx bilən altə ming xəkəl altun wə ḩəm on kixilik kiyimni elip Israiloŋa bardi.□
6 U məktupni Israilning padixaḩioŋa apirip tapxurup bərdi. Məktupta: — «Bu məktup sanga yətkəndə bilgəysənki, mən əz hizmətkarim Naamanni sening ḳexingoŋa mangdurdum. Sən uni mahaw kesilidin saḳaytḳaysən», dəp pütülgənidi.
7 Israilning padixaḩi hətni oḳup bolup, əz kiyimlirini yirtip-yirtiwətti wə: — Mən Hudamu? Kixini əltürüp ḩəm tirildürələymənmu? Nemixḳa u kixi: — Bu adəmni mahaw kesilidin saḳaytḳin, dəp ḩawalə ḳilidu? Ḳeni, oylinip kərünglar, u dərwəḳə mən bilən jəng ḳiloŋili baḩanə izdəydu, dedi.■
8 Wə xundaḳ boldiki, Hudaning adimi Elixa Israilning padixaḩining əz kiyimlirini yirtḳinini angliоŋanda, padixaḩḳa adəm əwitip: Nemixḳa əz kiyimliringni yirtting? U kixi ḩazir bu yərgə kəlsun, andin u Israilda bir pəyoŋəmbər bar ikən dəp bilidu, dedi.
9 Naaman atliri wə jəng ḩarwisi bilən kelip, Elixaning əyining ixiki aldida tohtidi.
10 Elixa bir həwərqini mangdurup Naamanoŋa: — Berip Iordan dəryasida yəttə ḳetim yuyunup kəlgin; xundaḳ ḳilsang ətliring əsligə kelip pakiz bolisən, dedi.
11 Lekin Naaman aqqiḳlinip yenip kelip: — Mana, u qoḳum qiḳip, mening bilən kərixidu, ərə turup Hudasi Pərwərdigarning namioŋa nida ḳilip, *yara* jayning üstidə ḳolini silkip, mahaw kesilini saḳaytidu, dəp oylap kəlgənidim. 12 Dəməxḳning dəryaliri, yəni Abarna bilən Farpar *dəryasining suliri* Israilning ḩəmmə suliridin yahxi əməsmu? Mən ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dedi. U ḳattiḳ oŋəzəplinip burulup yoloŋa qiḳti.
13 Lekin uning hizmətkarliri uning ḳexioŋa berip: — I atam, əgər pəyoŋəmbər siligə eoŋir bir ixni tapilioŋan bolsa, ḳilmasmidila? Undaḳ boloŋan yərdə, u siligə suoŋa qüxüp yuyunup, pakiz bolisila, degən bolsa xundaḳ ḳilmamla? — deyixti.
14 Xunga u qüxüp, Hudaning adimining səzigə binaən Iordan dəryasida yəttə ḳetim qəmüldi. Xuning bilən uning eti paklinip, kiqik balining etidək bolup saḳaydi.■
15 Xuning bilən u barliḳ ḩəmraḩliri bilən Hudaning adimining ḳexioŋa ḳaytip kelip, uning aldida turup: — Mana əmdi pütkül yər yüzidə Israildin baxḳa yərdə Huda yoḳ ikən, dəp bilip yəttim; əmdi ḩazir, əz kəminəngdin bir sowoŋatni ḳobul ḳiloŋin, dedi.
16 Lekin Elixa: Mən hizmitidə turuwatḳan Pərwərdigarning ḩayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, ḩeq nemini ḳobul ḳilmasmən, dedi. *Naaman* tola qing turuwalsimu, ḩeq ḳobul ḳilmidi.
17 Andin Naaman mundaḳ dedi: — Əgər ḳobul ḳilmisang, kəminənggə topidin ikki ḳeqir yük berilsun; qünki kəminəng bundin keyin Pərwərdigardin baxḳa ḩeqḳandaḳ ilaḩlaroŋa kəydürmə ḳurbanliḳ yaki inaḳliḳ ḳurbanliḳini kəltüməydu.
□ 18 Lekin Pərwərdigar kəminəngning xu bir ixini kəqürüm ḳiloŋay: oŋojamning əzi Rimmonning buthanisioŋa səjdə ḳilmaḳ üqün kirgəndə, mening ḳolumoŋa yələnsə mən Rimmonning buthanisida tiz püksəm, muxu amalsiz tiz pükkinim üqün Pərwərdigar mən kəminəngni kəqürgəy, dedi.□

□ **5:5 «on talant kümüx» —** bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 306 kilogram kümüx idi. «Altə ming xəkəl altun» — 70 kilogramqə boluxi mumkin idi. ■ **5:7** Ḳan. 32:39; 1Sam. 2:6 ■ **5:14** Luḳa 4:27 □ **5:17 «inaḳliḳ ḳurbanliḳi» —** yaki pəḳət «ḳurbanliḳ». Adəttə bu səz «inaḳliḳ ḳurbanliḳi» yaki «təxəkkür ḳurbanliḳi»ni bildüridu. Uning topini tələp ḳilixi bəlkim Israildiki xu topa (ḳurbangaḩ süpitidə) üstidə əz ḳurbanliḳlirini ḳilmaḳqi boloŋan boluxi mumkin. □ **5:18 «Rimmon» —** Suriyəning «boran qiḳaroŋuqi but»i idi.

19 Elixa uningoɣa: — Sən aman-hatirjəmlitkə kətkin, dedi. U uningdin ayrilip azoɣinə
yol mangdi. 20 Lekin Hudaning adimi Elixaning hizmətkari Gəḫazi kənglidə: —
Mana, u Suriyəlik Naaman elip kəlgən nərsiliridin oɣojam ḫeqnemini almay, uni
bikar kətküzüwetiptu. Lekin Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, mən
uning kəynidin yügürüp berip, uningdin azraḳ bir nərsə alay, dəp oylidi. 21 Xuni
dəp Gəḫazi Naamanning kəynidin bardi. Naaman bir kimning kəynidin yügürüp
keliwatḳinini kərüp, ḫarwisidin qüxüp uning aldioɣa berip: Ḫəmmə ix tinqliḳmu?
— dəp soridi.
22 U: — Tinqliḳ, — dedi, — əmma oɣojam meni mangdurup: Mana əmdi Əfraim
taoɣliḳidin pəyoɣəmbərlərning xagirtliridin ikki yigit ḳeximoɣa kəldi. Bularoɣa bir
talant kümüx bilən ikki kixlik kiyim bərsilə, dəp eytti, — dedi.
23 Naaman: — Ikki talant kümüxni ḳobul ḳiloɣin, dəp uni zorlap ikki talant kümüxni
ikki haltioɣa qegip, ikki kixilik kiyimni qiḳirip bərdi. Bularni Naaman oɣulamliridin
ikki yigitkə yüdküzdi; ular Gəḫazining aldida bularni kətürüp mangdi.
24 U turoɣan dənggə yətkəndə bularni ularning ḳolliridin elip əyigə tiḳip ḳoydi; andin
bu adəmlərni kətküzüwətti. 25 Andin u oɣojisining aldioɣa kirip turdi. Elixa uningdin:
— I Gəḫazi, nəgə berip kəlding? — dəp soridi. U jawab berip: Ḳulung ḫeqyərgə
barmidi, — dedi.
26 Elixa uningoɣa: — Məlum bir kixi ḫarwisidin qüxüp, kəynigə yenip, sening
aldingoɣa kəlgəndə, mening roḫim xu qaoɣda sening bilən birgə baroɣan əməsmu? Bu
kixilər kümüx bilən kiyim, zəytun baoɣliri bilən üzümzarlar, ḳoy bilən kala, malaylar
bilən kenizəklərni ḳobul ḳilidioɣan waḳitmu? 27 Lekin ḫazir Naamanning mahaw
kesili sanga ḫəm nəslinggə mənggügə qaplixidu, — dedi. Xuning bilən u Elixaning
ḳexidin qiḳḳanda ḳardək aḳ bolup ḳaldi.■

6

Paltining bexini su üstidə ləylitixi

1 Pəyoɣəmbərlərning xagirtliri Elixaoɣa: — Mana bizgə sening aldingda turuwatḳan
yerimiz tar kəldi. 2 Iordan dəryasining boyioɣa berip, ḫərbirimiz birdin yaoɣaq elip,
xu yərdə turidioɣanoɣa bir turaloɣu əy yasayli, — dedi.
— Beringlar, dəp jawab bərdi u.
3 Ularning biri yənə: — Iltipat ḳilip ḳəminiliring bilən birgə baroɣin, dedi. U: — Billə
baray, dedi.
4 U ular bilən mangdi. Ular Iordan dəryasioɣa berip, dərəh kesixkə baxlidi. 5 Lekin
ularning biri dərəh kesiwatḳanda paltining bexi suoɣa qüxüp kətti. U warḳirap: —
Way oɣojam, bu ətnə aloɣan palta idi, dedi.
6 Hudaning adimi: Nəgə qüxti, dəp soridi. U qüxkən yərni kərsitip bərdi. U bir xahni
kesip, uni suoɣa taxliwidi, Paltining bexi ləyləp qiḳti.
7 U: Uni ḳolungoɣa aloɣin, dewidi, u kixi ḳolini uzutup uni tutuwaldi.

Elixa pütün bir ḳoxunni məoɣlup ḳilidu

8 Suriyəning padixaḫi Israil bilən jəng ḳiliwatatti. U əz hizmətkarliri bilən
məsliḫətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḫ tikimən, dəp bekitətti.□
9 Hudaning adimi Israilning padixaḫioɣa həwər əwitip: — Sən palanqi-pokunqi yərgə
berixtin eḫtiyat ḳiloɣin, qünki Suriylər u yərgə qüxməkqi, dedi.

■ **5:27** Qəl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20 □ **6:8 «…məsliḫətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḫ tikimən, dəp bekitətti»** — yaki «… məsliḫətlixip, ular uningoɣa: — Palanqi-pokunqi jayda ḫujum ḳiloɣayla, dedi».

10 U wakitlarda Israilning padixahi Hudaning adimi ɵzigə kɵrsətkən jayoɣa adəm
əwətip u yərdiki adəmlirigə ehtiyat kilixni agahlandurdi. Bundak ix birkanqə ketim
boldi.□
11 Buning səwəbidin Suriyəning padixahi kɵnglidə kattik aqqiklinip, ɵz
hizmətkarlirini qakirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padixahi təripidə
turidioɣanlikini manga kɵrsitip bərməmsilər?! — dəp soridi.
12 Lekin hizmətkarlirining biri: — I oɣojam padixah, undak əməs; bəlki Israilda
turidioɣan Elixa degən pəyoɣəmbər sən yatkan hujrangda kiloɣan sɵzliringni Israil
padixahioɣa eytip beridu, — dedi.
13 U: Berip uning nədə ikənlikini paylap kelinglar, mən adəm mangdurup uni tutup
kelay, dedi. Ular: — U Dotan xəhiridə ikən, dəp həwər kildi.
14 Xuning bilən u xu yərgə atliklar, jəng harwiliri wə zor bir koxunni mangdurdi.
Ular keqisi yetip kelip xəhərni korxiwaldi.
15 Hudaning adimining maliyi səhərdə turup qiksa, mana, bir atliklar wə jəng
harwiliri koxuni xəhərni korxiwaloɣanidi. Malay uningoɣa: Apla, i oɣojam, kandak
kilarmiz? — dedi.
16 Lekin u: Korkmioɣin; mana biz bilən birgə boloɣanlar ular bilən birgə boloɣanlardin
kɵptur, dedi. 17 Əmdi Elixa dua kilip: I Pərwərdigar, malayimning kɵzlirini
kɵrələydioɣan kilip aqkaysən, dedi. U wakitta Pərwərdigar yigitning kɵzlirini aqti
wə u əyni əhwalni kɵrdi; mana, pütkül taoɣ Elixani qəridəp turoɣan yalkunluk at wə
jəng harwiliri bilən toloɣanidi.
18 Suriylər qüxüp u tərəpkə kəlgəndə, Elixa Pərwərdigaroɣa dua kilip: Bu həlkni
korluk bilən uroɣin, dedi. Xuning bilən U Elixaning tiliki boyiqə ularni korluk bilən
urdi.
19 Elixa ularoɣa: Bu *silər izdigən* yol əməs wə *silər izdigən* xəhər əməs; mening
kaynimdin əgixinglar, silərni silər izdigən adəmning kexioɣa baxlap baray, dəp
ularni Samariyəgə baxlap bardi. 20 Wə xundak boldiki, ular Samariyəgə kirgəndə
Elixa: I Pərwərdigar, ularning kɵzlirini kɵrələydioɣan kilip aqkaysən, dedi.
Pərwərdigar ularning kɵzlirini aqti; wə mana, ular Samariyəning otturisida turatti.
21 Israilning padixahi ularni kɵrgəndə Elixadin: I atam, ularni ɵltürüwetəymu?
Ularni ɵltürüwetəymu? dəp soridi.
22 U: — Sən ularni ɵltürmə; hətta ɵzüng kiliq wə okyaying bilən əsir kiloɣanliringni
ɵltürməydioɣan yərdə, bularni ɵltürüxkə bolamti? Əksiqə, ularning aldioɣa nan, su
koyoɣin; xuning bilən ular yəp-iqip ɵz oɣojisioɣa yenip kətsun, dedi.□
23 Xundak kilip, u ularoɣa qong ziyapət bərdi; ular yəp-iqip boloɣandin keyin, andin
ularni yoloɣa saldi. Ular oɣojisining yenioɣa kaytti. Xuningdin keyin Suriyədin
bulangqilar xaykiliri Israilning zeminioɣa kayta besip kirmidi.

Pərwərdigar Samariyəni kutkuzidu

24 Keyin xundak boldiki, Suriyəning padixahi Bən-Hadad pütkül koxunini yioɣip
Samariyəni muhasirigə aldi. 25 Xuning bilən Samariyədə zor aqarqilik boldi. Ular
uni xunqə uzun kamal kildiki, bir exək bexi səksən xəkəl kümüxkə, wə kəptər
mayikining bir qinisining təttin biri bəx xəkəl kümüxkə yaraytti. □ 26 Israilning
padixahi sepilning üstidin ɵtkəndə, bir ayal uningoɣa: I oɣojam padixah, yardəm
bərginə! dəp pəryad kətürdi.

□ **6:10 «birkanqə ketim»** — ibraniy ilida «bir ketim, ikki ketim əməs» degən sɵzlər bilən ipadilinidu. □ **6:22 «...bularni ɵltürüxkə bolamti?»** — demək, sən ɵzüng muxu Suriylərni əsirgə tutkan əməssən; hətta ularni xundak tutkan bolsangmu, u qaoɣda (kona «urux əhlaki» boyiqə) ularni ɵltürüwətməytting. □ **6:25 «səksən xəkəl»** — 900 gram, «bəx xəkəl» 55 gram bolatti. Muxu yərdiki «bir qinining təttin biri»ning həjimi bəlkim 0.25 litrqə idi; «qinə» ibraniy tilida «kab» bilən ipadilinidu.

27 U: Əgər Pərwərdigar sanga yardəm bərmisə, mən sanga ḳandaḳ yardəm ḳilay? Ya
hamandin ya üzüm kəlqikidin yardəm tepilamdu?, — dedi.
28 Padixaḫ əmdi uningdin yənə: Nemə dərding bar? dəp soridi. U: Mana bu hotun
manga: Ooḫlungni bərgin, biz uni bügün yəyli. Ətə bolsa mening ooḫlumni yəymiz,
dedi. 29 U waḳitta biz mening ooḫlumni ḳaynitip pixurup yeduḳ. Ətisi mən uningoḫa:
Əmdi sən ooḫlungni bərgin, uni yəyli desəm, u əz ooḫlini yoxurup ḳoydi, — dedi.■
30 Padixaḫ ayalning səzini anglap kiyimlirini yirtip-yirtiwətti. U sepilda keti-
watḳanda, həlḳ uning kiyimining iqigə, yəni etigə bəz kiygənlikini kərüp ḳaldi.
31 *Padixaḫ*: — Əgər Xafatning ooḫli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa, Huda mening
beximni alsun wə uningdinmu artuḳ jazalisun! — dedi.□ ■
32 Əmma Elixa əz əyidə olturatti; aḳsaḳallarmu uning bilən billə olturoḫanidi.
Padixaḫ uning aldioḫa bir adəmni mangduroḫanidi. Lekin u həwərqi u yərgə yetip
barmayla, Elixa aḳsaḳallaroḫa: — Mana bu jallatning balisining beximni aloḫili
adəm mangduroḫanliḳini kərdünglarmu? Əmdi həwərqi kəlgəndə ixikni qing taḳap
iqidin tiriwelinglar. Mana uning kəynidin kəlgən oḫojisining ḳədimining awazi
angliniwatmamdu? — dedi.
33 U ular bilən səzlixiwatḳanda, mana həwərqi uning ḳexioḫa qüxüp kelip: «Padixaḫ:
«Mana bu balayi'apətning əzi Pərwərdigar təripidin kəldi; mən zadi nemə dəp
Pərwərdigaroḫa yənə ümid baoḫliyalarmən?» dəydu, dedi.□

7

1 Elixa: Pərwərdigarning səzini anglanglar! Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ətə
muxu waḳitlarda Samariyəning dərwazisida bir halta aḳ un bir xəkəlgə wə ikki
halta arpa bir xəkəlgə setilidu, — dedi.□
2 Əmma padixaḫ belikini tutup mangoḫan ḳoxun əməldari bolsa, Hudaning adimigə:
Mana, ḫətta Pərwərdigar asmanoḫa tünglük aqsimu, undaḳ ixning boluxi mumk-
inmu?! dedi. U: — Sən əz kəzüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən, dedi.
3 Əmdi dərwazining tüwidə tət mahaw kesili bar adəm olturatti. Ular bir-birigə:
Nemə üqün muxu yərdə əlümni kütüp olturimiz? ■ 4 Xəḫərgə kirəyli desək,
xəḫərdə aqarqiliḳ boloḫaqḳa, u yərdə əlimiz; bu yərdə oltursaḳmu əlimiz. Ḳopup
Suriylərning ləxkərgaḫioḫa ketəyli. Ular bizni ayisa tirik ḳalimiz; bizni əltürəyli desə
əlimiz, halas, — deyixti.
5 Xuni dəp ular kəqḳurun Suriylərning ləxkərgaḫioḫa baroḫili ḳopti. Ləxkərgaḫining
ḳexioḫa yetip kəlgəndə, mana ḫeq kixi yoḳ idi. 6 Qünki Pərwərdigar Suriylərning
ləxkərgaḫioḫa jəng ḫarwiliri, atlar wə zor qong ḳoxunning sadasini anglatḳanidi.
Xuni anglap ular bir-birigə: Mana, Israilning padixaḫi bixək Ḫittiylarning
padixaḫlirini wə Misirliḳlarning padixaḫlirini üstimizgə ḫujum ḳiloḫili yalliwaptu,
deyixti; ■ 7 kəqḳurun ḳozoḫilip qedirlirini, at bilən exəklirini taxlap ləxkərgaḫni xu
peti ḳoyup, əz janlirini ḳutḳuzux üqün bədər ḳaqḳanidi.
8 Mahaw kesili bar adəmlər ləxkərgaḫning yenioḫa kelip, bir qedioḫa kirip, yəp-iqip
uningdin kümüx bilən altunni wə kiyimlərni elip yoxurup ḳoyuxti. Andin ular yenip
kelip, yənə bir qedioḫa kirip u yərdiki oljinimu elip yoxurup ḳoyuxti.

■ **6:29** Ḳan. 28:53 □ **6:31** **«Əgər Xafatning ooḫli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa...»** — Israilning padixaḫi (Yoram, 8-babni kərüng) nemixḳa Elixaoḫa xundaḳ əq? Xübḫisizki, u padixaḫni butpərəsliki (3:3ni kərüng) üqün daim əyibligəqkə, uningoḫa əq idi; Elixa yənə, bu balayi'apətlər dəl butpərəslikimizdin beximizoḫa qüxkən, dəp agaḫ bərgən bolsa kerək. ■ **6:31** 1Pad. 19:2 □ **6:33** **«həwərqi uning ḳexioḫa qüxüp kelip: «Padixaḫ: «Mana bu balayi'apətning əzi... yənə ümid baoḫliyalarmən?» dəydu, dedi»** — həwərqi, xübḫisizki, padixaḫning əz səzlirini yətküzüwatidu. □ **7:1** **«halta»** — muxu ayəttə «halta» (ibraniy tilida «seaḫ») təhminən 4 litrqə kelidu. ■ **7:3** Law. 13:46 ■ **7:6** Yəx. 13:4

9 Andin ular bir-birigə: Bizning bundaq qilƣinimiz durus əməs. Bügün qutluq həwər
bar kündur, lekin biz tinmay turuwatimiz. Səhərgiqə qalsaq bu yamanliq beximizƣa
qüxidu. Uning üqün əmdi berip padixahning ordisidikilərgə bu həwərni yətküzəyli,
dedi. 10 Xuning bilən ular berip xəhərning dərwazisidiki pasibanlarni qaqirip
ularƣa: Biz Suriylərning ləxkərgahiƣa qiqsaq, mana heqkim yoq ikən, hətta
adəmning xəpəsimu yoqtur; bəlki atlar baƣlaqliq, exəklər baƣlaqliq bolup, qedirlar
əyni peti turidu, dedi.
11 Dərwazidiki pasibanlar xu həwərni towlap elan qilip, padixahning ordisiƣa həwər
yətküzdi.
12 Padixah keqisi qopup hizmətkarliriƣa: — Mən Suriylərning bizgə nemə
qilmaqqi boloƣinini silərgə dəp berəy. Ular bizning aqarqiliqta qaloƣinimizni bilip,
ləxkərgahdin qiqip dalada məkünüwelip: — Israillar xəhərdin qiqsa, biz ularni tirik
tutup, andin xəhərgə kirələymiz, deyixkən gəp, dedi.
13 Hizmətkarliridin biri jawab berip: — Birnəqqə kixini xəhərdə qaloƣan atlardin
bəxni elip (ularning aqiwiti bu yərdə qaloƣan Israilning barliq kixilirining kidin, hətta
halak boloƣanlarningkidin bəttər bolmaydu!), ularni kərüp kelixkə əwətəyli, dedi.
14 Xuning bilən ular ikki jəng harwisi bilən ularƣa qatidiƣan atlarni təyyar qildi.
Padixah ularni Suriylərning qoxunining kəynidin əwətip: — Berip əhwalni kərüp
kelinglar, dəp buyrudi.
15 Bular ularning izidin Iordan dəryasiƣiqə qooƣlap bardi; wə mana, pütkül yol boyi
Suriylər aldirap qaqqanda taxliwətkən kiyim-keqək wə hərhil əswab-üskünilər bilən
toloƣanidi. Əlqilər yenip kelip padixahqa xuni həwər qildi.
16 U waqitta həlq qiqip Suriylərning ləxkərgahidin oljilarni talidi; xuning bilən
Pərwərdigarning eytqan sözidək, bir halta aq un bir xəkəlgə, ikki halta arpa
bir xəkəlgə setildi. 17 Əmdi padixah bilikini tutup mangoƣan heliqi əməldarni
dərwazini baxquruxqa təyinləp qoyoƣanidi. Əmdi halayiq dərwazidin *etilip qiqqanda*
uni dəssəp-qəyliwətti wə xuning bilən u öldi. Bu ix padixah Hudaning adimini
tutmaqqi bolup, uning aldiƣa baroƣanda, dəl Elixa eytqandək boldi. 18 Xuning bilən
Hudaning adimi padixahqa eytqan xu söz əməlgə axuruldi: «Ətə muxu waqitlarda
Samariyəning dərwazisida ikki halta arpa bir xəkəlgə wə bir halta aq un bir xəkəlgə
setilidu».
19 Əmma heliqi əməldar Hudaning adimigə: — «Mana, hətta Pərwərdigar asmanƣa
tünglük aqsimu, undaq bir ixning boluxi mumkinmu?!» degənidi. U: — «Sən öz
közüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən», degənidi.
20 Uningƣa həm dəl xundaq boldi; qünki həlq uni dərwazida dəssəp öltürgənidi.

8

Elixa yənə bir qetim Xunəmlik ayaloƣa yardəm beridu

1 Elixa özi ooƣlini tirildürgən ayaloƣa nəsihət qilip: — Sən wə öz öydikiliring bilən
berip, qəyərdə olturoƣudək jay tapsang, u yərdə turoƣin; qünki Pərwərdigar: —
Aqarqiliq bolsun, dəp bekitti. Bu aqarqiliq zeminda yəttə yiloƣiqə tügimaydu, dedi.■
2 Xuning bilən u ayal Hudaning adimi eytqandək öz öydikiliri bilən berip, Filis-
tiylərning yurtida yəttə yiloƣiqə turdi.
3 Wə xundaq boldiki, yəttə yil ötkəndə, ayal Filistiylərning yurtidin yenip kəldi; u
padixahtin öyi bilən zeminini özigə qayturup berixni iltimas qiloƣili bardi. 4 Xu
waqitta padixah Hudaning adimining hizmətkari Gəhazi bilən sözlixip uningƣa: —
Elixa qiloƣan həmmə uluƣ əməllərni manga bayan qilip bərgin, dəwatatti. 5 Wə

■ **8:1** 2Pad. 4:34

xundaḳ boldiki, u padixaḩḳa Elixaning ḳandaḳ ḳilip bir ɵlükni tirildürgənlikini dəp beriwatḳanda, Elixa oƣlini tirildürgən xu ayal padixaḩtin ɵz ɵyi wə zeminini ḳayturup berixni iltimas ḳiloƣili kəldi. Gəḩazi: — I padixaḩ oƣojam, mana, bular mən eytḳan ayal wə Elixa ɵlümdin tirildürgən oƣli dəl xu, dedi.
6 Padixaḩ ayaldin soriwidi, u xu wəḳəni uningoƣa dəp bərdi. Xuning bilən padixaḩ bir aoƣwatni bəlgiləp: — Uning ḩəmmə təəlluḳatlirini yandurup bərgin wə xuningdək ɵz yurtidin kətkən kündin tartip bu waḳitḳiqə yeridin qiḳḳan ḩosulning barliḳ kirimini uningoƣa bərgin, dedi.

Elixa Ḩazaəl bilən kərüxidu

7 Əmdi Elixa Suriyəning padixaḩi Bən-Ḩadad kesəl yatḳinida Dəməxḳḳə kəldi. Padixaḩḳa: Hudaning adimi bu yərgə kəldi, dəp həwər berildi. 8 Padixaḩ Ḩazaəlgə: — Ɵzüng bir sowoƣa elip, Hudaning adimining aldioƣa berip uning bilən kərüxüp, u arḳiliḳ Pərwərdigardin mening tooƣramda: «U bu kesəldin saḳiyamdu, saḳaymaydu» dəp sorioƣin, — dedi.■
9 Xuning bilən Ḩazaəl uning bilən kərüxüxkə bardi. U ɵzi bilən Dəməxḳtiki ḩərhil esil mallardin ḳirik təgə sowoƣa elip, uning aldioƣa berip: «Oƣlung Suriyəning padixaḩi Bən-Ḩadad meni əwətip, bu kesəldin saḳiyimənmu, saḳaymaymənmu?» dəp soraydu, — dedi.
10 Elixa uningoƣa: — Berip uningoƣa: — Qoḳum saḳiyisən, dəp eytḳin. Lekin Pərwərdigar manga ḳandaḳla bolmisun u qoḳum ɵlidu, dəp wəḩiy ḳildi, dedi.
11 Hudaning adimi taki Ḩazaəl hijil bolup kətküqə uningoƣa tikilip ḳarap turdi, andin Hudaning adimi yioƣlaxḳa baxlidi.
12 Ḩazaəl: — Oƣojam nemixḳa yioƣlayla! dəp soridi. U: — Mən sening Israillaroƣa ḳilidioƣan yaman ixliringni bilimən; qünki sən ularning ḳoroƣanlirini kɵydürüp, yigitlirini ḳiliq bilən ɵltürüp, uxxaḳ balilirini qərüp taxlap, ḩamilidar ayallirining ḳarnini yeriwetisən, dedi.■
13 Ḩazaəl: — Mənki ittək bir ḳulung nemə idim, undaḳ uluoƣ ixlarni ḳilalamtim? Elixa: — Pərwərdigar manga sening Suriyəning padixaḩi bolidioƣanliḳingni məlum ḳildi, dedi.
14 U Elixaning ḳexidin qiḳip oƣojisining yenioƣa bardi. Bən-ḩadad uningdin: — Elixa sanga nemə dedi, dəp soridi. U: — U manga silining tooƣrilirida, qoḳum saḳiydu, dəp eytti, dedi.
15 Ətisi Ḩazaəl bir parqə bəzni elip, suoƣa qilap padixaḩning yüzini ətti. Xuning bilən u ɵldi; wə Ḩazaəl uning ornida padixaḩ boldi.

Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boluxi atisi bilən 2Tar. 21:2-20

16 Israilning padixaḩi, Aḩabning oƣli Yoramning səltənitining bəxinqi yilida, Yəḩoxafat tehi Yəḩudaning padixaḩi waḳtida, Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boldi. □ ■ 17 U padixaḩ boloƣanda ottuz ikki yaxta bolup, Yerusalemda səkkiz yil səltənət ḳildi. 18 U Aḩabning jəməti ḳiloƣandək Israil padixaḩlirining yolida yürdi (qünki uning ayali Aḩabning ḳizi idi); u Pərwərdigarning nəzaridə rəzil boloƣanni ḳildi . 19 Lekin Pərwərdigar Dawutḳa:

■ **8:8** 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2 ■ **8:12** 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7 □ **8:16** **«Yoram»** — «Yəḩoram»ning baxḳa birhil xəkli. Muxu ayəttə ikki Yəḩoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḩliḳning padixaḩi, ikkinqisi Yəḩudaning padixaḩi. **«Yəḩoxafat tehi Yəḩudaning padixaḩi waḳtida, Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boldi»** — demək, Yəḩoxafat wə oƣli Yəḩoram ikkisi təng səltənət ḳilidu. ■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5

— Sening bilən ooɣulliringoɣa «mənggü əqməydioɣan qiraoɣ» berimən degən wədisi tüpəylidin u Yəhudani harab ƙilixni halimidi.□ ■
20 Uning künliridə Edom Yəhudaning idarə ƙilixioɣa isyan kətürüp, azad bolup əz
aldioɣa bir padixahlik tiklidi. ■ 21 Xuning bilən Yoram ɧəmmə jəng ɧarwiliri bilən
yoloɣa qikip Zair xəhirigə ətti. U keqisi ornidin turup, əzini wə jəng ɧarwilirining
sərdarlirini ƙorxiwaloɣan Edomlaroɣa ɧujum ƙilip, ularni məoɣlup ƙildi; lekin ahirida
Yəhuda ləxkərliri əz əylirigə ƙeqip kətti. □ 22 Xuning bilən Edomlar Yəhudaning
ɧəkümranlikidin bügüngiqə azad boldi. U wakitta Libnahmu isyan kətürüp azad
boldi.
23 Əmdi Yoramning baxƙa ixliri ɧəm ƙiloɣanlirining ɧəmmisi bolsa «Yəhuda
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? □ 24 Yoram əz
ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəhiri»də ata-bowilirining yenida dəpnə
ƙilindi. Ooɣli Ahaziya uning ornida padixah boldi.■

Ahaziya səltənət ƙilidu
2Tar. 22:1-6

25 Israilning padixahi, Ahabning ooɣli Yoramning səltənitining on ikkinqi yili, Yəhuda
padixahi Yəhoramning ooɣli Ahaziya Yəhudaoɣa padixah boldi. ■ 26 Ahaziya
padixah boloɣanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda bir yil səltənət ƙildi.
Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padixahi Omrining ƙizi idi. ■ 27 *Ahaziya*
Ahabning jəmətining yolida yürüp Ahabning jəməti ƙiloɣandək, Hudaning nəzиridə
rəzil boloɣanni ƙildi; qünki u Ahabning küy'ooɣli bolup uningoɣa ɧəmjəmət idi.
28 Ahabning ooɣli Yoram Suriyəning padixahi ɧazaəl bilən Gileadtiki Ramotta
soƙuxƙanda Ahaziya uningoɣa ɧəmdəmlixip soƙuxƙa qikƙanidi. Suriylər Yoramni
zəhimləndürdi. 29 Yoram padixah Ramahda Suriyə padixahi ɧazaəl bilən
soƙuxƙanda Suriylərdin yegən zəhmini dawalitix üqün, Yizrəəlgə yenip kəldi.
Ahabning ooɣli Yoram kesəl boloɣaqƙa, Yəhudaning padixahi, Yəhoramning ooɣli
Ahaziya uni yoƙlioɣili Yizrəəlgimu bardi.■

9

Yəhu padixah bolidu

1 Elixa pəyoɣəmbər pəyoɣəmbərlərning xagirtliridin birini qakirip, uningoɣa: —
«Belingni baoɣlap bu may ƙaqisini ƙolungoɣa elip, Gileadtiki Ramotƙa baroɣin. ■
2 U yərgə baroɣanda Nimxining nəwrisi, Yəhoxafatning ooɣli Yəhuni tepip, əyigə
kirip, uni əz buradərliri arisidin ornidin turoɣuzup, iqkiriki əygə baxlap kir. 3 Andin
ƙaqidiki mayni bexioɣa ƙuyup: Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Mən seni Israiloɣa
padixah boluxƙa məsih ƙildim, degin; xuni dəp bolupla ixikni eqip, ƙeqip qikƙin,
ɧayal bolma» — dedi.■

□ **8:19 «Dawut … bir qiraoɣ… berimən»** — «1Pad.» 11:36 wə izaɧatni kərüng. «Qiraoɣ» — bu kəqmə mənilik səz bolup, Dawutning handanini kərsitidu, əlwəttə; handanning məwjut boloɣanliki (1) Dawutning Hudaoɣa sadik boloɣanlikioɣa guwaɧlik beridioɣan «qiraoɣ» bolidu; (2) Hudaning Dawutƙa: Sən arƙilik pütkül dunyani soraydioɣan Məsih tuoɣulidu, dəp bərgən wədisidə turidioɣanlikioɣa guwaɧlik beridioɣan «qiraoɣ» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zəb. 132:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8 □ **8:21 «Yoram ɧəmmə jəng ɧarwiliri bilən…»** — «Yoram» yaki «Yəhoram». **«Zair xəhirigə ətti»** — yəni Iordan dəryasidin ətti. **«ahirida Yəhuda ləxkərliri əz əylirigə ƙeqip kətti»** — əyni tekisttə «Yəhuda» degən səz yoƙ. Lekin muxu yərdə «ləxkərlər» (ibraniy tilida «həlƙ») Yəhudiy ləxkərlərni kərsətsə kerək. □ **8:23 «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə»ning əzi əməs, birak xübhisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kəp uqurlarni aloɣan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1 ■ **8:26** 2Tar. 22:2 ■ **8:29** 2Pad. 9:15; 22:6, 7 ■ **9:1** 1Pad. 19:16 ■ **9:3** 2Tar. 22:7

4 Xuning bilən xu yax pəyƣəmbər yigit Gileadtiki Ramotḳa bardi. 5 U yərgə kəlgəndə,
mana, ḳoxunning sərdarliri u yərdə olturatti. U: — I sərdar, sanga bir səzüm bar,
dedi.
Yəḫu: — Ḳaysimizƣa? — dəp soridi.
U: — Sanga, i sərdar, dedi.
6 U ḳopup өygə kirdi. Yigit bexiƣa mayni ḳuyup uningƣa mundaḳ dedi: Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən seni Pərwərdigarning həlḳigə, yəni
Israilƣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳildim. 7 Sən өz ƣojang Aḫabning jəmətini
yoḳitisən; qünki өz ḳullirim pəyƣəmbərlərning ḳeni üqün wə Pərwərdigarning
ḫəmmə ḳullirining ḳeni üqün Yizəbəldin intiḳam alay. □ 8 Aḫabning pütkül jəməti
yoḳilidu; Aḫabning jəmətidin Israildiki ḫəmmə ərkəklərni ḫətta ajiz yaki meyip
bolsun ḫəmmisini ḫalak ḳilimən. □ ■ 9 Mən Aḫabning jəmətini Nibatning ooƣli
Yəroboamning jəmətidək wə Ahiyaḫning ooƣli Baaxaning jəmətidək yoḳ ḳilimən. ■
10 Itlar Yizəbəlni Yizrəəldiki xu parqə yərdə yəydu. Ḫeqkim uni dəpnə ḳilmaydu».
Xuni dəp bolupla yigit ixikni eqip ḳeqip kətti. □ ■
11 Yəḫu өz ƣojisining hizmətkarlirining ḳexiƣa yenip qiḳḳanda, ular uningdin: —
Ḫəmmə ix tinqliḳmu? Bu təlwə seni nemə ix bilən izdəp kəptu? — dəp soridi.
Uularƣa: Silər xu kixi wə uning səpsətəlirini bilisilər, — dedi.□
12 Ular: Yalƣan eytma! Bizgə dəp bərginə! dewidi, u: — U manga mundaḳ-mundaḳ
dəp, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Seni Israilning üstidə padixaḫ boluxḳa məsiḫ
ḳildim» dəp eytti — dedi.
13 Xuning bilən ularning ḫəmmisi tonlirini selip, pələmpəydə yeyip uningƣa
payandaz ḳildi. Ular kanay qelip: «Yəḫu padixaḫ boldi!» dəp jakarlaxti.
14 Xuning bilən Nimxining nəwrisi, Yəḫoxafatning ooƣli Yəḫu Yoramni ḳəstliməkqi
boldi. U waḳitta Yoram bilən barliḳ Israillar Gileadtiki Ramotta turup, u jayni
Suriyəning padixaḫi Ḫazaəlning ḫujumidin muḫapizət ḳiliwatatti. 15 Əmdi Yoram
padixaḫ Suriyəning padixaḫi Ḫazaəl bilən soḳuxḳanda Suriylərdin yegən zəhmidin
saḳiyix üqün Yizrəəlgə yenip kəlgənidi. Yəḫu bolsa *өzigə əgəxkənlərgə*: Silərgə
layiḳ kərünsə, Yizrəəlgə berip həwər bərgüdək ḫeqkimni xəḫərdin ḳaqurmanglar,
degənidi.■
16 Yəḫu bir jəng ḫarwisini ḫəydəp Yizrəəlgə bardi, qünki Yoram u yərdə kesəl
bilən yatḳanidi (Yəḫudaning padixaḫi Aḫaziya Yoramni yoḳliƣili qüxüp kəlgənidi).
17 Əmdi kөzətqi Yizrəəlning munarida turup, Yəḫu ḳatarliḳ bir top adəmlərni kərdi.
U: «Bir top adəmlərni kərdum» dedi. Yoram: Bir atliḳ kixini ularning aldiƣa
əwətinglar, u ulardin: — Ḫəmmə ix tinqliḳmu? — dəp sorisun, dedi. 18 Xuning bilən
atliḳ bir kixi ularning aldiƣa berip: — Padixaḫ, ḫəmmə ix tinqliḳmu, dəp soridi,
dedi.
Yəḫu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, — dedi. Kөzətqi *padixaḫḳa* həwər berip: — Həwərqi ularning
ḳexiƣa bardi, lekin ḳaytip kəlmidi» — dedi.
19 Xuning bilən u yənə bir atliḳ kixini mangdurdi. U ularning aldiƣa berip: —
Padixaḫ, ḫəmmə ix tinqliḳmu, dəp soridi, dedi.
Yəḫu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, dedi.

□ **9:7 «Yizəbəldin intiḳam alay»** — ibraniy tilida «Yizəbəlning ḳolidin intiḳam alay». □ **9:8 «ḫəmmə ərkəklər»** — ibraniy tilida: «tamoƣa ḳarap siyidiƣan ḫərbiri» dəp ipadilinidu. **«ajiz yaki meyip bolsun ḫəmmisini»** — baxḳa birhil tərjimisi: «yaki ḳul yaki ḫər bolsun, ḫəmmisini...». ■ **9:8** 1Pad. 21:21 ■ **9:9** 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ **9:10 «Yizrəəldiki xu parqə yər»** — Aḫab padixaḫ Nabottin ḳəstləp taritiwaloƣan yərni kərsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. ■ **9:10** 1Pad. 21:23 □ **9:11 «səpsətəliri»** — yaki pəḳət «gəpliri». ■ **9:15** 2Pad. 8:29

20 Kəzətqi *padixahqa* həwər berip: — Həwərqi ularning qexioɣa bardi, lekin qaytip kəlmidi. Əmdi ularning ɦarwa ɦəydixi Nimxining ooɣli Yəɦuning ɦəydixidək ikən, qünki u təlwilərqə ɦəydəydu, dedi.
21 Yoram: — Ɦarwini qetinglar, dəp buyruwidi, uning jəng ɦarwisini qetip təyyarlidi. Andin Israilning padixaɦi Yoram bilən Yəɦudaning padixaɦi Aɦaziya, ɦərbiri əz jəng ɦarwisioɣa olturup, Yəɦuning aldioɣa berixqa qiqti; ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizliqida uqraxti.□
22 Yoram Yəɦuni kərgəndə, «I Yəɦu, ɦəmmə ix tinqliqmu? dəp soridi. U: — Anang Yizəbəlning qiloɣan buzuqqiliqliri wə jadugərliki xunqə jiq tursa, qandaqmu tinqliq bolidu?! — dedi. □
23 Xuning bilən Yoram ɦarwini yandurup Aɦaziyaoɣa: «I Aɦaziya, asiyliq!» dəp warqirap bədər qaqti.
24 Yəɦu oqyasini qolioɣa elip, oq selip Yoramning *kəyni təripidin* uning ikki mürisining arilиqidin atti. Ya oqi uning yürikidin texip qiqti wə u əz ɦarwisioɣa yiqilip qüxti. 25 Yəɦu əz yenidiki əməldari Bidkaroɣa: Uni elip Yizrəəllik Nabotning etizliqioɣa taxlioɣin. Yadingda bolsunki, mən bilən sən uning atisi Aɦabning kəynidin billə mangoɣanda, Pərwərdigar uning tooɣrisida mundaq bir ɦəküm-wəɦiyni eytqan: —□
26 «Mən tünügün Nabotning qeni bilən uning ooɣullirining qenini kərdüm, dəydu Pərwərdigar: Mana bu *qan qərzini* dəl bu etizliqta sanga yandurimən, dəydu Pərwərdigar». Əmdi Pərwərdigarning xu səzi boyiqə, uni elip xu yərgə taxlioɣin, — dedi.■
27 Yəɦudaning padixaɦi Aɦaziya buni kərgəndə «Baoɣdiki rawaq yoli» bilən qaqti. Lekin Yəɦu uning kəynidin qooɣlap: «Uni etinglar!» dəp buyruwidi, ular uni Ibleamning yenida, Gur egizlikigə qikqan yolda atti. U Məgiddooɣiqə qeqip u yərdə əldi. □ ■ 28 Xuning bilən uning hizmətkarliri uning jəsitini jəng ɦarwisioɣa selip, Yerusalemoɣa elip berip, «Dawutning xəɦiri»də ata-bowilirining yenioɣa əz qəbrisidə dəpnə qildi 29 (Aɦabning ooɣli Yoramning səltənitining on birinqi yilida Aɦaziya Yəɦudaoɣa padixaɦ boloɣanidi).
30 Yəɦu əmdi Yizrəəlgə kəldi, Yizəbəl xuni anglap kəzlirigə sürmə sürüp, qaqlirini tarap, derizidin qarap turatti. 31 Yəɦu dərwazidin kirgəndə u uningoɣa: I Zimri, əz oɣojangning qatili, ɦəmmə ix tinqliqmu? — dəp soridi.□ ■
32 Yəɦu bexini kətürüp, derizigə qarap turup: — Mən tərəptə turidioɣan kim bar? dəp soriwidi, ikki-üq aoɣwat derizidin uningoɣa qaridi.
33 U: Xu ayalni təwəngə taxlanglar, deyixigila, ular uni təwəngə taxlidi. Xuning bilən uning qeni ɦəm tamoɣa ɦəm atlaroɣa qeqildi. U uni atlirioɣa dəssitip üstidin ətüp kətti.
34 Andin u əygə kirip yəp-iqkəndin keyin: Bu ləniti ayalning jəsitini təkxürüp, uni dəpnə qilinglar. Qünki nemila bolmisun u padixaɦning məlikisidur, dedi. ■ 35 Lekin ular uni dəpnə qiliwetəyli dəp beriwidi, uning bax səngiki, ayaoɣliri wə qolining alqinidin baxqa ɦeq yerini tapalmidi.
36 Ular yenip kelip bu həwərni uningoɣa degəndə u: — Bu ix Pərwərdigar Əz quli Tixbiliq Iliyas arqiliq eytqan munu səzining əməlgə axuruluxidur: — «Itlar Yizrəəldiki xu parqə yərdə Yizəbəlning gəxini yəydu. ■ 37 Yizəbəlning ölüki sirtta,

---

□ **9:21 «ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizliqida uqraxti» —** «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. □ **9:22 «buzuqqiliq» —** muxu yərdə ɦəm zinahorluqning əzi ɦəm kəqmə mənidə butpərəslikni kərsətsə kerək. □ **9:25 «...mundaq bir ɦəküm-wəɦiyni eytqan» —** ibraniy tilida «...mundaq bir yükni saloɣan». Adəttə «yük» Hudaning ɦəkümi yaki jazasini jakarlaydioɣan wəɦiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19 □ **9:27 ««Baoɣdiki rawaq yoli» bilən» —** yaki «Bəyt-Ɦagganoɣa baridioɣan yol bilən». ■ **9:27** 2Tar. 22:7-9 □ **9:31 «Zimri» —** 44 yil ilgiri Israil padixaɦ Elaɦdin yüz ərüp uni əltürgən. «1Pad.» 16:9-20ni kərüng. ■ **9:31** 1Pad. 16:18 ■ **9:34** 1Pad. 16:31 ■ **9:36** 1Pad. 21:23

Yizrəəldiki xu parqə yərdə kiǫdək yeyilip ketidu wə xuning bilən ḫeqkim: «U Yizəbəl ikən» deyəlməydu» — dedi.

10

Yəḫu Aḫabning jəmətidikilərni yoḳitidu

1 Əmdi Samariyədə Aḫabning yətmix ooǫli bar idi. Yəḫu hətlərni yezip Samariyəgə, yəni Yizrəəldiki əməldar-aḳsaḳallarǫa wə Aḫabning jəmətidiki pasibanlarǫa əwətti. Hətlərdə mundaḳ deyildi: —
2 «Silər bilən billə ǫojanglarning ooǫulliri, jəng ḫarwiliri bilən atlar, ḳoroǫanliḳ xəḫər wə sawut-ḳorallarmu bardur; xundaḳ bolǫandin keyin bu hət silərgə təgkəndə, 3 өz ǫojanglarning ooǫulliridin əng yahxisini tallap, өz atisining təhtigə olturǫuzup, ǫojanglarning jəməti üqün soḳuxḳa qiḳinglar!».
4 Lekin ular dəkkə-dükkigə qüxüp intayin ḳorḳuxup: Mana ikki padixaḫ uning aldida put tirəp turalmiǫan yərdə, biz ḳandaḳmu put tirəp turalaymiz? — deyixti.
5 Xuning bilən orda bexi, xəḫər baxliḳi, aḳsaḳallar bilən pasibanlar Yəḫuǫa həwər yətküzüp: Biz sening ḳulliringmiz; sən ḫərnemə buyrusang xuni ḳilimiz; ḫeqkimni padixaḫ ḳilmaymiz. Sanga nemə muwapiḳ kərünsə xuni ḳiloǫin, dəp eytti.
6 Yəḫu ikkinqi hətni yezip, həttə: — «Əgər mən tərəptə bolup, mening səzlirimgə kirixkə razi bolsanglar өz ǫojanglarning ooǫullirining baxlirini elip, ətə muxu waḳitta Yizrəəlgə, mening ḳeximǫa ularni kəltürünglar. Əmdi padixaḫning ooǫulliri yətmix kixi bolup, өzlirini baḳḳan xəḫərning uluǫlirining ḳexida turatti. □ 7 Hət ularǫa təgkəndə ular xaḫzadilərni, yətmixəylənning ḫəmmisini өltürüp, baxlirini sewətlərgə selip, Yizrəəlgə Yəḫuǫa əwətti. 8 Bir həwərqi kelip Yəḫuǫa: Ular xaḫzadilərning baxlirini elip kəldi, dəp həwər bərgəndə, u: Ularni ikki dəwə ḳilip, dərwazining aldida ətə ətigəngiqə ḳoyunglar, dedi.
9 Ətigəndə u qiḳip, u yərdə turup pütkül halayiḳḳa: Silər bigunaḫsilər; mana, mən өzüm ǫojamǫa ḳəst ḳilip uni өltürdüm; lekin bularning ḫəmmisini kim qepip өltürdi? □ 10 Əmdi xuni bilinglarki, Pərwərdigarning ḫeq səzi, yəni Pərwərdigar Aḫabning jəməti tooǫrisida eytḳinidin ḫeqbir səz yərdə ḳalmaydu. Qünki Pərwərdigar Өz ḳuli Iliyas arḳiliḳ eytḳiniǫa əməl ḳildi, — dedi.■
11 Andin keyin Yəḫu Yizrəəldə Aḫabning jəmətidin ḳaloǫanlarning ḫəmmisi, uning təripidiki barliḳ ərbablar, dost-aoǫiniliri wə kaḫinlirini ḫeq kimni ḳaldurmay өltürdi.
12 Andin u ornidin turup, Samariyəgə bardi. Yolda ketiwetip «padiqilarǫa təwə Bəyt-Əkəd»kə yətkəndə □ 13 Yəḫu Yəḫuda padixaḫi Aḫaziyaning ḳerindaxliri bilən uqraxti. U ulardin: Silər kim? — dəp soridi.
«Aḫaziyaning ḳerindaxliri, padixaḫning ooǫulliri wə hanixning ooǫulliridin ḫal sorioǫili barimiz, dedi.□ ■
14 U: Ularni tirik tutunglar! dəp buyrudi. Andin adəmliri ularni tirik tutti, andin ḫəmmisini Bəyt-Əkədning ḳuduḳining yenida өltürüp, ularning ḫeq birini ḳoymidi. Ular jəmiy ḳiriḳ ikki adəm idi. 15 U u yərdin ketip barǫanda uning aldiǫa qiḳḳan

□ **10:6 «baxlirini elinglar» —** Yəḫuning təlipi bəlkim ḳəstən müjməl deyilgənidi. Ibraniy tilida «baxlirini elix» degənlik «өzlirini elip kelix» yaki «өltürüx» degən ikki bisliḳ mənidə idi. Aḳsaḳallar wə pasibanlar padixaḫning ooǫullirini өltürgəndin keyin, Yəḫu ularni «Ular mən bilən təng bu ixlarǫa məs'ul» dəp kərsitələytti. □ **10:9 «Silər bigunaḫsilər; mana, mən өzüm ǫojamǫa ḳəst ḳilip uni өltürdüm; lekin bularning ḫəmmisini kim qepip өltürdi?» —** Yəḫu ḫiyligərlik bilən xəḫərdiki wə Yizrəəldiki əməldarlarni mən tərəptə turidu, mən bilən təng muxu ixlarǫa məs'ul, dəp halayiḳḳa kərsətməkqi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29 □ **10:12 ««padiqilarǫa təwə Bəyt-Əkəd»kə» —** yaki «ḳoy padiqilar yioǫilidioǫan jay»ǫa…» □ **10:13 «ḫal sorioǫili barimiz» —** ibraniy tilida «ḫal sorioǫili qüximiz». ■ **10:13** 2Tar. 22:8

Rəkabning oƣli Yəhonadabkə yolukti. U uningƣa salam kilip: Mening kənglüm sanga sadik bolƣandək, sening kənglüngmu manga sadikmu? — dedi.
Sadik, dedi Yəhonadab.
Yəhu: — Undak bolsa kolungni manga bərgin, dedi. U kolini beriwidi, Yəhu uni jəng harwisiƣa elip qikip, əz yenida jay berip □ 16 uningƣa: Mən bilən berip, Pərwərdigarƣa bolƣan kizƣinlikimni kərgin, dedi. Xuning bilən u uni jəng harwisiƣa olturƣuzup həydəp mangdi.
17 U Samariyəgə kəlgəndə Ahabning jəmətidin Samariyədə kalƣanlarning həmmisini kirip tügətküqə əltürdi. Bu ix Pərwərdigarning Iliyaskə eytkan səzining əməlgə axuruluxi idi.■

Yəhuning Baal degən butning kahin-pəyƣəmbərlirini ketl kilixi

18 Andin Yəhu həmmə halayikni yiƣdurup, ularƣa mundak dedi: — Ahab Baalning hizmitini az kilƣan, lekin Yəhu uning hizmitini kəp kilidu. 19 Buning üqün Baalning barlik pəyƣəmbərlirini, uning kullukida bolƣanlarning həmmisi bilən barlik kahinlirini manga qakiringlar; heqkim kalmisun, qünki Baalƣa qong kurbanlik sunƣum bar; hərkim hazir bolmisa jenidin məhrum bolidu, dedi. Lekin Yəhu bu ixni baalpərəslərni yokitix üqün hiyligərlik bilən kildi.
20 Xuning bilən Yəhu: Baalƣa has bir heyt bekitinglar, dewidi, ular xundak elan kildi.
21 Yəhu pütkül Israilƣa təklip əwətkəndə, barlik baalpərəslər kəldi; ulardin heqbiri kəm kalmay kəldi. Ular Baalning buthanisiƣa kirdi; xuning bilən Baalning buthanisi bu bexidin yənə bir bexiƣiqə lik toldi. 22 U *murasim* kiyimi begigə: Həmmə Baalpərəslərgə *ibadət* kiyimlirini əqikip bər, dewidi, u kiyimlərni ularƣa əqikip bərdi.
23 Yəhu bilən Rəkabning oƣli Yəhonadab Baalning buthanisiƣa kirip baalpərəslərgə: Təkxürüp bekinglar, bu yərdə Pərwərdigarning bəndiliridin heqbiri bolmisun, bəlki pəkət baalpərəslər bolsun, dedi.
24 Ular təxəkkür kurbanlikliri bilən kəydürmə kurbanliklarni ətküzgili kirdi. Yəhu səksən adimini texida koyup ularƣa: Mən silərning ilkinglarƣa tapxurƣan bu adəmlərdin birsi kolunglardin keqip kətsə, jenining ornida jan berisilər, dedi.□
25 Ular kəydürmə kurbanlikni ətküzüp boluxiƣila, Yəhu orda pasibanliri wə sərdarlarƣa: Kirip ularni kətl kilip, heqkimni qikkili koymanglar, dəp buyrudi. Xuning bilən orda pasibanliri bilən sərdarlar ularni kiliq bisi bilən kətl kilip, ölüklərni xu yərgə taxliwətti. Andin Baalning buthanisining iqkirigə kirip 26 but tüwrüklərni Baalning buthanisidin elip qikip kəydürüwətti. 27 Ular yənə Baalning tüwrük-həykilini qekip, Baalning buthanisini yikitip uni bügüngə kədər hajəthaniƣa aylandurdi. 28 Yəhu xu yol bilən Baalni Israil iqidin yok kildi.

Yəhuning səltənitining hulasisi

29 Yəhu Nibatning oƣli Yəroboamning Israilni gunahka putlaxturƣan gunahliridin, yəni Bəyt-əl bilən Dandiki altun mozay butliridin əzini yiƣmidi. ■ 30 Pərwərdigar Yəhuƣa: Sən obdan kilding; Mening nəzirimgə muwapik kərünginini ada kilip, Ahabning jəmətigə kənglümdiki həmmə niyətni bəja kilip pütküzgining üqün, sening oƣulliring tətinqi nəsligiqə Israilning təhtidə olturidu, dedi.■

□ **10:15** **«sanga sadik» —** ibraniy tilida «kənglünggə sadik» dəp ipadilinidu. **«sanga sadik bolƣandək»** — yaki «sanga durus bolƣandək». **«manga sadikmu»** — yaki «manga durusmu». Bu ayəttiki «Rəkabning oƣli Yəhonadab» «Yər.» 35:1-16də tilƣa elinƣan «Rəkabning oƣli Yəhonadab (Yonadab)»kə ohxax adəm boluxi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8 □ **10:24** **«təxəkkür kurbanlikliri» —** yaki pəkət «kurbanliklar». ■ **10:29** 1Pad. 12:28 ■ **10:30** 2Pad. 15:12

31 Lekin Yəḫu pütün kəlbidin Israilning Hudasi Pərwərdigarning muḳəddəs ḳanunida mengixḳa kəngül bəlmidi; u Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan Yəroboamning gunaḫliridin neri turmidi.
32-33 Xu künlərdə Pərwərdigar Israilning zeminini kesip-kesip azaytixḳa baxlidi. Qünki Ḥazaəl Iordan dəryasining məxriḳ təripidin baxlap Israilning qegraliridin bəsüp ətüp ularoɣa ḥujum ḳildi; u barliḳ Gilead yurtini, Arnon jiloɣisining yenidiki Aroərdin tartip Gileadtin ətüp Baxanoɣiqə, Gad, Rubən wə Manassəḫning barliḳ yurtlirini ixoɣal ḳildi.
34 Əmdi Yəḫuning baxḳa əməlliri ḥəm ḳiloɣanlirining ḥəmmisi, jümlidin səltənitining ḥəmmə ḳudriti «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
35 Yəḫu əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Yəḫoaḫaz uning ornida padixaḫ boldi. 36 Yəḫuning Israilning üstidə Samariyədə səltənət ḳiloɣan waḳti yigirmə səkkiz yil idi.

11

Hanix Ataliyaning əltürülüxi
2Tar. 22:10-12; 23:1-21

1 Əmdi Aḫaziyaning anisi Ataliya ooɣlining əlginini kərgəndə, barliḳ xaḫ nəslini əltürüxkə ḳozoɣaldi.■
2 Lekin Yoram padixaḫning ḳizi, yəni Aḫaziyaning singlisi Yəḫoxeba əltürülüx aldida turoɣan padixaḫning ooɣullirining arisidin Aḫaziyaning ooɣli Yoaxni ooɣriliḳqə elip qiḳip, uni wə inik anisini yastuḳ-kirlik ambirioɣa yoxurup ḳoydi. Yoax xu yol bilən Ataliyadin yoxurup ḳelinip əltürülmidi. 3 Andin keyin *inik anisi* bilən Pərwərdigarning əyidə altə yiloɣiqə yoxurunup turdi. Xu waḳitlarda Ataliya zeminda səltənət ḳildi.
4 Yəttinqi yili Yəḫoyada adəm əwətip Kariylar ḥəm orda pasibanlirining yüzbexilirini Pərwərdigarning əyigə qaḳirtip kelip, ular bilən əḫdə ḳilixti. U ularoɣa Pərwərdigarning əyidə ḳəsəm iqküzüp, padixaḫning ooɣlini kərsətti. □ ■ 5 Andin ularoɣa buyrup: Mana silər ḳilixinglar kerək boloɣan ix xuki: — Xabat künidə pasibanliḳ nəwiti kəlgən üqtin biri padixaḫning ordisida pasibanliḳ kəziti ḳilsun.
6 Üqtin biri Sür degən dərwazida tursun wə üqtin biri orda pasibanlar ḥoylisining kəynidiki dərwazida tursun; xundaḳ ḳilip silər orda üqün pasibanliḳ ḳilisilər. □
7 Xabat künidə pasibanliḳ nəwitini ḳilip boloɣan üqtin ikki ḳismi Pərwərdigarning əyidə padixaḫning ḳexida pasibanliḳ ḳilsun. 8 Silər padixaḫning ətrapida turup, ḥərbiringlar ḳolunglaroɣa əz ḳoralinglarni elip, kimdəkim sepinglardin ətkili urunsa uni əltürünglar; padixaḫ qiḳip-kirsə uning bilən billə yürünglar, dedi.
9 Yüzbexilar kaḫin Yəḫoyada barliḳ tapilioɣanlirini bəja kəltürüxti; ḥərbir yüzbexi əz adəmlirini, ḥəm xabat künidə pasibanliḳ nəwitigə kəlgənlərni ḥəm pasibanliḳ nəwitidin yanoɣanlarni ḳaldurup ḳaldi; andin Yəḫoyada kaḫinning ḳexioɣa kəldi. ■ 10 Kaḫin bolsa Dawut padixaḫning Pərwərdigarning əyidə saḳlaḳliḳ nəyzə wə ḳalḳanlirini yüzbexilaroɣa tarḳitip bərdi.
11 Orda pasibanliri tizilip, ḥərbiri əz ḳolida ḳoralini tutup, ibadəthanining ong təripidin tartip sol təripigiqə ḳurbangaḫ bilən ibadəthanini boylap padixaḫning ətrapida turdi. 12 Yəḫoyada xaḫzadini otturioɣa qiḳirip uning bexioɣa tajni kiygüzüp,

■ **11:1** 2Tar. 22:10 □ **11:4** **«Kariylar»** — bəlkim bir türküm qətəllik ləxkərlərni kərsitidu. Baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6** **«Sür degən dərwazi»** — yaki «Ul dərwazisi». ■ **11:9** 2Tar. 23:8

uningƣa guwahnamilərni berip, padixah boluxqa *huxbuy may bilən* məsih qildi. Həmməylən qawak qelip: — «Padixah yaxisun!» dəp towlaxti.
13 Ataliya orda pasibanliri bilən həlqning towlaxlirini angliƣanda, Pərwərdigarning
өyigə kirip, kөpqilikning arisiƣa kəldi. 14 U qariwidi, mana padixah qaidə-rəsim
boyiqə tüwrükning yenida turatti. Padixahning yenida əməldarlar bilən kanayqilar
tiziliƣanidi; barlik yurt həlqi xadlinip, kanay qelixatti. Buni kөrgən Ataliya kiyimlirini
yirtip: — Asiylik, asiylik! — dəp warkirdi.
15 Əmma Yəhoyada kahin qoxunƣa məs'ul boliƣan yüzbexilariƣa: Uni səpliringlar
otturisidin sirtqa qikiriwetinglar; kimdəkim uningƣa əgəxsə kiliqlansun, dəp
buyrudi. Qünki kahin: — U Pərwərdigarning өyidə өltürülmisun, dəp eytqanidi.
16 Xuning bilən ular uningƣa yol boxitip bərdi; wə u padixah ordisiƣa kiridiƣan at
yoliƣa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni өltürdi.□
17 Yəhoyada: — «Pərwərdigarning həlqi bolayli» dəp Pərwərdigarning wə padixah
bilən həlqning otturisida bir əhdə tohtatti; padixah bilən həlqning otturisida həm
bir əhdə baƣlandi. ■ 18 Andin barlik zemindiki həlq Baalning buthanisiƣa berip
uni buzup taxlidi; uning qurbangahliri bilən məbudlirini qekip parə-parə kilip,
Baalning kahini Mattanni qurbangahlarning aldida өltürdi. Andin keyin *Yəhoyada*
kahin Pərwərdigarning өyigə pasibanlarni təyinlidi. 19 Andin u yüzbexilar,
Kariylar, orda pasibanliri wə yurtning həmmə həlqini өzi bilən elip kelip, padixahni
Pərwərdigarning өyidin baxlap qüxüp, ordidiki «Pasibanlarning dərwazisi»din
padixahning ordisiƣa kirgüzdi; Yoax padixahlik təhtigə olturdi.
20 Yurtning barlik həlqi xadlinatti; ular Ataliyani padixahning ordisining yenida
kiliqlap өltürgəndin keyin, xəhər tinq bolup qaldi.

Yəhoax Yəhudaƣa padixah bolidu
2Tar. 24:1-27

21 Yəhoax yəttə yaxqa kirgəndə padixah boldi.

12

1 Yəhuning səltənitining yəttinqi yilida Yəhoax padixah boldi; u qirik yil Yerusalemda
səltənət kildi. Uning anisi Bəər-Xebalik Zibiyah idi. □ 2 Yəhoax Yəhoyada kahin
uningƣa nəsihət kilip turoƣan barlik künlərdə, Pərwərdigarning nəziridə durus
boloƣanni kildi. □ 3 Pəkət «yukiri jaylar»la yokitilmidi; həlq yənila «yukiri jaylar»ƣa
qikip qurbanlik kilip huxbuy yakatti.□

□ **11:16 «ular uningƣa yol boxitip … at yoliƣa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni өltürdi» —** yaki «ular uni tutup padixah ordisiƣa kiridiƣan at yoliƣa yetip kəlgəndə, xu yərdə uni өltürdi». ■ **11:17** 2Tar. 23:16 □ **12:1 «Yəhoax» —** «Yoax»ning baxqa xəkli. □ **12:2 «Yəhoax Yəhoyada kahin uningƣa nəsihət kilip turoƣan barlik künlərdə, … durus boloƣanni kildi.» —** bu səzgə qarioƣanda Yoax Yəhoyada өlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kөrüng). □ **12:3 «yukiri jaylar» —** Təwrattiki «Kan.» 12:5-14də wə baxqa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillariƣa: Birsi Manga atap qurbanlik kilsa, pəkət «Өzüm tallioƣan jay»da qurbanlik kilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundak qurbanlik kilidioƣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir wakitta pəkət birla jayni bekitətti). Birak Israillar bəlkim өz kolayliqini kөzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-hərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin sakit kilip taoƣ qokkiliri katarlik yukiri jaylarda Hudaƣa ibadət kilip qurbanlik kilatti. Buning xundak bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini qobul kilip, xu yərdə hərhil butlariƣimu qokunup, hətta butpərəslərgə əgixip «insan qurbanlik»larnimu kilixi mumkin wə dərwəkə kөp wakitlarda xundak kilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kөrüng).

4 Yəḫoax kaḫinlarοɳa: — Pərwərdigarning өyigə Hudaοɳa ataloɳan ḫəmmə pul, jümlidin royhəttin ətküzülgən ḫər kixining baj puli, ḳəsəm iqkənlərning puli wə ḫərkim ihtiyari bilən Pərwərdigarning өyigə beoɳixlap əkəlgən ḫəmmə pulni □ ■ 5 kaḫinlar həziniqilərdin tapxuruwelip Pərwərdigarning өyining ḳaysi yeri buzuloɳan bolsa, xu pulni ixlitip xularni ongxisun, dedi.□
6 Lekin Yəḫoax padixaḫning səltənitining yigirmə üqinqi yilioɳiqə, kaḫinlar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini tehiqə onglimioɳanidi. 7 Andin Yəḫoax padixaḫ Yəḫoyada kaḫin wə baxḳa kaḫinlarni qaḳirip ularοɳa: — Nemixḳa ibadəthanining buzuloɳan yərlirini ongximidinglar? Mundin keyin həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglatmanglar, dedi.□
8 Xuning bilən kaḫinlar maḳul boluxup: Biz buningdin keyin həlḳtin pul almaymiz ḫəm өzimiz ibadəthanining buzuloɳan yərlirinimu ongximaymiz, dedi.
9 Əmdi Yəḫoyada kaḫin bir sanduḳni elip qiḳip, yapḳuqidin bir təxük texip uni ḳurbangaḫning yenioɳa ḳoydi; kixilər Pərwərdigarning өyigə kirgəndə, u ong tərəptə turatti. Dərwazioɳa ḳaraydioɳan kaḫinlar Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən barliḳ pulni uningοɳa salatti. 10 Wə xundaḳ bolattiki, ular sanduḳta kөp pul qüxkənlikini kөrsə, padixaḫning katipi bilən bax kaḫin ibadəthanioɳa qiḳip, Pərwərdigarning өyidiki pulni haltioɳa qigip, sanap ḳoyatti. 11 Andin ular Pərwərdigarning өyini ongxaydioɳan ix baxlirioɳa өlqəp-ḫesablap berətti. Ular bolsa uni Pərwərdigarning өyini ongxaydioɳan yaoɳaqqi bilən tamqilar, 12 taxqilar bilən taxtiraxlaroɳa berətti. Ular muxu pulni Pərwərdigarning өyining buzuloɳan yərlirini ongxaxḳa lazim boloɳan yaoɳaq bilən oyuloɳan taxlarni setiwelixḳa, xuningdək ibadəthanini ongxaxḳa wə ḫəmmə baxḳa qiḳimoɳa ixlitətti. □ 13 Lekin Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən pul ibadəthanioɳa atilidioɳan kümüx ḳaqaḳuqilar, piqaḳlar, piyalilər, kanaylar, ya altundin yaki kümüxtin yasaloɳan baxḳa ḫərḳandaḳ nərsilərni yasitixḳa ixlitilməytti. 14 Ular bəlki xu pulni ix bexilirioɳa berip, Pərwərdigarning өyini ongxitatti. 15 Ular pulni ix bejirgüqilərning ixləmqilərgə təḳsim ḳilip berixi üqün tapxuratti; lekin uning ḫesawatini ḳilmaytti; qünki bular insap bilən ix ḳilatti. 16 Lekin itaətsizlik ḳurbanliḳi puli bilən gunaḫ ḳurbanliḳioɳa munasiwətlik pullar Pərwərdigarning өyigə elip kelinməytti; u kaḫinlaroɳa təwə idi.
17 U waḳitta Suriyə padixaḫi Ḫazaəl Gat xəḫirigə ḫujum ḳilip, uni ixoɳal ḳildi. Andin Ḫazaəl Yerusalemoɳa ḫujum ḳilixḳa yüzləndi. ■ 18 Xuning bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoax өz ata-bowiliri boloɳan Yəḫuda padixaḫliri Yəḫoxafat, Yoram wə Aḫaziya Pərwərdigaroɳa təḳdim ḳiloɳan ḫəmmə muḳəddəs buyumlarni, wə өzi təḳdim ḳiloɳanlirini Pərwərdigarning өyi ḫəm padixaḫning ordisining həziniliridin izdəp tapḳan barliḳ altunoɳa ḳoxup, ḫəmmisini Suriyəning padixaḫi Ḫazaəlgə əwətti; andin Ḫazaəl Yerusalemdin qekindi.■
19 Yoaxning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloɳanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
20 Əmdi *Yəḫoaxning* hizmətkarliri uningοɳa ḳəst ḳilip Silla dawini təripidiki Millo

□ **12:4 «royhəttin ətküzülgən ḫər kixining baj puli, ḳəsəm iqkənlərning puli»** — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni kөrüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5 «kaḫinlar həziniqilərdin…»** — yaki «kaḫinlar өz tonuxliridin...». «Kaḫinlar» — ibraniy tilida «Ḫərbir kaḫin…» deyilidu — demək, ḫərbir kaḫinning bu ixḳa boloɳan ayrim məs’uliyiti barliḳi səl təkitlinidu. □ **12:7 «…Mundin keyin həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglatmanglar»** — bu səzgə ḳarioɳanda kaḫinlar ḫeq bolmioɳanda ibadəthanini ongxitix hizmitidə məs’uliyətsizlik ḳiloɳan bolsa kerək. Bu səzlərdin ular muxu pullarni hiyanət ḳiloɳanliḳi natayin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Muningdin baxlap ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglitix məḳsitidə baxḳa həziniqilərdin pul almanglar». 8-ayət bizning tərjimimizgə masraḳ kelidu. □ **12:12 «taxtiraxlar»** — yəni tax nəḳixqilər idi. ■ **12:17** 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23 ■ **12:18** 2Pad. 18:15 □ **12:19 «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» uningdin kөp uqurlar aloɳanidi.

kəl’əsidə uni əltürdi. ■ 21 Uning hizmətkarliridin Ximeatning oƣli Yozakar wə Xomərning oƣli Yəhozabad uni zəhimləndürdi, xuning bilən u əldi. U əz ata-bowilirining arisida «Dawutning xəhiri»də dəpnə kilindi. Oƣli Amaziya uning ornida padixah boldi.

13

Yəhoahaz Israil üstidin həküm süridu

1 Ahaziyaning oƣli, Yəhudaning padixahi Yoaxning səltənitining yigirmə üqinqi yili, Yəhuning oƣli Yəhoahaz Samariyədə Israilƣa padixah bolup, Samariyədə on yəttə yil səltənət kildi. 2 U Pərwərdigarning nəzaridə rəzil bolƣanni kilip, Israilni gunahka putlaxturƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunahlirigə əgixip mangdi; u ulardin heq qikmidi. 3 Buning üqün Pərwərdigarning ƣəzipi Israilƣa kozƣaldi; u ularni Suriyəning padixahi Hazaəlning wə Hazaəlning oƣli Bən-Hadadning kolidə tapxurup bərdi.

4 Yəhoahaz Pərwərdigardin rəhim tilidi; wə Pərwərdigar Israilning kisilip kalƣanlikini kərüp duasiƣa kulak saldi. Qünki Suriyəning padixahi ularƣa zulum kiliwatatti. 5 Pərwərdigar Israilƣa bir kutkuzƣuqi təyinlidi; xuning bilən ular Suriylərning kolidin azad bolup kutuldi. Keyin Israil yənə burunkidək əz əy-qedirliridə makanlaxti. 6 Lekin ular Israilni gunahka putlaxturƣan Yəroboam jəmətining gunahliridin qikmidi; ular yənila xu yolda mangatti. Hətta Samariyədə bir «Axərah» butmu kalƣanidi.□

7 *Suriyəning padixahi* Yəhoahazƣa pəkət əllik atlik ləxkərni, on jəng harwisi bilən on ming piyadə əskirinila kaldurƣanidi. Qünki u Yəhoahazning *koxunini* yokitip hamandiki topa-qangdək kiliwətkənidi.

8 Əmdi Yəhoahazning baxka ixliri həm kilƣanlirining həmmisi, jümlidin səltənitining həmmə kudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 9 Yəhoahaz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə kilindi. Andin oƣli Yoax ornida padixah boldi.

Yoax Samariyə üstidin həküm süridu •••• «Yoax»ning baxka xəkli «Yəhoax»

10 Yəhudaning padixahi Yoaxning səltənitining ottuz yəttinqi yilida Yəhoahazning oƣli Yəhoax Samariyədə Israilƣa padixah bolup, on altə yil səltənət kildi. □ 11 U Pərwərdigarning nəzaridə rəzil bolƣanni kildi; u Israilni gunahka putlaxturƣan, Nibatning oƣli Yəroboamning gunahlirining heqkaysisini taxlimidi; u xu yolda mangatti.

12 Əmdi Yoaxning baxka ixliri həm kilƣanlirining həmmisi, jümlidin uning Yəhudaning padixahi Amaziya bilən jəng kilip kərsətkən kudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 13 Yoax ata-bowilirining arisida uhlidi wə Yəroboam uning təhtigə olturdi. Yoax Samariyədə Israilning padixahliri arisida dəpnə kilindi.

Elixaning ahirki bexariti

■ **12:20** 2Pad. 14:5 □ **13:6** **««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beƣixlanƣan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyulƣan yaki nəkixləngən boluxi mumkin. □ **13:10** **«Yəhoax»** — «Yoax»ning baxka xəkli.

14 Elixa өz əjilini yətküzidiоɣan kesəl bilən yatti. Israilning padixaḩi Yoax uning ḳexiоɣa kelip uning yüzigə engixip yiоɣlap: I atam, i atam, Israilning jəng ḩarwisi ḩəm atliḳ əskərliri!» dəp pəryad kətürdi.□ ■
15 Elixa uningоɣa: Bir ya bilən ya oḳlirini kəltürgin, dedi. U ya bilən ya oḳlirini
kəltürgəndə 16 Elixa Israilning padixaḩiоɣa: Ḳolungni yaоɣa selip tutḳin, dedi. U
ḳolini ḳoyоɣanda Elixamu ḳollirini padixaḩning ḳollirining üstigə ḳoyup, uningоɣa:
17 — Məxriḳ tərəptiki derizini aqḳin, dedi. U uni aqḳanda Elixa: Atḳin, dedi. U
etiwidi, Elixa uningоɣa: Mana bu Pərwərdigarning nusrət ya oḳi, yəni Suriyəning
üstidin nusrət ḳazinidiоɣan ya oḳidur. Sən Suriylərni yoḳatḳuqə Afəḳtə ular bilən
jəng ḳilisən, dedi.■
18 Andin u: — Ya oḳlirini ḳolungоɣa alоɣin, dedi. Ularni alоɣanda, Elixa Israilning
padixaḩiоɣa: Ular bilən yərgə urоɣin, dedi. U üq ḳetim urup tohtidi. 19 Hudaning
adimi uningоɣa aqqiḳlinip: Sən bəx-altə ḳetim uruxungоɣa tooɣra kelətti. Xundaḳ
ḳiloɣan bolsang, sən Suriylərni urup yoḳitip üzül-kesil məoɣlup ḳilatting; lekin əmdi
Suriylərni urup, pəḳət üq ḳetimla məoɣlup ḳilalaysən, dedi.
20 Elixa өlüp dəpnə ḳilindi.
Əmdi hər yili, yil bexida Moablardin top-top bulangqilar yurtḳa parakəndiqilik
salatti. 21 Bir küni xundaḳ boldiki, həlḳ bir өlgən adəmni yərlikigə ḳoyuwatḳanda,
mana, ular bir top bulangqilarni kərüp ḳaldi, ular jəsətni Elixaning gərigə taxlidi.
Jəsət Elixaning ustihinioɣa təgkəndə, u tirilip, ḳopup tik turdi.
22 Əmma Suriyəning padixaḩi Ḫazaəl bolsa Yəḩoaḩazning ḩəmmə künliridə Israiloɣa
zalimliḳ ḳilatti. 23 Lekin Pərwərdigar ularoɣa meḩriban bolup iq aoɣritatti; Ibraḩim
bilən Isḩaḳ wə Yaḳupḳa baoɣliоɣan əḩdisi tüpəylidin U ularoɣa iltipat ḳilip, ularni
bügüngə ḳədər ḩalak ḳilmay, Өz ḩuzuridin qiḳiriwetixni halimiоɣanidi.
24 Suriyəning padixaḩi Ḫazaəl өldi wə ooɣli Bən-Ḫadad uning ornida padixaḩ boldi.
25 Andin keyin Yəḩoaḩazning ooɣli Yəḩoax Ḫazaəlning ooɣli Bən-Ḫadadning ḳolidin
Ḫazaəl өz atisi Yəḩoaḩazdin jəngdə tartiwaloɣan xəḩərlərni yanduruwaldi. Yəḩoax
uni urup, üq ḳetim məoɣlup ḳilip, xuning bilən Israilning xəḩərlirini yandurwaldi.

14

Amaziyaning Yəḩudaoɣa boloɣan səltəniti
2Tar. 25:1-28

1 Israilning padixaḩi Yəḩoaḩazning ooɣli Yoaxning səltənitining ikkinqi yilida
Yəḩudadiki Yoaxning ooɣli Amaziya Yəḩudaoɣa padixaḩ boldi. 2 Padixaḩ boloɣanda u
yigirmə bəx yaxḳa kirgənidi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning
anisi Yerusalemliḳ Yəḩoaddan idi.■
3 Amaziya Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳilatti, lekin əjdadi Dawut
ḳiloɣandək əməs, bəlki atisi Yoaxning barliḳ ḳiloɣanliri boyiqə ix kərətti. □ 4 Pəḳət
«yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila «yuḳiri jaylar»oɣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip
huxbuy yaḳatti.
5 Wə xundaḳ boldiki, səltəniti uning ḳolida muḳim boloɣanda, u padixaḩ atisini
өltürgən hizmətkarlirini tutup өltürdi. 6 Lekin Musaoɣa qüxürülgən ḳanun kitabida
Pərwərdigarning: «Atilarni ooɣulliri üqün өlümgə məḩkum ḳilixḳa bolmaydu ya
ooɣullirini atiliri üqün өlümgə məḩkum ḳilixḳa bolmaydu, bəlki ḩərbiri өz gunaḩi

□ **13:14** **«Israilning jəng ḩarwisi»** — yaki «Israilning jəng ḩarwiliri». **«Israilning jəng ḩarwisi ḩəm atliḳ əskərliri!»** — degən ibarə bəlkim padixaḩning Elixa pəyoɣəmbərgə boloɣan ḩərmitini bildürətti — Elixa pəyoɣəmbər (Iliyas pəyoɣəmbərdək) Israiloɣa ḩəm baxpanaḩ ḩəm өzi «bir kixilik ḳoxun»dək bolup kəlgənidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12 ■ **13:17** 1Pad. 20:30 ■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3** **«əjdadi Dawut»** — ibraniy tilida «atisi Dawut».

üqün ölümgə məhkum kilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u öltürgüqilərning balilirini ölümgə məhkum kilmidi.■
7 U «Xor wadisi»da Edomiylardin on ming əskərni öltürdi wə jəng kilip Selani ixoal
kilip uni Yoktəəl dəp atidi; bügüngiqə u xundak atilip kəlməktə. 8 Andin keyin
Amaziya Israilning padixahi Yəhuning nəwrisi, Yəhoahazning ooli Yəhoaxning
aldioa əlqilərni mangdurup: «Keni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
9 Israilning padixahi Yəhoax Yəhudaning padixahi Amaziyaoa əlqi əwətip mundak
sözlərni yətküzdi: — «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə söz əwətip: Öz
kizingni ooloumoa hotunlukka bərgin, dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi haywan
ötüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
10 Sən dərwəkə Edomning üstidin oəlibə kilding; kənglüngdə öz-özüngdin
məoqrurlinip kətting. Əmdi yayrap pəhirlən, birak öydə kaloin; nemixka bexingoa
külpət kəltürüp, özüngni wə özüng bilən Yəhudani balaoa yikitisən?».□
11 Əmma Amaziya kulak salmidi. Israilning padixahi Yəhoax jənggə qikti; xuning
bilən u Yəhudaning padixahi Amaziya bilən Yəhudadiki Bəyt-Xəməxtə uqrixip
sokuxti. 12 Yəhudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən kilinip,
hərbiri öz öyigə keqip kətti. 13 Wə Israilning padixahi Yəhoax Bəyt-Xəməxtə
Ahaziyaning nəwrisi, Yəhoaxning ooli, Yəhudaning padixahi Amaziyani əsir kilip,
Yerusalemoa elip bardi; u Yerusalemning sepilining Əfraim dərwazisidin tartip
burjək dərwazisioiqə boloan tət yüz gəzlik bir bölikini örüwətti.□
14 U Pərwərdigarning öyidin həmdə padixahning ordisidiki həzinidin tepiloan
barlik altun-kümüx, həmmə kaqa-kuqilarni buliwaldi wə kepillik süpitidə birnəqqə
tutkunni elip Samariyəgə yenip kətti. 15 Əmma Yəhoaxning baxka ixliri həm
kiloanlirining həmmisi, jümlidin uning Yəhudaning padixahi Amaziya bilən
jəng kilip kərsətkən kudriti «Israil padixahlirining Tarih-təzkiriliri» degən kitabta
pütülgən əməsmidi?
16 Yəhoax öz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə Israilning padixahlirining
arisida dəpnə kilindi. Ooli Yəroboam uning ornioa padixah boldi. 17 Israilning
padixahi Yəhoahazning ooli Yəhoax ölgəndin keyin, Yəhoaxning ooli, Yəhudaning
padixahi Amaziya on bəx yil ömür kördi. 18 Əmdi Amaziyaning baxka əməlliri həm
kiloanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta
pütülgən əməsmidi? 19 U Yerusalemda bəzilər uni kəstləxkə kirixkənidi, Lakix
xəhirigə keqip kətti; lekin kəstligüqilər kəynidin Lakixka adəm əwətip u yərdə uni
öltürdi. ■ 20 Andin ular uni atlaroa artip Yerusalemoa elip bardi. U Yerusalemda
ata-bowilirining arisida «Dawutning xəhiri»də dəpnə kilindi. 21 Yəhudaning barlik
hölki uning on altə yaxka kirgən ooli Azariyani tikləp, uni atisi Amaziyaning ornida
padixah kildi ■ 22 (padixah atisi ata-bowilirining arisida uhlioandin keyin, Elat
xəhirini kaytidin yasap, Yəhudaoa yənə təwə kilouqi dəl Azariya idi).□

Yəroboam II-ning Israil üstigə padixah boluxi

■ **14:6** Kan. 24:16; Əz. 18:20 □ **14:10 «Nemixka bexingoa külpət kəltürüp, özüngni wə özüng bilən Yəhudani balaoa yikitisən?»** — Yəhoax eytkan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəkət bir tikəndursən, özüm kedirdək uluo adəmmən, özünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluo pilaning hərtürlük tasadipiylikətin məoqlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəhoax padixahni «butpərəs kapir» dəp hesablioili bolsimu, muxu yərdə uning nəsihəti toora idi. □ **14:13 «tət yüz gəzlik...»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») kolning jəynəktin barmakning uqioiqə boloan uzunluki, yəni 0.454 metr uzunluk idi. ■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22 «padixah ...Elat xəhirini kaytidin yasap, Yəhudaoa yənə təwə kilouqi dəl Azariya idi»** — yaki «padixah atisi öz ata-bowilirining arisida uhlioandin keyin, Azariya Elat xəhirini kaytidin yasap uni Yəhudaoa yənə təwə kildi»

23 Yəhudaning padixahi Yoaxning oƣli Amaziyaning səltənitining on bəxinqi yilida,
Israilning padixahi Yəhoaxning oƣli Yəroboam ḫəküm sürüxkə baxlap, Samariyədə
ḳirik bir yil səltənət ḳildi. 24 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳildi;
u Israilni gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫlirining
ḫeqbirini taxlimidi.
25 Israilning Hudasi Pərwərdigarning əz ḳuli Gat-Ḥəfərlik Amittayning oƣli Yunus
pəyoƣəmbər arḳilik eytḳan səzi əməlgə axurulup, u *ximalda* Hamat rayonioƣa kirix
eoƣizidin tartip *jənubta* «Arabaḫ dengizi»oƣiqə Israilning qegralirini kengəytip əsligə
kəltürdi. □ ■ 26 Qünki Pərwərdigar Israilning tartḳan azablirining intayin ḳattik
ikənlikini kərdi; ajizlar ḫəm meyiplardin baxḳa ḫeqkim ḳalmidi, Israiloƣa mədətkar
yoḳ idi. □ 27 Pərwərdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoḳitimən» degən
əməs idi; xunga U Yəhoaxning oƣli Yəroboamning ḳoli bilən ularni ḳutḳuzdi.
28 Əmdi Yəroboamning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi, jümlidin uning
səltənitining ḳudriti wə ḳandaḳ jəng ḳilip, əsli Yəhudaoƣa təwə boloƣan Dəməxḳ
bilən Hamatni yanduruwaloƣanliḳi «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən
kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Yəroboam ata-bowiliri, yəni Israilning padixaḫlirining arisida uhlidi wə oƣli
Zəkəriya uning ornida padixaḫ boldi.

15

Azariya — yəni Uzziya — Yəhudaoƣa səltənət ḳilidu
2Tar. 26:1-23

1 Israilning padixahi Yəroboamning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Amaziyan-
ing oƣli Azariya Yəhudaning padixaḫi boldi. □ ■ 2 On altə yaxḳa kirgəndə padixaḫ
bolup Yerusalemda əllik ikki yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup,
u Yerusalemliḳ idi. ■ 3 U atisi Amaziyaning barliḳ ḳiloƣanliridək Pərwərdigarning
nəziridə durus boloƣanni ḳilatti. 4 Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila
«yuḳiri jaylar»oƣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.
5 Əmma Pərwərdigar padixaḫni urup, uning əlümigiqə uni mahaw kesiligə muptila
ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti wə padixaḫning oƣli Yotam ordini baxḳurup yurtning
həlḳining üstigə ḫəküm sürətti.□
6 Azariyaning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi «Yəhuda padixaḫlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 7 Azariya ata-bowilirining arisida
uhlidi; kixilər uni «Dawutning xəḫiri»də ata-bowilirining arisida dəpnə ḳildi. Oƣli
Yotam uning ornida padixaḫ boldi.

Israil üstigə yənə birnəqqə padixaḫ ḳiskə waḳit səltənət ḳilidu

8 Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida, Yəroboamning
oƣli Zəkəriya Samariyədə Israiloƣa padixaḫ bolup, altə ay səltənət ḳildi. 9 U
ata-bowiliri ḳiloƣandək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilatti; u Israilni
gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫliridin qiḳmidi.

□ **14:25 «Hamat rayonioƣa kirix eoƣizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip...». **«Arabaḫ dengizi»** — «Ölük dengiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26 «ajizlar ḫəm meyiplardin baxḳa ḫeqkim ḳalmidi, Israiloƣa mədətkar yoḳ idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «məyli ḳul bolsun, ḫər bolsun, Israiloƣa mədətkar yoḳ idi». □ **15:1 «Azariya»** — «Azariya»ning baxḳa xəkli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5 «Pərwərdigar padixaḫni urup, uning əlümigiqə uni mahaw kesiligə muptila ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti»** — bu wəḳə tooƣruluḳ «2Tar.» 26:16-21ni kərüng.

10 Yabəxning oolı Xallum uningola qəst qilip, uni həlqning aldida urup əltürdi
wə uning ornida padixah boldi. 11 Zəkəriyaning baxqa ixliri həm qiloqanlirining
həmmisi «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
12 *Uning əltürülüxi* Pərwərdigarning Yəhuola: — Sening oolulliring tətinqi nəsligiqə
Israilning təhtidə olturidu, degən səzini əməlgə axurdi. Dərwəqə xundaq boldi.■
13 Yabəxning oolı Xallum Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining ottuz
toqquzinqi yilida padixah bolup, Samariyədə toluq bir ay səltənət qildi. 14 Gadining
oolı Mənahəm Tirzahdin qiqip, Samariyəgə kelip, Yabəxning oolı Xallumni xu yərdə
urup əltürdi wə uning ornida padixah boldi.
15 Xallumning baxqa ixliri, jümlidin uning qəst qilixliri, mana «Israil padixahlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
16 Xu qaoqda Mənahəm Tipsah xəhirigə hujum qilip, u yərdə turuwatqanlarning
həmmisini əltürdi; u yənə Tirzahdin tartip uningola təwə barliq zeminlirini wəyran
qildi. Ular tən berip dərwazini aqmioqini üqün xəhərgə xundaq hujum qildiki, hətta
uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip əltürdi.

Mənahəmning Israil üstigə boloqan səltəniti

17 Yəhuda padixahi Azariya səltənitining ottuz toqquzinqi yilida, Gadining oolı
Mənahəm Israiloqa padixah bolup, Samariyədə on yil səltənət qildi. 18 U
Pərwərdigarning nəzəridə rəzil boloqanni qilip, pütün ömridə Israilni gunahqa
putlaxturoqan Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi. 19 Asuriyəning
padixahi Pul Israil zemiqioqa tajawuz qildi; u waqitta Mənahəm: «Padixahliqimning
mustəhkəmliki üqün manga yardəm qiloqayla» dəp uningola ming talant kümüx
bərdi. □ ■ 20 Mənahəm Asuriyəning padixahioqa beridioqan xu pulni Israilning
həmmə bay adəmlirigə baj selix bilən aldi; u hərbiridin əllik xəkəl kümüx aldi.
Xuning bilən Asuriyəning padixahi qaytip kətti wə bu zeminda turup qalmidi.□
21 Mənahəmning baxqa ixliri həm qiloqanlirining həmmisi «Israil padixahlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 22 Mənahəm ata-bowilirining
arisida uhlidi wə oolı Pəkahiya ornida padixah boldi.

Pəkahiyaning Israil üstigə boloqan səltəniti

23 Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining əllikinqi yilida, Mənahəmning oolı
Pəkahiya Samariyədə Israiloqa padixah bolup, ikki yil səltənət qildi. 24 U
Pərwərdigarning nəzəridə rəzil boloqanni qilip, Israilni gunahqa putlaxturoqan
Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi.
25 Wə uning sərdari Rəmaliyaning oolı Pikah uningola qəst qilip uni Samariyədə,
padixah ordisidiki qəl'ədə əltürdi; xu ixta Argob bilən Ariyə wə əllik Gileadlik
kixi Pikah tərəptə turdi; u Pəkahiyani əltürüp uning ornida padixah boldi.
26 Pəkahiyaning baxqa ixliri həm qiloqanlirining həmmisi bolsa, mana «Israil
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Pikahning Israil üstigə boloqan səltəniti

27 Yəhudaning padixahi Azariyaning səltənitining əllik ikkinqi yilida, Rəmaliyaning
oolı Pikah Samariyədə Israiloqa padixah bolup, yigirmə yil səltənət qildi. 28 U
Pərwərdigarning nəzəridə rəzil boloqanni qilip Israilni gunahqa putlaxturoqan
Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi.

■ **15:12** 2Pad. 10:30 □ **15:19** **«ming talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 30.6 tonna kümüx idi. ■ **15:19** 1Tar. 5:26 □ **15:20** **«əllik xəkəl»** — bəlkim 570 gram kümüx bolatti.

29 Israilning padixaḫi Pikaḫning künliridə Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsər kelip
Iyon, Abəl-Bəyt-Maakaḫ, Yanoaḫ, Kədəx, Ḫazor, Gilead, Galiliyə, jümlidin Naftalining pütkül zeminini ixoɣal kilip, xu yərdiki həlkni tutkun kilip, Asuriyəgə elip bardi.■
30 Əlaḫning ooɣli Ḫoxiya Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫoɣa kəst kilip uni əltürdi. Uzziyaning ooɣli Yotamning səltənitining yigirminqi yilida, u Pikaḫning ornida padixaḫ
boldi. □ 31 Pikaḫning baxka ixliri ḫəm kiloɣanlirining ḫəmmisi bolsa, mana «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Yotamning Yəḫuda üstigə boloɣan səltəniti
2Tar. 27:1-9

32 Israilning padixaḫi Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫning səltənitining ikkinqi yilida,
Uzziyaning ooɣli Yotam Yəḫudaoɣa padixaḫ boldi. 33 U padixaḫ boloɣanda yigirmə
bəx yaxka kirgən bolup, Yerusalemda on altə yil səltənət kildi. Uning anisining ismi
Yəruxa idi; u Zadokning kizi idi.■
34 Yotam atisi Uzziyaning barlik kiloɣanliridək Pərwərdigarning nəzиridə durus
boloɣanni kilatti. 35 Pəkət «yukiri jaylar»la yokitilmidi; həlk yənila «yukiri jaylar»oɣa
qikip kurbanlik kilip huxbuy yakatti.
Pərwərdigarning өyining «Yukiriki dərwaza»sini yasioɣuqi xu idi.
36 Yotamning baxka ixliri ḫəm kiloɣanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
37 Xu qaoɣlarda Pərwərdigar Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Rəmaliyaning ooɣli
Pikaḫni Yəḫudaoɣa ḫujum kilixka kozoɣidi.■
38 Yotam ata-bowiliri arisida uhlidi wə ata-bowilirining arisida atisi Dawutning
xəḫiridə dəpnə kilindi. Ooɣli Aḫaz ornida padixaḫ boldi.

16

Aḫazning Yəḫuda üstigə boloɣan səltəniti
2Tar. 28:1-27

1 Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫning on yəttinqi yilida, Yotamning ooɣli Aḫaz Yəḫudaoɣa
padixaḫ boldi. ■ 2 Aḫaz padixaḫ boloɣanda yigirmə yaxka kirgən bolup,
Yerusalemda on altə yil səltənət kiloɣanidi. U atisi Dawut kiloɣandək əməs, əksiqə
Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni kilmidi. 3 U Israilning padixaḫlirining
yolida mangatti, ḫətta Pərwərdigar Israilning aldidin ḫəydəp qikarоɣan əllərning
yirginqlik gunaḫlirioɣa əgixip, өz ooɣlini ottin өtküzüp kөydürdi. ■ 4 U «yukiri
jaylar»da, dənglərdə wə ḫərbir kək dərəḫlərning astida kurbanlik kilip, küjə
kөydürətti.
5 Xu wakitta Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Israilning padixaḫi, Rəmaliyaning ooɣli
Pikaḫ Yerusalemoɣa ḫujum kilip, *padixaḫ* Aḫazni muḫasirigə elip korxiwaloɣini bilən,
lekin uni məoɣlup kilalmidi. ■ 6 Axu wakitta Suriyəning padixaḫi Rəzin Elat xəḫirini
Suriyəgə kayturuwaldi wə xu yərdə turuwatkan Yəḫudalarni ḫəydiwətti. Andin
Suriylər kelip u yərdə olturaklaxti; ular bügüngiqə xu yərdə turmakta.
7 Aḫaz Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsərgə əlqilərni əwətip: Mən silining kulliri,
silining ooɣulliri bolimən; manga ḫujum kiliwatkan Suriyəning padixaḫining kolidin
wə Israilning padixaḫining kolidin kutkuzuxka qikkayla, dedi. 8 Xuni eytip Aḫaz

■ **15:29** Yəx. 8:23 □ **15:30** **«Uzziya» —** «Azariya»ning ikkinqi xəklidur. ■ **15:33** 2Tar. 27:1-9 ■ **15:37** 2Pad. 16:5; Yəx. 7:1 ■ **16:1** 2Tar. 28:1 ■ **16:3** Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ **16:5** Yəx. 7:1

Pərwərdigarning өyi wə padixaḫning ordisidiki həzinilərdiki kümüx bilən altunni sowoɣa ḳilip, Asuriyəning padixaḫioɣa əwətti.■
9 Asuriyəning padixaḫi uning təlipigə ḳoxuldi; xuning bilən Asuriyəning padixaḫi
Dəməxḳḳə ḫujum ḳilip uni ixoɣal ḳildi; uningdiki aḫalini tutḳun ḳilip Kir xəḫirigə elip
bardi wə Rəzinni өltürdi. 10 Aḫaz padixaḫ əmdi Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsər
bilən kөrüxkili Dəməxḳḳə bardi wə xundaḳla Dəməxḳtiki ḳurbangaḫni kөrdi. Andin
Aḫaz padixaḫ xu ḳurbangaḫning rəsimini, uning barliḳ yasilix təpsilatlirining
layiḫisini sizip, uni Uriya kaḫinoɣa yətküzdi. 11 Xuning bilən Uriya kaḫin Aḫaz
padixaḫ Dəməxḳtin əwətkən barliḳ təpsilatlar boyiqə bir ḳurbangaḫ yasidi. Aḫaz
padixaḫ Dəməxḳtin yenip kəlməstə, Uriya kaḫin uni xundaḳ təyyar ḳiloɣanidi.
12 Padixaḫ Dəməxḳtin yenip kelip, ḳurbangaḫni kөrüp, ḳurbangaḫḳa berip, uning
üstigə ḳurbanliḳ sundi; 13 u ḳurbangaḫning üstigə kөydürmə ḳurbanliḳ wə axliḳ
ḫədiyəsini kөydürüp, «xarab ḫədiyə»sini təküp, «inaḳliḳ ḳurbanliḳi»ning ḳenini
qaqti.
14 Xundaḳ ḳilip u Pərwərdigarning ḫuzurining aldidiki mis ḳurbangaḫni elip
uni Pərwərdigarning өyi bilən өzining ḳurbangaḫining otturisidin өtküzüp, өz
ḳurbangaḫining ximal təripigə ḳoydurdi. □ 15 Aḫaz padixaḫ Uriya kaḫinoɣa
buyruḳ ḳilip: Muxu qong ḳurbangaḫ üstigə ətigənlik kөydürmə ḳurbanliḳ bilən
kəqlik axliḳ ḫədiyəsini, padixaḫning kөydürmə ḳurbanliḳi bilən axliḳ ḫədiyəsini,
ḫəmmə yurtning pütün həlḳining kөydürmə ḳurbanliḳi, axliḳ ḫədiyə wə xarab
ḫədiyəlirini kөydürüp sunisən. Kөydürmə ḳurbanliḳlarning barliḳ ḳanliri wə
baxḳa ḳurbanliḳlarning barliḳ ḳanlirini uxbu ḳurbanliḳning üstigə təkisən. Mis
ḳurbangaḫ bolsa mening yol sorixim üqün bolsun, dedi.□
16 Xuning bilən Uriya kaḫin Aḫaz padixaḫ buyruoɣanning ḫəmmisini ada ḳildi.
17 Aḫaz padixaḫ das təgliklirigə bekitilgən tahtaylarni kesip ajritip, daslarni
təglikliridin eliwətti; u mis «dengiz»ni tegidiki mis uylarning üstidin kөtürüp elip,
uni tax tahtayliḳ bir məydanoɣa ḳoydurdi. ■ 18 U Asuriyə padixaḫini razi ḳilix üqün
Pərwərdigarning өyigə tutixidioɣan «Xabat künidiki aywanliḳ yol» bilən padixaḫ
taxḳiridin kiridioɣan yolni etiwətti.
19 Aḫazning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
20 Aḫaz өz ata-bowiliri arisida uhlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning
xəḫiri»də dəpnə ḳilindi; ooɣli Ḫəzəkiya ornida padixaḫ boldi.

17

Ḫoxiya Israil üstigə ḫəküm süridu

1 Yəḫudaning padixaḫi Aḫazning səltənitining on ikkinqi yilida, Elaḫning ooɣli
Ḫoxiya Samariyədə Israiloɣa padixaḫ bolup, toḳḳuz yil səltənət ḳildi. 2 U
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni ḳilatti; lekin uningdin ilgiri өtkən Israil-
ning padixaḫliridək undaḳ rəzillik ḳilmaytti.
3 Asuriyəning padixaḫi Xalmanəzər uningoɣa ḫujum ḳiloɣili qiḳḳanda, Ḫoxiya
uningoɣa beḳinip sowoɣa-salam bərdi. 4 Əmma Asuriyəning padixaḫi Ḫoxiyaning
asiyliḳ ḳilmaḳqi boloɣinini bayḳidi; qünki Ḫoxiya burunḳidək Asuriyəning

■ **16:8** 2Tar. 28:21 □ **16:14** **«Pərwərdigarning өyi»** — muxu yərdə ibadəthanidiki «muḳəddəs jay»ni kөrsitidu. □ **16:15** **«mis ḳurbangaḫ bolsa mening yol sorixim üqün bolsun»** — padixaḫning səzining mənisi bəlkim «bu ḳurbangaḫning wasitisi bilən Pərwərdigardin yol soraymən». Ḳiziḳ yeri xuki, Aḫazdək bir insan butpərəslikkə berilip kətkəndin keyin, yənila Pərwərdigardin yol sorimaḳqi bolidu. ■ **16:17** 1Pad. 7:23-51

padixaḫiƣa yillik sowƣa-salam yollimay, bəlki Misirning padixaḫi sooƣa əlqilərni mangduroƣanidi. Uning üqün Asuriyəning padixaḫi uni tutup, baoƣlap zindanoƣa soliwətti. 5 Andin Asuriyəning padixaḫi qikip pütkül *Israil* zeminini talan-taraj kilip, Samariyəni üq yiloƣiqə kamal kildi. ■ 6 Ḫoxiyaning səltənitining tokkuzinqi yilida, Asuriyəning padixaḫi Samariyəni ixoƣal kilip, Israillarni Asuriyəgə sürgün kilip, ularni Halaḫ xəḫiri, Gozandiki Habor dəryasining boyliri wə Medialarning xəḫərlirigə orunlaxturdi.■

Israil, yəni ximaliy padixaḫlikning gunaḫliri wə jazalinixi — hulasə

7 Mana, xundak ixlar boldi; qünki Israillar əzlirini Misirning padixaḫi Pirəwnning kolidin kutkuzup, Misir zeminidin qikaroƣan Pərwərdigar Hudasioƣa gunaḫ kilip baxka ilaḫlardin korkup 8 Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydiwətkən yat əlliklərning kaidə-bəlgilimiliridə, xundakla Israilning padixaḫliri əzliri qikaroƣan kaidə-bəlgilimiliridə mangoƣanidi. ■ 9 Wə Israillar əz Pərwərdigar Hudasioƣa karxi qikip, yoxurunlarqə tooƣra bolmioƣan ixlarni kildi; ular barlik xəḫərliridə kəzət munaridin mustəḫkəm koroƣanoƣiqə «yukiri jaylar»ni yasidi. □ 10 Ular ḫəmmə egiz dənglərdə wə ḫəmmə kək dərəhlərning astida «but tüwrük» wə «Axərah» buti turoƣuzdi. □ 11 Pərwərdigar ularning aldidin ḫəydəp qikaroƣan *yat* əlliklər kiloƣandək, ular ḫəmmə «yukiri jaylar»da huxbuy yakatti wə Pərwərdigarning oƣəzipini kəltüridioƣan ḫərhil rəzil ixlarni kilatti. 12 Gərqə Pərwərdigar ularoƣa: — «Bu ixni kilmanglar!» degən bolsimu, ular butlarning kullukioƣa berilip kətkənidi.■ 13 Pərwərdigar ḫəmmə pəyoƣəmbərlər bilən ḫəmmə aldin kərgüqilərning wasitisi bilən ḫəm Israilni ḫəm Yəḫudani agaḫlandurup: Rəzil yolliringlardin yenip, ata-bowiliringlaroƣa tapilanoƣan wə kullirim boloƣan pəyoƣəmbərlər arkilik silərgə təstikioƣan pütün kanunoƣa boysunup, Mening əmrlirim wə Mening bəlgilimilirimni tutunglar, degənidi. □ ■ 14 Lekin ular kulak salmay, Pərwərdigar Hudasioƣa ixənmigən ata-bowiliri kiloƣandək, boyunlirini kattik kildi. ■ 15 Ular Uning bəlgilimilirini, xundakla U ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əḫdini wə ularoƣa tapxuroƣan agaḫ-guwaḫlarni qətkə kakkan; ular ərzimәs nərsilərgə əgixip, əzliri ərzimәs bolup qikti; Pərwərdigar ularoƣa: — Ətrapinglardiki əlliklərning kiloƣinidək kilmanglar, degən dəl xu əllərgə əgixip, rəzillik kilatti. □ 16 Ular Hudasi boloƣan Pərwərdigarning barlik əmrlirini taxlap, əzliri üqün kuyma məbudlarni, yəni ikki mozayni kuydurdi, bir «Axərah but» kildurdi, asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlaroƣa bax urdi wə Baalning kullukioƣa kirdi. □ ■ 17 Ular əz ooƣulliri bilən kizlirini ottin ətküzdi, palqilik wə jadugərlik ixlətti, xundakla Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanni kilix üqün, əzlirini setip Uning oƣəzipini kozoƣidi. □ ■ 18 Xuning üqün Pərwərdigar Israiloƣa intayin aqqiklinip, ularni Əz nəziridin neri kildi; Yəḫudaning kəbilisidin baxka ḫeqkaysisi əz *zeminida* kaldurulmidi.■

■ **17:5** 2Pad. 18:9 ■ **17:6** 2Pad. 18:10; Yəx. 8:4 ■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9 «kəzət munaridin mustəḫkəm koroƣanoƣiqə» —** mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḫərning əng iqkirisidiki koroƣanoƣiqə — baxkiqə eytkanda, «sirttin iqkirigiqə». □ **17:10 ««Axərah» butlar» —** bəlkim butpərəslikkə beoƣixlanoƣan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloƣan yaki nəkixlәngən boluxi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Kan. 5:7, 8, 9 □ **17:13 «təstikioƣan» —** yaki «əwətkən». ■ **17:13** Yər. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Kan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15 «ərzimәs nərsilər» —** muxu yərdə butlarni kərsitidu. □ **17:16 «asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlar» —** ibraniy tilida «asmandiki koxun» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əḫwalda asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17 «ooƣul-kizlirini ottin ətküzüx» —** bəlkim ularni «insan kurbanlik» kilixtin ibarət boluxi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Kan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Ḫox. 1:6

19 Lekin Yəhudamu əz Hudasi Pərwərdigarning əmrlirini tutmidi, bəlki Israil qikarоlan kadidə-bəlgilimilər iqidə mangdi. ■ 20 Uning üqün Pərwərdigar Israilning barlik nəslini qətkə kakti; ularni Əz nəziridin taxliolan künigiqə *zeminida* harlikka kaldurup, bulangqilarning koliola tapxurup bərdi. □ 21 U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi. Ular Nibatning ooqli Yəroboamni padixah kildi wə Yəroboam bolsa Israilni Pərwərdigarning yolidin yandurup, ularni eoqir bir gunahka patkuzup azdurdi. □ ■ 22 Israillar Yəroboamning kiloqan həmmə gunahlirida yürüp, ulardin qikmidi. 23 Ahir berip Pərwərdigar Əz kulliri boloqan pəyoqəmbərlərning wasitisi bilən eytkandək, Israilni Əz nəziridin neri kildi; Israillar əz yurtidin Asuriyəgə elip ketilip, u yərdə bügüngə kədər turup kəldi.□
24 Əmma Asuriyəning padixahi Babil, Kuttah, Awwa, Hamat wə Səfarwaimdin həlkni yətkəp Israilning ornioqa Samariyəning xəhərlirigə makanlaxturdi. Ular xuning bilən Samariyəgə igidarqilik kilip xəhərlərdə olturdi. 25 Wə xundak boldiki, ular u yərdə dəsləptə olturoqinida Pərwərdigardin korkmioqanidi; Pərwərdigar ularni kiyma-jiyma kilidioqan birnəqqə xirlarni ularning arisioqa əwətti. 26 Xuning bilən Asuriyəning padixahioqa həwər yətküzülüp: — Sili yətkəp Samariyəning xəhərliridə makanlaxturoqan həlklər xu yurtning ilahining kaidə-yosunlirini bilməydu; xunga U ularning arisioqa xirlarni əwətti; mana bular ularni əltürməktə, qünki həlk yurtning ilahining kaidə-yosunlirini bilməydu, deyildi.
27 Xuning bilən Asuriyəning padixahi əmr kilip: — Silər u yərdin elip kəlgən kahinlarning birini yənə u yərgə apiringlar; u u yərdə turup, ularoqa u yurtning ilahining kaidə-yosunlirini əgətsun, — dedi.
28 Uning buyruki bilən ular Samariyədin yətkigən kahinlarning biri kelip, Bəyt-Əldə turup Pərwərdigarning korkunqini ularoqa əgətti. 29 Lekin xu həlklərning hərbiri əz ilahlirining butlirini yasap, Samariyəliklər saloqan «yukiri jaylar»diki ibadətgahlar iqigə turoquzdi; hərbir həlk əzi turoqan xəhərdə xundak kildi. 30 Babildin kəlgənlər Sukkot-Binot degən məbudni yasidi, Kuttin kəlgənlər Nərgal butni, Hamattin kəlgənlər Axima butni, 31 Awwiylar Nibhaz bilən Tartak butlarni yasidi; Səfarwiylar Səfarwaimdiki butliri boloqan Adrammələk bilən Anammələkkə əz balilirini atap otta kəydürdi.

32 Ular əmdi muxundak halättə Pərwərdigardin korkup, əz arisidiki hər türlük adəmlərni əzliri üqün «yukiri jaylar»diki buthanilarda kurbanlikларni sunidioqan kahin kilip bekitkən. ■ 33 Ular Pərwərdigardin korkatti wə xuning bilən təng kaysi əldin kəlgən bolsa, xu əlning kaidə-yosunlirida əz ilahlirining kulluкidimu bolatti.■
34 Bügüngə kədər ular ilgiriki adətlər boyiqə mengip kəlməktə; ular Pərwərdigardin korkmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan bəlgilimilər wə hökümlər, kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu. □ ■

■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20** **«Pərwərdigar.... ularni Əz nəziridin taxlioqan küni»** — buningda kəzdə tutuloqini Hudaning Israillarni Əz zeminidin sürgün kildurux künidin ibarəttur (23-ayətnimu kərüng). Israil həlkining «Hudaning nəziridin taxlinixi», yəni sürgün boluxi ularoqa nisbətən Hudaning əng dəhxətlik jazasi, əlwəttə. □ **17:21** **«U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi»** — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jəmətidin yirtiwaloqanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni kərüng. ■ **17:21** 1Pad. 12:16, 17, 26 □ **17:23** **«U yərdə , *yəni Asuriyədə*** bügüngə kədər turup kəldi» — muxu səzlər «Tarih-təzkirə»ning Yəhudadikilər Babil imperiyəsidin kaytip kelix (miladiyədin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri hatirilənгənlikini ayan kilidu. ■ **17:32** 1Pad. 12:31 ■ **17:33** Zəf. 1:5 □ **17:34** **«Ular Pərwərdigardin korkmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan bəlgilimilər wə hökümlər, kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu»** — yaki «Ular Pərwərdigardin korkmay, əzlirining bəlgilimiliri wə hökümlirigə muwapik ix kərməydu wə Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu». Bu tərjimə tooqra bolsa, «əzlirining bəlgilimiliri wə hökümliri» degən bu səz ularning əz ilahlirining bəlgilimiliri wə hökümlirini kərsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31

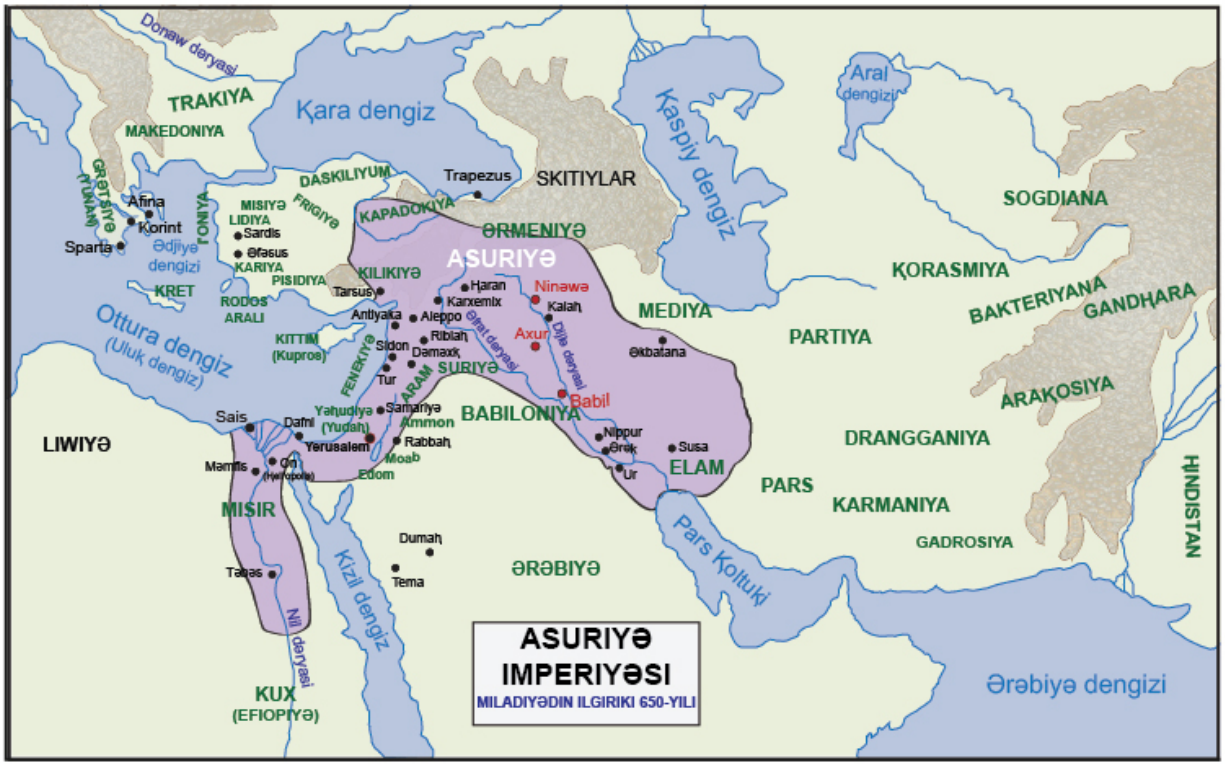
35 Pərwərdigar ular bilən bir əḩdə kilixip ularoɣa buyrup: — «Baxka ilaḩlardin koркmay, ularoɣa səjdə kilmay yaki ularoɣa bax urmay wə ularoɣa kurbanlik kilmanglar — ■ 36 pəkət zor kudrət wə uzatkan biliki bilən silərni Misir zeminidin qikaroɣan Pərwərdigardinla koркunglar, uningoɣa səjdə kilinglar wə uningoɣa kurbanlik sununglar. 37 U silər üqün pütküzgən bəlgilimilər, ḩəkümlər, kanun wə əmrni bolsa, ularni əbədgiqə köngül bəlüp tutunglar; baxka ilaḩlardin koркmanglar. 38 Mən silər bilən kiloɣan əḩdini untumanglar ya baxka ilaḩlardin koркmanglar, 39 bəlki Hudayinglar Pərwərdigardin koркunglar; wə U silərni ḩəmmə düxmənliringlarning kolidin kutkuzidu» — degənidi.
40 Lekin ular kulak salmay, ilgiriki kaidə-yosunlarni yürgüzətti.
41 Muxu əllər xu tərikidə Pərwərdigardin koркatti ḩəm oyma məbudlarning kulluкida bolatti; ularning baliliri bilən balilirining balilirimu xundak kilatti; əz ata-bowiliri kandak kiloɣan bolsa, ularmu bügünki küngiqə xundak kilip kəldi.

18

Ḩəzəkiya Yəḩudaning üstidə ḩəküm süridu
2Tar. 29:1-2; 31:1

1 Elaḩning ooɣli, Israilning padixaḩi Ḩoxiyaning səltənitining üqinqi yilida, Yəḩudaning *sabik* padixaḩi Aḩazning ooɣli Ḩəzəkiya Yəḩudaoɣa padixaḩ boldi. ■ 2 U padixaḩ boloɣanda yigirmə bəx yaxta bolup, Yerusalemda yigirmə tokkuz yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zəkəriyaning kizi idi.
3 Ḩəzəkiya bolsa atisi Dawutning barlik kiloɣinidək, Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni kilatti. 4 U «yukiri jaylar»ni yokitip, «but tüwrüklər»ni qekip «Axəraḩ»larni kesip taxlap, Musa yasatkan mis yilanni qekip parə-parə kilip (qünki u qaoɣkiqə Israillar uningoɣa huxbuy yakatti), uningoɣa «Nəḩuxtan!» dəp isim koydi. □ ■ 5 Ḩəzəkiya Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa tayandi. Bu jəḩəttə nə uningdin keyin kəlgən nə uningdin ilgiri ətkən Yəḩuda padixaḩlirining arisidiki ḩeqbiri uningoɣa yətməytti. □ 6 U Pərwərdigaroɣa qing baoɣlinip uningoɣa əgixixtin qikmay, bəlki Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣan əmrlərni tutatti.
7 Pərwərdigar uning bilən billə idi; u kaysila ixka qiksa xuningda rawajlik bolatti. U Asuriyə padixaḩining ḩakimiyitigə karxi qikip uningoɣa bekindi boluxtin yandi. 8 U Filistiylərgə ḩujum kilip ularni Gaza xəḩiri wə uning ətrapidiki zeminlirioɣiqə, kəzət munaridin mustəḩkəm koroɣanoɣiqə besip məoɣlup kildi.□ ■
9 Wə xundak boldiki, Ḩəzəkiya padixaḩning səltənitining tətinqi yilida, yəni Israilning *sabik* padixaḩi Elaḩning ooɣli Ḩoxiyaning səltənitining yəttinqi yilida, Asuriyəning padixaḩi Xalmanəzər Samariyəgə ḩujum kilip uni kamal kildi. ■ 10 Üq yildin keyin ular xəḩərni aldi; Ḩəzəkiyaning səltənitining tokkuzinqi yili, yəni Israil padixaḩi Ḩoxiyaning səltənitining tokkuzinqi yilida, Samariyə ixoɣal kilindi. ■ 11 Andin Asuriyəning padixaḩi Israillarni Asuriyəgə elip ketip, ularni Halaḩda, Gozandiki Habor dəryasining boylirida wə Medialarning xəḩərliridə makanlaxturdi.
12 Qünki ular əz Hudasi Pərwərdigarning awazioɣa itaət kilmidi, bəlki Uning əḩdisigə, yəni Pərwərdigarning kuli Musa buyruoɣanning ḩəmmisigə hilaplik kildi; ular yaki kulak salmidi, yaki əməl kilmidi.

■ **17:35** Ḩak. 6:10 ■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4** **«Nəḩuxtan!»** — «bir parqə mis, halas!» degən mənidə. Bu yilan tooɣruluk «Qəl.» 21:4-9ni kərüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5** **«bu jəḩəttə»** — demək, Hudaoɣa tayinix jəḩəttə, iman-ixənqni ipadiləx tərəptə. □ **18:8** **«kəzət munaridin mustəḩkəm koroɣanoɣiqə»** — mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḩərning əng iqkirisidiki koroɣanoɣiqə — baxkiqə eytkanda, «sirttin iqkirigiqə». ■ **18:8** Yəx. 14:29, 30 ■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

Sənnaherib Yəhudaoƣa tajawuz ƙilidu
2Tar. 32:1-9; Yəx. 36:1-22

13 Ḫəzəkiya padixaḫning səltənitining on tətinqi yili, Asuriyəning padixaḫi
Sənnaherib Yəhudaning barlıƙ ƙoroƣanlıƙ xəḫərlirigə ḫujum ƙilip qiƙip, ularni
ixoƣal ƙildi. ■ 14 U waƙitta Yəhudaning padixaḫi Ḫəzəkiya Laƙixƙa adəm əwətip,
Asuriyəning padixaḫioƣa: Mən gunaḫkar! Məndin qekingəyla, üstümgə ḫərnemə
qüxürsilə xuni *tələymən*, — dedi.
Asuriyəning padixaḫi Ḫəzəkiyaoƣa üq yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun
tohtitip ƙoydi. □ 15 Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyidiki wə padixaḫning ordisining
ḫəzinisidiki barlıƙ kümüxni elip bərdi. 16 Xuning bilən bir waƙitta Yəhudaning
padixaḫi Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin wə өzi əslidə ƙaplatƙan ixik
kexəkliridin altunni ajritip elip, Asuriyəning padixaḫioƣa bərdi.□
17 Xu qaoƣda Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Tartan, Rab-Saris wə Rab-Xakəḫlirini
qong ƙoxun bilən Laƙix xəḫiridin Yerusalemoƣa, Ḫəzəkiyaning yenioƣa əwətti. Ular
Yerusalemoƣa qiƙip kəldi. Qiƙƙanda, ular kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda,
yuƙiri kəlqəkning norining bexioƣa kelip turdi. □ 18 Ular padixaḫni qaƙiroƣanda,

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yəx. 36:1 □ **18:14** **«yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 9.06 tonna kümüx wə 0.906 tonna altun idi. □ **18:16** **«Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin ... altunni ajritip elip...»** — bu tekisttə «altun» degən səzning өzi yoƙ. Lekin ibadəthana iqidiki barlıƙ yaoƣaqlaroƣa qaplanoƣan metal altun boluxi kerək idi («1Pad.» 6:32-35ni kərüng). □ **18:17** **«Tartan»** — Asuriyə ƙoxunlirining bax sərdarining, «Rab-Saris» bax aoƣwatning, «Rab-Xakəḫ» padixaḫning məsliḫətqisining unwani boluxi mumkin idi. **«Ular kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda, yuƙiri kəlqəkning norining bexioƣa kelip turdi»** — muxu yər dəl Yəxaya pəyoƣəmbər Aḫaz padixaḫ bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooƣuluƙ agaḫlanduroƣan yər («Yəx.» 7-babni kərüng).

Ḥilḳiyaning ooɳli, ordini baxḳuridioɳan Eliakim, ordining diwanbegi Xəbna wə Asafning ooɳli, orda mirzibegi Yoaḫlar ularning yenioɳa kəldi. 19 Wə Rab-Xakəḫ ularoɳa mundaḳ dedi: —
«Silər Ḥəzəkiyaoɳa: — «Uluoɳ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫi sanga mundaḳ dedi, dənglar: —
Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemidi?
20 Sən: «Urux ḳilixḳa tədbir-məsliḥətimiz ḥəm küqimiz bar, dəysən — bu pəḳət bir ḳuruḳ gəp, halas! — Sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən? □ 21 Mana əmdi sən yeriḳi bar axu ḳomux ḥasa, yəni Misiroɳa tayinisən. Birsi uningoɳa yələnsə, uning ḳolioɳa sanjip kiridu; Misir padixaḫi Pirəwngə tayanoɳanlarning ḥəmmisi xundaḳ bolidu!■
22 Əgər silər manga: «Biz Hudayimiz boloɳan Pərwərdigaroɳa tayinimiz» — desənglar, Ḥəzəkiya əzi Yəḫudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəḳət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḫ aldidila ibadət ḳilixinglar kerək» dəp, uningoɳa ataloɳan «yuḳiri jaylar»ni ḥəm ḳurbangaḫlarni yoḳ ḳiliwəttioɳu? Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?□
23 Əmdi ḥazir hojayinim Asuriyə padixaḫi bilən bir tohtamoɳa kelinglar: — «Əgər silərdə ularoɳa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɳa berəy!»□
24 Silərdə undaḳlar bolmisa, hojayinimning əməldarlirining əng kiqiki boloɳan bir ləxkər bexini ḳandaḳmu qekindürələysilər?! Gərqə silər jəng ḥarwiliri wə atlarni elix üqün Misiroɳa tayinisilər! 25 Mən muxu yərni ḥalak ḳilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Qünki Pərwərdigar manga: «Muxu zeminni ḥalak ḳilixḳa qiḳḳin» — dedi!».

26 Eliakim, Xəbna wə Yoaḫ Rab-Xakəḫgə: —
Peḳirlirioɳa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoɳanlarning ḳulikioɳa kirmisun! — dedi.□
27 Biraḳ Rab-Xakəḫ: —
Hojayinim meni muxu gəpni hojayininglaroɳa wə silərgila eytixḳa əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoɳanlaroɳa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi. □
28 Andin Rab-Xakəḫ ibraniy tilida yuḳiri awaz bilən: «Uluoɳ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫining səzlirini anglap ḳoyunglar!» — dəp warḳiridi.
29 — «Padixaḫ mundaḳ dəydu: — Ḥəzəkiya silərni aldap ḳoymisun! Qünki u silərni *padixaḫning* ḳolidin ḳutḳuzalmaydu. 30 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən ḳutḳuzidu; muxu xəḫər Asuriyə padixaḫining ḳolioɳa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigaroɳa tayanduruxioɳa yol ḳoymanglar! 31 Ḥəzəkiyaoɳa ḳulaḳ salmanglar;

□ **18:20 «urux ḳilix tədbir-məsliḥitimiz ḥəm küqimiz bar... sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən?»** — muxu gepigə ḳarioɳanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəḳət Pərwərdigaroɳa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar ohxaydu. ■ **18:21** Yəx. 36:6; Əz. 29:6, 7 □ **18:22 «... Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyoɳəmbərgə wəḫiy ḳilinoɳan ḳanunoɳa asasən, Israillar pəḳət Yerusalemdiki ibadəthanidiki ḳurbangaḫtila ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolatti. Əslidə Ḥəzəkiya muxu pərmanoɳa asasən butpərəslik ḳilidioɳan ḳurbangaḫlarni ḥəm hata yol bilən ḳuruloɳan, «Pərwərdigaroɳa atap» ibadət ḳilidioɳan «yuḳiri jaylar»ni yoḳatḳan. Rab-Xakəḫ xu gəp bilən uni anglioɳuqi Israillarni ḳaymuḳturmaḳqi idi, əlwəttə. □ **18:23 «Əgər silərdə ularoɳa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɳa berəy!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoɳlarda Yəḫudada atlar naḫayiti az idi. Urux waḳtida tehimu azlap ketətti. Atliḳ əskərlər əməs, ḥətta addiy əskərlərmu naḫayiti az idi. □ **18:26 «aramiy tili»** — Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlətkən. □ **18:27 «... Ular əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḫər muḫasirigə qüxüp, uningda ax wə su ḳalmioɳan ḥaləttə həlḳlər muxundaḳ ḳilixḳa məjbur bolidu.

qünki Asuriyə padixahi mundaq dəydu: — Mən bilən sülhilixip, mən tərəpkə ətünglar; xundaq kilsanglar hərbiringlar özünglarning üzüm baringidin həm özünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər, hərbiringlar öz su kəlqikinglardin su iqisilər; 32 ta mən kelip silərni buoldaylik həm xarablik bir zeminola, neni, üzümzarliri wə zəytun dərəhliri bar, həsəl qikiridiolan bir zeminola, yəni zeminglaroła ohxax bir zeminoła apirip koyoluqə yəp-iqiweringlar! Xuning bilən silər tirik kelip, ölməysilər! Həzəkiya silərgə: — «Pərwərdigar bizni kutkuzidu» desə uningola kulak salmanglar!□

33 Əl-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixahining kolidin kutkuzolanmu? 34 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilah-butliri keni? Səfarwaim, Hena wə Iwwah xəhərlirining ilah-butliri keni? Ular Samariyəni mening kolumdin kutkuzolanmu?! 35 Muxu əl-yurtlarning ilah-butliridin öz zeminini kutkuzolan zadi kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening kolumdin kutkuzalamdu?» — dedi.

36 Əmma həlk süküt kilip uningola jawabən heqkandak bir səz kilmidi; qünki padixahning buyruki xuki: —

«Uningola jawab bərmənglar».

37 Andin Hilkiyaning ooli, ordini baxkuridiolan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning ooli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning yenioła kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningola ukturdi.

19

Həzəkiya Hudadin yol soraydu
2Tar. 32:20-21; Yəx. 37:1-38

1 Xundak boldiki, Həzəkiya buni anglioланda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən kaplap Pərwərdigarning ibadəthanisioła kirdi. 2 U Hilkiyaning ooli, ordini baxkuridiolan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahinlarning aksakallirini bəz kaplanolan peti Amozning ooli Yəxaya pəyoləmbərgə əwətti.■

3 Ular uningola: —

Həzəkiya mundak dəydu: —

«Balilar tuolulay dəp kaloланda anining tuolkudək hali kalmioландək, muxu kün awariqilik, rəswa kilinidiolan, mazak kilinidiolan bir künidur. 4 Öz hojayini bololan Asuriyə padixahi tirik Hudani mazak kilixka əwətkən Rab-Xakəhning muxu barlik gəplirini Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni anglioлan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kelip kaloлan kaldisi üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

5 Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioła kəldi. 6 Yəxaya ularola: —

«Hojayininglaroła: — Pərwərdigar mundak dedi: —

«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən anglioлan axu Manga kupurluk kilolуqi gəpliridin korkma; 7 Mana, Mən uningola bir rohni kirgüzimən; xuning bilən u bir

□ **18:32 «…mən kelip silərni … zemininglaroła ohxax bir zeminoła apirip koyoluqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik bololini bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, kullirim bolisilər!» degənlik. Yukirida eytkinimizdək, Asuriyə padixahi uqioła qikkan hiyligər aldamqi idi. ■ **19:2** Yəx. 1:1

iоɣwani anglap, өz yurtiоɣa ḳaytidu. Mən uni өz zeminida turоɣuzup ḳiliq bilən өltürgüzimən» — dənglar» — dedi.□
8 Rab-Xakəḫ өzi kəlgən yoli bilən ḳaytip mangоɣanda, Asuriyə padixaḫining Laḫix xəḫiridin qekingənlikini anglap, Libnaḫ xəḫirigə ḳarxi jəng ḳiliwatḳan padixaḫning yeniоɣa kəldi. 9 Qünki padixaḫ: «Mana, Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə ḳarxi jəng ḳilmaḳqi bolup yoloɣa qiḳti» degən həwərni angliоɣanidi. Lekin u yənə Ḫəzəkiyaоɣa əlqilərni mundaḳ hət bilən əwətti: —□
10 «Silər Yəḫuda padixaḫi Ḫəzəkiyaоɣa mundaḳ dəngarisaldilar: —
«Sən tayinidiоɣan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixaḫining ḳoliоɣa tapxurulmaydu» deginigə aldanma; 11 mana, sən Asuriyə padixaḫlirining ḫəmmə əl-yurtlarni nemə ḳiloɣanlirini, ularni өz ilaḫ-butliriоɣa atap ḫalak ḳiloɣanliḳini angliоɣansən; əmdi өzüng ḳutḳuzulamsən? □ 12 Ata-bowilirim ḫalak ḳiloɣan əllərning өz ilaḫ-butliri ularni ḳutḳuzоɣanmu? Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiridikilərniqu, Telassarda turоɣan Edənlərniqu? 13 Hamat padixaḫi, Arpad padixaḫi, Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ xəḫərlirining padixaḫliri ḳeni?»».□
14 Xuning bilən Ḫəzəkiya hətni əkəlgüqilərning ḳolidin elip oḳup qiḳti. Andin u Pərwərdigarning өyigə kirip, Pərwərdigarning aldiоɣa hətni yeyip ḳoydi. 15 Wə Ḫəzəkiya Pərwərdigaroɣa dua ḳilip mundaḳ dedi: —
«I kerublar otturisida turоɣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —
Sən Өzüngdursən, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlarning üstidiki Huda pəḳət Өzüngdursən; asman-zeminni Yaratḳuqisən. □ 16 I Pərwərdigar, ḳuliḳingni təwən ḳilip angliоɣaysən; kөzüngni aqḳaysən, i Pərwərdigar, kөrgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü ḫayat Hudani ḫaḳarətləp eytḳan gəplirini angliоɣaysən! 17 I Pərwərdigar, Asuriyə padixaḫliri ḫəḳiḳətən ḫəmmə yurtlarni, xularoɣa beḳindi boloɣan yurtlarnimu harabə ḳilip, □ 18 ularning ilaḫ-butlirini otḳa taxliwətkən; qünki ularning ilaḫliri ilaḫ əməs, bəlki insan ḳoli bilən yasaloɣanliri, yaoɣaq wə tax, halas; xunga asuriylar ularni ḫalak ḳildi. 19 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlaroɣa Sening, pəḳət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning ḳolidin ḳutḳuzоɣaysən!».
20 Xuning bilən Amozning oоɣli Yəxaya Ḫəzəkiyaоɣa səz əwətip mundaḳ dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Sening Manga Sənnaherib tooɣruluḳ ḳiloɣan duayingni anglidim.

□ **19:7 «… Mən uningoɣa bir roḫni kirgüzimən; xuning bilən u bir iоɣwani anglap, өz yurtiоɣa ḳaytidu. Mən uni өz zeminida turоɣuzup ḳiliq bilən өltürgüzimən» —** Yəxayaning muxu wəḫiyini diḳḳət bilən oḳusingiz, u Ḫəzəkiyaning (6-ayəttiki) təlipi boyiqə dua ḳilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun Asuriyə tooɣruluḳ nuroɣun bexarətlərni ḳiloɣan. Huda muxu pəyt-əḫwal tooɣruluḳ Israiloɣa uḳturoɣan (məsilən, «Yəx.» 10:5-21, 14:24-25ni kөrüng). Biraḳ Ḫəzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxḳa kөrgən karamət məjizilərni («Yəx.» 38-babnimu kөrüng) pütünləy untup ḳaloɣan ohxaydu. □ **19:9 «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə ḳarxi jəng ḳilmaḳqi bolup yoloɣa qiḳti» —** bu ix əməliyət əməs, ḫəmdə xu qaoɣda mumkin bolmioɣanidi. Biraḳ Huda Өzi əwətküzgən «aldamqi roḫ»ning təsiri bilən uni ixəndürgən. □ **19:11 «өz ilaḫ-butliriоɣa atap ḫalak ḳilix» —** bu degənlik ibraniy tilida pəḳət bir səz bilənla, yəni ««ḫaram» ḳilix» yaki ««ḫərəm» ḳilix» bilənla ipadilinidu. □ **19:13 «Hamat, Arpad, Səfarwaim, Hena wə Iwwaḫ» —** muxu xəḫərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kөrgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə ḳədər naməlum. □ **19:15 «kerublar otturisida turоɣan» —** muḳəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri өy, yəni «əng muḳəddəs jay» degən өydə, Hudaning «rəḫim kөrsitidiоɣan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəḫimgaḫ») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alaḫidə ḳurbanliḳlirining ḳanlirini ḳobul ḳilatti. Ornining ikki təripining ḫərbiridə altundin yasaloɣan, təhtkə ḳaritiloɣan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin tartip Hudaning parlaḳ xan-xəripi sirliḳ ḫalda xu təhtning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turоɣanidi. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qiḳaroɣan ḫөküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turоɣan» degini, sən bizgə yeḳinlaxḳan ḫəm bizgə rəḫim kөrsətməkqi boloɣan Hudasən» degənliktur. □ **19:17 «xularoɣa beḳindi boloɣan yurtlar» —** muxu ibarini səzmusəz tərjimə ḳiloɣanda «beḳindi» degən səz yoḳ. Biz xərḫləx üqün uni ḳoxtuḳ.

21 Pərwərdigarning uningoɣa ḳarita degən səzi xudurki: —
«Pak ḳiz, yəni Zionning ḳizi seni kəmsitidu,
Seni mazaḳ ḳilip külidu;
Yerusalemning ḳizi kəyninggə ḳarap bexini qayḳaydu;
22 sən kimni mazaḳ ḳilip kupurluḳ ḳilding?
Sən kimgə ḳarxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün ḳilding?
Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqioɣa ḳarxi!□
23 Əlqiliring arḳilik sən Rəbni mazaḳ ḳilip; —
«Mən nuroɣunlioɣan jəng ḫarwilirim bilən taoɣ qoḳḳisioɣa,
Liwan taoɣ baoɣrilirioɣa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil ḳarioɣaylirini kesiwetimən;
Mən uning əng qət turaloɣusioɣa,
Uning əng bük-baraḳsan ormanzarlikioɣa kirip yetimən.□
24 Өzüm ḳuduḳ kolap yaḳa yurtning süyini iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini ḳurutiwəttim — deding.□
25 — Sən xuni anglap baḳmioɣanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Ḳədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Ḫazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən ḳəl’ə-ḳoroɣanlik xəḩərlərni harabilərgə aylandurdung;
26 Xuning bilən u yərdə turuwatḳanlar küqsizlinip,
Yərgə ḳaritip ḳoyuldi, xərməndə ḳilindi;
Ular əsiwatḳan ot-qəptək,
Yumran kək qəplərdək,
Өgzidiki ot-qəplər əsməy ḳurup kətkəndək boldi.□
27 Biraḳ sening olturoɣiningni, ornungdin turoɣiningni, qiḳip-kirginingni wə Manga ḳarxi oɣaljirlixip kətkiningni bilimən;
28 Sening Manga ḳarxi oɣaljirlixip kətkənlikingning, ḫakawurlixip kətkənlikingning ḳuliḳimoɣa yətkənliki tüpəylidin,
Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoɣzingoɣa salimən,
Wə əzüng kəlgən yol bilən seni ḳayturimən.□
29 I *Ḫəzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki,
Muxu yili əzlükidin əskən,
Ikkinqi yili xulardin qiḳḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ **19:22 «kupurluḳ»** — kim əzini Hudaning ornida ḳoyup, «ḫəmmə ixni ḳilalaymən» desə, kupurluḳ ḳiloɣan bolidu, xundaḳla ḫaman bir küni yiḳitilidu. □ **19:23 «Uning əng bük-baraḳsan ormanzarliḳi»** — bu ayəttiki «bük-baraḳsan» degən səz ibraniy tilida «karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixaḫning «uning «Karməl» ormanzarlikioɣa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioɣa (ḫeq tosaloɣusiz) barimən» degəndək po atidioɣan mənini ipadiləytti. Liwanda «Karməl» degən jay yoḳ. □ **19:24 «… Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini ḳurutiwəttim»** — yuḳiriḳi 22-ayəttə padixaḩ əzining təs ixlarni ḳilalaydioɣanlikini, məsilən Liwan rayonidiki əng yuḳiri taoɣlaroɣa qiḳalaydioɣanlikini (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixaḩlardin üstünlükkə erixidioɣanlikini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioɣanlikini təswirləydu. Muxu 24-ayəttiki «putum… ḳurutiwəttim» degini, deḫḳanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni ḳurutiwətkinidək, «Mən halisamla naḫayiti asanla ḫərḳandaḳ ixni ḳilalaymən, ḫətta Nil dəryasinimu ḳurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi. □ **19:26 «өgzidiki ot-qəplər…»** — bu degənlikning baxḳa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **19:28 «Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoɣzingoɣa salimən…»** — Asuriyə padixaḩliri muxundaḳ rəḥimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikḳan mewilərni yəysilər.□
30 Yəḫuda jəmətining ḳeqip ḳutuloɣan ḳaldisi bolsa yənə təwəngə ḳarap yiltiz
tartidu,
Yuḳirioɣa ḳarap mewə beridu;
31 Qünki Yerusalemdin bir ḳaldisi,
Zion teoɣidin ḳeqip ḳutuloɣanlar qiḳidu;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḫəbbiti muxuni
ada ḳilidu.
32 Xunga, Pərwərdigar Asuriyə padixaḫi tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: —
U nə muxu xəḫərgə yetip kəlməydu,
Nə uningoɣa bir tal oḳmu atmaydu;
Nə ḳalḳanni kətürüp aldioɣa kəlməydu,
Nə uningoɣa ḳarita ḳaxalarnimu yasimaydu.
33 U ḳaysi yol bilən kəlgən bolsa,
U yol bilən ḳaytidu wə muxu xəḫərgə kəlməydu — dəydu Pərwərdigar,
34 — Qünki Өzüm üqün wə Mening ḳulum Dawut üqün uni ətrapidiki sepildək
ḳooɣdap ḳutḳuzimən». ■
35 Xu keqə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning Pərixtisi qiḳip, Asuriyəliklərning
bargaḫida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi; mana, kixilər ətigəndə ornidin
turoɣanda, ularning ḫəmmisining ɵlgənlikini kərdi!□ ■
36 Xunga Asuriyə padixaḫi Sənnaherib qekinip, yoloɣa qiḳip, Ninəwə xəḫirigə
ḳaytip turdi. 37 Wə xundaḳ boldiki, u ɵz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa
qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḫəm Xarezər uni ḳiliqlap ɵltürüwətti;
andin ular bolsa Ararat degən yurtḳa ḳeqip kətti. Uning ooɣli Esarḫaddon uning
ornida padixaḫ boldi.□ ■

20

Ḫəzəkiya eoɣir kesəl bolidu, dua ḳilidu
2Tar. 32:24; Yəx. 38:1-22

1 Xu künlərdə Ḫəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooɣli
Yəxaya pəyoɣəmbər uning ḳexioɣa berip, uningoɣa: —
«Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Өyüng tooɣruluḳ wəsiyət ḳiloɣin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən» — dedi.■
2 *Ḫəzəkiya* bolsa yüzini tam tərəpkə ḳilip Pərwərdigaroɣa dua ḳilip: —

□ **19:29** **«Muxu yili ɵzlükidin ɵskən, ikkinqi yili xulardin qikḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kɵqətlirini tikisilər; ulardin qikḳan mewilərni yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etiḳadni küqəytix üqün ḫəm həlḳni ḳutḳuzux üqün berilgən. Urux waḳtida teriḳqilik ḳilix mumkin əməs; Asuriyə ḳoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, ḳoxunidin ḳelip ḳaloɣanliri parakəndiqilik ḳilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloɣiqə sozulidu. «Üzüm kɵqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqliḳ məzgilning uzun bolidioɣanliḳini kərsitidu (üzüm tallirini ɵstürüxkə uzun waḳit ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə ḳoxunlirining tuyuḳsiz qekinixini «tasadipiyliḳtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaḳtimu, məzkur «Padixaḫlar» degən kitabḳa ḳarioɣanda, həlḳlər yənila ikki məjizini tezla untuydu, Hudaoɣa wapasizliḳ ḳiliweridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35** **«Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 18-babni kərüng). «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **19:35** Yəx. 37:36 □ **19:37** **«U ɵz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḫəm Xarezər uni ḳiliqlap ɵltürüwətti»** — muxu wəḳə Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. ■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yəx. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yəx. 38:1

3 I Pərwərdigar, Sening aldingda mening ḫəqiqət wə pak dil bilən mengip
yürgənlikimni, nəziring aldingda durus bolоqan ixlarni qilоqanliqimni əsləp
qoyоqaysən, — dedi.
Wə Ḫəzəkiya yiоqlap eqip kətti.
4 Yəxaya qiqip ordidiki ottura ḫoylioqa yətməstə, Pərwərdigarning səzi uningоqa
yetip mundaq deyildi: —
5 Yenip berip həlqimning baxlamqisi Ḫəzəkiyaoqa mundaq degin: —
«Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaq dəydu: —
«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, Mən seni saqaytimən. Üqinqi
künidə Pərwərdigarning өyigə qiqisən. □ 6 Künliringgə Mən yənə on bəx yil
qoximən; xuning bilən Mən seni wə bu xəḫərni Asuriyə padixaḫining qolidin
qutquzimən; Өzüm üqün wə qulum Dawut üqün Mən bu xəḫərni ətrapidiki sepildək
qooqdaymən.
7 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlanglar, dedi. Ular uni elip kelip, yarisioqa
qapliwidi, u saqaydi. 8 Ḫəzəkiya Yəxayadin: Pərwərdigar meni saqaytip, üqinqi
küni uning өyigə qiqidioqanliqimni ispatlaydioqanoqa qandaq bexarətlik alamət
bolidu? — dəp sorioqanidi. 9 Yəxaya: — Pərwərdigarning Өzi eytqan ixini jəzmən
qilidioqanliqini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin xundaq bexarətlik alamət
boliduki, sən quyaxning pələmpəy üstigə qüxkən sayisining on basquq aldioqa
mengixi yaki on basquq kəynigə yenixini halamsən? — dedi.
10 Ḫəzəkiya: Quyax sayisining on basquq aldioqa mengixi asan; sayə on baxquq
kəynigə yansun, degənidi. 11 Xuning bilən Yəxaya pəyoqəmbər Pərwərdigaroqa nida
qildi wə U quyaxning Aḫaz padixaḫ quroqan pələmpəy basquqiliri üstigə qüxkən
sayisini yandurup, on basquq kəynigə mangdurdi).

Babil padixaḫidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hatalik
2Tar. 32:31-33; Yəx. 39:1-8

12 Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḫi Merodaq-Baladan, Ḫəzəkiyani kesəl
bolup yetip qaptu, dəp anglap, hətlər ḫədiyə bilən əwətti. □ 13 Ḫəzəkiya
bolsa əlqilərning gepini tingxap, ularoqa barlik həzinə-ambarlirini, kümüxni,
altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki ḫəmmini wə
bayliqlirining barliqini kərsətti; ordisi wə pütkül padixaḫliqi iqidiki nərsilərdin
Ḫəzəkiya ularoqa kərsətmigən birimu qalmidi.
14 Andin Yəxaya pəyoqəmbər Ḫəzəkiyaning aldioqa berip, uningdin: —
«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.
Ḫəzəkiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yəni Babildin kəlgən» dedi.
15 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.
Ḫəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; baylikлirimning arisidin mən
ularoqa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.
16 Yəxaya Ḫəzəkiyaoqa: Pərwərdigarning səzini anglap qoyoqin: —
17 — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə qədər ata-
bowiliring toplap, saqlap qoyoqan ḫəmmə Babiloqa elip ketilidu; ḫeqnərsə qalmaydu
— dəydu Pərwərdigar.

□ **20:5 «atang Dawut»** — Ḫəzəkiya Dawut pəyoqəmbərning on üqinqi əwladi idi. □ **20:12 «Merodaq-Baladan»** — yaki «Berodaq-Baladan». **«Babil padixaḫi Merodaq-Baladan... ḫətlər ḫədiyə bilən əwətti»** — Merodaq-Baladan Asuriyə padixaḫi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolоqan boluxi kerək. Demək, bu ix, yəni 20-babta wə «Yəx.» 38-39-babta təswirləngən ixlar «2pad.» 18:17-37 wə 19-babtiki ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardin keyin hatiriləngən? Muxu ix tooqruluq «Yəx.» 39:1diki izaḫatni kərüng.

18 — Ḥəmdə Babilliḳlar ooɳulliringni, yəni əzüngdin boloɳan əwladliringni elip
ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḫining ordisida aoɳwat bolidu.□
19 Ḥəzəkiya əmdi əz-əzigə «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-
wapaliḳi bolmamdu?», dəp Yəxayaoɳa: — «Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi
yahxi ikən» — dedi.□
20 Ḥəzəkiyaning baxḳa əməlliri, jümlidin uning səltənitining ḳudriti, uning ḳandaḳ
ḳilip xəḥərgə su təminləx üqün kəl, xundaḳla su apiridioɳan nor yasioɳanliḳi «Yəḥuda
padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?■
21 Ḥəzəkiya ata-bowilirining arisida uhlidi; ooɳli Manassəḥ ornida padixaḥ boldi.

21

Manassəḫning Yəḫudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:1-9, 20

1 Manassəḥ padixaḥ boloɳanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil
səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Ḥəfzibaḥ idi. ■ 2 U Pərwərdigar Israillarning
aldidin ḥəydəp qiḳiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik adətlirigə ohxax ixlar bilən
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɳanni ḳildi. 3 U atisi Ḥəzəkiya buzup yoḳatḳan
«yuḳiri jaylar»ni ḳaytidin yasatti; u Baaloɳa atap ḳurbangaḫlarni saldurup, Israilning
padixaḫi Aḫab ḳiloɳandək bir Axərаḥ məbud yasidi; u asmandiki nuroɳunlioɳan ay-
yultuzlaroɳa bax urdi wə ularning ḳulluḳioɳa kirdi. □ ■ 4 U Pərwərdigarning əyidimu
ḳurbangaḫlarni yasatti. Xu ibadəthana tooɳruluḳ Pərwərdigar: Mən Yerusalemda
Mening namimni ḳoyimən, degənidi. ■ 5 U Pərwərdigarning əyining ikki ḥoylisida
«asmanning ḳoxuni»oɳa ḳurbangaḫlarni atap yasatti. □ 6 Əz ooɳlini ottin ətküzdi;
jadugərqilik bilən palqiliḳ ixlətti, əzigə jinkəxlər bilən əpsunqilarni bekitti; u
Pərwərdigarning nəzиridə san-sanaḳsiz rəzillikni ḳilip uning oɳəzipini ḳozoɳidi.
7 U yasatḳan «Axərаḥ» oyma məbudni *Hudaning* əyigə ḳoydi. Xu əy tooɳruluḳ
Pərwərdigar Dawutḳa wə uning ooɳli Sulaymanoɳa: — «Bu əydə, xundaḳla Israilning
ḥəmmə ḳəbililirining zeminliri arisidin Mən talliоɳan Yerusalemda Əz namimni
əbədgiqə ḳaldurimən; ■ 8 əgər Israil pəḳət Mən ularoɳa tapiliоɳan barliḳ əmrlərgə,

□ **20:18 «Babilliḳlar ooɳulliringni, yəni əzüngdin boloɳan əwladliringni elip ketidu … ular Babil padixaḫining ordisida aoɳwat bolidu» —** kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəḳə üqün nemixḳa muxu ḳattiḳ jazaliḳ səz qiḳidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaoɳa: «Ḳədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu ḳetim Hudadin ḥeq sorimay xundaḳ ḳiloɳan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḥanoɳa dangḳi qiḳḳan adəmmən», «kiqik dəlitimizning jaḥanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Muxulardin sirt, biliximizqə Merodaḳ-Baladan Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi. U «təkəllup kərsitidioɳan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaḳḳa ḳatnixixḳa təklip ḳiloɳan. Əzini əlümdin ḳutḳuzoɳanliḳini, ḳuyaxning nurining «kəynigə yanoɳanliḳi»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin ḳutḳuzimən» degən wədisini angliоɳan Ḥəzəkiya ḳandaḳmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaḳlaxmaḳqi boloɳandu? «Aoɳwat» — piqiwetilgən adəm, «Yəx.» 56:4-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **20:19 «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-wapaliḳi bolmamdu?» —** Ḥəzəkiya muxu səzlərni yənə oquḳ eytixi mumkin. **«Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən» —** muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning əz-əzigə degənliri baxḳilaroɳa, ḥətta əz jəmətigə boloɳan birhil bioɳəm, kəyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloɳan; waḳitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḥudaning keyinki bir padixaḫi (Yosiya)ning ḳattiḳ towa ḳilixi tüpəylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30 ■ **21:1** 2Tar. 33:1 □ **21:3 «asmandiki nuroɳunlioɳan ay-yultuzlar» —** ««asmanning ḳoxuni» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əḫwalda asmandiki yaman küqlər, yəni jin-xəytanlar bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḥ.» 12:4ni kərüng). ■ **21:3** 2Pad. 18:4 ■ **21:4** Ḳan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zəb. 132:13, 14; Yər. 32:34 □ **21:5 «asmanning ḳoxuni» —** muxu yərdə ḳuyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. ■ **21:7** 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27

yəni Өz qulum Musa ularoƣa buyruoƣan barlik qanunoƣa muwapik əməl kilixqa köngül qoysila, Mən ularning putlirini ata-bowilirioƣa təqsim kiloƣan bu zemindin qaytidin neri kilmaymən», degənidi. 9 Lekin ular qulaq salmaytti; xunglaxkimu, Manassəh ularni xundaq azdurdiki, ular Pərwərdigar Israillarning aldidin halak kiloƣan yat əlliklərdin axurup rəzillik kilatti.
10 Xunga Pərwərdigar Өz qulliri boloƣan pəyoƣəmbərlərning wasitisi arkilik mundaq dedi: —
11 Yəhudaning padixahi Manassəh bu yirginqlik ixlarni kilip, hətta uningdin ilgiri ətkən Amoriylar kiloƣan barlik rəzilliktin ziyadə rəzillik kilip, uning butliri bilən Yəhudanimu gunahqa azduroƣini üqün ■ 12 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Mana, Yerusalem bilən Yəhudaning üstigə xundaq balayi'apət kəltürimənki, kimki uni anglisila qulakliri zingildap ketidu. 13 Mən Samariyəni əlqigən tana wə Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip bilən Yerusalemni təkxürtimən; kixi qaqini qaykap sürtkəndin keyin düm kömtürüp qoyoƣandək, Yerusalemni qaykap ərüymən. □ 14 Mən mirasimning qaloƣanliridinmu waz keqip, düxmənlirining qolioƣa tapxurimən; ularni həmmə düxmənlirigə bulang-talang obyekti wə olja kilip berimən; □ 15 Qünki ular Mening nəzirimdə rəzil boloƣanni kilip, ularning ata-bowiliri Misirdin qikqan kündin tartip bügüngiqə oƣəzipimni qozoƣap kəldi».
16 Manassəh əmdi pütkül Yerusalemni bir qetidin yənə bir qetigiqə qanoƣa toldurup, köp nahək qan təkküzdi wə ohxaxla өzi kiliwatqan gunahi bilən Yəhudalarni azdurup, ularning Pərwərdigarning nəziridiki rəzillikni kilixioƣa səwəb boldi.
17 Manassəhning baxqa ixliri həm kiloƣanlirining həmmisi, jümlidin u sadir kiloƣan gunah «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
18 Manassəh ata-bowilirining arisida uhlidi wə өz өyining beoƣida, yəni Uzzahning beoƣida dəpnə kilindi. Andin ooƣli Amon uning ornida padixah boldi.■

Amonning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:21-25

19 Amon padixah boloƣanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda ikki yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Məxulləmət idi; u Yotbahlik Haruzning kizi idi. 20 Amon atisi Manassəh kiloƣandək Pərwərdigarning nəzirida rəzil boloƣanni kilatti. 21 U atisi mangoƣan barlik yollarda mangatti; u atisi qullukida boloƣan butlarning qullukida bolup, ularoƣa səjdə kilip, 22 Pərwərdigarning yolida yürməy, өz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarni tərk kildi. 23 Əmdi Amonning hizmətkarliri padixahni qəstləp, uni өz ordisida өltürdi. 24 Lekin yurt həlki Amon padixahni qəstligənlərning həmmisini өltürdi; andin yurt həlki uning ornida ooƣli Yosiyani padixah kildi.
25 Amonning baxqa ixliri həm kiloƣanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
26 U Uzzahning beoƣida өz qəbrisidə dəpnə kilindi. Andin ooƣli Yosiya uning ornida padixah boldi.■

■ **21:11** Yər. 15:4 □ **21:13** **«Samariyəni əlqigən tana» —** xübhisizki, Hudaning Samariyəning üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu; «Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip» — Hudaning Ahabning jəmətining üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu. «Am.» 7:7-8ni kərüng. **«kixi qaqini qaykap sürtkəndin keyin düm kömtürüp qoyoƣandək, Yerusalemni qaykap ərüymən»** — bu səz, bəlkim, Hudaning Yerusalemdin barlik ahalisini yirak kilip, uni astin-üstin kiliwetidioƣanlikini kərsitidu. 14-ayətni kərüng. □ **21:14** **«mirasim» —** Israildiki on ikki qəbilə; «mirasimning qaloƣanliri» — Israildin yaloƣuz qaloƣan qəbilə, yəni Yəhudani kərsitidu. ■ **21:18** 2Tar. 33:20 ■ **21:26** Mat. 1:10

22

Yosiyaning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 34:1-28

1 Yosiya padixaḫ bolƣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi. Uning anisining ismi Yədidaḫ idi; u Bozkatlik Adayaning ḳizi idi. ■ 2 Yosiya
Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni ḳilip, ḫər ixta atisi Dawutning barlik
yolida yürüp, nə ongƣa nə solƣa qətnəp kətmidi.
3 Padixaḫ Yosiya səltənitining on səkkizinqi yilida, padixaḫ Məxullamning nəwrisi,
Azaliyaning ooƣli katip Xafanni Pərwərdigarning өyigə əwətip: 4 «Bax kaḫin
Ḫilḳiyaning ḳexiƣa qiḳip xuni buyruƣinki, u Pərwərdigarning өyigə elip kelingən,
dərwaziwənlər həlḳtin yiƣḳan pulni sanisun. 5-6 Andin ular Pərwərdigarning
өyini ongxaydiƣan ixlarni nazarət ḳiliƣuqi ixqilariƣa tapxurup bərsun. Bular
ḫəm Pərwərdigarning өyidiki buzuliƣan yərlərni ongxaxḳa өydə ixligüqilərgə, yəni
yaƣaqqilar, tamqilar wə taxtiraxlariƣa bərsun. Ular muxu pul bilən өyni ongxaxḳa
lazim bolƣan yaƣaq bilən oyuliƣan taxlarni setiwalsun, degin» — dedi.
7 Lekin ularning ḳoliƣa tapxuruliƣan pulning ḫesabi ḳilinmidi. Qünki ular insap
bilən ix ḳilatti.
8 Bax kaḫin Ḫilḳiya katip Xafanƣa: — Mən Pərwərdigarning өyidə bir Təwrat
kitabini taptim, dedi. Xuni eytip Ḫilḳiya kitabni Xafanƣa bərdi. U uni oḳudi.
9 Andin keyin katip Xafan padixaḫning ḳexiƣa berip padixaḫḳa həwər berip: —
Hizmətkarliri ibadəthanidiki pulni yiƣip Pərwərdigarning өyini ongxaydiƣan ix
bexilirining ḳolliriƣa tapxurup bərdi, dedi. 10 Andin katip Xafan padixaḫḳa: Ḫilḳiya
manga bir kitabni bərdi, dedi. Andin Xafan padixaḫḳa uni oḳup bərdi. 11 Wə xundaḳ
boldiki, padixaḫ Təwrat kitabining səzlirini angliƣanda, өz kiyimlirini yirtti.□
12 Padixaḫ Ḫilḳiya kaḫin bilən Xafanning ooƣli Aḫikamƣa, Mikayaning ooƣli Akbor
bilən Xafan katipḳa wə padixaḫning hizmətkari Asayaƣa buyrup: — 13 Berip
mən üqün wə həlḳ üqün, yəni pütkül Yəhudadikilər üqün bu tepiliƣan kitabning
səzliri tooƣrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitab-
ning səzlirigə, uningdiki bizlərgə pütülgənlirigə əməl ḳilixḳa ḳulaḳ salmiƣanliḳi
tüpəylidin Pərwərdigarning bizgə ḳozƣaliƣan ƣəzipi intayin dəḫxətlik, dedi.
14 Xuning bilən Ḫilḳiya kaḫin, Aḫikam, Akbor, Xafan wə Asayalar Harhasning
nəwrisi, Tikwaḫning ooƣli kiyim-keqək begi Xallumning ayali ayal pəyƣəmbər
Ḫuldaḫning ḳexiƣa berip, uning bilən səzləxti. U Yerusalem xəḫirining ikkinqi
məḫəllisidə olturatti.
15 U lariƣa mundaḳ dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Silərni əwətkən kixigə mundaḳ dənglar: —
16 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana Mən Yəhudaning padixaḫi oḳuƣan
kitabning ḫəmmə səzlirini əməlgə axurup, bu jayƣa wə bu yərdə turƣuqilariƣa
balayi'apət qüxürimən. 17 Qünki ular Meni taxlap, baxḳa ilaḫlariƣa huxbuy yeḳip,
ḳollirining ḫəmmə ixliri bilən Mening aqqiḳimni kəltürdi. Uning üqün Mening
ḳəḫrim bu yərgə ḳarap yandi ḫəm өqürülməydu.
18 Lekin silərni Pərwərdigardin yol soriƣili əwətkən Yəhudaning padixaḫiƣa bolsa
xundaḳ dənglar: Sən angliƣan səzlər tooƣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar
xundaḳ dəydu: — 19 Qünki kənglüng yumxaḳ bolup, muxu jay wə uningda
turƣuqilarning wəyranə wə lənətkə aylandurulidiƣanliḳi tooƣrisida ularni əyibləp
eytḳan səzlirimni angliƣiningda, Pərwərdigarning aldida өzüngni təwən ḳilip,

---

■ **22:1** 2Tar. 34:1 □ **22:11** **«padixaḫ Təwrat kitabning səzlirini angliƣanda...»** — tepiwelinƣan kitab Təwratning ḳaysi ḳismi boluxi kerək? Padixaḫning inkasi, yəni keyinki ḫərikətlirigə, bolupmu «yuḳiri jaylar»ni yoḳitixiƣa ḳariƣanda, «tepiwelinƣan kitab» qoḳum bu ixni təkitləydiƣan «Ḳanun xərḫi»ni өz iqigə aliƣan.

kiyimliringni yirtip, Mening aldimda yiɣlioɣining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar. 20 Buning üqün seni ata-bowiliring bilən yioɣilixqa, əz kəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə berixqa nesip kilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioɣan barlik külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixahqa yətküzdi.

23

Yosiya padixah islahat kilidu
2Tar. 34:29-30; 35:1-27

1 Padixah adəmlərni əwətip, Yəhuda bilən Yerusalemning həmmə aksakallirini əz kexioɣa qakirtip kəldi. ■ 2 Padixah Pərwərdigarning əyigə qikti; barlik Yəhudadiki ər kixilər wə Yerusalemda turuwatkanlarning həmmisi, kahinlar bilən pəyoɣəmbərlər, yəni barlik həlk, əng kiqikidin tartip qongioɣiqə həmmisi uning bilən billə qikti. Andin u Pərwərdigarning əyidə tepiloɣan əhdə kitabining həmmə səzlirini ularoɣa okup bərdi.□
3 Padixah tüwrükning yenida turup Pərwərdigarning aldida: — Pərwərdigaroɣa əgixip pütün kəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, həküm-guwahlikliri wə bəlgilimilirini tutup, uxbu kitabta pütülgən əhdigə əməl kilimən dəp əhdigə əzini baoɣlidi. Xuning bilən həlkning həmmisimu əhdə aldida turup uningoɣa əzini baoɣlidi.□
4 Andin keyin padixah bax kahin Hilkiya bilən orun basar kahinlaroɣa wə həm dərwaziwənlərgə: — Baaloɣa, Axərah butioɣa wə asmanning barlik koxunioɣa atap yasaloɣan barlik əswab-üsküniləmi Pərwərdigarning əyidin qikiriwetinglar, dəp əmr kildi; u bularni Yerusalemning sirtida, Kidron etizlikida kəydürdi wə küllirini Bəyt-Əlgə elip bardi. 5 U Yəhuda padixahlirining Yəhuda xəhərliridiki «yukiri jaylar»da həmdə Yerusalemning ətrapliridiki «yukiri jaylar»da huxbuy yanduruxqa tikligən but kahinlirini, xuningdək Baaloɣa, kuyaxka, ayoɣa, yultuz türkümlirigə həmdə asmanning barlik koxunioɣa huxbuy yakkuqilarni ixtin həydiwətti. □ 6 U Pərwərdigarning əyidin Axərah butni elip qikip Yerusalemning sirtioɣa elip berip, Kidron jiloɣisioɣa apirip xu yərdə kəydürüp kukum-talkan kilip ezip, topisini addiy pukralarning kəbriliri üstigə qeqiwətti. 7 Andin u Pərwərdigarning əyigə jaylaxkan bəqqiwazlarning turaloɣulirini qekip oɣulatti; bu əylərdə yənə ayallar Axərah butqa qedir tokuytti.
8 U Yəhuda xəhərliridin barlik kahinlarni qakirtip, əzigə yioɣdi. Andin u Gəbadin tartip Bəər-Xebaoɣiqə kahinlar huxbuy yakidioɣan «yukiri jaylar»ni buzup buloɣiwətti; u «dərwazilardiki yukiri jaylar»ni qekip buzdi; bular «Xəhər baxliki Yəxuaning kuwiki»ning yenida, yəni xəhər kuwikioɣa kirix yolining sol təripidə idi □ 9 (əmdi «yukiri jaylar»diki kahinlarning Yerusalemda Pərwərdigarning kurbangahioɣa qikixi qəkləngənidi; lekin ular dawamlik əz kerindaxliri bilən birgə pitir nanlardin yeyixigə muyəssər idi).

■ **23:1** 2Tar. 34:29 □ **23:2** **«Həmmə səzlirini ularoɣa okup bərdi» —** ibraniy tilida: «həmmə səzlirini ularning kulakliriɣa okup bərdi». □ **23:3** **«tüwrükning yenida» —** yaki «pəxtak üstidə». **«kitabta pütülgən əhdigə...» —** ibraniy tilida «kitabta pütülgən əhdə səzlirigə...». □ **23:5** **«...ixtin həydiwətti» —** yaki «... halak kildi». □ **23:8** **«Gebadin Bəər-Xebaoɣiqə» —** «Geba» Yəhudaning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. **«U ... barlik kahinlarni qakirtip, ... andin u ... kahinlar huxbuy yakidioɣan «yukiri jaylar»ni buzup buloɣiwətti» —** Yosiya muxu yərlərni buloɣax bilən butpərəslərning keyin u yərni «buloɣanoɣan, haram» dəp karap, kaytidin xundak yolda ixlitixini mumkin əməs kilix üqün idi. **«dərwazilardiki yukiri jaylar» —** yaki «tawapgahlarni».

10 Yosiya ḫeqkim өz ooɳli yaki ḳizini Moləkkə atap ottin ətküzmisun dəp, Ḫinnomning
ooɳlining jiloɳisidiki Tofətnimu buzup buloɳiwətti. □ 11 Pərwərdigarning өyigə
kiridioɳan yolning eoɳizida Yəḫuda padixaḫliri ḳuyaxḳa təḳdim ḳilip ḳoyoɳan atlarni
xu yərdin yətkəp, «ḳuyax ḫarwiliri»ni otta kөydürdi (ular *ibadəthanining* ḫoyliliriɳa
jaylaxḳan, Natan-Mələk degən aoɳwatning өyining yenida turatti). □ 12 Padixaḫ yənə
Yəḫuda padixaḫliri Aḫazning balihanisining өgzisidə saldurоɳan ḳurbangaḫlarni wə
Manassəḫ Pərwərdigarning өyining ikki ḫoylisioɳa yasatḳan ḳurbangaḫlarni qeḳip
kukum-talḳan ḳiliwətti; u ularning topisini u yərdin elip, Kidron jiloɳisioɳa qeqiwətti.
13 Israilning padixaḫi Sulayman Yerusalemning məxriḳ təripigə wə «Ḫalak teoɳi»ning
jənubioɳa Zidoniylarning yirginqlik buti Axtarot, Moabiylarning yirginqlik buti Ke-
mox wə Ammonlarning yirginqlik buti Milkomoɳa atap yasatḳan «yuḳiri jaylar»nimu
padixaḫ buzup buloɳiwətti. □ 14 U but tüwrüklərni parqilap, Axərаḫ butlirini kesip
yiḳitip, ular turoɳan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi.□ ■
15 U yənə Israilni gunaḫḳa putlaxturoɳan, Nibatning ooɳli Yəroboam Bəyt-Əldə
saldurоɳan ḳurbangaḫ bilən «yuḳiri jay»ni, ularni buzup qaḳti, andin keyin «yuḳiri
jay»ni kөydürüp kukum-talḳan ḳiliwətti, Axərаḫ butinimu kөydürüwətti. ■ 16 Yosiya
burulup ḳarap, taoɳdiki ḳəbrilərni kөrüp, adəm əwətip ḳəbrilərdiki səngəklərni
kolap qiḳirip, ḳurbangaḫ üstidə kөydürdi, xu yol bilən uni buloɳiwətti. Bu ixlar
Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin'ala bexarət ḳilip jakarlioɳan
Hudaning adimining səzining əməlgə axuruluxi idi. □ ■ 17 Andin Yosiya: Kөz
aldimdiki bu ḳəbrə texi kimning? — dəp soridi.
Xəḫərdikilər uningoɳa: Bu Yəḫudadin kəlgən, silining Bəyt-Əldiki ḳurbangaḫni
buzoɳan muxu ixlirini bexarət ḳiloɳan Hudaning adimining ḳəbrisi ikən, dedi.
18 Yosiya: — Uni ḳoyunglar, ḫeqkim uning səngəklirini midirlatmisun, dəp buyrudi.
Xuning bilən ular uning səngəkliri bilən Samariyədin kəlgən pəyoɳəmbərning
səngəklirigə ḫeqkimni təgküzmidi.
19 Andin Yosiya Israilning padixaḫliri Pərwərdigarning oɳəzipini ḳozoɳioɳan,
Samariyəning xəḫərliridə yasatḳan «yuḳiri jaylar»diki barliḳ өylərni qaḳti; u ularni
Bəyt-Əldə ḳiloɳandək ḳilip, yoḳatti. ■ 20 U u yərlərdiki «yuḳiri jaylar»oɳa has boloɳan
ḫəmmə kaḫinlarni ḳurbangaḫning üstidə өltürüp, ḳurbanliḳ ḳildi, andin ularning
üstigə adəm səngəklirini kөydürdi; u ahirda Yerusalemoɳa yenip bardi.

Yosiya padixaḫ «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzidu
2Tar. 35:1-19

21 Padixaḫ barliḳ həlḳḳə yarliḳ qüxürüp: — Bu əḫdə kitabida pütülgəndək,
Hudayinglar Pərwərdigaroɳa «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzünglar, dəp buyrudi. ■
22 «Batur ḫakimlar» Israilning üstidin ḫөküm sürgən künlərdin tartip, nə Israil

---

□ **23:10 «өz ooɳli yaki ḳizini… ottin ətküzüx»** — insaniy ḳurbanliḳlarni kөrsitixi mumkin. **«Ḫinnomning ooɳlining jiloɳisi»** — bu yər yənə «Ḫinnomning jiloɳisi», yəni «Ge-Ḫinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəḫənnəm»). □ **23:11 «ḳuyaxḳa təḳdim ḳilip ḳoyoɳan atlar»** — bu atlar tirik atlar yaki at ḫəykili boluxi mumkin idi. **«Natan-Mələk degən aoɳwatning өyi»** — bəlkim muḳəddəs ibadəthanining birər ḫoylisida boluxi mumkin idi. □ **23:13 «Ḫalak teoɳi»** — muxu yərdə «Zəytun teoɳi»ni kөrsitidu. Butpərəsliktin buloɳinip kətkini tüpəylidin uningoɳa xundaḳ ḫəjwiy, kinayilik isim ḳoyuloɳan. □ **23:14 «U but tüwrüklərni parqilap,… ular turoɳan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi»** — Yosiyaning muxu yərlərni «adəmlərning səngəkliri» bilən tolduruxi butpərəslərning keyin u yərlərni «buloɳanoɳan, ḫaram» dəp ḳarap, ḳaytidin xundaḳ yolda ularni ixlitixini mumkin əməs ḳilix üqün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Qəl. 33:52; Ḳan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16 «Yosiya … taoɳdiki ḳəbrilərni kөrüp, adəm əwətip ḳəbrilərdiki səngəklərni kolap qiḳirip, ḳurbangaḫ üstidə kөydürdi»** — yuḳiriḳi izaḫatni kөrüng. **«Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin'ala bexarət ḳilip jakarlioɳan Hudaning adimining səzi»** — «1Pad.» 13:30-32ni kөrüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2 ■ **23:19** 2Tar. 34:6 ■ **23:21** Mis. 12:3; Ḳan. 16:2; 2Tar. 35:1

padixahlirining wakitlirida nə Yəhuda padixahlirining wakitlirida undak bir «ətüp ketix heyti» ətküzülüp bakmioqanidi; 23 Yosiya padixahning səltənitining on səkkizinqi yilida, Pərwərdigaroqa atap bu «ətüp ketix heyti» Yerusalemda ətküzüldi.
24 Xuningdək Yosiya Yəhuda yurtida wə Yerusalemda pəyda boloqan jinkəxlər wə palqilarni, tərafim məbudliri, hərkandak butlar wə barlik baxka lənətlik nərsilərni zemindin yokatti. Uning xundak kilixining məksiti, Hilkiya kahin Pərwərdigarning əyidin tapkan kitabta hatiriləngən Təwrattiki səzlərgə əməl kilixtin ibarət idi.□ ■
25 Uningdək Musaoqa qüxürülgən kanunoqa intilip pütün kəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroqa kaytip, əzini beoqixlioqan bir padixah uningdin ilgiri bolmioqanidi wə uningdin keyinmu uningoqa ohxax birsi bolup bakmidi. □ 26 Lekin Pərwərdigarning aqqiki Manassəhning Əzini rənjitkən barlik rəzillikliri tüpəylidin Yəhudaoqa tutaxkandin keyin, Əzining xiddətlik oqəzipidin yanmidi. 27 Pərwərdigar: — Israilni taxlioqandək Yəhudanimu Əz kəzümdin neri kilimən wə Əzüm tallioqan bu xəhər Yerusalemni wə Mən: — «Mening namim xu yərdə bolidu» degən xu ibadəthanini tərk kilimən, dedi.□ ■
28 Yosiyaning baxka əməlliri həm kiloqanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Uning künliridə Misirning padixahi Pirəwn-Nəko Asuriyəning padixahioqa hujum kiloqili Əfrat dəryasioqa bardi. U qaoqda Yosiya padixah Pirəwn bilən sokuxuxka qikti; lekin Pirəwn uni kərüp Məgiddoda uni əltürdi.
30 Hizmətkarliri uning əlükini jəng harwisioqa selip Məgiddodin Yerusalemoqa elip kelip, uni əz kəbrisidə dəpnə kildi. Yurt həlki Yosiyaning ooqli Yəhoahazni məsih kilip, atisining ornida padixah kildi.■

Yəhoahazning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 36:1-4

31 Yəhoahaz padixah boloqanda yigirmə üq yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahlik Yərəmiyaning kizi idi.
32 Yəhoahaz bowiliri barlik kiloqanliridək, Pərwərdigarning nəzaridə rəzil boloqanni kildi.
33 Əmdi Pirəwn-Nəko uning Yerusalemda səltənət kilmasliki üqün, uni Hamat yurtidiki Riblahda solap koydi wə *Yəhuda* zeminioqa yüz talant kümüx bilən bir talant altun selik qüxürdi. □ 34 Andin Pirəwn-Nəko Yosiyaning ooqli Eliakimni atisining ornida padixah kilip, ismini Yəhoakimoqa əzgərtti. U Yəhoahazni əzi bilən Misiroqa elip kətti; Yəhoahaz Misiroqa kelip xu yərdə əldi.□ ■
35 Yəhoakim kümüx bilən altunni Pirəwngə bərdi; lekin Pirəwnning xu buyrukini ijra kilip pulni tapxurux üqün yurtka hərbir adəmning qamioqa karap baj-alwan koyoqanidi; altun wə kümüxni u yurtning həlkidin, hərbirigə saloqan əlqəm boyiqə Pirəwn-Nəkooqa berixkə yioqkanidi.■
36 Yəhoakim padixah boloqanda yigirmə bəx yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahlik Pədayaning kizi idi.

□ **23:24 «tərafim məbudliri»** — kiqik, elip yürgüdək «kolaylik butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Kan. 18:11; Yəx. 8:19 □ **23:25 «uningdək ... kanunoqa intilip pütün kəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroqa kaytip, əzini beoqixlioqan bir padixah ... bolup bakmidi»** — bu səzlər uning Pərwərdigaroqa kaytip kattik towa kilixi wə həkkaniylikka boloqan intilixliri jəhəttə eytilidu. □ **23:27 «xu ibadəthanini...»** — ibraniy tilida «xu əyni...». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3 ■ **23:30** 2Tar. 36:1 □ **23:33 «yüz talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34 «Eliakim»** — bu isimning mənisi «Huda (Əlohim) turoquzidu»; «Yəhoakim» degənning mənisi «Pərwərdigar (Yahwəh) turoquzidu». Pirəwnning undak kilixtiki məksiti bəlkim birhil həjwiy-kinayilik kilix yaki Hudaoqa boloqan kupurluk bolsa kerək. ■ **23:34** Mat. 1:11 ■ **23:35** 2Tar. 36:5-8

37 Yəḩoakim bowiliri barliḳ ḳiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳilatti.

24

Yəḩoakim Yəḩuda üstigə səltənət ḳilidu

1 Uning künliridə Babilning padixaḫi Neboḳadnəsar *Yəḩudaoɳa* ḩujum ḳilixḳa qiḳti; Yəḩoakim uningoɳa üq yiloɳiqə beḳindi boldi, andin uningdin tenip uning ḩəkümranliḳioɳa ḳarxi qiḳti. ■ 2 Xu waḳitlarda Pərwərdigar uningoɳa ḩujum ḳilixḳa Kaldiylər bulangqilar xaykisi, Suriylər bulangqilar xaykisi, Moabiylar bulangqilar xaykisi, wə Ammoniylar bulangqilar xaykilirini ḳozoɳidi; u ularni Yəḩudani ḩalak ḳilix üqün ḳozoɳidi. Bu ixlar Pərwərdigar Өz ḳulliri boloɳan pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ agaḩ ḳiloɳan səz-kalamining əməlgə axuruluxi idi. ■ 3 Dərwəḳə Pərwərdigarning eytḳinidək, Manassəḩning gunaḫliri tüpəylidin Yəḩudani Өz kəzliridin neri ḳilix üqün, bu ixlar ularning bexioɳa qüxti. 4 Qünki *Manassəḩning* naḫəḳ ḳan təküp, Yerusalemni naḫəḳ ḳanlar bilən toldуroɳini tüpəylidin, Pərwərdigar *Yəḩudalarni* əpu ḳilixḳa köngli unimaytti.
5 Yəḩoakimning baxḳa ixliri ḩəm ḳiloɳanlirining ḩəmmisi «Yəḩuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
6 Yəḩoakim ata-bowilirining arisida uhildi; ooɳli Yəḩoakin uning ornida padixaḫ boldi.
7 Misirning padixaḫi bolsa өz yurtidin ikkinqi qiḳmidi. Qünki Babilning padixaḫi «Misir eḳini»din tartip Əfrat dəryasioɳiqə boloɳan Misir padixaḫioɳa təwə zeminni tartiwaloɳanidi.□

Yəḩoakin səltənət ḳilidu
2Tar. 36:9-10

8 Yəḩoakin padixaḫ boloɳanda on səkkiz yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Nəḩuxta idi; u Yerusalemliḳ Əlnatanning ḳizi idi.
9 Yəḩoakin atisining barliḳ ḳiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳildi.
10 Babilning padixaḫi Neboḳadnəsarning sərdarliri Yerusalemoɳa jəng ḳiloɳili qiḳip, xəḩərni ḳamal ḳildi. □ ■ 11 Uning sərdarliri xəḩərni ḳamal ḳilip turoɳanda Neboḳadnəsar өzimu xəḩərning sirtioɳa qiḳti.
12 Andin Yəḩudaning padixaḫi Yəḩoakin bilən anisi, barliḳ hizmətkarliri, əməldarliri wə aoɳwatliri Babil padixaḫining aldioɳa qiḳip uningoɳa tən bərdi. Xundaḳ ḳilip Babilning padixaḫi өz səltənitining səkkizinqi yilida uni əsir ḳilip tutti. □ 13 Neboḳadnəsar Pərwərdigarning өyidiki barliḳ həzinilər bilən padixaḫning ordisidiki həzinilərni elip kətti; Pərwərdigar agaḩ bərginidək, u Israilning padixaḫi Sulayman Pərwərdigarning ibadəthanisi üqün yasatḳan ḩəmmə altun ḳaqa-əswablarni kesip səkti. ■ 14 Yerusalemning barliḳ aḩalisini, jümlidin ḩəmmə əməldarlar, ḩəmmə batur palwanlar, jəmiy bolup on ming əsirni wə barliḳ ḩünərwənlər wə təmürqilərnimu elip kətti; yurttiki həlḳtin əng namratlardin baxḳa ḩeqkim ḳalmidi. 15 U Yəḩoakinni Babiloɳa elip kətti wə xuningdək padixaḫning anisini, padixaḫning ayallirini, uning aoɳwatliri wə yurttiki mətiwərlərni əsir ḳilip

■ **24:1** 2Tar. 36:6 ■ **24:2** 2Pad. 20:17; 23:27 □ **24:7** **«Misir eḳini»** — Nil dəryasi əməs, bəlki Sinay qəlining xərḳ təripidiki kiqik dəryadur. □ **24:10** **«sərdarliri»** — ibraniy tilida «hizmətkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1 □ **24:12** **«aoɳwatliri»** — yaki «ordidiki oɳojidarliri». ■ **24:13** 2Tar. 20:17; Yəx. 39:6

Yerusalemdin Babiloƣa elip bardi. ■ 16 U batur-palwanlarning ħəmmisini (yəttə ming idi), ħünərwən wə təmürqilərni (jəmiy bir ming idi) — bularning ħəmmisi jənggiwar adəmlər bolup, Babilning padixaĥi ularni əsir kilip, Babiloƣa elip kətti.■
17 Andin Babilning padixaĥi Yəħoakinning taoƣisi Mattaniyani uning ornida padixaħ kilip, uning ismini Zədəkiyaoƣa өzgərtti.■

Zədəkiya Yəħuda üstidə səltənət kilidu
2Tar. 36:11-21; Yər. 52:1-30

18 Zədəkiya padixaħ boloƣanda yigirmə bir yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisi Libnaħlik Yərəmiyaning kizi bolup, ismi Ħamutal idi. 19 Zədəkiya Yəħoakimning barlik kiloƣinidək, Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanni kilatti. 20 Pərwərdigarning Yerusalemoƣa ħəm Yəħudaoƣa karatkan oƣəzipi tüpəylidin, Pərwərdigar ularni Өz ħuzuridin ħəydiwətküqə boloƣan arilikta, təwəndiki ixlar yüz bərdi: — awwal, Zədəkiya Babil padixaĥioƣa isyan kətürdi.

25

Neboķədnəsar Yerusalem xəĥirigə bəsüp kirip, uni ixoƣal kilidu

1 Andin xundak boldiki, uning səltənitining tokkuzinqi yili, oninqi ayning oninqi künidə Babil padixaĥi Neboķədnəsar pütkül koxunioƣa yetəkqilik kilip Yerusalemoƣa ħujum kilixka kəldi; ħəmdə uni korxiwelip bargaħ kurup, uning ətrapida kaxa-potəylərni kuruxti. □ ■ 2 Xuning bilən xəħər Zədəkiyaning on birinqi yilioƣiqə muħasiridə turdi. 3 Xu yili tətinqi ayning tokkuzinqi küni xəħərdə eoƣir kəħətqilik ħəmmini baskan wə zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi. □ ■ 4 Xəħər sepili bəsüldi; barlik jənggiwar ləxkərlər kaqmakqi bolup, tün keqidə bədər tikiwetixti. Ular padixaħning baoƣqisioƣa yekin «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin ketixti (kaldiylər bolsa xəħərning ħəryenida turatti). Ular *Iordan jiloƣisidiki* «Arabaħ tüzlənglikи»ni boylap keqixti. 5 Lekin kaldiylərning koxuni padixaħni koƣlap Yeriho tüzlənglikidə Zədəkiyaoƣa yetixti; uning pütün koxuni uningdin tarkilip kətkənidi. 6 Wə ular padixaħni tutup, Riblaħ xəħirigə, Babil padixaħining aldioƣa apardi; ular xu yərdə uning üstigə ħəküm qikardi. 7 *Babil padixaħi* Zədəkiyaning oƣullirini uning köz aldida kətl kildi; andin Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; u uni mis kixənlər bilən baoƣlap, Babiloƣa elip bardi.

Mukəddəs ibadəthanining harab kilinixi

8 Wə bəxinqi ayning yəttinqi künidə (bu Babil padixaĥi Neboķədnəsarning on tokkuzinqi yili idi) Babil padixaĥining hizmətkari, pasiban begi Nebozar-Adan Yerusalemoƣa yetip kəldi. □ 9 U Pərwərdigarning өyini, padixaħning ordisini wə xəħərdiki barlik өylərni köydüriwətti; barlik bəħəywət imarətlərgə u ot koyup köydüriwətti. 10 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki kaldiylərning pütkül koxuni Yerusalemning ətrapidiki pütkül sepilini өrüwətti.

■ **24:15** 2Tar. 36:10; Əst. 2:6 ■ **24:16** Yər. 52:28 ■ **24:17** Yər. 37:1; 52:1 □ **25:1** **« *Neboķədnəsarning* səltənitining tokkuzinqi yili, oninqi ayning oninqi küni» — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi.** ■ **25:1** 2Tar. 36:17 Yər. 32:2; 39:1; 52:4 □ **25:3** **«zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi» —** baxka birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi». Bu tərjimə tooƣra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəħər ətrapidiki zemindin keqip panaħ izdəp xəħərgə kirgənlərni kərsitidu. ■ **25:3** Yər. 52:6 □ **25:8** **«bəxinqi ayning yəttinqi küni… Babil padixaĥi Neboķədnəsarning on tokkuzinqi yili…» —** miladiyədin ilgiri 586-yili, 14-Awoƣust idi. «Yər.» 52:12nimu kərüng.

11 Pasiban begi Nebozar-Adan xəḫərdə ḳaloɣan baxḳa kixilərni, Babil padixaḫi
tərəpkə ḳeqip təslim boloɣanlarni wə ḳaloɣan ḫünərwənlərni əsir ḳilip ularni
elip kətti. □ 12 Lekin pasiban begi zemindiki əng namratlarning bir ḳismini
üzümzarliḳlarni pərwix ḳilixḳa wə teriḳqiliḳ ḳilixḳa ḳaldurdi.
13 Kaldiylər Pərwərdigarning ɵyidiki mistin yasaloɣan ikki tüwrükni, das təgliklirini
wə Pərwərdigarning ɵyidiki mistin yasaloɣan «dengiz»ni qeḳip, barliḳ mislirini
Babiloɣa elip kətti. □ ■ 14 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidioɣan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər,
lahxigirlar, piyalə-təhsilər ḫəm mistin yasaloɣan barliḳ əswablarni elip kətti;
15 huxbuydanlar wə ḳaqilarni bolsa, altundin yasaloɣan bolsimu, kümüxtin yasaloɣan
bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti. □ 16 Wə Sulayman *padixaḫ*
Pərwərdigarning ɵyi üqün mistin yasatḳan ikki tüwrük wə «dengiz»ni, xundaḳla
das təgliklirini elip kətti; bu mis saymanlarning eoɣirliḳini ɵlqəx mumkin əməs
idi. 17 Birinqi tüwrükning egizliki on səkkiz gəz, uning üstidiki taji bolsa mis
bolup, egizliki üq gəz idi; uning pütün aylanmisi tor xəklidə ḫəm anar nushisida
bezəlgənidi, ḫəmmisi mistin idi; ikkinqi tüwrükmu uningoɣa ohxax bolup, umu anar
nushisida bezəlgənidi.□ ■
18 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kaḫin Seraya, orunbasar kaḫin Zəfaniya
wə ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaḳarnimu əsirgə aldi. 19 U xəḫərdin ləxkərlərni
baxḳuridioɣan bir aoɣwat əməldarni, xəḫərdin tapḳan orda məsliḫətqiliridin bəxini,
yərlik həlḳni ləxkərlikkə tizimlioɣuqi, yəni ḳoxunning sərdarining katipini wə
xəḫərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □ 20 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni
Babil padixaḫining aldioɣa, Riblaḫoɣa elip bardi. 21 Babil padixaḫi Hamat zeminidiki
Riblaḫda bu kixilərni ḳiliqlap ɵltürüwətti.
Xu yol bilən Yəḫuda ɵz zeminidin sürgün ḳilindi.

Yəḫuda Babiloɣa sürgün ḳilinidu

22 Yəḫuda zeminida ḳaloɣan kixilərni, yəni Babil padixaḫi Neboḳadnəsar ḳaldurоɣan
kixilərni bolsa, u ularni idarə ḳilix üqün, ularning üstigə Xafanning nəwrisi,
Aḫikamning ooɣli Gədaliyani təyinlidi. ■ 23 Dalada ḳaloɣan Yəḫudaning ləxkər
baxliḳliri ḫəm ləxkərliri Babil padixaḫining Xafanning nəwrisi, Aḫikamning ooɣli
Gədaliyani zemin üstigə ḫəkümranliḳ ḳilixḳa bəlgiligənlikini anglap ḳaldi; xuning
bilən *bu ləxkər baxliḳliri adəmliri bilən* Mizpaḫ xəḫirigə, Gədaliyaning yenioɣa kəldi;
baxliḳlar bolsa Nətaniyaning ooɣli Ixmail, Kareaḫning ooɣli Yoḫanan, Nətofatliḳ
Tanhumətning ooɣli Seraya wə Maakat jəmətidin birsining ooɣli Jaazaniya idi. ■
24 Gədaliya ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə beḳinixtin ḳorḳmanglar; zeminda
olturaḳlixip Babil padixaḫioɣa beḳininglar, xundaḳ ḳilsanglar silərgə yahxi bolidu»
dəp ḳəsəm ḳildi. 25 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḫzadə Əlixamaning
nəwrisi, Nətaniyaning ooɣli Ixmail on adəm elip kelip, Gədaliyani ḫəm Mizpaḫda
uning yenida turoɣan Yəḫudiylar wə Kaldiylərni urup ɵltürdi. 26 Xuning bilən barliḳ

□ **25:11** **«ḳaloɣan ḫünərwənlər»** — yaki «top-top adəmlər». □ **25:13** **«das təglikliri»** — bular bolsa «dengiz»din kiqik boloɣan daslarni kətüridioɣan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloɣa elinoɣan jabduḳ-bisatlarni kəprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yər. 20:5; 27:19 □ **25:15** **«huxbuydanlar wə ḳaqilarni bolsa, ... ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti»** — bu altun-kümüx wə mistin yasaloɣan barliḳ ḳaqa-ḳuqilar wə barliḳ əswablar Yərəmiya pəyoɣəmbərning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Koroəxning pərmani bilən Yerusalemoɣa ḳayturuldi («Yər.» 27:21-22ni kərüng). □ **25:17** **«gəz» *yaki «jəynək»*** — jəynəktin ḳolning uqioɣiqə boloɣan ariliḳtur, təhminən 40-45 santimetr. **«egizliki üq gəz idi»** — «Yər.» 52:22də «bəx gəz» deyilidu. Səwəb, bəlkim üstidiki pərdazlirini ɵz iqigə alidu. ■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yər. 52:21 □ **25:19** **«bir aoɣwat əməldar»** — yaki pəḳət «bir əməldar». ■ **25:22** Yər. 40:5, 9 ■ **25:23** Yər. 40:7

həlқ, kiqik bolsun, qong bolsun, wə ləxkər baxlikliri ornidin turup Misirоqa kirdi; qünki ular Kaldiylərdin қorқatti.

Yəhoakinning sürgün bolux jəryani
Yər. 52:31-34

27 Wə xundaқ boldiki, Yəhuda padixaḩi Yəhoakin sürgün bolоqan ottuz yəttinqi yili on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni munu ix yüz bərdi; Əwil-Merodaқ Babilоqa padixaḩ bolоqan birinqi yili, Yəhuda padixaḩi Yəhoakinning қəddini kətürüp, uni zindandin qiқardi; □ 28 U uningоqa mulayim səz қilip, uning ornini əzi bilən birgə Babilda turоqan baxқa padixaḩlarning ornidin yuқiri қildi; 29 Xuning bilən Yəhoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining қalоqan ḩərbir künidə ḩərdaim padixaḩ bilən billə ḩəmdastihan boluxқa muyəssər boldi. 30 Uning nesiwisi bolsa, *Babil* padixaḩining uningоqa beоqixlioqan daimliқ iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yəni uningоqa əmrining ḩərbir küni muyəssər қilinоqan.

□ **25:27 «on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni» —** «Yər.» 52:31də «on ikki ayning yigirmə bəxinqi küni» deyilidu. Azad bolux jəryanida nəqqə kün ətsə kerək.

Tarih-təzkirə «1»

Adəm'atidin Ibraƫimoɳiqə boloɳan nəsəbnamə
Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

1 Adəm'ata, Xet, Enox, 2 Kenan, Maƫalalel, Yarəd, 3 Ƣanoh, Mətuxəlaƫ, Ləməh, 4 Nuƫ.
Nuƫtin Xəm, Ƣam, Yafətlər tərəlgən.

Yafətning əwladliri

5 Yafətning ooɳulliri Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.
6 Gomərning ooɳulliri Axkinaz, Difat wə Togarmaƫ idi. □ 7 Yawanning ooɳulliri Elixaƫ,
Tarxix idi, Kittiylar bilən Rodaniylar uning əwladliri idi.

Ƣamning əwladliri

8 Ƣamning ooɳulliri kux, Misir, Put wə Ƙanaan idi. □ 9 Kuxning ooɳulliri Seba,
Ƣawilaƫ, Sabtaƫ, Raamaƫ wə Sabtika idi. Raamaning ooɳli Xeba wə Dedan idi.
10 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naƫayiti zəbərdəs bir adəm bolup qiƙti.
11 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləƫabiylar, Naftuƫiylar, 12 Patrosiylar,
Kasluƫiylar (Filistiylər Kasluƫiylardin qiƙƙan) wə Kaftoriylar idi.
13 Ƙanaandin tunji ooɳul Zidon tərilip, keyin yənə Ƣət tərəlgən. 14 Uning əwladliri
yənə Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar, 15 Ƣiwiylar, Arkiylar, Siniylar, 16 Arwadiylar,
Zəmariylar wə Hamatiylar idi.

17 Xəmning ooɳulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram; *Aramning ooɳulliri* Uz, Ƣul,
Gətər, Məxək idi. □ 18 Arfahxadtin Xelaƫ tərəldi, Xelaƫtin Ebər tərəldi. □ 19 Ebərdin
ikki ooɳul tərəlgən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioɳan dəwrdə yər yüzi
bəlünüp kətkənidi; Pələgning inisining ismi Yoƙtan idi. □ 20 Yoƙtandin Almodad,
Xələf, Hazarmawət, Yeraƫ, 21 Ƣadoram, Uzal, Diklaƫ, 22 Ebal, Abimaəl, Xeba, □ 23 Ofir,
Ƣawilaƫ, Yobab tərəldi. Bularning ƫəmmisi Yoƙtanning ooɳulliri idi.

Ibraƫimning əjdadlirining nəsəbnamisi

24 Xəm, Arfahxat, Xelaƫ, 25 Ebər, Pələg, Rəu, 26 Serug, Naƫor, Təraƫ, 27 andin Abram
dunyaoɳa kəldi (Abram bolsa Ibraƫimning əzi).

Ibraƫimning əwladliri
Yar. 25:12-18

28 Ibraƫimning ooɳulliri Isƫaƙ bilən Ismail idi. □

□ **1:6 «Difat» —** yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni kərüng). □ **1:8 «Misir» —** ibraniy tilida «Mizraim». **«Put»** — Put Liwiyəliklərning əjdadi boldi. □ **1:17 «Aramning ooɳulliri» —** «Aramning ooɳulliri» degən səzlər bəzi kona kəqürmilərdin yoƙap kətkən. «Yar.» 10:3 bilən selixturung. □ **1:18 «Ebər» —** mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» bəlkim bu səzdin qiƙƙan. □ **1:19 «Pələg» —** degən səzning tələppuzi «bəlünüx»kə yeƙindur. «U yaxioɳan dəwrdə yər yüzi bəlünüp kətkənidi» — üq imkaniyət bar: (1) bu səzlər Babil munaridiki wəƙədə, Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundaƙla «yər yüzidikilər bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə bir ƙurukluƙ idi, andin keyin qoƙum məlum wakiƫta ƫazirƙi Asiya, Yawropa, Afriƙa, Amerika ƙit'əlirigə bəlünüp kətkən); (3) yuƙirida tiloɳa elinoɳan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu. Biz xu ahirƙi imkaniyətkə mayilmiz. □ **1:22 «Ebal» —** «Yar.» 28:10də «Obal». □ **1:28 «Ismail» —** ibraniy tilida «Ixmail».

29 Təwəndikilər ularning əwladliri: Ismailning tunji oƣli Nebayot bolup, ķaloƣanliri
Kedar, Adbəəl, Mibsam, 30 Mixma, Dumaḩ, Massa, Ḩadad, Tema, 31 Yətur, Nafix,
Ķədəmaḩ; bularning ḩəmmisi Ismailning oƣulliri idi.
32 Ibraḩimning toķili Kəturaḩdin tərəlgən oƣullar Zimran, Yoķxan, Medan, Midiyan,
Ixbak wə Xuaḩ idi. Yoķxanning oƣulliri Xeba bilən Dedan idi. ■ 33 Midiyanning
oƣulliri Əfaḩ, Efər, Ḩanoh, Abida, Əldaaḩ idi. Bularning ḩəmmisi Kəturaḩning
əwladliri.

34 Ibraḩimdin Isḩaķ tərəldi. Isḩaķning oƣulliri Əsaw bilən Israil idi. □ ■ 35 Əsawning
oƣulliri Elifaz, Reuəl, Yəux, Yaalam wə Koraḩ idi. 36 Elifazning oƣulliri Teman, Omar,
Zəfi, Gatam, Kenaz, Timna wə Amaləк idi. □ 37 Reuəlning oƣulliri Naḩat, Zəraḩ,
Xammaḩ bilən Mizzaḩ idi.

Seirning əwladliri
Yar. 36:20-30

38 Seirning oƣulliri Lotan, Xobal, Zibion, Anaḩ, Dixon, Ezər wə Dixan idi. 39 Ḩori bilən
Ḩomam Lotanning oƣulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi). □ 40 Xobalning oƣulliri
Alyan, Manaḩat, Əbal, Xəfi bilən Onam idi. Zibionning oƣulliri Ayaḩ bilən Anaḩ idi.
□ 41 Anaḩning oƣli Dixon idi. Dixonning oƣulliri Ḩamran, Əxban, Itran bilən Keran
idi. □ 42 Ezərning oƣulliri Bilḩan, Zaawan, Yaakan idi. Dixanning oƣulliri uz bilən
Arran idi.□

Edom padixaḩliri
Yar. 36:31-43

43 Israillarоƣa ḩəkümranliķ ķilidiоƣan padixaḩ bolmiоƣan zamanlarda, Edom zemi-
niоƣa padixaḩ boloƣanlar munu kixilər: Beorning oƣli Bela; uning paytəhti Dinḩabaḩ
dəp atilatti. 44 Bela өlgəndin keyin Bozraḩlиķ Zəraḩning oƣli Yobab uning orniоƣa
padixaḩ boldi. 45 Yobab өlgəndin keyin Təmanlarning yurtidin boloƣan Ḩuxam uning
orniоƣa padixaḩ boldi. 46 Ḩuxam өlgəndin keyin Bedadning oƣli Ḩadad uning orniоƣa
padixaḩ boldi; Ḩadad degən bu adəm Moab dalasida Midiyanlarni tarmar ķiloƣan,
uning paytəhtining ismi Awit idi. 47 Ḩadad өlgəndin keyin Masrəkaḩliķ Samlaḩ
uning orniоƣa padixaḩ boldi. 48 Samlaḩ өlgəndin keyin dərya boyidiki Rəḩobottin
kəlgən Saul uning orniоƣa padixaḩ boldi. □ 49 Saul өlgəndin keyin Akborning
oƣli Baal-Ḩanan uning orniоƣa padixaḩ boldi. 50 Baal-Ḩanan өlgəndin keyin Ḩadad
uning orniоƣa padixaḩ boldi. Uning paytəhtining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi
Məḩetabəl bolup, Məy-Zaḩabning nəwrisi, Matrədning ķizi idi. □ 51 Andin Ḩadad
өldi.

Edomdiki ķəbilə baxlиķliri

■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34** **«Israil»** — tunji ismi Yaķup, əlwəttə. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36** **«Zəfi»** — yaki «Zəfo» — «Yar.» 36:11ni kөrüng. **«Timna wə Amaləк»** — baxķa birhil tərjimisi: «Timnadin boloƣan Amaləк». «Yar.» 36:12ni kөrüng. □ **1:39** **«Timna Lotanning singlisi»** — bu «Timna» bəlkim 36-ayəttiki «Timna». 36-ayəttiki izaḩatni kөrüng. □ **1:40** **«Alyan»** — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni kөrüng. **«Xəfi»** — yaki «Xefo» — «Yar.» 36:23ni kөrüng. □ **1:41** **«Ḩamran»** — «Yar.» 36:23də «Ḩəmdan». □ **1:42** **«Yaakan»** — «Yar.» 36:23də baxķa xəklidə «Akan» dəp oķulidu. **«Dixan»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Dixon» tepilidu. «Dixan» tooƣridur. 38-ayətni wə «Yar.» 36:28ni kөrüng. □ **1:48** **«dərya»** — bəlkim Əfrat dəryasini kөrsitidu. □ **1:50** **«Pay»** — yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni kөrüng.

52 Edomluqlarning qəbilə baxliqliri: Qəbilə baxliqi Timna, qəbilə baxliqi Aliya, qəbilə
baxliqi Yətət, qəbilə baxliqi Oholibamah, qəbilə baxliqi Əlah, qəbilə baxliqi Pinon, □
53 Qəbilə baxliqi Kenaz, qəbilə baxliqi Teman, qəbilə baxliqi Mibzar, 54 Qəbilə baxliqi
Magdiyəl, qəbilə baxliqi Iram; bularning həmmisi Edomdiki qəbilə baxliqliridur.

2

Israil — yəni Yaqup— uning əwladliri

1 Israilning oƣulliri Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəhuda, Issakar, Zəbulun, 2 Dan, Yüsüp,
Binyamin, Naftali, Gad wə Axirdin ibarət.

Yəhudaning əwladliri

3 Yəhudaning oƣli Er, Onan wə Xilah idi. Bu üqəylən Kanaanlik Xuyaning qizidin
boloƣan. Yəhudaning tunji oƣli Er Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanlikidin
Pərwərdigar uning jenini aloƣan. 4 Yəhudaoƣa kelini Tamardin Pərəz bilən Zərah
tərəlgən. Yəhudaning jəmiy bəx oƣli boloƣan.□
5 Pərəzning oƣulliri Həzron bilən Həmul idi. 6 Zərahning oƣulliri Zimri, Etan,
Heman, Kalkol bilən Dara qatarlik bəx idi.
7 Karmining oƣli Akar idi. Akar bolsa Huda lənət qiloƣan nərsini elip, «Israiloƣa bala-
qaza kəltürgüqi» bolup qikti.□ 8 Etanning oƣli Azariya idi.

Həzronning əwladliri

9 Həzrondin tərəlgən oƣullar Yəraƕmiyəl, Ram wə Kaləb idi.□ 10 Amminadab
Ramdin tərəlgən; Nahxon Amminadabtin tərəlgən; Nahxon Yəhuda qəbilisining
baxliqi boloƣan. 11 Salmon Nahxondin tərəlgən; Boaz Salmondin tərəlgən. □
12 Obəd Boazdin tərəlgən; Yəssə Obəddin tərəlgən. 13 Yəssəning oƣullirining tunjisi
Eliab, ikkinqisi Abinadab, üqinqisi Ximiya, □ 14 tətinqisi Nətanəl, bəxinqisi Radday,
15 altinqisi Ozəm, yəttinqisi Dawut idi. 16 Zəruiya bilən Abigail ularning singlisi idi.
Zəruiyaning Abixay, Yoab wə Asahəl degən üq oƣli bar idi. □ 17 Amasa Abigaildin
tərəldi; Amasaning atisi Ismaillardin boloƣan Yətər idi.□

Kaləbning əwladliri

18 Kaləb Azubah (Yeriot dəpmu atilidu)tin oƣul kərdi; *Azubahtin* boloƣan oƣulliri
Yəxər, Xobab wə Ardon idi. □ 19 Azubah əlgəndin keyin Kaləb yənə Əfratni aldi;
Əfrat uningoƣa Hurni tuoƣup bərdi. 20 Hurdin Uri tərəldi; Uridin Bəzaləl tərəldi.
21 Keyin Həzron Gileadning atisi Makirning qizini elip bir yastuqqa bax qoyuwidi (u
atmix yaxqa kirgəndə uni aloƣan), uningdin Səgub tərəldi.

□ **1:52 «Edomluqlarning qəbilə baxliqliri» —** buning awwalqi həwərlirini oqurmənlərgə qolaylik yaritix üqün ən'əniwiy tərtipdiki 1-ayəttin -2-ayətkə kəqürüp qoyduq. **«Aliya» —** yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni kərüng. □ **2:4 «… kelini Tamardin… tərəlgən» —** muxu qizik wəqə «Yar.» 38-babta hatirilinidu. □ **2:7 «Akar» —** ibraniy tilida «awarə, külpət, bala-qaza» degənni bildüridu. «Yəxua» 6:1 wə 7:25ni kərüng. Xu yərdə Akar «Akan» dəp atilidu. □ **2:9 «Kaləb» —** «Kaləb» muxu yərdə «Kalubay» xəklidə. 18-ayətni kərüng. □ **2:11 «Salmon» —** yaki «Salma». «Rut» 4:21ni kərüng. □ **2:13 «Ximiya» —** «1Sam.» 17:13də «Xammah». □ **2:16 «Abixay» —** yaki «Abxay». □ **2:17 «Amasaning atisi Ismaillardin boloƣan Yətər» —** «2Sam.» 17:25ni kərüng. Yətər (Itra) bəlkim əslidə Ismaillar arisida tuoƣuloƣan yaki turoƣanidi. □ **2:18 «Kaləb Azubah (Yeriot dəpmu atilidu)din oƣul kərdi» —** yaki «Kaləb Azubahdin oƣul tapti, xundaqla Yeriottin oƣul kərdi». **«Azubahtin boloƣan oƣulliri Yəxər…» —** ibraniy tilida «Uningdin boloƣan oƣulliri Yəxər…».

22 Səgubtin Yair tərəldi; Yairning Gilead zeminida yigirmə üq xəḫiri bar idi. 23 Gəxur
bilən Aram xu yurttikilərdin «Yairning yeza-ḳixlaḳliri»ni, Kinatni wə uningoɣa
ḳaraxliḳ yezilar bolup jəmiy atmix yeza-xəḫərni tartiwaldi.
Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Gileadning atisi Makirning əwladliridur.
24 Ḫəzron Kaləb-Əfrataḫda ɵlgəndin keyin, ayali Abiyaḫ uningoɣa Axhorni tuoɣdi;
Axhor Təkoaning atisi idi.

Yəraḫmiyəlning əwladliri

25 Ḫəzronning tunji ooɣli Yəraḫmiyəlning ooɣulliri Ram, Bunaḫ, Orən, Ozəm wə
Ahiyaḫ idi. 26 Yəraḫmiyəlning Ataraḫ degən yənə bir ayali bar idi, u Onamning
anisi idi. 27 Yəraḫmiyəlning tunji ooɣli Ramning ooɣulliri Maaz, Yamin wə Ekər idi.
28 Onamning ooɣulliri Xammay bilən Yada idi; Xammayning ooɣulliri Nadab bilən
Abixur idi. 29 Abixurning ayalining ismi Abiḫayil bolup, Abiḫayildin uningoɣa Aḫban
bilən Molid tərəldi. 30 Nadabning ooɣullri Səlәd bilən Appayim idi; Səlәd ta ɵlgüqə
ooɣul pərzənt kərmigən. 31 Yixi Appayimning ooɣli; Xexan Yixining ooɣli; Ahlay
Xexanning ooɣli idi. 32 Xammayning inisi Yadaning ooɣulliri Yətər bilən Yonatan idi;
Yətər taki ɵlgüqə ooɣul pərzənt kərmigən. 33 Pələt bilən Zaza Yonatanning ooɣulliri
idi. Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Yəraḫmiyəlning əwladliridur. 34 Xexan ḳiz pərzənt
kərüp, ooɣul pərzənt kərmigənidi; Xexanning Misirliḳ Yarha dəydioɣan bir maliyi
bar idi. 35 Xexan ḳizini maliyi Yarhaoɣa hotunluḳḳa bərgən, uningdin Yarhaoɣa Attay
tərəlgən. 36 Attaydin Natan; Natandin Zabad tərəlgən. 37 Zabadtin Iflal; Iflaldin Obəd
tərəlgən. 38 Obədtin Yəḫu; Yəḫudin Azariya tərəlgən. 39 Azariyadin Ḫələz; Ḫələzdin
Əlasaḫ tərəlgən. 40 Əlasaḫtin Sismay; Sismaydin Xallum tərəlgən. 41 Xallumdin
Yəkamiya; Yəkamiyadin Əlixama tərəlgən.

Kaləbning baxḳa əwladliri

42 Yəraḫmiyəlning inisi Kaləbning ooɣulliri təwəndikilər: Mixa uning tunji ooɣli
bolup, Zifning atisi idi; Marixaḫmu uning ooɣli bolup, Ḫebronning atisi idi.
□ 43 Ḫebronning ooɣulliri Koraḫ, Tappuaḫ, Rəkəm wə Xema idi. 44 Xemadin
Raḫam tərəlgən; u Yorkeamning atisi idi; Xammay Rəkəmdin tərəlgən. 45 Maon
Xammayning ooɣli; Maon Bəyt-Zurning atisi idi. 46 Kaləbning toḳili Əfaḫdin Ḫaran,
Moza wə Gazəz tərəlgən. Ḫarandin Gazəz tərəlgən.
47 Yahdayning ooɣulliri Rəgəm, Yotam, Gəxan, Pələt, Əfaḫ wə Xaaflar idi. 48 Kaləbning
toḳili Maakaḫdin Xebər bilən Tirhanaḫ tərəlgən; 49 Uningdin yənə Madmannaḫning
atisi Xaaf, Makbinaning atisi wə Gibeaḫning atisi Xiwa tərəlgən. Aksaḫ Kaləbning
ḳizi idi.
50 Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Kaləbning əwladliri.
Əfrataḫning tunji ooɣli Hurning ooɣulliri: Kiriat-Yearimning atisi Xobal, □ 51 Bəyt-
Ləḫəmning atisi Salma, Bəyt-Gadərning atisi Harəf idi.
52 Kiriat-Yearimning atisi Xobalning əwladliri: Haroəḫ ḫəmdə Manahatlarning
yerimi idi.□
53 Kiriat-Yearim jəmətliridikilər itriylər, putiylar, xumatiylar, mixraiylar bolup, bu
jəmətlərdin yənə zoratiylar bilən əxtayoliylar ayrilip qiḳḳan. 54 Salmaning əwladliri
Bəyt-Ləḫəm bilən Nitofatlar, Atrot-Bəyt-Yoablar, Manaḫatlarning yerim ḳismi,
zoriylar, 55 Yabəzdə olturaḳlixip ḳaloɣan Təwrat həttatliri, yəni tiratiylar, ximyatiylər

□ **2:42 «Marixaḫmu uning ooɣli bolup, Ḫebronning atisi idi» —** bu ayətning ikkinqi ḳismini qüxinix təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **2:50 «Əfrataḫ» —** ibraniy tilida «Əfrat» uning ḳiskartiloɣan xəklidur. 19-ayətni kərüng. **«Hurning ooɣulliri» —** ibraniy tilida «Hurning ooɣli» — muxu yərdə birnəqqə ooɣullirini ɵz iqigə alidu. □ **2:52 «Manahatlar» —** yaki «Mənuhiylarning»

bilən sukatiylar idi. Bularning ḫəmmisi keniylər bolup, Rəkab jəmətining bowisi Hamatning əwladliridin idi.□

3

Dawutning oƣulliri

1 Dawutning Ḫebronda tuƣulƣan oƣulliri: tunji oƣli Amnon bolup, Yizrəəllik Ahinoamdin bolƣan; ikkinqi oƣli Daniyal Karməllik Abigaildin bolƣan; 2 üqinqi oƣli Abxalom Gəxurning padixaḫi Talmayning ḳizi Maakaḫdin bolƣan; tətinqi oƣli Adoniya bolup, Ḫaggittin bolƣanidi; 3 bəxinqi oƣli Xəfatiya bolup, Abitaldin bolƣanidi; altinqi oƣli Itriyam bolup, uning ayali Əglaḫdin bolƣanidi. 4 Bu altə oƣul Dawuttin Ḫebronda tərəlgən; u Ḫebronda yəttə yil altə ay, Yerusalemda bolsa ottuz üq yil səltənət ḳilƣan. 5 Yerusalemda uningƣa Ammiyəlning ḳizi Bat-Xuadin bu tətəylən tərəlgən: ular Ximiya, Xobab, Natan wə Sulayman idi.□
6 Yənə Ibḫar, Əlixama, Əlifələt, □ 7 Nogaḫ, Nəfəg, Yafiya, 8 Əlixama, Əliyada, Əlifələt ḳatarliḳ toḳḳuz oƣul bolƣan. 9 Bularning ḫəmmisi Dawutning oƣulliri idi; uningdin baxḳa toḳalliridin bolƣan oƣullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

Sulaymanning əwladliri

10 Sulaymanning oƣli Rəḫoboam, Rəḫoboamning oƣli Abiya, Abiyaning oƣli Asa, Asaning oƣli Yəḫoxafat, 11 Yəḫoxafatning oƣli Yoram, Yoramning oƣli Aḫaziya, Aḫaziyaning oƣli Yoax, □ 12 Yoaxning oƣli Amaziya, Amaziyaning oƣli Azariya, Azariyaning oƣli Yotam, 13 Yotamning oƣli Aḫaz, Aḫazning oƣli Ḫəzəkiya, Ḫəzəkiyaning oƣli Manassəḫ, 14 Manassəḫning oƣli Amon, Amonning oƣli Yosiya idi. 15 Yosiyaning oƣulliri: tunji oƣli Yoḫanan, ikkinqi oƣli Yəḫoakim, üqinqi oƣli Zədəkiya, tətinqi oƣli Xallum idi. 16 Yəḫoakimning oƣulliri: oƣli Yəkoniyaḫ bilən oƣli Zədəkiya. □

Padixaḫ jəmətining nəsəbnamisi — Sürgün bolƣandin keyin

17 Sürgün ḳilinƣan Yəkoniyaḫning oƣulliri: — Xealtiəl uning oƣli idi; □ 18 yənə Malḳiram, Pədayaḫ, Xənazzar, Yəkamiya, Ḫoxama wə Nəbadiya idi.
19 Pədayaḫning oƣulliri Zərubbabəl bilən Ximəy idi; Zərubbabəlning pərzəntliri: — Məxullam bilən Ḫananiya wə ularning singlisi Xelomit idi; 20 Uning yənə Ḫaxubaḫ, Oḫəl, Bərəkiya, Ḫasadiya, Yuxab-Ḫəsəd ḳatarliḳ bəx oƣli bar idi.
21 Ḫananiyaning oƣulliri Pilatiya wə Yəxaya idi; uning əwladliri yənə Refayaning oƣulliri, Arnanning oƣulliri, Obadiyaning oƣulliri wə Xekaniyaning oƣulliri idi.
22 Xekaniyaning əwladliri munular: uning oƣli Xemaya; Xemayaning oƣulliri Ḫattux, Yigeal, Bariya, Neariya, Xafat bolup jəmiy altə idi. □ 23 Neariyaning oƣulliri Əlyoyinay, Ḫəzəkiya, Azrikam bolup jəmiy üq idi. 24 Əlyoyinayning oƣulliri Hodawiya, Əliyaxib, Pəlaya, Akkub, Yoḫanan, Delaya, Anani bolup jəmiy yəttə idi.

□ **2:55 «Təwrat həttatliri»** — bəlkim həlḳning hizmitidə bolup Təwrat kəqürmilirini yezip qiḳḳuqilar idi. **«Rəkab jəmətining…»** — yaki «Bəyt-Rəkabning…». □ **3:5 «Bat-Xua»** — yaki «Bat-Xeba» — «1Sam.» 11:3ni kərüng. □ **3:6 «Əlixama»** — yaki «Əlixua» — 14:5ni kərüng. **«Əlifələt»** — yaki «Əlpələt» — 14:5ni kərüng. □ **3:11 «Yoram»** — bəzi yərlərdə «Yəḫoram» deyilidu. □ **3:16 «Yəkoniyaḫ»** — baxḳa xəkli «Yəḫoakin». □ **3:17 «Xealtiəl»** — baxḳa xəkli «Salatiəl». □ **3:22 «Yigeal»** — yaki «Igal».

4

Yəhuda əwladlirining təkrar bayan qilinixi

1 Yəhudaning oƣulliri Pərəz, Ḥəzron, Karmi, Hur wə Xobal idi. 2 Xobalning oƣli
Reayadin Jahat tərəldi; Jahattin Ahumay bilən Lahad tərəldi. Bular Zoratiy jəmətidin
idi. 3 Etamning oƣulliri Yizrəəl, Ixma, Idbax idi; ularning singlisining ismi Ḥazililponi
idi. □ 4 Gədorning atisi Pənuəl; Huxaḥning atisi Ezər idi; bularning ḥəmmisi Bəyt-
Ləḥəmning atisi bolƣan Əfrataḥning tunji oƣli Hurdin tərəlgən.
5 Təkoaning atisi Axhurning Ḥelaḥ wə Naarah degən ikki ayali bar idi. 6 Naarah
Axhurƣa Ahuzzam, Ḥəfər, Təməni, Ahaxtarini tuƣup bərdi; bularning ḥəmmisi
Naaraḥning oƣulliri. 7 Ḥelaḥning oƣulliri Zərət, Zoḥar bilən Ətnan wə 8 Koz idi;
Kozdin Anob, Ḥazzibiba bilən Harumning oƣli Aharḥəlning jəmətliri tərəldi.
9 Yabəz əz kerindaxliri iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətlik idi, anisi: «Tuƣuti üstidə
bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni koyƣan. □ 10 Yabəz Israil-
ning Hudasiƣa nida kilip: «Meni naḥayiti kəp bərikətligən bolsang, zeminimni
kengəytsəng, kolung bilən meni yələp, bala-kazadin saklap, manga azab-okubətni
kərsətmigəysən!» — dəp tilidi. Huda uning tiligini ijabət əylidi.
11 Xuhaḥning inisi Kelubtin Mehir tərəlgən; Mehir Extonning atisi idi. 12 Extondin
Bəyt-Rafa, Paseah wə Ir-Naḥaxning atisi Tehinnah tərəldi; bularning ḥəmmisi
Rikaḥliklar idi. □
13 Kenazning oƣli Otniyəl bilən Seraya idi; Otniyəlning oƣli Hatat bilən Meonotay idi.
14 Meonotaydin Ofraḥ tərəldi. Serayadin «Ḥünərwənlər jiloisi»dikilərning əjdadi
bolƣan Yoab tərəldi (ular əslidə ḥünərwənlər idi). □ 15 Yəfunnəḥning oƣli Kaləbning
oƣulliri Iru, Elaḥ bilən Naam idi; Elaḥning oƣli Kenaz idi. 16 Yəḥallilələning oƣulliri
Zif bilən Zifah, Tiriya bilən Asariyəl idi. 17-18 Əzraning oƣulliri: — Yətər, Merəd,
Efər wə Yalonlar; Merəd Pirəwnning kizi Bitiyani aldi; u ḥamilidar bolup Məriyəm,
Xammay bilən Extemoaning atisi Ixbaḥni tuƣdi. Bular Bitiyadin bolƣan oƣullar.
Merədning Yəḥudalardin bolƣan ayali bolsa Gədorning atisi Yərədni, Sokoḥning
atisi Ḥəbər bilən Zanoaḥning atisi Yəkutiyəlni tuƣdi.
19 Naḥamning singlisi Hodiyaning ayalidin Garmilik Keilaḥning atisi bilən Maakat
jəmətidin bolƣan Extemoaning atisi tərəlgən.
20 Ximonning oƣulliri Amnon wə Rinnah, Bən-Ḥanan bilən Tilon idi.
Yixining oƣulliri Zoḥət bilən Bin-Zoḥət idi.
21 Xelaḥ Yəḥudaning oƣli idi; uningdin tərəlgən Lekaḥning atisi Er, Marəxaḥning
atisi Laadah wə Bəyt-Axbiyada olturaklaxkan qəkmən tokuƣuqilarning jəmətliri
22 wə yənə Yokim, Kozibalikлar, Yoax bilən Saraf (bular ikkisi Moab yurtiƣa
ḥəkümranlik kilƣan) wə Yaxubi-Ləḥəmlərmu bar idi (bularning ḥəmmisi kədimki
hatirilərdur). 23 Bular Netayim wə Gədəraḥda olturaklaxkan bolup, kulalqilar idi;
ular xu yərdə turup padixaḥning hizmitidə bolatti.

Ximeonning əwladliri

24 Nəmuəl wə Yamin, Yarib, Zərah bilən Saul Ximeonning oƣulliri idi. □ 25 Xallom
Saulning oƣli; Mibsam Xallomning oƣli, Mixma Mibsamning oƣli idi. 26 Mixmaning

---

□ **4:3 «Etamning oƣulliri Yizrəəl,...»** — yaki «Etamning atisidin bolƣan: Yizrəəl,...» (kəp kona kəqürmilərdə «atisi» deyilidu). Muxu yərdə bir kisim kədimki tərjimə nushiliridin paydilinip «oƣulliri» dəp alduk. □ **4:9 «Yabəz əz kerindaxliri iqidə... anisi: «Tuƣuti üstidə bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni koyƣan»** — Yabəzning Yəḥuda jəmətining kaysi ailisidin qikkanliki tooƣruluk baxka həwirimiz yok. Korning ailisidin boluxi mumkin (8-ayətni kərüng). Ibraniy tilida «azab» wə «Yabəz» degənning tələppuzi yekin. □ **4:12 «Ir-Naḥaxning atisi»** — yaki «Naḥax xəḥiridikilərning atisi». □ **4:14 «Ḥünərwənlər jiloisi»** — ibraniy tilida «Ge-Haraxim». □ **4:24 «Nəmuəl»** — «Yar.» 46:10də «Yəmuəl».

əwladliri təwəndikilər: — Mixmaning oƣli Hammuil; Hammuilning oƣli Zakkur;
Zakkurning oƣli Ximəy idi. 27 Ximəyning on altə oƣli, altə ƙizi bar idi; uning aka-
inilirining pərzənti kəp bolmiƣaqƙa, ularning ƕərƙaysisining jəmətining pərzəntliri
Yəƕuda jəmətiningkidək undaƙ kəp bolmiƣan. 28 Ular Bəər-xeba, Moladaƕ,
Ƕazar-Xual, 29 Bilhaƕ, Ezəm, Tolad, 30 Betuəl, Hormaƕ, Ziklag, 31 Bəyt-Markabot,
Ƕazar-Susim, Bəyt-Biri wə Xaaraimƣa makanlaxƙanidi. Taki Dawut padixaƕning
dəwrigiqə bularning ƕəmmisi ularning xəƕərliri idi. 32 Ular olturaƙlaxƙan jaylar
Etam, Ayin, Rimmon, Tokən wə Axan ƙatarliƙ bəx xəƕərnimu ɵz iqigə aliƣan.
33 Wə bu xəƕərlərning ɵpqürisidiki barliƙ yeza-kəntlər taki Baaliƣa ƙədər xulariƣa
ƙaraytti. Bular bolsa ular makanlaxƙan jaylar bolup, ularning ɵz nəsəbnamilirimu
bar idi. □
34 *Ularning jəmət baxliri* Mexobab, Yamlək, Amaziyaning oƣli Yoxaƕ, 35 Yoel,
Yosibiyaning oƣli Yəƕu (Yosibiya Serayaning oƣli, Seraya Asiəlning oƣli idi),
36 Əlyoyinay, Yaakobaƕ, Yəxoƕaya, Asaya, Adiəl, Yəsimiəl, Binaya 37 wə Xifining oƣli
Zizalar idi (Xifi Allonning oƣli, Allon Yədayaning oƣli, Yədaya Ximrining oƣli, Ximri
Xemayaning oƣli idi). 38 Yuƙirida hatiriləp ɵtülgən isimlarning ƕəmmisi ƕərƙaysi
jəmət baxliri idi; bularning jəmətlirining ƕəmmisi naƕayiti gülləngənidi. 39 Ular
ƙoy padiliriƣa otlaƙ izləp taki Gədor eƣiziƣiqə, yəni jiloƣining kün qiƙix təripigiqə
bariƣanidi. 40 Ular xu yərdə yapyexil, naƕayiti munbət bir otlaƙ tapƙan; u yər tolimu
kəng, ƕəm taza ƕəm tinq idi. Ilgiri xu yərdə olturaƙlaxƙanlar Ƕamdikilərdin ikən.
41 Yuƙirida tiloƣa elip ɵtülgən kixilər Yəƕudaning padixaƕi Ƕəzəkiyaning zamanida
xu *Ƕamdikilərning* qedirliriƣa wə u yərlərdə olturuxluƙ Mionluƙlariƣa ƕujum
ƙilip ularni tamamən yoƙatƙanidi, taki bügüngə ƙədər; ular xularning yərlirigə
makanlaxti, qünki u yərlərdə padilirini baƙƙudək otlaƙ bar idi.
42 Xu qaoƣlarda Ximeonlardin yənə bəx yüz kixi Seir teoƣiƣa ƙarap mangdi, ularning
yolbaxqiliri Yixining oƣulliri Pilatiya, Neariya, Refaya bilən Uzriəl idi; 43 ular
ƙeqip tirik ƙaloƣan Amaləklərnimu ɵltürüp, bügüngə ƙədər xu yərdə makanlixip
ɵtüwatidu.

5

Rubənning əwladliri

1 Israilning tunji oƣli Rubənning oƣulliri munular: —
(Rubən gərqə tunji oƣul boloƣini bilən, lekin *atisining toƙili bilən* zina ƙiloƣanliƙi
üqün, uning qong oƣulluƙ ƕoƙuƙi Israilning oƣli boloƣan Yüsüpning oƣulliriƣa
ɵtküzüwetilgən. Xunga nəsəbnamə boyiqə u qong oƣul ƕesablanmaydu. □
2 Yəƕuda ƙerindaxliri iqidə üstünlükkə igə boloƣan bolsimu wə idarə ƙiloƣuqi
uningdin qiƙƙan bolsimu, lekin qong oƣulluƙ ƕoƙuƙi Yüsüpkə təwə bolup kətkən):
—□
3 Israilning tunjisi Rubənning oƣulliri munular: — Ƕanoh wə Pallu, Ƕəzron wə
Karmi.
4 Yoelning əwladliri munular: — *Yoelning* oƣli Xemaya, Xemayaning oƣli Gog,
Gogning oƣli Ximəy, 5 Ximəyning oƣli Mikaƕ, Mikaƕning oƣli Reaya, Reayaning
oƣli Baal, 6 Baalning oƣli Bəərah; Bəərah Asuriyə padixaƕi Tilgat-Pilnəsər təripidin
tutƙun ƙilip ketilgən. U qaoƣda u Rubən ƙəbilisining baxliƙi idi.□

□ **4:33 «Baaloƣa ƙədər…»** — yaki «Baalatƙa ƙədər…». □ **5:1 atisining toƙili bilən zina ƙiloƣanliƙi üqün…»** — ibraniy tilida «atisining yatƙan ornini buloƣioƣini üqün…» bilən ipadilinidu. «Yar.» 35:22ni kərüng. □ **5:2 «idarə ƙiloƣuqi»** — bəlkim Dawut padixaƕ wə uning əwladlirini kərsitidu. □ **5:6 «Asuriyə»** — Asuriyə ibraniy tilida «Axur».

7 Uning iniliri nəsəbnamisidə hatiriləngəndək, jəmətlirining tarihi boyiqə yolbaxqi
bolоqan Jəiyəl, Zəkəriya wə Bela dəp pütülgənidi 8 (Bela Azazning ooqli, Azaz
Xemaning ooqli, Xema Yoelning ooqli idi). Yoellar Aroərdə, Nebo wə Baal-Meonoqiqə
sozulоqan jaylarda turatti. 9 Ular yənə kün qiķixķa ķarap taki Əfrat dəryasining
bu təripidiki qəlning kirix eoqiziоqa ķədər olturaķlaxti; qünki ularning Gilead
yurtidiki qarwa malliri kəpiyip kətkənidi. 10 Saulning səltənitining künliridə ular
Ḥagariylar bilən urux ķilixti; Ḥagariylar ularning ķolida məoqlup bolоqandin keyin
ular Gileadning kün qiķix təripidiki pütün zeminda Ḥagariylarning qedirlirida
makanlaxti.

Gadning əwladliri

11 Ularning udulida Gadning əwladliri taki Salikaḥоqa ķədər Baxan zeminiоqa
makanlaxķanidi. 12 Baxanda makanlaxķanlardin kəbilə baxliķi Yoel, muawin kəbilə
baxliķi Xafam bar idi; yənə Yanay bilən Xafatmu bar idi.
13 Ularning uruķ-tuoqķanliri jəmətnamilər boyiqə Mikail, Məxullam, Xeba, Yoray,
Yakan, Ziya wə Ebər bolup, jəmiy yəttə idi. 14 Yuķiridikilərning ḥəmmisi
Abiḥayilning ooqulliri idi. Abiḥayil Hurining ooqli, Huri Yaroyaḥning ooqli, Yaroyaḥ
Gileadning ooqli, Gilead Mikailning ooqli, Mikail Yəxixayning ooqli, Yəxixay Yaḥdoning
ooqli, Yaḥdo buzning ooqli idi; 15 Gunining nəwrisi, Abdiəlning ooqli Ahi ularning
jəmət bexi idi. 16 Ular Gileadķa, Baxanоqa wə Baxanоqa təwə yeza-kəntlərgə,
xundaķla pütkül Xaron yayliķioqa, taki tət qetigiqə makanlaxķanidi. 17 Bularning
ḥəmmisi Yəḥuda padixaḥi Yotam wə Israil padixaḥi Yəroboamning səltənitining
künliridə nəsəbnamilərgə pütülgənidi.
18 Rubən, Gad kəbililirining wə Manassəḥ yerim kəbilisining batur, ķalķan-ķiliq
tutalaydioqan, oķya atalaydioqan ḥəm jənggə maḥir ķirik tət ming yəttə yüz atmix
jənggiwar adimi bar idi. 19 Ular Ḥagariylar, Yəturlar, Nafixlar wə Nodablar
bilən jəng ķiloqan. 20 Ular jəng ķiloqanda mədət tepip, Ḥagariylar wə ular bilən
ittipaķdaxlarning ḥəmmisi ularning ķolioqa tapxuruloqan; qünki ular jəng üstidə
Hudaoqa nida ķiloqan; ular Uningoqa tayanoqaqķa, Huda ularning tiligini ijabət
ķiloqan.
21 Ular yənə düxmənning qarwa-mallirini, jümlidin əllik ming təgə, ikki yüz əllik
ming ķoy, ikki ming exikini olja aloqan wə yüz ming janni əsir aloqan. 22 Bu urux
Hudaning niyitidin boloqaqķa, düxməndin əlgənlər naḥayiti kəp boloqan; sürgün
ķilinoquqə ular xularning yerini ixoqal ķilip turoqan.

Manassəḥning yerim kəbilisi

23 Manassəḥning yerim kəbilisidikilər Baxandin Baal-ḥərmon, Senir, Ḥərmon
teoqioqa ķədər boloqan zeminda yeyilip makanlaxti. Ular zor kəpəygən. 24 Ularning
jəmət baxliķliri Efər, Ixi, Əliyəl, Azriəl, Yərimiya, Hodawiya wə Yaḥdiyəl idi; ularning
ḥəmmisi naḥayiti batur jəngqilər, məxḥur mətiwərlər, xundaķla ḥərķaysisi өz
jəmətigə jəmət bexi idi. 25 Ular ata-bowilirining Hudasidin yüz өrüp, buzuķluķ ķilip
Huda əslidə өzliri aldida yoķatķan xu yərdiki taipilərning ilaḥlirioqa əgixip kətti.
□ 26 Xuning bilən Israilning Hudasi Asuriyə padixaḥi Pul (yəni Asuriyə padixaḥi
Tilgat-Pilnəsər)ning roḥini ķozoqixi bilən, u ularni, yəni Rubən kəbilisidikilərni, Gad
kəbilisidikilərni wə Manassəḥ yerim kəbilisidikilərni Halaḥ, Habor wə Haraoqa ḥəm

□ **5:25 «buzuķluķ ķilix»** — ibraniy tilida «buzuķluķ ķilix» «paḥixiwazliķ ķilix» bilən ipadilinidu. Kөqmə mənisi, Hudaoqa wapasizliķ ķilip butlarning kəynidin mengixtin ibarət. Uning üstigə bu butpərəslikkə munasiwətlik «butķa ataloqan paḥixiwazliķ» degən ḥərikətlərmu bar idi.

Gozan dəryasi boyiƣa sürgün ķilip elip kətti; ularning əwladliri taki bügüngə ķədər tehiqə xu yərdə makanlixip turmaķta.

6

Lawiylarning, jümlidin bax kaĥinlarning nəsəbnamisi

1 Lawiyning ooƣulliri Gərxon, Koĥat wə Mərari. 2 Koĥatning ooƣli Amram, Izĥar,
Ħebron wə Uzziəl idi. 3 Amramning pərzəntliri Ħarun, Musa wə Məryəm idi.
Ħarunning ooƣli Nadab, Abiĥu, Əliazar wə Itamar idi.□
4 Əliazardin Finiĥas, Finiĥastin Abixua, 5 Abixuadin Bukki, Bukkidin Uzzi,
6 Uzzidin Zərahiya, Zərahiyadin Merayot, 7 Merayottin Amariya, Amariyadin
Ahitub, 8 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Ahimaaz, 9 Ahimaazdin Azariya, Azariyadin
Yoĥanan, 10 Yoĥanandin Azariya (bu Azariya Yerusalemda Sulayman saloƣuzoƣan
muķəddəs əydə kaĥinlik hizmitidə boloƣan), 11 Azariyadin Amariya, Amariyadin
Ahitub, 12 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Xallum, 13 Xallumdin Ħilķiya, Ħilķiyadin
Azariya, 14 Azariyadin Seraya, Serayadin Yəĥozadak tərəldi; 15 Pərwərdigar
Nebokadnəsarning wastisi bilən Yəĥudadikilər bilən Yerusalemdikilərni sürgün
ķilidioƣan qaoƣda, bu Yəĥozadakmu sürgün ķilinoƣan.

Lawiyning baxķa əwladliri

16 Lawiyning ooƣli Gərxom, Koĥat wə Mərari.□
17 Gərxomning ooƣullirining ismi Libni wə Ximəy idi. 18 Koĥatning ooƣulliri Amram,
Izĥar, Ħebron wə Uzziəl idi. 19 Mərarining ooƣulliri Maĥli wə Muxi idi. Bular
Lawiylaroƣa mənsup ĥərķaysi jəmətlər iqidiki aililər idi.
20 Gərxomning əwladliri təwəndikiqə: Gərxomning ooƣli Libni, Libnining ooƣli Jaĥat,
Jaĥatning ooƣli Zimmaĥ, 21 Zimmaĥning ooƣli Yoaĥ, Yoaĥning ooƣli Iddo, Iddoning
ooƣli Zəraĥ, Zəraĥning ooƣli Yiyatiray idi.
22 Goĥatning əwladliri təwəndikiqə: Goĥatning ooƣli Amminadab, Amminadabning
ooƣli Koraĥ, Koraĥning ooƣli Assir, 23 Assirning ooƣli Əlkanaĥ, Əlkanaĥning ooƣli
Ebiasaf, Ebiasafning ooƣli Assir, 24 Assirning ooƣli Taĥat, Taĥatning ooƣli Uriəl,
Uriəlning ooƣli Uzziya, Uzziyaning ooƣli Xaul idi.
25 Əlkanaĥning ooƣulliri Amasay wə Ahimot, □ 26 Ahimotning ooƣli Əlkanaĥ,
Əlkanaĥning ooƣli Zofay, Zofayning ooƣli Naĥat, □ 27 Naĥatning ooƣli Eliab, Eliabning
ooƣli Yəroĥam, Yəroĥamning ooƣli Əlkanaĥ idi.□
28 Samuilning ooƣulliri təwəndikiqə: tunji ooƣli Yoel, ikkinqi ooƣli Abiya idi.
29 Mərarining əwladliri təwəndikiqə: Mərarining ooƣli Maĥli, Maĥlining ooƣli Libni,
Libnining ooƣli Ximəy, Ximəyning ooƣli Uzza, 30 Uzzaning ooƣli Ximiya, Ximiyaning
ooƣli Ħaggiya, Ħaggiyaning ooƣli Asaya idi.

Dawut nəoƣmə-nawa ixliriƣa ķoyoƣan məhsus adəmlər

□ **6:3 «Məryəm»** — ibraniy tilida «Maryam». □ **6:16 «Gərxom»** — yaki «Gərxon». □ **6:25 «Əlkanaĥning ooƣulliri Amasay wə Ahimot,...»** — təwəndiki izaĥatni kərüng. □ **6:26 «Əlkanaĥning ooƣulliri Amasay wə Ahimot, Ahimotning ooƣli Əlkanaĥ, Əlkanaĥning ooƣli...»** — (25-26-ayətlərdə) yaki «Əlkanaĥning ooƣulliri — uning (yəni Ahimotning) ooƣli Əlkanaĥ, Əlkanaĥning ooƣli...». Kona kəqürmilərdə nəqqə wariyant bar. □ **6:27 «Yəroĥamning ooƣli Əlkanaĥ idi...»** — grek tilidiki tərjimisi (LXX)də: «Əlkanaĥning ooƣli Samuil» degən sözlər muxu yərdə ķoxulidu. Dərwəķə, Əlkanaĥning ooƣli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni kərüng.

31 Dawut əhdə sanduqi obdan orunlaxturulоqandin keyin Pərwərdigarning өyidə
nəоqmiqilik ixlirioqa məs'ul boluxqa təwəndiki kixilərni qoydi. □ 32 Ular
taki Sulayman Yerusalemda Pərwərdigarning өyini yasatqanоqa qədər, «jamaət
qediri»ning aldida küy eytix hizmitini ətəp kəldi. Ular wəzipisini bəlgilәngən
tərtipi bilən ətigənidi. □ 33 Təwəndikilər wəzipə ətigən adəmlər wə ularning
əwladliri: — Koһatning əwladliri iqidə: — nəоqmiqi Ңeman bar idi. Ңeman
Yoelning oоqli, Yoel Samuilning oоqli idi. 34 Samuil Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ
Yəroһamning oоqli, Yəroһam Əliyəlning oоqli, Əliyəl Toaһning oоqli, 35 Toaһ Zufning
oоqli, Zuf Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ Maһatning oоqli, Maһat Amasayning oоqli,
36 Amasay Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ Yoelning oоqli, Yoel Azariyaning oоqli, Azariya
Zəfaniyaning oоqli, 37 Zəfaniya Taһatning oоqli, Taһat Assirning oоqli, Assir Ebiasafn-
ing oоqli, Ebiasaf Koraһning oоqli, 38 Koraһ Izһarning oоqli, Izһar Koһatning oоqli,
Koһat Lawiyning oоqli, Lawiy Israilning oоqli idi. 39 *Ңemanning* ong təripidə hizməttə
turoqan qerindixi Asaf idi. Asaf bolsa Bərəkiyaning oоqli, Bərəkiya Ximiyaning oоqli,
40 Ximiya Mikailning oоqli, Mikail Baasiyaning oоqli, Baasiya Malkiyaning oоqli, □
41 Malkiya Etnining oоqli, Etni Zəraһning oоqli, Zərəһ Adayaning oоqli, 42 Adaya
Etanning oоqli, Etan Zimmaһning oоqli, Zimmaһ Ximəyning oоqli, 43 Ximəy Jaһatning
oоqli, Jaһat Gərxomning oоqli, Gərxom Lawiyning oоqli idi.
44 *Ңeman bilən Asafning* sol təripidə hizməttə turoqan qerindaxliri Mərarining
əwladliridin Etanlar idi. Etan bolsa Kixining oоqli idi, Kixi Abdining oоqli, Abdi
Mallukning oоqli, 45 Malluk Ңaxabiyaning oоqli, Ңaxabiya Amaziyaning oоqli,
Amaziya Ңilkiyaning oоqli, 46 Ңilkiya Amzining oоqli, Amzi Banining oоqli, Bani
Xemərning oоqli, 47 Xemər Maһlining oоqli, Maһli Muxining oоqli, Muxi Mərarining
oоqli, Mərari Lawiyning oоqli idi.

Ңarun əwladlirining wəzipiliri

48 Ularning qaloqan Lawiy qerindaxliri bolsa һəmmisi Hudaning өyi, yəni ibadət
qedirdiki *baxqa* hizmətlərni bejirixkə ataloqanidi.
49 Ңarun wə uning əwladliri bolsa Hudaning hizmətkari Musaning tapilioqinidək
kөydürmə qurbanlik sunulidioqan qurbangaһta qurbanliklar sunup, huxbuygaһda
huxbuy yekip, mukəddəsgaһdiki barlik hizmətlərni ada kilatti, xundakla Israillar
üqün kəqürüm-kafarət ixlirini kilatti.□
50 Ңarunning əwladliri təwəndikiqə: Ңarunning oоqli Əliazar, Əliazarning oоqli
Finiһas, Finiһasning oоqli Abixuya, 51 Abixuyaning oоqli Bukki, Bukkining oоqli Uzzi,
Uzzining oоqli Zərəһiya, 52 Zərəһiyaning oоqli Merayot, Merayotning oоqli Amariya,
Amariyaning oоqli Ahitub, 53 Ahitubning oоqli Zadok, Zadokning oоqli Ahimaaz idi.

Ңarun əwladlirining xəһərliri

54 Təwəndikilər Ңarunning əwladlirining өz zemini iqidə makan tutup olturoqan
yərliri: — Koһat jəmətining yərliri bolsa (muxu yərlər qək taxlax arkilik ularoqa
təksim kilinoqan): —□
55 Yəһuda zeminidiki Ңebron wə Ңebronning tөt ətrapidiki etizlikliri ularoqa təksim
kilinoqan 56 (lekin bu xəһərning ətrapidiki otluklar wə xəһərgə karaxlik yeza-kəntlər
bolsa Yəfunnəһning oоqli Kaləbkə berildi). 57 Ңarunning əwladlirioqa «panaһlik

□ **6:31 «əһdə sanduqi obdan orunlaxturuloqan…» —** ibraniy tilida «əһdə sanduqi aramlikka koyuloqan…» degən sөzlər bilən ipadilinidu. □ **6:32 «jamaət qediri» —** yaki «ibadət makan-qediri». «1Pad.» 8:4ni kөrüng. □ **6:40 «Baasiya» —** yaki «Maasiyaһ». □ **6:49 «Mukəddəsgaһ» —** yaki «əng mukəddəs jay». **«kafarət» —** «gunaһlarni yepix» degən gəp. □ **6:54 «qək taxlanoqanda» —** Yəxua pəyoqəmbər boloqan waktida, Israilning һərbir kəbilisi igiləydioqan yərlər qək taxlax arkilik bekitilgənidi «Yəxua» 21-babni kөrüng.

xəḥiri» Ḥebron berildi; buningdin baxḳa Libnaḥ bilən uningoɣa təwə etizliḳlar, Yattir, Extemoa wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 58 Ḥilən wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Dəbir wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 59 Axan wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Bəyt-Xəməx wə uningoɣa təwə etizliḳlarmu təḳsim ḳilinoɣan; 60 Yənə Binyamin ḳəbilisidiki zemindin Geba wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Alləmət wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Anatot wə uningoɣa təwə etizliḳlar bəlüp berilgən. Ular jəmətliri boyiqə erixkən xəḥər jəmiy on üq boldi.
61 Koḥatning baxḳa əwladliriɣa bolsa taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on xəḥər bəlüp berildi.□
62 Gərxomning əwladliriɣa, jəmətigə ḳarap, Issakar ḳəbilisi, Axir ḳəbilisi, Naftali ḳəbilisi wə Baxan yurtidiki Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on üq xəḥər bəlüp berildi.
63 Mərarining əwladliriɣa, jəmətigə ḳarap, taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, Rubən ḳəbilisi, Gad ḳəbilisi wə Zəbulun ḳəbilisidin on ikki xəḥər bəlüp berildi.
64 Israillar xundaḳ ḳilip bu xəḥərlərni wə ularoɣa təwə etizliḳlarning ḥəmmisini Lawiylaroɣa bəlüp bərdi. 65 Ular taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, yənə yuḳirida nami ataloɣan xəḥərlərni Yəḥuda ḳəbilisidin, Ximeon ḳəbilisidin wə Binyamin ḳəbilisidin elip ularoɣa bərdi.
66 Koḥatning əwladliridin boloɣan bəzi jəmətlərgə Əfraim ḳəbilisining zemini təwəsidiki xəḥərlərdin bəlüp berilgənlirimu boldi. 67 Israillar ularoɣa *yənə ikki* «panaḥliḳ xəḥiri», yəni Əfraim taoɣliḳioɣa jaylaxḳan Xəkəm wə uningoɣa təwə etizliḳlarni wə Gəzər wə uningoɣa təwə etizliḳlarni bərdi; 68 Yənə Yokmiyam wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Bəyt-Ḥoron wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, 69 Ayjalon wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Gat-Rimmon wə uningoɣa təwə etizliḳlarni ularoɣa bərdi.
70 *Israillar yənə* Manassəḥ yerim ḳəbilisidin Aner wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Bileam wə uningoɣa təwə etizliḳlarni Koḥatning ḳaloɣan jəmətlirigə bərdi.
71 Gərxomning əwladliriɣa Manassəḥ yerim ḳəbilisidiki jəmətlərning zeminidin Baxandiki Golan wə Golanoɣa təwə etizliḳlar, Axtarot wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 72 Issakar ḳəbilisidin Kədəx wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Dabirat wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 73 Ramot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Anəm wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 74 Axir ḳəbilisidin ularoɣa Maxal wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Abdon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 75 Hukok wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Rəḥob wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 76 Naftali ḳəbilisidin Galiliyədiki Kədəx wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Ḥammon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Kiriatayim wə uningoɣa təwə etizliḳlarmu berildi.
77 Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Rimmono wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Tabor wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; □ 78 Yənə Rubən ḳəbilisiningkidin, Iordan dəryasining u təripidin, Yerihoning xərḳiy udulidiki, yəni Iordan dəryasining künqiḳix boyidiki yərlərdin qəldiki Bəzər wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Yaḥzaḥ wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 79 Kədəmot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Mefaat wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 80 Gad ḳəbilisidinmu bolsa ularoɣa Gileadtiki Ramot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Maḥanaim wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 81 Ḥəxbon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Yaazər wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi.

□ **6:57 «panaḥliḳ xəḥiri» —** «Qəl.» 35:6-34ni wə xu ayətlərdiki izaḥatlarni kərüng. □ **6:58 «Ḥilən» —** yaki «Ḥiləz» yaki «Ḥolon» («Yə.» 21:15). □ **6:61 «Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on xəḥər bəlüp berildi» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin, Əfraim ḳəbilisi (zemini)din wə dan ḳəbilisi (zemini)dinmu on xəḥər bəlüp berildi» deyilidu. 66-ayətnimu kərüng. □ **6:72 «Dabirat» —** yaki «Dobrat». □ **6:77 «Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Rimmono...» —** bəzi kona kəqürmilərdə (məsilən, Təwratning grek tilidiki tərjimisi LXXdə) muxu yərdə «Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Yokniyam wə uningoɣa təwə otlaḳlar, Kartaḥ wə uningoɣa təwə etizliḳlar wə Rimmono.... » deyilidu.

7

Issakarning əwladliri

1 Issakarning oƣulliri: — Tola, Puaḫ, Yaxub wə Ximron degən tətəylən idi. 2 Tolaning
oƣulliri: — Uzzi, Refaya, Yeriyəl, Yaḫmay, Yibsam wə Samuildin ibarət, bularning
ḫəmmisi jəmət bexi idi. Dawutning zamanida Tolaning adəm sani nəsəbnamilərdə
yigirmə ikki ming altə yüz batur jəngqi dəp hatiriləngən.
3 Uzzining oƣli Izraḳiya idi, Izraḳiyaning oƣulliri Mikail, Obadiya, Yoel wə Ixiya idi.
Bu bəxəylənning ḫəmmisi jəmət bexi idi. 4 Nəsəbnamilər boyiqə ular bilən billə
ḫesablanƣanlardin jənggiwar ottuz altə ming adəm bar idi; qünki ularning hotun,
bala-qaḳiliri naḫayiti kəp idi.
5 Bularning Issakarning barliḳ jəmətliri iqidiki batur jəngqi ḳerindaxliri bilən
ḳoxulup, nəsəb boyiqə tizimƣa elinƣan jəmiy səksən yəttə ming adimi bar idi.

Binyaminning əwladliri

6 Binyaminning Bela, Bəkər wə Yədiyayəl degən üq oƣli bar idi. 7 Belaning Ezbon,
Uzzi, Uzziəl, Yərimot wə Iri degən bəx oƣli bolup, ḫəmmisi jəmət bexi idi; ularning
nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ikki ming ottuz tət batur jəngqi bar
idi.
8 Bəkərning oƣulliri Zemiraḫ, Yoax, Əliezər, Əlyoyinay, Omri, Yərəmot, Abiya, Anatot
wə Alamət idi. Bularning ḫəmmisi Bəkərning oƣulliri bolup, 9 Jəmət baxliri idi;
ularning nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ming ikki yüz batur jəngqi
bar idi.
10 Yədiyayəlning oƣli Bilḫan idi; Bilḫanning oƣulliri Yəux, Binyamin, Əhud,
Kənaanaḫ, Zetan, Tarxix wə Ahixaḫar idi; 11 Bularning ḫəmmisi Yədiyayəlning
əwladliri, jəmət baxliri wə batur jəngqilər idi. Ularning nəsəbnamilirigə tizim-
lanƣanlarning jənggə qiḳilaydiƣanliri jəmiy on yəttə ming ikki yüz idi. 12 Xuppiylar
wə Huppiylar bolsa yənə Irning əwladliri idi; Huxiylar Ahərning əwladliri idi.□

Naftalining əwladliri

13 Naftalining oƣulliri: Yaḫziəl, Guni, Yəzər, Xallom; bularning ḫəmmisi Bilḫaḫning
oƣulliri idi.

Manassəḫning əwladliri

14 Manassəḫning oƣulliri: — Uning Suriyəlik toḳilidin Asriəl tərəlgən; uningdin yənə
Gileadning atisi Makir tuƣuluƣan. 15 Makir Xuppiylar wə Huppiylar arisidinmu ayal
aloƣan (Makirning singlisining ismi Maakaḫ idi). Makirning yənə bir əwladining ismi
Zəlofiḫad idi, Zəlofiḫadning pəḳət birnəqqə ḳizila boloƣan. □
16 Makirning ayali Maakaḫ oƣul tuƣup, uningƣa Pərəx dəp at ḳoyƣan; Pərəxning
inisining ismi Xərəx idi; Xərəxning oƣli Ulam wə Rakəm idi. 17 Ulamning oƣli
Bedan idi. Bularning ḫəmmisi Gileadning əwladliri; Gilead Makirning oƣli, Makir
Manassəḫning oƣli idi.
18 Gileadning singlisi Ḫammoləkəttin Ixḫod, Abiezər wə Maḫalaḫ tuƣuluƣan. □
19 Xemidaning oƣulliri Ahiyan, Xəkəm, Likhi wə Aniam idi.

□ **7:12 «Ahər»** — yaki «Ahiram» («Qəl.» 26:38ni kərüng). □ **7:15 «Makirning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi». **«Makirning yənə; bir əwladining ismi...»** — ibraniy tilida «Ikkinqisining ismi ...» deyilidu. Pərzimizqə «ikkinqisi» muxu yərdə «(uning) yənə bir əwladi» degən mənidə. □ **7:18 «Gileadning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi».

Əfraimning əwladliri

20 Əfraimning əwladliri: Uning ooɳli Xutilaḫ, Xutilaḫning ooɳli Bərəd, Bərədning ooɳli
Taḫat, Taḫatning ooɳli Eliadaḫ, Eliadaḫning ooɳli Taḫat, 21 Taḫatning ooɳli Zabad,
Zabadning ooɳli Xutilaḫ idi (Ezər bilən Eliad Gatliḳlarning qarwa mallirini bulang-
talang ḳiloɳili qüxkəndə, xu yərlik Gatliḳlar təripidin əltürülgən. 22 Ularning atisi
Əfraim bu baliliri üqün heli künlərgiqə matəm tutḳaqḳa, uning buradərliri uningɳa
təsəlli bərgili kəlgən. 23 Əfraim ayali bilən billə ḳayta bir yastuḳḳa bax ḳoyoɳan.
Ayali ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳḳan; Əfraim uningɳa ailəm bala-ḳazaoɳa yoluḳti
dəp, Beriyaḫ dəp isim ḳoyoɳan. □ 24 Uning ḳizi Üstün Bəyt-Ḥoron bilən Təwən Bəyt-
Ḥoronni wə Uzzən-Xəəraḫni bina ḳiloɳan).
25 Beriyaḫning ooɳli Refaḫ bilən Rəxəf idi; Rəxəfning ooɳli Telaḫ, Telaḫning ooɳli
Taḫan, □ 26 Taḫanning ooɳli Ladan, Ladanning ooɳli Ammiḫud, Ammiḫudning ooɳli
Əlixama, 27 Əlixamaning ooɳli Nun, Nunning ooɳli Yəxua idi.□

Əfraimlarning xəḫərliri

28 Əfraimlarning zemini wə makanlaxḳan yərliri Bəyt-Əl wə uningɳa təwə yeza-
kəntlər bolup, künqiḳix təripidə Naraan, künpetix təripidə Gəzər bilən uningɳa təwə
yeza-kəntlər; Xəkəm wə uningɳa təwə yeza-kəntlər, taki Gaza wə uningɳa təwə yeza-
kəntlərgiqə sozulatti. 29 Manassəḫ ḳəbilisining zeminiɳa tutaxḳan yənə Bəyt-Xean
wə uningɳa təwə yeza-kəntlər; Taanaḳ wə uningɳa təwə yeza-kəntlər; Məgiddo wə
uningɳa təwə yeza-kəntlər; Dor wə uningɳa təwə yeza-kəntlərmu bar idi. Israilning
ooɳli Yüsüpning əwladliri mana muxu yərlərgə makanlaxḳanidi.

Axirning əwladliri

30 Axirning ooɳulliri: — Yimnaḫ, Yixwaḫ, Yixwi wə Beriyaḫ; ularning Seraḫ
degən singlisimu bar idi. 31 Beriyaḫning ooɳli Həbər bilən Malkiəl bolup, Malkiəl
Birzawitning atisi idi. 32 Hebərdin Yaflət, Xomər, Hotam wə ularning singlisi Xuya
tərəlgən.
33 Yaflətning ooɳulliri Pasaḳ, Bimḫal wə Axwat; bular Yaflətning ooɳulliri idi.
34 Xəmərning ooɳulliri Ahi, Roḫgaḫ, Hubbaḫ wə Aram idi. □ 35 *Xəmərning* inisi
Ḥələmning ooɳli Zofaḫ, Yimna, Xələx wə Amal idi; 36 Zofaḫning ooɳli Suaḫ, Ḥarnəfər,
Xual, Beri, Imraḫ, 37 Bezər, Hod, Xamma, Xilxaḫ, Itran wə Bəəraḫ idi. □ 38 Yətərning
ooɳulliri Yəfunnəḫ, Pispaḫ wə Ara idi. 39 Ullaning ooɳulliri Araḫ, Hanniəl wə Riziya
idi. 40 Bularning ḥəmmisi Axirning əwladliri bolup, ḥər ḳaysisi jəmət baxliri,
alamət batur jəngqilər, yolbaxqilar idi; ularning jəmətliri boyiqə nəsəbnamigə
tizimlanoɳanda, jənggə qiḳilaydioɳanliri jəmiy yigirmə altə ming idi.

8

Binyaminning əwladliri — dawami

□ **7:23 «Beriyaḫ» —** Beriyaḫning mənisi «bala-ḳaza» bilən baoɳliḳ. □ **7:25 «Beriyaḫning ooɳli» —** ibraniy tilida «uning ooɳli». Bəzi alimlar «uning» degənni yuḳiridiki Xutilaḫni kərsitidu, dəp ḳaraydu. **«Beriyaḫning ooɳli Refaḫ bilən Rəxəf idi...»** — yaki «Beriyaḫning ooɳli Refaḫ idi, Refaḫning ooɳli Rəxəf idi...». □ **7:27 «Yəxua» —** bu «Yəxua» Yəxua pəyoɳəmbərdur (muxu yərdə «Yəḫoxua» deyilidu). □ **7:34 «Xəmər» —** bu Xəmər xübḫisizki 32-ayəttiki «Xomər»ning wariyanti. **«Xəmərning ooɳulliri Ahi, Roḫgaḫ...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «uning inisi Xəmərning ooɳulliri Roḫgaḫ,...». □ **7:37 «Itran» —** bəlkim «Yətər»ning baxḳa bir xəkli boluxi mumkin (38-ayətni kərüng).

1 Binyaminning tunji oƣli Bela, ikkinqi oƣli Axbəl, üqinqi oƣli Aharaḫ, □ 2 tətinqi
oƣli Nohaḫ, bəxinqi oƣli Rafa idi. 3 Belaning oƣulliri Addar, Gera, Abiḫud, 4 Abixua,
Naaman, Ahoaḫ, 5 Gera, Xefufan wə Ḫuram idi.
6-7 Təwəndikilər Əhudning əwladliri: —
Naaman, Ahiyaḫ wə Gera (əslidə ular Gebalikḫlarning jəmət bexi idi. Gebalikḫlar
Manaḫatḫa kəqürüwetilgənidi. Bularni kəqürüwətküqi bolsa Gera idi; uningdin
Uzza bilən Ahiḫud tərəlgən).
8 Xaḫaraim Ḫuxim bilən Baara degən ikki ayalini ḳoyuwətkəndin keyin Moab
diyarida oƣul pərzənt kərgən. 9 Uning Hodəx degən ayalidin Yobab, Zibiya, Mexa,
Malkam, 10 Yəuz, Xaḳiya, Mirmaḫ degən oƣullar tərəlgən; uning bu oƣullirining
ḫəmmisi jəmət bexi boloƣanidi. □ 11 Ḫuximdinmu uningoƣa Abitub, Əlpaal degən
oƣullar tərəlgən.
12 Əlpaalning oƣulliri Ebər, Mixam wə Xeməd (Xeməd Ono bilən Lod degən ikki
xəḫərni wə ularoƣa təwə yeza-kəntlərni bina ḳiloƣan), □ 13 Beriyaḫ wə Xema idi. U
ikkisi Ayjalondikilər iqidə jəmət baxliri bolup, Gat aḫalisini ḳooƣliwətkənidi.
14 Ahiyo, Xaxaḳ, Yərəmot, 15 Zəbadiya, Arad, Edər, 16 Mikail, Ixpaḫ wə Yoha bolsa
Beriyaḫning oƣulliri idi.
17 Zəbadiya, Məxullam, Ḫizki, Hebər, 18 Ixmeray, Yezliya wə Yobablarning ḫəmmisi
Əlpaalning oƣulliri idi.
19 Yakim, Zikri, Zabdi, 20 Əliyənay, Ziltay, Əliyəl, 21 Adaya, Beraya wə Ximratlar
Ximəyning oƣulliri idi.
22 Ixpan, Ebər, Əliyəl, □ 23 Abdon, Zikri, Ḫanan, 24 Ḫananiya, Elam, Antotiya, 25 Efdeaḫ
wə Pənuəllər Xaxaḳning oƣulliri idi.
26 Xamxiray, Xehariya, Ataliya, 27 Yaarexiya, Əliya wə Zikrilar Yəroḫamning oƣulliri
idi.
28 Yuḳirikilarning ḫəmmisi nəsəbnamilərdə hatiriləngən jəmət bexi idi; bular
ḫəmmisi mətiwərlər bolup, Yerusalemoƣa makanlaxḳanidi.

29 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoƣa makanlaxḳanidi; uning ayalining ismi Maakaḫ
idi. □ 30 Uning tunji oƣli Abdon, ḳaloƣan oƣulliri Zur, Kix, Baal, Nadab, 31 Gedor,
Ahiyo, Zekər wə Miklot idi; □ 32 Miklottin Ximeya tərəlgən. Bularmu ḳerindaxliri
bilən Yerusalemda ḳoxna olturuxatti.
33 Nərdin Kix tərəlgən; Kixtin Saul tərəlgən; Sauldin Yonatan, Malkixua, Abinadab wə
Ex-Baal tərəlgən. 34 Merib-Baal Yonatanning oƣli idi; Mikaḫ Merib-Baaldin tərəlgən.
35 Mikaḫning oƣulliri Piton, Mələk, Tariya wə Aḫaz idi. 36 Aḫazdin Yəhoaddaḫ
tərəlgən; Yəhoaddaḫdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tərəlgən; Zimridin Moza
tərəlgən; 37 Mozadin Binea tərəlgən; Bineaning oƣli Rafa, Rafaning oƣli Eliasaḫ,
Eliasaḫning oƣli Azəl idi. 38 Azəlning altə oƣli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru,
Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḫanan idi; bularning ḫəmmisi Azəlning oƣulliri idi.
39 Azəlning inisi Yexəkning tunji oƣlining ismi Ulam, ikkinqi oƣlining ismi Yeux,
üqinqi oƣlining ismi Əlifələt idi. 40 Ulamning oƣullirining ḫəmmisi batur jəngqi,
oḳyaqi idi; ularning oƣulliri wə nəwriliri naḫayiti kəp bolup, jəmiy bir yüz əllik idi.
Yuḳirikilarning ḫəmmisi Binyamin əwladliridin idi.

□ **8:1 «Binyaminning tunji oƣli Bela, ikkinqi oƣli Axbəl, üqinqi oƣli Aharaḫ...»** — muxu babta Binyaminning əwladlirining nəsəbnamisi kəp yərlərdə pəḳət bəzi yeza-kəntlər bilən baoƣlanoƣan ḫalda kərünidu. Səwəbi, Binyamin ḳəbilisidikilər eoƣir gunaḫ sadir ḳilip Hudaning ḳattiḳ jazasioƣa uqrioƣandin keyin, pütkül Israil iqigə tarilip kətkənidi. □ **8:10 «Xaḳiya»** — yaki «Xobiya». □ **8:12 «Xeməd»** — yaki «Xemər». □ **8:22 «Ixpan»** — yaki «Ixpaḫ». □ **8:29 «Jəiyəl»** — Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)də «Jiyəl» tepilidu. □ **8:31 «Miklot»** — «Miklot» Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)diki bəzi kəqürmilərdə tepilidu. 32-ayətni kərüng.

9

1 Pütkül Israillar nəsəb boyiqə tizimoɣa elinoɣanidi. Mana, ular «Israil padixaɦlirining hatirisi» degən kitaboɣa pütülgəndur.

Babiloɣa sürgün boluxtin ķaytip Yerusalemoɣa makanlaxķan Israillar

2 Yəɦudalar bolsa asiylik ķiloɣanlikidin Babiloɣa sürgün ķilinoɣan.
Ħəmmidin awwal ķaytip kelip өz zemini wə өz xəɦərlirigə makanlaxķanlar bolsa bir ķisim Israillar, kaɦinlar, Lawiylar wə ibadəthana hizmətkarliri idi. □ 3 Yerusalemoɣa makanlaxķanlar bolsa Yəɦuda ķəbilisi, Binyamin ķəbilisi, Əfraim ķəbilisi wə Manassəɦ ķəbilisidin bir ķisimliri idi. 4 Ularning iqidə Yəɦudaning ooɣli Pərəzning əwladliridin Utay bar idi; Utay Ammiɦudning ooɣli, Ammiɦud Omrining ooɣli, Omri Imrining ooɣli, Imri Banining ooɣli idi. 5 Xiloɦning əwladliri iqidə uning tunji ooɣli Asaya wə uning ooɣulliri bar idi. 6 Zəraɦning əwladliridin Yəuel wə ularning uruķ-tuoɣķanliri bolup jəmiy altə yüz toķsan adəm bar idi.
7 Binyaminning əwladliri iqidə Ħassinuaɦning əwrisi, Ħodawiyaning nəwrisi, Məxullamning ooɣli Sallu bar idi; 8 yənə Yəroɦamning ooɣli Yibniya, Mikrining nəwrisi, Uzzining ooɣli Elaɦ wə Ibiniyaning əwrisi, Reuəlning nəwrisi, Xəfatiyaning ooɣli Məxullam 9 ɦəmdə ularning uruķ-tuoɣķanliri bar idi; ular nəsəbnamisi boyiqə tizimlanoɣanda jəmiy toķķuz yüz əllik altə adəm idi. Yuķirida tiloɣa elinoɣanlar өz jəmətigə jəmət bexi idi.

Yerusalemda turuxluķ kaɦinlar

10 Kaɦinlar iqidə Yədaya, Yəɦoyarib, Yaķin wə 11 Azariya bar idi. Azariya Hudaning өyini baxķuroɣuqi bolup, Ħilķiyaning ooɣli, Ħilķiya Məxullamning ooɣli, Məxullam Zadokning ooɣli, Zadok Merayotning ooɣli, Merayot Ahitubning ooɣli idi. 12 Yənə Malkiyaning əwrisi, Paxhurning nəwrisi, Yəroɦamning ooɣli Adaya ɦəmdə Adiyəlning ooɣli Maasay bar idi; Adiyəl Yaɦzəraɦning ooɣli, Yaɦzəraɦ Məxullamning ooɣli, Məxullam Məxillemitning ooɣli, Məxillemit Immərning ooɣli idi. 13 Ularning ķerindaxliri ɦəmmisi jəmət baxliri bolup, jəmiy bir ming yəttə yüz atmix adəm idi; ularning ɦəmmisi Hudaning өyidiki hizmətlərni ķilixķa bekitilgən iķtidarlik kixilər idi.

Yerusalemda turuxluķ Lawiylar

14 Lawiy ķəbilisidin Mərarining əwladliri iqidə Ħaxabiyaning əwrisi, Azrikamning nəwrisi, Ħaxxubning ooɣli Xemaya bar idi; 15 Yənə Baķbaķķar, Ħərəx, Galal wə Asafning əwrisi, Zikrining nəwrisi, Mikaning ooɣli Mattaniya; 16 yənə Yədutunning əwrisi, Galalning nəwrisi, Xemayaning ooɣli Obadiya ɦəmdə Əlkanaɦning nəwrisi, Asaning ooɣli Bərəkiya bar idi; bularning ɦəmmisi Nitofatlikķlarning yeza-kəntlirigə makanlaxķanidi.

Lawiylarning wəzipiliri

17 Dərwaziwənlər Xallum, Akķub, Talmon, Ahiman wə ularning ķerindaxliri idi; Xallum ularning bexi idi. 18 Ular taki ɦaziroɣiqə xərk tərəptiki «padixaɦning dərwazisi»da *dərwaziwənlik* ķilip kəlməktə; ular ilgiri Lawiylarning qedirgaɦida dərwaziwənlik ķiloɣanidi.

□ **9:2 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beoɣixlanoɣanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonlukķlar» idi. «Yəxua» 9:27ni kərüng.

19 Korəning əwrisi, Ebiasafning nəwrisi, Koraḥning oƣli Xallum ḥəmdə
uning atisining jəmətidiki ķerindaxliri boloƣan Koraḥiylar *Hudaning øyining*
hizmitini baxķuratti, qedirning ixiklirini baķatti; ularning ata-bowiliri əslidə
Pərwərdigarning qedirgaḥini baxķuruxķa ķoyuloƣan, *ibadət* qedirining ixikini
baķķanidi. □ 20 Ilgiri Əliazarning oƣli Finiḥas ularning yolbaxqisi boloƣan;
Pərwərdigar uning bilən billə boloƣan. 21 Məxələmiyaning oƣli Zəkəriya bolsa
jamaət qedirining dərwaziwəni boloƣanidi.
22 Dərwaziwənlikkə tallanoƣan bu kixilər jəmiy ikki yüz on ikki kixi idi; ular
øz yeza-kəntliridə, nəsəbliri boyiqə tizimlanoƣan (əslidə Dawut wə aldin kərgüqi
Samuil ularni amanət ķilinoƣan wəzipilirigə bekitkənidi. 23 Ular wə ularning
əwladliri Pərwərdigarning øyi, yəni muķəddəs qedirning ixik-dərwazilirini beķixķa
bekitilgənidi).□
24 Xərķiy, oƣərbiy, ximaliy wə jənubiy ixik-dərwazilirida dərwaziwənlər bekitilgənidi.
25 Ularning yeza-kəntlərdə olturuxluķ ķerindaxliri bolsa ḥər yəttə kündə nəwət
boyiqə kelip ular bilən birgə hizmættə bolatti. 26 Tət dərwaziwən begi Lawiylardin
idi; ularoƣa tapxuruloƣini Pərwərdigarning øyidiki ambar-həzinilərni beķix idi.
27 Beķix məs'uliyiti ularning üstidə boloƣaqķa, ular keqidə Pərwərdigarning øyining
ətrapidiki orunlirida turatti ḥəmdə ḥər küni ətigəndə ixik-dərwazilarni eqixķa
məs'ul idi.
28 Ulardin bir ķismi *ibadəthana* hizmitidə ixlitilidioƣan əswab-üsküniləргə məs'ul idi;
ular sanap əpqiķip, sanap əpkirip ķoyatti. 29 Ularning yənə bir ķismi tapxuruloƣini
boyiqə ķaqa-ķuqilar wə muķəddəs jaydiki barliķ əswab-üsküniləг, xundaķla aķ un,
xarab, zəytun meyi, məstiki wə huxbuy buyumlaroƣa məs'ul idi. 30 Kaḥinlarning
oƣulliridin bəzilər huxbuy buyumlardin ətir yasaytti. 31 Lawiylardin Mattitiyaḥ,
yəni Koraḥiylardin Xallumning tunji oƣlining wəzipisi ķazan neni etixkə məs'ul idi.
32 Ularning ķerindaxliri, Koḥatning əwladliri iqidə «təķdim nan»oƣa məs'ul bolup,
ḥər xabat küni tizidioƣanoƣa nanlarni təyyarlaytti.
33 Lawiylarning jəmət baxliri boloƣan nəoƣmiqilər ibadəthanidiki øylərdə turup,
baxķa hizmətlərni ķilmay, keqə-kündüz øz ixliri bilənla bolatti. 34 Yuķiridiki
kixilərning ḥəmmisi Lawiylar iqidiki yolbaxqilar bolup, ḥəmmisi øz nəsəbi boyiqə
jəmət bexi idi; bularning ḥəmmisi Yerusalemda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jəiyəlning əwladliri

35 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoƣa makanlaxķanidi. Uning ayalining ismi Maakaḥ
idi. 36 Uning tunji oƣli Abdon, ķaloƣan oƣulliri Zur, Kix, Baal, Nər, Nadab, 37 Gedor,
Ahiyo, Zəkəriya wə Miklot idi. 38 Miklottin Ximeyam tərəlgən. Bularmu øzlirining
ķerindaxlirining yenida Yerusalemda ķoxna olturuxatti. □
39 Nərdin Kix tərəlgən, Kixtin Saul tərəlgən, Sauldin Yonatan, Malkixuya, Abinadab
wə Ex-Baal tərəlgən. 40 Merib-Baal Yonatanning oƣli idi; Merib-Baaldin Mikaḥ
tərəlgən. □ 41 Mikaḥning oƣulliri Piton, Mələk, Taḥriya wə Aḥaz idi. □ 42 Aḥazdin
Yaraḥ tərəldi; Yaraḥdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tərəlgən. Zimridin Moza
tərəlgən; □ 43 Mozadin Binea tərəlgən; Bineaning oƣli Refaya, Refayaning oƣli
Eliasaḥ, Eliasaḥning oƣli Azəl idi.□

□ **9:19 «qedir» —** «qedir» muxu yərdə Hudaning ķaytidin ķuruloƣan øyini kərsitixi kerək. **«Pərwərdigarning qedirgaḥi»** — muxu yərdə bəlkim muķəddəs ibadət qedirining øzini əməs, bəlki Israillar qəl-bayawanda kezip yürginidə «muķəddəs qedir»ning ətrapidiki Lawiy-kaḥinlarning qedirgaḥini kərsitixi mumkin. □ **9:23 «Pərwərdigarning øyi, yəni muķəddəs qedir» —** muxu yərdə Dawut dəwridiki «muķəddəs qedir» ḥəmdə xundaķla Sulayman ķuroƣan keyinki muķəddəs øyni kərsitixi kerək. □ **9:38 «Ximeyam» —** 8:32də «Ximeya». □ **9:40 «Merib-Baal» —** «2Sam.» 4:4də «Məfiboxət». □ **9:41 «Taḥriya» —** 8:35də «Tariya». □ **9:42 «Yaraḥ» —** 8:36də «Yəḥoaddaḥ». □ **9:43 «Refaya» —** 8:36də «Rafa».

44 Azəlning altə ooɳli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru, Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḥanan idi; bularning ḥəmmisi Azəlning ooɳulliri.

10

Saul wə uning ooɳullirining ḳətl ḳilinixi
1Sam. 31:1-13

1 Filistiylər Israillarɵa ḥujum ḳiliwidi, Israillar Filistiylərning aldidin ḳaqti, ular Gilboa teɵida ḳirip yoḳitildi. 2 Filistiylər Saul bilən uning ooɳullirini tap besip ḳooɳlidi; ular ahiri Saulning ooɳulliridin Yonatan, Abinadab, malki-xualarni urup ɵltürdi. 3 Sauloɳa ḳarxi jəng intayin xiddətlik boldi; oḳyaqilar Sauloɳa yetixip oḳya etip uni yarilandurdi. □ 4 Andin Saul yaraɵ kətürgüqisigə: Ḳiliqingni suoɳurup meni sanjip ɵltürüwətkin; bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horluḳḳa ḳoyuxi mumkin, dedi. Lekin yaraɵ kətürgüqisi intayin ḳorḳup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul ḳiliqni elip üstigə ɵzini taxlidi.
5 Yaraɵ kətürgüqisi Saulning ɵlginini kərüp, umu ohxaxla ɵzini ḳiliqning üstigə taxlap uning bilən təng ɵldi. 6 Xuning bilən Saul, üq ooɳli ḥəm pütün ailisidikilər xu kündə biraḳla ɵldi. 7 Əmdi wadida turoɳan Israillar əskərlirining ḳaqḳanliḳini wə Saul bilən ooɳullirining ɵlginini kərginidə, ular xəḥərlirini taxlap ḳaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.
8 Əmdi xundaḳ boldiki, ətisi Filistiylər ɵltürülgənlərning kiyim-keqəklirini saldu-ruwaloɳili kəlgəndə Gilboa teɵida Saul bilən ooɳullirining ɵlük yatḳanliḳini kərdi-də, 9 kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɵlirini elip kətti ḥəmdə bularni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip, ɵz butliriɵa wə həlḳḳə hux həwər yətküzdi. □ 10 Ular Saulning sawut-yaraɵlirini ularning buthanisida ḳoyup, kallisini Dagon buthanisiɵa esip ḳoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadda olturoɳuqilar Filistiylərning Sauloɳa barliḳ ḳiloɳanlirini angliɵanda 12 ularning iqidiki ḥəmmə baturlar atlinip, Saul bilən ooɳullirining jəsətlirini elip, ularni Yabəxkə ḳayturup kelip, Yabəxtiki dub dərihining tüwigə dəpnə ḳildi wə yəttə kün roza tutti.
13-14 Xuning bilən Saul Pərwərdigarɵa ḳiloɳan wapasizliḳi üqün ɵldi; u Pərwərdigarning səz-kalamiɵa kirməy wə ḥətta Pərwərdigardin yol sorimay, bəlki palqi jinkəxning yeniɵa berip uningdin yol soriɵanidi. Xunga Pərwərdigar uni ɵltürüp, padixaḥliḳini Yəssəning ooɳli Dawutḳa ɵtküzüp bərdi.

11

Dawutning Yəḥudiyəgə padixaḥ boluxḳa məsiḥ ḳilinoɳanliḳi
2Sam. 5:1-10

1 U qaoɳda barliḳ Israil jamaiti Ḥebroneɵa kelip Dawutning ḳexiɵa yioɳilixip: «Ḳarisila, biz ɵzlirining ət-sɵngəkliridurmiz! 2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ḳiloɳandimu Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɳan ɵzliri idila.

□ **10:3 «Oḳyaqilar Sauloɳa yetixip oḳya etip uni yarilandurdi» —** yaki «oḳyaqilar Sauloɳa yetixip, u oḳyaqilardin azablandi». □ **10:9 «...kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɵlirini elip kətti ḥəmdə bularni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip...» —** yaki «..kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɵlirini elip kətti ḥəmdə əlqilərni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə əwətip, ... hux həwər yətküzdi».

Өzlirining Hudaliri bolоған Pərwərdigarmu өzlirigə: — Sən Mening həlқim Israilning padiqisi bolup ularni baқisən wə Israilning əmiri bolisən, degənidi» — dedi.□
3 Xuning bilən Israil aқsaқallirining ҳəmmisi Ҳebronоға kelip padixah Dawutning қexiоға kelixti; Dawut Ҳebronda Pərwərdigarning aldida ular bilən bir əҳdə tüzüxti. Andin ular Pərwərdigarning Samuilning wastisi bilən eytқini boyiqə, Dawutni Məsih қilip, Israilni idarə қilixқa padixah қilip tiklidi.■

Dawutning Yerusalemni ixоғal қilixi

4 Dawut bilən barlиқ Israil həlқi Yerusalemоға kəldi (Yerusalem xu qaоғda «Yəbus» dəp atilatti, zemindiki aҳalə bolоған Yəbusiylar xu yərdə turatti). 5 Yəbus aҳalisi Dawutқa: «Sən bu yərgə ҳeqқaqan kirəlməysən!» dedi. Biraқ Dawut Zion degən қoroғanni aldi (xu yər «Dawutning xəҳiri» dəpmu atilidu). □ 6 Dawut: «Kim aldi bilən Yəbusiylaroға ҳujum қilsa, xu kixi yolbaxqi wə sərdar bolidu» dedi. Zəruiyaning oоғli Yoab aldi bilən atlinip qiқip, yolbaxqi boldi. 7 Dawut қoroғanda turatti, xunga kixilər u қoroғanni «Dawut xəҳiri» dəp ataxti. 8 Dawut xəҳərni Millodin baxlap tət ətrapidiki sepiliоғiqə yengiwaxtin yasatti; xəҳərning қalоған қismini Yoab yasatti. □ 9 Dawut kündin küngə қudrət tapti, qünki samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar uning bilən billə idi.

Dawutning palwanliri
2Sam. 23:8-39

10 Təwəndikilər Dawutning palwanliri iqidə yolbaxqilar idi; ular Pərwərdigarning Israiloға eytқan səzi boyiqə pütkül Israil bilən birlixip, Dawutning padixaҳliқini mustəҳkəm қilip, birliktə uni padixah қilixқa küqidi.
11 Təwəndikilər Dawutning palwanlirining tizimliki boyiqə hatiriləngəndur: — Ҳakmoniylardin bolоған Yaxobiam yolbaxqilar iqidə bexi idi; u nəyzisini piқiritip bir қetimdila üq yüz adəmni əltürgən. □ 12 Uningdin қalsa Ahohiy Dodoning oоғli Əliazar bolup, u «üq palwan»ning biri idi; 13 Ilgiri Filistiylər Pas-Dammimda jəng қilixқa yioғilоғanda, u Dawut bilən u yərdə idi. U yərdə arpa əsüp kətkən bir etizliқ bolup, həlқ Filistiylərning aldidin bədər қaqқanidi; 14 ular bolsa etizliқning otturisida turuwelip, ҳəm etizliқni қooғdioған, ҳəm Filistiylərni tarmar қilоған; Pərwərdigar ənə xu yol bilən ularni oғayət zor oғəlibigə erixtürgən.□
15 Ottuz yolbaxqi iqidin *yənə* üqəylən Қoram taxliқtiki Adullamning oғarioға qüxüp Dawutning yenioға kəldi. Filistiylərning қoxuni bolsa «Rəfayim jiloғisi»da bargaҳ қuroғanidi. 16 Bu qaoғda Dawut қoroғanda, Filistiylərning қarawulgaҳi Bəyt-Ləҳəmdə idi. 17 Dawut ussap: «Aҳ, birsi manga Bəyt-Ləҳəmning dərwazisining yenidiki қuduқtin su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti!» dewidi, 18 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgaҳidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləҳəmning dərwazisining yenidiki қuduқtin su tartti wə Dawutқa elip kəldi; lekin u uningdin iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigaroға atap təküp: 19 «Hudayim bu ixni məndin neri қilsun! Mən ҳayatining həwptə қelixioға қarimioған bu kixilərning қenini iqsəm қandaқ bolidu?

□ **11:2 «jənggə qiқip-kirixkə yolbaxqi» —** ibraniy tilida «Israilning qiқixida ҳəm kirixidə ularoға baxlioғuqi idila» degənlik bilən ipadilinip, Israilning barlиқ paaliyətlirini kərsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5 «Zion degən қoroғan» —** «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim қoroған selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda қuruloған. □ **11:8 «Millo» —** «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin. □ **11:11 «yolbaxqilar iqidə» —** bu ibarining baxқa hil tərjimisi «ottuzi iqidə» □ **11:14 «Ular bolsa etizliқning otturisida turuwelip,... Pərwərdigar ... Ularni oғayət zor oғəlibigə erixtürgən» —** muxu ayəttə «ular» bəlkim Dawut wə «üq palwan»ni kərsitidu. «2Sam.» 23:11-12də Əliazarning awwal bu jəngni baxlioғanliқi kərsitilidu.

Qünki buni ular ḥayatining həwptə ḳelixioɣa ḳarimay elip kəlgən!» dedi. Xunga Dawut bu suni iqkili unimidi. Bu üq palwan ḳiloɣan ixlar dəl xular idi.
20 Yoabning inisi Abixay üqining bexi idi; u üq yüz adəm bilən ḳarxilixip nəyzisini piḳiritip ularni ɵltürdi. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi. □ 21 U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloɣan bolsimu, lekin yənila awwalḳi üqəyləngə yətməytti. □ 22 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp ḳaltis ixlarni ḳiloɣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini ɵltürgən. Yənə ḳar yaoɣḳan bir küni azgaloɣa qüxüp, bir xirni ɵltürgənidi. □ 23 U yənə ḳolida bapkarning oḳidək bir nəyzisi bar, boyining egizliki bəx gəz kelidioɣan bir Misirliḳni ḳətl ḳildi; u bir ḥasa bilən uningoɣa ḥujum ḳilip, uning nəyzisini ḳolidin tartiwelip ɵz nəyzisi bilən ɵltürdi. □ 24 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya mana bu ixlarni ḳiloɣan. Xuning bilən üq palwan iqidə nam qiḳaroɣanidi. □ 25 Mana, u ḥeliḳi ottuz palwandinmu bəkrək xəḥrət ḳazanoɣan bolsimu, lekin aldinḳi üq palwanoɣa yətməytti. Dawut uni ɵzining pasiban begi ḳilip təyinligən.
26 Ḳoxundiki palwanlar bolsa: —
Yoabning inisi Asaḥəl, Bəyt-Ləḥəmlik Dodoning ooɣli Əlḥanan, 27 Ḥarorluḳ Xammot, Pilonluḳ Ḥələz, 28 Təkoaliḳ Ikkəxning ooɣli Ira, Anatotluḳ Abiezər, 29 Huxatliḳ Sibbəkay, Ahoḥluḳ Ilay, □ 30 Nitofatliḳ Maḥaray, Nitofatliḳ Baanaḥning ooɣli Hələb, 31 Binyamin əwladliridin Gibeaḥliḳ Ribayning ooɣli Ittay, Piratonluḳ Binaya, 32 Gaax wadiliridin kəlgən Huray, Arbatliḳ Abiyəl, □ 33 Baḥarumluḳ Azmawət, Xalbonluḳ Elyaḥba, 34 Gizonluḳ Ḥaxəmning ooɣulliri, Ḥararliḳ Xagining ooɣli Yonatan, □ 35 Ḥararliḳ Sakarning ooɣli Aḥiyam, Urning ooɣli Elifal, 36 Məkəratliḳ Ḥəfər, Pilonluḳ Ahiyaḥ, 37 Karməllik Ḥəzro, Əzbayning ooɣli Naaray, 38 Natanning inisi Yoel, Ḥagrining ooɣli Mibḥar, 39 Ammonluḳ Zələk, Zəruiyaning ooɣli Yoabning yaraoɣ kətürgüqisi boloɣan Bəərotluḳ Naḥaray, 40 Itriliḳ Ira, Itriliḳ Garəb, 41 Ḥittiy Uriya, Aḥlayning ooɣli Zabad, 42 Rubən ḳəbilisidin Xizaning ooɣli, Rubənlər iqidə yolbaxqi boloɣan Adina wə uningoɣa əgəxkən ottuz adəm, 43 Maakaḥning ooɣli Ḥanan, Mitniliḳ Yoxafat, 44 Axtaratliḳ Uzziya, Aroərlik Hotamning ooɣli Xama bilən Jəiyəl, 45 Ximrining ooɣli Yediyayəl bilən uning inisi tiziliḳ Yoha, 46 Maḥawiliḳ Əliyəl, Əlnaamning ooɣulliri Yəribay bilən Yoxawiya, Moabliḳ Yitma, □ 47 Əliyəl, Obəd wə Məzobaliḳ Yaasiyəllərdin ibarət idi.

12

Dawutḳa beḳinoɣan Binyamin palwanliri

1 Dawut kixning ooɣli Saulning besimi səwəbidin Ziklagda yoxurunup yatḳan qaoɣda munu kixilər Dawutning yenioɣa kelixti (ularning ḥəmmisi Dawutḳa jəng ḳilixta

□ **11:20 «…Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi» —** bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimisi bar. 21-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **11:21 «Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi. U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloɣan bolsimu, lekin yənila awwalḳi üqəyləngə yətməytti» —** 20-21-ayətning baxḳa birhil tərjimisi: — «Xuning bilən u «üq palwan» bilən təng xəḥrət ḳazanoɣan. U «üq palwan»din ikki ḥəssiləp ḥərmətkə igə boloɣan wə ularning bexi boloɣan bolsimu, lekin ulardin biri bolmidi». Əmma bizningqə tərjimimiz «2Sam.» 23:18-19gə mas kelidu. □ **11:22 «Moabiy Ariəlning ikki ooɣli» —** yənə birhil tərjimisi: — «Moabtiki ikki xir...» yaki «Moabtiki ikki xirdək kixini...». □ **11:23 «bəx gəz» —** ikki metrdin artuḳ (2.2 metr). □ **11:24 «üq palwan iqidə nam qiḳaroɣanidi» —** yaki «üq palwan bilən təng nam qiḳaroɣanidi». □ **11:29 «Sibbəkay» —** yaki «Məbbunay» («2Sam.» 23:27ni kərüng). □ **11:32 «Huray» —** «2Sam.» 23:31də «Ḥidday». □ **11:34 «Ḥaxəmning ooɣulliri» —** yaki «Yaxənning ooɣulliri». («2Sam.» 23:33ni kərüng). □ **11:46 «…Moabliḳ Yitma» —** bu tizimliktə birnəqqə Yəḥudiy əməslər — məsilən, Ammonluḳ Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moabliḳ Timna bar.

yardəm bərgən baturlardin idi; 2 oqya bilən qorallanoqan bolup, ong qoli bilənmu, sol qoli bilənmu oqya wə saloqa atalaytti; ular Saulning Binyamin qəbilisidin boloqan tuoqqanliri idi): 3 — ularning yolbaxqisi Ahiezər, andin qalsa Yoax bolup, ikkisi Gibeahlik Xemaahning ooqli idi; yənə Azmawətning ooqli Yəziyəl bilən Pələtmu; yənə Bərakah bilən Anatotluq Yəhu, 4 Gibeonluq Yixmayamu bar idi. Yixmaya «ottuz palwan» iqidə batur bolup xu ottuzioqa yetəkqilik qiloquqi idi; yənə Yərəmiya, Yahaziyəl, Yohanan wə Gədəratlik Yozabad, 5 Əluzay, Yərimot, Bialiya, Xəmariya, Harufluq Xəfatiya, 6 Korahliklardin boloqan Əlkanah, Yixiya, Azarəl, Yoezər wə Yaxobiamlar; 7 yənə Gədorluq Yəroḥamning ooqli Yoelah bilən Zəbadiya bar idi.

Dawutqa beqinoqan Gad palwanliri

8 Gad qəbilisidin bəzilər qəldiki qoroqanoqa berip Dawutqa beqindi. Ularning ḥəmmisi jənggə mahir, qalqan wə nəyzə bilən qorallanoqan batur jəngqilər idi; ularning turqi bəəyni xiroqa, qaqqanliqi bəəyni taoqdiki bəkəngə ohxaytti. 9 Ularning birinqisi Ezər, ikkinqisi Obadiya, üqinqisi Eliab, 10 tətinqisi Mixmannah, bəxinqisi Yərəmiya, 11 altinqisi Attay, yəttinqisi Əliyəl, 12 səkkizinqisi Yohanan, tokquzinqisi Əlzabad, 13 oninqisi Yərəmiya, on birinqisi Makbannay idi. 14 Bularning ḥəmmisi Gad qəbilisidin, qoxun iqidə sərdarlar idi; əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi. □ 15 Birinqi ayda, Iordan dəryasi texip qiroqaqtin axqan qaoqda, dəryadin ətüp, xərqqə wə oqərbkə qaraydioqan barliq jiloqilardikilərni tiripirən qilip qaquroqanlar dəl muxu adəmlər idi.□

Dawutqa beqinoqan Binyaminlar wə Yəhudalar

16 Binyamin qəbilisi bilən Yəhuda qəbilisidinmu kixilər qoroqanoqa kelip Dawutqa beqinoqan. 17 Dawut qiqip ularni qarxi elip: «Əgər silər tinqliq niyitidə manga yardəm berixkə kəlgən bolsanglar, silər bilən bir jan bir dil bolimən, lekin qollirimda ḥeq nahəqliq bolmioqan meni düxmənlirimgə setiwətməkqi bolsanglar, ata-bowilirimning Hudasi buni nəzirigə elip ḥəküm qikaroqay!» — dedi.
18 Bu qaoqda Hudaning Roḥi ḥeliqi ottuz palwanning yolbaxqisi Amasayoqa qüxiwidi, u:
«Ah Dawut, biz sanga beqindukmiz;
Ah Yəssəning ooqli, biz sən bilən billidurmiz;
Θzünggə aman-tinqliq, aman-tinqliq boloqay!
Sanga yardəm bərgüqilərgimu aman-tinqliq boloqay!
Qünki sening Hudaying sanga mədətkardur»
Xuning bilən Dawut ularni elip kelip, «zərbidar ətrət baxliqliri» qildi.□

Dawutqa beqinoqan Manassəḥlər

19 Dawut ilgiri Filistiylər bilən birliktə Sauloqa qarxi uruxqa atlanoqanda, Manassəḥ qəbilisidiki bəzilər Dawut tərəpkə ətti (lekin ular *Filistiylərgə* yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oqojisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undaqta beximiz kətməy qalmaydu!» dəp məsliḥətlixip ularni qayturup kətməkqi boloqanidi). □ 20 Dawut Ziklagqa qaytip baroqanda, Manassəḥ qəbilisidiki Adnah,

---

□ **12:14 «Əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi» —** baxqa birhil tərjimisi: «əng kiqiki yüz adəmgə, əng qongi ming adəmgə yetiytti». □ **12:15 «birinqi ay» —** Mart yaki Aprel. □ **12:18 «Hudaning Roḥi» —** muxu yərdə ibraniy tilida pəqət «Roḥ» deyilidu. □ **12:19 «Ular Filistiylərgə yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oqojisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undaqta beximiz kətməy qalmaydu!» dəp məsliḥətlixip ularni qayturup kətməkqi boloqanidi» —** «1Sam.» 29:4ni kərüng.

Yozabad, Yədiyayəl, Mikail, Yozabad, Elihu, Ziltaylar kelip uningoɣa qoxuldi. Bularning ḥəmmisi Manassəḥ qəbilisining mingbexiliri idi. 21 Ular Dawut qaraqqilaroɣa qarxi jəng qiloɣanda uningoɣa yardəmləxti; ularning ḥəmmisi batur palwanlar, qoxundiki yolbaxqilar idi. □ 22 Qünki xu künlərdə Dawutqa yardəm berix üqün ḥər küni adəmlər kelip qoxulup, huddi Hudaning qoxunidək zor bir qoxun bolup kətkənidi.

Dawutqa kelip qoxuloɣan qoxunlar

23 Pərwərdigarning səz-kalami əməlgə axurulup, Saulning padixaḥliqini Dawutqa elip bərməkqi boloɣan qorallanoɣan jəngqilər yolbaxqiliri bilən Ḥebronoɣa, uning yenioɣa kəldi. Ularning sani təwəndikiqə: —
24 Yəḥudalardin qalqan wə nəyzə bilən qorallanoɣanlar jəmiy altə ming səkkiz yüz kixi bolup, ḥəmmisi jənggə təyyarlanoɣanidi. 25 Ximeonlardin jənggə təyyarlanoɣan batur jəngqilər jəmiy yəttə ming bir yüz kixi, 26 Lawiylardin jəmiy tət ming altə yüz kixi; 27 Yəḥoyada Ḥarunlarning jəmət bexi bolup, uningoɣa əgəxkənlər jəmiy üq ming yəttə yüz kixi idi. 28 Yənə yax bir batur jəngqi Zadok wə uning jəmətidin yigirmə ikki yolbaxqi bar idi. 29 Binyaminlardin, Saulning uruq-tuoɣqanliridinmu üq ming kixi bar idi; xu qaoɣqa qədər bularning kəpinqisi Saul jəmətini qollap kəlməktə idi.
30 Əfraimlardin, əz jəmətlidə yüz-abroy tapqan batur əzimətlər jəmiy yigirmə ming səkkiz yüz kixi idi. 31 Manassəḥ yerim qəbilisi iqidə nami pütülgən, Dawutni padixaḥ qilip tikləxkə kəlgənlər jəmiy on səkkiz ming kixi idi. 32 Issakarlardin zamanwəziyətni qüxinidioɣan, Israilning qandaq qilixi kerəklikini bilidioɣan yolbaxqilar jəmiy ikki yüz kixi idi; ularning ḥəmmə qerindaxliri ularning əmrigə boysunatti.
33 Zəbulunlardin jənggə təyyarlanoɣan, ḥərhil qoral-yaraoɣlar bilən qorallanoɣan, ala kəngüllük qilmaydioɣan, Dawutning yardimigə kəlgən jəmiy əllik ming kixi idi.
34 Naftalilardin yolbaxqi boloɣan ming kixi bar idi; ularoɣa əgixip qolioɣa qalqan wə nəyzə aloɣanlar jəmiy ottuz yəttə ming kixigə yetətti. 35 Danlardin jənggə təyyarlanoɣan jəmiy yigirmə səkkiz ming altə yüz kixi idi. 36 Axirlardin jənggə qikip qoxun sepigə atlinixqa təyyar boloɣan jəmiy qirik ming kixi idi. 37 Iordan dəryasining xərq təripidiki Rubən qəbilisi, Gad qəbilisi wə Manassəḥ yerim qəbilisidin qolioɣa ḥərhil qoral-yaraoɣ elip jənggə təyyarlanoɣan jəmiy bir yüz yigirmə ming kixi idi.
38 Yukirida tiloɣa elinoɣan bu əzimətlərning ḥərbiy yürüxi təkxi bolup, Dawutni pütkül Israil üstigə padixaḥ qilip tikləx üqün bir jan bir dil bolup, Ḥebronoɣa kelixkənidi; qaloɣan Israillarmu bir niyət bir məqsəttə Dawutni padixaḥ qilip tikliməkqi boluxqanidi.
39 Ular xu yərdə Dawut bilən üq kün billə yəp-iqip oɣizalandi, qünki ularning qerindaxliri ularoɣa təyyarlap qoyuxqanidi. 40 Ularning əpqürisidiki həlqlər, ḥətta Issakar, Zəbulun wə Naftalilarning zeminidikilər exək, təgə, qeqir wə kalilaroɣa artip ularoɣa naḥayiti kəp ozuqluq elip kəlgən; ular zor miqdarda un, ənjür poxkili, üzüm poxkili, xarab, zəytun meyi wə nuroɣun qoy-kalilarni yətküzüp berixkənidi; pütkül Israil xad-huramliqqa qəmgənidi.

13

□ **12:21 «Ular Dawut qaraqqilaroɣa qarxi jəng qiloɣanda uningoɣa yardəmləxti»** — kəzdə tutqini bəlkim «1Sam.» 30-babta hatiriləngən ixlar; xu qaoɣda Dawut Amalək qaraqqilirioɣa ḥujum qiloɣan.

Əhdə sanduqining apirilixida bolƣan balayi'qaza
2Sam. 6:1-11

1 Dawut mingbexi, yüzbexi wə barliq yolbaxqilar bilən məsliһətləxti; 2 andin pütün
Israil ammisiƣa: «Əgər silər maqul kərsənglar, xundaqla bu ixni Hudayimiz
Pərwərdigardin dəp bilsənglar, biz Israilning zeminlirining һərqaysi jayliriƣa xu
yərdə qalƣan qerindaxlirimiziƣa һəmdə ular bilən billə xəһərlərdə wə etizliqlirida
turuwatqan kaһin һəm Lawiylariƣa muxu yərgə yiƣilix tooƣruluq adəm əwətəyli.
3 Biz Hudayimizning əhdə sanduqini məxəgə yətkəp keləyli; qünki Saulning künliridə
һeqqaysimiz *əhdə sanduqi* aldida Hudadin yol sorap baqmiduq» dedi. 4 Bu ixni pütün
amma tooƣra tapqaqqa, һəmməylən maqul boluxti.
5 Xunga Dawut Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eƣiziƣiqə bolƣan pütkül
Israil həlqini qaqirtip kelip, Hudaning əhdə sanduqini Kiriat-Yearimdin yətkəp
kəlməkqi boldi. □ 6 Andin Dawut bilən pütkül Israil Hudaning əhdə sanduqini
yətkəp kelix üqün Baalaһqa, yəni Yəһudaƣa təwə bolƣan Kiriat-Yearimƣa kəldi;
ikki kerubning otturisida olturƣuqi Pərwərdigar bu əhdə sanduqi üstigə Өz namini
qoyƣanidi. 7 Ular Hudaning əhdə sanduqini Abinadabning өyidin elinƣan yengi bir
һarwiƣa qoydi; Uzzaһ bilən Ahiyo һarwini һəydidi. □ 8 Dawut bilən barliq Israil
jamaiti Hudaning aldida һə dəp nəƣmə-nawa qilip, qiltar, təmbur, dap, qanglar wə
kanay-sunaylar qalatti.
9 Lekin ular Kidon haminiƣa kəlgəndə kalilar aldiƣa müdürəp ketip yiqilƣanda
Uzzaһ əhdə sanduqini yəliwalay dəp qolini uningƣa sozdi. 10 Uzzaһning əhdə
sanduqiƣa qoli təgkənliki üqün, Huda uningƣa ƣəzəplinip uni urup өltürdi. Xuning
bilən Uzzaһ xu yərdə Hudaning aldida өldi. □
11 Lekin Dawut Pərwərdigarning Uzzaһning tenini bəskənlikigə aqqiqlandi wə u
yərni «Pərəz-Uzzaһ» dəp atidi; u yər taki һaziriƣiqə xu nam bilən atilip kəlməktə.
□ 12 Xu küni Dawut Hudadin qorqup: «Mən zadi qandaq qilip Hudaning əhdə
sanduqini bu yərgə yətkəp kelələymən?» dedi.
13 Xunga Dawut əhdə sanduqini өzi turuwatqan «Dawut xəһiri»gə yətkəp kəlməy,
Gatliq Obəd-Edomning өyigə apirip qoydi. 14 Hudaning əhdə sanduqi Obəd-
Edomning өyidə üq ay turdi; Pərwərdigar Obəd-Edomning ailisini wə uning barliq
təəlluqatlirini bərikətlidi.

14

Tur padixaһi Dawutning orda selixiƣa yardəmlixidu
1Sam. 5:11-25

1 Tur padixaһi Hiram Dawut bilən kərüxüxkə əlqilərni, xundaqla uning üqün
orda selixqa kedir yaƣiqi, taxqi wə yaƣaqqilarni əwətti. 2 Bu qaƣda Dawut
Pərwərdigarning өzini Israil üstigə һəkümranliq qilidiƣan padixaһ boluxqa jəzmən
tikləydiƣanliqini kərüp yətti; qünki Pərwərdigar Өz həlqi Israil üqün uning
padixaһliqini gülləndürgənidi.

□ **13:5 «Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eƣiziƣiqə» —** jənubtin ximaloƣiqə Israilning pütkül zeminini kərsitidu. «Hamat eƣizi» degənning baxqa hil tərjimisi: «Libo-Hamat». □ **13:7 «Ular Hudaning əhdə sanduqini Abinadabning өyidin elinƣan yengi bir һarwiƣa qoydi» —** yaki «ular Hudaning əhdə sanduqini yengi bir һarwiƣa qoyup, uni Abinadabning өyidin elip qiqti». □ **13:10 «Uzzaһning əhdə sanduqiƣa qoli təgkənliki üqün, Huda uningƣa ƣəzəplinip uni urup өltürdi» —** muqəddəs qanun boyiqə pəqət kaһinlar əhdə sanduqiƣa qol təgküzüxkə wə uni kətürüxkə bolatti. Uni kala һarwisi üstigə qoyuxqa bolmaytti. Xunga Dawut wə pütkül Israillar muxu ixta əyiblik idi. □ **13:11 «Pərəz-Uzzaһ» —** mənisi «Uzzaһƣa bəsüp kirix».

Dawutning Yerusalemda kərgən ooʏulliri

3 Dawut Yerusalemda yənə birmunqə hotun aldi ḫəmdə yənə ooʏul-ḳizlarni kərdi.
4 Təwəndikilər uning Yerusalemda kərgən pərzəntlirining isimliri: Xammuya, Xobab,
Natan, Sulayman, 5 Ibḫar, Əlixuya, Əlpələt, 6 Nogaḫ, Nəfəg, Yafiya, 7 Əlixama,
Bəəliyada wə Əlifələt.□

Dawutning Filistiylərni ikki ḳetim yənggənliki

8 Dawutning məsiḫ ḳilinip pütkül Israilning üstigə padixaḫ ḳilinoʏanliḳini angliʏan
Filistiylərning ḫəmmisi Dawut bilən ḳarxilixix pursitini izləp kəldi; Dawut buni
anglap ularoʏa ḳarxi jənggə atlandi. 9 Filistiylər «Rəfayim jiloʏisi»oʏa bulang-talang
ḳiloʏili kirdi. 10 Dawut Hudadin: «Mən Filistiylərgə ḳarxi jənggə qiḳsam bolamdu?
Ularni mening ḳolumoʏa tapxuramsən?» dəp soriwidi, Pərwərdigar uningoʏa:
«Jənggə qiḳ, Mən ularni səzsiz ḳolungoʏa tapxurimən» dedi. 11 Filistiylər Baal-
Pərazimoʏa ḫujum ḳiloʏili kəlgəndə, Dawut ularni xu yərdə məoʏlup ḳildi wə: «Huda
mening ḳolum arḳilik düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip kətkəndək bəsüp
kirdi» dedi. Xunga u yər «Baal-Pərazim» dəp ataloʏan. □ 12 Filistiylər əzlirining
butlirini xu yərgə taxlap ḳaqḳanliḳtin, Dawut adəmlirigə ularni kəydürüwetixni
tapilidi.
13 Filistiylər yənə ḫeliḳi jiloʏioʏa bulang-talang ḳiloʏili kiriwidi, 14 Dawut yənə
Hudadin yol soridi. Huda uningoʏa: «Ularni arḳisidin ḳooʏlimay, əgip ətüp, ularoʏa
üjmilikning udulidin ḫujum ḳiloʏin. 15 Sən üjmə dərəhlirining üstidin ayaoʏ tiwixini
anglixing bilənla jənggə atlan; qünki u qaoʏda Huda sening aldingda Filistiylərning
ḳoxunioʏa ḫujumoʏa qiḳḳan bolidu» dedi. □ 16 Xuning bilən Dawut Hudaning degini
boyiqə ix tutup, Filistiylərning ḳoxunioʏa Gibeondin Gəzərgiqə ḳooʏlap zərbə bərdi.
17 Xu səwəbtin Dawutning xəḫriti barliḳ yurt-zeminlaroʏa pur kətti, Pərwərdigar
uning ḳorḳunqini barliḳ əllərning üstigə saldi.

15

Əḫdə sanduḳini yətkəxning təyyarliḳi

1 Dawut Dawut xəḫiridə əzigə əy-ordilar saldurdi, ḫəm Hudaning əḫdə sanduḳioʏa
jay ḫazirlidi wə uningoʏa qedir tiktürdi. 2 U qaoʏda Dawut: «Hudaning əḫdə san-
duḳini Lawiylardin bələk kixilərning kətürüxigə bolmaydu, qünki Pərwərdigar uni
kətürüxkə wə mənggü əzining hizmitidə boluxḳa xularni talliʏanidi» dedi. 3 Andin
Dawut Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḫazirlap ḳoyoʏan yərgə yətkəx üqün pütkül
Israillarni Yerusalemoʏa yioʏdi. 4 Dawut yənə Ḫarunning əwladlirini wə Lawiylarni
yioʏdi: 5 Koḫatning əwladliri jəmət bexi boloʏan Uriyəl wə uning ḳerindaxliri
bir yüz yigirmə kixi; 6 Mərari əwladliridin jəmət bexi boloʏan Asaya wə uning
ḳerindaxliridin ikki yüz yigirmə kixi; 7 Gərxomning əwladliridin jəmət bexi boloʏan
Yoel wə uning ḳerindaxliri bir yüz ottuz kixi; 8 Əlizafanning əwladliridin jəmət bexi
boloʏan Xemaya wə uning ḳerindaxliri ikki yüz kixi; 9 Ḫebronning əwladliridin jəmət
bexi boloʏan Əliyəl wə uning ḳerindaxliri səksən kixi; 10 Uzziyəlning əwladliridin
jəmət bexi boloʏan Amminadab wə uning ḳerindaxliri bir yüz on ikki kixi idi.
11 Dawut kaḫinlardin Zadok bilən Abiyatarni, xuningdək lawiliylardin Uriyəl,
Asaya, Yoel, Xemaya, Əliyəl wə Amminadabni qaḳirtip kelip ularoʏa: 12 «Silər

□ **14:7 «Bəəliyada» —** yaki «Əliya». «2Sam.» 5:16ni kərüng. □ **14:11 «Baal-Pərazim» —** «Igəm bəsüp kirdi» degən mənidə. □ **14:15 «üjmə dərəhliri» —** bu bizning ḳiyasimiz. Ibraniy tilida «yioʏlioʏuqi dərəhlər». Zadi ḳaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxḳa bir ḳiyas «hinə dərəhliri».

Lawiy jəmətining baxlirisilər; өzünglarni wə silərning ķerindaxliringlarni Israilning Hudasi Pərwərdigarning əḥdə sanduķini mən təyyarlap ķoyoɳan yərgə kətürüp kelix üqün pak ķilinglar. □ 13 Qünki ilgiri silər xundaķ ķilmay, bəlgiləngən tərtip boyiqə uningdin yol sorimioɳinimizdin Hudayimiz Pərwərdigar bizgə zərbə bərgən» dedi. □ 14 Xuning bilən kaḥinlar bilən Lawiylar Israilning Hudasi Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp mengix üqün өzlirini pak ķildi. 15 Lawiylar əmdi Musaning Pərwərdigarning səz-kalami bilən tapilioɳini boyiqə, Hudaning əḥdə sanduķini baldaķ bilən mürisigə elip kətürdi.

Nəoɳmə-nawaqilar ḫərmət ətriti

16 Dawut yənə Lawiylarning yolbaxqilirioɳa өzlirining ķerindaxliridin nəoɳmiqilərni təyinləxni buyrudi; ular jümlidin təmbur, qiltar, janglar ķatarlik ḥərhil sazlarni qelip awazini yuķiri kətürüp xad-huramlik iqidə küy eytixķa təyinləndi. 17 Xunglaxķa, Lawiylar Yoelning ooɳli Ḫemanni wə uning jəmətidiki Bərəkiyaning ooɳli Asafni ḫəm ularning ķerindaxliridin boloɳan Mərarilardin Kuxayaḥning ooɳli Etanni bəlgilidi. 18 Ular bilən birliktə yənə ķerindaxliridin Zəkəriya, Bin, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḥiyəl, Unni, Eliab, Binayaḥ, Maaseyaḥ, Mattitiyaḥ, Əlifələḥ, Mekniya ḫəm dərwaziwən Obəd-Edom bilən Jəiyəlni ikkinqi dərijilik ətrət ķilip təxkillidi. 19 Nəoɳmiqi Ḫeman, Asaf wə Etanlar mis qanglar qelip, yangraķ awaz qiķiratti; 20 Zəkəriya, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḥiyəl, Unni, Eliab, Maaseyaḥ wə Binayalar təmbur qelip «Alamot uslubi»da təngkəx ķilatti; □ 21 Mattitiyaḥ, Əlifələḥ, Mekniya, Obəd-Edom, Jəiyəl wə Azaziyalar qiltar qelip baxlamqilik ķilip, «Xəminit uslubi»da təngkəx bolatti. □ 22 Lawiylarning yolbaxqisi Kənaniya muzikioɳa naḫayiti pixxik boloɳaqķa, məhsus nəoɳmə-nawaqilikķa məs'ul bolup muzika өgitətti. 23 Bərəkiya bilən Əlkanaḥ əḥdə sanduķioɳa məs'ul ixikbaķarlar idi. 24 Xəbaniya, Yəḫoxafat, Nətanəl, Amasay, Zəkəriya, Binaya wə Əliezər ķatarlik kaḥinlar Hudaning əḥdə sanduķi aldida kanay qalatti; Obəd-Edom bilən Yəḥiyaḥmu əḥdə sanduķioɳa məs'ul ixikbaķar ķilinip ķoyuloɳanidi.□

Əḥdə sanduķi «Dawut xəḫiri»gə yətkəp kelinidu
1Sam. 6:16-23

25 Xuning bilən Dawut Israil aķsaķalliri wə mingbexi ķatarliklar bilən birgə Obəd-Edomning өyidin huxallikķa qəmgən ḫalda Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp qikķili bardi. 26 Wə xundaķ boldiki, *Dawutlar* Huda Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp mangoɳan Lawiylaroɳa yardəm bərgənlikini kərüp, yəttə buķa wə yəttə ķoqķar ķurbanlik ķildi. 27 Dawut wə xundaķla əḥdə sanduķini kətüridioɳan Lawiylar ḫəmdə nəoɳmiqilər ḫəm nəoɳmə-nawa bexi boloɳan Kənaniyalarning ḫəmmisi kanap libas kiyixkənidi; Dawut uning üstigə yənə kanap əfod kiygənidi. □ 28 Pütkül Israil həlķi əmdi xu tərikidə təntənə ķilip, buroɳa, kanay, jangjang, təmbur, qiltar ķatarlik türlük sazlar bilən yuķiri awazda muzika qelip, Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp kelixti. 29 Pərwərdigarning əḥdə sanduķi Dawut xəḫirigə yetip

---

□ **15:12 «өzünglarni… pak ķilinglar»** — ibraniy tilida «өzünglarni… pak-muķəddəs ķilinglar». Bu «pak-muķəddəslik» rəsmiy ix bolup, «Mis.» 29-babta wə «Law.» 7-babta kərsitilgəndək: (1) өlük nərsilərgə təgməslik; (2) tənlirini yuyux; (3) pakiz kiyim-keqəkni kiyix; (4) өzining gunaḫini tiləx üqün «gunaḫ ķurbanliķi sunux degən tət ixni өz iqigə elixi mumkin idi. □ **15:13 «zərbə bərgən»** — ibraniy tilida «bəsüp basķan». □ **15:20 «Alamot uslubi»** — buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «(ayalqə) yuķiri awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin. □ **15:21 «Xəminit uslubi»** — buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «ərənqə təwən awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin. □ **15:24 «Yəḫiyaḫ»** — «Yəḫiyaḫ» wə «Jiyəl» degən bir isimdur. □ **15:27 «əfod»** — adəttə kaḥinlar alaḥidə kiyidioɳan pinjəkkə ohxax bir kiyim idi («Mis.» 28-babni kərüng. Undaķ kiyim kiyiwelix өzini Hudaoɳa alayitən beoɳixlaxni bildürətti.

kəlgəndə Saulning qizi Mikal pənjirdin təwəngə qarap turatti; u Dawutning səkrəp oynap-qelip təntənə qiliwatqinini kərüp iqidə uni zanglik qildi.

16

Mədhiyə oqux, bəht tiləx

1 Ular Hudaning əhdə sanduqini kətürüp kirip Dawut uningoqa hazirlap qoyoqan qedirning otturisioqa qoyup, andin Hudaning aldida kəydürmə qurbanlik bilən inaklik qurbanliqi sundi. 2 Dawut kəydürmə qurbanliqi bilən inaklik qurbanliqi sunup boloqandin keyin Pərwərdigarning namida həlqkə bəht tilidi. 3 U yənə ər-ayal deməy Israillarning hər birigə birdin nan, birdin horma poxkili, birdin üzüm poxkili üləxtürüp bərdi.□

Lawiylarning əhdə sanduqi aldidiki wəzipiliri

4 Dawut bir qisim Lawiylaroqa Pərwərdigarning əhdə sanduqi aldida hizməttə bolux, yəni dua-tilawət oqux, Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa təxəkkür-rəhmət eytix wə küy-munajat oquxni buyrudi. □ 5 Ularning yolbaxqisi bolsa Asaf, andin Zəkəriya idi; baxqiliri bolsa Jəiyəl, Xemiramot, Yəhiyəl, Mattitiyah, Eliab, Binaya, Obəd-Edom wə Jəiyəllər idi. Ular təmbur-qiltar qelixqa qoyuldi; Asaf bolsa qanglarni qalatti. 6 Binaya bilən Yahaziyəldin ibarət ikki kahin Hudaning əhdə sanduqi aldida hərdaim kanay qelixqa qoyuldi.

Dawutning Pərwərdigaroqa Həmdusana oquoqan küyi

7 Xu küni Dawut Asaf wə qerindaxlirini Pərwərdigaroqa təxəkkür-rəhmət eytixqa bəlgiləp ularoqa birinqidin munu küyni tapxurdi: —

8 «Pərwərdigaroqa təxəkkür qilinglar,
Uning namini qakirip nida qilinglar,
Uning qiloqanlirini əllər arisida ayan qilinglar!■
9 Uningoqa nahxilar eytip, Uni küylənglar,
Uning pütkül karamət məjiziliri üstidə seoqinip oylininglar.
10 Mukəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kəngli xadlansun!
11 Pərwərdigarni wə Uning qudritini izdənglar,
Uning yüz-huzurini tohtimay izdənglar.
12 Uning yaratqan məjizilirini,
Karamət alamətlirini həm aoqzidin qikqan həkümlirini əstə tutunglar,
13 I uning quli Israilning nəsli,
Özi tallioqanliri, Yakupning ooqulliri!
14 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning həkümliri pütkül yər yüzididur.
15 U Özi tüzgən əhdini əbədiy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming əwladqiqə wədiləxkən səzidur —
16 Ibrahim bilən tüzgən əhdisi,
Yəni Ishakqa iqkən qəsimidur.
17 U buni Yakupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi,

□ **16:3** **«birdin horma poxkili»** — yaki «bir parqidin gəx». □ **16:4** **«dua-tilawət oqux»** — yaki «əsləx», «təntənə qilix». ■ **16:8** Zəb. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48

Israilƣa əbədiy əhdə kilip berip: —□
18 «Sanga Kanaan zeminini berimən,
Uni mirasing bolƣan nesiwəng kilimən» — dedi.
19 U qaƣda silər ajiz idinglar, adiminglar az həm u yərdə musapir idinglar;
20 Bu əldin u əlgə, bir kəbilidin yənə bir kəbiligə kəqüp yürgən.
21 Pərwərdigar hərkandak adəmning ularni bozək kilixiƣa yol koymidi,
Ularni dəp padixahlariƣimu tənbih berip: —
22 «Mən məsih kiloƣanlariƣa təgmə,
Pəyƣəmbərlirimgə yaman ix kilma!» — dedi.
23 Pütün jahan, Pərwərdigarni küyləng lar,
Nijatini hər küni elan kilinglar!
24 Uning julasini əllərdə bayan kilinglar,
Uning məjizilirini barlik həlklər arisida jakarlanglar.
25 Qünki Pərwərdigarimiz uluƣdur,
Zor həmdusanaƣa layiktur;
U barlik ilahlardin üstün, Uningdin korkux kerəktur;□
26 Qünki barlik əllərning ilahliri — butlar halas,
Birak Pərwərdigar asman-pələkni yaratkandur.
27 Xanuxəwkət wə həywət Uning aldida,
Kudrət wə huxluk Uning jayididur.
28 Pərwərdigariƣa təəlluƣini bərgəysilər, i əl-kəbililər,
Pərwərdigariƣa xan-xərəp wə kudrətni bərgəysilər!□
29 Pərwərdigarning namiƣa layik boloƣan xan-xəhrətni UningƣA bərgəysilər;
Sowƣa-salam elip Uning aldiƣa kiringlar,
Pərwərdigariƣa pak-mukəddəslikning güzəllikidə səjdə kilinglar;□
30 Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!
Dunya məzmut kilinƣan, u təwrənməs əsla.
31 Asmanlar xadlansun, wə yər-jahan hux bolsun,
Əllər arisida elan kilinsun: —
«Pərwərdigar həküm süridu!».
32 Dengiz-okyan wə uningƣa toloƣan həmmə kukan selip jux ursun!
Dalilar həm ulardiki həmmə yayrisun!
33 U qaƣda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U pütün jahanni sorak kilixka kelidu!
34 Pərwərdigariƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U mehribandur,
Əbədiydur Uning mehir-muhəbbiti.
35 Wə: Bizni kutkuzoƣin, i nijatimiz boloƣan Huda!
Bizni *yeningoƣa* yioƣiwaloƣaysən,
Mukəddəs namingoƣa təxəkkür kilixka,
Yayrap Seni mədhiyiləxkə,
Bizni əllərdin kutkuzup qikkaysən! — dənglar!
36 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigariƣa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə kayturulsun!

□ **16:17 «U buni Yakupkimu nizam dəp jəzmləxtürdi»** — muxu yərdə «Yakup» Yakupning əzini (Israil həlki əməs) kərsitidu. □ **16:25 «Uningdin korkux kerəktur»** — yaki «U korkunqluktur». □ **16:28 «Pərwərdigariƣa… kudrətni bərgəysilər»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, Hudaƣa xan-xərəp kəltürsək, muxu kiloƣinimiz UningƣA biz arkilik Əzining küq-kudritini kərsitix imkaniyitini yaritidu. □ **16:29 «Pərwərdigariƣa pak-mukəddəslikning güzəllikidə səjdə kilinglar»** — yaki «Pərwərdigariƣa pak-mukəddəs eginlər bilən səjdə kilinglar».

Pütkül həlq «Amin!» dedi ḥəmdə Pərwərdigarƣa ḥəmdusana oquxti.

Ibadət qediridiki baxqa wəzipilər

37 *Dawut* xu yərdə, yəni Pərwərdigarning əḥdə sanduqi aldida ḥər kündiki
wəzipigə muwapiq, əḥdə sanduqi aldidiki hizmättə dawamliq boluxqa Asaf bilən
uning qerindaxlirini qaldurup qoydi; 38 Ularning iqidə Obəd-Edom bilən uning
qerindaxliridin atmix səkkiz kixi bar idi; xuningdək Yədutunning ooƣli Obəd-
Edom bilən Hosaḥ dərwaziwənlikkə qoyuldi. 39 Kaḥin Zadok bilən uning kaḥin
qerindaxliri Gibeon egizlikidiki Pərwərdigarning qediri aldida, 40 Pərwərdigarning
Israilƣa tapiliƣan qanun-əḥqamlirida barliq yeziloƣini boyiqə, ḥərküni ətisi-
ahximi köydürmə qurbanliq qurbangaḥi üstidə Pərwərdigarƣa atap köydürmə
qurbanliqlarni sunuxqa qoyuldi. 41 Ular bilən billə boloƣanlar, yəni Ḥeman, Yədutun
wə qaloƣan tallanoƣanlar, xundaqla barliq ismi tiziloƣanlar Pərwərdigarƣa təxəkkür-
rəḥmət eytixqa qoyuldi (qünki Uning özgərməs muḥəbbiti əbədgiqidur!). 42 Ḥeman
wə Yədutun bolsa nəoƣmiqilikkə, jümlidin kanay, jang-jang wə barliq mədḥiyə
sazlirini qelixqa məs'ul qilindi. Yədutunning ooƣulliri dərwazioƣa qaraxqa qoyuldi.
43 Bu ixlardin keyin barliq həlq öz öylirigə qaytixti; Dawutmu öz öyidikilərgə bəht
tiləxkə qaytti.

17

Dawutning Pərwərdigarƣa öy selix niyiti
2Sam. 7:1-15

1 Dawut öz öyidə turuwatqan qeoƣida, Natan pəyoƣəmbərgə: «Qara, mən kedir
yaoƣiqidin yasaloƣan öydə turuwatimən, Pərwərdigarning əḥdə sanduqi bolsa qedir
pərdiliri astida turuwatidu» dedi. 2 Natan Dawutqa: «Kənglüngdə pükkənliringgə
əməl qiloƣin; qünki Huda sən bilən billidur» — dedi.
3 Xu küni keqidə Hudaning səzi Natanoƣa kelip yətti: 4 «Sən berip qulum Dawutqa
mundaq degin: — Pərwərdigar mundaq dəydu: Sən Mən üqün turaloƣu öy salsang
bolmaydu. 5 Qünki mən Israillarni baxlap qiqqan kündin tartip bügüngə qədər bir
öydə turup baqmioƣanmən, pəqət bu qedirdin u qediroƣa, bir qedirgaḥdin baxqa
birigə yətkilip yürdüm, halas. 6 Mən Israil həlqi bilən billə məyli qəyərgə barmay,
ḥeqqaqan Israilning birər ḥakimioƣa, yəni Mening həlqimni beqixni tapiliƣan
birərsigə: Nemixqa silər Manga kedir yaoƣiqidin öy selip bərməysilər? — dedimmu?
7 Əmdi sən qulum Dawutqa mundaq degin: — Samawi qoxunlarning Sərdari
boloƣan Pərwərdigar eytiduki, Mən seni əmdi yaylaqlardin, qoylarning arqisidin
elip, həlqim Israilning üstigə əmir bolux üqün qaqirtip qiqtim. 8 Məyli qəyərgə
barmioƣin, Mən ḥaman sening bilən billə boldum wə sening aldingdin barliq
düxmənliringni yoqitip kəldim; yər yüzidiki uluoƣlar nam-xəḥrətkə igə boloƣandək
seni nam-xəḥrətkə sazawər qildim. 9-10 Mən həlqim boloƣan Israilƣa bir jayni
bekitip, ularni xu yərdə tikip östürimən; xuning bilən ular öz zeminida turidioƣan,
parakəndiqilikkə uqrimaydioƣan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək wə mən həlqim
Israil üstigə ḥökümranliq qilixqa ḥakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularƣa
qaytidin zulum salmaydu. Mən barliq düxmənliringni sanga beqindürdimən. Wə
mənki Pərwərdigar sanga xuni eytip qoyayki, mən sening üqün bir öyni yasap
berimən! 11 Sening künliring toxup, ata-bowiliringning yenioƣa qaytqan waqtingda
sening nəslingdin, yəni ooƣulliringdin birini sening ornungni basidioƣan qilimən;
Mən uning padixaḥliqini mustəḥkəm qilimən. 12 U Manga bir öy yasaydu, Mən
uning padixaḥliq təhtini mənggü mustəḥkəm qilimən. 13 Mən uningƣa ata bolimən,

u Manga ooɣul bolidu; meһri-xəpқitimni seningdin awwal ətkən *idarə қiloɣuqidin* juda қiloɣinimdək uningdin һərgiz juda қilmaymən; 14 uni Mening өyümdə wə Mening padixaһliқimda mənggü turoɣuzimən; uning təhti mənggü məzmut bolup turoɣuzulidu». 15 Natan bu barliқ sözlər wə barliқ wəһiyni һeqnemə қaldurmay, Dawutқa eytip bərdi.

Dawutning duasi wə һəmdusanasi
2Sam. 7:18-29

16 Xuning bilən Dawut kirip Pərwərdigarning aldida olturup mundaқ dedi: «I Huda Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening өyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə kөturgüdək? 17 Lekin i Huda Pərwərdigar, *bu mərtiwigə kөtürgining* sening nəziringdə kiқikkinə bir ix һesablandi; qünki Sən mən қulungning өyining yiraқ kəlgüsi tooɣruluқ sözliding wə meni uluoɣ mərtiwilik zat dəp қariding, i Huda Pərwərdigar!□

18 Sən kəminəng üstigə qüxürgən xundaқ xan-xərəp tooɣruluқ Dawut Sanga nemə diyəlisun? Qünki Sən dərwəқə Өz қulungni Өzüng bilisən. 19 Aһ Pərwərdigar, peқir қulung üqün һəmdə Өz kənglüngdiki niyiting boyiqə bu barliқ uluoɣluқni kərsitip, bu qong ixlarning һəmmisini ayan қilding. 20 Aһ Pərwərdigar, қuliқimiz toluқ angliɵini boyiqə Sanga təng kəlgüdək һeqkim yoқ; Seningdin bələk һeqbir ilaһ yoқtur. 21 Dunyada қaysi bir əl həlқing Israiloɣa təng keləlisun? Ularni Өzünggə has birdinbir həlқ bolux üqün қutulduruxқa barding һəmdə Misirdin қutuldurup qiққan həlқing aldidin yat əllərni қooɣlap qiқirip, uluoɣwar wə bəһəywət ixlar arқiliқ Өz namingni tikliding! 22 Sən həlқing Israilni mənggü Өzüngning həlқing қilding; aһ Pərwərdigar, Sənmu ularning Hudasi boldung.

23 Aһ Pərwərdigar, əmdi peқir қulung wə uning өyi tooɣruluқ қiloɣan wədəng mənggügə əməl қilinsun; Sən degənliring boyiqə ixni ada қiloɣaysən! 24 Amin, wədəng əməl қilinsun, xundaқla naming mənggü uluoɣlansun, kixilər: «Samawi қoxunning Sərdari Pərwərdigar Israilning Hudasi, һəқiқətən Israiloɣa Hudadur!» desun; wə xundaқ bolup, peқir қulung Dawutning өy-jəməti Sening aldingda məzmut turoɣuzulsun. 25 Aһ Hudayim, Sən peқir қulungoɣa sanga өy yasaymən, degən wəһiy kəltürdüng; xunga қulung Sening aldingda muxundaқ dua қilixқa jür'ət қildi. 26 Aһ Pərwərdigar, Sən birdinbir Hudadursən, Sən peқir қulungoɣa muxundaқ amətni berixni wədə қilding; 27 Əmdi peқir қulungning өy-jəmətigə iltipat қilip, uning Sening aldingda mənggü turuxioɣa saқlioɣaysən. Qünki Sən, aһ Pərwərdigar, *peқirning өy-jəmətigə* iltipat қilding wə xuning bilən u mənggügə bəht-iltipatқa nesip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy wə Zobaһlarni məoɣlup қilidu
2Sam. 8:1-15

1 Xu ixtin keyin xundaқ boldiki, Dawut Filistiylərgə һujum қilip ularni boysundurup, ularning қolidin Gatni wə uningoɣa təwə yeza-kəntlərni tartiwaldi. 2 U yənə Moabiylaroɣa һujum қildi; Moabiylar uningoɣa beқinip, olpan tələydioɣan boldi.

□ **17:17 «bu mərtiwigə kөtürgining»** — demək, «Sən meni muxu dərijigə kөturgən» degən söz (18-ayət) uning padixaһ boloɣanliқini kərsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kөp imtiyazlarni қoxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni қaytidin kərüng. **«meni uluoɣ mərtiwilik zat dəp қariding»** — baxқa birhil tərjimisi «meni yuқiridiki (xu) insanning қatarida қariding». Bu tərjimisi tooɣra bolsa «yuқiridki insan», yəni Məsiһ tooɣruluқ bexarət bolidu.

3 Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezər өz təwəsini Əfrat dəryasioɣiqə kengəytixkə atlinip qikḳanda, Dawut taki Hamatḳa ḳədər uningoɣa ḫujum ḳildi. 4 Dawut uning ming jəng ḫarwisini olja aldi, yəttə ming atlik ləxkirini, yigirmə ming piyadə ləxkirini əsir aldi. Dawut barlik jəng ḫarwilirining atlirining peyini ḳirḳitiwetip, pəḳət yüz ḫarwioɣa ḳoxḳidək atnila elip ḳaldi.

Dawut Suriylərni məoɣlup ḳilidu

5 Dəməxḳtiki Suriylər Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezərgə yardəm berixkə kəldi; Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming əskərni өltürdi. 6 Dawut Suriyədiki Dəməxḳ rayonioɣa ḳarawul ətrətlirini turoɣuzuwidi, Suriylər Dawutḳa beḳinip, uningoɣa olpan tələydioɣan boldi. Dawut ḳəyərgə *jənggə* qikmisun, Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi. □ 7 Dawut Ḫadad’ezərning hizmətkarliri ixlitidioɣan altun ḳalḳanlarning ḫəmmisini Yerusalemoɣa elip ḳaytti. 8 U yənə Ḫadad’ezərgə təwə Tibḫat bilən kundin ibarət ikki xəḫərdin nuroɣun mis olja aldi; keyinki zamanlarda Sulayman muxu mislarni ixlitip mis kəl, mis tüwrüklər wə baxḳa barlik mis əswablarni yasatḳan.□

9 Hamat padixaḫi Tow Dawutning Zobaḫ padixaḫi Ḫadad’ezərning pütün ḳoxunini məoɣlup ḳioɣanliḳini anglap, □ 10 Өz ooɣli Ḫadoramni Dawutḳa salam berip, uning Ḫadad’ezər bilən jəng ḳilip, uni məoɣlup ḳiloɣan oɣəlibisini təbrikləxkə əwətti. Qünki Tow əslidə Ḫadad’ezər bilən daim uruxup turatti. Ḫadoram ḫərhil altun, kümüx, mis əswab-jabduḳlarni sowoɣa ḳilip əkəldi. 11 Dawut padixaḫ bu əswab-jabduḳlarni ḫərḳaysi əllərdin, jümlidin Edom, Moab, Ammonlardin, Filistiylərdin wə Amaləklərdin olja aloɣan altun-kümüxlər bilən ḳoxup ḫəmmisini Pərwərdigaroɣa beoɣixlidi.

Dawut Edomlarni məoɣlup ḳilidu

12 Zəruiyaning ooɣli Abixay «Xor wadisi»da Edomiylardin on səkkiz ming adəmni өltürdi. 13 Dawut Edomda ḳarawul ətrətlirini turoɣuzdi; Edomlarning ḫəmmisi Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə jənggə qikmisun, Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi.□

Dawutning muḫim hizmətkarliri
2Sam. 8:16-18; 20:23-26

14 Dawut padixaḫ bolup pütün Israil üstigə ḫөkümranlik ḳilip, barlik ḫəlḳigə adalət wə ḫəkḳaniylik bilən muamilə ḳildi. 15 Zəruiyaning ooɣli Yoab ḳoxunoɣa sərdar, Aḫiludning ooɣli Yəḫoxafat mirza, 16 Ahitubning ooɣli Zadok bilən Abiyatarning ooɣli Abimələk *bax* kaḫin, Xawxa katip, 17 Yəḫoyadaning ooɣli Binaya Kərətiylər bilən Pələtiylərning yolbaxqisi idi; Dawutning ooɣulliri uning yenidiki əməldarlar boldi.□

19

Dawutning əlqiliri ḫaḳarətlinidu
2Sam. 10:1-19

1 Keyinki waḳitlarda xundaḳ boldiki, Ammonlarning padixaḫi Naḫax өldi; ooɣli Ḫanun ornioɣa padixaḫ boldi. 2 Dawut: «Naḫax manga iltipat kərsətkini üqün, uning

□ **18:6 «Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi» —** yaki «Pərwərdigar oɣəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:8 «Tibḫat» —** yaki «Təbaḫ». □ **18:9 «Tow» —** «2Sam.» 9:9də «Toy». □ **18:13 «Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi —** yaki «Pərwərdigar oɣəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:17 «Kərətiylər bilən Pələtiylər» —** bəlkim Dawutḳa alaḫidə muḫapizətqilər yaki alaḫidə zərbidar əskərlər boluxi mumkin idi.

oоli Ḥanunoɣa iltipat kərsitimən» dəp, atisining pətisigə uning kənglini soraxḳa Ḥanunning yenioɣa əlqilərni əwətti. Dawutning əlqiliri Ammonlarning zeminoɣa yetip kelip, kənglini sorioɣili Ḥanun bilən kərüxməkqi boldi. 3 Lekin Ammonlarning əməldarliri Ḥanunoɣa: «Dawutni rastla atilirining izzət-ḥərmitini ḳilip siligə kəngül sorioɣili adəm əwətiptu, dəp ḳaramla? Uning hizmətkarlirining əzlirining aldilirioɣa kelixi bu yərni küzitix, aoɣdurmiqiliḳ ḳilix, qarlax üqün əməsmidu?» — dedi. 4 Xuning bilən Ḥanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, ularning saḳal-burutlirini qüxürgüziwetip ḥəm kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüwetip andin ularni ḳoyuwətti. 5 Bəzilər kelip Dawutḳa əlqilərning əḥwalini uḳturdi; u ularni kütüwelixḳa aldioɣa adəm əwətti, qünki ular tolimu iza-aḥanəttə ḳaloɣanidi. Xunga padixaḥ uloroɣa: «Saḳal-burutinglar əskiqilik Yeriho xəḥiridə turup andin yenip kelinglar» dedi.

Ammonlar uruxḳa təyyarlinidu

6 Ammonlar əzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanliḳini bildi, Ḥanun wə Ammonlar Aram-Naḥaraim, Aram-Maakaḥ wə Zobaḥdin jəng ḥarwisi wə atliḳ ləxkər yallaxḳa adəm əwətip ming talant kümüx bərdi. □ 7 Ular ottuz ikki ming jəng ḥarwisi, xundaḳla Maakaḥ padixaḥi bilən uning ḳoxunini yalliwaldi; ular Mədəbaning aldioɣa kelip bargaḥ ḳurdi. Ammonlarmu jəng ḳilix üqün ḥərḳaysi xəḥərliridin kelip jəm boluxti. 8 Dawut buni anglap Yoab bilən barliḳ əskər ḳoxunini *ularning aldioɣa* qiḳardi. 9 Ammonlar qiḳip xəḥər dərwazisining aldida səp tüzüp turdi; jənggə atlinip qiḳḳan padixaḥlarmu dalada ayrim səp tüzüp turuxti.

Suriylər bilən Ammonlar məoɣlup bolup qekinidu

10 Yoab əzining aldi-kəynidin ḥujumoɣa uqraydioɣanliḳini kərüp, pütün Israildin bir ḳisim sərhil adəmlərni tallap, Suriylər bilən jəng ḳilixḳa ularni səptə turoɣuzdi; 11 u ḳaloɣan adəmlirini inisi Abixayoɣa tapxurdi, xuningdək ular əzlirini Ammonlar bilən jəng ḳilixḳa səp ḳilip təyyarlidi.
12 Yoab Abixayoɣa: «Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma Ammonlar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy.
13 Jür'ətlik boloɣin! Əz həlḳimiz üqün wə Hudayimizning xəḥərliri üqün baturluḳ ḳilayli. Pərwərdigar Əzigə layiḳ kərünginini ḳiloɣay! — dedi.

Dawut Suriylər bilən Ammonlarni məoɣlup ḳilidu

14 Əmdi Yoab wə uning bilən boloɣan adəmlər Suriylərgə ḥujum ḳiloɣili qiḳti; Suriylər uning aldidin ḳaqti. 15 Suriylərning ḳaqḳanliḳini kərgən Ammonlarmu Yoabning inisi Abixayning aldidin ḳeqip, xəḥərgə kiriwaldi. Andin Yoab Yerusalemoɣa ḳaytip kəldi.
16 Suriylər bolsa əzlirining Israillarning aldida məoɣlup boloɣinini kərgəndə, əlqi əwətip, *Əfrat* dəryasining u təripidiki Suriylərni qaḳirtip kəldi. Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari boloɣan Xofaḳ uloroɣa yetəkqi idi.
17 Buningdin həwər tapḳan Dawut pütkül Israil həlḳini yioɣip Iordan dəryasidin ətüp, Suriylərning yenioɣa kelip uloroɣa ḳarxi səp tüzüp turdi. Dawutning səp tüzgənlikini kərgən Suriylər jənggə atlandi. 18 Suriylər Israillarning aldidin ḳaqti; Dawut Suriylərdin yəttə ming jəng ḥarwiliḳni wə ḳiriḳ ming piyadə ləxkərni əltürdi

□ **19:6 «Aram-Naḥaraim»** — yaki «Mesopotamiyə». «Aram» bolsa Suriyəning kona namidur. **«ming talant kümüx»** — ming talant kümüx 30000 kilogramqə boluxi mumkin.

wə yənə Suriylərning sərdari Xofakni eltürdi. □ 19 Ḥadad'ezərning əməldarliri Israil aldida yengilginini kərgəndə, Dawut bilən sülḥ kilip uningƣa bekindi; xuningdin keyin Suriylər ikkinqi Ammoniylarƣa yardəm berixni halimaydiƣan boldi.□

20

Yoabning Ammonlarning paytəhti Rabbaḥni ḥujum kilip aloƣanliki
2Sam. 12:26-31

1 Xundak boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanoƣan wakitta, Yoab küqlük kisimni baxlap kelip, Ammonlarning yərlirini wəyran kilip, andin Rabbaḥni muḥasirigə aldi. U qaoƣda Dawut Yerusalemda turuwatatti. Yoab Rabbaḥƣa ḥujum kilip xəḥərni wəyran kilip taxlidi. □ 2 Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi (altunining eoƣirliki bir talant qikti, uningƣa yakutlar kondurulƣanidi), kixilər bu tajni Dawutning bexiƣa kiydürüp koydi. Dawut xəḥərdin yənə nuroƣun jəng oƣəniymətlirini elip kətti. □ ■ 3 U yənə xəḥərdiki həlkni elip qikip ḥərə, jotu wə palta bilən ixləxkə saldi; Dawut Ammonning ḥərkaysi xəḥərliridiki həlklərnimu xundak ixlətti; andin Dawut kəpqilik bilən Yerusalemƣa kaytti.

Dawut Filistiylərni üq ketim məoƣlup kilidu. Tət gigantning kətl kilinixi
2Sam. 21:18-22

4 Xu wəkədin keyin *Israillar* Gəzərdə Filistiylər bilən sokuxti; u qaoƣda Huxatlik Sibbikay Rəfayiylardin boloƣan Sippay isimlik birini eltürüwətti, Filistiylər tiz pükti. □ 5 Keyinqə *Israillar* bilən Filistiylər yənə sokuxti; Yairning ooƣli Əlḥanən Gatlik Goliyatning inisi Lahmini eltürdi; bu adəmning nəyzisining dəstisi bapkarning okidək tom idi. 6 Keyinki wakitlarda Gatta yənə sokux boldi; u yərdə naḥayiti bəstlik bir adəm bar idi, uning kolidimu, putidimu altidin barmak bolup, jəmiy yigirmə tət barmiki bar idi; umu Rəfayiylardin idi. □ 7 Bu adəm Israillarni tillioƣili turuwidi, Dawutning akisi Ximiyaning ooƣli Yonatan qikip uni eltürüwətti. 8 Bular Gatlik Rafaning əwladliri bolup, ḥəmmisi Dawut wə uning hizmətkarlirining kolida əldi.

21

Dawutning gunaḥi — u aḥalini sanaktin ətküzidu
2Sam. 24:1-25

□ **19:18 « kirik ming piyadə ləxkər» —** yaki « kirik ming atlik». «2Sam.» 10:18ni kərüng. Uningda «yəttə yüz jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərkining səwəbi bəlkim: (1) kolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuktisi ohximaydiƣan boluxi mumkin. □ **19:19 «Ḥadad'ezərning əməldarliri» —** yaki «Ḥadad'ezərgə bekinoƣanlar» — «2Sam.» 10:19ni kərüng □ **20:1 «yengi yilning bexida» —** Huda Yəḥudiy həlkigə tapxuroƣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi ...» —** yaki «Dawut buti Milkomning bexidin tajni eliwidi ...». **«eoƣirliki bir talant»** — bir talant bəlkim 30 kilogram idi. ■ **20:2** 2Sam. 12:30 □ **20:4 «Rəfayiylar» —** bəlkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni kərüng. □ **20:6 «Rəfayiylar» —** ibraniy tilida «Rafaning nəsli» degən səzlər bilən ipadilinidu. Demək, «Rəfayiylar» Rafaning əwladliri.

1 Xəytan Israillarоqa zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə eziqturdi. □ 2 Xunga Dawut Yoabqa wə həlqning yolbaxqilirioqa: «Silər Bəər-Xebadin Danoqiqə arilap Israillarni sanaqtin ətküzüp kelip mening bilən kərüxünglar, ularning sanini biləy» dedi. □ 3 Lekin Yoab jawabən: —«Pərwərdigar Өz həlqini ḥazir məyli qanqilik bolsun, yüz ḥəssə axuruwətkəy. Lekin i hojam padixaḥim, ularning ḥəmmisi өzüngning hizmitingdə turuwatqanlar əməsmu? Hojam bu ixni zadi nemə dəp tələp qilidu? Hojam Israilni nemixqa gunaḥqa muptila qilidila?» — dedi.□
4 Lekin padixaḥning səzi Yoabning səzini besip qüxti; xunga Yoab qiqip pütün Israil zeminini arilap Yerusalemoqa qaytip kəldi. 5 Yoab sanaqtin ətküzülgən həlqning sanini Dawutqa məlum qildi; pütün Israilda qolida qiliq kətürələydioqan adəmlər bir milyon bir yüz ming; Yəḥudalardin qolida qiliq kətürələydioqan adəmlər tət yüz yətmix ming bolup qikti. 6 Biraq Lawiylar bilən Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; qünki padixaḥning bu buyruqi Yoabning nəziridə yirginqlik idi.

Pərwərdigar jaza qüxüridu

7 Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillarоqa zərbə bərdi. □ 8 Dawut Hudaoqa: «Mən bu ixni qilip qong gunaḥ ətküzüptimən; əmdi mənki qulungning bu qəbiḥlikini kəqürüxingni tiləymən, qünki mən tolimu əhmiqanə ix qiptimən» — dedi.
9 Pərwərdigar Dawutning aldin kərgüqisi boloqan Gadqa: 10 Sən berip Dawutqa eytip: «Pərwərdigar mundaq dəyduki, Mən sanga üq bala-qazani aldingda qoyimən; xuningdin birini talliwal, Mən xuni bexinglarоqa qüxürimən» degin, — dedi.
11 Xuning bilən Gad Dawutning yenioqa kelip: «Pərwərdigar mundaq dəydu: 12 «Qeni tallioqin: Ya üq yil aqarqilikta qelixtin, ya üq ay düxmənlərning aldidin qeqip, yawliring təripidin qooqlap qiliqlinixidin wə yaki üq kün Pərwərdigarning qiliqining uruxi — yəni waba kesilining zeminda tarqilixi, Pərwərdigarning Pərixtisining Israilning pütün qegrisini harab qilixidin birini tallioqin». Əmdi oylinip kər, bir nemə degin; mən meni əwətküqigə nemə dəp jawap berəy?» dedi. 13 Dawut Gadqa: «Mən bək qattiq təngliktə qaldim; əmdi Pərwərdigarning qolioqa qüxəy dəymən, qünki U tolimu xəpqətliktur. Pəqət insanlarning qolioqa qüxmisəm, dəymən» dedi.
14 Xu səwəblik Pərwərdigar Israiloqa waba tarqatti; Israillardin yətmix ming adəm əldi. 15 Huda Yerusalemni wəyran qilip taxlax üqün bir Pərixtini əwətti; u wəyran qiliwatqanda, Pərwərdigar əḥwalni kərüp өzi qüxürgən bu bala-qazadin puxayman qilip qaldi-də, wəyran qiloquqi Pərixtigə: «Bəs! Əmdi qolungni tart!» dedi. U qaoqda Pərwərdigarning Pərixtisi Yəbusiy Ornanning haminining yenida turatti. □ 16 Dawut bexini kətürüp, Pərwərdigarning Pərixtisining asman bilən yərning arilikida, qolidiki oqilaptin suoqurоqan qiliqini Yerusalemoqa təngləp turоqanlikini kərdi. Dawut bilən aqsaqallarning ḥəmmisi bəz rəhtkə oraloqan ḥalda yərgə düm yikildi. 17 Dawut Hudaoqa: «Həlqning sanini elip qikixni buyruoquqi mən əməsmu? Gunaḥ qilip bu rəzillik ətküzgüqi məndurmən; bu bir pada qoylar bolsa, zadi nemə

□ **21:1 «Xəytan Israillarоqa zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə eziqturdi» —** «sanaqtin ətküzüx» degən səz Israilning əskiriy küqini kəzdə tutidu. 5-ayətni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi «Düxmənning Israillarоqa zərbə bərməkqi boloqini Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə aldiratti» («Xəytan» wə «düxmən» ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu). Bizningqə «eziqturidu» yaki «aldiratti» degən səz bir roḥiy küqning məwjutluqini kərsitidu, xunga «Xəytan» dəp tərjimə qilduq. «2Sam.» 24:1nimu kərüng. □ **21:2 «Bəər-Xebadin Danoqiqə» —** «Bəər-Xeba» Israil zenimining əng jənubiy qetidə, «Dan» bolsa əng ximaliy qetidə idi. □ **21:3 «Hojam Israilni nemixqa gunaḥqa muptila qilidila?» —** qizik yeri xuki, Yoab adəttə Hudadin anqə qorqmaydioqan adəm bolup, muxu waqitlarda hojisioqa qarioqanda, Hudaning iradisini obdan bilətti. «Həlqni sanaqtin ətküzüx» degən gunaḥ tooqruluq «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **21:7 «Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillarоqa zərbə bərdi» —** nemixqa «həlqni sanaqtin ətküzüx» gunaḥ ḥesablinidu? Bu tooqruluq «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **21:15 «Ornan» —** yaki «Arawna». «2Sam.» 24:16ni kərüng.

ķildi? Aҳ, Pərwərdigar Hudayim, ķolung Өz həlķinggə əməs, bəlki manga wə mening jəmətimgə qüxkəy, wabani Өz həlķingning üstigə qüxürmigəysən!» dedi.

Dawut ķurbangaҳ selip ķurbanlik sunidu

18 Pərwərdigarning Pərixtisi Gadķa: Sən berip Dawutķa eytķin, u Yəbusiy Ornanning
haminioŋa qiķip Pərwərdigaroŋa bir ķurbangaҳ salsun, dewidi, 19 Dawut Gadning
Pərwərdigarning namida eytķini boyiqə xu yərgə qiķti. 20 U qaoŋda Ornan buoŋday
tepiwatatti; Ornan burulup Pərixtini kərüp, өzi tət ooŋli bilən məküwaloŋanidi.
21 Dawut Ornanning yenioŋa kəlgəndə, u bexini kətürüp Dawutni kərüp, hamandin
qiķip kəldi-də, bexini yərgə təgküdək egip Dawutķa təzim ķildi.
22 Dawut Ornanoŋa: «Həlķ iqidə taraloŋan wabani tosup ķelix üqün, muxu hamanni
wə ətrapidiki yərni manga setip bərsəng, bu yərdə Pərwərdigaroŋa atap bir
ķurbangaҳ salay dəymən. Sən toluķ baҳa ķoyup bu yeringni manga setip bərsəng»
dedi.
23 — Alsila, oŋojam padixaҳimning ķandaķ ķiloŋusi kəlsə xundaķ ķiloŋay; ķarisila,
ķurbanlik ķilixķa kalilarni berəy, haman tepidioŋan tirnilarni otun ķilip ķalisila,
buoŋdayni ax ҳədiyəsigə ixlətsilə; bularning ҳəmmisini mən өzlirigə tuttum, dedi
Ornan Dawutķa.
24 «Yaķ», — dedi Dawut Ornanoŋa, — «ķandaķla bolmisun mən toluķ baҳasi boyiqə
setiwalimən; qünki mən seningkini eliwelip Pərwərdigaroŋa atisam bolmaydu, bədəl
təliməy kөydürmə ķurbanliķni ҳərgiz sunmaymən».
25 Xuning bilən Dawut altə yüz xəkəl altunni өlqəp Ornanoŋa berip u yərni setiwaldi.□
26 Dawut u yərgə Pərwərdigaroŋa atap bir ķurbangaҳ saldi wə kөydürmə ķurbanlik
wə inaķlik ķurbanliķi sunup, Pərwərdigaroŋa nida ķildi; Pərwərdigar uning tiligini
ķobul kərüp, jawabən asmandin kөydürmə ķurbanlik ķurbangaҳioŋa ot qüxürdi.
27 Pərwərdigar Pərixtisini buyruwidi, U ķiliqini ķaytidin oŋilipioŋa saldi.

Muķəddəs ibadəthana selix ornini bekitix

28 U qaoŋda, Dawut Pərwərdigarning Yəbusiylardin boloŋan Ornanning haminida
uning tilikigə jawab bərgənlikini kərüp, xu yərdə ķurbanlik sunuxķa baxlidi. 29 U
qaoŋda, Musa qөldə yasatķan Pərwərdigarning qediri wə kөydürmə ķurbanlik
ķurbangaҳi Gibeonning egizlikidə idi; 30 lekin Dawut Pərwərdigarning Pərixtisining
ķiliqidin ķorķup, u yərning aldioŋa berip Hudadin yol soraxķa jür’ət ķilalmaytti.

22

1 Xunga Dawut: «Mana bu Pərwərdigar Hudaning өyi bolidioŋan jay, mana bu Israil
üqün kөydürmə ķurbanlik sunidioŋan ķurbangaҳ bolidu» — dedi.

Muķəddəs ibadəthana salidioŋan materiyallarni ҳazirlax

2 Dawut Pərwərdigarning өyini saldurux üqün Israil zeminidiki yat əldikilərni
yioŋixni buyrudi ҳəm taxlarni oyuxķa taxqilarni təyinlidi. 3 Ixik-dərwazilaroŋa
ixlitixkə miķ wə girə-baldaķ yasax üqün nuroŋun təmür təyyarlidi; yənə nuroŋun
mis təyyarlidiki, uning eoŋirliķini tarazilap bolmaytti; □ 4 u yənə san-sanaķsiz
kedir yaoŋiqi təyyarlidi, qünki Zidonluķlar bilən Turluķlar Dawutķa nuroŋun kedir

□ **21:25 «altə yüz xəkəl altun»** — 600 xəkəl 7 kilogramqə bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiqə u «haman wə kalilar» üqün 50 xəkəl kümüx beridu. Muxu yərdə u xubҳisizki Ornanning pütkül «yər»ini setiwalidu. □ **22:3 «girə-baldaķ»** — yaki «ilmək-ilgəklər».

yaoɣiqi yətküzüp bərgənidi. 5 Dawut kənglidə: «Ooɣlum Sulayman tehi yax, bir yumran kəqət halas, Pərwərdigaroɣa selinidioɣan өy naḫayiti bəḫəywət wə katta boluxi, xan-xəḫriti barlik yurtlaroɣa yeyilixi kerək; xuning bilən bu өygə ketidioɣan materiyallarni ḫazirlap ḳoyuxum kerək» dəp oylidi. Xunga Dawut өlüxtin ilgiri nuroɣun materiyal ḫazirlap ḳoydi.

Dawut Sulaymanoɣa muḳəddəs өy selixni wəsiyət ḳilidu

6 Dawut ooɣli Sulaymanni ḳiqḳirip uningoɣa Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa өy selixni tapilidi. 7 Dawut Sulaymanoɣa mundaḳ dedi: «I ooɣlum, mən əslidə Pərwərdigar Hudayimning namioɣa atap bir өy selixni oylioɣan, 8 lekin Pərwərdigarning manga: «Sən nuroɣun adəmning ḳenini təktüng, nuroɣun ɋong jənglərni ḳilding; sening Mening namimoɣa atap өy selixingoɣa bolmaydu, qünki sən Mening aldimda nuroɣun adəmning ḳenini yərgə təktüng. 9 Ḳara, seningdin bir ooɣul tərülidu; u aram-tinqliḳ adimi bolidu, Mən uni ḫər tərəptiki düxmənliridin aram tapḳuzimən; uning ismi dərwəḳə Sulayman atilidu, u təhttiki künliridə Mən Israiloɣa aram-tinqliḳ wə asayixliḳ ata ḳilimən. □ 10 U Mening namimoɣa atap өy salidu; u Manga ooɣul bolidu, Mən uningoɣa ata bolimən; Mən uning Israil üstidiki padixaḫliḳ təhtini mənggü məzmut ḳilimən» degən səz-kalami manga yətti.
11 I ooɣlum, əmdi Pərwərdigar sening bilən billə boloɣay! Xuning bilən yolung rawan bolup, Uning sening tooɣruluḳ bərgən wədisi boyiqə Pərwərdigar Hudayingning өyini salisən. 12 Pərwərdigar sanga pəm wə əḳil bərgəy wə Israilni idarə ḳilixḳa kərsətmə bərgəy, seni Pərwərdigar Hudayingning muḳəddəs ḳanunioɣa əməl ḳilidioɣan ḳiloɣay. 13 Xu waḳitta, Pərwərdigar Israillar üqün Musaoɣa tapxuroɣan bəlgilimə-ḫөkümlərgə əməl ḳilsang, yolung rawan bolidu. Ḳəysər, batur bol! Ḳorḳma, ḫoduḳupmu kətmə. □ 14 Ḳara, mən Pərwərdigarning өyi üqün japa-müxəḳḳətlirim arḳiliḳ yüz ming talant altun, ming ming talant kümüx wə intayin kөp, san-sanaḳsiz mis, təmür təyyarlidim; yənə yaoɣaq wə tax təyyarlidim; buningoɣa yənə sən ḳoxsang bolidu. □ 15 Buningdin baxḳa seningdə yənə tax kəsküqi, tamqi, yaoɣaqqi ḫəm ḫərhil hizmətlərni ḳilalaydioɣan nuroɣun ustilar bar; 16 altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaḳsiz; sən ixḳa tutuxuxḳa ornungdin tur, Pərwərdigarim sening bilən billə boloɣay!» □

Dawut əməldarlaroɣa Sulaymanning өy selixioɣa yardəmlixixni wəsiyət ḳilidu

17 Dawut yənə Israildiki əməldarlaroɣa ooɣli Sulaymanoɣa yardəm berixni tapilap: 18 «Hudayinglar boloɣan Pərwərdigar silər bilən billə əməsmu? Ḫər ətrapinglarda silərgə tinq-aramliḳ bərgən əməsmu? Qünki U bu zemindiki aḫalini ḳolumoɣa tapxurdi; zemin Pərwərdigarning aldida wə həlḳining aldida tizginləndi. 19 Əmdi silər pütün ḳəlbinglar, pütün jeninglar bilən ḳət'iy niyətkə kelip, Hudayinglar boloɣan Pərwərdigarni izlənglar; Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini wə Hudaning muḳəddəshanisidiki ḳaqa-əswablirini Uning namioɣa atap selinoɣan өyigə apirip ḳoyux üqün, Pərwərdigar Hudaning muḳəddəshanisini selixḳa ornunglardin ḳopunglar!» dedi.□

□ **22:9 «uning ismi dərwəḳə Sulayman atilidu» —** «Sulayman» degən isim ibraniy tilidiki «xalom» (tinqliḳ, hatirjəmlik»kə baoɣliḳ (ərəb tilida «salam»). □ **22:13 «ḫoduḳupmu kətmə» —** yaki «oɣəyrətsiz bolma». □ **22:14 «yüz ming talant altun» —** az degəndə 3000 tonna altun. **«ming ming talant» —** az degəndə 30000 tonna kümüx. □ **22:16 «altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaḳsiz» —** yaki «zərgər, miskər, təmürqilər bolsa sanaḳsizdur». □ **22:19 «Əmdi silər pütün ḳəlbinglar, pütün jeninglar bilən ḳət'iy niyətkə kelip, Hudayinglar boloɣan Pərwərdigarni izlənglar» —** ibraniy tilida «Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarni izləxkə jan-dilinglarni qing ḳilinglar» degən bilən ipadilinidu.

23

Lawiylarning wəzipisi wə guruppilinixi

1 Dawut ķerip künliri toxay dəp ķaloɳanda, ooɳli Sulaymanni Israil üstigə padixaḥ ķilip tiklidi. 2 Dawut Israildiki əməldarlarni, kaḥinlarni wə Lawiylarni yioɳdi.
3 Lawiylardin ottuz yaxtin axķanlarning ḥəmmisi sanaķtin ətküzüldi; tizimlanoɳini boyiqə, ulardin ərlər jəmiy ottuz səkkiz ming kixi idi. 4 Dawut: «Bularning iqidə yigirmə tət ming kixi Pərwərdigarning əyini baxķurux hizmitigə, altə ming kixi əməldar wə sotqilikķa, 5 tət ming kixi dərwaziwənlikkə wə yənə tət ming kixi mən yasioɳan sazlar bilən Pərwərdigaroɳa ḥəmdusana oķux ixioɳa ķoyulsun» — dedi. 6 Dawut ularni Lawiyning ooɳli Gərxon, Koḥat wə Mərari jəmətliri boyiqə guruppilaroɳa bəldi: —
7 Gərxoniylardin Ladan bilən Ximəy bar idi; 8 Ladanning ooɳli: tunji ooɳli Yəḥiyəl, yənə Zitam bilən Yoeldin ibarət üq kixi idi; 9 Ximəyning ooɳlidin Xelomit, Ḥaziyəl wə Ḥarandin ibarət üq kixi idi; yuķirikilar Ladanning jəmət baxlikliri idi. 10 Ximəyning ooɳulliri Jaḥat, Zina, Yəux wə Beriyaḥ, bu tətəylənning ḥəmmisi Ximəyning ooɳli idi.
□ 11 Jaḥat tunji ooɳul, Ziza ikkinqi ooɳul idi; Yəux bilən Beriyaḥning əwladliri kəp bolmioɳaqķa, bir *jəmət guruppisi* dəp ḥesablanoɳan. 12 Koḥatning ooɳulliri Amram, Izḥar, Ḥebron wə Uzziyəldin ibarət tət kixi idi.
13 Amramning ooɳli Ḥarun bilən Musa idi. Ḥarun bilən uning əwladliri əng mukəddəs buyumlarni paklax, Pərwərdigarning aldida mənggügə *ķurbanlikķlarni* sunux, uning hizmitini ķilix, mənggü uning namidin bəht tiləp dua berixkə ayriloɳanidi. □ 14 Hudaning adimi Musaoɳa kəlsək, uning əwladliri Lawiy ķəbilisidin dəp ḥesablinip pütülgən. 15 Musaning ooɳli Gərxom bilən Əliezər idi. 16 Gərxomning ooɳulliridin Xəbuyəl qong ooɳli idi. 17 Əliezərning ooɳli Rəḥabiya idi; Əliezərning baxķa ooɳli bolmioɳan, lekin Rəḥabiyaning ooɳulliri naḥayiti kəp idi. □ 18 Izḥarning tunji ooɳli Xelomit idi. 19 Ḥebronning ooɳulliri: tunji ooɳli Yeriya, ikkinqi ooɳli Amariya, üqinqi ooɳli Yaḥaziyəl, tətinqi ooɳli Jəkamiyam idi. 20 Uzziyəlning ooɳulliri: tunji ooɳli Mikaḥ, ikkinqi ooɳli Yixiya idi.
21 Mərarining ooɳli Maḥli bilən Muxi idi; Maḥlining ooɳli Əliazar bilən Kix idi.
22 Əliazar ɵlgəndə ooɳli yoķ, ķizlirila bar idi; ularning tuoɳķanliri, yəni Kixning ooɳulliri u ķizlarni əmrigə aldi. 23 Muxining Maḥli, Edər wə Yərəmot degən üqla ooɳli bar idi.
24 Yuķirikilarning ḥəmmisi Lawiyning əwladliri bolup, jəmətliri boyiqə, yəni jəmət baxliri boyiqə yigirmə yaxtin axķan ərkəklər royhətkə elinoɳan; ular Pərwərdigarning əyidiki wəzipilərni ətəxkə ismiliri boyiqə tizimlanoɳanidi.
25 Qünki Dawut: «Israilning Hudasi Pərwərdigar Əz həlķigə aram berip, Əzi mənggü Yerusalemda makan ķilidu; 26 xuning bilən Lawiylarning mukəddəs qedirni wə uning iqidiki ḥərķaysi ķaqa-əswablarni kətürüp yürüxning ḥajiti yoķ» degənidi.
27 Xunga Dawutning jan üzüx aldidiki wəsiyiti boyiqə, Lawiylarning yigirmə yaxtin yuķirilirining ḥəmmisi sanaķtin ətküzülgənidi. 28 Ularning wəzipisi bolsa Ḥarunning əwladlirining yenida turup, Pərwərdigarning əyining ixlirini ķilix idi; ular ḥoyla-aramlarni baxķurux, barlik mukəddəs buyumlarni pakiz tutux, ķiskisi, Pərwərdigarning əyining hizmət wəzipilirini bejirixkə məs'ul idi; 29 yənə «tiziloɳan təķdim nan», ax ḥədiyə unliri, petir ķoturmaqlar, ķazan nanliri wə maylik nanlaroɳa, xundaķla ḥərhil ɵlqəx əswablirioɳa məs'ul idi; 30 ular yənə ḥərküni ətigəndə ərə turup Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytip ḥəmdusana oķuytti, ḥərküni kəqlikimu

□ **23:10 «Zina»** — 11-ayəttə «Ziza». □ **23:13 «ķurbanlikķlarni sunux»** — yaki «huxbuy yeķix». □ **23:17 «Əliezərning ooɳli»** — ibraniy tilida «Əliezərning ooɳulliri».

xundaq qilatti. 31 Yənə xabat küni, hər yengi ayda, xuningdək bekitilgən heyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kəydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi. Əzlirigə qaritiloƣan bəlgilimə boyiqə, ular daim Pərwərdigarning aldiƣa bekitiligən sani wə nəwiti bilən hizmättə turatti. □ 32 Ular jamaət qedirini həm muqəddəs jayni baqatti, xundaqla əzlirining Pərwərdigarning əyidiki hizmättə boluwatqan qerindaxliri, yəni Harunning əwladliriƣa qaraytti.

24

Dawut kahinlarni nəwət-guruppilariƣa bəlidu

1 Harun əwladlirining nəwətqilikkə bəlünüxi təwəndikiqə: Harunning ooƣli Nadab, Abihu, Əliazar wə Itamar. 2 Nadab bilən Abihu atisidin burun ölüp kətkən həm pərzənt kərmigənidi; xunga Əliazar bilən Itamar kahinliqni tutatti. 3 Dawut wə Əliazarning əwladliridin Zadok wə Itamarning əwladliridin Ahimələk ularning qerindaxlirini guruppilariƣa bəlüp, wəzipisi boyiqə ixqa qoydi; 4 Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar Itamarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlardin kəp ikənlikini bilip, ularni xuningƣa asasən ayrip nəwət-guruppilariƣa bəldi. Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar on altə kixi idi, Itamarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar səkkiz kixi idi; 5 ular qək taxlax yoli bilən təngxəp nəwət-guruppilariƣa bəlündi. Xundaq qilip muqəddəshanidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar wə Hudaning aldidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar həm Əliazarning əwladliridinmu həm Itamarning əwladliridinmu boldi. □ 6 Lawiy Nətanəlning ooƣli Xemaya katip bolsa padixah, əməldarlar, kahin Zadok, Abiyatarning ooƣli Ahimələk, xundaqla kahinlarning wə Lawiylarning jəmət baxliqliri aldida ularning ismini pütüp qoydi. Əliazarning əwladliri iqidin bir jəmət tallandi, andin Itamarning əwladliri iqidinmu bir jəmət tallandi.
7 Birinqi qək Yəhoyaribqa, ikkinqi qək Yədayaƣa, 8 üqinqi qək Harimƣa, tətinqi qək Seorimƣa, 9 bəxinqi qək Malkiyaƣa, altinqi qək Miyaminƣa, 10 yəttinqi qək Hakkoziƣa, səkkizinqi qək Abiyaƣa, 11 toqquzinqi qək Yəxuaƣa, oninqi qək Xekaniyaƣa, 12 on birinqi qək Əliyaxibqa, on ikkinqi qək Yakimƣa, 13 on üqinqi qək Huppaƣa, on tətinqi qək Yəxəbiabqa, 14 on bəxinqi qək Bilgahqa, on altinqi qək Immərgə, 15 on yəttinqi qək Hezirƣa, on səkkizinqi qək Happizəzgə, 16 on toqquzinqi qək Pitahiyaƣa, yigirminqi qək Yəhəzkəlgə, □ 17 yigirmə birinqi qək Yaqinƣa, yigirmə ikkinqi qək Gamuloƣa, 18 yigirmə üqinqi qək Delayaƣa, yigirmə tətinqi qək Maaziyaƣa qikti. 19 Mana bu ularning hizmət tərtipi; bu Israilning Hudasi Pərwərdigar ularning atisi Harunning wastisi bilən buyruƣan nizam boyiqə, Pərwərdigarning əyigə kirix nəwiti idi.

Lawiyning baxqa əwladlirining wəzipisi

20 Lawiyning qaloƣan əwladliri munular: Amramning əwladliridin Xubayəl; Xubayəlning əwladliri iqidə Yəhdeya bar idi. 21 Rəhabiyaƣa kəlsək, uning ooƣulliri, jümlidin tunji ooƣli Yixiya bar idi. 22 Izharning ooƣulliri iqidə Xelomot; Xelomotning ooƣulliri iqidə Jahat bar idi. 23 Hebronning ooƣulliri: tunji ooƣli Yəriya, ikkinqisi

□ **23:31 «Yənə xabat küni, hər yengi ayda, xuningdək bekitilgən heyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kəydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi»** — Lawiylar əzliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni təyyarlaxqa məs'ul idi. □ **24:5 «muqəddəshanidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar»** — bəlkim ibadəthanidiki ixlarni kərsitidu; «Hudaning aldidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar» bolsa bəlkim sot-sorak ixliriƣa məs'ul idi. Əliazar wə Itamar degən ikki jəmättin ikki hil wəzipini üstigə aloƣanlar bar idi. □ **24:16 «Yəhəzkəl»** — Əzakiyal degən ismining baxqa bir xəkli.

Amariya, üqinqisi Yaḫaziyəl, tətinqisi Jəkamiyam idi. □ 24 Uzziyəlning oƣulliri:
Mikaḫ; Mikaḫning oƣulliridin Xamir bar idi. 25 Mikaḫning inisi Isxiya idi;
Yisxiyaning oƣulliri iqidə Zəkəriya bar idi. 26 Mərarining oƣulliri: Maḫli wə Muxi;
Yaaziyaning oƣli Beno idi. □ 27 Mərarining oƣli Yaaziyadin bolƣan əwladliri Beno,
Xoḫam, Zakkur wə Ibri bar idi. 28 Maḫlining oƣli Əliazar idi; Əliazarning oƣli
yoḳ idi. 29 Kixkə kəlsək, uning oƣulliri iqidə Yəraḫmiyəl bar idi. 30 Muxining
oƣulliri Maḫli, Edər wə Yərimot idi. Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Lawiyning əwladliri
bolup, jəmətliri boyiqə pütülgənidi. 31 Ularmu ularning ḳerindaxliri Ḫarunning
əwladlirioƣa ohxax, Dawut padixaḫ, Zadok, Ahimələk wə xuningdək kaḫinlar wə
Lawiylarning jəmət baxliḳlirining aldida qək tartti; ḫərḳaysi jəmət baxliri wə
ularning tuoƣḳanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla qək tartti.□

25

Dawut nəoƣmiqilərni təxkil ḳilidu

1 Dawut bilən ḳoxunning sərdarliri Asaf, Ḫeman wə Yədutunlarning oƣullirioƣimu
wəzipə yükləp, ularni qiltar, təmbur wə jang-janglar qelip, bexarət berix hizmitigə
ḳoydi. Ulardin wəzipigə ḳoyuloƣanlarning sani təwəndikiqə: 2 Asafning oƣulliridin
Zakkur, Yüsüp, Nitaniya wə Axarilaḫ bar idi; Asafning oƣullirining ḫəmmisi
Asafning kərsətmisigə ḳaraytti; Asaf padixaḫning kərsətmisi boyiqə bexarət berip
səzləytti.
3 Yədutunoƣa kəlgəndə, uning Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ḫaxabiya wə Mat-
titiyaḫ degən altə oƣli bolup, atisi Yədutunning kərsətmisigə ḳaraytti. Yədutun
Pərwərdigaroƣa təxəkkür eytip mədḫiyə oḳux üqün qiltar qelip bexarət berətti.□
4 Ḫemanning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyəl, Xəbuyəl, Yərimot, Ḫananiya,
Ḫanani, Əliyata, Giddalti wə Romamti-Ezər, Yoxbikaxa, Malloti, Ḫotir wə Mahaziot
degən oƣulliri bar idi. 5 Bularning ḫəmmisi Ḫemanning oƣulliri bolup, Hudaoƣa
bolƣan mədḫiyisini yangritix üqün ḳoyuloƣan (Ḫeman bolsa padixaḫḳa Hudaning
səz-kalamini yətküzidioƣan aldin kərgüqi idi); Huda Ḫemanoƣa on tət oƣul, üq ḳiz ata
ḳiloƣanidi. □ 6 Bularning ḫəmmisi atilirining baxlamqiliḳida bolup, Pərwərdigarning
əyidə nəoƣmə-nawa ḳilix üqün, jang-jang, təmbur wə qiltar qelip Hudaning əyidiki
wəzipisini ətəytti. Asaf, Yədutun wə Ḫeman *bu ixlarda* padixaḫning kərsətmisigə
ḳaraytti. □ 7 Ular wə ularning ḳerindaxlirining sani jəmiy ikki yüz səksən səkkiz idi
(ular ḫəmmisi Pərwərdigarni mədḫiyiləx nəoƣmə-nawaliḳida alaḫidə tərbiyə kərgən,
küy eytixḳa usta idi). 8 Bular qong-kiqikigə, ustaz-xagirtliḳioƣa ḳarimay ḫəmmisi
birdək qək tartip guruppilaroƣa bəlüngənidi.

□ **24:23 «Ḫebronning oƣulliri» —** bəzi kona kəqürmilərdə pəḳət «uning oƣulliri» deyilidu. Lekin 23:19ni kərüng. □ **24:26 «Mərarining oƣulliri: Maḫli wə Muxi; Yaaziyaning oƣli Beno idi» —** bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri bar. □ **24:31 «Ularmu ularning ḳerindaxliri Ḫarunning əwladlirioƣa ohxax,... ḫərḳaysi jəmət baxliri wə ularning tuoƣḳanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla qək tartti.» —** muxu ḳaloƣan Lawiylarning nemə wəzipiliri barliḳi muxu yərdə eniḳ eytilmaydu. □ **25:3 «Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ḫaxabiya wə Mattitiyaḫ» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Ximəy» degən isim yoḳap kətkən. □ **25:5 «Hudaoƣa bolƣan mədḫiyisini yangritix» —** ibraniy tilida «münggüzni (yaki buroƣini) kətürüx» degən səzlər bilən ipadilinidu. Münggüz bolsa adəmning (yaki Hudaning) uluoƣluḳini kərsitidu. **«Hudaoƣa bolƣan mədḫiyisini yangritix» —** Ḫemanning ḳizlirimu bu mədḫiyə hizmitidə idi. Toluḳ ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Bularning ḫəmmisi Ḫemanning oƣulliri bolup, Hudaning Ḫemanoƣa bolƣan səz-kalami boyiqə uning izzət-ḫərmitini kətürüx üqün uningoƣa berilgənidi (Ḫeman bolsa padixaḫning aldin kərgüqisi idi); Huda Ḫemanoƣa on tət oƣul, üq ḳiz ata ḳiloƣanidi». □ **25:6 «Bularning ḫəmmisi atilirining baxlamqiliḳida bolup□...» —** «atiliri» Asaf, Yədutun wə Ḫemandin ibarət. Asaf wə Ḫemanlar ḫərbiri Zəburdiki nəqqə küylərni yazoƣan (məsilən 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yədutun 39-, 62- wə 77-küydə tiloƣa elinidu).

Yigirmə tət mədḥiyiləx guruppisi

9 Birinqi qək Asafning ooɳli Yüsüpkə, ikkinqi qək Gədaliyaoɳa qiḳti; u, uning iniliri wə
ooɳulliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 10 üqinqi qək Zakkuroɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 11 tətinqi qək Izrioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə
iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 12 bəxinqi qək Nətaniyaoɳa qiḳti; u uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 13 altinqi qək Bukkiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup on ikki kixi idi; 14 yəttinqi qək Yəxarilaḫḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 15 səkkizinqi qək Yəxayaoɳa qiḳti; u, uning
ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 16 toḳḳuzinqi qək Mattaniyaoɳa qiḳti;
u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 17 oninqi qək Ximəygə qiḳti;
u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 18 on birinqi qək Azarəlgə
qiḳti; u wə uning ooɳulliri, iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 19 on ikkinqi qək
Ḫasabiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 20 on
üqinqi qək Xubayəlgə qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
21 on tətinqi qək Mattitiyaḫḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki
kixi idi; 22 on bəxinqi qək Yərimotḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy
on ikki kixi idi; 23 on altinqi qək Ḫananiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup
jəmiy on ikki kixi idi; 24 on yəttinqi qək Yoxbikaxaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri
bolup jəmiy on ikki kixi idi; 25 on səkkizinqi qək Ḫananioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 26 on toḳḳuzinqi qək Mallotioɳa qiḳti; u, uning
ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 27 yigirminqi qək Əliyataoɳa qiḳti; u,
uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 28 yigirmə birinqi qək Ḫotiroɳa
qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 29 yigirmə ikkinqi qək
Giddaltioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 30 yigirmə
üqinqi qək Mahaziotḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
31 yigirmə tətinqi qək Romamti-Ezərgə qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy
on ikki kixi idi.

26

Dərwaziwənlərning guruppilinixi

1 Dərwaziwənlərning guruppilinixi təwəndikidək boldi: Koraḫ jəmətidikilərdin
Asafning əwladliri iqidə Korəning ooɳli Məxələmiya bar idi. 2 Məxələmiyaning
birnəqqə ooɳli bolup, tunjisi Zəkəriya, ikkinqisi Yədiyayəl, üqinqisi Zəbadiya,
tətinqisi Yatniyəl, 3 bəxinqisi Elam, altinqisi Yəḥoḫanan, yəttinqisi Əlyoyinay idi.
4 Obəd-Edomning ooɳulliri: tunji ooɳli Xemaya, ikkinqisi Yəḥozabad, üqinqisi Yoaḫ,
tətinqisi Sakar, bəxinqisi Nətanəl, 5 altinqisi Ammiyəl, yəttinqisi Issakar, səkkizinqisi
Peultay; dərwəkə Huda Obəd-Edomoɳa bəht-saadət ata ḳiloɳanidi. 6 Uning ooɳli
Xemayamu birnəqqə ooɳul pərzənt kərgən bolup, ḫəmmisi ata jəməti iqidə yolbaxqi
idi, qünki ular batur əzimətlər idi. □ 7 Xemayaning ooɳulliri: Otni, Refayəl, Obəd
wə Əlzabad idi. Əlzabadning iniliri Elihu bilən Səmakiyaning ikkisi batur idi.
8 Bularning ḫəmmisi Obəd-Edomning əwladliri bolup, ular wə ularning ooɳulliri,
ḳerindaxlirining ḫəmmisi *Hudaning* hizmitidə ḳolidin ix kelidioɳan adəmlər idi.
Obəd-Edomning əwladi jəmiy atmix ikki adəm idi. 9 Məxələmiyaning ooɳulliri wə
ḳerindaxliri bar idi; ḫəmmisi batur bolup, jəmiy on səkkiz adəm idi. 10 Mərarining

□ **25:9 «uning iniliri»** — yaki «uning ḳerindaxliri». 10-18-ayətlərdiki «iniliri»mu xundaḳ. □ **25:11 «Izri»** — yaki «Zeri» (25:3ni kərüng). □ **25:14 «Yəxarilaḫ»** — yaki «Axarilaḫ» (25:2ni kərüng). □ **25:18 «Azarəl»** — yaki «Uzziyəl» (25:4ni kərüng). □ **26:6 «ular batur əzimətlər idi»** — yaki «ular mətiwərlər idi».

əwladi bolƣan Hosaḥning birnəqqə ooƣli bar idi, qong ooƣli Ximri (Ximri əslidə tunji
ooƣul bolmisimu, atisi uni qong ooƣul ḳilip tikligən), 11 ikkinqi ooƣli Ḥilḳiya, üqinqisi
Təbaliya, tətinqisi Zəkəriya idi. Hosaḥning ooƣulliri wə ḳerindaxliri jəmiy bolup on
üq adəm idi.
12 Yuḳirisilarning ḥəmmisi jəmət baxliri boyiqə dərwaziwənlərning guruppi-
laroƣa bəlünüxi idi; ularning ḥəmmisigə ḳerindaxliri bilən billə Pərwərdigarning
əyidiki hizmət wəzipisi tapxuruloƣanidi. 13 Ular, məyli qong bolsun yaki kiqik
bolsun, əz jəməti boyiqə qək tartip ḥərbir dərwazioƣa bəlgiləndi. 14 Xərḳiy
dərwazida dərwaziwənlik ḳilixḳa qək qiḳḳini Xələmiya boldi; andin ular uning ooƣli
Zəkəriya (aḳilanə məsliḥətqi idi) üqün qək tartti; uningoƣa ximaliy dərwazining
dərwaziwənlik qeki qiḳti. 15 Jənubiy dərwazining qeki Obəd-Edomoƣa qiḳti.
Uning ooƣulliri ambar-həzinilərgə məs'ul boldi. 16 Xuppim bilən Hosaḥḳa oƣərbiy
dərwazining wə xuningdək dawan yolidiki Xalləkət dərwazisining qeki qiḳti;
dərwaziwənlər yandixip turatti. □ 17 Xərḳiy dərwazioƣa ḥərküni altə Lawiy
dərwaziwən məs'ul idi; ximaliy dərwazioƣa ḥərküni tət adəm, jənubiy dərwazioƣa
ḥərküni tət adəm məs'ul idi; ambar-həzinilərning ḥərbirigə ikki adəm bir guruppa
bolup ḳaraytti. 18 Oƣərb tərəptiki dəḥlizning aldidiki yolda tət kixi, dəḥlizning əzidə
ikki kixi pasibanliḳ ḳilatti. 19 Yoḳuridiki kixilər dərwaziwənlərning guruppilinixi
bolup, Koraḥning wə Mərarining əwladliridin idi.

Muḳəddəs əyning həzinisini baxḳuridioƣan Lawiylar

20 Ularning *baxḳa* Lawiy ḳerindaxliridin Hudaning əyidiki həzinilərni wə muḳəddəs
dəp beoƣixlanoƣan buyumlar həzinisini baxḳuruxḳa Ahiyaḥ ḳoyuldi. □ 21 Gərxon
jəmətidiki Ladanning əwladliridin, Gərxoniy Ladan jəmətigə yolbaxqi boloƣini:
Jəḥiyəli idi; □ 22 Jəḥiyəlining ooƣulliri Zetam bilən uning inisi Yoel idi; ular
Pərwərdigarning əyidiki həzinilərgə məs'ul idi.
23 Amram jəməti, Izḥar jəməti, Ḥebron jəməti wə Uzziyəl jəmətidikilərmu
wəzipigə ḳoyuldi: 24 Musaning nəwrisi, Gərxomning ooƣli Xibuəl bax həziniqi
boldi. 25 Uning Əliezərdin boloƣan ḳerindaxliri: Əliezərning ooƣli Rəḥabiya,
Rəḥabiyaning ooƣli Yəxaya, Yəxayaning ooƣli Yoram, Yoramning ooƣli Zikri, Zikrining
ooƣli Xelomit idi. 26 Muxu Xelomit bilən uning ḳerindaxliri muḳəddəs dəp
beoƣixlanoƣan buyumlar saḳlinidioƣan barliḳ həzinilərni baxḳuratti; bu buyumlarni
əslidə Dawut padixaḥ, jəmət baxliḳliri, mingbexilar, yüzbexilar wə ḳoxun sərdarliri
beoƣixlioƣanidi. 27 Ular jənggaḥlarda bulang-talang ḳilip kəlgən mal-mülüklərdin wə
oljidin Pərwərdigarning əyini puhta ḳilixḳa beoƣixlioƣanidi. □ 28 *Bularning iqidimu*
aldin kərgüqi Samuil, Kixning ooƣli Saul, Nərning ooƣli Abnər wə Zəruiyaning ooƣli
Yoablar muḳəddəs dəp ayrioƣan nərsilər bar idi; barliḳ muḳəddəs dəp ayriloƣan
nərsilərni Xelomit bilən uning ḳerindaxliri baxḳuratti.

Mənsəpkə ḳoyuloƣan wə ḥakim boloƣan Lawiylar

29 Izḥar jəmətidin Kenaniya wə uning ooƣulliri *muḳəddəs əyning* sirtida Israilda
mənsəpdar wə sotqilar ḳilip ḳoyuldi.
30 Ḥebron jəmətidin Ḥaxabiya wə uning ḳerindaxliri, ḥəmmisi batur bolup, Iordan
dəryasining oƣərbiy təripidə Israilda mənsəp tutup, Pərwərdigarning hizmitigə wə
padixaḥning ixlirioƣa məs'ul boluxḳa ḳoyuloƣan. Ular jəmiy birming yəttə yüz
kixi idi. 31 Ḥebron jəməti iqidə, jəmətning nəsəbnamisi boyiqə Yəriya jəmət

□ **26:16 «dərwaziwənlər yandixip turatti» —** yaki «dərwaziwənlər udulmu'udul turatti». □ **26:20 «Lawiy ḳerindaxliri» —** yaki «Lawiylardin boloƣan Ahiyaḥ». □ **26:21 «Ladan» —** yənə «Libni» deyilidu, «Jəḥiyəli» yənə «Jəḥiyəl» dəpmu atilidu (6:17, 23:7). □ **26:27 «puhta ḳilixḳa» —** yaki «remont ḳilixḳa».

bexi idi. Dawutning səltənitining kiriкinqi yili *nəsəbnamilərni* təkxürüx arкilиk Gileadning Yaazər degən yeridə bu jəmәttinmu batur əzimətlər tepildi. 32 Yəriyaning kerindaxliridin yənə jəmiy bolup ikki ming yəttə yüz kixi bar idi; ularning ҳəmmisi batur bolup, xu jəmət baxliri idi; padixaҳ Dawut ularni Rubən кəbilisi, Gad кəbilisi wə Manassəҳ yerim кəbilisidiki Hudaoɣa wə padixaҳning hizmitigə dair barlиk ixlarni baxкuruxкa коydi.

27

Israilning ҳərbiy təxkilati

1 Təwəndikilər Israillar iqidə padixaҳning hizmitidə ҳərbiy кisimlaroɣa məs'ul bolоɣan ҳərкaysi jəmət baxliri, mingbexi, yüzbexi wə barlиk mənsəpdarlar idi. Ular sanioɣa кarap кisimlaroɣa bəlüngənidi. Ular ҳər yili ay boyiqə nөwətlixip turatti, ҳər кisimda yigirmə tөt ming adəm bar idi.
2 Birinqi aydiki birinqi nөwətqi кoxunoɣa Zabdiyəlning oоɣli Yaxobiam məs'ul bolоɣan, uning axu кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 3 U Pərəz əwladliridin bolup, birinqi aydiki axu кoxun кismining sərdarlirini baxкuratti. 4 Ikkinqi aydiki nөwətqi кoxunoɣa məs'ul kixi Aҳohлuк Doday bolup, uning кoxunining orunbasar sərdari Miklot bar idi; bu кisimda yigirmə tөt ming adəm bar idi. 5 Üqinqi aydiki üqinqi nөwətqi кoxunning sərdari kaҳin Yəҳoyadaning oоɣli Binaya idi; u uning axu кoxunioɣa bax bolup, uningda yigirmə tөt ming adəm bar idi. 6 Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, axu ottuz adəmni baxкuratti; uning кismida yənə uning oоɣli Ammizabad bar idi. 7 Tətinqi aydiki tətinqi nөwətqi кoxunning sərdari Yoabning inisi Asaҳəl idi; uningdin keyin oоɣli Zəbadiya uning ornini basti. Uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 8 Bəxinqi aydiki bəxinqi nөwətqi кoxunning sərdari Izraҳliк Xamhut idi, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 9 Altinqi aydiki altinqi nөwətqi кoxunning sərdari Təkoaliк Ikkəxning oоɣli Ira idi, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 10 Yəttinqi aydiki yəttinqi nөwətqi кoxunning sərdari Əfraim əwladliri iqidiki Pilonluк Ҳələz bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 11 Səkkizinqi aydiki səkkizinqi nөwətqi кoxunning sərdari Zərahқ jəmətidiki Huxatliк Sibbikay bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. □ 12 Toккuzinqi aydiki toккuzinqi nөwətqi кoxunning sərdari Binyamin кəbilisidiki Anatotluк Abiəzər bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 13 Oninqi aydiki oninqi nөwətqi кoxunning sərdari Zərahқ jəmətidiki Nitofatliк Maҳaray bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. □ 14 On birinqi aydiki on birinqi nөwətqi кoxunning sərdari Əfraim кəbilisidiki Piratonluк Binaya bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 15 On ikkinqi aydiki on ikkinqi nөwətqi кoxunning sərdari Otniyəl jəmətidiki Nitofatliк Ҳəlday bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi.

Israilning кəbilə baxliкliri

16 Israilning ҳərкaysi кəbililirini idarə кilip кəlgənlər təwəndikilər: Rubəniylar üqün Zikrining oоɣli Əliezər кəbilə baxliкi idi; Ximeoniylar üqün кəbilə baxliкi Maakaҳning oоɣli Xəfatiya; 17 Lawiy кəbilisi üqün Kəmuəlning oоɣli Ҳasabiya кəbilə baxliкi idi; Ҳaruniylar üqün jəmət bexi Zadok; 18 Yəҳuda кəbilisi üqün Dawutning akisi Elihu кəbilə baxliкi idi; Issakariylar üqün Mikailning oоɣli Omri кəbilə baxliкi idi; 19 Zəbuluniylar üqün Obadiyaning oоɣli Yixmaya кəbilə baxliкi idi; Naftali кəbilisi

□ **27:11 «Zərahқ»** — yaki «Zarҳi». □ **27:13 «Zərahқ»** — yaki «Zarҳi».

üqün Azriyəlning oƣli Yərimot ķəbilə baxliķi idi; 20 Əfraimiylar üqün Azaziyaning oƣli Ḥoxiya ķəbilə baxliķi idi; Manassəḥ yerim ķəbilisi üqün Pidayaning oƣli Yoel ķəbilə baxliķi idi; 21 Gileadta makanlaxķan Manassəḥ yerim ķəbilisi üqün Zəkəriyaning oƣli Iddo ķəbilə baxliķi idi; Binyamin ķəbilisi üqün Abnərning oƣli Yaasiyəl ķəbilə baxliķi idi; 22 Dan ķəbilisi üqün Yəroḥamning oƣli Azarəl ķəbilə baxliķi idi. Yuķiridikilər Israil ķəbililiri üqün ķəbilə baxliķi idi.
23 Dawut Israillar iqidə yigirmə yaxtin təwənlərni tizimlimiƣan; qünki Pərwərdigar Israillarning sanini asmandiki yultuzdək kəp ķilimən degənidi. 24 Zəruiyaning oƣli Yoab sanini elixķa kirixkən, lekin tügimigən; qünki muxu ix wəjidin *Hudaning* ƣəzipi Israillarning bexiƣa yaƣdduruƣan; xu səwəbtin Israillarning sani «Dawut padixaḥning yilnamiliri» degən hatirigə kirgüzülmigən.

Padixaḥ ordisidiki mal-mülük wə ix-oķətni baxķuroƣuqi əməldarlar

25 Padixaḥning ambar-həzinilirini baxķuroƣuqi Adiyəlning oƣli Azmawət idi; dala, xəḥər, yeza-kənt wə munarlardiki ambar-həzinilərni baxķuroƣuqi Uzziyaning oƣli Yonatan idi. 26 Etiz-eriķlarda teriķqiliķ ķiloƣuqilarni baxķuroƣuqi Kelubning oƣli Əzri idi; 27 Üzümzarliķlarni baxķuroƣuqi Ramaḥliķ Ximəy; üzümzarliķlardiki xarab ambarlirini baxķuroƣuqi Xifmiliķ Zabdi; 28 Xəfəlaḥ tüzlənglikidiki zəytun wə üjmə dərəhlirini baxķuroƣuqi Gədərlik Baal-Ḥanan idi; may ambarlirini baxķuroƣuqi Yoax;
□ 29 Xaronda beķilidiƣan kala padilirini baxķuroƣuqi Xaronluķ Sitray; jiloƣilardiki kala padilirini baxķuroƣuqi Adlayning oƣli Xafat; 30 təgilərni baxķuroƣuqi Ismail-lardin Obil; exəklərni baxķuroƣuqi Mironotluķ Yəḥdiya; 31 ķoy padilirini baxķuroƣuqi Hagarliķ Yaziz idi. Bularning ḥəmmisi Dawut padixaḥning mal-mülkini baxķuroƣuqi əməldarlar idi.

Dawutning muḥim əməldarliri

32 Dawutning taƣisi Yonatan məsliḥətqi bolup, danixmən ḥəm Təwrat həttatqisi idi; Haķmonining oƣli Yəḥiyəl padixaḥning oƣullirining ustazi idi. □ 33 Aḥitofəlmu padixaḥning məsliḥətqisi idi; Arkliķ Ḥuxay padixaḥning jan dosti idi. 34 Aḥitofəldin keyin Binayaning oƣli Yəḥoyada bilən Abiyatar uning ornioƣa məsliḥətqi boldi; Yoab padixaḥning ķoxun sərdari idi.

28

Dawut mukəddəs ɵy selix arzusini jakarlaydu

1 Dawut Israildiki barliķ əməldarlarni, ḥərķaysi ķəbilə baxliķliri, nəwətlixip padixaḥning hizmitini ķilidiƣan ķoxun bexi, mingbexi, yüzbexi, padixaḥ wə xaḥzadilərning barliķ mal-mülük, qarwa mallirini baxķuridiƣan əməldarlarni, xuningdək məḥrəm-ƣojidarlar, palwanlar wə barliķ batur jəngqilərni Yerusalemƣa qaķirtip kəldi. □
2 Padixaḥ Dawut ornidin turup mundaķ dedi:
— I buradərlirim wə həlķim, gepimgə ķulaķ selinglar: Kənglümdə Pərwərdigarning əḥdə sanduķi üqün bir aramgaḥ, Hudayimizning təhtipərisi bolidiƣan bir ɵy selix arzuyum bar idi ḥəmdə uni selixķa təyyarliķmu kərüp ķoyƣanidim. 3 Lekin Huda manga: «Sən Mening namimƣa atap ɵy salsang bolmaydu, qünki Sən jəngqi,

□ **27:28 «Xəfəlaḥ tüzlənglikі»** — ibraniy tilida «Xəfəlaḥ» — pəķət birla tüzlənglikni kərsitidu, Yerusalemning jənubiy təripigə jaylaxķan. □ **27:32 «Təwrat həttatqisi»** — yaki «Təwratxunas» yaki «katip». □ **28:1 «məḥrəm-ƣojidarlar»** — yaki «məḥrəm-aƣwatlar».

adəm əltürüp qan tökkənsən» dedi. 4 Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigar
atamning pütün jəmətidin meni əbədil'əbəd Israilƣa padixaƕ boluxqa tallidi; qünki
U Yəhudani yolbaxqi boluxqa tallioƣan; U Yəhuda jəməti iqidə atamning jəmətini
tallioƣan, atamning ooƣulliri iqidə məndin razi bolup, meni pütün Israilƣa padixaƕ
qilip tikligən; 5 mening ooƣullirim iqidin (Pərwərdigar dərwəqə manga köp ooƣul
ata qiloƣan) U yənə ooƣlum Sulaymanni Pərwərdigarning padixaƕliqining təhtigə
olturup, Israilƣa ƕökümran boluxqa tallidi.
6 U manga: «Sening ooƣlung Sulayman bolsa Mening öyüm wə ƕoylilirimni saloƣuqi
bolidu; qünki Mən uni Özümgə ooƣul boluxqa tallidim, Mənmu uningƣa ata bolimən.
7 U Mening əmr-bəlgilimilirimgə bügünkidək qing turup riayə qilidioƣan bolsa, uning
padixaƕliqini mənggü mustəƕkəm qilimən» degənidi.
8 Xunga bügün Pərwərdigarning jamaiti pütkül Israil həlqining, xundaqla Hu-
dayimizning aldida *xuni eytimən*: — Bu yahxi yurtqa igidarqiliq qilix üqün wə
kəlgüsidə baliliringlarƣa mənggülük miras qilip qaldurux üqün, silər Hudayinglar
Pərwərdigarning barliq əmrlirini izdəp tutunglar.
9 — I, sən ooƣlum Sulayman, atangning Hudasi bolƣan Pərwərdigarni bil, sap dil
wə pidakarliq bilən Uning hizmitidə bolƣin. Qünki Pərwərdigar jimi adəmning
könglini közitip turidu, barliq oy-niyətlirini pərq etidu. Sən Uni izdisəng, U Özini
sanga tapquzidu; Uningdin tenip kətsəng, seni mənggü üzüp taxlaydu. 10 Əmdi sən
köngül qoyƣin, Pərwərdigar muqəddəshana qilix üqün bir öyni selixqa seni tallidi;
batur bol, uni ada qil!».

Dawut muqəddəshanining layiƕisi tooƣrisida Sulaymanƣa kərsitidu

11 Dawut *muqəddəsgaƕning* dəƕlizi, haniliri, həziniliri, balihaniliri, iqki öyliri wə
kafarət təhtidiki öyining layiƕisining ƕəmmisini ooƣli Sulaymanƣa tapxurdi; □
12 *Hudaning* Roƕidin tapxuruwaloƣini boyiqə u Pərwərdigarning öyining ƕoyliliri,
tət ətrapidiki kiqik öylər, muqəddəshanidiki həzinlər, muqəddəs dəp beoƣixlanoƣan
buyumlar qoyulidioƣan həzinilərning layiƕilirini qaldurmay uningƣa kərsətti. □
13 Yənə kaƕinlar bilən Lawiylarning guruppilinixi, Pərwərdigarning öyidiki ƕərhil
wəzipilər, xuningdək Pərwərdigarning öyigə eƕtiyajliq barliq əswablar tooƣrisidiki
bəlgilimilərni kərsətti; 14 wə ƕərhil ixlarƣa kerəklik altun əswablarni yasitixqa
ketidioƣan altun, ƕərhil ixlarƣa kerəklik kümüx əswablarni yasitixqa ketidioƣan
kümüx, 15 altun qiraoƣdanlarƣa, ularƣa təwə altun qiraoƣlarƣa, yəni ƕərbir
qiraoƣdan wə qiraoƣlarƣa ketidioƣan altun; kümüx qiraoƣdanlarƣa, yəni ƕərbir
qiraoƣdan wə xuningƣa təwə qiraoƣlar üqün ketidioƣan kümüxni tapxurup bərdi. U
ƕərbir qiraoƣdanƣa ixlitix ornioƣa qarap kerəklikini bərdi; 16 nan tizidioƣan altun
xirələrni yasitixqa, yəni ƕərbir xirə üqün kerəklik altun bərdi; kümüx xirələrni
yasitixqa kerəklik kümüx bərdi; 17 wilka-ilməklər, təhsə-piyalə wə qəgünlərni
yasaxqa, altun qinilər, yəni ƕərhil qinini yasaxqa kerəklik boloƣan sap altun bərdi;
kümüx qinilərni yasaxqa, yəni ƕərbir qinə üqün kerəklik kümüx bərdi; 18 huxbuygaƕ
yasaxqa kerəklik esil altun bərdi. U yənə qanatlirini kerip Pərwərdigarning əƕdə
sanduqini yepip turidioƣan altun kerublar qaraydioƣan *kafarət* təhtining nushisini

---

□ **28:11 «kafarət təhti»** — yaki «rəƕim təhti», «rəƕimgaƕ». «Mis.» 25:17-22ni kərüng. **«kafarət təhtidiki öyi»** — ibadəthanining əng iqkiridiki öy bolup, yənə «əng muqəddəs jay» dəp atilidu. □ **28:12 «Hudaning Roƕidin tapxuruwaloƣini boyiqə…»** — ibraniy tilida «Roƕtin tapxuruwaloƣini boyiqə…». Bizningqə «Roƕ» muxu yərdə qoqum Hudaning Roƕini kərsitidu. Demək, muqəddəsgaƕning barliq nushiliri wə ixliri Hudaning kərsətmiliri bilən boldi.

tapxurup bərdi. □ 19 «Bularning ḥəmmisi, Pərwərdigar Өz ḳolini üstümgə ḳoyoɳanda manga kərsətkən barliḳ nusha-əndizilər boloɳaqḳa, mən yezip ḳoydum» dedi Dawut.

Dawut Sulaymanoɳa dawamliḳ nəsiḥət ḳilidu

20 Dawut yənə ooɳli Sulaymanoɳa: «Sən batur wə jasarətlik bol, buni ada ḳil; ḳorḳma, alaḳzadimu bolup kətmə; qünki Pərwərdigar Huda, mening Hudayim sening bilən billə bolidu; taki Pərwərdigarning өyidiki keyinki ibadət hizmiti üqün təyyarliḳ ixliri tügigəngə ḳədər U səndin ḥeq ayrilmaydu yaki taxlapmu ḳoymaydu. 21 Ḳara, Hudaning өyidiki barliḳ hizmitini bejiridioɳan kaḥinlar wə Lawiylarning guruppiliri təyyar turidu; sening yeningda ḥərhil ḥünərgə usta, ḥərbir hizmətkə təyyar turoɳan ḥünərwənlərmu razilik bilən turidu; uning üstigə əməldarlar wə barliḳ həlḳ sening əmringni kütidu» dedi.

29

Dawut wə halayiḳning Hudaning өyi üqün beoɳixlioɳanliri

1 Dawut pütkül jamaətkə səz ḳilip mundaḳ dedi:
— Huda Өzi tallioɳan ooɳlum Sulayman tehi yax, bir yumran kөqət, halas, bu ḳurulux bolsa tolimu qong; qünki bu muḳəddəs orda insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar Huda üqün yasilidu. 2 Mən Hudayimning өyi üqün pütün küqümni qiḳirip, altun bilən yasilidioɳanlirioɳa altun, kümüx bilən yasilidioɳanlirioɳa kümüx, mis bilən yasilidioɳanlirioɳa mis, təmür bilən yasilidioɳanlirioɳa təmür, yaoɳaq bilən yasilidioɳanlirioɳa yaoɳaq təyyarlap ḳoydum; yənə aḳ ḥeḳiḳ, kөzlük yaḳut, rənglik tax wə ḥərhil esil taxlarni, yənə naḥayiti kөp mərmərni yioɳip ḳoydum. □ 3 Mən Hudayimning өyidin səyünidioɳanliḳim üqün Hudayimning өyini selixḳa təyyarlioɳan barliḳ nərsilərdin baxḳa, өzümning təəlluḳatidin altun-kümüxlərni Hudayimning өyigə atidim; 4 yəni өyning tamlirini ḳaplax üqün Ofir altunidin üq ming talant, sap kümüxtin yəttə ming talant təḳdim ḳildim; □ 5 altundin yasilidioɳanlirioɳa altun, kümüxtin yasilidioɳanlirioɳa kümüx wə ḥünərwənlərning ḳoli bilən ḥərhil yasilidioɳanlirioɳa kerək boloɳinini təḳdim ḳildim. Bügün yənə kimlərning Pərwərdigaroɳa birnemə atioɳusi bar?».
6 Xuning bilən Israil ḳəbililiridiki ḥərḳaysi jəmət baxliri, ḳəbilə baxliḳliri, mingbexi, yüzbexi wə padixaḥning ixlirioɳa məs'ul boloɳan oɳojidarlarmu beoɳixlaxḳa kirixti. 7 Ular Hudaning өyidiki ibadət hizmətliri üqün bəx ming talant altun wə on ming darik altun, on ming talant kümüx, on səkkiz ming talant mis wə bir yüz ming talant təmür təḳdim ḳildi. □ 8 Yaḳuti barlar yaḳutni Pərwərdigarning өyining həzinisigə, yəni Gərxoniy Yəḥiyəlning ḳolioɳa tapxurdi. 9 Halayiḳ kixilərning mundaḳ өz ihtiyarliḳi bilən təḳdim ḳiloɳanliḳliridin huxal bolup ketixti; qünki ular qin ḳəlbidin Pərwərdigaroɳa təḳdim ḳilixḳanidi. Dawutmu alamət hux boldi.

□ **28:18 «…huxbuygaḥ yasaxḳa kerəklik esil altun bərdi» —** bu 14-18-ayətlərdiki «bərdi… bərdi.. bərdi» tooɳruluḳ: Dawut padixaḥ Sulaymanoɳa (1) ḥərbir nərsə üqün ḳanqilik altun-kümüx kerək boloɳanliḳini kərsətti; (2) əməliyəttə ḳanqilik kerək bolsa xuni bərdi, degən mənidə. Bizningqə ikkinqi wariyant tooɳridur. 29:2ni kərüng. **«kafarət təhti» —** baxḳa birhil tərjimisi «ḥarwa». Lekin muxu yərdə qoḳum əng muḳəddəs jaydiki rəḥimgaḥ (kafarət təhti)ni kərsitidu. □ **29:2 «kөzlük yaḳut» —** yaki «sürmə». □ **29:4 «Ofir» —** altun qiḳidioɳan danglik jay. **«talant» —** bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; xunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüx 235 tonna boluxi mumkin. □ **29:7 «talant … darik…» —** bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; bir darik bəlkim 8-9 gram idi. Xundaḳ boloɳanda, altundin 168 tonna ḥəm 80-90 kilogram, kümüxtin 336 tonna, mistin 606 tonna, təmürdin 3365 tonna təḳdim ḳildi.

Dawut Pərwərdigarƣa ḥəmdusana oķuydu

10 Xunga Dawut pütkül jamaət aldida Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə eytip
mundaķ dedi:
— «Aḥ Pərwərdigar, bowimiz Israilning Hudasi, Sən əbədil'əbədgiqə ḥəmdusanaƣa
layiķsən. 11 I Pərwərdigar, uluƣluķ, küq-ķudrət, xan-xərəp, xanu-xəwkət wə ḥəywət
Sanga mənsuptur; asmandiki wə yərdiki bar-yoķi Seningkidur; i Pərwərdigar,
padixaḥliķ Seningkidur, ḥəmmidin üstün boloƣan idarə ķiloƣuqisən. 12 Dələt bilən
izzət Seningdinla kelidu, Sən ḥəmmigə ḥəkümdarsən. Küq bilən ķudrət Sening
ķolungda; ḥərkimni uluƣ wə ķudrətlik ķilix pəķət ķolungdindur. 13 Əmdi, aḥ
Hudayimiz, biz Sanga təxəkkür oķuymiz, xan-xərəplik namingƣa mədḥiyə oķuymiz!
14 Mana muxundaķ əzlükümizdin təķdim ķilalaydioƣan boloƣan mən kim idim,
həlķim nemə idi? Qünki barliķ nərsə Səndin kelidu, biz pəķət Əz ķolungdin
kəlginidin Əzünggə ķayturduķ, halas! 15 Biz Sening aldingda yaķa yurtluķlar,
barliķ ata-bowilirimizƣa ohxax musapirmiz, halas; yər yüzidiki künlirimiz goya bir
sayə, ümidsiz ətküzülidu. □ 16 I Hudayimiz Pərwərdigar, biz Sening namingƣa
atap əy selixķa təyyarlap yioƣķan bu baylik-dunyaning ḥəmmisi Sening ķolungdin
kəlgən, əsli Seningkidur. 17 I Hudayim, xuni bilimənki, Sən insanning ķəlbini
sinap, durusluķtin hursən bolisən; mən bolsam durus ķəlbimdin bularni ihtiyarən
təķdim ķildim; wə bu yərdə ḥazir turoƣan həlķingningmu Sanga təķdim ķiloƣinini
huxal-huramliķ bilən kərdüm. 18 I Pərwərdigar, ata-bowilirimiz boloƣan Ibraḥim,
Isḥaķ wə Israilning Hudasi, Əz həlķingning kənglidiki bundaķ oy-niyətni mənggü
mustəḥkəm ķiloƣaysən, kənglini Əzünggə tartķuzoƣaysən! 19 Ooƣlum Sulaymanƣa
Sening əmrliring, agaḥ-guwaḥliķliring wə bəlgilimiliringni tutup, ḥəmmini ada
ķilip, mən ḥazirlap ķoyoƣanlirimni ixlitip ordini yasaxķa durus bir ķəlb bərgəysən».

Jamaət Pərwərdigarƣa ibadət ķilidu

20 Dawut pütün jamaətkə: «Silər Hudayinglar boloƣan Pərwərdigarƣa təxəkkür-
ḥəmdusana oķup mədḥiyiləŋlar!» dewidi, pütün jamaət ata-bowilirining Hudasi
boloƣan Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə oķup səjdə ķildi; ular Pərwərdigar ḥəm
padixaḥ aldida bax urdi.
21 Ətisi ular Pərwərdigarƣa atap ķurbanliķlar wə kəydürmə ķurbanliķlarni
kəltürdi; xu küni ular ming buķa, ming ķoqķar, ming ķozini xarab ḥədiyəliri bilən
ķoxup təķdim ķildi, xundaķla yənə pütün Israil üqün nuroƣun ķurbanliķlarni təķdim
ķildi.□

Həlķ Sulaymanni təhtkə olturoƣuzup padixaḥ ķilidu

22 Ular xu küni Pərwərdigarning aldida alamət huxal bolup oƣizalandi. Ular
Dawutning ooƣli Sulaymanni ikkinqi ķetim padixaḥ tikləx murasimi ətküzdi; uni
Pərwərdigarning aldida xaḥ boluxķa, Zadokni kaḥin boluxķa məsiḥ ķildi.□
23 Xuningdin keyin Sulayman Pərwərdigarƣa təwə təhtkə olturup, atisi Dawutning
ornioƣa padixaḥ boldi wə intayin rawaj tapti; pütkül Israil həlķi uningƣa itaət
ķildi. 24 Barliķ əmaldarlar, palwanlar wə xundaķla padixaḥ Dawutning ooƣullirining
ḥəmmisi Sulaymanƣa beķinip boysundi. 25 Pərwərdigar Sulaymanni Israil həlķi

---

□ **29:15 «yər yüzidiki künlirimiz goya bir sayə, ümidsiz ətküzülidu»** — «ümidsiz ətküzülidu» bəlkim bu dunyaƣa boloƣan ümidsizlikni bildüridu. □ **29:21 «ular Pərwərdigarƣa atap ķurbanliķlar ... kəltürdi;»** — muxu yərdə «ķurbanliķlar» bəlkim «inaķliķ ķurbanliķliri»ni kərstidu; ḥəm sunoƣuqining əzi, ḥəmraḥliri ḥəm kaḥinlarmu uningdin bir ķismini yeyələytti. □ **29:22 «Ular ... oƣizalandi»** — ibraniy tilida «yəp-iqti». **«ikkinqi ķetim padixaḥ tikləx»** — birinqi ķetim 23:1də hatirilinidu.

aldida naḫayiti uluoɣ ḳildi; U uningoɣa ata ḳiloɣan xaḫanə ḫəywət xundaḳ yuḳiriki, uningdin ilgiri ətkən ḫərḳandaḳ Israil padixaḫlirida ḫeq bolup baḳḳan əməs.

Dawut aləmdin ətidu

26 Yəssəning ooɣli Dawut pütün Israiloɣa xundaḳ padixaḫ boloɣanidi. 27 Uning Israiloɣa ḫəkümranliḳ ḳiloɣan waḳti jəmiy ḳiriḳ yil boldi; u Ḫebronda yəttə yil, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ḳildi. 28 U uzun əmür, dələt-bayliḳ wə izzət-ḫərmət kərüp, heli kəp yaxap, aləmdin ətti; ornioɣa uning ooɣli Sulayman padixaḫ boldi. 29 Padixaḫ Dawutning barliḳ ixliri, baxtin ahirioɣiqə mana aldin kərgüqi Samuilning hatiriliri, Natan pəyoɣəmbərning hatiriliri wə aldin kərgüqi Gadning hatiriliridə pütülgəndur. 30 Uning səltəniti, kərsətkən küq-ḳuwwiti, xundaḳla uning, Israil wə ḫərḳaysi dələt-məmlikətlərning bexidin ətkən wəḳələrmu xu hatirilərdə pütülgəndur.

Tarih-təzkirə «2»

Sulayman Israil üstigə ḫəküm süridu
1Pad. 3:1-15

1 Dawutning ooɣli Sulaymanning ḫəkümranliḳi mustəḫkəmləndi; qünki uning Hudasi
Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uni bək büyük ḳildi.
2 Sulayman pütkül Israillarni, mingbexi, yüzbexi, soraḳqi wə pütkül Israilning ḳəbilə-
jəmət baxliḳliri boloɣan əməldarlarni qaḳirtip ularoɣa səz ḳildi. 3 Sulayman barliḳ
jamaət bilən birliktə Gibeonning egizlikigə bardi; qünki u yərdə Hudaning «jamaət
qediri», yəni Pərwərdigarning ḳuli Musa bayawanda yasatḳan qedir bar idi. □
4 Hudaning əḫdə sanduḳini bolsa Dawut Kiriat-Yearimdin elip qiḳip, özi uningoɣa
təyyarlioɣan yərgə əkəlgənidi; qünki u Yerusalemda əḫdə sanduḳi üqün bir qedir
tiktürgənidi. 5 Hurning nəwrisi, Urining ooɣli Bəzalәl yasioɣan mis ḳurbangaḫ bolsa
Gibeonda, yəni Pərwərdigarning jamaət qediri aldida idi; Sulayman jamaət bilən
birliktə berip, xu yərdə *Pərwərdigardin* tilək tilidi. 6 Sulayman jamaət qedirining
aldidiki mis ḳurbangaḫning yenioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kelip, ḳurbangaḫta
ming malni kөydürmə ḳurbanliḳ ḳildi.
7 Xu keqisi Huda Sulaymanoɣa ayan bolup, uningoɣa: — Sən nemini tilisəng, xuni
berimən, dedi.
8 Sulayman Hudaoɣa: — Sən atam Dawutḳa zor meḫir-muḫəbbət ata ḳiloɣan, meni
uning ornioɣa padixaḫ ḳilding. 9 I Pərwərdigar Huda, əmdi Sən atam Dawutḳa
bərgən wədəngni puhta orunlioɣaysən; qünki Sən meni yərdiki topidək nuroɣun
həlḳḳə ḫəkümranliḳ ḳilidioɣan padixaḫ ḳilding. 10 Əmdi Sən manga bu həlḳḳə
yetəkqilik ḳiloɣudək danaliḳ wə bilim bərgəysən; undaḳ bolmisa Sening munqiwala
qong bu həlḳinggə kim ḫəküm sürəlisun? — dedi.□
11 Huda Sulaymanoɣa: — Mən seni həlḳimgə padixaḫ ḳilip tiklidim. Əmdi sən mux-
undaḳ niyətkə kelip, nə baylиḳ, mal-mülük, nə izzət-ḫörmət wə düxmənliringning
janlirini tilimәy, nə uzun өmür kөrüxni tilimәy, bəlki bu həlḳimgə ḫəküm sürüxkə
danaliḳ wə bilim tiligən ikənsən, 12 Danaliḳ wə bilim sanga təḳdim ḳilindi; wə Mən
sanga baylиḳ, mal-mülük wə izzət-ḫörmətmu berəy; xundaḳ boliduki, seningdin
ilgiri өtkən padixaḫlarning ḫeqbiridə undaḳ bolmioɣan, seningdin keyin boloɣusi
padixaḫlardimu undaḳ bolmaydu, dedi.

Sulaymanning beyixḳa baxlixi
1Pad. 10:26-29

13 Bu ixtin keyin Sulayman Gibeon egizlikidiki «jamaət qediri»din Yerusalemoɣa
ḳaytip kelip, Israil üstidə səltənət ḳildi. 14 Sulayman jəng ḫarwiliri bilən atliḳ
ləxkərlərni toplidi: — uning bir ming tөt yüz jəng ḫarwisi, on ikki ming atliḳ ləxkiri
bar idi; u bularni «jəng ḫarwisi xəḫərliri»gə ḫəm padixaḫning yenida turux üqün
Yerusalemoɣa orunlaxturdi. 15 Padixaḫ Yerusalemda altun-kümüxlərni taxlardək kөp,
kedir dərəhlirini tüzləngliktiki üjmə dərəhliridək kөp ḳildi. □ 16 Sulaymanning atliri
Misirdin ḫəm kuwədin kəltürülətti; padixaḫning sodigərliri kuwədin tohtitiloɣan

---

□ **1:3 «Gibeonning egizliki» —** yaki «Gibeondiki «yuḳiri jay»oɣa». **«jamaət qediri»** — yaki «(Huda bilən) kөrüxüx qediri». □ **1:10 «bu həlḳḳə yetəkqilik ḳiloɣudək» —** bu ibarə ibraniy tilida «bu həlḳning aldida qiḳip-kirgüdək» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **1:15 «kedir dərəhliri» —** yaki «kedir yaoɣiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɣiqini ixlitipla ḳalmay, xu qiraylиḳ dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɣa kөp tiktürdi («Top.» 2:5ni kөrüng).

baḫasi boyiqə setiwalatti. □ 17 Ular Misirdin setiwaloɣan ḫərbir ḫarwining baḫasi altə yüz kümüx tənggə, ḫərbir atning baḫasi bir yüz əllik kümüx tənggə idi; at-ḫarwilar yənə Ḫittiylarning padixaḫliri wə Suriyə padixaḫlirioɣimu ənə xu *sodigərlərning wastisi* bilən setiwelinatti.□

2

Sulayman ibadəthanini selix üqün materiyallarni toplaydu

1 Sulayman Pərwərdigarning namioɣa atap bir өy ḫəm padixaḫliḳi üqün bir orda selix niyitigə kəldi. □ 2 Xuningdin keyin Sulayman yətmix ming adəmni ḫammalliḳḳa, səksən ming adəmni taoɣda tax kesixkə, üq ming altə yüz kixini nazarətqilikkə təyinlidi. ■

3 Sulayman Tur padixaḫi Ḫuramoɣa adəm əwətip: «Өzliri atam Dawutning turaloɣusi bolsun dəp orda selixioɣa kedir yaoɣiqi yətküzüp bərgən idilioɣu, mangimu xundaḳ ḳiloɣayla. □ 4 Mana, mən əmdi Pərwərdigar Hudayimning namioɣa atap bir өy salmaḳqimən; өy uning aldida huxbuy yeḳix, «təḳdim nanlar»ning üzülməy ḳoyuluxi, ḫərküni ətə-ahxamlirida, xabat künliridə, yengi ayning birinqi künidə wə Pərwərdigar Hudayimiz bekitip bərgən ḫeyt-ayəmlərdə kөydürmə ḳurbanliḳlarning sunuluxi üqün bolidu. Bu ixlar Israil həlḳigə mənggülük bir bəlgilimə bolidu. 5 Mən salmaḳqi boloɣan өy ajayip ḫəywətlik bolidu; qünki bizning Hudayimiz ḫəmmə ilaḫlardin üstündur. 6 Lekin asmanlar wə asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sioɣduralmaydioɣan tursa, kim Uningoɣa өy salalisun? Mən kim idim, ḳandaḳmu Uningoɣa өy saldуroɣudək ḳudrətkə igə bolay? Mən pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdəkla adəmmən, halas!□

7 Əmdi өzliri manga atam Dawut Yəḫudada wə Yerusalemda təyyarlap ḳoyoɣan ustilar bilən billə ixləx üqün, altun-kümüxtə, mis wə təmürdə ixləxkə pixxiḳ, səsün, toḳ ḳizil wə kək rənglik yip ixləxkə puhta ḫəm nəḳḳaxliḳni bilidioɣan bir ustamni əwətkəyla. 8-9 Ḫəm manga Liwandin kedir, arqa-ḳarioɣay wə səndəl dərəhlirini yətküzüp bərgən bolsila; qünki өzlirining hizmətkarlirining Liwanda yaoɣaqni kesixkə ustiliḳini bilimən; mana, manga kөpləp yaoɣaqlarni təyyarlap berix üqün mening hizmətkarlirim өzlirining hizmətkarliri bilən billə ixlisun; qünki mən salidioɣan өy intayin ḫəywətlik wə ajayib karamət bolidu. 10 Mana, mən өzlirining yaoɣaq kesidioɣan hizmətkarlirioɣa yigirmə ming kor buoɣday, yigirmə ming kor arpa, yigirmə ming bat xarab, yigirmə ming bat zəytun meyi berimən» — dedi.□

11 Turning padixaḫi Ḫuram Sulaymanoɣa jawabən məktup yollap: «Pərwərdigar Өz həlḳini səygəqkə U өzlirini ularning üstigə padixaḫ ḳildi» — dedi. 12 Ḫuram yənə: «Asman-pələk bilən yər-zeminni yaratḳan Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa Ḫəmdusana boloɣay! Qünki U padixaḫ Dawutḳa yorutuloɣan, pəm-parasətlik, Pərwərdigar üqün bir өy, uning padixaḫliḳi üqün bir orda salalaydioɣan bir danixmən ooɣul bərdi. □ 13 Mana mən ḫazir өzlirigə ḫünərdə kamalətkə yətkən,

□ **1:16 «Sulaymanning atliri Misirdin … setiwalatti»** — bu ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin kəltürülətti; padixaḫning soda karwanliri kuwədin tohtitiloɣan baḫasi boyiqə türküm-türküm setiwalatti». □ **1:17 «Ular Misirdin setiwaloɣan ḫərbir ḫarwining baḫasi … ḫərbir atning baḫasi … at-ḫarwilar yənə Ḫittiylarning padixaḫliri wə Suriyə padixaḫlirioɣimu ənə … setiwelinatti»** — Təwrat, «Ḳan.» 17:16də Israil padixaḫlirioɣa atlarni elix üqün Misiroɣa berix mən'i ḳilinoɣanidi. □ **2:1 «orda»** — ibraniy tilida «өy». ■ **2:2** 1Pad. 5:15-32 □ **2:3 «Ḫuram»** — bəzi yərlərdə «Ḫiram» dəp atilidu. □ **2:6 «Mən pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdəkla adəmmən, halas!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Өy pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdək bir jay bolidioɣan tursa, halas!». □ **2:10 «yigirmə ming kor»** — bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yəni bəlkim 44,000 tonna bolidu. **«yigirmə ming bat»** — bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12 «orda»** — ibraniy tilida «өy».

əkil-parasət bilən yorutuloqan, Huram-Abi degən bir adəmni əwətəy. 14 Uning anisi Dan qəbilisilik bir ayal, atisi Turluk ikən. U altun, kümüx, mis, təmür, taxlar, yaoqaqqilik ixlirioqa mahir, səsün, tok qizil, ak wə kək rənglik yip ixləxkə puhta, hərhil nəkqaxlik ixlirioqimu usta, tapxuruloqan hərkandak layihigə amalini qilalaydu. Bu kixi əzlirining hünərwənliri bilən wə atiliri boloqan hojam Dawutning hünərwənliri bilən billə ixlisun. 15 Əmdi hojam tiloqa aloqan buoqday, arpa, may wə xarab bolsa, bularni əz hizmətkarlirioqa yətküzüp bərgəyla. 16 Biz bolsak siligə qanqə kerək bolsa Liwanda xunqə yaoqaq kesip, sal qilip baoqlap, dengiz arqilik Yoppaoqa yətküzüp berimiz; andin sili u yərdin Yerusalemoqa toxup kətsilə bolidu» dedi.
17 Atisi Dawut Israil zeminida turuxluk yaqa yurtluklarni sanaktin ətküzgəndək, Sulaymanmu ularni sanaktin ətküzdi. Ular jəmiy bir yüz əllik üq ming altə yüz adəm qikti. 18 U ulardin yətmix ming kixini hammallikka, səksən ming kixini taoqda tax kesixkə wə ix qiliwatqanlar üstidin nazarət qilip turuxqa üq ming altə yüz kixini təyinlidi.

3

Ibadəthanini selix
1Pad. 6:1-38; 7:13-51

1 Sulayman Yerusalemda Pərwərdigar atisi Dawutqa ayan boloqan Moriya teoqida, yəni Yəbusiy Ornanning haminida, Dawut təyyar qilip qoyoqan yərdə, Pərwərdigarning əyini selix ixini baxlidi. 2 Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ayning ikkinqi küni u quruluxni baxlidi. □ 3 Sulayman saloqan Hudaning əyining uli mundak: — uzunluki (kədimki zamanda qollanoqan əlqəm boyiqə) atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz idi. □ 4 Əyning aldidiki aywanning uzunluki yigirmə gəz bolup, əyning kənglikigə tooqra kelətti; egizliki yigirmə gəz idi; u iqini sap altun bilən qaplatti. □ 5 U əyning qong zelining tamlirini arqa-qarioqay tahtayliri bilən qaplatti, andin keyin sap altun qaplatti wə üstigə horma dərihining xəkli bilən zənjir nəqixlirini oydurdi. 6 U əyni alamət qiraylik qilip tamlirini yənə esil tax-yakutlar bilən zinnətlətti. U ixlətkən altunlar pütünləy parwayim altuni idi. 7 U pütün əyni, əyning limliri, ixik bosuoqa-kexəkliri, barlik tamliri wə ixiklirini altun bilən qaplidi; u tamoqa kerublarning nəqixlirini oydurdi. 8 Sulayman yənə əng mukəddəs jayni yasatti; uning uzunluki yigirmə gəz bolup (əyning kəngliki bilən təng idi), kənglikimu yigirmə gəz idi; u uning iqini pütünləy sap altun bilən qaplatti; altun jəmiy bolup altə yüz talalnt idi. □ 9 Altun mikning eoqirliki jəmiy əllik xəkəl boldi. Balihanilirining iqimu altun bilən qaplandi.□
10 Əng mukəddəs jay iqidə u ikki kerubning həykilini yasap, ularni pütünləy altun bilən qaplidi. 11 Ikki kerubning qanitining uzunluki jəmiy yigirmə gəz idi; bir kerubning bir qanitining uzunluki bəx gəz bolup, əyning temioqa tegip turatti; ikkinqi tərəptiki qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, ikkinqi bir kerubning qanitioqa yetətti. 12 Yənə bir kerubning qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, umu əy temioqa tegip turatti; ikkinqi bir qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, aldinki bir kerubning

□ **3:2 «Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ay...»** — bu wakit bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda boluxi mumkin idi. □ **3:3 «uzunluki ... atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz»** — Mukəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynikidin barmaklirining uqioqiqə boloqan arilikі (təhminən 45 santimetr) idi. □ **3:4 «əyning ... egizliki yigirmə gəz idi»** — kona kəqürmilərning kəpinqisi muxu yərdə «bir yüz yigrimə gəz idi» deyilidu. Biz muxu yərdə kona «Suriyak» tərjimisi wə grek tilidiki bir kona tərjimisigə əgiximiz. □ **3:8 «altə yüz talalnt»** — 600 talant bəlkim 18.4 tonna idi. □ **3:9 «əllik xəkəl»** — 50 xəkəl bəlkim 600 gram.

qanitiqa yetətti. 13 Bu ikki kerubning qanatliri yeyiloqan halda bolup, uzunluqi jəmiy yigirmə gəz kelətti; ikkila kerub ərə turoquzuloqan bolup, yüzliri əyning iqigə qaraytti.
14 Sulayman yənə kək rənglik, səsün rənglik, toq qizil wə aq rənglik yip toqulmiliridin wə nəpis kanaptin *əyning iqidiki* pərdisini yasatti, uning üstigə kerublarni kəxtə qilip toqutti.
15 Əyning aldioqa yənə egizliki ottuz bəx gəz kelidioqan ikki tüwrük yasap qoydurdi; hər tüwrükning bexining egizliki bəx gəz kelətti. 16 U yənə (iqki kalamhanidikidək) marjansiman zənjir yasitip, tüwrük baxliri üstigə ornatti; u yüz danə anar yasitip ularni zənjirlərgə ornatti. □ 17 U bu ikki tüwrükni əyning aldioqa, birsini ong təripidə, birsini sol təripidə turoquzdi; u ong tərəptikisini Yaqin, sol tərəptikisini Boaz dəp atidi.□

4

1 Uzunluqi yigirmə gəz, kəngliki yigirmə gəz, egizliki on gəz kelidioqan bir mis qurbangah yasatti. 2 U mistin «dengiz» yasatti; uning xəkli dügiləк bolup, u girwikidin bu girwikigiqə on gəz kelətti; egizliki bəx gəz, aylanmisi ottuz gəz idi. □
3 «Dengiz»ning sirtqi asta qismi buqining xəkli bilən qərüldürüp bezəlgən bolup, buqilar hərbir gəzgə ondin, ikki qatar qilinip, mis «dengiz» bilən təng quyup qiqiloqanidi. 4 Mis «dengiz»ni on ikki mis buqa kətürüp turatti; uning üqi ximaloqa, üqi oqərbkə, üqi jənubqa, üqi xərkqə qarap turatti. «dengiz» buqining dümbisigə yatquzuloqan bolup, buqilarning quyruqi iqi tərəptə idi. 5 Mis dengizning qelinliqi bir alqan bolup, qərisi qinining girwikidək nilupər xəklidə qilinoqan, uningoqa üq ming bat su patatti. □ 6 U yənə on «yuyux desi» yasitip, bəxini mis dengizning ong təripigə, bəxini sol təripigə qoyoquzdi; kəydürmə qurbanliqlaroqa ixlitidioqan buyum-əswablirining həmmisi xu daslarda yuyulatti; «dengiz» bolsa kahinlarning yuyunuxi üqün ixlitilətti.
7 U yənə bəlgiləngən xəkildə on altun qiraoqdan yasitip muqəddəs jayning iqigə ornatti; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə qoydurdi. 8 Yənə on xirə yasitip muqəddəs jayning iqigə qoyoquzdi; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə qoyoquzdi. U yənə yüz danə altun qinə yasatti.
9 U yənə «kahinlar hoylisi», qong hoyla wə qong hoylining dərwazilirini yasatti wə dərwazilarning həmmisini mis bilən qaplatti. 10 U mis «dengiz»ni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərqiy jənub təripigə qoyoquzdi.
11 Huram yənə qazan, kürək wə qaqa-quqilarni ətküzdi. Huram xu təriqidə Sulayman padixah üqün Hudaning əyining barliq qurulux hizmitini püttürdi, □
12 Yəni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidioqan ikki torni yasitip püttürdi. 13 Xu ikki tor üstigə qayqilaxturuloqan tət yüz anarni yasatti; bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki apqursiman ikki baxni yepip turatti. 14 U on das təgliki wə das təglikigə qoyulidioqan on

□ **3:16 «kalamhana» —** «əng muqəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyoqəmbərgə tapxuroqan «əhdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) selinoqan «əhdə sanduqi» bar idi; wə uning üstigə bəlkim bəzi waqtida, Bax kahin xu «əng muqəddəs jay»oqa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularoqa kelixi mumkin idi. □ **3:17 «Yaqin» ... «Boaz» —** «Yaqin» degən səz «U mustəhkəmləydu» degən mənidə; «Boaz» bəlkim «küq bilən» yaki «qudrəttə» degən mənidə boluxi mumkin. Ikki tüwrükning mənisi xu qaoqda «U (Huda) buni (muqəddəs əyini) qudrət bilən mustəhkəmləydu» degənlik bolidu. □ **4:2 «dengiz» —** kahinlar yuyunidioqan qong bir dastur. □ **4:5 «üq ming bat su» —** üq ming bat muxu yərdə bəlkim təhminən 30000 litr bolsa kerək idi. Ibadəthanidiki shemilarni kərüng. □ **4:11 «Huram» —** yəni Huram-abi. 2:13ni kərüng.

«yuyux desi»ni, 15 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buқini yasatқuzdi.
16 Қazan, kürək, wilka-ilmәklәr, wə munasiwәtlik barliқ әswablarni Ҳuram-Abi
Pәrwәrdigarning өyini dәp Sulayman padixaһқa parқiraydioɣan mista yasitip bәrdi.
17 Padixaһ bularni Iordan tüzlәnglikidә, Sukkot bilәn Zәrәdataһ otturisida, *xu yәrdiki* seoɣiz layda қelip yasap, қuydurup qiқti. □ 18 Sulayman yasatқuzoɣan bu
әswablarning sani intayin kөp idi; kәtkәn misning eoɣirliқini өlqәp bolmaytti.
19 Sulayman yәnә Hudaning өyi iqidiki barliқ әswablarni yasatti — yәni altun
huxbuygaһni, «tәқdim nan» қoyulidioɣan xirәlәrni 20 wә sap altunda қilinoɣan
qiraoɣdanlar bilәn qiraoɣlirini yasatқuzdi; bu qiraoɣlar bәlgilimә boyiqә iqki
«kalamhana» aldida yandurux üqün boldi. □ 21 U yәnә qiraoɣdanning gülliri, qiraoɣ
wә pilik қayqilirining ҳәmmisini altundin қildurdi (ular sap aldundin idi). 22 U yәnә
peqaқlar, tawaқlar, piyalә-қaqa wә küldanlarning ҳәmmisini sap altundin қildurdi.
U өyning ixiklirini, yәni iqidiki әng muқәddәs jayoɣa kiridioɣan iqki қatlima ixiklәr
wә өyning «muқәddәs jay»ining taxқiriқi ixiklirini altundin қildurdi.□

5

1 Xuning bilәn Sulayman Pәrwәrdigarning өyi üqün қilidioɣan barliқ қuruluxlar
tamam boloɣanda, u atisi Dawut *Hudaoɣa* atap beoɣixlioɣan nәrsilәrni (yәni kümüx,
altun wә ҳәmmә baxқa buyumlarni) elip kelip, Pәrwәrdigarning өyining hәzinilirigә
қoydurdi.

Sulayman әҳdә sanduқini ibadәthanioɣa elip kiridu
1Pad. 8:1-66

2 Xu qaoɣda Sulayman Pәrwәrdigarning әҳdә sanduқini «Dawut xәҳiri»din, yәni
Ziondin yөtkәp kelix üqün Israil aқsaқallirini, қәbilә bәglirini wә Israil jәmәtlirining
bәglirini Yerusalemoɣa yioɣilixқa qaқirdi. 3 Buning üqün Israilning ҳәmmә adәmliri
Etanim eyida, yәni yәttinqi ayda, bekitilgәn ҳeytta padixaһning қexioɣa yioɣildi □
4 Israilning ҳәmmә aқsaқalliri yetip kәlgәndә Lawiylar әҳdә sanduқini kөtürüp
mangdi. 5 Ular әҳdә sanduқini, jamaәt qediri bilәn uning iqidiki barliқ muқәddәs
buyumlarni kөtürüp elip qiқti. Kaһinlar boloɣan Lawiylar muxularni elip qiқti.□
6 Sulayman padixaһ wә barliқ Israil jamaiti әҳdә sanduқining aldida mengip,
kөplikidin sanini elip bolmaydioɣan san-sanaқsiz қoy bilәn kalini қurbanliқ
қiliwatatti. 7 Kaһinlar Pәrwәrdigarning әҳdә sanduқini өz jayioɣa, ibadәthanining
iqki «kalamhana»sioɣa, yәni әng muқәddәs jayoɣa elip kirip kerublarning
қanatlirining astioɣa қoydi. □ 8 Kerublarning yeyilip turoɣan қaniti әҳdә sanduқining
orni üstidә boloɣaqқa, әҳdә sanduқi bilәn uni kөtürüp turidioɣan baldaқlarni yepip
turatti. 9 Bu baldaқlar sanduқning tutқuqliridin naһayiti uzun qiқip turoɣaqқa,
kalamhanining aldida turup әҳdә sanduқining yenidiki ikki baldaқning uqlirini
kөrgili bolatti, biraқ өyning sirtida ularni kөrgili bolmaytti; bu baldaқlar taki

---

□ **4:17 «Zәrәdataһ» —** yaki «Zarәtan» («1Pad.» 17:46ni kөrüng). □ **4:20 «kalamhana» —** «әng muқәddәs jay»ning yәnә bir atilixidur. 3:16diki izaһatni kөrüng. □ **4:22 «peqaқlar» —** yaki «pilik қayqiliri» yaki «lahxigirlar». **«U өyning ixiklirini, yәni iqidiki әng muқәddәs jayoɣa kiridioɣan iqki қatlima ixiklәr ... altundin қildurdi» —** baxқa birhil tәrjimisi «U өyning ixikliri, yәni әng muқәddәs jayning iqigә kiridioɣan қatlima ixiklәr wә өyning «muқәddәs jay»ining taxқiriқi ixiklirining turum-ülgüjәklirini altundin қildurdi». □ **5:3 «yәttinqi ayda bekitilgәn ҳeyt» —** bu ҳeyt «kөpilәr ҳeyti» (yәnә «qedir ҳeyti» yaki «mewә ҳosul ҳeyti»mu dәp atilatti), 7-ayning 15-22 künliridә өtküzülidu («Law.» 23:34). Israilning әrliri uningoɣa Yerusalemda қatnixixi lazim idi. □ **5:5 «jamaәt qediri» —** yaki «jamaәt yioɣilidioɣan qedir», yәni «ibadәt qediri». □ **5:7 «kalamhana» —** «әng muқәddәs jay»ning yәnә bir atilixidur. 3:16diki izaһatni kөrüng.

bügüngə qədər xu yərdə turmaqta. □ 10 Əhdə sanduqining iqidə Musa pəyƣəmbər Horəb teƣida turƣanda iqigə salƣan ikki tahtaydin baxqa heqnərsə yoq idi (Israillar Misir zeminidin qiqqandin keyin Pərwərdigar ular bilən Horəbdə əhdə tüzgənidi).□
11 Kahinlar muqəddəs jaydin qiqixti (xu yərdə hazir bolƣan barliq kahinlar, əz nəwitigə qarimay əzlirini Hudaoƣa atap pakizliƣanidi; □ 12 nəoƣmə-nawaqi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Heman, Yədutun wə ularning ooƣulliri həm qerindaxliri qəkmən tonlirini kiyixip, qurbangahning xərqidə turup qang, təmbur wə qiltarlar qelixiwatqanidi; ular bilən billə kanay qeliwatqan yənə bir yüz yigirmə kahin bar idi) 13 wə xundaq bolduki, kanayqilar bilən nəoƣmə-nawaqilar həmmisi birdək qelip, bir awaz bilən Pərwərdigaroƣa təxəkkür-həmdusana eytiwatqanda, yəni kanaylar, janglar wə hərhil sazlarni qelip, yuqiri awaz bilən «Pərwərdigar mehribandur, əzgərməs muhəbbiti əbədil'əbədgiqidur» dəp Pərwərdigarni mədhiyələwatqanda — xu haman ibadəthana, yəni Pərwərdigarning əyi bir bulut bilən toldu-ruldi; 14 kahinlar əxu bulut tüpəylidin wəzipilirini ətüxkə turalmaytti, qünki Pərwərdigarning julasi Hudaning əyini toldurƣanidi.

6

1 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum qarangoƣuluq iqidə turimən, dəp eytqanidi; 2 Lekin, *i Pərwərdigar*, mən Sening üqün bir həywətlik makan bolsun dəp, Sən mənggü turidioƣan bir əyni yasidim, dedi.□
3 Andin padixah burulup barliq Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti. 4 U mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigaroƣa təxəkkür-mədhiyə boloƣay! U Əz aoƣzi bilən atam Dawutqa wədə qiloƣanidi wə Əz qoli bilən uni əməlgə axurdi. U əslidə Dawutqa: —
5 «Mən Əz həlqim Israilni Misir zeminidin elip qiqqan kündin buyan namim üqün bu yərdə bir əy salay dəp Israilning hərqaysi qəbililirining xəhərliridin heqqaysisini tallimidim, yaki həlqim Israiloƣa həkümran boluxqa heqqaysi adəmni tallimidim; 6 halbuki, Mən namim xu yərdə bolsun dəp Yerusalemni tallidim wə həlqim boloƣan Israiloƣa həkümranlik qilsun dəp Dawutni tallidim» degənidi.
7 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioƣa atap bir əy selix arzu-niyiti bar idi. 8 Biraq Pərwərdigar atam Dawutqa: «Kənglüngdə Mening namimoƣa bir əy yasaxqa qiloƣan niyiting yahxidur; 9 əmma xu əyni sən yasimaysən, bəlki puxtungdin bolidioƣan ooƣlung, u Mening namimoƣa atap xu əyni salidu», degənidi.
10 Mana əmdi Pərwərdigar Əz səzigə əməl qildi. Mən Pərwərdigar wədə qiloƣinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioƣa atap bu əyni saldim. 11 Mən bu əydə əhdə sanduqini qoydum; əhdə sanduqi iqidə Pərwərdigarning Israillar bilən tüzgən əhdə *tahtiliri* bardur» dedi.

Sulayman Israil üqün dua qilidu

12 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning qurbangahining aldida turup qollirini kətürüp: — 13 (qünki baya Sulayman mistin

□ **5:9 «bügüngə qədər…»** — bu ibarə xuni ispatlayduki, «Tarih-təzkirə»ning hatirilirining kəpinqisi ibadəthana tehi əz jayida turoƣan waqtida, sürgün boluxtin ilgiri yeziloƣan (36-bab, 11-23-ayətlərni bəlkim keyinki bir hatiriqi qoxup yazoƣan). □ **5:10 «Horəb teoƣi»** — Sinay teoƣining baxqa bir ismidur. □ **5:11 «Kahinlar… əzlirini Hudaoƣa atap pakizliƣanidi»** — muxu «pakizlax» Təwrattiki taharət bəlgilimilərgə əməl qilixtin ibarət idi (məsilən, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni kərüng). □ **6:2 «həywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «turaloƣu-makan».

uzunluqi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz kelidiƣan bir pəxtaq yasitip, taxqiriqi ƫoylining otturisiƣa jaylaxturƣanidi. U ənə xu pəxtaq üstigə qiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asmanƣa qarap ƣuliqini yayƣanidi) 14 — u mundaq dua qildi: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə asmanda nə zeminda Səndək Huda yoqtur; Sening aldingda pütün qəlbi bilən mangidiƣan Øz qulliring üqün əƫdəngdə turup øzgərməs muƫəbbitingni kərsitisən. 15 Qünki Sən Øz qulung atam Dawutqa bərgən wədidə turdung; Sən Øz aƣzing bilən eytqan səzüngni mana bügünkidək Øz qolung bilən wujudqa qiqarding. 16 Əmdi ƫazir, i Israilning Hudasi Pərwərdigar, Øz qulung atam Dawutqa: — «Əgər sening əwladliring øz yolliriƣa səgək bolup sən Mening aldimda mangƣandək, qanunumƣa əməl qilip mangsila, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturidiƣan bir zat kəm bolmaydu» dəp bərgən wədəngdə turƣaysən. 17 Əmdi ƫazir, i Israilning Hudasi, Sən qulung Dawutqa eytqan səzliring əməlgə axuruluƣay, dəp ətünimən!
18 Lekin Huda Øzi rastla yər yüzidə insanlar bilən makan qilamdu? Mana, asmanlar bilən asmanlarning asmini Seni siƣduralmaydiƣan yərdə, mən yasiƣan bu øy qandaqmu Sening makaning bolalisun?! 19 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, qulungning dua wə iltijasiƣa qulaq selip, qulungning Sanga kətürgən nidasi wə tilikini angliƣaysən. 20 Xuning bilən Øz køzliringni keqə-kündüz bu øygə, yəni Sən: «Mening namimni u yərdə ayan qilimən» dəp eytqan jayƣa keqə-kündüz tikkəysən; Øz qulungning u jayƣa qarap qiliƣan duasiƣa qulaq saliƣaysən. □ 21 Qulung wə həlqing Israil bu jayƣa qarap dua qiliƣan qaƣda, ularning iltijaliriƣa qulaq selip, Øz makaning qiliƣan asmanlardin turup angliƣaysən, angliƣiningda ularni kəqürgəysən.
22 Əgər birsi øz qoxnisiƣa gunaƫ qilsa wə xundaqla ixning rast-yaliƣanliqini bekitix üqün kəsəm iqküzülsə, bu kəsəm bu øydiki qurbangaƫingning aldiƣa kəlsə, □ 23 Sən kəsəmni asmanda turup anglap, amal qilip Øz bəndiliring otturisida ƫøküm qiqariƣaysən; gunaƫi bar adəmning gunaƫini øzigə qayturup, øz yolini øz bexiƣa yandurup, gunaƫsiz adəmni aqlap øz adilliqiƣa qarap uningƣa ƫəqqini bərgəysən.
24 Øz həlqing Israil Sening aldingda gunaƫ qiliƣini üqün düxməndin yengilsə, yamanliqidin qaytip bu øydə turup, namingni etirap qilip sanga dua bilən iltija qilsa, 25 Sən asmanda anglap, Øz həlqing Israilning gunaƫini kəqürüp, ularni Sən ata-bowiliriƣa wə øzlirigə təqdim qiliƣan zeminƣa qayturup kəlgəysən.
26 Ular Sanga gunaƫ qiliƣini üqün asman etilip yamƣur yaƣmaydiƣan qiliwetilgən bolsa, lekin ular bu jayƣa qarap Sanga dua qilip namingni etirap qilip, Sening ularni qiyinqiliqqa saliƣining tüpəylidin øz gunaƫidin yenip towa qilsa, 27 Sən asmanda turup qulaq selip, qulliringning wə həlqing Israilning gunaƫini kəqürgəysən; qünki Sən ularƣa mengix kerək boliƣan yahxi yolni øgitisən wə Øz həlqinggə miras qilip bərgən zeminning üstigə yamƣur yaƣdurisən!
28 Əgər zeminda aqarqiliq ya waba bolsa, ya ziraətlər dan almisa ya ƫal qüxsə ya uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki xəƫərlirining qowuqliriƣa ƫujum qilip qorxiwalsa, ya ƫərqandaq apət ya kesəllik bolsa, 29 undaqta barliq həlqing Israil bolsun, ƫərqandaq kixi bolsun, øzigə kəlgən apətni wə øz dərdini bilip, qollirini bu øygə sunup, məyli qandaq dua yaki iltija qilsun, 30 əmdi Sən turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm qiliƣaysən, Sən ƫərbir adəmning qəlbini bilgəqkə, øzining yollirini øzigə

□ **6:20 «Øz qulungning u jayƣa qarap qiliƣan duasi»** — yaki bolmisa: «øz qulungning u jay tooƣrisidiki duasi...» □ **6:22 «Əgər... ixning rast-yaliƣanliqini bekitix üqün kəsəm iqküzülsə...»** — bundaq kəsəm tooƣruluq «Qəl.» 11:5-31ni kərüng. «Kəsəm bu øydiki qurbangaƫning aldiƣa kəlsə...» mumkinqiliki barki, Israilda muxundaq kəsəmlərni iqix üqün qurbangaƫning aldiƣa kelix kerək əməs idi, pəqət: «Hudaning qurbangaƫi aldida kəsəm qilimənki...» degəndək səzlər eytiliƣan bolsa «nəq qurbangaƫ aldida turƣandək» ƫesablinatti.

yanduroɣaysən (qünki Sənla, pəqət Sənla ḥəmmə insan balilirining qəlblirini bilgüqidursən); 31 xundaq qilip, ular Sən ata-bowilirimizoɣa təqdim qiloɣan zeminda olturup ömrining ḥəmmə künliridə Səndin qorqup yolliringda mangidioɣan bolidu.
32 Öz həlqing Israildin bolmioɣan, Sening uluoɣ naming, qudrətlik qolung wə sozoɣan biliking tüpəylidin yiraq-yiraqlardin kəlgən musapir bolsa, u kelip bu öy tərəpkə qarap dua qilsa, 33 Sən turuwatqan makaning boloɣan asmanlarda uningoɣa qulaq selip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiq qiloɣaysən; xuning bilən yər yüzidiki barliq əllər namingni tonup yetip, Öz həlqing Israildək Səndin qorqidioɣan bolup, mən yasioɣan bu öyning Sening naming bilən ataloɣinini bilidu. □
34 Əgər Sening həlqing Sening tapxuruqung bilən düxmini bilən jəng qilixqa qikqanda, Sən tallioɣan bu xəḥərgə, xundaqla mən namingoɣa atap yasioɣan bu öy tərəpkə qarap Sən Pərwərdigaroɣa dua qilsa, 35 Sən asmanlarda turup ularning duasi bilən iltijasioɣa qulaq selip, ularni nusrətkə erixtürgəysən.
36 Əgər ular Sanga gunaḥ sadir qiloɣan bolsa (qünki gunaḥ qilmaydioɣan ḥeqkixi yoqtur) Sən ularoɣa oɣəzəplinip, ularni düxmənlirining qolioɣa tapxuroɣan bolsang, bular ularni yiraq-yeqinoɣa, öz zemینioɣa sürgün qilip elip baroɣan bolsa, 37 lekin ular sürgün qilinoɣan yurtta əs-ḥoxini tepip towa qilip, özi sürgün boloɣan yurtta Sanga: — Biz gunaḥ qilip, qəbiḥlikkə berilip Səndin yüz örüp kəttuq, dəp yelinsa, 38 — əgər ularni sürgün qiloɣanlarning zeminida pütün qəlbi wə pütün jenidin Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowilirioɣa təqdim qiloɣan zeminoɣa, Sən tallioɣan xəḥər tərəpkə wə mən namingoɣa atap yasioɣan bu öy tərəpkə yüzini qilip dua qilsa, 39 Sən turuwatqan makaning boloɣan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijalirini anglap ular üqün ḥəküm qikirip, Öz həlqingning Sanga sadir qiloɣan gunaḥini kəqürüm qiloɣaysən; 40 əmdi i Hudayim, Səndin ötünimən, bu yərdə qiloɣan dualaroɣa kəzüng oquq, quliking ding boloɣay!
41 Əmdi ornungdin turoɣin, i Pərwərdigar Huda,
Sən qudritingning ipadisi boloɣan əḥdə sandukung bilən,
Öz aramgaḥingoɣa kirgəysən!
Kaḥinliring ḥəqqaniylik bilən kiydürülsun,
Məmin bəndiliring yahxiliqingdin xadlansun!
42 I Pərwərdigar Huda, Özüng məsiḥ qiloɣiningning yüzini yandurmioɣaysən;
Qulung Dawutqa kərsətkən özgərməs muḥəbbitingni esingdə tutqaysən!».□

7

Sulayman ibadəthanini Hudaoɣa beoɣixlaydu

1 Sulayman duasini tügitixigila, asmandin ot qüxüp köydürmə qurbanlik ḥəmdə baxqa qurbanliklarni qoymay köydürüwətti; Pərwərdigarning xan-xəripi öyni toldurdi. 2 Pərwərdigarning xan-xəripi öyni tolduruwətkəqkə, kaḥinlar Pərwərdigarning öyigə kirəlmidi. 3 Ot qüxkənlikini wə Pərwərdigarning xan-xəripi öyning üstidə tohtioɣanlikini kərüp, Israillarning ḥəmmisi tax yatquzuloɣan məydanda yükünüp bax urup: «Pərwərdigar meḥribandur, Uning özgərməs muḥəbbiti mənggügiqə turidu!» dəp Pərwərdigaroɣa ibadət qilip təxəkkür-mədḥiyə

□ **6:33 «bu öyning Sening naming bilən ataloɣini» —** bu ibarə Hudaning ibadəthanisi tooɣruluq «bu öy Meningkidur» wə «bu öydə Mening kim ikənlikim ayan qilinidu» degəndək ikki məqsitini kərsitidu. □ **6:42 «Özüng məsiḥ qiloɣining» —** bu, bəlkim Dawutning əwladi boloɣan Sulayman padixaḥning özi üqün qiloɣan duasi. Hudaning «məsiḥ qiloɣini» tooɣruluq «Zəbur» 2-küy wə izaḥatlarni kərüng. **«qulung Dawutqa kərsətkən özgərməs muḥəbbiting»** — xübḥisizki, bu ibarə Hudaning Dawutqa qiloɣan barliq wədilirini öz iqigə alidu.

oқuxti. 4 Padixaһ wə pütkül həlқ Pərwərdigarning aldida қurbanliқlirini sundi.
5 Sulayman padixaһ yigirmə ikki ming kala, bir yüz yigirmə ming қoyni қurbanliқ
қilip sundi. Xundaқ қilip padixaһ wə pütkül həlқ Hudaning өyini *Hudaoɣa*
beoɣixlidi. 6 Kaһinlar wə xundaқla Pərwərdigaroɣa atioɣan sazlarni tutқan Lawiylar
өz orunlirida turatti (padixaһ Dawut bu sazlarni Pərwərdigarning mədһiyisidə
ixlətkili yasioɣanidi, *u Pərwərdigaroɣa*: «Uning өzgərməs muһəbbiti əbədgiqidur»
dəp mədһiyə oқuoɣinida ularni ixlitətti); kaһinlar Lawiylarning udulida turup kanay
qelixatti; Israillarning һəmmisi xu yərdə ərə turuxқanidi.
7 Sulayman Pərwərdigarning өyining aldidiki һoylisining otturisini ayrip muқəddəs
қilip, u yərdə kөydürmə қurbanliқlar wə inaқliқ қurbanliқilirining yaoɣlirini sundi;
qünki Sulayman yasatқan mis қurbangaһ kөydürmə қurbanliқlar, ax һədiyiliri wə
қurbanliқlarning yaoɣlirini қobul қilixқa kiqik kəldi. 8 Xuning bilən u waқitta
Sulayman wə uning bilən boloɣan pütün Israil, yəni Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin
tartip Misir eқinioɣiqə һəmmə yərlərdin kəlgən zor bir jamaət һeyt өtküzdi.
□ 9 Səkkizinqi küni ular təntənilik bir ibadət yioɣilixi өtküzdi; ular yəttə kün
қurbangaһni Hudaoɣa atap beoɣixlioɣanidi andin ular yənə yəttə kün һeyt өtküzdi. □
10 Yəttinqi ayning yigirmə üqinqi küni padixaһ həlқni өz өy-qedirlirigə қayturdi; ular
Pərwərdigarning Dawutқa, Sulaymanoɣa wə Өz həlқi Israiloɣa қiloɣan yahxiliқliri
üqün қəlbidə xad-huram bolup қaytip kətti.

11 Xundaқ қilip Sulayman Pərwərdigarning өyini wə padixaһning ordisini yasap
püttürdi. Sulaymanning kəngligə Pərwərdigarning өyidə wə өzining ordisida nemə
қilix kəlgən bolsa, xu ixlarning һəmmisi onguxluқ pütti.□

Pərwərdigar Sulaymanoɣa wədə һəm agaһ beridu
1Pad. 9:1-9

12 Andin Pərwərdigar keqidə Sulaymanoɣa ayan bolup uningoɣa: «Mən sening
duayingni anglidim wə Өzümgimu bu jayni «қurbanliқ өyi» boluxқa tallidim.
13 Əgər Mən asmanni yamoɣur yaoɣmaydioɣan қilip etiwətsəm yaki qekətkilərgə
zemindiki məһsulatlarni yəp taxlaxni buyrusam wə yaki həlқim arisioɣa waba
tarқitiwətsəm, 14 *xu qaoɣda* namim bilən ataloɣan bu həlқim өzini kəmtər tutup,
dua қilip yüzümni izləp, rəzil yolliridin yansa, Mən asmanda turup anglap, ularning
gunaһini kəqürimən wə zeminini saқaytimən. □ 15 Əmdi bu yərdə қilinoɣan
dualaroɣa Mening kөzlirim oquқ wə қulaқlirim ding bolidu. 16 Mən əmdi namim
mənggü bu yərdə ayan қilinsun dəp bu өyni tallap, uni Өzümgə muқəddəs қildim;
kөzümmu, қəlbimmu һəmixə xu yərdə bolidu.
17 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoɣinidək sənmu sanga
buyruoɣinimning һəmmisigə muwapiқ əməl қilix üqün bəlgilimilirim wə
һəkümlirimni tutup aldimda mangsang, 18 Mən əmdi atang Dawutқa: «Israilning
təhtidə sanga əwladingdin olturuxқa bir zat kəm bolmaydu» dəp əһdə қiloɣinimdək,
Mən sening padixaһliқ təhtingni Israilning üstidə məһkəm қilimən. 19 Biraқ əgər
silər Meningdin yüz өrüp, Mən silərning aldinglarda jakarlioɣan bəlgilimilirim wə
əmrlirimni taxlap, baxқa ilaһlarning қulluқioɣa kirip qoқunsanglar, 20 xu qaoɣda
Mən Israilni ularoɣa təқdim қiloɣan zeminidin yulup taxlaymən; wə Өz namimni
kөrsitixkə Өzümgə muқəddəs қiloɣan bu өyni nəzirimdin taxlaymən wə Israilni

□ **7:8 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip...». □ **7:9 «... Yənə yəttə kün һeyt өtküzdi»** — «kəpilər һeyti» bekitilgən waқit yəttə kün idi. Israillar muxu waқitқa yənə yəttə kün қoxti. □ **7:11 «orda»** — bu ayəttə «өy» degən söz bilən ipadilinidu. □ **7:14 *...ularning*** zeminini saқaytimən — muxu degənlik Hudaning қəһətqilik, qekətkilər wə wabalar yətküzgən ziyanni əsligə kəltürüxini kөrsitidu.

ḫəmmə həlkłər arisida səz-qəqək wə tapa-tənining obyekti kilimən; 21 bu əy gərqə ḫazir uluo bolsimu, xu zamanda uningdin ətkənlərning ḫəmmisi kattik ḫəyran kilixip: «Pərwərdigar bu zeminoła wə bu əygə nemixka xundak kilołandu?» dəp soraydu. □ 22 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlkłər* ata-bowilirining Hudasi, yəni ularni Misir zeminidin qikarołan Pərwərdigarni taxlap, əzlirini baxka ilarḫlaroła baołap, ularoła səjdə kilip kullukida bolołanliki üqün, U bu pütkül külpətni ularning bexioła qüxürüptu, dəp jawab beridu.

8

Kuruluxlar wə soda-setikłar
1Pad. 9:10-28

1 Xundak boldiki, yigirmə yil ətüp, Sulayman Pərwərdigarning əyi bilən padixaḫning əyini yasap bolołandin keyin, 2 u Ḫiram əzigə sowoła kilołan xəḫərlərni kaytidin kurup qikti; Israillar xu yərdə olturakłaxti.□
3 Sulayman Hamat-Zobaḫ xəḫirigə berip uni ixoła kildi.
4 U yənə qəldiki Tadmorni wə əzining Hamatta kurołan barlik həzinə xəḫərlirini yənə ongxitip kurdi. 5 U yənə Üstünki Bəyt-Ḫoron bilən Astinki Bəyt-Ḫoronni sepil, baldakłik kowukłiri bolołan korołanlik xəḫərlərgə aylandurdi; 6 Baalatni, xundakła əzigə has ḫəmmə həzinə xəḫərlirini, «jəng ḫarwisi xəḫərliri»ni, atlikłarni orunlaxturołan xəḫərlərni wə Yerusalemda, Liwanda wə əzi soraydiołan barlik zeminda halioinini bina kildi.
7 Israildin bolmiołan Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylardin *Israil* zeminida kelip kalołanlarning ḫəmmisini bolsa, 8 Sulayman bularni, yəni Israillar pütünləy yokatmiołan əllərning kalołan əwladlirini kulluk ḫaxaoła tutti. Ular bügünki küngiqə xundak bolup kəldi. □ 9 Lekin Israillardin Sulayman əz ixliri üqün ḫeqkimni kul kilmay, bəlki ularni ləxkər, ḫəkümdar-əməldar, ḫarwa bilən atlikłarning sərdarliri kildi. 10 Bulardin padixaḫ Sulaymanning ixligüqilərning üstigə koyołan qong nazarətqiliri bolup, ikki yüz əllik idi.□
11 Sulayman Pirəwnning kizini «Dawutning xəḫiri»din əzi uningoła saldurołan ordioła əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḫi Dawutning ordisida turuxi muwapik əməs; qünki Pərwərdigarning əḫdə sanduki barołanliki jaylarning ḫəmmisi mukəddəstur», — dedi. □
12 Sulayman bu qaoła Pərwərdigarning kurbangaḫida, yəni *mukəddəs jayning* aywanining aldioła saldurołan kurbangaḫta Pərwərdigaroła atap kəydürmə kurbanlik təkdim kilatti; 13 — yəni Musa pəyoəmbərning tapxuruki boyiqə, ḫər küni, xabat künliridə, ayning birinqi künliridə wə ḫər yilda üq ketim ətküzülidiołan alaḫidə ḫeyt künliridə — «petir nan ḫeyti», «ḫəptilər ḫeyti» wə «kəpilər ḫeyti»diki

□ **7:21 «bu əy gərqə ḫazir uluo bolsimu...»** — baxka birhil tərjimisi: «bu əy bir harabə bolidu,...» □ **8:2 «Ḫiram»** — yaki «Ḫuram», yəni Turning padixaḫi. □ **8:8 «Israillar pütünləy yokatmiołan əllər...»** — bu wəkələr Yəxua pəyoəmbər zamanida bolołan. Təwrattiki «Yəxua»ni kərüng. Muxu ḫaxarqilar 13:5-16də hatiriləngənlərdin baxka ḫaxarqilar bolsa kerək idi. **«ular bügünki küngiqə xundak bolup kəldi»** — bu səz Israillar tehi əz wətinidə turołan wakitida hatiriləngən, əlwəttə. □ **8:10 «qong nazarətqiliri... Ikki yüz əllikIdi»** — «1Pad.» 9:23də bu san bəx yüz əllik deyilidu. Bəlki bu sanlar baxka-baxka wakittiki əḫwallarni kərsitixi mumkin. □ **8:11 «Sulayman Pirəwnning kizini ... əzi uningoła saldurołan ordioła əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḫi Dawutning ordisida turuxi muwapik əməs»** — uning xundak orunlaxturuxining səwəbi, Pirəwnning kizi Yəḫudiy bolmiołaqka wə bəlkim Pərwərdigardin korkmiołanliki üqün idi.

künlərdə bekitilgən burqluқ қurbanliқlarni қilatti. □ 14 Sulayman yənə atisi Dawutning bəlgiləp bərgini boyiqə kaһinlarning hizmətlirining wə Lawiylarning burqlirining ada қilinixi üqün nəwət-guruppilarni bekitti; Lawiylarning һər küni mədһiyə oқux wə kaһinlarning aldida hizmətlərni ada қilix burqi bar idi. Sulayman yənə dərwaziwənlərni nəwiti boyiqə һər dərwazining hizmitini қilixқa bekitti; qünki Hudaning adimi Dawutning buyruқi xundaқ idi. 15 *Kaһin-lawiylar* padixaһning kaһinlarоqa wə Lawiylarоqa buyruoqanliridin, məyli қandaқ ix bolsun yaki həzinilərgə dair ix bolsun һeq bax tartmaytti.
16 Pərwərdigarning өyini selixta, өy uli selinoqan kündin tartip pütküqə Sulaymanning barliқ қurulux ixliri puhta tamamlandi. Xundaқ қilip Pərwərdigarning өyi pütti.
17 Andin Sulayman Edom zeminida *Қizil* dengiz boyidiki Əzion-Gəbərgə wə Elatқa қarap mangdi. 18 Һuram *padixaһ* өz hizmətkarliri arқiliқ kemilər wə dengiz yollirioqa pixxiқ adəmlirini Sulaymanning yenioqa əwətti. Ular Sulaymanning hizmətkarliri bilən billə Ofiroqa berip, u yərdin tət yüz əllik talant altun elip, uni padixaһ Sulaymanning қexioqa yətküzüp kəldi. □

9

Xebaning ayal padixaһi danaliқni izdəp kelidu
1Pad. 10:1-3

1 Xebaning ayal padixaһi bolsa Sulaymanning dangқ-xөһritini anglap, uni қiyin qigix-soallar bilən sinioqili Yerusalemoqa kəldi. U huxbuy buyumlar, intayin tola altun wə yaқut-gөһərlər artiloqan təgilərni elip, qong dəbdəbə bilən kəldi. Sulaymanning қexioqa kəlgəndə өz köngligə pükkən һəmmə ix tooqruluқ uning bilən səzləxti. 2 Sulayman uning һəmmə sorioqanlirioqa jawab bərdi. Һeqnemə Sulaymanoqa қarangoqu əməs idi, bəlki һəmmisidə uningoqa jawab bərdi.
3 Xebaning ayal padixaһi Sulaymanning danaliқioqa, yasioqan orda-sarayoqa, 4 dastihandiki taamlaroqa, əməldarlarning қatar-қatar olturuxlirioqa, hizmətkarlirining қatar-қatar turuxlirioqa, ularning kiygən kiyimlirigə, uning saқiyliri wə ularning kiygən kiyimlirigə wə uning Pərwərdigarning өyidə atap sunoqan köydürmə қurbanliқlirioqa қarap, üni iqigə qüxüp kətti.□
5 U padixaһқa: — Mən өz yurtumda silining ixliri wə danaliқliri tooqrisida angliоqan həwər rast ikən; 6 əmma mən kelip өz kөzlirim bilən kərmigüqə bu səzlərgə ixənmigənidim; wə mana, mən һətta yeriminimu anglimioqan ikənmən; silining danaliқliri bilən bərikət-bayaxatliқliri mən angliоqan həwərdin ziyadə ikən. 7 Silining adəmliri nemidegən bəhtlik-һə! Һəmixə silining aldilirida turup danaliқlirini anglaydioqan bu hizmətkarliri nəқədər bəhtliktur! 8 Silidin səyüngən, silini өzi üqün Israilning təhtigə olturoquzoqan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! Hudaliri Israiloqa baoqlioqan muһəbbiti üqün, ularni mənggü məzmut tursun dəp U silini tooqra һөküm wə adalət sürgili ular üstigə padixaһ қildi, dedi.

□ **8:13 «petir nan һeyti» —** yənə «ətüp ketix һeyti» yaki «pasha һeyti» dəp atilidu. Əməliyəttə «ətüp ketix һeyti» «petir nan һeyti»ning birinqi künidila ətküzülidu. **«kəpilər һeyti»** — «һəptilər һeyti» — yəni «dəsləpki һosul һeyti» dəp atilidu. □ **8:18 «tət yüz əllik talant altun» —** 450 talant bəlkim 15 tonna idi. **«Һuram өz hizmətkarliri arқiliқ kemilər wə dengiz yollirioqa pixxiқ adəmlirini Sulaymanning yenioqa əwətti. Ular … Ofiroqa berip, u yərdin … altun elip, uni padixaһ Sulaymanning қexioqa yətküzüp kəldi» —** Һuramning kemiliri bəlkim yuқirida 17-ayəttə tiloqa elinoqan Əzion-Gəbər wə Elat degən portlaroqa berip-kelətti.
□ **9:4 «üni iqigə qüxüp kətti» —** ibraniy tilida «uningda roһ қalmidi». Demək, intayin һəyran қaldi.

9 U padixaḫqa bir yüz yigirmə talant altun, intayin kəp huxbuy buyumlar wə yaqut-gəḫərlərni sowoɣa ⸗ildi. Xebaning ayal padixaḫi Sulayman padixaḫqa sunoɣan xunqə zor miqdardiki huxbuy buyumlar xuningdin keyin ḫeq kərüngən əməs 10 (Ofirdin altunlarni əpkelidioɣan Ḫuramning hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkarliri yənə intayin zor miqdardiki səndəl yaoɣiqini wə yaqut-gəḫərlərnimu elip kəldi. 11 Padixaḫ səndəl yaoɣiqidin Pərwərdigarning əyi üqün wə padixaḫning ordisi üqün pələmpəylər yasap ḫəm nəoɣmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni xuningdin yasatti. Xundaq esil səndəl yaoɣiqi Yəḫuda zeminida bu waqitqiqə ḫeq kərülüp baqmioɣanidi). □ 12 Sulayman padixaḫ Xebaning ayal padixaḫioɣa uning əzigə ⸗iloɣan sowoɣiliridin axurup sowoɣa tutti, ayal padixaḫning kəngli tartqan ḫəmmini — nemə sorisa, xuni bərdi; andin u hizmətkarliri bilən yoloɣa qiqip əz yurtioɣa qaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
1Pad. 10:14-29

13 Sulaymanoɣa ḫər yili kəltürülgən altunning əzi altə yüz atmix altə talant idi. □
14 Bu kirimdin baxqa, oqətqi-tijarətqilər, barliq ərəb padixaḫlar wə əz zeminidiki əməldarlarmu altun-kümüxlərni elip Sulaymanoɣa tapxuratti.
15 Sulayman padixaḫ ikki yüz qong siparni soqturdi wə ḫər siparoɣa altə yüz xəkəl altun kətti . □ 16 Xundaqla üq yüz qalqanni yapilaqlanoɣan altundin yasidi; ḫərbir qalqanni yasaxqa üq yüz xəkəl altun ixlitildi; padixaḫ ularni «Liwan ormini sariyi»oɣa esip qoydi.□
17 Padixaḫ pil qixliridin qong bir təht yasap, uni sap altun bilən qaplatti. 18 Təhtning altə qəwətlik pələmpiyi bar idi, uning bir altun putpərisi təht bilən tutixip turatti; orunduqning ikki yenida tayanoɣuqisi bar idi, ḫərbir tayanoɣuqning yenida birdin ərə turoɣan xirning ḫəykili bar idi. 19 Altə qəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol təripidə ərə turoɣan on ikki xirning ḫəykili bolup, ḫərbir basquqning ong-sol təripidə birdin bar idi; baxqa ḫeqqandaq əldə uningoɣa ohxax yasaloɣini yoq idi.
20 Sulayman padixaḫning barliq jam-piyaliliri altundin yasaloɣan; «Liwan ormini Sarayi»diki barliq qaqa-quqilar tawlanoɣan altundin yasaloɣan; Sulaymanning künliridə kümüx ḫeqnemə ḫesablinatti. 21 Qünki padixaḫning kemiliri Ḫuramning hizmətkarliri bilən billə Tarxixqa berip turatti; «Tarxix kemə»lər ḫər üq yilda bir qetim kelip altun-kümüx, pil qixliri, maymunlar wə tozlarni əkelətti.□
22 Sulayman padixaḫ yər yüzidiki barliq padixaḫlardin baylikta wə danaliqta üstün idi. 23 Hudaning Sulaymanning kəngligə saloɣan danaliqini anglax üqün yər yüzidiki barliq padixaḫlar uning bilən didarlixix arzusi bilən kelətti; 24 kəlgənlərning ḫəmmisi əz sowoɣitini elip kelətti; yəni kümüx qaqa-quqilar, altun qaqa-quqilar, kiyim-keqəklər, dubuloɣa-sawutlar, tetitqular, atlar wə qeqirlarni elip kelətti. Ḫər yili ular bəlgilik miqdarda xundaq qilatti. □
25 Wə Sulaymanning jəng ḫarwisioɣa qatidioɣan atliri üqün tət ming eoɣili bar idi, xuningdək on ikki ming atliq əskiri bar idi; u ularni «jəng ḫarwisi xəḫərliri»gə wə əzi turidioɣan Yerusalemoɣa orunlaxturdi. □ 26 Sulayman *Əfrat* dəryasidin Filistiyə

□ **9:11 «xundaq esil səndəl yaoɣiqi»** — yaki «undaq sazlar». □ **9:13 «altə yüz atmix altə talant»** — 666 talant, 22 tonna. □ **9:15 «altə yüz xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramoɣa yeqin. □ **9:16 «üq yüz xəkəl»** — 300 xəkəl bəlkim 3.5 kilogramoɣa yeqin. **«Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning quruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaoɣaqlirini kəp ixlətkənliktin boloɣanidi. Orda iqidə «kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət qatar» boloɣini üqün «ormandək» kərüngən bolsa kerək. □ **9:21 «Tarxix** — «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriqa yaki Britanniyəni yaki üqining ḫəmmisini kərsitidu. **«Tarxix kemə»** — bəlkim Tarxix degən portqa berip kelix səpirigə qidamlik boloɣan kemini kərsitətti. □ **9:24 «tetitqular»** — yaki «huxbuy buyumlar». □ **9:25 «jəng ḫarwisioɣa qatidioɣan atliri üqün tət ming eoɣil»** — yaki «atlar üqün tət ming eoɣili, jəng ḫarwiliri wə…». **«on ikki ming atliq əskiri»** — yaki pəqət «on ikki ming atliri».

zeminioɣiqə taki Misirning qegrisioɣa ḳədər boloɣan barliḳ padixaḥliḳlar üstidin ḥəkümranliḳ ḳildi. 27 Padixaḥ Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroɣun ḳildi. □ 28 Kixilər atlarni Misirdin wə ḥərḳaysi yurtlardin Sulaymanoɣa yətküzüp berip turatti.

29 Sulaymanning baxḳa əməlliri baxtin ahirioɣiqə «Natan pəyoɣəmbərning bayanliri», «Xiloḥluḳ Ahiyaḥning bixariti», xundaḳla Nibatning ooɣli Yəroboam tooɣruluḳ «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər» degən kitablaroɣa pütülgən əməsmidi? □ ■ 30 Sulayman Yerusalemda turup pütün Israilning üstidin ḳirik yil səltənət ḳildi. 31 Sulayman ata-bowiliri arisida uhlidi; halayiḳ uni atisi Dawutning xəḥiridə dəpnə ḳildi; uning ooɣli Rəḥoboam uning ornioɣa padixaḥ boldi.□

10

Israil ikkigə bəlünüp ketidu — ximaliy ḳəbililər Rəḥoboamoɣa ḳarxi qiḳidu
1Pad. 12:1-24

1 Rəḥoboam Xəḳəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixaḥ tikligili Xəḳəmgə kəlgənidi. 2 Nibatning ooɣli Yəroboam xu ixni angliɣanda xundaḳ boldiki, Misirdin ḳaytip kəldi (qünki u Sulayman padixaḥtin ḳeqip Misirda turuwatatti). 3 Əmdi halayiḳ adəm əwətip uni qaḳirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil kelip Rəḥoboamoɣa: —
4 Silining atiliri boynimizoɣa saloɣan boyunturuḳini eoɣir ḳildi. Sili əmdi atilirining bizgə ḳoyoɣan ḳattiḳ tələpliri bilən eoɣir boyunturuḳini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.
5 U laroɣa: — Ḥazirqə ḳaytip üq kündin keyin andin ḳeximoɣa yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlḳ tarilip kətti. 6 Rəḥoboam padixaḥ ɵz atisi Sulayman ḥayat waḳtida uning hizmitidə turoɣan moysipitlardin məsliḥət sorap: — Bu həlḳḳə beridioɣan jawabim tooɣrisida nemə məsliḥət kərsitisilər? — dedi.
7 Ular uningoɣa: — Əgər sili razilik bilən bügün bu həlḳni hux ḳilip laroɣa meḥriban muamilə kərsitip, laroɣa yahxi sözlər bilən jawab ḳilsila, ular silining barliḳ künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kərsətkən məsliḥətini ḳayrip ḳoyup, ɵzi bilən qong boloɣan, aldida hizmitidə boluwatḳan yaxlardin məsliḥət sorap 9 laroɣa: — Manga «Silining atiliri bizgə saloɣan boyunturuḳni yeniklətkəyla» dəp tiligən bu həlḳḳə jawab beriximiz tooɣruluḳ ḳandaḳ məsliḥət berisilər? — dedi. 10 Uning bilən qong boloɣan bu yaxlar uningoɣa: — «Silining atiliri boyunturuḳimizni eoɣir ḳildi, əmdi sili uni bizgə yenik ḳiloɣayla» dəp eytḳan bu həlḳḳə səz ḳilip: — «Mening qimqilaḳ barmiḳim atamning belidin tomraḳtur. 11 Atam silərgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eoɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḥ-tərbiyə bərgən bolsa mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḥ-tərbiyə berimən», degəyla, — dedi.□

□ **9:27 «kedir dərəhliri»** — yaki «kedir yaoɣiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɣiqini ixlitipla ḳalmay, xu qiraylik dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɣa kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliḳ»** — ibraniy tilida «Xəfəlaḥ» — bu yər ismi. □ **9:29 «Natan pəyoɣəmbərning bayanliri», «Xiloḥluḳ Ahiyaḥning bixariti» wə «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər»** — muxu üq kitabtin ḥazir həwirimiz yoḳ. ■ **9:29** 1Pad. 11:41-43 □ **9:31 «Sulayman… ata-bowiliri arisida uhlidi»** — muxu ibarə wə uningoɣa ohxap ketidioɣan ibarilər üstidə «Padixaḥlar»diki «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **10:11 «qayanliḳ ḳamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ḥazir məlum əməs, ḥeq bolmioɣanda padixaḥning intayin ḳattiḳ muamilisini kərsitidu, əlwəttə.

12 Rəḥoboam padixaḥ ularoɣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximoɣa yənə kelinglar» deginidək, Yəroboam wə barliḳ həlḳ üqinqi küni uning ḳexioɣa kəldi. 13 Rəḥoboam padixaḥ moysipitlarning məsliḥətini taxlap köpqilikkə ḳattiḳlik bilən jawab bərdi. 14 U yaxlarning məsliḥəti boyiqə ularoɣa: — Atam silərgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mən uni tehimu eoɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḥ bərgən bolsa mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḥ-tərbiyə berimən, dedi.
15 Xuning bilən padixaḥ həlḳning səzini anglimidi. Bu ix Huda təripidin boloɣan; qünki buning bilən Pərwərdigarning Xiloḥluḳ Ahiyaḥning wasitisidə Nibatning ooɣli Yəroboamoɣa eytḳan səzi əməlgə axurulidioɣan boldi.
16 Pütkül Israil padixaḥning ularning səzigə ḳulaḳ salmioɣinini kərgəndə həlḳ padixaḥḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning ooɣlida bizning ḥeq mirasimiz yoḳtur! Ḥərbiringlar өz өy-qedirliringlaroɣa ḳaytinglar, i Israil! I Dawut, sən өz jəmətinggila igə bol — dedi. Xuning bilən Israillar өz өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti.□
17 Əmma Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillaroɣa bolsa, Yəroboam ularning üstigə ḥəküm sürdi. □ 18 Rəḥoboam padixaḥ baj-alwan begi Adoramni Israillaroɣa əwətti, lekin pütkül Israil uni qalma-kesək ḳilip өltürdi. U qaoɣda Rəḥoboam padixaḥ aldirap, өzining jəng ḥarwisioɣa qiḳip, Yerusalemoɣa tikiwətti. 19 Xu təriḳidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə ḳədər uningoɣa ḳarxi qiḳip kəldi. □

11

Rəḥoboamning ixliri

1 Rəḥoboam Yerusalemoɣa kelip, Israil bilən jəng ḳilip padixaḥliḳni өzigə ḳayturup əkilix üqün Yəḥuda bilən Binyamin jəmətidin bir yüz səksən ming hillanoɣan jənggiwar əskərni toplidi. 2 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaoɣa kelip: —
3 «Yəḥudaning padixaḥi, Sulaymanning ooɣli Rəḥoboamoɣa, Yəḥuda bilən Binyamindiki Israillaroɣa səz ḳilip: —□
4 «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ḥujumoɣa qiḳmanglar, ḳerindaxliringlar bilən jəng ḳilmanglar; ḥərbiringlar өz өyünglaroɣa ḳaytip ketinglar; qünki bu ix Məndindur», degin» — deyildi. Wə ular Pərwərdigarning səzlirigə ḳulaḳ saldi, Yəroboamoɣa ḥujum ḳilixtin yandi.
5 Rəḥoboam Yerusalemda turatti, wə Yəḥudada ḳoroɣanliḳ xəḥərlərni saloɣuzoɣanidi. 6 U Bəyt-Ləḥəm, Etam, Təkoa, 7 Bəyt-Zur, Sokoḥ, Adullam, 8 Gat, Marəxaḥ, Zif, 9 Adorayim, Laḳix, Azikaḥ, 10 Zoraḥ, Ayjalon, Ḥebronni yasatti; bularning ḥəmmisi ḳoroɣanliḳ xəḥərlər bolup, Yəḥuda wə Binyaminning zeminida idi. □ 11 U barliḳ ḳəl'ə-ḳoroɣanlarni mustəḥkəmlidi wə ularda sərdarlarni təyinlidi, zapas axliḳ, may wə xarablarni təyyarlidi. □ 12 U yənə ḥərḳaysi xəḥərlərni köpligən ḳalḳan wə nəyzilər bilən ḳorallandurup, alamət mustəḥkəmliwətti. Yəḥuda bilən Binyamin uning təripidə turatti.□

□ **10:16 «өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti» —** «ibraniy tilida «өz qedirlirioɣa ḳaytip ketixti». □ **10:17 «Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillar» —** bularning köpinqisi Yəḥuda wə Binyamin ḳəbililiridin boloɣan, əlwəttə. Baxḳa ḳəbilidikilərmy boluxi mumkin. □ **10:19 «Israil» —** bu tarihta muxu yərdin baxlap adəttə «ximaliy padixaḥliḳ», yəni «on ḳəbilə»ni kərsitidu. □ **11:3 «Yəḥuda bilən Binyamindiki Israillar» —** bəlkim Yəḥuda ḳəbilisidikilər, Binyamin ḳəbilisidikilər (өzlirini «Israillar» dəp ḥesablioɣan, əlwəttə) ḥəm Yəḥuda wə Binyamin yurtlirida turuxluḳ baxḳa ḳəbililərdin kəlgən Israillarni kərsətsə kerək. □ **11:10 «Zoraḥ» —** yaki «Zoreaḥ». □ **11:11 «barliḳ ḳəl'ə-ḳoroɣanlar» —** bəlkim yuḳirida tiloɣa elinoɣan xəḥərlərni, bolmisa ulardin ayrim turidioɣan ḳəl'ə-ḳoroɣanlarni kərsitidu. □ **11:12 «uning təripidə turatti» —** yaki «uningoɣa təwə idi».

13 Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilən Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning
təripidə turatti. 14 Qünki Yəroboam bilən uning oƣulliri Lawiylarni qətkə qekip,
ularning Pərwərdigarning hizmitidə bolup kahinlik ətküzüxini qəkligənliki üqün,
ular əzlirining otlaqliri wə mal-mülkini taxlap Yəhuda zeminƣa wə Yerusalemƣa
kelixkənidi 15 (qünki Yəroboam «yuqiri jaylar»diki hizmət üqün «tekə ilahliri» wə əzi
yasiƣan mozay məbudlirining qulluqida boluxqa əzi üqün kahinlarni təyinligənidi).
□ 16 Wə bu *Lawiylarƣa* əgixip, Israilning həmmə qəbililiridin kənglidə Israilning
Hudasi Pərwərdigarni seƣinip-izdəxkə iradə tikligənlər ata-bowilirining Hudasi
boloƣan Pərwərdigarƣa qurbanlik qilix üqün Yerusalemƣa kelixti. 17 Xundaq qilip
ular Yəhuda padixahliqining küqini axurup, Sulaymanning oƣli Rəhoboamni üq
yil küqləndürdi; qünki *Yəhudadikilər* üq yil Dawutning wə Sulaymanning yolida
mangƣanidi.
18 Rəhoboam Mahalatni əmrigə aldi. Mahalat Dawutning oƣli Yərimotning qizi;
uning anisi Yəssəning oƣli Eliabning qizi Abihayil idi. 19 Mahalattin Rəhoboamƣa
Yəux, Xemariya wə Zaham degən oƣullar tərəldi. 20 Keyinki waqitlarda Rəhoboam
yənə Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə aldi; u uningƣa Abiya, Attay, Ziza wə
Xelomitlarni tuƣup bərdi. 21 Rəhoboam Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə
aloƣan barlik ayalliri wə kenizəkliridin bəkrək səyətti; qünki u jəmiy on səkkiz ayal
wə atmix kenizəkni əmrigə aloƣan; u jəmiy yigirmə səkkiz oƣul, atmix qiz pərzənt
kərgən. 22 Rəhoboam Maakahdin boloƣan oƣli Abiyani qerindaxliri iqidə həmmidin
qong xahzadə qilip tiklidi, qünki u uni padixahliqqa waris qilmaqqi idi. 23 Rəhoboam
aqilanilik bilən ix kərüp, oƣullirini Yəhudaning barlik zeminliri wə Binyaminning
barlik zeminliridiki barlik qoroƣanlik xəhərlərgə orunlaxturup, ularni nahayiti kəp
zapas ozuk-tülük bilən təminlidi; u yənə ularƣa nuroƣun hotun elip bərdi.

12

Rəhoboam Pərwərdigarƣa yüz əriydu
1Pad. 14:21-31

1 Rəhoboamning padixahliqi mustəhkəm boloƣanda, xundaqla küqəygəndə, xundaq
boldiki, u Pərwərdigarning qanun-əhkamlirini tərk qildi wə pütkül Israillarmu
uningƣa əgixip kətti. 2 Wə ularning Pərwərdigarƣa wapasizlik qiloƣini tüpəylidin,
Rəhoboam səltənitining bəxinqi yilida xundaq boldiki, Misirning padixahi Xixak
Yerusalemƣa hujum qozƣidi. 3 Xixak bir ming ikki yüz jəng harwisi, atmix ming
atlik əskərni baxlap kəldi; u əzi bilən billə Misirdin elip qikqan ləxkərlər, jümlidin
Liwiyəliklər, Sukkiylər wə Efiopiylər san-sanaqsiz idi. 4 U Yəhudaƣa təwə boloƣan
qoroƣanlik xəhərlərni ixƣal qildi, andin Yerusalemƣa hujum qilixqa kəldi. 5 Bu
qaƣda Xixak səwəbidin Yəhuda əməldarliri Yerusalemƣa yiƣilixqanidi; Ximaya
pəyƣəmbər Rəhoboam wə əməldarlarning yeniƣa kelip ularƣa: — Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Silər meningdin waz kəqkininglar üqün, Mənmu silərdin waz
keqip Xixakning qoliƣa tapxurdum» dəydu, dedi.

□ **11:15 «yuqiri jaylar» —** Təwrattiki «Qan.» 12:5-14də wə baxqa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillarƣa: Birsi Manga atap qurbanlik qilsa, pəqət «Əzüm talliƣan jay»da qurbanlik qilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundaq qurbanlik qilidiƣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir waqitta pəqət birla jayni bekitkənidi). Biraq Israillar bəlkim əz qolayliqini kəzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-hərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin saqit qilip taƣ qoqqiliri qatarlik yuqiri jaylarda Hudaƣa ibadət qilip qurbanlik qiloƣan. Buning xundaq bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini qobul qilip, xu yərdə hərhil butlaroƣimu qoqunup, hətta butpərəslərgə əgixip «insan qurbanlik»larnimu qilixi mumkin wə dərwəqə kəp waqitlarda xundaq qildi (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kərüng).

6 Xuni anglap, Israil əməldarliri bilən padixah өzlirini təwən kilip: — Pərwərdigar
adildur, deyixti.
7 Pərwərdigar ularning өzlirini təwən kiloƣanlikini kərüp Pərwərdigarning səzi
Ximayaoƣa yetip kelip: —«Ular өzlirini təwən kiloƣanikən, Mən ularni halak kilmay,
bəlki ularoƣa azoƣinə nijat kərsitimən wə Mening kaynap turoƣan oƣəzipim Xixakning
koli bilən Yerusalemoƣa təkülməydu. □ 8 Halbuki, ularning Manga bekinix bilən
dunyadiki padixahliklaroƣa bekinixning kandak pərki barlikini bilip yetixi üqün,
ular Xixakka bekindi bolidu» — deyildi.
9 Xuning bilən Misir padixahi Xixak Yerusalemoƣa hujum kilip, Pərwərdigarning
өyidiki həzinə-bayliklar bilən padixahning ordisidiki həzinə-baylikларni elip kətti.
U həmmisini, jümlidin Sulayman yasatkan altun sipar-kalkanlarni koymay elip
kətti. 10 Ularning ornida Rəhoboam padixah mistin birmunqə sipar-kalkanlar
yasitip, ularni padixah ordisining kirix yolini saklaydioƣan pasiban bəglirining
kolioƣa tapxurdi. 11 Padixah hər ketim Pərwərdigarning өyigə kiridioƣan qaoƣda,
pasibanlar u kalkanlarni elip tutup turatti, andin ularni yənə pasibanhanioƣa əkelip
koyuxatti.
12 Xuning bilən padixah өzini təwən kiloƣandin keyin, Pərwərdigarning oƣəzipi
uningdin yenip, uni tamamən yokitiwətmidi; Yəhudadikilər iqidimu az-tola yahxi
ixlar tepildi. □
13 Padixah Rəhoboam Yerusalemda asta-asta kudrət tepip, өz səltənitini sürətti.
Rəhoboam təhtkə qikkan qeoƣida kirik bir yaxta idi; u Yerusalemda, yəni
Pərwərdigar Өz namini tikləx üqün pütkül Israil kəbililiri iqidin tallioƣan xəhərdə on
yəttə yil səltənət kildi; Rəhoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi.
14 Rəhoboam kənglidə Pərwərdigarni izdəxni niyət kilmioƣanlikі tüpəylidin rəzillik
kildi.
15 Rəhoboamning barlik kiloƣan ixliri baxtin-ahirioƣiqə nəsəb hatiriliridiki «Ximaya
pəyoƣəmbərning səzliri» wə «Aldin kərgüqi Iddoning səzliri»də pütülgən əməsmidi?
Rəhoboam bilən Yəroboam otturisida uruxlar tohtimay bolup turatti. 16 Rəhoboam
ata-bowiliri arisida uhlidi, «Dawutning xəhiri»gə dəpnə kilindi. Ooƣli Abiya uning
ornioƣa padixah boldi.

13

Abiya Yəhuda üstigə həküm süridu
1Pad. 15:1-8

1 Padixah Yəroboamning səltənitining on səkkizinqi yili Abiya Yəhudaning üstigə
padixah boldi. 2 U Yerusalemda üq yil səltənət kildi; uning anisining ismi Mikaya
bolup, u Gibeahlik Uriyəlning kizi idi. Abiya bilən Yəroboam otturisida urux
boldi. 3 Abiya jəng kilix üqün hillanoƣan jəngqilərdin tət yüz mingni baxlap qikti;
Yəroboammu hillanoƣan batur jəngqilərdin səkkiz yüz mingni baxlap qikip, Abiyaoƣa
karxi səp tüzüp turdi.
4 Abiya Əfraim taoƣlik rayonidiki Zəmarayim teoƣioƣa qikip mundak dedi: — «I
Yəroboam wə Israil həlki, gepimgə kulak selinglar! 5 Bilməmsilər, Israilning
Hudasi Pərwərdigar «tuzluk əhdə» kilip, Israilning üstidiki padixahlikni Dawutka

□ **12:7 «… ularoƣa azoƣinə nijat kərsitimən»** — yaki «…ularni bir’azdin keyin kutkuzimən» yaki «…ularni waktinqə kutkuzimən». □ **12:12 «Yəhudadikilər iqidimu az-tola yahxi ixlar tepildi»** — yaki «Yəhudadikilər azrak yahxilikni kərdi».

wə uning əwladliriƣa mənggügə təqdim qilƣanƣu? □ 6 Lekin Dawutning ooƣli
Sulaymanning quli, Nibatning ooƣli Yəroboam qozƣilip əz ƣojisidin yüz əridi.
7 Xuning bilən bəzi muttəhəmlər, «Beliyalning baliliri» uning yeniƣa yiƣilip,
Sulaymanning ooƣli Rəhoboam bilən qarxilixixqa əzlirini küqləndürdi; Rəhoboam
u qaƣda tehi yax, səbiy balidək bolƣaqqa, ularƣa təng kelәlmidi. □ 8 Əmdi
silər Pərwərdigarning Dawutning əwladlirining qoliƣa tapxuruƣan padixahliqiƣa
qarxi qiqip «əzimizni kərsitimiz» dəysilər; silərning adiminglar dərwəqə kəptur;
silərdə yənə Yəroboam silərgə yasap bərgən, ilahlar dəp qarilidiƣan altun moza-
ylar bar. 9 Silər Pərwərdigarning kahinliri bolƣan Harunning əwladliri bilən
Lawiylarni qooƣliwetip, yər yüzidiki baxqa əllər qiloƣinidək əzliringlaroƣa *haliƣanqə*
kahin tikliwaloƣan əməsmidinglar? Kimdəkim bir torpaq wə yəttə qozini elip
kelip əzümni *kahinliққa* beoƣixlaymən desə, u Huda bolmiƣan butlaroƣa kahin
bolalaydu! 10 Lekin biz bolsaq, Pərwərdigar bizning Hudayimizdur, biz uningdin
waz kəqmiduq; Pərwərdigarning hizmitidə bolƣan kahinlar bolsa Harunning
əwladliridur, Lawiylar ularning hizmitidə turmaqta. □ 11 Ular hər küni ətisi-ahximi
Pərwərdigaroƣa kəydürmə qurbanliqlarni sunup, esil huxbuy yaqidu. Pakiz xirəgə
«təqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, hər küni kəqtə ular altun qiraoƣdan üstidiki
qiraoƣlarni yandurulidu; qünki biz Hudayimiz Pərwərdigarning tapxurukiƣa əməl
qilip keliwatimiz. Biraq silər bolsanglar uningdin waz kəqtinglar. 12 Qaranglar, Huda
bizni Baxliƣuqi bolup biz bilən billidur; qollariƣa kanay aloƣan, silərgə hujum qilixqa
signal qilixqa təyyar turidiƣan uning kahinlirimu biz bilən billidur. I Israil baliliri,
ata-bowanglarning Hudasi bolƣan Pərwərdigar bilən jəng qilmanglar; qünki silər
hərgiz ƣəlibə qazinalmaysilər».
13 Lekin Yəroboam ularning arqisidin hujum qilmaq üqün bəktürmə qoyƣanidi.
Xundaqki, Israillar Yəhudalarning aldi təripidə idi wə bəktürmə qoxun ularning
arqa təripidə saqlap turatti. 14 Yəhudalar burulup qarisa, mana əzliri aldi-arqidin
hujumƣa uqrawatatti; ular Pərwərdigaroƣa pəryad kətürdi, kahinlarmu kanaylarni
qaldi. 15 Buning bilən Yəhudalar qattiq quqan kətürüxti; wə xundaq boldiki,
Yəhudalar qattiq quqan kətürüxüwatqanda, Huda Yəroboam bilən barliq Israillarni
Abiya bilən Yəhudalarning aldidin urup terə-pərəng qildi. 16 Israillar Yəhudalarning
aldidin qaqti; Huda ularni Yəhudalarning qoliƣa tapxurdi. 17 Abiya bilən uning
adəmliri Israillarni qattiq qiroƣin qildi; Israillardin hillanƣan bəx yüz ming əskər qətl
qilindi. 18 Bu qaƣda Israillar təwən qilindi; Yəhudadikilər ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigaroƣa tayanƣanliqi üqün ƣəlibə qazandi. □ 19 Abiya Yəroboamning
kəynidin qooƣlap mangdi; u uning ilkidin birqanqə xəhirini, yəni Bəyt-Əl wə uningƣa
qaraxliq yeza-bazarlarni, Yexanah wə uningƣa qaraxliq yeza-bazarlarni, Əfron wə
uningƣa qaraxliq yeza-bazarlarni tartiwaldi. 20 Yəroboam Abiyaning künliridə
qaytidin küqlinəlmidi. Pərwərdigarning uni uruxi bilən u əldi.
21 Abiya bolsa əzini qudrət tapquzdi; u on tət hotun elip, yigirmə ikki ooƣul, on altə
qiz pərzənt kərdi. 22 Abiyaning baxqa ixliri, uning mangƣan yolliri wə eytqan səzliri
«Iddo pəyƣəmbərning təhlili»də pütülgəndur.

14

□ **13:5 «tuzluq əhdə»** — demək, tuz bilən ipadilәngən. «Law.» 2:13 wə «Qəl.» 18:19ni kərüng. Təwrat wə Injilda (uyƣurlar arisida boloƣandək) tuz bolsa «mənggülük»ning, «qirimaslik»ning wə «təm»ning simwolidur.
□ **13:7 «Beliyal»** — Xəytanning baxqa bir ismidur. «Beliyalning baliliri» iplas adəmlərni bildüridu. □ **13:10 «Lawiylar ularning hizmitidə turmaqta»** — yaki «Lawiylar uning hizmitidə turmaqta» — yəni Hudaning hizmitidə. □ **13:18 «təwən qilindi»** — yaki «məƣlup qilindi».

Asa Yəhuda üstidə həküm süridu — uning etiqadi
1Pad. 15:9-12

1 Abiya ata-bowiliri arisida uhlidi, kixilər uni «Dawut xəhiri»gə dəpnə kildi. Oolı
Asa uning ornioła padixah boldi. Asa padixah bolołan künlərdə on yil tinq ətti.
2 Asa Hudasi Pərwərdigarning nəziridə durus wə tooɣra bolołanni kildi. 3 U yat
əllərdin kəlgən but kurbangahlirini wə «yukiri jaylar»ni yokitip, «but tüwrük»lərni
ərüp qekip, Axərah butlirini kisip taxlidi, □ 4 Yəhudalarołа ata-bowilirining Hudasi
bolołan Pərwərdigarni izdəxni, mukəddəs kanun-əmrlərni tutuxni əmr kildi. 5 U
yənə Yəhuda zeminidiki hərbir xəhərlərdin «yukiri jaylar»ni wə «kün tüwrükliri»ni
yokatti. U qaołda pütün padixahlik uning həkümranlikida tinq-asayixlikta ətti. □
6 U yənə Yəhuda zeminida birnəqqə koroɣanlik xəhərlərni saldurdi, qünki yurt-
zemin aramlikta boldi; Pərwərdigar uningoła aramlik bərgəqkə, xu yillarda heq
urux bolmidi. 7 U Yəhudalaroła: — Zemin aldimizda tinq turoɣanda, bu xəhərlərni
sepil bilən korxaloɣan, munarlik, baldaklik kowukliri bolołan xəhərlər kilip kurayli;
qünki biz Hudayimiz Pərwərdigarni izdiginimiz üqün U tinqlik bərdi; biz Uni izdəp
kəlduk wə U bizning tət ətrapimizda bizgə aramlik bərdi, dedi. Xuning bilən
ular kuruluxni baxlidi wə ixliri onguxluk boldi. 8 Asaning koxuni bar idi; Yəhuda
kəbilisidin kalkan wə nəyzə bilən korallanoɣan üq yüz ming əskiri, Binyamin
kəbilisidin sipar wə okya bilən korallanoɣan ikki yüz səksən ming kixilik; ularning
həmmisi batur əzimətlər idi.
9 U qaołda Zərah isimlik bir Efiopiy milyon kixilik koxuni bilən üq yüz jəng harwisini
baxlap, *Asaoła* hujum kozoɣap Marəxahoła kəldi. □ 10 Asa uning bilən karxilixixka
atlandi; ular Marəxahka yekin Zəfatah jiloɣisioła kelip, bir-birigə karxi səp tüzüp
turuxti. 11 Asa Hudasi Pərwərdigaroła nida kilip: — I Pərwərdigar, Əz bəndənggə
yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqkanqə ix əməs. I
Pərwərdigar Hudayimiz, bizgə yardəm kiloɣaysən; qünki biz Sanga tayinimiz wə
Sening namingda bu zor koxunoła karxi atlinip qiktuk. I Pərwərdigar, Sən bizning
Hudayimizdursən, insanlar Seningdin oɣalip kəlmisun! — dedi.□
12 Xuning bilən Pərwərdigar Asa wə Yəhudalar aldida Efiopiylərni urup tiripirən
kiliwətti, Efiopiylər kaqti. 13 Asa əz adəmliri bilən birliktə ularni taki Gərarołiqə
kooɣlidi; Efiopiylər xundak yikitildiki, ulardin bir adəmmu tirik kalmidi; qünki ular
Pərwərdigarning aldida wə uning koxuni aldida kukum-talkan kilindi. Yəhudalar
oɣayət zor jəng oɣənimətlirini kolioła elip kətti. 14 Ular yənə Gərar ətrapidiki barlik
xəhərlərgə hujum kilip ixoɣal kildi; qünki Pərwərdigardin zor bir korkunq muxu
xəhərlərdikilərni baskanidi. Yəhudalar yənə həmmə xəhərni birnimu koymay
bulang-talang kildi, qünki ularda tolimu kəp mal-mülük bar idi. 15 Ular yənə mal
bakkan qarwiqilarning qedir-kotanlirioɣimu zərb kilip, nahayiti kəp koy wə təgilərni
elip Yerusalemoła kaytti.

15

Azariya pəyoɣəmbər Asaoła agah wə rioɣbət beridu; Asa uningoła əməl kilidu

□ **14:3 «u yat əllərdin kəlgən but kurbangahlirini wə «yukiri jaylar»ni yokitip…»** — 11:15 wə izahatini kərüng. **««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloɣan yaki nəkixləngən boluxi mumkin idi. □ **14:5 «kün tüwrükliri» —** yaki «isrikgahlar» yaki «kuyax məbudliri». □ **14:9 «Efiopiy» —** yaki «Həbəx» (bir millətning nami). Ibraniy tilida «Kuxiy». □ **14:11 «Əz bəndənggə yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqkanqə ix əməs» —** yaki «küqlüklər bilən ajizlar otturisidiki jəngdə Seningdin bələk yardəmqi yoktur».

1 Hudaning Roḥi Odədning ooɣli Azariyaning üstigə qüxti. 2 Xuning bilən u Asa bilən
kərüxüxkə qikip uningɣa: — I Asa, pütkül Yəḥudalar wə Binyaminlar, manga ḳulaḳ
selinglar! Silər Pərwərdigar bilən billə bolɣininglarda, Umu silər bilən billə bolidu.
Silər Uni izlisənglar U silərgə tapḳuzulidu; lekin silər Uningdin waz kəqsənglar
U silərdin waz keqidu. 3 Israillar uzun künlərgiqə ḥəḳikiy Huda, təlim beridiɣan
kaḥin wə ḳanun-əḥkamlardin juda bolup yürdi; 4 Lekin ular ḳiyinqilikta ḳalɣan
waḳitlarda Israilning Hudasi Pərwərdigarɣa ḳaytip, Uni izdidi wə Uularɣa əzini
tapḳuzdi. 5 U waḳitlarda qikip-kirip turɣanlarɣa ḥeq aramlik bolmiɣan, qünki
ḥərḳaysi əl-yurtlar malimanqilik iqidə turatti. 6 Huda ularni ḥərhil ḳiyinqilik-
malimanqilik iqidə ḳalduruɣaqḳa, məmlikət bilən məmlikət, xəḥər bilən xəḥər əzara
soḳuxup wəyran boldi. 7 Lekin silər bolsanglar, ḳəysər bolunglar, məzmut turup
ḳolliringlarni boxatmanglar, qünki əməlliringlarning əjir-inami bardur, dedi.
8 Asa bu gəplərni wə Odəd pəyɣəmbər bərgən bexarətni angliɣanda u dadil-
lixip, pütün Yəḥuda wə Binyamin zeminlirida, xundaḳla Əfraimning taɣliḳ ray-
onlirida ḳoloɣa qüxürgən ḥərḳaysi xəḥərlərdiki yirginqlik butlarni yoḳatti wə
yənə Pərwərdigarning əyidiki aywan aldida turɣan Pərwərdigar ḳurbangaḥini
yengibaxtin yasatti. □ 9 U barliḳ Yəḥudalar wə Binyaminlarni, xuningdək ularning
arisida olturaḳlaxḳan barliḳ Əfraimiy, Manassəḥiy, Ximeoniy musapirlirini yiɣdi
(qünki nuroɣun Israillar Asaning Hudasi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini
kərgən bolup, Israildin qikip Asa tərəpkə ətkənidi). 10 Asaning səltənitining on
bəxinqi yili üqinqi ayda ular Yerusalemɣa yiɣildi. 11 Xu küni ular elip kəlgən jəng
ɣənimətliridin yəttə yüz buḳa wə yəttə ming ḳoyni Pərwərdigarɣa atap ḳurbanlik
ḳildi. □ 12 Ular yənə ata-bowilirining Hudasi bolɣan Pərwərdigarni pütün ḳəlbi
wə bütün jeni bilən izdəxkə bir əḥdə tüzüxti; 13 əḥdidə, Israilning Hudasi bolɣan
Pərwərdigarni izdimigən ḳeri-yax, ər-ayal deməy ḥəmmisi əltürülsun, deyildi. □
14 Ular yuḳiri awaz bilən warḳirax wə kanay ḥəm buroɣa qelix bilən Pərwərdigarɣa
ḳəsəm berixti. 15 Pütkül Yəḥuda jamaiti iqkən ḳəsimidin xadlandi; qünki ular pütün
ḳəlbi bilən ḳəsəm iqkən bolup, Pərwərdigarni tolimu təlmürüp izdidi; wə U ularɣa
Əzini tapḳuzdi. Pərwərdigar ularɣa tət ətrapida aramlik ata ḳildi. □ 16 Asa padixaḥ
yənə qong anisi Maaḳaḥni yirginqlik bir «axeraḥ» tüwrükni yasiɣini üqün hanixlik
mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip, ayaɣ astida qəylidi wə
Kidron jiloɣisida kəydürüwətti.□ ■
17 «Yuḳiri jaylar» yoḳitilmisimu, Asaning ḳəlbi *Pərwərdigarɣa* pütünləy
beɣixlanɣanidi. ■ 18-19 Ḥəm atisi ḥəm u əzi Pərwərdigarɣa atap yasiɣan nərsilərni,
jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük ḳaqa-ḳuqilarni Hudaning əyigə kəltürdi.■

16

Asaning ixənq ḳilmaydiɣan yərliri
1Pad. 15:16-24

□ **15:8 «Asa bu gəplərni wə Odəd pəyɣəmbər bərgən bexarətni angliɣanda…»** — ikki imkaniyət bar: (1) Azariya atisi Odədning ismi bilən atilatti; (2) uning atisimu Asaɣa bexarət bərgənidi. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz; qünki tekisttə «bu gəplərni wə… bexarətni anglidi» deyilidu. **«yirginqlik butlar»** — ibraniy tilida «yirginqlik nərsilərni». □ **15:11 «xu küni ular elip kəlgən jəng ɣənimətliri…»** — 14:14-15ni kərüng. □ **15:13 «ḳeri-yax»** — yaki «qong-kiqik». □ **15:15 «tolimu təlmürüp izdidi»** — ibraniy tilida «barliḳ intizarliḳi bilən izdidi». □ **15:16 «qong anisi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «anisi» bilən ipadilinidu. **«hanix mərtiwisi»** — bu səzgə ḳariɣanda uning qong anisi Maaḳaḥ padixaḥlikta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15

1 Xu waqittin tartip taki Asaning səltənitining ottuz bəxinqi yiliƣiqə urux bolup baqmidi. Asaning səltənitining ottuz altinqi yili, Israilning padixahi Baaxa Yəhudaƣa qarxi hujum qildi; heqkim Yəhudaning padixahi Asa bilən bardikəldi qilmisun dəp, Ramah xəhirini məhkəm qilip yasidi. □ 2 U waqitta Asa Pərwərdigarning өyidiki həzinilərdin wə padixahning ordisidiki həzinilərdin altun-kümüxni elip ularni Dəməxqtə turuxluq Suriyə padixahi Bən-Hadadqa əwətip wə bu həwərni yətküzüp: — 3 «Mening atam bilən silining atilirining arisida boloƣandək mən bilən silining arilirida bir əhdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altun əwəttim; əmdi Israilning padixahi Baaxa bilən boloƣan əhdiliridin qollirini üzsilə; xuning bilən u meni qamal qilixtin qol üzsun» — dedi.
4 Bən-hadad Asa padixahning səzigə kirip, өz qoxunining sərdarlirini Israilning xəhərlirigə hujum qilixqa əwətip, Ijon, Dan, Abəl-mayim, Naftalidiki barliq ambar xəhərlirini beqindurdi. 5 Baaxa bu həwərni anglap, Ramah istihkamini yasaxtin qolini yiƣip, quruluxlarning həmmisini tohtatti. 6 Asa padixah bolsa pütkül Yəhudaning adəmlirini baxlap, Baaxa Ramah xəhirini yasaxqa ixlətkən taxlar bilən yaƣaqlarni Ramahtin toxup elip kətti. U muxularni ixlitip Gebani wə Mizpahni məhkəm qilip yasidi.
7 U qaƣda, aldin kərgüqi Hanani Yəhuda padixahi asaning yeniƣa kelip uningƣa: — Өzüng Pərwərdigar Hudayingƣa əməs, bəlki Suriyə padixahiƣa tayanƣanliqing üqün Suriyə padixahining qoxuni өz qolungdin qutuldi. 8 Efiopiylər bilən Liwiyəliklər qong bir qoxun əməsmidi? Jəng harwiliri wə atliq əskərliri intayin kөp əməsmidi? Lekin sən pəqət Pərwərdigarƣa tayanƣanda, u ularni qolungƣa tapxurƣanidi. 9 Qünki Pərwərdigar kөngli Manga tamamən sadiq boloƣanlarƣa yardəmdə bolup, Өzümni qudrətlik kөrsitəy dəp, kөzlirini pütün yər yüzidə uyan-buyan yügürtidu. Sən bu ixta bək əhməqlik qilding. Əmdi buningdin keyin uruxlardin halas bolalmaysən, dedi. 10 Buni anglapla Asa aldin kərgüqigə intayin ƣəzəplinip, uni zindanƣa solap qoydi; uning bu səzigə qəhri qaynap kətti. U xu waqitlarda həlqtin bəzilirigə zulum selixqa baxliƣanidi.
11 Mana, Asaning qiloƣan ixliri baxtin ahiriƣiqə «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □ 12 Asaning səltənitining ottuz toqquzinqi yilida putida bir kesəl pəyda boldi; wə kesili baroƣanseri eƣirlixip kətti; lekin u aƣriƣandimu Pərwərdigarni izdimidi, bəlki pəqət tewiplardinla yardəm izdidi. 13 Asa səltənitining qirik birinqi yilida өldi, ata-bowiliri arisida uhlidi. 14 Həlqlər uni «Dawut xəhiri»də өzigə atap təyyarlitip koliƣan qəbrigə dəpnə qildi. Ular uni əttarlarning usuli bilən təngxəlgən hərtürlük dora-dərmandin boloƣan bir arilaxma pürkəlgən jiniziƣa yatquzdi həmdə uningƣa atap nuroƣun huxbuy yandurdi.□

17

Yəhoxafat Yəhudaƣa səltənət qilidu

1 Ooƣli Yəhoxafat Asaning orniƣa padixah boldi; u Israil padixahliqiƣa taqabil turux üqün өzini küqəytti. 2 U hərbiy küqlirini Yəhudaning həmmə qoroƣanliq xəhərlirigə orunlaxturdi həmdə Yəhuda zeminiƣa wə atisi Asa ixƣal qiloƣan Əfraimdiki hərqaysi xəhərlərgə mudapiə küqlirini turoƣuzdi. 3 Pərwərdigar Yəhoxafat bilən billə boldi, qünki u atisi Dawutning baxta yürgüzgən yollirida mengip Baal butlirini izdimidi, 4 bəlki atisining Hudasinila izdəp, Uning əmrliridə mengip, Israillarning

□ **16:1 «16-bab»** — biz 15:19ni 16-bab iqigə kirgüzduq. □ **16:11 «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»** — mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixahlar»dur. □ **16:14 «uningƣa atap nuroƣun huxbuy yandurdi»** — yaki «uning hərmitidə qong bir gülhan yandurdi».

қilmixlirini dorimidi. 5 Xunga, Pərwərdigar uning padixaһliқtiki һəkümranliқini
mustəһқəmlidi; pütkül Yəһudadikilər uningoға salam-sowoқilarni sunup turdi;
xuning bilən uning mal-mülki naһayiti kəp, xan-xəһriti naһayiti yuқiri boldi. 6 U
Pərwərdigarning yollirida mangoқaqқa, oқəyrətlik boldi; uning üstigə u Yəһuda
zeminidin «yuқiri jaylar»ni wə Axərah butlirini yoқatti. 7 Uning səltənitining üqinqi
yili өzining əməldarliridin Bən-Һayil, Obadiya, Zəkəriya, Nətanəl, Mikayalarni
Yəһudaning xəһərliridə həlққə təlim berixkə əwətti. □ 8 Ular bilən billə
baroқanlardin yənə Xemaya, Nətaniya, Zəbadiya, Asaһəl, Xəmiramot, Yonatan,
Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya қatarliқ birқanqə Lawiylar, xundaқla yənə Əlixama
bilən Yəһoram degən ikki kaһinmu bar idi. 9 Ular Pərwərdigarning Təwrat қanuni
kitabini aloқaq berip, Yəһuda zeminidiki barliқ xəһərlərni arilap yürüp həlқ arisida
təlim berətti.
10 Yəһudaning ətrapidiki məmlikətlərning һəmmisini Pərwərdigarning қorқunqi
basti wə ular Yəһoxafat bilən urux қilixқa petinalmaytti. 11 Filistiylərdin bəziliri
Yəһoxafatқa sowoқa-salamlar wə kümüx olpanlirini tapxurdi; Ərəblərmu padiliridin
uningoға yəttə ming yəttə yüz қoqқar, yəttə ming yəttə yüz tekə sowoқa қildi.
12 Yəһoxafat baroқanseri karamət қudrət tepip, Yəһudada birnəqqə қoroқan wə
ambar xəһiri bina қildi. 13 U Yəһudaning һərқaysi xəһərliridə nuroқun maddiy əxya
zapisi təyyarlidi; Yerusalemdimu uning zəbərdəs batur jəngqiliri bar idi. 14 Jəmətliri
boyiqə ularning sani təwəndikiqə: —
Yəһuda қəbilisidiki mingbaxliri iqidə Adnaһ sərdar bolup, batur jəngqilərdin üq
yüz mingoға baxlamqiliқ қilatti; 15 Adnaһning қol astida Yəһoһanan sərdar bolup,
ikki yüz səksən ming adəmgə baxlamqiliқ қilatti; □ 16 Yəһoһananning қol astida
Zikrining ooқli Amasiya bar idi; u Pərwərdigaroға өzini atiwətkən adəm bolup, ikki
yüz ming batur jəngqigə baxlamqiliқ қilatti. 17 Binyamin қəbilisi iqidə Eliyada degən
batur bir jəngqi bolup, oқya wə қalқan bilən қorallanoқan ikki yüz ming batur
jəngqigə baxlamqiliқ қilatti; 18 Eliyadaning қol astida Yəһozabad bolup, jənggə
təyyar қoxundin bir yüz səksən ming adəmgə baxlamqiliқ қilatti. 19 Bularning
һəmmisi padixaһning hizmitidə һazir turatti; padixaһning yənə pütün Yəһuda
zeminidiki қoroқanliқ xəһərlərgə orunlaxturuloқan adəmliri bolsa, ularning sirtida
idi.□

18

Yəһoxafat Aһab bilən ittipaқdax bolidu
1Pad. 22:2-36

1 Yəһoxafatning mal-mülki naһayiti kəp, xan-xəһriti naһayiti yuқiri boldi; u Aһab
bilən қudilixip ittipaқlaxti. 2 Birnəqqə yildin keyin u Aһab bilən kərüxüxkə
Samariyəgə bardi. Aһab bolsa uningoға wə uning һəmraһlirioға atap nuroқun kala,
қoy soydi; andin u uni Gileadtiki Ramotқa billə һujum қilixқa unatti. 3 Israil
padixaһi Aһab Yəһuda padixaһi Yəһoxafattin: — Өzliri mening bilən billə Gileadtiki
Ramotқa berixқa maқul bolamdila? — dəp soriwidi, u: — Biz silining-mening dəp
ayrimaymiz; mening həlқim өzlirining həlқidur. Mən өzliri bilən billə jəng қilixқa
barmay turmaymən, dəp jawap bərdi. □ 4 Lekin Yəһoxafat Israilning padixaһioға:
— Өtünimənki, bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.

□ **17:7 «Mikayalar»** — yaki «Mikalar». □ **17:15 «Yəһoһanan»** — yaki «Yoһanan». □ **17:19 «bularning һəmmisi»** — bəlkim 14-18-ayəttiki yolbaxqilar wə 18-ayəttiki «jənggə təyyar turidioға anlar»ni kərsitidu. □ **18:3 «Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** — ibraniy tilida «Mən өzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu.

5 Xuning bilən Israilning padixaḥi pəyoɣəmbərlərni, yəni tət yüz adəmni yioɣdurup
ulardin: — Biz jəng ḳiloɣili Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ?» dəp soriwidi,
ular: «Qiḳḳin, Huda uni padixaḥning ḳolioɣa beridu, deyixti.□
6 Lekin Yəḥoxafat bolsa: — Bulardin baxḳa yol sorioɣudək, Pərwərdigarning birər
pəyoɣəmbiri yoḳmidu? — dəp soridi.
7 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioɣan
yənə bir adəm bar; lekin u mening tooɣramda ḳutluḳni əməs, bəlki daim bal-
ayi’apətni kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni əq kərimən. U bolsa Imlaḥning ooɣli
Mikayadur, dedi. Yəḥoxafat: — I aliyliri, sili undaḳ demigəyla, dedi.
8 Andin Israilning padixaḥi bir qakirini ḳiqḳirip uningoɣa: — Qaḳḳan berip,
Imlaḥning ooɣli Mikayani qaḳirtip kəl, dəp buyrudi.
9 Əmdi Israilning padixaḥi bilən Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoxafat xaḥanə kiyimlirini
kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda ḥərbiri əz təhtidə olturuxti;
ularning aldida pəyoɣəmbərlərning ḥəmmisi bexarət bərməktə idi. 10 Kənanaḥning
ooɣli Zədəkiya bolsa əzi təmürdin münggüzlərni yasap: — Pərwərdigar mundaḳ
dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yoḳatḳuqə üsüp ursila», dedi.
11 Ḥəmmə pəyoɣəmbərlər xuningoɣa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotḳa
qiḳip səzsiz muwəppəḳiyət ḳazinila; qünki Pərwərdigar uni padixaḥning ḳolioɣa
tapxuridikən», deyixti.
12 Mikayani ḳiqḳiroɣili baroɣan həwərqi uningoɣa: — Mana, ḥəmmə pəyoɣəmbərlər
birdək padixaḥḳa yahxi həwər bərməktə; əmdi ətünimən, sening səzüngmu
ularningki bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
13 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Hudayim
manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
14 U padixaḥning aldioɣa kəlgəndə padixaḥ uningdin: — I Mikaya, jəng ḳiloɣili
Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ? — dəp soriwidi, u uningoɣa jawab berip:
— Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisilər; qünki *düxmininglar* ḳolliringlaroɣa tapxurulidu,
dedi. □
15 Lekin padixaḥ uningoɣa: — Mən sanga ḳanqə ḳetim Pərwərdigarning namida rast
gəptin baxḳisini manga eytmasliḳḳa ḳəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
16 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taoɣlarda padiqisiz ḳoylardək tarilip kətkənlikini
kərdüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yoḳ; bularning ḥərbiri tinq-aman əz əyigə
ḳaytsun» dedi, — dedi.
17 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening tooɣramda
ḳutluḳni əməs, bəlki ḥaman balayi’apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim?
— dedi.
18 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini angliɣin; mən Pərwərdigarning
Əz təhtidə olturoɣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol
təripidə turoɣanliḳini kərdüm. 19 Pərwərdigar: «Kim Aḥabni Gileadtiki Ramotḳa
qiḳip, xu yərdə ḥalak boluxḳa aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
20 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday» dedi.
Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» dəp soriwidi, 21 u: «Mən
qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi.

□ **18:5 «Qiḳḳin, Huda uni padixaḥning ḳolioɣa beridu» —** Yəḥoxafat: «Awwal Pərwərdigarning səzini sorap kəlgəyla» dəydu (4-ayət). Lekin «pəyoɣəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəḥwə, Yəḥowaḥ») degən namni ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əloḥim») dəp ixlitidu. Xunga Yəḥoxafat «pəyoɣəmbərlər»ning bexarətliridin ḳattiḳ guman ḳiloɣan bolsa kerək. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **18:14 «Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisilər; qünki düxmininglar ḳolliringlaroɣa tapxurulidu» —** xübḥisizki, Mikaya bu səzni kinayilik, ḥəjwiy tələppuz bilən eytidu. Qünki padixaḥ dərḥal uningdin gumanlinip ḳalidu (15-ayətni kərüng).

Pərwərdigar: «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaq qil» — dedi. □ 22 Mana
əmdi Pərwərdigar sening bu ⱨəmmə pəyoɣəmbərliringning aoɣzioɣa bir yaloɣanqi
roⱨni saldi; Pərwərdigar sening tooɣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi» — dedi.
23 Xuni anglap Kənanaⱨning ooɣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitioɣa birni selip: —
Pərwərdigarning Roⱨi qaysi yol bilən məndin ətüp sanga səz qilixqa bardi?! — dedi.
24 Mikaya jawab berip: Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni
kərisən, dedi.□
25 Israilning padixaⱨi əmdi: — Mikayani elip qayturup berip, xəⱨər ⱨakimi Amon
bilən padixaⱨning ooɣli Yoaxqa tapxurup, 26 Ularoɣa tapilap: «Padixaⱨ mundaq
dəydu: — Uni zindanoɣa solap mən tinq-aman yenip kəlgüqilik qiynap, nan bilən
suni az-az berip turunglar» — dənglar, dəp buyrudi.
27 Mikaya: — Əgər sən ⱨəqiqətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening
wasitəm bilən səz qilmioɣan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ⱨərbiringlar
anglanglar, dedi.
28 Israilning padixaⱨi bilən Yəⱨudaning padixaⱨi Yəⱨoxafat Gileadtiki Ramotqa qiqti.
29 Israilning padixaⱨi Yəⱨoxafatqa: — Mən baxqa qiyapətkə kirip jənggə qiqay; sili
bolsila əz kiyimlirini kiyip qiqsila, dedi. Israilning padixaⱨi baxqa qiyapət bilən
jənggə qiqti.
30 qünki xundaq boldiki, Suriyəning padixaⱨi jəng ⱨarwisi sərdarlirioɣa: — Qongliri
yaki kiqikliri bilən əməs, pəqət Israilning padixaⱨi bilən soquxunglar, dəp buyrudi.
31 Wə xundaq boldiki, jəng ⱨarwilirining sərdarliri Yəⱨoxafatni kərgəndə: —
Uni qoqum Israilning padixaⱨi dəp, uningoɣa olixip ⱨujum qilmaqqi boldi; lekin
Yəⱨoxafat pəryad kətürdi, Pərwərdigar uningoɣa yardəm bərdi. Huda ularni
uningdin yiraqlaxturdi; 32 qünki xundaq boldiki, jəng ⱨarwilirining sərdarliri uning
Israilning padixaⱨi əməslikini kərgəndə uni qooɣlimay, burulup ketip qelixti.
33 Əmma birəylən qarisioɣila bir oqya etiwidi, oq Israilning padixaⱨining sawutining
mürisidin təwənki uliqidin ətüp təgdi. U ⱨarwikexigə: Ⱨarwini yandurup meni
səptin qiqaroɣin; qünki mən yaridar boldum, dedi. 34 U küni jəng baroɣanseri qattiq
boldi. Padixaⱨ kəqkiqə Suriylərning udulida əz jəng ⱨarwisioɣa yəlinip ərə turdi.
Kün petixi bilən u əldi.

19

Yəⱨoxafat Hudadin agaⱨ qobul qilidu

1 Yəⱨuda padixaⱨi Yəⱨoxafat aman-esən Yerusalemdiki ordisioɣa qaytip kəldi. 2 Aldin
kərgüqi Ⱨananining ooɣli Yəⱨu padixaⱨ Yəⱨoxafatning aldioɣa qiqip: — Sening
rəzillərning yardimidə bolup, Pərwərdigaroɣa əq boloɣanlarni səygining durusmu?
Xu səwəbtin Pərwərdigarning oɣəzipi bexingoɣa qüxidioɣan boldi. 3 Ⱨalbuki, sən
axəraⱨ butlirini zemindin yoqitip taxlioɣining wə Hudani izdəxkə niyət qiloɣining
üqün səndimu yahxiliq tepildi, dedi.
4 Yəⱨoxafat Yerusalemda olturatti; keyinki waqitlarda u həlq arisioɣa qiqip, Bəər-
Xebadin tartip Əfraim taoɣlirioɣiqə səpər qilip, həlqni towa qildurup ata-bowilirining
Hudasi Pərwərdigaroɣa yandurdi. □ 5 U yənə Yəⱨuda təwəsidiki barliq qoroɣanliq
xəⱨərlərdə soraqqilarni təyinlidi; 6 u soraqqilaroɣa: — Əz qiloɣanliringlaroɣa

□ **18:21 «Mən qiqip uning ⱨəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roⱨ bolimən» —** bu ayətlərdin bu roⱨning bir yaloɣan səzləydioɣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roⱨi yaki pərixtiliri ⱨeqqaqan yaloɣan səz qilmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlaroɣa Aⱨab padixaⱨni aldaxqa yol qoyidu. □ **18:24 «iqkiridiki əygə yügürgən küni» —** yaki «əydin əygə yügürgən küni». □ **19:4 «Bəər-Xebadin tartip Əfraim taoɣlirioɣiqə» —** Bəər-Xeba Yəⱨuda zeminidiki əng jənubiy qegra, Əfraim taoɣliqi bolsa ximaliy qegra idi.

ehtiyatqan bolunglar; qünki silərning həküm qiqirixinglar insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar üqündur; silər həküm qiqarоqininglarda u qoqum silər bilən billə bolidu. 7 Əmdi Pərwərdigarning wəhimisi kəz aldinglarda bolsun; əz qiloqanliringlaroqa ehtiyatqan bolunglar; qünki Pərwərdigar Hudayimizda nahəqlik yoq, yüz-hatir qilix yoq, para yeyixmu yoqtur, dedi.
8 Yəhoxafat Lawiylardin, kahinlardin wə Israil jəmətlirining baxliridin bəzilərni Yerusalemoqa qayturup kelip, ularni Yerusalemdimu Pərwərdigarning həkümlirini qiqirix wə həlqning ərz-dəwalirini bir tərəp qilixqa təyinlidi. □ 9 Yəhoxafat ularoqa: — Silər bu ixlarni Pərwərdigarning qorqunqida bolup sadaqətlik bilən qin kənglünglardin bejiringlar. 10 Hərqaysi xəhərlərdə turidioqan qerindaxliringlarning aldinglaroqa elip kəlgən barlik ərz-dəwasi, məyli u hun dəwasi bolsun, qanun-əmr wə həküm-bəlgilimilər tooqrisidiki ərz-dəwa bolsun, ularning Pərwərdigar aldida gunahkar bolup qalmasliqi üqün, xundaqla Pərwərdigarning oqəzipi əz bexinglaroqa wə qerindaxliringlarning bexioqa kelip qalmasliqi üqün, ularni haman agahlandurup turunglar; xundaq qilsanglar, gunahkar bolmaysilər.
11 Pərwərdigaroqa təəlluq ixlarda silərni bax kahin Amariya baxquridu; padix-ahqa dair ixlarda, silərni Yəhuda jəmətining yolbaxqisi Ismailning ooqli Zəbadiya baxquridu; silərning hizmitinglarda turidioqan Lawiylar bar. Jasarətlik bolup ixliringlarni qilinglar wə Pərwərdigar ixni durus qiloquqilar bilən billə bolidu! — dedi.

20

Ajayib bir nusrət

1 Keyinki waqitlarda xundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar wə Maoniylardin bəziliri birlixip kelip Yəhoxafatqa hujum qilixqa qikti. 2 *Qaparmənlər* kelip Yəhoxafatqa: — *Ölük* dengizning u qetidin, yəni Edomdin siligə hujum qiloqili zor bir qoxun qikip kəldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dedi (Hazazon-Tamar yənə «Ən-Gədi» dəpmu atilidu). 3 Buni angliоqan Yəhoxafat qorqup, Pərwərdigarni izdəxkə niyət baoqlap, pütün Yəhuda təwəsidə «roza tutuximiz kerək» dəp jakarlidi.
4 Yəhudalar əmdi Pərwərdigardin yardəm tiligili yioqildi; həlq Yəhudaning hərqaysi xəhərliridin qikip Pərwərdigardin yardəm tiləxkə kelixti. 5 Yəhoxafat Yəhuda wə Yerusalemdiki jamaət arisioqa qikip, Pərwərdigar əyining yengi hoylisining aldida ərə turup 6 mundaq dua qilip: —
«I Pərwərdigar, ata-bowilirimizning Hudasi, Sən ərxtə turoquqi Huda, barlik əl-məmlikətlərning üstidin həküm sürgüqi əməsmiding? Sening qolung küq-qudrətkə toloqandur, heqkim Seni tosalmaydu. 7 I Hudayimiz, Sən bu zemindiki ahalini Əz həlqing Israillar aldidin qooqlap, uni Əz dostung Ibrahimning nəsligə mənggülük miras qilip bərgən əməsmiding? 8 Ular xu yərdə turdi həm xu yərdə Sening namingoqa atap bir muqəddəshana selip: 9 «Mubada beximizoqa birər balayi'apət kəlsə, məyli u qiliq, jaza, waba, aqarqilik bolsun, qiyinqilikta qaloqan waqtimizda, muxu əy, yəni Sening aldingda turup, Sanga murajiət qilsaq (qünki Sening naming muxu əydidur), Sən anglaysən wə qutquzisən» degənidi.
10 Əmdi mana, bu yərgə Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teoqidikilər besip keliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zeminidin qikqan qaoqda Sən Israillarning ularoqa tajawuz qilixioqa yol qoymioqaniding; u qaoqda Israillar ularni yoqatmay u yərdin aylinip ətkən. 11 Əmdi qara, hazir ularning yahxiliqimizni qandaq yol bilən qayturmaqqi

□ **19:8 «Pərwərdigarning həkümlirini qiqirix»** — yaki «Pərwərdigar üqün həküm qiqirix». Bu tərjimə tooqra bolsa, bəlkim ibadəthanidiki ixlarni (yəni, puqralaroqa ait bolmioqan ixlarni) kərsitixi mumkin.

boluwatqinioŋa! Ular bizni Sən bizgə miras qilip bərgən bu zemindin qooŋlap qiqarmaqqi boluwatidu. 12 I Hudayimiz, Sən ularning üstidin ḥəküm qiqarmamsən? Qünki bizning bizgə ḥujum qilixqa keliwatqan bu zor qoxun bilən qarxilaxqudək küqimiz yoq; nemə qiliximiznimu bilməy qalduq; lekin bizning kəzimiz Sanga tikilip turmaqta» — dedi.

13 Bu qaoŋda pütün Yəḥuda həlqi, ularning quqaqtiki baliliri, hotun bala-qaqilirining ḥəmmisi Pərwərdigarning aldida turatti. 14 Wə xu pəyttə Pərwərdigarning Roḥi jamaətning otturisida turoŋan Lawiylardin Asafning əwladi boloŋan Mattaniyaning qəwrisi, Jəiyəlning əwrisi, Binayaning nəwrisi, Zəkəriyaning ooŋli Yaḥaziyəlgə qüxti; 15 U: — I pütün Yəḥuda həlqi, silər Yerusalemda turuwatqanlar wə padixaḥ Yəḥoxafat, qulaq selinglar! Pərwərdigar silərgə mundaq dəydu: — «Silər bu zor qoxundin qorqup kətmənglar wə alaqzadə bolup kətmənglar; qünki bu jəng silərningki əməs, bəlki Hudaning Өziningkidur. 16 Ətə ularoŋa ḥujum qilixqa qiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin qiqip kelidu wə silər ularni Yəruəl qəlining aldidiki jiloŋa eoŋizida uqritisilər. 17 Silər bu dərəm jəngdə uruxuxunglarning ḥajiti bolmaydu; pəqət səpkə tizilip turunglar, silər bilən billə boloŋan Pərwərdigarning nijat-nusritini kərünglar! I Yəḥuda, i Yerusalemdikilər, qorqmanglar, alaqzadimu bolup kətmənglar; ətə ularoŋa ḥujum qilixqa qiqinglar, Pərwərdigar qoqum silər bilən billə bolidu!» — dedi.

18 Bu gəpni anglap Yəḥoxafat bexini yərgə təgküzüp tizlandi wə barliq Yəḥuda həlqi ḥəm Yerusalemdikilər Pərwərdigar aldida düm yiqilip Pərwərdigaroŋa səjdə qildi. 19 Koḥat əwladi wə Koraḥ əwladi iqidiki Lawiylardin boloŋanlar orunliridin turuxup intayin küqlük awaz bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarni mədḥiyiləxti.

20 Pütün həlq ətisi qaq səḥərdə turup Təkoa qəligə qarap atlandi; ular atlinip ketiwatqanda, Yəḥoxafat ornidin turup ularoŋa: — I Yəḥuda həlqi, i Yerusalemdikilər, gepimgə qulaq selinglar! Hudayinglar Pərwərdigaroŋa tayininglar, qoqum məzmut turoŋuzulisilər; Uning pəyoŋəmbərlirigə ixininglar, yolunglar qoqum rawan bolidu! — dedi.

21 Andin u həlq bilən obdan məsliḥətlixip, Pərwərdigarning muqəddəs bəḥəywətlikini mədḥiyiləp, Uningoŋa atap oŋəzəl-küy eytidioŋanlarni: «Silər Pərwərdigaroŋa rəḥmət-təxəkkür eytinglar, qünki Uning өzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur!» dəp oquxqa təyinləp, qoxunning aldida mangdurdi. □ 22 Ular təntənə qilip ḥəmdusana oquxi bilən, Pərwərdigar Yəḥuda həlqigə ḥujum qilixqa qiqqan Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teoŋidikilərgə pistirma qoxunni əwətip, ularni tarmar qildurdi. □ 23 Xuning bilən Ammoniylar bilən Moabiylar Seir teoŋidikilərgə ḥujum qilixqa ətti, ularni birini qoymay qiriwətti; ular Seir teoŋidikilərni qirip tügətkəndin keyin yənə өzliri bir-birini qiroŋin qilixqa qüxkənidi. 24 Yəḥudalar qəldiki kəzətgaḥqa kelip xu zor qoxun tərəpkə qarisa, mana qeqip qutuloŋan birmu adəm yoq bolup, ḥəmmə yərni ölük qaplap kətkənidi. □ 25 Yəḥoxafat өzining adəmliri bilən düxməndin olja bulang-talang qilixqa kəlgəndə, ular ölüklər bilən billə nuroŋun mal-mülük wə kəp qimmətlik buyumlarni tapti. Ular salduruwaloŋanlirining tolilioqidin elip kitəlməy qaldi; olja xunqə kəp boloŋaqqa, uni yioŋiwelixqa üq kün kətti. 26 Ular tətinqi küni Bərakaḥ jiloŋisioŋa yioŋilip, Pərwərdigaroŋa ḥəmdusana oqup mubarəklidi; xunga u yər

□ **20:21 «muqəddəs bəḥəywətlikini mədḥiyiləp…»** — yaki «pak-muqəddəslikning güzəllikidə mədḥiyiləp…». «Zəb.» 29:2ni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi: — «xaḥanə kiyimlərni kiygən…». □ **20:22 «Pərwərdigar … pistirma qoxunni əwətti,…»** — muxu sirliq sөzlər (1) Pərwərdigar Ammoniylar qatarliqlaroŋa ḥujum qilixqa pərixtilərni əwətti; (2) Pərwərdigarning Өzi ularoŋa uxtumtut ḥujum qildi, dəp kərsitixi mumkin. □ **20:24 «kəzətgaḥ»** — yaki «kəzət munari».

taki bügüngə qədər «Bərakah jiloqisi» dəp atilip kəlməktə. □ 27 Andin barliq
Yəhudadikilər wə Yerusalemdikilər Yəhoxafatning baxlamqilikida huxal-huram
bolup Yerusalemoqa qaytti; qünki Pərwərdigar ularni düxmənliri üstidin oqalib qilip
huxalliqqa qəmdürgənidi. 28 Ular Yerusalemoqa təmbur, qiltar wə kanaylar qelip
kelip, Pərwərdigarning əyigə kirdi. 29 Barliq əl-məmlikətlər Pərwərdigarning
Israilning düxmənlirigə qarxi qiqip jəng qiloqanliqini angliqanda, Hudaning
wəhimisi ularning üstigə basti. 30 Xuning bilən Yəhoxafatning padixahliqi tinq-
asayixliqta boldi; uning Hudasi uning tət ətrapini tinq qiloqanidi.
31 Xundaq qilip Yəhoxafat Yəhuda üstigə həküm sürdi. U təhtkə qikkan qaoqda
ottuz bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət qildi. Uning anisining
ismi Azubah bolup, u Xilhining qizi idi. ■ 32 Yəhoxafat qaymay atisi Asaning
yolida mengip, Pərwərdigarning nəzиridə durus boloqanni qildi. 33 Pəqət «yuqiri
jaylar»la yoqitilmioqanidi; həlq tehiqə köngüllirini ata-bowilirining Hudasioqa mayil
qilmioqanidi.
34 Yəhoxafatning qaloqan ixliri bolsa, mana baxtin ahirioqiqə «Yəhuda wə Israil
padixahlirining tarihnamisi»oqa kirgüzülgən «Hananining ooqli Yəhuning bayan
səzliri»də pütülgəndur.□
35 Bu ixlardin keyin Yəhuda padixahi Yəhoxafat tola rəzil ixlarni qiloqan Israil
padixahi Ahaziya bilən ittipaq tüzdi. 36 Yəhoxafat Tarxixqa baridioqan kemilərni
yasaxqa uning bilən xirikləxti; xu kemilərni ular Əzion-Gəbərdə yasatti. 37 U qaoqda
Marəxahlik Dodawahuning ooqli Əliezər Yəhoxafatni əyibləp uningoqa bexarət
berip: — Ahaziya bilən ittipaq tüzgining üqün Pərwərdigar sening yasioqanliringni
buzuwetidu» dedi. Dərwəqə, keyinki waqitlarda u kemilər buzoqunqiliqqa uqrap
Tarxixqa mangalmidi.

21

Yəhoram Yəhuda üstigə həküm süridu
2Pad. 8:16-24

1 Yəhoxafat ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawut xəhiri»də dəpnə qilindi; ooqli
Yəhoram uning ornioqa padixah boldi.
2 *Yəhoramning* birnəqqə inisi, yəni Yəhoxafatning Azariya, Yəhiyəl, Zəkəriya,
Azariyahu, Mikail wə Xəfatiya degən ooqulliri bar idi; ularning həmmisi Israil
padixahi Yəhoxafatning ooqulliri idi. □ 3 Ularning atisi ularoqa nuroqun altun, kümüx
wə qimmətlik buyumlarni, xundaqla Yəhuda zeminidiki birqanqə qoroqanlik xəhərni
sowoqa qildi; pəqət padixahlikni bolsa, Yəhoram qong ooqli boloqaqqa, uningoqa
bərdi. 4 Yəhoram atisining padixahlik təhtigə qiqip hoqukini mustəhkəmlidi. Andin
u barliq inilirini, xundaqla Yəhudadiki birqanqə əməldarlarni qiliqlap qətl qildi.
5 Yəhoram təhtkə olturoqinida ottuz ikki yaxta idi; u Yerusalemda səkkiz yil səltənət
qildi. 6 U Ahab jəmətidikilərgə ohxax, Israilning padixahliri mangoqan yolda
mangdi, qünki u Ahabning qizini əmrigə aloqanidi; u Pərwərdigarning nəzиridə rəzil
boloqanni qildi. 7 Biraq Pərwərdigar Dawut bilən tüzgən əhdisi səwəblik, Dawutqa
wə uning əwladlirioqa mənggü əqməydioqan bir qiraoq qalduray dəp, wədə qiloqini
boyiqə Dawutning jəmətini yoq qilip taxlaxni halimidi. 8 *Yəhoramning* səltənitidiki

□ **20:26 «…Bərakah jiloqisioqa yioqilip, Pərwərdigaroqa həmdusana oqup mubarəklidi..»** — demisəkmu, «Bərakah» degənning mənisi «mubarəkləx» yaki «bəht-bərikət tiləx» degən mənidə. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51
□ **20:34 «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»** — bu kitab Təwrattiki uxbu «Tarih-Təzkirilər» əməs, biraq xübhisizki, uxbu kitabning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni aloqanidi. □ **21:2 «Azariyahu»** — yaki «Azariya».

künlərdə Edomlar Yəhudadin ayrilip qikip, øz aldioła øzlirigə ḥøkümranlik kilidiołan
bir padixah tiklidi. 9 Yəhoram, sərdarliri wə barlik jəng ḥarwiliri *Iordan*
dəryasidin ətüp, keqidə kozołilip qikip, øzlirini korxiwalołan Edomiylaroła wə jəng
ḥarwisi sərdarlirioła ḥujum kilip ołalib kəldi. 10 Ḥalbuki, Edomiylar xuningdin
etiwarən Yəhudaoła karxi qikip, taki bügüngə kədər Yəhudaning ḥøkümranlikidin
ayrilip turdi. Yəhoram ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarni taxliołini üqün
Libnaḥliklarmu xu qaołda uningoła karxi qikip uning kolidin ayrilip qikti. 11 Uning
üstigə, Yəhoram yənə Yəhudaning taołlirida «yukiri jaylar»ni yasitip, Yerusalemda
turuwatkanlarni buzukqilikka putlaxturdi, Yəhudalarnimu xundak azdurdi.□
12 Xu wakitlarda Iliyas pəyołəmbər təripidin yezilołan bir məktup Yəhoramoła
təgdi, uningda mundak deyildi: «Sening bowang Dawutning Hudasi Pərwərdigar
mundak dəydu: «Sən atang Yəhoxafatning yollirida mangmay, xuningdək Yəhuda
padixahi Asaningmu yollirini tutmay, □ 13 bəlki Israil padixaḥlirining yollirida
mengip, Yəhudalarni wə Yerusalemda turuwatkanlarni huddi Aḥab jəmətidikilər
buzukqiliklar kilołandək buzukqiliklaroła putlaxturołanliking üqün, xundakla
atangning jəmətidikilərni, yəni øzüngdin yahxi bolołan iniliringni kətl kilołining
üqün, 14 Pərwərdigar sening həlkingni, hotun bala-qakiliringni wə barlik mal-
mülkünggə alamət zor zərb bilən uridu. 15 U senimu eołir wabalar bilən urup, üqəy-
baołringni eołir kesəlgə muptila kiliduki, kesiling kündin küngə eołirlixip, üqəyliring
ekip qikidu»» deyilgənidi.
16 Keyinki wakitlarda Pərwərdigar Filistiylərning wə Efiopiylərning yenidiki
Ərəblərning rohini Yəhoramoła karxi kozołatti. 17 Xuning bilən ular Yəhuda
zemininoła zərb kilip besip øtti wə padixah ordisidiki barlik mal-mülükni bulang-
talang kilip, ooułliri bilən hotunlirini tutkun kilip elip kətti; ular kənji ooli
Yəhoahazdin bələk ooułliridin birinimu kaldurmidi. 18 Bu wəkədin keyin
Pərwərdigar Yəhoramni urup, üqəylirini sakaymas eołir kesəlgə giriptar kildi.
19 Wə xundak boldiki, uning kesili kündin-küngə eołirlixip, ikki yil wakit ətüxkə
az kalołanda, kesəllik tüpəylidin üqəyliri texilip qüxti, u tolimu azablinip øldi;
uning həlki ata-bowilirini izzətləp ularoła huxbuy yakkandək, uningoła ḥeqkandak
huxbuy yekip olturmidi. 20 Yəhoram təhtkə qikkan qeołida ottuz ikki yaxta idi;
u Yerusalemda səkkiz yil səltənət kildi wə u dunyadin kətkəndə ḥeqkim uningoła
kayołu-ḥəsrət qəkmidi. Halayik uni «Dawut xəḥiri»gə dəpnə kildi, lekin padixaḥlar
kəbristanlikioła dəpnə kilmidi.

22

Aḥaziya Yəhuda üstigə ḥøküm süridu
2Pad. 8:25-29; 9:27-29

1 Yerusalemda turuwtkanlar Yəhoramning kənji ooli Aḥaziyani uning ornioła
padixah kilip tiklidi; qünki Ərəblər bilən billə bargaḥka besip kirgən karakqilar
Aḥaziyaning akilirini koymay øltürüwətkənidi. Xuning bilən Yəhuda padixahi
Yəhoramning ooli Aḥaziya səltənət kildi. □ 2 Aḥaziya təhtkə qikkan qeołida yigirmə

□ **21:11 «buzukqilikka putlaxturdi...»** — muxu ayəttiki «buzukqilik» rohiy jəhəttin eytilidu, demək Pərwərdigaroła wapasizlik kilip butlaroła qokunup kətkənlikni kərsitidu. Xundaktimu, xu qaołdiki butpərəslikning jismaniy jəhəttinmu buzukqilik wə pahixiwazlik bilən ziq munasiwiti bar idi. □ **21:12 «... Iliyas pəyołəmbər təripidin yezilołan bir məktup Yəhoramoła təgdi»** — bu məktup Yəhoramning kolioła yetip kəlgən wakitta, Iliyas bəlkim asmanoła kətürülgən boluxi mumkin. □ **22:1 «Ərəblər bilən billə bargaḥka besip kirgən karakqilar...»** — muxu ayəttiki «bargaḥ» bəlkim Yəhudadikilər Ərəblər bilən karxilixka təyyarlinix üqün dalada tikkən ḥərbiy bargaḥni kərsitidu. Bəzi tərjimanlar «xəḥər» dəp tərjimə kilidu.

ikki yaxta idi; u Yerusalemda bir yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining *nəwrə* ḳizi idi. □ 3 Aḥaziyamu Aḥab jəmətining yollirioɣa mangdi; qünki uning anisi uni rəzillikkə ündəytti. 4 U Aḥab jəməti ḳiloɣinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi; qünki uning atisi ɵlgəndin keyin Aḥab jəmətidikilər uni ḥalakətkə elip baridioɣan rəzil nəsiḥətlərni berətti. 5 U ularning nəsiḥitigə əgixip, Israil padixaḥi Aḥabning ooɣli Yəḥoram bilən birliktə Gileadtiki Ramotḳa berip Suriyə padixaḥi Ḥazaəl bilən soḳuxti; xu qaoɣda Suriylər Yəḥoramni zəhimləndürdi. 6 Andin Yəḥoram Ramaḥda Suriyə padixaḥi bilən soḳuxḳan qaoɣdiki jaraḥətlirini dawalitix üqün Yizrəəlgə ḳaytti. Andin Yəḥoramning ooɣli Yəḥuda padixaḥi Azariya Aḥabning ooɣli Yəḥoramning kesəl bolup ḳaloɣanliḳi səwəbidin uni yoḳlioɣili Yizrəəlgə bardi. 7 Ḥalbuki, Aḥaziyaning Yəḥoramni yoḳlioɣili baroɣini dəl ɵzini ḥalakətkə elip baridioɣan, Huda bekitkən ix idi. Qünki u baroɣandin keyin Yəḥoram bilən birliktə Nimxining ooɣli Yəḥuoɣa ḳarxi soḳuxuxḳa qiḳti. Muxu Yəḥu əslidə Pərwərdigar təripidin Aḥabning jəmətini yoḳitix üqün məsiḥ ḳilinoɣanidi. 8 Wə xundaḳ boldiki, Yəḥu Huda bekitkən ḥökümni Aḥab jəmətining üstigə yürgüzgən waḳtida, u Yəḥudadiki əməldarlarni wə Aḥaziyaning hizmitidə boloɣan ḳerindaxlirining ooɣullirini uqritip, ularni ḳoymay ɵltürüwətti. 9 Yəḥu Aḥaziyanimu izdidi; kixilər uni tutuwaldi (u Samariyəgə yoxurunuwaloɣanidi). Ular uni Yəḥuning aldioɣa apirip ɵltürdi. Ular uni dəpnə ḳildi, qünki kixilər: «Bu degən Pərwərdigarni qin kənglidin izdigən Yəḥoxafatning nəwrisidur» degənidi. Aḥaziyaning jəmətidə padixaḥliḳni ḳolioɣa aloɣudək birər adəm ḳalmidi.

Hanix Ataliya Yəḥuda üstidin ḥəküm süridu
2Pad. 11:1-3

10 Əmdi Aḥaziyaning anisi Ataliya ooɣlining ɵlginini kərgəndə, Yəḥuda jəmətidiki barliḳ xaḥ nəslini ɵltürüxkə ḳozoɣaldi. 11 Lekin padixaḥning ḳizi Yəḥoxebiyat ɵltürülüx aldida turoɣan padixaḥning ooɣullirining arisidin Aḥaziyaning ooɣli Yoaxni ooɣriliḳqə elip qiḳip, uni wə inik anisini yastuḳ-kirlik ambirioɣa yoxurup ḳoydi. Xundaḳ ḳilip padixaḥ Yəḥoramning ḳizi, (yəni Aḥaziyaning singlisi), *bax* kaḥin Yəḥuyadaning hotuni Yəḥoxebiyat Yoaxni Ataliya ɵltürüwətmisun dəp Ataliyadin yoxurup ḳoydi. □ 12 Andin keyin Yoax ular bilən Pərwərdigarning ɵyidə altə yil yoxurunup turdi; u qaoɣda Ataliya Yəḥuda zeminida səltənət ḳilatti.

23

1 Yəttinqi yili, Yəḥoyada jasarətkə kelip, Yəroḥamning ooɣli Azariya, Yəḥoḥananning ooɣli Ismail, Obədning ooɣli Azariya, Adayaning ooɣli Maaseyaḥ wə Zikrining ooɣli Əlixafat ḳatarliḳ birḳanqə yüzbexini qaḳirip ular bilən əḥdə tüzdi. □ ■ 2 Ular Yəḥuda zeminini arilap, Yəḥudadiki ḥərḳaysi xəḥərlərdin Lawiylarni wə Israildiki qong yolbaxqilarni yioɣdi; ular Yerusalemoɣa kelixti. 3 Pütkül jamaət Hudaning ɵyidə padixaḥ bilən əḥdiləxti. Yəḥoyada ularoɣa: — Padixaḥning ooɣli Pərwərdigarning Dawutning əwladliri tooɣruluḳ wədə ḳiloɣinidək qoḳum səltənət ḳilidu. 4 Mana silər ḳilixinglar kerək boloɣan ix xuki: — Xabat künidə pasibanliḳ nəwiti kəlgən kaḥinlar bilən Lawiylarning üqtin biri ḥərḳaysi dərwazilarni muḥapizət ḳilsun; 5 üqtin biri padixaḥ ordisini, üqtin biri «Ul dərwazisi»ni muḥapizət ḳilsun; baxḳilarning

□ **22:2 «Aḥaziya təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə ikki yaxta idi» —** kəp kona kəqürmilərdə «...ḳiriḳ ikki yaxta idi» deyilidu. Bu ḳetim bəzi ḳədimki kəqürmilər wə tərjimə nuskisioɣa wə «2Pad.» 8:26gə asasən «yigirmə ikki yax» dəp tərjimə ḳilduḳ. □ **22:11 «Yəḥoxebiyat» —** yaki «Yəḥoxeba». □ **23:1 «Yəḥoyada jasarətkə kelip...» —** yaki «Yəḥoyada ɵzini küqləndürüp...» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20

ҳəmmisi Pərwərdigar өyining ҳoylilirida bolsun. 6 Lekin kaҳinlar ҳəm wəzipə өtəydioɳan Lawiylardin bələk ҳeqkimni Pərwərdigarning өyigə kirgüzmisun (kaҳin-lawiylar pak-muқəddəs dəp ҳesablanoɳaqқa kirixigə bolidu). Baxқa həlқning ҳərbiri Pərwərdigar өzigə bekitkən jaylarni kөzət қilsun. 7 Lawiylarning ҳərbiri қolioɳa қorallirini elip padixaҳni orap tursun; өz məyliqə muқəddəs өygə kirixkə urunoɳan ҳərkim өltürülsun; silər padixaҳ kirip-qiқip yürginidə uning yenidin ayrilmanglar, — dedi.■

8 Lawiylar bilən Yəҳudalarning ҳəmmisi kaҳin Yəҳoyadaning barliқ tapilioɳanlirini bəja kəltürüxti. Lawiylarning ҳərbiri xabat küni nөwətqilikkə kirgən wə nөwətqiliktin qüxkənlərni өz yenida қaldurup қaldi; qünki kaҳin Yəҳoyada ҳeqkimni nөwətqiliktin qüxüxkə қoymidi. 9 Andin Yəҳoyada kaҳin Dawut padixaҳning Pərwərdigarning өyidə saқlaқliқ nəyzə wə қalқan-siparlirini yüzbexilaroɳa tarқitip bərdi. 10 U yənə kөpqilikni, ҳərbiri қolioɳa өz nəyzisini tutқan ҳalda, ibadəthanining ong təripidin tartip sol təripigiqə, қurbangaҳ bilən ibadəthanini boylap padixaҳning ətrapida turoɳuzdi. 11 Andin ular xaҳzadini elip qiқip, uning bexioɳa tajni kiygüzüp, uningoɳa guwaҳnamilərni berip, uni padixaҳ қildi; Yəҳoyada wə uning ooɳulliri *huxbuy may bilən* uni məsiҳ қildi wə «Padixaҳ yaxisun!» dəp towlaxti.

12 Ataliya həlқlərning qepixip yürgənlikini wə padixaҳni təripləwatқanliқini anglap, Pərwərdigarning өyigə kirip, kөpqilikning arisioɳa kəldi. 13 U қarisa, mana padixaҳ өyning dərwazisida, tüwrükning yenida turatti; padixaҳning yenida əməldarlar bilən kanayqilar tiziloɳanidi, barliқ yurtning həlқi xadlinip kanay qelixatti, nəoɳmiqilər ҳərhil sazlarni qelip, jamaətni baxlap mədҳiyə oқutuwatatti. Buni kөrgən Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliқ, asiyliқ! — dəp warқirdi.

14 Əmma Yəҳoyada kaҳin қoxunoɳa məs’ul boloɳan yüzbexilarni qaқirtip ularoɳa: — Uni səpliringlar otturisidin sirtқa qiқiriwetinglar; kimdəkim uningoɳa əgəxsə қiliqlansun, dəp buyrudi. Qünki kaҳin: — Uni Pərwərdigarning өyi iqidə өltürmənglar, dəp eytқanidi.

15 Xuning bilən ular uningoɳa yol boxitip bərdi; u ordining «At dərwazisi» bilən padixaҳning ordisioɳa kirgəndə *ləxkərlər* uni xu yərdə өltürdi.□

16 Yəҳoyada, pütkül jamaət wə padixaҳ birliktə: «Pərwərdigarning həlқi bolayli» degən bir əҳdini tüzüxti. 17 Andin barliқ həlқ Baalning buthanisioɳa berip uni buzup taxlidi; uning қurbangaҳliri bilən məbudlirini qeқip parə-parə қilip, Baalning kaҳini Mattanni қurbangaҳlarning aldida өltürdi.

18 Andin keyin Yəҳoyada kaҳin Pərwərdigarning өyidiki barliқ məs’uliyətlərni Lawiy қəbilisining kaҳinlirining қolioɳa tapxurdi. Kaҳinlarni bolsa, əslidə Pərwərdigarning өy ixlirioɳa nөwət bilən қaraxқa, Pərwərdigaroɳa atap kөydürmə қurbanliқ sunuxқa Dawut təyinligənidi. Ular қurbanliқlarni Dawutning kөrsətmiliri boyiqə, huxal-huramliқ iqidə nəoɳmə-nawa oқuoɳan ҳalda Musaoɳa tapxuruloɳan Təwrat-қanunida pütülginidək sunuxқa məs’ul idi. 19 *Yəҳoyada* yənə Pərwərdigar өyining ҳərқaysi dərwazilirioɳa dərwaziwənlərni təyinlidiki, ҳərқandaқ ixlardin napak қilinoɳan adəmlər kirgüzülməytti. 20 U yənə yüzbexiliri, aқsөngəklər, həlқ iqidiki yolbaxqilar wə yurtning ҳəmmə həlқini baxlap kelip, padixaҳni Pərwərdigar өyidin elip qüxüp, «Yuқiriқi dərwaza» arқiliқ ordioɳa əkirip, padixaҳliқ təhtigə olturoɳuzdi.

21 Yurtning barliқ həlқi xadlinatti; ular Ataliyani қiliqlap өltürgəndin keyin, xəҳər tinq bolup қaldi.

■ **23:7** Wəҳ. 14:1, 4, 5 □ **23:15** **«…uningoɳa yol boxitip bərdi»** — buning baxқa birhil tərjimisi: «uni қoloɳa aldi».

24

Yoax — yəni Yəhoax — Yəhudaoƣa səltənət ķilidu
2Pad. 12:1-22

1 Yoax təhtkə qiķķan qeoƣida yəttə yaxta idi, u Yerusalemda ķirik yil səltənət ķildi.
Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Bəər-Xebalik idi. □ 2 Yəhoyada kahin ħayat
künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ķilatti. □ 3 Yəhoyada
uningoƣa ikki hotun elip bərdi, u birķanqə ooƣul-ķiz pərzənt kərdi.
4 Xuningdin keyin Yoax Pərwərdigarning өyini ķayta yasitix niyitigə kəldi, 5 u
kahinlarni wə Lawiylarni yioƣip ularoƣa: — Hudayinglarning өyini onglitip turux
üqün Yəhuda xəhərlirigə berip, barlik Israillardin yillik ianə toplanglar; bu ixni
tezdin bejiringlar! — dedi. Lekin Lawiylar bu ixni bejirixkə anqə aldirap
kətmidi. □ 6 Buni ukķan padixah bax kahin Yəhoyadani qakirtip uningoƣa: —
Өzliri nemixka Lawiylaroƣa Pərwərdigarning ķuli Musa Israil jamaitigə Hudaning
guwahliķi sakłakłik qedir üqün bəlgiligən bajni Yəhuda wə Yerusalemdin elip kelixkə
buyrumidila? — dedi □ 7 (qünki əslidə rəzil hotun Ataliya wə uning ooƣulliri Hudaning
өyigə bəsüp kirip, Pərwərdigarning өyidiki barlik mukəddəs buyumlarni elip Baal
butlirioƣa atap təķdim ķiliwətkənidi).
8 Xuning bilən padixah buyruk qüxürüp, bir sanduk yasitip Pərwərdigar өyining
dərwazisining sirtioƣa ķoyoƣuzdi; 9 andin: «Hudaning ķuli Musa qəldə Israillarning
üstigə bekitkən bajni yioƣip əkilip Pərwərdigaroƣa tapxurunglar» degən bir ukturux
Yəhuda bilən Yerusalem təwəsidə qikirildi. 10 Barlik əməldarlar wə barlik həlk
huxal ħalda bajni əkilip sanduk toloƣuqə uningoƣa taxlidi. 11 Lawiylar pul sandukini
padixah bu ixka məs'ul ķiloƣan kixining aldioƣa əkəlgəndə, ular baj pulining kөp
qüxkənlikini kərsə, andin padixahning katipi bilən Bax kahinning adimi kelip pul
sandukini өngtürüp ķurukdioƣandin keyin, yənə əsli ornioƣa apirip ķoyatti. Ħərküni
xundak bolup turdi; nahayiti kөp pul yioƣildi. 12 Padixah bilən Yəhoyada pulni
Pərwərdigar өyidiki ix bejirgüqilərgə tapxurdi; ular *buning bilən* Pərwərdigarning
өyini ongxax wə əsligə kəltürüx üqün taxqilar bilən yaoƣaqqilarni, təmürqilər bilən
miskərlərni yallidi. 13 Ixləmqilər tohtimay ixlidi, ongxax ixi ularning ķolida onguxluk
elip berildi; xundak ķilip ular Pərwərdigarning өyini əslidiki өlqəm-lahiyəsi boyiqə
yasidi, xundakla uni tolimu puhta ķilip yasap qikti. 14 Ular ixni püttürgəndin
keyin exip ķaloƣan pulni padixah bilən Yəhoyadaning aldioƣa əkilip tapxurdi. Ular
buning bilən Pərwərdigarning өyi üqün ħərhil əswab-buyumlarni, jümlidin ibadət
hizmitidiki ħərhil buyumlar, kөydürmə ķurbanlikloƣa munasiwətlik ķaqa-ķuqa,
ķazan-təhsilər wə ħərhil altun-kümüx baxķa buyumlarni yasatti. Yəhoyadaning
barlik künliridə, ular Pərwərdigarning өyidə kөydürmə ķurbanlikni daim sunup
turdi.
15 Yəhoyada ķerip, yaxaydioƣan yexi toxup өldi; u өlgən qaoƣda bir yüz ottuz yaxta idi.
16 Ular uni «Dawut xəhiri»də padixahlar ķatarida dəpnə ķildi, qünki u Israiloƣa ħəm
Hudaoƣa wə uning өyigə nisbətən nahayiti qong təhpə kərsətkənidi. 17 Yəhoyada
өlgəndin keyin Yəhudadiki yolbaxqilar padixahning aldioƣa kelip uningoƣa bax
urdi; padixah ular kərsətkən məslihətni makul kərdi. 18 Ular ata-bowilirining
Hudasi Pərwərdigarning өyidin waz keqip, Axərah wə butlarning ķulluķioƣa kirixti.

□ **24:1 «Yoax»** — «Yəhoax»ning baxķa xəkli. □ **24:2 «Yəhoyada … ħayat künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ķilatti»** — bu səzgə ķarioƣanda, Yoax Yəhoyada өlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kərüng). □ **24:5 «Hudayinglarning өyini onglitip turux üqün …., barlik Israillardin yillik ianə toplanglar»** — yaki «Ħər yili Hudayinglarning өyini onglitix üqün… barlik Israillardin ianə toplanglar». □ **24:6 «Hudaning guwahliķi sakłakłik qedir»** — yaki «ħəküm-guwahlik qediri» — «ibadət qediri»ning baxķa bir ataloƣusi. **«Pərwərdigarning ķuli Musa … Hudaning guwahliķi sakłakłik qedir üqün bəlgiligən baj…»** — Musaning bu buyruķi tooƣruluk «Mis.» 30:11-16ni kərüng.

Ularning bu gunahi səwəblik Hudaning oŋəzipi Yəhuda bilən Yerusalemdikilərning bexioŋa kəldi. 19 Xundak bolsimu, Pərwərdigar ularni Өzigə yandurux üqün yənila ularning arisioŋa pəyoŋəmbərlərni əwətti; bu pəyoŋəmbərlər gərqə ularni agahlandduroŋan bolsimu, lekin ular yənila kulak salmidi. 20 U qaoŋda Hudaning Rohi bax kahin Yəhoyadaning ooŋli Zəkəriyaoŋa qüxti, u həlkning aldida ərə turup ularoŋa: — Huda mundak dəydu: «Silər nemixka Pərwərdigarning əmirlirigə hilaplik kilisilər? Silər heq rawajlik kərməysilər, qünki silər Pərwərdigardin waz kəqtinglar wə Umu silərdin waz kəqti», — dedi.
21 Halayik *Zəkəriyani* eltürüxkə kəstlidi; ahir ular uni padixahning əmri boyiqə Pərwərdigar өyining hoylisida qalma-kesək kilip eltürüwətti. 22 Padixah Yoax Zəkəriyaning atisi Yəhoyadaning өzigə kərsətkən xəpkitini yad ətmək tügül, əksiqə uning ooŋlini eltürüwətti. Zəkəriya jan üzüx aldida: — Pərwərdigar bu ixni nəzirigə elip, uning hesabini alsun! — dedi.
23 Xu yilning ahirida Suriyəning koxuni Yoaxka hujum kilip kəldi; ular Yəhudaoŋa wə Yerusalemoŋa tajawuz kilip kirip, həlk iqidiki yolbaxqilarni eltürüp, ulardin aloŋan pütün urux oŋəniymətlirini Dəməxk padixahining aldioŋa elip bardi. 24 Dərwəkə Suriyə koxunidin pəkət az bir kisim əskərlər kəlgən bolsimu, lekin Yəhudalar ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigardin waz kəqkənliki üqün Pərwərdigar qong bir koxunni ularning kolioŋa tapxurdi; ular Yoaxka jaza ijra kildi. 25 Suriylər Yoaxni taxlap kətkən qaoŋda (qünki u kattik aoŋrip kaloŋanidi) uning өz hizmətkarliri bax kahin Yəhoyadaning ooŋlining keni üqün intikam elix kerək dəp uni kəstlidi; ular uni kariwitidila eltürüwətti. U xu yol bilən əldi; kixilər uni Dawut xəhiridə dəpnə kiloŋini bilən, birak padixahlarning kəbristanlikioŋa dəpnə kilmidi. □ 26 Uni kəstligənlər munular: — Ammoniy ayal Ximiyatning ooŋli Zabad bilən Moabiy ayal Simritning ooŋli Yəhozabad idi.
27 Yoaxning ooŋulliri, uningoŋa karitiloŋan kattik wə nuroŋun agah bexarətlər, xundakla uning Hudaning өyini yengibaxtin selixka dair ixliri «padixahlarning təzkiriliri» degən kitabning izahlirioŋa pütülgəndur. Yoaxning ooŋli Amaziya uning ornioŋa padixah boldi.□

25

Amaziya Yəhuda üstigə həküm süridu
2Pad. 14:1-22

1 Amaziya təhtkə qikkan qeoŋida yigirmə bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə tokkuz yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Yəhoaddan bolup, Yerusalemlik idi.
2 Amaziya Pərwərdigarning nəzиridə tooŋra boloŋan ixlarni kildi, lekin pütün köngli bilən kilmidi. 3 Wə xundak boldiki, u padixahlikini mustəhkəmliwaloŋandin keyin padixah atisini eltürgən hizmətkarlirini tutup eltürdi. 4 Lekin Musaoŋa qüxürülgən kanun kitabida Pərwərdigarning: «Nə atilarni ooŋulliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu nə ooŋullirini atiliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu, bəlki hərbiri өz gunahi üqün ölümgə məhkum kilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u eltürgiqilərning balilirini ölümgə məhkum kilmidi.
5 Amaziya Yəhudalarni yioŋip, jəmətlirigə karap pütün Yəhudalarni wə Binyaminlarni mingbexi wə yüzbexilar astioŋa bekitti; u ulardin yigirmə yaxtin axkanlarning

□ **24:25 «qünki u kattik aoŋrip kaloŋanidi»** — yaki «qünki eoŋir kesəlgə qüxkənidi». Bəzi tərjimanlar «qünki u eoŋir yarilandi» dəp tərjimə kiloŋini bilən, ibraniy tekisttə eoŋir bir kesəl kərsitilidu. **«kahin Yəhoyadaning ooŋlining keni»** — yaki «kahin Yəhoyadaning ooŋullirining keni». □ **24:27 «padixahlarning təzkiriliri»** — Təwrattiki «padixahlar» degən kitab əməs. Qünki tiloŋa elinoŋan təpsilatlar xu kitabta tepilmaydu.

sanini eliwidi, jənggə qiqalaydioŋan, qolioŋa nəyzə wə qalqan alalaydioŋan hil ləxkərdin üq yüz ming adəm qiqti. 6 U yənə bir yüz talant kümüx sərp qilip Israildin yüz ming batur jəngqi yalliwaldi.□
7 Lekin Hudaning bir adimi uning aldioŋa kelip: — I padixahim, Israil qoxunini əzliri bilən billə baroŋuzmioŋayla; qünki Pərwərdigar Israillar yaki Əfraimiylarning heqqaysisi bilən billə əməs. 8 Hətta sili qoqum xundaq qilimən, baturanə kürəx qilimən desilimu, Huda əzlirini düxmən aldida yiqitidu, qünki Huda insanoŋa yardəm berixkimu qadirdur, insanni yiqitixqimu qadirdur, dedi.
9 Amaziya Hudaning adimigə: — Əmisə mən Israilning yallanma qoxunioŋa bərgən yüz talant kümüxni qandaq qilsam bolidu? — dəp soriwidi, Hudaning adimi uningoŋa: — Pərwərdigar əzlirigə buningdinmu ziyadə kəp berixkə qadirdur, dəp jawab bərdi.

10 Xuning bilən Amaziya Əfraimdin əzigə kəltürülgən yallanma qoxunni ayrip qiqip, əylirigə qayturuwətti; xu səwəbtin ular Yəhudalaroŋa bək oŋəzəplinip, qattiq qəhr iqidə əylirigə qaytip ketixti. 11 Amaziya jasaritini uroŋutup, əzining həlqini baxlap «Xor wadisi»oŋa berip Seirlardin on ming adəmni yoqatti. □ 12 Yəhudalar yənə on ming adəmni tirik tutuwelip, tik yarning lewioŋa apirip, yardin ittiriwidi, ularning həmmisi parə-parə qilinip taxlandi. 13 Halbuki, Amaziya əzi bilən billə jəng qilixqa ruhsət qilmay qayturuwətkən yallanma əskərlər Samariyədin Bəyt-Horunoŋiqə boloŋan Yəhudaning hərqaysi xəhərlirigə hujum qilip kirip üq ming adəmni qirip taxlidi həm nuroŋun mal-mülükni bulap kətti.
14 Lekin xundaq boldiki, Amaziya Edomiylarni məoŋlup qilip qaytip kəlgən qaoŋda u Seirlarning butlirinimu elip kelip, ularni əzi üqün məbud qilip, ularoŋa bax urdi wə ularoŋa huxbuy yaqti. □ 15 Xu səwəbtin Pərwərdigarning oŋəzipi Amaziyaoŋa qozoŋaldi, U uning aldioŋa bir pəyoŋəmbərni əwətti. Pəyoŋəmbər uningoŋa: — Əz həlqini sening qolungdin qutquzalmioŋan bu həlqning ilahlirini zadi nemə dəp izdəysən? — dedi. 16 Wə xundaq boldiki, u padixahqa tehi səz qiliwatqanda, padixah uningoŋa: — Biz seni padixahning məslihətqisi qilip tikligənmu? Qoy, bu gepingni! Əlgüng kəldimu nemə? — dedi. Xuning bilən pəyoŋəmbər gəptin tohtidi-də, yənə: — Bu ixni qiloŋining həm nəsihitimgə qulaq salmioŋining üqün Pərwərdigar seni yoqitixni qarar qildi, dəp bilimən, — dedi.
17 Xuningdin keyin Amaziya məslihətlixip, Israilning padixahi Yəhuning nəwrisi, Yəhoahazning ooŋli Yoaxning aldioŋa əlqilərni mangdurup: «Qeni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
18 Israilning padixahi Yoax Yəhudaning padixahi Amaziyaoŋa əlqi əwətip mundaq səzlərni yətküzdi: «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə səz əwətip: «Əz qizingni ooŋlumoŋa hotunluqqa bərgin!» — dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi haywan ətüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
19 Sən dərwəqə Edomning üstidin oŋəlibə qilding; kənglüngdə əz-əzüngdin məoŋrurlinip yayrap kətting. Əmdi əyüngdə qaloŋining yahxi; nemixqa bexingoŋa külpət kəltürüp, əzüngni wə əzüng bilən Yəhudani balaoŋa yiqitisən?».□
20 Əmma Amaziya qulaq salmidi. Bu ix Hudadin kəldi; qünki ular Edomning ilahlirini

---

□ **25:6 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram kümüx boluxi mumkin. □ **25:11 «Amaziya jasaritini uroŋutup…»** — yaki «Amaziya əzini küqəytip,…». **«Seir»** — Edomning ikkinqi ismi. □ **25:14 «… ularoŋa huxbuy yaqti»** — yaki «… ularoŋa qurbanliqlarni kəydürdi». □ **25:19 «Sən dərwəqə … yayrap kətting. … nemixqa … əzüngni wə əzüng bilən Yəhudani balaoŋa yiqitisən?»** — Yəhoax eytqan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəqət bir tikəndursən, əzüm kedirdək uluoŋ adəmmən, əzünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluoŋ pilaning hərtürlük tasadipiyliqtin məoŋlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəhoax padixahni «butpərəs kapir» dəp hesablioŋili bolsimu, muxu yərdə uning nəsihəti tooŋra idi.

izdigənidi, Huda ularni *Yoaxning* ḳolioŋa qüxsun dəp ənə xundaḳ orunlaxturoŋanidi.
21 Xuning bilən Israil padixaḥi Yoax jənggə atlinip qiḳti; ikki tərəp, yəni u
Yəḥuda padixaḥi Amaziya bilən Bəyt-Xəməxtə, jəng məydanida yüz turanə uqraxti.
22 Yəḥudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən ḳilinip, ḥərbiri өz өyigə
ḳeqip kətti.
23 Israil padixaḥi Yoax Bəyt-Xəməxtə Yəḥoaḥazning nəwrisi, Yoaxning ooŋli Yəḥuda
padixaḥi Amaziyani əsir ḳilip Yerusalemoŋa elip bardi; wə u Yerusalemning sepilining
Əfraim dərwazisidin tartip burjək dərwazisioŋiqə boloŋan tət yüz gəzlik bir bəlikini
ərüwətti.□
24 U Hudaning өyidə, Obəd-Edom məs'ul bolup saḳlawatḳan wə padixaḥning
ordisidiki həzinidin tepiloŋan barliḳ altun-kümüx, ḳaqa-ḳuqilarni buliwaldi wə
kepillik süpitidə birnəqqə tutḳunni elip Samariyəgə yenip kətti. 25 Israil padixaḥi
Yəḥoaḥazning ooŋli Yoax өlgəndin keyin, Yoaxning ooŋli, Yəḥudaning padixaḥi
Amaziya on bəx yil өmür kərdi.□
26 Amaziyaning ḳaloŋan əməlliri bolsa, mana ularning ḥəmmisi baxtin ahirioŋiqə
«Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da pütülgən əməsmidi?□
27 Amaziya Pərwərdigardin waz kəqkəndin baxlapla Yerusalemda bəzilər uni
ḳəstləxkə kirixkənidi; xuning bilən u Laḳix xəḥirigə ḳeqip kətti; lekin ḳəstligüqilər
kəynidin Laḳixḳa adəm əwətip, u yərdə uni өltürdi.
28 Andin ular uni atlaroŋa artip Yerusalemoŋa elip bardi. U Yerusalemda ata-
bowilirining arisida «Yəḥudaning xəḥiri»də dəpnə ḳilindi. □

26

Uzziya Yəḥuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad. 15:1-7

1 Yəḥudaning barliḳ həlḳi uning on altə yaxḳa kirkən ooŋli Uzziyani tikləp, uni
atisi Amaziyaning ornida padixaḥ ḳildi □ 2 (padixaḥ atisi ata-bowilirining arisida
uhlioŋandin keyin, Elat xəḥirini ḳaytidin yasap, Yəḥudaoŋa yənə təwə ḳiloŋuqi dəl
Uzziya idi).□
3 Uzziya təhtkə qiḳḳan qeoŋida on altə yax idi; u Yerusalemda jəmiy əllik ikki yil
padixaḥliḳ ḳildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup, Yerusalemliḳ idi. 4 U atisi
Amaziyaning barliḳ ḳiloŋanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloŋanni ḳildi.
5 Huda bərgən alamət kərünüxlər bilən yorutuloŋan Zəkəriya Uzziyaoŋa təlim
bərgəqkə, u ḥayat waḳtida Uzziya Hudani izdidi; wə u Pərwərdigarni izdigən
künlərdə Huda uning ixlirini rawan ḳildi. 6 U qiḳip Filistiylərgə ḥujum ḳildi wə
Gatning sepilini, Jabnəḥning sepilini wə Axdodning sepilini qaḳturuwətti. Yənə
Axdod ətrapida, xundaḳla Filistiylər arisida birnəqqə xəḥər bərpa ḳildi. 7 Huda
uning Filistiylər wə Gur-baalda turuwatḳan Ərəblər bilən Maonlaroŋa ḳarxi uruxioŋa
yardəm bərdi. 8 Ammoniylar Uzziyaoŋa olpan təlidi; Uzziya tolimu ḳudrətlik bolup,
nam-xəḥriti taki Misirning qegrisioŋiqə tarḳaldi. 9 Uzziya Yerusalemdiki «Burjək

---

□ **25:23 «Yəḥoaḥaz»** — «Aḥaziya»ning baxḳiqə ipadilinixi. Bu Yəḥoaḥaz (Aḥaziya) Yəḥuda padixaḥi, 25-ayəttiki «Yəḥoaḥaz» əməs. **«tət yüz gəzlik bir bəliki..»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioŋiqə boloŋan uzunluḳi, yəni 0.454 metr uzunluḳ idi. □ **25:25 «Israil padixaḥi Yəḥoaḥazning ooŋli Yoax өlgəndin keyin, ... Amaziya on bəx yil өmür kərdi»** — 23-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **25:26 «Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»** — mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḥlar»dur. □ **25:28 «Yəḥudaning xəḥiri»** — bəlkim «Dawutning xəḥiri»ni kərsitidu. «2Pad.» 14:20ni kərüng. □ **26:1 «Uzziya»** — baxḳa xəkli «Aḥaziya». «2Pad.» 14:21ni kərüng. □ **26:2 «padixaḥ ... Elat xəḥirini ḳaytidin yasap, Yəḥudaoŋa yənə təwə ḳiloŋuqi dəl Uzziya idi»** — yaki «atisi өz ata-bowilirining arisida uhlioŋandin keyin Uzziya Elat xəḥirini yasap Yəḥudaoŋa yənə təwə ḳildi».

dərwazisi»da, «Jiloɳa dərwazisi»da wə sepilning ƙayrilidioɳan yeridə munarlar saldi wə ularni ajayip mustəḥkəm ƙildi. 10 U yənə qəllərdə birmunqə kəzət munarlirini saloɳuzdi wə kəp ƙudukƙlarni kolatti; qünki uning Xəfəlaḥ tüzlənglikidə wə egizliktə nuroɳun qarwisi bar idi; u yənə teriƙqiliƙƙa amraƙ boloɳaqƙa, taoɳlarda wə etiz-baoɳlarda *nuroɳun* baoɳwənlərni wə üzümqilərni yallap ixlətti.□
11 Uzziyaning yənə uruxƙa maḥir ƙoxuni bar idi. Ƙoxun katip Jəiyəl wə əməldar Maaseyaḥ eniƙlioɳan sanoɳa asasən ƙisim-ƙisimlar boyiqə bəlünüp, padixaḥning sərdarliridin biri boloɳan Ḥananiyaning yetəkqiliki astida səp bolup jənggə qiƙatti. 12 Bu batur jəngqilər iqidiki ḥərƙaysi jəmət baxliri jəmiy ikki ming altə yüz kixi idi. 13 Ularning yetəkqiliki astidiki ƙoxun jəmiy üq yüz yətmix yəttə ming bəx yüz bolup, ḥəmmisi ixta ƙabil, jəngdə maḥir idi, ular padixaḥƙa yardəmlixip düxməngə ḥujum ƙilalaytti. 14 Uzziya pütkül ƙoxunidiki ləxkərlirini ƙalƙan, nəyzə, dobuloɳa, sawut, okya wə saloɳilar bilənmu ƙorallanduroɳanidi. 15 U yənə Yerusalemda ustilar ijad ƙiloɳan oƙ bexi wə yooɳan taxlarni atƙuqi üskünilərni yasitip, ularni sepil munarlirioɳa wə burjəklirigə orunlaxturoɳanidi. Uning nam-xəḥriti yiraƙ-yiraƙlaroɳa kətkənidi, qünki u alamət yardəmlərgə erixkəqkə, karamət ƙudrət tapƙanidi.
16 Lekin u küqəygəndin keyin, məoɳrurlinip kətti wə bu ix uni ḥalakətkə elip bardi. U Hudasi Pərwərdigaroɳa itaətsizlik ƙilip, huxbuygaḥ üstidə huxbuy yaƙimən dəp Pərwərdigarning əyigə kirdi. 17 Kaḥin Azariya bilən Pərwərdigarning baxƙa kaḥinliridin səksən əzimət uning arƙidin kirdi; 18 Ular padixaḥ Uzziyani tosup: — I Uzziya, Pərwərdigaroɳa huxbuy yeƙix sanga təwə ix əməs, bəlki huxbuy yeƙixƙa muƙəddəs hizmətkə ataloɳan kaḥinlar boloɳan, Ḥarunning əwladlirioɳa mənsuptur; muƙəddəshanidin qiƙƙin, qünki itaətsizlik ƙilip ƙoydung; sən Huda Pərwərdigardin izzət tapalmaydioɳan bolup ƙalisən, dedi.
19 Uzziya ƙattiƙ oɳəzəpləndi; u huxbuy yaƙƙili turoɳan ḥaləttə, ƙolida bir huxbuy-danni tutup turatti; u Pərwərdigarning əyidiki huxbuygaḥning yenida turup kaḥinlaroɳa oɳəzəpliniwatƙan qaoɳda, kaḥinlarning aldidila uning pixanisioɳa ma-haw ərləp qiƙti. 20 Bax kaḥin Azariya bilən baxƙa kaḥinlar ƙarisa, mana, birdinla uning pixanisioɳa mahaw ərləp qiƙƙanidi; ular dərḥal uni qiƙiriwetixkə ittərdi; u əzimu qiƙip ketixkə aldiridi, qünki Pərwərdigar uni uroɳanidi. 21 Padixaḥ Uzziyani taki əlgüqə mahaw kesili qirmiwaldi; u mahaw kesili boloɳaqƙa, ayrim bir əydə turdi; xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḥrum ƙilindi. Uning ooɳli Yotam ordining ixlirini baxƙurup, yurt soridi. □ 22 Uzziyaning baxƙa əməlliri bolsa baxtin ahirioɳiqə Amozning ooɳli Yəxaya pəyoɳəmbər təripidin yezip ƙalduruloɳandur.
23 Uzziya əzining ata-bowiliri arisida uhlidi; bəzilər: — «U mahaw boloɳan adəm» degəqkə, u ata-bowiliri ƙatarida yatƙuzuloɳan bolsimu, padixaḥlar ƙəbristanliƙioɳa təwə *qətrək* bir yərlikkə dəpnə ƙilindi. Andin ooɳli Yotam uning ornioɳa padixaḥ boldi.

27

Yotam Yəḥuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad.15:32-38

1 Yotam təhtkə qiƙƙan qeoɳida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ƙildi; uning anisining ismi Yəruxa bolup, Zadokning ƙizi idi. 2 U atisi Uzziyaning barliƙ ƙiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloɳanni ƙildi

□ **26:10 «etiz-baoɳlarda…»** — yaki «Karməldə…». Əmma Karməl ximaliy padixaḥlikƭa. □ **26:21 «xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḥrum ƙilindi»** — mahaw kesiligə giriptar boloɳanlar «napak» dəp ḥesablinip, muƙəddəs ibadəthanioɳa kirixkə ƙət'iy ruhsət ƙilinmaytti.

(lekin u Pərwərdigarning muḳəddəshanisiɵa kirmidi). Lekin həlḳ yənila buzuḳ ixlarni ḳiliwərdi.
3 Pərwərdigar ɵyining yuḳiriḳi dərwazisini yasatḳuqi Yotam idi; u yənə Ofəldiki
sepildimu nuroɣun ḳuruluxlarni ḳildi. □ 4 U Yəhudaning taoɣliḳ rayonida xəhərlərni
bina ḳildi, ormanliḳlardimu kəl'ə-koroɣanlar wə kɵzət munarlirini yasatti. 5 U
Ammoniylarning padixaḥi bilən urux ḳilip ularni yəngdi; xu yili Ammoniylar
uningɣa üq talant kümüx, ming tonna buoɣday, ming tonna arpa olpan bərdi;
Ammoniylar ikkinqi wə üqinqi yilimu uningɣa ohxax olpan elip kəldi. □ 6 Yotam
Hudasi Pərwərdigar aldida yollirini tooɣra ḳiloɣini üqün ḳudrət tapti.
7 Yotamning ḳaloɣan ixliri, jümlidin ḳiloɣan jəngliri wə tutḳan yollirining ḥəmmisi
mana «Yəhuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □ 8 U təhtkə
qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi. 9 Yotam
ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḥiri»gə dəpnə ḳilindi; ooɣli Aḥaz uning
ornioɣa padixaḥ boldi.

28

Aḥaz Yəhuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad. 16:1-20

1 Aḥaz təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət
ḳildi. U atisi Dawutḳa ohxax Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳilmay,
2 Bəlki Israilning padixaḥlirining yolioɣa kirip mangdi; u ḥətta Baallaroɣa atap
məbudlarni ḳuydurdi; 3 Pərwərdigar Israillar zeminidin ḥəydəp qiḳaroɣan əllərning
yirginqlik gunaḥlirini dorap, Ḥinnom jiloɣisida küjə kɵydürdi, ɵzining pərzəntlirini
ottin ɵtküzüp kɵydürdi; □ 4 Yənə «yuḳiri jaylar»da, dənglərdə wə ḥərḳaysi kökərgən
dərəh astida kɵydürmə ḳurbanliḳ ḳildi wə küjə kɵydürdi. 5 Xunga, uning Hudasi
Pərwərdigar uni Suriyə padixaḥining ḳolioɣa tapxurdi; Suriylər uni tarmar kəltürüp,
Yəhudadin nuroɣun həlḳni tutḳun ḳilip Dəməxḳḳə elip kətti. Huda yənə uni Israil
padixaḥining ḳolioɣa tapxurdi, Israil padixaḥi *Yəhudada* qong ḳiroɣinqiliḳ elip bardi.
6 Rəmaliyaning ooɣli Pikaḥ Yəhudada bir kün iqidə bir yüz yigirmə ming adəmni
ɵltürdi, ularning ḥəmmisi əzimətlər idi; buning səwəbi, ular ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigardin waz kəqkənidi. 7 Zikri isimlik bir Əfraimiy əzimət bar idi; u
padixaḥning ooɣli Maasiyaḥani, ordining bax oɣojidari Azrikam wə padixaḥning bax
wəziri Əlkanaḥni ḳətl ḳildi. 8 Israillar ɵz ḳerindaxliridin ikki yüz ming ayal, ooɣul-ḳiz
balilarni tutḳun ḳilip elip kətti; ular yənə Yəhudadin nuroɣun urux oɣəniymətlirini
bulang-talang ḳilip Samariyəgə əkətti.
9 Lekin u yərdə Pərwərdigarning Odəd isimlik bir pəyoɣəmbiri bar idi; u Samariyəgə
ḳaytip kəlgən ḳoxunning aldioɣa qiḳip ularoɣa: — Ḳaranglar, ata-bowanglarning
Hudasi Pərwərdigar Yəhudalarni aqqiḳida silərning ḳolunglaroɣa tapxurdi wə silər
pələkkə yətkən ḳəḥri-oɣəzəp bilən ularni ɵltürdünglar. 10 Əmdi silər yənə Yəhudalar
bilən Yerusalemliḳlarni məjburiy ɵzünglaroɣa ḳul-didək ḳilmaḳqi boluwatisilər.
Lekin silər ɵzünglarmu Hudayinglar Pərwərdigar aldida gunaḥ-itaətsizliklər

□ **27:3 «Ofəl» —** kona Yerusalemdiki bir ḳisim egiz rayon idi. □ **27:5 «üq talant kümüx» —** bəlkim 3400 kilogram kümüx idi. **«ming tonna buoɣday» —** ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. **«ming tonna arpa» —** ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. □ **27:7 «Yəhuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi» —** mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḥlar»dur. □ **28:3 «Ḥinnom jiloɣisi» —** ibraniy tilida «Gə-Ḥinnom», ərəb tilida «jəḥənnəm». Bu yirginqlik jay tooɣruluḳ «Yər.» 17:31-32ni wə izaḥatlirini kərüng. **«küjə kɵydürdi» —** yaki «ḳurbanliḳlarni kɵydürdi». **«pərzəntlirini ottin ɵtküzüp kɵydürdi» —** bəlkim Aḥazning pərzəntlirini insan ḳurbanliḳi ḳiloɣanliḳini kərsitixi mumkin.

ətküzdunglarоqu? 11 Əmdi gepimgə qulaq selinglar! Qerindaxliringlardin tutqun qilip kəlgənlərni qayturuwetinglar, qünki Pərwərdigarning qattiq oqəzipi bexinglaroqa qüxəy dəp qaldi, dedi.

12 Xuning bilən Əfraimlarning birqanqə yolbaxqiliri, yəni Yoһananning ooqli Azariya, Məxillimotning ooqli Bərəkiya, Xallumning ooqli Ққəzəkiya wə Ққadlayning ooqli Amasa qozoqilip qiqip jəngdin qaytip kəlgən qoxunni tosuwelip 13 ularoqa: — Bu tutqunlarni bu yərgə elip kirsənglar bolmaydu; bizning Pərwərdigarning aldida gunaһimiz turup, yənə tehimu kəp gunaһlar wə itaətsizliklərni aynitmaqqimusilər? Qünki bizning itaətsizlikimiz ққelimu intayin eoqirdur, Israilning bexioqa otluq qəһroqəzəp qüxəy dəp qaldi, dedi.

14 Xuning bilən ləxkərlər tutqunlar bilən urux oqəniymətlirini yolbaxqilar wə pütkül jamaət aldida qaldurup qoydi. 15 Yuqirida ismi tiloqa elinoqan kixilər qozoqilip, tutqunlarni baxlap qikti, urux oqəniymətliri iqidin kiyim-keqək wə ayaoqlarni ularning arisidiki barliq yalingaq, yalang ayaoq turoqanlaroqa kiygüzüp, ққəmmisini yemək-iqmək bilən oqizalandurdi, üstibaxlirini maylidi, barliq ajizlarni exəklərgə mindürüp, ққəmmisini «Horma dərəһliri xəһiri» dəp atilidioqan Yerihooqa, əz qerindaxlirining qexioqa apirip qoydi, andin Samariyəgə qaytti.

16 Bu qaoqda Aһaz padixaһ Asuriyəning padixaһlirioqa yardəm tiləp adəm əwətti, 17 qünki Edomiylar yənə Yəһudaoqa ққujum qilip nuroqun adəmni tutqun qilip kətkənidi. 18 Filistiylərmu Xəfəlaһ tüzlənglikidiki wə Yəһudaning jənubidiki xəһərlərgə tajawuz qilip kirip, Bəyt-Xəməx, Ayjalon, Gədərot, Sokoһ wə Sokoһqa təwə yeza-qixlaqlarni, Timnaһ wə Timnaһqa təwə yeza-qixlaqlarni, Gimzo wə Gimzooqa təwə yeza-qixlaqlarni ixoqal qilip, xu yərlərgə jaylaxqanidi. 19 Pərwərdigar Yəһudaning padixaһi Aһaz tüpəylidin Yəһudani horluққa qaldurdi; qünki Aһaz Yəһudani itaətsilikkə eziqturdi wə əzi Pərwərdigaroqa eoqir asiylik qildi. 20 Asuriyəning padixaһi Tiglat-Pilnəsər dərwəqə uning yenioqa kəldi, lekin yardəm berixning ornioqa, uningoqa kəp awariqiliklərni kəltürdi. 21 Qünki Aһaz Pərwərdigarning əyidin, padixaһning ordisidin, xundaqla əməldarlarning əyliridin kəp mal-dunyani qikirip, Asuriyə padixaһioqa bərgən bolsimu, lekin uningoqa ққeq paydisi bolmidi. 22 Muxundaq intayin müxkül pəyttə bu padixaһ Aһaz Pərwərdigar aldida tehimu eoqir qəbiһlikkə qəküp kətti. 23 U əzini məoqlup qiloqan Dəməxqning ilaһlirioqa qurbanliq sundi, qünki u: «Suriyəning padixaһlirining ilaһliri ularoqa yardəm qildi, xunga mənmu ularoqa qurbanliq sunup, ularni mangimu yardəm beridioqan qilimən» dedi. Lekin əksiqə bu butlar uning əzini, xundaqla barliq Israillarni ққalakətkə elip bardi. □ 24 Aһaz Pərwərdigarning əyidiki əswab-buyumlarni yioqip elip qikip, ularni kesip-ezip parə-parə qiliwətti; wə Pərwərdigarning əyining dərwazilirini peqətliwətti. Ққəm əzi üqün Yerusalemning ққərbir doқmuxida qurbangaһlarni saloquzdi. 25 U yənə Yəһudaning ққərqaysi xəһərliridə baxqa ilaһlaroqa huxbuy yeқix üqün «yuqiri jaylar»ni saloquzdi, xundaq qilip ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning oqəzipi qozoqaldi. 26 Mana, uning qaloqan ixliri, jümlidin barliq tutqan yolliri baxtin-ahirioqiqə «Yəһuda wə Israil padixaһlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. 27 Aһaz ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni Yerusalem xəһirigə dəpnə qildi, lekin uni Israil padixaһlirining kəbristanliқioqa dəpnə qilmidi. Ooqli Ққəzəkiya uning ornioqa padixaһ boldi.

□ **28:23 «əzini məoqlup qiloqan Dəməxqning ilaһliri» —** bu sözlər Aһazning oyliri, əlwəttə; lekin məlum tərəptin eytqanda, uning butpərəsliki uni ққəқiqətən məoqlubiyətkə uqratqanidi.

29

Ḥəzəkiya ḥəküm süridu; u muḳəddəshanini tazilaydu

1 Ḥəzəkiya təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zəkəriyaning ḳizi idi. □ 2 *Ḥəzəkiya* atisi Dawut barliḳ ḳiloɣanliridək, Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳildi. 3 U təhtkə qiḳḳan birinqi yilining birinqi eyida Pərwərdigar өyining dərwazilirini aqturup, yengibaxtin yasatti. 4 U kaḥinlar bilən Lawiylarni *Hudaning өyigə* qaḳirip kelip, *aldinḳi* ḥoylisining məydanining xərḳ təripigə yioɣip, 5 ularoɣa: — I Lawiylar, gepimgə ḳulaḳ selinglar; өzünglarni Hudaoɣa atap pakizlanglar wə ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigarning өyini uningoɣa muḳəddəs ḳilip pakizlanglar, muḳəddəshanidin barliḳ paskina nərsilərni qiḳirip taxlanglar. 6 Qünki bizning ata-bowilirimiz asiyliḳ ḳilip, Hudayimiz Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilip, Uningdin waz kəqti, Pərwərdigarning turaloɣusidin yüzini өrüp, Uningoɣa arḳini ḳildi. 7 Ular aywanning ixiklirini etiwətkən, qiraoɣlarni өqüriwətkən, huxbuy yaḳmioɣanidi wə muḳəddəshanida Israilning Hudasioɣa ḥeq kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunmaydioɣan bolup kətkənidi; 8 Xu səwəbtin Pərwərdigarning oɣəzipi Yəḥuda bilən Yerusalemdikilərning üstigə qüxüp, huddi өz kөzünglar bilən kөrüp turoɣininglardək, ularni dəḥxətkə selip, wəḥimə boluxḳa ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyektkə aylandurup ḳoydi. □ 9 Xu səwəbtin ata-bowilirimiz ḳiliq astida ḳaldi; ooɣul-ḳizlirimiz wə hotunlirimizmu tutḳun ḳilindi. 10 Əmdi mən Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigarning oɣəzipining bizdin yanduruluxi üqün, Uning bilən əḥdilixix niyitigə kəldim. 11 I balilirim, oɣapil bolmanglar; qünki Pərwərdigar silərni Өz aldida turup hizmitidə boluxḳa, Uning hizmətkari bolup huxbuy yeḳixḳa tallioɣan, dedi.□

12 Xuning bilən Lawiylardin təwəndikilər ornidin turup otturioɣa qiḳti: — Koḥatlardin boloɣan Amasayning ooɣli Maḥat wə Azariyaning ooɣli Yoel, Mərarilardin Abdining ooɣli Kix, Yəḥallələlning ooɣli Azariya, Gərxonlardin Zimmaḥning ooɣli Yoaḥ, Yoaḥning ooɣli Edən, 13 Əlizafanning əwladliridin Ximri bilən Jəiyəl, Asafning əwladliridin Zəkəriya bilən Mattaniya; 14 Ḥemanning əwladliridin Yəḥiyəl bilən Ximəy, Yədutunning əwladliridin Xemaya bilən Uzziyəllər. 15 Ular ḳerindaxlirini yioɣip, өzlirini *Hudaoɣa* atap paklidi, padixaḥning tapxuruḳi, Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning өyini pakizlaxḳa kirdi. 16 Kaḥinlar Pərwərdigarning өyining iqkirisigə pakizlaxḳa kirdi; ular Pərwərdigarning muḳəddəs jayidin tapḳan barliḳ napak-nijis nərsilərni Pərwərdigar өyining ḥoylisioɣa toxup qiḳti; andin ularni Lawiylar elip qiḳip, *xəḥər sirtidiki* Kidron jiloɣisioɣa apirip təkti.

17 Ular birinqi ayning birinqi künidin baxlap, өyni ḳaytidin Hudaoɣa atap pakizlaxḳa kirixip, səkkizinqi küni Pərwərdigar өyining aywinioɣa qiḳti; ular *yənə* səkkiz kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap, birinqi ayning on altinqi künigə kəlgəndə ixni tügətti.□

18 Andin ular Ḥəzəkiya padixaḥning aldioɣa kirip: — Biz Pərwərdigarning pütkül өyini, jümlidin kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥini wə uningdiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa, əswablarni, «təḳdim nan» tizilidioɣan xirəni wə xirə üstidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa, əswablarni pakizliwəttuḳ; 19 Aḥaz padixaḥ təhttiki qeoɣida asiyliḳ ḳilip taxliwətkən

---

□ **29:1 «Abiya»** — yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni kөrüng. □ **29:8 «ularni dəḥxətkə selip, wəḥimə boluxḳa ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyekt...»** — yaki «ularni adəmlərgə dəḥxət salidioɣan, ḳorḳunq basturidioɣan ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyekt». □ **29:11 «...huxbuy yeḳixḳa...»** — yaki «...ḳurbanliḳ ḳilixḳa...». □ **29:17 «ular yənə səkkiz kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap...»** — yaki «xundaḳ ḳilip ular səkkiz kün iqidə Hudaning өyini (muḳəddəs jayni) pakizlioɣan boldi...».

barlik ƙaqa-ƙuqa, əswablarni təyyarlap təh ƙilip, pakizlap ƙoyduk; mana, ular ƫazir Pərwərdigarning ƙurbangaƫi aldiƣa ƙoyuldi, dedi.
20 ƫəzəkiya padixaƫ ətigəndə tang səƫər ornidin turup xəƫərdiki əməldarlarni yiƣip Pərwərdigarning өyigə qikti. 21 Ular padixaƫlik üqün, mukəddəshana wə pütün Yəƫudalar üqün gunaƫ ƙurbanliƙi ƙilixƙa yəttə buƙa, yəttə ƙoqƙar, yəttə ƙoza wə yəttə tekə elip kəldi; *padixaƫ* ƫarun əwladliri boloƣan kaƫinlariƣa bularni Pərwərdigarning ƙurbangaƫiƣa sunuxni buyrudi. 22 Ular buƙilarni booƣuzlidi, kaƫinlar ƙenini elip, ƙurbangaƫƙa səpti; andin ular ƙoqƙarlarnimu booƣuzlap, ƙenini ƙurbangaƫƙa səpti; ƙozilarnimu booƣuzlap, ularning ƙeninimu ƙurbangaƫƙa səpti. 23 Ahirida gunaƫ ƙurbanliƙi ƙilinidiƣan tekilərni padixaƫ wə jamaət aldiƣa yetiləp keliwidi, *padixaƫ wə jamaət* ƙollirini tekilər üstigə ƙoyuxti. □
24 Kaƫinlar tekilərni booƣuzlap, ƙenini barlik Israillarning gunaƫi üqün kəqürüm-kafarət süpitidə ƙurbangaƫƙa səpti; qünki padixaƫ: «Kөydürmə ƙurbanlik wə gunaƫ ƙurbanliƙi barlik Israillar üqün sunulsun» degənidi.
25 Padixaƫ yənə Lawiylarni Pərwərdigar өyidə Dawutning, *Dawut* padixaƫning aldin kөrgüqisi gadning wə Natan pəyoƣəmbərning buyruoƣinidək jangjang, təmbur wə qiltar ƙatarlik sazlarni tutup, səp bolup turuxƙa təyinlidi (qünki əslidə bu əmr Pərwərdigardin, өz pəyoƣəmbərlirining wastisi bilən tapilanoƣanidi). 26 Xuning bilən Lawiylar Dawutning sazlirini, kaƫinlar kanaylarni tutƙan ƫalda turuxti. 27 ƫəzəkiya kөydürmə ƙurbanlik ƙurbangaƫ üstigə sunulsun, dəp buyrudi. Kөydürmə ƙurbanlik sunuloƣan ƫaman, Pərwərdigaroƣa ataloƣan nəoƣmə-nawa ƙilinixƙa, kanaylar qelinixƙa wə Israilning padixaƫi Dawutning sazliri təngkəx ƙilinixƙa baxlidi. 28 Pütkül kөydürmə ƙurbanlik өtküzülüp boloƣuqə, pütkül jamaət səjdigə olturuxti, nəoƣmə-nawaqilar nəoƣmə-nawa ƙilixti, kanayqilar kanay qelip turdi. 29 Kөydürmə ƙurbanlik өtküzülüp boloƣanda, padixaƫ wə uning bilən ƫazir boloƣanlarning ƫəmmisi tizlinip səjdə ƙilixti. 30 ƫəzəkiya padixaƫ wə əməldarlar yənə Lawiylaroƣa Dawutning wə aldin kөrgüqi Asafning xeirliri bilən Pərwərdigaroƣa ƫəmdusana oƙuxni buyrudi; xuning bilən ular huxal-huramlik bilən Pərwərdigaroƣa ƫəmdusana oƙuxup, bax egip səjdə ƙilixti.
31 ƫəzəkiya: — Silər əmdi өzünglarni Pərwərdigaroƣa mukəddəs boluxƙa beoƣixlioƣanikənsilər, aldiƣa kelinglar, ƙurbanliƙlar, təxəkkür ƙurbanliƙlirini Rəbning өyigə kəltürüp sununglar, dewidi, jamaət ƙurbanliƙlar wə təxəkkür ƙurbanliƙlirini kəltürüxti; halioƣanlar kөydürmə ƙurbanliƙini kəltürüxti. □
32 Jamaət elip kəlgən kөydürmə ƙurbanliƙlar təwəndikiqə: — yətmix buƙa, yüz ƙoqƙar, ikki yüz ƙoza; bularning ƫəmmisi Pərwərdigaroƣa atap kөydürmə ƙurbanliƙƙa əkilingənidi. 33 Bulardin baxƙa Pərwərdigaroƣa ataloƣan altə yüz buƙa, üq ming ƙoymu bar idi. □ 34 Kaƫinlar bək az boloƣaqƙa, kөydürmə ƙurbanlik mallirining terisini soyuxƙa ülgürəlməytti; xunga Lawiy ƙerindaxliri taki mallar soyulup boloƣuqə ƫəm baxƙa kaƫinlar өzlirini *Hudaoƣa* atap paklap boloƣuqə yardəmləxti (qünki Lawiylar өzlirini *Hudaoƣa* atap paklax ixida kaƫinlaroƣa nisbətən bəkrək ihlasmən idi). 35 Uning üstigə kөydürmə ƙurbanliƙlar naƫayiti kөp idi, xundaƙla inaƙlik ƙurbanliƙlirining meyi wə kөydürmə ƙurbanliƙlaroƣa ƙoxuloƣan xarab ƫədiyilirimu naƫayiti kөp idi.

□ **29:23 «padixaƫ wə jamaət ƙollirini tekilər üstigə ƙoyuxti»** — «Law.» 4□13-26ni kөrüng. □ **29:31 «aldiƣa kelinglar, ƙurbanliƙlar,…»** — muxu yərdə «ƙurbanliƙlar» bəlkim «inaƙlik ƙurbanliƙliri»ni kөrsitidu. 32-36-ayətlərgə ƙarioƣanda, «kөydürmə ƙurbanliƙlar» bu ikki hil ƙurbanliƙlar (inaƙlik ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbanliƙliri)din sirt idi. Oƙurmənlərning esidə barki, inaƙlik ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbanliƙlirini kaƫinlar bilən xu ƙurbanliƙlarni sunoƣuqilar yeyixkə bolatti; «kөydürmə ƙurbanliƙlar» pütünləy Hudaoƣa atap kөydürülətti. □ **29:33 «Pərwərdigaroƣa ataloƣan altə yüz buƙa, üq ming ƙoymu…»** — bu ayəttiki kala-ƙoylar bəlkim inaƙlik ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbaliƙliri süpitidə beoƣixlanoƣan boluxi mumkin.

Xundaқ қilip Pərwərdigar өyidiki ibadət hizmətliri yengibaxtin əsligə kəltürüldi.
36 Huda Өz həlқigə bu ixlarni orunlaxturoғanliқi üqün Ḥəzəkiya wə pütkül həlқ tolimu huxal boluxti; qünki bu ixlar bək tezla bejirilip boloғanidi.

30

«Өtüp ketix ḥeyti» yengibaxtin təbriklinidu

1 Ḥəzəkiya pütün Israiloғa wə Yəḥudaoғa adəm əwətip ḥəmdə Əfraimlar bilən Manassəḥlərgə hət yezip, ularni Israilning Hudasi boloғan Pərwərdigarni seoғinip «өtüp ketix ḥeyti»ni өtküzüx üqün Yerusalemoғa, Pərwərdigarning өyigə yioғilixni qaқirdi
2 (Padixaḥ, əməldarliri wə Yerusalemdiki barliқ jamaət bilən billə məsliḥətlixip, ikkinqi ayda өtüp ketix ḥeytini өtküzəyli dəp қararoғa kelixti. 3 Lekin paklanoғan kaḥinlar yetixmigəqkə, həlқmu Yerusalemoғa yioғilip bolmioғaqқa, ḥeytni waқtida өtküzəlmidi). 4 Padixaḥ wə pütkül jamaət bu pilanni naḥayiti yahxi boptu, dəp қaridi. 5 Xuning bilən ular pütkül Israilning Bəər-Xebadin Danoғiqə barliқ həlқini Yerusalemoғa kelip, Israilning Hudasi Pərwərdigarni seoғinip өtüp ketix ḥeytini өtküzüxkə qaқiriқnamə əwətəyli, dəp bekitti; qünki ular ḥeytni uzun waқitlardin buyan pütülgən bəlgilimə boyiqə өtküzülmigənidi. □ 6 Qaparmənlər padixaḥ bilən əməldarlarning hətlirini elip, pütün Israil wə Yəḥuda yurtini kezip, padixaḥning yarliқi boyiqə mundaқ həwərni jakarlidi: «I Israillar, Ibraḥim, Isḥaқ wə Israilning Hudasi boloғan Pərwərdigaroғa yenip kelinglar, xundaқ қilsanglar U Asuriyə padixaḥlirining qanggilidin қutuloғan қaldinglarning yenioғa yenip kelidu. 7 Ata-bowanglar wə қerindixinglaroғa ohxax bolmanglar; ular өz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigaroғa asiyliқ қiloғaqқa, U huddi silər kөrgəndək ularni harabiqilikkə tapxuroғan. 8 Ata-bowanglaroғa ohxax boynunglarni қattiқ қilmanglar; Pərwərdigarning otluқ oғəzipining silərdin kətürülüp ketixi üqün, əmdi silər Pərwərdigaroғa beқininglar, U mənggügə Өzigə has dəp atioғan muқəddəshanioғa kelip, Hudayinglar boloғan Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar.
9 Əgər silər Pərwərdigaroғa қaytsanglar, қerindaxliringlar wə bala-qaқiliringlar өzlirini tutқun қiloғanlarning aldida rəḥim-iltipatқa erixip, bu yurtқa қaytip kelidu; qünki Hudayinglar boloғan Pərwərdigar xapaətlik wə rəḥimliktur; silər Uning təripigə өtsənglar, U silərdin yüz өrüməydu».
10 Qaparmənlər xəḥərmu-xəḥər berip, taki Zəbulunoғiqə Əfraim wə Manassəḥning yurtlirini kezip qiқti; lekin u yərdikilər ularni zanglиқ қilip məshirə қilatti.
11 Ḥalbuki, Axir, Manassəḥ wə Zəbulunlardin bəziliri өzlirini təwən tutup Yerusalemoғa kəldi. 12 Uning üstigə, Hudaning қoli Yəḥudalarning üstidə bolup, ularni bir niyəttə padixaḥning wə əməldarlarning Pərwərdigarning səzigə asasən qiқaroғan əmrini ixқa axuruxқa bir jan bir dil қildi.
13 Xuning bilən ikkinqi ayda nuroғun kixilər petir nan ḥeytini өtküzüx üqün Yerusalemoғa yioғiloғanidi; toplanoғan həlқ zor bir türküm adəm idi. □ 14 Ular қozoғilip Yerusalem xəḥiridiki қurbangaḥlarni buzup yoқitip, isriқgaḥlarnimu elip qiқip, Kidron jiloғisioғa apirip taxlidi. 15 Ular ikkinqi ayning on tətinqi küni өtüp ketix ḥeytioғa ataloғan *қozilarni* soydi. Kaḥinlar bilən Lawiylar buningoғa қarap hijil bolup, өzlirini *Hudaoғa* muқəddəs boluxқa paklap, kөydürmə қurbanliқlarni Pərwərdigarning өyigə elip kelixti. 16 Ular Hudaning adimi boloғan Musaoғa qüxürülgən Təwrat қanunioғa asasən, bəlgilimə boyiqə өz orunlirioғa kelip turuxti.

□ **30:5 «Bəər-Xebadin Danoғiqə pütkül Israil» —** Bəər-Xeba Israilning jənubiy qegrisida, Dan ximaliy qegrisida idi. □ **30:13 «petir nan ḥeyti» —** «өtüp ketix ḥeyti» bilən baxlinidu.

Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni elip *qurbangahqa* səpti. 17 Jamaət iqidə paklinip bolmiƣanlar heli boloƣaqqa, Lawiylar paklanmiƣan barliq kixilərning ornida ətüp ketix heytiƣa beoƣixlanoƣan qozilarni Pərwərdigaroƣa atax üqün soyuxqa məs'ul idi. 18-19 Qünki Əfraim wə Manassəh, Issakar wə Zəbulundin kəlgən köpinqisi, heli köp bir türküm kixilər paklanmay turupla, Təwrat bəlgilimisigə hilap halda ətüp ketix heytiƣa atap soyuloƣan qoza gəxlirini yeyixkə kirixti; birak Həzəkiya ular həkkidə dua kilip: — Kimki əz ata-bowisining Hudasi boloƣan Pərwərdigarni qin kənglidin izləx niyitigə kəlgən bolsa, gərqə ular mukəddəshaniƣa ait paklinix bəlgilimisigə muwapik pak kilinmisimu, mehriban Pərwərdigar ularni əpu kiloƣay, dedi.□

20 Pərwərdigar Həzəkiyaning duasioƣa qulak selip həlqni əpu kildi. □ 21 Yerusalemda turuwatqan Israillar petir nan heytini yəttə kün xundak huxallik iqidə ətküzdi; Lawiylar bilən kahinlar hər küni Pərwərdigaroƣa ataloƣan mədhiyə sazliri bilən Pərwərdigaroƣa həmdusana oquxti.

22 Həzəkiya Pərwərdigarning wəhiylirini qüxəndürüxkə mahir Lawiylaroƣa ilham berip turdi; həlk yəttə kün heyt qurbanliklirini yedi; ular inaklik qurbanliklirini sunup, ata-bowilirining Hudasi boloƣan Pərwərdigarni mədhiyilidi.□

23 Barlik jamaət yənə yəttə kün heyt ətküzüx tooƣruluk məslihətlixip, yənə huxal-huramlikka qəmgən halda yəttə kün heyt ətküzdi. 24 Qünki Yəhudaning padixahi Həzəkiya jamaətkə ming buqa wə yəttə ming qoy hədiyə kildi; əməldarlarmu jamaətkə ming buqa, on ming qoy hədiyə kildi. Nuroƣun kahinlar əzlirini *Hudaoƣa* atap paklidi. 25 Pütkül Yəhuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin qikkan barlik jamaət, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar həmdə Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi alamət huxal boluxti. □ 26 Yerusalemni ƣayət zor huxallik kəypiyat kaplidi; qünki Israilning padixahi Dawutning ooƣli Sulaymanning zamanidin buyan, Yerusalemda mundak təntənə bolup bakmiƣanidi. 27 Ahirida Lawiylardin boloƣan kahinlar ornidin kopup, həlkkə bəht-bərikət tilidi; ularning sadasi Hudaoƣa anglandi, duasi asmanlaroƣa, Uning mukəddəs turaloƣusioƣa yətti.

31

1 Bu ixlarning həmmisi tügigəndin keyin, bu yərdə hazir boloƣan Israillarning həmmisi Yəhudaning hərkaysi xəhərlirigə berip, u yərlərdiki «but tüwrük»lərni qekip, Axərah butlirini kesip taxliwətti; yənə Yəhuda wə Binyamin zeminda, xundakla Əfraim wə Manassəh zeminining hərkaysi yərliridiki «yukiri jaylar» wə qurbangahlarni, həmmisini buzup yokatkuqə səküp taxlidi. Xuningdin keyin Israil həlkining hərkaysisi əz təwəlikigə, əz xəhərlirigə kaytip ketixti.

Mukəddəshanining ixlirining tərtipkə selinixi

2 Həzəkiya kahinlar bilən Lawiylarni nəwət-guruppilaroƣa bəlüp, kahinlar bilən Lawiylarning hərkaysisini əzigə has hizmitigə bekitip, köydürmə qurbanlik wə inaklik qurbanlikliri sunup, Pərwərdigar əyining hoylilirida, ixik-dərwaziliri iqidə wəzipə ətəp, Pərwərdigaroƣa təxəkkür-mədhiyə oquydioƣan kildi. 3 Padixah yənə əz melidin bir ülüxni elip köydürmə qurbanliklar üqün ixlitixkə buyrudi;

□ **30:18-19 «ularni əpu kiloƣay» —** ibraniy tilida «ular üqün kəqürüm-kafarət kiloƣay». □ **30:20 «həlqni əpu kildi» —** ibraniy tilida «həlqni saqaytti». □ **30:22 «Pərwərdigarning wəhiyliri» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning bilimi» — bu bilim wəhiy arkilik kəlgəqkə, «wəhiylər» dəp tərjimə kilduk. □ **30:25 «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar həmdə Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi…» —** baxqa birhil tərjimisi: «jümlidin Israildin qikkan, Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi…».

bular Pərwərdigarning Təwrat қanunida pütülgini boyiqə ətigənlik wə kəqlik kөydürmə қurbanliқlar, xabat küni, yengi ay wə ҳeyt-bayram künliridiki kөydürmə қurbanliқlar üqün ayrildi. 4 Padixaҳ yənə kaҳinlar bilən Lawiylarning Pərwərdigarning Təwrat қanunini qing ijra қilixi üqün, təқdim қilixқa tegixlik ülüxini ularoɳa beringlar, dəp Yerusalemda turuxluқ həlққə buyrudi. 5 Bu buyruқ qiқirilixi bilənla, Israillar ҳosul-məҳsulatlirining dəsləpki elinoɳan қismi axliқ, yengi xarab, *zəytun* meyi wə ҳəsəllərni ҳəmdə etizliқtin qiққan ҳərhil məҳsulatlarning ҳosulliridin əkilixti, yənə ҳərhil nərsilirining ondin birini өxrigə türkümləp əkilixti. 6 Yəҳudaning ҳərқaysi xəҳərliridə turuwatқan Israillar bilən Yəҳudalarmu қoy-kalilirining ondin birini өxrigə wə Pərwərdigar Hudasioɳa ataloɳan muқəddəs buyumlarning ondin birini өxrigə əkilip, dөwə-dөwə dөwiliwətti. □ 7 Üqinqi aydin baxlap dөwilinip, yəttinqi ayoɳa kəlgəndə tohtidi. 8 Ҳəzəkiya əməldarlar bilən billə kelip, dөwə-dөwə boloɳan bu məҳsulatlarni kөrüp Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədҳiyə oқudi wə Uning həlқi boloɳan Israillaroɳa bəht-saadət tilidi. □ 9 Ҳəzəkiya kaҳinlar bilən Lawiylardin bu dөwə-dөwə məҳsulatlar tooɳruluқ soriwidi, 10 Zadok jəmətidin boloɳan bax kaҳin Azariya uningoɳa jawap berip: — Həlқ Pərwərdigarning өyigə ҳədiyə kəltürgili baxlioɳandin buyan toyoɳudək yeduқ, yənə nuroɳun exip қaldi. Qünki Pərwərdigar Өz həlқini bərikətligən, xunga exip қaloɳinimu xunqə kөp, dedi.
11 Ҳəzəkiya Pərwərdigarning өyidə ambarlarni təyyarlaxni buyruwidi, ular xundaқ қildi. 12 Ular səmimiy-sadaқətlik bilən ҳədiyələrni, ondin bir өxrə wə Hudaoɳa alaҳidə ataloɳan nərsilərni ambarlaroɳa əkirdi. Lawiylardin boloɳan Kononiya bax ambarqi, inisi Ximəy muawin bax ambarqi boldi. 13 Kononiya wə inisi Ximəyning қol astida Yəҳiyəl, Azariya, Nahat, Asaҳəl, Yərimot, Yozabad, Əliyəl, Yismaқiya, Maҳat wə Binayalar nazarət қilix hizmitigə məs'ul boldi; bularning ҳəmmisini Ҳəzəkiya padixaҳ bilən Hudaning өyining baxқuroɳuqisi Azariyaning kөrsətmisi bilən ixləytti. 14 Xərқiy dərwazining dərwaziwini Lawiy Yimnaҳning ooɳli Korə Hudaoɳa halis қilinoɳan ҳədiyə-sowoɳatlaroɳa məs'ul idi; u Pərwərdigaroɳa sunuloɳan wə «əng muқəddəs» boloɳan nərsilərni təқsim қilatti. □ 15 Edən, Minyamin, Yəxua, Xemaya, Amariya wə Xekaniyalar uning қol astida bolup, ular kaҳinlarning ҳərқaysi xəҳərliridə, qong-kiqiklikigə қaralmay, nөwət boyiqə өz қerindaxliroɳa bularni üləxtürüp berixkə təyinləndi; 16 Buningdin baxқa, ular nəsəbnamigə tizimlanoɳan üq yaxtin yuқiri ərkəklərdin, ҳər küni nөwiti boyiqə Pərwərdigarning өyigə kirip, yükləngən wəzipisini orunlaydioɳanlarning ҳəmmisigimu təқsim қilip berətti. □ 17 Ular nəsəbi tizimlanoɳan jəmətliri boyiqə kaҳinlaroɳimu ҳəmdə yigirmə yaxtin axқan Lawiylaroɳa nөwiti wə wəzipisigə қarap təқsim қilip berətti; 18 nəsəbnamidə «*Lawiy jamaiti*» *dəp*, pütülginigə қarap bularning barliқ kiqik balilirioɳa, hotunliri wə ooɳul-қiz pərzəntlirigimu təқsim қilip berətti; qünki ular sadaқətlik bilən өzlirini Hudaoɳa atap paklinip, muқəddəs boluxқa beoɳixlioɳanidi. 19 Ҳərқaysi

□ **31:6 «Yəҳudaning ҳərқaysi xəҳərliridə turuwatқan Israillar»** — 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu kөrüng. Bu ibarigə қarioɳanda ximaliy padixaҳliқ («Israil») Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün қilinoɳan məzgildə yaki ҳətta xuningdin ilgiri, ximaliy padixaҳliқtiki «on қəbilə»dinYəҳuda tərəpkə қeqip, Yəҳuda xəҳərliridə olturaқlaxқanlar az əməs idi. **«Hudaoɳa ataloɳan muқəddəs buyumlar»** — bu «Hudaoɳa ataloɳan muқəddəs buyumlar» bəlkim barliқ məҳsulatlardin ondin biri idi. «Қan.» 14:28-29 boyiqə, muxu buyumlarni həlқ «өz ixik-dərwaziliri iqidə Lawiylar wə kəmbəoɳəllər üqün toplax kerək» idi. Bizningqə 6-ayəttiki «ondin biri» «Hudaoɳa ataloɳan muқəddəs buyumlar»din elinoɳan ondin birini kөrsitidu. Bu «ondin biri» xu qaoɳda Yerusalemoɳa apirilatti. □ **31:8 «dөwə-dөwə boloɳan bu məҳsulatlar»** — 6-ayət wə uningdiki izaҳatni kөrüng. □ **31:14 ««əng muқəddəs» boloɳan nərsilər»** — kaҳinlaroɳa berixkə alaҳidə bekitilgən, bəzi қurbanliқlardin ayrip elinoɳan məlum қisimni kөrsitidu. «Law.» 2-, 6- wə 7-bablarni kөrüng. □ **31:16 «üq yaxtin axқanlar»** — bu ayətkə қarioɳanda, kaҳinlarning kiqik ooɳul baliliri hizmət nөwiti kəlgən atilirining igidarqiliқida ibadəthanioɳa kirixkə ruhsət idi.

xəḫərlərning ətraplirida olturaḳlaxḳan, Ḫarunning əwladliri bolọan kaḫinlarọa bolsa, ḫərbir xəḫərdə məhsus tizimlanọan adəm ḳoyulọanidi; ular kaḫinlar iqidiki barliḳ ərkəklərgə wə xundaḳla nəsəbnamidə pütülgən barliḳ Lawiylarọa tegixlik ülüxlirini berətti.
20 Ḫəzəkiya pütün Yəḫuda zeminida xundaḳ ḳildi; u əz Hudasi bolọan Pərwərdigar aldida yahxi, durus wə ḫəḳ bolọanni ḳildi. 21 Məyli Pərwərdigarning əyidiki hizmətlərgə ait ixta bolsun, məyli Təwrat ḳanunioọa ḫəm əmrlirigə əməl ḳilix niyitidə Hudasini izdəxtə bolsun, u pütün ḳəlbi bilən ḳildi wə ronaḳ tapti.

32

Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Yəḫudaoọa tajawuz ḳilidu
2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yəx. 36:1-22; 37:1-38

1 Bu barliḳ ixlarni wə sadaḳətlik əməllərni bejirgəndin keyin, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Yəḫudaoọa tajawuz ḳilip, ḳoroọanliḳ xəḫərlirigə ḫujum ḳilip bəsüp kirip, ularni ixoọal ḳilix üqün ularni ḳorxiwaldi. 2 Ḫəzəkiya Sənnaheribning kəlgənlikini kərüp, uning Yerusalemoọa ḫujum ḳilix niyitining barliḳini bilgəndə, 3 əməldarliri wə batur əzimətliri bilən xəḫər sirtidiki bulaḳ-eriḳlarni tosuwetix tooọruluḳ məsliḫətləxti; ular uni ḳollidi. 4 Xuning bilən nuroọun kixilər yioọilip: «Nemə üqün Asuriyə padixaḫlirioọa mol su mənbəsini tepiwelixioọa ḳalduridikənmiz?» dəp barliḳ bulaḳ kəzlirini etiwətti wə u yurt otturisidin eḳip ətidioọan eriḳni tosuwətti. 5 Ḫəzəkiya əzini oəyrətləndürüp, buzulup kətkən sepillarni yengibaxtin onglatti, üstigə ḳarawulhanilarni saldurdi, yənə bir taxḳi sepilmu yasatti ḫəmdə Dawut xəḫiridiki «Millo» ḳəl’əsini mustəḫkəmlidi; u yənə nuroọun ḳoral-yaraoọ wə ḳalḳanlarni yasatti. 6 U həlḳning üstigə sərdarlarni təyinlidi andin ularni xəḫər dərwazisidiki məydanoọa, əz aldioọa yioọdurup, ularoọa ilḫam-rioọbət berip: 7 — Iradənglarni qing ḳilip batur bolunglar, Asuriyə padixaḫidin wə uningoọa əgəxkən zor ḳoxundin ḳorḳmanglar yaki alaḳzadə bolup kətmənglar; qünki biz bilən birgə bolọuqilar ular bilən birgə bolọuqilardin kəptur. □ 8 Uning bilən birgə bolọini naḫayiti bir insaniy ətlik bilək, halas; lekin biz bilən billə bolọuqi bolsa bizgə mədətkar bolup, biz üqün jəng ḳilọuqi Hudayimiz Pərwərdigar bardur! — dedi. Həlḳ Yəḫudaning padixaḫi Ḫəzəkiyaning səzlirigə ixinip tayandi.■
9 Xuningdin keyin Asuriyə padixaḫi Sənnaherib pütkül küq-ḳoxuni bilən Laḳix xəḫirini muḫasirigə aldi; xu qaoọda u hizmətkarlirini Yerusalemoọa, Yəḫudaning padixaḫi Ḫəzəkiyaoọa, xundaḳla Yerusalemda turuwatḳan barliḳ Yəḫudalarọa əwətip, ularoọa mundaḳ səzlərni yətküzüp: — 10 «Asuriyə padixaḫi Sənnaherib: «Yerusalem muḫasirə iqidə turuḳluḳ, silər zadi nemigə tayinip uningda tehiqə turuwatisilər? 11 Ḫəzəkiya silərgə: «Pərwərdigar Hudayimiz bizni Asuriyə padixaḫining qanggilidin ḳutulduridu», dəp ixəndürüp, silərni aqliḳ wə ussuzluḳtin ölümgə tapxurmaḳqi boluwatmamdu? 12 Xu Ḫəzəkiya Pərwərdigaroọa ataloọan «yuḳiri jaylar»ni ḫəm ḳurbangaḫlarni yoḳ ḳiliwəttioọu? Andin Yəḫudadiki wə Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla ḳurbangaḫ aldida səjdə ḳilisilər wə xuning üstigila huxbuy yaḳisilər» dəp əmr ḳiloọan əməsmidi? □ 13 Mening wə

□ **32:7 «biz bilən birgə bolọuqilar ular bilən birgə bolọuqilardin kəptur»** — yaki «biz bilən Bolọuqi uning bilən bolọuqidin uluọdur». «2Pad.» 6:16ni kərüng. ■ **32:8** Yər. 17:5; 1Yuḫa. 4:4 □ **32:12 «Xu Ḫəzəkiya Pərwərdigaroọa ataloọan «yuḳiri jaylar»ni ḫəm ḳurbangaḫlarni yoḳ ḳiliwəttioọu? … Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla ḳurbangaḫ aldida səjdə ḳilisilər …» dəp əmr ḳiloọan əməsmidi?»** — Sənnaheribning əlqisi intayin ḫiyligərlik bilən ḳilinoọan bu gəp bilən həlḳḳə: — «Ḫəzəkiya Pərwərdigaroọa ḫəḳiḳətən ixənməydu. U pəḳət ḫəmminglar Yerusalemda ḳurbanliḳlirnglarni ḳilixinglar kerək dəp silərdin paydilanmaḳqi» dəp gumanlandurmaḳqi.

mening ata-bowilirimning barlik əl həlklirigə nemə kiloŋanlikini bilməmsilər? Əl-yurtlarning ilah-butliri əz zeminini mening kolumdin kutkuzuxka birər amal kilalioŋanmu? 14 Mening ata-bowilirim üzül-kesil yokatkan əxu əl-yurtlarning but-ilahlirining kaysibiri əz həlkini mening kolumdin kutkuzalioŋan? Undakta silərning Hudayinglar silərni mening kolumdin kutkuzalamti? 15 Silər əmdi Həzəkiyaoŋa aldanmanglar, silərni xundak kayil kilixioŋa yol koymanglar yaki uningoŋa ixinipmu olturmanglar; qünki məyli kaysi əlning, kaysi padixahlikning ilahi bolsun, heqkaysisi əz həlkini mening kolumdin yaki mening ata-bowilirimning kolidin heq kutkuzup qikalmidi; silərning Hudayinglar silərni mening qanggilimdin tehimu kutulduruwalalmaydu əməsmu? — dəydu» — dedi.
16 *Sənnaheribning* hizmətkarliri dawamlik yənə Pərwərdigar Hudani wə Uning hizmətkari Həzəkiyani hakarətləydioŋan gəplərnimu kildi. 17 Andin Sənnaherib tehi hət yezip, Israilning Hudasi boloŋan Pərwərdigarni hakarətləp, zanglik kilip: «Huddi hərkaysi əl-yurtlarning ilahliri əz həlkini mening qanggilimdin kutkuzalmioŋandək, Həzəkiyaning Hudasimu Uning həlkini mening qanggilimdin kutkuzalmaydu» dedi. 18 Ular xəhərni elix oŋərizidə Yerusalem sepilidə turuwatkan həlkni korkutup, patiparakqilikka qəmdürüx üqün Yəhudiy tilida ünlük towlap turdi. 19 Ular Yerusalemning Hudasini huddi yər yüzidiki yat həlklərning insanning kolida yasaloŋan ilahlirioŋa ohxitip səzlidi.
20 Xuning tüpəylidin Həzəkiya padixah wə Amozning ooŋli Yəxaya pəyoŋəmbər dua kilip asmanoŋa karap nida kiliwidi, 21 Pərwərdigar bir Pərixtə əwətti, u Asuriyə padixahi koxunining ləxkərgahioŋa kirip, pütkül batur jəngqilərni, əməldalar wə sərdarlarni koymay kiriwətti. Xuning bilən Asuriyə padixahi xərməndə bolup əz yurtioŋa kaytip kətti. Əzining buthanisioŋa kirgən qeoŋida əz puxtidin boloŋan ooŋulliri uni kiliq bilən qepip əltürdi. 22 Ənə xu tərikidə, Pərwərdigar Həzəkiyani wə Yerusalem ahalisini Asuriyə padixahi Sənnaheribning wə baxka barlik düxmənlərning qanggilidin kutkuzup kaldi wə ularni hər tərəptə kooŋdidi. □
23 Nuroŋun kixilər hədiyələrni Pərwərdigaroŋa atax üqün Yerusalemoŋa əkəldi, xundakla nuroŋun esil nərsilərni əkilip Yəhuda padixahi Həzəkiyaoŋa sundi; xuningdin etiwarən Həzəkiya barlik əl-yurtlarning izzət-hərmitigə sazawər boldi.

Həzəkiya eoŋir kesəl bolidu, dua kilidu
2Pad. 20:1-21; Yəx. 38:1-22; 39:1-8

24 Xu künlərdə Həzəkiya kesəl bolup sakratka qüxüp kaldi; u Pərwərdigaroŋa tilawət kildi wə Pərwərdigar səz kilip, uningoŋa bir məjizilik alamət kərsətti. □ 25 Lekin Həzəkiya əzigə kərsitilgən iltipatka muwapik təxəkkür eytmidi; u kənglidə təkəbburlixip kətti. Xunga Hudaning oŋəzipi uningoŋa wə xuningdək Yəhuda wə Yerusalemdikilərgə kozoŋaldi. 26 Lekin Həzəkiya wə Yerusalemdikilər təkəbburlikidin yenip əzlirini təwən tutup yürgəqkə, Pərwərdigarning oŋəzipi Həzəkiyaning künliridə ularoŋa qüxmidi.
27 Həzəkiyaning dunyasi tolimu kəp, izzət-hərmiti kəwətla yukiri idi; u əzigə altun, kümüx, gəhər-yakut, huxbuy dora-dərmək, kalkan wə hərhil kimmətlik buyumlarni saklaydioŋan həzinilərni saldurdi; 28 u yənə axlik, yengi xarab wə zəytun meyi saklaydioŋan ambarlarni, yənə hər türlük mallar wə padiliri üqün eoŋil-kotanlarni saldurdi. 29 U əzigə xəhərlər bina kildurdi wə nuroŋun koy-kalilaroŋa igə boldi, qünki Huda uningoŋa oŋayət kəp dəpinə-dunya ata kiloŋanidi. 30 Həzəkiyadin ibarət bu kixi Gihon ekinining yukiri ekimidiki suni tosup, suni toptooŋra Dawut xəhirining

□ **32:22 «hər tərəptə kooŋdidi»** — yaki «hər tərəptə əminlikkə erixtürdi» yaki «hər tərəptə yetəkqilik kildi».
□ **32:24 «Həzəkiya ... Pərwərdigaroŋa tilawət kildi wə Pərwərdigar səz kilip, uningoŋa bir məjizilik alamət kərsətti»** — «Yəx.» 38-babni kərüng.

künpetix təripigə ekip kelidiƣan kiƣanidi. Ḥəzəkiya barlik kiƣan əməlliridə ronak tapti. 31 Ḥalbuki, Babil əmirlirining əlqiliri kelip Ḥəzəkiya bilən kərüxüp, Yəhuda zeminida yüz bərgən bu məjizilik alamət tooƣruluk gəp soriƣan qaoƣda, uning kənglidə nemə barlikini məlum kilixka sinimakqi, Huda uni yaloƣuz kaldurup, uningdin kətti. □ 32 Ḥəzəkiyaning kaloƣan ixliri wə yahxi əməlliri bolsa, mana ular «Yəhuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da, Amozning ooƣli Yəxaya pəyoƣəmbərning kərgən wəḥiylik hatirisidə pütülgəndur.
33 Ḥəzəkiya ata-bowiliri arisida uhlidi; ular uni Dawut əwladliri kəbristanliki egizlikidə dəpnə kildi; u əlgən qaoƣda barlik Yəhuda həlki bilən Yerusalemdikilər uningƣa ḥərmət bildürdi. Uning ornioƣa ooƣli Manassəḥ padixaḥ boldi.

33

Manassəḥ səltənət kilidu; uning rəzil ixliri
2Pad. 21:1-18

1 Manassəḥ padixaḥ boloƣanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil səltənət kildi. 2 U Pərwərdigar Israillarning aldidin ḥəydəp qikiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik adətlirigə ohxax ixlar bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni kildi. 3 U atisi Ḥəzəkiya qekip taxlioƣan «yukiri jaylar»ni kaytidin yasatti; u Baallaroƣa atap kurbangaḥlarni saldurup, axərah məbudlarni yasidi; u asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlaroƣa bax urdi wə ularning kullukioƣa kirdi. □
4 U Pərwərdigarning əyidimu kurbangaḥlarni yasatti. Xu ibadəthana tooƣruluk Pərwərdigar: «Yerusalemda Mening namim mənggü kalidu» degənidi. 5 U Pərwərdigarning əyining ikki ḥoylisida «asmanning koxuni»oƣa kurbangaḥlarni atap yasatti. □ 6 U Bən-Ḥinnomning jiloƣisida əz balilirini ottin ətküzdi; jadugərqilik, palqilik wə dəmidiqilik ixlətti, əzigə jinkəxlər bilən əpsunqilarni bekitti; u Pərwərdigarning nəziridə san-sanakqsiz rəzillikni kilip Uning oƣəzipini kozoƣidi. □ 7 U yasatkan oyma məbudni Hudaning əyigə tiklidi. Xu əy tooƣruluk Pərwərdigar Dawutka wə uning ooƣli Sulaymanoƣa: — «Bu əydə, xundakla Israilning ḥəmmə kəbililirining zeminliri arisidin Mən talliƣan Yerusalemda Əz namimni əbədgiqə kaldurimən; 8 Əgər Israil pəkət Mən Musaning wasitisi bilən uloƣa tapiliƣan barlik əmrlərgə, yəni barlik kanun, bəlgilimilər wə ḥəkümlərgə muwapik əməl kilixka köngül koysila, Mən ularning putlirini ata-bowiliriƣa bekitkən bu zemindin kaytidin neri kilmaymən» — degənidi.
9 Lekin Manassəḥ Yəhudalarni wə Yerusalemdikilərni xundak azdurdiki, ular Pərwərdigar Israillarning aldidin ḥalak kiƣan yat əlliklərning kiƣinidinmu axurup rəzillik kilatti. 10 Pərwərdigar Manassəḥ wə uning həlkigə agaḥlandurup səzligən bolsimu, lekin ular kulak salmidi.
11 Xu səwəbtin Pərwərdigar Asuriyə padixaḥining koxunidiki sərdarlarni ularning üstigə ḥujumoƣa saldurdi. Ular Manassəḥni ilmək bilən elip, mis zənjir bilən

---

□ **32:31 «…uning kənglidə nemə barlikini məlum kilixka sinimakqi, Huda uni yaloƣuz kaldurup, uningdin kətti» —** «Yəx.» 39-babni kərüng. □ **33:3 «asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlar» —** yaki «asmanning koxuni», yəni asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlarni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḥ.» 12:4ni kərüng). □ **33:5 «asmanning koxuni» —** muxu yərdə kuyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. □ **33:6 «Bən-Ḥinnomning jiloƣisi» —** yəni «Ḥinnomning ooƣlining jiloƣisi». «Yəxua» 8:29ni kərüng. Bu jiloƣa əsli «Ge-Ḥinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəḥənnəm»). **«…balilirini ottin ətküzüx» —** bəlkim «insaniy kurbanlik»ni kərsitixi mumkin.

baoɣlap Babiloɣa əkəldi. □ 12 Manassəḫ muxundaḳ azabḳa qüxkəndə Hudasi
Pərwərdigaroɣa yalwurup, ata-bowilirining Hudasi aldida əzini bək təwən tutti.
13 U dua ḳiliwidi, *Pərwərdigar* uning duasioɣa ḳulaḳ selip, tilikini ḳobul ḳilip, uni
Yerusalemoɣa ḳayturup, padixaḫliḳioɣa ḳaytidin igə ḳildi. Manassəḫ xu qaoɣdila
Pərwərdigarningla Huda ikənlikini bilip yətti.
14 Bu ixlardin keyin Manassəḫ «Dawut xəḫiri»ning sirtioɣa, jiloɣa otturisidiki
Giḫonning künpetix təripidin taki Beliḳ dərwazisi aoɣzioɣiqə, Ofəlni qəridəp sepil
yasatti wə uni naḫayiti egiz ḳildi; Yəḫudaning ḫərḳaysi ḳoroɣanliḳ xəḫərliridə ḳoxun
sərdarlirini təyinlidi. 15 U yənə Pərwərdigar əyidin yat əlliklərning məbudliri bilən
əzi ḳoyoɣan butni, əzi Pərwərdigar əyining teoɣi bilən Yerusalemda yasatḳuzoɣan bar-
liḳ ḳurbangaḫlarni eliwetip, xəḫər sirtioɣa taxlatḳuziwətti. 16 *Manassəḫ* Pərwərdigar
ḳurbangaḫini yengibaxtin tiklitip, ḳurbangaḫḳa inaḳlik ḳurbanliḳi bilən təxəkkür
ḳurbanliḳlirini sundi wə Yəḫudalaroɣa Israilning Hudasi Pərwərdigarning hizmit-
igə kirixni buyrudi. 17 Xundaḳtimu, həlḳ ḳurbanliḳni yənila «yuḳiri jaylar»da
ətküzətti; lekin ularning ḳurbanliḳliri əzlirining Hudasi Pərwərdigaroɣila sunulatti.
18 Manassəḫning ḳaloɣan ixliri, jümlidin uning Hudasioɣa ḳiloɣan duasi wə aldin
kərgüqilərning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namida uningoɣa eytḳan gəpliri
bolsa, mana ular «Israilning padixaḫlirining hatiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
19 Uning duasi, Hudaning uning tiləklirini ḳandaḳ ijabət ḳiloɣanliḳi, uning əzini
təwən ḳilixidin ilgiri ḳiloɣan barliḳ gunaḫi wə wapasizliḳi, xundaḳla uning
ḳəyərdə «yuḳiri jaylar» saldуroɣanliḳi, Axəraḫ məbudliri ḫəm oyma məbudlarni
tikligənliki bolsa, mana ḫəmmisi «Aldin kərgüqilərning hatiriliridə» pütülgəndur.
□ 20 Manassəḫ ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni əz ordisioɣa dəpnə ḳildi; ooɣli
Amon ornioɣa padixaḫ boldi.

Amon səltənət ḳilidu
2Pad. 21:19-26

21 Amon təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə ikki yaxta idi; u Yerusalemda ikki yil səltənət
ḳildi. 22 U atisi Manassəḫ ḳiloɣinidək Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni
ḳildi. U atisi Manassəḫ yasatḳan barliḳ oyma məbudlaroɣa ḳurbanliḳ sundi wə
ularning ḳulluḳioɣa kirdi. 23 U əzini Pərwərdigar aldida atisi Manassəḫ əzini təwən
tutḳandək təwən tutmidi; bu Amonning bolsa gunaḫ-ḳəbiḫlikliri baroɣanseri exip
bardi. 24 Keyin uning hizmətkarliri uni ḳəstləp əz ordisida əltürüwətti. 25 Lekin
Yəḫuda zeminidikilər Amon padixaḫni ḳəstligənlərning ḫəmmisini əltürdi; andin
yurt həlḳi uning ornida ooɣli Yosiyani padixaḫ ḳildi.

34

Ḫəḳḳaniy padixaḫ Yosiya səltənət ḳilidu
2Pad. 22:1-20

1 Yosiya padixaḫ boloɣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi. 2 U Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳilip, ḫər ixta atisi Dawutning
yollirida yürüp, nə ongoɣa nə soloɣa qətnəp kətmidi. 3 Uning səltənitining
səkkizinqi yili, u tehi güdək qeoɣidila, atisi Dawutning Hudasini izləxkə baxlidi;
səltənitining on ikkinqi yilioɣa kəlgəndə Yəḫuda bilən Yerusalemdiki «yuḳiri jaylar»,
axəraḫ məbudliri, oyma butlar wə ḳuyma butlarni yoḳitip, zeminni pakizlaxḳa

□ **33:11 «ular Manassəḫni ilmək bilən elip...»** — Asuriyə padixaḫliri tutḳunlarni harlax üqün ilmələrni burnidin ətküzüp yetiləytti. «Yəx.» 37:29 wə «Ḫab.» 1:15 bilən selixturung. □ **33:19 «Aldin kərgüqilərning hatiriliridə»** — yaki «Ḫozayning hatiriliridə».

kirixti. 4 Həlk uning kəz aldidila «Baallar»ning kurbangahlirini qekip taxlidi; u kurbangahlarning üstigə egiz kilip orunlaxturulokan «kün tüwrükliri»larni kesip taxlidi; u yənə Axərah məbudliri, oyma-kuyma butlarni qekip, uning topisini bu məbudlarokа kurbanlik sunokanlarning kəbrilirigə qeqiwətti. □ 5 *But* kahinlirining ustihanlirini kurbangahlirining üstidə kəydürüwətti; xundak kilip, u Yəhuda bilən Yerusalemni pakizlidi. 6 U Manassəh, Əfraim, Ximeon hətta Naftalikiqə ularning hərkaysi xəhərliridə wə ətrapidiki harabilərdə xundak kildi; 7 U kurbangahlarni qekip, axərah məbudliri wə oyma butlarni kokum-talkan kiliwətti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning həmmisini kesip taxlap, Yerusalemokа kaytti.□
8 Uning səltənitining on səkkizinqi yili Yəhuda zeminini wə mukəddəshanini pakizlap bolokandin keyin, Azaliyaning ookli Xafan, xəhər baxlikі Maaseyah wə Yoahazning ookli təzkiriqi Yoahni Hudasi bolokan Pərwərdigarning əyini onglaxka əwətti. 9 Xuning bilən ular bax kahin Hilkiyaning aldiokа kelip, uningokа Pərwərdigarning əyigə beokixlap əkəlgən pulni tapxurdi. Bu pulni əslidə dərwaziwən Lawiylar Manassəh, Əfraim wə Israilning kaldisidin, xuningdək Yəhuda wə Binyamin zeminidikilər wə Yerusalemdikilərdin yiokanidi. □ 10 Ular Pərwərdigarning əyini ongxaydiokan ixlarni nazarət kilokuqi ixqilarokа tapxurup bərdi. Bular həm pulni Pərwərdigarning əyini ongxax wə mustəhkəmləxkə ixligüqilərgə bərdi; 11 ular bolsa pulni Yəhuda padixahliri harabiləxtürgən əy-imarətlərgə lazimlik kesip-oyulokan taxlarni wə tüwrük-limlarokа yaokaq setiwalixka yaokaqqilar bilən tamqilarokа tapxurup bərdi. 12 Bu adəmlər sadakətlik bilən ixlidi. Ularni baxkuridiokan, nazarətkə məs'ul Lawiy Mərarining əwladliridin Jahat bilən Obadiya, Kohatning əwladliridin Zəkəriya bilən Məxullam bar idi; bu Lawiylarning həmmisi hərhil sazlarokimu mahir idi; 13 ular yənə hammallar wə hərhil ixlar üstidiki nazarətqilərni baxkuratti; Lawiylardin pütükqilərmu, əməldarlarmu, dərwaziwənlərmu bar idi.
14 Ular Pərwərdigar əyigə beokixlap əkəlgən pullarni elip qikidiokan qaokda, Hilkiya kahin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən Təwrat kanuni kitabini tepiwaldi. 15 Hilkiya katip Xafanokа: — Mən Pərwərdigarning əyidə Təwrat-kanuni kitabini tepiwaldim, dedi. Xuni eytip, Hilkiya kitabni Xafanokа bərdi. 16 Xafan uni padixahning yeniokа apardi wə uningokа: «Hizmətkarliri tapxurulokan ixlarni bolsa, həmmisini ada kiliwatidu. 17 Ular Pərwərdigar əyigə *beokixlanokan* pullarni təküp, uni nazarətqilər wə ixqilarning kolikа tapxurup bərdi» dəp məlumat bərdi. □ 18 Xafan katip yənə padixahka: — Hilkiya kahin yənə manga bir oram kitab bərdi dəp uni padixah aldida okudi.
19 Wə xundak boldiki, padixah Təwrat kanunidiki səzlərni anglap, əz kiyimlirini yirtti. 20 Padixah Hilkiya bilən Xafanning ookli Ahikamokа, Mikahning ookli Abdon bilən Xafan katipka wə padixahning hizmətkari Asayaokа buyrup: — 21 Berip mən üqün wə Israilda həm Yəhudada kaldurulokan həlk üqün bu tepilokan kitabning səzliri tookrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitabta barlik pütülgənlərgə əməl kilmay, Pərwərdigarning səzini tutmiokanlikі tüpəylidin, Pərwərdigarning bizgə təkülidiokan okəzipi intayin dəhxətlik boldi, dedi. □ 22 Xuning bilən Hilkiya wə padixah təyinligən kixilər ayal pəyokəmbər Huldahning kexiokа bardi; Huldah Hasrahning nəwrisi, Tokihatning ookli kiyim-keqək begi Xallumning

□ **34:4 «kün tüwrükliri»** — baxka bir tərjimisi «kuyax buti» yaki kün «isrikgahlar». □ **34:7 «kün tüwrükliri»** — baxka bir tərjimisi «kuyax buti» yaki kün «isrikgahlar». □ **34:9 «Əfraim wə Israilning kaldisi»** — Asuriyə imperiyəsi ximaliy padixahlik («Israil»)tin ahalining kəp kismini tutkun kilip elip kətkənidi; ayəttə tiloka elinokan muxu həlk yurtta kaldurulokan Israillar idi. □ **34:17 «pullarni təküp…»** — yaki «kümüxni eritip,…» □ **34:21 «tepiwelinokan kitab»** — Təwratning kaysi kismi boluxi kerək? Padixahning inkasi, yəni keyinki hərikətlirigə, bolupmu «yukiri jaylar»ni yokitixioka karioqanda, «tepiwelinokan kitab» qokum bu ixni təkitləydiokan «Kanun xərhi»ni əz iqigə alokan.

ayali idi; u əzi Yerusalem xəḫirining ikkinqi məḫəllisidə olturatti. Ular uning bilən bu
ixlar tooɣruluq səzləxti. 23 U ularoɣa mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Silərni əwətkən kixigə mundaq dənglar: — 24 Pərwərdigar
mundaq dəydu: — Mana Mən Yəḫudaning padixaḫi aldida oquloɣan bu kitabtiki
barliq lənətlərni əməlgə axurup, bu jayoɣa wə bu yərdə turoɣuqilaroɣa balayi'apət
qüxürimən. 25 Qünki ular Meni taxlap, baxqa ilaḫlaroɣa huxbuy yeqip, qollirining
ḫəmmə ixliri bilən Mening aqqiqimni kəltürdi. Uning üqün Mening qəḫrim bu yərgə
tökülidu, əqürülməydu.
26 Lekin silərni Pərwərdigardin yol soriɵili əwətkən Yəḫudaning padixaḫioɣa bolsa,
mundaq dənglar: — Sən angliɵan səzlər tooɣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar
mundaq dəydu: — 27 Qünki kənglüng yumxaq bolup, Hudaning muxu jay wə
uningda turoɣuqilarni əyibləp eytqan səzlirini angliɵiningda, Uning aldida əzüngni
təwən qilding, xuningdək əzüngni xundaq təwən qiloɣiningda, kiyimliringni yirtip,
Mening aldimda yioɣliɵining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar.
28 Mana, seni ata-bowiliring bilən yioɣilixqa, əz qəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə
berixqa nesip qilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioɣan barliq
külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixaḫqa yətküzdi.
29 Padixaḫ adəm əwətip, Yəḫuda bilən Yerusalemning ḫəmmə aqsaqallirini qaqirtip
kəldi. 30 Padixaḫ Pərwərdigarning əyigə qikti; barliq Yəḫudadiki ər kixilər wə
Yerusalemda turuwatqanlarning ḫəmmisi, kaḫinlar bilən Lawiylar, xundaqla barliq
həlq, əng kiqikidin tartip qongioɣiqə ḫəmmisi uning bilən billə qikti. Andin
Pərwərdigarning əyidə tepiloɣan əḫdə kitabining ḫəmmə səzlrini ularoɣa oqup
bərdi.□
31 Padixaḫ əz ornida turup Pərwərdigarning aldida: — Pərwərdigaroɣa əgixip pütün
qəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, ḫəküm-guwaḫliqliri wə bəlgilimilirini
tutup, uxbu kitabta pütülgən əḫdigə əməl qilimən dəp əzini əḫdigə baoɣlidi. □
32 Xuning bilən həlqning ḫəmmisimu əḫdə aldida turup uningoɣa əzini baoɣlidi.
U yənə Yerusalemda turuwatqanlarning ḫəmmisini wə Binyamindiki həlqnimu bu
əḫdə aldida turoɣuzup uningoɣa əzini baoɣlatti. Xuning bilən Yerusalemda tu-
ruwatqanlar Hudaning, yəni ata-bowilirining Hudasining əḫdisi boyiqə ix qilidioɣan
boldi. 33 Yosiya Israillaroɣa qaraxliq yurtlardin barliq yirginqlik nərsilərni qikirip
taxlap, Israilda turuwatqanlarning ḫəmmisini Pərwərdigar Hudasining hizmitigə
kiridioɣan qildi. *Yosiyaning* barliq künliridə həlq ata-bowilirining Hudasi boloɣan
Pərwərdigaroɣa əgixixtin ḫeq yanmidi.

35

Yosiya «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzidu
2Pad. 23:21-23

1 Yosiya Pərwərdigarni seoɣinip ətüp ketix ḫeytini Yerusalemda ətküzməkqi
boldi; birinqi ayning on tətinqi küni ular ətüp ketix ḫeytioɣa ataloɣan qozilarni
soydi. 2 Padixaḫ kaḫinlarning wəzipilirini bəlgilidi, ularni Pərwərdigarning
əyidiki hizmətni qilixqa rioɣbətləndürdi. 3 U yənə pütkül Israil həlqigə əzlirini
Pərwərdigaroɣa atap pak-muqəddəs boluxqa təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: — Silər
muqəddəs əḫdə sanduqini Israil padixaḫi Dawutning ooɣli Sulayman saldüroɣan əygə
əkirip orunlaxturunglar; əmdi uni mürənglərdə kətürüp yürüx wəzipisi qalmidi.

□ **34:30 «… ularoɣa oqup bərdi» —** ibraniy tilida: «… ularning qulaqlirioɣa oqup bərdi». □ **34:31 «uxbu kitabta pütülgən əḫdigə…» —** ibraniy tilida «uxbu kitabta pütülgən əḫdə səzlirigə…».

Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundakla Uning həlki Israilning hizmitidə bolunglar. □ 4 Xuning üqün jəmitinglar wə nəwət-guruppanglar boyiqə, Israilning padixahi Dawutning yazoɣini wə uning ooɣli Sulaymanning yazoɣinioɣa asasən, əzünglarni obdan təyyarlanglar. 5 Silər əz ata jəmətliringlarning nəwət-guruppa tərtipi boyiqə kerindaxliringlardin ibarət xu addiy həlk-pukralar jəmət-jəmətlirigə wəkil bolup, mukəddəsgahta turisilər; hərbir guruppida Lawiy jəmətidin birnəqqə adəm bolsun. 6 Silər ətüp ketix heytioɣa ataloɣan kozilarni soyusilər, əzünglarni paklanglar, *Israildiki* kerindaxliringlar üqün, yəni ularning Pərwərdigar Musaning wastisi bilən tapilioɣan səz-kalamioɣa bekinixi üqün, həmmə ixni təyyar kilinglar, dedi.
7 Yosiya xu yərdə hazir boloɣan barlik həlk-pukralarning ətüp ketix heytioɣa atioɣan kurbanliki bolsun dəp, jəmiy ottuz ming koza wə ooɣlak, wə yənə üq ming buka hədiyə kildi; bu mallarning həmmisi padixahning melidin qikiriloɣanidi. 8 Uning əməldarlirimu əz ihtiyarliki bilən həlkkə wə kahinlar bilən Lawiylaroɣa kurbanlik meli «kətürmə hədiyə» kildi; Pərwərdigarning əyini baxkuroɣuqilardin Hilkiya, Zəkəriya wə Yəhiyəlmu ikki ming altə yüz koza-əqkə bilən üq yüz bukini kahinlaroɣa ətüp ketix heytioɣa atap kurbanlik kilix üqün hədiyə kilip tapxurdi. 9 Lawiylarning yolbaxqiliri boloɣan Konaniya wə uning kerindaxliridin Xemaya bilən Nətanəl, xundakla Haxabiya, Jəiyəl wə Yozabadmu bəx ming koza bilən bəx yüz bukini Lawiylarning heytka atap kurbanlik kilixioɣa «kətürmə hədiyə» kildi.
10 Xundak kilip, ətilidioɣan wəzipilər orunlaxturup bolunoɣandin keyin, padixahning tapilioɣini boyiqə, kahinlar əz ornida turdi, Lawiylarmu əzlirining nəwət-guruppa tərtipi boyiqə turuxti. 11 Lawiylar ətüp ketix heytioɣa ataloɣan kozilarni booɣuzlidi; kahinlar ularning kolidin kanni elip kurbangahka səpti wə xuning bilən bir wakitta Lawiylar kurbanlik malning terisini soydi. 12 Kəydürmə kurbanlikka sunulidioɣan mallarni bolsa, ular həlk-pukralaroɣa wəkil boloɣan jəmətlər boyiqə həlkkə bəlüp berip, ularni Musaning kitabida yeziloɣinioɣa muwapik, Pərwərdigaroɣa sunuxka təyyarlidi. Sunulidioɣan bukilarnimu xundak kildi. 13 Andin bəlgilimə boyiqə ular ətüp ketix heytioɣa ataloɣan koza-əqkilərni otka kakiap kawap kildi; baxka kurbanliklardin kaloɣan, yəni Hudaoɣa ataloɣan kisimlarni kazanda, dangkanda yaki dasta pixurup tezdin həlk-pukralaroɣa üləxtürüp bərdi; 14 xuningdin keyin əzlirigə wə kahinlaroɣa kurbanliklardin təyyarlidi, qünki kahinlar, yəni Harunning əwladliri kəq kirgüqə kəydürmə kurbanlik kilix wə maylarni kəydürüx bilən aldirax bolup kətkənidi; xunga Lawiylar əzlirigə wə kahinlar boloɣan Harunning əwladlirioɣimu kurbanliklardin *gəx* təyyarlap koyuxti. 15 Nawa-nəoɣmiqilər, yəni Asafning əwladliri Dawut, Asaf, Heman wə *Dawut* padixahning aldin kərgüqisi Yədutunning tapxurukı boyiqə əz orunlirida turuxti; dərwaziwənlər hərkaysisi əz dərwazisi aldida turdi; ularning ix ornidin ajrixining hajiti bolmidi, qünki ularning kerindaxliri boloɣan Lawiylar kurbanliklardin təyyarlap koyatti. 16 Xundak kilip, xu bir kün iqidə

□ **35:3 «U yənə pütkül Israil həlkigə əzlirini Pərwərdigaroɣa atap pak-mukəddəs boluxka təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: —»** — baxka ikki hil tərjimisi: (1) «U yənə pütkül Israiloɣa təlim beridioɣan, əzlirini Pərwərdigaroɣa atap beoɣixlioɣan Lawiylaroɣa...»; (2) «uU yənə pütkül Israiloɣa Pərwərdigaroɣa has mukəddəs ixlar tooɣruluk təlim beridioɣan Lawiylaroɣa...». **«... Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundakla uning həlki Israilning hizmitidə bolunglar»** — bu pütkül ayəttiki həwərgə karioɣanda: (1) məlum səwəbtin əhdə sanduki əng mukəddəs jaydin yətkiwetilgənidi. Mumkinqiliki boloɣan səwəbliri bolsa (a) Yosiya ibadəthanini paklax üqün uni wakitlik yətkəp turoɣan; (ə) məlum bir rəzil padixah butpərəslik məksiti bilən uni u yərdin yətkiwətkənidi; (b) kahinlar butpərəslərning rəzil niyətliridin kooɣdax üqün uni yətkəp yoxurup koyoɣanidi; (p) kahinlar Yerusalemni bulang-talang kilidioɣan tajawuzqilarning qanggilidin kutuldurux üqün uni yətkəp yoxurup koyoɣanidi (məsilən, 12:9 wə 25:4). (2) bu ayətkə karioɣanda Lawiylarning (xundakla kahinlarning) əng muhim wə qong roli hazir (ibadəthanida Pərwərdigarning mədhiyə ixliridin baxka) Israiloɣa təlim berix kerək idi (30:22ni kərüng). Israil sürgün boloɣandin keyin Əzra bularning yahxi bir ülgisi boloɣanidi.

Yosiya padixaḫning tapxuruḳi boyiqə, ətüp ketix ḫeyti ətküzülüp, Pərwərdigarning ḳurbangaḫiƣa kəydürmə ḳurbanliḳlar sunuluxi bilən Pərwərdigarƣa beƣixlap ətküzülgən ibadət toluḳ orunlandi. 17 Xu qaƣda ḫazir boloƣan Israillar ətüp ketix ḫeytini ətküzüp boloƣandin keyin, yəttə kün petir nan ḫeytini ətküzdi. 18 Samuil pəyƣəmbərning zamanidin buyan Israilda ətüp ketix ḫeyti mundaḳ ətküzülüp baḳmiƣanidi; Israil padixaḫlirining ḫeqḳaysisimu Yosiya, kaḫinlar, Lawiylar wə xu yərdə ḫazir boloƣan Yəḫudalar bilən Israillar wə Yerusalemda turuwatḳanlar ətküzgəndək mundaḳ ətüp ketix ḫeyti ətküzüp baḳmiƣanidi. 19 Bu ḳetimḳi ətüp ketix ḫeyti Yosiyaning səltənitining on səkkizinqi yili ətküzüldi.

Yosiyaning səltəniti ahirlixidu

20 Yosiya *muḳəddəs* əyning ḫəmmə ixini muxundaḳ tərtipkə selip boloƣandin keyin, Misir padixaḫi Nəḳo Əfrat dəryasining boyidiki Karkemix xəḫiridə uruxḳa qiḳti, Yosiya uning aldini toskili qiḳti. 21 Nəḳo Yosiyaning aldiƣa əlqilərni əwətip uningƣa: «I Yəḫuda padixaḫi, əzlirining mening bilən nemə karliri bar? Bügün mən sili bilən uruxḳili əməs, bəlki mening bilən urux ḳiliwatḳan jəmət bilən uruxḳili qiḳḳanmən; yənə kelip, Huda meni tez ḫujum ḳil, dedi; Hudaning silini ḫalak ḳiliwətməsliki üqün, Uning ixiƣa kaxila ḳilmisila, qünki U mening bilən billidur» dedi. 22 Lekin Yosiya uning bilən ḳarxilixixtin yanmidi, əksiqə əzini niḳablap uningƣa jəng ḳiloƣili qiḳti; u Hudaning Nəḳoning wastisi bilən eytḳan gepigə ḳulaḳ salmay, Məgiddo tüzlənglikigə kelip Nəḳo bilən tutuxti. 23 Oḳyaqilar Yosiya padixaḫḳa oḳ etip uningƣa *təgküzdi*; padixaḫ hizmətkarliriƣa: — Mən eƣir yarilandim, meni elip ketinglar, dedi. 24 Uning hizmətkarliri uni jəng ḫarwisidin yələp qüxürüp, uning ikkinqi jəng ḫarwisiƣa yatḳuzup Yerusalemƣa elip mengiwidi, u xu yərdə əldi. U ata-bowilirining ḳəbristanliḳiƣa dəpnə ḳilindi; barliḳ Yəḫuda wə Yerusalemdikilər Yosiyaƣa təziyə tutuxti. 25 Yərimiya *pəyƣəmbər* Yosiya üqün mərsiyə oḳudi; nəƣmə-nawaqi ər-ayallarning ḫəmmisi taki bügüngiqə Yosiyani təripləp mərsiyə oḳup kəlməktə; u ix Israilda bəlgilimigə aylandi. Mana bular «mərsiyələr» degən kitabḳa pütülgəndur. □ 26 Yosiyaning ḳaloƣan ixliri, uning Pərwərdigarning Təwrat kitabida yeziloƣanliriƣa əgəxkən yahxi əməlliri, 27 ḳiloƣanliri baxtin-ahiriƣiqə ḫəmmisi «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining Tarih-Təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

36

Yəḫoaḫaz səltənət ḳilidu
2Pad. 23:31-35

1 *Yəḫuda* zeminidiki həlḳ Yosiyaning ooƣli Yəḫoaḫazni tallap, Yerusalemda atisining orniƣa padixaḫ ḳilip tiklidi. 2 Yəḫoaḫaz təhtkə qiḳḳan qeƣida yigirmə üq yaxta idi; u Yerusalemda üq ay səltənət ḳildi. 3 Misir padixaḫi uni Yerusalemda padixaḫliḳtin bikar ḳildi wə Yəḫuda zeminiƣa bir yüz talant kümüx, bir talant altun jərimanə ḳoydi. □ 4 Andin Misir padixaḫi Yəḫoaḫazning orniƣa uning inisi Eliakimni Yəḫuda bilən Yerusalem üstigə padixaḫ ḳilip, uning ismini Yəḫoakimƣa əzgərtti; andin Nəḳo inisi Yəḫoaḫazni Misiriƣa elip kətti.

Yəḫoakim səltənət ḳilidu
2Pad. 23:36-37; 24:1-7

□ **35:25 «Yərəmiya ... mərsiyə oḳudi»** — yaki «Yərəmiya... mərsiyə yazdi». □ **36:3 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram boluxi mumkin.

5 Yəḫoakim təhtkə qikḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta bolup, u Yerusalemda on bir
yil səltənət ḳildi; u Pərwərdigar Hudasining nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi. 6 Babil
padixaḫi Nebokadnəsar uningoɣa ḫujum ḳiloɣili qikip, uni mis zənjir bilən baoɣlap
Babiloɣa elip kətti. 7 Nebukadnəsar yənə Pərwərdigar өyidiki bir ḳisim əswab-
buyumlarni Babiloɣa apirip, өzining Babildiki buthanisioɣa ḳoydi. 8 Yəḫoakimning
ḳaloɣan ixliri, uning yirginqlik ixliri, uningdiki əyiblər bolsa mana, «Israil wə Yəḫuda
padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur. Uning ooɣli Yəḫoakin
uning ornioɣa padixaḫ boldi.

Yəḫoakin səltənət ḳilidu
2Pad. 24:8-17

9 Yəḫoakin təhtkə qikḳan qeoɣida on səkkiz yaxta bolup, u Yerusalemda üq ay on
kün səltənət ḳildi; u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi. □ 10 Yengi yil
өtkəndə, Nebokadnəsar adəm əwətip Yəḫoakinni Pərwərdigar өyidiki esil buyumlar
bilən birliktə Babiloɣa əkəldürüp, Yəḫoakinning taoɣisi Zədəkiyani Yəḫuda wə
Yerusalem üstigə padixaḫ ḳilip tiklidi.□

Zədəkiya səltənət ḳilidu
2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yər. 52:1-30

11 Zədəkiya təhtkə qikḳan qeoɣida yigirmə bir yaxta bolup, Yerusalemda on bir
yil səltənət ḳildi; 12 u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi; Yərəmiya
pəyoɣəmbər uningoɣa Pərwərdigarning səzlirini yətküzgən bolsimu, u Yərəmiyaning
aldida өzini təwən ḳilmidi; 13 u өzini Hudaning namida *beḳinix* ḳəsimini iqküzgən
Nebokadnəsardin yüz өridi; boynini ḳattiḳ ḳilip, Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa
towa ḳilip yenixḳa kөnglini jaḫil ḳildi. 14 Uning üstigə, kaḫinlarning barliḳ
baxliri bilən həlḳning ḫəmmisi yat əlliklərning ḫəmmə yirginqlik ixlirini dorap,
asiyliḳlirini axurdi; ular Pərwərdigar Yerusalemda Өzigə atap muḳəddəs ḳiloɣan
өyni buloɣiwətti.
15 Ularning ata-bowilirining Hudasi boloɣan Pərwərdigar Өz həlḳigə wə turaloɣusioɣa
iqini aoɣritḳaqḳa, tang səḫərdə ornidin turup əlqilirini əwətip ularni izqil
agaḫlandurup turdi. □ 16 Biraḳ ular Hudaning əlqilirini mazaḳ ḳilip, səz-kalamlirini
mənsitməytti, pəyoɣəmbərlirini zanglik ḳilatti; ahir berip Pərwərdigarning ḳəḫri
өrləp, ḳutḳuzoɣili bolmaydioɣan dərijidə həlḳining üstigə qüxti.□

Babillar Yerusalemni wəyran ḳilidu

17 Pərwərdigar xuning bilən kaldiylərning padixaḫini uloroɣa ḫujumoɣa seliwidi,
padixaḫ ularning muḳəddəs өyidə yaxlirini ḳiliqlidi; ḳiz-yigitlər, ḳerilar, bexi
akaroɣanloroɣa ḫeq iq aoɣritip olturmay, ḫəmmini өltürüwətti; *Huda* bularning
ḫəmmisini *Kaldiyə* padixaḫining ḳolioɣa tapxurdi. 18 Kaldiyə padixaḫi Hudaning
өyidiki qong-kiqik deməy, barliḳ ḳaqa-buyumlarni, xundaḳla Pərwərdigar өyidiki
həzinilərni, xuningdək padixaḫning wə əməldarlirining həzinilirini ḳoymay, Ba-
biloɣa elip kətti. 19 Kaldiylər Hudaning өyini kөydürüwətti, Yerusalemning sepilini
qeḳiwətti, xəḫərdiki ḫəmmə orda-ḳoroɣanloroɣa ot ḳoyup kөydürüp, Yerusalemdiki
barliḳ ḳimmətlik ḳaqa-buyumlarni qeḳip kukum-talḳan ḳildi. 20 Ḳiliqtin aman
ḳaloɣanlarning ḫəmmisini *Kaldiyə padixaḫi* Babiloɣa tutḳun ḳilip əkətti; ular taki

□ **36:9 «on səkkiz yaxta» —** bəzi kona kөqürmilərdə «səkkiz yaxta» deyilidu. □ **36:10 «Yəḫoakinning taoɣisi» —** ibraniy tilida «Yəḫoakinning ḳerindixi». □ **36:15 «Pərwərdigar .... tang səḫərdə ornidin turup... əwətip...» —** Hudaning ularni baldur wə kөp ḳetim agaḫlanduroɣanliḳini bildüridu. □ **36:16 «ḳutḳuzoɣili bolmaydioɣan dərijidə» —** ibraniy tilida «dawalioɣusiz dərijidə».

Pars padixaḥliḳining səltənitikiqə Babil padixaḥi wə əwladlirining ḳullukḳida bolup turdi. 21 Bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən *aldin* eytḳan *agaḥ* səzi ixḳa axurulux üqün boldi. Xuning bilən zemin өzigə tegixlik xabat künlirigə muyəssər boldi; qünki zemin yətmix yil toxḳuqə harabiliktə turup «xabat tutup» dəm elip raḥətləndi.□ ■

Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 22 Pars padixaḥi Ḳurəxning birinqi yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aoɣzi arḳilik eytḳan səzi əməlgə axurulup, Pərwərdigarning Pars padixaḥi Ḳurəxning roḥini ḳozoɣixi bilən pütün padixaḥliḳi təwəsidə u mundaḳ bir jakarnamə qiḳardi, xundaḳla uni yazma ḳilip püküp: — 23 «Pars padixaḥi Ḳorəx mundaḳ dəydu: — Asmanlarning Hudasi boloɣan Pərwərdigar yər yüzidiki barliḳ padixaḥliḳlarning igidarqiliḳini manga bərdi; U xundaḳla meni Yəḥuda zeminioɣa jaylaxḳan Yerusalemda Өzigə bir өy selixḳa buyrudi. Xuning üqün aranglarda Hudaning həlḳi boloɣan ḥərḳaysinglaroɣa bolsa, uning Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə boloɣay, u xu yərgə qiḳsun!» dedi.

□ **36:21 «Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən eytḳan səzi..» —** kərsitilgən bu səz «Yər.» 25:11, 29:10 ḳatarliḳ ayətlərdə tepilidu. **«zemin «xabat tutup» dəm aldi»** — intayin ḥəjwiy gəptur. Əslidə Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan Təwrat ḳanuni boyiqə («Law.» 25:4) zemin ḥər yəttinqi yilida bir yil («xabat yili»da) dəm elixi kerək idi — demək, uningda ḥeq teriḳqiliḳ ḳilixḳa bolmaytti. Əməliyəttə Israillar zeminni igiligəndin tartip Yərəmiya pəoɣəmbərning dəwrigiqə boloɣan 490 yilda zemin ḥeq «dəm aloɣan» əməs idi. Xunga zeminning həlḳtin alidioɣan 70 yilliḳ aramliḳ ḳərzi bar idi; həlḳ Babilda 70 yil sürgün boloɣanda zemin ulardin, xundaḳla ularning rəzillikidin «dəm aldi». Bu temida yənə «Yərəmiya»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **36:21** Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Əzra

Padixah Qorəxning Pərwərdigar üqün ibadəthana selixqa yarliq qüxürüxi
2Tar. 36:22,23; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

1 Pars padixahi Qorəxning birinqi yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aoŋzi arqilik
eytqan səzi əməlgə axurulup, Pərwərdigarning Pars padixahi Qorəxning roһini
qozoŋixi bilən pütün padixahliqi təwəsidə u mundaq bir jakarnamə qikardi,
xundaqla uni yazma qilip püküp: —
2 «Pars padixahi Qorəx mundaq dəydu: — Asmanlarning Hudasi Pərwərdigar yər
yüzidiki barlik padixahliklarning igidarqilikini manga bərdi; u xundaqla meni
Yəһuda zeminioŋa jaylaxqan Yerusalemda Өzigə bir өy selixqa buyrudi. □ 3 Xuning
üqün aranglarda Hudaning həlqi boloŋanlardin һərqaysinglaroŋa bolsa, uning
Hudasi *Pərwərdigar* uning bilən billə boloŋay, u Yəһuda zeminidiki Yerusalemoŋa
qiqsun, Israilning Hudasi Pərwərdigarning өyini salsun! U bolsa Hudadur, makani
Yerusalemdidur! 4 *Sürgünlüktə* qaloŋan həlq qəyərlərdə makanlaxqan bolsa, *u*
Yerusalemoŋa qiqsun; xu yərdiki adəmlər ularoŋa altun, kümüx, mal-mülük, qarpay-
larni təminləp yardəm bərsun wə xuningdək Yerusalemda jaylaxqan Hudaning xu
өyi üqün halis һədiyələrni təqdim qilsun» — dedi.□

Qaytixqa təyyarlinix

5 Xuning bilən Yəһuda wə Binyamindiki qəbilə baxliqliri, kaһinlar, Lawiy-
lar, xundaqla Huda təripidin roһi qozoŋitiloŋan barlik həlq orunliridin qopup
Yerusalemdiki Pərwərdigarning өyini *yengiwaxtin* selixqa berixqa təyyarlandi.
6 Ətraptiki kixilərning һəmmisi kümüx qaqa-quqa, altun, mal-mülük, qarpaylar
wə qimmət baһalik buyumlar bilən ularni qollap quwwətlidi, buningdin baxqa
sunulidioŋan һərhil ihtiyariy һədiyə-qurbanlik süpitidə һərhil sowoŋatlarni təqdim
qildi. 7 Padixah Qorəx Pərwərdigarning өyidiki qaqa-quqilirinimu, yəni ilgiri
Neboqadnəsar Yerusalemdin əkilip өz ilaһining buthanisioŋa qoyup qoyoŋan qaqa-
quqilarnimu elip qikti. □ ■ 8 Pars padixahi Qorəx həzinə begi Mitrədatni buyrup
bu qaqa-quqilarni aldurup qikti; Mitrədat xularni Yəһudaning əmiri Xəxbazaroŋa
sani boyiqə sanap tapxurup bərdi. ■ 9 Qaqa-quqilarning sani mundaq: — altun das
ottuz, kümüx das ming, piqaq yigirmə toqquz, □ 10 altun piyalə ottuz, bir-birigə ohxax
boloŋan kümüx piyalə tөt yüz on; baxqa qaqa-quqilar bir ming. □ 11 Barlik altun-
kümüx qaqa-quqa, bəx ming tөt yüz. Sürgün qilinoŋan həlq Babildin Yerusalemoŋa
elip kelingən qaoŋda, Xəxbazar bu qaqa-quqilarning һəmmisini elip kəlgənidi.

2

Birinqi qetim qaytqan Yəһudalar •••• «Nəһ.» 7:6-73ni kərüng

□ **1:2 «Yəһuda zemini» —** keyinki wақitlarda «Yəһudiyə» deyilidu. □ **1:4 «qaloŋan həlq» —** imperiyədə tirik qaloŋan Yəһudiy həlqi. □ **1:7 «ilgiri Neboqadnəsar Yerusalemdin əkilip өz ilaһining buthanisioŋa qoyup qoyoŋan qaqa-quqilar» —** bu wəqə «2Tar.» 36:7də təswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Əzra 5:14 □ **1:9 «altun das» —** yaki «altun pətnus». □ **1:10 «bir-birigə ohxax boloŋan kümüx piyalə tөt yüz on» —** yaki «süpiti təwənrək kümüx piyalə tөt yüz on» yaki «ikkinqi birhil kümüx iyalə tөt yüz on» yaki «kümüx piyalə ikki ming tөt yüz on». Baxqiqə tərjimilərmu uqrixi mumkin.

1 Təwəndikilər Neboḳadnəsar təripidin Babiloŋa sürgün ḳilinoŋan *Yəhŷudiyə* əlkisidikilərdin, ularning əwladliri ḳaytip kelip, Yerusalem wə Yəhudiyəgə qiḳip, ḥərbiri əz xəḥirlirigə kətkənlər: —
2 — ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Seraya, Rəilaya, Mordikay, Bilxan, Mispar, Bigway, Rəḥum wə Baanaḥlar bilən billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil həlḳining iqidiki ərkəklərning sani təwəndikiqə: —□

3 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi; 4 Xəfatiyaning əwladliri üq yüz yətmix ikki kixi; 5 Araḥning əwladliri yəttə yüz yətmix bəx kixi; 6 Paḥat-Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz yüz on ikki kixi; 7 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 8 Zattuning əwladliri toḳḳuz yüz ḳiriḳ bəx kixi; 9 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi; 10 Banining əwladliri altə yüz ḳiriḳ ikki kixi; 11 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə üq kixi; 12 Azgadning əwladliri bir ming ikki yüz yigirmə ikki kixi; 13 Adonikamning əwladliri altə yüz atmix altə kixi; 14 Bigwayning əwladliri ikki ming əllik altə kixi; 15 Adinning əwladliri tət yüz əllik tət kixi; 16 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloŋan Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi; 17 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə üq kixi; 18 Yoraḥning əwladliri bir yüz on ikki kixi; 19 Ḥaxumning əwladliri ikki yüz yigirmə üq kixi; 20 Gibbarning əwladliri toḳsan bəx kixi; 21 Bəyt-Ləḥəmliklər bir yüz yigirmə üq kixi; 22 Nitofaliḳlar əllik altə kixi; 23 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz kixi; 24 Azmawətliklər ḳiriḳ ikki kixi; 25 Kiriat-Arimliḳlar, Kəfiraḥliḳlar wə Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳiriḳ üq kixi; □ 26 Ramaḥliḳlar bilən Gebaliḳlar jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi; 27 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi; 28 Bəyt-Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy ikki yüz yigirmə üq kixi; 29 Neboliḳlar əllik ikki kixi; 30 Magbixning əwladliri bir yüz əllik altə kixi; 31 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 32 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi; 33 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bəx kixi; □ 34 Yeriholuḳlar üq yüz ḳiriḳ bəx kixi;
35 Sinaaḥning əwladliri üq ming altə yüz ottuz kixi.

Ḳaytip kəlgən kaḥinlar wə Lawiylar

36 Kaḥinlarning sani təwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz yüz yətmix üq kixi; 37 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi; 38 Paxhurning əwladliri bir ming ikki yüz ḳiriḳ yəttə kixi; 39 Ḥarimning əwladliri bir ming on yəttə kixi.
40 Lawiylarning sani təwəndikiqə: — Hodawiyaning əwladliridin, yəni Yəxua bilən Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi; 41 Oŋəzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz yigirmə səkkiz kixi.
42 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri, Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning əwladliri jəmiy bir yüz ottuz toḳḳuz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḥ jəmətidiki hizmətkarlar

43 Ibadəthana hizmətkarliri təwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning əwladliri, Tabbaotning əwladliri, □ 44 Kirosning əwladliri, Siyaḥaning əwladliri, Padonning əwladliri, 45 Libanaḥning əwladliri, Ḥagabaḥning əwladliri, Akkubning

---

□ **2:2 «Seraya»** — yaki «Saraya». □ **2:25 «Kiriat-Arimliḳlar»** — yaki «Kiriat-Yearimliḳlar». □ **2:33 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri...»** — yaki «Lodliḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar...». □ **2:43 «Ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beoŋixlanoŋanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng.

əwladliri, 46 Ḥagabning əwladliri, Xamlayning əwladliri, Ḥananning əwladliri, □
47 Giddəlning əwladliri, Gaḥarning əwladliri, Reayaḥning əwladliri, 48 Rəzinning
əwladliri, Nikodaning əwladliri, Gazzamning əwladliri, 49 Uzzaning əwladliri,
Pasiyaning əwladliri, Bisayning əwladliri, 50 Asnaḥning əwladliri, Məunimning
əwladliri, Nəfussimning əwladliri, 51 Bakbukning əwladliri, Hakufaning əwladliri,
Harhurning əwladliri, 52 Bazlutning əwladliri, Məḥidaning əwladliri, Harxaning
əwladliri, 53 Barkosning əwladliri, Siseraning əwladliri, Temaḥning əwladliri,
54 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning əwladliri.
55 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Pirudaning əwladliri, 56 Yaalaḥning əwladliri,
Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri, 57 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning
əwladliri, Poḳərət-Ḥazzibaimning əwladliri bilən amining əwladliri.
58 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari boloɣanlarning əwladliri
jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naenik kixilər •••• «Nəḥ.» 7:61-65ni kərüng

59 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḥ, Təl-Harxa, Kerub, Addan wə Immərdin kəlgən
bolsimu, lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini
ispatlap berəlmidi. 60 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Niko-
daning əwladliri bolup, jəmiy altə yüz əllik ikki kixi; 61 kaḥinlarning əwladliri
iqidə Habayaning əwladliri, Kozning əwladliri bilən Barzillayning əwladliri bar idi;
Barzillay Gileadlik Barzillayning bir ḳizini aloɣaqḳa ularning eti bilən ataloɣanidi. □
62 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḥesablinip
kaḥinliḳtin ḳalduruldi. 63 Waliy ularoɣa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin
arimizda hizmättə boloɣuqə «əng muḳəddəs yiməkliklər»gə eoɣiz təgküzməysilər,
dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Nəḥ.» 7:66-69ni kərüng

64 Pütün jamaət jəmiy ḳiriḳ ikki ming üq yüz atmix kixi; 65 buningdin baxḳa ularning
yənə yəttə ming üq yüz ottuz yəttə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ər-ayal oɣəzəlqisi
bar idi. 66 Ularning yəttə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳiriḳ bəx ḳeqiri, 67 tət yüz ottuz
bəx təgisi wə altə ming yəttə yüz yigirmə exiki bar idi.

Muḳəddəs өy üqün təḳdim ḳilinoɣan mal-mülüklər •••• «Nəḥ.» 73-70:7nimu kərüng

68 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri Yerusalemoɣa wə Pərwərdigarning өyigə kəlgən
qaoɣda, Hudaning xu өyi əsli ornioɣa yengiwaxtin selinixi üqün qin kənglidin
sowoɣatlarni təḳdim ḳildi. 69 Ular өzlirining ḳurbioɣa ḳarap ḳurulux həzinisigə atmix
bir ming darik altun, bəx ming mina kümüx wə yüz ḳur kaḥin toni təḳdim ḳildi.
□ 70 Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup, oɣəzəlkəxlər,

□ **2:46 «Xamlay» —** yaki «Xalmay». □ **2:61 «Kozning əwladliri» —** yaki «Ḥakkozning əwladliri». □ **2:63 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirxata» əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim» —** alaḥidə birhil taxlar. U kaḥin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizmättə boloɣuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloɣan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloɣini bilən ularoɣa təbir berip mənisini qüxəndüridioɣan kaḥin tehi qiḳmidi. □ **2:69 «darik» —** (yaki «drahma») — muxu yərdə u Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bularning jəmiy ḳimmiti bəlkim 400-500 gram altun idi; «mina» birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoɣirliḳi bəlkim 1800-2700 kilogramqə idi.

dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri əz xəḫərlirigə makanlaxti; ⱪaloɣan Israil həlⱪining ḫəmmisi əz xəḫərlirigə makanlaxti.□

3

Ⱪurbangaḫning yengiwaxtin selinixi

1 Israil həlⱪi ḫərⱪaysisi əz xəḫərliridə makanlaxⱪanidi; yəttinqi ayoɣa kəlgəndə, həlⱪ bir adəmdək bolup Yerusalemoɣa yioɣildi. 2 Yozadakning ooɣli Yəxua bilən uning kaḫin ⱪerindaxliri, Xealtiəlning ooɣli Zərubbabəl wə uning ⱪerindaxlirining ḫəmmisi orunliridin ⱪopup, Hudaning adimi Musa pütkən ⱪanun kitabida pütülginidək Pərwərdigaroɣa kəydürmə ⱪurbanlⱪ sunux üqün Israilning Hudasining ⱪurbangaḫini selixⱪa kirixti. ■ 3 Gərqə ular xu yərlik həlⱪlərdin ⱪorⱪsimu, lekin ⱪurbangaḫni əslidiki uli üstigə selip, uningda Pərwərdigaroɣa atap ətigənlik wə kəqlik kəydürmə ⱪurbanlⱪ ətküzüxkə kirixti. ■ 4 Ular yənə *muⱪəddəs ⱪanunda* pütülgini boyiqə «kəpilər ḫeyti»ni ətküzüp, ḫər küni bəlgiləngən tələpkə muwapiⱪ san boyiqə künlük kəydürmə ⱪurbanlⱪni sunuxatti. ■ 5 Xuningdin keyin ular yənə ḫər künlük kəydürmə ⱪurbanlⱪlar, yengi ay ⱪurbanlⱪi wə Pərwərdigarning barlⱪ muⱪəddəs dəp bekitilgən ḫeytliri üqün təⱪdim ⱪilinidioɣan kəydürmə ⱪurbanlⱪlarni, xuningdək ḫərbir kixining kənglidin Pərwərdigaroɣa atap sunidioɣan ihtiyariy ⱪurbanlⱪlirini sunup turatti. ■ 6 Xundaⱪ ⱪilip ular yəttinqi ayning birinqi künidin baxlap, kəydürmə ⱪurbanlⱪlarni Pərwərdigaroɣa atap sunuxⱪa baxlidi; lekin Pərwərdigarning əyining uli tehi selinmidi. 7 Ular taxqilar bilən yaoɣaqqilaroɣa pul tapxurdi wə xundaⱪla Pars padixaḫi Ⱪorəxning ijaziti bilən Zidonluⱪlar bilən Turluⱪlaroɣa kedir yaoɣiqini Liwandin *Ottura* dengiz arⱪilⱪ Yoppaoɣa əkəldürüx üqün ularoɣa yimək-iqmək wə zəytun meyini təminlidi.

Muⱪəddəs ibadəthanining yengiwaxtin selinixi

8 Jamaət Yerusalemdiki Hudaning əyigə kəlgəndin keyin ikkinqi yili ikkinqi ayda Xealtiyəlning ooɣli Zərubbabəl, Yozadakning ooɣli Yəxua wə ularning kaḫin wə Lawiy ⱪerindaxlirining ⱪaldisi, xuningdək sürgünlüktin ⱪaytip Yerusalemoɣa kəlgənlərning ḫəmmisi ⱪuruluxta ix baxlidi; ular yənə yigirmə yaxtin axⱪan Lawiylarni Pərwərdigarning əyini selix ⱪuruluxioɣa nazarətqilikkə ⱪoydi. 9 Yəxua wə uning ooɣulliri ḫəm ⱪerindaxliri, Kadmiyəl bilən uning ooɣulliri, yəni Yəḫudaning əwladliri Hudaning əyidə ixləydioɣan ixqilarni nazarət ⱪilixⱪa bir niyəttə atlandi; Ḫenadadning ooɣulliri, ularning ooɣullirimu wə ⱪerindax Lawiylar ularoɣa yardəmləxti.□

10 Tamqilar Pərwərdigarning əyigə ul salidioɣan qaoɣda kaḫinlar has kiyimlirini kiyip, kanaylirini qelip, Asafning əwladliri boloɣan Lawiylar jangjang qelip, ḫəmmisi ⱪatar-ⱪatar səp bolup turoɣuzuldi; ular Dawut bəlgiligən

---

□ **2:70 «Xuningdin keyin kaḫinlar, Lawiylar... Ibadəthana hizmətkarliri əz xəḫərlirigə makanlaxti; ⱪaloɣan Israil ... əz xəḫərlirigə makanlaxti» —** bu ayətning mənisi bəlkim: (1) Kaḫinlar, Lawiylar ⱪatarliⱪlar əzigə yengiwaxtin təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərliridə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizmättə bolux üqün yeruslemoɣa yeⱪin boloɣan, xundaⱪla ularoɣa təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxⱪa Israillar, yəni on ikki ⱪəbilidin ⱪaytip kəlgənlər **əslidə** əzigə has xəḫərlirigə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoɣa təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərlərdə makanlaxti. Kəp xəḫər-yezilar wəyran boloɣaqⱪa, yaki yat əllərning igidarqiliⱪi astida boloɣaqⱪa, bəlkim ḫərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi. ■ **3:2** Ⱪan. 12:5, 6 ■ **3:3** Qəl. 28:3 ■ **3:4** Law. 23:34; Qəl. 29:12 ■ **3:5** Qəl. 28:11-15; Nəḫ. 10:34 □ **3:9 «Yəḫudaning əwladliri» —** «Yəḫuda» muxu yərdə bəlkim «Hodawiya» degən isimning warianti boluxi mumkin (2:40ni kərüng). **«bir niyəttə atlandi» —** ibraniy tilida: «bir adəmdək bolup ornidin turdi».

kərsətmilər boyiqə Pərwərdigarƣa Ḥəmdusana oķuxti. 11 Ular Pərwərdigarƣa
atap əzara: — «Pərwərdigar meḥribandur, uning Israilƣa bolƣan meḥir-
muḥəbbiti mənggülüktur» dəp ḥəmdusana wə rəḥmət-təxəkkür eytixti. Bu qaoƣda
Pərwərdigarning əyining uli selinip bolƣaqķa, halayiķ Pərwərdigarni mədḥiyilәp
towlap təntənə ķilixti. ■ 12 Lekin kaḥinlardin, Lawiylardin wə jəmət baxliķliridin
nurƣunliri, yəni əslidə ilgiriki əyni kərgən nurƣun ķeri adəmlər kəz aldida selinƣan
bu əyning ulioƣa ķarap, ün selip yioƣlap ketixti; nurƣun baxķa kixilər huxal bolup
təntənə ķilip towlaxti; □ 13 wə həlķ ḥətta kimlərning təntənə ķilixiwatķanliķi bilən
kimlərning yioƣlawatķanliķini ayriwalalmay ķaldi; qünki jamaət təntənə ķilip ķattiķ
towlixatti; wə bu awaz yiraķ-yiraķlarƣa anglinatti.

4

Əyni yengiwaxtin selixning tosķunluķķa uqrixi

1 Yəḥuda wə Binyamindiki rəķiblər sürgünlüktin ķaytip kəlgənlər Israilning Hu-
dasi Pərwərdigarƣa atap əyni yengiwaxtin salmaķqikən, degən gəpni anglap,
2 Zərubbabəl wə jəmət baxliķliri bilən kərüxüp: — Biz silər bilən billə salayli; qünki
bizmu silərgə ohxaxla silərning Hudayinglarni izləp, bizni bu yərgə əkəlgən Asuriyə
padixaḥi Esar-Ḥaddonning künliridin tartip uningƣa ķurbanliķ sunup keliwatimiz,
deyixti. ■ 3 Lekin Zərubbabəl, Yəxua bilən Israilning baxķa jəmət baxliķliri ularƣa:
— Hudayimizƣa əy selixta silərning biz bilən ḥeqķandaķ alaķənglar yoķ; bəlki Pars
padixaḥi Ķorəx bizgə buyruƣandək, pəķət biz əzimizla Israilning Hudasi bolƣan
Pərwərdigarƣa əy salimiz, deyixti.■
4 Xuningdin keyin xu yərdiki aḥalə Yəḥudalarning ķolini ajiz ķilip, ularning
ķurulux ķilixioƣa kaxila tuoƣdurup turdi. 5 Ular yənə Pars padixaḥi Ķorəxning
barliķ künliridin taki Pars padixaḥi Darius təhtkə olturƣan waķitķiqə, daim
məsliḥətqilərni setiwelip, Yəḥudalar bilən ķerixip, ķurulux nixanini buzuxķa
urunup turdi.□

Rəķiblərning Yəḥudalar üstidin ərz ķilixi

6 Aḥaxwerox təhtkə qiķķan dəsləpki waķitlarda ular uningƣa Yəḥudiyə wə
Yerusalem aḥalisi üstidin bir ərznamə yazdi. □ 7 Xuningdək Artahxaxta künliridə
Bixlam, Mitridat, Tabəəl wə ularning ķalƣan xeriklirimu Pars padixaḥi Artahxaxtaƣa
aramiy tilida bir ərz hetini yazdi; hət aramiy tilidin tərjimə ķilindi.□

■ **3:11** Zəb. 136 □ **3:12** **«əyni kərgən nurƣun ķeri adəmlər ... ün selip yioƣlap ketixti» —** bəzilərning yioƣlixi huxalliķtin boldi; bəzilərning «Bu əy əslidiki oydək ḥəywətlik bolmaydioƣan boldi» dəp oylap ḥəsrət-ķayoƣudin boldi («Ḥag.» 2:3ni kərüng). ■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Əzra 1:1, 2, 3 □ **4:5** **«Pars padixaḥi Darius» —** miladiyədin ilgiriki 522-486-yillarda Pars təhtigə olturƣan. □ **4:6** **«Aḥaxwerox» —** bəzi alimlar Pars imperatori bolƣan muxu «Aḥaxwerox»ni «Ksərksis I» ning əzi xu (miladiyədin ilgiriki 486-464-yillar), dəp ķaraydu. Biraķ ispat barki, «Aḥaxwerox» yaki «Ksərksis» degən səz əslidə isim əməs, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. Xunga biz «Aḥaxwerox» dəp ataloƣan padixaḥni Kambisis (miladiyədin ilgiriki 529-521-yillar), dəp ķaraymiz. □ **4:7** **«Artahxaxta» —** «Artahxaxta» bilən «Artaksərksis» bir adəmning nami bolup, tarihta u «Artaksərksis» degən (grekqə) ismi bilən tonuloƣan. Bu padixaḥ Kambisis wə Darius Histaspis (miladiyədin ilgiriki 522-486-yillar) arilikida ətkən bolsa kerək. Xunga u: (1) Kambisisni əltürüp təhtini tartiwaloƣan «Smərdis» degən jadugərni (yəttə ay təhtkə olturƣan) yaki bolmisa: (2) Kambisis imperator bilən birliktə ḥəkümranliķ ķiloƣan bizgə ḥazir naməlum «Artahxaxta» (Artaksərksis») isimlik baxķa birsini kərsitixi mumkin. U keyinki aləmxumul imperator «Artaksərksis» (miladiyədin ilgiriki 486-425-yillar) boluxi mumkin əməs; qünki xu kixi 24-ayəttə tiloƣa elinƣan Darius imperatordin **keyin** ḥəkümranliķ ķildi.

8 Waliy Rəḥum bilən diwan begi Ximxay padixaḥ Artahxaxtaoɣa Yerusalem üstidin
təwəndikidək ərznamə yazdi: — □
9 «Məzkur məktupni yazoɣanlardin, waliy Rəḥum, katip begi Ximxay wə ularn-
ing baxḳa ḥəmraḥliri boloɣan sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar,
arḳiwiliḳlar, Babilliḳlar, Xuxanliḳlar, yəni Elamiylar □ 10 wə uluoɣ janabiy Osnappar
Samariyə xəḥirigə wə *əfrat* dəryaning muxu təripidiki baxḳa yərlərgə orunlax-
turoɣan aḥalimu bar □ 11 (mana bu ularning padixaḥḳa yazoɣan hetining kəqürülmisi)
— əzlirining dəryaning muxu təripidiki hizmətkarliridin padixaḥ aliliri Artahxax-
taoɣa salam! 12 Padixaḥ aliylirigə məlum bolsunki, əzliri tərəptin biz tərəpkə kəlgən
Yəḥudiylar Yerusalemoɣa kelixti; ular axu asiy wə sesiḳ xəḥərni ḳuruwatidu, ulini
yasap püttürdi, sepilni yasap qiḳti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu.
□ 13 Əmdi uluoɣ padixaḥ aliylirigə xu məlum boloɣayki, mubada bu xəḥər
onglansa, sepil pütküzülsə, ular baj tapxurmaydioɣan, olpan təliməydioɣan wə paraḳ
tapxurmaydioɣan boluwalidu, bundaḳ ketiwərsə padixaḥlarning həzinisigə səzsiz
ziyan bolidu. 14 Biz ordining tuzini yəp turup, padixaḥimizning bundaḳ biḥərmət
ḳilinixioɣa ḳarap turuximizoɣa ḳət'iy tooɣra kəlməydu, xu səwəbtin padixaḥimizoɣa
məlum ḳilixḳa jür'ət ḳilduḳ. □ 15 Xuning üqün *aliylirining* ata-bowilirining
tarihnamisini sürüxtə ḳilixlirini təxəbbus ḳilimiz; sili tarihnamidin bu xəḥərning
əḥwalini bilip, uning padixaḥlaroɣimu, ḥərḳaysi əlkilərgimu ziyan yətküzüp kəlgən
asiy bir xəḥər ikənlikini, ḳədimdin tartip bu xəḥərdikilər aoɣdurmiqiliḳ terioɣanliḳini
bilgəyla; dəl xu səwəbtin bu xəḥər wəyran ḳilinoɣanidi. 16 Xunga biz aliylirioɣa
xuni uḳturmaḳqimizki, əgər bu xəḥər ḳurulsa, sepilliri pütküzülsə, undaḳta silining
dəryaning muxu təripidiki yərlərgə ḥeqḳandaḳ igidarqiliḳliri bolmay ḳalidu».

Padixaḥning ix tohtitilsun dəp yarliḳ qüxürüxi

17 Padixaḥ mundaḳ jawab yollidi: —
«Waliy Rəḥum, diwan begi Ximxayoɣa wə Samariyə ḥəm Dəryaning xu təripidiki
baxḳa yərlərdə turuxluḳ ḥəmraḥliringlaroɣa salam! □ 18 Silərning bizgə yazoɣan
ərz hetinglar mening aldimda eniḳ ḳilip oḳup berildi. □ 19 Təkxürüp kərüxni
buyruwidim, bu xəḥərning dərwəḳə ḳədimdin tartip padixaḥlaroɣa ḳarxi qiḳip isyan
ḳozoɣioɣan, xəḥərdə daim asiyliḳ-ḳozoɣilang kətürüxtək ixlarning bolup kəlgənliki
məlum boldi. 20 Ilgiriki waḳitlarda ḳudrətlik padixaḥlar Yerusalemoɣa ḥəkümranliḳ
ḳilip, Dəryaning xu təripidiki pütün yərlərni idarə ḳilip kəlgən, ular xularoɣa beḳinip
baj, olpan wə pariḳini tapxurup kəlgənikən. 21 Əmdi silər buyruḳ qüxürüp u həlḳni
ixtin tohtitinglar, məndin baxḳa yarliḳ qüxürülmigüqə, bu xəḥərni yengiwaxtin

---

□ **4:8 «…Yerusalem üstidin təwəndikidək ərznamə yazdi» —** bu ayəttin baxlap 6:18giqə «Əzra»ning tekisti aramiy tilida yeziloɣan. □ **4:9 «…sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar…» —** yaki «…Dinayliḳlar, Afarsatḳiliḳlar, Tarpəlliklər, Arfasliḳlar,…». **«Xuxanliḳlar, yəni…» —** yaki «Susa (xəḥiri)dikilər, yəni…». □ **4:10 «Uluoɣ janabiy Osnappar» —** Osnappar bolsa Asuriyə imperatori «Axurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyədin ilgiriki 669-yili atisi Esarḥaddonning təhtigə warisliḳ ḳildi; miladiyədin ilgiriki 645-yilliri ətrapida u Elamning paytəhti Xuxanni ixoɣal ḳilip, uningdiki puḳralardin bəzilərni Samariyəgə, xundaḳla ottura xərḳtiki baxḳa yərlərgə sürgün ḳildi. **«dərya» —**məzkur kitabta muxu yərdin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu; «muxu təripi» — oɣərbiy təripi, əlwəttə. □ **4:12 «sepilni yasap qiḳti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu» —** muxu gəp birinqidin əz-əzigə zit kelidu. Ḳandaḳsigə sepil ulliri tehi «bir-birigə ulanmay» turup sepil yasilip bolidu? 13-ayəttə hatiriləngən əz bayanlirimu ularning xu səzigə rəddiyə bolidu. Ikkinqidin, bu səzlər pütünləy yaloɣan. Yəḥudiy həlḳi pəḳət ibadəthana (Ḳorəx padixaḥning əslidiki yarliḳi boyiqə) ḳuruwatatti. Sepilning əzi bolsa, harabilik əḥwalda idi. Məsilən «Nəḥ.» 1:3ni kərüng. □ **4:14 «bundaḳ biḥərmət ḳilinixioɣa…» —** yaki «bundaḳ ziyan tartixioɣa…». □ **4:17 «Dəryaning xu təripi» —** Əfrat dəryasining oɣərbiy təripi. □ **4:18 «aldimda eniḳ ḳilip oḳup…» —** yaki «aldimda tərjimə ḳilinip oḳup….».

kurup qikixka bolmaydioqanliki ukturunglar. 22 Bu ixni ada kilmay kelixtin pəhəs bolunglar; padixahlaroqa ziyan kəltüridioqan apət nemixka küqiyiweridikən?».
23 Padixah Artahxaxtaning yarlikining kəqürülmisi Rəhumoqa, diwan begi Ximxay həm ularning həmrahlirioqa okup berilixi bilənla, ular alman-talman Yerusalemdiki Yəhudalarning kexioqa qikip, hərbiy küq ixlitip, ularni ixni tohtitixka məjbur kildi.
24 Xuning bilən Yerusalemdiki Hudaning əyidiki ixlar tohtidi; ix taki Pars padixahi Darius təhtkə qikip ikkinqi yilioqiqə tohtaoqlik kaldi.

5

Mukəddəs əyni yənə bir ketim yengiwaxtin selix

1 Bu qaoqda pəyoqəmbərlər, yəni Hagay pəyoqəmbər bilən Iddoning ooqli Zəkəriya pəyoqəmbər Yəhudiyə wə Yerusalemdiki Yəhudiylaroqa bexarət berixkə baxlidi; ular Israilning Hudasining namida ularoqa bexarət berixti. ■ 2 Xuning bilən Xealtiyəlning ooqli Zərubbabəl wə Yozadakning ooqli Yəxua kopup Yerusalemdiki Hudaning əyini yengiwaxtin selixka baxlidi; Hudaning pəyoqəmbərliri ular bilən billə bolup ularoqa yardəm bərdi.
3 Xu qaoqda Dəryaning oqərb təripining bax waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay həm ularning həmrahliri ularning yenioqa kelip: «Kim silərgə bu əyni yengiwaxtin selixka, bu kuruluxni püttürüxkə buyruk bərdi?» dəp soridi. □ 4 Ular yənə: «Bu kuruluxka məs'ul boloquqilarning ismi nemə?» dəp soridi. 5 Lekin Hudaning nəziri Yəhuda aksakallirining üstidə idi, xunga bax waliy katarliklar padixah Dariuska məlum kiloquqə, xundakla uningdin bu həktə birər jawab yarlik kəlgüqə ularning kurulux ixini tosmidi.

Padixah Dariuska yənə bir ərz məlum kilinixi

6 Dəryaning oqərb təripining waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay həm ularning həmrahliri, yəni Dəryaning oqərb təripidiki afarsakliklar padixah Dariuska hət əwətti; hətning kəqürülmisi mana təwəndikidək: 7 Ular padixahka əwətkən məlumatta mundak deyilgən: «Darius aliylirioqa qongkur aman-esənlik boloqay!
8 Padixahimizoqa xu ix yetip məlum bolsunki, biz Yəhudiyəgə, uluq Hudaning əyigə berip kərdukki, xu əy yooqan taxlar bilən yasiliwatidu, tamlirioqa limlar ətküzülüp selinmakta; bu kurulux tez sürəttə onguxluk elip beriliwetiptu. □
9 Andin biz u yərdiki aksakallardin: — Kim silərgə bu əyni selixka, bu kuruluxni püttürüxkə buyruk bərdi? — dəp soriduk. 10 Wə aliylirioqa məlum bolsun üqün ularning isimlirini soriduk, xuningdək ularning baxlikirining ismilirini pütüp hatiriliməkqi iduk. 11 Ular bizgə: «Biz asman-zeminning Hudasining kulliri, biz hazir buningdin uzun yillar ilgiri selinoqan əyni yengiwaxtin seliwatimiz. Muxu əyni əslidə Israilning uluq bir padixahi saldurоqanidi. 12 Lekin ata-bowilirimiz asmandiki Hudaning oqəzipini kəltürüp koyoqaqka, Huda ularni Kaldiyəlik Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioqa tapxuroqan; u bu əyni qakturuwetip, həlkni Babiloqa tutkun kilip əkətkən. ■ 13 Lekin Babil padixahi Koroəxning birinqi yili padixah Koroəx Hudaning bu əyini yengiwaxtin selixka yarlik qüxürgən. ■
14 Wə Nebokadnəsar Yerusalemdiki bu ibadəthanidin elip Babil buthanisioqa apirip koyoqan Hudaning əyidiki altun-kümüx kaqa-kuqilarnimu padixah Koroəx ularni Babil buthanisidin əpqikturup, Xəxbazar isimlik bir kixigə tapxuroqan; u uni bax

---

■ **5:1** Hag. 1:1; Zək. 1:1 □ **5:3 «bu kuruluxni…»** — yaki «bu tamni…». □ **5:8 «…tez sürəttə onguxluk elip beriliwetiptu»** — yaki «…əstayidillik bilən onguxluk elip beriliwetiptu». ■ **5:12** 2Tar. 36:16-21 ■ **5:13** 2Tar. 36:22,23; Əzra 1

waliy ḳilip təyinligənidi ■ 15 ḫəm uningoɣa: — Bu ḳaqa-ḳuqilarni elip ularni
Yerusalemdiki ibadəthanioɣa apirip ḳoyoɣin; Hudaning өyi əsli jayioɣa yengiwaxtin
selinsun, dəp buyruoɣan. 16 Andin xu Xəxbazar degən kixi kelip, Yerusalemdiki
Hudaning өyigə ul saloɣan; ənə xu waḳittin baxlap ḫaziroɣiqə yasiliwatidu, tehi
pütmidi» dəp jawap bərdi.
17 Əmdi aliylirioɣa layiḳ kөrünsə, padixaḫimizning xu yərdə, yəni Babildiki həzinini
ahturup beḳixini, u yərdə padixaḫ Ḳorəxning Yerusalemdiki Hudaning өyini
yengiwaxtin selix tooɣrisida qüxürgən yarliḳining bar-yoḳluḳini təkxürüp beḳixini
soraymiz ḫəm padixaḫimizning bu ix tooɣrisida өz iradisini bizgə bildürüp ḳoyuxini
өtünimiz».

6

Padixaḫ Dariusning ilgiriki padixaḫning yarliḳini tepixi

1 Andin padixaḫ Darius Babildiki dөlət-bayliklar saḳlanoɣan «Arhiplar өyi»ni
təkxürüp qiḳixḳa yarliḳlarni qüxürdi. □ 2 Media өlkisidiki Ahmeta ḳəl'əsidin bir
oram ḳəoɣəz tepildi, uningda mundaḳ bir hatirə pütülgən: □ 3 «Padixaḫ Ḳorəxning
birinqi yili, padixaḫ Ḳorəx Yerusalemdiki Hudaning өyigə dair mundaḳ bir yarliḳ
qüxüridu: — «Ḳurbanliḳ sunulidioɣan orun bolux üqün bu өy yengiwaxtin selinsun;
uli puhta selinsun, өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix gəz bolsun. □ 4 Üq
ḳəwət yooɣan tax, bir ḳəwət yengi yaoɣaq bilən selinsun, barliḳ hirajət padixaḫliḳ
həzinisidin qiḳim ḳilinsun. 5 Əslidə Neboḳadnəsar Yerusalemdiki ibadəthanidin elip
Babiloɣa apirip ḳoyoɣan, Hudaning өyidiki altun-kümüx ḳaqa-ḳuqilarning ḫəmmisi
ḳayturup kelinip, Yerusalemdiki ibadəthanioɣa ḳaytidin yətküzülüp, ḫərbiri өz
jayioɣa ḳoyulsun; ular Hudaning өyigə ḳuyulsun!».

Padixaḫning muḳəddəs өyni dawamliḳ yengiwaxtin selixḳa buyruḳ qüxürüxi

6 *Dariustin yarliḳ qüxürülüp*: «— Xunga, i dəryaning xu təripining bax waliysi
Tattinay wə Xetar-Boznay ḫəm silərning ḫəmraḫliringlar, yəni Dəryaning xu
təripidiki afarsaḳliḳlar, əmdi silər u yərdin neri ketinglar! □ 7 Hudaning өyining
ḳuruluxi bilən karinglar bolmisun; Yəḫudiylarning bax waliysi bilən Yəḫudiylarning
aḳsaḳallirining Hudaning bu өyini əslidiki ornioɣa selixioɣa yol ḳoyunglar.
8 Xuningdək mən Hudaning bu өyining selinixi üqün Yəḫudalarning aḳsaḳalliri
tooɣruluḳ silərgə buyruḳ qüxürdumki: — Dəryaning oɣərb təripidin, padixaḫliḳ
həzinisigə tapxuruloɣan baj kirimidin silər keqiktürməy xu adəmlərgə toluḳ hirajət
ajritip beringlar, ḳurulux ḫeq tohtap ḳalmisun. □ 9 Ularoɣa nemə kerək bolsa,
jümlidin asmandiki Hudaoɣa kөydürmə ḳurbanliḳ sunuxḳa, məyli ərkək torpaḳ bol-
sun, ḳoqḳar yaki ḳozilar bolsimu, xular berilsun; yənə Yerusalemdiki kaḫinlarning
bəlgiligini boyiqə buoɣday, tuz, xarab yaki zəytun maylar bolsun xularning birimu
kəm ḳilinmay, ḫər küni təmin etip turulsun. 10 Xuning bilən ular asmandiki Hudaoɣa
huxbuy ḳurbanliḳlarni kəltürüp, padixaḫḳa wə padixaḫning əwladlirioɣa uzun
өmür tilisun. □ 11 Mən yənə buyruymənki, kimki bu yarliḳni өzgərtsə, xu kixining
өyining bir tal limi suoɣuruwelinip tikləngəndin keyin, xu kixi uningoɣa esip mihlap

■ **5:14** Əzra 1:8 □ **6:1** **«Arhiplar өyi»** — aramiy tilida «Oram arhiplar өyi». □ **6:2** **«Ahmeta»** — tarihta bu ḳəl'ə adəttə «Əkbatana» degən nami bilən tonuloɣan. □ **6:3** **«Өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix gəz...»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioɣiqə boloɣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi. □ **6:6** **«Dəryaning xu təripi»** — Əfrat dəryasining oɣərb təripini kөrsitidu. □ **6:8** **«keqiktürməy...»** — yaki «əstayidilliḳ bilən...». □ **6:10** **«padixaḫning əwladlirioɣa uzun өmür tilisun»** — aramiy tilida «padixaḫ wə uning ooɣullirining ḫayatini tilisun».

qoyulsun, өyi əhlәthanioqa aylanduruwetilsun! □ 12 Wə Өzining namini xu yərdə qalduroqan Huda muxu Yerusalemdiki өyini өzgərtixkə yaki buzuxqa qol uzartqan hərqandaq padixah yaki həlqni halak qilsun! Mən Darius muxu yarliqni qüxürdum, əstayidillik bilən bəja kəltürülsun!» deyildi.

Ibadəthanining pütküzülüxi

13 Andin Dəryaning oqərb təripining bax waliysi Tattinay, Xetar-Boznay wə ularning həmrahliri padixah Dariusning əwətkən yolyoruqi boyiqə əstayidillik bilən xu ixni bəja kəltürdi. 14 Yəhudiylarning aqsaqalliri quruluxni dawamlaxturup, Haggay pəyoqəmbər wə Iddoning ooqli Zəkəriyaning bexarət berixliri bilən xu ixta ronaq tapti. Ular Israilning Hudasining əmri boyiqə, xundaqla Qorəx, Darius wə Artahxaxta qatarlik Pars padixahlirining əmri boyiqə ixləp, өyni yengiwaxtin qurup qiqix ixini püttürdi. 15 Bu өy Darius padixahi səltənitining altinqi yili, Adar eyining üqinqi küni pütküzüldi.

Өyning Hudaoqa atilixi

16 Israillar — kahinlar, Lawiylar wə qaloqan sürgünlüktin qaytip kəlgən həlklərning həmmisi Hudaning bu өyini uningoqa atax murasimini huxal-huramlik bilən өtküzdi. 17 Өyni Hudaning Өzigə atax murasimida ular yüz torpaq, ikki yüz qoqqar wə tөt yüz qoza sundi həm Israil qəbililirining sani boyiqə barlik Israil üqün gunah qurbanliqi süpitidə on ikki tekini sundi. 18 Ular yənə Yerusalemdiki Hudaning ibadət-hizmitini өtəxkə, Musaning kitabida yeziloqini boyiqə, kahinlarni өz nөwiti boyiqə, Lawiylarni guruppiliri boyiqə turoquzdi.□ ■

Өtüp ketix heytining өtküzülüxi

19 Birinqi ayning on tөtinqi küni sürgünlüktin qaytip kəlgənlər «өtüp ketix heyti»ni өtküzdi. ■ 20 Qünki kahinlar wə Lawiylar bir niyət bilən birliktə paklinix rəsimlirini өtküzüp, həmmisi paklandi; andin ular barlik sürgünlüktin qaytip kəlgənlər wə ularning qerindixi boloqan kahinlar wə həm өzliri üqün өtüp ketix heytioqa atioqan *qozilirini* soydi. 21 Sürgünlüktin *yengila* qaytip kəlgən Israillar wə xuningdək Israilning Hudasi Pərwərdigarni izdəp, өzlirini zemindiki yat əlliklərning buloqaxliridin ayrip qikqan barlik kixilər qoza gөxlirini birliktə yeyixti. 22 Ular petir nan heytini huxal-huramlik iqidə yəttə kün өtküzdi; qünki Pərwərdigar ularni huxallikqa qəmdürdi həm Asuriyə padixahining kənglini ularoqa mayil qilip, Өzining өyini — Israilning Hudasining өyini quruxqa ularning qolini mustəhkəmlidi.□

7

Kahin Əzraning Babildin qaytip kelixi

1 Xu ixlardin keyin Pars padixahi Artahxaxta səltənət sürgən məzgildə Əzra degən kixi *Babildin Yerusalemoqa qikti*. U Serayaning ooqli, Seraya Azariyaning ooqli, Azariya Hilqiyaning ooqli, 2 Hilqiya Xallumning ooqli, Xallum Zadokning ooqli, Zadok Ahitubning ooqli, 3 Ahitub Amariyaning ooqli, Amariya Azariyaning ooqli,

□ **6:11 «əhlәthanioqa aylanduruwetilsun!»** — yaki «hajəthanioqa aylanduruwetilsun!». □ **6:18 «Musaning kitabi»** — bəlkim Təwratning 1-, 2-, 3-, 4- wə 5-qisimlirini kərsitidu. ■ **6:18** Qəl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Qan. 16:2 □ **6:22 «Asuriyə padixahining kəngli»** — Pars imperatorini «Asuriyə padixahi» dəp atax qiziq ix. Xübhisizki, Pars imperatori «Babil padixahi», xundaqla «Asuriyə padixahi» degən unwanlaroqa warislik qiloqan.

Azariya Merayotning ooɳli, 4 Merayot Zərahiyahning ooɳli, Zərahiyah Uzzining ooɳli,
Uzzi Bukkining ooɳli, 5 Bukki Abixuaning ooɳli, Abixua Finihasning ooɳli, Finihas
Əliazarning ooɳli, Əliazar bolsa bax kahin Harunning ooɳli idi; 6 — Əzra degən bu
kixi Babildin kaytip qikti. U Israilning Hudasi Pərwərdigar Musaoɳa nazil kiloɳan
Təwrat kanunioɳa pixkan təwratxunas idi; uning Hudasi boloɳan Pərwərdigarning
koli uningda boloɳaqka, u nemini tələp kilsa padixah xuni bərgənidi. □ 7 Padixah
Artahxaxtaning yəttinqi yili bir kisim Israillar, kahinlar, Lawiylar, oɳəzəlkəxlər,
dərwaziwənlər wə ibadəthana hizmətkarliri uning bilən birliktə Yerusalemoɳa
kaytip qikti. □ 8 *Əzra* əmdi padixahning səltənitining yəttinqi yili bəxinqi
ayda Yerusalemoɳa yetip kəldi. 9 Birinqi ayning birinqi küni u Babildin qikixka
təyyarlandi; Hudaning xəpkətlik koli uningda boloɳaqka, u bəxinqi ayning birinqi
küni Yerusalemoɳa yetip kəldi. 10 Qünki Əzra kəngül koyup Pərwərdigarning
Təwrat-kanunini qüxinip təhsil kilixka həm uningoɳa əməl kilixka wə xuningdək
Israil iqidə uningdiki həküm-bəlgilimilərni əgitixkə niyət kiloɳanidi.

Padixah Artahxaxtaning Əzraoɳa tapxuroɳan yarlik heti

11 Mana bu padixah Artahxaxta kahin həm Təwratxunas Əzraoɳa tapxuroɳan
yarlik hetining kəqürülmisi: — (Əzra Pərwərdigarning əmrlirigə ait ixlaroɳa həm
Uning Israillaroɳa tapxuroɳan bəlgilimilirigə pixkan təwratxunas idi): — 12 «Mənki
padixahlarning padixahi Artahxaxtadin asmanlardiki Hudaning mukəmməl Təwrat-
kanunioɳa pixkan təwratxunas kahin Əzraoɳa salam! □ 13 Əmdi mən xundak
yarlik qüxürimənki, padixahlikimda turuwatkan Israillardin, xundakla ularning
kahin wə Lawiyliridin kimlər Yerusalemoɳa berixni halisa, həmmisi sening bilən
billə barsa bolidu. 14 Qünki sən padixah wə uning yəttə məslihətqisi təripidin
təyinləngən ikənsən, kolungdiki Hudaning kanun kitabida eytiloɳanliri boyiqə,
Yəhudiyə wə Yerusalemoɳa təkxürüx-hal soraxka əwətilgənsən. 15 Sən padixah wə
uning məslihətqiliri əz ihtiyari bilən Israilning Hudasioɳa sunoɳan altun-kümüxlərni
kətürüp berip uningoɳa təkdim kil (uning makani Yerusalemdidur); ■ 16 Xuningdək
kolung pütkül Babil əlkisidə kanqilik altun-kümüxlərni tapalisa, xuni həlk wə
kahinlar Yerusalemdiki Hudaning əyigə təkdim kilixka əz ihtiyari bilən bərgən
sowoɳatlaroɳa koxup aparoɳin. 17 Sən bu pullaroɳa ehtiyatqanlik bilən kurbanlikлar
üqün torpak, koqkar, koza wə koxumqə axlik hədiyəliri həm xarab hədiyəliri
setiwelip, bularni Yerusalemdiki Hudayinglarning əyidiki kurbangahka sunoɳin.
18 Kaloɳan altun-kümüxlərni sən wə jəmətingdikilərgə kandak kilix muwapik
kərünsə, Hudayinglarning iradisi boyiqə xundak kilinglar. 19 Sening Hudayingning
əyidiki ixlaroɳa ixlitixkə sanga bərgən kaqa-kuqilarni Yerusalemdiki Hudaning
aldioɳa koy. 20 Əgər xuningdək sanga Hudayingning əyidiki kaloɳan ixlaroɳa qikim
kilidioɳanoɳa nemə hirajət kerək bolsa, sən padixah həzinisidin elip ixlətkin.
21 Xuning bilən mənki padixah Artahxaxtadin dəryaning xu oɳərb təripidiki bar-
lik həzinə bəglirigə xundak buyruk qüxürimənki, asmandiki Hudaning Təwrat-
kanunining alimi boloɳan kahin Əzra silərdin nemini tələp kilsa, silər əstayidillik
bilən uning deginidək bejiringlar. 22 Uning alidioɳini kümüx yüz talantkiqə, buoɳday

□ **7:6 «kaytip qikti» —** Mukəddəs Kitabta «Yerusalemoɳa berix», yaki «Yerusalemoɳa kelix» degən səz daim degüdək «Yerusalemoɳa qikix» degən ibarə bilən ipadilinidu (məsilən, «Yər.» 31:6). **«Pərwərdigarning koli uningda boloɳaqka…»** — Təwratta «Pərwərdigarning koli uningda boloɳaqka» degən səzlər kəp yərlərdə uqraydu, u: «Pərwərdigar uningoɳa mədət bərgəqkə» degən mənini bildüridu. □ **7:7 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». 2:43ni kərüng. □ **7:12 «Hudaning mukəmməl Təwrat-kanuni» —** bu ayəttiki «mukəmməl» degən səzning baxka tərjimilərdiki orni bizning tərjimimizdikigə ohxax bolmaslikі mumkin: — Məsilən «Artahxaxtadin… Hudaning kanunioɳa **mukəmməl** Təwratxunas boloɳan kahin əzraoɳa…» yaki «Artahxaxtadin… Əzraoɳa **mukəmməl** salam (hatirjəmlik) boloɳay» ■ **7:15** Əzra 8:25

yüz korǫiqə, xarab yüz batḳiqə, zəytun meyi yüz batḳiqə bolsun, tuzǫa qək ḳoyulmisun. □ 23 Asmanlardiki Huda nemini əmr ḳilsa, xu asmanlardiki Hudaning ɵyi üqün əstayidilliḳ bilən bejirilsun; nemixḳa *Hudaning* ǫəzipini padixaḥ wə ooǫullirining padixaḥliḳiǫa qüxürgüdəkmiz? 24 Biz xunimu silərgə məlum ḳilimizki, omumən kaḥinlar, Lawiylar, ǫəzəlkəxlər, dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri wə Hudaning bu ɵyidə hizmət ḳilidiǫanlarning ḥeqḳaysisidin baj, olpan wə paraḳ elixḳa bolmaydu.
25 Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloǫan ḥekmitigə asasən, Dəryaning xu oǫərb təripidə Hudayingning Təwrat-ḳanunini bilgən, barliḳ həlḳning dəwasini soraydioǫan, ularni idarə ḳilidioǫan soraḳqi wə ḥakimlarni təyinligin; wə Təwrat-ḳanunini bilməydioǫanlaroǫa bolsa, ularoǫa bularni ɵgitinglar. □ 26 Hudayingning ḳanunioǫa wə padixaḥliḳning ḳanunioǫa riayə ḳilmaydioǫanlar bolsa, uning üstidin adalətlik bilən ḥəküm qiḳirilsun; u ɵlümgə, yaki sürgüngə yaki mal-mülkini musadirə ḳilixḳa wə yaki zindanoǫa taxlaxḳa ḥəküm ḳilinsun».

Əzraning Hudaoǫa Ḥəmdusana oḳuxliri

27 *Əzra mundaḳ dedi* — Ata-bowilirimizning Hudasi boloǫan Pərwərdigaroǫa Ḥəmdusana boloǫay! Qünki U padixaḥning kəngligə, Yerusalemdiki Pərwərdigarning ɵyini xundaḳ kərkəm bezəx niyitini saldi, 28 yənə meni padixaḥ wə məslihətqiliri aldida ḥəm padixaḥning məḥtərəm əmirliri aldida iltipatḳa erixtürdi. Pərwərdigar Hudayimning ḳoli məndə bolup, U meni oǫəyrətləndürgəqkə, ɵzüm bilən billə *Yerusalemoǫa* qiḳixḳa Israillar iqidin birnəqqə mətiwərlərni yioǫdim.

8

Əzra bilən billə ḳaytḳanlarning sani

1 Padixaḥ Artahxaxta səltənət sürüp turoǫan waḳitta, Babildin mening bilən billə ḳaytḳanlarning ata jəmət baxliḳliri wə ularning nəsəbnamiliri təwəndikiqə: —
2 Finiḥasning əwladliridin Gərxon, Itamarning əwladliridin Daniyal, Dawutning əwladliridin Ḥattux, 3 Xekaniyaning əwladliridin, yəni Paroxning əwladliridin Zəkəriya wə uning bilən nəsəbnamidə tizimlanoǫan ərkəklər jəmiy bir yüz əllik kixi;
□ 4 Paḥat-Moabning əwladliridin Zəraḥiyaḥning ooǫli Əlyoyinay wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz kixi; 5 Xekaniyaning əwladliridin boloǫan Yaḥaziyəlning ooǫli wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər üq yüz kixi; □ 6 Adinning əwladliridin Yonatanning ooǫli Əbəd wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər əllik kixi; 7 Elamning əwladliridin Ataliyaning ooǫli Yəxaya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər yətmix kixi; 8 Xəfatiyaning əwladliridin Mikailning ooǫli Zəbadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər səksən kixi; 9 Yoabning əwladliridin Yəḥiyəlning ooǫli Obadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz on səkkiz kixi; 10 Xelomitning əwladliridin

---

□ **7:22 «kümüx yüz talantḳiqə, buoǫday yüz koroǫiqə, xarab yüz batḳiqə,…»** — bir «talant»ning toptooǫra ḳanqilik ikənliki ḥazir bizgə naməlum, bəlkim 45 kilogram boluxi mumkin; xunga 100 talant kümüx bəlkim 4 tonniqə bolatti; bir «kor» 220 litr, 100 kor buoǫday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti. □ **7:25 «Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloǫan ḥekmitigə asasən…»** — ibraniy tilida «Əmdi sən ḳolungda tutḳan Hudayingning ḥekmitigə asasən…». □ **8:3 «Xekaniyaning əwladliridin»** — baxḳa birhil tərjimisi (2-ayət bilən birləxtürülüp): «Dawutning əwladliridin, Ḥattux, yəni Xekaniyaning ooǫli, Paroxning əwladliridin… ». □ **8:5 «Xekaniyaning əwladliridin boloǫan Yaḥaziyəlning ooǫli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Zattuning əwladliridin Yaḥaziyəlning ooǫli Xekaniya» deyilgən. Bu kona tərjimə tooǫra boluxi mumkin.

Yosifiyaning ooɳli wə uning bilən billə ɋaytɋan ərkəklər bir yüz atmix kixi; □
11 Bibayning əwladliridin Bibayning ooɳli Zəkəriya wə uning bilən billə ɋaytɋan
ərkəklər yigirmə səkkiz kixi; 12 Azgadning əwladliridin Ḫakkatanning ooɳli Yoḫanan
wə uning bilən billə ɋaytɋan ərkəklər bir yüz on kixi; 13 Adonikamning əwladliridin
əng ahirida ɋaytɋanlarning isimliri Əlifələt, Jəiyəl wə Xemaya bolup, ular bilən billə
ɋaytɋan ərkəklər atmix kixi; □ 14 Bigwayning əwladliridin Utay bilən Zabbud wə ular
bilən billə ɋaytɋan ərkəklər yətmix kixi.

Lawiylar bilən ibadəthana hizmətkarliri — yəni «nətaniylar» — ularning ɋaɣirtilixi

15 — Mən ularni Ahawaoɳa aɋidioɳan Dəryaning boyioɳa yioɳdim; biz u yərdə qedir
tikip üq kün turduɋ. Həlɋni wə kaḫinlarni arilap ɋarisam u yərdə Lawiylar yoɋ
ikən. □ 16 Xunga mən baxliɋlardin Əliezər, Ariyəl, Xemaya, Əlnatan, Yarib, Əlnatan,
Natan, Zəkəriya bilən Məxullamlarni wə ularoɳa ɋoxup oɋumuxluɋ alimlardin Yoarib
bilən Əlnatanni qaɋirtip kelip, 17 ularoɳa ḫawalə ɋilip Kasifiya degən yərgə, Iddo
degən Ataman bilən kərüxüxkə əwəttim. Mən Kasifiya degən yərdə Iddooɳa wə
uning ibadəthana hizmətkarliri boloɳan ɋerindaxlirioɳa dəydioɳan gəplərni aoɳzioɳa
selip, ularning bu yərgə Hudayimizning əyi üqün hizmət ɋilidioɳan hizmətqilərni
bizgə əkelixni ətündum. 18 Hudayimizning xapaətlik ɋoli bizdə boloɳaqḳa, ular
bizgə Israilning əwrisi, Lawiyning nəwrisi Maḫlining əwladliri iqidin oɋumuxluɋ
bir adəmni, yəni Xərəbiyani wə uning ooɳulliri ḫəm ɋerindaxliri bolup jəmiy on
səkkiz kixini baxlap kəldi. 19 Ular yənə Ḫaxabiya wə uning bilən billə Mərarining
əwladliridin Yəxaya ḫəm uning ɋerindaxliri ḫəm ularning ooɳulliri bolup, jəmiy
yigirmə kixini, 20 Yənə ilgiri Dawut wə uning əmirliri Lawiylarning hizmitidə boluxḳa
təyinligən «Nətiniylar»din ikki yüz yigirmə kixini baxlap kəldi, bularning ḫəmmisi
isimliri bilən tizimlandi.□

Ḳaytip kelixkə təyyarlinix

21 Xu qaoɳda Ahawa dəryasi boyida mən Hudayimizning aldida əzümizni təwən ɋilip,
əzimiz wə kiqik balilirimiz ḫəm barliɋ mal-mülkimiz üqün Hudayimizdin aɋ yol
tiləxkə roza tutayli, dəp jakarlidim. 22 Qünki biz əslidə padixaḫḳa: «Hudayimizning
ɋoli Uni barliɋ izdigənlərning üstigə iltipat kərsitixkə ɋoyulidu; lekin Uning ɋudriti
bilən oɳəzipi Əzini taxlioɳanloroɳa zərbə berixkə təyyardur» degəniduɋ, əmdi yənə
uningdin yoldiki düxmənlərgə taɋabil turuxḳa piyadə wə atliɋ ləxkərlər təyinləp
berixni tələp ɋiloɳanliɋimdin hijil bolup ɋaldim. 23 Xuning bilən biz roza tutup
Hudayimizdin xu ix tooɳruluɋ ətündu ɋ, u duayimizni ijabət ɋildi.

Muḳəddəs əy üqün ḫədiyə ɋilinoɳan sowoɳatlar

24 Mən kaḫin baxliri iqidin on ikki adəmni wə Xərəbiya, Ḫaxabiya wə ular bilən billə
boloɳan aka-ukiliridin on adəmni tallap, 25 ularoɳa altun, kümüx wə ɋaɋa-ɋuɋilarni,
yəni padixaḫ, uning məslihətqiliri, əmirliri wə xuningdək xu yərdə turuwatɋan
barliɋ Israillar «kəydürmə ḫədiyə» süpitidə Hudayimizning əyigə ḫədiyə ɋiloɳan
sowoɳatlarni tapxurdum. ■ 26 Mən kümüxtin altə yüz əllik talant, yüz talant

□ **8:10 «Xelomitning əwladliridin Yosifiyaning ooɳli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Banining əwladliridin Yosifiyaning ooɳli Xelomit» deyilgən. Bu kona tərjimə tooɳra boluxi mumkin. □ **8:13 «Adonikamning əwladliridin əng ahirida ɋaytɋanlar…»** — yaki «Adonikamning əwladliridin, yəni əng ahirida ɋaytɋanlar…» □ **8:15 «Lawiylar yoɋ ikən»** — kaḫinlar əzliri Lawiylar, əlwəttə (pəɋət Ḫarunning əwladliri kaḫin bolidu); muxu yərdə deyiliwatɋini kaḫinliɋtin baxḳa roḫiy hizmət ɋilalaydioɳan Lawiylarni kərsitidu. □ **8:20 «Nətiniylar»** — ibadəthana hizmətkarliri. ■ **8:25** Əzra 7:14, 15

eoɣirlikɣtiki kümüx ƙaqa-ƙuqa, yüz talant altunni ularning ƙolioɣa əlqəp tapxurdum.□
27 Ularoɣa tapxuroɣanlirimdin yənə altun das yigirmə bolup, ƙimmiti ming darik,
süpətlik wə walildap parƙiraydioɣan mis qong das ikki bolup, altundək ƙimmətlik
idi. □ 28 Mən ularoɣa: — Silər Pərwərdigaroɣa muƙəddəstursilər, ƙaqa-ƙuqilarmu
muƙəddəstur, altun-kümüxlər ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigaroɣa ihtiyariy
ƙədiyə ƙilinoɣan sowoɣattur. 29 Taki Yerusalemdiki Pərwərdigarning əyidiki ambar-
həzinilərgə yətküzüp, kaƙinlar wə Lawiylarning baxliri wə Israillarning ƙəbilə-
jəmət baxliƙlirining aldida tarazidin ətküzgüqə bularni obdan ƙarap ƙooɣdanglar,
dedim. 30 Xuning bilən kaƙinlar bilən Lawiylar Yerusalemdiki Hudayimizning əyigə
apiridioɣan, tarazidin ətküzülgən xu altun-kümüx wə ƙaqa-ƙuqilarni tapxuruwaldi.

Yerusalemoɣa yetip kelix

31 Xuning bilən birinqi ayning on ikkinqi küni biz Ahawa dəryasining boyidin
ƙozoɣilip Yerusalemoɣa qiƙixƙa mangduƙ. Hudayimizning ƙoli üstimizdə boloɣaqƙa,
u bizni düxmənlirimizdin wə yolda paylap turoɣan ƙaraƙqilardinmu ƙutƙuzdi. 32 Biz
Yerusalemoɣa kelip u yərdə üq kün turduƙ; 33 tətinqi küni Hudayimizning əyidə altun-
kümüx wə ƙaqa-ƙuqilar tarazida əlqinip kaƙin Uriyaning ooɣli Mərəmotning ƙolioɣa
tapxuruldi; uning yenida Finiƙasning ooɣli Əliazar, yənə Lawiylardin Yəxuaning ooɣli
Yozabad bilən Binnuiyning ooɣli Noadiyaƙlar bar idi. 34 Ƙəmmə nərsə sani boyiqə
wə eoɣirliƙi boyiqə əlqəndi wə xuning bilən billə ƙərbirining eoɣirliƙi pütüp ƙoyuldi.
35 Xu qaoɣda əsli elip ketilgənlərning əwladliri, yəni sürgünlüktin ƙaytƙanlar
Israillarning Hudasioɣa «kəydürmə ƙurbanliƙ» süpitidə pütkül Israil üqün on ikki
torpaƙ, toƙsan altə ƙoqƙar, yətmix yəttə ƙoza sundi, yənə gunaƙ ƙurbanliƙi süpitidə
on ikki tekə sundi; bularning ƙəmmisi Pərwərdigaroɣa ataloɣan kəydürmə ƙurbanliƙ
idi. 36 Ular padixaƙning yarliƙ hətlirini padixaƙning waliyliriolia wə Dəryaning
bu oɣərb təripidiki ƙəkümdarlaroɣa tapxuruwidi, ular həlƙƙə wə Hudaning əyining
ixliriolia izqil yardəm bərdi.

9

Həlƙning yat əllərgə əgixip sadaƙətsizliƙ ƙilixi — Əzraning Israilning gunaƙlirini tonup dua ƙilixi

1 Bu ixlar pütkəndin keyin əmirlər mening bilən kərüxkili yenimoɣa kelip: — Israillar,
kaƙinlar wə Lawiylar əzlirini muxu zeminlardiki taipilərdin, yəni ularning yirgin-
qlik adətliridin ayrip turmidi, — demək, ular Ƙanaaniylar, Ƙittiylar, Pərizziylər,
Yəbusiylar, Ammoniylar, Moabiylar, Misirliƙlar wə Amoriylaroɣa əgixip mangdi.
2 Qünki ular bu yat taipilərdin əzlirigə wə ooɣullirioɣa hotun elip berip, *Hudaoɣa* has
muƙəddəs nəsilni muxu zeminlardiki taipilər bilən arilaxturuwətti; uning üstigə,
əmirlər bilən əməldarlar bu sadaƙətsizlikning baxlamqiliridur, — deyixti.
3 Mən bu ixni anglapla kənglək bilən tonumni yirtip, qaq-saƙallirimni yulup oɣəm-
ƙayoɣuoɣa qüxüp olturup kəttim. 4 Wə Israilning Hudasining səzliridin ƙorƙup
titrigənlərning ƙərbiri sürgünlüktin ƙaytip kəlgənlərning sadaƙətsizliki tüpəylidin

□ **8:26 «kümüxtin altə yüz əllik talant… yüz talant altun…»** — xu dəwrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptooɣra ƙanqilik ikənliki bizgə enik əməs; «kümüxning talanti» bolsa bəlkim 45 kilogram, «altunning talanti» bəlkim 90 kilogram boluxi mumkin; xunga 650 talant kümüx bəlkim 29 tonniqə bolatti, 100 talant kümüx 6.5 tonniqə, 100 talant altun 9 tonniqə bolatti. □ **8:27 «darik»** — (yaki «drahma») — Pars imperyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bu daslarning ƙimmiti 400-500 kilogram altunoɣa barawər idi.

yenimoɣa kəldi. Mən taki kəqlik ⱪurbanliⱪ sunuloɣuqə oɣəm-ⱪayoɣuoɣa qəmüp olturdum.
5 Kəqlik ⱪurbanliⱪ waⱪtida mən əzümni təwən ⱪiloɣan ḥaləttin turup, kənglək wə tonum yirtiⱪ ḥalda Hudayim Pərwərdigaroɣa yüzlinip tizlinip olturup, ⱪollirimni yeyip, 6 dua ⱪilip: — «Aḥ Hudayim, xərməndiliktə yüzümni sanga ⱪaritixtin iza tartmaⱪtimən, i Hudayim; qünki ⱪəbiḥliklirimiz tolilⱪidin baxlirimizdin axti, asiylⱪ-itaətsizlikimiz asmanlaroɣa taⱪaxti. ■ 7 Ata-bowilirimizning künliridin tartip bügüngə ⱪədər zor itaətsizliktə yürüp kəlduⱪ, xunga ⱪəbiḥliklirimiz tüpəylidin biz, bizning padixaḥlirimiz wə kaḥinlirimiz huddi bügünki kündikidək ḥərⱪaysi yurtlardiki padixaḥlarning ⱪolioɣa qüxüp, ⱪiliqⱪa, sürgünlükkə, bulang-talangoɣa, nomusⱪa tapxurulduⱪ.□
8 Əmdi ḥazir azoɣinə waⱪit Hudayimiz kəzlirimizni nurlandurup, ⱪulluⱪimizda bizgə azoɣina aram berilsun dəp, ⱪeqip ⱪutuloɣan bir ⱪaldini saⱪlap ⱪelip, bizgə özining muⱪəddəs jayidin huddi ⱪaⱪⱪan ⱪozuⱪtək muⱪim orun berip, bizgə Hudayimiz Pərwərdigardin iltipat kərsitildi. □ 9 Qünki biz ḥazir ⱪullarmiz; ḥalbuki, Hudayimiz muxu ⱪulluⱪimizda yənila bizni taxliwətməy, bəlki Pars padixaḥlirining aldida rəḥimgə erixtürüp, Hudayimizning öyini selip, harabiləxkən jaylirini yengiwaxtin onglaxⱪa bizni roḥlandurdi, xundaⱪla bizni Yəḥudiyə wə Yerusalemda sepillik ⱪildi.
□ 10-11 I Huda, biz bu *iltipatlar* aldida yənə nemə deyələymiz? Qünki biz yənila Sening məmin bəndiliring boloɣan pəyoɣəmbərlər arⱪilik tapiloɣan əmrliringni taxliwəttuⱪ; Sən *ular arⱪilik*: «Silər kirip miras ⱪilip igiləydioɣan zemin bolsa, xu zemindiki taipilərning nijisliⱪi bilən buloɣanoɣan bir zemin; qünki ular türlük napaklⱪlarni ⱪilip, yirginqlik adətliri bilən bu zeminni bu qəttin u qetioɣiqə tolduruwətti. ■
12 Xunga silər ⱪizliringlarni ularning ooɣullirioɣa bərmənglar, ooɣulliringlaroɣa ularning ⱪizlirini elip bərmənglar; silər küqiyip, zeminning nazu-nemətliridin yeyixkə, zeminni əbədil’əbəd əwladliringlaroɣa miras ⱪilip ⱪaldurux üqün mənggü ularning aman-tinqliⱪi yaki mənpəitini ḥərgiz izdimənglar» — degəniding. 13 Bizning rəzil ⱪilmixlirimiz wə naḥayiti eoɣir itaətsizlikimiz tüpəylidin bu ḥəmmə balaⱪaza beximizoɣa kəlgənidi wə Sən, i Hudayimiz, ⱪəbiḥliklirimizgə tegixlik boloɣan jazayimizni yeniklitip, bizgə bügünkidək nijatlik iltipatni kərsətkən turuⱪluⱪ, □
14 biz ⱪandaⱪmu yənə əmrliringgə hilaplik ⱪilip, bundaⱪ yirginqlik ⱪaidilərni tutⱪan bu taipilər bilən nikaḥliniwerimiz? Mubada xundaⱪ ⱪilidioɣan bolsaⱪ, Sən bizgə oɣəzəplinip, bizgə bir ⱪaldi yaki ⱪutuloɣudək birsinimu ⱪaldurmay yoⱪatmay ⱪalamsən? 15 I Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigar, Sən ḥəⱪⱪaniydursən! Xu səwəbtin biz bügünkidək ⱪutulup ⱪaloɣan bir ⱪaldimiz. Ⱪara, biz Sening aldingda itaətsizliklirimizdə turuwatimiz, xunga Sening aldingda ḥeqⱪaysimiz tik turalmay ⱪalduⱪ» — dedim.

10

Gunaḥini tonup, ⱪiloɣan duaning nətijisi

1 Əzra dua ⱪilip, gunaḥini tonup yioɣlap Hudaning öyi aldida yiⱪilip düm yatⱪan qaoɣda, Israillardin naḥayiti qong bir jamaət, ər-ayallar wə balilar uning yenioɣa

■ **9:6** Zəb. 38:4 □ **9:7 «nomusⱪa tapxurulduⱪ» —** ibraniy tilida «yüzi qüxkənlikigə tapxurulduⱪ». □ **9:8 «bizgə özining muⱪəddəs jayidin huddi ⱪaⱪⱪan ⱪozuⱪtək muⱪim orun berip,...» —** «Yəx.» 22:20-24ni kərüng. □ **9:9 «...bizni Yəḥudiyə wə Yerusalemda sepillik ⱪildi» —** «sepillik» muxu yərdə asasən kəqmə mənidə ixlitilgən bolsa kerək. Qünki Yerusalemdiki sepil muxu waⱪitta tehi ⱪurulmioɣanidi («Nəḥ.» 1-babni kərüng). ■ **9:10-11** Law. 18:25, 27; Ⱪan. 7:3 □ **9:13 «bizgə bügünkidək nijat iltipatini kərsətkən» —** bu ibarining baxⱪa birhil tərjimisi: «bizgə bügünkidək ⱪutuldurulоɣan ⱪaldi ⱪalduroɣan».

kelip yioqildi; kəpqilikmu qattiq yioqlap ketixti. 2 Elamning əwladliridin, Yəhiyəlning ooqli Xekaniya əzraoqa: — Biz Hudayimizoqa sadaqətsizlik qilip bu zemindiki yat taipilərdin hotun aptuq. Qalbuki, Israil üqün yənila ümid bar; 3 biz əmdi Hudayimiz bilən əhdilixəyli, hojamning wə Hudayimizning əmrliridin qorqup titrigənlərning nəsihitigə asasən bu hotunlarni wə ulardin tərəlgən pərzəntlərni yoloqa selip qoyayli. Qəmmə ix Təwrat qanuni boyiqə qilinsun. 4 Tur! Bu ix sanga baoqliqtur, biz seni qollaymiz; jür'ətlik bolup ixni ada qiloqin, — dedi.
5 Xuning bilən Əzra ornidin qopup, kahinlarning Lawiylarning wə pütkül Israil jamaitining baxliqlirini xu səz boyiqə ix qilimiz, dəp qəsəm iqixkə ündidi, ular qəsəm iqti.
6 Andin Əzra Hudaning əyi aldidin qopup Əliyaxibning ooqli Yəhohananning əyigə kirdi; u u yərgə kəlgəndə oqizamu yemidi, sumu iqmidi, qünki u sürgünlüktin qaytip kəlgənlərning sadaqətsizliki üqün eqinatti. 7 Xuning bilən Yəhudiyə wə Yerusalemda sürgünlüktin qaytip kəlgənlərning həmmisigə jakarlinip, Yerusalemoqa yioqilinglar, 8 əmirlər wə aqsaqallarning nəsihiti boyiqə, kimki üq kün iqidə yetip kəlmisə, uning pütün mal-mülki musadirə qilinidu, sürgündin qaytip kəlgənlərning jamaitidinmu ayrilidu, dəp, jakarnamə qikirildi. 9 Xuning bilən Yəhuda wə Binyamindiki barlik ərlər üq küngiqə Yerusalemoqa yioqilip boldi. U toqquzinqi ayning yigirminqi küni idi; barlik həlq Hudaning əyining qoylisidiki məydanoqa kelip olturdi, kəpqilik bu ixtin qorqaqqa, xuningdək qattiq yaoqqan yamoqur tüpəylidin, titrəp ketixti. 10 Kahin Əzra ornidin qopup uloqa: — Silər Hudaoqa sadaqətsizlik qilip yat taipilərning qizlirini hotunluqqa elip Israillarning itaətsizlikini axurdunglar. 11 Əmdi silər ata-bowanglarning Hudasi boloqan Pərwərdigar aldida gunahinglarni tonup, uning nəziridə durus boloqanni qilip, əzünglarni bu zemindiki taipilərdin wə bu yat əllik hotunliringlardin arini oquq qilinglar, dedi.
12 Pütün jamaət yuqiri awazda jawap berip: — Maqul, biz əzlirining xu gəpliri boyiqə ix kərimiz. 13 Biraq adəmlər bək kəp, yənə kelip yamoqur pəsli boloqaqqa talada turalmaymiz; uning üstigə bu degən bir-ikki kündə pütidioqan ix əməs, qünki bizdə bu ixta itaətsizlik qiloqanlar nahayiti kəptur! □ 14 Hudaning muxu ix tüpəyli kəlgən qattiq oqəzipining bizdin kətküqə, baxliqlirimiz pütkül jamaətkə wəkil bolup Pərwərdigarning aldida tursun; bizning hərqaysi xəhərlirimizdə yat əllərdin hotun aloqanlarmu bəlgiləngən waqitta xu xəhərning aqsaqal wə hakimliri bilən birliktə kelip bu ixni bir tərəp qilsun, — dedi.
15 Bu ixqa pəqət Asahəlning ooqli Yonatan bilən Tikwahning ooqli Yahziya qarxi qikti, Məxullam bilən Lawiy Xabbitay ularni qollidi. 16 Xuning bilən sürgündin qaytip kəlgənlər ənə xundaq qildi. Kahin Əzra wə ata jəmətlirining baxliqliri boloqanlar jəməti boyiqə bu ixqa ayrildi; ularning həmmisi ismiliri boyiqə tizimlandi. Ular oninqi ayning birinqi küni bu ixni təkxürüp bir tərəp qilixqa kirixti. 17 Ular yat əllik hotunlarni aloqan ərlərning soriqini birinqi ayning birinqi küni tügətti.

Yat əllərdin hotun aloqanlarning tizimliki

18 Kahinlarning əwladliri iqidə yat əllik hotunlarni aloqanlardin muxular qikti: — Yozadakning ooqli Yəxuaning wə uning qerindaxlirining əwladliridin: — Maaseyah, Əliezər, Yarib, Gədaliya. 19 Ular hotunlirimizni yoloqa selip qoyimiz dəp *qəsəm qilip* qol berixti wə gunahi üqün itaətsizlik qurbanliqi süpitidə qoy padisidin bir qoqqarni sundi. 20 Immərning əwladliridin Qanani bilən Zəbadiya; 21 Qarimning əwladliri

□ **10:13 «qünki bizdə bu ixta itaətsizlik qiloqanlar nahayiti kəptur!»** — baxqa bir hil tərjimisi: «qünki biz bu ixta bək eoqir itaətsizlik qiloqanmiz».

iqidə Maaseyaḫ, Eliyaḫ, Xemaya, Yəḥiyəl wə Uzziya; □ 22 Paxhurning əwladliridin
Əlyoyinay, Maaseyaḫ, Ismail, Nətanəl, Yozabad wə Əlasaḫ.

23 Lawiylar iqidə Yozabad, Ximəy, Kelaya (Kelita»mu deyilidu), Pitaḫiya, Yəḫuda bilən
Əliezər; 24 oɣəzəlkəxlər iqidə Əliyaxib; dərwaziwənlər iqidə Xallum, Tələm, Uri.

25 Israillardin: — Paroxning əwladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Əliazar,
Malkiya, Binaya; 26 Elamning əwladliridin Mattaniya, Zəkəriya, Yəḥiyəl, Abdi,
Yərimot bilən Eliyaḫ; 27 Zattuning əwladliridin Əlyoyinay, Əliyaxib, Mattaniya,
Yərimot, Zabad bilən Aziza; 28 Bibayning əwladliridin Yoḫoḫanan, Ḫananiya, Zabbay
bilən Atlay; 29 Banining əwladliridin Məxullam, Malluḳ, Adaya, Yaxub, Xeal bilən
Ramot; □ 30 Paḫat-Moabning əwladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaseyaḫ, Mattaniya,
Bəzaləl, Binnuiy bilən Manassəḫ; 31 Ḫarimning əwladliridin Əliezər, Yixiya, Malkiya,
Xemaya, Ximeon, 32 Binyamin, Malluḳ wə Xəmariya; 33 Haxumning əwladliridin
Mattinay, Mattataḫ, Zabad, Əlifələt, Yərəmay, Manassəḫ wə Ximəy; 34 Banining
əwladliridin Maday, Amram, Uəl, 35 Binaya, Bədiya, Keluḫay, 36 Waniya, Mərəmot,
Əliyaxib, 37 Mattaniyaḫ, Mattinay, Yaasu, 38 Bani, Binnuiy, Ximəy, 39 Xələmiya, Natan,
Adaya, 40 Maknadibay, Xaxay, Xaray, 41 Azarəl, Xələmiya, Xəmariya, 42 Xallum,
Amariya, Yüsüp; 43 Neboning əwladliridin Jəiyəl, Mattitiyaḫ, Zabad, Zebina, Yadday,
Yoel wə Binaya. 44 Bularning ḫəmmisi yat əllik hotunlarni aloɣanlar idi, wə xuningdək
ulardin bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi.□

□ **10:21 «Eliyaḫ» —** bu isim ərəb tilida, xundaḳla uyoɣur tilida «Iliyas» deyilidu. □ **10:29 «Ramot» —** yaki «Yərəmot». □ **10:44 «wə xuningdək ulardin bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi» —** baxḳa bir hil tərjimisi: — «… wə xuning bilən ular hotunlirini wə pərzəntlirini yoloɣa seliwətti». Bu ayətning tekisttə kəmtüklük boluxi mumkin. Xunga mənisi enik əməs.

TƏWRAT DƏWRINING TARIHINI KƏRSITIDIQAN HƏRITƏ

Nəḩəmiya

Yerusalemning eqinixlik, harablik ḩaliti

1 Ḩakaliyaning ooɣli Nəḩəmiya xundak bayan kildiki: — Yigirminqi yili Kisləw
eyida, mən Xuxan kəl'əsidə turattim, □ 2 Өz kerindaxlirimdin biri bolɣan Ḩanani
bilən birnəqqə kixi Yəhudiyədin qikip kəldi; mən ulardin sürgünlüktin kutulup
kalɣan Yəhudalar wə Yerusalem tooɣrisida soridim. 3 Ular manga: — Sürgünlüktin
kutulɣan həlkning kaldisi *Yəḩudiyə* өlkisidə kattik japa-muxəkkət astida wə aḩanət
iqidə kaldi. Yerusalemning sepili bolsa өrüwetildi, kowuklirimu køydürüwetildi,
dəp eytip bərdi.

Nəḩəmiyaning Yerusalem üqün roza tutup dua kilixi

4 Mən bu gəplərni anglap olturup yioɣlap kəttim, birnəqqə küngiqə nalə-pəryad
kətürüp, asmanlardiki Huda aldida roza tutup, dua kilip 5 mundak dedim: — «I
asmandiki Huda Pərwərdigar, Өzini səyüp, əmrlirini tutkanlarɣa өzgərməs mehir
kərsitip əḩdisidə turɣuqi uluɣ wə dəḩxətlik Təngri, ■ 6 əmdi Sening aldingda
muxu pəyttə kulliring Israillar üqün pekir kulungning keqə-kündüz kiliwatkan bu
duasioɣa kuliking selinɣay, kəzüng oquk bolɣay! Mən biz Israillarning Sening
aldingda sadir kilɣan gunaḩlirimizni etirap kilimən; mənmu, atamning jəmətimu
gunaḩ kilduk! 7 Biz Sening yolungɣa tətür ix kilip, Sən kulung Musaɣa tapilioɣan
əmrliring, bəlgilimiliring wə ḩəkümliringni ḩeq tutmiduk. 8-9 Sening Өz kulung
Musaɣa tapilap: «Əgər silər wapasizlik kilsanglar, silərni pütün taipilərning arisioɣa
tarkitiwetimən; lekin Manga yenip kelip, Mening əmrlirimni tutup əməl kilsanglar,
gərqə aranglardin ḩətta asmanlarning əng qetigə kooɣliwetilgənlər bolsimu, Mən
ularni xu yərdin yioɣip, Mening namimni tikləxkə tallioɣan jayɣa elip kelimən» degən
səzüngni yad kilɣaysən, dəp ətünimən. ■ 10 Bularning ḩəmmisi Sening kulliring
wə Sening həlking, Өzüngning zor kudriting wə küqlük kolung bilən ḩərlükkə
kutkuzdung. 11 I Rəbbim, kulungning duasioɣa ḩəm Sening namingdin əyminixtin
səyüngən kulliringningmu duasini kuliking tingxioɣay; bügün kulungning ixlirini
onguxluk kilɣaysən, uni xu kixining aldida iltipatka erixtürgəysən».
Xu wakitta mən padixaḩning sakiysi idim.

2

Padixaḩning Nəḩəmiyaning Yerusalemni, jümlidin sepilini kayta ongxap qikixioɣa ruhsət kilixi

1 Wə xundak boldiki, padixaḩ Artahxaxtaning yigirminqi yili Nisan eyi, padixaḩning
aldioɣa xarab kəltürülgənidi; mən xarabni elip padixaḩka sundum. Buningdin ilgiri
mən padixaḩning aldida ḩeqkaqan oɣəmkin kərüngən əməs idim.
2 Xuning bilən padixaḩ meningdin: — Birər kesiling bolmisa, qiraying nemixka
xunqə oɣəmkin kərünidu? Kənglüngdə qokum bir dərd bar, dewidi, mən intayin

□ **1:1** **«yigirminqi yili»** — Pars padixaḩi Artahxaxtaning yigirminqi yilini kərsitidu (2:1ni kərüng). ■ **1:5** Mis. 20:6; 34:7; Qəl. 14:18; Kan. 5:10; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ **1:8-9** Kan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

qorqup kəttim. 3 Mən padixaḩqa: — Padixaḩim mənggü yaxiоqayla! Ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩər harabilikkə aylanоqan, dərwaza-qowuqliri kөydürüwetilgən tursa, mən qandaqmu оqəmkin kөrünməy? — dedim.
4 Padixaḩ meningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soriwidi, mən asmandiki Hudaоqa dua qilip, 5 andin padixaḩqa: — Əgər padixaḩimning kөngligə muwapiq kөrünsə, qulliri өzlirining aldida iltipatqa erixkən bolsa, meni Yəhudiyəgə əwətkən bolsila, ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩərgə berip, uni yengiwaxtin qurup qiqsam, dedim.
6 Padixaḩ (xu qaoqda hanix padixaḩning yenida olturatti) məndin: — Səpiringgə qanqilik waqit ketidu? Qaqan qaytip kelisən? — dəp soridi. Xuning bilən padixaḩ meni əwətixni muwapiq kөrdi; mənmu uningоqa qaytip kelidiоqan bir waqitni bekittim. 7 Mən yənə padixaḩtin: — Aliyliriоqa muwapiq kөrünsə, manga *Əfrat* dəryasining u qetidiki waliylaroqa meni taki Yəhudiyəgə baroquqə өtkili qoyux tooqruluq yarliq hətlirini pütüp bərgən bolsila; □ 8 Wə yənə padixaḩliq ormanliqiоqa qaraydiоqan Asafqa muqəddəs өygə təwə bоlоqan qəl’əning dərwaziliri, xuningdək xəḩərning sepili wə өzüm turidiоqan өygə ketidiоqan limlarni yasaxqa kerəklik yaoqaqlarni manga berix tooqruluqmu bir yarliqni pütüp bərgən bolsila, dedim. Hudayimning xəpqətlik qoli üstümdə bоlоqaqqa, padixaḩ iltipat qilip bularning ḩəmmisini manga bərdi. ■ 9 Xuning bilən mən dəryaning u qetidiki waliylarning yeniоqa berip padixaḩning yarliqlirini tapxurdum. Padixaḩ yənə birnəqqə qoxun sərdarliri bilən atliq ləxkərlərnimu manga ḩəmraḩ boluxqa orunlaxturоqanidi. 10 Ḩoronluq Sanballat bilən Ammoniy Tobiya degən əməldar Israillarning mənpəətini izdəp adəm kəptu, degən həwərni anglap intayin narazi boldi.□

Nəḩəmiyaning keqisi sepilni qarlaxqa qiqixi

11 Mən Yerusalemоqa kelip üq kün turdum. 12 Andin keqisi mən wə manga ḩəmraḩ bоlоqan birnəqqə adəm ornimizdin turduq (mən Hudayimning kөnglümgə Yerusalem üqün nemə ixlarni qilixni salоqanliqi tooqrisida ḩeqkimgə birər nemə demigənidim). Өzüm mingən ulaoqdin baxqa ḩeqqandaq ulaoqmu almay, 13 keqisi «Jiloqa qowuqi»din qiqip «Əjdiḩa buliqi»oqa qarap mengip, «Tezək qowuqi»oqa kelip, Yerusalemning buzuwetilgən sepillirini wə kөydürüwetilgən qowuq-dərwazilirini kөzdin kəqürdum. 14 Yənə aldioqa mengip «Bulaq qowuqi» bilən «Xaḩanə kөl»gə kəldim; lekin xu yərdə mən mingən ulaoqning өtüxikə yol bək tar kəlgəqkə, 15 keqidə mən jiloqa bilən qiqip sepilni kөzdin kəqürüp qiqtim. Andin yenip «Jiloqa qowuqi»din xəḩərgə kirip, өygə qayttim.
16 Əməldarlarning ḩeqqaysisi mening nəgə baroqanliqimni wə nemə qiloqanliqimni bilməy qelixti, qünki mən ya Yəhudiylaroqa, kaḩinlaroqa, ya əmir-ḩakimlaroqa wə yaki baxqa hizmət qilidiоqanlaroqa ḩeqnemə eytmioqanidim.

Nəḩəmiyaning həlqni sepilni qayta selixqa ilḩamlanduruxi

17 Keyin mən ularoqa: — Silər beximizoqa kəlgən balayi’apətni, Yerusalemning harabigə aylanоqanliqini, sepil qowuqlirining kөydürüwetilgənlikini kөrdünglar; kelinglar, ḩəmmimiz ḩaqarətkə qeliwərməslikimiz üqün Yerusalemning sepilini qaytidin yasap qiqayli, — dedim. 18 Mən yənə ularoqa Hudayimning xəpqətlik qolining mening üstümdə bоlоqanliqini wə padixaḩning manga qiloqan gəplirini

□ **2:7 «Əfrat dəryasining u qeti…»** — məzkur kitabta muxu yədin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kөrsitidu. «U qeti…» — dəryaning oqərbiy təripi. **«…meni taki Yəhudiyəgə baroquqə өtkili qoyux»** — yaki «…səpirimdə meni aloqa sürüx». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10 «Tobiya degən əməldar»** — ibraniy tilida «Tobiya degən qul».

eytiwidim, ular: — Ornumizdin turup uni yasayli! — deyixip, bu yahxi ixni ḳilixḳa
ɵz ḳollirini ḳuwwətləndürdi.
19 Lekin Ḥoronluḳ Sanballat, hizmətkar Ammoniy Tobiya ḥəm ərəb bolоḷan Gəxəm
bu ixni anglap bizni zanglik ḳilip mənsitməy: — Silərning bu ḳiloḷininglar nemə ix?
Silər padixaḥḳa asiylik ḳilmaḳqimusilər? — deyixti.
20 Mən ularоḷa jawab berip: — Asmanlardiki Huda bolsa bizni oḷəlibigə erixtüridu wə
Uning ḳulliri bolоḷan bizlər ḳopup ḳurimiz. Lekin silərning Yerusalemda ḥeqḳandaḳ
nesiwənglar, ḥoḳuḳunglar yaki yadnamənglar yoḳ, — dedim.

3

Sepilni bələklərgə bəlüp ongxaxḳa buyruluxi •••• Kona xəḫərning həritisini kərüng

1 Xu qaoḷda bax kaḥin Əliyaxib wə uning kaḥin ḳerindaxliri ḳopup «Ḳoy ḳowuḳi»ni
yengiwaxtin yasap qiḳti; ular ḳowuḳning ḳanatlirini ornitip, uni *Hudaoḷa* atap
muḳəddəs dəp bekitti; ular «Yüzning munari» bilən «Ḥananiyəlning munari»oḷiqə
bolоḷan ariliḳtiki sepilni ongxap, uni muḳəddəs dəp bekitti; □ 2 Uningoḷa tutax
ḳismini Yeriholuḳlar yasidi; yənə uningoḷa tutax ḳismini Imrining ooḷli Zakkur yasidi.
3 «Beliḳ ḳowuḳi»ni Sənaaḥning ooḷulliri yasidi; ular uning lim-kexəklirini selip,
ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti. 4 Uningoḷa tutax ḳismini Ḥakozning
nəwrisi, Uriyaning ooḷli Mərəmot yasidi; uningoḷa tutax ḳismini Məxəzabəlning
nəwrisi, Bərəkiyaning ooḷli Məxullam yasidi. Uningoḷa tutax ḳismini Baanaḥning
ooḷli Zadok yasidi. □ 5 Uningoḷa tutax ḳismini Təkoaliḳlar yasidi; lekin ularning
qongliri ɵz hojisining ixini zimmisigə ilixḳa unimidi.
6 «Kona ḳowuḳ»ni Pasiyaning ooḷli Yəḫoda bilən Besodiyaning ooḷli Məxullam yasidi;
ular uning lim-kexəklirini selip, ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti. □
7 Ularning yenidiki tutax ḳismini Gibeonluḳ Məlatiya, Meronotluḳ Yadon ḥəmdə
Dəryaning bu oḷərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən
Mizpaḥliḳlar yasidi. □ 8 Ularning yenidiki tutax ḳismini zərgərlərdin bolоḷan
Harḥayaning ooḷli Uzziyəl yasidi. Uningoḷa tutax ḳismini huxbuy buyum yasaydioḷan
ətirqilərdin Ḥananiya yasidi. Ular Yerusalem *sepilini* taki «Ḳelin tam»oḷiqə ongxap
yasidi. □ 9 Ularning yenidiki tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi bolоḷan
Hurning ooḷli Refaya yasidi. 10 Ularning yenida, Harumafning ooḷli Yədaya ɵzining
ɵyining udulidiki ḳismini yasidi. Ularning yenidiki ḳismini Haxabniyaning ooḷli
Ḥattux yasidi. 11 Ḥarimning ooḷli Malkiya bilən Paḥat-Moabning ooḷli Ḥaxxub
sepilning baxḳa bir bəliki bilən «Humdanlar munari»ni yasidi. 12 Ularning yenidiki
tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi Halloḫəxning ooḷli Xallom ɵzi wə
uning ḳizliri yasidi.
13 «Jiloḷa ḳowuḳi»ni Ḥanun bilən Zanoaḥ xəḫirining aḥalisi yasidi. Ular uni yasap,
uning ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti wə yənə «Tezək ḳowuḳi»oḷiqə

□ **3:1 «Yüzning munari» —** baxḳa hil tərjimilər: — «Ḥammeaḥning munari» yaki «Meaḥning munari». **«muḳəddəs dəp bekitti» —** nemixḳa xundaḳ bekitidu? Uning «Ḳoy ḳowuḳi» dəp atilixning səwəbi bəlkim ibadəthanida sunulidioḷan ḳurbanliḳlar (kəpinqisi ḳoylar, əlwəttə) xu dərwazidin xəḫərgə elip kirilətti. Xunga ḳurbanliḳlarning kirix yolini «muḳəddəs» dəp bekitix tolimu muwapiḳ idi — demək, xu dərwazidin ḳurbanliḳlardin baxḳa ḥeqḳandaḳ nərsilərni elip kirixkə bolmaytti. □ **3:4 «Ḥakozning…» —** yaki «Kozning…». □ **3:6 «Pasiyaning ooḷli Yəḫoda» —** yaki «Pasiyaning ooḷli Yoyada». □ **3:7 «Dərya» —** Əfrat dəryasi. **«Məlatiya, Meronotluḳ Yadon ḥəmdə Dəryaning bu oḷərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən Mizpaḥliḳlar yasidi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Məlatiya… wə Yadon yasidi; bular Dəryaning oḷərbiy təripidiki waliylar idarə ḳilidioḷan Gibeonluḳlar wə Mizpaḥliḳlar idi». □ **3:8 «… ongxap yasidi» —** yaki «…suwap qiḳti».

ming gəz sepilnimu yasidi. 14 «Tezək qowuqi»ni Bəyt-Ḥakkərəm yurtining baxliqi
Rəkabning oƣli Malkiya yasidi; ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri wə
baldaqlirini ornatti.
15 «Bulaq qowuqi»ni Mizpaḥ yurtining baxliqi Kol-Ḥozəḥning oƣli Xallum yasidi. U
uni yasap, өgzisini yepip, uning qanatliri, taqaqliri wə baldaqlirini ornatti wə yənə
xaḥanə baoƣning yenidiki Siloam kəlining sepilini «Dawutning xəḥiri»din qüxidioƣan
pələmpəygiqə yengiwaxtin yasidi.□
16 Uningdin keyinki tutax qismini Dawutning qəbrilirining udulidiki wə uningdin
keyinki sün'iy kəlgə ḥəm uning kəynidiki «Palwanlarning өyi»gə qədər Bəyt-
Zur yurtining yerimining ḥakimi, Azbukning oƣli Nəḥəmiya yasidi. 17 Uningdin
keyinki tutax qismini Lawiylar — Yəni Banining oƣli Rəḥum yasidi, uning yenidiki
tutax qismini Keilaḥning yerim yurtining ḥakimi Ḥaxabiya өz yurtioƣa wakalitən
yasap qikti. 18 Uning yenidiki tutax qismini ularning qerindaxliri — Keilaḥning
ikkinqi yerimining ḥakimi, Ḥenadadning oƣli Baway yasidi. □ 19 Uning yenida,
Mizpaḥning ḥakimi Yəxuyaning oƣli Ezər qoral-yaraoƣ ambirioƣa qikix yolining
udulida, sepilning doqmuxidiki yənə bir bəlikini yasidi. 20 Zabbayning oƣli Baruq
uningdin keyinki yənə bir bəlikini, yəni sepilning doqmuxidin taki bax kaḥin
Əliyaxibning өyining dərwazisioƣiqə boloƣan bəlikini kəngül qoyup yasidi. 21 Uning
yenida Ḥakozning nəwrisi, Uriyaning oƣli Mərəmot sepilning Əliyaxibning өyining
dərwazisidin taki Əliyaxibning ḥoylisining ahirioƣiqə boloƣan yənə bir bəlikini
yasidi. □ 22 Bulardin keyinki bir qismini Iordan tüzləngliкidikilər, kaḥinlar yasidi.
23 Bularning yenida, Binyamin bilən Ḥaxxub өz өyining udulidiki bəlikini yasidi.
Ulardin keyin Ananiyaning nəwrisi, Maaseyaḥning oƣli Azariya өz өyining yenidiki
qisimni yasidi. 24 Uning yenida, Azariyaning өyidin taki sepilning doqmuxioƣiqə
boloƣan yənə bir bəlikini Ḥenadadning oƣli Binnuiy yasidi. 25 *Uning yenida*, Uzayning
oƣli Palal padixaḥ ordisining doqmuxi, xuningdək ordidiki qoqqiyip turoƣan, zindan
ḥoylisining yenidiki egiz munarning udulidiki bəlikini yasidi. Uningdin keyinki
bir bəlikini Paroxning oƣli Pidaya yasidi. 26 Əmdi Ofəldə turidioƣan ibadəthana
hizmətkarliri künqikix tərəptiki «Su qowuqi»ning udulidiki wə qoqqiyip turoƣan
munarning udulidiki sepilni yasidi. □ 27 Qoqqiyip turoƣan qong munarning
udulida Təkoaliqlar taki Ofəl sepilioƣiqə boloƣan ikkinqi bir bəlikini yasidi. 28 «At
qowuqi»ning yuqiri bir bəlikini kaḥinlar ḥərbiri өz өyining udulidiki qismini yasidi.
29 Immərning oƣli Zadok ularning yenida, keyinki qismini, өz өyining udulidiki bir
bəlikini yasidi. Uning yenidiki tutax qismini «xərqiy dərwaza»ning dərwaziwəni
Xekaniyaning oƣli Xemaya yasidi. 30 Uning yenida, Xələmiyaning oƣli Ḥananiya
bilən Zalafning altinqi oƣli Ḥanun ikkinqi bir bəlikini yasidi; ularning yenida,
Bərəkiyaning oƣli Məxullam өz qorusining udulidiki bir bələkni yasidi. 31 Uning
yenida, xu yərdin tartip ibadəthana hizmətkarliri bilən sodigərlərning qoruliridin
ətüp, «Təkxürüx qowuqi»ning udulidiki sepil doqmuxining balihanisioƣiqə boloƣan
bəlikini zərgərlərdin boloƣan Malkiya yasidi. □ 32 Doqmuxning balihanisi bilən «Qoy
qowuqi»ning arilikidiki bələkni zərgərlər bilən sodigərlər yasidi.

4

□ **3:15 «xaḥanə baoƣning yenidiki Siloam kəli» —** muxu yərdə ibraniy tilida «xaḥanə baoƣning yenidiki Xelaḥ kəli» deyilidu. □ **3:18 «Baway» —** yaki «Binnuiy». □ **3:21 «Ḥakozning nəwrisi» —** yaki «Kozning nəwrisi». □ **3:26 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətaniylar». □ **3:31 «udulidiki sepil doqmuxining balihanisioƣiqə» —** yaki «udulidiki sepil doqmuxioƣa qikix yolioƣiqə» yaki «udulidiki sepil doqmuxidiki pələmpəygiqə».

Sanballatning hapa boluxi wə məshirə ḳilixi

1 Xundaḳ boldiki, Sanballat bizning sepilni yengiwaxtin ongxawatḳanliḳimizni anglap ɵzəplinip, ḳəḩri bilən Yəḩudalarni məshirə ḳildi. 2 U ɵz ḳerindaxliri wə Samariyə ḳoxuni aldida: — Bu zəip Yəḩudalar nemə ḳiliwatidu? Ular ɵzlirini xundaḳ mustəḩkəmliməkqimu? Ular ḳurbanliḳlarni sunmaḳqimu? Ular bir kün iqidə püttürüxməkqimu? Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularɵa jan kirgüzəmdikən? — dedi. □ 3 Uning yenida turuwatḳan Ammoniy Tobiya: — Ular ḩərḳanqə yasisimu, bir tülkə sepilning üstigə yamixip qiḳsa, ularning tax temini ɵrüwetidu! — dedi.

Nəḩəmiyaning duasi

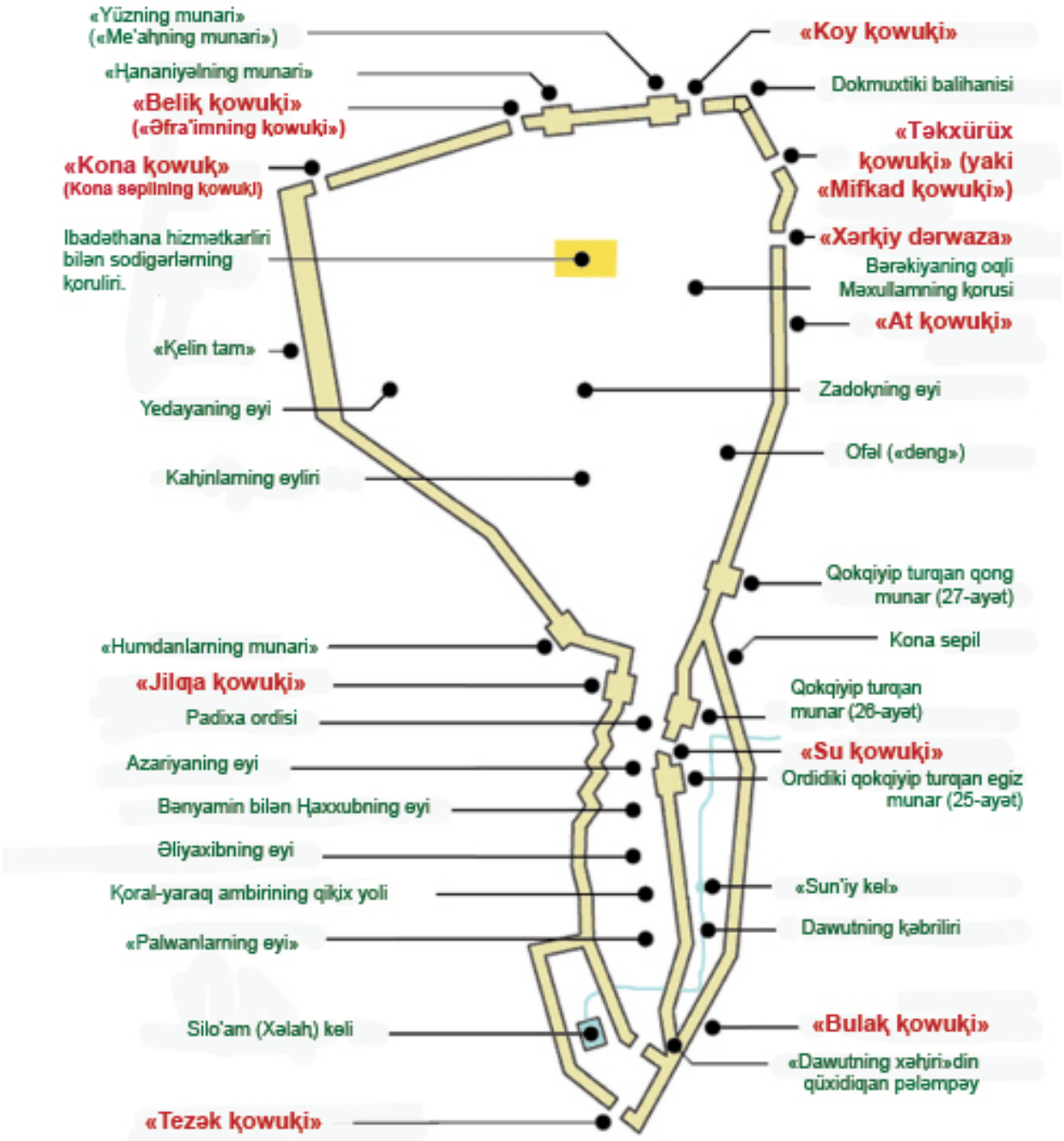
4 — I Hudayimiz, ḳulaḳ selip angliɵaysən, kəmsitilməktimiz, ularning ḳiliɵan ḩaḳarətlirini ɵz bexiɵa yandurɵaysun; ularni tutḳun ḳilip elip beriliɵan yaḳa yurtta həḳning oljisiɵa aylandurɵaysun! 5 Ularning ḳəbiḩlikini yapmiɵaysən, gunaḩliri aldingdinmu ɵqürüwetilmisun; qünki ular sepilni ongxawatḳanlarning kəngligə azar bərdi!

6 Xundaḳtimu sepilni yengiwaxtin ongxawərduḳ; uni ulap, egizlikini yerimiɵa yətküzduḳ; qünki kəpqilik kəngül ḳoyup ixlidi.

□ **4:2 «Ular ɵzlirini xundaḳ mustəḩkəmliməkqimu?»** — yaki «ular ɵz məyliqə xundaḳ ketiwərsə bolamdu?» yaki «ɵzlirigə tayinip bu ixni ḳilalamdu?». Tekistning ibraniy tilini qüxinix səl təs. **«Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularɵa jan kirgüzəmdikən?»** — bu məshirə səzliri iqidə bir-birigə zit kelidiɵan ixlar bar. Ḳariɵanda, gərqə Sanballat mazaḳ ḳiliɵini bilən, uning ḳuruluxḳa boliɵan ɵzipi uningda bu ix püttürülüxi mumkin, degəndək birhil ḳorḳunqning barliḳiɵa ispat bolidu.

Yerusalemning qowuq-dərwaziliri

(Nəḥəmiya dəwri - «Nəḥəmiya» 3-babni kərüng)

Yerusalemning qowuqliri (Nəḥəmiya qayta quroqan)

Düxmənlərning tosḳunluḳ wə buzoɣunqilik ḳilixḳa ḳəstlixi

7 Xundaḳ boldiki, Sanballat, Tobiya, Ərəblər, Ammoniylar, Axdodluḳlar Yerusalem
sepillirini yengiwaxtin ongxax ḳuruluxining yənila elip beriliwatḳanliḳini,
sepil bəsüklirining etiwetilgənlikini anglap ḳattiḳ oɣəzəpkə kelixti-də, 8 birliktə
Yerusalemoɣa ḩujum ḳilip uningda ḳalaymiḳanqilik tuoɣduruxni ḳəstləxti. 9 Xunga
biz Hudayimizoɣa iltija ḳilduḳ ḩəm ularning səwəbidin keqə-kündüz kəzətqi ḳoyup,
əzlirimiz ulardin mudapiələnduḳ.
10 Bu qaoɣda Yəḩudiyədikilər: — Ixqi-ḩammallar ḩalidin kətti, xuningdək
qalma-kesək əhlətlər yənila naḩayiti kəp, biz sepilni ongxaxḳa ḩətta sepiloɣimu
yeḳinlixalmiduḳ! — deyixti. 11 Xuning bilən bir waḳitta düxmənlirimiz: — Ular
səzməstə, ular kərməstə, ularning arisioɣa kiriwelip ularni əltürüp, ḳuruluxni
tohtitiwetimiz! — deyixti.
12 Wə xundaḳ boldiki, ularning ətrapida turuwatḳan Yəḩudalarmu yenimizoɣa on
ḳetim kelip: — Ḳaysi tərəpkə ḳarisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə ḩujum
ḳilmaḳqi! — dəp həwər yətküzüxti. □ 13 Xunga mən həlḳni jəmət-jəmət boyiqə,
ḳolioɣa ḳiliq, nəyzə wə oḳyalirini elip, sepili pəs boloɣan yaki ḩujumoɣa oquḳ
turoɣan yərlərdə sepilning arḳisida ḳarawulluḳta turuxḳa ḳoydum. 14 Kəzdin
kəqürüp qiḳḳandin keyin ornumdin ḳopup mətiwərlər bilən əməldarlar wə baxḳa
həlḳḳə: — Ulardin ḳorḳmanglar; uluoɣ wə dəḩxətlik Rəbni esinglarda tutunglar,
əz ḳerindaxliringlar, ooɣul-ḳizliringlar, ayalliringlar wə əy-makaninglar üqün jəng
ḳilinglar, dedim.

Bir tərəptin ixləx, bir tərəptin mudapiəlinix

15 Xundaḳ boldiki, əzlirining suyiḳəstini bilip ḳaloɣanliḳimiz düxmənlərning
ḳuliḳioɣa yetip baroɣaq, xuningdək Huda ularning suyiḳəstini bitqit ḳiloɣaq, biz
ḩəmmimiz sepiloɣa ḳaytip, ḩərbirimiz əsli ix ornimizda ixni dawamlaxturiwərduḳ.
16-17 Ənə xu qaoɣdin baxlap hizmətkarlirimning yerimi ix bilən boldi, yerimi
ḳolioɣa nəyzə, ḳalḳan, oḳya tutḳan, dobuloɣa-sawut kiygən ḩalda yürüxti. Sərdar-
əməldarlar sepilni ongxawatḳan barliḳ Yəḩuda jəmətidikilərning arḳisida turdi.
Ḩəm yüklərni toxuwatḳanlar ḩəm ularoɣa yük artiwatḳanlarmu bir ḳolida ixləp,
bir ḳolida yaraoɣlirini qing tutuxḳanidi. 18 Tamqilarning ḩərbiri bəlligə ḳiliq-
hənjərlirini asḳan ḩalda *sepilni* yasawatatti; kanayqi bolsa yenimda turatti. 19 Mən
mətiwərlər, əməldarlar wə baxḳa həlḳḳə: — Bu ḳurulux naḩayiti qong, dairisi
kəng; biz ḩəmmimiz sepilda bələk-bələklər boyiqə tarḳilip ixləp, bir-birimizdin yiraḳ
turuwatimiz. 20 Xunga məyli kəyərdə bolunglar, kanay awazini anglisanglarla, biz
bar xu yərgə kelip yioɣilinglar; Hudayimiz biz üqün jəng ḳilidu, — dedim.■
21 Biz ənə xu tərikidə ixliduḳ; həlḳning yerimi tang atḳandin tartip yultuz
qiḳḳuqə nəyzilirini qing tutup turuxti. 22 U qaoɣda mən yənə həlḳḳə: —
Ḩəmməylən əz hizmətkari bilən keqini Yerusalemoɣa kirip ətküzsun, xundaḳ
bolsa ular keqisi bizning muḩapizətqilikimizni ḳilidu, kündüzi ixləydu, dedim.
23 Xundaḳ ḳilip ya mən, nə ḳerindaxlirim, ya hizmətkarlirim yaki manga
əgəxkən muḩapizətqilərning ḩeqḳaysisi kiyimlirini selixmidi; ḩərbiri ḩətta suoɣa
baroɣandimu əzining yaraoɣlirini eliwalatti.□

□ **4:12 «ḳaysi tərəpkə ḳarisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə ḩujum ḳilmaḳqi!»** — əsli ayətning kəqürülmisi kəmtük boloɣaqḳa, mənisini jayida qiḳirix təs bolup ḳaldi; xunga muxu Yəḩudiylarning eytḳan sözlirining birnəqqə hil tərjimiliri bar. Lekin asasiy mənilirining ḩəmmisi düxmənlərning ḩərtərəplimə ḳəstləxlirini kərsitidu. ■ **4:20** Mis. 14:25; Ḳan. 1:30; 28:7 □ **4:23 «ḩərbiri ḩətta suoɣa baroɣandimu əzining yaraoɣlirini eliwalatti»** — yaki «ḩərbiri ong ḳolidin yaraoɣlirini qüxürüxmidi» yaki «ḩərbirəylən pəḳət yuyunoɣandila kiyimlirini salatti». Əyni tekist kəmtüktək kərünidu.

5

Namratlarning nalisi

1 U qaoɣda halayiḳ wə ularning hotunliri əz ḳerindaxliri boloɣan Yəḫudalar üstidin
xikayət ḳilip ḳattiḳ dad-pəryad kətürüxti. 2 Bəzilər: — Biz wə ooɣul-ḳizlirimizning
jan sanimiz kəp, kün kəqüriximiz üqün toyoɣudək axliḳ almisaḳ bolmaydu, deyixti.
3 Yənə bəzilər: — Biz aqarqiliḳta ḳaloɣan waḳtimizda axliḳ elip yəymiz dəp
etizlirimiz, üzümzarliḳlirimizni wə əylirimizni rənigə berixkə məjbur bolduḳ,
deyixti. 4 Wə yənə bəzilər: — Padixaḫning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz
üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ. □ 5 Gərqə bədənlirimiz
ḳerindaxlirimizning bədənlirigə, pərzəntlirimiz ularning pərzəntlirigə ohxax bol-
simu, lekin ooɣul-ḳizlirimizni ḳul-dedək boluxḳa tapxurmay amalimiz bolmidi;
əməliyəttə ḳizlirimizdin bəziliri alliḳaqan dedək bolupmu kətti; ularni bədəl töləp
ḫərlükkə qiḳirixḳa ḳurbimiz yətmidi, qünki bizning etizlar wə üzümzarliḳlirimiz
ḫazir baxḳilarning ḳolididur, — deyixti.

Nəḫəmiyaning mətiwərlər bilən mənsəpdarlarni oɣəzəp bilən əyiblixi

6 Mən ularning dad-pəryadlirini wə eytḳan bu gəplirini angliɣandin keyin ḳattiḳ
oɣəzəpləndim. 7 Kənglümdə birər ḳur oyliniwaloɣandin keyin, mətiwərlər bilən
əməldarlarni əyibləp: — Silər əz ḳerindaxliringlaroɣa ḳərz berip ulardin əsüm
alidikənsilər-ḫə! — dəp tənbiḫ bərdim. Andin ularning səwəbidin qong bir yioɣin
eqip ■ 8 ularni: — Biz küqimizning yetixiqə yat taipilərgə setiwetilgən ḳerindiximiz
Yəḫudalarni ḳayturup setiwalduḳ, lekin silər bizni ularni ḳayturup setiwalsun
dəp ḳerindaxliringlarni yənə setiwətməkqi boluwatamsilər? — dəp əyibliwidim,
ular dəydioɣan gəp tapalmay, xük turup ḳaldi. 9 Andin mən ularoɣa yənə: —
Silərning bu ḳiloɣininglar ḳamlaxmaptu. Silər düxmənlirimiz boloɣan taipilər aldida
bizni aḫanətkə ḳaldurmay, Hudayimizning ḳorḳunqida mangsanglar bolmasmidi?
10 Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turup
əsüm alsaḳ alattuḳ! Silərdin ətünimən, mundaḳ əsüm elixtin waz keqəyli! □
11 Ətünüp ḳalay, silər dəl bügün ularning etizlirini, üzümzarliḳ, zəytunzarliḳ wə
əylirini ḳayturup beringlar, wə xuningdək silər ulardin ündürüwaloɣan pul, axliḳ,
yengi məy-xarab wə yengi zəytun maylirining əsümini ularoɣa ḳayturup beringlar,
dedim.□
12 Ular: — Ḳayturup berimiz, əmdi ulardin ḫeq əsüm almaymiz; sili nemə desilə,
biz xundaḳ ḳilimiz, deyixti. Mən kaḫinlarni qaḳirtip kelip, ularni bu wədə boyiqə

□ **5:4 «Padixaḫning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ»** — yaki «padixaḫning baj-seliḳini töləxkə etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimizni rənigə berip pul ḳərz alduḳ».
■ **5:7** Mis. 22:24 □ **5:10 «Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turup əsüm alsaḳ alattuḳ»** — baxḳa birhil tərjimisi: — (1) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turuwatimiz» yaki: — (2) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turayli». Nəḫəmiyaning harakteri bək sehiy boloɣaqḳa, bəlkim əsümsiz ətnə-ḳərzni kəp bərgən boluxi mumkin idi. Uning üstigə, ḳerindaxlaroɣa ətnə berip əsüm elix Musa pəyoɣəmbərgə nazil ḳilinoɣinioɣa hilapliḳ («Mis.» 22:25, «Pənd.» 15:5). Xunga bu ikkinqi hil tərjimini tooɣra əməs, dəp ḳaraymiz. **«mundaḳ əsüm elixtin waz keqəyli!»** — yaki «muxundaḳ ḳərzgə rəni elixtin waz keqəyli!». □ **5:11 «...bügün ularning etizlirini, üzümzarliḳ, zəytunzarliḳ wə əylirini ḳayturup beringlar...»** — muxu etiz ḳatarliḳ mülüklər əslidə ḳərz-ətnilərgə «rənə» süpitidə ḳoyuloɣan bolup, ḳərz igiliri ularni tartiwaloɣan bolsa kerək. **«pul, axliḳ...wə yengi zəytun maylirining əsümini»** — ibraniy tilida «pul, axliḳ, ...wə yengi zəytun maylirining yüzdin biri» yaki «əsümi bir pirsənt» — ḳandaḳ tərjimə ḳilinixtin ḳət'iynəzər, muxu səzlər qoḳum əsümning əzini kərsitixi kerək.

xundaḳ ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm. □ 13 Mən tonumning pexini ḳeḳip turup: — Kim muxu wədini ada ḳilmisa, Huda xu yol bilən uning özini öz öyidin wə mal-mülkidin məḩrum ḳilip ḳeḳiwətsun! Xu yol bilən uning ḩəmmə nemisi ḳuruḳdilip ḳaloḷuqə ḳeḳiwetilsun! — dedim. Pütkül jamaət birdək: «Amin!» deyixti ḩəm Pərwərdigaroḷa Ḩəmdusana oḳuxti. Andin köpqilik xu wədisi boyiqə deginidək ḳilixti.

Pak-diyanətlik wə addiy-sadda Nəḩəmiya

14 Xuningdək, Yəḩudiyə zeminida ularoḷa waliy boluxḳa tikləngən kündin buyan, yəni padixaḩ Artahxaxtaning yigirminqi yilidin ottuz ikkinqi yiliḷiqə boloḷan on ikki yil iqidə nə mən, nə mening uruḳ-tuoḷḳanlirim waliyliḳ nenini ḩeq yemiduḳ. 15 Məndin ilgiri waliy boloḷanlar həlḳḳə eoḷirqilik selip, ulardin *kündilik* axliḳ, məy-xarab wə xuningdək ḳirik xəkəl kümüx elip kəlgənikən; ḩətta ularning hizmətkarlirimu həlḳning üstidin ḩoḳuḳwazliḳ ḳilip kəlgənikən. Lekin mən Hudadin ḳorḳidioḷinim üqün undaḳ ḳilmidim. □ 16 Mən dərwəḳə sepilning ḳuruluxioḷila berilgəqkə, biz ḩətta birər etiznimu setiwalmiduḳ; mening barliḳ hizmətkarlirimmu ḳuruluxta ixləxkə xu yərgə yioḷilatti. 17 Ətrapimizdiki yat əllərdin bizning yenimizoḷa kəlgənlərdin bələk, mening bilən bir dastihanda oḷiza yəydioḷanlar Yəḩudiylar wə əməldarlardin bir yüz əllik kixi idi. 18 Ḩərküni bir kala, hillanoḷan altə ḳoy təyyarlinatti, yənə manga bəzi uqar ḳuxlar təyyarlinatti; ḩər on kündə bir ḳetim ḩərhil mol məy-xarab bilən təminlinətti. Xundaḳ bolsimu mən yənila «waliy neni»ni tələp ḳilmidim; qünki ḳurulux Ixi həlḳning üstidiki eoḷir yük idi.
19 — Aḩ Hudayim, mən muxu həlḳ üqün ḳiloḷan barliḳ iximni yad ətkəysən, manga xapaət kərsətkəysən!.■

6

Sanballatning ḳuruluxḳa tosḳunluḳ ḳilix suyiḳəsti

1 Xundaḳ boldiki, Sanballat, Tobiya, ərəb boloḷan Gəxəm wə düxmənlirimizning ḳaloḷan ḳismi mening sepilni yengiwaxtin ongxap qiḳḳanliḳimni, sepilning əmdi bəsüklirining ḳalmioḷanliḳini anglap (lekin u qaoḷda mən tehi sepil ḳowuḳlirining ḳanatlirini ornatmioḷanidim), 2 Sanballat bilən Gəxəm manga: — Kəlsila, biz Ono tüzlənglikidiki Kəfirim kəntidə kərüxəyli! — dəp adəm əwətiptu. Əməliyəttə ular manga ḳəst ḳilmaḳqi ikən. □ 3 Xunglaxḳa mən əlqilərni əwətip: — Mən uluoḷ bir ix bilən xuoḷulliniwatḳanliḳimdin silər tərəpkə qüxməymən. Mən ḳandaḳmu silərning ḳexinglaroḷa barimən dəp, ixni taxlap uni tohtitip ḳoyay? — dedim.
4 Ular uda tət ḳetim muxu təriḳidə adəm əwətti, mən ḩər ḳetim xundaḳ jawap bərdim. 5 Andin Sanballat bəxinqi ḳetim xu təriḳidə öz hizmətkarioḷa peqətlənmigən hətni ḳolioḷa tutḳuzup əwətiptu. 6 Həttə: «Ḩərḳaysi əllər arisida mundaḳ bir gəp tarḳilip yüridu, wə Gəxəmmu xundaḳ dəydu: — Sən wə Yəḩudalar birgə isyan kətürməkqi ikənsilər; xunga sən sepilnimu yengiwaxtin ongxaxḳa kirixipsən;

□ **5:12** **«Mən kaḩinlarni qaḳirtip kelip, ularni … xundaḳ ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm»** — kaḩinlar əslidə ḳərz igiliri əməs; ularning məs’uliyiti baxḳilarning xu wədisini ada ḳilixioḷa nazarətqilik ḳilixtin ibarət idi. Əslidə kaḩinlar əsüm berix tooḷuluḳ muḳəddəs ḳanun-bəlgilimilərni bilixi kerək idi, xundaḳla bundaḳ wəziyətkə yol ḳoymasliḳi kerək idi. □ **5:15** **«ḳirik xəkəl kümüx»** — «xəkəl» eoḷirliḳ miḳdari, bir xəkəl kümüx bolsa bəlkim 11.4 gram idi. Muxu yərdə «ḳirik xəkəl» bəlkim ḩərküni həlḳtin aloḷan pulni kərsitixi mumkin. ■ **5:19** Nəḩ. 13:22 □ **6:2** **«Kəfirim kəntidə»** — yaki «kəntlərning biridə».

eytixlarоға қarioғanda sən өzüngni ularоға padixah қilmaқqikənsən. □ 7 Sən yənə Yerusalemda өzüng tooғruluқ: «Mana, Yəhudiyədə өzimizning bir padixahimiz bar!» dəp jar selip təxwiқ қilixқa birnəqqə pəyoғəmbər қoyupsən. Əmdi bu gəplər səzsiz padixahning қuliқioға yetip bayan қilinidu. Xunga, kəlgin, biz birliktə məsliһətlixiwalayli» deyilgənikən.
8 Mən uningоға: «Sən eytқan ixlar һeqқaqan қilinoғan əməs; bular bəlki өz kənglüngdin oydurup qiқarоғining, halas» dəp jawap қayturdum. 9 Əməliyəttə, ular: «Muxundaқ қilsaқ ularning қoli maoғdursizlinip, қurulux ixi ada қilinmay қalidu!» dəp oylap bizni қorқatmaқqi idi.
— «Əmdi mening қolumni ixta tehimu küqləndürgəysən!».

Yaloғan pəyoғəmbər Xemayaning təһdit selixi

10 Məһətabəlning nəwrisi, Delayaning ooғli Xemaya өzini өz өyigə қamiwaloғanidi; mən uning өyigə kəlsəm u: — Biz Hudaning өyidə, ibadəthanining iqidə kərüxəyli wə ibadəthanining dərwaza қanatlirini etip қoyayli; qünki ular seni əltürgili kelidu; xübһisizki, keqisi kelip seni əltürməkqi boldi! — dedi.□
11 Mən: — Manga ohxax bir adəm қandaқmu қeqip kətsun? Məndək bir adəm jenimni қutқuzimən dəp қandaқmu ibadəthanioға kiriwaloғudəkmən? Mən һərgiz u yərgə kiriwalmaymən! — dəp jawap bərdim. 12 Qünki mən қarisam, uning Huda təripidin əwətilgən əməs, bəlki Tobiya bilən Sanballat təripidin setiwelinip, manga zeyan yətküzməkqi bolup bu bexarət bərgənlikigə kəzüm yətti. 13 Uni setiwelixidiki məқsət, meni қorқutup, xularning deginidək қiloғuzup gunaһ қilduruxtin ibarət idi. Xundaқ қiloғan bolsam, namimni buloғap meni қarilaxқa xikayət қilalaydioғan bolatti.□
14 — «Aһ Huda, Tobiya bilən Sanballatni esingda tutup, ularning қiloғanlirioға yarixa өz bexioға yanduroғaysən, xundaқla meni қorқatmaқqi boloғan ayal pəyoғəmbər Noadiya bilən baxқa pəyoғəmbərlərningmu қiloғanlirini өz bexioға yanduroғaysən!».

Қayta ongxaxning tamamlinixi

15 Elul eyining yigirmə bəxinqi küni sepil pütti, pütün қuruluxқa əllik ikki kün waқit kətti. 16 Xundaқ boldiki, düxmənlirimiz buningdin həwər tapti wə ətrapimizdiki barliқ əllər қorқup ketixti; өz nəziridə һəywiti bək qüxüp kətti wə bu *қuruluxni* Hudayimizning Өzi elip baroғan ix ikənlikini bilip yətti. 17 Xu künlərdə Yəhudiyədiki mətiwərlər Tobiyaoға nuroғun hət yazdi, Tobiyamu ularоға jawabən daim hət yezip turdi. 18 Qünki Yəhudiyədə Tobiyaoға baoғlinip қelip, қəsəm iqkən nuroғun kixilər bar idi; qünki u Araһning ooғli, Xekaniyaning küy'ooғli idi, һəmdə uning ooғli Yoһanan Bərəkiyaning ooғli Məxullamning қizini hotunluққa aloғanidi. 19 Xuningdək ular yənə mening aldimda pat-pat Tobiyaning yahxi ixlirini tiloға elip қoyuxatti һəm mening gəplirimnimu uningоға yətküzüp turuxatti; Tobiya bolsa manga pat-pat təһdit selip hət yezip turatti.

□ **6:6 «Gəxəm» —** ibraniy tilida muxu yərdə «Gaxmu» — Gəxəmning yənə bir xəkli. □ **6:10 «Xemaya өzini өz өyigə қamiwaloғanidi** — өzini қamiwelixning səwəbi enik əməs; «rəsimiy napak» boloғanliқi yaki қəsəm iqkənliki səwəb boloғan boluxi mumkin. □ **6:13 «Xundaқ қiloғan bolsam, namimni buloғap meni қarilaxқa xikayət қilalaydioғan bolatti» —** Sanballat wə Tobiyaning bu əқli heli һiylə-mikirlik idi. Nəһəmiya kaһin əməs; xunga (1) u ibadəthanioға napak һalda yaki eһtiyatsizliқ bilən kirsə gunaһ ətküzüxi mumkin idi; (2) «muқəddəs jay»ning өzigə kirgən bolsa gunaһi tehimu eoғir bolatti; қaysila əһwalda bolsun өz həlқi aldidiki nam-abruyi qüxkən bolatti wə xuning tüpəylidin қurulux ixi tohtitiloғan bolatti.

7

Ḥanani bilən Ḥananiyaning birliktə baxḳuruxḳa ḳoyuluxi

1 Sepil ongxilip bolup, mən dərwazilarni ornitip, dərwaziwənlərni, ɵqəzəlkəxlərni wə
Lawiylarni bekitip təyinligəndin keyin xundaḳ boldiki, 2 Mən inim Ḥanani bilən ḳəl'ə
sərdari Ḥananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum; qünki Ḥananiya ixənqlik
adəm bolup, Hudadin ḳorḳuxta kəp adəmlərdin exip ketətti. □ 3 Mən ularɵqa: —
Kün issiɵquqə Yerusalemning ḳowuḳliri eqilmisun; ḳowuḳlarning ḳanatliri etilgəndə,
baldaḳlar taḳaloɵan waḳitliridimu dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun;
xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kəzət nəwətlirigə ḳoyulup
bekitilsun; ḥərbir adəm ɵzining bir kəzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḥərbirining
kəziti ɵz ɵyining udulida bolsun, dəp tapilidim. □ 4 Xəḥər qong ḥəm kəngri bolɵini
bilən aḥalə az, ɵylər tehi selinmiɵanidi.

Birinqi ḳetim ḳaytip kəlgən Yəḥudiylar •••• «Əzra» 2:1-35ni kərüng

5 Hudayim kənglümgə mətiwərlər, əməldarlar wə həlḳning ḥərbirini nəsəbnamisi
boyiqə royhətkə elixḳa ularni yiɵix niyitini saldi. Mən awwal birinqi ḳetim ḳaytip
kəlgən adəmlərning nəsəbnamisini taptim, uningda mundaḳ pütülgənidi: —
6 Təwəndikilər Yəḥudiyə ɵlkisidikilərdin, əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin
sürgün ḳilinɵanlardin, Yerusalem wə Yəḥudiyəgə qiḳip, ḥərbiri ɵz xəḥirlirigə kətti:
—□ ■
7 Ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Azariya, Raamiya, Naḥamani, Mordikay,
Bilxan, Mispərət, Bigway, Nəḥum wə Baanaḥlar billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil
həlḳining iqidiki ərkəklərning sani təwəndikiqə: —
8 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi; 9 Xəfatiyaning əwladliri
üq yüz yətmix ikki kixi; 10 Araḥning əwladliri altə yüz yətmix bəx kixi; 11 Paḥat-
Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz yüz on
səkkiz kixi; 12 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 13 Zattuning əwladliri
səkkiz yüz ḳirik bəx kixi; 14 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi; 15 Binnuiyning
əwladliri altə yüz ḳirik səkkiz kixi; 16 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə səkkiz
kixi; 17 Azgadning əwladliri ikki ming üq yüz yigirmə ikki kixi; 18 Adonikamning
əwladliri altə yüz atmix yəttə kixi; 19 Bigwayning əwladliri ikki ming atmix yəttə
kixi; 20 Adinning əwladliri altə yüz əllik bəx kixi; 21 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloɵan

---

□ **7:2 «inim Ḥanan» —** Nəḥəmiyaning inisi 1:2, 3də tiloɵa elinidu. **«Mən inim Ḥanani bilən ... Ḥananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum»** — Yerusalemni baxḳuruxḳa adəmlərni ḳoyux, Nəḥəmiyaning Artahxaxtaning yenioɵa ḳaytmaḳqi ikənlikini kərsitixi mumkin (2:6ni kərüng). **«Ḥananiya ixənqlik adəm bolup...»** — ibraniy tilida «u ixənqlik adəm bolup..». Bəzi alimlar «u» Ḥananini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **7:3 «dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun» —** ibraniy tilida «ular yenida turup kəzət ḳilisun». **«xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kəzət nəwətlirigə ḳoyulup bekitilsun; ḥərbir adəm ɵzining bir kəzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḥərbirining kəziti ɵz ɵyining udulida bolsun, dəp tapilidim»** — baxḳa birhil tərjimisi: «xuningdək Yerusalemning ḳowuḳliri qüx waḳtida oquḳ turmisun; ḳowuḳlar etilgəndə, baldaḳliri taḳaloɵinida dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun; Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar elinip, kəzət nəwətlirigə ḳoyup bekitilsun; bəzilər alaḥidə nəwəttiki kəzəttə tursun, bəzilər ɵz ɵyining udulida kəzəttə tursun». Yənə baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **7:6 «Təwəndikilər... əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin sürgün ḳilinɵanlardin...» —** bu tizimlik bilən «Əzra» 2-babtiki tizimlik otturisida adəmlərning isimliri, sani wə tizimlik tərtipidə bəzidə azraḳ pərḳlər bar. Bu pərḳlər ikki tizimlikning ḥəḳiḳət ikənlikigə tehimu ispat beridu. Ikkinqi tizimlikni Yerusalemda, birinqi tizimlikni Babilda ḳiloɵan boluxi mumkin. Ikkinqi tizimlik ahirida Yerusalemɵa yetip kelip olturaḳlaxḳanlarni kərsitidu; birinqi tizimliktə hatiriləngən bəziliri xübḥisizki, keyin niyitidin eynip, Yerusalemɵa barmay ḳaloɵan yaki baroɵandin keyin, yənə Babiloɵa ḳaytip kətkənidi; xundaḳla Yerusalemɵa ḳaytix yolida ɵlgənlər boluximu mumkin. Əslidiki tizimlikkə hatirilənmigən bolsimu, lekin keyin Yerusalemɵa barimən dəp «ḳaytix»ḳa ḳatnaxḳanlarmu bar bolsa kerək; ular ikkinqi tizimlikkə hatiriləngən. ■ **7:6** Əzra 2

Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi; 22 Ḥaxumning əwladliri üq yüz yigirmə səkkiz
kixi; 23 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə tət kixi; 24 Ḥarifning əwladliri bir yüz
on ikki kixi; □ 25 Gibeonning əwladliri toḳsan bəx kixi; □ 26 Bəyt-Ləḩəmliklər bilən
Nitofaliḳlar jəmiy bir yüz səksən səkkiz kixi; 27 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz
kixi; 28 Bəyt-Azmawətliklər ḳirik ikki kixi. 29 Kiriat-yearimliḳlar, Kəfiraḩliḳlar wə
Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳirik üq kixi; 30 Ramaḩliḳlar bilən Gebaliḳlar
jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi; 31 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi; 32 Bəyt-
Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy bir yüz yigirmə üq kixi; 33 ikkinqi bir Nebodikilər
əllik ikki kixi; 34 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
35 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi; 36 Yeriholuḳlar üq yüz ḳirik bəx kixi;
37 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bir kixi; □ 38 Sinaaḩning
əwladliri üq ming toḳḳuz yüz ottuz kixi.

Ḳaytip kəlgən kaḩinlar wə Lawiylar •••• «Əzra» 2:36-42ni kərüng

39 Kaḩinlarning sani təwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz
yüz yətmix üq kixi; 40 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi; 41 Paxhurning
əwladliri bir ming ikki yüz ḳirik yəttə kixi; 42 Ḥarimning əwladliri bir ming on yəttə
kixi.
43 Lawiylarning sani təwəndikiqə: — Hodwaḩning əwladliridin, yəni Yəxua bilən
Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi.□
44 Ɔ]əzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz ḳirik səkkiz kixi.
45 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri,
Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning
əwladliri jəmiy bir yüz ottuz səkkiz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḩ jəmətidiki hizmətkarlar •••• «Əzra» 2:43-58ni kərüng

46 Ibadəthana hizmətkarliri təwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning
əwladliri, Tabbaotning əwladliri. □ 47 Kirosning əwladliri, Siyaning əwladliri,
Padonning əwladliri, □ 48 Libanaḩning əwladliri, Ḥagabaḩning əwladliri, Xal-
mayning əwladliri, 49 Ḥananning əwladliri, Giddəlning əwladliri, Gaḩarning
əwladliri, 50 Reayaḩning əwladliri, Rəzinning əwladliri, Nikodaning əwladliri,
51 Gazzamning əwladliri, Uzzaning əwladliri, Pasiyaning əwladliri, 52 Bisayning
əwladliri, Məunimning əwladliri, Nəfussəsimning əwladliri, □ 53 Bakbukning
əwladliri, Hakufaning əwladliri, Harhurning əwladliri, 54 Bazlitning əwladliri,
Məḩidaning əwladliri, Harxaning əwladliri, □ 55 Barkosning əwladliri, Siseran-
ing əwladliri, Temaḩning əwladliri, 56 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning
əwladliridin ibarət.
57 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Peridaning əwladliri, □ 58 Yaalaning əwladliri,
Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri, 59 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning
əwladliri, Poḳərət-Ḥazzibaimning əwladliri bilən Amonning əwladliridin ibarət. □

□ **7:24 «Ḥarif»** — «Əzra» 2:18də «Yoraḩ». □ **7:25 «Gibeon»** — «Əzra» 2:20də «Gibbar». □ **7:37 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri...»** — yaki «Lodluḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar...». □ **7:43 «Hodwaḩ»** — «Əzra» 2:40də «Hodawiya». □ **7:46 «ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beǫixlanǫanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng. □ **7:47 «Siya»** — «Əzra» 2:47də «Siyaḩa». □ **7:52 «Nəfussəsim»** — «Əzra» 2:50də «Nəfussim». □ **7:54 «Bazlit»** — yaki «Bazlut» «Əzra» 2:52. □ **7:57 «Perida»** — yaki «Peruda» «Əzra» 2:55. □ **7:59 «Amon»** — yaki «Ami» «Əzra» 2:57.

60 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari boloɣanlarning əwladliri jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naeniḳ kixilər •••• «Əzra» 2:59-63

61 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḥ, Təl-Harxa, Kerub, Addon, Immərdin kəlgən bolsimu, lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini ispatlap berəlmidi. 62 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Nikodaning əwladliri bolup, jəmiy altə yüz ḳirik ikki kixi; 63 Kaḥinlardin Habayaning əwladliri, kozning əwladliri bilən Barzillayning əwladliri bar idi; Barzillay Gileadlik Barzillayning bir ḳizini aloɣaqḳa ularning eti bilən ataloɣanidi. □ 64 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḥesablinip kaḥinliḳtin ḳalduruldi. 65 Waliy ularoɣa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizməttə boloɣuqə «əng muḳəddəs yiməkliklər»gə eoɣiz təgküzməysilər, dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Əzra» 2:64-67nimu kərüng

66 Pütün jamaət jəmiy ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi; □ 67-68 Buningdin baxḳa ularning yənə yəttə ming üq yüz ottuz yəttə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ḳirik bəx ər-ayal oɣəzəlqisi bar idi. Ularning yəttə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳirik bəx ḳeqiri, 69 tət yüz ottuz bəx təgisi wə altə ming yəttə yüz yigirmə exiki bar idi.

Ibadəthana üqün təḳdim ḳilinoɣan sowoɣatlar •••• «Əzra» 70-68:2nimu kərüng

70 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri *ibadəthana* ḳuruluxi üqün ḥədiyəlirini təḳdim ḳildi; waliy həzinigə ming darik altun, əllik das wə bəx yüz ottuz ḳur kaḥin toni təḳdim ḳildi; □ 71 jəmət kattiwaxliridin bəziliri ḳurulux həzinisigə yigirmə ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüx; □ 72 həlḳning ḳaloɣini yigirmə ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüx, atmix yəttə ḳur kaḥin tonini təḳdim ḳildi. 73 Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup, ibadəthana hizmətkarliri, xundaḳla ḳaloɣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərlirigə makanlaxti.□

□ **7:63 «Kozning əwladliri» —** yaki «Ḥakkozning əwladliri». □ **7:65 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirxata», əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim»** — alaḥidə birhil taxlar. U kaḥin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizməttə boloɣuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloɣan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloɣini bilən ularoɣa təbir berip mənisini qüxəndüridioɣan kaḥin tehi qiḳmidi. □ **7:66 «ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi» —** bu «Əzra» 2:64diki sanoɣa ohxax; xübḥisizki, bu Yerusalemoɣa yetip kelip, Babiloɣa ḳaytmay, Yəḥudiyədə ḥəḳiḳiy olturaḳlaxḳanlarning sanidur. □ **7:70 «darik» —** (yaki «drahma») — muxu yərdə Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə, bir darikning eoɣirliḳi 0.4-0.5 gram boluxi mumkin; muxu yərdə bu daslarning ḳimmiti 0.4-0.5 kilogram altunoɣa barawər idi. □ **7:71 «mina» —** birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoɣirliḳi bəlkim 800-1200 kilogramqə idi. □ **7:73 «Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər... xundaḳla ḳaloɣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərlirigə makanlaxti» —** bu ayətning mənisi bəlkim: (1) kaḥinlar, Lawiylar ḳatarliḳlar əzigə yengiwaxtin təḳsim ḳilinoɣan xəḥərliridə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizməttə bolux üqün Yerusalemoɣa yeḳin boloɣan, xundaḳla ularoɣa təḳsim ḳilinoɣan xəḥərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxḳa Israillar, yəni on ikki ḳəbilidin ḳaytip kəlgənlər **əslidə** əzigə has xəḥərlirigə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoɣa təḳsim ḳilinoɣan xəḥərlərdə makanlaxti. Kəp xəḥər-yezilar wəyran boloɣaqḳa, yaki yat əllərning igidarqiliḳi astida boloɣaqḳa, bəlkim ḥərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi.

8

Təwratxunas Əzraning Təwrat-ḳanun kitabini oḳup berixi

1 Yəttinqi ayoŋa kəlgəndə, Israillarning ḥəmmisi əz xəḥərlirigə kelip orunlixip boldi.
Bu qaoŋda pütün halayiḳ huddi bir adəmdək bolup «Su ḳowuḳi» aldidiki məydanoŋa
yioŋilip, təwratxunas Əzradin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Israiloŋa
tapilioŋan Təwrat-ḳanun kitabini kəltürüxni tələp ḳildi. 2 Yəttinqi ayning birinqi
küni kaḥin Əzra Təwrat-ḳanun kitabini jamaətkə, yəni ər-ayallar, xundaḳla anglap
qüxinələydioŋan barliḳ kixilərning aldioŋa elip qiḳti; □ 3 «Su ḳowuḳi»ning aldidiki
məydanda, ətigəndin qüxkiqə, ər-ayallaroŋa, xundaḳla anglap qüxinələydioŋan
kixilərgə oḳup bərdi. Pütkül jamaətning ḳulaḳliri Təwrat-ḳanun kitabidiki səzlərdə
idi. 4 Təwratxunas Əzra məhsus muxu ixḳa ḥazirlanoŋan yaoŋaq munbərgə qiḳip
turdi; uning ong təripidə turoŋini Mattitiya, Xema, Anayaḥ, Uriya, Ḥilḳiya bilən
Maaseyaḥlar idi; sol təripidə turoŋini Pidaya, Mixaəl, Malkiya, Ḥaxom, Ḥaxbaddana,
Zəkəriya bilən Məxullam idi. 5 Əzra pütkül halayiḳning kəz aldida kitabni aqti,
qünki u pütün halayiḳtin egizdə turatti; u kitabni aqḳanda, barliḳ halayiḳ ornidin
ḳopti. 6 Əzra uluoŋ Huda boloŋan Pərwərdigaroŋa mədḥiyələr oḳuwidi, barliḳ halayiḳ
ḳollirini kətürüp jawabən: «Amin! Amin!» deyixti; andin tizlinip, pixanisini yərgə
yeḳip, Pərwərdigaroŋa səjdə ḳildi. 7 Andin keyin Lawiylardin Yəxuya, Bani, Xərəbiya,
Yamin, Akkub, Xabbitay, Hodiya, Maaseyaḥ, Kelita, Azariya, Yozabad, Ḥanan wə
Pelayalar halayiḳḳa Təwrat ḳanunini qüxəndürdi; jamaət ərə turatti. 8 Ular jamaətkə
kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup bərdi wə oḳuloŋanni qüxiniwelixi
üqün uning mənisi wə əḥmiyiti tooŋrisida eniḳ təbir bərdi.□
9 Waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzra wə həlḳḳə ḳanunning
mənisini əgitidioŋan Lawiylar pütkül jamaətkə: — Bügün Hudayinglar boloŋan
Pərwərdigaroŋa ataloŋan muḳəddəs kündur, yioŋa-zar ḳilmanglar! — dedi. Qünki
halayiḳning ḥəmmisi Təwrat ḳanunidiki səzlərni anglap yioŋa-zar ḳilip ketixkənidi.
10 Andin *Nəḥəmiya* ularoŋa: — Silər berip nazu-nemətlərni yəp, xərbətlərni
iqinglar, əzigə *yimək-iqmək* təyyarliyalmioŋanlaroŋa yemək-iqmək bəlüp beringlar;
qünki bügün Rəbbimizgə ataloŋan muḳəddəs bir kündur. Oŋəmkin bolmanglar;
qünki Pərwərdigarning xadliḳi silərning küqünglardur, dedi. 11 Lawiylarmu:
— Bügün muḳəddəs kün boloŋaqḳa, tinqlininglar, oŋəmkin bolmanglar! — dəp
jamaətni tinqlandurdi. 12 Jamaət ḳaytip berip, yəp-iqixti, baxḳilaroŋimu yimək-
iqmək üləxtürüp bərdi, xad-huramliḳḳa qəmdi; qünki ular berilgən tələim səzlirini
qüxəngənidi.

«Kəpilər ḥeyti» ətküzüx

13 Ətisi halayiḳ iqidiki ḳəbilə kattiwaxliri, kaḥinlar wə Lawiylar təwratxunas
Əzraning yenioŋa yioŋilip, Təwrat ḳanunidiki səzlərni tehimu qüxinip pəm-parasətkə
erixməkqi boldi. 14 Ular Təwrat ḳanunida Pərwərdigar Musaning wastisi bilən
Israillaroŋa yəttinqi aydiki ḥeytta kəpilərdə turuxi kerəkliki pütülgənlikini uḳti, ■
15 xundaḳla əzliri turuwatḳan barliḳ xəḥərlərdə wə Yerusalemda: «Silər taoŋḳa qiḳip,
zəytun xehi bilən yawa zəytun xahlirini, hadas əjmə xahlirini, horma dərəhlirining
xahlirini wə yopurmaḳliri baraḳsan dərəh xahlirini əkilip, Təwratta yeziloŋinidək

□ **8:2 «yəttinqi ayning birinqi küni»** — bu kün «kanaylar qelix ḥeyti» idi. Adəttə xü ḥeyt üqün barliḳ həlḳning Yerusalemoŋa yioŋilixining zərüriyiti bolmaytti; lekin yəttinqi ayning oninqi künidiki «kafarət küni» wə keyinki «kəpilər ḥeyti»da (14-21-küni) yioŋilixi muḳəddəs ḳanunda tələp ḳilinoŋanidi. □ **8:8 «Ular ... kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup ... qüxiniwelixi üqün uning mənisi wə əḥmiyiti tooŋrisida eniḳ təbir bərdi»** — bu qüxəndürüx jəryani, xübḥisizki, aramiy tilioŋa wə bəlkim baxḳa birnəqqə tillaroŋa tərjimə ḳilixnimu əz iqigə aloŋan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Qəl. 29:12-39; Ḳan. 16:13, 14, 15

kəpilərni yasanglar» degənlikini tarkitip jarkalaxni buyruoɣanlikini ukti. □ 16 Xuning bilən halayik qikip xah əkilip əzliri üqün, ḥərbiri əylirining əgziliridə, ḥoylilirida, Hudaning əyidiki ḥoylilarda, «Su ḳowuḳi»ning qong məydanida wə «Əfraim dərwazisi»ning qong məydanida kəpilərni yasap tikti. 17 Sürgünlüktin ḳaytip kəlgən pütkül jamaət kəpilərni yasap tikti wə xundaḳla kəpilərgə jaylaxti; Nunning ooɣli Yəxuaning künliridin tartip xu küngiqə Israillar undaḳ kilip baḳmioɣanidi. Ḥəmməylən ḳattiḳ huxal boluxti. 18 Birinqi kündin ahirki küngiqə *əzra* ḥərküni Hudaning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi. Ular yəttə kün ḥeyt ətküzdi; səkkizinqi küni bəlgilimə boyiqə təntənilik ibadət yioɣilixi ətküzüldi.

9

Həlḳning roza tutup gunaḥini tonuxi

1 Xu ayning yigirmə tətinqi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-bexioɣa topa qaqḳan ḥalda yioɣildi; 2 Israil nəsli əzlirini barlik yat taipilərdin ayrip qikti, andin ərə turup əzlirining gunaḥlirini wə ata-bowilirining ətküzgən ḳəbiḥliklirini etirap kildi. 3 Ular xu künning tətin biridə əz yeridə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigarning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi; künning yənə tətin biridə əzlirining gunaḥlirini tonudi wə Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa səjdə kildi. 4 Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa ünlük awaz bilən nida kildi.□

Ḥəmdusana wə dua

5 Lawiy Yəxua, Kadmiyəl, Bani, Ḥaxabiniya, Xərəbiya, Hodiya, Xəbaniya wə Pitaḥiyalar: «Ornunglardin ḳopup Hudayinglar boloɣan Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar» — dedi wə mundaḳ *dua-ḥəmdusana uḳudi*: —

«*I Huda*, insanlar Sening xanu-xəwkətlik namingni uluoɣlisun! Bərḥəḳ, barlik təxəkkür-mədḥiyilər namingoɣa yetixməydu! 6 Sən, pəḳət Sənla Pərwərdigardursən; asmanlarni, asmanlarning asminini wə ularning barlik ḳoxunlirini, yər wə yər üstidiki ḥəmmini, dengizlar wə ular iqidiki ḥəmmini yaratḳuqidursən; Sən bularning ḥəmmisigə ḥayatlik bərgüqisən, asmanlarning barlik ḳoxunliri Sanga səjdə kiloɣuqidur. □ ■ 7 Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən, Sən Abramni talliding, uni Kaldiyəning Ur xəḥiridin elip qikting, uningoɣa Ibraḥim degən namni ata kilding. □ ■ 8 Sən uning ḳəlbining Özünggə sadiḳ-ixənqilik ikənlikini kərüp, uning bilən əḥdə tüzüp Ḳanaaniylarning, Ḥittiylarning, Amoriylarning, Pərizziylərning, Yəbusiylarning wə Girgaxiylarning zeminini uning əwladliriɣa təḳdim kilip berixni wədə kilding; Sən ḥəḳḳaniy boloɣanlikingdin, səzliringni ixḳa axurdung.■

□ **8:15 «…Təwratta yeziloɣinidək kəpilərni yasanglar» degənlikini tarkitip jarkalaxni buyruoɣanlikini ukti» —** bəlgilimə «Law.» 23:34-44, «Ḳan.» 16:13-17ni kərüng. □ **9:4 «Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup,…» —** yaki «Yəxua, Bani, … wə Kenanilar Lawiylarning pələmpiyidə turup,…». □ **9:6 «Sən, pəḳət sənla Pərwərdigardursən» —** ibraniy tilida: «Sən, pəḳət Sənla i Pərwərdigar, «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. Muxu etiḳadqilaroɣa nisbətən pəḳət bir «U» bardur. ■ **9:6** Yar. 1; Zəb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Wəḥ. 14:7 □ **9:7 «Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən» —** ibraniy tilida: «Bərḥəḳ, i Pərwərdigarhuda, Sən «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. 6-ayətnimu kərüng. **«uningoɣa Ibraḥim degən namni ata kilding» —** «Yar.» 17:1ni kərüng. ■ **9:7** Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ **9:8** Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4

9 Sən ata-bowilirimizning Misirda jəbir-zulum qekiwatqanliqini kərüp, ularning Qizil
dengiz boyidiki nalisioɣa qulaq salding. ■ 10 Sən Misirliqlarning ularoɣa qandaq
yooɣanqiliq bilən muamilə qiloɣanliqini bilginingdin keyin Pirəwn, uning barliq
hizmətqiliri wə uning zeminidiki barliq həlqqə məjizilik alamət wə karamətlərni
kərsitip, Özüng üqün bügüngə qədər saqlinip keliwatqan uluoɣ bir nam-xəḩrətni
tikliding. ■ 11 Sən yənə *ata-bowilirimiz* aldida dengizni bəlüp, ular dengizning
otturisidin quruq yər üstidin mengip ətti; ularni qooɣlap kəlgənlərni qongqur dengiz
tegigə taxlap oɣərq qiliwətting, huddi juxqunluq dengizoɣa taxlanoɣan taxtək oɣərq
qilding. ■ 12 Sən ularni kündüzi bulut tüwrüki bilən, keqisi ot tüwrüki bilən
yetəkliding, bular arqiliq ularning mangidioɣan yolini yorutup bərding. ■ 13 Sən
Sinay teoɣioɣa qüxüp, asmanda turup ular bilən səzlixip, ularoɣa tooɣra ḩəküm,
ḩəqiqiy ixənqlik qanunlar, yahxi bəlgilimilər wə əmrlərni ata qilding. ■ 14 Sən
ularoɣa Özüngning muqəddəs xabat kününgni tonuttung, qulung Musaning wastisi
bilən ularoɣa əmrlər, bəlgilimilər wə Təwrat qanunini tapiliding. 15 Sən ularoɣa aq
qaloɣanda yesun dəp asmandin nan, ussioɣanda iqsun dəp qoram taxtin su qiqirip
bərding; Sən ularoɣa berixkə qolungni kətürüp qəsəm qiloɣan əxu zeminni kirip
igiləŋlar, deding. ■ 16 Lekin ular, yəni ata-bowilirimiz məoɣrulinip, boyni qattiqliq
qilip əmrliringgə qulaq salmidi. 17 Ular itaət qilixni rət qildi, Sening ularning
otturisida yaratqan karamət məjiziliringni yad ətmidi, bəlki boyni qattiqliq qildi,
asiylik qilip, qul qilinoɣan jayoɣa kətməkqi bolup, öz aldioɣa yolbaxqi tiklidi. Lekin
Sən əpuqan, meḩir-xəpqətlik ḩəm rəḩimdil, asan oɣəzəplənməydioɣan, zor meḩir-
muḩəbbətlik Təngridursən; xunga Sən ularni taxliwətmiding. ■ 18 Ular ḩətta tehi
özlirigə bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silərni Misirdin elip qiqqan ilaḩ!»
degən waqtida ḩəm qattiq kupurluq qiloɣinida, ■ 19 Sən tolimu rəḩimdil boloɣanliqing
üqün ularni yənila bayawanda taxlap qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning
üstidin neri kətməy, ularoɣa yol baxlidi; keqisi ot tüwrükimu ulardin neri kətməy,
ularoɣa nur berip, mangidioɣan yolini kərsətti. ■ 20 Sən Özüngning meḩribanə
Roḩingni qüxürüp ularoɣa təlim bərding; Sən ularning yeyixi üqün «manna»ni
ayimiding, ussuzluqini qandurux üqün suni bərding. ■ 21 Sən ularni bayawanda
qirik yil qamdap kəlding; ḩeqnemisi kəm bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu
ixximidi. ■ 22 Sən padixaḩliqlar wə taipilərni ularning qolioɣa bərding, bularni
ularning zemnioɣa qegralar qilip bərding. Xuning bilən ular Siḩon padixaḩning
zeminini, Ḩəxbonning padixaḩining zeminini wə Baxan padixaḩi Ogning zeminini
igilidi. □ ■ 23 Sən ularning pərzənt-əwladlirini asmandiki yultuzlardək awuttung; Sən
ularni ata-bowilirioɣa: «Silər bu zeminni igiləxkə uningoɣa kiringlar» dəp təqdim
qiloɣan zeminoɣa baxlap kirding. ■ 24 Ularning əwladliri kirip u zeminni igilidi;
Sən u zeminda turuwatqan Kanaan aḩalisini ularoɣa beqindurdung ḩəm zemindiki
padixaḩlarni wə ularning qəbilə-qowmlirini: «Silər ularoɣa haliɣanqə muamilə
qilinglar» dəp ularning qolioɣa tapxurdung. ■ 25 Ular mustəḩkəm xəḩərlərni,
munbət yərlərni ixoɣal qilip, ḩərhil esil buyumlaroɣa toloɣan öylərgə, kolap qoyuloɣan
quduqlaroɣa, üzümzarliqlar, zəytunluqlar wə intayin kəp mewilik dərəḩlərgə igə
boldi; yəp-iqip səmrip, Sening zor meḩribanliqingdin səyünüxti!
26 Lekin ular gədənkəxlik qilip Seningdin yüz örüp, Təwrat qanunungni
arqisioɣa taxlidi, ularni yeningoɣa yandurmaq üqün agaḩ-guwaḩliq yətküzgən

---

■ **9:9** Mis. 3:7; 14:10 ■ **9:10** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14 ■ **9:11** Mis. 14:22-31 ■ **9:12** Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zəb. 105:39 ■ **9:13** Mis. 19:20; 20:1-21 ■ **9:15** Mis. 16:14; 17:6; Qəl. 20:9 ■ **9:17** Mis. 34:7; Qəl. 14:4,18; Zəb. 86:5 ■ **9:18** Mis. 32 ■ **9:19** Mis. 13:22; 40:38 ■ **9:20** Qəl. 11:17; Yə. 5:12 ■ **9:21** Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ **9:22** **«Siḩon padixaḩning zeminini, Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...»** — yaki «Siḩon padixaḩning zeminini, yəni Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...» ■ **9:22** Qəl. 21:21, 33 ■ **9:23** Yar. 22:17 ■ **9:24** Yə. 1-13

pəyoɣəmbərliringni əltürüp əxəddiy kupurluk ḳildi. ■ 27 Xunga Sən ularni
jəbir-zulum saloɣuqilarning ḳoliɣa tapxurdung, dərwəḳə ular ularni ḳiynidi; ular
ḳiynaloɣan waḳitlirida Sanga yalwuruxḳanidi, Sən asmanlarda turup ularɣa ḳulaḳ
salding, zor rəḥimdilliḳing boyiqə ularɣa ḳutḳuzoɣuqilarni əwətətting, ular bularni
əzgüqilərning ḳolidin ḳutḳuzatti. ■ 28 Lekin ular aramliḳḳa erixkəndin keyin yənə
Sening aldingda rəzillik ḳilixḳa baxliwidi, Sən ularni yənə düxmənlirining ḳoliɣa
tapxurdung, ular ularning üstidin ḥəkümranliḳ ḳildi; ular yənə Sening aldingda nalə-
pəryat ḳilixiwidi, Sən asmanlarda turup ḳulaḳ selip, rəḥimdilliḳliring boyiqə ularni
yenix-yenixlap ḳutḳuzdung. 29 Sən ularni Өzüngning Təwrat-ḳanunungɣa ḳaytixḳa
agaḥlandurdung; lekin ular məoɣrurlinip, əmrliringgə ḳulaḳ salmidi, ḥəkümliring
aldida gunaḥ ḳildi (insan ḥəkümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḥayatta
bolidu). Ular jaḥilliḳ bilən boynini toloɣap, gədənkəxlik ḳilip sanga ḳulaḳ selixni
rət ḳildi. □ ■ 30 Ularɣa uzun yil səwr-taḳət ḳilding, Roḥing pəyoɣəmbərliringning
wastisi bilən agaḥ-guwaḥliḳ bərgən bolsimu, ular yənila ḳulaḳ salmidi; xunga Sən
ularni ḥərḳaysi əl-yurtlardiki taipilərning ḳoliɣa tapxurdung. ■ 31 Ḥalbuki, Sən zor
rəḥimdilliḳliring tüpəylidin ularning nəslini pütünləy ḳurutuwətmiding ḥəm ularni
taxliwətmiding; qünki Sən meḥir-xəpḳətlik ḥəm rəḥimdil Təngridursən.
32 Əmdi aḥ Hudayimiz, əḥdəngdə turup əzgərməs muḥəbbitingni kərsitidioɣan
uluoɣ, ḳudrətlik wə dəḥxətlik Təngri, əmdi Seningdin bizning, padixaḥlirimizning
wə əmirlirimizning, kaḥinlirimizning, pəyoɣəmbərlirimizning, ata-bowilirimizning
xundaḳla Өzüngning barliḳ həlḳingning Asuriyə padixaḥining zamanidin buyan
bügüngiqə beximizoɣa qüxkən barliḳ azab-oḳubətlərni kiqik ix dəp ḳarimasliḳingni
ətünimiz. 33 Beximizoɣa kəlgən barliḳ ixta Sən adilsən; qünki Sening ḳiloɣining
ḥəḳiḳət boyiqə boldi, bizning ḳiloɣinimiz rəzilliktur. ■ 34 Padixaḥlirimiz, əmirlirimiz,
kaḥinlirimiz bilən ata-bowilirimizning ḥəmmisi Sening Təwrat ḳanunungɣa əməl
ḳilmay, əmrliringgə wə Sening ularɣa ispatlap bərgən agaḥ-guwaḥliḳliringɣa ḥeq
ḳulaḳ salmidi. 35 Ular Sən ularɣa muyəssər ḳiloɣan padixaḥliḳta turuxtin, ularɣa
ata ḳiloɣan zor məmurqiliḳtin wə xuningdək ularning aldioɣa yayoɣan bu kəng
munbət zemindiki turmuxtin bəḥrimən boluwatḳan bolsimu, lekin ular Sening
ibadət-hizmitingdə bolmidi yaki əzlirining rəzil ḳilmixliridin yanmidi. 36 Mana, biz
bügün ḳullarmiz! Sən mewisi bilən nazu-nemətliridin yeyixkə ata-bowilirimizoɣa
təḳdim ḳilip bərgən zeminda tursaḳmu, biz mana uningda ḳul bolup ḳalduḳ!
37 *Zemin* Sən bizning gunaḥlirimiz üqün bizni idarə ḳilixḳa bekitkən padixaḥlarɣa
mol məḥsulatlirini berip turidu; ular bədənlirimizni ḥəm qarwa mallirimizni əz
məyliqə baxḳurup keliwatidu; biz zor dərd-ələmdə bolduḳ».
38 «— Biz mana muxu barliḳ ixlar tüpəyli muḳim bir əḥdini tüzüp yezip qiḳtuḳ;
əmirlirimiz, Lawiylirimiz bilən kaḥinlirimiz buningɣa əz məḥürlirini basti».

10

Məḥür basḳanlar

■ **9:26** 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ **9:27** Ḥak. 2:14-23 □ **9:29** **«insan ḥəkümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḥayatta bolidu»** — bu ayəttə kərsitilgən «ḥayat» pəḳət jismaniy ḥayatni əməs, bəlki ḥəḳiḳiy, roḥiy ḥayatni kərsitidu, əlwəttə. **«Ular jaḥilliḳ bilən boynini toloɣap…»** — ibraniy tilida «ular mürisini jaḥil ḳilip…». ■ **9:29** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12 ■ **9:30** 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ **9:33** Ḳan. 32:4; Dan. 9:14

1 Buningoɣa birinqi bolup məḩür basḳanlar Ḥakaliyaning ooɣli, waliy Nəḩəmiya bilən
Zədəkiya idi; □ 2 Andin *kaḩinlardin* Seraya, Azariya, Yərəmiya, 3 Paxhur, Amariya,
Malkiya, 4 Ḥattux, Xəbaniya, Malluḳ, 5 Ḥarim, Mərəmot, Obadiya, 6 Daniyal,
Ginniton, Baruḳ, 7 Məxullam, Abiya, Miyamin, 8 Maaziyaḩ, Bilgay, Xemayalar; ular
kaḩinlar idi.
9 Lawiylardin: — Azaniyaning ooɣli Yəxua, Ḥenadadning əwladliridin Binnui bilən
Kadmiyəl 10 wə ularning ḳerindaxliridin Xəbaniya, Hodiya, Kelita, Pelaya, Ḥanan,
11 Mika, Rəhob, Ḥaxabiya, 12 Zakkor, Xərəbiya, Xəbaniya, 13 Hodiya, Bani, Beninu
idi.
14 Jamaət baxliḳliridin: Parox, Paḩat-Moab, Elam, Zattu, Bani, 15 Bunni, Azgad,
Bibay, 16 Adoniya, Bigway, Adin, 17 Ater, Ḥəzəkiya, Azzur, 18 Hodiya, Ḥaxum,
Bizay, 19 Ḥarif, Anatot, Nebay, 20 Magpiyax, Məxullam, Ḥezir, 21 Məxəzabəl, Zadok,
Yaddua, 22 Pilatiya, Ḥanan, Anaya, 23 Ḥoxiya, Ḥananiya, Ḥaxxub, 24 Ḥallohəx, Pilha,
Xobək, 25 Rəḩum, Ḥaxabnaḩ, Maaseyaḩ, 26 Ahiyaḩ, Ḥanan, Anan, 27 Malluḳ, Ḥarim,
Baanaḩlar idi.

Əḩdining məzmuni: — Təwrat ḳanunioɣa əməl ḳilix

28 Ḳaloɣan həlḳ: — Kaḩinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər, ibadəthanining
hizmətkarliri wə xuningdək əzlirini zeminlardiki taipilərdin ayrip qiḳip, Hudan-
ing Təwrat ḳanunioɣa ḳaytḳanlarning ḩərbiri wə ularning ayalliri wə ooɣul-ḳiz
pərzəntliri ḳatarlıḳ ḩidayət tepip yorutuloɣanlarning ḩəmmisi 29 əz ḳerindaxliri
boloɣan mətiwərlər bilən ḳoxulup: «Əzimizni ḳaroɣix ḳəsimi bilən əḩdigə
baoɣlap, Hudaning ḳuli Musa arḳilıḳ jakarlioɣan Təwrat ḳanunida mengip,
Rəbbimiz Pərwərdigarning barlıḳ əmirliri, ḩəküm-bəlgilimilirini tutup əməl ḳilimiz;
30 ḳizlirimizni bu yurttiki yat əlliklərgə yatlıḳ ḳilmaymiz ḩəm ooɣullirimizoɣimu
ularning ḳizlirini elip bərməymiz; ■ 31 bu yurttiki yat əlliklər xabat künidə mal-tawar
wə axliḳlirini əkilip satmaḳqi bolsa, xabat künliri yaki ḩərḳaysi baxḳa muḳəddəs
künlərdimu ulardin ḳət'iy ḩeqnemə setiwalmaymiz; ḩər yəttinqi yili yərni teriḳsiz
aḳ ḳaldurimiz ḩəm barlıḳ ḳərzlərni kəqürüm ḳilimiz» — deyixti.■

Muḳəddəs əygə təḳdim berix tooɣrisidiki bəlgilimilər

32 Biz yənə əzimizgə ḩərbir adəm ḩər yili Hudayimizning əyining hizmət hirajiti
üqün üqtin bir xəkəl kümüx berixkə bəlgilimilərni bekittuḳ; 33 bu pul «tizilidioɣan
təḳdim nan»lar, daimiy axliḳ ḩədiyələr, daimiy kəydürmə ḳurbanliḳlar, xabat küni
bilən yengi aylardiki kəydürmə ḳurbanliḳlar, ḳərəli bekitilgən ḩeytlarda ḳilinidioɣan
kəydürmə ḳurbanliḳlar üqün, ḩərhil muḳəddəs buyumlar üqün, Israiloɣa kafarət
kəltüridioɣan gunaḩ ḳurbanliḳliri üqün, xuningdək Hudayimizning əyidiki barlıḳ
hizmətlərning hirajiti üqün ixlitilsun dəp bəlgiləndi. ■ 34 Biz yənə ata jəmətlirimiz
boyiqə kaḩinlar, Lawiylar wə həlḳ arisida qək taxlap, ḩər yili bəlgiləngən ḳərəldə
Hudayimizning əyigə Təwrat ḳanunida pütülginidək Pərwərdigar Hudayimizning
ḳurbangaḩida ḳalax üqün otun yətküzüp berix nəwətlirini bekittuḳ; 35 yənə
ḩər yili etizimizdiki tunji pixḳan ḩosulni, ḩəmmə mewilik dərəhlərning tunji
pixḳan mewilirini Pərwərdigarning əyigə yətküzüp berixni, ■ 36 xundaḳla Təwrat
ḳanunida pütülginidək, tunji ooɣlimizni wə kala, ḳoy-ooɣlaḳ padiliridin tunji
qarpiyimizni Hudaning əyigə apirip, u əydə wəzipə ətəwatḳan kaḩinlaroɣa əpkelixni,

□ **10:1 «Buningoɣa birinqi bolup məḩür basḳanlar ... waliy Nəḩəmiya bilən Zədəkiya idi»** — Zədəkiyamu kaḩin boluxi mumkin idi. 8-ayətni kərüng (Nəḩəmiyadin baxḳa bu tizimliktiki adəmlər ḩəmmisi kaḩinlar idi).
■ **10:30** Mis. 34:16; Ḳan. 7:3 ■ **10:31** Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Ḳan. 5:1-15 ■ **10:33** Qəl. 28:29 ■ **10:35** Mis. 23:19; Law. 19:23

■ 37 ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixḳan nanliridin birni, xundaḳla barliḳ «kətürmə ḥədiyə»lirimizni təḳdim ḳilixni, ḥərhil dərəhlərdin dəsləpki pixḳan mewilərni, yengi xarab, yengi zəytun meyini Hudayimizning ɵyining həzinə-ambarliriọa apirip berixni, yəni kaḥinlaroa yətküzüp berixni, xuningdək etizlirimizdin qiḳḳan ḥosulning ondin biri boloan ɵxrini Lawiylaroa berixni bekittuḳ; Lawiylar bizning teriḳqiliḳḳa tayinidioan xəḥərlirimizdin qiḳḳan ḥosulning ondin biri boloan ɵxrini tapxuruwalsun dəp bekittuḳ; □ ■ 38 xuningdək, Lawiylar qiḳḳan ḥosulning ondin birini tapxuruwaloan qaoda Ḥarunning əwladliridin kaḥin boloan birsi ular bilən billə bolsun, Lawiylar əxu ondin bir ülüxning yənə ondin bir ülüxini ayrip Hudaning ɵyigə, uning həzinə-ambarliriọa saḳlaxḳa tapxursun dəp bəlgiliduḳ. ■ 39 Israillar bilən Lawiylar axliḳtin, yengi xarabtin, yengi zəytun meyidin «kətürmə ḥədiyə» ḳilip muḳəddəs jaydiki əswab-üskünilər saḳlinidioan həzinə-ambarlaroa, yəni wəzipə ɵtəydioan kaḥin, dərwaziwən wə oəzəlkəxlər turidioan jaroa tapxuruxi kerək. Biz Hudayminizning ɵyining ḥajətliridin ḥərgiz ɵzimizni tartmaymiz!□

11

Mənsəpdarlar bilən puḳralarning jaylixixi

1 U qaoda həlḳ iqidiki əmirlər Yerusalemda turatti; ḳaloan puḳralar qək taxlinix bilən ondin biri muḳəddəs xəḥər Yerusalemda olturaḳlixip, ḳaloan ondin toḳḳuzi baxḳa xəḥərlərdə olturaḳlaxti. 2 Ɵz ihtiyari bilən Yerusalemda olturaḳlixixḳa otturioa qiḳḳanlaroa bolsa, jamaət ularoa bəht-bərikət tilidi. 3-4 Yəḥudiyə ɵlkisidin, Yerusalemoa makanlixip ḳaloan bəg-əmirlər təwəndikidək (Israillar, kaḥinlar, Lawiylar, ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkarlirining əwladliri Yəḥudiyə xəḥərliridə, ḥərbiri ɵz təwəlikidə makanlaxḳan bolsimu, Yəḥudalardin wə Binyaminlardin bəziliri Yerusalemda makanlaxti): — Bularning iqidə, Yəḥudalardin: — Pərəzning əwladidin boloan Uzziyaning ooli Ataya; Uzziya Zəkəriyaning ooli, Zəkəriya Amariyaning ooli, Amariya Xəfatiyaning ooli, Xəfatiya Maḥalalelning ooli idi. 5 Yənə Baruḳning ooli Maaseyaḥ; Baruḳ Kol-Ḥozəḥning ooli, Kol-Ḥozəḥ Ḥazayaning ooli, Ḥazaya Adayaning ooli, Adaya Yoaribning ooli, Yoarib Zəkəriyaning ooli, Zəkəriya Xilonining ooli. □ 6 Yerusalemoa makanlaxḳan barliḳ Pərəz jəmətidikilər jəmiy tət yüz atmix səkkiz kixi bolup, ḥəmmisi əzimətlər idi.
7 Binyaminning əwladliridin: — Məxullamning ooli Sallu; Məxullam Yoədning ooli, Yoəd Pidayaning ooli, Pidaya Kolayaning ooli, Kolaya Maaseyaḥning ooli, Maaseyaḥ Itiyəlning ooli, Itiyəl Yəxayaning ooli. 8 Uningoa əgəxkənlər, Gabbay wə Sallay idi; xularoa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz yigirmə səkkiz kixi idi. □ 9 Zikrining ooli Yoel ularni baxḳuridioan əməldar idi; Sinuaḥning ooli Yəḥuda xəḥərning muawin ḥakimi idi.□
10 Kaḥinlardin: — Yoaribning ooli Yədaya bilən Yaḳin, 11 xundaḳla Hudaning ɵyining bax ojidari Seraya; Seraya Ḥilḳiyaning ooli, Ḥilḳiya Məxullamning ooli, Məxullam Zadokning ooli, Zadok Merayotning ooli, Merayot Ahitubning ooli idi; 12 yənə uning

---

■ **10:36** Mis. 13:2; Qəl. 3:13; 8:17 □ **10:37** **«ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixḳan nanliridin birni»** — buning baxḳa birhil tərjimisi: — «silər dəsləpki ḥosuldin qiḳḳan undin,... (təḳdim ḳilixni bekittuḳ)». Biraḳ «Əz.» 44:30diki mənisidin ḳarioanda tərjimimiz toora boluxi mumkin. ■ **10:37** Law. 23:17; Qəl. 15:19; 18:12, 24, 25; Ḳan. 18:4 ■ **10:38** Qəl. 18:26 □ **10:39** **«Israillar bilən Lawiylar axliḳtin, yengi xarabtin,...»** — ibraniy tilida muxu jümlining bexida «qünki» bardur. □ **11:5** **«Zəkəriya Xilonining ooli»** — bəzi tərjimilərdə «Zəkəriya Xelaḥning əwladliridin idi» dəp tərjimə ḳilinidu (Yar.» 46:12, «Qəl.» 26:20ni kərüng). □ **11:8** **«xularoa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz yigirmə səkkiz kixi idi»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:9** **«Sinuaḥ»** — yaki «Ḥasinoaḥ».

ḳerindaxliridin ibadəthanidiki hizməttə bolọanlardin jəmiy səkkiz yüz yigirmə ikki kixi bar idi; yənə Yəroḩamning ooḷi Adaya bar idi; Yəroḩam Pelaliyaning ooḷi, Pelaliya Amzining ooḷi, Amzi Zəkəriyaning ooḷi, Zəkəriya Paxhurning ooḷi, Paxhur Malkiyaning ooḷi idi; 13 uning ḳerindaxlirining ḩəmmisi jəmət baxliḳi bolup, jəmiy ikki yüz ḳirik ikki kixi idi; yənə Azarəlning ooḷi Amaxsay bar idi; Azarəl Ahzayning ooḷi, Ahzay Məxillimotning ooḷi, Məxillimot Immərning ooḷi idi; 14 yənə ularning ḳerindaxliridin, palwan-əzimətlərdin, jəmiy bir yüz yigirmə səkkiz kixi bar idi; Gedolimning ooḷi Zabdiyəl ularni baxḳuridiọan əməldar idi.

15 Lawiylardin: — Ḩaxxubning ooḷi Xemaya bar idi; Ḩaxxub Azrikamning ooḷi, Azrikam Ḩaxabiyaning ooḷi, Ḩaxabiya Bunnining ooḷi idi; 16 yənə Lawiylarning ḳəbilə baxliḳliri bolọan Xabbitay bilən Yozabad bolup, Hudaning өyining texidiki ixlarọa məs'ul idi. 17 Yənə Mikaning ooḷi Mattaniya dua waḳitlirida təxəkkür-rəḩmətlər eytixḳa yetəkqilik ḳilatti; Mika Zabdining ooḷi, Zabdi Asafning ooḷi idi; Bakbukiya ḳerindaxliri iqidə muawinliḳ wəzipisini өtəytti; yənə Xammuaning ooḷi Abda bar idi; Xammua Galalning ooḷi, Galal Yədutunning ooḷi idi. 18 Muḳəddəs xəḩərdə turuwatḳan Lawiylarning ḩəmmisi ikki yüz səksən tөt kixi idi.

19 Dərwaziwənlərdin: — dərwazilarda kөzəttə turidiọan Akkub bilən Talmon wə ularning ḳerindaxliri bar idi; ular jəmiy bir yüz yətmix ikki kixi idi.

20 Ḳalọan Israillar, kaḩinlar, Lawiylar Yəhudiyə xəḩərliridə, ḩərbiri өz mirasida makanlaxti.
21 Ibadəthanining hizmətkarliri bolsa Ofəl dөngigə makanlaxti; ibadəthanining hizmətkarlirini Ziha bilən Gixpa baxḳurdi.□

22 Yerusalemda Lawiylarni baxḳurọuqi Banining ooḷi Uzzi idi; Bani Ḩaxabiyaning ooḷi, Ḩaxabiya Mattaniyaning ooḷi, Mattaniya Mikaning ooḷi idi — demək, Uzza Asafning əwladliridin, yəni Hudaning өyidiki hizmətkə məs'ul bolọan ọəzəlkəxlərdin idi. 23 Qünki padixaḩ ular tooṛuluḳ yarliḳ qüxürgən bolup, ọəzəlkəxlərning ḩər künlük ozuḳ-tülükini, xundaḳla өtəydiọan wəzipisini bek-itkənidi.□
24 Yəhudaning ooḷi Zəraḩning əwladliridin Məxəzabəlning ooḷi Pitaḩiya puḳralarning barliḳ ixlirida padixaḩning məsliḩətqisi idi.□

25 Yeza-ḳixlarḳlar wə ularọa təwə ətrapidiki jaylarda Yəhudalardin bəziliri turatti; Kiriat-Arba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, Dibon wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, Yəkabziyəl wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 26 xundaḳla Yəxua, Moladaḩ, Bəyt-Pələt, 27 Ḩazar-Xual, Bəər-Xeba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 28 Ziklag, Mikona wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 29 Ən-Rimmon, Zoraḩ, Yarmut, □ 30 Zanoaḩ, Adullam wə bu ikki yərgə təwə ḳixlaḳlarda, Laḳix wə uningọa təwə yərlərdə, Azikaḩ wə uningọa təwə yeza-kəntlərdə makanlaxti; ular makanlaxḳan yərlər Bəər-Xebadin taki Ḩinnom jiloḷisiọa ḳədər sozuldi.

31 Binyaminlar bolsa Geba, Mikmax, Ayja, Bəyt-Əl wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, □ 32 bəziliri Anatot, Nob, Ananiya, 33 Ḩazor, Ramaḩ, Gittaim, 34 Ḩadid, Zəboim, Niballat, 35 Lod, Ono, xundaḳla Ḩünərwənlər jiloḷisida makanlaxḳanidi.

36 Əslidə Yəhudiyəgə təyinlәngən Lawiylar ḳisimliridin bəziliri Binyamin ḳəbilisining zeminiọa makanlaxti.

□ **11:21 «Ofəl» —** («dөng» degən mənidə) Yerusalemdiki egiz rayon idi. □ **11:23 «ḩər künlük ozuḳ-tülükini, xundaḳla…» —** buning baxḳa birhil tərjimisi «ḩər künlük məs'uliyiti, yəni…». □ **11:24 «padixaḩning məsliḩətqisi» —** ibraniy tilida «padixaḩning yenida turọuqi» degən səzlər bilən ipadilinidu. «Padixaḩ» muxu yərdə Pars padixaḩini kərsitidu, əlwəttə. □ **11:29 «Zoraḩ» —** yaki «Zoreaḩ». □ **11:31 «Ayja» —** «Ayja»ning yənə bir ismi «Ayi».

12

Birinqi «ḳaytix»ta ḳaytip kəlgən kaḥinlar wə Lawiylar

1 Xealtiyəlning ooɳli Zərubbabəl wə Yəxua bilən birliktə *sürgünlüktin* qikḳan kaḥin
wə Lawiylar təwəndikilər: — *kaḥinlar* Seraya, Yərəmiya, Əzra, □ 2 Amariya, Malluḳ,
Ḫattux, 3 Xekaniya, Rəḥum, Mərəmot, 4 Iddo, Ginnitoy, Abiya, □ 5 Miyamin, Maadiya,
Bilgaḥ, 6 Xemaya, Yoarib, Yədaya, 7 Sallo, Amok, Ḫilḳiya wə Yədaya. Bular bolsa
Yəxuaning künliridə kaḥin bolɳanlar wə ularning ḳerindaxlirining jəmət baxliḳliri
idi.
8 Lawiylardin bolsa Yəxua, Binnuiy, Kadmiyəl, Xərəbiya, Yəḥuda, Mattaniyalar;
Mattaniya wə uning ḳerindaxliri təxəkkür-rəḥmətlər eytixḳa məs'ul boldi. 9 Ularning
ḳerindaxliri Bakbukiya bilən Unni nəwiti boyiqə ular bilən udulmu'udul hizmättə
turatti.
10 Yəxuadin Yoyakim tərəldi, Yoyakimdin Əliyaxib tərəldi, Əliyaxibtin Yoyada tərəldi,
□ 11 Yoyadadin Yonatan tərəldi, Yonatandin Yaddua tərəldi. 12 Yoyakimning künliridə
kaḥinlardin jəmət baxliḳi bolɳanlar munular: — Seraya jəmətigə Meraya; Yərəmiya
jəmətigə Ḫananiya; 13 Əzra jəmətigə Məxullam; Amariya jəmətigə Yəḥoḥanan;
14 Meliku jəmətigə Yonatan; Xəbaniya jəmətigə Yüsüp; □ 15 Ḫarim jəmətigə Adna;
Merayot jəmətigə Ḫəlkay; 16 Iddo jəmətigə Zəkəriya; Ginniton jəmətigə Məxullam;
17 Abiya jəmətigə Zikri; Minyamin bilən Moadiyalarning jəmətigə Piltay; 18 Bilgaḥ
jəmətigə Xammua; Xemaya jəmətigə Yəḥonatan; 19 Yoarib jəmətigə Mattinay;
Yədaya jəmətigə Uzzi; 20 Sallay jəmətigə Kallay; Amok jəmətigə Ebər; □ 21 Ḫilḳiya
jəmətigə Ḫasabiya; Yədaya jəmətigə Nətanəl.
22 Əliyaxib, Yoyada, Yoḥanan wə Yadduaning künliridə Lawiylarning jəmət baxliḳliri
tizimlanɳan wə ohxaxla, Pars padixaḥi Darius təhttiki qaɳlarɳiqə kaḥinlarmu
tizimlinip kəlgən. 23 Jəmət baxliḳi bolɳan Lawiylar taki Əliyaxibning nəwrisi
Yoḥananning waḳtiɳiqə təzkirinamidə tizimlinip kəlgən. □ ■ 24 Lawiylarning jəmət
baxliḳi bolɳan Ḫasabiya, Xərəbiya, Kadmiyəlning ooɳli Yəxualar ḳerindaxliri bilən
udulmu'udul turup, Hudaning adimi Dawutning əmri boyiqə nəwətlixip mədḥiyə-
munajat, təxəkkür-rəḥmətlər eytip turatti. 25 Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya,
Məxullam, Talmon bilən Akkublar dərwaziwənlər bolup, sepil ḳowuḳlirining
ambarliriɳa ḳaraytti.
26 Bu kixilər Yozadakning nəwrisi, Yəxuaning ooɳli Yoyakimning künliridə, xun-
ingdək waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə
təyinlənggən.□

Yengi sepilning Hudaoɳa atap tapxuruluxi

27 Yerusalem sepilini *Hudaoɳa* atap tapxurux murasimi ətküzülidiɳan qaoɳda, jamaət
Lawiylarni turoɳan ḥərḳaysi jaylardin izdəp tepip, ularni təxəkkür-rəḥmətlər eytix,
oɳəzəl oḳux, qang, təmbur wə qiltarlarni qelixḳa, huxal-huramliḳ bilən atap tapxu-
rulux murasimi ətküzüxkə Yerusalemoɳa elip kəldi. 28 Oɳəzəlkəxlar Yerusalemning

---

□ **12:1 «...kaḥinlar Seraya, Yərəmiya, Əzra,...»** — bu Əzra «Əzra» degən kitabtiki «Əzra» əməs. «Təwratxunas Əzra» bolsa, Zərubbabəldin 90 yildin keyin Yerusalemoɳa kəlgən. □ **12:4 «Ginnitoy»** — yaki «Ginniton». □ **12:10 «Yoyada»** — yaki «Yəḥoyada». □ **12:14 «Meliku»** — yaki «Malluḳ». **«Xəbaniya»** — bəzi ḳədimiy kəqürmilərdə «Xekaniya» deyilidu. □ **12:20 «Sallay»** — yaki «Sallu». □ **12:23 «Əliyaxibning nəwrisi»** — ibraniy tilida «Əliyaxibning ooɳli». **«təzkirinamə»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» degən ḳisim əməs; «Tarih-təzkirə»də undaḳ tizimlik yoḳ. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34 □ **12:26 «bu kixilər ... waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə təyinlənggən»** — Lawiylar wə kaḥinlarning nəsəbnamiliri nemixḳa xunqə muḥim? Əzining kelip qikixi ispatlanmiɳanlar kaḥinliḳ hizmättə yaki ibadəthanidiki Lawiylaroɳa ait hizmättə boluxḳa muyəssər bolalmaytti. Bügüngə ḳədər Yəḥudiylar arisida kimlər Lawiylardin, kimlər kaḥinlar jəmətidin ikənliki hatirilinip kəlməktə.

ətrapidiki tüzləngliktin, Nitofatliḳlarning yeza-kəntliridin, 29 Bəyt-Gilgaldin, Geba
bilən Azmawət etizliḳliridin yioƣiloƣanidi; qünki oƣəzəlkəxlar Yerusalemning tət
ətrapioƣa əzlirigə məḩəllə-ḳixlaḳlar ḳuruwaloƣanidi. 30 Kaḩinlar bilən Lawiylar
əzlirini paklidi, andin həlḳni wə sepil dərwazilirini ḩəm sepilning əzinimu paklidi.
31 Mən *Nəḩəmiya* Yəḩudaning əmirlirini baxlap sepiloƣa qiḳip, təxəkkür-ḩəmdusana
oḳuydioƣan ikki qong ətrət adəmni uyuxturdum, bir ətrət sepilning ong təripidə
«Tezək ḳowuḳi»oƣa ḳarap mangdi, 32 ularning arḳisidin Ḩoxaya bilən Yəḩudaning
əmirlirining yerimi mangdi; 33 yənə Azariya, Əzra, Məxullam, 34 Yəḩuda, Binyamin,
Xemaya, Yərəmiyamu mangdi; 35 xuningdək kaḩinlarning ooƣulliridin bəziliri
ḳollirioƣa kanay aloƣan ḩalda mangdi: — Ulardin Yonatanning ooƣli Zəkəriya bar idi
(Yonatan Xemayaning ooƣli, Xemaya Mattaniyaning ooƣli, Mattaniya Mikayaning ooƣli,
Mikaya Zakkurning ooƣli, Zakkur Asafning ooƣli idi). 36 Uning ḳerindaxliridin Xemaya,
Azarəl, Milalay, Jilalay, Maayi, Nətanəl, Yəḩuda, Ḩananiyalar bar idi; ular ḳollirioƣa
Hudaning adimi Dawutning sazlirini elixḳanidi; təwratxunas Əzra ularning bexida
mangoƣanidi. 37 Ular «Bulaḳ ḳowuḳi»oƣa kelip «Dawutning xəḩiri»ning pələmpiyigə
qiḳip, «Dawutning ordisi»din ətüp, künqiḳix tərəptiki «Su ḳowuḳi»oƣa kəldi.
38 Təxəkkür-ḩəmdusana oḳuydioƣan ikkinqi ətrət sol tərəp bilən mangdi, mən wə
jamaətning yerimi ularning arḳidin mengip, sepil üstidə «Humdanlar munari»din
ətüp, udul «Kəng sepil»oƣiqə mengip,□ 39 «Əfraim ḳowuḳi», «Kona ḳowuḳ», «Beliḳ
ḳowuḳi» üstidin ətüp, «Ḩananiyəl munari» wə «Yüzning munari»din ətüp, udul
«Ḳoy ḳowuḳi»oƣa kelip, andin «Ḳarawullar ḳowuḳi»da tohtiduḳ. □ 40 Andin
təxəkkür-ḩəmdusana oḳuydioƣan ikki ətrət adəm Hudaning əyidə əz orunlirida
turdi; mən bilən əməldarlarning yerimimu xu yərdə turduḳ; 41 kaḩinlardin Eliakim,
Maaseyaḩ, Minyamin, Migaya, Əlyoyinay, Zəkəriya bilən Ḩananiyalar karnaylirini
elip turuxti; 42 yənə Maaseyaḩ, Xemaya, Əliazar, Uzzi, Yəḩoḩanan, Malkiya, Elam
bilən Ezərmu turuxti; oƣəzəlkəxlər Yizraḳiyaning yetəkqilikidə jaranglik oƣəzəl
oḳuxti. 43 Xu küni jamaət naḩayiti qong kələmlik ḳurbanliḳlarni sundi ḩəm
bək huxal bolup ketixti, qünki Huda ularni zor xadliḳ bilən xadlanduroƣanidi;
ayallar bilən balilarmu xundaḳ xadlandi; Yerusalemdiki bu huxalliḳ sadaliri yiraḳ-
yiraḳlaroƣa anglandi.

Lawiylar bilən kaḩinlaroƣa kerəklik nərsilərning ḩazirlinixi

44 U qaoƣda bir ḳisim kixilər kətürmə ḳurbanliḳlar, dəsləpki pixḳan ḩosullar wə
əxrilərni saḳlaydioƣan həzinə-ambarlaroƣa məs'ul boluxḳa təyinləndi; ḩərḳaysi
xəḩərlərdiki etizliḳlardin, Təwrat ḳanunida kaḩinlaroƣa wə Lawiylaroƣa berixkə
bəlgiləngən ülüxlər xu yərdə saḳlinatti. Qünki Yəḩuda həlḳi əz hizmitidə
turuwatḳan kaḩinlar bilən Lawiylardin huxal idi. 45 *Kaḩinlar bilən Lawiylar*,
oƣəzəlkəxlər bilən dərwaziwənlərmu, əz Hudasining tapilioƣan wəzipisini wə xun-
ingdək paklax wəzipisining ḩəmmisini Dawutning wə uning ooƣli Sulaymanning
əmri boyiqə ətəytti. ■ 46 Qünki ḳədimdə, Dawutning wə Asafning künliridə,
oƣəzəlkəxlərgə yetəkqilik ḳilixḳa ḩəm Hudaoƣa təxəkkür-ḩəmdusana küylirini
oḳuxḳa yetəkqilər boloƣanidi. 47 Zərubbabəlning künliridə wə Nəḩəmiyaning
künliridə oƣəzəlkəxlərning wə dərwaziwənlərning ülüxlirini, ḩər künlük təminatini
pütkül Israil həlḳi berətti; ular yənə Lawiylar üqün muḳəddəs ḩesablanoƣan
nərsilərni üləxtürüp berətti; Lawiylarmu muḳəddəs ḩisablanoƣan nərsilərdin
Ḩarunning əwladliroƣa berip turatti.

□ **12:38 «sol tərəp»** — ibraniy tilida «tətür tərəp». □ **12:39 «Yüzning munari»** — yaki «Meaḩning munari». **«Ḳarawullar ḳowuḳi»** — yaki «Zindan dərwazisi». ■ **12:45** 1Tar. 25

13

Ammoniylar bilən Moabiylarning muḳəddəs өygə kirixigə ruhsət ḳilinmasliḳi

1 Xu kündə Musaning kitabi jamaət aldida oḳup berildi, kitabta: Ammoniylar bilən
Moabiylar mənggü Hudaning jamaitigə kirmisun, ■ 2 Qünki ular Israillarni ozuḳluḳ
wə su əkilip ḳarxi almay, əksiqə ularni ḳarơaxḳa Balaamni yalliwalơan; ḥalbuki,
Hudayimiz u ḳarơaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən, dəp yezilơan səzlər
qiḳti. □ ■ 3 Xundaḳ boldiki, jamaət bu ḳanun səzlirini anglap barliḳ xalơut kixilərni
ilơap qiḳiriwətti.

Tobiyaning өy saymanlirining qiḳirip taxlinixi

4 Bu ixtin awwal, Hudayimizning өyining həzinisini baxḳuruxḳa məs'ul kaḥin
Əliyaxib Tobiyaning tuơḳini bolup, □ 5 uningơa kəngri bir өyni təyyarlap bərgənidi.
Xu өydə ilgiri axliḳ ḥədiyələr, məstiki, ḳaqa-ḳuqa, xuningdək Lawiylar, ơəzəlkəxlər
wə dərwaziwənlərgə berixkə buyrulơan axliḳ өxrilər, yengi xarab wə yengi zəytun
meyi, xundaḳla kaḥinlarơa atalơan «kətürmə ḳurbanliḳ»lar saḳlinatti. 6 Bu
waḳitlarda mən Yerusalemda əməs idim; qünki Babil padixaḥi Artahxaxtaning ottuz
ikkinqi yili mən padixaḥning yenioơa ḳaytip kətkənidim; bir məzgildin keyin mən
yənə padixaḥtin ruhsət elip 7 Yerusalemơa ḳaytip barsam, Əliyaxibning Hudaning
өyidiki ḥoylilarda Tobiyaơa өy ḥazirlap bərgənlikidək rəzil ixni uḳtum. 8 Bu ix
meni ḳattiḳ azablidi, mən Tobiyaning өyidiki barliḳ өy jaḥazlirini ḳoymay talaơa
taxlatḳuziwəttim. 9 Mən yənə əmr ḳilip, u өylərni paklatḳuzup, andin Hudaning
өyidiki ḳaqa-ḳuqa, axliḳ ḥədiyələr bilən məstikni u yərgə əkirgüzüp ḳoydum.

Lawiylarơa ḥədiyə ḳilinidioơan өxrilərning yengiwaxtin bekitilixi

10 Mən yənə həḳlərning Lawiylarning elixḳa tegixlik ülüxlirini bərmigənlikini, ḥətta
wəzipigə ḳoyulơan Lawiylar bilən ơəzəlkəxlərning ḥərbirining өz yər-etizliḳioơa
ḳeqip kətkənlikini bayḳidim; 11 xunga mən əməldarlar bilən soḳuxup, ularni
əyibləp: — Nemixḳa Hudaning өyi xundaḳ taxliwetildi?! — dəp, *Lawiylarni*
yioơip ularni ilgiriki ornioơa yengiwaxtin turơuzdum. □ 12 Andin barliḳ Yəḥudiyə
həlḳi axliḳ өxrisini, yengi xarab wə yengi zəytun meyini həzinə-ambarlirioơa elip
kelip tapxurdi. 13 Mən həzinə-ambarlarơa məs'ul boluxḳa həziniqi-ambarqilarni
təyinlidim; ular kaḥin Xələmiya, təwratxunas Zadok bilən Lawiylardin bolơan
Pidaya idi; ularning ḳol astida Mattaniyaning nəwrisi, Zakkurning ooḳli Ḥanan bar
idi; qünki bularning ḥəmmisi sadiḳ, ixənqlik dəp ḥesablinatti; ularning wəzipisi
ḳerindaxlirioơa tegixlik ülüxlərni üləxtürüp berix idi.
14 — «Aḥ Hudayim, muxu ix yüzisidin meni yad əyligəysən, Hudayimning өyi wə
uningơa ait hizmətlər üqün kərsətkən meḥrimni өqürüwətmigəysən!»□

Həlḳḳə xabat künini ḥərmətləxni jekilәx

15 Xu künlərdimu mən Yəḥudiyədə bəzilərning xabat künliridə xarab kəlqəklirini
qəyləwatḳinini, өnqilərni baoơlap, bularni wə xuningdək xarab, üzüm, ənjür
wə ḥərhil yüklərni exəklərgə artip, toxup yürgənlikini kərdüm; ular bularni

---

■ **13:1** Ḳan. 23:2, 4, 5 □ **13:2** **«Hudayimiz u ḳarơaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən»** — «Ḳan.» 23:5ni kərüng. «Rut»diki «ḳoxumqə səz»imizdə xu ix tooơruluḳ tohtilimiz. ■ **13:2** Qəl. 22:5; Yə. 24:9 □ **13:4** **«kaḥin Əliyaxib Tobiyaning tuơḳini bolup...»** — yaki «kaḥin Əliyaxib Tobiya bilən ḳoyuḳ munasiwəttə bolup...». □ **13:11** **«Lawiylarni yioơip»** — ibraniy tilida «ularni yioơip». □ **13:14** **«uningơa ait hizmətlər»** — yaki «uning (yəni, ibadəthanining) hizmətqiliri».

Yerusalemoɣa xabat künidə elip kirdi; ularning muxu ax-tülüklərni setip yürgən küni mən ularni guwaḩliḳ berip agaḩlandurup ḳoydum.
16 Yənə Yəḩudiyədə turuwatḳan bəzi Turluḳlar beliḳ wə ḩərhil mal-tawarlarni toxup kelip xabat küni Yəḩudiyəliklərgə satidikən, yənə kelip bularni Yerusalemda satidikən! □ 17 Xu səwəbtin mən Yəḩudiyə əmirliri bilən soḳuxup, ularni əyibləp: — Silərning xabat künini buloɣap, rəzil ix ḳiloɣininglar nemisi? ■ 18 Ilgiri ata-bowanglar ohxax ixni ḳiloɣan əməsmu, xuning bilən Hudayimiz bizning beximizoɣa wə bu xəḩərgə ḩazirḳi bu balayi'apətni yaoɣduroɣan əməsmu? Əmdi silər xabat künini buloɣap, Israilning bexioɣa Hudaning oɣəzipini tehimu yaoɣduridioɣan boldunglar, dedim.
19 Xunga, xundaḳ boldiki, xabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yerusalem ḳowuḳlirioɣa qüxkən waḳtida, mən xəḩər ḳowuḳlirini etixni buyrudum wə xuningdək xabat küni ətüp kətküqə ḳowuḳlarni aqmasliḳ tooɣrisida buyruḳ qüxürdum. Mən yənə ḩeqḳandaḳ yükning toxulup ḳowuḳlardin kirgüzülməsliki üqün hizmətkarlirimning bəzilirini xəḩər ḳowuḳlirioɣa kəzətqi ḳilip turoɣuzup ḳoydum. □ 20 Xundaḳ bolsimu sodigərlər wə ḩərhil mal-tawar satidioɣanlar bir-ikki ḳetim Yerusalemning sirtida tünidi. 21 Mən ularni agaḩlandurup: — Silər nemixḳa sepilning aldida tünəysilər? Yənə xundaḳ ḳilidioɣan bolsanglar, mən üstünglaroɣa ḳol saliмən, dewidim, ular xuningdin baxlap xabat künidə kəlmidi. □ 22 Andin xabat künining muḳəddəslikini saḳlax üqün, mən Lawiylaroɣa: — Özünglarni paklanglar; andin kelip sepil dərwazilirini beḳinglar, dedim.
— «I Hudayim, muxu ix yüzisidinmu meni yad əyligəysən, Özüngning zor əzgərməs muḩəbbiting bilən meni ayioɣaysən!»

Yat əlliklər bilən nikaḩlinixning mən'i ḳilinixi

23 Xu künlərdə mən yənə Axdod, Ammon wə Moab ḳizlirini hotunluḳḳa aloɣan bəzi Yəḩudalarni bayḳidim. 24 Ularning pərzəntlirining yerimi Axdodqə səzləydikən (wə yaki yuḳiriḳi əllərning birining tilida səzləydioɣan) wə Yəḩudiy tilida xəzliyəlməydikən. 25 Mən ularni *soḳuxup* əyiblidim, ularni ḳaroɣidim, bir nəqqisini urup qaq-saḳallirini yuldum, Hudaning nami bilən ḳəsəm iqküzüp: — Silərning ḳizliringlarni ularning ooɣullirioɣa bərməysilər, ooɣulliringlaroɣimu, özünglaroɣimu ulardin ḳiz almaysilər! 26 Israil padixaḩi Sulayman muxundaḳ ixlarda gunaḩ sadir ḳiloɣan əməsmu? Nuroɣun əllər arisida uningoɣa ohxax ḩeqḳandaḳ padixaḩ yoḳ idi; u əz Hudasi təripidin səyülgən, Huda uni pütkül Israil üstigə padixaḩ ḳilip tikligən bolsimu, lekin ḩətta unimu yat əllik ayallar azdurup gunaḩḳa patḳuzoɣan. ■
27 Əmdi silərning gepinglaroɣa kirip bundaḳ qong rəzillik ḳilip, yat əllik ḳizlarni elip Hudayimizoɣa wapasizliḳ ḳilimizmu? — dedim.
28 Bax kaḩin Əliyaxibning nəwrisi, Yoyadaning ooɣulliridin biri Ḩoronluḳ Sanballatning küy'ooɣli idi; mən uni yenimdin ḳooɣliwəttim.
29 — «I Hudayim, Sən ularni yadingda tutḳaysən, qünki ular kaḩinliḳḳa daoɣ təgkügüqilər, kaḩinliḳ ḩəm Lawiylaroɣa təwə əḩdinimu buloɣioɣuqilardur!».
30 Xuning bilən mən ularni yat əlliklərning buloɣaxliridin neri ḳilip paklandurdum wə kaḩinlar bilən Lawiylarning wəzipilirinimu *yengiwaxtin* bəlgiləp, ḩərkimni əzining ixioɣa igə ḳildim. 31 Mən yənə əz waḳtida otun-yaoɣaq elip kelinixi wə dəsləpki ḩosulni yətküzüp turuxḳimu adəm orunlaxturdum.

□ **13:16 «Yəḩudiyədə turuwatḳan..»** — yaki «Yerusalemda turuwatḳan..». Ibraniy tilida «xu yərdə turuwatḳan..». ■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19 «xabat künidin ilgiri»** — oḳurmənlərning esidə barki, ottura xərḳtə yengi kün kəqtə, kün petixi bilən baxlinidu (məsilən, «Yar.» 1:5ni kərüng). □ **13:21 «mən üstünglaroɣa ḳol salimən»** — ibraniy tilida «üstünglaroɣa bir ḳol əwətimən» — Bu ibraniy tilida (yenik bir ipadə boloɣaqḳa) yumurluḳ gəp idi. ■ **13:26** 1Pad. 11:4; 1Pad. 3:13; 2Tar. 1:12

«Aḥ Hudayim, meni yadingda tutup, manga xapaət kərsətkəysən!».

Əstər

Padixaḫ Aḫaxweroxning wəzir-wuzralarοŋa katta ziyapət berixi

1 Aḫaxwerox (Ḫindistandin Ḫəbəxistanοŋiqə bir yüz yigirmə yəttə ölkigə
həkümranlik ḳilοŋan Aḫaxwerox)ning təhttiki künliridə xundaḳ bir wəḳə boldi: —□
2 Xu künlərdə, u padixaḫ Aḫaxwerox Xuxan ḳəl'əsidiki xaḫanə təhtidə olturοŋinida, □
3 u səltənət sürüp üqinqi yili barlik əmirliri wə bəg-ḫakimlirioŋa ziyapət bərdi; Pars
wə Medianing ḳoxuni, xuningdək ḫərḳaysi ölkilərning esilzadiliri wə bəglirining
ḫəmmisi uning ḫuzurioŋa ḫazir boldi. □ 4 U səltənitining baylikining xanu-xəwkiti
wə ḫəywitining katta julasini kəp künlər, yəni bir yüz səksən kün kərgəzmə ḳildi. □
5 Bu künlər ətüp kətkəndin keyin padixaḫ yənə Xuxan ḳəl'əsidiki barlik həlḳḳə qong-
kiqik deməy, ordining qarbeοŋidiki ḫoylida yəttə kün ziyapət bərdi. 6 U yər aḳ wə
kök kəndir yiptin toḳuloŋan pərdilər bilən bezəlgən bolup, bu pərdilər mərmər tax
tüwrüklərgə bekitilgən kümüx ḫalḳilaroŋa aḳ rənglik kəndir yip wə səsün yungluḳ
xoynilar bilən esiloŋanidi; aḳ ḳaxtax wə aḳ mərmər taxlar, sədəp wə ḳara mərmər
taxlar yatḳuzuloŋan məydan üstigə altun-kümüxtin yasaloŋan diwanlar ḳoyuloŋanidi.
□ 7 Iqimliklər altun jamlarda tutup iqilətti; jamlar bir-birigə ohximaytti; xaḫanə məy-
xarablar padixaḫning səltənitigə yarixa mol idi. 8 Xarab iqix ḳaidisi boyiqə, zorlaxḳa
ruhsət ḳilinmaytti; qünki padixaḫ ordidiki barlik οŋojidarlaroŋa, ḫərkimning iqixi öz
haḫixi boyiqə bolsun, dəp bekitip bərgənidi.
9 Hanix Waxtimu padixaḫ Aḫaxweroxning ordisida ayallar üqün ziyapət bərdi.

Hanix Waxtining yarlikḳa ḳarxilik kərsitixi

10 Yəttinqi küni Aḫaxwerox padixaḫ xarabtin kəypi qaοŋ boloŋinida, aldida hizmitidə
turoŋan Məḫuman, Bizta, Ḫarbona, Bigta, Abagta, Zetar, Karkas degən yəttə
ḫərəm'aοŋisini □ 11 hanix Waxtining puḳralar wə əmirlərning aldida güzəllikini
kərsətsun dəp, uni hanixlik tajini kiyip kelixkə qarḳiroŋili əwətti; qünki u tolimu
qiraylik idi. 12 Lekin ḫərəm'aοŋiliri hanix Waxtioŋa padixaḫning əmrini yətküzgəndə,
u kelixni rət ḳildi; xuning bilən padixaḫ intayin oŋəzəplinip, uning ḳəḫri ərlidi.

Waxtining hanixlikḳtin ḳalduruluxi

13 Xu waḳitlarda padixaḫning ixliri tooŋruluḳ ḳanun-əḫkamlarni pixxik bilgənlərdin
məsliḫət sorax aditi bar idi; xunga padixaḫ wəziyətni pixxik qüxinidioŋan
danixmənlərdin soridi 14 (u qaοŋda danixmənlərdin uning yenida Karxina, Xetar,
Admata, Tarxix, Mərəs, Marsena, Məmukan ḳatarlik yəttə Pars bilən Medianing
əmirliri bar idi; ular daim padixaḫ bilən kərüxüp turatti, padixaḫlikta ular

---

□ **1:1 «Aḫaxwerox» —** Pars imperatori boloŋan muxu «Aḫaxwerox» «Ksərksis I»ning özi xu (miladiyədin ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Aḫaxwerox» (pars tilida «Aḫaxwerox», grek tilida «Ksərksis» deyilidu) degən söz kixining ismi bolmastin, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. **«Ḫəbəxstan» —** ḫazirḳi Efiopiyə. □ **1:2 «Xuxan» —** gaḫi waḳitlarda «Suza» dəp atilidu. □ **1:3 «Medianing ḳoxuni» —** bəzi alimlar bu səzni «Medianing ḳoxun sərdarliri» dəp qüxinidu. □ **1:4 «U ... ziyapət bərdi... ...səltənitining baylikining xanu-xəwkiti wə ḫəywitining katta julasini... kərgəzmə ḳildi» —** bəzi tarihxunaslar xu katta ziyapətning məḳsiti Pars imperiyəsining Jawan (Gretsiyə)gə tajawuz ḳilixini pilanlax wə təyyarlik kərüx üqün idi, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «aḳ ḳaxtax» —** yaki «ḳizil mərmər». □ **1:10 «yəttə ḫərəm'aοŋisi» —** ḫərəm'aοŋiliri ordidiki nuroŋun ixlarda muḫim orunda turidioŋan hizmətqilər bolup, kəp ḫallarda ular orda toḳallirini baxḳurux ixioŋa məs'ul bolatti. Ular piqiwetilgən ərlər bolup, ḳizlaroŋa qeḳilmaytti wə pərzəntmu ḳalduralmaytti.

aldinqi qatarda turatti). □ 15 Padixah ulardin: — Hanix Waxti mənki padixah
Ahaxweroxning hərəm'aoilar arqilix yətküzgən əmrim boyiqə ix qilmioini üqün
uni qanun boyiqə qandaq bir tərəp qilix kerək? — dəp soridi.
16 Məmukan padixah wə əmirlərning aldida jawap berip: — Hanix Waxti aliylirining
zitioa tegipla qalmay, bəlki padixahimiz Ahaxweroxning hərqaysi əlkiliridiki
barliq əmirlər wə barliq puqralarningmu zitioa təgdi. 17 Qünki hanixning xu
qiloini barliq ayallarning qulixioa yətsə, ular «Padixah Ahaxwerox: «Hanixi
Waxtini yenimoa elip kelinglar» dəp əmr qilsa, u kəlməptu!» dəp əz ərlirini
mənsitməydioan qilip qoyidu. 18 Pars wə Mediadiki məlikə-hanimlar hanixning bu
ixini anglap, bügünla padixahning barliq bəg-əmirlirigə xuningoa ohxax dəydioan
bolidu, xuning bilən mənsitməslik wə hapilik üzülməydu. □ 19 Padixahimoa
muwapiq kərünsə, aliyliridin mundaq bir yarliq qüxürülsun, xuningdək u Parslar
wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioan qanun-bəlgilimiliri iqigə pütülgəyki,
Waxti ikkinqi padixah Ahaxweroxning huzurioa kəlmigəy; uning hanixlik mərtiwisi
uningdin yahxi birsigə berilgəy. □ 20 Aliylirining jakarlioan yarliqi pütün səltənitigə
yetip anglanoan haman (uning səltənitining zemini bipayan bolsimu), ayallarning
hərbiri əz erigə, məyli qong bolsun kiqik bolsun ularoa hərmət qilidioan bolidu, —
dedi.
21 Məmukanning bu gepi padixah bilən əmirlirini hux qildi; padixah uning gepi
boyiqə ix kərdi. 22 U padixahning barliq əlkilirigə, hərbir əlgigə əz yeziqi bilən,
hərqaysi əl-millətkə əz tili bilən hətlərni əwətip: «Hərbir ər kixi əz ailisi iqidə
hojayin bolsun, xundaqla əz ana tili bilən səzlisun» degən əmrni qüxürdi. □

2

Yengi hanix tallax

1 Bu ixlar ətüp, padixah Ahaxweroxning oəzipi besiloanda, u Waxtini seoinip,
uning qiloinini həm uning üstidin qiqiriloan yarliqi həkkidə əsləp oylinip qaldi. □
2 Xu səwəbtin padixahning hizmitidə turoan ojidarlar uningoa: — Aliyliri üqün
sahibjamal yax qizlarni izdəp tepip kəltürgəyla; 3 aliyliri padixahliqidiki hərqaysi
əlkilərdə barliq güzəl qizlarni yioip, Xuxan qəl'əsidiki hərəmsarayoa kəltürüxkə
əməldarlarni təyingəyla; qizlar ordidiki qiz-ayallaroa məs'ul boloan hərəm'aoisi
Hegayning qolioa tapxuruloay; ularoa kerəklik upa-ənglikər təminləngəy.
4 Aliylirini səyündürgən qiz Waxtining ornini besip hanix bolsun, dedi.
Bu gəp padixahni hux qildi wə u xundaq qildi.

Əstərning ordioa kirgüzülüxi

5 Xuxan qəl'əsidə Binyamin qəbilisidin, Kixning əwrisi, Ximəyning nəwrisi, Yairning
ooli Mordikay isimlik bir Yəhudiy bar idi 6 (Kix bolsa Babil padixahi Nebokadnəsar
Yəhuda padixahi Yəkoniyah bilən bir top kixilərni tutqun qilip Yerusalemdin
əkətkəndə, ular bilən billə əsir qilinip ketilgənidi). ■ 7 Mordikay əzining taoisining
qizi Hadassahni (yəni Əstər) bekip qong qiloanidi, qünki uning ata-anisi yoq idi. Bu

---

□ **1:14 «daim padixah bilən kərüxüp turatti»** — ibraniy tilida «daim padixahning yüzini kərüp turatti».
□ **1:18 «...hapilik üzülməydu»** — ibraniy tilida «....hapalik kupayə bolidu» yaki «...hapalik yetərlik bolidu!».
□ **1:19 «Parslar wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioan qanun-bəlgilimiliri iqigə pütülgəyki...»** — oqurmənlərgə ayanki, Pars-Media imperiyəsining barliq qanunliri qiqiriloandin keyin qət'iy əzgərtixkə, bikar qilixqa bolmaydu, dəp bekitilgən. □ **1:22 «əz ana tili bilən səzlisun»** — bu səzning məqsiti bəlkim ər kixining əz əyidə qaysi tilning ixlitilixigə hoquqi bar dəp təkitləx üqün bolsa kerək. □ **2:1 «əsləp oylinip qaldi»** — ibraniy tilida bu səzlərdin birhil puxaymanning puriqi qiqidu. ■ **2:6** 2Pad. 24:14

kiz güzəl, təki-turki kelixkən idi; ata-anisi ölüp kətkən bolоqaqka Mordikay uni öz kizi katarida bekip qong kiloqanidi. 8 Padixaһning əmri wə yarliki jakarlanoqandin keyin nuroqun kizlar Xuxan kəl'əsigə kəltürülüp Hegayning koliоqa tapxuruldi; xundak boldiki, Əstərmu ordioqa kəltürülüp ordidiki kiz-ayallaroqa məs'ul boloqan Hegayning koliоqa tapxuruldi. 9 Əstər Hegayoqa yakkan bolup, u uningoqa iltipat kərsətti; u tezla uningoqa upa-ənglik wə tegixlik yeməkliklərni təminlidi һəm ordidin uningoqa tallanoqan yəttə kenizəkni bərdi; andin uni kenizəkliri bilən һərəmsarayning əng esil jayidin orun bərdi. 10 Əstər özining milliti wə tegi-təktini heqkimgə eytmidi, qünki Mordikay uningoqa buni axkarilimaslikni tapilioqanidi. 11 Mordikay Əstərning һal-əһwalidin həwər tepix wə uningoqa kandak muamilə kilinidioqanlikini bilix üqün, һərküni һərəmsarayning һoylisi aldida aylinip yürətti. 12 Kizlaroqa ait rəsmiyət boyiqə, һərbir kizning ordioqa kirip padixaһ Aһaxwerox bilən billə bolux nəwitidin awwal, on ikki ay bədinini tazilixi kerək idi, qünki kizlarning «tazilinix künliri» mundak yol bilən ada kilinatti: — altə ay murməkki meyi bilən, altə ay ətir-ənglik wə xundakla kizlarning bədinini pakizlaydioqan baxka buyumlar bilən pərdaz kilinixi kerək idi. 13 Kiz padixaһning һuzurioqa kiridioqan qaoqda mundak kaidə bar idi: — Ordioqa kirgəndə uning nemə təlipi bolsa, xular һərəmsaraydin uningoqa berilətti. 14 Kiz ahximi kirip ketip, ətisi ətigəndə kaytip qikkanda һərəmsarayning «ikkinqi bəlüm»igə kayturulup, tokal-kenizəklərgə məs'ul boloqan padixaһning һərəm'aoqisi Xaaxoqazning koliоqa tapxurulatti; padixaһ u kizoqa amrak bolup kelip, ismini atap qakirmioquqə, u ikkinqi ordioqa kirip padixaһ bilən billə bolmaytti. 15 Mordikayning taoqisi Abihailning kizi Əstər, yəni Mordikay öz kizi kilip bekiwaloqan kizning padixaһ bilən billə boluxka kirix nəwiti kəlgəndə, u kizlaroqa məs'ul boloqan padixaһning һərəm'aoqisi Hegay özigə təyyarlap bərgən nərsilərdin baxka heqnərsini tələp kilmidi. Əstərni kərgənlərning һəmmisi uni yakturup kalatti.

Əstərning hanix kilip tiklinixi

16 Padixaһ Aһaxwerox səltənət sürüp yəttinqi yilining oninqi eyioqa, yəni Təbət eyioqa kəlgəndə, Əstər uning bilən billə boluxka xaһanə ordioqa baxlap kirildi . □ 17 Padixaһ Əstərni baxka barlik kizlardin yahxi kərüp kaloqaqka, xundakla Əstər uning iltipati һəm amraklikioqa erixkən boloqaqka, padixaһ hanix tajini uning bexioqa kiydürüp, uni Waxtining ornioqa hanix kilip tiklidi. 18 Andin padixaһ özining barlik əmirliri wə bəg-һakimlirioqa Əstərning izzət-һərmiti üqün katta ziyapət bərdi; u yənə һərkaysi əlkilərgə baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi һəmdə xaһanə baylikliridin sehiylik bilən in'amlarni bərdi.□

Mordikayning suyikəstni pax kilixi

19 Ikkinqi ketim kizlar xundak yioqiloqan wakitta Mordikayning orda dərwazisida olturidioqan orni bar boloqanidi □ 20 (Əstər Mordikayning tapilioqini boyiqə, özining

□ **2:16 «yəttinqi yilining oninqi eyi» —** «Əstər» degən kitabta aylar əgər san boyiqə elinoqan bolsa, ibraniy kalendaridiki wakitni kərsitidu. Əgər aylar ismi bilən elinoqan bolsa, Pars kalendaridiki wakitni kərsitidu. Uxbu ayəttiki wakit təhminən miladiyədin ilgiriki 478-yilning on ikkinqi eyioqa tooqra kelidu. □ **2:18 «baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi» —** yaki «dəm elix bolsun dəp elan qikardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlidi». □ **2:19 «Ikkinqi ketim kizlar xundak yioqiloqan wakit» —** bu «yioqilix» degənning nemə ikənliki һazir enik əməs. Bəzi alimlar padixaһ Əstərni hanix dəp tikligəndin keyin, ikkinqi bir tokalni almakqi idi, dəp karaydu. «Mordikayning orda dərwazisida olturidioqan orni bar idi» degən sözlər Mordikayning mənsəpdar bolup tiklənganlikini kərsitidu. Qünki xu künlərdə məlum jayning əməldarliri yaki aksakalliri, xundakla sorakqilar ix bejirix üqün xəһər dərwazisida yaki orda dərwazisida olturatti.

milliti wə tegi-təktini yənila baxkilarƣa eytmiƣanidi; qünki Əstər Mordikayning gepini ilgiri bakkan waktida angliƣandək anglaytti). 21 U künlərdə, Mordikay orda dərwazisidiki ornida olturƣan waktida, padixahning Bigtan wə Tərəx degən ikki dərwaziwən hərəm'aƣisi padixah Ahaxweroxka ƣəzəplinip, uningƣa kol selixni kəstləwatkanidi. 22 Bu suyikəstni Mordikay sezip kelip, uni hanix Əstərgə eytti; Əstər bu ixni Mordikayning namida padixahka səzləp bərdi. 23 Bu ix sürüxtə kiliniwidi, rast bolup qikti wə u ikkisi darƣa esildi. Bu wəkə padixahning kəz aldida tarih-təzkirə kitabida pütüldi.

3

Hamanning Yəhudiylarning nəslini yokitix suyikəsti

1 Bu ixlardin keyin padixah Ahaxwerox Agagiylardin bolƣan Hammidataning ooƣli Hamanning mənsipini əstürdi; padixah uning ornini əstürüp, əzi bilən billə ixləydiƣan barlik əmirlərningkidin yukiri kildi. 2 Padixah uning həkkidə əmr kiloƣaqka, orda dərwazisida turƣan padixahning barlik əməldarliri Hamanning aldida təzim kilip bax uratti; lekin Mordikay bolsa Hamanƣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi. □ 3 Orda dərwazisida turƣan padixahning hizmətkarliri Mordikaydin: — Sili nemixka padixahning əmrigə hilaplik kilidila? — dəp soraytti. 4 Xundak boldiki, ular hər küni nəsihət kilixkan bolsimu, u kulak salmiƣandin keyin, ular: — Keni, Mordikayning kiloƣan bu ixiƣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu, dəp buni Hamanƣa eytti; qünki u ularƣa əzining Yəhudiy ikənlikini eytkanidi. □ 5 Haman Mordikayning əzigə bax urup təzim kilmiƣanlikini kərüp kattik ƣəzəpləndi. 6 Lekin u «Mordikayning üstigə kol selixni kiqikkinə bir ix» dəp hesablidi; qünki ular Mordikayning millitini uningƣa dəp koyƣanidi; xunga Haman Ahaxweroxning pütkül padixahlikidiki Yəhudiylarni, yəni Mordikayning həlkini birakla yokitix yolini izdəp yürdi.

Hamanning Yəhudiylarning nəslini kurutuwetixni kəstlixi

7 Padixah Ahaxweroxning on ikkinqi yili birinqi ayda, yəni Nisan eyida, birsi Hamanning aldida *kutluk* ay-künni bekitix üqün hər kün, hər ay boyiqə «pur», yəni qək taxliwidi, on ikkinqi ayƣa, yəni «Adar eyi»ƣa qikti. □ 8 Haman padixah Ahaxweroxka: — Padixahliklirining hərkaysi əlkiliridiki əl-millətlər arisida qeqilip yaxawatkan bir həlk bar; ularning kanun-bəlgilimiliri baxka həlklərningkigə ohximaydu, ular aliylirining kanun-bəlgilimilirigimu boysunmaydu; xunga ularning yaxixiƣa yol koyux aliyliriƣa heq payda yətküzməydu. 9 Əgər padixahimƣa layik kərünsə, ularni yokitix tooƣruluk yarlik pütüp qüxürgəyla; mana mən əz yenimdin

---

□ **3:2 «…Mordikay bolsa Hamanƣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi» —** Mordikayning təzim kilmaslikiqi yaki bax urmaslikining səwəbi bəlkim Təwrattiki «Kan.» 25:17-19diki hatirə tüpəylidin bolsa kerək. Haman Amalək idi, Amaləklər bolsa Israilning kona rəkibi idi. Haman əslidə Samuil pəyƣəmbər əltürgən Amalək bolƣan Agag padixahning əwladi bolƣaqka, bəlkim Yəhudiy həlkigə tehimu əq boluxi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Kan.» 25:17-19ni kərüng). Məlum bir kixigə təzim kilix Təwratka hilap ix əməs. Təwrat dəwridə Israillar əz padixahliriƣa xundak təzim kilatti yaki gahi wakitlarda bir-birigə təzim kilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni kərüng. U «butpərəslik» hesablanmaytti. □ **3:4 «Mordikayning kiloƣan bu ixiƣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu?» —** ibraniy tilida «Mordikayning ixliri turalamdu-yok, bir kərəyliqu?» deyilidu. Baxka birhil tərjimisi: — «Keni Mordikay gepidə ahiriƣiqə qing turalamdikin, bir kərəyliqu?». □ **3:7 ««pur», yəni qək … on ikkinqi ayƣa, yəni «Adar eyi»ƣa qikti» —** qəkning on ikkinqi ayƣa qikixi intayin ajayib ix idi. Biz xu ix tooƣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

on ming talant kümüxni aliylirining həzinilirigə selix üqün padixaḥlikning ixlirini baxkuridioɣan hadimlarning koliɣa tapxurimən, dedi.□
10 Xuning bilən padixaḥ əzining barmikidin üzükni siyrip qikirip, Yəḥudiylarning rəkibi, Agagiy Ḥammidataning ooɣli Ḥamanoɣa berip: 11 — Xu kümüxlərni əzünggə in’am kildim, u həlknimu sanga tapxurdum, ularni kandak kilixni halisang, xundak kil! — dedi.□

Padixaḥning Ḥamanning Yəḥudiylarning nəslini kurutuxioɣa ruhsət kilixi

12 Andin birinqi ayning on üqinqi küni padixaḥning mirziliri qakirilip, yarlik Ḥamanning barlik tapilioɣini boyiqə pütüldi; u ḥərkaysi əlkilərgə əz yezikida, ḥərkaysi əl-millətkə əz tilida yazdurulup, ḥərbir əlkilərning waliylirioɣa, ḥərbir əl-millətning əmirlirigə əwətildi; yarlik padixaḥ Aḥaxweroxning namida pütülgən bolup, uning üzük məḥüri bilən peqətləndi. 13 Yarlik məktupliri qaparmənlərning koli bilən padixaḥlikning ḥərkaysi əlkilirigə yətküzüldi; uningda bir kün iqidə — On ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni keri-yax, balilar wə ayallar deməy, barlik Yəḥudiylarni koymay kirip, əltürüp, nəsli kurutuwetilsun, ularning mal-mülki olja kilinsun, deyilgənidi. 14 Xu yarlik ḥərbir əlkidə jakarlinix üqün, xundakla xu küni ḥərbir həlk xundak kilixka təyyar bolup turuxi üqün, məktupning kəqürmə nushiliri ḥərbir əl-millətkə elan kilinmakqi boldi. 15 Qaparmənlər padixaḥning əmri boyiqə dərḥal yoloɣa qikti; yarlik Xuxan kəl’əsining əzidimu elan kilindi. Bu qaoɣda padixaḥ Ḥaman bilən xarab iqixkə olturoɣanidi. Lekin Xuxan xəḥiridikilər dəkkə-dükkigə qəmüp ketixti.

4

Yəḥudiylarning yarlik tüpəylidin kayoɣuoɣa qəmüxi wə roza tutuxi

1 Mordikay boluwatkan ixlardin həwər tapkandin keyin eginlirini yirtip, üstigə bəz artip, wə usti-bexioɣa kül qeqip, xəḥərning otturisioɣa qikip naḥayiti kattik wə ələmlik pəryad kətürdi. 2 U orda dərwazisi aldioɣa kelip tohtap kaldi; qünki boz yepinoɣan ḥərkandak adəmning orda dərwazisidin kirixigə ruhsət yok idi. 3 Padixaḥning əmri wə yarliki yətküzülgən ḥərkaysi əlkilərdə Yəḥudiylar arisida kattik nalə-pəryad kətürüldi; ular roza tutup, kəz yexi kilip, yioɣa-zar kildi; nuroɣun kixilər boz yepinip küldə eoɣinap yetixti.

Mordikayning Əstərdin padixaḥtin rəḥim tilixini tələp kilixi

4 Əstərning hizmitidə boloɣan dedəkliri wə ḥərəm’aoɣiliri bu ixni uningoɣa eytiwidi, hanixning kəngli intayin eoɣir boldi; Mordikayning bozni taxlap, kiyiwelixioɣa kiyim-keqək qikartip bərdi, lekin Mordikay kobul kilmidi. 5 Xuning bilən Əstər əzining hizmitidə boluxka padixaḥ təyinləp əwətkən ḥərəm’aoɣiliridin Ḥatak isimlik birini qakirip, uni Mordikayning kexioɣa berip, bu ixning zadi kandak ix ikənlikini, nemə səwəbtin boluwatkanlikini ting-tinglap kelixkə əwətti. 6 Xuning bilən Ḥatak orda

□ **3:9 «on ming talant» —** bir «talant»ning toptooɣra kanqilik ikənliki ḥazir bizgə naməlum, Pars imperiyəsi boyiqə bəlkim 34-45 kilogram boluxi mumkin; xunga 10000 talant kümüx bəlkim az degəndə 340 tonniqə bolatti; bu pəwkul’addə kəp pul padixaḥning yillik kirimining üqtin ikki kismioɣa barawər bolup, para ḥesablinatti; xübḥisizki, muxu para bəlkim Yəḥudiy həlki yokitilsa, ular tapxuridioɣan bajlarning ornioɣa bolsun dəp berilgən; lekin u Yəḥudiylar tapxuruxka tegixlik bajdin helila kəp idi. Ḥaman «həlk»ning Yəḥudiy həlki ikənlikini tiloɣa elixka petinalmidi; qünki burunki Pars imperatorliri Yəḥudiy həlkigə qong ḥərmət bildürüp kəlgənidi. □ **3:11 «Xu kümüxlərni əzünggə in’am kildim» —** baxka birhil tərjimisi: «Əmdi bu sening pulung boloɣandin keyin, kobul kilay».

dərwazisi aldidiki məydanoɣa kelip Mordikay bilən kərüxti. 7 Mordikay bexioɣa kəlgən ḫəmmə ixni, Ḫaman Yəḫudiylarning nəslini ɣurutuwetix üqün padixaḫning həzinilirigə tapxuruxḳa wədə ḳiloɣan kümüxning sanini ḳaldurmay eytip bərdi.
8 Mordikay yənə Ḫataḳḳa Xuxanda jakarlanoɣan, Yəḫudiylarni yoḳitix tooɣrisidiki yarliḳning kəqürmisini Əstərning kərüp beḳixioɣa yətküzüp berixkə tapxurdi ḫəmdə uningoɣa Əstərgə əḫwalni qüxəndürüp, ordioɣa kirip padixaḫ bilən kərüxüp əz həlḳi üqün padixaḫtin ətünüp iltija ḳilip beḳixḳa ündəxni tapilidi. 9 Ḫataḳ ḳaytip kelip Mordikayning gəplirini Əstərgə yətküzdi. 10 Əstər Ḫataḳḳa Mordikayoɣa eytidioɣan gəplərni tapxurup, uni Mordikayning yenioɣa yənə əwətti: —
11 «Padixaḫning barliḳ hizmətkarliri wə ḫərḳaysi əlkə həlḳliri, məyli ər bolsun ayal bolsun, qaḳirtilmay turup iqki ḫoylioɣa, padixaḫning ḫuzurioɣa əz məyliqə kirsə, padixaḫ uningoɣa iltipat kərsitip altun ḫasisini təngləp əlümdim kəqürüm ḳilmisa, undaḳta u kixigə nisbətən bexioɣa qüxidioɣan birla ḳanun-bəlgilimə bardur: — u əlüm jazasini tartidu. Ḫazir mening padixaḫ bilən kərüxüxkə qaḳirtilmioɣinimoɣa ottuz kün boldi».
12 Əstərning səzliri Mordikayoɣa yətküzülüwidi, 13 Mordikay munu gəplərni Əstərgə yətküzüxni ḫawalə ḳildi: —
«Sən kənglüngdə mən ordida yaxawatimən, xunga barliḳ baxḳa Yəḫudiylardin bihətər bolup ḳutulimən, dəp hiyal əylimə. 14 Əgər bu qaoɣda sən jim turuwalsang, Yəḫudiyloroɣa baxḳa tərəptin mədət wə nijat qiḳixi mumkin; lekin u qaoɣda sən əz ata jəmәting bilən ḳoxulup yoḳitilisən. Kim bilsun, sening hanixliḳ mərtiwisigə erixkining dəl bügünki muxundaḳ pəyt üqün boloɣanmu?».□
15 Əstər Mordikayoɣa mundaḳ dəp jawab ḳayturdi: — 16 «Sən berip, Xuxandiki barliḳ Yəḫudiylarni yioɣḳin; mening üqün roza tutup, üq keqə-kündüz ḫeq yemənglar, ḫeq iqmənglar; mən ḫəm dedəklirimmu xundaḳ roza tutimiz. Andin keyin mən ḳanunoɣa hilapliḳ ḳilip padixaḫning ḫuzurioɣa kirimən, manga əlüm kəlsə, ələy!».
17 Xuning bilən Mordikay u yərdin ketip, Əstərning tapilioɣinidək ḳildi.

5

Əstərning ziyapət ətküzüp padixaḫ bilən Ḫamanni meḫman ḳilixi

1 Üqinqi küni Əstər xaḫanə kiyimlirini kiyip, ordining iqkiriki ḫoylisioɣa kirip, padixaḫning əylirining udulida turdi; padixaḫ bolsa əz xaḫanə əyidiki təhtidə, əydin dərwazioɣa ḳarap olturatti. 2 Padixaḫ hanix Əstərning ḫoylida turoɣinini kərdi; hanix uning nəzиridə iltipat tapḳaq, u ḳolidiki altun ḫasisini uningoɣa tənglidi. Əstər aldioɣa kelip xaḫanə ḫasining uqioɣa ḳolini təgküzdi. 3 Padixaḫ uningdin: — I hanixim Əstər, birər ixing barmidi? Nemə təliping bar? Ḫətta padixaḫliḳimning yerimini tələp ḳilsangmu xu sanga berilidu, dedi.
4 — Əgər aliylirioɣa layiḳ kərünsə, padixaḫimning Ḫamanni elip əzlirigə təyyarlioɣan ziyapitimgə dahil bolup ḳədəm təxrip ḳilixlirini ətünimən, — dedi Əstər.
5 Padixaḫ: — Tez berip Ḫamanni ḳiqḳirip kelinglar, Əstərning deginidək ḳilinsun, — dedi. Xuning bilən padixaḫ Ḫamanni elip Əstər təyyarlioɣan ziyapətkə bardi.
6 Dastihan üstidə xarab iqiliwatḳanda padixaḫ Əstərgə: — Nemə təliping bar? U sanga berilidu; nemə iltijaying bar? Ḫətta padixaḫliḳimning yerimini tələp ḳilsangmu xundaḳ ḳilinidu, dedi. 7 Əstər uningoɣa jawab berip: — Mening təlipim wə

□ **4:14 «…sən əz ata jəmәting bilən ḳoxulup yoḳitilisən»** — əgər Huda Yəḫudiylarni baxḳa yol bilən ḳutḳuzsa, Əstərning əḫwali bəribir naḫayiti hətərlik bolatti. Qünki xu qaoɣḳiqə ordidikilərdin heli kəp adəmlər uning Mordikayoɣa tuoɣḳan wə xundaḳla Yəḫudiy millitidin ikənlikini bilgən boluxi mumkin idi.

iltijayim bolsa, — 8 Mubada mən aliylirining nəziridə iltipatqa erixkən bolsam, xundaqla padixahimoŋa mening təlimni ijabət qilix ham iltijayimni orundax muwapiq kərünsə, aliylirining Hamanni birgə elip ətə silərgə təyyarlaydioŋan ziyapitimgə yənə bir qetim dahil boluxlirini ətünimən; ətə mən qoqum padixahimning əmri boyiqə ix qilimən, — dedi.

Hamanning dar təyyarlixi

9 Xu küni Haman kənglidə yayrap, huxal-huram qaytip qikti; lekin Mordikayning orda dərwazisida uning aldida nə ornidin qopmay nə midirlimay olturoŋanlikini kərgəndə, köngli uningoŋa qattiq qəhr-oŋəzəpkə toldi. 10 Lekin Haman oŋəzipini besiwelip, öyigə kəldi-də, dost-aoŋinilirini wə hotuni Zərəxni qakirtip, 11 özining bayliklirining xan-xəripi, pərzəntlirining köplüki, xundakla padixahning özini qandaq östürüp barlik hörmət-izzətkə sazawər qiloŋanliki, özini qandaq qilip padixahning həmmə əmirliri wə əməldarliridin üstün mərtiwigə igə qiloŋanliki tooŋrisida bir-birlap səzlap kətti.

12 Haman yənə: — Silərgə desəm, hanix Əstər meningdin baxqa mehman qillimay, pəqət padixah bilən ikkimiznila özi təyyarlioŋan ziyapətkə qillioŋanidi, ətimu meni padixah bilən billə özi *təyyarləydioŋan ziyapətkə* qillidi. 13 Xuoŋinisi, orda dərwazisida olturoŋan heliki Mordikay degən Yəhudiyni kərginimdə, bularning həmmisi manga tolimu mənisiz tuyulidu, dedi.

14 Andin ayali Zərəx wə barlik dost-aoŋiniliri uningoŋa jawab berip: — Əllik gəz egizliktiki dardin birni təyyarlap, ətə ətigəndə padixahtin Mordikayni daroŋa esixni tələp qilsila bolmidimu, xuningdin keyin huxal yayrioŋan halda padixah bilən billə ziyapətkə baridila, deyixti. Bu gəp Hamanni hux qiliwətti, xuning bilən u dar yasitip qoydi.

6

Padixahning Mordikayning hizmət kərsətkənlikini, lekin uningoŋa həq bərmigənlikini bilixi

1 Xu küni keqisi padixahning uyqusi qeqip, tarih-təzkirinamini əkəldürdi wə bular uning aldida oqup berildi. 2 Bir yərdə: «Padixahning Bigtana, Tərəx dəydioŋan orda dərwazisini baqidioŋan ikki hərəm'aoŋisi bar idi, ular padixah Ahaxweroxqa qol selixqa qəstligəndə, Mordikay bu ixni pax qilip həwər yətküzgən, dəp pütülgənidi. 3 Padixah: — Bu ix üqün Mordikayoŋa qandaq nam-xöhrət wə izzət-ikram nail qilindi? — dəp soridi.

— U heq nemigə erixmidi, — dəp jawap berixti padixahning yenidiki hizməttə boloŋan oŋulamliri.

4 — Orda hoylisida kim bar? — dəp soridi padixah. Bu qaoŋda Haman padixahtin Mordikayni özi təyyarlap qoyoŋan daroŋa esixni tələp qiloŋili kelip, ordining taxqiriqi hoylisioŋa kirgənidi. □

5 — Mana, Haman hoylida turidu, — deyixti padixahning oŋulamliri uningoŋa.

— Kirsun, — dedi padixah. 6 Haman kiriwidi, padixah uningdin: — Padixah izzət-hörmitini qilixni yahxi kərgən kixigə nemə ixlarni qilixi kerək? — dəp soriwidi, Haman kənglidə: «Padixah izzət-hörmitini qilixni yahxi kərgən kixi meningdin baxqa yənə kim bolatti?» — dəp oylidi-də 7 padixahqa:

□ **6:4 «Orda hoylisida kim bar?»** — yaki «orda hoylisioŋa kirgən axu kixi kim?».

— Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə 8 padixaḥim daim kiyidiɣan xaḥanə kiyim-keqək wə daim minidiɣan arɣimaḳ, yəni bexiɣa xaḥanə taj-bəlgə taḳaloɣan arɣimaḳ elip kelinip, 9 xaḥanə kiyim bilən arɣimaḳni padixaḥning əng muḥtərəm əmirliridin birigə tutḳuzsun, u kiyimni padixaḥim izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə kiygüzüp wə uni arɣimaḳḳa mindürüp xəḥər məydan-koqilirini aylandursun wə uning aldida: «Ḳaranglar! Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangsun, — dedi.
10 Xuning bilən padixaḥ Ḥamanɣa: — Tez berip degiringdək xaḥanə kiyim bilən arɣimaḳni əpkəl, orda dərwazisining aldida olturoɣan awu Yəhudiy Mordikayɣa dəl səzüngdək ḳiloɣin; sening degənliringning birərsimu kəm bolup ḳalmisun! — dedi.
11 Xundaḳ ḳilip Ḥaman xaḥanə kiyim bilən arɣimaḳni əkelip, aldi bilən Mordikayɣa xaḥanə kiyimni kiygüzdi, andin uni arɣimaḳḳa mindürüp, xəḥər məydan-koqilirini aylandurdi wə uning aldida: — «Mana, padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangdi. 12 Mordikay yənila orda dərwazisining aldiɣa ḳaytip bardi; Ḥaman bolsa ɣəm-ḳayɣuɣa petip, bexini qümkigən ḥalda aldirap-tenəp əz əyigə ḳaytip kətti. □ 13 Ḥaman hotuni Zərəxkə wə barliḳ dost-aɣinilirigə bexiɣa kəlgənlirining ḥəmmisini eytip bərdi. Andin uning danixmənliri bilən hotuni Zərəx buni anglap uningɣa: — Mordikayning aldida yengilixḳa baxlaptila; u əgər Yəhudiylarning nəslidin bolsa, uni yengəlməyla, əksiqə səzsiz uning aldida məɣlup bolidila, deyixti. 14 Ular tehi Ḥaman bilən səzlixiwatḳan qeɣida, padixaḥning ḥərəm’aɣiliri kelip Ḥamanni Əstər təyyarliɣan ziyapətkə berixḳa aldiratti.

7

Əstərning padixaḥḳa Ḥamanning yaman ɣərizini eytixi

1 Xuning bilən padixaḥ bilən Ḥaman hanix Əstərning ziyapitigə dahil boluxḳa kəldi.
□ 2 Padixaḥ ikkinqi ḳetimliḳ ziyapət üstidə xarab iqiliwatḳanda Əstərdin: — I hanix Əstər, nemə təliping bar? U sanga ijabət ḳilinidu. Nemə iltimasing bar? Ḥətta padixaḥliḳimning yerimini iltimas ḳilsangmu xundaḳ ḳilinidu, — dedi.
3 — Əgər nəzərliridə iltipatḳa erixkən bolsam, i aliyliri, wə padixaḥimɣa muwapiḳ kərünsə, mening iltimasim əz jenimni ayiɣayla, xuningdək mening təlipim əz həlḳimni saḳliɣayla; 4 qünki biz, yəni mən wə mening həlḳim birgə yoḳitilip, ḳirilip, nəslimizdin ḳurutuluxḳa setiwetilduḳ. Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, süküt ḳiloɣan bolattim; lekin padixaḥimning tartidiɣan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti, — dəp jawap bərdi Əstər.□
5 Padixaḥ Aḥaxwerox hanix Əstərdin: — Bundaḳ ḳilixḳa petinoɣan kixi kim ikən? U ḳəyərdə?! — dəp soridi. Əstər jawabən: —

□ **6:12 «orda dərwazisining aldiɣa ḳaytip bardi»** — bu səz bəlkim əməldarliḳ wəzipisini ḳaytidin baxliɣanliḳini kərsitixi mumkin. □ **7:1 «…Əstərning ziyapitigə dahil boluxḳa kəldi»** — ibraniy tilida «… Əstərning ziyapitigə iqixkə kəldi». □ **7:4 «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, süküt ḳiloɣan bolattim; lekin padixaḥimning tartidiɣan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, mən süküt ḳalattim; qünki biz tartidiɣan külpətning padixaḥni awarə ḳiloɣuqiliki yoḳ idi». «Düxmən padixaḥimning tartidiɣan ziyininimu töləp berəlməytti» degənning mənisi bəlkim birinqidin, Yəhudiylar ḳul-dedək ḳilinsa baj töliməytti; ikkinqidin, Huda Ibraḥimɣa: «Kim sən wə əwladliringni ḳaroɣiɣan bolsa mən uni ḳaroɣaymən, sən wə əwladliringni kim bərikətligən bolsa mən uni berikətləymən» dəp wədə ḳiloɣanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yəhudiy həlḳigə ziyankəxlik ḳilsa, Hudaning jazasini tartidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng.

6 Bu düxmən wə zəhərhəndə mana muxu rəzil Ḥaman! — dewidi, Ḥaman padixaḥ
bilən hanix aldida xu zamatla dəkkə-dükkigə qüxti.

Ḥamanning өzi təyyarlioʏan daroʏa esilixi

7 Xuning bilən padixaḥ ḳəḥri-oʏəzəpkə kelip ziyapət-xarab üstidin turdi-də, qarib-
aoʏḳa qiḳip kətti; Ḥaman bolsa hanix Əstərdin jenini tiləxkə ḳaldi; qünki u
padixaḥning өzigə jaza bərməy ḳoymaydioʏan niyətkə kəlgənlikini kərüp yətkənidi.
8 Padixaḥ qaribaoʏdin ziyapət-xarab dastihinioʏa ḳaytip kəlginidə Ḥamanning өzini
Əstər yөləngən diwanoʏa taxlioʏiniqə turoʏinini kərdi-də: —
— Ḳara, uning ordida mening aldimdila hanixḳa zorluḳ ḳiloʏiliwatḳinini?! — dewidi,
bu sөz padixaḥning aoʏzidin qiḳixi bilənla adəmlər Ḥamanning bax-kөzini qümkəp
ḳoydi. □ 9 Padixaḥning aldida turuwatḳan ḥərəm’aoʏiliridin Ḥarbona isimlik birsi:
— Yənə bir ix bar, mana, Ḥaman aliylirining ḥayati üqün gəp ḳiloʏan Mordikayni esix
üqün, əllik gəz igizliktə yasatḳan dar təyyar turidu, u dar ḥazir muxu Ḥamanning
ḥoylisida, dewidi, padixaḥ: — Ḥamanni uningoʏa esinglar! — dedi. 10 Xuning
bilən ular Ḥamanni u Mordikayoʏa təyyarlap ḳoyoʏan daroʏa asti; xuning bilən
padixaḥning oʏəzipi besildi.

8

Mordikayning yuḳiri mərtiwigə өstürülüxi

1 Padixaḥ Aḥaxwerox xu küni Yəḥudiylarning düxmini Ḥamanning өy-zeminini
iltipat ḳilip hanix Əstərgə bərdi; Mordikaymu padixaḥning ḥuzurioʏa kəltürüldi,
qünki Əstər өzining Mordikay bilən tuoʏḳan ikənlikini padixaḥḳa dəp bərgənidi.
2 Padixaḥ өzining Ḥamandin ḳayturuwaloʏan üzükini qiḳirip Mordikayoʏa bərdi,
Əstərmu Mordikayni Ḥamanning өy-jayini baxḳuruxḳa ḳoydi.

Əstərning padixaḥtin Ḥamanning suyiḳəstini bikar ḳilixni tilixi

3 Əstər yənə padixaḥning aldioʏa kelip ayioʏioʏa yiḳilip, kөzigə yax aloʏan ḥalda
padixaḥtin Agagiylardin boloʏan Ḥaman kəltürüp qiḳḳan balayi’apətni ḥəm uning
Yəḥudiylarni yoḳitix suyiḳəstini bikar ḳilixni yelinip өtündi. 4 Padixaḥ altun ḥasisini
Əstərgə təngliwidi, Əstər ornidin ḳopup padixaḥning aldida turdi.
5 — Əgər aliyliri maḳul kөrsə, əgər mən padixaḥning aldida iltipatḳa erixkən bolsam,
əgər padixaḥim bu ixni tooʏra dəp ḳarisa, xuningdək məndin məmnun bolsa, yarliḳ
qüxürüp Agagiylardin Ḥammidataning ooʏli Ḥaman yazoʏan məktuplarni, yəni
padixaḥimning ḥərḳaysi өlkisidiki Yəḥudiylarni yoḳitix tooʏrisidiki məktuplarni
bikar ḳilidioʏan bir yarliḳ yezilixini tiləymən. □ 6 Qünki mən өz həlḳimgə qüxidioʏan
bu balayi’apətkə ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? Өz tuoʏḳanlirimning
yoḳitilixioʏa ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? — dedi Əstər padixaḥḳa.
7 Padixaḥ Aḥaxwerox hanix Əstər bilən Yəḥudiy Mordikayoʏa: — Mana, Ḥaman
Yəḥudiylaroʏa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloʏaqḳa, mən uning өy-zeminini Əstərgə
bərdim wə uning өzini ular daroʏa asti. □ 8 Əmdi silər өzünglarning tooʏra tapḳini
boyiqə mening namimda Yəḥudiylar üqün bir yarliḳ yezip, mening üzük məḥürümni

□ **7:8 «bax-kөzini qümkəp ḳoydi»** — bəlkim өlüm jazasioʏa məḥkum ḳilinoʏanlar padixaḥning yüzini kərmisun dəp xundaḳ ḳiloʏan bolsa kerək. □ **8:5 «xuningdək məndin məmnun bolsa...»** — ibraniy tilida «uning kөz aldida uni məmnun ḳiloʏudək bolsam...». □ **8:7 «Yəḥudiylaroʏa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloʏaqḳa,...»** — ibraniy tilida «Yəḥudiylaroʏa ḳolini uzartmaḳqi boloʏaqḳa,...».

besinglar; qünki padixaһning namida yeziloɣan, padixaһning üzük məһüri besiloɣan yarliқni һeqkim bikar қilalmaydu, dedi.□
9 Xu qaoɣda, üqinqi ayda, yəni Siwan eyining yigirmə üqinqi küni, padixaһning mirzilirining һəmmisi qaқirip kelindi. Ular Mordikayning barliқ buyruoɣini boyiqə yarliқ yazdi; yarliқ Yəһudalarning ixi tooɣruluқ Hindistandin Ҳəbəxstanoɣiqə bir yüz yigirmə yəttə əlkining waliyliriоɣa, əlkə baxliқi wə bəglirigə yeziloɣan bolup, məktuplar һərқaysi əlkigə өz yeziқi bilən, һərқaysi əl-millətlərgə өz tili bilən, xundaқla Yəһudiylaroɣa өz yeziқi bilən, өz tilida pütülgənidi. □ 10 Mordikay yarliқni padixaһ Aһaxweroxning namida yezip, uningoɣa padixaһning üzük məһürini basti; yarliқ məktuplirini padixaһliқning atliқliri bilən, yəni tolparlaroɣa, at қeqirlaroɣa wə tөgilərgə mingən qəwəndazlar arқilиқ һərқaysi jaylaroɣa yollidi. □ 11 Yarliқta: «Padixaһ һərқaysi xəһərlərdiki Yəһudiylarning uyuxup, өz һayatini қooɣdixioɣa, xundaқla өzlirigə düxmənlik қilidioɣan һər millət wə һər қaysi əlkilərdiki küqlərni, jümlidin ularning bala-qaқilirini қoymay yoқitixioɣa, қirixioɣa, nəslini қurutuxioɣa, xundaқla mal-mülkini olja қilixioɣa ijazət berildi; 12 bu ix bir kündə, yəni on ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni padixaһ Aһaxweroxning һərқaysi əlkiliridə ijra қilinsun» dəp pütülgənidi.
13 Yarliқ һərқaysi əlkigə əwətilip, pərman süpitidə elan қilinsun, Yəһudiylarning əxu küni düxmənliridin intiқam elixқa təyyarlinip қoyuxi üqün yarliқning kөqürülmisi һərқaysi əl-millətlərgə uқturulsun, dəp bekitildi. 14 Xuning bilən qəwəndazlar tolparlaroɣa wə қeqirlaroɣa minip padixaһning buyruқi boyiqə jiddiy yoloɣa atlandi; yarliқ Xuxan қəl’əsidimu jakarlandi.
15 Mordikay kək wə aқ rənglik xaһanə kiyim kiyip, bexioɣa katta altun tajni taқap, səsün rəng kəndir yepinqini yepinip, padixaһning ҳuzuridin qiқti; Xuxan xəһərdiki həlқ huxalliққa qəmüp təntənə қilixti. 16 Yəһudiylar yoruқluқ, xad-huramliқ wə izzət-ikramoɣa muyəssər boldi. 17 Ҳərқaysi əlkə, һərқaysi xəһərlərdə, padixaһning əmr-yarliқi yetip baroɣanliki yərlərdə, Yəһudiylar xad-huramliққa qəmüp, ziyapət қilip mubarək bir künni өtküzüxti; nuroɣun yərlik aһalilər өzlirini Yəһudiy deyixiwaldi; qünki Yəһudiylardin қorқux wəһimisi ularni besiwaloɣanidi.□

9

Yəһudiylarning өz düxmənlirini məoɣlup қilixi

1 On ikkinqi ay, yəni Adar eyining on üqinqi küni, padixaһning əmri bilən yarliқi ijra қilinixқa az қaloɣan qaoɣda, yəni Yəһudiylarning düxmənliri ularning üstidin oɣalib kelixkə ümid қilip kütkən küni, əksiqə Yəһudiylarning өz düxmənlirining üstidin oɣalib kelidioɣan künigə aylinip kətti. 2 Yəһudiylar padixaһ Aһaxweroxning һərқaysi əlkiliridiki өzliri turuxluқ xəһərlərdə ularoɣa қəst қilmaқqi boloɣanlaroɣa һujum қilix üqün yioɣilixқa baxlidi; һeqkim ularning aldida turalmaytti; ulardin boloɣan қorқunq һərbir əl-millətni baskanidi. 3 Ҳərқaysi əlkilərdiki bəglər, waliylar, əlkə baxliқliri, xundaқla padixaһning ixlirini ijra қiloɣuqilarning һəmmisi Yəһudiylarni қollidi; qünki Mordikaydin boloɣan қorқunq ularni baskanidi. 4 Qünki Mordikay degən kixi ordida intayin nopuzluқ bolup, nam-xəһriti һəmmə əlkilərgə

□ **8:8 «...qünki padixaһning namida yeziloɣan, padixaһning üzük məһüri besiloɣan yarliқni һeqkim bikar қilalmaydu» —** bu Pars imperiyəsidiki asas қanun idi. Dəl xu səwəbtin əslidiki yarliқning өzini biwasitə bikar қilixқa bolmaytti. Buning ornida uning aқiwitining aldini elix tədbiri kөrsitilgən ikkinqi bir yarliқ yezilixi kerək bolatti. □ **8:9 «Həbəxstan» —** һazirқi Efiopiyə. □ **8:10 «at қeqirlaroɣa wə tөgilərgə...» —** yaki «alaһidə beқip keliniwatқan atlaroɣa...». Bu ayəttiki ulaoɣlarning hillirining birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **8:17 «өzlirini Yəһudiy deyixiwaldi» —** yaki «өzliri Yəһudiy boluxti».

tarkalоqanidi; uning ḫoқuқi barоqanseri qongiyip ketiwatatti. 5 Xuning bilən
Yəḫudiylar өzlirining ḫəmmə düxmənlirini қiliqlap, қirоqin қilip yoқatti; өzlirigə
өq bolоqanlarоqa қandaқ қilixni halisa xundaқ қildi. 6 Xuxan қəl'əsidila Yəḫudiylar
bəx yüz adəmni қətl қilip yoқatti. 7 Ular yənə Parxandata, Dalfon, Aspata, 8 Porata,
Adaliya, Aridata, 9 Parmaxta, Arisay, Ariday wə Wayizatani қətl қildi; 10 bu on adəm
Ḫammidataning nəwrisi, Yəḫudiylarning düxmini bolоqan Ḫamanning oоqli idi;
lekin ular ularning mal-mülkini olja қilixқa қol salmidi. 11 Xu küni Xuxan қəl'əsidə
қətl қilinоqan adəm sani padixaḫқa məlum қilindi. 12 Padixaḫ hanix Əstərgə: —
Yəḫudiylar Xuxan қəl'əsidə bəx yüz adəmni қətl қilip yoқitiptu, yənə Ḫamanning
on oоqlini қətl қiptu; ular padixaḫning baxқa өlkiliridə nemə қildikin? Əmdi nemə
iltimasing bar? U sanga berilidu. Yənə nemə təliping bar? Umu bəja əylinidu, —
dedi.
13 — Aliyliriоqa muwapiқ kərünsə, Xuxandiki Yəḫudiylarning ətimu bügünki yarliқta
deyilgəndək ix қilixiоqa ḫəmdə Ḫamanning on oоqlining *jəsətlirini* darоqa esip
қoyuxқa ijazət bərgəyla, dedi Əstər.
14 Padixaḫ xundaқ қilixқa buyruқ qüxürdi; yarliқ Xuxan қəl'əsidə qiқiriloqanda,
kixilər Ḫamanning on oоqlini darоqa esip қoyuxti. 15 Adar eyining on tətinqi küni
Xuxandiki Yəḫudiylar yənə yiоqilip üq yüz adəmni өltürdi; lekin ularning mal-
mülkini olja қilixқa қol salmidi.
16 Padixaḫning ḫərқaysi baxқa өlkiliridiki қaloqan Yəḫudiylar yiоqilip өz janlirini
saқlaxқa səptə turup өzlirigə өq bolоqanlardin jəmiy yətmix bəx ming adəmni
өltürdi, əmma ularning mal-mülkini olja қilixқa қol salmidi. Xuning bilən ular
düxmənliridin қutulup aramliққa muyəssər boldi. 17 Bu Adar eyining on üqinqi
künidiki ix idi; on tətinqi küni ular aram aldi, xu künni ziyapət berip xadlinidiоqan
kün қilip bekitti.
18 Lekin Xuxandiki Yəḫudiylar bolsa on üqinqi, on tətinqi künliri toplixip jəng қildi;
on bəxinqi küni ular aram aldi, xu künni ziyapət berip xadlinidiоqan kün қilip bekitti.
19 Xu səwəbtin səḫradiki Yəḫudiylar, yəni yeza-қixlaқlarda turuwatқan Yəḫudiylar
Adar eyining on tətinqi künini ziyapət berip xadlinidiоqan mubarək kün bekitip, bir-
birigə sowоqa-salam berixidiоqan boldi.
20 Mordikay bu wəқələrni hatiriləp ḫəmdə Aḫaxweroxning ḫərқaysi өlkilirining yi-
raқ-yeқin jaylirida turuwatқan barliқ Yəḫudiylarоqa məktuplarni yollidi. 21 Xundaқ
қilip u ularning arisida ḫəryili Adar eyining on tət, on bəxinqi künini bayram
қilip өtküzülsun dəp bekitti; 22 u bu ikki künni Yəḫudiylarning düxməndin қutulup
aramliққa erixkən küni süpitidə, xu ayni ularning қayoqu-ḫəsriti xadliққa, yioqa-
zarliri mubarək küngə aylanoqan ay süpitidə əsləp, bu ikki künni ziyapət қilip
xadlinidiоqan, kөpqilik bir-birigə salam-sowоqa beridiоqan, kəmbəоqəllərgə həyr-
ehsan қilidiоqan kün қilixқa buyrudi. 23 Xu səwəbtin Yəḫudiylar dəsləp baxliоqan
xu *ḫeytni* dawamlaxturuxқa wə xuningdək Mordikayning ularоqa yazоqanlirinimu
orunlaydiоqanоqa wədə berixti. 24 Qünki əslidə barliқ Yəḫudiylarning küxəndisi
bolоqan Agagiy Ḫammidataning oоqli Ḫaman Yəḫudiylarni ḫalak қilixni қəstligən,
xundaқla ularni nəslidin қurutup yoқatmaқqi bolup «pur», yəni qək taxliоqanidi.
25 Lekin bu ix padixaḫning қuliқiоqa yətkəndə, padixaḫ məktuplarni yezip, Ḫaman
қəstligən rəzil ix, yəni uning Yəḫudiylarni қəst қiloqan ixi uning өz bexioqa yansun,
dəp yarliқ qüxürdi; ḫəm kixilər uni wə uning oоqullirini darоqa asti.□ ■

«Purim» bayrimining kelip qiқix tarihi

□ **9:25 «Lekin bu ix padixaḫning қuliқiоqa yətkəndə...»** — ibraniy tilida: «Lekin u padixaḫning aldioqa kəlgəndə» deyilidu. Xunga bəzi tərjimilərdə: «Lekin u (Əstər) padixaḫning aldioqa kirgəndə,...» deyilidu.
■ **9:25** Əst. 8:8

26 Xunglaxqa, kixilər «pur» (qək) degən isim boyiqə bu ikki künni «Purim bayrimi»
dəp atidi; xunga Yəhudiylar əxu həttə pütülgənliri boyiqə, həm kərgən, həm baxtin
ətküzgənlirigə asasən, □ 27 əzliri, əwladliri həmdə əzliri bilən birləxkən barliq
kixilərning pütülgən əhkamni tutup, bəlgiləngən waqitta əxu ikki künni hər yili
mənggü üzüldürməy bayram qilixini qarar qildi, 28 xundaqla bu ikki kün hərbir
dəwrdə, hərbir jəmət-ailidə, hərqaysi əlkə, hərqaysi xəhərdə hatirilinip təbriklnip
tursun wə «Purim bayrimi» bolidiqan muxu künlərning təbriklinixi Yəhudiy həlqi
iqidə mənggü üzülüp qalmisun, hatiriləx paaliyətliri ularning uruq-nəsli arisidinmu
yoqap kətmisun, dəp qarar qildi.
29 Andin Abihailning qizi, hanix Əstər wə Yəhudiy Mordikay Yəhudiylarqa yazqan
«Purim bayrimi» tooqrisidiki xu ikkinqi hətni toluq hoquqi bilən təkitləp, yənə
bir hətni yollidi. 30 Mordikay hatirjəmlik wə həqiqətning səzlirini yətküzidiqan
məktuplarni Ahaxweroxning padixahliqidiki bir yüz yigirmə yəttə əlkidiki barliq
Yəhudiylarqa əwətip, 31 Xu «Purim» künliri bəlgiləngən waqitlirida ətküzülsun,
xuningdək Yəhudiy Mordikay wə hanix Əstərning tapiliqanliri boyiqə, xundaqla
ularning əz-əzigə wə nəsligə bekitkənliri boyiqə əyni waqittiki tutulqan rozilar wə
kətürülgən nida-pəryadlar əsləp hatiriləns un, dəp təkitlidi. □ 32 Əstərning yarliqi
«Purim bayrimi»diki xu ixlarni bekitip bərdi; bu ix tarihnamiqimu pütüldi.

10

Mordikayning xəhriti wə utuqi

1 Padixah Ahaxwerox quruqluq wə dengiz aralliridiki ahalilərning həmmisigə alwan
təligüzətti. 2 Uning nopuz-həywiti wə qudritini ayan qilqan barliq qilqan-ətkənliri,
xundaqla Mordikayning padixahning əstürüxi bilən erixkən katta xəhriti tooqrisidiki
təpsilatlar Media wə Pars padixahlirining tarih-təzkiriliridə pütülgən əməsmu?
3 Qünki Yəhudiy Mordikayning mərtiwisi padixah Ahaxweroxtin keyinla ikkinqi
orunda turatti; u daim əz həlq-millitining bəhtini kəzləp, barliq nəslidikilərgə
aman-esənlik tilək səzlirini qilatti, Yəhudiylarning arisida zor izzət-hərmət tepip,
qerindaxlirining qədirlixigə erixkənidi.

□ **9:26 «Purim» —** «qək taxlax» degən mənisi. □ **9:31 «...əyni watittiki tutulqan rozilar wə kətürülgən nida-pəryadlar əsləp hatiriləns un» —** bu jümlining baxqa birhil tərjimisi: «...həlqlər huddi əzliri wə əwladliri üqün roza tutux wə qarilix tutux waqtini bəlgiləxni qarar qilqandək». Lekin bizningqə bu səzlər qoqum Əstər wə Xuxandiki Yəhudiylarning roza tutup pütkül həlqi üqün kətürgən nida-pəryadlirini əsləxni kərsitidu.

Ayup

Ihlasmənlik ḫəm awatlik

1 «Uz» degən yurtta, Ayup isimlik bir adəm yaxioɣanidi. Bu adəm bolsa ḳusursiz,
durus, Hudadin ḳorḳidioɣan, yamanliḳtin əzini yiraḳ tutidioɣan adəm idi. ■
2 Uningdin yəttə ooɣul wə üq ḳiz tuoɣuldi. 3 Uning yəttə ming ḳoy, üq ming təgə, bəx
yüz jüp kala, bəx yüz mada exək ḳatarliḳ mal-mülki bar idi. Uning malayliri bək kəp
idi; u xərḳliḳlər iqidə ḫəmmidin uluoɣ idi.
4 Uning ooɣulliri nəwət boyiqə bekitkən kündə əz əyidə baxḳilar üqün dastihan
selip ziyapət ḳilatti. Bu künlərdə ular adəm əwətip üq singlisini ular bilən billə
tamaḳlinixḳa qaḳiritatti. 5 Ularning xu ziyapət künliri ayaoɣlixi bilən Ayup adəm
əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti. U tang səḫərdə ornidin turup
ularning sanioɣa asasən kəydürmə ḳurbanliḳlarni ḳilatti. Qünki Ayup: «Balilirim
gunaḫ ḳilip ḳoyup, kənglidə Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilip ḳoyamdikin» dəp oylaytti.
Ayup ḫərdaim ənə xundaḳ ḳilip turatti. □

Ərxtiki birinqi ḳetimliḳ kenɣəx; Xəytan soḳunup kiridu

6 Bir küni, Hudaning ooɣulliri Pərwərdigarning ḫuzurioɣa ḫazir boldi. Xəytanmu
ularning arisioɣa kiriwaldi. □ 7 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp
soridi.
Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaḳ-buyaḳlarni aylinip
qərgiləp kəldim, dedi.■
8 Pərwərdigar uningoɣa: — Mening ḳulum Ayupḳa diḳḳət ḳiloɣansən? Yər yüzidə
uningdək mukəmməl, durus, Hudadin ḳorḳidioɣan ḫəm yamanliḳtin yiraḳ turidioɣan
adəm yoḳ, — dedi.
9 Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Ayup Hudadin bikardin bikar ḳorḳmioɣandu?
10 Əzüng uning əzi, ailisidikiliri ḫəm uning ḫəmmə nərsisining ətrapioɣa ḳaxa
ḳoyoɣan əməsmu? Sən uning ḳolioɣa bərikət ata ḳilding, xuning bilən uning
təəlluḳati tərəp-tərəptin güllinip awumaḳta. □ 11 Əgər Sən ḳolungni sozup, uning
ḫəmmə nərsilirigə tegip ḳoysang, u Səndin yüz ərüp, Seni tillimisa *Xəytan bolmay
ketəy*! — dedi.
12 Pərwərdigar Xəytanoɣa: — Mana, uning ḫəmmə nərsisini sening ḳolungoɣa
tutḳuzdum! Biraḳ uning əzigə təgküqi bolma! — dedi.
Xundaḳ ḳilip Xəytan Pərwərdigarning ḫuzuridin qiḳip kətti.

■ **1:1** Ayup 2:3 □ **1:5** **«Ayup adəm əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ayup ularni qaḳirixḳa adəm əwətip, ularni Huda aldida paklanduratti». **«paklinix»** — əyni qaoɣdiki ḳurbanliḳ ḳilix üqün «adəmni paklandurrux»ning ḳandaḳ elip berilidioɣanliḳi bizgə naməlum. Bəlkim yuyundurulup, pakiz kiyimlərni kiydürüx degəndək ix boluxi mumkin. **«kəydürmə ḳurbanliḳ»** — ḳədimki zamanlarda məlum bir ḫaywan (ḳoy, kala, ḳatarliḳ)ni soyup, uning ḳenini yərgə eḳitiwetip, andin uning pütün tenini Hudaoɣa atap kəydürüxtin ibarəttur. Bu hil ḳurbanliḳ gunaḫni tiləx yaki Hudaoɣa ibadət ḳilix məḳsitidə ḳilinidu. **«Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilix»** — muxu səz ibraniy tilida «baruḳ» dəp elinidu. «Baruḳ» adəttə «bərikət, bəht» degən mənini bildüridu. Xu dəwrdə adəmlər bir-biri bilən hoxlaxḳanda «bərikətlik bolsun» dəp bəht tiləytti. Xu səwəbtin «bəht tiləx» («baruḳ») «hoxlixix»ni bildürüpmu ḳelixi mumkin idi. Demək, muxu yərdə bu ibarə «Balilirim Hudadin hoxlixip («huddi widalaxḳandək») ayrilip ketəmdikin» degən mənidə boluxi mumkin. □ **1:6** **«Hudaning ooɣulliri» —** muxu yərdə eḫtimal muḳəddəs pərixtilərni kərsitidu. 38:7ni kərüng. **«Xəytanmu ularning arisioɣa kiriwaldi»** — Huda nemə üqün Xəytanning əzining ḫuzurioɣa kirip, əzini ərkinlik bilən ḫaḳarətlixigə yol ḳoyidu? Bu muḫim məsilə tooɣuluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:7** 1Pet. 5:8 □ **1:10** **«ətrapioɣa ḳaxa ḳoyoɣan» —** yaki «ətrapioɣa tosaḳ ḳoyoɣan».

Birinqi sinaq

13 Bir küni, Ayupning oƣul-qizliri qong akisining øyidə tamaq yəp, xarab iqip
olturatti. 14 Bir həwərqi Ayupning yeniƣa kelip uningƣa: — Kalilar bilən yər
ħəydəwatattuq, exəklər ətrapta otlawatatti; 15 Xebaliqlar ħujum qilip kala-exəklərni
bulap kətti. Ixləwatqan yaxlarni qiliqlap øltüriwətti. Yalƣuz mənla qutulup qelip,
siligə həwər yətküzüxkə nesip boldi, — dedi.
16 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa: —
Asmandin Hudaning oti qüxüp qoylar wə ixləwatqan yaxlarni køydüriwətti; yalƣuz
mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip boldum, — dedi.
17 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa: —
Kaldiylər üq tərəptin ħujum qilip təgilərni bulap elip kətti, ixləwatqan yaxlarni
qiliqlap øltürüwətti; yalƣuz mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip
boldum, — dedi.
18 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa:
— Oƣulliri wə qizliri qong akisining øyidə tamaq yəp, xarab iqip olturƣinida,
19 tuyuqsiz, qəldin qattiq bir boran qiqip øyning tøt bulungini qattiq soqup, øy ƣulap
qüxüp yaxlarni øltürüwətti; yalƣuz mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə
nesip boldum, — dedi.
20 Ayup bolsa buni anglap ornidin dəs turup, tonini yirtip, qeqini qüxüriwetip, øzini
yərgə taxlap Hudaƣa ibadət qildi: —
21 Mən apamning qorsiqidin yalingaq qüxkən, u yərgimu yalingaq qaytimən;
ħəmmini Pərwərdigar *manga* bərgən, əmdi Pərwərdigar *məndin* elip kətti;
Pərwərdigarning namiƣa təxəkkür-mədħiyə qayturulsun! — dedi.■
22 Bularning ħəmmisidə Ayup gunaħ qilmidi wə yaki Hudani ħeqqandaq nalayiqliq
bilən øyiblimidi.

2

Ərxtiki ikkinqi qetimliq kengəx; Xəytan yənə soqunup kiridu; ikkinqi sinaq

1 Yənə bir küni, Hudaning oƣulliri Pərwərdigarning ħuzuriƣa ħazir boluxqa kəldi.
Xəytanmu ularning arisiƣa kiriwaldi.□
2 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp soridi. Xəytan Pərwərdigarƣa
jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip qərgilәp kəldim, —
dedi.
3 Pərwərdigar uningƣa: — Mening qulum Ayupqa diqqət qiliƣansən? Yər yüzidə
uningdək mukəmməl, durus, Hudadin qorqidiƣan ħəm yamanliqtin yiraq turidiƣan
adəm yoq. Məyli sən Meni uni bikardin-bikar yutuwetixkə dəwət qiliƣan bolsangmu,
u yənila sadaqətlikidə qing turuwatidu, — dedi.
4 Xəytan Pərwərdigarƣa jawabən: — Ħər adəm øz jenini dəp terisini berixkimu razi
bolidu, ħətta ħəmmə nemisinimu berixkə təyyardur; □ 5 Biraq Sən ħazir qolungni
sozup uning səngək-ətligə təgsəng, u Səndin yüz ørüp tillimisa *Xəytan bolmay
ketəy*! — dedi.
6 Pərwərdigar Xəytanƣa: — Mana, u ħazir sening qolungda turuwatidu! Biraq uning
jeniƣa təgmə! — dedi.

■ **1:21** Top. 5:14; 1Tim. 6:7 □ **2:1 «Hudaning oƣulliri»** — 1:6, 38:7 wə izaħatlarni yənə kørüng. □ **2:4 «Ħər adəm øz ħayatini saqlap qelix üqün terisini berixkimu razi bolidu»** — ibraniy tilida: «Ħər adəm øz ħayatini saqlap qelix üqün terining orniƣa terə berixkimu razi bolidu» degən ibarə ixlitilgən — mənisi bəlkim biz tərjimə qiliƣinimizdək boluxi kerək.

7 Xundaq qilip Xəytan Pərwərdigarning huzuridin qiqip, Ayupning bədinini tapinidin bexioɣiqə intayin azablik hürrək-hürrək yarilar bilən toxquziwətti.□
8 Ayup bolsa bədinini tatilax-oɣirdax üqün bir sapal parqisini qolioɣa elip, küllükkə kirip olturdi. □ 9 Ayali uningoɣa: — Əjəba sən tehiqə əz sadaqətlikingdə qing turuwatamsən? Hudani qaroɣa, əlüpla tügəx! — dedi.□
10 Lekin Ayup uningoɣa: — Sən hamaqət ayallardək gəp qiliwatisən. Biz Hudaning yahxiliqini qobul qiloɣanikənmiz, əjəba uningdin kəlgən külpətnimu qobul qiliximiz kerək əməsmu? — dedi. Ixlarda Ayup eoɣizda heqqandaq gunah ətküzmidi.

Ayupning üq dostining uni yoqlap kelixi

11 Ayupning dostliridin üqəylən uningoɣa qüxkən külpəttin həwərdar boldi. Ular, yəni Temanlik Elifaz, Xuhalik Bildad wə Naamatlik Zofar degən kixilər bolup, əz yurtliridin qiqip, Ayupqa hesdaxlik bildürüx həm təsəlli berix üqün uning yenioɣa berixqa billə kelixkənidi.
12 Ular kelip yiraqtinla uningoɣa qariwidi, uni toniyalmay qaldi-də, awazlirini kətürüp yioɣlap taxlidi. Hərbiri əz tonlirini yirtiwetip, topa-qanglarni asmanoɣa etip əz baxlirioɣa qeqixti. 13 Ular uning bilən billə daq yərdə yəttə keqə-kündüz olturdi, uningoɣa heqkim gəp qilmidi; qünki ular uning dərd-əlimining intayin azablik ikənlikini kərüp yətkənidi.

3

Ayupning səzlixi — uning hayatqa lənət oqup, əlümgə intizar boluxi

1-2 *Yəttə kündin* keyin, Ayup eoɣiz eqip *əhwalioɣa qarita* əzining kərüwatqan künigə lənət oqup mundaq dedi: —■
3 «Mən tuoɣuloɣan axu kün bolmioɣan bolsa boptikən!
«Ooɣul bala apiridə boldi!» deyilgən xu keqə bolmioɣan bolsa boptikən!□
4 Xu künni zulmət qapliqan bolsa boptikən!
Ərxtə turoɣan Təngri kəz aldidin xu künni yoqitiwətkən bolsa boptikən,
Quyax nuri uning üstigə qüxürülmisə boptikən!
5 Xu künni qarangoɣuluq həm əlümning kələnggisi əz qoynioɣa alsa boptikən!
Bulutlar uni yutup kətsə boptikən,
Xu künni kün qarangoɣulatquqilar qorqitip kətküziwətkən bolsa boptikən!□
6 Xu kəqni — Zulmət tutup kətsə boptikən;
Xu kün yil iqidiki *baxqa* künlər bilən billə xatlanmisa boptikən!
Xu kün ayning bir küni bolup sanalmisa boptikən!
7 Mana, xu keqidə tuoɣut bolmisa boptikən!
U keqidə heqqandaq xad-huramlik awaz yangrimisa boptikən!

□ **2:7 «intayin azablik hürrək-hürrək yarilar»** — bu kesəlning qaysi kesəl ikənlikini enik dəp berix qiyin. Bəzi dohturlar uni «yawa qeqək kesili» dəp qaraydu. □ **2:8 «küllükkə kirip olturux»** — qədimki zamanlarda matəm tutux yaki qattiq qayoɣuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Qədimki xəhərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolidu, Ayup xu kül dəwisi üstigə olturoɣan boluxi mumkin. □ **2:9 «Hudani qaroɣa!»** — Ayupning ayalining uningoɣa Hudani qaroɣa dəp bu nəsihət qilixi, muxu arqilik Huda təripidin jening elinsun degən mənidə. «Hudani qaroɣa!» — Ibraniy tilida «baruq» degən səz bilən ipadilinidu, «Huda bilən hoxlixix», «Hudadin waz keqix» degəndək mənilərdə. 1:5diki izahatni kərüng. **«əlüpla tügəx!»** — ibraniy tilida «əlüwərgin!». ■ **3:1-2** Yər. 15:10; 20:14 □ **3:3 «Ooɣul bala apiridə boldi!»** — bu gəpni pərixtilər qiloɣan boluxi mumkin. □ **3:5 «kün qarangoɣulatquqilar»** — buning nemə ikənlikigə hazir birnemə deyix təs. Bəlkim jadugərlərning bir hil jadugərlikni ixlitip künni qarangoɣulitixqa intilidioɣanliqini kərisitixi mumkin.

8 Künlərgə lənət kiloɣuqilar xu küngə lənət kilsa boptikən!
Lewiatanni kozoɣaxka petinalaydioɣanlar xu küngə lənət kilsa boptikən!□
9 Xu kün tang səhərdiki yultuzlar karangoɣulaxsa boptikən!
U kün kuyax nurini bihudə kütsə boptikən!
Xu kün sübhining kapaklirining eqilixini bihudə kütsə boptikən!
10 Qünki xu kün meni kətürgən baliyatkuning ixiklirini ətmigən,
Mening kəzlirimni dərd-ələmni kərəlməs kilmioɣan.
11 Ah, nemixka anamning korsikidin qüxüpla ölüp kətmigəndimən?!
Nemixka korsaktin qikkandila nəpəstin kalmioɣandimən?
12 Nemixka meni kobul kilidioɣan etəklər boloɣandu?
Nemixka meni emitidioɣan əmqəklər boloɣandu?
13 Muxular bolmioɣan bolsa, undakta mən mənggü tinq yetip kalattim,
Mənggülük uykuoɣa kətkən bolattim, xu qaoɣda aram tapkan bolattim.
14 Xu qaoɣda özliri üqünla hilwət jaylaroɣa mazar saloɣan yər yüzidiki padixahlar həm məslihətqilər bilən,□
15 Yaki altun yioɣkan,
Öyliri kümüxkə toloɣan bəg-xahzadilər bilən bolattim;
16 Korsaktin məzgilsiz qüxüp kətkən yoxurun balidək,
Nurni kərməy qaqrap kətkən balidək hayat kəqürmigən bolattim.
17 Axu yərdə rəzillər awariqiliktin haliy bolidu,
Axu yərdə halidin kətkənlər aram tapidu;□
18 Axu yərdə əsirlər rahəttə jəm bolidu,
Ular əzgüqilərning awazini anglimaydu;
19 Oɣeriblarmu həm uluoɣlarmu axu yərdə turidu,
Kul bolsa hojayinidin azad bolidu.
20 Japa tartkuqioɣa nemə dəp nur berilidu?
Nemixka dərd-ələmgə qəmgənlərgə hayat berilidu?
21 Ular təxnalik bilən ölümni kütidu,
Birak u kəlməydu;
Ular ölümni yoxurun gəhərni kezip izdigəndinmu əwzəl bilidu,
22 Ular gərni tapkanda zor huxal bolup,
Xad-huramlikka qəmidu.
23 Öz yoli eniksiz adəmgə,
Yəni Təngrining tosiki selinoɣan adəmgə nemixka *nur wə hayat* berilidu?
24 Xunga tamikimning ornioɣa nalilirim kelidu;
Mening kattik pəryadlirim xarkiratmidək xarkiraydu.
25 Qünki mən dəl korkkan wəhxət öz beximoɣa qüxti;
Mən dəl korkidioɣan ix manga kəldi.
26 Məndə heq aramlik yoktur!

□ **3:8 «Lewiatan»** — qongkur dengiz astida yaxaydioɣan korkunquluk əjdihaoɣa ohxap ketidioɣan haywan. «Lewiatanni kozoɣax» bolsa, bəzi kona mədəniyətlərdə: «bu yooɣan haywanni kozoɣap ornidin turoɣuzup pütün kuyaxni tosup yepip, karangoɣuluk qüxürələymiz» degən kəzkaraxtur. Ayupning özi mundak «karangoɣulaxturux usuli»oɣa ixənməsliki mumkin, birak xeirlik təkitləx üqün bu selixturmini ixlitidu. Demək, Ayup muxu yərdə özi tuoɣuloɣan künining muxu əjdihaoɣa ohxax korkunqluklikini wə takabil turuxning intayin təslikini bildürməkqi boloɣan boluxi mumkin. □ **3:14 «özliri üqünla hilwət jaylaroɣa mazar saloɣan yər yüzidiki padixahlar həm məslihətqilər»** — bu ayəttiki «mazar» bəlkim Misirdiki qong ehramlarni kərsitixi mumkin. Məyli qong, həywətlik bolsimu, bəribir adəmni ölümdin kooɣdiyalmaydu. Bu jümlini yənə «özi üqünla hazir harablixip kətkən jaylarni kuroɣan padixahlar…» dəp tərjimə kiloɣili bolidu. □ **3:17 «Axu yərdə *rəzillər* halidin kətkənlər aram tapidu»** — muxu yərdə Ayupning səzi Hudaning adalitidin gumanlinixioɣa yekin kelidu. U, rəzillər baxka adəmlərgə ohxax gərdə təng bolup ohxax dəm alalaydu, dəwatkandək mənidə səzləydu.

Ḥəm ḥeq hatirjəm əməsmən!
Ḥeq tinq-amanliḳim yoḳtur!
Birak parakəndiqilik ḥaman üstümgə qüxməktə!».

4

Elifazning səz ḳilixi •••• «Adəm Hudaning aldida ḥəḳḳaniy bolalmaydu»

1 Temanlik Elifaz jawabən mundak dedi: —
2 «Birsi sən bilən səzləxməkqi bolsa, eoɳir alamsən?
Birak kim aoɳzioɳa kəlgən gəpni yutuwatalaydu?
3 Ḳara, sən kəp adəmlərgə təlim-tərbiyə bərgən adəmsən,
Sən jansiz ḳollaroɳa küq bərgənsən,
4 Səzliring dəldəngxip aran mangidioɳanlarni rioɳbətləndürgən,
Tizliri pükülgənlərni yəligənsən.
5 Birak ḥazir nəwət sanga kəldi,
Xuninglik bilən ḥalingdin kətting,
Balayi'apət sanga tegixi bilən,
Sən alaḳzadə bolup kətting.□
6 Ihlasmənliking tayanqing bolup kəlmigənmu?
Yolliringdiki durusluk ümidingning asasi əməsmidi?
7 Esinggə al, kim bigunaḥ turup wəyran bolup bakḳan?
Duruslarning ḥayati nədə üzülüp ḳaloɳan?□
8 Mən kərginimdək, gunaḥ bilən yər aoɳdurup awariqilik terioɳanlar,
Ohxaxla ḥosul alidu.■
9 Təngrining bir nəpisi bilənla ular gumran bolidu,
Uning oɳəzipining partlixi bilən ular yoḳilip ketidu.□ ■
10 Xirning ḥərkirəxliri,
Ḥəm əxəddiy xirning awazi *bar bolsimu*,
Xir arslanlirining qixliri sundurulidu;□
11 Batur xir bolsa ow tapalmay yoḳilixḳa yüzlinidu,
Qixi xirning küqükliri qeqilip ketidu.
12 — Mana, manga bir səz oɳayibanə kəldi,
Ḳuliḳimoɳa bir xiwirlioɳan awaz kirdi,
13 Tün keqidiki oɳayibanə kərünüxlərdin qikḳan oylarda,
Adəmlərni qongḳur uyḳu basḳanda,
14 Ḳorḳunq wə titrəkmu meni basti,
Səngək-səngəklirimni titritiwətti;
15 Kəz aldimdin bir roḥ ətüp kətti;

□ **4:5 «Balayi'apət sanga tegixi bilən, sən alaḳzadə bolup kətting!» —** deməy turalmaymizki, Elifazning «Balayi'apət sanga tegixi bilən» degini Ayupning eqinixlik əḥwalini naḥayiti yenik qaoɳlioɳan bir səzdur. □ **4:7 «Esinggə al, kim bigunaḥ turup wəyran bolup bakḳan? Duruslarning ḥayati nədə üzülüp ḳaloɳan?» —** Elifazning bayani, xübḥisizki, ḳiyamət künidə əməlgə axurulidu. Birak bundak səzlərning bu dunyada ḥərdaim əməlgə axuruluxi natayin. Ayupning dostlirining ḥəmmisi: «Bu dunyada gunaḥ sadir ḳiloɳan ḥərḳandak adəmgə külpət kəltürülidu; Ayupḳa külpət kəldi; xunga u qoḳum məlum bir eoɳir gunaḥni ḳiloɳan» dəp pərəz ḳilidu. Bu kəzḳaraxni Ayup ḳobul ḳilmisimu, lekin bundak gəplər uni intayin azablaydu ḥəm uni Hudaning adalitidin gumanlinixḳa türtkə bolidu. Ularning səzliridin ḳarioɳanda, Ayup wə uning dəwridikilərning ḳiyamət küni tooɳrisida asasən həwiri yoḳ idi. ■ **4:8** Ayup 15:35; Zəb. 7:14-16; Pənd. 22:8; Yəx. 59:4; Ḥox. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ **4:9 «nəpisi» —** «nəpsi» əməs. ■ **4:9** Yəx. 11:4 □ **4:10 «Xirning ḥərkirəxliri, ḥəm əxəddiy xirning awazi bar bolsimu,...» —** baxḳa bir hil tərjimisi: «Xirning ḥərkirəxliri ḥəm əxəddiy xirning awazi jim bolidu...».

Bədinimdiki tüklirim ḫürpiyip kətti.□
16 U roḥ ornida midirlimay turdi, birақ turқini kərəlmidim;
Kəz aldimda bir gəwdə turuptu;
Xiwirlioɣan bir awaz anglandi: —□
17 «Insan balisi Təngridin ḫəқḫaniy bolalamdu?
Adəm əz Yaratқuqisidin pak bolalamdu?□
18 Mana, U Əz қullirioɣa ixənmigən,
Ḫətta pərixtilirinimu «Nadanliқ қiloɣan!» dəp əyibligən yərdə,■
19 Uli topilardin boloɣan insanlar,
Laydin yasaloɣan əylərdə turoɣuqilar қandaқ bolar!?
Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!□
20 Ular tang bilən kəq ariliқida kukum-talқan bolidu;
Ular ḫeqkim nəzirigə almioɣan ḫalda mənggügə yoқilidu.□
21 Ularning qedir tanisi yulup taxlanoɣanoɣu?
Ular ḫeq danaliқḫa tehi erixməyla əlüp ketidu!». □

5

Elifazning səzini dawamlaxturuxi

1 Қeni, iltija қilip baқ, sanga jawab қiloɣuqi barmikin?
Muқəddəslərning қaysisidin panaḫ tiləysən?□
2 Qünki əhməқning aqqiқi əzini əltüridu,
Қəḫri nadanning jenioɣa zamin bolidu.□
3 Mən əz kəzüm bilən əhməқning yiltiz tartқanliқini kərgənmən;
Lekin xu ḫaman uning makanini «Lənətkə uqraydu!» dəp bildim,□
4 Uning baliliri amanliқtin yiraқtur;

□ **4:15 «bir roḥ ətüp kətti»** — andin bu roḥ Elifazoɣa gəp қilidu. «Ayup» 1-2-babtiki həwərdin қarioɣanda, roḥning gepi yaloɣan boloɣaqқa, bu roḥ Xəytandin kəlgən yaman bir roḥ ikənlikigə bizdə қilqə guman yoқ. Təwəndiki izaḫatlarnimu kərüng. □ **4:16 «Xiwirlioɣan bir awaz anglandi»** — baxқa bir hil tərjimisi: «süküt iqidə bir awaz anglandi». □ **4:17 «Insan balisi Təngridin ḫəқḫaniy bolalamdu?»** — baxқa bir hil tərjimisi: «Insan balisi Təngri aldida ḫəқḫaniy bolalamdu?». ■ **4:18** Ayup 15:15; 2Pet. 2:4 □ **4:19 «Laydin yasaloɣan əylərdə turoɣuqilar қandaқ bolar!?»** — roḥ eytқan bu səzlər (17-21-ayətlər) pütünləy yaloɣan xikayət səzliridur; qünki biz kitabning bexida Hudaning Ayupni «Mening қulum Ayup» dəp atap uningoɣa boloɣan ixənqisi tooɣrisidiki hatirilərni kərələymiz. Ḫəmmə roḥlarning səzining tooɣra boluxi natayin! Xuning üqün təkitləymizki, barliқ «roḥlarning səzliri»ni, xundaқla insanlarning səzlirinimu muқəddəs yazmilar (Təwrat, Zəbur, Injil)diki toluқ ḫəқiқətlərgə asasən təkxürüp ispatlax tolimu zərürdur. **«Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!»** — roḥning muxu səzining kəqmə mənisi: Insan balisi Hudaning aldida ḫeqnemə ḫesablanmaydu, xunga Hudaning ḫəқḫaniyliқioɣa adəmning əқli қilqə yətməydu, degənliktur. Demək, insanlar Hudaning ḫəқḫaniyliқini қət'iy qüxinəlməydu. Biraқ Ayupning қarixi undaқ əməstur. Ayup: — Gərqə adəm wə Hudaning arisida insanlarning gunaḫi səwəbidin zor ḫang pəyda boloɣan bolsimu, insanlarning bəribir əz wijdanida ḫəқḫaniylиқ tooɣrisidiki birhil oɣil-pal kərünidioɣan qüxənqisi bolidu, dəp қaraydu. □ **4:20 «Ular ḫeqkim nəzirigə almioɣan ḫalda mənggügə yoқilidu»** — roḥning bu səzi yənila bir aldamqiliқtur; Injiloɣa asəsən, Huda ḫətta қuqқaqning yərgə yiқiloɣininimu nəzirigə alidu. □ **4:21 «Ular… ḫeq danaliқḫa tehi erixməyla əlüp ketidu!»** — Elifaz adəmning ḫayatini qedioɣa ohxitidu; qedirning taniliri yulunoɣada qedir dərḫal oɣulap ketidu. Elifazning bu səzigə қarioɣanda, ḫayatning bir məқsiti danaliқḫa erixixtur. Məlum nuқtidin eytқanda bu səzning asasi bar. □ **5:1 «Muқəddəslər»** — muxu yərdə bəlkim muқəddəs pərixtilərni kərsitidu. □ **5:2 «Қəḫri nadanning jenioɣa zamin bolidu»** — yaki «Kərməsliki nadanning jenioɣa zamin bolidu». Elifazning bu səzining mənisi: Ayupning aqqiқlinip, Hudaoɣa қaқxixi hətərlik ix; Huda uningoɣa jawab kəlmigən yərdə, Huda wə insanning ariliқida turidioɣan bir «kelixtürgüqi»dinmu yardəm tiləx pütünləy biḫudə ix, degənlik boluxi mumkin. □ **5:3 «Lekin xu ḫaman uning makanini «lənətkə uqraydu!» dəp bildim»** — baxқa birhil tərjimisi: «Lekin mən dərḫal uning makanioɣa lənət oқudum».

Ular xəḩər dərwazisida sot ḳilinoɣanda basturuldi;
Ularoɣa ḩeqkim ḩimayiqi bolmaydu.
5 Uning ḩosulini aqlar yəp tügitidu;
Ular ḩətta tikən arisida ḳaloɣanlirinimu elip tügitidu;
Ḳiltaḳqimu uning mal-mülüklirini yutuwelixḳa təyyar turidu.
6 Qünki awariqilik əzəldin topidin ünüp qiḳmaydu,
Külpətmu yərdin əsüp qiḳḳanmu əməs.
7 Biraḳ uqḳun yuḳiriɣa uqidioɣandək,
Insan külpət tartixḳa tuoɣuloɣandur.□
8 Ornungda mən bolsam, Təngrioɣila murajiət ḳilattim,
Mən iximni Hudayimoɣila tapxuriwetəttim.
9 U ḩesabsiz karamətlərni,
San-sanaḳsiz məjizilərni yaritidu.■
10 U yərgə yamoɣur təḳdim ḳilidu;
U dala üstigə su əwətip beridu.■
11 U pəs orunda turidioɣanlarning mərtiwisini üstün ḳilidu;
Matəm tutḳanlar amanliḳḳa kətürülidu.■
12 U ḩiyligərlərning niyətlirini bikar ḳiliwetidu,
Nətijidə ular ixini püttürəlməydu.□ ■
13 U məkkarlarni əz ḩiyligərlikidin tuzaḳḳa alidu;
Əgrilərning nəyrəngliri eḳitip ketilidu.□ ■
14 Kündüzdə ular ḳarangoɣuluḳḳa uqraydu;
Qüxtə tün keqidək silaxturup mangidu.■
15 Biraḳ u miskinlərni məkkarlarning ḳiliqi wə aoɣzidin ḳutḳuzidu,
Ularni küqlüklərning qanggilidin ḳudrətlik ḳoli bilən ḳutḳuzidu.
16 Xunga, ajizlar üqün ümid tuoɣulidu,
Ḳəbiḩlik aoɣzini yumidu.■
17 Ḳara, Təngri ibrət bərgən adəm bəhtliktur,
Xunga, Ḩəmmigə Ḳadirning tərbiyisigə səl ḳarima jumu!■
18 Qünki U adəmni yarilanduridu, andin yarini tangidu;
U sanjiydu, biraḳ Uning ḳolliri yənə saḳaytidu.■
19 U seni altə ḳiyinqiliḳtin ḳutḳuzidu;
Ḩətta yəttə külpəttə ḩeqḳandaḳ yamanlik sanga təgməydu.□ ■
20 Aqarqiliḳta U sening ülüminggə,
Uruxta U sanga uruloɣan ḳiliq zərbisigə nijatkar bolidu.
21 Sən zəḩərlik tillarning zərbisidimu baxpanaḩlik iqigə yoxurunisən,
Wəyranqilik kəlgəndə uningdin ḩeq ḳorḳmaydioɣan bolisən.
22 Wəyranqilik wə ḳəḩətqilik aldida külüpla ḳoyisən;
Yər yüzidiki ḩaywanlardinmu ḩeq ḳorḳmaysən.
23 Sən daladiki taxlar bilən əḩdidax bolisən;

□ **5:7 «Insan külpət tartixḳa tuoɣuloɣandur»** — yaki «Insan japa tartixḳimu tuoɣuloɣandur». Kirix səzimizdə eytḳinimizdək, oḳurmənlərning esidə bolsunki, Ayupning üq dostining bərgən pikirliridə heli kəp hatalik yərliri bar. Keyin Huda xu hata gəpliri üqün ularni əyibləydu. 42:7-9ni kərüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zəb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zəb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zəb. 113:7, 8 □ **5:12 «U ḩiyligərlərning niyətlirini bikar ḳiliwetidu, nətijidə ular ixini püttürəlməydu»** — bu ayət Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus təripidin nəḳil kəltürülgən, xunga xübḩisizki uni tooɣra dəp bilimiz. ■ **5:12** Nəḩ. 4:9; Zəb. 33:10; Yəx. 8:10 □ **5:13 «U məkkarlarni əz ḩiyligərlikidin tuzaḳḳa alidu»** — Elifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus təripidin nəḳil kəltürülgən, xunga xübḩisizki unimu tooɣra dəp bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Ḳan. 28:29 ■ **5:16** Zəb. 107:42 ■ **5:17** Pənd. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaḳ. 1:12; Wəḩ. 3:19 ■ **5:18** Ḳan. 32:39; 1Sam. 2:6; Ḩox. 6:1 □ **5:19 «... altə ḳiyinqilik... yəttə külpəttə ... »** — bu «altə... yəttə...» degən ibarə «ḩərhil..., ḩərḳandaḳ...» degənni bildüridu. ■ **5:19** Zəb. 91

Yawayi ḫaywanlarmu sən bilən inaḳ ətidu.■
24 Sən qediringning tinq-amanliḳta bolidiоqanliḳini bilip yetisən;
Mal-mülküngni editlisəng, ḫəmmə nemәngning təl ikənlikini bayḳaysən.
25 Nəsling kəp bolidiоqanliḳini,
Pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən.□
26 Sən əz waḳtidila yetilip yiоiloqan bir baoq buoqdaydək,
Pəḳət waḳit-saiting pixip yetilgəndila yərlikinggə kirisən.
27 Biz əzimiz buni təkxürüp kərgənmiz — ular ḫəḳiḳətən xundaḳtur.
Xunga əzüng anglap bil, bularni əzünggə tətbiḳlap oylap baḳ».

6

Ayup yənə səzləydu — «Mening dadlixim ḫəḳ»

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Aḫ, mening dərdlik zarlirim tarazida əlqənsə!
Aḫ, beximoqa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular bilən billə tarazilansa!□
3 Xundaḳ ḳilinsa u ḫazir dengizdiki ḳumdin eoqir bolup qiḳidu;
Xuning üqün səzlirim təlwilərqə boluwatidu.■
4 Qünki Ḫəmmigə Ḳadirning oḳliri manga sanjilip iqimdə turuwatidu,
Ularning zəḫirini roḫim iqməktə,
Təngrining wəḫimiliri manga ḳarxi səp tüzüp ḫujum ḳiliwatidu.□ ■
5 Yawa exək ot-qəp tapḳanda ḫangramdu?
Kala bolsa yəm-həxək üstidə mərəmdu?
6 Tuz bolmisa təmsiz nərsini yegili bolamdu?
Ham tuhumning eḳining təmi barmu?
7 Jenim ularoqa təgsimu səskinip ketidu,
Ular manga yirginqlik tamaḳ bolup tuyulidu.
8 Aḫ, mening təxna boloqinim kəlsidi!
Təngri intizarimni ijabət ḳilsidi!
9 Aḫ, Təngri meni yanjip taxlisun!
U ḳolini ḳoyuwetip jenimni üzüp taxlaxḳa muwapiḳ kərsidi!
10 Xundaḳ bolsa, manga təsəlli bolatti,
Ḫətta rəḫimsiz aoqriḳlarda ḳiynalsammu, xadlinattim;
Qünki Muḳəddəs Boloquqining səzliridin tanmioqan bolattim!□
11 Məndə əlümni kütküdək yənə ḳanqilik maoqdur ḳaldi?
Mening səwr-taḳətlik bolup ḫayatimni uzartiximning nemə nətijisi bolar?
12 Mening küqüm taxtək qingmu?
Mening ətlirim mistin yasaloqanmidi?
13 Өzümgə yardəm bərgüdək maoqdurum ḳalmidi əməsmu?

■ **5:23** Ḫox. 2:20 □ **5:25 «Nəsling kəp bolidiоqanliḳini, pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən»** — Elifaz Ayupning on balisidin ḫəm barliḳ mal-mülkidin ayrilip ḳaloqanliḳini pütünləy esidin qiḳirip ḳoyoqandək ḳilatti. □ **6:2 «... Aḫ, beximoqa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular *, yəni dərdlik zarlirim*** bilən billə tarazilansa!» — Ayupning bu səzi: «dərdlik zarlirim» wə beximoqa qüxkən bala-ḳazalar tarazada selixturulsa, əməliyəttə mening zarlirimning az ikənliki kərünidu, degən mənini əz iqigə elixi mumkin. ■ **6:3** Pənd. 27:3 □ **6:4 «Ularning zəḫirini roḫim iqməktə»** — yaki, «Ularning zəḫəri roḫimni yəp ketidu». ■ **6:4** Zəb. 38:1-3 □ **6:10 «Ḫətta ... xadlinattim; qünki Muḳəddəs Boloquqining səzliridin tanmioqan bolattim!»** — Ayupning bundaḳ oylixi: «Əgər ḫazir Huda mening jenimni alsa, mən Uningdin yüz ərümigən mana muxu qaoqdila alsa boptikən; biraḳ bu azab-oḳubətlər dawamlaxturulsa, məndə nemə əzgirixlər bolar, mən Hudadin tanimənmu ḳandaḳ? Xunga yahxisi U ḫazir meni əpkətsə, ḳattiḳ bir zərbə bilən əpkətsə məyli» degəndək mənini beridu.

Ḥərkandak əkil-tədbir məndin ḳoơliwetilgən əməsmu?

Buradərlirining Ayupni daoʏda ḳoyuxi

14 Ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur;
Bolmisa u Ḥəmmigə ḳadirdin ḳorḳuxtin waz keqixi mumkin.□
15 Birak buradərlirim wakitlik «aldamqi erik» süyidək,
Manga ḥeligərlik bilən muamilə ḳilmakta;
Ular suliri ekip tügigən erikḳa ohxaydu.□
16 Erigən muz suliri erikḳa kirgəndə ular ḳaridap ketidu,
Ḳarlar ularning iqidə yokilip ketidu,
17 Ular pəsilning illixi bilən ḳurup ketidu;
Ḥawa issip kətkəndə, izidin yokilip ketidu.□
18 Səpərdaxlar mangoʏan yolidin qikip, erikḳa burulidu;
Ular erikni boylap mengip, qəldə ezip əlidu.
19 Temalik karwanlarmu erik izdəp mangdi;
Xebalik sodigərlərmu ularoʏa ümid bilən ḳaridi;□
20 Birak ular ixənginidin ümidsizlinip nomusta ḳaldi;
Ular axu yərgə kelixi bilən parakəndiqilikkə uqridi.
21 Mana silər ularoʏa ohxax *manga tayini* yok bolup ḳaldinglar;
Silər ḳorḳunqluk bir wəḥimini kərüpla ḳorḳup ketiwatisilər.
22 Mən silərgə: «Manga beringlar»,
Yaki: «Manga mal-mülükliringlardin ḥədiyə ḳilinglar?» — degənni ḳaqan dəp bakḳan?□
23 Yaki: «Meni ezitḳuqining ḳolidin ḳutḳuzunglar!»
Yaki «Zorawanlarning ḳolidin gərügə pul bərsənglar!» dəp bakḳanmu?
24 Manga əgitip ḳoyunglar, süküt ḳilimən;
Nədə yoldin qikḳanlikimni manga kərsitip beringlar.
25 Tooʏra səzlər nemidegən ətkür-ḥə!
Birak əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?!□
26 Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioʏan xamaldək tursa,
Pəḳət səzlərnila əyibliməkqimusilər?□
27 Silər yetim-yesirlarning üstidə qək taxlixisilər!
Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!□
28 Əmdi manga yüz turanə ḳarap bekinglar;

□ **6:14 «Ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur; bolmisa ...»** — ayətning baxḳa birnəqqə tərjimiliri bar. Bularning biri: «Ḥətta u Ḥəmmigə Ḳadirdin ḳorḳuxtin ayriloʏan bolsimu, ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur». □ **6:15 «aldamqi erik»** — qəl bayawanda tuyukṣiz ekixtin tohtaydioʏan erik. Yoluqilarning muxundak erikḳa ixinixi intayin hətərlik, əlwəttə. 20-21-ayətlərni kərüng. □ **6:17 «Ḥawa issip kətkəndə, izidin yokilip ketidu»** — demək, əng kerək boloʏan wakitta bu erikлar oʏayib bolidu. □ **6:19 «Xebalik sodigərlərmu ularoʏa ümid bilən ḳaridi»** — yaki «Xebalik sodigərlərmu ularoʏa uqraxni ümid ḳilatti». □ **6:22 «Manga mal-mülükliringlardin ḥədiyə ḳilinglar?» — degənni ḳaqan dəp bakḳan?»** — Ayup u dostlirioʏa ḥeqḳaqan kərzdar bolup bakmioʏan. U: «Silərdin pul yaki mal-mülük kütkinim yok, silərdin kütkinim pəḳət azrak ḥesdaxlik yaki meḥribanlik, halas» deməkqi. □ **6:25 «Birak əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?»** — xu wakitkiqə Ayupning üq dosti arisidin pəḳət Elifaz səz ḳiloʏan. Ayup «əyibliringlar» (kəplük xəkli) degən səzi bilən ularoʏa: «Silər yenimoʏa kelixtin awwal əḥwalim tooʏruluk **til biriktürüwaloʏan ohxaysilər**» dəp puritiwatidu. □ **6:26 «Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioʏan xamaldək tursa,...»** — Ayup bu gəpliri bilən əzümning bəzi səzlirimning ḥəddidin exip kətkənlikini bilimən, dəp etirap ḳiloʏan bolsa kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Silər pəḳət səzlərnila əyibliməkqimusilər, ümidsizləngən kixining gəpliri naḥayiti ətüp ketidioʏan bir xamaldəkla dəp ḳarimakqisilər?». □ **6:27 «Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!»** — baxḳa birhil mənisi: «Silər dost-buradərlər üqün ora kolixisilər».

Aldinglardila yaloɣan sөz ķilalamdim?
29 Өtünimөn, boldi ķilinglar, gunaḥ bolmisun;
Rast, ķaytidin oylap beķinglar,
Qünki өzümning tooɣriliķim *tarazida* turidu.□
30 Tilimda hatalik barmu?
Tilim yamanliķni zadi tetiyalmasmu?

7

Insanlarning turmux azabliri

1 Insanoɣa zeminda jөwrө-japa qekidioɣan turmux bekitilgөn өmөsmu?
Uning künliri bir mөdikarningkigө ohxax өmөsmu?
2 Ķul kөqķurunning sayisigө tөxna boloɣandөk,
Mөdikar өz өmgikining ḥөkķini kütkөndөk,
3 Mana biḥudө aylar manga bekitilgөn,
Oɣөxlikkө toloɣan keqilөr manga nesip ķilinoɣan.□
4 Mөn yatķinimda: «Ķaqan ķoparmөn?» dөp oylaymөn,
Birak kөq uzundin uzun bolidu,
Tang atķuqө pütün bir keqө mөn toloɣinip yatimөn.
5 Өtlirim ķurtlar ḥөm topa-qanglar bilөn ķaplandi,
Terilirim yerilip, yiringlap kөtti.□
6 Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik өtidu,
Ular ümidsizlik bilөn ayaoɣlixay dөp ķaldi.□
7 *Aḥ Huda*, mening jenim bir nөpөsla halas.
Kөzüm yahxiliķni ķaytidin kөrmөydioɣanliķi esingdө bolsun;■
8 Meni Kөrgüqining kөzi ikkinqi ķetim manga ķarimaydu,
Sөn nөziringni üstümgө qüxürginingdө, mөn yoķaloɣan bolimөn.□
9 Bulut oɣayib bolup, ķayta kөrünmigөndөk,
Ohxaxla tөḥtisaraoɣa qüxkөn adөm ķaytidin qiķmaydu.□
10 U yөnө өz өyigө ķaytmaydu,
Өz yurti uni ķayta tonumaydu.
11 Xunga mөn aoɣzimni yummay,
Roḥimning dөrd-өlimi bilөn sөz ķilay,
Jenimning azabidin zarlaymөn.
12 Nemixķa Sөn üstümdin kөzөt ķilisөn?
Mөn *hөtөrlik* bir dengizmu-ya?

□ **6:29 «Qünki өzümning tooɣriliķim tarazida turidu» —** yaki: «Qünki bu ixta ḥөķ mөn tөrөptidur». □ **7:3 «Mana biḥudө aylar manga bekitilgөn,...» —** bu jümlө Ayupning azabi axu küngiqө bөlkim birnөqqө ay uzartiloɣanliķini kөrsitidu. Uning dostlirining Ayupning ķexioɣa kөlgüqө ķiloɣan sөpiri uzun boloɣan bolsa kerөk. □ **7:5 «Өtlirim ķurtlar ḥөm topa-qanglar bilөn...» —** yaki «Өtlirim ķurtlar ḥөm ķaķaq-qaķalar bilөn...». □ **7:6 «Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik өtidu» —** bapkarning mokisi intayin tez, tohtimay ḥөrikөt ķilidu. **«Ular ümidsizlik bilөn...»** — ibraniy tilida «ümidsizlik» wө «yip» aḥangdax sөz. Ayup muxu ayөttө өz ḥayatini tokulidioɣan giləmgө ohxitip, «yip tohtap ķaloɣudөk» demөkqi. ■ **7:7** Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zөb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yөx. 40:6; Yaķ. 4:14; 1Pet. 1:24 □ **7:8 «Sөn nөziringni üstümgө qüxürginingdө, mөn yoķaloɣan bolimөn» —** bu 7-8-ayөttө, 21-ayөtkө ohxax, Ayup «I Huda, Sөn baldur manga rөḥim ķilmisang, keqikip ķalisөn!» degөndөk ķilatti. □ **7:9 «Tөḥtisara» —** muxu yөrdө «tөḥtisara» (ibraniy tilida «xeol») degөn yөr «yөr astidiki saray» (yөni, «tөkt saray»), өlgөnlөrning roḥliri baroɣan jayni kөrsitidu. Enik turuptiki, Ayupning bu sөzlөrni eytķanda gөrdin tirildürülüx tooɣrisida höwiri köp өmөs idi.

Yaki dengizdiki bir əjdihaməmən?□
13 Mən: «Ah, yatqan ornum manga rahət beridu,
Kərpəm nalə-pəryadimoqa dərman bolidu» — desəm,
14 Əmdi Sən qüxlər bilən meni qorqutiwatisən,
Oqayibanə alamətlər bilən manga wəhimə salisən.
15 Xuning üqün booquluxumni, ölümni,
Bu səngəklirimgə qarap olturuxtin artuq bilimən.□
16 Mən öz jenimdin toydum;
Mening mənggügə yaxioqum yoq,
Meni məylimgə qoyiwətkin,
Mening künlirim bihudidur.□ ■
17 Insan balisi nemidi?
Sən nemixqa uni qong bilisən,
Nemə dəp uningoqa köngül berisən?■
18 Hər ətigəndə uni sürüxtürüp kelisən,
Hər nəpəs uni sinaysən!
19 Qaqanoqiqə meningdin nəziringni almaysən,
Manga qaqanoqiqə aoqzimdiki serik suni yutuwaloqudək aram bərməysən?
20 Mən gunah qiloqan bolsammu,
i insaniyətni Közətküqi, Sanga nemə qiliptimən?!
Mən Sanga yük bolup qaldimmu?
Buning bilən meni Özünggə zərbə nixani qiloqansənmu?
21 Sən nemixqa mening itaətsizlikimni kəqürüm qilip,
Gunahimni saqit qilmaysən?
Qünki mən pat arida topining iqidə uhlaymən;
Sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən».□

8

Xuhaliq Bildad səzləydu — Ilgiriki dəwrlərdiki azab-oqubətlər tooqruluq guwahliq

1 Andin Xuhaliq Bildad jawabən mundaq dedi: —
2 «Sən qaqanoqiqə muxularni səzləysən?
Aoqzingdiki səzlər küqlük xamaldək qaqanoqiqə qikidu?
3 Təngri adalətni burmiliqoquqimu?
Həmmigə Qadir adilliqni burmilamdu?■
4 Sening baliliring Uning aldida gunah qiloqan bolsa,

□ **7:12 «Nemixqa Sən üstümdin közət qilisən?»** — Ayup: «Mən aləmning amanlikioqa birhil həwp yətküzəmdim-ya?» dəp Hudadin sorimaqqi ohxaydu. □ **7:15 «... booquluxumni, ölümni, bu səngəklirimgə qarap olturuxtin artuq bilimən»** — Ayupning kesili, bəlkim, booqnuqux kesili (dəm siqilix kesili) boluxi mumkin. Bu ayət yənə mundaqmu tərjimə qilinidu, yəni: «Gelimni siqkuqi bolsa boynumni, ölüm bolsa səngəklirimni tallidi». □ **7:16 «Mening künlirim bihudidur»** — yaki «Mening künlirim bir nəpəs, halas!». ■ **7:16** Zəb. 62:9; 144:4 ■ **7:17** Zəb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ **7:21 «...sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən»** — 7-bab, 7-8-ayət üqün berilgən izahatnimu kərüng. Muxu yərdə, Ayupning iqidiki etiqad həm gumanning bir-birigə boloqan kürixi kərünidu. Ayup bir tərəptin Hudani düxminimdək ix qildi, lekin yənə bir tərəptin U kəlgüsidə Öz dostini izdigəndək meni izdəp kelidu, birak tapalmaydu, dəydu. ■ **8:3** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14

U ularnimu itaətsizlikining jazasiƣa tapxuroƣan, halas.□
5 Biraķ əgər əzüng ḥazir qin kənglüngdin Təngrini izdisəngla,
Ḥəmmigə Ķadiroƣa iltija ķilsangla,■
6 Əgər sən sap dil ḥəm durus boloƣan bolsang,
Xübḥisizki, U sən üqün oyoƣinidu,
Qoķum sening ḥəķķaniyliķingoƣa toloƣan turaloƣungni gülləndüridu.
7 Sən dəsləptə etibarsiz ķaraloƣan bolsangmu,
Biraķ sən ahirida qoķum tehimu güllinisən.
8 Xunga səndin ətünəyki, ətkənki dəwrlərdin sorap baķķin,
Ularning ata-bowilirining izdinixlirigimu kəngül ķoyoƣin■
9 (Qünki biz bolsaķ tünügünla tuoƣuloƣanmiz;
Künlirimiz pəķət bir sayə boloƣaqķa, ḥeqnemini bilməymiz).□ ■
10 Sanga kərsətmə berip əgətələydioƣan ular əməsmu?
Ular əz kənglidikini sanga səzliməmdu?
11 Latķa bolmisa yekənlər egiz əsələmdu?
Ķomuxluķtiki ot-qəplər susiz əsələmdu?
12 Ular yexil peti bolup, tehiqə orulmioƣan bolsimu,
Ḥərķandaķ ot-qəptin tez tozup ketidu.■
13 Təngrini untuoƣan kixilərning ḥəmmisining aķiwətliri mana xundaķtur;
Iplaslarning ümidi mana xundaķ yoķķa ketər.■
14 Qünki uning tayanoƣini qürük bir nərsə, halas;
Uning ixəngini bolsa əmüqükning toridur, halas.
15 U əz uwisioƣa yəlinidu, biraķ u məzmut turmaydu;
U uni qing tutuwaloƣan bolsimu, biraķ u bərdaxliķ berəlməydu.
16 U ķuyax astida kəkligən bolsimu,
Uning piləkliri əz beoƣini ķaplioƣan bolsimu,
17 Uning yiltizliri tax dəwisigə qirmixip kətkən bolsimu,
U taxlar arisida orun izdigən bolsimu,
18 Lekin *Huda* uni ornidin yuliwətsə,
Axu yər uningdin tenip: «Mən seni kərmigən!» — dəydu.□
19 Mana uning yolining xadliķi!
Uningdin keyin ornioƣa baxķiliri tupraķtin ünidu.
20 Ķara, Huda durus adəmni taxlimaydu,
Yaki yamanliķ ķiloƣuqilarning ķolini tutup ularni yəliməydu.□
21 U yənə sening aoƣzingni külkə bilən,

□ **8:4 «Sening baliliring Uning aldida gunaḥ ķiloƣan bolsa, U ularnimu itaətsizlikining jazasioƣa tapxuroƣan, halas»** — Bildadning bu bayani rəḥimsizlik bilən ķilinoƣan səzlərdur; bu səzlər Ayupning yarisioƣa tuz sepip uni tehimu azabķa salidu. Qünki Ayupning ḥəsriti dəl muxu ix tüpəylidin boluwatatti; biraķ Bildadning Ayupning balilirining ətküzgən birər gunaḥi tooƣrisida ḥeqķandaķ ispati yoķtur. Biz bolsaķ, uning balilirining əməliyəttə əz gunaḥi səwəbidin əlmigənlikini bilimiz. ■ **8:5** Ayup 22:23 ■ **8:8** Qan. 4:32 □ **8:9 «Künlirimiz pəķət bir sayə…»** — Bildadning bu degini, uning u dəwridiki ata-bowilirining (əzining zamani bilən selixturoƣanda) intayin uzun əmürlük boloƣanliķini kərsitixi mumkin. (Təwrattiki «Yaritilix» ķismioƣa asasən, Adəm'atimizdin baxlap Nuḥ pəyoƣəmbərning dəwrigiqə nuroƣun adəmlər birnəqqə yüz yil yaxioƣanidi). ■ **8:9** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zəb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ **8:12** Zəb. 129:5-6; Yər. 17:6 ■ **8:13** Ayup 11:20; 18:14; Zəb. 112:10; Pənd. 10:28 □ **8:18 «… Lekin Huda uni ornidin yuliwətsə, axu yər uningdin tenip: «Mən seni kərmigən!» — dəydu»** — muxu yərlərdə Bildad Ayup uqrioƣan balayi'apətni xu birnəqqə ixķa ohxatķan boluxi mumkin: — awwal -15-ayəttə, u «yamanlarning əyining oƣulap ketixi» tooƣruluķ səzləydu; ikkinqi, 16-ayəttiki «piləklər» degən səz, ibraniy tilida «pərzəntlər»nimu kərsitidu. Üqinqi, muxu ayəttə bəlkim «axu yər» degən səz Ayupning yurtdaxlirini kərsitidu; ular uni qətkə ķekip: «Səndək Huda lənət ķiloƣan adəmni tonumaymiz» degən mənilərdimu eytiloƣan boluxi mumkin. □ **8:20 «… yamanliķ ķiloƣuqilarning ķolini tutup ularni yəliməydu»** — yaki «…yamanliķ ķiloƣuqilarni ķolioƣa küq bərməydu».

Ləwliringni xadlik awazliri bilən tolduridu,
22 Sanga nəprətləngənlərgə xərməndilik qaplinidu,
Əskilərning qediri yoқitilidu».

9

Ayup bərgən jawabi — «Insan balisi қandaқ қilip Huda aldida adil bolalaydu?»

1 Ayup jawabən mundaқ dedi: —
2 Way, seningla tooғra, *dunyani* ҳəқiқətən sən degəndək dəp bilimən!
Biraқ insan balisi қandaқ қilip Təngri aldida ҳəққaniy bolalisun?■
3 Ҳətta əgər birsi uning bilən dəwalixixқa petinalisa,
Xu *kixi* məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu.□
4 Uning қəlbidə qongқur danaliқ bardur,
U zor küq-қudrətkə igidur;
Kimmu Uningoғa қarxi qiқip, yürikini tom қilip,
Keyin tinq-aman қaloғan?
5 U taoғlarni oғəzipidə oғulatқanda,
Ularoғa ҳeq bildürməyla ularni yulup taxlaydu.
6 U yər-zeminni təwritip əz ornidin қozoғitidu,
Xuning bilən uning tüwrükliri titrəp ketidu.
7 U қuyaxқa kətürülmə dəp səz қilsila, u қopmaydu;
U *halisa* yultuzlarningmu nurini peqətləp қoyalaydu.
8 Asmanlarni kəng yayoғuqi pəқət udur,
U dengiz dolқunliri üstigə dəssəp yüridu.■
9 U yəttə қarakqi yultuz, Orion yultuz türkümi wə қəlb yultuz topini,
Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratқan.□
10 U ҳesabliоғusiz uluоғ ixlarni,
Sanap tügitəlməydioғan karamət ixlarni қilidu.■
11 Қara, U yenimdin ətidu, biraқ mən Uni kərməymən;
U ətüp ketidu, biraқ Uni bayқiyalmaymən.□
12 Mana, U elip ketidu, kim Uni Өz yolidin yanduralisun?
Kim Uningdin: «Nemə қiliwatisən» dəp soraxқa petinalisun?□
13 Təngri oғəzipini қayturuwalmaydu;
Raҳabning yardəmqiliri Uning ayioғioғa bax egidu.□
14 Xundaқ turuқluқ, mən қandaқmu uningoғa jawab berələyttim.
Mən munazirə қiloғudək қandaқ səzlərni talliyalayttim?
15 Mubada mən ҳəққaniy bolsammu,

■ **9:2** Ayup 14:4; 25:4; Zəb. 143:2 □ **9:3** **«Ҳətta əgər birsi uning bilən dəwalixixқa petinalisa, xu kixi məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu»** — buning yənə baxқa ikki hil tərjimisi boluxi mumkin: (1) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layiқ kərsə, u kixi mingdin bir məsiligimu jawab berəlməydu»; (2) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layiқ kərsə, Huda u kixining mingdin bir məsilisigimu jawab bərməydu». ■ **9:8** Yar. 1:6 □ **9:9** **«Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratқan»** — yaki: «Jənubiy asmandiki həzinilərni yaratқan». ■ **9:10** Ayup 5:9; Zəb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ **9:11** **«U yenimdin ətidu»** — yaki: «U yenimdin ətsə». **«U ətüp ketidu»** — yaki: «U ətüp kətsə». □ **9:12** **«U elip ketidu»** — yaki: «U elip kətsə» yaki «U bulap kətsə». □ **9:13** **«Raҳab»** — «Raҳab»ning mundaқ üq hil mənə mumkinqiliki bar: — (1) ҳakawurluқ; (2) Misir imperiyəsining yənə bir ismi (қədimki dunyada ҳakawwurluқta dangқi qiққan); (3) əng qong mumkinqiliki bar mənisi xuki, dengizdiki zor, қorқunqluқ bir ҳaywanning ismi. Bu yooғan ҳaywanning yənə bir ismi «lewiatan» boluxi mumkin (yuқiriқi 3-bab, 8-ayəttiki izaҳatni kərüng). U Muқəddəs Kitabtiki baxқa birnəqqə yərlərdə Xəytanning bir simwolidur. Xunga muxu yərdə «Raҳabning yardəmqiliri» bəlkim Xəytanning yardəmqilirini kərsətgən boluxi mumkin.

Mən yənila Uningoɣa jawab berəlməyttim;
Mən pəkət sotqimoɣa iltijala kilalayttim.
16 Mən Uningoɣa iltija kiloɣan wə U manga jawab bərgən bolsimu,
Mən tehi Uning sadayimni angliɣanlikioɣa ixənq kilalmioɣan bolattim;
17 U boran-qapkunlar bilən meni ezidu,
U yarilirimni səwəbsiz awutmakta.
18 U manga ħətta nəpəs elixkimu ruhsət bərməydu,
Əksiqə U manga dərd-ələmni yükliwətti.
19 Küq-kudrət tooɣrisida gəp kilsak, mana, Uningdin küqlük *yənə baxka kim* bar?
Adalətkə kəlsək, kim Uni sotka qakiralisun?!□
20 Mən əzümni akliməkqi bolsam, əz aoɣzim əzümni gunaħka paturar,
Kosursiz boloɣan bolsam, U yənila meni əgri dəp bekitər.□
21 Birak mən əslidə eyibsiz idim.
Məyli, əzümning kandak bolidioɣanlikim bilən pərwayim pələk!
Əz jenimdin toydum!
22 Ħəmmə ix ohxax ikən; xunga mən dəymənki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yokitidu.□ ■
23 Tuyuksiz bexioɣa kaza kelip əlsə,
U bigunaħlaroɣa kilinoɣan bu sinakka karap külidu.□
24 Yər yüzi yamanlarning kolioɣa tapxuruldi;
Birak U sotqilarning kəzlirini bu adalətsizlikni kərəlməydioɣan kilip koyidu;
Muxundak kiloɣuqi U bolmay, yənə kim bolsun?

25 Mening künlirim yəltapanning yügürüxidinmu tez ətidu;
Ular məndin kəqip ketidu,
Ularning ħeqkandak yahxiliki yoktur.■
26 Ular komux kemilərdək qapsan ətüp ketidu;
Aloɣur bürküt owni tutkili xungoɣuoɣandək tez mangidu.□
27 Əgər: «Nalə-pəryadtin tohtap,
Qirayimni tutuldurmay hux qiray bolay» desəmmu,
28 Mən yənila azablirimning ħəmmisidin korkup yürimən;
Qünki Seni meni bigunaħ ħesablimaydu dəp bilimən.□
29 Mən ħaman əyiblik adəm bolsam,
Mən bihudə japa tartip nemə kilay?
30 Ħətta kar süyi bilən yuyunup,

□ **9:19 «Adalətkə kəlsək, kim uni sotka qakiralisun?!»** — əsli tekistni qüxinix səl təx. Baxka hil tərjimiliri boluxi mumkin. □ **9:20 «… Kosursiz boloɣan bolsam, u yənila meni əgri dəp bekitər»** — Ayupka mubada Hudaning aldida əzini aklax pursiti kəlsimu, u Hudaning zor küq-kudriti bilən aoɣzining eqilmas kilinixidin, yaki ħətta «maxina adəmdək» əz aoɣzi bilən əzini əyibləp ketixidin korkidu. «Huda ħəmmidin küqlük, xunga U adil» degən kəzkarax dunyadiki ħərbir zalimning: «Küq-ħokuk degən ħəktur» degən kəzkarixioɣa yekin kelidu. Ayup muxu yərdə «Huda manga undak muamilə kilsa, adil bolmaydu» deməkqi bolidu. Kitabning keyinki kisimlirida, Hudaning ħəm ħəmmidin küqlük ħəm xuning bilən birgə pütünləy adil ikənliki aydinglixidu. □ **9:22 «… mən dəymənki, u duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yokitidu»** — naħayiti enikki, bu babtiki 14-ayəttin 34-ayətkiqə Ayup Hudaning namini bir ketimmu tiloɣa almay, pəkət Uni: «U… Uning… Uni… Sən….» dəp ataydu. Bəlkim u Hudaning zor küq-kudiritigə ħəm əzining ħazirki korkunquluk əħwalini qongkur oylap, bək korkup kətkən bolsa kerək. ■ **9:22** Top. 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23 «… U bigunaħlaroɣa kilinoɣan bu sinakka karap külidu»** — bu ayət Ayupning jan aqqikidin, xundakla Hudaoɣa boloɣan gumanidin eytkan bayanlirining iqidə əng kattiki boluxi mumkin. ■ **9:25** Ayup 7:6, 7 □ **9:26 «komux kemilər»** — kədimki Misirda kəp ixlitilgən, Nil dəryasida naħayiti tez mangidioɣan birhil kemə. □ **9:28 «… Seni meni bigunaħ ħesablimaydu dəp bilimən»** — Ayup yənila Hudaning adalitidin gumanlinidu. 31-ayəttə bolsa uning ümidi bəlkim əng təwən dərijigə qüxkən boluxi mumkin.

Қolumni xunqə pakizlioɣan bolsammu,■
31 Sən yənila meni əwrəzgə qəmüldürisənki,
Өz kiyimimmu məndin nəprətlinidioɣan bolidu!
32 Qünki U mən Uningoɣa jawab berəligüdək, manga ohxax adəm əməs.
Mening Uning bilən sotta dəwalaxқuqilikim yoқtur.□ ■
33 Otturimizda ḥər ikkimizni өz қoli bilən təng tutidioɣan kelixtürgüqi bolsidi!□
34 U Өzining tayiқini məndin yiraқ қilsun,
Uning wəḥimisi meni қorқatmisun;■
35 Xundila mən Uningdin қorқmay səzliyələyttim;
Biraқ əḥwalim undaқ əməstur!

10

Seoɣiz lay kulalqi bilən səzlixidu

1 Mən өz jenimdin nəprətlinimən;
Өz dərdimni təküwalay;
Қəlbimdiki aḥ-zarimni səzliwalay.
2 Mən Təngrigə: «Mening gunaḥimni bekitmə; manga kərsətkinki,
Sən zadi nemə üqün mən bilən dəwalixisən?
3 Adəmni əzgining,
Өz қolung bilən yaratқiningni qətkə қaққining Sanga paydiliқmu?
Yamanlarning suyiқəstigə nur qaqқining yahximu?□
4 Sening kəzüng insanningkidək ajizmu?
Sən adəmlər kərgəndək hirə kərəmsən?□
5 Sening künliring əlidioɣan insanning künliridək qəklikmu?
Sening yilliring insanning yilliridək қisқimu?□
6-7 Sən mening rəzil adəm əməslikimni bilip turup,
Sening қolungdin қutuldurоɣudək ḥeqkimning yoқluқini bilip turup,
Nemixқa mening hataliқimni sorap yürisən?
Nemixқa mening gunaḥimni sürüxtürisən?» — dəymən.
8 — Sən Өz қolliring bilən meni xəkilləndürüp, bir gəwdə қilip yaratқansən;
Biraқ Sən meni yoқatmaқqisən!
9 Sən layni yasioɣandək meni yasioɣiningni esingdə tutқaysən, dəp yelinimən;
Sən meni yənə tupraққa қayturamsən?■
10 Sən *ustiliқ bilən* meni süttək қuyup qayқap,

■ **9:30** Yər. 2:22 □ **9:32 «Qünki U ... manga ohxax adəm əməs. Mening Uning bilən sotta dəwalaxқuqilikim yoқtur»** — bu bayan bəlkim kitabtiki soraloɣan əng qongқur soal boluxi mumkin; demək, adəm Huda bilən қandaқmu kelixəlisun? ■ **9:32** Top. 6:10; Yər. 49:19 □ **9:33 «Otturimizda ... kelixtürgüqi bolsidi!»** — Ayup: Adəm bilən Hudaning otturisida turidioɣan, bir қoli bilən Hudani tutidioɣan, bir қoli bilən insanni tutidioɣan kelixtürgüqi bolsidi! dəp eytқan bu kelixtürgüqi Injilda dəl Əysa Məsiḥning өzi ikənliki ayan қilinidu («1Tim.» 2:5) ■ **9:34** Ayup 13:20; 33:7 □ **10:3 «Өz қolung bilən yaratқiningni qətkə қaққining Sanga paydiliқmu?»** — Ayup bəlkim: — «Sən manga ḥəm pütün insanoɣa xunqə yahxi əjringni singdurgənikənsən, nemixқa bu yahxi nərsənggə xundaқ ziyan yətküzisən?» deməkqi. U təwəndiki 8-12-ayətlərdə bu səzining mənisini kengəytidu. □ **10:4 «Sening kəzüng insanningkidək ajizmu?»** — ibraniy tilida: «Sening kəzliri ətlik kəzlərmu?». □ **10:5 «sening künliring ... qəklikmu? Sening yilliring insanning yilliridək қisқimu?»** — Ayup bu jümliliridə ḥəmmə imkaniyətni ottura қoyidu; andin u ḥəmmisini degüdək qətkə қaқidu — Huda adəmni əzginigə huxalmu-ya? U adəmdək kaltə pəmlikmu-ya, yaki uning өmri қisқa bolup өzini jazalaxқa ülgürəlməmdu-ya? (undaқ bolmisa, mən zadi nemixқa xundaқ azabқa қaldurulimən?) dəp oylaydu Ayup. ■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19

Meni irimqiktək uyutkan əməsmu?□ ■
11 Sən terə həm ət bilən meni kiyindürgənsən,
Ustihan həm pəy bilən birləxtürüp meni tokuoqansən.
12 Sən manga hayat həm mehir-xəpkət təkdim kiloqansən,
Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding.□
13 Birak bu ixlar Sening kəlbingdə yoxurukluk idi;
Bularning əslidə kəlbingdə püküklikini bilimən.
14 Gunah kiloqan bolsam, Sən meni kəzitip yürgən bolatting;
Sən mening kəbihlikimni jazalimay koymaytting.
15 Rəzil hesablanoqan bolsam, manga bala kelətti!
Həm yaki həkkaniy hesablansammu, kattik nomuska qəmüp, azabka qəmginimdə,
Beximni yənila kətürüxkə jür'ət kilalmayttim;
16 Hətta *beximni* kətürüxkə jür'ət kilsammu,
Sən əxəddiy xirdək mening peyimgə qüxətting;
Sən manga karamət küqüngni arka-arkidin kərsitətting.■
17 Sən meni əyibləydioqan guwahqiliringni kaytidin aldimoqa kəltürisən;
Manga karitiloqan oqəzipingni zor kilisən;
Küqliring manga karxi dolkunlap kəlməktə.□
18 Sən əslidə nemixka meni baliyatkudin qikaroqansən?
Kaxki, mən qaqrap kətkən bolsam, heq adəm meni kərməs idi!■
19 Mən heqkaqan bolmioqan bolattim!
Baliyatkudin biwasitə gərgə apiriloqan bolattim!
20-22 Mening azoqinə künlirim tügəy degən əməsmu?
Xunga mən barsa kəlməs yərgə baroquqə,
— Karangoquluk, ölüm sayə boloqan zeminoqa,
— Zulmət bir zeminoqa, yəni karangoqulukning özining zemininoqa,
Ölüm sayisining zemininoqa,
Tərtipsiz, hətta öz nuri kapkarangoqu kilinoqan xu zeminoqa baroquqə,
Manga azrak jan kirix üqün,
Ixingni bir dəkikə tohtat, məndin neri bol!».

11

Zofarning birinqi səzi — «sahta adəmlərning akiwiti»

□ **10:10 «Sən ... meni irimqiktək uyutkan əməsmu?»** — Ayupning «meni süttək kuyup qaykap, ... irimqiktək uyutkan» degən səzliri Hudaning öz tenini xunqə ajayiblik bilən murəkkəp yaratkanlikini bildüridu. ■ **10:10** Zəb. 139:15,16 □ **10:12 «Sən səygüng bilən...»** — ibraniy tilida: «sən yokluxing bilən...». **«... Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding»** — 8-12-ayəttə, Ayup Hudaning insanning tenini xunqə karamət ustilik bilən birləxtürüp yasap, xəpkət-səygü kərsətkəndin keyin, Hudaning hərbir adəmgə nisbətən uluoq, karamət bir pilani boluxi kerək, dəp karaydu. Birak Ayup özining ixida mundak ajayib pilanni kərəlməy, əksiqə Hudaning uning barlikini astin-üstün kiliwətkənlikini kərüp korkup ketip: «Birak bu ixlar sening kəlbingdə yoxurukluk idi» (13-ayət) dəp, Huda mening dostum əməs, düxminim bolup qikkan dəp gumanlinidu. Ayupning Hudaning dostlukidin məhrum boloqanmən degən hessiyati wə uningda Hudaning uning bilən billə boloqanlik sezimining yokluki, xübhisizki uning üqün həmmidin azablik ix idi. ■ **10:16** Yəx. 38:13; Yioq. 3:10 □ **10:17 «Meni əyibləydioqan guwahqiliring»** — Ayupning bu degini, bəlkim, Hudaning uni «Sən gunah kilding, xunga jazalanding» dəp əyibləydioqan birnəqqə guwahqini orunlaxturoqan, dəp kərsətməkqi; guwahqilar bolsa, uning üq dostini, öz bexioqa qüxkən külpətlərni həmdə kesəlning azablirini öz iqigə alsa kerək. ■ **10:18** Ayup 3:11

1 Andin Naamatlik Zofar jawabən mundak dedi: —□
2 «Gəp mundak kəp tursa, uni jawabsiz ķaldurƣili bolmas?
Səzmən kixi əzini akļisa bolamdu?
3 Sening səpsətəliring kəpqilikning aƣzini tuwakļisa bolamdu?
Sən mazak ķilip səzligəndin keyin, ĥeqkim bu ixni yüzünggə salmisunmu?
4 Qünki sən: «Mening əķidilirim saptur,
Mən sən *Hudaning* aldida pakmən» — deding.□
5 Ah, Təngri gəp ķilsidi!
Aƣzini eqip seni əyiblisidi!
6 Xundak ķilip U danalikning sirlirini sanga eqip bərsidi!
Qünki danalik ikki tərəpliktur!
Təngrining gunahingning heli bir ķismini kətüriwetip, ulardin ətidiƣanlikini obdan bilip ķoy!□
7 Sən Təngrini izdigən təkdirdimu Uni tüptin tonuyalamsən?!
Ĥəmmigə Ķadirning qəksizlikini qüxinip yetələmsən?
8 *Bundak danalik* asmandin egizdur, *uningoƣa erixixkə* nemə amaling bar?
U təhtisaradin qongķurdur, sən nemini biləläysən?
9 Uning uzunluķi yər-zemindin uzundur,
Kəngliki dengiz-okyanlardin kəngdur.
10 U ətüp ketiwetip, adəmni ķamisa, uni sorakķa qakirsa, kimmu Uni tosalisun?
11 Qünki U sahta adəmlərni obdan bilidu,
U təkxürməy turupla aldamqilikni allikaqan kərüp boloƣan.□ ■
12 «Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə,
Nadan adəm dana bolur!».□ ■
13 Birak sən bolsang, əgər ķəlbingni tooƣrilatsang,
Ķolungni Hudaoƣa ķarap sozsang,
14 Ķolungdiki ķəbihlikni əzüngdin neri ķilsang,
Qedirliringda ĥeq yamanlikni turoƣuzmisangla,
15 Sən u qaoƣda yüzüngni ķusursiz kətürüp yürisən,
Təwrənməs, ķorķunqsiz bolisən;
16 Japayingni untuysən,
Ĥətta ekip ətüp kətkən suni oylioƣandək ularni əsləysən;
17 Künliring qüxtiki nurdin yoruk bolidu,
Seni ĥazir ķarangoƣuluk baskini bilən, tangdək parlak bolisən.■
18 Ümiding bar boloƣaqka, sən ĥimayigə igə bolisən,

□ **11:1** **«Naamatlik Zofar»** — Ayupka səz ķilidioƣan uning üqinqi dostidur. Biz Ayupning bu üq dostini selixturidioƣan bolsak, Elifaz ədəblikrək, baxķilardin səl mehribandək kərünidu; səz ķilix tərtipidin ķarioƣanda, uning yexi bəlkim əng qong, ahirda səzləydioƣan Zofar əng kiqik boluxi mumkin. Elifaz əz təjribisini, yəni əzining kərgən oƣayibanə alamitini bəkrək təkitləydu; Bildad bolsa ən'əniqi bolup, ilgiriki dəwrdikilər məyli nemə degən bolmisun, xu tooƣra dəp ķaraydu; Zofar bolsa ĥessiyatqan, ķopal, ammibab makal-təmsillərgə amrak, «Jamaətning pikri bəribir tooƣridur» dəp ķaraydu (3-ayəttimu «kəpqilik» degən səz təkitlinidu). Bəzidə uning gəp-səzliridin yamanlarning jazalinixidin uning nahayiti ĥuzur alidioƣanlikı qikip turidu. □ **11:4** **«Mening əķidilirim saptur»** — əməliyəttə Ayup bundak səz ķilmidi. □ **11:6** **«Təngrining gunahingning heli bir ķismini kətüriwetip, ulardin ətidioƣanlikini obdan bilip ķoy!»** — Zofarning bu səzliri: «Huda gunahliringning birnəqqisini esidin qikirip, pəkət ularning bir ķismining tegixlik jazasini sanga qüxürüwatidu», degən mənini bildüridu. □ **11:11** **«U təkxürməy turupla aldamqilikni allikaqan kərüp boloƣan»** — yənə bir hil tərjimisi: «Wə adəmlər baykiyalmaydioƣan gunahinimu kərələydu». ■ **11:11** Zəb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ **11:12** **«Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə, nadan adəm dana bolur!»** — bu ayətning yənə ikki hil tərjimisi: «Nadan kixi danalikka erixməs, insan tuoƣuloƣanda yawa exəkning təhiyigə ohxaxtur, halas» yaki «Yawa exəkning təhiyi tuoƣulup insanoƣa aylanoƣuqə, nadan bir adəm dana bolur». Bu səz bəlkim axu dəwrdiki bir makal bolsa kerək. ■ **11:12** Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18 ■ **11:17** Zəb. 37:6; 92:14; 112:4; Pənd. 4:18

Sən ətrapingoƣa hatirjəm ƙarap aram elip olturisən.■
19 Rast, sən yatƙiningda, ħeqkimning wəswəsisi bolmaydu,
Əksiqə nuroƣunlioƣan kixilər sening ħimmitingni izdəp kelidu.□ ■
20 Birak rəzillərning kəzliri nuridin ketidu,
Ularoƣa ƙeqixƙa ħeq yol ƙalmaydu,
Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas». □ ■

12

Ayup yənə səz ƙilidu •••• «Hudaning küq-ƙudriti, Uning adilliƙi wə kərünüxtə boloƣan adilsizliƙi»

1 Ayup jawabən mundak dedi: —
2 Silər bərħək əl-əħlisilər!
Өlsənglar ħekmətmu silər bilən billə ketidu!
3 Meningmu silərdək өz əƙlim bar,
Əƙildə silərdin ƙalmaymən;
Bunqilik ixlarni kim bilməydu?!
4 Mən өz dostlirimoƣa mazak obyekti boldum;
Məndək Təngrigə iltija ƙilip, duasi ijabət boloƣan kixi,
Ħəkƙaniy, durus bir adəm mazak ƙilindi!■
5 Raħəttə olturoƣan kixilər kənglidə ħərƙandak külpətni nəzirigə almaydu;
Ular: «Külpətlər putliri teyilix aldida turoƣan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu.□
6 Ƙaraƙqilarning qedirliri awatlixidu;
Təngrigə ħakarət kəltüridioƣanlar aman turidu;
Ular өzining ilaħini өz alƙinida kətüridu.□ ■
7 Əmdi ħaywanlardinmu sorap bak,
Ular sanga өgitidu,
Asmandiki uqar-ƙanatlarmu sanga dəydu;
8 Wə yaki yər-zeminoƣa gəp ƙilsangqu,
Umu sanga өgitidu;
Dengizdiki beliklar sanga səz ƙilidu.
9 Bularning ħəmmisini Pərwərdigarning ƙoli ƙiloƣanlikini kim bilməydu?
10 Barlik jan igiliri, barlik ət igiliri,
Jümlidin barlik insanning nəpisi uning ƙolididur.
11 Eoƣizda taamni tetioƣandək,
Ƙulakmu səzining tooƣrilikini sinap bakidu əməsmu?■
12 Yaxanoƣanlarda danalik rast tepilamdu?
Künlirining kəp boluxi bilən yorutulux keləmdu?
13 Uningdila danalik ħəm ƙudrət bar;

■ **11:18** Law. 26:5 □ **11:19 «... Əksiqə nuroƣunlioƣan kixilər sening ħimmitingni izdəp kelidu»** — muxu gəpning ajayib yeri xuki, ahirda Zofarning өzi Ayupning ħimmitigə ħajətmən bolidu (42-bab). ■ **11:19** Law. 26:6; Zəb. 3:5-6; 4:8; Pənd. 3:24 □ **11:20 «Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas»** — Zofarning bu səzi Ayupƙa ƙaritiloƣan ħeqƙandak ħesdaxlik bolmioƣan bir agaħlandurux bolup: «Mundak ketiwərsəng, səndə pəƙət nəpisingni tohtitixtin baxƙa ümid ƙalmaydu» degənlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14 ■ **12:4** Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pənd. 14:2 □ **12:5 «Raħəttə olturoƣan kixilər... : «külpətlər putliri teyilix aldida turoƣan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxƙa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:6 «Ular өzining ilaħini өz alƙinida kətüridu»** — demək, ular butpərəslar. Baxƙa bir hil tərjimisi: «Təngri ħətta ularning ƙolioƣa molqilik beridu». ■ **12:6** Ayup 21:7; Zəb. 73:11, 12; Yər. 12:1; Ħab. 1:3, 4 ■ **12:11** Ayup 6:30; 34:3

Uningdila yolyoruқ ҳəm yorutux bardur.□
14 Mana, U harab қilsa, ҳeqkim қaytidin қurup qiқalmaydu;
U қamap қoyoɳan adəmni ҳeqkim қoyuwetəlməydu.■
15 Mana, U sularni tohtitiwalsa, sular қurup ketidu,
U ularni қoyup bərsə, ular yər-zeminni besip wəyran қilidu.
16 Uningda küq-қudrət, qin ҳekmətmu bar;
Aldiɳuqi, aldanɳuqimu uningɳa təwədur.
17 U məsliҳətqilərni yalingaq қildurup, yalap elip ketidu,
Soraқqilarni rəswa қilidu.■
18 U padixaҳlar *əl-əҳligə* salɳan kixənlərni yexidu,
Andin xu padixaҳlarni yalingaqlap, qatraқlirini lata bilənla қaldurup *xərməndə қilidu*.□
19 U kaҳinlarni yalingayaɳ mangdurup elip ketidu;
U küq-ҳoқuқdarlarni aɳduridu.□
20 U ixənqlik қaralɳan zatlarning aɳzini etidu;
Aқsaқallarning əқlini elip ketidu.■
21 U aқsəngəklərning üstigə ҳaқarət təkidu,
U palwanlarning bəlweɳini yexip *ularni küqsiz қilidu*.□ ■
22 U қarangɳuluқtiki qongқur sirlarni axkarilaydu;
U ölümning sayisini yorutidu.■
23 U əl-yurtlarni uluɳlaxturidu ҳəm andin ularni gumran қilidu;
Əl-yurtlarni kengəytidu, ularni tarқitidu.■
24 U zemindiki əl-jamaətning kattiwaxlirining əқlini elip ketidu;
Ularni yolsiz dəxt-bayawanda sərsan қilip azduridu.■
25 Ular nursizlandurulup қarangɳuluқta yolni silaxturidu,
U ularni məst bolup қalɳan kixidək galdi-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirioɳa səzləxtin tohtap, yənə Hudaoɳa қarap səzlixi

1 Mana, mening kəzüm bularning ҳəmmisini kərüp qiққan;
Mening қuliқim bularni anglap qüxəngən.
2 Silərning bilgənliringlarni mənmu bilimən;
Mening silərdin қelixқuqilikim yoқ.
3 Biraқ mening arzuyum Ҳəmmigə қadir bilən səzlixixtur,

□ **12:13** **«Uningdila»** — Hudadila, deməkqi. ■ **12:14** Ayup 9:12; 11:10; Wəҳ. 3:7 ■ **12:17** 2Sam. 15:31; 17:14,23; Yəx. 19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ **12:18** **«U padixaҳlar əl-əҳligə salɳan kixənlərni yexidu, andin xu padixaҳlarni yalingaqlap, ... xərməndə қilidu»** — muxu padixaҳlar mustəbit boluxi natayin; ular puқrilaroɳa salɳan kixənlərni bəlkim adillik bilən salɳan boluxi mumkin. Baxқa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:19** **«kaҳinlar»** — həlққə wakalitən қurbanlik қilɳuqilar, ular üqün dua қilɳuqilar. ■ **12:20** Ayup 32:9; Yəx. 3:2, 3 □ **12:21** **«U aқsəngəklərning üstigə ҳaқarət təkidu, U palwanlarning bəlweɳini yexip ularni küqsiz қilidu»** — muxu aқsəngək, palwanlar əslidə məlum bir gunaҳ yaki zalimlikni қilɳanliқi natayin. Ayup bu yərdə: Huda taxқi kərünüxtə səwəbsiz ҳalda bu esilzadə kixilərgə ҳərhil külpət qüxüridu ҳəm xuning bilən bir waқitta, baxқa nuroɳun kixilərni қiyinqilikқa duqar қilidu, deməkqi bolɳan boluxi mumkin. Qünki «aқsaқallarning əқli elip ketilgən» deyix arқilik ularning məsliҳət beridioɳan adəmliriningmu əҳwalining hətərlik ikənlikidin bexarət beridu. Bu palakətlər məlum bir gunaҳdin qiққan boluximu yaki undaқ bolmasliқimu mumkin. Ayupning yuқiriқi səzlirigə қarioɳanda 23-25-ayətlərdə deyilgən awatqilik ҳəm külpətlər ohxaxla yüz bərgəndək kərinidu. ■ **12:21** Zəb. 107:40 ■ **12:22** Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ **12:23** Zəb. 107:38 ■ **12:24** Zəb. 107:4-5, 40

Mening Huda bilən munazirə qiloɣum kelidu.□
4 Silər bolsanglar təḫmət qaplioɣuqilar,
Ḫəmminglar yaramsiz tewipsilər. ■
5 Silər pəqətla süküttə turoɣan bolsanglar'idi!
Bu silər üqün danalik bolatti!■
6 Mening munazirəmgə qulaq selinglar,
Ləwlirimdiki muḫakimilərni anglap bekinglar.
7 Silər Hudaning wakalətqisi süpitidə boluwelip biadil səz qilamsilər?
Uning üqün ḫiylə-mikirlik gəp qilmaqqimusilər?■
8 Uningoɣa yüz-hatirə qilip *huxamət* qilmaqqimusilər?!
Uningoɣa wakalitən dəwa sorimaqqimusilər?
9 U iq-baoɣringlarni ahturup qiqsa, silər üqün yahxi bolattimu?
Insan balisini aldioɣandək uni aldimaqqimusilər?
10 Silər yüz-hatirə qilip yoxurunqə huxamət qilsanglar,
U qoqum silərni əyibləydu.□
11 Buningdin kərə Uning ḫəywisining silərni qorqatkini,
Uning wəḫimisining silərgə qüxkini tüzük əməsmu?
12 Pənd-nəsiḫətinglar pəqət külgə ohxax səzlər, halas;
Silər *ixənq baoɣlioɣan* istiḫkaminglar pəqət lay istiḫkamlar, halas.□
13 Meni ihtiyarimoɣa qoyuwetip zuwan sürmənglar, meni gəp qiloɣili qoyunglar.
Beximoɣa ḫərnemə kəlsə kəlsun!
14 Qandaqla bolmisun, jenim bilən təwəkkul qilimən,
Mən jenimni alqinimoɣa elip qoyimən!□
15 U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɣa tayinimən;
Birak qandaqla bolmisun mən tutqan yollirimni Uning aldida aqlimaqqimən; □ ■
16 Bundaq qilixim manga nijatlik bolidu;
Qünki iplas bir adəm uning aldioɣa baralmaydu.
17 Səzlirimni diqqət bilən anglanglar,
Bayanlirimoɣa obdan qulaq selinglar.
18 Mana, mən əz dəwayimni tərtiplik qilip təyyar qildim;
Mən əzümning ḫəqiqətən aqlinidioɣanliqimni bilimən.
19 Mən bilən bəs-munazirə qilidioɣan qeni kim barkin?

□ **13:3** **«…mening Huda bilən munazirə qiloɣum kelidu»** — yaki «…mening Huda bilən dəwalaxqum kelidu». ■ **13:4** Ayup 16:2 ■ **13:5** Pənd. 17:28 ■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4 □ **13:10** **«…. Silər yüz-hatirə qilip yoxurunqə huxamət qilsanglar, u qoqum silərni əyibləydu»** — Ayupning səzliri iqidə adəmni ḫəyran qalduridioɣan nuroɣun mənilər ipadilinidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gəwdilik boloɣan bir misal ḫesablinidu. U üq dostioɣa naḫayiti kəskin ḫalda Hudaoɣa huxamətqilik qilixqa bolmaydioɣanlikini bildüridu. 12-babta u Hudaning adalitidin gumanlinip turup səzligən bolsimu, birak u muxu yərdə Huda ḫəqiqətni intayin ətiwarlaydu. Huda durus, lilla gəpni bək səyidu, kixilərning Hudaoɣa wakalətqi boluwelip, əzining yaki baxqilarning qiraylik pikrini ipadilixigə qət'iy bolmaydu, degən kəzqaraxni ipadiləydu. Hudaning ḫərmitigə layik səzlərni qilix üqün, Uning insanoɣa bərgən wəḫiysini asas qilix ḫəm xuning bilən bir wakitta reallikətin qət'iy ayrilmay turup, bu dunyadiki kərünərlik pakitlaroɣa yüzlinix zərürdur. Məyli Hudaoɣa, məyli baxqilaroɣa huxamətlik yaki yaloɣan gəp qilixqa qət'iy bolmaydu. U üq dostioɣa agaḫlanduriduki, Hudaoɣa huxamətqilik qilsa, Huda ularni jazalaydu. Bu gəp Ayupning Hudaning adalitigə qət'iy ixəngənlikini kərsitidu ḫəm uning ḫazirqi etiqadi ḫəm gumani arisidiki iqidə boloɣan kürəxni bizgə ayan qilidu. □ **13:12** **«Silər ixənq baoɣlioɣan istiḫkaminglar pəqət lay istiḫkamlar…»** — yaki «Silər ixənq baoɣlioɣan jawablar pəqət lay istiḫkamlar…». □ **13:14** **«Qandaqla bolmisun, jenim bilən təwəkkul qilimən»** — səzmusəz bolsa: «Qandaqla bolmisun (yani «nemixqa») ətlirimni qiximda elip kürəx qilimən?» — u əzini kəskin kürəx qilmaqqi boloɣan bir ḫaywanoɣa ohxitidu. **«Mən jenimni alqinimoɣa elip qoyimən!»** — yaki: «Nemixqa jenimni alqinimoɣa elip qoydum?». □ **13:15** **«U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɣa tayinimən…»** — bu ayət Ayupning etiqadqa əng toloɣan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüx» wə «tayinix» bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **13:15** Zəb. 23:4; Pənd. 14:32

Ḥazir süküt ḳiloɣan bolsam, tiniḳtin tohtioɣan bolattim!□
20 *Aḥ Huda*! Manga pəḳət ikki ixnila ḳilip bərgin;
Xundaḳ boloɣandila, mən əzümni Səndin ḳaqurmaymən:■
21 — Ḳolungni məndin yiraḳ ḳiloɣin;
— Wəḥiməng meni ḳorḳatmisun.□
22 Andin meni sot ḳilixḳa qaḳir, mən sanga jawab berimən;
Yaki mən Sanga *dəwayimdin* səz ḳilsam, Sənmu manga jawab berisən.

Ayup dəwasini dawamlaxturidu

23 Mening ḳəbiḥliklirim ḥəm gunaḥlirim zadi ḳanqilik?
Itaətsizlikim ḥəm gunaḥimni manga kərsitip bər!
24 Nemixḳa didaringni məndin yoxurisən?
Nemixḳa meni Өz düxmining dəp bilding?■
25 Uyaḳ-buyaḳḳa uquruwetilidioɣan anqiki bir yopurmaḳni wəḥimigə salmaḳqimusən?
Ḳurup kətkən pahalni ḳooɣlimaḳqimusən?
26 Qünki Sən mening üstümdin zəḥərdək ərzlərni yazisən,
Sən yaxliḳimdiki ḳəbiḥliklirimni manga ḳayturuwatisən.■
27-28 Mən qirip kətkən bir nərsə,
Mən pəḳət küyə yegən bir kiyimla boloɣinim bilən,
Lekin Sən mening putlirimni kixənləysən,
Ḥəmmə yollirimni kəzitip yürisən;
Tapanlirimoɣa mangmasliḳ üqün qək sizip ḳoyoɣansən. ■

14

Өlümdin keyin ḳandaḳ bolidu?

1 Anidin tuoɣuloɣanlarning künliri azdur,
Palakət uningoɣa yardur.■
2 U güldək dunyaoɣa kelip andin tozuydu,
U *ḳuyax aldidin* sayigə ohxax ḳeqip ketidu.■
3 Biraḳ Sən tehi xundaḳ bir ajiz boloɣuqioɣa kəzüngni tikip,
Meni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?□ ■
4 Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiḳiralaydu? — ḥeqkim!□ ■

□ **13:19** **«Mən bilən bəs-munazirə ḳilidioɣan ḳeni kim barkin? Ḥazir süküt ḳiloɣan bolsam, tiniḳtin tohtioɣan bolattim!»** — bu tekistning tət hil tərjimisi yaki qüxənqisi bar: — (1) Ayup birərsining əzi bilən bəs-munazirə ḳilalaydioɣanliḳioɣa ixənməydu; ḥətta birsi bəs-munazirigə qiḳsila: «Mən Uning soalioɣa pisənt ḳilmay, bu dunyadin ketimən» degəndək; (2) ...undaḳ adəm qiḳsa, mən gəp ḳilmay süküttə ələp ketixkə razimən!; (3) U kimning əzini əyiblixidin ḳət'iynəzər, süküt ḳilixḳa ḳət'iy unimaydu; (4) Birsining əzi bilən yənə bəs-munazirə ḳiloɣusi bolsa, tez boluxi kerək, qünki u pat arida dunyadin ketidu. Biz üqinqisini ixlətturuḳ. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7 □ **13:21** **«Manga pəḳət ikki ixnila ḳilip bərgin... ḳolungni məndin yiraḳ ḳiloɣin; — wəḥiməng meni ḳorḳatmisun»** — birinqi ix bolsa, Hudaning Өz ḳolini uningdin yiraḳ ḳilixi bilən u azraḳ dəm alalaydu; ikkinqi ix, Hudaning wəḥimisi bolmisa u jür'ətlik bolup səz ḳilidu, degənlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yioɣ. 2:5 ■ **13:26** Zəb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaḳ. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yəx. 40:6; 1Pet. 1:24 □ **14:3** **«Meni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?»** — yaki «Uni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20 □ **14:4** **«Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiḳiralaydu? — ḥeqkim!»** — demək, insan balisi Hudaning aldida ḳandaḳ ḳilip pak bolalaydu ḥəm ḳobul ḳilinalaydu? Ayupning əzi 19-babta bexarət ḳilip bu soaloɣa jawab beridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zəb. 51:5-7; Yḥ. 3:6; Rim. 5:12; Əf. 2:3

5 *Insanning* künliri bekitilgəndikin,
Uning aylirining sani Sening ilkingdə bolƣandikin,
Sən uning ətsə bolmaydiƣan qəklirini bekitkəndikin,■
6 Uning bir’az dəm elixi üqün uningdin kəzüngni elip ⱪaqⱪin,
Xuning bilən mədikardək uningƣa əz künliridin səyünüx nesip bolsun!□ ■
7 Qünki dərəh kesiwetilgəndin keyin, ⱪayta əsüxtin ümid bar;
Buninglik bilən uning yumran bihliri tügəp kətməydu;
8 Uning yiltizi yərdə ⱪurup kətkən bolsimu,
Uning kətiki topida əlüp kətkən bolsimu,
9 Birak suning puriⱪi bilənla u yənə kəkiridu,
Yumran ot-qəptək yengi bihlarni qiⱪiridu.
10 Birak adəm bolsa əlidu, ilajsiz ongda yatidu, bərhək,
Insan nəpəstin ⱪalidu, andin nədə bolidu?
11 Dengizdiki sular parƣa aylinip tügəp kətkəndək,
Dəryalar ⱪaƣjirap ⱪurup kətkəndək,
12 Ohxaxla adəm yetip ⱪalsila ⱪaytidin turmaydu;
Asmanlar yoⱪimiƣuqə, ular oyƣanmaydu, uyⱪudin turmaydu.
13 Aⱨ, təⱨtisaraƣa meni yoxurup ⱪoysang idi,
Ƣəziping ətüp kətküqə meni məhpiy sakⱡap ⱪoysang idi,
Meni esinggə alidiƣan bir wakⱪit-saətni manga bekitip bərsəng idi!□
14 Adəm əlsə, ⱪayta yaxamdu?
Xundak bolsa manga xundak əzgirix wakti kəlgüqə,
Muxu japaƣa tolƣan künlirim ətküqə, səwr-takⱪət bilən kütəttim!□
15 Xundak bolsa Sən meni qakⱪirsang, jawab berəttim;
Sən Əz ⱪolung bilən yaratⱪiningƣa ümid-arzuyung bolatti.□
16 Birak Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap,
Gunaⱨimni kəzitiwatisənƣu!□ ■
17 Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi,
Gunaⱨlirimni dəwə-dəwə ⱪilip sakⱡap ⱪoydung.□
18 Dərwəkə taƣmu yimirilip yoⱪalƣandək,
Tax əz ornidin təwrinip kətkəndək,
19 Sular tax-xeƣillarni upritip yoⱪatⱪandək,
Topanlar zemindiki topini süpürüp kətkəndək,
Sən adəmning ümidini yok ⱪilisən.
20 Sən mənggügə uning üstidin ƣalib kelisən,
Xunga u dunyadin ketidu; uning qirayini tutuldurisən,

■ **14:5** Ayup 7:1 □ **14:6 «Uning bir’az dəm elixi üqün … mədikardək uningƣa əz künliridin səyünüx nesip bolsun!»** — Ayupning degini boyiqə insanlarƣa adəttiki turmuxning (mədikarningkidək) japasi kupayə, xunga u bu japalik ⱨayat künliridin azrakⱪinə ⱨuzur alsun, «bu adəttiki japaƣa tehimu kəp japa artmiƣaysən» degən mənidə. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20 □ **14:13 «təⱨtisara»** — əlgənlərning roⱨliri baridiƣan jayni kərsitidu. Yənila 7-bab, 9-ayəttiki izaⱨatni kərüng. □ **14:14 «Adəm əlsə, ⱪayta yaxamdu? Xundak bolsa … səwr-takⱪət bilən kütəttim!»** — Ayupning insanning ülümdin (yəni təⱨtisaradin) tirilixi tooƣrisida həwiri yok. Birak u bundak ix bolsila, nəkədər yahxi bolatti, undak ümid wə səwr-takⱪət bilən Hudaning orunlaxturuxini («xundak əzgirix»ni) kütəttim, dəydu. Keyin u əzining tirilixi tooƣruluk bexarət beridu (19-babta). □ **14:15 «Xundak bolsa … Sən Əz ⱪolung bilən yaratⱪiningƣa ümid-arzuyung bolatti»** — Ayup yənila Hudaning Əzi tüjüpilap yaratⱪan ⱨəmmə insanƣa bolƣan ajayib ümid-arzusiƣa etikad kiloƣanlikini bildüridu. □ **14:16 «Birak Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap…»** — yaki «Qünki Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap…». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zəb. 56:8; 139:1-5; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **14:17 «Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi…»** — bəzi tərjimanlar Ayupning muxu səzlirining mənisini, Huda Ayupning gunaⱨlirini yapⱪanikən, dəp ⱪaraydu. Biz əksiqə, Ayupning muxu səzining mənisini Huda uni tehimu əyibləx üqün gunaⱨlirini dəwə-dəwə ⱪilip peqətləp sakⱡap ⱪoyƣan, dəp qüxinimiz.

Uni Өz yeningdin yiraḳ ḳilisən.
21 Uning ooḡulliri ḥərmətkə erixidu, biraḳ u buni bilməydu;
Ular pəs ḳilinsimu,
Biraḳ uning bulardinmu həwiri bolmaydu.
22 U *pəḳət* өz tenidiki aoḡriḳidinla azablinidu,
U kөnglidə өzi üqünla ḥəsrət-nadamət qekidu. □

15

Elifaz yənə səzləydu — Yamanlarning aḳiwiti

1 Temanliḳ Elifaz buningoḡa jawabən mundaḳ dedi: —
2 Danixmən kixining ḳuruḳ xamaldək səpsətə bilən jawab berixi tooḡrimu?
Danixmən ḳorsiḳini issiḳ məxriḳ xamili bilən toyoḡuzsa bolamdu?
3 Paydisiz səzlər bilən,
Tayini yoḳ gəplər bilən munazirilixixi muwapiḳmu?
4 Bərḥəḳ, sən iman-ihlasni yoḳ ḳiliwətməkqisən,
Hudaning aldida dua-istiḳamətkə tosaloḡu bolisən.
5 Qünki ḳəbiḥliking aoḡzingoḡa səz salidu,
Sən məkkarlarning tilini tallap ḳollinisən.
6 Mən əməs, bəlki өz aoḡzing өzüngning gunaḥingni bekitidu,
Өz ləwliring sanga ḳarxi guwaḥliḳ beridu.□
7 Sən insanlar iqidə tunji bolup tuoḡuloḡanmu?
Sən taoḡ-dawanlardin awwal apiridə boloḡanmu?
8 Təngrining məhpiy kengixini anglap kəlgənmusən?
Danaliḳ sən bilənla qəklinəmdu?■
9 Sən bilgənlərni bizning bilməydioḡanlirimiz barmu?
Sən qüxəngənni bizning qüxənməydioḡinimiz barmu?
10 Aḳsaḳallar ḥəm ḳerilar bizning təripimizdə turidu,
Ular sening atangdinmu yaxta qongdur.□ ■
11 Təngrining təsəlliliri,
Yəni sanga mulayimliḳ bilən eytḳan muxu səz sən üqün azliḳ ḳilamdu?
12 Nemixḳa kөngülning kəynigə kirip ketisən?
Kөzüngni nemigə parḳiritisən?
13 Xundaḳ ḳilip sən roḥingni Təngrigə ḳarxi turoḡuzdung,
Eoḡizingdin xundaḳ səzlərning qiḳixioḡa yol ḳoyuwatisən!
14 Insan nemə idi? Өz-өzini pakliyalioḡudək?
Anidin tuoḡuloḡan adəm balisi nemə idi? Ḥəḳḳaniy bolalioḡudək?■
15 Ḳara, *Huda* Өz muḳəddəslirigimu ixənmigən yərdə,
Asmanlarmu uning nəziridə pak bolmioḡan yərdə,□ ■

□ **14:22 «U pəḳət өz tenidiki aoḡriḳidinla azablinidu, … ḥəsrət-nadamət qekidu»** — Ayup muxu yərdə insan gөrgə qüxkəndin keyin өz tenining qirip kətkənlikini ḥes ḳilip ḳiynilidu, dəp oylioḡan boluxi mumkin. □ **15:6 «Өz ləwliring sanga ḳarxi guwaḥliḳ beridu»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning Huda aldida jazalanoḡan gunaḥi ḥəm ḥakawurluḳi uning өz aoḡzi bilən ḳiloḡan aqqiḳ ḥəm өtkür səzliridə kөrünidu, deməkqi. Biraḳ Elifaz bilən ikki dostining Ayupning aoḡzidin qiḳḳan xu aqqiḳ өtkür səzlərgə məs'uliyiti bar. ■ **15:8** Rim. 11:34 □ **15:10 «Aḳsaḳallar ḥəm ḳerilar bizning təripimizdə turidu… »** — Elifaz ilgiriki dəwrlərdiki ata-bowilirining kөzḳarixini өziningkigə ohxax dəp ḳarawatidu. ■ **15:10** Ayup 32:7 ■ **15:14** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zəb. 14:2-3; 51:5; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8,10 □ **15:15 «Ḳara, Huda Өz muḳəddəslirigimu ixənmigən yərdə…»** — muxu yərdiki «muḳəddəslər» Hudaning pərixtilirini kөrsətsə kerək. Elifaz ḥeliḳi yaman roḥning əslidə uningoḡa degən gəplirigə (4:15-21) ixinip , ḳaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5

16 Yirginqlik bolоqan, sesip kətkən,
Qəbiһlikni su iqkəndək iqidiоqan insan balisi zadi qandaq bolar?□
17 Mən sanga kərsitəy, manga qulaq sal;
Kəzüm kərgənni bayan qilmaqqimən.
18 Danixmənlər ata-bowiliridin bularni anglioqan,
Yoxurmay bularni bayan qiloqan: —
19 (Pəqət xularоqila, *yəni ata-bowiliriоqila* yər-zemin tapxuruloqanidi,
Ularning arisidin yat adəm ətüxkə petinalmaytti)□
20 — Rəzil adəm barliq künliridə azablinidu,
Zalim kixigə yillar sanaqlikla bekitilgəndur.□
21 Uning qulikioqa wəһimilərning awazi kiridu,
Bayaxatlikida bulangqi uning ustigə besip qüxidu.■
22 Qarangоquluqtin qutuluxqa uning kəzi yətməydu,
U qiliq bilən qepilixqa saqlanоqandur.
23 U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu,
U zulmət künining uningоqa yeqinlaxqanlikini bilidu.□ ■
24 Dərd-ələm һəm azab uningоqa wəһimə qilidu,
Ңujumоqa təyyar bolоqan padixaһtək uning üstidin оqəlibə qilidu.
25 Qünki u Təngrigə qarxi qolini kətürgən,
Ңəmmigə qadirоqa küq kərsətməkqi bolоqan,
26 Xunga u boynini qattiq qilip,
Kəp qəwətlik qalqanni kətürüp uningоqa qarap etilidu.
27 Yüzini yaоq basqan bolsimu,
Beqinliri səmrəp kətkən bolsimu,
28 U harabə xəһərlərdə,
Adəm qonоqusi kəlməydioqan,
Kesək düwiliri boluxqa bekitilgən ойlərdə yaxaydu;□
29 U ңeq beyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp qalidu,
Uning təəlluqatliri zemin üstidə kengəyməydu.
30 U qarangоquluqtin qeqip qutulalmaydu,
Yalqun uning xahlirini kəydürüp qurutidu,
Hudaning bir nəpisi bilən u *dunyadin* ketidu.□
31 U sahtiliqqa tayanmisun!
U aldinip kətkən, xunga sahtiliqning əzi uning in'ami bolidu;
32 Uning küni tehi toxmay turupla,

□ **15:16 «Qəbiһlikni su iqkəndək iqkən bir adəm» —** muxu gəp, xübһisizki, Ayupning əzini kərsitidu. □ **15:19 «Pəqət xularоqila, yəni ata-bowiliriоqila yər-zemin tapxuruloqanidi, ularning arisidin yat adəm ətüxkə petinalmaytti» —** Elifaz bu səz bilən bu ata-bowilarning Huda aldida ңəqqaniy boloqanliqini, xunga Huda ularning yər-zeminini yat adəmlərning basturup kirixidin qooqdioqanliqini kərsətməkqi; xuning bilən ularning mədiniyiti urux-jedəlning dəhligə uqrimay, tədriji tərəqqiy qilip, bilimi pəlligə yətkənidi, deməkqi boluxi mumkin. □ **15:20 «Rəzil adəm barliq künliridə azablinidu, zalim kixigə yillar sanaqlikla bekitilgəndur» —** bu səz һəm təwəndiki 35-ayətkiqə boloqan səzlərning һəmmisi Ayupqa biwasitə qaritilip deyilgən boluxi mumkin. ■ **15:21** 1Tes. 5:3 □ **15:23 «U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu» —** baxqa birhil tərjimisi: «U yoldin tenip ketip, qorultazlar üqün yəm bolidu». ■ **15:23** Ayup 18:12; Zəb. 109:10 □ **15:28 «U harabə xəһərlərdə..., kesək düwiliri boluxqa bekitilgən ойlərdə yaxaydu» —** qədimdə bəzi xəһərlər Hudaning ləniti bilən wəyran boloqan bolup, Hudaning lənitigə uqrioqan bu jaylarda adəttiki kixilər ularni qaytidin qurup u yərdə olturaqlixixqa petinalmaytti. Biraq (Elifazning deyixiqə) bu rəzil kixilər (jümlidin Ayupning əzi?) Hudadin qorqmay undaq yərlərdə turuxtin bax tartmaytti. □ **15:30 «Hudaning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu» —** ibraniy tilida «Uning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu».

Uning xehi tehi kəkirip bolmayla, bu ixlar əməlgə axurulidu.■
33 Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək,
Zəytun dərihining qeqiki eqilipla təkülüp kətkəndək bolidu.□
34 Qünki iplaslarning jəməti tuoɳmas bolidu,
Ot para yegənlərning qedirlirini kəydüriwetidu.
35 *Birақ* ular *ḫərdaim* yamanlikɳi oylap, ққbiḫlik tuoɳduridu,
Kənglidə ḫaman ḫiylə-mikir təyyarlaydu. ■

16

Ayup yənə jawab beridu — Ərxtə turidioɳan Guwaḫqi

1 Andin Ayup jawabən mundaқ dedi: —
2 Mən muxundaқ gəplərni kəp angliɳanmən;
Silər ḫəmminglar azab yətküzidioɳan ajayib təsəlli bərgüqi ikənsilər-ḫə!■
3 Mundaқ watildap қiloɳan gəpliringlarning qeki barmu?
Silərgə mundaқ jawab berixkə zadi nemə қutratқuluқ қildi?
4 Halisamla өzüm silərgə ohxax səz қilalayttim;
Silər mening ornumda bolidioɳan bolsanglar,
Mənmu səzlərni baoɳlaxturup eytip, silərgə zərbə қilalaytim,
Beximnimu silərgə қaritip qayқiyalayttim!
5 Ḫalbuki, mən əksiqə aoɳzim bilən silərni rioɳbətləndürəttim,
Ləwlirimning təsəllisi silərgə dora-dərman bolatti.
6 Lekin mening səzlixim bilən azabim azaymaydu;
Yaki gepimni iqimgə yutuwalisammu, manga nemə aramqilik bolsun?
7 Biraқ U meni ḫalsizlandürüwətti;
Xundaқ, Sən pütkül ailəmni wəyran қiliwətting!□
8 Sən meni қamalliding!
Xuning bilən *əḫwalim manga* guwaḫlik қilmaқta;
Mening oruқ-қaқxal *bədinim* ornidin turup өzümni əyibləp guwaḫlik қilidu!□
9 Uning oɳəzipi meni titma қilip,
Meni ow oljisi қilidu;
U manga қarap qixini oɳuqurlitidu;
Mening düxminimdək kəzini alayitip manga tikidu.□ ■
10 *Adəmlər* manga қarap *mazaқ қilixip* aoɳzini aqidu;
Ular nəprət bilən məngzimgə kaqatlaydu;
Manga ḫujum қilay dəp səp tüzidu.
11 Huda meni əskilərgə tapxuroɳan;
Meni rəzillərning қolioɳa taxliwətkənikən.
12 Əslidə mən tinq-amanlikɳta turattim, biraқ u meni paqaқlidi;
U boynumdin silkip bitqit қiliwətti,

■ **15:32** Ayup 22:16; Zəb. 55:23 □ **15:33** **«Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək…»** — adəttə üzüm teli pixmioɳan üzümlirini taxlimaydu. Biraқ Elifaz xu ohxitixi bilən, mundaқ adəmlərning ixliri tehi ḫeq pixmioɳan bolup bikaroɳa ketidu, deməkqi. ■ **15:35** Zəb. 7:14; Yəx. 59:4; Ḫox. 10:13 ■ **16:2** Ayup 13:4 □ **16:7** **«Biraқ U meni ḫalsizlandürüwətti; xundaқ, Sən pütkül ailəmni wəyran қiliwətting!** — 8 wə 9-ayəttiki «U» wə «Sən» Hudani kərsitidu. □ **16:8** **«Sən meni қamalliding!»** — yaki: «Sən meni қurutuwətting!». **«Xuning bilən əḫwalim manga guwaḫlik қilmaқta!»** — Ayupning xu biqarə əḫwali: «Sən qoқum eoɳir bir gunaḫ қiloɳansən, bolmisa bu külpət bexingoɳa qüxmigən bolatti» dəp өzigə guwaḫlik қiloɳandək қilidu. □ **16:9** **«Uning oɳəzipi meni titma қilip,…»** — yaki «U tumxuқi bilən meni titma қilip,…». Muxu yərdə Ayup Hudani өzigə yirtқuq ḫaywandək zərbə қiliwatidu, dəp eytmaқqi. ■ **16:9** Ayup 10:16,17; 13:24

Meni Өz nixani ḳiloɳanikən.■
13 Uning oḳyaqiliri meni ḳapsiwaldi;
Ḥeq ayimay U üqəy-baoɣrimni yirtip,
Өtümni yərgə təküwətti.
14 U u yər-bu yerimgə üsti-üstiləp zəhim ḳilip bəsüp kiridu;
U palwandək manga ḳarap etilidu.
15 Terəmning üstigə bəz rəht tikip ḳoydum;
Өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum.□ ■
16-17 Gərqə ḳolumda ḥeqḳandaḳ zorawanliḳ bolmisimu,
Duayim qin dilimdin boloɳan bolsimu,
Yüzüm yioɳa-zaridin ḳizirip kətti;
Ḳapaḳlirimni өlüm sayisi basti.□
18 Aḥ, yər-zemin, ḳenimni yapmioɣin!
Nalə-pəryadim tohtaydioɳanoɳa jay bolmioɳay!□
19 Biraḳ mana, asmanlarda ḥazirmu manga xaḥit Boloɳuqi bar!
Ərxlərdə manga kapalət Boloɳuqi bar!
20 Өz dostlirim meni mazaḳ ḳiloɳini bilən,
Biraḳ kөzüm tehiqə Təngrigə yax təkməktə.□
21 Aḥ, insan balisi dosti üqün kelixtürgüqi boloɳandək,
Təngri bilən adəm otturisidimu kelixtürgüqi bolsidi!■
22 Qünki yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla,
Mən barsa ḳaytmas yolda mengip ḳalimən.□

17

1 Mening roḥim sunuḳ,
Künlirim tügəy dəydu,
Gөrlər meni kütməktə.□
2 Ətrapimda aldamqi mazaḳ ḳiloɳuqilar bar əməsmu?
Kөzümning ularning eqitḳuluḳioɳa tikilip turuxtin baxḳa amali yoḳtur.
3 Aḥ, jenim üqün Өzüng halioɳan kapalətni elip Өzüngning aldida manga borun boloɳaysən;

■ **16:12** Ayup 7:20; Yioɳ. 3:12 □ **16:15 «Terəmning üstigə bəz rəht tikip ḳoydum; өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum» —** bu ayəttiki «bəz rəht» ḳədimki zamanlarda adəmning ḳattiḳ matəm tutux, puxayman ḳilix yaki towa ḳilixinimu ipadiləytti. Muxu yərdə, xübḥisizki, «matəm tutux»ni bildürməkqi. «Өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum» degini ibraniy tilida «Münggüzümni topa-qangoɳa selip ḳoydum» degənliktur. Kalining yaki buḳining münggüzi adəmning küq-ḳudriti ḥəm abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17 «Ḳapaḳlirimni өlüm sayisi basti» —** yaki «Zulmətlik ḳarangoɳuluḳ sayisi basti». □ **16:18 «Nalə-pəryadim tohtaydioɳanoɳa jay bolmioɳay!» —** demək, «Ijabət bolmioɳuqə pəryadim ḥərdaim ḥəm Hudaoɳa ḥəm adəmlərgə awariqilik bolsun». □ **16:20 «Өz dostlirim meni mazaḳ ḳiloɳini bilən…» —** ayətning birinqi ḳismining yənə birhil tərjimisi, «Manga wakalət boloɳuqi mening dostum ikən». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yəx. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22 «Yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla, mən barsa ḳaytmas yolda mengip ḳalimən» —** Ayup bəzidə «bu dunyadin pat arida ketimən» dəp, bəzidə «birnəqqə yil azablar meni kütidu» dəp oylaydu. U birinqi imkaniyətni nisbətən yahxi dəp ḳaraydu, əlwəttə. □ **17:1 «mening roḥim sunuḳ» —** yaki «Nəpisim siḳilip kətti».

Səndin baxqa kim meni qollap borun bolsun?□ ■
4 Qünki Sən *dostlirimning* kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən;
Xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məhrum qilisən!
5 Ƣəniymət alay dəp dostlirigə pəxwa atqan kixining bolsa,
Hətta balilirining kəzlirimu kor bolidu.
6 U meni əl-yurtlarning aldida səz-qəqəkkə qoydi;
Mən kixilər yüzümgə tüküridigən adəm bolup qaldim.■
7 Dərd-ələmdin kəzüm torlixip kətti,
Barliq əzalirim kölənggidək bolup qaldi.
8 Bu ixlarni kərüp duruslar həyranuhəs bolidu;
Bigunahlar iplaslarƣa qarxi turuxqa qozƣilidu.
9 Birak həqqaniy adəm əz yolida qing turidu,
Qoli pak yüridigən adəmning küqi tohtawsiz ulƣiyidu.□
10 Əmdi qeni, həmminglar, yənə kelinglar;
Aranglardin birmu dana adəm tapalmaymən.■
11 Künlirim ahirlixay dəp qaptu,
Muddialirim, kənglümdiki intizarlar üzüldi.■
12 Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi;
Ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu.□
13 Əgər kütsəm, əyüm təhtisara bolidu;
Mən qarangƣuluqqa ornumni raslaymən.□
14 «Qirip ketixni: «Sən mening atam!»,
Qurtlarni: «Apa! Aqa!» dəp qaqirimən!□
15 Undakta ümidim nədə?
Xundak, ümidimni kim kərəlisun?
16 Ümidim təhtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu!

□ **17:3 «Ah, jenim üqün Əzüng halioqan kapalətni elip Əzüngning aldida manga borun boloqaysən»** — bu səzlər Hudaoqa eytiloqan, əlwəttə. «Borun» (kepil boloquqi) — qədimki zamanlarda, birsi məlum bir ixta əyibləngüqi bolsa, sotqi həküm qiloquqə əyibləngüqi wakitlik ərkin bolalmaydu, bəlki qamap qoyulidu. Birak uning məlum bir dosti uningƣa kapalət berixkə razi bolsa, əyibləngüqi ərkin yüriwərsə bolidu. Kapalət bərgüqi uning qeqip kətməslikigə toluk kapalət bərgən boluxi kerək idi. Əgər qeqip kətsə uning ornida ərkinliktin məhrum bolidu; andin həküm qilinoqandin keyin (əz dosti gunahkar dəp hesablanoqan bolsa) dostining ornida tegixlik jazani əz üstigə aloqan bolidu. Kapalət bərgüqi bolsa hərmətkə sazawər, jamaətning ixənqisigə igə boloqan boluxi kerək, əlwəttə. Xunga Ayup muxu yərdə əzining həm dostliri təripidin həm Huda təripidin əyibləngüqi ikənlikini hes qilip: «Huda, Sən meni bu ixlarda əyibligüdək yeri yok dəp bilisən, xunga mən üqün kapaləp bolalmamsən?» — degəndək jasarətlik dua qilidu. (Bəzi alimlar bu səzning baxqa bir qüxənqisi bar dəp karaydu. Ularning pikriqə, Ayup 2-ayəttə: — «Ətrapimdikilər aldamqi, mazak qiloquqilar bolmisa Ayup bolmay ketəy! Kəzümning… amali yoktur» degən kəsəmni iqidu; 3-ayəttə u Hudadin bu kəsəmni ada qilixqa (kimning tooqra bolsa uni akqax, kimning hata bolsa uni jazalaxqa) kapalətqi həm guwahqi boluxni ətünidu, andin 4-ayəttə (xu alimlarning pikriqə) uIltijasining Huda təripidin bejirilixini ətünidu: «Qünki Sən dostlirimning kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən; xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məhrum qilmisang bolmaydu!» — degəndək). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9 «… Qoli pak yüridigən adəmning küqi tohtawsiz ulƣiyidu»** — Ayupning etiqadi yənila urƣup texip turidu. Muxu yərdə u Hudaning əz düxmini bolup qikkanlikini hes qiloqini bilən, qandakla bolmisun əzining həqqaniy yolda qing turidigənlikini eytip, Huda ahirda həmmə ixlirimni ongxaydu, dəp bexarət beridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12 «Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi; ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu»** — Ayup dostlirimni həqiqətni yormilap, akni kara, karini ak dəwatidu, xundakla manga kuruk ümidlərni («Nur yeqinlixidu!» dəp) yətküzməkqi, dəydu. □ **17:13 «Təhtisara»** — 7-bab, -9-ayət wə xu ayəttiki izahatni kərüng. □ **17:14 «Mening atam!»** — bu ibarining qədimdə «Begim!» «Təksir!» degən mənisimu bar idi.

Biz birliktə topioŋa kirip ketimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman akįwiti» tooŋruluk̡ sөz k̡ilidu

1 Xuhalik̡ Bildad jawabən mundak̡ dedi: —
2 Səndək adəmlər k̡aqanoŋiqə mundak̡ sөzlərni tohtatmaysilər?
Silər obdan oylap bek̡inglar, andin biz sөz k̡ilimiz.
3 Biz nemixk̡a silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?
Nemixk̡a aldinglarda əhmək̡ tonulimiz?□
4 Ḥəy өzüngning oŋəzipidə өzüngni yirtk̡uqi, seni dəpla yər-zemin taxliwetiləmdu?!
Taoŋ-taxlar өz ornidin kөtürülüp ketəmdu?!□ ■
5 K̡andak̡la bolmisun, yaman adəmning qirioŋi өqürülidu,
Uning ot-uqk̡unliri yalk̡unlimaydu.
6 Qedirididiki nur k̡arangoŋulukk̡a aylinidu,
Uning üstigə ask̡an qirioŋi өqürülidu.
7 Uning məzmut k̡ədəmliri k̡isilidu,
Өzining nəsiḥətliri өzini mollak̡ atk̡uzidu.
8 Qünki өz putliri өzini toroŋa əwətidu,
U dəl torning üstigə dəssəydioŋan bolidu.
9 K̡iltak̡ uni tapinidin iliwalidu,
Tuzak̡ uni tutuwalidu.■
10 Yərdə uni kütidioŋan yoxurun aroŋamqa bar,
Yolida uni tutmak̡qi boloŋan bir k̡apk̡an bar.
11 Uni ḥər tərəptin wəḥimilər besip k̡ork̡itiwatidu,
Ḥəm ular uni iz k̡ooŋlap k̡ooŋlawatidu.■
12 Maoŋdurini aqarqilik̡ yəp tügətti;
Palakət uning yenida paylap yüridu.□ ■
13 Өlümning qong balisi uning terisini yəwatidu;
Uning əzalirini xoraydu.□
14 U өz qedirididiki amanlik̡tin yulup taxlinidu,
Өlümning tunjisi uni «wəḥimilərning padixaḥi»ning aldioŋa yalap apiridu.■
15 Өyidikilər əməs, bəlki baxk̡ilar uning qedirida turidu;

□ **17:16** **«təḥtisara» —** 7-bab, -9-ayət wə xu ayətning izaḥatini kөrüng. **«Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu! Biz birliktə topioŋa kirip ketimiz!»** — bu jümlining soal jümlə xəklidə k̡ilinoŋan tərjimisimu uqraydu: «Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp k̡alarmu? Biz birliktə topioŋa kirip ketərmizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3** **«Biz nemixk̡a silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?» —** «silər» degən sөzgə k̡arioŋanda, Bildadning bu sөzining pək̡ət Ayupk̡ila k̡ilinoŋan əməslikini bildüridu. Ularning yenida gəp anglioŋuqilardin bəzilər Ayupning jasarətlik sөzlirini anglap uningoŋa k̡ol k̡oydimu-ya? □ **18:4** **«Ḥəy өzüngning oŋəzipidə өzüngni yirtk̡uqi, seni dəpla … taoŋ-taxlar өz ornidin kөtürülüp ketəmdu?!» —** Ayup 16-bab, 9-ayəttə, «U (Huda)ning oŋəzipi meni titma k̡ildi» degən. Bildad, xübḥisizki, bu gəpni mazak̡ k̡ilip: «Sening yirtilixing Hudaning oŋəzipi bilən əməs, bəlki өz-өzüngning oŋəzipi biləndur» deməkqi. Bildad yənə Huda insandin uluoŋ ḥəm aliy boloŋaqk̡a, Ayup uning bilən didarlixay, ḥuzurioŋa kirip uning bilən sөzlixəy dəp өz ək̡lidin adaxk̡an, dəp mazak̡ k̡ilidu — deməkqi. Bildad «Insanning Huda bilən biwasitə sөzlixixi, kөrüxüxi zadi mumkin əməs» degən kөzk̡araxta bolidu. Birak̡ Ayup ahirida ḥək̡ik̡ətən Huda bilən kөrüxidu; uning üstigə biz Ayupni Hudani өzining əng yek̡in ḥəmraḥi dəp bilgən kixi, dəp kөrələymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zəb. 113:6; Yəx. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9** Ayup 5:5 ■ **18:11** Ayup 15:21; Yər. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12** **«Maoŋdurini aqarqilik̡ yəp tügətti» —** baxk̡a bir hil tərjimisi «Balayi’apət uni yutuwetixkə aqkөzlük bilən kütiwatidu…» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13** **«өlümning qong balisi» —** bəlkim birhil kesəlni (Ayupning kesilini?) kөrsitidu. ■ **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pənd. 10:28

Turaloɣusining üstigə günggürt yaoɣdurulidu.□
16 Uning yiltizi tegidin ⱪurutulidu;
Üstidiki xahliri kesilidu.
17 Uning əslimisimu yər yüzidikilərning esidin kətürülüp ketidu,
Sirtlarda uning nam-abruyi ⱪalmaydu.□ ■
18 U yoruⱪluⱪtin ⱪarangoɣuluⱪⱪa ⱪooɣliwetilgən bolup,
Bu dunyadin ḥəydiwetilidu.
19 Əl-yurtta ḥeqⱪandaⱪ pərzəntliri yaki əwladliri ⱪalmaydu,
U musapir bolup turoɣan yərlərdimu nəsli ⱪalmaydu.■
20 Uningdin keyinkilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu,
Huddi aldinⱪilarmu qəqüp kətkəndək.□
21 Mana, ⱪəbiḥ adəmning makanliri xübḥisiz xundaⱪ,
Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur. □

19

Ayup yənə səz ⱪilidu: — «Mən Hudani kərimən!»

1 Ayup jawabən mundaⱪ dedi: —
2 «Silər ⱪaqanoɣiqə jenimni azablimaⱪqisilər,
Ⱪaqanoɣiqə meni səz bilən əzməkqisilər?
3 Silər meni on ⱪetim harlidinglar;
Manga uwal ⱪilixⱪa nomus ⱪilmaysilər.□
4 Əgər mening səwənlikim bolsa,
Mən əmdi uning *dərdini* tartimən.
5 Əgər silər meningdin üstünlük talaxmaⱪqi bolsanglar,
Yüzüm aldida xərm-ḥayani kərsitip meni əyibliməkqi bolsanglar,
6 Əmdi bilip ⱪoyunglarki, manga uwal ⱪiloɣan Təngri ikən,
U tori bilən meni qirmaxturup tartti;
7 Ⱪara, mən nalə-pəryad kətürüp «Zorawanliⱪ!» dəp warⱪiraymən,
Biraⱪ ḥeqkim anglimaydu;
Mən warⱪiraymən, biraⱪ manga adalət kəlməydu.
8 U yolumni meni ətüwalmisun dəp qit bilən tosup ⱪoydi,
Ⱪədəmlirimgə ⱪarangoɣuluⱪ saldi.
9 U məndin xan-xəripimni məḥrum ⱪildi,
Beximdin tajni tartiwaldi.
10 U manga ḥər tərəptin buzoɣunqiliⱪ ⱪiliwatidu, mən tügəxtim;
Ümidimni U dərəhni yuloɣandək yuluwaldi.
11 Oɣəzipini manga ⱪaritip ⱪozoɣidi,
Meni Өz düxmənliridin ḥesablidi.■
12 Uning ⱪoxunliri səp tüzüp atlandi,

□ **18:15 «…baxⱪilar uning qedirida turidu» —** yaki « ...ot uning qedirida turidu». □ **18:17 «Sirtlarda…» —** yaki: «Yaylaⱪlarda…» yaki «Dalada…». ■ **18:17** Zəb. 109:13; Pənd. 10:7 ■ **18:19** Yəx. 14:22; Yər. 22:30 □ **18:20 «Huddi aldinⱪilar qəqüp kətkəndək» —** Bildad eytⱪan «aldinⱪilar»ning өz dəwridiki rəzil adəmlərning əḥwalioɣa ⱪarap qəqüp kətkənlikini kərsitixi mumkin. Baxⱪa birhil tərjimisi: «Məxriⱪtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məoɣribtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məxriⱪtikilərmu qəqüp ketidu». □ **18:21 «Mana, ⱪəbiḥ adəmning makanliri xübḥisiz xundaⱪ, Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur» —** Bildadning bu səzliridə: «ⱪəbiḥ adəm», «Təngrini tonumaydioɣan kixi» degini, «sən Ayuptin baxⱪa kixi əməs» deməkqi. □ **19:3 «Silər meni on ⱪetim harlidinglar» —** muxu yərdiki «on ⱪetim» degini «nuroɣun ⱪetim»ning birhil ipadisi. ■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yioɣ. 2:5

Pələmpəylirini yasap manga ḥujum ḳildi,
Ular qedirimni ḳorxawoɣa elip bargaḥ tikiwaldi.
13 U ḳerindaxlirimni məndin neri ḳildi,
Tonuxlirimning meḥrini məndin üzdi.■
14 Tuoɣḳanlirim məndin yatlixip kətti,
Dost-buradərlirim meni unutti.
15 Өyümdə turoɣan musapirlar, ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu;
Ularning nəziridə mən musapir bolup ḳaldim.□
16 Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu;
Xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək.□
17 Tiniḳimdin ayalimning ḳusḳusi kelidu,
Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar.□
18 Ḥətta kiqik balilar meni kəmsitidu;
Ornumdin turmaḳqi bolsam, ular meni ḥaḳarətləydu.■
19 Mening sirdax dostlirimning ḥəmmisi məndin nəprətlinidu,
Mən səygənlər məndin yüz өridi.■
20 Ət-terilirim ustihanlirimoɣa qaplixip turidu,
Jenim ḳil üstidə ḳaldi.□ ■
21 Aḥ, dostlirim, manga iqinglar aoɣrisun, iqinglar aoɣrisun!
Qünki Təngrining ḳoli manga kelip təgdi.
22 Silər nemixḳa Təngridək manga ziyankəxlik ḳilisilər?
Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!□

Ḳutḳuzoɣuqi tooɣruluḳ bexarət

23 Aḥ, mening səzlirim yezilsidi!
Ular bir yazmioɣa pütüklük boloɣan bolatti!
24 Ular təmür ḳələm bilən ḳooɣuxun iqigə yezilsidi!
Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!□
25 Birak mən xuni bilimənki, өzümning Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḥayattur,

---

■ **19:13** Zəb. 31:11-12; 38:11-12; 69:8; 88:8, 18 □ **19:15** **«өyümdə turoɣan musapirlar»** — yaki «өyümdiki meḥmanlar». **«ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu»** — Ayupning өyidə turoɣan musapirlar (bəlkim əslidə uning ḥimayisigə erixip uning hizmətqiliri boloɣanlar) ḥazir uni yat adəm, musapir dəp ḳaraydu. □ **19:16** **«Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu; xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək»** — Ayupning əslidə qakirioɣa buyruḳ berix üqün səz ḳilixi bəlkim ḥajətsiz idi, uning bir imasi yaki ḳarap ḳoyuxi kupayə idi. □ **19:17** **«Aka-ukilirim»** — ibraniy tilida «Anamning baliyatḳusidiki ooɣullar». **«Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar»** — yaki «Aka-ukilirim yelinixlirimdin bizar». ■ **19:18** Ayup 30:1 ■ **19:19** Zəb. 41:9; 55:12-14 □ **19:20** **«Jenim ḳil üstidə ḳaldi»** — ibraniy tilini səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Jenim qixlirimning terisining üstidila ḳaldi». ■ **19:20** Ayup 30:30; Zəb. 102:5; Yioɣ. 4:8 □ **19:22** **«Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!»** — ərəblər (wə bəlkim ibraniylar) bəzidə «adəmning etini yeyix» degənni «adəmgə təḥmət qaplax» degən mənidə ixlitidu. Ayupning dostliri uning azablirini az dəp, uning azablirioɣa yənə «Huda seni taxliwətti» degən wəḥimini artip ḳoyoɣan. □ **19:24** **«Aḥ, mening səzlirim yezilsidi! ... ... Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!»** — uning bu arzusi (23-24-ayət) əməlgə axuruldi. Biz ḥazir uning Muḳəddəs Kitaboɣa pütüklük səzlirini oḳuwatimiz (baxḳa hil tərjimisi uqrixi mumkin).

U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!□ ■
26 Ḫəm mening bu terə-ətlirim buzuloɣandin keyin,
Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!□
27 Uni өzümla əyni ḫalda kərimən,
Baxḳa adəmning əməs, bəlki өzümning kөzi bilən ḳaraymən;
Aḫ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!□
28 Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur,
Uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,□
29 Əmdi өzünglar ḳiliqtin ḳorḳḳininglar tüzük!
Qünki *Hudaning* oɣəzipi ḳiliq jazasini elip kelidu,
Xuning bilən silər *Hudaning* sotining ḳuruḳ gəp əməslikini bilisilər».

20

Zofarmu yamanlarning aḳiwiti üstidə səz ḳilidu

1 Andin Naamatliḳ Zofar jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu,
Qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə.□
3 Mən manga ḫaḳarət kəltürüp, meni əyibləydioɣan səzlərni anglidim,
Xunga mening roḫ-zeḫnim meni jawab berixkə ḳistidi.
4 Sən xuni bilməmsənki,
Yər yüzidə Adəm’atimiz apiridə boloɣandin beri,
5 Rəzillərning oɣalibə təntənisi ḳisḳidur,
Iplaslarning huxalliḳi birdəmliktur.■
6 Undaḳ kixining xan-xəripi asmanoɣa yətkən bolsimu,
Bexi bulutlaroɣa taḳaxsimu,
7 Yənila өzining poḳidək yoḳap ketidu;
Uni kөrgənlər: «U nədidur?» dəydu.

□ **19:25 «…өzümning Ḫəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḫayattur» —** Ayup əslidə 9-babta Huda ḫəm өzümning ot-turisida kelixtürgüqi bir «əlqi» yaki «ariqi» bolsa idi, degən intizarini bildürdi. U ḫazir bu yərdə өzining mundaḳ bir «kelixtürgüqi»sining ḫəḳiḳətən barliḳini jakarlaydu; ibraniy tilida «goel» («ḫəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi») degən bu səz, adəttə birsi məlum awariqilikkə uqrioɣanda, uningoɣa tuoɣḳanqiliḳ (ḫəmjəmətlik) ḳilip uni ḳutḳuzux üqün «bədəl töləydioɣan ḳutḳuzoɣuqi tuoɣḳini»ni bilduridu. Bu Ḳutḳuzoɣuqi-Nijatkarining boloɣanliḳining nətijisi bolsa: — U kəlgüsidə өz kөzi bilən Hudasini kөrələydu ḫəmdə xu qaoɣda Huda uning bexioɣa qüxkənliri tooɣrisida uningoɣa jawab beridioɣanliḳidin ibarəttur. Bu bayan intayin ḫəyran ḳalarliḳ, ḫəm bəzi jəḫətlərdin Ayupning bayanlirining iqidə uning etiḳadining əng yuḳiri pəllisi süpitidə julalinip turidu. «Goel» tooɣruluḳ yənə «Rut»tiki «kirix səz» wə «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. **«U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!»** — yaki: «U ahirḳi boloɣuqi bolup yər yüzidə turidu». ■ **19:25** Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuḫ. 11:25; 1Kor. 15:20-22
□ **19:26 «Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!» —** muxu yərdə əsli tekistni qüxinix səl təs. «Mən tenimdin sirt (demək, roḫ təndin kətkəndin keyin) Hudani kərimən!» degən baxḳa bir hil tərjimisi bar. Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, undaḳta uning mənisi «Ḫazirḳi tenimdin sirt...» degənlik bolsa kerək. Məyli ḳaysi hil mənidə eytiloɣan bolsun, Ayupning kөzi өzining Hudasini kөrüxigə yətkən. □ **19:27 «Aḫ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!» —** muxu yərdə səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Mening bөrəklirim (yürəklirim, demək) iqimdə tügəy dəp ḳaldi!». Ibraniylar üqün, «bөrəklər» adəmning ḫessiyatlirining, wijdaniningmu qongḳur yiltizidur. Xuning bilən bu jümlə, Ayupning Hudani kөrüxtin ibarət zor intizarioɣa өzining bərdaxliḳ berəlməywatḳanliḳini bildürgən boluxi mumkin. □ **19:28 «Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur, uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,...» —** Ayup өz dostlirining «Ayupning yoxurun gunaḫlirini pax ḳilmioɣuqə ḫərgiz boldi ḳilmayli» degən pozitsiyidə turuwatḳanliḳini bildürməkqi. □ **20:2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu, qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə» —** Zofarning bir ixlaroɣa bəkmu jiddiylixip ketidioɣan harakteri bu səzliridin qiḳip turidu. ■ **20:5** Zəb. 37:35,36

8 U qüxtək uqup ketidu,
Ⱪayta tapⱪili bolmaydu;
Keqidiki ⱺayibanə alamәttək u ⱨəydiwetilidu.
9 Uni kərgən kəz ikkinqi uni kərməydu,
Uning turoⱺan jayi uni ⱪayta uqratmaydu.
10 Uning ooⱺulliri miskinlərgə xəpⱪət ⱪilixⱪa məjburlinidu;
Xuningdək u ⱨətta өz ⱪoli bilən bayliⱪlirini ⱪayturup beridu.
11 Uning ustihanliri yaxliⱪ maoⱺduriⱺa toloⱺan bolsimu,
Birak *uning maoⱺduri* uning bilən billə topa-qangda yetip ⱪalidu.
12 Gərqə rəzillik uning aoⱺzida tatliⱪ tetiⱺan bolsimu,
U uni til astiⱺa yoxuroⱺan bolsimu,
13 U uni yutⱪusi kəlməy meⱨrini üzəlmisimu,
U uni aoⱺzida ⱪaldursimu,□
14 Birak uning ⱪarnidiki tamiⱪi өzgirip,
Kobra yilanning zəⱨərigə aylinidu.
15 U bayliⱪlarni yutuwetidu, birak ularni yanduridu;
Huda ularni axⱪazinidin qiⱪiriwetidu.
16 U kobra yilanning zəⱨərini xoraydu,
Qar yilanning nəxtiri uni өltüridu.
17 U ⱪaytidin eriⱪ-өstənglərgə ⱨəwəs bilən ⱪariyalmaydu,
Bal wə seriⱪ may bilən aⱪidiⱺan dəryalardin ⱨuzurlinalmaydu.
18 U erixkənni yutalmay ⱪayturidu,
Tijarət ⱪiloⱺan paydisidin u ⱨeq ⱨuzurlinalmaydu.
19 Qünki u miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən;
U өzi salmioⱺan өyni igiliwaloⱺan.
20 U aqkөzlüktin əsla zerikməydu,
U arzulioⱺan nərsiliridin ⱨeqⱪaysisini saⱪlap ⱪalalmaydu.□
21 Uningoⱺa yutuwaloⱺudək ⱨeqnərsə ⱪalmaydu,
Xunga uning bayaxatliⱪi mənggülük bolmaydu.
22 Uning tokⱪuzi təl boloⱺanda, tuyuⱪsiz ⱪisilqiliⱪⱪa uqraydu;
Ⱨərbir ezilgüqining ⱪoli uningoⱺa ⱪarxi qiⱪidu.
23 U ⱪorsiⱪini toyoⱺuziwatⱪinida,
Huda dəⱨxətlik oⱺəzipini uningoⱺa qüxüridu;
U oⱺizaliniwatⱪanda *oⱺəzipini* uning üstigə yaoⱺduridu.
24 U təmür ⱪoraldin ⱪeqip ⱪutulsimu,
Birak mis okⱪya uni sanjiydu.
25 Təgkən okⱪ kəynidin tartip qiⱪiriwelginidə,
Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə,
Wəⱨimilər uni basidu.□
26 Zulmət ⱪarangoⱺuluⱪ uning bayliⱪlirini yutuwetixkə təyyar turidu,
Insan püwlimigən ot uni yutuwalidu,

□ **20:13 «U uni yutⱪusi kəlməy meⱨrini üzəlmisimu,...» —** ibraniy tilida «uni ayap meⱨrini üzəlmisimu». Demək, aoⱺzida ⱪalduriwərməkqi bolidu. **«U uni , *yəni rəzillikni*** aoⱺzida ⱪaldursimu...» — Zofarning bu bayani intayin zəⱨərhəndilikkə toloⱺan bolup, bu səzlər xübⱨisizki, Ayupni biwasitə əyibləx üqün ⱪaritilidu; u: «rəzillik aoⱺzida tatliⱪ tetiⱺan» wə «uni til astiⱺa yoxuroⱺan», ⱨəm 20-ayəttiki «Miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən», «өzi salmioⱺan bir өyni өzi igiliwaloⱺan» dəp təswirligən kixi dəl Ayuptin baxⱪa kixi əməs idi. □ **20:20 «U aqkөzlüktin əsla zerikməydu» —** ibraniy tilida: «Uning axⱪazini ⱨeq hatirjəmlikni bilməydu». Oⱪurmənlər 22-24-ayətlərning baxⱪa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **20:25 «Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə, wəⱨimilər uni basidu» —** Zofar yaman adəmlərning kəlgüsidiki azabliridin bək ⱨuzurlinidioⱺandək ⱪilatti.

Uning qedirida kelip kaloɣanlirinimu yutuwetidu.□
27 Asmanlar uning kəbiɦlikini axkarilaydu;
Yər-zeminmu uningoɣa karxi kozoɣilidu.
28 Uning mal-dunyasi elip ketilidu,
Hudaning oɣəzəplik künidə kəlkün uloɣiyip ɵy-bisatini oɣulitidu.□
29 Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundakˌtur,
Bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur». □

21

Ayup yənə səz kˌilidu — Hudaning jaɦanni idarə kˌilixi

1 Ayup jawabən mundakˌ dedi: —
2 «Gəplirimgə kˌulakˌ selinglar,
Bu silərning manga bərgən «təsəlliliringlar»ning ornida bolsun!
3 Səz kˌiliximoɣa yol koysanglar;
Səz kˌiloɣinimdin keyin, yənə mazakˌ kˌiliweringlar!
4 Mening xikayitim bolsa, insanoɣa karitiliwatamdu?
Roɦim kandakˌmu bitakˌət bolmisun?
5 Manga obdan karanglarqu? Silər qokˌum ɦəyran kalisilər,
Kolunglar bilən aoɣzinglarni etiwalisilər.
6 Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəɦimigə qəmimən,
Pütün ətlirimni titrək basidu.□
7 Nemixka yamanlar yaxiweridu,
Uzun ɵmür kəridu,
Ɦətta zor küq-ɦokˌukˌluk bolidu?■
8 Ularning nəsli ɵz aldida,
Pərzəntliri kəz aldida məzmut ɵsidu,□
9 Ularning ɵyliri wəɦimidin aman turidu,
Təngrining tayikˌi ularning üstigə təgməydu.
10 Ularning kaliliri jüplənsə urukˌlimay kalmaydu,
Iniki mozaylaydu,
Moziyinimu taxlimaydu.
11 *Rəzillər* kiqik balilirini koy padisidək talaoɣa qikˌiriweridu,
Ularning pərzəntliri takˌlap-səkrəp ussul oynap yüridu.
12 Ular dap ɦəm qiltaroɣa təngkəx kˌilidu,
Ular nəyning awazidin xadlinidu.

□ **20:26 «Insan püwlimigən ot» —** Hudaning Ɵzining otini kərsətsə kerək. □ **20:28 «Uning mal-dunyasi elip ketilidu» —** yaki «Kəlkün ɵyini ekˌitip ketidu». □ **20:29 «Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundakˌtur, bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur» —** Zofarning bayanliri jəmləxtürülginidə, u degən «rəzil adəm» əməliyəttə tət-bəx pütünləy baxka-baxka yol bilən ɵlgən! □ **21:6 «Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəɦimigə qəmimən, pütün ətlirimni titrək basidu» —** Ayupning bundakˌ korkˌup ketixi uning təwəndiki səzliri bilən qüxəndürülidu. Ayup taki ɵzini palakət baskˌanoɣa kədər Hudani Ɦəmmigə Kadir, pütünləy adil ɦəm pütünləy meɦriban dəp ixinip kəlgənidi. Birakˌ u əmdiliktə baxka bir korkˌunqluk eɦtimallikka yüzlinixkə məjbur boluwatatti. Huda rasttinla adalətlik, rasttinla yahximu? Jaɦandiki bəzi əɦwallar buningoɣa tətür guwaɦlik beriwatkandək kˌilatti. Yaman adəmlər beyip kitiwatidu, durus adəmlər eziliwatidu. Huda bu ixlaroɣa pisənt kˌilmamdu? U əslidə təsəwwur kˌilmioɣan bu eɦtimallikˌlar uni ɦazir intayin korkˌitiwatatti. ■ **21:7** Zəb. 17:9-12; 73:12; Yər. 12:1; Ɦab. 1:16 □ **21:8 «Ularning , *yəni yamanlarning*** nəsli ɵz aldida, pərzəntliri kəz aldida məzmut ɵsidu» — Ayup Zofarning baya kˌiloɣan səzlirini hulasə kˌilip, ularoɣa rəddiyə beridu; yamanlar yokˌalmaydu, ularning pərzəntliri «Ɵz baylikˌlirini miskinlərgə kayturidu» əməs, bəlki ular ɵz aldioɣa rawaj tapidu.

13 Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu,
Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu.□
14 Həm ular Təngrigə: «Bizdin neri bol,
Bizning yolliring bilən tonuxkimiz yoktur!» — dəydu,■
15 — «Həmmigə Kadirning hizmitidə boluxning ərzigüdək nəri bardu?
Uningoqa dua kilsak bizgə nemə payda bolsun?!».■
16 Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?
Birak yamanlarning nəsihiti məndin neri bolsun!□ ■
17 Yamanlarning qirioqi kanqə ketim əqidu?
Ularni əzlirigə layik külpət basamdu?
Huda oqəzipidin uloqa dərdlərni bəlüp berəmdu?■
18 Ular xamal aldidiki engizoqa ohxax,
Kara kuyun uqurup ketidioqan pahaloqa ohxaxla yokamdu?
19 Təngri uning kəbihlikini balilirioqa qüxürüxkə kalduramdu?
Huda bu jazani uning əzigə bərsun, uning əzi buni tetisun!
20 Əzining halakitini əz kəzi bilən kərsun;
Əzi Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!□
21 Qünki uning bekitilgən yil-ayliri tügigəndin keyin,
U kandakmu yənə əz əydikiliridin huzur-halawət alalisun?
22 Təngri kattilarning üstidinmu həküm kiloqandin keyin,
Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!□ ■
23 Birsi sak-salamət, pütünləy oqəm-əndixsiz, azadiliktə yilliri toxkanda əlidu;
24 Bekinliri süt bilən semiz bolidu,
Ustihanlirining yiliki heli nəm turidu.
25 Yənə birsi bolsa aqqik armanda tügəp ketidu;
U heqkandak rahət-paraoqət kərmigən.
26 Ular bilən billə topa-qangda təng yatidu,
Kurutlar uloqa qaplixidu.■

27 — Mana, silərning nemini oylawatkanlikinglarni,
Meni karilax niyətliringlarni bilimən.□
28 Qünki silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?
Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər.□
29 Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?

□ **21:13 «Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu, andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» —** Ayup bundak yamanlar əmürwayət azadiliktə yaxioqandin keyin heq azablanmay, heq jazalanmay dunyadin ketidu, dəwatidu. «Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» degənning baxka birhil tərjimisi: «Ular hatirjəmliktə təhtisaraoqa qüxidu». ■ **21:14** Ayup 22:17 ■ **21:15** Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ **21:16 «Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?» —** baxka bir hil tərjimisi: «Karanglar, ularning awatliki əz koli bilən kəlməs» (awatlikі Hudadin kəlgən, deməkqi). ■ **21:16** Ayup 22:18 ■ **21:17** Ayup 20:29; Zəb. 11:5-6 □ **21:20 «Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!» —** ibraniy tilida «Həmmigə Kadirning kəhrini iqsun!». □ **21:22 «kattilar» —** ibraniy tilida «aliylar». Bəlkim muxu yərdə pərixtilərni kərsitixi mumkin. **«Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!» —** Ayup ularning «Yamanlar tezla jazalinidu» degənlirining natooqrilikini ispatlioqanidi. Birak u hazir: «Silərning bu səzliringlarda qing turiwelixinglar «Huda bizning pikrimizni anglap andin bu ixlarni xundak orunlaxturuxi kerək» degənlikkə barawər» deməkqi. ■ **21:22** Yəx. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ **21:26** Ayup 17:14 □ **21:27 «... silərning nemini oylawatkanlikinglarni, meni karilax niyətliringlarni bilimən» —** dostlirining səzlirining kəpinqisi daritma gəp; birak, heli roxənki, bu yərdə Ayupka karitip hujum kilinidu. □ **21:28 «Silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?» *dəp sorawatisilər*» —** ularning muxu «esilzadə» degini, xübhisizki, Ayupni kərsitidu. **«Silər məndin: «... Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər» —** Ayup yənə muxu yərdə: Silərning bu soalliringlar meni daritip kərsitidioqanlikini bilimən, dəwatidu.

Ularning xu bayanlirioŋa kəngül ķoymidinglarmu?□
30 *Demək*, «Yaman adəm palakət künidin saķlinip ķalidu,
Ular oŋəzəp künidin ķutulup ķalidu!» — *dəydu*.■
31 Kim *rəzilning* tutķan yolini yüz turanə əyibləydu?
Kim uningoŋa əz ķilmixi üqün tegixlik jazasini yegüzidu?
32 Əksiqə, u ḥəywət bilən yərlikigə kətürüp mengilidu,
Uning ķəbrisi kəzət astida turidu.
33 Jiloŋining qalmiliri uningoŋa tatliķ bilinidu;
Uning aldidimu sansiz adəmlər kətkəndək,
Uning kəynidinmu barliķ adəmlər əgixip baridu.
34 Silər nemixķa manga ķuruķ gəp bilən təsəlli bərməkqi?
Silərning jawabliringlarda pəķət sahtiliķla tepilidu! □

22

Elifaz yənə səz ķilidu: — •••• Hata pərəzlər — Ayupķa ķaritiloŋan ḥujumlar

1 Andin Temanliķ Elifaz mundaķ dedi: —
2 Adəm Hudaoŋa ķandaķmu payda kəltürəlisun?
Dana adəmlərmu Uningoŋa nemə payda kəltürəlisun?
3 Sən ḥəķķaniy bolsangmu, Ḥəmmigə Ķadiroŋa nemə bəḥrə berələytting?
Yolliring əyibsiz boloŋan təķdirdimu, sən Uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?□
4 Uning seni əyibləydioŋanliķi,
Wə Uning sanga xikayətlər yətküzidioŋini sening ihlasmən boloŋining üqünmu-ya?
5 Sening rəzilliking zor əməsmu?
Sening gunaḥliring ḥesabsiz əməsmu?
6 Sən ķerindaxliringdin səwəbsiz kepillik aloŋansən;
Sən yalangtüxlərni kiyim-keqəkliridin məḥrum ķiliwətkənsən.■
7 Ḥalsizlanoŋanlaroŋa su bərmiding,
Aq ķaloŋanlaroŋa axnimu ayap bərmiding,
8 Gərqə sən yər-zeminlik boloŋan ķoli uzun adəm bolsangmu,
Yər-zemin tutup ḥərmətlinip kəlgən adəm bolsangmu,
9 Sən tul hotunlarnimu ķuruķ ķol yanduroŋansən,
Yetim-yesirlarning ķolinimu yanjitiwətkənsən.□
10 Mana xu səwəbtin ətrapingda tuzaķlar yatidu,
Uxtumtut pəyda boloŋan wəḥimimu seni basidu.
11 Xu səwəbtinmu seni ķarangoŋuluķ besip kərəlməs ķildi,

□ **21:29 «Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — Zofar: «Iplaslarning huxalliķi birdəmliktur», xundaķla bu ix «yər yüzidə Adəm'atimiz apiridə boloŋandin beri» ḥəmmə adəmgə ayan — degən. Biraķ Ayup yiraķ yurtlaroŋa berip kəlgənlərning bayanliri baxķiqə, dəydu. ■ **21:30** Pənd. 16:4 □ **21:34 «Silər nemixķa manga ķuruķ gəp bilən təsəlli bərməkqi? Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — oķurmənlər bayķisunki, Ayupning üq dosti awwal səl eoŋir-besiķraķ səz ķilidu, andin gəp ķiloŋanseri aqqiķ ḥəm təlwəlik bilən səzləydu; Ayup bolsa awwal intayin təlwilərqə wə jiddiyliķta səz ķiloŋan bolsimu, lekin uning səzliri baroŋanseri təmkin bolidu. □ **22:3 «… Yolliring əyibsiz boloŋan təķdirdimu, sən uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?»** — 1-bab, 8-ayəttə, Hudaning Ayuptin aloŋan raziliķi, hursənliki naḥayiti roxən bayan ķilinidu. Yənə kelip, Təwratning «Yaritilix» degən ķismida biz Hudaning insanlarning gunaḥlliri tüpəylidin boloŋan intayin azablinidioŋanliķi tooŋrisida həwərdar bolimiz. Xunga Elifazning 2-ayət wə 3-ayəttiki bu səzlirining tolimu hata ikənlikini biliximiz lazim. ■ **22:6** Mis. 22:26, 27; Ķan. 24:6, 10-13 □ **22:9 «Sən … yetim-yesirlarning ķolinimu yanjitiwətkənsən»** — xuni qongķur qüxiniximiz kerəkki, Elifazning bu xikayətliri pütünləy asassizdur.

Bir kəlkün kelip seni oɣərk ḳildi.
12 Təngri ərxalaning qoḳḳisida turidu əməsmu?
Əng egiz yultuzlarning nəḳədər aliy ikənlikigə ḳarap baḳ!
13 Biraḳ sən: «Təngri nemini bilidu?
U rast xunqə zulmət ḳarangoɣulukta birnemini pərk etələmdu?!» dəwatisən.
14 Yənə: «Ḳoyuḳ bulutlar uni tosiwalidu,
Xunga U pələk üstidə aylinip mangoɣinida bizni kərməydu!» — dəysən.
15 Yaman adəmlər mangoɣan kona yolni sənmu tutiwerəmsən?
16 Ular waḳti toxmay turupla elip ketilgən,
Ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən.□
17 Ular Təngrigə: «Bizdin neri bol!»
Ḥəmmigə Ḳadir bizni nemə ḳilalisun?» — dəytti.■
18 Biraḳ ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl Uning Əzidur,
Mən bolsam yamanlarning nəsiḥitidin yiraḳlaxḳanmən!□ ■
19 Ḥəḳḳaniylar ularning bərbat boloɣanliḳini kərüp xadlinidu;
Bigunaḥlar ularni mazaḳ ḳilip: — ■
20 «Bizgə ḳarxi qiḳḳuqilar xübḥisiz wəyran bolidu,
Ot ularning baylikḷirini yutuwətməmdu?» — dəydu.
21 *Xunga* Hudaoɣa boysunup Uni tonusang,
Xu qaoɣdila sən aman bolisən;
Xuning bilən sanga amət kelidu.
22 Uning aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,
Uning səzlirini kənglünggə püküp ḳoy.□
23 Sən Ḥəmmigə Ḳadirning yenioɣa ḳaytip kəlsəng, muḳərrərki,
Ḳaytidin ḳurulup qiḳalaysən;
Əgər sən ḳəbiḥlikni qedirliringdin yiraḳlaxtursang,■
24 Əgər sən altunungni topa-qang üstigə taxliyalisang,
Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng,□
25 Undaḳta Ḥəmmigə Ḳadirning Əzi sanga altun bolidu.
Sening üqün sərhil kümüxmu bolidu.
26 U qaoɣda sən Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünisən,
Yüzüngni Təngrigə ḳarap kətürələysən.
27 Sən Uningoɣa dua ḳilsang, U ḳulaḳ salidu,
Xundaḳla sənmu iqkən ḳəsəmliringgə əməl ḳilisən.
28 Sən ḳarar ḳiloɣan ix əməlgə axidu,
Yolliring üstigə nur qüxidu.
29 Adəmlər pəs ḳilinoɣanda, sən ularoɣa: «Ornunglardin turunglar!» dəysən,
Xuning bilən *Huda* qirayi sunoɣanlarni ḳutḳuzidu.■
30 U ḥətta gunaḥi bar adəmnimu ḳutḳuzidu,

□ **22:16 «Ular waḳti toxmay turupla ..., ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən»** — bu yərdə Nuḥ pəyoɣəmbərning dəwridə topan eḳitip kətkən rəzil adəmlər kərstilgən boluxi mumkin. ■ **22:17** Ayup 21:14 □ **22:18 «Ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl uning əzidur»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning «Yamanlar bəzidə beyip awatlixidu» degən pikrining tooɣriliḳini azraḳ ḳobul ḳiloɣandək ḳiloɣini bilən yənila: «Yamanlar tez bərbat bolidu» dəydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zəb. 107:42 □ **22:22 « *Hudaning* aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,...»** — Elifaz əzining baya degən gəplirini «Hudaning aoɣzidin kəlgən nəsiḥət» dəp ḳarisa kerək. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24 «Əgər sən ... Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng»** — Elifaz bəlkim Ayupni altunloroɣa intayin aq kəz adəm dəp ḳaraydu. Uning bu səzlirining nuroɣun adəmlərgə payda yətküzələydioɣini bilən, Ayup aq kəz adəm bolmioɣaqḳa, uningoɣa ḥeq yardəm bərməydu. Bu ayəttə deyilgən «Ofirdiki altun» naḥayiti esil bir hil altunni kərsitidu. ■ **22:29** Pənd. 29:23

U ḳolungdiki ḥalalliḳtin ḳutḳuzulidu. □

23

Ayup jawab beridu — Ixənq-etiḳadning guman bilən boloɣan kürixi

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Bügünmu xikayitim aqqiḳtur;
Uning meni baskan ḳoli aḫ-zarlirimdinmu eoɣirdur!□
3 Aḫ, Uni nədin tapalaydioɣanliḳimni bilgən bolsam’idi,
Undaḳta Uning olturidioɣan jayioɣa barar idim!
4 Xunda mən Uning aldida dəwayimni bayan ḳilattim,
Aoɣzimni munazirilər bilən toldurattim,
5 Mən Uning manga bərməkqi boloɣan jawabini bilələyttim,
Uning manga nemini deməkqi boloɣanliḳini qüxinələyttim.
6 U manga ḳarxi turup zor küqi bilən mening bilən talixamti?
Yaḳ! U qoḳum manga ḳulaḳ salatti.
7 Uning ḥuzurida ḥəḳḳaniy bir adəm uning bilən dəwalixalaytti;
Xundaḳ bolsa, mən əz Sotqim aldida mənggügiqə aḳlanoɣan bolattim.
8 Əpsus, mən aloɣa ḳarap mangsammu, lekin U u yərdə yoḳ;
Kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən.□
9 U sol tərəptə ix ḳiliwatḳanda, mən Uni bayḳiyalmaymən;
U ong tərəptə yoxurunoɣanda, mən Uni kərəlməymən;□
10 Biraḳ U mening mangidioɣan yolumni bilip turidu;
U meni tawlioɣandin keyin, altundək sap bolimən.□
11 Mening putlirim uning ḳədəmlirigə qing əgəxkən;
Uning yolini qing tutup, ḥeq qətnimidim.■
12 Mən yənə Uning ləwlirining buyruḳidin bax tartmidim;
Mən Uning aoɣzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin ḳimmətlik bilip ḳədirləp kəldim.□
13 Biraḳ Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
U könglidə nemini arzu ḳiloɣan bolsa, xuni ḳilidu.■
14 Qünki U manga nemini iradə ḳiloɣan bolsa, xuni bərḫək wujudḳa qiḳiridu;
Mana muxu hildiki ixlar Uningda yənə nuroɣundur.
15 Xunga mən Uning aldida dəkkə-dükkigə qüximən;

□ **22:30 «U ḥətta gunaḥi bar adəmnimu ḳutḳuzidu, u ḳolungdiki ḥalalliḳtin ḳutḳuzulidu» —** ḳizik ix xuki, Elifazning əzi ahirda Ayupning duasi arḳilik ḳutḳuzulidu (42-bab). □ **23:2 «Bügünmu xikayitim aqqiḳtur» —** bu ayəttiki «bügün» degən söz Ayupning dostliri bilən boloɣan munazirilirining birnəqqə kün dawamlaxḳanliḳioɣa ispat bolidu. Elifaz 22-bab, 29-ayəttə «Huda qirayi sunoɣanlarni ḳutḳuzidu» degənidi. Ayup yənə bu yərdə Elifaz eytḳan «Xikayət (ərz)» degən sözini ḳəstən ixlitip əzini «qirayi sunoɣanlardin» əməslikini kərsətməkqi boloɣan boluxi mumkin. □ **23:8 «Əpsus, mən aloɣa ḳarap mangsammu, lekin U u yərdə yoḳ; kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən» —** yənə birhil tərjimisi: «Biraḳ mən xərḳḳə mangimən, lekin U u yərdə yoḳ; oɣərbkə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən». □ **23:9 «U sol tərəptə … U ong tərəptə yoxurunoɣanda, mən Uni kərəlməymən» —** Ayup əz əḫwalidin Hudaning yahxiliḳliridin ḥeqḳandaḳ ispat kərəlməydu wə Hudaning ḥazir uningoɣa nisbətən nemini ḳiliwatḳanliḳini ḥeq bilməydu. □ **23:10 «Biraḳ U mening mangidioɣan yolumni bilip turidu» —** bu ayətning birinqi ḳismining yənə bir hil tərjimisi: «U (Huda) Əzining manga boloɣan yolini bilidu». Xübḥisizki, Ayupning bundaḳ degini yənila uning etiḳadining əng parlaḳ bayanliridin biri ḥesablinidu. Biz yənila uningoɣa ḳayil bolmay turalmaymiz. ■ **23:11** Ayup 31:4-8 □ **23:12 «…Uning aoɣzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin ḳimmətlik bilip…» —** yaki «…Uning aoɣzidiki sözlərni əz nəpsimdin ḳimmətlik bilip…». ■ **23:13** Zəb. 33:9; 115:3; 135:6

Bularni oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən.□
16 Qünki Təngri kənglümni ajiz ḳilоɳan,
Ḥəmmigə Ḳadir meni sarasimigə salidu.
17 Ḥalbuki, mən ḳarangoɳuluḳ iqidə ujuḳturulmidim,
Wə yaki yüzümni oriwaloɳan zulmət-ḳarangoɳuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim. □

24

Miskinlik wə jinayət

1 — Nemixḳa Ḥəmmigə Ḳadir *soraḳ* künlirini bekitməydu?
Nemixḳa Uni tonuoɳanlar Uning xu künlirini bikardin-bikar kütidu?
2 Mana, adəmlər pasil ḳilinoɳan taxlarni yətkiwetidu;
Ular zorawanliḳ bilən baxḳilarning padilirini bulap-talap əzliri *oquḳ-axkara* baḳidu;□ ■
3 Ular yetim-yesirlarning exikini bulap ḥəydəp ketidu;
Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu.□
4 Ular miskinlərni yoldin neri ittiriwetidu;
Xuning bilən zemindiki ezilgənlərning ḥəmmisi məküxüwalidu.■
5 Mana, ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,
Tang səḥərdə olja izdəx «hizmiti»gə qiḳidu;
Janggal ular wə ularning baliliri üqün yeməklik təminləydu.□
6 Ular yamanning *kaliliri* üqün dalada ot-qəp oridu,
Uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu;□
7 Ular keqini kiyimsiz yalang ətküzidu,
Sooɳuḳta bolsa yepinoɳudək kiyimi yoḳtur.
8 Ular taoɳḳa yaoɳḳan yamoɳurlar bilən süzmə bolup ketidu,
Panaḥsizliḳidin taxni ḳuqaḳlixidu.
9 Adəmlər atisiz balilarni əmqəktin bulap ketidu,
Ular miskinlərdin *bowaḳlarni* kepillikkə alidu.□
10 *Miskinlər bolsa* kiyimsiz, yeling ətidu,
Baxḳilar üqün buoɳday baoɳlirini kətürsimu, yənila aq ḳalidu;■
11 Ular baxḳilarning əyidə zəytunlarni qəyləp yaoɳ qiḳaroɳan bolsimu,

---

□ **23:15** **«Bularni , *yəni 14-ayəttiki «muxu hildiki ixlar»ni*** oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən» — Ayup əmdi nemixḳa Huda aldida biaram bolup, əz ixlirini oylisa ḳorḳup ketidu? 14-ayəttə u Huda uning üqün bekitilgən ixlar (yəni uning ḥazir tartiwatḳan azab-oḳubətlər) tooɳrisida səz ḳiloɳandin keyin, u: «Uningda nuroɳunlioɳan muxundaḳ ixlar bardur» dəydu — demək, u: «Mening ḥaziroɳiqə tartḳan azablirimdin yənə nuroɳun «muxundaḳ ixlar» aldimda barmikin?» dəp intayin ḳiynilidu. □ **23:17** **«Ḥalbuki, mən ḳarangoɳuluḳ iqidə ujuḳturulmidim, wə yaki yüzümni oriwaloɳan zulmət-ḳarangoɳuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim» —** bu ayətning əsli təkistini qüxinix səl təs. Yənə bir hil tərjimisi: «Qünki mən ḳarangoɳuluḳ qüxkəndə jandin üzülmiginim bilən, U mening yüzümni zulmət-ḳarangoɳuluḳtin ḳooɳdap ḳutḳuzmioɳan». □ **24:2** **«Mana, adəmlər pasil ḳilinoɳan taxlarni yətkiwetidu» —** muxu bab 1-12-ayəttiki «adəmlər» bəlkim qəl-bayawanda turuwatḳan miskin jinayətqilərni kərsitidu (bolupmu 5-12-ayətlərni kərüng). **«...taxlarni yətkiwetidu»** — yaki «taxlarni yətkəp ketidu». ■ **24:2** Ḳan. 19:14; 27:17; Pənd. 22:28; 23:10 □ **24:3** **«Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu» —** bu kalisi bəlkim ḥəm süt üqün ḥəm yər ḥəydəx üqünmu ixlitilidu. ■ **24:4** Pənd. 28:28 □ **24:5** **«...ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,...» —** bu yaman adəmlər xəḥər-yezilardin ḥəydiwetilgən bolup, dəxt-bayawanda jan beḳixtin baxḳa amali yoḳ idi. □ **24:6** **«Ular yamanning kaliliri üqün dalada ot-qəp oridu, uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu» —** roxənki, yər igisi boloɳan muxu rəzil adəm bu «qüprəndilər»gə əz axliḳ ḥosulini elixta yaki üzüm ḥosulini üzüxtə ḥeq ixənməydu. □ **24:9** **«Ular miskinlərdin bowaḳlarni kepillikkə alidu» —** yaki «Ular miskinlərdin kepillik alidu». ■ **24:10** Law. 19:13

Ḥoylilirida xarab kəlqikini qəyligən bolsimu,
Yənila ussuzluḳta ḳalidu.■
12 Xəḥərdin adəmlərning aḥ-zarliri qiḳip turidu,
Ḳiliq yegənlərning janliri nalə-pəryad kətüridu;
Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu.□
13 — Nuroɣa ḳarxi isyan kətüridioɣanlarmu bar;
Ular nurning yollirini bilməydu,
Uning tərikiliridə turmaydu.
14 Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup,
Kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu;
Keqidə u ooɣridək yüridu.□ ■
15 Zinahormu «Meni ḥeq kəz kərməydu» dəp zawal waḳtini kütidu,
Baxḳilar meni tonumisun dəp ayalning qümbilini yüzigə tartiwalidu.■
16 Ḳarangoɣuluḳta *ooɣrilar* əyning tamlirini kolap texidu;
Kündüzdə ular əzlirini əz əyigə ḳamap ḳoyidu;
Ular nurni tonumaydu.■
17 Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu;
Ular ḳap-ḳarangoɣuluḳning wəḥimilirini dost tutidu.□
18 Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!
Ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣanki,
Xunga ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmisun!□
19 Ḳuroɣaḳqiliḳ ḥəm tomuz issiḳ ḳar sulirinimu yəp tügitidu;
Təḥtisaramu ohxaxla gunaḥ ḳiloɣanlarni yəp tügətsun!
20 Uni, tuoɣḳan anisimu untusun!
Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!
Əskə ḥeq elinmisun!
Xuning bilən ḥəḳḳaniysizliḳ dərəhtək kesilsun!□
21 U balisi yoḳ tuoɣmaslardin olja alidu,
U tul hotunlaroɣimu ḥeq xəpḳət kərsətməydu.
22 Biraḳ *Huda* Θz ḳudriti bilən mundaḳ küq-ḥoḳuḳi barlarning *künini* uzartidu;
Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu.□
23 *Huda* yənila ularni amanliḳta muḳimlaxturidu,
Xunga ular hatirjəm bolidu;
U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?□

■ **24:11** Ḳan. 25:4; Yaḳ. 5:4 □ **24:12** **«… Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu» —** keyin Ayup bu səzidin ḥəm muxuningoɣa ohxax baxḳa səzliridin towa ḳilip: «Nəsiḥətni tuturuḳisiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» dəp səzidin yanidu (42-bab). Biraḳ bu babtiki 1-12-ayətlərdin roxən qüxinimizki, u mundaḳ kixilərning, ḥətta uningdin yiraḳ turoɣan ezilgüqilərning əḥwalioɣa iqini aoɣritip kəngül bələtti. □ **24:14** **«Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup, kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu» —** bəlkim tang səḥərdiki oɣuwaliḳtin ḥəm kixining bihəstəlikidin paydilinip yoxurun zərbə ḳilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zəb. 10:8, 9 ■ **24:15** Zəb. 10:10-11; Pənd. 7:8, 9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yḥ. 3:20 □ **24:17** **«Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu» —** yaki «Tang səḥər ular üqün ḳap-ḳarangoɣuluḳ bolidu». □ **24:18** **«Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!» —** 18-20-ayətlərdiki peillarni buyruḳ xəklidə yaki kəlgüsi zaman xəklidə tərjimə ḳilixḳa bolidu. Xunga -18-20-ayətlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap ketidu; ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣan, xuning bilən ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmaydu… ḳatarlik» bolidu. Biraḳ biz tərjimimizni aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxturup alduḳ. □ **24:20** **«Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!» —** yaki: «Ḳurt uning jorisi bolsun!». □ **24:22** **«…Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu» —** bu ayəttiki əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxḳa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **24:23** **«U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?» —** Ayup muxu yərdə Hudaning yamanlarning yollirini kəzdə tutḳini bilən ularni alaḥidə jazalimaydioɣanliḳini, bəlki ularni adəttikidək əlüm künigə saḳlaydioɣanliḳini kərsətməkqi boluxi mumkin.

24 Ularning mərtiwisi birdəmlik əstürülidu,
Andin ular yoқ bolidu;
Ular ongda қaldurulidu, andin baxқa adəmlərgə ohxaxla yioқip elip ketilidu;
Ular pəқətla pixқan sərhil buoқday baxaқliridək kesilip ketidu.□
25 Bu ixlar mundaқ bolmisa, қeni kim meni yaloқanqi dəp ispatliyalaydu.
Mening gəplirimni kim қuruқ gəp deyələydu?».

25

Bildad yənə səzləydu — Hudaning uluoқluқi

1 Xuhaliқ Bildad jawabən mundaқ dedi: —
2 «Uningda ҳəkümranliқ ҳəm ҳəywət bardur;
U asmanlarning қəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu.□
3 Uning қoxunlirini sanap tügətkili bolamdu?
Uning nuri kimning üstigə qüxməy қalar?
4 Əmdi insan balisi қandaқmu Təngrining aldida ҳəққaniy bolalisun?
Ayal zatidin tuoқuloқanlar қandaқmu pak bolalisun?■
5 Mana, Uning nəziridə ҳətta aymu yoruқ bolmioқan yərdə,
Yultuzlarmu pak bolmioқan yərdə,■
6 Қurt boloқan insan,
Sazang boloқan adəm balisi *uning aldida* қandaқ bolar?». □ ■

26

Ayupning ahirқi səzliri — Bildadni əyibləx

1 Ayup *Bildadқa* jawabən mundaқ dedi: —
2 «Maoқdursiz kixigə қaltis yardəmlərni beriwətting!
Biləkliri küqsiz adəmni karamət қutқuzuwətting!
3 Əқli yoқ kixigə қaltis nəsiҳətlərni қiliwətting!
Wə uningoқa alamət bilimlərni namayan қiliwətting!
4 Sən zadi kimning məditi bilən bu səzlərni қilding?
Səndin qiқiwatқini kimning roҳi?

Hudaning uluoқluқi — Ayupning bayani

5 — «Ərwaҳlar, yəni su astidikilər,
Xundaқla u yərdə barliқ turuwatқanlar toloқinip ketidu;
6 Bərҳəқ, *Hudaning* aldida təҳtisaramu yepinqisiz kərünidu,
Ҳalakətningmu yapқuqi yoқtur.■

□ **24:24** **«Ular , *yəni yamanlar*** pəқətla pixқan sərhil buoқday baxaқliridək kesilip ketidu» — Ayup yənila, yamanlarning ҳeq jazalanmay ҳayatning pəyzini sürüp andin pixқan sərhil buoқdaydək ҳeq azablanmay bu dunyadin ketidioқanliқini kərsətsə kerək. □ **25:2** **«U asmanlarning қəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu» —** Bildadning bu səzliri bəlkim Xəytanning əslidə Hudaoқa қarxiliқ қilip ərxtə isyan kətürgənlikini, andin Hudaning Xəytanni ərxtin ҳəydiwetip, ərxtiki ixlarni қaytidin tərtipkə kəltürgənlikini kərsitidu. ■ **25:4** Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ **25:5** Ayup 15:15 □ **25:6** **«Sazang boloқan adəm balisi uning aldida қandaқ bolar?» —** dostlirining Ayupқa əng ahiri bərgən jawabi Bildadning bu səzliridur. Uning bayani bək қiskа bolup, «yamanlarning aқiwiti» tooқrisida gəp қilmaydu, pəқətla Hudaning uluoқluқini səzləydu. Қarioқanda ular yənila Ayupning reallиққa yüzlinidioқan səzlirigə jawab tapalmaydu. ■ **25:6** Ayup 4:19; Zəb. 22:6 ■ **26:6** Zəb. 139:8, 11, 12; Pənd. 15:11; Ibr. 4:13

7 U *yərning* ximaliy *ⱪutupini* aləm boxluⱪiоⱪa sozоⱪan,
U yər *xarini* boxluⱪ iqidə muəlləⱪ ⱪilоⱪan;□ ■
8 U sularni ⱪoyuⱪ bulutliri iqigə yiоⱪidu,
Bulut ularning eоⱪirliⱪi bilənmu yirtilip kətməydu.
9 U ayning yüzini yapidu,
U bulutliri bilən uni tosidu.□ ■
10 U sularning üstigə qəmbər sizip ⱪoyоⱪan,
Buning bilən U yoruⱪluⱪ ⱨəm ⱪarangоⱪuluⱪning qegrasini bekitkən.□ ■
11 Asmanlarning tüwrükliri təwrəp ketidu,
Uning əyibini anglapla alaⱪzadə bolup ketidu.
12 U dengizni ⱪudriti bilən tinqlanduridu;
Өz ⱨekmiti bilən Raⱨabni parə-parə ⱪilip yanjiwetidu.□ ■
13 Uning Roⱨi bilən asmanlar bezəlgən,
Uning ⱪoli tez ⱪaqⱪan əjdiⱨani sanjiydu. □ ■
14 Mana, bu ixlar pəⱪət uning ⱪiloⱪanlirining kiqikkinə bir ⱪismidur, halas;
Uning səz-kalamidin anglawatⱪinimiz naⱨayiti pəs bir xiwirlax, halas!
Uning pütkül zor ⱪudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!». □

27

Ayupning ⱪaytidin өz ⱨəⱪ-səmimiylikini bayan ⱪilixi

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaⱪ dedi: —
2 «Mening ⱨəⱪⱪimni tartiwaloⱪan Təngrining ⱨayati bilən,
Jenimni aoⱪritⱪan Ⱨəmmigə Ⱪadirning ⱨəⱪⱪi bilən ⱪəsəm ⱪilimənki,□
3 Tenimdə nəpəs bolsila,

□ **26:7 «U yərning ximaliy ⱪutupini aləm boxluⱪiоⱪa sozоⱪan» —** ibraniy tilida: — «U ximaliy tərəplər aləm boxluⱪida sozоⱪan». Bu ibarining yərning ximalini əməs, bəlki asmanning ximalidiki tərəplərni kərsitixi mumkinqilikimu bar. **«yər xari»** — əyni tekisttə «yər». Biraⱪ heli roxənki, Ayup yər-zeminning mutləⱪ ayrim turidiоⱪan bir jisim ikənlikidin toluⱪ həwərdar idi. ■ **26:7** Zəb. 104:2 □ **26:9 «U ayning yüzini yapidu» —** yaki «U təhti boloⱪan ərxning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zəb. 104:2, 3 □ **26:10 «Buning bilən u yoruⱪluⱪ ⱨəm ⱪarangоⱪuluⱪning qegrasini bekitkən» —** ilim-pən jəⱨəttinmu, bu səzlərning top-tooⱪra ikənliki ispatlanoⱪan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zəb. 33:7; 104:5-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **26:12 «U dengizni ⱪudriti bilən tinqlanduridu» —** «tinqlanduridu» degənning ikki hil tərjimisi bar: — «tinqlanduridu» yaki «dolⱪunlitidu». Biraⱪ «dolⱪunlitidu» bolsa keyinki ayət bilən maslaxmaydu. **«Raⱨab»** — «Raⱨab»ning üq hil mənisi bar. 9-bab, 13-ayəttiki izaⱨatni kərüng. Muxu yərdə, xübⱨisizki, dengizdiki axu zor, ⱪorⱪunquluⱪ ⱨaywanni kərsitidu, ⱨəm xuning bilən bir waⱪitta u Xəytanning bir kərünüxidur. Bu ayət bəlkim Xəytanning dəsləptə Hudaoⱪa ⱪarxiliⱪ ⱪilip isyan kətürgənlikini, andin Hudaning uni ərxtin ⱨəydəp dengizoⱪa taxlioⱪanliⱪini kərsitidu, xundaⱪla əng ahirida uni bitqit ⱪiliwetidioⱪanliⱪidin bexarət ⱪilidu. 13-ayətni ⱨəm izaⱨatinimu kərüng. ■ **26:12** Yəx. 51:15 □ **26:13 «tez ⱪaqⱪan əjdiⱨa —** yaki «yoroⱪilima əjdiⱨa». **«tez ⱪaqⱪan əjdiⱨa» —** bəlkim yuⱪiriⱪi «lewiatan»ni (9-izaⱨatni kərüng) yaki Xəytanning өzini kərsitidu. Əgər ikkinqi mənisi tooⱪra bolsa, bu Təwrattiki «Yaritilix» 3-babtiki bexarət bilən ohxaydu. Demək, ahirda Huda Өz Məsiⱨi arⱪilиⱪ Xəytanni pütünləy məoⱪlub ⱪilidu. Bəzi alimlar: «U Өz ⱪoli bilən «əjdiⱨa yultuz türkümi»ni yasioⱪan» dəpmu tərjimə ⱪilidu. ■ **26:13** Zəb. 33:6 □ **26:14 «Bu ixlar pəⱪət uning ⱪiloⱪanlirining kiqikkinə bir ⱪismidur, halas» —** ibraniy tilida «Bu ixlar pəⱪət uning yollirining əng qetidiki burjiki, halas». **«Uning pütkül zor ⱪudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!» —** Ayupning bu üq dosti Huda ⱨəmmidin uluoⱪ wə aliy boloⱪanliⱪi üqün Uningoⱪa yeⱪinlixix mumkin əməs, dəp ⱪaraydu. Biraⱪ Ayup üqün (gumanlиⱪ nuⱪti'inəzərdin əməs, etiⱪadning nuⱪti'inəziridin səzligən waⱪitlarda) Hudaning uluoⱪluⱪi Uning insanni paklap Өzigə yeⱪinlaxturux imkaniyitini yaritip beridu. Xunga u Hudaning uluoⱪluⱪidin xadlinidu. □ **27:2 «Mening ⱨəⱪⱪimni tartiwaloⱪan Təngrining ⱨayati bilən...» —** Ayupning muxu yərdə «(Huda) mening ⱨəⱪⱪimni tartiwaloⱪan» degini bəlkim Hudaning ⱨeq səwəbni kərsətməy uni jazalap, uningdin «adalətkə boloⱪan ⱨəⱪⱪi»ni yaki uning bu ixlar tooⱪruluⱪ «dəwalixix» pursitini «tartiwaloⱪan»liⱪini kərsitidu.

Təngrining bərgən Roḥi dimioɣimda tursila,
4 Ləwlirimdin ḥəkḳaniysiz səzlər qikmaydu,
Tilim aldamqilik bilən ḥeq xiwirlimaydu!□
5 Silərningkini tooɣra deyix məndin yirak tursun!
Jenim qikḳanoɣa ḳədər durusluḳumni əzümdin ayrimaymən!
6 Adilliḳimni qing tutuwerimən, uni ḳoyup bərməymən,
Wijdanim yaxioɣan ḥeqbir künümdə meni əyiblimisun!□
7 Mening düxminim rəzillərgə ohxax bolsun,
Manga ḳarxi qikḳanlar ḥəkḳaniysiz dəp ḳaralsun.□
8 Qünki Təngri iplas adəmni üzüp taxlioɣanda,
Uning jenini aloɣanda,
Uning yənə nemə ümidi ḳalar?■
9 Balayi'apət uni besip qüxkəndə,
Təngri uning nalə-pəryadini anglamdu?■
10 U Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünəmdu?
U ḥərdaim Təngrigə iltija ḳilalamdu?□
11 Mən Təngrining ḳolining ḳiloɣanliri tooɣrisida silərgə məlumat berəy;
Ḥəmmigə Ḳadirda nemə barliḳini yoxurup yürməymən.
12 Mana silər alliburun bularni kərüp qiktinglar;
Silər nemixḳa axundak pütünləy ḳuruk hiyallik bolup ḳaldinglar?
13 Rəzil adəmlərning Təngri bekitkən akiwiti xundakki,
Zorawanlarning Ḥəmmigə Ḳadirdin alidioɣan nesiwisi xundakki: —■
14 Uning baliliri kəpəysə, ḳiliqlinix üqünla kəpiyidu;

□ **27:4** **«Mening ḥəkḳimni tartiwaloɣan Təngrining ḥayati bilən, jenimni aoɣritḳan Ḥəmmigə Ḳadirning ḥəkḳi bilən ḳəsəm ḳilimənki, … ləwlirim… tilim aldamqilik bilən ḥeq xiwirlimaydu!» —** bu ḳəsəm (2-4-ayət) bəlkim pütkül Mukəddəs Kitab iqidə əng ajayib, əng oɣəlitə ḳəsəm ḥesablinixi mumkin. U Huda ḥəkḳimni tartiwaloɣan ḥəm jenimni aoɣritḳan degini bilən, yənila Hudaning ḥəkḳidə ḳəsəm iqidu. Kərünüxtə qong ziddiyət bardək ḳilsimu, birak uning ḥərbir səzining tegidə uning qongḳur etiḳadi ipadilinip turidu. □ **27:6** **«… Wijdanim yaxioɣan ḥeqbir künümdə meni əyiblimisun!» —** 5- ḥəm 6-ayəttiki bayanlarning ikki mənisi bar: — birinqidin, məyli yamanlarning yolliri awatlaxḳan bolsimu, Ayup durus, diyanətlik boluxḳa intilixini ḥərgiz taxlimaydu; ikkinqidin, uning ḳarixiqə «Ḥəmmə gunaḥini Hudaoɣa etirap ḳilip towa ḳilix bilən əz wijdanimoɣa hilaplik ḥeq ix ḳalmidi; əgər xundak ḳilmioɣan bolsam, yaloɣan eytattim» degən idiyisini ipadiləydu. □ **27:7** **«Manga ḳarxi qikḳanlar ḥəkḳaniysiz dəp ḳaralsun» —** Ayup «Meni ḥəkḳaniysiz degüqilər (Huda adil bolsa) əzliri ḥəkḳaniysiz dəp ḳarilixi kerək» dəp tiləydu. Kona ḳanunlaroɣa asasən, birsi baxḳa birawoɣa yaloɣandin jinayət qaplisa, yaloɣanliḳi ispatlinixi bilən u dəl xu jinayətkə tegixlik jaza bilən jazalinixi kerək idi. Huda Ayupni ḥəkḳaniy dəp ispatlisa, üq dostining gunaḥi bar degənlik. Xuning üqün bu səz ḥəm uning bir tiliki ḥəm dostlirioɣa boloɣan səmimiy agaḥlanduruxi bolup ḳalidu. ■ **27:8** Mat. 16:26; Luka 12:20 ■ **27:9** Ayup 35:12; Zəb. 18:41; 66:18; 109:7; Pənd. 1:28; 28:9; Yəx. 1:15; 16:12; Yər. 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4; Yḥ. 9:31; Yak. 4:3 □ **27:10** ***Rəzil adəm*** Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünəmdu? U ḥərdaim Təngrigə iltija ḳilalamdu?» — Ayupḳa nisbətən Hudaning uning ḳexida ḥazir boloɣanliḳi, uning Huda bilən alakidə boluxi uning ḥayatidiki əng bəhtlik ixtur. Bu bayanida u yamanlarda undak huxalliḳning yoḳluḳini, mundaklarning Hudaoɣa iltija ḳilalmaydioɣanliḳini bayḳioɣanliḳini ayan ḳilidu. Dikḳət ḳiliximizoɣa ərziyduki, Ayup nuroɣun ḳetim Hudaoɣa iltija ḳilip səzləydu, baxḳilaroɣa səz ḳilixtin tohtap turup Hudaoɣa biwasitə gəp ḳilidu. Birak uning üq dosti (ḥəm ahirida səzligən Elihu) bir ḳetimmu Hudaoɣa biwasitə səzliməydu. ■ **27:13** Ayup 20:29

Uning pərzəntlirining neni yetixməydu.□ ■
15 Uning əzidin keyin ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu,
Buning bilən ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu.□ ■
16 U kümüxlərni topa-qangdək yioⱪip dəwilisimu,
Kiyim-keqəklərni laydək kəp yioⱪsimu,
17 Bularning ⱨəmmisini təyyarlisimu,
Biraⱪ kiyimlərni ⱨəⱪⱪaniylar kiyidu;
Bigunaⱨlarmu kümüxlərni bəlüxidu.■
18 Uning yasioⱪan əyi pərwanining oⱪozisidək,
Üzümzarning kəzətqisi əzigə saloⱪan kəpidək box bolidu.
19 U bay bolup yetip dəm aloⱪini bilən,
Biraⱪ əng ahirⱪi ⱪetim keliduki,
Kəzini aqⱪanda, əmdi tügəxtim dəydu.■
20 Wəⱨimilər kəlkündək bexioⱪa kelidu;
Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu.□ ■
21 Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu;
Xiddət bilən uni ornidin elip yiraⱪⱪa etip taxlaydu.□
22 Boran uni ⱨeq ayimay, bexioⱪa urulidu;
U uning qanggilidin ⱪutulux üqün ⱨə dəp urunidu;
23 Biraⱪ *xamal* uningoⱪa ⱪarap qawak qalidu,
Uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu».□

28

Danaliⱪni izdəx

1 — «Xübⱨisizki, kümüx tepilidioⱪan kanlar bar,

□ **27:14** **« *Rəzil adəmning*** baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu» — Ayupning yamanlarning akiwitini təswirligən ⱨəm xundaⱪla dostlirining səzigə səl ⱪoxuloⱪandək pozitsiyisini bildürgən bu bayani uning bayanliri iqidə qüxinixkə əng təs boloⱪan bayanlardur. Qünki bu səzlərning mənisi eniⱪ boloⱪini bilən, uning ilgiriki degənlirigə ⱪarimuⱪarxi bolup qiⱪidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliⱪining səwəbi nemə? Nemixⱪa xunqə kəp rəzillər ⱨeq jazalanmay miskinlərni halioⱪanqə ezidu? Bəzidə yamanlar pexkəllikkə uqraydu, biraⱪ gunaⱨsizlarmu ohxaxla uqraydu; ⱨeqⱪandaⱪ tərtipni bayⱪioⱪili bolmaydu» — degəndək səzlərni ⱪiloⱪanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu…» degən səzlər eytilidu. Bu zadi ⱪandaⱪ gəp? Biz bu məsiligə nisbətən xundaⱪ ⱪaraymizki, Ayupning reallikⱪa yüzlinixtiki jüriti muxu yərdə əz-əzigə təsəlli berix üqün səl ajizliⱪ ⱪiloⱪan boluxi mumkin. Biz «ⱪoxumqə səz»imizdə bu ix tooⱪruluⱪ yənə azraⱪ tohtilimiz. ■ **27:14** Ⱪan. 28:41; Ⱨox. 9:13 □ **27:15** **«Ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu» —** «əlüm» muxu yərdə bəlkim birhil waba yaki birhil eoⱪir kesəlni kərsitidu. **«biwasitə dəpnə ⱪilinidu»** — demək, ⱨeqⱪandaⱪ daoⱪduoⱪisiz tezdin dəpnə ⱪilinidu. Bəlkim yuⱪumluⱪ kesəl yaki waba bilən əlgən bolsa kerək. **«…ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu» —** bəlkim balayi’apət ularoⱪa yeⱪinlixixi bilən yaki ohxax səwəb bilən rəsmiy matəm tutuxⱪa ülgürəlməydu. Buningdin kərüwelixⱪa boliduki, Ayupning pəⱪət bir ayali bar idi ⱨəm «bir ər, bir hotunluⱪ» boluxni ⱪuwwətligən (29-babnimu kərüng). Uning deyixiqə, yamanlar kəp hotunluⱪ boluxi mumkin. ■ **27:15** Zəb. 78:64 ■ **27:17** Pənd. 28:8; Top. 2:26 ■ **27:19** Zəb. 49:16-20 □ **27:20** **«Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu» —** Ayupning «ⱪara ⱪuyun»ni tiloⱪa elixi xundaⱪ bir ⱪara ⱪuyunning yiraⱪtin keliwatⱪanliⱪini puritidu. 38-babta bu ⱪara ⱪuyun ularning üstigə qüxidu. ■ **27:20** Ayup 15:21; 18:11 □ **27:21** **«Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu» —** Pələstində «xərⱪ xamili» əwjigə qiⱪⱪan waⱪtida intayin ⱪorⱪunquluⱪ, əxəddiy bolup pütün dərəhlərnimu yulup yiraⱪlaroⱪa taxliwetələydu. □ **27:23** **«Biraⱪ xamal … uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu» —** «ux-ux ⱪilix» məshirə ⱪilixni bildüridu.

Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur;□
2 Təmür bolsa yər astidin ⱪeziwelinidu,
Mis bolsa taxtin eritilip elinidu.
3 Insanlar *yər astidiki* ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu;
U yər ⱪərigiqə qarlap yürüp,
Ⱪarangɵuluⱪⱪa təwə, ɵlümning sayisidə turɵlan taxlarni izdəydu.□
4 U yər yüzidikilərdin yiraⱪ jayda tik bolɵlan ⱪuduⱪni kolaydu;
Mana xundaⱪ adəm ayaɵ basmaydiɵlan, untulɵlan yərlərdə ular arɵlamqini tutup boxluⱪta pulanglap yüridu,
Kixilərdin yiraⱪta esilip turidu.
5 Axliⱪ qiⱪidiɵlan yər,
Təkti kolanɵlanda bolsayalⱪundək kərünidu;
6 Yərdiki taxlar arisidin kək yaⱪutlar qiⱪidu,
Uningda altun rudisimu bardur.
7 U yolni ⱨeqⱪandaⱪ alɵur ⱪux bilməydu,
Ⱨətta sarning kəzimu uningɵa yətmigən.
8 Ⱨakawur yirtⱪuqlarmu u yərni ⱨeq dəssəp baⱪmiɵlan,
Əxəddiy xirmu u jaydin ⱨeqⱪaqan ɵtüp baⱪmiɵlan.
9 Insan balisi ⱪolini qaⱪmaⱪ texining üstigə təgküzidu,
U taɵlarni yiltizidin ⱪomuriwetidu.
10 Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu;
Xundaⱪ ⱪilip uning kəzi ⱨərhil ⱪimmətlik nərsilərni kəridu;□
11 Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu;
Yoxurun nərsilərni u axkarilaydu.□
12 Biraⱪ danaliⱪ nədin tepilar?
Yorutuluxning makani nədidu?
13 Insan baliliri uning ⱪimmətliklikini ⱨeq bilməs,
U tiriklərning zeminidin tepilmas.
14 *Yər* tegi: «Məndə əməs» dəydu,
Dengiz bolsa: «Mən bilənmu billə əməstur» dəydu.■
15 Danaliⱪni sap altun bilən setiwalɵili bolmaydu,
Kümüxnimu uning bilən bir tarazida tartⱪili bolmas.■
16 Ⱨətta Ofirda qiⱪidiɵlan altun, aⱪ ⱨeⱪiⱪ yaki kək yaⱪut bilənmu bir tarazida tartⱪili bolmaydu.□
17 Altun wə hrustalnimu uning bilən selixturɵili bolmaydu,

□ **28:1 «Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur» —** yaki «altunning qayⱪilidiɵlan ɵz orni bardur». Danaliⱪ təwsiyə ⱪilinɵlan 28-babtiki bu güzəl xeirni bəzi alimlar Ayupning ɵz səzi əməs, bəlki kitabning yazɵuqisi tekistkə ⱪisturup ⱪoxⱪan bir xeir, dəp ⱪaraydu. Buning məⱪsiti, oⱪurmənlərning ⱨəⱪiⱪiy danaliⱪni təⱨlil ⱪilixiɵa yardəm bolsun degən süpəttə xeirni otturiɵa ⱪoyɵlan. Biz bu pikirgə ⱪayil bolduⱪ. Bu pikirgə bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlaxturup mundaⱪ dedi: —» degən səzlər bilən baxlinidu, ⱪariɵlanda 27:23-ayət bilən baɵliⱪ. Baxⱪa alimlar bu bayanlar Ayupning ɵz aɵzidin qiⱪⱪan bayanlardur, «1-ayətning «xübⱨisizki» (yaki «qünki») degən baɵliɵuqi bilən baxlinixi buningɵa ispat bolalaydu», dep ⱪaraydu. Ⱪaysi pikir tooɵra boluxidin kət'iynəzər, bu babtiki ⱨəⱪiⱪətlər xübⱨisizki Ayupning etiⱪadining ⱨəm u muyəssər bolɵlan wəⱨiylirining tegi ⱨəm uli bolɵlanidi. Keyin biz məzkur kitabni yazɵuqining kim ikənliki tooɵruluⱪ qüxənqə berimiz. □ **28:3 «Insanlar yər astidiki ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu» —** demək, insanlar yaⱪutlarni izdəxtə yər astidiki ⱪarangɵuluⱪni qiraɵlar bilən yorutidu; 4-5-ayətlərdə ularning arɵlamqilarɵa esilip yər astiɵa qüxüp hətərgə təwəkkül ⱪilɵanliⱪi təswirlinidu. □ **28:10 «Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu» —** bu ⱪanallar bəlkim yər astidiki suni tonillardin qiⱪirix üqün kolanɵlan. □ **28:11 «Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «U eⱪinlarning mənbilirini izdəp tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22 ■ **28:15** Pənd. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16 «Ofirda qiⱪidiɵlan altun» —** Ofir degən yərdiki altun naⱨayiti sap idi.

Esil altun qaqa-quqilar uning bilən heq almaxturulmas.
18 U ünqə-marjan, hrustalni adəmning esidin qiqiridu;
Danaliqni elix qizil yaqutlarni elixtin əwzəldur.
19 Efiopiyədiki serik yaqut uningoɣa yətməs,
Serik altunmu uning bilən bəslixəlməydu.
20 Undaqta, danalik nədin tepilidu?
Yorutuluxning makani nədidu?■
21 Qünki u barlik hayat igilirining kəzidin yoxuruloɣan,
Asmandiki uqar-qanatlardinmu yoxurun turidu.
22 Ḥalakət wə ölüm pəqətla: «Uning xəḥritidin həwər alduq» dəydu.■
23 Uning mangoɣan yolini qüxinidioɣan,
Turidioɣan yerini bilidioɣan pəqətla bir Hudadur.
24 Qünki Uning kəzi yərning kərigiqə yetidu,
U asmanning astidiki barlik nərsilərni kəridu.
25 U xamallarning küqini tarazioɣa saloɣanda,
Dunyaning sulirini ölqigəndə,■
26 Yamoɣurloroɣa qanuniyət qüxürginidə,
Güldürmamining qaqmiqioɣa yolini bekitkinidə,
27 U qaoɣda U danaliqqa qarap uni bayan qiloɣan;
Uni nəmunə qilip bəlgiligən;
Xundaq, U uning bax-ayioɣioɣa qarap qiqip,□
28 Insanoɣa: «Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur;
Yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur» — degən». □ ■

29

Ilgiriki bəhtlik künlərni əsləx

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaq dedi: —
2 «Aḥ, əḥwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi,
Təngri məndin həwər aloɣan künlərdikidək bolsidi!□
3 U qaoɣda Uning qirioɣi beximoɣa nur qaqqan,
Uning yoruqluqi bilən qarangoɣuluqtin ötüp kətkən bolattim!
4 Bu ixlar mən qiran waqtimda,
Yəni Təngri qedirimda manga sirdax *dost* boloɣan waqitta boloɣanidi!□
5 Ḥəmmigə Qadir mən bilən billə boloɣan,
Mening yax balilirim ətrapimda boloɣan;
6 Mening basqan qədəmlirim serik mayoɣa qəmülgən;

■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pənd. 8:29 □ **28:27** **«U qaoɣda *Huda*** danaliqqa qarap uni bayan qiloɣan» — buning mənisi bəlkim Hudaning dunyaning yaritilixi arqilik danaliqni bayan qiloɣanliqini öz iqigə alidu. □ **28:28** **«Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur; yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur»** — bu babtiki sözlər insan balilirining yər astida esil taxlarni izdixini tənqid qiloɣan əməs, bəlki ularning u ixta ixlətkən parasitigə həm jüritigə qayil boloɣan. Biraq məyli adəmning qanqə parasiti, qanqə jüriti bolsun, özining bu hususiyətlirigila tayansa danaliqqa erixməydu; pəqətla Rəb Pərwərdigardin əyminixkə baxlisila, danaliqqa erixixkimu baxlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlaxsila, yorutuluxqa baxlaydu. Bu xübḥisizki, Ayupning etiqadining həm u muyəssər boloɣan wəḥiylirining tegi həm uli boloɣanidi. ■ **28:28** Zəb. 111:10; Pənd. 1:7; 9:10 □ **29:2** **«Aḥ, əḥwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi!»** — bu bayanoɣa qarioɣanda, Ayupni balayi'apət basqanliqioɣa birnəqqə ay boloɣanidi. □ **29:4** **«... qiran waqtimda, yəni Təngri qedirimda manga sirdax dost boloɣan waqitta boloɣanidi!»** — enik turuptuki, Ayup əsli Huda bilən yeqin dostluqta ötkənidi. Ḥeqqandaq gumanimiz yoqki, bu dostluqning sezimidin məḥrum bolux uningoɣa nisbətən əng azablik ix boldi.

Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan;□
7 Xəḥər dərwazisiƣa qikḳan waḳtimda,
Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda,□
8 Yaxlar meni kərüpla əyminip özlirini qətkə alatti,
Ḳerilar bolsa ornidin turatti,
9 Xaḥzadilərmu gəptin tohtap,
Ḳoli bilən aƣzini etiwalatti.
10 Akṣəngəklərmu tinqlinip,
Tilini tangliyiƣa qapliwalatti.
11 Ḳulaḳ səzümni anglisila, manga bəht tiləytti,
Kəz meni kərsila manga yahxi guwaḥlik berətti.
12 Qünki mən manga ḥimayə bol dəp yelinƣan ezilgüqilərni,
Panaḥsiz ḳalƣan yetim-yesirlarnimu ḳutḳuzup turattim.■
13 Ḥalak bolay degən kixi manga bəht tiləytti;
Mən tul hotunning kənglini xadlandurup nahxa yangratḳuzattim.
14 Mən ḥəkḳaniylikni ton ḳilip kiyiwaldim,
U meni öz gəwdisi ḳildi.
Adalətlikim manga yepinqa ḥəm səllə bolƣan.■
15 Mən koroƣa kəz bolattim,
Tokuroƣa put bolattim.
16 Yoḳsullaroƣa ata bolattim,
Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim.□
17 Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim,
Oljisini qixliridin elip ketəttim.□
18 Ḥəm: «Mening künlirim ḳumdək kəp bolup,
Öz uwamda raḥət iqidə ölimən» dəyttim;
19 Ḥəm: «Yiltizim sularoƣiqə tartilip baridu,
Xəbnəm pütün keqiqə xehimoƣa qaplixip yatidu;
20 Xəḥritim ḥərdaim məndə yengilinip turidu,
Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim.□
21 Adəmlər manga ḳulaḳ salatti, kütüp turatti;
Nəsiḥətlirini anglay dəp süküt iqidə turatti.
22 Mən gəp ḳiloƣandin keyin ular ḳayta gəp ḳilmaytti,
Səzlirim ularning üstigə xəbnəm bolup qüxətti.
23 Ular yamoƣurlarni kütkəndək meni kütətti,
Kixilər *waḳtida yaoƣḳan* «keyinki yamoƣur»ni ḳarxi aloƣandək səzlirimni aoƣzini eqip iqətti!□
24 Ümidsizlənginidə mən uloroƣa ḳarap külümsirəyttim,

□ **29:6 «… Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan»** — bu ayəttə kərsitilgini Ayupning ilgiri intayin bay ḥalini təswirləydu. □ **29:7 «Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda»** — xəḥərning (qong) dərwazisi yaki uning aldidiki məydan bolsa xəḥərning aḳsaḳalliri ḥəm ḳaziliri yiƣilidiƣan, dəwalarni anglaydiƣan jay idi. ■ **29:12** Zəb. 72:12-14; Pənd. 21:13 ■ **29:14** Yəx. 59:17; Əf. 6:10-17; 1Tes. 5:8 □ **29:16 «Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim»** — Ayupning bu aditi naḥayiti az uqraydiƣan pəzilət bolup, Ayupning intayin aliyjanab ikənlikini ispatlaydu. Uning mana muxundaḳ ixliri tüpəylidinmu nuroƣun düxmənliri pəyda boloƣan boluxi mumkin. □ **29:17 «Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim, oljisini qixliridin elip ketəttim»** — Ayupning pəziliti ḥərgiz hiyalpərəslərning qiraylik nəzəriyiliri əməs. □ **29:20 «Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim»** — «oḳya» muxu yərdə bəlkim adillik üqün kürəx ḳilidiƣan öz baturlikining, jüritining simwoli boluxi mumkin. □ **29:23 «keyinki yamoƣur»** — Pələstində 3-ayda yaoƣidu. U ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir dehḳan «keyinki yamoƣur»ƣa təxnadur, ular uni bək ḳədirləydu.

Yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti.□
25 Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim,
Ularning arisida kattiwax bolup olturattim,
Ⱪoxunliri arisida turoɣan padixaⱨdək yaxayttim,
Biraⱪ buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim». □

30

Ⱨazirⱪi bəhtsiz künlər

1 — «Biraⱪ ⱨazir bolsa, yaxlar meni mazaⱪ ⱪilidu,
Ularning dadilirini ⱨətta padamni baⱪidioɣan itlar bilən billə ixləxkə yol ⱪoyuxnimu yaman kərəttim.
2 Ularning maoɣduri kətkəndin keyin,
Ⱪolidiki küq manga nemə payda yətküzəlisun?
3 Yoⱪsuzluⱪ ⱨəm aqliⱪtin yigləp kətkən,
Ular uzundin buyan qəldərəp kətkən dəxt-bayawanda ⱪuruⱪ yərni oɣajaydu.
4 Ular əmən-xiwaⱪni qatⱪallar arisidin yulidu,
Xumbuyining yiltizlirinimu terip əzlirigə nan ⱪilidu.
5 Ular əl-yurtlardin ⱨəydiwetilgən bolidu,
Kixilər ularni kərüpla ooɣrini kərgəndək warⱪirap tillaydu.
6 Xuning bilən ular sürlük jiloɣilarda ⱪonup,
Taxlar arisida, oɣarlar iqidə yaxaxⱪa məjbur bolidu.
7 Qatⱪalliⱪ arisida ular ⱨangrap ketidu,
Tikənlər astida ular dügdiyip olturixidu;
8 Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zemindin sürtoⱪay ⱨəydiwetilgən.
9 Mən ⱨazir bolsam bularning ⱨəjwiy nahxisi,
Ⱨətta səz-qəqikining dəstiki bolup ⱪaldim!■
10 Ular məndin nəprətlinip,
Məndin yiraⱪ turup,
Yüzümgə tükürüxtinmu yanmaydu.■
11 Qünki *Huda* mening ⱨayat rixtimni üzüp, meni japaoɣa qəmdürgən,
Xuning bilən xu adəmlər aldimda tizginlirini eliwətkən.
12 Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup,
Ular putumni turoɣan yeridin ittiriwətməkqi,
Ular sepilimoɣa ⱨujum pələmpəylirini kətürüp turidu;□
13 Ular yolumni buzuwetidu,
Ularning ⱨeq yələnqüki bolmisimu,

□ **29:24** **«Ümidsizlənginidə mən ularoɣa ⱪarap külümsirəyttim, yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Bəlkim uning mənisi: «Mening ularoɣa ümid yətküzidioɣan yüzümning nuri məoɣlup boloɣan əməs» — demək, mən ularoɣa bərgən ümid yoⱪⱪa qiⱪⱪan əməs, deməkqi. Baxⱪa bir hil tərjimisi: «Mening yüz nurum ularoɣa qeqilixi bilənla ular ⱪayta ümidsizlənmidi». Ikki hil tərjimining mənisi bir-birigə yeⱪin. Baxⱪa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **29:25** **«Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim…»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Mən ularoɣa ⱨakim boluxⱪa tallanoɣanidim; …». **«…Ularning arisida … ⱪoxunliri arisida turoɣan padixaⱨdək yaxayttim, biraⱪ buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim»** — gərqə uning mərtiwisi bək yuⱪiri bolsimu, u ⱨeqⱪaqan ⱨakawurluⱪ ⱪilmioɣanidi, əksiqə pexkəllikkə uqrioɣiqilaroɣa təsəlli ⱨəm yardəmlərni berip turatti. ■ **30:9** Ayup 17:6; Zəb. 69:11-12; Yioɣ. 3:14, 63 ■ **30:10** Ayup 19:19 □ **30:12** **«Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup…»** — bu yaxlar bəlkim yuⱪirida deyilgən miskinlərdin baxⱪa bir top kixilər boluxi mumkin.

Ḫalakitimni ilgiri sürməktə.
14 Ular sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu;
Wəyranilikimdin paydilinip qong taxlardək domilap kirixidu.□
15 Wəḫimilər burulup meni өz nixani ḳiloɳan;
Xuning bilən ḫərmitim xamal өtüp yoḳ boloɳandək ḫəydiwetildi,
Awatqiliḳimmu bulut өtüp kətkəndək өtüp kətti.
16 Ḫazir bolsa jenim ḳaqidin təkülüp kətkəndək;
Azabliḳ künlər meni tutuwaldi.
17 Keqilər bolsa, manga səngəklirimgiqə sanjimaḳta;
Aoɳriḳlirim meni qixləp dəm almaydu.
18 *Aoɳriḳlar* zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi;
Ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi.□
19 Huda meni sazliḳḳa taxliwətkən,
Mən topa-qangoɳa wə külgə ohxax bolup ḳaldim.
20 Mən Sanga nalə-pəryad kətürməktimən,
Biraḳ Sən manga jawab bərməysən;
Mən ornumdin tursam, Sən pəḳətla manga ḳarapla ḳoyisən.
21 Sən өzgirip manga bir zalim boldung;
Ḳolungning küqi bilən manga zərbə ḳiliwatisən;
22 Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən;
Boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən.□
23 Qünki Sən meni ahirida өlümgə,
Yəni barliḳ ḫayat igilirining «yioɳilix өyi»gə kəltürüwatisən.■
24 U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu,
U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ;□
25 Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap *dua ḳiloɳan* əməsmu?
Namratlar üqün jenim azablanmidimu?□ ■
26 Mən өzüm yahxiliḳ kütüp yürginim bilən, yamanliḳ kelip ḳaldi;
Nur kütkinim bilən, ḳarangoɳuluḳ kəldi.
27 Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu;
Azabliḳ künlər manga yüzləndi.□
28 Mən ḳuyax nurini kərməymu ḳaridap yürməktimən;

□ **30:14** **«Ular , *yəni axu yaxlar*** sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu... qong taxlardək domilap kirixidu» — əgər (biz 2-babta izaḫat ḳiloɳinimizdək) Ayup xəḫər sirtidiki qong kül dəwisidə olturoɳan bolsa, u mundaḳ yaxlarning mazaḳ ḳilixidin ḫeq ḳooɳdioɳuqisiz ḳalidu. Buningdin baxḳa yaxlar bəlkim uning ḫazirḳi ajizliḳidin paydilinip, u əslidə bir tərəp ḳiloɳan ixlarni ḫazir өz mənpəitigə buraydu. □ **30:18** **«Aoɳriḳlar zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi; ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi»** — baxḳa bir hil tərjimisi: — «Zor küq bilən kiyim-keqikim makqiyip kətti; manga kəngləkning yaḳisi qaplixip kətti», əsli tekistni qüxinix səl təs. Yənə baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) zor küq bilən kiyim-keqikimni tutuwaldi; u manga kənglikimning yaḳisi qaplaxḳandək meni baoɳlap ḳoydi». □ **30:22** **«Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən; boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən»** — oylaymizki, ḳara ḳuyun asta-asta ularoɳa yeḳinlixiwatidu. ■ **30:23** Ibr. 9:27 □ **30:24** **«U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu, U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ»** — bu jümlini üq hil tərjimə ḳilixḳa bolidu. Birinqisi, yuḳiriḳi tərjimə. Ikkinqisi bolsa, «Xübḫisizki adəm dərd-ələmdin nalə-pəryad kətürginidə, wəyran ḳilinoɳan kixigə kim ḳol təgküzüp ziyankəxlik ḳilidu?». Üqinqi hil tərjimisi «Adəm yiḳilip ketiwatḳinida ḳolini midirlitip ḳoymamdu? U ḫalak bolay deginidə nalə-pəryad kətürüxkə bolmamdu?». Əsli ibraniyqə tekistni qüxinix səl təs. □ **30:25** **«Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap dua ḳiloɳan əməsmu? Namratlar üqün jenim azablanmidimu?»** — əmdi kim Ayup üqün yioɳlaydu? Nemə terisang xuni orisən, degən gəp tooɳrimu? ■ **30:25** Zəb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27** **«Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu; azabliḳ künlər manga yüzləndi»** — uning aldida ḫeq ümid ḳalmioɳandək ḳilatti.

Halayiq arisida mən ornumdin turup, nalə-pəryad kətürimən.□
29 Mən qilbərilərgə qerindax bolup qaldim,
Ḥuwquxlarning ḥəmraḥi boldum.□ ■
30 Terəm qariyip məndin ajrap ketiwatidu,
Səngəklirim qiziqtin kəyüp ketiwatidu. ■
31 Qiltarimdin matəm mərsiyəsi qiqidu,
Neyimning awazi ḥaza tutquqilarning yioqisioqa aylinip qaldi». □

31

Özini aqlax üqün qəsəm iqix

1 «Mən kəzüm bilən əḥdiləxkən;
Xuning üqün mən qandaqmu qizlaroqa ḥəwəs qilip kəz taxlap yürəy?□
2 Undaq qilsam üstümdiki Təngridin alidioqan nesiwəm nemə bolar?
Ḥəmmigə qadirdin alidioqan mirasim nemə bolar?
3 Bu gunaḥning nətijisi ḥəqqaniysizlaroqa bala-qaza əməsmu?
Qəbiḥlik qiloqanlaroqa külpət əməsmu?
4 U mening yollirimni kərüp turidu əməsmu?
Ḥərbir qədəmlirimni sanap turidu əməsmu?■
5 Əgər sahtiliqqa ḥəmraḥ bolup mangoqan bolsam'idi!
Əgər putum aldamqiliq bilən billə boluxqa aldirioqan bolsa,
6 (Mən adillik mizanioqa qoyuloqan bolsam'idi!
Undaqta Təngri əyibsizlikimdin həwər alalaytti!)
7 Əgər qədimim yoldin qiqqan bolsa, kənglüm kəzümgə əgixip mangoqan bolsa,
Əgər qolumoqa ḥərqandaq daoq qaplaxqan bolsa,
8 Undaqta mən terioqanni baxqa birsi yesun!
Bihlirim yulunup taxliwetilsun!□
9 Əgər qəlbim məlum bir ayaldin azduruloqan bolsa,
Xu niyəttə qoxnamning ixik aldida paylap turoqan bolsam,■
10 Əz ayalim baxqilarning tügminini tartidioqan küngə qalsun,
Baxqilar uni ayaq asti qilsun.□
11 Qünki bu əxəddiy nomusluq gunaḥtur;
U soraqqilar təripidin jazalinixi kerəktur.
12 *Bu gunaḥ* bolsa adəmni ḥalak qiloquqi ottur;
U mening barliq tapqanlirimni yulup aloqan bolatti.

□ **30:28** **«Mən quyax nurini kərməymu qaridap yürməktimən»** — buning ikki mənisi bar: (1) Ayupning teni kesəldin qaridap kətti; (2) u əzi ailisidikilər üqün matəm tutup qara kiyim kiygən. Bu ikki əḥwal təng boluxi mumkin. □ **30:29** **«Ḥuwquxlarning…»** — yaki «təgiquxlarning…». **«Mən qilbərilərgə qerindax bolup qaldim, ḥuwquxlarning ḥəmraḥi boldum»** — qilbərilər ḥəm ḥuwquxlar qəl-bayawanlarda Ayuptək yiganə yaxaydu; ikkilisi Ayuptək naḥayiti mungluq nalə-pəryad kətüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zəb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zəb. 119:83; Yioq. 4:8; 5:10 □ **30:31** **«Neyimning…»** — yəni, «Mening «nəy»imning…» □ **31:1** **«Mən kəzüm bilən əḥdiləxkən; xuning üqün mən qandaqmu qizlaroqa ḥəwəs qilip kəz taxlap yürəy?»** — mana biz bu yərdin Ayupning əzining birdin bir ḥəmriyi boloqan ayalioqa sadiq bolup ətkənlikini kərüwalalaymiz. U əz ayalioqa pəqət sirttin qarioqandila əməs, bəlki qin yürikidin sadaqətmən idi. U bu babta nixan qiloqan pəzilət, Məsiḥ Əysa Injilda tələp qiloqan pəzilətkə naḥayiti yeqin kelidu (yəni, adəmning qəlb-oylirini baxquridioqan ḥəqqaniylik ḥəm meḥir-muḥəbbət). Injil, «Matta» 5-7-babni kərüng. ■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 32:19 □ **31:8** **«Bihlirim yulunup taxliwetilsun!»** — «bihlirim» degən səzning «balilirim» degən kəqmə mənisimu bar. ■ **31:9** Ayup 24:15; Pənd. 7:25 □ **31:10** **«Əz ayalim baxqilarning tügminini tartidioqan küngə qalsun»** — baxqa bir hil tərjimisi: «Ayalim baxqa birsi bilən billə bolsun».

13 Əgər ḳulumning yaki dedikimning manga ḳarita ərzi bolоḳan bolsa,
Ularning dəwasini kəzümgə ilmiоḳan bolsam,
14 Undaḳta Təngri meni soraḳḳa tartixḳa ornidin turоḳanda ḳandaḳ ḳilimən?
Əgər U məndin soal-soraḳ alimən dəp kəlsə,
Mən Uningоḳa ḳandaḳ jawab berimən?■
15 Meni baliyatḳuda apiridə ḳiloḳuqi ularnimu apiridə ḳiloḳan əməsmu.
Mən bilən u ikkimizni anilirimizning baliyatḳusida tərəldürgüqi bir əməsmu?■
16 Əgər miskinlərni өz arzu-ümidliridin toskan bolsam,
Əgər tul hotunning kəz nurini ḳarangоḳulaxturоḳan bolsam,
17 Yaki өzümning bir qixləm nenimni yaloḳuz yegən bolsam,
Uni yetim-yesir bilən billə yemigən bolsam
18 (Əməliyəttə yax waḳtimdin tartip ooḳli ata bilən billə bolоḳandək umu mən bilən billə turоḳanidi,
Apamning ḳorsiḳidin qiḳḳandin tartipla tul hotunning yөlənqüki bolup kəldim),
19 Əgər kiyim-keqək kəmlikidin ḥalak bolay degən birigə,
Yaki qapansiz bir yoḳsuloḳa ḳarap olturоḳan bolsam,
20 Əgər uning bəlliri *kiyimsiz ḳelip* manga bəht tilimigən bolsa,
Əgər u ḳozilirimning yungida issinmiоḳan bolsa,
21 Əgər xəḥər dərwazisi aldida «*Ḥөküm qiḳaroḳanlar arisida* mening yөlənqüküm bar» dəp,
Yetim-yesirlaroḳa ziyankəxlik ḳilixḳa ḳol kətürgən bolsam,
22 Undaḳta mürəm taoḳiḳidin ajrilip qüxsun!
Bilikim ügisidin sunup kətsun!
23 Qünki Təngri qüxürgən balayi'apət meni ḳorḳunqḳa salmaḳta idi,
Uning ḥəywitidin undaḳ ixlarni ḳət'iy ḳilalmayttim.
24 Əgər altunоḳa ixinip uni өz tayanqim ḳiloḳan bolsam,
Yaki sap altunоḳa: «Yөlənqükümsən!» degən bolsam,■
25 Əgər baylikḳlirim zor boloḳanliḳidin,
Yaki ḳolum aloḳan oḳəniymәttin xadlinip kətkən bolsam,■
26 Əgər mən ḳuyaxning julasini qaqḳanliḳini kөrüp,
Yaki ayning aydingda mangoḳanliḳini kөrüp,■
27 Kөnglüm astirtin azduruloḳan bolsa,
Xundaḳla *bularoḳa qoḳunup* aoḳzim ḳolumni söygən bolsa,
28 Bumu soraḳqi aldida gunaḥ dəp ḥesablinatti,
Qünki xundaḳ ḳiloḳan bolsam mən yuḳirida turоḳuqi Təngrigə wapasizlik ḳiloḳan bolattim.
29 Əgər manga nəprətləngən kixining ḥalakitigə ḳarioḳinimda xadlinip kətkən bolsam,
Bexioḳa külpət qüxkənlikidin huxal boloḳan bolsam —■
30 (Əməliyəttə u tügəxsun dəp ḳaroḳap, uning өlümini tiləp aoḳzimni gunaḥ ətküzüxkə yol ḳoymioḳanmən)■
31 Əgər qedirimdikilər mən tooḳruluḳ: «Hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmioḳan ḳeni kim bar?» demigən bolsa,□
32 (Musapirlardin koqida ḳaloḳini əzəldin yoḳtur;
Qünki ixikimni ḥərdaim yoluqiloroḳa eqip kəlgənmən)■

■ **31:14** Zəb. 44:20-21 ■ **31:15** Ayup 34:19; Pənd. 14:31; 17:5 ■ **31:24** Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ **31:25** Zəb. 62:10 ■ **31:26** Kan. 4:19 ■ **31:29** Pənd. 17:5 ■ **31:30** Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ **31:31** **«Əgər qedirimdikilər mən tooḳruluḳ: «hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmioḳan ḳeni kim bar?» demigən bolsa...»** — dərwəkə, Ayupning bu gepi ḥəm xuningoḳa ohxax nuroḳun səzliri ḥəḳiḳət bolmioḳan bolsa, əmdi өz yurtidikilər, qedirdikilər uni anglapla guwaḥliḳ ḳilip dərḥal inkar ḳilatti. ■ **31:32** Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9

33 Əgər Adəm’atimizdək itaətsizliklirimni yapqan,
Qəbiһlikimni kənglümgə yoxuroɣan bolsam,
34 Ңəmdə xuning üqün pütkül halayiq aldida uning axkarilinixidin qorqup yürgən bolsam,
jəmiyətning kəmsitixliri manga wəһimə qiloɣan bolsa,
Xuning bilən mən talaoɣa qiqmay yürgən bolsam,... □
35 — Aһ, manga qulaq saloɣuqi birsi bolsidi!
Mana, imzayimni qoyup berəy;
Ңəmmigə Qadir manga jawab bərsun!
Rəqibim mening üstümdin ərz yazsun!□
36 Xu ərzni zimməmgə artattim əməsmu?
Qoqum tajlardək beximoɣa kiyiwalattim.
37 Mən Uningoɣa qədəmlirimning pütün sanini ңesablap berəttim;
Xaһzadidək mən Uning aldioɣa barattim.□
38 Əgər əz etizlirim manga qarxi guwaһ bolup quqan kətürsə,
Uning qünəkliri bilən birgə yioɣlaxsa,
39 Qünki qiqaroɣan mewisini ңək təliməy yegən bolsam,
Ңəddigərlərni ңalsizlandurup nəpisini tohtatqan bolsam,
40 Undaqta buoɣdayning ornida xumbuya əssun!
Arpining ornida məstək əssun.

Mana xuning bilən *mən* Ayupning səzliri tamam wəssalam!» □

32

Yax yigit Elihu səz qilidu •••• U Hudaning Roһidin kəlgən təlim tooɣrisida səzləydu •••• «Ңəmmigə qadirning Roһi adəmgə təlim beridu»

1 Xuning bilən bu üq kixi Ayupqa jawab berixtin tohtidi; qünki ular Ayupning qarixida əzini ңəkqaniy dəp tonuydioɣanliqini bildi.
2 Andin Buzilik Ramning ailisidin boloɣan Barahəlning ooɣli Elihu isimlik yigitning oɣəzipi qozoɣaldi; uning oɣəzipi Ayupqa qarita qozoɣaldi, qünki u Hudani əməs, bəlki əzini tooɣra ңesablioɣanidi; □ 3 Uning oɣəzipi Ayupning üq dostlirioɣimu qaritildi, qünki ular Ayupqa rəddiyə bərgüdək səz tapalmay turup, yənila uni gunaһkar dəp bekitkənidi. 4 Biraq Elihu bolsa Ayupqa jawab berixni kütkənidi, qünki bu

□ **31:34 «Əgər Adəm’atimizdək itaətsizliklirimni yapqan... ... jəmiyətning kəmsitixliri manga wəһimə qiloɣan bolsa, xuning bilən mən talaoɣa qiqmay yürgən bolsam,...»** — (33-34-ayət) əslidə Adəm’atimiz gunaһini Hudadin yoxurmaqqi bolup dərəһlər iqigə məküwaloɣanidi. Əmiliyəttə adəm əz gunaһlirini Hudaning aldida oquq-axkara etirap qilsila dərһal uning yardimigə erixələydu. Xundaq qaraymizki, Ayup muxu yərdə «Əgər gunaһ qiloɣan bolsam, Hudaning aldida etirap qilattim; undaqta halayiqtin ңeq qorqmayttim» deməkqi. Bəzi adəmlərning gunaһ qilmasliqining birdinbir səwəbi baxqilarning kərüp qalmasliqi üqün bolidu — yəni halayiqning pikridin boloɣan qorqunqisidinla, halas. Ayup ңərgiz bundaq hildiki adəmlərdin əməs, ңərdaim Hudani əz aldida əng aliy oruno qoyidu. □ **31:35 «Ңəmmigə Qadir manga jawab bərsun! Rəqibim mening üstümdin ərz yazsun!»** — biz «mening rəqibim» degən bu səzni yənila Hudani kərsitidu, dəp təһlil qilimiz. Yənə bəzi xərһqilər uni Ayupning üq dostlini kərsitidu, dəp qaraydu. □ **31:37 «Mən uningoɣa qədəmlirimning pütün sanini ңesablap berəttim»** — «Uningoɣa» yəni Hudaoɣa, deməkqi. □ **31:40 «Arpining ornida məstək əssun!»** — «məstək» buoɣdayoɣa ziyan yətküzidioɣan birhil əsümlük; yənə «kürmək» dəpmu atilidu. □ **32:2 «Buzilik... Elihu»** — tooɣruluq: «Buz» dəp atilidioɣan bu jəmətning Edom milliti bilən, yəni «Ölük Dengiz»ning xərq təripidə turidioɣan bir millət bilən munasiwiti bar idi. Elihu bəlkim bu jəməttikilərdin boloɣan boluxi mumkin. Bu adəm dəsləptə bizgə tonuxturulmioɣan; biraq u qoqum bu tətəylənning yenida ularning gəplirini anglap olturoɣanlardin biri idi.

tətəylənning kərgən künliri əzidin kəp idi. 5 Elihu bu üq dostning aoɳzida ḥeqḳandaḳ
jawabi yoḳluḳini kərgəndin keyin, uning oɳəzipi ḳozoɳaldi.
6 Xuning bilən Buzilik Barahəlning ooɳli Elihu eoɳiz eqip jawabən mundaḳ dedi: —
«Mən bolsam yax, silər bolsanglar yaxanoɳansilər;
Xundaḳ boloɳaqḳa mən tartinip, bilgənlirimni silərgə ayan ḳilixtin ḳorḳup kəldim.■
7 Mən: «Yexi qong boloɳanlar *awwal* səzlixi kerək;
Yillar kəpəysə, adəmgə danaliḳni əgitidu», dəp ḳarayttim;□
8 Biraḳ ḥərbir insanda roḥ bar;
Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi uni əḳil-idraklik ḳilip yorutidu.□ ■
9 Lekin qonglarning dana boluxi natayin;
Ḳerilarning tooɳra ḥəküm qiḳaralixiмu natayin.■
10 Xunga mən: «Manga ḳulaḳ selinglar» dəymən,
Mənmu əz bilginimni bayan əyləy.
11 Mana, silər tooɳra səzlərni izdəp yürgininglarda,
Mən səzliringlarni kütkənmən;
Silərning munazirənglaroɳa ḳulaḳ salattim;
12 Xundaḳ, silərgə qin kənglümdin ḳulaḳ saldim;
Biraḳ silərdin ḥeqḳaysinglar Ayupḳa rəddiyə bərmidinglar,
Ḥeqḳaysinglar uning səzlirigə jawab berəlmidinglarki,
13 Silər: «Ḥəḳiḳətən danaliḳ taptuḳ!» deyəlməysilər;
Insan əməs, bəlki Təngri uningoɳa rəddiyə ḳilidu.□
14 Uning jənggə tiziloɳan ḥujum səzliri manga ḳaritiloɳan əməs;
Ḥəm mən bolsam silərning gəpliringlar boyiqə uningoɳa jawab bərməymən
15 (Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, ḳayta jawab berixmidi;
Ḥəmmə səz ulardin uqup kətti.
16 Mən kütüp turattim, qünki ular gəp ḳilmidi, bəlki jimjit ərə turup ḳayta jawab
bərmidi);□
17 Əmdi əzümning nəwitidə mən jawab berəy,
Mənmu bilginimni kərsitip berəy.
18 Qünki dəydioɳan səzlirim liḳ toldi;
Iqimdiki Roḥ manga türtkə boldi;□
19 Mana, ḳorsiḳim eqilmioɳan xarab tulumioɳa ohxaydu;

■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7** **«Yexi qong boloɳanlar» —** ibraniy tilida «künliri kəp boloɳanlar». **«Yillar kəpəysə, adəmgə danaliḳni əgitidu» —** yaki «Yaxanoɳan adəm kixilərgə danaliḳni əgitidu». □ **32:8** **«Biraḳ ḥərbir insanda roḥ bar; Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi uni əḳil-idraklik ḳilip yorutidu» —** xübḥisizki, Elihuning bu səzi u qüxinip yətkən qong ḥəḳiḳətlərning biridur. Tətəylən jümlidin Ayupning əzimu buni tiloɳa kəp almioɳan. Elihu Hudaning Roḥi (Muḳəddəs Roḥ) ḥərbir insanoɳa əzining roḥi ḥəm wijdani arḳilik wəḥiy berip, səz ḳilip sawaḳ əgitidu degən təlimni beridu. Insanning Hudaning Roḥining təlimini anglimaydioɳanliḳining səwəbliri tooɳrisida u keyin azraḳ səzləydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pənd. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21 ■ **32:9** Ayup 12:12 □ **32:13** **«Silər: «ḥəḳiḳətən danaliḳ taptuḳ!» deyəlməysilər; insan əməs, bəlki Təngri uningoɳa rəddiyə ḳilidu» —** Elihu: Üq dostning Ayupning səzigə rəddiyə bərgüdək jawabni tapalmioɳanliḳining bir səwəbi ularning əz pikri-təjribisigə tayanoɳanliḳi, Hudaning əzidinla biwasitə danaliḳ izdimigənlikidin boldi, dəp ḳaraydu. Uning kəzḳarixi bu jəḥəttin tooɳra boluxi mumkin. □ **32:16** ***«Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, ... Mən kütüp turattim, qünki ular ... Jimjit ərə turup ḳayta jawab bərmidi»*** — bu səzlər (15-16-ayət) bizgə kitabning yazoɳuqisining, yəni bu ixlarni hatiriligüqining kim ikənlikigə nisbətən yip uqi təminləydu. Kitabtiky nəsriy (xeiriyət xəklidə bolmioɳan) ḳisimlarda pəḳət bu yərdila «mən» degən almaxni uqritimiz. Xunga biz xundaḳ ḳaraymizki, məzkur kitabni yazoɳuqi Elihu boluxi kerək. Biz uning ərxtə boloɳan kengəxlərdin ḳandaḳ həwərdar boloɳanliḳini bilməymiz. Xunisi eniḳki, u əzi bayan ḳiloɳandək «ḥərbir adəmgə təlim bərgüqi boloɳan Hudaning Roḥi»ning wəḥiysi arḳilik xu ixlarni bilgən; xuning bilən u bu ixlarni hatirə ḳalduroɳan bolsa kerək. □ **32:18** **«Iqimdiki Roḥ manga türtkə boldi» —** Elihu ikkinqi ḳetim Muḳəddəs Roḥning təsirini tiloɳa alidu. U Ayupḳa bərməkqi boloɳan təlimini dəl muxu Roḥtin kəlgən, deməkqi.

Yengi xarab tulumliri partlap ketidiɣandək partlaydiɣan boldi.
20 Xunga mən səz ⱪilip iqimni boxitay;
Mən ləwlirimni eqip jawab berəy.
21 Mən ḥeqkimgə yüz-hatirə ⱪilmaymən;
Wə yaki ḥeq adəmgə huxamət ⱪilmaymən.
22 Mən huxamət ⱪilixni өgənmigənmən; undaⱪ bolidiɣan bolsa,
Yaratⱪuqum qoⱪum tezla meni elip ketidu». □

33

Elihuning birinqi bayani — Huda adəmlərgə bərgən tərbiyilər

1 «Əmdiliktə, i Ayup, bayanlirimɣa ⱪulaⱪ salɣaysən,
Səzlirimning ḥəmmisini anglap qiⱪⱪaysən.
2 Mana ḥazir ləwlirimni aqtim,
Aɣzimda tilim gəp ⱪilidu.
3 Səzlirim kənglümdək durus bolidu,
Ləwlirim sap bolɣan təlimni bayan ⱪilidu.□
4 Təngrining Roḥi meni yaratⱪan;
Ḥəmmigə Ⱪadirning nəpisi meni janlanduridu.□
5 Jawabing bolsa, manga rəddiyə bərgin;
Səzliringni aldimɣa səpkə ⱪoyup jənggə təyyar turɣin!
6 Mana, Təngri aldida mən sanga ohxax bəndimən;
Mənmu laydin xəkilləndürülüp yasalɣanmən.■
7 Bərḥəⱪ, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaⱪqi əməsmən,
Wə yaki mən salɣan yük sanga besim bolmaydu.□
8 Sən dərwəⱪə ⱪuliⱪimɣa gəp ⱪildingki,
Өz awazing bilən: —■
9 «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən;
Mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yoⱪ…
10 Mana, Huda məndin səwəb tepip ḥujum ⱪilidu,
U meni Өz düxmini dəp ⱪaraydu;■
11 U putlirimni kixənlərgə salidu,

□ **32:22** **«Mən huxamət ⱪilixni өgənmigənmən; undaⱪ bolidiɣan bolsa, yaratⱪuqum qoⱪum tezla meni elip ketidu»** — xübḥisizki, ḥeqkimgə yüz-hatirə ⱪilmasliⱪ tooɣridur; bu lilla gəp ⱪilixtiki aldinⱪi bir xərt. Biraⱪ Elihu Ayupning «**Hudaɣa** huxamət ⱪilix» gunaḥtur, degən səzini (7:11-13ni kərüng) qüxənmigəndək ⱪilatti; xunga Elihu pəⱪətla «**adəmgə** huxamət ⱪilix» tooɣrisida səzləydu. □ **33:3** **«Səzlirim kənglümdək durus bolidu, ləwlirim sap bolɣan təlimni bayan ⱪilidu»** — biz Elihuning səzlirining bəzilirini naḥayiti durus, xundaⱪla Hudaning Roḥining təlimi bilən kəlgən, dəp ⱪarisaⱪmu, bəzi jaylarda u yənila өz natiⱪliⱪi bilən səz ⱪilidu. Əgər bizning Elihu məzkur kitabning yazɣuqisi degən pikrimiz tooɣra bolidiɣan bolsa, u jəzmən bu jəḥəttə өz kəmqilikini səzməy ⱪalmaydu. Xundaⱪtimu u biz üqün bu əməliy səḥbətni təswirləp ⱪaldurɣan; өzining nemə degənlikinimu (səzmən bolsimu)biz üqün səmimiylik bilən hatiriləydu. Bəzidə biz ḥətta uning səzliridin uni bir ḥakawur adəm ohxaydu dəp pərəz ⱪilip ⱪalimiz. Ḥalbuki, bizmu bilip yetiximiz kerəkki, məlum kixining səzmən bolup kətkənliki bilən gəplirining ḥəmmisi ⱪuruⱪ boluxi natayin. Biz ḥəmmə adəmning səzini səwr-taⱪət ḥəm diⱪⱪət bilən angliximizɣa tooɣra kelidu. Buningdin sirt, Elihuning xeir xəkildə bolɣan bayanliri baxⱪa səzligüqilərning xeiriy səwiyisigə yətməydu. Bu yənə uning bizgə bu əməliy ixlarni, əməliy bayanlarni əyni-əyni ⱪəyt ⱪilɣanliⱪini ispatlaydu. □ **33:4** **«Ḥəmmigə Ⱪadirning nəpisi meni janlanduridu»** — yaki «Ḥəmmigə Ⱪadirning nəpisi manga jan bərgən». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7** **«Bərḥəⱪ, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaⱪqi əməsmən»** — Elihu muxu yərdə Ayupⱪa baxⱪilarning səzlirining eɣir kəlgənlikini, xundaⱪla uning өzining bəzi hiyalliridin ⱪorⱪup kətkənlikini azraⱪ sezip, uni hatirjəm ⱪilmaⱪqi bolɣan boluxi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5 ■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11

Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim.□ ■
12 Mana, mən sanga jawab berəyki,
Bu ixta geping tooɣra əməs;
Qünki Təngri insandin uluoɣdur.
13 Sən nemixkа uning bilən dəwalixip: —
U Өzi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?□
14 Qünki Təngri ḥəkiкətən gəp kilidu;
Bir ketim, ikki ketim,
Lekin insan buni səzməydu;□
15 Qüx kərgəndə, keqidiki oɣayibanə alamättə,
— (Kattik uyku insanlarni baskanda,
Yaki orun-kərpiliridə ügdək baskanda) —
16 — Xu qaoɣlarda U insanlarning kulikini aqidu,
U ularoɣa bərgən nəsiḥətni *ularning yürikigə* məḥürləydu.□
17 Uning məksiti adəmlərni *yaman* yolidin yanduruxtur,
Insanni təkəbburluktin sakлaxtur;□
18 Buning bilən *Huda* adəmning jenini kəz yətməs ḥangdin yandurup, sakлaydu,
uning ḥayatini kiliqlinixtin kooɣdaydu.
19 Yaki bolmisa, u orun tutup yetip kalоɣinida aoɣrik bilən,
Səngəklirini өz-ara sokuxturup biaram kilix bilən,
Tərbiyə kilinidu.
20 Xuning bilən uning pütün wujudi taamdin nəprətlinidu,
Uning jeni ḥərhil nazu-nemətlərdin kaqidu.■
21 Uning eti kəzdin yokilip ketidu,

□ **33:11** ***«Ayupning*** «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yok… Mana, Huda məndin səwəb tepip … Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim» — (9-11-ayətlər) Elihu Ayupka: «Kulikimoɣa mundak gəp kilding» dəp uning kilоɣan üq gepini əyibləydu. Birinqisi səz: «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yok…». Əməliyəttə, Ayup bu səzlərni kilmioɣan; u pəkət Hudaoɣa: «Ḥərbir gunaḥimni etirap kilip kəqürüm kilindim, ḥazir wijdanimoɣa hilap ḥeq gunaḥimning barlikini bilməymən» degəndək səzlərni kilоɣan. Bu səz өzini pütünləy sap, pütünləy bigunaḥ, degənlik əməs, əlwəttə. Elihu muxu yərdə hatalik өtküzidu. Ikkinqisi səz: «Mana, Huda səwəb tepip manga ḥujum kilidu, U meni Өz düxmini dəp kəraydu» — Bu səz rastla 13:24də wə yənə 14:7də tepilidu. Üqinqisi səz: «U mening putlirimni kixənlərgə salidu, ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — bu səz 13:27də tepilidu. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16 □ **33:13** **«Sən nemixkа … — «U Өzi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?» —** Ayup əslidə «U Өzi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» demigən; bəlki u Hudaning **bəzi** kilоɣan ixlirini, bolupmu өz bexioɣa qüxürgənlirini qüxəndürməydioɣanlikini eytkanidi. Elihuningmu muxu yeridə hatalikі bar. Baxka bir hil tərjimisi: «Sən nemixkа uning bilən dəwalixip: — «U insanning ḥəmmə səzlirigə ḥeq jawab bərməydu» dəp yürisən?». □ **33:14** **«Bir ketim, ikki ketim» —** bəlkim «birnəqqə ketim» wə xuningdək «ḥərhil yol bilən» degənni kərsitidioɣan bir ibarə boluxi mumkin. □ **33:16** **«… U insanlarning kulikini aqidu, U ularoɣa bərgən nəsiḥətni ularning yürikigə məḥürləydu» —** biz Elihuning bu səzini naḥayiti əḥmiyiti bar dəp karaymiz. U Huda Өz Roḥi arkilik insanoɣa səzlirini yətküzüp nəsiḥət kilidu, dəydu; əgər insan bu səzlərgə kulak salmisa, Huda yənila xəpkiti bilən qüxlər arkilik insan kulikini eqip bu agaḥlanduruxlirini ḥəm nəsiḥitini bekitip məḥürləydu. Ikkinqi kurning baxka bir hil tərjimisi: «U ularni agaḥlar bilən korkitidu». □ **33:17** **«Uning məksiti adəmlərni yaman yolidin yanduruxtur, insanni təkəbburluktin sakлaxtur» —** Elihuning qüxəndürüxi boyiqə eytkanda, insanning əng qong məsilisi təkəbburluktin ibarət. Huda Өz iltipati arkilik awwal insanoɣa Roḥi arkilik nəsiḥət kilidu; anglimisa u qüxlər arkilik nəsiḥətni bekitidu; yənə anglimisa kesəllik yaki baxka müxküllüklər bilən adəmni agaḥlandurup, uni ḥalakəttin yanduridu (18-22-ayətlər). Bu jazalax əməs, bəlki Hudaning muḥəbbitidin qikkan tərbiyidur; U mana muxular arkilik insanni өz təkəbburlukining akiwitidin kooɣdap kalidu. Elihuning bu təlimi insan üqün zor əḥmiyətkə igə; Elihuning təlimi Ayupning əḥwali tooɣrisida qüxənqə bərmigən bilən, uning səzlirining Ayupka azrak paydisi təgkən bolsa kerək; azab-okubətlər bolsa, dərwəkə kəlbidiki təkəbburlukni axkarilaydu. Ayupning ahirida kilоɣan towiliri asasən өz təkəbburlukioɣa nisbətən boloɣan (42-bab). ■ **33:20** Zəb. 107:18

Əslidə kərünməydiƣan səngəkliri bərtüp qiƙidu.
22 Buning bilən jeni kəz yətməs ƕangƣa yeƙin kelidu,
Ƕayati ƕalak ƙilƣuqi pərixtilərgə yeƙinlixidu;
23 Birak, əgər uning bilən bir tərəptə turidiƣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa,
Yəni mingining iqidə birsi bolsa,
— Insan balisiƣa tooƣra yolni kərsitip beridiƣan kelixtürgüqi bolsa,□
24 Undakta *Huda* uningƣa xəpƙət kərsitip: «Uni ƕangdin qüxüp ketixtin ƙutkuzup ƙoyƣin,
Qünki Mən nijat-ƙutuluxka kapalət aldim» — dəydu.□
25 Buning bilən uning ətliri balilik wakƫidikidin yumran bolidu;
U yaxlikiƣa kaytidu.
26 U Təngrigə dua ƙilidu, U xəpƙət ƙilip uni ƙobul ƙilidu,
U huxal-huram təntənə ƙilip Uning didarini kəridu,
Ƕəmdə *Huda* uning ƕəkkaniylikini əzigə kayturidu.■
27 U adəmlər aldida küy eytip: —
«Mən gunaƕ ƙildim,
Tooƣra yolni burmiliƣanmən,
Birak tegixlik jaza manga berilmidi!□
28 U roƕimni ƕangƣa qüxüxtin ƙutkuzdi,
Jenim nurni ƕuzurlinip kəridu» — dəydu.
29 Mana, bu əməllərning ƕəmmisini Təngri adəmni dəp,
Ikki ƕətta üq mərtəm ayan ƙilidu,□
30 Məksiti uning jenini ƕangdin yandurup ƙutkuzuxtur,
Uni ƕayatlik nuri bilən yorutux üqündur.■
31 I Ayup, manga ƙulak salƣaysən;
Ününgni qikarma, mən yənə səz ƙilay.
32 Əgər səzliring bolsa, manga jawab ƙiliwərgin;
Səzligin! Qünki imkaniyət bolsila mening seni akliƣum bar.
33 Bolmisa, meningkini anglap oltur;
Süküt ƙilƣin, mən sanga danalikni əgitip ƙoyay».

34

Elihuning ikkinqi bayani — Ayupni yənə əyibləx, Yaratkuqining harakterini

□ **33:23 «Əgər uning bilən bir tərəptə turidiƣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa...»** — «pərixtə» degən səz əməliyəttə «həwər yətküzguqi» degən mənidə. Təwrat birinqi ƙisim («Yaritilix») «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni bizgə tonuxturidu; bu Pərixtə birdinbir, naƕayiti sirlik zat. Uni kərgənlərmu: «Biz Hudaning Əzini kərgən» deyixidu. Bu Pərixtə «Uz yeri»də turƣan Ismail ƕəm anisi Ƕəjərgə kərünüp ularni ussuzlukƫin ƙutkuzƣan. Ƕeq bolmiƣanda, Elihu muxu yərdə adəmni gunaƕtin ƙutkuzux hizmiti pəkət insan ƕəm Huda otturisida turidiƣan, xundakla insandin üstün turidiƣan mundak bir zat təripidin bolidu, dəydu. Bu «Hudaning Pərixtisi» Elihu «mingdin bir» degən bu Pərixtə Ayup ilgiri bexarət ƙilƣan «Kelixtürgüqi» ƕəm «Ƙutkuzƣuqum» degən zattin baxka birsi əməs. Elihu bu yərdə bizgə yənila naƕayiti əƕmiyətlik təlim ƕəm karamət bir bexarətni beriwatidu. **«Insan balisiƣa tooƣra yolni kərsitip beridiƣan ...»** — yaki «Insan balisiƣa uning (demək, Hudaning) ƕəkkaniyliki kərsitip beridiƣan...». □ **33:24 «... Mən nijat-ƙutuluxka kapalət aldim»** — ibraniy tilida «... Mən nijat-ƙutuluxka kapalət taptim». ■ **33:26** Zəb. 50:15; Yəx. 58:9 □ **33:27 «U adəmlər aldida küy eytip: ...»** — yaki «U adəmlərgə ƙarap:...» yaki «U adəmlər aldida etirap ƙilip:...». □ **33:29 «Ikki, ƕətta üq mərtəm ayan ƙilidu»** — «ikki, üq mərtəm» degən səz adəttə «birnəqqə mərtəm»ni kərsitidu. Demək, üq ƙetim bilən tohtimaydu; bu bayan Hudaning bizgə boloƣan qongkur meƕri-xəpkitini ayan ƙilidu; birak ƕeqkim bu pakittin paydilinay dəp Hudaning səwr-takitini Sinimisun, bu intayin hətərlik ix, əlwəttə! ■ **33:30** Zəb. 56:13

təswirləx
1 Elihu yənə jawabən mundaq dedi: —
2 «I danixmənlər, sözlirimni anglanglar,
I təjribə-sawaqliq adəmlər, manga qulaq selinglar.
3 Eoqiz taam tetip baqqandək,
Qulaq sözning təmini sinap baqidu.■
4 Özimiz üqün nemining tooqra bolidioqanliqini bayqap tallayli;
Arimizda nemining yahxi bolidioqanliqini biləyli!
5 Qünki Ayup: «Mən həqqaniydurmən»,
Wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu.□ ■
6 Yənə u: «Həqqimgə ziyan yətküzidioqan, yaloqan gəpni qilixim tooqrimu?
Həq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu,□ ■
7 Qeni, Ayupqa ohxaydioqan kim bar?!
Uningoqa nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur.□
8 U qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup yüridu,
U rəzillər bilən billə mangidu.□
9 Qünki u: «Adəm Hudadin söyünsə,
Bu uningoqa heqqandaq paydisi yoq» dedi.□
10 Xunga, i danixmənlər, manga qulaq selinglar;
Rəzillik Təngridin yiraqta tursun! Yamanliq Həmmigə Qadirdin neri bolsun!■
11 Qünki U adəmning qiloqanlirini özigə qayturidu,
Hər bir adəmgə öz yoli boyiqə tegixlik nesiwə tapquzidu.■
12 Dərhəqiqət, Təngri heq əskilik qilmaydu,
Həmmigə Qadir həkümni hərgiz burmilimaydu.
13 Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan?
Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?□
14 U pəqət kənglidə xu niyətni qilsila,

■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5 «… Ayup: «Mən həqqaniydurmən», wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu»** — Ayup «Mən həqqaniy» degən sözni biwasitə eytmioqan bolsimu, dərwəqə uning gəp-sözliridin xu mənə qiqip turidu. «Huda mening həqqimni tartiwaloqan» degən sözni u 27:2də eytqan. «Mening həqqim» degən söz tooqruluq xu ayəttiki izahatni kərüng. ■ **34:5** Ayup 27:2 □ **34:6 «Yənə u (Ayup): «… Heq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu»** — dərwəqə, Ayup 6:4də Huda meni oq etip yarilandurdi, degən. Biraq bizningqə u Elihuning özini muxu yərdə əyibligini boyiqə: «Huda meni yaloqan gəp qilixqa məjburlaydu» dəp eytqan əməs. Oqurmənlər özi bu sözning tooqra yaki natooqra ikənlikini oyliyalaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7 «Uningoqa (Ayupqa) nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur»** — Ayupning (qattiq azabtin degən) bəzi sözliri intayin aqqiqlanoqanliqidin eytiloqini bilən, bizningqə «Baxqilarni haqarətləx uningoqa nisbətən su iqkəndək addiy ixtur» degən bu söz həddidin exip kətkən. □ **34:8 «U (Ayup) qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup … rəzillər bilən billə mangidu»** — Elihuning bu gepigə ispat barmu? Bizningqə yoq. Biraq bu söz köqmə mənidə eytiloqan bolsa «Ayup eoqizda yamanlarning yolida mangidu» degən mənidimu boluxi mumkin. □ **34:9 «Qünki u: «Adəm Hudadin söyünsə, bu uningoqa heqqandaq paydisi yoq» dedi»** — bizningqə, Ayup bu sözni demigən; u özining rəzillər heq jazalanmay, yamanliqini qiliweridioqanliqini kərgənlikini eytqan; biraq u yənə özining ularning yaman yolida hərgiz mangmaydioqanliqini enik eytqan; xunga Elihuning bu gepi səl adil bolmidi, dəp qaraymiz. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zəb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zəb. 62:12; Pənd. 24:12; Yər. 17:10; 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəh. 22:12 □ **34:13 «Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan? Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?»** — Elihuning bu munazirisi (10-13), bəlkim, Huda xunqə yuqiri orunda turoqandin keyin, Uningoqa heq adəm para yegüzəlməydu, Uning həkümigə heqqandaq təsir yətküzəlməydu, degənlik. Biraq u əgər: «Huda bizdin intayin yuqiri turoqaqqa, Uning adilliqi biz tonuoqan həm qüxinidioqan adilliqtin pütünləy baxqiqə, pütünləy baxqa harakterida» deməkqi bolsa, biz uning bu pikrigə qoxulmaymiz.

Өzining Roһini һəm nəpisini Өzigə қayturuwalsila,□ ■
15 Xuan barliқ ət igiliri birgə nəpəstin қalidu,
Adəmlər topa-qangoɳa қaytidu.□ ■
16 Sən danixmən bolsang, buni angla!
Səzlirimning sadasioɳa қulaқ sal!
17 Adalətkə əq boloɳuqi һəküm sürələmdu?
Sən «Һəmmidin Adil Boloɳuqi»ni gunaһkar bekitəmsən?!□ ■
18 U bolsa padixaһni: «Yarimas!»,
Mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur.□
19 U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə қilmaydu,
Nə baylarni kəmbəoɳəllərdin yuқiri kərməydu;
Qünki ularning һəmmisini U Өz қoli bilən yaratқandur.□ ■
20 Kəzni yumup aqқuqə ular ətüp ketidu,
Tün yerimida həlқlərmu təwrinip dunyadin ketidu;
Adəmning қolisiz uluoɳlar elip ketilidu.
21 Qünki Uning nəzəri adəmning yollirining üstidə turidu;
U insanning bar қədəmlirini kərüp yüridu.■
22 Xunga қəbiһlik қiloɳuqilaroɳa yoxurunoɳudək һeq қarangoɳuluқ yoқtur,
Һətta ölümning sayisidimu ular yoxurunalmaydu.□ ■
23 Qünki Təngri adəmlərni aldioɳa һəküm қilixқa kəltürüx üqün,
Ularni uzunoɳiqə kəzitip yürüxining һajiti yoқtur.□
24 U küqlüklərni təkxürüp olturmayla parə-parə қiliwetidu,
Һəm baxқilarni ularning ornioɳa қoyidu;
25 Qünki ularning қiloɳanliri uningoɳa enik turidu;
U ularni keqidə əriwetidu, xuning bilən ular yanjilidu.
26 U yamanlarni halayiқ aldida kaqatlioɳandək ularni uridu,
27 Qünki ular uningoɳa əgixixtin bax tartқan,
Uning yolliridin һeqbirini һeq ətiwarlimioɳan.■

□ **34:14 «Өzining Roһini һəm nəpisini Өzigə қayturuwalsila,...»** — yaki «Өzi (Huda) uning roһini һəm nəpisi Өzigə қayturuwalsila...» ■ **34:14** Zəb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15 «U pəқət kənglidə xu niyətni қilsila, өzining Roһini һəm nəpisini өzigə қayturuwalsila, xuan barliқ ət igiliri birgə nəpəstin қalidu, adəmlər topa-qangoɳa қaytidu (14-15)»** — demək, Huda insanni yaratқandin keyin, һəmmə ix «aptomatik һalda» dawamlaxmaydu. Huda һərdaim, һər nəpisidə insandin həwər alidu — bolmisa u һayat қalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17 «Adalətkə əq boloɳuqi һəküm sürələmdu?»** — degən bu məsilə «Ayup» degən bu kitabning tüp məsilisi һesablinidu. Bu yərdə Elihu bu retorik soaloɳa һeqқandaқ jawab yaki ispat bərməydu. Küq-һoқuқluқ boluxning, adalətlik boluxқa barawər boluxi natayin. Huda Өzining yahxiliқini, meһir-muһəbbitini, һəmmə səzigə boloɳan wapadarliқini, toluқ adalitini bolsa қiloɳan ixliri arқiliқ ispatlaydu. Bolupmu Zəbur һəm Injiloɳa asasən, Huda ahirda Өzi barliқ қiloɳan һəkümlirini һərbir insanoɳa eniқ namayan қilidu; xu küni Hudaning adil һəkümlirigə һeqkim rəddiyə berəlməydu; u qaoɳda Uning mutləқ adilliқi һəmmə insanoɳa ispatlinip toluқ ayan bolidu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18 «U bolsa padixaһni: «Yarimas!», mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur»** — buning baxқa birhil tərjimisi: «Padixaһlaroɳa: «Yarimas!», mətiwərlərgə: «Rəzillər!» degili bolamdu?» □ **34:19 «U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə қilmaydu, nə baylarni kəmbəoɳəllərdin yuқiri kərməydu; qünki ularning һəmmisini U Өz қoli bilən yaratқandur»** — Ayup bu gəpni angliɳanda gəp қiloɳan bolsa: «Mən Hudaning mening ixlirimni dəl axundaқ bitəraplik bir tərəp қilixini kütməktimən!» deyixi mumkin idi. Elihuning bu gepi uningoɳa anqə təsəlli berəlməydu. ■ **34:19** Қan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zəb. 34:15-17; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **34:22 «Xunga қəbiһlik қiloɳuqilaroɳa yoxurunoɳudək һeq қarangoɳuluқ yoқtur... ular yoxurunalmaydu»** — demək, Huda barliқ ixlarni birakla kəraligəqkə, uning sotqi boluxқa toluқ salaһiyiti bar. ■ **34:22** Zəb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23 «Qünki Təngri adəmlərni aldioɳa һəküm қilixқa ... uzunoɳiqə kəzitip yürüxining һajiti yoқtur»** — bu ayətning baxқa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **34:27** Zəb. 28:4-5; Yəx. 5:12

28 Ular xundaq qilip miskinlərning nalə-pəryadini Uning aldiƣa kirgüzidu,
Xuning bilən U ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu.□
29 U süküttə tursa, kim aoƣrinip qaqxisun.
Məyli əldin, məyli xəhstin bolsun,
Əgər U *xəpqitini kərsətməy* yüzini yoxuruwalsa, kim Uni kərəlisun?□
30 Uning məqsiti iplaslar ḥəkümranliq qilmisun,
Ular əl-əḥlini damiƣa qüxürmisun degənliktur.
31 Qünki buning bilən ulardin birsi Təngrigə: «Mən təkəbburluq qiloƣanmən;
Mən tooƣrini yənə burmilimaymən;
32 Өzüm bilmiginimni manga өgitip qoyoƣaysən;
Mən yamanliq qiloƣan bolsam, mən qayta qilmaymən» — desə,□
33 Sən Uning bekitkinini rət qiloƣanliqing üqün,
U pəqət sening pikring boyiqila insanning qiloƣanlirini Өzigə qayturuxi kerəkmu.
Mən əməs, sən qarar qilixing kerəktur;
Əmdi bilgənliringni bayan qilsangqu!
34 Əqli bar adəmlər bolsa,
Gepimni angliƣan dana kixi bolsa: —
35 «Ayup sawatsizdək gəp qildi;
Uning səzliridə əqil-parasəttin əsər yoq» — dəydu.
36 Ayup rəzil adəmlərdək jawab bərgənlikidin,
Ahiroƣiqə sinalsun!□
37 Qünki u өz gunaḥining üstigə yənə asiyliqni qoxidu;
U arimizda *aḫanət bilən* qawak qelip, Təngrigə qarxi səzlərni kөpəytməktə».

35

Elihuning üqinqi bayani — «Huda keqidə at qiloƣan nahxilar»

1 Elihu yənila jawab berip mundaq dedi: —
2 «Sən muxu gepingni, yəni «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstündur» degeningni tooƣra dəp qaramsən?□
3 Xundaq boloƣanliqi üqün sən: «Ḥəqqaniyliqning manga nemə paydisi bolsun?

□ **34:28 «Ular (rəzillər) xundaq qilip miskinlərning nalə-pəryadini uning aldiƣa kirgüzidu, … U (Huda) ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu»** — Elihu bəlkim bu səzlirini Ayupqa daritip eytidu: «Sən mundaq rəzil ixlarni qiloƣanmu?». □ **34:29 «U süküttə tursa, kim aoƣrinip qaqxisun?»** — ayətning birinqi qismining baxqa birhil tərjimisi «U ixlarni tinqlandursa, kim aoƣrinip qaqxisun?». Ayətning ikkinqi qismida, «Hudaning Өz yüzini yoxuroƣanliqi», xübḥisizki, uning kixilərgə məlum birhil jaza-sawaq berixini bildüridu. □ **34:32 «…Өzüm bilmiginimni manga өgitip qoyoƣaysən; mən yamanliq qiloƣan bolsam, mən qayta qilmaymən»** — Elihu xübḥisizki, Ayupni xundaq bir iqrarni (31-32-ayəttiki səzlər bilən) qilixqa dəwət qiliwatidu. Biraq Ayupta təkəbburluq boloƣini bilən, u ḥərgizmu «iplas» yaki «munapiq»lardin əməs. □ **34:36 «Ayup rəzil admlərdək jawab bərgən…»** — Elihuning bu səzi bolsa naḫayiti eoƣir xikayət ḫesablinidu. Təwəndə Elihu Ayupni «asiylik qiloƣan» dəpmu əyibləydu. Biraq dərd-ələmdin, ümidsizliktin, qattiq aoƣriqlardin qiqqan aqqiq ḫəm gumanlik gəpni «asiylik» degili ḫərgiz bolmaydu. Bu jəḫəttə Elihu səl ḫəddidin ixiprak səzligən. «U ahiroƣiqə sinalsun!» deyixmu «bir yanda azadə olturoƣan» kixilər üqün deməkkə asan gəptur! □ **35:2 «Sən (Ayup) muxu gepingni, yəni «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstündur» degeningni tooƣra dəp qaramsən?»** — bu səzmu bək qattiq eytiloƣan. Ayup əslidə «Mən ḫəqqaniy» degini ḫəm Hudaning adalitidin bəzi gumanlik gəplərni qiloƣini bilən, əməliyəttə qap yürəklik qilip «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstün» degən gəpni qilip baqmiƣan. Oqurmənlər өziliri birnemə desun.

Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding .□ ■
4 Өzüm səzlər bilən sanga *jawab berəy*,
Sanga ḥəm sən bilə billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy;□
5 Asmanlaroɣa ḳarap baḳḳin;
Pələktiki bulutlaroɣa səpsaloɣin;
Ular səndin yuḳiridur.
6 Əgər gunaḥ ḳiloɣan bolsang, undaḳta Təngrigə ḳaysi ziyankəxlikni ḳilalaytting?
Jinayətliring kəpəysimu, undaḳta uningoɣa ḳandaḳ ziyanlarni salalar iding?
7 Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting?
U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?□ ■
8 Sening əskilikliring pəḳət səndək bir insanoɣila,
Ḥəḳḳaniyliḳing bolsa pəḳət insan balilirioɣila təsir ḳilidu, halas.
9 Adəmlər zulum kəpiyip kətkənlikidin yalwuridu;
Küqlüklərning besimi tüpəylidin ular nalə-pəryad kətüridu.□
10 Biraḳ ḥeqkim: «Keqilərdə insanlaroɣa nahxa ata ḳiloɣuqi yaratḳuqum Təngrini nədin izdixim kerək?» deməydu.
11 Uning bizgə өgitidioɣini yər-zemindiki ḥaywanlaroɣa өgitidioɣinidin kəp,
Ḥəm asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa өgitidioɣinidin artuḳ əməsmu?
12 Ular nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin,
Uni Huda ijabət ḳilmaydu.□ ■
13 Bərḥək, Təngri ḳuruḳ duaoɣa ḳulaḳ salmioɣan yərdə,
Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə,
14 Sən: «Mən Uni kərəlməymən» desəng, *U ḳandaḳ ḳulaḳ salsun*?
Dəwaying tehi Uning aldida turidu,
Xunga Uni kütüp turoɣin.□

□ **35:3 «…sən (Ayup): «Ḥəḳḳaniyliḳning manga nemə paydisi bolsun? Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding» —** Elihu yuḳirida Ayupni əyibləp: «Sən «Adəm Hudadin səyünsə, buning uningoɣa ḥeqḳandaḳ paydisi bolmaydu» degənsən» (9:34) deginini ḥazir təkrarlaydu. ■ **35:3** Ayup 34:9 □ **35:4 «Sanga ḥəm sən bilən billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy» —** «ülpətliring» degən səz bəlkim Ayupning üq dostini əməs, bəlki uning bilən ohxax kəzḳaraxta boloɣanlarni (ḥazirmu Ayupning yenida olturoɣanlarni?) kərisitixi mumkin. □ **35:7 «Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting? U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?» —** Elihuning bu kəzḳarixi Elifazningkigə (22:3-ayəttiki) ohxaydu. Biz yənila awwalḳi ayəttiki izaḥatni təkrarlaymiz: — «1:8-ayəttə, Hudaning Өzidə Ayuptin aloɣan raziliḳi, hursənliki naḥayiti gəwdilinip turidu. Xuning bilən bir waḳitta biz Təwrattiki «Yaritilix» degən ḳisimda Hudaning insanning tüpəylidin boloɣan azabliridin həwərdar bolimiz. Huda gərqə uluoɣluḳ igisi bolsimu, U yənila bizdin hursənlik izdəydu yaki bizdin rənjiydu ḥəm azablinidu. Xuning üqün Elihuning 5-8-ayəttiki bu səzliri intayin hata eytiloɣan səzlərdur». ■ **35:7** Ayup 22:2; Zəb. 16:2; Rim. 11:35 □ **35:9 «Küqlüklərning besimi tüpəylidin…» —** ibraniy tilida «Küqlüklərning biliki tüpəylidin…». □ **35:12 «Ular (ezilgənlər) nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin, uni Huda ijabət ḳilmaydu» —** Elihu bəlkim jəmiyət arisidiki yamanlarning ḥakawurluḳi məlum bir dərijidin exip kətkən bolsa, jəmiyətning ularni qəklimigən səwənlikmu bar boluxi mumkin, deməkqi. Undaḳta pütkül jəmiyət, jümlidin bəzi bigunaḥ kixilərmu ularning wəjidin Hudaning tərbiyə-jazalixioɣa uqrimay ḳalmaydu, deməkqi. Uning gepining orunluḳ yeri boluxi mumkin. Biraḳ Ayup (məyli uning ḥakawur yeri bolsun) bu «rəzillər»ning ḳatarioɣa kirməydu. ■ **35:12** Ayup 27:9; Pənd. 1:28; 15:29; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Yḥ. 9:31 □ **35:14 «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» —** 23:8-10ni kərüng. Elihu aldida eytḳan səzliri bilən Ayupni asassiz əyibligən bolsimu, «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» degən bu səz, xübḥisizki, Ayupḳa dəl jayida ḳilinoɣan səzdur. Elihu ḥeq bolmioɣanda, Ayupning ḥəḳiḳətən bir «dəwasi» barliḳini etirap ḳilidu. Ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə (13-ayət), sening: «Mən Uni kərəlməymən; dəwayim Uning aldida turidu, mən Uni kütüwatimən» degəningdin keyin ḳandaḳ bolar?».

15 Biraқ U ҳazir *towa ƣilix pursiti berip*, Өz oɣəzipini tehi təkmigən əҳwalda,
Ayup өzining təkəbburluқini bilməmdioɣandu?□ ■
16 Qünki Ayup ƣuruқ gəp üqün aoɣzini aqқan,
U tuturuқsiz sөzlərni köpəytkən».

36

Elihuning tətinqi bayani: — Azablardin aloɣan tərbiyə

1 Elihu sөzini dawamlaxturup mundaқ dedi: —
2 «Meni birdəm sөzligili ƣoysang,
Mən yənə Təngrigə wakalitən ƣilidioɣan sөzümning barliқini sanga ayan ƣilimən.
3 Bilimni yiraқlardin elip kəltürimən,
Adəmlərni Yaratқuqimni ҳəққaniy dəp ҳesablaydioɣan ƣilimən.□
4 Mening gepim ҳəқiқətən yaloɣan əməstur;
Bilimi mukəmməl birsi sən bilən billə bolidu.□
5 Mana, Təngri degən uluoɣdur,
Biraқ U ҳeqkimni kəmsitməydu;
Uning qüxinixi qongқurdur, məқsitidə qing turidu.□ ■
6 U yamanlarni ҳayat saқlimaydu;
Biraқ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu.□
7 U ҳəққaniylardin kөzini elip kətməydu,
Bəlki ularni mənggügə padixaҳlar bilən təhttə olturoɣuzidu,
Xundaқ ƣilip ularning mərtiwisi üstün bolidu.■
8 Wə əgər ular kixənləngən bolsa,
Japaning asaritigə tutuloɣan bolsa,
9 Undaқta U ularoɣa ƣiloɣanlirini,
Ularning itaətsizliklirini,
Yəni ularning kөrəngləp kətkənlikini өzlirigə kөrsətkən bolidu.
10 Xuning bilən U ƣulaқlirini tərbiyigə eqip ƣoyidu,
Ularni yamanliқtin ƣaytixқa buyruydu.
11 Ular ƣulaқ selip Uningoɣa boysunsila
Ular *ƣaloɣan* künlirini awatqiliқta,
Yillirini huxluқta өtküzidu.
12 Biraқ ular ƣulaқ salmisa, ƣiliqlinip dunyadin ketidu,
Bilimsiz ҳalda nəpəstin tohtap ƣalidu.
13 Biraқ kөngligə iplasliқni pükkənlər yənila adawət saқlaydu;
U ularoɣa asarət qüxürgəndimu ular yənila tilawət ƣilmaydu.

□ **35:15 «Biraқ U … Өz oɣəzipini tehi təkmigən əҳwalda, Ayup өzining təkəbburluқini bilməmdioɣandu?»** — bu sөzmu bək ƣattiқ eytiloɣan sөz bolup, Ayupni intayin təkəbbur adəm dəp jəzmləxtüridu. Biraқ Ayup gərqə Hudaoɣa ƣarita bəzi aqqiқ, azabliқ gəplərni ƣiloɣan bolsimu, u yənila Hudadin əyminidioɣan kixi idi. Baxқa birhil tərjimisi: «Yənə kelip, sən tehi: «Uning oɣəzipi ҳeq jaza bərməydu, U asiyliқni ҳeq nəzərigə almaydu» dəysən!» ■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3 «Bilimni yiraқlardin elip kəltürimən…»** — Elihu beridioɣan misallarni «yiraқlardin» almaқqi — demək, uzun tarih ҳəm təbiəttin almaқqi. □ **36:4 «Bilimi mukəmməl birsi»** — Elihu өzini bək yuқiri qaoɣlisa kerək; qünki u 37-babta dəl bu sөzlər bilən Hudaning Өzini təswirləydu. □ **36:5 «Biraқ U ҳeqkimni kəmsitməydu»** — Elihuning ayəttiki bu birinqi jümlisini alaҳidə əҳmiyətlik dəp ƣarioɣinimiz bilən u yənila uning 35-bab -7-ayəttiki bayanioɣa səl zit kelidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23 □ **36:6 «U yamanlarni ҳayat saқlimaydu; biraқ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu»** — Elihu əslidə «Mən silərning (üq dostning) gəpliringlar boyiqə uningoɣa jawab bərməymən» degini bilən, u yənila bu ayəttə ularning addiy hulasilirigə ƣaytip kəldi. ■ **36:7** Zəb. 33:18; 34:15-16; 113:8

14 Ular yax turupla jan üzidu,
Ularning ḫayati bəqqiwazlar arisida tügəydu.□ ■
15 Biraḳ U azab tartḳuqilarni azablardin boloɣan tərbiyə arḳilik ḳutḳuzidu,
U ular har boloɣan waḳtida ularning ḳuliḳini aqidu.
16 U xundaḳ ḳilip senimu azarning aoɣzidin ḳistangqiliḳi yoḳ kəng bir yərgə jəlp ḳiloɣan bolatti;
Undaḳta dastihining mayoɣa tolduruloɣan bolatti.□ ■
17 Biraḳ sən ḫazir yamanlaroɣa ḳaritiloɣan tegixlik jazalaroɣa tolduruloɣansən;
Xunga *Hudaning* ḫəkümi ḫəm adaliti seni tutuwaldi.□
18 Ƣəzipingning ḳaynap ketixining seni mazaḳḳa baxlap ḳoyuxidin ḫuxyar bol;
Undaḳta ḫətta zor kapalətmu seni ḳutḳuzalmaydu.
19 Yaki bayliḳliring,
Yaki küqüngning zor tirixixliri,
Ɵzüngni azab-oḳubəttin neri ḳilalamdu?
20 Keqigə ümid baoɣlima,
Qünki u qaoɣda həlḳ ɵz ornidin yoḳilip ketidu.□
21 Ḫuxyar bol, əskilikkə burulup kətmə;
Qünki sən *ḳəbiḫlikni* dərdkə *səwr boluxning* ornida talliɣansən.
22 Mana, Təngri küq-ḳudriti tüpəylidin üstündur;
Uningdək ɵgətküqi barmu?□
23 Kim Uningoɣa mangidioɣan yolni bekitip bərgənidi?
Wə yaki Uningoɣa: «Yaman ḳilding?» deyixkə petinalaydu?■
24 Insanlar təbrikləydioɣan Hudaning əməllirini uluoɣlaxni untuma!
25 Ḫəmmə adəm ularni kərgəndur;
Insan baliliri yiraḳtin ularoɣa ḳarap turidu».

Hudaning karamət əməlliri — •••• Uning zor ḫəywisi dəḫxətlik ḳara ḳuyunda ayan bolidu

26 « — Bərḫək, Təngri uluoɣdur, biz Uni qüxinəlməymiz,
Uning yillirining sanini təkxürüp enikliɣili bolmaydu.■
27 Qünki U suni tamqilardin xümürüp qiḳiridu;
Ular paroɣa aylinip andin yamoɣur bolup yaoɣidu.
28 Xundaḳ ḳilip asmanlar *yamoɣurlarni* ḳuyup berip,
Insan baliliri üstigə molqiliḳ yaoɣduridu.
29 Biraḳ kim bulutlarning toḳuluxini,
Uning *samawi* qedirining gümbür-gümbür ḳilidioɣanliḳini qüxinəlisun?
30 Mana, U qaḳmiḳi bilən ətrapini yoruḳ ḳilidu,

□ **36:14** **«bəqqiwazlar»** — ibraniy tilida bu səz «ḫəzilək ər paḫixə»ni kərsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16** **«U (Huda) xundaḳ ḳilip senimu azarning aoɣzidin ḳistangqiliḳi yoḳ kəng bir yərgə jəlp ḳiloɣan bolatti; undaḳta dastihining mayoɣa tolduruloɣan bolatti»** — Elihuning 8-15-ayəttiki bərgən təlimi xuki, nuroɣun azab-oḳubətlər əmiliyəttə jazalax əməs, bəlki Hudaning tərbiyisi bolidu. Xübḫisizki, bu təlimning əḫmiyiti bar. Biraḳ u yənila Ayupning asasiy əḫwalini qüxənməydu. U təwəndə (17-ayəttə) yənila Ayupni hata əyibləydu. ■ **36:16** Zəb. 23:5 □ **36:17** **«Biraḳ sən ḫazir yamanlaroɣa ḳaritiloɣan tegixlik jazalaroɣa tolduruloɣansən; xunga Hudaning ḫəkümi ḫəm adaliti seni tutuwaldi»** — 17-21-ayətlərning baxḳa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. Əsli tekistni qüxinix səl təs. □ **36:20** **«Keqigə ümid baoɣlima»** — bu tolimu səlbiy mənidə ixlitilgən. Bəlkim Elihu: Ayup baxḳilar ɵzini kərməydioɣan, ɵzi yaman ixlarni ḳilalaydioɣan waḳitni ümid bilən kütməktə, deməkqi boluxi mumkin. □ **36:22** **«Mana, Təngri küq-ḳudriti tüpəylidin üstündur; Uningdək ɵgətküqi barmu?»** — Elihuning təlimidiki intayin yahxi nuḳta xuki, Hudaning «ɵgətküqi»dur, U dəl Ɵzining Roḫi arḳiliḳ insanoɣa yolyoruḳ beridu. ■ **36:23** Ḳan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zəb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yəx. 63:16; Yioɣ. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12

Ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu.□
31 U bular arḳiliḳ həlḳlər üstidin ḥəküm qiḳiridu;
Ḥəm ular *arḳiliḳmu* mol axliḳ beridu.■
32 U ḳollirini qaḳmaḳ bilən tolduridu,
Uningoɳa uridioɳan nixanni buyruydu.
33 *Hudaning* güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu;
Ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu. □

37

Elihuning tətinqi bayanining dawami — Hudaning karamət əməllirini kərsətkənlirini ayan ḳilix •••• Ḳara ḳuyunning yeḳinlixixi

1 Xundaḳ, yürikimmu buni anglap təwrinip ketiwatidu,
Yürikim ḳepidin qiḳip ketəy, dedi.
2 Mana angliɳina! Uning ḥərkirigən awazini,
Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazini angla!□ ■
3 U awazini asman astidiki pütkül yərgə,
Qaḳmiḳini yərning ḳərigiqə yətküzidu.
4 Qaḳmaḳtin keyin bir awaz ḥərkirəydu;
Өz ḥəywitining awazi bilən u güldürləydu,
Awazi anglinixi bilənla ḥeq ayanmay qaḳmaḳlirinimu ḳoyuwetidu.
5 Təngri awazi bilən karamət güldürləydu,
Biz qüxinəlməydioɳan nuroɳun ḳaltis ixlarni ḳilidu.■
6 Qünki u ḳaroɳa: «Yərgə yaoɳ!»,
Ḥəm ḥəl-yeoɳinoɳa: «Küqlük yamoɳur bol!» dəydu.■
7 U barliḳ insanni өzining yaratḳanliḳini bilsun dəp,
Ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu;□
8 Yawayi ḥaywanlar өz uwisioɳa kirip ketidu,
Өz ḳonaloɳusida turoɳuzulidu.
9 Boran-qapḳun koḥiḳaptin kelidu,
Ḥəm sooɳuḳ-zimistan taratḳuqi xamallardin kelidu.□
10 Təngrining nəpisi bilən muz ḥasil bolidu;
Bipayan sular ḳetip ḳalidu.■
11 U yənə ḳoyuḳ bulutlaroɳa mol nəmlik yükləydu,
U qaḳmaḳ kətüridioɳan bulutni kəng yeyip ḳoyidu.
12 Ular pütkül yər-zemin yüzidə U buyruoɳan ixni ijra ḳilix üqün,

---

□ **36:30 «Mana, U qaḳmiḳi bilən ətrapini yoruḳ ḳilidu, ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu» —** qaḳmaḳ dengizning qongḳur yərlirigə texip yetidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33 «Hudaning güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu; ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu» —** Ayup 28-babta boran-qapḳun degən səzni tiloɳa aloɳan. Buning bir səwəbi bir boran-qapḳunning ḥəḳiḳətən ularoɳa yeḳinlixiwatḳanliḳini angliɳini boluxi mumkin. Əmdi Elihuning boran-qapḳunni təpsiliy təswirlixining səwəbi ḥazirning өzidə boran (əməliyəttə ḳara ḳuyun)ning ularning bexioɳa qüxüwatḳinini kərsətkən boluxi mumkin. 38:1ni kərüng. □ **37:2 «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazi» —** ibraniy tilida «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan oɳurḳiraxliri» yaki «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan gürgirəxliri». ■ **37:2** Zəb. 29:3-4 ■ **37:5** Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ **37:6** Zəb. 147:16 □ **37:7 «U ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu» —** ḳar yaki ḳattiḳ yamoɳur yaoɳsa, adəmlər hizmət ḳilixḳa sirtḳa qiḳalmaydu, yawayi ḥaywanlarmu qiḳalmaydu. Biz bu addiy ixtin sawaḳ eliximiz kerək. Biz «Ḥəmmigə Ḳadir» əməsmiz, ḳolimiz ḥəm bilimimiz qəklik, Hudaning zor küq-ḳudriti aldida kəmtərləxkinimiz tüzük. □ **37:9 «taratḳuqi xamallar...» —** bu səz bəlkim məlum bir xamalning məhsus ataloɳusi boluxi kerək. Baxḳa bir hil tərjimisi «Sooɳuḳ-zimistan ximaldin kelidu». ■ **37:10** Ayup 38:29, 30; Zəb. 147:17, 18

Uning yolyoruqliri bilən ḥəryaqḳa burulidu.
13 Yaki tərbiyə tayiḳi boluxi üqün,
Yaki Өz dunyasi üqün,
Yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün U *bulutlirini* kəltüridu.□ ■
14 I Ayup, buni anglap ḳoy,
Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur.□
15 Təngrining bulutlarni ḳandaḳ səptə turoɣuzoɣanliḳini biləmsən?
Uning bulutining qaḳmiḳini ḳandaḳ qaḳturidioɣanliḳinimu biləmsən?
16 Bulutlarning ḳandaḳ ḳilip boxluḳta muəlləḳ turidioɣanliḳini,
Bilimi mukəmməl Boloɣuqining karamətlirini biləmsən?
17 Ḥəy, Uning ḳandaḳ ḳilip yər-zeminni jənubdiki xamal bilən tinqlandurup,
Seni kiyim-keqikingning ottək issitḳinini biləmsən?
18 Sən Uningoɣa ḥəmraḥ bolup asmanni huddi ḳuyup qiḳaroɣan əynəktək,
Mustəḥkəm ḳilip yayoɣanmiding?!■
19 Uningoɣa nemini deyiximiz kerəklikini bizgə өgitip ḳoyoɣin!
Ḳarangoɣuluḳimiz tüpəylidin biz dəwayimizni jayida səpkə ḳoyalmaymiz.
20 Uningoɣa «Mening Sanga gepim bar» deyix yahximu?
Undaḳ degüqi adəm yutulmay ḳalmaydu!
21-23 Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarḳitiwetidu,
Biraḳ bulutlar arisidiki ḳuyax nurioɣa adəmlər biwasitə ḳarap turalmaydu.
Ḳuyaxning altun rənggi ximal tərəptinmu pəyda bolidu;
Təngrining ḥuzurida dəḥxətlik ḥəywət bardur.
Ḥəmmigə Ḳadirni bolsa, biz Uni məlqərliyəlməymiz;
Ḳudriti ḳaltistur, Uning adaliti uluoɣ, ḥəḳḳaniyliḳi qongḳur,
Xunga U adəmlərgə zulum ḳilmaydu.□ ■
24 Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu;
Kөnglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar ḳilmaydu».□

38

Pərwərdigarning Өzi Ayupḳa jawab beridu — Ayupning soallirining yəxmisi

□ **37:13 «Yaki tərbiyə tayiḳi boluxi üqün, yaki Өz dunyasi üqün, yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün u bulutlirini kəltüridu» —** Elihuning «yaki Өz dunyasi üqün» degən bu ibarisi səl sirliḳ. Yaoɣidioɣan yamoɣurning «tərbiyə tayiḳi boluxi üqün» yaki «Өz rəḥimdilliḳini kərsitix üqün» degənning məniliri eniḳ, biraḳ «Өz dunyasi üqün» nemini kərisitdu? Hudaning məḳsətliri awwalḳi birinqisi ḥəm ikkinqisidə insanlaroɣa mərkəzləxkən bolup, Hudaning «Өz dunyasi üqün» degən məḳsitini uning Өz dunyasidin ḥuzur elixi üqün desək bolamdu-bolmamdu? Hudaning ḥərbir ḳilidioɣan Ixi insanlar üqünla boluxi kerəkmu? — keyinki bablarda Hudaning insanlar bilən **biwasitə munasiwiti yoḳ** birḳanqə ixliri tiloɣa elinidu. Mundaḳ ixlarning alaḥidiliki tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ səzləymiz. ■ **37:13** Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Əzra 10:9; Ayup 36:31 □ **37:14 «I Ayup, buni anglap ḳoy, Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur» —** bəlkim u Ayupni ularning üstidiki boran-qapḳunning karamətlirini bayḳaxḳa ündəydu. ■ **37:18** Yar. 1:6 □ **37:21-23 «Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarḳitiwetidu, biraḳ bulutlar arisidiki ḳuyax nurioɣa adəmlər biwasitə ḳarap turalmaydu» —** Elihuning bu səzimu sirliḳ. Tərjimə ḳilix təs boloɣini bilən, xərḥimizqə u Ayupning əḥwalini ḥazirḳi bu bulutluḳ, tutuḳ (boran-qapḳunluḳ) küngə ohxatmaḳqi bolsa kerək. Huda bulutlarni tarḳitip tuyuḳsiz kərünsə, Ayup ḳuyaxḳa biwasitə ḳariyalmioɣanoɣa ohxax uningoɣimu ḳariyalmaytti, deməkqi. Biraḳ Hudaning ḥəywiti, kərkəmliki ḥəmmə tərəptin, ḥətta ximal təripidin pəyda bolidu, dəydu. Elihuning bayanining baxḳa hil mənilirimu bar boluxi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zəb. 93:1; 99:4 □ **37:24 «Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu; kөnglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar ḳilmaydu» —** baxḳa ikki hil tərjimisimu bar: — «Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu; U kөnglidə danaliḳ barlaroɣa etiwar ḳilamdu?» wə yaki «Xunga, adəmlər, Uningdin ḳorḳunglar! Xübḥisizki, kөnglidə danaliḳ barlar Uningdin əyminidu!».

1 Andin Pərwərdigar ⱪara ⱪuyun iqidin Ayupⱪa jawab berip mundaⱪ dedi: —
2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?□ ■
3 Ərkəktək belingni qing baoʏla;
Xunda Mən səndin soray,
Andin sən Meni həwərdar ⱪil!□
4 Mən yər-zeminni apiridə ⱪiloʏinimda, sən zadi nədə iding?
Bularni qüxəngən bolsang, bayan ⱪiliwər.■
5 Kim yər-zeminning ɵlqimini bekitkən?
— Sən buni bilməmsən?
Kim uning üstigə tana tartip ɵlqigən?
6-7 Tang səⱨərdiki yultuzlar billə küy eytixⱪan waⱪtida,
Hudaning ooʏulliri huxalliⱪtin təntənə ⱪilixⱪan waⱪtida,
Yər-zeminning ulliri nəgə paturuloʏan?
Kim uning burjək texini saloʏan?□
8 Baliyatⱪudin qiⱪⱪandək, dengiz süyi bəsüp qiⱪⱪanda,
Kim uni dərwazilar iqigə bənd ⱪiloʏan?■
9 Mən bulutni dengizning kiyimi ⱪiloʏanda,
Wə ⱪap-ⱪarangoʏuni uning zakisi ⱪiloʏanda,
10 Mən uning üqün pasil kəskən waⱪitta,
Uni qəkləp baldaⱪlarni ⱨəm dərwazilarni saloʏanda,
11 Yəni uningoʏa: «Muxu yərgiqə barisən, pasildin ɵtmə,
Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun» degəndə, sən nədə iding?□
12 Sən tuoʏuloʏandin beri səⱨərni «Qiⱪ» dəp buyrup baⱪⱪanmusən?
Sən tang səⱨərgə ɵzi qiⱪidioʏan jayini kərsətkənmusən?
13 Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp,
Xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooʏlatⱪuzoʏanmusən?□
14 Xuning bilən yər-zemin seoʏiz layoʏa besiloʏan məⱨür izliridək ɵzgərtilidu;

□ **38:2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?»** — Pərwərdigarning bu soali kimni kərsitidu? Keyinki 42-babta Ayupmu soaloʏa jawabən: «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim? Xuning bilən mən qüxənmigənlirimni dəp saldim, adəmning əⱪli yətməydioʏan tilsimat ixlarni eytip taxlidim» dəp jawabkarliⱪni ɵzigə alidu. Ayup ɵzi xundaⱪ degini bilən, Huda bu səzni ⱪiloʏanda ahirⱪi ⱪetimⱪi səzligüqi Elihu idi. Kərginimizdək uning bəzi gəpliri dəl jayida eytiloʏan, ⱨətta bexarət boloʏini bilən, uningmu səzidə hataliⱪ az əməs. Dostlarning səzliridimu hataliⱪ kəp idi. Xunga biz Hudaning bu səzi Ayup, Elihu wə Ayupning üq dostidin ibarət bəxəylənni ɵz iqigə alidu, dəp ⱪaraymiz. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3 «Ərkəktək belingni qing baoʏla»** — «ⱨəⱪiⱪiy ərkək» yaki «ⱨəⱪiⱪiy ooʏul bala» degənning nemə ikənliki Huda aldida turoʏandila andin bilinidu. Hudaning aldida turup Uningoʏa jawab berəlməydioʏan, ɵzining məs'uliyitini ɵz zimmisigə elixtin bax tartⱪan kixi ərkək əməstur. ■ **38:4** Pənd. 8:29 □ **38:6-7 «Hudaning ooʏulliri»** — 1-babtiki izaⱨatimizdək, bəlkim muⱪəddəs pərixtilərni kərsitidu. «Tang səⱨərdiki yultuzlar» bolsa bizningqə ohxaxla pərixtilərni kərsitidu. Pərixtilərning yultuzlar bilən ziq munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zəb. 33:7; 104:6-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **38:11 «Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun»** — dengiz-okyanlar ⱨəm yər-zeminning arilixidiki təngpungluⱪ əməliyəttə naⱨayiti nazuk bir ix. Yər yüzining üqtin ikkisi dengiz. Geologiyə ilmi dunyayimizning ilgiri pütünləy dengiz astida yatⱪanlixini ispatlaydu. Təwrattiki «Yaritilix» degən ⱪisimda Hudaning yər-zeminni dengizdin egizlitixi ⱨəm dengizdin ayriwetixi hatiriləngən. Nuⱨ pəyoʏəmbər dəwridiki kəlkündin keyin Huda dunyani ahirətkiqə ikkinqi ⱪetim axundaⱪ dunyawiy kəlkün bilən qəmüldürməymən, dəp insaniyətkə wədə bərgən. □ **38:13 «Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp…»** — ibraniy tilida «sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu tutⱪuzup». **«Sən … səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp, xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooʏlatⱪuzoʏanmusən?»** — toluⱪ ayətning baxⱪa birhil tərjimisi: «… Sən xundaⱪ ⱪilip, səⱨər nurioʏa yər yüzining burjəklirini tutⱪuzup, rəzillərni zemindin silkip taxlatⱪuziwətkənmusən?» (bu hil tərjimə tooʏra bolsa, yər-zemin yotⱪanoʏa ohxitilidu; nurning kelixi huddi yotⱪanni silkigəndək, rəzillərni ⱪooʏdaydioʏan ⱪarangoʏulukni yoⱪitidu).

Kiygən kiyimdək ḫəmmə enik bolidu;□
15 Ḫəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu;
Kətürülgən biləklər sundurulidu.□
16 Dengizdiki bulaqlarƣa səpər kilip yətkənmusən?
Okyanlarning kəridə mengip bakkanmusən?
17 Ölümning dərwaziliri sanga axkarilanƣanmu?
Ölüm sayisining dərwazilirini kərgənmusən?
18 Əkling yər-zeminning qonglukiƣa yətkənmu?
Ḫəmmisini bilgən bolsang enik bayan kil!
19 Nur turuxluk jayƣa baridiƣan yol nədə?
Karangƣulukning bolsa, əsliy orni nədə?
20 Sən *buni bilip* ularni öz qegrasiƣa apiralamsən?
Ularning öyigə mangidiƣan yollarni bilip yetələmsən?
21 Ḫəə, rast, sən bilisən, qünki sən ularning qaƣliridin ilgiri tuƣulƣansən,
Künliringning sani dərḫəkikət köptin köptur!
22 Kar kaqilanƣan həzinilərgə kirip kördüngmu.
Məldür ambirlirinimu körüp baktingmu?
23 Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum,
Jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum.□
24 Qakmak degən kandak yol bilən yerilidu?
Xərk xamili yər yüzidə kandak yol bilən tarkitilidu?
25 Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?
Güldürmamining qakmiki üqün yol təyyarliƣan kimdu?□
26 Xundak kilip yamƣur ḫeq adəm yok bolƣan yər yüzigə,
Ḫeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulmamdu?
27 Xuning bilən qəlləxkən, kuruƣak tupraklar kandurulidu,
Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu?□ ■
28 Yamƣurning atisi barmu?
Xəbnəmni kim tuƣkandu?
29 Muz bolsa kimning baliyatkusidin qikidu?

□ **38:14 «Xuning bilən yər-zemin seƣiz layƣa besiloƣan məḫür izliridək özgərtilidu» —** keqidə ḫərbir nərsining xəkli enik kərünməydu, əlwəttə. Kuyax nuri astida ḫər yərning xəkli oquk kərünidu. □ **38:15 «Ḫəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu; kətürülgən biləklər sundurulidu» —** demək, rəzillər üqün karangƣuluk ularning «nur»i, «kündüz»i, yəni «hizmət kilix» wakti bolidu. Tang səḫər kelixi bilən ularning «nuri» elip ketilidu, xunglaxka ular yaman ixlarni kiliwərməydu, bəlki jazalaxka uqraydu. Bu söz yənə kiyamət künining nurining kelixi bilən, ḫazirki gunaḫlik dunyaning karangƣulukini buzup taxlaydiƣanlikinimu kərsətkən bir bexarət bolsa kerək. □ **38:23 «Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum, jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum» —** 22- ḫəm 23-ayəttə Hudaning kar wə məldürni adəmlərning rəzillikini qəkləxkə wə yaki insanƣa tərbiyə berixkə koral süpitidə ixlitidiƣanlikni kərsitilidu. □ **38:25 «Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?» —** yamƣurning yər yüzining məlum bir yerigə qüxidiƣanlikini, baxka bir yerigə qüxməydiƣanlikini Huda awwal alaḫidə bekitkənlikini kərsitidu. □ **38:27 «Yamƣur … ḫeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulidu… Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu? (26-27-ayət)» —** Hudaning kilidiƣan nuroƣun ixlirining kərünüxtə adəmlər bilən munasiwiti yoktək kilidu ḫəm adəmning kəzigə kərünməydu. Ḫazirki təbiiy pənlərgə asasən bilimizki, əslidə kerəksiz dəp karaloƣan ḫaywanlar ḫəm əsümlüklər təbiətning təngpunglukini asraxka tolimu kerək. Dunyadiki bəzi kiqikkinə ixlar təbiiy muḫit təngpunglukiƣa qong təsir yətküzidu. Buningdin sirt, Huda Ayupka: «Mən adəmzatsiz dəxt-bayawanda əskən gül-giyaḫlarning güzəllikidin (məyli sanga ḫeq əḫmiyətsiz bolsimu) ḫuzur aloƣum bolsa, sening nemə karing? Wə Mən əgər sən kərəlməydiƣan ḫəm məksitimni qüxənməydiƣan xunqə köp ixlarni kilsam, özüngning ixlirida kiloƣanlirimni qüxənmigən bolsangmu, sening baxka ixliringda kərsətkən muḫəbbitimgə karap Manga tayinip ixənsəng bolmamdu? Əgər bu ixlar pəkət Özümningla razilikim üqün bolsa sənmu razi bolamsən?» — degəndək bolsa kerək. Biz ahirda bu temida yənə tohtilip ətimiz. ■ **38:27** Zəb. 107:35

Asmandiki aq qirawni bolsa kim dunyaoƣa kəltüridu?
30 Xu qaoƣda su ƣetip taxtək bolidu,
Qongqur dengizlarning yüzi ƣetip tutaxturulidu.
31 «Ƣəlb yultuzlar topi»ning baoƣlimini baoƣliyalamsən?
Orionning rixtilirini boxitalamsən?□ ■
32 «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni øz pəslidə elip qiqiralamsən?
«Qong Eyiq türkümi»ni Küqükliri bilən yetəkliyələmsən?□

33 Asmanning ƣanuniyətlirini bilip yətkənmusən?
Asmanning yər üstigə süridioƣan ħøkümlirini sən bəlgiləp ƣoyoƣanmu?■
34 Sən awazingni kətürüp bulutlaroƣiqə yətküzüp,
Yamoƣur yaoƣdurup øzüngni ƣiyan-taxƣinlaroƣa basturalamsən?
35 Sən qaƣmaƣlarni buyrup øz yolioƣa mangduralamsən?
Uning bilən ular: «Mana biz!» dəp sanga jawab berəmdu?
36 Adəmning iq-baoƣrioƣa danaliq beoƣixlap kirgüzgən kimdu?
Əqilgə qüxinix ƣabiliyitini bərgən kimdu?■
37 Bulutlarni danaliq bilən sanioƣan kim?
Asmanlardiki su tulumlirini təkidioƣan kim?
38 Buning bilən topa-qanglarni ƣaturup uyul ƣilduroƣan,
Qalmilarni bir-birigə qaplaxturoƣuzoƣan zadi kim?

Ħaywanatlarning ħayatliq sirliri

39 «Qixi xir üqün ow owlap yürəmsən,
Xir küqüklirining ixtiħasini ƣanduramsən?■
40 Ular uwilirida zongziyip yürgən waƣtida,
Qatƣallik iqidə turup tuzaq ƣoyup, *sən ularoƣa olja berələmsən*?
41 Yemi kəmqil bolup, ezip ketip yiraƣƣa ketip ƣaloƣanda,
Baliliri Təngrigə iltija ƣilip nalə-pəryad kətürgəndə,
Taoƣ ƣaoƣiliri ħəm baliliri üqün yəmni təminligən kimdu? ■

39

Ħaywanatlarning ħayatliq sirliri — dawami

1 Sən taoƣdiki yawa øqilərning ƣaqan tuoƣidioƣanliƣini biləmsən?
Jərənlərning balilioƣanliƣini kəzitip baƣƣanmusən?■
2 Ularning booƣaz boloƣili nəqqə ay boloƣanliƣini saniyalamsən?
Ularning balilaydioƣan waƣtidin həwiring barmu?
3 Ular ƣəddini püküp, yetip balilirini tuoƣidu,
Ular øzidiki toloƣaƣni qiƣirip taxlaydu;
4 Ularning baliliri küqlinip yetilidu,
Ular dalada øsüp, *anisining* yenidin qiƣip ƣaytip kəlməydu.□
5 Yawa exəkni dalaoƣa ƣoyuwetip ərkinlikkə qiƣaroƣan kim?

□ **38:31 «Ƣəlb yultuzlar topi» —** bu türkümning yultuzlirining dərwəƣə bir-birigə baoƣlinip turuxida sirliq bir küq bar. Orion yultuz türkümidiki bəzi yultuzlarning bir-birigə baoƣlinidioƣan sirliq küqimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32 «Qong Eyiq türkümi» —** bu yultuz türkümi «Yəttə Ƣaraƣqi» yaki «Yəttə Ƣozuq» dəpmu atilidu. ■ **38:33** Yər. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zəb. 104:21 ■ **38:41** Zəb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zəb. 29:9 □ **39:4 «Ular (yawa øqilər) dalada øsüp, anisining yenidin qiƣip ƣaytip kəlməydu» —** keyinki «ƣoxumqə səz»imizdiki səħbitimizni kərüng.

Xax exəkning nohtilirini yexiwətkən kim?□
6 Qəl-bayawanni uning өyi қilоqanmən,
Xorluқnimu uning turaloqusi қiloqanmən.■
7 U xəhərning қiyқas-sürənliridin yiraқ turup uni mazaқ қilidu;
U exəkqining warқirixinimu anglimaydu.
8 U taoqlarni өz yayliқim dəp kezidu,
Xu yərdiki ḥəmmə gül-giyaḥni izdəp yüridu.
9 Yawa kala bolsa hizmitinggə kirixkə razi bolamdu?
Sening oқurungning yenida turuxқa unamdu?□
10 Yawa kalini tana bilən baoqlap, tapқa qüxürələmsən?!
U sanga əgixip jiloqilarda mengip tirna tartamdu?
11 Uning küqi zor boloqanliқi üqün uningoqa tayinamsən?
Əmgikingni uningoqa amanət қilamsən?
12 Danliringni өygə kətürüp əkilixni uningoqa tapxuramsən?
«*Danlirimni* haminimoqa yioqixturidu» dəp uningoqa ixənəmsən?

Təgiқux

13 Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu,
Biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ḥəm pəylirigə yetəmdu? □
14 U tuhumlirini yərgə taxlap қoyidu,
Tuhumlirim topida issitilsun, dəydu.
15 Ularning tasadipiy dəssilip yanjilidioqanliқini,
Dalidiki birər ḥaywanning asanla ularni dəssəp-qəyləydioqanliқini untuydu.
16 Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu;
Uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu,
Biraқ u pisənt қilmioqandək turidu.□
17 Qünki Təngri uni kəm əқil қiloqan,
Uningoqa danaliқni bərmigən.
18 Ḥalbuki, u yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə,
At ḥəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu. □

At

19 Sən atқa küq beoqixlioqanmiding?
Sən uning boynioqa yəlpünüp turidioqan yaylini kiygüzgənmiding?
20 Sən uni ḥəywətlik purқuxliri bilən adəmni қorқutidioqan,

□ **39:5 «Xax exək» —** bu bəlkim «yawa exək»ning yənə birhil atilixi boluxi mumkin. Ərəblər uni yawayi ḥaywanlar arisida қooqlap tutux əng қiyin dəp қaraydu. **«nohtiliri»** — yaki «asarətliri». ■ **39:6** Ayup 24:5; Yər. 2:24 □ **39:9 «Yawa kala» *yaki «awraқ»* —** əpsus, biz ḥazir bu ḥəywətlik ḥaywanlarni kərəlməymiz. 1627-yili ularning nəsli қurioqan. Bu ḥaywan naḥayiti yooqan bolup, intayin küqlük idi. Uningdin boloqan ḥaywanlardin pəқət pil wə su etila bar idi. Uni boyunturuққa qetip ixқa selix ḥərgiz mumkin əməs, əlwəttə! □ **39:13 «Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu, biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ḥəm pəylirigə yetəmdu?» —** bizning tərjimimiz tooqra bolsa u «Təgiқuxning qiraylиқ қanatliri boloqini bilən, u ḥeq uqalmaydu, ləylək qiraylиқ uqidu» degən mənidə (ləylək bolsa qong, aliqipar, küqlük bir қux). Yənə bir hil tərjimisi: «Қanat uqliri ḥəm pəyliri meḥribanliқni bildürəmdu?», yəni «Təgiқuxning қanatliri meḥribanliқni kərsətməydu, qünki u өz tuhumlirini yərgə saloqandin keyin ular bilən bəzidə kari bolmaydu» degən mənidə bolidu. Təgiқux tooqruluқ keyinki səḥbitimizni kərüng. □ **39:16 «Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu; uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu, biraқ u pisənt қilmioqandək turidu» —** əgər baxқa ḥaywanlar təgiқuxning uwisini bayқap қaloqan bolsa, təgiқux ular tuhumlirimni yemisun dəp, bəzidə өzi tuhumlirini dəssəp qeқiwetidu. Keyinki səḥbitimiznimu kərüng. □ **39:18 «U yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə, at ḥəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu» —** təgiқux intayin tez yügürələydu, qəldə yaki қumluқta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlax intayin təs.

Qekətkidək səkrəydiƣan ķilalamsən?
21 U əxəddiylik bilən yər tatilap-zohqup,
Θz küqidin xadlinip ketidu,
Ķorallik ķoxun bilən jəng ķilixķa atlinidu.
22 U ķorķunqķa nisbətən külüpla ķoyidu,
Ḥeqnemidin ķorķmaydu;
Ķiliqning bisidin u yanmaydu.
23 Oķdan, julalik nəyzə,
Gərzimu uning yenida xaraķxiydu,
24 U yərni aqqik ḥəm ƣəzəp bilən yutuwetidu,
Jəng kanayini bir anglapla ḥayajanlinip ķin-ķiniƣa patmay ketidu.
25 Kanaylarning awazi bilənla u: «Ayḥay!» dəydu,
U jəngni yiraķtin purap bolidu.
U sərkərdilərning towlaxlirini, jəngqilərning warķiraxlirini huxallik bilən anglaydu.

Sar wə bürküt

26 Sar sening əķling bilən uqamdu,
Ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?□
27 Bürküt buyruķung bilən yuķiriƣa pərwaz ķilip kətürüləmdu,
Uwisini yuķiriƣa salamdu?■
28 U ķoram taxning üstidə makanlixidu,
U taƣning qoķķisiƣa ķonidu,
Tik ķiyanimu turalƣusi ķilidu.
29 Xu yərdin u owni paylap bayķiwalidu,
Kəzliri yiraķ-yiraķlarni kəzitidu.
30 Uning baliliri ķan xoraydu;
Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu». □ ■

40

Pərwərdigar Ayupķa yənə səz ķilidu

1 Pərwərdigar Ayupķa yənə jawabən: —
2 «Ḥəmmigə Ķadir bilən dəwalaxidiƣan kixi uningƣa tərbiyə ķilmaķqimu?
Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!» — dedi.□
3 Ayup bolsa Pərwərdigarƣa jawabən: —
4 «Mana, mən ḥeqnemigə yarimaymən;
Sanga ķandaķ jawab berələymən?
Ķolum bilən aƣzimni etip gəptin ķalay;■
5 Bir ķetim dedim, mən yənə jawab bərməymən;
Xundaķ, ikki ķetim desəm mən ķayta səzliməymən» — dedi. □

□ **39:26 «Sar sening əķling bilən uqamdu, ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?»** — bu ayət, bəlkim, sarning pəsillik kəqüxini kərsitidu. ■ **39:27** Yər. 49:16; Ob. 4 □ **39:30 «Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu»** — bürküt ḥəm sar tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. «Mat.» 24:28nimu kərüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luķa 17:37 □ **40:2 «Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!»** — Ayup Hudani ḥəķikətən (Uning muḥəbbitidin gumanlinip) əyibligən. Biraķ Huda uning səmimiylikini üq dostning qiraylik gepidin yahxi kəridiƣandək ķilatti. ■ **40:4** Zəb. 39:9-10 □ **40:5 «Bir ķetim dedim.... ikki ķetim desəm...»** — Ayupning bu kəmtərlik səzi bəlkim «Mening səzlirim kəplikidin alliburun qəktin exip kətti» degənlik boluxi mumkin.

Pərwərdigar kinayilik səz ķilidu

6 Andin Pərwərdigar ķara ķuyun iqidin Ayupķa jawab berip mundaķ dedi: —
7 «Ərkəktək belingni qing baoŋla,
Andin Mən səndin soray;
Sən Meni həwərdar ķiloŋin.
8 Sən dərwəķə Mening ḥəkümimni pütünləy bikaroŋa kətküzməkqimusən?
Sən əzüngni ḥəķķaniy ķilimən dəp, Meni natooŋra dəp əyibliməkqimusən?■
9 Sening Təngrining bilikidək *küqlük* bir biliking barmu?
Sən Uningdək awaz bilən güldürliyələmsən?
10 Ķeni, ḥazir əzüngni xan-xərəp ḥəm salapət bilən beziwal!
Ḥəywət ḥəm kərkəmlik bilən əzüngni kiyindürüp,
11 Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin,
Xuning bilən ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap,
Andin uni pəsləxtürgin.□
12 Rast, ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap,
Andin uni boysunduroŋin,
Rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!□
13 Ularni birgə topioŋa kəmüp ķoy,
Yoxurun jayda ularning yüzlirini kepən bilən etip ķoyoŋin;
14 Xundaķ ķilalisang, Mən seni etirap ķilip mahtaymənki,
«Ong ķolung əzüngni ķutķuzidu!».

Begemottin aloŋan sawaķ

15 Mən sening bilən təng yaratķan begemotni kərüp ķoy;
U kalidək ot-qəp yəydu.□
16 Mana, uning belidiki küqini,
Ķorsaķ muskulliridiki ķudritini ḥazir kərüp ķoy!

■ **40:8** Zəb. 51:4, 6; Rim. 3:4 □ **40:11 «Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin, xuning bilən ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap, andin uni pəsləxtürgin» —** Hudaning küq-ķudriti ḥəm oŋəzipi pəķətla ḥəķķaniy məķsəttə bolidu, ḥərgiz halioŋanqə pəķət insanlarning məjburiy «ibadət»ioŋa erixix üqün əməs. Məsilən, muxu yərdə təkəbburlarni dərḥal ḥalak ķilix əməs, ularoŋa səwr-takitini kərsitip, rəḥim-xəpķətkə erixix pursitini yaritip awwal: «Təkəbburlarni pəsləxtürüx»tə ixlitilidu. □ **40:12 «Rast, ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap, andin uni boysunduroŋin, rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!» —** Huda Ayupni Əz alimining təhtigə olturuxķa təklip ķilidu. Ayup bu orunda olturoŋinida tooŋra ḥəküm qikiralamdu, qikiralmamdu? Bu ix pəķətla küq-ķudrət məsilisi əməs. Adəmdə «təkəbburlar»ni pəsləxtürüp, «rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķilip» jazalioŋudək danalikmu bolmisa, ḥəmmə ixni bilgən bolmisa wə pütünləy adil bolmisa bolmaydu. Hudaning rəzillərning yər yüzigə ḥəküm sürüxidə Əz məķsiti ḥəm pilani bar. Əmdi uning bu pilanini qüxənmisə, ḥərbir adəmning əḥwalini ətraplik bilmisə, hata ḥəküm qikarmay ķalmaydu. Huda tooŋruluķ Injilda deyilgəndək: «Rəbbimiz Əz wədisini (yəni rəzillikni jazalax, Əzining ḥəķķaniy ķiloŋan kixilirini Əz yenioŋa elixķa boloŋan wədisini) orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioŋinidək) keqiktürgini yoķ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa ķilixioŋa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik ķilip wakitni sozmakta» («2Pet.» 3:9). Yamanlarning keyinrək towa ķilixini kim bilələydu? Buni bilidioŋan pəķət Hudadur. Ayupning ķiyamət künidin asasən həwiri yoķ, ḥəm Huda muxu yərdə uningoŋa u tooŋrisida ḥeqnərsə demigən. □ **40:15 «Begemot» —** ibraniy tilidiki bir səz. Uyoŋur tilioŋa bu səz ərəbqidin ķobul ķilinoŋan bolup, «su eti» degən ḥaywanni kərsitidu. Birak muxu ayətlər təswir ķiloŋan ḥaywan «su eti» əməs. Məsilən, 16-ayəttə uning ķuyruķining kedir dərihidək qong ḥəm uzun bolidioŋanliķi kərsitilidu. 19-ayəttə uning ḥaywanlar iqidə əng qongi ikənliki kərsitilidu — demək, u birhil intayin qong othor ḥaywan. Uning tooŋrisidiki ayətlərni yioŋip, yəkün qikarsak, ḥazir nəsli ķurioŋan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türi) kərsitixi mumkin. Bu zor qong ḥaywanning uzunluķi 20 metr, eoŋirliķi 100 tonna qikatti. Ḥazirķi zamandiki alimlarning bolsa bəlkim bu hulasigə ķarxi qikix mumkinqiliki boloŋini bilən, bu təswir əzi Ayupning dəwridə bu atalmix «tarihning ilgiri»diki ḥaywanning uning bilən zamandax boloŋanlikioŋa ķaltis ispat kərsitidu.

17 U quyruqini kedir dərihidək egidu,
Uning yotiliridiki singirliri bir-birigə qing toqup qoyuloɣan.
18 Uning səngəkliri mis turubidəktur,
Put-qolliri təmür qoqmaqlaroɣa ohxaydu.
19 U Təngri yaratqan janiwarlarning bexidur,
Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu.□
20 Taoɣlar uningoɣa yeməklik təminləydu;
U yərdə uning yenida daladiki ḫərbir ḫaywanlar oynaydu.
21 U sədəpgül dərəhlikining astida yatidu,
Qomuxluq ḫəm sazliqning salqinida yatidu.
22 Sədəpgüllüklər θz sayisi bilən uni yapidu;
Θstəngdiki tallar uni orap turidu.
23 Qara, dərya texip ketidu, biraq u ḫeq ḫoduqmaydu;
Ḫətta Iordandək bir dəryamu uning aoɣzioɣa ərkəxləp urulsimu, yənila hatirjəm turiweridu.
24 Uning aldioɣa berip uni tutqili bolamdu?
Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu? □

41

Lewiatandin aloɣan sawaq

1 Lewiatanni qarmaq bilən tartalamsən?
Uning tilini aroɣamqa bilən *baoɣlap* basalamsən?□
2 Uning burnioɣa qomux qülükni kirgüzələmsən?
Uning engikini təmür nəyzə bilən texələmsən?
3 U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?
Yaki sanga yawaxlik bilən səz qilamdu?
4 U sən bilən əḫdə tüzüp,
Xuning bilən sən uni mənggü malay süpitidə qobul qilalamsən?
5 Sən uni quxqaqni oynatqandək oynitamsən?
Dedəkliringning ḫuzuri üqün uni baoɣlap qoyamsən?
6 Tijarətqilər uning üstidə sodilixamdu?
Uni sodigərlərgə bəlüxtürüp berəmdu?
7 Sən uning pütkül terisigə atarnəyzini sanjiyalamsən?
Uning bexioɣa qanggak bilən sanjiyalamsən?!
8 Qolungni uningoɣa birla təgküzgəndin keyin,
Bu jəngni əsləp ikkinqi undaq qiloɣuqi bolmaysən!
9 Mana, «*uni boysundurimən*» degən ḫərqandaq ümid biḫudiliktur;
Ḫətta uni bir kərüpla, ümidsizlinip yərgə qarap qalidu əməsmu?
10 Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur;
Undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?□
11 Asman astidiki ḫəmmə nərsə Mening tursa,

□ **40:19 «Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu» —** bu ayətning ikkinqi qismini qünixix təs. Baxqa hil tərjimisimu uqrixi mumkin. □ **40:24 «...Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu?» —** begemotning əḫmiyiti tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **41:1 «Lewiatan» —** yuqiriqi 3-bab, 8-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **41:10 «Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur; undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?» —** lewiatan insanoɣa əgitidioɣan əng uluoɣ ix Hudaning Θz ḫəywisini gəwdiləndürüxtur; insanlar lewiatanning uluoɣluqini ḫəm tilsim kərkəmlikigə qarap Hudadin əyminixi kerəktur. Oqurmənlərning «qoxumqə səz»imizni kərüxini ümid qilimiz.

Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən,
Mən uningoŋa ḳayturuxḳa tegixlikmu?□ ■
12 *Lewiatanning* əzaliri,
Uning zor küqi,
Uning tüzülüxining güzəlliki tooŋruluḳ,
Mən süküt ḳilip turalmaymən.
13 Kim uning sawutluḳ tonini salduruwetəlisun?
Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?□
14 Kim uning yüz dərwazilirini aqalalisun?
Uning qixliri ətrapida wəḥimə yatidu.
15 Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur,
Ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki,□
16 Bir-birigə xamal kirməs yeḳin turidu.
17 Ularning ḥərbiri өz ḥəmraḥlirioŋa qaplaxḳandur;
Bir-birigə ziq yepixturuloŋan, ḥeq ayrilmastur.
18 Uning qüxkürüxliridin nur qaḳnaydu,
Uning kөzliri səḥərdiki ḳapaḳtəktur.
19 Uning aoŋzidin otlar qiḳip turidu;
Ot uqḳunliri səkrəp qiḳidu.
20 Ḳomux gülhanoŋa ḳoyoŋan ḳaynawatḳan ḳazandin qiḳḳan ḥordək,
Uning burun təxükidin tütün qiḳip turidu;
21 Uning nəpisi kөmürlərni tutaxturidu,
Uning aoŋzidin bir yalḳun qiḳidu.
22 Boynida zor küq yatidu,
Wəḥimə uning aldida səkrixip oynaydu.
23 Uning ətliri ḳat-ḳat birləxtürülüp qing turidu;
Üstidiki *ḳasiraḳliri* yepixturulup, midirlimay turidu.
24 Uning yüriki bəəyni taxtək mustəḥkəm turidu,
Ḥətta tügmənning asti texidək məzmut turidu.
25 U ornidin ḳozoŋalsa, palwanlarmu ḳorḳup ḳalidu;
Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu.□
26 Birsi ḳiliqni uningoŋa təgküzsimu, ḥeq ünümi yoḳ;
Nəyzə, atarnəyzə wə yaki qanggaḳ bolsimu bəribir ünümsizdur.
27 U təmürni samandək,
Misni por yaoŋaqtək qaoŋlaydu.
28 Oḳya bolsa uni ḳorḳitip ḳaqḳuzalmaydu;
Saloŋa taxliri uning aldida pahaloŋa aylinidu.
29 Toḳmaḳlarmu pahaldək ḥeqnemə ḥesablanmaydu;
U nəyzə-xəxbərning tənglinixigə ḳarap külüp ḳoyidu.□
30 Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur;
U lay üstigə qong tirna bilən tatilioŋandək iz ḳalduridu.□

□ **41:11 «Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «manga kim awwal bir nərsə bərgənikən, andin «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən?». ■ **41:11** Mis. 19:5; Ḳan. 10:14; Zəb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ **41:13 «...Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?» —** baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən: — «...Kim uning ikki ḳur qixliri iqigə kiriwalalisun?» yaki «...Kim uningoŋa yügənni yeḳinlaxturalisun?». □ **41:15 «Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Uning pütün dümbisi ḳasiraḳlardur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» □ **41:25 «Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu» —** baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **41:29 «xəxbər» —** bexi tikəndək boloŋan uzun birhil nəyzə. □ **41:30 «Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur» —** yaki «Uning asti ḳismi bolsa, bəəyni ḳiyiḳ taxlardur».

31 U dengiz-okyanlarni ⱪazandək ⱪaynitiwetidu;
U dengizni ⱪazandiki məlһəmdək waraⱪxitidu;
32 U mangsa mangoɣan yoli parⱪiraydu;
Adəm *buzoɣunlarni kərüp* qongⱪur dengizni ap'aⱪ qaqliⱪ boway dəp oylap ⱪalidu.
33 Yər yüzidə uning təngdixi yoⱪtur,
U һeq ⱪorⱪmas yaritiloɣan.
34 U büyüklərning һərⱪandiⱪioɣa *jür'ət bilən* nəzər selip, ⱪorⱪmaydu;
U barliⱪ məoɣrur һaywanlarning padixaһidur». □

42

Pərwərdigaroɣa sirdax dost bolux

1 Ayup Pərwərdigaroɣa jawab berip mundaⱪ dedi: —
2 «Ңəmmə ixni ⱪilalaydioɣiningni,
Ңərⱪandaⱪ muddiayingni tosiwaloɣili bolmaydioɣinini bildim!
3 «Nəsiһətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?»
Bərһəⱪ, mən өzüm qüxənmigən ixlarni dedim,
Mən əⱪlim yətməydioɣan tilsimat ixlarni eyttim.□ ■
4 Anglap baⱪⱪaysən, səzləp berəy;
Mən Səndin soray, Sən meni həwərdar ⱪiloɣaysən.
5 Mən ⱪuliⱪim arⱪiliⱪ həwiringni angliɣanmən,
Biraⱪ һazir kөzüm Seni kөriwatidu.□
6 Xuning üqün mən өz-өzümdin nəprətlinimən,
Xuning bilən topa-qanglar wə küllər arisida towa ⱪildim». □

Əsligə kəltürülüx

7 Pərwərdigar Ayupⱪa bu səzlərni ⱪiloɣandin keyin xundaⱪ boldiki, Pərwərdigar Temanliⱪ Elifazoɣa mundaⱪ dedi: —
«Mening oɣəzipim sanga һəm ikki dostungoɣa ⱪarap ⱪozoɣaldi; qünki silər Mening tooɣramda Өz ⱪulum Ayup tooɣra səzligəndək səzlimidinglar.□ 8 Biraⱪ һazir өzünglar üqün yəttə torpaⱪ һəm yəttə ⱪoqⱪarni elip, ⱪulum Ayupning yenioɣa berip, өz-өzünglar üqün kөydürmə ⱪurbanliⱪ sununglar; ⱪulum Ayup silər üqün dua ⱪilidu; qünki Mən uni ⱪobul ⱪilimən; bolmisa, Mən өz nadanliⱪliringlarni өzünglaroɣa

---

□ **41:34 «U barliⱪ məoɣrur һaywanlarning padixaһidur» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «U barliⱪ məoɣrur boloɣuqilarning padixaһidur». Oⱪurmənlərning lewiatandin aloɣan sawaⱪlar tooɣruluⱪ «ⱪoxumqə səz»diki səһbitimizni kərüxini ümid ⱪilimiz. □ **42:3 ««Nəsiһətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» Bərһəⱪ, mən өzüm qüxənmigən ixlarni dedim...» —** Ayup Hudaning (38:2) soriɣan soaliɣa jawab bərginidə, Hudaning Өzigə əsli tənbiһ bərgən səzlirini ⱪobul ⱪilip hataliⱪini iⱪrar ⱪilip, jawab berip: — «Mən!» degəndək, өzigə bu jawabkarliⱪni alidu. Biraⱪ yuⱪirida deginimizdək, uning üq dosti һəm Elihumu ohxaxla «nəsiһətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən» idi, dəp ⱪaraymiz. ■ **42:3** Ayup 38:2; Zəb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ **42:5 «Anglap baⱪⱪaysən, səzləp berəy; mən Səndin soray, Sən meni həwərdar ⱪiloɣaysən» —** bəzi xərһqilər bu səzlərni Hudaningki (38:3, 40:7), Ayup pəⱪət ularni nəⱪil kəltürüp əslitidu, dəp ⱪaraydu. Lekin bizningqə Ayup ularni өzining qin kənglidiki gepi ⱪilip ixlitidu. □ **42:6 «Topa-qanglar wə küllər arisida towa ⱪildim» —** ⱪədimdə ⱪattiⱪ towa ⱪilix, puxayman ⱪilix, matəm tutuxlar «topa-qanglar wə küllər arisida» olturux arⱪiliⱪ bildürülətti. □ **42:7 «Mening oɣəzipim ... ⱪozoɣaldi; qünki silər Mening tooɣramda Өz ⱪulum Ayup tooɣra səzligəndək səzlimidinglar» —** Hudaning bu səzi, bolupmu «Mening ⱪulum Ayup **Mening** tooɣramda tooɣra səzligən» degini, bizgə aqⱪuq bolup, üq dostning wə Ayupning bayanliridin tooɣra wə natooɣra yərlirini pərⱪ etix üqün һalⱪiliⱪ rol oynioɣusi.

қayturup berəy; qünki silər Mening tooғramda қulum Ayup tooғra səzligəndək tooғra səzlimidinglar».□
9 Xuning bilən Temanlиқ Elifaz, Xuhaliқ Bildad wə Naamatliқ Zofar üqəylən berip Pərwərdigar ularoғa deginidək қildi; ҳəmdə Pərwərdigar Ayupning duasini қobul қildi.
10 Xuning bilən Ayup dostliri üqün dua қiliwidi, Pərwərdigar uni azab-қiyinqiliқliridin қayturup, əsligə kəltürdi; Pərwərdigar Ayupқa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi. □ 11 Xuning bilən uning barliқ aka-uka, aqa-singil wə uningoғa ilgiri dost-aoғinə boloғanlarning ҳəmmisi uning yenioғa kəldi. Ular uning өyidə olturup uning bilən billə tamaқlandi; uningoғa ҳesdaxliқ қilixip, Pərwərdigar uningoғa kəltürgən barliқ azab-oқubətlər tooғrisida təsəlli berixti; ҳəmdə ҳərbir adəm uningoғa bir tənggidin kümüx, birdin altun ҳalқa berixti. □ 12 Pərwərdigar Ayupқa keyinki künliridə burunқidin kəprək bəht-bərikət ata қildi; uning on tət ming қoyi, altə ming təgisi, bir ming қoxluқ kalisi, bir ming mada exiki bar boldi.
13 Uningdin yənə yəttə ooғul, üq қiz tuoғuldi. □ 14 U қizlirining birinqisining ismini «Yemimaҳ», ikkinqisining ismini «Kəziyə», üqinqisining ismini «Kərən-hapuқ» dəp қoydi. □ 15 Pütkül zeminda Ayupning қizliridək xunqə güzəl қizlarni tapқili bolmaytti; atisi ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor қildi.□
16 Bu ixlardin keyin Ayup bir yüz қirиқ yil yaxap, өz ooғullirini, ooғullirining ooғullirini, ҳətta tətinqi əwladқiqə, yəni əwrilirinimu kərgən. 17 Xuning bilən Ayup yaxinip, künliridin қanaət tepip aləmdin ətti.

□ **42:8 «Қulum Ayup silər üqün dua қilidu»** — roxənki, Huda Ayupқa ixinidu, kəzi Ayupning dosti üqün dua қilixқa razi bolidioғanliқioғa yetidu. □ **42:10 «Pərwərdigar uni azab-қiyinqiliқliridin қayturup, əsligə kəltürdi»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigar Ayupni əsirlikidin əsligə kəltürdi». □ **42:11 «ҳərbir adəm uningoғa bir tənggidin kümüx, birdin altun ҳalқa berixti»** — axu waқitta bəlkim tənggə-tilladək pul yoқ, pəқət altun-kümüx parqiliri boluxi mumkin. □ **42:13 «Uningdin yənə yəttə ooғul, üq қiz tuoғuldi»** — Pərwərdigar Ayupқa «tirilix» tooғruluқ biwasitə ҳeqқandaқ gəp қilmidi. Biraқ tekisttə (10-ayət) mundaқ deyilidu: — «Pərwərdigar uningoғa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi». Ҳaywanlarning sani bolsa ikki ҳəssə dərijidə kəpəytildi. Məsilən, əslidə uning yəttə ming қoyi bar idi; ҳazir uning on tət ming қoyi bar boldi, қatarliқlar. Biraқ əslidə uning «on balisi, yəni yəttə ooғli, üq қizi» bar idi; ҳazir bolsa uning on tət ooғli, altə қizi bar bolux kerəkқu? Əməliyəttə u қiyamət künidə қaytidin əslidiki yəttə ooғli, üq қizi bilən jəm bolidu. Xu qaoғda u ҳəқiқətən on balililқla əməs, bəlki yigirmə balilik bolidu. Ayup yengi balilirining oninqisi bilən tohtap қelixi bilən, bəlkim bu «ikki ҳəssə» degən ix kəlgüsidə qoқum bir tirilixni kərsitidu, mən əslidiki on səyümlük balamdin pəқət waқitliқ ayrildim, dəp oylaxқa baxlioғan bolsa kerək. Xunga bizningqə tirilix tooғruluқ bu ixlardin bexarət aldi. Demək, «Pərwərdigar uningoғa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi» — қiyamət küni Ayup ularning tirildürülüxi bilənla yənila huxalliқ bilən ular bilən jəm bolup, on tət ooғli, altə қizi bilən didarlixip, «yengi asman, yengi zemin»da billə olturup oғizalinidu. □ **42:14 «Yemimaҳ»** — «pahtək» degən mənidə. «Kəziyə» — «darqin» (huxpuraқliқ bir hil ətir) degən mənidə. «Kərən-hapuқ» — «sürmə münggüz» (sürmigə toloғan bir münggüz) degən mənidə. □ **42:15 «atisi ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor қildi»** — bəlkim yengi ailisi üqün minnətdarliқini bildürüx, yaki uning ҳazirқi bayliқlirining molluқini bildürüx üqün xundaқ қiloғan.

Zəbur

1

Birinqi Bəlüm •••• 1-küy •••• Itaətmən adəmning bəhti

1 Rəzillərning gepi boyiqə mangmaydioɣan,
Gunaḫkarlarning yolida turmaydioɣan,
Məshirə ḳiloɣuqining ornida olturmaydioɣan adəm bəht tapur!■
2 Uning hursənliki pəḳət Pərwərdigarning təwrat-ḳanunidilidur;
U Pərwərdigarning ḳanunini keqə-kündüz seoɣinip oylaydu.■
3 U huddi eriḳ boyioɣa tikilgən,
Өz pəslidə mewisini beridioɣan,
Yopurmaḳliri solaxmaydioɣan dərəhtəktur;
U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu.□ ■
4 Rəzil adəmlər bolsa undaḳ bolmas;
Ular huddi xamal uquriwətkən tozandəktur.■
5 Xuning üqün rəzillər soraḳ künidə tik turalmaydu,
Gunaḫkarlar ḫəḳḳaniylarning jamaitidə ḫeq bexini kətürüp turalmaydu.
6 Qünki Pərwərdigar ḫəḳḳaniylarning yolini kəngligə pükkən;
Rəzillərning yoli bolsa yoḳilidu.

2

2-küy •••• Hudaning Məsiḫi barliḳ əllərni idarə ḳilidu

1 Əllər nemixḳa quḳan salidu?
Nemə üqün həlḳlər bikardin-bikar suyiḳəst oylaydu?□ ■
2 Dunyadiki padixaḫlar səpkə tizilip,
Əməldarlar ḳara niyət əylixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi bilən ḳarxilixip: — □
3 «Ularning qəklimilirini qərüwetəyli,
Ularning asarətlirini buzup taxlayli!» — deyixidu.□
4 Asmanda olturoɣuqi külidu,
Rəb ularni mazaḳ ḳilidu;
5 Ḫəm aqqiḳida ularoɣa səzləp,
Ḳəḫri bilən ularni wəḫimigə selip: —
6 «Өzüm bolsam Zionda, yəni muḳəddəs teoɣimda,

■ **1:1** Zəb. 26:4-5; Pənd. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Əf. 5:11 ■ **1:2** Ḳan. 6:6-9; 17:19; Yə. 1:8; Zəb. 112:1; 119:1 □ **1:3** **«U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu»** — bu yərdiki «u», Hudaning yolida mangidioɣan adəmlərni kərsitidu. ■ **1:3** Yər. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zəb. 35:5; Yəx. 17:13; 29:5; Ḫox. 13:3 □ **2:1** **«Əllər nemixḳa quḳan salidu?»** — Zəburdiki küylərdə, «əllər» yaki «yat əllər» bolsa, Israil həlḳidin baxḳa ḫərbir həlḳ-millətni kərsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2** **«Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi»** — «Məsiḫ» muxu yərdə, kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɣan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḫ tiklinix murasimida bexioɣa puraḳliḳ zəytun meyi ḳuyulatti. Bu «məsiḫ ḳilix» («məsiḫləx») dəp ataloɣan. «Yəxaya» kitab, 61-babta «məsiḫ ḳilix» degən səz bolsa, kelidioɣan Ḳutḳuzoɣuqining wujudioɣa may əməs, bəlki Muḳəddəs Roḫ ḳuyulidioɣanliḳini kərsitidu. Muxu ayəttimu ohxaxla, «Məsiḫ» Muḳəddəs Roḫ bilən «məsiḫ ḳilinoɣan adəm»ni kərsitidu. □ **2:3** **«Ularning qəklimilirini qərüwetəyli, Ularning asarətlirini buzup taxlayli!»** — «Ular» «Huda wə Uning Məsiḫi»ni kərsitidu.

Өzüm məsiһ ķiloɳan padixaһni tiklidim».□

Huda təyinligən Məsiһ-Padixaһ səz ķilidu
7 «Mən *ərxtiki* pərmanni jakarlaymənki,
Pərwərdigar manga: —
«Sən Mening ooɳlum;
Өzüm seni bügünki kündə tuoɳuldurdum;■
8 Məndin sora, Mən sanga miras boluxķa əllərni,
Təəlluķung boluxķa yər yüzini qət-qətlirigiqə berimən;■
9 Sən təmür tayaķ bilən ularni bitqit ķiliwetisən;
Sapal qinini kukum-talķan ķiloɳandək, sən ularni parə-parə ķiliwetisən» — dedi».□ ■
10 Əmdi, һəy padixaһlar, əķildar bolunglar!
Jaһandiki soraķqilar sawaķ elinglar;
11 Pərwərdigardin ķorķux bilən uning hizmitidə bolunglar;
Titrək iqidə huxallininglar!□
12 Ooɳulning oɳəzipining ķozoɳalmasliķi üqün,
Uni səyünglar;
Qünki uning oɳəzipi səlla ķaynisa,
Yolunglardila һalak bolisilər;
Uningoɳa tayanoɳanlar nəķədər bəhtliktur!□ ■

3

3-küy •••• Səһərdiki dua
1 Dawut өz ooɳli Abxalomdin ķeqip yürgən künlərdə yazoɳan küy: —

I Pərwərdigar, meni ķistawatķanlar nəķədər köpiyip kətkən,
Mən bilən ķarxilixiwatķanlar nemidegən köp!□ ■
2 Nuroɳunlar mən tooɳuluķ: —
«Hudadin uningoɳa һeq nijat yoķtur!» deyixiwatidu.
Selaһ!□
3 Biraķ Sən, i Pərwərdigar, ətrapimdiki ķalķandursən;
Xan-xəripim һəm beximni yəligüqidursən!□
4 Awazim bilən mən Pərwərdigaroɳa nida ķilimən,

□ **2:6 «Zion.., yəni muķəddəs teoɳim..»** — «Zion teoɳi» Yerusalem wə muķəddəs ibadəthana bu taoɳ üstigə ķuruloɳan. «Zion» (yaki «Sion») əslidə «kərünərlik» degən mənidə. U Hudaning Өz həlķigə һimayə boloɳanliķioɳa simwol ķilinidu. **«Өzüm məsiһ ķiloɳan padixaһni tiklidim»** — yuķiridiki 2-ayəttiki, «Məsiһ» tooɳrisidiki izaһatni kərüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zəb. 22:27; 72:8 □ **2:9 «Sən təmür tayaķ bilən ularni bitqit ķiliwetisən»** — yaki: «Sən təmür tayaķ bilən ularni baxķurisən». ■ **2:9** Wəһ. 2:27; 19:15 □ **2:11 «Titrək iqidə huxallininglar!»** — baxķa birhil tərjimisi: «titrək iqidə yaxanglar!». □ **2:12 «Uni (Ooɳulni) səyünglar»** — buning mənisi bəlkim «Hudaning ooɳli bilən əplixiwelinglar». **«Qünki uning oɳəzipi səlla ķaynisa...»** — yənə birhil tərjimisi «Qünki uning oɳəzipi tezla ķozoɳilidu...». ■ **2:12** Zəb. 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18; Yər. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pet. 2:6 □ **3:1 «Dawut өz ooɳli Abxalomdin ķeqip yürgən künlərdə...»** — muxu wəķə, «2Sam.» 15-18-babta hatiriləngən. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18 □ **3:2 «Hudadin uningoɳa һeq nijat yoķtur!»** — demisəkmu, «nijat» «(Hudadin kəlgən) ķutķuzux» degənni bildüridu. **«Selaһ»** — muxu səz bəlkim küy qaloɳan waķtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «Tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:3 «Xan-xəripim һəm beximni yəligüqidursən!»** — «mening xan-xəripim» degən ibarə ikki bisliķ səz bolup, bəlkim: (1) Dawutning mədһiyisining temisi Huda Өzidur; (2) Hudaning Dawutning өz Hudasi boloɳanliķi, bu naһayiti pəһirlik, xərəplik ixtur, degən ikki mənini bildürüxi mumkin.

U muqəddəs teoɣidin ijabət beridu.
Selah.
5 Mən bolsam yattim, uhlidim;
Oyoɣandim, qünki Pərwərdigar manga yar-yələk bolidu.■
6 Meni qorxap səp tüzgən tümənligən adəmlər bolsimu,
Mən ulardin qorqmaymən!■
7 I Pərwərdigar, ornungdin tur!
Meni qutquz, i Hudayim!
Mening barliq düxmənlirimning təstikigə saloɣaysən;
Rəzillərning qixlirini qeqiwətkəysən!
8 Nijatliq bolsa Pərwərdigardindur;
Bərikiting Өz həlqingdə bolsun!
Selah!■

4

4-küy •••• Keqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar bilən oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy. —

Mən nida qiloɣinimda, manga jawab bərgəysən,
I manga ɦəqqaniyliqim ata qiloɣuqi Huda!
Besim astida qaloɣanda Sən meni kəngriqilikkə qiqarding;
Manga meɦir-xəpqət kərsitip, duayimni angla!□
2 I insan baliliri, silər mening xan-xəripimni qaqanoɣiqə aɦanətkə qaldurisilər?
Qaqanoɣiqə biɦudilikni səyüp,
Yaloɣanni izdəp yürisilər?
Selah.□
3 Birak xuni bilip qoyunglarki,
Pərwərdigar ihlasmənlərni Өzigə has qiloɣan;
Mən Uningoɣa nida qiloɣinimda, Pərwərdigar anglaydu.
4 Aqqiqinglaroɣa berilip, gunaɦ qilmanglar;
Өz ornunglarda yetip, qəlbinglarda qongqur oylinip,
Süküt qilinglar.
Selah.■
5 Ɦəqqaniylik bilən qurbanliqlarni qilinglar,
Wə Pərwərdigaroɣa tayininglar.■
6 Kəp həlq: — «Kim bizgə yahxiliq kərsitəlisun?» — dəp sorimaqta;
Jamalingning nuri üstimizgə qüxsun, i Pərwərdigar!
7 Axliq wə yengi xarabliri molqiliq boloɣanlarning huxalliqidinmu,
Mening qəlbimni bəkrək huxalliqqa toldurdung.

■ **3:5** Zəb. 4:8 ■ **3:6** Zəb. 27:3 ■ **3:8** Pənd. 21:31; Yəx. 43:11; Yər. 3:23; Ɦox. 13:4; Wəɦ. 7:10; 19:1 □ **4:1** **«Nəoɣmiqilərning bexi»** — yaki «Bax sazqi». Dawut ibadəthanida өzining ɦəm baxqilarning küylirini oqux üqün məhsus horqilar ɦəm sazqilarni orunlaxturoɣan. Muxu yərdiki «bax sazqi» xübɦisizki xularni baxquridioɣan adəmni kərsitidu. Dawut bax sazqining muxu küyni өz muzikisi bilən ibadəthanida oquxini orunlaxtur□an bolsa kerək. **«I manga ɦəqqaniylik ata qiloɣuqi Huda!»** — ibraniy tilida: «I ɦəqqaniyliqimning Hudasi!». Baxqa birhil tərjimisi: «I mən üqün adalətni sorioɣuqi Huda!» □ **4:2** **«Qaqanoɣiqə biɦudilikni səyüp, yaloɣanni izdəp yürisilər?»** — bu ayət bəlkim «yaloɣan ilaɦ»lar, yəni butlar tooɣruluq eytiloɣan. Sözligüqining «mening xan-xəripim» degini bolsa, Hudadur. Muxu adəmlər uni səyüp, uni izdəxning ornidaButlarni izdəydu. ■ **4:4** Əf. 4:26 ■ **4:5** Qan. 33:19; Zəb. 51:16-19

8 Mən yatay, ḫəm hatirjəmliktə uhliwalay;
Qünki meni bihətərliktə yaxatḳuqi pəḳətla Sən, i Pərwərdigar!■

5

5-küy •••• Səḫərdiki ümid

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, nəylər bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy:
—

Mening səzlirimgə ḳulaḳ saloɣaysən, i Pərwərdigar,
Mening aḫlirimoɣa kəngül bəlgəysən.
2 Kətürgən pəryadlirimni angla, mening Padixaḫim, mening Hudayim,
Qünki sangila dua ḳilimən.
3 I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;
Mən səḫərdə əzümni Sanga ḳaritimən,
Yuḳirioɣa kəz tikimən.□
4 Qünki Sən rəzilliktin ḫuzur aloɣuqi ilaḫ əməsdursən;
Yamanliḳ ḫərgiz Sən bilən billə turmaydu.
5 Poqi-təkəbburlar kəzüng aldida turalmaydu;
Ḳəbiḫlik ḳiloɣuqilarning ḫəmmisi Sanga yirginqliktur.
6 Yaloɣan səzligüqilərning ḫəmmisini ḫalak ḳilisən;
Pərwərdigar ḳanhor, aldamqi kixilərgə nəprət ḳilur.
7 Biraḳ mən bolsam, meḫri-xəpḳitingning kəngriqilikidin əyünggə kirimən;
Sanga boloɣan əyminixtin muḳəddəs ibadəthanangoɣa ḳarap səjdə ḳilimən;
8 Meni əq kərgənlər tüpəylidin Öz ḫəḳḳaniyliḳing bilən meni yetəkligəysən, i Pərwərdigar;
Yolungni aldimda tüz ḳiloɣin.
9 Qünki ularning aoɣzida ḫeqḳandaḳ səmimiylik yoḳtur;
Ularning iqki dunyasi bolsa pasiḳliḳtur,
Ularning galliri eqiloɣan ḳəbridək sesiḳtur,
Ular tili bilən huxamət ḳiliwatidu.■
10 Ularning gunaḫini bekitkəysən, i Huda;
Ular əz pilanliri bilən əzliri mollaḳ atsun;
Ularni əzlirining nuroɣunlioɣan itaətsizlikliri bilən ḫəydəp qiḳaroɣaysən;
Qünki ular Sanga asiylik ḳildi.■
11 Xundaḳ ḳiloɣanda Sanga tayanoɣanlarning ḫəmmisi xadlinidu;
Ular mənggü xadlik bilən təntənə ḳilidu;
Sən ularni ḳooɣdaysən;
Sening namingni səygənlər seningdin yayraydu.
12 Qünki Sən, i Pərwərdigar, ḫəḳḳaniy adəmgə bəht ata ḳilisən;
Uni xapaiting bilən ḳalḳan kəbi oraysən.

■ **4:8** Law. 26:5; Ḳan. 12:10; 33:28; Zəb. 3:6 □ **5:3** **«I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;…»** — «səḫərdə» degən səzgə ḳarap bəzi alimlar 3-, 4- ḫəm 5-küylər, Dawutning Abxalomdin ḳeqix jəryanidiki üq kün iqidiki dualiri, dəp ḳaraydu (3-küydə «kəq» ḫəm «səḫər» bar, 4-də bolsa «kəq», 5-də «səḫər» bar). ■ **5:9** Zəb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2; 62:4; Rim. 3:13 ■ **5:10** Zəb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

6

6-küy •••• Qayoɣu iqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar ɦəm səkkiz tarliq arfa bilən
oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Pərwərdigar, oɣəziping tutqanda meni əyiblimə;
Qəɦring kəlgəndə meni ədəplimə.□
2 Manga xapaət qiloɣin, i Pərwərdigar, qünki mən zəiplixip kəttim;
I Pərwərdigar, meni saqaytqin, qünki mening ustihanlirim wəɦimigə qüxti.■
3 Mening jenim dəɦxətlik dəkkə-dükkigə qüxti;
I Pərwərdigar, qaqanoɣiqə xundaq bolidu?
4 Yenimoɣa qayt, i Pərwərdigar, jenimni azad qiloɣaysən,
Өzgərməs muɦəbbiting üqün meni qutquzoɣin.
5 Qünki ölümdə bolsa Sanga seoɣinixlar yoq;
Təɦtisarada kim Sanga təxəkkürlərni eytsun?□
6 Mening uɦ tartixlirimdin maoɣdurum qalmidi;
Tün boyi orun-kərpəmni kəlqək qilimən;
Yaxlirim bilən kariwitimni qəktürimən.
7 Dərdlərdin kəzüm hirəlixip kətti;
Barliq küxəndilirim tüpəylidin kəzüm kardin qiqiwatidu.
8 I qəbiɦlik qiloɣuqilar, ɦəmminglar məndin neri bolunglar;
Qünki Pərwərdigar yioɣa awazimni anglidi.■
9 Pərwərdigar tilawitimni anglidi;
Pərwərdigar duayimni ijabət qilidu;
10 Düxmənlirimning ɦəmmisi yərgə qarap qalidu, ular zor parakəndiqilikkə duqar
bolidu;
Tuyuqsiz kəynigə yenip hijalättə qalidu.

7

7-küy •••• Huda Өz ɦəqqaniyliqini kərsətkəy!

1-2 Dawutning «Xiggaon»i: — Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri tooɣruluq
eytqan küyi: —

I Pərwərdigar, mening Hudayim, mən Sanga tayandim;
Ulardin biri xirdək meni titma-titma qiliwətmisun,
Qutquzoɣuqi yoqluqidin paydilinip meni eziwətmisun,
Meni barliq qooɣlioɣuqilardin qutquzoɣin,
Ulardin halas qiloɣin;□
3 I Pərwərdigar Hudayim, əgər qolumda qəbiɦlik qiloɣan bolsam,
Əgər xundaq qiloɣan bolsam: —
4 Əgər mən bilən inaq ətküqigə yamanlik qayturoɣan bolsam,

□ **6:1 «səkkiz tarlik arfa»** — baxqa bir tərjimisi «səkkiz ənlik küy». ■ **6:2** Zəb. 38:3 □ **6:5 «Təɦtisarada kim sanga təxəkkürlərni eytsun?»** — «təɦtisara» əlgüqilərning roɦliri qiyamət künini kütidioɣan jay (ibraniy tilida «xeol» deyilidu). ■ **6:8** Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27 □ **7:1-2 «Dawutning «Xiggaon»i»** — «Xiggaon» bəlkim «dolqunluq», «otluq», «axiqlik bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aɦangini bildüridu. **«Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri»** — «Kux» degən kixi tooɣruluq baxqa həwirimiz yoq. Ɦeq bolmioɣanda u Dawutqa ziyankəxlik qilmaqqi boloɣan.

— (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —□
5 — Undaⱪta, düxmən meni ⱪooⱪlap tutuwalsun,
U jenimni qəyləp yər bilən yəksan ⱪilsun,
Xəⱨritimni tupraⱪⱪa kəmsun!
6 I Pərwərdigar, oⱪəziping bilən ornungdin turoⱪin,
Meni əzgənlərning ⱪəⱨrigə taⱪabil turuxⱪa ⱪəddingni rusliⱪin,
Wə mening üqün oyoⱪanoⱪin;
Sən sot wə ⱨəkümni bekitkənidingoⱪu!
7 Həlⱪlərdin boloⱪan jamaət ətirapingoⱪa olixidu;
Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən.□
8 Pərwərdigar həlⱪlərning üstidin ⱨəküm qiⱪiridu;
I Pərwərdigar, əz ⱨəⱪⱪaniyliⱪim boyiqə,
Wə əzümdə boloⱪan duruslⱪim boyiqə,
Manga ⱨəküm qiⱪaroⱪaysən.
9 Aⱨ, rəzillərning yamanliⱪi ahirlaxsun!
Ⱨəⱪⱪaniy adəmni qing turoⱪuzoⱪaysən;
I, adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi ⱨəⱪⱪaniy Huda! □ ■
10 Mening ⱪalⱪinim bolsa,
Durus niyətliklərni ⱪutⱪuzoⱪuqi Hudadidur;
11 Huda adil sotqidur,
U kün boyi gunaⱨtin rənjiydioⱪan Ilaⱨtur;
12 Birsi *yaman* yolidin yanmisa,
U ⱪiliqini biləydu,
Ya oⱪini tartip bətləp ⱪoyidu.
13 Xundaⱪ adəmlər üqün U əlüm ⱪorallirini təyyarlidi;
U oⱪlirini kəydürgüqi oⱪ ⱪildi.
14 Mana, muxundaⱪ kixilər toloⱪaⱪta ⱪəbiⱨlik tuoⱪmaⱪqi,
Uning boyida ⱪaloⱪini yamanliⱪtur;
Uning tuoⱪⱪini bolsa sahtiliⱪtur.■
15 U bir orini kolap, uni qongⱪur ⱪildi;
U əzi koliⱪan orioⱪa yiⱪilip qüxti.■
16 Əzining yamanliⱪi bexioⱪa ⱪaytip kelidu,
Əz zorawanliⱪi bolsa əz üstigə ⱪaytip qüxidu.
17 Mən Pərwərdigarni ⱨəⱪⱪaniyliⱪi bilən mədⱨiyələymən,
Ⱨəmmidin yuⱪiri turoⱪuqi Pərwərdigarning namini yangritip, küy ⱪilip eytimən.

8

8-küy •••• Hudaning insan balisioⱪa boloⱪan uluoⱪ pilani

1 Nəoⱪmiqilərning bexioⱪa tapxurulup, «Gittif»ta orunlansun dəp, Dawut yazoⱪan küy: —

I, Əz ⱨəywəngni asmanlardinmu yuⱪiri tikligən Pərwərdigar Rəbbimiz,

---

□ **7:4 «… (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —…»** — «baxⱪa birhil tərjimisi: «…Yaki manga azar ⱪiloⱪuqini bikardin-bikar buliⱪan bolsam, …». □ **7:7 «Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Ularning üstidin ⱨəküm sürgin». □ **7:9 «adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi»** — «iqliri» degən səz ibraniy tilida «bərəkliri» deyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Wəⱨ. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yəx. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zəb. 9:15; 10:2; 35:7-8; 94:13; 119:85; Pənd. 5:22; 26:27; Top. 10:8

Pütkül yər yüzidə naming xunqə xərəpliktur!□
2 Өz rəqibliring tüpəylidin,
Düxmən wə qisasqilarning aoɣzini etixkə,
Bowaqlar wə əmgüqilərning aoɣzidin küq tiklidingsən.■
3 Mən barmaqliringning yasioɣini boloɣan asmanliringoɣa,
Sən məzmut bekitkən ay-yultuzlaroɣa qarioɣinimda,
4 Sən insanni seoɣinidikənsən,
Əmdi adəm degən nemə idi?
Sən uning yenioɣa kelip yoqlaydikənsən,
Insan balisi qanqilik nemə idi?■
5 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɣinə təwən bekittingsən,
Sən uningoɣa xan-xərəp wə xəhrətlərni taj qilip bərding.□
6 Uni qolungning yasioɣanlirini idarə qilixqa tikliding;
Sən barliq nərsilərni uning puti astioɣa qoyoɣansən,■
7 Jümlidin barliq qoy-kalilar,
Daladiki barliq janiwarlar,
8 Asmandiki uqar-qanatlar,
Dengizdiki beliqlar,
Dengizlarning yolliridin ətküqilərning barliqini puti astioɣa qoydung.
9 I Pərwərdigar Rəbbimiz, pütkül yər yüzidə naming nemidegən xərəplik-hə!

9

9-küy •••• Huda Өz xəripi həm adalitini kərsətkəy!
1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp,
Dawut yazoɣan küy: —

Mən Sən Pərwərdigarni pütün qəlbim bilən mədhiyələymən;
Mən Sening qiloɣan barliq karamətliringni bayan qilay;□
2 Mən Səndin huxal bolup xadlinimən;
Sening namingni nahxa qilip eytimən, i Həmmidin Aliy!
3 Mening düxmənlirimning kəynigə yenixliri bolsa,
Dəl ularning sening didaring aldida yiqilip, yoqilixidin ibarət bolidu.
4 Qünki Sən mening həqqim həm dəwayimni soriding;
Sən təhtkə olturup, həqqaniylarqə sotliding.
5 Sən əllərgə tənbih berip, rəzillərni halak qilding;
Sən ularning namini mənggügə əqürüwətkənsən.
6 I düxminim! Halakətliring mənggülük boldi!
Sən xəhərlirini yulup taxliwətting,
Hətta ularning namlirimu yoqap kətti;
7 Birak Pərwərdigar mənggügə olturup *həküm süridu*;
U Өz təhtini sot qilixqa təyyarlap bekitkən;
8 Aləmni həqqaniylik bilən sot qiloɣuqi Udur;

□ **8:1 ««Gittif»ta orunlansun dəp…»** — «Gittif» alimlarning pərziqə «Gat» xəhiridin qiqqan birhil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16 ■ **8:4** Ayup 7:17; Zəb. 144:3; Ibr. 2:6 □ **8:5 «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɣinə təwən bekittingsən…»** — baxqa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Sən uning ornini Hudaningkidin azoɣinə təwən bekitkənsən»; (2) «Sən uning ornini pərixtilərningkidin bir məzgillikla təwən qiloɣansən». ■ **8:6** 1Kor. 15:27 □ **9:1 ««Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp»** — «Mut-Labbən» bəlkim «ooɣulning ölümi» degən mənidə.

Həlқlərning üstidin U adillиқ bilən ҳəküm qiқiridu;■
9 Ҳəm U Pərwərdigar ezilgüqilərgə egiz panaҳ,
Xundaқla azabliқ künlərdə egiz panaҳdur.■
10 Namingni bilgənlər bolsa Sanga tayinidu;
Qünki Sən, i Pərwərdigar, Өzüngni izdigənlərni ҳərgiz taxliоqan əməssən.
11 Zionda turоquqi Pərwərdigarоqa küylərni yangritinglar!
Uning қiloqanlirini həlқlər arisida bayan қilinglar;
12 Qünki *tөkülgən* қanning soriқini қiloquqi udur,
U dəl xundaқ kixilərni əsləydu,
Har қilinoqanlarning nalə-pəryadlirini U untuoqan əməs.
13 Manga xəpқət kərsətkin, i Pərwərdigar,
Mening өqmənlərdin kərgən horluқlirimoqa nəzər saloqinki,
Meni өlüm dərwaziliri aldidin kətürgəysən;
14 Xundaқ қiloqanda mən Zion қizining dərwazilirida turup,
Sanga təəlluқ barliқ mədҳiyilərni jakarlaymən;
Mən nijatliқ-қutқuzuxungda xadlinimən.□
15 Əllər bolsa өzliri kolioqan orioqa өzliri qüxüp kətti,
Өzliri yoxurup қoyoqan toroqa puti қapsilip қaldi.■
16 Pərwərdigar qiқaroqan ҳəkümi bilən tonular;
Rəzil adəmlər өz қolida yasioqini bilən ilinip қaldi.
Higgaon — Selaҳ.□
17 Rəzillər,
Yəni Hudani untuoqan barliқ əllər,
Yandurulup, təҳtisaraoqa taxlinidu.□
18 Qünki namratlar mənggügə əstin qiқirilmaydu;
Mөminlərning ümidi mənggü өqməy, turiweridu.
19 I Pərwərdigar, ornungdin turoqin;
Adəm balilirining oqəlibə қilixioqa yol қoymioqin;
Ҳuzurung aldida barliқ əllər sotlansun.
20 Ularni dəkkə-dükkigə qüxür, i Pərwərdigar;
Əllər өzlirini biz pəқət adəm baliliri halas, dəp bilsun!
Selaҳ!

10

10-küy •••• — 10-küy 9-küy dawami •••• 1-ayəttiki izaҳatni kərüng

1 Nemixқa, i Pərwərdigar, yiraқta turisən?
Nemixқa azabliқ künlərdə өzüngni yoxurisən?□
2 Rəzil adəmlər təkəbburluқi bilən ajiz mөminlərni tap basturup қooqlap yüridu;

■ **9:8** Zəb. 96:13; 98:9 ■ **9:9** Zəb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2 □ **9:14 «…mən Zion қizining dərwazilirida turup,… »** — «Zion қizi» Yerusalemni kərsitidu. ■ **9:15** Zəb. 7:16; Pənd. 5:22 □ **9:16 «Higgaon — Selaҳ»** — «Higgaon» bəlkim «seoqinip oylinix» degənni bildüridu; xundaқla yənə bəlkim: — «muzika pəs awazliқ boluxi kerək» degənni bildürüxi mumkin. □ **9:17 «…yandurulup, təҳtisaraoqa taxlinidu»** — «təҳtisara» tooqruluқ 6-küy, 5-ayəttiki izaҳatni, xundaқla «Təbirlər»ni kərüng. □ **10:1 «Nemixқa, i Pərwərdigar, yiraқta turisən? Nemixқa azabliқ künlərdə өzüngni yoxurisən?»** — 10-küyning 9-küy bilən sirliқ alaқisi bar; 9-küy ҳəm 10-küydiki ayətlər ibraniy tilida alaҳidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziқida 22 ҳərp bar. Bu ikki küydiki taқ ayətlərning ҳərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ҳərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoqur tili bolsa, a-, ə-, b- қatarliқ ҳərplər bilən baxlanoqanoqa ohxax). 9-küy ҳəm 10-küyni bir-birigə baoqlioqanda, toluқ «elipbəlik nusha» pəyda bolidu. Keyin muxundaқ küyni «elipbə tərtipilik» küy dəp ataymiz.

Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu.□ ■
3 Qünki rəzillər öz arzu-ḫəwəsliri bilən mahtinidu;
Aq kəzlər üqün bəht tiləydu;
Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu.□
4 Ular qirayidin ḫakawurluq yaoḳdurup,
Hudani izdiməydu;
Ular barliq hiyallirida: «Ḫeqbir Huda yoqtur!» dəydu.■
5 Ularning yolliri ḫəmixə rawan bolidu;
Sening ḫəkümliring ularning nəziridin yiraq wə üstün turidu;
Ularning rəqibliri bolsa, ularoḳa qarap «tüfi!» dəp mazaq qilidu.
6 *Rəzil adəm* kənglidə: «Mən ḫeq təwrənməy turiwerimən!
Dəwrdin-dəwrgə ḫeq muxəqqətkə uqrimaymən» — dəydu.
7 Uning aoḳzi qaroḳax, aldamqilik ḫəm zulumoḳa toloḳan;
Tili astida əskilik wə qəbiḫlik yatidu.■
8 U məḫəllilərdə yoxurunqə marap olturidu;
U pinḫan jaylarda gunaḫsizlarni öltürüwetidu;
Közliri yoqsullarni közləydu;
9 U qatqallioida yatqan xirdək yoxurunqə paylap yatidu;
U məminlərni tutuwelix üqün yoxurunqə marap yatidu;
Məminlərni tutuwelip, ularni öz torioḳa qüxüridu.
10 *Yoqsullar* ezilidu, püküldü;
Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu.□
11 U kənglidə: «Təngri buni untup qaldi,
U yüzini yepiwelip, qarimaydu;
Buni ḫərgiz kərməydu» — dəydu.□ ■
12 Ornungdin turoḳin, i Pərwərdigar;
I Təngrim, qolungni kətürgin;
Ezilgən məminlərni untuma!
13 Rəzil adəm nemixqa *Sən* Hudani közigə ilmaydu?
U kənglidə: «*Huda* buni sürüxtürməydu!» — dəydu.
14 Sən buni kərgənsən;
Sən Öz qolung bilən yamanlik ḫəm zulumni özlirigə qayturux üqün,
Özüng bularni közləp yürisən;
Dərdmənlər özlirini Sanga amanət qilidu;
Qünki Sən yetim-yesirlərgə yar-yölək bolup kəlgənsən;
15 Rəzil, yaman adəmning bilikini sunduruwətkəysən;
Uning rəzillikini birmubir sürüxtürüp, üzül-kesil yoqatqaysən.
16 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḫdur;
Imansiz əllər bolsa *Pərwərdigarning* zeminidin yoqilar.□ ■
17-18 Pərwərdigar, Sən ajiz məminlərning armanlirini anglaysən;

□ **10:2** **«Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu»** — yaki «Ajizlar ularning ḫiyliliri bilən ilinip qalidu». ■ **10:2** Zəb. 7:16; 9:15-16; Pənd. 5:22 □ **10:3** **«Aq kəzlər üqün bəht tiləydu; Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu»** — yaki «Aq kəzlər adəmni tillap, Pərwərdigarni qətkə qaqidu». ■ **10:4** Zəb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10** **«Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu»** — «yawuzluqliri» bəlkim köqmə mənidə bolup, xirning küqlük putlirini yaki qixlirini wə yaki owqilarning torlirini (9-ayət) kərsitixi mumkin. □ **10:11** **«U yüzini yepiwelip, qarimaydu»** —yaki «U yüzini yepip qarimaydu» yaki «U yüzini yoxurup qarimaydu» ■ **10:11** Zəb. 64:5; 73:11; 94:7 □ **10:16** **«Imansiz əllər bolsa Pərwərdigarning zeminidin yoqilar»** — ibraniy tilida «əllər» muxu yərdə Hudaning yolini rət qilidioḳan yat əllərni kərsitidu. **«Pərwərdigarning zemini»** — ibraniy tilida «uning zemini». Hudaning bu zemini bolsa, Israiloḳa miras qiloḳan Qanaan zemini (Pələstin)dur. ■ **10:16** Zəb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yər. 10:10; Yioḳ. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17

Ularning dilini tokˌ kˌilisən;
Yetim-yesirlar wə ezilgüqilər üqün adalətni yakˌlap,
Yər yüzidiki insanlarning *ajiz-məminlərgə* kˌaytidin wəhˌimə saloˌuqi bolmaslikˌi üqün,
Kˌulikˌingni ding tutisən.■

11

11-küy •••• «Kˌeni, kˌaqmamsən?»

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Pərwərdigarni baxpanahˌim kˌildim;
Əmdi silər kˌandakˌmu manga: «Kˌuxtək ɵz teoˌingoˌa uqup kˌaq!
2 Qünki mana, rəzillər kamanni tartip,
Kˌarangoˌuluktin kəngli duruslaroˌa kˌaritip atmakˌqi bolup,
Ular okˌni kiriqkˌa selip kˌoydi;
3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,
Əmdi hˌəkˌkˌaniylar nemimu kˌilar?»» — dəwatisilər?□
4 Pərwərdigar Ɵzining mukˌəddəs ibadəthanisididur,
Pərwərdigarning təhti asmanlardidur;
U nəzər salidu,
Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu.□
5 Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniy adəmni sinaydu;
Rəzillərgə wə zorawanlikˌkˌa huxtarlaroˌa u iq-iqidin nəprətlinidu.
6 U rəzillərgə kˌapkˌanlar, ot wə günggürtni yaoˌduridu;
Pizoˌirim kˌizikˌ xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu.□
7 Qünki Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniydur;
Hˌəkˌkˌaniylikˌ Uning amrikˌidur;
Kəngli duruslar Uning didarini kəridu.

12

12-küy •••• Rəzil dunyadin sakˌlax

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup, xeminit bilən okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Kˌutkˌuzoˌaysən, Pərwərdigar, qünki ihlasmən adəm tügəp kətti;
Adəmlər arisidin sadikˌ məminlər oˌayip boldi.□
2 Hˌərbirsi ɵz yekˌinlirioˌa yaloˌan eytidu;
Huxamətqi ləwlərdə, alikəngüllük bilən səzlixidu.
3 Pərwərdigar barlikˌ huxamətqi ləwlərni,
Hˌakawurlarqə səzləydioˌan tilni kesiwətkəy!
4 Ular: «Tilimiz bilən oˌəlibə kˌilimiz;

■ **10:17-18** Yəx. 57:1 □ **11:3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,..»** — «Ullar» jamaətning yaki jəmiyətning ullirini kərsitidu. □ **11:4 «Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu»** — «Uning səzgür kəzliri» ibraniy tilida «uning kəz kˌapakˌliri». □ **11:6 «Pizoˌirim kˌizikˌ Xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu»** — «ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi» kinayilik, hˌəjwiy gəp. □ **12:1 «xeminit bilən okˌulsun dəp...»** — «xeminitx» bəlkim, «səkkiz tarlikˌ saz» yaki «səkkiz notilikˌ küy» degən mənidə.

Ləwlirimiz bolsa ɵzimizningkidur;
Kim bizgə Rəb bolalisun?» — dəydu.
5 «Ezilgüqi ajizlarni basqan zulum wəjidin,
Miskinlərning aɦuzarliri wəjidin,
Ɦazirla ornumdin turay» — dəydu Pərwərdigar,
«Mən ularoɣa, ular zariqip kütkən azadliqni yətküzimən».□
6 Pərwərdigarning sɵzliri bolsa sap sɵzlərdur;
Ular yəttə qetim saplaxturuloɣan,
Sapal qazanda tawlanoɣan kümüxtəktur.■
7 Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən;
Sən *məminlərni* muxu dəwrdin mənggügə qoɣdaysən;□
8 *Qünki* rəzil adəmlər ɦəryanda ɵadiyip yürüxidu,
Pəskəxlik insan baliliri arisida aliyjanablik dəp mahtalmaqta!

13

13-küy •••• Qaqanoɣiqə, i Pərwərdigar?

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I Pərwərdigar, qaqanoɣiqə?
Sən meni mənggügə untumsən?
Qaqanoɣiqə didaringni məndin yoxurisən?
2 Qaqanoɣiqə ɦərküni qayoɣurup, qəlbimdə?
Qaqanoɣiqə düxminim məndin xadlinip ɵalib yüridu?
3 Manga qara, manga jawab bərgin, i Pərwərdigar Hudayim!
Ɵlüm uyqusi meni besip kəlgüqə,
Kɵzümni yorutqaysən,
4 Düxminimning: «Mən küqiyip uning üstidin ɵəlibə qildim» deməsliki üqün,
Rəqiblirim səntürülgənlikimni kərüp xadlanmasliqi üqün,
kɵzümni yorutqaysən!
5 Biraq mən bolsam Sening ɵzgərməs muɦəbbitinggə ɵzümni tapxurdum;
Yürikim Sening nijatliqingdin xadlinidu;
6 Mən Pərwərdigaroɣa nahxa eytimən;
Qünki U manga zor meɦribanliqni kərsətti.

14

14-küy •••• Qarangoɣu dunya

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Əhmək kixi kɵnglidə: «Ɦeqbir Huda yoq» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Yirginqlik qəbiɦlikni qilixti;
Ularning iqidə meɦribanlik qiloɣuqi yoqtur;■

□ **12:5** **«Mən ularoɣa, ular zariqip kütkən azadliqni yətküzimən»** — baxqa birhil tərjimisi: «Ularni «tüfi!» dəp mazaq qiloɣuqilardin azad qilimən» ■ **12:6** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30; 19:8; 119:140; Pənd. 30:5 □ **12:7** **«Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən»** — «ular» 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan «ezilgənlər» wə «miskinlər»ni kərsitidu. ■ **14:1** Zəb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10

2 Pərwərdigar ərxtə turup, adəm balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida insapni qüxinidioɣan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioɣanlar barmidu?
3 Ḥəmmə adəm yoldin qikti,
Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlik kiloɣuqi yok, ḥətta birimu yoktur.
4 Nanni yegəndək Mening həlkimni yutuwaloɣan bu kəbiḥlik kiloɣuqilar ḥeqnemini bilməmdu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɣa ḥeqbir iltija kilmaydu.
5 Mana ularni oɣayət zor korkunq basti;
Qünki Huda ḥəkkaniylarning dəwrididur.
6 «Silər ezilgənlərning kəngligə pükkən ümidini yok kilmakqi bolisilər;
Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»□
7 Aḥ, Israilning nijatliki Ziondin qikip kəlgən bolsa idi!
Pərwərdigar Өz həlkini asarəttin qikirip,
Azadlikka erixtürgən qaoɣda,
Yakup xadlinidu,
Israil huxallinidu!□

15

15-küy •••• Kim Huda aldida turalaydu?
1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, kim qediringda turalaydu?
Kim pak-mukəddəs teoɣingda makanlixidu?
2 Kimki tamamən duruslukta mangsa,
Ḥəkkaniylikni yürgüzsə,
Kənglidə ḥəkikətni səzlisə;■
3 Tili bilən gəp toxumisa,
Өz yekinioɣa yamanlik kilmisa,
Koxnisining əyibini kolap aqmisa,
4 Pəs adəmni kəzgə ilmisa,
Pərwərdigardin əyminidioɣanlarni ḥərmətlisə,
Өzigə ziyanlik boloɣan təkdirdimu iqkən kəsimini өzgərtmisə,
5 Pulni həklərgə өsümgə bərmisə,
Bigunaḥlarning ziyinioɣa para almisa;
Kimki muxularni kilsa,
Mənggügə təwrənməs.

□ **14:6 «Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»** — yaki «Qünki Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!». Bizningqə «birak» tooɣra kelidu — demək, Huda Өz həlkining bozək kilinoɣinioɣa karap, ularni kooɣlaxka ḥərikət kilidu. Baxka birhil tərjimisi: «Gərqə Pərwərdigar uning baxpanaḥi bolsa!» □ **14:7 «Israil huxallinidu!»** — «Israil» tooɣruluk — okurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən kisimni okuoɣan bolsa, esidə boliduki, Huda ḥəzriti Yakupning ismini «Israil»oɣa өzgərtkən. Yəḥudiy həlki (Israillar) Yakupning əwladliridin ibarət. Xunga Təwrattiki baxka yərlərdə yaki Zəburda «Yakup» yaki «Israil» adəttə Yəḥudiylar, yəni Israil həlkini kərsitidu. Əgər tekist ḥəzriti Yakup (Israil)ning өzini kərsətkən bolsa, izaḥat berimiz. ■ **15:2** Zəb. 24:4; Yəx. 33:15

16

16-küy •••• Ahirətkiqə Hudaoɣa baoɣlioɣan qəksiz ümid

1 Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi:

Meni saḳlioɣin, i Təngri,
Qünki mən Sanga tayinimən.□
2 Mening jenim Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Rəbbimdursən;
Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» — dedi.□ ■
3 Yər yüzidiki muḳəddəs bəndiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,
Ular mening ḥəmmə huxalliḳimdur.
4 Kim baxḳa ilaḥni izdəxkə aldirisa,
Ularning dərdliri kəpiyip ketidu.
Oɣəyriy ilaḥlaroɣa atap ḥədiyə ḳanlirini təkməymən,
Ularning namlirini tilimoɣimu almaymən.
5 Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur;
Qək taxlinip erixkən nesiwəmni əzüng saḳlaysən;□ ■
6 *Nesiwəmni bəlgiligən* siziḳlar manga güzəl yərlərni bekitkəndur;
Bərḥək, mening güzəl mirasim bardur!□
7 Manga nəsiḥət bərgən Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturimən;
Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga əgitidu.□
8 Mən Pərwərdigarni ḥərdaim kəz aldimdin kətküzməymən;
U ong yenimda boloɣaqḳa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
9 Xunga mening ḳəlbim xadlandi,
Mening roḥim tehimu kətürülidu,
Mening tenim aman-esənliktə turidu;□
10 Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən,
Xundaḳla Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən.□ ■

□ **16:1 «Dawut yazoɣan «Mihtam» küy» —** «Mihtam» bəzi alimlarning pərziqə «ünsiz dua» yaki «yoxurun gəḥər» degən mənidə. □ **16:2 «Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» —** baxḳa birhil tərjimisi — «Mening yahxiliḳim (ḥərgiz) seningkigə yətməydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5 «Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur» —** Hudaning «Əz həlḳining mirasi» boloɣanliḳi tooɣruluḳ «Yar.» 15:1, «Qəl.» 18:20, «Zəb.» 73:26ni wə izaḥatlirini kərüng. **«Qək taxlinip erixkən nesiwəmni əzüng saḳlaysən» —** Israillar Yəxua pəyoɣəmbərning yetəkqiliki bilən Ḳanaan (Pələstin) zeminini igiligən waḳtida, hər ḳəbilining, ḥər ailining təəlluḳi qək taxlax bilən bekitilgən («Yə.» 18-19-bab). Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan ḳanun boyiqə, bu təəlluḳat bolsa mənggügə muxu ailə əwladliriɣa miras ḳaldurulidu. ■ **16:5** Yioɣ. 3:24 □ **16:6 «Nesiwəmni bəlgiligən siziḳlar manga güzəl yərlərni bekitkəndur» —** yuḳiriḳi 5-ayəttiki qək bəlgiligən jay siziḳlar bilən bekitilgən. Dawut bəlkim muxu səzlərni kəqmə mənidə ixlitip: «Ḥayatim wə turmuxumni ḥər jəḥəttin Huda yahxi bekitkən» — deməkqi bolsa kerək. □ **16:7 «Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga əgitidu» —** «wijdanim» ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9 «Mening roḥim tehimu kətürülidu» —** «roḥim» ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. □ **16:10 «Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən» —** Təwrat wə Injil boyiqə, «dozah» yaki «jəḥənnəm» pəḳətla ahirət künidin keyin baxlinidu. Uningdin ilgiri, ölüp kətkən adəmlərning roḥi bir orunoɣa, yəni «təḥtisara»oɣa baridu. Məsiḥ Əysa krestkə mihlanoɣandin keyin, «təḥtisara»da qong bir əzgirix yüz bərdi. Bu yərdə biz u tooɣruluḳ tohtalmaymiz. Biraḳ muxu ayəttə, Dawut pəyoɣəmbər «Məsiḥ» (Ḳutḳuzoɣuqi)ning gərdə turmay tirildürülidioɣanliḳini aldin eytḳan. «Təbirlər»nimu kərüng. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqing» —** Muḳəddəs Kitabta, «muḳəddəs» «uluoɣ» əməs, bəlki «mutləḳ pak», «Hudaoɣa has», «pütünləy Hudaoɣa ataloɣan» degən mənini bildüridu. «Muḳəddəs Boloɣuqing» qoḳum Məsiḥni kərsitidu. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən» —** ibraniy tilida «Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixni kərgüzməysən». Demək, gərgə ḳoyuloɣan bolsimu, teni qirimaydu (tez tirildürülidu). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

11 Sən manga ḥayat yolini kərsitisən;
Ḥuzurungda tolup taxḳan xad-huramlik bardur;
Ong ḳolungda mənggülük bəḥrə-ləzzətlərmu bardur.

17

17-küy •••• Təkəbburlarning besimidin ḳutḳuzoɳaysən!

1 Dawutning duasi: —
Ḥəkḳaniy tələpni angla, i Pərwərdigar, mening nidayimoɳa kəngül ḳoyoɳin;
Mening duayimoɳa ḳulaḳ saloɳin,
U yaloɳanqi ləwlərdin qikḳan əməs.
2 Ḥuzurungdin ḥəkümüm qikiriloɳay!
Kəzüng nemə durus ikənlikini pərḳ ətkəy!
3 Sən mening ḳəlbimni sinioɳansən,
Sən keqidimu manga yekinlixip kəzətting;
Sən meni tawlap kəzüngdin kəqürdingsən,
Meningdin ḥeqbir səwənlik tapalmiding;
Kənglümdə: Aoɳzim itaətsizlik ḳilmisun! — dəp niyət ḳildim.
4 Adəm balilirining ḥayattiki ixlirida,
Ləwliringdin qikḳan səzlər bilən zorawanlarning yolliridin əzümni neri ḳildim.
5 Mening ḳədəmlirim yolliringdin qikmioɳan,
Putlirim teyilip kətmigən.
6 Mən Sanga iltija ḳildim,
Qünki tiləklirimni ijabət ḳilisən, i Təngrim;
Manga ḳulaḳ saloɳin,
Səzlirimni angliɳin.
7 I, Əzünggə tayanoɳanlarni ḳarxi qikḳuqilardin ong ḳolung bilən Ḳutḳuzoɳuqi,
Karamətliringni kərsitip, əzgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloɳaysən!□
8 Meni kəz ḳariquḳungdək saḳlioɳaysən;
Ḳanatliring sayisidə meni yoxuroɳaysən;
9 Meni bulimaḳqi boloɳan rəzil adəmlərdin,
Meni ḳorxiwaloɳan əxəddiy küxəndilirimdin yoxuroɳin;
10 Ularning baoɳrini may ḳaplap, ḳetip kətkən;
Ularning eoɳizliri təkəbburlarqə səzləydu;□
11 Ular yolimizni toriwelip,
Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip, □
12 Oljioɳa aq kəzlük bilən tikilgən xirdək,
Yoxurun jaylarda marap yüridioɳan yax xirdəktur.
13 Ornungdin turoɳaysən, i Pərwərdigar,
Uning yolini tosup, yər bilən yəksan ḳiloɳaysən,
Jenimni rəzil adəmdin ḳutḳuzoɳin, ḳiliqing bilən;
14 *Meni* Əz ḳolung bilən kixilərdin,
Yəni muxu dəwrdiki kixilərdin ḳutḳuzoɳin;
Ularning nesiwisi bolsa muxu dunyadiladur;
Sən ularning ḳarnini nemətliring bilən toldurisən;

□ **17:7 «əzgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloɳaysən!»** — «əzgərməs muḥəbbiting» əslidə kəplük xəklidə «əzgərməs muḥəbbitinglar». □ **17:10 «Ularning baoɳrini may ḳaplap, ḳetip kətkən...»** — bu ibarə ularning intayin təkəbburluḳi, baxḳiloroɳa ḥeq kəngül bəlməydioɳanliḳi, ularni kəzgə ilmaydioɳanliḳini kərsitidu. □ **17:11 «Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...»** — yaki «Meni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...».

Ularning kəngli pərzəntliri bilən ķandi,
Balilirioŋa baylikķlirini ķalduridu.
15 Mən bolsam, ḥəkķaniylikta yüzünggə ķarioŋuqi bolimən;
Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!□

18

18-küy •••• Aləmqə ķutķuzux

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup okulsun dəp, Pərwərdigarning ķuli Dawut yazoŋan küy; Pərwərdigar uni barlik düxmənliridin ḥəm Saul padixaḥning ķolidin ķutķuzoŋan küni, u Pərwərdigaroŋa munu küyning səzlirini eytti: —

Aḥ, Pərwərdigarim, mening küq-ķudritim,
Mən seni səyimən!
2 Pərwərdigar mening hada teoŋim, mening ķoroŋinim, mening nijatkarimdur!
Mening Təngrim, mening ķoram texim, mən Uningdin ḥimayə tapimən;
U mening ķalķinim, mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm, mening egiz munarimdur!□
3 Mədḥiyilərgə layik Pərwərdigaroŋa nida ķilimən,
Xunda düxmənlirimdin ķutķuzulimən;
4 Ölümning asarətliri meni ķorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti;□
5 Təḥtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,
Ölüm sirtmakliri aldimoŋa kəldi.
6 Ķiynaloŋinimda mən Pərwərdigaroŋa nida ķildim,
Hudayimoŋa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ḥuzurioŋa kəldi,
Uning ķulikioŋa kirdi.
7 Xu qaoŋ yər-zemin təwrəp, silkinip kətti,
Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U oŋəzəpləndi.□
8 Uning dimioŋidin is ərləp turatti,
Aoŋzidin qikķan ot ḥəmmisini yutuwətti;
Uningdin kəmür qooŋliri qikti;□
9 U asmanlarni təzim ķildurup qüxti,
Puti asti tum ķarangoŋuluk idi.
10 Bir kerubni minip pərwaz ķildi,
Xamalning ķanatlirida oŋuyuldap uqup kəldi.□
11 U ķarangoŋulukni özining yoxurunidioŋan jayi ķildi,
Sularning ķarangoŋusini,

□ **17:15 «…Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!»** — «oyoŋanoŋinimda» ölümdin oyoŋinip, tirilgəndə, demək. □ **18:2 «mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «nijatlikimning münggüzi». □ **18:4 «Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning ķiyan-taxķinliri meni ķorķitiwətti». □ **18:7 «…Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti; qünki U oŋəzəpləndi…»** — bu küydiki səzlər tədrijiy ḥalda Dawutning özining əḥwalidin ayrilip, Dawutning boloŋusi əwladi Məsiḥning ḥayatioŋa ətidu. Küydə Məsiḥning ḥayati, japa-muxəkķət tartidioŋanlikķi, ahirida uning xan-xərəpkə erixidioŋanlikķi wə pütkül aləmgə padixaḥ bolidioŋanlikķi kərsitilidu. Demək, bu küyning özi uluoŋ bir bexarəttur. □ **18:8 «Uningdin kəmür qooŋliri qikti»** — yaki «Uningdin kəmür qooŋliri tutaxturuldi». □ **18:10 «Bir kerubni minip pərwaz ķildi»** — «kerub» intayin küqlük birhil ķanatlik pərixtə. «Təbirlər»ni kərüng.

Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Өz ətrapida qediri qildi.
12 Uning aldidiki yoruqluqtin,
Qoyuq bulutlar, məldür, otluq qooqlar qiqip ətti;
13 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ḥəmmidin Aliy Boloquqi awazini yangratti,
Məldür wə otluq qooqlar bilən.
14 Bərḥək, U oqlirini etip, *düxmənlirimni* tarqitiwətti;
Qaqmaqlarni qaqturup, ularni qiyqas-quqanoqa saldi;□
15 Xuning bilən dengizlarning təkti kərünüp qaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Tənbiḥing bilən,
Dimioqingdin qikqan nəpəsning zərbisi bilən, i Pərwərdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoq sulardin tartip aldi.
17 U meni küqlük düxminimdin,
Ḥəm manga өqmənlik qiloquqilardin qutquzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
18 Külpətkə uqrioqan künümdə, ular manga qarxi ḥujumoqa ətti;
Biraq Pərwərdigar mening tayanqim idi.
19 U meni kəngri-azadə bir jayoqa elip qikardi;
U meni qutquzdi, qünki U məndin hursən boldi.
20 Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap manga iltipat kərsətti;
Qolumning ḥalalliqini U manga qayturdi;
21 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik qilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
22 Qünki Uning barliq ḥəkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimilirini өzümdin neri qilmidim;
23 Mən Uning bilən oqubarsiz yürdum,
Өzümni gunaḥtin neri qildim;
24 Xuning üqün Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap,
Kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi.□
25 Wapadar-meḥribanlaroqa Өzüngni wapadar-meḥriban kərsitisən;
Oqubarsizlaroqa Өzüngni oqubarsiz kərsitisən;
26 Sap dilliqlaroqa Өzüngni sap dillik kərsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kərsitisən;
27 Qünki ajiz məmin həlqni qutquzoquqi Өzüngdursən;
Biraq təkəbbur kөzlərni xərməndə qilisən;
28 Qirioqimni julaliq qiloqan Səndursən;
Pərwərdigar Hudayim meni basqan qarangoqulukni nurlanduridu;
29 Qünki Sən arqilik *düxmən* qoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arqilik mən sepildin atlap өttüm.□
30 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;

□ **18:14 «U oqlirini etip, düxmənlirimni tarqitiwətti» —** ibraniy tilida «U oqlirini etip, ularni tarqitiwətti». 17-ayətni kərüng. □ **18:24 «Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap, kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi» —** xübḥisizki, muxu 19-24-ayətlərdə Məsiḥning pak-oqubarsizliqi, gunaḥsizliqi bexarət qilinidu. Dawut өzi tooqruluq bu səzlərni ḥərgiz deyəlməytti. Məsilən, 25-küy, 7-ayət wə 51-küyni kərüng. □ **18:29 «Sən arqilik düxmən qoxuni arisidin yügürüp өttüm» —** «yügürüp өttüm» degən səzlər «bөsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu.

Pərwərdigarning səzi sinap ispatlanoɣandur;
U Өzigə tayanoɣanlarning ɧəmmisigə ḳalḳandur.
31 Qünki Pərwərdigardin baxḳa yənə kim ilaɧtur?
Bizning Hudayimizdin baxḳa kimmu ḳoram taxtur?
32 Yəni belimni küq-ḳuwwət bilən orioɣuqi Təngri,
Yolumni tüptüz, mukəmməl ḳiloɣuqi Təngridur;
33 U mening putlirimni keyikningkidək *uqḳur* ḳilidu,
Xuning bilən meni egiz jaylirimda turoɣuzidu;
34 Ḳollirimni urux ḳilixḳa өgitidu,
Xunglaxḳa biləklirim mis kamanni kerələydu;
35 Sən manga nijatliḳing boloɣan ḳalḳanni ata ḳilding,
Nening ong ḳolung meni yөlidi;
Sening mulayim kəmtərliking meni uluoɣ ḳildi.
36 Sən ḳədəmlirim astidiki jayni kəng ḳilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
37 Mən düxmənlirimni ḳooɣlap yəttim;
Ular ɧalak bolmioɣuqə ɧeq yanmidim.
38 Ḳaytidin ornidin turalmas ḳilip ularni yanjiwəttim,
Ular putlirim astida yiḳildi.
39 Sən jəng ḳilixḳa küq bilən belimni baoɣliding;
Sən manga ɧujum ḳiloɣanlarni putum astida egildürdüng;
40 Düxmənlirimni kөz aldimda arḳisioɣa yandurup ḳaqḳuzdung,
Xuning bilən manga өqmənlərni yoḳattim.
41 Ular pəryad kөtürdi, birak ḳutḳuzidioɣan ɧeqkim yoḳ idi;
ɧətta Pərwərdigaroɣa nida ḳildi, Umuularoɣa jawab bərmidi.
42 Mən ularoɣa soḳḳa berip, xamal uguroɣan topidək ḳiliwəttim;
Koqidiki patḳaktək, ularni təküwəttim.
43 Sən meni həlḳning nizaliridin ḳutḳuzoɣansən;
Sən meni əllərning bexi ḳiloɣansən;
Manga yat boloɣan bir həlḳ hizmitimdə bolmaḳta.□
44 Səzümni anglapla ular manga itaət ḳilidu;
Yat əldikilər manga biqarilərqə təslim bolidu;
45 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiɧkamliridin titrigən ɧalda qiḳip kelidu;
46 Pərwərdigar ɧayattur!
Mening Ḳoram Texim mubarəklənsun!
Nijatliḳim boloɣan Huda *ɧəmmidin* aliydur, dəp mədɧiyilənsun!
47 U, mən üqün toluḳ ḳisas aloɣuqi Təngri,
Həlḳlərni manga boysunduroɣan *Hudadur*;
48 U meni düxmənlirimdin ḳutḳuzoɣan;
Bərɧək, Sən meni manga ɧujum ḳiloɣanlardin yuḳiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ḳutuldurdung.
49 Xuning üqün mən əllər arisida Sanga rəɧmət eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluoɣlap küylərni eytimən;
50 *Pərwərdigar* Өzi tikligən padixaɧḳa zor nusrətlərni beoɣixlaydu;
Өzi məsiɧ ḳiloɣinioɣa,
Yəni Dawutḳa ɧəm uning nəsligə mənggügə өzgərməs muɧəbbitini kөrsitidu.□

□ **18:43 «Sən meni həlḳning nizaliridin ḳutḳuzoɣansən»** — xübɧisizki, muxu bexarəttə eytiloɣan «həlḳ» Dawut padixaɧning өz ḳowmi boloɣan Yəɧudiy həlḳini kөrsitidu. □ **18:50 «Өzi məsiɧ ḳiloɣinioɣa, Yəni Dawutḳa ɧəm uning nəsligə…»** — «Məsiɧ ḳiloɣini» yəni «Məsiɧ» tooɣruluḳ 2-küydiki izaɧatlarni kөrüng.

19

19-küy •••• Aləm ḫəm Təwrat Hudaning xəripidur!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ərxlər Təngrining uluoɣluḳini jakarlaydu,
Asman gümbizi Uning ḳoli yasioɣanlirini namayan ḳilidu;
2 Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu;
Keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu.□
3 Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi *aləmgə* anglanmaḳta.□
4 Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta;
Ularning səzliri aləmning qetigiqə yətməktə.
Ularning iqidə *Huda* ḳuyax üqün qedir tikkən,□ ■
5 *Ḳuyax* ḫujrisidin toyoɣa qiḳḳan yigittək qiḳidu,
Bəygigə qüxidioɣan palwandək xadlinidu;■
6 Asmanlarning bir qetidin ərləydu,
Jaḫanning u qetigiqə qərgiləydu,
Uning ḫararitidin ḫeqḳandaḳ məhluḳat yoxurunalmaydu.
7 Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur,
U insan wujudini yengilaydu;
Pərwərdigar bərgən ḫəküm-guwaḫlar muḳim-ixənqlik ,
U nadanlarni dana ḳilidu.□ ■
8 Pərwərdigarning kərsətmiliri durus,
U ḳəlbni xadlanduridu;
Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur,
U kəzlərni nurlanduridu.□
9 Pərwərdigardin əyminix pak ixtur, u mənggü dawamlixidu;
Pərwərdigarning ḫəkümliri ḫəḳtur,
Ḫərbiri tamamən ḫəḳḳaniyəttur.
10 Ular altundin, bərḫək kəp sap altundin ḳimmətliktur;
Ḫəsəldin, ḫəsəl jəwḫiridin xerindur;■
11 Ular bilən ḳulung oyoɣitilidu;
Insan ularoɣa riayə ḳilixta qing tursa qong mukapat bardur.
12 Kim əz hataliḳlirini bilip yetəlisun?
Meni bilip-bilməy ḳiloɣan gunaḫlirimdin saḳit ḳiloɣaysən;
13 Əz ḳul-qakaringni baxbaxtaḳ gunaḫlardin tartḳaysən;
Bu gunaḫlarni manga hojayin ḳildurmioɣaysən;
Xuning bilən mən ḳusursiz bolimən,
Eoɣir gunaḫtin haliy boloɣaymən.

□ **19:2** **«Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu»** — «ular» ərxlər wə asman gümbizini kərsitidu. **«Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu; keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu»** — ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Kün baxḳa bir küngə gəplirini təkidu, keqə baxḳa bir keqigə səz ḳilmaḳta». □ **19:3** **«Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi aləmgə anglanmaḳta»** — baxḳa birhil tərjimisi «Aləmdə ḫərḳandaḳ bir til ularning sadasini anglap qüxinələydu». □ **19:4** **«Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta»** — bu «əlqəm tanisi» bəlkim insanning təsəwwur-oylirini əlqigüqi boluxi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7** **«Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur»** — «Təwrat-ḳanun» tooɣruluḳ: «Təwrat» (toraḫ) ibraniy tili bolup, muxu yərdə «ḳanun, təlim, yolyoruḳ» degən mənidə ixlitilidu. «Təwrat ḳanuni» degən ibarə adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix», «Misirdin qiḳix», «Lawiylar» «Qəl-Bayawandiki səpər» ḫəm «Ḳanun xərḫi» degən aldinḳi bəx ḳisimning ḳanun-pərmanliḳ məzmunini kərsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30 □ **19:8** **«Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur»** — yaki «Pərwərdigarning pərmanliri roxəndur» yaki «Pərwərdigarning pərmanliri paktur». ■ **19:10** Zəb. 119:72,103,127; Pənd. 8:11

14 I Pərwərdigar, mening Qoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim,
Aoɣzimdiki səzlər, ḳəlbimdiki oylinixlar nəziringdə məḳbul boloɣay!□

20

20-küy •••• Israil həlḳi Huda Məsiḥ ḳiloɣan padixaḥning oɣəlibisi üqün dua ḳilidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Külpətlik kündə Pərwərdigar sanga ijabət ḳiloɣay!
Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!□
2 U Өz muḳəddəs jayidin sanga mədət əwətkəy,
Ziondin sanga küq-ḳuwwət bərgəy;
3 Barliḳ «axliḳ ḥədiyə»liringni yad ḳiloɣay,
Kөydürmə ḳurbanliḳingni ḳobul ḳiloɣay!
Selaḥ!
4 Kөnglüngdiki təxnaliḳlarni sanga ata ḳiloɣay,
Kөnglünggə pükkən barliḳ arzuliringni əməlgə axuroɣay.
5 Bizlər oɣəlibəngni təbrikləp təntənə ḳilimiz,
Hudayimizning namida tuoɣlirimizni tikləymiz;
Pərwərdigar barliḳ tələpliringni əməlgə axuroɣay!
6 Ḥazir bildimki, Pərwərdigar Өzi məsiḥ ḳiloɣinini ḳutḳuzidu;
Muḳəddəs ərxliridin uningoɣa ḳudrətlik ḳutḳuzoɣuqi ḳolini uzartip jawab beridu.□
7 Bəzilər jəng ḥarwilirioɣa,
Bəzilər atlaroɣa *tayinidu*;
Biraḳ biz bolsaḳ Pərwərdigar Hudayimizning namini yad etimiz;
8 Ular tizi püklinip yiḳildi;
Biraḳ biz bolsaḳ, ḳəddimizni ruslap tik turimiz.
9 I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən;
Nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!□

21

21-küy •••• Huda tikligən padixaḥ tooɣruluḳ bir küy

□ **19:14 «I Pərwərdigar, mening Ḳoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim» —** «Ḥəmjəmət-Nijatkar» yaki «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» tooɣruluḳ: — Ibraniy tilida «goel» degən bu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoɣəl bolup, өzini ḳulluḳḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloɣa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan ḳanunoɣa asasən, muxu kixining өzining yeḳin uruḳ-tuoɣḳanliri, ḥəmjəmətliri bu kixini ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» өz ḳerindixini ḥər ḳilmaḳqi bolsa, uni ḳutḳuzalaytti. Ḥoḳuḳni ixlitix «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»ning өz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. Birsi өz uruḳ-tuoɣḳinioɣa «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» bolup uni ḳutḳuzmaḳqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Xunga pəyoɣəmbərlər Hudaning ḳutḳuzoɣuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün pat-pat dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Өz bəndisigə yaki həlḳigə «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»si bolidu. Uning Өz həlḳini ḳutḳuzuxi Өz ihtiyariliḳi bilən, əlwəttə! □ **20:1 «Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!» —** «Yaḳupning Hudasi» degən muxu ibaridə «Yaḳup» ḥəm ḥəzriti Yaḳupning өzini ḥəmdə uningdin qiḳḳan Israil həlḳinimu kərsitidu. □ **20:6 «Pərwərdigar Өzi məsiḥ ḳiloɣini» —** yəni Israilning padixaḥi; muxu yərdə Dawutni kərsitidu. Biraḳ xübḥisizki, bu küy bir bexarət bolup, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥnimu kərsitidu. 2-küydiki izaḥatlarni wə «Təbirlər»nimu kərüng. □ **20:9 «I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən; nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «I Pərwərdigar, oɣəlbigə erixtürgəysən! Biz nida ḳiloɣan kündə Padixaḥ bizgə jawab bərgəy!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Padixaḥ ḳudritingdin xadlinidu, i Pərwərdigar;
Oɣəlibə-nijatliḳingdin u nəḳədər hursən bolidu!
2 Sən uning kəngül tilikini uningoɣa ata ḳilding,
Ləwlirining təlipini rət ḳiloɣan əməssən.
Selaḥ!
3 Qünki Sən esil bərikətlər bilən uni ḳarxi alding;
Uning bexioɣa sap altun taj kiydürdüng.
4 U Səndin ömür tilisə, Sən uningoɣa bərding,
Yəni uzun künlərni, taki əbədil'əbədgiqə bərding.
5 U Sening bərgən oɣəlibə-nijatliḳingdin zor xərəp ḳuqti;
Sən uningoɣa izzət-ḥəywət ḥəm xanu-xəwkət ḳondurdung.
6 Sən uning özini mənggülük bərikətlər ḳilding;
Didaringning xadliḳi bilən uni zor hursən ḳilding;□
7 Qünki padixaḥ Pərwərdigaroɣa tayinidu;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqining özgərməs muḥəbbiti bilən u ḥeq təwrənməydu.
8 Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, axkarə ḳilidu;
Ong ḳolung Sanga öqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu;□
9 Sening didaring kərüngən kündə, ularni yalḳunluḳ humdanoɣa saloɣandək köydürisən;
Pərwərdigar dəroɣəzəp bilən ularni yutuwetidu;
Ot ularni köydürüp tügitidu.
10 Ularning tuhumini jaḥandin,
Nəsillirini kixilik dunyadin ḳuritisən;
11 Qünki ular Sanga yamanlik ḳilixḳa urundi;
Ular rəzil bir nəyrəngni oylap qikḳini bilən,
Əmma oɣəlibə ḳilalmidi.
12 Qünki Sən ularni kəynigə buruluxḳa məjbur ḳilding;
Sən ularning yüzigə ḳarap oḳyayingni qənləysən.
13 I Pərwərdigar, Öz küqüng bilən uluoɣluḳungni namayan ḳiloɣaysən;
Xuning bilən biz nahxa eytip ḳudritingni mədḥiyiləymiz.

22

22-küy •••• Əng eoɣir azab-oḳubəttə ḳiloɣan dua •••• Bexarətlik küy •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət) degən aḥangda oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

«Aḥ Ilaḥim, Ilaḥim, nemixḳa məndin waz kəqting?
Sən nemixḳa meni ḳutḳuzuxtin xunqə yiraḳsən?

□ **21:6 «Sən uning özini mənggülük bərikətlər ḳilding»** — bu söz bəlkim Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥning Hudaning Ibraḥimoɣa bərgən əng uluoɣ wədisini əməlgə axuridioɣanliḳini kərsitixi mumkin. Xu wədə: «Sən özüng baxḳilaroɣa bəht-bərikət bolisən ... Sən arḳilik yər yüzidiki barliḳ ailə wə ḳəbililərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu» deyilidu («Yar.» 12:1-3də hatiriləngən). Baxḳa birhil tərjimisi: «Sən uningoɣa mənggülük bərikətlərni bekitting». □ **21:8 «Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, ... Ong ḳolung Sanga öqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu...»** — 8-ayəttin baxlap, bexarətlik sözlər biwasitə padixaḥḳa eytiloɣan bolsa kerək. Roxənki, bu ayətlər padixaḥ Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥni kərsitidu.

Nemixqa qattiq pəryadlirimdin xunqə yiraq turisən,□ ■
2 Hudayim, kündüzdə nida qildim, lekin Sən ḥeq jawab qilmaysən;
Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən.□ ■
3 Biraq i Israilning mədḥiyilirini əz makaning qiloɣuqi,
Sən degən pak-muqəddəstursən!
4 Ata-bowilirimiz seni tayanqi qiloɣan,
Ular sanga tayanoɣan, sən ularni qutquzoɣan.
5 Ular Sanga nida qilixliri bilən qutuloɣan;
Sanga tayinix bilən ularning ümidi ḥeq yərdə qaloɣan əməs.■
6 Biraq mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən,
Insan təripidin *təḥmət bilən* rəswayialəm qilinoɣanmən,
Halayiq təripidin kəmsitilgənmən.□ ■
7 Meni kərgənlərning ḥəmmisi mazaq qilip külidu,
Baxlirini silkixip aoɣzilirini pürüxtürüp: ■
8 «U Pərwərdigaroɣa əzini tapxuroɣan əməsmu?!
Əmdi Pərwərdigar uni qutquzsun!
Pərwərdigar uningdin hursən bolsa əgər,
Uni qutuldursun!» — deyixidu.■
9 Biraq meni apamning qorsiqidin qiqaroɣuqi əzüngdursən;
Ḥətta əmqəktiki waqtimdimu meni əzünggə tayanduroɣansən;
10 Tuoɣuloɣinimdin tartipla, mən əzümni qoynungoɣa taxlioɣanmən;
Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sən mening Təngrim bolup kəlgənsən.■
11 Məndin yiraqlaxma;
Qünki riyazət meni qistap kəldi;
Manga yardəmdə boloɣuqi yoqtur.
12 Nuroɣun buqilar meni qorxiwaldi;
Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi;□
13 Ular adəmni titma qiloɣuqi ḥərkirəwatqan xirdək,
Aoɣzilirni qong eqip manga tikilip turidu.
14 Mən təkülgən sudək boldum,
Ḥəmmə səngəklirim izidin qiqip kətti;
Yürikim momdək erip kətti,
Iq-baoɣrimda zəiplixip erip kətti.
15 Qaoɣjirap kətkən sapal parqisidək maoɣdurum qalmidi,
Tilim tangliyimoɣa qaplixip kətti,
Sən *Pərwərdigar* meni əlümning topa-qanglirioɣa qoyoɣansən.■

□ **22:1** **«Izaḥat» —** Dawut pəyoɣəmbər ḥayatida nuroɣun azab-oqubətlərni tartqan bolsimu, lekin u bu küydə eytiloɣan xunqiwala eoɣir azab-oqubətlərni tartqan əməs. Xunga xübḥisizki, Dawut əzidin keyinki birsining tartidioɣan azablirini kərsətkən bolsa kerək. Oqurmənlər bu azablarning kimgə qaritiloɣanliqi tooɣruluq əzliri hulasigə kəlsun. **««ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət)»** — bəzi alimlar: «Tang səḥərdiki qixi jərən» dəp tərjimə qilidu. Bu bəlkim küyning temisining ḥəm uning aḥangining nami bolsa kerək. ■ **22:1** Mat. 27:46; Mar. 15:34 □ **22:2** **«Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən» —** yaki «keqidimu mən pəryad qilsam, biraq aram tapmaymən» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zəb. 25:2-3; 31:1; Yəx. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6** **«mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən» —** ibraniy tilida «qurt» «kokkus ilikus» (qizil qurt) degən qurtni kərsitidu. Bu hil qurtning qixisi tuhumlioɣanda əzini dərəhkə qaplaxturup, saloɣan tuhumlirini əz bədini bilən qooɣdaydu. Xundaq qilip u əlgüqə qaplaxqan yərdin midirlimay turidu. Əlüxi bilən uningdin qipqizil bir suyuqluq qiqip, ḥəmmə ətrapini qizil qilidu. Adəmlər bu qizil suyuqluqni boyaq üqün ixlitidu. Bu ixlar Məsiḥ Əysaning krestkə mihlinixioɣa bexarət bolmamdu? ■ **22:6** Yəx. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43 ■ **22:10** Yəx. 49:1 □ **22:12** **«Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi» —** Pələstinning Baxan rayonidiki buqilar yooɣan, küqlük idi. Bu yərdə yaman adəmlər ḥəm ularning kəynidə turoɣan yaman jin-roḥlarni kərsətsə kerək. ■ **22:15** Yḥ. 19:28

16 Ɔŋaljir itlar manga olaxti,
Bir top rəzillər meni ķistap kelip,
Mening ķolum wə putumni sanjip təxti.■
17 Səngəklirimning ḥəmmisini saniyalaymən,
Ustihanlirim manga tikilip ķarap turoŋandək ķilidu.
18 Ular kiyimlirimni ɵz arisida üləxtürüwatidu,
Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu.□ ■
19 Biraķ, i Pərwərdigar, məndin yiraķlaxma!
I Küq-Ķudritim boloŋuqim, yardəmgə tez kəlgəysən!
20 Jenimni ķiliqtin ķutķuzoŋin,
Mening yaloŋuz jenimni itning qanggilidin ķutuldуroŋin.□
21 Meni xirning aoŋzidin ķutķuzoŋin;
Xundaķ, Sən iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!□
22 Mən Sening namingni ķerindaxlirimoŋa elan ķilimən;
Qong jamaət iqidə turup Sanga boloŋan mədḥiyilirimni jakarlaymən;■
23 Pərwərdigardin əyməngüqilər, Uni mədḥiyiləŋlar!
Yaķupning barliķ nəsilliri, Uningoŋa xan-xərəp kəltürünglar!
Israilning pütün əwladliri, Uningdin əymininglar.□
24 Qünki U ezilgüqining axu harlinixlirini nəziridin saķit ķiloŋan əməs,
Yaki Uningdin ḥeq yirgəngən əməs;
Uningdin Ɵz wisalini ḥeq yoxuroŋan əməs;
Bəlki U iltija ķilip awazini kətürginidə,
Uningoŋa ķulaķ selip angliоŋan.
25 Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur,
Hudadin əyməngüqilərning aldida iqkən ķəsəmlirimni ixķa axurimən;□ ■
26 Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu;
Pərwərdigarni izdigənlər Uni mədḥiyələydu;
Silərning ķəlbinglar mənggü yaxnaydu!□ ■
27 Zeminning əng qetidikilərmu bu ixni ķəlbidə tutup , towa ķilip Pərwərdigarning aldioŋa kelidu;
Əl-millətlərning barliķ jəmətliri aldingda ibadət ķilidu;■
28 Qünki padixaḥliķ Pərwərdigaroŋila təwədur;
U əl-millətlər arisida ḥɵküm sürgüqidur.
29 Jaḥandiki baylarmu Uning aldidin yəp-iqip, ibadət ķilidu;

■ **22:16** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luķa 23:33; Yḥ. 19:23,37; 20:25 □ **22:18 «Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu»** — yaki «Qapinimoŋa erixix üqün qək taxlixiwatidu». ■ **22:18** Luķa 23:34; Yḥ. 19:24 □ **22:20 «Mening yaloŋuz jenim»** — yaki «Mening kiqik jenim» yaki «Mening ķimmətlik jenim». Səzligüqi eoŋir yaloŋuzluķ ḥes ķiliwatķan bolsa kerək. □ **22:21 «...iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!»** — «yawa kala» ḥazir nəsli ķuruoŋan. Ular əsli intayin küqlük, adəttiki kalidin ikki ḥəssə qong idi. Muxu yərdə «yawa kalilar» əxəddiy rəzil adəmlərgə yaki jin-xəytanlaroŋa simwol bolidu. ■ **22:22** Ibr. 2:12 □ **22:23 «Yaķupning barliķ nəsilliri»** — Israil həlķi, əlwəttə. **«Israilning əwladliri»** — Huda Yaķupning ismini «Israil»oŋa ɵzgərtkən, xuning bilən u «Israil ķowmining əjdadi» boloŋan. □ **22:25 «Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur»** — baxķa ikki hil tərjimisi «Qong jamaəttə mening mədḥiyilirimning temisi Səndin qikķandur...» yaki «Qong jamaəttə mening Sanga mədḥiyilərni oķuxķa muyəssər boloŋanliķim Səndin qikķandur...». ■ **22:25** Zəb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ **22:26 «Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu»** — «tamaķlinidu» degən bu səz muxu yərdə ḥeyt ķurbanliķliridin yaki «təxəkkür ķurbanliķliri» («rəḥmət ķurbaliķliri»)din tamaķlinixni kərsitixi mumkin. ■ **22:26** Ķan. 4:29; Zəb. 69:32; 149:4; Yəx. 25:6; Zəf. 2:2; Yḥ. 11:26 ■ **22:27** Zəb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tuprakķa kirəy dəp ķaloɳanlarmu, ḥətta өz jenini saķliyalmaydioɳanlarmu Uningoɳa səjdə ķilidu;□
30 Kəlgüsidiki bir əwlad Uning hizmitidə bolidu;
Bu əwlad Rəb üqün Өz pərzəntliri ḥesablinidu.■
31 Keyin ular kelip, xu qaoɳda tuoɳulidioɳan bir ķowmoɳa Uning ḥəķķaniyliķini jakarlap xuni elan ķiliduki,
«U buni əməlgə axurdi!»■

23

23-küy •••• Pərwərdigar meni bakķuqi padiqimdur! •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Dawut yazoɳan küy: —

Pərwərdigar meni bakķuqi Padiqimdur,
Moḥtaj əməsmən ḥeq nərsigə;□ ■
2 U meni yumran qəplərdə yatķuzup dəm aldurar;
Tinq aķidioɳan sularni boylitip bakķidu;
3 U wujudumni yengilaydu;
U ḥəķķaniyliķ yolida Өz nami üqün yetəkləydu;□
4 Ḥətta mən өlüm sayisi boloɳan jiloɳidin өtsəmmu,
Ḥeq yamanliķtin ķorķmaymən;
Qünki Sən mən bilən billidursən;
Sening ḥasang ḥəm tayiķing manga təsəllidur.■
5 Meni har ķiloɳuqilarning kөz aldida manga kəng dastihan salisən;
Mening beximni may bilən məsiḥ ķilisən;
Ķədəḥim taxidu;
6 Bərḥək, barliķ künlirimdə yahxiliķ wə өzgərməs xəpķət manga əgixip ḥəmraḥ bolidu;
Mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!□

24

24-küy •••• Pərwərdigarning oɳəlibisi

□ **22:29** **«Jaḥandiki baylarmu ...»** — ibraniy tilida «Jaḥandiki semizlərmu...» — kөqmə mənisi «baylar» boluxi mumkin. **«tuprakķa kirəy dəp ķaloɳanlarmu, ḥətta өz jenini saķliyalmaydioɳanlarmu Uningoɳa səjdə ķilidu»** — demək, ḥəm baylar ḥəm miskinlər (küydə bexarət berilgən ixlar tüpəylidin) Hudaoɳa ibadət ķilidu. ■ **22:30** Yəx. 53:8, 10; Yəx. 8:18: Zəb.89:29; Mat. 1:1; Yḥ 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 ■ **22:31** Zəb. 52:9; 102:18; Luķa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1** **«Bu uluoɳ küy tooɳuluk izaḥat» —** Pələstindiki ķoylar bilən padiqining munasiwiti naḥayiti yeķin. U ular bilən keqə-kündüz billə bolidu, ularoɳa isim ķoyidu. Yengi yaylaķķa kөqkəndə, padiqi ķoylarning bexida mengip, ularni qaķirip yetəkləydu; ularning bexi tikənliktə yarilinip ķalsa, padiqi may bilən sürüp «məsiḥ ķilidu»; bəzi padiqilar ḥətta amraķ ķoylirioɳa alaḥidə kədəḥtin xarab iquridu. ■ **23:1** Yəx. 40:11; Yər. 23:4; Əz. 34:23; Yḥ. 10:11; 1Pet. 2:25; Wəḥ. 7:17 □ **23:3** **«U wujudumni yengilaydu» —** «yengilaydu» ibraniy tilida bu səz «towioɳa ķayturidu» yaki «towa ķilduridu» degən mənini өz iqigə alidu. ■ **23:4** Zəb. 3:6; 118:6 □ **23:6** **«barliķ künlirimdə yahxiliķ wə өzgərməs xəpķət manga əgixip ḥəmraḥ bolidu» —**yaki «barliķ künlirimdə manga əgixip ḥəmraḥ boloɳan өzgərməs xəpķət nemidigən yahxi!». **«mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!» —** «Pərwərdigarning dərgaḥi» ibraniy tilida «Pərwərdigarning өyidə». Dawut bu küyni yazoɳanda Yerusalemdiki muķəddəs ibadəthana tehi məwjut əməs idi.

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigaroɣa mənsüptur, jaɦan wə uningoɣa toloɣan ɦəmmə məwjudatlar;
Uningoɣa təəlluqtur yər yüzi wə uningda turiwatqanlarmu;■
2 Qünki jaɦanning ulini qongqur dengizlar üstigə orunlaxturup,
Yərni sular üstigə ornatqan Udur.
3 Pərwərdigarning teoɣioɣa kim qiqalaydu?
Uning muqəddəs jayioɣa kim kirip turalaydu? ■
4 — Qolliri gunaɦtin pakiz, dili sap,
Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan,
Yaloɣan qəsəm qilmioɣan kixi kirələydu. □
5 Bundaq kixi bolsa Pərwərdigardin bəhtni,
Өz nijatliqi boloɣuqi Hudadin ɦəkqaniyliqni tapxuruwalidu wə *uni* kətürüp yüridu;□
6 Bu dəwr Uni izdigüqi dəwrdur,
Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning *Hudasi*!
Selaɦ!□
7 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!□
8 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
U Pərwərdigardur, u küqlük wə qudrətliktur!
Pərwərdigar, jəng məydanida qudrətliktur!
9 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, bexinglarni kətürünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!
10 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
Samawiy qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar bolsa, xan-xərəp igisi Padixaɦtur!
Selaɦ!

25

25-küy •••• Yetəkləx wə baxpanaɦ bolux ɦəkqidə dua •••• 1-ayəttiki izaɦatni kərüng
1 Dawut yazoɣan küy.

Pərwərdigar, jenim Sanga təlmürüp qaraydu;□
2 Sanga tayinimən, i Hudayim;

■ **24:1** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ **24:3** Zəb. 15:1; Yəx. 33:14,15 □ **24:4** **«Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan»** — «quruq nərsilər» butlarni kərsitidu. □ **24:5** **«…tapxuruwalidu wə uni kətüridu»** — bu ikki peil ibraniy tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **24:6** **«…Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning Hudasi!»** — yənə birhil tərjimisi «Yəni Sening didaringni izdigüqilər boloɣan Yaquptin ibarəttur». □ **24:7** **«I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar! Kəng eqilinglar! I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!»** — qədimki zamanlarda qowuqlar eqiloɣanda yuqiridin kətürülətti. □ **25:1** **«25-küy tooɣruluq izaɦat»** — 25-küy «elipbə tərtipilik» bir küy. Küydə 22 ayət bolup, ibraniy tilida alaɦidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziqida 22 ɦərp bar. Küydiki 22 ayətning ɦərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ɦərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tilida ɦərplər a-, ə-, b- tərtipidə baxlanoɣanoɣa ohxax). Biz bundaq küylərni «elipbə tərtipilik küy» dəp ataymiz.

Meni yərgə ⱪaritip hijalәttə ⱪaldurmiоlaysən;
Wə yaki düxmənlirimni üstümdin оalib ⱪilip xadlandurmiоlaysən;■
3 Bərһək, Seni kütküqilərdin һeqⱪaysisi xərməndə bolmas;
Biraⱪ һeqbir səwəbsiz hainliⱪ ⱪiloⱪuqilar xərməndə bolidu.■
4 Meni Sening izliringni bilidioⱪan ⱪiloⱪaysən, i Pərwərdigar;
Yolliringni manga өgitip ⱪoyoⱪaysən.■
5 Meni һəⱪiⱪitingdə mangdurup, manga өgətkəysən;
Qünki өzüng mening nijatliⱪim boloⱪan Hudayimdursən;
Mən kün boyi Sanga ⱪarap təlmürimən;
6 Өz rəһimdilliⱪliringni, өzgərməs meһirliringni yadingoⱪa kəltürgəysən, i Pərwərdigar!
Qünki ular əzəldin tartip bar bolup kəlgəndur;■
7 Mening yaxliⱪimdiki gunaһlirimni,
Xundaⱪla itaətsizliklirimni esinggə kəltürmigəysən;
Өzgərməs muһəbbiting, meһribanliⱪing bilən, meni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
8 Pərwərdigar meһriban wə durustur;
Xunga U gunaһkarlarni durus yoloⱪa salidu.
9 Məminlərni yahxi-yamanni pərⱪ etixkə U yetəkləydu;
Məminlərgə Өz yolini өgitidu.
10 Uning əһdisi wə һəküm-guwaһlirini tutⱪanlarning һəmmisigə nisbətən,
Pərwərdigarning barliⱪ yolliri өzgərməs muһəbbət wə һəⱪiⱪəttur.
11 Өz naming üqün, i Pərwərdigar,
Ⱪəbiһlikim intayin eoⱪir bolsimu,
Sən uni kəqüriwətkənsən.
12 Kimki Pərwərdigardin əymənsə,
Huda Өzi talliоlan yolda uningoⱪa *һəⱪiⱪətni* өgitidu;
13 Uning jeni azadə-yahxiliⱪta yaxaydu,
Uning nəsli yər yüzigə miras bolidu.
14 Pərwərdigar Өzidin əyminidioⱪanlar bilən sirdaxtur;
U ularoⱪa Өz əһdisini kərsitip beridu.
15 Mening kəzlirim һəmixə Pərwərdigaroⱪa tikilip ⱪaraydu;
Qünki U putlirimni tordin qiⱪiriwetidu.
16 Manga ⱪarap meһir-xəpⱪət kərsətkəysən;
Qünki mən oⱪeribanə, dərdməndurmən.
17 Kənglümning azarliri kəpiyip kətti;
Meni baskan ⱪismaⱪlardin qiⱪaroⱪaysən.
18 Dərdlirimni, azablirimni nəziringgə aloⱪin,
Barliⱪ gunaһlirimni kəqürgəysən!
19 Mening düxmənlirimni nəziringgə aloⱪin,
Qünki ular kəptur;
Ular manga qongⱪur өqmənlik bilən nəprətlinidu.
20 Jenimni saⱪlioⱪaysən, meni ⱪutⱪuzoⱪaysən;
Meni xərməndiliktə ⱪaldurmioⱪaysən;
Qünki mən Seni baxpanaһim ⱪildim.
21 Kəngül sapliⱪi wə durusluⱪ meni ⱪooⱪdioⱪay;
Qünki mən Sanga ümid baoⱪlap kütüwatimən.□

■ **25:2** Zəb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ **25:3** Yəx. 28:16; Rim. 10:11 ■ **25:4** Zəb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ **25:6** Zəb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yər. 33:11 □ **25:21** **«Qünki mən Sanga ümid baoⱪlap kütüwatimən»** — yaki «Qünki sanga təlmürüp ⱪaraymən».

22 I Huda, Israilni barliq külpətliridin qutquzup hərlükkə qiqarоqaysən!

26

26-küy •••• Barliq rəzilliktin yiraqlixixqa intilix

1 Dawut yazоqan küy: —

Mən üqün həküm qiqarоqaysən, i Pərwərdigar;
Qünki mən өz durusluqumda turup mangdim;
Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən;
Mən teyilip kətməymən.□ ■
2 Meni sinap baqqaysən, i Pərwərdigar, meni təkxürüp baqqin;
Wijdanimni, qəlbimni tawliоqaysən;□
3 Qünki өzgərməs muhəbbitingni kөz aldimda tutqanmən;
Mən həqiqitingni өzümgə yetəkqi qilip mangdimmən.
4 Mən yaloqanqilar bilən həmdastihan olturmidim;
Sahtipəzlərgə həmrah boluxqa kirməymən.■
5 Yamanlik qiloquqilar jamaitidin yirginimən;
Rəzillər bilənmu olturmaymən.
6 Qollirimni gunahsizliqta yuyimən;
Xunda, qurbangahingni aylinip yürələymən.
7 Wə həm təxəkkürlərni anglitimən;
Barliq karamətliringni jakarlaymən.
8 I Pərwərdigar, makaning boloqan өyni,
Xan-xəriping turoqan jayni səyüp kəldim;
9 Jenimni gunahkarlar bilən,
Hayatimni qanhorlar bilən billə elip kətmigəysən;
10 Ularning qolida suyiqəstlər bardur,
Ong qoli parilərgə toldi.
11 Mən bolsam, durusluqumda mengip yüriwerimən;
Meni hərlükkə qiqirip qutquzoqaysən,
Manga mehir-xəpqət kөrsətkəysən.□
12 Putum bolsa tüptüz jayda turidu;
Jamaətlər arisida turup Pərwərdigarоqa təxəkkür-mədhiyilər qayturimən.

27

27-küy •••• Hudani kütkin!

1 Dawut yazоqan küy: —

Pərwərdigar mening nurum wə nijatliqimdur;
Mən yənə kimdin qorqay?
Pərwərdigar hayatimning qoroqinidur;

□ **26:1** **«Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən; mən teyilip kətməymən»** — yənə birhil tərjimisi «Mən heq təwrənməs Pərwərdigarоqa tayinip kəldim». ■ **26:1** Zəb. 7:8 □ **26:2** **«wijdanim»** — yaki «niyətlirim». Bu səz ibraniy tilida «bөrəklər» degən bilən ipadilinidu. ■ **26:4** Ayup 31:5; Zəb. 1:1 □ **26:11** **«Meni hərlükkə qiqirip qutquzoqaysən»** — muxu «hərlükkə qiqirix» gunahning asaritidin qutquzuxni kөrsitidu.

Mən kimning aldida titrəy? ■
2 Yamanlik ķiloɳuqilar «Uning ətlirini yəyli» dəp manga ɦujum ķiloɳanda,
Rəķiblirim, düxmənlirim manga yeķinlaxķanda,
Putlixip, yiķildi ular.
3 Zor ķoxun bargaɦ ķurup meni ķorxawoɳa alsimu,
Ķəlbimdə ɦeq ķorķunq yoķ;
Manga urux ķozoɳisimu, yənila hatirjəm turiwerimən.
4 Pərwərdigardin birla nərsini tiləp kəldim;
Mən xuningoɳa intiliməktimənki: —
Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam,
Pərwərdigarning güzəllikigə ķarap yürsəm,
Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam, dəymən.□
5 Beximoɳa kün qüxkəndə, U meni sayiwini astioɳa alidu;
Meni qedirining iqidə aman saķlap yoxuruwalidu.
U meni uyultax üstigə muķim turoɳuzidu.
6 Xunga ɦazir ətrapimdiki düxmənlirim aldida bexim yuķiri kətürülidu.
Uning muķəddəs qedirida təntənə ķilip ķurbanliķlar sunimən;
Nahxa-küylər eytimən, munajatlarni eytimən Pərwərdigaroɳa!
7 Nida ķiloɳinimda awazimni angliɳaysən, i Pərwərdigar;
Manga meɦir-xəpķət kərsitip, ijabət ķiloɳaysən.
8 Өz kənglüm: «Uning didarini izdənglar!» dəydu;
Didaringni, i Pərwərdigar, өzüm izdəymən.
9 Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!
Oɳəzəpləngəndə ķulungni neri ķooɳlimioɳaysən;
Sən meningdin yardimingni ayimay kəlding;
Sən məndin ayrilmioɳaysən, meni taxliwətmigəysən, i Nijatkarim Huda!□
10 Ata-anam meni taxliwətsimu,
Pərwərdigar meni ķuqiķioɳa alidu. □
11 Manga Өz yolungni өgətkəysən, i Pərwərdigar;
Küxəndilirim *paylap yürməktə*,
Meni tüz yoloɳa baxlioɳaysən.■
12 Meni rəķiblirimning məyligə tapxurmioɳaysən,
Qünki manga ķara qaplaxmaķqi boloɳan yaloɳanqilar heli kөptur,
Ularning nəpəslirimu zorawanliķtur.
13 Aɦ, Pərwərdigarning meɦribanliķini tiriklərning zeminidə kərüxkə kөzüm yətmigən bolsa...!
14 Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!
Jigərlik bol, ķəlbing mərdanə bolsun!
Xundaķ ķil, Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!■

■ **27:1** Yəx. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luķa 1:79; Yɦ. 1:4; 8:12; Wəɦ. 21:23 □ **27:4 «... Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam, ... Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam»** — Dawut pəyoɳəmbərning zamanida «Hudaning өyi», yəni «muķəddəs ibadəthana» tehi selinmioɳanidi (ooɳli Sulayman keyin yasidi). Ibadəthana Musa pəyoɳəmbər arķilik yasaloɳan «muķəddəs qedir» idi. Xuning bilən Dawutning «muķəddəs ibadəthana» degini bəlkim roɦiy jəɦəttin, yəni Hudaning Өz ɦuzur-dərgaɦini kərsitidu, dəp qüxiniximiz kerək. □ **27:9 «Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!»** — ibraniy tilida «Yüzüngni məndin yoxurmioɳaysən!». □ **27:10 «Ata-anam meni taxliwətsimu,...»** — Dawut Saul padixaɦ təripidin ķooɳlanoɳan. Saul uni «jinayətqi» dəp ɦesablioɳan qaoɳlirida, Dawut ata-anisi təripidin bir məzgil qətkə ķeķiloɳan boluxi mumkin idi. Keyin ular uning bilən billə boldi. Təwrat «1Sam.» 21-, -22-babni kərüng. ■ **27:11** Zəb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zəb. 119. ■ **27:14** Yəx. 25:9; 33:2; Ɦab. 2:3

28

28-küy •••• Pərwərdigarƣa tayinix

1 Dawut yazƣan küy: —

I Pərwərdigar, Sanga nida ķilimən;
I mening Ķoram Texim, manga süküt ķilmiƣaysən;
Qünki Sən jimjit turuwalisang,
Mən ƣongķur ḥangƣa qüxidiƣanlarƣa ohxaxla bolimən.■
2 Sanga pəryad kətürginimdə,
Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə,
Mening iltijalirimning sadasini angliƣaysən!□
3 Meni rəzillər wə ķəbiḥlik ķiloƣuqilar bilən billə taxliwətmigəysən;
Ular aoƣzida yeķinliri bilən dostanə səzləxsimu,
Kənglidə əqmənlik bardur.■
4 Ularning ķilmixliriƣa ķarap,
Ixlirining yamanliķiƣa ķarap ix tutķaysən;
Ķolining ķiloƣanliri boyiqə əzlirigə yanduroƣaysən;
Tegixlik jazani əzlirigə ķayturoƣaysən.
5 Qünki ular nə Pərwərdigarning ķiloƣanlirini,
Nə ķollirining ixligənlirini ḥeq nəzirigə almaydu,
Pərwərdigar ularni oƣulitip, ķaytidin bax kətürgüzməydu.
6 Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturulsun;
Qünki U mening iltijalirimning sadasini angliƣan.
7 Pərwərdigar mening küqüm, mening ķalķinimdur;
Mening kənglüm uningƣa ixəndi,
Xuning bilən yardəm taptim;
Xunga kənglüm zor xadlinidu,
Əz küyüm bilən mən Uni mədḥiyiləymən.
8 Pərwərdigar Əz *ḥəlķining* küqidur,
Xundaķla məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur.□
9 Əz ḥəlķingni ķutķuzoƣaysən,
Mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;
Ularni padiqidək beķip ozuķlanduroƣaysən,
Mənggügə ularni kətürüp yürgəysən.□

29

29-küy •••• Pərwərdigarning ḥəywisi

1 Dawut yazƣan küy: —

■ **28:1** Zəb. 30:3; 35:22; 143:7 □ **28:2** **«Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə»** — «kalamhana» muķəddəs qedirdiki «əng muķəddəs jay»ni kərsitidu. Nemixķa muxu yərdə «əng muķəddəs jay» «kalamhana» deyilidu? Səwəbi, «əng muķəddəs jay» iqidə «əḥdə sanduķi» yatidu, «əḥdə sanduķi» iqidə Huda Israil bilən tüzgən əḥdinamə (Hudaning səz-kalami) saķlaķlik idi. ■ **28:3** Zəb. 12:1-2; Yər. 9:7 □ **28:8** **«Pərwərdigar ... məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur»** — Hudaning «məsiḥ ķiloƣini»: — (1) Huda Israillar üstigə tikligən padixaḥ; (2) ahirda u dunyaƣa əwətidiƣan Ķutķuzoƣuqi-Məsiḥni kərstidu. «Məsiḥ» tooƣruluķ 2-küydiki izaḥatlarni ḥəm «Təbirlərni» kərüng. □ **28:9** **«Əz ḥəlķingni ķutķuzoƣaysən, mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;...»** — Hudaning Əz ḥəlķi dəl Əzining mirasi ikənliki Muķəddəs Kitabta kəp yərlərdə tiloƣa elinidu.

Pərwərdigarоla bərgəysilər, i Kudrətlik Bolоluqining pərzəntliri,
Pərwərdigarоla xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!□ ■
2 Pərwərdigarоla Өz namiоla layik xanu-xəwkət bərgəysilər;
Pərwərdigarоla pak-mukəddəslikning güzəllikidə səjdə kilinglar!
3 Pərwərdigarning sadasi qongkur sular üstidə həküm süridu;
Xan-xərəp igisi bolоlan Təngri güldürmamilarni yangritidu;
Pərwərdigar büyük dengizlar üstidə həküm süridu.■
4 Pərwərdigarning sadasi küqlüktur;
Pərwərdigarning sadasi həywətkə tolоlandur;
5 Pərwərdigarning sadasi kedir dərəhlirini sunduriwetidu;
Bərhək, Pərwərdigar Liwandiki kedirlarni sunduriwetidu.
6 U ularni mozay oynaklawatkandək oynaklitidu;
Yawa kalining balisi oynaklawatkandək, U Liwan wə Sirion teоlini oynaklitidu.□
7 Pərwərdigarning sadasi qakmaklarning yalkunlirini xahlitiwetidu;□
8 Pərwərdigarning sadasi qəl-jəzirini zilziligə salidu;
Pərwərdigar Kədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu;□
9 Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini həryan tolоlitidu,
Ormanlikларni yalingaqlaydu;
Uning mukəddəs ibadəthanisida bolоlan həmmisi «xanu-xəwkət!» dəp təntənə kilidu. □
10 Pərwərdigar topan üstigə həkümranlik kilip olturidu;
Bərhək, Pərwərdigar mənggügə padixah bolup həküm sürüp olturidu.□
11 Pərwərdigar Өz həlkigə kudrətni bəhx etidu;
Өz həlkini aman-hatirjəmlik bilən bərikətləydu.

30

30-küy •••• Pərwərdigarning Dawutning kerilip kətkənlikini jazalap, andin sakaytixi

1 Mukəddəs ibadəthanini Hudaоla ataxni təbrikləp, Dawut yazоlan küy: —

Mən Seni aliy dəp uluоlaymən, i Pərwərdigar,
Qünki Sən meni pəstin yukiri kətürdüng,
Düxmənlirimni üstümdin huxallandurmiding.
2 I Pərwərdigar Hudayim, mən Sanga nalə kətürdüm,
Sən meni sakaytting.
3 I Pərwərdigar, Sən təhtisaradin jenimni elip qikting,
Hangоla qüxidiоlanlar arisidin manga hayat berip sakliding.

□ **29:1 «Pərwərdigarоla bərgəysilər,… Pərwərdigarоla xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!» —** bu sirlik səzning mənisi nemə? Mənisi qokum xuki, Hudaning həlki uningоla ixinip tayanоlaqka, xundakla mədhiyə okuоlaqka, Huda ularning hayatida Өz küq-kudritini (xundakla Өz xan-xəripini) kərsitixigə xarait beridu. ■ **29:1** Zəb. 96:7, 8 ■ **29:3** Mis. 9:23 □ **29:6 «Sirion teоli» —** Liwanning əng egiz taоl qokkisi, yənə bir nami «Hərmon». □ **29:7 «Pərwərdigarning sadasi qakmaklarning yalkunlirini xahlitiwetidu» —** baxka birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi ot yalkunlirini yirtiwetidu». Birak aldi-kəynidiki səzlərgə karioланda, qakmaklarni kərsitixi mumkin. □ **29:8 «Pərwərdigar Kədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu» —** «Liwan taoliri» (6-ayət) — Kanaan (Pələstin)ning ximal təripi, «Kədəxtiki qəl-jəzirə» uning jənubiy təripi. □ **29:9 «Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini həryan tolоlitidu» —** baxka birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi marallarola ooлaklarni tuoldurouzidu». □ **29:10 «Pərwərdigar topan üstigə həkümranlik kilip olturidu» —** «topan» bəlkim Nuh pəyoəmbər dəwridiki topanni kərsitidu, bu yərdə kəqmə mənidə bolup, dunyadiki kalaymikanqiliknimu kərsitidu.

4 Pərwərdigarƣa küy eytinglar, i Uning ihlasmən bəndiliri,
Uning pak-muḳəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar.■
5 Qünki Uning ƣəzipi dəḳiḳidə ətüp ketidu,
Xapaiti bolsa ömürwayət bolidu;
Yiƣa-zar keqiqə ḳonup ḳalsimu,
Huxallik tang səḥər bilən təng kelidu.
6 Mən bolsam öz raḥət-paraƣitimdə: «Mənggügə təwrənməy muḳim turimən» —
dedim.
7 Pərwərdigar, xapaiting bilən, mening teƣimni mustəḥkəm turƣuzƣaniding;
Əmma Sən didaringni ḳaqurup yoxurdung;
Mən alaḳzadə bolup kəttim;
8 Mən Sanga nalə-pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Mən *Sən* Rəbkə iltija ḳildim: —
9 — Mening ḳenim təkülüp, ḥangƣa kirsəm nemə paydisi bardur?
Topa-qang Seni mədḥiyiləmdu? U ḥəḳiḳitingni jakarliyalamdu?□
10 Angliƣaysən, i Pərwərdigar, manga xəpḳət kərsətkəysən;
I Pərwərdigar, manga yardəmdə bolƣaysən!
11 Sən matəm ḳayƣusini ussul oynaxlarƣa aylandurdung;
Ḥazilik bəz kiyimimni salduriwetip,
Manga huxallikni bəlwaƣ ḳilip baƣliding;
12 Xunga mening roḥim süküt ḳilmay,
Sanga küylər oḳusun!
I Pərwərdigar, mening Hudayim, Sanga əbədil'əbədgiqə təxəkkürlərni eytimən!□

31

31-küy •••• Besim astida
1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazƣan küy: —

Sən Pərwərdigarni, mən baxpanaḥ ḳildim;
Meni ḥeqḳaqan yərgə ḳaritip ḳoymiƣaysən;
Öz ḥəḳḳaniyliḳing bilən meni azad ḳilip ḳutḳuzƣaysən;■
2 Manga ḳulaḳ saloƣaysən, meni tezrək ḳutḳuzuwaloƣaysən;
Manga ḳoram tax,
Özümni ḳooƣdaydiƣan ḳoroƣanlik ḳəl'ə bolƣaysən.
3 Qünki Sən mening uyultexim, mening ḳoroƣinimdursən;
Xunga Öz naming üqün meni yetəkligəysən, meni baxliƣaysən.
4 Manga yoxurun selinƣan tuzaḳtin ḳədəmlirimni tartḳaysən;
Qünki Sən mening baxpanaḥimdursən.
5 Mən roḥimni ḳolungƣa tapxurdum;
Sən manga nijatlik ḳilip ḥərlükkə qiḳaroƣansən, i Pərwərdigar, ḥəḳ Təngri.■
6 Yaloƣan ilaḥlarƣa qoḳunidiƣanlardin yirginip kəldim;
Mən bolsam Pərwərdigarƣa etiḳad ḳilimən.
7 Özgərməs muḥəbbiting bilən huxal bolup xadlinimən;
Qünki mening harliḳimni kördüngsən;

■ **30:4** Zəb. 97:12 □ **30:9** **«Mening ḳenim təkülüp, ḥangƣa kirsəm nemə paydisi bardur?»** — Dawutning kesili (2- ḥəm 3-ayətni kərüng) bəlkim bir yaridin boloƣanmu, yaki özining ḳanax kesili barmidi? □ **30:12** **«xunga mening roḥim süküt ḳilmay,...»** — «roḥim» bu yərdə ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **31:1** Zəb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yəx. 49:23 ■ **31:5** Luḳa 23:46

Jenimning azap-oқubətliridin həwər tapting.
8 Meni düxmənlirimning қolioɣa qüxürmiding,
Bəlki putlirimni kəngri jayoɣa turoɣuzdung.
9 I Pərwərdigar, manga rəḥim-xəpқət kərsətkəysən,
Qünki beximoɣa külpət qüxti;
Dərd-ələmdin kəzüm tügüxəy dəp қaldi,
Jenim, wujudummu xundaқ.□
10 Ḥayatim қayoɣu-ḥəsrət bilən,
Yillirim oɣəm-oɣussə bilən uprawatidu.
Gunaḥim tüpəylidin maoɣdurum ketəy dəp қaldi,
Ustihanlirim sizip kətti.
11 Mən rəқiblirimning iza-aḥanitigə қaldim,
Yeқinlirim aldida tehimu xundaқ;
Tonuxlirimoɣimu bir wəḥimə boldum;
Koqida meni kərgənlərmu məndin dajip қaqidu. ■
12 Ḥəmməylən meni ɵlgən adəmdək, kənglidin qiқirip taxlaxti;
Puquқ qinidək bolup қaldim.
13 Qünki nuroɣunlarning təḥmətlirini anglidim,
Wəḥimə tərəp-tərəplərdə turidu;
Ular manga ḥujum қilixқa məsliḥətlixiwatidu,
Jenimni elixқa қəst қilixiwatidu.
14 Biraқ mən Sanga tayinimən, i Pərwərdigar;
«Sən mening Hudayim!» — dedim.
15 Mening künlirim Sening қolungdidur;
Meni düxmənlirimning қolidin ḥəm manga ziyankəxlik қiloɣuqilardin қutқuzoɣaysən.
16 Қulungoɣa didaringning jilwisini qüxürgəysən;
Ɵzgərməs muḥəbbiting bilən manga nijatliқ ata қiloɣaysən.
17 I Pərwərdigar, meni yərgə қaritip қoymioɣaysən;
Qünki mən Sanga iltija қildim;
Rəzillər yərgə қarap қalsun;
Ularning təḥtisarada zuwani tutulsun;
18 Yaloɣan ləwlər zuwandin қalsun!
Ular ḥəққaniylarni halioɣanqə mazaқ қilip təkəbburluқ bilən səzliməktə!
19 Ɵzüngni baxpanaḥ қiloɣanlar üqün insan balilirining kəz aldida kərsətkən iltipatliring,
Yəni Ɵzüngdin қorқidioɣanlar üqün, saқlioɣan iltipat-nemətliring nəқədər moldur!■
20 Sən ularni insanlarning suyiқəstliridin Ɵz ḥuzurungdiki yoxurun dalda jayoɣa alisən;
Sən ularni til-aḥanətlərdin sayiwiningdə yoxurup қoyisən.
21 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyilər yollansun!
Qünki U ɵzgərməs muḥəbbitini zulmətlik bir xəḥərdə ajayib nimayən қildi! □
22 Qünki mən dəkkə-dükkidə ḥoduқup: —
Seni, meni kəzidin qiқirip қoydimikin, dəp қorққanidim;
Ḥalbuki, mən nalə kətürüp yelinoɣinimda, pəryadimoɣa қulaқ salding.

□ **31:9 «...Jenim, wujudummu xundaқ»** — yaki «Jenim, iqimmu xundaқ». ■ **31:11** Ayup 19:13; Zəb. 38:11 ■ **31:19** Yəx. 64:3; 1Kor. 2:9 □ **31:21 «Qünki U ɵzgərməs muḥəbbitini zulmətlik bir xəḥərdə ajayib nimayən қildi! »** — ayətning baxқa birnəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən «zulmətlik bir xəḥərdə» degənning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə Dawut Saul padixaḥning ziyankəxlikidin қaqқanda, yat yurtlarda musapir boloɣan waқitlirini əsləwatidu. Məsilən, «1Sam.» 21-, 27-babni kərüng.

23 Pərwərdigarni səyünglar, i Uning barliq məmin bəndiliri!
Pərwərdigar Özigə sadiqlarni qoƣdaydu,
Ḫəm təkəbburluq bilən ix qiloƣuqilarning qilmixlirini öz bexioƣa ḫəssiləp qayturidu!
24 I Pərwərdigarni təlmürüp kütkənlər,
Jigərlik bol, qəlbing mərdanə qilinsun!■

32

32-küy •••• Gunaḫni etirap qilip, Hudadin kəqürüm sorax; •••• Huda jawabən bexarət beridu

1 Dawut yazoƣan «Maskil»: —

Itaətsizlikliri kəqürüm qilinoƣan,
Gunaḫliri yepiloƣan kixi bəhtliktur!□ ■
2 Pərwərdigar rəzillikliri bilən ḫesablaxmaydioƣan,
Roḫida ḫeqqandaq ḫiylilik yoq kixi bəhtliktur!
3 Mən *gunaḫimni ikrar qilmay*, süküttə turuwaloƣanidim,
Kün boyi aḫu-pioƣan iqidə,
Səngəklirim qirip kətti;
4 Qünki meni basqan qolung manga keqə-kündüz eoƣir boldi;
Yazdiki quroƣaqqiliqtək yilikim qaoƣjirap kətti.
Selaḫ!□
5 Əmdi gunaḫimni Sening aldingda etirap qildim,
Qəbiḫlikimni Səndin yoxuriwərməydioƣan boldum;
Mən: «Pərwərdigaroƣa asiyliqlirimni etirap qilimən» — dedim,
Xuning bilən Sən mening rəzil gunaḫimni kəqürüm qilding.
Selaḫ!■
6 Xunga Seni tapalaydioƣan pəyttə,
Ḫərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!
Qong topanlar ərləp, texip kətkəndə,
Sular xu kixigə ḫərgiz yeqinlaxmaydu.□
7 Sən mening dalda jayimdursən;
Sən meni zulumdin saqlaysən;
Ətrapimni nijatliq nahxiliri bilən qaplaysən!
Selaḫ.■
8 — «Mən sən mengixqa tegixlik yolda seni yetəkləymən ḫəm tərbiyləymən;
Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən sanga nəsiḫət qilimən.□
9 Əqli yoq boloƣan at yaki exəktək bolma;

■ **31:24** Zəb. 27:14 □ **32:1** **«Dawut yazoƣan «Maskil»»** — «Maskil» degən səzning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» bildüridu, dəp qaraydu; yəni bəzilər uni «maḫirliq bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7 □ **32:4** **«Selaḫ!»** — mənisi enik əməs. Zəburdiki ḫərbir küy nahxa qilip eytiloƣan waqitta, «Selaḫ» bəlkim pədidiki birdəm tohtaxni (pauz) kərsitip, «tohta, oylan» degən mənidə ixlitilixi mumkin. ■ **32:5** Zəb. 38:18; 51:3; Pənd. 28:13; 1Yuḫa. 1:9 □ **32:6** **«Xunga seni tapalaydioƣan pəyttə, ḫərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!»** — «xunga» degən muxu muḫim səz Hudaning kəqürümini izdigən adəmgə ümid berixi kerək (5-ayətni kərüng). **«Qong topanlar ərləp texip kətkəndə, sular xu kixigə yeqinlaxmaydu»** — muxu səzlər oqurmənlərgə Nuḫ pəyoƣəmbərning dəwridiki topanni əslitidu. Topan kelixtin burun Hudani izdigənlər üqün «Hudani tapalaydioƣan pəyt» bolidu; lekin topan besip kəlgəndin keyin Hudani izdəydioƣan ḫeqqandaq pursət qalmaydu. ■ **32:7** Zəb. 27:5; 31:20 □ **32:8** **«Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən…»** — (1) Huda Özini səygənlərni ḫərdaim kəzidə tutidu; (2) qədimdə padixaḫlar hizmətqilirigə pəqət kəz ixariti bilənla yol kərsitətti.

Ularni qəkləxkə tizginləydiɵan yügən bolmisa,
Ular ḥərgiz sanga yeḳin kəlməydu».■
10 Rəzillərgə qüxüdiɵan ḳayɵu-ḥəsrətlər kəptur,
Birak meḥir-xəpḳətlər Pərwərdigarɵa tayanɵan kixini qəridəydu;
11 I ḥəkḳaniylar, Pərwərdigar bilən xadlinip hursən bolunglar;
Kəngli duruslar, huxalliḳtin təntənə ḳilinglar!

33

33-küy •••• Pərwərdigarning meḥribanliḳi jaḥanɵa tolɵan

1 Əy ḥəkḳaniylar, Pərwərdigar üqün təntənə ḳilinglar!
Mədḥiyiləx duruslar üqün güzəl ixtur.■
2 Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyiləŋglar;
Ontarɵa təŋgkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar.□
3 Uningɵa atap yengi bir munajat-nahxini eytinglar;
Maḥirliḳ bilən qelip, awazinglarni yuḳiri yangritinglar.■
4 Qünki Pərwərdigarning səzi bərḥəḳtur;
Uning barliḳ ixliri wədilirigə sadaḳətliktur.
5 U ḥəkḳaniyət ḥəm adalətni yahxi kərgüqidur;
Yər-zemin Pərwərdigarning meḥribanliḳi bilən tolɵandur.■
6 Pərwərdigarning səzi bilən asmanlar yaritilɵan,
Uning aɵzidiki nəpəs bilən ularning barliḳ ḳoxunlirimuyaritilɵandur;□ ■
7 U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu;
U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu;□
8 Pütkül yər yüzidikilər Pərwərdigardin əymənsun;
Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin ḳorḳup, ḥərmətlisun;
9 Qünki Uning bir səzi bilənla ix püttürülgənidi;
Uning bir əmri bilənla degənliri bərpa ḳilinɵanidi.
10 Pərwərdigar əllərning pilanini tosiwetidu;
U ḳowmlarning hiyallirini bikar ḳiliwetidu.■
11 Pərwərdigarning nəsiḥəti mənggügə turidu;
Ḳəlbidiki oyliri dəwrdin-dəwrgə ixḳa axurulidu.■
12 «Pərwərdigar bizning Hudayimizdur» dəydiɵan ḳowm bəhtliktur!
Yəni Өz mirasi boluxḳa talliɵan həlḳ bəhtliktur!■
13 Pərwərdigar ərxtin yərgə nəzər salidu,
U pütkül insanlarni kərüp turidu.
14 Turalɵusidin yər yüzidikilərning ḥəmmisigə ḳaraydu;
15 U ularning ḥərbirining ḳəlblirini Yasiɵuqidur;
Ularning barliḳ ixlirini dəngsəp qiḳḳuqidur.

■ **32:9** Pənd. 26:3; Yaḳ. 3:3 ■ **33:1** Zəb. 92:1; 135:3; 147:1 □ **33:2** **«Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyiləŋglar»** — «rawab» bu ayəttə ḥəm Zəburdiki baxḳa ayətlərdə ixlitilgəndə, «rawab» degən səz rawabḳa ohxap ketidiɵan bir sazni kərsitidu. **«Ontarɵa təŋgkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar»** — «ontar» on tarliḳ qiltardək bir saz. ■ **33:3** Zəb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yəx. 42:10; Wəḥ. 5:9; 14:3 ■ **33:5** Zəb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9 □ **33:6** **«ularning (asmanlarning) barliḳ ḳoxunliri»** — bir tərəptin ḳuyax, ay, yultuzlarni kərsətsə, yənə bir tərəptin barliḳ pərixtilərni kərsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7** **«U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U dengizdiki sularni küplərgə yiɵidu». **«U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu»** — bu ayətning mənisi sirliḳ boloɵini bilən, Hudaning sularni toluḳ idarə ḳilidiɵanliḳini kərsətkənlikidin ḥeqḳandaḳ xübḥə yoḳ. ■ **33:10** Yəx. 19:3 ■ **33:11** Pənd. 19:21; 21:30; Yəx. 46:10 ■ **33:12** Zəb. 65:4; 144:15

16 Padixah bolsa qoxunlirining kəplüki bilən oɣalib bolalmaydu;
Palwan əzining zor küqi bilən əzini qutquzalmaydu;
17 Tolparoɣa tayinip həwp-hətərdin qutquzulux bihudiliktur,
U zor küqi bilən ɧeqkimni qutquzalmaydu;
18-19 Mana, ularning jenini ölümdin qutquzux üqün,
Qəɧətqiliktə ularni ɧayat saqlax üqün,
Pərwərdigarning kəzi Özidin əyminidioɣanlarning üstidə turidu,
Özining əzgərməs muɧəbbitigə ümid baoɣlioɣanlarning üstidə turidu.■
20 Bizning jenimiz Pərwərdigaroɣa təlmüridu;
Bizning yardəmqimiz,
Bizning qalqinimiz U bolidu.
21 Xunga Uning bilən qəlbimiz xadlinip ketidu;
Qünki Uning muqəddəs namioɣa tayinip ixənduq.
22 I Pərwərdigar, biz Sangila ümid baoɣlioɣinimizdək,
Sening əzgərməs muɧəbbitingmu üstimizdə boloɣay!

34

34-küy •••• Hudaning meɧribanliqioɣa mədɧiyə •••• «elipbə tərtipilik» küy •••• 1-ayəttiki izaɧatni kərüng.
1 Dawut yazoɣan küy: —
(Dawut Abimələk *padixaɧning* aldida yürüx-turuxini baxqiqə qiliwaloɣanda, *Abimələk* uni ɧəydiwətkən waqitta yazoɣan)

|□| Mən ɧərqandaq waqitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədɧiyə qayturimən;
Uni mədɧiyiləx aoɣzimdin qüxməydu.□ ■
2 |□| Qəlbim Pərwərdigarni iptiharlinip mədɧiyələydu,
Məminlər buni anglap xadliqta bolidu.
3 |□| Mən bilən billə Pərwərdigarni uluoɣlanglar,
Birliktə Uning namioɣa mədɧiyilər yangritayli.
4 |□| Pərwərdigarni izdidim,
U mening duayimni ijabət qildi,
Meni basqan barliq wəɧimə-qorqunqlirimdin qutquzdi.
5 |□| *Məminlər* Uningoɣa təlmürüp nurlandi;
|□|Yüzliri yərgə qaritilmidi.
6 |□| *Mən* peqir-biqarə *Uningoɣa* nida qildi,
Pərwərdigar anglap, meni ɧəmmə awariqiliklərdin qutquzdi.
7 |□| Pərwərdigarning Pərixtisi Uningdin əyminidioɣanlarni qooɣdap ətrapioɣa qedirini tikidu,
Ularni qutquzidu.□

■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zəb. 34:15; 1Pet. 3:12 □ **34:1 « א aləf, ibraniy tilidiki birinqi ɧərp» —** bu küy «elipbə tərtipilik» küy. ɧərbir ayət aldida ibraniy ɧərplər kərsitilidu (10-küygə berilgən, «elipbə tərtipilik küy» tooɣruluq izaɧatnimu kərüng). **«Mən ɧərqandaq waqitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədɧiyə qayturimən» —** «təxəkkür-mədɧiyə qayturux» degən səz ibraniy tilida «(Hudaoɣa) rəɧmət eytix», «uni uluoɣlax» degən mənidə kelidu, uning yənə «Hudani hursən qilix» degən mənisimu bar. «Təxəkkür-mədɧiyə qayturux» degənning ibraniy tilidiki xəkli ərəb tilidiki «mubarəkləx» degən səzgə ohxap ketidu; demək, Hudaoɣa ««barək» (bərikət) yətküzüx».
■ **34:1** 1Sam. 21:13 □ **34:7 ««Pərwərdigarning Pərixtisi» *yaki «Pərwərdigarning Əlqisi»*» —** Təwrat dəwridə intayin alaɧidə bir xəhs idi. «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» bəzi ixlarda Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Təbirlər»nimu kərüng).

8 |□| Pərwərdigarning meḩribanliḳini tetip, bilgin,
Uningoɣa ixinip tayanoɣan adəm nemidegən bəhtliktur!
9 |□| I Uning muḳəddəs bəndiliri, Pərwərdigardin əymininglar!
Qünki Uningdin əyminidioɣanlarning ḩeq nərsisi kəm bolmas.
10 |□| Küqlük arslanlar ozuḳsiz ḳelip aq ḳalsimu,
Əmma Pərwərdigarni izdigüqilərning ḩeqbir yahxi nərsisi kəm bolmas.■
11 |□| Kelinglar balilirim, manga ḳulaḳ selinglar;
Mən silərgə Pərwərdigardin əyminixni əgitip ḳoyay.
12 |□| Ḩayatni ətiwarlaydioɣan kixi kim?
Kimning uzun wə yahxi künlərni kərgüsi bar?■
13 |□| Undaḳta tilingni yamanliḳtin tartip yür,
Ləwliring məkkarliḳtin neri bolsun;
14 |□| Yamanliḳtin ayrilip yiraḳ bolup, güzəl əməllərni ḳilip yür;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni ḳoɣlap yür.□
15 |□| Pərwərdigarning kəzi ḩəḳḳaniylarning üstidə turidu,
Uning ḳuliḳi ularning iltijalirioɣa oquḳ turidu;■
16 |□| Pərwərdigarning qirayi rəzillik ḳiloɣuqilaroɣa ḳarxi qiḳar,
Ularning ḩərḳandaḳ nam-hatirilirini yər yüzidin elip taxlar;
17 |□| Ḩəḳḳaniylar iltija ḳilidu,
Pərwərdigar anglaydu, ularni barliḳ azab-muxəḳḳətliridin ḳutḳuzidu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli sunuḳlaroɣa yeḳindur,
Roḩi ezilgənlərni ḳutḳuzidu.□ ■
19 |□| Ḩəḳḳaniylar duq kəlgən awariqiliklər kəptur;
Biraḳ Pərwərdigar ularni bularning ḩəmmisidin ḳutḳuzidu.■
20 |□| *U ḩəḳḳaniyning* səngəklirini saḳ ḳalduridu,
Ulardin birsimu sunup kətməydu.■
21 |□| Yamanliḳning өzi rəzillərni өltüridu;
Ḩəḳḳaniylaroɣa nəprətlinidioɣanlar gunaḩta ḳalidu.
22 |□| Pərwərdigar Өz ḳullirining janlirini bədəl tөləp ḩərlükkə qiḳiridu;
Uningoɣa tayanoɣanlardin ḩeqkimgə gunaḩ bekitilməydu.□

35

35-küy •••• Ziyankəxlik ḩəm aḩanəttə ḳaloɣanda ḳiloɣan dua

1 Dawut yazoɣan küy: —

I Pərwərdigar, mən bilən elixḳanlar bilən elixḳaysən;
Manga jəng ḳiloɣanlaroɣa jəng ḳiloɣaysən!
2 Ḳolungoɣa sipar wə ḳalḳan aloɣin;
Manga yardəmgə ornungdin turoɣaysən;
3 Nəyzini suoɣurup, meni ḳoɣlawatḳanlarning yolini tosḳaysən;
Mening jenimoɣa: «Mən sening nijatliḳingdurmən!» — degəysən!
4 Mening ḩayatimoɣa qang salmaḳqi boloɣanlar yərgə ḳaritilip xərməndə boloɣay;

■ **34:10** Ayup 4:11 ■ **34:12** 1Pet. 3:10 □ **34:14** **«Aman-hatirjəmlikni izdəp…»** — yaki «ḩəmməylən bilən inaḳ ətüxkə tirixip,…». ■ **34:15** Ayup 36:7; Zəb. 33:18; 1Pet. 3:12 □ **34:18** **«Pərwərdigar kəngli sunuḳlaroɣa yeḳindur, roḩi ezilgənlərni ḳutḳuzidu»** — bu ayəttiki «kəngli sunuḳlar» ḩəmdə «roḩi ezilgənlər», xübḩisizki, towa ḳiloɣanlarni kərsitidu. ■ **34:18** 2Tim. 3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yḩ. 19:36 □ **34:22** **«Pərwərdigar Өz ḳullirining janlirini bədəl tөləp ḩərlükkə qiḳiridu»** — bu yərdə ixlətkən peil («bədəl tөləp ḩərlükkə qiḳiridu») adəttə ḳullarni (məlum baḩada) ḳulluḳtin azad ḳilix, ḩər ḳilixni bildüridu.

Manga qəst əyligənlər kəynigə yandurulup rəswa bolƣay.■
5 Ular goya xamalda uqqan samandək tozup kətkəy;
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni tarqitiwətkəy! ■
6 Ularning yoli qarangƣu wə teyilƣaq bolƣay,
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni qoƣliwətkəy!
7 Qünki ular manga orunsiz ora-tuzaq təyyarlidi;
Jenimni səwəbsiz elixqa ular uni kolidi.
8 Ƕalakət tuydurmastin ularning bexiƣa qüxkəy,
Özi yoxurun qurƣan torƣa özi qüxkəy,
Ƕalakətkə yiqilƣay.
9 U qaƣda jenim Pərwərdigardin səyünidu,
Uning nijatlik-qutquzuxidin xadlinidu!
10 Mening ƕəmmə ustihanlirim: — «I Pərwərdigar, kimmu Sanga təngdax kelәlisun?»
— dəydu,
— «Sən ezilgən məminlərni küqlüklərning qanggilidin,
Ezilgənlər ƕəm yoqsullarni ularni bulioquqilardin tartiwelip qutquzisən».
11 Yawuz, yalƣan guwaƕqilar qopup,
Həwirim bolmioƣan gunaƕlar bilən üstümdin xikayət qilmaqta.
12 Ular mening yahxiliqimƣa yamanlik qilip,
Meni panaƕsiz yetim qilip qoyoƣanidi!
13 Lekin mən bolsam, ular kesəl bolƣanda,
Bəzni yəgəp kiyiwaldim;
Ularni dəp roza tutup, özümni təwən qildim;
Əmdi duayim bolsa ƕazir baoƣrimƣa yenip kəldi!□
14 Mən bu ixlardin dost yaki qerindiximning bexiƣa qüxkən ixqa ohxax məyüslinip yürdum,
Mən öz anisiƣa ƕaza tutqandək, beximni selip yürdüm.
15 Biraq mən putlixip kətkinimdə,
Ular huxal boluxup kətkənidi,
Bir yərgə jəm boldi;
Dərwəqə jəm boluxup muxu zorawanlar manga qarxi qiqixti,
Biraq həwirim yoq idi.
Ular meni parə-parə qilix üqün tohtimay zərbə berixti.
16 Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə talax qiloƣan hudasizlardək,
Ular manga qixlirini oƣuqurlitip hiris qilixti.□
17 I Rəb, qaqanoƣiqə pərwa qilmaysən?
Jenimni ularning ƕalakitidin qutquzoƣaysən,
Mening birdinbir ƕayatimni *muxu* yirtquq xirlarning aoƣzidin tartiwaloƣaysən!
18 Zor jamaət arisida mən Sanga təxəkkür eytimən;
Nurƣunlioƣan həlq arisida Seni mədƕiyiləymən.■
19 Yalƣan səwəb bilən manga rəqib boloƣanlarni üstümdin xadlandurmioƣaysən;
Məndin səwəbsiz nəprətləngənlərni özara köz qisixturmioƣaysən!■

■ **35:4** Zəb. 40:14; 70:2-3 ■ **35:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; Yəx. 29:5; Ƕox. 13:3 □ **35:13** **« ... ular kesəl boloƣanda, bəzni yəgəp kiyiwaldim»** — «bəz kiyim»ni kiyiwelix (ƕaza tutqandək) özi yaki baxqilar üqün qattiq dua qilixning birhil ipadisi idi. **«... duayim bolsa ƕazir baoƣrimƣa yenip kəldi!»** — bu ibarining mənisi bəlkim: — (1) Huda jawab bərmigən bolsimu (kesəl adəm saqaymidi), biraq dua qiloƣuqini bərikətlidi; yaki (2) dərwəqə kesəl adəm saqaydi, biraq qerixqandək dua qiloƣuqiƣa ziyankəxlik qildi. Bizningqə 2-imkaniyət tooƣridur. □ **35:16** **«Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə talax qiloƣan hudasizlardək,...»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə huddi əzwəyləp mazaq qiloƣuqi əhlaqsizlardək,...». ■ **35:18** Zəb. 40:9,10; 111:1 ■ **35:19** Yƕ. 15:25

20 Ular dostanə səz qilmaydu,
Zemindiki tinqlikpərwərlərgə pitnə-iƣwa toqumaqta.
21 Ular manga qarap eƣizini yooƣan eqip:
«Way-way! Kütkünimizni əz kəzimiz bilən kərüwalduq!» — deyixidu.
22 I Pərwərdigar, Sən bularni kərüp qikting, süküt qilmioƣaysən;
I Rəb, məndin Əzüngni yiraqlaxturmioƣaysən;
23 Qozoƣaloƣaysən,
Mən üqün ƫəküm qikirixqa oyoƣanoƣaysən,
I mening Hudayim — Rəbbim!
24 Mening ixim üstidə əz ƫəqqaniyliqing boyiqə ƫəküm qikaroƣaysən, i Pərwərdigar Hudayim;
Ularni mening *onguxsizliqimdin* xadlandurmioƣaysən!
25 Ular kənglidə: «Waƫ! Waƫ! Əjəb obdan boldi!» — deyixmisun;
Yaki: «Uni yutuwəttuq!» — deyixmisun.
26 Mening ziyinimdin huxal boloƣanlar yərgə qaritilip xərməndə boloƣay;
Meningdin əzlirini üstün tutquqilarning kiyim-keqiki hijalət wə nomussuzluq bolsun!
27 Mening ƫəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun!
Ular ƫəmixə: «Əz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoƣlansun!» — degəy.□
28 Xu qaoƣda mening tilim kün boyi ƫəqqaniyliqing tooƣruluq səzləydu, mədƫiyilərni yangritidu.

36

36-küy •••• Gunaƫkar insan wə Hudaning mehribanliqi

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Pərwərdigarning quli Dawut yazoƣan küy: —

Rəzil adəmning asiyliqi mening qəlbimdə bir bexarətni pəyda qilidu: —
«Uning nəzиridə Hudadin qorqidioƣan ix yoqtur!».□
2 Qünki u əz-əzini mahtayduki,
U əz-əzigə: — «Məndə gunaƫ tepilmas, qiloƣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu.
□
3 Aoƣzidiki səzlər qəbiƫlik wə ƫiyligərliktur;
Pəzilətlik ix qilix parasitidin u alliburun məƫrumdur.
4 U ornida yatqandimu gunaƫni kəzləydu;
U durus bolmioƣan yoloƣa mengixni iradə qilidu;
Yamanliqtin ƫeq nəprətlənməydu.
5 I Pərwərdigar, əzgərməs muƫəbbiting ərxlərgə taqixidu;
ƫəqiqət-sadiqliqing bulutlaroƣa yetidu!■
6 ƫəqqaniyliqing büyük taoƣlardək,

□ **35:27 «Mening ƫəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun! Ular ƫəmixə: «Əz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoƣlansun!» — degəy»** — Dawut pəyoƣəmbər muxu ayəttə bəlkim əzidin keyin kelidioƣan, əz əjdadi boloƣan Qutquzoƣuqi-Məsiƫ tooƣruluq bexarət beridu. □ **36:1 «Pərwərdigarning quli Dawut yazoƣan küy»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigarning qulining, Dawutning küyi». □ **36:2 «U əz-əzigə: — «Məndə gunaƫ tepilmas, qiloƣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu»** — bəlkim u əzini aldimaqqi bolup: «Mening gunaƫim anqə eƣir əməs», deməkqi. Toluq ayətning yənə birhil tərjimisi: «Uning gunaƫining yirginqliki axkarilanoƣan bolsimu, u yənila əz əzini mahtaydu». ■ **36:5** Zəb. 57:10; 108:4

Ḥəkümliring tilsimatlik qongqur dengizlardəktur.
I Pərwərdigar, Sən adəmlər wə ḥaywanlarni saqlioɣuqidursən;
7 Sening өzgərməs muḥəbbiting nəqədər qimmətliktur, i Huda!
Xunga insan baliliri qanatliring sayisidə panaḥlinidu.
8 Ular өyüngdiki mol dastihandin toyoɣuqə bəḥrimən bolidu;
Sən ularoɣa ḥuzur-ḥalawətliringning dəryasidin iqküzisən.
9 Qünki Səndila bardur ḥayatlik buliki;
Nurungda bolup nurni kərimiz.
10 Aḥ, Өzüngni tonup, bilgənlərgə muḥəbbitingni,
Kəngli duruslaroɣimu ḥəqqaniylikingni kərsitixni dawamlaxturoɣaysən.
11 Təkəbburlarning putining manga ḥujum qilixioɣa yol qoymioɣaysən;
Rəzillərning qoli meni ornumdin qooqliwətmisun;
12 Mana, yamanlik qiloɣuqilar yiqildi!
Oɲulitiwetildi, ornidin qayta turalmaydu!

37

37-küy •••• Yahxilar bilən yamanlarning təqdiri •••• «elipbə tərtiplik» küy

1 Dawut yazoɣan küy: —

|□| Yamanlik qiloɣuqilar tüpəylidin өzüngni kөydürmə,
Nakəslərgə ḥəsət qilma.■
2 Qünki ular ot-qөplərdək tezla üzüp taxlinidu,
Yumran өsümlüklərgə ohxax tozup ketidu.
3 |□| Pərwərdigaroɣa tayan, tirixip yahxilik qil,
Zeminda makanlixip yaxap, Uning wapa-ḥəqiqitini ozuq bilip ḥuzurlan.□
4 «Pərwərdigarni hursənlikim» dəp bilgin,
U arzu-tiləkliringgə yətküzidu.
5 |□| Yolungni Pərwərdigaroɣa amanət qil;
Uningoɣa tayan, U qoqum *tilikingni* ijabət qilidu.■
6 |□| U ḥəqqaniylikingni nurdək,
Adalitingni qüxtiki quyaxtək qaqnitidu.
7 |□| Pərwərdigarning aldida tinq bolup, Uni səwrqanlik bilən küt;
Ḥaramdin ronaq tapqan adəm tüpəylidin,
Yaman niyətliri ixqa axidioɣan kixi tüpəylidin өzüngni kөydürmə.
8 |□| Aqqiqingdin yan, oɣəzəptin qayt,
Өzüngni kөydürmə;
U pəqət seni yamanlikqa elip baridu.
9 Qünki yamanlik qiloɣuqilar zemindin üzüp taxlinidu;
Pərwərdigaroɣa təlmürüp kütkənlər bolsa,
Zeminoɣa igidarqilik qilidu.
10 |□|: Kəzni yumup aqquqila, rəzil adəm ḥalak bolidu;
Uning makanioɣa səpselip qarisang, u yoq bolidu.
11 Biraq yawax-məminlər zeminoɣa miraslik qilidu,
Wə qəksiz arambəhxliktin ḥuzurlinidu.■
12 |□| Rəzil adəm ḥəqqaniyoɣa qəst qilidu;

■ **37:1** Pənd. 23:17; 24:1 □ **37:3** **«Uning wapa-ḥəqiqitini ozuq bilip ḥuzurlan»** — baxqa birhil tərjimisi: «wapaliq-sadiqliqqa intilgin». ■ **37:5** Zəb. 22:9-10; 55:22; Pənd. 16:3; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **37:11** Mat. 5:5

Uningoɣa qixlirini oɣuqurlitip hiris ḳilidu;
13 Lekin Rəb uningoɣa ḳarap külidu;
Qünki *Rəb* uning bexioɣa kelidioɣan künni kəridu.
14 |□| Yawaxlar wə yoḳsullarni yiḳitix üqün,
Yoli duruslarni ḳirip taxlax üqün,
Rəzillər ḳiliqini oɣilipidin suoɣurup elip,
Oḳyasining kiriqini tartip təyyarlidi.
15 Lekin ḳiliqi bolsa өz yürikigə sanjilidu,
Oḳyaliri sunduruwetilidu.
16 |□| Ḥəḳḳaniylardiki «az»,
Kəpligən yamanlarning bayliḳliridin əwzəldur.
17 Qünki rəzillərning biləkliri sundurulidu;
Lekin Pərwərdigar ḥəḳḳaniylarni yəlәydu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi mənggügə bolidu.
19 Ular eoɣir künlərdə yərgə ḳarap ḳalmaydu;
Ḳəḥətqiliktimu ular toḳ yüridu.
20 |□| Biraḳ rəzillər ḥalak bolidu;
Pərwərdigar bilən ḳarxilaxḳuqilar qimənzardiki gül-giyaḥdək tozup ketidu;
Ular tügəydu;
Is-tütündək tarḳilip tügəydu.□
21 |□| Rəzil adəm өtnə elip ḳayturmaydu;
Əmma ḥəḳḳaniy adəm meḥribanliḳ bilən өtnə beridu;
22 Qünki *Pərwərdigar* rəḥmət ḳiloɣanlar zeminoɣa igə bolidu,
Biraḳ uning lənitigə uqrioɣanlar üzüp taxlinidu;
23 |□| Mərdanə adəmning ḳədəmliri Pərwərdigar təripidindur;
Rəb uning yolidin hursən bolidu. □
24 U teyilip kətsimu, yiḳilip qüxməydu;
Qünki Pərwərdigar uning ḳolini tutup yəlәp turidu.
25 |□| Mən yax idim, ḥazir ḳerip ḳaldim;
Lekin ḥəḳḳaniylarning taxliwetilgənlikini,
Yaki pərzəntlirining nan tiligənlikini əsla kərgən əməsmən;
26 U kün boyi mərd-meḥriban bolup өtnə beridu;
Uning əwladlirimu həlḳḳə bərikət yətküzidu.
27 |□| Yamanliḳni taxlanglar, yahxiliḳ ḳilinglar,
Mənggü yaxaysilər!
28 Qünki Pərwərdigar adalətni səyidu,
U Өz məmin bəndilirini taxlimaydu;
Ular mənggügə saḳlinidu;
|□| Lekin rəzillərning əwladliri üzüp taxlinidu.
29 Ḥəḳḳaniylar yər-jaḥanoɣa igə bolidu,
Əbədil'əbədgiqə uningda makan tutup yaxaydu.
30 |□| Ḥəḳḳaniy adəmning aoɣzi danaliḳ jakarlaydu;
Uning tili adil ḥəkümlərni səzləydu;
31 Ḳəlbidə Hudaning *muḳəddəs* ḳanuni turidu;
Uning ḳədəmliri teyilip kətməs.□ ■

□ **37:20 «Ular tügəydu; is-tütündək tarḳilip tügəydu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ular tügəydu; ḳozilarning yeoɣidək kəyüp ketidu». □ **37:23 «Rəb uning yolidin hursən bolidu» —** yaki: «U (mərdanə kixi) uning (yəni, Rəbning) yolidin hursən bolidu». □ **37:31 «Ḳəlbidə Hudaning muḳəddəs ḳanuni turidu» —** ibraniy tilida «Ḳəlbidə Hudasining muḳəddəs ḳanuni turidu». ■ **37:31** Zəb. 40:8; Yəx. 51:7

32 |□| Rəzillər ḥəqqaniy adəmni paylap yüridu;
Ular uni əltürgüdək pəytni izdəp yüridu.
33 Lekin Pərwərdigar uni düxmənning qanggilioŋa qüxürməydu;
Yaki ḥəkümdə uni gunaḥqa pütməydu.
34 |□| Pərwərdigarni təlmürüp küt,
Uning yolini qing tutqin;
U sening mərtiwəngni kətürüp, zeminoŋa igə qilidu ,
Rəzillər ḥalak qilinoŋanda,
Sən buni kərisən.
35 |□| Mən rəzil adəmning zomigərlik qiliwatqinini kərdüm,
U huddi ayniоŋan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan.□
36 Biraq u ətüp kətti,
Mana, u yoq boldi;
Mən uni izdisəmmu, u tepilmaydu.
37 |□| Mukəmməl adəmgə nəzər sal,
Durus insanoŋa qara!
Qünki bundaq adəmning ahir kəridioŋini arambəhx hatirjəmlik bolidu.
38 Itaətsizlər bolsa birliktə ḥalak bolixidu;
Ularning keləqiki üzülidu;
39 |□| Biraq ḥəqqaniylarning nijatliqi Pərwərdigardindur;
U eoŋir künlərdə ularning küqlük panaḥidur.
40 Pərwərdigar yardəm qilip ularni saqlaydu;
U ularni rəzillərdin saqlap qutquzidu;
Qünki ular Uni baxpanaḥi qilidu.

38

38-küy •••• Eoŋirqilikta qaloŋan kixining iltija duasi

1 Dawut yazoŋan küy: —
(Əslimə üqün)

I Pərwərdigar, oŋəzipingdə tənbiḥ bərmigəysən,
Qəḥringdə meni jazalimioŋaysən! ■
2 Qünki oqliring meni zəhimləndürüp sanjidi,
Qolung üstümdin qattiq basti.
3 Qattiq oŋəziping tüpəylidin ətlirimdə ḥeq saqliq yoq,
Gunaḥim tüpəylidin ustihanlirimda aram yoqtur.
4 Qünki gunaḥlirim boyumdin taxti;
Ular kətürəlmigüsiz eoŋir yüktək meni besiwaldi.
5 Əhməqliqimdin jaraḥətlirim sesip, xəlwərəp kətti.
6 Azabtin bəllirim tolimu pükülüp kətti,
Kün boyi oŋəmgə petip yürimən!
7 Qatiraqlirim otqa toldi,
Ətlirimning saq yeri yoqtur.
8 Mən tolimu ḥalsirap, ezilip kəttim;
Qəlbimdiki azab-qayoŋu tüpəylidin ḥərkirəymən.

□ **37:35 «Mən rəzil adəmning zomigərlik qiliwatqinini kərdüm, u huddi ayniоŋan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan»** — demək, rəzil adəm zomigərlik yoli bilən sirtidin qarioŋanda qiraylik qong bir dərəhtək baraqsan bolidu. ■ **38:1** Zəb. 6:1

9 Rəb, barlik arzuyum kəz aldingdidur;
Uh tartixlirim Səndin yoxurun əməs;
10 Yürikim jioqildap, halimdin kəttim;
Kəzlirimning nuri əqti.
11 Yar-buradərlirimmu meni uroqan waba tüpəylidin, əzlirini məndin tartti;
Yekinlirimmu məndin yirak kaqti.
12 Jenimni almakqi boloqanlar tuzak kuridu;
Manga ziyanni kəstligənlər zəhirini qaqmakta;
Ular kün boyi hiylə-mikirlərni oylimakta.
13 Lekin mən gas adəmdək anglimaymən,
Gaqa adəmdək aoqzimni aqmaymən;
14 Bərhək, mən angliyalmaydioqan gaslardək bolup kaldim;
Aoqzimda kilidioqan rəddiyə-tənbih yok.
15 Qünki ümidimni Sən Pərwərdigaroqa baoqlidim;
Rəb Hudayim, Sən iltijayimoqa ijabət kilisən.
16 Qünki mən: — «Ular mening üstümgə qikip mahtanmioqay;
Bolmisa, putlirim teyilip kətkəndə, ular xadlinidu» — dedim mən.
17 Qünki mən dəldəngxip, tügixəy dəp kaldim,
Azabim kəz aldimdin kətməydu.
18 Qünki mən əz yamanlikimni ikrar kilimən;
Gunahim üstidə kayoqurimən. ■
19 Lekin düxmənlirim juxkun həm küqlüktur;
Kara qaplap, manga nəprətləngənlərning sani nuroqundur.
20 Wapaoqa japa kilidioqanlar bolsa, mən bilən karxilixidu;
Qünki mən yahxilikni kəzləp, intilimən.
21 I Pərwərdigar, məndin waz kəqmigəysən!
I Hudayim, məndin yirakləxmioqaysən!
22 I Rəb, mening nijatlikim,
Manga qapsan yardəm kiloqaysən!

39

39-küy •••• Hudaning tərbiyisini qüxinip yetix

1 Nəoqmiqilərning bexi Yədutunoqa tapxuruloqan, Dawut yazoqan küy: —

«Tilim gunah kilmisun dəp,
Yollirimoqa dikkət kilimən;
Rəzillər kəz aldimda bolsa, mən aoqzimoqa bir kəxək salimən» — degənidim.□
2 Mən süküt kilip, zuwan sürmidim,
Hətta yahxilik tooqrisidiki səzlərnimu aoqzimdin qikarmidim;
Birak dil azabim tehimu kozoqaldi.□
3 Kənglümdə zərdəm kaynidi,
Oylanoqanseri ot bolup yandi;
Andin tilim ihtiyarsiz səzləp kətti.

■ **38:18** Zəb. 32:5 □ **39:1** **«Yədutun»** — Dawut pəyoqəmbər «mədhiyə Hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). **«Nəoqmiqilərning bexi Yədutunoqa tapxuruloqan»** — baxka birhil tərjimisi: «Nəoqmiqilərning yetəkqisigə tapxurulup, «Yədutun» (mədhiyiləx degən mənidə) ahangida okulsun dəp…». □ **39:2** **«Hətta yahxilik tooqrisidiki səzlərnimu aoqzimdin qikarmidim»** — baxka birhil tərjimisi: «Hərkandak paydisiz səzdin kaldim».

4 I Pərwərdigar, өz əjilimni,
Künlirimning ⱪanqilik ikənlikini manga ayan ⱪilоⱪin;
Ajiz insan balisi ikənlikimni manga bildürgin.
5 Mana, Sən künlirimni pəⱪət nəqqə оⱪeriqla ⱪilding,
Sening aldingda өmrüm yoⱪ ⱨesabididur.
Bərⱨəⱪ, barliⱪ insanlar tik tursimu, pəⱪət bir tiniⱪla, halas.
Selaⱨ. ■
6 Bərⱨəⱪ, ⱨərbir insanning ⱨayati huddi bir kələnggidur,
Ularning aldirap-saldiraxliri biⱨudə awariqiliktur;
Ular baliⱪlarni toplaydu, lekin keyin bu baliⱪlarni kimning ⱪoliоⱪa juоⱪlinidiоⱪanliⱪini bilməydu.
7 I Rəb, əmdi mən nemini kütimən?
Mening ümidim sangila baоⱪliⱪtur.
8 Meni barliⱪ asiyliⱪlirimdin ⱪutⱪuzоⱪaysən,
Meni ⱨamaⱪətlərning məshirisigə ⱪaldurmiоⱪaysən.
9 Süküt ⱪilip zuwan sürmidim;
Qünki mana, muxu *jazani* Өzüng yürgüzgənsən.
10 Meni saloⱪan wabayingni məndin neri ⱪiloⱪaysən;
Qünki ⱪolungning zərbisi bilən tügixəy dəp ⱪaldim.
11 Sən tənbiⱨliring bilən kixini өz yamanliⱪi üqün tərbiyiligininգdə,
Sən huddi nərsilərgə küyə ⱪurti qüxkəndək, uning izzət-оⱪururini yoⱪ ⱪiliwetisən;
Bərⱨəⱪ, ⱨərbir adəm bir tiniⱪla, halas. Selaⱨ.
12 I Pərwərdigar, duayimni angliоⱪaysən,
Pəryadimоⱪa ⱪulaⱪ saloⱪaysən!
Kөz yaxlirimоⱪa süküt ⱪilmiоⱪaysən!
Qünki mən pütkül ata-bowilirimdək,
Sening aldingda yaⱪa yurtluⱪ, musapirmən, halas!■
13 Manga tikkən kөzüngni məndin neri ⱪiloⱪaysənki,
Mən barsa kəlməs jayоⱪa kətküqə,
Meni bir’az bolsimu raⱨəttin bəⱨrimən ⱪiloⱪaysən.

40

40-küy •••• Bexarət — Dawutning əwladi boloⱪan Ⱪutⱪuzоⱪuqi-Məsiⱨ, Dawut arⱪiliⱪ kelidu

1 Dawut yazоⱪan küy: —

Pərwərdigarоⱪa təlmürüp, küttüm, küttüm;
U manga egilip pəryadimni anglidi.
2 U meni ⱨalakət orikidin,
Xundaⱪla patⱪaⱪ laydin tartiwaldi,
Putlirimni uyultax üstigə turоⱪuzup,
Ⱪədəmlirimni mustəⱨkəm ⱪildi.
3 U aоⱪzimоⱪa yengi nahxa-munajatni,
Yəni Hudayimizni mədⱨiyiləxlərni saldi;
Nurоⱪun həlⱪ buni kərüp, ⱪorⱪidu,
Ⱨəm Pərwərdigarоⱪa tayinidu.
4 Təkəbburlardin yardəm izdiməydioⱪan,

■ **39:5** Zəb. 62:9-10; 144:4 ■ **39:12** Law. 25:23; 1Tar. 29:15; Zəb. 119:19; Ibr. 11:13; 1Pet. 2:11

Yaloɣanqilikkа ezip kətməydioɣan,
Bəlki Pərwərdigarni өz tayanqisi kiloɣan kixi bəhtliktur!
5 I Pərwərdigar Hudayim,
Sening biz üqün kiloɣan karamətliring wə oy-niyətliringni baroɣanseri kөpəytip, san-sanaksiz kiloɣansən,
Kimmu ularni bir-birləp ɦesablap Өzünggə *rəɦmət kayturup* bolalisun!
Ularni səzləp baxtin-ahir bayan kilay desəm,
Ularni sanap tügitix mumkin əməs.□
6 Nə kurbanlik, nə ax ɦədiyələr Sening tələp-arzuyung əməs,
Birak Sən manga *səzgür* kulakларni ata kilding;
Nə kөydürmə kurbanlik, nə gunaɦ kurbanlikini tələp kilmiding;□ ■
7 Xunga jawab bərdimki —
«Mana mən kəldim!» — dedim.
Oram yazma dəsturda mən tooɣruluk pütülgən: — □
8 «Hudayim, Sening kөnglüngdiki iradəng mening hursənlikimdur;
Sening Təwrat kanunung kəlbimgə pütüklüktur».■
9 Büyük jamaət arisida turup mən ɦəkkaniylikni jakarlidim;
Mana bularni өzümdə kilqə elip kaloɣum yoktur,
I Pərwərdigar, Өzüng bilisən.■
10 Ɦəkkaniylikingni kəlbimdə yoxurup yürmidim;
Wapadarlikingni wə nijatlikingni jakarlidim;
Өzgərməs muɦəbbiting wə ɦəkikitingni büyük jamaətkə ɦeq yoxurmastin bayan kildim.
11 I Pərwərdigar, meɦribanlikliringni məndin ayimioɣaysən;
Өzgərməs muɦəbbiting wə ɦəkikiting ɦərdaim meni saklioɣay!
12 Qünki sansiz külpətlər meni oriwaldi;
Kəbiɦliklirim meni besiwelip, kөrəlməydioɣan boldum;
Ular beximdiki qeqimdin kөp,
Jasaritim tügixip kətti.
13 Meni kutkuzuxni tooɣra tapkaysən, i Pərwərdigar!
I Pərwərdigar, tez kelip, manga yardəm kiloɣaysən!
14 Mening ɦayatimoɣa qang salmakqi boloɣanlar birakla yərgə karitilip rəswa kilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
15 Meni: — «Waɦ! Waɦ!» dəp məshirə kiloɣanlar өz xərməndilikidin alakzadə bolup kətsun!
16 Birak Seni izdigüqilərning ɦəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatlikingni səygənlər ɦəmixə: «Pərwərdigar uluoɣlansun» deyixkəy!
17 Mən ezilgən ɦəm yoksul bolsammu,
Birak Rəb yənila meni yad etidu;
Sən mening Yardəmqim, mening azad kiloɣuqim;

□ **40:5 «Kimmu ularni bir-birləp ɦesablap өzünggə rəɦmət kayturup bolalisun!»** — baxka birhil tərjimisi: «Kimmu Sanga təngdax bolup seni tosalisun?!». □ **40:6 «...Sən manga səzgür kulakларni ata kilding»** — baxka birhil tərjimisi boluxi mumkin: «sən mening kulaklirimni sanjiding». Musa pəyoɣəmbər arkilik qüxürülgən mukəddəs kanun boyiqə, bir kulning өz hojayinioɣa mənggü hizməttə boloɣusi bolsa, buni bəlgiləx üqün hojayin uning kulikioɣa bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni kөrüng). Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, bu Məsiɦning Hudaoɣa mənggülük sadikliкini bildüridioɣan səzdur. **«Nə kurbanlik, nə ax ɦədiyələr... nə kөydürmə kurbanlik, nə gunaɦ kurbanlikini tələp kilmiding»** — «Law.» 1-7-babta tələp kilinoɣan bəx hil asasiy kurbanlikларning ɦəmmisi muxu 6-ayəttə tiloɣa elinidu. ■ **40:6** Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ **40:7 «Oram yazma dəsturda mən tooɣruluk pütülgən»** — «oram yazma dəstur» Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən mukəddəs kanunni kөrsitidu. ■ **40:8** Zəb. 37:31; Yəx. 51:7 ■ **40:9** Zəb. 35:18; 111:1 ■ **40:14** Zəb. 35:4,26; 70:2; 71:13

I Hudayim, keqikməy kəlgəysən!

41

41-küy •••• Aoɣrikɳning duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Oɣerib-ajizlaroɣa oɣəmhorluk kiloɣan kixi nəkədər bəhtlik-hə!
Eoɣir künlərdə Pərwərdigar uningoɣa panah bolidu. □
2 Pərwərdigar uni kooɣdap, uni aman saklaydu;
U zeminda turup bəhtiyar yaxaydu;
Sən uni düxmənlirining ihtiyarioɣa qüxürməysən!
3 Orun tutup zəiplixip yatkinida, Pərwərdigar uningoɣa dərman bolidu;
Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən.□
4 Mən iltija kilip: — «I Pərwərdigar, manga mehribanlik kərsətkəysən,
Jenimoɣa xipalik bərgəysən;
Qünki mən aldingda gunah kildim» — dedim. □
5 Düxmənlirim mən tooɣruluk: —
«U kaqanmu ölüp, nami-nəsli kurup ketər?» — dəp manga yamanlik tiləydu.
6 Birsi meni kərgili kəlgən bolsa,
U aldamqi səzlərni kilidu;
Ular kəynimdin könglidə xumluk toplap,
Andin sirtlaroɣa qikip xu ixlarni tarkitip po atidu;
7 Manga öq boloɣanlarning həmmisi manga karita özara kusurlixidu,
Ular manga ziyankəxlik kəstidə bolidu.
8 Ular: «Uning bexioɣa jin-xəytandin bir kesəl qaplaxti;
Əmdi u orun tutup yetip kaldi;
U kaytidin turalmaydu» — deyixidu.
9 Hətta sirdixim dəp ixəngən kədinas dostum,
Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegənmu manga put atti.□ ■
10 Birak Sən Pərwərdigar, manga rəhim kiloɣaysən;
Düxmənlirimdin intikam elixka,
Meni turoɣuzoɣaysən;
11 Düxminimning üstümdin oɣəlibə kilip xadlanmioɣinidin,
Seni məndin səyünidu, dəp bilimən.
12 Birak manga kəlsək, durus boloɣanlikimdin, sən meni yöləysən;
Sən meni mənggü Öz huzurungda kəd kətürütküzüp turoɣuzisən.
13 Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə kayturuloɣay!
Amin! Amin!

42

Ikkinqi Bəlüm •••• 42-küy •••• Hudaoɣa təxna boloɣan musapirning duasi

---

□ **41:1 «Oɣerib-ajizlaroɣa»** —ibraniy tilida: «Oɣerib-ajiz kixigə». □ **41:3 «Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən»** — baxka birhil tərjimisi: «Sən uni yatkan ornidin turoɣuzup əsligə kəltürisən». □ **41:4 «Qünki mən aldingda gunah kildim»** — ibraniy tilida «Qünki mən aldingda gunahkar boldum» degən tərjimisi bolidu. □ **41:9 «Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegən…»** — ibraniy tilida «Mən bilən həmdastihan bolup nenimni yegən…». ■ **41:9** Yh. 13:18

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün
yeziloɣan «Masḳil»: —

Keyik eriḳlardiki suoɣa təxna boloɣandək,
Jenim sanga təxnadur, i Huda.□
2 Mening jenim Hudaoɣa, ḥayat Təngrigə intizardur;
Aḥ, mən ḳaqanmu Hudaning ḥuzurida kərünüxkə müyəssər bolimən?■
3 Mening keqə-kündüz yeginim kəz yaxlirim bolup kəlgən;
Həḳlər kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» dəp soraydu.■
4 Ötkən künlərni əsləp,
Jenimning dərdlirini təküwatimən
(Mən kəpqilik bilən ketiwetip,
Hudaning əyigə təntənə ḳilip mengip,
Huxalliḳta Ḥəmdusana oḳup, nahxa eytip,
Ḥeytni təbrikligən top-top ḳoxundək, jamaət bilən billə barattim!).
5 — I jenim, Sən tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳtin,
Mən Uni yənila uluoɣlaymən, — Mening Hudayimni!■
6 Jenim iqimdə məyüslinip kətti;
Xunga mən Seni seoɣinimən;
Ḥətta musapirliḳta Iordan dəryasi boyidiki wadilarda,
Ḥərmon taoɣlirida, Mizar teoɣidimu Seni seoɣinimən.
7 Sening xarḳiratmiliringning awazlirioɣa,
Qongḳur ḥang bilən qongḳur ḥang maslixip ḥərkiriməktə.
Sening ḥəmmə dolḳunliring ḥəm ḳaynam-taxḳinliring meni oɣərḳ ḳildi.
8 Kündüzi Pərwərdigar əzgərməs muḥəbbitini *manga* buyruydu,
Keqiliri Uning nahxisi,
Wə ḥəm ḥayatim boloɣan Təngrigə ḳiloɣan dua manga ḥəmraḥ bolidu.
9 Mən Ḳoram Texim boloɣan Hudaoɣa: —
«Meni nemixḳa untup ḳalding?
Mən nemixḳa düxmənning zulumioɣa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yürüwatimən?» — dəymən.■
10 Səngəklirimni əzgəndək rəḳiblirim meni məshirə ḳilip əyibləydu;
Ular kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» — dəp sorimaḳta.
11 I jenim, tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!
U mening Hudayimdur!

□ **42:1 «Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Masḳil»»** — «Koraḥ» Musa wə Ḥarun pəyoɣəmbərgə ḳarxi isyan kətürgən kixi. Biraḳ kərünüp turiduki, uning əwladliri Hudaning yolida mangatti. Ular bəlkim «kaḥin» (ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi) bolup, muḳəddəs ibadəthanida ibadət hizmitidə Zəburdiki yeḳimliḳ mədḥiyə nahxilirini eytix bilən xuoɣullanoɣan. Bu küydin ḳarioɣanda, yazoɣuqi Israilning ximaliy padixaḥliḳidiki Liwan degən hilwət taoɣliḳ rayonioɣa sürgün ḳilinoɣan. **«Masḳil»** — «Masḳil»ning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu; yəni bəzilər uni «maḥirliḳ bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu. ■ **42:2** Zəb. 63:1-2 ■ **42:3** Zəb. 80:5 ■ **42:5** Zəb. 43:5 ■ **42:9** Zəb. 35:11-17; 38:6; 43:2

43

43-küy •••• Sərgərdanning duasi •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 I Pərwərdigar, mən tooɣruluḳ ḥəküm qiḳarɵaysən,
Dəwayimni əḳidisiz bir həlḳ aldida soriɵaysən;
Meni ḥiyligər ḥəm ḳəbiḥ adəmdin ḳutuldurɵaysən. □
2 Qünki Sən panaḥgaḥim bolɵan Hudadursən;
Nemixḳa meni taxlawətkənsən?
Nemixḳa düxmənning zulumiɵa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yüriwatimən?» — dəymən.■
3 Ɵz ḥəḳiḳiting wə nurungni əwətkin,
Ular meni yetəkligəy!
Meni muḳəddəs teoɣingoɣa,
Makaningoɣa elip kəlgəy! □
4 Xuning bilən mən Hudaning ḳurbangaḥi aldioɣa baray,
Yəni mening qəksiz huxluḳum bolɵan Təngrining yenioɣa baray;
Bərḥəḳ, qiltar qelip Seni mədḥiyiləymən, i Huda, mening Hudayim!
5 I jenim, sən nemixḳa bundaḳ ḳayɵurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ biaram bolup ketisən?
Hudaoɣa ümid baoɣla!
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!□ ■

44

44-küy •••• Məoɣlubiyəttin keyinki munajat

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Maskil»:—

I Huda, ɵz ḳulaḳlirimiz bilən angliduḳ,
Atilirimiz bizgə bayan ḳilip,
Ɵz künliridə, yəni ḳədimki zamanlarda Sening ḳiloɣan zor ixliringni uḳturoɣanidi;
2 Sən *ata-bowilirimizning aldida* Ɵz ḳolung bilən yat əllərni ḳooɣliwetip,
Ularning *zemineoɣa ata-bowilirimizni* orunlaxturdung;
Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürüp, ularni tarḳitiwətting.□ ■
3 Bərḥəḳ, bowilirimiz zeminni ɵz ḳiliqi bilən aloɣini yoḳ,
Ɵz biliki bilən əzlirini ḳutḳuzoɣinimu yoḳ;
Bu bəlki Sening ong ḳolung, Sening biliking wə jamalingning nurining ḳiloɣinidur;
Qünki Sən ulardin hursənlik tapting.
4 Sən Ɵzüng mening padixaḥimdursən, i Huda,
Sən Yaḳup üqün oɣəlibilər buyruoɣuqidursən.□
5 Sən arḳiliḳ biz rəḳiblirimizni ḥəydiwetimiz;

□ **43:1 «Izaḥat»** — kəp alimlar 42- ḥəm 43-küy əslidə bir küy idi, dəp ḳaraydu. ■ **43:2** Zəb. 35:11-17; 38:6; 42:10 □ **43:3 «Makaningoɣa elip kəlgəy!»** — ibraniy tilida «Makanliringoɣa elip kəlgəy!». □ **43:5 «Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən, yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳ bilən, mən Uni yənila uluɣlaymən, mening Hudayim!». ■ **43:5** Zəb. 42:5,11 □ **44:2 «Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürüp, ularni (demək, yat əllərni) tarḳitiwətting»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürdung, birak ularni (demək, ɵz həlḳingni) ronaḳ tapḳuzdung». ■ **44:2** Mis. 15:17; Zəb. 80:8-9 □ **44:4 «Sən Yaḳup üqün oɣəlibilər buyruoɣuqidursən»** — bu yərdə «Yaḳup» Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə.

Naming bilən ɵzimizgə ⱪarxi turoɳanlarni qəyləymiz;
6 Qünki ɵz oⱪyayimoɳa tayanmaymən,
Ⱪiliqimmu meni ⱪutⱪuzalmaydu.
7 Qünki Sən bizni rəⱪiblirimizdin ⱪutⱪuzdung,
Bizgə ɵq boloɳanlarni yərgə ⱪaratting.
8 Hudani kün boyi iptiharlinip mahtaymiz;
Namingni əbədil'əbədgiqə mədḥiyiləymiz.
Selaḥ!
9 Biraⱪ Sən *ḥazir* bizni taxlawetip aḥanətkə ⱪaldurdung;
Ⱪoxunlirimiz bilən jənggə billə qiⱪmaysən. ■
10 Sən rəⱪiblirimiz aldida bizni qekindürdüng;
Bizni ɵqmənlərgə halioɳanqə talan-taraj ⱪildurdung.
11 Soyuxⱪa tapxuruloɳan ⱪoylardək, bizni uloroɳa tapxurdung,
Əllər arisioɳa bizni tarⱪitiwətting.
12 Sən Ɵz həlⱪingni bikaroɳa setiwətting,
Uning ⱪimmitidin Ɵzüng ḥeq beyip kətmiding;
13 Sən bizni ⱪoxna əllərning məshirisigə ⱪalduroɳansən;
Ətrapimizdikilərgə aḥanət, zanglik obyekti ⱪildingsən.■
14 Sən bizni əllər arisida səz-qəqəkkə ⱪoydungsən,
Yat ⱪowmlar bizgə bax qayⱪixip ⱪaraxmaⱪta.
15-16 Məshirə ḥəm kupurluⱪ eytⱪuqilarning awazi tüpəylidin,
Düxmənlər wə ɵq aloɳuqilar tüpəylidin,
Kün boyi uyatim aldimdin kətməydu,
Yüzümning nomusi meni qirmiwaldi.
17 Mana bularning ḥəmmisi beximizoɳa qüxti;
Biraⱪ biz Seni untumiduⱪ,
Yaki əḥdənggə ḥeq asiyliⱪ ⱪilmiduⱪ;
18 Ⱪəlbimiz ḥeq yanmidi, Sanga sadaⱪətsizlik ⱪilmiduⱪ,
Ⱪədəmlirimiz yolungdin ḥeq ezip kətmidi.
19 Biraⱪ Sən bizni qilbərilər makanida əzding,
Bizgə ɵlüm sayisini qaplaxturdung.
20 Əgər biz Hudayimizning namini untuoɳan bolsaⱪ,
Yaki yat bir ilaḥⱪa ⱪol kətürgən bolsaⱪ,
21 Huda Sən qoⱪum buni sürüxtə ⱪilmas idingmu,
Ⱪəlbtiki sirlarni bilip turidioɳan tursang?
22 Biraⱪ Sən tüpəyli biz kün boyi ⱪirilmaⱪtimiz;
Booɳuzlinixni kütüp turoɳan ⱪoylar kəbi ḥesablanmaⱪtimiz.■
23 Oyoɳan, i rəb! Nemixⱪa uhlap yatisən?
Ornungdin tur, bizni mənggügə taxlawətmigəysən!
24 Nemixⱪa yüzüngni bizdin yoxurisən?
Nemixⱪa külpətlirimizgə, uqrioɳan zulumlirimizoɳa pisənt ⱪilmaysən?
25 Ⱪarioɳina, jenimiz tupraⱪta beoɳirlap yüridu;
Tenimiz yərgə qaplaxti;
26 Ornungdin turup bizgə yardəmdə boloɳaysən!
Ɵzüngning ɵzgərməs muḥəbbiting səwəbidin,
Bizlərni ḥərlükkə qiⱪaroɳaysən!

■ **44:9** Zəb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11 ■ **44:13** Zəb. 79:4; 80:6; Yər. 24:9 ■ **44:22** Rim. 8:36

45

45-küy •••• Padixaḫning toy munajiti •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aḫangda oḳulsun dəp,
Koraḫning ooɣullirioɣa tapxuruloɣan, «səyümlük yar üqün» degən «Maskḫil» munajat-
nahxa: —

Ḳəlbimdin güzəl ix tooɣrisida səzlər uroɣup qiḳmaḳta;
Padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən;
Tilim goya maḫir xairning ḳəlimidur;□
2 Insan baliliri iqidə sən əng güzəldursən;
Ləwliring xapaət bilən tolduruloɣandur;
Xunga Huda sanga mənggügə rəḫmət ḳildi.
3 I büyük boloɣuqi,
Ḳiliqingni asḳin yeningoɣa,
Ḫəywiting wə xanu-xəwkiting bilən!
4 Ḫəḳiḳət, kəmtərlik ḫəm adalətni aloɣa sürüxkə atlanoɣiningda,
Xanu-xəwkət iqidə oɣəlibə bilən aloɣa bas!
Xuning bilən ong ḳolung əzünggə karamət ḳorḳunqluḳ ixlarni kərsitidu!■
5 Sening oḳliring ətkürdur,
Ular padixaḫning düxmənlirining yürikigə sanjilidu;
Pütün əllər ayioɣingoɣa yiḳitilidu.
6 Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Padixaḫliḳingdiki Xaḫanə ḫasang, adalətning ḫasisidur.□ ■
7 Sən ḫəḳḳaniyliḳni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;
Xunga Huda, yəni sening Hudaying, seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadliḳ meyi
bilən məsiḫ ḳildi.□ ■
8 Sening kiyimliringdin murməkki, muəttər wə darqin ḫidi kelidu;
Pil qixi sarayliridiki sazəndilərning tarliḳ sazliri seni hursən ḳilidu. ■
9 Padixaḫlarning məlikiliri ḫərmətlik kenizəkliringning ḳataridídur;
Hanixing Ofirdiki sap altun *zibu-zinətlərni* taḳap ong ḳolungda turidu;□
10 «Angliɣin, i ḳizim, kərgin, səzlirimgə ḳulaḳ saloɣin;
Өz ḳəbiləng wə ata jəmətingni untup ḳal!
11 Xuning bilən padixaḫ güzəl jamalingoɣa məptun bolidu;
U sening hojang, sən uningoɣa səjdə ḳil».
12 Tur xəḫirining ḳizi *aldingda* sowoɣa bilən ḫazir bolidu;
Halayiḳ arisidiki baylar sening xapaitingni kütidu;□ ■
13 Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur,
Uning kiyimlirimu zər bilən kəxtiləngən;□
14 U kəxtilik kiyimlər bilən padixaḫning ḫuzurioɣa kəltürülidu;

□ **45:1** **«izaḫat»** — gərqə bu küy Sulaymanning toy künini təbrikləxkə yeziloɣan bolsimu, uningdiki səzlər bexarət bolup, aləmning padixaḫi bolidioɣan Məsiḫnimu aldin'ala kərsitidu. **«padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən»** — ibraniy tilida «padixaḫḳa beoɣixlioɣan əsirimni eytimən». ■ **45:4** Zək. 9:9 □ **45:6** **«Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur»** — Injildiki «ibraniylaroɣa» degən ḳisimda (1-babta) kərsətkəndək, bu səzlər (xundaḳla keyinki 7-ayətkiqə) bexarətlik süpəttə padixaḫning өzigə (yəni Məsiḫkə) eytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ **45:6** Ibr. 1:8 □ **45:7** **«Xunga Huda ... seni ... xadliḳ meyi bilən məsiḫ ḳildi»** — «məsiḫ ḳilix» tooɣruluḳ 2-küydiki izaḫatlarni ḫəm «Təbirlər»ni kərüng. ■ **45:7** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 ■ **45:8** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 □ **45:9** **«hərmətlik kenizəkliringning ḳataridídur»** — yaki «məḫtərrəm meḫmanliringning ḳataridídur». □ **45:12** **«Tur xəḫirining ḳizi»** — Tur xəḫiridiki puḳralarni kərsitixi mumkin. ■ **45:12** Zəb. 72:10-11 □ **45:13** **«Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Padixaḫning ḳizi iqki ḫujrida xərəpliktur».

Kəynidin uningoɣa ḳoldax kenizəklərmu billə yeningoɣa elip kelinidu;□
15 Ular huxal-huram, xadliḳ iqidə baxlap kelinidu;
Ular birliktə padixaḫning ordisioɣa kirixidu.
16 «Ata-bowiliringning ornioɣa ooɣulliring qiḳidu;
Sən ularni pütkül jaḫanoɣa ḫakim ḳilisən.□
17 Mən sening namingni əwladdin-əwladḳa yad ətküzimən;
Xunglaxḳa barliḳ ḳowmlar seni əbədil'əbədgiqə mədḫiyiləydu».

46

46-küy •••• Huda baxpanaḫtur

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Pak ḳizlar üqün» degən aḫangda oḳulsun dəp, Koraḫning ooɣulliri üqün yeziloɣan küy: —

Huda panaḫgaḫimiz wə ḳudritimizdur;
Külpətlər qüxkən ḫaman ḫazir bolidioɣan bir yardəmqidur. □
2-3 Xunga yər-zemin əngtürülüp, taoɣlar gümürülüp dengiz təglirigə qüxüp kətsimu,
Uning dolḳunliri xawḳunlinip ḳaynam bolsimu,
Ərkəxliri bilən taoɣlar silkinip kətsimu,
Ḳorḳmaymiz.
Selaḫ.
4 Hudaning xəḫirini — Yəni Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi makanlaxḳan muḳəddəs jayni,
Hursən ḳilidioɣan eḳinliri xahlioɣan bir dərya bardur.
5 Huda uning otturisididur;
U yər ḫərgiz təwrimәydu;
Huda tang etix bilənla uningoɣa yardəmgə kelidu.
6 *Barliḳ* əllər ḳaynap, padixaḫliḳlar titrəp kətti;
U awazini ḳoyuwətkən ḫaman,
Yər erip ketidu.
7 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar biz bilən billə;
Yaḳupning Hudasi egiz ḳoroɣinimizdur!
Selaḫ!
8 Kelinglar, Pərwərdigarning ḳiloɣanlirini kərünglar!
U yər yüzidə ḳiloɣan karamət wəyranqiliḳlarni kərünglar!□
9 U, jaḫanning u qetigiqə boloɣan uruxlarni tohtitidu;
U oḳyalarni sunduridu,
Nəyzilərni oxtuwetidu,
Jəng ḫarwilirini otta kөydüriwetidu.
10 U: «Tohtax, mening Huda ikənlikimni bilip ḳoyux!
Mən pütkül əllər arisida uluoɣlinimən;
Mən yər yüzidə "büyük" dəp ḳarilimən» — dəydu.
11 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar biz bilən billə,
Yaḳupning Hudasi bizning egiz ḳoroɣinimizdur!

□ **45:14 «Kəynidin uningoɣa ḳoldax kenizəklərmu billə yeningoɣa elip kelinidu»** — «yeningoɣa» toy ḳiliwatḳan padixaḫning yenini kərsətsə kerək. □ **45:16 «Ata-bowiliringning ornioɣa ooɣulliring qiḳidu; sən ularni pütkül jaḫanoɣa ḫakim ḳilisən...»** — bu səzlər (16- ḫəm 17-ayət) padixaḫḳa biwasitə eytilidu. □ **46:1 «Pak ḳizlar üqün»** — ibraniy tilida «Alamot» deyilidu. Baxḳa birhil mənisi: «Ayallarning yuḳiri awazliḳ küyi üqün yeziloɣan» degən boluxi mumkin. □ **46:8 «... U (Pərwərdigar) yər yüzidə ḳiloɣan karamət wəyranqiliḳlarni kərünglar»** — Pərwərdigarning «wəyranqilik»lirining intayin ijabiy nətijisi bar — 9-ayətni kərüng.

47

47-küy •••• Huda mənggü oɣəlibə ķiloɣuqidur

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oķulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün
yeziloɣan küy: —
Barliķ ķowmlar, Hudani alķixlanglar!
Uningoɣa yuķiri awazinglar bilən huxallik təntənisini yangritinglar!
2 Qünki Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqi, Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur,
Pütkül jaḥanni sorioɣuqi büyük Padixaḥtur. □
3 U bizgə həlķlərni boysundurup,
Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ķilidu.□
4 U biz üqün mirasimizni tallap,
Yəni Θzi səygən Yaķupning pəhri boloɣan zeminni bekitip bərdi.
Selaḥ!
5 Huda təntənə sadasi iqidə,
Pərwərdigar sunay sadasi iqidə yuķirioɣa kətürüldi;
6 Hudaoɣa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
Padixaḥimizoɣa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
7 Huda pütkül jaḥanning padixaḥidur;
Zeḥninglar bilən uningoɣa nahxa-küy eytinglar!
8 Huda əllər üstidə ḥəküm süridu;
U Θzining pak-muķəddəslikining təhtidə olturidu.
9 Əl-yurtlarning kattiliri jəm bolup,
Ibraḥimning Hudasining həlķigə ķoxuldi;
Qünki jaḥandiki barliķ ķalķanlar Hudaoɣa təwədur;
U nəķədər aliydur!□

48

48-küy •••• Zion — Hudaning xəḥiri

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oķulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün
yeziloɣan küy: —

Uluoɣdur Pərwərdigar,
Hudayimizning xəḥiridə, Uning muķəddəsliki turoɣan taoɣda,
U zor mədḥiyələrgə layiķtur!
2 Egizlikidin kərkəm, Zion teoɣi,
Pütkül jaḥanning hursənlikidur;
Ximaliy tərəpliri güzəldur,
Büyük padixaḥning xəḥiridur!□ ■
3 Huda ķoroɣanlirida turidu,
Bu yərdə U egiz panaḥgaḥ dəp tonulidu;
4 Mana, padixaḥlar yioɣildi,

□ **47:2 «…Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur» —** ibraniy tilida «dəḥxətlik» ḥəm «ḥəywətlik» bir səz bilənla ipadilinidu. □ **47:3 «… Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ķilidu» —** ibraniy tilida: — «…əl-millətlərni putimiz astida ķilidu». □ **47:9 «…jaḥandiki barliķ ķalķanlar Hudaoɣa təwədur» —** «ķalķanlar» bəlkim dunyadiki barliķ ķoral-yaraķlarni kərsitidu. Baxķa birhil tərjimisi: — «padixaḥlar». □ **48:2 «Ximaliy tərəpliri güzəldur» —** yənə birhil tərjimisi «Zafon teoɣi qoķķiliridək güzəldur». Kona butpərəslik riwayətliri boyiqə, «Zafon teoɣi» dunyadiki əng egiz, əng muķəddəs, əng uluo jay idi. Mumkinqiliki barki, küy muəllipi muxu yərdə Zionni uningoɣa ohxitidu. ■ **48:2** Mat. 5:35

Ular xəḫərni besip ətüp, jəm boldi.
5 *Xəḫərni* kərüpla ular alaḳzadə boldi;
Dəkkə-dükkigə qüxüp bədər ḳeqixti.
6 U yərdə ularni titrək basti,
Tolоꞑaḳ yegən ayaldək ular azablandi;
7 Sən Tarxixtiki kemilərni xərḳ xamili bilən wəyran ḳiliwətting.□
8 Ḳuliḳimiz angliоꞑanni,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоꞑan Pərwərdigarning xəḫiridə,
Hudayimizning xəḫiridə,
Biz ḫazir ətz kəzimiz bilən xundaḳ kərduḳ;
Huda mənggügə uni mustəḫkəm ḳilidu.
Selaḫ.
9 Biz sening muḳəddəs ibadəthanang iqidə turup, i Huda,
Ətzgərməs muḫəbbitingni seоꞑinduḳ.
10 Namingоꞑa layiḳtur,
Jaḫanning qət-qətlirigiqə yətküzülgən mədḫiyiliring, i Huda;
Sening ong ḳolung ḫəḳḳaniylik bilən tolоꞑan.
11 Sening adil ḫəkümliringdin,
Zion teоꞑi xadlanоꞑay!
Yəḫuda ḳizliri huxal bolоꞑay!□
12 Zion teоꞑini aylinip mengip,
Ətrapida səyli ḳilinglar;
Uning munarlirini sanap beḳinglar;
13 Keyinki əwladḳa uni bayan ḳilix üqün,
Sepil-istiḫkamlirini kəngül ḳoyup kəzitinglar,
Ḳoroꞑanlirini kəzdin kəqürünglar.
14 Qünki bu Huda əbədil'əbəd bizning Hudayimizdur;
U ətmürwayət bizning yetəkqimiz bolidu!

49

49-küy •••• Pütün insanоꞑa berilgən nəsiḫət-agaḫlandurux

1 Nəоꞑmiqilərning bexiоꞑa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḫning ooꞑulliri üqün yeziloꞑan küy: —

I barliḳ həlḳlər, kəngül ḳoyup anglanglar!
Yər yüzidə turuwatḳanlar, ḳulaḳ selinglar!
2 Məyli addiy puḳra, ya esilzadilər,
Ya bay, ya gadaylar bolsun, ḫəmminglar anglanglar!
3 Aoꞑzim danaliḳni səzləydu,
Dilim əḳilgə uyoꞑun ixlarni oylap qiḳidu.□
4 Ḳuliḳim ḫekmətlik təmsilni zən ḳoyup anglaydu,
Qiltar qelip sirliḳ səzni eqip berimən.■

□ **48:7 «Tarxixtiki kemilər»** — bu ayət bəlkim bir bexarəttur. Dunyadiki barliḳ padixaḫlar jəm bolup Yerusalemоꞑa ḫujum ḳilmaḳqi. Ularоꞑa Tarxixtiki kemilərmu (kona zamanlarda əng küqlük kemilər) yardəm beridu. Biraḳ Huda Ətz xəḫirini ḳooꞑdap ularni ḫalak ḳilidu. □ **48:11 «Yəḫuda ḳizliri huxal bolоꞑay!»** — «Yəḫuda ḳizliri» bu yərdə Yəḫudaning xəḫər-yezilirini kərsitidu. □ **49:3 «Aoꞑzim danaliḳni səzləydu»** — ibraniy tilida «Aoꞑzim danaliḳlarni səzləydu». ■ **49:4** Zəb. 78:2; Mat. 13:35

5 Eoɣir künlərdə, meni ķiltaķķa qüxürməkqi boloɣanlarning ķəbiɦlikliri ətrapimda bolsimu,
6 Mən nemixķa ķorķidikənmən?
Ular baylikķirioɣa tayinidu,
Mal-mülüklirining zorluķi bilən qongqilik ķilidu;
7-9 Insan mənggügə yaxap,
Gər-ɦangni kərməsliki üqün,
Ɦeqkim əz buradərining ɦayatini pul bilən ķayturuwalalmaydu;
Wə yaki Hudaoɣa uning jenini ķutuldurоɣudək baɦani berəlməydu;
(Qünki uning jenining baɦasi intayin ķimmət,
Wə bu baɦa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur)□
10 Ɦəmmigə ayanki, danixmən adəmlərmu əlidu;
Ɦəmmə adəm bilən təng, nadan wə ɦamaķətlər billə ɦalak bolidu,
Xundaķla ular mal-dunyasini əzgilərgə ķaldurup ketidu.
11 Ularning kənglidiki oy-pikirlər xundaķki:
«Əy-imaritimiz mənggügə,
Makan-turaloɣulirimiz dəwrdin-dəwrgiqə bolidu»;
Ular əz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu.□
12 Biraķ insan əzining nam-izzitidə turiwərməydu,
U ɦalak boloɣan ɦaywanlardək ketidu.
13 Ularning muxu yoli dəl ularning nadanlikidur;
Lekin ularning kəynidin dunyaoɣa kəlgənlər, yənila ularning eytķan səzlirigə apirin oķuydu.
Selaɦ.
14 Ular ķoylardək təɦtisaraoɣa yatķuzulidu;
Ölüm ularni əz ozuķi ķilidu;
Ətisi səɦərdə duruslar ularning üstidin ɦəküm yürgüzidu;
Ularning güzəlliki qiritilixķa tapxurulidu;
Təɦtisara bolsa ularning ɦəywətlik makanidur!□
15 Biraķ Huda jenimni təɦtisaraning ilkidin ķutķuzidu;
Qünki U meni ķobul ķilidu.
Selaɦ.
16 Birsi beyip ketip,
ailə-jəmətining abruyi əsüp kətsimu,
Ķorķma;
17 Qünki u əlgəndə ɦeqnərsisini elip ketəlməydu;
Uning xəɦriti uning bilən billə *gərgə* qüxməydu.
18 Gərqə u əmür boyi əzini bəhtlik qaoɣlioɣan bolsimu,
(Bərɦək, kixilər ronaķ tapķiningda, əlwəttə seni ɦaman mahtaydu)
19 Ahiri berip, u yənila ata-bowilirining yenioɣa ketidu;
Ular mənggügə yorukķlukni kərəlməydu.
20 Insan izzət-abruyda bolup, lekin yorutulmisa,
Ɦalak bolidioɣan ɦaywanlaroɣa ohxax bolidu, halas.

□ **49:7-9 «Wə bu baɦa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur» —** yənə birhil tərjimisi: «Wə muxu baɦa bolsa, uni əbədiy təliyəlməydu». □ **49:11 «Ularning kənglidiki oy-pikirlər xundaķki: «Əy-imaritimiz mənggügə...»; Ular əz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu» —** toluķ ayətning yənə birhil tərjimisi «Ular yərlirigə əz isimlirini nam ķilip ķoyoɣini bilən, ularning xu yərliri dəwrdin-dəwrgiqə ularning yatidioɣan jayi, yəni ularning ķəbriliri bolidu, halas». □ **49:14 «Ətisi səɦərdə duruslar ularning üstidin ɦəküm yürgüzidu» —** «ətisi səɦər» bu yərdə, xübɦisizki, ķiyamət küni, yəni ölümdin tirilix künini kərsitidu. **«Ular ķoylardək təɦtisaraoɣa yatķuzulidu... Təɦtisara bolsa ularning ɦəywətlik makanidur!» —** toluķ ayətning baxķa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin.

50

50-küy •••• Samawiy Sotqi sükütini buzup səzləydu: — •••• «ḥəqiqiy ibadət» degən nemə?

1 Asaf yazoɣan küy: —

Qadir Huda, yəni Pərwərdigar eoɣiz eqip,
Künqiqixtin künpetixqiqə yər yüzidikilərgə murajiət qildi. □ ■
2 Güzəllikning jəwḥiri boloɣan Zion teoɣidin,
Huda julalidi.
3 Hudayimiz kelidu, U ḥərgizmu süküt iqidə turmaydu;
Uning aldida yəwətküqi ot kelidu;
Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu. □
4 Өz həlqini sorap qilix üqün,
U yuqiridin asmanlarni,
Yərnimu guwaḥliqqa qaqiridu: —
5 «Mening məmin bəndilirimni,
Yəni Mən bilən qurbanlik arqilik əḥdə tüzgüqilərni ḥuzurumoɣa qaqirip yioɣinglar!»
6 Asmanlar uning ḥəqqaniyliqini elan qilidu,
Qünki Huda Өzi sorap qiloɣuqidur!
Selaḥ.
7 «Anglanglar, i həlqim, Mən səz qilay;
I Israil, Mən sanga ḥəqiqətni eytip qoyayki,
Mənki Huda, sening Hudayingdurmən.
8 Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin,
Yaki ḥəmixə aldimda sunulidioɣan kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs; □
9 Mən sening eoɣilingdin ḥeqbir өküzni,
Qotanliringdin ḥeqbir tekini almaqqi əməsmən.
10 Qünki ormanliqlardiki barliq ḥaywanatlar Manga mənsuptur,
Mingliɣan taoɣdiki mal-waranlarmu Meningkidur;
11 Taoɣlardiki pütün uqar-qanatlarni bilimən,
Daladiki barliq janiwarlar Meningkidur.
12 Qarnim aqsimu sanga eytaymən;
Qünki aləm wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə nərsilər Meningkidur. ■
13 Əjəba, Mən өküzning gөxini yəmdimən?
Tekining qenini iqəmdimən?
14 Qurbanlik süpitidə Hudaoɣa təxəkkürlərni eyt;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa qiloɣan wədənggə wapa qil. ■
15 Bexingoɣa kün qüxkəndə Manga murajiət qil;

□ **50:1 «Asaf yazoɣan küy»** — «Asaf» Dawut padixaḥning dəwridə muqəddəs ibadəthanida Hudani mədḥiyələx hizmitidə nəoɣmiqilərning bexi idi. U bəlkim muqəddəs ibadəthanidiki «Hudani mədḥiyiləx mədrisi»ning asasqisi boluxi mumkin. Zəburdiki «Asaf yazoɣan küy» deyilgən küylərning bəzilirini Asaf өzi yazoɣan, bəzilirini, xübḥisizki, baxqilar uning ḥərmitigə uning nami bilən yazoɣan. ■ **50:1** 1Tes. 4:14-17 □ **50:3 «… Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu»** — bəzi alimlar bu jümlidiki «Uning» «Hudaning» əməs, bəlki «otning» kərsitidu, dəp qaraydu. □ **50:8 «Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin… əməs»** — muxu yərdə «qurbanlik» ibraniy tilida «zebaḥ». Bu hil qurbanlik Hudaoɣa alaḥidə rəḥmət eytix məqsitidə, Huda bilən əḥdə qiloɣanda yaki Hudaoɣa məhsus qəsəm iqkəndə qilinidioɣan qurbanlik. Uningdin qurbanlik sunoɣuqi wə kaḥin yeyixkə bolatti. **«… kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs»** — «kөydürmə qurbanlik» ibraniy tilida «olaḥ». Bu hil qurbanlik Hudaoɣa boloɣan sapIbadətni bildürüx yolida, qurbanlikning ḥəmmisi kөydürülətti; demək, nə qurbanlik qiloɣuqi kaḥin, nə qurbanlik sunoɣuqi adəm uning kiqikkinə bir parqə gөxinimu yeməytti («Law.» 1-babni kərüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zəb. 76:11; Top. 5:3, 4, 5

Mən seni qutuldurimən,
Sən bolsang Meni uluƣlioƣaysən».
16 Lekin rəzillərgə Huda xundaq dəydu: —
«Mening əmirlirimni bayan qilixqa nemə ḫəqqing bar?
Əḫdəmni tiloƣa aloƣudək sən kim iding?
17 Sən Mening təlimlirimdin yirgənding,
Səzlirimni rət qilding əməsmu?□
18 Ooƣrini kərsəng, sən uningdin zoq alding,
Zinahorlar bilən xerik boldung;
19 Aoƣzingdin yaman gəp qüxməydu;
Tiling yaloƣanqiliqni toquydu.
20 Əz qerindixingning yaman gepini qilip olturisən,
Anangning ooƣlioƣa təḫmət qilisən.
21 Sən bu ixlarni qiloƣiningda, Mən ün qiqarmidim;
Dərwəqə, sən Meni əzünggə ohxax dəp oyliding;
Lekin Mən seni əyibləp,
Bu ixlarni kəz aldingda əyni boyiqə sanga kərsitimən.
22 — I, Təngrini untuoƣanlar, buni kəngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silərni parə-parə qiliwetimən;
Ḫeqkim silərni qutquzalmaydu.
23 Biraq qurbanliq süpitidə rəḫmət eytqanlarning ḫərqaysisi Manga xərəp kəltüridu;
Xundaq qilip, uningƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu.□

51

51-küy •••• Eoƣir gunaḫ üqün kəqürüm tiləx duasi

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoƣan küy. Bu *küy* Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan: —

Əzgərməs muḫəbbiting bilən, i Huda, manga meḫir-xəpqət kərsətkəysən!
Rəḫimdilliqliringning kəplüki bilən asiyliqlirimni əqürüwətkəysən!□ ■
2 Meni qəbiḫlikimdin yiltizimoƣiqə yuwətkəysən,
Gunaḫimdin meni taziliƣaysən.
3 Qünki mən asiyliqlirimni tonup iqrar qildim;
Gunaḫim ḫəmixə kəz aldimda turidu.
4 Sening aldingda, pəqət Sening aldingdila gunaḫ ətküzüp,
Nəziringdə rəzil boloƣan ixni sadir qildim;
Xu wəjidin, Sən *meni əyibləp* səzlisəng, adilliqing ispatlinidu;
Meni soraq qiloƣiningda, Əzüngning pakliqi ispatlinidu.
5 Mana, mən tuoƣuloƣinimdila, yamanliqta idim,
Anamning qarnida pəyda boloƣinimdila mən gunaḫta boldum.
6 Bərḫək, Sən adəmlərning qin qəlbidin səmimiylik tələp qilisən;

□ **50:17 «... Səzlirimni rət qilding əməsmu?»** — ibraniy tilida: «Səzlirimni arqangoƣa taxliwətting əməsmu?». □ **50:23 «... Xundaq qilip, uningƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu»** — ibraniy tilida: «Xundaq qilip, uningƣa Hudaning nijatliqini kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu». Bizningqə səzligüqi Məsiḫdur (22-ayətnimu kərüng). □ **51:1 «Bu küy Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan»** — bu ixlar Təwrat, «2Sam.» 11-12-babta hatiriləngən. ■ **51:1** 2Sam. 11:4; 12:1

Iqimdiki yoxurun jaylirimda Sən manga danalikni bildürisən.
7 Meni *gunahlirimdin* zofa bilən tazilioqaysən,
Həm mən pak bolimən;
Meni pakpakiz yuoqaysən, mən kardinmu ak bolimən.□ ■
8 Manga xad-huram awazlarni anglatkaysən;
Xuning bilən Sən əzgən ustihanlirim yənə xadlinidu.
9 Gunahlirimdin qirayingni yoxurup,
Yamanliklirimni əqüriwətkəysən.
10 Məndə pak kəlb yaratkaysən, i Huda;
Wujumdiki sadik rohimni yengilioqaysən.
11 Meni huzurungdin qikiriwətmigəysən;
Meningdin Mukəddəs Rohingni kayturuwalmioqaysən.
12 Ah, nijatlikingdiki xadlikni manga yengibaxtin hes kildurоqaysən;
Itaətmən roh arkilik meni yəligəysən.□
13 Buning bilən mən itaətsizlərgə yolliringni əgitəy,
Wə gunahkarlar yeningoqa kaytidu.
14 Kan təküx gunahidin meni kutulduroqaysən,
I Huda, manga nijatlik bərgüqi Huda,
Xuning bilən tilim həkkaniylikingni yangritip küyləydu.
15 I Rəbbim, ləwlirimni aqkaysən,
Aoqzim mədhiyiliringni bayan kilidu.
16 Qünki Sən kurbanlikni hux kərməysən;
Bolmisa sunar idim;
Kəydürmə kurbanliklardinmu hursənlik tapmaysən.
17 Huda kobul kilidioqan kurbanliklar sunuk bir rohtur;
Sunuk wə ezilgən kəlbni Sən kəmsitməysən, i Huda;
18 Xapaiting bilən Zionoqa mehribanlikni kərsətkəysən;
Yerusalemning sepillirini yengibaxtin bina kiloqaysən!
19 U qaoqda Sən həkkaniyliktin boloqan kurbanliklardin, kəydürmə kurbanliklardin,
Pütünləy kəydürülgən kəydürmə kurbanliklardin hursənlik tapisən;
U qaoqda adəmlər kurbangahingoqa buka-əküzlərni təkdim kilixidu.

52

52-küy •••• Hudaning həkümi wə xəpkiti

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoqan «Maskil»; Edomluk Doəg Saul padixahning yenioqa berip: «Dawut Ahimələkning əyigə kirdi» dəp ayoqakqilik kiloqandin keyin yeziloqan: —
I noqi batur,
Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən?

□ **51:7 «Meni gunahlirimdin zofa bilən tazilioqaysən» —** «zofa» (yəni lepəkgül) tooqruluk: bəzi «gunahni yuoquqi kurbanlik (gunah kurbanliki)»larda kurbanlikning kenini yaki uning bilən munasiwətlik pakizlax süyini gunahkar adəmning tenigə sepix üqün zofa ixlitilətti. ■ **51:7** Law. 14:4, 6; Qəl. 19:6,18 □ **51:12 «Itaətmən Roh arkilik meni yəligəysən» —** «Itaətmən roh» Hudaning Mukəddəs Rohi uning rohida itaətmənlikni hasil kilidu, xuning bilən uning rohi ««itaətmən bir roh» bolidu.

Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur. □ ■
2 Ətkür ustira kəbi,
Tiling zəḥər qaqmaḳqi,
U yaloḷanqiliḳ toḳuwatidu.
3 Sən yahxiliḳning ornida yamanliḳni,
Ḥək səzləxning ornida yaloḷanqiliḳni yahxi kərisən;
4 Ḥaman adəmni nabut ḳilidioḷan səzlərni yahxi kərisən, i aldamqi til!□
5 Bərḥək, Təngri ohxaxla seni mənggügə yoḳitidu;
U seni tutuwalidu, yəni əz qediringdin tartip qiḳidu;
Tiriklərning zeminidin seni yiltizingdin ḳomurup taxlaydu.
Selaḥ.
6 Ḥəḳḳaniylar buni kərüp ḳorḳuxidu,
Wə uni məshirə ḳilip külüp: —
7 «Ḳaranglar, Hudani əz yələnqisi ḳilmioḷan adəm,
Pəḳət əz bayliḳlirining kəplükigə tayanoḷan adəm;
U aq kəzlüki bilən küqləndi» — dəydu.
8 Mən bolsam Hudaning əyidə əskən barakṣan zəytun dərəhtəkmən,
Mən Hudaning əzgərməs muḥəbbitigə mənggügə tayinimən. □
9 Mən Sanga əbədil'əbəd təxəkkür eytimən;
Qünki Sən bu ixlarni ḳildingsən;
Məmin bəndiliring aldida namingoḷa təlmürüp kütimən;
Muxundaḳ ḳilix əladur.□

53

53-küy •••• Ḳarangoḷu dunya

1 Nəoḷmiqilərning bexioḷa tapxurulup oḳulsun dəp, Mahalat aḥangida Dawut yazoḷan «Masḳil»:

Əhməḳ kixi kənglidə: «Ḥeqbir Huda yoḳ» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Nəprətlik ḳəbiḥ ixlarni ḳilixti;
Ularning iqidə meḥribanliḳ ḳiloḷuqi yoḳtur.□ ■
2 Huda ərxtə turup, insan balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida, insapni qüxinidioḷan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioḷanlar barmidu?■
3 Ḥəmmə adəm yoldin qiḳti,

□ **52:1** **«Edomluḳ Doəg Saul padixaḥning yenioḷa berip: «Dawut Ahimələkning əyigə kirdi» dəp ayoḷaḳqiliḳ ḳiloḷandin keyin yeziloḷan»** — xu qaoḷda Saul padixaḥ Dawut pəyoḷəmbərni əltürməkqi idi. Dawut pəyoḷəmbər ḳeqip, Abimələk degən bir kaḥin (yəni Hudaning ibadəthanisidiki hizmətqisi)ning əyi aldioḷa kelip yardəm soridi. Abimələk yardəm bərdi. Keyin Saul padixaḥ Abimələk wə uning ailisidikilərni pütünləy degüdək ḳiriwətti (Təwrat «1Sam.» 21-, 22-bab). **«...Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən? Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur»** — baxḳa hil tərjimiliri: — (1) «... Nemixḳa kün boyi mahtinisən, Təngri aldida yirginqlik boldungsən»; (2) «... Nemixḳa məmin bəndilərgə yətküzgən ziyandin mahtinisən? Kün boyi tiling ḥalakətni oylaydu». ■ **52:1** 1Sam. 22:9-23 □ **52:4** **«Ḥaman adəmni nabut ḳilidioḷan səzlər»** — ibraniy tilida «Ḥaman adəmni yutuwetidioḷan səzlər». □ **52:8** **«Mən bolsam Hudaning əyidə əskən barakṣan zəytun dərəhtəkmən»** — «zəytun dərihi» əng uzun əmürlük dərəhlərdin biri. □ **52:9** **«Məmin bəndiliring aldida namingoḷa təlmürüp kütimən; muxundaḳ ḳilix əladur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Məmin bəndilər aldida namingni təlmürüp kütimən; qünki naming əwzəldur». □ **53:1** **«Mahalat aḥangida Dawut yazoḷan «Masḳil»»** — «mahalat»ning mənisi bizgə naməlum. ■ **53:1** Zəb. 10:4; 14:1; Rim. 3:12 ■ **53:2** Rim. 3:11

Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlik ḳiloɳuqi yoḳtur, ḥətta birimu.
4 Nanni yegəndək Mening həlḳimni yutuwaloɳan,
Ḳəbiḥlik ḳiloɳuqilarning bilimi yoḳmidu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɳa ḥeqbir iltija ḳilmaydu.
5 Ḳorkḳudək ḥeq ix bolmisimu,
Mana ularni oɳayət zor ḳorḳunq basti;
Qünki Huda seni ḳorxawoɳa aloɳanlarning ustihanlirini parqilap qeqiwətti;
Sən ularni hijilliḳḳa ḳoydung;
Qünki Huda ularni nəziridin saḳit ḳildi.
6 Aḥ, Israilning nijatliḳi Ziondin qiḳip kəlgən bolsa idi!
Huda Өz həlḳini asaritidin qiḳirip, azadliḳḳa erixtürgən qaoɳda,
Yaḳup xadlinidu,
Israil huxal bolidu!

54

54-küy •••• Satḳunluḳḳa uqrioɳanda ḳiloɳan dua

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɳan «Maskil» (Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan):

I Huda, Өz naming bilən meni ḳutḳuzoɳaysən;
Zor ḳudriting bilən dəwayimni sorioɳaysən. □ ■
2 I Huda, duayimni angliɳaysən;
Aoɳzimdiki səzlərgə ḳulaḳ saloɳaysən.
3 Qünki yat adəmlər manga ḥujum ḳilixḳa ornidin turdi;
Zomigərlər mening jenimni owlimaḳta;
Ular Hudani nəzirigə ḥeq ilmaydu.
Selaḥ.□
4 Ḳara, Huda manga yardəm ḳiloɳuqidur;
Rəb jenimni yəlaydioɳanlar arisididur.
Selaḥ.
5 U düxmənlirimning yamanliḳini əzigə ḳayturidu;
I Huda, Өz ḥəḳiḳiting bilən ularni üzüp taxlioɳaysən.
6 Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən;
Namingni mədḥiyələymən, i Pərwərdigar;
Xundaḳ ḳilix əladur.□
7 Qünki U meni barliḳ bala-ḳazalardin ḳutḳuzdi;
Düxmənlirimning məoɳlubiyitini өz kөzum bilən kərdüm.

□ **54:1 «Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan»** — bu wəḳələr «1Sam.» 23:14-29-ayətlərdə bayan ḳilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3 «Yat adəmlər ... ornidin turdi»** — yaki «Təkəbbur adəmlər ... ornidin turdi». □ **54:6 «Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən»** — «halis ḳurbanliḳlar»: Musa pəyoɳəmbər tüzgən nizam boyiqə, «halis ḳurbanliḳ» Hudaning kərsətkən məlum iltipati yaki xəpḳiti üqün rəḥmətlərni bildüridioɳan birhil ḳurbanliḳ.

55

55-küy •••• Satḳunluḳḳa uqrioḷanning dərd-ələmlirini təküx duasi

1 Nəoḷmiqilərning bexioḷa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoḷan «Maskil»: —

I Huda, duayimni angliоḷaysən;
Tilikimdin өzüngni ḳaqurmioḷaysən,
2 Manga ḳulaḳ selip, jawab bərgəysən;
Mən dad-pəryad iqidə kezip,
Aḥ-zar qekip yürimən;
3 Səwəbi düxmənning təḥditliri, rəzillərning zulumliri;
Ular beximoḷa awariqiliklərni təkidu;
Ular oḷəzəplinip manga adawət saḳlaydu.
4 Iqimdə yürikim toloḷinip kətti;
Өlüm wəḥxətliri wujudumni ḳaplidi.
5 Ḳorḳunq wə titrək beximoḷa qüxti,
Dəḥxət meni qəmküwaldi.
6 Mən: — «Kəptərdək ḳanitim bolsiqu kaxki,
Uqup berip aramgaḥ tapar idim» — dedim.
7 — «Yiraḳ jaylaroḷa ḳeqip,
Qəl-bayawanlarda makanlixar idim;
Selaḥ.
8 Boran-qapḳunlardin,
Ḳara ḳuyundin ḳeqip, panaḥgaḥoḷa aldirar idim!».
9 Ularni yutuwətkəysən, i Rəb;
Tillirini bəlüwətkəysən;
Qünki xəḥər iqidə zorawanliḳ ḥəm jedəlhorluḳni kərdüm.
10 Ular keqə-kündüz sepillər üstidə oḷadiyip yürməktə;
Xəḥər iqini ḳabaḥət wə xumluḳ ḳaplidi.
11 Ḥaram arzu-ḥəwəslər uning iqidə turidu,
Sahtiliḳ wə ḥiylə-mikirlik, koqilardin kətməydu.

12 Əgər düxmən meni məshirə ḳiloḷan bolsa, uningoḷa səwr ḳilattim;
Biraḳ meni kəmsitip, өzini mahtioḷan adəm manga өqmənlərdin əməs idi;
Əgər xundaḳ boloḷan bolsa, uningdin өzümni ḳaqurattim;
13 Lekin buni ḳiloḷan sən ikənlikingni — Mening buradirim, sirdixim, əziz dostum bolup qiḳixingni oylimaptimən!
14 Halayiḳḳa ḳetilip, Hudaning өyigə ikkimiz billə mangoḷaniduḳ,
Өzara xerin paranglarda boloḷaniduḳ;□
15 Muxundaḳ *satḳunlarni* өlüm tuyuḳsiz qөqitiwətsun!
Ular təḥtisaraoḷa tirik qüxkəy!
Qünki ularning makanlirida, ularning arisida rəzillik turmaḳta.

16 Lekin mən bolsam, Hudaoḷa nida ḳilimən;
Pərwərdigar meni ḳutḳuzidu.
17 Ətigini, ahximi wə qüxtə,
Dərdimni təküp pəryad kətürimən;

□ **55:14 «Halayiḳḳa ḳetilip, Hudaning өyigə ikkimiz billə mangoḷaniduḳ, өzara xerin paranglarda boloḷaniduḳ» —** Dawut өzigə uxtumtut hainliḳ ḳiloḷan kixi bilən boloḷan ilgiriki dostluḳ munasiwitini esigə kəltüridu.

U jəzmən sadayimoŋa ḳulaḳ salidu.
18 U manga ḳarxi ḳilinoŋan jəngdin meni aman ḳilidu;
Gərqə kəp adəmlər meni ḳorxawoŋa aloŋan bolsimu.
19 Təngri — əzəldin təhttə olturup kəlgüqi!
U naləmni anglap ularni bir tərəp ḳilidu;
(Selaḥ)
Qünki ularda ḥeq əzgirixlər bolmidi;
Ular Hudadin ḥeq ḳorḳmaydu.
20 *Ḥeliḳi buradirim* əzi bilən dost boloŋanlaroŋa muxt kətürdi;
Əz əḥdisini buzup taxlidi.
21 Aoŋzi seriḳ maydinmu yumxaḳ,
Biraḳ kəngli jəngdur uning;
Uning səzliri yaoŋdinmu siliḳ,
Əməliyəttə suoŋurup aloŋan ḳiliqlardur.
22 Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap ḳoy,
U seni yələydu;
U ḥəḳḳaniylarni ḥərgiz təwrətməydu.□
23 Biraḳ, sən Huda axu rəzillərni ḥalakət ḥangioŋa qüxürisən;
Ḳanhorlar wə ḥiyligərlər əmrining yeriminimu kərməydu;
Biraḳ mən bolsam, sanga tayinimən.

56

56-küy •••• Ziyankəxlikkə uqrioŋuqining duasi

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup, «Hilwəttiki dub dərəhliridiki pahtək» degən aḥangda oḳulsun dəp, Dawut yazoŋan «Mihtam» küy (Filistiylər Gat xəḥiridə uni əsirgə aloŋanda yeziloŋan): —

I Huda, manga xəpḳət kərsətkəysən,
Qünki insanlarning nəpsi yooŋinap meni ḳooŋlimaḳta;
Kün boyi ular mən bilən jəng ḳilip meni basmaḳta;■
2 Meni kəzligən rəḳiblirimning nəpsi yooŋinap kün boyi meni ḳooŋlimaḳta;
Manga ḥəywə ḳilip jəng ḳiloŋuqilar intayin kəptur!
3 Mən ḳorḳḳan künümdə,
Mən Sanga tayinimən.
4 Mən səz-kalamini uluoŋ dəp mədḥiyələydioŋan Hudaoŋa,
Hudaoŋila tayinimən;
Mən ḳorḳmaymən;
Naḥayiti bir ət igisi meni nemə ḳilalisun?
5 Ular kün boyi səzlirimni burmilaydu,
Ularning barliḳ oyi manga ziyankəxlik ḳilixtur;
6 Ular top bolup adəmni ḳəstilixip, yoxurunidu;
Peyimgə qüxüp, jenimni elixni kütidu.
7 *Gunaḥ* bilən gunaḥni yepip ḳaqsa bolamdu?
Oŋəziping bilən əllərni yərgə uroŋaysən, i Huda!
8 Mening sərsanliḳlirimni əzüng sanap kəlgən;
Kəzdin aḳḳan yaxlirimni tulumungoŋa toplap saḳlioŋaysən;

□ **55:22** **«Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap ḳoy»** — «yüküng» ibraniy tilida «amanət ḳilinoŋining» yaki «sanga tapxuruloŋan». ■ **56:1** 1Sam. 21:12,13,14

Bular dəptiringdə pütüklük əməsmu?
9 Xuning bilən mən Sanga nida qiloɣan kündə,
Düxmənlirim qekinidu;
Mən xuni bildimki — Huda mən tərəptidur!
10 Hudani — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
Pərwərdigarni — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
11 Hudanila tayanqim qildim —
Mən qorqmaymən, naɦayiti xu bir insan meni nemə qilalisun?■
12 Sanga qiloɣan wədilirimgə wapa qilimən, i Huda;
Sanga təxəkkür qurbanliqlirini sunimən.
13 Qünki Sən jenimni ələmdin qutuldurоɣansən;
Sən putlirimni putlixixtin saqlimamsən?
Xuning bilən mən Hudaning ɦuzurida, tiriklər turidioɣan yoruqluqta mangimən.

57

57-küy •••• Eoɣir künlərdiki etiqad

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ɦalak qilmioɣaysən» degən aɦangda oqulsun dəp, Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi, (u Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan): —
I Huda, manga xəpqət kərsətkəysən,
Manga xəpqət kərsətkəysən,
Qünki jenim Seni panaɦim qildi.
Muxu balayi'apət ətüp kətküqə, qanatliring sayisidə panaɦ tapimən. □ ■
2 Hudaoɣa, yəni Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa,
Ətzüm üqün ɦəmmini orunlaydioɣan Təngrigə nida qilimən;
3 U ərxtin yardəm əwətip meni qutquzidu;
Manga qarap nəpsi yooɣinap, meni qooɣlawatqanlarni U rəswa qilidu;
Selaɦ;
Huda Ətz meɦir-xəpqiti wə ɦəqiqitini əwətidu!
4 Jenim xirlar arisida qaldi;
Mən nəpisi yalqun kəbi boloɣanlar arisida yatimən!
Adəm baliliri —
Ularning qixliri nəyzə-oqlardur,
Ularning tili — ətkür qiliqtur!
5 I Huda, ərxlərdin yuqiri uluoɣlanoɣaysən,
Xan-xəriping yər yüzini qaplioɣay!■
6 Ular qədəmlirimgə tor qurdi;
Jenim egilip kətti;
Ular mening yolumoɣa orək kolioɣanidi,
Lekin əzliri iqigə qüxüp kətti.■
7 Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədɦiyə nahxilarni eytip,
Bərɦək Seni küyləymən!■
8 Oyoɣan, i roɦim!
I nəoɣmə-sazlirim, oyoɣan!

■ **56:11** Zəb. 118:6 □ **57:1** **«Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi» —** «Mihtam» 16-küydiki izaɦatni kərüng. **«U Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan»** — bu wəqələr «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zəb. 108:5 ■ **57:6** Zəb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zəb. 108:1-5

Mən səḫər ḳuyaxinimu oyoɳitimən! □
9 Mən həlḳ-millətlər arisida seni uluoɳlaymən, i Rəb;
Əllər arisida Seni küyləymən! ■
10 Qünki əzgərməs muḫəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoɳdur;
Ḫəḳiḳiting bulutlaroɳa taḳaxti. ■
11 I Huda, ərxlərdin yuḳiri uluoɳlanoɳaysən,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliоɳay!

58

58-küy •••• Zalim ḫəkümranlarni Huda jazalioɳay!
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, «Ḫalak ḳilmioɳaysən» degən aḫangda oḳulsun
dəp, Dawut yazoɳan «Mihtam» küyi: —

I ḳudrət igiliri, silər ḫəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?
I insan baliliri, adil ḫəküm qiḳiramsilər?□
2 Yaḳ, silər kənglünglərdə yamanliḳ təyyarlaysilər;
Yər yüzidə əz ḳolunglar bilən ḳilidioɳan zorawanliḳni əlqəwatisilər.
3 Rəzillər anisining ḳorsiḳidila ezip ketidu;
Ular tuoɳulupla yoldin adixip, yaloɳan səzləydu.
4 Ularning zəḫiri yilanning zəḫiridur;
Ular əz ḳuliḳini pütük ḳiloɳan gas kobra yilandək,■
5 Məyli yilanqilar xunqə qiraylиḳ seḫirlisimu,
U nəy awazioɳa ḳət'iy ḳulaḳ salmaydu.□
6 I Huda, ularning aoɳzidiki qixlirini sunduruwətkəysən!
Muxu yax xirlarning tongkay qixlirini qeḳiwətkəysən, i Pərwərdigar!
7 Ular eḳip kətkən sulardək ətüp kətkəy;
Ular oḳlarni qənləp atḳanda,
Oḳliri uqsiz bolup kətkəy!
8 Ḳululə yol mangoɳanda izi yoḳilip kətkəndək,
Ular yoḳap kətsun;
Ayalning qüxüp kətkən ḫamilisidək,
Ular kün kərmisun!
9 Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə,
(Məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun)
U ularni tozutiwetidu.□
10 Ḫəḳḳaniy adəm *Hudaning* intiḳamini kərgəndə huxal bolidu;
Əz izlirini rəzillərning ḳenida yuyidu.
11 Xunga adəmlər: «Dərwəḳə, ḫəḳḳaniylar üqün in'am bardur;
Dərwəḳə yər yüzidə ḫəküm yürgüzgüqi bir Huda bardur» — dəydu.

□ **57:8 «Oyoɳan, i roḫim!»** — bu ayəttiki «roḫim» ibraniy tilidiki «xan-xəripim» degən səzning tərjimsi. «Nəoɳmə-sazlirim!» ibraniy tilida «lira (rawabdək bir saz) wə qiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zəb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zəb. 36:5-6; 108:4 □ **58:1 «Silər ḫəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Adalət zuwansiz bolup ḳaldimu? Nemixḳa səzliməysilər?». Buningoɳa ohxap ketidioɳan baxḳa birnəqqə tərjimilər bar. Bəlkim sürgün boloɳan Dawutning kəzdə tutḳini (əsli əzini ḫərmətləydioɳan) ordidiki əməldarlarning uning dəwasini Saul padixaḫ aldida səzlimigini. ■ **58:4** Zəb. 140:3 □ **58:5 «Məyli yilanqilar xunqə qiraylиḳ seḫirlisimu»** — «yilanqi»: qelip yilanlarni oynitidioɳan kixi. □ **58:9 «Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə, (məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun) u ularni tozutiwetidu»** — toluḳ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar; ularning ḫəmmisining omumiy mənisi bu tərjimigə ohxap ketidu.

59

59-küy

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, «Ḥalak ḳilmioɳaysən» degən aḥangda oḳulsun
dəp, Dawut yazoɳan «Mihtam» küyi; (bu *küy* Saul padixaḥ Dawutning өyini kөzləxkə
paylaḳqilarni əwətip, uni өltürüwətməkqi boloɳan qaoɳda yeziloɳan): —

I Hudayim, düxmənlirimning qanggilidin ḳutḳuzoɳaysən;
Manga ḳarxi turoɳanlardin meni egizdə aman saḳlioɳaysən.□ ■
2 Meni yamanlik ḳiloɳuqilar qanggilidin ḳutḳuzuwaloɳaysən,
Ḳanhor adəmlərdin meni ḳutḳuzoɳaysən.
3 Qünki mana, ular jenimni elix üqün paylimaḳta,
Zorawanlar manga ḳarxi top boluxup ḳəstləxməktə;
Bu *ḳiloɳini* məndə boloɳan birər asiylik üqün əməs,
Yaki gunaḥim üqün əməs, i Pərwərdigar;
4 Məndə ḥeq səwənlik bolmisimu, ular yügürüp manga ḳarxi səp salidu;
Mening yardimimgə kelixkə oyoɳan,
Ḥalimni nəziringgə aloɳaysən.
5 I Pərwərdigar, samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Huda, Israilning Hudasi,
Barlik əl-yurtlarni sotlap-jazalaxḳa ornungdin turoɳaysən;
Ḳəstləxni niyət ḳiloɳüqilarning ḥeqḳaysisioɳa rəḥim ḳilmioɳaysən.
Selaḥ.
6 Ular keqisi ḳaytip kelip, oɳaljir ittək oɳaz-oɳuz ḳilip,
Xəḥərni aylinip laoɳaylap yürməktə.□
7 Ḳara, ularning aoɳzidin eḳiwatḳan xəlgəylirini!
Ləwliridin ḳiliqlar qiḳip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» — dəydu.■
8 Lekin Sən Pərwərdigar ularni məshirə ḳilisən;
Barlik əllərni mazaḳ ḳilisən!■
9 I mening küqüm Boloɳuqi!
Mən Sanga təlmürüp ḳarap yürimən;
Qünki Huda mening yuḳiri panaḥgaḥimdur.
10 Manga өzgərməs muḥəbbitini kөrsətküqi Huda mening aldimda mangidu;
Huda manga düxmənlərning məoɳlubiyitini kөrsitidu.
11 Biraḳ, *i Huda*, bularni ḳətl ḳilmay turoɳay;
Bolmisa mening həlḳim Seni untuydu.
Өz küqüng bilən ularni sərsan ḳiloɳaysən,
Ularning bexini eoɳirlaxturoɳaysən;
I Rəb, bizning ḳalḳinimiz!
12 Ularning aoɳzining buzuḳluḳi tüpəylidin,
Ləwlirining səzliri tüpəylidin,
Ulardin qiḳiwatḳan ḳaroɳaxlar ḥəm aldamqiliḳlar tüpəylidin,
Ular өz təkəbburluḳi iqidə tuzaḳḳa qüxkəy!
13 Oɳəziping bilən bu ixlaroɳa hatimə bərgəysən,

□ **59:1 «Bu küy Saul padixaḥ Dawutning өyini kөzləxkə paylaḳqilarni əwətip, uni өltürüwətməkqi boloɳan qaoɳda yeziloɳan»** —Bu wəkə «1Sam.» 19-babta bayan ḳilinidu. ■ **59:1** 1Sam. 19:12 □ **59:6 «Ular («ḳəstləxni niyət ḳiloɳüqilar») keqisi ḳaytip kelip, oɳaljir ittək oɳaz-oɳuz ḳilip, xəḥərni aylinip laoɳaylap yürməktə»** — kona Ḳanaan (Pələstin) xəḥərliridə ow izdigən itlar bəlkim kündüzdə kixilərning jay-ḥoyililirioɳa kirixkə petinalmaytti, pəḳət adəmlər uhlioɳanda kiridu. Dawut halayiḳ səygən adəm boloɳaqḳa, uni өltürməkqi boloɳan kixilər bəlkim kündüzdə ḳol selixḳa petinalmaytti, pəḳət keqidə uning өyigə besip kiridu. ■ **59:7** Zəb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7 ■ **59:8** Zəb. 2:4

Hatimə bərgəysən!
Xuning bilən ular yoқ bolidu;
Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!
Selaḥ.□
14 Dərwəkə, ular ḥaziroqiqə keqisi қaytip kelip, oqaljir ittək oqaz-oquz қilip,
Xəḥərni aylinip laoqaylap yüridu.
15 Itlardək ular ozuқ izdəp ḥər yərdə қatraydu;
Қarni toymioquqə ḥuwlap yürməktə;
16 Lekin mən bolsam қudritingni küyləymən,
Bərḥək, səḥərlərdə өzgərməs muḥəbbitingni nahxa қilip yangritimən;
Qünki Sən mən üqün yuқiri қoroqan,
Eoqir künlirimdə panaḥgaḥ bolup kəlgənsən.
17 I mening küqüm Boloquqi, Sanga küylərni eytimən;
Qünki Huda mening yuқiri қoroqinimdur,
Manga өzgərməs muḥəbbət kərsətküqi Hudayimdur.

60

60-küy •••• Məoqlubiyəttin keyinki dua
1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Guwaḥliқ nilupəri» degən aḥangda oқulsun dəp, Dawut yazoqan «Mihtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, *uning sərdari boloqan* Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan)

I Huda, Sən bizni qətkə қaқting;
Bizni parə-parə қiliwətting,
Sən bizdin rənjiding;
Əmdi bizni yeningoqa қayturoqin!□ ■
2 Sən zeminni təwritip yeriwətkəniding;
Əmdi uning bəsüklirini saқaytқaysən;
Qünki u dəldəngxip kətti!
3 Sən Өz həlқinggə külpət-harliқlarni kərgüzdüng;
Sən bizgə alaқzadilikning xarabini iqküzdüng.
4 Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən;
U ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu.
(Selaḥ).□
5 Өz səygənliring nijatliқ tepixi üqün,
Ong қolung bilən қutқuzoqaysən,
Duayimni ijabət қiloqaysən.■

□ **59:13 «Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!» —** baxқa birhil tərjimisi: «Xuning bilən uloroqa Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəm yərning qət-qətlirigiqə ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!». □ **60:1 «Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, uning sərdari boloqan Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan» —** bu wəқə Təwrat, «2Sam.» 8-babta bayan қilinidu. ■ **60:1** 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zəb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ **60:4 «Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən; u ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu» —** toluқ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **60:5** Zəb. 108:6-13

6 Huda Өz pak-muқəddəslikidə xundaқ degən: —
«Mən təntənə қilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təқsim қilixқa* əlqəymən. □
7 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḥmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur,
Yəḥuda Mening əmr-pərman qiқaroɳuqimdur;□
8 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɳa qoruқumni taxlaymən;
Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə қilinglar!»□

9 Kim Meni bu mustəḥkəm xəḥərgə baxlap kirəlisun? Kim Meni Edomoɳa elip baralisun?
10 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə қaқtingmu?
Қoxunlirimiz bilən billə jənggə qiқmamsən?
11 Bizni zulumlardin қutuluxқa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
12 Huda arқiliқ biz qoқum baturluқ kərsitimiz;
Bizgə zulum қiloɳuqilarni qəyligüqi dəl U Өzidur!

61

61-küy •••• «Məndin yuқiri Қoram Tax»
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliқ sazlar bilən oқulsun dəp Dawut yazoɳan küy: —

I Huda, pəryadimni angliɳaysən;
Duayimoɳa қulaқ saloɳaysən!
2 Yərning qət-qətliridə turup,
Yürikim zəiplixip kətkəndə,
Mən Sanga murajiət қilimən: —
Sən meni өzümdin yuқiri Қoram Taxқa yetəkləysən! □
3 Qünki Sən manga panaḥgaḥ,
Düxminim aldida mustəḥkəm munar bolup kəlgənsən.
4 Mən qediringni mənggülük turaloɳum қilimən;

□ **60:6 «Huda Өz pak-muқəddəslikidə xundaқ degən...»** — yaki «Huda Өz muқəddəs jayida xundaқ degən...» **«Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən, Sukkot wadisini (təқsim қilixқa) əlqəymən»** — Hudaning muxu səzliri bəlkim Yəxua pəyoɳəmbər arқiliқ, Қanaan (Pələstin) zeminini Israillaroɳa bəlüp-bəlüp təқsim қiloɳanliқini kərsitidu. □ **60:7 «Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur»** — ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki қooɳdioɳuqidur». **«Yəḥuda Mening əmr-pərman qiқaroɳuqimdur»** — baxқa birhil tərjimisi «Yəḥuda Mening xaḥanə ḥasamdur». □ **60:8 «Moab Mening yuyunux jawurum»** — bəlkim Moabning Huda wə Uning həlқi üqün məynət hizmət қilidioɳanliқini bildüridu. **«Edomoɳa qoruқumni taxlaymən»** — ayaoɳ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɳanliқni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning өz igisining ayaoɳlirini elip yioɳixturidioɳan қuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə қilinglar!»** — Dawut padixaḥning dəwridə Filistiyə Dawutқa, xundaқla Hudaning Өzigə boysunup, bəhtlik ḥayatқa igə boloɳan («2Sam.» 1:8ni, xundaқa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). □ **61:2 «Mən өzümdindin yuқiri Қoram Tax»** — Hudani kərsitidu, əlwəttə. «Məndin yuқiri» degən ibarə bəlkim Dawutning gərqə padixaḥ bolsimu, «Өzümni naḥayiti üstün, қabilətlik adəm ḥesablimaymən, ḥərdaim Hudadin yol sorixim kerək» degəndək, ḥəmmimizni kiqik peilliқ boluxқa, ündəydu.

Ⱪanatliring sayisidə panaⱨ tapimən.
Selaⱨ.
5 Qünki Sən, i Huda, ⱪəsəmlirimni angliding;
Өzüngdin əyminidiоⱪanlarоⱪa təwə mirasni mangimu bərdingsən.□
6 Padixaⱨning künlirigə kün ⱪoxup uzartisən;
Uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu.□
7 U Hudaning aldida mənggü ⱨəküm süridu;
Uni aman saⱪlaxⱪa muⱨəbbət wə ⱨəⱪiⱪətni bekitip təminligəysən;
8 Xuning bilən aldingda iqkən ⱪəsəmlirimgə ⱨər küni əməl ⱪilimən;
Mən namingni mənggü küyləymən!

62

62-küy •••• Hudani təlmürüp kütüx
1 Nəоⱪmiqilərning bexi Yədutunоⱪa tapxuruloⱪan, Dawut yazоⱪan küy: —

Jenim Hudaоⱪila ⱪarap süküttə kütidu;
Mening nijatliⱪim uningdindur. □
2 Pəⱪət Ula mening ⱪoram texim wə mening nijatliⱪim,
Mening yuⱪiri ⱪoroⱪinimdur;
Mən unqilik təwrinip kətməymən.□
3 Silər ⱪaqanоⱪiqə xu ajiz bir insanоⱪa ⱨujum ⱪilisilər?
Ⱨəmminglar ⱪingоⱪiyip ⱪaloⱪan tamni,
Iroⱪanglap ⱪaloⱪan ⱪaxani oⱪulatⱪandək, uni oⱪulatmaⱪqisilər?
4 Uni xəⱨrət-ⱨəywitidin qüxürüwetixtin baxⱪa, ularning ⱨeq məsliⱨəti yoⱪtur;
Yaloⱪanqiliⱪlardin hursən ular;
Aoⱪzida bəht tiligini bilən,
Ular iqidə lənət oⱪuydu.
Selaⱨ.
5 I jenim, Hudaоⱪila ⱪarap süküttə kütkin;
Qünki mening ümidim Uningdindur.
6 Pəⱪət U mening ⱪoram texim ⱨəm mening nijatliⱪim,
Mening yuⱪiri ⱪoroⱪinimdur;
Mən təwrinip kətməymən.
7 Nijatliⱪim ⱨəm xan-xəⱨritim Hudaоⱪa baoⱪliⱪtur;
Mening küqüm boloⱪan ⱪoram tax, mening panaⱨgaⱨim Hudadidur.
8 I halayiⱪ, Uningоⱪa ⱨərdaim tayininglar!
Uning aldida iq-baoⱪringlarni təkünglar;
Huda bizning panaⱨgaⱨimizdur!
Selaⱨ.
9 Addiy bəndilər pəⱪət bir tiniⱪ,

□ **61:5 «Өzüngdin əyminidiоⱪanlarоⱪa təwə miras...»** — ibraniy tilida «Namingdin əyminidiоⱪanlarоⱪa təwə miras...». □ **61:6 «Padixaⱨning künlirigə kün ⱪoxup uzartisən; uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu»** — Dawut өzi Israiloⱪa padixaⱨ bolup ⱪiriⱪ yil ⱨəküm sürgən. Xübⱨisizki, u bu yərdə өz əwladi bolidiоⱪan Ⱪutⱪuzоⱪuqi-Məsiⱨ tooⱪruluⱪ bexarət beridu. □ **62:1 «Nəоⱪmiqilərning bexi Yədutunоⱪa tapxuruloⱪan, Dawut yazоⱪan küy»** — «Yədutun»: Dawut pəyоⱪəmbər «mədⱨiyə hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəоⱪmiqilərning bexiоⱪa tapxurulup, «Yədutun» (mədⱨiyiləx degən mənidə) aⱨangida oⱪulsun dəp Dawut yazоⱪan küy: —....». □ **62:2 «Mən unqilik təwrinip kətməymən»** — yaki baxⱪa birhil tərjimisi «Zor eoⱪirqiliⱪtimu təwrənməymən».

Esilzadilərmu bir aldam səz halas;
Tarazioŋa selinsa ularning ķilqə salmiķi yoķ,
Bir tiniķtinmu yeniktur.
10 Zomigərlikkə tayanmanglar;
Bulangqiliķtin ham hiyal ķilmanglar,
Baylikłar awusimu, bularoŋa kənglünglarni ķoymanglar;
11 Huda bir ķetim eytķanki,
Mundaķ deginini ikki ķetim anglidimki: —
«Küq-ķudrət Hudaoŋa mənsuptur».
12 Ḩəm i Rəb, Sanga əzgərməs muḩəbbətmu mənsuptur;
Qünki Sən ḩərbir kixigə əz əmiligə yarixa ķayturisən.■

63

63-küy •••• Hudaoŋa intizar bolux

1 Dawut yazoŋan küy (u Yəḩudadiki qəl-bayawanda boloŋan qaoŋda yeziloŋan): —

I Huda, Sən mening ilaḩimdursən,
Təxnaliķ bilən Seni izdidim!
Mən ķuroŋaķ, qangķaķ, susiz zeminda turup,
Jenim Sanga intizar, ətlirim təlmürüp intilarki —■
2 Muķəddəs jayingda Sanga kəz tikip ķarioŋinimdək,
Mən yənə zor ķudriting wə uluoŋluķungni kərsəm!
3 Əzgərməs muḩəbbiting ḩayattinmu əzizdur;
Ləwlirim Seni mədḩiyiləydu;
4 Xu səwəbtin tirik bolsamla, Sanga təxəkkür-mədḩiyə oķuymən,
Sening namingda ķollirimni kətürimən.
5 Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi;
Aoŋzim eqilip hux ləwlirim Sanga mədḩiyilərni yangritidu;□
6 Ornumda yetip Seni əsliginimdə,
Tün keqilərdə Seni seoŋinip oylinimən.
7 Qünki Sən manga yardəmdə bolup kəlgənsən;
Sening ķaniting sayisidə xad-huramlikta nahxilarni yangritimən.
8 Mening jenim Sanga qing qaplixip mangidu,
Sening ong ķolung meni yəliməktə.
9 Biraķ jenimni yoķitixķa izdəwatķanlar yər təktilirigə qüxüp ketidu.
10 Ularning ķeni ķiliq tioŋida təkülidu,
Ular qilbərilərgə yəm bolidu.
11 Lekin padixaḩ Hudadin xadlinidu;
Uning nami bilən ķəsəm ķiloŋanlarning ḩəmmisi roḩlinip xadlinidu;
Qünki yaloŋan səzligüqilərning zuwani tuwaķlinidu.

■ **62:12** Ayup 34:11; Pənd. 24:12; Yər. 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḩ. 22:12 ■ **63:1** 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ **63:5** **«Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi»** — Yəḩudiylar üqün maylik gəx intayin esil tamak ḩesablinidu.

64

64-küy •••• Amanlik tiləx duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I Huda, aḥlirimni kətürgəndə, meni angliɣaysən!
Ḥayatimni düxmənning wəḫxilikidin ḳuoɣdioɣaysən!
2 Ḳara niyətlərning yoxurun suyiḳəstliridin,
Yamanlik əyligüqi ḳaoɣa-ḳuzoɣunlardin aman ḳiloɣaysən.
3-4 Ular tillirini ḳiliqtək ətkür bilidi;
Mukəmməl adəmni yoxurun jaydin etix üqün,
Ular oḳini bətligəndək zəḫərlik səzini təyyarlidi.
Ular ḳilqə əymənməy tuyuḳsiz oḳ qiḳiridu.
5 Ular bətniyəttə bir-birini rioɣbətləndürüp,
Yoxurun tuzaḳ ḳuruxni məsliḫətlixip,
«Bizni kim kərələytti?» — deyixməktə.
6 Ular ḳəbiḥlikkə intilip: —
«Biz izdinip, ətraplik bir tədbir tepip qiḳtuḳ!» — dəydu;
Insanning iq-baoɣri wə ḳəlbi dərwəḳə qongḳur wə *bilip bolmas* bir nərsidur!
7 Lekin Huda ularoɣa oḳ atidu;
Ular tuyuḳsiz zəhimlinidu.
8 Ular əz tili bilən putlixidu;
Ularni kərgənlərning ḫəmmisi əzini neri tartidu.□
9 Ḫəmmə adəmni ḳorḳunq basidu;
Ular Hudaning ixlirini bayan ḳilidu,
Bərḫək, ular uning ḳiloɣanlirini oylinip sawaḳ alidu.
10 Ḫəḳḳaniylar Pərwərdigarda huxal bolup,
Uningoɣa tayinidu;
Kəngli durus adəmlər roḥlinip xadlinidu.

65

65-küy •••• Mədḫiyə wə təxəkkür

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy-nahxa: —

Zionda, mədḫiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda;
Sanga ḳiloɣan wədə əməlgə axurulidu.□
2 I, dua Anglioɣuqi, Sening aldingoɣa barliḳ ət igiliri kelidu.
3 Gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimiz,
Kəlkün basḳandək məndin oɣalip kelidu;
Lekin Sən ularni yepip kəqürüm ḳilisən;□
4 Sən tallap Əzünggə yeḳinlaxturoɣan kixi nemidegən bəhtlik!
U ḫoyliliringda makanlixidu;
Bizlər Sening makaningning, yəni muḳəddəs ibadəthanangning bərikitidin ḳanaət tapimiz;

□ **64:8 «Ularni kərgənlərning ḫəmmisi əzini neri tartidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «ularni kərgənlərning ḫəmmisi bexini silkiydu». □ **65:1 «Zionda, mədḫiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda»** — baxḳa birhil tərjimisi «Zionda, Sening aldingda, süküt bolidu, mədḫiyimu bolidu». □ **65:3 «Lekin sən ularni (yəni gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimizni) yepip kəqürüm ḳilisən»** — ibraniy tilida «ularni yepip kafarət ḳilisən». «Kafarət» degən ix tooɣruluḳ «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng.

5 Sən ḥəqqaniylikni namayan kilidioɣan karamət wə dəḫxət ixlar bilən bizgə jawab,
I nijatlikimiz boloɣan Huda,
Pütkül yər-dengizlarning qət-qətliridikilərgiqə tayanqi Boloɣuqi!
6 Beling kudrət bilən baoɣlanoɣan bolup,
Küqüng bilən taoɣlarni bərpa kiloɣansən;
7 Dengizlarning ərkəxligən xawkunlirini,
Dolkunlarning xawkunlirini,
Ḫəmdə əllərning kukanlirini tinjitkuqisən!
8 Jaḫanning qət-qətliridə turuwatkanlar karamətliringdin korkidu;
Sən künqikixtikilərni, künpetixtikilərni xadlandurisən;
9 Yər yüzining *oɣemini yəp* yoklap kelip, uni suoɣirisən,
Uni tolimu munbətləxtürisən.
Hudaning dərya-erikliri suoɣa toloɣandur;
Xundak kilip sularni təyyarlap,
Kixilərni axlik bilən təminləysən.
10 Teriloɣu etizlarning qənəklirini suoɣa kandurisən,
Kirlirini taraxlaysən,
Tuprakni mol yeoɣinlar bilən yumxitisən;
Uningda üngənlərni bərikətləysən.
11 Sən nemətliringni yilning ḫosulioɣa taj kilip koxup berisən;
Kədəmliringdin bayaxatlik ḫəryanoɣa tamidu;
12 Daladiki yaylakloɣimu tamidu;
Taoɣ-dawanlar xat-horamlikni özlirigə bəlwaoɣ kilidu;
13 Kökləmlər koy padiliri bilən kiyingən,
Jiloɣilar maysiloɣa kaplinidu;
Ular huxallik bilən təntənə kilidu,
Bərḫək, ular nahxilarni yangritixidu!

66

66-küy •••• Ibadətkə türtkə bolidioɣan guwaḫlik

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarlik sazlar bilən okulsun dəp, küy-nahxa: —

Pütkül jaḫan, huxallik bilən Hudaoɣa təntənə kilinglar!
2 Uning namining uluoɣlukini nahxa kilip jakarlanglar,
Uning mədḫiyilirini xərəplik kilinglar!
3 Hudaoɣa: «Sening kiloɣanliring nəkədər korkunqluktur!
Kudriting zor boloɣaq,
Düxmənliring aldingda zəiplixip təslim bolidu;
4 Barlik yər yüzidikilər Sanga səjdə kilip,
Seni küyləp, nahxa eytixidu;
Ular namingni küyləp nahxa kilip eytidu» — dənglar!
Selaḫ!
5 Kelinglar, Hudaning kiloɣanlirini kərünglar;
Insan baliliri aldida kiloɣan karamətliri korkunqluktur.
6 U dengizni kuruklukka aylandurdi;
Əjdadlirimiz dəryadinmu piyadə ətti;
Biz u yərdə uningdin hursən bolduk. ■

■ **66:6** Mis. 14:21-31; Yə. 3:14

7 U qudriti bilən mənggü həküm süridu;
Uning kəzliri əllərni kəzitip turidu;
Asiylik qiloɣuqilar məoɣrurlanmisun!
Selah!■
8 I qowmlar, Hudayimizoɣa təxəkkür-mədhiyə eytinglar;
Uningoɣa boloɣan mədhiyə-həmdusanalarni yangritinglar!
9 U jenimizni hayatlik iqigə tikkən,
Putlirimizni teyilduruxlaroɣa yol qoymaydu.
10 Qünki Sən, i Huda, bizni siniding;
Kümüxni otta tawlioɣandək bizni tawliding.
11 Sən bizni toroɣa qüxürdung;
Belimizgə eoɣir yükni yükliding.
12 Həkilərni beximizoɣa mindürdüng;
Biz ot wə kəlkünni besip əttuk;
Sən ahir bizni kəngriqilikkə qikarding.
13 Mən kəydürmə qurbanliklarni elip əyünggə kirəy;
Sanga kiloɣan qəsəmlirimgə əməl kilimən;
14 Bərhək, beximoɣa kün qüxkəndə ləwlirim qikaroɣan,
Eoɣizim eytqan wədilirimni əməlgə axurimən.
15 Mən Sanga bordak mallarni kəydürmə qurbanlik kilip sunimən,
Qoqkarlarning yeoɣini hux puritip kəydürimən;
Öküz wə əqkilərni əkilip sunimən.
Selah!
16 Hudadin əymingüqi həmminglar, kelinglar, qulak selinglar!
Uning mən üqün kiloɣan karamətlirini bayan kilimən;
17 Aoɣzim eqip uningoɣa pəryad kətürdüm,
Uning uluoɣlukini jakarlioɣan mədhiyilər tilimda boldi.
18 Kənglümdə gunahni kəzləp yürgən bolsam,
Rəb *duayimni* anglimioɣan bolatti.
19 Birak Huda anglidi;
U duayimoɣa qulak saldi.
20 Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə yaoɣdurulsun!
U mening duayimni yandurmidi,
Həm məndin özgərməs muhəbbitini elip kətmidi!

67

67-küy •••• Dunya üqün nijatlik bardur!

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarlik sazlar bilən qelinsun, dəp yeziloɣan küynahxa: —

Huda bizgə mehir-xəpqət kərsitip, bizni bərikətləp,
Öz jamalining nurini üstimizgə qaqkay!
Selah!■
2 Xundak kiloɣanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurux-nijatliking barlik əllər arisida ayan bolidu.
3 Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy, i Huda;
Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy!

■ **66:7** 2Tar. 16:9; Ayup 28:24; Zəb. 33:13-14 ■ **67:1** Qəl. 6:25; Zəb. 4:6

4 Jimi ḳowmlar huxallik bilən təntənə ḳilip küyligəy,
Qünki Sən həlḳ-millətlərgə adillik bilən ḥəküm qiḳirisən,
Yər yüzidiki taipilərni, Sən yetəkləysən;
Selaḥ.
5 Barlik ḳowmlar Seni mədḥiyiligəy, i Huda;
Barlik ḳowmlar Seni mədḥiyiligəy!
6 Wə yər-zemin kəklirini ündüridu;
Huda, bizning Hudayimiz, bizni bərikətləydu;
7 Huda bizni bərikətləydu;
Xuning bilən yər yüzndikilər qət-yaḳilarƣiqə uningdin əyminixidu!

68

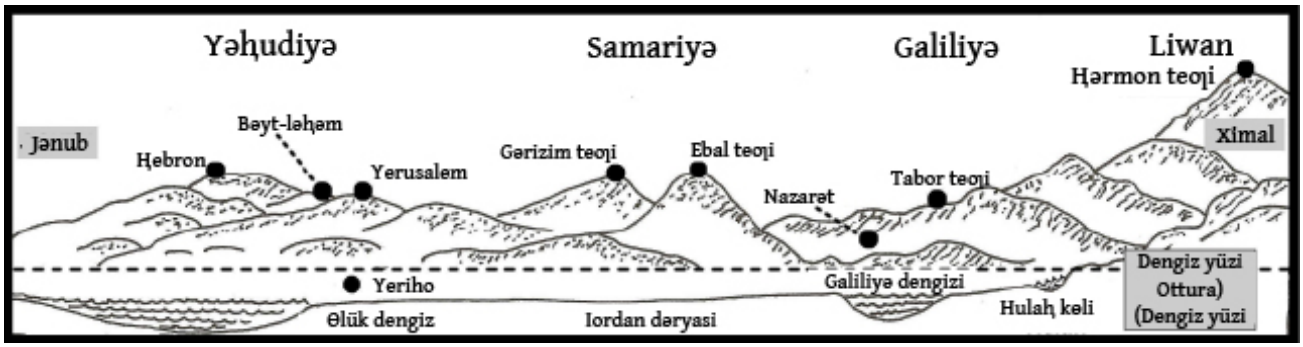
68-küy •••• Ơəlibə munajiti

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazƣan küy-nahxa: —

Huda ornidin turdi, düxmənlirini tiripirən ḳiliwetidu!
Uningƣa əqmənlər Uning aldidin bədər ḳaqidu! ■
2 Is-tütək uquruluƣandək, ularni uqurup yoḳitisən,
Mom otta eritilgəndək,
Rəzillər Hudaning aldida ḥalak bolidu.
3 Birak ḥəḳḳaniylar huxallinidu,
Ular Huda aldida roḥlinip,
Təntənə ḳilip xadlinidu.
4 Hudaƣa küylər eytinglar,
Uning namini nahxa ḳilip yangritinglar;
Qəl-bayawanlarƣa Mingüqigə bir yolni kətürüp yasanglar;
Uning nami «Yaḥ»dur;
Uning aldida xadlininglar.□
5 Yetimlarƣa ata boluƣuqi,
Tul hotunlarning dəwasini soriƣuqi,
Ɵz muḳəddəs makanida turƣan Hudadur.
6 Huda ƣeriblarni əy-oqaḳlik ḳilidu;
U məḥbuslarni awatlikḳa qiḳiridu;
Lekin asiylarni ḳaƣjirak yərdə ḳalduridu.
7 I Huda, Ɵz həlḳingning aldida mangƣiningda,
Qəl-bayawandin ətüp səpər ḳiloƣiningda,
— (Selaḥ) —
8 Hudaning ḥuzuri aldida,
Yəni Israilning Hudasining ḥuzuri aldida,
Yər-jaḥan təwrinip,
Asmanlarmu yeƣin yaƣdurdi;
Awu Sinay teƣimu təwrinip kətti.■
9 Sən, i Huda, Ɵz mirasing *boloƣan zemin-həlḳ* üstigə hasiyətlik bir yamƣur yaƣdurdung;
Ular ḥalsizlanƣanda ularni küqləndürdüng.
10 Sening bakḳan padang u yərgə makanlaxti;

■ **68:1** Qəl. 10:35 □ **68:4** **«Qəl-bayawanlarƣa Mingüqi»** — yaki «Bulutlarƣa Mingüqi...». Ḳaysi mənisi tooƣra bolsun Hudaning ɵzini kərsitidu. 7-ayətni kərüng. ■ **68:8** Mis. 19

Meḫribanliḳing bilən məminlər üqün təyyarliḳ ḳilding, i Huda!□
11 Rəb əmr ḳildi;
Uni jakarlioɳuqi ḳiz-ayallar nemidegən zor bir ḳoxundur!
12 «Padixaḫlar ḫəm ḳoxunliri bədər ḳeqixti, bədər ḳeqixti!» — *deyixti*;
Өydə olturoɳan ḳiz-ayallar bolsa oljilarni bəlixiwalidu;
13 Silər ḳoy baḳḳanda padilar arisida yatḳan bolsanglarmu,
Zemininglar əmdi ḳanatlirioɳa kümüx səpkən,
Pəyliri parḳirag altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu;□
14 Ḫəmmigə Ḳadir Huda padixaḫlarni zeminda tiripirən ḳiliwətkəndə,
Yər Zalmon teoɳidiki ḳardək aḳirip kətti.
15 Baxan teoɳi ḳudrətlik bir taoɳ,
Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur;□

Israiliyəning taoɳ-jiloɳiliri

16 Əy egiz qoḳḳilig taoɳlar,
Nemə üqün Huda Өz makani ḳilixni halioɳan taoɳḳa ḫəsət bilən ḳaraysilər?
Dərwəḳə, Pərwərdigar xu taoɳda mənggü turidu! □ ■
17 Hudaning jəng ḫarwiliri tümən-tümən,
Milyon-milyondur;
Rəb ular arisida turidu;
Sinay teoɳidiki muḳəddəs jayda turidu.□ ■
18 Sən yuḳirioɳa kətürüldung,
Insanlarni tutḳun ḳiloɳuqilarni Өzüng əsir ḳilip elip kətting;
Yaḫ Huda ularning arisida turuxi üqün,
Ḫətta asiylig ḳiloɳanlar *arisida turuxi* üqünmu,

□ **68:10** **«Sening baḳḳan padang»** — Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə. □ **68:13** **«Silər ḳoy baḳḳanda padilar arisida yatḳan bolsanglarmu, zemininglar əmdi ḳanatlirioɳa kümüx səpkən, pəyliri parḳirag altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs, ḫərhil tərjimiliri bar. Mənisi bəlkim, Israil həlḳi əslidə kəmbəoɳəl əḫwalda yaxioɳan bolsimu (ḳoy baḳḳuqi bolup), Huda Pələstin zeminining ḫəmmə yerigə kəp oljini (altun-kümüx ḳatarliḳlar) qeqip, ularni beyitti (14-ayətni kərüng). □ **68:15** **«Baxan teoɳi ḳudrətlik bir taoɳ, Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur»** — baxḳa tərjimiliri: «Hudaning teoɳi Baxan teoɳidəktur — kəp qoḳḳilig bir taoɳdək, Baxan teoɳidəktur» yaki «Baxan teoɳi Hudaning teoɳidur, Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur». □ **68:16** **«Huda Өz makani ḳilixni halioɳan (tallioɳan) taoɳ»** — Yerusalemdiki Zion teoɳi. ■ **68:16** Zəb. 87:1, 2; 132:13 □ **68:17** **«Rəb… Sinay teoɳidiki muḳəddəs jayda turidu»** — buning mənisi bəlkim: «Huda Sinay teoɳida ḳandaḳ ḳiloɳan bolsa, U Yerusalemdiki (Zion teoɳidiki) muḳəddəs ibadəthanisida turup xundaḳ ḳilixni dawamlaxturidu — demək, sürlük, xan-xərəplik ḫaləttə bolup, pəyoɳəmbərlər arḳilig kalam-wəḫiylirini ayan ḳilixni dawamlaxturidu» degəndək. ■ **68:17** Ḳan. 33:2

Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding.□ ■
19 Rəb mədḥiyilənsun;
Qünki U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə;
Yəni nijatliḳimiz bolƣan Təngri!
Selaḥ.□
20 Bizning Təngrimiz birdinbir nijatkar Təngridur;
Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur.□
21 Bərḥək, Huda Өz düxmənlirining bexini yaridu,
Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U qaḳidu. □
22 Rəb mundaḳ dedi: «*Өz həlḳimni* Baxan diyaridinmu,
Dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən; □ ■
23 Xundaḳ ḳilip *sən həlḳim*ning puti ḳanƣa,
Yəni düxmənliringning ḳeniƣa milinidu,
Itliringning tili buningdinmu nesiwisini *yalaydu*».
24 Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda;
Yəni mening Ilaḥim, mening Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi;□
25 Aldingda munajatqilar, kəyningdə qalƣuqilar mangdi,
Otturisida dapqi ḳizlar bar idi:
26 «Jamaətlərdə Huda Rəbgə təxəkkür-mədḥiyə eytinglar,
— I Israil bulaḳliridin qiḳḳanlar!» — deyixti.
27 U yərdə ularning baxlamqisi bolƣan kiqik Binyamin ḳəbilisi mangidu;
Yəḥuda əmirliri, zor bir top adəmlər,
Zəbulunning əmirliri, Naftalining əmirlirimu bar.
28 Sening Hudaying küqüngni buyrup bekitkən;
Өzüng biz üqün ḳilƣiningni mustəḥkəmligəysən, i Huda!
29 Yerusalemdiki muḳəddəs ibadəthanang wəjidin,
Padixaḥlar Sanga atap ḥədiyələrni elip kelidu;■
30 Aḥ, ḥeliḳi ḳomuxluḳtiki *yirtḳuq* janiwarni,
Küqlüklərning topini,
Taipilərdiki torpaḳlarnimu əyibligəysən;
Andin ularning ḥərbiri kümüx tənggilərni əkilip Sanga tiz püküxidu;

□ **68:18 «Sən yuḳiriƣa kətürüldung, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilarni өzüng əsir ḳilip elip kətting; Yaḥ Huda ularning arisida turuxi üqün, ḥətta asiylik ḳilƣanlar arisida turuxi üqünmu, Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding»** — bu muḥim ḥəm sirliḳ ayətkə Injilda, «Əf.» 4-babta təbir berilidu; Ḳutḳuzƣuqi-Məsiḥ insan arisida өzi insan bolup, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilar (yəni gunaḥ, ölüm wə jin-xəytanlardin ibarət) üstidin ƣələbə ḳilip, asmanlarƣa kətürülüp, insanlarni ḳutḳuzux ḥəm ularni (ixəngən insalarni) Hudaning yengi bir «muḳəddəs ibadəthana»si ḳilix üqün ərxtiki atisidin iltipatlarni ḳobul ḳilidu. ■ **68:18** Əf. 4:8; Qəl. 17:21; Yə. 9:23; Əzra 8:20 □ **68:19 «...U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə»** — baxḳa birhil tərjimisi «... U ḥərküni üstimizgə yahxiliḳlarni yükləydu». □ **68:20 «Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur»** — yaki baxḳa birhil tərjimisi «Rəbdə, yəni Pərwərdigardila, ölümdin ḳutulux yollirimu bar». □ **68:21 «Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U (Huda) qaḳidu»** — «qaqliḳ kalla»: bəzi həlḳlər: «Baxta qaq kəp bolsa, küq kəp bolidu» degən hurapiy kəzḳaraxni ḳobul ḳilƣan bolsa kerək. □ **68:22 «Өz həlḳimni Baxan diyaridinmu, dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən»** — «Өz həlḳimni» ibraniy tilida «ularni» dəp elinƣan. Biz «ularni» degən səzni «Өz həlḳimni» dəp tərjimə ḳilduḳ. Bəzi alimlar «ular»ni Israilning düxmənliri dəp ḳaraydu (ular Huda xu düxmənlərni Israil ulardin ḳisas alsun dəp ḳayturƣan, dəp ḳaraydu). ■ **68:22** Mis. 14:29; Qəl. 21:33 □ **68:24 «Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda... Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi»** — bu ayəttiki «ular» Hudaning düxmənlirini kərsitixi bolsa kerək. Hudaning «muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanliri» degənni qüxinix üqün «Mis.» 40:16-38 wə «1Pad.» 8:1-11ni kərüng. ■ **68:29** 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zəb. 72:10; 76:11-12

Uruxhumar həlkilərni tiripirən kiliwətkəysən! □
31 Mətiwər əlqilər Misirdin kelidu,
Efiopiyə bolsa Hudaoɣa karap kollirini tezdin kətüridu.
32 I yər yüzidiki əl-yurtlar, Hudani nahxa bilən mədhiyiləŋlar;
Rəbni mədhiyiləp küylərni eytinglar!
(Selah)
33 Asmanlarning üstigə,
Kədimdin bar boloɣan asmanlarning üstigə Mingüqi tooɣruluk küy eytinglar!
Mana, U awazini anglitidu,
Uning awazi küqlüktur!
34 Hudani küqlük dəp bilip jakarlanglar,
Uning həywisi Israil üstidə,
Uning küqi bulutlarda turidu;
35 I Huda, mukəddəs jayliringdin sürlük kərünisən!
Israilning birdinbir Təngrisi!
Həlkkə küq-kudrət bərgüqi bolsa, Udur!
Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə okulsun!

69

69-küy •••• Zor dərd-ələm wə azablardin keyinki oɣəlibə

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aһangda okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Meni kutkuzoɣaysən, i Huda!
Sular jenimdin ətti;
2 Turoɣudək jay yok qongkur patkaklikkа qəküp kəttim;
Suning qongkur yerigə qüxüp kəttim,
Kəlkün meni oɣərk kildi.
3 Pəryadlirimdin һalimdin kəttim;
Gallirim kurup kətti;
Hudayimoɣa təlmürüp, kəzümdin ketəy dəp kaldim;
4 Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur;
Meni yokatmakqi boloɣanlar,
Kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur;
Xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən. □
5 I Huda, mening nadanlikim əzünggə ayan;
Mening kəbiһliklirim Səndin yoxurun əməstur.
6 Mening səwəbimdin, i Rəb, samawiy koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
Əzünggə umid baoɣlap kütkənlər yərgə karap kalmioɣay;
I Israilning Hudasi, Əzüngni izdigüqilər mening səwəbimdin xərməndə bolmioɣay;
7 Qünki Seni dəp mən rəswaqilikkа uqridim;
Xərməndilik yüzümgə qaplandi.

□ **68:30 «komuxluktiki yirtkuq janiwar»** — bəlkim Misirni Nil dəryasidiki timsaһkа ohxitidu. □ **69:4 «Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur; meni yokatmakqi boloɣanlar, kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur; xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən» —** toluk bexarəttiki bu sirlik səz Məsih krestkə mihlanoɣan wakitta əməlgə axuruldi. «Xu qaoɣda» Məsih Iblis insanlardin buliwaloɣan amanlikni, insanlarning Huda bilən boloɣan inaklikini insanlaroɣa nijatlik yolida kayturup elip bərdi. Bu küydiki bexarətlərning һəmmisi Məsih wə uning jəkkən azablirini wə azabliri arkilik kazanoɣan oɣəlibisini kərsitidu.

8 Mən өz ķerindaxlirimoŋa yat,
Anamning balilirioŋa yaķa yurtluķ boldum.
9 Qünki meni *muķəddəs* өyünggə boloŋan otluķ muḥəbbət quloŋuwaloŋanidi;
Sanga ḥaķarət ķiloŋanlarning ḥaķarətlirimu mening üstümgə qüxti;□ ■
10 Mən yioŋlidim, jenim roza tutti,
Bumu manga өyib dəp ķaraldi.
11 Mən bөzni kiyimim ķilip kiysəm,
Xuning bilən ularning səz-qөqikigə ķaldim.□
12 Xəḥər ķowuķida olturoŋanlarning tənə gepigə ķaldim,
Məyhorlarning nahxisining temisi boldum.
13 Birak mən xəpķitingni kөrsətkən wakٹingda duayimni sanga nixanlidim, i Pərwərdigar;
I Huda, өzgərməs muḥəbbitingning zorluķidin,
Nijatliķ ixənqidə manga jawab bərgəysən; □
14 Meni patķakliktin ķutķuzuwaloŋaysən,
Meni qөktürmigəysən;
Manga өqmən boloŋanlardin,
Suning qongķur yeridin ķutuldoroŋaysən;
15 Kəlkün sulirioŋa meni oŋərķ ķildurmioŋaysən;
Dengiz təglirigimu meni yutķuzmioŋaysən;
Tegi yoķ ḥangning meni ḥap etip aoŋzini yumuwelixioŋa yol ķoymioŋaysən!
16 Duayimni ijabət ķiloŋaysən, i Pərwərdigar,
Qünki өzgərməs muḥəbbiting yahxidur;
Mol rəḥimdilliķing bilən manga yüzləngəysən;
17 Jamilingni ķulungdin yoxurmioŋaysən;
Qünki beximoŋa kün qüxti;
Tezdin manga jawab bərgəysən.
18 Jenimoŋa yeķinlaxķaysən,
Uningoŋa ḥəmjəmət-ķutķuzoŋuqi boloŋaysən;
Düxmənlirim aldida meni ḥərlükkə qiķaroŋaysən;
19 Өzüng mening rəswaliķta ḥəm ḥərmətsizliktə ķaloŋinimni,
Ķandaķ ḥaķarətlənginimni bilisən;
Rəķiblirimning ḥəmmisi Өzünggə ayandur.
20 Ḥaķarət ķəlbimni parə ķildi;
Mən ķayoŋuoŋa qөmüp kəttim;
Azoŋinə ḥesdaxliķķa təlmürgən bolsammu, yoķ boldi;
Təsəlli bərgüqilərnimu izdidim, lekin birsinimu uqritalmidim.
21 Bərḥək, ular ozuķumoŋa өt süyi,
Ussuzluķumoŋa sirkini bərdi. ■
22 Ularning dastihini өzlirigə ķiltaķ,
Ularning ḥalawiti ķapķan boloŋay.■
23 Kөzliri torlixip kөrməydioŋan bolup kətkəy;
Bəl-putlirini titrəkkə saloŋaysən;■
24 Ķəḥringni ularning üstigə qüxürgəysən,
Oŋəzipingning otliri uloroŋa tutaxķay;

□ **69:9** **«Meni muķəddəs өyünggə boloŋan otluķ muḥəbbət quloŋuwaloŋanidi»** — «Yuḥ.» 2:17ni kөrüng. ■ **69:9** Yḥ. 2:17; Rim. 15:3 □ **69:11** **«Mən bөzni kiyimim ķilip kiysəm..»** — «bөz kiyim»ni kiyiwelix (ḥaza tutķandək) өzi yaki baxķilar üqün ķattiķ dua ķilixning birhil ipadisi. □ **69:13** **«Nijatliķ ixənqidə manga jawab bərgəysən»** — ibraniy tilida «Nijatliķing ixənqidə manga jawab bərgəysən». ■ **69:21** Mat. 27:34,48; Mar. 15:23; Yḥ. 19:28,29 ■ **69:22** Rim. 11:9 ■ **69:23** Yəx. 6:9; 29:10; 44:18; Rim. 11:10

25 Ularning makani harabə boloɣay,
Qedirliri qəldərəp ḳaloɣay; ■
26 Qünki ular Sən uroɣanoɣa tehimu ziyankəxlik ḳilmaḳta;
Sən zəhimləndürgənlərning azabioɣa gəp bilən azab ḳoxmaḳta.
27 Ularning gunaḥioɣa gunaḥ ḳoxḳaysən,
Ḥəḳḳaniyliḳingning nesiwisigə ularni erixtürmigəysən.
28 Ular ḥayatliḳ dəptiridin əqürülgəy;
Ḥəḳḳaniylarning ḳatarioɣa pütülmigəy.
29 Biraḳ mən bolsam bir ezilgən dərdmən;
Nijatliḳing, i Huda, meni yuḳirioɣa kətürüp ḳutḳuzoɣay;
30 Mən munajat oḳup Hudaning namini mədḥiyiləymən;
Təxəkkürlər bilən uni uluoɣlaymən;
31 Bu bolsa Pərwərdigarni hursən ḳilix üqün,
Өküz təḳdim ḳiloɣandin əwzəldur;
Münggüz-tuyaḳliri saḳ torpaḳ bərgəndinmu artuḳtur.
32 Yawax məminlər buni kərüp huxal bolidu;
Hudani izdigənlər —
Ḳəlbinglar yengilinidu.
33 Qünki Pərwərdigar yoḳsullarning iltijasini anglaydu,
Өzigə təwə əsir ḳilinoɣanlarni u kəmsitməydu;
34 Asman-zemin Uni mədḥiyilisun!
Dengiz-okyanlar ḥəm ularda yürgüqi barliḳ janiwarlar Uni mədḥiyiligəy!
35 Qünki Huda Zionni ḳutḳuzidu;
Yəḥudaning xəḥərlirini ḳayta bina ḳilidu;
Ular axu yərdə olturaḳlixip, igilik tikləydu.
36 Uning ḳullirining nəsilliri uningoɣa miras bolidu,
Uning namini səygənlər u yərlərdə makanlixidu.

70

70-küy •••• «Pərwərdigar, tez kəlgəysən!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «əslitix üqün» oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, meni ḳutḳuzuxḳa aldirioɣaysən!
Pərwərdigar, tez kelip manga yardəm ḳiloɣaysən!■
2 Mening jenimni izdəwatḳanlar yərgə ḳaritilip rəswa ḳilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
3 Meni: — «Waḥ! Waḥ!» dəp məshirə ḳiloɣanlar өz xərməndilikidin kəynigə yanoɣay!
4 Biraḳ Seni izdigüqilərning ḥəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatliḳingni səygənlər ḥəmixə: «Huda uluoɣlansun» deyixkəy.
5 Biraḳ mən ezilgənmən, ḥəm yoḳsulmən;
Yenimoɣa tezdin kəl, i Huda!
Sən mening yardəmqim, mening azad ḳiloɣuqim;
I Pərwərdigar, keqikməy kəlgəysən!

■ **69:25** Ros. 1:20 ■ **70:1** Zəb. 40:13-17 ■ **70:2** Zəb. 35:4,26; 71:13

71

71-küy •••• Kerioɣanda eytkan dua

1 Səndin, Pərwərdigardin panah tapimən;
Meni hərgiz yərgə karatmioɣaysən. ■
2 Öz həkkaniylikingda meni kutulduroɣaysən;
Manga kulak saloɣaysən,
Meni kutkuzoɣaysən!
3 Manga özüm daim panahlinidioɣan turaloɣu koram tax boloɣaysən;
Sən meni kutkuzuxka buyruk qüxürgəysən;
Qünki Sən egiz texim, koroɣinimdursən.
4 Hudayim, meni rəzillərning kolidin,
Həkkaniyətsiz, rəhimsiz adəmdin azad kiloɣaysən;
5 Qünki Sən mening ümidimdursən, i Rəb Pərwərdigar,
Yaxlikimdin tartipla mening tayanqimdursən;
6 Baliyatkudiki wakittin baxlap mən Sanga tayinip kəldim,
Özüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən;
Mədhiyəmning temisi bolsa hərdaim Sən tooɣrulukтur.□
7 Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim;
Qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən. □
8 Aoɣzim kün boyi mədhiyiliring həm xan-xəripinggə tolidu;
9 Əmdi kerioɣinimda meni taxlimioɣaysən;
Maoɣdurum kətkinidə, məndin waz kəqmigəysən.
10 Qünki düxmənlirim manga karxi səzlixidu;
Jenimni elixka kəzləwatkanlar kəstlixip: —
11 «Huda uningdin waz kəqti;
Uni kooɣlap tutuwelinglar,
Qünki kutuldurudioɣanlar yoktur» — deyixidu.
12 I Huda, məndin yirakлaxmioɣaysən;
I Hudayim, manga yardəmgə tez kəlgəysən!
13 Jenimoɣa küxəndə boloɣanlar xərməndə bolup yokitilisun;
Ziyinimoɣa intilgənlər rəswalik həm xərməndiqilik bilən kaplansun;■
14 Birak mən bolsam, izqil ümidtə bolimən,
Seni tehimu mədhiyiləymən.
15 Həkkaniyliking, nijatliking aoɣzimda kün boyi bayan kilinidu;
Bular san-sanaksizdur, bilginimdin kəp artuktur.
16 Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən;
Sening həkkaniylikingni yad etip jakarlaymən —
Pəkət Seningkinila!□
17 I Huda, Sən yaxlikimdin tartip manga əgitip kəlgənsən;
Bügüngə kədər Sening kiloɣan karamət ixliringni jakarlap keliwatimən.
18 Əmdi hazir mən kerip, ak qaqlik boloɣinimda, i Huda,
Mən bu dəwrgə *küqlük* bilikingni *jakarlioɣuqə*,
Kelər əwladning həmmisigə kudritingni ayan kiloɣuqə,

■ **71:1** Zəb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yəx. 49:23 □ **71:6** **«Özüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən»** — baxka birhil tərjimisi: — «Anamning karnidila meni asriding». □ **71:7** **«Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim; qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən»** — demək, Dawutning tarihi nuroɣun adəmlərgə Hudaning wədisidə turidioɣanlikini ispatlioɣan wə Hudaoɣa tayinixka rioɣbət boloɣan. ■ **71:13** Zəb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3 □ **71:16** **«Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən Rəb Pərwərdigarning zor kudriti bilən aloɣa mangimən».

Meni taxliwətmigəysən!
19 I uluoɳ karamət ixlarni ḳiloɳan Huda,
Ḥəḳḳaniyliḳing pələkkə taḳaxti;
Sanga kimmu ohxax bolalisun!
20 Sən manga kəp ḥəm eoɳir külpətlərni kərsətkənikənsən,
Meni ḳaytidin yengilaysən, yər təgliridin ḳayturup elip qiḳisən;
21 Sən mening izzət-ḥərmitimni tehimu yuḳiri ḳilip,
Ḥər tərəptin manga təsəlli berisən.
22 Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən,
Sening ḥəḳiḳitingni mədḥiyiləymən, i Hudayim;
Qiltar qelip Seni küyləymən, i Sən, Israilning Muḳəddisi!□
23 Sanga küylər eytḳinimda, ləwlirim təntənə ḳilidu,
Өzüng ḥərlükkə qiḳaroɳan jenimmu xundaḳ roḥlinip eytidu;
24 Tilim kün boyi ḥəḳḳaniyliḳing tooɳrisida səzləydu;
Qünki manga yamanliḳ ḳilmaḳqi boloɳanlar yərgə ḳaritilip rəswa ḳilinidu.

72

72-küy •••• Təhtkə olturidioɳan padixaḥning ooɳli tooɳruluḳ dua-tiləwət ḥəm bexarət •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng
1 Sulayman üqün: —
I Huda, padixaḥḳa ḥəkümliringni tapxuroɳaysən;
Padixaḥning ooɳlioɳa Өz ḥəḳḳaniyliḳingni bərgəysən. □
2 Xundaḳ boloɳanda u Өz həlḳing üqün ḥəḳḳaniyliḳ bilən,
Sanga təwə ezilgən məminlər üqün adilliḳ bilən ḥəküm qiḳiridu;
3 Taoɳlar həlḳḳə tinq-amanliḳ elip kelidu,
Edirliḳlarmu ḥəḳḳaniyliḳ bilən xundaḳ ḳilidu.
4 Padixaḥ həlḳ arisidiki ezilgənlərgə adil ḥəkümlərni qiḳiridu;
U namratlarning balilirini ḳutḳuzidu,
Zalimlarni bitqit ḳilidu.
5 Xundaḳ boloɳanda kün wə ay yoḳ bolup kətmisila,
Əwladtin-əwladḳa həlḳ Səndin əyminidu.□ ■
6 U bolsa goya yengidin oroɳan otlaḳḳa yaoɳḳan yamoɳurdək,
Yər suoɳiridioɳan ḥəl-yeoɳinlardək qüxidu.■
7 Uning künliridə ḥəḳḳaniylar ronaḳ tapidu;
Ay yoḳ boloɳuqə tinq-amanliḳ texip turidu.
8 U dengizdin-dengizloroɳiqə,
Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə ḥəküm süridu.□
9 Qəl-bayawanda yaxawatḳanlar uning aldida bax ḳoyidu;
Uning düxmənliri topilarni yalaydu.
10 Tarxixning wə arallarning padixaḥliri uningoɳa ḥədiyələr təḳdim ḳilidu,

---

□ **71:22 «Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən» —** «rawab» muxu yərdə rawabḳa intayin ohxap ketidioɳan bir hil saz. □ **72:1 «I Huda, padixaḥḳa ḥəkümliringni tapxuroɳaysən; padixaḥning ooɳlioɳa Өz ḥəḳḳaniyliḳingni bərgəysən» —** xübḥisizki, bu uluoɳ bexarətning toluḳ mənisi Sulaymanning өzini əməs, bəlki uning əwladi boloɳan Məsiḥni kərsitidu. **«Sulayman üqün» —** baxḳa birhil tərjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulaymanoɳa təwə». □ **72:5 «Səndin əyminidu» —** demək, Hudadin əyminidu. ■ **72:5** Zəb. 89:36,37 ■ **72:6** 2Sam. 23:4 □ **72:8 «Əfrat dəryasi» —** ibraniy tilida pəḳət «Dərya» deyilidu. Xübḥisi yoḳki, bu ibarə Əfrat dəryasini kərsitidu.

Xeba wə Sebaning padixaḫlirimu sowoɣatlar sunidu. □
11 Dərwəkə, barlik padixaḫlar uning aldida səjdə kilidu;
Pütkül əllər uning hizmitidə bolidu;
12 Qünki u pəryad kətürgən yoksullarni,
Panaḫsiz ezilgənlərni kutulduridu; ■
13 U yoksul-ajizlaroɣa iqini aoɣritidu,
Yoksullarning jenini kutkuzidu;
14 Ularning jenini zulum-zomigərliktin ḫərlükkə qikiridu,
Ularning keni uning nəzaridə kimmətliktur.
15 *Padixaḫ* yaxisun!
Xebaning altunliridin uningoɣa sunulidu;
Uning üqün dua tohtawsiz kilinidu;
Uningoɣa kün boyi bəht tilinidu;
16 Yər yüzidiki ḫosul mol bolidu,
Ḫətta taoɣ qokkiliridimu xundak bolidu.
Mioɣ-mioɣ qüxkən mewilər Liwandiki ormanlardək təwrinidu;
Xəḫərdikilər bolsa daladiki ot-yexillikтək güllinidu;
17 Uning nami mənggügə əqməydu,
Uning nami kuyax yokaloɣuqə turidu;
Adəmlər uning bilən əzlirigə bəht tiləydu,
Barlik əllər uni bəhtlik dəp atixidu.
18 Israilning Hudasi, Pərwərdigar Hudaoɣa təxəkkür-mədḫiyə boloɣay!
Karamət ixlarni Yaratkuqi yaloɣuz Udur!
19 Uning xərəplik namioɣa mənggügə təxəkkür-mədḫiyə okulsun!
Uning xan-xəḫriti pütkül dunyani kaplioɣay! Amin! Wə amin!

20 Yəssəning ooɣli Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi. □

73

Üqinqi bəlüm •••• 73-küy •••• Hatalaxkinini tonup yetix
1 Asaf yazoɣan küy: —

Dərwəkə Huda Israiloɣa,
Kəlbi sap boloɣanlaroɣa meḫribandur;
2 Lekin əzüm bolsam, putlixip yikilip qüxüxkə tasla kaldim;
Ayaoɣlirim teyilip kətkili kil kaldi;
3 Qünki rəzillərning ronak tapkanlikini kərüp,
Ḫakawurlaroɣa ḫəsət kildim;■
4 Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu,
Əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu.□
5 Ular insanoɣa has japani kərməydu,

□ **72:10 «Tarxix.. arallar... Xeba...Seba...»** — «Tarxix»ning dəl kaysi jay ikənliki ḫazir enik əməs, Ispaniyə, ximaliy Afrika yaki Əngliyəni bildürüxi mumkin. Lekin xübḫə yokki, muxu ayəttiki «Tarxix» ḫəm «arallar» dengizdiki əng qət yərlərni bildüridu. **«Xeba ḫəm Seba»** — ḫazirki Ərəbistanda. ■ **72:12** Ayup 29:12 □ **72:20 «Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi»** — bu küy Dawut pəyoɣəmbərning əng ahirki duasi boldi. Birak «Zəbur»ning keyinki bəlümliridə biz uning baxka dua-küylirini uqritimiz. ■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zəb. 37:1; Yər. 12:1, 2 □ **73:4 «Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu, əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu»** — baxka birhil tərjimisi: «Qünki ularda tartkan azablar yok, ular teni məzmut wə saoɣlamdur».

Yaki həqlərdək balayi’apətkə uqrimaydu.
6 Xunga məoɣrurluq marjandək ularoɣa esilidu,
Zorluq-zomigərlik tondək ularoɣa qaplixidu.
7 Ular səmrip kətkənlikidin kəzliri tompiyip qiqti;
Ularning ɣəlbidiki hiyalətlər ɦəddidin exip ketidu.
8 Baxqilarni məshirə ɣilip zəɦərlik səzləydu;
Ɦalini üstün ɣilip diwinip, doq ɣilidu.
9 Ular aoɣzini pələkkə ɣoyidu,
Ularning tilliri yər yüzini kezip yüridu.
10 Xunga *Hudaning* həlqi muxularoɣa mayil bolup,
Ularning degənlirini su iqkəndək ahirioɣiqə iqip: —
11 «Təngri ɣandaq bilələytti?»,
«Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqida bilim barmu?» — dəydu.
12 Mana bular rəzillərdur;
Ular bu dunyada raɦət-paraoɣətni kəridu,
Baylikqlarni toplaydu.
13 «Aɦ, ɦəqikətən bikardin-bikar kənglümni paklanduruptimən,
Gunaɦsiz turup ɣolumni artuqqə yuyup kəptimən;
14 Bikaroɣa kün boyi japa qekiptimən;
Xundimu ɦər səɦərdə *wijdanning* əyibigə uqrap kəldim!».
15 Biraq mən: — «Bundaq *desəm*,
Bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiylik ɣiloɣan bolmamdimən?» — dedim.□
16 Ularni kallamdin ətküzəy desəm,
Kəzümgə xundaq eoɣir kəründi.
17 Təngrining muqəddəs jayliroɣa kirgüqə xundaq oylidim;
Kirgəndila *yamanlarning* aqiwitini qüxəndim.
18 Dərwəqə Sən ularni teyiloɣaq yərlərgə orunlaxturisən,
Ularni yiqitip parə-parə ɣiliwetisən.
19 Ular kəzni yumup aqquqila xunqə parakəndə bolidu,
Dəɦxətlər ularni besip yoqitidu!
20 Sən i Rəb, qüxtin oyoɣanoɣandək oyoɣinip,
Ornungdin turup ularning siyaqini kəzgə ilmaysən.
21 Yürəklirim ɣaynap,
Iqlirim sanjiloɣandək boloɣan qaoɣda,
22 Əzümni ɦeqnemə bilməydioɣan bir ɦamaqət,
Aldingda bir ɦaywan ikənlikimni bilip yəttim.
23 Ɦalbuki, mən ɦəmixə Sən bilən billə;
Sən meni ong ɣolumdin tutup yəliding;
24 Əz nəsiɦəting bilən meni yetəkləysən,
Xan-xəripngni namayan ɣiloɣandin keyin,
Ahirida Sən meni əzünggə ɣobul ɣilisən.
25 Ərxtə Səndin baxqa mening kimim bar?
Yər yüzidə bolsa Səndin baxqa ɦeqkimgə intizar əməsmən.
26 Ətlirim ɦəm ɣəlbim zəiplixidu,
Lekin Huda ɣəlbimdiki ɣoram tax ɦəm mənggülük nesiwəmdur!
27 Qünki mana, Səndin yiraq turoɣanlar ɦalak bolidu;
Wapasizlik ɣiloɣan paɦixə ayaldək Səndin waz kəqkənlərning ɦərbirini yoqitisən.

□ **73:15 «Bundaq desəm, bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiylik ɣiloɣan bolmamdimən?»** — Asaf Hudadin aoɣrinip, gumanlirini xundaq op’oquq eytixning aqiwitini oylawatidu. Əzining bundaq deyixi etiqadi ajizlaroɣa nisbətən «asiylik» ɦəm ularni etiqadida putlaxturidioɣan ix, dəp ɣaraydu.

28 Birak mən üqün, Hudaoɣa yekinlixix əwzəldur!
Uning barlik kilоɣan ixlirini jakarlax üqün,
Rəb Pərwərdigarni tayanqim kildim.□

74

74-küy •••• Tajawuzqilikka uqrioɣan qaoɣdiki azablik dua

1 Asaf yazoɣan «Maskil»: —
I Huda, Sən nemixka mənggügə bizni taxliwətting?
Nemixka oəzipingni tütün qikaroɣandək Өz yaylikingdiki koyliringoɣa qikirisən?□
2 Өzüng rənə tələp azad kilоɣan jamaitingni,
Yəni Өz mirasing boluxka kədimdə ularoɣa həmjəmət bolup kutkuzoɣan kəbilini,
Өzüng makan kilоɣan Zion teoɣini yadingoɣa kəltürgəysən!
3 Kədəmliringni muxu mənggülük harablikloroɣa karatkaysən,
Düxmənlər mukəddəs jayingda gumran kilоɣan barlik nərsilərgə *karioɣaysən*;
4 Rəkibliring jamaətgahingning otturisida hər-pər kilidu;
Məjizatlar saklanoɣan orunoɣa ular өz tuoɣlirini tikti. □
5 Hərbiri əzlirini kərsitixip, palta oynitip orman kəsküqidək,
6 Ular hazir *mukəddəs jayingdiki* nəkixlərni ala koymay, palta-bolkilar bilən qekiwətti;
7 Ular mukəddəs jayingoɣa ot koydi;
Өz namingdiki makanni buloɣap, yər bilən təng kiliwətti. ■
8 Ular kənglidə: «Biz bularning həmmisini yokitayli» dəp,
Təngrining zemindiki jamaətgahlirining hərbirini köydürüwətti.□
9 Bizgə əslətmə boloɣan məjizatlarni heq kərəlməymiz;
Pəyoɣəmbərlərmu kəlməskə kətti;
Arimizdimu bu ixlarning kaqanoɣiqə bolidioɣanlikini bilidioɣan birsi yoktur. □
10 Kaqanoɣiqə, i Huda, rəkibing Seni məshirə kilidu?
Düxmən namingni mənggügə hakarətləmdu?
11 Sən kolungni, yəni ong kolungni nemixka tartiwalisən?
Kolungni koynungdin elip, ularni yokatkaysən!
12 Birak Huda kədimdin padixahim bolup kəlgən,
Yər yüzining otturisida kutkuzuxlarni elip baroɣuqi Udur.□

□ **73:28 «Uning barlik kilоɣan ixlirini jakarlax üqün,...»** — ibraniy tilida: «Sening uning barlik kilоɣan ixlirini jakarlax üqün,...». □ **74:1 «I Huda, Sən nemixka mənggügə bizni taxliwətting? Nemixka oəzipingni tütün qikaroɣandək Өz yaylikingdiki koyliringoɣa qikirisən?»** — bu küy bəlkim Babil padixahi Nebokadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kilip, köp Israillarni əsirgə elip Babiloɣa sürgün kilоɣandin keyin yezilоɣan. □ **74:4 «məjizatlar saklanoɣan orunoɣa ular (düxmənlər) өz tuoɣlirini tikti»** — Hudaning ibadəhanidiki «mukəddəs jay»ida Israil həlkining tarihidiki birnəqqə «məjizatlar» saklinip kəlgənidi. Məsilən, Musa pəyoɣəmbər dəwridiki ««manna»oɣa tolоɣan altun kaqa», «Harunning bihlioɣan hasisi» katarliklar. Bularni wəyran kilip, düxmənlər axu yərdə өz tuoɣlirini tikti. Ibraniy tilida «tuoɣ» wə «karamət» degən sözlər birla söz bilən ipadilinidu. ■ **74:7** 2Pad. 25:9 □ **74:8 «Ular kənglidə: «Biz bularning həmmisini yokitayli» dəp, Təngrining zemindiki jamaətgahlirining hərbirini köydürüwətti»** — Hudaning pəkət birla (Sulayman kuroɣan) ibadəthanisi bar idi. Birak uningdin ilgirimu Hudaoɣa ibadət kilidioɣan jaylar məwjut idi — məsilən: «Xiloh» degən jayda «mukəddəs qedir» bar idi («Yə.» 18:1). Hudaning namini yokitix üqün düxmənlər bularning həmmisini köydürüwətti. □ **74:9 «Pəyoɣəmbərlərmu kəlməskə kətti»** — Babil padixahi Nebokadnisar Daniyal həm Əzakiyal pəyoɣəmbərlərni sürgün kilip Babiloɣa baldur elip kətkənidi. Yərəmiya pəyoɣəmbər bolsa bir türküm lükqəklər təripidin Misiroɣa elip ketilgənidi. □ **74:12 «Yər yüzining otturisida kutkuzuxlarni elip baroɣuqi Udur»** — «yər yüzining otturisi» bəlkim «ottura xərk»ni kərsitixi mumkin.

13 Sən dengiz süyini küqüng bilən bəldung,
Sulardiki əjdiһalarning baxlirini yarding. ■
14 Dengizdiki lewiatanning baxlirini qekip,
Uning gəxini ozuk kilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding. □
15 Yərni yerip bulaklarni, eriklarni akkuzdung,
Sən tohtimay ekiwatkan dəryalarni kurutuwətting. □ ■
16 Kün Sening, tünmu Seningkidur;
Ay bilən kuyaxni orunlaxturdung. ■
17 Yər yüzining qegralirini bəlgiliding;
Yaz bilən kixni — Sən xəkilləndürdüng.
18 Xuni esingdə tutkaysən, i Pərwərdigar: —
Bir düxmən Seni məshirə kildi,
Һamakət bir həlk namingni һakarətlidi.
19 Pahtikingni yirtkuq һaywanlarоqa tutup bərmigəysən;
Ezilgən məminliringning һayatini mənggü untumioqaysən.
20 Өz əһdənggə karioqaysən,
Qünki zemindiki karangоqu bulung-puqkaklar zorluk-zumbulukning turaloquliri bilən toldi.
21 Ezilgüqilərni nomus bilən yandurmioqaysən;
Ezilgənlər, yoksullar namingni mədһiyiligəy.
22 Ornungdin turoqin, i Huda,
Өz dəwayingni sorioqaysən;
Һamakət kixining Өzüngni kün boyi məshirə kiliwatkinini esingdə tutkaysən.
23 Düxmənliringning kukanlirini untumioqaysən;
Sanga karxi kozoqaloqanlarning dawrangliri tohtimay kətürülməktə.

75

75-küy •••• Adil sorakqi Huda

1 Nəoqmiqilərning bexioqa «Һalak kilmioqaysən» degən aһangda okulsun dəp tapxuruloqan, Asafning küy-nahxisi: —

Sanga təxəkkür eytimiz, i Huda, təxəkkür eytimiz!
Qünki naming bizgə yekindur;
Buni, kiloqan karamətliring ispatlap jakarlaydu.
2 *Mənki Pərwərdigar*: — «Mən bekitkən wakitni ihtiyarimoqa aloqinimda,
Adalət bilən sorak kilimən;
3 Yər һəm yərning üstidə turuwatkanlar təwrinip tursimu,
Uning tüwrüklirini turoquzoquqi Өzümdurmən» — dedi.
Selaһ.

■ **74:13** Mis. 14:21-31 □ **74:14** **«Dengizdiki lewiatanning baxlirini qekip,...»** — «lewiatan» dengiz qongkur təktidə yaxaydioqan korkunqluk əjdiһaoqa ohxap ketidioqan һaywan. Təwəndiki izaһatni, «Təbirlər»nimu kərüng. **«...Uning gəxini ozuk kilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding»** — «əjdiһalar» (13-ayət) һəm «lewiatan» — xübһisizki, bu yərdə jin-xəytanlarning küq-kudrətlirini kərsitidu. Huda Israilni Misirdin azad kiloqanda, u muxu kudrətlər üstidin oqəlibə kildi. Muxu ayət boyiqə «lewiatan»ning bexi kəp bolidu. Injil «Wəһiy» kismida uning bexi yəttə ikənliki kərsitilidu. Təwrat «Ayup» 41-bab, 1-ayəttiki, «Yəx,» 27:1-ayəttiki izaһatlirimizni һəm Injildiki «Wəһiy» 12- һəm 13-bablarni kərüng. □ **74:15** **«Yərni yerip bulaklarni, eriklarni akkuzdung, Sən tohtimay ekiwatkan dəryalarni kurutuwətting»** — muxu wəkələrning təpsilatlirini qüxinix üqün, Təwrattiki «Misirdin qikix» һəm «Yəxua» degən kisimlarni kərüng. ■ **74:15** Mis. 17:5, 6; Qəl. 20:11; Yə. 3:13; Zəb. 105:41; Yəx. 48:21 ■ **74:16** Yar. 1:14-19

4 Mahtanoɣanlaroɣa: — «Mahtanmanglar»,
Ḥəm rəzillərgə «Münggüzüngni kətürmə» — dedim; □
5 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə;
Boynungni ḳattiḳ ḳilip oɣadiyip səzlimə!»
6 Qünki kətürülüx xərḳtin yaki oɣərbtin əməs,
Yaki jənubtinmu kəlməydu; □
7 Qünki Huda sotqidur;
U birsini kətüridu, birsini qüxüridu.
8 Qünki Pərwərdigarning ḳolida bir ḳədəḥ turidu;
Uningdiki xarab köpüklixiwatidu;
U əbjəx xarab bilən toldi;
Huda uningdin təkidu;
Dərwəḳə yər yüzidiki barliḳ rəzillər uning duoɣini ḳoymay iqiwetidu;
9 Mən bolsam, mənggügə guwaḥliḳ berimən: —
Yaḳupning Hudasioɣa küylərni eytimən.
10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən;
Biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!». □

76

76-küy •••• Pərwərdigar əllərdin ḥesab alidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa, tarliḳ sazlarda qelinsun dəp tapxuruloɣan, Asafning küy-nahxisi: —
Yəḥudada Huda tonuloɣandur;
Uning nami Israilda uluoɣdur.
2 Uning panaḥiy jayi Salemda,
Zion teoɣida Uning makani bar. □
3 U yərdə U otluḳ oḳlarni,
Ḳalḳan, ḳiliq ḥəm jəng ḳorallirini qeḳip taxlidi.
Selaḥ.
4 Өzüng ow-olja taoɣliridin nəḳədər xərəplik, nəḳədər əlasən! □
5 Baturlar bulandi;
Ular uzun uyḳuoɣa kətti;
Palwanlarning ḥeqḳaysisi əz ḳolini kətürəlmidi.
6 Sening əyiblixing bilən, i Yaḳupning Hudasi,
Jəng ḥarwisi ḥəm atlar əlüktək uhlitildi.
7 Səndin, Səndin ḳorḳux kerəktur;
Oɣəzəpləngininɣdə kim aldingda turalisun?
8-9 Yər yüzidiki barliḳ yawax məminlərni ḳutḳuzux üqün,
Sən Huda soraḳ ḳilixḳa ornungdin turoɣan waḳtingda,
Asmandin ḥəkümni qiḳirip anglatḳuzdung;

□ **75:4 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə»** — Təwratta, «münggüz»lər köp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥriti yaki küq-ḳudritini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən münggüz əməs, əlwəttə! □ **75:6 «... jənubtin əməs»** — yaki «(jənubtiki) qəl-bayawandin əməs». □ **75:10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən; biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!»** — səzligüqi (muxu 10-ayəttə) Hudaning Өzi yaki Dawut padixaḥning əwladi boloɣan Məsiḥ bolsa kerək. □ **76:2 «Uning panaḥiy jayi Salemda»** — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salemda». Bu səz bəlkim Hudani xiroɣa oxitidu. Təwrattiki «Ḥoxiya» degən ḳisimda Huda «Yəḥudaning xiri» dəp atilidu. **«Salem»** — «Yerusalem»ning ḳisḳartip eytilixi. □ **76:4 «ow-olja taoɣliri»** — bəlkim top-top dəwiləngən ow-oljilarni kərsitidu.

Yər bolsa wəḫimigə qüxüp, süküt ḳildi.
Selaḫ.
10 Qünki insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu;
Ularning ḳaloɣan ḳəḫri Sanga bəlwaoɣ bolidu.□
11 Pərwərdigar Hudayinglaroɣa ḳəsəm ḳilip, əməl ḳilinglar;
Uning ətrapidiki yurttikilər ḳorḳuxi kerək boloɣuqioɣa ḫədiyələr sunsun;
12 U əmirlərningmu roḫini sunduridu;
U yər yüzidiki padixaḫlaroɣa dəḫxətliktur.

77

77-küy •••• Dərdmən dərdini təküp təsəlli tapidu
1 Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan, Asaf yazoɣan küy: —

Awazim Hudaoɣa kətürüldi, mən pəryad ḳilimən;
Awazim Hudaoɣa kətürüldi, U manga ḳulaḳ salidu. □
2 Beximoɣa kün qüxkəndə, mən Rəbni izdidim;
Keqiqə ḳolumni *duaoɣa* kətürüp, box ḳoymidim;
Jenim təsəllini halimay rət ḳildi.
3 Mən Hudani əsləp seoɣindim, aḫ-zar ḳildim;
Seoɣinip oylinip, roḫim parakəndə boldi.
Selaḫ.
4 Sən mening kəzümni yumdurmiding;
Qongḳur oɣəxlik ilkidə boloɣanliḳimdin səzliyəlməyttim.
5 Mən: «Kona zamandiki künlərni,
Ḳədimki yillarni hiyal ḳilimən;
6 Keqilərdə eytḳan nahxamni əsləymən;
Kənglümdə qongḳur hiyal sürimən» — *dedim*;
Roḫim intilip izdiməktə idi;
7 — «Rəb mənggügə taxliwetəmdu?
U ḳaytidin iltipat kərsətməmdu?
8 Uning əzgərməs muḫəbbiti əmdi mənggügə tügəp kəttimu?
Uning wədisi əwladtin-əwladḳiqə inawətsiz bolamdu?
9 Təngri meḫir-xəpḳitini kərsitixni üntudimu?
U oɣəzəplinip Əz rəḫimdilliḳini tohtitiwəttimu?».
Selaḫ.
10-11 Andin mən mundaḳ dedim: — «Bundaḳ desəm bolmaydu, bu *etiḳadimning* ajizliḳi əməsmu!
Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ong ḳolining yillirini,
Yəni Yaḫning ḳiloɣanlirini — yad etimən;
Ḳədimdin buyanḳi karamətliringni əsləymən.
12 Sening barliḳ ixligənliring üstidə seoɣinip oylinimən;

□ **76:10 «Insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu; ularning ḳaloɣan ḳəḫri Sanga bəlwaoɣ bolidu» —** bu sirliḳ səz bəlkim (1) Huda insanning barliḳ asiyliḳ-ḳarxilixixlirini ahirida Əzining xəḫritigə ḫəm muddialiroɣa aylanduridu; (2) insanlarning Əz ḳəḫri əzigə kəltürgən külpətlər yenik bolup ḳaloɣan bolsa, «ḳaloɣan ḳəḫr»ni Huda Əzi toluḳlap jazalirini eoɣirlaxturidu. □ **77:1 «Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan, Asaf yazoɣan küy…» —** «Yədutun» Dawut pəyoɣəmbər «mədḫiyə hori»ning bexi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxuruloɣan, «Yədutun» (mədḫiyiləx degən mənidə) aḫangida oḳulsun dəp, Asaf yazoɣan küy…».

Sening ḳiloɣanliring üstidə istiḳamət ḳilimən;
13 I Huda, yolung bolsa pak-muḳəddəsliktidur;
Hudadək uluɣ bir ilaḥ barmidur?
14 Məjizilər Yaratḳuqi Ilaḥdursən;
Əl-millətlər ara Sən küqüngni namayan ḳilding.
15 Өz biliking bilən Өz həlḳingni,
Yəni Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiḳarɣansən;
Selaḥ.□ ■
16 Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi;
Titrək ularni basti,
Dengiz təgliri patiparaḳ boldi.□
17 Ḳara bulutlar sularni təküwətti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;
Bərḥək, Sening oḳliring tərəp-tərəpkə etildi.■
18 Güldürmamangning awazi ḳara ḳuyunda idi,
Qaḳmaḳlar jaḥanni yorutti;
Yər yüzi alaḳzadə bolup təwrəndi. ■
19 Sening yolung okyan-dengizlarda,
Ḳədəmliring qongḳur sulardidur,
Ayaɣ izliringni tapḳili bolmaydu.
20 Sən ḳoy padisini baḳḳandək,
Musa wə Ḥarunning ḳoli bilən Өz həlḳingni yetəkliding».■

78

78-küy •••• Tarihning tepixmaḳliri •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Asaf yazɣan «Maskil»: —
I Mening həlḳim, təlimimni anglanglar,
Aɣzimdiki sözlərgə ḳulaḳ selinglar. □
2 Mən aɣzimni bir təmsil bilən aqimən,
Ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən.□ ■
3 Biz bularni angliɣan, bilgən,
Ata-bowilirimiz ularni bizgə eytip bərgən.
4 Biz bularni ularning əwladliridin yoxurmaymiz,
Kelidiɣan dəwrgə Pərwərdigarning mədḥiyilirini,
Uning küq-ḳudritini,
Uning ḳiloɣan karamət ixlirini bayan ḳilimiz.
5 Qünki U Yaḳupta bir agaḥ-guwaḥni bekitkən,
Israilda bir ḳanunni ornatḳan;

□ **77:15 «Өz biliking bilən… Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiḳarɣansən» —** ibraniy tilidiki peilning (gaal) muxu yərdə: «Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirigə ḥəmjəmət bolup, ḥərlükkə qiḳarɣansən» degən toluḳ mənini bildüridu. «Gaal» wə «goel» tooɣruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16 «Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi; titrək ularni basti, dengiz təgliri patiparaḳ boldi» —** Asaf ḥazir «Misirdin qiḳix»tiki ixlarni əsləydu. «Sular» bu yərdə Israillar məjizə bilən ətkən «Ḳizil dengiz»ni, andin Iordan dəryasini kərsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21 ■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zəb. 78:53; 80:2; Ḥab. 3:15; Mar. 6:48; Yḥ. 6:19 □ **78:1 «I Mening həlḳim, təlimimni anglanglar… ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən (2-ayət)» —** oḳurmənlər bu küy kərsətkən wəḳələrni Təwrattiki «Misirdin qiḳix», «Qəl-bayawandiki səpər», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Samuil (1)», «Samuil (2)» degən ḳisimlardin tapalaydu. □ **78:2 «… ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən» —** «tepixmaḳlar» tooɣruluḳ 1-ayəttiki ixaḥatni kərüng. ■ **78:2** Zəb. 49:4; Mat. 13:35

U ata-bowilirimizƣa bularni өz pərzəntlirigə өgitixni buyruƣan;■
6 Xundaķ ķilip kelər dəwr,
Yəni tuƣulidiƣan balilarmu bularni bilsun,
Ularmu ornidin turup өz balilириƣa bularni өgətsun;
7 Pərzəntliri ümidini Hudaoƣa baoƣlisun,
Təngrining ķiloƣanlirini untumisun,
Bəlki Uning əmrlirigə kirsun;
8 Ular ata-bowilириƣa ohximisun dəp,
Yəni jaḥil ḥəm asiy bir dəwr,
Өz ķəlbini durus ķilmiƣan,
Roḥi Təngrigə wapaliķta turmiƣan bir dəwrgə ohximisun dəp, U xundaķ *buyruƣandur*.■
9 Mana Əfraimning əwladliri,
Ķorallanƣan okyaqilar bolsimu,
Jəng künidə səptin yandi.
10 Ular Hudaning əḥdisini tutmidi,
Bəlki Uning Təwrat-ķanunida mengixni rət ķildi.
11 Ular Uning ķiloƣanlirini,
Өzlirigə kөrsətkən karamətlirini untudi.
12 U Misirning zeminida, Zoanning dalasida,
Ularning ata-bowilirining kөz aldida məjizilərni kөrsətkənidi;
13 U dengizni bəlüwetip,
Ularni otturisidin өtküzgən;
Sularni dəwə-dəwə ķilip tiklidi.■
14 U kündüzdə bulut bilən,
Keqidə ot nuri bilən ularni yetəklidi.■
15 Qəl-bayawanda taxlarni yeriwətti,
Qongķur surlardin uroƣup qiķķandək iqimlikni mol ķildi;■
16 U hada taxtin өstəng-eķinlarni ḥasil ķildi,
Suni dəryalardək aķķuzdi.
17 Birak ular yənə Uning aldida gunaḥ ķiliwərdi,
Qəldə Ḥəmmidin Aliy Boloƣuqiƣa asiylik ķildi.
18 Ular kөnglidə Təngrini sinidi,
Nəpsini ķanduruxķa yeməklikni tələp ķildi.
19 Ular Hudani ḥaķarətləp: — «Təngri qəl-dəxttə dastihan salalamdu?■
20 Mana U ķoram taxni uruwidi,
Sular uroƣup,
Eķinlar bulaķtək texip qiķti;
Əmdi U bizgə nanmu berələmdu?
Өz həlķini gөx bilən təminliyələmdu?» — deyixti.□ ■
21 Xuning bilən Pərwərdigar anglap, oƣəzəpləndi;
Yaķupķa ot tutaxti,
Israiloƣa aqqiķi kөtürüldi; ■
22 Qünki ular Hudaoƣa ixənmidi,
Uning nijatliķiƣa ular tayanmidi,
23 U ərxtin bulutlarni buyrup,

■ **78:5** Ķan. 4:9; 6:7 ■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Ķan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21; Zəb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 105:41; 1Kor. 10:4 ■ **78:19** Qəl. 11:1, 4 □ **78:20** **«Ular... (yəni həlk) mana U ķoram taxni uruwidi, sular uroƣup, eķinlar bulaķtək texip qiķti; əmdi u bizgə nanmu berələmdu?» — deyixti»** — bu wəķə Təwrat, «Qəl.» 11-babta bayan ķilinoƣan. ■ **78:20** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **78:21** Qəl. 11

Asman dərwazilirini aqqanidi;
24 U ular üstigə «manna»ni yaoƣdurup,
Ularoƣa ərxtiki axlikni bərgənidi;□ ■
25 Xuning bilən insanlar küq igilirining nenini yegənidi;
U ularoƣa qanoƣuqə ozukni əwətkənidi. □ ■
26 Əmdi U asmanda xərq xamili qikirip,
Küqi bilən jənub xamilinimu elip kəldi; ■
27 U gəxni qang-tozandək ular üstigə qüxürdi,
Dengizlar sahilidiki qumlardək uqar-qanatlarni yaoƣdurdi.
28 U bularni ularning bargahining otturisioƣa,
Qedirlirining ətrapioƣa qüxürdi.
29 Ular boluxiqə yəp toyuxti,
Qünki ularning nəpsi tartkinini *Huda* ularoƣa kəltürgənidi.
30 Lekin ular nəpsi tartkinidin tehi zerikməyla,
Gəxni eoƣizlirida tehi qaynawatkinidila,
31 Hudaning oƣəzipi ularoƣa qarita qozoƣaldi;
U ulardin əng qamətliklirini kiriwətti,
Israilning sərhil yaxlirini yərgə uruwətti.■
32 Mana, xundaq bolsimu,
Ular yənila dawamlik gunah kiliwərdi,
Uning məjizilirigə tehiqila ixənmidi;
33 Xunga U ularning künlirini bihudiliktə,
Yillirini dəkkə-dükkilik iqidə tügətküzdi.
34 U ularni əltürgili turoƣanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yenip, intilip Təngrini izdidi;
35 Ular Hudaning ularning uyultexi ikənlikini,
Həmmidin Aliy Boloƣuqi Təngrining ularning həmjəmət-kutkuzoƣuqisi ikənlikini esigə kəltürdi.
36 Birak ular aoƣzi bilən Uningoƣa huxamət kildi,
Tili bilən Uningoƣa yaloƣan səz kildi;
37 Qünki ularning köngli Uningoƣa sadik bolmidi,
Ular Uning əhdisini qing tutmidi.
38 Birak U yənila rəhimdil idi;
Qəbihlikini kəqürüp, ularni yoqatmidi;
U qayta-qayta Əz oƣəzipidin yandi,
U qəhrini qozoƣioƣini bilən həmmini təkmidi.
39 U ularning pəqət ət igiliri,
Kətsə qaytip kəlməs bir nəpəs ikənlikini yad ətti.
40 Ular qəl-dəxttə xunqə köp qetim Uning aqqikini kəltürdi.
Xunqə köp qetim bayawanda köngligə azar bərdi!
41 Bərhək, ular qaytidin yoldin qətnəp Təngrini sinidi,
Israildiki Mukəddəs Boloƣuqining yürikini zedə kildi.
42-43 Ular Uning qolini *əslimidi*;
Ularni zomigərning qanggilidin hərlükkə kutkuzoƣan künini,
Qandak kilip Misirda karamətlərni yaritip,

□ **78:24** **«U ular üstigə «manna»ni yaoƣdurup, ularoƣa ərxtiki axlikni bərgənidi»** — «manna» asmandin qüxidioƣan birhil ax idi. «Mis.» 16-babni kərüng. ■ **78:24** Mis. 16:14 □ **78:25** **«… Insanlar küq igilirining nenini yegənidi»** — « «küq igiliri» xübhisizki, pərixtilərni kərsitidu. ■ **78:25** Yh. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ **78:26** Qəl. 11:31 ■ **78:31** Qəl. 11:33; 1Kor. 10:5

Zoan dalasida məjizilərni kərsətkinini esidin qiqardi.
44 U *Misirliqlarning* dəryalirini, eqinlirini qanoɣa aylandurup,
Ularni iqəlməs qilip qoydi;■
45 Ularning arisioɣa nəxtərlik qiwinlarni top-topi bilən əwətti,
Ḥalak qilar paqilarni mangdurdi;■
46 Ularning ziraətlirini kepinək qurtlirioɣa tutup berip,
Məḥsulatlirini qekətkilərgə bərdi;■
47 Üzüm tallirini məldür bilən urdurup,
Ənjürlirini qiraw bilən üxxütiwətti. ■
48 U kalilirini məldürgə soqturup,
Mallirini qaqmaq otlirida *kəydüriwətti*.
49 U ularoɣa oɣəzipining dəḥxətlikini —
Qəḥrini, aqqiqini ḥəm eoɣir külpətlərni,
Balayi'apət elip kelidioɣan bir türküm pərixtilərnimu qüxürdi.
50 U Əz oɣəzipi üqün bir yolni tüzləp qoydi;
Ularning jenini ələümdin ayimay,
Bəlki ḥayatini wabaoɣa tapxurdi; ■
51 U Misirda barliq tunji tuoɣuloɣan balilarni,
Ḥamning qedirlirida ularning oɣururi boloɣan tunji ooɣul balilirini qiriwətti.■
52 U padiqidək Əz həlqini Misirdin səpərgə atlandurup,
Qəl-bayawandin ularni qoy padisidək baxlap mangdi;
53 Ularni aman-esən yetəkligəqkə,
Ular qorqunqtin haliy bolup mangdi;
Düxmənlirini bolsa, dengiz yutup kətti. ■
54 U ularni Əz muqəddəs zeminining qegrasioɣa,
Ong qoli igiliwaloɣan bu taoɣliqqa elip kəldi.
55 U əllərni ularning aldidin qooɣliwetip,
Zemin üstigə tana tartquzup əlqəp, ularoɣa təqsim qildi;
Israil qəbililirini ularning qedirlirioɣa olturaqlaxturdi.■
56 Biraq ular Hudani, Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqini sinap aqqiqlandurdi,
Uning tapxuroɣan guwaḥ-agaḥlirini tutmidi;
57 Bəlki ata-bowliridək yoldin teyip asiylik qildi,
Hain oqyadək qeyip kətti.
58 Ular egizliktə quroɣan ibadətgaḥlar bilən Uning oɣəzipini qozoɣidi,
Oyma butliri bilən Uning yürikini ərtidi.■
59 Huda ularni anglap oɣəzəpləndi,
Israildin intayin yirgəndi.
60 U Xiloḥdiki makanini,
Yəni U insan arisida turoɣan qedirni taxlap kətti,□
61 Əzining qudrət bəlgisini bulap ketixkə,
Xan-xəripini ixoɣaliyətqilərning qolioɣa bərdi; □ ■
62 Əz həlqini qiliqqa tapxurdi,
Əzining mirasi boloɣanlardin intayin oɣəzəpləndi.
63 Ot ularning yigitlirini yalmidi,

■ **78:44** Mis. 7:20 ■ **78:45** Mis. 8:2,20 ■ **78:46** Mis. 10:13 ■ **78:47** Mis. 9:23 ■ **78:50** Mis. 9:6 ■ **78:51** Mis. 12:29; Zəb. 105:36 ■ **78:53** Mis. 14:27,28; 15:10 ■ **78:55** Yə. 13:7; Zəb. 136:21,22 ■ **78:58** Qan. 32:16,21 □ **78:60 «U (Rəb) Xiloḥdiki makanini, Yəni U insan arisida turoɣan qedirni taxlap kətti» —** 60-66-ayətlərdiki wəqələr «1Sam.» 1-6-babta bayan qilinoɣan. □ **78:61 «Əzining qudrət bəlgisini bulap ketixkə, xan-xəripini ixoɣaliyətqilərning qolioɣa bərdi» —** bu ayəttə Hudaning «qudrət bəlgisi» wə «xan-xəripi» Uning əḥdə sanduqini kərsitidu. ■ **78:61** 1Sam. 4:10,11

Kizliri toy nahxilirida mahtalmaytti.
64 Ularning kahinliri kiliq astida yikildi,
Lekin tul hotunliri haza tutmidi.□ ■
65 Andin Rəb birsi uykudin oyoqandək oyoqandi,
Xarabtin jasarətləngən palwandək towlidi.
66 U rəkiblirini urup qekindürüp,
Ularni tügiməs rəswaoqa kaldurdi. □ ■
67 Yüsüpning qedirini xallap, rət kildi;
Əfraim kəbilisini tallimidi;□
68 Bəlki Yəhuda kəbilisini,
Yahxi kərgən Zion teoqini tallidi.
69 *Xu yərdə* mukəddəs jayini taoq qokkiliridək,
Yər-zeminni əbədiy ornatkandək məzmut bina kildi;
70 U Əz kuli Dawutni tallap,
Uni koy kotanliridin qakiriwaldi; ■
71 Kozilirini emitidioqan saoqlikларni əgixip bekixtin ayrip,
Uni Əz həlki Yakupni, mirasi boloqan Israilni bekixka qikardi. ■
72 Dawut ularni kəlbidiki durusluki bilən bakti,
Kolining əpqilliki bilən ularni yetəklidi.

79

79-küy •••• Yurtni baskan balayi'apəttin kətürülgən nalə-zar
1 Asaf yazoqan küy: —

I Huda, əllər Əz mirasingoqa bəsüp kirdi;
Ular Sening mukəddəs ibadəthanangni buloqidi;
Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi. □
2 Ular kulliringning jəsətlirini asmandiki uqar-kanatlaroqa yəm kilip,
Məmin bəndiliringning ətlirini daladiki haywanatlaroqa taxlap bərdi.
3 Ular həlkingning kanlirini Yerusalem ətrapida sudək akkuzdi,
Jəsətlirini kəmgili birər adəmmu kaldurmidi.
4 Koxnilirimiz aldida rəswaoqa kalduk,
Ətrapimizdikilərgə məshirə wə mazak obyekti bolduk.■
5 Kaqanoqiqə, i Pərwərdigar?
Sən mənggügə oqəzəplinəmsən?
Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? □ ■

□ **78:64 «Ularning kahinliri kiliq astida yikildi»** — «kahin» ibadəthanida kurbanlik kilix hizmitidə boloqan məhsus hadim. ■ **78:64** 1Sam. 4:11,18,19 □ **78:66 «U rəkiblirini urup qekindürüp…»** — bu jümlə ibraniy tilida ikki bislik. Ikkinqi mənisi «U rəkiblirining kasisioqa urup,..». Təwrat, «1Sam.» 5-babta, Huda butpərəs Filistiyəliklərgə waba qüxürüp, ularni buwasirlar bilən kiynidi. ■ **78:66** 1Sam. 5:6; 6:4 □ **78:67 «Rəb… Yüsüpning qedirini xallap, rət kildi; Əfraim kəbilisini tallimidi…»** — 67-72-ayətlərdə, Hudaning Dawut pəyoqəmbərni Əz həlkining padixahi boluxka, Zion (Yerusalem)ni Əz mukəddəs ibadəthanisining kurulux jayi boluxka tallax jəryanini bayan kilinidu. Həzriti Dawut bolsa Yüsüp yaki Əfraim kəbililiridin əməs, bəlki Yəhuda kəbilisidin idi. ■ **78:70** 1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ **78:71** 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2 □ **79:1 «I Huda, əllər Əz mirasingoqa bəsüp kirdi; ular Sening mukəddəs ibadəthanangni buloqidi; Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi»** — bu küy Babil padixahi Nebokadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kilip, nuroqun Israillarni əsirgə elip Babiloqa elip kətkəndin keyin yeziloqan bolsa kerək. ■ **79:4** Zəb. 44:14; 80:6 □ **79:5 «Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? »** — ibraniy tilida «Sening həsiting ot bolup ərtiniwerəmdu? ». ■ **79:5** Zəb. 89:46

6 Qəhringni Seni tonumioɣan əllər üstigə,
Namingni bilmigən padixaһliқlar üstigə təkkəysən! ■
7 Qünki ular Yaқupni yalmap,
Uning makanini harabilikkə aylanduruwətti.
8 Ata-bowilirimizning қəbiһliklirini bizgə һesablimioɣaysən;
Rəһimdilliқliring bizning yenimizoɣa qapsan kəlgəy!
Qünki biz intayin pəs əһwaloɣa qüxürülduқ. ■
9 Öz namingning xəһriti üqün bizgə yardəm қiloɣaysən, i nijatliқimizning Hudasi,
Naming üqün bizni қutқuzoɣaysən, gunaһlirimizni kafarət қilip kəqürgəysən;
10 Əllər nemixқa: «Ularning Hudasi қəyərdə?» dəp mazaқ қilixidu?
Қulliring təkkən қan қərzining һesabi əllər arisida, köz aldimizda қilinsun.
11 Əsirlərning aһ-zarliri aldingoɣa kəlgəy;
Bilikingning uluoɣluқi bilən, ölümgə buyuloɣanlarni saқlioɣaysən.
12 I Rəb, yat қoxnilirimizning Sanga қiloɣan zor һaқaritini yəttə һəssə қoxup özlirigə,
Yəni ularning iqi-baoɣrioɣa қayturoɣaysən;
13 Xundaқ қilip, Sening həlқing — Özüng baққan қoyliring boloɣan bizlər,
Sanga mənggügə təxəkkürlər eytimiz,
Əwladtin əwladқiqə Sening mədһiyiliringni ayan қilimiz.

80

80-küy •••• Huda yolida yurtning güllinixi üqün dua •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 «Nilupərlər» degən aһangda; bir guwaһliқ; Asaf yazoɣan küy: —
Қulaқ saloɣaysən, i Israilning padiqisi,
Yüsüpni қoy padisidək beқip yetəkligüqi;
I kerublar otturisida Olturoɣuqi,
Nurlanoɣaysən!□
2 Əfraim, Binyamin, Manassəһlərning aldida қudritingni қozoɣioɣaysən,
Bizlərni қutқuzoɣili kəlgəysən!
3 I Huda, bizni Öz yeningoɣa қayturoɣaysən!
Jamalingning nurini qaqқaysən, xunda biz қutқuzulimiz!■
4 I Pərwərdigar, samawiy қoxunlarning Sərdari boloɣan Huda,
Həlқingning dualirioɣa boloɣan oɣəziping қaqanoɣiqə yalқunlap turidu?
5 Sən köz yaxlirini ularoɣa ozuқ ornida қilding,
Köz yaxlirini қaqa-қaqilap ularoɣa iqküzdung.
6 Bizni қoxnilirimizoɣa talaxқa қoydung;
Düxmənlirimiz bizni məshirə қilixidu.□ ■
7 I samawiy қoxunlarning Sərdari boloɣan Huda,

■ **79:6** Yər. 10:25 ■ **79:8** Yəx. 64:8 □ **80:1** **«Қulaқ saloɣaysən, i Israilning padiqisi, Yüsüpni қoy padisidək beқip yetəkligüqi; i kerublar otturisida Olturoɣuqi, nurlanoɣaysən!»** — bu küy bəlkim Israilning jənubiy təripidə (jənubiy padixaһliқida, yəni «Yəһuda»da) miladiyədin ilgiriki 734-722 yillarda yezilioɣan; xu waқitlarda Asuriyə imperiyəsi Israil ximaliy padixaһliқioɣa bəsüp kirip, bulangqiliқ қilip, ularning kəp adəmlirini əsirgə aldi. Jənubiy padixaһliқtiki bir қisim kixilər əpsuslinip, ximalidiki қerindixliri üqün dua қilidu. **«kerublar otturisida Olturoɣuqi»** — Hudaning muқəddəs ibadəthanisidiki «əng muқəddəs jay»da əһdə sanduқining ikki yenida altundin yasaloɣan birdin «kerub», yəni küqlük pərixtining seymasi turidu. Huda əslidə Öz һuzurining bu ikki kerub otturisida boluxioɣa wədə қiloɣan. ■ **80:3** Zəb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17 □ **80:6** **«Bizni қoxnilirimizoɣa talaxқa қoydung» —** bəzi kona kəqürmilərdə: — «Sən bizni қoxnimizoɣa mazaқ obyekti қilding» degən sözlər tepilidu. ■ **80:6** Zəb. 44:13-14; 79:4

Bizni Өz yeningoɳa kayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqkaysən, xunda biz kutkuzulimiz!
8 Sən Misirdin bir tüp üzüm kөqitini elip kəlding;
Yat əllərni ḫəydiwetip, ornioɳa uni tikting. ■
9 Uning aldida yərni kəng aqting;
U qongkur yiltiz tartip, pütün zeminoɳa yeyildi.
10 Uning sayisi taoɳlarni kaplidi;
Oɳolliri kudrətlik kedir dərəhliridək əsti;□
11 U xahlirini dengizoɳiqə,
Piləklirini *Əfrat* dəryasi boylirioɳiqə uzartti.
12 Sən nemixka uning kaxalirini buzup,
Mewisini ətüp ketiwatkanlarning üzüp elixioɳa yol koydung?
13 Mana ormanlikтiki yawa tongguzlar uni yeriwatidu,
Daladiki ḫaywanatlar uningdin ozuklinidu.
14 I samawiy koxunlarning Sərdari boloɳan Huda, Səndin ətünimizki,
Yenimizoɳa kaytkaysən!
Ərxtin ḫalimizoɳa nəzər saloɳaysən,
Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən!□
15 Yəni ong kolung tikkən bu yiltizdin,
Өzüng üqün məzmut yetixtürgən bu ooɳlungdin həwər aloɳaysən!
16 Mana u otta kөydürüldi,
Kesiwetildi;
Yüzüngdiki tənbiḫiy karixingni kөrüp ular ḫalak bolmakta;
17 Kolungni ong kolungdiki adəmgə,
Yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳlioɳa kondуroɳaysən;□ ■
18 Xundak kiloɳanda biz Səndin ḫərgiz qekinməymiz;
Bizni yengilioɳaysən, xunda biz namingni qakirip Sanga iltija kilimiz.
19 I Pərwərdigar, samawiy koxunlarning Sərdari boloɳan Huda,
Bizni Өz yeningoɳa kayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqkaysən, xunda biz kutkuzulimiz!

81

81-küy •••• Ḫeyt-bayramda Hudaning guwaḫ-hitabini Israiloɳa əslitix

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy: —
Küq-kuwwitimiz boloɳan Hudaoɳa küy eytip yangritinglar,
Yakupning Hudasioɳa xadlinip təntənə kilinglar! □
2 Nahxini yangritip, dapni elip,
Yekimlik qiltar ḫəm rawabni qelinglar!
3 Yengi ayda, bəlgiləngən wakitta,
Bayram-ḫeyt künimizdə naoɳra-sunay qelinglar!
4 Qünki bu Israil üqün bekitilgən bəlgilimə,

■ **80:8** Yəx. 5; Yər. 2:21; Əz. 15; 17:3-10; Yḫ. 15:1 □ **80:10 «kudrətlik kedir dərəhliridək..»** — yaki «Təngrining kedir dərəhliridək...». □ **80:14 «... Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən»** — ibraniy tilida: — «...bu üzüm telini yokliɳaysən» degən bilən ipadilinidu. □ **80:17 «ong kolungdiki adəm... yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli..»** — «ong kolungdiki adəm», «Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli» xübḫisizki Məsiḫ tooɳruluk aldin'ala eytiloɳan bexarətlik səz. ■ **80:17** Zəb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pet. 3:22 □ **81:1 «Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy»** — ««Gittif»»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḫirining sazi».

Yaqupning Hudasining bir pərmanidur.
5 U Misir zeminida yürüx qiloɣanlirida,
(Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq)
U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi;□
6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim,
Uning qoli sewət kətürüxtin azad boldi;
7 Qistaqqiliqta nida qilding,
Mən seni azad qildim;
Güldürmama qiqqan məhpiy jaydin sanga jawab bərdim;
«Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim».
Selaɦ.□
8 — «Tingxa, həlqim, Mən seni guwaɦlar bilən agaɦlandurmən;
I Israil, Manga qulaq salsang idi!
9 Arangda yat ilaɦ bolmisun,
Yat əldiki ilaɦqa bax əgmigin!
10 Seni Misirdin elip qiqqan Pərwərdigar Hudayingdurmən;
Aoɣzingni yooɣan aq, Mən uni toldurimən.
11 — Biraq həlqim sadayimoɣa qulaq salmidi,
Israilning Manga baoɣlanoɣusi yoq idi;
12 Xunga Mən ularni əz tərsaliqioɣa qoyuwəttim;
Ular əz məsliɦətliri bilən mengiwerətti.
13 — Aɦ, Mening həlqim Manga qulaq salsa idi!
Israil Mening yollirimda yürsə idi!
14 Ularning düxmənlirini tezla egildürər idim,
Qolumni rəqiblirigə burap, ularni basar idim.
15 Pərwərdigaroɣa nəprətləngüqilər Uning aldida zəiplixip boysunar idi;
Ularning xu ahiriti mənggügə bolatti;
16 Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim,
Bərɦək, qoram taxtin ɦəsəl aqquzup seni qandurar idim».□

82

82-küy •••• Hudaning aliy soti
1 Asaf yazoɣan küy: —
Huda Əz ilaɦiy məjlisidə turup riyasətqilik qilidu,

□ **81:5 «Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq» —** ibraniy tilida «Xu yərdə **mən** qüxənməydioɣan bir tilni yürəttim» degən səz bilən ipadilinidu. Bu bəlkim Huda Əz həlqigə wakalitən səzlixini, ular bilən birgə boluxini kərsitixi mumkin. **«U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi»** — «buni» bəlkim 3-ayəttə tiloɣa elinoɣan ɦeytlarni, xundaqla xu ɦeytlarni sazlar bilən jakarlaxni kərsətsə kerək. □ **81:7 «... «Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim» —** «Məribaɦ» («elixix», «jedəl») degən mənidə. «Məribaɦ» ikki jayning ismi; xu yərlərdə boloɣan wəqələrning birinqisi Təwrat «Mis.» 17-babta, ikkinqisi «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. □ **81:16 «Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim» —** ibraniy tilida «U sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idi»,

U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu;□
2 — Ḳaqanoɣiqə silər naḫək ḫəküm qiḳirisilər,
Ḳaqanoɣiqə rəzillərgə yüz-hatirə ḳilisilər?
Selaḫ.
3 Gadaylar wə yetim-yesirlarning dəwasini soranglar,
Ezilgənlər ḫəm ḫajətmənlərgə adalətni kərsitinglar;□
4 Miskinlər ḫəm namratlarni ḳutḳuzunglar,
Ularni rəzillərning qanggilidin azad ḳilinglar!■
5 Ular bularni bilməy wə qüxənməy zulməttə kezip yürməktə,
Xunga yərning ulliri təwrənməktə.
6 Mən eyttim: — «Silər ilaḫlarsilər,
Ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣulliri silər;
7 Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər,
Ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər».□
8 — Turoɣin, i Huda, yər-yüzini soraḳ ḳiloɣaysən!
Qünki Sən barliḳ əllərgə waris boloɣuqisən!□ ■

83

83-küy •••• Düxmənlərning suyiḳəstliri ḫəḳḳidə dua

1 Asafning küy-nahxisi: —

I Huda, ün qiḳarmay turuwalma,
Jim turuwalma, süküt ḳilip turuwalma, i Təngrim!
2 Qünki mana, Sening düxmənliring dawrang ḳilmaḳta,
Sanga ɵqmənlər bax kətürməktə.
3 Ular ḳuwluḳ bilən Sening həlḳinggə suyiḳəst ḳilidu,
Sening ḫimayə ḳilip ḳədirligənliring bilən ḳarxilixixni məsliḫətlixidu.
4 Ular: — «Yürünglar, ularni millət ḳataridin yoḳ ḳilayli!
Israilning nami ikkinqi tiloɣa elinmisun!» — deməktə.
5 Ular ḫəmnəpəs, ḫəmdil məsliḫətləxti;
Ular Sanga ḳarxi ittipaḳ tüzdi.
6 Mana, Edom wə Ismaillarning qedirliri,
Moab ḫəm Ḫagriylar;
7 Gəbal, Ammon, wə Amaləḳ;
Filistiyə ḫəmdə Tur aḫaliliri,
8 Asuriyəmu ularoɣa ḳoxuldi;
Ular Lut ooɣullirioɣa yar-yölək bolup kəlgən.

□ **82:1** **«Huda Ɵz ilaḫiy məjlisidə turup riyasətqilik ḳilidu, U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — bizningqə, bu məjliskə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»ning Hudaning həlḳigə sotqi boloɣan yaki Ɵz həlḳi arisida ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlər ikənliki təwəndiki ayətlərdin kərülidu. Məlum jəḫətlərdin, ular Hudadək adəmlər üstidin ḫəküm qiḳiridu; xuning üqün ular bu məs'uliyətning eoɣirliḳini obdan qüxinixi kerək. **«u ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — baxḳa xərḫqilər bolsa «ilaḫlar» degənni yər yüzidiki padixaḫ-ḫoḳuḳdarlarni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Muzu xərḫqilər 6-ayəttiki «silər ilaḫlar» degənni kinayilik səz dəp ḳaraydu; qünki xu dəwrdiki padixaḫlardin kəp ḳismi ɵzlirini «Huda» dəp ḳaraytti, həlḳidin ɵzigə ibadət ḳilixini tələp ḳilatti. Lekin Rəbbimizning «Yuḫ.» 10:33-36də eytḳan xərḫi boyiqə, bu səzlər kinayilik səz əməs; xunga yuḳiriḳi qüxəndürüximiz tooɣra, dəp ḳaraymiz. □ **82:3** **«…yetim-yesirlarning dəwasi»** — ibraniy tilida «… atisizlarning dəwasi». ■ **82:4** Pənd. 24:11 □ **82:7** **«Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər, ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər»** — 1-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **82:8** **«Sən barliḳ əllərgə waris ḳilisən»** — bu səz bəlkim Məsiḫkə eytilixi mumkin. ■ **82:8** Zəb. 2:8; Ibr. 1:2

Selaḥ.□
9 Sən Kixon dəryasida Midiyaniylarоqa,
Siseraоqa wə Yabinоqa ḳandaḳ taḳabil turоqan bolsang,
Ularоqimu xundaḳ ḳiloqaysən;
10 Bular Ən-Dor yezisida ḳiriloqanidi,
Yər üqün tizək-ooqutḳa aylanоqanidi.
11 Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə,
Ularning daḥiylirini Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən;□
12 Qünki ular: «Hudaning qimən-yaylaḳlirini өzimizgə mülük ḳiliwalayli!» — dəp eytḳan.
13 I Hudayim, ularni domilinidioqan ḳamoqaḳtək,
Xamalda uquruloqan saman kəbi soruwətkəysən.
14 Ot ormanliḳḳa tutaxḳanоqa ohxax,
Yalḳun taoqlarni kөydürgəngə ohxax,
15 Sən yənə ularni borining bilən ḳooqlioqaysən,
Ḳara ḳuyuning bilən wəḥimigə saloqaysən;
16 Ularning Sening namingni izdixi üqün,
Ularning yüzlirini xərm-ḥaya bilən qөmdürgəysən, i Pərwərdigar!
17 Ular nomustin əbədiy xərməndə bolsun,
Jaḥanоqa rəswa bolup yoḳitilsun.
18 Ular bilsunki,
Naming Pərwərdigar boloqan Sənla pütkül jaḥandiki Əng Aliy Boloquqidursən.

84

84-küy •••• Pərwərdigarning ḥuzurini seoqinix
1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp, Koraḥning ooqulliri üqün yeziloqan küy: —

Makanliring nəḳədər əzizdur,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar!□
2 Jenim Pərwərdigarning ḥoyliliriоqa təxna bolup,
Seoqinip ḥətta ḥalidin ketidu,
Dilim wə ətlirim ḥayat Təngrigə təlmürüp nida ḳilidu;■
3 Mana, ḥətta mubarək ḳuqḳaqmu bir makanni tapḳan,
Ḳarlioqaqmu өzigə ḥəm bala tuoqidioqan uwa yasaydioqan jayni tapḳan,
— Yəni Sening ḳurbangaḥliringdin,
I samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar,
— Mening Padixaḥim, mening Hudayim!
4 Sening өyüngdə turuwatḳanlar bəhtliktur!
Ular üzlüksiz Seni mədḥiyiləydu.
Selaḥ.
5 Küq-ḳudriti Səndin boloqan kixi bəhtliktur —

□ **83:8 «Ular Lut ooqulliriоqa yar-yələk bolup kəlgən»** — «Lutning ooqulliri» Moab wə Ammon degən həlḳlər bolup xəkilləngən. □ **83:11 «Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə, Ularning daḥiylirini Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən»** — Sisera, Yabin, (9-ayət) Orəb, Zeəb, Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa qetixliḳ wəḳələrni bilix üqün «Batur ḥakimlar» 7-, 8-bablarni kөrüng. □ **84:1 «Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp»** — «Gittif»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḥirining sazi». ■ **84:2** Zəb. 42:2; 63:1-2

Kəlbidə kətürülmə yollar bolоanlar;□
6 Yioa wadisidin ətkəndə,
Ular uni bulaqlikqa aylandurar;
Bərhək, küz yamоurliri uni bərikətlərgə tolduridu.□
7 Ular küqigə-küq ulap mengiweridu;
Hərbiri Zionоa yetip kelip, Hudaning huzurida hazir bolidu.
8 I samawiy qoxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar, duayimni angliоaysən;
I Yaqupning Hudasi, qulaq saloaysən!
Selah.
9 Qara, i qalqinimiz bolоan Huda,
Özüng məsih qiloiningning yüzigə iltipat bilən qarioin!□
10 Qünki Sening hoyliliringda ətkən bir kün
Baxqa yərdə ətkən ming kündin əladur;
Rəzillərning qedirliridə yaxioandin kərə,
Hudayimning əyining bosuoisida turоinim yahxidur.□
11 Pərwərdigar Huda quyax wə qalqandur,
Pərwərdigar xapaət wə xan-xöhrət bəhx etidu;
Durus mangоanlardin U hərqandaq iltipatni heq ayimaydu;
12 Samawiy qoxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar,
Bəhtliktur Sanga tayanоan insan!■

85

85-küy •••• Israilning üzül-kesil towa qilixi üqün mehir-xəpqət tələp qilix

1 Nəomiqilərning bexioa tapxurulup oqulsun dəp, Korahning ooqulliri üqün yeziloan küy: —

Sən Öz zemininggoa iltipat kərsitip,
Yaqupni sürgünlüktin qayturоaniding, i Pərwərdigar.
2 Həlqingning qəbihlikini kəqürüm qilip,
Barliq gunahlirini yapqaniding.
Selah.
3 Sən pütün qəhringni iqinggə qayturuwelip,
Oəzipingning əxəddiylikidin yanоanidingsən.
4 Əmdi bizni Öz yeningoa qayturоaysən, i nijatliqimiz bolоan Huda!
Bizgə bolоan aqqiqinggoa hay bərgəysən!□

□ **84:5 «...qəlbidə kətürülmə yollar bolоanlar»** — «kətürülmə yollar» — kətürüp yasaloan, Yerusalemoa tawap qilidioan yoluqilar mangidioan yollar bolsa kerək. □ **84:6 «Yioa wadisidin ətkəndə»** — «Yioa wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinqidin «yioa»ni bildüridu, ikkinqidin bir hil üjmə dərihini bildüridu, yənə «yioqlaydioan dərəh» — kesilgən bolsa dərəh süyi yioqlioandək qiqidu. Dawut pəyoəmbər ikki qetim bir «Baka wadisi» (yəni «Rəfayim jiloisi»)da oəlibə qildi həm axu yərdə uning üq jan-dosti jenini təwəkkül qilip uningoa su elip kəldi («2Sam.» 5-, 23-babta). **«küz yamоurliri uni bərikətlərgə tolduridu»** — Qanaanda (Pələstində) küz yamоurliri yərni həydəx, həm uruq selixqa təyyar qilidu. □ **84:9 «Özüng məsih qiloiningning yüzigə iltipat bilən qarioin!»** — «məsih qiloini», 2-küydiki izahatlarni, xundaqla «Təbirlər»nimu kərüng. □ **84:10 «Hudayimning əyining bosuoisida turоinim yahxidur»** — yənə birhil tərjimisi: «Hudayimning əyidə ixikbaqar bolоinim yahxidur». ■ **84:12** Zəb. 2:12; 34:8 □ **85:4 «Əmdi bizni Öz yeningoa qayturоaysən, i nijatliqimiz bolоan Huda! Bizgə bolоan aqqiqinggoa hay bərgəysən!»** — Hudaning Israiloa rəhimdillik kərsitiwatqinini kərüp (3-ayətni kərüng), muxu küyning muəllipi Hudadin Israilni üzül-kesil towa qildurоaysən, ularni Öz yeningoa, xundaqla Öz yurtioa qayturоaysən, dəp dua qilixni baxlaydu.

5 Sən bizgə əbədiy oɣəzəplinəmsən?
Əwladtin-əwladkiqə oɣəzipingni sozamsən?
6 Həlking Өzüngdin xadlinixi üqün,
Bizni kaytidin yengilimamsən?■
7 Bizgə өzgərməs muḫəbbitingni kərsətkəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə nijatlikingni ata kiloɣaysən!
8 Təngri Pərwərdigarning nemilərni dəydioɣanlikioɣa kulak salay;
Qünki U Өz həlkigə, Өz məmin bəndilirigə aman-hatirjəmlikni səzləydu;
Ular yənə ḫamakətlikkə kaytmisun!
9 Zeminimizda xan-xөḫrətning turuxi üqün,
Dərḫəkikət, Uningdin əyminidioɣanlaroɣa Uning nijatliki yekindur;
10 Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəkikət өzara kərüxti;
Ḫəkkaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti;□ ■
11 Ḫəkikət yərdin ünüp qikmakta,
Ḫəkkaniyət ərxlərdin karaydu.
12 Pərwərdigar bərikət beridu,
Zeminimiz ḫosulini beridu;■
13 Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu,
Uning kədəmlirigə yol ḫazirlaydu!□

86

86-küy •••• Yaloɣuzlukta, kiynaloɣan kündə xapaət tiləx
1 Dawutning duasi:

Kulikingni mən tərəpkə tutkin, i Pərwərdigar, manga jawab bərgəysən;
Qünki mən ezilgən wə ḫajətməndurmən.
2 Jenimni sakliɣaysən,
Qünki mən Sanga məmindurmən;
I Sən Hudayim, Sanga tayanoɣan kulungni kutkuzoɣaysən;
3 Manga meḫir-xəpkət kərsətkəysən, i Rəb,
Qünki mən kün boyi Sanga nida kilimən.
4 Kulungning jenini xad kiloɣin,
Qünki jenim Sanga təlmürüp karaydu;
5 Qünki Sən Rəb, meḫriban, kəqürümqan Sən!
Өzənggə iltija kiloɣanlarning ḫəmmisigə zor meḫir-muḫəbbət kərsətküqidursən!
6 Mening duayimoɣa kulak saloɣin, i Pərwərdigar,
Yelinixlirimning sadasini angliɣaysən;
7 Beximoɣa kün qüxkəndə,
Mən Sanga iltija kilimən,
Qünki Sən manga jawab berisən.■
8 Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoktur, i Rəb;
Kiloɣan ixliringningmu təngdixi yoktur.□ ■

■ **85:6** Zəb. 71:20; 80:18; 138:7 □ **85:10** **«Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəkikət өzara kərüxti; ḫəkkaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti»** — bu sirlik səzlər xübḫisizki, Məsiḫning өzini kurbanlik kiloɣinida, əməlgə axuruldi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zəb. 67:6 □ **85:13** **«Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu, uning kədəmlirigə yol ḫazirlaydu!»** — yənə birhil tərjimisi: «Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu, ḫəm өzini Uning kədəmlirigə ornitidu». ■ **86:7** Zəb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ **86:8** **«Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoktur, i Rəb…»** — bu ayət «ilaḫlar»ning ḫəkikiy məwjut ikənlikini etirap kilmaydu, əlwəttə. ■ **86:8** Kan. 3:24; Zəb. 136:4

9 Sən yaratqan barliq əllər kelip sening aldingda səjdə qilidu, i Rəb,
Namingni uluoqlaydu.
10 Qünki Sən naһayiti büyüksən,
Məjizilərni Yaratquqidursən;
Sən Hudadursən, yaloquz Sənla.
11 Өz yolungni manga өgətkəysən, i Pərwərdigar,
Wə Sening һəqiqitingdə yürimən;
Namingoqa һərmət-əyminixtə boluxum üqün, qəlbimni pütün qiloqaysən.■
12 Ya Rəbbim Huda, pütün qəlbim bilən Seni mədһiyiləymən,
Əbədil'əbəd namingni uluoqlaymən.
13 Qünki manga boloqan meһir-muһəbbiting zordur,
Sən təһtisaraning təgliridin jenimni qutquzisən;
14 I Huda, təkəbburlar manga qarxi kətürüldi,
Əxəddiylərning jamaiti jenimni izdiməktə,
Ular Seni nəzirigə almәydu!■
15 Əmma Sən, Rəb, rəһimdil wə xəpqətlik Ilaһsən,
Asanliqqə aqqiqlanmaysən,
Meһir-muһəbbət һəm һəqiqət-sadiqliqing texip turidu.■
16 Mən tərəpkə burulup, xəpqət kərsətkəysən;
Өz qulungoqa küqüngni bərgəysən,
Dedikingning ooqlini qutquzoqaysən!
17 Manga өqmənlərning uni kərüp hijil boluxi üqün,
Iltipatingni kərsitidioqan bir alamətni manga kərsətkin;
Qünki Sən Pərwərdigar, manga yardəm qilding,
Manga təsəlli berip kəlgənsən.

87

87-küy •••• Zionning uluoqluqi

1 Koraһning ooqulliri üqün yeziloqan küy-nahxa: —
Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur.□
2 Pərwərdigar Zionning dərwazilirini səyidu,
Yaqupning barliq makan-jayliridinmu əwzəl kəridu;
3 Sening xəripinggə uluoq ixlar eytilmaqta, i Hudaning xəһiri!
Selaһ.
4 «Meni tonup bilgənlər arisida Raһab bilən Babilni tiloqa alimən;
Mana Filistiyə, Tur bilən Efiopiyə;
Mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən.□
5 Bərһək, Zion tooqruluk xundaq eytilidu: —
«Bu adəm, palanqi-pokunqi uningda tuoquloqan,
Һəmmidin Aliy Boloquqining Өzi uni mustəһkəmləydu».
6 Həlq-qowmlarni hatiriliginidə Pərwərdigar: —
«Bu kixi bu yərdə tuoquloqan» — dəp alaһidə hatirigə yezip qoyidu.

■ **86:11** Zəb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ **86:14** Zəb. 54:3-5 ■ **86:15** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Nəһ. 9:17; Zəb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ **87:1** **«Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur» —** «Uning uli» — Hudaning uli, demək. □ **87:4** **«... arisida Raһab bilən Babilni tiloqa alimən» —** «Raһab» bu yərdə Misirni bildüridu (mənisi: «təkəbbur». «Yəx.» 30:7ni kərüng). **««Meni tonup bilgənlər arisida Raһab bilən Babilni tiloqa alimən... mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən»** — sözligüqi Huda Өzi bolsa kerək.

Selaḥ.□
7 Nahxiqilar, ussulqilar xuni təng eytidu: —
«Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!»□

88

88-küy •••• Tum ḳarangoɣuluḳ
1 Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan küy-nahxa: —
Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp, Əzraliḳ Ḥeman yazoɣan «Maskḳil»: —

I Pərwərdigar, nijatliḳim boloɣan Huda,
Keqə-kündüz Sanga nalə ḳilip kəldim.□
2 Duayim Sening aldingoɣa kirip ijabət bolsun;
Nidayimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
3 Qünki dərdlərdin jenim toyoɣan,
Ḥayatim təḥtisaraoɣa yeḳinlaxḳan,
4 Ḥangoɣa qüxüwatḳanlar ḳatarida ḥesablinimən;
Küq-madari ḳuruoɣan adəmdək bolup ḳaldim.
5 Ɵlüklər arisioɣa taxlanoɣanmən,
Ḳirilip ḳəbridə yatḳanlardək;
Sən ularni yənə əsliməysən,
Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan.□
6 Sən meni ḥangning əng tegigə,
Zulmətlik jayloroɣa, dengizning qongḳur yərlirigə qəmdürdüng.
7 Ḳəḥring üstümgə eoɣir yüktək basti,
Barliḳ dolḳunliring bilən meni ḳiyniding.
8 Məndin dost-buradərlirimni yiraḳlaxturdung;
Ularni məndin yirgəndürdüng;
Mən ḳamaloɣanmən, ḥeq qiḳalmaymən.
9 Kəzlirim azab-oḳubəttin hirələxti;
Ḥər küni Sanga nida ḳilimən, i Pərwərdigar,
Ḳollirimni Sanga kətürüp kəldim.
10 Ɵlüklərgə məjizə kərsitərsənmu?
Mərḥumlar ornidin turup Sanga təxəkkür eytarmu?
11 Ɵzgərməs muḥəbbiting ḳəbridə bayan ḳilinarmu?
Ḥalakət diyarida sadiḳliḳ-ḥəḳiḳiting mahtilarmu?
12 Karamətliring zülməttə tonularmu?
Ḥəḳḳaniyliḳing «untulux zemini»də bilinərmu?
13 Biraḳ mən bolsam, Pərwərdigar, Sanga pəryad kətürimən,
Tang səḥərdə duayim aldingoɣa kiridu.

□ **87:6 ««Bu kixi bu yərdə tuoɣuloɣan» — dəp alaḥidə hatirigə yezip ḳoyidu»** — bu sirliḳ səz Hudaning Yəhudiy bolmioɣan («yat əllik») Ɵzigə etiḳad ḳiloɣuqilarni etiḳadi arḳiliḳ «Ɵzümgə təwə adəm, Ɵzümning ailəmdiki adəm» dəp ḥesablap, uloroɣa iltipat ḳilip: «Yerusalemda tuoɣuloɣan» dəp ḥesablaydioɣanliḳini kərsitidu. □ **87:7 «Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!»** — «seningda» bəlkim Zionda degən mənidə. Bəzi alimlar mənisini «Huda Ɵzidə» dəp ḳaraydu. □ **88:1 «Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp...»** — «Mahalat-leanot»ning mənisi naməlum; bəzi alimlar «ajizliḳtiki dərdlər» yaki «harliḳtin qiḳḳan kesəl» dəp tərjimə ḳilidu. □ **88:5 «Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan»** — mənisi, bəlkim: «Hudaning insanloroɣa daim kərsitidioɣan kəyümidin ayrilioɣan» degəndək.

14 I Pərwərdigar, nemigə jenimni taxliwətting?
Nemigə jamalingni məndin yoxurdung?
15 Yaxliqimdin tartip mən ezilgən, bimardurmən;
Wəhxətliringni kərüwerip həq halim qalmidi.
16 Qəhring üstümdin ətti;
Wəhimiliring meni nabut qildi.
17 Ular kün boyi taxqin suliridək meni orawaldi,
Tamamən meni qəmdürdi.
18 Jan dostlirimni, aoqinilirimni meningdin yiraqlaxturdung,
Mening əziz dostum bolsa qarangoqulуqtur!□

89

89-küy •••• Hudaning Dawut üqün bekitkən mənggülük əhdisi — nemixqa məoqlubiyət həm munqərzlik bolidu?
1 Əzrahlik Etan yazoqan «Maskil»: —
Pərwərdigarning əzgərməs muhəbbitini əbədiy küyləymən,
Aoqzimda dəwrdin-dəwrgiqə həqiqət-sadaqitingni ayan qilimən.□
2 Qünki mən: Əzgərməs muhəbbət mənggügə tiklinip mangidu,
Sən həqiqət-sadaqitingni ərxiələda mustəhkəmləwatisən — dəp bildim;
3 Sən dedingki: —
«Mən talliwaloqinim bilən əhdə tüzgənmən;
Qulum Dawutqa qəsəm qildim: —
4 Sening əwladingni mənggü dawam qildurimən,
Təhtingni əwladtin-əwladqa qurup qiqimən».
Selah.
5 Həm asmanlarmu Sening məjiziliringni təbrikləydu, i Pərwərdigar,
Muqəddəslərning jamaitidə ular həqiqət-sadaqitingni mədhiyiləydu;□ ■
6 Qünki asmanlarda Pərwərdigarnoqa ohxaydioqan kim bar?
Qudrət Igisining ooqulliri arisida Pərwərdigaroqa ohxaydioqan kim bar?
7 Təngrining həywisi muqəddəslərning məjlisidikilərni qattiq titritidu,
Uning ətrapidikilərning həmmisi üqün U qorqunluqtur.
8 I Pərwərdigar, samawiy qoxunlarning Sərdari boloqan Huda,
Qudrətlik Yah,
Sanga ohxaydioqan kim bar?
Ətrapingda həqiqət-sadaqiting turuqluqtur.
9 Dengizning məoqrurluqi üstidin həküm sürisən,
Dolqunliri ərkəxligəndə, sən ularni tinqlandurisən;
10 Rahabni əlgüdək yanjidingsən,
Küqlük biliking bilən düxmənliringni tiripirən qilip tarqitiwətting.□
11 Asmanlar seningki, yərmu Seningkidur,

□ **88:18 «Mening əziz dostum bolsa qarangoqulуqtur!»** — baxqa birhil tərjimisi «Yar-buradərlirim qarangoqulуqqa kəmülüp qaldi». □ **89:1 «Əzrahlik Etan yazoqan «Maskil»: — ...»** — əgər bu «Etan» Dawut padixahning dəwridə yaxioqan («1Pad.» 4:31-ayəttiki «Etan») bolsa, bu küy bexarət boluxi kerək. Undaq bolmisa Dawutning hanidani təhttin məhrum boloqandin keyin (Babilda sürgün boloqandin keyin) baxqa bir Etan yazoqan. □ **89:5 «Muqəddəslərning jamaitidə ular həqiqət-sadaqitingni mədhiyiləydu»** — «muqəddəslər» həm 6-ayəttiki «qudrət igisining ooqulliri» pərixtilərni kərsətsə kerək. ■ **89:5** Zəb. 19:1-2 □ **89:10 «Rahabni əlgüdək yanjidingsən»** — «Rahab» həm dengiz əjdihasi (jin-xəytanlarning bir ipadisi) həm Misirning bir ləqimi idi. Mənisi «məoqrur»dur («Yəx.» 30:7ni kərüng).

Jaḥan ḥəm uningoɳa toloɳan ḥəmmini bərpa ḳilding.■
12 Ximal wə jənubni, ularni yaratḳansən,
Tabor wə Ḥərmon ḳoḳḳiliri namingni yangritip küylər.
13 Ḳudrətlik bilək seningkidur;
Küḳlüktur Sening ḳolung, ong ḳolung ḥəm kətürüklüktur.
14 Təhtingning uli ḥəḳḳaniyliḳ ḥəm adaləttur,
Muḥəbbət ḥəm ḥəḳiḳət-sadaḳət daim didaring aldida mangidu.■
15 Təntənə sadasini bilgən həlḳ bəhtliktur;
Ular Sening jamalingning nurida mangidu, i Pərwərdigar!□
16 Ular namingda kün boyi xad bolar,
Ḥəḳḳaniyliḳingda ular kətürüldi.
17 Qünki ularning küḳining xan-xəripi əzüngdursən,
Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu.□
18 Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz,
Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqi Xaḥimizdur.□

19 Sən burun Əz məmin bəndənggə oɳayibanə alaməttə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən: —
«Mən bir əzimət üstigə yardimimni ḳondurdum,
Əl arisidin mən talliwaloɳan birsini kətürdüm;□
20 Ḳulum Dawutni taptim,
Muḳəddəs meyim bilən Mən uni məsiḥ ḳilip tiklidim.■
21 Ḳolum uningoɳa yar boluxḳa bekitilgən,
Bilikim uni küḳləndüridu.
22 Düxmən uningdin ḥeq alwan-seliḳ almaydu,
Pəskəx adəm uni ḳistimaydu;■
23 Bəlki Mən rəḳiblirini uning aldida yanjiymən,
Uni əq kərgənlərni yər bilən yəksan ḳilimən;
24 Əz ḥəḳiḳət-sadaḳitim ḥəm meḥir-muḥəbbitim uningoɳa yar bolar,
Ḥəm Mening namim bilən uning münggüzi kətürülidu.
25 Mən uning ḳolini dengiz üstidə,
Ong ḳolini dəryalar üstidə ḳoyimən.
26 U Meni qaḳirip dəyduki: —
«Sən mening Atam, mening Təngrim,
Nijatliḳim boloɳan ḳoram teximdursən!».■
27 Mən yənə uni Mening tunji ooɳlum dəp,
Dunya padixaḥliridin əng yuḳurisi ḳilimən.■
28 Mening muḥəbbitimni uning üqün əbədiy ḳaldurimən,
Mening əḥdəm uning bilən məḥkəm turidu;
29 Mən uning nəslini əbədiyləxtürimən,
Uning təhtini asmanning künliridək dawam ḳildurimən.
30 Mubada ooɳulliri Təwrat-ḳanunumdin qiḳip,
Ḥəkümlirim boyiqə yürmisə,■

■ **89:11** Zəb. 24:1, 2 ■ **89:14** Zəb. 85:13; 97:2 □ **89:15 «Təntənə sadasi» —** yaki «Oɳalibiyətning warḳirixi», yaki «Ḥeytliḳ təntənilər». □ **89:17 «Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu» —** «münggüz» məlum əlning yaki adəmning xan-xəripini, küq-ḳudritini bildüridu. □ **89:18 «Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz, Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqi Xaḥimizdur» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki ḳalḳinimiz Pərwərdigardin, Xaḥimiz Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqidindur». □ **89:19 «Sən burun Əz məmin bəndənggə oɳayibanə alaməttə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən...» —** bu tooɳruluḳ «2Sam.» 7:8-17ni kərüng. ■ **89:20** 1Sam. 16:1,13 ■ **89:22** 2Sam. 7:10 ■ **89:26** 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ **89:27** Zəb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18 ■ **89:30** 2Sam. 7:14

31 Bəlgilimilirimni buzsa,
Əmrlirimgə itaət qilmisa,
32 — U waqitta itaətsizlikini tayaq bilən,
Gunahini yara-jarahət bilən jazalaymən.
33 Lekin muhəbbitimni uningdin üzüp qoymaymən,
Həqiqət-sadaqitimgə hiyanət qilmaymən;
34 Mən tüzgən əhdəmni əsla buzmaymən,
Ləwlirimdin qiqqanlirini heq özgərtməymən.
35 Mən bir qetim pak-muqəddəslikimgə qəsəm iqtim —
Dawutqa qəti yalƣan səzliməymən: —■
36 «Uning əwladi əbədiy dawamlixar;
Uning təhti kəz aldimdiki quyax kəbi turar;■
37 U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər,
Asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar».
Selah.□

38 Biraq Sən bularni qətkə qeqip, tenip kətting;
Sən məsih qilƣan padixahqa qattiq ƣəzəpləndiŋ.■
39 Qulung bilən tüzgən əhdidin waz kəqting,
Uning tajini yərgə taxlap daƣ təgküzdung.
40 Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qəl'əlirini harabilikkə aylandurdung.■
41 Yoldin ətüwatqanlarning həmmisi uni bulimaqta,
U barliq qoxniliri aldida rəswa boldi.■
42 Uni əzgənlərning ong qolini yuqiri kətürdüng,
Pütkül düxmənlirini huxal qilding.
43 Bərhək, Sən uning qiliqining bisini qayriwətting,
Jəngdə uni tik turƣuzmiding.
44 Uning julaliqini yoqitip,
Uning təhtini yərgə ərüwəttingsən.■
45 Yaxliq künlirini Sən qisqartting,
Uni hijalətkə qəmdürdüng.
Selah.
46 Qaqanƣiqə, i Pərwərdigar?
Özüngni əbədiy yoxuriwerəmsən?
Qəhring ot kəbi mənggü yanarmu?
47 Manga nisbətən, əmürning qis ikənlikini əstə tutqin!
Nemixqimu barliq insan balilirini bihudilikkə yaratqansən?
48 Qeni, qaysi adəm yaxap ölümni kərməydikən?
U jenini təhtisaraning qanggilidin qutquzalamdikən?
Selah.■
49 Sən həqiqət-sadaqitingdə Dawutqa qəsəm iqkən,
Awwalqi mehir-muhəbbətlər qəyərdə qaldi, ya Rəbbim?■
50 Qulliring uqrawatqan məshirilərni yad ətkəysən, i Rəb —
Mən iqimdə pütkül küqlük əllərning mazaqlirini kətürüp yürimən —
51 Düxmənliringning Özüng məsih qilƣanning qədəmlirini qanqilik məshiriliginini,

■ **89:35** Ibr. 6:13,17,18 ■ **89:36** Mat. 27:45 □ **89:37** **«U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər, asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar»** — «asmandiki turƣun guwahqi» yənə ayni kərsitiximu mumkin. ■ **89:38** Zəb. 22:1; Mat. 27:46; Yəx. 53:3-6, 10 ■ **89:40** Zəb. 80:12-13 ■ **89:41** Zəb. 80:12-13 ■ **89:44** Yəx. 53:7-8 ■ **89:48** Zəb. 49:6-12, 15 ■ **89:49** 2Sam. 7:15

I Pərwərdigar, yad ətkəysən!
52 Pərwərdigarƣa mənggügə təxəkkür-mədḥiyə ƙayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tətinqi bəlüm •••• 90-küy •••• Ḥayatni ƙədirləydiƣan danaliƙ

1 Hudaning adimi boloƣan Musaning duasi: —
Ya Rəbbim,
Sən barliƙ dəwrdə bizgə makan bolup keliwatisən;
2 Taoƣlar wujudƙa kəlməstin burun,
Sən yər wə aləmni xəkilləndürməstin burun,
Əzəldin əbədgiqə Təngridursən.
3 Sən insanni tupraƙƙa aylandurup: —
«Ḥəy, insan baliliri, ƙaytinglar!» — dəysən.
4 Mana, Sening nəziringdə ming yil —
Ötüp kətkən tünügünki bir kün,
Tündiki bir jesəktur, halas.
5 Sən adəmlərni su taxƙinidək elip ketisən,
Ular ətüp kətkən bir uyƙudək,
Tang səḥərdə ünüp qiƙƙan ot-qəpkə ohxaydu —
6 Ətigəndə ular kəkirip ünidu,
Keqisi bolsa kesilip, solixip ketər.
7 Qünki biz oƣəziping bilən yoƙaymiz,
Ƙəḥring bilən dəkkə-dükkidə ƙalimiz.
8 Sən ƙəbiḥliklirimizni kəz aldingoƣa,
Yoxurun ƙilmixlirimizni jamalingning nuri aldioƣa ƙoydung.
9 Barliƙ künlirimiz dərƣəziping astida ətüp ketidu,
Yillirimizni bir uḥ tartix bilənla tügitimiz.
10 Ömrimizning yilliri yətmix yil,
Maoƣdurimiz bar bolsa səksən yil;
Biraƙ ularning pəhri japa wə biḥudiliktur;
Ḥayat tezlik bilən üzər,
Mana, biz uqup kəttuƙ.
11 Sanga boloƣan ḥərmət-əyminixning az-kəplükigə ƙarap ḥesablinidioƣan,
Aqqiƙingning xidditini kim bilsun?
12 Xunga kənglimizni danaliƙƙa ƙoyuximiz üqün,
Künlirimizni sanaxni bizgə əgətkəysən!
13 Yenimizoƣa ƙaytƙaysən, i Pərwərdigar, Seni ƙaqanoƣiqə…?!
Ƙulliringoƣa rəḥim ƙiloƣaysən!
14 Bizni ətigəndə əzgərməs muḥəbbiting bilən ƙandurƣaysən;
Undaƙta barliƙ künlirimizdə küylərni yangritip xadlinimiz.
15 Sən bizni japaoƣa qəmgən künlərgə asasən,
Külpətni kərgən yillirimizoƣa asasən yənə hursən ƙiloƣin!
16 Uluoƣ ixliring ƙulliringoƣa kərüngəy,
Xanu-xəwkiting ularning ooƣullirioƣimu axkara boloƣay!
17 Pərwərdigar Hudayimizning xerin mərḥəmiti üstimizdə boloƣay,
Ƙolimizning ixlirini üstimizgə bərikətlik ƙiloƣaysən,
Bərḥəƙ, ƙolimizning ixlirini bərikətlik ƙiloƣaysən!

91

91-küy •••• Hudaning ḫərhil yamanliḳtin, jin-xəytanlardin ḳoоɳdixi

1 Əng Aliy Bolоɳuqining məhpiy jayida turоɳuqi,
Ḫəmmigə ḳadirning sayisidə aramhuda yaxaydu.
2 Mən Pərwərdigarni: —
«Mening baxpanaḫim, Mening ḳoroɳinim;
Mening Hudayim, Uningoɳa tayinimən» — dəymən.
3 Bərḫək, U ḳiltaḳqining toziḳidin seni ḳutulduridu,
Xum waba-ḳazadin ḫəm halas etidu.■
4 U pəyliri bilən seni yapidu;
Ḳanatliri astida panaḫ tapisən;
Uning ḫəḳiḳiti sanga ḳalḳan ḫəm istiḫkamdur.■
5 Sən nə keqidiki wəḫimidin,
Nə kündüzi uquwatḳan oḳtin,■
6 Nə ḳarangoɳulukta kəzgüqi wabadin,
Nə qüx waḳtida wəyranqiliḳ ḳiloɳuqi ḫalakəttin ḳorḳmaysən.
7 Sening yeningda mingi yiḳilip,
Ong yeḳingda on mingi oɳulap qüxsimu,
Lekin bala-ḳaza sanga yeḳinlaxmaydu.
8 Sən pəḳət kəzliring bilən beḳip,
Pasiḳlaroɳa berilgən jazani kərisən.
9 Pərwərdigarni panaḫim dəp bilgining üqün,
Ḫəmmidin Aliy Bolоɳuqini makan ḳiloɳining üqün,
10 Bexingoɳa ḫeq palakət qüxməydu,
Ḫeq waba qediringoɳa yeḳinlaxmaydu.
11 U Өz pərixtilirigə sening ḫəḳḳingdə əmr ḳilidu,
Xuning bilən ular pütkül yolliringda seni saḳlaydu.■
12 Ayioɳing taxḳa urulup kətməsliki üqün,
Ular seni ḳollirida kətürüp yüridu.■
13 Xir wə kobra yilan üstidin besip ətisən,
Arslan wə əjdiḫani dəssəp-qəyləysən.■
14 «U Manga muḫəbbitini baoɳlioɳanliḳi üqün,
Mən uni ḳutuldurimən;
U namimni tən aloɳini üqün yuḳirida saḳlaymən.
15 U Manga nida ḳilidu, Mən uningoɳa jawab berimən;
Eoɳir kün uni basḳanda uning bilən billə bolimən;
Mən uni halas ḳilip, izzət-ḫərmətkə sazawər ḳilimən.
16 Uzaḳ өmür bilən uni ḳandurimən,
Ḫəm nijatliḳimni uningoɳa kərsitimən».

92

92-küy •••• Mədḫiyə

1 Xabat küni üqün bir küy-nahxa: —

Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytix,

■ **91:3** Zəb. 124:7 ■ **91:4** Zəb. 57:1 ■ **91:5** Ayup 5:19,20; Pənd. 3:25; Küy. 3:8 ■ **91:11** Zəb. 34:7; Mat. 4:6; Luḳa 4:10 ■ **91:12** Luḳa 4:11 ■ **91:13** Ayup 5:22,23

Namingni küyləx əladur, i Ḥəmmidin Aliy Boloꝗuqi!□
2 Өzgərməs muḥəbbitingni səḥərdə,
Keqilərdə bolsa, ḥəḳiḳət-sadaḳitingni jakarlax,
3 On tarliḳ saz wə rawabni qelip,
Qiltar bilən mungluḳ aḥangda qelix əladur!
4 Qünki Sən Pərwərdigar, Өz ḳiloꝗining arḳiliḳ meni hursən ḳilding,
Ḳolliringning ḳiloꝗanliri bilən mən roḥlinip nahxa eytimən.
5 Pərwərdigar, ḳiloꝗan ixliring nemidegən uluoꝗdur!
Oyliring naḥayiti qongḳurdur!
6 Bioꝗəm kixi buni bilməs,
Ḥamaḳət buni qüxənməs,■
7 Rəzillər ot-qөptək aynioꝗanda,
Ḳəbiḥlik ḳiloꝗuqilarning ḥəmmisi gülləngəndə,
Mənggü ḥalak bolup ketidioꝗanlar xulardur!□
8 Lekin Sən, i Pərwərdigar, əbədil’əbəd üstün turisən.
9 Qünki mana düxmənliring, i Pərwərdigar,
Mana düxmənliring yoḳilidu;
Barliḳ ḳəbiḥlik ḳiloꝗuqilar tiripirən ḳiliwetilidu!
10 Münggüzümni yawayi buḳiningkidək kətürisən;
Bexim yengi may sürkəp, məsiḥ ḳilinidu.
11 Meni ḳəst ḳiloꝗanlarning *məoꝗlubiyitini* өz kөzum köridu;
Manga ḳarxilixixḳa ḳozoꝗaloꝗan rəzillik ḳiloꝗuqilarning *tən bərgənlikinimu* ḳuliḳim anglaydu.
12 Ḥəḳḳaniy adəm horma dərihi kəbi gülləp-yaxnaydu;
U Liwandiki kedr dərihidək өsidu.■
13 Pərwərdigarning өyigə tikilgənlər,
Hudayimizning ḥoylilirida güllinidu;
14 Ular ḳerioꝗandimu yənə mewə beridu,
Suluḳ ḥəm yexil ular;
15 Xuning bilən ular Pərwərdigar durustur, dəp ispatlaydu;
U mening ḳoram teximdur,
Uningda ḥeq naḥəḳlik yoḳtur!

93

93-küy •••• Pərwərdigar ḳudrətlik ḥəkümrandur

1 Pərwərdigar ḥəküm süridu!
U ḥəywətni kiyim ḳilip kiygən;
Pərwərdigar kiyingən,
U belini ḳudrət bilən baoꝗlioꝗan;
Bərḥəḳ, xunga dunya məzmut ḳilinoꝗan,
U təwrənməs əsla.
2 Sening təhting ḳədimdila bərpa ḳilinoꝗan;
Sən əzəldin bar boloꝗuqisən!
3 Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kətürdi, i Pərwərdigar,
Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kətürdi!

□ **92:1 «Xabat küni üqün bir küy-nahxa…»** — «xabat küni» — xənbə küni, yəni Huda Yəḥudiy həlḳigə bekitkən aram elix küni. ■ **92:6** Zəb. 94:8; Pənd. 12:1 □ **92:7 «Mənggü ḥalak bolup ketidioꝗanlar xulardur!»** — yaki «Bu ularning ḥalak boluxi üqün bolidu!». ■ **92:12** Ḥak. 9:15; Ḥox. 14:6

Kəlkün-taxkinlar uroquqi dolkunlirini yukiri kətürdi!
4 Kəp sularning xawkunliridin,
Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlardin,
Üstün turoqan Pərwərdigar kudrətliktur!□
5 Sening agah-guwahlikliring nemidegən ixənqliktur!
Künlər yok boloquqə, i Pərwərdigar,
Өyünggə pak-mukəddəslik əbədil'əbəd rawadur.

94

94-küy •••• Intikam aloquqi Huda adil sotlisun!

1 I itikamlar aloquqi Təngri, Pərwərdigar!
I intikamlar aloquqi Təngri, parlioqaysən!
2 Kətürülgin, Өzüngni kətürgin, i jahanni Sorak Kiloquqi,
Məoqrurlaroqa jazasini bərgin!
3 Kaqanoqiqə rəzillər, i Pərwərdigar,
Kaqanoqiqə rəzillər təntənə kilip yüriweridu?
4 Kaqanoqiqə hakawurlarqə səzləp walakxiydu,
Kəbihlik kiloquqilarning həmmisi yooqan gəp kilip yüridu?
5 Ular həlkingni ezidu, i Pərwərdigar,
Sening mirasingoqa jəbir-japa salmakta.
6 Tul ayal wə oqerip-musapirlarni kirip,
Yetim-yesirlərni əltürüp: —
7 «Yah kərməydu»,
«Yakupning Hudasi kəngül bəlməydu», — dəydu.■
8 Silər kəngül koyunglar, i əlning hamakətliri!
Əhməklər, kaqan dana bolisilər?■
9 Kulakni tikligüqining Өzi anglimamdu?
Kəzni Yasioquqining Өzi kərməmdu?■
10 Əllərni tərbiyiligüqi,
Insanoqa əkil-bilim əgətküqining Өzi adəmni əyibliməmdu?
11 Pərwərdigar insanning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu.■

12 Sən tərbiyiligən adəm bəhtliktur, i Yah,
Yəni Sən Təwrat-kanunungdin əkil əgitidioqan kixi bəhtliktur!
13 Xundak kilip, taki pasiklar üqün orək kolanoquqə —
Sən uni yaman künlərdin hatirjəm saklaysən.
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlkini tərk ətməydu,
Yaki Өz mirasidin waz kəqməydu.■
15 Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu,
Barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu.□
16 Mən üqün yamanlar bilən karxilixixka kim ornidin turidu?
Mən üqün kəbihlik kiloquqilar bilən karxilixixika kim məydanoqa qikidu?
17 Əgər Pərwərdigar manga yardəmdə bolmioqan bolsa,

□ **93:4** **«Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlar»** — «dolkunlar» ibraniy tilida «qekiwətküqilər». ■ **94:7** Zəb. 10:11,13; 59:7 ■ **94:8** Zəb. 92:6; Pənd. 12:1 ■ **94:9** Mis. 4:11 ■ **94:11** 1Kor. 3:20 ■ **94:14** 1Sam. 12:22; Rim. 11:1, 2 □ **94:15** **«Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu, barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu»** — dəmək, adil padixah-əmirlər yənə hokuk tutidu, yaki hazir hokuk tutuwatkan padixah towa kilidu; andin durus adəmlər ularni kollaydu.

Jenim baldur qiqip süküt diyarida yatar idi.□
18 Ayioƣim putlixay deginidə,
Өzgərməs muḥəbbiting, i Pərwərdigar, meni yəlidi.
19 Iqimdiki kəpligən oƣəm-əndixilər arisida,
Sening təsəlliliring jenimni səyündürdi.
20 Insapsizliqni ƙanunoƣa aylanduridioƣan,
Aq kəz olturoƣan bir təht,
Sən bilən alaqidə bolamdu?
21 Ular ḥəkƙaniylarning jenioƣa ḥujum ƙilixƙa yioƣilidu,
Bigunaḥ ƙanni təkidioƣan ḥəkümlərni qiqarmaqta.
22 Biraq Pərwərdigar mening egiz ƙoroƣinim bolidu;
Ḥə, mening Hudayim panaḥ Ƙoram Teximdur.
23 U ularning ƙəbiḥlikini өz bexioƣa salidu,
Ularning өz yawuzluqliri bilən ularni üzüp taxlaydu,
Bərḥək, Pərwərdigar Hudayimiz ularni üzüp taxlar.

95

95-küy •••• Ḥəƙiƙiy ibadət ƙilix üqün anglax kerək

1 Kelinglar, Pərwərdigarni yangritip küyləyli,
Nijatliqimiz boloƣan Ƙoram Teximizoƣa təntənə ƙilayli!
2 Təxəkkürlər bilən uning aldioƣa keləyli,
Uningoƣa küylər bilən təntənə ƙilayli!
3 Qünki Pərwərdigar — büyük bir ilaḥtur,
Pütkül ilaḥlar üstidiki büyük bir Padixaḥtur.□
4 Yərning təgliri Uning ƙolididur,
Taoƣlarning qoƙƙilirimu Uningkidur.
5 Dengiz Uningki, U uni yaratƙan;
Ƙuruƙluqni Uning ƙolliri xəkilləndürdi.
6 Kelinglar, Uningoƣa bax urup səjdə ƙilayli,
Pərwərdigar Yaratƙuqimiz aldida tiz pükəyli!
7 Qünki U bizning Hudayimizdur,
Biz bolsaq Uning yayliqidiki həlq,
Uning ƙoli baqidioƣan ƙoylarmiz.
Bügün, əgər Uning awazini anglisanglar,■
8 Əyni qaoƣlarda Məribaḥda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḥda boloƣan kündək,
Yürikinglarni jaḥil ƙilmanglar!□ ■
9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ḥəm ƙiloƣinimni kərdi.■
10 Mən ƙiriq yil xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular kənglidə adaxƙan bir həlƙtur,
Mening yollirimni ḥeq bilip yətmigən» — dedim.■

□ **94:17 «süküt diyari» —** ələmni kərsitidu. □ **95:3 «… Pərwərdigar — büyük bir ilaḥtur, pütkül ilaḥlar üstidiki büyük bir padixaḥtur» —** bu ayəttiki «ilaḥlar»: (1) taipilar qoƙunidioƣan butlarni (əməliyəttə ularning kəynidə turoƣan jin-xəytanlarni — «Zəb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 wə 10:19-21ni kərüng) yaki (2) Hudaning səzigə məs'ul boloƣan Israil ḥakimlirini kərsitixi mumkin. ■ **95:7** Zəb. 100:3; Ibr. 3:7 □ **95:8 «Əyni qaoƣlarda Məribaḥda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḥda boloƣan kündək, yürikinglarni jaḥil ƙilmanglar!» —** «Məribaḥ» wə «Massaḥ» degən jaylarda Israillar Hudadin yüz ərüp, Musa pəyoƣəmbərgə ƙarxi isyan-asiyliq kətürgən. Bu wəqələr «Mis.» 17-bab, «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. ■ **95:8** Mis. 17:7; Qəl. 20:1,3,13; Ƙan. 6:16 ■ **95:9** Ibr. 3:9 ■ **95:10** Ibr. 3:17

11 Xunga Mən oɣəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu» — dedim.□

96

96-küy •••• Aləm Igisi kelidu!

1 Pərwərdigaroɣa atap yengi nahxa eytinglar!
Pütkül yər yüzi, Pərwərdigarni küyləngla r!■
2 Pərwərdigaroɣa nahxa eytinglar, namioɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar,
Nijatliḳini ḥər küni elan ḳilinglar!
3 Uning xan-xəḥritini əllər arisida,
Uning məjizilirini barliḳ həlḳlər arisida jakarlanglar!
4 Qünki Pərwərdigar uluoɣ, zor mədḥiyələrgə layiḳtur!
U barliḳ ilaḥlardin üstün, Uningdin ḳorḳux kerəktur;□
5 Qünki barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — Butlar halas,
Biraḳ Pərwərdigar asman-pələkni yaratḳandur.□
6 Xanu-xəwkət wə ḥəywət Uning aldida,
Muḳəddəs jayida ḳudrət wə güzəllik kərünidu.
7 Pərwərdigaroɣa *təəlluḳini* bərgəysilər, i əl-ḳəbililər,
Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!□
8 Pərwərdigaroɣa Öz namioɣa layiḳ xan-xəḥrətni bərgəysilər;
Sowoɣa-salam elip ḥoylirioɣa kiringlar!
9 Pərwərdigaroɣa pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar;
Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!□ ■
10 Əllər arisida elan ḳilinglar: —
«Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Xunga mana, dunya məzmut ḳilinoɣan, u təwrənməs əsla.
U adillik bilən həlḳlər üstidə ḥəküm qiḳiridu.
11 Asmanlar xadlansun, yər-jaḥan hux bolsun,
Dengiz-okyan wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə quḳan selip jux ursun!
12 13 Dalalar ḥəm ulardiki ḥəmmə yayrisun!
U qaoɣda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U kelidu!
U jaḥanni soraḳ ḳilixḳa kelidu;
U aləmni adillik bilən,
Həlḳlərni Öz ḥəḳiḳət-sadaḳitidə soraḳ ḳilidu.■

□ **95:11** **«Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu»** — «Mening aramgaḥim» (1) Huda Israillaroɣa wədə bərgən Ḳanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qiḳip qəl-bayawanda ḳirik yil sərsan bolup yürgən xu dəwrdə Israillar itaətsizlik ḳilip u zeminoɣa kirmigən. (2) «Aramgaḥ» pəḳət zeminnila əməs, bəlki yənə Hudaning panaḥi, yetəkqiliki ḥəm xəpḳiti astida yaxaxni öz iqigə alidu (Injil, «Ibraniylaroɣa», 4-babnimu kərüng). ■ **96:1** 1Tar. 16:23-33 □ **96:4** **«Uningdin ḳorḳux kerəktur»** — yaki «U dəḥxətlik-ḳorḳunqluḳtur». □ **96:5** **«...barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — butlar halas»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». □ **96:7** **«Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, Hudaoɣa Özigə layiḳ xan-xərəp kəltürsək, bu ḳiloɣinimiz uningoɣa biz arḳilik Öz küq-ḳudritini tehimu kərsitix imkaniyitini yaritidu. □ **96:9** **«... pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar»** — yaki «... pak-muḳəddəs eginlərni kiyip səjdə ḳilinglar». ■ **96:9** Zəb. 29:2 ■ **96:12** Zəb. 98:7-8; Wəḥ. 19:11

97

97-küy •••• Pərwərdigarning səltəniti kelidu!

1 Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Yər-zemin hux bolsun,
Kəpligən arallar xadlansun!■
2 Bulutlar wə ⱪarangoⱪuluⱪ Uning ətrapididur,
Ḥəⱪⱪaniyət wə adalət təhtining ulidur;
3 Uning aldida ot yalⱪuni yüridu,
Ətraptiki düxmənlirini kəydürüp taxlaydu;
4 Uning qaⱪmaⱪliri jaḥanni yorutti,
Yər buni kərüp titrəp kətti;■
5 Pərwərdigarning aldida,
Pütkül zeminning igisining aldida,
Taoⱪlar momdək erip ketidu.
6 Asmanlar Uning ḥəⱪⱪaniyitini jakarlaydu,
Barliⱪ həlⱪlər Uning xan-xəripini kəridu.■
7 Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar,
Butlar bilən mahtinip yürgüqilərning ḥəmmisi uyatta ⱪalidu.
Barliⱪ ilaḥlar, Uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!□

8 Sening ḥəkümliring səwəbidin, i Pərwərdigar,
Zion anglap xadlandi,
Yəḥuda ⱪizliri hux boldi.
9 Qünki Sən Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidiki əng aliysidursən;
Sən barliⱪ ilaḥlardin nəⱪədər yuⱪiridursən!
10 Pərwərdigarni səygənlər, yamanliⱪtin nəprətlininglar!
U məmin bəndilirining jenidin həwər alidu,
Rəzillərning qanggilidin halas ⱪilidu.■
11 Ḥəⱪⱪaniylar üqün nur,
Dili duruslar üqün xadliⱪ teriloⱪandur;
12 Pərwərdigardin xadlininglar, i ḥəⱪⱪaniylar,
Uning pak-muⱪəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar!

98

98-küy •••• Pərwərdigar pütkül dunyaoⱪa ḥəkümranliⱪ ⱪilixⱪa kelidu!

1 Dawut yazoⱪan küy: —

Pərwərdigaroⱪa atap yengi nahxa eytinglar;
Qünki U karamət məjizilərni yaratti;
Uning ong ⱪoli ḥəm muⱪəddəs biliki
Өzigə zəpər-nijat kəltürdi.
2 Pərwərdigar Өz nijatliⱪini ayan ⱪildi;
Ḥəⱪⱪaniyitini əllərning kəz aldida axkara kərsətti.

■ **97:1** Zəb. 93:1; 96:10 ■ **97:4** Zəb. 77:16-18; Wəḥ. 4:5 ■ **97:6** Zəb. 19:1; 50:6 □ **97:7 «Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar, butlar bilən mahtinip yürgüqilər...»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». **«barliⱪ ilaḥlar, uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!»** — «ilaḥlar» bu yərdə, xundaⱪla 86-, 95-, 96- wə 97-küydə kərsitilgəndək, pərixtilərni, yaki bolmisa butlarning kəynidiki jin-xəytanlarni kərsitidu. 94:3 wə izaḥatini kərüng. ■ **97:10** Am. 5:15; Rim. 12:9

3 U Israil jəmətigə bolƣan meһir-muһəbbitini һəm һəқiқət-sadaқitini esigə aldi,
Zeminning qət-yaқilirimu Hudayimizning nijatliқini kərdi.
4 Pərwərdigarƣa awazinglarni kətürünglar, pütkül yər yüzi;
Təntənə қilip awazinglarni kətürünglar, nahxa eytinglar!
5 Pərwərdigarƣa qiltar qelip nahxa eytinglar,
Qiltar bilən, küyning sadasi bilən!
6 Kanay һəm sunay awazliri bilən,
Padixaһ bolƣan Pərwərdigar aldida təntənə қilinglar;
7 Dengiz-okyan һəm uningƣa tolƣan һəmmə jux urup,
Jaһan һəm uningda yaxawatқanlar xawқunlisun!
8 Kəlkün-taxқinlar qawak qalsun;
Pərwərdigar aldida taoƣlar қoxulup təntənə қilip nahxa eytsun;
9 Qünki mana, U yərni soraқ қilixқa kelidu;
U aləmni adillиқ bilən,
Həlқlərni Өz һəқiқət-sadaқitidə soraқ қilidu.

99

99-küy •••• Muқəddəs Hudaoƣa mədһiyə

1 Pərwərdigar һəküm süridu!
Həlқlər titrisun!
U kerublar otturisida olturidu;
Yər-jaһan zilziligə kəlsun!
2 Pərwərdigar Zionda büyüktur,
U barliқ həlқlər üstidə turidioƣan aliydur.
3 Ular uluoƣ wə sürlük namingni mədһiyiləydu;
U pak-muқəddəstur!
4 Padixaһning қudriti adalətkə beoƣixlanoƣandur;
Өzüng durusluқni məһkəm ornatқansən;
Sən Yaқup arisida adalət wə һəққaniyət yürgüzgən.
5 Pərwərdigar Hudayimizni uluoƣlanglar!
Təhtipəri aldida egilip səjdə қilinglar —
U muқəddəstur!
6 Uning kaһinliri arisida Musa wə Ҥarun bar idi,
Namini qaқiroƣanlar iqidə Samuilmu һazir idi;
Ular Pərwərdigarƣa iltija қilip, qaқirdi,
Uularƣa jawab bərdi.
7 Huda bulut tüwrükidəularƣa səzlidi;
Ular U tapxuroƣan agaһ-guwaһliқlarƣa һəm nizam-bəlgilimigə əməl қilixatti.
8 I Pərwərdigar Hudayimiz, Sən ularƣa jawab bərding;
Yaman қilmixliriƣa yarixa jaza bərgən bolsangmu,
Sən ularni kəqürgüqi Ilaһ iding.
9 Pərwərdigar Hudayimizni uluoƣlanglar!
Uning muқəddəs teoƣida egilip səjdə қilinglar!
Qünki Pərwərdigar Hudayimiz muқəddəstur!

100

100-küy •••• Pütkül yər yüzi Pərwərdigarƣa mədḩiyə yangritinglar!

1 Təxəkkür eytix üqün yezilƣan küy: —

I pütkül yər-jaḩan, Pərwərdigarƣa awazinglarni kətürünglar!
2 Huxalliḳ bilən Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar,
Ḩuzuriƣa təntənə-nahxilar bilən yeḳinlixinglar!
3 Bilip ḳoyunglarki, Pərwərdigar ḩəḳ Hudadur;
Bizni yaratḳan Uning Өzidur, biz əməs!
Biz uning həlḳidurmiz,
Өz yayliḳida baḳḳan ḳoyliridurmiz.□ ■
4 Dərwaziliriƣa təxəkkür eytixlar bilən,
Ḩoylilariƣa mədḩiyələr bilən kiringlar;
Uni mədḩiyiləp, namiƣa təxəkkür-mədḩiyə ḳayturunglar!
5 Qünki Pərwərdigar meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti əbədil'əbədgiqə,
Uning ḩəḳiḳət-sadaḳiti əwladtin-əwladḳiqidur!

101

101-küy •••• Adil padixaḩ boluxḳa bəl baƣlax

1 Dawut yazƣan küy: —

Mən өzgərməs muḩəbbət ḩəm adalət tooƣruluḳ nahxa eytimən,
Seni, i Pərwərdigar, nahxilar bilən küyləymən.
2 Mən mukəmməl yolda eḩtiyat bilən ix kərimən;
Sən ḳaqanmu yenimƣa kelisən!?
Өz өy-ordamda sap köngül bilən yürimən.
3 Ḩeq pasiḳ nərsini köz aldimƣa kəltürməymən,
Yoldin qətnigənlərning ḳilmixliriƣa nəprətlinimən;
Bundaḳlar manga ḩeq yepixmas əsla.
4 Əgri köngül meningdin yiraḳ ketidu,
Ḩeq rəzillikni tonuƣum yoḳtur.
5 Kimki өz yeḳinining köynidin təḩmət ḳiloƣan bolsa,
Mən uni yoḳitimən;
Nəziri üstün, dili təkəbbur adəmni mən siƣdurmaymən;
6 Közlirim zemindiki məminlərdidur,
Ular ordamda mən bilən billə tursun!
Kim mukəmməl yolda mangsa, u mening hizmitimdə bolidu.
7 Aldamqiliḳ yürgüzgənlərning өy-ordamda orni bolmaydu,
Yalƣan sözligənlər köz aldimda turmaydu.
8 Pərwərdigarning xəḩiridin yamanliḳ ḳiloƣuqilarni üzüp taxlax üqün,
Ḩər səḩərdə zemindiki barliḳ rəzil adəmlərni yoḳitimən.□

□ **100:3 «Bizni yaratḳan Uning Өzidur, biz əməs!»** — yənə birhil tərjimisi: «U bizni yaratḳan, biz Uningkidurmiz». ■ **100:3** Zəb. 95:6-7; Əz. 34:30, 31 □ **101:8 «Ḩər səḩərdə zemindiki barliḳ rəzil adəmlərni yoḳitimən»** — demək, Dawut ḩər ətigəndə həlḳning dəwalirini sorap sot aqatti. Bu ix mukəmməl bolmiƣan bolsimu, kəlgüsidə Dawutning əwladi Ḳutḳuzoƣuqi-Məsiḩning bundaḳ ixni mukəmməl ḳilidiƣanliḳiƣa ixinimiz. Dawutning xundaḳ adil soraḳ ḳilixi Məsiḩning kəlgüsidiki soraḳ ḳilixiƣa bexarət bolidu.

102

102-küy

1 Ezilgənning duasi: U ḫalidin kətkəndə, dad-pəryadini Pərwərdigar aldiƣa tökkəndə: —

Duayimni angliƣaysən, i Pərwərdigar;
Pəryadim aldingƣa yetip kirsun!
2 Yüzüngni məndin ḳaqurmiƣaysən;
Ḳisiliƣan künümdə manga ḳulaḳ saliƣaysən;
Mən nida ḳiliƣan kündə, manga tez jawab bərgin!
3 Mana, künlirim is-tütəktək tügəp ketidu,
Ustihanlirim otun-qoƣlariƣa ohxax kəydi!■
4 Yürikim zəhmə yəp qəplər hazan boliƣandək ḳurup kətti,
Ḫətta nenimni yeyixni untudum.
5 Mən aḫu-zar tartḳanliḳimdin,
Ətlirim süngəklirimgə qaplixip ḳaldi.
6 Qəl-bayawandiki saḳiyḳuxtək,
Wəyranqiliḳta ḳonup yürgən ḫuwḳuxḳa ohxaymən.
7 Uhlimay səgək turup kəzəttimən;
Өgzidə yaliƣuz ḳaliƣan ḳuxḳaq kəbimən.
8 Düxmənlirim kün boyi meni məshirə ḳilmaḳta,
Meni ḫaḳarətligənlər ismimni lənət ornida ixlətməktə.
9-10 Ḳəḫring ḫəm aqqiḳing tüpəylidin,
Külni nan dəp yəwatimən,
Iqimlikimni kəz yexim bilən arilaxturimən;
Qünki Sən meni kətürüp, andin yərgə urdung.
11 Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi,
Өzüm bolsam qəplər hazan boliƣandək ḳurup kəttim.□
12 Lekin Sən, Pərwərdigar, əbədiy turisən,
Sening nam-xəḫriting dəwrdin-dəwrgiqidur.
13 Sən ornungdin turisən,
Zioniƣa rəḫim ḳilisən;
Qünki uningƣa xəpḳət kərsitix waḳti kəldi,
Ḫə, waḳit-saiti yetip kəldi!
14 Qünki ḳulliring uning taxliridin hursənlik tapidu,
Ḫəm tupriḳiƣimu iqini aƣritidu;
15 Əllər Pərwərdigarning namidin,
Yər yüzidiki xaḫlar xan-xəripingdin əyminidu.
16 Mana, Pərwərdigar Zionni ḳaytidin ḳuriƣanda,
U Өz xan-xəripidə kərünidu!
17 U ƣerib-miskinning duasiƣa etibar beridu;
Ularning duasini ḫərgiz kəmsitməydu.
18 Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu;
Xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu;□
19-20 Qünki U əsirlərning aḫ-zarlirini anglay dəp,
Өlümgə buyruliƣanlarni azad ḳilay dəp,

■ **102:3** Zəb. 37:20 □ **102:11** **«Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi» —** «ḳuyax uzartḳan kələnggidək» — ḳuyax patḳanda, kələnggilər uzirap, andin tuyuḳsiz ƣayip bolidu. □ **102:18** **«Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu; xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu» —** «Zəb.» 22:30-31ni, «Yəx.» 53:10ni kərüng.

Egizdiki muḳəddəs jayidin engixip nəzər saldi,
Ərxlərdin Pərwərdigar yərgə ḳaridi;
21-22 Xundaḳ ḳilip, ular Pərwərdigarning hizmitidə bolayli degəndə,
Yəni əl-məmlikətlər jəm yiƣiloƣan waḳtida —
Pərwərdigarning nami Zionda,
Uning xərəpliri Yerusalemda jakarlinidu!

23 Biraḳ U meni yolda maƣdursizlandurup,
Künlirimni ḳiskartti.
24 Mən: «Təngrim, ömrümning yerimida meni elip kətmə!» — dedim.
— «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur,□
25 Sən yərni əlmisaḳtinla bərpa ḳiloƣansən,
Asmanlarni ḥəm ḳolliring yasioƣandur;
26 Ular yoḳ bolup ketidu,
Biraḳ Sən dawamliḳ turiwerisən;
Ularning ḥəmmisi kiyimdək konirap ketidu;
Ularni kona ton kəbi almaxtursang,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
27 Biraḳ Sən özgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoḳtur.
28 Ḳulliringning balilirimu turiweridu,
Ularning əwladi ḥuzuringda məzmut yaxaydu!».

103

103-küy •••• «Hudaning meḥribanliḳioƣa təxəkkür eytix»
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigaroƣa təxəkkür ḳaytur, i jenim;
I pütün wujudum, Uning muḳəddəs namioƣa təxəkkür ḳaytur!
2 Pərwərdigaroƣa təxəkkür ḳaytur, i jenim,
Untuma uning barliḳ meḥrimbanliḳ-bərikətlirini;
3 U pütkül ḳəbiḥlikliringni kəqüridu,
Barliḳ kesəlliringgə dawa ḳilidu;
4 Ḥayatingni ḥangdin ḥərlükkə ḳutḳuzidu,
Bexingoƣa meḥir-muḥəbbət ḥəm rəḥimdilliḳlarni taj ḳilip kiygüzidu.
5 Kənglüngni nazunemətlər bilən ḳanduridu;
Yaxliḳing bürkütningkidək yengilinidu.□
6 Pərwərdigar barliḳ ezilgənlər üqün ḥəḳḳaniyliḳ ḥəm adalətni yürgüzidu;
7 U Öz yollirini Musaoƣa,
Ḳiloƣanlirini Israillaroƣa namayan ḳiloƣan.

□ **102:24 «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur…»** — 24-28-ayətlərdiki sözlərni («Sening yilliring…» degən sözlərdin baxlap) Hudaning ḳulining Hudaoƣa eytḳini əməs, bəlki **Hudaning Öz ḳulining iltijasioƣa bərgən jawabi** dəp ḳaraymiz. Ayətlərning baoƣlinix jəḥətliridin xundaḳ ḳariduḳ. Kona grekqə tərjimisidiki (LXXdiki) ḳaraxmu xundaḳ. Xunga bu sözlər Dawutning əwladi boloƣan Məsiḥkə eytiloƣan, dəp ḳaraymiz. Injil, «Ibr.» 1-babnimu kərüng. (Miladiyədin ilgiriki 3-əsirdə, Grek imperiyəsidə tarilip kətkən kəp Yəhudiylar ibraniy tilini bilməytti. Ular Təwratni oḳuyalmioƣaqḳa, xu qaoƣda ularni dəp, Təwratning bir Grekqə tərjimisi ixləngən. Bu tərjimə «Səptuagint» deyilidu (ḳiskiqə LXX)). □ **103:5 «Kənglüngni nazunemətlər bilən ḳanduridu»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri arisida «Yilliringni nazunemətlər bilən ḳanduridu» deyilidu.

8 Pərwərdigar rəḩimdil wə xəpkətliktur,
U asanlikqə aqqiklanmaydu,
Uning meḩir-muḩəbbiti texip turidu.■
9 U uzunoɣiqə əyibləwərməydu,
Yaki ta mənggügə oɣəzipidə turiwərməydu.■
10 U bizgə gunaḩlirimizoɣa karita muamilidə boloɣan əməs,
Bizgə kəbiḩliklirimizgə karita tegixlikini yanduroɣan əməs.
11 Asman yərdin kanqilik egiz bolsa,
Uningdin korkidioɣanlaroɣa boloɣan muḩəbbitimu xunqilik zordür.
12 Xərk oɣərbtin kanqilik yirakta bolsa,
Bizdiki asiyliklarnimu xunqə yiraklaxturdi.
13 Ata balilirioɣa kandak köyüngən bolsa,
Pərwərdigarmu Өzidin korkidioɣanlaroɣa xundak meḩribandur.
14 Qünki U Өzi bizning jismimizni bilidu,
Tuprakтin ikənlikimizni U esigə alidu.
15 Insan bolsa — uning künliri ot-qөpkə ohxaydu,
Daladiki güldək ünüp qikip qeqəkləydu;■
16 Uning üstidin xamal uqup ətidu,
U yok bolidu, əsliy makanimu uni kayta tonumaydu.
17-18 Lekin Өzidin korkidioɣanlaroɣa,
Өz əḩdisigə wapa kiloɣanlaroɣa,
Kөrsətmilirini orunlax üqün ularni esidə tutkanlaroɣa,
Pərwərdigarning meḩir-muḩəbbiti əzəldin əbədgiqə,
Ḩəkkaniyiti əwladtin əwladlirigiqidur.■
19 Pərwərdigar təhtini ərxtə kuroɣan,
Uning səltəniti ḩəmmining üstidin ḩөküm süridu;
20 I səzigə kulak saloɣuqi,
Kalamini ijra kiloɣuqi, kudriti zor boloɣan Uning pərixtiliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!
21 I silər, Uning barlik koxunliri,
Iradisini ada kiloɣuqi hizmətkarliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!■
22 I, Uning barlik yasioɣanliri,
Ḩөkümranliki astidiki barlik jaylarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!
I mening jenim, Pərwərdigaroɣa təxəkkür kaytur!

104

104-küy •••• Hudaning yaratkanlikidin ḩuzurlinix

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kaytur, i jenim!
I Pərwərdigar Hudayim, intayin uluoɣsən;
Xanu-xəwkət wə ḩəywət bilən kiyingənsən;
2 Libas bilən pürkəngəndək yoruklukka pürkəngənsən,
Asmanlarni qedir pərdisi kəbi yayoɣansən.■
3 U yukiriki rawaklirining limlirini sularoɣa ornatkan,

■ **103:8** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Kan. 5:10; Nəḩ. 9:17; Zəb. 86:15; 145:8; Yər. 32:18 ■ **103:9** Yəx. 57:16; Yəx. 3:5 ■ **103:15** Ayup 14:1, 2; Zəb. 90:5, 6; Yak. 1:10, 11; 1Pet. 1:24 ■ **103:17-18** Kan. 7:9 ■ **103:21** Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Əf. 3:10; Kol. 1:16 ■ **104:2** Yar. 1:6; Ayup 26:7

Bulutlarni jəng ḥarwisi ḳilip,
Xamal ḳanatliri üstidə mangidu;■
4 U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalḳuni ḳilidu.■
5 Yərni U ulliri üstigə ornatḳan;
U əsla təwrinip kətməydu.■
6 Libas bilən oraloγandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioγansən,
Sular taoγlar qoḳḳiliri üstidə turdi.□
7 Sening tənbiḫing bilən sular bədər ḳaqti,
Güldürmamangning sadasidin ular tezdin yandi;
8 Taoγlar ərləp qiḳti,
Wadilar qüxüp kətti,
Sular Sən bekitkən jayoγa qüxüp kətti.□
9 Ular texip, yərni yənə ḳaplimisun dəp,
Sən ularoγa qəklimə ḳoyoγansən.
10 *Təngri* wadilarda bulaḳlarni eqip uroγutidu,
Suliri taoγlar arisida aḳidu.
11 Daladiki ḫərbir janiwaroγa ussuluḳ beridu,
Yawayi exəklər ussuzluḳini ḳanduridu.
12 Kəktiki ḳuxlar ularning boyida ḳonidu,
Dərəh xahliri arisida sayraydu.
13 U yuḳiridiki rawaḳliridin taoγlarni suoγiridu;
Yər Sening yasioγanliringning mewiliridin ḳandurulidu!
14 U mallar üqün ot-qəplərni,
Insanlar üqün kəktatlarni östüridu,
Xundaḳla nanni yərdin qiḳiridu;
15 Adəmning kənglini hux ḳilidioγan xarabni,
Insan yüzini parḳiritidioγan mayni qiḳiridu;
Insanning yürikigə nan bilən ḳuwwət beridu;
16 Pərwərdigarning dərəhliri,
Yəni Özi tikkən Liwan kedir dərəhliri *su iqip* ḳanaətlinidu.
17 Ənə axular arisioγa ḳuxlar uwa yasaydu,
Ləylək bolsa, arqa dərəhlirini makan ḳilidu.
18 Egiz qoḳḳilar taoγ öqkilirining,
Tik yarlar suoγurlarning panaḫi bolidu.□
19 Pəsillərni bekitmək üqün U ayni yaratti,
Ḳuyax bolsa petixini bilidu.
20 Sən ḳarangoγuluḳ qüxürisən, tün bolidu;
Ormandiki janiwarlarning ḫəmmisi uningda xipir-xipir kezip yüridu.
21 Arslanlar olja izdəp ḫərkirəydu,
Təngridin ozuḳ-tülük sorixidu;■
22 Ḳuyax qiḳipla, ular qekinidu,
Ḳaytip kirip uwilirida yatidu.

■ **104:3** Zəb. 18:10-11; Yəx. 19:1; Wəḥ. 14:14 ■ **104:4** Ibr. 1:7 ■ **104:5** Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zəb. 24:1-2; 78:69 □ **104:6 «Libas bilən oraloγandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioγansən, sular taoγlar qoḳḳiliri üstidə turdi» —** bu ayət bəlkim Nuḫ pəyoγəmbər dəwridiki topanni kərsitidu (9-ayətni kərüng). Bəzi alimlar uni yaritilix jəryanidiki üqinqi künini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **104:8 «Taoγlar ərləp qiḳti, wadilar qüxüp kətti, sular Sən bekitkən jayoγa qüxüp kətti» —** baxḳa birhil tərjimisi «Ular (sular) taoγlaroγa qiḳip, wadilardin qüxüp, sən bekitkən jayoγa eḳip kətti». □ **104:18 «Tik yarlar suoγurlarning panaḫi bolidu» —** «suoγurlar» (yaki «siqḳanlar») kiqik bir ḫaywan. ■ **104:21** Ayup 38:39,40; Yəx. 31:4

23 Insan bolsa əz ixiоɳa qiķidu,
Ta kəqkiqə meḫnəttə bolidu.
24 I Pərwərdigar, yasiоɳan ḫərhil nərsiliring nəķədər kəptur!
Ḫəmmisini ḫekmət bilən yaratķansən,
Yər yüzi ijat-baylikliring bilən toldi.
25 Ənə büyük bipayan dengiz turidu!
Uningda san-sanaķsiz oɳuz-oɳuz janiwarlar,
Qong wə kiqik ḫaywanlar bar.
26 Xu yərdə kemilər ķatnaydu,
Uningda oynaķlisun dəp sən yasiоɳan lewiatanmu bar;□
27 Waķtida ozuķ-tülük bərgin dəp,
Bularning ḫəmmisi Sanga ķaraydu.■
28 Ularоɳa bərginingdə, teriwalidu,
Ķolungni aqķiningdila, ular nazunemətlərgə toyidu.
29 Yüzüngni yoxursang, ular dəkkə-dükkigə qüxidu,
Roḫlirini alsang, ular jan üzüp,
Yənə tupraķķa ķaytidu.■
30 Roḫingni əwətkiningdə, ular yaritilidu,
Yər-yüzi yengi *bir dəwr bilən* almixidu.
31 Pərwərdigarning xan-xəḫriti əbədiydur,
Pərwərdigar Əz yaratķanliridin hursən bolidu.
32 U yərgə baķķinida, yər titrəydu,
Taoɳlaroɳa təgkinidə, ular tütün qiķiridu.
33 Ḫayatla bolidikənmən, Pərwərdigaroɳa nahxa eytimən;
Wujudum bolsila Hudayimni küyləymən.■
34 U sürgən oy-hiyallirimdin səyünsə!
Pərwərdigarda huxallinimən!
35 Gunaḫkarlar yər yüzidin tügitilidu,
Rəzillər yoķ bolidu.
I jenim, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḫiyə ķaytur!
Ḫəmdusana!□

105

105-küy •••• Huda Israil həlķigə kərsətkən məjizə ḫəm xapaətlərning tarihi

1 Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytinglar,
Uning namini qaķirip iltija ķilinglar,
Uning ķiloɳanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!□ ■
2 Uningoɳa nahxilar eytip, Uni küyləngla r;
Uning pütkül karamət məjiziliri üstidə seoɳinip oylininglar.
3 Muķəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kəngli xadlansun!■
4 Pərwərdigarni ḫəmdə Uning küqini izdənglar,

□ **104:26 «Uningda oynaķlisun dəp sən yasiоɳan lewiatanmu bar»** — «lewiatan» — 74:14-ayəttiki ḫəm «Ayup» 41:1-ayəttiki izaḫatlarni kərüng. ■ **104:27** Zəb. 145:15 ■ **104:29** Zəb. 30:7 ■ **104:33** Zəb. 63:4; 146:2 □ **104:35 «Ḫəmdusana!»** — bu yərdə (xundaķla Zəburning baxķa yərliridə) «Ḫəmdusana» ibraniy tilidiki «Ḫalleluyaḫ», yəni «Yaḫni mədḫiyiləngla r» degən səzni bildüridu. □ **105:1 «Uning (Pərwərdigarning) ķiloɳanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!»** — bu uluoɳ küydə «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarih kəzdə tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zəb. 34:2-3

Didar-ḥuzurini tohtimay izdənglar.
5 Uning yaratqan məjizilirini,
Karamət-alamətlirini ḥəm aoɣzidin qiqqan ḥəkümlirini əstə tutunglar,
6 I Uning quli Ibraḥim nəsli,
Özi tallioɣanliri, Yaqupning ooɣulliri!
7 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning ḥəkümliri pütkül yər yüzididur.
8 Özi tüzgən əḥdisini əbədiy yadida tutidu —
— Bu Uning ming əwladqiqə wədixləxkən səzidur, —
9 Yəni Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi,
Isḥaqqa iqkən qəsimidur.
10 U buni Yaqupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi,
Israilоɣa əbədiy əḥdə qilip berip: —□ ■
11 «Sanga Qanaan zeminini berimən,
Uni mirasing boloɣan nesiwəng qilimən», — dedi,■
12 — Gərqə xu qaoɣda ularning sani az,
Etiwaroɣa elinmioɣan, xu yərdiki musapirlar bolsimu.■
13 Ular u yurttin bu yurtqa,
Bu əldin u qəbiligə kezip yürdi;
14 U ḥeqkimning ularni ezixigə yol qoymidi,
Ularni dəp padixaḥlaroɣimu tənbiḥ berip: —■
15 Mən məsiḥ qiloɣanlirimoɣa təgmə,
Pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix qilma! — dedi.□
16 U axu yurtqa aqarqilikni buyrudi,
Tirək boloɣan ax-nanni qurutuwətti.□
17 U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi,
Yüsüp qul qilip setiloɣanidi.□ ■
18 Uning putliri zənjirdə aoɣridi,
Uning jeni təmürgə kirip qisildi;
19 Xundaqla ta özigə eytiloɣan wəḥiy əməlgə axuruloɣuqə,
Pərwərdigarning səz-kalami uni sinap tawlidi;
20 Pirəwn adəmlirini əwətip uni boxatquzdi,
Qowmlarning ḥəkümdari uni ḥərlükkə qikardi.
21 Uni öz ordisioɣa oɣojidar qilip qoydi,
Pütün mal-mülkigə baxlik qilip təyinləp,■
22 Öz wəzirlirini uning ihtiyarida bolup tərbiyilinixkə,
Aqsaqallirioɣa danalik өgitixkə tapxurdi.
23 Xuning bilən Israil Misiroɣa kəldi,
Yaquplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi.□

□ **105:10** **«U buni Yaqupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi...»** — bu yərdə «Yaqup» Yaqupning өzini (Israil həlqi əməs) kərsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15** **«Mən məsiḥ qiloɣanlirimoɣa təgmə, pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix qilma!»** — məsilən, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16** **«U... tirək boloɣan ax-nanni qurutuwətti»** — səzmusəz tərjimə qiloɣanda «U pütün nan (nanni kətüridioɣan) ḥasisini sunduriwətti». Mumkinqiliki barki, qədimki zamanlarda Yəḥudiy həlqi өz nanlirini bir ḥasida (zihta tiziloɣandək) kətürüp mangatti. Ḥərḥalda omumiy mənisi tərjimə qiloɣinimizdək bolsa kerək. □ **105:17** **«U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi»** — Huda Yüsüpni əwətti. Əməliyəttə Yüsüpning aka-ukilirining өzini Misirliqlaroɣa qul boluxqa setiwetixi dəl Hudaning pilani idi; xunga «Huda Yüsüpni əwətti» degili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5 ■ **105:21** Yar. 41:40 □ **105:23** **«Xuning bilən Israil Misiroɣa kəldi, Yaquplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi»** — bu ayəttə «Israil» ḥəm «Yaquplar» ḥəzriti Yaqup wə uning ailisidikilirini (xu qaoɣda 70qə adəm) kərsitidu.

24 *Pərwərdigar* Өz həlқini kəp nəsillik қilip,
Əzgüqiliridin küqlük қildi.■
25 U *Misirliқlarning* kəlbidə Өz həlқigə nəprət ḥasil қildi,
Ularni Өz қullirioŋa ḥiylə-mikirlik boluxқa mayil қildi.■
26 U Өz қuli boloŋan Musani,
Өzining tallioŋini Ḥarunni yollidi.■
27 Ular *Misirda* ilaḥiy alamətlərni ayan қilip,
Ḥam zeminida uning məjizilirini ornatti.■
28 Pərwərdigar қarangoŋulуқni əwətip,
Zeminni zulmətkə қaplitiwətti;
Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoŋan əməsmu?□
29 U ularning sulirini қanoŋa aylandurdi,
Beliқlirini қurutiwətti.
30 Ularning yərlirini miz-miz paқilar basti,
Xaḥ-əmirlirining ḥujrilirioŋimu ular tolup kətti.
31 U bir səz bilənla, oŋuz-oŋuz qiwinlar besip kəldi;
Ḥəmmə bulung-puqқaқlarda oŋing-oŋing uqar qümülilər.
32 U yamoŋurning ornioŋa məldür yaoŋdurup,
Bu zeminoŋa yalқunluқ ot qüxürdi.
33 U üzüm tallirini, ənjur dərəhlirini urdi,
Zemindiki dərəhlərni sunduruwətti.
34 U bir səz қilixi bilənla, qekətkilər kəldi,
Sansiz yutқur ḥaxarətlər mizildap,
35 Zeminida bar boloŋan giyaḥlarni yutuwətti,
Etizlarning barliқ ḥosullirini yəp tügətti.
36 *Ahirda* zeminidiki barliқ tunji tuoŋuloŋanlarni,
Ularning oŋururi boloŋan birinqi ooŋul balilirini қiriwətti.■
37 Өz həlқini bolsa, altun-kümüxlərni kətürgüzüp qiқardi,
Қəbililiridə birsimu yiқilip qüxüp қaloŋini yoқ.
38 Ularning qiққinioŋa Misir huxal boldi,
Qünki ularning wəḥimisi *Misirliқlaroŋa* qüxti.■
39 U ularoŋa bulutni sayiwən boluxқa,
Otni tündə nur boluxқa bərdi.
40 Ular soridi, U bədinilərni qiқardi,
Ularni samawiy nan bilən қandurdi.
41 U taxni yardi, sular bulduқlap qiқti;
Қaқaslиқta dəryadək aқti.
42 Qünki U bərgən muқəddəs səzini,
Өz қuli Ibraḥimni əstə tutti.■
43 U həlқini xad-huramliқ bilən,
Өz tallioŋinini xadiyanə təntənilər bilən *azadliққa* qiқardi.■
44 U ularoŋa əllərning zeminlirini berip,
Ularni həlқlərning əjir-meḥnətlirigə muyəssər қildi,
45 Bu, ularning Uning bəlgilimilirini tutup,
Қanunlirioŋa itaət қilixi üqün idi!

■ **105:24** Mis. 1:7, 9 ■ **105:25** Mis. 1:9,10,12 ■ **105:26** Mis. 3:10; 4:12 ■ **105:27** Mis. 7:9 □ **105:28** **«Pərwərdigar қarangoŋuluқni əwətip, zeminni zulmətkə қaplitiwətti; Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoŋan əməsmu?»** — baxқa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar қarangoŋuluқni əwətip, қarangoŋuluқlar bolsa Uning buyruқioŋa қarxiliқ kərsətmidi». ■ **105:36** Zəb.78:51 ■ **105:38** Mis. 12:33 ■ **105:42** Yar. 15:14 ■ **105:43** Mis. 14:8; Qəl. 33:3

Ḥəmdusana!■

106

106-küy •••• Hudaning wapadarliki wə səwr-takiti; insanning wapasizliki

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarɳa təxəkkür eytinglar!
Qünki U meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti.□ ■
2 Pərwərdigarning ḳudrətlik ḳilɳanlirini kim səzləp berələydu?
Uning bar xan-xəḥritini kim jakarlap berələydu?
3 Bəhtliktur adalətni tutḳan,
Daim ḥəḳḳaniylikni yürgüzgən kixi!
4 Həlḳinggə bolɳan ḥimmiting bilən meni əsligəysən, i Pərwərdigar;
Nijatliking bilən yenimɔa kelip həwər alɳin!□
5 Xuning bilən, Sən tallioɳanliringning bərikitini kərəy,
Θz elingning xadliki bilən xad bolay,
Θz mirasing *bolɳan həlḳing* bilən pəhirlinip, yayrap yürəy!
6 Biz ata-bowilirimiz ḳatarida gunaḥ ətküzduḳ,
Ḳəbiḥlik ḳilduḳ, yamanlik əyliduḳ.■
7 Misirda turɳan ata-bowilirimiz məjiziliringni nəzirigə almay,
Kəp meḥribanlikliringni esigə almidi;
Bəlki dengizda, Ḳizil Dengiz boyida isyan kətürdi.■
8 Biraḳ U ḳudritimni namayan ḳilay dəp,
Θz nami üqün ularni ḳutḳuzdi.■
9 Uning Ḳizil Dengizɳa tənbiḥ berixi bilən,
U ḳupḳuruḳ boldi;
Huddi ḳaoɲjiraḳ qəllüktin yetəkləp mangɳandək,
U ularni dengiz təgliridin *ḳuruḳ* ətküzdi.■
10 Ularni əq kərgənlərning ḳolidin ḥərlükkə qiḳardi,
Ularɳa ḥəmjəmət bolup düxmən qanggilidin ḳutḳuzdi.
11 Yawlarni sular basti,
Ularning ḥeqbirsi saḳ ḳalmidi.■
12 Xundila ular Uning səzlirigə ixənq ḳildi;
Ular Uni küylidi.■
13 Ular Uning ḳilɳanlirini xunqə tez untudi,
Nəsiḥətini kütmidi;
14 Bəlki dalada aq kəzlükkə baladək berildi,
Qəl-bayawanda Təngrini sinidi.■
15 Xunga U soriɳinini ularɳa bərdi,
Biraḳ jüdətküqi bir kesəlni janliriɳa təgküzdi.■
16 Ular bargaḥda Musaɳa ḥəsət ḳildi,
Hudaning muḳəddəs bəndisi Ḥarunnimu kərəlmidi.■

■ **105:45** Mis. 19:4, 5, 6; Ḳan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ **106:1 «Pərwərdigar... meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti...»** — bu küydə Təwrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Qəl.» 11-17, 20-bablar, «Yəxua», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Padixaḥlar» degən ḳisimlardiki tarih kəzdə tutulidu. ■ **106:1** 1Tar. 16:34-36; Zəb. 107:1; 118:1; 136:1 □ **106:4 «Nijatliking bilən yenimɔa kelip həwər alɳin!»** — ibraniy tilida: «Nijatliking bilən meni yoḳliɳaysən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **106:6** Law. 26:40; Yər. 3:25; Dan. 9:5 ■ **106:7** Mis. 14:11,12 ■ **106:8** Mis. 9:16 ■ **106:9** Mis. 14:21,22,29 ■ **106:11** Mis. 14:27; 15:5 ■ **106:12** Mis. 14:31; 15:1 ■ **106:14** Mis. 16:3; Qəl. 11:4,6,33; Zəb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ **106:15** Qəl. 11:20, 33; Zəb. 78:29-31; Yəx. 10:16 ■ **106:16** Qəl. 16

17 Yər eqilip Datanni yutuwətti,
Abiramni adəmliri bilən ķapsiwaldi.■
18 Əgəxküqiliri arisida ot yeķildi;
Yalķun rəzillərni køydüriwətti.■
19 Ular Ḥorəb teoɳida mozay butni yasidi,
Ķuyma ḥəykəlgə səjdə ķilip,■
20 Əzlirining pəhir-xəḥriti boloɳuqining ornioɳa,
Ot-qəp yəydioɳan əküzning süritini almaxturdi.
21 Misirda uluoɳ ixlarni kərsətkən Nijatkari Təngrini ular untudi.
22 Dərwəķə, Ḥam diyarida məjizilər yaratķan,
Ķizil Dengiz boyida ķorķunqluķ ixlarni kərsətkən Hudani *untudi*.
23 U ularni ḥalak ķilimən degənidi —
Əz tallioɳini Musa ķəḥrini yandurux üqün Uning aldida ariqi bolup tik turmioɳan bolsa,
— Dərwəķə xundaķ ķiloɳan bolar idi.■
24 Ular yənə güzəl zeminni kəmsitip rət ķildi,
Uning wədisigə ixənmidi;■
25 Bəlki qedirlirida ķaķxap yürüp,
Pərwərdigarning awazioɳa ķulaķ salmidi.
26 Xunga U ularoɳa ķəsəm ķilip ķol kətürüp: —
Silərni qəldə yiķitip tügəxtürimən —■
27 Əwladliringlarnimu əllər arisida yiķitip tügəxtürüp,
Yaķa yurtlar ara tarķitiwetimən» — dedi.■
28 Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup,
Əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi.□ ■
29 Ular ķilmixliri bilən Uning aqqiķini kəltürdi,
Ular arisida waba ķozoɳaldi;
30 Finiḥas turdi-də, ḥəküm yürgüzdi,
Xuning bilən waba tosuldi;
31 Bu ix *Finiḥasķa* ḥəķķaniyət dəp ḥesablandi,
Uning nəsligimu əwladidin əwladioɳiqə, əbədiy xundaķ ḥesablandi.
32 Ular yənə *Pərwərdigarni* meribaḥ suliri boyida oɳəzəpkə kəltürdi,
Ularning səwəbidin Musaoɳimu zərər yətti;■
33 Qünki ular uning roḥini teriktürdi,
Uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi.□
34 Ular Pərwərdigarning əmrigə hilaplik ķilip,
Xu yərdiki ķowmlarni yoķatmidi;
35 Bəlki yat əllər bilən arilixip,
Ularning ķiliķlirini əgəndi;■
36 Ularning butlirioɳa qoķundi,
Bular əzlirigə bir tuzaķ bolup qiķti;
37 Qünki ular əz ooɳul-ķizlirini soyup, jinlaroɳa ķurbanliķķa beoɳixlidi.■

■ **106:17** Qəl. 16:31,32,33; Ķan. 11:6 ■ **106:18** Qəl. 16:35,46 ■ **106:19** Mis. 32:4 ■ **106:23** Mis. 32:11,32; Ķan. 9:13,14; 10:10 ■ **106:24** Qəl. 14:1, 2 ■ **106:26** Qəl. 14:28 ■ **106:27** Zəb. 44:10-14; Əz. 20:23 □ **106:28 «Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup, əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi» —** «əlüklərgə ķurbanliķ ķilix», «yaoɳ puritix» ķatarliķ ḥərķandaķ paaliyətlər Təwratta ķət'iy mən'i ķilinoɳan. ■ **106:28** Qəl. 25:3; 31:16; Wəḥ. 2:14 ■ **106:32** Qəl. 20:12; Zəb. 95:8 □ **106:33 «Qünki ular uning roḥini teriktürdi» —** bəzi tərjimilərdə «uning roḥi» Musaning roḥi əməs, bəlki Hudaning Roḥi dəp qüxəndürülidu. **«… Ular uning roḥini teriktürdi, uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi» —** «Qəl.» 20:7-13ni kərüng. ■ **106:35** Ḥak. 2:2; 3:5, 6 ■ **106:37** Law. 18:21; Ķan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6

38 Xundaq qilip ular bigunah qanni,
Yəni Qanaandiki butlarƣa atap qurbanlik qilip, əz ooƣul-qizlirining qenini tökti;
Zemini qanƣa bulƣinip kətti.■
39 Ular əz qilmixliri bilən bulƣandi;
Qilikliri bilən pahixə ayaldək buzuldi.
40 Xunga Pərwərdigar Əz həlqidin qattiq ƣəzəpləndi,
U Əz mirasidin yirgəndi;
41 Ularni yat əllərning qoliƣa bərdi,
Ularƣa əqmənlər ular üstidin hökümranlik qildi.
42 Düxmənliri ularni əzdi,
Ular yaw qoli astida egilip püküldi.
43 Kəp qetim *Pərwərdigar* ularni qutquzdi;
Biraq ular bolsa, əz hahixliri bilən Uningƣa asiylik qildi,
Ular əz kəbihliki bilən pəs halƣa qüxti.
44 Xundaqtimu U ularning nalə-pəryadini angliƣanda,
Ularning jəbir-japaliriƣa etibar bərdi;
45 Həm ular bilən tüzgən əhdisini əslidi,
Zor mehir-xəpqiti bilən, ƣəzipidin yandi,□
46 U ularni sürgün qiloƣanlarning qəlbidə rəhim oyoƣatti.
47 Bizni qutquzoƣaysən, i Pərwərdigar Hudayimiz!
Muqəddəs namingoƣa təxəkkür eytixqa,
Təntənə qilip Seni mədhiyiləxkə,
Bizni əllər arisidin yeningoƣa yioƣiwaloƣaysən!■
48 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigarƣa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!
Pütkül həlq «Amin» desun!
Həmdusana! ■

107

Bəxinqi Bəlüm •••• 107-küy •••• Hudaning barliq insanlarƣa kərsətkən mehribanliqi üqün təxəkkür eytinglar!

1 Ah, Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U mehribandur, əbədiydur Uning mehir-muhəbbiti!■
2 Pərwərdigar yaw qolidin qutquzoƣanlar,
U həmjəmət bolup qutquzoƣan həlqi buni dawamlik bayan qilsun —
3 Yəni U xərq bilən ƣərbtin, ximal bilən jənubtin,
Hərqaysi yurtlardin yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!□
4 Ular qəl-bayawanni kezip pinhan yolda adaxti,
Adəm makanlaxqan heqbir xəhərni tapalmastin.
5 Aq həmdə ussuz bolup,
Jeni qikay dəp qaldi.
6 Andin Pərwərdigarƣa pəryad qildi,
U ularni muxəkqətliridin azad qildi.

■ **106:38** Qəl. 35:33 □ **106:45 «Zor mehir-xəpqiti bilən,...»** — ibraniy tilida: «Zor mehir-xəpqətliri bilən...». ■ **106:47** 1Tar. 16:35 ■ **106:48** 1Tar. 16:36 ■ **107:1** Zəb. 106:1; 118:1; 136:1 □ **107:3 «... U... ximal bilən jənubtin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!»** — bəzi kona kəqürmilərdə «jənubtin» degənning ornida «dengizdin» deyilidu; yəni «U... ximal bilən dengizdin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!» deyilidu (ibraniy tilida ikki səzning pərqi qong əməs, yəni «yami» bilən «Yamin»).

7 Makanlaxkudək xəhərgə yətküqə,
U ularni tüz yolda baxlidi.
8 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
9 Qünki U qangkigƣan kəngülni kandurdi,
Aq kalƣan janni esil nemətlər bilən toldurdi.
10 Zülmättə, өlüm kələnggisidə yaxigƣanlar,
Təmür kixən selinip, azab qəkkənlərni bolsa,
11 (Qünki ular Təngrining əmirlirigə karxilik kildi,
Həmmidin Aliy Bolƣuqining nəsihətini kəmsitti)
12 — U ularni japa-muxəkkət tartkuzup kəmtər kildi,
Ular putlixip yikildi, ularƣa yardəmgə birsimu yok idi.
13 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kildi,
U ularni muxəkkətliridin azad kildi.
14 Ularni zulmət həm өlüm sayisidin qikirip,
Ularning zənjir-asarətlirini sundurup taxlidi.
15 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
16 Mana U mis dərwazilarni parə-parə kilip,
Təmür takaklarni kesip taxlidi.
17 Hamakətlər өz itaətsizlik yolliridin,
Kəbihlikliridin azablarƣa uqraydu;
18 Kənglidə hərhil ozuk-tülüktin bizar bolup,
Өlüm dərwazilirigƣa yekinlixidu.
19 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,
U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
20 U səz-kalamini əwətip, ularni sakaytidu,
Ularni zawallikliridin kutkuzidu.
21 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Adəm balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
22 Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,
Uning kilƣanlirini təntənilik nahxilar bilən bayan kilsun!□ ■
23 Kemilərdə dengizƣa qüxüp katnigƣuqilar,
Uluƣ sularda tirikqilik kilƣuqilar,■
24 Bular Pərwərdigarning ixlirigƣa guwahqidur,
Qongkur okyanda kərsətkən karamətlərni kərgüqidur.
25 Qünki U bir səz bilənla xiddətlik xamalni qikirip,
Dolkunlirini ərkəxlitidu;
26 Kemiqilər asman-pələk ərləydu,
Sularning təhtilirigə qüxidu,
Dəhxəttin ularning jeni erip ketidu.
27 Ular məst adəmdək ələng-sələng irƣanglaydu,
Hərkandak əkil-qarisi tügəydu;
28 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,

□ **107:22** **«Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,...»** — yaki «Təxəkkür kurbanlikliri atisun,...». «Təxəkkür kurbanliki» Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən kanun bekitkən altə hil kurbanliklardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zəb. 50:14 ■ **107:23** Wəh. 18:17

U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
29 U boranni tinqitidu,
Su dolkunlirimu jim bolidu.
30 Xuning bilən ular tinqlikidin xadlinidu;
U ularni təxna bolƣan aramgahiƣa yetəkləp baridu.
31 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigа kөrsətkən məjiziliri üqün!
32 Ular həlkning jamaitidimu Uni uluƣlisun,
Aksakallar məjlisidə Uni mədhiyilisun.
33 U dəryalarni qөlgə,
Bulaklarni kakaslikka aylanduridu.
34 Ahalisining yamanliki tüpəylidin,
Hosulluk yərni xorluk kilidu.
35 U yənə qөl-bayawanni kөlgə,
Qangkak yərni bulaklarƣa aylanduridu;■
36 Aqlarni xu yərgə jaylaxturup,
Ular olturaklaxkan bir xəhərni bərpa kilidu;
37 Ular etizlarni həydəp-terip, üzümzarlarni bərpa kilidu;
Bular hosul-məhsulatni mol beridu.
38 U ularƣa bərikət beridu,
Xuning bilən ularning sani helila exip baridu,
U ularning mal-waranlirini heq azaytmaydu.
39 Ular yənə jəbir-zulum, bala-kaza həm dərd-ələmgə yolukup,
Sani aziyip, pükülidu.
40 U esilzadilər üstigə kəmsitixlirini tөkidu,
Yolsiz dəxt-səhrada ularni sərgərdan kilidu;
41 Lekin miskin adəmni jəbir-zulumdin yukiri kөtürüp saklaydu,
Uning ailə-tawabatini koy padisidək kөp kilidu.■
42 Buni kөngli duruslar kөrüp xadlinidu;
Pasiklarning aƣzi etilidu.■
43 Kimki dana bolsa, bularni baykisun,
Pərwərdigarning mehir-xəpkətlirini qüxənsun!

108

108-küy •••• Hudaning ƣəlibisigə bolƣan təxna-tilawət

1 Dawutning küy-nahxisi: —

Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədhiyə nahxilirini eytip,
Bərhək, Seni küyləymən, pütün rohim bilən!□
2 I nəƣmə-sazlirim, oyƣan!
Mən səhər kuyaxinimu oyƣitimən!
3 Həlk-millətlər arisida Seni uluƣlaymən, i Pərwərdigar;

■ **107:35** Yəx. 41:18 ■ **107:41** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:7, 8 ■ **107:42** Ayup 5:16; 22:19 □ **108:1** **«Dawutning küy-nahxisi: —....»** — oқurmənlər kөrələyduki, bu küyning ayətliri 57-küydiki 7-11-ayətlər, 60-küydiki 5-12-ayətlərgə ohxap ketidu. Xunga bu ayətlərning izahatliri muxu küygimu təwə, ələwəttə. **«... Seni küyləymən, pütün rohim bilən!»** — «rohim» muxu yərdə ibraniy tilidiki «mening xəripim»ning tərjimisi.

Əllər arisida Seni küyləymən!
4 Qünki əzgərməs muḥəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoɣtur;
Ḥəḳiḳiting bulutlaroɣa taḳaxti. ■
5 I Huda, xan-xəḥriting ərxlərdin yuḳiri uluoɣlanoɣay,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliоɣay!
6 Əz səygənliringning nijatliḳ tepixi üqün,
Ong ḳolung bilən ḳutḳuzoɣaysən,
Duayimni ijabət ḳiloɣaysən.
7 Huda Əz pak-muḳəddəslikidə xundaḳ degən: —
«Mən təntənə ḳilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təḳsim ḳilixḳa* əlqəymən.
8 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḥmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur,
Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur;□
9 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɣa qoruoɣumni taxlaymən;
Mən Filistiyə üstidin təntənə ḳilimən!».□
10 Kim Meni bu mustəḥkəm xəḥərgə baxlap kirəlisun?
Kim Meni Edomoɣa elip baralisun?
11 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə ḳaḳtingmu?
Ḳoxunlirimiz bilən billə jənggə qiḳmamsən? ■
12 Bizni zulumlardin ḳutuluxḳa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
13 Huda arḳiliḳ biz qoḳum baturluḳ kərsitimiz;
Bizgə zulum ḳiloɣuqilarni qəyligüqi dəl U Əzidur!

109

109-küy •••• Intiḳam üqün oḳuloɣan dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I mədḥiyəmning Igisi Hudayim, jim turma!
2 Mana rəzillərning aoɣzi, məkkarlarning aoɣzi kəz aldimda yooɣan eqildi;
Ular yaloɣanqi til bilən manga ḳarxi səzlidi.
3 Nəprətlik səzlər bilən meni quloɣap,
Ular bikardin-bikar manga zərbə bərməktə.■
4 Muḥəbbitim üqün ular manga ḳarxi xikayətqi boldi,
Mən bolsam — duaoɣa berildim.
5 Yahxiliḳim üqün yamanliḳ,

■ **108:4** Zəb. 36:5; 57:10 □ **108:8** **«Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur»** — ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki ḳooɣdioɣuqidur». **«Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Yəḥuda Mening xaḥanə ḥasa mdur». □ **108:9** **«Moab Mening yuyunux jawurum»** — bəlkim Moabning Huda wə Uning həlḳi üqün məynət hizmət ḳilidioɣanliḳini bildüridu. **«Edomoɣa qoruḳumni taxlaymən»** — ayaoɣ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɣanliḳni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning əz Igisining ayaoɣlirini elip yioɣixturidioɣan ḳuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə ḳilinglar!»** — Dawut padixaḥning dəwridə Filistiyə Dawutḳa, xundaḳla Hudaning əzigə boysunup, bəhtlik ḥayatḳa igə boloɣan («2Sam.» 8:1ni, xundaḳa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). ■ **108:11** Zəb. 60:1-3 ■ **109:3** Zəb. 69:4

Səygüm üqün nəprət qayturdi.
6 Ḥərbirining üstidə rəzil bir adəm təyinligəysən,
Uning ong yenida bir dəwagər tursun.■
7 U soraq qilinoɣanda əyibdar bolup qiqsun,
Duasi gunaḥ dəp ḥesablansun.■
8 Künliri qisqa bolsun,
Mənsipini baxqisi igilisun.
9 Baliliri yetim qalsun,
Hotuni tul bolsun.
10 Ooɣulliri sərgərdan tiləmqi bolsun,
Turoɣan harabilikliridin nan izdəp.
11 Jazanihor uning igiliki üstigə tor taxlisun,
Meḥnət əjrini yatlar bulap-talisun.
12 Uningoɣa meḥribanlik kərsitidioɣan birsi bolmisun,
Yetim qaloɣan balilirioɣa iltipat qiloɣuqi bolmisun.
13 Uning nəsli qurutulsun;
Kelər əwladida namliri əqürülsun.
14 Ata-bowilirining qəbiḥlikining əyibliri Pərwərdigarning yadida qalsun,
Anisining gunaḥi əqürülmisun.
15 Bularning əyibliri daim Pərwərdigarning kəz aldida bolsun,
Xuning bilən U ularning nam-əmilini yər yüzidin əqürüp taxlaydu.■
16 Qünki *rəzil kixi* meḥribanlik kərsitixni ḥeq esigə kəltürmidi,
Bəlki ezilgən, yoqsul ḥəm dili sunuqlarni əltürməkkə qooɣlap kəldi.
17 U lənət oquxqa amraq idi,
Xunga lənət uning bexioɣa kelidu;
Bəht tiləxkə rayi yoq idi,
Xunga bəht uningdin yiraq bolidu.
18 U lənətlərni əzigə kiyim qilip kiygən;
Xunga bular aqqan sudək uning iq-baoɣrioɣa,
Maydək, səngəklirigə kiridu;
19 Bular uningoɣa yepinoɣan tonidək,
Ḥərdaim baoɣlanoɣan bəlweoɣidək qaplansun.
20 Bular bolsa meni əyibligüqilərgə Pərwərdigarning bekitkən mukapati bolsun!
Mening yaman gepimni qiloɣanlarning in’ami bolsun!
21 Biraq Sən, Pərwərdigar Rəbbim,
Əz naming üqün mening təripimdə bir ix qiloɣaysən,
Meḥir-muḥəbbiting əla boloɣaqqa,
Meni qutquzoɣaysən;
22 Qünki mən ezilgən ḥəm ḥajətməndurmən,
Qəlbim həstə boldi.
23 Mən quyax uzartqan kələnggidək yoqilay dəp qaldim,
Qekətkə qeqiwetilgəndək qətkə qeqiwetildim.
24 Roza tutqinimdin tizlirim ketidu,
Ətlirim sizip ketidu.
25 Xunglaxqa mən ular aldida rəswa boldum;
Ular manga qaraxqanda, bexini silkixməktə.
26 Manga yardəmləxkəysən, i Pərwərdigar Hudayim,
Əzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni qutquzoɣaysən;
27 Xuning bilən ular buning Sening qolungdiki ix ikənlikini,

■ **109:6** Zək. 3:1, 2 ■ **109:7** Pənd. 15:8; 28:9 ■ **109:15** Ayup 18:17; Zəb. 34:16

Buni ḳiloɣuqining Sən Pərwərdigar ikənlikini bilsun.
28 Ular lənət oḳuwərsun, Sən bəht ata ḳiloɣaysən;
Ular ḥujum ḳilixḳa turoɣanda, hijaləttə ḳalsun,
Biraḳ ḳulung xadlansun!
29 Meni əyibligüqilər hijalət bilən kiyinsun,
Ular өz xərməndilikini өzlirigə ton ḳilip yepinsun.
30 Aoɣzimda Pərwərdigaroɣa zor təxəkkür-mədḥiyə ḳaytürimən;
Bərḥək, kөpqilik arisida turup Uni mədḥiyiləymən;
31 Qünki ḥajətmənning jenini gunaḥḳa bekitməkqi boloɣanlardin ḳutḳuzux üqün,
Pərwərdigar uning ong yenida turidu.

110

110-küy •••• Kəlgüsidiki aləmning Padixaḥi — Dawutning əwladi Məsiḥ

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar mening Rəbbimgə: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɣuqə,
Ong yenimda olturoɣin» — dedi.□
2 Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɣan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu;
Düxmənliring arisida ḥөküm sürgin!□
3 Küqüngni kөrsitidioɣan kündə,
Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu;
Muḳəddəs ḥəywitingdə,
Xu yaxliḳ dəwringdikidək,
Sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu;□
4 Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti,
Ḥəm buningdin yanmaydu: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən».□ ■
5 Ong təripingdə boloɣan Rəb oɣəzipini kөrsətkən kündə padixaḥlarni urup parə-parə ḳiliwetidu;
6 U əllər arisida sotlaydu;
Jay-jaylarni jəsətlər bilən tolduridu;
Kəng zeminning bexini yaridu;■

□ **110:1 «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɣuqə» —** «təhtipər» padixaḥ təhtkə olturoɣanda puti turidioɣan jay. □ **110:2 «Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɣan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu» —** bu səzning mənisi bəlkim: Huda yər yüzidə өz səltənitini ḳuroɣanda, tikligən padixaḥ Məsiḥning küq-ḳudriti ḥəm ḥoḳuḳi Yerusalemdin qiḳip ḥər yərgə yetip baridu. □ **110:3 «Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu» —** «halis ḳurbanliḳ», 54-küy, 6-ayəttiki izaḥatni kөrüng. **«Muḳəddəs ḥəywitingdə, xu yaxliḳ dəwringdikidək, sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu» —** deḥḳanlaroɣa məlum boloɣinidək, xəbnəm adəttə pəḳət yapyexil otyaxlar wə dərəhlərning üstigə qüxidu. Ḳuruḳ-ḳaḳxal bolup ḳaloɣan dərəhlərgə qüxməydu. Kөqmə mənisi, Məsiḥ mənggügə yapyexil dərəhtək yax turiweridu. □ **110:4 «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» —** Məlkizədək degən adəm ḥəzriti Ibraḥimoɣa kaḥin (Hudaoɣa wəkil bolup ḳurbanliḳni ḳobul ḳiloɣuqi) boloɣan ḥəm Ibraḥim aloɣan oljidin ondin birini aloɣan («Yar.» 14-bab). Demək, u Ibraḥimdin uluoɣ idi, xunglaxḳa Ibraḥimning əwladliridin boloɣan kaḥinlardinmu uluoɣ idi. «Yar.» 14-babta deyilginiqə, bu sirliḳ adəmning ata-anisi yoḳ idi. Injil «Ibraniylaroɣa», 8- ḥəm 10-babni kөrüng. «Məlkizədək»ning mənisi: «Ḥəḳḳaniyliḳning padixaḥi» «Amanliḳ padixaḥi». Undaḳta bu yərdə «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» dəp bekitilixi aləmdə uning əng aliy kaḥin dəp bekitilgənlikini kөrsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Wəḥ. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10

7 U yolda eriқtin su iqidu;
U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu.□

111

111-küy •••• Hudaning uluoɣluқini seoɣinix •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 Һəmdusana!
Kəngli duruslarning məxripidə,
Һəm jamaəttə turup,
Pərwərdigaroɣa pütün қəlbim bilən təxəkkür eytimən.□
2 Pərwərdigarning yasioɣanliri uluoɣdur;
Bulardin hursən boloɣanlar izdinip ularni sürüxtürməktə.
3 Uning əjri xərəp wə һəywəttur,
Uning һəққaniyliқi mənggügə turidu.
4 U Өz məjizilirini yad ətküzidu;
Pərwərdigar muһəbbətlik һəm rəһimdilliktur.
5 U Өzidin əyminidioɣanlarni ax bilən təminləydu;
Өz əһdisini һəmixə yad etidu.
6 U əməlliridiki қudritini Өz həlқigə kərsitip,
Baxқa əllərning miras-zeminini ularoɣa təқdim қildi.
7 Uning қoli қiloɣanliri һəқiқət-sadaқət wə adilliқtur;
Uning barliқ kərsətmiliri ixənqliktur.
8 Bular əbədil'əbədgiqə inawətliktur;
Һəқiқəttə һəm durusluқta qiқiriloɣandur.
9 U Өz həlқigə nijatliқ əwətti;
Өz əһdisini əmr қilip mənggügə bekitti;
Muқəddəs һəm sürlüktur Uning nami.
10 Pərwərdigardin қorқux danaliқning baxlinixidur;
Uning һəkümlirini tutқanlarning һəmmisi yorutuloɣan adəmlərdur;
Uning mədһiyisi mənggü turidu.

112

112-küy •••• Hudadin əyminidioɣan kixi •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 Һəmdusana!
Pərwərdigardin əyminidioɣan,
Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!□ ■
2 Uning nəsli zeminda turup küq-қudrətlik bolidu;
Duruslarning dəwri bəhtlik bolidu.
3 Uning өyidə dələt һəm bayliқlar bolidu;

□ **110:7 «U yolda eriқtin su iqidu; u xunga kixining bexini yəligüqi bolidu»** — bu sirliқ gəp bəlkim Məsiһning kiqik peil ikənlikini, һəmdə əziningmu kiqik peil məminlərgə təsəlli beridioɣanliқini kərsitidu. **«U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu»** — baxқa birhil tərjimisi: «Xunga u (əz) bexini kətüridu». □ **111:1 «Һəmdusana! Kəngli duruslarning məxripidə, һəm jamaəttə turup...»** — bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraқ ibraniy tilini tərjimə қilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbəlik» nushini kərsitəlmiduқ. □ **112:1 «Һəmdusana! Pərwərdigardin əyminidioɣan, Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!...»** — bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraқ ibraniy tilini tərjimə қilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbə tərtipilik» nushini kərsitəlmiduқ. ■ **112:1** Zəb. 1:1, 2

Ḥəkḳaniyliḳi mənggügə turidu.
4 Ḳarangoɣuluḳta turoɣan durus adəmgə nur pəyda bolidu;
U xəpḳətlik, rəḥimdil ḥəm ḥəkḳaniydur.
5 Həyrhaḥ, ətnə berip turidioɣan adəmning bəhti bolidu;
U өz ixlirini adilliḳ bilən yürgüzidu.□
6 Bərḥək, u əbədiy təwritilməydu;
Ḥəkḳaniy adəm mənggügə əslinidu.
7 U xum həwərdin ḳorḳmaydu;
Uning kəngli toḳ ḥalda, Pərwərdigaroɣa tayanoɣan.
8 Dili məḥkəm ḳilinoɣan, u ḳorḳmaydu;
Ahirida u rəḳiblirining məoɣlubiyitini kəridu.
9 U өziningkini mərdlərqə tarḳatḳan,
Yoḳsullaroɣa beridu;
Uning ḥəkḳaniyliḳi mənggügə turidu;
Uning münggüzi izzət-xəḥrət bilən kətürülidu.
10 Rəzil adəm buni kərüp qidimaydu,
Qixlirini oɣujurlitidu, u erip ketidu;
Rəzillərning arzu-ḥəwisi yoḳitilidu.

113

113-küy •••• Huda xəpḳitini kərsitix üqün Өzini təwən tutidu

1 Ḥəmdusana!
Mədḥiyiləŋlar, i Pərwərdigarning ḳulliri,
Pərwərdigarning namini mədḥiyiləŋlar!
2 Ḥazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə,
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturulsun!■
3 Kün qiḳardin kün pataroɣa,
Pərwərdigarning nami mədḥiyilinixkə layiḳtur!■
4 Pərwərdigar əllərdin yuḳiri kətürüldi;
Xan-xəripi ərxlərdin yuḳiridur.
5 Kimmu Pərwərdigar Hudayimizoɣa təŋ bolalisun —
Өz makani yuḳirida bolsimu,
6 Asmanlaroɣa ḥəm yərgə ḳarax üqün,
Өzini təwən ḳiloɣuqioɣa?
7 Namrat kixini U topa-qangdin kətüridu;
Ḳioɣliḳtin yoḳsulni yuḳirilitidu;■
8 Uni esilzadilər ḳatarioɣa,
Yəni Өz həlḳining esilzadiliri arisioɣa olturoɣuzidu;
9 U tuoɣmas ayalni өygə orunlaxturup,
Uni ooɣullarning huxal anisi ḳilidu.
Ḥəmdusana!

□ **112:5** **«U өz ixlirini adilliḳ bilən yürgüzidu»** — baxḳa ikki hil tərjimisi bar: — «U өz adilliḳi bilən өz ixlirini yürüxtüridu» yaki «Dəwada bolsa ḥəküm uning təripidə bolidu». Mumkinqiliki barki, yazoɣuqi bu üq mənining ḥəmmisini kəzdə tutḳan. ■ **113:2** Dan. 2:20 ■ **113:3** Mal. 1:11 ■ **113:7** 1Sam. 2:8; Zəb. 107:41

114

114-küy •••• Hudaning Israil həlқining Misirdin qiқixida ularoɳa namayan қiloɳan uluoɳluқi

1 Israil Misirdin,
Yaқup jəməti yat tilliқ əllərdin qiққanda, ■
2 Xu qaoɳda Yəhuda *Hudaning* muқəddəs jayi,
Israil uning səltiniti boldi,
3 Dengiz buni kərüp bədər қaqti,
Iordan dəryasi kəynigə yandi;
4 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlidi.
5 Əy dengiz, sən nemə boldung, қaqқili?
Iordan dəryasi, yolungdin yanoɳili?
6 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlioɳili?
7 I yər yüzi, Rəbning jamalidin,
Yaқupning Hudasining jamalidin təwrən;
8 U қoram taxni kəlqəkkə,
Qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu.□ ■

115

115-küy •••• Butlaroɳa qoқunoɳanlar ҳəm Hudaoɳa ibadət қiloɳanlar

1 Bizgə əməs, i Pərwərdigar, bizgə əməs —
Өzgərməs muҳəbbiting üqün, ҳəқiқət-sadaқiting üqün,
Өz namingoɳa xan-xərəp kəltürgəysən.
2 Əllər nemixқa «Ularning Hudasi қəyərdə?» dəp *mazaқ* қilixidu?
3 Biraқ Hudayimiz bolsa ərxlərdidur;
Nemini halisa, U xuni қiloɳandur.
4 Ularning butliri bolsa pəқət kümüx-altundin ibarət,
Insanning қolliri yasioɳinidur, halas.
5 Ularning aoɳzi bar, biraқ səzliyəlməydu;
Kəzliri bar, kərməydu;■
6 Қulaқliri bar, anglimaydu,
Burni bar, puriyalmaydu;
7 Қolliri bar, siliyalmaydu;
Putliri bar, mangalmaydu;
Kaniyidin ҳeqbir sada qiқarmaydu.
8 Ularni yasioɳanlar ularoɳa ohxaxtur,
Ularoɳa tayanoɳanlarmu xundaқtur.
9 I Israil, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqinglar ҳəm қalқininglardur.
10 I Ҳarun jəməti, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur.□

■ **114:1** Mis. 13:3 □ **114:8** **«U қoram taxni kəlqəkkə, qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu»** — «qaқmaқ texi» taxlar iqidə əng қattiқ tax ҳesablinidu. «Қan.» 8:15ni kərüng. ■ **114:8** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **115:5** Қan. 4:28; Yər. 10:3, 4, 5, 9-16 □ **115:10** **«U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur»** — ibraniy tilida «U ularoɳa yardəm қiloɳuqi ҳəm ularning қalқininglardur» deyilidu. 10-11-ayətlərdimu xundaқ.

11 Pərdərdigardin əyminidiɵanlar, Pərwərdigarɵa tayininglar;
U silərgə yardəm ķiloɳuqi ɦəm ķalķininglardur.
12 Pərwərdigar bizni əsləp kəldi;
U bəht ata ķilidu;
U Israil jəmətigə bəht ata ķilidu;
U Ɦarun jəmətigə bəht ata ķilidu;
13 Pərwərdigardin əyminidiɵanlarɵa,
Qongliri ɦəm kiqiklirigimu bəht ata ķilidu.
14 Pərwərdigar silərgə ķoxlap beridu,
Silərgə ɦəm pərzəntliringlarɵa;
15 Silərgə Pərwərdigar təripidin bəht ata ķilinɵan,
Asman-zeminni Yaratķuqidin bərikətləngən!
16 Asmanlar bolsa Pərwərdigarning asmanliridur;
Birak zeminni bolsa insan balilirioɳa tapxuroɳandur.
17 Ɵlüklər Yaɦni mədɦiyiliyəlməydu,
Süküt diyarioɳa qüxüp kətkənlərmu xundak;
18 Birak bizlər ɦazirdin baxlap Yaɦķa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədɦiyə ķayturimiz!
Ɦəmdusana!

116

116-küy •••• Hudaning iltipatioɳa guwaɦlik berix

1 Mən Pərwərdigarni səyimən,
Qünki U mening awazimni, yelinixlirimni angliɵan.
2 Qünki U ķuliķini manga saldi,
Xunga mən barlik künlirimdə Uningɵa iltija ķilip qaķirimən.
3 Ɵlüm asarətliri meni qirmiwaldi;
Təɦtisaraning dərdliri meni tutuwaldi;
Mən pexkəllikkə yoluķtum, ələm tarttim;■
4 Xuning bilən mən Pərwərdigarning namioɳa tohtimay nida ķildim: —
«Səndin ɵtünimən, i Pərwərdigar,
Jenimni ķutuldurɵaysən!
5 Xəpķətliktur Pərwərdigar, ɦəķķaniydur;
Hudayimiz rəɦimdildur.
6 Pərwərdigar nadanni saķlaydu;
Mən harab əɦwaloɳa qüxürüldum, U meni ķutķuzdi.
7 Ɦəy jenim, ķaytidin hatirjəm bol;
Qünki Pərwərdigar sehiylik, meɦribanlik kərsətti;■
8 Qünki Sən jenimni ɵlümdin, kəzlirimni yaxlardin,
Ayaɵlirimni putlixixtin ķutķuzɵansən.
9 Mən Pərwərdigar aldida tiriklərning zeminida mangimən;
10 Ixənginim üqün mundak səz ķiloɳanmən: —
«Mən ķattik har ķilinɵanmən».□ ■
11 Jiddiyləxkinimdin: — «adəmlərning ɦəmmisi yaloɳanqi!» — Degənmən.■
12 Manga kərsətkən barlik yahxiliklirini mən nemə bilən Pərwərdigarɵa ķayturimən?

■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zəb. 13:6 □ **116:10** **«Ixənginim üqün səz ķiloɳanmən»** — (yaki «Ixəndim, xunga səz ķildim…») — buning mənisi, bəlkim, mening Hudaɵa dərdimni tɵküxüm ɦərgiz bikarɵa kətməydu, deməkqi («2Kor.» 4:13nimu kərüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4

13 — Nijatlik ḳədəḥini ḳolumoɣa alimən,
Wə Pərwərdigarning namini qaḳirip iltija ḳilimən;
14 Mən ḳiloɣan ḳəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ḳilimən;
Bərḥək, Uning barlik həlḳi aldida ularni ada ḳilimən.
15 Pərwərdigarning nəzaridə,
Өz məmin bəndilirining ölümi ḳimmətlik ixtur!
16 Aḥ Pərwərdigar, mən bərḥək Sening ḳulungdurmən;
Mən Sening ḳulungdurmən, dedikingning ooɣli ikənmən;
Sən mening asarətlirimni yəxkənsən;
17 Mən Sanga təxəkkür ḳurbanlikḳlirini sunimən,
Pərwərdigarning namini qaḳirip iltija ḳilimən;□
18 Mən ḳiloɣan ḳəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ḳilimən;
Bərḥək, Uning barlik həlḳi aldida ularni ada ḳilimən;
19 Pərwərdigarning өyining ḥoylilirida,
Sening otturungda turup, i Yerusalem,
Ḳəsəmlirimni ada ḳilimən!
Ḥəmdusana!

117

117-küy •••• Hudaning pütkül dunyaoɣa boloɣan muḥəbbiti

1 Pərwərdigarni mədḥiyiləŋlar, barlik əllər;
Ḥəmmə həlḳlər, Uni mahtanglar!■
2 Qünki bizgə baoɣlioɣan өzgərməs muḥəbbiti oɣəlibiliktur;
Ḥəm Pərwərdigarning ḥəḳiḳət-sadaḳiti mənggülüktur!
Ḥəmdusana!

118

118-küy •••• «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar, qünki U meḥribandur;
Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur!
2 Israil: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
3 Ḥarun jəməti: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
4 Pərwərdigardin ḳorḳidioɣanlar: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
5 Ḳistaḳta ḳelip Yaḥoɣa nida ḳildim;
Yaḥ jawab berip, meni kəngri-azadiliktə turoɣuzdi.
6 Pərwərdigar mən tərəptidur, mən ḳorḳmaymən;
Insan meni nemə ḳilalisun?■
7 Pərwərdigar manga yardəm ḳiloɣuqilar arisida bolup, mening təripimdidur;
Өqmənlirimning məoɣlubiyitini kərimən.
8 Pərwərdigarni baxpanaḥim ḳilix,
Insanoɣa tayinixtin əwzəldur;■
9 Pərwərdigarni baxpanaḥim ḳilix,
Əmirlərgə tayinixtin əwzəldur.

□ **116:17** **«Mən Sanga təxəkkür ḳurbanlikḳlirini sunimən»** — «təxəkkür ḳurbanliḳi» Musa pəyoɣəmbər arḳilik bekitilgən yənə birhil ḳurbanlik («Law.» 7-babni kərüng). ■ **117:1** Rim. 15:11 ■ **118:6** Rim. 8:31 ■ **118:8** Zəb. 62:8, 9; 146:3; Yər. 17:5, 7

10 Barlik əllər meni korxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən ularni halak kilimən;□ ■
11 Ular meni korxiwaldi; bərhək, korxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən mən ularni halak kilimən;
12 Ular hərilərdək meni korxiwaldi;
Ular yekiloqan yantak otidək tezla əqürülidu;
Qünki Pərwərdigarning nami bilən mən ularni halak kilimən.
13 Sən *düxmən* meni zərb bilən ittərding,
Yikiloqili tas kaldim;
Birak Pərwərdigar manga yardəmdə boldi.
14 Küqüm wə nahxam bolsa Yahdur;
U mening nijatlikim boldi!
15 Həkkaniylarning qedirlirida xadlik wə nijatlikning təntəniliri yangritilmakta;
Pərwərdigarning ong koli zəpər kuqmakta!
16 Pərwərdigarning ong koli egiz kətürülgən!
Pərwərdigarning ong koli zəpər kuqmakta!■
17 Mən əlməymən, bəlki yaxaymən,
Yahning kiloqanlirini jakarlaymən.
18 Pərwərdigar manga kattik tərbiyə bərgən bolsimu,
Birak U meni əlümgə tapxurmidi.
19 Həkkaniyət dərwazilirini manga eqip beringlar;
Mən kirimən, Yahni mədhiyiləymən.■
20 Bu Pərwərdigarning dərwazisidur;
Həkkaniylar buningdin kiridu!
21 Mən sanga təxəkkür eytimən;
Qünki Sən manga jawab kayturdung,
Həm mening nijatlikim boldung.
22 Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
23 Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət boldi.■
24 Bu Pərwərdigar yaratkan kündur;
Biz uningda xadlinip hursən bolimiz.
25 Kutkuzoqaysən, i Pərwərdigar, Səndin ətünimən;
Səndin ətünimən, bizni yaxnatkaysən!□ ■
26 Pərwərdigarning namida Kəlgüqigə mubarək bolsun!
Biz Pərwərdigarning əyidə turup sanga «Mubarək!» dəp towliduk.
27 Pərwərdigar Təngridur;
U üstimizgə nur bərgən;
Heytlik kurbanlikni tanilar bilən baoqlanglar,
— Kurbangahning münggüzlirigə ilip baoqlanglar.□

□ **118:10 «Barlik əllər meni korxiwaldi; birak Pərwərdigarning nami bilən ularni halak kilimən;...»** — bu küydiki 10-29-ayətlər kimni kərsətkənlikini okurmənlər Injil, «Matta», «Markus» həm «Luka» kismiliridiki ahirki nəqqə bablardin kərələydu. ■ **118:10** Zəb. 18:43, 47, 48; Yəx. 11:1-10; Rim. 15:12 ■ **118:16** Luka 1:51 ■ **118:19** Yəx. 26:2 □ **118:22 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Mat.» 20:42ni kərüng. ■ **118:22** Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luka 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Əf. 2:20; 1Pet. 2:4, 7 ■ **118:23** Yəx. 29:14 □ **118:25 «Kutkuzoqaysən, i Pərwərdigar!»** — ibraniy tilida «Hoxanna!» degən səz. «Mat.», 21:9ni kərüng. ■ **118:25** Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yh. 12:13 □ **118:27 «Heytlik kurbanlikni tanilar bilən baoqlanglar, — kurbangahning münggüzlirigə ilip baoqlanglar»** — mukəddəs ibadəthanidiki kurbangahning tət bürjikining hərbirigə bir «münggüz» (ilmək) bekitilgən. «Mukəddəs qedir»ni kərsitidioqan shemilarni kərüng.

28 Sən mening Ilaḩimdursən,
Mən Sanga təxəkkür eytimən;
Mening Hudayim, mən Seni uluoɣlaymən.
29 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar;
Qünki U meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti mənggüdur!

119

119-küy •••• Hudaning səz-kalami gəḩərdur! •••• «Elipbə tərtipilik» küy — 1-ayəttiki izaḩatni kərüng

1 |□| (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar,
Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!□ ■
2 Uning agaḩ-guwaḩlirini tutḳanlar,
Uni qin ḳəlbi bilən izdigənlər,
3 Ḩeqbir ḩəḳsizliḳni ḳilmioɣanlar bəhtliktur!
Ular uning yollirida mangidu.
4 Kərsətmiliringgə əstayidil əməl ḳiliximiz üqün,
Өzüng ularni bekitkənsən.
5 Aḩ, yollirimning yənilixi bəlgilimiliringgə əməl ḳilixḳa bekitilgəy!
6 Xuning bilən barliḳ əmr-pərmanliringni ətiwarlisam,
Mən yərgə ḳarap ḳalmaymən.
7 Sening ḩəḳḳaniy ḩəkümliringni өginip,
Durus kəngüldin Sanga təxəkkür eytimən.
8 Mən bəlgilimiliringni qoḳum tutimən;
Meni pütünləy taxliwətmigəysən!
9 |□| (Bət) Yax bir yigit ḳandaḳ ḳilip өz yolini pak tutalaydu?
Sening səz-kalamingni anglap əməl ḳilix bilənla.
10 Pütün ḳəlbim bilən mən Seni izdidim;
Meni əmrliringdin adaxturmioɣaysən;
11 Gunaḩ ḳilip Sanga ḳarxi qiḳmasliḳim üqün,
Səzüngni kənglümgə məḩkəm püküwaldim.
12 Mubarəkdursən Pərwərdigar,
Manga Өz bəlgilimiliringni өgətkəysən.
13 Ləwlirim bilən mən bayan ḳilimən,
Aoɣzingdiki barliḳ ḩəkümliringni.
14 Türlük bayliḳlardin xadlanoɣandək,
Agaḩ-guwaḩliḳliringoɣa əgəxkən yolda xadlandim.
15 Mən kərsətmiliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Izliringoɣa ḳarap oylinimən.
16 Bəlgilimiliringni hursənlik dəp bilimən;

□ **119:1** **« ℵ (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar, Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — bu 119-küy «elipbə tərtipilik» küy. Ḩər səkkiz ayət bir guruppa bolidu. Ḩərbir guruppidiki səkkiz ayət ohxax ḩərb bilən baxlinidu, ḩərbir guruppa (jəmiy 22 guruppa) ibraniy tilining elipbəlik tərtipi boyiqə yengi bir ḩərp bilən baxlinidu. **«Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — «Təwrat» (toraḩ) degən səz ibraniy tili bolup, əslidə «yolyoruḳ», «tərbiyə» degən mənidə, bu yərdə: «ḳanun», «təlim», «Huda bərgən barliḳ kitablar» degən omumiy mənidə ixlitilidu. Adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix» «Misirdin qiḳix» «Lawiyliḳlar» «Qəl-bayawandiki səpər» ḩəm «Ḳanun xərḩi» degən aldinḳi bəx ḳisimni kərsitidu. ■ **119:1** Zəb. 1:1

Səz-kalamingni untumaymən.
17 |□| (Giməl) Ḳulungoɣa meḫribanliḳni kərsətkəysən, xuning bilən mən yaxaymən,
Kalamingoɣa boysunimən.■
18 Təwrat-ḳanunungdin karamət sirlarni kərüxüm üqün,
Kəzlirimni aqḳaysən!
19 Mən bu dunyada musapirmən;
Əmrliringni məndin yoxurmioɣaysən.■
20 Ḫəkümliringgə ḫərḳaqan intizar bolup,
Yürikim ezilip ketəy dəp ḳaldi.
21 Sən lənətkə buyruloɣan təkəbburlaroɣa tənbiḫ berisən,
Ular əmrliringdin adixip ketidu.
22 Məndin aḫanət ḫəm məshirini yiraḳḳa kətküzgəysən;
Qünki agaḫ-guwaḫliḳliringni tutimən.
23 Əmirlər olturup yaman gepimni ḳilixmaḳta;
Sening ḳulung bolsa bəlgilimiliring üstidə seoɣinip oylaydu.
24 Sening agaḫ-guwaḫliḳliring mening hursənlikim,
Mening məsliḫətqilirimdur.■
25 |□| (Dalət) Mening jenim tupraḳḳa yepixḳan;
Səz-kalaming boyiqə meni yengilanduroɣaysən.
26 Өz yollirimni aldingda oquḳ bayan ḳildim,
Sən manga jawab bərding;
Manga bəlgilimiliringni өgətkəysən.■
27 Meni kərsətmiliringning yolini qüxinidioɣan ḳiloɣaysən,
Andin mən karamətliring üstidə seoɣinip oylinimən.
28 Jenim ḳayoɣu bilən erip ketidu;
Səz-kalaming boyiqə meni küqləndürgəysən.
29 Məndin aldamqi yolni neri ḳiloɣaysən;
Xəpḳət ḳilip manga Təwrat-ḳanunungni beoɣixlioɣaysən;
30 Mən ḫəḳiḳət-sadaḳət yolini talliwaldim;
Ḫəkümliringni aldimda ḳoydum.
31 Agaḫ-guwaḫliringni qing tutimən;
Pərwərdigar, meni uyatḳa ḳaldurmioɣaysən.
32 Sən mening ḳəlbimni kəng-azadə ḳilixing bilən,
Əmrliring yolioɣa əgixip yügürimən.
33 |□| (He) I Pərwərdigar, bəlgilimiliringning yolini manga ayan ḳiloɣaysən;
Mən uni ahiroɣiqə tutimən.
34 Meni yorutḳaysən, mən Təwrat-ḳanunungni tutimən,
Xundaḳla pütün ḳəlbim bilən uningoɣa əməl ḳilimən.
35 Meni əmrliringning yolida mangidioɣan ḳiloɣaysən;
Qünki ularni hursənlik dəp bilimən.
36 Mening ḳəlbimni xəhsiy mənpəətkə əməs,
Bəlki agaḫ-guwaḫliḳliringoɣa mayil ḳiloɣaysən.
37 Kəzlirimni sahtini kərüxtin yanduroɣaysən;
Meni yolungda janlanduroɣaysən;
38 Sən ḳulungoɣa boloɣan wədəngni əməlgə axuroɣaysən;
Xuning bilən həḳlər Səndin əyminidu.□

■ **119:17** Zəb. 103:2; 116:7 ■ **119:19** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zəb. 39:12; Ibr. 11:13 ■ **119:24** Zəb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ **119:26** Zəb. 25:4; 27:11; 86:11 □ **119:38 «Sən ḳulungoɣa boloɣan wədəngni əməlgə axuroɣaysən; Xuning bilən həḳlər Səndin əyminidu» —** baxḳa birnəqqə tərjimiliri bar, jümlidin: «Sening əyminixinggə berilgən ḳulung üqün wədəngni əməlgə axuroɣaysən».

39 Mən ḳorḳḳan xərməndilikni neri kətküzgəysən;
Qünki Sening ḥəkümliring əladur.
40 Mana, mən kərsətmiliringgə təxna bolup kəldim;
Əz ḥəḳḳaniyitingdə meni janlanduroɣaysən;
41 |□|: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar;
Wədəng boyiqə nijatliḳing yenimoɣa kəlsun;□
42 Xunda məndə meni məshirə ḳiloɣuqioɣa bərgüdək jawab bolidu;
Qünki səzünggə tayinimən.
43 Wə aoɣzimdin ḥəḳiḳətning səzini elip taxlimioɣaysən;
Qünki ḥəkümliringgə ümid baoɣlidim;
44 Xunda mən Sening Təwrat-ḳanunungni ḥər ḳaqan tutimən,
Bərḥək, əbədil'əbədgiqə tutimən;
45 Xunda mən azadiliktə mangimən;
Qünki kərsətmiliringni izdidim.
46 Xunda mən padixaḥlar aldida agaḥ-guwaḥliḳliring tooɣruluḳ səzləymən,
Bu ixlarda mən yərgə ḳarap ḳalmaymən.
47 Wə əmrliringni hursənlik dəp bilimən,
Qünki ularni səyüp kəldim;
48 Mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup intilimən,
Wə bəlgilimiliring üstidə seoɣinip oylinimən.□
49 |□| (Zain) Sən ḳulungoɣa bərgən səzüngni,
Yəni manga ümid beoɣixlioɣan kalamingni əsligəysən.
50 U bolsa dərdimgə boloɣan təsəllidur;
Qünki səz-wədəng meni janlandurdi.
51 Təkəbburlar əxəddiy ḥaḳarətligini bilən,
Lekin Təwrat-ḳanunungdin ḥeq qətnimidim.
52 Ḳədimdə bekitilgən ḥəkümliringni yadimoɣa kəltürdüm, i Pərwərdigar,
Xundaḳ ḳilip əzümgə təsəlli bərdim.
53 Təwrat-ḳanunungni taxliwətkən rəzillər wəjidin,
Otluḳ oɣəzəp məndə ḳaynap taxti.
54 Musapir bolup turoɣan jayimda,
Kərsətmiliring mening nahxilirim boldi.
55 Keqidə, i Pərwərdigar, namingni əsləp yürdum,
Təwrat-ḳanunungni tutup kəldim.■
56 Mən buningoɣa nesip boldum,
Qünki mən kərsətmiliringkə itaət ḳilip kəldim.
57 |□| (Hət) Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar;
«Sening səz-kalamingni tutay» — dedim.□
58 Mən pütün ḳəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim;
Wədəng boyiqə manga xapaət kərsətkəysən.□
59 Mən yolliring üstidə oylandim,
Ayaoɣlirimni agaḥ-guwaḥliḳliringoɣa ḳaritip buridim.
60 Mən aldiridim, ḥeq keqikmidim,

□ **119:41 « ו: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar....»** — muxu səkkiz ayət (41-48-ayət) ḥəmmisi ibraniy tilida: «waw» bilən baxlinidu; uyoɣur tilidiki «wə» muxu «waw»din (ərəb tilining wasitisi bilən) kəlgən. □ **119:48 «mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup intilimən»** — yaki «mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup kətürimən». ■ **119:55** Zəb. 16:7; 42:8 □ **119:57 «Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar; «Sening səz-kalamingni tutay» — dedim»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Mening nesiwəm, i Pərwərdigar, Sening səz-kalamingni tutuxtin ibarəttur, — dedim». □ **119:58 «Mən pütün ḳəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim»** — yaki «Mən pütün ḳəlbim bilən iltipatingoɣa intilip yelindim».

Sening əmrliringgə əməl qilixqa.
61 Rəzillərning asarətliri meni qirmiwalƣini bilən,
Mən Təwrat-qanunungni ḥeq untumidim.
62 Ḥəkqaniy ḥökümliring üqün,
Tün keqidə təxəkkür eytqili qopimən.
63 Mən Səndin qorqidiƣanlarning,
Kərsətmiliringgə əgəxkənlərning ḥəmmisining ülpitidurmən.
64 Jaḥan, i Pərwərdigar, Sening əzgərməs muḥəbbiting bilən toldi;
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
65 |□| (Tət) Səz-kalaming boyiqə, i Pərwərdigar,
Əz qulungƣa meḥribanliqni kərsitip kəlgənsən.
66 Manga obdan pərq etixni wə bilimni əgətkəysən;
Qünki mən əmrliringgə ixəndim.
67 Mən azabqa uqraxtin burun yoldin azƣan,
Biraq ḥazir səzüngni tutimən.
68 Sən meḥribandursən, meḥribanliq qilisən,
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
69 Təkəbburlar manga qara qaplaxti;
Biraq kərsətmiliringgə pütün qəlbim bilən itaət qilimən.
70 Ularning qəlbi tuymas bolup kətti;
Biraq mən bolsam Təwrat-qanunungni hursənlik dəp bilimən.□
71 Azabqa uqriƣinim yahxi boldi,
Xuning bilən bəlgilimiliringni əgəndim.
72 Mən üqün aƣzingdiki qanun-təlim,
Minglioƣan altun-kümüx tənggidin əwzəldur.■
73 |□| (Yod) Sening qolliring meni yasioƣan, meni mustəḥkəmlidi;
Meni yorutqaysən, əmrliringni əginimən.■
74 Səndin əyminidioƣanlar meni kərüp xadlinidu;
Qünki mən səz-kalamingƣa ümid baoƣlap kəldim.
75 I Pərwərdigar, Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniy ikənlikini,
Wapadarliqingdin meni azabqa saloƣiningni bilimən.□
76 Aḥ, qulungƣa bərgən wədəng boyiqə,
Əzgərməs muḥəbbiting təsəlliyim bolsun.
77 Mening yaxixim üqün,
Rəḥimdilliqliring yenimƣa kəlsun;
Qünki Təwrat-qanunung mening hursənlikimdur.
78 Təkəbburlar hijalättə qalsun;
Qünki ular manga yaloƣanqiliq bilən tətürlük qiloƣan;
Mən bolsam, kərsətmiliring üstidə seoƣinip oylinimən.
79 Səndin əyminidioƣanlar mən tərəpkə burulup kəlsun;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilgənlərmu xundaq bolsun.
80 Kənglüm bəlgilimiliringdə mukəmməl bolsun;
Xuning bilən yərgə qarap qalmaymən.
81 |□| (Kaf) Jenim nijatliqingƣa təlmürüp ḥalidin ketəy dəwatidu;
Mən səz-kalamingƣa ümid baoƣlidim.
82 Kəzüm səz-wədənggə təlmürüp tügixəy dedi,

□ **119:70** **«Ularning qəlbi tuymas bolup kətti»** — degən səz ibraniy tilida «Ularning qəlbi maylik bolup kətti» dəp elinoƣan. ■ **119:72** Zəb. 19:10 ■ **119:73** Ayup 10:9; Zəb. 139:13-16 □ **119:75** **«Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniy ikənlikini ... bilimən»** — ibraniy tilida «Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniylikqtur ... dəp bilimən».

«Sən qaqanmu manga təsəlli berərsən» — dəp.
83 Qünki mən islinip qurup kətkən tulumdək boldum,
Birақ bəlgilimiliringni untumaymən.
84 Qulungning künliri qanqə bolidu?
Manga ziyankəxlik qiloɣanlarni qaqan jazalaysən?
85 Təkəbburlar manga orilarni koliɣan;
Bu ixlar Təwratingoɣa muhaliptur;
86 Sening barliқ əmrliring ixənqliktur;
Ular yolsizliқ bilən meni qistimaқta;
Manga yardəm qiloɣaysən!
87 Ular meni yər yüzidin yoқatқili qil qaldi;
Birақ mən bolsam, kərsətmiliringdin waz kəqmidim.
88 Өzgərməs muһəbbiting boyiqə meni janlanduroɣaysən,
Wə aoɣzingdiki agaһ-guwaһliқliringni tutimən.
89 |ל| (Laməd) Mənggügə, i Pərwərdigar,
Səz-kalaming ərxlərdə bekitilgəndur.
90 Sening sadaқiting dəwrdin-dəwrgiqidur;
Sən yər-zeminni muқim bekitkənsən, u məwjut bolup turidu.■
91 Sening һəküm-қanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu;
Qünki barliқ məwjudatlar Sening hizmitingdidur.□
92 Sening Təwrat-қanunung hursənlikim bolmiɣan bolsa,
Azabimda yoқap ketər idim.
93 Mən Sening kərsətmiliringni һərgiz untumaymən;
Qünki muxular arқiliқ manga һayatliқ bərding;
94 Mən Seningkidurmən, meni қutқuzoɣaysən;
Qünki mən kərsətmiliringni izdəp kəldim.
95 Rəzillər meni һalak қilixni kütməktə;
Birақ mən agaһ-guwaһliringni kənglümdə tutup oylaymən.
96 Mən һəmmə mukəmməllikning qeki bar dəp bilip yəttim;
Birақ Sening əmr-kalaming qəksiz kəngdur!
97 |מ| (Məm) Aһ, mening Təwrat-қanunungoɣa boloɣan muһəbbitim nəқədər qongқurdur!
Kün boyi u mening seoɣinip oylaydioɣinimdur.
98 Əmrliring һərdaim mən bilən billə turoɣaqқa,
Meni düxmənlirimdin dana қilidu;
99 Barliқ ustazlirimdin kəp yorutuloɣanmən,
Qünki agaһ-guwaһliring seoɣinixim dur.
100 Mən қerilardin kəprək qüxinimən,
Qünki kərsətmiliringgə itaət қilip kəldim.
101 Səz-kalamingoɣa əməl қilixim üqün,
Ayaoɣlirimni һəmmə yaman yoldin tarttim.□
102 Һəkümliringdin һeq qiқmidim;
Qünki manga өgətkən Sən өzüngdursən.
103 Səzliring tilimoɣa xunqə xerin tetiydu!
Aoɣzimda һəsəldin tatliқtur!■
104 Kərsətmiliringdin mən yorutuldum;

■ **119:90** Top. 1:4 □ **119:91 «Sening һəküm-қanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu» —** «bular» bolsa 89-ayəttə tiloɣa elinoɣan Hudaning səz-kalami wə 90-ayəttə tiloɣa elinoɣan yər-zemin bolsa kerək. □ **119:101 «Ayaoɣlirimni һəmmə yaman yoldin tarttim» —** «tarttim» — ibraniy tilida «baoɣlidim» yaki «qüxəklidim». ■ **119:103** Zəb. 19:10; Pənd. 8:11

Xunga barliq sahta yolni əq kərimən.
105 |□| (Nun) Səz-kalaming ayioƣim aldidiki qiraoƣ,
Yolumoƣa nurdur.
106 Qəsəm iqtim, əməl qilimənki,
Mən ḥəkqaniy ḥəkümliringni tutimən.■
107 Zor azab-oqubətlərni qəktim, i Pərwərdigar;
Səz-kalaming boyiqə meni janlanduroƣaysən.
108 Qobul qiloƣaysən, i Pərwərdigar, aoƣzimdiki halis qurbanliqlarni,
Manga ḥəkümliringni əgətkəysən.□
109 Jenimni aliqinimda daim elip yürimən,
Biraq Təwrat-qanunungni pəqət untumaymən.
110 Rəzillər mən üqün qiltaq qurdi;
Biraq kərsətmiliringdin adaxmidim.
111 Agaḥ-guwaḥliqliringni miras qilip mənggügə qobul qildim;
Qünki ular kənglümning xadliqidur.
112 Mən kənglümni bəlgilimiliringgə mənggügə *əməl qilixqa*,
Yəni ahiroƣiqə əməl qilixqa mayil qildim.
113 |□| (Saməq(Ala kəngüllərni əq kərüp kəldim;
Səyginim bolsa, Təwrat-qanunungdur.□
114 Sən mening dalda jayim, mening qalqanimdursən;
Səz-kalamingoƣa ümid baoƣlidim.
115 Mən Hudayimning əmrlirigə əməl qilixim üqün,
Məndin neri bolunglar, i rəzillik qiloƣuqilar!
116 Yaxixim üqün,
Wədəng boyiqə meni yəligəysən;
Ümidimning aldida meni yərgə qaratmioƣaysən.
117 Meni qollap quwwətligəysən, xunda mən aman-esən yürimən;
Wə bəlgilimiliringni ḥərdaim qədirləymən.
118 Bəlgilimiliringdin azoƣanlarning ḥəmmisini nəziringdin saqit qilding;
Qünki ularning aldamqiliqi quruqtur.
119 Sən yər yüzidiki barliq rəzillərni daxqaldək xallap tazilaysən;
Xunga mən agaḥ-guwaḥliqliringni səyimən.
120 Ətlirim Seningdin boloƣan əyminixtin titrəydu;
Ḥəkümliringdin qorqup yürimən.
121 |□| (Ayin) Mən durus ḥəkümlərni wə adalətni yürgüzdum;
Meni əzgüqilərgə taxlap qoymioƣaysən;
122 Əz qulung üqün yahxiliqqa kapalət boloƣaysən;
Təkəbburlaroƣa meni əzgüzmigəysən.
123 Kəzüm nijatliqingoƣa təxna bolup,
Ḥəm ḥəkqaniyiting tooƣruluq wədənggə təlmürüp tügixəy dəp qaldi;
124 Əzgərməs muḥəbbiting bilən qulungoƣa muamilə qiloƣaysən;
Bəlgilimiliringni manga əgətkəysən.
125 Mən Sening qulungdurmən;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilip yetixim üqün meni yorutqaysən.
126 Pərwərdigar ḥərikətkə kelix waqti kəldi!
Qünki ular Təwrat-qanunungni bikar qiliwetidu.
127 Xu səwəbtin əmrliringni altundin artuq səyimən,

■ **119:106** Nəḥ. 10:30 □ **119:108** **«Aoƣzimdiki halis qurbanliqlar»** — «halis qurbanlik» Musa pəyoƣəmbər alaḥidə bəlgiligən birhil qurbanliq idi. Biraq bu yərdə bu ibarə pəqət kəqmə mənidə ixlitilgən. □ **119:113** **«Ala kəngüllər»** — yaki «əstayidil əməslər».

Sap altundin artuқ səyimən;
128 Xunga ҳəmmə ixlarni baxқuridiоқan barliқ kərsətmiliringni tooқra dəp bilimən;
Barliқ sahta yolni өq kərimən.
129 |□| (Pe) Agaҳ-guwaҳliқliring karamәttur;
Xunga jenim ularоқa əgixidu.
130 Səzliringning yeximi nur elip kelidu;
Nadanlarnimu yorutidu.■
131 Aоқzimni eqip ҳasirap kəttim,
Qünki əmrliringgə təxna bolup kəldim.
132 Namingni səygənlərgə boloқan aditing boyiqə,
Jamalingni mən tərəpkə қaritip xəpқət kərsətkəysən.
133 Қədəmlirimni səzüng bilən tooқriliоқaysən;
Üstümgə ҳeq қəbiҳlikni ҳəküm sürgüzmigəysən.
134 Meni insanning zulumidin қutuldurоқaysən,
Xuning bilən Sening kərsətmiliringgə itaət қilimən.
135 Jamalingning nurini қulungning üstigə qaqturоқaysən;
Manga bəlgilimiliringni өgətkəysən.■
136 Kəzlirimdin yax erikliri akidu,
Qünki insanlar Təwrat-қanunungоқa boysunmaydu.
137 |□| (Tsadə(Ҳəkқaniydursən, i Pərwərdigar;
Ҳəkümliring tooқridur.
138 Sən agaҳ-guwaҳliқliringni ҳəkқaniylikta buyruоқan;
Ular tolimu ixənqliktur!
139 Otluқ muҳəbbitim өzümni yoқitidu,
Qünki meni har қiloқuqilar səzliringgə pisənt қilmaydu.
140 Səzüng toluқ sinap ispatlanоқandur;
Xunga қulung uni səyidu.■
141 Mən terikтəkturmən, kəmsitilgənmən,
Birak kərsətmiliringni untumaymən.
142 Sening ҳəkқaniyiting əbədiy bir ҳəkқaniyəttur,
Təwrat-қanunung ҳəқikəttur.
143 Pexkəllik wə azab manga qirmixiwaldi;
Birak əmrliring mening hursənliklirimdur.
144 Sening agaҳ-guwaҳliқliringning ҳəkқaniyliқi əbədiydur;
Yaxioқin dəp, meni yorutқaysən.
145 |□| (Kof) Mən pütün қəlbim bilən Sanga nida қildim, i Pərwərdigar;
Manga jawab bərgəysən;
Mən bəlgilimiliringni tutimən.
146 Mən Sanga nida қilimən;
Meni қutқuzoқaysən; agaҳ-guwaҳliқliringоқa əgiximən.
147 Mən tang atmay ornumdin turup pəryad kətürimən;
Səz-kalamingоқa ümid baoқlidim.■
148 Wədiliring üstidə seoқinip oylinix üqün,
Tündiki jesəklər almaxmay turup kəzüm eqilidu.■
149 Өzgərməs muҳəbbiting boyiqə awazimni angliоқaysən;
I Pərwərdigar, ҳəkümliring boyiqə meni janlanduroқaysən.
150 Қəbiҳ niyətkə əgəxkənlər manga yeқinlaxti,
Ular Təwrat-қanunungdin yiraқtur.

■ **119:130** Zəb. 19:7 ■ **119:135** Zəb. 4:6 ■ **119:140** 2Sam. 22:31; Zəb. 12:6; 18:30; Pənd. 30:5 ■ **119:147** Zəb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ **119:148** Zəb. 57:8; 63:1, 6

151 I Pərwərdigar, Sən manga yeḳin turisən;
Barliḳ əmrliring ḥəḳiḳəttur.
152 Uzundin beri agaḥ-guwaḥliḳliringdin əgəndimki,
Ularni mənggügə inawətlik ḳiloɳansən.
153 |□| (Rəx) Mening har boloɳinimni kərgəysən, meni ḳutuldurоɳaysən;
Qünki Təwrat-ḳanunungni untumidim.
154 Mening dəwayimni sorioɳaysən, ḥəmjəmət bolup meni ḳutḳuzоɳaysən;
Wədəng boyiqə meni janlandurоɳaysən.
155 Nijatliḳ rəzillərdin yiraḳtur;
Qünki ular bəlgilimiliringni izdiməydu.
156 Rəḥimdilliḳliring kəptur, i Pərwərdigar;
Ḥəkümliring boyiqə meni janlandurоɳaysən.
157 Manga ziyankəxlik ḳiloɳuqilar ḥəm meni har ḳiloɳuqilar kəptur;
Biraḳ agaḥ-guwaḥliḳliringdin ḥeq qətnimidim.
158 Mən asiyliḳ ḳiloɳuqilaroɳa ḳarap yirgəndim,
Qünki ular səzüngni tutmaydu.□
159 Sening kərsətmiliringni xunqə səygənlikimni kərgəysən;
Өzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni janlandurоɳaysən, i Pərwərdigar.
160 Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəḳiḳət bolur;
Sening ḥərbir adil ḥəkümüng əbədiydur.□
161 |□| (Xiyn) Əmirlər bikardin-bikar manga ziyankəxlik ḳilidu;
Biraḳ yürikim kalaming aldidila titrəydu.
162 Birsi zor olja tapḳandək,
Wədəngdin huxallinimən.
163 Sahtiliḳtin nəprətlinip yirginimən;
Səyginim Təwrat-ḳanunungdur.
164 Ḥəḳḳaniy ḥəkümliring tüpəylidin,
Kündə yəttə ḳetim Seni mədḥiyiləymən.
165 Təwratingni səygənlərning zor hatirjəmliki bar;
Ḥeq nərsə ularni putliyalmas.
166 Mən nijatliḳingoɳa ümid baoɳlap küttüm, i Pərwərdigar,
Əmrliringgə əməl ḳilip.
167 Jenim agaḥ-guwaḥliḳliringoɳa əgixidu,
Ularni intayin səyimən.
168 Barliḳ yollirim aldingda boloɳaq,
Kərsətmiliring ḥəm agaḥ-guwaḥliḳliringoɳa əgiximən.
169 |□| (Taw) Mening pəryadim aldingoɳa yeḳin kəlsun, i Pərwərdigar;
Kalaming boyiqə meni yorutḳaysən.
170 Yelinixim aldingoɳa kəlsun;
Wədəng boyiqə meni ḳutuldurоɳaysən.
171 Manga bəlgilimiliringni əgitixing üqün,
Ləwlirimdin mədḥiyilər uroɳup qiḳidu.
172 Tilim səzüngni küyləp nahxa eytidu,
Qünki əmrliringning ḥəmmisi ḥəḳḳaniydur.
173 Ḳolung manga yardəmgə təyyar bolsun;
Qünki mən kərsətmiliringni talliwaldim.

□ **119:158 «Mən asiyliḳ ḳiloɳuqilaroɳa ḳarap yirgəndim»** — yaki «Mən asiyliḳ ḳiloɳuqilaroɳa ḳarap azablandim». □ **119:160 «Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəḳiḳət bolur»** — bu naḥayiti muḥim bir jümlə. Toluḳ, ətraplik ḥəḳiḳətni pəḳət Muḳəddəs Kitabtiki bir ayəttinla bilgili bolmaydu, bəlki kəp ayətlərning yioɳindisi arḳilikla («mujəssəmligəndə») andin «toluḳ ḥəḳiḳət» yaki «ḥər tərəplik ḥəḳiḳət» qiḳidu.

174 Mən nijatliqingoɣa təlmürüp təxna bolup kəldim, i Pərwərdigar;
Sening Təwrating mening hursənlikimdur.
175 Jenim yaxisun, u Seni mədhiyiləydu,
Sening ḥəkümliring manga yardəm qilsun.
176 Mən yoldin adaxqan qoydək təmtirəp qaldim;
Qulungni izdigəysən;
Qünki əmrliringni untup qaloɣinim yoq.■

120

120-küy •••• Uruxqaq həlq arisida

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Beximoɣa kün qüxkəndə mən Pərwərdigaroɣa nida qildim;
U manga jawab bərdi.□
2 I Pərwərdigar, jenimni yaloɣan səzləydioɣan ləwlərdin,
Aldamqi tildin qutulduroɣaysən.■
3 Sanga nemə berilidu,
Sanga nemə qoxuluxi kerək,
Əy aldamqi til?
4 — Palwan atqan ətkür oqlar,
Arqa qooɣliri sanga təgsun!■
5 Məxək diyarida musapir bolup yaxioɣinimoɣa,
Kedar qedirliri arisida turoɣinimoɣa ḥalimoɣa way!□
6 Mən tinqliqqa əqlər arisida uzundin buyan turuwatimən;
7 Mən tinqliqpərwərmən;
Birak gəp qilsam, ular uruximizla, dəydu.

121

121-küy •••• Rəb ḥimayə qiloɣuqimdur

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Kəzlirimni taoɣlar tərəpkə kətürüp qaraymən;
Mening yardimim qəyərdin kelur?
2 Mening yardimim Pərwərdigardindur;
Asman-zeminni Yaratquqidindur.
3 U putungni ḥeq teyildurmaydu;

■ **119:176** Yəx. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1** **«Yuqirioɣa qiqix nahxisi»** — bundaq mawzuluq küydin jəmiy 15i bar. Buning mənisi tooɣruluq alimlarning üq hil pikri bar: (1) Yerusalemdiki ikkinqi ibadəthana iqidə ḥoylioɣa qiqidioɣan 15 pələmpəy bar idi; ḥeyt waqitlirida ḥərbir pələmpəydə tohtap bir küy eytiloɣan. (2) Yerusalemoɣa tawab qilix ḥeytioɣa barmaqqi (ibraniy tilida bu «qiqmaqqi» degən səz bilən ipadilinidu) boloɣan yoluqilar bu nahxilarni eytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil imperiyəsidiki sürgünlüktin qutulup qiqip, Yerusalemoɣa qaytip kəlgənliki (ibraniy tilida «qiqqanliqi»)ni təbrikləydioɣan nahxilar idi. Bizningqə üq pikirning ḥəmmisi tooɣra boluxi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zəb. 11:2; 59:7 □ **120:5** **«Məxək diyarida .... Kedar qedirliri arisida...»** — «Məxək» — Israil zeminidin əng qət jay dəp ḥesablanoɣan (bəlkim ḥazirqi muskwa yaki Türkiyə); Kedardikilər bolsa Israilning Ərəb qoxniliri ḥəm rəqibliri idi. Bu yərdə ular bəlkim Hudani etirap qilmaydioɣan ḥərhil əllərni bildüridu.

Seni saqlioɣuqi ḥeq mügdiməydu!
4 Mana, qara, Israilni saqlioɣuqi ḥəm mügdiməydu, ḥəm uhlimaydu!
5 Pərwərdigar sening saqlioɣuqingdur;
Pərwərdigar ong yeningdiki sayiwəndur.
6 Quyax kündüzdə, ay keqidə sanga zərər yətküzməydu;
7 Pərwərdigar barliq yamanliqtin seni saqlaydu;
U jeningni saqlaydu;
8 Pərwərdigar qiqixingni, kirixingni,
Buningdin keyin əbədil'əbədgiqə saqlaydu.

122

122-küy •••• Yerusalemning bəhtidin huxal bolux
1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Ular manga: «Pərwərdigarning əyigə qiqayli» — deginidə,
Xadlandim.
2 Putlirimiz dərwaziliring iqidə turuxqa nesip boldi, i Yerusalem!
3 I Yerusalem, sən jipsilaxturulup rətlik selinoɣan bir xəḥərdursən;
4 Qəbililər u yərgə qiqidu,
Yaḥning qəbililiri qiqidu;
Israiloɣa berilgən kərsətmə boyiqə,
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür eytix üqün qiqidu.□
5 Qünki u yərdə ḥəküm qiqirixqa təhtlər selindi,
Dawutning jəmətidikilərgə təhtlər selindi.
6 Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar;
Seni səygənlər ronaq tapidu.□
7 Istiḥkamliring iqidə aman-hatirjəmlik bolsun,
Ordiliring iqidə awat-aramliq bolsun!
8 Qerindaxlirim ḥəm yar-buradərlirim üqün,
Mən: «Aman-hatirjəmlik iqingdə bolsun» — dəymən.
9 Pərwərdigar Hudayimizning əyi üqün,
Sening ronaq tepixingoɣa intilimən!

123

123-küy •••• Zor harliq astida
1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

I ərxlərdə Turoɣuqisən,
Sanga beximni kətürüp qaraymən;□ ■
2 Mana, qulliringning kəzi əz hojayinining qollirioɣa qandaq qarioɣan bolsa,

□ **122:4 «Qəbililər.. . Israiloɣa berilgən kərsətmə boyiqə… qiqidu»** — bu yolyoruq-kərsətmə Musa pəyoɣəmbər arqiliq berilgənidi. Ḥeyt künliridə (yilda üq qetim) Israil qəbililirining ərkəkliri (qiz-ayallar ihtiyarən) Yerusalemoɣa qiqip ibadət qilixi kerək idi. □ **122:6 «Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar»** — ibraniy tilida: «Yeruxalom»ning «xalom»i üqün dua qilinglar». «Xalom» «tinq-amanliq», «Yeruxalom» bolsa «Tinq-amanliq xəḥər» degən mənidə (ibraniy tilida «xalom», ərəb tilida «salam»). □ **123:1 «Sanga beximni kətürüp qaraymən»** — ibraniy tilida: «Sanga kəzlirimni kətürüp qaraymən». ■ **123:1** Zəb. 115:3

Dedəklərning kəzi əz sahibəsining kollirioŋa kandak karioŋan bolsa,
Bizning kəzimiz Pərwərdigar Hudayimizoŋa xundak karaydu.
Ta bizgə xəpkət kərsətküqə karaydu.
3 Bizgə xəpkət kərgüzgəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə xəpkət kərgüzgəysən;
Qünki biz yətküqə horluk tartkanmiz.
4 Jenimiz oŋojamlarning mazaklirini,
Ŋakawurlarning horlukлirini yətküqə tartkandur.

124

124-küy •••• Kutulux üqün rəhmətlər

1 «Yukirioŋa qikix nahxisi»

Əgər biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
— Ah, Israil xundak desun —
2 Biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
Kixilər bizgə hujumoŋa kozoŋaloŋanda,
3 Ularning oŋəzipi bizgə tutaxkanda,
— Xu qaoŋda ular bizni tirik yutuwetətti;
4 *Xu qaoŋda* sular bizni oŋərk kiliwetətti;
Kəlkün beximizdin ətətti;
5 Dawaloŋuoŋan sular beximizdin ətətti!
6 Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə boloŋay!
Ularning qixlirioŋa ow boluxka bizni koyup bərmidi.
7 Jenimiz tutkuqilarning basmikidin kəqip qikkan kuxtək kaqti;
Basmak sundurulup, biz kaqtuk!■
8 Erixkən yardimimiz Pərwərdigarning namididur,
Asman-zemin Yaratkuqining namididur!■

125

125-küy •••• Hudaning zor himayisi

1 «Yukirioŋa qikix nahxisi»

Pərwərdigaroŋa tayanoŋanlar Zion teoŋidəktur;
Uni təwrətkili bolmaydu,
U mənggülük turidu.
2 Yerusalem! Taoŋlar uning ətrapini oruoŋan,
Ŋəm Pərwərdigar ŋazirdin ta əbədgiqə Əz həlkining ətrapini oraydu.
3 Qünki rəzillərning ŋokuk ŋasisi ŋəkkaniylarning nesiwisini baxkurmaydu;
Bolmisa ŋəkkaniylarmu kollirini kəbiŋlikkə uzartixi mumkin.
4 Pərwərdigar, mehribanlaroŋa mehribanlik kiloŋaysən;
Kəngli duruslaroŋimu xundak bolsun.
5 Birak əgri yollaroŋa burulup kətkənlərni bolsa,
Pərwərdigar ularni kəbiŋlik kiloŋuqilar bilən təng xallaydu.
Israiloŋa aman-hatirjəmlik boloŋay!

■ **124:7** Pənd. 6:5 ■ **124:8** Zəb. 121:2

126

126-küy •••• Sürgün boluxtin azad bolux

1 «Yuķiriоŋa qiķix nahxisi»

Pərwərdigar Ziondin sürgün boloŋanlarni ķayturup kəlgəndə,
Biz qüx kərgəndəkla bolduķ;□
2 Aoŋzimiz külkigə,
Tilimiz xadlinixķa toldi;
Xu tapta əllər arisida ular: —
«Pərwərdigar ularoŋa zor ixlarni ķilip bərdi» — deyixti.■
3 Pərwərdigar dərwəķə biz üqün zor ixlarni ķildi,
Biz bulardin xadlinimiz.
4 Jənubtiki ķuruķ eriķlar *xar-xar sularoŋa* aylanduruloŋandək,
Biz tutķunlarnimu өz ərkimizgə ķayturoŋaysən, i Pərwərdigar;□
5 Kөz yaxlirini eķitip terioŋanlar xadlik bilən orar;
6 Yioŋlap yürüp qaqidioŋan urukni kətürgən kixi,
Bərhək, xadlik-təntənə bilən orioŋan baoŋlirini kətürüp ķaytip kelidu.

127

127-küy •••• Huda bərgən nesiwəni ħeqkim tartiwalalmaydu

1 «Yuķiriоŋa qiķix nahxisi»; Sulayman yazoŋan küy: —

Pərwərdigar Өzi өy salmisa,
Saloŋuqilar bikardin-bikar uningoŋa əjir singdüridu;
Pərwərdigar xəħərni saķlimisa,
Kөzətqilər bikardin-bikar oyoŋaķ turidu.
2 Silərning səħərdə ornunglardin ķopuxunglar,
Kəq boloŋanda yetixinglar,
Japa-muxəkķətni nandək yegininglar bikardin-bikardur;
Qünki U Өz səyginigə uyķuni beridu.□
3 Mana, balilar Pərwərdigardin boloŋan mirastur,
Baliyatķuning mewisi Uning mukapatidur;
4 Yaxlikta tapķan balilar,
Baturning ķolidiki oķlardək bolidu.
5 Oķdeni muxular bilən toloŋan adəm bəhtliktur;
Xəħər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatķinida,
Ular yərgə ķarap ķalmaydu.□

□ **126:1 «Pərwərdigar Ziondin sürgün boloŋanlarni ķayturup kəlgəndə…»** — baxķa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionning əħwalini əsligə ķayturoŋanda…». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4 «Jənubtiki ķuruķ eriķlar xar-xar sularoŋa aylanduruloŋandək…»** — ķattiķ yamoŋur yaoŋoŋandin keyin, Pələstinning jənub təripidiki süyi yoķ eriķ-dəryalar yerim saət iqidila küqlük ħəm hətərlik dawaloŋuoŋan dəryalaroŋa aylandurulidu. **«Biz tutķunlarnimu өz ərkimizgə ķayturoŋaysən, i Pərwərdigar»** — bu ikkinqi «tutķunluķ» nemini bildüridu? Babil imperiyəsigə sürgün boloŋan Yəħudiylar azad bolup Pələstingə ķaytip kəlgəndin keyin, yənə bək eoŋir muxəkķətlər ħəm ziyankəxlikkə uqridi («Nəħəmiya» ħəm «Əzra» ķisimlirini kərüng). «Tutķunluķ» bəlkim kəqmə mənidə bolup, u eoŋir əħwalni kərsitidu. □ **127:2 «Japa-muxəkķətni nandək yegininglar bikardin-bikardur»** — baxķa birhil tərjimisi: «Japa-muxəkķət bilən tapķan nanni yegininglar bikardin-bikardur». **«Qünki U Өz səyginigə uyķuni beridu»** — baxķa birhil tərjimisi: «Qünki U Өz səyginigə uhlioŋan waķtida beridu». □ **127:5 «Xəħər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatķinida»** — «xəħər dərwazisi» halayiķ yioŋin aqidioŋan, jəm bolidioŋan jay idi.

128

128-küy •••• Hudadin əyminidiɣan kixining bəhtliki
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

Pərwərdigardin ķorķidiɣanlar,
Uning yollirida mangidiɣanlarning ḥərbiri bəhtliktur!
2 Qünki sən ɵz ķolungning əjrini yəysən;
Bəhtlik bolisən, ronaķ tapisən;
3 Ayaling bolsa ɵyüng iqidə mewilik üzüm telidək bolidu;
Baliliring dastihaningni qəridəp, zəytun dərəhliridək tizilip olturidu;
4 Mana, Pərwərdigardin ķorķidiɣan kixi xundaķ bəhtni kəridu.
5 Pərwərdigar sanga Zion teɣidin bəht ata ķiloɣay;
Sən ɵmrüng boyiqə Yerusalemning awatliķini kərgəysən;
6 Pərzəntliringning pərzəntlirini kərgəysən;
Israiloɣa aram-tinqliķ boloɣay!

129

129-küy •••• Uzun dawam ķiloɣan japa-muxəķķətni əsləx
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

«Yaxliķimdin tartip ular kəp ķetim meni har ķilip kəldi» —
— Aḥ, Israil ḥazir buni desun —
2 «Ular yaxliķimdin tartip kəp ķetim meni har ķilip kəldi,
Biraķ üstümdin ɣəlibə ķiloɣan əməs.
3 Ķox ḥəydigüqilər dümbəmdə ḥəydigən,
Qənəklirini intayin uzun tartķan».
4 Pərwərdigar ḥəķķaniydur;
U rəzillərning asarətlirini sunduruwətti;
5 Ular xərməndə bolup arķisiɣa yandurulsun,
Ziondin nəprətlinidiɣanlarning ḥəmmisi!
6 Ular ɵgzidə ünüp qiķķan qəptək bolsun;
Üzülməy turupla solixip ketidiɣan;■
7 Ot-qəp oriɣuqiɣa uningdin bir tutammu qiķmaydu;
Baoɣ baoɣliɣuqiɣa bir ķuqaķmu qiķmaydu;
8 Ɵtüp ketiwatķanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay;
Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ḥeq bərməydu.□

130

130-küy •••• Azabliķ pəryad
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10 □ **129:8 «Ɵtüp ketiwatķanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay; Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ḥeq bərməydu.» —** demək, muxu küydiki 4- ḥəm 5-ayətning mənisi: Rəzil kixilərdin ḥeq ḥosul bolmaydu, ulardin ḥeq yahxiliķ yaki bəht-huxalliķ kəlməydu yaki ularning bexiɣa qüxməydu.

Qongqur yərlərdin Sanga pəryad kətürimən, i Pərwərdigar;
2 I Rəb, awazimni angliƣaysən;
Qulaqliringni yelinix sadayimoƣa saloƣaysən;
3 Əgər Sən Yaһ, qəbiһliklərni sürüxtürüp sanisang,
Əmdi Rəb, kim tik turalaydu?■
4 Biraq Səndə məoƣpirət-kəqürüm bardur;
Xunga Səndin əyminixkə bolidu.■
5 Pərwərdigarni kütüwatimən;
Jenim kütüwatidu;
Uning səzigə ümid baoƣlidim.■
6 Tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Bərһək, tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Jenim Rəbkə təxna bolup kütməktə.■
7 I Israil, Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlanglar;
Qünki Pərwərdigarda əzgərməs muһəbbət bardur;
Uningda zor nijatliqlarmu bar;
8 U Israilni barliq qəbiһlikliridin bədəl tələp qutquzidu.

131

131-küy •••• Kəmtərlikkə intilix
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»; Dawut yazoƣan küy: —

I Pərwərdigar, kənglüm təkəbbur əməs,
Nəzirimmu üstün əməs;
Mən qong ixlar bilənmu,
Yaki qamim yətməydioƣan karamət ixlar bilənmu məxoƣul bolmaymən;■
2 Bərһək, anisining quqiqida yatqan əmqəktin ayriloƣan balidək,
Əz jenimni besiwelip tinqlandurdum;
Kənglüm iqimdə əmqəktin ayriloƣan balidəktur.
3 Israil Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlisun;
Ңazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə!

132

132-küy •••• Hudaning əһdə sanduqi wə Hudaning Dawutqa boloƣan wədisi •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»

I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan barliq jəbir-japalarni yad ətkəysən;□

■ **130:3** Zəb. 143:2 ■ **130:4** 2Sam. 24:14 ■ **130:5** Zəb. 27:14; 40:1; 62:1; Ңab. 2:3 ■ **130:6** Zəb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ **131:1** 2Tar. 32:25; Zəb. 101:4-5; Pənd. 6:17; 16:5 □ **132:1** **«I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan jəbir-japalarni yad ətkəysən;....»** — bu küy birinqidin, Dawutning Pərwərdigar üqün ibadəthana quruxqa iqkən qəsimini bildüridu һəm xu qaoƣdiki Hudaning Dawutqa jawab berip qiloƣan wədisini («2Sam.» 7-bab) əslitidu; ikkinqidin, Dawutning keyin Hudaning əһdə sanduqini Kiriat-Yearim (yəni Əfrataһ, əz yurti boloƣan Bəyt-Ləһəmgə yeqin) degən jaydin əkilip, təntənilik һalda Yerusalemoƣa kirgüzgənlikinimu əslitidu. Bu küy bəlkim Dawutning bir əwladi (Sulayman yaki uningdin keyinki birsi) padixaһ boloƣanda qiloƣan duasi boluxi mumkin. **«Dawut ... tartqan barliq jəbir-japalar»** — muxu yərdə bəlkim Dawutning Huda üqün muqəddəs bir əyni yasaxqa boloƣan əjirini kərsitixi mumkin.

2 U Pərwərdigarƣa ƙandaƙ ƙəsəm iƫkən,
Yaƙuptiki ƙudrət Igisigə ƙandaƙ wədə ƙiloƫan: —
3-5 «Pərwərdigarƣa turar jayni,
Yaƙupning ƙudrətlik Igisigə makanni tapmiƣuƫə,
Өyümdiki ƫujriƣa kirməymən,
Kariwattiki kərpəmgə qiƫmaymən,
Kөzümgə uyƙuni,
Ƙapaƙlirimƣa mügdəxni bərməymən».■
6 Mana, biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ;
Uni ormanlik etizlardin taptuƙ;□
7 Uning turar jayliriƣa berip kirəyli,
Uning təhtipəri aldida səjdə ƙilayli;
8 Ornungdin turƣin, i Pərwərdigar,
Sən ƙudritingning ipadisi əƫdə sanduƙung bilən,
Өz aramgaƫingƣa kirgin!
9 Kaƫinliring ƫəƙƙaniylik bilən kiyindürülsun,
Məmin bəndiliring təntənilik awazni yangratsun!
10 Ƙulung Dawut üqün,
Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən;□
11 Pərwərdigar Өz ƫəƙiƙiti bilən Dawutƙa xu ƙəsəmni ƙildi,
U uningdin ƫeq yanmaydu: —
U: — «Өz puxtingdin qiƙƙan mewidin birsini təhtingdə olturƣuzimən;■
12 Pərzəntliring Mening əƫdəmni,
ƫəm Mən ularƣa əgitidiƣan agaƫ-guwaƫlirimni tutsa,
Ularning pərzəntliri mənggügə təhtingdə olturidu» — degən.
13 Qünki Pərwərdigar Zionni talliƣan;
U Өz makani üqün uni haliƣan.
14 Mana U: — «Bu mənggügə bolidiƣan aramgaƫimdur;
Muxu yərdə turimən;
Qünki Mən uni halaymən.■
15 Mən uning rizƙini intayin zor bərikətləymən;
Uning yoƙsullirini nan bilən ƙandurimən;
16 Uning kaƫinliriƣa nijatliƙni kiygüzimən,
Uning məmin bəndiliri xadliƙtin təntənilik awazni yangritidu.■
17 Mən bu yərdə Dawutning münggüzini bihlandurimən;
Өzümning məsiƫ ƙiloƫinim üqün yoruƙ bir qiraƣ bekitkənmən;■
18 Uning düxmənlirigə xərməndilikni kiygüzimən;
Əmma uning kiygən taji bexida ronaƙ tapidu» — dedi.

133

133-küy •••• Birlikning bəhti

■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6** **«...biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ»** — «uning həwiri» bəlkim birinqidin Hudaning əƫdə sanduƙini kərsitidu; ikkinqidin bexarətlik ƫalda Məsiƫning Bəyt-Ləƫəmdə tuƣuluxini kərsitixi mumkin. **«Uni ormanlik etizlardin taptuƙ»** — yaki «Uni Yaarning etizliridin taptuƙ». «Yaar» «Kiriat-Yearim» boluxi mumkin («1Sam.» 7:1ni kərüng). □ **132:10** **«Ƙulung Dawut üqün, Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən»** — bəlkim Dawutning padixaƫ bolidiƣan əwladi üqün ƙiloƫan duasi. Hudaning «məsiƫ ƙiloƫini» tooƫruluƙ yuƙiriƙi 2-küy wə izaƫatlarni, xundaƙla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luƙa 1:69 ■ **132:14** Zəb. 68:16; 132:8 ■ **132:16** 2Tar. 6:41 ■ **132:17** Luƙa 1:69

1 «Yuķiriоŋa qiķix nahxisi»; Dawut yazоŋan küy: —

Ķara, mana, ķerindaxlar birliktə turux nemidegən yahxi, nemidegən xerindur!
2 U Ħarunning bexiоŋa təkülüp, saķilidin aķķan awu ķimmətlik maydək,
U Ħarunning saķilidin eķip,
Kiyim-keqəkning yaķisiоŋa qüxkən ķimmətlik mayоŋa ohxaydu;□
3 U yənə Ħərmon teоŋidiki xəbnəmning Zion taоŋliriоŋa qüxüxigə ohxaydu;
Qünki xu yərdə Pərwərdigar bərikətni —
Yəni mənggülük ħayatni buyruоŋan!□

134

134-küy •••• Ibadət

1 «Yuķiriоŋa qiķix nahxisi»

Mana, Pərwərdigarоŋa təxəkkür-mədħiyə ķayturunglar,
I, keqiqə Pərwərdigarning өyidə turidiоŋan,
Pərwərdigarning barlik ķulliri!
2 Muķəddəs jayda turup ķolliringlarni kətürüp Pərwərdigarоŋa təxəkkür-mədħiyə ķayturunglar!
3 Asman-zeminni Yaratķuqi Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!□

135

135-küy •••• Hudaning ķiloŋan uluоŋ əməlliri üqün ibadət

1 Ħəmdusana! Pərwərdigarning namini mədħiyilənglar,
Uni mədħiyilənglar, Pərwərdigarning ķulliri!
2 Uni mədħiyilənglar, Pərwərdigarning өyidə turоŋanlar,
Hudayimizning ħoylilirida turоŋanlar!
3 Yaħni mədħiyilənglar, qünki Pərwərdigar meħribandur;
Uning namiоŋa küy eytinglar;
Qünki muxundaķ ķilix xerindur;
4 Qünki Yaħ Yaķupni Өziningki boluxķa,
Israilni Өz mirasi boluxķa talliwaldi.■
5 Qünki өzüm bilimənki, Pərwərdigar uluоŋdur;
Rəbbimiz barlik ilaħlardin üstündur.□
6 Pərwərdigar nemə ixni muwapik kərgən bolsa,
U asmanlarda,

□ **133:2 «U Ħarunning bexiоŋa təkülüp, saķilidin aķķan awu ķimmətlik maydək, u Ħarunning saķilidin eķip, kiyim-keqəkning yaķisiоŋa qüxkən ķimmətlik mayоŋa ohxaydu» —** ħəzriti Ħarunni bax kaħin ķilip tikləx üqün, u alaħidə puraķlik məhsus may bilən «məsiħ ķilinоŋan». Təwrat, «Mis.», 30:22-38-ayətlərni kərüng. □ **133:3 «U yənə Ħərmon teоŋidiki xəbnəmning Zion taоŋliriоŋa qüxüxigə ohxaydu....» —** «Ħərmon teоŋi» Pələstindiki əng egiz taоŋ bolup, ətrapida ħərküni qüxkən xəbnəm intayin mol bolup, ħəmmə janiwarni janlanduridu. U Zion taоŋliridin 300 kilometr yiraķ. Zion teоŋiоŋa qüxidiоŋan xəbnəm azdur; mol xəbnəm Zionоŋa qüxsə, u zor wə ajayib bərikət bolatti, əlwəttə. □ **134:3 «...Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!» —** ibraniy tilida «təxəkkür-mədħiyə ķayturux» (1-ayət) ħəm «bərikətləx» degənlər birla səz («barak») bilən ipadilinidu. ■ **135:4** Mis. 19:5; Ķan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pet. 2:9 □ **135:5 «Pərwərdigar... barlik ilaħlardin üstündur» —** bu ayət «ilaħlar»ning ħəķikiy məwjut ikənlikini etirap ķilmaydu, əlwəttə. 95:3 wə izaħatini kərüng.

Zeminda,
Dengizlarda ḥəm uning barliḳ təgliridimu xuni ḳiloɳandur.
7 U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
Yamoɳurlaroɳa qaḳmaḳlarni ḥəmraḥ ḳilidu;
Xamalni Өz həziniliridin qiḳiridu.■
8 U Misirdiki tunji ooɳullarni ḥalak ḳildi,
Insanlarning bolsun, ḥaywanlarning bolsun ḥəmmini urup ḥalak ḳildi.■
9 U alamətlərni, məjizilərni aranglaroɳa əwətti, i Misir;
Pirəwn wə uning ḥəmmə ḳulliri üstigə əwətti.■
10 U uluoɳ əllərni uruwətti,
Ḳudrətlik padixaḥlarni əltürüwətti;■
11 Amoriylarning padixaḥi Siḥonni,
Baxanning padixaḥi Ogni,
Ḳanaandiki barliḳ padixaḥliḳlarni uruwətti.
12 Ularning zeminini miras ḳilip,
Өz həlḳi Israiloɳa miras boluxḳa təḳdim ḳildi.■
13 Sening naming, Pərwərdigar, mənggügə,
Xəḥrət-hatirəng dəwrdin-dəwrgiqidur.■
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlḳining dəwasini soraydu;
Өz ḳullirioɳa rəḥim ḳilidu.■
15 Əllərning butliri bolsa pəḳətla kümüx-altundin ibarəttur,
Ularni insanning ḳolliri yasioɳandur, halas.■
16 Ularning aoɳzi bar, biraḳ səzliməydu;
Kəzliri bar, biraḳ kərməydu;
17 Ḳulaḳliri bar, biraḳ anglimaydu,
Aoɳzida ḥeq nəpəs yoḳtur.
18 Ularni yasioɳanlar ularoɳa ohxap ḳalidu,
Ularoɳa tayanoɳanlarmu xundaḳtur.
19 Israil jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
Ḥarun jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
20 Lawiy jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
Pərwərdigardin ḳorḳidioɳanlar, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar!
21 Yerusalemda makanlaxḳan Pərwərdigaroɳa Ziondin təxəkkür-mədḥiyə eytilsun!
Ḥəmdusana!

136

136-küy •••• Pərwərdigarning muḥəbbitigə təxəkkür eytinglar!
1 Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytinglar, U meḥribandur;
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
2 Ilaḥlarning ilaḥioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;□
3 Rəblərning Rəbbigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
4 Zor karamətlərni birdinbir Yürgüzguqigə təxəkkür eytinglar,

■ **135:7** Yər. 10:13; 51:16 ■ **135:8** Mis. 12:12,29; Zəb. 78:51 ■ **135:9** Mis. 7,8,9,10,14 ■ **135:10** Yə. 12 ■ **135:12** Zəb. 78:55 ■ **135:13** Mis. 3:15, Zəb. 102:12 ■ **135:14** Ḳan. 32:36, Zəb. 90:13 ■ **135:15** Zəb. 115:4 □ **136:2** **«Ilaḥlarning ilaḥioɳa təxəkkür eytinglar»** — «ilaḥlar» toоɳruluḳ 95:3 wə izaḥatini kərüng.

Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
5 Əḳil-parasət arḳilиḳ asmanlarni Yasiоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
6 Zeminni sular üstidə sozup Turоluzоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
7 Uluоl nur jisimlirini Yasiоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
8 Kündüzni baxḳuridiоlan ḳuyaxni Yasiоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
9 Keqini baxḳurdiоlan ay ḥəm yultuzlarni Yasiоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
10 Ularning tunjilirini urup, Misirola zərb bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
11 Israilni ular arisidin qiḳaroluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
12 Küqlük ḳol ḥəm uzatḳan bilək bilən ularni Qiḳaroluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
13 Ḳizil dengizni bələk-bələk Bəlgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
14 Ḥəm Israilni uning otturisidin Ətküzgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
15 Ḳizil dengizda Pirəwnni ḳoxunliri bilən süpürüp taxlioluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
16 Əz həlḳini qəl-bayawandin Yetəkligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
17 Büyük padixaḥlarni Uruwətküqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
18 Ḥəm məxḥur padixaḥlarni Əltürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
19 Jümlidin Amoriylarning padixaḥi Siḥonni Əltürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
20 — Ḥəm Baxan padixaḥi Ogni Əltürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
21 Ularning zeminini miras üqün Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
22 Buni bəndisi Israilola miras ḳilip bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
23 Ḥalimiz harab əḥwalda, bizlərni Əsligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
24 Bizni əzgənlərdin ḳutuldurоluqiоla təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
25 Barliḳ ət igilirigə ozuḳ Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
26 Ərxlərdiki Təngrigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur!

■ **136:5** Yar. 1:1 ■ **136:6** Zəb. 24:1-2 ■ **136:7** Yar. 1:14 ■ **136:8** Yar. 1:16 ■ **136:10** Mis. 12:29; Zəb. 78:43,51 ■ **136:11** Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ **136:12** Mis. 6:6 ■ **136:13** Mis. 14:21,22; Zəb. 78:13 ■ **136:15** Mis. 14:24 ■ **136:16** Mis. 15,16,17,19; Zəb. 78:52 ■ **136:17** Qəl. 21:24,25,34,35; Yə. 12:1; Zəb. 135:10,11 ■ **136:20** Ḳan. 3:1-7 ■ **136:21** Yə. 12:6

137

137-küy •••• Babilda sürgün boluxning dərd-əlimi

1 Babildiki dərya-eriklar boyida biz olturduk;
Zionni əsliginimizdə, bərhək yioɣa kətürduk;
2 Qiltarimizni arisidiki səgətlərgə esip koyduk.
3 Qünki bizni sürgün kiloɣanlar bizdin nahxa tələp kildi;
Bizni zarlatkuqilar bizdin tamaxa tələp kilip: —
«Həy, Zion nahxiliridin birni bizgə eytkina» — deyixti.■
4 Yaka yurtta turup Pərwərdigarning nahxisini kandakmu eytayli?
5 Əy Yerusalem, mən seni untusam,
Ong kolum *mahʒaritini* untusun!□
6 Seni əslimisəm,
— Yerusalemni əng qong hursənlikimdin əwzəl kərmisəm —
Tilim tanglayimoɣa qaplixip kalsun!
7 I Pərwərdigar, Edom baliliridin hesab aloɣanda, Yerusalemning bexioɣa qüxkən künini yadingoɣa kəltürgəysən;
Qünki ular: «Uni yər bilən yəksan kilinglar,
Ulioɣiqə yər bilən yəksan kilinglar!» deyixti.■
8 I bulinix aldida turoɣan Babil kizi,
Bizgə kiloɣan kilmixliringni əzünggə kayturoɣuqi bəhtliktur!■
9 Bowakliringni elip taxka atkuqi kixi bəhtliktur!

138

138-küy •••• Xəpkətkə rəhmətlər

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pütün kəlbim bilən Sanga təxəkkür eytimən;
Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən.□
2 Pak-mukəddəslikingning ibadəthanisioɣa karap bax urimən,
Əzgərməs muhəbbiting həm həkikət-sadakiting üqün namingni təbrikləymən;
Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioɣiningni uluoɣ kiloɣansən.□
3 Sanga nida kiloɣan künidə, manga jawab bərgənsən;
Jenimoɣa küq kirgüzüp, meni rioɣbətləndürgənsən.
4 Aoɣzingdiki səzlərni angliɣanda, i Pərwərdigar,
Jahandiki barlik xahlar Seni mədhiyiləydu;
5 Ular Pərwərdigarning yollirida yürüp nahxa eytidu,
Qünki uluoɣdur Pərwərdigarning xan-xəripi.
6 Qünki Pərwərdigar aliydur;
Birak U hali boxloroɣa nəzər salidu;
Təkəbbularni bolsa U yirakɣtin tonup yetidu.■
7 Zulmət-muxəkkətlər arisida mangoɣan bolsammu,

■ **137:3** Zəb. 79:1 □ **137:5** **«Ong kolum mahʒaritini untusun!»** — yaki «Ong kolumni untuoɣan bolsam!». ■ **137:7** Yər. 49:7; Əz. 25:12 ■ **137:8** Yər. 50:15,29; Wəh. 18:6 □ **138:1** **«Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən»** — «ilahlar» tooɣruluk 95:3 wə izahatini kərüng. □ **138:2** **«Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioɣiningni uluoɣ kiloɣansən»** — baxka birhil tərjimisi: «qpnki sən əz nam-xəhriting həm wədəngni həmmidin üstün kilding». Lekin bizningqə mənisi xuki, Hudaoɣa nisbətən əz wədisidə turux hətta nam-xəhritidin yukiri turidu. ■ **138:6** Zəb. 113:4-7

Sən meni janlandurisən;
Düxmənlirimning ƣəzipini tosuxķa ķolungni uzartisən,
Ong ķolung meni ķutķuzidu.
8 Pərwərdigar manga təwə ixlarni pütküzidu;
Meĥir-muĥəbbiting, i Pərwərdigar, mənggülüktur;
Өz ķolliring yasiƣanni taxlap kətmigəysən!

139

139-küy •••• Huda ķəlbni Bilgüqidur

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oķulsun dəp, Dawut yazƣan küy: —

I Pərwərdigar, Sən meni təkxürüp qiķting,
Ĥəm meni bilip yətting;
2 Өzüng olturƣinimni, turƣinimnimu bilisən;
Yiraķta turuķluķ kənglümdikini bilisən.
3 Baskan ķədəmlirimni, yatķanlirimni ətkəməngdin ətküzdung;
Barliķ yollirim Sanga ayandur.
4 Bərĥək, tilimƣa bir səz kelə-kəlməstinla, i Pərwərdigar,
Mana Sən buni əyni boyiqə bilməy ķalmaysən.
5 Sən meni aldi-kəynimdin orap turisən,
Ķolungni mening üstümgə ķondurƣansən.
6 Bundaķ bilim manga xunqilik tilsimat bilinidu!
Xundaķ yüksəkki, mən uni bilip yetəlməydikənmən.
7 Roĥingdin neri boluxķa nələrgimu baralayttim?
Ĥuzurungdin əzümni ķaqurup nələrgə baralayttim?
8 Asmanlarƣa qiķsam, mana Sən axu yərdə;
Təĥtisarada orun salsammu, mana Sən xu yərdə;■
9 Səĥərning ķanatlirini elip uqup,
Dengizning əng qət yərliridə tursam,
10 Ĥətta axu jayda ķolung meni yetəkləydu,
Ong ķolung meni yəläydu.
11 Mən: «Ķarangƣuluķ meni yapsa,
Ətrapimdiki yoruķluķ qoķum keqə bolidu» — desəm,
12 Ķarangƣuluķmu Səndin yoxurunalmaydu,
Keqimu Sanga kündüzdək aydingdur,
Ķarangƣuluķmu *Sanga* yoruķtəktur.
13 Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiƣansən;
Anamning ķorsiķida meni toķuƣansən;□
14 Mən Seni mədĥiyiləymən,
Qünki mən sürlük wə karamət yasalƣanmən;
Sening ķiläƣanliring karamət tilsimattur;
Buni jenim obdan bilidu.
15 Mən yoxurun jayda yasalƣinimda,
Yər təgliridə əpqillik bilən toķulup xəkilləndürülginimdə,

■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13 □ **139:13** **«Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiƣansən»** — yaki «Qünki Sən mening iqlirimni yasiƣansən». «Iqlirim» bolsa ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən ipadilinidu (bəzi waķitlarda bərəklər wijdanni bildüridu). Baxķa birhil tərjimisi: «Bərĥək, Sən mening iqlirimgə igidursən».

Ustihanlirim Səndin yoxurun əməs idi.■
16 Əzalirim tehi apiridə bolmioɣan künlərdə,
Ular yasiliwatḳan künlərdə,
Kəzüng tehi xəkillənmigən jismimni kərüp yətkənidi;
Ularning ḥəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi.□
17 Aḥ Təngrim, oyliring manga nəḳədər ḳimmətliktur!
Ularning yioɣindisi xunqə zordur!
18 Ularni sanay desəm, ular dengizdiki ḳumlardinmu kəptur;
Uyḳudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!□
19 Aḥ, Sən rəzillərni əltürüwətsəng iding, i Huda!
Ḳanhor kixilər, məndin yiraḳ bolux!
20 Qünki ular Sening tooɣruluḳ ḥiylilik bilən səzləydu;
Sening xəḥərliring ular təripidin azduruldi.□
21 Sanga əqmən boloɣanlaroɣa, i Pərwərdigar, mənmu əqḳu?
Sanga ḳarxi qiḳḳanlaroɣa mənmu yirginimənoɣu?
22 Ularoɣa qix-tirniḳimoɣiqə əqturmən;
Ularni əz düxmənlirim dəp ḥesablaymən.
23 Meni kəzitip təkxürgəysən, i Təngrim!
Mening ḳəlbimni bilip yətkəysən!
Meni sinap, oɣəmlik oylirimni bilgəysən;■
24 Məndə *Əzünggə* azar bərgüdək yolning bar-yoḳluḳini kərgəysən;
Wə meni mənggülük yolungda yetəkligəysən!

140

140-küy •••• Aḥanətqilər ḥəm zomigərlər arisida
1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Rəzil adəmdin, i Pərwərdigar, meni azad ḳiloɣaysən;
Zorawan kixidin meni saḳlioɣaysən.
2 Ular kənglidə yamanliḳlarni oylimaḳta;
Ular ḥər küni jəm boluxup urux qiḳarmaḳqi.
3 Tilini yilanningkidək ittik ḳilidu;
Kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu;
Selaḥ.■
4 Rəzil adəmning ḳolliridin meni aman ḳilioɣaysən, i Pərwərdigar;
Putlirimni putlaxni ḳəstləydioɣan zorawan kixidin saḳlioɣaysən.
5 Təkəbburlar mən üqün ḳiltaḳ, tanilarni yoxurup təyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Mən üqün tuzaḳlarni saldi;
Selaḥ.■
6 Mən Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Təngrimdursən» — dedim;
Yelinixlirim sadasioɣa ḳulaḳ saloɣaysən, i Pərwərdigar;

■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16** **«Ularning ḥəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi»** — yənə birhil tərjimisi: «Ular yoḳ boloɣan waḳitta, manga bekitilgən künlirimning ḥəmmisi dəptiringdə yeziloɣan». □ **139:18** **«Uyḳudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!»** — «uyḳudin kəzümni aqsam» bu yərdə bəlkim tirilix künini puritidu. □ **139:20** **«Sening xəḥərliring ular təripidin azduruldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «sening düxmənliring namingni bikar ixlitidu». ■ **139:23** Ayup 31:6; Zəb. 17:3; 26:2 ■ **140:3** Zəb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ **140:5** Yər. 18:22

7 Pərwərdigar Rəb nijatliqimning küqidur;
Sən jəng künidə beximni yepip qoƣdioƣansən.
8 Rəzil adəmning ümidini ijabət qilmioƣaysən, i Pərwərdigar;
Ularning ḥiylilirini aqquzmioƣaysən;
Bolmisa əzlirini qong tutuwalidu.
Selaḥ.
9 Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa,
Ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun;□
10 Üstigə qooƣlar yaoƣdurulsun;
Ular otqa,
Qaytidin qiqalmioƣudək ḥanglaroƣa taxliwetilsun;
11 Tili qeqimqi adəmning yər yüzidə orni bolmisun;
Balayi'apət zorawanlarni tügəxküqə owlaydu;
12 Mən bilimənki, Pərwərdigar ezilgənlərning dəwasini soraydu,
Yoqsulning ḥəqqini elip beridu;
13 Bərḥək, ḥəqqaniylar namingoƣa təxəkkür eytidu;
Kəngli duruslar ḥuzurungda yaxaydu.

141

141-küy •••• Rəzillik bilən murəssə qiloƣili bolmaydu
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigar, mən Sanga nida qildim;
Yenimoƣa tezdin kəlgəysən;
Sanga nida qiloƣinimda awazimni angliƣaysən.
2 Duayimni angliƣiningda, Sanga sunuloƣan huxbuydək yeqimliq bolsun,
Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun.□ ■
3 Aoƣzim aldida kəzətqi turoƣuzoƣaysən, i Pərwərdigar;
Ləwlirim dərwazisini saqlioƣaysən;
4 Kənglümni ḥeqqandaq yaman ixqa,
Qəbiḥlik qiloƣuqilaroƣa xerik bolup, rəzillik qilixqa mayil qilmioƣaysən.
Meni ularning nemətliridin ḥeq yegüzmigəysən!
5 Ḥəqqaniy adəm meni ursun —
Bu manga meḥribanliqtur;
Manga tənbiḥ bərsun —
Bu bolsa, bexim rət qilmaydioƣan, quyuloƣan esil maydək bolidu.
Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu.□
6 Ularning ḥakimliri tik yarlardin taxliwetilgəndə,
Həlq mening səzlirimni anglaydu;

□ **140:9 «Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa, ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun»** — baxqa birhil tərjimisi: «Meni qorxioƣanlarning baxlamqilirioƣa bolsa, əz ləwliridin qiqqan xumluq əzlirigə qüxsun». □ **141:2 «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun»** — yaki «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik axliq ḥədiyədək qobul bolsun» — ibadəthanida kaḥinlar kəqlik qurbanliq yaki ḥədiyə sunuxtin awwal, qoli bilən xu qurbanliq-ḥədiyələrni Huda aldida kətürətti. ■ **141:2** Mis. 29:30; Wəḥ. 5:8; 8:3 □ **141:5 «Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Qünki mening duayim ularoƣa (rəzillərgə) külpət qüxkəndə ular üqün dawamlixiweridu» (ibraniy tilida «yamanliq» ḥəm «külpət» bir səz bilən ipadilinidu).

Qünki bu səzlər xerindur.□
7 Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək,
Mana, ustihanlirimiz təḫtisara ixiki aldida qeqiwetildi;□ ■
8 Bərḫək, kəzlirim Sangila tikilip ḳaraydu, Pərwərdigar Rəbbim;
Sanga tayinimən;
Jenimni harab ḳilip taxliwətmigəysən.
9 Ularning manga saloŋan ḳiltiḳidin,
Ḳəbiḫlik ḳiloŋuqilarning tuzaḳliridin meni saḳlioŋaysən;
10 Rəzillər əzining torlirioŋa yiḳilsun,
Mən bolsam — ətüp ketimən.

142

142-küy •••• Yar-yəlaksizliktiki dua
1 Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —

Mən Pərwərdigaroŋa awazimni anglitip nalə-pəryad kətürimən;
Pərwərdigaroŋa awazim bilən yelinimən;□
2 Uning aldida dad-zarlirimni təkimən;
Uningoŋa awariqilikimni eytimən.
3 Roḫim iqimdə tügixəy dəp ḳaloŋanda,
Xu qaoŋda baskan yolumni bilgənsən;
Mən mangoŋan yolda ular manga ḳiltaḳ saldi.■
4 Ong yenimoŋa ḳarap baḳḳaysən;
Ətrapimda meni tonuydioŋan adəm yoḳtur;
Panaḫgaḫ yoḳap kətti;
Ḫeq adəm jenimoŋa kəyünməydu.
5 Mən Sanga pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Sanga: «Sən mening Baxpanaḫimsən,
Tiriklərning zeminida boloŋan Nesiwəmdursən» — dedim.■
6 Mening pəryadimoŋa ḳulaḳ saloŋaysən;
Qünki mən intayin harab əḫwaloŋa qüxürüldum;
Meni ḳoŋlioŋuqilirimdin ḳutulduroŋaysən;
Qünki ular məndin küqlüktur.■
7 Sening namingni təbriklixim üqün,
Jenimni türmidin qiḳaroŋaysən;
Ḫəḳḳaniylar ətrapimda olixidu;
Qünki Sən manga zor meḫribanliḳ kərsitisən.

□ **141:6 «Həlḳ mening səzlirimni anglaydu; qünki bu səzlər xerindur»** — «xerin» bəlkim muxu yərdə «jayida, orunluḳ» degən mənidə. □ **141:7 «Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək, mana, ustihanlirimiz təḫtisara ixiki aldida qeqiwetildi»** — ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nushisida, muxu səz intayin ihqam bolup, qüxinix təs. ■ **141:7** Əz. 37:1,11,12 □ **142:1 «Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —....»** — Dawut pəyoŋəmbər Saul padixaḫtin ḳeqip, ikki ḳetim oŋarda yoxurunoŋan waḳtidiki wəḳələr «Təwrat, «1Sam.» -22- ḫəm 24-babta yezlioŋan. ■ **142:3** Zəb. 77:3 ■ **142:5** Zəb. 16:5 ■ **142:6** Zəb. 41:2; 79:8; 116:6

143

143-küy •••• Roḫim tügixəy dəp ḳaldi!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, duayimni angliɣaysən;
Yelinixlirimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
Ḥəḳiḳət-sadaḳitingdə ḥəm ḥəḳḳaniyitingdə manga jawab bərgəysən.
2 Өz ḳulungni soraḳḳa tartixḳa turmiɣaysən;
Qünki nəziringdə tiriklərning ḥeqbiri ḥəḳḳaniy ispatlanmaydu.■
3 Qünki düxmən jenimoɣa ziyankəxlik ḳilmaḳta,
U ḥayatimni dəpsəndə ḳildi;
Meni huddi ələgili uzun boloɣanlardək,
Ḳarangoɣu jaylarda turuxḳa məjbur ḳilidu.
4 Xunga roḫim iqimdə tügixəy dəp ḳaldi;
Iqimdə ḳəlbim sundi.
5 Mən ḳədimki künlərni əsləymən;
Sening barliḳ ḳiloɣanliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Ḳolliring ixligənlirini hiyalimdin ətküzimən.■
6 Ḳollirimni Sanga ḳarap sozup intilimən;
Jenim qangḳioɣan zemindək Sanga təxnadur.
Selaḫ.
7 Manga tezdin jawab bərgəysən, i Pərwərdigar;
Roḫim ḫalidin ketidu;
Didaringni məndin yoxurmioɣaysən;
Bolmisa mən ḫangoɣa qüxidioɣanlardək bolimən.
8 Meḫir-muḥəbbitingni tang səḥərdə anglatḳaysən;
Qünki tayanoɣinim Sən;
Mengixim kerək boloɣan yolni manga bildürgəysən;
Qünki jenim Sanga təlmürüp ḳaraydu;■
9 Meni ḳutulduroɣaysən, i Pərwərdigar, düxmənlirimdin;
Baxpanaḫ izdəp Sening yeningoɣa ḳaqimən.
10 Өz iradənggə əməl ḳiliximḳa meni əgətkəysən;
Qünki Sən mening Hudayimdursən;
Sening meḫriban Roḫing meni tüptüz zeminda yetəkligəy;□
11 Өz nam-xəḫriting üqün meni janlanduroɣaysən, i Pərwərdigar;
Өz ḥəḳḳaniyitingdə jenimni awariqiliktin azad ḳiloɣaysən.
12 Ḫəm meḫir-xəpḳitingdə düxmənlirimni üzüp taxliwətkəysən;
Jenimni har ḳiloɣanlarning ḥəmmisini ḫalak ḳiloɣaysən;
Qünki mən Sening ḳulungdurmən.■

144

144-küy •••• Padixaḫning nijatliḳi — həlḳning bəhti

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ḳollirimoɣa jəng ḳilixni,

■ **143:2** Rim. 3, 4; Gal. 3, 4 ■ **143:5** Zəb. 77:5-12 ■ **143:8** Zəb. 25:1 □ **143:10** **«…meni tüptüz zeminda yetəkligəy»** — yaki «..meni tüz kəngüllərning zeminida yetəkligəy», «…meni diyanətlik zeminda yetəkligəy». ■ **143:12** Zəb. 86:14-16; 116:16

Barmaqlirimoŋa uruxni əgitidioŋan,
Mening Qoram Texim Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!■
2 Mening əzgərməs xəpqitim wə mening qoroŋinim,
Mening egiz munarim wə nijatkarim,
Mening qalqinim wə tayanoŋinim, mən Uningdin ḫimayə tapimən;
U Əz həlqimni qol astimda boysunduroŋuqidur!■
3 I Pərwərdigar, Sən uningdin həwər alidikənsən, adəm degən zadi nemə?
Uning tooŋruluq oylaydikənsən, insan balisi degən nemə?■
4 Adəm bolsa bir nəpəsturla, halas;
Uning künliri ətüp ketiwatqan bir kələnggidur, halas.■
5 I Pərwərdigar, asmanlarni egildürüp qüxkəysən;
Taoŋlaroŋa tegip ulardin is-tütək qiqaroŋaysən;■
6 Qaqmaqlarni qaqquzup ularni tarqitiwətkəysən;
Oqliringni etip ularni qiyqas-sürəngə saloŋaysən;■
7 Yuqiridin qolliringni uzitip,
Meni azad qiloŋaysən;
Meni uluoŋ sulardin,
Yaqa yurttikilərning qanggilidin qikaroŋaysən.
8 Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.□
9 I Huda, mən Sanga atap yengi nahxa eytimən;
Ontaroŋa təngkəx bolup Sanga küylərni eytimən.□
10 Sən padixaḫlaroŋa nijatlik-oŋəlibə beoŋixlaysən;
Qulung Dawutni əjəllik qiliqtin qutuldurisən.
11 Meni qutuldoroŋaysən, yat yurttikilərning qolidin azad qiloŋaysən;
Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.
12 Xundaq qilip ooŋullirimiz yaxliqida puhta yetilgən kəqətlərgə ohxaydu,
Qizlirimiz ordiqə nəqixləngən tüwrüklərdək bolidu;
13 Axliq ambarlirimiz toldurulup,
Türlük-türlük ozuqlar bilən təminləydioŋan,
Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümənləp qozilaydioŋan;
14 Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan;
Ḫeqkim besip kirməydioŋan, ḫeqkim *jənggə* qikmaydioŋan;
Koqilirimizda ḫeq jedəl-oŋowoŋa bolmaydioŋan; □
15 Əḫwali xundaq boloŋan həlq nemidegən bəhtliktur!
Hudasi Pərwərdigar boloŋan həlq bəhtliktur!

145

145-küy •••• Hudaning qiloŋan uluoŋ əməllirini keyinki əwladqa bayan qilix •••• «Elipbə tərtipilik» küy

1 Mədhiyə: Dawut yazoŋan küy: —

■ **144:1** 2Sam. 22:35; Zəb. 18:34 ■ **144:2** 2Sam. 22:48; Zəb. 18:47-48 ■ **144:3** Ayup 7:17; Zəb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6 ■ **144:4** Ayup 8:9; 14:2, 3; Zəb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ **144:5** Zəb. 18:7-9; 104:32 ■ **144:6** 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zəb. 18:13-14 □ **144:8 «Ong qoli aldamqi qoldur» —** bəlkim qəsəm qiloŋanda qolini yaloŋandin kətürgən yaki baxqilar bilən kelixkəndə yaloŋandin qollaxqan. □ **144:9 «Ontaroŋa təngkəx bolup sanga küylərni eytimən» —** «ontar» on tarliq qiltardək bir saz. □ **144:14 «Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan…» —** baxqa birhil tərjimisi: «Ulaoŋlirimiz eoŋir yüklərni kətüridioŋan….».

|□| Mən Seni mədhiyiləp uluƣlaymən, Hudayim, i Padixah;
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən.
2 |□| Ḥərküni Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən,
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən!
3 |□| Uluƣdur Pərwərdigar, zor mədhiyilərgə layiⱪtur!
Uning uluƣluⱪini sürüxtürüp bolƣili bolmas;■
4 |□| Bir dəwr yengi bir dəwrgə Sening ⱪiloƣanliringni mahtaydu;
Ular ⱪudrətlik ⱪiloƣanliringni jakarlaydu;■
5 |□| Mən ḥəywitingning xərəplik julaliⱪini,
Wə karamət məjiziliringni seoƣinip səzləymən;
6 |□|: Xuning bilən ular ⱪorⱪunqluⱪ ixliringning ⱪudritini bayan ⱪilidu;
Mənmu uluƣ əməlliringni jakarlaymən!
7 |□| Ular zor meḥribanliⱪingni əsləp, uni mubarəkləp tarⱪitidu,
Ḥəⱪⱪanliyliⱪing tooƣruluⱪ yuⱪiri awazda küyləydu.■
8 |□| Pərwərdigar meḥir-xəpⱪətlik ḥəm rəḥimdildur;
Asan oƣəzəplənməydu, U zor meḥir-muḥəbbətliktur;■
9 |□| Pərwərdigar ḥəmmigə meḥribandur;
Uning rəḥimdilliⱪliri barⱪə yaratⱪanlirining üstididur;
10 |□| Sening barliⱪ yasioƣanliring Seni mədhiyiləydu, i Pərwərdigar,
Sening məmin bəndiliring Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturidu.
11 |□| Ular padixaḥliⱪingning xəripidin həwər yətküzidu,
Küq-ⱪudritingni səzləydu;
12 |□| Xundaⱪ ⱪilip insan balilirioƣa ⱪudrətlik ixliring,
Padixaḥliⱪingning xərəplik ḥəywisi ayan ⱪilinidu.
13 |□| Sening padixaḥliⱪing əbədiy padixaḥliⱪtur,
Səltəniting əwladtin-əwladⱪiqidur.□
14 |□| Pərwərdigar yiⱪilay degənlərning ḥəmmisini yələydu,
Egilip ⱪaloƣanlarning ḥəmmisini turoƣuzidu.
15 |□| Ḥəmməylənning kəzliri Sanga tikilip kütidu;
Ularoƣa əz waⱪtida rizⱪini təⱪsim ⱪilip berisən;■
16 |□| Ⱪolungni eqixing bilənla,
Barliⱪ jan igilirining arzusini ⱪandurisən.
17 |□| Pərwərdigar barliⱪ yollirida ḥəⱪⱪaniydur,
Yasioƣanlirining ḥəmmisigə muḥəbbətliktur.
18 |□| Pərwərdigar Өzigə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur,
Өzigə ḥəⱪiⱪəttə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur;
19 |□| U Өzidin əyminidioƣanlarning arzusini əməlgə axuridu;
Ularning pəryadini anglap ularni ⱪutⱪuzidu.
20 |□| Pərwərdigar Өzini səygənlərning ḥəmmisidin həwər alidu;
Rəzillərning ḥəmmisini yoⱪitidu.
21 |□| Aoƣzim Pərwərdigarning mədhiyisini eytidu;
Barliⱪ ət igiliri əbədil'əbəd uning muⱪəddəs namioƣa təxəkkür-mədhiyə ⱪayturoƣay!

■ **145:3** Ayup 5:9; Zəb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ **145:4** Ⱪan. 4:9; 6:7 ■ **145:7** Zəb. 119:171-172 ■ **145:8** Mis. 34:6, 7; Qəl. 14:18; Zəb. 86:15; 103:8 □ **145:13** **«izaḥat»** — yeⱪinda bəzi kona kəqürülmilərdin 13- wə -14-ayətning ariliⱪida: — « ׂ Pərwərdigar wədisidə qing turidu; barliⱪ yaratⱪanlirioƣa meḥribandur» degən məzmun boloƣan yənə bir nushisi tepiloƣan (ibraniy tilida «Nun» bilən baxlinidu). ■ **145:15** Zəb. 104:27

146

146-küy •••• Huda mədḫiyilənsun!

1 Ḫəmdusana!
I jenim, Pərwərdigarni mədḫiyilə!
2 Mən ḫayat bolsamla, Pərwərdigarni mədḫiyiləymən;
Wujudum bar bolsila Hudayimoɣla küy eytimən.
3 Esilzadilərgimu,
Insan balisioɣimu tayanmanglar,
Ularda ḫeq mədət-nijatlik yoḳtur.■
4 Mana, uning nəpisi ketidu,
U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu;
Xu kündila arzu-niyətliri yoḳap ketidu.□
5 Yaḳupning Təngrisi mədətkari boloɣan adəm,
Pərwərdigar Hudasini əz ümidi ḳiloɣan adəm bəhtliktur!
6 U asmanlarni, zeminni,
Dengizni ḫəm uningda bar məwjudatlarni yaratḳandur;
U ḫəḳiḳət-sadaḳəttə mənggü turidu;
7 Ezilgüqilər üqün U ḫəküm süridu;
Aq ḳaloɣanlaroɣa nan beridu.
Pərwərdigar məḫbuslarni azad ḳilidu;
8 Pərwərdigar korlarning kəzlirini aqidu;
Pərwərdigar egilip ḳaloɣanlarni turoɣuzidu;
Pərwərdigar ḫəḳḳaniylarni səyidu.■
9 Pərwərdigar musapirlardin həwər alidu;
Yetim-yesirlərni, tul hotunni yəlәydu;
Biraḳ rəzillərning yolini əgri-bügri ḳilidu.
10 Pərwərdigar mənggügə ḫəküm süridu;
I Zion, sening Hudaying dəwrdin-dəwrgiqə ḫəküm süridu!
Ḫəmdusana!■

147

147-küy •••• Ḫəmmigə Ḳadir Hudaoɣa ḫəmdusanalar eytilsun!

1 Ḫəmdusana! Yaḫni mədḫiyiləngla r!
Bərḫəḳ, bundaḳ ḳilix xerindur;
Hudayimizni küyləngla r!
Mədḫiyə oḳux insanoɣa yarixidu.■
2 Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta;
Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu;□
3 U kəngli sunuḳlarni dawalaydu;
Ularning yarilirini tangidu.■
4 U yultuzlarning sanini sanaydu;

■ **146:3** Zəb. 118:8, 9 □ **146:4** **«U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu» —** ibraniy tilida: «adəm» ḫəm «tupraḳ, topa» bir səzdur. ■ **146:8** Zəb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luḳa 13:13; Yḫ. 9:7,32 ■ **146:10** Mis. 15:18; Zəb. 145:13 ■ **147:1** Zəb. 33:1; 92:2; 135:3 □ **147:2** **«Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta; Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu» —** bu ayətkə ḳarioɣanda, muxu küy Israil Babiloɣa sürgün boloɣanliḳidin ḳaytip kəlgəndin keyin yeziloɣan. ■ **147:3** Mis. 15:26; Ayup 5:18

Ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu.□ ■
5 Uluoɳdur Rəbbimiz, zor ḳudrətliktur;
Uning qüxinixi qəksizdur.
6 Pərwərdigar yawax məminlərni yəlәp kətüridu;
Rəzillərni yərgiqə təwən ḳilidu.
7 Pərwərdigaroɳa təxəkkürlər bilən nahxa eytinglar;
Küylərni qiltaroɳa təngxəp eytinglar!
8 U asmanni bulutlar bilən ḳaplitidu,
Zeminoɳa yamoɳurni bekitidu,
Taoɳlarda ot-qəplərni əstüridu;■
9 Mallaroɳa ozuḳ,
Taoɳ ḳaoɳisining qüjiliri zarlioɳanda, ularoɳa ozuḳ beridu;
10 At küqidin U zoḳ almaydu;
Adəmning qəbdəs putlirini hursənlik dəp bilməydu;
11 Pərwərdigar bəlki Өzidin əyminidioɳanlarni,
Өzining өzgərməs muḥəbbitigə ümid baoɳlioɳanlarni hursənlik dəp bilidu.
12 Pərwərdigarni mahtanglar, i Yerusalem;
Hudayingni mədḥiyilə, i Zion.
13 Qünki U dərwaziliringning taḳaḳlirini məḥkəm ḳilidu;
Seningdə turuwatḳan pərzəntliringgə bəht-bərikət bərdi.
14 U qət-qegraliringda aram-tinqliḳ yürgüzidu,
Seni buoɳdayning esili bilən ḳanaətləndüridu.
15 U Өz əmr-bexarətlirini yər yüzigə əwətidu;
Uning səz-kalami intayin tez yügüridu.■
16 U aḳ ḳarni yungdək beridu,
Ḳirawni küllərdək tarḳitidu.
17 Uning muzini nan uwaḳliridək ḳilip parqiliwetidu;
Uning sooɳuḳi aldida kim turalisun?
18 U səzini əwətip, ularni eritidu;
Uning xamilini qiḳirip, sularni aḳḳuzidu.
19 U Өz səz-kalamini Yaḳupḳa,
Bəlgilimilirini ḥəm ḥəkümlirini Israiloɳa ayan ḳilidu;
20 U baxḳa ḥeqbir əlgə mundaḳ muamilə ḳilmioɳandur;
Uning ḥəkümlirini bolsa, ular bilip baḳḳan əməs.
Ḥəmdusana!■

148

148-küy •••• Pütkül aləm, Pərwərdigarni uluoɳlanglar!

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarni asmanlardin mədḥiyiləŋglar;
Yuḳiri jaylarda Uni mədḥiyiləŋglar;■
2 Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ pərixtiliri;
Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ ḳoxunliri!
3 Uni mədḥiyiləŋglar, i ḳuyax ḥəm ay,
Uni mədḥiyiləŋglar, ḥəmmə parlaḳ yultuzlar;

□ **147:4** **«U... ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U... ularni (yultuzlarni) ismilirini qaḳirip opuḳḳa qiḳiridu». ■ **147:4** Yəx. 40:26 ■ **147:8** Ayup 38:26, 27; Zəb. 104:13-14; Ḥox. 2:23, 24 ■ **147:15** Zəb. 33:9 ■ **147:20** Ros. 14:16 ■ **148:1** Luḳa 2:14; Wəḥ. 5:13

4 Uni mədḥiyiləŋlar, asmanlarning asmanliri,
Asmandin yuḳiri jaylaxḳan sular!
5 Bular Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki U buyruoŋan ḥaman, ular yaratiloŋandur;■
6 U ularni əbədil'əbədgiqə turoŋuzdi;
Ular üqün waḳti ətməydioŋan bəlgilimini buyruoŋan.■
7 Pərwərdigarni zemindin mədḥiyiləŋlar,
Dengizdiki barliḳ əjdiḥalar, dengizning barliḳ təgliri;
8 Ot, məldüz, ḳar, tuman,
Uning səzigə əməl ḳilidioŋan judunluḳ xamal;
9 Taoŋlar ḥəm barliḳ dənglər,
Mewilik dərəhlər, barliḳ kedir dərəhliri,
10 Yawayi ḥaywanlar, barliḳ mal-waranlar,
Ɵmiligüqilər ḥəm uqar-ḳanatlar;
11 Jaḥan padixaḥliri wə barliḳ ḳowmlar,
Əmirlər ḥəm yər yüzidiki barliḳ ḥakim-sotqilar;
12 Ḥəm yigitlər ḥəm ḳizlar,
Bowaylar wə yaxlar, —
13 Ḥəmmisi Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki pəḳətla Uning nami aliydur;
Uning ḥəywiti yər ḥəm asmandin üstün turidu.■
14 Ḥəm U Ɵz həlḳining münggüzini,
Yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisini egiz kətürgüzgən;
Ular Israil baliliri,
Ɵzigə yeḳin bir həlḳtur!
Ḥəmdusana!□ ■

149

149-küy •••• Ḳiyamət künidiki oŋəlibə üqün mədḥiyiləŋlar!

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigaroŋa atap yengi bir nahxini oḳunglar;
Məmin bəndilərning jamaitidə Uning mədḥiyisini eytinglar!
2 Israil əz Yaratḳuqisidin xadlansun;
Zion ooŋulliri əz Padixaḥidin hux boloŋay!■
3 Ular Uning namini ussul bilən mədḥiyilisun;
Uningoŋa küylərni dap ḥəm qiltaroŋa təngxəp eytsun!■
4 Qünki Pərwərdigar Ɵz həlḳidin səyünər;
U yawax məminlərni nijatliḳ bilən bezəydu;
5 Uning məmin bəndiliri xan-xərəptə roḥlinip xad boloŋay,

■ **148:5** Yar. 1:6-31; Zəb. 33:6, 9 ■ **148:6** Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zəb. 104:5; 119:91; Yər. 31:35; 33:25 ■ **148:13** Pənd. 18:10; Yəx. 12:4 □ **148:14** **«Əz həlḳining münggüzini, yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisi...»** — Təwratta «münggüz» adəttə adəmning nam-xəḥriti yaki ḥoḳuḳini bildüridu. Bu ayəttə u Israilning Hudaoŋa boloŋan mədḥiyilirini bildüridu. Bu ayəttiki «kətürüx» adəmning ḳoli bilən kətürüx əməs, bəlki Huda ularning mədḥiyə awazlirini kətürüxini bildüridu. ■ **148:14** Zəb. 132:17 ■ **149:2** Zəb. 100:3 ■ **149:3** Zəb. 81:2-4

Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!□
6 Aoƣzida Təngrigə yüksək mədhiyiliri bolsun,
Qollirida qox bislik qiliq tutulsun;■
7 Xuning bilən ular əllər üstidin qisas,
Həlqlərgə jaza bəja yürgüzidu;
8 Əllərning padixahlirini zənjirlər bilən,
Aqsəngəklirini təmür kixənliri bilən baoƣlaydu;■
9 Ularning üstigə pütülgən həkümni bəja kəltüridu —
Uning barlik məmin bəndiliri muxu xərəpkə nesip bolidu!
Həmdusana!■

150

150-küy •••• Ahirida — pəqət Həmdusana!

1 Həmdusana!
Təngrini Uning mukəddəs jayida mədhiyiləng lar;
Qudriti parlap turidioƣan ərxlərdə Uni mədhiyiləng lar;■
2 Uni qudrətlik ixliri üqün mədhiyiləng lar;
Oƣayət uluoƣluqi üqün Uni mədhiyiləng lar;
3 Uni buroƣa sadasi bilən mədhiyiləng lar;
Uni rawab həm qiltar bilən mədhiyiləng lar;
4 Uni dap həm ussul bilən mədhiyiləng lar;
Uni tarlik sazlar həm nəy bilən mədhiyiləng lar;
5 Uni jaranglik qanglar həm yangrak qanglar bilən mədhiyiləng lar;
6 Barlik nəpəs igiliri Yahni mədhiyilisun!
Həmdusana!

□ **149:5 «Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!»** — «orunlirida yetix» bəlkim: — (1) Yəhudiylarning ərp-adətliri boyiqə, ziyapətlərdə meһmanlar üqün kərpilər selinip, meһmanlar yeniqilap yetip dastihandin alidu; xunga muxu yərdə huxallik ziyapətlərni kərsitidu; (2) məmin bəndilər xunqə huxal bolup, huxallikidin uhliyalmaydu; (3) əzlirining aman-esən yetip-qopuxliri üqün xadlinixi kerək. ■ **149:6** 2Tes. 2:8; Ibr. 4:12; Wəһ. 1:16 ■ **149:8** Mat. 18:18 ■ **149:9** Qan. 4:6 ■ **150:1** Yəx. 6:3

Pənd-nəsiḥətlər

Pənd-nəsiḥətlərning ḳədir-ḳimmiti

1 Israil padixaḥi Dawutning ooɣli Sulaymanning pənd-nəsiḥətliri: —■
2 Bu pənd-nəsiḥətlər sanga əḳil-parasət, ədəp-əhlaḳni өgitip, seni ibrətlik sөzlərni
qüxinidioɣan ḳilidu; 3 sanga danaliḳ, ḥəḳḳaniyliḳ, pəm-parasət wə durusluḳning
yolyoruḳ-tərbiyisini ḳobul ḳilduridu. 4 Bu *pənd-nəsiḥətlər* nadanlarni zerək ḳilip,
yaxlarni bilimlik wə səzgür ḳilidu; 5 bularoɣa ḳulaḳ selixi bilən danalar bilimini
axuridu, yorutuloɣan kixilər tehimu dana məsliḥətkə erixidu, □ 6 xundaḳla pənd-
nəsiḥətlər ḥəm təmsillərning mənisini, danixmənlərning ḥekmətliri ḥəm tilsim
sөzlirini qüxinidioɣan ḳilinidu.

Yaxlaroɣa nəsiḥət

7 Pərwərdigardin ḳorḳux bilimning baxlinixidur;
Əhməḳlər danaliḳni wə tərbiyini kөzgə ilmaydu.■
8 I ooɣlum, atangning tərbiyisigə ḳulaḳ sal, anangning səz-nəsiḥətidin ayrilma;
9 günki ular sening bexingoɣa taḳaloɣan gül qəmbirək, boynungoɣa esiloɣan marjan
bolidu.
10 I ooɣlum, yamanlar seni azdursa, ularoɣa əgəxmigin.
11 Əgər ular: — Yür, tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli;
Yoxuruniwelip, birər bigunaḥ kəlgəndə urayli!□
12 Təḥtisaradək ularni yutuwetəyli,
Saḳ bolsimu, ḥangoɣa qüxkənlərdək ularni yiḳitayli;□
13 Ulardin hilmuhil ḳimmətlik mal-dunyaoɣa igə bolup,
Өylirimizni olja bilən toldurimiz.
14 Biz bilən xerik bol,
Ḥəmyanimiz bir bolsun, desə, —
15 I ooɣlum, ularoɣa yoldax bolma,
Өzüngni ularning izidin neri ḳil!□
16 Qünki ularning putliri rəzillikkə yügüridu,
Ḳolini ḳan ḳilix üqün aldiraydu.■
17 Ḥərḳandaḳ uqar ḳanat tuyup ḳaloɣanda tuzaḳ ḳoyux bikar awariqiliktur;
18 Lekin bular dəl өz ḳenini tөküx üqün saḳlaydu;
Өz janlirioɣa zamin boluxni kütidu.
19 Nəpsi yooɣinap kətkən ḥərbir adəmning yollirining aḳiwiti mana xundaḳ;
Ḥaram mal-dunya өz igilirining jenini alidu.■

Danaliḳ sadasi

20 *Büyük* danaliḳ koqida oquḳ-axkara hitab ḳilmaḳta,
Qong məydanlarda sadasini anglatmaḳta.□

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Wəh. 3:9 □ **1:5 «yorutuloɣan kixi» —** ibaraniy tilida «ixlarni, məsililərni, baxḳa adəmni obdan qüxinidioɣan kixi» degən mənidə. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11 «...tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli» —** ibraniy tilida «...tuzaḳ ḳurup ḳan tөkəyli». □ **1:12 «Təḥtisara» —** өlgüqilərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɣan jay (ibraniy tilida «xeol» degən səz). □ **1:15 «Өzüngni ularning izidin neri ḳil!» —** ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin neri ḳil!». ■ **1:16** Yəx. 59:7; Rim. 3:15 ■ **1:19** Ayup 8:13 □ **1:20 «danaliḳ» —** «Pənd-nəsiḥətlər»də «danaliḳ» pəzilətlik bir ayalning süpitidə kөrünidu. Bu «pəzilətlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18də bayan ḳilinoɣan «paḥixə ayal» bilən selixturuluxi «pənd-nəsiḥətlər»ning muḥim bir temisidur.

21 Koqa dokmuxlirida adəmlərni qakirmakta,
Xəḥər dərwazilirida səzlirini jakarlimakta: —
22 I saddilar, ḳaqanoꝋiqə muxundak nadanlikḳa berilisilər?
Məshirə ḳiloꝋuqilar ḳaqanoꝋiqə məshiriliktin ḥuzur alsun?
Əhməḳlər ḳaqanoꝋiqə bilimdin nəprətlənsun?!□
23 Tənbiḥlirimgə ḳulak selip mangoꝋan yolunglardin yanoꝋan bolsanglar idi!
Roḥimni silərgə təküp berəttim,
Səzlirimni silərgə bildürgən bolattim.
24 Lekin qakirsam, anglimidinglar;
Ḳolumni uzartsam, ḥeqḳaysinglar ḳarimidinglar.■
25 Nəsiḥətlirimning ḥəmmisigə pərwa ḳilmidinglar,
Tənbiḥimni anglaxni ḳilqə halimidinglar.
26 Xunga, bexinlaroꝋa bala-ḳaza kəlgəndə külimən,
Wəḥimə silərgə yetixi bilən məshirə ḳilimən.
27 Ḥalakət elip kəlgən wəḥimə üstünglərgə qüxkəndə,
Wəyranqilik silərgə ḳuyuntazdək kəlgəndə,
Silər eoꝋir ḳayoꝋuoꝋa wə azabḳa muptila boloꝋininglarda —■
28 U qaoꝋda muxu kixilər məndin ətünüp qakiridu,
Mən pərwa ḳilmaymən,
Meni təlmürüp izdisimu, tapalmaydu.
29 Ular bilimgə nəprətlənginidin,
Pərwərdigardin əyminixni tallimioꝋinidin,
30 Mening nəsiḥitimni ḳilqə ḳobul ḳiloꝋusi yoḳlukidin,
Tənbiḥimgimu pərwa ḳilmioꝋininglardin,
31 Ular əz bexini yəydu,
Əz ḳəstliridin toluk azab tartidu;
32 Qünki saddilarning yoldin qikixi əz jenioꝋa zamin bolidu;
Əhməḳlər raḥətlik turmuxidin əzlirini ḥalak ḳilidu.
33 Lekin manga ḳulak saloꝋanlar aman-esən yaxaydu,
Bala-ḳazalardin, oꝋəm-əndixlərdin haliy bolup, hatirjəm turidu.

2

Danaliḳning mewisi

1 I ooꝋlum, əgər səzlirimni ḳobul ḳilsang,
Nəsiḥətlirimni ḳəlbinggə püksəng,
2 Əgərdə danalikḳa ḳulak salsang,
Yorukluḳḳa erixixkə kəngül bərsəng,
3 Əgər əkil-parasətkə təxna bolup iltija ḳilsang,
Yorukluḳḳa erixix üqün yukiri awazda yelinsang,
4 Əgər kümüxkə intilgəndək intilsəng,
Yoxurun gəḥərni izdigəndək izdisəng,■
5 Undakta Pərwərdigardin *ḫəḳikiy* ḳorḳuxni bilidioꝋan bolisən,

□ **1:22 «saddilar»** — «Pənd-nəsiḥətlər»də «saddilar» (yaki «nadanlar») degənning «əgənmigənlər», «sawatḳa erixmigənlər» degən baxḳa hil tərjimilirimu bar. **«Əhməḳlər ḳaqanoꝋiqə bilimdin nəprətlənsun?!»** — okurmənlər xuningoꝋa dikḳət ḳiloꝋan boluxi mumkin, «danalik» muxu yərdə «nadanlar»oꝋa («saddilar»oꝋa) biwasitə səz ḳilsimu, lekin «əhməḳlər»gə wə «məshirə ḳiloꝋuqilar»oꝋa biwasitə səzliməydu. Qünki rəzil yollarni tutḳaqḳa, ularoꝋa ḥeqḳandak biwasitə nəsiḥət təsir ḳilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu kərüng). ■ **1:24** Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4 ■ **2:4** Mat. 13:44

Wə sanga Hudani tonux nesip bolidu.
6 Qünki Pərwərdigar danalik bərgüqidur;
Uning aoɣzidin bilim bilən yoruḳluḳ qiḳidu.■
7 U durus yaxawatḳanlar üqün mol ḩekmət təyyarlap ḳoyoɣandur,
U wijdanliḳ adəmlər üqün ḳalḳandur.
8 U adilliḳ ḳiloɣuqilarning yollirini asraydu,
Ihlasmən bəndilirining yolini ḳooɣdaydu.
9 U qaoɣda ḩəḳḳaniyliḳ, adilliḳ wə duruslukni,
Xundaḳla ḩərḳandaḳ güzəl yolni qüxinidioɣan bolisən.
10 Danaliḳ ḳəlbinggə kirixi bilənla,
Bilim kənglünggə yeḳixi bilənla,
11 Pəm-parasət seni ḳooɣdaydu,
Yoruḳluḳ seni saḳlaydu.
12 Ular seni yaman yoldin,
Tili zəḩər adəmlərdin ḳutḳuzidu;
13 Yəni tooɣra yoldin qətnigənlərdin,
Ḳarangoɣu yollarda mangidioɣanlardin,
14 Rəzillik ḳilixni ḩuzur kəridioɣanlardin,
Yamanliḳning ziyanlirini huxalliḳ dəp bilidioɣanlardin,
15 Yəni əgri yollarda mangidioɣanlardin,
Ḳingoɣir yolda mangidioɣanlardin ḳutḳuzidu.
16 *Danaliḳ* seni buzuḳ ayaldin,
Yəni xirin səzlər bilən azdurmaḳqi boloɣan naməḩrəm ayallardin ḳutḳuzidu.■
17 *Bundaḳ ayallar* yax waḳtida təgkən jorisini taxlap,
Huda aldidiki nikaḩ ḳəsimini untuoɣan wapasizlardindur.
18 Uning өyigə baridioɣan yol өlümgə apiridioɣan yoldur,
Uning mangidioɣan yolliri adəmni ərwaḩlar makanioɣa baxlaydu.
19 Uning ḳexioɣa baroɣanlarning birimu ḳaytip kəlgini yoḳ,
Ulardin birimu ḩayatliḳ yollirioɣa erixkini yoḳ.
20 *Xularni qüxənsəng* yahxilarning yolida mangisən,
Ḩəḳḳaniylarning yollirini tutisən.
21 Qünki durus adəm zeminda yaxap ḳalalaydu,
Mukəmməl kixi bu yərdə makanlixalaydu.■
22 Lekin rəzillər zemindin üzüp taxlinidu,
Wapasizlar uningdin yuluwetilidu.■

3

Yaxlaroɣa səmimiy agaḩlandurux

1 I ooɣlum, təlimimni untuma,
Degənlirimni ḩəmixə kənglüngdə qing tut.□
2 Qünki u sanga bərikətlik künlər, uzun өmür wə hatirjəmlik ḳoxup beridu.□ ■
3 Meḩriban wə ḩəḳ-səmimiy boluxtin waz kəqmə,
Bularni boynungoɣa esiwal,

■ **2:6** 1Pad. 3:9,12; Yaḳ. 1:5 ■ **2:16** Pənd. 5:3; 6:24; 7:5 ■ **2:21** Zəb. 37:29 ■ **2:22** Ayup 18:17; Zəb. 104:35 □ **3:1** **«qing tut»** — degən səz ibraniy tilida: «ḳooɣda, mudapiə ḳil» degən mənanimu bildüridu. □ **3:2** **«bərikətlik künlər»** — ibraniy tilida «künlərning uzunluḳi». ■ **3:2** Ḳan. 8:1; 30:20

Ḳəlbinggə pütiwal.□ ■
4 Xundaḳ ḳiloɳanda Huda wə bəndilərning nəziridə iltipatḳa layiḳ bolisən, danixmən ḥesablinisən.□

5 Өz əḳlinggə tayanmay, Pərwərdigarоɳa qin ḳəlbing bilən tayanоɳin;
6 Ḳandaḳla ix ḳilsang, Pərwərdigarni tonuxḳa intil;
U sanga tooɳra yollarni kərsitidu.□ ■
7 Өzüngni əḳillиḳ sanima;
Pərwərdigardin əyminip, yamanliḳtin yiraḳ bol.■
8 Xundaḳ ḳiloɳiningda, bu ixlar dərdinggə dərman,
Ustihanliringoɳa yilik bolidu.□
9 Pərwərdigarning ḥərmitini ḳilip mal-dunyayingdin ḥədiyələrni sunоɳin,
Etizingdin tunji qiḳḳan məḥsulatliringdin Uningoɳa atiɳin;■
10 Xundaḳ ḳiloɳiningda, ambarliring axliḳḳa tolup taxidu,
Xarab kəlqəkliringdə yengi xarab exip-texip turidu.■
11 I ooɳlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə bipərwaliḳ ḳilma,
Uning tənbiḥidin bəzmə.■
12 Qünki, ata əziz kərgən ooɳliоɳa tənbiḥ-tərbiyə bərgəndək,
Pərwərdigar kimni səygən bolsa uningoɳa tənbiḥ-tərbiyə beridu.■
13 Danaliḳḳa muyəssər boloɳan kixi,
Yoruḳluḳḳa igə boloɳan kixi nemidegən bəhtlik-ḥə!
14 Qünki danaliḳning paydisi kümüxning paydisidin kəptur,
Ḳimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur.■
15 U ləəl-yaḳutlardin ḳimmətliktur,
Intizar boloɳan ḥərḳandaḳ nərsəngdin ḥeqbirimu uningoɳa təng kəlməstur.■
16 Danaliḳning ong ḳolida uzun өmür,
Sol ḳolida baylиḳ wə xəḥrət bardur.
17 Uning yolliri sanga hux puraḳ tuyulur,
Uning barliḳ tərиḳiliri seni aram tapḳuzur.
18 U өzini tapḳan adəmgə «ḥayatliḳ dərihi»dur,
Uni qing tutḳan kixi nemidegən bəhtlik!□
19 Pərwərdigar danaliḳ bilən yər-zeminni bərpa ḳildi,
Ḥekmət bilən asmanni ornatti.
20 Uning bilimi bilən yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi,
Ḥəmdə bulutlardin xəbnəm qüxti.□ ■
21 I ooɳlum! *Danaliḳ bilən bilimni* kөzüngdin qiḳarma,
Pixḳan ḥekmət wə pəm-parasətni qing tut.
22 Xuning bilən ular jeningoɳa jan ḳoxidu,
Boynungoɳa esiloɳan esil marjandək sanga güzəllik ḳoxidu.
23 Xu qaoɳda yolungda aman-esən mangalaysən,

□ **3:3 «ḳəlbinggə pütiwal»** — ibraniy tilida «ḳəlbingdiki tahtayoɳa pütüwal» (Musa pəyoɳəmbərgə tapxuruloɳan muḳəddəs ḳanun ikki tax tahtayoɳa pütülgənidi). ■ **3:3** Mis. 13:9; Ḳan. 6:8 □ **3:4 «iltipatḳa layiḳ bolisən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «iltipat» degən səz ikki bisliḳ bolup, ikkinqi mənisi «güzəllik»tur. □ **3:6 «Ḳandaḳla ix ḳilsang,...»** — ibraniy tilida «Barliḳ yolliringda...». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8 «dərdinggə dərman... bolidu»** — ibraniy tilida «kindikinggə salamətlik... bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Ḳan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luḳa 14:13 ■ **3:10** Ḳan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Wəḥ. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 8:11,19; 16:16 ■ **3:15** Pənd. 8:11 □ **3:18 «ḥayatliḳ dərihi»** — xübḥisizki, «Erən baoɳqisi»diki Adəm’atimiz wə Ḥawa’animizning bəḥrimən boluxioɳa təyyarlanoɳan «ḥayatliḳ dərihi»ni kərsitidu (Təwrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20 «yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi»** — bəlkim Nuḥ pəyoɳəmbərning waḳtidiki «qong topan» bilən munasiwətlik bəzi ixlarni kərsitixi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10

Yolda putlaxmaysən.■
24 Yatḳanda ḩeq nemidin ḳorḳmaysən,
Yetixing bilənla tatlıḳ uhlaysən.■
25 Bexingoɣa dəḩxətlik wəḩimə qüxkəndə ḳorḳmioɣin,
Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!□ ■
26 Qünki Pərwərdigar sening tayanqingdur,
U putungni ḳapḳanlardin neri ḳilidu.

27 Pəḳət ḳolungdin kəlsila, ḩajətmənlərdin yahxiliḳni ayimioɣin.
28 Ḳolum-ḳoxniliring seningdin ətnə sorap kirsə, «Ḳaytip ketip, ətə kəlgin, ətə berəy» — demigin.
29 Ḳoxnangoɣa ziyankəxlik niyitidə bolma,
Qünki u sanga ixinip yeningda hatirjəm yaxaydu.
30 Birsi sanga ziyan yətküzmigən bolsa,
Uning bilən səwəbsiz majiralaxma.□
31 Zulumhor kixigə ḩəsət ḳilma,
Uning yol-tədbirliridin ḩeqnemini tallima.■
32 Qünki ḳingoɣir yollarni mangidioɣanlar Pərwərdigarning nəziridə yirginqliktur,
Lekin Uning sirdax dostluḳi durus yaxawatḳan adəmgə təəlluḳtur.■
33 Pərwərdigarning ləniti rəzillik ḳiloɣuqining əyididur,
Lekin U ḩəḳḳaniy adəmning əyigə bəht ata ḳilur.■
34 Bərḩəḳ, məshirə ḳiloɣuqilarni U məshirə ḳilidu,
Lekin kiqik peil kixilərgə xəpḳət kərsitidu.■
35 Danalar xəḩrətkə warisliḳ ḳilidu,
Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu.□

4

Hikmət wə danaliḳning paydisi

1 I ooɣullar, atanglarning nəsiḩətlirini anglanglar,
Kəngül ḳoysanglar,
Yoruḳluḳḳa erixisilər.
2 Qünki silərgə əgitidioɣanlirim yahxi bilimdur,
Kərsətmilirimdin waz kəqmənglar.
3 Qünki mənmu atamning yumran balisi idim,
Anamning arzuluḳ yaloɣuz ooɣli idim,■
4 Atam manga əgitip mundaḳ dedi:
— Səzlirimni esingdə tut;
Kərsətmilirimgə riayə ḳil,
Xuning bilən yaxnaysən.■
5 Danaliḳni aloɣin, əḳil tap,
Eytḳan səzlirimni untuma, ulardin qiḳma.
6 *Danaliḳtin* waz kəqmə, u seni saḳlaydu;

■ **3:23** Zəb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zəb. 3:5; 4:8; 91:5, 6 □ **3:25** **«Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!»** — yaki «Rəzillərning bexioɣa qüxkən wəyranqiliḳtin oɣəm ḳilmioɣin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30** **«səwəbsiz majiralaxma»** — yaki «səwəbsiz dəwalaxma». ■ **3:31** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zəb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Ḳan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaḳ. 4:6; 1Pet. 5:5 □ **3:35** **«Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu»** — yaki «Lekin U (Huda) ḩamaḳətlərni nomuskə ḳalduridu» (ibraniy tilida kinayə ixlitip, ahirḳi səz «kətürülidu» bolidu). ■ **4:3** 1Tar. 29:1 ■ **4:4** 1Tar. 28:9

Uni səygin, u seni ḳooɳdaydu.
7 Danaliḳ ḥəmmə ixning bexidur;
Xunga danaliḳni aloɳin;
Barliḳingni sərp ḳilip bolsangmu, əḳil tapḳin.■
8 *Danaliḳni* əzizligin, u seni kətüridu,
Uni qing ḳuqaḳlioɳanda, seni ḥərmətkə sazawər ḳilidu.
9 Bexingoɳa taḳaloɳan gül qəmbirəktək *sanga güzəllik elip kelidu*,
Sanga xəḥrətlik taj in'am ḳilidu.■
10 I ooɳlum, ḳulaḳ saloɳin, səzlirimni ḳobul ḳiloɳin,
Xunda ömrüngning yilliri kəp bolidu.
11 Mən sanga danaliḳ yolini öɡitəy,
Seni durusluḳ yollirioɳa baxlay.
12 Mangoɳiningda ḳədəmliring qəklənməydu,
Yügürsəng yiḳilip qüxməysən.■
13 Aloɳan tərbiyəngni qing tut,
Ḳolungdin kətküzmigin;
Obdan saḳlioɳin uni,
Qünki u sening ḥayatingdur.

14 Yaman adəmlər mangoɳan yoloɳa kirmə,
Rəzillərning izini basma.■
15 Ularning *yolidin* özüngni ḳaqur,
Yolioɳa yeḳin yolima;
Uningdin yandap ötüp kət,
Neri kətkin.
16 Qünki *yamanlar* birər rəzillik ḳilmioɳuqə uhliyalmas,
Birərsini yiḳitmioɳuqə uyḳusi kəlməs.
17 Yamanliḳ ularning ozuḳidur,
Zorawanliḳ ularning xarabidur.
18 Lekin ḥəḳḳaniylarning yoli goya tang nuridur,
Kün qüx boloɳuqə baroɳanseri yoruydu.
19 Yamanlarning yoli zulmət keqidək ḳapḳarangoɳu,
Ular yiḳilip, nemigə putlixip kətkinini bilməydu.

20 I ooɳlum, səzlirimni köngül ḳoyub angla,
Gəplirimgə ḳulaḳ sal.
21 Ularni közüngdə tutḳin,
Yürikingning ḳetida ḳədirləp saḳlioɳin.
22 Qünki səzlirim tapḳanlar üqün ḥayattur,
Ularning pütün tenigə salamətliktur.■
23 Ḳəlbingni «ḥəmmidin əziz» dəp sap tut,
Qünki barliḳ ḥayat ixliri ḳəlbtin baxlinidu.
24 Aoɳzingni əgri gəptin yiraḳ tart,
Ləwliring ezitḳuluḳtin neri bolsun.
25 Közüngni aldingoɳa tüz tikkin,
Nəziringni aldingoɳa tooɳra taxla;
26 Mangidioɳan yolungni obdan oylanoɳin,
Xundaḳ ḳilsang ixliring puhta bolidu.
27 Ongoɳa, soloɳa ḳaymioɳin;

■ **4:7** Pənd. 23:23 ■ **4:9** Pənd. 1:19 ■ **4:12** Zəb. 91:9-12 ■ **4:14** Zəb. 1:1; Pənd. 1:10,15 ■ **4:22** Pənd. 4:13

Ḳədəmliringni yamanlik yolidin neri tart.■

5

Buzuḳqilik-paḥixiwazlikḳning aḳiwiti balayi'apəttur, sadiḳlikḳning nətijisi bəht-saadəttur

1 I ooɳlum, danaliḳimoɳa kəngül ḳoyoɳin,
Idraklik səzlirimgə ḳulaḳ saloɳin.
2 Xundaḳ ḳiloɳiningda ixḳa səzgürlük bilən ḳaraydioɳan bolisən,
Ləwliring pəm-parasəttin ayrilmaydu.
3 Qünki buzuḳ hotunning aoɳzidin ḥəsəl tamidu,
Ləwliri zəytun yeoɳidin siliḳtur;■
4 Lekin uning aḳiwiti kəkridək aqqiḳ,
Ikki bisliḳ ḳiliqtək ətkür.
5 Uning ḳədəmliri ölüm girdawioɳa elip baridu,
Tutḳan yoli gərgə baxlaydu.□ ■
6 Ḥayatliḳ yolini ḳilqə bilgüm yoḳ dəp,
Basḳan ḳədəmliri turaḳsiz bolidu,
Nəgə baridioɳanliḳini ḥeq bilməydu.
7 Xunga, i ooɳullirim, səzlirimni kəngül ḳoyup anglanglar,
Mening degənlirimdin qiḳmanglar.
8 Undaḳ hotundin yiraḳ ḳaq!
Ixiki aldioɳimu yeḳin yolima!
9 Bolmisa, izzət-abruyungni baxḳilaroɳa tutḳuzup ḳoyisən,
Yaxliḳ yilliringni rəḥimsizlərning ḳolioɳa tapxurisən!■
10 Yat adəmlər bayliḳliring bilən özini tolduridu,
Japaliḳ əjirliringning mewisi yaḳa yurtluḳning öyigə ətüp ketidu;
11 Əjilingdə nalə-pəryad kətürginingdə,
Əzayi-bədining yəm boloɳanda,
12 Xu qaoɳda sən: — «Aḥ, nəsiḥətlərdin nemanqə nəprətləngəndimən!
Kənglümdə tənbiḥlərni nemanqə kəmsitkəndimən!
13 Nemixḳa ustazlirimning səzini anglimioɳandimən?
Manga tərbiyə bərgənlərgə ḳulaḳ salmioɳandimən?
14 jəmiyəttimu, jamaət aldidimu ḥərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!» — dəp ḳalisən.□

15 Özüngning kəlqikingdiki suni iqkin,
Öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḥuzurlan.□
16 Bulaḳliring uroɳup ḥər yərgə tarḳilip kətsə *bolamdu*?
Eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsə bolamdu?
17 Bular sangila has bolsun,

■ **4:27** Ḳan. 5:32; 28:14 ■ **5:3** Pənd. 2:16; 6:24 □ **5:5 «gər»** — ibraniy tilida «xeol», yəni «təḥtisara» deyilidu, u ölüklərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɳan yər. ■ **5:5** Pənd. 7:27 ■ **5:9** Pənd. 6:34,35 □ **5:14 «ḥərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!»** — yaki «pütünləy zawallikḳa qüxkəndəkmən!». □ **5:15 «Özüngning kəlqikingdiki su..., öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḥuzurlan»** — xübḥisizki, özining ayalining muḥəbbitini kərsitidu.

Yat kixilərgə təgmisun!□
18 Buliḳing bəht-bərikətlik boloɣay!
Yaxliḳingda aloɣan hotunung bilən ḥuzurlan.□
19 U qixi keyiktək qiraylik! Jərəndək səyümlük!
Uning baoɣridin ḥəmixə ḳanaəttə boloɣaysən,
Uning ḳaynaḳ muḥəbbitidin daim huxalliḳḳa patḳaysən.□
20 I ooɣlum, nemixḳa yat ayaloɣa xəyda bolisən?
Nemixḳa yat hotunning ḳoynioɣa əzüngni atisən?
21 Qünki insanning ḥəmmə ḳiloɣanliri Pərwərdigarning kəz aldida axkaridur,
U uning ḥəmmə mangoɣan yollirini tarazioɣa selip turidu.■
22 Yaman adəmning əz ḳəbiḥlikliri əzini tuzaḳḳa qüxüridu,
U əz gunaḥi bilən sirtmaḳḳa elinidu.
23 U yolyoruḳtin məḥrum boloɣanliḳidin jenidin ayrilidu,
Qekidin axḳan ḥamaḳətliki tüpəylidin yoldin ezip ketidu.

6

Yənə birnəqqə nəsiḥət

1 I ooɣlum, əgər dostungoɣa borun boloɣan bolsang,
Yat kixining ḳərzini töləxkə ḳol berixip wədə bərgən bolsang,□
2 Əgər əz səzüngdin ilinoɣan bolsang,
Əz wədəng bilən baoɣlinip ḳalsang,
3 U yeḳiningning ḳolioɣa qüxkənliking üqün,
Amal ḳilip əzüngni uningdin ḳutḳuz —
Dərḥal yeḳiningning yenioɣa berip, əzüngni kəmtər tutup *xu ixtin* haliy ḳilixini ətünüp sora.
4 Jərən xikarqining ḳolidin ḳutuluxḳa tirixḳandək,
Ḳux owqining ḳolidin qiḳixḳa tirixḳandək,
Ḳutulmioɣuqə uhlap yatma,
Ḥətta ügdəp arammu alma.■

Qümülə

6 I ḥurun, qəmülining yenioɣa berip *uningdin əgən*,
Uning tirikqilik yollirioɣa ḳarap dana bol.
7 Ularning baxliḳi, əməldari, ḥəkümdari yoḳ bolsimu,
8 Lekin ular yazda yilning eḥtiyaji üqün ax topliwalidu,
Ḥosul pəslidə ozuḳ təyyarliwalidu.
9 I ḥurun, ḳaqanoɣiqə uhlap yatisən?
Ḳaqan ornungdin turisən?■

□ **5:17 «Bulaḳliring uroɣup ḥər yərgə tarḳilip kətsə bolamdu? ... Bular sangila has bolsun, yat kixilərgə təgmisun!»** — 16-17-ayətlər xübḥisizki, kəqmə mənidə. Bizningqə kəqmə mənisi: «Ixḳi muḥəbbətliringni yat ayaloɣa bərmə, pəḳət əz jorangoɣila beoɣixla; bolmisa intayin nomus ix bolidu, rəstə-koqilarda rəswa bolisən» degəndək bolsa kerək. Bəzi alimlar muxu ayəttiki «sular» balilarni kərsitidu, dəp ḳarap, mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Bulaḳliring uroɣup ḥər yərgə tarḳilip kətsun, eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsun (demək, «pərzəntliring uroɣuoɣan bulaḳlardək ḥər yərgə tarḳalsun!»); pəḳətla sangila has bolsun, yat ayaldin boloɣan bolmisun!». □ **5:18 «Buliḳing bəht-bərikətlik boloɣay!»** — «buliḳing» muxu ayəttə «əz ayaling»ni kərsitidu. Ayətning ikkinqi ḳismini kərüng. □ **5:19 «Uning baoɣridin...»** — ibraniy tilida «Uning əmqəkliridin...». ■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pənd. 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **6:1 «borun»** — kepil boloɣan kixi. ■ **6:4** Zəb. 132:4-5; Pənd. 20:13 ■ **6:9** Pənd. 13:4; 20:4; 24:33,34

10 Sən: — Birdəm kəz yumuwalay, birdəm uhliwalay,
Birdəm ḳolumni ḳoxturup yetiwalay, — dəysən.
11 Lekin uhlap yatḳanda, miskinlik ḳaraḳqidək kelip seni basidu,
Yoḳsulluḳ huddi ḳorallik bulangqidək ḩujumoɣa ətidu.

12 Ərziməs, pəyli buzuḳ adəm ḩəmmila yərdə yaloɣan eytip, pəslikni səzləydu.□
13 U kəz ḳisip,
Putliri bilən ixarə ḳilip,
Barmaḳliri bilən kərsitidu;
14 Kənglidə aldamqilikla yatidu,
U daim rəzillikning koyida bolidu,
Ḩəmmila yərdə jedəl-majira teriydu.
15 Xunga uningoɣa bekitilgən bala-ḳaza uni tuyuḳsiz basidu,
U biraḳla dawalioɣusiz yanjilidu.

16 Pərwərdigar nəprətlinidioɣan altə nərsə bar,
Bərḩək, yəttə nərsə Uningoɣa yirginqliktur.
17 Ular bolsa,
Təkəbburluḳ bilən ḳaraydioɣan kəz,
Yaloɣan səzləydioɣan til,
Bigunaḩlarning ḳenini təküzidioɣan ḳol,■
18 Suyiḳəst oylaydioɣan kəngül,
Yamanlik ḳilixḳa tez yügürəydioɣan putlar,■
19 Yaloɣan səzləydioɣan sahta guwaḩqi,
Buradər-ḳerindaxliri arisioɣa bəlgünqilik saloɣuqi kixidur.

Zinahorluḳtin əzüngni tart

20 I ooɣlum, atangning əmrigə əməl ḳil;
Anangning kərsətmisidin qiḳma.■
21 Ularning səzini ḳəlbinggə tengip,
Ularni boynungoɣa marjandək ḳilip esiwal.■
22 Yoloɣa qiḳḳiningda ular seni yetəkləydu,
Uhlioɣiningda ular seni saḳlaydu,
Uyḳudin oyoɣanoɣiningda ular seni həwərləndüridu.■
23 Qünki *Hudaning* pərmani yoruḳ qiraoɣ,
Uning muḳəddəs ḳanuni nurdur;
Tərbiyəning tənbiḩliri bolsa ḩayatlik yolidur.■
24 Ular seni buzuḳ hotundin saḳlioɣuqi,
Yat hotunning xerin səzliridin yiraḳ ḳiloɣuqidur.■
25 Uning guzəllikigə kənglüngni baoɣlimioɣin,
Uning ḳax-kəz oynitixi seni əsirgə almisun.
26 Qünki buzuḳ ayallar tüpəylidin adəmlər bir parqə nanoɣimu zar bolidu,
Yat adəmning *zinahor* ayali bolsa kixining ḳimmətlik jenini əzigə ow ḳiliwalidu.
27 Otni ḳoynungoɣa salsang,
Əz kiyimingni kəydürməmsən?
28 Qooɣning üstidə dəssəp mangsang putungni kəydürməmsən?

□ **6:12** **«Ərziməs»** — ibraniy tilida «Belialning ooɣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **6:17** Pənd. 30:13 ■ **6:18** Rim. 3:15 ■ **6:20** Pənd. 1:8 ■ **6:21** Pənd. 3:3 ■ **6:22** Pənd. 3:23,24 ■ **6:23** Zəb. 19:7-9; 119:105 ■ **6:24** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5

29 Baxḳilarning ayali bilən bir orunda yatidiоɣan kixi xundaḳ bolidu;
Kim uningоɣa tegip kətsə aḳiwitidin ḳutulalmaydu.
30 Aq ḳaloɣanda ḳorsiḳini toyoɣuzux üqün ooɣrilik ḳiloɣan kixini baxḳilar kəmsitməydu;
31 Xundaḳ turuḳluḳ u tutulup ḳalsa,
Igisigə yəttini tələxkə tooɣra kelidu;
U өz өyidiki ḥəmmə nərsisini tapxuridu.■
32 Ḥalbuki, baxḳilarning hotuni bilən zina ḳiloɣuqi uningdinmu *bəttər bolup*, tolimu oɣəplətliktur;
Undaḳ ḳiloɣuqi өz-өzini ḥalak ḳilidu.
33 U zəhmət yəydu, xərməndə bolidu,
Uning rəswasi ḥeq өqürülməydu.
34 Qünki künləx oti ərni dərоɣəzəpkə kəltüridu,
Intiḳam aloɣan künidə u ḥeq rəḥim ḳilmaydu.
35 Tələm puli berəy desəngmu u ḳobul ḳilmaydu,
Ḥərḳanqə sowoɣa-salam bərsəngmu uni besiḳturoɣili bolmaydu.

7

1 I ooɣlum, səzlirimgə əməl ḳil,
Tapxuruḳlirimni yürikingdə saḳla.
2 Tapxuruḳlirimoɣa əməl ḳilsang, yaxnaysən;
Təlimlirimni kөz ḳariquḳungni asrioɣandək asra.■
3 Ularni barmaḳliringoɣa tengip ḳoy,
Ḳəlb tahtangoɣa yeziwal.■
4 Danaliḳni, sən ḥədə-singlim, degin,
Pəm-parasətni «tuoɣḳinim» dəp qaḳir.
5 Xundaḳ ḳilsang, ular seni yat hotundin yiraḳlaxturidu,
Aoɣzidin silik səz qiḳidioɣan yoqun ayaldin neri ḳilidu.■

Buzuḳ hotun

6 *Bir ḳetim* өyning derizə kөznəkliridin taxḳirioɣa ḳarioɣinimda,
7 Birnəqqə yax, sadda yigitlərni kөrdüm,
Ularning iqidin bir əḳilsizni kөrüp ḳaldim,
8 U koqa boylap buzuḳ *hotun turuxluḳ* doḳmuxtin өtüp,
Andin uning өyi tərəpkə ḳarap mangdi.
9 Kəqḳurun ḳarangoɣu qüxkəndə,
Zulmət keqə, ay ḳarangoɣusida *ixiki aldidin ətti*.
10 Mana, өydin bir hotun qiḳip uni kütüwaldi;
Kiyimi paḥixə ayallarningkidək bolup,
Niyiti ḥiylə-mikir idi.
11 Aoɣzi bixəm-ḥayasiz, naḥayiti jaḥil bir hotun,
U өyidə turmaydu,■
12 Birdə məḥəllidə, birdə məydanlarda,
U koqilardiki ḥər doḳmuxta paylap yüridu.
13 Ḥeliḳi yax yigitni tartip, uni səyüp,
Nomussizlarqə uningoɣa: —

■ **6:31** Mis. 22:1, 4 ■ **7:2** Law. 18:5; Pənd. 4:4 ■ **7:3** Ḳan. 6:8; 11:18 ■ **7:5** Pənd. 5:3 ■ **7:11** Pənd. 9:13

14 «Өyümdə «inaqlik qurbanliqi» gөxi bar,
Mən bügün Hudaoɣa ḩəsəm qilоɣan qurbanliqni qildim,□
15 Xunga mən sizni qaqiroɣili qiqtim,
Didaringizoɣa təlpünüp izdidim.
Əmdi sizni tepiwaldim!
16 Karwitimoɣa Misirning kəxtilik, yolluq libas yapquqlirini yaptim.
17 Orun-kөrpilirimgə hux puraq murməkki, muəttər wə qowzaq darqinlarni qaqtim.■
18 Keling, tang atquqə muḩəbbətlixəyli, oynap ḩuzurlinayli,
Kөnglimiz qanoɣuqə өzara əyx-ixrət qilayli,
19 Erim өydə yoq, yiraq səpərgə qiqip kətti.
20 U bir ḩəmyan pul elip kətti,
Ay toloɣuqə u өygə kəlməydu» — dedi.
21 Ayal kөp xerin sөzliri bilən rasa qizikturdi,
Qiraylik gəpliri bilən uni əsir qiliwaldi.■
22-23 Soyuxqa elip mangoɣan өküzdək,
Ḩamaqət kixi kixən bilən jazaoɣa mangoɣandək,
Qiltaqqa qüxkən quxtək,
Yigit uning kəynidin mangdi.
Jigirini oq texip өtmiguqə,
U bu ixning ḩayatioɣa zamin bolidioɣanliqini ḩeq bilməydu.

24 I ooɣullirim, sөzlirimni kөngül qoyup anglanglar,
Degənlirimgə qulaq selinglar,
25 Qəlbinglarni bundaq hotunning yolioɣa kətküzmənglar,
Uning aldam haltisioɣa qüxüp kətmənglar.
26 Bundaq ayal nuroɣun kixilərni yiqitip yarilanduroɣan,
Uning booɣuzlioɣan adəmliri tolimu kөptur,
27 Uning өyi bolsa təḩtisaraning kirix eoɣizidur,
Adəmni «ḩalakət meḩmanhanisi»oɣa qüxürüx yolidur.□ ■

8

«Danaliq» hitab qilidu

1 *Qulaq sal*, danaliq qaqiriwatmamdu?
Yoruqluq sada qiqiriwatmamdu?■
2 Yollarning egiz jayliridin,
Doqmuxlardin u orun alidu,
3 Xəḩərgə kiridioɣan qowuqlarning yenida,
Ḩərqandaq dərwaza eoɣizlirida u murajiət qilmaqta: —
4 «I mətiwərlər, silərgə murajət qilimən,
Ḩəy, adəm baliliri, sadani silər üqün qilimən,
5 Gədək boloɣanlar, zerəklikni өginiwelinglar,

□ **7:14 «inaqlik qurbanliqi» —** Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan muqəddəs qanun bekitkən bir hil qurbanlik, uning əḩmiyiti; (1) Huda bilən boloɣan inaqlikqa erixix üqün; (2) Hudaoɣa alaḩidə rəḩmət eytix üqün; (3) Hudaoɣa dua bilən qiloɣan qəsimini ipadiləx üqün. Qurbanlikqa kala, qoy yaki өqkimu bolidu. Bu hil qurbanlikning alaḩidiliki, qurbanlik sunoɣuqi kixi uni qurbanlik qiloɣandin keyin, gөxidin elip yeyələydu. Muxu yərdə bu ayal: «Mən Huda aldida pak» deməkqi bolidu. Bu pütünləy sahtipəzlik, əlwəttə. ■ **7:17** Küy. 4:14. ■ **7:21** Pənd. 1:17 □ **7:27 «təḩtisara» —** ibraniy tilida «xeol», ölüklərning roḩliri qiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **7:27** Pənd. 2:18; 5:5 ■ **8:1** Pənd. 1:20,21

Əhmək bolƣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!□
6 Manga ḳulaḳ selinglar,
Qünki güzəl nərsilərni dəp berimən,
Aoƣzimni eqip, durus ixlarni *silərgə* yətküzimən.
7 Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur,
Aoƣzim rəzilliktin nəprətlinidu; □
8 Səzlirimning ḥəmmisi ḥəḳ,
Ularda ḥeqḳandaḳ ḫiyligərlik yaki əgitmilik yoḳtur.
9 Ularning ḥəmmisi qüxəngənlər üqün eniḳ,
Bilim aloƣanlar üqün durus-tooƣridur.
10 Kümüxkə erixkəndin kərə, nəsiḥətlirimni ḳobul ḳilinglar,
Sap altunni elixtin kərə bilimni elinglar.
11 Qünki danaliḳ ləəl-yaḳutlardin əwzəl,
Ḥərḳandaḳ ətiwarliḳ nərsəngmu uningoƣa təng kəlməstur.■
12 Mən bolsam danaliḳmən,
Zerəklik bilən billə turimən,
Istiḳamətdin kelip qiḳḳan bilimni ayan ḳilimən.□
13 Pərwərdigardin əyminix — Yamanliḳḳa nəprətlinix deməktur;
Təkəbburluḳ, məoƣrurluḳ, yaman yol ḥəm xum eoƣizni өq kərimən.
14 Məndə obdan məsliḥətlər, pixḳan ḥekmət bar;
Mən degən yoruḳluḳ, ḳudrət məndidur.
15 Padixaḥlar mən arḳiliḳ ḥəküm süridu,
Mənsiz ḥakimlar adil ḥəküm qiḳarmas.
16 Mən arḳiliḳla əmirlər idarə ḳilidu,
Aliyjanablar, yər yüzidiki barliḳ soraḳqilar *tooƣra* ḥəküm ḳilidu.
17 Kimki meni səysə, mənmu uni səyimən,
Meni təlmürüp izdigənlər meni tapalaydu;
18 Məndə bayliḳ, xəḫrət,
Ḥətta konirimas, kəqməs dələt wə ḥəḳḳaniyətmu bar.■
19 Məndin qiḳḳan mewə altundin,
Ḥətta sap altundin ḳimmətliktur,
Məndin alidioƣan daramət sap kümüxtinmu üstündur.■
20 Mən ḥəḳḳaniyət yoliƣa mangimən;
Adalət yolining otturisida yürimənki,
21 Meni səygənlərni əməliy nərsilərgə miras ḳildurimən;
Ularning həzinilirini toldurimən.
22-23 Pərwərdigar ixlirini baxlixidila,
Ḳədimdə yasioƣanliridin burunla,
Mən uningoƣa təwədurmən. Əzəldin tartipla — muḳəddəmdə,
Yər-zemin yaritilmastila,
Mən tikləngənmən.□ ■
24 Qongḳur ḥanglar, dengiz-okyanlar apiridə boluxtin awwal,

□ **8:5 «Gədək bolƣanlar, ... əhmək bolƣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!» —** oḳurmənlər xuningoƣa diḳḳət ḳiloƣan boluxi mumkin, «danaliḳ» «nadanlar»oƣa (yaki «gədəklər» yanki «saddilar»oƣa) biwasitə səz ḳilidu, pəḳət **bəzidə** «əhməḳlər»gə biwasitə səz ḳilidu, lekin «məshirə ḳiloƣuqilar»oƣa ḥərgiz biwasitə səzliməydu. Qünki «məshirə ḳiloƣuqilar» rəzil yollarni tutḳini üqün ularoƣa ḥeqḳandaḳ nəsiḥət təsir ḳilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu kərüng). □ **8:7 «Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur» —** ibraniy tilida «Tanglayim ḥəḳiḳətni seoƣinip səzləydu». ■ **8:11** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 3:14,15; 16:16 □ **8:12 «...bilimni ayan ḳilimən» —** yaki «...bilimni tepip berimən». ■ **8:18** Pənd. 3:16 ■ **8:19** Pənd. 3:14 □ **8:22-23 «Pərwərdigar ixlirini baxlixidila...» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar yolini baxlixidila...». **«...Mən tikləngənmən»** — baxḳa birhil tərjimisi «...Mən məsiḥ ḳilindim». ■ **8:22-23** Yḥ. 1:1

Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən;
Mol su uroɣup turidioɣan bulaqlar bolmastinla,
25-26 Egiz taoɣlar өz orunlirioɣa qoyulmastinla, təpiliklər xəkillənməstinla,
Pərwərdigar bipayan zemin, kəng dalalarni,
Aləmning əsliydiki topa-qanglirinimu tehi yaratmastinla,
Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən.
27-29 U asmanlarni bina qiliwatqinida,
Dengiz yüzigə upuq sizikini siziwatqinida,
Ərxtə bulutlarni orunlaxturup,
Qongqur dengizdiki bulaq-mənbələrni mustəḩkəmləwatqinida,
Dengiz sulirini bekitkən dairidin exip kətmisun dəp pərman qüxüriwatqinida,
Bipayan zeminning ullirini quruwatqinida,
Mən u yərdə idim;■
30 Xu qaoɣda goya usta bir ḩünərwəndək Uning yenida turoɣanidim,
Mən ḩərdaim Uning aldida xadlinattim, mən Uning kündilik dil'arami idim; ■
31 Mən Uning alimidin, yər-zeminidin xadlinip,
Dunyadiki insanlardin hursənlik tepip yürəttim,
32 Xunga i balilar, əmdi manga qulaq selinglar;
Qünki yollirimni qing tutqanlar nəqədər bəht tapar!■
33 Aloɣan nəsiḩətkə əməl qilip,
Dana boloɣin, uni rət qilma.
34 Səzümgə qulaq selip,
Ḩərküni dərwazilirim aldidin kətməy,
Ixiklirim aldida meni kütidioɣan kixi nəqədər bəhtliktur!
35 Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu,
Pərwərdigarning xəpqitigə nesip bolidu.■
36 Lekin manga gunaḩ qiloɣan ḩərkim өz jenioɣa ziyan kəltüridu,
Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutqan bolidu».□

9

Danaliqning səzining dawami, buzuq hotunning səzliri

1 Danaliq өzigə bir өy selip,
Uning yəttə tüwrükini ornatti.
2 U mallirini soyup,
Esil xarablirini arilaxturup təyyarlap,
Ziyapət dastihinini yaydi;
3 Dedəklirini *meḩman qaqirixqa* əwətti,
Өzi xəḩərning əng egiz jaylirida turup:■
4 «I saddilar, bu yərgə kelinglar, — dəp qakiriwatidu;
Nadanlaroɣa:
5 Qeni, nanlirimdin eoɣiz tegip,

■ **8:27-29** Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zəb. 104:6-9. ■ **8:30** Yḩ. 5:17 ■ **8:32** Zəb. 119:1, 2; 128:1; Luqa 11:28 ■ **8:35** Pənd. 12:2 □ **8:36 «Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu, Pərwərdigarning xəpqitigə nesip bolidu.... Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutqan bolidu» —** bu 8-bab ḩəmdə 9:1-12tiki qong tema «Danaliq»tur. Bu bablardiki həwərdin qarioɣanda, əməliyəttə «Danaliq» bir xəhstur. Injilda bu Xəhsning Huda bilən billə mənggülük turoɣuqi Məsiḩ ikənliki ayan qilinidu (məsilən «Yuh.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yuh.» 1:1-2, «Wəh.» 22:12-13 qatarliqlarni kərüng).
■ **9:3** Pənd. 8:2

Mən arilaxturup təyyarlioɣan xarablardin iqinglar;
6 Nadanlar ḳataridin qiḳip, ḩayatḳa erixinglar,
Yoruḳluḳ yolida menginglar», — dəwatidu.

7 Ḩakawurlaroɣa tənbiḩ bərgüqi aḩanətkə uqraydu,
Ḳəbiḩlərni əyibligüqi əzigə daoɣ kəltüridu.
8 Ḩakawurlarni əyiblimə, qünki u sanga əq bolup ḳalidu;
Ḩalbuki, dana kixini əyiblisəng, u seni səyidu.■
9 Dana adəmgə dəwət ḳilsang, əḳli tehimu toluḳ bolidu;
Ḩəḳḳaniy adəmgə durus yol kərsətsəng,
Bilimi tehimu axidu.

10 Pərwərdigardin əyminix danaliḳning baxlinixidur,
Muḳəddəs boloɣuqini tonux yoruḳluḳtur.■
11 Mən *danaliḳ* səndə bolsam, künliringni uzartimən,
Өmrüngning yilliri kəpiyər.■
12 Səndə danaliḳ bolsa, paydini kəridioɣan əzüngsən,
Danaliḳni mazaḳ ḳilsang ziyan tartidioɣanmu əzüngsən.

13 Nadan hotun aoɣzi bisərəmjan, əḳilsizdur,
Ḩeqnemə bilməstur.■
14 U ixik aldida olturup,
Xəḩərning əng egiz jaylirida orun elip,
15 Udul ətüp ketiwatḳanlaroɣa:
16 «Kimki sadda bolsa, bu yərgə kəlsun!» — dəwatidu,
Wə əḳilsizlərni:
17 «Ooɣriliḳqə iqkən su tatliḳ bolidu,
Ooɣrilap yegən nan təmlik bolidu!» — dəp qarḳiwatidu.■
18 Lekin qaḳiriloɣuqi ələklərning uning əyidə yatḳanliḳidin bihəwərdur,
Uning *burunḳi* meḩmanlirining alliḳaqan təḩtisaraning təglirigə qüxüp kətkənlikini u səzməs.□ ■

10

Padixaḩ Sulaymanning ḩekmətlik səzliri

1 Padixaḩ Sulaymanning pənd-nəsiḩətliri: —

Dana ooɣul atisini xad ḳilar;
Əḳilsiz ooɣul anisini ḳayoɣu-ḩəsrətkə salar.■
2 Ḩaram bayliḳlarning ḩeq paydisi bolmas;
Ḩəḳḳaniyət insanni ələmdin ḳutuldurar.■
3 Pərwərdigar ḩəḳḳaniy adəmning jenini aq ḳoymas;
Lekin u ḳəbiḩlərning nəpsini booɣup ḳoyar.
4 Ḩurunluḳ kixini gaday ḳilar;
Ixqanliḳ bolsa bayaxat ḳilar.□ ■

■ **9:8** Mat. 7:6 ■ **9:10** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 1:7 ■ **9:11** Pənd. 10:27 ■ **9:13** Pənd. 7:11 ■ **9:17** Pənd. 20:17 □ **9:18** **«təḩtisaraning təgliri»** — «təḩtisara» (ibraniy tilida «xeol») ələklərning roḩliri ḳiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **9:18** Pənd. 2:18 ■ **10:1** Pənd. 15:20 ■ **10:2** Pənd. 11:4 □ **10:4** **«Ḩurunluḳ»** — ibraniy tilida: «ḳol boxluḳi». **«Ixqanliḳ»** — ibraniy tilida: «əstayidilliḳning ḳoli». ■ **10:4** Pənd. 12:24

5 Yazda ḩosulni yiƣiwaloƣuqi — dana ooƣuldur;
Lekin orma waḳtida uhlap yatḳuqi — hijalətkə ḳalduridioƣan ooƣuldur.
6 Bərikət ḩəḵḵaniy adəmning bexioƣa qüxər;
Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣzioƣa urar.□
7 Ḩəḵḵaniy adəmning yadikari mubarəktur;
Yamanlarning nami bolsa, sesiḳ ḳalar.
8 Dana adəm yolyoruḳ-nəsiḩətlərni ḳobul ḳilar;
Kot-kot, nadan kixi ɵz ayioƣi bilən putlixar.■
9 Oƣubarsiz yürgən kixining yürüx-turuxi turaḳliḳtur,
Yollirini əgri ḳiloƣanning kiri ahiri axkarilinidu.
10 Kɵz ixaritini ḳilip yüridioƣanlar adəmni daoƣda ḳaldurar;
Kot-kot, nadan kixi ɵz ayioƣi bilən putlixar.
11 Ḩəḵḵaniy adəmning aoƣzi ḩayatliḳ buliḳidur,
Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣzioƣa urar.□ ■
12 Ɵqmənlik jedəl ḳozoƣar;
Meḩir-muḩəbbət ḩəmmə gunaḩlarni yapar.■
13 Əḳil-idraḳlik adəmning aoƣzidin danaliḳ tepilar;
Əḳilsizning dümbisigə palaḳ tegər.■
14 Dana adəmlər bilimlərni ziyadə toplar;
Lekin əhməḳning aoƣzi uni ḩalakətkə yeḳinlaxturar.
15 Mal-dunyaliri goya məzmut xəḩərdək bayning kapalitidur;
Miskinni ḩalak ḳilidioƣan ix dəl uning namratliḳidur.
16 Ḩəḵḵaniylarning əjirliri janoƣa jan ḳoxar,
Ḳəbiḩlərning ḩosuli gunaḩnila kɵpəytixtur.□
17 Nəsiḩətni anglap uni saḳlioƣuqi ḩayatliḳ yolioƣa mangar;
Tənbiḩlərni rət ḳiloƣan kixi yoldin azoƣanlardur.
18 Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan sɵzliməy ḳalmas;
Təḩmət qaplioƣanlar əhməḳtur.□
19 Gəp kɵp bolup kətsə, gunaḩtin haliy bolmas,
Lekin aoƣzioƣa igə boloƣan əḳilliḳtur.
20 Ḩəḵḵaniy adəmning sɵzi huddi sap kümüx;
Yamanning oyliri tolimu ərziməstur.□
21 Ḩəḵḵaniy adəmning sɵzliri nuroƣun kixini ḳuwwətlər;
Əhməḳlər əḳli kəmlikidin ələr.
22 Pərwərdigarning ata ḳiloƣan bərikiti adəmni dələtmən ḳilar;
U bərikitigə ḩeqbir japa-muxəḵḵət ḳoxmas.
23 Əhməḳ ḳəbiḩlikni tamaxa dəp bilər;
Əmma danaliḳ yorutuloƣan kixining *hursənlikidur*.□ ■
24 Yaman kixi nemidin ḳorḳsa xuningoƣa uqrar;
Ḩəḵḵaniy adəmning arzusi əməlgə axurular.
25 Yaman adəm ḳuyundək ɵtüp yoḳar;

□ **10:6 «Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣzioƣa urar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmma yamanlarning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:8** Pənd. 10:10 □ **10:11 «ḩayatliḳ buliḳi» —** bəlkim «Erən baoƣqisi»diki «ḩayatliḳ beridioƣan dərəh»kə ohxitiloƣandur. **«Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣzioƣa urar»** — yaki «Əmma yamanning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:11** Pənd. 10:6; 13:14 ■ **10:12** 1Kor. 13:7; 1Pet. 4:8 ■ **10:13** Pənd. 20:30 □ **10:16 «…gunaḩnila kɵpəytixtur» —** yaki «…gunaḩini bekitər». □ **10:18 «Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan sɵzliməy ḳalmas» —** ibraniy tilida: «Adawət saḳlioƣuqining ləwliri yaloƣan bolidu». □ **10:20 «Ḩəḵḵaniy adəmning sɵzi» —** ibraniy tilida: «Ḩəḵḵaniy adəmning tili». **«Yamanning oyliri» —** ibraniy tilida: «yamanning kɵngli». □ **10:23 «yorutuloƣan» —** ibaraniy tilida «ixni, baxḳa adəmni obdan qüxinidioƣan» degən mənidə. ■ **10:23** Pənd. 14:9

Lekin ҳəkҟaniy adəm mənggülük uldəktur.
26 Adəm aqqiҟ su yutuwaloɣandək,
Kəzigə is-tütək kirip kətkəndək,
Ҳurun adəmni ixҟa əwətkənmu xundaҟ bolar.□
27 Pərwərdigardin əyminix əmürni uzun ҟilar,
Yamanning əmri ҟiskartilar.■
28 Ҳəkҟaniy adəmning ümidi hursənlik elip kelər;
Lekin rəzilning kütkini yokҟa qiҟar.■
29 Pərwərdigarning yoli durus yaxawatҟanlaroɣa baxpanaһdur;
Ҟəbiһlik ҟiloɣuqilaroɣa bolsa ҳalakəttur.■
30 Ҳəkҟaniylarning orni mustəһkəmdur;
Yamanlar zeminda uzun turmas.
31 Ҳəkҟaniy adəmning aoɣzidin danaliҟ qiҟar;
Lekin xumluҟ til kesip taxlinar.
32 Ҳəkҟaniy adəmning səzi kixigə mok huxyaҟar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluҟ qiҟar.

11

1 Yaloɣan taraza Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Adil jing texi Uni hursən ҟilar.■
2 Təkəbburluҟ bilən birgə xərməndiqilik əgixip kelər;
Lekin danaliҟ kiqik peillaroɣa ҳəmraһ bolar.■
3 Tooɣrilarning səmimiyliki əzini yetəklər;
Lekin kazzaplarning əgriliki əzini wəyran ҟilar.■
4 Hudaning oɣəzəp künidə mal-dunyaning paydisi bolmas;
Lekin ҳəkҟaniyət adəmni əlümdin ҟutҟuzar.■
5 Kamil adəmning ҳəkҟaniyliҟi əzini tüz yoloɣa baxlar;
Yaman adəm əz yamanliҟidin yiҟilar.
6 Durus adəmlərning ҳəkҟaniyliҟi əzlirini ҟutҟuzar;
Lekin kazzaplar əz ҳiylə-nəyringidin tutular.
7 Rəzil adəm əlsə, uning ümidi yokҟa qiҟar;
Gunaһkarning ümidi ahiri ҟuruҟ ҟalar.□
8 Ҳəkҟaniy adəm ҟiyinqiliҟtin haliy ҟilinar;
Rəzil adəm uning ornioɣa tutular.■
9 Munapiҟlar əz aoɣzi bilən yeҟinini buzar;
Lekin ҳəkҟaniylar bilimi bilən ҟutҟuzular.
10 Ҳəkҟaniy adəm ronaҟ tapsa, xəһər hux bolar;
Rəzil adəm ҳalak bolsa, həlҟ təntənə ҟilar.
11 Tooɣrilarning bərikət tiləxliri bilən xəһər güllinər;
Lekin rəzillərning tili bilən wəyran bolar.
12 Əz yeҟinini səkidioɣan kixi — əҟilsizdur;
Əmma yorutuloɣan adəm aoɣzini yioɣar.
13 Gəp toxuoɣuqi məhpiyətlərni axkarilar;
Sadiҟ adəm amanətkə hiyanət ҟilmas.

□ **10:26** **«Adəm aqqiҟ su yutuwaloɣandək…»** — ibraniy tilida: «Aqqiҟ su qixlaroɣa təgkəndək…». ■ **10:27** Pənd. 9:11 ■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zəb. 112:10 ■ **10:29** Pənd. 13:6 ■ **11:1** Law. 19:36; Ҟan. 25:13; Pənd. 16:11; 20:10,23 ■ **11:2** Pənd. 15:33; 16:18; 18:12 ■ **11:3** Pənd. 13:6 ■ **11:4** Pənd. 10:2; Əz. 7:19; Zəf. 1:18 □ **11:7** **«Gunaһkarning ümidi…»** — baxҟa birhil tərjimisi, «Küqlüklərning ümidi…». ■ **11:8** Zəb. 34:19; Pənd. 21:18

14 Yolyoruқ kəm bolsa, əl-yurt yiқilar;
Uluoɳ bir məsliḥətqi bolsa, əl nijat tapar.□ ■
15 Yatқa borun boloɳan kixi ziyan tartmay қalmas;
Қol berixip kepil boluxni yaman kərgən kixining қuliқi tinq bolar.□
16 Xapaətlik ayal izzət-ḥərmətni қoldin bərməs;
Zorawanlar baylіқni қoldin bərməs.
17 Rəḥimdil өz-өzigə bəht yaritar;
Rəḥimsiz өz tenini aoɳritar.
18 Yaman adəmlərning aloɳan ix ḥəққi ularni aldar, bərikətsiz bolar;
Əmma ḥəққaniyət terioɳuqi adəm əməliy in'am alar.□
19 Ḥəққaniyət adəmgə ḥayatliқ tapқuzar;
Yamanliқni kөzləp yüridioɳan kixi өlümgə yüz tutar.
20 Niyiti buzuқ kixi Pərwərdigaroɳa yirginqliktur;
Əmma yoli diyanətlik kixilər uning hursənlikidur.
21 Қol tutuxup birləxsimu, yamanlar jazaoɳa tartilmay қalmas;
Lekin ḥəққaniylarning nəsli nijat tapar.□ ■
22 Qiraylіқ əmma tetiқsiz hotun,
Qoxқining tumxuқioɳa altun ḥalқa saloɳandəktur.
23 Ḥəққaniylarning arzusi pəқət yahxi mewə elip kelər;
Yamanlarning kütkini oɳəzəp-nəprəttur.
24 Biraw mərdlərqə tarқatsimu, güllinər;
Yənə biraw berixkə tegixlikini ayisimu, pəқət namratlixar.
25 Mərd adəm ətlinər;
Baxқilarni suoɳaroɳuqi өzimu suoɳirilar.■
26 Axliқni satmay besiwaloɳan kixi əlning lənitigə uqraydu;
Lekin axliқni setip bərgüqigə bərikət tilinər.
27 Yahxiliқni izdəp intilgən adəm xapaət tapar;
Yamanliқni izdigən adəm өzi yamanliқ kərər.■
28 Өz mal-duniyasioɳa tayanoɳuqi yiқilar;
Ḥəққaniy kixi yopurmaқtək kөkirər.■
29 Өz өyigə azarqilіқ saloɳan kixi xamaloɳa miras bolar;
Əқilsiz adəm aқilanining қuli bolup қalar.
30 Ḥəққaniyning beridioɳan mewisi «ḥayatliқ dərihi»dur;
Dana kixi kөngüllərni *ḥayatliққa* mayil қilar.□
31 Қaranglar, ḥəққaniy adəm bu dunyada *səwənliki üqün* bədəl təligən yərdə,
Rəzillər bilən gunaḥkarlarning aқiwiti қandaқ bolar?□ ■

□ **11:14 «Yolyoruқ kəm bolsa...»** — baxқa birhil tərjimisi, «Kөp məsliḥətqilər bolsa,...». **«...nijat tapar»** — yaki «....bihətər turar». ■ **11:14** 1Pad. 12:1-20 □ **11:15 «Yatқa borun boloɳan kixi ziyan tartmay қalmas»** — 6:1 wə izaḥatni kөrüng. □ **11:18 «Yaman adəmlərning aloɳan ix ḥəққi ularni aldar, bərikətsiz bolar»** — ibraniy tilida «yaman adəmning ix ḥəққi yaloɳan bolar». □ **11:21 «Қol tutuxup birləxsimu,...»** — baxқa birhil tərjimisi: — «xübḥisizki,...». ■ **11:21** Pənd. 16:5 ■ **11:25** Zəb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ **11:27** Zəb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ **11:28** Zəb. 1:3, 4; 92:12-14 □ **11:30 «ḥayatliқ dərihi»** — muxu yərdə «ḥayatliқ dərihi» degənlik, «Erən baoɳqisi»diki Adəm'atimiz wə Ḥawa'animizning bəḥrimən boluxioɳa təyyarlanoɳan dərəhni kərsitidu (3:18-ayətni kөrüng). **«... ḥayatliққa mayil қilar»** — əyni tekisttə «ḥayatliқ» degən səz yoқ. Lekin ḥəққaniyliқ yolida Hudaning məmin bəndiliri adəmlərning kөnglini өzi üqün almaydu, bəlki ularni Hudaning yolioɳa jəlp қilidu; xunga toluқ mənisi: «Kim dana bolsa kixilərning kөnglini nijat yolioɳa baxlaydu» dəp қaraymiz. Muxu ayətni «Luқa» 5:10 bilən selixturoɳili bolidu. □ **11:31 «Қaranglar, ḥəққaniy adəm ...bədəl təligən yərdə, rəzillər bilən gunaḥkarlarning aқiwiti қandaқ bolar?»** — bu ayət Injil, «1Pet.» 4:18də nəқil kəltürülidu. ■ **11:31** 1Pet. 4:17,18

12

1 Kimki tərbiyini ḳədirlisə, bilimnimu səygüqidur;
Lekin tənbiḥkə nəprətləngən nadan-ḥamaḳəttur.
2 Yahxi niyətlik adəm Pərwərdigarning iltipatiƣa erixər;
Əmma Pərwərdigar ḥiylə-mikirlik adəmning gunaḥini bekitər.
3 Adəmlər yamanlik ḳilip amanlik tapalmas;
Lekin ḥəḳḳaniylarning yiltizi təwrənməs.■
4 Pəzilətlik ayal erining tajidur;
Əmma uni uyatḳa salƣuqi hotun uning ustihinini qiritər.■
5 Ḥəḳḳaniy adəmning oy-pikri durus ḥəküm qiḳirar;
Yamanlarning nəsiḥətliri məkkarliḳtur.□
6 Yamanlarning səzliri ḳan təkidiƣan ḳiltaḳtur;
Lekin durusning səzi adəmni ḳiltaḳtin ḳutuldurar.■
7 Yamanlar aƣdurulup, yoḳilar;
Lekin ḥəḳḳaniylarning өyi məzmut turar.□ ■
8 Adəm өz zerikliki bilən mahtaxḳa sazawər bolar;
Əgri niyətlik kixi kəzgə ilinmas.
9 Peḳir turup hizmətkari bar kixi,
Өzini qong tutup aq yürgən kixidin yahxidur.■
10 Ḥəḳḳaniy adəm өz uliƣinimu asrar;
Əmma rəzil adəmning bolsa ḥətta rəḥimdilliḳimu zalimliḳtur.■
11 Tirixip teriḳqilik ḳiloƣan deḥḳanning ḳorsiḳi toḳ bolar;
Əmma ham hiyallaroƣa berilgən kixining əḳli yoḳtur.■
12 Yaman adəm yamanlik ḳiltiḳini kəzləp olturar;
Əmma ḥəḳḳaniy adəmning yiltizi mewə berip turar.
13 Yaman adəm өz aƣzining gunaḥidin tutular;
Ḥəḳḳaniy adəm muxəḳḳət-ḳiyinqiliḳtin ḳutular.□ ■
14 Adəm өz aƣzining mewisidin ḳanaət tapar;
Өz ḳoli bilən ḳiloƣanliridin uningoƣa yandurular.■
15 Əhməḳ өz yolini tooƣra dəp bilər;
Əmma dəwətkə ḳulaḳ saloƣan kixi aḳilanidur.■
16 Əhməḳning aqqiḳi kəlsə, tezla bilinər;
Zerək kixi ḥaḳarətkə səwr ḳilar, sətqilikni axkarilimas.□
17 Ḥəḳiḳətni eytḳan kixidin adalət bilinər;
Yaloƣan guwaḥlik ḳiloƣuqidin aldamqilik bilinər.■
18 Bəzlilərning yeniklik bilən eytḳan gepi adəmgə sanjiloƣan ḳiliqḳa ohxar;
Biraḳ aḳilanining tili dərdkə dərmandur.■
19 Rastqil mənggü turoƣuzulidu;
Ləwzi yaloƣan bolsa birdəmliktur.□
20 Yamanliḳning koyida yürgüqining kənglidə ḥiylə saḳlanoƣandur;
Amanliḳni dəwət ḳiloƣuqilar huxalliḳḳa qəmər.
21 Ḥəḳḳaniy adəmning bexioƣa ḥeq külpət qüxməs;

■ **12:3** Pənd. 10:25 ■ **12:4** 1Kor. 11:7 □ **12:5** **«… oy-pikri durus ḥəküm qiḳirar»** — yaki: «…oy-pikri durustur». ■ **12:6** Pənd. 1:11,18; 11:9 □ **12:7** **«Yamanlar aƣdurulup, yoḳilar»** — baxḳa birhil təjimisi: «Yamanlar aƣduruloƣanda, yoḳilar». ■ **12:7** Zəb. 37:36-40; Pənd. 11:21 ■ **12:9** Pənd. 13:7 ■ **12:10** Ḳan. 25:4 ■ **12:11** Pənd. 28:19 □ **12:13** **«Yaman adəm өz aƣzining gunaḥidin tutular»** — yaki «Eƣizdiki itaətsizliktin rəzil tuzaḳ qiḳar». ■ **12:13** Pənd. 10:14; 18:7 ■ **12:14** Pənd. 13:2 ■ **12:15** Pənd. 3:7 □ **12:16** **«…ḥaḳarətkə səwr ḳilar, sətqilikni axkarilimas»** — ibraniy tilida bu ikki ibarə «ikki bisliḳ» bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **12:17** Pənd. 14:5 ■ **12:18** Zəb. 57:4; 59:7; Pənd. 16:27 □ **12:19** **«rastqil»** — ibraniy tilida «ḥəḳiḳətning lewi». **«ləwzi yaloƣan bolsa birdəmliktur.»** — ibraniy tilida «yaloƣanqi til bolsa birdəmliktur».

Ḳəbiḥlər bala-ḳazaoɣa qəmülər.
22 Yaloɣan səzləydioɣanning ləwliri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ləwzidə turoɣanlaroɣa U apirin eytar.
23 Pəmlik adəm bilimini yoxurar;
Birak əhmək nadanlikini jakarlar.■
24 Tirixqan ḳol ḥoḳuḳ tutar;
Ḥurun ḳol alwanoɣa tutular.■
25 Kəngülning oɣəm-əndixisi kixini mükqəytər;
Lekin meḥribanə bir səz kixini roḥlandurar.■
26 Ḥəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər;
Birak yamanlarning yoli əzlirini adaxturar.□
27 Ḥurun əzi tutḳan owni pixurup yeyəlməs;
Birak ətiwarlik bayliklar tirixqanoɣa mənsuptur.□
28 Ḥəḳḳaniylikning yolida ḥayat tepilar;
Xu yolda əlüm kərünməstur.

13

1 Dana ooɣul atisining tərbiyisigə kəngül ḳoyar;
Məshirə ḳiloɣuqi tənbiḥkə ḳulak salmas.
2 Adəm durus eoɣizining mewisidin ḥuzurlinar;
Tuzkorlar zorawanlikḳa ḥəwəs ḳilip zorawanlikḳa uqrar.■
3 Səzdə eḥtiyatqan kixi jenini saḳlap ḳalar;
Aoɣzi ittik ḥalakətkə uqrar.
4 Ḥurunning arzu-tiliki bar, lekin erixəlməs;
Lekin tirixqan ətlinər.
5 Ḥəḳḳaniy adəm yaloɣanqiliktin yirginər;
Ḳəbiḥ bolsa sesip, xərməndə bolar.
6 Yoli durusni ḥəḳḳaniyət ḳooɣdar;
Lekin gunaḥkarni rəzillik yiḳitar.■
7 Bəzilər əzini bay kərsətkini bilən əməliyəttə ḳuruḳ sələttur;
Bəzilər əzini yoḳsul kərsətkini bilən zor baylikliri bardur.■
8 Əz baylik gərügə tutuloɣan bayning jenioɣa ara turar;
Birak yoḳsullar ḥeq wəḥimini anglimas.
9 Ḥəḳḳaniy adəmning nuri xadlinip parlar;
Birak yaman adəmning qirioɣi əqürülər.■
10 Kibirliktin pəḳət jedəl-majirala qikar;
Danalik bolsa nəsiḥətni angliɣanlar bilən billidur.
11 Ixliməy tapḳan ḥaram baylik bərikətsizdur;
Tər təküp ḥalal tapḳan güllinər.■
12 Təlmürginigə kütüp erixəlməslik kəngülni sunuḳ ḳilar,
Lekin təxnalikta erixkini «ḥayatlik dərihi»dur.□ ■

■ **12:23** Pənd. 13:16; 15:2 ■ **12:24** Pənd. 10:4 ■ **12:25** Pənd. 15:13 □ **12:26** **«Ḥəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər» —** baxḳa hil tərjimiliri: «Ḥəḳḳaniy kixi əz dostining kənglidikini təkxürər», «Ḥəḳḳaniy kixi dost tutuxta səgək bolar» yaki «Ḥəḳḳaniy kixi əz dostioɣa yol kərsitər». □ **12:27** **«Birak ətiwarlik baylikлar tirixqanoɣa mənsuptur» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Birak tirixqan kixi əz təəlluḳatini ətiwarlaydu». ■ **13:2** Pənd. 12:14 ■ **13:6** Pənd. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ **13:7** Pənd. 12:9 ■ **13:9** Ayup 18:5, 6; 21:17; Pənd. 4:18 ■ **13:11** Pənd. 10:2; 20:21 □ **13:12** **«ḥayatlik dərihi» —** «Erən baoɣqisi»diki, Adəm'atimiz wə Ḥawa'animizning bəḥriman boluxioɣa təyyarlanoɣan dərəhni kərsitidu (3:18ni kərüng). ■ **13:12** Pənd. 13:19

13 *Hudaning* kalam-sözigə pisənt kilmioɣan adəm gunaḥning tələmigə kərzdar bolar;
Lekin pərmanni kədirligən adəm yahxilik kərər.
14 Akilanining tələmi ḥayatlik bərgüqi bulaktur,
U seni ölüm tuzakliridin kutuldurar.■
15 Akilanilik adəmni iltipatka erixtürər;
Birak tuzkorlarning yoli əgri-bügri, japalik bolar.
16 Pəm-parasətlik adəm bilimi bilən ix kərər;
Ḥamakət öz nadanlikini axkarilar.■
17 Rəzil alakiqi bala-kazaoɣa uqrar;
Sadik əlqi bolsa dərdkə dərmandur.
18 Tərbiyəni rət kiloɣan adəm namratlixip uyatka kalar;
Əmma tənbiḥni kobul kiloɣan ḥörmətkə erixər.
19 Əməlgə axkan arzu kixigə xerin tuyular;
Lekin əhmək̆lər yamanlikni taxlaxni yaman kərər.
20 Akilanilər bilən billə yürgən Dan. bolar;
Birak əhmək̆lərgə ḥəmrah̆ boloɣan nalə-pəryadta kalar.□
21 Bala-kaza gunaḥkarlarning kəynidin besip mangar;
Lekin ḥək̆kaniylar yahxilikning əjrini tapar.
22 Yahxi adəm pərzəntlirining pərzəntlirigə miras kaldurar;
Gunaḥkarlarning yioɣkan mal-dunyaliri ḥək̆kaniylar üqün toplinar.■
23 Yok̆sulning taxlanduk yeri mol ḥosul berər,
Lekin adalətsizliktin u wəyran bolar.■
24 Tayakni ayioɣan kixi ooɣlini yahxi kərməs;
Balini səygən kixi uni əstayidil tərbiyiləp jazalar.■
25 Ḥək̆kaniy adəm köngli kanaət tapkuqə ozuk yər;
Yamanning korsiki aq kalar.

14

1 Ḥərbir dana ayal öz ailisini awat kilar;
Əhmək ayal ailisini öz koli bilən wəyran kilar.□
2 Durusluk yolida mangidioɣan kixi Pərwərdigardin korkar;
Kingoɣir yolda mangoɣan kixi *Hudani* kəzgə ilmas.■
3 Əhmək̆ning təkəbbur aoɣzi özigə tayak bolar;
Akilanining ləwliri özini kooɣdar.
4 Ulaoɣ bolmisa, eoɣil pak-pakiz turar;
Birak öküzning küqi boloɣandila *sangoɣa* axlik tolar.□
5 Ixənqlik guwaḥqi yaloɣan eytmas;
Sahta guwaḥqi yaloɣan gəpni nəpəstək tinar.■
6 Ḥakawurlar danalik izdəp tapalmas;
Birak yorutuloɣan adəmgə bilim elix asanoɣa qüxər.□
7 Birawning aoɣzida bilim yoklukini bilip yətkəndə,
Uningdin özüngni neri tart.
8 Əkil-parasətlik kixining danaliki öz yolini oylinixtidur;

■ **13:14** Pənd. 10:11; 14:27 ■ **13:16** Pənd. 12:23; 15:2 □ **13:20 «…nalə-pəryadta kalar» —** yaki «…ziyan tartar». ■ **13:22** Ayup 15:29; 27:17 ■ **13:23** Pənd. 12:11; 18:9 ■ **13:24** Pənd. 23:13 □ **14:1 «… öz ailisini awat kilar» —** ibraniy tilida «… öz ailisini kurar». ■ **14:2** Ayup 12:4 □ **14:4 «Ulaoɣ bolmisa, eoɣil pak-pakiz turar…» —** eoɣilning sesikliki tüpəylidin eoɣildiki ulaoɣlarni qikiriwetix tolimu əhmək̆anilik, əlwəttə. ■ **14:5** Mis. 23:1; Pənd. 12:17 □ **14:6 «Ḥakawurlar» —** yaki «Məshirə kiloɣuqilar».

Əhməḳlərning əḳilsizliki bolsa özlirining aldinixidur.
9 Əhməḳlər bolsa «itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni kəzgə ilmaydu,
Ḥəḳḳaniylar arisida bolsa iltipat tepilar.□
10 Kəngüldiki dərdni pəḳət özila kətürələr;
Kəngüldiki huxluḳḳimu baxḳilar xerik bolalmas.
11 Yamanning öyi örülüp qüxər;
Ḥəḳḳaniy adəmning qediri güllinip ketər.
12 Adəm balisioɣa tooɣridək kərünidioɣan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḩalakətkə baridioɣan yollardur.■
13 Oyun-külkə bolsa ḳəlbtiki oɣəm-ḳayoɣuni yapar,
Huxallik ətüp kətkəndə, oɣəm-ḳayoɣu yənila ḳalar.■
14 Tooɣra yoldin burulup yanoɣan adəm ḩaman öz yolidin toyar;
Yahxi adəm öz ixidin ḳanaətlinər.■
15 Saddilar ḩəmmə gəpkə ixinip ketər;
Lekin pəm-parasətlik kixi ḩərbir ḳədəmni awaylap basar.
16 Dana adəm eḩtiyatqan bolup awariqiliktin neri ketər;
Əhməḳ ḩakawurluḳ ḳilip, özigə ixinip aldioɣa mangar.□
17 Terikkək əhməḳlik ḳilar;
Nəyrəngwaz adəm nəprətkə uqrar.
18 Saddilar əhməḳliḳḳa warislik ḳilar;
Pəm-parasətliklər bilimni öz taji ḳilar.
19 Yamanlar yahxilarning aldida igilər;
Ḳəbiḩlər ḩəḳḳaniyning dərwaziliri aldida *bax urar*.
20 Namrat kixi ḩətta öz yeḳinioɣimu yaman kərünər.
Bayning dosti bolsa köptur.■
21 Yeḳinini pəs kərgən gunaḩkardur;
Lekin miskinlərgə rəḩim ḳiloɣan bərikət tapar.
22 Yamanlik oylioɣanlar yoldin adaxḳanlardin əməsmu?
Birak yahxilik oylioɣanlar rəḩim-xəpḳət, ḩəḳikət-sadiḳlikḳa muyəssər bolar.■
23 Ḩəmmə meḩnəttin payda qiḳar;
Birak ḳuruḳ paranglar adəmni moḩtajlikta ḳaldurar.
24 Aḳilanilər üqün baylikлar bir tajdur;
Əhməḳlərning nadanliḳidin pəḳət yənə xu nadanliḳla qiḳar.
25 Ḩəḳḳaniy guwaḩlik bərgüqi kixilərning ḩayatini ḳutḳuzar;
Yaloɣan-yawidak səzləydioɣan *guwaḩqi* yaloɣan gəpni nəpəstək tinar.
26 Pərwərdigardin ḳorḳidioɣanning küqlük yələnqüki bar,
Uning balilirimu ḩimayigə igə bolar.
27 Pərwərdigardin ḳorḳux ḩayatning buliḳidur;
U kixini əjəllik tuzaḳlardin ḳutḳuzar.□ ■
28 Padixaḩning xan-xəripi puḳrasining köplikidindur;
Puḳrasining kəmliki əmirning ḩalakitidur.
29 Eoɣir-besik kixi intayin aḳil kixidur;
Qeqiloɣak əhməḳliḳni uluoɣlar.

□ **14:9** **«Itaətsizlik ḳurbanliḳi»** — Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan «muḳəddəs ḳanun»oɣa asasən, birsi baxḳilaroɣa gunaḩ ḳilip ziyan yətküzgən bolsa, Hudadin kəqürüm elix üqün awwal ziyan tartḳuqioɣa xu gunaḩini etirap ḳilip, az degəndə ikki ḩəssə töləm berip, andin itaətsizliki üqün ḳilinidioɣan ḳurbanliḳni («itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni) ibadəthanida Hudaoɣa atap berixi kerək idi. Baxḳa birhil tərjimisi «Əhməḳlər itaətsizlikigə nisbətən yeniklik bilən külüp ḳoyidu». ■ **14:12** Pənd. 16:25 ■ **14:13** Pənd. 5:4 ■ **14:14** Pənd. 1:31 □ **14:16** **«awariqiliktin»** — yaki «yamanliḳtin». ■ **14:20** Pənd. 19:4, 7 ■ **14:22** Luḳa 6:38 □ **14:27** **«ḩayatning buliḳi»** — 13:14nimu kərüng. ■ **14:27** Pənd. 10:11; 13:14

30 Hatirjəm kəngül tənning saḳlikidur;
Ḥəsrət qekix bolsa səngəklərni qiritar.
31 Miskinni bozək ḳiloɣuqi — Pərwərdigaroɣa ḥaḳarət ḳiloɣuqidur;
Ḥajətmənlərgə xapaət ḳilix Uni ḥərmətligənliktur.■
32 Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar;
Ḥəḳḳaniy adəm ḥətta səkratta yatḳandimu hatirjəm bolar.□
33 Yorutuloɣan kixining kənglidə danalik yatar;
Birak əhməḳning kənglidikisi axkara bolmay ḳalmas.■
34 Ḥəḳḳaniyət ḥərḳaysi əlni yuḳiri kətürər;
Gunaḥ ḥərḳandak millətni nomuska ḳaldurar.
35 Padixaḥning iltipati əḳillik hizmətkarning bexioɣa qüxər;
Birak uning oɣəzipi nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkarining bexioɣa qüxər.□

15

1 Mulayim jawab oɣəzəpni basar;
Ḳopal səz aqqiḳni ḳozoɣar.■
2 Aḳilanilərning tili bilimni jari ḳilar;
Əhməḳning aoɣzi ḳuruḳ gəp təkər.■
3 Pərwərdigarning kəzi ḥər yərdə yürər;
Yahxi-yamanlarni kərüp turar.□ ■
4 Xipa yətküzgüqi til huddi bir «ḥayatlik dərihi»dur;
Tili əgrilik kixining roḥini sundurar.□ ■
5 Əhmək atisining tərbiyisigə pisənt ḳilmas;
Lekin atisining tənbiḥigə ḳulak saloɣan zerək bolar.
6 Ḥəḳḳaniyning əyidə gəḥərlər kəptur;
Birak yamanning tapawiti əzigə awariqilik tapar.
7 Dananing ləwliri bilim tarḳitar;
Əhməḳning kənglidin ḥeq bilim qiḳmas.
8 Yamanlarning ḳurbanliḳi Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Duruslarning duasi Uning hursənlikidur.■
9 Yamanlarning yoli Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ḥəḳḳaniyətni intilip izdigüqini U yahxi kərər.
10 Tooɣra yoldin qiḳḳanlar azablik tərbiyini kərər;
Tənbiḥgə əq boloɣuqi ələr.
11 Təḥtisara wə ḥalakət Pərwərdigarning kəz aldida oquḳ turoɣan yərdə,
Insan kənglidiki oy-pikirni ḳandaḳmu Uningdin yoxuralisun?!□ ■
12 Ḥakawur tənbiḥ bərgüqini yakturmas;
U aḳilanilərdin nəsiḥət elixḳa barmas.□
13 Kəngül xad bolsa, hux qiray bolar;

■ **14:31** Pənd. 14:21; 17:5 □ **14:32 «Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar; ḥəḳḳaniy adəm … hatirjəm bolar»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «Külpət kəlgəndə, yaman adəm ḥəydiwetilidu; birak ḥəḳḳaniy adəm səkratta yatḳandimu panaḥlik bolar». ■ **14:33** Pənd. 10:14; 12:23; 13:16 □ **14:35 «Nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkar…»** — ibraniy tilida «nomusta ḳalduroɣuqi» wə «uyatsiz» degən ikki ibarə birla ikki bislik səz bilən bildürülidu. ■ **15:1** Pənd. 25:15 ■ **15:2** Pənd. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3 «Yahxi-yamanlar…»** — ibraniy tilida «yaman-yahxilar» degənlik bilən bildürülidu. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 16:17; 32:19 □ **15:4 «Xipa yətküzgüqi til»** — yaki «meḥriban til». **«ḥayatlik dərihi»** — 3:18-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **15:4** Pənd. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pənd. 21:27; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11 «Təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baridioɣan jayni kərsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zəb. 7:9; 44:20-21; Yər. 17:9, 10; Yḥ. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12 «Ḥakawur»** — yaki «məshirə ḳiloɣuqi».

Dərd-ələm tartsa, roḥi sunar.■
14 Yorutuloɣan kəngül bilimni izdər;
Əkilsizning aoɣzi nadanlikni ozuk kilar.
15 Ezilgənlərning ḥəmmə künliri təstə ətər;
Birak xad kəngül ḥərkünini ḥeyttək ətküzər.
16 Zor baylik bilən biaramlik tapkandin,
Azoɣa xükür kilip, Pərwərdigardin əymәngən əwzəl.■
17 Nəprət iqidə yegən bordak gəxtə kilinoɣan katta ziyapəttin,
Meḥir-muḥəbbət iqidə yegən kəktat əwzəl.■
18 Terikkək kixi jedəl qikirar;
Eoɣir-besik talax-tartixlarni tinqlandurar.■
19 Ḥurunning yoli tikənlik kaxadur,
Durus adəmning yoli kətürülgən yoldək daoɣdamdur.
20 Dana ooɣul atisini xad kilar;
Əkilsiz adəm anisini kəmsitər.■
21 Əkli yok kixi əhməkliki bilən huxtur;
Yorutuloɣan kixi yolini tooɣrilap mangar.■
22 Məsliḥətsiz ix kiloɣanda nixanlar əməlgə axmas;
Məsliḥətqi kəp boloɣanda muddialar əməlgə axurular.■
23 Kixigə jayida bərgən jawabidin hux bolar,
Dəl waktida kiloɣan səz nəkədər yahxidur!
24 Ḥayatlik yoli əkillik kixini yukirioɣa baxlayduki,
Uni qongkur təḥtisaradin kutkuzar.□
25 Pərwərdigar təkəbburning əyini yuluwetər;
Birak U tul hotunlaroɣa pasillarni turoɣuzar.■
26 Yamanlarning oy-pikri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Birak sap dilning səzliri səyümlüktur.□ ■
27 Aq kəz kixi əz ailisigə awariqilik kəltürər;
Para elixka nəprətləngən kixi kün kərər.■
28 Ḥəkkaniy adəm kandak jawab berixtə kayta-kayta oylinar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluk tökülər.
29 Pərwərdigar yaman adəmdin yirakтur;
Birak U ḥəkkaniyning duasini anglar.■
30 Hux kəzlər kəngülni xadlandurar;
Hux həwər ustihanlaroɣa gəx-may kondurar.■
31 Ḥayatlikka elip baridioɣan tənbiḥkə kulak saloɣan kixi danalarning kataridin orun alar.
32 Tərbiyəni rət kiloɣan əz jenini har kilar;
Tənbiḥgə kulak saloɣan yorutular.
33 Pərwərdigardin korkux adəmgə danalik əgitər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḥrət kelər.■

16

1 Kəngüldiki niyətlər insanoɣa təwədur;

■ **15:13** Pənd. 17:22; 18:14 ■ **15:16** Zəb. 37:16; Pənd. 16:8 ■ **15:17** Pənd. 17:1 ■ **15:18** Pənd. 28:25; 29:22 ■ **15:20** Pənd. 10:1 ■ **15:21** Pənd. 10:23; 14:9 ■ **15:22** Pənd. 11:14 □ **15:24 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baroɣan jayni kərsitidu. ■ **15:25** Pənd. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ **15:26 «oy-pikri»** — yaki «pilanliri». ■ **15:26** Pənd. 6:18 ■ **15:27** Pənd. 1:19 ■ **15:29** Zəb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ **15:30** Pənd. 25:25 ■ **15:33** Pənd. 1:7; 9:10; 18:12

Birak tilning jawabi Pərwərdigarning ilkididur.■
2 Insan өzining ḩəmmə kiloɣan ixini pak dəp bilər;
Lekin kəlbdiki niyətlərni Pərwərdigar tarazioɣa selip tartip kərər.□ ■
3 Niyət kiloɣan ixliringni Pərwərdigaroɣa tapxuroɣin,
Xundak kiloɣanda pilanliring pixip qikar.■
4 Pərwərdigar barlik məwjudiyətning ḩərbirini məlum məksət bilən apiridə kiloɣan;
Ḩətta yamanlarnimu balayi'apət küni üqün yaratkandur.■
5 Təkəbburlukka toloɣan köngüllərning ḩərbiri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Kol tutuxup birləxsimu, jazasiz kalmas.□ ■
6 Muḩəbbət-xəpkət wə ḩəkikət bilən gunaḩlar kafarət kilinip yepilar;
Pərwərdigardin əyminix adəmlərni yamanlikтin haliy kilar.□
7 Adəmning ixliri Pərwərdigarni hursən kilsa,
U ḩətta düxmənlirinimu uning bilən inaklaxturar.
8 Ḩalal aloɣan az,
Ḩaram aloɣan köptin əwzəldur.■
9 Insan könglidə өz yolini tohtitar;
Əmma kədəmlirini tooɣrilaydioɣan Pərwərdigardur.
10 Ḩətta padixaḩning ləwlirigə karitip əpsun okulsimu,
Uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs.□
11 Adil taraza-mizanlar Pərwərdigaroɣa hastur;
Taraza taxlirining ḩəmmisini U yasioɣandur.■
12 Padixaḩ rəzillik kilsa yirginqliktur,
Qünki təht ḩəkkaniyət bilənla məḩkəm turar.
13 Ḩəkkaniy səzligən ləwlər padixaḩlarning hursənlikidur;
Ular durus səzligüqilərni yahxi kərər.
14 Padixaḩning kəḩri goya өlümning əlqisidur;
Birak dana kixi *uning oɣəzipini* tinqlandurar.■
15 Padixaḩning qirayining nuri kixigə jan kirgüzər;
Uning xəpkiti wakтida yaoɣkan «keyinki yamoɣur»dur.□ ■
16 Danalik elix altun elixtin nəkədər əwzəldur;
Yorutuluxni tallax kümüxni tallaxtin xunqə üstündur!■
17 Durus adəmning egiz kөtürülgən yoli yamanlikтin ayrilixtur;
Өz yolioɣa eḩtiyat kiloɣan kixi jenini saklap kalar.
18 Məoɣrurluk ḩalak boluxtin awwal kelər,
Təkəbburluk yikilixtin awwal kelər.■
19 Kəmtər bolup miskinlər bilən bardi-kəldidə bolux,
Təkəbburlar bilən ḩaram mal bөlüxkəndin əwzəldur.

■ **16:1** Pənd. 16:1; 19:21; 20:24; Yər. 10:23 □ **16:2 «kəlbdiki niyətlər»** — ibraniy tilida «(adəmlərning) roḩliri» deyilidu. ■ **16:2** Pənd. 21:2 ■ **16:3** Zəb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luka 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **16:4** Ayup 21:30 □ **16:5 «kol tutuxup birləxsimu,...»** — baxka birhil tərjimisi: «xubḩisizki,...». ■ **16:5** Pənd. 6:17; 8:13; 11:21 □ **16:6 «...gunaḩlar kafarət kilinip yepilar»** — Təwrat dəwridə, gunaḩlar kurbanlikлar arkilik «**yepilip** kəqürüm kilindi» (yəni, «kafarət kilindi»). Injil dəwrigə kəlgəndila, gunaḩlar «elip taxlandi» (məsilən, «Yuḩ.» 1:29). ■ **16:8** Zəb. 37:16; Pənd. 15:16 □ **16:10 «Ḩətta padixaḩning ləwlirigə karitip əpsun okulsimu, uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs»** — yənə ikki hil tərjimisi bar: (1) «Padixaḩning ləwliridə Pərwərdigarning wəḩiyi bolsa, uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs»; (2) «Padixaḩning ləwliri wəḩiygə karap səzləydu; uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməsliki kerək». ■ **16:11** Law. 19:36; Kan. 25:13-16; Pənd. 11:1; 20:10, 23 ■ **16:14** Pənd. 19:12; 20:2 □ **16:15 «Uning (padixaḩning) xəpkiti wakтida yaoɣkan «keyinki yamoɣur»dur»** — ibraniy tilida: «Uning (padixaḩning) xəpkiti «keyinki yamoɣurlar»ni əpkəlgən buluttur». «Keyinki yamoɣurlar» Israilda 3-ayda yeoɣip, ətiyazlik ziraətlərni pixuruxtək ḩalkilik rolni oynaydu. Xunga ḩərbir deḩkan «keyinki yamoɣur»oɣa təxnadur, ular uni bək kədirləydu. ■ **16:15** Pənd. 19:12 ■ **16:16** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; 119:72; Pənd. 3:14,15; 8:11,19 ■ **16:18** Pənd. 11:2; 17:19

20 Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar;
Pərwərdigarƣa tayanƣan bolsa, bəht-saadət kərər.□ ■
21 Kəngli dana kixi səgək atilar;
Yeḳimlik səzlər adəmlərning bilimini axurar.
22 Pəm-parasət əzigə igə bolƣanlarƣa ḥayatlikning bulikidur;
Əḳilsizlərgə təlim bərməkning əzi əḳilsizliktur.■
23 Aḳilanə kixining ḳəlbi aoƣzidin əḳil qiḳirar;
Uning ləwzigə bilimni ziyadə ḳilar.
24 Yeḳimlik səzlər goya ḥəsəldur;
Kəngüllərni hux ḳilip təngə dawadur.
25 Adəm balisiƣa tooƣridək kərünidiƣan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḥalakətkə baridiƣan yollardur.■
26 Ixligüqining ixtiyi uni ixḳa salar;
Uning ḳarni uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar.□
27 Muttəḥəm kixi yaman gəpni kolap yürər;
Uning ləwliri lawuldap turƣan otḳa ohxar.□ ■
28 Əgri adəm jedəl-majira tuƣdurƣuqidur;
Ơ]əywətqi yeḳin dostlarni ayriwetər.■
29 Zorawan kixi yeḳin adimini azdurar;
Uni yaman yoloƣa baxlap kirər.□
30 Kəzini yumuwaloƣan kixi yaman niyətni oylar;
Lewini qixligən kixi yamanlikḳa təyyardur.□ ■
31 Ḥəkḳaniyət yolida akarƣan qaq,
Adəmning xəḥrət tajidur.□
32 Asan aqqikḷimaydiƣan kixi palwandin əwzəldur;
Əzini tutuwaloƣan xəḥər aloƣandinmu üstündur.□
33 Qək etəkkə taxlanƣini bilən,
Lekin nətijisi pütünləy Pərwərdigardindur.

17

1 Ḳurbanlik gəxlirigə toloƣan jedəllik əydin,
Bir qixləm ḳuruḳ nan yəp, kəngül tinqlikta boloƣan əwzəl.□ ■
2 Hizmətkar qewər bolsa, hojisining nomusta ḳoyƣuqi ooƣlini baxḳurar;
Kəlgüsidə u hojining ooƣli ḳatarida turup uning mirasni təḳsim ḳilar.
3 Sapal ḳazan kümüxni tawlar, qanaḳ altunni tawlar,
Biraḳ adəmning ḳəlbini Pərwərdigar sinar.■
4 Ḳəbiḥ kixi yaman səzlərgə ixinər;

□ **16:20 «Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar» —** yaki «nəsiḥət səzigə kəngül ḳoyƣan payda tapar». ■ **16:20** Zəb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yəx. 30:18; Yər. 17:7 ■ **16:22** Pənd. 13:14 ■ **16:25** Pənd. 14:12 □ **16:26 «Uning ḳarni uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar» —** ibraniy tilida «Uning aoƣzi uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar». □ **16:27 «Muttəḥəm kixi» —** ibraniy tilida «Belialning ooƣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **16:27** Pənd. 12:18 ■ **16:28** Pənd. 15:18; 26:21; 29:22 □ **16:29 «Uni yaman yoloƣa baxlap kirər» —** ibraniy tilida «Uni yahxi əməs bir yoloƣa baxlap kirər». □ **16:30 «Kəzini yumuwaloƣan kixi» —** yaki «kəz ḳiskuqi kixi», «kəzini qimildatḳuqi adəm». ■ **16:30** Pənd. 6:13,14 □ **16:31 «Ḥəkḳaniyət yolida akarƣan qaq, adəmning xəḥrət tajidur» —** ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Aḳ qaq bolsa adəmning xəḥrət tajidur; u ḥəkḳaniyət yolida pəyda bolidu». □ **16:32 «Əzini tutuwaloƣan» —** ibraniy tilida: «Əz roḥini idarə ḳilidiƣan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **17:1 «Ḳurbanlik gəxliri» —** ibraniylar ibadəthanida Hudaƣa atap soyƣan bəzi ḳurbanlik gəxlirining kəp ḳismini əyigə əkilip yeyixkə bolatti. ■ **17:1** Pənd. 15:17 ■ **17:3** Pənd. 27:21; Yər. 17:10

Yaloɣanqi pitniqilərning səzigə ḳulaḳ salar.
5 Miskinlərni məshirə ḳiloɣuqi, əzini Yaratḳuqini ḥaḳarətligüqidur;
Baxḳilarning bəhtsizlikidin huxal boloɣan kixi jazasiz ḳalmas.■
6 Ḳerilarning nəwriliri ularning tajidur;
Pərzəntlərning pəhri ularning atiliridur.
7 Əhməḳ yarixiḳ gəp ḳilsa uningoɣa yaraxmas;
Mətiwər yaloɣan səzlisə uningoɣa tehimu yaraxmas.
8 Para — uni bərgüqining nəziridə esil bir gəḥərdur;
Goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək.□
9 Baxḳilarning hataliḳini yoputup kəqürgən kixi meḥir-muḥəbbətni kəzlər;
Kona hamanni sorioɣan kixi yeḳin dostlarni düxmən ḳilar.
10 Aḳilanigə singgən bir eoɣiz tənbiḥ,
Əhməḳḳə uruloɣan yüz dərridin ünümlüktur.
11 Yamanlar pəḳət asiyliḳni kəzlər;
Uni jazalaxḳa rəḥimsiz bir əlqi əwətilər.
12 Əhmiḳanə ix ḳiliwatḳan nadan kixigə uqrap ḳaloɣandin kərə,
Baliliridin ayriloɣan eyiḳḳa yoluḳup ḳaloɣan yahxi.
13 Kimki yahxiliḳḳa yamanliḳ ḳilsa,
Ixikidin bala-ḳaza neri kətməs.■
14 Jedəlning baxlinixi tosmini su elip kətkəngə ohxaydu;
Xunga jedəl partlaxtin awwal talax-tartixtin ḳol üzgin.■
15 Yamanni aḳlioɣan,
Ḥəḳḳaniyoɣa ḳara qapliɣan,
Ohxaxla Pərwərdigaroɣa yirginqliktur.■
16 Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,
Ḳandaḳmu uning ḳolida danaliḳni setiwaloɣudək puli bolsun?□
17 *Ḥəḳiḳiy* dost ḥərdaim sanga muḥəbbət kərsitər,
Ḥəḳiḳiy ḳerindax yaman kününg üqün yardəmgə dunyaoɣa kəlgəndur.
18 Əḳilsiz kixi ḳol berip,
Yeḳini üqün kepil bolidu.
19 Jedəlgə amraḳ gunaḥḳa amraḳtur;
Bosuoɣini egiz ḳiloɣan ḥalakətni izdər.□ ■
20 Niyiti buzuloɣan yahxiliḳ kərməs;
Tilida ḥək-naḥəḳni astin-üstün ḳiloɣuqi balaoɣa yoluḳar.
21 Bala əhməḳ bolsa, ata oɣəm-ḳayoɣuoɣa patar;
Ḥamaḳətning atisi huxalliḳ kərməs.
22 Xad kəngül xipaliḳ doridək təngə dawadur;
Sunuḳ roḥ-dil adəmning yilikini ḳurutar.■
23 Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar;
U adalətning yolini burmilar.□
24 Danaliḳ yorutuloɣan kixining kəz aldida turar;

■ **17:5** Pənd. 14:31 □ **17:8 «Para — ...goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək»** — bu ayət ḥəjwiy, kinayilik səz bolup, omumiy əmma əpsuslinarliḳ bir əḥwalni kərsitidu; əlwəttə, u bu ixni təripliməydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «U buni nəgila ixlətsəm muwəppəḳiyətkə eriximən, dəydu». ■ **17:13** Ḳan. 32:35; Pənd. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 ■ **17:14** Pənd. 20:3 ■ **17:15** Mis. 23:7; Pənd. 24:24; Yəx. 5:23 □ **17:16 «Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,...»** — ibraniy tilida «Əḳməḳning ḥeq kəngli yoḳ tursa,...» □ **17:19 «Bosuoɣini egiz ḳiloɣan (kixi)»** — ibraniy tilida «Dərwazisini egiz ḳiloɣan (kixi)». Bundaḳ adəm bəlkim əzining bay ikənlikini kəz-kəz ḳilmaḳqi bolidu. ■ **17:19** Pənd. 16:18 ■ **17:22** Pənd. 15:13 □ **17:23 «Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar»** — ibraniy tilida «Qirik adəm baoɣrida parini ḳobul ḳilar...» yaki «Qirik adəm baoɣirdin parini alar...».

Birak əkilsizning kəzi hiyalkəxlik kilip kutupta yürər.■
25 Galwang bala atini azaboɣa salar;
Uni tuoɣkuqiningmu dərdi bolar.■
26 Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka kət'iy bolmas;
Əmirlərni adalətni kollioɣini üqün dumbalaxka bolmas.□
27 Bilimi bar kixi kəm səzlük bolar;
Yorutuloɣan adəm kaltis eoɣir-besik bolar.□
28 Ḩətta əhməkmu az səzlisə dana ḩesablinar;
Tilini tizginligən kixi danixmən sanilar.

18

1 Kəpqiliktin ayrilip yaloɣuz yürgən kixi ḩaman əz nəpsigə qooɣ tartar;
Ḩərkandak qin ḩekmətkə ḩaman jan-jəḩli bilən karxi qikar.
2 Əhmək yorutuluxka kizikmas;
Kizikidioɣini pəkət əz oylioɣanlirini kərsitixla, halas.
3 Yaman kixi kəlsə, nəprətmu pəyda bolar;
Nomussiz ix iza-aḩanəttin ayrilmas.□
4 Adəmning səzliri qongkur sularoɣa ohxar;
Danalik bulik erik süyidək ərkəxləp akar.
5 Yamanoɣa yan besixka,
Sorakta ḩəkkaniyoɣa uwal kilixka kət'iy bolmas.□ ■
6 Əhməkning ləwliri uni jedəlgə baxlar;
Uning aoɣzi «Meni dumbala» dəp təklip kilar.
7 Əhməkning aoɣzi əz bexioɣa ḩalakəttur;
Uning ləwliri əz jenioɣa kapkandur.■
8 Oɣəywəthorning səzliri ḩərhil nazunemətlərdək,
Kixining kəlbigə qongkur singdürülər.□ ■
9 Ixida ḩurun boloɣan kiximu,
Buzoɣunqi bilən ülpətdax bolidu.□
10 Pərwərdigarning nami məzmut munardur;
Ḩəkkaniylar uning iqigə yügürüp kirip yukirida aman bolar.■
11 Bay adəm mal-dunyasini «mustəḩkəm xəḩirim» dəp bilər;
Nəziridə əzini sakłaydioɣan egiz sepildək turar. ■
12 Bitqit boluxtin awwal, kəngülgə təkəbburluk kelər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḩrət kelər.■
13 Səzni anglimay turup, aldirap jawab bərgən,
Əhməkliкini kərsitip əzini hijaləttə kaldurur.
14 Təndiki aoɣrik azabioɣa adəmning əz roḩi bərdaxlik bərgüzər;
Birak roḩi sunoɣan bolsa uni kim kətürər?
15 Yorutuloɣanning kəlbi bilimgə erixməktə,

■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pənd. 10:1; 15:20; 19:13 □ **17:26 «jərimanə koyux»** — «jərimanə koyux»ning «jazalax» degən omumiy mənisimu boluxi mumkin. **«Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka kət'iy bolmas»** — ibraniy tilida «Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka yahxi əməs». □ **17:27 «kaltis eoɣir-besik bolar»** — ibraniy tilida «salkin roḩi bar» degənni bildüridu. □ **18:3 «nəprətmu pəyda bolar»** — yaki «pəslikmu pəyda bolar». □ **18:5 «kət'iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **18:5** Law. 19:15; Kan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **18:7** Pənd. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8 «Kixining kəlbigə…»** — ibraniy tilida «Korsikining iqki yərlirigə…». ■ **18:8** Pənd. 26:22 □ **18:9 «kiximu…» — …mu** —demək, ḩurun adəm oɣəywəthoroɣa ohxax buzoɣunqidur. ■ **18:10** Ḩak.9:51; 2Sam. 22:51; Zəb. 18:1-3; 61:3-4; Pənd. 29:25 ■ **18:11** Pənd. 10:15 ■ **18:12** Pənd. 11:2; 15:33; 16:18

Akilanining kulakliri bilimni izdiməktə.
16 Sowoɣat өz igisigə ixikni daoɣdam eqip berər;
Uni qong ərbablar aldioɣa yətküzər.
17 Dəwa kiloɣanda, awwal səzligüqining səzliri orunluk kөrünər;
Lekin karxi tərəp soal koyup ixni sürüxtürər.■
18 Qək taxlax jedəllərni tügitər;
Oɣojilarning arisidiki ixnimu ḥəl kilar.
19 Rənjigən kerindaxning kөnglini elix mustəḥkəm xəḥərni elixtinmu təs;
Jedəl-majira koroɣanning takak-baldaklirioɣa ohxaxtur.
20 Adəm *durus* səzligənlikidin korsiki tok bolar;
Өz kөnglidin qikkan səzliridin mol ḥosul alar.□ ■
21 Ḥayat-mamat tilning ilkididur;
Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər.□ ■
22 Hotunni tallap aloɣan kixi yahxilik tapidu,
U Pərwərdigarning mərḥimitigə erixkən bolidu.■
23 Miskinlər pəs awazda yelinip səzlər;
Bay bolsa kopallik bilən jawab berər.
24 Dostni kөp tutkan kixi harab bolar;
Lekin kerindaxtinmu yekin baoɣlanoɣan bir dost bardur.■

19

1 Pəzilətlik yolda mangoɣan kəmbəoɣəl,
Ḥiyligər səzlük əhməktin yahxidur.■
2 Yənə, oɣəyriti bar kixi bilimsiz bolsa bolmas;
Aldirangoɣu yoldin qikar.□
3 Kixining əhməkliki өz yolini astin-üstin kiliwetər;
Xundak turukluk u kөnglidə Pərwərdigardin rənjip aoɣrinar.■
4 Baylik dostni kөp kilar;
Miskinlər bar dostidinmu ayrilip kalar.■
5 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;
Yaloɣan eytkuqimu jazadin kutulalmas.□ ■
6 Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər;
Sowoɣat berip turoɣuqioɣa ḥəmmə kixi dosttur.□
7 Namratlaxkandin kerindaxlirimu zerikər;
Uning dostliri tehimu yirak kaqar;
Yalwurup kooɣlisimu, ular tepilmas.■
8 Pəm-parasətkə erixküqi өzigə kөyünər;
Nurni saklioɣan kixining bəhti bolar.
9 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;

■ **18:17** Pənd. 25:8 □ **18:20** **«Adəm durus səzligənlikidin .. mol ḥosul alar»** — ayət ibraniy tilida «Aoɣzining mewisidin adəmning korsiki tok bolar; ləwlirining ḥosulidin kanaətlinər» degən səzlər bilən bildürülidu. ■ **18:20** Pənd. 12:14; 13:2 □ **18:21** **«Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər»** — yaki «Kimki өz səzlirigə amrak bolsa, xu uning mewisini yər». ■ **18:21** Pənd. 21:23; Yak. 3:2 ■ **18:22** Pənd. 19:14 ■ **18:24** Pənd. 17:17 ■ **19:1** Pənd. 28:6 □ **19:2** **«bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». **«Aldirangoɣu yoldin qikar»** — ibraniy tilida «Ayaoɣlirini aldiratkuqi kixi hata kədəm basar». ■ **19:3** Yak. 1:13,14,15 ■ **19:4** Pənd. 14:20 □ **19:5** **«Yaloɣan eytkuqi…»** — ibraniy tilida «Yaloɣan (səz) püwligüqi.…» ■ **19:5** Kan. 19:19; Pənd. 21:28 □ **19:6** **«Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər…»** — yaki «Tola adəm əmirdin iltipat kөzlər…». ■ **19:7** Pənd. 14:20

Yalоƣan eytқuqimu ḩalak bolar.□
10 Ḩəxəmətlik turmux əhməққə yaraxmas;
Қulning əməldarlar üstidin ḩəküm sürüxi tehimu қamlaxmas.■
11 Danixmənlik igisini asanlиқqə aqqiқlanmaydiоƣan қilar;
Hataliқni yoputup kəqürüx uning xəḩritidur.
12 Padixaḩning оƣəzipi xirning ḩuwlixiоƣa ohxax dəḩxətlik bolar;
Uning xəpқiti yumran ot-qəpkə qüxkən xəbnəmdək xerindur.■
13 Əhməқ ooƣul atisi üqün bala-қazadur;
Uruxқaқ hotunning zarlaxliri tohtimay temip qüxkən tamqə-tamqə yeоƣinоƣa ohxax-tur.■
14 Өy bilən mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
Biraқ pəm-parasətlik hotun Pərwərdigarning iltipatidindur.■
15 Ḩurunluқ kixini оƣəplət uyқuоƣa оƣərқ қilar;
Bikar tələp aqarqiliқning dərdini tartar.■
16 *Pərwərdigarning* əmrigə əməl қiloƣan kixi өz jenini saқlar;
Өz yolliridin ḩezi bolmioƣan kixi ələr.□ ■
17 Kəmbəoƣəllərgə rəḩimdilliқ қiloƣan,
Pərwərdigaroƣa қərz bərgən bilən barawərdur;
Uning xəpқitini *Pərwərdigar* қayturar.
18 Pərzəntingning tərbiyini қobul қilixiоƣa ümidwar bolup,
Uni jazalap tərbiyə berip turoƣin;
Lekin uni ələgüqə har bolsun degüqi bolma.□ ■
19 Қəḩrlik kixi jaza tartar;
Uni қutқuzmaқqi bolsang, қayta-қayta қutқuzuxung kerək.
20 Nəsiḩətni angliоƣin, tərbiyəni қobul қiloƣin,
Undaқ қiloƣanda keyinki künliringdə dana bolisən.
21 Kixining kənglidə nuroƣun niyətlər bar;
Ahirida pəқət Pərwərdigarning dalalət-ḩidayitidin qiққan ix aқar.■
22 Kixining yeқimliқi uning meḩir-muḩəbbitidindur;
Miskin bolux yaloƣanqiliқtin yahxidur.
23 Pərwərdigardin əyminix kixini ḩayatқa erixtürər;
U kixi hatirjəm, toқ yaxap, bala-қaza qüxürülüxidin haliy bolar.■
24 Ḩurun қolini sunup қaqioƣa tiққini bilən,
Оƣizani aoƣzioƣa selixқimu ḩurunluқ қilar.■
25 Ḩakawuroƣa қilinoƣan tayaқ jazasi saddioƣa қilinoƣan ibrəttur;
Yorutuloƣan kixigə berilgən tənbiḩ,
Uning bilimini tehimu ziyadə қilar.■
26 Atisining melini buliоƣan,
Anisini өyidin ḩəydəp qiқaroƣan,
Rəswaliқ, iza-aḩanət қalduroƣuqi ooƣuldur.
27 I ooƣul, nəsiḩətkə қuliқingni yupuruwalsang,
Əқilning təlimliridin yiraқlaxқiningdur.□

□ **19:9 «Yaloƣan eytқuqi...»** — ibraniy tilida «Yaloƣan (səz) püwligüqi...». ■ **19:10** Pənd. 30:22 ■ **19:12** Pənd. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pənd. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15 ■ **19:14** Pənd. 18:22 ■ **19:15** Pənd. 6:9; 10:4; 20:13 □ **19:16 «Өz yolliridin ḩezi bolmioƣan kixi ələr»** — yaki «Uning (demək, Pərwərdigarning) yollirini kəmsitkən kixi ələr». ■ **19:16** Pənd. 3:21,22; Luқa 11:28 □ **19:18 «Lekin uni ələgüqə har bolsun degüqi bolma»** — baxқa birhil tərjimisi: «....biraқ uning yioƣa-zarliriоƣa қulaқ salma». ■ **19:18** Pənd. 13:24; 23:13; Əf. 6:4 ■ **19:21** Ayup 23:13; Zəb. 33:11; 115:3; Yəx. 46:10 ■ **19:23** Zəb. 34:9-10 ■ **19:24** Pənd. 26:15 ■ **19:25** Pənd. 21:11 □ **19:27 «I ooƣul, ... əқilning təlimliridin yiraқlaxқiningdur»** — baxқa birhil tərjimisi: «I ooƣlum, əқilning təlimliridin yiraқlaxturidioƣan sözlərni anglaxtin өzüngni tart!».

28 Pəskəx guwaḥqi adalətni mazaq ḳiloɳuqidur;
Yaman adəmning aoɳzi rəzillikni yutar.□
29 Ḥakawurlar üqün jazalar təyyardur,
Əhməḳlərning dümbisigə uridioɳan ḳamqa təyyardur.□

20

1 Xarab kixini rəswa ḳilar,
Ḥaraḳ kixini oɳaljirlaxturar;
Kimki uningoɳa berilip ezip kətsə, əḳilsizdur.
2 Padixaḥning oɳəzipi xirning ḥərkirixigə ohxax ḳorḳunquluḳtur;
Uning aqqiḳini kəltürgən, əz jenioɳa jaza qüxürər.□ ■
3 Əzini majiradin neri ḳilix kixining izzitidur;
Biraḳ ḥərbir əhməḳ əzini basalmas.■
4 Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs;
Yioɳim waḳtida yoḳluḳta ḳelip axliḳ tilər. □
5 Kixining kənglidiki oy-niyətliri qongḳur suoɳa ohxaxtur;
Yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu.□ ■
6 Əzini sadiḳ dəydioɳanlar kəptur;
Biraḳ ixənqlik bir adəmni kim tapalisun?
7 Ḥəḳḳaniy adəm diyanətlik yolda mangar;
Uning pərzəntlirigə bəht-bərikət ḳaldurular!
8 Padixaḥ adalət təhtidə olturoɳanda,
Ḥəmmə yamanliḳni kəzi bilən ḳooɳlaydu.■
9 Kim əzini gunaḥdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, deyələydu?■
10 Ikki hil taraza texi,
Ikki hil kürə ixlitix,
Ohxaxla Pərwərdigaroɳa yirginqliktur.■
11 Ḥətta bala əz hisliti bilən bilinər;
Uning ḳiloɳanlirining pak, durus yaki əməsliki ḥərikətliridin kərünüp turar.
12 Kəridioɳan kəzni, anglaydioɳan ḳulaḳni,
Ḥər ikkisini Pərwərdigar yaratti.■
13 Uyḳuoɳa amraḳ bolma, namratliḳḳa uqraysən;
Kəzüngni eqip oyoɳaḳ bol, nening mol bolar.■

□ **19:28 «Pəskəx guwaḥqi» —** ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) guwaḥqisi». □ **19:29 «Ḥakawurlar» —** yaki «Məshirə ḳiloɳuqilar». □ **20:2 «… əz jenioɳa jaza qüxürər» —** ibraniy tilida: «… əz jenioɳa gunaḥ ḳiloɳan bolidu». ■ **20:2** Pənd. 16:14; 19:12 ■ **20:3** Pənd. 17:14 □ **20:4 «Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs» —** Pələstində bir yil altə pəsilgə bəlinidu. On birinqi, on ikkinqi ay «ḳix pəsli» ḥesablinidu. «Ḳix» pəsli yər ḥəydilidioɳan pəsil, qünki bu pəsildə yamoɳur yeoɳip tupraḳ yumxaḳ bolidu. □ **20:5 «Kixining kənglidiki oy-niyətliri … yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu» —** bu pənd-nəsiḥətkə ḳarita alimlarda təwəndikidək birḳanqə hil qüxənqə bar: (1) ḥər adəmning kənglidə qongḳur oy-niyətlər bardur; yorutuloɳan kixi bu oy-niyətlərni (yahxi bolsun yaman bolsun) əḳli bilən qüxinip yetələydu. (2) yorutuloɳan kixi danixmən ḥəm az səzləydioɳan kixilərdin ularning yahxi oy-pikirlirini, yahxi nəsiḥətlirini alalaydu. (3) yorutuloɳan kixi yaman niyətlik kixilərning aoɳzidin ularning niyətlirini bilələydu. (4) bəzi alimlar bu ayətni «ḥərbir kixining kənglidə Hudadin kəlgən dalalət (yolyoruḳ, ḥidayət) bardur; u qongḳur ḳuduḳtiki suoɳa ohxaydu; …» dəp qüxinip, uning mənisini: «Hudadin kəlgən xu «dalalət» ḥərbir adəmning kənglidə boloɳan bolidu, yorutuloɳan kixi bu dalalətni jakarlap baxḳilarni yorutalaydu» dəp qüxəndüridu. Bizningqə birinqi hil qüxənqini tooɳra dəp ḳaraymiz. ■ **20:5** Pənd. 18:4 ■ **20:8** Pənd. 20:26 ■ **20:9** 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zəb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8 ■ **20:10** Ḳan. 25:13; Pənd. 11:1; 20:23 ■ **20:12** Mis. 4:11; Zəb. 94:9 ■ **20:13** Pənd. 19:15

14 Heridar mal alоɳanda: «Naqar ikən, naqar ikən!» dəp ḳaḳxaydu;
Elip kətkəndin keyin *«Esil nərsə, ərzan aldim» dəp* mahtinidu.
15 Altun bar, ləəl-yaḳutlarmu kөptur;
Birak bilimni beоɳixliоɳan ləwlər nemidegən ḳimmətlik gөḩərdur!■
16 Yatḳa kepil bolоɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup alоɳin;
Yat hotunоɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
17 Aldap erixkən tamaḳ tatliḳtur;
Keyin, uning yegini xeоɳil bolar.■
18 Pilanlar məsliḩət bilən bekitilər;
Pixḳan kөrsətmə bilən jəng ḳiloɳin.
19 Gəp toxuоɳuqi sirlarni axkarilar;
Xunga walaḳtəkkür bilən arilaxma.■
20 Kimki ata-anisini ḩaḳarət ḳilsa,
Uning qirioɳi zulmət ḳarangоɳusida өqər!■
21 Tez erixkən miras ḩaman bərikətlik bolmas.■
22 Yamanliḳḳa yamanlik ḳayturay demə;
Pərwərdigaroɳa tayinip küt, U dərdinggə yetər.■
23 Ikki hil taraza texi Pərwərdigaroɳa yirginqliktur;
Sahta өlqəm ḳət'iy yarimas.□ ■
24 Insanning ḩayatlik ḳədəmlirini Pərwərdigar bəlgiləydu;
Undaḳta insan өz musapisini nədin bilsun?■
25 Bir nərsisini yeniklik bilən «*Hudaoɳa* ataloɳan!» dəp wədə berix,
Ḳəsəmlərdin keyin ikkilinip ḳayta oylinix,
Өz jenini ḳiltaḳḳa qüxürgəngə barawər.
26 Dana padixaḩ yamanlarni topanni soruоɳandək soruwetidu,
Haman təpkəndək tuluḳ bilən yanjiwetər.
27 Adəmning roḩ-wijdani — Pərwərdigarning qirioɳidur,
U ḳəlbning ḩərbir təglirini təkxürüp pərḳ etər.
28 Meḩir-xəpḳət wə ḩəḳiḳət padixaḩni saḳlaydu;
U meḩir-xəpḳət bilənla өz təhtini mustəḩkəmləydu.
29 Yax yigitlərning ḳawulluḳi ularning pəhridur;
Ḳerilarning izziti aḳ qaqliridur.■
30 Tərbiyə yariliri yamanliḳni tazilap qiḳirar,
Tayaḳ izliri iq-baoɳirni taza ḳilar.■

21

1 Padixaḩning kəngli eriḳlardiki sudək Pərwərdigarning ḳolididur;
Pərwərdigar ḳəyərgə tooɳrilisa, xu tərəpkə mangidu.
2 Insan өzining ḩəmmə ḳiloɳan ixini tooɳra dəp bilər;
Lekin Pərwərdigar ḳəlbdiki niyətlərni tarazioɳa selip tartip kөrər.□ ■
3 Pərwərdigarning nəziridə,
Ḩəḳḳaniylik bilən adalət yürgüzüx ḳurbanlik ḳilixtin əwzəldur.■

■ **20:15** Pənd. 3:14,15 ■ **20:16** Pənd. 11:15; 27:13 ■ **20:17** Pənd. 9:17 ■ **20:19** Pənd. 11:13 ■ **20:20** Mis. 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 27:16; Mat. 15:4 ■ **20:21** Pənd. 13:11; 28:20 ■ **20:22** Ḳan. 32:35; Pənd. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 □ **20:23** **«ḳət'iy yarimas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **20:23** Pənd. 20:10 ■ **20:24** Ayup 31:4; Zəb. 37:23; 139:1-3; Yər. 10:23 ■ **20:29** Pənd. 16:31 ■ **20:30** Pənd. 10:13 □ **21:2** **«Ḳəlbdiki niyətlər»** — ibraniy tilida «ḳəlblər» deyilidu. ■ **21:2** Pənd. 16:2 ■ **21:3** 1Sam. 15:22; Zəb. 50:8-14; Yəx. 1:11, 16; Ḩox. 6:6

4 Təkəbbur kəzlər, məoɣrur ḳəlb, yamanlarning qirioɣi — ḥəmmisi gunaḥtur.□
5 Əstayidil kixilərning oyliri ularni pəḳət bayaxatliḳḳa yetəklər;
Qeqilangoɣularning oyliri bolsa, ularni pəḳət yoḳsuzluḳḳila yetəklər.■
6 Yaoɣlima til bilən erixkən bayliḳlar,
Ölümni izdəp yürgənlər ḳooɣlap yürgən bir tütünla, halas.■
7 Yamanlarning zalimliḳi özlirini qirmiwalar;
Qünki ular adalət yolida mengixni rət ḳiloɣan.
8 Jinayətkar mangidioɣan yol naḥayiti əgridur;
Sap dil adəmning ḥərikiti tüptüzdur.
9 Soḳuxḳaḳ hotun bilən *azadə* əydə billə turoɣandin kərə,
Ögzining bir bulungida *yaloɣuz* yetip ḳopḳan yahxi.□ ■
10 Yaman kixining köngli yamanliḳḳila ḥerisməndur;
U yeḳinioɣimu xapaət kərsətməs.
11 Ḥakawurning jazaoɣa tartilixi, bilimsizgə ibrət bolar;
Dana kixi ḳobul ḳiloɣan nəsiḥətlərdin tehimu köp bilim alar.□ ■
12 Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi yamanning əyini kəzlər;
U ḥaman yamanlarni yamanliḳḳa ḳoyup yiḳitar.□
13 Miskinlərning nalisioɣa ḳuliḳini yoputup kari bolmioɣuqi,
Ahiri özi pəryad kətürər,
Biraḳ ḥeqkim pərwa ḳilmas.
14 Yoxurun sowoɣat oɣəzəpni basar;
Yəng iqidə berilgən para ḳəḥr-oɣəzəpni pəsəytər.□ ■
15 Adalətni bəja kəltürüx ḥəḳḳaniylarning huxalliḳidur,
Biraḳ yamanliḳ ḳiloɣuqilaroɣa wəḥimidur.
16 Ḥekmət yolidin ezip kətkən kixi,
Ərwaḥlarning jamaiti iqidikilərdin bolup ḳalar.□
17 Tamaxaoɣa berilgən kixi namrat ḳalar;
Yaoɣ qaynaxḳa, xarab iqixkə amraḳ beyimas.
18 Yaman adəm ḥəḳḳaniy adəm üqün gərü pulining ornida ḳalar;
Ezilgən duruslarning ornioɣa iplaslar ḳalar.■
19 Soḳuxḳaḳ wə terikkək ayal bilən ortaḳ turoɣandin,
Qəl-bayawanda yaloɣuz yaxioɣan yahxidur.■
20 Aḳilanining əyidə baylik bar, zəytun may bar;
Biraḳ əhməḳlər tapḳinini utturluḳ buzup-qaqar.
21 Ḥəḳḳaniyət, meḥribanliḳni izdigüqi adəm,
Ḥayat, ḥəḳḳaniyət wə izzət-ḥörmətkə erixər.
22 Dana kixi küqlüklər xəḥirining sepilioɣa yamixar,
Ularning tayanqi boloɣan ḳoroɣinini oɣulitar.
23 Öz tilioɣa, aoɣzioɣa igə boloɣan kixi,
Jenini awariqiliklərdin saḳlap ḳalar.■
24 Qongqiliḳ ḳiloɣanlar,

□ **21:4 «yamanlarning qirioɣi»** — muxu yərdə «qiraoɣ» bəlkim adəmning roḥini, yəni adəmning əng qongḳur yerini kərsitidu (20:27-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «yamanlarning ḥosuli» ■ **21:5** Pənd. 10:4; 13:4 ■ **21:6** Pənd. 10:2, 4; 13:11 □ **21:9 «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə billə turoɣandin kərə,...»** — yaki «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə olturoɣandin kərə,...». ■ **21:9** Pənd. 21:19; 25:24; 27:15 □ **21:11 «Ḥakawurning...»** — yaki «Məshirə ḳiloɣuqining...». ■ **21:11** Pənd. 19:25 □ **21:12 «Ḥəḳḳaniy boloɣuqi»** — demisəkmu «Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi» Huda Özidur. □ **21:14 «yəng iqidə»** — ibraniy tilida «baoɣir iqidə». **«Yoxurun sowoɣat oɣəzəpni basar... ḳəḥr-oɣəzəpni pəsəytər»** — demisəkmu, bu hil pənd-nəsiḥət bundaḳ ixlarni təripliməydu, pəḳət omumiy əḥwalni təswirləydu, halas. ■ **21:14** Pənd. 17:8; 18:16 □ **21:16 «Ərwaḥlar»** — ölüklərning roḥlirini kərsitidu. ■ **21:18** Pənd. 11:8 ■ **21:19** Pənd. 21:9; 25:24 ■ **21:23** Pənd. 18:21

«Ḥakawur», «ḥali qong», «mazaḳqi» atilar.
25 Ḥurun kixi өz nəpsidin ḥalak bolar,
Qünki uning ḳoli ixḳa barmas;
26 Nəpsi yaman bolup u kün boyi təmə ḳilip yürər;
Birak ḥəḳḳaniy adəm ḥeqnemini ayimay sədiḳə ḳilar.■
27 Yaman adəmning ḳurbanliḳi Pərwərdigarƣa yirginqliktur;
Rəzil ƣərəzdə əpkelingən bolsa tehimu xundaḳtur!■
28 Yalƣan guwaḥliḳ ḳiloƣuqi ḥalak bolar;
Əyni əḥwalni anglap səzligən kixining səzi əbədgiqə aḳar.■
29 Yaman adəm yüzini ḳelin ḳilar;
Durus kixi yolini oylap puhta basar.
30 Pərwərdigarƣa ḳarxi turalaydiƣan ḥeqḳandaḳ danaliḳ, əḳil-parasət yaki tədbir yoḳtur.
31 Atlar jəng küni üqün təyyar ḳilinƣan bolsimu,
Birak ƣəlibə-nijat pəḳət Pərwərdigardindur.■

22

1 Yahxi nam zor bayliḳḳa igə boluxtin əwzəl;
Ḳədir-ḳimmət altun-kümüxtin üstündur.■
2 Gaday bilən bay bir zeminda yaxar;
Ḥər ikkisini yaratḳan Pərwərdigardur.□ ■
3 Zerək kixi bala-ḳazani aldin kərüp ḳaqar;
Saddilar aldiƣa berip ziyan tartar.■
4 Өzini təwən tutup, Pərwərdigardin əyminixning bərikiti — bayaxatliḳ, izzət-ḥərmət wə ḥayattur.
5 Ḥiyligərlərning yolida tikənlər, tuzaḳlar yatar;
Өz yoliƣa ḥezi boloƣan kixi ulardin yiraḳ bolar.□
6 Baliƣa kiqikidə mijəzigə ḳarap durus tərbiyə bərsəng,
Qong boloƣanda u xu yoldin qiḳmas.□
7 Baylar miskinlərni baxḳurur;
Ḳərzdar ḳərz igisining ḳulidur.
8 Naḥəḳliḳ uruḳini qaqḳanning alidiƣan ḥosuli balayi'apəttur;
Uning ƣəzəp-ḥəywisi qüxər.□ ■
9 Sehiy adəm bərikət tapar;
Qünki u miskinlərgə өz nenidin bəlüp bərgüqidur.□ ■
10 Ḥakawurni ḳooƣliwətsəng, jedəl-majira besilar;
Kelixməsliklər wə xərməndiqiliklər tügər.
11 Pak niyətni ḳədirləydiƣan kixining səzliri güzəldur;

■ **21:26** Zəb. 37:26 ■ **21:27** Pənd. 15:8; Yəx. 1:13; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **21:28** Pənd. 19:5, 9 ■ **21:31** Zəb. 20:7; 33:16-17 ■ **22:1** Top. 7:1 □ **22:2 «Gaday bilən bay bir zeminda yaxar»** — ibraniy tilida: «Gaday bilən bay bir-birigə yoluḳar». ■ **22:2** Pənd. 29:13 ■ **22:3** Pənd. 27:12 □ **22:5 «Өz yoliƣa ḥezi boloƣan kixi»** — ibraniy tilida «Өz jenini saḳlaydiƣan kixi». □ **22:6 «Baliƣa kiqikidə mijəzigə ḳarap durus tərbiyə bərsəng, ... yoldin qiḳmas»** — bizningqə bu pənd ḥərbir balining alaḥidiliki, hasliḳi bar, xunga baliƣa өz mijəzigə, maḥiyitigə ḳarap tərbiyə berix kerək, degənni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Baliƣa kiqikidə ḥəḳḳaniy yolda mengixni өgətsəng,... yoldin qiḳmas». Bəzi xərḥqilər ayətni «kinayilik səz» dəp qüxinip: «Baliƣa kiqikidə өzi haliƣan (xəhsiyətqi) yol boyiqə tərbiyə beriwər! Mana, qong boloƣanda u xu yoldin qiḳmas!» dəp tərjimə ḳilidu (demək, balini ərkilətmə!). □ **22:8 «Uning ƣəzəp-ḥəywisi»** — ibraniy tilida «Ƣəzipini yətküzidiƣan ḥasisi» deyilidu. ■ **22:8** Ayup 4:8; Ḥox. 10:13 □ **22:9 «Sehiy adəm»** — ibraniy tilida «sehi kəzlük kixi». ■ **22:9** 2Kor. 9:6

Xunga padixaḥ uning bilən dost bolar.■
12 Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəkiḳətni saḳlar;
U iplaslarning səzlirini eqip taxlap bikar ḳilar.□
13 Ḥurun adəm: «Taxḳirida bir xir turidu,
Koqioɳa qiḳsam əltürülimən!» — dəydu.■
14 Zinahor ayalning aoɳzi qongḳur bir oridur;
Pərwərdigar narazi boloɳan kixi uningoɳa qüxüp ketər.■
15 Nadanliḳ səbiy balilarning ḳəlbigə baoɳlaoɳliḳtur;
Birak tərbiyə tayiḳi buni uningdin yirak ḳilar.■
16 Miskinlərni ezix bilən bay boloɳan,
Wə baylaroɳa sowoɳat sunidioɳan kixi,
Ahiri pəḳət yoḳsulluḳta ḳalar.■

Ottuz ḫekmətlik səz

17 Ḳulak sal, sanga akilanilərning səzlirini əgitəy;
Kəngül ḳoyup bilimimni əgəngin.
18 Ularni ḳəlbingdə qing tutsang,
Ular sanga xerin bolar,
Ləwliringdə səp bolup təyyar turidu.
19 Qin ḳəlbing bilən Pərwərdigaroɳa tayinixing üqün,
Bügün *bu ḫekmətlik səzlərni* baxḳa birsigə əməs,
Bəlki sanga yətküzdum.
20 Uningdin mana ottuzni yazdim,
Buning iqidə nəsiḥətlər ḫəm bilim bar. □
21 Bular bilən ḥəḳiḳətning səzlirining dərwəḳə ḥəḳiḳət ikənlikini bilələysən,
Wə xundak ḳilip seni əwətküqilərgə ḥəḳiḳətning səzliri bilən jawab ḳayturalaysən.

22 Yoḳsuldin bulap alma, u kəmbəoɳəl tursa,
Ajiz məminlərni sorak ornida bozək ḳilma. □ ■
23 Qünki Pərwərdigar ularning dəwasini kətürər,
Ulardin bulap aloɳanlardin bulap alar.■

24 Mijəzi ittik adəm bilən dost bolma,
Ḳəḥrlik adəm bilən arilaxma,
25 Bolmisa, uning yaman yolini əginip ḳelip, ḳiltaḳḳa qüxisən.

26 Baxḳilaroɳa *kepil bolup* ḳol bərgüqilərdin bolma,
Ḳərzlərni tələxkə kapalət bərgüqilərdin bolma;■
27 Sening ḳayturalioɳudək nərsəng boloɳan bolsa,
Ular orun-kərpiliringni bikardin-bikar astingdin elip kətmigən bolatti!■

■ **22:11** Zəb. 101:6 □ **22:12 «Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəḳiḳətni saḳlar»** — Pərwərdigar ḥərbir dəwrdə, ḥərbir yərdə əzini kərsitidioɳan ispat-ḥəḳiḳətni saḳlaydu, ḥəm xundaḳla xu ispat-ḥəḳiḳətni ḳədirləydioɳan, xularoɳa guwaḥ beridioɳan kixilərni saḳlaydu («Rim.» 1:19-20ni kərüng); U yənə barliḳ insanlaroɳa kalam-xerif (Tawrat, Zəbur, Injil) bərgüqidur. ■ **22:13** Pənd. 26:13 ■ **22:14** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27 ■ **22:15** Pənd. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ **22:16** Pənd. 14:31; 17:5 □ **22:20 «Uningdin mana ottuzni yazdim»** — bu «ottuz səz» 22:22-24:22də tepilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Uningdin mana əla səzlərni yazdim». □ **22:22 «sorak orni»** — ibraniy tilida «xəḥər dərwazisi» — yəni sot ḳilidioɳan yərni kərsitidu. ■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zəb. 82:3, 4; Zək. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zəb. 10:17-18 ■ **22:26** Pənd. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pənd. 20:16

28 Ata-bowiliring pasilni bəlgiləp bərgən kona qegra taxlirini yətkimə.■

29 Ixni əstayidil wə qaḵḵan bejiridiоɣan kixini kərgənmiding?
U pəs adəmlərning hizmitidə bolmas;
Padixaḩlarning aldida turar.□

23

1 Katta ərbab bilən ḩəmdastihan bolsang,
Aldingdiki kim ikənlikini obdan oylan.
2 Ixtiying yaman bolsa,
Gelingоɣa piqaḵ təngləp turоɣandək өzüngni tart.□
3 Uning nazunemətlirini tama ḳilma,
Ular adəm aldaydiоɣan tamaḵlardur.

4 Bay bolimən dəp өzüngni upratma;
Өzüngning zeḩningni bu ixḳa ḳaratma.□
5 *Baylikḳlarоɣa* kөz tikixing bilənla, ular yoḳ bolidu;
Pul-mal dərwəḳə өzigə ḳanat yasap,
Huddi bürküttək asmanоɣa uqup ketər.

6 Aq kөzning nenini yemə,
Uning esil nazunemətlirini tama ḳilma;
7 Qünki uning kөngli ḳandaḳ bolоɣandək, өzimu xundaḳ.
U aоɣzida: — Ḳeni, alsila, iqsilə! — desimu,
Biraḳ kөnglidə seni oylioɣini yoḳ.
8 Yegən bir yutum taamnimu ḳusuwetisən,
Uningоɣa ḳiloɣan qiraylik səzliringmu bikarоɣa kətkən bolidu.

9 Əhməḵḳə yol kərsitip salma,
Qünki u əḳil səzliringni kөzgə ilmas.■

10 Ḳədimdə bekitkən yərning pasil taxlirini yətkimə,
Yetimlarning etizlirioɣimu ayaоɣ basma;■
11 Qünki ularning Ḩəmjəmət-Ḳutḳuzоɣuqisi intayin küqlüktur;
U Өzi ular üqün üstüngdin dəwa ḳilar.□

12 Nəsiḩətkə kөngül ḳoy,
Ilim-bilimlərgə ḳulaḳ sal.

13 Balangоɣa tərbiyə berixtin erinmə;
Əgər tayaḳ bilən ursang, u өlüp kətməydu;■

■ **22:28** Ḳan. 19:14; 27:17; Pənd. 23:10 □ **22:29** **«Əstayidil wə qaḵḵan»** — ibraniy tilida birla səz («maḩir») bilən ipadilinidu. □ **23:2** **«Өzüngni tart»** — ibraniy tilida «gelingоɣa piqaḵ təngləp tur» degən səz bilən ipadilinidu. □ **23:4** **«Өzüngning zeḩningni bu ixḳa ḳaratma»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Өz əḳlingdin qekinip өzüngni tart». 3:5-ayətni kөrüng. ■ **23:9** Pənd. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pənd. 22:28 □ **23:11** **«Ḩəmjəmət-Ḳutḳuzоɣuqi»** — kona Israilda «ḩəmjəmət-ḳutḳuzоɣuqi» («goel»)ning ḳilidioɣan yənə bir ixi өzining jəmətidiki uwal ḳilinoɣanlar üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruḳ-tuoɣḳanliridin birsi ḳatillik ḳəstigə uqrioɣan bolsa, «ḩəmjəmət-ḳutḳuzоɣuqi»ning ḳatilni əltürüx ḩoḳuḳi ḩəm wəzipisi bar idi. Muxu ayəttiki «ḩəmjəmət-ḳutḳuzоɣuqi» bolsa Huda Өzidur, əlwəttə. ■ **23:13** Pənd. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17

14 Sən uni tayaq bilən ursang,
Bəlkim uni təḥtisaradin ⸗qutquziwalisən.□
15 I oƣlum, dana bolsang,
Mening ⸗qəlbim ⸗qanqə hux bolar idi!
16 Aoƣzingda orunluq sözlər bolsa, iq-iqimdin xadlinimən.□

17 Gunaḥ sadir ⸗qiloƣuqilaroƣa rəxk ⸗qilma,
Ḥərdaim Pərwərdigardin əyminixtə turoƣin;■
18 Xundaq ⸗qiloƣiningda jəzmən kəridioƣan yahxi kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikaroƣa kətməs.■

19 I oƣlum, sözümgə ⸗qulaq selip dana bol,
⸗Qəlbingni *Hudaning* yolioƣa baxlioƣin.
20 Məyhorlaroƣa arilaxma,
Nəpsi yaman gəxhorlar bilən bardi-kəldi ⸗qilma;■
21 Qünki ḥaraqkəx bilən nəpsi yaman ahirida yoqsulluqta ⸗qalar,
Oƣəplət uyqusioƣa patqanlaroƣa jəndə kiyimni kiygüzər.

22 Seni tapqan atangning sözini angla,
Anang ⸗qerioƣanda uningoƣa ḥörmətsizlik ⸗qilma.■
23 Ḥəqiqətni setiwal,
Uni ḥərgiz setiwətmə.
Danaliq, tərbiyə wə yorutuluxnimu al.■

24 Ḥəqqaniy balining atisi qong huxallik tapar;
Dana ooƣulni tapqan atisi uningdin hursən bolar.■
25 Ata-anangni söyündürüp,
Seni tuoƣqan anangni hux ⸗qil.

26 I oƣlum, ⸗qəlbingni manga tapxur;
Közliringmu ḥayatlik yollirimoƣa tikilsun!
27 Qünki paḥixə ayal qongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur;■
28 Ular ⸗qaraqqidək möküwelip,
Insaniyət arisidiki wapasizlarni köpəytər.

29 Kimdə azab bar? Kimdə dərd-ələm? Kim jedəl iqidə ⸗qalar? Kim nalə-pəryad kötürər? Kim səwəbsiz yarilinar? Kimning közi ⸗qizirip ketər?
30 Dəl xarab üstidə uzun olturoƣan,
Əbjəx xarabtin tetixqa aldirioƣan məyhorlar!■
31 Xarabning ajayib ⸗qizilliqioƣa, uning jamdiki julaliqioƣa,
Kixining gelidin xundaq silik ötkənlikigə məptun bolup ⸗qalma!
32 Ahirida u zəḥərlik yilandək qeqiwalidu,
Oq yilandək nəxtirini sanjiydu.
33 Köz aldingda oƣəlitə mənzirilər kərünidu,
Aoƣzingdin ⸗qalaymiqan sözlər qiqidu. □

□ **23:14 «təḥtisara»** — ɵlgənlərning roḥliri baridioƣan jayni kərsitidu. □ **23:16 «iq-iqimdin xadlinimən»** — ibraniy tilida «bərəklirim xadlinidu». ■ **23:17** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 24:1 ■ **23:18** Pənd. 24:14 ■ **23:20** Yəx. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Əf. 5:18 ■ **23:22** Pənd. 1:8 ■ **23:23** Pənd. 4:7 ■ **23:24** Pənd. 10:1; 15:20 ■ **23:27** Pənd. 22:14 ■ **23:30** Yəx. 5:11,22 □ **23:33 «oƣəlitə mənzirilər kərünidu»** — yaki «oƣəlitə ayallar kərünidu».

34 Huddi dengiz-okyanlarda ləyləp ḳaloɣandək,
Yəlkənlik kemining moma yaoɣiqi üstidə yatḳandək bolisən.
35 Sən qoḳum: — Birsi meni urdi, lekin mən yarilanmidim!
Birsi meni tayaḳ bilən urdi, biraḳ aoɣriḳini səzmidim!» — dəysən.
Biraḳ sən yənə: «Ḩoxumoɣa kəlsəmla, mən yənila xarabni izdəymən! — dəysən.

24

1 Yamanlaroɣa rəxk ḳilma,
Ular bilən bardi-kəldi ḳilixni arzu ḳilma;■
2 Qünki ularning kəngli zorawanliḳnila oylar;
Ularning aoɣzi azar yətküzüxni səzlər.■

3 ailə bolsa danaliḳ asasida bərpa ḳilinar;
Qüxinix bilən mustəḩkəmlinər.
4 Bilim bilən өyning haniliri ḩərhil ḳimmətlik, esil gəḩərlərgə toldurular.

5 Dana adəm zor küqkə igidur;
Bilimi bar adəm ḳudritini axurar.■
6 Puhta nəsiḩətlər bilən jəng ḳiloɣin;
Oɣəlibə bolsa Birdinbir Uluoɣ Məsliḩətqi bilən bolar.□ ■

7 Danaliḳ əḳilsiz adəmgə nisbətən tolimu egiz, qüxiniksizdur;
Qonglar xəḩər dərwazisi aldioɣa yioɣiloɣanda u zuwan aqalmas.■

8 Əskilikni niyətligən adəm «suyiḳəstqi» atilar.
9 Əhməḳliḳtin boloɣan niyət gunaḩdur;
Ḩakawur kixi adəmlərgə yirginqliktur.

10 Bexingoɣa eoɣir kün qüxkəndə jasarətsiz bolsang,
Küqsiz ḩesablinisən.

11 *Səwəbsiz* өlümgə tartiloɣanlarni ḳutḳuzoɣin;
Booɣuzlinix həwpidə turoɣanlardin yardəm ḳolungni tartma;■
12 Əgər sən: «Bu ixtin həwirimiz yoḳtur» desəng,
Ḩər adəmning kənglini tarazioɣa Saloɣuqi buni kərməsmu?
Jeningni ḩayat Saḳlioɣuqi uni bilməsmu?
U ḩərbir insan balsining өz ḳiloɣanliri boyiqə ularning өzigə yandurmasmu?■

13 I ooɣlum, ḩəsəl *tapsang* istimal ḳil, u yahxidur.
Ḩərə kənikidin aloɣan ḩəsəl bolsa tatliḳ tetiydu;
14 Danaliḳ bilən tonuxsang, umu kənglünggə xuningdək bolar;
Uni tapḳiningda jəzmən yahxi kəridioɣan kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikaroɣa kətməs.■

■ **24:1** Zəb. 37:1; Pənd. 3:31; 23:17 ■ **24:2** Zəb. 10:7 ■ **24:5** Pənd. 21:22 □ **24:6 «Oɣəlibə bolsa birdinbir uluoɣ məsliḩətqi bilən bolar»** — «Birdinbir Uluoɣ Məsliḩətqi» bizningqə Huda Өzini kərsitixi kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Məsliḩətqilər kəp bolsa, oɣəlibə bolidu». ■ **24:6** Pənd. 11:14; 15:22; 20:18 ■ **24:7** Pənd. 14:6 ■ **24:11** Zəb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Yər. 32:19; Rim. 2:6; Wəḩ. 22:12 ■ **24:14** Zəb. 19:11; 119:103; Pənd. 23:18

15 I rəzil adəm, ḥəkḳaniyning өyigə yoxurun ḥujum ḳilixni kütmə,
Uning turaloɣusini bulioɣuqi bolma!
16 Qünki ḥəkḳaniy yəttə ḳetim yiḳilip qüxər,
Biraḳ ahiri yənə ornidin turar.
Lekin rəzil kixi külpət iqigə putlixip qüxər.■

17 Rəḳibing yiḳilip kətsə hux bolup kətmə,
Düxmining putlixip qüxsə xadlanma;■
18 Pərwərdigar buni kөrgəndə,
Bu ḳiliḳingni yahxi kөrməy,
Bəlkim oɣəzipini rəḳibinggə qüxürməsliki mumkin.

19 Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup kətmə;
Rəzillərgə rəxk ḳilma.■
20 Qünki yamanlarning keləqiki yoḳtur,
Uning qirioɣimu өqürülər.■

21 I ooɣlum, Pərwərdigardin ḳorkḳin, padixaḥnimu ḥөrmət ḳil.
Ḳutratḳuqilar bilən arilaxma.
22 Bundaḳ kixilərgə kelidioɣan balayi'apət uxtumtut bolar,
Pərwərdigar bilən padixaḥning ularni ḳandaḳ yoḳitidioɣanliḳini biləmsən?□

Baxḳa әḳliyə sөzlər

23 Bularmu aḳilanilərning sөzliridur: —

Sot ḳiloɣanda bir tərəpkə yan besix ḳət'iy bolmas. □ ■
24 Jinayətqigə: «Өyibsiz sən» dəp ḥөküm qiḳaroɣan kixigə,
Həlḳlər lənət eytar;
Əl-yurtlar uningdin nəprətlinər. ■
25 Biraḳ ular jinayətqining gunaḥini eqip taxlioɣan kixidin hursən bolar,
Ular uningoɣa bəht-saadət tilixər.

26 Durus jawab bərgüqi,
Goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur.□

27 Awwal sirtta ixliringning yolini ḥazirlap,
Etiz-eriḳliringni təyyarla,
Andin өyüngni saloɣin.

28 Yeḳiningoɣa ḳarxi asassiz guwaḥliḳ ḳilma;
Aoɣzingdin ḥeq yaloɣanqiliḳ qiḳarma.
29 «U manga ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, mənmu uningoɣa xundaḳ ḳilimən,
Uning manga ḳiloɣinini өzigə yandurimən», degüqi bolma.■

■ **24:16** Ayup 5:19; Zəb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29; Pənd. 17:5 ■ **24:19** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 3:31; 23:17; 24:1 ■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pənd. 13:9; 20:20 □ **24:22** **«Pərwərdigar bilən padixaḥning...»** — ibraniy tilida: «Ular ikkisining...». □ **24:23** **«ḳət'iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Ḳan. 1:17; 16:19; Pənd. 18:5; 28:21; Yḥ. 7:24; Yaḳ. 2:1 ■ **24:24** Pənd. 17:15; Yəx. 5:23 □ **24:26** **«Durus jawab bərgüqi, goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur»** — ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Ular durus jawab bərgən kixining ləwlirigə sөyüp ḳoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19

30 Mən ḩurunning etizliḳidin ɵttim,
Ɵḳilsizning üzümzarliḳi yenidin mangdim,
31 Mana, ḩər yeridin tikənlər ɵsüp qiḳḳan,
Hohilar yər yüzini besip kətkən,
Ḳoruḳ temi ɵrülüp kətkən!
32 Ularni kɵrgəq, obdan oylandim;
Kɵrginimdin sawaḳ aldim: —
33 Sən: «Yənə birdəm kɵzümni yumuwalay,
Yənə birdəm uhliwalay,
Yənə birdəm put-ḳolumni almap yetiwalay» — desəng,■
34 Namratliḳ bulangqidək seni besip kelər,
Ḩajətmənlik ḳalḳanliḳ əskərdək sanga ḩujum ḳilar.

25

Sulaymanning pənd-nəsiḩətlirining dawami

1 Təwəndə bayan ḳilinidiɵlanlirimu Sulaymanning pənd-nəsiḩətliri; bularni Yəhudaning padixaḩi Ḩəzəkiyaning ordisidikilər kɵqürüp hatiriligən: —

2 Pərwərdigarning uluɵluḳi — Ɵzining ḳiloḷan ixini axkarilimiɵḷinida;
Padixaḩlarning uluɵluḳi — bir ixning sirini yexəliginidə.■
3 Ərxning egizlikini,
Zeminning qongḳurluḳini,
Wə padixaḩlarning kɵnglidikini mɵlqərləp bilgili bolmas.
4 Awwal kümüxning poḳi ayrilip tawlansa,
Andin zərgər nəpis bir ḳaqa yasap qiḳar.
5 Awwal padixaḩning aldidiki rəzil hizmətkarliri ḳooḷliwetilsə,
Andin uning təhti adalət üstigə ḳurular.■
6 Padixaḩning aldida ɵzüngni ḩəmmining aldi ḳilip kɵrsətmə,
Uning aldidiki ərbablarning ornida turuwalma;
7 Ornungni ɵzüngdin yuḳiri janabḳa berip, uning aldida pəgaḩḳa qüxürülginingdin kɵrə,
Ɵzgilərning seni tɵrgə təklip ḳiloḷini yahxidur.□ ■

8 Aldirap dəwaoḷa barmiɵḷin,
Mubada berip, yeḳining *üstün qiḳip* seni lət ḳilsa, ḳandaḳ ḳilisən?■
9 Yeḳining bilən munaziriləxsəng,
Baxḳilarning sirini aqma.
10 Bolmisa, buni bilgüqilər seni əyibləydu,
Sesiḳ namdin ḳutulalmaysən.

11 Waḳti-jayida ḳilinoḷan sɵz,
Kümüx ramkilaroḷa tiziloḷan altun almilardur.
12 *Ḳulaḳḳa* altun ḩalḳa, nəpis altundin yasaloḷan zinnət buyumi yaraxḳandək,
Aḳilanining agaḩlanduruxi kɵngül ḳoyoḷanning ḳuliḳioḷa yarixar.

13 Huddi orma waḳtidiki tomuzda *iqkən* ḳar süyidək,

■ **24:33** Pənd. 6:10,11 ■ **25:2** Rim. 11:33 ■ **25:5** Pənd. 20:8, 28 □ **25:7** **«Ornungni ɵzüngdin yuḳiri janabḳa…»** — ibraniy tilida «Ɵz kɵzüng kɵrgən janabḳa…». ■ **25:7** Luḳa 14:7-11 ■ **25:8** Pənd. 18:17

Ixənqlik əlqi əzini əwətküqilərgə xundaḳ bolar;
U hojayinlirining kəksi-ḳarnini yaxartar.□ ■

14 Yamoɣuri yoḳ bulut-xamal,
Yaloɣan sowoɣatni wədə ḳilip mahtanoɣuqioɣa ohxaxtur.

15 Uzunoɣiqə səwr-taḳət ḳilinsa, ḥəkümdarmu ḳayil ḳilinar,
Yumxaḳ til səngəklərdinmu ətər.■

16 Sən ḥəsəl tepiwaldingmu?
Uni pəḳət toyoɣuqila yə,
Kəp yesəng yanduruwetisən.

17 Ḳoxnangning bosuoɣisioɣa az dəssə,
Ular səndin toyup, əq bolup ḳalmisun.

18 Yaloɣan guwaḥliḳ bilən yeḳinioɣa ḳara qaplioɣuqi,
Huddi gürzə, ḳiliq wə ətkür oḳḳa ohxaxtur.■
19 Sunuḳ qix bilən qaynax,
Tokur put *bilən mengix*,
Külpət künidə wapasiz kixigə ümid baoɣlioɣandəktur.

20 Ḳix künidə kixilərning kiyimini salduruwetix,
Yaki suda üstigə aqqiḳ su ḳuyux,
Ḳayoɣuluḳ kixining aldida nahxa eytḳandəktur.□ ■

21 Düxminingning ḳorsiḳi aq bolsa,
Nan bər;
Ussioɣan bolsa su bər; □ ■
22 Xundaḳ ḳilsang, bexioɣa kəmür qooɣini toplap saloɣan bolisən,
Wə Pərwərdigar bu ixni sanga yanduridu.□

23 Ximal tərəptin qiḳḳan xamal ḳattiḳ yamoɣur elip kəlgəndək,
Qeḳimqi xum qirayni kəltürər.
24 Soḳuxḳaḳ hotun bilən *azadə* əydə billə turoɣandin kərə,
Əgzining bir bulungida *yaloɣuz* yetip-ḳopḳan yahxi.□ ■
25 Ussap kətkən kixigə muzdək su berilgəndək,
Yiraḳ yurttin kəlgən hux həwərmu ənə xundaḳ bolar.
26 Petiḳdilip süyi leyip kətkən bulaḳ,
Süyi buloɣiwetilgən ḳuduḳ,
Rəzillərgə yol ḳoyoɣan ḥəḳḳaniy adəmgə ohxaxtur.

□ **25:13** **«Huddi orma waḳtidiki tomuzda iqkən ḳar süyidək»** — ibraniy tilida: «Huddi orma waḳtidiki ḳarning salḳinidək» deyilidu. ■ **25:13** Pənd. 13:17 ■ **25:15** Pənd. 15:1; 16:14 ■ **25:18** Zəb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pənd. 12:18 □ **25:20** **«(ham) suda üstigə aqqiḳ su ḳuyux»** — suda üstigə aqqiḳ su ḳuyulsa, intayin aqqiḳ bir ḥid qiḳidu, xunga mənisi: — «yarioɣa tuz səpkəndək» degəndək. ■ **25:20** Rim. 12:15 □ **25:21** **«Düxmining…»** — ibraniy tilida «Sanga əq boloɣanning…». ■ **25:21** Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20 □ **25:22** **«(düxmənning) bexioɣa kəmür qooɣini toplap saloɣan bolisən»** — buning mənisi: «uni ḳattiḳ uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kərsitidu. Kixilər towa ḳiloɣanliḳini bildürüx üqün bexida bir siwət qooɣni kətürüp mangidu. Xunga «Uning bexioɣa kəmür qooɣini toplap salisən» degini, uning towa ḳilixioɣa yardəm berələysən» «wijdanini oyoɣitisən» degənliktur. □ **25:24** **«Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə billə turoɣandin kərə,…»** — yaki «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə olturoɣandin kərə,…». ■ **25:24** Pənd. 21:9,19

27 Ḥəsəlni ḥəddidin ziyadə yeyix yahxi bolmas;
Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur.□
28 Өzini tutalmaydioɣan kixi,
Wəyran boloɣan, sepilsiz kaloɣan xəḥərgə ohxaydu.□ ■

26

1 Yazda kar yeoɣix,
Orma wakʧida yamoɣur yeoɣix kamlaxmioɣandək,
Izzət-ḥərmət əhməkḳə layik əməstur.
2 Ləyləp uqup yürgən kuqkaqtək,
Uqkan karlioɣaq yərgə konmioɣandək,
Səwəbsiz karoɣix kixigə ziyan kəltürəlməs.
3 Atka kamqa, exəkkə nohta lazim boloɣinidək,
Əhməkning dümbisigə tayak layiktur.■
4 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərmigin,
Jawab bərsəng өzüng uningoɣa ohxap kelixing mumkin.
5 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərgin,
Jawab bərmisəng u өzining əhməklikini əkillik dəp qaoɣlar.
6 Өz putini kesiwətkəndək,
Өz bexioɣa zulmət tiligəndək,
Əhməktin həwər yollaxmu xundak bir ixtur.□
7 Tokurning karoɣa kəlmigən putliridək,
Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḥətmu bikar bolur.
8 Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,
Əhməkḳə ḥərmət bildürüxmu əhmikanə ixtur.□
9 Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḥət,
Məstning kolioɣa sanjiloɣan tikəndəktur.
10 Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək,
Əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur.□
11 It aylinip kelip өz kusukini yalioɣandək,
Əhmək əhməklikini kaytilar.■
12 Өzini dana qaoɣlap məmnun boloɣan kixini kərdüngmu?
Uningoɣa ümid baoɣlimaktin əhməkḳə ümid baoɣlimak əwzəldur.■
13 Ḥurun adəm: — «Taxkirida dəḥxətlik bir xir turidu,
Koqida bir xir yüridu!» — dəp *өydin qikmas*.■
14 Өz mujukida eqilip-yepilip turoɣan ixikkə ohxax,
Ḥurun kariwatta yetip u yak-bu yakḳa өrülməktə.
15 Ḥurun kolini sunup kaqioɣa tikkini bilən,

□ **25:27 «Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur»** — bizningqə bu ayəttiki «uluoɣluk» Hudaning uluoɣlukini kərsitidu. Ibraniy tilida «uluoɣ» bilən «eoɣir» bir sөz boloɣaqka, bu ayətning baxka birhil tərjimisi bar: «Eoɣir ixlarni oylinip sürüxtürüxning өzi eoɣir ixtur». Yənə baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar, jümlidin «Өz uluoɣlukini izdəx uluoɣ ix əməs». □ **25:28 «Өzini tutalmaydioɣan kixi»** — «өzini tutalmaydioɣan» degən sөz ibraniy tilida «өz roḥini idarə kilalmaydioɣan» dəp ipadilinidu. ■ **25:28** Pənd. 16:32 ■ **26:3** Zəb. 32:8, 9,10; Pənd. 10:13 □ **26:6 «Өz bexioɣa zulmət tiligəndək»** — ibraniy tilida «huddi ziyan iqkəndək». □ **26:8 «Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,...»** — tax saloɣioɣa baoɣlap koyulsa, uni saloɣidin qikaroɣili bolmaydu, əlwəttə. □ **26:10 «Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək, əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur»** — bu pənd-nəsiḥətning baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar. ■ **26:11** 2Pet. 2:22 ■ **26:12** Pənd. 29:20 ■ **26:13** Pənd. 22:13

Oꞑizani aoꞑzioꞑa selixtinmu erinər.■
16 Ḥurun өzini pəm bilən jawab bərgüqi yəttə kixidinmu dana sanar.
17 Koqida keliwetip, өzigə munasiwətsiz majiraoꞑa arilaxkan kixi,
Itning kulikini tutup sozoꞑanoꞑa ohxax hətərgə duqar bolar.
18 Өz yekinlirini aldap «Pəkət qakqak kilip koydum!» dəydioꞑan kixi,
Otkaxlarni, okларni, ḥərhil əjəllik korallarni atkan təlwigə ohxaydu.
20 Otun bolmisa ot өqər;
Oꞑəywət bolmisa, jedəl besilar.■
21 Qooꞑlar üstigə qaqkan kөmürdək,
Ot üstigə koyoꞑan otundək, jedəlqi jedəlni uloꞑaytar.■
22 Oꞑəywəthorning səzliri ḥərhil nazunemətlərdək,
Kixining kəlbigə qongkur singdürülər.□ ■
23 Yalkunluk ləwlər rəzil kөngüllərgə koxuloꞑanda,
Sapal kaqioꞑa kümüx ḥəl bərgəngə ohxaxtur.
24 Adawət sakлaydioꞑan adəm өqini gəpliri bilən yapsimu,
Kөnglidə kat-kat suyikəst sakлaydu.
25 Uning səzi qiraylik bolsimu, ixinip kətmigin;
Kəlbidə yəttə kat iplaslik bardur.
26 U өqmənlikini qiraylik gəp bilən yapsimu,
Lekin rəzilliki jamaətning aldida axkarilinar.
27 Kixigə ora kolioꞑan өzi qüxər;
Taxni domilatkan kixini tax dumilap kaytip kelip uni yanjar.■
28 Sahta til өzi ziyankəxlik kiloꞑan kixilərgə nəprətlinər;
Huxamət kiloꞑuqi eoꞑiz adəmni ḥalakətkə ittirər.

27

1 Ətiki kününg tooꞑruluk mahtanma,
Qünki bir küni nemə bolidioꞑiningnimu bilməysən.■
2 Seni baxkilar mahtisun, өz aoꞑzing mundak kilmisun,
Yat adəm seni mahtisun, өz ləwliring undak kilmisun.
3 Tax eoꞑir, kum heli jing basar,
Birak əhmək kəltüridioꞑan hapiqilik ikkisidin tehimu eoꞑirdur.
4 Oꞑəzəp rəḥimsizdur,
Kəhr bolsa kəlkündək adəmni ekitip ketər,
Birak kim ḥəsəthorluk aldida takabil turalisun?
5 Axkara əyibləx yoxurun muḥəbbəttin əladur.
6 Dostning kolidin yegən zəhimlər sadikliktin bolidu;
Birak düxmənning səyüxliri ḥiyligərliktur.□
7 Tok kixi ḥəsəl kənikidinmu bizardur,
Aq kixigə ḥərkandak aqqik nərsimu tatlik bilinər.□
8 Yurt makanidin ayriloꞑan kixi,
Uwisidin ayrilip yürgən kuxka ohxar.
9 Ətir wə huxbuy kөngülni aqar,

■ **26:15** Pənd. 19:24 ■ **26:20** Pənd. 22:10 ■ **26:21** Pənd. 15:18; 29:22 □ **26:22** **«Kixining kəlbigə qongkur singdürülər»** — ibraniy tilida «kixining korsikining iqki yərlirigə singdürülər». ■ **26:22** Pənd. 18:8 ■ **26:27** Zəb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8 ■ **27:1** Yak. 4:13, 14 □ **27:6** **«Dostning kolidin yegən zəhimlər sadikliktin bolidu»** — yaki «Dostning kolidin yegən zəhimlər adəmni ḥəkikətkə yətküzər». □ **27:7** **«Tok kixi ḥəsəl kənikidinmu bizardur»** — yaki «tok kixi ḥəsəl kənikini dəssiwetidu».

Jan kөyər dostning səmimiy məsliḩəti kixini rioɳbətləndürər.
Jan kөyər dostning səmimiy, huxhuy məsliḩəti kixini hux ḳilur.
10 Өz dostungni, atangning dostinimu untuma;
Bexingoɳa kün qüxkəndə ḳerindixingning өyigə kirip yelinma;
Yeḳindiki dost, yiraḳtiki ḳerindaxtin əla.■
11 I ooɳlum, dana bol, kөnglümni hux ḳil,
Xundaḳ ḳiloɳiningda meni məshirə ḳilidioɳanlaroɳa jawab berələymən.
12 Zerək kixi bala-ḳazani aldin kөrüp ḳaqar;
Saddilar aldioɳa berip ziyan tartar.■
13 Yatḳa kepil boloɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup aloɳin;
Yat hotunoɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
14 Ḳaḳ səḩərdə turup, yuḳiri awazda dostioɳa bəht tiligənlik,
Өzini ḳaroɳax ḩesablinar.
15 Yamoɳurluḳ kündiki tohtimay qüxkən tamqə-tamqə yeoɳin,
Wə soḳuxḳaḳ hotun bir-birigə ohxaxtur.■
16 Uni tizgənləx boranni tosḳanoɳa,
Yaki yaoɳni ong ḳol bilən qanggallioɳanoɳa ohxaxtur.
17 Təmürni təmürgə bilisə өtkürləxkəndək,
Dostlarmu bir-birini өtkürləxtürər.
18 Ənjür kөqitini pərwix ḳiloɳuqi uningdin ənjür yəydu;
Hojayinini asrap kütkən ḳul izzət tapidu.
19 Suda adəmning yüzi əks ətkəndək,
Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər.□
20 Təḩtisara wə ḩalakət ḩərgiz toymioɳandək,
Adəmning *aq* kөzliri ḳanaət tapmas.□ ■
21 Sapal ḳazan kümüxni, qanaḳ altunni tawlar,
Adəm bolsa mahtaloɳanda sinilar.
22 Əhməḳni buoɳday bilən birgə səndəldə talḳan ḳilip soḳsangmu,
Əhməḳliḳi yənila uningda turar.

23 Padiliringning əḩwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yahxi həwər al;
24 Qünki baylikning mənggü kapaliti bolmas,
Taj-təhtmu dəwrdin-dəwrgiqə turamdu?
25 Ḳuruoɳan qəplər oruloɳandin keyin,
Yumran qəplər өsüp qiḳḳanda,
Taoɳ baoɳridinmu yawayi qəplər yioɳiloɳanda,
26 Xu qaoɳda ḳozilarning yungliri ḳirḳilip kiyiming bolar;
Өqilərni satḳan puloɳa bir etiz kelər,■
27 Ḩəmdə өqilərning sütliri sening ḩəm ailidikiliringning ozuḳluḳini,
Dedəkliringning ḳorsiḳini təminləxkimu yetər.

28

1 Yamanlar ḩeqkim ḳooɳlimisimu ḳaqar;

■ **27:10** Pənd. 17:17; 18:24 ■ **27:12** Pənd. 22:3 ■ **27:13** Pənd. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ **27:15** Pənd. 19:13 □ **27:19** **«Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixining ḳəlbigə məlum bolar (əks etər)». □ **27:20** **«Təḩtisara»** — өlgənlərning roḩliri baroɳan jay. **«Ḩalakət»** — bəlkim «ḩalak ḳiloɳuqi» degən yaman bir pərixtidur. «Wəḩ.» 9:11ni kөrüng. ■ **27:20** Top. 1:8 ■ **27:26** 1Tim. 6:8

Birақ һəққaniylar xir yürək batur kelər.■
2 Yurtta gunaһlar kөpəysə, uning əmirliri kөp almixar,
Lekin uni soriоquqi yorutuloqan wə bilimlik bolsa, yurt aman-muқim uzun turar.
3 Miskinlərgə zulum seliwatқan bir kəmbəoqəl,
Huddi *ziraətlərni* yatқuzup denini қoymaydioqan қara yamoquroqa ohxaydu.
4 Təwrat қanunidin waz kəqkənlər yamanlarni yahxi dəp mahtar;
Birақ қanunni tutқuqilar ularoqa қarxi kürəx қilar.
5 Rəzillər adalətni qüxənməs;
Birақ Pərwərdigarni izdigüqilər һəmmə ixni qüxinər.
6 Pəzilətlik yolda mangoqan miskin kixi,
Sahta, ikki yüzlimə bay adəmdin yahxidur.■
7 Təwrat-қanunioqa itaət қiloqan yigit əқillиқ ooquldur;
Birақ nan қepilaroqa һəmraһ boloquqi atisini nomuska қaldurar.■
8 Jazanihorluқ қilip yuқiri өsüm arқilиқ baylиқlar tapқan kixi,
Ahirida bularni miskinlərgə həyrihaһlиқ қiloquqining қolioqa ətküzüx üqün topliоqandur.■
9 Kimki Təwrat-қanunini anglimaymən dəp қuliқini yopursa,
 Һətta dualirimu ləniti bolup қalar.
10 Kimki duruslarni yaman yoloqa azdursa,
Өzi koliоqan orisioqa өzi qüxər;
Birақ pak-diyanətlik adəm yahxiliққa mirashor bolar.■
11 Bay dərwəқə өzini dana sanar;
Birақ yorutuloqan miskin uni һaman kөrüp yetər.
12 Һəққaniylar oqalibiyətlik bolsa,
Jaһanni təntənə қaplar;
Birақ yamanlar mərtiwigə qiқsa, halayiқ өzlirini қaqurar.■
13 Өz gunaһlirini yoxuroqan kixi ronaқ tapmas;
Birақ ularni tonup iқrar қilip, ulardin waz kəqkən kixi rəһim-xəpқətkə erixər.■
14 *Pərwərdigardin* һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur!
Birақ kөnglini tax қiloqan balayi'apətkə қalar.□
15 Һөrkirəp turoqan xir,
Yaki *owni izdəp* keziwatқan eyiқ қandaқ bolsa,
Yoқsul puқralarning üstidiki rəzil һakimmu xundaқtur.
16 Yorutulmioqan əmir һaman zor bir zalim bolup qiқar,
Birақ һaram baylиқlaroqa nəprətlənsə, təhtidə uzun olturar.
17 Қan tөkkən kixi қərz bilən һangoqa қarap yügürər;
Uni һeqkim tosmisun!□
18 Səmimiy, diyanətlik yolda mangoqan қutular;
Ikki yolda mangoqan sahta kixi ularning biridə һaman yiқilip qüxər.
19 Өz yerigə tirixip ixligən deһқanning neni yetip axar;
Birақ bikar yürüp ham hiyallarni қooliоqan kixining yoқsulluқi mol bolar!
20 Rastqil kixining bəhti kөpiyər;
Birақ bay boluxқa aldirioqan kixi jazadin қeqip қutulalmas.■

■ **28:1** Law. 26:36; Қan. 28:28; Yəx. 57:21 ■ **28:6** Pənd. 19:1 ■ **28:7** Pənd. 29:3 ■ **28:8** Law. 25:35-37 ■ **28:10** Pənd. 26:27 ■ **28:12** Pənd. 11:10,11 ■ **28:13** Zəb. 32:3, 5; 1Yuһa. 1:9, 10 □ **28:14** **«Pərwərdigardin һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur»** — əyni tekisttə «Pərwərdigar» degən səz tepilmaydu. Xunga baxқa birhil tərjimisi: «Gunaһ қilixtin һərdaim қorқup yürgən kixi». □ **28:17** **«Uni һeqkim tosmisun!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Һeqkim uningoqa һimayə bolmisun!». Təwrat қanuni boyiqə adəmni tasadipiy өltürgən kixi «panaһlиқ xəһər»lərgə қaqsa bolatti. Əmma gunaһi bar kixilər һaman xu xəһərlərdin һimayə alalmaytti («Qəl.» 6:34-35ni kөrüng). ■ **28:20** Pənd. 13:11; 20:21; 23:4

21 Birigə yan besix ḳət’iy bolmas;
Qünki bəzilər ḩətta bir burda nan üqünmu gunaḩ ətküzər.□ ■
22 Nəpsi toymas kixi baylikḳlarni kəzləp aldiraydu,
U namratlikḳning əz bexioɳa qüxidioɳinidin bihəwərdur.□
23 Baxḳilarning hatalikḳini oquḳ əyibligən kixi,
Ḩaman huxamət ḳiloɳuqioɳa ḳarioɳanda kəprək iltipat tapar.
24 Ata-anisining təəlluḳatini ooɳrilap, «Bu ḩeqḳandaḳ gunaḩ əməs» degən kixi,
Ḩalak ḳiloɳuqining xerikidur.
25 Nəpsi toymioɳur kixi jedəl-majira teriydu;
Biraḳ Pərwərdigaroɳa tayanoɳan kixi ətlinər.□ ■
26 Əzining kəngligə ixəngən kixi əhməḳtur;
Biraḳ danaliḳ bilən mangoɳan nijat tapar.
27 Namratlaroɳa həyrhaḩliḳ ḳilidioɳan kixi moḩtajliḳ tartmas;
Lekin ḩajətmənni kərsimu kərməskə saloɳan kixi kəpligən ḳaroɳixḳa uqrar.■
28 Yamanlar mərtiwigə qiḳsa, halayiḳ əzlirini ḳaqurar;
Lekin ular zawal tapsa, ḩəḳḳaniylar rawaj tapar.■

29

1 Ḳayta-ḳayta əyiblinip turup yənə boyni ḳattiḳliḳ ḳiloɳan kixi,
Tuyuḳsizdin dawalioɳusiz yanjilar.
2 Ḩəḳḳaniylar güllənsə, puḳraliri xadlinar,
Ḳəbiḩlər ḩoḳuḳ tutsa puḳra nalə-pəryad kətürər.■
3 Danaliḳni səygən ooɳul atisini hux ḳilar;
Biraḳ paḩixilərgə ḩəmraḩ boloɳan uning mal-mülkini buzup-qaqar.■
4 Padixaḩ adalət bilən yurtini tinq ḳilar;
Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa, uni wəyran ḳilar.□
5 Əz yeḳinioɳa huxamət ḳiloɳan kixi,
Uning putlirioɳa tor təyyarlap ḳoyoɳandur.
6 Rəzil adəmning gunaḩi əzigə ḳapḳan yasap ḳurar;
Biraḳ ḩəḳḳaniy kixi nahxilar bilən xadlinar.
7 Ḩəḳḳaniy kixi miskinning dəwasioɳa kəngül bəlür;
Biraḳ yamanlar bolsa bu ixni qüxənməs.■
8 Ḩakawur kixilər xəḩərni ḳutritip dawaloɳutar;
Biraḳ aḳilanilər aqqiḳ oɳəzəplərni yandurar.
9 Dana kixi əhməḳ bilən dəwalaxsa,
Əhməḳ ḩürpiyidu yaki külidu, nətijisi ḩaman tinqliḳ bolmas.
10 Ḳanhorlar pak-diyanətliklərgə nəprətlinər;
Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər.□
11 Əhməḳ ḩərdaim iqidiki ḩəmmini axkara ḳilar;
Biraḳ dana əzini besiwalar.■
12 Ḩəkümdar yaloɳan səzlərgə ḳulaḳ salsa,
Uning barliḳ hizmətkarliri yaman əgənməy ḳalmas.

□ **28:21** **«ḳət’iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **28:21** Pənd. 18:5; 24:23 □ **28:22** **«Nəpsi toymas kixi»** — ibraniy tilida «kəzi yaman kixi». □ **28:25** **«Nəpsi toymioɳur kixi»** — yaki «ḩali qong kixi». ■ **28:25** Pənd. 13:10; 15:18; 29:22 ■ **28:27** Ḳan. 15:7,8,10; Pənd. 19:17; 22:9 ■ **28:28** Pənd. 28:12 ■ **29:2** Pənd. 11:10; 28:12,28 ■ **29:3** Pənd. 10:1; 15:20; 28:7; Luḳa 15:13 □ **29:4** **«Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa,...»** — yaki «biraḳ parihor bolsa,..». ■ **29:7** Ayup 29:16 □ **29:10** **«Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «biraḳ duruslar ularning jenidin həwər alar». ■ **29:11** Pənd. 14:33

13 Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar;
Ḥər ikkisining kəzini nurlanduroɣuqi Pərwərdigardur.□ ■
14 Yoḳsullarni diyanət bilən soriɣan padixaḥning bolsa,
Təhti mənggügə məḥkəm turar.■
15 Tayaḳ bilən tənbiḥ-nəsiḥət balilaroɣa danaliḳ yətküzər;
Biraḳ əz məyligə ḳoyup berilgən bala anisini hijalətkə ḳaldurar.■
16 Yamanlar güllinip kətsə, naḥəḳlik kəpiyər;
Lekin ḥəḳḳaniylar ularning yiḳiliɣinini kərər.■
17 Ooɣlungni tərbiyəlisəng, u seni aram tapḳuzar;
U kənglüngni səyündürər.■
18 *Pərwərdigarning* wəḥiysi bolmioɣan əlning puḳraliri yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar;
Lekin Təwrat-ḳanunioɣa əməl ḳilidioɣan kixi bəhtliktur.□
19 Ḳulni səz bilənla tüzətkili bolmas;
U səzüngni qüxəngən bolsimu, etibar ḳilmas.
20 Aoɣzini basalmaydioɣan kixini kərgənmu?
Uningdin ümid kütkəndin, əhməḳtin ümid kütüx əwzəldur.■
21 Kimki əz ḳulini kiqikidin tartip əz məyligə ḳoyup bərsə,
Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar.□
22 Terikkək kixi jedəl-majira ḳozoɣap turar;
Asan aqqiḳlinidioɣan kixining gunaḥliri kəptur.■
23 Məoɣrurluḳ kixini pəs ḳilar,
Biraḳ kəmtərlik kixini ḥərmətkə erixtürər.■
24 Ooɣri bilən xerik boloɣan kixi əz jenioɣa düxməndur;
U soraḳqining *guwaḥ berixkə* agaḥlanduruxini anglisimu, lekin rast gəp ḳilixḳa petinalmas.□ ■
25 Insan balisidin ḳorḳux adəmni tuzaḳḳa qüxüridu;
Biraḳ kimki Pərwərdigaroɣa tayanoɣan bolsa, u bihətər kətürülər.□
26 Kəp kixilər ḥəkümdardin iltipat izdəp yürər;
Biraḳ adəmning ḥəḳ-rizḳi pəḳət Pərwərdigarningla ḳolididur.■
27 Naḥəḳlər ḥəḳḳaniylaroɣa yirginqliktur;
Durus yolda mangoɣan kixilər yamanlaroɣa yirginqliktur.

30

Agurning pənd-nəsiḥətliri

1 Təwəndikilər Yakəḥning ooɣli Aguroɣa wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur:
Bu adəm Itiyəlgə, yəni Itiyəl bilən Ukaloɣa mundaḳ səzlərni degən: — □
2 Mən dərwəḳə insanlar arisidiki əng nadini, ḥaywanoɣa ohxaxturmən;

□ **29:13 «Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar»** — ibraniy tilida: «gaday bilən uni əzgüqi kixi bir-birigə yoluḳar». ■ **29:13** Pənd. 22:2 ■ **29:14** Pənd. 20:28; 25:5 ■ **29:15** Pənd. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13 ■ **29:16** Zəb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ **29:17** Pənd. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ **29:18 «yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar»** — bu ibarə ibraniy tilida ikki bislik bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **29:20** Pənd. 26:12 □ **29:21 «Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ahirda u (ḳul) əzigə pərzənttək bolup qiḳar». ■ **29:22** Pənd. 15:18; 26:21 ■ **29:23** Ayup 22:29; Pənd. 15:33; 18:12; Yəx. 66:2; Mat. 23:12; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5 □ **29:24 «...rast gəp ḳilixḳa petinalmas»** — «Law.» 5:1ni kərüng. ■ **29:24** Law. 5:1 □ **29:25 «bihətər kətürülər»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **29:26** Pənd. 19:6 □ **30:1 «wəḥiy bilən kəlgən səzlər»** — ibraniy tilida «yükləngən səzlər» dəp ipadilinidu. Demək, Pərwərdigarning Agurning dil-roḥioɣa yükligən səzliri. **«Bu adəm»** — Yakəḥning ooɣli Agur.

Məndə insan əkli yoḳ.
3 Danalikni ḩeq əgənmidim;
Əng Pak-Muḳəddəs Bolƣuqi ḩəkḳidimu sawatim yoḳtur.
4 Kim ərxkə kətürülgən, yaki ərxtin qüxkən?
Kim xamalni ḳollirida tutḳan?
Kim sularni Əz tonioƣa yəgəp ḳoyoƣan?
Kim yər-zeminning qegralirini bəlgiligən?
Uning ismi nemə? Uning Oƣlining ismi nemə? Biləmsən-yoḳ?■
5 Tənqrining ḩərbir səzi sinilip ispatlinip kəlgəndur;
U Əzigə tayanoƣanlarning ḩəmmisini ḳooƣdaydioƣan ḳalḳandur. ■
6 Uning səzlirigə ḩeq nərsə ḳoxma;
Undaḳ ḳilsang, U seni əyibləydu,
Sening yaloƣanqiliḳing axkarilinidu.■

7 I *Hudayim*, Səndin ikki nərsini tiləymən;
Mən əlgüqə bularni məndin ayimioƣaysən: —
8 Sahtiliḳ wə yaloƣanqiliḳni məndin yiraḳ ḳiloƣaysən;
Meni gadaymu ḳilmay, baymu ḳilmay, bəlki eḩtiyajimoƣa layiḳla rizik bərgəysən.
9 Qünki ziyadə toyup kətsəm, Səndin yenip: «Pərwərdigar degən kim?» — dəp ḳelixim mumkin.
Yaki gaday bolup ḳalsam, ooƣrilik ḳilip, Sən Hudayimning namioƣa daoƣ kəltürüxim mumkin.

10 Hojayinining aldida uning ḳuli üstidin xikayət ḳilma,
Bolmisa u seni ḳaroƣap lənət ḳilidu, əyibkar bolisən.

11 Əz atisini ḳaroƣaydioƣan,
Əz anisioƣa bəht tiliməydioƣan bir dəwr bar,
12 Əzini pak qaoƣlaydioƣan, əməliyəttə məynətqilikidin ḩeq yuyulmioƣan bir dəwr bar,
13 Bir dəwr bar — aḩ, kibirlikidin nəziri nemidegən üstün,
Ḩakawurlukidin ḩali nemidegən qong!□ ■
14 Uning ajizlar wə yoḳsullarni yalmap yutuwetidioƣan qixliri ḳiliqtək,
Ezik qixliri piqaḳtək boloƣan bir dəwr bar!■

15 Zülükning ikki ḳizi bar, ular ḩərdaim: «Bərgin, bərgin» dəp towlixar.
Ḩərgiz toyunmaydioƣan üq nərsə bar, ḩərgiz ḳanaətlənməydioƣan tət nərsə bar, ular bolsimu: —□
16 Gər, tuoƣmas hotunning ḳarni,
Suoƣa toyunmioƣan ḳuroƣaḳ Yər.
Wə ḩərgiz «boldi, toydum» deməydioƣan ottin ibarət.□

17 Atisini məshirə ḳilidioƣan,
Anisini kəmsitidioƣan kəzni bolsa,
Ḳaoƣa-ḳuzoƣunlar qoḳular,
Bürkütning balilirimu uni yər.

■ **30:4** Ayup 38:4; Zəb. 104:3; Yəx. 40:12 ■ **30:5** Zəb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Ḳan. 4:2; 12:32; Wəḩ. 22:18 □ **30:13** **«Ḩakawurlukidin ḩali nemidegən qong!» —** ibraniy tilida «Ularning ḳapakliri nemanqə kətürülgən!». ■ **30:13** Pənd. 6:17 ■ **30:14** Pənd. 12:18 □ **30:15** **«zülük» —** su iqidə yaxaydioƣan ḳanhor bir hil parazittur. □ **30:16** **«Gər» —** muxu yərdə «gər» ibraniy tilida «xeol», yəni «təḩtisara», ələklərning roḩliri ḳiyamət künini kütidioƣan yərni kərsitidu.

18 Mən üqün intayin tilsimat üq nərsə bar;
Xundaḳ, mən qüxinəlməydiоɳan tət ix bar: —
19 Bürkütning asmandiki uqux yoli,
Yilanning taxta beоɣirlap mangidiоɳan yoli,
Kemining dengizdiki yoli wə yigitning ḳizоɳa axiḳ boluxtiki yolidur.

20 Zinahor hotunning yolimu xundaḳtur;
U bir nemini yəp bolup aоɳzini sürtiwətkən kixidək: «Mən ḥeqḳandaḳ yamanliḳni ḳilmidim!» — dəydu.□

21 Yər-zemin üq nərsə astida biaram bolar;
U kətürəlməydiоɳan tət ix bar: —
22 Padixaḥ boloɳan ḳul,
Tamaḳḳa toyоɳan ḥamaḳət,
23 Nəprətkə patḳan, ərgə təgkən hotun,
Өz hanimining ornini basḳan dedək.□

24 Yər yüzidə teni kiqik, lekin intayin əḳillik tət hil janiwar bar: —
25 Qəmülilər küqlük həlḳ bolmisimu, birak yazda ozuḳ təyyarliwelixni bilidu;■
26 Suoɳurlar əzi ajiz bir ḳowm bolsimu, hada taxlarning arisioɳa uwa salidu;
27 Qekətkilərning padixaḥi bolmisimu, lekin ḳatar tizilip rətlik mangidu;
28 Kəsləngükni ḳol bilən tutuwaloɳili bolidu,
Lekin han ordilirida yaxaydu.

29 Ḳədəmliri ḥəywətlik üq janiwar bar,
Kixigə zoḳ berip mangidiоɳan tət nərsə bar: —
30 Ḥaywanatlar iqidə əng küqlük, ḥeq nemidin ḳorḳmas xir,
31 Zilwa bəygə iti,
Tekə,
Wə puḳraliri ḳollaydiоɳan padixaḥdur.□ ■

32 Əgər sən əhməḳliḳ ḳilip өzüngni bək yuḳiri orunoɳa ḳoyuwaloɳan bolsang,
Wə yaki təlwə bir oyda boloɳan bolsang,
Ḳolung bilən aоɳzingni yum!□ ■
33 Kala süti ḳoqulsa seriḳ may qiḳar;
Birining burni mijilsa, ḳan qiḳar;
Adawət ḳozоɳap intiḳam oylisa jedəl-majira qiḳar.□

31

Padixaḥḳa nəsiḥət

□ **30:20 «Mən ḥeqḳandaḳ yamanliḳni ḳilmidim!»** — zinahor hotunning yolining ajayibliḳi bolsa өzining op'oquḳ gunaḥini ḥeq tonumaydiоɳanliḳidin ibarət. □ **30:23 «Nəprətkə patḳan»** — yaki «nəprətlik», «nəprətləngən». ■ **30:25** Pənd. 6:8 □ **30:31 «zilwa bəygə iti»** — yaki «bəygə eti» — ibraniy tilida bu səz bək az uqraydu. **«puḳraliri ḳollaydiоɳan padixaḥdur»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «Aоɳdurulmas wə ərülməs padixaḥdur» yaki «Өz ḳoxunini baxlioɳan padixaḥdur». ■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32 «Ḳolung bilən aоɳzingni yum!»** — bəlkim ibraniy tilida «boldi, bəs!» degən mənini berix mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33 «Kala süti ḳoqulsa ... birining burni mijilsa.... adawət ḳozоɳap intiḳam oylisa ...»** — bu jümlidiki «ḳoqulsa» «mijilsa» wə «ḳozоɳap ... oylisa» ibraniy tilida ohxax bir peil bilən ipadiləngən.

1 Təwəndikilər, padixaḥ Ləmuəlgə uning anisi arḳilik wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur;
anisi bu səzlərni uningoɣa øgətkən: □
2 I ooɣlum, i mening amrikim, ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum, mən sanga nemə
dəy?□
3 Küq-ḳuwwitingni ayal-hotunlar təripigə sərp ḳilmioɣin;
Yaki padixaḥlarnimu wəyran ḳilidioɣan ixlaroɣa berilgüqi bolma!□ ■
4 I Ləmuəl, xarab iqix padixaḥlaroɣa layik əməs,
Əmirlərgimu ḥarakḳa humar bolux yaraxmas.
5 Bolmisa ular xarab iqip, *mukəddəs* bəlgilimilərni untup,
Bozək bəndilərning ḥəkḳini astin-üstün ḳiliwetixi mumkin.
6 Küqlük ḥarak ølgüsi kəlgənlərgə, ḥəsrətkə qəmgənlərgə berilsun!
7 Ular xarabni iqip, miskinlikini untup,
Ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!□
8 Øzliri üqün gəp ḳilalmaydioɣanlaroɣa aoɣzingni aqkin,
Ḥalak bolay degənlərning dəwasidə gəp ḳil.
9 Süküt ḳilma, ular üqün lilla ḥøküm ḳil,
Ezilgənlərning wə miskinlərning dərdigə dərman bol.■

Pəzilətlik ayal

10 |□| Pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?
Uning ḳimmiti ləəl-yakutlardinmu zor exip qüxidu.□ ■
11 |□| Erining køngli uningoɣa tayinip hatirjəm turidu,
U boloɣaqḳa erining aloɣan oljisi kəm əməstur!
12 |□| Uømür boyi erigə wapadar bolup yahxilik ḳilidu,
Uni ziyanoɣa uqratmaydu.
13 |□| U ḳoy yungi wə kəndir tepip,
Øz ḳoli bilən jan dəp əjir ḳilidu.
14 |□| U soda kemilirigə ohxax,
ailini beḳixtiki ozuk-tülüklərni yirak jaylardin toxuydu.
15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,
ailisidikilərgə yeməklik təyyarlaydu,
Hizmətkar-dedəklərgə nesiwisini təḳsim ḳilidu.□
16 |□| U bir parqə etizni øzi kørüp alidu;
Ḳoli bilən yioɣḳan daramættin u bir üzümzar bina ḳilidu.
17 |□| *Ixḳa ḳarap* u belini küq bilən baoɣlar,
Biləklirini küqləndürər;
18 |□| Øz ixining paydilikḳikioɣa køzi yetər,

□ **31:1 «Padixaḥ Ləmuəl» —** bəzi alimlar «Ləmuəl»ni Sulaymanning anisi Bat-Xeba uningoɣa ḳoyoɣan ləḳəm, dəp ḳaraydu. Israil üstidin ḥøküm sürgüqilər arisida «Ləmuəl» isimlik bir padixaḥ bizgə naməlum. «Ləmuəl» degənning mənisi: «Huda üqün». **«wəḥiy bilən kəlgən səzlər»** — əgər bu bab Agurning (30:1) səzining dawami bolsa, undakta «wəḥiy bilən kəlgən səzlər» Pərwərdigarning Agurning «dil-roḥioɣa yükligən səzliri»ni ng dawamini kərsitidu. □ **31:2 «I mening amrikim» —** ibraniy tilida «I baliyatkumning balisi!». **«ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum!»** — ibraniy tilida «I ḳəsəmlirimning balisi!». □ **31:3 «ayal-hotunlar təripigə»** — demək, jinsiy ḥəwəslərgə. ■ **31:3** Ḳan. 17:17 □ **31:7 «Ular xarabni iqip, ... ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!»** — bu səzlər kinayilik, ḥəjwiy boloɣini bilən, mskinlərning xarab iqix səwəbigimu ḥesdaxlik bildüridu. Lekin ayət ularning xundak ḳilidioɣanlikini ḥərgiz təstikliɣan əməs. Køzdə tutuloɣini ḥøkümdarlarning eoɣir məs'uliyitidin ibarəttur. ■ **31:9** Law. 19:15; Ḳan. 1:16 □ **31:10 «pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?...»** — keyinki 22 ayət xeir bolup, ibraniy tilida alahidə xəkilgə igə. Ibraniy yezikida 22 ḥərp bar. Bu 22 ayətning ḥərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tili bolsa, a-, ə-, b- ḳatarlik ḥərplər bilən baxlanoɣanoɣa ohxax). ■ **31:10** Pənd. 12:4 □ **31:15 «... nesiwisini təḳsim ḳilidu» —** yaki «... ixni təḳsim ḳilidu».

Keqiqə qirioɣini əqürməy ix ķilar.
19 |□| U ķolliri bilən qaķni qərər,
Barmaķliri yip urquķini tutar.
20 |□| Ajizlaroɣa yardəm ķolini uzitar;
Ḥajətmənlərgə ķollirini sozar.
21 |□| Ķar yaoɣķanda u ailisi tooɣruluķ əndixə ķilmaydu,
Өyidikilərning ḥəmmisigə ķizil kiyimlər kiydürülgən.
22 |□| Kariwat yapķuqlirini əzi toķuydu;
Өzining kiyim-keqəkliri kanap wə səsün rəhttindur.
23 |□| Erining xəḥər dərwazilirida abruyi bar;
Xu yərdə u yurttiki aķsaķallar ķataridin orun alidu.□
24 |□| U nəpis kanaptin kiyim-keqək tikip uni satidu;
Bəlwaoɣlarni tikip sodigərlərni təminləydu.
25 |□| Kiyimi küq-ķudrət wə izzət-ḥörmättur;
U keləqəkkə ümid bilən külüp ķaraydu.
26 |□| Aoɣzini aqsila, dana səz ķilidu,
Tilida meḥribanə nəsiḥətlər bar.
27 |□| ailisidiki ixlardin daim həwər alidu,
Bikaroɣa nan yeməydu.
28 |□| Pərzəntliri ornidin turup uningoɣa bəht-bərikət tiləydu;
Erimu mubarəkləp uni mahtap: —
29 |□| «Pəzilət bilən yaxioɣan ayallar kөptur,
Birak sən ularning ḥəmmisidinmu exip qüxisən» — dəydu.
30 |□| Güzəllik seḥri aldamqidur,
Ḥөsn-jamalmu pəķət bir kөpük, halas,
Pəķət Pərwərdigardin ķorķidioɣan ayalla mahtilidu!
31 |□| U өz meḥnitining mewiliridin bəḥrimən bolsun!
Əjirliri uni dərwazilarda ḥörmət-xөḥrətkə erixtürsun!□

□ **31:23 «Erining xəḥər dərwazilirida abruyi bar»** — kona өrp-adətlər boyiqə, yurttiki aķsaķallar xəḥər dərwazida yioɣin eqip sot ķilatti. □ **31:31 «Əjirliri uni dərwazilarda ḥörmət-xөḥrətkə erixtürsun!»** — yuķiriķi izaḥatta deyilgəndək, xəḥər dərwaziliri aķsaķallar olturidioɣan orun bolup, jəmiyətning əng yuķiri dərijisini bildüridu.

Ḫekmət topliɵuqi

«Ḫəmmə ix bimənliktur!»

1 Yerusalemda padixaḫ boloɳan, Dawutning oоɳli «Ḫekmət topliɵuqi»ning səzliri: —□
2 «Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu «Ḫekmət topliɵuqi» — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ḫəmmə ix bimənliktur!»□ ■
3 Ⱪuyax astida tartⱪan japaliridin insan nemə paydiɵa erixər?□ ■
4 Bir dəwr ətidu, yənə bir dəwr kelidu;
Birak yər-zemin mənggügə dawam ⱪilidu;■
5 Kün qiⱪidu, kün patidu;
Wə qiⱪidiɵan jayoɳa ⱪarap yənə aldirap mangidu.
6 Xamal jənubⱪa ⱪarap soⱪidu;
Andin burulup ximaloɳa ⱪarap soⱪidu;
U aylinip-aylinip,
Ḫərdaim ɵz aylanma yoliɵa ⱪaytidu.
7 Barliⱪ dəryalar dengizoɳa ⱪarap aⱪidu, birak dengiz tolmaydu;
Dəryalar ⱪaysi jayoɳa aⱪⱪan bolsa,
Ular yənə xu yərgə ⱪaytidu.■
8 Barliⱪ ixlar japaoɳa toloɳandur;
Uni eytip tügətküqi adəm yoⱪtur;
Kəz kərüxtin,
Ⱪulaⱪ anglaxtin ḫərgiz toymaydu.
9 Boloɳan ixlar yənə bolidioɳan ixlardur;
Ⱪiloɳan ixlar yənə ⱪilinidu;
Ⱪuyax astida ḫeqⱪandaⱪ yengiliⱪ yoⱪtur.■
10 «Mana, bu yengi ix» degili bolidioɳan ix barmu?
U bəribir bizdin burunⱪi dəwrlərdə alliⱪaqan bolup ətkən ixlardur.
11 Burunⱪi ixlar ḫazir ḫeq əslənməydu;
Wə kəlgüsidə bolidioɳan ixlarmu ulardin keyin yaxaydioɳanlarning esigə ḫeq
kəlməydu.□

Sulaymanning təjribisi

12 Mənki ḫekmət topliɵuqi Yerusalemda Israiloɳa padixaḫ boloɳanmən; 13 Mən
danaliⱪ bilən asmanlar astida barliⱪ ⱪilinoɳan ixlarni ⱪetirⱪinip izdəxkə kəngül
ⱪoydum —

□ **1:1 «Ḫekmət topliɵuqi»** — yazoɳuqi ɵzining Sulayman ikənlikini kərsitidu. Bu nuⱪta 16-ayət, 2:7-ayət ⱪatarliⱪlarda ispatlinidu. Kitabning nami əsliy ibraniy tilida «Ⱪoḫələt» deyilidu, uning mənisi: «topliɵuqi» «rətligüqi» degən mənidə bolup, biz uni «ḫekmət topliɵuqi» (demək, «oy-pikirlərni rətligüqi») dəp tərjimə ⱪilduⱪ. Bəzilər uni yənə «Təlim bərgüqi», «Wəz eytⱪuqi» dəpmu tərjimə ⱪilidu. □ **1:2 «Bimənilik üstigə bimənilik!»** — ibraniy tilida «bimənliklərning bimənliki!». Bu huddi «Küylərning küy» «əng güzəl küy» deyilgəngə ohxaxtur, «bimənliklərning bimənliki» bəlkim «ḫayatliⱪ aləmdə «əng bimənilik ixtur!»» degənni bildürüxi mumkin. ■ **1:2** Zəb. 62:9; 144:4 □ **1:3 «Ⱪuyax astida»** — bu «Ḫekmət topliɵuqi»diki aqⱪuquluⱪ səzdur. Yazoɳuqining bayanlirining kəpinqisi «asmandin (Hudadin) kəlgən wəḫiy» bilən əməs, bəlki «ⱪuyax astida» yaki «aptap asti»diki kəzⱪarax bilən eytiloɳan. U ⱪəstən xundaⱪ kəz-ⱪaraxni səzləydu. «Kirix səz» wə «ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:3** Top. 2:22; 3:9 ■ **1:4** Zəb. 104:5 ■ **1:7** Ayup 38:8, 9, 10; Zəb. 104:8-10 ■ **1:9** Top. 3:15 □ **1:11 «… kəlgüsidə bolidioɳan ixlarmu ulardin keyin yaxaydioɳanlarning esigə ḫeq kəlməydu»** — demək, yengi dəwrdə «yengi» deyilgən bir ix qiⱪⱪan bolsa, xu ix əməliyəttə burunⱪi dəwrdlərdə məwjut boloɳan ixtur. Ḫazirⱪi dəwrdikilər burunⱪi dəwrlərni bilməydu yaki untuoɳan, bu ixni «yengi!» dəydu.

Hulasəm xuki, Huda insan balilirining өz-өzini bənd ḳilip upritix üqün, ularọa bu eọir japani təḳdim ḳiloọan! 14 Mən ḳuyax astidiki barliḳ ḳilinọan ixlarni kөrüp qiḳtim, —
Mana, ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooọlioọandək ixtin ibarəttur.
15 Əgrini tüz ḳiloọili bolmas;
Kəmni toluḳ dəp sanioọili bolmas.□
16 Mən өz kөnglümdə oylinip: «Mana, mən uluọlinip, məndin ilgiri Yerusalem üstigə barliḳ ḫөküm sürgənlərdin kөp danaliḳḳa erixtim; mening kөnglüm nuroọun danaliḳ wə bilimgə erixti» — dedim.
17 Xuning bilən danaliḳni bilixkə, xuningdək təlwilik wə əhmiḳanilikni bilip yetixkə kөngül ḳoydum; muxu ixnimu xamal ḳooọlioọandək ix dəp bilip yəttim. 18 Qünki danaliḳning kөp boluxi bilən azab-oḳubətmu kөp bolidu; bilimini kөpəytküqining dərd-əlimimu kөpiydu.

2

Tamaxini tetip beḳix

1 Mən kөnglümdə: «Ḳeni, mən өzümgə tamaxining təmini tetioọuzup baḳimən; kөnglüm eqilsun!» — dedim. Biraḳ mana, bumu bimənilikturˈ□ ■ 2 Mən külkə-qaḳqaḳḳa «Təlwilik!» wə tamaxioọa «Uning zadi nemə paydisi?» — dedim. 3 Kөnglümdə өz bədinimni xarab bilən ḳandaḳ roḫlanduroọili bolidioọanliḳini (danaliḳ bilən өzümni yetəkligən ḫalda) bilixkə berilip izdəndim, xuningdək «sanaḳlik künliridə insan balilirioọa yahxiliḳ yətküzidioọan nemə paydiliḳ ixlar bar?» degən tügünni yəxsəm dəp əhmiḳanilikni ḳandaḳ tutup yetixim kerəklikini intilip izdidim.□
4 Mən uluọ ḳuruluxlaroọa kirixtim; өzüm üqün өylərni saldim; өzüm üqün üzümzarlarni tiktim; 5 Өzüm üqün xaḫanə baoọ-baoọqilarni yasidim; ularda ḫərhil mewə beridioọan dərəhlərni tiktim; 6 Өzüm üqün ormandiki baraḳsan dərəhlərni obdan suoọirix üqün, kөlqəklərni yasap qiḳtim; 7 Ḳullaroọa wə dedəklərgə igə boldum; өyümdə ulardin tuoọuloọanlarmu meningki idi; Yerusalemda məndin ilgiri boloọanlarning ḫəmmisiningkidin kөp mal-waranlar, ḳoy wə kala padilirim bar boldi. 8 Өz-өzümgə altun-kümüxlərni, padixaḫlarning ḫəm ḫərḳaysi өlkilərning ḫərhil ətiwarliḳ alaḫidə gөḫərlirini yioọdim; ḳiz-yigit nahxiqilaroọa ḫəmdə adəm balilirining dilkөyərlirigə, yəni kөpligən güzəl kenizəklərgə igə boldum.□
9 Uluọ boldum, Yerusalemda məndin ilgiri boloọanlarning ḫəmmisidin ziyadə ronaḳ taptim; xundaḳ boloọini bilən danaliḳim məndin kətmidi. □ 10 Kөzlirimgə nemə yaḳḳan bolsa, mən xuni uningdin ayimidim; өz kөnglümgə ḫeqḳandaḳ huxalliḳni yaḳ demidim; qünki kөnglüm barliḳ əjrimdin xadlandi; mana, bular өz əjrimdin boloọan nesiwəm idi. 11 Andin өz ḳolum yasioọanlirining ḫəmmisigə, xundaḳla singdürgən əjrimning nətijisigə ḳarisam, mana, ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooọlioọandək ix idi; bular ḳuyax astidiki ḫeq paydisi yoḳ ixlardur.

□ **1:15 «… toluḳ dəp sanioọili bolmas» —** demək, təminligili bolmas. □ **2:1 «kөnglüm eqilsun» —** bu ibarining baxḳa birhil tərjimisi: «yahximu-yahxi əməsmu, kөrüp baḳay». ■ **2:1** Luḳa 12:19 □ **2:3 «Danaliḳ bilən өzümni yetəkligən ḫalda» —** muxu ibarining mənisi: «Bu ixlarning ḫəmmisidə u ḫərdaim өz-өzigə diḳḳət ḳilip, ḳiloọan ixlarning rast əḫmiyiti bar-yoḳluḳini təkxürətti» degənlik boluxi mumkin. **«əhmiḳanilikni … tutup yetix» —** Sulaymanning «əhmiḳanilik»ni «tutup yetix»i bolsa ḫayatning əḫmiyitini, adəmgə «yahxiliḳ yətküzidioọan … paydiliḳ ixlar»ni tepixḳa tosaloọu bolidioọan birər sir barmu-yoḳmu?» degən məsilini təkxürüx üqün idi. □ **2:8 «altun-kümüxlər» —** ibraniy tilida: «kümüx-altunlər». □ **2:9 «…xundaḳ boloọini bilən danaliḳim məndin kətmidi» —** 3-ayəttə deyiligəndək, u yənila bu ḳiloọan ixlarning rast əḫmiyiti bar-yoḳluḳioọa diḳḳət ḳilip, təkxürüp yürətti.

12 Andin zeḫnimni yiʏip uni danaliḳḳa, təlwilik wə əhmiḳanilikkə ḳaraxḳa ḳoydum;
qünki padixaḫtin keyin turidiʏan adəm nemə ḳilalaydu? — ḳilsimu alliḳaqan
ḳilinʏan ixlardin ibarət bolidu, halas! ■ 13 Xuning bilən nur ḳarangʏuluḳtin əwzəl
bolʏandək, danaliḳning biʏərəzliktin əwzəllikini kərüp yəttim.
14 Dana kixining kəzliri bexididur, əhməḳ bolsa ḳarangʏuluḳta mangidu; biraḳ
ularʏa ohxax birla ixning bolidiʏanliḳini qüxinip yəttim. □ 15 Kənglümdə:
«Əhməḳkə bolidiʏan ix mangimu ohxax bolidu; əmdi mening xundaḳ dana
boluxumning zadi nemə paydisi?!» — dedim. Andin mən kənglümdə: «Bu ixmu
ohxaxla bimənilikturˊ!» — dedim. 16 Qünki mənggügə dana kixi əhməḳkə nisbətən
ḫeq artuḳ əslənməydu; qünki kəlgüsidiki künlərdə ḫəmmə ix alliḳaqan untulup
ketidu; əmdi dana kixi ḳandaḳ ölidu? — Əhməḳ kixi bilən billə! 17 Xunga mən
ḫayatḳa öq boldum; qünki ḳuyax astida ḳilinʏan ixlar manga eʏir kelətti; ḫəmmisi
bimənilik wə xamalni ḳooʏliʏandək ix idi. 18 Xuningdək mən ḳuyax astidiki barliḳ
əjrimgə öq boldum; qünki buni məndin keyin kəlgən kixigə ḳaldurmasliḳḳa amalim
yoḳ idi. 19 Uning dana yaki əhməḳ ikənlikini kim bilidu? U bəribir mən japaliḳ
bilən singdürgən ḫəmdə danaliḳ bilən ada ḳiliʏan ḳuyax astidiki barliḳ əjrim üstigə
ḫöküm süridu. Bumu bimənilikturˊ.
20 Andin mən rayimdin yandim, kənglüm ḳuyax astidiki japa tartḳan barliḳ əjrimdin
ümidsizlinip kətti. 21 Qünki əjrini danaliḳ, bilim wə əp bilən ḳiliʏan bir adəm bar;
biraḳ u əjrini uningʏa ḫeq ixlimigən baxḳa birsining nesiwisi boluxḳa ḳalduruxi
kerək. Bumu bimənilik wə intayin aqqiḳ külpəttur. 22 Qünki insan ḳuyax astida özini
upritip, özining barliḳ əmgikidin wə kənglining intilixliridin nemigə igə bolidu? ■
23 Qünki uning barliḳ künliri azabliḳtur, uning əjri ʏəxliktur; ḫətta keqidə uning
kəngli ḫeq aram tapmaydu. Bumu bimənilikturˊ.
24 Insan üqün xuningdin baxḳa yahxi ix yoḳki, u yeyixi, iqixi, öz jenini öz əjridin
ḫuzur alduruxidin ibarəttur; buni Hudaning ḳolidindur, dəp kərüp yəttim. ■
25 Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun? □ 26 Qünki u öz nəzirigə
yaḳidiʏan adəmgə danaliḳ, bilim wə xadliḳni ata ḳilidu; biraḳ gunaḫkar adəmgə u
mal-mülük yiʏip-toplaxḳa japaliḳ əmgəkni beridu, xuningdək u yiʏip-topliʏinini
Hudaning nəzиridə yahxi bolʏanʏa tapxuridiʏan ḳilidu. Bumu bimənilik wə
xamalni ḳooʏliʏandək ixtin ibarəttur.■

3

Ḫayat pəsilliri

1 Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, asmanlar astidiki ḫəmmə arzuning öz waḳtimu
bar;□
2 Tuʏuluxning bir waḳti bar, ölüxningmu bir waḳti bar;
Tikix waḳti bar, tikilgənni səküx waḳti bar;
3 Öltürüx waḳti bar, saḳaytix waḳti bar;
Buzux waḳti bar, ḳurux waḳti bar;
4 Yiʏlax waḳti bar, külüx waḳti bar;

■ **2:12** Top. 1:17; 7:23 □ **2:14** **«...ularʏa ohxax birla ixning bolidiʏanliḳi»** — bu «birla ix» ölümni deməkqi. ■ **2:22** Top. 1:3; 3:9 ■ **2:24** Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15 □ **2:25** **«Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun?»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «Uningsiz kim yeyəlisun yaki ḫuzur alalisun?» yaki «Meningdin (Sulaymandin) baxḳa kim yeyəlisun, yaki besip ixliyəlisun?». ■ **2:26** Ayup 27:16, 17; Pənd. 28:8; Top. 3:13 □ **3:1** **«Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, ... ḫəmmə arzuning öz waḳtimu bar»** — oḳurmənlər ixlarning «öz pəsli» yaki «öz waḳti» degənning «Huda bekitkən waḳit»ni yaki bolmisa pəḳət «muwapiḳ, tooʏra kəlgən waḳit»ni kərsitidiʏanliḳini pərḳ etixi kerək.

Matəm tutux waḳti bar, ussul oynax waḳti bar;
5 Taxlarni qəriwetix waḳti bar, taxlarni yioɣip-toplax waḳti bar;
Ḳuqaḳlax waḳti bar, ḳuqaḳlaxtin əzini tartix waḳti bar;■
6 Izdəx waḳti bar, yoḳaldi dəp waz keqix waḳtimu bar;
7 Yirtix waḳti bar, tikix waḳti bar;
Süküt ḳelix waḳti bar, səz ḳilix waḳti bar;
8 Səyüx waḳti bar, nəprətlinix waḳti bar;
Urux waḳti bar, tinqliḳ waḳti bar.

Insan Huda bekitkən waḳit-pəsillərni bilməydu

9 Ixligən əz ixliginidin nemə payda alidu? ■ 10 Mən Huda insan balilirioɣa yükligən, ixləp japa tartix kerək boloɣan ixni kərgənmən. 11 U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioɣanliḳini bekitkən; u yənə mənggülükni insanlarning kəngligə saloɣan; xunga, insan Hudaning əz ḫayatioɣa baxtin ahiroɣiqə nemini bekitkənlikini bilip yətməstur.□
12 Insanlaroɣa ḫayatida xadlinix wə yahxiliḳ ḳilixtin baxḳa əwzəl ix yoḳ ikən dəp bilip yəttim. 13 Xundaḳla yənə, ḫərbir kixining yeyix-iqixi, əzining barliḳ əjridin ḫuzur elixi, mana bu Hudaning sowoɣisidur.
14 Hudaning ḳiloɣanlirining ḫəmmisi bolsa, mənggülük bolidu, dəp bilimən; uningoɣa ḫeqnərsini ḳoxuxḳa wə uningdin ḫeqnərsini eliwetixkə bolmaydu; Hudaning ularni ḳiloɣanlirining səwəbi insanni Əzidin əymindürüxtur. 15 Ḫazir boloɣanliri ətkəndimu boloɣandur; kəlgüsidə bolidioɣan ix alliḳaqan boloɣandur; Huda ətkən ixlarni soraydu.□

Adalətsiz ixlar

16 Mən ḳuyax astida yənə xu ixni kərdümki — soraḳ ornida, xu yərdə ḫeliḫəm rəzillik turidu; ḫəḳḳaniyliḳ turux kerək boloɣan jayda, mana rəzillik turidu! 17 Mən kənglümdə: «Huda ḫəḳḳaniy ḫəm rəzil adəmni soraḳḳa tartidu; qünki ḫərbir arzu-məḳsət wə ḫərbir ixning əz waḳti bar» — dedim.
18 Mən kənglümdə: — Bundaḳ boluxi insan balilirining səwəbidindur; Huda ularni sinimaḳqi, *bu ixlar* ular əzlirining pəḳət ḫaywanlaroɣa ohxax ikənlikini kərüxi üqün boloɣan, dəp oylidim. 19 Qünki insan balilirining bexioɣa kelidioɣini ḫaywanlaroɣimu kelidu, ularning kəridioɣini ohxax bolidu. Ulardin aldinḳisi ḳandaḳ əlgən bolsa, keyinkisimu xundaḳ əlidu, ularda ohxaxla birla nəpəs bardur. Insanning ḫaywanlardin ḫeq artuḳqiliḳi yoḳ; qünki ḫəmmə ix bimənilikturur. 20 Ularning ḫəmmisi bir jayoɣa baridu; ḫəmmisi topa-qangdin qiḳḳan, ḫəmmisi topa-qangoɣa ḳaytidu.■ 21 Kim adəm balilirining roḫini bilidu? U yuḳirioɣa qiḳamdu, buni kim bilidu? Ḫaywanlarning roḫi, u yər tegigə qüxəmdu, kim bilidu?
22 Xuning bilən mən insanning əz əjridin ḫuzurlinixidin artuḳ ix yoḳtur, dəp kərdum; qünki mana, bu uning nesiwisidur; qünki uni əzidin keyin bolidioɣan ixlarni kərüxkə kim elip kelidu?

■ **3:5** 1Kor. 7:5 ■ **3:9** Top. 1:3 □ **3:11 «U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioɣanliḳini bekitkən…»** — bu ayət intayin muḫim. Huda insanlaroɣa, kənglidə ḫayatining mənggülük əḫmiyitini sezixni ata ḳiloɣan. Biraḳ əz gunaḫliri tüpəylidin, insanlar buning əḫmiyitining zadi nemə ikənlikini, Hudaning əzliri üqün bekitkən pilanining waḳti-saətlirini bilip yətməydu. «Ḳoxumqə səz»imizdə uning üstidə tohtilimiz. □ **3:15 «Huda ətkən ixlarni soraydu»** — «soraydu» degənning ibraniy tilidiki baxḳa mənisi «izdəydu». «Ətkən ixlarni soraydu» degənning mənisi: «Huda ətkən ixlarni sürüxtürüp adəmlərdin ḫesab alidu» degənlik bolsa kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Huda ətkən ixlarni yənə boloɣuzidu». ■ **3:20** Yar. 3:19

4

Jəbir-zulumoʏa ḳarax

1 Andin mən ḳaytidin zeḫnimni yioʏip ḳuyax astida daim boluwatḳan barlik zorluḳ-
zumbuluḳni kərdüm; mana, ezilgənlərning kəz yaxliri! Ularoʏa ḥeq təsəlli bərgüqi
yoḳ idi; ularni əzgənlərning küqlük yələnqüki bar idi, biraḳ ezilgənlərgə ḥeq təsəlli
bərgüqi yoḳ idi. □ 2 Xunga mən alliḳaqan əlüp kətkən əlgüqilərni tehi ḥayat
boloʏan tiriklərdin üstün dəp təriplidim; 3 xundaḳla bu ikki hil kixilərdin bəhtliki
tehi apiridə bolmioʏan kixidur; qünki u ḳuyax astida ḳilinoʏan yamanliḳlarni ḥeq
kərüp baḳmioʏan.

Rəḳiblikning bimənaliki

4 Andin mən barliḳ əjir wə barliḳ hizmətning utuḳliridin xuni kərüp yəttimki, u in-
sanning yeḳinini kərəlməslikidin bolidu. Bumu bimənilik wə Xamalni ḳooʏlioʏandək
ixtur.
5 Əhməḳ ḳol ḳoxturup, əz gəxini yəydu.■
6 Japa qekip xamalni ḳooʏlap oqumini toxḳuzimən degəndin, qanggilini toxḳuzup
hatirjəmliktə bolux əladur.□

Aqkəzlükning türtkisidə ixləx

7 Mən yənə zeḫnimni yioʏip, ḳuyax astidiki bir bimənilikni kərdum; 8 birsi yaloʏuz,
tikəndək bolsimu, xundaḳla nə ooʏli nə aka-ukisi bolmisimu — biraḳ uning japasining
ahiri bolmaydu, uning kəzi bayliḳlaroʏa toymaydu. U: «Mən bundaḳ japaliḳ ixləp,
jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu. Bumu bimənilik
wə eoʏir japadin ibarəttur.□

Ḥəmraḫliḳ

9 Ikki birdin yahxidur; qünki ikki bolsa əmgikidin yahxi in’am alidu. 10 Yiḳilip kətsə,
birsi ḥəmraḫini yəlap kətüridu; biraḳ yaloʏuz ḥalättə yiḳilip kətsə, yəligüdək baxḳa
birsi yoḳ bolsa, bu kixining ḥalioʏa way!
11 Yənə, ikkisi billə yatsa, bir-birini illitidu; lekin birsi yaloʏuz yatsa ḳandaḳ illitilsun?
12 Yənə, biraw yaloʏuz bir adəmni yengiwaloʏan bolsa, ikkisi uningoʏa taḳabil
turalaydu; xuningdək üq ḳat aroʏamqa asan üzülməs.

Inawətning bihudiliki

13 Kəmbəoʏəl əmma aḳil yigit yənə nəsiḫətning ətiwarini ḳilmaydioʏan ḳeri əhməḳ
padixaḫtin yahxidur; 14 Qünki gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoʏəl
bolup tuoʏuloʏan bolsimu, u zindandin təhtkə olturuxḳa qiḳti.□
15 Mən ḳuyax astidiki barliḳ tiriklərning axu ikkinqini, yəni *padixaḫning* ornini
basḳuqini, xu yigitni ḳollaydioʏanliḳini kərdum. 16 Barliḳ həlḳ, yəni ularning aldida

---

□ **4:1 «Ularni əzgənlərning küqlük yələnqüki bar idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Ularni əzgüqilər tərəptə küq bar idi». ■ **4:5** Pənd. 6:10; 24:33 □ **4:6 «Japa qekip Xamalni ḳooʏlap oqumini toxḳuzimən degəndin, qanggilini toxḳuzup hatirjəmliktə bolux əladur»** — 4-ayəttə mənpəət-abruy izdəxning bimənilikі kərsitilidu; 5-ayəttə «Ḥeqnemə ḳilmaymən, paydisi yoḳ» degən ḥurunluḳ pozitsiyini əyibləydu: 6-ayəttə bu ikki yolning otturidiki durus yolni kərsitilidu. □ **4:8 «Birsi yaloʏuz, tikəndək bolsimu, ...»** — ibraniy tilida «Birsi yaloʏuz, ikkinqisi (ikkinqi adəm) yoḳ boloʏan ḥalda bolsimu,...». **«U: «Mən bundaḳ japaliḳ ixləp, jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu»** — bəzi baxḳa tərjimilərdə: «U: «Mən zadi kim üqün japaliḳ ixləp, əz jenimdin yahxiliḳni ḳaldurimən?» — dəp əkünidu» dəp oḳulidu. □ **4:14 «Gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoʏəl bolup tuoʏuloʏan bolsimu,...»** — bu ayətning ḳaysi gəwdilik əḫwalni kərsətkənliki ḥazir bizgə eniḳ əməs.

turoɳan barlik pukṛalar sanakṣiz bolsimu, birak ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimənilik wə xamalni ḳooɳlioɳandək ixtur.□

5

Nəsiḩət — baxḳiloroɳa ihlasmən kərünüxkə tirixixtin ḩezi bol

1 Hudaning өyigə baroɳanda, awaylap yürgin; əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin; qünki əhməḳlər rəzillik ḳiliwatḳini bilməydu. □ 2 Aoɳzingni yeniklik bilən aqma; kənglüng Huda aldida birnemini eytixḳa aldirmisun; qünki Huda ərxlərdə, sən yər yüzididursən; xunga səzliring az bolsun. 3 Qünki ix kəp bolsa qüxmu kəp boloɳandək, gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu.□

4 Hudaoɳa ḳəsəm iqsəng, uni ada ḳilixni keqiktürmə; qünki U əhməḳlərdin ḩuzur almaydu; xunga ḳəsimingni ada ḳiloɳin. ■ 5 Ḳəsəm iqip ada ḳilmioɳandin kərə, ḳəsəm iqməsliking tüzüktur. ■ 6 Aoɳzing teningni gunaḩning ihtiyarioɳa ḳoyuwətmisun; pərixtə aldida: «Hata səzləp saldim» demə; nemixḳa Huda gepingdin oɳəzəplinip ḳolliring yasioɳanni ḩalak ḳilidu? □ 7 Qünki qüx kəp bolsa bimənilikmu kəp bolidu; gəp kəp bolsimu ohxaxtur; xunga, Hudadin ḳorḳḳin!■

Nəpisi yaman mənsəpdarlar

8 Sən namratlarning ezilgənlikini yaki yərlik mənsəpdarlarning ḩək-adalətni zorawanlarqə ḳayrip ḳoyoɳanliḳini kərsəng, bu ixlardin ḩəyran ḳalma; qünki mənsəpdardin yuḳiri yənə birsi kəzliməktə; wə ulardinmu yuḳirisimu bardur. □ 9 Birak nemila bolmisun yər-tuprak ḩəmmə adəmgə paydiliḳtur; ḩətta padixaḩning өzimu yər-tuprakḳa tayinidu.□

Pul

□ **4:16 «…yəni ularning aldida turoɳan barlik pukṛalar» —** «ular» degən kim? Bəlkim birinqi «ḳeri» padixaḩ wə uningdin keyin təhtkə olturoɳan yigitni kərsitixi mumkin. **«barlik pukṛalar sanakṣiz bolsimu, birak ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu»** — Sulayman məlum bir misal tooɳruluk səzləwatidu. Bu «ḳeri padixaḩ» Saul padixaḩḳa, «yax yigit» Dawut padixaḩḳa ohxitilidu; birak dəl ularning өzini kərsətməydu (Dawut zindanda yatmioɳan). Gəpning poskallisi xuki, yurtning pikri tayanqisizdur; ikkinqi padixaḩ pəḳət bir məzgilla ḳarxi elindi, birak ḩəlk tezla uningdin yüz ərüp, uning təḩpisini untup, uni ḳollimidi. Bu bir bimənilik! □ **5:1 «…əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin» —** bu nəsiḩətning mənisi ḳurbanliḳlar yahxi əməs, degənlik əməs, əlwəttə; pəḳət ḳurbanliḳni əhməḳlərqə, bimənə sunmaslik kerək, degənliktur. □ **5:3 «… gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu» —** bu səzlərdə kəzdə tutuloɳini bəlkim əhməḳlərning biḩudə ḳəsəm iqidioɳanliḳi boluxi mumkin. ■ **5:4** Qəl. 30:3; Ḳan. 23:20 ■ **5:5** Ḳan. 23:20, 21 □ **5:6 «pərixtə aldida» —** ḳaysi pərixtə? «Pərwərdigarning pərixtisi» boluxi kerək. Ibraniy tilida «əlqi» wə «pərixtə» degənlər bir səz bilənla ipadilinidu. Kaḩin ḩəm pərixtə Hudaning «əlqi»sidur («Mal.» 2:7ni kərüng). ■ **5:7** Pənd. 10:19 □ **5:8 «Sən namratlarning ezilgənlikini … kərsəng, bu ixlardin ḩəyran ḳalma;» —** Sulayman padixaḩ өzi adil padixaḩ boloɳini bilən, uning təwəndiki ḳatlammu-ḳatlam yərlik mənsəpdarlarning qiriklixixini tizginliyəlixi qəkliktur. □ **5:9 «Birak nemila bolmisun yər-tuprak ḩəmmə adəmgə paydiliḳtur; ḩətta padixaḩning өzimu yər-tuprakḳa tayinidu» —** ibraniy tilida bu ayətni qüxinix təs. Bizningqə Sulayman adəmning diḳḳitini ḩəkümətning qiriklixip kətkənlikigə əməs, bəlki əng muḩimioɳa, yəni Hudaning yahxiliḳi (tuprakṭiki ziraətlər arḳilik boloɳan yahxiliḳi)oɳa ḳaratmakḳi. Baxḳa birhil tərjimisi: «Birak omumən ḳilip eytḳanda, өzi terikqilik ḳilidioɳan padixaḩ zemenoɳa paydiliḳtur». Bu tərjimining mənisi: «Zeminni baxḳuridioɳan birsi bolsa (bolupmu padixaḩ өzi terikqiliḳni qüxənsə), bu bəribir ḩəkümətsizliktin, ḳalaymiḳanqiliḳtin, ḩakimiyətsizliktin yahxi» degəndək. Oḳurmənlər baxḳa tərjimilərnimu uqritixi mumkin.

10 Kümüxkə amraḳ kümüxkə ḳanmas, baylikḷaroʏa amraḳ ɵz kirimigə ḳanmas; bumu
bimənilikṭur. 11 Mal-mülük kɵpəysə, ularni yegüqilərmu kɵpiyidu; mal igisigə ularni
kɵzləp, ulardin ḫuzur elixṭin baxḳa nemə paydisi bolsun?
12 Az yesun, kɵp yesun, əmgəkqining uyḳusi tatliḳṭur; biraḳ bayning toḳluḳi uni
uhlatmas.□

Baylikḷaroʏa baoʏlik yənə bir bimənilik

13 Mən ḳuyax astida zor bir külpətni kɵrdüm — u bolsimu, igisi ɵzigə ziyan
yətküzidioʏan baylikḷarni toplaxṭur; 14 xuningdək, uning baylikḷiri balayi'apət
tüpəylidin yoḳilixidin ibarəttur. Undaḳ adəmning bir ooʏli bolsa, *ooʏlining* ḳolioʏa
ḳalduroʏudək ḫeqnemisi yoḳ bolidu. 15 U apisining ḳorsiḳidin yalingaq qiḳip,
kətkəndimu yalingaq peti ketidu; u ɵzining japaliḳ əmgikidin ḳolioʏa aloʏudək
ḫeqnemini epkətəlməydu. ■ 16 Mana bumu eoʏir ələmlik ix; qünki u ḳandaḳ kəlgən
bolsa, yənə xundaḳ ketidu; əmdi uning xamaloʏa erixix üqün əmgək ḳiloʏinining
nemə paydisi? 17 Uning barliḳ künliridə yəp-iqkini ḳarangoʏulukṭa bolup, oʏəxliki,
kesəlliki wə hapiliḳi kɵp bolidu.

Əmgəkning mewisidin ḫuzur elix

18 Mana nemining yaramliḳ wə güzəl ikənlikini kɵrdum — u bolsimu, insanning
Huda uningoʏa təḳdim ḳiloʏan ɵmrining ḫərbir künliridə yeyix, iqix wə ḳuyax astidiki
barliḳ meḫnitidin ḫuzur elixṭur; qünki bu uning nesiwisidur. ■ 19 Huda ḫərbirsini
baylikḷaroʏa, mal-dunyaoʏa igə boluxḳa, xuningdək ulardin yeyixkə, ɵz rizḳini ḳobul
ḳilixḳa, ɵz əmgikidin ḫuzur elixḳa muyəssər ḳiloʏan bolsa — mana bular Hudaning
sowoʏitidur. 20 Qünki u ɵmridiki tez ɵtidioʏan künliri üstidə kɵp oylanmaydu; qünki
Huda uni kɵnglining xadliḳi bilən bənd ḳilidu.

6

Ḫəmmə adəm ḫayatning ləzzitini tetiyalmaydu

1 Ḳuyax astida bir yaman ixni kɵrdum; u ix adəmlər arisida kɵp kɵrülidu —
2 Huda birsigə baylikḷar, mal-dunya wə izzət-ḫɵrmət təḳsim ḳildi, xuning bilən uning
ɵz kɵngli halioʏinidin ḫeqnərsisi kəm bolmidi; biraḳ Huda uningoʏa bulardin ḫuzur
elixḳa muyəssər ḳilmidi, bəlki yat bir adəm ulardin ḫuzur alidu; mana bu bimənilik
wə eoʏir azabtur.
3 Birsi yüz bala kɵrüp kɵp yil yaxixi mumkin; biraḳ uning yil-künliri xunqilik kɵp
bolsimu, uning jeni bəhtni kɵrmisə, ḫətta gɵrni kɵrmigən bolsimu, tuoʏulup qaqrap
kətkən bowaḳ uningdin əwzəldur dəymən. □ 4 Qünki qaqrioʏan bala bimənilik bilən
kelidu, ḳarangoʏulukṭa ketidu, ḳarangoʏuluḳ uning ismini ḳaplaydu; 5 U künnimu
kɵrmigən, bilmigən; biraḳ ḫeq bolmioʏanda u birinqisigə nisbətən aram tapḳandur.■
6 Bərḫək, ḫeliḳi kixi ḫətta ikki ḫəssə ming yil yaxioʏan bolsimu, biraḳ bəhtni kɵrmisə,
əḫwali ohxaxtur — ḫərbir kixi ohxax bir jayoʏa baridu əməsmu?

Jawabsiz soallar

□ **5:12 «…biraḳ bayning toḳluḳi uni uhlatmas» —** «bayning toḳluḳi» bəlkim ikki bisliḳ sɵz bolup: (1) uning baylikḳidin ənsirəxliri; (2) ziyadə kɵp tamaḳ yəp, ḫəzim bolmasliḳini kɵrsitixi mumkin. ■ **5:15** Zəb. 49:17-20 ■ **5:18** Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9 □ **6:3 «ḫətta gɵrni kɵrmigən bolsimu,…» —** dɵmək, u ɵlməydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «wə yaki dəpnə ḳilinmioʏan bolsa,…». ■ **6:5** Ayup 3:16; Zəb. 58:7-8

7 Adəmning tartḳan barliḳ japasi əz aoɣzi üqündur; birak uning ixtiḥasi ḥərgiz ḳanmaydu. 8 Xundakta dana kixining əhməḳtin nemə artuḳqiliḳi bolsun? Namrat kixi baxḳilar aldida ḳandak mengixni bilgən bolsimu, uning nemə paydisi bolsun?
9 Kəzning kərüxi arzu-ḥəwəsning uyan-buyan yürüxidin əwzəldur. Bundak ḳilixmu bimənilik wə xamalni ḳooɳliɵandək ixtur. 10 Ətüp kətkən ixlarning bolsa allikaqan nami bekitilip ataloɣan; insanning nemə ikənlikimu ayan boloɣan; xunga insanning əzidin ḳudrətlik boloɣuqi bilən ḳarxilixixioɣa bolmaydu.□
11 Qünki gəp ḳanqə kəp bolsa, bimənilik xunqə kəp bolidu; buning insanoɣa nemə paydisi? □ 12 Qünki insanning əmridə, yəni uning sayidək tezla ətidioɣan mənisiz əmridiki barliḳ künliridə uningoɣa nemining paydiliḳ ikənlikini kim bilsun? Qünki insanoɣa u kətkəndin keyin ḳuyax astida nemə ixning bolidioɣanliḳini kim dəp berəlisun?■

7

Yənə birḳanqə ḫekmət wə pakitlar — pakitlaroɣa yüzlinix kerək!

1 Yahxi nam-abroy ḳimmətlik tutiyadin əwzəl; adəmning ölüx küni tuoɣulux künidin əwzəldur.■
2 Matəm tutux əyigə berix ziyapət-toy əyigə berixtin əwzəl; qünki axu yərdə insanning aḳiwiti ayan ḳilinidu; tirik boloɣanlar buni kəngligə püküxi kerək.■
3 Oɭəxlik külkidin əwzəldur; qünki qirayning pərixanliḳi bilən ḳəlb yahxilinidu.
4 Dana kixining ḳəlbi matəm tutux əyidə, birak əhməḳning ḳəlbi tamaxining əyididur.
5 Əhməḳlərning nahxisini angliɵandin kərə, dana kixining tənbiḥini angliɵin; ■
6 Qünki əhməḳning külkisi ḳazan astidiki yantaḳlarning paraslixidək, halas; bumu bimənilikturu.□ ■

Insanning ḳolidin kelidioɣini qəkliktur

7 Jəbir-zulum dana adəmni nadanoɣa aylanduridu,
Para bolsa ḳəlbni ḫalak ḳilidu.□
8 Ixning ayioɣi bexidin əwzəl;
Səwr-taḳətlik roḥ təkəbbur roḥtin əwzəldur.
9 Roḥingda hapa boluxḳa aldirima;
Qünki hapiliḳ əhməḳlərning baoɣrida ḳonup yatidu.
10 «Nemixḳa burunḳi künlər ḫazirḳi künlərdin əwzəl?» — demə; qünki sening bundak sorioɣining danaliḳtin əməs.

Danaliḳning əwzəlliki

□ **6:10 «Ətüp kətkən ixlarning … allikaqan nami bekitilip ataloɣan» —** mənisi ḥərbir ix aldin’ala Huda təripidin bekitilgən bolsa kerək. **«Insanning nemə ikənlikimu ayan boloɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Insanning nemə ikənlikimu bilingən (demək, Huda təripidin)» (xunga uning bilən ḳarxilixix biḫudiliktur). Birak ayətni insanning ajiz bəndə ikənlikini təkitləydu, dəp ḳaraymiz. □ **6:11 «Qünki gəp ḳanqə kəp bolsa,..» —** muxu yərdə «gəp» insanning Huda bilən ḳarxilixidioɣan gəplirini kərsətsə kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «qünki biḫudilikni kəpəytidioɣan ixlar kəptur...» ■ **6:12** Top. 8:7; Zəb. 144:4; Yaḳ. 4:13, 14 ■ **7:1** Pənd. 22:1 ■ **7:2** Yḥ. 11:31 ■ **7:5** Pənd. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6 «ḳazan astidiki yantaḳlarning paraslixidək…» —** yantaḳning kəygən qaoɣdiki awazi küqlük, birak təpti intayin ḳiskа. ■ **7:6** Zəb. 58:9 □ **7:7 «Jəbir-zulum dana adəmni nadanoɣa aylanduridu,…» —** jəbir-zulum yürgüzgən dana kixi əzini aḳ-ḳarini pərḳ etəlməydioɣan nadan ḳilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Jəbir-zulum yürgüzgüqi dana kixini sarang ḳilidu, para bolsa uni təlwə ḳilidu».

11 Danaliḳ miraskа ohxax yahxi ix, ḳuyax nuri kərgüqilərgə paydiliḳtur. 12 Qünki danaliḳ pul panaḫ bolọandək, panaḫ bolidu; biraḳ danaliḳning əwzəlliki xuki, u əz igilirini ḫayatḳa erixtüridu.
13 Hudaning ḳiloọanlirini oylap kər; qünki U əgri ḳiloọanni kim tüz ḳilalisun?
14 Awat künidə ḫuzur al; wə yaman künidimu xuni oylap kər: — Huda ularning birini, xundaḳla yənə birinimu təng yaratḳandur; xuning bilən insan əzi kətkəndin keyin bolidiọan ixlarni bilip yetəlməydu.

«Ḳuyax astidiki» danaliḳ

15 Mən buning ḫəmmisini bimənə künlirimdə kərüp yəttim; ḫəḳḳaniy bir adəmning əz ḫəḳḳaniyliḳi bilən yoḳilip kətkənlikini kərdüm, xuningdək rəzil bir adəmning əz rəzilliki bilən əmrini uzaratḳanliḳini kərdüm. 16 Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy bolma; wə əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə dana bolma; sən əz-əzüngni alaḳzadə ḳilmaḳqimusən? □ 17 Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma; əz əjiling toxmay turup əlməkqimusən? □ 18 Xunga, bu *agaḫni* qing tut, xuningdin u *agaḫnimu* ḳolungdin bərmigining yahxi; qünki Hudadin ḳorḳidiọan kixi ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu.□

Adəmlər gunaḫkar boloọaqḳa, danaliḳ naḫayiti zərürdur

19 Danaliḳ dana kixini bir xəḫərni baxḳuridiọan on ḫəkümrandin ziyadə küqlük ḳilidu.
20 Bərḫəḳ, yər yüzidə daim meḫribanliḳ yürgüzidiọan, gunaḫ sadir ḳilmaydiọan ḫəḳḳaniy adəm yoḳtur.■
21 Yənə, həḳlərning ḫəmmila gəp-səzlirigə anqə dikḳət ḳilip kətmə; bolmisa, əz hizmətkaringning sanga lənət oḳuọanliḳini anglap ḳelixing mumkin. 22 Qünki kənglüngdə, əzüngningmu xuningọa ohxax baxḳilarọa kəp ḳetim lənət ḳiloọanliḳingni obdan bilisən.

Insanning danaliḳining qəklikliki

23 Bularning ḫəmmisini danaliḳ bilən sinap baḳtim; mən: «Dana bolimən» desəmmu, əmma u məndin yiraḳ idi. 24 Barliḳ yüz bərgən ixlar bolsa əḳlimizdin yiraḳ, xuningdək intayin sirliḳtur; kim uni izdəp bilip yetəlisun?□

□ **7:16 «Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy bolma; wə əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə dana bolma;...»** — Sulaymanning muxu gepidin ḫeqkim: «Ḫəḳḳaniyliḳning «artuḳ», «ḫəddidin ziyadə» dəydiọan dərijisi bolidu» dəp oylimisa kerək. Ḫəḳḳaniyliḳ degən ḫəḳḳaniyliḳtur. Bu yərdə gəp ḫəjwiylik, kinayilik bilən eytiloọan. Ḫalḳiliḳ səz «əzüngni dəp» — demək, ḫəḳḳaniy bolmaḳqi boloọan bu kixining məḳsiti Hudani tonux əməs, pəḳət Hudaning bərikitigila erixix degəndin ibarət, halas; 15-ayəttə deyilgən əḫwaloọa ḳariọanda, ḫəḳḳaniy wə dana adəmlərmu pexkəllikkə uqrixi mumkin. Undaḳ əḫwalda ular agaḫlandurulmisa, «Nemixḳa bu külpətlər beximọa qüxti» dəp «alaḳzadə bolup ketixi» mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi wə qüxənqisi: «Əzüngni ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy kərsətmə; wə əzüngni ḫəddidin ziyadə dana kərsətmə. Əz-əzüngni ḫalak ḳilmaḳqimusən?». Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:17 «Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma;...»** — ḫeqkim Sulaymanning bu gepining mənisini: «Rəzillikning «normal» yaki ««əḳilgə sioọidu» dəydiọan dərijisi bar» dəp oylimisa kerək. Bu gəp bəlkim alliḳaqan rəzillixip kətkən adəmlərgə ḳaritip kinayilik bilən eytiloọan boluxi mumkin. 15-ayəttiki: «Rəzillik paydiliḳ boluxi mumkin, rəzillikimni kəpəytimən» degəngə ḳarita, Sulayman bu agaḫni ḳoxup eytidu. Rəzil adəmlər bəribir əlidu; biraḳ rəzil adəmlər bundaḳ kinayilik gəpni ḳobul ḳilsa, ḫeq bolmioọanda xu yol bilən ularning bexioọa qüxidiọan jaza tehimu awup kətməydu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:18 «...ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu»** — demək, Hudadin ḳorḳidiọan adəm Sulaymanning yuḳiriḳi 16-17-ayəttiki ikki agaḫlanduruxi bilən azduruxtin ḳutulidu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. ■ **7:20** 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; 1Yuḫa. 1:8 □ **7:24 «intayin sirliḳ»** — ibraniy tilida «qongḳur, qongḳur» dəp ipadilinidu.

25 Mən qin kənglümdin danalik wə əḳliy bilimni bilixkə, sürüxtürüxkə wə izdəxkə,
xundaḳla rəzillikning əhməḳliḳini, əhməḳlikning təlwilik ikənlikini bilip yetixkə
zeḫnimni yioɣdim. ■ 26 Xuning bilən kəngli tor wə ḳiltaḳ, ḳolliri asarət boloɣan
ayalning ɵlümdin aqqik ikənlikini bayḳidim; Hudani hursən ḳilidioɣan kixi uningdin
ɵzini ḳaquridu, biraḳ gunaḫkar adəm uningoɣa tutulup ḳalidu.■
27 Bu bayḳioɣanlirimoɣa ḳara, — dəydu ḫekmət toplioɣuqi — pakitlarni bir-birigə
baoɣlap selixturup, əḳil izdidim; 28 mening ḳəlbim uni yənila izdiməktə, biraḳ tehi
tapalmidim! — Ming kixi arisida bir durus ərkəkni taptim — biraḳ xu ming kixi
arisidin birmu durus ayalni tapalmidim. □ 29 Mana kərgin, mening bayḳioɣanlirim
pəḳət muxu birla — Huda adəmni əsli durus yaratḳan; biraḳ adəmlər bolsa
nuroɣunlioɣan ḫiylə-mikirlərni izdəydu.

8

Birnəqqə nəsiḫətlər

1 Kim dana kixigə təng kelələydu? Kim ixlarni qüxəndürüxni bilidu? Kixining
danaliḳi qirayini nurluḳ ḳilidu, yüzining sürini yorutidu.
2 Padixaḫning pərmanioɣa ḳulaḳ selixingni dəwət ḳilimən; bolupmu Huda aldida
iqkən ḳəsəm tüpəylidin xundaḳ ḳiloɣin. □ ■ 3 Uning aldidin qiḳip ketixkə aldirima;
yaman bir dəwani ḳollaxta qing turma; qünki padixaḫ nemini halisa xuni ḳilidu.
□ 4 Qünki padixaḫning səzi ḫoḳuḳtur; kim uningoɣa: «Ɵzliri nemə ḳilila?» —
deyəlisun? 5 Kim *padixaḫning* pərmanini tutḳan bolsa ḫeq yamanliḳni kərməydu;
dana kixining kəngli ḫəm pəytni ḫəm yolni pəmliyələydu.■
6-7 Qünki ḫərbir ix-arzuning pəyti wə yoli bar; insan keyinki ixlarni bilmigəqkə, uning
dərd-əlimi ɵzini ḳattiḳ basidu. Kim uningoɣa ḳandaḳ bolidioɣanliḳini eytalisun?■
8 Ḫeqkim ɵz roḫioɣa igə bolalmas, yəni ḫeqkimning ɵz roḫini ɵzidə ḳaldurux ḫoḳuḳi
yoḳtur; ḫeqkimning ɵlüx künini ɵz ḳolida tutux ḫoḳuḳi yoḳtur; xu jəngdin ḳeqixḳa
ruhsət yoḳtur; rəzillik rəzillikkə berilgüqilərni ḳutḳuzmas.■

Bəzi biḫudə baxḳa ixlar

9 Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɣan ḫərbir ixḳa,
adəmning adəm üstigə ḫoḳuḳ tutḳanliḳi bilən ularoɣa ziyan yətküzidioɣan muxu
waḳitḳa kəngül ḳoydum.□

■ **7:25** Top. 1:17; 2:12 ■ **7:26** Pənd. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14 □ **7:28 «Ming kixi arisida bir durus ərkəkni taptim — biraḳ xu ming kixi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim»** — bu bayan bizgə Sulaymanning ɵzining keyinki ḫayatining ḳandaḳ bolidioɣanliḳi tooɣruluḳ həwər bilən təminləydu. Uning ḳiz-ayallar tooɣruluḳ boloɣan həwiri nədin kəlgən? U ḳandaḳtu «ming ayal» bilən tonuxḳanmu? Təwrattiki «Padixaḫlar» ḳismidin bilimizki, uning nuroɣunlioɣan ayal-kenizəkliri bar idi wə ularning təsiri bilən ahirida Hudaning yolidin yiraḳlixip, butpərəslikkə aldinip kətkənidi. □ **8:2 «bolupmu Huda aldida iqkən ḳəsəm tüpəylidin xundaḳ ḳiloɣin»** — bu ḳəsəm padixaḫning Huda aldida iqkən ḳəsimi (adil, bitərəp bolux üqün) bolsa kerək; bəzi alimlar, ḳəsəm puḳralarningki (padixaḫḳa sadiḳ bolux üqün), dəp ḳaraydu. ■ **8:2** Pənd. 24:21 □ **8:3 «Uning *padixaḫning*** aldidin qiḳip ketixkə aldirima» — bu səz bəlkim padixaḫḳa ḳarxi qiḳix, yaki uningdin razi bolmaslik tooɣruluḳ bir agaḫlandurux boluxi mumkin. **«yaman bir dəwani ḳollaxta qing turma»** — baxḳa birhil tərjimisi: «(padixaḫning) ixi sanga eoɣir kəlsimu ada ḳilixni keqiktürmə». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zəb. 39:5-6 □ **8:9 «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim,… ularoɣa ziyan yətküzidioɣan muxu waḳitḳa kəngül ḳoydum»** — bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimisi: «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɣan ḫərbir ixḳa kəngül ḳoydum; adəmning adəm üstigə ḫoḳuḳ tutuxining ɵzigə ziyan yətküzidioɣan waḳti bar» yaki «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɣan ḫərbir ixḳa kəngül ḳoydum; adəmning adəm üstigə ḫoḳuḳ tutuxining ularoɣa (baxḳa adəmlərgə) ziyan yətküzidioɣan waḳti bar».

10 Xuningdək rəzillərning dəpnə kilinoɣanlikini kərdüm; ular əslidə mukəddəs jayoɣa
kirip-kikip yürətti; ular *mukəddəs jaydin* kikipla, rəzil ixlarni kiloɣan xu xəhər iqidə
mahtilidu tehi! Bumu bimənilikтur!□
11 Rəzillik üstidin ḫəküm tezdin bəja kəltürülmigəqkə, xunga insan balilirining
köngli rəzillikni yürgüzüxkə pütünləy berilip ketidu.
12 Gunaḫkar yüz ketim rəzillik kilip, künlirini uzartsimu, Hudadin
korkidioɣanlarning əḫwali ulardin yahxi bolidu dəp bilimən; qünki ular uning
aldida korkidu. □ ■ 13 Birak rəzillərning əḫwali yahxi bolmaydu, uning künliri
sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu, qünki u Huda aldida korkmaydu.□
14 Yər yüzidə yürgüzülgən bir bimənilik bar; bexioɣa rəzillərning kiloɣini boyiqə
kün qüxidioɣan ḫəkkaniy adəmlər bar; bexioɣa ḫəkkaniy adəmlərning kiloɣini boyiqə
yahxilik qüxidioɣan rəzil adəmlərmu bar. Mən bu ixnimu bimənilik dedim. 15 Xunga
mən tamaxini təriplidim; qünki insan üqün kuyax astida yeyix, iqix wə ḫuzur elixtin
yahsi ix yoktur; xundak kilip uning əmgikidin boloɣan mewə Huda təkdim kiloɣan
kuyax astidiki ömrining barlik künliridə özigə ḫəmrah bolidu.■
16-17 Könglümni danalikni wə yər yüzidə kilinoɣan ixlarni bilip yetix üqün koyoɣanda,
xundakla Huda kiloɣan barlik ixlarni körginimdə xuni baykidim: — Insan ḫətta keqə-
kündüz közlirigə uykuni kərsətmisimu, kuyax astidiki barlik ixni bilip yetəlməydu;
u uni qüxinixkə kanqə intilsə, u xunqə bilip yetəlməydu. Ḫətta dana kixi «Buni bilip
yəttim» desimu, əməliyəttə u uni bilip yətməydu.□

9

Huda bizgə dostmu, düxmənmu? — ölümgə yüzlinix

1 Mən xularning ḫəmmisini enikлax üqün köngül koydum; xuni baykidimki, məyli
ḫəkkaniy kixi yaki dana kixi bolsun, xundakla ularning barlik kiloɣanliri Hudaning
kolididur, dəp baykidim; insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidioɣanlikini ḫeq
bilməydu. Uning aldida ḫərkandak ix boluxi mumkin. □ 2 Ḫəmmə adəmgə ohxax
ixlar ohxax peti kelidu; ḫəkkaniy wə rəzil kixigə, meḫriban kixigə, pak wə napak,
kurbanlik kiloɣuqi wə kurbanlik kilmioɣuqioɣimu ohxax kismət bolidu; yahxi adəmgə
kandak bolsa, gunaḫkaroɣa xundak bolidu; kəsəm iqküqigə wə kəsəm iqixtin
korkkuqioɣimu ohxax bolidu. ■ 3 Mana ḫəmmigə ohxaxla bu ixning kelidioɣanlikі
kuyax astidiki ixlar arisida külpətlik ixtur; uning üstigə, insan balilirining köngülliri
yamanlikka toloɣan, pütün ḫayatida könglidə təlwilik turidu; andin ular ölgənlərgə
koxulidu.
4 Qünki tiriklərgə koxuloɣan kixi üqün bolsa ümid bar; qünki, tirik it ölgən
xirdin əla. 5 Tiriklər bolsa özlirining ölidioɣanlikini bilidu; birak ölgənlər bolsa
ḫeqnemini bilməydu; ularning ḫeq in'ami yənə bolmaydu; ular ḫətta adəmning

---

□ **8:10 «…xu xəhər iqidə mahtilidu» —** bəzi kədimki köqürülmiliridə: «mahtilidu» degənning ornida «untulidu» degən söz tepilidu. Biz aloɣan nusha aldi-kəyni sözlərgə baoɣlikku dəymiz. □ **8:12 «Gunaḫkar … künlirini uzartsimu» —** bəzi gunaḫkar məlum jəḫəttin eytkanda, puli yaki baxka amalioɣa tayinip, «künlirini uzartidu». Bu əḫwal wakitlik, əlwəttə. ■ **8:12** Zəb. 37:7-12, 18-20; Pənd. 1:33; Yəx. 3:10 □ **8:13 «…uning künliri sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu» —** yənə birhil tərjimisi: «…u künlərni sayini uzartkandək uzartmaydu». ■ **8:15** Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7 □ **8:16-17 «könglümni danalikni wə yər yüzidə kilinoɣan ixlarni bilip yetix üqün koyoɣanda… əməliyəttə u uni bilip yətməydu» —** okurmənlər bu ikki ayətning birnəqqə baxka hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **9:1 «…insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidioɣanlikini ḫeq bilməydu» —** demək, «Huda uni səyidu yaki uningoɣa nəprətlinidu? Ḫeq insan bilməydu». Bəzi alimlar: «insan özidə (bolupmu eoɣir künlər bexioɣa qüxkəndə) nemining bolidioɣanlikі, yaki muḫəbbət yaki nəprətning bolidioɣanlikini bilməydu» dəp xərḫ beridu. ■ **9:2** Zəb. 73:12-14

esidin kətürülüp ketidu, ⱪayta kəlməydu. 6 Ularning muḫəbbiti, nəpriti wə ḫəsəthorluⱪimu alliⱪaqan yoⱪalⱪan; ⱪuyax astida ⱪilinⱪan ixlarning ḫeqⱪaysisidin ularning mənggügə ⱪayta nesiwisi yoⱪtur.

Ölümgə yüzləngəndə ⱪilⱪili bolidiⱪan əməliy ixlar

7 Barⱪin, neningni huxallⱪ bilən yəp, xarabingni huxhuyluⱪ bilən iqkin; qünki Huda alliⱪaqan mundaⱪ ⱪilixingdin razi bolⱪan. 8 Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap’aⱪ bolsun, huxbuy may bexingdin kətmisun. □
9 Huda sanga ⱪuyax astida təⱪsim ⱪilⱪan bimənə əmrüngning barlⱪ künliridə, yəni bimənilⱪtə ətküzgən barlⱪ künliringdə, səyümlük ayaling bilən billə ḫayattin ḫuzur alⱪin; qünki bu sening ḫayatingdiki nesiwəng wə ⱪuyax astidiki barlⱪ tartⱪan japayingning əjridur. 10 Ⱪolung tutⱪanni barlⱪ küqüng bilən ⱪilⱪin; qünki sən baridiⱪan təḫtisarada ḫeq hizmət, məⱪsət-pilan, bilim yaki ḫekmət bolmaydu.

Danalⱪ wə tasadipiylⱪ

11 Mən zeḫnimni yiⱪip, ⱪuyax astida kərdumki, musabiⱪidə ⱪəlibə yəltapanⱪa bolmas, ya jəngdə ⱪəlibə palwanⱪa bolmas, ya nan dana kixigə kəlməs, ya baylⱪlar yorutulⱪanlarⱪa kəlməs, ya iltipat bilimliklərgə bolmas — qünki pəyt wə tasadipiylⱪ ularning ḫəmmisigə kelidu. 12 Bərḫəⱪ, insanmu ət waⱪti-saitini bilməydu; beliⱪlar rəḫimsiz torⱪa elinⱪandək, ⱪuxlar tapan-tuzaⱪⱪa ilinⱪandək, bularⱪa ohxax insan baliliri yaman bir kündə tuzaⱪⱪa ilinidu, tuzaⱪ bexiⱪa qüxidu.

Danaliⱪning ətiwarlanmasliⱪi

13 Mən yənə ⱪuyax astida danaliⱪning bu misalini kərdum, u meni qongⱪur təsirləndürdi; 14 Kiqik bir xəḫər bar idi; uningⱪa ⱪarxi büyük bir padixaḫ qiⱪip, uni ⱪorxap, uningⱪa ḫujum ⱪilidiⱪan yooⱪan potəylərni ⱪurdi. 15 Biraⱪ xəḫərdin namrat bir dana kixi tepilip ⱪaldi; u uni ət danaliⱪi bilən ⱪutuldurdi; biraⱪ keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi.□
16 Xuning bilən mən: «Danalⱪ küq-ⱪudrəttin əwzəl» — dedim; biraⱪ xu namrat kixining danaliⱪi keyin kəzgə ilinmaydu, uning səzliri anglanmaydu.■

Danalⱪ, əhməⱪlⱪ, gunaḫ, təlwilik

17 Dana kixining jimjitlⱪta eytⱪan səzliri əhməklər üstidin ḫoⱪuⱪ sürgüqining warⱪiraxliridin enⱪ anglinar.
18 Danalⱪ urux ⱪoralliridin əwzəldur; biraⱪ bir gunaḫkar zor yahxilⱪni ḫalak ⱪilidu.

10

Əⱪil beridiⱪan bəzi ḫekmətlər

1 Huddi ələk qiwinlər ət tarning ətirini sesitiwetidiⱪandək, azraⱪⱪinə əhməⱪlⱪ tarazida danalⱪ wə izzət-ḫərməttinmu eⱪir tohtaydu.

□ **9:8 «Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap’aⱪ bolsun»** — demək, kiyim-keqəkliring ḫərdaim pakiz bolsun.
□ **9:15 «…dana kixi tepilip ⱪaldi; u uni ət danaliⱪi bilən ⱪutuldurdi; … keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi»** — Elixa pəyⱪəmbər bilən Yərəmiya pəyⱪəmbər buningⱪa obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yər.» 27:12ni kərüng. ■ **9:16** Pənd. 21:22; 24:5; Top. 7:19

2 Danalikning köngli ongoɳa mayil, əhməkningki soloɳa.□
3 Əhmək kixi ḫətta yolda mengiwatkandimu, uning əkli kəm boloɳaqka, u əhmək ikənlikini ḫəmmigə ayan kilidu.

4 Ḫəkümdarning sanga aqqiki kəlsə, ornungdin istepa bərmə; qünki tinq-səwriqanlik hata-səwənliktin boloɳan zor hapilikni tinqitidu.
5 Kuyax astida yaman bir ixni kördumki, u ḫəkümdardin qikkan bir hata ixtur — 6 əhməklər yukiri mənsəptə, xuning bilən təng baylar pəs orunda olturidu; □
7 mən kullarning atka mingənlikini, əmirlərning kullardək piyadə mangoɳanlikini kördum.□

Turmuxta uqraydioɳan hətərlərgə danalik kerək

8 Orini kolioɳan kixi uningoɳa yikilixi mumkin; tamni buzoɳan kixini yilan qekixi mumkin; □ ■ 9 taxlarni yətkigən kixi tax təripidin yarilinixi mumkin; otun yaridioɳan kixi həwpkə uqraydu.
10 Palta gal bolsa, birsi tioɳini bilimisə, paltini küqəp qepixka tooɳra kelidu; birak danalik adəmni utuk-muwəppəkiyətkə erixtüridu.
11 Yilan oynitilmay turup, yilanqini qaksa, yilanqioɳa nemə payda?□

Danixmənlər wə əhməklərning ix-sözliri

12 Dana kixining sözliri xəpkətliktur; birak əhməkning ləwliri özini yutidu.
13 Sözlirining bexi əhməklik, ayioɳi rəzil təlwiliktur; 14 əmma əhmək yənila gəpni köpəytidu. Birak ḫeqkim kəlgüsini bilməydu; uningdin keyinki ixlarni kim uningoɳa eytalisun?
15 Əhməklər japasi bilən özlirini upritidu; qünki ular ḫətta xəḫərgə baridioɳan yolnimu bilməydu.

Əhmək ḫəkümdarlarning qatakliri

16 I zemin, padixaḫing bala bolsa, əmirliring səḫərdə ziyapət ətküzsə, ḫalingoɳa way!■
17 I zemin, padixaḫing mətiwərning ooɳli bolsa wə əmirliring kəyp üqün əməs, bəlki özini kuwwətləx üqün muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!□

Yənə ḫekmətlər

18 Ḫurunlukʧin öyning torusi oɳulay dəp kalidu; kollarning boxlukidin öydin yamoɳur ətidu.
19 Ziyapət külkə üqün təyyarlinar, xarab ḫayatni hux kilar; lekin pul ḫəmmə ixni ḫəl kilar!
20 Padixaḫka lənət kilma, ḫətta oyungdimu tillima; ḫujrangdimu baylarni tillima; qünki asmandiki bir kux awazingni taritidu, bir kanat igisi bu ixni ayan kilidu.■

□ **10:2 «Danalikning köngli ongoɳa mayil»** — koralni tutup, özini kooɳdax təripidur. □ **10:6 «əhməklər»** — ibraniy tilida «əhməklik» dəp elinoɳan. □ **10:7 «mən kullarning atka mingənlikini... kördum»** —Pələstində kona zamanlarda atka minix pəkət abroyluk kixilərgila mənsup idi. □ **10:8 «tamni buzoɳan kixi...»** — yaki «qitni buzoɳan kixi...». ■ **10:8** Pənd. 26:27 □ **10:11 «yilanqi»** — nəy qelip yilanni oynatkuqi adəm. **«yilanqini qaksa,..»** — yaki «həkni qaksa...». ■ **10:16** Yəx. 3:3, 4; Ḫox. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17 «...özini kuwətləx üqün muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə,...»** — yaki, «...özini tutup muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə,...». **«...wə əmirliring kəyp üqün əməs... ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!»** — baxka birhil tərjimisi: «...wə əmirliring məst bolux üqün əməs, bəlki salmaklik bilən öz wakʧida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!». ■ **10:20** Mis. 22:28

11

Birnəqqə əməliy nəsiḫət

1 Nanliringni sularƣa əwət; kəp künlərdin keyin uni ḳaytidin tapisən.□
2 Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ
bolidiƣanliḳini bilməysən.□ ■
3 Bulutlar yamƣurƣa tolƣan bolsa, əzlirini zemin üstigə boxitidu; dərəh ximal
tərəpkə ərülsə, yaki jənub tərəpkə ərülsə, ḳaysi tərəpkə qüxkən bolsa, xu yərdə
ḳalidu.
4 Xamalni kəzitidiƣanlar terikqiliḳ ḳilmaydu; bulutlarƣa ḳaraydiƣanlar orma
ormaydu.
5 Sən xamalning yolini bilmiginingdək yaki boyida barning ḫamilisining ustihan-
lirining baliyatḳuda ḳandaḳ əsidiƣanliḳini bilmiginingdək, sən ḫəmmini yasiƣuqi
Hudaning ḳiloƣinini bilməysən.□ ■
6 Səḫərdə uruḳungni teriƣin, kəqtimu ḳolungni ixtin ḳaldurma; qünki nemə ixning,
u yaki bu ixning paydiliḳ bolidiƣanliḳini wə yaki ḫər ikkisining ohxaxla yahxi
bolidiƣanliḳini bilməysən.

Ḫayat künlirini ətiwarlax kerək, ihlasmən boluxi kerək!

7 Nur xerin bolidu, aptapni kərüxmu ḫuzurluḳ ixtur. 8 Xunga birsi kəp yil yaxiƣan
bolsa, bularning ḫəmmisidin ḫuzur alsun. Ḫalbuki, u yənə ḳarangƣuluḳ künlirini
esidə tutsun, qünki ular kəp bolidu; kəlgüsidiki ixlarning ḫəmmisi bimənilikturl

9 Yaxliḳingdin ḫuzur al, i yigit; yaxliḳing künliridə kənglüng əzünggə huxalliḳni
yətküzgəy; kənglüng haliƣini boyiqə wə kəzliring kərgini boyiqə yürgin; biraḳ xuni
bilginki, bularning ḫəmmisi üqün Huda seni soraḳḳa tartidu. 10 Əmdi kənglüngdin
ƣəxlikni elip taxla, teningdin yamanliḳni neri ḳil; qünki balilik wə yaxliḳmu
bimənilikturl

12

Səzning dawami

1 Əmdi yaman künlər bexingƣa qüxmigüqə, xundaḳla sən: «Bulardin ḫeq ḫuzurum
yoḳtur» degən yillar yeḳinlaxmiƣuqə yaxliḳingda Yaratḳuqingni esingdə qing tut;
2 ḳuyax, yoruḳluḳ, ay wə yultuzlar ḳarangƣulixip, yamƣurdin keyin bulutlar ḳaytip
kəlmigüqə uni esingdə tutḳin. □ 3 Xu küni «əyning kəzətqiliri» titrəp ketidu; palwan-
lar egilidu, əzgüqilər azliḳidin tohtap ḳalidu, derizilərdin sirtḳa ḳarap turƣuqilar
ƣuwalixip ketidu; □ 4 koqiƣa ḳaraydiƣan ixiklər etilidu; tügmənning awazi pəsiydu,
kixilər ḳuxlarning awazini anglisila qəqüp ketidu, «nahxiqi ḳizlar»ning sayraxliri sus

□ **11:1 «Nanliringni sularƣa əwət... uni ḳaytidin tapisən» —** bu ayət bəlkim dengiz sodisini kərsitixi mumkin; təwəkkülqiling ḳanqə qong bolsa, paydisimu xunqə kəp bolidu; gəpning yənə ḫərhil kəqmə məniliri boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Neningni sular (dengizlar) üstigə taxla». □ **11:2 «Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ bolidiƣanliḳini bilməysən» —** bəzi alimlar, bu ayətmu soda-tijarətni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Xuningdək uning birnəqqə kəqmə mənilirimu bolsa kerək. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5 «xamalning yoli...» —** ibraniy tilida «xamal» wə «roḫ» bir səz bolup, Sulayman muxu ayəttə ḫamilining baliyatḳuda apiridə bolidiƣanliḳi, əsidiƣanliḳining ḫəmmisi Hudaning Roḫi arḳilik bolidiƣanliḳini puritip kərsitidu (Injil, «Yuḫ.» 3:1-8nimu kərüng). ■ **11:5** Yḫ. 3:8 □ **12:2 «yamƣurdin keyin bulutlar ḳaytip kəlmigüqə» —** yaki «yamƣurdin keyin bulutlar yoḳimiƣuqə». □ **12:3 «əyning kəzətqiliri» —** adəmning ḳapaḳlirini, «palwanlar» — Adəmning mərilirini, «əzgüqilər» — Qixlarni, «derizilərdin ḳariƣuqilar» — Kəzlərni kərsitixi mumkin. Keyinki ayətlərdiki bir ḳatar ohxitixlarmu ḳerilikni kərsitidu.

anglinidu; □ 5 kixilər egizdin ḳorḳidu, koqilarda wəḩimilər bar dəp ḳorḳup yüridu;
badam dərihi qiqəkləydu; qekətkə adəmgə yük bolidu, xindir mewisi solixidu; qünki
insan mənggülük makanioʏa ketidu wə xuning bilən təng, matəm tutḳuqilar koqida
aylinip yüridu; □ 6 kümüx tana üzülgüqə, altun qinə qeḳiloʏuqə, aptuwa bulaḳ yenida
parə-parə boloʏuqə, ḳuduḳtiki qaḳ kardin qiḳḳuqə, □ 7 topa-qang əsli tupraḳḳa
ḳaytḳuqə, roḩ əzini bərgən Hudaoʏa ḳaytḳuqə — Uni esingdə tutḳin!■
8 Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu ḫekmət toplioʏuqi — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ḫəmmə ix biməniliktur!»■

Hulasə

9 Xuningdək, ḫekmət toplioʏuqi dana bolupla ḳalmastin, u yənə həlḳḳə bilim əgitətti;
u oylinip, kəp pənd-nəsiḩətlərni tarazioʏa selip, rətləp qiḳti. ■ 10 Ḫekmət toplioʏuqi
yeḳimliḳ səzlərni tepixḳa intilgən; uxbu yeziloʏini bolsa durus, ḩəḳiḳət səzliridin
ibarəttur. 11 Dana kixining səzliri zihḳa ohxaydu, ularning yioʏindisi qing bekitilgən
mihtəktur. Ular Birla Padiqi təripidin berilgəndur. 12 Uning üstigə, i ooʏlum, bulardin
sirt ḫərḳandaḳ yeziloʏanlardin pəhəs bol; qünki kəp kitablarning yezilixining ayioʏi
yoḳ, xuningdək kəp əginix tənni upritidu.□

Ahirḳi dəwət

13 Biz pütün ixḳa diḳḳət ḳilayli; Hudadin ḳorḳḳin wə uning əmr-pərmanlirioʏa əməl
ḳiloʏin; qünki bu insanning toluḳ məjburiyitidur; □ ■ 14 qünki adəm ḳiloʏan ḫərbir
ix, jümlidin barliḳ məhpiy ixlar, yahxi bolsun, yaman bolsun, Huda ularning soriḳini
ḳilidu.■

□ **12:4** **«nahxiqi ḳizlar»** — ḳuxlarni kərsitix eḩtimalliḳi bar. □ **12:5** **«qekətkə adəmgə yük bolidu»** — yaki «qekətkə əzini sərəp mangidu». **«xindir mewisi»** — muḩəbbətni ḳozoʏaydioʏan mewə idi. Uning «solixip kətkənliki» bəlkim jinisiy muḩəbbətning suslaxḳanliḳini kərsitixi mumkin. □ **12:6** **«ḳuduḳtiki qaḳ»** — ḳuduḳtin su qiḳiridioʏan qaḳni kərsətsə kerək. «Kümüx tana (rixtə)», «altun qinə», «aptowa» wə «qaḳ»larning tənning ḳaysi əza-funksiyilirini kərsitidioʏanliḳi buningda enik deyilmigən; biraḳ omumiy mənisi eniḳtur — bədənning ḫərbir güzəllik-ḳabiliyiti zawaloʏa yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Qəl. 16:22 ■ **12:8** Zəb. 62:9; 144:4; Top. 1:2 ■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12** **«...i ooʏlum, bulardin sirt ḫərḳandaḳ yeziloʏanlardin pəhəs bol»** — baxḳa birhil tərjimisi: «... i ooʏlum, bulardin agaḩ-sawaḳ aloʏin». Biraḳ bizningqə bu ayəttə Sulayman «Birla Padiqi (demək, Hudadin) təripidin berilgən» barliḳ muḳəddəs yazmilarni kərsitidu. □ **12:13** **«Biz pütün ixḳa diḳḳət ḳilayli»** — yaki «Biz pütün ixni angliduḳ». **«bu insanning toluḳ məjburiyitidur»** — ibraniy tilida: «bu insanning barliḳidur» deyilidu. Buning toluḳ mənisi bəlkim: «Hudadin ḳorḳup, uning əmr-pərmanlirioʏa əməl ḳil» — bu Hudaning insanda boloʏan məḳsitidur, degəndək boluxi mumkin. ■ **12:13** Ḳan. 6:2; 10:12; Pənd. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylərning küyi

1 «Küylərning küyi» — Sulaymanning küyi.□ ■

Birinqi kisim — Muhəbbətning baxlinixi •••• {1:2-5:1} •••• Birinqi hatirə — toy küni üstidə bolqan oylar {1:2-2:7} Birinqi oylinix — Xulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitigə təyyarlinix {1:2-1:8} Xulamit Sulaymanqa səz kilidu
2 «U otluk aqzi bilən meni səysun;
Qünki sening muhəbbiting xarabtin xerindur.□
3 Huxpurakтur sening ətirliring;
Kuyulqan purakлik may sening namingdur;
Xunglaxka kizlar seni səyidu.
Kənglümni əzünggə məhliya kilqaysən —
Biz sanga əgixip yügürəyli!
— Padixah meni əz hujrilirioqa əkirgəy!»□

Yerusalem kizliri Sulaymanqa səz kilidu
4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz;
Sening muhəbbətliringni xarabtin artuk əsləp təripləymiz».□

Xulamit «Yerusalem kizliri»qa jawab kilidu
5 «Ular seni durusluk bilən səyidu».
— «Kara tənlik bolqinim bilən qiraylikmən, i Yerusalem kizliri!
Bərhək, Kedarliklarning qedirliridək,
Sulaymanning pərdiliridək karimən.□
6 Manga tikilip karimanglar,
Qünki karidurmən,
Qünki aptap meni kəydürdi;
Anamning ooqulliri məndin rənjigən;
Xunga ular meni üzümzarlarni bakkuqi kildi;

□ **1:1 «xərh»** — bu mawzu «küy-nahxilar arisidiki əng esil küy-nahxa» degən mənidə. Sulayman jəmiy 1005 küy-nahxa yazqan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1** 1Pad. 4:32 □ **1:2 «U otluk aqzi bilən meni səysun»** — ibraniy tilida «u aqzidiki səyüxliri bilən səysun!». **«qünki sening muhəbbiting xarabtin xerindur»** — «muhəbbiting» ibraniy tilida kəplük xəklidə bolup (muhəbbətliring) muhəbbətlixixning ipadə-hərikətlirini kərsitidu. 2-4-ayətning xərhi: Muxu yərdə Xulamit toyning birinqi ziyapiti üqün təyyarlinidu. Nikah murasimi allikaqan ətküzülgən: 2-ayəttə kizik yeri xuki, Xulamit bayanini pəkət «u» bilən baxlaydu — kim ikənlikini deməydu! Qünki səygüqi kixigə nisbətən hərdaim pəkət birdinbir «u» bar! □ **1:3 «Biz sanga əgixip yügürəyli!** — bu səzlərni Xulamitningki, birak «Yerusalem kizliri»ni əzi bilən birləxtürüp, «biz sanga əgixip yügürəyli!» eytidu. □ **1:4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz; sening muhəbbətliringni xarabtin artuk əsləp təripləymiz»** — bəzi alimlar bu səzlərni «Xulamit»ka eytilidu, dəp karaydu. Kandakla bolmisun Yerusalem kizliri Xulamitka koldax bolup u wə Sulayman üqün huxal boluwatidu. □ **1:5 «Ular seni durusluk bilən səyidu»** — bu ayəttə Xulamit səz kilidu. Awwalki gəpni u Sulaymanqa eytidu. «Ular» — muxu yərdə Yerusalem kizlirini kərsitidu.

Xunga өz üzümzarimni baḳalmioḳanmən».□

Xulamit Sulaymanoḳa sөz ḳilidu

7 «Ḥөy, jenim sөyginim, deginө,
Padangni ḳөyөrdө baḳisөn?
Uni kün ḳiyamida ḳөyөrdө aram aloḳuzisөn?
Ḥөmrahḳiringning padiliri yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümning nemө ḥajiti?» □

Sulayman Xulamitning soalioḳa jawab beridu

8 «I ḳiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,
Padamning basḳan izlirini besip mengip,
Padiqining qediri yenida өz ooḳlaḳliringni ozuḳlanduroḳin».□

Ikkinqi oylinix — toy ziyapitidiki dastihan üstidө boloḳan oylar ••••Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu

9 «I sөyümlüküm, mөn seni Pirөwnning jөng ḥarwilirioḳa ḳetiloḳan bir baytaloḳa ohxattim;
10 Sening mөngziliring tiziloḳan munqaḳlar bilөn,
Boynung marjanlar bilөn güzөldur.
11 Biz sanga kümüx kөzlөr ḳuyuloḳan,

□ **1:6** ***«5-6-ayөt*** xөrḥi» — Yerusalem ḳizlirining Sulaymanni tөriplixi Xulamitḳa өzining «ḳara tөnlik» ikөnlikini өslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birḳanqө ḳetim rөnjip uni üzümzarlarda ixlөxkө өwөtkөn. Üzümzarlarda sayө az boloḳaqḳa u «ḳara tөnlik» bolup ḳaloḳan. Ibraniy tilida «mөndin rөnjidi» wө «meni köydürdi» degөn ibarilөr ohxax. «өz üzümzarimni baḳalmioḳanmөn» — bu bөlkim köqmө mөnidө bolup: «Mөn ḥөrdaim dalada boloḳaqḳa, өzümni asrax, өzümning güzөllikimni saḳlax-bezөx, pөrdazlax waḳtim yoḳ idi» degөnliktur. Kedarliḳlar qarwiqi hөlḳ idi, ḥөrdaim qedirlarda turatti. Ularning qedirliri ḳapḳara bolsa kerөk. Biraḳ «Sulaymanning pөrdiliri» bolsa ḳara yaki toḳ rөnglik boloḳini bilөn, biraḳ xübḥisizki, ularning üstidө qiraylik gül-nusḳiliri bar idi. □ **1:7** ***«7-ayөt*** xөrḥi» — Xulamit ḥazir ularning awwalḳi muḥөbbөtlөxkөn künlirini өslitidu. Xu qaoḳlarda Sulayman padixaḥ өl-yurtlarning ḥөḳikiy өḥwalini igilөx üqün padiqi ḳiyapitidө Xulamitning yurti, yөni Galiliyөgө kөlgөn bolsa kerөk. Xunga Xulamit Sulaymanni addiy bir padiqi ikөn dөp oylioḳan. Xulamit uningoḳa köyüp uni izdigөndө, u padilar köp boloḳan yөrlөrdө (Sulaymanning «ḥөmrahḳiri» boloḳan baxḳa padiqilar bar yөrlөrdө) aylinip yürgөn. Uning ailisini, xundaḳla өzini izaoḳa ḳoymaslik üqün, Xulamit өzi birnөqqө ḳozini elip (8-ayөt), padiqining ḳiyapitidө өz qirayini kөrsөtmөslik üqün qümpөrdө tartiwaloḳan. Biraḳ xundaḳ niḳablinix bilөn uning ḳiyapiti paḥixө ayalningkigө ohxap ḳaloḳan (toy ḳiliwatḳan ḳizlar qümpөrdө artḳandөk, paḥixө ayallar xu qaoḳda qümpөrdө artatti. Ular xu turḳida өrlөrgө: «Mөn bügün keqө sөn bilөn toy ḳiloḳudөkmөn» dөp ipadiläytti wө ḥөmdө өzining kim ikөnlikini yoxuralaytti, өlwөttө). Өgөr u «sөygөn padiqi» өz padisining nөdө ikөnlikini eytḳan bolsa, bundaḳ awariqilik yaki sөtlikning ḥajiti yoḳ bolatti, өlwөttө. «Kün ḳiyamda» padisi ḥeq köqmөy, muḳim bir jayda midirimay yetixi mumkin. **«…yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümni nemө ḥajiti?»** — baxḳa birhil tөrjimisi: «Nemixḳa tenөp kөtkөn birsidөk qөrgilөp yürөy?» □ **1:8 «I ḳiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,…»** — bөzi alimlar, bu jawabni «Yerusalemning ḳizliri» bөrgөn, dөp ḳaraydu. **«Padiqining qediri yenida өz ooḳlaḳliringni ozuḳlanduroḳin»** — yaki «Padiqilarning qedirliri yenida өz ooḳlaḳliringni ozuḳlanduroḳin». 8-ayөtning xөrḥi: Bu ayөtni xөrḥlөx tөs. Bizningqө mөnisi bөlkim tөwөndikidөk bolidu. Sulayman padixaḥning jawabining köqmө mөnisi bar. Padixaḥning «mening padam»i ḳoylar өmөs, bөlki pütkül Yөḥudiy hөlḳi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning ḥeyt-bayram waḳitlirida Yerusalemoḳa qiḳḳan izliridur, demөkqi. Xunga jawabning köqmө mөnisi: «Sөn manga tegөy desөng, өmdi өz yurtungni taxlap, yat yurtta, yat өḥwalda, yөni paytөht Yerusalemda (Sulaymanning «qediri»da, yөni uning ordisida, demөk) turuxḳa razi boluxung kerөk» degөnliktur. «Өz ooḳlaḳliringni ozuḳlanduroḳin» degөn sөz, bөlkim «Manga tөgsөng, seningmu «baxḳilarni beḳix» mөs’uliyiting bolidu» degөnliktur.

Altundin zibu-zinnətlərni yasap berimiz».□

Xulamit Sulaymanoɣa sөz ķilidu
12 «Padixaḥ toy dastihinida olturoɣinida, sumbul məlḥimim purak̆ qaqidu; □
13 Mening sөyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur,
U kөkslirim arisida ķonup ķalidu;□
14 Mening sөyümlüküm manga Ən-Gədidiki üzümzarlarda өskən bir oɣunqə henə gülidəktur».□

Üqinqi oylinix — toy ḥujrisida boloɣan oylar {*1:15-2:7*} •••• *Sulayman Xulamitķa sөz ķilidu*
15 «Mana, sən güzəl, amriķim!
Mana, sən xundak̆ güzəl!
Kөzliring pahtəklərningkidəktur!»□

Xulamit Sulaymanoɣa sөz ķilidu
16 «Mana, sən güzəl, sөyümlüküm;
Bərḥək̆, yeķimlik̆ ikənsən;
Bizning orun-kөrpimiz yexildur;
17 Өyimizdiki limlar kedir dərihidin,
Wasilirimiz arqilardindur.

2

Dawami
1 Mən bolsam Xarun otlik̆idiki zəpiran, halas;
Jiloɣilarda өskən bir nilupər, halas!»□

□ **1:11 «(9-11-ayət) xərḥi»** — ķədimki zamanlarda, ottura xərķtiki məmlikətlərdə atlar intayin ķədrilinip, «ulaoɣ» ornida ixlitilipla ķalmastin, bəlki adəmning ḥəmraḥi dəp ķaraloɣan; Sulayman өzi atlaroɣa bək amrak̆ idi. Misirning atliri bolsa əng esil idi; Pirəwnning atliri Misirning əng esil eti bolup, qiraylik̆ jabdulatti, əlwəttə. Xuningdək ayətning yənə bir nusķisi bar; Misirdiki jəng ḥarwilirini tartķan atlar adəttə baytallar əməs, ayoɣirlar idi; xunga Sulayman bu ohxitixi bilən, bəlkim өzining Xulamit bilən billə boloɣinidin ḥayajanlanoɣanlikini kөrsitidu. □ **1:12 «sumbul məlḥimim purak̆ qaqidu»** — «sumbul» ottura xərķtiki naḥayiti huxpurak̆lik̆ birhil өsümlük. □ **1:13 «Mening sөyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur»** — «murməkki» birhil ətir. Ayallar uni kiqikkinə bir monək ķilip baoɣlap boynioɣa esip ķoysa, u pütün kün hux purak̆ qeqip turidu. □ **1:14 «... Ən-gədidiki üzümzarlarda өskən bir oɣunqə henə gülidəktur»** — Ķanaanda (Pələstində) «Ən-Gədi»ning üzümzarliri əng esildur. □ **1:15 «(15-ayət) xərḥi»** — «Kөzliring pahtəklərdək güzəl» — yaki «kөzliring pahtəklərningkidək güzəl»; yaki «pahtəklərning güzəl təbiiti əks ətkəndək» yaki «pahtəklərning ķanatliri jəwlan ķiloɣandək Xulamitning kөzliri oynap turatti», degən mənilərni bildürüx mumkinqiliki bar. Ottura xərķtə ķizlar bügüngə ķədər yüz ķismidin sirt bədinining baxķa jaylirini degüdək kiyim-keqək bilən oriwalidioɣanlik̆i üqün, ķiz-yigitlər bir-biri bilən sөzləxkəndə ķizning kөzliri intayin muḥim rol oynaydu, əlwəttə. Izaḥat: — muxu ayəttə wə təwəndə, «amriķim» degən sөz ibraniy tilida dostluk̆ degən uķumni өz iqigə alidu. Xulamit Sulaymanni wə Sulayman Xulamitni bu sөz bilən өzara «dost» dəp ataydu. Dostluk̆ ḥək̆ik̆iy muḥəbbətning muḥim bir ķismi; «ķoxumqə sөz»imizdə buning üstidə tohtilimiz. □ **2:1 «(1:16-2:1-ayət) xərḥi»** — өy-ḥujra bayan ķilinoɣan sөzlərgə ķarioɣanda, Sulayman Xulamit üqün өz yurtini əslitidioɣan alaḥidə bir өyni yaki ḥujrini yasioɣan (Xulamit Galiliyəlik bolup, uning yurtida kedir, arqa wə ķarioɣay dərəhliri kөp idi). Baxķa bəzi alimlar bu ayətlərni, Sulayman bilən Xulamitning ormanlar arisida muḥəbbətləxkinini kөrsitidu, dəp ķaraydu. Birak̆ Yerusalem ətrapida mundak̆ kedir, arqa ormanliri yok̆ idi. Ahirda Xulamit өzini «bək addiy» dəp ḥes ķilip, өzini otlak̆ta bolidioɣan kiqik ḥəm «addiy» ikki gülgə ohxitidu.

Sulayman Xulamitqa jawab beridu

2 «Tikən-jioŋanlar arisidiki nilupərdək,
Mana insan qizliri arisida mening amriqim xundaqtur!».□

Xulamit Sulayman tooŋruluq səz qilidu

3 «Ormandiki dərəhlər arisida əskən alma dərihidək,
Ooŋul balilar arisididur mening amriqim.
Uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum;
Uning mewisi manga xerin tetidi;■
4 U meni xarabhanioŋa elip kirdi;
Uning üstümdə kətürgən tuoŋi muhəbbəttur.□
5 Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar;
Almilar bilən meni yengilandurunglar;
Qünki muhəbbəttin zəiplixip kəttim;□
6 Uning sol qoli bexim astida,
Uning ong qoli meni silawatidu.
7 I Yerusalem qizliri,
Jərənlər wə daladiki marallarning hərmiti bilən,
Silərgə tapilaymənki,
Muhəbbətning waqit-saiti bolmioŋuqə,
Uni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar!»□

Ikkinqi hatirə: Muhəbbətlixip yürgən künlər üstidiki oylar {*2:8—3:5*} •••• *Tətinqi oylinix — Sulaymanning ətiyazda Xulamitni yoqlap kəlgini tooŋruluq oylar* {*2:8—2:9*} •••• *Xulamit Sulayman tooŋruluq səzləydu*

8 «Səyümlükümning awazi!
Mana, u keliwatidu!
Taoŋlardin səkrəp,
Edirlardin oynaqlap keliwatidu!
9 Mening səyümlüküm jərən yaki yax buoŋidəktur;
Mana, u bizning əyning temining kəynidə turidu;

□ **2:2** **«(2-ayət) xərhi» —** Sulayman Xulamitning ohxitixini tiloŋa elip, əsiqə bayan qilidu. Uningoŋa nisbətən zəpiran yaki nilupər «addiy» bolsimu, intayin qiraylik idi: — «Manga nisbətən sening təngdixing yoq, baxqa qizlarni sən bilən (tikənlər wə nilupər otturisidikidək) heqqandaq selixturoŋuqiliki yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5 □ **2:4** **«Uning üstümdə kətürgən tuoŋi muhəbbəttur» —** baxqa birhil tərjimisi: «U manga muhəbbət bilən qaridi». □ **2:5** **«Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar; almilar bilən meni yengilandurunglar» —** qədimki zamanlarda kixmix poxkallar wə almilar jinsiy muhəbbətni küqəytix roliŋa igə, dəp qarilatti. □ **2:7** **«Muhəbbətning waqit-saiti bolmioŋuqə, uni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar!» —** baxqa birhil tərjimisi: «waqti-saiti bolmioŋuqə, səyümlükümni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar! **«(3-7-ayət) xərhi» —** 3-ayəttə Xulamit Sulaymanning təriplirigə inkas qayturup, uni «»gə ohxitidu. Alma dərihi əsli Pələstin zeminida əsməydu, pəqət baxqa yurtlardin elip kelinip bəzi yərlərdə alahidə tikilgən. Xunga alma dərihi nahayiti ətiwarlik idi, kərgənla adəmni intayin hux qiliwetətti. Bəzi alimlar «uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum, uning mewisi manga xerin tetidi» degini Xulamitning Sulayman bilən boloŋan jinsiy muhəbbətlixixini kərsitidu, dəp qaraydu. Baxqilar buni muhəbbətning hər təripini kərsitidu, dəp qaraydu. Nemila bolmisun alma muhəbbətning simwoli; «kixmix poxkallar» degini bolsa, jinsiy muhəbbətni qozoŋaydioŋan yeməklik hesablinatti. 7-ayət (muhəbbətning waqti-saiti tooŋrisida) üstidə üq muhim pikir bar: (1) muhəbbətning əz təbiiy jəryani bolidu, baxqilar uni baldur qozoŋimaqqi bolsa ziyan yətküzidu; (2) (ər-hotunluq munasiwəttə) əz jorisida qizoŋin muhəbbətni qozoŋioŋandin keyin uningoŋa dəhli qilixqa bolmaydu; (3) jinsiy muhəbbətkə qanaət qilixning imkaniyiti bolmisa, undaqta uni qozoŋaxqa qət'iy bolmaydu. Bu «imkaniyət» (a) pəqət nikah qilinoŋan əhwaldaBoluxi (ə) ikki tərəpkə muwapiq waqit boluxi kerək, əlwəttə. Bizningqə ayət bəlkim bu üq mənining həmmisini əz iqigə alidu.

U derizilərdin ḳaraydu,
U pənjirə-pənjirilərdin marap baḳidu».□

Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu

10 «Mening sөyümlүküm manga sөz ḳilip mundaḳ dedi: —
«Ornungdin tur, amriḳim, mening güzilim, mən bilən kətkin;
11 Qünki mana, ḳix ətüp kətti,
Yamoɣur yeoɣip tügidi, u ketip ḳaldi;
12 Yər yüzidə güllər kөrүndi;
Nahxilar sayrax waḳti kəldi,
Zeminimizda pahtəkning sadasi anglanmaḳta;
13 Ənjür dərihi ḳixliḳ ənjürlirini pixurmaḳta,
Üzüm talliri qeqəkləp өz puriḳini qaqmaḳta;
Ornungdin tur, mening amriḳim, mening güzilim, mən bilən kətkin!
14 Aḥ mening pahtikim, Ḳoram tax yeriḳi iqidə,
Ḳiya daldisida,
Manga awazingni anglatḳaysən,
Qünki awazing xerin, jamaling yeḳimliḳtur!»□

Xulamit Sulaymanoɣa sөz ḳilidu

15 «Tülkilərni tutuwalayli,
Yəni üzümzarlarni buzoɣuqi kiqik tülkilərni tutuwalayli;
Qünki üzümzarlirimiz qeqəkliməktə».□

Xulamit Yerusalem ḳizlirioɣa sөz ḳilidu

16 «Sөyümlүküm meningkidur, mən uningkidurmən;
U nilupərlər arisida padisini beḳiwatidu».□

□ **2:9 «(8-9-ayət) xərḥi» —** muxu ayətlərdə (8-9) Xulamit bəlkim Sulaymanning kөngli өzigə qüxkən, өzini «jərən, buoɣa»ning süritidə ḳooɣlioɣan künlərni əsləydu. Sulayman Xulamitni yoḳlioɣili, uning bilən ətiyazliḳ mənziridin ḥuzurlinixḳa ḥəmraḥ boluxḳa təklip ḳiloɣili kəldi (təwəndiki 10-17-ayətlərni kөrüng). Jərənlər, buoɣilarmu kona zamanlarda muḥəbbətning simwolliri idi. □ **2:14 «(12-14-ayət) xərḥi» —** Sulayman Galiliyədiki ixlirini ḳoyup ḳoyup, Xulamitni yənə yoḳlap berip, uni ətiyazliḳ mənziridin billə ḥuzurlinixḳa təklip ḳilidu. Yengila ətüp kətkən ḳix bolsa ularning muḥəbbitini ḳilqə sowutmidi. 12-ayət üstidə; «sayrax waḳti kəldi» degən ibarə ikki bisliḳ bolup, ikkinqi mənisi: «qatax waḳti kəldi». Bu ikki bisliḳliḳi bəlkim ḳəstən ixlitilgən. 13-ayət üstidə; pahtəklər insanoɣa nisbətən intayin mulayim ḳux dəp ḥesablinidu, biraḳ «tartinqaḳ» bolidu. Sulayman Xulamitning kөngül sөzlirini anglimaḳqi bolup, uning əḥwalini «Ḳoram tax yeriḳi iqidə turoɣan pahtək»kə ohxitidu. U Sulaymanning muḥəbbiti iqidə mutləḳ bihətər; u ḥərgiz sөzliridin rənjiməydu. Uning jawabi təwəndə kөrülidu (15-ayət). □ **2:15 «(15-ayət) xərḥi» —** tülkilər üzümzarlarda təxüklərni u yər, bu yərlərdə kolap, ow izdəp tal yiltizlirioɣa kөp ziyan yətküzidu. Biraḳ bu yərdiki «üzümzar», xübḥisizki, өzlirining muḥəbbitini kөrsitidu. U ularning muḥəbbitigə bəzi tosaloɣu yaki dəhli boloɣan ixlarni bayḳap, dərḥal bu ixlarni (məyli «kiqik» bolsimu) bir tərəp ḳilayli dəp ətünidu. Ular xu qaoɣda tehi ər-hotub bolmisimu, bundaḳ tosaloɣularni bir tərəp ḳilix baldurluḳ ḳilmaytti. Ularning muḥəbbitigə tosaloɣu boloɣan naḥayiti qong bir ix Sulaymanning өz hizmiti wə eoɣir məs'uliyiti boloɣan boluxi mumkin. Xulamit «өzüm Sulaymanni bu hizmitini hatirjəmlik bilən orundaxḳa toluḳ ḳoyuwetixim kerək» dəp qüxinidu. «nemixḳa sən xunqə kөp waḳit ixləysən, sən manga waḳtingni ajratmaysən, sən meni sөyməysən» degəndək pozitsiyə kөp ər-hotunlarning muḥəbbitini buzup kəlməktə. Xunga təwəndiki 16-ayəttə, biz Sulaymanning өz hizmitini hatirjəmlik bilən ḳiliwatḳanliḳini kөrimiz. Xulamit uni: «ix bilən aldirax boloɣining bilən, sən yənila meni sөyisən!» degəndək toluḳ ixənq bilən Sulaymanni өz ixioɣa ḳoyuwətkən ohxaydu. □ **2:16 «(16-ayət) xərḥi» —** Xulamit Yerusalem ḳizlirioɣa, өzining Sulaymanning muḥəbbiti iqidə «ḳoram tax yeriḳi iqidə turoɣan pahtək»tək tolimu bihətər ikənliki tooɣruluḳ guwaḥliḳ beridu. Sulayman өzining «pada beḳix» ixliri bilən hatirjəm xuoɣullinidu.

Xulamit Sulaymanoŋa sөz ķilidu

17 «Tang atķuqə,
Kөlөnggilөr ķeqip yoķioŋuqə,
Manga ķarap burulup kөlgin, i sөyümlüküm,
Ḫijranlik taoŋliri üstidin sөkrөp kelidioŋan jөrөn yaki buoŋidөk boloŋin!».□

3

Bөxinqi oylinix — Xulamit ķayta-ķayta kөrgөn «ayrilix» tooŋruluķ bir qüx {*3:1-3:5*}

1 «Orun-kөrpөmdө yetip, keqө-keqilөrdө,
Jenimning sөyginini izdөp tөlmürüp yattim;
Izdidim, birak tapalmayttim;■
2 Mөn ḫazir turup, xөḫөrni aylinay;
Koqilarda, mөydanlarda,
Jenimning sөyginini izdөymөn» — dedim;
Izdidim, birak tapalmayttim;
3 Xөḫөrni qarlioŋuqi jesөkqilөr manga uqridi, mөn ulardin: —
«Jenimning sөyginini kөrdünglarmu?» — dөp soridim.
4 — Ulardin ayrilipla jenimning sөyginini taptim;
Uni anamning өyigө,
Өz ķorsiķida meni ḫamilidar boloŋanning ḫujrisioŋa elip kirmigüqө,
Uni tutuwelip ķөt'iy ķoyup bөrmөyttim».□

Xulamit Yerusalem ķizlirioŋa sөz ķilidu

5 «I Yerusalem ķizliri,
Jөrөnlөr wө daladiki marallarning ḫөrmiti bilөn,
Silөrgө tapilaymөnki,
Muḫөbbөtning wakķit-saiti bolmioŋuqө,
Uni oyoŋatmanglar, ķozoŋimanglar».□

□ **2:17 «(17-ayөt) xөrḫi»** — yuķiriķi ayөttө biz «muḫөbbөtning ixөnqi»ni kөrduk. Ḫazir «muḫөbbөtning jiddiy tөlipi»ni kөrimiz — huddi «tezrak ixingni tügitip yenimoŋa ķaytip kөl!» degөndөk. Izaḫat: «Ḫijranlik taoŋliri üstidin...» yaki ««Betөr» taoŋliri üstidin...». «Betөr taoŋliri» degөn taoŋlar bizgө naməlum; xunga tөrjimimizdikidөk «ayriwetix» degөn mөnidө boluxi mumkin. ■ **3:1** Top. 5:3 □ **3:4 «(1-4-ayөt) xөrḫi»** — bizningqө 1-4-ayөtlөr Xulamit Sulaymandin ayriloŋan wakķitta ķayta-ķayta («keqө-keqilөrdө») kөrgөn bir qüxni bildüridu (ķixta boluxi mumkin). Bu kөzķarax tooŋra bolsa muxu ayөtlөrdin biz «muḫөbbөtning azabliri»ni kөrimiz. Sulaymandin ayrilix Xulamit üqün azablik ix bolup, bu qüxni ķozoŋap qiķardi. Birak bu qüx yөnila Hudadin kөlgөn ohxaydu, qünki tөwөndiki 6-11-ayөtlөrdө, Sulaymanning uni toyoŋa elip ketixkө kөlgөnliki bilөn өmөlgө axurulidu. Bu qüxtin yөnө xuni bilөlөymizki, Xulamit Galiliyөdө turuwatķan mөzgildө, Sulayman өzidin wakķitlik (ķixta) ayriloŋan wakķitta, qongķur oylinidu wө Yerusalemda uqraydioŋan barlik sinaķlaroŋa yüzlinixkө tөyyar turidu. U Sulaymanoŋa yatlik boluxķa tөyyar idi. Xübḫisizki, u Sulayman bilөn toy ķilip, Yerusalemda turoŋanda uni: «U pөķөt «paḫixө ayal»dөk Sulaymanning baylikliri üqün uningoŋa yatlik boloŋan, halas, degüqilөrmu az bolmaydu. Qüxtө kөrülgөn «jesөkqilөr» xundak gumanda boloŋan kixilөrgө wөkil boluxi mumkin. Lekin qüxtө u ularning өzigө boloŋan gumanlirioŋa pisөnt ķilmay, yөnila Sulaymanni izdөydu. 3- wө 4-ayөttө Xulamitning qüxidө tartķan dөrdi kөrünidu: huddi u: «Yarimni tapay dөp xөḫөrni aylinay» deginidөk, lekin nөtijisi өksiqө bolup, uningoŋa «xөḫөrni aylinidioŋan» kөzөtqilөr uqrap ķalidu (ibraniy tilida «tapti»). Bөlkim qüxidө ular Xulamittin: «Nemixķa bu ķiz tün keqidө aylinidu? Paḫixө ayal ohxaydu» dөp gumanlanoŋan boluxi mumkin (bundak ix ikkinqi ķetim qüxidө yөnө kөrünidu — 5-bab, 2-7-ayөtlөrdө). □ **3:5 «(5-ayөt) xөrḫi»** — Xulamit muḫөbbөtning dөrdini tetip bakķandin keyin, «muḫөbbөtning wakķit-saiti»ning muḫimlikini tehimu bilip yөtti.

Üqinqi hatirə: Ər-ayal bolup birlixix üstidiki oylinixlar {3:6-5:1} •••• Altinqi oylinix — Toyoɣa səpər {3:6-3:11} •••• Yerusalem ḳizliri səz ḳilidu

6 «Bu zadi kim, qəl-bayawandin keliwatḳan?
Is-tütək tüwrükliridək,
Mürməkki ḥəm məstiki bilən puritiloɣan,
Ətirpuruxning ḥərhil ipar-ənbərliri bilən puritiloɣan?»□

Xulamit ḳizlaroɣa jawab beridu

7 «Mana, uning təhtirawani,
U Sulaymanning əziningdur;
Ətrapida atmix palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
8 Ularning ḥəmmisi əz ḳiliqi tutuḳluḳ,
Jəng ḳilixḳa tərbiyiləngənlərdur;
Tünlərdiki wəswəsilərgə təyyar turup,
Ḥəmmisi əz ḳiliqini yanpixioɣa asidu».□

Xulamit səzlirini dawam ḳilidu — Sulaymanning toy keqisigə təyyarlioɣan kariwiti

9 «Sulayman padixaḥ əzi üqün alaḥidə bir xaḥanə sayiwənlik kariwat yasioɣan;
Liwandiki yaoɣaqlardin yasioɣan.
10 Uning tüwrükliri kümüxtin,
Yələnqüki altundin,
Selinqisi bolsa səsün rəhttin;
Iqi muḥəbbət bilən bezəlgən,
Yerusalem ḳizliri təripidin.
11 Qiḳinglar, i Zion ḳizliri,
Sulayman padixaḥḳa ḳarap beḳinglar,
Toy boloɣan künidə,
Kəngli huxal boloɣan künidə,
Anisi uningoɣa tajni kiygüzgən ḳiyapəttə uningoɣa ḳarap beḳinglar!»□

4

Yəttinqi oylinix — toy keqisi •••• Sulayman Xulamitḳa səz ḳilip uni mahtaydu

1 «Mana, sən güzəl, səyümlüküm!
Mana, sən güzəl!
Qümpərdəng kəynidə kəzliring pahtəklərdək ikən,

□ **3:6 «(6-ayət) xərḥi» —** bu ayət Sulaymanning Xulamitni yurti Galiliyədin toyoɣa elip kelixini, yəni Sulayman uningoɣa əwətkən təhtirawanoɣa olturup, Yerusalemoɣa səpər ḳiloɣanliḳini kərsətsə kerək (7-ayətni kərüng). □ **3:8 «(7-8-ayət) xərḥi» —** Sulayman Xulamitni Yerusalemoɣa, yəni toyoɣa bihətər elip kelix üqün, xu atmix ləxkirining muḥapizətqilikidə təhtirawan bilən kəlgən. □ **3:11 «(9-11-ayət) xərḥi» —** Yəḥudiylarning toyliri uyoɣurlaning toyioɣa ohxap ketidu. Asasən 5 basḳuqi bar: — (1) tohtam — adəttə yigitning əlqisi wə ḳizning ata-aniliri bilən tohtam tüzidu. Sulayman əz-əzigə əlqi bolup Xulamitning akiliri bilən tohtam ḳiloɣan ohxaydu (4-oylinixni kərüng). (2) toyoɣa səpər. Yigit əzi ḳizni toyoɣa apirixḳa kelidu. (3) nikaḥ murasimi (6- wə -12-oylinixni kərüng) (4) toy ziyapiti (bəzi waḳitlarda bir ḥəptigə sozulidu) (1- wə 2-oylinixni kərüng) (5) toy keqisi (3- wə 7-oylinixni kərüng) Bəzi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kətüridioɣan «təhtirawan» yaki «xaḥanə ḥarwa» dəp ḳaraydu. Biraḳ bizningqə bu təhtirawan yuḳirida bayan ḳilinoɣan ibraniy tilidiki 9-ayəttiki «appiriyon» degən, sayiwənlik kariwatni kərsətsə kerək.

Qaqliring Gilead teoɣi baoɣrida yatkan bir top øqkilərdəktur.□
2 Qixliring yengila yuyuluxtin qikkan kirkiloɣan bir top koylardək;
Ularning ḥəmmisi koxkezək tuoɣkanlardin,
Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur.□
3 Ləwliring pərəng tal yiptək,
Gəpliring yekimlikтur;
Qümbiling kəynidə qekiliring parqə anardur.
4 Boynung bolsa,
Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur,
Uning üstigə ming kalkan esikliktur;
Ularning ḥəmmisi palwanlarning siparliridur.□
5 Ikki kəksüng huddi ikki maraldur,
Nilupər arisida ozukliniwatkan jərənning koxkezəkliridəktur;
6 Tang atkuqə,
Kələnggilər keqip yokioɣuqə,
Mən øzümni murməkkə teoɣioɣa,
Məstiki dəngigə elip ketimən.□
7 Sən pütünləy güzəl, i səyümlüküm,
Səndə ḥeq daoɣ yoktur».

Sulaymanning təklipi

8 «Liwandin mən bilən kəlgin, i jərəm,
Mən bilən Liwandin kəlgin —
Amanaḥ qokkisidin kara,
Senir ḥəm Ḥərmon qokkiliridin,
Yəni xirlar uwiliridin,
Yilpizlarning taoɣliridin kara!»□ ■

Sulaymanning səzining dawami

9 «Sən kənglümni alamət səyündürdüng, i singlim, i jərəm,
Kəzüngning bir ləp kilip karixi bilən,
Boynungdiki marjanning bir tal ḥalkisi bilən,
Kənglümni səyündürdüng.
10 Sening muḥəbbiting nemidegən güzəl,
I singlim, i jərəm!
Sening muḥəbbətliring xarabtin xunqə xerin!

□ **4:1 «Qümpərdəng kəynidə kəzliring pahtəklərdək ikən» —** toy kilidioɣan künidə kiz qümpərdə artidu. □ **4:2 «Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur» —** yaki «ular arisida ḥeqbiri tuoɣmastur». □ **4:4 «Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur» —** baxka birhil tərjimisi: «Pələmpəylik kilinoɣan Dawutning munaridəktur». **«izaḥat» —** kona zamanlarda «wətəndin ayriloɣan ləxkərlər» məlum xəḥərgə yaki məmlikətkə kayil boloɣanda, xu xəḥərgə boloɣan sadikliкini bildürüx üqün kalkanlirini xəḥərning sepilida yaki munarlirida esip koyatti («Əz.» 27:11ni kərüng). Xunga Sulaymanning bu səzliri: «Sening güzəlliking xundakki, ming ləxkərning kayillikioɣa, sadikliкioɣa erixküdəktur» degən mənidə. Yənə kelip bəlkim Xulamitning boynioɣa kəpligən marjanlar esiklik boluxi mumkin. «Sipar» kiqik kalkandur. □ **4:6 «Tang atkuqə, kələnggilər keqip yokioɣuqə, mən øzümni murməkkə teoɣioɣa, məstiki dəngigə elip ketimən» —** Sulayman bəlkim pütün keqi Xulamitning toluk bədinidin ḥuzurlanmakqi. □ **4:8 «(8-ayət) xərḥi» —** bəzi alimlar, bu səzlər jinsiy muḥəbbətning yukiri pəllisini ipadiləydu, dəp karaydu. Buning mumkinqiliki bar boloɣini bilən, biz yənə bu səzlərni Sulaymanning səyümlüki bilən billə øz padixaḥlikining kəng zemini wə ḥəywitigə Ḥərmon teoɣi (Pələstindiki əng egiz taoɣ)ning əng egiz qokkiliridin nəzər selixka boloɣan arzusini ipadiligən, dəp karaymiz. Sulaymanning bu təklipi yawayi ḥaywanlarning xu yərlərni makan kiloɣanlikі tüpəylidin hətərlik ix bolidu, əlwəttə! ■ **4:8** Yuḥ. 17:24; Əf. 1:15-23

Sening ətirliringning puriқi ҳərқandaқ tetitқudin pəyzidur!□
11 Ləwliring, i jərəm, ҳərə kənikidək temitidu,
Tiling astida bal wə süt bar;
Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur;□
12 Sən peqətləngən bir baoɳdursən, i singlim, i jərəm!
Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən.□
13 Xahliring bolsa bir anarliқ «Erən baoɳqisi»dur;
Uningda қimmətlik mewilər,
Henə sumbul əsümlükliri bilən,□
14 Sumbullar wə iparlar,
Kalamus wə қowzaқdarqin,
Ққarhil məstiki dərəhliri,
Murməkkə, muəttər bilən ҳəmmə esil tetitқular bar.□
15 Baoɳlarda bir fontan sən,
Ққayatliқ sulirini beridioɳan, Liwandin aқidioɳan bir bulaқsən».□
16 «Oyoɳan, ximaldiki xamal;
Kəlgin, i jənubtiki xamal!
Mening beoɳim üstidin uqup ətkəy;
Xuning bilən tetitқuliri sirtқa puraқ qaqidu!
Səyümlüküm əz beoɳioɳa kirsun!
Əzining қimmətlik mewilirini yesun!»□

5

Xulamit Sulaymanoɳa jawab beridu

1 «Mən əz beoɳimoɳa kirdim,
Mening singlim, mening jərəm;
Murməkkəmni tetitқulirim bilən yioɳdim,
Ққərə kənikimni ққəsilim bilən yedim;
Xarabimni sütlirim bilən iqtim».

«Dostlirim, yənglar!

□ **4:10 «Sening muҳəbbiting nemidegən güzəl, i singlim, i jərəm!»** — Sulayman Xulamitni «singlim» dəp qaқiridu (12-ayəttimu): — (1) қədimki zamandiki bəzi xeirlarda axiқ-məxuқlar bir-birini «aka, singlim» dəp qaқiratti; (2) ottura xərқtiki bəzi jəmiiyətlərdə mətiwər kixilər əz əmrigə almaқqi boloɳan қizoɳa jəmiiyətning yuқiri təbiқisidin orun aloɳuzux üqün yaki nikaҳini tehimu «kapalətlik» қilix üqün uni awwal «singlim» dəp «beқiwalatti». □ **4:11 «Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur»** — «Liwanning puriқi» ormanliқlarning hux puriқi, əlwəttə. □ **4:12 «Sən peqətləngən bir baoɳdursən, i singlim, i jərəm! Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən»** — Sulaymanning Xulamitni mahtixi xuki, Xulamit əzini ққeqқandaқ baxқa adəmgə bərməy, pəқət boloɳusi ər üqün pak saқlap kəldi. □ **4:13 «Uningda қimmətlik mewilər, henə sumbul əsümlükliri bilən,…»** — ətirlər tooɳruluқ: «sumbul» birhil huxpuraқliқ əsümlük. □ **4:14 «Sumbullar wə iparlar, kalamus wə қowzaқdarqin, … murməkkə, muəttər bilən…»** — ətirlər tooɳruluқ: «kalamus» birhil қomuxқa ohxaydioɳan əsümlüktin qiқidu. «murməkkə» wə «қowzaқdarqin» adəttə məlum dərəhlərning қowziқidin elinidu. «Muəttər» birhil əsümlükning yopurmaқliridin elinidu. □ **4:15 «Liwandin aқidioɳan bir bulaқsən»** — yaki «Liwandin aқidioɳan bir қuduқsən». **«(9-15-ayət) xərҳi»** — 11-15-ayətlərdə Sulayman səyümlükini qiraylиқ baoɳqioɳa, ҳətta «Erən baoɳqisi» («Beҳix»)ning əzigə ohxitidu. U yənə Xulamitning pütün bədinidin ҳuzurlanmaқqi ikənlikini bildüridu. □ **4:16 «(16-ayət) xərҳi»** — Xulamit Sulaymanning deginidək əzini uningoɳa toluқ bərməkqi bolup, muҳəbbətlixixkə təklip қilidu. «Ximal xamili» bolsa salқin, adəmni yengilanduridu; «jənub xamili» bolsa adəmni illitip raҳət beridu. (Pələstin üqün «xərқ xamili» қorқunqluқ, ҳəmmə nərsini қurutiwetidu).

Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!»□

Ikkinqi ķisim {*5:2-8:14*} •••• *Ər-ayallik muḫəbbəttiki yahxilinixlar — muḫəbbətning yengi ipadiliri* •••• *Tətinqi hatirə — Muḫəbbətni rət ķilix tooɣrisidiki bir qüx — u tooɣruluķ oylinixlar* {*5:2-6:9*} •••• *Səkkizinqi oylinix — Xulamitni basķan ķorķunqluķ qüx* {*5:2-6:3*} •••• *Xulamit səz ķilidu — uni ķara basidu*

2 «Mən uhlawatattim, birak kənglüm oyoɣak idi: —

— Səyümlükümning awazi!
Mana, u ixikni ķekiwatidu: —
— «Manga eqip bər, i singlim, i amrikim;
Mening pahtikim, mening oɣubarsizim;
Qünki bexim xəbnəm bilən,
Qaqlirim keqidiki nəmlik bilən ḫəl-ḫəl bolup kətti!»■

3 «Mən təxək kiyimlirimni seliwətkən,
Ķandaķmu uni yənə kiyiwalay?
Mən putlirimni yudum,
Ķandaķmu ularni yənə buloɣay?»
4 Səyümlüküm ķolini ixik təxükidin tikti;
Mening iq-baoɣrilirim uningoɣa təlmürüp kətti;
5 Səyümlükümgə eqixķa ķoptum;
Ķollirimdin murməkki,
Barmaķlirimdin suyuķ murməkki temidi,
Takaķning tutķuqliri üstigə temidi;
6 Səyümlükümgə aqtim;
Birak səyümlüküm burulup, ketip ķaloɣanidi.
U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi;
Uni izdidim, birak tapalmidim;
Uni qakirdim, birak u jawab bərmidi;□
7 Xəḫərni aylinidioɣan jesəkqilər meni uqritip meni urdi, meni yarilandurdi;
Sepillardiki kəzətqilər qümpərdəmni məndin tartiwaldi.
8 I Yerusalem ķizliri, səyümlükümni tapsanglar,
Uningoɣa nemə dəysilər?

□ **5:1 «Mən øz beoɣimoɣa kirdim, ... murməkkəmni tetitķulirim bilən yioɣdim, ḫərə kənikimni ḫəsilim bilən yedim; xarabimni sütlirim bilən iqtim» —** Sulayman Xulamitning təklipini ķobul ķilip uning bilən toluķ muḫəbbətlixidu. **«Dostlirim, yənglar! Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!» —** bu sözlərni bəlkim Yerusalem ķizlirningkidur. Ular (yaki toy ķoldaxliri) axiķ-məxuķlarning muḫəbbəttin ḫuzurlinixlirini toluķ ķollaydu. Ularning (Yerusalem ķizlirining) ķollixi bilən Hudaning ḫərbir ər-ayalning otturisidiki muḫəbbitini, jümlidin jinsiy muḫəbbitini təstiķlaydioɣanliķi kərsitilidu; qünki u øzi bu ixlarni yaratķan. ■ **5:2** Top. 5:3 □ **5:6 «U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi» —** baxķa birhil tərjimisi: «U burulup kətkəndə roḫim qikip kətkənidi».

Uningoɳa, səygining: «Mən muḫəbbəttin zəiplixip kəttim! — dedi, dənglar».□

Yerusalem ḳizliri Xulamitḳa səz ḳilidu

9 «Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar,
I, ayallar arisidiki əng güzili?
Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar? —
Sən bizgə xundaḳ tapilioɳanoɳu?».

{*Xulamit jawab beridu*}

10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,
On ming arisida tuoɳdək kərünərliktur;□
11 Uning bexi sap altundindur,
Budur qaqliri atning yaylidək,
Taoɳ ḳaoɳisidək ḳara.
12 Uning kəzliri eḳinlar boyidiki pahtəklərdək,
Süt bilən yuyuloɳan,
Yarixiḳida ḳoyuloɳan;□
13 Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik əsümlüktəktur;
Ayniоɳan yeḳimlik güllüktək;
Uning ləwliri nilupər,
Ular suyuḳ murməkkini temitidu;□
14 Uning ḳolliri altun turubilar,
Iqigə beril yaḳutlar ḳuyuloɳan.
Ḳorsiḳi nəḳixlik pil qixliridin yasaloɳan,
Kək yaḳutlar bilən bezəlgən.
15 Uning putliri mərmər tüwrüklər,
Altun üstigə tiklәngən.
Uning salapiti Liwanningkidək,
Kedir dərəhliridək kərkəm-ḫəywətliktur.
16 Uning aoɳzi bəkmu xerindur;
Bərḫəḳ, u pütünləy güzəldur;
Bu mening səyümlüküm, —
Bərḫəḳ, bu mening amriḳim,

□ **5:8 «(2-8-ayət) xərḫi»** — Xulamit ḳara basḳan bu qüxni kərgəndə Sulayman bilən alliḳaqan toy ḳiloɳan bolsa kerək. Uning qüxidə boloɳan inkasi wə təḳəzzasini 2:17də wə 4:1-3də hatiriləngən birinqi qüxidiki pozitsiyəsi bilən selixturoɳanda tüptin ohximaydu. Bəlkim qüx Xulamitning ḫayatining əməliy əḫwalini, yəni uning Sulayman bilən əməliy muḫəbbitini əks əttürgən; qüxtə kərüngən bəzi ixlar, xübḫisizki, Sulaymanning muḫəbbitining, bolupmu jinsiy muḫəbbət jəḫəttə Xulamitḳa boloɳan tələplirini kərsitidu. U səyginining muḫəbbitigə yaki muḫəbbitining tələplirigə anqə səzgür bolmaydioɳan bolup ḳaloɳan ohxaydu. Bu səzgürsizlik ularning muḫəbbitigə intayin hətərlik idi; Xulamitning qüxidə Sulayman ketidu. Xuning bilən Xulamit qüx kərüx bilən muḫəbbətning ḳimmətlikini bilip yetip, ixlarni yahxilaydu. Yənə muḫim bir ix dikḳitimizgə ərziyduki, qüxtə wə əməliy turmuxta, Sulayman (ərkək boloɳini bilən, padixaḫ boloɳini bilən, pəyoɳəmbər boloɳini bilənmu) ḫeqḳaqan Xulamitni «muḫəbbət»kə zorlimaytti, bəlki Xulamitning өzi bilən muḫəbbətlixixini tələp ḳilatti. 7-ayəttə: Qüxidiki jesəkqilər uni paḫixə ayal dəp ḳarioɳaqḳa, uningoɳa xundaḳ muamilə ḳilip, qümpərdini uningdin tartiwalidu. □ **5:10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Səyümlükümning yüzining aḳ yeri ap'aḳ, ḳizil yeri ḳipḳizil...». □ **5:12 «Yarixiḳida ḳoyuloɳan»** — yaki «yaḳutlardək bezəxkə bekitilgən». □ **5:13 «Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik өsümlüktəktur; ayniоɳan yeḳimlik güllüktək; uning ləwliri nilupər, ular suyuḳ murməkkini temitidu»** — ayətning ibraniy tilini qüxinix səl təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. Nemila bolmisun tetitḳu wə huxpuraḳlik өsümlük baoɳliri ottura xərḳtə intayin az idi, ḳimmətlik idi.

I Yerusalem ḳizliri!»□

6

Yerusalem ḳizliri sözləydu

1 «Sening söyümlüküng nägä kätkändu,
Ḳiz-ayallar arisida äng güzäl boloḳuqi?
Sening söyümlüküng ḳäyärgä burulup kätti?
Biz sän bilän billä uni izdäyli!»□

Xulamit ularoḳa jawab beridu

2 «Mening söyümlüküm öz beoḳioḳa qüxti,
Tetitḳu otyaxliḳlaroḳa qüxti.
Baoḳlarda ozuḳlinixḳa,
Nilupärlärni yioḳixḳa qüxti.
3 Män mening söyümlükümningkidurmän,
Wä söyümlüküm meningkidur;
U öz padisini nilupärlär arisida baḳidu»□

Toḳḳuzinqi oylinix — Sulaymanning Xulamitḳa ḳaytip kelixi — Xulamitni ḳayta mahtixi {*6:4-6:9*} •••• *Sulayman Xulamitḳa söz ḳilidu*

4 «Sän güzäl, i söyümlüküm, Tirzaḥ xähiridäk güzäl;
Yerusalemdäk yeḳimliḳ,
Tuoḳlarni kätürgän bir ḳoxundäk ḥäywätliktursän;□
5 Aḥ, közliringni mändin kätküzgin!
Qünki ular mening üstümdin oḳalib keliwatidu;
Qaqliring Gilead teoḳi baoḳrida yatḳan bir top öqkilärdäktur.
6 Qixliring yengila yuyuluxtin qiḳḳan ḳirḳiloḳan bir top ḳoylardäk;
Ularning ḥämmisi ḳoxkezäk tuoḳḳanlardindur;
Ular arisida ḥeqbiri käm ämästur;□
7 Qümbiling käynidä qekiliring parqä anardur.
8 Atmix hanix, säksän kenizäkmu bar;

□ **5:16 «Uning aoḳzi bäkmu xerindur» —** bu bälkim gäp-sözlirining tatliḳliḳini körsitidu. **«(9-16-ayät) xärḥi» —** Xulamit ḥazir baxḳilarning aldida söyginini mahtaxtin ḥeq tartinmaydu. U ḥazir «ḳoram taxta yoxurunoḳan pahtäk»tin köp dadil bolup kätti! □ **6:1 «Sening söyümlüküng nägä kätkändu, ḳiz-ayallar arisida äng güzäl boloḳuqi? .... biz sän bilän billä uni izdäyli!» —** Yerusalem ḳizlirining 5:9-ayättiki mazaḳ wä gumanliri pütünläy yoḳidi. □ **6:3 «(2-3-ayät) xärḥi» —** adättä bu muḥäbbät xeiridä «baoḳ» Xulamitning bädinini yaki ularning muḥäbbitining özini körsitidu. Muxu yärdä «baoḳ» Sulayman Xulamitḳa muḥäbbitini körsätmäktä, uning bädinidin yänä ḥuzurlanmaḳta, däp ḳaraymiz. Xulamitning Sulaymanning özigä baoḳloḳan muḥäbbitigä ixänqi kamil: 2:16dä u: «söyümlüküm meningkidur, män uningkidurmän» däydu; ḥazir uningoḳa nisbätän söyginining özigä emäs, bälki özining uningoḳa täwä boloḳanliḳi äng muḥim ixtur. **«U öz padisini nilupärlär arisida baḳidu» —** baxḳa birhil tärjimisi: «u nilupär arisida ozuḳlinidu». Biraḳ nemila bolmisun buning köqmä mänisi tärjimimizningkidäk bolidu — demäk, Sulayman Xulamitning bädinidin ḥuzurlanmaḳta. □ **6:4 «Sän güzäl, i söyümlüküm, Tirzaḥ xäḥiridäk güzäl» —** Tirzaḥ xäḥiri intayin güzäl idi. Sulaymanning däwridin keyin u Israilning ximaliy padixaḥliḳining waḳitliḳ paytähti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6 «Ular arisida ḥeqbiri käm ämästur» —** yaki «ular arisida ḥeqbiri tuoḳmastur».

Kizlar sanaksiz;□ ■
9 Birak mening pahtikim, oqubarsizim bolsa birdinbirdur;
Anisidin tuoqulоqanlar iqidə təngdaxsiz bolоquqi,
Өzini tuoqkuqining tallioqinidur.
Kizlar uni kərüp, uni bəhtlik dəp ataxti,
Hanixlar wə kenizəklərmu kərüp uni mahtaxti».□

Bəxinqi hatirə — Yezida dəm elix — Galiliyəgə kaytix {*6:10-8:14*} •••• *Oninqi oylinix - ««Mahanaim», yəni «ikki bargah» ussuli* {*6:10-7:10*} •••• {*Yerusalem kizliri səz kilidu*}
10 «Tang səhər jahanoqa karioqandək,
Aydək güzəl, aydingdək roxən,
Illik kuyaxtək yoruk,
Tuoqlarni kətürgən koxunlardək həywətlik bolоquqi kimdur?»□

Xulamit Yerusalem kizlirioqa səz kilidu
11 «Meoqizlar beoqioqa qüxtüm,
Jiloqidiki gül-giyahlarni kərüxkə,
Üzüm telining bihlioqan-bihlimioqanlikini kərüxkə,
Anarlarning qeqəkligən-qeqəklimigənlikini kərüxkə;
12 Birak bilə-bilməy,
Jenim meni kətürüp,
Esil həlkimning jəng harwiliri üstigə koyoqanikən».□

Yerusalem kizliri yənə Xulamitni mahtap səz kilidu
13 «Kaytkin, kaytkin, i Xulamit —
Kaytkin, kaytkin, bizning sanga karioqumiz bardur!»

«Silər Xulamitning nemisigə karioqunglar bar?»

□ **6:8 «Atmix hanix, səksən kenizəkmu bar; kizlar sanaksiz» —** «hanix»lar toluk ayal dərijisidə, «kenizəklər» hərəmdiki «kiqik hotun» dərijisidə, «kizlar» kəlgüsidiki kenizəklər idi. Bularning sanlirioqa karioqanda Sulayman padixahlikining dəslipidila Xulamitni өz əmrigə aloqanidi. Keyin uning 700 ayali, 300 keniziki bolоqan («1Pad.» 11-babni kərüng). Biz bu ix üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3 □ **6:9 «(4-9-ayət) xərhi» —** Sulaymanning bu ketimki Xulamitni mahtioqan bəzi səzliri toy keqisidikigə ohxax boloqini bilən, yengidin koxuloqan mahtaxliri tehimu küqlük. U yənə Xulamitni kədirləydu, tehimu mahtaydu. Sulaymanning uningoqa baoqlioqan muhəbbiti uning «əlqəmgə yətkənliki»gə asaslanoqan əməs. □ **6:10 «(10-ayət) xərhi» —** Xulamit hazir Sulaymanning muhəbbitining təsiridə ixənqkə toloqan, küqlük zat bolup qikti. **«Tang səhər jahanoqa karioqandək»** — baxka birhil tərjimisi: «Tang səhərdək nurluk kərüngən,...» □ **6:12 «(11-12-ayət) xərhi» —** Xulamit yənə kəmtərlik bilən bundak mahtaxlaroqa jawab beridu; u birdinla hanix boloqan bolsimu, uning өz həlkigə baoqlioqan hərmiti burunkidəkla qongkurdur («mening esil həlkim», dəydu). U tuyuksiz səhralik kiz Salahiyitidin hanixlik ornioqa qikkanda heq adətlinəlmigən. Əksiqə, u xu ətigəndila «jiloqidiki gül-giyahlarni kərüxkə, meoqizlar beoqioqa qüxkən» idi, qünki bular bəlkim uningoqa өz yurti Galiliyəni əslitidu. 12-ayətni ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Uning mənisi bizningqə kandakla bolmisun uning tuyuksiz yukiri orunoqa kətürülüxi bilən baoqlikтur.

«“Ikki bargaḫ” ussulǫa qüxkən waḳtidikidək uningǫa ḳaraymiz!»□

7

Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu •••• Xulamit Sulayman üqün «ikki bargaḫ» ussulini oynaydu

1 «I xaḫzadining ḳizi,
Kөxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!
Tolǫiǫan yampaxliring gөḫөrlөrdək,
Qewər ḫünərwən ḳolining ḫüniridur.□
2 Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur;
Uning əbjəx xarabi kəm əməs;
Ḳorsiḳing buoǫday dөwisidur,
Ətrapiǫa nilupərlər olixidu.□
3 Ikki kөksüng ikki maraldək, jərənning ḳoxkezikidur;
4 Boynung pil qixliridin yasaloǫan munardur;
Kөzliring Bat-Rabbim ḳowuḳi boyidiki Ḫəxbon kөlqəkliridək,
Burnung Dəməxḳḳə ḳaraydiǫan Liwan munaridəktur;
5 Üstüngdə bexing Karməl teoǫidək turidu;
Bexingdiki ərümə qaqliring sөsün rəngliktur,
Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur.□
6 I sөyginim, ḫuzurlar üqün xunqə güzəl, xunqə yeḳimliḳtursən!
7 Sening boyung palma dərihidək,
Kөksüng üzüm oǫunqiliridəktur.□
8 Mən: — «Palma dərihi üstigə qiḳimən,
Xahlirini tutup yamiximən;
Kөksiliring dərwəḳə üzüm tal oǫunqiliridək,
Burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur…».□

Xulamit sөz ḳilip, Sulaymanning gepini dawamlaxturidu

9

□ **6:13 «Silər Xulamitning nemisigə ḳarioǫunglar bar?»** — bu sөzlərni Xulamit eytidu. **«“ikki bargaḫ” ussuloǫa qüxkən waḳtidikidək uningǫa ḳaraymiz!»** — bu sөzlərni Yerusalem ḳizliri eytidu. «Ikki bargaḫ» — Ibraniy tilida «Maḫanaim» degən yərni kөrsitixi mumkin. «Ikki bargaḫ» ussul bəlkim muḫəbbətni ipadiləydioǫan bir ussul idi. Izaḫat: — Ḳiz muxu yərdə «Xulamit» (xulamliḳ ḳiz) dəp atilidu. U bəlkim Galiliyədiki «Xunəm» degən xəḫərdin kəlgən. «Xunəm» keyin «xuləm» dəp ataloǫan. «Xulamit» yaki «xulamliḳ» degənning baxḳa bir mənisi «Sulayman hanim»; yəni bir mənisi «kamil boloǫuqi». Muxu yərdə u yənə mahtaxlaroǫa kəmtərlik bilən jawab beridu. □ **7:1 «Kөxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!»** — yaki «kөxliringdə sening putliring nemidegən güzəl!». □ **7:2 «Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur»** — bəzi alimlar «kindiking» degən sөz jinsiy yolini, yaki tənning tөwən ḳismini kөrsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ bolsa Xulamit Sulayman aldida yalingaq bolup ussul oynaydu. **«…uning əbjəx xarabi kəm əməs;..»** — «əbjəx xarab» Pələstində adəmni əng məst ḳilidioǫan xarab ḫesablinatti. □ **7:5 «Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur»** — uluoǫ Sulayman padixaḫ yezidiki bir ḳizoǫa «əsir boldi»! Muḫəbbətning küqi zordur! □ **7:7 «Sening boyung palma dərihidək, kөksüng üzüm oǫunqiliridəktur»** — «palma dərihi»ning өzi ünümlük, ḫosulluḳ dərəh ḫesablinidu. Xulamit egiz boyluḳ wə zilwa, «ḫosulluḳ» dəp ḳaraloǫan ohxaydu. □ **7:8 «Palma dərihi üstigə qiḳimən, xahlirini tutup yamiximən; kөksiliring dərwəḳə üzüm tal oǫunqiliridək…»** — palma dərihining hormilirini üzüx yaki güllirini qanglaxtürüp mewilik ḳilix üqün uningǫa yamixip qiḳixi kerək. Sulayman bu ohxitixta bəlkim ikkila mənisini kөqmə mənidə ixlitidu. Ḫazir Xulamit bilən jinsiy munasiwət ətküzüxkə baxlaydu. **«…burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur…»** — «almilar» degənning baxḳa birhil tərjimisi «ərüklər».

«…mening səyümlükümning gelidin silik ətüp,
Ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun…! □
10 Mən mening səyümlükümningkidurmən,
Uning təkazzasi manga karitilidu».□

On birinqi oylinix — Xulamitning əz yurtini yoklaxka bolоqan arzusi •••• {*7:11-8:4*}
•••• *Xulamit səz kilidu*
11 «I səyümlüküm, keləyli,
Etizlarоqa kikayli;
Yezilarda tünəp keləyli,□
12 Üzümzarlikka kikixka baldur orundin turayli,
Üzüm tallirining bihlioqan-bihlimioqanlikini,
Qeqəklərning eqiloqan-eqilmioqanlikini,
Anarlarning bərk uroqan-urmioqanlikini kərəyli;
Axu yərdə muhəbbətlirimni sanga beoqixlaymən.
13 Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu;
Ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur,
Yengi həm konimu bardur;
Sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»□

8

Dawami — Xulamit səzini dawamlaxturidu
1 «Ah, apamning kəksini xorioqan inimdək bolsang'idi!
Seni talada uqritar bolsam, səyəttim,
Wə hеqkim meni kəmsitməytti.□
2 Mən seni yetəkləyttim,
Apangning əyigə elip kirəttim;
Sən manga təlim berətting;
Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim;
Anarlirimning xərbitidin iqküzəttim. □
3 Uning sol koli bexim astida bolatti,

□ **7:9 «…mening səyümlükümning gelidin silik ətüp, ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun…!» —** ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi enikki, Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:10 «(1-10-ayət) xərhi» —** 9-10-ayəttə Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:11 «I səyümlüküm, keləyli, Etizlarоqa kikayli; Yezilarda tünəp keləyli,…» —** Xulamitning əz yurtini yənə kərgüsi, xu yərdə Sulayman bilən dalada muhəbbətləxküsi bar idi. 12-13-ayətnimu kərüng. □ **7:13 «Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu» —** «muhbbətgül» degən gül jinsiy muhəbbətni kozоqaydioqan birhil gül. **«ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur, …sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»** — Kanaanda (Pələstində) həlklər «ixik üsti»diki bir jaza üstidə hərhil mewə-qewilərni saklaydu. □ **8:1 «Ah, apamning kəksini xorioqan inimdək bolsang'idi! Seni talada uqritar bolsam, səyəttim, wə hеqkim meni kəmsitməytti» —** Pələstində aqa-ukining əzara amrakliкini oquk ipadilixi, səyüxi normal əhwal. Axik-məxukларning xundak kilixi əyiblik dəp karaloqaqka, Xulamit «Sulaymanni inimdək bolsidi!» dəp tiləydu. □ **8:2 «Sən manga təlim berətting» —** Xulamit Sulaymanning danalikidin ortaklaxmakqi. Yerusalemdiki ordida turoqanda Sulayman aldirax boloqaqka muxundak pursət az bolatti. Apisining əyidə bolsa dəhlilər az bolidu. Ərning ayalioqa bilim, danalikni axurux pursitini yaritix məs'uliyiti bar. «Sən manga təlim berətting» degənning baxka birhil tərjimisi: «Xu yərdə apam manga əgətkən». **«Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim; anarlirimning xərbitidin iqküzəttim» —** bəlkim Xulamitning apisi inisini emitkəndək (1-ayət), Sulaymanoqa əmqək saloqusi barlikini bildüridu.

Uning ong ḳoli meni silaytti!».

4 «Silərgə tapilaymənki, i Yerusalem ḳizliri —
«Uning waḳit-saiti bolmiɵquqə,
Silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»□

On ikkinqi oylinix — Yezilaroɣa, yəni Galiliyəgə boloɣan səpər {*8:5-8:7*} •••• *Xulamitning yurtidiki ḳizlar awwal səzləydu — uni tonumay ḳalidu*
5 «Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim?
Өz səyümlükigə yəlinip?»

«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim;
Axu yərdə apang toloɣaḳ yəp seni dunyaoɣa qiḳaroɣanidi;
Axu yərdə seni tuoɣḳuqi toloɣaḳ yəp seni qiḳaroɣanidi».□

Xulamit Sulaymanoɣa səz ḳilidu
6 «Meni kənglünggə məḥürdək,
Bilikinggə məḥürdək baskaysən;
Qünki muḥəbbət ölümdək küqlüktur;
Muḥəbbətning ḳizɵinixi təḥtisaradək rəḥimsiz;
Uningdin qiḳḳan ot uqḳunliri,
— Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!□
7 Kəp sular muḥəbbətni өqürəlməydu;
Kəlkünlər uni ɵərk ḳilalmaydu;
Birsi: «Өy-təəlluḳatlirimning ḥəmmisini berip muḥəbbətkə eriximən» desə,
Undaḳta u adəm kixining nəziridin pütünləy qüxüp ketidu».■

On üqinqi oylinix — Xulamitning yurtioɣa, өyigə ḳayitip kelixi. Xulamit kiqik singlisi tooɣruluḳ ikki akisioɣa səz ḳilidu {*8:8-8:14*}. •••• *Xulamit ikki akisioɣa səz ḳilidu*
8 «Bizning kiqik singlimiz bardur,
Biraḳ uning kəksi yoḳtur;
Singlimizoɣa əlqilər kəlgən künidə biz uning üqün nemə ḳilimiz?»□

□ **8:4 «…silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»** — yaki «…uni baldur oyɵatḳininglar, ḳozɵioɵininglarning nemisi?!». □ **8:5 Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim? Өz səyümlükigə yəlinip?»** — Xulamit əsliy toyoɣa baroɣan yol bilən ḳaytip kelidu. Ular Yerusalemdin yeriha xəḥiridiki yol bilən qiḳip Iordan dəryasi jiloɣisini boylap qəl-bayawandin ətüp Xunəmgə ḳaytidu. Qəl-bayawanning issiḳi bilən u Sulaymanoɣa yəlinip mangidu. U xunqə өzgərgənki, yurttikilər uni tonumay ḳalidu. Xunga bu səzlər Xulamitning yurtidiki ḳizlarning degini bolsa kerək. **«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim; axu yərdə apang toloɣaḳ yəp seni dunyaoɣa qiḳaroɣanidi; axu yərdə seni tuoɣḳuqi toloɣaḳ yəp seni qiḳaroɣanidi»** — bu səzlərni Sulayman Xulamitḳa eytidu. Sulayman bəlkim birinqi ḳetim (padiqining ḳiyapitidə) dəl muxu alma dərihi astida Xulamitni uhlawatḳan petidə uqratḳanliḳini əsləydu. Xu alma dərihi dəl Xulamitning apisi uni tuoɣḳan jay idi. «Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim» — Muxu «oyɵitix» ḥəm uyḳudin oyɵitixnimu, muḥəbbətkə oyɵitixnimu kərsətsə kerək. Sulayman bilən Xulamit Xulamitning ḥayati baxlanoɣan dəl xu jayda («alma dərihi astida) өzara təwəndiki əḥdə (6-ayət) bilən baoɣlixidu. □ **8:6 «Meni kənglünggə məḥürdək, bilikinggə məḥürdək baskaysən..»** — xərḥi: Padixaḥ өz məḥüridin ḥeqḳaqan ayrilmaydu. Məḥüri bolsa adəttə altun-gəḥərdin yasaloɣan bolup, intayin ḳimmətlik nərsə idi. Ḥərbir nərsə üstigə məḥür baskanning mənisi «bu meningki» degən bolidu, əlwəttə. Xulamit өzining Sulaymandin ḥərgiz ayrilmasliḳini halaydu, өzini aləmgə: «mən Sulaymannikidurmən» dəp ispatlimaḳqi bolidu. **«muḥəbbət… Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!»** — «Yaḥ» — «Yaḥwəḥ», yəni Pərwərdigarning namining ḳiskə xəkli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8 □ **8:8 «(8-ayət) xərḥi»** — Xulamit kiqik singlisi üqün ənsirəydu. U yatliḳ boloɣuqə ḳandaḳ ḳilip uni pak saḳlax kerək? Muxu soal tooɣruluḳ oylioɣanda bəlkim өzining yaxliḳ waḳitlirini əsləydu.

Ikki akisi jawab beridu

9 «Əgər u sepil bolsa,
Biz uningoɣa kümüx munar salimiz;
Əgər u ixik bolsa,
Biz uni kedir tahtaylar bilən ⱪaplaymiz».□

Xulamit səz ⱪilidu

10 «Өzüm bir sepildurmən,
Ḥəm mening kəksilirim munarlardəktur;
Xunga mən uning kəz aldida hatirjəmlik tapⱪan birsidək boldum».□

Xulamit səzini dawam ⱪilidu

11 «Sulaymanning Baal-Ḥamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baoɣwənlərgə ijarigə bərdi;
Ularning ḥəmmisi mewisi üqün ming tənggə apirip berixi kerək idi;
12 Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu;
Uning ming tənggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Xuningdək ikki yüz tənggə mewisini baⱪⱪuqilaroɣa bolsun».□

Sulayman Xulamitⱪa səz ⱪilidu

13 «Ḥəy baoɣlarda turoɣuqi,
Ḥəmraḥlar awazingni anglioɣusi bar;
Mangimu uni anglatⱪuzoɣaysən».□

Xulamit Sulaymanoɣa səz ⱪilidu

14 «I səyümlüküm, tez bolə,
Jərən yaki yax buoɣidək bol,
Tetitⱪular taoɣliri üstidə yügürüp!»□

□ **8:9 «(9-ayət) xərḥi»** — muxu ayəttə Xulamitning ikki akisi uning soalioɣa (8-ayət) jawab beridu. Ularning singlisi өzini asraydioɣan, nomus ⱪilidioɣan ⱪiz bolsa («sepil bolsa»), undaⱪta akiliri uni mukapatlaydu. Biraⱪ əgər u nomusni saⱪlimaydioɣan, hətərlik yoloɣa qiⱪmaⱪqi bolsa («ixik bolsa»), akiliri uni pəwⱪul'addə ⱪooɣdaydu. □ **8:10 «*10-ayət* xərḥi»** — Xulamit dərwəkə «sepil» idi — baxⱪilarning ezitⱪuluⱪlirioɣa toluⱪ qidioɣuqiliⱪi bar idi, u pütünləy nomusi bilən ətkənidi. Өzini pak saⱪlioɣaqⱪa u Sulaymanning əḥdisini ⱪobul ⱪilixⱪa tolimu təyyar idi. U ḥazir bəlkim ikki akisi əsli өzigə yürgüzgən ⱪattiⱪ muamilining zərürlükini kərüp yetixi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ixligəndə «eziⱪturuluxning eḥtimali» az idi; sayisi boloɣan mewilik dərəhliri arisida ixligən bolsa, yaman niyətlik adəm təripidin eziⱪturulux eḥtimali bar bolatti. □ **8:12 «*11-12-ayət* xərḥi»** — 11-12-ayət: bu ayətlərdə Xulamit өzining Sulaymanoɣa toluⱪ mənsup ikənlikini təkitləydu. U өzini Sulaymanoɣa beoɣixlioɣan bir üzümzaroɣa ohxitidu. Sulaymanning barliⱪ üzümzarlirini baⱪⱪuqilar өzigə tegixlik in'amoɣa erixidu, əlwəttə. Xuningoɣa ohxax Xulamit ḥazir Sulaymandin ikki akisi üqün tegixlik in'am berixini soraydu. Qünki ular uni nomusqan ⱪilip toy ⱪiloɣuqə uningdin həwər elip kəlgənidi. 12-ayət: «Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu» degən səzlər Xulamitning өz xəhsini Sulaymanoɣa beoɣixlioɣini pütünləy ihtiyarən, pütünləy ərkinlik bilən boldi, dəp ipadiləydu ḥəm təkitləydu. Ərkinlik mana muḥəbbətning ayrilmas bir ⱪismidur. □ **8:13 «*13-ayət* xərḥi»** — Xulamitning kona dostliri (ḥəmraḥlar) bəlkim uningdin nahxa eytixni tələp ⱪilidu. Sulaymanningmu anglioɣusi kelidu. Xulamit nahxa eytip sirtⱪa qiⱪip, Sulaymanni təwəndikidək qaⱪiridu. □ **8:14 «Tetitⱪular taoɣliri üstidə yügürüp!»** — yaki «Yetitⱪu өsümlük taoɣliri üstidə yügürüp!».

Yəxaya

Hudaning Israilƣa bolƣan «dəwa»si ḫəm qaḳiriḳi

1 Uzziya, Yotam, Aḫaz wə Ḫəzəkiyalar Yəḫudaƣa padixaḫ bolƣan waḳitlarda,
Yerusalem wə Yəḫuda tooƣrisida, Amozning ooƣli Yəxaya kərgən ƣayibanə wəḫiy-
alamətlər: —
2 «I asmanlar, anglanglar!
I yər-zemin, ḳulaḳ sal!
Qünki Pərwərdigar səz eytti: —
«Mən balilarni beḳip qong ḳildim,
Biraḳ ular Manga asiyliḳ ḳildi.□ ■
3 Kala bolsa igisini tonuydu,
Exəkmu hojayinining oḳuriƣa *mangidiƣan yolni* bilidu,
Biraḳ Israil bilməydu,
Əz həlḳim ḫeq yorutuloƣan əməs.
4 Aḫ, gunaḫkar «yat əl»,
Ḳəbiḫlikni toplap əzigə yükligən həlḳ,
Rəzillərning bir nəsli,
Nijis bolup kətkən balilar!
Ular Pərwərdigardin yiraḳlixip,
«Israildiki Muḳəddəs Boloƣuqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi.□ ■
5 Nemixḳa yənə dumbalanoƣunglar kelidu?
Nemixḳa asiyliḳ ḳiliwerisilər?
Pütün baxliringlar aoƣrip,
Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,■
6 Bexinglardin ayioƣinglaroƣiqə saḳ yeringlar ḳalmidi,
Pəḳət yara-jaraḫət, ixxiḳ wə yiring bilən toldi,
Ular tazilanmioƣan, tengilmioƣan yaki ularoƣa ḫeq məlḫəm sürülmigən.□
7 Wətininglar qəlləxti;
Xəḫərliringlar kəyüp wəyranə boldi;
Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz aldinglardila yutuweliwatidu;
U yatlar təripidin dəpsəndə ḳilinip qəllixip kətti.■
8 Əmdi üzümzaroƣa selinoƣan qəllidək,
Tərhəməklikkə selinoƣan kəpidək,
Muḫasirigə qüxkən xəḫərdək,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muḳəddəs Kitab boyiqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kərüng. **«Qünki Pərwərdigar səz eytti...»** — muxu kitabta elinoƣan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaḫwəḫ» degənning tərjimisidur. «Yaḫwəḫ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloƣuqi», «Əzüm Bardurmən», «əḫdisidə mənggü Turoƣuqi Huda» degənni bildüridu. Təbirlərnimu kərüng. ■ **1:2** Ḳan. 32:1 □ **1:4 «Aḫ, gunaḫkar «yat əl»...»** — bu ḫəjwiy, kinayilik gəp. Hudaƣa nisbətən Israil butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. **«Israildiki Muḳəddəs Boloƣuqi»** — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Əzining Israil həlḳigə birdinbir pak-muḳəddəs boloƣuqi ikənlikini kərsətkən Huda wə Israil arisida pak-muḳəddəs turoƣuqi Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyƣəmbər Hudani tiloƣa aloƣanda, bu isimni kəp ixlitidu. ■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30 □ **1:6 «ularoƣa ḫeq məlḫəm sürülmigən»** — yaki «ularoƣa ḫeq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Ḳan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning ḳizi zəip ḳaldururldi.□
9 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɵan Pərwərdigar bizgə azɵinə «ḳaldisi»ni
ḳaldurmiɵan bolsa,
Biz Sodom xəḫirigə ohxap ḳalattuḳ,
Gomorra xəḫirining ḫaliɵa qüxüp ḳalattuḳ.□ ■
10 I Sodomning ḫəkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap ḳoyunglar,
«I Gomorraning həlḳi, Hudayimizning ḳanun-nəsiḫitigə ḳulaḳ selinglar!□
11 Silər zadi nemə dəp Manga atap nuroɵunliɵan ḳurbanliḳlarni sunisilər?» — dəydu
Pərwərdigar.
— «Mən kəydürmə ḳoqḳar ḳurbanliḳinglardin,
Bordaḳ malning yaoɵliridin toyup kəttim,
Buḳilar, paḳlanlar, tekilərning ḳanliridin ḫeq hursən əməsmən.□ ■
12 Silər Mening aldimoɵa kirip kəlgininglarda,
Silərdin ḫoyla-aywanlirimni xundaḳ dəssəp-qəyləxni kim tələp ḳiloɵan? □
13 Biḫudə «axliḳ ḫədiyə»lərni elip kelixni boldi ḳilinglar,
Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup ḳaldi.
«Yengi ay» ḫeytliri wə «xabat kün»lirigə,
Jamaət ibadət sorunlirioɵa qaḳirilixlaroɵa —
Ḳiskisi, ḳəbiḫliktə ətküzülgən daoɵduoɵiliḳ yioɵilixlaroɵa qidioɵuqilikim ḳalmidi.□
14 «Yengi ay» ḫeytinglardin, bekitilgən ḫeyt-bayriminglardin ḳəlbim nəprətlinidu;
Ular manga yük bolup ḳaldi;
Ularni kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.
15 Ḳolunglarni kətürüp duaoɵa yayoɵininglarda,
Kəzümni silərdin elip ḳaqimən;
Bərḫəḳ, kəpləp dualarni ḳiloɵininglarda, anglimaymən;
Qünki ḳolliringlar ḳanoɵa boyaldi.■
16 Əzünglarni yuyup, paklininglar;
Ḳilmixliringlarning rəzillikini kəz aldimdin neri ḳilinglar,
Rəzillikni ḳilixtin ḳolunglarni üzünglar;■

□ **1:8 «üzümzaroɵa selinoɵan qəllidək, tərhəməklikkə selinoɵan kəpidək...»** — Yerusalemning əḫwalini təswirləydu; u naḫayiti ḳil üstidə turoɵanliḳini, intayin muḳimsiz əḫwalda ḳalduruloɵanliḳini bildürsə kerək. **«Zion»** — yaki «Zion teoɵi» bolsa Yerusalem xəḫiri, xuningdək muḳəddəs ibadəthana jaylaxḳan taoɵdur. □ **1:9 «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɵan Pərwərdigar»** — «ḳaldi» (Hudaning «ḳaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərülidioɵan tema yaki mawzudur. Israil həlḳining kəp ḳismi Hudadin yiraḳlixip kətkən bolsimu, Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən ularning arisida ḫaman əzigə sadiḳ bir «ḳaldi» bolidu. **«Sodom xəḫərigə ohxap ḳalattuḳ, Gomorraning ḫaliɵa qüxüp ḳalattuḳ»** — kona zamanlarda, (Ibraḫim pəyoɵəmbərning dəwridə) bu ikki xəḫər Hudaning nəziridə naḫayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaoɵdurup ularni pütünləy wəyran ḳiloɵan. Ikki xəḫərning bügüngə ḳədər ḫeqḳandaḳ izliri ḳalmidi («Yar.» 19-babni kərüng). Yəxayaning deməkqi boloɵini, Huda Əzigə sadiḳ bir «ḳaldisi» ḳaldurmioɵan bolsa, Israilmu bu ikki xəḫərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yoḳilip kətkən bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10 «I Sodomning ḫəkümranliri,... I Gomorraning həlḳi, ...»** — muxu yərdə, Yəxaya pəyoɵəmbər əz həlḳini Sodom ḫəm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu. □ **1:11 «kəydürmə ḳurbanliḳ»** — muxu hil ḳurbanliḳ Hudaoɵa atap toluḳ kəydürülətti. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəx. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləxni kim tələp ḳiloɵan?»** — «dəssəp-qəyləx» degən səz muxu yərdə bəlkim həlḳ elip kirgən nuroɵunlioɵan ḳurbanliḳ mallirining ibadəthanining ḫoylilirini dəssigənlikini kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi «dəpsəndə ḳilix». □ **1:13 «axliḳ ḫədiyə»lər** — «axliḳ ḫədiyə» adəttə «kəydürmə ḳurbanliḳlar» ḫəm oɵa ḳoxulatti. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup ḳaldi»** — Musa pəyoɵəmbərgə tapxuriloɵan ḳanunoɵa asasən, ḫər küni muḳəddəs ibadəthanida huxbuy yeḳix kerək idi. **«xabat küni»** — bolsa xənbə küni bolup, Israillar üqün «muḳəddəs kün»dur, bu ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmay Hudaoɵa seoɵinidioɵan, ibadət ḳilidioɵan kün idi. Yəḫudiylar bu künni «xabat küni», yəni «(hizmət)tin) dəm elix küni» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kərüng. ■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

17 Yahxilik kilixni əgininglar;
Adillikni izdənglar,
Zomigərlərgə tənbih beringlar,
Yetim-yesirlərni nahəkliktin halas kilinglar,
Tul hotunlarning dəwasini soranglar.□
18 Əmdi kelinglar, biz munazirə kilixayli, dəydu Pərwərdigar,
Silərning gunahinglar kip-kizil bolsimu,
Yənila kardək akiridu;
Ular kizil kuruttək tok kizil bolsimu,
Yungdək ap'ak bolidu.□ ■
19 Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,
Zemindiki esil məhsulattin bəhrimən bolisilər;
20 Birak rət kilip yüz ərisənglar,
Kiliq bilən ujukturulisilər»
— Qünki Pərwərdigar Əz aoɣzi bilən xundak degən.

21 Sadik xəhər kandakmu pahixə bolup kaldi!?
Əslidə u adalət bilən toloɣanidi,
Həkkaniylik uni makan kiloɣanidi,
Birak hazir katillar uningda turuwatidu.□
22 Kümüxüng bolsa daxkaloɣa aylinip kaldi,
Xarabingoɣa su arilixip kaldi;■
23 Əmirliring asiylik kiloɣuqilar,
Ooɣrilaroɣa ülpət boldi;
Ularning hərbiri parioɣa amrak bolup,
Sooɣa-salamlarni kəzləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwasi ularning aldioɣa yətməydu.□ ■
24 Xunga — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar —
Yəni Israildiki kudrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qikimən,
Düxmənlirimdin kisas alimən;□
25 Kolumni üstünggə təgküzüp,
Seni tawlap, səndiki daxkalni təltəküs tazilaymən,
Səndiki barlik arilaxmilarni elip taxlaymən.■
26 Həkümran-sorakqiliringlarni awwalkidək,
Məslihətqiliringlarni dəsləptikidək haloɣa kəltürimən.
Keyin sən «Həkkaniylikning Makani», «Sadik Xəhər» — dəp atilisən.
27 Əmdi Zion adillik bilən,

□ **1:17 «Zomigərlərgə tənbih beringlar» —** baxka birhil tərjimisi, «Ezilgüqilərgə yar-yələk bolunglar». □ **1:18 «Silərning gunahinglar kip-kizil bolsimu» —** bu «kizil kurut» Yəhudiylar bu kurutni boyak yasax üqün ixlətkən. ■ **1:18** Zəb. 51:7-10 □ **1:21 «Sadik xəhər kandakmu pahixə bolup kaldi!?» —** Yəxaya pəyoɣəmbər Yerusalem xəhirini əslidə Hudaoɣa sadik bir ayaloɣa ohxax xəhər idi, birak hazir bir pahixə ayaloɣa aylandi dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Hox. 4:18 □ **1:23 «Sooɣa-salamlarni kəzləp yürməktə…» —** ibraniy tilida «Sooɣa-salamlarni kooɣlap yürməktə…». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24 «Israildiki kudrət Igisi…» —** Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «Israil həlkigə Əzining küq-kudritini kərsətküqi Huda, Israilda turoɣan nahayiti kudrətlik, kadir Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyoɣəmbər Hudani tiloɣa aloɣanda, bu namni kəp ixlitidu. ■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3

Wə uningoɣa ⱪaytip kəlgənlər ⱨəⱪⱪaniylik bilən ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinidu. □
28 Biraⱪ asiylar wə gunaⱨkarlar birdək ujuⱪturulidu,
Pərwərdigardin yüz ərigüqilər bolsa ⱨalak bolidu.■
29 Xu qaoɣda silər təxna boloɣan dub dərəhliridin nomus ⱪilisilər,
Talliɣan baoɣlardin hijil bolisilər.□
30 Qünki ərzünglar huddi yopurmaⱪliri ⱪurup kətkən dub dərihidək,
Susiz ⱪuruⱪ bir baoɣdək bolisilər.
31 Xu küni küqi barlar otⱪa xam piliki,
Ularning əjri bolsa, uqⱪun bolidu;
Bular ⱨər ikkisi təngla kөyüp ketidu,
Ularni өqürüxkə ⱨeqkim qiⱪmaydu. □

2

Ahirⱪi zamanlardiki Yerusalem

1 Bular Amozning ooɣli Yəxaya Yerusalem wə Yəⱨuda tooɣrisida kərgən kalamdur: —
2 Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning өyi jaylaxⱪan taoɣ taoɣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ⱨəmmə dөng-egizlktin üstün ⱪilip kətürülidu;
Barliⱪ əllər uningoɣa ⱪarap eⱪip kelixidu.□ ■
3 Nuroɣun həlⱪ-millətlər qiⱪip bir-birigə: —
«Kelinglar, biz Pərwərdigarning teoɣioɣa,
Yaⱪupning Hudasining өyigə qiⱪⱪayli;
U Өz yolliridin bizgə өgitidu,
Biz Uning təriⱪilиridə mangimiz» — deyixidu.
— Qünki ⱪanun-yolyoruⱪ Ziondin,
Pərwərdigarning sөz-kalami Yerusalemdin qiⱪidioɣan bolidu.■
4 U əllər arisida ⱨөküm qiⱪiridu,
Nuroɣun həlⱪlərning ⱨəⱪ-naⱨəⱪlirigə kesim ⱪilidu;
Buning bilən ular ⱪiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroɣaⱪ ⱪilip soⱪuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə ⱪiliq kətürməydu,
Ular ⱨəm yənə uruxni өgənməydu.■
5 — «I Yaⱪup jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Ⱨazirⱪi Yerusalem

□ **1:27 «uningoɣa (Zionoɣa) ⱪaytip kəlgənlər»** — muxu yərdə «ⱪaytip kelix» bəlkim ikki ixni өz iqigə alidu. Birinqisi, kəlgüsidə «towa ⱪilip, Hudaning yenioɣa ⱪaytidioɣanlar»; ikkinqisi, «yiraⱪ yurttiki ⱪulluⱪtin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazaliⱪ tərbiyisidin) qiⱪip Zionoɣa ⱪaytip kəlgənlər». **«ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinix»** — ibraniy tilida pəⱪət bir sөz bilən ipadilinidu. Bu sөz ⱨəm «bədəl tөləp, ⱪulluⱪtin ⱪutⱪuzup ⱨər ⱪilix»nimu өz iqigə alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub dərəhliri ... baoɣlar...»** — muxu «dub dərəhliri» wə «baoɣlar» xübⱨisizki, xu dəwrdiki butpərəslikkə alaⱨidə ataloɣan jaylarni kərsitidu. Biliximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhlaⱪsizliⱪ bilənmu munasiwətlik idi. □ **1:31 «otⱪa xam piliki»** — yaki «otⱪa tərməq». □ **2:2 Ahir zamanlarda»** — ibraniy tilida «Künlərning ahirida». **«Pərwərdigarning өyi»** — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. **«Barliⱪ əllər uningoɣa ⱪarap eⱪip kelixidu»** — Təwrat ⱨəm Zəburdiki «əllər» degən sөz adəttə Israildin baxⱪa barliⱪ həlⱪlərni, yəni «Yəⱨudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə ⱪilimiz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlⱪ-millətlər» deyilsə, ⱨərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2 ■ **2:4** Yo. 3:10; Mik. 4:3

6 — Sən Öz həlkíng bolоған Yakup jəmətini taxlap koydung;
Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiylərdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən kol tutuxidu;□
7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Baylikliri tügimәs;
Yər-zemini atlarоқimu tolup kətti,
Jəng ћarwiliri ћəm tügimәs;□
8 Zemini butlar bilənmu lik bolup kətti;
Ular өz kolliri bilən yasiоқanliriоқa,
Barmakliri bilən xəkilləndürgənlirigə səjdə kilixidu.
9 Xuning bilən pukralar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən kilinidu;
Sən ularning kəddini ruslimaysən ћəm ћeq kəqürüm kilmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

10 Əmdi Pərwərdigarning wəћxitidin,
Ћəywisining xan-xəripidin өzüngni kaqur,
Hada taxlar iqigə kiriwal,
Topa-qanglar iqigə məküwal!
11 Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə karitilidu,
Insanlarning ћakawurluki pəs kilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp mədћiyilinidu. ■
12 Qünki samawi koxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning xundak bir küni təyyar turidu: —
Xu küni ћərbir təkəbbur wə məmədanlarning üstigə,
Өzini yukiri sanioқanlarning üstigə qüxidu
(Xuning bilən ularning ћəmmisi pəs kilinidu!),■
13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioқan barlik kedir dərəhlirining üstigə,
Baxandiki barlik dub dərəhlirining üstigə,
14 Egiz taoқlarning ћəmmisigə,
Yukiri kətürülgən barlik dənglərning üstigə,
15 Ћərbir ћəywətlik munarning üstigə,
Ћərbir mustəћkəm sepilning üstigə,
16 Tarxixtiki ћərbir soda kemisining üstigə,
Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə xu küni qüxüxkə təyyar turidu.□
17 Adəmlərning kərəngliki təwən kilinip qüxürülüp,

□ **2:6 «Ular (Israillar) Filistiylərdək pal salidu»** — muxu yərdə Yəxaya kinayilik səz ixlitip, өz həlkining hurapiylikni ћər tərəptin, yəni xərktin ћəm oqərbtin (Filistiylərdin) kobul kiloқanlikini kərsitidu. □ **2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti… baylikliri tügimәs… yər-zemini atlarоқimu tolup kətti, jəng ћarwiliri ћəm tügimәs»** — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning Musa pəyoқəmbərgə tapxuruloқan kanun — Təwrattiki «Kanun xərћi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlar Təwrattiki xu pərmanlaroқa hilap. □ **2:9 «… pukralar egildürülidu… ېəwən kilinidu»** — bu peilning ikkisi ikki bislik səz bolup, ularning butlaroқa bax uridioқanlikini ћəmdə kəlgüsidə ular xübћisizki ohxaxla Hudaning oқəzipi aldida yərgə yikilidioқanlikini bildüridu. **«… kəddini ruslimaysən ћəm ћeq kəqürüm kilmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bislik birla səz bilən ipadilnidu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəћ. 6:12-13 □ **2:16 «Tarxixtiki ћərbir soda kemisining üstigə,…»** — kədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangki qikkan «Tarxix» dəydioқan üq yurt bar idi. Birsi ximaliy Afrikida, birsi Ispaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxi mumkin idi. Tarxixtiki kemilər barlik baxka əllərning kemiliridin qong wə ћəywətlik idi. **«Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə…»** — yənə birhil tərjimisi: — «Xundakla ћərbir güzəl rəsim-ћəykəllərning üstigə…»

Insanlarning təkəbburliki pəs kilinidu,
Xu künidə yalquz Pərwərdigarla üstün dəp mədhiyilinidu.
18 Butlar bolsa həmmisi kəzdin yokilidu.□
19 Pərwərdigar yərni dəhxətlik silkindürüxkə ornidin turidiqan qaqda,
Ular özlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qarlirining iqigə,
Yər yüzidiki öngkürlərgə kiriwalidu;
20 Xu künidə kixilər özigə qokunuxka yasiqan kümüx butliri wə altun butlirini kariqu qaxkanlarqa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;
21 Pərwərdigar yərni dəhxətlik silkindürüxkə ornidin turidiqan qaqda,
Ular özlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qaklirining iqigə,
Yarlarning yerikliriqa kiriwalidu;
22 Ümidinglarni nəpisi dimiqidila turidiqan insandin üzünglar,
Qünki insan zadi nemə idi?!

3

Yəhuda-Yerusalemning kəbihlikigə qüxidiqan jaza

1 Qünki, kara! Samawi koxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəhudaqa kuwwət wə yələnqük bolqan *barlik nərsilərni yok kilidu*,
— Yəni kuwwət bolqan pütkül ax-nan,
Yələnqük bolqan həmmə su, □
2 Palwan wə ləxkər,
Sotqi wə pəyqəmbər,
Palqi wə aksakal,
3 Əllik bexi, mətiwər wə məslihətqi,
Hünərwən ustilar wə jadu kilquqilarni yok kilidu.
4 — «*Ularning ornida* yaxlarni əməldar kilimən,
Bəthuy balilar ularning üstidin idarə kilidu.
5 Pukralar bir-birini ezidu,
Herbiri koxnisi təripidin ezilidu;
Balilar kerilarqa,
Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsizlik kilidu;
6-7 Xu küni birsi ata jəmətidiki kerindixini tutuwelip, uningqa: —
«Sizning kiyim-keqikingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kolingiz astida bolsun», — dəydu;
U jawabən kolini kətürüp *kəsəm iqip*: «Dərdinglarqa dərman bolalmaymən;
Öyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;
Meni həlkkə yetəkqi kilmanglar!» — dəydu.
8 Qünki Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu,
Yəhuda bolsa yikilidu;
Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigarqa karxi qikip,
Xərəp Igisining közliri aldida isyankarlik kildi.□

□ **2:18 «Butlar»** — ibraniy tilida: — «Ərziməslər...» □ **3:1 «kuwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki söz ibraniy tilida adəttə «tayak» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, kədimki zamanlarda Yəhudiy həlki öz nanlirini bir hasida (zihta tiziloqandək) kətürüp mangatti. Undak bolsa bu sözlər ikki bislik bolup, həm muxu «tayaklar» həm «kuwwət-yələnqük»lərni təng kərsitidu. □ **3:8 «...Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu...»** — yaki «...Yerusalem harab kilinidu».

9 Ularning qirayi əzlirigə ḳarxi guwaḥliḳ beridu;
Ular Sodom xəḥiridək gunaḥini ḥeq yoxurmay,
Oquḳ-axkara jakarlaydu.
Ularning jenioɣa way! Ular yamanliḳni əz bexioɣa qüxürgən!
10 Ḥəḳḳaniylaroɣa eytḳinki,
Ular aman-esənliktə turidu,
Ular əz əmllirining mewisini yəydu;
11 Rəzillərgə way! Bexioɣa yamanliḳ qüxidu,
Qünki əz ḳoli bilən ḳiloɣanliri əzigə yanidu.
12 Mening həlḳimdə bolsa, balilar ularni har ḳilidu,
Ayallar ularni idarə ḳilidu;
I həlḳim! Silərni yetəkləwatḳanlar silərni azduridu,
Ular mangidioɣan yolliringlarni yoḳ ḳilidu.□
13 Pərwərdigar Əz dəwasini soraxḳa orun alidu,
Həlḳ-millətlər üstidin ḥəküm qiḳirixḳa ərə turidu;
14 Pərwərdigar Əz həlḳining aḳsaḳalliri wə əmirliri bilən dəwalixip, ularoɣa: — Üzümzarni yəp tügətkənlər silər əzünglar,
Ajiz məminlərdin aloɣan olja əyünglarda yatidu, dəydu.
15 — Silərning həlḳimni axundaḳ ezip,
Ajiz məminlərning yüzlirigə dəssəp zadi nemə ḳiloɣininglar? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar.

Yerusalemdiki «moda ḳooɣlixidioɣan» təkəbbur ḳiz-ayallaroɣa qüxidioɣan jaza

16 Pərwərdigar yənə mundaḳ dedi: —
«Zion ḳiz-ayalliri təkəbburluḳ ḳilip,
Ḳax-kirpiklirini süzüp,
Kəzlirini oynitip, naz ḳilip taytanglixip,
Putlirini jildirlitip mengip yürixidu;
17 Xunga Rəb Zion ḳiz-ayallirining bax qoḳḳilirini taz ḳilidu,
Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu». □
18 Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məḥrum ḳilidu;
— Ularning oxuḳ jildiraḳlirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,
19 Ḥalḳilirini, biləzüklirini, qümpərdə-qaqwanlirini,□
20 Romallirini, oxuḳ zənjirlirini, potilirini, ətirdanlirini, tiltumarlirini,
21 Üzüklirini, burun ḥalḳilirini,
22 Ḥeytliḳ tonlirini, yopuḳlirini, pürkənjilirini, ḥəmyanlirini,
23 Əynəklirini, ap’aḳ iq kəynəklirini, səllilirini wə tor pərdilirining ḥəmmisini elip taxlaydu.
24 Əmdi xundaḳ boliduki,
Ətir puriḳining ornioɣa bətbuyluḳ;
Potining ornida aroɣamqa,
Qirayliḳ yasioɣan qaqlirining ornida taz bexi,
Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,
Güzəllikining ornida daoɣmal tamoɣisi bolidu.
25 Sening yigitliring ḳiliqlinip,

□ **3:12 «balilar ularni har ḳilidu, ayallar ularni idarə ḳilidu» —** muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padixaḥining balilik ḳilidioɣanliḳi, əz ayalliri wə kenəzəkliri təripidin kontrol ḳilinidioɣanliḳini kərsətməkqi. □ **3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu» —** yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək ḳilidu». □ **3:19 «qaqwan» —** birhil qümpərdə, niḳab.

Baturliring jəngdə yiqilidu.
26 *Zionning* qowuqliri zar kətürüp matəm tutidu;
U yalingaqlanoɣan ḥalda yərgə olturup qalidu.

4

Dawami

1 Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz,
öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəqət bizni rəswaliqtin halas qilix üqün, bizni
namingizoɣa təwə qilixingizni ətünimiz!» — dəydu. □

2 Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki ḥəm xəripini kərsətküqi bolidu,
Zemin bərgən mewə bolsa,
Qeqip qutuloɣan Israildikilərgə xəḥrət wə güzəllik kəltüridu.□
3 Ḥəm xundaq ix boliduki,
Zionda qaloɣanlar, Yerusalemda tohtitiloɣanlar,
Yəni Yerusalemda ḥayat dəp tizimlanoɣanlarning ḥəmmisi pak-muqəddəs dəp
atilidu.□
4 Xu qaoɣda Rəb adalət yürgüzgüqi roḥ ḥəm köydürgüqi roḥ bilən,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yerusalemning qan daoɣlirini tazilaydu.
5 Xu qaoɣda Pərwərdigar kündüzdə Zion teoɣidiki ḥərbir öy,
Xundaqla barliq ibadət sorunlarning üstigə is-tütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu. □
6 Xu küni, kündüzdə tomuz issiqqa sayə qilidioɣan,
Hətərdin panaḥlinidioɣan, boran-yamoɣurlaroɣa dalda bolidioɣan bir sayiwənlik kəpə
bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

1 Mən öz söygən yarimoɣa,
Mening söyümlüküm üqün öz üzümzari tooɣruluq bir küy eytip berəy;
Söyümlükümning munbət bir dong üstidə üzümzari bar idi; □
2 U ḥəmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisioɣa kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi ḥosul kütti;

□ **4:1 «bizni namingizoɣa təwə qilixingiz»** — xu dəwrdə, toy qiloɣandin keyin, ayal erining ismi bilən qaqirilidioɣan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqum Pərwərdigarning Özidin qiqqan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniqlinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki ḥəm xəripini kərsətküqi bolidu»** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərəp üqün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda ḥayat dəp tizimlanoɣanlarning ḥəmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu»** — ahirqi zamanda Yəḥudiylarning «qaldi»si eniq kərünidu. □ **4:5 «xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu»** — demək, Pərwərdigarning Özining xan-xəripi Yerusalemda turidu. □ **5:1 «Mən öz söygən yarimoɣa... bir küy eytip berəy»** — pəyoɣəmbərning eytqan «yar»i bolsa Hudadur. **«munbət bir dong üstidə...»** — ibraniy tilida «bir münggüz, zəytun məylik ooɣul üstidə...»

Birak buning ornioɣa, üzümzar aqqik üzümlərnila bərdi.□
3 Ḳeni, i Yerusalemdikilər wə Yəḥudaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisidin ḥəküm qikiringlar!
4 Mening üzümzarimda kiloɣudək yənə nemə ixim ḳaldi?
Yahxi üzümlərni kütkinimdə,
Nemixḳa pəḳət aqqik üzümnila qikirip bərdi?■
5 Əmdi ḥazir Өz üzümzarimni nemə kilidioɣinimni silərgə eytip berəy: —
Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;
Uning tamlirini qekip oɣulitimən, u qəylinidu.□ ■
6 Mən uni qəllükkə aylandurimən;
Ḥeqkim uni qatap-putap, pərwix kilmaydu;
Jioɣanlar wə tikənlər uningda əsüp qikidu;
Bulutlaroɣa uning üstigə ḥeq yamoɣur yaoɣdurmanglar dəp buyruymən.
7 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning üzümzari — Israil jəməti,
Uning huxallikі boloɣan əsümlük bolsa — Yəḥudadikilərdur;
U adalət mewisini kütkən,
Birak mana əmdi zulum kərdi;
Ḥəḳḳaniylikni kütkən,
Birak mana əmdi nalə-pəryad boldi!□ ■
8 Həklərgə ḥeq orun ḳaldurmay əyni-əygə, etizni-etizoɣa ulioɣanlaroɣa way!
Өzünglarni yaloɣuz zeminda ḳaldurmakqimusilər?■
9 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mening ḳulikimoɣa mundak dedi: —
«Kəpligən əylər,
Dərwəḳə ḥəywətlik, ḥəxəmətlik əylər adəmzatsiz, harab bolidu.
10 Bərḥək, kirik moluk üzümzar pəḳət altə küp xarab beridu,
Ottuz kürə dan bolsa pəḳət üq kürə ḥosul beridu. □
11 Məy iqixkə aldirap tang atḳanda ornidin turoɣanlaroɣa,
Ḳarangoɣu qüxixigə ḳarimay, xarabtin kəyp boloɣuqə besip olturoɣanlaroɣa way!■
12 Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;
Birak ular Pərwərdigarning kiloɣanlirioɣa wə ḳol ixlirioɣa ḥeq etiwar kilmaydu.□
13 Xu səwəbtin əz həlkim bilimdin həwərsiz boloɣanliki tüpəylidin sürgün bolup ketidu;
Esilzadiliri eqirkixip,
Puḳraliri ussuzluḳtin ḳurup ketidu.■
14 Xunga təḥtisara nəpsini yooɣinitip,
Aoɣzini ḥang aqidu;

□ **5:2** **«…üzümzar aqqik üzümlərnila bərdi» —** muxu yərdə «aqqik» ibraniy tilidiki «sesik»ni bildüridu. ■ **5:4** Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ **5:5** **«Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u kəydürülidu». ■ **5:5** Zəb. 80:12-13 □ **5:7** **«mana əmdi nalə-pəryad boldi!» —** muxu ayəttə wəḥiy-həwərni təkitləx üqün ibraniy tilida aḥangdax sözlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «ḥəḳḳaniylik» — «tsədəḳaḥ», «nalə-pəryad» — «zədəkaḥ». Yəxaya pəyoɣəmbər ḥərdaim muxundak səz oyuni kilidu. ■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10** **«Bərḥək, kirik moluk üzümzar pəḳət altə küp xarab beridu» —** muxu ayəttiki «kirik moluk yər» ibraniy tilida «on ḳox kalilik yər» degənlik bolup, on ḳox kala bir kün iqidə aoɣduralaydioɣan yər. **«altə küp»** — ibraniy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrgə tooɣra kelidu. **«ottuz kürə»** — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibraniy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibraniy tilida «bir əfaḥ» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30 □ **5:12** **«lira» —** bir hil tarlik saz. **«Pərwərdigarning kiloɣanliri…» —** bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi wə ajayibliklirini, «ḳol ixliri» bolsa bəlkim uning Israillaroɣa kərsətkən nijatlik məjizilirini kəzdə tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7

Ularning xəḩrətliri, top-top adəmliri, ḳiḳas-sürən kətürgüqiliri wə nəoḷmə
oynioḷuqiliri birakḷa iqigə qüxüp ketidu.□
15 Pukṛalar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən ḳilinidu,
Təkəbburlarning kəzliri yərgə ḳaritilidu;
16 Birak samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigar adalət yürgüzginidə
üstün dəp mədḩiyilinidu,
Pak-mukəddəs boloḷuqi Təngri ḩəḳḳaniyliḳidin pak-mukəddəs dəp bilinidu.
17 Xu qaoḷda ḳozilar əz yaylaḳlirida turoḷandək otlaydu,
Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə ozukḷinidu.□ ■
18 Ḳəbiḩlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunaḩni ḩarwa aroḷamqisi bilən tartḳanlaroḷa way!□
19 Yəni: «*Huda* aldirisun!
Ixlirini Əzi ittikrək ada ḳilsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«Israildiki Mukəddəs Boloḷuqi»ning niyət ḳiloḷini yeḳinlixip ixḳa axuruloḷay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□
20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Ḳarangoḷuluḳni nurning, nurni ḳarangoḷuluḳning ornioḷa ḳoyoḷuqilaroḷa,
Aqqiḳni tatliḳning, tatliḳni aqqiḳning ornioḷa ḳoyoḷuqilaroḷa way!
21 Əzlirini dana dəp qaoḷlioḷanlaroḷa,
Əz nəzaridə əzlirini əḳillik dəp ḳarioḷanlaroḷa way!■
22 Xarab iqixkə batur boloḷanlaroḷa,
Ḩarakni əbjəx ḳilixta ḳəḩriman boloḷanlaroḷa,□
23 Yəni para üqün rəzillərni akḷap,
Xuning bilən ḩəḳḳaniylarning adalitini rət ḳiloḷuqilaroḷa way!■
24 Xunga, ot yalḳunliri samanlarni yutuwətkəndək,
Yalḳunlarda mənggənlər solixip yoḳaloḷandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,
Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
Qünki ular samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigarning yolyoruḳ-
ḳanunini qətkə ḳakḳan,
Israildiki Mukəddəs Boloḷuqining səz-kalamini kəzgə ilmioḷanidi.■
25 Xunga Pərwərdigarning oḷəzipi Əz həlḳigə ḳarap ḳaynaydu,
U ularoḷa ḳarap ḳolini kətürüp, ularni urup yiḳitidu.
Taoḷlar təwrinip ketidu;
Əlüklər əhlətlərdək koqilar otturisida dəwə-dəwə bolidu.
Muxundak ixlar bolsimu,
Uning oḷəzipi yənila yanmaydu,
Sozoḷan ḳoli yənila ḳayturulmay turidu.■
26 U yirakṭiki əllərni qakirip tuoḷni kətüridu,
U yər yüzining qət yakisidin bir əlni üxḳirtip qakiridu;
Mana ular tezdin aldirap kelidu!

□ **5:14 «təḩtisara»** — ibraniy tilida «xeol» degən yər, «yər astidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərning roḩliri baridioḷan, ḳiyamət künini kütidioḷan jayni kərsitidu. □ **5:17 «ḳozilar... otlaydu,... musapirlar... ozukḷinidu»** — demək, zemin box, ḳuruḳ bolup kətkəqkə, ḳoylar ḩəm yat adəmlər ərkinlik bilən ḩətta baylarning əyliridin ozukḷuḳ tapidu. ■ **5:17** Yəx. 14:30 □ **5:18 «Gunaḩni ḩarwa aroḷamqisi bilən tartḳanlaroḷa way!»** — demək, ular gunaḩlirini ḩətta əz tenidə kətürəlməydu, kəbiḩlikliri intayin kəp ḩəm opuquḳtur. □ **5:19 «Israildiki Mukəddəs Boloḷuqi»** — 1:4diki izaḩatni kərüng. ■ **5:21** Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ **5:22 «Ḩarakni əbjəx ḳilixta ḳəḩriman boloḷanlar...»** — muxular kinayilik səz, əlwəttə. ■ **5:23** Pənd. 17:15; 24:24 ■ **5:24** Mis. 15:7; Yəx. 9:18 ■ **5:25** Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

27 Ulardin ḫeqbiri qarqap kətməydu,
Putlixipmu kətməydu.
Ḫeqbiri mügdiməydu, uhlimaydu,
Baoɳlioɳan bəlwaoɳliridin ḫeqbiri boximaydu,
Qorukḷirining booɳkuqliridin ḫeqbiri üzülməydu;
28 Ularning okḷiri ittik,
Barlik okyalirining kiriqliri tartilip təyyar turidu,
Atlirining tuyakḷiri qakmak texidək bolidu,
Jəng ḫarwilirining qakḷiri koyuntazdək aylinidu;
29 Ularning ḫərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək ḫərkirixidu,
Dərwəkə, ular owoɳa erixkəndə oɳaz-oɳuz kilip ḫərpiyixidu;
Owni kutkuzoɳudək ḫeqkim bolmay,
Ular uni elip ketidu.
30 Xu küni ular dengizlar ḫərkürigəndək owoɳa ḫərkirixidu;
Əgər birərsi yər-zeminoɳa karioɳudək bolsa,
Pəkət karangoɳuluk, dərd-ələmnila köridu!
Ḫərkandak nur bulut-tuman təripidin oɳuwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoɳəmbər kilip qakirixi

1 Uzziya padixaḫ aləmdin ətkən yili mən Rəbni kördüm;
U intayin yukiri kətürülgən bir təhttə olturatti;
Uning toni mukəddəs ibadəthanioɳa bir kəlgənidi. ■
2 Uning üstidə saraflar pərwaz kilip turatti;
Ḫərbirining altə tal kaniti bar idi;
Ikki kaniti bilən u yüzini yapatti,
Ikki kaniti bilən u putini yapatti,
Wə ikki kaniti bilən u pərwaz kilip turatti.□ ■
3 Ulardin biri baxka birsigə: — «Samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar,
mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur!
Barlik yər yüzi uning xan-xəripigə toloɳan!» — dəp towlawatatti.□ ■
4 Towlioɳuqining awazidin dərwazining kexəkliri təwrinip kətti,
Öy is-tütək bilən kaplandi.
5 Xuning bilən mən: — «Əzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən ḫəm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, əz közüm bilən Padixaḫka, yəni samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigaroɳa karidim!» — dedim.□

□ **5:30 «…ular dengizlar ḫərkürigəndək owoɳa ḫərkirixidu»** — ibraniy tilida «…ular dengizlar ḫərkürigəndək uningoɳa ḫərkirixidu». Ularning owlaydioɳini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2 «Saraflar»** — ibraniy tilidiki səz bolup, «kəygüqilər» «kəyiwatkanlar» degənni bildüridu. Ibraniy tilidiki muxu köplük isim bolsa «üq yaki üqtin köp»ni bildüridu. Xübḫisizki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, birak zadi kanqisi barlikini bilməymiz. ■ **6:2** Wəḫ. 4:8 □ **6:3 «…mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur»** — ibraniy tilida bir süpət ikki ketim təkralansa, intayin yukiri dərijidə boloɳanlikni bildüridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq ketim təkrarlinixi pəkət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-mukəddəsliki, xübḫisizki, «mukəmməl, insan təssəwur kiloɳusiz dərijə»də boloɳanlikini bilduridu. ■ **6:3** Wəḫ. 4:8 □ **6:5 «Mən tügəxtim!»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu wə «mən parqə-parqə kilindim!» ḫəm «mən süküttə turoɳuzuldum» degənnimu ipadiləydu.

6 Xuning bilən saraflardin biri ḳolida ḳurbangaḥtin bir qoоɳni lahxigiroɳa ḳisip elip,
yenimoɳa uqup kəldi; 7 u uni aoɳzimoɳa təgküzüp: — «Mana, bu ləwliringgə təgdi;
sening ḳəbiḥliking elip taxlandi, gunaḥing kafarət bilən kəqürüm ḳilindi» — dedi.□ ■
8 Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?»
degən awazini anglidim.
Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.
9 Wə U: «Baroɳin; muxu həlḳḳə mundaḳ dəp eytḳin: — «Silər anglaxni anglaysilər,
biraḳ qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər. ■
10 Muxu həlḳning yürikini tax ḳiloɳin;
Ularning ḳulaḳlirini eoɳir,
Kəzlirini kor ḳiloɳin;
Bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydioɳan,
Ḳuliḳi bilən angliyalaydioɳan,
Köngli bilən qüxinələydioɳan ḳilinip,
Yolidin yandurulup saḳaytiloɳan bolatti».□ ■
11 Andin mən: — «Rəb, bu əḥwal ḳaqanoɳiqə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,
U jawabən: — «Ta xəḥərlər harab ḳilinip aḥalisiz,
Öylər adəmzatsiz,
Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɳuqə,□
12 Pərwərdigar adəmlirini yiraḳlaroɳa yətkəp,
Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boloɳuqə bolidu» — dedi.
13 «Ḥalbuki, zeminda adəmlərning ondin birila ḳalidu;
Ular *zeminoɳa* ḳaytip kelip yənə yutuwetilidu,
Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək bolidu;
Kətək bolsa «muḳəddəs nəsil» bolur. □

7

Dawut jəmətigə selinoɳan təḥdit; •••• Ḳutḳuzoɳuqi-Məsiḫning tuoɳuluxi tooɳruluḳ bexarət

1 Yəḥuda padixaḥi Aḥaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning ooɳli) təhtkə olturoɳan
künliridə, mundaḳ ix boldi: —
Suriyəning padixaḥi Rəzin wə Israil padixaḥi Rəmaliyaning ooɳli Pikaḫ Yerusalemoɳa
ḳarxi jəng ḳildi, lekin üstünlükkə erixəlmidi.□ ■
2 Dawutning jəmətigə: —

□ **6:7 «… gunaḥing kafarət bilən kəqürüm ḳilindi»** — «kafarət» tooɳruluḳ «Mis.» 25:17 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Yḫ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Muxu həlḳning yürikini tax ḳiloɳin»** — «yüriki tax» degən söz, ibraniy tilida «yüriki maylik» dəp elinoɳan. **«Kəzlirini kor ḳiloɳin; bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydioɳan, … yolidin yandurulup saḳaytiloɳan bolatti»** — muxu ḳorḳunqluḳ sözlərgə ḳarioɳanda, Yəxaya məzkur kitabtiki bexarətlərni yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundaḳ eqinixlik boliduki, Israillarning köpinqisi öz gunaḥlirida tehimu qing turup, ḥalak bolux yolini tallaydioɳan bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21 □ **6:11 «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɳuqə,…»** — «zemin» Israil turuwatḳan zeminni kərsitidu. □ **6:13 «muḳəddəs nəsil»** — Hudaoɳa sadiḳ boloɳan, yuḳirida deyilgən «ḳaldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaoɳa sadiḳ boloɳanlarni kərsitidu. □ **7:1 «Israil padixaḥi Rəmaliya…»** — «Yəxaya» kitabning pəḳət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy ḳisim padixaḥliḳini kərsitidu. Sulayman aləmdin ətüxi bilən Israil ikkigə bölünüp, jənubiy ḳisim «Yəḥuda» (asasən, Yəḥuda wə Binyamin ḳəbilisidikilər), ximaliy ḳisim «Israil» yaki bəzidə «Əfraim» (Əfraim ḳəbilisidikilər wə baxḳa toḳḳuz ḳəbilidikilərdin tərkib tapḳan) dəp ataloɳanidi. Kitabta baxḳa ḥər yərlərdə, «Israil» on ikki ḳəbililik pütün Yəḥudiy həlḳini kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

«Suriyə Əfraim bilən ittipaqlixip birləxmə qoxun qurdi» — degən həwər kəldi.
Xuning bilən padixah jəmətidikilərning köngli wə həlqining köngli ormanlar
xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti.□
3 Andin Pərwərdigar Yəxayaoƣa mundaq dedi: — «Sən wə ooƣlung Xear-Jaxub qiqip,
kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yoloƣa, yuqiri kəlqək norining bexioƣa berip,
axu yərdə Aha bilən kərüxkin. □ 4 Sən uningoƣa: — «Sən eqtiyat bilən kənglüngni
toq tut! Bu ikki köymäs otqaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyəning wə
Rəmaliyaning ooƣlining dəxti-oƣəzəpliridin qorqma, yürəkzadi bolup kətmə! 5 Qünki
Suriyə, Əfraim wə Rəmaliyaning ooƣli seni qəstləp: —
6 «Biz Yəhudaoƣa besip kirip, parakəndiqilik tuoƣdurup, özimiz üqün talan-taraj qilip,
uningoƣa bir padixahni, yəni Tabəəlning ooƣlini tikləyli!» degənidi.□
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Bu səz aqmaydu, həq əməlgə axmaydu;
8 Qünki Suriyəning bexi Dəməxq xəhiri wə Dəməxq xəhirining bexi Rəzindur, halas;
Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaq bitqit boliduki, ularni «bir həlq» degili
bolmaydu;
9 Wə Əfraimning bexi Samariyə xəhiridur,
Samariyə xəhirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas;
Silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» — degin».□
10 Pərwərdigar yənə Ahazoƣa səz qilip: —
11 «Özüng üqün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning qəridə bolsun
sorawər» — dedi. □
12 Biraq Aha jawabən: «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinaqta
qoymaymən» — dedi.□
13 Andin *Yəxaya*: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunglar, adəmlərning
səwr-taqitini qoymioƣiningларni az dəp, silər Hudayimning səwr-taqitinimu
qoymioƣiliwatamsilər? 14 Xunga Rəb Özi silərgə bir bexarət beridu: —
Mana, pak qiz hamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; u uning ismini «Immanuel» dəp
ataydu. □ ■ 15 Yahxiliqni tallap, yamanliqni rət qilixni bilgüqə u pixlaq wə bal

---

□ **7:2 «Əfraim» —** muxu yərdə ximaliy padixahliqtiki «Israil»ning kəp sanliq qəbilisi. Muxu yərdə «Əfraim» baxqa tokquz qəbilini öz iqigə alidu. **«...ittipaqlixip, birləxmə qoxun qurdi»** — muxu ibarə ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «ooƣlung Xear-Jaxub» —** «Xear-Jaxub» «bir qaldi qaytip kelidu» degən mənidə. Yəxayaning bu ooƣlini billə elip qiqixining səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izahatini kərüng. **«Sən ... yuqiri kəlqək norining bexioƣa berip,...»** — xübhisizki, Aha axu yərdə turup, muxu qoxunlar qoqum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl qilixim lazim degən oyda idi. □ **7:6 «özimiz üqün talan-taraj qilip...»** — ibraniy tilida «özimiz üqün uningoƣa bösüp kirip,...». □ **7:9 «Əfraimning bexi Samariyə xəhiridur» —** Samariyə xəhiri Əfraimning paytəhti. **«Dəməxq xəhirining bexi Rəzindur, halas,... Samariyə xəhirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas; silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər»** — hazirqi tətqiqatqa asaslanoƣanda, Suriyə bilən Israil ittipaqining asasiy məqsiti Asuriyə imperiyəsining tajawuzining aldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dölət Yəhudani ittipaqqa qoxuluxqa məjburlimaqqi boldi. Aha padixah buni rət qildi, qünki u özi Asuriyələr bilən yoxurun halda bir «sulh» tüzməkqi boloƣan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning səzini rət qiloƣanliqining, yəni Hudadin bexarət sorimasliqining səwəbidur. Bu ayəttiki ahirqi jümlə: «...ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» degən səzlər ibraniy tilda aangdax səz bilən ipadilängən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» degən səzgə qarioƣanda, bu səzlər pəqət Ahazoƣila əməs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiloƣan bolsa kerək. □ **7:11 «yərning tegi» —** muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təhtisara»ni, əlgənlərning rohliri baridioƣan, qiyamət künini kütidioƣan jayni kərsitixi mumkin. □ **7:12 «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinaqta qoymaymən» —** «Hudani sinax» gunahdur; biraq muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Özining təklipi bolup, gunah hesablanmaydu. □ **7:14 «Xunga Rəb Özi silərgə bir bexarət beridu...» —** muxu bexarət bolsa, ularoƣa ixinixigə yardəm berix üqün əməs, bəlki Hudaning ularoƣa boloƣan narazilixini kərsitix üqün berilidu. **«Immanuel»** — «Huda biz bilən billə» degən mənidə. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31

yəydu. □ 16 Qünki bu yax bala yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə,
sən nəprətlinidiоған bu ikki padixaһning yər-zeminliri taxlinip қalidu. □ 17 Qünki
Pərwərdigar sening wə atangning jəmətigə Əfraim Yəһudadin ayriloған kündin
buyan bolup baқmioған қattiқ künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning
padixaһidin ibarəttur!
18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinһan eriқliridiki paxilarni wə Asuriyədiki
һərilərni üxқirtip qaқiridu; 19 ularning һəmmisi kelip һərbir hilwət jiloқilaroға,
taxlarning һərbir araqlirioға, һəmmə yantaқlaroға wə һəmmə yaylaқlaroға oquzzidə
қonuxidu.□
20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin ijarigə aloған bir ustira bilən, yəni
Asuriyə padixaһi bilən qaq qüxüridu; muxu ustira baxning qeqini, putning tüklirini
wə saқalnimu qüxürüp oқirdaydu; □ 21 xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki қoy
baқidu, 22 ularning xunqə kəp süt bərginidin u seriқ may yəydu; dərwəқə, zeminda
қaloқanlarning һəmmisi seriқ may wə bal yəydu.□
23 Wə xundaқ boliduki, һər teli bir kümüx tənggigə yaraydioған, ming teli bar
üzümzarliқ boloған һərbir jay jioқanliққa wə tikkənlikkə aylinip ketidu; ■ 24 Axu
yərgə adəmlər pəқət oқya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioқanliққa wə
tikənlikkə aylinip ketidu. □ 25 Ilgiri kətmən qepiloған һərbir taoқliқ jiloқilaroға bolsa,
— ular u yərlərgə jioқanlardin wə tikənlərdin қorқup barmaydu;
Bu yərlər pəқət kalilarni otlitidioған,
Қoylar dəssəp-qəyləydioған jaylar bolup қalidu, halas.

8

Asuriyəning tajawuz қilixi tooқrisidiki yənə bir bexarət

1 Pərwərdigar manga: —

□ **7:15 «Yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə...»** — yaki «yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilixi üqün». **«pixlaқ wə bal yəydu»** — bu tamaқlar zeminning naqar əһwaloға qüxkənlikini bildüridu. Adəm az boloқaqқa, teriloқu yərlərmu az bolidu. Adəmlər pəқət mal beқix bilən xuoқullinip, teriloқu yərlər yawayi һaywnatlar, һərə қatarliқlaroға taxlinip қalidu (21-23-ayətlərni kərüng). Immanuel kəmbəoқəl xaraitlarda tuoқulidu һəm bəlkim qong boloқuqə xu oқərigil yeməklikini janggaldin terip yəydu, deməkqi. □ **7:16 «Qünki bu yax bala yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə...»** — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki bisliқ səz bolup, bəlkim Immanuelning əzi һəm Yəxayaning ooқli «Xear-Jaxub»nimu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub» qong boloқuqə, Suriyə һəm Israil (ximaliy padixaһliқ) taxlanduқ bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə on üq yildin keyin Israil zemini Asuriyə padixaһi təripidin besiwelinidu. Uning tajawuzqiliқi Yəһudaning zeminioқiqə yetip berip, uni bulap-talaydu, biraқ uni igiliyəlməydu. Keyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni kərüng. «Immanuel» degən balining tuoқuluxi һəққidiki bexarət Aһazoға əməs, «Dawut jəmətigə» qüxidu, deyilidu. Қarioқanda, «Immanuel» Dawutning jəməti iqidiki bir «pak қiz»din tuoқulidu. Muxu balining kim ikənlikini bilix üqün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luқa» 1-, 2-babni kərüng. □ **7:19 «Ularning һəmmisi kelip һərbir hilwət jiloқilaroға, ...һəmmə yaylaқlaroға oquzzidə қonuxidu»** — demək, adəmlər yoxurunmaқqi boloған һərbir jay bihətər bolmaydu, düxmən təripidin ixoəl қilinidu. Muxu ayəttə ibraniy tilida aһangdax səz ixlitilgən boloқaqқa, bir top һaxarətning «oқung-oқung» қilip awaz qiқaroқinioға ohxitiloған. □ **7:20 «Muxu ustira ... putning tüklirini wə saқalnimu qüxürüp oқirdaydu»** — «putning tükliri» muxu yərdə pütün bədəndiki tüklərni kərsitidioған səz bolup, səl siliқlaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixaһi Israillarning һəmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yalingaq қalduridu. □ **7:22 «...u seriқ may yəydu; dərwəқə, zeminda қaloқanlarning һəmmisi seriқ may wə bal yəydu»** — demək, adəmlər xunqə az, teriloқu yər yoқ deyərlik, ziraətlərning ornida yawa ot-qəp kəp boloқaqқa, ozuқluқ asasən pəқət süt һəm bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Axu yərgə adəmlər pəқət oқya kətürüp kelidu...»** — demək, bundaқ üzümzar yawayi һaywanlar turidioған jayoға aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridioған bolsa, əzini қoоqdax yaki ow қilix üqün қorallarni kətürgən һaləttila baridu.

«Qong bir tahtayni ḳolungoṭa elip, enik ḥərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoṭin» — dedi. □
2 Mən xundak ḳilip əzümgə «ixənqlik guwaḥqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kaḥin
boloṭan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooṭli Zəkəriyani qaḳiriwaldim. □ 3 Andin mən
ayal pəyoṭəmbər bilən billə yattim. Xundak ḳilip u ḥamilidar bolup, bir ooṭul tuoṭdi.
Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp
atioṭin; □ 4 qünki bala «Dada, apa» dəp qaḳirixni bilgüqə, Dəməxk baylikliri wə
Samariyədiki olja Asuriyə padixaḥi təripidin bulap elip ketilidu» — dedi.
5 Pərwərdigar yənə manga səz ḳilip mundak dedi: —
6 «Muxu həlk Xiloaḥ əstingidiki lərzan eḳiwatkan sularni rət ḳilip,
Ularning ornida Rəzin wə Rəmaliyaning ooṭlidin hursən boloṭaqka,
7 Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolḳunlap aḳidioṭan, əlwək Əfrat dəryasining
sulirini, — Yəni Asuriyəning padixaḥini toluk ḥəywə-xəḥriti bilən elip kelidu;
U dəryadək barlik erik-əstəngliridin texip ketidu,
Ḥəmmə ḳiroṭaklirini bəsüp taxlaydu;
8 U taki Yəḥudaoṭiqə xiddət bilən texip, ḥətta boynioṭiqə kelidu;
U ḳanatlirini yayoṭanda pütkül zemininġoṭa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!□

9 — Oṭəzəpliniweringlar, i əllər, birak sundurulisilər!
Jaḥanning barlik qət jayliri ḳulak selinglar!
Jəng üqün belinglarni baoṭlaweringlar, sundurulisilər!
Jəng üqün belinglarni baoṭlaweringlar, sundurulisilər!□
10 Pilaninglarni tüziweringlar, u bikaroṭa ketidu;
Məsliḥətinglarni ḳiliweringlar, umu aḳmaydu;
Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaoṭa yolyoruk berixi

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz» —** «Oljioṭa aldira! Owoṭa qapsan bol!» degən mənidə. Səzlərning mənisini qüxinix üqün, 3- ḥəm 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kaḥin boloṭan Uriya» —** «kaḥin» degən, muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanlikni kəydürgüqi kixi. **«kaḥin boloṭan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooṭli Zəkəriya» —** əməliyəttə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoṭəmbərgə ḳarxi bolup qikixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundak boloṭanlikı üqün ular tehimu «ixənqlik guwaḥlik» süpitidə boluxi kerək idi. □ **8:3 «.. Mən ayal pəyoṭəmbər bilən billə yattim» —** «ayal pəyoṭəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Birak nemixkə «ayal pəyoṭəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoṭəmbər boldi wə yaki uning muxu ooṭlini tuoṭḳanlikining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi. □ **8:8 «...U ḳanatlirini yayoṭanda pütkül zemininġoṭa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!» —** 6-8-ayət tooṭruluk qüxənqimiz mundak: Yəḥudadikilər Asuriyə imperiyəsidin ḳorkḳili turdi. «Xiloaḥ» bolsa, Yerusalemdin ətidioṭan lərzan süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni əzining hatirjəmliki, Israiloṭa bərməkqi boloṭan aman-tinqlikioṭa ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyəsidiki qong dəryadur. Xiloaḥ əstingining sirtki kərünüxi ḥəywətlik əməs, əlwəttə, birak muxu lərzan aḳidioṭan əstəng Hudaning ḥimayisini bildüridu. Insanlarning maḥiyiti bolsa ḥəywətlik nərsigə ümid baoṭlaxkə mayildur; Yəḥuda həlki bolsa ixənqini Hudaning ḥimayisigə baoṭlioṭan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittipakini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaloṭu» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata ḳoyoṭanlikini ularoṭa kərsitix üqün, Asuriyə padixaḥi silərgə «Boynunglaroṭa yətküqə» tajawwuz ḳilidu, dəydu. «boyunoṭa yətküqə» — Asuriyə padixaḥi kəlgəndə, Yəḥudaning ḥəmmə yərlirini ixoṭal ḳilip, 46 xəḥərni ḳolioṭa aldi; pəḳət paytəhti Yerusalem xəḥirini igiliyəlməy, uni muḥasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioṭa uqrap Asuriyəgə ḳaytti (36-37 babni kərüng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixaḥi, Hojayinidur. □ **8:9 «Oṭəzəplininglar, i əllər...!» —** yənə birhil tərjimisi: — «Jəm bolup ḥujum ḳilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə ḳarioṭanda, bexarət muxu yərdə pəḳət Asuriyəning ḥujumini əməs, bəlki ahirki zamanda jimi həlk-millətning Israiloṭa ḳilidioṭan ḥujumini kərsitidu. □ **8:10 «Məsliḥətinglarni ḳiliweringlar» —** ibraniy tilida «bir səz ḳilixinglar». **«Səwəbi — Immanuel!» —** oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Immanuel» pak ḳizdin tuoṭuloṭan (7-babtiki) bexarətlik bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənidə.

11 Qünki Pərwərdigar küqlük qolini manga təgküzüp,
Mening bu həlqning yolida mangmasliqimoła yolyoruq berip, mundaq söz qildi: —
12 «Muxu kixilər köp ixlarda «suyiqəst bar» desə, silər bolsanglar «suyiqəst bar» dəp yürmənglar;
Ularning qorkqinidin silər qorkmanglar,
Yaki ḥeq wəḥimigə qüxmənglar;□
13 Pəqət samawi qoxunlarning Sərdari boloła Pərwərdigarnila ḥəmmidin üstün dəp bilinglar;
U silərning Qorkqidioła ininglar bolsun,
Silərning wəḥimənglar bolsun!□
14 U bir muqəddəs panaḥgaḥ bolidu,
Ḥəmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmni yiqitidioła qoram tax,
Yerusalemdikilər üqünmu qiltaq wə tapantuzaq bolidu;□ ■
15 Ulardin köplər *Uningoła* putlixip, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa qüxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxayaning özigə əgəxkənlərgə gəp qilixi

16 — «Bu guwaḥnamini yögəp, Təwrat qanunini mening muhlislirim arisida peqətləp qoyoła. □
17 Mən bolsam, yüzini Yaqup jəmətidin yoxuruwatqan Pərwərdigarni kütimən;
Wə mən Uni təlmürüp saqlaymən.□
18 Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroła,
Biz Zion teoła ini Öz makani qiloła n samawi qoxunlarning Sərdari boloła n Pərwərdigar Israilda namayan qiloła n bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz».□ ■
19 — Baxqilar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung qilidioła n «ərwaḥlarni qaqiroła uqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlqning öz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərning ölüklərdin yol sorixi tooła rimu?!» — dənglar.■

□ **8:12 «Muxu kixilər köp ixlarda «suyiqəst bar» desə…»** — muxu yərdə «suyiqəst»ning mənisi (bizning qariximizqə): — Həlq ḥərhil pitnə-ioła walaroła qulaq selip: «Ətirapimizdiki baxqa dələtlər yaki öz iqimizdiki hainlar suyiqəst qiliwatidu» dəp qorkup yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningoła əgəxkən ihlasmən Yəḥudiylar ḥeq qulaq salmasliqi kerək idi. □ **8:13 «Pəqət… Pərwərdigarnila ḥəmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəqət… Pərwərdigarnila muqəddəs dəp bilinglar». □ **8:14 «U bir muqəddəs panaḥgaḥ bolidu»** — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundaqla uning qandaq ikənlikini kərsitidu. U «muqəddəs panaḥgaḥ» yaki «muqəddəs ibadətgaḥ»oła ohxax, insanlarning Hudaoła yeqinlixix yolini təminləp beridu. **«adəmni yiqitidioła n qoram tax»** — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridioła n qoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16 «Bu guwaḥnamini yögəp… qoyoła n»** — Huda muxu yərdə Yəxaya arqilix özigə əgəxkən muhlisliroła yolyoruq beridu. Yəxaya yazoła n ḥəm sözligən guwaḥliqlarni, Musaoła berilgən qanun wə baxqa pəyoła mbərlərgə berilgən Təwrattiki qisimlarni billə qoxup, bihətər saqlap qoyux kerək, degən mənidə. Xundaq qiloła nda, birinqidin, ḥərqandaq qalaymiqan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arqilix nemə qilix kerəklikini obdan bilələydu. Ikkinqidin, ular Yəxaya pəyoła mbərgə berilgən bexarətlərni peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwaḥliqlar aldin’ala eytqan nuroła n ixlar yüz bərgəndə, Israil həlqi muxu guwaḥliqlar (bexarətlər)ni top-tooła ra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda ḥeqqandaq oydurmilik yoq, Yəxaya ḥəqiqiy pəyoła mbər ikən, dəpmu etirap qilidu. □ **8:17 «…yüzini Israil jəmətidin yoxuridioła n Pərwərdigar»** — Huda Öz həlqi boloła n Israiloła , gunaḥliri tüpəylidin, ḥeq məjizini kərsətməy, ularni düxmənliridin qooła dimaydu. Ḥalbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaoła ohxax «Pərwərdigaroła təlmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18 «Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroła, biz … namayan qiloła n bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz»** — muxu sözlərni qiloła uqi bolsa Yəxaya pəyoła mbərning əzi; birak «Immanuel»mu u arqilix bexarətlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni kərüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

20 — Təwrat ⱪanuni wə guwaⱨnamə asas ⱪilinsun! Muxularni asas ⱪilip səz ⱪilmisa,
ularoⱪa tang nuri qüxməydu! 21 Əksiqə, ular ⱪisiloⱪan, aq ⱨalda zeminni kezip
yürixidu; aq ⱪaloⱪan qaoⱪda, ular oⱪəzəplinip asmanoⱪa ⱪarap, padixaⱨini ⱨəm
Hudasini ⱪaroⱪap tillaydu; 22 ular yərgə ⱪarisa, mana, japa-muxəkⱪət, ⱪarangoⱪu-
zulmət, ⱨəsrət-nadamət wə parakəndiqilik turidu;
Ular ⱪap-ⱪarangoⱪulukⱪa ⱨəydiwetilidu. □ ■

9

Ⱨəmmə məsilini ⱨəl ⱪiloⱪuqi bir balining tuoⱪuluxi — hux həwər

1 Birak, ⱨəsrət-nadamətkə ⱪaloⱪanlaroⱪa zulmət boliwərməydu;
U ətkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naftali zeminini har ⱪilduroⱪan;
Birak kəlgüsidə U muxu yərni, yəni «yat əllərning makani» Galiliyəgə, jümlidin
«dengiz yoli» boyidiki jaylar wə Iordan dəryasining ⱪarxi ⱪiroⱪaklirioⱪa xan-xəⱨrət
kəltüridu; □ ■
2 Ⱪarangoⱪulukⱪta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi;
Ɵlüm sayisining yurtida turoⱪuqilaroⱪa bolsa,
Dəl ularning üstigə nur parlidi.□ ■
3 — Sən əlni awuttung,
Ularning xadlikini ziyadə ⱪilding;
Həlⱪlər ⱨosul wakⱪtida xadlanoⱪandək,
Jəng oljisini üləxtürgən wakitta huxallikⱪa qəmgəndək,
Ular aldingda xadlinip ketidu.□
4 Qünki Midiyanning *üstidin oⱪəlibə ⱪiloⱪan* küngə ohxax,
Sən uningoⱪa selinoⱪan boyunturuⱪni,
Mürisigə qüxkən əpkəxni,
Ularni əzgüqining tayikini sundurup taxliwətting.□ ■
5 Qünki *ləxkərlərning* uruxta kiygən ⱨərbir ətükliri,

□ **8:22** **«ular yərgə ⱪarisa, mana, japa-muxəkⱪət … wə parakəndiqilik turidu» —** Israillar asmandiki yardəmni rət ⱪiloⱪandin keyin, yər-yüzidin ⱨeq ümid bolmayla ⱪalmay, ⱨəmmisi zulmət bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30 □ **9:1** **«Ⱨəsrət-nadamətkə ⱪaloⱪan» —** muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatⱪan ayaloⱪa təsəlli bərgəndək Huda Naftalilar wə Zəbulunlaroⱪa təsəlli beridioⱪanlikini bildüridu. **««yat əllərning makani» Galiliyə»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz ⱪiloⱪandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxⱪa Israil ⱪəbililirining kəp ⱪisimliri əsirgə qüxüp elip ketildi. Bir ⱪisim kəmbəoⱪəl, namrat, ⱪabiliyətsiz kixilər ⱪalduruldi. Asuriyə padixaⱨi baxⱪa millət-həlⱪlərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturakⱪlaxturdi. Muxu kixilər ⱪepⱪaloⱪan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, ɵz-ara assimiliyatsiyə ⱪilinoⱪaqⱪa, Galiliyə Yəⱨudiylar təripidin ««yat əllər» (Yəⱨudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloⱪan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi tooⱪrisidiki təpsilatlarni Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli»** — «Galiliyə dengizi»ning oⱪərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2** **«Ⱪarangoⱪulukⱪta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi… dəl ularning üstigə nur parlidi» —** muxu ayətlərdiki «nur» xübⱨisizki, Məsiⱨ-ⱪutⱪuzoⱪuqidur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərning əməlgə axⱪanlikini Injildin kərimiz. Məsiⱨ Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluoⱪ hizmitini, yəni hux həwərni tarkitix, məjizilərni yaritixni baxlidi. U hizmət ⱪiloⱪan üq yerim yil wakitning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda ətküzgən. Bu bexarəttiki peillarning ⱨəmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadilәngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsidiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14 □ **9:3** **«Sən əlni awuttung, ularning xadlikini ziyadə ⱪilding…» —** muxu yərdə pəyoⱪəmbərlərning yazmiliridiki kəp baxⱪa bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən ixlar ətüp boloⱪan ixlardək tiloⱪa elinidu. □ **9:4** **«Midiyan üstidin oⱪəlibə ⱪiloⱪan kün» —** təhminən 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Hudaning karamətliri bilən ⱪutuloⱪan. ■ **9:4** Ⱨak. 7:22; Yəx. 10:26

Ⱪanoɣa miləngən ḥərbir tonliri bolsa pəkətla ot üqün yeḳiloɣu bolidu.□
6 Qünki biz üqün bir bala tuoɣuldi;
Bizgə bir ooɣul ata ḳilindi;
Ḥəkümranliḳ bolsa uning zimmisigə ḳoyulidu;
Uning nami: — «Karamət Məsliḥətqi, Ⱪudrətlik Təngri, Mənggülük Ata, aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə» dəp atilidu.□ ■
7 U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliḳioɣa ḥəkümranliḳ ḳiloɣanda,
Xu qaoɣdin baxlap ta əbədil'əbədgiqə,
Uni adalət ḥəm ḥəkḳaniylik bilən tikləydu, xundaḳla məzmut saḳlaydu,
Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḥəbbiti muxularni ada ḳilidu. □ ■

Pərwərdigarning Israiloɣa, yəni «ximaliy padixaḥliḳ»ḳa boloɣan oɣəzipi

8 Rəb Yaḳup jəmətigə bir səz əwətti,
U pat arida Israiloɣa qüxidu,□
9 Barliḳ həlḳ, yəni Əfraim wə Samariyədikilər xu *səzning* tooɣriliḳini bilgən bolsimu,
Lekin kənglidə təkəbburlixip yooɣanliḳ ḳilip, ular: —
10 — «Hixlar qüxüp kətti,
Biraḳ ularning ornioɣa yonuloɣan taxlar bilən ḳayta yasaymiz;
Erən dərəhliri kesilip boldi,
Biraḳ ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□
11 Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israiloɣa* ḳarxi küqləndürdi,

---

□ **9:5 «Qünki ləxkərlərning uruxta kiygən ḥərbir ətükliri… pəḳətla ot üqün yeḳiloɣu bolidu»** — Huda ularoɣa xundaḳ bərikətlərni beriduki, muxu oɣəlibə boloɣandin keyin (ular əməs, bəlki Pərwərdigar ular üqün ḳiloɣan oɣəlibə) ular xu ləxkərlərning ḳanoɣa miləngən kiyim-keqəkliri kerək bolmaydu, ularni pəḳət yeḳiloɣu üqün ixlətkili bolidu, dəp ḳaraydu. □ **9:6 «Biz üqün bir bala tuoɣuldi; bizgə bir ooɣul ata ḳilindi»** — bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning ḥəmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yuḳiriḳi 2-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bərgüqi Xaḥzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luḳa 2:10,11; Yḥ. 4:10 □ **9:7 «U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliḳioɣa ḥəkümranliḳ ḳiloɣanda… Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu…»** — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yuḳiriḳi «Immanuel»ning kim ikənlikini tehimu enik kərsitidu. U tooɣrisidiki həwərni təkrarlisaḳ: — (a) U Israil üqün Ⱪutḳuzoɣuqidur. Bu babtiki 1-6-ayəttiki oɣəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudḳa kelidu. (ə) U pak ḳizdin tuoɣulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəoɣəl wə düxmənning ḥəkümranliḳi astidiki əḥwalda tuoɣulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutḳa wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloɣa wə ahirida pütkül dunyaoɣa Padixaḥ bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərni kərüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Ⱪudrətlik Təngri» dəp atilidu. Ibraniy tilida «karamət» degən süpət, pəḳət Huda wə Hudaning ḳiloɣanliri tooɣrulukla ixlitilidu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroɣun sawaḳ-həwərlər bar, muxu yərdə səḥipə qəklik boloɣanliḳi üqün ḥazirqə tohtalmaymiz. Bu balining kim ikənliki pəḳət Injildiki bayanlardila enik kərsitilidu. U pak ḳiz Məryəmdin tuoɣuloɣan Məsiḥ Əysaning dəl əzi bolup, uning baxḳa biri boluxining ḳət'iy mumkinqiliki yoḳtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32 □ **9:8 «Rəb … bir səz əwətti, … Israiloɣa qüxidu»** — «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixaḥliḳni kərsitidu. «Qüxidu» degən səz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kərsətsə kerək. □ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, biraḳ ularning ornioɣa yonuloɣan taxlar bilən ḳayta yasaymiz…»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi boloɣan ziyanni tartḳan bolsaḳmu, biz yənila uning tərbiyə jazasioɣa pisənt ḳilmay, əz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa ḳilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixaḥ boloɣan waḳtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda ḳiloɣan; «Hixlar qüxüp kətti,… erən dərəhliri kesilip boldi,…» degən səzlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlik.

Yaqupning düxmənlirini qozoɣidi.□
12 Xərqtin Suriyəliklər, oɣərəbtə Filistiylər,
Ular aoɣzini ḥangdək eqip Israilni yutuwalidu.
Ixlar xundaq deyilgəndək bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu.■
13 Biraq həlq özlirini Uroɣuqining yenioɣa tehi yenip kəlmidi,
Ular samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarni izdiməywatidu.
14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə quyruqini,
Palma xehi wə qomuxini kesip taxlaydu;
15 Moysipit wə məḥtərəmlər bolsa baxtur;
Yaloɣanqilik öɣitidioɣan pəyoɣəmbər — quyruqtur.
16 Qünki muxu həlqning yetəkqiliri ularni azduridu,
Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yoqilidu.
17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,
Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioɣa rəḥim qilmaydu;
Qünki ḥərbiri iplas wə rəzillik qiloɣuqi,
Ḥəmmə eoɣizdin qikqini pasiqliqtur.
Ḥəmmisi xundaq bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu.■
18 Qünki rəzillik ottək köyidu,
U jioɣan wə tikənlərni yutuwalidu;
U ormanning baraqsan jayliri arisida tutixidu,
Ular is-tütəklik tüwrük bolup purqirap yuqirioɣa örləydu;■
19 Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning dəroɣəzipi bilən zemin köydürüp taxlinidu,
Həlq bolsa otning yeqiloɣusi bolidu, halas;
Ḥeqkim öz qerindixini ayap rəḥim qilmaydu.□
20 Birsi ong tərəptə göx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmap yəpmu, qanaətlənməydu;
Ḥərkim öz bilikini yəydu;
21 Mənassəḥ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḥni yəydu;
Uning üstigə ikkisimu Yəḥudaoɣa qarxi turidu.
Ḥəmmisi xundaq bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu. □

10

Pərwərdigarning Yəḥudaoɣa boloɣan oɣəzipi

□ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israiloɣa qarxi küqləndürdi…»** — 7-babtiki məzmunoɣa qarioɣanda, Suriyəning padixaḥi Rəzin Israil bilən ittipaqdax idi. Muxu səzgə qarioɣanda uning Israil bilən ittipaqi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxqilarning Israiloɣa qarxi qiqixi bilən umu Israiloɣa qarxi qozoɣilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4 ■ **9:17** Yəx. 10:6 ■ **9:18** Yəx. 5:24; 24:6 □ **9:19 «…ḥeqkim öz qerindixini ayap rəḥim qilmaydu»** — Yəroboam (II) Israiloɣa padixaḥ boloɣandin keyinki 28 yil iqidə, köp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixaḥ təhtkə olturoɣan, iqki urux-jedəllər köp boloɣanidi. □ **9:21 «mənassəḥ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḥni yəydu…»** —Əfraim wə Manassəḥ bolsa Israil padixaḥliqidiki ikki əng qong qəbilə. Yuqiriqi izaḥatta kərsitilginidək ularning arisida urux-jedəllər köp idi. Undaq ixlar Yəxaya deginidək, «öz bilikini özi yəydioɣan» ixtur.

1 Ḳəbiḥlik ḳanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablik pərman-ḥəkümlərni yazoɳuqilaroɳa way!
2 Tul hotunlarni oljimiz ḳilayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,
Həlḳimdiki ajiz-beqarilərdin ḥoḳukni bulap ketidu.
3 Ḥesab alidioɳan künidə,
Yəni yiraḳtin kəlgən tuyuḳsiz balayi'apət künidə,
Nemə ḳilisilər?
Kimdin baxpanaḥlik izdəp yürisilər?
Baylik-xəḥritinglarni nəgə amanət ḳoyisilər?□
4 Ularoɳa əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
Yaki əltürülgənlər arisida yiḳilixtin baxḳa ḥeqnemə ḳalmidi!
Ḥəmmisi xundaḳ bolsimu,
Uning oɳəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɳan ḳoli yənila ḳayturulmay turidu.

Pərwərdigarning Asuriyə padixaḥi Sənnaheribḳa ḳarita bir səzi

5 Ḳolioɳa oɳəzipimning toḳmiḳi tutḳuzuloɳan,
Өzümning dəroɳəzipimning tayiḳi boloɳan Asuriyəlikkə way!□ ■
6 Mən uni hudasiz bir «yat əl»gə,
Dəroɳəzipim ḳaritiloɳan həlḳimgə zərbə berixkə əwətimən;
Uningoɳa olja tutuwelixḳa,
Oɳəniymətni bulaxḳa,
Həlḳimni koqilardiki lay-patḳaḳlarni dəssigəndək dəssəxkə buyruymən.□
7 Biraḳ *Asuriyəlikning* kəzdə tutḳini muxu əməs,
U xundaḳ ḥeq oylioɳan əməs.
Uning oylioɳini wəyran ḳilix,
Kəp dələtlərni yoḳitixtin ibarəttur.□
8 U: — «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɳa barawər əməsmu?□
9 Kalno xəḥiri Karkemix xəḥirigə,
Hamat xəḥiri Arpad xəḥirigə,
Samariyə xəḥiri Dəməxḳ xəḥirigə ohxax əməsmu?□
10 Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemningkidin uluoɳ boloɳini bilən,

---

□ **10:3 «Ḥesab alidioɳan küni»** — səzmusəz tərjimə ḳilinsa, «Huda yoḳlap kelidioɳan küni» degənlik bolidu. □ **10:5 «Ḳolioɳa oɳəzipimning toḳmiḳi tutḳuzuloɳan,…»** — ibraniy tilida «(Ularning) ḳolidiki toḳmaḳ Mening oɳəzipim boloɳan,…». ■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14 □ **10:6 «Uningoɳa olja tutuwelixḳa, oɳəniymətni bulaxḳa …buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi ooɳlining ismi (Maḥar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayətttin qüxiniwaloɳili bolidu: «Oljioɳa aldira! Oɳəniymətkə qapsan bol!». Bu səzlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəḥudadikilərning gunaḥlirini Asuriyə padixaḥi Sənnaherib arḳiliḳ ularning bexioɳa qüxüridu. □ **10:7 «Biraḳ Asuriyəlikning kəzdə tutḳini muxu əməs, u xundaḳ ḥeq oylioɳan əməs…»** — demək, Hudaning məḳsiti Asuriyə padixaḥi arḳiliḳ Israil wə Yəḥudani jazalax idi. Biraḳ Asuriyə padixaḥi muxu ixtin ḥeq həwərsiz bolup, pəḳət əz xəhsiy mənpəət-ḥoḳukḳlirini, baylik-xəḥritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Ḥəmmigə Ḳadir ḥətta rəḥimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arḳiliḳmu Өz məḳsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp өgitidu. □ **10:8 «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɳa barawər əməsmu?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi awwal padixaḥlar boloɳan əməsmu?» □ **10:9 «Kalno xəḥiri Karkemix xəḥirigə, Hamat xəḥiri Arpad xəḥirigə, Samariyə xəḥiri Dəməxḳ xəḥirigə ohxax əməsmu?»** — demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxḳni asanla ḳoloɳa kəltürdüm. Buningdin baxḳa xəḥərlərnimu xuningoɳa ohxaxla asanla boysundurimən. Ḥərbir jüp xəḥərning ikkinqisi birinqisining jənub təripidə bolup, uni Asuriyəning padixaḥi keyinrək ḳolioɳa aloɳan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karxemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxḳ 732-yili elinoɳan.

Mening ḳolum muxu məbudḳa təwə boloɣan padixaḥliḳlaroɣa igə boluxḳa yətküdək tursa,
11 Samariyə wə uning məbudlirini ḳandaḳ ḳiloɣan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini ohxaxla xundaḳ ḳilmamdimən?» — dəydu.
12 Biraḳ Rəb Zion teoɣi wə Yerusalemda pütkül jaza ixini pütküzüp boloɣandin keyin, U: —
«Mən Asuriyə padixaḥining kənglidiki baxbaxtaḳliḳning aḳiwitini *uningoɣa qüxürimən*,
Uning kəzliridiki kibirlik nəzərlirini jazalaymən» dəydu.
13 Qünki u: — «Bu ixlarni əz ḳolumning küqi bilən,
Əz danaliḳim bilən mən ḳiloɣanmən;
Qünki mən əḳilliḳturmən;
Mən əllərning pasillirini yoḳattim,
Ularning həzinilirini buliwaldim,
Təhtkə olturoɣanlarni batur kəbi qüxürüp taxlidimmən;
14 Mən ḳolumni bir ḳux uwisioɣa uzatḳandək əllərning baylikliroɣa uzattim,
Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən pütkül dunyani yioɣḳanmən;
Ulardin ḥeqbirimu ḳanatlirini palaḳlatmidi,
Tumxuḳini aqmidi,
Yaki quk-quk ḳilip awaz qiḳarmidi» — dəydu.
15 Palta əzini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?
Ḥərə ḥəridigüqigə poqiliḳ ḳilsa bolamdu?
Xundaḳ ix ikən, huddi tayaḳ əzini kətürgüqisini oynitalisa bolidioɣandək,
Huddi ḥasa yaoɣaq əməs boloɣuqini kətürgəndək bolatti əməsmu?!□
16 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri arisioɣa oruḳlitix kesilini əwətidu,
Uning xan-xəripining astida lawuldap yalḳunlaydioɣan bir otni yaḳidu.□ ■
17 «Israilning Nuri»ning Əzi ot,
Uningdiki Muḳəddəs Boloɣuqi yalḳun bolidu,
U bir kün iqidə uning jioɣanliri wə tikənlirini kəydürüp, yutuwalidu.
18 Ḥəm uning ormanzarliḳ wə baoɣ-etizlirining xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kül ḳiliwetidu;
Ular bəəyni jüdəp ketiwatḳan kesəl adəmdək bolup ḳalidu.
19 Buning bilən ormanzarliḳtiki dərəhlərning ḳep ḳaloɣini xunqə az boliduki,
Kiqik bala ularni sanap hatiriliyələydu.□

20 Xu küni xundaḳ boliduki, Israilning ḳaldi həlḳi, yəni Yaḳupning jəmətidin ḳeqip ḳaytḳanlar əzlirini uroɣuqioɣa ikkinqi tayanmaydu; bəlki ular ḥəḳiḳətən Pərwərdigar, yəni «Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi»oɣa tayinidu.□
21 Bərḥəḳ, bir «ḳaldi» ḳaytip kelidu,
Yəni Yaḳupning «ḳaldisi» ḳudrətlik Təngrining yenioɣa ḳaytip kelidu.□
22 I Israil, həlḳing dengizdiki ḳumdək kəp boloɣini bilən,
Pəḳət bir ḳaldisi ḳaytidu;

□ **10:15 «yaoɣaq əməs boloɣuqi» —** ḥasini ixlətkən adəmni kərsitidu. □ **10:16 «Asuriyəlkning palwanliri» —** «palwan» ibraniy tilida «semiz» degən səz bilən ipadilinidu; «semizlaroɣa oruḳluḳ əwətimən». Bu bexarətning əməlgə exixini 36-, 37-babtin kərüng. ■ **10:16** Yəx. 24:6 □ **10:19 «ormanzarliḳtiki dərəhlər» —** bəlkim Asuriyədiki dərəhlərnimu, adəmlərnimu kərsitidu. □ **10:20 «əzlirini uroɣuqi» —** bu Asuriyəni yaki Asuriyə padixaḥi Sənnaheribni kərsitidu. □ **10:21 «Bərḥəḳ, bir ḳaldisi ḳaytip kelidu» —** Yəxayaning birinqi ooɣlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Ḳaytip kelix» — xübḥisizki, ḥəm towa ḳilix ḥəm əz yurt-wətinigə ḳaytixnimu bildüridu. Muxu ayətlər ḥəm Israildiki «ximaliy padixaḥliḳ»ni ḥəm ahirḳi zamandiki Israilnimu kərsitixi mumkin.

Qünki ḥəkḳaniylik bilən yürgüzülgən, bir ḥalakətning texip üstünglarоɳa qüxüxi bekitilgəndur;■
23 Qünki bir ḥalakətni — bekitilgən bir ḥalakətni samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigar pütkül yər yüzidə əməlgə axuridu.□ ■
24 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
« — I Zion teоɳida turоɳan həlḳim,
Asuriyədin ḳorḳma!
U seni tayaḳ bilən uridiоɳan,
Wə Misirliḳlardək sanga ḳarap ḥasisini kətüridiоɳan bolsimu,□
25 Pəḳət azоɳinə waḳit ətüxi bilənla,
Silərgə ḳaratḳan muxu dərоɳəzipim tügəp,
Oɳəzipimni ularоɳa ḥalakət qüxsun dəp ḳaritimən.
26 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigar bolsa, ularоɳa ḳamqa bilən ḥujum ḳozоɳaydu;
Ularning ḥali «Orəbning ḳoram texi»da bolоɳan Midiyan ḳiroɳinqiliḳidək ḥaləttə bolidu;
U ḥasisini dengizоɳa ḳaritip,
Uni Misirliḳlarning üstigə kətürgəndək kətüridu;□ ■
27 Andin xu künidə xundaḳ boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturuḳi boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuḳ sundurup yoḳitilidu. □

Yəxayaning Asuriyəning jəng yürüxini aldin'ala eytip bayan ḳilixi

28 Mana, ular Ayatḳa yetip, Migrondin ətkən,
Mihmaxta yük-taḳlirini ḳoyup ḳoyidu;
29 Ular bosuоɳa-dawandin ətkən,
Gebada ḳonup ḳalidu;
Ramaḥ titrəp ketidu;
Saulning yurti Gibeaḥdikilər bolsa ḳeqip kətkən;
30 I Gallimning ḳizi, pəryadingni kətür!
Ḥəy Laix, anglap ḳoy!
I biqarə Anatot!
31 Madmənaḥ bolsa ḳaqti;

■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23** **«pütkül yər yüzidə» —** yaki Pələstindiki (Ḳanaandiki) zeminni yaki pütkül yər yüzini kərsitidu. ■ **10:23** Yəx. 28:22 □ **10:24** **«Wə Misirliḳlardək sanga ḳarap ḥasisini kətüridiоɳan bolsimu,...» —** ibraniy tilida «U ḥasisini Misirdiki təbiḳidə sanga ḳarap kətürgəndək bolsimu,...». «Misirliḳlardək... ḥasisini kətüridiоɳan» — Israilning Misirda bolоɳan tarihini kərsitixi mumkin. «Ḥasa kətürüx» — bəlkim jəng ḳilixni jakarlaxtur. Ḳədimki zamanda, Israillar Misirdin qiḳḳan waḳtida, Misirning padixaḥi Pirəwn ularni ḥalak ḳilmaḳqi bolup, ḳoxunini əwətip ḳooɳliоɳan. Biraḳ ularning ḥəmmisi ahirda əzi ḥalak bolоɳan. Asuriyələr Misirliḳlarоɳa ohxaxla ḥalak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng. □ **10:26** **«Ularning ḥali «Orəbning ḳoram texi»da bolоɳan Midiyan ḳiroɳinqiliḳidək ḥaləttə bolidu» —** «Ḥak.» 7-babni kərüng. Midiyanlar Israiloɳa ḥujum ḳilip, Hudaning məjiziliri bilən məoɳlup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb ḳaqḳan bolsimu eltürüldi. Asuriyə padixaḥi Sənnaherib ḳaqḳini bilən əz yurtida əz ooɳulliri təripidin eltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni Misirliḳlarning üstigə kətürgəndək kətüridu» —** ibraniy tilida «U Misirdiki təbiḳidə ḥasisini kətüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Lekin «ḥasini kətürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (ḥasisini) Misirliḳlarning üstigə kətürgən»də, Misirliḳlar dengizda oɳərḳ bolup ḥalak boldi («Mis.» 14-babni kərüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27** **«mayliring səwəbidin» —** Israil padixaḥliri «muḳəddəs may» bilən, yəni «məsiḥ ḳilinixi» bilən padixaḥ ḳilinoɳan. Muxu «may» Huda Israil padixaḥlirioɳa bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Sening səmirəp kətkining üqün, boyunturuḳ sundurulup yoḳitilidu».

Gebimdikilər bədər qaqti;
32 Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;
Axu yərdə u Zion qizining teoɣioɣa,
Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yoqilidu, «Immanuel» tuoɣulidu
33 Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;
Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiqitilidu;
Ğali üstünlər pəsləxtürülidu.
34 U təmür *qorallar* bilən ormanliqning Baraqsan yərlirini kesip qaqaslik qiliwetidu;
Liwan bolsa uluoɣ birsi təripidin yiqitilidu.□

11

Dawami
1 Wə bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu;
Uning yiltizidin ünüp qiqqan bir xah kəp mewə beridu.□ ■
2 Wə Pərwərdigarning Roḫi,
Yəni danaliqning wə yorutuxning Roḫi,
Nəsiḫət wə küq-qudrətning Roḫi,
Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Roḫi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■
3 Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;
U kəzi bilən kərginigə asasən ḫəküm qiqarmaydu,
Yaki quliqi bilən angliɣiniɣa asasən kesim qilmaydu.
4 U namratlaroɣa ḫəqqaniylik bilən ḫəküm qiqiridu,
Yər yüzidiki miskin-məminlər üqün adalət bilən kesim qilidu.
U jaḫanni aoɣzidiki zakon tayiqi bilən uridu,
Rəzillərni ləwliridin qiqqan nəpəsi bilən əltüridu.
5 Uning bəlweoɣi ḫəqqaniylik,

□ **10:32 «Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u … Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoɣa qaritidioɣan yürüxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yiraqta; Mihmax dawanidin ətüp, Gebaoɣa kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeaḫ» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənaḫ 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teoɣi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraqliqta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) tooɣra kelətti, biraq ular əzlirigə tolimu ixənq qilip bihudluq bilən aloɣa besip yürüx qilidu. Bu ixlarning ḫəmmisi degəndikidək yüz bərdi. □ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərq boyiqə əng egiz, ḫəywətlik wə əng baraqsan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning ḫəywətlik küq-qudritini, xundaqla ularning ḫakawurliqini kərsitidu. Baxqa yərlərdə bolsa, u ḫaman ḫakawur kixilərni bildüridu. **«Uluoɣ birsi təripidin»** — 37-bab, 36-ayətni kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu» —** Yəssə bolsa Dawut padixaḫning atisi. Ibraniylar Qutquzoɣuqi-Məsiḫning Dawutning əwladidin bolidioɣanliqini enik bilətti. Biraq muxu yərdə Qutquzoɣuqi-Məsiḫ ḫəm Dawutning əwladi ḫəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan qilinidu! Bu ix pəqət Injildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luqa» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiḫ «Yəssəning dərihining kətikidin» qiqidu, deyilidu. Xunga Məsiḫ Dawut padixaḫning handanliqi ḫəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoɣulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Roḫi» —** adəmgə qüxinix qabiliyitini ata qilidioɣan Roḫtur. ■ **11:2** Yəx. 9:5

Qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu.□
6 Bərə bolsa qoza bilən billə turidu,
Yilpiz ooqlaq bilən billə,
Mozay, arslan wə bordaq kala bilən billə yatidu;
Ularni yetiligüqi kiqik bir bala bolidu.■
7 Kala eyiq bilən billə ozuqlinidu,
Ularning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.
8 Əmməydioqan bala kobra yilanning təxükigə yeqin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilanning owisioqa tiqidu;
9 Mening muqəddəs teoqimning ḥəmmə yeridə ḥeq ziyankəxlik bolmaydu;
Ḥeq buzoqunqilik bolmaydu;
Qünki huddi sular dengizni qaplioqandək,
Pütkül jaḥan Pərwərdigarni bilix-tonux bilən qaplinidu.

10 Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» ḥərqaysi əl-millətlər üqün tuoq süpitidə kətürülüp turidu;
Barliq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
Wə U aramgaḥqa tallioqan jay xan-xərəpkə tolidu.■
11 Xu küni Rəb ikkinqi qetim Əz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üqün, yəni Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraq arallardin qayturux üqün Əz qolini yənə uzartidu.□
12 U əllərni qaqirix üqün bir tuoq kətüridu; xundaq qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilning oqeriblirini jəm qilip, Yəḥudadin tarqilip kətkənlərni yioqidu.
13 Xuning bilən Əfraimoqa boloqan ḥəsəthorluq yoqaydu,
Yəḥudani harlioqanlarmu üzüp taxlinidu;
Əfraim Yəḥudaoqa ḥəsət qilmaydu,
Yəḥuda bolsa Əfraimni horlimaydu.□
14 Biraq ular oqərb tərəptə Filistiylərning mürisigə uqup qüxidu;
Ular birliktə xərqtiki həlqlərdin olja alidu;
Ular Edom wə Moab üstigə qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ularoqa beqinidu.
15 Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yoq qilidu;
U küqlük pizoqirin xamal bilən *Əfrat* dəryasining üstigə qolini beoqirlitip uquridu,
Uni adəm ayioqi quruq ḥalda mengip ətküdək yəttə eriq qilip uridu;□

□ **11:5 «Uning bəlweoqi ḥəkqaniylik, qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu»** — ibraniy tilida «uning bərəklirigə baoqlanoquqi» deyilgən. Ibraniy tilida bərəklər adəmning qongqur oy-pikriliri wə wijdanini bildüridu. «Qatraqlik» — adəmning qatriqioqa yəgəp kiyilidioqan iqki kiyim. **«qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplaxqinidək, ḥəkqaniylik wə sadiqlik uningdin ḥeq ayrilmaydu, uningoqa intayin yeqin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Ḥox. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11 «Rəb ikkinqi qetim Əz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üqün...»** — «ikkinqi qetim» — birinqi qetimqi bolsa bəlkim Babilda (miladiyədin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yəxaya muxu yərdə ahirqi zamanlarda bolidioqan bir «qaytix» tooqrisida səzləydu. Bəzi alimlar «birinqi qetimqi» qaytixmu dunyaning ḥərqaysi jaylirida boluxi kerək, xunga Yəxaya ikki «qong qaytix» tooqruluq bexarət qilidu, dəp qaraydu. **«Rəb ... qaldisini ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraq arallardin qayturux üqün Əz qolini yənə uzartidu»** — Asuriyə wə Misir axu dəwrdiki əng küqlük dələtlər idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy təripidə (ḥazirqi Efiopiyə), Elam wə Xinar xərq təripidə (Asuriyədin yiraq), Hamat Iraqning ximal təripidə idi. Dengizdiki arallaroqa Ottura Dengizning oqərbi arqiliq ətkili bolidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dələtlər bolsun, ahirqi zamanda Huda Əz həlqini ḥər tərəptin qaqirip yioqidu. □ **11:13 «Əfraim»** — Əfraim Israilning «ximaliy padixaḥliqi»oqa, Yəḥuda «jənubiy padixaḥliqi»oqa wəkillik qilidu. □ **11:15 «Misirdiki dengizning «tili... Əfrat dəryasi...»** — muxu yərlərning qəyərdə ikənlikini bilix üqün həritini kərüng.

16 Xuning bilən Өz həlқining қaldisi üqün,
Misirdin qiққan künidə Israil üqün təyyarliоған yoloға ohxax,
Asuriyədə қaloғanlar üqün axu yərdin kelidioған bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

Israilning ahirқi zamandiki bir nahxisi

1 — Wə xu küni sən: —
— I Pərwərdigar, mən Seni mədһiyiləymən;
Sən manga oғəzəpləngining bilən,
Oғəziping məndin yətkilip kətti,
Wə sən manga təsəlli bərding.
2 Mana, Təngri mening nijatimdur;
Mən Uningoға tayinimən, қorқmaymən,
Yaһ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur;
U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□
3 — Xadliқ bilən silər nijatliқ қudukliridin su tartisilər.■
4 Xu künidə silər: —
«Pərwərdigaroға rəһmət eytinglar,
Uning namini qaқirip nida қilinglar;
Uning əməllirini həlқlər arisida ayan қilinglar,
Uning namining zor abruy tapқanliқini jakarlanglar.■
5 Pərwərdigaroға küylər eytinglar,
Qünki U uluoғ ixlarni қiloғan;
Mana bu pütkül jaһanoға ayan қilinsun!
6 Ziondikilər, təntənə қilip jar selinglar;
Qünki aranglarda turoғan Israildiki Muқəddəs Boloғuqi büyüktur!» — dəysilər.

13

Babilning wəyran қilinixi

1 Amozning ooғli Yəxaya kərgən, xundaқla uningoға yükləngən Babil tooғrisidiki wəһiy: —□
2 *Babil* aқsəngəklirining қowuқlardin ətüp kirixi üqün,
Қaқas taoғ üstidə tuoғ kətürünglar,
Ularni yuқiri awazda qaқiringlar,
Қolunglarni pulanglitip ixarət қilinglar.□
3 Mən bolsam, məһsus tallioғanlirimoға buyruқ qüxürgənmən,

■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2** **«Yaһ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur...»** — Muқəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning «Yaһwəһ» yaki «Jəhowaһ» degən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə қilduқ. «Yaһ» bolsa «Yaһwəһ» degən bu namining қisқartiloғan xəklidur. ■ **12:3** Yһ. 7:37,38 ■ **12:4** Yһ. 17:1,4,6,26 □ **13:1** **«yükləngən wəһiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni қorқunqқa salidioғan wəһiy» һəm «pəyoғəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini өz iqigə aloғan boluxi mumkin. Muxu babtiki bexarətlər bəlkim «ahirқi zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Biraқ 17-22-ayətlər қədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran қilinixida asasən əməlgə axuruloғan. □ **13:2** **«Қaқas taoғ üstidə tuoғ kətürünglar...»** — taoғ қaқas-қuruқ bolsa, tuoғ enиқ kərünidu. Tuoғning өzi jənggə qaқiridioған ixarəttur.

Өz palwanlirimni, yəni təkəbburluқtin yayrap kətkən adəmlirimni oɳəzipimni bəja kəltürüxkə qaқirdim.□
4 Anglanglar, büyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərning taoɳlarda yan-
gratқan қiyқas-sürənlirini,
Ңəmmə əl-yurtlar wə padixaңliқlar *jənggə* yioɳilip dolқunlatқan қaynam-
taxқinliқni!
Samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar қoxunlarni jənggə yioɳidu.
5 Ular, yəni Pərwərdigar wə Өz oɳəzipining қoralliri,
Yiraқ yurttin, ңətta asmanlarning қəridinmu pütkül jaңanni ңalak қilixқa kəlgən.□
6 Pəryad qekip ңuwlanglar!
Qünki Pərwərdigarning küni yeқinlaxti;
U Ңəmmigə қadirdin kelidioɳan ңalakəttək kelidu.■
7 Buningdin ңərbir қol boxixip ketidu,
Ңəmmə adəmning yüriki erip ketidu.
8 Ular wəңimigə qüxidu;
Azab-oқubət wə қayoɳu-ңəsrət ularni қaplaydu,
Toloɳiқi tutқan ayaldək ular toloɳinip ketidu,
Ular bir-birigə wəңimə iqidə tikilip қarixidu;
Yüzliri bolsa yalқundək қizirip ketidu.□
9 Mana Pərwərdigarning küni kelidu,
Xu kün jimi yər-jaңanni wəyran қilixқa,
Rəңimsiz bolup, oɳəzəp wə қəңr bilən toloɳandur;
U gunaңkarlarni jaңandin yoқitidu.
10 Qünki asmandiki yultuzlar ңəm yultuz türkümliri nurini bərməydu;
Қuyax bolsa qiқipla қarangoɳulixidu,
Aymu ңeq yorumaydu.■
11 Mən dunyani rəzilliki üqün,
Қəbiңlərni gunaңliri üqün jazalaymən;
Ңakawurlarning təkəbburluқini tügəl yoқitimən;
Zorawanlarning kibirlirini pəs қilimən.
12 Mən insanlarni sap altundin az қilimən,
Adəmni ңətta Ofirdiki altundin az қilimən.□
13 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning oɳəzipidə,
Uning қayonioɳan қəңrlik künidə,
Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,
Yər bolsa өz ornidin yətkilidu;
14 Xunga owlanoɳan bir jərəndək,
Ңeqkim yioɳmaydioɳan bir padidək,
Ңərbirsi өz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,
Ңərbiri өz yurt-makanioɳa қaqmaқqi bolidu;

□ **13:3 «məhsus tallioɳanlirim» —** degən səz ibraniy tilida «muқəddəslirim» degən səz bilən ipadilinidu. «Muқəddəs» adəttə «pak, Hudaoɳa mənsup» degən mənidə. Biraқ muxu yərdə bəlkim «Huda Өzining məhsus məқsiti üqün (məyli өzliri bilsun, bilmisun) ayrim қiloɳanlar» degən mənidə. Ayətning ikkinqi қismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərni Huda Өz məқsitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yoқitix, xundaқla pütkül rəzil dunyani ңalak қilixi üqün ixlitidioɳanliқini bildüridu (11-ayətnimu kərüng). □ **13:5 «yiraқ yurttin... kəlgən» —** demək, Pələstindin yiraқ kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirқi urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taoɳlar üstidə yüz beridioɳanliқi kərünidu. Huda қorallirini «asmanning қəridinmu» qaқiridu — bu jənglərgə pərixtilərmu қatnixidioɳan ohxaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəң. 6:12-13 □ **13:8 «yüzliri... yalқundək қizirip ketidu» —** bəlkim xərməndə boloɳanliқidin boloɳan. ■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luқa 21:25 □ **13:12 «Ofirdiki altun» —** Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydioɳan, süpətlik altun dəp қarilatti.

15 Kəqip tutuloŋanlarning ḥəmmisi sanjip əltürülidu;
Əsirgə qüxkənlərmu ḳiliqlinidu.
16 Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə ḳilinidu;
Ularning əyliri bulang-talang ḳilinidu,
Ayallirimu ayaoŋ asti ḳilinidu.
17 Mana, Mən ularoŋa ḳarxi turuxḳa Medialiḳlarni ḳozoŋaymən,
Ular kümüxlərgə ḥəq ḳarimaydu,
Altundin bolsa ular zoḳ almaydu. □
18 Ularning oḳyaliri yigitlərni ətmə-təxük ḳiliwetidu,
Ular baliyatḳuning mewisigə ḥəq rəḥim ḳilmaydu,
Kəzliri balilarni ḥəq ayimaydu.□
19 Padixaḥliḳlarning gəḥiri,
Kaldiylərning pəhirlinidioŋan güzəlliki boloŋan Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəḥərlirini ərüwətkinigə ohxax bolidu.□ ■
20 U yərdə ḥeqkim ḥərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz ḳalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqilar padilirini xu yərdə yatḳuzmaydu.■
21 Biraḳ qəl-bayawandiki janiwarlar xu yərdə ḳonidu,
Ularning *harab* əylirigə ḥuwlaydioŋan məhluḳlar tolidu,
Ḥuwḳuxlar xu yərdə makanlixidu,
«Əqkə jin»lar səkrəp oynaḳlixidu.□
22 Yawayi itlar ḳəl'ə-ḳoroŋanlarda,
Qilbərilər uning ḥəxəmətlik ordilirida ḥuwlixidu,
Bərḥəḳ, uning waḳti toxuxḳa az ḳaldi,
Uning künliri uzunoŋa barmaydu.

14

Babilning yiḳilixi bilən Israil Hudaning rəḥimini kəridu. Babilning padixaḥining təḥtisaraoŋa qüxüxi

1 Qünki Pərwərdigar Yaḳupḳa rəḥimdillik kərsitidu,
Yənə Israilni tallaydu;
U ularni əz yurt-zeminida makanlaxturidu.
Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,
Yaḳup jəmətigə ḳoxulidu. □ 2 Ḥərḳaysi əl-millətlər ularni elip əz yurtioŋa apiridu;
Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida ularoŋa ḳul wə dedək süpitidə igidarqiliḳ ḳilidu;

□ **13:17 «Mana, Mən ularoŋa ḳarxi turuxḳa Medialiḳlarni ḳozoŋaymən…»** — bexarətning temisi Babilliḳlaroŋa yenip kelidu. Yuḳiriḳi ayətlər (2-16), xübḥisizki, pəḳət Babilnila əməs, bəlki ahirḳi zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kərsitidu. Medialiḳlar «…kümüxlər … altunlar»oŋa ḳiziḳmaydu — demək, ularni ḥujum ḳilixtin tohtitix üqün pul berix kar ḳilmaydu. □ **13:18 «baliyatḳuning mewisi»** — ḳorsaḳtiki tərəlmini yaki kiqik bowaḳni kərsitidu. □ **13:19 «Sodom wə Gomorra»** — ḳədimki zamandiki ikki rəzil xəḥər. Huda ularni ot bilən wəyran ḳiloŋan. «Yar.» 19-babni kərüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yər. 50:39 □ **13:21 «ḥuwlaydioŋan məhluḳlar»** — yaki «ḥuwḳux-müxükyapilaḳlar». **«əqkə jinlar»** — muxu jinlar bəlkim əqkə xəklidə boluxi mumkin. □ **14:1 «Pərwərdigar Yaḳupḳa rəḥimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu …»** — oḳurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən ḳisimni oḳuoŋan bolsa esidə bar boliduki, Huda ḥəzriti Yaḳupning ismini «Israil»oŋa əzgərtkən. Yəhudiy həlḳi (Israillar) Yaḳupning əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yaḳup» yaki «Israil» adəttə Yəhudiylar, yəni Israil həlḳini kərsitidu. Əgər tekist ḥəzriti Yaḳup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izaḥat berimiz.

Ular özlirini tutqun kiloɣanlarni tutidu;
Özlirini özgənlərning üstidin idarə kilidu.
3 Wə xundaq boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir bolup məjburlanoɣan muxəkkətlik
kulluqtin aramlik bərgən künidə,■
4 Silər Babil padixahi tooɣrisida mundaq maqal-təmsilni eytisilər: —
«Kara, bu jazanihor kandaq halak boldi,
Talan-taraj kilip altun toplioɣuqi kandaq yoqaldi!
5 Pərwərdigar rəzillərning hasisini,
Hakimlarning zakon tayikini,
6 Yəni həlk-millətlərni aqqiki bilən üzlüksiz uroɣanni,
Əllərgə oɣəzəp kilip tizginsiz ziyankəxlik kiloɣanni sunduruwətti.
7 Pütkül yər yüzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip təntənə kilidu.
8 Karioɣaylar bolsa halingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə yatquzuloɣandin keyin,
Heqbir kəsküqi bizni korkatmaydu!» — dəydu.□
9 Sən qüxüxüng bilən təhtisaradikilər seni karxi elixka sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün ölüklərning rohliri,
Jahandiki jimiki «öqkə jinlar» kozoɣilidu;
Əllərning həmmə padixahliri təhtliridin turoɣuzulidu;
10 Ularning həmmisi sanga karap mundaq dəydu: —
«Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?
Bizgə ohxax bolup kaldingmusən?!»□
11 Sening xanu-həywiting qiltariliringning awazliri bilən billə təhtisaraoɣa qüxürülüp
tügidi;
Astingda qiwin kurti mizildap ketidu,
Üstüngni sazanglar kaplap ketidu.
12 I Qolpan, Səhər balisi,
Sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!
I tehi ötkəndila əllərni yərgə yikitquqi,
Sən yər yüzigə taxliwetilding!□
13 Sən əslidə kənglüngdə: — «Mən asmanlaroɣa qikimən,
Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilimən;
Mən jamaətning teoɣida,
Yəni ximal tərəplərdimu olturimən;□ ■
14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioɣa ərləymən;

■ **14:3** Kan. 28:48 □ **14:8 «karioɣaylar» wə «kedirlar»** — xübhisizki, hərhil padixahlar yaki padixahliklarni kəristidu. Kedir dərihi bolsa yooɣan, intayin qiraylik dərəh bolup, uluoɣ padixahlarni yaki padixahliklarni bildüridu. □ **14:10 «Ularning həmmisi (ölüklərning rohliri) sanga karap mundaq dəydu: — «Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?»** — Hudaoɣa etikad kilmioɣan, təhtisarada yatkan ölüklərning rohlirining əhwali muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heqkandaq yardəm berəlməydu; qünki ularning hali allikaqan «boxap kətkən» bolidu. □ **14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!»** — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərüngən mənzirə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələnqüki boloɣan Xəytanoɣa yətkilidu. Dəjjal bəlkim kəlgüsidə Babilning padixahimu bolidu. Xəytanning əslidə qiraylik, küqlük, parlak bir pərixtə, yənə «Qolpan» boloɣanlikini kərünidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə pərixtilərning bir-biri bilən munasiwətlik boloɣanlikini kərünidu. **«Sən yər yüzigə taxliwetilding!»** — ibraniy tilida «sən yər yüzigə kesiwetilding». □ **14:13 «jamaətning teoɣida»... «ximal tərəplərdə»** — bəlkim pərixtilərning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaoɣa mənsup boloɣan jamaətning tegixlik ibaditini özigə karitiwelixka kizikidu. ■ **14:13** Zəb. 48:2

Ḥəmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding.□
15 Ḥalbuki sən təḥtisaraoɣa,
Qongḳur ḥangning tegilirigə qüxürüldung».
16 Seni kərgənlər sanga yeḳindin sinqilap ḳarap: —
«Jaḥanni zilziligə kəltürgən, padixaḥliḳlarni titrətkən adəm muxumidu?
17 Yər yüzini qəl-bayawan ḳilip,
Uningdiki xəḥərlərni oɣulatḳan,
Tutḳan əsirlərni əz yurtioɣa ḥeq ḳoyup bərmigən muxumidu?» — deyixidu.
18 Mana əllərning xaḥliri birimu ḳalmay «xan-xərəp»tə, *ḳarangoɣuluḳtiki* əz əyidə yetixidu,□
19 Birak sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,
Əltürülgənlərning dəwisi astida,
Ḳiliq bilən sanjiloɣan, ḥangning təḥtigə qüxidioɣanlaroɣa ohxax,
Ayaoɣ astida dəssəp-qəyləngən əlüktək,
Əz gərüngdin məḥrum bolup taxliwetilding.□
20 Sən axu padixaḥlar bilən birgə dəpnə ḳilinmaysən,
Qünki əz yurtungni wəyran ḳiloɣansən,
Əz həlḳingni əltürüwətkənsən;
Rəzillik ḳiloɣuqilarning nəsli ḥərgiz yənə tiloɣa elinmaydu.■
21 Ata-bowilirining ḳəbiḥlikliri tüpəylidin,
Uning ooɣullirini ḳətl ḳilixḳa təyyar ḳilinglar;
Xundak ḳiloɣanda, ular ornidin turup yər-jaḥanni ixoɣal ḳilmaydu,
Yər yüzini xəḥərgə toxḳuzuwetəlməydu.□ ■
22 Qünki Mən ularoɣa ḳarxi qiḳimən,
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
— Mən Babildin uning namini wə uning ḳalduḳlirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■
23 — Wə uni ḥuwḳuxning makanioɣa, sazliḳlaroɣa aylandurimən;
Ḥalakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□ ■
24 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak ḳəsəm iqkənki,
— Mən ḳandak oylisam, xundak bolidu;
Ḳandak məḳsətni kənglümgə püksəm, xu tiklinidu,
25 Məḳsitim Əz zeminimda Asuriyəlikni ḳiyma-qiyma ḳilixtin ibarət;
Əz taoɣlirimda uni dəssəp-qəyləymən;
U saloɣan boyunturuḳ həlḳimning boynidin,
U artḳan yük mürisidin elip taxlinidu.□
26 Mana bu pütkül yər yüzi tooɣruluḳ iradə ḳilinoɣan məḳsəttur,
Mana bu barliḳ əllərning üstigə uzartiloɣan ḳoldur.
27 Pərwərdigar mundak məḳsətni pükkənikən,
Kim uni tosalisun?

□ **14:14 «yultuzlar… bulutlar…»** — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi ḳoxunlarni kərsitidu. □ **14:18 «ḳarangoɣuluḳtiki əz əyi»** — ḥəm yər yüzidiki mazari ḥəm təhtisarada yatḳan jaynimu kərsitidu. □ **14:19 «ḥangning təḥtigə…»** — ibraniy tilida «ḥangning taxlirioɣa». ■ **14:20** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21 «ular ornidin turup yər-jaḥanni ixoɣal ḳilmaydu, yər yüzini xəḥərgə toxḳuzuwetəlməydu»** — muxu səzlər tunji «Babil» xəḥiri, yəni «Babil munari» jaylaxḳan xəḥər bilən munasiwətlik. Ularning məḳsiti əzlirining namini qong kərsitip, əz xəḥirini pütkül yəz-zeminni baxḳuridioɣan ḳilixtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kərüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ **14:23 «ḥuwḳux»** — baxḳiqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoḳum hilwət jaylarda turidioɣan bir janiwar. ■ **14:23** Yəx. 34:11; Zəf. 2:14 □ **14:25 «Əz zeminimda … Əz taoɣlirimda…»** — Hudaning «Əz zemini», «Əz taoɣliri» bolsa Israilning zemini Pələstindur.

Uning ḳoli uzartiloḡanikən, kim uni yanduralisun?■

Filistiyə tooḡruluḳ bir səz

28 Aḥaz padixaḥ ɵlgən yilida mundaḳ wəḥiy yükləndi: — ■
29 I Filistiyə, ḥəmminglar,
«Bizni uroḡan tayaḳ sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiḳidu,
Uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu.□
30 Xuning bilən yoḳsullarning tunji baliliri ozuḳlinidu,
Məminlər bolsa tinq-amanliḳta yatidu;
Biraḳ Mən yiltizingni aqarqiliḳ bilən yoḳitimən
Ḳaloḡan ḳismingmu u tərəptin ɵltürülidu.□
31 Xunga i ḳowuḳ, nalə kətürgin,
I xəḥər, pəryad qəkkin!
I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük ərləydu;
Uning yioḡiloḡan ḳoxunlirida ḥeqkim səpsiz ḳalmaydu.□
32 Əmdi bu əlning əlqilirigə ḳandaḳ jawab berix kerək? —
«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
Uning həlḳi iqidiki ezilgüqilər uningdin baxpanaḥ tapidu» — degin!» □

15

Moab tooḡruluḳ bir bexarət

1 Moab tooḡrisida yükləngən wəḥiy;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəḥiri wəyran ḳilinidu;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəḥiri yoḳ ḳilinidu;■
2 Yioḡa-zarlar kətürüx üqün,
Mana u buthanisioḡa, Dibonoḡa, xundaḳla *barliḳ* egizliklirigə qiḳti;
Moab Nebo wə Mədəba xəḥərliri üqün pəryad kətüridu;
Ḥəmmə baxlar taḳir kərünidu,
Jimiki saḳallar kesilip qüxürüldi.□ ■

■ **14:27** 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ **14:28** 2Pad. 16:20 □ **14:29 «yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiḳidu, uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu» —** Aḥaz ɵlgəndə, Filistiylərning bəx xəḥər ittipaḳdixi Asuriyəgə ḳarxi Yəḥuda bilən bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi bolidu. Xunga ular Yəḥudaning yengi padixaḥi Ḥəzəkiyaoḡa əlqilərni əwətkən. Bexarət xu qaoḡda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoḡəmbər muxu bexarəttə, ittipaḳlixixni rət ḳilix, pəḳət Pərwərdigaroḡila tayinix kerək, deməkqi (yənə 32-ayətni kərüng). «Tayaḳ», yəni «yilan» bəlkim Aḥazning ɵzi boluxi mumkin. Filistiyə Israilning zeminidin bir ḳismini ixoḡal ḳiloḡanidi. Aḥaz padixaḥ bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxḳan boluxi mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning ooḡli Ḥəzəkiya bolsa Filistiyəgə taḳabil turup Israilning zeminini ḳayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Ḥəzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəḥərlik yilan» boluxi mumkin. «Dəḥxətlik uqar yilan» bolsa, əng hətərlik yilan bolup, kəlgüsidə Israilni barliḳ düxmənliridin toluḳ ḳutḳuzidioḡan Məsiḥni kərsitidu. □ **14:30 «Ḳaloḡan ḳismingmu u tərəptin ɵltürülidu» —** demək, ohxaxla aqarqiliḳtin ɵltürülidu. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük ərləydu» —** bəlkim düxmən ḳoxunliri purḳiritidioḡan qang-tozanglarni kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibraniy tilidikisini qüxinix təs. □ **14:32 «bu əlning əlqiliri» —** Filistiylərning əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2 «Mana u buthanisioḡa, Dibonoḡa… qiḳti» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylaroḡa, … qiḳti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiylarning buthanilirida wə butḳa qoḳunidioḡan «egizlik»liridə dua ḳilixlirining bikar bolidioḡanliḳini kərsitidu. **«ḥəmmə baxlar taḳir kərünidu, jimiki saḳallar kesilip qüxürüldi» —** qaq qüxürüx wə saḳal yulux ḳattiḳ ḥəsrət, puxayman ḳilixni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18

3 Koqilarda ular bəz kiyidu;
Ɵgziliridə, məydanlirida, ḥərbir adəm kəz yaxlirini yaoɳdurup pəryad kətüridu.
4 Ḥəxbonoɳa, Elealaḥ xəḥərlirigə yioɳa olixidu,
Awazliri Yaḥaz xəḥirigimu yetip baridu.
Xunga Moabning əskərlirimu nida ḳilidu;
Uning wujud-baoɳrini titrək basidu.
5 Mening ḳəlbimmu Moab üqün yioɳa-zar kətüridu;
Ularning ḳaqḳunliri Zoaroɳa ḥəm Əglat-Xeli-Xijaoɳa bədər ḳaqidu;
Mana ular toplixip, yioɳlioɳan peti Luḥitḳa qiḳidioɳan dawan yoli bilən yuḳirioɳa mangidu,
Ḥoronaimoɳa qüxidioɳan yolda turup ḥalakəttin nalə-zar kətüridu.
6 Qünki Nimrimdiki sular ḳurup ketidu,
Ot-qəplər solixip,
Gül-giyaḥ tügəp ketidu;
Ḥeq yap-yexilliḳ ḳalmaydu.□
7 Xunga ular bayliḳliri, tapḳan-tərginini yioɳip «Tərək wadisi»din ətməkqi bolidu;
8 Ularning kətürgən yioɳisi Moabning qegrasioɳa,
Aḥu-zarliri əglaimoɳa,
Pioɳanliri Bəər-elimoɳa yetidu.
9 Dimonning suliri ḳanoɳa tolup ketidu,
Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp balayi'apətni toplaymən;
Qünki Moabning ḳaqḳunliri ḥəm zeminida ḳaloɳanliriningmu üstigə bir xirni əwətimən.□

16

Dawami

1 «Əmdi *oɳəllə-parak* ḳozisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin ətüp zeminlarning ḥəkümranioɳa,
Yəni Zion ḳizining teoɳioɳa əwətkin!» □
2 Uwisidin quwulup patiparak bolup kətkən ḳuxlardək,
Moab ḳizliri Arnon dəryasining keqikliridə *alakzadə* yüridu. □

Moab bəglirining bir-birigə səzlixi

3 «Parasət bilən ḥəküm ḳilinglar!»

□ **15:6 «Ularning ḳaqḳunliri Zoaroɳa ḥəm əglat-xeli-xijaoɳa bədər ḳaqidu (5-ayət) ...qünki Nimrimdiki sular ḳurup ketidu...»** — biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəḥərlər (Zoar, Nimrim ḳatarliḳlar) Moabning jənubiy təripidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy təripidə. Ḳarioɳanda bolidioɳan ḥujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənubiy tərəpkə ḳaqidu. Asuriyə Moaboɳa ikki ḳetim ḥujum ḳildi, miladiyədin ilgiriki 715- wə -711-yilida. □ **15:9 «Dimon»** — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabḳa tajawuz ḳilidioɳan (1) Asuriyə padixaḥini yaki (2) Babil padixaḥini kərsitidu. □ **16:1 «oɳəllə-parak ḳozisi»** — Moabdikilər Dawut padixaḥning waḳtidin baxlap Israiloɳa beḳinip kəlgən, xundaḳla ularning ḥimayisigə igə bolup kəlgən. Ular beḳinoɳanliḳini bildürüx üqün ḥər yili ḳozilarni əwətkən. Keyin ular beḳinixni rət ḳiloɳan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, uloɳa: — «Silər Yəḥudaoɳa yənə beḳinixinglar kerək; «ḳoza»ni əwətixinglar bilən Israilning baxpanaḥliḳioɳa igə bolisilər» degən bir nəsiḥət, yaki bolmisa ɵz-ɵzlirigə degən bir səzmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- ḥəm 6-ayətkə ḳarioɳanda) ular ahirda təkəbburluḳtin xundaḳ ḳilmioɳan. «Sela» bolsa ḳoyliri kəp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab ḳizliri Arnon dəryasining keqikliridə alakzadə yüridu»** — Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaḳ qegrisi idi. Moab ḳizliri baxpanaḥ izdəp Israiloɳa ətməkqi. Həritini kərüng.

4 «*I Zion ḳizi*, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruḳlukni tün ḳarangoḳusidək ḳiling,
Xu oḳeriblarni yoxurup ḳoyoḳaysiz;
Ḳooḳlanoḳanlarni axkarilap ḳoymioḳaysiz!
Mening Moabdiki musapirlirimni özingiz bilən billə turoḳuzoḳaysiz,
Ular üqün wəyran ḳiloḳuqining aldida baxpanaḥ boloḳaysiz!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

5 «*Ötünüxünglar tooḳra*, qünki əzgüqi yoḳilidu,
Ḥalakət yoḳ bolidu,
Əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoḳilidu.
Özgərməs meḥir-xəpḳət bilən bir təht tiklinidu;
«Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturidu.
U bolsa, ḥəḳiḳətən adalət yürgüzidioḳan, xundaḳla adalətni izdəydioḳan,
Ḥəḳḳaniyliḳni ilgiri süridioḳan bolidu.□ ■
6 — Biz Moabning ḥakawurluḳi tooḳrisida angliduḳ (u intayin ḥakawur!),
Yəni uning ḥakawurluḳi, təkəbburluḳi, noqiliḳ ḳilidioḳanliḳi tooḳrisida angliduḳ;
Biraḳ uning qong gəpliri bikar bolidu!■
7 Xunga Moab Moab üqün zar yioḳlaydu;
Ularning ḥəmmisi zar-zar yioḳlaydu;
Ḳayoḳu-ḥəsrətkə qəmüp Kir-Ḥarəsətning «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioḳlanglar!□
8 Ḥəxbon rayonidiki etizlar,
Sibmaḥdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;
Əllərning əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;
Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzgənidi;
Peləkliri sozulup, «*Ölük* Dengiz»ning nerisioḳa yətti.□ ■
9 Xunga Mən Yaazərning zar-yioḳisi bilən billə Sibmaḥning üzüm teli üqün yioḳlaymən;
I Ḥəxbon, Elealaḥ, Öz kəz yaxlirim bilən silərni suoḳirimən!

□ **16:4 «I Zion ḳizi, … ḳooḳlanoḳanlarni axkarilap ḳoymioḳaysiz!»** — bu səzlər qoḳum Moab bəglirining Ziondin baxpanaḥlik sorixini kərsitidu. **«…Mening Moabdiki musapirlirimni özingiz bilən billə turoḳuzoḳaysiz, … baxpanaḥ boloḳaysiz!»** — muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətning birinqi yerimi) bəlkim Moabning əlqilirining (Yəxaya pəyoḳəmbər bexariti bilən aldin’ala eytḳan) səzliridur. Ular ḳooḳlanoḳanlar üqün Israildin baxpanaḥlik soraydu. 4-ayətning ikkiniqi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyoḳəmbər arḳilik) bərgən jawabi. Demək, Israil Ḳutḳuzoḳuqi-Məsiḥ arḳilik Moab üqün baxpanaḥ bolidu (biraḳ Moab təkəbburluḳidin Hudaning iltipatini rət ḳilidu — təwəndiki 5-14-ayətlərni kərüng). □ **16:5 «Ötünüxünglar tooḳra, qünki əzgüqi yoḳilidu, ḥalakət yoḳ bolidu, əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoḳilidu»** — bu səzlər, xübḥisizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Ötünüxünglar tooḳra» degən səz ibraniy tekistidə yoḳ. Biraḳ bizningqə «qünki» degən səz muxularning mənisini iqigə alidu. Huda Moabning özidin baxpanaḥlikni ətünüxini ḳarxi alididioḳanliḳini Yəxaya pəyoḳəmbər arḳilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluḳtin rət ḳilidu. (6-14-ayətlərni kərüng). **«Dawutning qediri»** — kəlgüsi Israiloḳa wə aləmgə bolidioḳan Məsiḥ-Padixaḥ qoḳum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muḥim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini kərsətsə kerək. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luḳa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Ḥarəsət»** — 12-ayəttə «Kir-Ḥərəs»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri»** — «Ḥox.» 3:1ni kərüng. Baxḳa birhil tərjimisi: — «ulliri». □ **16:8 «Yaazər»** — Moabning ximaliy qegrasining nerisidiraḳ, xərḳ təripi «qəl-dalalar», oḳərb təripi «(Ölük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloḳini bilən heli yiraḳlaroḳa təsiri boloḳan bir məmlikətkə aylanoḳan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33

Qünki yazlik mewiliringgə, ḥosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu.□ ■
10 Huxallik mewilik baoʏlardin məḥrum kilinip,
Xadlikmu yok kilinidu;
Üzümzarliklarda nə nahxa awazliri anglanmaydu,
Nə təntənə kilinmaydu;
Dəssigüqilər üzüm kəlqəklirini qəyliməydu.
Qünki Mən üzüm kəlqəkliridiki huxal warkiraxlarni tohtattim.□
11 Xunga iq-baoʏrilirim Moab üqün qaloʏan qiltardək aoʏrip mungluk yangraydu,
Iqim Kir-Ḥərəsdikilər üqünmu xundak;
12 Xundak boliduki, Moab əzini upritip dua kiloʏili əzining «yukiri orni»oʏa qikip kəlgəndə,
Yaki dua kiloʏili «mukəddəs əyi»gə kirgəndə,
U muwəppəkiyətkə erixəlməydu.■
13 Mana muxu səzlərni Pərwərdigar Moab tooʏruluk burun eytkan.
14 Birak ḥazir Pərwərdigar xundak dəydu: —
«Üq yil iqidə mədikar ḥesabliʏandək,
Moabning kəpligən koxun-aḥalisi boloʏini bilən,
Uning pəhirləngən xəḥriti yəksan bolidu;
Ularning kaldukliri bolsa intayin az wə ḥalsiz bolidu». □

17

Dəməxk wə Əfraim tooʏruluk bir bexarət

1 Dəməxk tooʏruluk yükləngən wəḥiy: —
Mana, Dəməxk xəḥər bolup turuwərməy, naḥayiti bir dəwə harabilikka aylandurulidu.
2 Aroərdiki xəḥərlər adəmzatsiz bolup,
Koy padiliriʏa kaldurulidu,
Ular tinq-aman yatidu,
Ularni korkutkudək ḥeqbir adəmmu kərünməydu.
3 Əfraimda bolsa, koroʏanlik xəḥərlər yokilidu,
Dəməxkning xaḥanə ḥokuki,
Suriyəning kalduklири yokilidu;
Ular «Israilning xəḥriti»dək yok bolidu.
— dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloʏan Pərwərdigar.□
4 Xu küni xundak boliduki, Yakupning xəḥriti suslixip,
Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

□ **16:9 «Xunga Mən Yaazərning zar-yioʏisi bilən billə Sibmaḥning üzüm teli üqün yioʏlaymən» —** 10-ayəttiki səzligüqi Huda boloʏanikən («Mən ..tohtitimən…»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübḥisizki Hudaning Əzidur. Bu adəmni ḥəyran kalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḥdiki yokap kətkən üzümzarlar üqün yioʏlaydu. Huda ularni jazalaxi bilən təng Əzimu kayoʏuridu. **«ḥosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu» —** adəttə ḥosul aloʏanda huxalliktin warkiraxlar bolidu, əlwəttə. Birak muxu yərdə, düxminining oʏəlibisidin keyinki təntənə warkiraxlar kərsitilidu. Baxka birhil tərjimisi: «… Ḥosulungoʏa boloʏan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10 «Dəssigüqilər» —** üzüm xarabi qikirix üqün üzümlərni kəlqəkkə koyup dəssəydioʏan adəmlər. ■ **16:12** Kan. 32:37, 38, 39 □ **16:14 «mədikar ḥesabliʏandək…» —** mədikar ixligən wakitni intayin tooʏrilik bilən ḥesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artukmu əməs dəl üq yilni bildüridu. □ **17:3 «Ular «Israilning xəḥriti»dək yok bolidu» —** səzmusəz tərjimə kiloʏanda, «Ular Israilning xəḥritidək bolidu». Oylaymizki, muxu səz kinayilik gəp bolup: — «xəḥriti yok» degənlik (4-ayətni kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsidə Israilning xəḥriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəməxkningmu xəḥriti bolidu, dəp karaydu.

5 Ularning ḥali bolsa ormiqi buoɳday oroɳandin keyin,
Yəni biliki bilən yioɳip oroɳandin keyin,
Ḥətta Rəfayim jiloɳisida adəmlər baxaḳlarni tərgəndin keyinki ḥalətkə ohxax,
ḳaloɳini yoḳ deyərlik bolidu;□
6 Ḥalbuki, yənə azraḳ tərgüdək baxaḳ,
Zəytun dərihi silkingəndin keyin,
Əng uqida ikki-üq tal mewə,
Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə ḳaldurulidu,
— dəydu Israilning Hudasi boloɳan Pərwərdigar.
7 — Xu küni insan bolsa Yaratḳuqisioɳa nəzirini tikidu,
Kəzi Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqida bolidu.
8 Ular əz ḳurbangaḥlirioɳa, yəni əz ḳoli bilən yasioɳanlirioɳa,
Yaki barmaḳliri bilən xəkilləndürgənlirigə ḥeq ḳarimaydu,
Nə «Axəraḥ»laroɳa nə «kün tüwrükliri»gə ḥeq ümid baoɳlimaydu.□
9 Xu künidə uning ḳoroɳanliḳ xəḥərliri,
Əslidiki Israillarning aldida qatḳalliḳḳa wə taḳir taoɳlaroɳa aylanduruloɳan harabə xəḥərlərdək,
Ḥəmmisi wəyran bolup ketidu. □
10 Qünki nijating boloɳan Hudani untup ḳalding,
Küqüng boloɳan «Ḳoram Tax Boloɳuqi»ni əslimiding;
Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ḳoyoɳining bilən,
Wə yaḳa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,□
11 Ularni tikkən künila yaxartḳining bilən,
Tikkən ətisila ularni qeqəklətkining bilən,
Ḥosulioɳa erixkən künidə, u pəḳət bir patman dawalioɳusiz ḳayoɳu-ḥəsrət bolidu, halas!□
12 Ḥəy! Kəp həlḳlərning quḳan-sürənliri!
Ular dengiz-okyanlarni uroɳutup dolḳunlardək xawḳunlarni kətüridu,
Aḥ, əllərning ḳaynam-taxḳinliri!
Dolḳunlanoɳan küqlük sulardək ular ḳaynam-taxḳinlarni kətüridu.
13 Əllər uluoɳ sularning ḳaynam-taxḳinliridək dolḳunlinip ketidu;

□ **17:5 «Ularning ḥali bolsa ormiqi buoɳday oroɳandin keyin, yəni biliki bilən yioɳip oroɳandin keyin, … ḳaloɳini yoḳ deyərlik bolidu» —** demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, naḥayiti az baxaḳlar ḳelip ḳalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloɳisi Yerusalemning jənub təripidə, u yərgə kəmbəoɳəllər berip ormiqilar ḳaldуroɳan buoɳdayni terətti; əlwəttə tərgəndin keyin ḳaloɳan buoɳday «yoḳ deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfraimning adəmliri, xəḥriti, ḥəmmisi ohxaxla «yoḳ deyərlik» bolidu. Muxu balayi'apətlər Asuriyə imperiyəsining birnəqqə ḳetimliḳ tajawuzliri bilən ularning bexioɳa kəldi. Ahirida Asuriyə Əfraimdiki kəp aḥalini sürgün ḳildi (miladiyədin ilgiriki 722-yili). □ **17:8 «Ular əz ḳurbangaḥlirioɳa… nə «Axəraḥ»laroɳa nə «kün tüwrükliri»gə ḥeq ümid baoɳlimaydu» —** muxu ayəttiki ḳurbangaḥlar wə «kün tüwrükliri», xübḥisizki, butlaroɳa qoḳunuxta ixlitidioɳan nərsilər. «Axərahlar» degən butlar bəlkim butpərəslikkə beoɳixlanoɳan dərəhliklər idi. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloɳan yaki nəḳixləngən bolsa kerək. Adəmlərning hiyallirida, muxu məbud «zeminni munbətlik ḳilarmix» wə «ayallarni tuoɳumqan ḳilarmix». Bularoɳa qoḳunux adətlirining ḥərhil jinsiy əhlaḳsizliḳ bilən munasiwiti bar idi. Xu səzlərgə ḳarioɳanda az bir ḳisim Əfraimdikilər Hudaoɳila ümid-ixənq baoɳlaydu. Bexarətning bir ḳetimliḳ əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning aldida qatḳalliḳḳa wə taḳir taoɳlaroɳa aylanduruloɳan harabə xəḥərlərdək…» —** muxu kona «harabə xəḥərlər», Yəxua pəyoɳəmbərning yetəkqilikidə, Israillar Hudaoɳa tayinip zeminni ixoɳal ḳiloɳanda wəyran ḳilinoɳanidi. Xu harabə kona xəḥərlər ularoɳa Hudaoɳa tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi. □ **17:10 «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ḳoyoɳining bilən, wə yaḳa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,…» —** muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiyliḳ bilən tikilgən, adəmni bay ḳilidioɳan yaki rawaj tapḳuzidioɳan «seḥriy əsümlüklər»mix.
□ **17:11 «Ḥosulioɳa erixkən künidə, u pəḳət bir patman dawalioɳusiz ḳayoɳu-ḥəsrət bolidu, halas!» —** pütkül ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin.

Birақ U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yirаққa bədər қeqip ketidu.
Ular taoɳdiki ot-qəplərning topa-topanliri xamalda yirақlarоɳa uquruwetilgəndək,
Қara қuyun aldida qang-tozanglar қuyun bolоɳandək ɦəydiwetilidu!■
14 Kəqtə — wəɦimə!
Tang səɦərdə — yoқ birақ!
Mana bizni bulap kətkənlərning nesiwisi,
Bizdin olja-oɳəniymət eliwalоɳanlarning aқiwitidur!

18

Yəxayaning Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə bərgən bexariti

1-2 Aɦ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki қanatlarning wizildioɳan awazliri bilən қaplanоɳan yər-zemin! —
Sən қomux kemilər üstidə əlqilərni dengizdin ətküzüp əwətisən;
— I yəl tapan həwərqilər,
Egiz boyluқ ɦəm siliқ terilik bir əlgə,
Yirақ-yeқinlarоɳa қorқunq bolidioɳan bir millətkə,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *қaytip* beringlar!□
3 Jaɦanda turuwatқanlarning ɦəmmisi,
Jimiki yər yüzidikilər!
Taoɳlarda bir tuoɳ kətürülgəndila,
Kərünglar!
Kanay qelinоɳandila,
Anglanglar!□
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaқ dedi: —
Mən tinqliқta turimən,
Nur üstidə yalildap turоɳan issiқtək,
Issiқ ɦosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,
Өz turaloɳumda kəzitimən;□
5 Qünki ɦosul elix aldida,
Üzüm qeqəkligəndin keyin,

■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Ɦox. 13:3 □ **18:1-2 «Aɦ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki қanatlarning wizildioɳan awazliri bilən қaplanоɳan yər-zemin!»** — miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixaɦi Pianқi Misirni ixоɳal қilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa қiloɳandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə қarxi bir ittipaқni xəkilləndürüx ümididə, ottura xərқtiki barliқ dələtlərgə əlqilərni əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqilərning aldioɳa kelip, ularni қayturmaқqi bolup, yuқiriқi həwərni yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluқ ɦəm siliқ terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar təripidin bəlüngən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə қaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoɳəmbər əlqilərni өz dəlitigə (Efiopiyiliklər egiz boyluқ, siliқ terilik, əxəddiy bir ɦəlқ idi) қaytixni dəwət қilidu. U ular arқiliқ yənə, kəlgüsidə pütkül dunya Pərwərdigaroɳa boysunidu, dəp jakarlimaқqi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipaқning paydisizliқini, Pərwərdigaroɳa tayanmisa ɦəmmə ixlirining қuruқ bolidioɳanliқini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuoɳ» ... «kanay»** — bularning nemini bildüridioɳanliқini bilix üqün, 11-bab ɦəm 27-babni kərüng. «Tuoɳ» ɦəm қutulux bəlgisi ɦəm dunyadiki əng ahirқi urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning өz қowmini өzigə qaқirixқa ixlitilidu. □ **18:4 «Mən tinqliқta turimən, nur üstidə yalildap turоɳan issiқtək, issiқ ɦosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək, Өz turaloɳumda kəzitimən»** — issiқ ɦəm xəbnəm gaɦida kərünmigini bilən, ularning ɦosuloɳa boloɳan təsiri naɦayiti küqlüktur. Hudamu ohxaxla daim «tinq» ɦəm kərünməydu; u ɦeqnemini demigəndək yaki қilmioɳandək turidu. Bu dunyadiki nuroɳun ixlar hudasiz қilinoɳandək boloɳini bilən (demək, Hudaning küq-қudriti xu ixlaroɳa kerək əməstək turoɳini bilən), Huda ɦaman Өz həlқi bilən billə bolidu, ɦəmmə ixlarning arқisida turidu ɦəm bəlgiləngən waқitta қolini sozidu (5- ɦəm 6-ayətni kərüng).

Qeqəklər üzüm boloɣanda,
U putioɣuqi piqaqlar bilən bihlarni kesip,
Ḥəm xahlirini kesip taxlaydu.□
6 Ular yioɣixturulup taoɣdiki aloɣur ɣuxlaroɣa,
Yər yüzidiki ḥaywanlaroɣa ɣaldurulidu.
Aloɣur ɣuxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu,
Yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən ɣixni ətküzidu.□
7 Xu künidə samawi ɣoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa bir sowoɣat elip kelinidu;
Yəni egiz boyluq ḥəm silik terilik bir millәttin,
Yiraq-yeɣinlaroɣa ɣorɣunq bolidioɣan bir əldin,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir millәttin berilidu;
Samawi ɣoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning nami boloɣan jayoɣa,
Yəni Zion teoɣioɣa elip kelinidu. □

19

Misir jazalinip, tərbiyə berilip saɣaytilidu wə Hudaoɣa ibadət ɣilidu

1 Misir tooɣruluq yükləngən wəḥiy: —
Mana, Pərwərdigar tez uqidioɣan bulut üstigə minip,
Misiroɣa yetip kelidu;
Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
2 — «Wə Mən Misirliɣlarni bir-birigə ɣarxi ɣutritimən;
Ularning ḥəmmisi əz ɣerindaxlirioɣa ɣarxi turixidu,
Əz ɣoxniliri bilənmu soɣixidu;
Xəḥər bilən xəḥər,
Padixaḥliq bilən padixaḥliq bir-birigə ɣarxi urixidu;
3 Wə Misirning roḥi əz iqidin yoɣap ketidu;
Mən ularni məsliḥətsiz ɣaldurimən;
Xunga ular butlarni wə ərwaḥlarni,
Ərwaḥlarni qaɣiroɣuqilarni ḥəm palqilarni izdəp məsliḥət soraydu;
4 Mən Misirliɣlarni rəḥimsiz bir ḥəkümranning ɣolioɣa tapxurimən;
Əxəddiy bir padixaḥ ularning üstidin ḥəkümranliq ɣilidu» — dəp jakarlaydu samawi ɣoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar;□
5 Ḥəm sular «dengiz»din yoɣaydu,

□ **18:5 «Ḥosul elix aldida, … qeqəklər üzüm boloɣanda, U putioɣuqi piqaqlar bilən bihlarni kesip, ḥəm xahlirini kesip taxlaydu» —** demək, muxu dunyadiki ḥəkümdarlar «Ḥosul, yəni dunyadiki barliq əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuqsiz ḥəmmisini ularning ɣolidin elip taxlap ularni yərgə ɣaritip ɣoyidu. □ **18:6 «… Aloɣur ɣuxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu, yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən ɣixni ətküzidu» —** bu ix waɣitliq əməs, bəlki Hudaning muxu dunyadiki ḥəkümdarlardin ḥoɣuqni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki ḥaywanlaroɣa tügimәs aramliq beridioɣanliqini bildüridu. □ **18:7 «Xu künidə … Pərwərdigaroɣa bir sowoɣat elip kelinidu… Pərwərdigarning nami boloɣan jayoɣa, yəni Zion teoɣioɣa elip kelinidu» —** demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu ḥəm Hudaoɣa ɣiloɣan ibaditi ɣobul ɣilinidu. Xübḥisizki, ular muxu yərdə əzila əməs, bəlki dunyadiki barliq millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigaroɣa beɣinidu. □ **19:4 «mən Misirliɣlarni rəḥimsiz bir ḥəkümranning ɣolioɣa tapxurimən…» —** muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianɣi (miladiyədin ilgiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixaḥliri Kambisis (miladiyədin ilgiriki 525-yili), andin Ataksərksis (III) «Oɣus» ɣatarliqlar (miladiyədin ilgiriki 343-yili) təripidin əməlgə axuruloɣan idi.

Dəryasi ḳaoŋjirap pütünləy ḳurup ketidu;□
6 Dəryalarni sesiḳqiliḳ ḳaplaydu,
Misirning østəng-ḳanalliri ḳaoŋjirap tügəydu;
Ḳomuxlar ḥəm yekənlər solixidu;
7 Nil dəryasi boyidiki yərlər,
Nil dəryasining ḳuyulux aoŋzidiki yərlər giyaḥsiz ḳalidu,
Nil dəryasi boyidiki ziraətlərning ḥəmmisi ḳurup, tozup, yoḳilidu.
8 Beliḳqilar bolsa zar ḳaḳxaydu;
Nil dəryasioŋa ḳarmaḳ taxlioŋuqilarning ḥəmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayoŋuqilarning bexi sanggilap ketidu.
9 Zioŋirqilar ḥəm libas tokuoŋuqilar hijalətqiliktə ḳalidu,
10 jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kənglimu yerim bolidu.
11 Tolimu əhməḳ Zoan xəḥirining əməldarliri!
Pirəwnning əng dana məslihətqiliridin əhmiḳanə məsliḥətlər qiḳidu!
Silər ḳandaḳmu Pirəwngə: —
«Mən bolsam danalarning əwladi,
Ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!» — dəwatḳansilər tehi?□
12 *Misir*, sening danixmənliring ḥazir ḳeni?
Ular danixmən bolsa, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigarning Misir tooŋruluḳ nemilərni kəngligə pükkənlikini sanga ayan ḳilsun!
13 Zoan xəḥirining əməldarliri nadanlaxti,
Məmfis xəḥirining əməldarliri aldinip kətti;
Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni eziḳturup ḳoydi.□
14 Pərwərdigar ularning arisioŋa bir ḳaymuḳturoŋuqi roḥni arilaxturiwətti;
Xunga birsi məst bolup øz ḳusuḳida teyilip ələng-sələng boloŋandək,
Ular Misirdikilərni ḥərbir ixida ələng-sələng ḳiliwətti.
15 Xuning bilən Misiroŋa,
Bax, ḳuyruḳ, palma xehi yaki ḳomuxlar ḳilalioŋudək ḥeqḳandaḳ amal ḳalmaydu. □ ■
16 Xu küni Misirdikilər ḳiz-ayallaroŋa ohxap ḳalidu,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar ḳolini ularning üstigə tənglixi bilən titrəp ḳorḳidu,
17 Ḥəmdə Yəḥuda zemini bolsa Misiroŋa wəḥimə bolup ḳalidu;
Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tüpəylidin,
Yəni Uning øzlirigə ḳaritiloŋan iradisi tüpəylidin,
Kimgə Yəḥudaning gepi ḳilinsila xu qøqüydu.
18 Xu küni Ḳanaanning tili søzləydioŋan,
Wə samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigaroŋa beḳinip sadiḳliḳ ḳəsimi ḳilidioŋan Misirning bəx xəḥiri bolidu;
Ulardin biri «Ḥalak xəḥiri» dəp atilidu.□ ■
19 Xu küni Misirning zemini otturisida Pərwərdigaroŋa ataloŋan bir ḳurbangaḥ,

---

□ **19:5 «sular «dengiz»din yoḳaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu. □ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixaḥlirining dəwr-dəwrgiqə ixlətkən unwani. **«Mən bolsam... ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!»** — Misirning ərp-adətliri boyiqə, padixaḥning məslihətqilirining ḥəmmisi yuḳiri təbiḳilik yaki padixaḥ jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki «Nof». **«Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki mətiwərlərdur. □ **19:15 «Bax, ḳuyruḳ, palma xehi, ḳomux»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki ḥərhil təbiḳidiki adəmlərni bildüridu. ■ **19:15** Yəx. 9:13 □ **19:18 «Ḳanaanning tili»** — «Ḳanaan» Pələstin, yəni Israilning zemini, ḥazirḳi «Israiliyə»ni kərsitidu. Xunga ular ibraniy tilini søzlixidu. ■ **19:18** Ḳan. 10:20; Yər. 12:16

Ḥəm qegrasida Pərwərdigarɵa atalɵan bir tüwrük bolidu.
20 Bular bolsa samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɵan Pərwərdigarɵa ḥəm bəlgə ḥəm
xaḥit bolidu;
Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarɵa nalə kətürgən bolidu;
U ularni ərkinlikkə qiḳiridiɵan bir ḳutḳuzɵuqi ḥəm ḳoɵdiɵuqini əwətidu.□
21 Pərwərdigar Misirliḳlarɵa tonutulup ayan ḳilinidu;
Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;
Ular uningɵa ḳurbanliḳ axliḳ ḥədiyəliri bilən ibadət ḳilidu;
Ular Pərwərdigarɵa ḳəsəm iqidu wə uningɵa əməl ḳilidu.■
22 Pərwərdigar Misirni uridu;
U ularni uridu ḥəm saḳaytidu;
Xuning bilən ular Pərwərdigarning yeniɵa ḳaytidu,
U ularning dua-tilawitini ḳobul ḳilip ularni saḳaytidu.
23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidiɵan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;
Asuriyəliklər Misirɵa kiridu,
Misirliḳlar Asuriyəgə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-ibaditidə bolidu.□
24 Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər bolidu.
25 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɵan Pərwərdigar ularɵa bəht ata ḳilip: —
«Həlḳim bolɵan Misirɵa,
Өz ḳolumning ijadi bolɵan Asuriyəgə
Wə Өz mirasim bolɵan Israiliɵa bəht yar bolsun!» — dəydu. □

20

Misir tooɣruluḳ yənə bir bexarət

1 Asuriyəning *sərdari bolɵan* «Tartan» Axdod xəḥirigə kelip muḥasirə ḳiliɵan yili Asuriyə padixaḥi Sargon uni əwətkən (u Axdodḳa ḳarxi jəng ḳilip uni ixɵal ḳildi):

□ **19:20 «Bular .. Pərwərdigarɵa ḥəm bəlgə ḥəm xaḥit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarɵa nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qiḳiridiɵan bir ḳutḳuzɵuqi ḥəm ḳoɵdiɵuqini əwətidu…»** — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirḳi zamanda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «ḳismən əməlgə axuruliɵan» dəp ḳaraydu. Xu zamanlarda Misir nuroɣun Yəḥudiy musapirlarni ḳobul ḳilip, ularɵa Misirning qegrisiɵa yeḳin jayda yengi bir ibadəthanini ḳuruxḳa yol ḳoydi wə ḥətta uni ḳuruxḳa yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsiḥiy jamaətlərmu naḥayiti kəp boliɵan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidiɵan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu…»** — muxu yol ḥelihəm məwjut. Birak Israil ḥəm Misir wə Suriyələr otturisidiki munasiwət yahxi bolmiɵaqḳa, yol uzundin buyan etiklik ḥaləttə turmaḳta. □ **19:25 «Həlḳim bolɵan Misirɵa, Өz ḳolumning ijadi bolɵan Asuriyəgə wə Өz mirasim bolɵan Israiliɵa bəht yar bolsun!»** — pikrimizqə muxu bexarətning (1-25-ayətlərning) ahirḳi ḳismi («xu küni Misirdikilər ḳiz-ayallarɵa ohxap ḳalidu…» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmiɵan. Yəxayaning dəwridikilər üqün, bu bexarət ularning Misirɵa ḳoxuluxḳa bolmaydiɵanliḳini bildürgən; bundaḳ ḳilix Pərwərdigarɵa ixənməslikkə barawər. Bexarəttə, ular Misirɵa əməs, bəlki Misir əzlirigə beḳindi bolidu, deyilidu. Ahirda Huda Misirliḳlarni Israillar ḳorḳidiɵan Asuriyəliklər bilən billə Өzigə, xundaḳla Israiliɵa beḳinduridu.

—□
2 — Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arkilik səz kiloɣanidi.
U uningoɣa: —
«Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;
U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi.□
3 Wə Pərwərdigar ahirida mundak dedi: —
«Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə tooɣruluk həwər beridioɣan bexarət ḫəm karamət süpitidə bolux üqün yalingaq ḫəm yalang ayaoɣ üq yil mengip yürgəndək, 4 Ohxaxla Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, keri bolsun, yalingaq ḫəm yalang ayaoɣ, kasisi oquk ḫalda Asuriyə padixaḫi təripidin Misirni xərməndiliktə kaldurup, yalap epketilidu. □ 5 Ular bolsa korkuxup, əz tayanqisi boloɣan Efiopiyədin wə pəhri boloɣan Misirdin ümidsizlinip ketidu. 6 Xuning bilən bu dengiz boyidikilər: —
«Mana bu Asuriyə padixaḫining wəswəsidin korkup baxpanaḫlik izdəp baroɣan tayanqimizoɣu, bizlər əmdi kandakmu kutulalaymiz?» — deyixidu»». □

21

Babil tooɣrisida yənə bir bexarət

1 «Dengizning qəl-bayawini» tooɣrisida yükləngən bir wəḫiy: —
«Jənub tərəptə koyuntazlar ətüp ketiwatkandək,
Dəḫxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning səz kilixi

2 — Azablik bir wəḫiy-kərünüx manga ayan kilindi;
Hain hainlik kiliwatidu,
Bulangqi bulangqilik kiliwatidu.
«I Elam, ornungdin tur, qik!
Media, muḫasirə kilip korxiwal!»

□ **20:1 «Asuriyəning sərdari boloɣan «Tartan» Axdod xəḫirigə kelip muḫasirə kiloɣan yili» —** miladiyədin ilgiriki 715-yili Filistiylərning bir paytəhti boloɣan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiki asarətlərni buzup isyan kətürdi. Ikki yil iqidə ular yənə məoɣlup boldi. Misir tohtimay ularni kutritip, korallik yardəm berixni wədə kilip, əlqilərni Moabka, Edom ḫəm Yəḫudaoɣa əwətti, Asuriyə imperiyəsigə karxi bir ittipakni otturioɣa qikarmakqi boldi. Birak miladiyədin ilgiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəḫirini ixoɣal kildi. Misir ularoɣa ḫeq yardəm kilmidi. Huda Yəxaya arkilik Israiloɣa hudasiz, tayanqisiz Misiroɣa tayinixning tooɣra əməslikini ḫəm mundak kilixning bihudə ix ikənlikini kərsitidu. □ **20:2 «Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arkilik səz kiloɣanidi..» —** muxu 20-babtiki bexarət naḫayiti kiska wakit iqidə əməlgə axuroɣan. Bexarətning əməlgə axurulixini kərgən kixilər yukiriki 19-babtiki ahirki zamanlarni kərsitidioɣan (Asuriyə wə Misir tooɣruluk) bexarətning ahirida mukərrər əməlgə axurulidioɣanlikidin ḫeq guman kilmasliki kerək. **«Pərwərdigar ... uningoɣa: — «Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi» —** buningdin kərüxkə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yüridioɣan boluxi mumkin. Yəxayaning ḫəkikətən «kipyalingaq» yaki pəkət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs. □ **20:4 «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, keri bolsun... kasisi oquk ḫalda Asuriyə padixaḫi təripidin ... yalap epketilidu» —** xu bexarət bəlkim 701-yili, yəni Asuriyə bilən Misir sokuxkan Əltəkəḫ degən yərdə boloɣan jəngdə əməlgə axuroɣan. Asuriyə Misirdiki ḫəm Efiopiyədiki nuroɣun əsirlərni epkətkən. □ **20:6 «bu dengiz boyidikiliri» —** Filistiyəliklər ḫəm Yəḫudalikларni kərsitidu. □ **21:1 «Dengizning qəl-bayawini» —** Babilni kərsitidu (9-ayətni kərüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəḫiri jaylaxkan, naḫayiti kəng Əfrat dəryasini kəsitidu. Əmdi nemixka «dengizning qəl-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni kinayilik gəp bilən mazak kilidu; Babil katta, büyük xəḫər boloɣini bilən, ḫəkikət jəḫitidin yaki mənggülük roḫiy bayliklar jəḫitidin eytkanda naḫayiti bir qəl-bayawan, halas.

Uning səwəbidin kətürülgən ḫəmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim.□
3 — Xunga iq-baoɣrim aoɣriḳ-azab bilən toldi,
Toloɣiḳi tutḳan ayalning azabliridək,
Kərgənlirimdin toloɣinip kəttim,
Angliоɣinimdin parakəndə boldum.□
4 Xunga kənglüm parakəndə bolup ḫasirap kəttim,
Meni dəḫxət ḳorḳunq basti;
U mən zoḳ alidioɣan keqini sarasimə bolidioɣan keqigə aylandurdi.□ ■
5 Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;
Ular yeyixidu, iqixidu;
«Ḫəy esilzadilər, ornunglardin turup ḳalḳanni maylanglar!»□
6 Qünki Rəb manga: —
«Barоɣin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioɣan bir kəzətqini təhləp ḳoyoɣin» — degənidi.□
7 — «U jəng ḫarwilirini, jüp-jüp atliḳ əskərlərni,
Jəng ḫarwilirini exəklər bilən,
Jəng ḫarwilirini təgilər bilən kərgəndə,
U dikḳət bilən, naḫayiti dikḳət bilən kəzətsun!»□

□ **21:2 «Hain hainliḳ ḳiliwatidu… bulangqiliḳ ḳiliwatidu»** — xübḫisizki, Babilning üzlüksiz ḳiliwatḳan ḳilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qiḳ! Media, muḫasirə ḳilip ḳorxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloɣa besip kirip wəyran ḳiloɣanliḳini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Ḳorəx imperatorining baxqiliḳida besip kirgənlikini kərsitidu. Əgər birinqi xərḫ tooɣra bolsa, u qaoɣda «Elam ornungdin tur, qiḳ! Media, muḫasirə ḳilip ḳorxiwal!» degən sözlərni Babil padixaḫi Merodaḳ-Baladan əz ittipaḳdaxliri Elam wə Mediaoɣa eytḳan, bu sözlər «Asuriyəgə ḫujum ḳil!» degən mənidə boloɣan bolidu. U qaoɣda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məoɣlup boloɣan. Keyin u ḳaytidin ḫujim ḳilip Babilni ixoɣal ḳildi. Xu qaoɣda u Babilni pütünləy wəyran ḳilip, ularning ḫəmmə butlirinimu qeḳip parə-parə ḳildi. Ikkinqi xərḫ tooɣra bolsa, muxu sözlər Ḳorəx əzining ḳoxunlirioɣa degən gəp bolidu (Babiloɣa ḫujum ḳil!). Bizningqə bolsa bexarət Ḳorəxningki muxu ḫujumini kərsitidu; birаḳ ikki ḳetimliḳ ixoɣal ḳilixning ḫəmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloɣa ixənmənglar ḫəm tayanmanglar!» degini təkitlinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən ḫəmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning səzi boluxi kerək. Demək, Babilning hainliḳi, tajawuzqiliḳ ḳilip olja aloɣanliḳi, adilsizliḳi, rəḫimsizliki ḳatarliḳlar tüpəylidin halayiḳ ḳattiḳ nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadlirioɣa Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tügəxtürgənidi. □ **21:3 «Xunga iq-baoɣrim aoɣriḳ-azab bilən toldi, … angliоɣinimdin parakəndə boldum»** — bu sözlər əlwəttə pəyoɣəmbərning əziningki boluxi kerək. Baxḳa birhil tərjimisi «Mən azabtin toloɣinip ḳariyalmidim; parakəndiqiliktin ḫeqnemini angliyalmidim». Bir jəḫəttin Yəxaya pəyoɣəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəḫərning Huda təripidin jazalinixini kəridu, xundaḳla bək azablinidu. Birаḳ baxḳa bir jəḫəttin wə baxḳa bir dərijidə, Babil xəḫiri pütkül dunyaoɣa wəkil bolsa, u Hudaning ḳiyamət künidə gunaḫning əzini ḳandaḳ dəḫxətlik jazalixini kəridu, xundaḳla intayin azablinidu. Xübḫisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boloɣan sawaḳ dəl muxudur. □ **21:4 «Mən zoḳ alidioɣan keqə»** — buni qüxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaoɣa xu kərünüxni kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muḫəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «Dastihan selinglar, bir kəzətqi ḳoyunglar». **«ḳalḳan maylanglar!»** — birhil urux təyyarliḳi. Ḳalḳan maylansa ḳiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliḳlar ziyapəttə olturoɣinida, düxmənning ḳoxunliri yoloɣa qiḳip yürüx ḳiliwatḳanliḳini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioɣa, urux təyyarliḳi ḳilixḳa tooɣra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliḳlarning ziyapətkə ḳatnixixḳa intayin amraḳliḳining dangḳi qiḳḳanidi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, Babil ordisidikilər katta ziyapəttə bihud olturoɣan bir keqidə, Babil xəḫiri Medialiḳlar təripidin ixoɣal ḳilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).- □ **21:6 «əyni boyiqə eytidioɣan bir kəzətqi»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliḳlar bihudlixip olturoɣanliḳi tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaoɣa kinayə ḳilip, ular üqün bir kəzətqini bəlgiləp ḳoyux kerək, deməkqi. Bu «hiyaliy kəzətqi»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatirilinidu. □ **21:7 «U jəng ḫarwilirini, jüp-jüp atliḳ əskərlərni,… kərgəndə,..»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Bir ḳoxun atliḳ əskər jüp-jüp atlar bilən,… kərgəndə,…». **«jəng ḫarwilirini təgilər bilən kərgəndə,…»** — Pars imperatori Ḳorəx jəng ḳiloɣanda təgilərni düxmən ḳoxunliri iqigə ḫəydiwetip, ḳalaymiḳanqiliḳ qiḳiratti. U birinqi bolup axundaḳ taktikini ixlətkən.

8 U jawabən xirdək towlidi: —
«Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən,
Ḥər keqidə kəzəttə turimən;□ ■
9 — Wə mana, u jəng ḥarwiliri jüp-jüp atliḳ əskərlər bilən keliwatidu!»
Wə yənə jawab berip xundaḳ degən: —
Babil bolsa yiḳildi, yiḳilip qüxti,
Wə U ularning ilaḥlirining ḥərbir oyma məbudlirini yərgə taxlap parə-parə ḳiliwətti!».□ ■

Huda yənə Özigə sadiḳ boloɣanlaroɣa təsəlli beridu

10 — I Mening tepilgən danlirim,
Mening haminimdiki buoɣdaylirim,
Israilning Hudasi, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigardin angliɣanni silərgə eytip bərdim! □

Edom tooɣruluḳ bir bexarət

11 «Dumaḥ» tooɣruluḳ yüklängən wəḥiy;
Birsi Seirdin kelip məndin: —
«I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti?» — dəp soraydu.□
12 Kəzətqi jawabən mundaḳ dəydu: —
«Səḥər kelidu, keqimu kelidu;
Yənə soriɣing bolsa, yənə kelip sora;
Yolungdin ḳaytip manga yeḳin kəl!» □

Ərəbiyə tooɣruluḳ bir bexarət

□ **21:8 «Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən, Ḥər keqidə kəzəttə turimən»** — bu səzgə ḳarioɣanda, Babilning wəyran ḳilinixini ümid ḳilidioɣanlar uzunraḳ waḳit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degənning baxḳa hil tərjimisi: «I hojam,...» ■ **21:8** Ḥab. 2:1 □ **21:9 «— Wə mana, u jəng ḥarwiliri jüp-jüp atliḳ əskərlər bilən keliwatidu!»** — yuḳiriḳi izaḥatni kərüng. Bəlkim muxu yərdə düxmən ḳoxuni oɣəlibə bilən ḳaytip berip, Babilning məoɣlup bolup yoḳitiloɣanliḳi tooɣrisida həwər yətküzidu. **«... U ularning ilaḥlirining ḥərbir oyma məbudlirini ... parə-parə ḳiliwətti!»** — «U» bəlkim Hudaning Özi. ■ **21:9** Yər. 25:12; 51:8; Wəḥ. 14:8; 18:2 □ **21:10 «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buoɣdaylirim,...»** — muxu ikki ibarə Israilning Hudaoɣa sadiḳ boloɣan, xundaḳla pəs orunda turidioɣan «ḳaldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buoɣday»dək boloɣan. □ **21:11 «Dumaḥ»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənidə. Umu Edomning kiqik bir yezisi. Biraḳ muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni səz oyuni ḳilip tətürisiqə «Dumaḥ» dəp atioɣan. Demək, kəlgüsidə Edom kəp issiḳ-sooɣaḳlar bilən naḥayiti «süküt»lük bir jay bolup ḳalidu. **«Seir»** — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti?»** — kəzətqi (yaki jesəkqi)ning wəzipiliri birinqidin düxmənning ḥujumliridin həwər berip ḥəmmə adəmni oyoɣitix; ikkinqidin taktakqilik ḳilip keqining ḳaysi waḳit boloɣanliḳini halayiḳḳa uḳturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xübḥisizki, Yəxaya pəyoɣəmbərning özidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayiḳni Hudaning jazasidin agaḥlandurux ḥəm xu jazaoɣa ḳanqə uzun bolup kətkənliki ḥəm uning ḳanqilik dawamlixidioɣanliḳi tooɣruluḳ həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qiḳḳan bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni ḳaplap turoɣan, ḳarangoɣu «keqə»dək boloɣan balayi'apətlər ḳaqan tügəydu? — dəp soraydu. □ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundaḳ dəydu: ...»** — jawabning üq ḳismi bar: — (1) «səḥər kelidu». Demək, muxu ḳarangoɣuluḳ tügəydu — biraḳ ḳaqan tügəydioɣanliḳini deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomoɣa, dunyaoɣa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni kərüng). Biraḳ yənə bir keqə kelidu, u tehimu ḳarangoɣu bolup, bəlkim ḳiyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni kərüng). Yəxaya muxu tooɣruluḳ agaḥlanduridu. (3) «soriɣing bolsa, ... manga yeḳin kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxḳa Yəḥudiy əməslər) muxu ixlarni eniḳlimaḳqi boloɣan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenioɣa kelixkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoɣəmbərliridin soraxḳa təklip ḳilinidu. Pəḳət öz yolliridin towa ḳilip yenip kəlsila, Huda ularni ḳobul ḳilidu.

13 Ərəbiyəning keqisi tooɣruluk yükləngən wəɦiy: —
«I Dedanliklarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggalda ɣonup ɣalisilər;□
14 Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip ɣaqɣanlarni kütüwelinglar!□
15 Qünki ular ɣiliqlardin,
Oɣilaptin elinoɣan ɣiliqtin,
Kerilgən okɣyadin,
Uruxning azabidin ɣaqidu.
16 Qünki Rəb manga xundak degən: —
Bir yil iqidə mədikar ɦesablioɣandək,
Andin Kedarning bar xəripi yoɣilidu,□
17 Okɣyaqilarning ɣaldukliri,
Yəni Kedarning palwan-batur boloɣan ooɣulliri az ɣalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundak səz ɣiloɣan». □

22

Yerusalem tooɣruluk bir bexarət

1 Alamət kərünüx berilgən jiloɣa tooɣrisida yükləngən wəɦiy: —
Silər ɦəmminglar əgzilərning üstigə qiɣiwaloɣininglar zadi nemə ɣiloɣininglar?□
2 Silər huxallik dəbdəbisini kətüridioɣan,
Warang-qurungoɣa toloɣan yurt,
Xadlinidioɣan xəɦər;
Silərdin əltürülgənlər ɣiliq bilən qepiloɣan əməs,
Yaki jənglərdə əlgən əməs;
3 Əmirliringlarning ɦəmmisi birakla ɣeqixti;

□ **21:13 «Ərəbiyəning keqisi tooɣruluk» —** ibraniy tilida «Ərəbiyə tooɣruluk» ɦəm «keqidə» degən ikki mənilik boloɣan bir səzdur. Ikkinqi mənisi «keqidə» boloɣan bolup, bəlkim «Ərəblərning ɣarangoɣuluk wakti»ni kərsitidu. Əməliyəttə (Ərəblərning tarihi anqə hatirilənmigən boloɣaqka) dəl ɣaysi yilni kərsətkənlikini ɦazirqə enik dəp berəlməymiz. Miladiyədin ilgiriki 715-yili Sargon II Temadiki ɣəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»oɣa ɣarxi urux ɣiloɣan. Miladiyədin ilgiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodak-Baladan bilən ittipak tüzgən wə Asuriyəlik Sənnaherib təripidin məoɣlup ɣilinip, ɣattiɣ ziyan tartɣan. Bexarət bu qaoɣlarning birini kərsətsə kerək. **«…janggalda ɣonup ɣalisilər»** — demək, qong yoldin yirak, məlum bir düxmənning ɣorɣunqidin pinɦan jayda ɣonux kerək. Dedanliklar bolsa Ərəblərning bir ɣəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəɦiri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning ɣəyərlikini bilix üqün həritilərni kərüng. □ **21:14 «… Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip ɣaqɣanlarni kütüwelinglar!» —** Huda Yəxaya arɣilik Ərəblərgə əz ɣerindaxlirioɣa yardəm berix kerəklikini ukturidu. Demək, Ərəblər pat yeɣinda kəp awariqilikkə yolukidu (15-ayətni kərüng). □ **21:16 «Bir yil iqidə mədikar ɦesablioɣandək,..» —** 16-bab, 14-ayəttiki izaɦatni kərüng. Mədikar ixligən wakitni intayin tooɣrilik bilən ɦesablaydu, əlwəttə. □ **21:17 «Okɣyaqilarning ɣaldukliri, yəni Kedarning palwan-batur boloɣan ooɣulliri az ɣalidu» —** Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal təripidə yaxioɣan bir ɣəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübɦisizki, Hudaoɣa ixənmigənlər əz-ara bir-birigə yardəm berixkən bolsimu, hudasiz boloɣanlikɣi üqün bu yardəm mənggü dawamlaxmaydu. Ahiroɣiqə üzlüksiz kelidioɣan, qeki yok mədətni bolsa pəkət Pərwərdigardinla tapkili bolidu. □ **22:1 «Alamət kərünüx berilgən jiloɣa» —** intayin sirlik bir ibarə. Xübɦisizki, u Yerusalemoɣa ɣaritilidu (10-ayətni wə təwəndikilərnimu kərüng). Yerusalem Zion teoɣining üstidə bolsimu, taoɣlar bilən oraloɣan bolup, jiloɣioɣa jaylaxkan dəp ɦesablioɣili bolidu. Birak bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxka pəyoɣəmbərlər əlwəttə Yerusalemda nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» yaki «alamət kərünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» wə bexarətlərning temisi boloɣan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloɣa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəɦiy ɣilsa, ularni pəkət kiqik peillaroɣila yətküzidu. Birak -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning agaɦliroɣa kiqik peil bolmay, əksiqə erən ɣilmay təkəbburlixip kətkən.

Ular oқyasiz əsir boldi;
Yiraққa қaqқan bolsimu,
Silərdin tepiwelinoқanlarning ḥəmmisi birliktə əsir boldi.
4 Xunga mən: —
«Nəziringlarni meningdin elinglar;
Meni қattiқ yioқlaxқa қoyunglar;
Həlқimning bulinip ketixi tooқruluқ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar» — dedim.□ ■
5 Qünki samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jiloқa»ning bexioқa bir kün qüxidu,
U bolsa awariqilik bolidioқan,
Ayaoқ asti қilinip petiқdilidioқan,
Adəmlər қaymuқturulidioқan,
Sepil soқulup qeқilidioқan,
Taoқlaroқa қarap yalwurup qirқiraydioқan bir küni bolidu.
6 Elam jəng ḥarwiliri wə adəmliri bilən, atliқ əskərliri bilən oқdanni kətürüp kelidu,
Kir bolsa қalқanni eqip təyyar қilidu.□
7 Wə xundaқ boliduki,
Əng güzəl jiloқiliring jəng ḥarwiliri bilən tolup ketidu,
Atliқ əskərlər dərwazang aldida səp tartip turidu.
8 Ular Yəḥudaning üstidiki қalқanni elip taxlaydu;
Biraқ sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki қorallaroқa ümid baoқlioқansən; □
9 Silər Dawutning xəḥirining bəsülgən jaylirining kəp ikənlikini kərüp,
Pəstiki kəlqək sulirini bir yərgə yioқip su ambiri қildinglar;
10 Yerusalemdiki əylərni sanap, ulardin bəzilirini buzup sepilni mustəḥkəmləx üqün ixlәttinglar,
11 Xundaқla kona kəlqəktiki sularni ikki sepil otturisioқa yioқip ambar қildinglar;
Biraқ muxularni Yaratқuqioқa ḥeq қarimidinglar,
Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoқlimidinglar!□
12 Xu küni samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Rəb Pərwərdigar silərni yioқlap matəm tutuxқa,
Qaqni qüxürüp paynəkbax boluxқa,
Bəz kiyim kiyixkə murajiət қildi.□
13 Biraқ bularning ornida, mana huxalliқ wə xadliқ,
Kalilarni soyux, қoylarni booқuzlax,
Gəxlərni yeyix, xarablarni iqix,

□ **22:4 «Həlқimning bulinip...»** — ibraniy tilida «həlқimning қizining bulinip...». **«Həlқimning bulinip ketixi tooқruluқ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar»** — bu sözlər bəlkim pəyoқəmbərning əziningkidur; biraқ, xübḥisizki, Huda ular arқilиқ Əzining kənglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam»** — Babilning қoxnisi, bexarəttiki waқitlarda ular bilən ittipaқdax boloқan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət bəlkim Yəxayaoқa kəlgüsidə Babil ittipaқdaxliri bilən Yerusalemoқa қattiқ ḥujum қilidioқanliқini uқturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** — «Orman sarayi»ni Sulayman padixaḥ қuroқan, xu yərdə kəp sawut-қorallar saқlanoқanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng). □ **22:11 «...sularni ikki sepil otturisioқa yioқip ambar қildinglar; biraқ ... burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoқlimidinglar»** — 8-12-ayətlərgə қarioқanda, Yerusalemdikilər düxmən қoxunining muḥasirisigə taқabil turux tədbirliri (məsilən, sawutlarni, қalқanlarni təyyarlax, sepilni mustəḥkəmləx, yengi su ambirini қurux қatarliқlar)ni қollanoқanliқini təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni ayrioқan boluxi mumkin (12-ayətni kərüng — «xu küni...»). Yəxaya pəyoқəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularni Yaratқuqi» Hudaoқila tayinix kerək dəp dəwət қilsimu, ular қət'iy anglimaydu. □ **22:12 «yioқlap matəm tutux..., qaqni qüxürüp paynəkbax bolux..., bəz kiyim kiyix...»** — bularning ḥəmmisi towa қilixning ipadiliri idi.

«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■
14 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar təripidin ⱪulⱪimⱪa ayan ⱪilindiki,
«Bərḥək, muxu gunaḥ silər ⱥlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar. □

Ordidiki ⱪojidar Xəbnaⱪa bərgən agaḥlandurux

15 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar mana xundaⱪ dəydu: —
«Barⱪin, muxu ⱪojidar,
Ordini baxⱪuridiⱪan muxu Xəbnaning yeniⱪa kirgin, uningⱪa: —□
16 Sanga muxu yərdə nemə bar?
Yaki muxu yərdə kiming bar?
Birsi egizlikkə ⱥzi üqün bir gər ⱪazⱪandək,
Ⱥzi ⱪoram taxtin bir ⱪonalⱪuni yonuⱪandək,
Ⱥzüng üqün bir gər kolidingmu?
17 Mana ḥəy palwan, Pərwərdigar seni ⱥz qanggiliⱪa elip, qing siⱪimdap,
18 Andin pomdaⱪtək seni bipayan, yiraⱪ bir zeminⱪa taxliwetidu.
Sən axu yərdə ⱥlisən,
Ḥəm axu yərdə ḥəywətlik jəng ḥarwiliringmu ⱪalidu,
I ⱪojangning jəmətigə xərməndilik kəltürgüqi!□
19 Mən seni mənsipingdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik adəm

20 Xu künimu xundaⱪ boliduki,
Mən Ḥilⱪiyaning ⱪoⱪli Ⱥz ⱪulum bolⱪan Eliakimni qaⱪirimən;■
21 Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing ⱪilimən;
Ḥəkümranliⱪingni uning ⱪoliⱪa tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəḥuda jəmətigə ata bolidu.
22 Dawut jəmətining aqⱪuqini mən uning mürisidə ⱪoyimən;
U aqsa, ḥeqkim etəlməydu,
Ətsə, ḥeqkim aqalmaydu.■
23 Mən uni muⱪim bir jayⱪa ⱪozuⱪ ⱪilip bekitimən;
U bolsa atisining jəməti üqün xərəplik ḥoⱪuⱪ-təht bolidu;
24 Həlⱪ uning üstigə atisining jəmətining barliⱪ xəḥrətlirini yükləydu;
Yəni barliⱪ uruⱪ-nəsillirini,
Barliⱪ kiqik ⱪaqa-ⱪuqilarni,
Piyalə-jamlardin tartip barliⱪ küp-idixlarⱪiqə asidu.
25 Xu künidə — dəydu samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Pərwərdigar: — muⱪim jayⱪa bekitilgən ⱪozuⱪ bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;
Uning üstigə esilⱪan yüklər üzüp taxlinidu»,

■ **22:13** Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ **22:14** **«muxu gunaḥ silər ⱥlmigüqə kəqürülməydu»** — ibraniy tilida «silər ⱥlmigüqə muxu gunaḥ üqün kafarət ⱪilinmaydu». □ **22:15** **«... muxu ⱪojidar, ordini baxⱪuridiⱪan muxu Xəbnaning yeniⱪa kirgin...»** — muxu ayəttiki «ⱪojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamətqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **22:18** **«ⱪojang»** — Israil padixaḥi Ḥəzəkiyani kərsitidu. «2Pad.» 18-babni kərüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22** Wəḥ. 3:7

— Qünki Pərwərdigar xundaq degənidi. □

23

Turning akiwiti — wəyranqiliki tüpəylidin oquloqan mərsiyə

1 Tur tooqruluq yükləngən wəhiy: —
— I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar!
Qünki u harab kilindi,
Xu yərdə öy yoq, portmu yoq.
Seprus arilidin bu həwər *kemidikilər*gə ayan kilinidu.□ ■
2 Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərni təminləp kəldi, i araldikilər,
Əmdi xük bolunglar!□
3 Xihordiki bipayan sular üstidin yətkigən danlar,
Yəni Nil dəryasining hosuli Turning daramiti boloqanidi;
U əllərning baziri boloqanidi!
4 I Zidon, hijalət bol,
Qünki dengiz — yəni Turoqa koroqan boloqan dengiz dəyduki: —
«Məndə heq toloqaq bolmidi, heq tuoqmidim,
Yigitlərni yaki kizlarni heq baqmioqandəkmən!»□
5 Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,
Ularmu bu həwər huddi turoqa kəlgəndək kattiq azablinidu.
6 — Silər dengizdin ətüp Tarxixqa ketinglar!
I dengiz boyidikilər, ah-zar kətürünglar!□
7 Silərning kədim əyyamdin bar boloqan,
Xad-huramlikqa toloqan xəhiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri özlirini musapir kilixqa yiraqlaroqa kətürüp baridu!□
8 Tajlarni iltipat kiloquqi boloqan,
Sodigərliri əmirlər boloqan,
Dəllalliri jahanda abruyluqlar hesablanoqan turning bu təoqdirini kim bekitkən?
9 — Bularni bekitküqi samawi koxunlarning Sərdari Pərwərdigardur!

□ **22:25 «Muqim jayoqa bekitilgən kozuq bolsa,...»** — bəzi xərhqilər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp karaydu — demək, «u ixənqlik adəm boloqini bilən, bəribir yiqilip ketidu; pəkət Hudaoqila tayanoqili bolidu». Birak muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «muqim jayoqa bekitilgən» bir kozuq, yəni ordidiki ixlarni baxkuroquqi idi. U bir kün iqidə hokukidin kaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytkan «Mening kulum», uning ornini basidu. □ **23:1 «Tur tooqruluq yükləngən wəhiy: — I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar! ...»** — Tur bolsa (həritini kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»oqa ohxaydioqan bir xəhər idi. Tur xəhiri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. Ikkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asasən dengiz arkilik soda kilatti; uning kemiliri wə uningoqa bekindi boloqan «üq Tarxix»tiki (2:16diki izahatni kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək öz ilkigə eliwaloqan bolup, intayin beyip kətkən. Tawarlarni ottura dengizdiki əllərdin import kilip, Pələstingə satkan; Pələstindiki məhsulatlarnimu setiwelip dengiz arkilik eksport kiloqan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətkənidi. Dengiz boyioqa jaylaxkanliki üqün uni ixoqal kilix mumkin əməs idi. **«Seprus arilidin...»** — yaki «Kittiylarning zeminidin...». ■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2 «Zidon»** — bolsa turoqa yekin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boloqan. Həritilərni kərüng. **«i araldikilər,...»** — Turdiki aralda turoqanlar. □ **23:4 «Məndə heq toloqaq bolmidi, heq tuoqmidim, yigitlərni yaki kizlarni heq baqmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yokap kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balilarni heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yokitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi. □ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixqa ketinglar!»** — demək, Turdikilər keqixi kerək. □ **23:7 «...putliri ularni özlirini musapir kilixqa yiraqlaroqa kətüridu»** — kemə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyadə mangoqanlikini təkitləydu.

Məqsiti bolsa xan-xəhrəttin kelip qiққan jimi təkəbburluqni rəswa qilix,
Jahandiki jimiki yüz-abruylуqlarni pəsləxtürüxtin ibarət!
10 Tarxixning qizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra!
Qünki *Turdin* kəlgən tizgin hazir yoқ.□
11 Qünki Pərwərdigar qolini dengiz üstigə uzitip,
Dələtlərni təwritidu.
U Kanaan tooqruluқ əmr qiloqan,
Uningdiki kəl'ə-koroqanlarni yoқutulsun dəp pərman qüxürgən.□
12 Wə: —
«I basқunqiliққa uqrioqan Zidon qizi,
Sən ikkinqi heq təntənə qilmaysən,
Ornungdin turup, Seprus arilioqa ətüp kətkin,
Hətta xu yərdə sən heq aram tapmaysən» — dedi.□
13 Қaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini!
Bu yərning həlqi bolup baқmioqandək qilidu;
Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloqan;
Potəylərni yasap, ularning saray-ordilirini wəyran qilip, harabilikkə aylanduruwətkən.□
14 I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar!
Qünki қoroqininglar harab qilindi.□
15 Wə xu küni boliduki,
Padixahning künlərni hesablioqinidək,
Tur yətmix yil untulidu.
Yətmix yil ətkəndin keyin,
Turning əhwali pahixə ayalning nahxisidək bolidu;□
16 Qiltarni elip, xəhərni aylinip yür,
I untuloqan pahixə ayal!
Əzünggə yənə həқning diққitini tartay desəng,
Yeқimliқ bir pədə qelip, köprək nahxilarni eyt!

□ **23:10 «Tarxixning qizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin hazir yoқ»** — bu kinayilik, həjwiy gəp. Tarxix turoqa beқindi boloqandin keyin, u hazir «ərkin» bolidu. Birақ uning iқtisadiy yələnqükimu yoқ bolidu. □ **23:11 «U Қanaan tooqruluқ əmr qiloqan…»** — Tur xəhiri əslidə Қanaan zeminida, dəp hesablioqili bolidu. □ **23:12 «I basқunqiliққa uqrioqan Zidon qizi…»** — Zidon Asuriyə təripidin basturulidu, uning qizliri, xübhisizki, basқunqiliққa uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahatni kərüng. □ **23:13 «Қaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini! Bu yərning həlqi bolup baқmioqandək qilidu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloqan…»** — miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixahi Tiglat-Pilәsər «Pütkül dunyaoqa igə bolmaқqi bolup», kəng kələmdə jəng qilixқa baxlidi. U 738-yili əzining hərbiy қomandanini Turni idarə qilixқa orunlaxturoqan. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixahi Xalmanəzərning muhasirisigə қarxi jəng qildi, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirida u yənə Asuriyə bilən urux qildi. Xu qaoqda Tur Misir bilən ittipaқ tüzüx məқsitidə səhbət ətküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixahi Sənnaherib қattiқ hujum qilip, Turning «yələnqüki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda көp wəyranqiliқ qiloqan, Turning sodisini asasən üzüp қoyoqan. Muxu ayətlərdə xu ix tooqruluқ agahlandurux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kaldiyəni wəyran qiloqanliқioqa, qiraylиқ binalarni «qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloqanliқi»oqa қaranglar, muxu ixlardin sawaқ elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningoqa ohxax ixlar yüz beridu» degənliktin bexarət bolsa kerək. Muxu agahlanduruxning ahirqi nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» təripidin qiқiriloqan. Iskəndər pütün sepillиқ xəhərni, jümlidin araldiki қoroqanlarnimu yər bilən yəksan qiliwətkən. □ **23:14 «Tarxix»** — 2-bab, 16-ayəttiki izahatni kərüng. □ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahi Sənnaheribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyranqiliқidin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-қudritining zawal tepixi, xundaқla Turning sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoqdiki turni qeri pahixə ayaloqa, heridarlarni qaқirix üqün qiltar qelip nahxa eytқanoqa ohxitidu. Pahixə ayaloqa ohxax, u pulni dəp hərқandaқ ixni qilixқa təyyar idi.

17 Əmdi xundaq boliduki,
Yətmix yilning ətüxi bilən,
Pərwərdigar Turni yoqlaydu;
Xuning bilən u yənə özini ijarigə berip,
Yər yüzidiki ḥəmmə padixaḥliqlar bilən yənə buzuqqilik qilidu;
18 Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarƣa atilip muqəddəs bolidu;
U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,
Qünki uning muxu sodisi bolsa Pərwərdigarning aldida turƣanlar üqün ayrim qilinidu;
U ularƣa qanƣuqə yəp-iqixkə, xundaqla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu.
□

24

Ahirqi zamanlar •••• Dunyaning gunaḥ arqilik buloƣinixi

1 Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran qilip,
Uni astin-üstin qiliwetip,
Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə tarqitidu;
2 Xu waqitta xundaq boliduki,
Həlqlər qandaq bolsa, kaḥin xundaq bolidu;
Qul qandaq bolsa, hojayini xundaq bolidu;
Dedək qandaq bolsa, ayal hojayini xundaq bolidu;
Setiwaloƣuqi qandaq bolsa, setiwətküqi xundaq bolidu;
Ətnə aloƣuqi qandaq bolsa, ətnə bərgüqi xundaq bolidu;
Əsüm aloƣuqi qandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundaq bolidu.□ ■
3 Yər yüzi pütünləy bərbat qilinidu,
Pütünləy bulang-talang qilinidu;
Qünki Pərwərdigar muxu səzni qildi.
4 Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jaḥan ḥalsizlinip zəiplixidu,
Yər yüzidiki bəg-tərilərmu ḥalidin ketidu.
5 Yər-zemin özidə turuwatqanlar təripidin buloƣinidu;
Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən;
Təbiətning qanuniyət-tərtipini özgərtiwətkən,

□ **23:18 «Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarƣa atilip muqəddəs bolidu… u ularƣa qanƣuqə yəp-iqixkə, xundaqla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu»** — muxu ahirqi ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsidə mal-mülükkə əməs, bəlki Pərwərdigarƣa beqinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi ahirqi zamanda boluxi mumkin. Biraq Israil Babildin qaytqinida (miladiyədin ilgiriki 540-yili), yengi muqəddəs ibadəthana quruloƣanda, Tur uning üqün halis materiyal təminligənliki bəlkim bexarətning bir «qismən» əməlgə axuruluxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab). □ **24:2 «kaḥin»** — muqəddəs ibadəthanida həlqlərgə wəkil boloƣan qurbanlik qiloƣuqi. **«Setiwaloƣuqi qandaq bolsa, setiwətküqi xundaq bolidu… əsüm aloƣuqi qandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundaq bolidu»** — demək, jəmiyətning ḥərbir təbiqidikiliri ohxaxla Hudaning oƣəzipigə uqraydu. ■ **24:2** Əz. 7:12, 13

Mənggülük əhdinimu yoqqa qiqiriwətkən.□
6 Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dəp hesablinidu,
Xunga yər yüzidikilər yutuwelinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apət təpsilatliri

7 Yengi xarab tügəy dəp qaldi,
Üzüm talliri bolsa solixip ketidu;
Kəypliktin köngli hux adəmlərmu uh tartixidu;
8 Daplarning xoh sadaliri tohtaydu,
Köngül eqiwatqanlarning warang-qurunglirimu tügəydu,
Qiltarning xadlik munglirimu tohtaydu.■
9 Xarab iqkənlərningmu nahxisi yoqaydu;
Harak iqkənlərgə harak aqqik tuyulidu.■
10 Tərtipsiz, mənisiz xəhər buzulidu;
Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;□
11 Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu;
Bar xad-huramlik tütəkkə aylinidu;
Yər-zemindiki xadlik yoqaydu.□
12 Xəhərdə pəqət wəyranqilikla qalidu,
Dərwaza bolsa qeqiloqan,
Həmmisi — harab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

13 Qünki həlq-millətlərning arisida,
Yər-jahanning otturisida xundaq boliduki,
Zəytun dərihini qaqqandin keyin qep qaloqan zəytunlardək,

□ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən; təbiətning qanuniyət-tərtipini özgərtiwətkən...»** — qaysi kərsətmə-qanunlarni buzoqan? Pəqət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuh pəyoqəmbərgə kərsitilgən qanun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kərüng. Nuh pəyoqəmbərgə həm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əhdigə asasən qatillik qət'iy mən'i qilinoqan. Uning üstigə Nuhqa tapxuruloqan əhdə boyiqə, Huda hawa rayini həm yər yüzidiki təbiətning qanuniyətlirini bekitkən; birak insanlarning qilmixliri hawa rayini buzup taxlioqan, xundakla bügünmu buzmakta, xuningdək insanlar nuroqun təbiət qanuniyətlirini özgərtməkqi boloqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətlərni buzup, bəqqiwazlikni normal ix dəp bilix qatarliklar. ■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Hox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1 □ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəhər»** — Yəxaya qaysi xəhər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəhiri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xübhisizki, Yəxaya okurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəhirining birinqi qetim quruloqanlikini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəhərlər bolsa insaniyətning bar küq-kudriti, qabiliyiti wə əqil-parasitining jəwhiri bolidu. Birak muxular ihlassiz, Hudaoqa tayanmioqan halda qilinoqan bolsa, həmmisi kuruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəhər hudasiz dunyani bildüridu. Xəhər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqa pəyoqəmbərlərning sözlirigə asasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsidə pütkül dunya bir xəhər, bir mustəbit həkümdar astida bolidu. Muxu xəhər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kerək. 1985-yili iraktiki Sadam Hüsəyn kədimki Babil xəhirini qaytidin kuruxni niyət qiloqini bilən u uzun ətməy jenidin ayrildi. **«Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu»** — baxqa birhil tərjimisi «həmmə öyning ixiki tosulup kelip, heqkim kirəlməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu; bar xad-huramlik tütəkkə aylinidu...»** — oqəlitə ix xuki, xarab həklə… heq təsəlli berəlmisimu, ular yənila uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qeqiloqan, həmmisi — harab bolidu»** — dərwaza heqqandak mudapiə roli qalmaydu.

Üzüm ḫosulini yioɣiwaloɣandin keyin tərgüdək birnəqqila üzüm ḳaloɣandək, bir ḳaldisi ḳaldurulidu.□ ■
14 *Ḳaldilar* bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu;
Pərwərdigarning ḫəywisigə ḳarap təntənə ḳilidu;
Ular dengiz tərəptin sürən salidu.□
15 Xunga Pərwərdigarni xərḳtimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning namini oɣərbtiki yiraḳ arallardimu uluoɣlanglar;
16 Jaḫanning qət-qətliridin biz nahxilarni angliduḳ: —
«Ḫəḳḳaniy Boloɣuqioɣa xan-xərəp bolsun!»

Biraḳ mən xundaḳ dedim: —
«Aḫ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḫalimoɣa way!
Qünki hainlar hainliḳ ḳiliwatidu;
Bərḫək, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!□
17 I yər yüzidə turuwatḳan insanlar!
Wəḥimə, ora wə tuzaḳ bexingoɣa qüxidu;■
18 Wə xundaḳ boliduki,
Wəḥimə sadasidin ḳaqḳanlar orioɣa qüxidu,
Oridin qiḳḳan bolsa tuzaḳḳa tutulidu.
Qünki asmandiki derizilər eqilidu,
Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■
19 Yər mutləḳ dəzlinip ketidu,
Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,
Yər dəḫxətlik təwrinidu.
20 Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;
Huddi lapastək iroɣangxip ḳalidu.
Qünki uningdiki asiyliḳ gunaḥi əzini ḳattiḳ basidu,
U yiḳilip, ikkinqi turalmaydu.■
21 Xu künidə xundaḳ boliduki,
Pərwərdigar yuḳirida turoɣan ḳoxunlarni yuḳirida,
Wə yər yüzidiki padixaḥlarni yər yüzidə jazalaydu.□
22 Ular orəkkə yioɣilidioɣan bir top əsirlərdək yioɣiwelinidu,
Gundihanioɣa solap ḳoyulidu.

□ **24:13 «Yər-jaḫanning otturisida»** — Israilni kərsitidu. ■ **24:13** Yəx. 17:6 □ **24:14 «Ḳaldilar bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu»** — yuḳiridiki 6-ayəttə «insanlar az ḳalidu» deyilidu. Muxu ayəttiki «ḳaldilar» bolsa dəl xu kixilərni kərsitidu. Ular balayi'apət iqidə towa ḳilip Hudani izdigənlərdur. Bu Hudaoɣa sadiḳ boloɣan «ḳaldi həlḳ» «Yəxaya» wə Təwrattiki kəp baxḳa kitablarda tiloɣa elinidu. □ **24:16 «Biraḳ mən xundaḳ dedim: — «Aḫ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḫalimoɣa way! ... Bərḫək, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — bu səzlər pəyoɣəmbərning Hudaning ahir zamanlar tooɣrisida uningoɣa ayan ḳiloɣan wəḥiyilirigə boloɣan inkasini — ḫəm huxalliḳ ḫəm huxalliḳ iqidə boloɣan ḳayoɣusini, yəni dunyaning gunaḫkarlarning aḳiwitigə ḳarap ḳayoɣuoɣanliḳini bildüridu. **«...hainlar hainliḳ ḳiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda hər adəm Huda təripidin ḳutḳuzulmioɣan bolsa, naḫayiti ḳattiḳ gunaḫḳa qəmüp ketidu, degənni bildüridu. Ularoɣa gunaḥ bekitilgəndək ḳilidu (Injil, «Wəḥ.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunaḫning jazasini kərüpla yənə naḫayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəḥimə.. ora.. tuzaḳ..»** — bu üq səzning aḫangi ibraniy tilida naḫayiti ohxixip ketidioɣan səzlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14 □ **24:21 «...yuḳirida turoɣan ḳoxunlar»** — bəlkim Xəytanning jinlardin tərkib tapḳan, təwən asmanlarda yüridioɣan ḳoxunlirini kərsitidu.

Nurƣun künlərdin keyin ular jazalinidu.□
23 Ay uyatlikta ƙalidu;
Künmu hijil bolup kərünməydu;
Qünki samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Zion teƣida, yəni Yerusalemda səltənitini yürgüzidu;
Uning xan-xəripi Өz akƽsakƽalliri aldida parlaydu! ■

25

Hudani mədhiyiləydiƣan, ahirƙi zamandiki nahxa

1 Pərwərdigar, Sən mening Hudayim;
Mən Seni üstün dəp mədhiyiləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadikƽlik wə həkikət iqidə ƙədimdin buyan ƙəlbinggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.
2 Qünki Sən xəhərni harabilik,
Ƙəl'ə-ƙoroƣanlik yurtni harab,
Yatlarning ordisini xəhər bolalmas ƙiloƣansən,
U ikkinqi hərgiz ƙurulmaydu.■
3 Xunga heliƙi küqlük həlƙ Seni uluƣlaydu,
Əxəddiy əllərning heliƙi xəhiri Səndin ƙorƙidu;
4-5 Qünki Sən miskinlərgə ƙoroƣan,
Yoƙsullarning dərdi-hajitigə ƙoroƣan,
Boranƣa dalda,
Issikƽa sayə bolƣansən;
Qünki əxəddiylərning zərbə dolƙuni tamƣa uruloƣan borandək,
Ƙaoƣjirak yərni baskan issik hawadək boldi.
Birak issik hawa bulut sayisi bilən tosuloƣandək,
Sən yatlarning qukan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiylərning ƣəlibə nahxisi pəs ƙilinidu.
6 Wə muxu taƣda samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar barlik ƙowmlar üqün ziyapət ƙilidu —
Maylik yeməkliklər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylik yeməkliklər,
Süzdürülgən, yahxi saƙlanƣan kona xarablardin bolƣan ziyapət bolidu;□
7 Wə U muxu taƣda həmmə ƙowmlarni yapidiƣan qümpərdini,
Barlik əllərni yapidiƣan yapƙuqni yokitidu;
8 U ƣlümni mənggügə yutup yokitidu!
Rəb Pərwərdigar hərbir yüzdiki yaxlarni sürtiwetidu;
Pütkül yər-zemin aldida Өz həlƙining xərməndilikini elip taxlaydu;

□ **24:22** **«Nurƣun künlərdin keyin ular jazalinidu» —** ibraniy tilida «nurƣun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlƙni «yoklisa», bu yoklaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirlik bexarətni Injil «Wəhiy» ƙismidin kəprək qüxinimiz. Ƙutƙuzoƣuqi-Məsih bu dunyaƣa ƙaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki ƙoxunlar...)ni hangƣa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yüzidikilərni sinax üqün wakitlik ƙoyuwetilidu. «Wəhiy» 19-20-bablarni kərüng. ■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15 ■ **25:2** Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2 □ **25:6** **«Yiliki tok maylik yeməkliklər» —** Yəhudiylar üqün, xundakla barlik ƙədimki həlƙlər üqün maylik wə yiliklik yeməkliklər əng esil tamak idi.

Qünki Pərwərdigar xundaq eytqan.■
9 Wə xu künidə deyiliduki: —
«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
U bizni qutquzidu;
Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
Biz xadlinip Uning nijat-qutulduruxidin hursən bolimiz».
10 Qünki muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu;
Wə saman azgalda tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu;□
11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qiqix üqün qolini keridu,
Biraq uning qoli qewər boloqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs qilidu.□ ■
12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qoroqanlirini oqulitip,
Yər bilən yəksan qilip,
Topa-qangoqa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yengi Yerusalem wə «dunyaning xəhiri»

1 Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —
«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu.□ ■
2 Wapadarliqta qing turoqan həkkaniy əlning kirixi üqün,
Dərwazilarni eqip beringlar!
3 Kim özining əqidə, oy-hiyali Sanga baoqlioqan bolsa,
Sən uni mutləq hatirjəmliktə saqlaysən;
Qünki u Sanga ixənq-etiqad baoqlioqandur.
4 Mənggügə Pərwərdigaroqa tayininglar;
Qünki Yah Pərwərdigar həqiqətən əbədil'əbədlik bir qoram taxtur. □
5 Qünki U yuqirida turoqanlarni pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərni, U pəs qilidu;
Uni yərgə qüxürüp,
Topa-qangoqa aylanduridu.□
6 U put bilən qəylinidu;
U məminlərning putliri,
Miskinlərning qədəmliri bilən qəylinidu!
7 Həkkaniyning yoli bolsa tüzdur;
I Əng Tüz Yolluq Boloquqi,
Sən həkkaniy adəm üqün uning yolini ong qilisən.
8 I Pərwərdigar, biz dərhəqiqət Sening həkümliringning yolida mengip, Seni kütüp kəlduq;
Jenimizning təxnaliqi xudurki, naming wə xəhriting axsun!
9 Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna boldummən;

■ **25:8** 1Kor. 15:54 □ **25:10** **«Muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu» —** demək, Huda xundaq qilip, bəht wə aram ata qilip, Özini tonutidu. □ **25:11** **«Rəb uning təkəbburluqini pəs qilidu» —** ibraniy tilida «U uning təkəbburluqini pəs qilidu». ■ **25:11** Yəx. 16:6 □ **26:1** **«U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu» —** «U» — Rəb Pərwərdigarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4** **«Yah» —** bolsa «Yahwəh»ning qisqartiloqan xəkli (1:1-izahatni kərüng). □ **26:5** **«yuqirida turoqanlar» —** bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yuqirida turoqan qoxunlar»oqa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu aliy xəhər» —** bəlkim dunyadiki hudasizliqqa wəkillik qilidioqan Babil, yəni yuqiriqi bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin.

Bərḥək, tang səḥərlərdimu roḥim bilən iq-iqimdin Seni izdidim;
Qünki ḥökümliring yər yüzidə kərüngən bolsa,
Yər yüzidikilər ḥəkḳaniyliḳni öginidu.□
10 Rəzil adəmgə rəḥim kərsitilsimu,
U yənila ḥəkḳaniyliḳni öginməydu;
Ḥətta durusluḳ turoḳan zemindimu u yənila adilsizliḳ ḳiliweridu,
Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu.□
11 I Pərwərdigar, ḳolung kətürüldi,
Biraḳ ular kərməydu.
Ḥalbuki, Öz həlḳinggə boloḳan otluḳ muḥəbbitingni ular kəridu ḥəm hijil bolidu;
Küxəndiliring üqün *təyyarlanoḳan* ot ularni bərḥək yutuwetidu.
12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlik nesip ḳilisən;
Qünki bizning əməllirimizning ḥəmmisini özüng wujuḳa qiḳaroḳansən.□
13 Dərwəḳə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin baxḳa «rəblər» üstimizdin ḥökümranliḳ ḳiloḳan;
Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz.□
14 Ular bolsa öldi, ḳaytidin yaximaydu;
Ərwaḥ bolup kətti, ḳayta tirilməydu;
Qünki Sən ularni jazalap yoḳatting,
Ularni adəmlərning esidimu ḳilqə ḳaldurmiding.□
15 Sən əlni uloḳaytḳansən, i Pərwərdigar;
Əlni uloḳaytḳansən,
Özünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
Zeminning qegralirini ḥərtərəpkə uzartḳansən. □

Israil ḳandaḳ yol bilən azad ḳilinoḳan?

16 I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə ḳaloḳanda, Seni izdidi;
Tərbiyilik jazalixing ularning bexioḳa qüxkəndə,
Ular aḥ urup, piqirlap bir duani ḳildi: —
17 «Boxinix aldida turoḳan, toloḳiḳi tutup, aoḳriḳtin warḳirioḳan bir ḥamilidar ayaldək,
Biz Sening aldingda xundaḳ bolduḳ, i Pərwərdigar.■
18 Biz ikki ḳat bolup,
Toloḳaḳḳa qüxtuḳ,
Biraḳ pəḳət yəlla qiḳarduḳ;
Yər yüzidikilər üqün ḥeq nijat-ḳutḳuzuxni yətküzmiduḳ;

□ **26:9 «Həkümliring yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birinqisi «adil ḳanunliring dunyada (həlḳingning yahxi ḳiloḳanliḳi arḳiliḳ) ayan ḳilinsa...». Ikkinqi mənisi «tərbiyilik jaza ḥəkümliring dunyada pəyda bolsa...». Ikkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi tooḳra bolsa kerək (10-ayətni kərüng). □ **26:10 «Ḥətta durusluḳ turoḳan zemindimu u (rəzil adəm) yənila adilsizliḳ ḳiliweridu»** — adilliḳni bəja kəltürüx biadil muḥit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, özining adil bolmiḳi asanraḳ bolidu. Biraḳ rəzillər yənila biadillik ḳilidu. □ **26:12 «Qünki bizning əməllirimizning ḥəmmisini özüng wujuḳa qiḳaroḳansən»** — yaki «qünki ḥəmmə əməllirimizni əməliyləxtürgüqi özüngdursən». □ **26:13 «Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz»** — Hudaning «ḳaldisi»i, yəni Hudaoḳa sadiḳ boloḳanlar, «pəḳət Sening meḥir-xəpḳiting arḳiliḳla sadiḳ bolduḳ» degəndək etirap ḳilidu. □ **26:14 «Ular bolsa öldi»** — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxḳa rəblər», yər yüzidiki padixaḥlar yaki Israil qoḳunoḳan butlarning kəynidə turoḳan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15 «Sən əlni... zeminning ... ḥərtərəpkə uzartḳansən»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni) jaḥanning əng qetigə sürgün ḳiloḳansən». ■ **26:17** Yḥ. 16:21

Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɣulmidi». □

Hudaning Israilning duasioɣa boloɣan jawabi

19 «Sanga təwə ɵlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu tirilidu.
I topa-qangda yatqanlar, oyoɣinip nahxa yangritinglar!
Xəbniming tang səḥərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin ɵzidə ɵlgənlərni tuoɣup beridu.□
20 I həlqim, kelinglar,
Ɵyünglaroɣa kirip, kəyninglardin ixiklərni etip qoyunglar;
Mening dəroɣəzipim ɵtküqə, ɵzüngni bir dəmlik yoxuruwal.■
21 Qünki qara,
Pərwərdigar Ɵz jayidin qiqip,
Yər yüzidikilərning gunaḥini ɵzlirigə qayturmaqqi;
Yər bolsa üstigə tɵkülgən qanlarni axkarilaydu,
Ɵzidə ɵltürülgənlərni ḥaman yepiwərməydu.

27

Xəytanning jazalinixi •••• Israillar yioɣilip Hudaoɣa mewə beridu

1 Xu künidə Pərwərdigar Ɵzining dəḥxətlik, büyük wə küqlük xəmxiri bilən uqqur yilan lewiatanni,
Yəni toloɣanoɣuqi yilan lewiatanni jazalaydu;
U yənə dengizda turoɣan əjdiḥani ɵltüridu.□ ■
2 Xu küni sap xarab beridioɣan bir üzümzar bolidu!
U tooɣruluq nahxa eytinglar!□
3 Ɵzüm Pərwərdigar uni saqlaymən;
Mən ḥər dəqiqə uni suoɣirimən;
Birsi uningoɣa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saqlaymən.
4 Oɣəzəp Məndə qalmidi;
Aḥ, Manga qarxi jəng qilidioɣan tikənlər yaki jioɣanlar bolsaidi!

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɣulmidi» —** baxqa birhil tərjimisi «dunyada turoɣanlar ḥeq yiqilmidi» (demək, uruxta bizdə ḥeq oɣəlibə bolmidi). Biraq bizningqə yuqiriqi tərjimisi tooɣra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil tooɣruluq boloɣan qongqur məqsiti üstidə tohtilidu, dəp qaraymiz. U Israil arqilik dunyadikilərgə nijat-qutquzux həwirini yətküzüp, ularni yengi ḥayatqa, yəni mənggülük ḥayatqa erixtürüp, qaytidin tuoɣdurmaqqi. Lekin Israil Hudaning xu məqsitigə qoral boluxqa layiqətsiz bolup qaldi . Xunga Huda Ɵzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablaroɣa asasən) xu ixni qilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə ɵlgən adəmlər» —** bu səzni anglawatqan «qaldi»larning ɵzi səygən mərḥumlarni kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu» —** bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sanni bildüridu; biraq muxu ayət Qutquzoɣuqi-Məsiḥning tirilixi bilən baxqilarmu tirilidu, degən bexarətlik mənidə boluximu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kərüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17 □ **27:1 «Pərwərdigar … Xəmxiri bilən uqqur yilan lewiatanni, yəni toloɣanoɣuqi yilan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoɣan əjdiḥani ɵltüridu» —** lewiatan qongqur dengiz astida yaxaydioɣan qorqunqluq əjdiḥaoɣa ohxap ketidioɣan ḥaywan. Bəzi alimlar uni timsaḥ dəydu, biraq biz uningoɣa ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan tooɣrisidiki 41-babtiki izaḥatlirimiz wə «qoxumqə səzimiz»ni kərüng). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman roḥning küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. Injil «Wəḥiy» 12-, 13- ḥəm 20-babqa asasən qüxinimizki, lewiatan Xəytanning ɵzi ḥəm ɵzining ahirqi zamandiki wəkili boloɣan dəjjalni bildüridu. **«uqqur yilan» —** lewiatan Xəytanning asmandiki ipadisi, «toloɣanoɣuqi yilan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdiḥa» dengizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Wəḥ. 12:9 □ **27:2 «sap xarab beridioɣan bir üzümzar» —** yaki «bək yeqimlik bir üzümzar».

Undaq bolsa Mən uloqa qarxi yürüx qilattim,
Ularni yioqixturup kəydürüwetəttim!□
5 Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun;
U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,
Dərhəqiqət, u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!□
6 Kəlgüsi künlərdə, Yaqup yiltiz tartidu;
Israil bihlinip, qeqəkləydu,
Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu. □ ■

Pərwərdigarning Öz həlqigə boloqan muamilisi

7 *Pərwərdigar Israilni* uroqanlarni uroqanqilik *Israilni* urup baqqanmu?
U qiroqanlardək *Israil* qirilip baqqanmu?□
8 Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;
Xərq xamili qikqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən.□ ■
9 Əmdi xu yol bilən Yaqupning qəbihliki kəqürüm qiliniduki, —
Uning gunahining elip taxlanoqanliqining pixqan mewisi xu boliduki: —
U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talqan qilidu,
«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila turoquzmaydu.□
10 Qünki mustəhkəmləngən xəhər oqerib bolup qalidu,
Adəmzatsiz makan həm taxliwetilgən bayawandək bolidu;
Xu yərdə mozay ozuqlinidu,
Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu.□
11 Uning xahliri solixix bilən üzülidu;
Ayallar kelip ularni otun qilip kəydüriwetidu.
Qünki bu bir yorutulmioqan həlq;
Xunga ularni Yaratquqi uloqa rəhim qilmaydu;
Ularni Xəkilləndürgüqi uloqa xəpqət kərsətməydu.
12 Wə xu küni xundaq boliduki,

□ **27:4 «Oqəzəp Məndə qalmidi»** — bəlkim Israiloqa qaritiloqan oqəzəpni kərsitidu. **«Aq, Manga qarxi jəng qilidioqan tikənlər yaki jioqanlar bolsaidi!... ularni yioqixturup kəydürüwetəttim!»** — Hudaning Öz üzümzari boloqan Israiloqa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə qizoqinliqi barki, U «uloqa boloqan qooqdax muhəbbitimni kərsitix pursiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ **27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun; u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!...»** — Huda hətta Özigə qarxi turoqan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pursitini yətküzidu! Buni ikki qetim deyix, buni təkitləxtin ibarət. □ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu»** — muxu səz Babil xəhirining «yər yüzini xəhərlər bilən qaplayli» (14:21) degən məqsiti bilən pütünləy ohximaydu. Xu qaoqda bolsa Hudaning Öz üzümzari boloqan Israildin kütkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar Israilni uroqanlarni uroqanqilik Israilni urup baqqanmu? U qiroqanlardək Israil qirilip baqqanmu?»** — ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadilinidu: «U Israilni uroqanlarni uroqan dərijidə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroqanlardək, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Israilni baxqilar uroqan dərijidə urup baqqanmu? Yaki Israil əllər təripidin qiriloqandək Pərwərdigar təripidin qirilip baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərq xamili qikqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən»** — demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyiləp jazalioqanda «əlqəmdin təwən» jazalioqan; xərq xamili zərbilik boloqini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu. Baxqa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **27:8** Yər. 30:11; 46:28 □ **27:9 «Yaqupning qəbihliki kəqürüm qilinidu»** — ibraniy tilida «Yaqupning qəbihliki yepilidu» yaki «Yaqupning qəbihliki kafarət qilinidu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəlkim butlaroqa qoqunuxta ixlitilidioqan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kərüng. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudasiz dunya»ni bildüridu.

Pərwərdigar Əfrat dəryasining eқimliridin tartip Misir wadisiоqiqə ҳər yərni silkiydu,
Wə silər bir-birləp terip yiоqiwelinisilər,
I Israil baliliri!□ ■
13 Wə xu küni xundaқ boliduki,
Büyük kanay qelinidu;
Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp қaloқanlar,
Wə Misir zeminida musapir boloқanlar kelidu;
Ular Yerusalemda muқəddəs taoқ üstidə Pərwərdigaroқa ibadət қilidu. □

28

Əfraim, yəni «ximaliy padixaҳliқ» tooқruluқ bir bexarət •••• Birdinbir ul nemə?

1 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloқan güllük tajioқa way!
Munbət jiloқining bexioқa taқiwaloқan,
Yəni ularning solixip қaloқan «pəhri» boloқan güligə way!
I xarabning əsiri boloқanlar!□
2 Mana, Rəb bir küq wə қudrət igisini ҳazirlidi;
U bolsa, məldürlük judun ҳəm wəyran қiloқuqi borandək,
Dəҳxət bilən taxқan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.
3 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloқan güllük taji ayaoқ astida qəylinidu;
4 Wə munbət jiloқining bexida taқiwaloқan,
Ularning «pəhri» boloқan solixip қaloқan güli bolsa,
Baldur pixқan ənjürdək bolidu;
Uni kərgən kixi kərüpla,
Қolioқa elip kap etip yutuwalidu.
5 Xu künidə, samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar Өz həlқining қaldisi üqün xərəplik bir taj,
Xundaқla kərkəm bir qəmbirək bolidu.
6 U yənə ҳəküm qiқirixқa olturoқanlaroқa tooқra ҳəküm qiқaroқuqi Roҳ,
Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu. □

□ **27:12 «Əfrat dəryasining eқimliridin tartip Misir wadisiоqiqə» —** muxu ibarə Israilning barliқ zeminini kərsitix üqün pat-pat ixlitilidu. Həritilərni kərüng. ■ **27:12** Yəx. 17:5 □ **27:13 «Xu küni xundaқ boliduki, büyük kanay qelinidu» —** Hudaning həlқini qaқiridioқan, ahirқi zamandiki muxu «büyük kanay» Muқəddəs Kitabta baxқa kəp yərlərdə tiloқa elinidu. Yəxaya өzi 18-babta u tooқrisida tohtilidu. Muxu yərdə, Hudaning meҳir-xəpқitining barliқ insanlar üqün ortaқliқi, Yəhudiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp қaloқanlar... Misir zeminida musapir boloқanlar) Hudaoқa tayanoқan Yəhudiylar bilən billə Uning padixaҳliқioқa mirashor bolidioқanliқi enik kərünidu. □ **28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloқan güllük tajioқa way!...» —** Əfraimning bəgliri ҳaraқ iqixkə bək amraқ idi. Ularning өrp-aditigə asasən, abruyluқ adəmlər olturuxlarda gül taj taқaytti. Yəxaya pəyoқəmbər, ularning «pəhri» boloқan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yoқay dəp қaldi, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidioқan bir tal ənjürdək ular yoқap ketixi mumkin. Ҳazir bolsa, təkəbburluқ қilidioқan yaki əyx-ixrət қilidioқan waқit əməs, bəlki towa қilip pəryad kətürüx kerək, degənliktur. «Munbət jiloқa» — ximaliy padixaҳliқ (Israil)ning paytəhti boloқan Samariyə jaylaxқan jiloқini kərsətsə kerək. □ **28:6 «U yənə ҳəküm qiқirixқa olturoқanlaroқa tooқra ҳəküm qiқaroқuqi Roҳ, wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» —** mətiwərlər həlқ üqün ҳəküm qiқirix, sot қilix üqün xəҳər dərwazilirida olturatti. Baxқa birhil tərjimisi: — «Düxmənni dərwazisioқiqə qekindurgüqigə küq bolidu» — demək, ҳujum қilidioқanlaroқa küq bolidu.

Yerusalemdiki əmirlərning əḩwali •••• Kim Hudaning səzini qüxinələydu?

7 Birақ bularmu xarab arқilиқ hatalaxti,
Ḫaraқ bilən eziқip kətti: —
Ḫəm kaḩin ḩəm pəyƣəmbər ḫaraқ arқilиқ eziқip kətti;
Ular xarab təripidin yutuwelinƣan;
Ular ḫaraқ tüpəylidin ələng-sələng bolup eziқip kətti;
Ular aldin kərüxtin adaxti,
Ḫəküm қilixta eziқixti;□ ■
8 Qünki ḩəmmə dastihan box orun қalmay қusuқ wə nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazaқ қilidu

9 «U kimgə bilim өgətməқqidu?
U zadi kimni muxu həwərni qüxinidiƣan қilmaқqidu?» □

Yəxaya jawab beridu

10 Eƣizlanduruluƣanlarƣa əməsmu?! Əmqəktin ayriluƣan bowaқlarƣa əməsmu?!
Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Қurmuқur, қurmuқurdur,
Bu yərdə azraқ,
Xu yərdə azraқ bolidu...□
11 Qünki duduқlaydiƣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlққə səz қilidu.□ ■
12 Uularƣa: —
«Mana, aram muxu yərdə,
Ḫali yoқlarni aram aldurunglar;
Yengilinix muxudur» — degən,

□ **28:7** **«kaḩin»** — muқəddəs ibadəthanida həlқlərgə wəkil bolup қurbanlиқ қiluquqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8** **«Ḫəmmə dastihan box orun қalmay қusuқ wə nijasət bilən toldi»** — mumkinqiliki barki, Yəxaya orda bilən boluƣan munasiwiti bilən Yerusalemdiki ərbablarning olturuxiƣa қatnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə қariƣanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə қarxi turux ittipaқi tooƣrisidiki kelixim tüzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya ḫərdaim mundaқ ittipaқni tüzməslikni təxəbbus қilip, ularning mazaқlириƣa uqriƣan. □ **28:9** **«U kimgə bilim өgətməқqidu? U zadi kimni muxu həwərni qüxinidiƣan қilmaқqidu?»** — muxu səzlər, bəlkim, ziyapəttə olturoƣanlar Yəxayani mazaқ қilidiƣan səz boluxi mumkin. Xübḩisizki, ular «Pəқət Hudaƣila tayiniximiz kerək» degən həwərni intayin addiy, səbiy balining kөzқarixi, halas, dəp қaraytti. □ **28:10** **«Eƣizlanduruluƣanlarƣa əməsmu?! Əmqəktin ayriluƣan bowaқlarƣa əməsmu?!»** — muxu səzlər, bəlkim, Yəxayaning jawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu kөzқarixing bək addiy ikən» degən mazaқ gəplirini өzlirigə қayturup: «Pəқət addiy adəmlər, səbiy balidək kiqik peil kixilərla muxularni qüxinələydu, xundaқla Hudaning səzini қobul қilalaydu. Təkəbbur, өzini əқillиқ qaƣlaydiƣanlar ḫərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur, қurmuқur, қurmuқurdur, bu yərdə azraқ, xu yərdə azraқ bolidu...»** — muxu səzning üq muḩim nuқtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərni toluқ qüxinixkə tolimu muḩim bir aqқuqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu ḩəқiқətni təkitlisə, birsi u ḩəқiқətni təkitləydu, ḩəmmə bexarət arқilиқ bizgə қandaқ қilip Hudaƣa pütünləy, ətraplиқ ixinip tayinixni өgitidu. (2) «wəzmuwəz, ... қurmuқur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degəndək kiqik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning səzini қobul қilix üqün kiqik baliƣa ohxax kiqik peillиқ boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala səzligəndək «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degən səzlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətni tonuxturidu. Təwəndiki izaḩatnimu kөrüng. □ **28:11** **«Qünki duduқlaydiƣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlқqə səz қilidu»** — demək, Yerusalem wə Yəḩudaliқlar yat bir dələt təripidin basturulup, yat yurtқa yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlirini «balilarqə gəp» dəp mazaқ қilip rət қilidu, nətijidə muxundaқ awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular ḥeqnemini anglaxni halimioɣan.□
13 Xunga Pərwərdigarning səzi ularoɣa: —
«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Kurmukur, kurmukurdur.
Muxu yərgə azrak,
Xu yərgə azrak bolidu;
Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip,
Putlixip, ongda qüxidu,
Sundurulup,
Tuzakka qüxüp tutulup kalidu.□ ■
14 — Xunga ḥəy silər mazak kiloɣuqilar, Yerusalemda turoɣan muxu həlkni idarə kiloɣuqilar,
Pərwərdigarning səzini anglap koyunglar!
15 Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əḥdə tüzduk,
Təḥtisara bilən billə bir kelixim bekittuk;
Kamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
U bizgə təgməydu;
Qünki yaloɣanqilikni baxpanaḥimiz kilduk,
Yaloɣan səzlər astida mökünüwalduk» — dedinglar,□
16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
Sinaktin ötküzülgən bir tax,
Kimmətlik bir burjək texi,
Ixənqlik ḥəm mukim ul texini saloɣuqi Mən bolimən.
Uningoɣa ixinip tayanoɣan kixi ḥeq ḥodukmaydu, aldirimaydu.□ ■
17 Wə Mən adalətni ölqəm tanisi kilimən,
Ḥəkkaniylikni bolsa tik ölqigüq yip kilimən;
Məldür baxpanaḥi boloɣan yaloɣanqilikni süpürüp taxlaydu,
Wə kəlkün məküwaloɣan jayini texip əpketidu.□
18 Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əḥdənglar bikar kiliwetilidu;
Silərning təḥtisara bilən bekitkən keliximinglar akmaydu;
Kamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.
19 U ötüp ketixi bilənla silərni tutidu;
Ḥəm səḥər-səḥərlərdə,
Ḥəm keqə-kündüzlərdimu u ötüp turidu,

□ **28:12 «Mana, aram muxu yərdə, ḥali yoklarni aram aldurunglar; yengilinix muxudur»** — bu səzlər Yəxaya yətküzgən həwərning jəwḥiridur. Hudaoɣa tayinix — aramliktur! **«Dudukłaydioɣan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlkkə səz kilidu… birak ular ḥeqnemini anglaxni halimioɣan»** — məzkur bexarət (11-13) tooɣrulukmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningoɣa baoɣlik «koxumqə səz»nimu kərüng. □ **28:13 «Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, …tuzakka qüxüp tutulup kalidu»** — özi tallioɣan yoli bilən aloɣa baskini bilən, nətijisi ḥalakəttur, halas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16 □ **28:15 «Biz ölüm bilən əḥdə tüzduk, təḥtisara bilən billə bir kelixim bekittuk… yaloɣan səzlər astida məküwalduk»** — ḥərkandak kixi muxundak səzlərni aoɣzi bilən deməydu, əlwəttə. Birak Yəxaya pəyoɣəmbər muxu səzlərni ularning aoɣzioɣa selip, ularning tüzgən əḥdisining ḥəkikiy əḥmiyitini ayan kilidu. Xu qaoɣdiki əḥdə bolsa Misir bilən boloɣanidi, birak Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əḥdə kəlgüsidə adəmni tehimu aldaydioɣan, ahirki zamandiki bir əḥdini kərsitidu. Muxu əḥdini Israil Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Wəḥ.» 11:2, 13:5ni kərüng. □ **28:16 «Sinaktin ötküzülgən bir tax»** — səzmusəz tərjimə kiloɣanda, «Sinak texi». Bu ibarə baxkilarni sinaydioɣan ḥəm özi sinaktin ötkən bir tax, degən ikki mənini əz iqigə alsa kerək. ■ **28:16** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adalətni ölqəm tanisi kilimən»** — yaki «tooɣra ḥəküm kilixni ölqəm tanisi kilimən» (26-ayətnimu kərüng).

Bu həwərni pəkət anglap qüxinixning əzila wəḩimigə qüxüx bolidu.
20 Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu,
Yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu.□
21 Qünki Pərwərdigar Əz ixini,
Yəni Əzining oɳəyriy əmilini yürgüzüx üqün,
Əzigə yat boloɳan ixni wujudkə qikirix üqün,
Pərazim teoɳida turoɳinidək ornidin turidu,
U Gibeon jiloɳisida oɳəzəpləngininidək oɳəzəplinidu;□
22 Xunga mazak kiloɳuqilar bolmanglar;
Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;
Qünki mən samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Rəb Pərwərdigardin bir ḩalakət tooɳrisida,
Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən bir ḩalakət tooɳrisidiki həwərni anglioɳanmən.

Əkillik deḩkanning terix-yioɳixi tooɳrisida bir təmsil

23 — Kulak selinglar, awazimni anglanglar;
Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.
24 Yər ḩəydigüqi deḩkan terix üqün yərni kün boyi ḩəydəmdu?
U pütün kün yərni aoɳdurup,
Qalmilarni ezəmdu?
25 U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
Karakəz bədiyanni taxlap,
Zirini qeqip,
Buoɳdayni taplarda selip,
Arpini terixkə bekitilgən jayoɳa,
Kara buoɳdayni etiz kirlirioɳa terimamdu?
26 Qünki uning Hudasi uni tooɳra ḩəküm kilixkə nəsiḩət kilidu,
U uningoɳa əgitidu.
27 Bərḩək, karakəz bədiyan qixlik tirna bilən tepilməydu;
Tuluk zirə üstidə ḩəydəlməydu;
Bəlki karakəz bədiyan bolsa kamqa bilən sokulidu,
Zirə bolsa təmür-tayak bilən urulup dan ajritilidu.
28 Un tartixkə danni ezix kerək, əmma *deḩkan* uni mənggügə tepewərməydu;
U ḩarwa qakliri yaki at tuyakliri bilən uni mənggügə tepewərməydu;
29 Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigardin kelidu;
U nəsiḩət berixtə karamət,

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu, yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu» —** bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlikini rət kilidu, əzining aram almakqi boloɳan yoli bolsa əzigə ḩeq aram bərməydu. □ **28:21 «Pərazim teoɳi» wə «Gibeon jiloɳisi» —** bu ikki jayda yüz bərgən ixlarni qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət katarliklarni kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixaḩning təhtini mustəḩkəmləx üqün Filistiylər üstidin ikki ketim qong oɳəlibə kiloɳanidi. Birak Yəxaya kobul kiloɳan wəḩiygə asasən, adəmni jazalaxtiki muxundak ixlarning əzi Hudaning muḩəbbətlik təbiitigə pütünləy oɳəyriy, tüptin yat kelidioɳan, Əzi nəprətlinidioɳan ix ikənliki ayan kilinidu.

Danalikta uluoldur. □ ■

29

Yerusalemola qüxidiolan «tərbiyilik jazalax»

1 Ariəlgə, Dawut əz makani kiloldan Ariəlgə way!
Yənə bir yil yillarola koxulsun,
Heyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□
2 Birak Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;
Dad-pəryadlar kətürülüp anglinidu;
U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.
3 Qünki Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp,
Seni kamal kilip muhasirə istihkamlirini salimən,
Potəyliri bilən seni korxiwalimən.□ ■
4 Xuning bilən pəs kilinisən,
Sən yər tegidin səzləydiolan,
Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelidiolan,
Awazing ərwahlarni kakiroluqiningkidək yər tegidin qikidu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qikkandək bolidu;■
5 Xu qaolda düxmənliringning topi huddi yumxak topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydiolan topandək tozup ketidu.
Bu ix birdinla, tuyuksiz bolidu!■
6 Əmdi samawi koxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar sening yeningola kelidu;

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalikta uluoldur» —** 23-29-ayətlərning əsli tekistliridiki bəzi səzlər nahayiti az uqrioladka, baxka birnəqqə hil tərjimiliri uqrxi mumkin. Birak üq ix enik turidu: — (1) Yər həydəx həm danni sokup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaki danola karita «kattik kolluk muamilə» kilixka ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hudaning bizgə ixlitidiolan tərbiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin. (2) Həmmimiz əkillik dehkandin əginəyliki, u məksətlik halda həmmə ixni kilidu. U hərgiz yər həydəx yaki dan sokup ajritixtin ibarət ikki ixni zoklinix üqün kilmaydu; u ahirki nixanola karap, hərkaysi urukларning hosulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximaydiolan tərbiyilik usul kollinip, bizdin hosul qikarmakqi. Uning bəzidə muamilisi «kopal» yaki kattik kərünsimu, u bəribir hərkandak danning ünüp qikixiola kerək bololan xaraitni obdan bilidu, hərbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul qikirix usulini bilidu. (3) Məlum bir hosul üqün həydəp-terix yaki dan ajritix usuli muwapik bololini bilən, əkillik dehkan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kiqik peil, muhəbbətlik kixilərdin kilix üqün dəl kandak həm kanqilik dərijidiki muamilini ixlitix kerəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19
□ **29:1 «Ariəl» —** Yerusalemni kərsitidu, u «Hudaning kurbanlik supisining bexi» degənlik, yəni kurbangahka ot salidiolan orun. Muxu isim, Hudaola ibadət kilidiolan jay həm Hudaning otiola uqraydiolan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu babtiki mənisi xuki, Yerusalem Pərwərdigarola ibadət kilidiolan orun əməs, bəlki itaətsizlik tüpəylidin uning otluk oləzipigə uqraydiolan orun bolup kaldi, degənlik. **«Yənə bir yil yillarola koxulsun» —** mənisi bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə asasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemni muhasirigə alidu. Undak bolsa, bexarət miladiyədin ilgiriki 702-yili berilgən. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: — «Yillar kəprək ətsun, heyt-bayramlar yənila ətküzülsun» katarlik. Ikki hil tərjimisi ohxaxla, wakitmu yaki heyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərni kutkuzmaydu, degən mənini bildüridu. □ **29:3 «Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp… potəyliri bilən seni korxiwalimən» —** bexarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlki «barlik əllərning nurolunliolan koxunliri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning tajawuzidin keyin berilgən bolsa kerək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər ketim nijatini rət kilixi tüpəylidin) Babildin andin Rimlikлardin (miladiyədin keyinki 70-yil) **kutkuzolan əməs**. Xunga bexarət ahirki zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemola, xundakla Israilola kilidiolan hujumini kəzdə tutidu. ■ **29:3** Yər. 6:3; Əz. 17:17 ■ **29:4** Yəx. 8:19 ■ **29:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13

Güldürmama, yər təwrəx, küqlük xawkun, kuyuntaz, boran wə yutuwaloquqi ot
yalkunlar bilən səndin hesab alidu.□
7 Xundak kilip Ariəlgə karxi jəng kilidioqan,
Yəni uningoqa wə kəl'ə-koroqanlik mudapiələrgə jəng kiliwatkan barlik əllərning
noroqunlioqan koxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək yokap ketidu.
8 Aq kaloqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Birak oyoqansa, mana korsiki kuruk turidu;
Qangkioqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə su iqidu;
Birak oyoqansa, mana u halidin ketidu,
U yənila ussuzlukka təxna bolidu;
Mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning noroqunlioqan koxunliri dəl
xundak bolidu. □

Rohiy karioquluk, rohiy oqəplət, Pərwərdigarning dora-dərmani

9 Əmdi arisaldi boliwerip,
Kaymukup ketinglar!
Özünglarni karioqu kilip, karioqu bolunglar!
Ular məst boldi, birak xarabtin əməs!
Ular ilənglixip kaldi, birak haraktin əməs!□
10 Qünki Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni töküp,
Közünglarni etiwətti;
U pəyoqəmbərlər wə bax-közünglar boloqan aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti.□ ■
11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üqün peqətliwetilgən bir yəgimə kitabdək
bolup kaldi;
Hək kitabni sawatlik birsigə berip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — desə, u: —
«Okuyalmaymən, qünki peqiti bar ikən» — dəydu.
12 Kitab sawatsiz birsigə berilip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —
«Mən sawatsiz» — dəydu.□
13 Wə Rəb mundak dəydu: —

□ **29:6 «…səndin hesab alidu»** — ibraniy tilida «…seni yoklaydu». □ **29:8 «… oyoqansa, mana u halidin ketidu, u yənila ussuzlukka təxna bolidu; mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning noroqunlioqan koxunliri dəl xundak bolidu»** — demək, bu qüxni kərgən kixi baxka əllərning koxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlik əllər yutuwalmakqi boloqan Yerusalemni kərsitidu. Əllər «Yerusalem bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrilip, məoqlup bolidu. □ **29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, kaymukup ketinglar!…»** — bu ayət intayin muhim. Yəxaya Asuriyə yaki baxka besip kirgən tajawuzqilardin kutuluxni alliburun aldin'ala eytkan (36-37-bablarni kərüng). Əmdi muxu kutuluxlarni kərgənlər yənila Hudaoqa ixənməy «tasadipiylikqtin boloqan» yaki «Misir bilən boloqan ittipaktin boloqan» desə kandak bolidu? Əgər ular xu qaoqda «arisaldi» bolsa, heq kararoqa tehi kəlmisə, ular hərkandak bir ixta bax katuridioqan bolidu. Yəxaya ularning xundak kajlik kilidioqanlikini aldin bilgən (Hudaning agahini 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularni xundak kilixka dəwət kilidu. □ **29:10 «Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni töküp… aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti»** — yukiriki izahatta eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənila etirap kilmioqandin keyin, Huda ularni tehimu öz kajlikida bekitip koyidu. Xundak kiloqini bilən U ularni tehi taxliwətmigən; U uloroqa əng ahirki bir pursətni yaritip beridu. Bu pursət 14-ayəttə aldin'ala eytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip… u: — «Mən sawatsiz» — dəydu»** — sawatlik kixi bolsa «kitab peqətləngən» (peqətni buzuxka özümni awarə kilmaymən) degən bahanini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə okuyalmaydu; birak u sawatlik kixidinmu okup berixni sorimaydu. Demək, noroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwayim pələk dəp yüriweridu.

«Muxu həlk aoŋzi bilən Manga yekinlaxkanda,
Tili bilən Meni ḥərmətligəndə,
Birak kəlbi bolsa Məndin yirak turoŋaqka,
Məndin boloŋan korkuxi bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas;□ ■
14 Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən;
Karamət bir ixni karamət bilən kilimən;
Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliki yokilidu;
Ularning akillirining əkilliri yoxurunuwaloŋan bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

15 Əzining pükkən niyətlirini Pərwərdigardin yoxurux üqün astin yərgə kiriwaloŋan,
Əz ixlirini karangoŋulukta kilidioŋan,
Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!■
16 Aḥ, silərning tətürlükünglar!
Sapalqini seoŋiz layoŋa ohxatkili bolamdu?
Xundakla ix əzini Ixligüqigə: «U meni ixlimigən»,
Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüqigə: «Uning əkli yok» desə bolamdu?!■
17 Qünki kiska wakit iqidila, Liwan mewilik baoŋoŋa aylandurulmamdu?
Mewilik baoŋ bolsa orman ḥesablanmamdu?□
18 Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlirini anglaydioŋan,
Karioŋular zulmət ḥəm karangoŋulukтin qikip kəzliri kəridioŋan bolidu;■
19 Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu hursən bolidu;
Insanlar arisidiki miskinlər Israildiki Mukəddəs Boloŋuqidin xadlinidu.
20 Rəḥimsiz boloŋuqi yokaydu,
Mazak kiloŋuqi oŋayib bolidu;
Kəbiḥlik pursitini kütidioŋanlarning ḥəmmisi ḥalak kilinidu;
21 Mana *muxundak adəmlər* adəmni bir səz üqünla jinayətqi kilidu,
Dərwazida turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzak təyyarlap koyidu,
Ḥəkkaniy adəmning dəwasini səwəbsiz bikar kiliwetidu.□ ■
22 Xunga Ibraḥim üqün bədəl tələp kutkuzoŋan Pərwərdigar Yakupning jəməti tooŋruluk mundak dəydu: —

□ **29:13 «Muxu həlk aoŋzi bilən Manga yekinlaxkanda... kəlbi bolsa Məndin yirak turoŋaqka, Məndin boloŋan korkuxi bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas» —** «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kərüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14 «Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən; karamət bir ixni karamət bilən kilimən» —** Huda ularoŋa səwr-takət bilən yənə bir pursət bərməkqi. Bu pursətning nemə ikənliki enik tiloŋa elinmioŋan. Birak bu yərdə deyilgən səzlərgə karioŋanda bu karamətning «Asuriyədin kutulux» degən məjizidin birnəqqə ḥəssə yukiriliki, ajayibliki, karamətliki wə tilsimatliki bar boluxi mumkin. Biz yənə xundak dəp karaymizki, Yəxaya pəyoŋəmbər muxu ixni kitabining kaloŋan kismida bizgə eytip beridu; okurmənlərning əzi uni okup qüxinələydu. **«Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliki yokilidu; ularning akillirining əkilliri yoxurunuwaloŋan bolidu» —** Hudaning ixligən muxu karamitining nətijisi dunyadiki «danixmənlik»ni əz-əzidin hijil kilidu. «1Kor.» 1:19ni kərüng. ««Akillarning əkilliri» yoxuruniwalidu» — demək, ularning əkli ḥeq əskatmaydu ḥəm baxkilar aldida kərünüxkə hijil bolidu. ■ **29:14** Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zəb. 94:7 ■ **29:16** Yəx. 45:9 □ **29:17 «Liwan mewilik baoŋoŋa aylandurulmamdu? Mewilik baoŋ bolsa orman ḥesablanmamdu?» —** Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangki qikkan rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baoŋ»lirining rolliri almaxturuloŋan bolsa, undakta yukiri orunda turoŋanlar yaki təkəbburlar pəs (birak yənila yahxi wə mewə beridioŋan) orunoŋa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yukiri orunoŋa koyulidu, deməkqi. Kandakla bolmisun, nuroŋun kixilərning orunlirida almixix yüz beridu. ■ **29:18** Mat. 11:5 □ **29:21 «(Ular) dərwazida turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzak təyyarlap koyidu» —** xəḥər dərwazisi sot kilidioŋan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10

«Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu,
Ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu;□
23 Qünki *Yaḳup* ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini
kərgən waḳtida,
Ular namimni muḳəddəs dəp uluoɣlaydioɣan,
Yaḳupning Muḳəddəs Boloɣuqisini pak-muḳəddəs dəp bilidioɣan,
Israilning Hudasidin ḳorḳidioɣan bolidu.□
24 Roḥi ezip kətkənlər yorutulidioɣan,
Ḳaḳxap yürgənlər nəsiḥət-bilim ḳobul ḳilidioɣan bolidu.

30

Misir bilən ittipaḳlixix — Hudaoɣa tayanmasliḳtur

1 «Asiy ooɣullarning əḥwalioɣa way!» — dəydu Pərwərdigar,
— «Ular pilanlarni tüzməkqi, biraḳ Məndin almaydu;
Ular mudapiə tosuḳini bərpa ḳilidu,
Biraḳ u Mening Roḥim əməs;
Xundaḳ ḳilip ular gunaḥi üstigə gunaḥ ḳoxuwalidu.
2 Ular Məndin ḥeq sorimayla Misiroɣa yol aldi;
Pirəwnning ḳaniti astidin panaḥ izdəp,
Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!
3 Qünki Pirəwnning ḳaniti bolsa silərni yərgə taxlap lət ḳilidu.
Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax ḳetimqiliḳ bolidu.
4 Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu,
Uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu, □
5 Awam ḥəmmisi əzigə paydisi bolmaydioɣan,
Ḥeq yardimi wə paydisi təgməydioɣan,
Bəlki lət ḳilip yərgə taxlaydioɣan,
Ḥətta rəswa ḳilidioɣan bir həlḳtin nomus ḳilidioɣan bolidu. ■

Yük artilip Misiroɣa mengixḳa təyyarlanoɣan biqarə ulaoɣlar!

6 Nəgəwdiki ulaoɣlar tooɣrisida yükləngən wəḥiy: —
Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu;

□ **29:22 Xunga Ibraḥim üqün bədəl tələp ḳutḳuzoɣan Pərwərdigar Yaḳupning jəməti tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu, ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu»** — demək: — (1) «Yaḳup əz pərzəntliri (jəməti) tooɣrisida hijil bolmaydu». Yaḳup ḥayat waḳtida əzining on ikki ooɣlining ḳilmixliridin naḥayiti hijil bolup yürətti («Yar.» 34-babni kərüng). Andin Yaḳup keyinki dəwrdə pərzəntlirining ḳiloɣanlirini kərgən bolsa, tehimu hijil boloɣan bolatti! Biraḳ «ḥazir bolsa» (kəlgüsidə) adil, ḥəḳḳaniy, sap dilliḳ «yengidin tuoɣuloɣan», yengi bir pərzənti, yengi bir Israil wujudḳa kelidu; Yaḳup (tirilgən waḳtida) ulardin ḥeq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2) «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Əz ooɣullirining bir-birigə ḥəsəthor boloɣanliḳi tüpəylidin Yaḳup kəp japa tartḳan. U Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yillar matəm tutḳan, andin əng yahxi kəridioɣan Binyaminni «yoḳap kətti» dəp ənsirəp ələy dəp ḳaloɣan. Biraḳ əz pərzəntliri tooɣrisida ənsirəxning ḥajiti yoḳ — qünki «ḥazir bolsa» ḥərbiri Hudaning baxpanaḥida aman-esən mənggü turidu, xundaḳla bir-biri bilən inaḳ ətüxidu. □ **29:23 «Yaḳup ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini kərgən waḳtida...»** — muxu 22-24-ayəttə ḥəm Yaḳupning əzini (Israilni) ḥəm uning əwladlirini (Israillarni) kərsitidu. Yaḳupning əzi ularni kərüx üqün ölümdin tirilixi kerək, əlwəttə. □ **30:4 «Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu, uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu,...»** — xu qaoɣlarda Misir yengi bir padixaḥ, yəni Pirəwn Xabakoning ḳol astida küqlük, ittipaḳlaxḳan bir dələtkə aylanoɣanidi. Zoan wə Ḥanəsning Misirning ikki təripidə boluxi dələtning küqlük birlikini təkitləydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yilan wə wəḫxiy uqar yilanmu qiḳidu;
Ular bayliḳlirini exəklərning dümbisigə,
Gəḫərlirini təgə lokkiliriọa yükləp,
Əzlirigə ḫeq payda yətküzməydiọan bir həlḳning yeniọa kətürüp baridu. □
7 Misir!? Ularning yardimi bikar ḫəm ḳuruḳtur!
Xunga Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydiọan Raḫab» dəp atiọanmən. □

Ixənməslikning aḳiwiti

8 — Əmdi bu səzning kəlgüsi zamanlar üqün,
Guwaḫliḳ süpitidə əbədil'əbədgə turuwerixi üqün,
Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtiọa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyọin.□
9 Qünki bular bolsa asiy bir həlḳ,
Naəḫli ooọullar,
Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydiọan ooọullardur.□
10 Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəḫiyni kərmənglar!»,
Wə pəyọəmbərlərgə: «Bizgə tooọra bexarətlərni kərsətmənglar;
Bizgə adəmni azadə ḳilidiọan, yalọan bexarətlərni kərsitinglar;□
11 Sənlər *durus* yoldin qiḳix,
Tooọra tərikidin ayrilix!
Israildiki Muḳəddəs Bolọuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» — dəydu.□
12 — Əmdi Israildiki Muḳəddəs Bolọuqi mundaḳ dəydu: —
«Qünki silər muxu həwərni qətkə ḳeḳip,
Zulumni yələnqük ḳilip, burmilanọan yolọa tayanọininglar tüpəylidin,
13 Xunga muxu ḳəbiḫlik silərgə egiz tamning bir yeriḳidək bolidu,
Tam pultiyip ḳalọanda, u birakla uni qeḳiwetidu;■
14 Huddi sapal qinə ḫeq ayimay qeḳiwetilgəndək U uni qeḳiwetidu;
Uningdin ḫətta oqaḳtin qooọ alọudək,

□ **30:6 «Nəgəwdiki ulaọlar tooọrisida yüklängən wəḫiy» —** Nəgəw bolsa Yəḫudaning jənubi ḳismi bolup, pütünləy dəḫxətlik qəl-bayawan. Misiroa mangidiọan bir yol Nəgəwdin ətidu. **«…yüklängən wəḫiy» —** muxu bexarətning temisi bilən Yəxaya qaḳqaḳ ḳilidu. «Wəḫiy»ning ibraniy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaọlarning yüki» — deyixkə bolidu. Ulaọlar əlqilərning əzini ḫəm nuroun mal-mülük, ḫədiyilərni kətürüp Misiroa baridiọan japaliḳ yolda mengip ḫerip ketidu. Lekin Misir bilən bolidiọan «ittipaḳ» ḫeqnemigə ərzimigəqkə, ularning yoli bikaroa ketidu. Yəxaya biqarə ulaọlaroa ḫesdaxliḳ bildürgini bilən əlqilərgə ḫeqḳandaḳ ḫesdaxliḳ bildürməydu! **«Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu…» —** ḳiziḳ yeri xuki, Misiroa adəttə mangidiọan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin ətidu. Nəgəwdin mangidiọan yol naḫayiti japaliḳtur. Nemixḳa muxu yol bilən mangidikin? Ḫəkümranlar məḳsət-pilanlirini Filistiyədin yaki əz həlḳidin məhpiy saḳlax üqün bolsa kerək. Ḳiziḳ ix xuki, Israil Musa pəyọəmbər arḳiliḳ Misirdin ḳutḳuzulup qiḳip, dəl xu yol bilən Ḳanaanoa (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin ḳutḳuzuloandin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən ḳaytip» yardəm soraxḳa rast baramsilər? — dəp sorimaḳqi. □ **30:7 «Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydiọan Raḫab» dəp atiọanmən» —** «Raḫab» Misirning baxḳa bir ismi, mənisi «ḫakawurluḳ», «ḫali üstünlük». □ **30:8 «…Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtiọa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyọin» —** «buni» bizning ḳariximizqə, yuḳiriḳi 6-7-ayəttiki bexarətni kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərning məzmuni dəp ḳaraydu. □ **30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi» —** «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsiḫət», «yolyoruḳ» degən mənidə. □ **30:10 «aldin kərgüqilər» —** adəttə Hudaning səzini oayibanə kərünüxlər arḳiliḳ bilip qüxinidiọan ḫəm ularni baxḳilaroa qüxəndürüp beridiọan pəyọəmbərlərdur. □ **30:11 «Sənlər durus yoldin qiḳix, tooọra tərikidin ayrilix! Israildiki Muḳəddəs Bolọuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» —** muxu səzlər ularning deməkqi bolọan asaslik səzliri, yaki alliḳaqan degən səzlərning tüp mənisidur. ■ **30:13** Yəx. 29:5

Baktin su uskudək birər parqisimu kalmaydu». □ ■
15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Bolоquqi mundak dəydu: —
«Yenimоqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kutkuzulisilər;
Hatirjəmliktə ħəm aman-esənliktə küq alisilər!»,
— Birak silər rət kiloqansilər. □
16 Silər: — «Yak, biz atlaroqa minip kaqimiz» — dedinglar,
Xunga silər rast kaqisilər!
Wə «Biz qapkur ulaoqlaroqa minip ketimiz» — dedinglar;
— Xunga silərni kooqlioquqilarmu qapkur bolidu.
17 Minginglar birining wəħimisidin kaqisilər;
Bəxining wəħimisidə *ħəmminglar* kaqisilər;
Keqip, taoq üstidiki yeganə bayrak hadisidək,
Dəng üstidiki tuoqdək kalisilər. □ ■

Hudaning kütkən ümidi •••• Uning ahirki pilanliri — parlak keləqək
18 Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu;
Xunga U silərgə rəħim kilimən dəp ornidin kozoqilidu;
Qünki Pərwərdigar ħəküm-ħəkikət qikaroquqi Hudadur;
Uni kütkənlərning ħəmmisi bəhtliktur! □ ■
19 Qünki halayik yənila Zionda, yəni Yerusalemda turidu;
Xu qaoqda silər yənə ħeq yioqlimaysilər;
Kətürgən naləngdə U Өzini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;
U naləngni anglisila, jawab beridu.
20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,
Su üqün azab-okubətni bərsimu,
Xu qaoqda sening Ustazing yənə yoxuruniwərməydu,
Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu; □
21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,
Yaki sol tərəpkə burulsanglar,
Kuliking kəyningdin: —
«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ **30:14 «Huddi sapal qinə ħeq ayimay qekiwetilgəndək u uni (tamni) qekiwetidu»** — tam qakkuqini Hudaning Өzi dəp karaymiz. Tamda pəyda boloqan yerik bolsa Israilning kəbiħlikidur (13-ayətnimu kərüng). Adəmning gunaħi özini iqidin (yerik tamni wəyran kiloqandək) wəyran kilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningoqa qüxüx bilən u tehimu tügixidu. ■ **30:14** Yər. 19:11 □ **30:15 «Yenimоqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kutkuzulisilər; hatirjəmliktə ħəm aman-esənliktə küq alisilər!»** — muxu səz Yəxaya pəyoqəmbərning bexarətlirining jəwħiri. □ **30:17 «Minginglar birining wəħimisidin kaqisilər; bəxining wəħimisidə ħəmminglar kaqisilər»** — Musa pəyoqəmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundak wədisini hatiriligən: «(Manga tayanoqan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tümənni kooqliwetisilər». Əmdiki əħwal buning əksiqə. **«Taoq üstidiki bayrak… dəng üstidiki… tuoq»** — (1) demək, kaloqan adəmlər naħayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayrak wə tuoq) adəttə urux kiloqanda ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məoqlup bolsa muxu nərsilər taxlinip kalidu; oqəlibə kilsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məoqlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13 □ **30:18 «Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəħim kilimən dəp ornidin kozoqilidu… Uni kütkənlərning ħəmmisi bəhtliktur!»** — muxu ayət bəlkim kitabning adəmni əng ħəyran kalduridioqan yərliridin biridur. Nemixka Israilning kajliki, Hudaning kattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni kattik jazalioqini bilən u əng ahirda ularoqa naħayiti kəp rəħimdillik kərsətməkqi. Yukiriki jazalar bəlkim Israilning «kaldisi»ni Hudaning nijatini kobul kilixka təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-takət bilən kütidu. ■ **30:18** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7 □ **30:20 «sening Ustazing»** — muxu yərdə bu səz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisidə ixlitilgən. Aldi-kəynidiki səzlərgə karioqanda, «ustaz» bolsa kerək. «Өzini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaoɣda silər oyuloɣan məbudliringlaroɣa berilgən kümüx ḥəlgə,
Ḳuyma məbudliringlaroɣa berilgən altun ḥəlgimu daoɣ təgküzisilər;
Silər ularni adət latisini taxlioɣandək taxliwetip: —
«Neri tur» — dəysilər.
23 U sən teriydioɣan urukḳung üqün yamoɣur əwətidu;
Yərdin qiḳidioɣan axliḳ-məḥsulat ḥəm küq-ḳuwwətlik ḥəm mol bolidu;
Xu küni malliring kəng-azadə yaylaḳlarda yaylaydu;
24 Yər ḥəydigən kala wə exəklər bolsa,
Gürjək wə ara bilən soruoɣan, tuzlanoɣan ḥələp yəydu.
25 Qong ḳiroɣinqiliḳ boloɣan küni,
Yəni munarlar ərülgən küni,
Ḥərbir uluoɣ taoɣda wə ḥərbir egiz dəngdə bolsa,
Ənḥarlar wə eriḳlar bolidu.□
26 Pərwərdigar Өz həlḳining jaraḥitini tangidioɣan,
Ularning ḳamqa yarisini saḳaytḳan xu künidə,
Ay xolisi ḳuyax nuridək bolidu,
Ḳuyax nuri bolsa yəttə ḥəssə küqlük bolidu,
Yəni yəttə kündiki nuroɣa barawər bolidu. □

Asuriyə ḥujum ḳilmaydu — •••• Ularning üstigə qüxidioɣan jaza

27 Mana, Pərwərdigarning nami yiraḳtin kelidu,
Uning ḳəḥri yalḳunlinip,
Ḳoyuḳ is-tütəkliri kətürülidu;
Ləwliri oɣəzəpkə tolup,
Tili yutuwaloɣuqi yanoɣin ottək bolidu.
28 Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu,
Xuning bilən U əllərni bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir bilən taskaydu,
Xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu.□ ■
29 Muḳəddəs bir ḥeyt ətküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroɣup qiḳidu,
Israiloɣa uyultax boloɣan Pərwərdigarning teoɣioɣa nəy nawasi bilən qiḳḳan birsining huxalliḳidək, kənglünglar huxal bolidu.
30 Pərwərdigar ḥəywətlik awazini yangritidu;
U ḳayniɣan ḳəḥri, yutuwaloɣuqi yalḳunluḳ ot, güldürmamiliḳ yamoɣur, boran-xawḳun, məldürlər bilən Өz bilikini sozup kərsitidu.
31 Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,
— Baxḳilarni urux tayiḳi *boloɣan Asuriyə* yanjilidu!□

□ **30:25 «Qong ḳiroɣinqiliḳ boloɣan küni, yəni munarlar ərülgən küni...»** — ḳaysi ḳiroɣinqiliḳning boloɣanliḳi, ḳaysi munarlarning ərülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Ḳandaḳla bolmisun, muxu ixlar jismaniy ḥəm roḥiy düxmənlərning yoḳitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirḳi zamanlarda yüz berixi mumkin. **«ənḥar»** — kiqik eriḳ. □ **30:26 «Өz həlḳining jaraḥiti»** — yaki «Өz həlḳining sunoɣan yerini». □ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu»** — yuḳiriḳi 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloɣa ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, Pərwərdigarmu uloroɣa (asuriylərgə) xundaḳ ḳilidu. **«bimənilik bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir»** — «bimənilik» bəlkim butlaroɣa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) .... xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu»** — Asuriyə padixaḥi Sənnaherib tutuwaloɣan əsirlirining aoɣzioɣa yügən selip, ularni axundaḳ rəḥimsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxḳa əllərning tiloɣa elinixi, bexarətning ḥəm xu qaoɣdiki Asuriyəni ḥəm ahirḳi zamandiki «ahirḳi urux»ni kərsitidioɣanliḳini qüxəndürsə kerək. Undaḳ bolsa Asuriyə padixaḥi yənə ahirḳi zamandiki dəjjaloɣa wəkillik ḳilidu yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8 □ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxḳilarni urux tayiḳi boloɣan Asuriyə yanjilidu!»** — Asuriyəning Hudaning tayiḳi ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxḳilarni urux tayiḳi (boloɣan Asuriyə) yanjilidu!» degənning baxḳa birhil tərjimisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayaḳ bilən uridu».

32 Wə Pərwərdigar təyyarlioɣan kaltək bilən ħər ķetim uni uroɣanda,
Buningoɣa daplar ħəm qiltarlar təngkəx ķilinidu;
U ķolini oynitip zərb ķilip uning bilən kürəx ķilidu.
33 Qünki Tofət ķədimdin tartip təyyar turoɣanidi;
Bərħək, padixaħ üqün təyyarlanoɣan;
Pərwərdigar uni qongķur ħəm kəng ķiloɣan;
Otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar,
Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt eķimidək uni tutaxturidu. □

31

Misir bilən ittipaķlaxmanglar! •••• Huda Өzi Asuriyəni yiķitidu

1 — Yardəm izdəp Misiroɣa baroɣanlarning ħalioɣa way!
Ular atlaroɣa tayinip,
Kəp boloɣanliķidin jəng ħarwilirioɣa,
Intayin küqlük boloɣanliķidin atlik əskərlərgə ixinip kətti!
Biraķ Israildiki Muķəddəs Boloɣuqioɣa ķarimaydu,
Pərwərdigarni izdiməydu.■
2 Biraķ Umu danadur!
U külpət elip kelidu,
Degənlirini ķayturuwalmaydu;
U buzuķlarning jəmətigə,
Xundaķla kəbiħlik ķiloɣuqilaroɣa yardəmdə boloɣanlaroɣa ķarxi ornidin ķozoɣilidu.□
3 Misirliķlar Təngri əməs, adəmlər halas;
Ularning atliri bolsa roħtin əməs, əttin halas;
Pərwərdigar bolsa ķolini uzartidu,
Yardəm bərgüqi bolsa putlixidu;
Yardəm berilgüqi bolsa yiķilidu;
Ular ħəmmisi biraķla yoķilidu.
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaķ degən: —
«Owni tutuwaloɣan xir yaki arslanni bir tərəp ķilixķa top-top padiqilar qaķiriloɣanda,
Xir yaki arslan ularning awazliridin ħeq ķorķmay,
Xawķunliridin ħeq ħoduķmay,
Bəlki owni astioɣa besiwelip oɣar-oɣur talioɣinidək,

□ **30:33** **«Tofət»** — Yerusalem sirtidiki, əhlət kəydüridioɣan bir jiloɣa. U yənə «Ge-Hinnom» — «Ħalakət jiloɣisi» dəp atilip dozaķning küqlük bir simwoli bolidu (ərəbqə «jəħənnəm» degən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən). **«Bərħək, padixaħ üqün təyyarlanoɣan; Pərwərdigar uni qongķur ħəm kəng ķiloɣan, otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar...»** — demək, Asuriyə padixaħi Yəħudaoɣa ķarxi yürüx ķiloɣanda, өzi üqün təyyarlanoɣan «jəsətni kəydürüx» gulhanioɣa ķarap mengiwatatti. ■ **31:1** Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5 □ **31:2** **«Biraķ Umu danadur!»** — «Umu» degən səz kinayilik, ħəjwiy gəp: «Sən Israil bək əkillik, xundaķ əməsmu? Lekin **Umu** (Hudamu) danaliķoɣu!» degəndək. Israilning ħeq danaliķi yoķ idi.

Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱺan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teⱺi wə egizlikliri üqün qüxüp jəng ⱪilidu. □
5 Üstidə pərwaz ⱪilidiⱺan ⱪuxlardək samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱺan Pərwərdigar Өz ⱪaniti astiⱺa Yerusalemni alidu;
Ⱪaniti astiⱺa elip, Zionni ⱪutⱪuzidu;
Uning «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikⱪa erixidu. □ ■

Hudaning towa ⱪilixⱪa qaⱪirixi

6 Silər dəhⱬətlik asiylik ⱪilⱺan Igənglarning yeniⱺa towa ⱪilip ⱪaytinglar,
I Israil baliliri!
7 Qünki xu künidə insanlar ⱨərbiri əzi üqün əz ⱪoli bilən yasiⱺan kümüx butlarni wə altun butlarni: — «Gunaⱨtur!» dəp taxliwetidu».■

8 «Xu qaⱺda Asuriyə ⱪiliq bilən yiⱪilidu,
Biraⱪ baturning ⱪiliqi bilən əməs;
Bir ⱪiliq uni yutuwalidu, biraⱪ ⱪiliq adəttiki adəmningki bolmaydu;
U jenini elip ⱪiliqtin ⱪaqmaⱪqi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwanⱺa selinidu.□
9 Wəhimidin uning «ul texi» yoⱪaydu;
Uning sərdarliri jəng tuⱺidin alaⱪzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti kөyiwatⱪan,
Yerusalemda humdeni yalⱪunlawatⱪan Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixaⱨ wə uning yengi jəmiyiti

1 Mana, ⱨəⱪⱪaniylik bilən ⱨөkümranlik ⱪilⱺuqi bir padixaⱨ qiⱪidu;
Əmirlər bolsa tooⱺra ⱨөküm qiⱪirip idarə ⱪilidu.■
2 Ⱨəm xamalⱺa dalda bolⱺudək,
Boranⱺa panaⱨ bolⱺudək,
Ⱪaⱺjiraⱪ jayⱺa eriⱪ-sulardək,

□ **31:4 «top-top padiqilar»** — bu ibarə Misirni kərsətsə, naⱨayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliⱪlar ⱪoy wə padiqilarⱺa өq idi («Yar.» 46:34ni kərüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalⱪi yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arⱪilik) jazalimaⱪqi bolsa, Misirliⱪlarni yardəm berixkə qaⱪirix biⱨudiliktur. Ikkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Өzi (ⱪuxtək Өz ⱪaniti astiⱺa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin ⱪutⱪuzidu, degən mənidə. **«xawⱪunliridin ⱨeq ⱨoduⱪmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydiⱺan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teⱺi ... üqün qüxüp jəng ⱪilidu»** — Pərwərdigar kimgə ⱪarxi qiⱪip jəng ⱪilidu? Yuⱪiriⱪi ayətkə ⱪariⱺanda, u awwal xirdək (Asuriyə arⱪilik) Өz oljisi ⱪilmaⱪqi bolⱺan Yerusalemni ⱪoliⱺa elix üqün kürəx ⱪilip, andin «owⱺa yardəmqi süpitidə» «uni xirdin ⱪutⱪuzimiz» degən Misir bilən jəng ⱪilidu. Ⱨeqbolmiⱺanda, Yerusalem Hudaning (Asuriyəliklər arⱪilik bolⱺan) tərbiyə jazasidin өzini ⱪutⱪuzalmaydu. Biraⱪ 5-ayəttə, Huda ahirida ularni Asuriyəning besip kirixidin ⱪutⱪuzidu, dəydu. □ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikⱪa erixidu»** — Huda Musa pəyⱺəmbər dəwridə Israilni Misirdin ⱪutⱪuzⱺanda, Israillarning өyliridin «ətüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni ⱪutⱪuzⱺan. Təpsilatliri üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kərüng — U Өzi əwətkən «ⱨalak ⱪilⱺuqi pərixtə» Israillarning өylirigə yetip kəlgəndə Өzi ularning өylirining ixikining aldiⱺa «ətüp turux»i bilən ⱨalak ⱪilⱺuqi pərixtining yolini tosup, muⱨapizət ⱪilip ularni saⱪ ⱪalduroⱺan. «Ətüp ketix» degən səz Israilni muxu ix tooⱺruluⱪ əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izaⱨatlirini kərüng. ■ **31:5** Ⱪan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə ⱪiliq bilən yiⱪilidu, biraⱪ baturning ⱪiliqi bilən əməs; ... ⱪiliq adəttiki adəmningki bolmaydu»** — demək, ⱪiliq insan təripidin əməs, bəlki Huda təripidin ixlitilidu (36-, 37-babni kərüng). □ **31:9 «Wəhimidin uning «ul texi» yoⱪaydu...»** — «ul texi» ularning padixaⱨi boluxi kerək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9

Qangkap kətkən zeminoɣa koram taxning sayisidək boloɣan bir adəm qikidu.□
3 Xuning bilən kərgüqilərning kəzliri ḥeq torlaxmaydu,
Anglaydioɣanlarning kuliki enik tingxaydu; ■
4 Bəngbaxning köngli bilimni tonup yetidu,
Kekəqning tili tez ḥəm enik səzləydu.
5 Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu,
Piksik iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,
6 Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu,
Uning köngli buzukqilik təyyarlaydu,
Iplaslik kilixka,
Pərwərdigaroɣa daoɣ kəltürüxkə,
Aqlarning korsikini aq kalduruxka,
Qangkioɣanlarning iqimlikini yokitiwetixkə niyətlinidu.
7 Bərḥək, iplas adəmning tədbirliri kəbiḥtur;
U kəstlərni pəmləp olturidu,
Məminlərni yaloɣan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran kilixni pəmləp olturidu.□
8 Pəzilətlik adəmning kiloɣan niyətliri bərḥək pəzilətliktur;
U pəziləttə mukim turidu.

Mənggülük bəhtni yaki balayi'apətni — ḥazir tallax kerək!

9 Ornunglardin turup, i hatirjəm ayallar, awazimni anglanglar!
I əndixisiz kizlar, səzlirimgə kulak selinglar!
10 Bir yil ətə-ətməyla, i bioɣəm ayallar,
Parakəndə kilinisilər!
Qünki üzüm ḥosuli bikaroɣa ketidu,
Mewə yioɣix yok bolidu.
11 I hatirjəm ayallar, titrənglar!
I əndixisiz kizlar, patiparak bolunglar!
Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglaroɣa bəz baoɣlanglar!□
12 Güzəl etiz-baoɣlar üqün,
Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroɣa urup ḥəsrət qekinglar!
13 Üstidə tikən-yantakлar əsidioɣan əz həlkimning zemini üqün,
Xad-huram əylər, warang-qurung kilip oynaydioɣan bu xəḥər üqün kayoɣurunglar!
14 Qünki orda taxlinidu,
Adəmlər bilən lik toloɣan xəḥər adəmzatsiz bolidu,
Istiḥkam wə kəzət munarliri uzun zamanoɣiqə pəkətla yawayi exəklər zok alidioɣan,
Koy padiliri ozuklinidioɣan boz yərlər bolidu.
15 Taki Roḥ bizgə yukiridin tökülgüqə,
Dalalar mewilik baoɣ-etizlar boloɣuqə,

□ **32:2 «qangkap kətkən zemin»** — yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21 □ **32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran kilixni pəmləp olturidu»** — baxka birhil tərjimisi: — «lilla-adil dəwa kiloɣan yoksulni yokitix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11 «Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglaroɣa bəz baoɣlanglar!»** — bular bolsa əsirgə qüxüp kaloɣanlarning məjburiy kilidioɣan ixliri.

Mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḥesablanoŋuqə xu peti bolidu.□ ■
16 Xu qaoŋda adalət dalani,
Ḥəkḳaniylik mewilik baoŋ-etizlarni makan ḳilidu.
17 Ḥəkḳaniyliktin qiḳidioŋini hatirjəmlik bolidu,
Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənggügə bolidioŋan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.
18 Xuning bilən mening həlḳim hatirjəm makanlarda,
Ixənqlik turaloŋularda wə tinq aramgaḥlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət
19 Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu,
Xəḥər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu,
20 Su boyida uruḳ terioŋuqilar,
Kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur! □

33

Nijat Zionoŋa kelidu
1 I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi,
Baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan,
Өzüng asiylik ḳiloŋuqi,
Sening ḥalingoŋa way!
Sən bulang-talangni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng bulang-talang ḳilinisən;
Sən asiylikni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng asiylikḳa uqraysən;□
2 I Pərwərdigar, bizgə meḥir-xəpḳət kərsətkəysən;
Biz Seni ümid bilən kütüp kəlduḳ;
Өtünimizki, Sən ḥər səḥər *Israiloŋa* küqlük bilək-ḳol,
Ḳiyinqilik pəytliridə nijatimiz boloŋaysən.
3 Top-top adəmlərning oŋowoŋa-quḳanliridin həlḳlər bədər ḳaqidu;

□ **32:15** **«Roḥ bizgə yuḳiridin təkülgüqə,.....»** — muxu yərdə «Roḥ» Hudaning Roḥini bildüridu. Tekisttə «kimning roḥi» ikənliki deyilmigən əḥwalda «Roḥ» degən səz ayrim kərülsə, undaḳta xübḥisizki Hudaning Roḥini kərsitidu. **«Dalalar mewilik baoŋ-etizlar boloŋuqə, mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḥesablanoŋuqə...»** — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə ḥazir munbət yərlərmu tehimu xundaḳ bolidu. ■ **32:15** Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yḥ. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18 ■ **32:18** Yər. 33:16 □ **32:20** **«Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu, xəḥər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu, su boyida uruḳ terioŋuqilar, kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur!»** — (19-20) demisəkmu, bu naḥayiti sirlik bir səzdur. Bəlkim bizni ahirḳi zamanlardiki ikki əḥwal tooŋrisida əslitidu. «Orman yiḳilidu» — təkəbburlar pəs ḳilinidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəḥər» bəlkim yuḳiriḳi (24-babtiki) «tərtipsiz xəḥər» bolup, Huda təripidin wəyran ḳilinidu. Biraḳ kiqik peillik turmuxni talliŋanlar, məsilən өz kala-exəklirigə yahxi muamilə ḳiloŋanlar bəht-bərikət tapidu. □ **33:1** **«I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi, baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan, өzüng asiylik ḳiloŋuqi, sening ḥalingoŋa way!...»** — muxu ayət Asuriyə padixaḥi Sənnaheribni kərsitidu. Israil padixaḥi Ḥəzəkiya əlqilərni əwətip Sənnaherib bilən «sülḥ» əḥdisini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kərüng); ilgiriki Aḥaz padixaḥningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlik» əḥdisi bar idi («2Pad.» 16-babni kərüng). Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 701-yili, ikki əḥdini buzup Israil (Yəḥuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemoŋa təḥdit saldi. Uning xundaḳ «asiylik» ixliri heli kəp idi. Bəlkim, muxu bexarəttiki «asiylik ḳiloŋuqi», «əḥdini buzudioŋan» degən səzlər ahirḳi zamandiki dəjjalnimu kərsitixi mumkin.

Sən *Huda* ḳəddingni tik ḳilixing bilən əllər pitirap ketidu; □
4 Qekətkə liqinkiliri ot-kəklərni yioɣip yəwaloɣandək,
Silərgə bekitip berilgən olja yioɣiwelinidu;
Qekətkilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□
5 Pərwərdigar üstün turidu,
Bərḥək, Uning turaloɣusi yuḳiridіdur;
U Zionoɣa adalət wə ḥəḳḳaniylik toldurdi;
6 U bolsa künliringlarning tinq-amanliḳi, nijatlik, danalik wə bilimning baylikliri bolidu;
Pərwərdigardin ḳorḳux Uning üqün gəḥərdur. □

Israildiki ḥazirḳi əḥwal

7 Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-pəryad kətüridu;
Sülḥ-əḥdə tüzgən əlqilər ḳattiḳ yioɣlixidu;□
8 Yollar adəmsiz ḳaldi;
Ɵtkünqi yolqilar yoḳ boldi;
U əḥdini buzup taxlidi;
Xəḥərlərni kəzigə ilmaydu,
Adəmlərni ḥeq ətiwarlimaydu.□
9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
Liwan hijalәttin solixidu;
Xaron qəl-bayawanoɣa aylandi;
Baxan wə Karməl bolsa ḳirip taxlandi. □

Huda ornidin turup ḳutḳuzidu

10 Mana ḥazir ornumdin turimən,
— dəydu Pərwərdigar,
— Ḥazir Ɵzümni üstün kərsitimən,
Ḥazir ḳəddimni kətürimən.
11 — Silərning boyunglarda ḳuruḳ ot-qəpla bar,
Pahal tuoɣisilər;
Ɵz nəpəsliringlar ot bolup əzünglarni yutuwetidu;

□ **33:3 «Top-top adəmlərning oɣowoɣa-quḳanliridin həlḳlər bədər ḳaqidu; sən … ḳəddingni tik ḳilixing bilən əllər pitirap ketidu» —** bu, bəlkim, Pərwərdigarning Israilning 2-ayəttiki duasioɣa bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərning oɣowoɣa-quḳanliri…» bəlkim Efiopiyə padixaḥi Tirḥakaḥning ḳoxunlirining jəng yürüxini kərsitidu («2Pad.» 19:9-ayətni kərüng). Sənnaherib «Tirḥakaḥ kelidu» degən həwərni anglap qekindi. Ahirḳi zamanlarda muxu wəḳəgə ohxaydioɣan yənə bir wəḳə bolidu («Dan.» 11:44-ayətni kərüng). □ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yioɣiwelinidu» —** bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kərüng). Asuriyəliklər oljini ularoɣa taxlap ḳaqidu (36-, 37-babni kərüng). Baxḳa tərjimanlar «silər» degən Israildin baxḳa əllərni kərsitidu, dəp xərḥiləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin ḳorḳux uning üqün gəḥərdur» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin ḳorḳux Uning adəmlərgə beridioɣan gəḥiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri … nalə-pəryad kətüridu; sülḥ-əḥdə tüzgən əlqilər ḳattiḳ yioɣlixidu» —** bizningqə bu ayət əyni qaoɣdiki əḥwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«palwanlar …nalə-pəryad kətüridu… Əlqilər yioɣlixidu»** — 1-ayəttiki izaḥatta deyilgəndək, Asuriyə padixaḥi Sənnaherib «sülḥ-əḥdə»gə asiylik ḳilip, Israilni ixoɣal ḳiloɣan; əḥwal 7-9-ayətlərdə təswirligəndək boloɣan. Xu qaoɣda Ḥəzəkiya bilən u Sənnaheribḳa əwətkən əlqilər axu sülḥ-əḥdining bir tiyingimu ərzimigənlikini kərüp, ḳattiḳ puxayman ḳiloɣan bolsa kerək. □ **33:8 «U əḥdini buzup taxlidi» —** «u» bəlkim asiylik ḳiloɣuqi (Asuriyəlik) Sənnaheribni wə xuning bilən birgə ahirḳi zamandiki dəjjalnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ **33:9 «Liwan… Xaron…. Baxan… Karməl…» —** qiraylik ormanzarlik rayon. Xaron munbət yaylaḳ. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqiliḳtin beyioɣan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewə-qewə, kəktatlar kəp qiḳidioɣan, kəp yaylaḳliri bar rayon idi. Həritilərni kərüng.

12 Əllər bolsa ḫak kəydürülgəndək kəydürilidu;
Oruloɣan jioɣan-tikənlərdək otta kəydürüwetilidu.
13 — I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar;
Yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar.□
14 Ziondiki gunaḫkarlar ḳorḳidu;
Wəḫimə iplaslarni besiwalidu.
Ular: «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur Ot bilən billə turidu?
Kim əbədil'əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloɣa jawab

15 — «Ḫəḳḳaniylik yolida mangidioɣan,
Durus-lilla gəp ḳilidioɣan,
Zalimliḳtin kəlgən ḫaram paydioɣa nəprətlinidioɣan,
Parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan,
Ḳanning gepi bolsila ḳulikini yopurup anglimaydioɣan,
Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan;□ ■
16 U yuḳirini makan ḳilidu;
Ḳoram taxlar uning ḳoroɣini bolup,
Yuḳiri uning baxpanaḫi bolidu;
Θz riskḳi uningoɣa berilidu,
Uning süyi kapalətlik bolidu».
17 — «Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu;
Kəzliring uzunoɣa sozuloɣan zeminoɣa nəzər salidu.□
18 Kənglüng wəḫimə tooɣrisida qongḳur oyoɣa patidu;
Royhətqi bəg ḳeni?
Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni?
Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?□
19 Ḳaytidin əxəddiy həlḳni kərməysən,
— Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan,
Dudukḳlap gəp ḳilidioɣan, gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən.□
20 Ibadət ḫeytlirimiz ətküzülidioɣan xəḫər Zionoɣa ḳara;
Sening kəzüng Yerusalemning tinq-aman makan boloɣanlikini,
Ḳozukḳliri ḫərgiz yulunmaydioɣan,

□ **33:13** **«I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar; yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar»** — muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirḳi zamanlaroɣa ətkən boluxi mumkin. □ **33:15** **«Ḫəḳḳaniylik yolida mangidioɣan, durus-lilla gəp ḳilidioɣan…»** — bu səzlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur ot bilən billə turidu? Kim əbədil'əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloɣa boloɣan jawabning bexidur. **«parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «parilar tutḳuzup ḳoyulmisun dəp ḳolliri titrəp ketidioɣan». **«Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan»** — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni ḳət'iy rət ḳilidioɣan». ■ **33:15** Zəb. 15:1-2; 24:3-4 □ **33:17** **«Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu»** — muxu yərdə padixaḫning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yuḳiriḳi 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tiloɣa elinoɣan padixaḫḳa ohxax adəm boluxi kerək. **«kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu»** — «güzəllikidə» degənlik, padixaḫning bəlkim baxḳa əḫwaldimu kərünüxi mumkin. **«uzunoɣa sozuloɣan zemin»** — bəlkim kəng-azadilik, ḫeq wəḫimə kərünməydioɣan zemin degən mənidə. □ **33:18** **«Royhətqi bəg ḳeni? Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni? Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?»** — muxu bəglər, xübḫisizki, Israilni ayaoɣ asti ḳiloɣan düxmənning ixoɣaliyətqi ḳoxunlirining bəgliri; birak ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərning tizimlikini təyyarlioɣan; ikkinqisi oljini hatiriliwaloɣan; üqinqisi xəḫərdiki paqakḳlax kerək boloɣan istiḫkamlarni hatiriliwaloɣan. □ **33:19** **«Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan, … gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən»** — bu ayət, xübḫisizki, zeminining yatlar təripidin ixoɣal ḳiloɣanlikini yaki ular təripidin həlḳning sürgün ḳilinoɣanlikini, xundakḳla qətəl tilida səzləydioɣan muḫit iqidə ətküzgən turmuxni kərsitidu.

Taniliri ḥərgiz üzülməydiоqan,
Ikkinqi yətkəlməydiоqan qedir bolоqanliқini kəridu;■
21 Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu,
— U Өzi dəryalar, kəng østənglər eқip turidiоqan bir jay bolidu;
Palaқlar bilən ḥəydəlgən ḥeqқandaқ kemə u jayda қatnimaydu,
Wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin ətməydu;□
22 Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-ḥakimimiz,
Pərwərdigar bizgə қanun Bərgüqidur,
Pərwərdigar — bizning Padixaḥimiz,
U bizni қutқuzidu!
23 Sening tana-arоqamqiliring boxiоqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm қilalmisimu,
Yəlkənni yeyip qiқiralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürülidu;
Ḥətta aқsaқ-tokurlarmu oljini alidu.□
24 Xu qaoqda xu yərdə turoquqi: «Mən kesəl» deməydu;
Xu jayni makan қiloqan həlқning gunaḥliri kəqürüm қilinidu. □

34

Pərwərdigarning küni •••• Edomning jazalinixliri

1 Yeқin kelinglar, i əllər, anglanglar!
I қowm-həlқlər, қulaқ selinglar!
Yər-zemin wə uningdiki barliқ məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qiққan ḥəmmə məwjudatlar,
Tingxanglar!
2 Qünki Pərwərdigarning barliқ əllərgə қarita oqəzipi bar,
Uning dəroqəzipi ularning barliқ қoxunliriоqa қarxi turidu;
U ularni ḥalakətkə pütüp қoyoqan,
Ularni қiroqinqiliққa tapxuruwətkən;
3 Ulardin øltürülgənlər sirtқa taxliwetilidu,
Jəsətliridin sesiқqiliқ puraydu,
Taoqlar ularning қeni bilən eritilidu;
4 Asmanlardiki jimiki jisim-қoxunlar qirip yoқ bolidu,
Asmanlar yəgimə kitabdək türülidu;
Üzüm telining yopurmaқliri hazan bolup, solixip qüxkəndək,

■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** **«Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu, — U Өzi dəryalar, kəng østənglər eқip turidiоqan bir jay bolidu; palaқlar bilən ḥəydəlgən ḥeqқandaқ kemə u jayda қatnimaydu, wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin ətməydu»** — bu sirliқ gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik қiloqandin keyin ḥeqқandaқ nərsini baxқa əllərdin kirgüzüxning ḥajiti yoқ, xunglaxқa biz kemə elip kəlgən ḥeqқandaқ məḥsulatlaroqa moḥtaj əməsmiz; Pərwərdigar Өzi bizgə ḥəmmini təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin. □ **33:23** **«Sening tana-arоqamqiliring boxiоqan bolsimu, Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm қilalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürülidu; ḥətta aқsaқ-tokurlarmu oljini alidu»** — yənə bir sirliқ gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, Israilni bir qong kemigə ohxatқan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydiоqan ḥaloqa kelip қaloqan bolsa kerək. Ḥalbuki, bu Hudaning təқdim қilmaқqi boloqan bərikitigə ḥeqқandaқ tosaloqu bolmioqan; olja ḥaman қoloqa elinidu, ḥətta «aқsaқ-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə tooqrisidiki səzlərni Israilning düxmənlirigə қaritiloqan, dəp қaraydu. □ **33:24** **«Xu jayni makan қiloqan həlқning gunaḥliri kəqürüm қilinidu»** — səzmusəz tərjimə қiloqanda: — «Xu jayni makan қiloqan həlқ gunaḥidin kətürüwetilidu»

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,
Ularning jimiki jisim-ḳoxunliri yiḳilidu;■
5 Qünki xəmxirim asmanlarda *ḳan bilən* suoɳuruldi;
Ḳaranglar, xəmxirim Mening ḥalakət lənitimgə uqrioɳan həlḳḳə,
Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□
6 Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
U ḳanoɳa boyaldi;
U yaoɳliḳ nərsilərning yeoɳi bilən,
Өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən,
Ḳoqḳar bərikining yeoɳi bilən ozuḳlanduruloɳan;
Qünki Pərwərdigarning Bozraḥ xəḥiridə bir ḳurbanliḳi,
Edomda zor bir ḳiroɳinqiliḳi bar.□ ■
7 Muxu ḳiroɳinqiliḳlar bilən yawayi kalilar,
Torpaḳlar wə küqlük buḳilarmu yiḳilidu.
Ularning zemini ḳanoɳa qəmülidu,
Topa-qangliri yaoɳ bilən maylixip ketidu.□
8 Qünki Pərwərdigarning ḳisas alidioɳan bir küni,
Zion dəwasidiki ḥesab alidioɳan yili bar.□
9 *Edomdiki* eḳinlar ḳarimayoɳa,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulidu;
Zemini bolsa kөyüwatḳan ḳarimay bolidu.
10 Uning oti keqə-kündüz өqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə өrləydu;
U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turidu;
Ḥeqkim ikkinqi u yərgə ayaoɳ basmaydu.■
11 Qəl ḥuwḳuxi wə qirḳirioɳuqi ḥuwḳuxlar uni igiliwalidu;
Qong ḥuwḳux wə ḳaoɳa-ḳuzoɳunlar xu yərdə uwilaydu;
Huda uningoɳa «tərtipsizlik-bimənilikni өlqəydioɳan tana»ni,
Wə «ḳup-ḳuruḳluḳni өlqəydioɳan tik өlqigüq»ni tartidu.□ ■
12 Birsi kelip *Edomning* esilzadilirini padixaḥliḳini *idarə ḳilixḳa* qaḳirsa,
Ulardin ḥeqkim bolmaydu;

■ **34:4** Wəḥ. 6:13, 14 □ **34:5 «... Xəmxirim asmanlarda ḳan bilən suoɳuruldi; ḳaranglar, xəmxirim Mening ḥalakət lənitimgə uqrioɳan həlḳḳə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;»** — bu ayətkə ḳarioɳanda, Hudaning ahirḳi zamandiki jazalaxliri asmanda baxlinip, keyin yər yüzigə qüxidu. 1-8-ayətlərgə ḳarioɳanda, xu qaoɳda nuroɳun əl-yurtlar Edomda yioɳilip Israiloɳa ḥujum ḳilmaḳqi bolidu; biraḳ Huda ularni yoḳitidu. Edom degən yurtning өzi Israiloɳa kөp yil ḳiloɳan rəḥimsiz ziyankəxliki tüpəylidin Hudaning lənitigə uqraydu. □ **34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaoɳliḳ nərsilərning yeoɳi bilən, өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən, ḳoqḳar bərikining yeoɳi bilən ozuḳlanduruloɳan»** — muxular (өqkə-ḳozilarning ḳeni... bərək yeoɳi ḳatarliḳlar)ning ḥəmmisi ḳurbanliḳlarning muḥim bəlәkliri bolidu. **«Pərwərdigarning Bozraḥ xəḥiridə bir ḳurbanliḳi... bar»** — Bozraḥ xəḥiri Edomning paytəhti (ḥazir «Petra» deyilidu). Həritilərni kөrüng. ■ **34:6** Yəx. 63:1, 2 □ **34:7 «küqlük buḳilar»** — ibraniy tilida «küqlüklər» deyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaḳlar», «küqlük buḳilar» muxu yərdə «küqlük, ḥoḳuḳluḳ bəglər»nimu kөrsətsə kerək. □ **34:8 «Zion dəwasi»** — muxu «dəwa»ning uzun yilliḳ tarihi bar. Kөp kixilər «Nemixḳa Huda Israiloɳa alaḥidə muamilə ḳilidu?» dəp ḳaḳxap, Yəḥudiylaroɳa ziyankəxlik ḳilip kəlgən. Yəḥudiylarning өzliri Hudaoɳa kөp ḳetim asiyliḳ ḳiloɳini bilən ḳandaḳla bolmisun, Hudaning Ibraḥimoɳa bərgən wədisigə asasən U ularni «Өz həlḳim» dəp ḳaraydu. Bu Hudaning tallixidur; baxḳilar Uning bilən Israil tooɳruluḳ dəwalaxmaḳqi bolsa өzi yaman aḳiwətni kөridu. Gitler gəwdilik bir misalidur. ■ **34:10** Wəḥ. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Qəl ḥuwḳuxi ... qirḳirioɳuqi ḥuwḳuxlar ...qong ḥuwḳux.. »** — muxu ayəttiki ḳux-ḥaywanlarning nemə ikənlikini top-tooɳra deyix təs. ■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəḥ. 18:2

Uning əmirliri yoқ қiliwetilgən bolidu.□
13 Ordilirida tikənlər,
Қəl’ə-қoroɳanlirida qaққaқ-jioɳanlar əsüp qiқidu;
U qilbərilərning makani,
«Ḥuwқuxlarning ordisi» bolidu.
14 Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;
Ḥərbir «əqkə jin» əz қerindixioɳa towlaydu;
Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu,
Uni əzigə aramgaḥ қilip turidu.□
15 «Oқ yilan» xu yərdə uwilaydu,
Uning sayisidə tuhumlaydu,
Balilirini yioɳip baқidu.
Қorultaz-tapқuxlar ḥərbiri əz jüpi bilən xu yərdə toplinidu;□
16 Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp oқup baққin;
Ulardin ḥeqbiri qüxüp қalmaydu;
Ḥeqқaysisining əz jorisi kəm bolmaydu;
Qünki Əzining aoɳzi ularoɳa buyruoɳan;
Uning Əz Roḥi ularni toplioɳan.□
17 Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap,
Əz қoli bilən zeminoɳa tana tartip ularoɳa təқsim қilip bərgən;
Ular uningoɳa mənggügə igidarliқ қilidu,
Dəwrdin-dəwrgiqə xu yərni makan қilidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, •••• xundaқla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқan yoli

1 — Dala ḥəm қaoɳjirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;
Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;□
2 U bərқ urup qeqəkləydu,
Xadliққa xadliқ қoxulup təntənə қilidu;
Liwanning xan-xəripi,
Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningoɳa berilidu;
Ular Pərwərdigarning xan-xəripini,

□ **34:12** **«Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixaḥliқini idarə қilixқa qaқirsa, ulardin ḥeqkim bolmaydu...»** — buning baxқa tərjimiliri bar, biraқ asasiy mənisi: — «Edomdiki padixaḥliқni baxқurux üqün adəm yoқ»tur. Edomda ḥeqkim, ḥətta əng yuқiri təbiқidikilərmu қalmaydu. □ **34:14** **«Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu»** — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15** **«Oқ yilan»** — buningmu қaysi ḥaywan ikənliki eniқ əməs. □ **34:16** **«Pərwərdigarning yəgimə kitabi»** — yuқirida Yəxaya Hudaning pərmani bilən əzi yazoɳan materiyallarni yioɳip Təwrat-қanunliri bilən saқlitip қoyoɳan (8-babni kərüng). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tiloɳa aldi (29-babni kərüng). «Pərwərdigarning yəgimə kitabi» bəlkim Yəxayaning əzi yazoɳan materiyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut қatarliқ pəyoɳəmbərlər hatiriliwaloɳan barliқ materiyallarni kərsitidu. Muxu materiyallar «Muқəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kerək; «Pərwərdigarning kitabi»da ḥeqnərsə kəm əməs, bizgə kerək boloɳan ḥəmmə təpsilatlar bar, uningda ḥətta қux-ḥaywanlarning həwirimu bar, degənliktur. Hudaning қux-ḥaywanlaroɳa təpsiliy ḥalda miras қiloɳan təқsimati hatiriləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beoɳixlimaқqi boloɳan miraslar Muқəddəs Kitabta tehimu eniқ hatiriləklik bolmamdu? «Muқəddəs Kitab»tin izdəp oқup beқing»! **«Əzining aoɳzi ularoɳa buyruoɳan»** — Hudaning aoɳzi buyruoɳan, əlwəttə. □ **35:1** **«Dala ... ular üqün huxal bolidu»** — Yəxaya dəsləptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bexarətni ahirioɳiqə (9-ayətkiqə) oқux kerək! (bu sözlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlik).

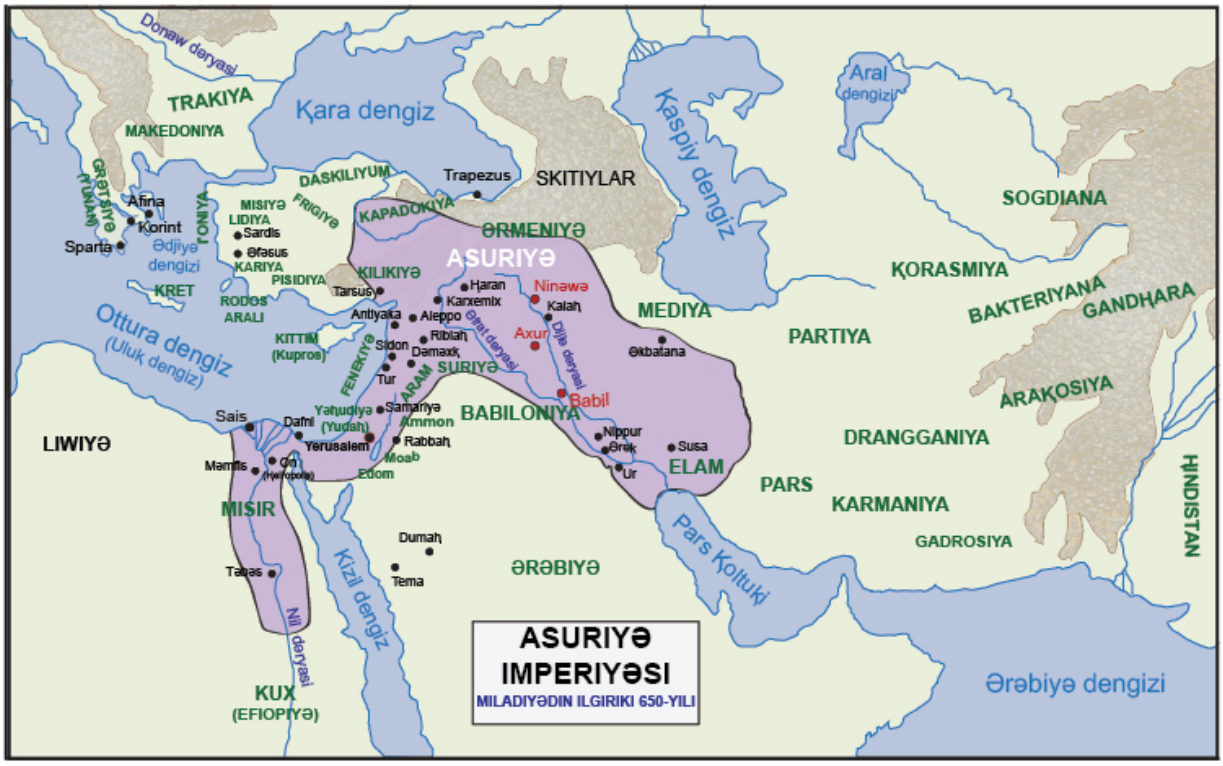
Hudayimizning güzəlliki wə ḥəywitini kəridu.□
3 Ajiz ḳollarni küqləndürünglar,
Egilip mangidiоqan tizlarni qingitinglar,■
4 Yüriki aoqḳanlaroqa: — «Qing turunglar! Ḳorḳmanglar!
Mana, Hudayinglaroqa ḳarap beḳinglar;
Ḳisas kelidu — Hudaning ḥesab elix küni kelidu!
U Өzi kelidu, silərni ḳutḳuzidu!» — dəng!
5 Andin ḳarioquning kəzi eqilidu,
Gasning ḳulaḳliri oquḳ ḳilinidu,■
6 Andin aḳsaḳ-tokurlar keyiktək oynaḳlap səkrəydu;
Gaqining tili nahxa eytidu;
Qünki dalada sular,
Qəl-bayawanlarda dərya-eḳinlar uroqup taxidu;■
7 Pizoqirin qəl-jəzirə kəlqəkkə,
Qangḳioqan yərlər bulaḳlaroqa aylinidu;
Qilbərilərning makani — ular yatḳan jay,
Ḳomux wə yekənlər өsüp, qimənlikkə aylinidu.
8 Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-muḳəddəslikning yoli» dəp atilidu;
Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasaloqanki, —
Ḥətta nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□
9 Xu yərdə xir bolmaydu,
Uning üstigə ḥeq yirtḳuq ḥaywan qiḳmaydu;
(Ular xu yərdə ḥeq tepilmaydu)
— Nijat arḳilik ḥərlükkə qiḳḳanlar xu yərdə mangidu!□
10 Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzoqanliri ḳaytip kelidu,
Küylərni eytip Zionoqa yetip kelidu;
Ularning baxlirioqa mənggülük xad-huramlik ḳonidu;
Ular huxallik wə xadliḳḳa qəmgən bolidu;
Ḳayoqu-ḥəsrət ḥəm uḥ-nadamətlər bədər ḳaqidu. □ ■

36

□ **35:2 «Liwanning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür…»** — Liwan, Karməl wə Xaronlarning alaḥidilikliri yuḳirida, 33-bab, 9-ayəttiki izaḥatta təswirlinidu. **«ular Pərwərdigarning xan-xəripini… kəridu»** — «ular» — 1-ayəttiki izaḥatḳa ḳarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12 ■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yḥ. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yḥ. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu»** — yolning nəgə baridioqanliḳini deməydu; bilix üqün 10-ayətkiqə oḳux kerək. □ **35:9 «Nijat arḳilik ḥərlükkə qiḳḳanlar»** — bolsa ibraniy tilida birla səz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu səzni toluḳ qüxinix üqün 41:14-ayətning izaḥatini kərüng. □ **35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzoqanliri ḳaytip kelidu… ḳayoqu-ḥəsrət ḥəm uḥ-nadamətlər bədər ḳaqidu»** — bexarəttiki wəḳələr Israilning Musa pəyoqəmbər arḳilik ḳutḳuzuloqanliḳioqa ohxaydu; xundaḳla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qiḳix» degili bolidu. Oḳurmənlərgə Təwrattiki «Misirdin qiḳix» degən ḳisimni oḳusa, xu qaoqdiki wəḳələrni muxular bilən təpsiliy ḥalda selixturux naḥayiti əḥmiyətlik bolidu. Muxu «qiḳip-ḳutḳuzux» bolsa «Misirdin qiḳix»tin nəqqə ḥəssə uluoq, nəqqə ḥəssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda ḳutḳuzoqan həlḳ pəḳət Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin qiḳip ḳutḳuzulidu. Ular ḳorḳunqluḳ dəxt-bayawandin ətüxining ornida, өzlirini ḳarxi alidioqan, qimənbaoqḳa aylanduruloqan zemindin ətidu; yol ḥəmmə adəm üqün tüz, onguxluḳ, rawan ḥəm hətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəḥ. 21:4

Krizis — Asuriyə padixaḫining besip kirixi

1 Ḥəzəkiyaning on tətinqi yili xundaḳ boldiki, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib
Yəḫudaning barliḳ ḳəl'ə-ḳoroɣanliḳ xəḫərlirigə ḫujum ḳilip qiḳip, ularni ixoɣal ḳildi.
■ 2 Andin Asuriyə padixaḫi «Rab-Xakəḫ» *degən sərdarni* qong bir ḳoxun bilən Laḳix
xəḫiridin Yerusalemoɣa əwətti. U Kir yuoɣuqilarning etizining boyidiki yolda, yuḳiri
kəlqəkning norining bexioɣa kelip turdi.□

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

3 Xuning bilən Ḫilḳiyaning ooɣli, ordini baxḳuridioɣan Eliakim, ordining diwanbegi
boloɣan Xəbna wə Asafning ooɣli, orda mirzibegi boloɣan Yoaḫlar uning yenioɣa kəldi
4-5 wə Rab-Xakəḫ ularoɣa mundaḳ dedi: —
Silər Ḥəzəkiyaoɣa: — «Uluoɣ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫi sanga mundaḳ dedi,
dənglar: —
«Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemiti?
Sən: (u pəḳət gəpla, halas!) —
«Urux ḳilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip
manga ḳarxi əktə ḳopisən? □ 6 Mana, sən yeriḳi bar axu ḳomux ḫasa, yəni Misiroɣa
tayinisən! Birsi uningoɣa yələnsə, uning ḳolioɣa sanjip kiridu; mana Misir padixaḫi
Pirəwngə tayanoɣanlarning ḫəmmisi xundaḳ bolidu!■
7 Əgər sən manga: «Biz Hudayimiz boloɣan Pərwərdigaroɣa tayinimiz» — desəng,

---

■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2** **«Rab-Xakəḫ»** — bəlkim Asuriyəning padixaḫining bax məsliḫətqisining adəttiki unwani boluxi mumkin. **«Kir yuoɣuqilarning etizining boyidiki yolda, yuḳiri kəlqəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Aḫaz padixaḫ bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooɣruluḳ agaḫlandurоɣan jay (7-babni kərüng). □ **36:4-5** **«Sən: (u pəḳət gəpla, halas!) — «Urux ḳilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən?»** — muxu gepigə ḳarioɣanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəḳət Pərwərdigaroɣa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar idi. ■ **36:6** Əz. 29:6, 7

Ḥəzəkiya özi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəqət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarοŋa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu *Pərwərdigarοŋa* ataloŋan «yuqiri jaylar»ni ḥəm qurbangaḥlarni yoq qiliwəttioŋu? Ular axu Pərwərdigarning yuqiri jayliri əməsmidi?□
8 Əmdi hojam Asuriyə padixaḥi bilən bir tohtamoŋa kəl: — «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarοŋa berəy!» □ 9 Səndə undaqlar bolmisa, hojamning əməldarlirining əng kiqiki boloŋan bir ləxkər bexini qandaqmu qekindürələysilər?! Sən jəng ḥarwiliri wə atlarni elix üqün Misirοŋa tayinisən tehi!
10 Mən əmdi muxu zeminni ḥalak qilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Pərwərdigar dərwəqə manga: «Muxu zeminni ḥalak qilixqa qiqqin!» — dedi!»»
11 Eliakim, Xəbna wə Yoaḥ Rab-Xakəḥgə: —
«Peqirlirioŋa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoŋanlarning qulikioŋa kirmisun!» — dedi. □
12 Birak Rab-Xakəḥ: —
«Hojam meni muxu gəpni hojanlarοŋa wə silərgila eytixqa əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoŋanlarοŋa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular silər bilən birliktə öz poqini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi.□ ■
13 Andin Rab-Xakəḥ ibraniy tilida yuqiri awaz bilən: — «Uluoŋ padixaḥ, yəni Asuriyə padixaḥining səzlirini anglap qoyunglar!» — dəp warqiridi.
14 «Padixaḥ mundaq dəydu: —
«Ḥəzəkiya silərni aldap qoymisun! Qünki u silərni qutquzalmaydu.
15 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən qutquzidu; muxu xəḥər Asuriyə padixaḥining qolioŋa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarοŋa tayanduruxioŋa yol qoymanglar!». 16 Ḥəzəkiyaoŋa qulaq salmanglar; qünki Asuriyə padixaḥi mundaq dəydu: —
«Mən bilən sülḥilixip, mən tərəpkə ötünglar; xundaq qilsanglar ḥərbiringlar özünglarning üzüm baringidin ḥəm özünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər, ḥərbiringlar öz su kəlqikinglardin su iqisilər; 17 ta mən kelip silərni buoŋdayliq ḥəm xarabliq bir zeminoŋa, neni bar ḥəm üzümzarliri bar bir zeminoŋa, — zemininglarοŋa ohxax bir zeminoŋa apirip qoyoŋuqə yəp-iqiweringlar!□
18 Ḥəzəkiyaning silərgə: — «Pərwərdigar bizni qutquzidu» dəp ixəndürüxigə yol qoymanglar! Əl-yurtlarning ilaḥ-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixaḥining qolidin qutquzoŋanmu? 19 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilaḥ-butliri qeni? Səfarwaim xəḥirining ilaḥ-butliri qeni? Ular Samariyəni mening qolumdin

□ **36:7 «Ḥəzəkiya ...: «Silər pəqət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarοŋa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarοŋa ataloŋan «yuqiri jaylar»ni ḥəm qurbangaḥlarni yoq qiliwəttioŋu? Ular axu Pərwərdigarning yuqiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyoŋəmbərgə wəḥiy qilinoŋan qanunoŋa asasən, Israillar pəqət Yerusalemdiki ibadəthanidiki qurbangaḥtila qurbanliq qilixqa bolatti. Əslidə Ḥəzəkiya muxu pərmanoŋa asasən: (1) butpərəslik qilidioŋan qurbangaḥlarni ḥəm (2) hata yol bilən «Pərwərdigarοŋa atap» quruloŋan, ibadət qilixqa beoŋixlanoŋan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni anglioŋuqi Israillarni qaymuqturmaqqi idi, əlwəttə. □ **36:8 «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarοŋa berəy!»** — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoŋlarda Yəhudada atlar naḥayiti az idi. Urux waqtida tehimu azlap ketətti. Atliq əskərlər əməs, ḥətta addiy əskərlərmu naḥayiti az idi. □ **36:11 «Peqirlirioŋa aramiy tilida səzlisilə»** — ḥazirki Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti. □ **36:12 «... Ular silər bilən birliktə öz poqini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḥər muḥasirigə qüxüp, aqarqilik wə ussuzluqta qaloŋanda adəmlər dərwəqə muxundaq qilixi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17 «mən kelip silərni buoŋdayliq ḥəm xarabliq bir zeminoŋa, — zemininglarοŋa ohxax bir zeminoŋa apirip qoyoŋuqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik boloŋini bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, qullirim bolisilər!» degənlik. Yuqirida eytqinimizdək, Asuriyə padixaḥi uqioŋa qikqan ḥiyligər aldamqi idi.

kutkuzoɣanmu?! 20 Muxu əl-yurtlarning ilaḫ-butliridin өz zeminini kutkuzoɣan
zadi kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening kolumdin
kutkuzalamdu?»».
21 Anglioɣuqilar süküt kilip uningoɣa jawabən ḫeqkandak bir səz kilmidi; qünki
padixaḫning buyruki xuki: —
«Uningoɣa jawab bərmənglar».
22 Andin Ḫilkiyaning ooɣli, ordini baxkuridioɣan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna
wə Asafning ooɣli, orda mirzibegi Yoaḫlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Ḫəzəkiyaning
yenioɣa kelip, Rab-Xakəḫning gəplirini uningoɣa ukturdi.

37

Ḫəzəkiyaning dua kilixi — Pərwərdigarning jawabi
2Pad. 19

1 Xundak boldiki, Ḫəzəkiya buni anglioɣanda, kiyim-keqəklirini yirtip, өzini bəz bilən
kaplap Pərwərdigarning өyigə kirdi. □ 2 U Ḫilkiyaning ooɣli, ordini baxkuridioɣan
Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kaḫinlarning aksakallirini bəz yepinqakliɣan
peti Amozning ooɣli Yəxaya pəyɣəmbərgə əwətti. 3 Ular uningoɣa: —
«Ḫəzəkiya mundak dəydu: —
«Balilar tuoɣulay dəp kaloɣanda anining tuoɣkudək ḫali kalmioɣandək, muxu kün
külpət qüxidioɣan, rəswa wə mazak kilinidioɣan bir kündur. 4 Өz hojisi boloɣan
Asuriyə padixaḫi tirik Hudani mazak kilixka əwətkən Rab-Xakəḫning gəplirini
Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni anglioɣan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kep kaloɣan kaldilar üqün
awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng»» — dedi.
5 Xu gəplər bilən Ḫəzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioɣa kəldi. 6 Yəxaya
ularoɣa: —
«Hojayininglaroɣa: — «Pərwərdigar mundak dedi: —
«Asuriyə padixaḫining qaparmənlirining sən anglioɣan axu manga kupurluk kiloɣuqi
gəpliridin korkma; □ 7 Mana, Mən uningoɣa bir roḫni kirgüzimən; xuning bilən
u ioɣwani anglap, өz yurtioɣa kaytidu. U өz zeminida turoɣanda uni kiliq bilən
өltürgüzimən» — dənglar» — dedi.
8 Rab-Xakəḫ kəlgən yoli bilən kaytip mangoɣanda, Asuriyə padixaḫining Lakix
xəḫiridin qekingənlikini anglap, uning yenioɣa kəldi; Asuriyə padixaḫi Libnaḫ
xəḫirigə karxi jəng kiliwatkanidi. 9 Andin padixaḫ: «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ
sizgə karxi jəng kilmakqi bolup yoloɣa qikti» degən həwərni anglidi. Xu həwərni
anglioɣanda u yənə Ḫəzəkiyaoɣa əlqilərni mundak hət bilən əwətti: —□
10 «Silər Yəḫuda padixaḫi Ḫəzəkiyaoɣa mundak dənglar: —
«Sən tayinidioɣan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixaḫining koliɣa
tapxurulmaydu» deginigə aldanma; 11 Mana, sən Asuriyə padixaḫlirining ḫəmmə

□ **37:1 «Pərwərdigarning өyi»** — Uning (Sulayman padixaḫ kuroɣan) ibadəthanisi. □ **37:6 «Hojayininglaroɣa: — «Pərwərdigar mundak dedi: — «Asuriyə padixaḫining qaparmənlirining sən anglioɣan axu manga kupurluk kiloɣuqi gəpliridin korkma...»** — Yəxayaning muxu jawab səzlirini (6-7-ayətlərni) dikkət bilən okusingiz, u Ḫəzəkiyaning təlipi boyiqə dua kilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlkkə wə Ḫəzəkiya Asuriyə tooɣruluk nuroɣun bexarətlərni kiloɣan. Huda muxu pəyt-əḫwal tooɣruluk Israiloɣa ukturoɣanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərni, 14-bab, 24-25-ayətlərni kərüng). Birak Ḫəzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxka kərgən karamət məjizilərni (keyinki 38-babnimu kərüng) pütünləy untup kaloɣandək kilatti. □ **37:9 «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə karxi jəng kilmakqi bolup yoloɣa qikti»** — bu ix əməliyət əməs, ḫəmdə xu qaoɣda mumkin bolmioɣanidi. Birak Huda Өzi əwətküzgən «aldamqi roḫ»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

əl-yurtlarni nemə ḳiloɣanlirini, ularni ilaḫ-butlirioɣa atap ḫalak ḳiloɣanliḳini angliоɣansən; əmdi өzüng ḳandaḳmu ḳutḳuzulisən? □ 12 Ata-bowilirim ḫalak ḳiloɣan əllərni bolsa, ularning ilaḫ-butliri ḳutḳuzoɣanmu? Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiridikilərniqu? Telassarda turoɣan Edənlərniqu? 13 Hamat padixaḫi, Arpad padixaḫi, Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ xəḫərlirining padixaḫliri ḳeni?»».□
14 Ḫəzəkiya hətni əkəlgüqilərning ḳolidin elip oḳup qiḳti. Andin u Pərwərdigarning өyigə kirip, Pərwərdigarning aldioɣa hətni yeyip ḳoydi. 15 Ḫəzəkiya Pərwərdigaroɣa dua ḳilip mundaḳ dedi: —
16 «I kerublar otturisida turoɣan, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —
Sən Өzüngdursən, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlarning üstidiki Huda pəḳət Өzüngdursən; asman-zeminni Yaratḳuqisən. □ 17 I Pərwərdigar, ḳuliḳingni təwən ḳilip angliоɣaysən; kөzüngni aqḳaysən, i Pərwərdigar, kөrgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü ḫayat Hudani ḫaḳarətləp eytḳan ḫəmmə gəplirini angliоɣaysən! 18 I Pərwərdigar, Asuriyə padixaḫliri ḫəḳiḳətən ḫəmmə yurtlarni wə xularoɣa beḳindi boloɣan yurtlarnimu harabə ḳilip, □ 19 Ularning ilaḫ-butlirini otḳa taxliwətkən; qünki ularning ilaḫliri ilaḫ əməs, bəlki insan ḳoli bilən yasaloɣanlar, yaoɣaq wə tax, halas; xunga Asuriyəliklər ularni ḫalak ḳildi. 20 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlaroɣa Sening, pəḳət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning ḳolidin ḳutḳuzoɣaysən!».

21 Xuning bilən Amozning ooɣli Yəxaya Ḫəzəkiyaoɣa səz əwətip mundaḳ dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Sən Manga Sənnaherib tooɣruluḳ dua ḳilixing bilən,
22 Pərwərdigarning uningoɣa ḳarita degən səzi xudurki: —
«Pak ḳiz, yəni Zionning ḳizi seni kəmsitidu,
Seni mazaḳ ḳilip külidu;
Yerusalemning ḳizi kəyninggə ḳarap bexini qayḳaydu;
23 Sən kimni mazaḳ ḳilip kupurluḳ ḳilding?
Sən kimgə ḳarxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün ḳilding?
Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqioɣa ḳarxi!□
24 Ḳulliring arḳiliḳ sən Rəbni mazaḳ ḳilip: —
«Mən nuroɣunlioɣan jəng ḫarwilirim bilən taoɣ qoḳḳilirioɣa,
Liwan taoɣ baoɣirlirioɣa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil ḳarioɣaylirini kesiwetimən;

□ **37:11 «ularni ilaḫ-butlirioɣa atap ḫalak ḳiloɣanliḳi angliоɣansən» —** «ilaḫ-butlirioɣa atap ḫalak ḳilix» degən səz, ibraniy tilida pəḳət bir səz bilənla, yəni ««ḫaram» ḳilix» yaki ««ḫərəm» ḳilix» bilənla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiri.. Telassar... Hamat.., Arpad ..., Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ...» —** (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəḫərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə ḳədər naməlum. □ **37:16 «I kerublar otturisida turoɣan... Pərwərdigar» —** muḳəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri өy, yəni «əng muḳəddəs jay» degən өydə, Hudaning «rəḫim kərsitidioɣan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəḫimgaḫ») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alaḫidə ḳurbanliḳlirining ḳanlirini ḳobul ḳilatti. Orunning ikki təripining ḫərbiridə altundin yasaloɣan, təhtkə ḳaritiloɣan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoɣəmbər dəwrigiqə Hudaning parlaḳ xan-xəripi sirliḳ ḫalda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qiḳaroɣan ḫөküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoɣan» degini, «Sən bizgə yeḳinlaxḳan ḫəm bizgə rəḫim kərsətməkqi boloɣan Hudasən» degənliktur. □ **37:18 «xularoɣa beḳindi boloɣan yurtlar..» —** ibraniy tilida səzmusəz tərjimə ḳiloɣanda «beḳindi» degən səz yoḳ. Baxḳa birhil tərjimisi «xularoɣa ait». Biz xərḫləx üqün «beḳindi» ḳoxtuḳ. □ **37:23 «kupurluḳ» —** kim өzini Hudaning ornida ḳoyup, «ḫəmmə ixni ḳilalaymən» desə, kupurluḳ ḳiloɣan bolidu, xundaḳla ḫaman bir küni yiḳitilidu.

Mən uning əng yuķiri egizlikigə yamixip qiķip,
Uning əng bük-barakşan ormanzarliķioŋa kirip yetimən.□
25 Өzüm ķuduķ kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barliķ dərya-өstənglirini ķurutuwəttim — deding.□
26 — Sən xuni anglap baķmioŋanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Ķədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Ḥazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən ķəl'ə-ķoroŋanliķ xəḥərlərni harabilərgə aylandurdung;
27 Xuning bilən u yərdə turuwatķanlar küqsizlinip,
Yərgə ķaritip ķoyuldi, xərməndə ķilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,
Өgzidiki ot-qəplər өsməy ķurup kətkəndək boldi.□
28 Birak sening olturoŋiningni, ornungdin turoŋiningni, qiķip-kirginingni wə Manga ķarxi oŋaljirlixip kətkiningni bilimən;
29 Manga ķarxi oŋaljirlixip kətkənlikingning, ḥakawurlixip kətkənlikingning ķuliķimoŋa yətkini tüpəylidin,
Mən ķarmiķimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoŋzingoŋa salimən,
Өzüng kəlgən yol bilən seni ķayturimən.□
30 I *Ḥəzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —
Muxu yili өzlükidin өskən,
Ikkinqi yili xulardin qiķķanlarmu rizķinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kөqətlirini tikisilər;
Ulardin qiķķan mewilərni yəysilər.□
31 Yəḥuda jəmətidiki ķutuloŋan ķaldisi bolsa yənə təwəngə ķarap yiltiz tartidu,
Yuķirioŋa ķarap mewə beridu;
32 Qünki Yerusalemdin bir ķaldisi,

□ **37:24 «Uning əng bük-barakşan ormanzarliķi» —** bu ayəttiki «bük-barakşan» degən səz ibraniy tilida «Karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixaḥning «uning «Karməl» ormanzarliķioŋa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioŋa (ḥeq tosaloŋusiz) barimən» degəndək po atidioŋan mənini ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yoķ. □ **37:25 «...putumning uqidila mən Misirning barliķ dərya-өstənglirini ķurutuwəttim» —** yuķiriķi 24-ayəttə padixaḥ өzining təs ixlarni ķilalaydioŋanliķini, məsilən, Liwan rayonidiki əng yuķiri taoŋlaroŋa qiķalaydioŋanliķini (kөqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixaḥlardin üstünlükkə erixidioŋanliķini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioŋanliķini təswirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum... ķurutiwəttim» degini, deḥķanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni ķurutiwətkinidək, «Mən halisamla naḥayiti asanla ḥərķandak ixni ķilalaymən, ḥətta Nil dəryasinimu ķurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi. □ **37:27 «өgzidiki ot-qəplər...» —** bu ibarining baxķa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **37:29 «Mən ķarmiķimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoŋzingoŋa salimən...» —** Asuriyə padixaḥliri muxundak rəḥimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti. □ **37:30 «I Ḥəzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili өzlükidin өskən, ikkinqi yili xulardin qiķķanlarmu rizķinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kөqətlirini tikisilər; ulardin qiķķan mewilərni yəysilər» —** muxu məjizə ixənq-etikadni küqəytix üqün ḥəm həlkni ķutķuzux üqün berilgən. Urux wakətida terikqilik ķilix mumkin əməs; Asuriyə ķoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəlkim ķoxunidin ķaloŋan ķisimliri yənila parakəndiqilik ķilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloŋiqə sozulidu. «Üzüm kөqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolidioŋanliķini kərsitidu (üzüm tallirini өstürüxkə uzun wakət ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə ķoxunlirining tuyukşiz qekinixini «tasadipiyliktin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaktimu, Təwrattiki «Padixaḥlar» degən ķisimoŋa karioŋanda, həlklər yənila ikki məjizini tezla untup Hudaoŋa wapasizlik ķiliwərdi.

Zion teoɣidin ḳeqip ḳutuloɣanlar qiḳidu;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḥəbbiti muxuni ada ḳilidu.
33 Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixaḥi tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: —
U nə muxu xəḥərgə yetip kəlməydu,
Nə uningoɣa bir tal oḳmu atmaydu;
Nə ḳalḳanni kətürüp aldioɣa kəlməydu,
Nə uningoɣa ḳarita ḳaxalarnimu yasimaydu.
34 U ḳaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən ḳaytidu wə muxu xəḥərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.
35 — Qünki Өzüm üqün wə Mening ḳulum Dawut üqün bu xəḥərni ətrapidiki sepildək ḳooɣdap ḳutḳuzimən». ■
36 Xuning bilən Pərwərdigarning Pərixtisi qiḳip, Asuriyəliklərning bargaḥida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi. Mana, kixilər ətigəndə ornidin turoɣanda, ularning ḥəmmisining ölgənlikini kərdi! □ ■ 37 Xunga Asuriyə padixaḥi Sənnaherib qekinip, yoloɣa qiḳip, Ninəwə xəḥirigə ḳaytip turdi. 38 Xundaḳ boldiki, u өz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḥəm Xarezər uni ḳiliqlap öltürüwətti; andin ular Ararat degən yurtḳa ḳeqip kətti. Uning ooɣli Esarḥaddon uning ornida padixaḥ boldi. □

38

«Yəxaya»ning ikkinqi ḳismi •••• Ḥəzəkiyaning eoɣir kesilgə giriptar boluxi wə duasi

1 Xu künlərdə Ḥəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooɣli Yəxaya pəyoɣəmbər uning ḳexioɣa berip, uningoɣa: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Өyüng tooɣruluḳ wəsiyət ḳiloɣin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□
2 Ḥəzəkiya yüzini tam tərəpkə ḳilip Pərwərdigaroɣa dua ḳilip:
3 — I Pərwərdigar, Sening aldingda ḥəḳiḳət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus boloɣan ixlarni ḳiloɣanliḳimni əsləp ḳoyoɣaysən, — dedi.
Wə Ḥəzəkiya yioɣlap eḳip kətti.
4 Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaoɣa yetip mundaḳ deyildi: —
5 Berip Ḥəzəkiyaoɣa mundaḳ degin: —
Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaḳ dəydu: —
«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil ḳoximən; □ 6 Xuning bilən Mən seni wə bu xəḥərni Asuriyə padixaḥining ḳolidin ḳutḳuzimən; Mən sepil bolup bu xəḥərni ḳooɣdaymən.
7 Xuning bilən Pərwərdigarning Өzi eytḳan ixini jəzmən ḳilidioɣanliḳini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaḳ bexarətlik alamət boliduki, 8 Mana, Mən ḳuyaxning Aḥaz padixaḥ ḳuroɣan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on ḳədəm kəynigə yandurimən».

■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** Təwrat dəwridə intayin alaḥidə xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babni kərüng). ■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38 «U өz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḥəm Xarezər uni ḳiliqlap öltürüwətti» —** muxu wəḳə, Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. □ **38:1 «Xu künlərdə Ḥəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi» —** bu səzlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi ḳismi» baxlinidu. Kirix səzimizni kərüng. □ **38:5 «atang Dawut» —** Ḥəzəkiya Dawut pəyoɣəmbərning on üqinqi əwladi idi.

Xuning bilən ⱪuyaxning qüxkən sayisi on basⱪuq kəynigə yandi. □ ■

Ḥəzəkiyaning өz kesili tooɣruluⱪ hatiriliri

9 Yəhuda padixaḥi Ḥəzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin
mundaⱪ hatirilərni yazdi:
10 — «Mən: «Өmrümning otturisida təḥtisaraning dərwazilirioɣa beriwatimən,
Ⱪaloɣan yillirimdin məḥrum boldum» — dedim.
11 Mən: — «Tiriklərning zeminida turup Hudayim Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan,
Xundaⱪla «ḥəmmə nərsə yoⱪ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu
kərəlməydioɣan boldum» — dedim.□
12 Mening turaloɣum qarwiqining qediridək өzümdin yətkilip kətti;
Mən bapkar өz toⱪuoɣinini türüwətkinidək ḥayatimni türiwəttim;
U meni toⱪux dəstigaḥidin kesiwətti;
Tang bilən kəq arilиⱪida Sən *Huda* jenimni alisən;
13 Tang atⱪuqə mən kütüp, өzümni tinqlandurup yürimən,
Biraⱪ U xiroɣa ohxax ḥəmmə səngəklirimni sunduroɣandək ⱪilidu;
Tang bilən kəq arilиⱪida Sən *Huda* jenimni alisən.
14 Mən ⱪarlioɣaq yaki turnidək wiqirlap yürimən;
Pahtəktək aḥ-uḥ urimən;
Kөzlirim yuⱪirioɣa ⱪarax bilən ajizlixip ketidu;
I rəb, meni zulum basti!
Jenimoɣa kepil boloɣin!■
15 Nemə desəm bolar? Qünki U manga səz ⱪildi wə Өzi muxu ixni ⱪildi!
Jenim tartⱪan azab tüpəylidin mən bar yillirimda ⱪədəmlirimni sanap besip awaylap
mangimən.
16 I Rəb, adəmlər muxundaⱪ sawaⱪlar bilən yaxixi kerək;
Roḥim muxu sawaⱪlardin ḥayatini tapidu;
Sən meni əslimgə kəltürüp, meni ḥayat ⱪilding!
17 Mana, өzümning bəht-tinqliⱪim üqün azab üstigə azab tarttim;
Manga boloɣan səygüng tüpəylidin jenimni ḥalakət ḥangidin qiⱪardingsən;
Sən ḥəmmə gunaḥlirimni kəyninggə qərüwəttingsən.
18 Qünki təḥtisara Sanga rəḥmət eytalmaydu;
Өlüm Seni mədḥiyiliyəlməydu;
Ḥangoɣa qüxiwatⱪanlar Sening ḥəⱪiⱪət-wapaliⱪingoɣa ümid baoɣliyalmaydu.
19 Өzüm bügün ⱪiloɣinimdək Sanga rəḥmət eytidioɣanlar tiriklər, tiriklərdur;
Ata boloɣuqi ooɣullirioɣa ḥəⱪiⱪət-wapaliⱪingni bildüridu.
20 Pərwərdigar meni ⱪutⱪuzuxⱪa niyət baoɣlioɣandur;

□ **38:8 «…Xuning bilən ⱪuyaxning qüxkən sayisi on basⱪuq kəynigə yandi» —** Merodaⱪ-Baladan (39:1) Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oɣulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloɣan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəⱪə (Ḥəzəkiyaning kesəldin saⱪaytilixi wə uning ixənqisini rioɣbətləndürüxkə berilgən karamət məjizə) Asuriyəning padixaḥi tajawuzqilиⱪ ⱪilixtin **ilgiri**, bəlkim miladiyədin ilgiriki 703-yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izaḥatlarni kərüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11 «Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan» —** «Yaḥ» degən «Yaḥwəḥ» degənning ⱪisⱪa xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil ⱪisⱪartilip eytilixi. **«Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan, xundaⱪla «ḥəmmə nərsə yoⱪ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydioɣan boldum» — dedim» —** Ḥəzəkiya: — «Təḥtisarada boloɣanda, Hudani yaki adəmni kərməsliki mumkin» deməkqi əməs; təkitləydioɣan ix tirik turup kərüx pursitidin məḥrum boluxtur. Təḥtisaraning əḥwalining ⱪandaⱪ ikənlikidin biz 14-babta azraⱪ məlumat alalaymiz. ■ **38:14** Yəx. 59:11

Biz bolsaq, qaloqan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!».□

21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisioqa qaplanglar, u əsligə kelidu», degənidi ■ 22 wə Ḥəzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning əyigə qiqidioqanliqimni ispatlaydioqan qandaq bexarətlik alamət berilidu?» dəp sorioqanidi).

39

Babil padixaḥidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hataliq

1 Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanliqini ḥəm əsligə kəlgənlikini anglioqaqqa, Ḥəzəkiyaoqa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti.□

2 Ḥəzəkiya əlqilərni huxalliq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlirida saqlanoqan nərsilirini kərsətti; yəni kümüxni, altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydioqan əyning ḥəmmisini wə bayliqlirining barliqini kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixaḥliqi iqidiki nərsilərdin Ḥəzəkiya uloqa kərsətmigən birimu qalmidi. 3 Andin Yəxaya pəyoqəmbər Ḥəzəkiyaning aldioqa berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.

Ḥəzəkiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yəni Babildin kəlgən», dedi.

4 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.

Ḥəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; bayliqlirimning arisidin uloqa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.

5 Yəxaya Ḥəzəkiyaoqa mundaq dedi: —

Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning səzini anglap qoyoqin: —

6 — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə qədər ata-bowiliring toplap, saqlap qoyoqan ḥəmmə nərsə Babiloqa elip ketilidu; ḥeqnərsə qalmaydu — dəydu Pərwərdigar, 7 — ḥəmdə *Babilliqlar* ooqulliringni, yəni əzüngdin boloqan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida

---

□ **38:20 «Biz bolsaq, qaloqan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!»** — Hudani mədḥiyiləydioqan bu yahxi səzlərni qiloqini bilən, Ḥəzəkiya əz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (əzining saqaytilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qing saqlioqan əməs. Yuqiriqi bablarda degəndək, Asuriyə qoxunliri besip kirgəndə, u Hudaning 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, ḥoduqup kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəqədimu u «Qədəmlirimni sanap mangimən» degən əz wədisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7 □ **39:1 «Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanliqini ... anglioqaqqa, Ḥəzəkiyaoqa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti»** — Merodaq-Baladan Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloqan boluxi kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlar 36- wə 37-babta təswirləngən ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardin keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-babliridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəḥəttin eytqanda, keyinki «Babil imperiyəsigə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün boloqan Israillaroqa, yəni ularning «qaldisi» boloqan əwladlirioqa qaritilidu. Undaqta 39-bab muxu əḥwalni tonuxturux rolini oynaydu.

aoɣwat bolidu.□
8 Xuning bilən Ḥəzəkiya øz-øzigə: «Øz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, *Hudaning* ḥəḳiḳət-wapaliḳi bolidikənoɣu» dəp, Yəxayaoɣa: — «Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu søzi yahxi ikən» — dedi. □

40

Israiloɣa berilgən təsəlli; •••• Dunyaoɣa elip kelingən ümid-təsəlli
1 Həlḳimgə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;
2 Yerusalemning ḳəlbigə søz ḳilip uningoɣa jakarlanglarki,
Uning jəbir-japaliḳ waḳti ahirlaxti,
Uning ḳəbiḥliki kəqürüm ḳilindi;
Qünki u Pərwərdigarning ḳolidin barliḳ gunaḥlirining ornioɣa ikki ḥəssiləp *meḥir-xəpḳitini* aldi.□
3 Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,

□ **39:7 «…ḥəmdə Babilliḳlar ooɣulliringni, yəni øzüngdin boloɣan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida aoɣwat bolidu» —** kørünüxtə addiy kørüngən muxu wəḳə üqün nemixḳa muxu ḳattiḳ jazaliḳ søz (6-7-ayətlər) qiḳidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaoɣa: «ḳədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu ḳetim Hudadin ḥeq sorimay xundaḳ ḳiloɣan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḥanoɣa dangḳi qiḳḳan adəmmən», «kiqik dølitimizning jaḥanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Nuxulardin sirt, biliximizqə Merodaḳ-Baladan Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi. U «təkəllup kørsitidioɣan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaḳḳa ḳatnixixḳa təklip ḳiloɣan. Øzini ølümdin ḳutḳuzoɣanliḳini, ḳuyaxning nurining «kəynigə yanoɣanliḳi»dək intayin karamət məjizini kørgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin ḳutḳuzimən» degən wədisini angliɣan Ḥəzəkiya ḳandaḳmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaḳlaxmaḳqi boloɣandu? «Aoɣwat» — piqiwetilgən adəm, 56-bab, 4-ayəttiki izaḥatni kørüng. □ **39:8 «…«Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu søzi yahxi ikən»» —** muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning øz-øzigə degənliri baxḳilaroɣa, ḥətta øz jəmətigə boloɣan birhil bioɣəm, kəyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloɣan; waḳitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḥudaning keyinki bir padixaḥi (Yosiya)ning ḳattiḳ towa ḳilixi tüpəylidin boldi. □ **40:2 «Yerusalemning ḳəlbigə søz ḳilip uningoɣa jakarlanglarki,….» —** məzkur həwərni kimning jakarlixi kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu søz Hudaning barliḳ pəyoɣəmbərlirigə ḳaritilidu. Kirix søzimizdə deyilginidək, kitabning ḳaloɣan ḳisimliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmridin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidioɣan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə ḳaritilidu; sürgün ḳiloɣuqi Babil imperiyəsi boloɣini bilən, kørüp turimizki, «Yəxaya»ning birinqi ḳismidikidək, ikkinqi ḳisimdiki bəzi bexarətlərmu ahirḳi zamanlarni kørsitidu. **«Barliḳ gunaḥlirining ornioɣa ikki ḥəssiləp meḥir-xəpḳitini aldi» —** ibraniy tilida «gunaḥliri üqün ikkə ḥəssiləp aldi» deyilidu. Xərḥqilərning «ikki ḥəssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidioɣan üq hil køzḳarixi bar: — (1) Israil gunaḥliri üqün ikki ḥəssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji ooɣli» bolup, baxḳa əl-millət bilən selixturoɣanda, ikki ḥəssə bərikət alidu. U «tunji ooɣli» bolup, yənə baxḳa əl-millətlər bilən selixturoɣanda ḳobul ḳiloɣan wəḥiy-həwirimu køp. Xunga bularni baxḳa əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu køp; gunaḥi bar bolsa baxḳa əl-millətlər bilən selixturoɣanda «ikki ḥəssə» artuḳ jazalinixi kerək. Biraḳ bu bexarətkə ḳarioɣanda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki ḥəssiləp»ning mənisi «dəl gunaḥioɣa mas kelidioɣan jaza» degənliktur. (3) Huda Israiloɣa zor meḥir-xəpḳət kørsitip, yəni gunaḥining ornioɣa «ikki ḥəssiləp» meḥir-xəpḳətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundaḳ (61-bab, 7-ayətni kørüng). Undaḳta «ikki ḥəssiləp» bolsa ḥəm kəqürüm ḳilinix ḥəm Hudaning Roḥini, yengi ḥayatni ḳobul ḳilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, ḥəm 61-bab, 7-ayətnimu kørüng). Mundaḳ zor meḥir-xəpḳətning kelip-qiḳix sirliri 53-babta axkarilinidu. Muxu üq hil køzḳaraxning ḳaysisining tooɣra boluxidin ḳət'iynəzər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm ḳilmaḳqi ḥəm ularoɣa meḥribanliḳini kørsətməkqi.

Qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!□ ■
4 Barliķ jiloɳilar kətürülidu,
Barliķ taoɳ-dənglər pəs ķilinidu;
Əgri-toķaylar tüzlinidu,
Ongoɳul-dongoɳul yərlər təkxilinidu.
5 Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barliķ tən igiliri uni təng kəridu;
Qünki Pərwərdigarning Θz aoɳzi xundaķ səz ķiloɳan!».■
6 — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarlioɳuqi bolsa mundaķ sorap: — «Mən nemini jakarlaymən?» — dedi.
jawab bolsu: — «Barliķ tən igiliri ot-qəptur, halas;
Wə ularning barliķ wapaliķi daladiki gülgə ohxax;■
7 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Roḩi üstigə püwləydu;
Bərḩəķ, *barliķ* həlķmu ot-qəptur!□
8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»□ ■
9 — I Zionoɳa hux həwər elip kəlgüqi, yuķiri bir taoɳķa qiķķin;
Yerusalemoɳa hux həwərni elip kəlgüqi,
Awazingni küqəp kətürgin!
Uni kətürgin, ķorķmioɳin!
Yəḩudaning xəḩərlirigə: — «Mana, Hudayinglaroɳa ķaranglar» degin!
10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-ķudritidə keliwatidu,
Uning biliki Θzi üqün ḩoķuķ yürgüzidu;
Mana, Uning aloɳan mukapati Θzi bilən billə,
Uning Θzining in'ami Θzigə ḩəmraḩ bolidu.□ ■
11 Ķoyqidək U Θz padisini baķidu;
U ķozilarni biləķ-ķolioɳa yioɳidu, ularni ķuqaķlap mangidu,
Emitküqilərni U mulayimliķ bilən yetəkləydu. ■

Israilning təngdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida ɵlqəp bəlgiligən,
Asmanlarni oɳeriqlap bekitkən,
Jaḩanning topa-qanglirini miskallap saloɳan,

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioɳan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!» —** muxu namsiz zatning awazi eytķan yol yukiriķi 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionoɳa ķaytķanlar üqün təyyarlanoɳan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Θzining** kelixini ķarxi elix üqün (səyümlük bir padixaḩ ķarxi elinoɳandək) **adəmlər** təyyarlixi kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini kərüx üqün Injil, «Luķa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuḩ.» 1:23ni kərüng. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəḩya pəyoɳəmbərning ɵzi ikənliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luķa 3:4; Yḩ. 1:23 ■ **40:5** Yḩ. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaķ. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərḩəķ, barliķ həlķmu ot-qəptur» —** muxu yərdə «həlķ» Israil həlķini kərsitidu. □ **40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!» —** xərḩimiz boyiqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəḩya pəyoɳəmbərningki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən ḩaləttə soal sorioɳan awazi yənila Yəḩya pəyoɳəmbərningki. Baxķilar ikkinqi awazni Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyoɳəmbərningki, dəp ķaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətni ɵz iqigə alidu. Huda uningoɳa 8-ayəttə «ümidsizlənmə» degən mənidə jawab beridu ḩəm 9-ayəttə səzini dawamlaxturup, Israiloɳa zor ümid yətküzidu. ■ **40:8** 1Pet. 1:25 □ **40:10 «Pərwərdigarning biliki» —** toluķ mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarilinidu. U bolsa «Pərwərdigarning ḩəķķaniy ķuli»ning baxķa bir namidur. ■ **40:10** Yəx. 62:11 ■ **40:11** Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yḩ. 10:11

Taoɳlarni tarazida tarazilap,
Dənglərni jingda tartip ornatkan?
13 Kim Pərwərdigarning Roḥioɳa yolyoruk bərgən?
Kim Uningoɳa məsliḥətqi bolup əgətkən?■
14 U kim bilən məsliḥətləxkən,
Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?
Uningoɳa ḥəküm-ḥəkikət qikirix yolida kim yetəkligən,
Yaki Uningoɳa bilim əgətkən,
Yaki Uningoɳa yorutulux yolini kim kərsətkən?
15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoɳa nisbətən qeləktə kaloɳan bir tamqa sudək,
Tarazida kaloɳan topa-qangdək ḥesablinidu;
Mana, U arallarni zərriqə nərsidək koliɳa alidu;
16 Pütkül Liwan bolsa *kurbangaḥ* otioɳa,
Uning ḥaywanliri bolsa bir kəydürmə kurbanlikka yətməydu.□
17 Əl-yurtlar uning aldida ḥeqnərsə əməstur;
Uningoɳa nisbətən ular yokning arilikida,
Kuruk-mənisiz dəp ḥesablinidu.■
18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmakqisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■
19 *Bir butkimu?!* Uni ḥünərwən kelipka kuyup yasaydu;
Zərgər uningoɳa altun ḥəl beridu,
Uningoɳa kümüx zənjirlərni sokup yasaydu.
20 Yoksullarning beoɳixlioɳudək undak ḥədiyiliri bolmisa, qiriməydioɳan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip kalmioɳudək bir butni oyup yasaxka usta bir ḥünərwən izdəp qakiridu.
21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioɳanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioɳanmidu? Yər-zemin apiridə boloɳandin tartip qüxənməywatamsilər?
22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə olturidu,
Uningda turuwatkanlar uning aldida qakqikirlardək turidu;
U asmanlarni pərdidək tartidu,
Ularni huddi makan kilidioɳan qedirdək yayidu;□ ■
23 U əmirlərni yokka qikiridu;
Jaḥandiki sotqi-bəglərni artukqə kilidu.■
24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oɳoli yiltiz tarttimu?
— Birak U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.
25 Əmdi Meni kimgə ohxatmakqisilər?
Manga kim təngdax bolalisun?» — dəydu Mukəddəs Boloɳuqi.
26 Kəzliringlarni yukirioɳa kətürüp, karanglar!
Muxu məwjudatlarni kim yaratkandu?
Ularni kim türküm-türküm koxunlar kilip tərtiplik əpqikidu?
U ḥəmmisini nami bilən bir-birləp qakiridu;
Uning küqining uluoɳluki, kudritining zorluki bilən,
Ulardin birimu kəm kalmaydu.
27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** **«Pütkül Liwan bolsa kurbangaḥ otioɳa, uning ḥaywanliri bolsa bir kəydürmə kurbanlikka yətməydu»** — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudaoɳa ḥəkikiy layik ibadət kilix üqün Liwandiki barlik dərəhlər kurbangaḥka kerək bolidioɳan otka yetixməydu; uningdiki barlik kala-koylarmu kurbanlik boluxka yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32 ■ **40:18** Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ **40:22** **«qakqikir»** — kiqik bir hil qekətkə. ■ **40:22** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24 ■ **40:23** Ayup 12:21; Zəb. 107:40

Nemixqa mundaq səzləwerisən, i Israil: —
«Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
Hudayim mening dəwayimoɣa erən qilmay ətiweridu!»?
28 Silər bilmigənmusilər? Anglap baqmioɣanmusilər?
Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,
Jaһanning qərilirini Yaratquqidur!
U ya һalsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
Uning oy-bilimining tegigə һərgiz yətkili bolmaydu.■
29 U һalidin kətkənlərgə qudrət beridu;
Maoɣdursizlaroɣa U bərdaxliqni һəssiləp awutidu.
30 Һətta yigitlər һalidin ketip qarqap kətsimu,
Baturlar bolsa putlixip yiqilsimu,
31 Biraq Pərwərdigaroɣa təlmürüp kütkənlərning küqi yengilinidu;
Ular bürkütlərdək qanat kerip ərləydu;
Ular yügürüp, qarqimaydu;
Yolda mengip, һalidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

1 — «I arallar, süküt qilip Mening aldimoɣa kelinglar;
Həlqlərmu küqini yengilisun!
Ular yeqin kəlsun, səz qilsun;
Tooɣra һəküm qilix üqün əzara yeqinlixayli!»

Əllərning məsilisi — butpərəsliktur •••• Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

2 «Kim xərqtiki birsini oyoɣitip,
Uni һəqqaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?
U əllərni uning qolioɣa tapxuridu,
Uni padixaһlar üstidin һəkümranlik qilduridu;
Ularni uning qiliqioɣa tapxurup topa-qangoɣa aylanduridu,
Ularni uning oqyasi aldida xamal uquroɣan pahal-topandək qilidu.□
3 U ularni qooɣliwetip,
Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu;□
4 Əlmisaqtin tartip dəwrlərni «Barlikqa kəl» dəp qaqirip,
Bularni bekitip ada qiloɣan kim?
Mən Pərwərdigar Awwal Boloɣuqidurmən,
Ahiri boloɣanlar bilənmu billə Boloɣuqidurmən;

■ **40:28** Zəb. 147:5 □ **41:2** **«...uni һəqqaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?»** — səzmusəz tərjimə qiloɣanda: — «Һəqqaniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini əz puti aldioɣa qaqirdi?». □ **41:3** **«U ularni qooɣliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»** — Yəxaya pəyoɣəmbər bexarət qiloɣan muxu namsiz tajawuzqining ismi keyinrək qiqidu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U qilidioɣan uruxlar bək onguxluq bolidu; (2) Uning һərbiy yürüx süriti intayin tez bolidu; (3) Uning qilidioɣan uruxliri baxqa əllərni һodukturup patiparaq qiliwetidu. Baxqa birhil tərjimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip baqmioɣan yol bilən kelidu».

Mən degən «U»durmən.□ ■
5 Arallar xu ixlarni kərüp ḳorḳixidu;
Jaḥanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;
Ular bir-birigə yeḳinlixip, aldiƣa kelidu;
6 Ularning ḥərbiri əz ḳoxnisiƣa yardəm ḳilip,
Əz ḳerindixiƣa: «Yürəklik bol!» — dəydu.
7 Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni riƣbətləndüridu,
Metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazƣan bilən soḳḳuqini riƣbətləndürüp: «Kəpxərligini yahxi!» dəydu;
Xuning bilən uni lingxip ḳalmisun dəp butning putini mihlar bilən bekitidu. □

Hudaning Israiliƣa ilḥam berixi

8 Biraḳ sən, i ḳulum Israil,
I Əzüm tallioƣan Yaḳup,
Ibraḥim Mening dostumning əwladi: —■
9 Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən,
Yərning əng qətliridin qaḳirioƣinim sən ikənsən;
Mən sanga «Sən mening ḳulumdursən,
Mən seni tallioƣan,
Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən» — degənidim.□
10 — Ḳorḳma; qünki Mən sən bilən billidurmən;
Uyan-buyan ḳarap ḥoduḳmanglar;
Qünki Mən sening Hudayingdurmən;
Mən seni küqəytimən,
Bərḥəḳ, Mən sanga yardəmdə bolimən!
Bərḥəḳ, Mən Əzümning ḥəḳḳaniyliḳimni bildürgüqi ong ḳolum bilən seni yəlaymən.
11 Mana, sanga ḳarap ƣaljirlixip kətkənlərning ḥəmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət ḳiloƣuqilar yoḳ deyərlik bolidu, ḥalak bolidu.■
12 Sən ularni izdisəng, ḥeq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxḳuqilar —
Sanga ḳarxi urux ḳiloƣuqilar yoḳ deyərlik, ḥeq bolup baḳmioƣandək turidu.
13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong ḳolungni tutup turup, sanga: —
«Ḳorḳma, Mən sanga yardəmdə bolimən!» dəymən.
14 Ḳorḳma, sən ḳurt boloƣan Yaḳup,
Israilning baliliri!

□ **41:4 «Barlikḳa kəl» —** yaki «Yenimoƣa kəl». **«Əlmisaḳtin tartip dəwrlərni «Barlikḳa kəl» dəp qaḳirip, bularni bekitip ada ḳiloƣan kim?»** — buning mənisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoƣəmbər arḳilik) eytḳan ixlar yüz bərginidə, əllər bexarətlərning tooƣra qiḳidioƣanliḳini kəridu. Xundaḳ ḳilip, ular Hudaning ularni gunaḥlirini taxlap, Əzigə yeḳin kelip kəqürümigə erixixigə qaḳiridioƣanliḳini kərüp yetidu. **«ahiri boloƣanlar»** — dunyada əng ahiri ḥatat boloƣan insanlarni kərsətsə kerək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning əzini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəḥ. 1:17; 22:13 □ **41:7 «Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni riƣbətləndüridu, metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazƣan bilən soḳḳuqini riƣbətləndürüp...»** — əllər Huda bexarət ḳiloƣan tajawuzqining kelidioƣanliḳini bilip ḳorḳidu (5-ayət). Biraḳ bexarətning əməlgə axḳanliḳini kərüxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldiƣa kelixining ornida, ular yənila əzlirini ḳoƣdax üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaḳqi bolidu. ■ **41:8** Ḳan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yaḳ. 2:23 □ **41:9 «Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qaḳirioƣinim sən ikənsən» —** oḳurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibraḥimni yiraḳ yurttin Ḳanaanoƣa (Pələstingə) qaḳiroƣanidi; keyin Ibraḥimning əwladliri boloƣan Israilni Musa pəyoƣəmbər arḳilik Misirdin ḳutḳuzoƣanidi. **«Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən»** — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə ḳaḳmioƣanmən». ■ **41:11** Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3

Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu Pərwərdigar, yəni sening Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqing, Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqi.□
15 Mana, Mən seni kəp ḥəm ətkür qixliḳ yengi bir dan ayrioꞯuqi tirna ḳilimən;
Sən taoꞯlarni yanjip, ularni parə-parə ḳiliwetisən,
Dənglərnimu kəküm-talḳanoꞯa aylanduruwetisən.■
16 Sən ularni soruysən,
Xamal ularni uqurup ketidu,
Ḳuyun ularni tarḳitiwetidu;
Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,
Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqini iptiharlinip mədḥiyələysən.
17 Bozəklər wə yoḳsullar su izdəydu, lekin su yoḳ;
Ularning tili ussuzluḳtin ḳaoꞯjirap ketidu;
Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;
Mən Israilning Hudasi ulardin waz kəqməymən.■
18 Mən ḳaḳas egizliklərdə dəryalarni,
Jiloꞯilar iqidə bulaḳlarni aqimən;
Dalani kəlqəkkə aylandurimən,
Tatirang yərdin sularni uroꞯutup su bilən ḳaplap berimən.■
19 Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən;
Qəl-bayawanda arqa, ḳarioꞯay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən;□
20 Xundaḳ ḳilip ular bularni kərüp, bilip, oylinip: —
«Pərwərdigarning ḳoli muxularni ḳiloꞯan,
Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqi uni yaratḳan!» dəp təng qüxinixidu.

Hudaning butpərəslərni ḳutḳuzux tooꞯrisidiki yənə bir səzi

21 — Muḥakimiliringlarni otturioꞯa ḳoyunglar, dəydu Pərwərdigar;
— Küqlük səwəbliringlarni qiḳiringlar, dəydu Yaḳupning Padixaḥi.
22 — *Butliringlar* elip kirilsun,
Bizgə nemilərning yüz beridioꞯanliḳini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz aldimizda kərsətsun,
Xundaḳla bulardin qiḳidioꞯan nətijilərni bizgə bildürüx üqün eytip bərsun;
— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap biləyli;
23 Silərning ilaḥliḳ ikənlikinglarni biliximiz üqün,
Keyinki yüz beridioꞯan ixlarni bizgə bayan ḳilinglar;
Ḳandaḳla bolmisun, Bizni ḥang-tang ḳilip uni təng kəridioꞯan ḳilix üqün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni ḳilinglar!□

□ **41:14 «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqi» —** ibraniy tilida «goel» degən muxu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoꞯəl bolup, əzini ḳulluḳḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloꞯa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoꞯəmbər ḳobul ḳiloꞯan muḳəddəs ḳanunoꞯa asasən, muxu kixining yeḳin uruḳ-tuoꞯḳanliri, ḥəmjəmətlirining uni ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoꞯuqi»ning («goel») setiwaloꞯuqi adəmgə pul beripla, əz ḳerindixini hər ḳilip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar degənliktur. Ḥoḳuḳni ixlitix ḥəmjəmətning əz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning ḳutḳuzoꞯuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Israiloꞯa «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqisi» bolidu. U Əz ihtiyariyliḳi bilən ularni ḳutḳuzidu. ■ **41:15** Yəx. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zəb. 107:35; Yəx. 35:7; 44:3 □ **41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən; ... arqa, ḳarioꞯay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən» —** muxu dərəhlər (zəytun dərihidin sirt) mewə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birḳanqə hil dərəh birhil muḥit astida təng əsüxi mumkin əməs. Ḳarioꞯanda bu bexarət ahirḳi zamanlarni kərsitidu; xu qaoꞯda Huda Israilni yengi bir «Misirdin qiḳix» (əməliyəttə, «jaḥanning qət-qətliridin qiḳirix») yoli bilən ḳutḳuzidu. □ **41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix ḳilinglar!» —** muxu ibarə «Ḥərḳandaḳ birər ixni ḳilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun ḥeqḳandaḳ ix ḳilalmaydu, əlwəttə.

24 Mana, silər yoqning arilikida,
Ixligininglarmu yoq ixtur;
Silərni tallioquqi bir lənitidur.

Bexarət təkrarlinidu; Huda barlik əl-yurtlaroqa «Mening qulumni tonunglar» dəp tonuxturidu
25 Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu;
U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
U birsi hak layni dəssigəndək, sapalqi lay qəyligəndək əməldarlarning üstigə hujum qilidu;□
26 Bizgə ukturux üqün, kim mukəddəmdin buyan buni eytkan?
Yaki Bizni «U həkikəttur» degüzüp bu ixtin burun uni aldin'ala eytkan?
Yaq, heqkim eytmaydu;
Bərhək, heqkim bayan qilmaydu;
Səzünglarni angliyalioquqi bərhək yoktur!
27 Mən dəsləptə Zionoqa: — «Muxu ixlaroqa köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dedim,
Yerusalemoqa hux həwərni yətküzgüqini əwətip bərdim.
28 Mən qarisam, xular arisida heqkim yoq —
Məslihət bərgüdək heqkim yoq,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək heqkimmu yoq.□

Dawami
29 Qaranglar, ular həmmisi quruq;
Ularning yasioqanliri yoq ixtur,
Quyma məbudliri quruq xamaldək mənisizdur.

42

1 Qaranglar, mana Mən yəläydioqan Öz qulumoqa!
Jenimning huxalliqi boloqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqa kondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həkikətni yətküzüp beridu.□ ■
2 U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu.□

□ **41:25 «Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu»** — tajawuzqi tehi namsiz, birak hazir u tooqruluk yənə bir pakit bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kelidu. Baxqa birhil tərjimisi: «Mening namimni qakirip nida qilip kelidu». □ **41:28 «xular arisida heqkim yoq»** — «xular» xübhisizki, butpərəs əllərni kərsitidu. □ **42:1 «Öz qulum , *yəni Pərwərdigarning quli*»** — xübhisizki, Hudaning «yat əllər»gə beoqixlioqan, ularni butpərəsliktin qutquzidioqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yoq» qatarliklar bilən selixturuximiz kerək. Qarioqanda, Huda tallioqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqa Hudaning səzini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həkikət yətküzüp beridu»** — «həküm-həkikət» (ibraniy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə qiloqan) «sot»tiki «həküm-həkikət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boloqan nərsə» degən həkikətni elip kelixtin ibarət. Həkikətsizlər həkikətkə erixidu; (2) Hudaning «həkqaniy qul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal boloqanlaroqa adalətni yürgüzidu. ■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2 «U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu»** — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qilmaydu».

3 Taki u oɣəlibə bilən tooɣra ɦəkümlərni qikarоɣuqə,
Yanjiloɣan ķomuxni sundurmaydu,
Tütəp əqəy dəp ķaloɣan pilikni əqürməydu;□
4 Ɦəküm-ɦəķikətni yər yüzidə tiklimigüqə,
U ɦalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu;
Arallarmu uning pərman-ķanunini təlmürüp kutidu.□
5 Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni ɦəm uningdin qikķanlarni yayoɣan,
Uningda turuwatķan həlķķə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatķanlarоɣa roɦ bərgüqi Təngri Pərwərdigar mundaķ dəydu:
—
6 Mənki Pərwərdigar seni ɦəķķaniyliķ bilən xuningоɣa qaķiroɣanmənki,
— Sening ķolungni tutimən,
Seni ķooɣdap saķlaymən,
Ɦəm seni həlķķə əɦdə süpitidə,
Əllərgə bir nur ķilip berimən;□
7 Ķarioɣu kəzlərni eqixķa,
Zindandin məɦbuslarni,
Türmidə ķarangoɣuluķ iqidə olturoɣanlarni ķutķuzuxķa seni *əwətimən*.□
8 Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;
Xan-xəripimni baxķa birsigə,
Manga təwə boloɣan mədɦiyini oyma məbudlarоɣa bərməymən.■
9 Mana, aldinķi ixlar bolsa əməlgə axuruloɣan;
Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan ķilimən.□
10 — Pərwərdigarоɣa yengi nahxa eytinglar,
I dengizda yürgənlər ɦəm uning iqidiki ɦəmmə məwjudatlar,
Arallar ɦəm ularda turoɣanlarmu,

□ **42:3 «tooɣra ɦəkümlər»** — yaki «ɦəküm-ɦəķikət» tooɣruluķ 42:1diki izaɦatni kərüng. □ **42:4 «U ɦalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...»** — «ɦalsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən sözlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp əqəy dəp ķaloɣan» ɦəm «yanjiloɣan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-ķanunini təlmürüp kutidu»** — ɦazir (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning ķuli» tooɣruluķ xundaķ həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwķul'addə yahxi kəridu, uningdin zor huxallik alidu. (2) Hudaning Roɦi uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix ķilmaydioɣan, kəmtər, kiqik peillik adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, ɦətta «ümid yoķ» boloɣudək «yanjiloɣan ķomux» yaki «tütəp əqəy dəp ķaloɣan pilik»kimu meɦir-xəpķət kərsitidu. (5) U dunyaoɣa kəlgəndə, Hudaning ɦəķikətlirini, tooɣra ɦəkümlirini pütün dunyaoɣa yətküzmigüqə ɦərgiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, ɦətta əng qət jaylardikilər uningоɣa ümid baoɣlap, uning səz-ɦəkümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Ɦəm seni həlķķə əɦdə süpitidə, əllərgə bir nur ķilip berimən»** — «həlķ» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin baxķa həlķlər»ni, «Yəɦudiy əməslər»ni kərsitidu. □ **42:7 «Ķarioɣu kəzlərni eqixķa, zindandin məɦbuslarni, türmidə ķarangoɣuluķ iqidə olturoɣanlarni ķutķuzuxķa seni əwətimən»** — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning ķuli» tooɣrisida xularnimu kərümizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undaķ ķiloɣanda uning əzi bir «əɦdə» bolidu ɦəm əzi «nur» bolidu. (9) Bu əɦdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barliķ həlķlərning oɣemidə boloɣanliķini kərsətkəndək) həlķlərning kəzlirini eqip ularni ərkinlikkə qikirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsiɦni) əɦdə süpitidə jaɦandiki barliķ həlķķə ɦədiyə ķiloɣandək «beridu». ■ **42:8** Yəx. 48:11 □ **42:9 «Mana, aldinķi ixlar bolsa əməlgə axuruloɣan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən...»** — «aldinķi ixlar» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlar» bolsa Pərwərdigarning ɦəķķaniy ķuli» tooɣruluķtur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning ķuli»ni selixtursaķ, tajawuzqi wəyranqiliķ ķilidu, əl-yurtlar uningdin ķorķup patiparaķ bolup ketidu, butpərəslik tehimu küqiyidu; «Pərwərdigarning ķuli» bolsa həķlərgə rəɦim ķilidu, adəmni saķaytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaoɣa ķaritip uning nurioɣa yetəkləydu.

Jahanning qət-qətliridin Uni mədhiyiləngilar!□ ■
11 Dala həm uningdiki xəhərlər,
Kedar qəbilisidikilər turoƣan kəntlər awazini kətürsun,
Seladikilər yuƙiri awazda nahxa eytsun,
Taoƣlarning qokƙiliridin təntənə ƙilsun!□
12 Ular Pərwərdigarni uluoƣlisun,
Uning mədhiyiliri arallardimu jakarlansun.
13 Pərwərdigar palwandək qiƙidu,
Batur ləxkərdək otluƙ muhəbbitini ƙozoƣaydu;
U warƙiraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;
Düxmənliri üstigə zor küq-ƙudritini kərsitidu.
14 — «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim;
Jim turup özümni besiwelip kəldim;
Biraƙ hazir toloƣiƙi tutƙan ayaldək inqiƙlap towlaymən;
Həm hasiraymən həm ingraymən!□
15 Mən taoƣlarni həm dənglərni qəldəritimən,
Ularning həmmə yexilliƙlirini ƙurutiwetimən;
Dəryalarni arallaroƣa aylanduruwetimən;
Kəlqəklərnimu ƙaoƣjiritimən.
16 Ƙarioƣularni özi bilmigən bir yol bilən apirip ƙoyimən,
Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;
Ularning aldida ƙarangoƣuluƙni nur,
Əgri-toƙay yərlərni tüptüz ƙilimən.
Mən muxu ixlarni ƙilmay ƙalmaymən,
Ulardin heq waz kəqməymən.□
17 Oyma məbudlaroƣa tayanoƣanlar,
Ƙuyma məbudlaroƣa: «Silər ilahlirimizdur» degənlər bolsa,
Ular yoldin yandurulmay ƙalmaydu,
Ƙattiƙ xərməndə ƙilinidu.■
18 — «Anglanglar, i gaslar!
Ƙarioƣular, kərüx üqün ƙaranglar!
19 Mening ƙulumdin baxƙa yənə kim ƙarioƣu?
Mening əwətkən «əlqim»din baxƙa yənə kim gas?
Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə ƙarioƣudu?

□ **42:10 «dengizda yürgənlər» —** ibraniy tilida «dengizoƣa qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kərüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3 □ **42:11 «Kedar ƙəbilisidikilər… Seladikilər…» —** «Kedar ƙəbilisi» ərəblərning bir ƙəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning bir xəhiri (Sela ƙoram tax üstigə selinoƣan — mənisi «ƙoram tax»). Yuƙiriƙi 34-babta deyilgəndək, Edom Hudaning səzigə ƙarxi turoƣini bilən, Edomdin Hudaoƣa towa ƙilip həƙiƙiy ibadət ƙilidioƣanlar bolidu. □ **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup özümni besiwelip kəldim; biraƙ hazir toloƣiƙi tutƙan ayaldək inqiƙlap towlaymən; həm hasiraymən həm ingraymən!» —** «yengi ixlar» yəni Uning «həƙƙaniy ƙuli»ning dunyaoƣa kelixi, xundaƙla nuroƣun adəmlərni gunahlirining asarətliridin ƙutƙuzuxni öz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, hamilidar ayalning toloƣiƙi tutƙandək bolidu (10-17-ayətlər toluƙ bir bölümdur). Demisəkmu, muxu «yengi ixlar» Hudaoƣa nisbətən pütkül aləmdin muhimdək turidu; qünki U asman-zeminni bir səz bilənla yaratƙan; biraƙ muxu ixlarni U təxnaliƙ bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən həm ularni tuoƣdurux üqün eoƣir japa həm azab tartƙandək ƙilidu. Muxu intayin sirliƙ ixtur! **«həm hasiraymən həm ingraymən» —** ikki ixning təng ƙilinidioƣanliƙini bildüridu. □ **42:16 «Ƙarioƣularni özi bilmigən bir yol bilən apirip ƙoyimən… Mən muxu ixlarni ƙilmay ƙalmaymən, Ulardin heq waz kəqməymən» —** 15- wə 16-ayətkə ƙarioƣanda, «yengi ixlar» dunyaoƣa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azabliƙ bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxƙa birnəqqə «ƙarioƣular» (bəlkim, gunahini, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioƣanlar) üqün moƕtajlirini təminləydioƣan məhsus xaraitlarni yaritip beridu. ■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16

Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?□
20 Sən nuroɳun ixlarni kərgining bilən,
Birak nəziringgə ḥeq almaysən;
Uning ḳuliḳi eqiloɳini bilən,
U anglimaydu».■
21 Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layik kərdiki,
Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti.□
22 Birak xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur;
Ularning ḥəmmisi ora-tuzakta tutuloɳan,
Gündihanilarda ḳamilip oɳayib bolidu;
Ular oɳəniymət bolidu,
Ḥeqkim ḳutḳuzmaydu;
Ular olja bolidu,
Ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu.□
23 Birak aranglarda kim buningoɳa ḳulak salsun?
Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroɳa kəngül ḳoysun?□
24 Əmdi kim Yakupni olja ḳiloɳan?
Kim Israilni bulangqilaroɳa tapxurup bərgən?
Buni ḳiloɳini bolsa, biz gunah ḳilip kəmsitkən Pərwərdigar əməsmu?
Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;
Yaki Uning ḳanunioɳa itaət ḳilmaytti.
25 Xunga U ular üstigə oɳəzəp-ḳəhrini,
Uruxning zorawanliḳini təküp qüxürdi;
Bular uning ətrapioɳa ot tutaxturdi;
Birak u tonup yətmidi;
Bular uni kəydürdi, birak u ḥeq sawak almidi.

43

Dawami
1 Birak ḥazir i Yakup, seni Yaratḳuqi Pərwərdigar,
I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundak dəydu: —
«Ḳorḳma; qünki Mən sanga ḥəmjəmət bolup seni ḳutḳuzoɳan;

□ **42:19 «mən bilən əḥdiləxkəndək» —** yaki «Mən bilən inak ḳilinoɳandək». **«...Kim Mən bilən əḥdiləxkəndək xunqə ḳarioɳudu? Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?»** — bir soal tuoɳuliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening ḳulum» yuḳiriḳi «huxalliḳim boloɳan ḳulum»mu yaki baxḳisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlki Israilning өzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kərüng). Huda 18-ayəttə, Өzi təripidin sakaytiloɳan (16-ayət), əsli butpərəs «ḳarioɳu» boloɳan əl-yurtlarni («yat əllərni») өzining «ḳarioɳu» həlḳini, yəni Israilni nəzirigə elixḳa qakiridu. Demək, Israil təripidin kəmsitilip «ḳarioɳu» dəp ḥesablanoɳanlar kərələydioɳan bolidu, birak (pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ) Hudaning nurini ḳobul ḳiloɳan Israillar bolsa, asiyliḳ ḳilip ḳarioɳu bolup ḳaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21 «Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layik kərdiki, Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti» —** Huda Israiloɳa Musa pəyoɳəmbər arḳiliḳ muḳəddəs ḳanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloɳan dunya arisida birdinbir Hudaoɳa ibadət ḳilidioɳan həlḳ bolup, zor imtiyazoɳa erixkənidi. Hudaning məḳsiti, ular arḳiliḳ «Mening ḳulum» ḥəm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyaoɳa yətküzməkqi. Birak Israillar Uning xu məḳsitini ḥeq ətiwarlimay, kəp jəḥəttin Uningdin yüz өrigən. □ **42:22 «Birak xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur... ular olja bolidu, ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu» —** əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroɳun əllər ularoɳa beḳindi bolatti. Birak Uning səzigə kirmigəndin keyin, əḥwali dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Birak aranglarda kim buningoɳa ḳulak salsun? Kim ... kəngül ḳoysun?» —** muxu gəpkə ḳarioɳanda, ḥətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexioɳa qüxkəndin keyinmu anglioɳuqi ḳuliḳi, kəridioɳan kəzliri barlar yənila az bolsa kerək.

Seni Өz namim bilən atioɣanmən;
Sən Meningkidursən!
2 Sən sulardin ətkiningdə, Mən sən bilən billə bolimən;
Dəryalardin ətkiningdə, ular seni oɣərk ķilmaydu;
Sən otta mengip yürginingdə, sən kөyməysən;
Yalķunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■
3 Qünki Mən bolsam Hudaying Pərwərdigar, Israildiki Muķəddəs Boloɣuqi, Ķutķuzoɣuqingdurmən;
Seni ķutuldurux üqün Misirni bədəl ķilip bərdim,
Ornungoɣa Efiopiyə ħəm Sebani almaxturdum.□
4 Sən nəzirimdə ķimmətlik boloɣaqķa,
Mən sanga izzət-ħərmət kəltürgən ħəm seni səygən;
Xunga Mən yənə ornungoɣa adəmlərni,
Jeningoɣa həlķlərni tutup berimən;
5 Ķorķma, qünki Mən sən bilən billədurmən;
Mən nəslingni xərķtin,
Seni oɣərbtin yioɣip əpkelimən;■
6 Mən ximaloɣa: — «Tapxur ularni!»
Wə jənubķa: — «Ularni tutup ķalma!
Ooɣullirimni yiraķtin, ķizlirimni jaħanning qət-qətliridin əpkelip bər;
7 Mening namim bilən ataloɣan ħərbirsini,
Mən Өz xan-xəripim üqün yaratķan ħərbirsini əpkelip bər!» — dəymən,
«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə ķildim!»».

«Sotta» — Huda wə butlar otturisida ħəküm qiķiringlar!

8 U «kəzi bar» ķarioɣu həlķni,
Yəni «ķuliķi bar» gaslarni aldioɣa elip kəldi.□
9 — «Barliķ əllər yioɣilsun,
Həlķlər jəm bolsun!
Ulardin kimmu mundaķ ixlarni jakarliyalisun?
Yəni kim muxundaķ «ilgiriki ixlar»ni *aldin'ala* bizgə anglitip baķķan?
Bar bolsa, өzlirini ispatlaxķa guwaħqilirini aldioɣa kəltürsun;
Bolmisa, ular bu ixlarni anglioɣandin keyin: — «Bu bolsa ħəķiķət!» dəp etirap ķilsun!□
10 Silər *həlķim* Mening guwaħqilirim,
Ħəm Mən tallioɣan ķulum *mən üqün* guwaħqidur,

□ **43:2 «sulardin... dəryalardin.. otta mengip yürginingdə...»** — yuķiriķi 42-bab, 25-ayəttə Israiloɣa tərbiyə berilgən ot tiloɣa elindi. Biraķ muxu sөzlərgə ķarioɣanda, Huda ularoɣa əxəddiy ķattiķ tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə otlardin ətküzüp) bərgini bilən, U ħaman ularni ķutķuzidu. ■ **43:2** Zəb. 66:12 □ **43:3 «Seni ķutuldurux üqün Misirni bədəl ķilip bərdim, ornungoɣa Efiopiyə ħəm Sebani almaxturdum»** — muxu sөzlər bəlkim Hudaning Musa pəyoɣəmbər arķiliķ Israilni Misirdin ķutķuzoɣanliķini kөrsitidu. Misir padixaħi Pirəwn ķattiķ ķarxi qiķixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jənubiy təripidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartķan. ■ **43:5** Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27 □ **43:8 «... «kəzi bar» ķarioɣu... «ķuliķi bar» gaslar»** — xübħisizki Israilni kөrsitidu. Ħəyran ķalarliķ ix xuki, Huda ularni Өzigə guwaħliķ ķilixķa aldioɣa kəltürgən. □ **43:9 «Barliķ əllər yioɣilsun, həlķlər jəm bolsun! Ulardin kimmu mundaķ ixlarni jakarliyalisun?...»** — muxu ayəttiki «(yat) əllər» ħəm «həlķlər» bolsa, xübħisizki, Israildin sirt barliķ həlķlərni, yəni «Yəħudiy əməslər»ni kөrsitidu. «Yəxaya» degən kitabta «əllər» yaki «həlķ-millətlər» deyilsə, ħərdaim muxu mənisini bildüridu. Muxu yərdə barliķ əl-yurtlar (Israildin sirt) butpərəslikkə qөküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning qoķunoɣan butimiz Sening «Israilni Misirdin ķutķuzup qiķirix»ingoɣa ohxax uluoɣ bir ixni ķiloɣan?» degüqilər barmidu? — bar bolsa guwaħqiliķ ķilsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə, Hudaning soalioɣa jawab bərgüqi yoķ.

Xundaq ikən, silər Meni tonup,
Manga ixinip,
Ḥəm qüxinip yətkəysilərki: —
«Mən degən «U»durmən,
Məndin ilgiri ḥeq ilaḥ xəkillənmigən,
Ḥəm Məndin keyinmu ḥeq xəkillənməydu;□ ■
11 Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxqa Qutquzoquqi yoqtur».
12 — Aranglarda «yat ilaḥ» bolmioqan waqitta,
Mən *məqsitimni* jakarlioqan,
Mən qutquzoqan ḥəm xu ixlarning dangqini qiqaroqanmən;
Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwaḥqisilər, — dəydu Pərwərdigar.□
13 «Bərḥəq, əzəldin buyan Mən degən «U»durmən,
Mening qolumdin ḥeqkim ḥeqkimni qutquzalmaydu;
Mən ix qilsam, kim tosalisun?■

Huda Israilni Babildin qutquzidu

14 Ḥəmjəmət-Qutquzoquqinglar boloqan Pərwərdigar, Israildiki Muqəddəs Boloquqi mundaq dəydu: —
Silərni dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularning ḥəmmisini, jümlidin kaldiylərni,
Qaqqun süpitidə əzliri huxalliq bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən.□
15 Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Muqəddəs Boloquqi, Israilni Yaratquqi, silərning Padixaḥinglardurmən.
16 Dengizdin yolni qiqaroquqi,
Dawaloquoqan sulardin yol aqquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
17 (U jəng ḥarwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: —
Ular birақla yiqilidu, turalmaydu;
Ular əqüp qaloqan, qiraoq pilikidək əqürülgən)□
18 — Muxu ətkən ixlarni əslimənglar,
Qədimki ixlar tooqrulukmu oylanmanglar;
19 Qünki mana Mən yengi bir ixni qilimən;
U ḥazirla barliqqa kelidu;
Silər uni kərməy qalamsilər?!
Mən ḥətta dalalardimu yol aqimən,
Qəl-bayawanda dəryalarni barliqqa kəltürimən!■

□ **43:10 «Silər həlqim Mening guwaḥqilirim, ḥəm mən tallioqan qulum Mən üqün guwaḥqidur,…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Silər həlqim Mening guwaḥqilirim, xundaqla Mening tallioqan qulumsilərki,…». ■ **43:10** Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Ḥox. 13:4 □ **43:12 «Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwaḥqisilər…»** — demək, Huda: «Silərni Misirdin qutquzimən» — degən; U xundaq qiloqan; andin muxu ixlarni dunyaoqa ayan qilioqan. Huda Israilni muxu ixlirida Өzigə guwahqi boluxqa qaqiroqan bolsimu, bu ayətkə qarioqanda, ular Uningoqa ḥeq guwaḥlik bərmigən. ■ **43:13** Yəx. 14:27 □ **43:14 «Ularning ḥəmmisini, jümlidin kaldiylərni, qaqqun süpitidə əzliri huxalliq bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən»** — miladiyədin ilgiriki 539-yili Babil xəḥiri Parsliqlar təripidin ixoqal qilinoqan. Xu qaoqda ularning qaqqunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arqilik qaqmaqqi boloqan boluxi mumkin. □ **43:17 «Dengizdin yolni qiqaroquqi … Pərwərdigar mundaq dəydu: — (u jəng ḥarwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: — ular birақla yiqilidu, turalmaydu…)»** — (16-17-ayətlər) Musa pəyoqəmbər yaxioqan dəwridə, Misirning qoxunliri Israillarni «dengizda eqiloqan yol»da qooqlap, dengizdin ətməkqi bolup, 16-17-ayətlərdə tiloqa elinoqan wəqələr bilən wəyran qilinoqan. Xu yol bilən Huda Israilni qutquzoqan. Təwrat, «Misirdin qiqix», 14-babni kərüng. ■ **43:19** Wəḥ. 21:5

20 Daladiki ḥaywanlar, qilbərilər ḥəm ḥuwḳuxlar Meni uluoɣlaydu;
Qünki Mən Өz həlḳim, yəni Өz tallioɣinimoɣa iqimlik təminləxkə,
Dalalarda sularni,
Qəl-bayawanlarda dəryalarni qiḳirip berimən.
21 Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən;
Ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu. □ ■

Israilning mənisiz ḳurbanliḳliri •••• Hudaning Israiloɣa kərsətməkqi boloɣan meḥir-xəpḳiti

22 Biraḳ, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding,
I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip ḥarsinding;□
23 Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanliḳ» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs,
«Inaḳ ḳurbanliḳ»liring bilən Meni ḥərmətligən əməssən;
Mən «axliḳ ḥədiyə»ni ḳilix bilən seni «ḳulluḳ»ḳa ḳoymaḳqi əməsmən,
Huxbuy yeḳip seni ḥarsindurmaḳqi boloɣan əməsmən!□
24 Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən,
Sən «Inaḳ ḳurbanliḳ»liringning yeoɣi bilən Meni razi ḳilip ḳanaətləndürgən əməssən;
Əksiqə sən gunaḥliring bilən Meni ḳulluḳḳa ḳoymaḳqi boloɣansən,
Itaətsizliking bilən Meni ḥarsindurdung.□
25 Mən, Mən Өzüm üqünla sening asiyliḳliringni өqüriwətküqimən,
Mən sening gunaḥliringni esimgə kəltürməymən.■
26 Əmdi ətmüxüng tooɣruluḳ Meni əslitip ḳoyoɣin,
Munazirə ḳilixayli,
Өzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin!□ ■
27 Birinqi atang gunaḥ ḳiloɣan;

□ **43:21 «...Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən; ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu» —** muxu 14-21-ayətlərgə ḳarioɣanda, Israil Babil imperiyəsigə əsir bolup sürgün boloɣandin keyin ḳaytidin azad ḳilinidu. Xu qaoɣda Huda ularning yolini ajayib təyyarlap beridu wə ḥəm yolda moḥtaj boloɣanlirining ḥəmmisini (Misirdin qiḳip azad boloɣan waḳitḳa ohxax) məjizilər arḳiliḳ təminləp beridu. Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) azad boloɣan. Xu qaoɣda Babilning ḳaqḳunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryasi bilən ḳaqmaḳqi boloɣan boluxi mumkin. Biraḳ biliximizqə bu ixtin baxḳa, xu qaoɣda bexarət ḳilinoɣan muxu karamət ixlar yüz bərmidi. Xuning üqün kөzḳariximiz xuki, ahirḳi zamanda Israilning ikkinqi ḳetim Babildin (xundaḳla jaḥanning barliḳ qət-yaḳiliridin) ḳeqixi muḳərrər bolidu; xu qaoɣda Huda ular üqün 14-21-ayətlərdə bexarət ḳilinoɣan karamət ixlarni ḳilidu. ■ **43:21** Luḳa 1:74,75 □ **43:22 «Biraḳ, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding» —** degən ibraniy tilida ikki bisliḳ səz. Birinqi mənisi tərjimə ḳiloɣinimizdək «Namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding» («Өzümni» degən səz naḥayiti təkitləngən). Ikkinqi mənisi, «Sən Mening namimni ḥeq qaḳirmiding» — demək, ḥeq dua ḳilmiding. Bizningqə birinqisi tooɣra, ular kөp dua ḳiloɣini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kөrüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanliḳ» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs...» —** yuḳiriḳi izaḥitimizdək, ikkinqi birhil tərjimisi bar: — «Manga ḥeqḳandaḳ ḳurbanliḳlar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənidə bolidu. Biraḳ «Yəxaya» 1-babḳa asasən, ular kөptin-kөp ḳurbanliḳlar ḳilip turatti. Ular xundaḳ ḳiloɣini bilən ḥəmmisi bikar. □ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən...» —** xərḥimizqə, muxu intayin kinayilik gəp. «Pul həjləp **Manga** ḥeq egir elip kəlmigənsən» — demək, elip kəlgən nərsiliring (kөp bolsimu) Manga huddi ḥeqnemə elip kəlmigəndək bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən, degənliktur. **«Meni ḳullukḳa ḳoymaḳqi boloɣansən»** — əgərdə birsi ḥeq towa ḳilmay, qin dilidin dua ḳilmay turup (ətkən zamanlarda) ḳurbanliḳ ḳilsa, muxundaḳ ix Hudaning aldida «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən pəḳət birər «diniy paaliyət»lik ix ḳilsamla, Huda qoḳum məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani өzigə ḳul ḳilix bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38 □ **43:26 «Munazirə ḳilixayli, өzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin» —** demək, əgər sən «Өzüm pak, sening rəḥimdilliḳliringoɣa kerək əməsmən» dəp ḳarisang, undaḳta өzüngni aḳlaxḳa gəp ḳil! ■ **43:26** Yəx. 1:18

Sening xərḥqiliring bolsa Manga asiylik ḳildi.□
28 Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəkligüqilərni napak ḳilimən,
Ḥəmdə Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa,
Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim.□

44

Dawami
1 Birak ḥazir, i Yaḳup Mening ḳulum,
I Mening tallioɣinim Israil, angla! —■
2 Seni yasioɣan, baliyatḳudin tartipla seni xəkilləndürgən, sanga yardəmdə boloɣuqi Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Ḳorḳma, i Mening ḳulum Yaḳup,
I Mening tallioɣinim «Yəxurun», ḳorḳma!□
3 Qünki Mən ussap kətkənning üstigə suni,
Ḳaoɣjirak yərning üstigə kəlkünlərni ḳuyup berimən;
Nəsling üstigə Roḥimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni ḳuyimən;■
4 Ular yumran qəplər arisidin,
Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;
5 Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu,
Yənə birsi bolsa Yaḳupning ismi bilən əzini ataydu;
Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu,
Xundakla Israilning ismini əzining ismigə yandax ḳoxidu. □
6 Israilning padixaḥi Pərwərdigar,
Yəni Israilning ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqisi, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Mən bolsam Tunji ḥəm Ahiridurmən;
Məndin baxḳa ḥeq ilah yoḳtur.■
7 Ḳeni, kim Mening ḳədimki həlḳimni tikləp bekitkinimdək bir ixni jakarlap, aldin’ala bayan ḳilip, andin uni Mening aldimoɣa Məndək tikləp ḳoyalaydu?

□ **43:27** **«Birinqi atang... »** — bəlkim Israilning əjdadi Yaḳuptur. **«sening xərḥqiliring...»** — Ularning «xərḥqiliri» bolsa bəlkim təwəndiki «muḳəddəs ibadəthanidiki yetəkqilər», yəni kahinlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroɣiqə, ḥətta əzliri təripidin «aliyjanab» dəp ḥesablanoɣan roḥaniylarmu gunaḥḳa petip kətkənidi. □ **43:28** **«Mən ibadəthanidiki yetəkqilərni napak ḳilimən»** — həlḳ üqün ḳurbanlik ḳiloɣuqi boloɣan bu kahinlar əlükkə təgsila bir ḥəptə «napak» dəp ḥesablinip, ḳurbanlik ḳilixḳa salahiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (demək, bir balayi’apət qüxidu), xuning bilən Israil Meni bizar ḳilidioɣan muxu ḳurbanliklarni ḳilalmaydioɣan bolidu». **«... Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa, Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim»** — ḳarioɣanda, Israil üqün ḥeqḳandak ümid ḳalmidi. Birak 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2** **«Yəxurun»** — Huda Israiloɣa ḳoyoɣan bir «ləḳəm». Mənisi «Mening durus boloɣuqim». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yḥ. 7:38; Ros. 2:18 □ **44:5** **«Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu... Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu...»** — ḥazir Hudaning «süküt ḳiloɣan» guwaḥqilirining tili qikip, gəp ḳilixḳa baxlaydu. Ularning ḥəmmisi bir-birləp Hudaning meḥir-muḥəbbitini bexidin ətküzgən boluxi mumkin. ■ **44:6** Yəx. 41:4; 48:12; Wəḥ. 1:8,17; 22:13

Kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin'ala bayan kilalisun!□
8 Korkmanglar, sarasimigə qüxüp kətmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin bayan kiliƣan əməsmu?
Muxu tooƣruluk silər Mening guwahqilirimdursilər.
Məndin baxka ilah barmu? Bərhək, baxka Koram Tax yok; heqbiridin həwirim yoktur. □ ■
9 Oyuliƣan məbudni xəkilləndürgənlərning həmmisining əhmiyiti yok;
Ularning ətiwarliƣan nərsilirining heq paydisi yoktur;
Muxularoƣa boliƣan «guwahqilar» bolsa, əzliri karioƣu, heqnemini bilməs;
Dərwəkə nətijisi ularning əzlirigə xərməndiliktur.
10 Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgən bolsa,
Heq paydisi yok bir məbudni kuyoƣan, halas!
11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;
Məbudni yasioƣuqilar bolsa adəmdur, halas;
Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun,
Ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu.□ ■
12 Mana təmürqi saymanlirini *kolioƣa elip*,
Qooƣlar üstidə *muxu nərsini* bazoƣanliri bilən sokup xəkilləndüridu;
Andin u küqlük koli bilən uningoƣa ixləydu;
Birak uning korsiki eqip maoƣduridin kalidu;
Su iqməy u halsizlinip ketidu.■
13 Yaoƣaqqi bolsa yaoƣaq üstigə əlqəx yipini tartidu;
U kələm bilən üstigə əndizə sizidu;
Uni rəndə bilən rəndiləydu;
U yənə pərka bilən sizip jijaydu;
Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan təki-turkini xəkilləndüridu;
Xuning bilən u əydə turuxka təyyar kilinidu.
14 Mana u bir küni əzi üqün kedir dərəhlirini kesixkə qikidu!
(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün ormanlik arisioƣa tikip qong kiloƣanidi;
U karioƣaymu tikkənidi, yamoƣur uni ündürdi).
15 Muxu yaoƣaqlardin otun elinidu;
Birsi uningdin elip, issinidu;
Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm uningoƣa ibadət kilidu;
Uni oyuloƣan məbud kilip uningoƣa bax uridu.
16 Demək, yerimini otta kəydüriwetidu;
Yerimi bilən gəx yəydu;
U kawab kilip kanoƣuqə yəydu;

□ **44:7** **«Mening kədimki həlkim» —** Hudaning həlki Israildur. Huda awwal Musa pəyoƣəmbərgə: «Mən Yakup jəmətidikilərni (yəni Israilni) Misirdin kutkuzimən, andin ular Manga təwə bir həlk bolidu» — dəp «jakarliƣan». U ixlətməkqi boloƣan kutkuzux yolini awwal Musaoƣa ukturup «bayan kiloƣan»; andin həmmə bayanliriƣa əməl kilip ularni yengi bir həlk boluxka «tikləp bekitkən». Buni: «...kədimki həlkimni tikliginimdin tartip...» dəp tərjimə kilix mumkinqilikimu bar, birak bizningqə yukiriki tərjimisi aldi-kəynidiki gəplərgə mas kelidu. **«kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin'ala bayan kilalisun!»** — məbudlar undak kilalaydiƣan bolsa əzining «ilah» ikənlikini ispatliƣan bolatti, əlwəttə. □ **44:8** **«Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip...»** —Ibraniy tilida «Mən ilgiri muxularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Kan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21 □ **44:11** **«Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun, ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu» —** Yəxaya pəyoƣəmbərning səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birliktə obdan kərüp baksila, əzlirining əhməklikini hes kilip Hudadin korkup xərməndə bolidu; (ə) kiyamət künidə ular ornidin turup hesabini tapxuruxi kerək; xu qaoƣda ular korkup xərməndə bolidu. ■ **44:11** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yər. 10:3

Bərḥək, u issinip, өz-өzigə: —
«Aḥ, raḥətlinip issindimmən, otni kөrüwatimən!» — dəydu.
17 Birak ḳaloɣini bilən u bir ilaḥni yasaydu;
Bu uning məbudi bolidu;
U uning aldioɣa yiḳilip ibadət ḳilidu;
U uningoɣa dua ḳilip: «Meni ḳutḳuzoɣaysən;
Qünki sən mening ilaḥimdursən» — dəydu.□
18 Bu *kixilər* ḥeq bilməydu, ḥeq qüxənməydu;
Qünki u ularni kөrmisun dəp kөzlirini,
Ularni qüxənmisun dəp kөnglini suwak bilən suwiwətkən.□
19 Ulardin ḥeqbiridə muxularni kөngligə kəltürüp: —
«Yaoɣaqning yerimini mən otta kөydürdüm,
Yerimining qooɣliri üstidə mən nan yaḳtim;
Mən kawabmu ḳilip yəwaldim;
Ḳaloɣinini bir lənətlik nərsə ḳilamtim?
Mən bir parqə yaoɣaqḳa bax uramtim!» — degudək ḥeq bilim yaki yorutulux yoḳtur.
20 Uning yegini küllərdur!
Uning kөngli eziḳturuloɣan! U өz-өzini azdurdi!
Xuning bilən u өzining jenini ḳutḳuzalmaydu,
Yaki: «Mening ong ḳolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — deyəlməydu.□
21 Muxu ixlarni esingdə tut, i Yaḳup,
I Israil, qünki sən Mening ḳulumdursən;
Mən seni yasap xəkilləndürdüm;
Sən Mening ḳulumdursən, i Israil,
Sən Mening esimdin ḥeq qiḳmaysən!
22 Itaətsizliklіringni bulutni өqürüwətkəndək,
Gunaḥliringni tumanni өqürüwətkəndək өqürüwəttim;
Mening yenimoɣa ḳaytip kəl;
Qünki Mən seni ḥəmjəmətlik ḳilip ḥərlükkə setiwaldim.
23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki Pərwərdigar xu ixni ḳiloɣan!
I yərning tegiliri, xadlinip, yangranglar!
I taoɣlar, ormanlar wə ulardiki ḥərbir dərəhlər,
Yangritip nahxilar eytinglar!
Qünki Pərwərdigar Yaḳupni ḥəmjəmətlik ḳilip ḥərlükkə setiwaldi,
U Israil arḳilik güzəllikini kөrsitidu!».

Qong ḳutulux •••• Ḳorəx padixaḥning wəzipisi

24 «Sening Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing boloɣan, seni baliyatḳuda yasap xəkilləndürgən Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mən bolsam ḥəmmini Yaratḳuqi,
Asmanlarni yaloɣuz kərgənmən,

□ **44:17 «Birak ḳaloɣini bilən u bir ilaḥni yasaydu; bu uning məbudi bolidu»** — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiyliktin yaoɣaqtin exip ḳaloɣinini ixlitip but yasaydu. Əng oɣəlitə ix xuki, u Yəxaya təswirligəndək, өzining oylimayla ḳiloɣan bir nərsisigə, yəni «tasadipiyliktin» boloɣan bir nərsisigə ixinidu.
□ **44:18 «Bu kixilər ḥeq bilməydu, ḥeq qüxənməydu; qünki u ularni kөrmisun dəp kөzlirini ularni qüxənmisun dəp kөnglini suwak bilən suwiwətkən»** — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Өzi yaki muxu butni kөrsitidu. Butni kөrsətsə, butning kəynidə bir jin-xəytan bar deməkqi. Bizningqə muxu mənisi eḥtimaloɣa yeḳin. Bəzilər dərwəḳə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap ḳilsimu, yənila tiltumar ḳatarliḳlarni ixlitip Hudani ḥaḳarətləydu. □ **44:20 «mening ong ḳolumda bir sahtilik bar əməsmu?»** — «bir sahtilik» məbudining өzini kөrsitixi mumkin.

Өz-өzümdinla yər-zeminni yayoɣan Pərwərdigardurmən;■
25 (U bolsa yaloɣan *pəyoɣəmbərlərning* bexarətlirini bikar ḳiloɣuqi,
Palqilarni ḳaymuḳturoɣuqi,
Danalarni yolidin yanduroɣuqi,
Ularning bilimlirini nadanliḳḳa aylanduroɣuqi;
26 Өz ḳulining səzini əməlgə axuroɣuqi,
Rosul-əlqilirining nəsiḥətlirini muwəppəḳiyətlik ḳiloɣuqi,
Yerusalemoɣa: «Sən aḥalilik bolisən»,
Yəḥuda xəḥərlirigə: «Ḳaytidin ḳurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□
27 Qongḳur dengizoɣa: «Ḳuruḳ bol,
Dəryaliringni ḳurutimən» — degüqi;□
28 Ḥəm Ḳorəx tooɣrisida: «U Mening ḳoy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluḳ əməl ḳilip,
Yerusalemoɣa: «Ḳurulisən»,
Ḥəm ibadəthanioɣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami
1 Pərwərdigar Өzi «məsiḥ ḳiloɣini»oɣa,
Yəni əllərni uningoɣa beḳindurux üqün Өzi ong ḳolidin tutup yəligən Ḳorəxkə mundaḳ dəydu: —
(Bərḥəḳ, Mən uning aldida padixaḥlarning tambilini yəxtürüp yalingaqlitimən,
«Ḳox ḳanatliḳ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən,

■ **44:24** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12 □ **44:26 «Өz ḳulining səzini əməlgə axuroɣuqi,...»** — «Өz ḳuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoɣəmbərning өzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning ḥəḳḳaniy ḳuli». **«Yerusalemoɣa: «Sən aḥalilik bolisən», Yəḥuda xəḥərlirigə: «Ḳaytidin ḳurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoɣəmbər өzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalem wə Yəḥuda xəḥərliri harabilik boloɣan bir dəwrgə ḳarap səz ḳilidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemoɣa: «Seni ḳaytidin ḳuroɣuzimən» dəp wədə ḳilidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yil ətrapida boloɣan. □ **44:27 «...Qongḳur dengizoɣa: «Ḳuruḳ bol», «dəryaliringni ḳurutimən» — degüqi;...»** — muxu səzlər Hudaning «Ḳizil Dengiz»ni ḥəm keyinrək Iordan dəryasini ḳurutup Israilni Misirdin ḳutḳuzoɣanliḳini, xundaḳla ahirḳi zamanda bolidioɣan, ohxap ketidioɣan bir wəḳəni kərsitidu. □ **44:28 «Ḳorəx tooɣrisida:...»** — ahirida, Yəxaya pəyoɣəmbər yuḳiriḳi 41-bab, 1-7-ayəttə deyilgən «tajawuzqi»ning ismining «Ḳorəx» ikənlikini eytidu. Oḳurmənlərgə məlumki, Ḳorəx padixaḥ Pars imperiyəsining asasqisi bolup, miladiyədin ilgiriki 540-529-yillirida təhtkə olturoɣan. U Yəxayaning dəwridin təhminən 150 yil keyin yaxioɣan. **«U Mening kənglümdikigə toluḳ əməl ḳilip, Yerusalemoɣa: «Ḳurulisən», ḥəm ibadəthanioɣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur»** — muxu bexarət boyiqə Ḳorəx padixaḥ Babil imperiyəsi wəyran ḳiloɣan Yerusalemni, jümlidin muḳəddəs ibadəthanini ḳaytidin ḳuruxḳa pərman qüxüridu. Ḳorəx Babil xəḥirini ixoɣal ḳiloɣandin keyin, adəmni intayin ḥəyran ḳalduridioɣan ixi xuki, u Babildiki barliḳ sürgün boloɣanlarni өz yurtlirioɣa ḳaytixḳa ruhsət bərgən. Adəmni tehimu ḥəyran ḳalduridioɣan xuki, u Israillaroɣa ibadəthanisidiki altun-kümüx, ḳaqa-buyumlirini ḳayturup, ḥətta ibadəthanining өzini ḳaytidin ḳuruxḳa pul bərgən (miladiyədin ilgiriki 536-yili). Təwrattiki «Əzra» 1- ḥəm 6-babni kərüng.

Xuning bilən ḳowuḳlar ikkinqi etilməydu) —□
2 «Mən sening aldingda mengip egizliklərni tüz ḳilimən;
Mis dərwazilarni qeḳip taxlaymən,
Təmür taḳaḳlirini sunduruwetimən;
3 Wə sanga ḳarangoɣuluḳtiki gəḥərlərni,
Məhpiy jaylarda saḳlanoɣan yoxurun baylikларni berimən;
Xuning bilən өzünggə isim ḳoyup seni qaḳiroɣuqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən.□
4 Mən Өz ḳulum Yaḳup,
Yəni Өz tallioɣinim Israil üqün,
Ismingni өzüm ḳoyoɣan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga isim ḳoydum.
5 Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxḳa biri yoḳ;
Məndin baxḳa Huda yoḳtur;
Sən Meni tonumioɣining bilən, Mən belingni baoɣlap qingittimki,■
6 Künqiḳixtin künpetixḳiqə boloɣanlarning ḥəmmisi Məndin baxḳa ḥeqḳandaḳ birining yoḳluḳini bilip yetidu;
Mən bolsam Pərwərdigar, baxḳa biri yoḳtur.
7 Nurni xəkilləndürgüqi, ḳarangoɣuluḳni Yaratḳuqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioɣuqi, balayi'apətni Yaratḳuqidurmən;
Muxularning ḥəmmisini ḳiloɣuqi Mən Pərwərdigardurmən».
8 — «I asmanlar, yuḳiridin yaoɣdurup beringlar,
Bulutlarmu ḥəḳḳaniyliḳ tөküp bərsun;
Yər-zemin eqilsun;
Nijat ḥəm ḥəḳḳaniyliḳ mewə bərsun;
Zemin ikkisini təng өstürsun!
Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay ḳoymaymən». □

□ **45:1 «Pərwərdigar Өzi «məsiḥ ḳiloɣini»oɣa .... Өzi ong ḳolidin tutup yөligən Ḳorəxkə mundaḳ dəydu: —»** — «Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɣini» (yaki «Pərwərdigarning məsiḥligini») — Hudaning yolyoruḳi bilən Israiloɣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioɣa kaḥin yaki pəyoɣəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḥ ḳilinix» deyilətti; xu qaoɣdin baxlap xu padixaḥ «Hudaning məsiḥ ḳiloɣini» dəp atilatti. Muxu ataloɣuni Ḳorəxkə ḳarita ixlətkəndə Huda Israillaroɣa: «U Mən silər üqün tallap bekitkən padixaḥ bolidu» dəydu. Biraḳ Yəxaya pəyoɣəmbərning dəwridikilərdin kөp adəm: «Ḳorəx Yəḥudiylardin bolmaydu; xunga u kəlgüsidə bizni Babildin ḳutḳuzup ḳoyuwətsimu, biz yənila məlum bir imperiyəgə beḳindi boliwerimiz» dəp, muxu bexarətni ḳət'iy ḳobul ḳilmaytti. Ular yənə: «Hudaning Өz wədisi boyiqə **Dawut padixaḥning** bir əwladi arḳiliḳ bizni ḳutḳuzuxi kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəḳil ḳilixi kerək» deyixi mumkin. Huda dərwəḳə ularoɣa xundaḳ wədə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) biraḳ u awwal Ḳorəx arḳiliḳ Yəḥudiylarni Babildin ḳutḳuzmaḳqi bolsa, muxu pilanidin gumanlinix yaki narazi bolux uningoɣa asiyliḳ ḳiloɣanoɣa barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seoɣiz layning өzini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərning pozitsiyisidur. **«Mən ... «ḳox ḳanatliḳ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən»** — ḳədimki hatirilərgə asaslanoɣanda, Babil xəḥirining dangḳi qiḳḳan bir «ḳox ḳanatliḳ dərwaza»si bar idi. Babil yiḳitiloɣanda, bu ḳox ḳanatliḳ dəwraza Ḳorəxkə eqildi. □ **45:3 «Mən... sanga ḳarangoɣuluḳtiki gəḥərlərni,... berimən; xuning bilən өzünggə isim ḳoyup seni qaḳiroɣuqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən»** — dərwəḳə, Ḳorəxning ḳiloɣan uruxliri tosaloɣuoɣa uqrimay naḥayiti rawan, adəmlərni ḥəyran ḳalduridioɣan dərijidə tez boloɣan. Xuning bilən ḳiskə waḳit iqidəU nuroɣun mal-mülüklərni olja ḳilip ḳoloɣa kəltürgən. Bexarəttə muxu ixlar (Ḳorəx өzi bilmigən ḥalda) Hudaning yoxurun yardimidə ḳilinidu, deyilidu. Ḳorəx өzi tooɣruluḳ muxu bexarətni oḳuoɣandin keyin, Pərwərdigarning ḥəḳiḳiy Huda, xundaḳla Israilning Hudasi ikənlikini bilixi kerək idi. ■ **45:5** Ḳan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8 □ **45:8 «I asmanlar, yuḳiridin yaoɣdurup beringlar, bulutlarmu ḥəḳḳaniyliḳ tөküp bərsun; yər-zemin eqilsun...»** — bu səzlər bəlkim Israil wə dunyaning (Ḳorəx ḳiloɣan ixlirining türtkisidə) Hudaoɣa ixinip, yahxi mewə berix üqün ḳiloɣan duasi boluxi kerək.

Israilning Hudaning Ḳorəx arḳilik ḳiloɣanliridin narazi bolup gumanlinixlirioɣa Hudaning bərgən jawabi

9 — «Өz Yaratḳuqisining üstidin ərz ḳilmaḳqi boloɣanoɣa way!
U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!
Seoɣiz lay өzini xəkilləndürgüqi sapalqioɣa: —
«Sən nemə yasawatisən?» desə,
Yaki yasioɣining sanga: «Sening ḳolung yoḳ» desə bolamdu?■
10 Өz atisioɣa: «Sən nemə tuoɣdurmaḳqi?»
Yaki bir ayaloɣa: — «Seni nemining toloɣiḳi tutti?» — dəp sorioɣanoɣa way!
11 Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi, yəni uni Yasioɣuqi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Əmdi kəlgüsi ixlar tooɣruluḳ sorimaḳqimusilər yənə?
Өz ooɣullirim tooɣruluḳ, Өz ḳolumda ixliginim tooɣruluḳ Manga buyruḳ bərməkqimusilər!?
12 Mən pəḳətla yər-zeminni yasioɣan, uningoɣa insanni Yaratḳuqidurmən, halas!
Өz ḳolum bolsa asmanlarni kərgən;
Ularning samawi ḳoxunlirinimu səpkə saloɣanmən.
13 Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɣuzoɣan,
Uning barliḳ yollirini tüz ḳildim;
U bolsa xəḥirimni ḳuridu,
Nə ḥəḳ nə in’am sorimay u Manga təwə boloɣan əsirlərni ḳoyup beridu» —
dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□ ■
14 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɣan Sabiyliḳlarning malliri sanga өtidu;
Ular өzliri seningki bolidu,
Sanga əgixip mangidu;
Өzliri kixən-zənjirlənggən peti sən tərəpkə өtidu,
Ular sanga bax urup səndin iltija bilən өtünüp: —
«Bərḥəḳ, Təngri səndə turidu, baxḳa biri yoḳ, baxḳa ḥeqḳandaḳ Huda yoḳtur» dəp etirap ḳilidu.□
15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɣuqi bir Təngridursən!».□
16 Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;
Məbudni yasioɣanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu;■
17 Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu;
Əbədil’əbədgiqə hijil bolmaysilər,

■ **45:9** Yər. 18:6; Rim. 9:20 □ **45:13** **«Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɣuzoɣan, uning barliḳ yollirini tüz ḳildim»** — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Ḳorəx, əlwəttə. Bexarət uning ḥeq nemini sorimayla Babilda sürgün boloɣan Yəḥudiy həlḳni ḳoyup beridioɣanliḳini aldin’ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; Ibr. 11:10 □ **45:14** **«Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɣan Sabiyliḳlarning malliri sanga өtidu; ular ...sanga əgixip mangidu; өzliri kixən-zənjirlənggən peti sən tərəpkə өtidu»** — yuḳiriḳi ayətlərgə ḳarioɣanda muxu wəḳə Ḳorəxning ix-paaliyətlirining ahirḳi bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misiroɣa beḳinoɣan bolup, xübḥisizki, Yəxaya yənə «Misirdin qiḳix» degən wəḳəni kəzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün ḳiloɣanlar өz ihtiyari bilən Israiloɣa beḳindi bolmaḳqi bolidu. Bəzi xərḥqilər, muxu bexarətni «Yəḥudiy əməslər»ning Əysa Məsiḥni өz Ḳutḳuzoɣuqisi dəp etirap ḳilixi, xundaḳla ularning Israilning «ḳaldisi»i boloɣan ḥəḳiḳiy jamaitigə ḳoxuluxi bilən əməlgə axuruloɣan, dəp ḳaraydu. Yənə bir kəzḳarax bolsa, muxu ixlar ahirḳi zamanda Yəḥudiylar Hudaning ḳexioɣa ḳaytḳandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə ḥər ikkisining tooɣriliḳi bar. □ **45:15** **«I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɣuqi bir Təngridursən!»** — muxu səz bəlkim Israillarning Hudaning sirliḳ yollirioɣa, yəni «Yəḥudiy əməslər»ning өzlirigə beḳinoɣanliḳioɣa ḳarap ḥəyran ḳelip degən gepidur. ■ **45:16** Yəx. 44:11

Ḥeq xərməndiqilikni kərməysilər.□
18 Qünki asmanlarni yaratḳan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioɣan, uni məzmut ḳiloɣan Huda boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(U uni ḳuruḳ-mənisiz boluxḳa əməs, bəlki adəmzatning turaloɣusi boluxḳa yaratḳanidi)
«Mən bolsam Pərwərdigar, baxḳa biri yoḳtur;■
19 — Mən məhpiy ḥalda yaki zemindiki birər ḳarangoɣu jayda səz ḳiloɣan əməsmən;
Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən;
Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən,
Tüz gəp ḳilimən;□ ■
20 Yioɣilinglar, kelinglar;
I əllərdin ḳaqḳanlar, jəm bolup Manga yeḳinlixinglar;
Özi oyoɣan butni kətürüp, ḥeq ḳutḳuzalmaydioɣan bir «ilaḥ»ḳa dua ḳilip yüridioɣanlarning bolsa ḥeq bilimi yoḳtur.□ ■
21 Əmdi ular əz gəplirini bayan ḳilix üqün yeḳin kəlsun;
Məyli, ular məsliḥətlixip baḳsun!
Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioɣanidi?
Kim uzundin beri uni bayan ḳiloɣan?
U Mən Pərwərdigar əməsmu?
Dərwəḳə, Məndin baxḳa ḥeq ilaḥ yoḳtur;
Ḥəm adil Huda ḥəm Ḳutḳuzoɣuqidurmən;
Məndin baxḳa biri yoḳtur.□ ■
22 I yər-zeminning qət-yaḳiliridikilər,
Manga təlpünüp ḳutḳuzulunglar!
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa ḥeqbiri yoḳtur;
23 Mən Özüm bilən ḳəsəm iqkənmən,
Muxu səz ḥəḳḳaniylik bilən aoɣzimdin qiḳti, ḥərgiz ḳaytmaydu: —
«Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Manga *itaət iqidə* ḳəsəm iqidu».■
24 Xu qaoɣda: «Ḥəḳḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu,
Kixilər dəl Uningla ḳexioɣa kelidu;

□ **45:17 «Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioɣanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu; Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu....» —** muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) ḳarioɣanda, kixilər kəlgüsidə mutləḳ ikki hiloɣa, yəni Hudaoɣa tayinip itaət ḳilidioɣanlaroɣa wə butlaroɣa bax uridioɣanlaroɣa bəlünüp ketidu. ■ **45:18** Yəx. 42:5; 45:5,14 □ **45:19 «Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən» —** ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar ḥəḳḳaniylikni səzləymən». **«Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən, tüz gəp ḳilimən» —** muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Özini yoxuruwaloɣuqi Hudadursən» deginigə ḳarita eytḳan silik bir tənbiḥ boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arḳilik) Özining ḳutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning ḳuli arḳilik» pütkül dunyaoɣa sunmaḳqi boloɣanlikini kəp ḳetim oquḳ-axkara eytḳan! ■ **45:19** Ḳan. 30:11 □ **45:20 «Əllərdin ḳaqḳanlar» —** ularning nemixḳa yaki nemidin ḳaqḳanliki muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə ḳarioɣanda, insaniyət (ahirki zamanda) ikki ḳisimoɣa, yəni Hudaoɣa tayanoɣanlar ḥəm Hudaoɣa əq boloɣanlaroɣa bəlünüp ketidu; xuning bilən Hudaoɣa əq boloɣanlarHudani səygənlərgə ziyankəxlik ḳilixi mumkin; uningdin sirt Hudaoɣa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasizlarning bexioɣa qüxəy dəp ḳaldi» — dəp ḳarap, ularning arisidin ḳeqiximiz kerək dəp oylaydioɣan bolsa kerək. ■ **45:20** Yəx. 44:18,19 □ **45:21 «Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioɣanidi?» —** «muxu ix» xübḥisizki, Hudaning Israilni ḳutḳuzuxi bilən, U «Yəḥudiy əməs»lərgə ḳutḳuzulux pursitini, xundaḳla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidioɣanlikini kərsitidu (22-24-ayət). ■ **45:21** Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10

Oŋaljirlixip, uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu.□ ■
25 Israilning əwladlirining ḥəmmisi Pərwərdigar təripidin ḥəkḳaniy ḳilinidu,
Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning aḳiwiti — ulaoŋlar ularni kətürüp ketidu •••• Huda bolsa Өz həlḳini kətüridu!

1 Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu;
Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti;
Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaoŋlaroŋa artiloŋan bolup,
Ḥalsiz ulaoŋlaroŋa eoŋir yük bolidu!□
2 Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;
Ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,
Bəlki өzliri əsirgə qüxidu.□
3 I Yaḳupning jəməti,
Xundaḳla Israil jəmətining ḳaldisi,
Ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar,
Baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər,
— Manga ḳulaḳ selinglar!□
4 Silər ḳerioŋuqimu Mən yənila xundaḳturmən,
Qeqinglar aḳaroŋuqimu Mən silərni yüdüp yürimən;
Silərni yasioŋan Məndurmən, silərni kətürimən;
Silərni yüdüp ḳutḳuzimən.
5 Əmdi Meni kimgə ohxatmaḳqi,
Yaki kimni Manga təng ḳilmaḳqisilər?
Uni Manga ohxax dəp,
Silər kimni Mən bilən selixturmaḳqisilər?■
6 Ular bolsa ḥəmyanidin altunni qeqip berip,
Kümüxnimu tarazioŋa salidu,
Bir zərgərni yalliwalidu,
U bir məbudni yasap beridu;
Ular yiḳilidu, dərwəḳə qoḳunidu!
7 Ular uni mürisigə artidu,

□ **45:24 «Xu qaoŋda: «Ḥəkḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu, … oŋaljirlixip uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu»** — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidioŋan ohxaydu. Biri bolsa, oŋaljirlixip Hudaoŋa mutləḳ ḳarxi turidioŋanlar; ikkinqisi, Israil, jümlidin өzlirigə beḳinip, ular bilən bir boloŋan, Israil bilən billə ḳutḳuzuloŋan Yəhudiy əməslər bolidu. ■ **45:24** Yəx. 41:11 □ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «ooŋli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyoŋəmbər Babil xəḥiri düxmənning ḳolioŋa qüxkəndə, həḳlər butlirini saḳlap ḳelix üqün baxḳa bir yurtḳa yətkiməkqi boloŋanliḳini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə ḳoyux kerək boloŋaqḳa, pəyoŋəmbər «Bəlning tiz pükkənlikini, Neboning engixiwatḳanliḳi»ni kərüp mazaḳ ḳilidu. **«Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti…»** — butlar ulaoŋning baxḳuruxioŋa ətkəndək ḳilidu. **«Silər kətürgən nərsiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puḳralarning butlarni kətürüp koqilarni aylanduruxi kerək idi. Biraḳ əslidə Babilliḳlar ḥərmət bilən «kətürgən nərsilər» ḥazir addiy booŋqilardək ulaoŋlaroŋa artildi. □ **46:2 «Ular , *yəni Babilliḳlar yaki ularning ulaoŋliri*** engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,…» — demək, butlar adəm yaki ulaoŋlaroŋa yük boloŋan өzlirini ḳutḳuzalmayla ḳalmay, bəlki ulaoŋlarnimu ḥalsizlanduridu. □ **46:3 «I Yaḳupning jəməti, … ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar, baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər…»** — ḥəḳiḳiy Huda adəmning kətürüxigə moḥtaj əməs, bəlki Өzi Өz həlḳigə oŋəmhorluḳ ḳilip ularni kətüridu. ■ **46:5** Yəx. 40:18, 25

Uni kətürüp, əz ornioŋa ḳoyidu;
Andin u axu yərdə ərə turidu;
U ornidin ḳozoŋilalmaydu;
Birsi uningoŋa yelinip tiləydu,
Lekin u jawab bərməydu;
U kixini awariqilikidin ḳutḳuzmaydu.■
8 Muxu ixlarni esinglarda tutunglar;
Xundaḳla əzünglarni ḥəḳiḳiy ərkəklərdək kərsitinglar;
I, itaətsizlər,
Buni esinglaroŋa kəltürünglar;
9 Ilgiriki ixlarni, yəni ḳədimdin boloŋan ixlarni esinglaroŋa kəltürünglar;
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa biri yoḳtur;
Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yoḳtur;■
10 Mən: «Mening bekitkinim orunlinidu,
Kənglümgə barliḳ pükkənlərni əməlgə axurmay ḳoymaymən» dəp,
Ixning nətijisini baxtila,
Aldin’ala tehi ḳilinmioŋan ixlarni ayan ḳilip eytḳuqidurmən;■
11 Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni,
Yəni kənglümgə pükkinimni ada ḳiloŋuqi bir adəmni yiraḳ yurttin qaḳiroŋuqidurmən.
Bərḥəḳ, Mən səz ḳiloŋan,
Bərḥəḳ, Mən uni qoḳum əməlgə axurimən;
Buni niyət ḳiloŋanmən,
Bərḥəḳ, Mən uni wujudḳa qiḳirimən.□
12 I ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar,
Manga ḳulaḳ selinglar: —□
13 Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən,
U yiraḳlaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu;
Mən Zionoŋa nijat yətküzüp,
Israiloŋa julaliḳ-güzəllikimni tikləp berimən». □

47

Israilni sürgün ḳiloŋan Babil tügəxti!

1 «I Babilning pak ḳizi, kelip topa-qangoŋa oltur;
I kaldiylərning ḳizi, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi atalmaysən.■
2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,

■ **46:7** Yəx. 45:20 ■ **46:9** Yəx. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12 ■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11 «Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni ...yiraḳ yurttin qaḳiroŋuqidurmən...» —** «yirtḳuq bir ḳux» Ḳorəxni kərsitidu. Uning bir təripining əxəddiylikini Huda Israildin yoxurmaydu. □ **46:12 «ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar» —** Huda yuḳirida Yəxaya pəyoŋəmbər arḳiliḳ 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də Israillarni Babildin kəlgüsidiki «Ḳorəx» degən bir padixaḥ arḳiliḳ ḳutḳuzimən, dəp jakarliḳan. «Jaḥillar» bolsa Hudaning bu «Ḳorəx pilan»ini yaḳturmaydioŋan Israillarni kərsətsə kerək; ularning yaḳturmaydioŋanliḳi bolsa Ḳorəx Yəhudiy əməs, bəlki Pars boloŋanliḳi üqün bolidu. □ **46:13 «Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən, u yiraḳlaxmaydu; xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu; Mən Zionoŋa nijat yətküzüp... berimən» —** Huda yənila meḥir-xəpḳitini kərsitip, ḥətta «jaḥillar»oŋimu Ḳorəxning ixliri arḳiliḳ nijatḳa erixixtiki pursətni kəltürimən, dəydu. ■ **47:1** Yəx. 26:5

Kənglikingni seliwət,
Paqiqingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip ət; □
3 Uyatliqing eqilidu;
Bərhək, nomusungoła tegilidu;
Mən intiqam alimən,
Heqkimni ayap qoymaymən. ■
4 Bizning Həmjəmət-Qutquzołuqimiz bolsa,
«Samawi qoxunlarning Sərdari bolołan Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqəddəs Bolołuqidur.□
5 I kaldiylərning qizi, süküt qelip jim oltur,
Qarangołuluqqa kirip kət;
Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərning hanixi» dəp atalmaysən.□
6 Mən Əz həlqimdin ołəzəpləndim,
Xunga Əzümning mirasimni bulołiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungoła tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularoła heqqandaq rəhim kərsətmiding;
Yaxanołanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin eołir qilip salding;□
7 Xuning bilən sən: —
«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlarni kənglüngdin heq ətküzmiding;
Ularning aqiwitini heq oylap baqmidingsən.■
8 Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
Əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur,
Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin məhrum boluxning japasini tartmaymən» — degüqi,
I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,
Xuni anglap qoy: —□
9 «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingoła təng qüxidu;
Nurołunliołan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingoła kelidu.■
10 Qünki sən əzüngning rəzillikinggə tayanołansən,
Sən «Heqkim meni kərməydu» — deding;
Sening danaliqing wə biliming əzüngni eziqturup,

□ **47:2** **«Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqiqingni yalingaqla, ...»** — demisəkmu, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliqlar, həm Parslar əz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalingaq mengixqa məjburlaytti. ■ **47:3** Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ **47:4** **«Həmjəmət-Qutquzołuqi»** — kona Israilda «həmjəmət-qutquzołuqi» (goel)ning yənə qilidiołan bir ixi əzining uwal bolołan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruq-tuołqanliridin birsi qatillik qəstigə uqriołan bolsa, «həmjəmət-qutquzołuqi»ning qatilni əltürüx hoquqi həm wəzipisi bar idi. □ **47:5** **«qarangołuluqqa kirip kət»** — «qarangołuluq» bəlkim zindandiki qarangołuluqni bildüridu. □ **47:6** **«Əzümning mirasim»** — Huda Əzining həlqini Əzi üqün miras dəp hesablaydu. ■ **47:7** Wəh. 18:7 □ **47:8** **«Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur.. degüqi, ... Xuni anglap qoy: —»** — Huda Əz həlqigə «tərbiyə jazasi»ni bərməkqi bolup, ularni Babilning rəhimsiz qolioła tapxuruxi bilən, Babilliqlarmu əz rəhimsizliki tüpəylidin jazaoła uqrimay qalmaydu. Babilning: «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degini, baxqilaroła pütünləy «pərwayim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yeganə» degən təkəbburluqtur. ■ **47:9** Yəx. 51:19

Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding.□
11 Biraq balayi'apət seni besip kelidu;
Sən uning kelip qiqixini bilməysən;
Ƣalakət bexingoƣa qüxidu;
Sən ƣeqqandaq «ƣamiy puli» bilən uni tosalmaysən;
Sən ƣeq kütmigən wəyranqilik tuyuksiz seni besip qüxidu.
12 Əmdi qeni, yaxliqingdin tartip əzüngni upritip kəlgən əpsunliringni,
Xundaqla nuroƣunlioƣan jadugərliklirингni ƣazir oqup turiwər;
Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?
Birər nemini təwritip qoyalarsən ƣərqaqan?!
13 Sən aloƣan məsliƣətliring bilən ƣalsizlinip kətting;
Əmdi asmanlaroƣa qarap təbir bərgüqilər,
Yultuzlaroƣa qarap palqilik qiloƣuqilar,
Yengi aylarni kəzitip munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytquqilar» ornidin təng turup bexingoƣa qüxidioƣanlardin seni qutquzsun!
14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;
Ot ularni kəydüriwetidu;
Ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
Biraq ularda adəmni issitqudək ƣeq kəmür,
Yaki adəm issinoƣudək ƣeq gülhan yoqtur!□
15 Seni awarə qiloƣan,
Yaxliqingdin tartip səndə soda qiloƣanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu;
Ƣərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu;
Seni qutquzoƣudək ƣeqkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jaƣilliqi: — ular Babildin qutquzuloƣini bilən, gunaƣliridin saqit bolmaydu

1 I Yaqupning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloƣanlar,
«Yəƣuda bulaqliri»din qiqqansilər,
Pərwərdigarning namini ixlitip qəsəm qiloƣuqisilər,
Israilning Hudasini tiloƣa aloƣuqisilər,
Biraq bular ƣəqiqət ƣəm ƣəqqaniyliqtin əməs!
Munularni anglap qoyunglar: —
2 (Qünki ular «muqəddəs xəƣər»ning namini ixlitip əzlirigə isim qilidu,

□ **47:10 «Sening danaliqing wə biliming əzüngni eziqturup, sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding»** — yuqiriqi (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degən, baxqilaroƣa «pərwayim pələk» degənlik. Muxu yərdə bolsa «Hudaoƣimu pərwayim pələk» degənlik. □ **47:14 «Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda adəmni issitqudək ƣeq kəmür... yoqtur!»** — bu səzning mənisi bəlkim, ƣəqiqiy Hudaning oƣəzipi küqlük ƣəm otluq; atalmix «butlarning oƣəzipi»ning bolsa, adəmni issitqudəkmu oti yoq; baxqa mənisi bar deyilsə: — Muxu palqilar ƣeqnemigə yarimayduki, ƣətta (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən waqittimu adəmni issitqudək ƣarariti bolmaydu. □ **47:15 «Seni awarə qiloƣan, yaxliqingdin tartip səndə soda qiloƣanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu; ƣərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu...»** — Babilda pal selix, seƣirgərlik qatarlik hurapiyliqlar bəlkim «əng qong soda» boluxi mumkin. Biraq bexarət boyiqə palqilar heridarliridin məƣrum bolup baxqa yurtlaroƣa yol almaqqi bolidu. Arheologlar kona Babil xəƣiridin qazoƣan asar'ətiqilər iqidin nuroƣun «palnamilər» ƣəm «rəmmalnamilər» tepildi. Biraq bulardin ƣeqqaysisidin «Babil wəyran bolidu» degən bexarətni tapqili bolmaydu; ƣəmmisi «keləqiking parlaq» degəndək səzlərdur (əməliyəttə barliq palqilik xundaq əməsmu?!). ■ **47:15** Wəƣ. 17:16

Tehi Israilning Hudasiɵa «tayinar»mix!
Uning nami bolsa samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolɵan Pərwərdigardur!)
3 Mən burunla «ilgiriki ixlar»ni aldin'ala bayan ⱪildim;
Ular Өz aɵzimdin qiⱪⱪan, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuⱪsiz wujudⱪa qiⱪirip,
Ular əməlgə axuruldi;□
4 Qünki Mən sening jaɦilliⱪingni, boynungning pəylirining təmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□
5 Sening: «Mening butum muxularni ⱪildi»,
Yaki «Oyma məbudum, ⱪuyma məbudum bularni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan ⱪildim;
Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.
6 Sən bularni angliɵansən;
Əmdi ularning ɦəmmisini kərüp baⱪ!
Buni rast dəp etirap ⱪilmamsilər?
Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saⱪlinip yoxurunɵan ixlarni bayan ⱪildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□
7 Sening: «Dərwəⱪə, mening ulardin baldur həwirim bar idi» deməsliking üqün,
Ular burun əməs, ɦazirla yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap baⱪmiɵansən.
8 Bərɦəⱪ, sən ⱪulaⱪ salmiding,
Bərɦəⱪ, sən həwərmu almiding,
Bərɦəⱪ, sening ⱪuliⱪing heli burunla eqilmay etiklik ⱪaldi;
Qünki Mən sening wapasizliⱪ ⱪiliweridiɵanliⱪingni,
Baliyatⱪudiki qeɵingdin tartip «asiy» dəp atilidiɵanliⱪingni bildim.
9 Өz namim üqün ɵəzipimni keqiktürimən,
Xəɦritim üqün seni üzüp taxlimaymən dəp ɵəzipimni besiwaldim;■
10 Ⱪara, Mən seni tawlidim,
Biraⱪ kümüxni tawliɵandək tawlandurmidim;
Mən azab-oⱪubətning humdanida seni talliwaldim;□
11 Өz səwəbimdin, Өz səwəbimdin Mən muxuni ⱪilimən;
Mening namimɵa daɵ təgsə ⱪandaⱪ bolidu?
Mən Өzümning xan-xəɦritimni baxⱪa birsigə ətküzüp bərməymən.■
12 I Yaⱪup,
I qaⱪiroɵinim Israil!
Manga ⱪulaⱪ saloɵin;
Mən «U»durmən;
Mən Tunjidurmən, bərɦəⱪ ɦəm Ahirⱪidurmən;■
13 Mening ⱪolum yər-zeminning ulini saloɵan,

□ **48:3 «Ilgiriki ixlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki ixlar» xübɦisizki, Hudaning «Ⱪorəx pilani»dur (46:12diki izaɦatni kərüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «ⱪoxumqə səz»diki 4-misal (48-babning alaɦidə xəkli tooɵrisida) degən grafini kərüng. Axu grafiɵa ⱪariɵanda, 48-bab ikki ⱪisimɵa bəlünidu. Birinqi ⱪisimdiki «ilgiriki ixlar» dəl «Ⱪorəx pilani»ɵa barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning ⱪulining ixlirni kərsitidu. Muxu təɦlil ⱪilinix 42-babtikigə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini…»** — səzmusəz tərjimə ⱪiloɵanda «pexanəngning mistin ikənlikini…». □ **48:6 ««yengi ixlar»nəni saⱪlinip yoxurunɵan ixlarni bayan ⱪildim,…»** — yuⱪiriⱪi izaɦatta deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning ⱪuli» tooɵruluⱪ hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüng). ■ **48:9** Yəx. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüxni tawliɵandək tawlandurmidim»** — demək, Israil kümüxning barliⱪ daxⱪilini ayriwaloɵuqə tawlanɵandək tawlansa, bəlkim ɦeqnərsə ⱪalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu kərüng). **«Azab-oⱪubətning humdanida»** — bəlkim Babil imperiyəsining ularɵa ⱪarita ⱪiloɵan ziyankəxliklirini kərsitidu. ■ **48:11** Yəx. 42:8 ■ **48:12** Yəx. 41:4; 44:6; Wəɦ. 1:17; 22:13

Ong ḳolum asmanlarni kərgən;
Mən ularni qaḳirsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.
14 Ḥəmminglar, jəm bolup yiƣilinglar, anglap ḳoyunglar;
Butlar arisida ḳaysisi muxundaḳ ixlarni bayan ḳilƣan?
Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada ḳilidu,
Uning biləḳ-ḳoli kaldiylərning üstigə zərb bilən qüxidu;□ ■
15 Mən, Mən səz ḳilƣanmən;
Dərḥəḳiḳət, Mən uni qaḳirdim;
Mən uni aldiƣa qiḳiriwaldim;
Uning yoli muwəppəḳiyətlik bolidu.

16 — Manga yeḳin kelinglar, muxuni anglap ḳoyunglar;
Mən əzəldin səzümni yoxurun ḳilƣan əməs;
Səzüm əməlgə axuruliƣinidimu yənila xu yərdə bolƣanmən;
Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!□ ■
17 Ḥəmjəmət-nijatkaring Pərwərdigar, Israildiki Muḳəddəs Boliƣuqi mundaḳ dəydu: —
«Ɵzünggə payda bolsun dəp sanga Ɵgətküqi,
Sanga tegixlik bolƣan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;
18 Sən Mening pərmanlirimƣa ḳulaḳ salƣan bolsang'idi!
Undaḳ bolƣanda bəht-hatirjəmliking dəryadək,
Ḥəḳḳaniyliḳing dengiz dolḳunliridək bolatti!■
19 Sening nəsling bolsa uning ḳumliridək,
Iq-ḳarningdin qiḳḳan pərzəntliring ḳum danqiliridək sansiz bolatti!
Ularning ismi Mening aldimda ḥərgiz ɵqürüwetilməydiƣan yaki yoḳitiwetilməydiƣan bolatti!
20 Babildin qiḳinglar, kaldiylərdin ḳeqip ketinglar!
Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
Bu həwərni anglitinglar,
Jaḥanning qət-yaḳiliriƣiqə uni yətküzüp mundaḳ dənglar: —
«Pərwərdigar Ɵz ḳuli Yaḳupni ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzdi!□ ■

□ **48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi»** — muxu yərdə Ḳorəxni kərsitidu. ■ **48:14** Yəx. 41:22,23 □ **48:16 «Manga yeḳin kelinglar, muxuni anglap ḳoyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun ḳilƣan əməs; səzüm əməlgə axuruliƣinidimu yənila xu yərdə bolƣanmən»** — demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» ḥəm Uning yenida ḥazir turup Uning səzini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izaḥatnimu kərüng. Baxḳa birhil tərjimisi: «Əgər waḳit degən nərsini bar desəng, mana Mən Ɵzümdurmən». **«Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning səzini yər yüzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda ḥəm Hudaning Roḥi təripidin əwətilip Ɵzi muxu dunyaƣa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning ḳuli» tooƣrisidiki məzmunlarda kəprək axkarilinidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Roḥi bilən əwətkən!». ■ **48:16** Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yuḥ. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Ḳan. 32:29; Zəb. 81:13-16 □ **48:20 «Babildin qiḳinglar, kaldiylərdin ḳeqip ketinglar!»** — Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 536-yili) ḳutuloƣini bilən, əməliyəttə intayin az bir ḳismi ḳaytip kəldi. Nuroƣun Yəḥudiylar Pars imperiyəsining ḥəkümranliḳi astida turup, ɵzining axu yərdiki əḥwalini yahxi dəp ḳarayttı. Ulardin kəpligən adəm soda-tijarət bilən xuoƣullinix bilən beyip kətti. Ular erixkən parawan turmuxni taxlap ɵz yurtini ḳaytidin bərpa ḳilix japasidin bax tartti. Xunga ular muxu qaḳiriḳḳa ḳulaḳ salmaytti. Adəmlər muxu dunyadiki mustəbitlik ḥəkümranliḳlardin əməs, bəlki ɵz gunaḥidin, xəhsiyətqilikidin, **ɵzidin** «azad ḳilinix»i yaki «ḳutḳuzulux»i əng muḥimdur. Ḳorəx bolsa ularning ɵz wətinigə ḳaytix yolini aqḳan. Biraḳ gunaḥliridin saḳit bolmisa, ḥəmmisi ḳuruḳ, bikaroƣa ketidu. Bexarətlər boyiqə muxu tügünni yexix üqün, insanni gunaḥdin ḳutḳuzux üqün, «Pərwərdigarning ḳuli» əwətilidu. Uning ḳilidiƣan hizmətliri təwəndiki 49-55-babtiki bexarətlərning temisi bolidu. (Muxu bexarətlər bəlkim ikkinqi ḳetim ahirḳi zamanlardimu əməlgə axurulidu, xu qaƣda Israil «yengi Babil»din ḥəm dunyadiki qət-qətlərdin Zioneƣa ḳaytidu). ■ **48:20** Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəḥ. 18:4

21 Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi;
U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi;
Bərḥək, U taxni yaroɳuzdi, sular uningdin uroɳup qiḳti!».□
22 «Rəzillər üqün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlik yoḳtur». ■

49

Pərwərdigarning ḳulining səzi — •••• Hudaning uning tooɳruluḳ bərgən guwaḥliḳi

1 «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraḳtiki əl-yurtlar, manga ḳulaḳ selinglar!
Baliyatḳudiki qeoɳimdin tartip Pərwərdigar meni qaḳirdi;
Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni tiloɳa aldi;□
2 U aoɳzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi;
Θz ḳolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliḳlanoɳan bir oḳ ḳildi;
U meni oḳdenioɳa selip saḳlidi,□
3 Wə manga: «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Θz ḳulum Israildursən» — dedi».□
4 Əmma mən: —
«Mening əjrim bikaroɳa kətti,
Ḥeqnemigə erixməy küq-maoɳdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim;
Xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur,
Mening əjrimnimu Hudayimoɳa tapxurdum» — dedim; □
5 Əmdi meni Θz ḳuli boluxḳa,
Yaḳupni towa ḳilip uning yenioɳa ḳayturuxḳa meni baliyatḳuda xəkilləndürgən Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(Israil ḳayturulup yenioɳa toplanmioɳan bolsimu,
Mən yənila Pərwərdigarning nəzиridə xan-xərəpkə igə boldum,
Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□

□ **48:21 «Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi; U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi; ...sular uningdin uroɳup qiḳti!»** — «Mis.» 17-babni kərüng. Xu qaoɳda Israillar Hudadin narazi bolup ḳaḳxap kətti. Bəlkim 22-ayət muxundaḳ ixlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **48:22** Yəx. 57:21 □ **49:1 «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni tiloɳa aldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni əslətti». □ **49:2 «U aoɳzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi ...meni siliḳlanoɳan bir oḳ ḳildi»** — ḳiliqning təsiri yeḳindikilərgə, oḳning bolsa yiraḳtikilərgə bolidu. □ **49:3 «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Θz ḳulum Israildursən»** — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda Yaḳupḳa yengi bir isim, Israilni («Huda bilən billə boloɳan əmir» yaki «Hudaning oɳəlibiqisidur» degən mənidə) beoɳixlioɳanidi. Xuning bilən Huda bowisi Ibraḥimoɳa bərgən wədilirini, jümlidin əng uluoɳi: «Sən wə əwlading dunyadiki barliḳ əl-yurtlaroɳa bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningoɳa tapxuroɳan. Biraḳ Yaḳupning əwladliri boloɳan Israillar Hudaoɳa guwaḥliḳ bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini ḥəm wədisini: «Sən bolsang əzüngdə güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Θz ḳulum Israildursən» dəp, pəwḳul'addə «Θz ḳuli»oɳa tapxurdi. □ **49:4 «Mən: — «Mening əjrim bikaroɳa kətti, ḥeqnemigə erixməy küq-maoɳdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim; xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hudayimoɳa tapxurdum» — dedim»** — muxu bexarətni qüxinix üqün 5-13-ayətlərnimu kərüx kerək. Ḳarioɳanda Huda Θz ḳulioɳa «Θz həlḳimni towa ḳilix yolida yenimoɳa ḳayturux» wəzipisini tapxuroɳan bolsimu, ḳul waḳit-küqini sərp ḳilip ḥeqḳandaḳ nətijigə erixəlmigəndək kərünidu; demək, Israil, yəni «Yaḳupning ḳəbililiri» ḥeq towa ḳilmioɳan. Oḳurmənlər muxundaḳ ixlarning ḥəḳiḳiy yüz bərgən-bərmigənlikini Injildin kərələydu. □ **49:5 «Israil ḳayturulup yenioɳa toplanmioɳan»** — buning baxḳa birhil tərjimisi «...yəni Israilni Θzigə ḳayturup yioɳix üqün... (meni baliyatḳuda xəkilləndürgən)....»

6 — U mundaq dəydu: —
«Sening Yaqup qəbililirini *gunahtin qutquzup* turoquzuxqa,
Həmdə Israildiki «saqlanoqan sadiqlar»ni bəhtkə qayturuxqa qulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur;
Mən tehi seni əllərgə nur boluxqa,
Yər yüzining qət-yaqilirioqiqə nijatim boluxung üqün seni atidim».□
7 Əmdi Israilning həmjəmət-qutquzoquqisi, uningdiki Muqəddəs Boloquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə,
Yəni kəpqilik lənitiy dəp qarioqan,
Əməldarlaroqa qul qilinoqan kixigə mundaq dəydu: —
«Səzidə turoquqi Pərwərdigar,
Yəni seni tallioqan Israildiki Muqəddəs Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu;□
8 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni ijabət qilixni bekitkənmən,
Nijat-qutquzulux yətküzülidioqan bir künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni qooqdaymən,
Seni həlqimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundaq qilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlqimni harabə bolup kətkən mirasliroqa warislik qildurisən,■
9 Sən məhbuslaroqa: «Buyaqqa kelinglar»,
Qarangoqulukta olturoqanlaroqa: «Nuroqa qiqinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Hətta hərbir taqir taoqlardin ozuqluq tapidu;
10 Ular aq qalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issiqmu, quyax təptimu ularni urmaydu;
Qünki ularoqa rəhim Qiloquqi ularni yetəkləydu,
U ularoqa bulaqlarni boylitip yol baxlaydu.■
11 Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol qilimən,
Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□
12 Mana, muxu kixilər yiraqtin keliwatidu,

□ **49:6** **«** ***Pərwərdigar*** mundaq dəydu: — «Sening Yaqup qəbililirini gunahtin qutquzup turoquzuxqa, həmdə Israildiki «saqlanoqan sadiqlar»ni bəhtkə qayturuxqa qulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning quli «heqqandaq nətijigə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua qiliwərdi. Huda uningoqa: «Pəqət Öz həlqim boloqan Yəhudiylarni qayturupla qalmay, sən bəlki pütkül dunyaoqa nur wə nijat bolup, Qutquzoquqi bolisən» degən jawabni beridu. □ **49:7** **«Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə, yəni kəpqilik lənitiy dəp qarioqan... kixigə..»** — muxu yərdə «kəpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Lekin muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaoqa nisbətən «yat bir əl» dəp qarilidu. **«...padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu»** — muxu bexarət bilən yuqiriqi bexarətni selixtursaq, adəmni həyran qalduridu. Qul dunyaoqa nur wə nijat boloqini bilən u adəmlərning nəprət-kəmsitixigə, qətkə qeqixioqa həm horluqioqa uqraydu; biraq ahirda hətta dunyadiki padixahlarmu «kəzlirini eqip kərüp» quloqa bax uridu. Əmma ularning «nemə kərgənliki» muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlik oqux kerək! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11** **«... Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol qilimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu»** — xübhisizki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rohiy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» qul Israil həlqini duniyaning barlik qət-yaqiliridin öz yurtioqa qayturup, Yaqupning «mirasi boloqan» Pələstinni gülləndürüp ularoqa qaytidin beoqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə asasən bu ixlar «sən üqün bu zərriqilik ixtur». Uning quli Xəytanning wə gunahning qarangoqu zindanlirida uzun yatqan barlik məhbuslar üqün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengi, əhmiyətlik həyatqa, jümlidin jənnətkə erixixtiki pursətni yaritip beridu.

Mana, bular bolsa ximaldin wə oʏərbtin keliwatidu,
Ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□
13 Huxalliḳtin towlanglar, i asmanlar;
I yər-zemin, xadlan;
Nahxilarni yangritinglar, i taoʏlar;
Qünki Pərwərdigar Өz həlḳigə təsəlli bərdi,
Өzining har boloʏan peḳir-məminlirigə rəḥim ḳilidu.
14 Biraḳ Zion bolsa: —
«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.
15 Ana өzi emitiwatḳan bowiḳini untuyalamdu?
Өz ḳorsiḳidin tuoʏḳan ooʏlioʏa rəḥim ḳilmay turalamdu?
Ḥətta ular untuoʏan bolsimu,
Mən seni untuyalmaymən.
16 Mana, Mən seni Өz alḳanlirimoʏa oyup pütkənmən;
Harabə tamliring ḥərdaim kөz aldimdidur.
17 Ooʏul baliliring *ḳaytixḳa* aldiriwatidu;
Əslidə seni wəyran ḳiloʏanlar, harab ḳiloʏanlar seningdin yiraḳ ketiwatidu;
18 Bexingni egiz kətürüp ətrapingoʏa ḳarap baḳ!
Ularning ḥəmmisi jəm bolup ḳexingoʏa ḳaytip keliwatidu!
Өz ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Pərwərdigar,
Sən ularni өzünggə zibu-zinnətlər ḳilip kiyisən;
Toyi bolidioʏan ḳizdək sən ularni taḳaysən;■
19 Qünki harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring,
Wəyran ḳilinoʏan zemining,
Ḥazir kelip, turmaḳqi boloʏanlar tüpəylidin sanga tarqiliḳ ḳilidu;
Əslidə seni yutuwaloʏanlar yiraḳlap kətkən bolidu.□
20 Seningdin juda ḳilinoʏan baliliring bolsa sanga: —
«Muxu jay turuxumoʏa bək tarqiliḳ ḳilidu;
Manga turoʏudək bir jayni boxitip bərsəng!» — dəydu;
21 Sən kөnglüngdə: —
«Mən balilirimdin ayrilip ḳaloʏan,
Oʏerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan ḥəydiwetilgən tursam,
Kim muxularni manga tuoʏup bərdi?
Kim ularni beḳip qong ḳildi?
Mana, mən oʏerib-yaloʏuz ḳalduruloʏanmən;
Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» — dəysən.
22 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mana, Mən əllərgə ḳolumni kətürüp ixarət ḳilimən,
Əl-millətlərgə kөrünidioʏan bir tuoʏni tikləymən;
Ular ooʏulliringni ḳuqiḳida elip kelixidu;
Ular ḳizliringni ḥapax ḳilip kelidu.
23 Padixaḥlar bolsa, «Ataḳ dadiliring,»
Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim ḳilip,

□ **49:12 «Mana, bular bolsa ximaldin wə oʏərbtin keliwatidu, ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu»** — ibraniy tilidiki «Sinim» degən səz bəlkim ḳədimki «Qin» məmlikiti (ḳədimki «Qin» ḥazirḳi Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu səz üstidə baxḳa ḳaraxlarmu məwjut. ■ **49:18** Yəx. 60:4 □ **49:19 «... harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring... ḥazir kelip, turmaḳqi boloʏanlar tüpəylidin sanga tarqiliḳ ḳilidu»** — bu hil məsilə intayin yahxi bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioʏa ḳaytip kəlgən baliliri xunqə kөpki, yurtḳa patmaydu.

Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisən;
Qünki Manga ümid baoqlap kütkənlər ḥərgiz yərgə qarap qalmaydu.
24 Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
Ḥəkqaniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan bolsa qutulduroqili bolamdu?□ ■
25 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Ḥətta baturlardin əsirlərnimu qayturuwaloqili,
Əxəddiylərdin oljini qutquziwaloqili bolidu;
Wə sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu dəwaliximən,
Xuning bilən baliliringni qutquzup azad qilimən.□
26 Seni əzgüqilərni öz gəxi bilən özini ozuqlandurimən;
Ular yengi xarab iqkəndək öz qeni bilən məst bolup ketidu;
Xundaq qilip barliq ət igiliri Mən Pərwərdigarning sening Qutquzoquqing ḥəm Ḥəmjəmət-Nijatkaring,
Yaquptiki qudrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

Hudaning qaqirioqa kim: «Mana mən» — dəydu?

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mən qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?
Manga qərz bərgüqilərning qaysisioqa silərni setiwətkənmən?
Mana, silər öz gunaḥliringlar arqilik öz-özünglarni setiwətkənsilər;
Silərning asiyliqliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi.□
2 Mən silərdinmu soraymən:
Mən kəlginimdə, nemixqa ḥeq adəm qiqmidi?
Mən qaqiroqinimda, nemixqa ḥeqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?
Ḥərlükkə qiqirixqa qolum qisqilik qilamdu?
Qutquzoqudək küqüm yoqmidu?
Mana, Mən bir əyibləpla dengizni qurutup,
Dəryalarni qölgə aylanduruwetimən;
Su bolmioqaqqa ularning beliqliri sesip ketidu,

□ **49:24 «Ḥəkqaniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan bolsa qutulduroqili bolamdu?» —** buning mənisi bəlkim Israillar yaki baxqa millətlər «ḥəkqaniyət jazasioqa uqrixi səwəbidin tutqun qilinsa», undaqta ḥəkqaniy boloqan Huda ularni ərkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqioqa hilapliqmu? — deməkqi. Töwəndiki ayətni ḥəm izaḥatnimu kərüng. ■ **49:24** Mat. 12:29 □ **49:25 «Sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu dəwaliximən» —** Hudaning bu səzi bəlkim «silərni ərkin qiliximda birsi adilliqimoqa daoq qüxürgən bolsa yaki Manga: «biadil!» dəp ərz qilsa, Mən Özüm igə, buni Özüm bir tərəp qilimən» deməkqi. Əmdi Uning qandaq qilip «bir tərəp qilix»i 53-babta axkarilinidu. ■ **49:26** Wəḥ. 16:6 □ **50:1 «Mən qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?... Silərning asiyliqliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi» —** Huda Israiloqa «öz ayalim»dək qaraydu. «Qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?» — Musa pəyoqəmbər arqilik berilgən qanunoqa asasən, «talaq hət» bolmisa, «ajraxqanlar» qaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioqa qaytix yoli oquq kərünidi. **«Manga qərz bərgüqilərning qaysisioqa silərni setiwətkənmən?»** Hudaoqa qərz bərgüqi yoq, əlwəttə. Huda «Öz mənpəiti»ni közligən əməs, bəlki ularning gunaḥliri tüpəylidin düxmənlərning ularni ayaoq asti qilip əsirgə qüxürüxigə yol qoyoqan (oqurmənlərning esidə bolsunki, Yəxaya asasən muxu bexarətlərni özidin keyinki bir dəwr üqün səzləydu).

Ussuzluqtin əlidu;□ ■
3 Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *ⱪara* bəzdin ⱪilimən». □

Pərwərdigarning ⱪuli yənə səzləydu

4 «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərning kənglini yasaxni bilixim üqün
manga təlim-tərbiyə alⱪuqilarning tilini təⱪdim ⱪildi;
U meni ⱨər səⱨər oyⱪitip turidu,
Tərbiyilәngənlərning ⱪatarida mening ⱪuliⱪimni oyⱪitidu.□
5 Rəb Pərwərdigar ⱪuliⱪimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik ⱪilmidim,
Yaki yolidin bax tartmidim.□ ■
6 Dümbəmni sawiⱪuqilarⱪa,
Məngzlirimni tük yulⱪuqilarⱪa tutup bərdim;
Horluⱪ ⱨəm tükürüxlərdin yüzümni ⱪaqurmidim;
7 Biraⱪ Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə ⱪarap ⱪalmaymən;
Xunga mən *niyitimni ⱪət'iy ⱪilip* yüzümni almastək qing ⱪildim;
Hijilliⱪⱪa ⱪaldurulmaydiⱪanliⱪimni bilimən.□
8 Meni Aⱪliⱪuqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət ⱪilalisun?
Bar bolsa birliktə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimⱪa kəlsun!□ ■
9 Manga yardəmdə bolⱪuqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz ⱪilalaydiⱪan kimkən?
Ularning ⱨəmmisi bir tal kiyimdək əskirəp ketidu;
Pərwanilər ularni yutuwetidu».
10 — «Aranglarda Pərwərdigardin ⱪorⱪidiⱪan,
Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilidiⱪan kim bar?

□ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixⱪa ⱨeq adəm qiⱪmidi? Mən qaⱪiroⱪinimda, nemixⱪa ⱨeqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Ⱨərlükkə qiⱪirixⱪa ⱪolum ⱪisⱪilik ⱪilamdu? ⱪutⱪuzoⱪudək küqüm yoⱪmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yuⱪiriⱪi «Pərwərdigar məndin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» degən ⱪaⱪxaxlarⱪa berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; biraⱪ U ulardin Өz hizmitini ⱪiloⱪudək adəmni qaⱪirsa, Uning hizmitini ⱪilixⱪa ⱨeqkim qiⱪmaydu. Birsi qiⱪsila, u arⱪiliⱪ ⱪutⱪuzidiⱪan küq-ⱪudritini kərsitip berətti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1 □ **50:3 «Asmanlarni ⱪarilik bilən kiydürimən, ularning kiyim-keqəklirini ⱪara bəzdin ⱪilimən»** — Israilning «Misirdin qiⱪix» dəwridə muxundaⱪ ixlar kəp yüz bərgən. «Misirdin qiⱪix»ni kərüng. □ **50:4 «...təlim-tərbiyə alⱪuqilar... tərbiyilәngənlər...»** — ibraniy tilida «təlim-tərbiyə alⱪuqilar» wə təwəndiki «tərbiyilәngənlər» ⱨəm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən ipadilinidu. **«(Pərwərdigar** meni ⱨər səⱨər oyⱪitip turidu, tərbiyilәngənlərning ⱪatarida mening ⱪuliⱪimni oyⱪitidu» — Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə axurux üqün Israildin ⱨeqkim qiⱪmidi. Hudaning niyitidiki ixni ⱪilixⱪa qiⱪidiⱪini ⱨəm xundaⱪla xu ixini ⱪilaliⱪuqi pəⱪətla Hudaning ⱪuli Məsiⱨ idi. Pəⱪət bir ⱪetimla əməs, u «ⱨər səⱨərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini ⱪobul ⱪilidu. □ **50:5 «Rəb Pərwərdigar ⱪuliⱪimni aqti; mən bolsam itaətsizlik ⱪilmidim, yaki yolidin bax tartmidim»** — ⱪul bolsa ⱨər səⱨər Hudaning səzini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəⱨiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəⱪⱪətlərni, adəmlərning rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaⱪda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlarni ⱪobul ⱪilixⱪa ⱪət'iy bəl baⱪlaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yⱨ. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni ⱪət'iy ⱪilip yüzümni almastək qing ⱪildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qaⱪmaⱪ texi» degən səz bilən ohxax mənidə (əng ⱪattiⱪ tax). □ **50:8 «Meni Aⱪliⱪuqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət ⱪilalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimⱪa kəlsun!»** — bu ayətkə ⱪarⱪanda, ⱪul sot ⱪilinip ⱪattiⱪ təⱨmət-xikayətlərgə uqraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Ⱪarangoɣulukⱪta mangidioɣan, yorukⱪluⱪi bolmioɣan kixi bolsa,
Pərwərdigarning namioɣa ixinip hatirjəmlənsun,
Hudasioɣa yələnsun!□
11 Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioɣan,
Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioɣan ⱨəmminglar!
Ⱪeni, əz otunglarning nurida,
Əzünglar yaⱪⱪan məx'əllər arisida menginglar;
Biraⱪ silər xuni ⱪolumdin alisilərki: —
«Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-ⱪutulux silərgə yeⱪin turidu!

1 «I ⱨəⱪⱪaniyliⱪⱪa intilgüqilər,
Pərwərdigarni izdigüqilər,
Manga ⱪulaⱪ selinglar: —
Silərni yonup qiⱪaroɣan taxⱪa,
Silərni kolap qiⱪaroɣan orəkkə nəzər selinglar;
2 Atanglar Ibraⱨimoɣa, silərni tuoɣup bərgən Saraⱨⱪa nəzər selinglar;
Qünki Mən uni yaloɣuz qeoɣida qaⱪirdim,
Uningoɣa bəht ata ⱪildim,
Ⱨəm uni awundurdum.
3 Qünki Pərwərdigar Zionoɣa təsəlli bərməy ⱪoymaydu;
Uning barliⱪ harabə yərlirigə qoⱪum təsəlli beridu;
U qoⱪum uning janggallirini Erən baoɣqisidək,
Uning qəl-bayawanlirini Pərwərdigarning beoɣidək ⱪilidu;
Uningdin huxalliⱪ ⱨəm xad-huramliⱪ,
Rəⱨmətlər ⱨəm nahxa awazliri tepilidu.
4 Mening həlⱪim, gepimni anglanglar,
Əz elim, manga ⱪulaⱪ selinglar;
Qünki Məndin bir ⱪanun-təlim kelidu,
Wə Mən ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪitimni əl-yurtlar üqün bir nur ⱪilip tikləymən.
5 Mening ⱨəⱪⱪaniyliⱪim silərgə yeⱪin,
Mening nijatim yoloɣa qiⱪti;
Mening biləklirim əl-yurtlaroɣa ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪətni elip kelidu;
Arallar Meni kütüp umid baoɣlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayinidu.
6 Bexinglarni kətürüp asmanlaroɣa,
Astinglarda turoɣan yər-zeminoɣimu ⱪarap beⱪinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək oɣayib bolidu,
Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
Uningda turuwatⱪanlarmu ohxaxla əlidu;

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin ⱪorⱪidioɣan, Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilidioɣan kim bar?» —** bexarət boyiqə «Pərwərdigardin ⱪorⱪux» ⱨəm «Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxaxtur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioɣan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioɣan ⱨəmminglar!… «Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!»» —** bu türküm kixilər: «Hudadin ⱨeq nur kəlmidi ⱨəm kəlməydu» dəp əz-əzigə yol kərsitix üqün əzlirining hiyalidiki «nur»ni yaⱪidu. Əgər «nur» Hudaning Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyoɣəmbərlərdin, insanlardiki pəlsəpilərdin yaki həlⱪning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining ⱨəmmisining nətijisi ohxax bolup, ular ⱨaman: — «azab-ⱨəsrət iqidə yatidu».

Birak nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
Mening ḫəkḳaniylikim ḫərgiz yanjilmaydu.
7 I ḫəkḳaniylikimni bilgənlər,
Kəngligə ḳanun-təlimimni pükkən həlk,
Manga ḳulak selinglar;
Insanlarning ḫakarətliridin ḳorkmanglar,
Ulardiki kupurluk wə oŋaljirlaxlardin patiparak bolup kətmənglar;■
8 Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloŋandək yəwalidu,
Ḳurt yung yəwaloŋandək yəwalidu;
Birak ḫəkḳaniylikim əbədil'əbədgiqidur,
Mening nijatim dəwrdin-dəwrgiqidur. ■

Hudaning wədilirini angliоŋanlarning bir duasi

9 Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
Ḳədimki wakitlarda,
Өtkən zamanlardiki dəwrlərdə oyoŋanoŋiningdək oyoŋan!
Raḫabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən,
Əjdiḫani sanjip zəhimləndürgən əsli Sən əməsmu?□
10 Dengizni, dəḫxətlik ḫanglardiki sularni ḳurutiwetip,
Dengizning tegilirini Sən ḫəmjəmətlik ḳilip ḳutkuzoŋanlarning ətüx yoli ḳiloŋan Өzüng əməsmu?■
11 Xunga Pərwərdigar bədəl tələp ḳutkuzoŋanlar ḳaytip kelidu,
Ular nahxilarni eytip Zionoŋa yetip kelidu;
Ularning baxlirioŋa mənggülük xad-huramlik ḳonidu;
Ular huxallik wə xadlikka erixidu;
Ḳayoŋu-ḫəsrət ḫəm uḫ-nadamətlər bədər ḳaqidu.
12 Silərgə təsəlli bərgüqi Өzüm, Өzümdurmən;
Өlüx aldida turoŋan bir insandin,
Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorkup kətkining nemisi?□ ■
13 Asmanlarni kərgən,
Yər-zeminning ulini saloŋan Yasioŋuqing Pərwərdigarni untup yürisən,
Xundakla kün boyi ḫalakət yürgüzməkqi boloŋan zalimning kəḫridin tohtawsiz ḳorkup yürisən;

■ **51:7** Zəb. 37:31; 118:6-7; Yəx. 51:12 ■ **51:8** Yəx. 50:9 □ **51:9 «Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Raḫabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən, əjdiḫani sanjip zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?»** — (1) muxu ayəttə «Pərwərdigarning Biliki»gə ḳaritiloŋan bir dua kərsitilidu. Muxu duaoŋa boloŋan birinqi jawab bizningqə 12-ayəttə hatirilinidu — demək, Mən ḫərdaim səgək turimən, sanga təsəlli ḫəm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinqi jawab 53-babta axkarilinidu. (2) «Raḫab» — Misirning baxka bir ismi, mənisi «ḫakawurluk»tur». Babillikларning ḫəm Pələstinliklərning əpsanilirigə asasən, Huda dunyani yaritip tərtipkə selix üqün, awwal dengizda turoŋan bəzi yaman küqlər üstidin oŋəlibə ḳilixi kerək idi. Muxu küqlərning birsining ismi «Raḫab» idi. Ayətkə ḳarioŋanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu yərdə Huda Өz həlkini Misirdin qikirip ḳutkuzoŋanda, dengizni ḳurutkan, xundak ḳilip dengizdiki barlik «yaman küqlirini» asanla idarə ḳilidioŋanlikini kərsətkən. (3) Bizningqə muxu yərdiki «əjdiḫa» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin qikix» wakitida, Huda uni «sanjioŋan», birak tehi əltürgən əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta deyilgəndək) ahirki zamanlarda pütünləy bir tərəp ḳilinidu. ■ **51:10** Yəx. 43:16 □ **51:12 «Өlüx aldida turoŋan bir insan»** — ibraniy tilida «өlüwatkan bir insan» degən ḳizik səz bilən ipadilinidu. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioŋanlarning ḫayatimu өlgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. **«Silərgə təsəlli bərgüqi ... Өzümdurmən; ... (sening) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorkup kətkining nemisi?»** — muxu ayəttiki «silər» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barlik həlkləri, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning өzini kərsitixi mumkin. ■ **51:12** Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

Əmdi zalimning ⱪəһri ⱪeni?□ ■
14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
U һangoɳa qüxməydu, xuning bilən əlməydu,
Uning risⱪimu tügəp ⱪalmaydu.□
15 Mən bolsam dengizni ⱪozoɳap, dolⱪunlarni һərkirətküqi Pərwərdigar Hudaying-durmən;
«Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Mening namimdur;□
16 Wə asmanlarni tikləxkə,
Yər-zeminning ulini selixⱪa,
Wə Zionoɳa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə,
Mən səzümni aoɳzingoɳa ⱪuyoɳanmən,
Sən *ⱪulumni* ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən. □
17 I Pərwərdigarning ⱪolidiki ⱪəһrlik ⱪədəһni iqiwətkən Yerusalem,
Oyoɳan, oyoɳan, ornungdin tur;
Adəmni wəһimigə saloɳuqi jam-ⱪədəһni sən iqting, birakla kətüriwətting;■
18 Uning tuoɳup bərgən barlik baliliri arisida uni yetəkligüdək һeqkim yok,
Uning bekip qong ⱪiloɳan barlik baliliridin uning ⱪolini tutup yəligüdək һeqbirimu yok.
19 Bu ikki ix bexingoɳa qüxti —
(Kim sən üqün iq aoɳritip yioɳlar?!)
— Bulangqilik һəm wəyranqilik,
Aqarqilik һəm ⱪiliq;
Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?□ ■
20 Sening baliliring һalsizlinip һoxidin kətti,
Toroɳa qüxkən jərəndək һərbir koqining dokmuxida yatidu;
Ular Pərwərdigarning ⱪəһri bilən,
Hudayingning tənbiһi bilən tolduruldi;■
21 Xunga һazir buni anglap ⱪoy, i har boloɳan,
— Məst boloɳan, birak xarab bilən əməs: —
22 Өz həlⱪining dəwasini yürgüzgüqi Rəbbing Pərwərdigar,
Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
«Mana, Mən ⱪolungdin adəmni wəһimigə salidioɳan jam-ⱪədəһni,
Yəni ⱪəһrimgə toloɳan ⱪədəһni eliwaldim;
Sən ikkinqi uningdin һeq iqməysən;
23 Mən uni seni harliwatⱪanlarning ⱪolioɳa tutⱪuzimən;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip tur» dedi;
Xuning bilən sən teningni yər bilən təng ⱪilip,

□ **51:13 «Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloɳan Yasioɳuqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi һalakət yürgüzməkqi boloɳan zalimning ⱪəһridin tohtawsiz ⱪorⱪup yürisən…» —** muxu ayəttiki «sən» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloɳanlarni (yat əllərning bozək ⱪilixioɳa uqrioɳanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kərüng. ■ **51:13** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ **51:14 «U һangoɳa qüxməydu, xuning bilən əlməydu» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «Uning əlüki (jinayətqidək) orioɳa taxliwetilməydu». □ **51:15 ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Mening namimdur» —** ibraniy tilida ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Uning namidur». □ **51:16 «Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini selixⱪa, wə Zionoɳa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə, Mən səzümni aoɳzingoɳa ⱪuyoɳanmən, sən ⱪulumni ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən» —** muxu ayəttiki «Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning ⱪuli»oɳa eytiloɳan gəp boluxi kerək; xunga biz «sən ⱪulumni yapⱪanmən» dəp tərjimə ⱪilduⱪ. Əmdi 16-ayətkə ⱪarioɳanda Hudaning uningoɳa tapxuroɳan wəzipiliri arisida, yengi asman-zeminni bərpa ⱪilixmu boloɳan bolidu. ■ **51:17** Yəx. 52:1 □ **51:19 «Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?» —** baxⱪa birhil tərjimisi: — «Məndin baxⱪa һeqkim sanga təsəlli berəlməydu». ■ **51:19** Yəx. 47:9 ■ **51:20** Yioɳ. 2:11,12

Üstüngdin ətküqilər üqün özüngni koqidiki yol ḳilding».

52

1 — Oyoꞯan, oyoꞯan, i Zion, küqüngni kiyiwal,
I Yerusalem, muḳəddəs xəḥər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;
Qünki bundin baxlap sünnət ḳilinmioꞯanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu.□
2 Topa-qangdin qiḳip özüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;
Özüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin, i tutḳun boloꞯan Zion ḳizi!□
3 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Silər özünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz ḳayturup setiwelinisilər».□
4 Qünki mundaḳ dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlḳim dəsləptə Misiroꞯa musapir süpitidə qüxkənikən,
Xundaḳla yeḳinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,□ ■
5 (Əmdi ḥazir həlḳim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar)
Mening karim bolmamdikən?
Ular üstidin ḥəkümranliḳ ḳiloꞯuqilar ularni zar ḳaḳxatḳan, — dəydu Pərwərdigar, —
Xundaḳla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ḥaḳarətləngən tursa,
Mening karim bolmamdikən?!»□ ■
6 Xunga Öz həlḳim Mening namimni bilidu;
Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundaḳla ularoꞯa: «Kər, Meni!» dəydioꞯanliḳimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoꞯa kelidu!

□ **52:1 «— Oyoꞯan, oyoꞯan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, muḳəddəs xəḥər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal»** — bu ayətkə ḳarioꞯanda Hudaning oꞯəzipi Ziondin ətti, meḥir-xəpḳətlik küni kəldi. Biraḳ ḳandaḳ səwəbtin mundaḳ boloꞯanliḳini Huda pəyoꞯəmbərgə tehi ayan ḳilmioꞯan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan ḳilinidu. **«güzəl kiyim»** — ibraniy tilida ibadəthanida ixləydioꞯan «ḳurbanliḳ ḳiloꞯuqi» kaḥinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Demək, Ziondikilərning ḥəmmisi kaḥinlar bolup, ularning Hudaoꞯa yeḳinlixip, məhsus ibadət ḳilix ḥoḳuḳi bar bolidu. □ **52:2 «Topa-qangdin qiḳip özüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem»** — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursaḳ, Yerusalemning əḥwali Babilningkining əksiqə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak ḳizi, kelip topa-qangoꞯa oltur; i kaldiylərning ḳizi, təhting yoḳ yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə ḳarioꞯanda Yerusalemning olturoꞯan orni bir təht bolidioꞯanliḳi eḥtimaloꞯa yeḳin. □ **52:3 «pulsiz ḳayturup setiwelinisilər»** — «pulsiz» yaki «pul bilən əməs» — demək, muxu ḥərlükning bir baḥasi bar. Ḳandaḳ baḥa tehi ayan ḳilinmioꞯan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor ḳimmətlik baḥa ayan ḳilinidu. □ **52:4 «Həlḳim dəsləptə Misiroꞯa musapir süpitidə qüxkənikən, xundaḳla yeḳinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,...»** — mumkinqiliki barki, Misirdiki Israillaroꞯa zalim boloꞯan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Ḥiskos»lardin qiḳḳan). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib ḳatarliḳ Asuriyə padixaḥlirini kərsitidu. ■ **52:4** Yar. 46:6 □ **52:5 «... (əmdi ḥazir həlḳim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin ḥəkümranliḳ ḳiloꞯuqilar ularni zar ḳaḳxatḳan, — dəydu Pərwərdigar, — xundaḳla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ḥaḳarətləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!»** — 4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yaḳupning jəməti Israil əslidə Misir padixaḥining təklipi bilən xu yərgə baroꞯan; keyinki dəwrdiki Pirəwn Israiloꞯa asiylik ḳilip ularni ezixkə baxlioꞯan. Huda ularni karamət məjizilər bilən ḳutḳuzoꞯan. «Yeḳinda» (4-ayət) Asuriyə Israiloꞯa ḥujum ḳiloꞯan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasini ḳismən kərsitixi üqün boloꞯan), biraḳ Huda yənila ularni karamət yol bilən ḳutḳuzoꞯan. «Əmdi ḥazir...» Israillar (Hudaning jazasi ularning üstidə ada ḳilinoꞯandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoḳum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni ḳutḳuzidu, deməkqi. ■ **52:5** Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

7 Taoɣlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaoɣliri nemidegən güzəl-ḥə!
U aram-hatirjəmlikni jakarlaydu,
Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,
Nijat-ḳutuluxni elan ḳilidu,
U Zionoɣa: «Hudaying ḥəmmigə ḥəküm süridu!»■
8 Kəzətqiliringning awazini angla!
Ular awazini kətüridu,
Nahxilarni yangritip towlaydu;
Qünki Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda, ular əz kəzi bilən kəridu!□
9 I Yerusalemning harabiliri, nahxilarni yangritip təntənə ḳilinglar!
Qünki Pərwərdigar Əz həlḳigə təsəlli bərgən,
U Yerusalemni ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzoɣan!
10 Pərwərdigar əllərning ḥəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloɣan;
Xuning bilən yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu.□ ■
11 Qiḳip ketinglar, qiḳip ketinglar;
Ḥeq napak nərsigə təgməy xu yərdin qiḳip ketinglar;
Uning otturisidin qiḳip ketinglar;
Pərwərdigarning muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilirini kətürgüqilər, əzünglarni pak tutunglar;□ ■
12 Qünki silər aldirioɣan peti əməs,
Patiparaḳ ḳaqḳan peti əməs qiḳip ketisilər;
Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,
Israilning Hudasi arḳa muḥapizətqinglar bolidu.

Pərwərdigarning ḳulining ḳurbanliḳi — əlümi, dəpnə ḳilinixi ḥəm tirildürülüxi

13 « — Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,
U *aləm aldida* kətürülidu, yuḳiri orunoɣa qiḳirilidu, naḥayiti aliy orunoɣa erixtürülidu.□ ■

14 Lekin nuroɣun kixilər seni kərüp, intayin ḥəyran ḳelixidu,
— Qünki uning qirayi baxḳa ḥərḳandiḳiningkidin kəp zəhimləngən,
Ḳulning ḳiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda ḥətta adəm siyaḳimu ḳalmioɣan!□ ■
15 U xu yol bilən nuroɣun əllərning üstigə *ḳan* qaqidu.

■ **52:7** Naḥ. 2:1; Rim. 10:15 □ **52:8 «… Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda…»** — demək, Pərwərdigar Zionni (Əz həlḳini) əslidiki jayioɣa ḳayturidu. Baxḳa ikki hil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə…», «Pərwərdigar Zionoɣa ḳaytḳanda…». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kərüng. □ **52:10 «Pərwərdigar əllərning ḥəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloɣan»** — demək, Huda karamət ix ḳilixḳa təyyar turux üqün «yəngni türgən»! **«Yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu»** — muxu yərdə «kərüx» bəlkim kəzi bilən kərüxni ḥəm əz bexidin ətküzüxnimu bildüridu. ■ **52:10** Zəb. 98:1-2; Luḳa 3:6 □ **52:11 «muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilar»** — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyoɣəmbərgə berilgən ḳanunoɣa asasən bu ḳaqa-ḳuqilarni pəḳət kaḥinlar wə ularning ḥəmjəmättikiliri (pak ḥaləttə bolsa) kətürsə bolidu; biraḳ 1-ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning barliḳ həlḳining muxu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Wəḥ. 18:4 □ **52:13 «— Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,..»** — «Pərwərdigarning ḳuli» tooɣruluḳ «ḳul küyləngən nahxa» degən ataḳliḳ tət xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət ḥəm 52:13-53:12-ayətkiqə dawam ḳilidu. «Kərünglarki… Mening ḳulum…» degən səzlər əng ahirḳi «ḳul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirḳi «nahxa» ilgiriki nahxilarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21: Fil. 2:9-11 □ **52:14 «Lekin nuroɣun kixilər seni kərüp, intayin ḥəyran ḳelixidu»** — «seni» xubḥisizki «Pərwərdigarning ḳuli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

Ḥətta xaḥ-padixaḥlarmu uning karamitidin aoɣzini tutupla ḳalidu;
Qünki əzlirigə əzəldin eytilmioɣanni ular kərələydu,
Ular əzəldin anglap baḳmioɣanni qüxinələydu.□ ■

53

Dawami

1 Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?
Ḥəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?□ ■
2 U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran maysidək,
Yaki huddi ḳaoɣjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu;
Uningda jəzbidarliḳ yaki ḥəywə yoḳ bolidu,
Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu.□ ■
3 U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu;
U kəp dərd-ələmlik adəm bolup,
Uningoɣa azab-oḳubət yar bolidu;
Xuning bilən uningdin yüzlər ḳaqurulidu;
U kəmsitilidu, biz uni ḥeq nərsigə ərziməs dəp ḥesabliduḳ.□ ■
4 Biraḳ əməliyəttə bolsa,
U bizning ḳayoɣu-ḥəsritimizni kətürdi,
Azab-oḳubətlirimizni əz üstigə aldi.
Biz bolsaḳ, bu ixlarni u wabaoɣa uqrioɣanliḳidin,
Huda təripidin jazalinip uruloɣanliḳidin,

□ **52:15 «U xu yol bilən nuroɣun əllərning üstigə ḳan qaqidu» —** Təwratta, Musa pəyoɣəmbər arḳilik qüxürülgən ḳanun boyiqə, ḳurbanlik ḳilinoɣan ḥaywanning ḳeni arḳilik, kixilərning gunaḥliri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gaḥida, buni ipadiləx üqün, kaḥinlar (ibadəthanida ḥaywanlarni ḳurbanlik ḳiloɣuqi məhsus hadimlar) ḳurbanliḳning ḳenini kixilərning üstigə qaqatti wə bu arḳilik kixilərning gunaḥliri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «ḳan» degən səzni ḳoxtuḳ. Bular ibraniy tilida bir səz bilən, yəni «qaqidu» bilən ipadilinidu. Əmdi muxu yərdə zadi ḳandaḳ ḳurbanliḳning ḳenini «qaqidu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1 «Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Ḥəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?» —** muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kərüng). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu ḳarioɣanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning ḳuli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan ḳilixi» yaki wəḥiysi bolmisa, ḥeqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yḥ. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2 «U ... huddi ḳaoɣjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarliḳ yaki ḥəywə yoḳ bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu» —** «Pərwərdigarning ḳuli»ning tuoɣuluxi ḥəm uning əsüp yetilixi gərqə məjizə bolsimu, ḥeqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikənlikini bilməy, uningoɣa pisənt ḳilmaydu. Əməliyəttə maysa wə yiltizlar ḳandaḳmu ḳaoɣjiraḳ yərdin ünüp qiḳsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3 «U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu,...» —** kixilər: — «Kelip qiḳixi, turmuxi wə turḳi jəhəttin muxundaḳ addiy adəm ḳandaḳmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dəp oylixi mumkin. ■ **53:3** Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

Xundakla kiyin-kistakka elinoganlikidin dəp kariduk!□ ■
5 Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,
Bizning gunahlirimiz üqün zəhimləndi;
Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk,
Həm kamqidin bolоgan yariliri arkilik biz xipamu taptuk. □ ■
6 Həmmimiz huddi koylardək yoldin ezip,
Hərbirimiz əzimiz halioган yoloга mangoганiduk;
Birak Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioгip yüklidi.■
7 U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoгiz aqmidi;
U huddi booguzlaxka yetiləp mengiloган pakландək booguzlaxka elip mengildi,
Xundakla yung kirkioguqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoгiz aqmidi.
□ ■
8 U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!
Qünki u tiriklərning zeminidin elip ketildi,
Mening həlkimning asiyliki üqün u waba bilən uruldi.□ ■
9 Kixilər uni rəzillər bilən ortak bir gərgə bekitkən bolsimu,
Lekin u əlümidə bir bay bilən billə boldi,
Qünki u heqkaqan zorawanlik kilip bakmioган,
Uning aoгzidin birər eoгizmu hiylə-mikirlik səz tepilmas.□ ■
10 Birak uni ezixni layik kərgən Pərwərdigardur;
U uni azabka qəmüldürgüzdi.
Gərqə u əz jenini gunahni yuyidioган kurbanlik kiloган bolsimu,
Lekin u əzining uruk-əwladlirini qokum kərüp turidu,
Xundakla uning kəridioган künliri uzartilidu;

□ **53:4 «Birak əməliyəttə bolsa, u bizning kayogu-həsritimizni kətürdi, azab-okubətlirimizni əz üstigə aldi. Biz bolsak, bu ixlarni u ...Huda təripidin jazalinip uruloганlikidin, xundakla kiyin-kistakka elinoганlikidin dəp kariduk!»** — bu bexarəttə peillar köpinqə «ətkən zaman xəklidə» yeziloганliki okurmənlər üqün bir az oгəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkan bolsa, nemixka «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Ixinimizki, Həmmigə Kadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən ixlar huddi burunki yaki bügünki ixlaroга ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoгəmbər Mukəddəs Rohning kabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup ətkinidəkla, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boloган ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkli»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Əzining kuli»ning ölümi, əlmisaktin buyanki əng əhmiyətlik, əng muhim wə əng uluoг ix, xundakla mənggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17 □ **53:5 «Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk» —** ibraniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlik yətküzgüqi jaza uning bexioга qüxti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ **53:6** 1Pet. 2:25 □ **53:7 «U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoгiz aqmidi» —** baxka birhil tərjimisi: «U kiynaldi, birak əzini təwən tutup aoгzini aqmidi». **«U huddi booguzlaxka yetiləp mengiloган pakландək booguzlaxka elip mengildi, xundakla yung kirkioguqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoгiz aqmidi» —** muxu pakланlar wə koylar nemə ixning əz aldida turidioганlikini bilməydu, əlwəttə; birak kul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən əzini Pərwərdigarning halioгini xu dəp uni kobul kilip, əzini pida kilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8 «U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi» —** baxka bir-ikki hil tərjimisi bar: — «U kamap koyulup, soraкka tartilix bilən elip ketildi» yaki «U rəhimsizlik bilən, heq soraкka tartilmayla elip ketildi», yaki «U har kilinoганda, u (adil) sot kilinix hokukidin məhrum boldi». **«Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!»** — baxka birhil tərjimisi: «Əzining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlaroга) ətiwarlidi». ■ **53:8** Zəb. 22:30; Yəx. 53:10 □ **53:9 «u ölümidə ...» —** ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən səz, «köplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinoган; bu səz «kul»ning ölümining dəhxətlik boloганlikini, xundakla uning ölümining əhmiyitining kəp tərəplimilik boloганlikini kərsətsə kerək. **«U ölümidə bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətning əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵlan ixlar uning ilkidə bolup, rawaj tepip
əməlgə axurulidu.□ ■
11 U əzi tartkan japaning mewisini kərüp məmnun bolidu;
Ḥəkkaniy bolɵuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nurɵlun kixilərgə
ḥəkkaniylikni yətküzidu.
Qünki u ularning kəbiḥliklirini əzigə yükliwalidu.□ ■
12 Bu ixliri üqün Mən xu «nurɵlun kixilər»ni uningɵla ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən,
Xuning bilən u əzi küqlüklərni ɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵlan bolidu;
Qünki u ta əlüxkə kədər «*xarab ḥədiyə*»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi,
Xundakla əzining asiylik kiloɵuqilarning katarida sanilixiɵla yol koydi.
Xuning bilən u nurɵlun kixilərning gunaḥini əz üstigə aldi,
Əzini asiylik kiloɵuqilarning ornioɵla koyup ular üqün dua kildi».□ ■

54

Pərwərdigarning kulining əjirining birinqi nətijisi •••• Zionning Hudaning ətrapioɵla yioɵilip uning bilən inaklixixi

1 — Təntənə kil, i pərzənt kərmigən tuoɵmas ayal!
Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloɵak tutup bakimioɵlan ayal!
— Qünki oɵerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur! — dəydu Pərwərdigar,
—□ ■
2 Qediringning ornini kengəytip,

□ **53:10 «Gərqə u əz jenini gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik kiloɵlan bolsimu,...»** — yənə birhil tərjimisi: — «Gərqə u (Huda) uning jenini gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik kiloɵlan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyoɵəmbərgə qüxürülgən Təwrat 3-kisim, yəni «kurbanliknamə» süpitidə boloɵlan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil kurbanlik «adəm bilən Huda»ni ḥəmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidiɵlan, yəni «itaətsizlik kurbanliki» dəp ataloɵlan («Lawiylar», 5-babni kərüng). **«uning kəridiɵlan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning kuli 8-ayətkə asasən pərzəntsiz «əwladi yok» ḥalda əldi. Birak muxu bayanlaroɵa asasən u ḥazir ḥayat ḥəmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki babtiki 15-ayəttə «kan qeqiloɵlan» nurɵlun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- ḥəm 12-ayəttiki əzigə ixəngən, «ḥəkkaniylik yətküzülgən» «nurɵlun kixilər» bolmay kim bolsun? U əlgən bolsa, muxu ix əlümdin tirilgəndin keyin boluxi kerək; demək, Pərwərdigarning kuli əlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵlan ixlar uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanɵla asasən, kul əlümdin tirilgəndin keyin Huda uning koliɵla aləmdiki barlik ixlarni tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18: Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yḥ. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Ḥəkkaniy bolɵuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nurɵlun kixilərgə ḥəkkaniylikni yətküzidu» —** muxu yərdiki «nurɵlun kixilər» uningɵla ixinidiɵlan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nurɵlun kixilər» deyilgini «ḥəmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19 □ **53:12 «Bu ixliri üqün Mən xu «nurɵlun kixilər»ni uningɵla ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən» —** «nurɵlun kixilər» əzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningɵla bərgən «roḥiy pərzəntliri», «əzining adəmliri»dur. **«Xuning bilən u əzi küqlüklərni ɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵlan bolidu»** — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xaḥ-padixaḥlar» katarliklarni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning kuli «Padixaḥlarning Padixaḥi», Xaḥinxaḥ bolidu. **«U ta əlüxkə kədər «xarab ḥədiyə»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi»** — Musa pəyoɵəmbər arkilik Israiloɵa berilgən «kurbanlik tüzümi»də, pütünləy Hudaoɵa atap kəydürülidiɵlan «kəydürmə kurbanlik» üstigə «xarab ḥədiyə» təkülidu; bu «kurbanlikning tolukliмisi» dəp karilidu. **«asiylik kiloɵuqilarning katarida sanaldi»** — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) əzini asiylaroɵa wəkil kilip ular üqün jaza tartti; (2) əzi «jinayətqi» dəp karaldi (ibraniy tilida «asiylik kiloɵuqilar» ḥəm «jinayətqilər» bir səz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luka 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28 □ **54:1 «oɵerib ayalning balilir» —** xübḥisizki, ««Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi» degənlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni oɵerib ayal əzi tuoɵmioɵan. Muxu babtiki barlik bərikətlər yənə xübḥisizki, kulning japalik əjiridin kəlgən nətijidur. Kulning «birinqi wəzipisi» «Yakupni Hudaoɵa yioɵip kayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur. ■ **54:1** Gal. 4:27

Turaloɣuliringning etiklirini ular yaysun;
Küqüngni ḥeq ayimay qedir taniliringni uzartḳin,
Ḳozuḳliringni qingaytḳin;□
3 Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən;
Sening əwlading baxḳa əllərni igələydu;
Ular oɣerib xəḥərlərni aḥalilik ḳilidu.
4 Ḳorḳma, qünki sən ḥeq hijalättə bolmaysən,
Ḥeq uyatḳa ḳaldurulmaysən,
Qünki yərgə ḥeq ḳaritilip ḳalmaysən,
Qünki yaxliḳingdiki hijilqanliḳni untuysən,
Tulluḳungning aḥanitini ḥeq esinggə kältürəlməysən.
5 Qünki seni yaritip Xəkilländürgüqing bolsa sening ering,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning nami;
Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing bolsa Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi,
U barliḳ yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.
6 Qünki Pərwərdigar seni qaḳirdi,
— Huddi eri ɵzidin waz kəqkən, kəngli sunuḳ bir ayaldək,
Yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroɣandək qaḳirdi» — dəydu sening Hudaying;□
7 Mən bir dəḳiḳə səndin ayrilip kättim,
Biraḳ zor kəyümqanliḳ bilən seni yenimoɣa yioɣimən;
8 Oɣəzipimning texixi bilən Mən bir dəḳiḳila yüzümni səndin yoxurup ḳoydum;
Biraḳ mənggülük meḥir-muḥəbbitim bilən sanga kəyümqanliḳ kərsitimən» — dəydu Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing Pərwərdigar.
9 Muxu ixlar huddi Nuḥ *pəyoɣəmbər* dəwridiki topan suliridək bolidu —
Mən Nuḥ dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini besip ɵtməydu dəp ḳəsəm iqkinimdək, —
Mən xundaḳ ḳəsəm iqkənmənki,
Səndin ikkinqi oɣəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiḥ bərməymən.■
10 Qünki taoɣlar yoḳilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Biraḳ meḥir-muḥəbbitim səndin ḥərgiz kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlik bərgən əḥdəmmu səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga kəyümqanliḳ ḳiloɣuqi Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlaḳ kelәqiki

11 I har boloɣan, boranda uyan-buyan qayḳaloɣan, ḥeq təsəlli ḳilinmioɣan *ḳiz*,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən ḳirlaymən,
Kək yaḳutlar bilən ulungni salimən;
12 Parḳiraḳ munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaḳnaḳ yaḳutlardin,

□ **54:2 «turaloɣuliringning etiklirini ular yaysun»** — «ular» bəlkim ḳaytip kəlgən «oɣerib ayalning baliliri» (1-ayət). □ **54:6 «Huda seni ... huddi eri ɵzidin waz kəqkən, kəngli sunuḳ bir ayaldək, yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroɣandək qaḳirdi»** — degən sözlər muxu yərdə muḥim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoɣuda bolidu. Əməliyättə bolsa Huda adil boloɣanliḳi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz ɵrüxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayättə tiloɣa elinoɣan. Biraḳ muxu yərdə Huda Ɵz xəpḳitini kərsitip bu ixlarni tiloɣa almaydu; U pəḳətla 8-, 9-ayättə: — «Mən (səndin oɣəzəplinip) bir dəḳiḳə səndin ayrilip kättim» — dəydu. ■ **54:9** Yar. 9:11

Barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən.□
13 Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar təripidin əgitilidu;
Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■
14 Sən həkkaniylik bilən tiklinisən;
Sən zulumdin yirak,
(Qünki sən heq korkmaysən)
Wəhxəttinmu yirak turoquqi bolisən,
Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.
15 Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum kilsa,
(Birak bu ix Mening ihtiyarimda boloqan əməs),
Kimki yioqilip sanga hujum kilsa sening səwəbingdin yikilidu.
16 Mana, kəmür otini yəlpütüp,
Özigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən,
Həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən;□
17 Sanga karxi yasaloqan heqkandak koral karoqa kəlməydu;
Sanga ərz-xikayət kiloquqi hərbir tilni sən mat kilisən.
Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!
Ularning həkkaniyliki bolsa məndindur! □

55

Pərwərdigarning kulining əjirining ikkinqi nətijisi •••• Uning dunyaoqa sunoqan yengi hayatka igə boluxka təklipi

1 Hoy! Barlik ussap kətkənlər,
Suoqa kelinglar!
Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;
Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar;□ ■
2 Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər?
Əjiringlarni adəmni heq kanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp kilisilər?
Gepimni kəngül koyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

□ **54:12** **«Parkirak munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən»** — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlaroqa aptapning əksi qüxidioqan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkirak munarlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **54:13** Yh. 6:45 □ **54:16** **«Mana, kəmür otini yəlpütüp, özigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən, həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən»** — demək, Mən bolmisam muxu korallar həm ixlətməkqi boloquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening kolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kərüng. □ **54:17** **«Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətkiqə Yəxaya «Pərwərdigarning kuli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Birak «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi, u gunahlirini kətürüp kutkuzoqan «həkkaniylik yətküzgən»liri bar. Ular hazir bəlkim «Pərwərdigarning kuli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningoqa ohxax Hudaoqa toluk ibadətlik hizmət kilidu. □ **55:1** **«Suoqa kelinglar!»** — ibraniy tilida «su» kəplük xəklidə bolup («sularoqa kelinglar!»), suning kəplükini bildüridu. **«Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar!»** — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyaoqa səz kilidu. Birak u heqkandak gəp satmaydu, əlwəttə. Əmdi Hudaning muxu iltipatioqa pul bilən erixkili bolmisa, uningoqa kandak bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətla adəmning Hudaoqa kulak selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning kuli barlik insan üqün kurban bolup bədəl töləydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

Kənglünglar molqiliktin qanaətlinidu;□
3 Manga qulaq selinglar, yenimoqa kelinglar;
Anglanglar, jeninglar ḥayatqa erixidu;
Wə Mən silər üqün mənggülük bir əḥdə tüzüp berimən: —
Xu əḥdə — Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlərdur!□ ■
4 Mana, Mən uni əl-yurtlaroqa guwaḥqi süpitidə,
Əl-yurtlaroqa yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim —□
5 — «Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən,
Seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu;
Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Muqəddəs Boloquqining Əzidur;
Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi».□
6 — Izdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapquzmaqqi boloqan pəyttə;
U yeqin turoqan waqtida uningoqa nida qilinglar!
7 Rəzil adəm əz yolini,
Naḥəq adəm əz oy-hiyallirini taxlisun,
Pərwərdigarning yenioqa qaytip kəlsun,
U uningoqa rəḥimdillik kərsitidu;
Hudayimizning yenioqa qaytip kəlsun,
U zor kəqürüm qilidu.
8 Qünki Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlar əməs,
Mening yollirim bolsa silərning yolliringlar əməstur;
9 Qünki asman yərdin qanqə yuqiri boloqinidək,
Mana Əz yollirim silərning yolliringlardin,
Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlardin xunqə yuqiridur.
10 Yamoqur ḥəm qar asmandin qüxüp,
Yər yüzini suoqirip uni kökərtip, qeqəklitip,
Terioquqioqa uruqni, yegüqigə ax-nanni təminligüqə qaytmaydioqandək,
11 Mana Mening aoqzimdin qiqqan səz-kalamim xundaqtur;
Əz kənglümdikini əməlgə axurmioquqə,
Uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə,
U Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.□
12 Qünki silər xad-huram ḥalda qiqisilər;
Aram-hatirjəmliktə yetəklinip qiqisilər;

□ **55:2 «Nemixqa ḥəqiqiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni ḥeq qanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp qilisilər?»** — oqurmənlərning esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumioqanlar tooqruluq «uning yegini küllərdur!» degənidi. **«Kənglünglar molqiliktin qanaətlinidu»** — ibraniy tilida «jeninglar molqiliktin qanaətlinidu». □ **55:3 «Mən Dawutqa wədə qiloqan meḥir-xəpqətlər»** — muxu səzlər «Zəbur» 18-küy ḥəm 89-küydin elinoqan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoqəmbərgə ikki wədini bərgən: (1) Dawutning bir əwladi uning təhtidə mənggü olturidu. (2) muxu əwladi pəqət Israiloqila əməs, bəlki jaḥandiki barliq əl-yurtlar üstidin ḥəkümranliq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərünidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudqa qikidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4 «Mana, Mən uni … yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim»** — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlər» boloqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kərüng). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübḥisizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ **55:5 «Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən, seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu… Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi»** — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning əz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoqa eytilidu. □ **55:11 «Mening aoqzimdin qiqqan səz-kalamim … uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə, … Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.»** — muxu səzlər 6-10-ayətlər bilən toluq baoqlinidu. Hudaning oyliri gunaḥkar insanningkidin xunqə yuqiri bolsimu, Hudaning küqlük səzi towa qiloqan adəmni kətürüp Əzigə ḥəmraḥliqqa igə qilidu; xuning bilən ular Hudaning oylirini ḥəm yollirini qüxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazioqa erixtürülidu.

Taoɳlar ɦəm dənglər silərning aldinglarda nahxa yangritidu,
Dalalardiki barliq dəl-dərəhlər qawak qelixip təntənə qilidu;□ ■
13 Yantaqliqning ornida qarioɳay,
Jioɳanliqning ornida hadas dərihi əsidu;
Muxular bolsa Pərwərdigaroɳa bir nam kəltüridu,
Mənggügə üzülməs karamət bolidu. □

56

«Yəxaya» 3-qismi •••• Ahirqi zamanlarni, təltəküs nijatliqni kütüx •••• Rəbkə təxna boloɳanlarni rioɳbətləndürüx

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Adalət ɦəm ɦidayəttə qing turunglar,
Ɦəkɦaniyliqni yürgüziweringlar;
Qünki Mening nijatim yeqinlaxti,
Ɦəkɦaniyliqim ayan qilinay dəwatidu,□
2 Muxularni qiloɳuqi kixi,
Muxularda qing turoɳuqi insan balisi —
Xabat künini buloɳimay pak-muqəddəs saqlioɳuqi,
Qolini ɦərqandaq rəzilliktin tartquqi kixi nemidegən bəhtliktur!□
3 Əzini Pərwərdigaroɳa baoɳlioɳan yat yurtluq adəm: — «Pərwərdigar qoqum meni əz həlqidin ayriwetidu!»,
Yaki aoɳwat boloɳan kixi: — «Mana, qaqxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.□
4 Qünki Pərwərdigar: — Mən Əz «xabat künlirim»ni saqlaydioɳan,
Kənglümdiki ixlarni tallioɳan,
Əɦdəmdə qing turidioɳan aoɳwatlaroɳa mundaq dəymənki: —
5 Mən ularoɳa Əz əyümdə,
Yəni Əz tamlirim iqidə orun ɦəm nam-ataq ata qilimən;
Muxu nam-ataq ooɳul-qizliri barlarningkidin əwzəldur;

□ **55:12 «Qünki silər xad-huram ɦalda qiqisilər...»** — ular zadi nədin qiqidu? Ahirqi zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoɳanlar Zioɳoɳa qarap əz yurtliridin qiqidioɳanliqini kərsitidu; biraq xu arilikta, ɦərbir towa qilmaqqi boloɳan adəmning bir «qiqixi» boluxi kerək; əzining tallioɳan yolliridin, gunaɦliridin, xəhsiyətqilikidin, təkəbburluqidin, barliq ən'əniwiy kəzqaraxliridin Hudaning yengiliqioɳa ɦəm qaqirikioɳa qarap «qiqixi» kerək. Əmdi muxu yol japalik ɦəm «hətərlik» boloɳini bilən u bəribir yənila jaɦan-aləmdiki əng xad-huram ɦəm əɦmiyətlik yoldur. ■ **55:12** 1Tar. 16:33 □ **55:13 «Yantaqliqning ornida qarioɳay, jioɳanliqning ornida hadas dərihi əsidu»** — demisəkmu, ikki hil dərəh (qarioɳay wə hadas) «daim yexil turidioɳan» dərəhlərdur. □ **56:1 «Adalət ɦəm ɦidayət»** — (ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu) — Muxu yərdə Musa pəyoɳəmbərgə berilgən muqəddəs qanun-pərmanlarning barliq tələplirini kərsitidu. □ **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida ɦəm «yəttinqi» ɦəm «tohtitix» degən mənidə. Huda Musa pəyoɳəmbər arqilik Israiloɳa «yəttinqi küni»də, yənə xənbə künidə əz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining ɦərmitidə dəm elixni buyruoɳan. Əlwəttə, mundaq qilix ɦərqandaq bir millətning, bolupmu Israillardək dehqanqilik bilən xuoɳullinidioɳan millətning ɦəqiqiy iman-ixənqi bar-yokluqini ispatlaydioɳan ixtur. Məyli sodigər yaki dehqan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm aloɳan paydam bəlkim altidin bir ɦəssə kəp bolar» — dəp oylixi mumkin. □ **56:3 «Yaki aoɳwat boloɳan kixi: — «Mana, qaqxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aoɳwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixaɦlarning yaki baylarning ɦərəmhanilirida ayal-kenizəklirini qooɳdax hizmitini qilatti. Muxu yərdə aoɳwatlar bəlkim barliq meyiplərgə, barliq orni pəslərgə, barliq kəzgə ilinmaydioɳan kixilərgə wəkillik qilixi mumkin.

Mən ularoɣa üzülməs, mənggülük namni berimən.□
6 Pərwərdigarning hizmitidə boluxķa,
Uning namioɣa seoɣinixķa,
Uning ķulliri boluxķa Pərwərdigaroɣa özini baoɣlioɣan,
Xabat künini buloɣimay pak-muķəddəs saķlioɣan,
Əhdəmni qing tutķan yat yurtluķning pərzəntlirini bolsa,
7 Ularnimu Öz muķəddəs teoɣimoɣa elip kelimən,
Mening duagaḥ boloɣan öyümdə ularni huxal ķilimən;
Ularning köydürmə ķurbanlikķliri ḥəm təxəkkür ķurnanlikķliri Mening ķurbangaḥim üstidə ķobul ķilinidu;
Qünki Mening öyüm «Barlik əl-yurtlar üqün dua ķilinidioɣan öy» dəp atilidu.■
8 Israildin tarķilip kətkən oɣeriblarni yioɣip ķayturidioɣan Rəb Pərwərdigar: —
Mən yənə uningoɣa baxķilarni,
Yəni yioɣilip boloɣanlaroɣa baxķilarnimu ķoxup yioɣimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə boloɣan bir bexarət

9 — I dalalardiki barlik ḥaywanlar, kelip ozuķtin elinglar,
Ormanlikķtiki barlik ḥaywanlar, kelinglar!□
10 *Israilning* kəzətqiliri ḥəmmisi ķarioɣu;
Ular ḥeq bilməydu;
Ḥəmmisi ķawaxni bilməydioɣan gaqa itlar,
Qüxəkəp yatidioɣan, uyķuoɣa amraķlar!
11 Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoɣanni bilməydu,
Ular bolsa *həlķimni* «bakķuqi»larmix tehi!
Ular yorutuluxni ḥeq bilməydu,
Ularning ḥəmmisi halioɣanqə yol tallap ķeyip kətkən,
Birsimu ķalmay ḥərbiri öz mənpəitini közləp yürgüqilər!□
12 Ular: «Ķeni, xarab kəltürimən,
Ḥaraķni ķanoɣuqə iqəyli;
Ətimu bolsa bügünkidək bolidu,
Tehimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

□ **56:5 «mən ularoɣa Öz öyümdə, yəni Öz tamlirim iqidə orun ḥəm nam-ataķ ata ķilimən»** — muxu ayəttiki «öyüm» bolsa, Hudaning muķəddəs ibadəthanisi. Əslidə Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan ķanunoɣa asasən, aoɣwatlar wə meyiplar ibadəthanioɣa kirixkə bolmaytti; biraķ «Pərwərdigarning ķuli» ķiloɣan ixlardin keyin kirixkə bolidioɣan boloɣan; muxundaķ bolupla ķalmay, Huda ularoɣa «muķim orun»ni beridu, demək halisa mənggü turidioɣan bir jayni beridu. Əsliy ibraniyqə tekisttə «ķol wə nam-ataķ ata ķilimən» deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataķ ata ķilimən» dəp tərjimə ķilduķ. «Ķol» bizningqə «turuxķa ḥoķukluķ orun» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə aoɣwatlarning muķəddəs qediroɣa yaki muķəddəs ibadəthanioɣa kirix ḥoķuķi yoķ idi («Ķan.» 23:1) «Orun ḥəm nam-ataķ ata ķilimən…» baxķa birhil tərjimisi «nam-əməl abidisi tikləymən,…». **«…ularoɣa… nam-ataķ ata ķilimən… muxu nam-ataķ ooɣul-ķizliri barlarningkidin əwzəldur; Mən ularoɣa üzülməs, mənggülük namni berimən»** — aoɣwatning pərzənt kərüxi mumkin əməs, əlwəttə. ■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luķa 19:46 □ **56:9 «I dalalardiki barlik ḥaywanlar, kelip ozuķtin elinglar, ormanlikķtiki barlik ḥaywanlar, kelinglar!»** — Huda Özining jazalixidin əlgənlərning jəsətliri bilən ozuķlinixķa ḥaywanlarni təklip ķilidu. □ **56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoɣanni bilməydu, ular bolsa həlķimni «bakķuqi»larmix tehi!»** — «bakķuqi» yaki «kəzətqi» (yetəkligüqi)ning ikki muḥim roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sirttin kelidioɣan həwp-hətər əḥwalidin həlķni agaḥlandurup takabil turux qarisini tepix; (2) «bakķuqilik»; öz həlķigə köyünüp ularning əḥwalini obdan qüxinip həwər elixtur.

57

Ⱪarangoɣuluⱪta berilgən nur

1 Ⱨəⱪⱪaniy adəm aləmdin ətidu,
Ⱨeqkim buningoɣa kəngül bəlməydu;
Meⱨriban adəmlər yioɣip elip ketilidu,
Birak ⱨeqkim oylap qüxinəlməyduki,
Ⱨəⱪⱪaniy adəmlər yaman künlərni kərmisun dəp yioɣip elip ketilidu.■
2 U bolsa aram-hatirjəmlik iqigə kiridu;
Yəni əzlirining durus yolida mangoɣan ⱨərbir kixi,
Əz ornida yetip aram alidu. □

«Paⱨixə ayal», uning «baliliri» ⱨəm towa ⱪiloɣan adəm

3 Birak sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən paⱨixə ayalning nəsli;
Buyaⱪⱪa yeⱪin kelinglar;
4 Silər kimni mazak ⱪiliwatisilər?
Yaki kimgə ⱪarxi aoɣzinglarni kalqaytip,
Tilinglarni uzun qiⱪirisilər?
Silər bolsanglar asiyliⱪtin tərəlgən balilar,
Aldamqiliⱪning nəsli əməsmusilər?
5 Ⱨərbir qong dərəh astida,
Ⱨərbir yexil dərəh astida xəⱨwaniyliⱪ bilən kəyüp kətküqi,
Kiqik balilarni jiloɣilaroɣa ⱨəm hada taxlarning yeriⱪlirioɣa elip soyoɣuqisilər!□
6 Eriⱪtiki siliⱪlanoɣan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;
Xular, xularla sening təⱪsimatingdur;
Xundak, sən ularoɣa atap «xarab ⱨədiyəsi»ni ⱪuyup,
Ularoɣa «axliⱪ ⱨədiyə»nimu sunup bərdingoɣu;
Əmdi muxularoɣa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?□
7 Sən yuⱪiri, egiz bir taoɣ üstidə orun-kərpə selip ⱪoydung,

■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2 «…durus yolida mangoɣan ⱨərbir kixi, əz ornida yetip aram alidu»** — «əz ornida yetip aram alidu» degənning mənisi, «ornida səkratta yatⱪan» yaki «gərdə yatⱪan» degənlik bolsa kerək; məyli ⱪaysi mənidə bolsun, asasiy mənisi, ular ölüxi bilənla ularning roⱨi Hudaning aramioɣa kiridu. □ **57:5 «Ⱨərbir yexil dərəh astida xəⱨwaniyliⱪ bilən kəyüp kətküqi, kiqik balilarni jiloɣilaroɣa ⱨəm hada taxlarning yeriⱪlirioɣa elip soyoɣuqisilər!»** — Ⱪanaanda (Pələstində) butpərəslik intayin pəskəxlixip uqioɣa qikⱪanidi: (1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudⱪa «Yərni munbət, ayallarni tuoɣumqan ⱪilidu» dəp qoⱪunoɣan. Muxu butni «ⱨərikətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim yexil turidioɣan dərəhlər astida) xu məbudⱪa «nəzir ⱪilinoɣan» paⱨixə ayallar bilən jinsiy munasiwət ətküzətti; (2) ular «ölümni baxⱪuridioɣan» «Moloⱪ» degən baxⱪa bir məbudni «məmnun ⱪilix» üqün, əz balilirini otⱪa taxlaytti yaki ⱪiliqlaytti. Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloɣa elixi, bularning pajiəlik maⱨiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yənə bir butⱪa atap soyidu. Birak muxu yərdə butpərəslik ⱪilidioɣanlar Pələstindikilər əməs, bəlki «Pələstinliklərdin butpərəslikni əgəngən» Israillarning əzi. Ular əslidə əzlirini Misirdin ⱪutⱪuzoɣan Hudasioɣa «sadiⱪ, wapadar ayal»dək boluxi kerək idi; birak buning ornida, ular «paⱨixə ayal» ⱨəm uning baliliri bolup kətkənidi. □ **57:6 «Eriⱪtiki siliⱪlanoɣan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim eriⱪta yatⱪan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy ⱨalda adəmzatning xəkligə kəlgən bolup, həlⱪ təripidin əz butliri boluxⱪa tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliⱪlanoɣan taxlar» degən səzni ixlitip qakqak ⱪilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birla səz bilən ipadilinidu wə: «teyiloɣaⱪ, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir mənanimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halaⱪ» degən səz bilən ipadilinidu. Musa pəyoɣəmbər əslidə Israiloɣa: «Pərwərdigar silərning nesiwənglardur» degən bolsimu, ular əzigə tegixlik boloɣan nesiwining («halaⱪ»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioɣan. **«muxularoɣa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ətüp jazalimay ⱪoyuxum ⱨərgiz mumkin əməs.

Sən axu yərdimu ḳurbanliḳlarni ḳilixḳa qiḳting.□
8 Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ḳoydung,
Qünki sən Məndin ayrilding,
Sən yalingaqlinip ornungoɣa qiḳting;
Orun-kərpəngni kengəytip *heridarliring* bilən əzüng üqün əḥdiləxting;
Ularning orun-kərpisigə kənglüng qüxti,
Sən ularda küq-ḥoḳuḳni kərüp ḳalding.□
9 Sən zəytun meyi ḥədiyisini elip,
Ətirliringni üstibexinggə boluxioɣa qeqip,
Padixaḥning aldioɣa barding;
Əlqiliringni yiraḳḳa əwətip,
Ḥətta təḥtisaraoɣa yətküqə əzüngni pəs ḳilding.□
10 Sən besip mangoɣan barliḳ yolliringda qarqioɣining bilən,
Yənə: «Poḳ yəptimən, boldi bəs!» dəp ḳoymiding tehi,
Ezip yürüxkə yənila küqüngni yioɣding,
Ḥeq jaḳ toymiding.
11 Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, ḳorḳup yürisən,
Yaloɣan gəp ḳilip, Meni esinggə ḥeq kəltürməy,
Kənglüngdin ḥeq ətküzmiding.
Mən uzunoɣiqə süküttə turup kəldim əməsmu?
Sən yənila Məndin ḥeq ḳorḳup baḳmiding!□ ■
12 Sening «ḥəḳḳaniyliḳing»ni ḥəm «təḥpiliring»ni bayan ḳilimən: —
Ularning sanga ḥeq paydisi yoḳtur!
13 Qirḳirioɣanliringda sən yioɣip topliоɣan *butlar* kelip seni ḳutḳuzsun!
Biraḳ xamal püw ḳilip ularning ḥəmmisini uqurup ketidu,
Bir nəpəsla ularni elip ketidu;
Biraḳ Manga tayanoɣuqi zeminoɣa miraslik ḳilidu,
Mening muḳəddəs teoɣimoɣa igidarqilik ḳilidu.■
14 *Xu qaoɣda*: — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar,
Həlḳimning yolini boxitip barliḳ putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

□ **57:7 «Sən axu yərdimu ḳurbanliḳlarni ḳilixḳa qiḳting» —** ular ḥeq nomus ḳilmay, oquḳ-axkara (egiz taoɣ üstidə) butpərəslik ḳilip turatti. □ **57:8 «Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ḳoydung» —** Musa pəyoɣəmbər Israillaroɣa Hudaning pakliḳini əslitix yolida əy ixikining sirtḳi ikki yenioɣa Təwrattiki birḳanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp qaplaxni buyruoɣanidi. «Paḥixə ayal» muxu «əslətmilər»ni sirtioɣa əməs, iqigə bekitkən. Ayal uqioɣa qiḳḳan bir butpərəs boloɣini bilən, yənila «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxḳilardin yoxurun ḥalda) muxu tahtilarni bekitkən. Biraḳ uning mundaḳ ḳiloɣini Hudani butlarning ḳatarioɣa ḳoyoɣinioɣa barawər. «Paḥixə ayal»oɣa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular uning üqün «tiltumar»oɣa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlar mən'i ḳilinoɣan, əlwəttə). **«Sən ularda küq-ḥoḳuḳni kərüp ḳalding»** — əslidə «sən ularda bir ḳolni kərüp ḳalding» degənlik. «Bir ḳol» bəlkim «azoɣinə küq-ḥoḳuḳ»ni bildürüxi mumkin. «paḥixə ayal» muxuni kərüpla dərḥal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni ḳildi. □ **57:9 «Sən zəytun meyi ḥədiyisini elip,...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «ezünggə (huxpuraḳ) mayni sürtüp...». **«Sən... padixaḥning aldioɣa barding; əlqiliringni yiraḳḳa əwətip, ḥətta təḥtisaraoɣa yətküqə əzüngni pəs ḳilding» —** Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən ḥeq ittipaḳlaxmasliḳni ḳayta-ḳayta dəwət ḳiloɣan. Paḥixə ayal «padixaḥ»ni əzigə mətpun ḳilmaḳqi bolup, dəl «ittipaḳlaxmasliḳ»ning əksini ḳilmaḳqi boloɣan. Əmdi «paḥixə ayal» zadi ḳaysi «padixaḥ»ning aldioɣa bardi? Əslidə Israilning əz padixaḥi bar idi. Biraḳ Huda Yəxaya arḳiliḳ ularoɣa yənə kinayilik gəp ḳilip: Silər hudasiz ələning padixaḥining aldioɣa berip uningdin yardəm sorisanglar, u padixaḥ kəlgüsidə silərning padixaḥinglar bolidu, deməkqi. □ **57:11 «Mən uzunoɣiqə süküttə turup kəldim əməsmu?» —** demək, Huda uzun waḳitḳiqə səwr-taḳət ḳilip Israilni jazalimay kəldi. ■ **57:11** Yəx. 42:14 ■ **57:13** Zəb. 34:7-10 □ **57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlḳimning yolini boxitip barliḳ putlikaxanglarni elip taxlanglar» —** muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahirḳi zamandiki «Zioneɣa ḳaytix» tooɣruluḳ eytilidu.

15 Qünki nami «Mukəddəs» Bolƣuqi,
Yukiri ḥəm Aliy Bolƣuqi,
Əbədil'əbədgiqə ḥayat Bolƣuqi mundak dəydu: —
«Mən yukiri ḥəmdə mukəddəs jayda,
Ḥəm xundakla roḥi sunuk ḥəm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,
Kiqik peil adəmning roḥini yengilaymən,
Dili sunukning kənglini yengilaymən.
16 Qünki Mən ḥərgiz mənggügə ərz kilip əyibliməymən,
Ḥəm əbədil'əbədgiqə ƣəzəplənməymən;
Xundak kilsam insanning roḥi Mening aldimda suslixip yokaydu,
Özüm yaratkan nəpəs igiliri tügixidu.■
17 Uning əz nəpsaniyətlik kəbiḥlikidə Mən uningdin ƣəzəplinip, uni uroƣanmən;
Mən uningdin yoxurun turup, uningoƣa ƣəzəpləngənlikim bilən,
U yənila arkisioƣa qekinginiqə əz yolini mengiwərdi;
18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən təkdirdimu,
Mən uni sakaytimən;
Mən uni yetəkləymən,
Mən ləwlərning mewisini yaritimən,
Uningoƣa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə yənə təsəlli berimən;
Yirak turuwatkanoƣa, yekin turuwatkanoƣimu mutlək aram-hatirjəmlik bolsun!
Wə Mən uni sakaytimən!□
20 Birak rəzillər bolsa tinqilinixni ḥeq bilməydioƣan,
Dolkunliri lay-latkilarni uroƣutuwatkan,
Dawaloƣuwatkan dengizdəktur.
21 Rəzillərgə, — dəydu Hudayim — ḥeq aram-hatirjəmlik bolmas. ■

58

Kuruk diniy paaliyətlər adəmlərni dozahka elip baridu; •••• Hudaoƣa yakidioƣan «rozini tutux»

1 — Nida kilip jakarlioƣin,
Awazingni koyup berip boluxiqə towla,
Awazingni kanaydək kətür,
Mening həlkimgə ularning asiylikini,
Yakupning jəmətigə gunaḥlirini bayan kiloƣin.
2 Birak ular Meni ḥər küni izdəydioƣan,
Ḥəkkaniylikni yürgüzidioƣan,
Mening yollirimni bilixni huxallik dəp bilidioƣan,
Hudasining ḥəküm-pərmanlirini taxliwətməydioƣan bir əlgə ohxaydu;

■ **57:16** Zəb. 103:8-10; Ibr. 12:9 □ **57:18-19** **«Uningoƣa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə…»** — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». **«… Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən ləwlərning mewisini yaritimən, … yirak turuwatkanoƣa, yekin turuwatkanoƣimu mutlək aram-hatirjəmlik bolsun!»** — bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni kərsitidu. Birak xundak bolsimu, əməliyəttə Yəxaya kəstən bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən ḥərbir gunaḥkar, əz gunaḥidin towa kiloƣusi bar ḥərbir adəm, muxu səzlərni dora süpitidə əz gunaḥining yariliriƣa yakidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənning mənisi nemə? Hudaoƣa nisbətən ləwlərdiki «ḥəkikiy mewə»ning baxlinixi towa kilidioƣan səzlər boluxi kerək. Adəmning Hudaoƣa towa kilidioƣan, gunaḥ tüpəylidin kattik puxayminini bildüridioƣan səzlərnimu Huda yaratkan, adəmlər towa kiloƣanda əzlirini Hudaning kuqikioƣa taxlixi kerək, uning rəḥim-xəpkitigə pütünləy ixinixi kerək, deməkqi. U bəribir ajizlarning Nijatkar-Kutkuzoƣuqisidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəlkim ḥərgiz gunaḥtin kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudaoƣa əməs, bəlki ḥərdaim əz-əzigə tayinidu. ■ **57:21** Yəx. 48:22

Ular Məndin ḥəkḳaniyliḳni bekitidioɣan ḥəküm-pərmanlarni soraydu;
Ular Hudaoɣa yeḳinlixixni hursənlik dəp bilidu.
3 *Andin ular*: — «Biz roza tuttuḳ,
Əmdi nemixḳa sən kəzünggə ilmiding?
Biz jenimizni ḳiyniduḳ,
Əmdi nemixḳa buningdin həwiring yoḳ?» — *dəp soraydu*.
— Ḳaranglar, roza küni əz kənglünglardikini ḳiliwerisilər,
Hizmətqiliringlarni ḳattiḳ ixlitisilər;
4 Silərning roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qiḳirix üqünmu?
Ḳəbiḥ ḳolliringlar muxt bilən adəm uruxni məḳsət ḳiloɣan ohximamdu?
Ḥazirḳi roza tutuxliringlarning məḳsiti awazinglarni ərxlərdə anglitix əməstur!□
5 Mən talliɣan xu roza tutux küni —
Adəmlərning jenini ḳiynaydioɣan künmu?
Bexini ḳomuxtək egip,
Astioɣa bəz wə küllərni yeyix kerək boloɣan künmu?
Silər muxundaḳ ixlarni «roza»,
«Pərwərdigar ḳobul ḳiloɣudək bir kün» dəwatamsilər?■
6 Mana, Mən talliɣan roza muxuki: —
Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,
Boyunturuḳning tasmilirini yexix,
Ezilgənlərni boxitip ḥər ḳilix,
Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?□
7 Ax-neningni aqlaroɣa üləxtürüxüng,
Ḥajətmən musapirlarni ḥimayə ḳilip əyünggə apirixing,
Yalingaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,
Əzüngni əzüng bilən bir jan bir tən boloɣanlardin ḳaqurmasliḳingdin ibarət əməsmu?■
8 Xundaḳ ḳiloɣanda nurung tang səḥərdək wallidə eqilidu,
Salamətliking tezdin əsligə kelip yaxnaysən;
Ḥəḳḳaniyliḳing aldingda mangidu,
Arḳangdiki muḥapizətqing bolsa Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.
9 Sən qaḳirsang, Pərwərdigar jawab beridu;
Nida ḳilisən, U: «Mana Mən!» dəydu.
Əgər aranglardin boyunturuḳni,
Təngləydioɣan barmaḳni,
Ḥəm təḥmət gəplirini yoḳ ḳilsang,□
10 Jeningni aqlar üqün pida ḳilsang,
Ezilgənlərning ḥajətliridin qiḳsang,
Xu qaoɣda nurung ḳarangoɣuluḳta kətürülidu;
Zulmiting qüxtək bolidu;
11 Ḥəm Pərwərdigar sening daimliḳ yetəkligüqing bolidu,
Jeningni ḳuroɣaḳqiliḳ boloɣan waḳtidimu ḳamdaydu,
Ustihanliringni küqəytidu;
Sən suoɣirilidioɣan bir baoɣ,

□ **58:4 «ərxlərdə»** — ibraniy tilida «yuḳirida» ■ **58:5** Zək. 7:5 □ **58:6 «Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?»** — «boyunturuḳ» bəlkim insanlaroɣa ulaoɣ ḥaywanlarning ḳatarida muamilə ḳilixni bildüridu. Hudaning yolyoruḳining birinqi basḳuqi bolsa, «boyunturuḳning tasmilirini yexix»; biraḳ ḥəḳḳaniyliḳning ahirḳi məḳsiti barliḳ boyunturuḳlarni paqaḳlap taxlaxtin ibarət bolux kerək. ■ **58:7** Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9 «Təngləydioɣan barmaḳ»** — ḥiyligərlik ixarətlərni yaki ərz-xikayət ḳiloɣanliḳini kərsətsə kerək.

Suliri urоqup tügimәydioqan, adәmni aldimaydioqan bir bulaq bolisәn;□
12 Sәndin tәrәlgәnlәr kona harabilәrni qaytidin qurup qiqidu;
Nurоqun dәwrlәr qalduroqan ullarni qaytidin kәtürisәn,
Xuning bilәn «Bәsülgәn tamlarni qaytidin yasioquqi,
Koqa-yol wә turaloqularni әsligә kәltürgüqi» dәp atilisәn.
13 Әgәr sәn xabat künidә qәdәmliringni sanap mangsang,
Yәni Mening muqәddәs künümdә өzüngningki kөnglüngdikilәrni qilmay,
Xabatni «huxallik»,
Pәrwәrdigarning muqәddәs künini «hөrmәtlik kün» dәp bilsәng,
Hәm Uni hөrmәtlәp,
Өz yolliringda mangmay,
Өz bilginingni izdimәy,
Quruq parang salmisang,□
14 Undaqta Pәrwәrdigarni kөnglüngning huxalliqi dәp bilisәn,
Hәm Mәn seni yәr yüzidiki yuqiri jaylaroqa mingüzüp mangdurimәn;
Atang Yaqupning mirasi bilәn seni ozuqlandurimәn —
Qünki Pәrwәrdigar Өz aoqzi bilәn xundaq sөz qildi. □

59

Hudaning sөzining dawami — Gunahқning өzini tәhlil qilix

1 — Qaranglar, Pәrwәrdigarning qoli qutquzalmioqudәk küqsiz bolup qaloqan әmәs;
Yaki Uning quliqi anglimioqudәk eoqir bolup qaloqan әmәs;■
2 Biraq silәrning qәbihlikinglar silәrni Hudayinglardin yiraqlaxturdi,
Gunahinglar Uning yüzini silәrdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatquzmidi.□
3 Qünki qolliringlar qan bilәn,
Barmaqliringlar qәbihlik bilәn milәngәn,
Lәwliringlar yaloqan gәp eytqan,
Tilinglar kaldirlap qerixip sөzligәn;
4 Hәqqaniylik tәrәptә sөzligüqi yoqtur,
Hәqiqәt tәrәptә turidioqan hөküm sorioquqi yoqtur;
Ular yoq bir nәrsigә tayinip, aldamqilik qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandax,
Ularning tuoquwatqini qәbihlik;■
5 Ular qar yilanning tuhumlirini tөrәldüridu,
Өmüqükning torini torlaydu,

□ **58:11** **«Adәmni aldimaydioqan bir bulaq»** — qәl-bayawanda yürgәn yoluqilar üqün bulaqlar intayin muhim, әlwәttә. Hәli bar, hazir yoq boloqan bulaqlar, «adәmni aldaydioqan» bulaqlar deyilәtti; bundaq bulaqlar yoluqilarning jenioqa zamin boluxi mumkin. □ **58:13** **«Hәm Uni hөrmәtlәp…»** — muxu ibaridә «Uni» yaki Pәrwәrdigarning Өzini yaki uning «xabat küni»ni kөrsitidu. **«Өz yolliringda mangmay, өz bilginingni izdimәy, quruq parang salmisang,…»** — Musa pәyoqәmbәr arqilik Israiloqa berilgәn «on pәrman»ning tәtinqisi «xabat künini muqәddәs küni süpitidә saqlanglar» degәn. Xabatning muhim ixliri bolsa өzining hәqqandaq hususiy ix-hizmәtlirini qilmay, Hudani seoqinixtur. □ **58:14** **«yuqiri jaylaroqa mingüzüp mangdurimәn»** — bu ajayib sirlik gәp bolup, mәnisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müxkül hәm hәtәrlik ixlar sanga asan kelidu. Әmdi Huda Өzigә itaәt qiloqanlarni nemigә mindüridu? — muxu yәrdә deyilmidi. Bәlkim pәrixtilәrning küq-kudriti kөrsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qәl. 11:23; Yәx. 50:2 □ **59:2** **«Qaranglar, Pәrwәrdigarning qoli qutquzalmioqudәk küqsiz bolup qaloqan әmәs… biraq silәrning qәbihlikinglar silәrni Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunahinglar Uning yüzini silәrdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatquzmidi»** — muxu -1-2-ayәtlәr bolsa 58-bab, 3-ayәttiki soaloqa berilgәn jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zәb. 7:14

Kim uning tuhumlirini yesə ölidu;
Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu.□
6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
Özliri ixligənliri bilən özlirini yapalmaydu;
Ixligənliri bolsa qəbih ixlardur;
Ularning qolida zorawanlik turidu;□ ■
7 Qədəmliri yamanlik tərəpkə yügüridu,
Gunahsiz qanni töküxkə aldiraydu,
Ularning oyliri qəbihlik toorisidiki oylardur;
Barolanla yərdə wəyranqilik wə halakət tepilidu.■
8 Tinqlik-aramlik yolini ular heq tonumaydu;
Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoqtur;
Ular yollirini əgri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangolan bolsa tinq-aramlikni kərməydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 — Xunga həqiqət-adalət bizdin yiraq turidu;
Həqqaniylik yetip bizni qümkigən əməs;
Nurni kütimiz, biraq yənila qarangoluluq!
Birla oil-pal parliolan yoruqlukqnimu kütimiz,
Yənila zulməttə mangimiz.
10 Qarioulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
Közsiz boloландək silaxturimiz;
Gugumda turolandək qüxtimu putlixip ketimiz,
Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz.□
11 Eyiqlardək nərə tartimiz,
Pahtəklərdək qattiq ah urimiz;
Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
Nijat-qutuluxni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
12 Qünki itaətsizliklirimiz aldingda köpiyip kətti,
Gunahlirimiz bizni əyibləp guwahlik beridu;
Qünki itaətsizliklirimiz hərdaim biz bilən billidur;
Qəbihliklirimiz bolsa, bizgə roxəndur: —
13 Qünki Pərwərdigarola itaətsizlik qilmaqtimiz, wapasizlik qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimətkimiz,
Zulumni həm asiylikni tərolip qilmaqtimiz,
Yalolan sözlərni oydurup, iq-iqimizdin sözliməktimiz;
14 Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
Həqqaniylik yiraqta turidu;
Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
Durus-diyanətningmu kirgüdək yeri yoqtur.
15 Xuning bilən həqiqət yoqay dəp qaldi;
Özümni yamanliqtin neri qilay degən adəm həqning olja nixani bolup qaldi!

□ **59:5** **«Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu»** — demək, ulardin heqqandaq yahxilik qiqmaydu, ularola taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, ölidu; «tuhumlar»ni buzsa, ulardin tehi hətərlik bir yilan qiqidu. □ **59:6** **«ularning torliri kiyim bolalmaydu»** — muxu ayət wə 5-ayətkə qarioланda, «torliri» degənlik ularning qəstliri həm yamanliqlirini diniy niqab bilən yapidiolan usullarni bildüridu. ■ **59:6** Ayup 8:14,15 ■ **59:7** Pənd. 1:16; Rim. 3:15 □ **59:10** **«Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz»** — baxqa birhil tərjimisi: «küqi barlar arisida ölüklərdək yürimiz».

Pərwərdigar duani anglap ixqa kiridu

16 Ḥəm Pərwərdigar kərdi;
Ḥəküm-ḥəqiqətning yoqluqi Uning nəzaridə intayin yaman bilindi.
Wə U *amal qiloɣudək* birmu adəmning yoqluqini kərdi;
Gunaḥkarlaroɣa wəkil bolup dua qiloɣuqi ḥeqkimning yoqluqini kərüp, azablinip köngli parakəndə boldi.
Xunga Uning Өz Biliki өzigə nijat kəltürdi;
Uning Өz ḥəqqaniyliqi Өzini qollap qidamliq qildi;□ ■
17 U ḥəqqaniylikni qalqan-sawut qildi,
Bexioɣa nijatliq dubuloɣisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,
Muḥəbbətlik qizoɣinlikni ton qilip kiydi.■
18 Adəmlərning qiloɣanliri boyiqə, u laroɣa qayturidu;
Rəqiblirigə qəḥr qüxüridu,
Düxmənlirigə ixlirini qayturidu,
Qət arallardikilərgimu u ixlirini qayturidu.
19 Xuning bilən ular oɣərbtə Pərwərdigarning namidin,
Künqikixta Uning xan-xəripidin qorqidu;
Düxmən kəlkündək besip kirginidə,
Əmdi Pərwərdigarning Roḥi uningoɣa qarxi bir tuoɣni kətürüp beridu;
20 Xuning bilən Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu,
U Yaqup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qiloɣanlaroɣa yeqinlixidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■
21 Mən bolsam, mana, Mening ular bilən boloɣan əḥdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —
«sening üstünggə qonup turoɣan Mening Roḥim, xundaqla Mən sening aoɣzingoɣa quyoɣan səz-kalamim bolsa,
Buningdin baxlap əbədil’əbədgiqə өz aoɣzingdin, nəslingning aoɣzidin yaki nəslingning nəslining aoɣzidin ḥərgiz qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Qutquzuloɣan Zionning parlaq keləqiki

1 — Ornungdin tur, nur qaq! Qünki nurung yetip kəldi,
Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!
2 Qünki qarangoɣuluq yər-zeminni,
Qapqara zulmət əl-yurtlarni basidu;

□ **59:16** **«Ḥəm Pərwərdigar kərdi; ḥəküm-ḥəqiqətning yoqluqi Uning nəzaridə intayin yaman bilindi»** — Pərwərdigar Өz məmin bəndilirining duasini anglap ixqa kirixidu. **«xunga uning өz biliki өzigə nijat kəltürdi»** — oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaoɣa əwətidioɣan Qutquzoɣuqi-Məsiḥi, yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Demək, Israil өzining asiyliqi, itaətsizlikini, өzlirining gunaḥqa taqabil turalmaydioɣanliqini toluq iqrar qilip towa qiloɣan waqitta, «ḥeq qutquzoɣudək adəm bolmioɣanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüx üqün, xundaqla amalsiz qaloɣan insanni qutquzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaoɣa kelidu. Qutquzux ixlirini u yaloɣuz ada qilidu; «ḥeq adəm» uningoɣa yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kərüng. ■ **59:16** Yəx. 63:5 ■ **59:17** Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ **59:20** **«Xuning bilən Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu, u Yaqup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qiloɣanlaroɣa yeqinlixidu»** — «Rim.» 11:26 kərüng. ■ **59:20** Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21** **«sening üstünggə qonup turoɣan Mening Roḥim»** — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yuqiriqi 20-ayəttə «Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu» deyilgən. «Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Xübḥisizki, muxu səzlər uningoɣa, yəni Məsiḥgə deyilidu.

Birak Pərwərdigar üstüngdə kətürülidu,
Uning xan-xəripi seningdə kərünidu;
3 Ḥəm əllər nurung bilən,
Padixaḥlar sening kətürülgən yoruḳluḳung bilən mangidu.
4 Bexingni kətür, ətrapingoɳa ḳarap bak;
Ularning ḥəmmisi jəm bolup yioɳilidu;
Ular yeningoɳa kelidu, —
Ooɳulliring yiraḳtin kelidu,
Ḳizliring yanpaxlaroɳa artilip kətürüp kelinidu.
5 Xu qaoɳda kərisən,
Kəzliring qaḳnap ketidu,
Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay ḳalisən;
Qünki dengizdiki baylikлar sən tərəpkə burulup kelidu,
Əllərning mal-dunyaliri yeningoɳa kelidu.■
6 Top-top bolup kətkən təgilər,
Ḥəm Midiyan ḥəm Əfaḥdiki taylaḳlar seni ḳaplaydu;
Xebadikilərning ḥəmmisi kelidu;
Ular altun ḥəm huxbuy elip kelidu,
Pərwərdigarning mədḥiyilirini jakarlaydu.
7 Kedarning barlik ḳoy padiliri yeningoɳa yioɳilidu;
Nebayotning ḳoqḳarliri hizmitingdə bolidu;
Ular Mening ḳobul ḳiliximoɳa erixip ḳurbangaḥimoɳa qiḳirilidu;
Xuning bilən güzəllik-julaliḳimni ayan ḳilidioɳan өyümni güzəlləxtürimən.□
8 Kəptərhanilirioɳa ḳaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqup keliwatḳan buluttək keliwatḳan kimdu?
9 Qünki arallar Meni kütidu;
Xular arisidin ooɳulliringni yiraḳtin elip kelixkə,
Өz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,
Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu.
Ular Hudaying Pərwərdigarning namioɳa,
Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqining yenioɳa kelidu;
Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□
10 Yat adəmlərning baliliri sepilliringni ḳuridu,
Ularning padixaḥliri hizmitingdə bolidu;
Qünki oɳəzipimdə Mən seni urdum;
Birak xapaitim bilən sanga rəḥim-meḥribanlik kərsəttim.■
11 Dərwaziliring ḥərdaim oquḳ turidu;
(Ular keqə-kündüz etilməydu)
Xundak ḳiloɳanda əllərning baylikлirini sanga elip kəlgili,
Ularning padixaḥlirini aldingoɳa yetəkləp kəlgili bolidu.
12 Qünki sanga hizməttə boluxni rət ḳilidioɳan əl yaki padixaḥlik bolsa yoḳilidu;
Muxundak əllər pütünləy bərbat bolidu.

■ **60:5** Zəb. 34:4-9; Wəḥ. 21:26 □ **60:7** **«...Midiyan ḥəm Əfaḥdiki taylaḳlar seni ḳaplaydu; Xebadikilərning ḥəmmisi kelidu; ... Edarning barlik ḳoy padiliri yeningoɳa yioɳilidu; Nebayotning ḳoqḳarliri hizmitingdə bolidu»** — 6-7-ayətlərdə deyilgən yərlərni həritidin kərüng. Pələstinni nuḳta ḳilip eytḳanda, «Midiyan» yiraḳ jənubta, «Əfaḥ» Pars ḳoltuḳining xərḳiy təripidə, «Xeba» Misirning jənubiy təripidə, «Kedar» ḥəm «Nebayot» xərḳ tərəptə, yəni Ərəbistandiki qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt ḥəmmisi bəlkim Ərəb ḳəbililiri. □ **60:9** **«Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu...»** — biliximizqə, ḳədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (ḥəmmisi turning mustəmlikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim Ispaniyəni (Ḳanaandin yiraḳ boloɳan oɳərbiy tərəptə) kərsitidu; deməkqi, ahirḳi zamanda Hudaning yolini tutḳanlar jaḥandiki barlik tərəplərdin Zioneɳa ḳarap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

13 Mening muḳəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,
Liwanning xəripi,
— Arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu;
Xundaḳ ḳilip ayioɣim turoɣan yərni xərəplik ḳilimən.□
14 Seni harlioɣanlarning baliliri bolsa aldingoɣa egilginiqə kelidu;
Seni kəmsitkənlərning ḥəmmisi ayioɣingoɣa bax uridu;
Ular seni «Pərwərdigarning xəḥiri»,
«Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqining Zioni» dəp ataydu.
15 Sən taxliwetilgən ḥəm nəprətkə uqrioɣanliḳing üqün,
Ḥeqkim zeminingdin ətmigən;
Əmdiliktə Mən seni mənggülük bir xan-xəḥrət,
Əwlad-əwladlarning bir hursənliki ḳilimən.■
16 Əllərning sütini emisən,
Padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək *meḥir-xəpḳitigə* erixsən;
Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özüngning Nijatkaring ḥəm Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing,
«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi» dəp bilisən.□ ■
17 Misning ornioɣa altunni,
Təmürning ornioɣa kümüxni əpkelip almaxturimən;
Yaoɣaqning ornioɣa misni,
Taxlarning ornioɣa təmürni əpkelip almaxturimən;
Sening ḥakimliringni bolsa tinq-aramliḳ,
Bəgliringni ḥəḳḳaniyliḳ ḳilimən.
18 Zeminingda zorawanliḳning ḥeq sadasi bolmaydu,
Qegraliring iqidə wəyranqiliḳ wə ḥalakətmu yoḳ bolidu;
Sən sepilliringni «nijat»,
Dərwaziliringni «mədḥiyə» dəp ataysən.
19 Nə ḳuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə ayning julasi sanga yoruḳluḳ bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Sening Hudaying güzəl julaliḳing bolidu.
20 Sening ḳuyaxing ikkinqi patmaydu,
Eying tolunluḳidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Ḥəsrət-ḳayoɣuluḳ künliringgə hatimə berilidu.
21 Sening həlḳingning ḥəmmisi ḥəḳḳaniy bolidu;
Yər-zeminoɣa mənggügə igidarqiliḳ ḳilidu;
Ularning Mening güzəl julaliḳimni ayan ḳilixi üqün,
Ular Өz ḳolum bilən tikkən maysa,
Өz ḳolum bilən ixliginim bolidu.■
22 Səbiy bala bolsa mingoɣa,
Əng kiqiki bolsa uluoɣ əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularni öz waḳtida tezdin əməlgə axurimən.

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu» —** Liwan degən jaydin ḥərhil qiraylik dərəhlər qiḳatti. ■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16 «Əllərning sütini emisən, padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək meḥir-xəpḳitigə erixsən» —** demək, Zion ahirḳi zamanlardiki azab-oḳubətlərdin ətüxi bilən (ḥərḳandaḳ kəmsitixlər, əqmənlik, nəprət ḥəm ziyankəxlikkə uqrioɣandin keyin) ajiz bir səbiy balidək barliḳ «yat əllər»ning kəyünüxliri ḥəm oɣəmhorluḳi bilən qongḳur təsəlligə igə bolidu. **«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi» —** muxu yərdə «Yaḳup» ḥəm Yaḳupning özi ḥəm uning əwladliri Israilni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3 ■ **60:21** Yəx. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

61

Zionning parlaq keləqiki — dawami •••• «Pərwərdigarning quli»ning yənə bir səzi

1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda,
Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən.
U meni sunuq köngüllərni yasap saqaytixqa,
Tutqunlarƣa azadliqni,
Qüxəp qoyulƣanlarƣa zindanning eqiwetilidiƣanliqini jakarlaxqa əwətti;□ ■
2 Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yilini,
Ḥəm Hudayimizning qisaslik künini jakarlaxqa,
Barlik qayƣu-ḥəsrət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti.□
3 Ziondiki ḥəsrət-qayƣu qəkkənlərgə,
Küllərning ornigə güzəllikni,
Ḥəsrət-qayƣuning ornigə sürkilidiƣan xad-huramlik meyini,
Ƣəxlik-məyüslük roḥining ornigə,
Mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundaq qilip ular «ḥəqqaniylikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arqilik uning güzəllik-julaliqi ayan qilinidu.□
4 Ular qədimki harabzarliqlarni qaytidin quridu,
Əslidə wəyran qilinƣan jaylarni qaytidin tikləydu,
Harabə xəḥərlərni, dəwrdin-dəwrgə wəyranlikta yatqan jaylarni yengibaxtin quridu;■
5 Yaqa yurtluqlar turƣuzulup, padiliringni baqidu;
Yatlarning baliliri qoxqiliringlar, üzümqiliringlar bolidu.
6 Biraq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər;
Silər tooƣranglarda: «Ular Hudayimizning hizmətkarliri» deyilidu;
Ozuqliringlar əllərning baylikliri bolidu,

□ **61:1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən» —** «məsiḥligən» yaki «məsiḥ qilƣan» — muxu yərdə biz qaytidin bu ibarigə qüxənqə berimiz, xundaqla «Məsiḥ» tooƣruluq tohtilimiz. Hudaning yolyoruqi bilən Israilƣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexiƣa may sürtülüx kerək idi. Muxu murasim «Məsiḥ qilinix» dəp atilip, xu qaƣdin baxlap muxu padixaḥ «Hudaning məsiḥ qilƣini» dəp atilatti. Muqəddəs ibadəthanining hizmitini qilƣan «qurbanlik qilƣuqi» kaḥinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsiḥ qilinixi» kerək idi. «Məsiḥ qilinix» bəzidə pəyƣəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraq muxu ayəttiki «məsiḥ qilix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Əz Muqəddəs Roḥi bilən ətküzülidu; insan təripidin ətküzülməydu, Hudaning Əzi ətküzidu. «Pərwərdigarning quli» tooƣrisidiki səzlərni yiƣinqaqlioƣanda, u «Padixaḥ» (pütkül aləmningki), Pəyƣəmbər («səzümni aƣzingƣa quyimən») ḥəm «Qutquzƣuqi Kaḥin»dur (gunaḥkarlar üqün özini qurbanlik qilidu, gunaḥkarlar üqün dua qilidu). Xu üq wəzipini ada qilix üqün u Hudaning Roḥi bilən «məsiḥ qilinixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning quli»ni «Məsiḥ» degən nam bilən qaqirimiz. Israilning 60- ḥəm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərning (Israil arqilik bolƣan) bəhtiningmu ḥəmmisi Məsiḥning qilƣan ixidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20 □ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yili» —** «Law.» 25-babta kərsitilgən «buroƣa (qelix) yili», yəni «azadlik yili», yaki «xadlik yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yili»ni aldin’ala ayan qilƣan «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luqa» 4:18-19ni kərüng. □ **61:3 «Pərwərdigar… Ziondiki … küllərning ornigə güzəllikni, ḥəsrət-qayƣuning ornigə sürkilidiƣan xad-huramlik meyini, ƣəxlik-məyüslük roḥining ornigə, mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti» —** qayƣu-ḥəsrət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pexanisiƣa sürtətti. Məsiḥ bolsa «küllərning ornigə» huxallikni bildüridiƣan mayni adəmning pexanisiƣa sürtidu. **«mədḥiyə toni» —** muxu «ton» pütün bədənni oraydiƣan qong bir kiyim bolup, bəlkim ḥəmmə ƣəxlik ketip, adəmning pütkül wujudida Hudaƣa mədḥiyə oqux pəyda bolidiƣanlikini kərsitidu. **«Xundaq qilip ular «ḥəqqaniylikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu» —** yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik qilinidiƣan jaylar idi. Ḥazir ular Hudaƣa ibadət qilixni bildüridu. ■ **61:4** Yəx. 58:12

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər.□ ■
7 Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu;
Rəswa qilinoɣanliqning ornioɣa ular təqsimatida xadlinip təntənə qilidu;
Xuning bilən ular zeminoɣa ikki ḥəssiləp igidarqiliq qilidu;
Mənggülük xad-huramliq ularningki bolidu.□
8 Qünki Mən Pərwərdigar tooɣra ḥəküm, ḥəqiqətni əzizləymən;
Köydürmə qurbanliq qilixta ḥərqandaq bulangqiliq wə aldamqiliqqa nəprətlinimən;
Mən ularoɣa ḥəqiqət bilən tegixlikini qayturup berimən;
Mən ular bilən mənggülük bir əḥdini tüzimən.□
9 Xundaq qilip ularning nəslining dangqi əllər arisida,
Pərzəntlirining dangqi həlqi-aləm arisida qiqidu;
Ularni kərgənlərning ḥəmmisi ularni tonup etirap qiliduki,
«Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur»». □

Məsiḥ yənə səz qilidu

10 — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən,
Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
Qünki toy qilidioɣan yigit əzigə «kaḥinliq səllə» kiyiwaloɣandək,
Toy qilidioɣan qiz ləəl-yaqutlar bilən əzini pərdazlioɣandək,
U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
Ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi.□
11 Qünki zemin əzining bihini qiqaroɣinidək,
Baoɣ əzidə teriloɣanlarni ündürginidək,

□ **61:6 «Biraq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər» —** oqurmənlərgə məlumki, «kaḥin»lar muqəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həlqlərgə wəkil bolup ularning ḥərhil qurbanliqlirini Hudaoɣa atap otta köydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning ḥəqiqət-ḥəkümlirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoɣəmbər dəwridə, Huda «Barliq həlqimni Özümgə atap kaḥinlar qilimən» degənidi («Mis.» 19:6). Biraq həlqning köpinqisi itaətsizlik bilən muxu wədidin məḥrum boldi; pəqət «Lawiy» degən qəbilidikilər kaḥinliq rolni ətiyəligənidi. Biraq muxu ayət bizgə ayan qiliduki, Hudaning əslidiki nixani ḥaman əməlgə axurulidu. **«silər ularning xan-xərəlirigə ortaq bolisilər»** — yaki «Ularning xan-xərəpliridin təntənə qilisilər». ■ **61:6** 1Pet. 2:5, 9; Wəḥ. 1:6; 5:10 □ **61:7 «Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu» —** «ikki ḥəssə nesiwənglər» tooɣruluq yənə 40-bab, 2-ayətni kərüng. □ **61:8 «köydürmə qurbanliq» —** muxu hil qurbanliq pütün peti Hudaoɣa (toluq ibadət qilix üqün) atap köydürülətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kaḥin bolsun) qurbanliqning gəxidin ḥeq yeməttı. Əgər muxundaq qurbanliq qiloɣanda, birsi Hudadin bir zərriqini qalduroɣan bolsa, bu «bulangqiliq»qa barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Özi insaniyətkə, Öz həlqigə məlum bir nərsini wədə qilip bərməkqi bolsa, undaqta u Özining «köydürmə qurbanliq» tooɣrisidiki muqəddəs qanunioɣa Özi boysunoɣanoɣa ohxax, U bərgən nərsidə qilqə bir kəmlik ḥərgiz bolmaydu; U insaniyətkə wədə qiloɣanliridin ḥeqnərsini qaldurmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur» —** «Zəb.» 22:30-31ni kərüng. Yuqiriqi 59:21-ayəttə deyilgən «əḥdə»gə asasən, Zionning nəsli «Məsiḥ»ning Roḥi ḥəm səz-kalamioɣa igə bolidu. Xübḥisizki, muxu 8- ḥəm 9-ayəttə xu əḥdə, xundaqla uning nətijisi yənə kərsitilidu. □ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən… U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi, ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi» —** Məsiḥ Hudaning Zion ḥəm əl-yurtlarni qutquzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlioɣan kiyim-keqəkni qobul qilidu. «Toy qilidioɣan yigit» ḥəm «toy qilidioɣan qiz» bolsa, əlwəttə naḥayiti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəqətla muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsiḥ «adəmni qutquzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiloɣili kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutləq ḥəqqaniyliqtin ḥəm «kaḥinliq səllə» (yəni insan üqün dua qilixtiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundaq «kiyim» kiyiwaloɣan peti pəyda bolsa, ḥərbir əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsiḥ dəp tonup yetixi kerək.

Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərning aldida ḥəqqaniyliqni ḥəm mədḥiyini
ündüridu». □

62

Məsiḥning səzining dawami

1 — «Taki Zionning ḥəqqaniyliqi julalinip qaqnap qiqquqə,
Uning nijati lawuldawatqan məx'əldək qiqquqə,
Zion üqün ḥeq aram almaymən,
Yerusalem üqün ḥərgiz süküt qilaymən;
2 Ḥəm əllər sening ḥəqqaniyliqingni,
Barliq padixaḥlar xan-xəripingni köridu;
Ḥəm sən Pərwərdigar Öz aoʏzi bilən sanga qoyidioʏan yengi bir isim bilən atilisən,■
3 Xundaqla sən Pərwərdigarning qolida turoʏan güzəl bir taj,
Hudayingning qolidiki xaḥanə bax qəmbiriki bolisən.
4 Sən ikkinqi: «Ajraxqan, taxliwetilgən» dəp atalmaysən,
Zemining ikkinqi: «Wəyran qilip taxliwetilgən» dəp atalmaydu;
Bəlki sən: «Mening huxalliqim dəl uningda!», dəp atilisən,
Ḥəm zemining: «Nikaḥlanoʏan» dəp atilidu;
Qünki Pərwərdigar səndin huxalliq alidu,
Zemining bolsa yatliq bolidu.□
5 Qünki yigit qizoʏa baoʏlanoʏandək,
Ooʏulliring sanga baoʏlinidu;
Toy yigiti qizdin xadlanoʏandək,
Hudaying seningdin xadlinidu.
6 Mən sepilliringda kəzətqilərni bekitip qoydum, i Yerusalem,
Ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boloʏanlar, süküt qilmanglar!□
7 U Yerusalemni tikligüqə,
Uni yər-jaḥanning otturisida rəḥmət-mədḥiyilərning səwəbi qiloʏuqə,
Uningoʏa ḥeq aram bərmənglar!».
8 Pərwərdigar ong qoli ḥəm Öz küqi boloʏan biliki bilən mundaq qəsəm iqti: —
«Mən ziraətliringni düxmənliringgə ozuq boluxqa ikkinqi bərməymən;
Japa tartip ixligən yengi xarabnimu yatlarning pərzəntliri ikkinqi iqməydu;
9 Ziraətlərni orup yioʏqanlar özlirila uni yəp Pərwərdigarni mədḥiyiləydu;
Üzümlərni üzgənlər muqəddəs öyümning səynalirida ulardin iqidu».
10 — Ötünglar, dərwazilardin ötünglar!
Həlqning yolini tüz qilip təyyarlanglar!
Yolni kətürünglar, kətürünglar;
Taxlarni elip taxliwetinglar;

□ **61:11 «Qünki zemin özining bihini qiqaroʏinidək,… Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərning aldida ḥəqqaniyliqni ḥəm mədḥiyini ündüridu»** — muxu ix Məsiḥning yənə bir huxalliqining səwəbi — uning qilidioʏan hizmiti qoqum muwəppəqiyətlik bolidu; u nijatni insaniyətkə yətküzüp nuroʏunlioʏan kixilərni gunaḥtin qutquzidu. ■ **62:2** Yəx. 65:15 □ **62:4 «Mening huxalliqim dəl uningda!»** — ibraniy tilida «Hefzibaḥ». **«Nikaḥlanoʏan»** — ibraniy tilida «Biyulaḥ». □ **62:6 «Mən sepilliringda kəzətqilərni bekitip qoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boloʏanlar, süküt qilmanglar!»** — Məsiḥ muxu «kəzətqilər»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqilər»ni özigə ohxax Zion üqün tohtimay dua qilix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Öziningkigə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

Həlқ-millətlər üqün *yol kərsitidiоqan* bir tuoqni kətürünglar.□ ■
11 Mana, Pərwərdigar jaһanning qət-yaқilirioqa mundaқ dəp jakarlidi: —
Zion қizioqa mundaқ dəp eytқin: —
«Қara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!
Қara, Uning Өzi aloqan mukapiti Өzi bilən billə,
Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu.□
12 Wə həқlər ularni: «Pak-muқəddəs həlқ»,
«Pərwərdigar һəmjəmətlik қilip қutқuzoqanlar» dəydu;
Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», « Һeq taxliwetilmigən xəһər» dəp atilisən. □

63

«Kөzətqilər» bir adəmning keliwatқanliқini kəridu

1 «Bozraһ xəһiridin qiққan, üstibexi қenik қizil rənglik,
Kiyim-keqəkliri қaltis-karamət,
Zor küq bilən қol selip mengiwatқan,
Edomdin muxu yərgə keliwatқuqi kim?»
«Һəққaniylik bilən səzligüqi Mən,
Қutқuzuxқa küq-қudrətkə Igə Boloquqidurmən».□
2 «Üstibexingdikisi nemixқa қizil,
Қandaқsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?».□ ■
3 «Mən yaloquz xarab kəlqikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardin һeqkim Mən bilən billə boloqini yoқ;
Mən ularni oqəzipimdə qəylidim,
Қəһrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning қanliri kiyim-keqəklirim üstigə qaqridi;
Mening pütün üstibexim boyaldi;□
4 Qünki қəlbimgə қisas küni pükülgənidi,
Xundaқla Mən һəmjəmətlirimni қutқuzidioqan yil kəldi;□ ■
5 Mən қarisam, yardəm қiloqudək һeqkim yoқ idi;
 Һeqkimning қollimaydioqanliқini kərüp azablinip kənglüm parakəndə boldi;

□ **62:10 «Өtünglar, dərwazilardin ətünglar! Həlқning yolini tüz қilip təyyarlanglar! Yolni kətürünglar, kətürünglar; taxlarni elip taxliwetinglar»** — yolni, Israildiki tarқilip kətkən, baxқa yurtlarda sürgün boloqanlar, xundaқla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionoqa kəlməkqi boloqanlar üqün təyyarlanglar, deməkqi bolsa kerək. ■ **62:10** Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Қara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!... Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu»** — ayətning ikkinqi қismioqa қarioqanda, munu «nijat-қutulux» **bir xəһs**, yəni Məsiһning Өzidur; «Uning aloqan mukapiti» һəm «Uning Өzining in’ami» 10-һəm 12-ayətkə қarioqanda dəl Өzi қutқuzoqan «həlқim» һəm «həlқ-millətlər»din ibarəttur. □ **62:12 «Wə həқlər ularni: «Pak-muқəddəs həlқ»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionoqa kəlməkqi boloqan «həlқ» һəm «həlқ-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning өzini kərsitidu. □ **63:1 «Һəққaniylik bilən səzligüqi Mən, қutқuzuxқa küq-қudrətkə Igə Boloquqidurmən»** — ayətning aldinқi қismidiki soaloqa jawab bərgüqi xübһisizki, 61:10-11-ayəttə «қaltis-karamət» kiyim-keqək kiyiwaloqan», Өzi (62-babta) kəzətqilərni bekitkən Məsiһdur. Biraқ uning kiyim-keqəkliri baxқiqə kərüngəqkə, u yiraқtin keliwatқan qaoqda, ular uni toniyalmioqan. «Bozraһ» xəһiri tooqruluқ yənə 34-babni wə izaһatlirini kərüng. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixқa қizil, қandaқsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?»** — Məsiһ kiyiwaloqan kiyim əslidə «nijatning, һəққaniyliқning» kiyimi (bəlkim ap’aқ) boloqandin keyin, «Nemixқa қizil bolup қaloqan» — dəp soraydu. ■ **63:2** Wəһ. 19:13 □ **63:3 «Mən ularni oqəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət қiloqan) yat əllərni kərsitidu (6-ayətni kərüng). □ **63:4 «Mən һəmjəmətlirimni қutқuzidioqan yili»** — demək, Hudaning nijatini қobul қiloqan bəndiliri muxu dunyadiki barliқ bozək қilixlardin, barliқ ziyankəxlərdin azad қilinip ərkin bolux waқtidur. Rəzillərning jazalinixi bilən ular ərkin bolidu. ■ **63:4** Yəx. 61:2

Xunga Өz bilikim Өzümgə nijat kəltürdi;
Өz ḳəḫrim bolsa, Meni ḳollap Manga qidam bərdi;□ ■
6 Xuning bilən əl-yurtlarni oŋəzipimdə dəssiwətkənmən,
Ḳəḫrimdə ularni məst ḳiliwəttim,
Ḳanlirini yərgə təküwəttim». □

«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə dua ḳilidu

7 «Mən Pərwərdigarning xəpḳətliri tooŋruluḳ əslitip səzləymən;
Pərwərdigarning mədḥiyəgə layiḳ ḳiloŋanliri,
Uning rəḥimdilliḳlirioŋa asasən,
Uning nuroŋunlioŋan xəpḳətlirigə asasən,
Pərwərdigarning bizgə ḳiloŋan iltipatliri,
Israil jəmətigə iltipat ḳiloŋan zor yahxiliḳliri tooŋruluḳ əslitip səzləymən;
8 U ularni: — «Ular Mening həlḳim,
Aldamqiliḳ ḳilmaydioŋan balilar» dəp,
Ularning Ḳutḳuzoŋuqisi boldi.□
9 Ularning barliḳ dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yüzidiki Pərixtisi» bolsa ularni ḳutḳuzoŋan,
U Өz muḥəbbiti ḥəm rəḥimdilliḳi bilən ularni ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzoŋan;
Axu ḳədimki barliḳ künlərdə ularni Өzigə artip kətürgən; □ ■
10 Biraḳ ular asiylik ḳilip Uning Muḳəddəs Roḥioŋa azar bərdi;
Xunga ulardin yüz ərüp U ularning düxminigə aylinip,
Uloŋa ḳarxi jəng ḳildi. □ ■
11 Biraḳ U: — «Musa pəyoŋəmbirim! Mening həlḳim!» dəp əyni künlərni əsləp tohtidi.
Əmdi Өz *padisi boloŋanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qiḳiriwaloŋuqi ḳeni?
Өzining Muḳəddəs Roḥini ularning arisioŋa turoŋuzup ḳoyoŋuqi ḳeni?□
12 Uning güzəl xərəplik biliki Musaning ong ḳoli arḳiliḳ ularni yetəkligüqi boldi,
Өzi üqün mənggülük bir namni tikləp,
Ular aldida sularni bəlüwətküqi,
13 Ularni dalada ərkin kezip yüridioŋan attək,
Ḥeq putlaxturmay ularni dengizning qongḳur yərliridin ətküzgüqi ḳeni?■
14 Mallar jiloŋioŋa otlaxḳa qüxkəndək,
Pərwərdigarning Roḥi uloŋa aram bərdi;
Sən Өzüng güzəl-xərəplik bir namoŋa erixix üqün,
Sən muxu yollar bilən həlḳingni yetəkliding.
15 Aḥ, asmanlardin nəziringni qüxürgin,
Sening pak-muḳəddəsliking, güzəllik-xəriping turoŋan makaningdin *ḥalimizoŋa* ḳarap baḳ!

□ **63:5** **«Өz ḳəḫrim bolsa, Meni ḳollap Manga qidam bərdi»** — muxu səzlərgə ḳarioŋanda, insanlarni jazalax Huda ḥəm Uning Məsiḥi üqün kəngligə intayin eoŋir kelidioŋan təs bir ixtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6** **«Ḳəḫrimdə ularni məst ḳiliwəttim»** — bundaḳ «məst ḳilix»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərni yənə kərüng. Həlḳlərni məst ḳilidioŋan xarab «Pərwərdigarning ḳolidiki ḳəḫrigə toloŋan ḳədəḥ»tiki «xarab»tur. □ **63:8** **«U ularni: — «Ular Mening həlḳim, aldamqiliḳ ḳilmaydioŋan balilar» dəp, ularning Ḳutḳuzoŋuqisi boldi»** — muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin ḳutḳuzup qiḳaroŋan waḳitni kərsitidu. Xu qaoŋni Israilning «tuoŋuluxi», yəni «yengi bir həlḳ, yengi bir millət» boluxi dəp ḥesablioŋili bolidu. □ **63:9** **«Uning (Pərwərdigarning) yüzidiki Pərixtisi»** — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Ḳan. 7:7, 8, 9 □ **63:10** **«biraḳ ular asiylik ḳilip uning Muḳəddəs Roḥioŋa azar bərdi»** — muxu səzgə ḳarioŋanda «Hudaning Muḳəddəs Roḥi» qoḳum Hudaning Өzidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11** **«Өz padisi boloŋanlar»** — Israil həlḳi. **«Өz ... padiqiliri»** — xübḥisizki, Musa pəyoŋəmbər, akisi Ḥarun ḥəm aqisi Məryəm, xundaḳla bəlkim Yəxua pəyoŋəmbər idi. ■ **63:13** Zəb. 105:37

Kəni otluk muhəbbiting wə küq-kudriting!?
Iqingni aoqritixliring, rəhimdillikliring kəni?
Ular manga kəlgəndə besilip kaldimu?■
16 Qünki gərqə Ibrahim bizni tonumisimu,
Yaki Israil gərqə bizni etirap kilmisimu,
Sən haman bizning Atimiz;
Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;
Əzəldin tartip «Həmjəmət-Kutkuzoquqimiz» Sening namingdur.□
17 I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azduroqansən?
Nemixka Özüngdin korkuxtin yandurup kənglimizni tax kiloqansən?!
Kulliring üqün, Öz mirasing boloqan kəbililər üqün,
Yenimizoqa yenip kəlgəysən!
18 Mukəddəs həlking pəkət azoqinə wakitla *təwəlikigə* igə bolalioqan;
Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaoq asti kildi;□ ■
19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə kilip bakmioqan,
Sening naming bilən atilip bakmioqan bir həlktək bolup kalduk!

64

Duaning dawami

1-2 Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang'idi!
Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti! Mana muxundak boloqanda tuturukka ot yakkandək,
Ot suni kaynatkandək,
Sən namingni düxmənliringgə ayan kiloqan bolatting,
Əllər yüzüngdinla titrəp ketətti!□
3 Sən biz kütmigən dəhxətlik ixlarni kiloqan waktingda,
Sən qüxkəniding;
Yüzüngdin taoqlar rastla erip kətti!□
4 Səndin baxka Özigə təlmürüp kütkənlər üqün ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap bakmioqan,
Kulakka yetip bakmioqan,
Köz kərüp bakmioqandur!■
5 Sən həkkaniylikni yürgüzüxni hursənlik dəp bilgən adəmning,
Yəni yolliringda mengip, Seni seoqinoqanlarning hajitidin qikkuqi həmrahdursən;

■ **63:15** Kan. 26:15 □ **63:16** **«gərqə Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gərqə bizni etirap kilmisimu,...»** — Ibrahim həm Israil (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu sözning mənisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yəni Yakup) muxu aləmdə tehi turoqan bolsa, bizning naqar əhwalimizni, əhlaksizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla intayin bizar bolup: «Muxu həlk bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizlərni etirap kilmasliki mumkin, deməkqi. □ **63:18** **«Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaoq asti kildi»** — Yəxayaning əmridə Hudaning mukəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoqəmbər bu bexarəttə özidin keyinki bir dəwrni közdə tutkan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiriki 586-yili wəyran kilindi. Bexarət muxu wəkədin keyinki dəwrning bolidioqan hessiyatlirini, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8 □ **64:1-2** **«Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən bolsang'idi! Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!»** — baxka birhil tərjimisi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxsəng iding! Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!». □ **64:3** **«Yüzüngdin taoqlar rastla erip kətti!»** — Israillar Misirdin qikkandin keyin, Huda ularoqa Musa pəyoqəmbər arkilik mukəddəs kanun-pərmanlirini bərgən waktida, Sinay taoqliri xundakla erip kətti. Yəxaya pəyoqəmbər bəlkim muxu ixlarni közdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Birak mana, Sən oɣəzəptə boldung,
Biz bolsak gunaɦta bolduk;
Undak ixlar uzun boliwərdi;
Əmdi biz kutkuzulamduk?
6 Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatkan barlik «ɦəkkaniyətlirimiz» bolsa bir əwrət latisioɣila ohxaydu, halas;
Ɦəmmimiz yopurmaktək hazan bolup kəttuk,
Kəbiɦliklirimiz xamaldək bizni uqurup taxliwətti.■
7 Sening namingni qakirip nida kiloɣuqi,
Iltipatingni tutuxka kozoɣaloɣuqi ɦeq yoktur;
Qünki Sən yüzüngni bizdin kaqurup yoxurdung,
Kəbiɦliklirimizdin bizni solaxturoɣuzdung.
8 Birak ɦazir, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimizdursən;
Biz seoɣiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Ɦəmmimiz bolsak kolungda yasaloɣandurmiz;
9 I Pərwərdigar, bizgə karatkan oɣəzipingni zor kilmioɣaysən,
Kəbiɦlikni mənggügiqə əsləp yürmigin;
Mana, karioɣin, ɦəmmimiz Sening həlkingdurmiz!■
10 Mukəddəs xəɦərliring janggal,
Zionmu janggal bolup kaldi;
Yerusalem wəyran boldi;
11 Ata-bowimiz Seni mədɦiyiligən jay,
Pak-mukəddəslik, güzəl-parlakliq turaloɣusi boloɣan өyimiz bolsa ot bilən kөyüp kül boldi;
Kədir-kimmətlik nərsilirimizning ɦəmmisi wəyran kiliwetildi.□
12 Muxu ixlar aldida Өzüngni qətkə alamsən, i Pərwərdigar?
Süküt kilip turamsən?
Bizni boluxiqə har kilip uriwerəmsən?»

65

Hudaning duaoɣa bərgən jawabi •••• «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

1 Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;
Mən Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapkuzdum.
Mening namim bilən atalmioɣan yat bir əlgə Mən: — «Manga kara, Manga kara» — dedim.
2 Birak yaman yolda mangidioɣan,
Өzining pikir-hiyalioɣa əgixip mangidioɣan,
Asiylik kiloɣuqi bir həlkkə bolsa Mən kün boyi kolumni uzitip intilip kəldim.□
3 Yəni baoɣlarda kurbanlik kilip,
Ularni hixlik supilar üstidimu kөydürüp,

■ **64:6** Zəb. 90:5-8 ■ **64:9** Zəb. 79:8 □ **64:11** **«...Pak-mukəddəslik, güzəl-parlakliq turaloɣusi boloɣan өyimiz bolsa ot bilən kөyüp kül boldi»** — muxu ayəttiki «өyimiz» mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Өy» degən səzning ixlitilixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanisida) turoɣanlikini təkitləydu. «Kədir-kimmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənila ibadəthanidiki buyum-jabduklar boloɣanidi. Babilliklarning Yerusalemni, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kiloɣanliki bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yil ətrapida boldi (miladiyədin ilgiriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoɣəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əɦwaloɣa ohxax) өzi axu dəwrdə turoɣandək səz kilidu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua kilidu. □ **65:2** **«yaman yolda mangidioɣan...»** — ibraniy tilida «yahxi əməs yolda mangidioɣan...».

Köz aldimdila zərdəmgə tegidioɣan bir həlk;□
4 Ular ḳəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxḳa gəxini yəydu,
Ḳazan-ḳaqilirida ḥərḳandaḳ yirginqlik nərsilərning xorpisi bar.□
5 Ular: «Өzüng bilən bol,
Manga yeḳinlaxḳuqi bolma;
Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;
Muxular dimioɣimoɣa kirgən is-tütək,
Kün boyi əqməy turidioɣan ottur!
6-7 Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —
Mən süküt ḳilip turmaymən — dəydu Pərwərdigar —
Bəlki ḥəm silərning ḳəbiḥlikliringlarni,
Xundaḳla taoɣ qokḳilirida isriḳ yaḳḳan,
Dənglər üstidimu Meni ḥaḳarətligən ata-bowiliringlarning ḳəbiḥliklirini birliktə ḳayturimən,
— Xularni əz ḳuqaḳlirioɣa ḳayturimən;
Bərḥək, Mən ilgiriki ḳiloɣanlirini əz ḳuqaḳlirioɣa əlqəp ḳayturimən.□
8 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Sapaḳ üzümning «sarḳindi xirnə»si kərüngəndə,
Həḳlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ḳilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,
Mən Өz ḳullirimning səwəbidinla xundaḳ ḳilimənki,
Ularning ḥəmmisini wəyran ḳilmaymən. □
9 Xundaḳ ḳilip Mən Yaḳuptin bir nəsilni,
Yəḥudadinmu taoɣlirimoɣa bir igidarni qiḳirimən;
Xuning bilən Mening tallioɣanlirim *zeminoɣa* igə bolidu,
Mening ḳullirim xu yərdə makanlixidu.□
10 Meni izdigən həlḳim üqün,
Xaron bolsa yənə ḳoy padilirioɣa ḳotan,

□ **65:3 «(Ular)… baoɣlarda ḳurbanliḳ ḳilip, ularni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…» —** baoɣlar pat-pat «Baal» degən butḳa qoḳunidioɣan jaylar bolup ḳalatti. Ḳurbanliḳni bolsa pəḳət ibadəthanidila ḳilsa bolatti; uningdin baxḳa «ḳurbangaḥ»larni pəḳət taxlar yaki tupraḳ ḳatarliḳ təbiiy materiyallardinla yasioɣili bolatti. **«Ularni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…»** — yaki «huxbuyni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…». □ **65:4 «ular ḳəbrilər arisida olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu» —** muxu kixilərning mazarlarda, «məhpiy jaylar»da olturup tünəxtiki məḳsiti, xübḥisizki, «ata-bowilirining roḥliri»oɣa dua ḳilip alaḳilixix, xundaḳla jin-xəytanlar bilən alaḳilixix idi. Өlüklərning roḥliri bilən alaḳə ḳilixḳa urunux Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinidu. □ **65:6-7 «silərning ḳəbiḥlikliringlarni, xundaḳla taoɣ qokḳilirida isriḳ yaḳḳan, dənglər üstidimu Meni ḥaḳarətligən ata-bowiliringlarning ḳəbiḥliklirini birliktə ḳayturimən» —** taoɣlarning qokḳiliri yaki dənglər pat-pat butḳa qoḳunidioɣan jaylar bolup ḳalatti. Xuning bilən Musa pəyoɣəmbər taoɣ yaki dənglər üstidə ḳurbanliḳ ḳilixnimu mən'i ḳiloɣan. Ayəttə kərsitilgən muxu ḳilmixliri, xübḥisizki, butpərəslik idi. **«Bərḥək, Mən ilgiriki ḳiloɣanlirini əz ḳuqaḳlirioɣa əlqəp ḳayturimən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Bərḥək, ularning ḳiloɣanlirini əz ḳuqaḳlirioɣa ḳayturuwetix Mening birinqi iximdur». □ **65:8 «Sapaḳ üzümning «sarḳindi xirnə»si kərüngəndə, həḳlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ḳilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,…» —** Ḳanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qiḳḳan» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidioɣan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarḳindi xarab» qiḳḳanliḳi bayḳalsa, u baxḳa üzüm sapaḳliri bilən ḳoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qiḳḳuqə» ayrim ḳoyulidu. Xuning bilən Huda Өzigə sadiḳ boloɣan «ḳaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoḳatmaydu. Biz yuḳiriḳi bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning ḳuli»ningki, yəni Məsiḥning nəslidur. □ **65:9 «Mən Yaḳuptin bir nəsilni, Yəḥudadinmu taoɣlirimoɣa bir igidarni qiḳirimən» —** demək, Huda «ḳaldisi»din, өzigə sadiḳ yengi bir dəwrni qiḳiridu, ularni «muḳəddəs zemin»oɣa igə ḳilidu.

Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu.□
11 Biraḳ Pərwərdigarni taxlap,
Muḳəddəs teoŋimni untuoŋuqi,
«Tələy» *degən but* üqün dastihan saloŋuqi,
«Təḳdir» *degən but* üqünmu əbjəx xarabni ḳuyup ḳaqilarni toldurоŋuqisilər,□
12 Mən silərni ḳiliqḳa «təḳdir» ḳildim,
Silərning ḥəmminglar ḳirоŋinqilikta bax egisilər;
Qünki Mən qaḳirdim, silər jawab bərmidinglar;
Mən səz ḳildim, silər ḳulaḳ salmidinglar;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloŋanni ḳiliwatisilər,
Mən yaḳturmaydioŋanni tallioŋansilər.
13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mening ḳullirim yəydu,
Silər aq ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim iqidu,
Biraḳ silər ussuz ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim xadlinidu,
Silər xərməndiliktə ḳalisilər;
14 Mana, kənglidiki xad-huramlikтin ḳullirim nahxa eytidu,
Silər kəngüldiki azabtin zar-zar yioŋlaysilər,
Roḫ-ḳəlb sunuḳlukidin nalə-pəryad kətürisilər.
15 Isminglarni Mening tallioŋanlirimoŋa lənət boluxḳa ḳaldurisilər.
Rəb Pərwərdigar seni əltüridu,
Ḥəm uning ḳullirioŋa baxḳa bir isimni ḳoyup beridu.
16 Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,
«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;
Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa,
Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu;
Qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu,
Qünki ularni kəzümdin yoxurdum.□
17 Qünki ḳaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;
Ilgiriki ixlar ḥeq əslənməydu,
Ḥətta əskə kəlməydu.
18 Əksiqə silər Mening yaritidioŋanliḳimdin huxallininglar;
Mənggügə xad-huramlikta bolunglar,
Qünki Mən Yerusalemni xad-huramlik,

□ **65:10 «Xaron bolsa yənə ḳoy padilirioŋa ḳotan, Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu» —** Xaron bolsa Pələstinning oŋərb təripidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (ḥəm keyinki Babilliklarning) bulangqlikliri tüpəylidin ḳaḳaslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərḳiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaoŋa ḳattiḳ asiylik ḳiloŋanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni kərüng). Biraḳ ḥazir u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay ḥəm arilikidiki barlik Pələstin zeminliri oŋərbtin-xərḳḳiqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əḫwaloŋa kəltürülidu, deməkqi. □ **65:11 «Tələy» —** (ibraniy tilida «Gad» deylidu) Suriyədiki bir but. **«Təḳdir»** — yənə bir but — əsli ibraniy tilida «məniy»; buning mənisi «təḳdir» «təḳsimat, sanilix» idi. □ **65:16 «Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu» —** Hudaning Өz ḳullirioŋa bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroŋanlikini kərgən həḳlər Hudani bolsa «Amin» degüqi Huda (yaki «Amin»ning Igisi Huda»), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydioŋan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən səzning toluḳ mənisi tooŋruluḳ «Təbirlər», xundaḳla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu; qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu, qünki ularni kəzümdin yoxurdum»** — Hudaning səltənitidə boloŋanlar burunḳi (bolupmu өz gunaḫliri tüpəylidin pəyda boloŋan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Өzi ularning gunaḫ-səwənliklirini untuoŋan bolidu.

Uning həlqini huxallik bərgüqi qilip yaritimən.
19 Özümmu Yerusalemdin xad-huramlikta bolimən,
Xundaqla Öz həlqimdin huxallinimən;
Uningda nə yioqa awazi,
Nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu;□
20 Uningda yənə birnəqqə künlük qaqrap kətkən bowaq bolmaydu,
Yaki waqti toxmay waqitsiz kətkən boway bolmaydu;
Yüz yaxqa kirgən bolsa «yigit» sanilidu,
Xuningdək gunahkar yüz yaxqa kirip əlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu.□
21 Ular əylərni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni bərpa qilidu, ulardin mewə yəydu;
22 Ular yasioqan əylərdə, baxqa birsi turmaydu;
Tikilgən üzümzarlardin, baxqa birsi mewə elip yeməydu;
Qünki həlqimning künliri dərəhning əmridək bolidu;
Mening tallioqanlirim əzliri əz qoli bilən yasioqanliridin əz əmridə toluq bəhrimən bolidu.□
23 Ularning qiloqan əmgiki bikaroqa kətməydu;
Yaki ularning baliliri tuoquloqanda keləqiki tooqruluq wəhimə məwjut bolmaydu;
Qünki ular Pərwərdigar bəht ata qiloqan nəsildur,
Ularning pərzəntlirimu xundaq.□
24 Wə xundaq boliduki,
Ular nida qilip qakirmastinla,
Mən ijabət qilimən;
Ular dua qilip səzləwatkinidila,
Mən ularni anglaymən.
25 Bərə həm paqlan bilən billə ozuqlinidu;
Xir bolsa kalidək saman yəydu;
Yilanning rizqi bolsa topa-qangla bolidu.

□ **65:19 Özümmu Yerusalemdin xad-huramlikta bolimən, xundaqla Öz həlqimdin huxallinimən; uningda nə yioqa awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu» —** «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» tooqruluq azraq tohtitayli. Injildiki «Wəhiy» degən qisimoqa asasən bilimizki, Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranlik qilidu. Xu həkümranlikidiki əhwal Yəxaya pəyoəmbərning bexaritidək bolidu. U tehi ahirqi «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə qarioqanda, ölüm degən ix (məyli adəmlər uzun ömürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; **ahirqi «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggülük bolidu; ularda ölümmu yoq, gunah yoq. Injildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni kərüng. Məsih muxu dunyada ming yil həkümranlik qilidioqan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning qandaq bolidioqanlikini qüxiniximizgə zor yardəm beridu; bu ikkisining ohxax yərliri kəp (məsilən, qorqunq, dərd-ələm yoqitiloqanliki); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»oqa aylanduridu. Məsihning ming yillik səltəniti tooqrisida «Təbirlər»nimu kərüng.** □ **65:20 «Xuningdək gunahkar yüz yaxqa kirip əlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu» —** adəmlərning kəpinqisi nahayiti qong yaxtila əlidioqan boloqaqqa, «yüz yaxta əlgən» bolsa, pəqətla «nahayiti bir yigit» dəp qarilidu; həqlər uning gunah qiloqanlikini bilip qalsa, uni «xunqə yax turupla əlgən, qoqum Hudaning lənitigə uqrioqan bolsa kerək» dəp qaraydu. □ **65:22 «Ular yasioqan əylərdə, baxqa birsi turmaydu; tikilgən üzümzarlardin, baxqa birsi mewə elip yeməydu» —** ibraniy tilida «ularning quruluxlirida baxqilar turidioqan, ularning tikkinidin baxqilar yəydioqan halət bolmaydu». **«dərəhning əmri»** — əlwəttə intayin uzun bolidu; dərəhning özi intayin muqim, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəhətnimu iqigə alsa kerək. **«...öz qoli bilən yasioqanliridin öz əmridə toluq bəhrimən bolidu»** — ibraniy tilida «öz qoli bilən yasioqanliri özi upraydu» — demək, pütün ömridə toluq ixlitidu. □ **65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata qiloqan nəsildur» —** yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata qiloqan (zat)ning nəslidur». Muxu tərjimisi tooqra bolsa «Pərwərdigar bəht ata qiloqan (zat)» Məsihni kərsətkən bolidu, əlwəttə.

Mening muqəddəs teoɣimning ɧəmmə yeridə ɧeq ziyankəxlik bolmaydu;
ɧeq buzoɣunqiliq bolmaydu, dəydu Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

1 «Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur,
Əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər?
Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?□ ■
2 Bularning ɧəmmisini Mening qolum yaratqan, ular xundaq boloɣaqqila barliққa kəlgən əməsmidi? — dəydu Pərwərdigar, —
Lekin Mən nəzirimni xundaq bir adəmgə salimən:
— Məmin-kəmtər, roɧi sunuq,
Səzlirimni angliɣanda qorqup titrək basidioɣan bir adəmgə nəzirimni salimən.
3 Kala soyoɣan kixi adəmnimu өltüridu,
Qozini qurbanliq qiloɣan kixi itning boynini sundurup өltüridu;
Manga ɧədiyə tutquqi qoxqa qeninimu tutup bərməqidur;
Duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu;
Bərɧək, ular өzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan,
Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□
4 Xunga Mənmu ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl qorqidioɣan wəɧimilərni bexioɣa qüxürimən;
Qünki Mən qaqiroɣinimda, ular jawab bərmidi;
Mən səz qiloɣinimda, ular qulaq salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloɣanni qildi,
Mən yaqturmaydioɣanni tallidi».■
5 «I Pərwərdigarning səzi aldida qorqup titrəydioɣanlar,
Uning deginini anglanglar: —
«Silərni namimoɣa *sadiq boloɣanliqinglar* tüpəylidin qətkə qaққanlar bolsa,
Yəni silərdin nəprətlinidioɣan qerindaxliringlar silərgə: —
«Qeni Pərwərdigarning uluoɣluqi ayan qilinsun,
Xuning bilən xadliқinglarni kərələydioɣan bolimiz!» — dedi;
Biraq xərməndiliktə qaloɣanlar өzliri bolidu.■

□ **65:25 «Yilanning rizqi bolsa topa-qangla bolidu»** — Erən baoɣqisida Huda yilanoɣa: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Biraq ɧazir uning yegənliri **pəқət** topa-qang bolidu; u ɧeq adəm yaki baxqa ɧaywanoɣa ziyan yətküzəlməydu. ■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1 «Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur»** — «təhtipər» padixaɧ təhtkə olturoɣanda ayaoɣlirini dəssətkən kiqik orunduq. **«Əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər? Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?»** — birinqi ayət bəlkim Hudaning 64-bab, 11-ayəttiki soaloɣa beridioɣan asasiy jawabi. Huda «ibadəthana»ni anqə muɧim dəp qarimisimu, insanlar Өzigə atap saloɣan ibadəthanini qoқum kəmsitidu degili bolmaydu (20- ɧəm 2-ayətkə qarioɣanda, kəlgüsidiki «ming yillиқ səltəniti»də bir «muқəddəs ibadəthana» bolidu; biraq Hudaning nəziri (2-ayətkə asasən) ɧeqqandaq өy-imarəttə əməs, bəlki Өzidin qorqidioɣan mömin bəndiliridə turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24 □ **66:3 «Kala soyoɣan kixi adəmnimu өltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu; bərɧək, ular өzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu»** — muxu ayəttiki kixilər kərünüxtə Hudaoɣa ibadət qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «axliq ɧədiyə» qilidu, huxbuynimu Hudaoɣa atap yaqidu; biraq bundaq qilixliri bilən təng ular qatillиқ qilidu, hurapiy ixlarni qilidu (itning boynini sundurux), butlaroɣa qoқunup ɧaram qurbanliқlarnimu qilidu. ■ **66:4** Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ **66:5** Yəx. 5:19

6 Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər!
Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni!
Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə *yamanliḳlirini* ḳayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuoɣuluxi

7 — Toloɣiḳi tutmayla u boxinidu;
Aoɣriḳi tutmayla, ooɣul bala tuoɣidu!■
8 Kimning muxundaḳ ix tooɣruluḳ həwiri bardu?
Kim muxundaḳ ixlarni kərüp baḳḳan?
Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoɣidioɣan ix barmu?
Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoɣuluxi mumkinmu?
Qünki Zionning əmdila toloɣiḳi tutuxioɣa, u ooɣul balilirini tuoɣdi!□
9 Birsini boxinix ḫalitigə kəltürgən bolsam, Mən balini qiḳaroɣuzmay ḳalamtim? — dəydu Pərwərdigar,
Mən Өzüm tuoɣduroɣuqi tursam, baliyatḳuni etiwetəmdimən? — dəydu Hudaying.
10 Yerusalem bilən billə xad-huramliḳta bolunglar;
Uni səygüqilər, uning üqün huxallininglar!
Uning üqün ḳayoɣu-ḫəsrət qəkkənlər,
Uning bilən billə xadliḳ bilən xadlininglar!
11 Qünki silər uning təsəlli beridioɣan əmqəkliridin emip ḳanaətlinisilər;
Qünki silər ḳanoɣuqə iqip qiḳisilər,
Uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu».□
12 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mən uningoɣa taxḳan dəryadək aram-hatirjəmlikni,
Texip kətkən eḳimdək əllərning xan-xərəplirini sunup berimən;
Silər emisilər,
Silər yanpaxḳa elinip kətürülisilər,
Etəktə əkilitilisilər.■
13 Huddi ana balisioɣa təsəlli bərgəndək,
Mən xundaḳ silərgə təsəlli berimən;
Silər Yerusalemda təsəlligə igə bolisilər.
14 Silər bularni kərgəndə kənglünglar xadlinidu,
Səngəkliringlar yumran ot-qəptək yaxnap ketidu;
Xuning bilən Pərwərdigarning ḳoli Өz ḳullirioɣa ayan ḳilinidu,
U düxmənlirigə ḳəḫrini kərsitidu.
15 Qünki oɣəzipini ḳəḫr bilən,
Tənbiḫini ot yalḳunliri bilən qüxürüxi üqün,
Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,
U jəng ḫarwiliri bilən ḳuyundək kelidu.
16 Qünki ot bilən ḫəm ḳiliq bilən Pərwərdigar barliḳ ət igilirini soraḳ ḳilip jazalaydu;

□ **66:6 «Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə yamanliḳlirini ḳayturuwatidu!»** — bu bexarət Yəxayaning keyinki dəwridiki Yerusalem, jümlidin ibadəthanining wəyran ḳilinixini (miladiyədin ilgiriki 586-yili) ḫəm bəlkim ahirḳi zamanlardiki ohxap ketidioɣan bir ixnimu kərsitidu. ■ **66:7** Wəḥ. 12:1-6 □ **66:8 «Kimning muxundaḳ ix tooɣruluḳ həwiri bardu? … Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoɣidioɣan ix barmu? Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoɣuluxi mumkinmu? Qünki Zionning əmdila toloɣiḳi tutuxioɣa, u ooɣul balilirini tuoɣdi!»** — muxu 7- ḫəm 8-ayəttə eytiloɣan ixlar biraḳla Yerusalemning wəyran ḳilinixidin (6-ayət) ahirḳi zamanda «Zion-israil towa ḳilip yengidin tuoɣuluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldida ḫəḳiḳiy «Өz həlḳim» boluxioɣa atlap ətidu. □ **66:11 «uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «uning xərəplik baoɣir-kəksidin kənglünglar hursən bolidu». ■ **66:12** Yəx. 49:22; 60:4

Pərwərdigar əltürgənlər nurƣun bolidu.
17 «Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,
Əzlirini ayrim tutup,
Otturida turƣuqining gepigə kirgənlər,
Xundakla qoxka gəxini, yirginqlik bolƣanni, jümlidin qaxkanlarni yəydiƣanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□
18 Qünki ularning kilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur;
Birak barlik əllər, ħəmmə tilda səzləydiƣanlarning yiƣilidiƣan wakti kelidu;
Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □
19 Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;
Ħəm ulardin kəqip kutulƣanlarni əllərgə əwətimən;
Nam-xəħritimni anglimiƣan, xan-xəripimni kərüp bakmiƣan Tarxixka, Liwiyəgə, okyaqilikta dangki qikkan Ludka, Tubal, Gretsiyəgə ħəm yirak qətlərdiki arallarƣa ularni əwətimən;
Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□
20 Xuning bilən Israillar «axlik ħədiyə»ni pakiz kaqilarƣa koyup Pərwərdigarning əyigə elip kəlgəndək,
Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə kerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu;
Ularni atlarƣa, jəng ħarwiliriƣa, sayiwənlik ħarwa-zəmbillərgə, kəqirlarƣa ħəm nar təgilərgə mindürüp mukəddəs teƣimƣa, yəni Yerusalemƣa elip kelidu, — dəydu Pərwərdigar.□
21 Ħəm Mən ulardin bəzilirini kaħinlar ħəm Lawiylar boluxka tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□
22 Qünki Mən yaritidiƣan yengi asmanlar ħəm yengi zemin Əzümning aldida daim turƣandək,
Sening nəsling ħəm isming turup sakinidu.□ ■
23 Ħəm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda,
Xabat künimu xabat künidə,

□ **66:17 ««Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,...»** — bəlkim butpərəslik ħərikətlirigə katnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini kilidu. **«Otturida turƣuqi»** — bəlkim butpərəsliktə yetəkqilik «pir» rolini aloƣuqi. □ **66:18 «Qünki ularning kilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur» —** bu ayətning birinqi yerimini tərjimə kilix təs. Alimlar pəkət uning mənisini tərjimə kiloƣinimizdək pərəz kilidu. □ **66:19 «ulardin kəqip kutulƣanlarni əllərgə əwətimən» —** «ulardin» degənlik: (1) 16-ayəttə eytilƣan jazaliridin («ot ħəm kiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» degən mənini bildüridu. **«ħəm ulardin kəqip kutulƣanarni əllərgə əwətimən»** — baxka birhil tərjimisi: «ħəm kəqip ħayat kalƣanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»... «Tubal»...** — xübħisizki, muxu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlarƣa wəkillik kilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izaħatni kərüng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim ħazirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixka «Lud» tooƣruluk «okyaqilikta dangki qikkan» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərning hizmitining hətəri bar, dəp kərsətməkqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə kerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu» —** bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini kobul kiloƣan «yat əllər»ni kərsitidu. Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini kayturux üqün, ziyankəxlikkə uqriƣan, tarkilip kətkən Yəħudiylarning əz yurti Yerusalemƣa kaytixiƣa yardəm kiliximiz kerək dəp ħərhil wasitilər bilən səpərdə ularƣa yələnqük bolidu. □ **66:21 «kaħinlar» —** «kaħinlar»ning həlkkə wəkil bolup ularning kurbanlikirini ibadəthanidiki kurbangaħ üstidə kəydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kaħinlarning yardəmqiliri. Demək, muxu «Yəħudiy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlik orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22 «yengi asmanlar ħəm yengi zemin» —** bu tema tooƣruluk 65:17-ayəttiki izaħatni kərüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəħ. 21:1

Barlik ət igiliri Mening aldimoɣa ibadət kiloɣili kelidu — dəydu Pərwərdigar.□
24 — Xuning bilən ular sirtka qikip,
Manga asiylik kiloɣan adəmlərning jəsətlirigə karaydu;
Qünki ularni yəwatkan kurtlar ölməydu;
Ularni köydürüwatkan ot öqməydu;
Ular barlik ət igilirigə yirginqlik bilinidu.

□ **66:23** **«xabat küni» —** «dəm elix mukəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«Barlik ət igiliri Mening aldimoɣa ibadət kiloɣili kelidu» —** pütkül insaniyət kiloɣan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ətküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil boloɣanlar arkilik ətküzülidu. Jəsətlərgə guwaḥqi boloɣanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

Yərəmiya

Hudaning Yərəmiyani qaḳirixi

1 Binyamin ḳəbilisi zeminidiki Anatot yezisida turuwatḳan kaḥinlardin boloɣan
Ḥilḳiyaning ooɣli Yərəmiyaning səzliri *təwəndə hatirilinidu*: —
2 Yəḥuda padixaḥi, Amonning ooɣli Yosiyaning künliridə, yəni u təhtkə olturoɣan
on üqinqi yilida *Yərəmiyaoɣa* Pərwərdigarning səzi kəldi; ■ 3 Yəḥuda padixaḥi
Yosiyaning ooɣli Yəḥoakimning künliridə ḥəmdə Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning
ooɣli Zədəkiyaning on birinqi yilining ahirioɣiqə, yəni xu yilning bəxinqi eyida
Yerusalemdikilər sürgün ḳilinoɣuqə uningoɣa Pərwərdigarning səzi yənə kelip turdi.
■
4 Pərwərdigarning səzi manga kelip:
5 — Anangning ḳorsiḳida seni apiridə ḳilixtin ilgirila Mən seni biləttim; sən
baliyatḳudin qiḳixtin burun seni Өzümgə atap, əllərgə pəyoɣəmbər boluxḳa tiklidim,
— deyildi.■
6 Mən bolsam: — Apla, Pərwərdigar! Mən gəp ḳilixni bilməymən; qünki mən gədək
balidurmən, dedim.□ ■
7 Lekin Pərwərdigar manga: — Өzüngni gədək bala, demə; qünki Mən seni kimgə
əwətsəm, sən xularoɣa barisən; wə Mən seni nemə də dəp buyrusam, sən xuni
dəysən. 8 Ulardin ḳorḳma; qünki seni ḳutḳuzux üqün Mən sən bilən billidurmən, —
dedi.■
9 Wə Pərwərdigar ḳolini sozup aoɣzimoɣa təgküzdi; Pərwərdigar manga: Mana, Өz
səzlirimni aoɣzingoɣa ḳoydum; ■ 10 Ḳara, muxu küni Mən seni yulux, səküx, ḥalak
ḳilix wə ərüx, ḳurux wə terip əstürüx üqün əllər wə padixaḥliḳlar üstigə tiklidim,
— dedi.■

Ikki alamət kərünüx

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip: «Yərəmiya, nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Badam dərihining xehini kərüwatimən» — dedim.
12 Pərwərdigar manga: «Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi
üqün səzümni kəzitip turimən» — dedi.□

13 Wə Pərwərdigarning səzi manga ikkinqi ḳetim kelip: «Nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Poruḳ-poruḳ ḳaynawatḳan, aoɣzi ximal təripidin ḳiysayoɣan bir ḳazanni
kərdüm» — dedim.
14 Pərwərdigar manga: — Külpət ximal tərəptin kelip bu zeminda tu-
ruwatḳanlarning ḥəmmisi üstigə bəsüp kelidu — dedi.■
15 — Qünki mana, Mən ximaliy padixaḥliḳlarning barliḳ jəmətlirini qaḳirimən,
— dəydu Pərwərdigar; — ular kelidu, padixaḥlar ḥərbiri өz təhtini Yerusalem

---

■ **1:2** 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ **1:3** 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yər. 52:1-30 ■ **1:5** Gal. 1:15 □ **1:6** **«Mən gəp ḳilixni bilməymən; qünki mən gədək balidurmən»** — ibraniy tilida: «bala» degən bu səz 5-16 yaxtiki balini kərsitidu. Kitabning baxḳa məlumatlirioɣa ḳarioɣanda bizningqə Hudaning səzi Yərəmiyaoɣa kəlgəndə u bəlkim təhminən on altə yaxḳa kirgənidi. ■ **1:6** Mis. 3; 4; 6:11,29 ■ **1:8** Ḳan. 31:6, 8; Yə. 1:5; Əz. 3:9 ■ **1:9** Yəx. 6:6, 7; Yər. 5:14 ■ **1:10** Yər. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ **1:12** **«Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi üqün səzümni kəzitip turimən»** — badam dərihi baḥarda birinqi bolup qeqəkləp, baḥarning kəlgənlikini jakarlioɣuqi boloɣaqḳa ibraniy tilida «kəzətqi» dəp atilidu. ■ **1:14** Yər. 4:6

qowuqliri aldiŋa selip, ḥəmmə sepillariŋa wə Yəḥudaning barliq xəḥərlirigə ḥujumŋa təyyarlinidu; □ ■ 16 xuning bilən Mən *Yəḥudadikilərning* barliq rəzillikliri üqün ularning üstidin ḥəkümlərni jakarlaymən; qünki ular Məndin waz keqip, baxqa ilaḥlariŋa huxbuy yeqip, əz qolliri yasiŋanliriŋa qoqundi.
17 Sən əmdi belingni baŋlap ornungdin turup, sanga buyruŋanlirimning ḥəmmisini ulariŋa eyt; ular aldida ḥoduqup kətmigin; bolmisa Mən seni ular aldida ḥoduqturimən. 18 Qara, Mən bügün seni Yəḥudaning padixaḥliriŋa, əmirlirigə, kaḥinliriŋa ḥəm pütkül zemin həlqigə qarxi turŋuqi mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim. □ ■ 19 Ular sanga qarxi jəng qilidu, lekin sening üstüngdin ŋəlibə qilalmaydu — Qünki Mən seni qutquzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar.

2

Israilning Pərwərdigariŋa boloŋan dəsləpki muḥəbbiti

1 Əmdi Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 Berip Yerusalemdikilərning qulaqliriŋa mundaq jar saloŋin: — «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən sening yax waqtingdiki wapadarliqingni, yəni qizning axiqiŋa boloŋan muḥəbbitidək sening qəl-bayawanda, yəni terilmiŋan yərlərdə Manga əgixip yürgənliringni sening üqün əsləymən. 3 Xu qaŋda Israil həlqi Pərwərdigariŋa pak, alaḥidə ataloŋan, ular uning əz ḥosulining tunji mewisi dəp qaraloŋanidi; ularni yəwalmaqqi boloŋanlarning ḥəmmisi gunaḥkar dəp ḥesablanŋanidi ḥəm ularning baxliriŋa balayi'apət qüxkənidi, — dəydu Pərwərdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliqning pəyda boloŋanliqi

4 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yaqupning jəməti, Israil jəmətining barliq ailə-tawabiatliri: —
5 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Ata-bowiliringlar Məndə zadi qandaq adalətsizliklərni bayqaptu, ular Məndin xunqə yiraqlixidu? Ular nemixqa bimənə butlariŋa bax urup, əzliri bimənə bolup kətti?■
6 Ular ḥeqqaqan: «Bizni Misir zeminidin qutquzup qiqirip, bayawandin, yəni qəl-dəxt wə tik azgallar bilən qaplanŋan jaylardin, quruŋaqqilik wə ölüm sayisi orap turŋan yərlərdin, adəmzat ətməydiŋan ḥəmdə insan turmaydiŋan xu bayawandin bizni ətküzgən Pərwərdigar qeni?» dəp sorap qoyuxmaptiŋu? 7 Mən silərni mewisi ḥəm molqilikidin ḥuzurlinix üqün munbət bir zeminŋa elip kəlgənmən; silər

---

□ **1:15 «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem qowuqliri aldiŋa selip,..»** — baxqa birhil tərjimisi: «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem qowuqliriŋa selip...» ■ **1:15** Yər. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5 □ **1:18 «Mən ... seni... mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim»** — oqurmənlər xuningŋa diqqət qiliduki, Hudaning bu səzliri «ətkən zamanda» eytiloŋan. Bir qaraxqa, Yərəmiya pəqət gədək bir yax yigittək kərünsimu, lekin iman-ixənqkə nisbətən Hudaning səzi alliqaqan ixəngüqilərgə pakit boloŋan. Iman-ixənqtiki adəm ixlariŋa Hudaning kəzqarixi bilən qaraydu. ■ **1:18** Yər. 6:27; 15:20 □ **2:3 «Xu qaŋda Israil həlqi Pərwərdigariŋa pak, alaḥidə ataloŋan»** — «...pak, alaḥidə ataloŋan» degən səz ibraniy tilidiki «Pərwərdigariŋa «qodəx»» («Pərwərdigariŋa muqəddəslik») degən səz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərgə bəlkim ayanki, «muqəddəs»ning əsli mənisi dəl «Hudaŋa alaḥidə ataloŋan, pak» degənliktur. Musa pəyŋəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə «ḥosulning tunji mewisi»ni bolsa Hudaŋa atap, Hudaning wəkili boloŋan kaḥinlariŋa beŋixlax kerək idi. Huda muxu yərdə: «Israil alaḥidə Meningki idi» dəydu. Yənə bir tərəptin eytqanda Israil Hudaning «ḥosulining tunji mewisi» bolsa, əmdi ulardin keyin Hudaning yolida mangidiŋan baxqa əllərdin boloŋanlarmu Hudaning yeniŋa kelip uningŋa «ḥosul bolup» Hudaning Əz həlqi boluxqa kelidu. ■ **2:5** Mik. 6:3, 4

kelip zeminimni bulоqidinglar, Mening mirasimni yirginqlik bir nərsigə aylandurup qoydunglar.□
8 Kaһinlar: «Pərwərdigar qeni?» dəp һeq sorap qoymidi; Təwrat-qanun ijraqiliri meni һeq tonumidi; həlq padiqiliri manga asiylиq qildi; pəyоqəmbərlər bolsa Baalning namida bexarət bərdi, ularning һəmmisi һeq paydisiz bimənə nərsilərgə əgixip kətti.□ ■ 9 Xunga silər bilən dəwalaxmaqqimən, baliliringlar һəm baliliringlarning baliliri bilən dəwaliximən, — dəydu Pərwərdigar; 10 — silər Siprustiki dengiz boylirioqa ətüp beqinglar, Kedaroqa təkxürüxkə adəm əwətip beqinglar — muxundaq bir ix zadi bolup baqqanmu-yoq dəp kərüp beqinglar — □ 11 Qaysi bir əl əz ilaһlirini (ular һeq ilaһ əməs, əlwəttə) əzgərtkənmu? Lekin Mening həlqim əzlirining xan-xəripi Boloquqisini bolsa paydisiz-bimənə bir nərsigə almaxturoqan.■
12 Buningoqa əjəblininglar, i asmanlar; һang-tang bolunglar! Sarasimigə qüxünglar! Qəqünglar! — dəydu Pərwərdigar, ■ 13 — qünki Mening həlqim ikki rəzil ixni qildi; ular һayatliq su mənbəsi boloqan Məndin waz kəqti; andin əzliri üqün su azgallirini, yəni su turmaydioqan yerik su azgallirini yonup qikti.■

Israil Hudaoqa əməs, yat ilaһlaroqa wə yat əllərgə tayinidu

14 Israil əsli qulmidi? U hojayinning əyidə tuquloqan qulmidi? Nemixqa əmdi u oljioqa aylinip qaldi? 15 Yax xirlar uni olja qilip һərkiridi; ular awazini qoyuwətti; ular *Israil* zeminini wəyranə qildi; xəһərliri kəydürüldi, adəmzatsiz qaldi. □ ■
16 Uning üstigə һətta Nof wə Taһpanəs xəһiridikilərmu qoqqangni yeriwətti.□
17 Bu ixlarni əzüng kəltürüp qikaroqan əməsmu? — Qünki sanga yol baxlawatqinida Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkəniding.
18 Əmdi bügünki kündə yənə Xiһor dəryasining süyini iqix üqün Misirning yolini basqining nemisi? *Əfrat* dəryasining süyini iqix üqün Asuriyəning yolini basqining nemisi? □ ■
19 Əz rəzilliking əzünggə sawaq elip kelidu, əzüngning yenimdin qətnəp kətkining əzünggə tənbiһ bolidu; əmdi sening Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkining wə Mening qorqunqumning səndə bolmasliqining intayin rəzil һəmdə zərdapqa toloqan ix ikənlikini bilip qoy, — dəydu Rəb, samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar.■

□ **2:7** **«Mening mirasim»** — bu səz ikki bislиq bolup, mənisi: (1) Huda «bular alaһidə Meningki» degən Qanaan (Pələstin) zeminini wə uning üstidiki Yəһudiy həlqini kərsitidu; (2) «miras qilip bərginimni» degən mənidə bolup, Huda Israiloqa «Silərning mirasinglar bolsun» dəp tapxuroqan zeminni kərsitidu. Omumən bu səz xu zeminni wə xundaqla, bəlkim, xu zemindiki həlqnimu kərsitidu. □ **2:8** **«Təwrat-qanun ijraqiliri»** — Təwratni həlqqə əgitixkə məs'ul boloqan kaһinlarni («Yər.» 18:18, «Qan.» 33:10) yaki Təwratni kəqürüxkə məs'ul boloqan Lawiylarni («Yər.» 8:8) kərsitidu. **«həlq padiqiliri»** — (yəni «baqarmənliri» yaki «baqquqilar») ibraniy tilida «qoyqilar», «padiqilar», «qupanlar» deyilidu. Adəttə bu səz qopan-qoyqilarni kərsitidu. Muxu yərdə «həlq baqquqiliri» Israilning yetəkqilirini kərsitidu, əlwəttə. **«Baalning namida bexarət bərdi»** — «Baal» degən Pələstindikilərning yirginqlik bir buti idi. ■ **2:8** Rim. 2:20 □ **2:10** **«Siprus»** — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pələstinning yiraq oqərbidə; Kedar bolsa Pələstinning yiraq xərqidə idi — demək, xərqtin oqərbkiqə boloqan yərlərdimu muxundaq ix bolup baqmioqan. ■ **2:11** Zəb. 106:20 ■ **2:12** Qan. 32:1; Yəx. 1:2 ■ **2:13** Küy. 4:15; Yər. 17:13 □ **2:15** **«yax xirlar...һərkiridi»** — xirlar oljisini tutqandin keyin andin һərkirəydu. Muxu ayəttiki «xirlar» bəlkim Asuriyə, andin Babilni kərsitidu. ■ **2:15** Yəx. 5:29; Yər. 4:7 □ **2:16** **«...Nof wə Taһpanəs xəһiridikilərmu qoqqangni yeriwətti»** — «Nof wə Taһpanəs» Misirdiki xəһərlərdur. Yəһuda kəp qetim Misirdin yardəm sorioqanidi. Misir qoxuloqan bolsimu, lekin əksiqə Israiloqa wapasizliq qilip kəlgənidi. Nof keyin «Məmfis» dəp ataloqan. Baxqa birhil tərjimisi: «...Nof wə Taһpanəs xəһiridikilərmu bax qoqqangni (rəswa qilix üqün) oqirdiwətti». □ **2:18** **«Xiһor dəryasining süyini iqix üqün... Əfrat dəryasining süyini iqix üqün....»** — «Xiһor (Misirdiki bir dərya yaki wadi)ning sulirini iqix» һəmdə «Əfrat (Asuriyədiki dərya)ning... sulirini iqix» Israil Misirdin wə Asuriyədin panaһ izdigənlikini kərsitidu. ■ **2:18** Yəx. 31:1 ■ **2:19** Yəx. 3:9; Һox. 5:5

20 Qünki sən qədimdinla Mən sanga salоqan boyunturuqni buzup, uning rixtini üzüp
taxliwətkənsən; sən: «Qulluqungda bolmaymən!» deding. Qünki barliq dəng-
egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən paḥixə ayaldək kerilip yatqansən.□
21 Lekin Mən bolsam seni əsli esil sortluq üzüm telidin, sərhil uruqtin tikkənidim;
sən Manga nisbətən qandaqmu yat wə yawa bir sesiq üzüm teliоqa aylinip qalding?
□ ■ 22 Qünki sən xulta bilən yuyunsangmu, kəp aqartquq sopun ixlətsəngmu sening
qəbiḥliking Mening aldimda tehi daoq bolup turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
23 Sən qandaqmu: «Mən ḥeq buloqanoqan əməsmən, mən «Baallar»oqa ḥeq
əgəxmidim!» deyələysən? Jiloqida mangoqan yolungni kərüp baq, qilmixliringni
iqrar qil — sən əz yollirida uyan-buyan qatrap yüridioqan qaqqaq ḥinggandursən! □
24 Sən qəl-bayawanoqa adətləngən, ḥəwisi qozoqaloqanda xamalni purap yüridioqan
bir yawayi mada exəksən! Küyligəndə kim uni tosalisun? Uni izdigən ḥanggilar
əzlirini ḥeq upratmaydu; xu waqitlarda uni izdəp tapmaq asandur. □ 25 *I Israil*, *bikar
yügürüp*, putungni ayaoqsiz, gelingni ussuluqsiz qilip qoyma! Lekin sən buningoqa:
«Yaq! Ham hiyal qilma! Qünki mən bu yat *ilaḫlarni* yahxi kərüp qaldim, ularning
kəynidin mangimən!» — deding.□
26 Ooqri tutulup qelip hijalətkə qaloqandək, Israil jəmətimu hijalətkə qalidu —
yəni əzliri wə ularning padixaḥliri, kaḥinliri wə pəyoqəmbərliri — 27 ular yaoqaq
kətikigə: «Atam!» wə taxqa: «Sən meni tuoqdurdung!» dəydu; qünki ular
yüzini Manga qaratmay, əksiqə Manga arqisini qildi; lekin külpət bexioqa qüxkəndə
ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzoqaysən!» dəydu. 28 Əmdi əzünggə yasioqan
ilaḫliring qeni!? Külpət bexingoqa qüxkəndə seni qutquzalaydioqan bolsa, ular
ornidin tursun! — Qünki xəḥərliring qanqə kəp bolsa butliringmu xunqə kəptur,
i Yəḥuda!■
29 Nemixqa silər Mən bilən dəwaoqa qüxməkqisilər? Silər ḥəmminglar Manga asiylik
qiloqansilər, — dəydu Pərwərdigar.
30 Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular ḥeq tərbiyini qobul qilmidi. Əz
qiliqing yirtquq xirdək pəyoqəmbərliringni yəwətti.■
31 I bu dəwr kixiliri! Pərwərdigarning səzigə kəngül qoyunglar! Mən Israiloqa qəl-
bayawan yaki qapqarangoquluq basqan zemin bolup baqqanmu? Mening həlqim
nemixqa: «Nəgila barsaq əz ərkimiz; əmdi yeningoqa yənə kəlməymiz!» — dəydu?■
32 Qiz zibu-zinnətlirini untuyalamdu? Toy qilidioqan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu?
Lekin əz həlqim san-sanaqsiz künliridə Meni untudi.■
33 Sən ixq izdəp baridioqan yollaroqa xunqə maḥir bolup kətting! Bərḥək, ḥətta
əng buzuq ayallaroqa yolliringni kərsətting. 34 Uning üstigə tonungning pəxliridə

□ **2:20 «barliq dəng-egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən paḥixə ayaldək kerilip yatqansən»** — Israil muxu yərlərdə (dəng-egizliktə ... yexil dərəh astida...) butpərəslik paaliyətlirini ətküzgən. Ularning mundaq butpərəsliki Hudaoqa wapasizlik bolup roḥiy jəḥəttə paḥixiwazlik bolupla qalmay, ular Pələstindikilərning butpərəslikini dorap ularning butlirioqa «ataloqan», buthanida turoqan paḥixə ayallar bilən yatatti. □ **2:21 «yat wə yawa bir sesiq üzüm teli»** — «yat wə yawa» əsliy ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **2:21** Mis. 15:17; Zəb. 44:2; 80:8 ■ **2:22** Ayup 9:30 □ **2:23 «Jiloqida mangoqan yolungni kərüp baq, qilmixliringni iqrar qil»** — «jiloqida mangoqan yolung...» bəlkim kəp qisim Yəḥudadikilər Yerusalemoqa yeqin boloqan «Ḥinnom jiloqisi»da əz balilirini butlaroqa atap «insan qurbanliqi» qiloqanliqini kərsitidu. Israilni ḥinggaoqa ohxitixi bəlkim uning ḥeqqandaq muqim yəlünüxining bolmaydioqanliqini təkitləydu. □ **2:24 «... ḥəwisi qozoqaloqanda xamalni purap yüridioqan bir yawayi mada exəksən!»** — bu ohxitix xübḥisizki, Israilning butlaroqa boloqan buzuq ḥəwəslirini, uni butpərəsliktin tosuxning mumkin əməslikini kərsitidu. □ **2:25 «putungni ayaoqsizliqtin... gelingni ussuluqsiz qilip qoyma!»** — bu səzlər bəlkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp mengix bəribir bikar ixtur — butlar adəmlərgə yardəmdə bolalmaydu; (2) əgər Israil butpərəsliki bilən Hudaoqa wapasizliqini dawamlaxtursa, ular ahir berip ayaoqsiz, qangqap sürgün boloqanlar bolidu. **«Yaq! Ham hiyal qilma!»** — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **2:28** Yəx. 2:8; Yər. 11:13 ■ **2:30** Yəx. 1:5; Yər. 5:3 ■ **2:31** Mat. 23:26-39 ■ **2:32** Yər. 3:21

gunahsiz namratlarning kəni bar! Sən ularni temingni texip ooɣrilikkə kirgini üqün əltürdingmu?! Ixlarning ɧəmmisi xundak tursimu, □ 35 sən tehi: «Məndə gunah yok; *Rəb* məndin rənjiwərməydu!» dəysən. Bilip koy! Mən üstüngdin ɧəküm qikirimən, qünki sən: «Mən gunah sadir kilmidim!» — dəwerisən.
36 Sən nemixkə bunqiwala uyan-buyan katrap ala köngüllük kilisən? Sən Asuriyə təripidin yərgə karitiloɣandək Misir təripidinmu yərgə karitilisən. □ 37 Bərɧək, sən Misirdin kolliringni bexingoɣa aloɣan peti qikisən; qünki Pərwərdigar sən yələnqük kiloɣanlarni qətkə kakti; sən ulardin ɧeq payda kərməysən.□

3

Wapasizlik üstigə wapasizlik

1 Xundak deyiliduki, birsi ayalini koyuwətsə, ayal uningdin ajraxsa wə keyin u baxkə ərgə yatlik boloɣan bolsa, birinqi eri uning bilən kayta yarixiwalsa bolamdu? Bundak ix bu zeminni mutlək buloɣimamdu? Lekin sən xunqə köp axniliring bilən buzukluk kilip turup yənə yenimoɣa kaytay dəwatamsən tehi?□ ■
2 Bexingni kətürüp yukirioɣa karap bak; —
Sən zadi nədə yat ilaɧlar bilən buzukluk ətküzmigənsən?!
— Sən qəl-bayawanda kütüp olturoɣan ərəbdək ularni yollar boyi kütüp olturoɣansən; zeminni buzuklukliring wə rəzilliking bilən buloɣioɣansən. □ 3 Xuning üqün kattik yamoɣurlar tutup kelinip sanga berilmidi ɧəmdə «keyinki yamoɣurlar» yaoɣmidi. Lekin səndə tehi paɧixə ayalning kelin yüzi bar, iza tartixni ɧeq bilgüng yoktur. □ 4 ɧətta sən bayatin Manga: «I Atam, yaxlikimdin baxlap manga yetəkqi ɧəmrah bolup kəlding!» — dəysən, wə: —
5 «U ɧərdaim oɣəzipini sakɣlamdu? U oɣəzipini ahiroɣiqə tutamdu?» — dəysən. Mana, sən xundak degining bilən, lekin sən kolungdin kelixiqə rəzillik kiloɣansən.
6 Yosiya padixaɧning künliridə Pərwərdigar manga: «Wapasiz Israilning nemə kiloɣanlikini kərdüngmu? U barlik egiz taoɣka qikip ɧəm barlik yexil dərəh astioɣa kirip xu yərlərdə paɧixidək buzukluk kiloɣan» — dedi.□ ■

□ **2:34 «Sən ularni temingni texip ooɣrilikkə kirgini üqün əltürdingmu?!»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə ooɣri kəqtə əygə bəsüp kirgən bolsa u urup əltürülsə əy igisi gunahsiz ɧesablinidu. □ **2:36 «Sən nemixkə bunqiwala uyan-buyan katrap ala köngüllük kilisən?»** — demək, Israil ɧərdaim Hudani əməs, bəlki yat əllərni əz yələnqüki kilmakqi. □ **2:37 «sən Misirdin kolliringni bexingoɣa aloɣan peti qikisən»** — demək, əsir boloɣan peti. □ **3:1 «...birinqi eri uning bilən kayta yarixiwalsa bolamdu? Bundak ix bu zeminni mutlək buloɣimamdu?»** — «Kan.» 24:1-4-ayətlərni kərsitixi mumkin. Əgər pəyoɣəmbər məzkur bexarəttə bu ixni kəzdə tutkan bolsa, undakta bu 3-babning omumiy mənisigə karioɣanda, Huda muxundak ixlarni (ajrixix andin kayta toy kilix) Yəɧudiylaroɣa mən'i kiloɣini bilən, muxu yərdə Huda «Mening ayalim boloɣan Israil»ning Əz yenimoɣa kaytip kelidioɣan yoli bar, degən ohxaydu (14-22-ayətlərdə, ahirki zamanlarda Pərwərdigar muxundak qəksiz rəɧim-xəpkətni Israil ɧəm Yəɧudaoɣa kərsitidu, deyilidu). **«Lekin sən xunqə köp axniliring bilən buzukluk kilip turup yənə yenimoɣa kaytay dəwatamsən tehi?»** — baxkə birhil tərjimisi: «Lekin sən köp axnilar bilən buzukluk kiloɣan bolsangmu, yenimoɣa kaytip kəl!». Huda təwəndiki 4- wə -22-25-ayətlərdə ularni kaytixkə qakirixkə muxundak rəɧimlik bilən ətünidu, birak 3-babning omumiy mənisigə karioɣanda, Hudaning səzlirini muxu yərdə tərjimimizdikidək «retorik soal» dəp karaymiz. ■ **3:1** Kan. 24:1-4 □ **3:2 «bexingni kətürüp yukirioɣa karap bak»** — Yəɧuda ɧərdaim «yukiri jaylar»da butpərəslik ətkəzgənidi. **«sən qəl-bayawanda kütüp olturoɣan ərəbdək...»** — «ərəb» muxu yərdə bəlkim yol boyida olturoɣan paɧixə ayalni kəsitidu. Bəzi alimlar bu səz yoluqilarni bulax üqün marap turoɣan karakqini kərsitidu, dəydu. □ **3:3 «keyinki yamoɣur»** — Kanaanda 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ɧeq ɧosul bolmaydu. □ **3:6 «Wapasiz Israilning nemə kiloɣanlikini kərdüngmu?»** — muxu ayəttə «Israil» ximaliy padixaɧlik, yəni «on kəbilə»ni kərsitidu. «Buzukluk» asasən butpərəslikni kərsitidu; 2:20diki izaɧatnimu kərüng. ■ **3:6** Yər. 2:20

7 — «Mən: U bularning ҳəmmisini қilоqandin keyin, qoқum yenimоqa қaytip kelidu, — dedim; lekin u қaytip kəlmidi. Uning asiy singlisi, yəni Yəҳuda buni kərdi; 8 lekin wapasiz Israilning barliқ zina қilоqanliri tüpəylidin uningоqa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni kərüp, asiy singlisi Yəҳuda қorқmidi, bəlki əzimu berip paҳixilik қildi. □ 9 Xundaқ boldiki, əz buzuқqiliқini xunqə kiqik ix dəp қariоqaqқa, u ҳətta yaоqaq wə tax bilən zina қilip zeminni buloqiwətti. 10 Bularning ҳəmmisigə қarimay Israilning asiy singlisi Yəҳuda tehi pütün kəngli bilən əməs, pəқət sahtiliқ bilən yenimоqa қaytip kəlgəndək boluwaldi, — dəydu Pərwərdigar.
11 Pərwərdigar manga mundaқ dedi: — «Wapasiz Israil əzini asiy Yəҳudadin ҳəққaniy kərsətti. 12 Baroqin, ximaloqa қarap bu səzlərni jakarlap mundaқ degin: —
«Қaytip kəl, i yoldin qiққuqi Israil, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən sanga қapiқimni қayta türməymən; qünki Mən rəҳimdil, — dəydu Pərwərdigar — Mən oqəzipimni mənggügə saқlap turmaymən. □ ■ 13 Pəқət sening қəbiҳlikingni, — Pərwərdigar Hudayingоqa asiyliқ қiloqanliқingni, uyan-buyan қatrap yürüp əzüngni ҳərbir yexil dərəh astida yat ilaҳlaroqa beoqixlioqanliқingni, xuningdək awazimоqa ҳeq қulaқ salmioqanliқingni ikrar қilsangla *Məndin rəҳim-xəpқət kərisən* — dəydu Pərwərdigar.
14 Қaytip kelinglar, i yoldin qiққuqi balilar, — dəydu Pərwərdigar — qünki Mən silərni ҳəқiқiy səygüqidurmən; *silər xundaқ қilsanglarla* Mən silərdin tallioqanlarni, yəni ҳərқaysi xəҳərdin birdin, ҳərқaysi jəmættin ikkidin puқrani Zionоqa қayturup kelimən. □ 15 Mən silərgə kənglümdikidək həlқ padiqilirini təқsim қilimən; ular silərni danaliқ-bilim, əқil-parasət bilən beқip ozuқlanduridu.■
16 Xundaқ boliduki, xu künlərdə silər zeminda kəpiyip, kəp pərzəntlik boloqininglarda, — dəydu Pərwərdigar, — silər: «Pərwərdigarning əҳdə sanduқi!» dəp yənə tiloqa almaysilər; u ҳeq esinglaroqa kəlməydu, uni ҳeq əsliməysilər wə uni ҳeq seoqinimaysilər; silər baxқa bir sanduқmu yasimaysilər. □ 17 Xu tapta ular Yerusalemni «Pərwərdigarning təhti» dəp ataydu; barliқ əllər uningоqa yioqilidu, — yəni Pərwərdigarning namioqa, Yerusalemоqa yioqilidu; ular қəlbidiki rəzil jaҳilliқioqa қaytidin ҳeq əgixip mangmaydu. 18 Xu künlərdə Yəҳuda jəməti Israil jəməti bilən birliktə mangidu; ular ximal zeminidin billə qiқip Mən ata-bowilirioqa miras boluxқa təқdim қiloqan zeminоqa kelidu.
19 Mən: «Mən seni balilirim қatirioqa қoyup, sanga güzəl zeminni, yəni kəpligən əllərning zeminliri arisidiki əng kərkəm jayni miras қilip ata қilixni xunqilik halayttim!» — dedim, wə: «Sən Meni «mening atam» dəysən, wə Məndin yüz ərüməysən!» — dedim.□
20 Lekin bərҳəқ, asiyliқ қiloqan ayal əz jərisidin ayriloqandək, silər Manga asiyliқ қiloqansilər, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar. 21 Yuқiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jəmətidikilərning yioqa-pəryadliri; qünki ular əz yolini

□ **3:8 «lekin wapasiz Israilning barliқ zina қiloqanliri tüpəylidin uningоqa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni kərüp,...»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «lekin wapasiz Israilning barliқ zina қiloqanliri tüpəylidin uningоqa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni mən kərdüm,...» deyilidu. □ **3:12 «ximaloqa қarap... mundaқ degin»** — bu səzlər bəlkim Asuriyə təripidin 100 yil ilgiri sürgün қilinoqan Israil (on қəbilisi)oqa eytilidu. ■ **3:12** Zəb. 86:15; 103:8, 9; 145:18 □ **3:14 «qünki Mən silərni ҳəқiқiy səygüqidurmən»** — ibraniy tilida «qünki Mən silərgə ərdurmən». ■ **3:15** Yər. 23:4; Əz. 34:23; Əf. 4:11 □ **3:16 «(silər) uni ҳeq seoqinimaysilər»** — baxқa birhil tərjimisi: «ular uni izdəp tawap қilmaydu». **«silər baxқa bir sanduқmu yasimaysilər»** — baxқa birhil tərjimisi: «ular қaytidin xundaқ қilmaydu». Demisəkmu «əҳdə sanduқi» ibadəthana tüzümining mərkizi boloqaqқa, bu ayət bəlkim ibadəthana wə uningоqa baoqliқ tüzümning (қurbanliқlar, kaҳinlar, nuroqun қaidə-yosunlar) yengi bir əҳdə bilən inawətsiz қilinidioqanliқini kərsitidu. 31:31-34 wə izaҳatlarni kərüng. □ **3:19 «Mən seni balilirim қatirioqa қoyup,.. əng kərkəm jayni miras қilip ata қilixni xunqilik halayttim!»** — Pərwərdigar muxu ayəttə Israiloqa Əzigə sadiқ boloqan ayalining süpitidə səzləydu.

burmilioɣan, Pərwərdigar Hudasini untuoɣan.
22 — Ķaytip kelinglar, əy yoldin qiķķuqi balilar; Mən silərning yoldin qiķip
ketixinglaroɣa xipa bolimən.
— «Mana, biz yeningoɣa barimiz; qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən» —
dənglar!
23 — Bərḥək, egizliklərdə ḥəm taoɣlarda anglitiloɣan *butpərəslikning* ķiyķas-sürənliri
biḥudə ixtur! Bərḥək, Israilning ķutķuzux-nijati Pərwərdigar Hudayimizdinladur.
□ ■ 24 Lekin yaxliķimizdin tartipla, ata-bowilirimizning əjrini, yəni ularning kala-ķoy
padilirini, ķiz-ooɣullirini axu uyat-nomus yəp kətkən; □ 25 Nətijidə biz uyat-hijillik
iqidə yattuķ, ķalaymiķanqilik wə alaķzadilik bizni ķapliwaldi; qünki yaxliķimizdin
tartip bügünki küngə ķədər biz wə ata-bowilirimiz ḥəmmimiz Pərwərdigar Huday-
imiz aldida gunaḥ sadir ķilip kəlduķ, Pərwərdigar Hudayimizning awazioɣa ḥeq
ķulaķ salmiduķ. □

4

1 — «Bu yollirimdin burulay!» desəng, i Israil — dəydu Pərwərdigar — Əmdi Mening
yenimoɣa burulup ķaytip kəl! Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, wə
xundaķla yoldin yənə tenəp kətmisəng, □ 2 — əgər sən: «Pərwərdigarning ḥayati
bilən!» dəp ķəsəm iqkiningdə, u ķəsəm ḥəķikət, adalət wə ḥəķķaniylik bilən bolsa,
undaķta yat əllərmu Uning namida özlirigə bəht tilixidu wə Uni özining pəhir-xəḥriti
ķilidu.■
3 Qünki Pərwərdigar Yəḥudadikilər wə Yerusalemdikilərgə mundaķ dəydu: —
«Boz yeringlarni qepip aoɣdurunglar; tikənlik arisioɣa uruķ qaqmanglar! □ ■
4 Özliringlarni Pərwərdigarning yolida sünnət ķilinglar; ķəlbinglarni sünnət
ķilinglar, i Yəḥudadikilər wə Yerusalemda turuwatķanlar! — Bolmisa, Mening
ķəḥrim partlap ot bolup silərni kəydüriwetidu; ķilmixliringlarning rəzilliki
tüpəylidin uni əqürələydioɣan ḥeqkim qiķmaydu.□ ■
5 — Yəḥudada muxularni elan ķilip, Yerusalemda: — «Zemin-zeminda kanay
qelinglar!» — dəp jakarlanglar;
«Yioɣilinglar! Mustəḥkəm xəḥərlərgə ķeqip kirəyli!» — dəp nida ķilinglar!□

□ **3:23** **«butpərəslikning ķiyķas-sürənliri»** — «butpərəslik» əyni tekisttə yoķ, birak bizningqə ayət buni kərsitidu. Butpərəsliktə butlardin «yardəm sorax» üqün ķiyķas-sürən kətürüx kerək idi. ■ **3:23** Zəb. 121:1 □ **3:24** **«axu uyat-nomus»** — muxu ibarə «Baal» degən intayin yirginqlik məbudni kərsitidu. 11-bab, 13-ayətni kərüng. □ **3:25** **«ķalaymiķanqilik wə alaķzadilik»** — bu səzlər muxu yərdə ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. □ **4:1** **«Mening yenimoɣa burulup ķaytip kəl!»** — bu ibarə bəlkim «səllimaza towa ķil», «ikkilənmə!», «ala köngüllük bolma!» degən mənini intayin təkitləydu. **«Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, wə xundaķla yoldin yənə tenəp kətmisəng,... »** — baxķa birhil tərjimisi: «Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, əmdi sən sərgərdan bolmaysən». ■ **4:2** Yar. 22:18; Yəx. 48:1 □ **4:3** **«Boz yeringlarni qepip aoɣdurunglar; tikənlik arisioɣa uruķ qaqmanglar!»** — bu sirlik ayət Yəḥudadikilərni nadan deḥķanlaroɣa, ularning ḥayatlirini ahtarma yərgə ohxitidu. «Nemixķa ḥayatimizdin ḥeqķandak bəht, muwəppəķiyət yoķ?» dəp sorisa, «Silər uruķlirini tikənlər arisioɣa terioɣan deḥķanlaroɣa ohxax, ḥeq ḥosulluķ bolmaysilər» dəp jawab berilidu, əlwəttə. Deḥķanlar ḥosul kərüx üqün boz yərlirini qepip, tikənlərni yulup taxlixi kerək boloɣinioɣa ohxax, Yəḥudiylar özlirini ķozoɣap ķattik towa ķilixi kerək, andin bəhtning ḥosulini kəridu. ■ **4:3** Ḥox. 10:12 □ **4:4** **«ķəlbinglarni sünnət ķilinglar»** — səzmusəz tərjimisi: «ķəlbinglardiki hətnilikni elip taxlanglar». Demisəkmu, Israillar ətliridə sünnət ķilinoɣini bilən ularning köngülliri towisiz ķattik idi; xunga pəyoɣəmbər: «**ķəlbinglarni** sünnət ķilinglar» dəp agaḥ beridu. ■ **4:4** Ķan. 10:16; 30:6; Yəx. 65:5 □ **4:5** **««Yioɣilinglar! Mustəḥkəm xəḥərlərgə ķeqip kirəyli!» — dəp nida ķilinglar»** — bu səzlər bəlkim baxķa pəyoɣəmbərlərgə, yaki «həlk padiqiliri» boloɣan padixaḥ, ḥəkümdarlar wə kaḥinlar ķatarliķlaroɣa eytilidu (9-ayətni kərüng). Demək, ular öz ihlassizliķi, itaətsizliki tüpəylidin həlķķə xundak jar ķilixķa məjbur ķilinidu.

6 Zionni kərsitidiƣan bir tuƣni tikllənglar; dərḥal ḳeqinglar, keqikip ḳalmanglar!
Qünki Mən külpət, yəni zor bir ḥalakətni ximaldin elip kelimən. 7 Xir əz qatḳallikidin
qikti, «əllərni yoḳatḳuqi» yoloƣa qikti; u əz jayidin qikip zemininġni wəyran ḳilixḳa
kelidu; xəḥərliring wəyran ḳilinip, adəmzatsiz bolidu. ■ 8 Bu səwəbtin əzliringlaroƣa
bəz kiyim oranglar, dad-pəryad kətürüp nalə ḳilinglar! Qünki Pərwərdigarning
ḳattik oƣəzipi bizdin yanmidi!■
9 Xu küni xundak boliduki, — dəydu Pərwərdigar, — padixaḥning yüriki,
əmirlərning yürikimu su bolup ketidu, kaḥinlar alakzadə bolup, pəyoƣəmbərlər
təəjjüplinidu.

10 — Andin mən: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Bərḥək Sən bu həlḳni, jümlidin
Yerusalemni: «Silər aman-tinq bolisilər» dəp aldiding; əməliyəttə bolsa ḳiliq janoƣa
yetip kəldi, dedim.□
11 — Xu qaoƣda bu həlḳḳə wə Yerusalemoƣa mundak deyilidu: «Qəl-bayawandiki
egizliklərdin qikḳan issik bir xamal həlḳimning ḳizining yoliƣa ḳarap qüxidu; lekin
u haman soruxḳa yaki dan ayrixḳa muwapik kəlməydu! □ 12 — Buningdin əxəddiy
bir xamal Məndin qikidu; mana, Mən ḥazir ularoƣa jaza ḥəkümlirini jakarlaymən.
13 Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḥarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning
atliri bürkütlərdin tezdur!
— «Ḥalimizoƣa way! Qünki biz nabut bolduḳ!»□
14 — «I Yerusalem, əz ḳutuluxung üqün ḳəlbingni rəzilliktin yuyuwət; ḳaqanoƣiqə
kənglünggə biḥudə oy-hiyallarni püküp turisən? ■ 15 Qünki Dan diyaridin,
Əfraimdiki egizliklərdinmu azab-külpətni elan ḳilidiƣan bir awaz anglitilidu: —
16 Ular: Əllərgə elan ḳilinglar, Yerusalemoƣimu anglitinglar: — Mana, ḳorxawoƣa
aloƣuqilar yirak yurttin keliwatidu! Ular Yəḥuda xəḥərlirigə ḳarxi jəng quḳanlirini
kətürüxkə təyyar! — dəydu. 17 Etizlikni mudapiə ḳiliwatḳanlardək, ular
Yerusalemni ḳorxiwalidu; qünki u Manga asiylik ḳiloƣan, — dəydu Pərwərdigar.
18 Sening yolung wə ḳilmixliring muxularni əz bexingoƣa qüxürdi; bu rəzillikingning
akiwitidur; bərḥək, u azablikтur, yürikinggimu sanjiydu!».
19 — *Mən*: «Aḥ, iq-baoƣrim! Iq-baoƣrim! Toloƣakḳa qüxtüm! Aḥ, kənglüm azablandi!
Yürikim düpüldəwatidu, süküt ḳilip turalmaymən; qünki mən kanayning awazini
anglaymən; jəng quḳanliri jenimoƣa sanjidi.■
20 Apət üstigə apət qüxti! Pütkül zemin wəyran boldi; qedirlirim dəkikidə bərbat
ḳilindi, pərdilirim ḥayt-ḥuytning iqidə yirtip taxlandi! □ 21 Ḳaqanoƣiqə tuoƣḳa ḳarap
turuxum, jəng awazlirini anglixim kerək?» — *dedim*.
22 — «Qünki Mening həlḳim nadandur; ular Meni ḥeq tonumioƣan; ular əkli yok
balilar, ular ḥeq yorutulmioƣan; rəzillikkə nisbətən ular danadur, əmma yahxilikḳa
nisbətən ular bilimsizdur».

■ **4:7** Yəx. 5:29; Yər. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yəx. 32:12 □ **4:10 «Silər aman-tinq bolisilər»** — bu ayəttiki: «Silər aman-tinq bolisilər» degən səzlər sahta pəyoƣəmbərlərning səzidur (6:14, 8:11 ḳatarlikларni kərüng). □ **4:11 «həlḳimning ḳizi»** — xundakla «pak **ḳizim** boloƣan həlḳim», «Zion **ḳizi**» ḳatarlik ibarilər Hudaning Əz həlḳigə yaki baxḳa həlk (məsilən, «Misirning **ḳizi**», (46:11))kə boloƣan mehri-xəpkitini, ularoƣa baoƣloƣan muḥəbbitini kərsitidiƣan mənini əz iqigə alidu. □ **4:13 «Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḥarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning atliri bürkütlərdin tezdur!»** — «u» kimni kərsitidiƣanlikı eytilmaydu. Birak aldi-kəyni səzlərgə ḳariƣanda, «u» 7-ayəttiki «əllərni yoḳatḳuqi» boloƣan düxmənni kərsitidu. Bəzi alimlar bu səzlər ximaldin kelidiƣan «Skitlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Lekin Skitlarning jəng ḥarwiliri yok ḥəm ular xəḥərlərni «ḳorxawoƣa aloƣuqi»larmu (16-ayət) əməs; xunga biz bu səzlərni Babillikларni wə bəlkim ahirkı zamandiki dəjjalning ḳoxunlirini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **4:14** Yəx. 1:16 ■ **4:19** Yəx. 21:4; Yər. 8:23 □ **4:20 «qedirilim» ... «pərdilirim»...** — Yərəmiya pəyoƣəmbər həlḳining azablirini əziningki dəp ḥes ḳilip, «həlḳimning qedirlirim» wə «həlḳimning pərdiliri» deməy, bəlki «qedirilim» wə «pərdilirim» tooƣruluk səzləydu.

23 — «Mən yər yüzigə qaridim; mana, u xəkilsiz wə qup-quruq boldi; asmanlaroƣimu
qaridim, u nursiz qaldi; □ 24 taoƣlaroƣa qaridim, mana, ular zilziligə kəldi, barliq
donglər əxəddiy silkinip kətti. 25 Qarap turuwərdim, wə mana, insan yoq idi,
asmandiki barliq uqar-qanatlarmu əzlirini daldioƣa aldi. 26 Mən qaridim, mana,
baoƣ-etizlar qəl-bayawanoƣa aylandi, barliq xəhərlər Pərwərdigar aldida, yəni
uning qattiq oƣəzipi aldida wəyran boldi. 27 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu:
— «Pütkül zemin wəyran bolidu; əmma Mən uni pütünləy yoqatmaymən. ■
28 Buning tüpəylidin pütkül yər yüzi matəm tutidu, yuqirida asman qarilik bilən
qaplinidu; qünki Mən xundaq söz qildim, Mən xundaq niyətkə kəlgənmən; Mən
uningdin əkünməymən, uningdin heq yanmaymən; 29 atliqlar wə oqyaliqlarning
xawqun-süräni bilən hərbir xəhərdikilər qeqip ketidu; ular qatqalliqlaroƣa kirip
moküwalidu, taxlar üstigə qiqiwalidu; barliq xəhərlər taxlinip adəmzatsiz qalidu.
30 — Sən, i halak boloƣuqi, nemə qilmaqqisən? Gərqə sən pərəng kiyimlərni
kiygən bolsangmu, altun zibu-zinnətlərni taqioƣan bolsangmu, köz-qaxliringni osma
bilən pərdazlioƣan bolsangmu, özüngni yasioƣining bikardur; sening axiqliring
seni kəmsitidu; ular jeningni izdəwatidu. □ 31 Qünki mən toloƣaqqa qüxkən
ayalningkidək bir awazni, tunji balini tuoƣqandikidək azabda boloƣan Zion qizining
awazini anglawatimən; u qollirini sozup: «Halimoƣa way! Bu qatillar tüpəylidin
halimdin kəttim!» dəp hasirimaqta.□

5

Yerusalem jazaoƣa layiq

1 *Pərwərdigar*: — Yerusalemning rəstə-koqilirida uyan-buyan aylinip yügürünglar,
obdan kərüp biliwelinglar; məydanliridin izdəp kərünglar; adalət bilən ix
kəridioƣan, wədisidə turuxqa intilidioƣan birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu
xəhərni kəqürimən!
2 Gərqə ular: «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp qəsəm iqkən bolsimu, ular
yaloƣandin səzləydu, *dedi*.□

Yərəmiya söz qilidu

3 — I Pərwərdigar, közüng adalət-bitərəplikni izdəp yüridu əməsmu? Sən bularni
urdung, lekin ular azablanmaydu; Sən ularni nabut qilip tügəxtürdüng, lekin ular
tərbiyə qobul qilixni rət qilip kəldi; ular yüzlirini taxtin qattiq qildi, ular yolidin
yenixni rət qilidu» ■ 4 — mən: «Xübhisizki, bundaq qiloƣanlar pəqət namratlar,
ular nadanlar; qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining həküm-kərsətmilirini
bilməydu» — dedim. 5 — «Mən mətiwərlərning yenioƣa berip ularoƣa səzləymən;

□ **4:23 «Mən yər yüzigə qaridim; mana, u xəkilsiz wə qup-quruq boldi; asmanlaroƣimu qaridim, u nursiz qaldi…»** — demisəkmu, bu ayəttiki wə təwəndiki ayəttiki ixlar Yərəmiya pəyoƣəmbərgə Rohta kərsitilgən alamət kərünüxtur. Bu kərünüx: (1) Israil zemini Babilliqlarning tajawuzluqi astida bolidioƣan wəyranə halitini; wə (2) xuning bilən bir waqitta ahirqi zamanlardiki halitini kərsitidu. Bu halət Huda jahanni yaratqinida yər-zeminning awwalqi xəkilsiz, tərtipsiz halitigə ohxaydu. ■ **4:27** Yər. 5:10,18; 30:11; 46:28 □ **4:30 «özüngni yasioƣining»** — bəlkim Yəhuda yat əllərdin yar-yələk izdigəndə yalaqqiliq qiloƣanliqini kərsitidu. □ **4:31 «tunji balini tuoƣqandikidək azabda boloƣan Zion qizining awazini anglawatimən»** — oqurmənlərning esidə barki, «Zion» Yerusalem jaylaxqan taoƣ bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» degənning əzi Yerusalem yaki Israilni bildüridu. □ **5:2 «…birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu xəhərni kəqürimən! (1-ayət)… Gərqə ular: «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp qəsəm iqkən bolsimu, ular yaloƣandin sözləydu, dedi» —** keyin, Yərəmiya birnəqqə xundaq adil, sadiq adəmlər (məsilən, Baruq, Ahikam, Əbəd-Mələk) bilən tonuxqan. Lekin Pərwərdigar uningoƣa bu səzlərni qiloƣanda u muxundaqlarni tapalmioƣan. ■ **5:3** Yəx. 1:5; 9:12; Yər. 2:30

qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining ḥəküm-kərsətmilirini bilidu». Birak ularmu boyunturuḳni üzül-kesil buzup, rixtilirini üzüp taxlioɣan.

Pərwərdigar jawab beridu

6 — Xunga ormandin qiḳḳan bir xir ularni əltüridu, bayawandin qiḳḳan bir bərə ularni wəyran ḳilidu; yilpiz xəḥərlərgə ḳarap paylaydu; xəḥərlərdin qiḳḳan ḥərbiri titma-titma ḳilinidu; qünki ularning asiyliḳliri kəpiyip, wapasizliḳliri awuydu.□ ■
7 Mən zadi nemigə asasən seni kəqürimən? Sening baliliring Məndin waz keqip, Huda əməslərgə ḳəsəm iqməktə; Mən ḥəmmə ḥajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḥixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu. □ 8 Ular səmrigən ixḳwaz ayoɣirlar, ular ḥərbiri əz yeḳinining ayalioɣa ḥəwəs ḳilip kixnəwatidu.■
9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay ḳoyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundak bir əldin ḳisas almay ḳoyamdu?■
10 Uning üzüm qünəkliridin ətüp, tallirini wəyran ḳilinglar; lekin ularni pütünləy nabut ḳilmanglar; xahlirini ḳirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur; □ ■
11 qünki Israil jəməti wə Yəḥuda jəməti Manga mutləḳ wapasizliḳ ḳildi, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Ular: «U ḥeqnemə ḳilmaydu! Bizgə ḥeq apət qüxməydu; nə ḳiliq nə ḳəḥətqilikni kərməymiz!» — dəp Pərwərdigardin tenip kətti. 13 Pəyoɣəmbərlər bolsa pəḳət bir xamaldin ibarət bolidu, halas; *Pərwərdigarning* səz-kalami ularda yoḳtur; ularning səzliri əz bexioɣa yansun!□
14 Xunga Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda manga mundak dəydu: — Bu həlḳ muxu səzni ḳiloɣini üqün, mana, Mən aoɣzingoɣa saloɣan səzlirimni ot, bu həlḳni otun ḳilimənki, ot ularni kəydürüp taxlaydu.■
15 — Mana, Mən yiraḳtin bir əlni elip kelimən, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar, — U küqlük bir əl, ḳədimiy bir əl, tilini sən bilməydioɣan wə gəplirini sən ḥeq qüxənməydioɣan bir əl bolidu; ■ 16 ularning oḳdeni yooɣan eqiloɣan bir gərdur; ularning ḥəmmisi batur palwanlardur. 17 Ular ḥosulingni wə neningni yəp ketidu, ooɣul-ḳizliringni yəp ketidu, kala-ḳoy padiliringni yəp ketidu, üzüm talliringni wə ənjur dərəhliringni yəp ketidu; ular sən tayanoɣan mustəḥkəm xəḥərliringni ḳiliq bilən wəyran ḳilidu.■
18 Ḥalbuki, — dəydu Pərwərdigar, — xu künlərdimu silərni pütünləy tügəxtürməymən. ■ 19 Xu qaoɣda *həlḳing*: «Pərwərdigar Hudayimiz nemixḳa muxu ixlarning ḥəmmisini beximizoɣa qüxürgən?» — dəp sorisa, əmdi sən *Yərəmiya* ularoɣa: «Silər Məndin yüz ərüp, əz zemininglarda yat ilaḥlarning ḳulluḳida

□ **5:6 «ormandin qiḳḳan bir xir ..., bayawandin qiḳḳan bir bərə ...; yilpiz xəḥərlərgə ḳarap paylaydu»** — bu ayəttiki yirtḳuq ḥaywanlar kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **5:6** Yər. 4:7 □ **5:7 «Mən ḥəmmə ḥajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḥixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu»** — bu ayət bəlkim roḥiy jəḥəttiki wapasizliḳni kərsitidu. Huda Israilni «Mening ayalim» dəp ataydu (2:10, 3-babni kərüng). 8-ayət jismaniy jəḥəttiki zinahorluḳnimu kərsitidu. ■ **5:8** Əz. 22:11 ■ **5:9** Yər. 5:29; 9:9 □ **5:10 «Uning üzüm qünəkliridin ətüp, ... xahlirini ḳirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur»** — bu ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Uning sepillirioɣa yamixip qiḳip wəyranqilik ḳilinglar, lekin ularni pütünləy nabut ḳiliwətmənglar; istiḥkamlirini elip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur». ■ **5:10** Yər. 4:27 ■ **5:11** Yər. 3:20 □ **5:13 «Pəyoɣəmbərlər bolsa pəḳət bir xamaldin ibarət bolidu, halas»** — ibraniy tilida «roḥ» wə «xamal» bir səz bilən ipadilinidu. Xubḥisizki, «pəyoɣəmbərlər» əzlirini «bizgə Hudaning Roḥi tolduruloɣan» dəydu, lekin Huda ularni pəḳət «xamaloɣa tolduruloɣan» dəydu. ■ **5:14** Yər. 1:9-10 ■ **5:15** Ḳan. 28:49; Yər. 1:15; 6:22 ■ **5:17** Law. 26:16; Ḳan. 28:31,33 ■ **5:18** Yər. 4:27

boloɣininglardək, silər øz wətininglar bolmioɣan bir zeminda yat boloɣanlarning ḳulluḳida bolisilər» — degin.□ ■
20 — Yaḳupning jəmətidə xuni jakarlioɣinki wə Yəhuda arisida xuni elan ḳiloɣinki,
21 «Buni anglanglar, i nadan wə əḳli yoḳ, køzi turup kørməydioɣan, ḳuliḳi turup
anglimaydioɣan bir həlḳ: — ■ 22 Məndin ḳorḳmamsilər? — dəydu Pərwərdigar, —
Dengiz süyi üqün saḥilni mənggülük qəklimə ḳilip, «Bu yərdin øtmə» dəp bekitkən
Mening aldimda təwriməmsilər? Mana, dolḳunliri ørkəxligini bilən ular saḥil üstidin
ḥeq oɣəlibə ḳilmaydu; xawḳunlioɣini bilən bu qəktin ḥərgiz ḥalḳip øtəlməydu.■
23 Lekin bu həlḳning jaḥil wə asiylik køngli bardur; ular yoldin qiḳip øz beximqilik
ḳilip kətti. 24 Ular kønglidə: «Øz waḳtida yamoɣurlarni, yəni awwalḳi ḥəm keyinki
yamoɣurlarni Bərgüqi, bizgə ḥosul pəslini bekitip aman-esən Saḳlioɣuqi Pərwərdigar
Hudayimizdin əyminəyli» degənni ḥeq deməydu. □ ■ 25 Silərning ḳəbiḥlikliringlar
muxu ixlarni silərgə nesip ḳilmioɣan; silərning gunaḥliringlar silərdin bərikətni
məḥrum ḳiloɣan.
26 Qünki həlḳim arisida rəzillər bardur; ular pistirmida yatḳan ḳiltaḳqilardək paylap
yüridu; ular tuzaḳ selip, adəmlərni tutuwalidu. 27 Tutḳan ḳuxlaroɣa toloɣan ḳəpəstək,
ularning øyliri aldamqiliḳtin erixkən mallar bilən toloɣan; ular xu yol bilən büyük
ḥəm bay bolup kətti. 28 Ular səmrip, parḳirap kətti; bərḥəḳ, ular rəzil ixlarni
ḳilixḳa maḥir bolup kətti; ular øz mənpəətini køzləp həḳlərning dəwasini, yetim-
yesirlərning dəwasini sorimaydu; namratlarning ḥoḳuḳini ḳooɣdaydioɣan høkümni
ular qiḳarmaydu.□ ■
29 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay ḳoyamdim?! — dəydu Pərwərdigar, — Mening
jenim muxundaḳ bir əldin ḳisas almay ḳoyamdu?□ ■

30 Zeminda intayin ḳorḳunqluḳ wə yirginqliḳ bir ix sadir ḳilinoɣanki —
31 Pəyoɣəmbərlər yaloɣan-sahta bexarətlərni bərməktə; kaḥinlar bolsa øz ḥoḳuḳ
dairisini kengəytip høkümranlik ḳilmaḳta; Mening həlḳimmu bu ixlarni yaḳturidu.
Lekin bularning aḳiwitidə ḳandaḳ ḳilisilər? □ ■

6

Yerusalemning ḥalak boluxi tooɣruluḳ bexarət

1 Jeninglarni ḳutḳuzux üqün Yerusalem xəḥiridin ḳeqinglar, i Binyamin
jəmətidikilər! Təkoa yezisida kanay qelinglar! Bəyt-Ḥakkərəmdə is signalini

---

□ **5:19 «yat boloɣanlarning ḳulluḳida bolisilər»** — «yat boloɣanlar» bəlkim ikki bisliḳ səzlər bolüp, ḥəm «yat butlar» ḥəm «yat adəmlər»nimu kørsitidu. ■ **5:19** Yər. 16:10 ■ **5:21** Yəx. 6:9 ■ **5:22** Ayup 38:10, 11; Zəb. 33:7-8; 104:9 □ **5:24 «awwalḳi yamoɣur»...«keyinki yamoɣur»...** — «awwalḳi yamoɣur» adəttə 11-ayda yeoɣip, tupraḳni yumxitidu, yərni ḥəydəp uruḳ selixḳa təyyarlinidu. «keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. **«bizgə ḥosul pəslini bekitip aman-esən saḳlioɣuqi»** — ibraniy tilida «bizgə ḥosul pəslidiki ḥəptilərni saḳlioɣuqi...». ■ **5:24** Ḳan. 11:14 □ **5:28 «ular øz mənpəətini køzləp həḳlərning dəwasini, yetim-yesirlərning dəwasini sorimaydu...»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa: «ular həḳlərning dəwasini, ḥətta yetim-yesirlərning dəwasini sorioɣini bilən ḥərgiz uni adil sorimaydu». ■ **5:28** Ḳan. 32:15; Yəx. 1:23; Zək. 7:10 □ **5:29 «jazalimay ḳoyamdim»** — ibraniy tilida «yoḳlimamdim?!». ■ **5:29** Yər. 5:9; 9:9 □ **5:31 «kaḥinlar bolsa øz ḥoḳuḳ dairisini kengəytip høkümranlik ḳilmaḳta...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «kaḥinlarmu ularning wasitisi bilən (demək, pəyoɣəmbərlərning yaloɣan bexarətliridin paydilinip) høkümranlik ḳilmaḳta». Lekin «Yərəmiya» degən kitabta bundaḳ ixlar yənə tiloɣa elinmaydu, xunga tərjimimiz bəlkim tooɣridur. ■ **5:31** Yər. 14:18; 23:25, 26; Əz. 13:6

kətürünglar! Qünki balayi'apət, yəni dəhxətlik halakət ximal tərəptin pəyda bolidu.□ ■
2 Zion kizi, yəni nazinin sahibjamalni, mən nabut kilimən. 3 Yerusalemoɣa karxi
qikiwatkan pada bakkuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni korxawoɣa
elip qedirlirini tikidu; ularning həmmisi əzi igiligən jayda pada bakidu.□
4 *Ular*: «Uningoɣa karxi jənggə təyyarlininglar! Turunglar, qüx waktidin paydilinip
hujum kilayli!», «Apla! Kün patay dəp kaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» —
dəydu, *andin*: □ 5 «Xunga, keqiqə hujum kilip qikayli, uning mustəhkəm ordilirini
yokitayli!» — dəydu.□
6 — Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularoɣa mundak
dəydu: — Dərəhlərni kesip, ular bilən Yerusalem ətrapida dəng-potəylərni
yasanglar; qünki u jazalanmisa bolmaydioɣan xəhərdur; uningda barlik ixlar zulum-
zomigərliktur. 7 Kuduk əz sulirini uroɣutup qikaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup
qikarmakta; uningdin zulmət-zorawanlik wə halakət sadaliri anglanmakta; mening
kəz aldimda həmixə aoɣrik-kesəllər həm yarilanoɣanlar pəyda bolmakta. □ 8 I
Yerusalem, təlim-tərbiyə kobul kil; bolmisa jenim səndin waz keqidu, — bolmisa,
Mən seni harabilik, adəmzatsiz bir zemin kiliwetimən.
9 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar manga mundak dəydu: — Ular
üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning kaldisini pasangdaydu; xunga sən üzüm
üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ketim kolungni ətküzgin!□ ■
10 *Mən*: — Mən hazir kimgə səz kilip agahlanduray? Ulardin angliɣudək zadi kim
bar? Mana, ularning kulakliri sünnət kilinmioɣan, ular heq angliyalmaydu. Mana,
Pərwərdigarning səzi ularoɣa eoɣir kelidu; ularoɣa heq huxyakmaydu, — *dedim*.□ ■
11 — Kəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti; uni iqimgə sioɣduruxtin
halsirap kəttim; uni koqidiki balilar, yigitlərning məxrəp sorunlirioɣa tökkəysən. Ər-
ayallar, kerilar həm yaxanoɣanlarmu buningdin mustəsna bolmisun!□

□ **6:1 «Jeninglarni kutkuzux üqün Yerusalem xəhiridin keqinglar… dəhxətlik halakət ximal tərəptin pəyda bolidu»** — 4-bab, 6-ayətnimu kərüp selixturung. Xu yərdə həlkkə, «Yerusalemoɣa keqip kiringlar» deyilgən. Birak hazir Yerusalemning əzi halak bolidu. ■ **6:1** Yər. 1:13,14 □ **6:3 «Yerusalemoɣa karxi qikiwatkan pada bakkuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni korxawoɣa elip qedirlirini tikidu; .. Həmmisi əzi igiligən jayda pada bakidu»** — 4-ayətkə karioɣanda bu ayəttiki «pada bakkuqiliri» wə ularning «padiliri» yat əllərning padixahliri həm həkümdarliri wə ularning koxunlirini kərsitidu. Bu həjwiy, kinayilik gəp bolidu; qünki yukirida (məsilən 2:8də) Yərəmiya Israilning bakkuqi boloɣan padixahlirini «əz padiliri»ni bakmasliki tüpəylidin əyibləydu. Birak muxu yərdə Hudani tonumaydioɣan «yat əl padixahliri» əz «padiliri» boloɣan həlki üqün yol kərsitip ularni bakidu. □ **6:4 «Ular: «Uningoɣa karxi jənggə təyyarlininglar! ….» — dəydu»** — «Ular» — Əllərning «pada bakkuqi»liri. □ **6:5 «(Ular): «… Turunglar, qüx waktidin paydilinip hujum kilayli!», «Apla! Kün patay dəp kaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» — dəydu (4-ayət), andin: Xunga, keqiqə hujum kilip qikayli… » — dəydu»** — 4- həm 5-ayəttiki bexarət xuni təkitliməkqiki, düxmənlər kəlgəndə bügüni bolmisa ətisi hujum kilidu, Yəhuda üstidin oɣəlibə kilmay kətməydu; yənə kelip, ular hujumni baxlioɣanda, Yəhudadikilər düxmənni keqə-kündüz hujum kilip kelixi mumkin, dəp heq dəm alalmaydu. □ **6:7 «kuduk əz sulirini uroɣutup qikaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup qikarmakta»** — baxka birhil tərjimisi: «kuduk ekin suni sakliɣandək, u rəzilliklirini saklimakta». □ **6:9 «Ular üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning kaldisni pasangdaydu; xunga sən üzüm üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ketim kolungni ətküzgin!»** — bu sirlik jümlining mənisi bəlkim, Yərəmiya pəyoɣəmbər Hudaning səzlirining wasitisi bilən, kelidioɣan düxmənlərning heqnərsə kaldurmaydioɣan bulang-talangliridin **ilgiri** Israilning «kaldisi»din tehi bəzi kixilərni kutkuzuximu mumkin, degənlik. ■ **6:9** Yəx. 24:13 □ **6:10 «Mən: — Mən hazir kimgə səz kilip agahlanduray?… ularoɣa heq huxyakmaydu, — dedim»** — «Mən» (səzligüqi) wə «dedim» degən səzlər əslidiki tekisttə yok, okurmənlərgə tekistni qüxinixlik bolsun dəp kirgüzduk. Qünki bizningqə eytiloɣan gəp pəyoɣəmbərning əziningki idi. ■ **6:10** Yər. 7:26 □ **6:11 «Kəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti»** — xübhisizki, Yərəmiya pəyoɣəmbər əzi tooɣruluk səzləwatidu. U Pərwərdigarning həlkigə karatkan oɣəzipigə əzini bir kilip, Pərwərdigardin oɣəzipini ularoɣa təküxni tiləydu.

12 — Ularning əyliri, etizliri ayalliri bilən billə əzgilərgə tapxurulidu; qünki Mən
qolumni zemindikilərgə sozimən, — dəydu Pərwərdigar.■
13 — Qünki əng kiqikidin qongiɣiqə ularning ḥəmmisi aqkəzlükkə berilgən;
pəyɣəmbərdin kaḥinɣiqə ḥəmmisi ohxaxla aldamqilik qilidu; ■ 14 ular: «Aman-
esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlqimning qizining yarisini susluk bilən qol uqida
qala tengip qoydi. Lekin aman-esənlik yoqtur! ■ 15 Ular yirginqlik ixlarni sadir
qiloɣinidin hijil boldimu? — Yaq, ular ḥeq hijil bolmidi, ḥətta qizirixnimu ular ḥeq
bilməydu. Xunga ular yiqilip əlgənlər iqidə yiqilip əlidu; ularni jazalaxqa kəlginimdə
ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.□
16 Xunga Pərwərdigar *Əz həlqigə* mundaq dəydu: — Silər tət aqa yolda turuwatisilər;
xunga yolunglarni obdan kərüp qoyunglar, qədimki, yahxiliqqa elip barɣan yollarni
sorap, ularda menginglar; xundaq qiloɣanda jeninglar obdan aram tapidu. Lekin ular:
«Biz xularda mangmaymiz!» — dəydu.■
17 Mən: Silərgə «Kanayning agaḥ sadasioɣa qulaq selinglar!» dəydioɣan agaḥ bərgüqi
kəzətqilərni tiklidim; lekin silər: «Qulaq salmaymiz» dedinglar.
18 Xunga i əllər, anglanglar; guwaḥqilar bolup ular arisida bolidioɣan ixlarni bilip
qoyunglar! □ 19 Angla, i yər-zemin! Qara, Mən bu həlqning bexioɣa külpət,
yəni ularning oy-hiyallirining aqiwitini qüxürimən; qünki ular səzlirimgə qulaq
salmioɣan; Mening Təwrat-qanunumni bolsa, ular qətkə qaqqan.
20 — Əmdi zadi nemə məqsəttə Xebadin qiqqan huxbuy, yiraq yurttin elip kelingən
egir Manga sunulidu? Kəydürmə qurbanliqliringlar qobul qilarlik əməs, silərning
«təxəkkür qurnanlik»liringlar Meni hursən qilmaydu.■
21 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən bu həlq aldioɣa putlikaxanglarni
salimən; xuning bilən ḥəm atilar ḥəm ooɣullar billə putlixidu; qoxnilar wə dostlar
ohxaxla nabut bolidu. 22 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qara, ximaliy zemindin
bir həlq kelidu, yər yüzining əng qəriliridin uluɣ bir əl qozɣilidu; ■ 23 ular oqya
wə qiliq bilən qorallinidu; ular zalim, ḥeq rəḥim qilmaydu; ularning awazi dengiz
dolqunidək xawqunlaydu; ular atlarɣa minidu, jənggiwar adəmlərdək səp-səp
bolup turidu; ular sanga qarxi jəng qilixqa kelidu, i Zion qizi!
24 «Biz ular tooɣruluq həwər angliduq; qolimiz boxixip kətti; oɣəxlik, toloɣakta qaloɣan
ayaldək azab bizni tutti» — *dedim*.■
25 «Dalaoɣa qiqmanglar, yollar bilən mangmanglar, qünki düxmənning qiliqi bar,
tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu. 26 I həlqimning qizi, sən əzünggə bəz kiyim kiyiwal,
küllər iqidə eoɣinap yat; əzüngning bir tal ooɣlungdin juda boloɣandək qattiq yioɣlap
matəm tut; qünki bulang-talang qiloɣuqi bizgə qarap tuyuqsiz kelidu».□ ■
27 *Pərwərdigar manga*: — Mən seni roda sinioɣuqi qilip tiklidim, həlqim bolsa huddi
təkxürülidioɣan rodidək bolidu; seni ularning yollirini kəzitip sinaxqa tiklidim, —
dedi.
28 — Ularning ḥərbiri asiyning asiysi, ular təḥmət qaplap uyan-buyan qatrap
yürməktə; ular mis wə təmürning əzidur, ḥəmmisi qirip kətkəndur; □ ■
29 təmürqining kərükimu kəyüp kətti, qooɣuxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip

---

■ **6:12** Qan. 28:30 ■ **6:13** Yəx. 56:11; Yər. 8:10 ■ **6:14** Yər. 8:11; Əz. 13:10 □ **6:15 «jazalaxqa kəlginimdə»** — ibraniy tilida «yoqlioɣinimda» deyilidu. «Yərəmiya»diki «(yenioɣa) kelip... jazalax» degən səz adəttə ibraniy tilida «yoqlax» degən birla səz bilən ipadilinidu. ■ **6:16** Mat. 11:29 □ **6:18 «Xunga i əllər, anglanglar»** — «əllər», Yəḥudiy əməs əllər. «Guwaḥqilar bolup...» baxqa birhil tərjimisi: «Əy, jamaət(qilik),...». ■ **6:20** Yəx. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ **6:22** Yər. 50:41,42,43 ■ **6:24** Yər. 4:31; 49:24; 50:43 □ **6:26 «əzünggə bəz kiyim kiyiwal...»** — bəz kiyim kiyix, küllər iqidə olturux yaki yetix qattiq matəm tutuxni yaki towa qilixni bildüridu. ■ **6:26** Yər. 4:8 □ **6:28 «ular mis wə təmürning əzidur»** — bəlkim həlqning tax kəngüllüklikini ḥəm xuning bilən bir waqitta ularning «qirip kətkənliqi»ning mumkinqilikini kərsitidu. Nemila bolmisun ular tawlioɣuqi izdigən altun-kümüx əməs. ■ **6:28** Əz. 22:18

tawlax bikar boldi; həlқim yamanlardin haliy bolmidi. □ 30 Ular «daxқal kümüx» dəp atilidu; qünki Pərwərdigar ularni rət қildi.■

7

Biһudə diniy murasimlar

1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoға mundaқ bir səz kəldi: —
2 Pərwərdigarning өyidiki dərwazida turup muxu səzni jakarlap: «Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Pərwərdigaroға ibadət қilix üqün muxu dərwazilardin kiriwatқan barliқ Yəһudalar!» — degin. 3 — «Samawi қoxunlarning Sərdari boloған Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaқ dəydu: — Yolliringlar һəm қilmixliringlarni tüzitinglar; xundaқ boloғanda Mən silərni muxu yərdə muқim turoғuzimən. ■ 4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi dəl muxudur!» dəp aldamqi səzlərgə tayinip kətmənglar. □ 5 Əgər silər һəқiқətən yolliring һəm қilmixliringlarni tüzətsənglar, — əgər kixilər wə қoxnanglar arisida adalət yürgüzsənglar, ■ 6 — əgər silər musapir, yetim-yesir һəm tul hotunlarni bozək қilixtin, muxu yərdə gunaһsiz қanlarni tөküxtin, — xundaқla өzünglaroға ziyan yətküzüp, baxқa ilaһlaroға əgixip ketixtin қol üzsənglar, — ■ 7 xundaқ қiloғininglarda Mən silərni muxu yərdə, yəni Mən ata-bowiliringlaroға қədimdin tartip mənggügiqə təқdim қiloған bu zeminda muқim turidioған қilimən.
8 Lekin mana, silər һeqқandaқ payda yətküzməydioған aldamqi səzlərgə tayinip kətkənsilər. 9 Əmdi nemə degülük?! Ooғrilиқ, қatillиқ, zinahorluқ қilip, sahta қəsəm iqip, Baaloға isriқ yeқip wə silər һeq tonumioған yat ilaһlaroға əgixip, □ 10 andin Mening namimda ataloған muxu өygə kirip Mening aldimda turup: «Biz қutқuzuloған!» dəmsilər?! Muxu lənətlik ixlarda turuwerix üqün қutқuzuloғanmusilər?! 11 Mening namimda ataloған muxu өy silərning nəziringlarda bulangqilarning uwisimu?! Mana, Mən Өzüm bu ixlarni kөrgənmən, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Xunga, Mən əslidə Өz namimda turaloғu қiloған Xiloһ degən jayoға berip, һəlқim Israilning rəzilliki tüpəylidin uni nemə қiliwətkənlikimni kөrüp beқinglar! □ ■ 13 Əmdi һazir, silər muxundaқ қilmixlarni sadir қiloғininglar tüpəylidin, — dəydu Pərwərdigar, — Mən silərgə tang səһərdə ornumdin turup səz қilip kəldim, lekin silər һeq қulaқ salmidinglar; Mən silərni qaқirdim, lekin silər

---

□ **6:29 «tөmürqining kөrükimu kөyüp kətti, қoғuxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip tawlax bikar boldi; həlқim yamanlardin haliy bolmidi»** — bu ayəttiki səzlər Yərəmiya pəyoғəmbərning Pərwərdigar Өzigə tapilioған wəzipini orunlioғandin keyin, Pərwərdigaroға bərgən jawabi bolsa kerək (28-ayətni kөrüng). Kümüxni tawlioғanda, tawlioғuqi қoxқan қoғuxun bilən kümüxning daxқili birlixidu andin қoғuxun wə kümüxning daxқilining kөyüp tügixi bilən kümüx tawlinidu. Lekin Israil intayin naqar kümüxtək bolup, həlқning «daxқal»i tolimu kөp boloғaqқa, tawlax jəryani bikaroға kətti. «Қoғuxun ixlitilip tügəp boldi», һətta «kümüxqining otni püwləydioған kөrüki»mu kөyüp kətti. ■ **6:30** Yəx. 1:22 ■ **7:3** Yər. 7:3; 18:11; 26:13 □ **7:4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi dəl muxudur!»** — xübһisizki, Israillar Hudaning ibadəthanisini birhil «tiltumar»dəқ, «Huda bizgə Өz ibadəthanisini tapxuroғandin keyin, nemə yamanliқ қiliximizdin қət'iynəzər һeqkim bizgə təgməydu» — degəndək oylioғanidi. ■ **7:5** Yər. 5:28 ■ **7:6** Yəx. 10:1, 2; 59:7 □ **7:9 «Baaloға isriқ yeқip...»** — «Baal» degən intayin yirginqlik birhil but. ■ **7:11** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luқa 19:46 □ **7:12 «Mən əslidə Өz namimda turaloғu қiloған Xiloһ degən jayoға berip, ... uni nemə қiliwətkənlikimni kөrüp beқinglar!»** — Israil Қanaanoға (Pələstingə) kirgəndin keyin, Musa pəyoғəmbərning yetəkqilikidə yasaloған «muқəddəs qedir» awwal Xiloһ degən jayoға tiқlәngən. «1Sam.» 4-babni kөrüng. ■ **7:12** 1Sam. 4:11; Zəb. 78:60

Manga jawab bərmidinglar — □ ■ 14 əmdi Mən Xiloḥdiki öyni ḳandaḳ ḳiloɣan
bolsam, silər tayanoɣan, xundaḳla namim ḳoyuloɣan bu öyni wə Mən silərgə
ḥəm ata-bowiliringlaroɣa təḳdim ḳiloɣan bu zeminnimu xundaḳ ḳilimən; □ 15 Mən
silərning barliḳ ḳerindaxliringlar, yəni Əfraimning barliḳ nəslini ḥəydiwətkinimdək
silərnimu közümdin yiraḳ ḥəydəymən.
16 Əmdi sən, *Yərəmiya*, bu həlḳ üqün dua ḳilma, ular üqün nalə-pəryad kətürmə
yaki tilək tilimə, Mening aldimda turup ularning *gunaḫlirini* ḥeq tilimə, qünki Mən
sanga ḳulaḳ salmaymən. ■ 17 Ularning Yəḥuda xəḥərliridə wə Yerusalem koqilirida
nemə ḳiloɣanlirini kərüwatmamsən? 18 Balilar otun teridu, atilar ot ḳalaydu, ayallar
ḳəstən Meni rənjitixkə «Asmanning Hanixi» üqün poxkallarni selixḳa hemirni
yuoɣuridu, xuningdək yat ilaḫlaroɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyidu. □ ■ 19 Azablinip
oɣəzəplinidioɣini Mənmu? — dəydu Pərwərdigar; — Öz yüzlirigə xərm qaplap,
azablinidioɣini özliri əməsmu? 20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana,
Mening oɣəzipim wə ḳəḥrim muxu jayoɣa təkülidu; insan üstigə, ḥaywan üstigə,
daladiki dərəhlər üstigə, tupraḳtiki mewilər üstigə təkülidu; u ḥəmmini köydüridu,
uni ḥeq öqürəlməydu.
21 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ
dəydu: — Beriweringlar, köydürmə ḳurbanliḳliringlarni baxḳa ḳurbanliḳlaroɣa
ḳoxup ḳoyunglar, barliḳ gəxlirini yəwelinglar! □ ■ 22 Qünki Mən ularni Misir zemi-
nidin ḳutḳuzup qiḳaroɣan künidə ata-bowiliringlaroɣa «köydürmə ḳurbanliḳ»lar yaki
baxḳa ḳurbanliḳlar tooɣrisida gəp ḳilmioɣan wə yaki əmr bərmigənidim; 23 bəlki
Mən ularoɣa mundaḳ əmr ḳilip: «Awazimoɣa ḳulaḳ selinglar, xundaḳ ḳilip Mən
silərning Hudayinglar bolimən, silər Mening həlḳim bolisilər; Mən özünglaroɣa
yahxiliḳ bolsun dəp buyruoɣan barliḳ yolda menginglar» — dəp buyruoɣanidim.
■ 24 Lekin ular ḥeq anglimioɣan, Manga ḥeq ḳulaḳ salmioɣan, bəlki öz rəzil
könglidiki jaḫilliḳi bilən öz hiyal-haḫixlirioɣa əgixip mengiwərgən; ular aldioɣa əməs,
bəlki kəynigə mangoɣan. □ ■ 25 Ata-bowiliringlar Misir zeminidin qiḳḳandin tartip
bügünki küngə ḳədər Mən ḳullirim boloɣan pəyoɣəmbərlərni yeninglaroɣa əwətip
kəldim; Mən ḥərküni tang səḥərdə ornumdin turup ularni əwətip kəldim. 26 Lekin
həlḳim anglimioɣan, ḥeq ḳulaḳ salmioɣan; ular boynini ḳattiḳ ḳiloɣan; rəzilliktə ata-
bowiliridin exip kətkən. ■ 27 Sən bu sözlərni ularoɣa eytisən; lekin ular sanga ḳulaḳ
salmaydu; sən ularni *towa ḳilixḳa* qaḳirisən, lekin ular jawab bərməydu.
28 — Sən ularoɣa: — «Pərwərdigar Hudasining awazini anglimioɣan wə ḥeq tüzitixni
ḳobul ḳilmioɣan həlḳ dəl muxu!» — dəysən. Ulardin ḥəḳiḳət-wapaliḳ yoḳap kətti;

□ **7:13 «Mən silərgə tang səḥərdə ornumdin turup söz ḳilip kəldim»** — Hudaning «tang səḥərdə ornumdin turup,... » degən sözliri bəlkim Uning ixtin heli awwal, əstayidilliḳ bilən ix köridioɣanliḳini kərsitidu; bəzi waḳitlarda Uning ḳayta-ḳayta, izqil ḥalda məlum bir ixni köridioɣanliḳini kərsitidu. ■ **7:13** 2Tar. 36:15; Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 7:21-28 □ **7:14 «Mən Xiloḥdiki öyni ḳandaḳ ḳiloɣan bolsam, silər tayanoɣan, xundaḳla namim ḳoyuloɣan bu öyni wə Mən silərgə ḥəm ata-bowiliringlaroɣa təḳdim ḳiloɣan bu zeminnimu xundaḳ ḳilimən»** — Huda düxmənlərning wastisi bilən Xiloḥ degən jaydiki muḳəddəs qedirini Öz xan-xəripidin juda ḳiloɣan wə xundaḳla Israilni məoɣlup ḳiloɣan («1Sam.» 4-bab, «Zəb.», 78:40ni kərüng). ■ **7:16** Mis. 32:10; Yər. 11:14; 14:11 □ **7:18 «Asmanning Hanixi»** — demisəkmu, «Asmanning Hanixi» birhil ayal but idi. ■ **7:18** Yəx. 65:11; Yər. 8:2; 19:13; 44:19; Yər. 44:19 □ **7:21 «Beriweringlar, köydürmə ḳurbanliḳliringlarni baxḳa ḳurbanliḳlaroɣa ḳoxup ḳoyunglar, barliḳ gəxlirini yəwelinglar!»** — oḳurmənlər bəlkim biliduki, «köydürmə ḳurbanliḳ»larning barliḳ gəxliri «Hudaoɣa pütünləy ibadət süpitidə atalsun» dəp ḳurbangaḥ üstidə köydürülətti. Muxu yərdə Muḳəddəs Roḥ Yərəmiya arḳiliḳ: «Ḳurbanliḳliringlarning ḥəmmisi əḥmiyətsiz, xunga «köydürmə ḳurbanliḳ»larning gəxlirini köydürsənglarmu, yesənglarmu, Manga bəribir» dəp Israiloɣa ḥəjwiy, kinayilik gəp ḳilidu. ■ **7:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **7:23** Mis. 19:5; Law. 26:12; Ḳan. 6:3 □ **7:24 «ular aldioɣa əməs, bəlki kəynigə mangoɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ular Manga yüz aldini ḳilmay, bəlki Manga kəynini ḳiloɣan». ■ **7:24** Yər. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ **7:26** Nəḥ. 9:17,29; Yər. 17:23; 19:15

bu ularning eoɣizidinmu üzülüp kətti.■

Huda yənə Yəhudaoɣa səz ḳilidu

29 Qeqingni qüxürüp uni taxliwət; yuḳiri jaylarda bir mərsiyə oḳuoɣin; qünki
Pərwərdigar Өz oɣəzipini qüxürməkqi boloɣan bu dəwrni rət ḳilip, uningdin
waz kəqti. ■ 30 Qünki Yəhudadikilər kəz aldimda rəzillik ḳiloɣan, — dəydu
Pərwərdigar, — ular Mening namimda ataloɣan өygə yirginqlik nərsilərni əkirip uni
buloɣioɣan; 31 wə өz ooɣul-ḳizlirini otta ḳurbanlik ḳilip kөydürüx üqün «Ḫinnomning
ooɣli»ning jiloɣisidiki Tofətning yuḳiridiki jaylarni ḳuroɣan; bundaḳ ixni Mən ḫeq
buyrumioɣanmən, u oyumoɣa ḫeq kirip baḳmioɣandur. □ ■ 32 Xunga, mana, xundaḳ
künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Tofət» yaki «Ibn-Ḫinnomning jiloɣisi»
əmdi ḫeq tiloɣa elinmaydu, bəlki «Kətl jiloɣisi» deyilidu; qünki ular Tofəttə jəsətlərni
yər ḳalmioɣuqə kөmidu. 33 Bu həlḳning jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlarning wə
zemindiki janiwarlarning taami bolidu; ularni өlüklərdin ḳorḳutup ḫəydəydioɣan
ḫeqkim bolmaydu. ■ 34 Mən Yəhuda xəḫərliridin ḫəm Yerusalem xəḫərliridin
oyun-tamaxining sadasini, xad-huramlik sadasini wə toyi boluwatḳan yigit-ḳizining
awazini məḫrum ḳilimən; qünki zemin wəyranə bolidu.■

8

1 Xu qaoɣda, — dəydu Pərwərdigar, — ular Yəhudaning padixaḫlirining ustihanlirini,
ularning əmirlirining ustihanlirini, kaḫinlarning ustihanlirini, pəyoɣəmbərlərning
ustihanlirini wə Yerusalemda turoɣanlarning ustihanlirini gərliridin elip qiḳiridu;
2 xundaḳ ḳilip ular bularni ḳuyax, ay wə asmanlardiki barliḳ jisimlar astida yayidu;
qünki ular bularni səygən, bularning ḳulluḳida boloɣan, buloɣa əgəxkən, bularni
izdigən, buloɣa qoḳunoɣan; ularning jəsətliri bir yərgə ḫeq yioɣilmaydu, ḫeq
kөmülməydu; ular zemin yüzidə ooɣut bolup yatidu. ■ 3 Mən bulardin ḳaloɣanlirini
ḫəydigən jaylarda, bu rəzil jəmättin barliḳ tirik ḳaloɣanlar ḫayatning ornioɣa
mamatni tallaydu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.

Hudadin waz keqix ḫalakətni izdigənlik bilən barawər

4 Əmdi sən uloɣa mundaḳ degin: Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Adəmlər yiḳilsa ḳaytidin turmamdu? Birsi yoldin qiḳip kətsə ḳaytip kəlməmdu?
5 Nemixḳa Yerusalemdiki bu həlḳ ḫəmixə yoldin qiḳix bilənla yenimdin yiraḳlap
ketidu? Ular aldamqiliḳni qing tutidu, yenimoɣa ḳaytip kelixni rət ḳilidu. 6 Mən
kөngül ḳoyup anglidim; lekin ular duruslukni səzliməydu; ularning rəzillikliridin:
«Mən zadi nemilərni ḳilip ḳoydum?!» dəp towa ḳilidioɣan ḫeqkim yoḳ; at
jənggə burulup etiloɣandəḳ ḫərbirsi өz yolioɣa burulup etilidu. 7 Ḫətta asmandiki
ləyləkmu өzigə bekitilgən waḳtilirini bilidu; pahtək, ḳarlioɣaq wə turnilarmu kөqüp
kelidioɣan waḳtilirini esidə tutidu; lekim Mening həlḳim Mən Pərwərdigarning

■ **7:28** Yər. 5:1-3 ■ **7:29** Ayup 1:20; Yəx. 15:2; Yər. 16:6 □ **7:31** **«Tofət»** — «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaḳ» ḫəm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning aḫangioɣimu ohxap ketidu. Bu yər «Ḫinnomning ooɣli (Ibn-Ḫinnom)ning jiloɣisi»oɣa jaylaxḳan, Yerusalem xəḫirining jənubiy təripidə idi. Həlḳ axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kөydürətti. Xuning bilən u intayin «ḫaram», əng buloɣanoɣan jay dəp ḫesablandi. «Yuḳiri jaylar» — Israil wə Yəhuda uzundin beri taoɣ qoḳḳiliri ḳatarlik jaylarda ḫərhil butloɣa qoḳunup, ḫətta axu jaylarda «insan ḳurbanlik»larni ḳilip kəlgən. Demisəkmu, «insan ḳurbanliḳi» ḳilix Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. «Bundaḳ bir ixni Mən ḫeq buyrumioɣanmən, ḫeq oyumoɣa kirip baḳmioɣandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yər. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Ḳan. 28:26; Yər. 34:20 ■ **7:34** Yəx. 24:7; Yər. 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Ḫox. 2:13 ■ **8:2** Yər. 7:18; 19:13

ularoɣa bekitkənlirimni ḫeq bilməydu. ■ 8 Silər ḳandaḳmu: «Biz danadurmiz, Pərwərdigarning Təwrat-ḳanuni bizdə bardur!» dəysilər? Mana, bərḫək, əlima-kəqürgüqilərning yaloɣanqi ḳəlimi uni burmilioɣan. □ 9 Danixmənlər hijil bolidu, ular yərgə ḳarap ḳaldi; mana, ular Pərwərdigarning səzini qətkə ḳaḳḳandin keyin, ularda zadi nemə danaliḳ ḳalidu? 10 Xunga Mən ularning ayallirini baxḳilaroɣa, ularning etizlirini yengi igilirigə tapxurup berimən; qünki əng kiqikidin qongioɣiqə ularning ḫəmmisi aqkəzlükkə berilgən; pəyoɣəmbərdin kaḫinoɣiqə ḫəmmisi sahta ix kəridu. ■ 11 Ular: «Aman-esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlḳimning ḳizining yarisini susluḳ bilən ḳol uqida qala tengip ḳoydi. Lekin aman-esənlik yoḳtur! 12 Ular yirginqlik ixlarni sadir ḳiloɣinidin hijil boldimu? — Yaḳ, ular ḫeq hijil bolmidi, ḫətta ḳizirixnimu ular ḫeq bilməydu. Xunga ular yiḳilip əlgənlər iqidə yiḳilip əlidu; ularni jazalaxḳa kəlginimdə ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar. 13 Mən ularning ḫosulini elip taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar; üzüm telida üzümlər, ənjür dərihidə ənjürlər ḫeq ḳalmidi; yopurmaḳliri solixip kətti; Mən uloɣa nemə beoɣixlioɣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu.□ ■

Kelidioɣan ḫalakət — Yərəmiya səz ḳilidu

14 «Biz nemixḳa muxu yərdə bikar olturuwerimiz? Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə *kürəx ḳilip* tügixəyli! Qünki Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp, bizgə ət süyini bərdi; qünki biz Pərwərdigar aldida gunaḫ sadir ḳilduḳ. □ ■ 15 Aman-tinqliḳni ümid ḳilip kütüp kəlduḳ, lekin ḫeq yahxiliḳ bolmidi; xipa waḳtini küttuḳ, lekin mana, wəḫimə basti! ■ 16 Düxmən atlirining hartildaxliri Dan zeminidin tartip anglanmaḳta; ayoɣirlirining kixnəxliri pütkül zeminni ḳorḳitip təwrətməktə. Ular zemin wə uningda turuwatḳan ḫəmmini, xəḫərni wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisini yoḳitixḳa kelidu!».□ ■

17 — Mana, Mən aranglaroɣa yilanlarni, yəni ḫeqkim seḫirliyəlməydioɣan zəḫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaḳidu» — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Pəyoɣəmbərning nalə-pəryadi

18 *Mən*: «Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!» — *dedim*. □

Pərwərdigarning mərsiyə səzliri

■ **8:7** Yər. 5:4, 5 □ **8:8** **«əlima-kəqürgüqilərning yaloɣanqi ḳəlimi uni burmilioɣan»** — «əlima-kəqürgüqilər»ning roli bəlkim Təwrat-ḳanunni kəqürüx wə uningoɣa xərḫ berix boluxi mumkin. «Basmihanilar» bolmioɣaqḳa Təwratni kəqürüx intayin muḫim hizmət, əlwəttə. Oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:10** Yəx. 56:11; Yər. 6:12,13,14,15 □ **8:13** **«...Mən uloɣa nemə beoɣixlioɣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu»** — oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:13** Yəx. 5:1-7; Mat. 21:19; Luḳa 13:6-9 □ **8:14** **«Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə kürəx ḳilip tügixəyli»** — yaki «Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə süküt ḳilayli!» ibraniy tilida «süküt ḳilix» wə «tügəxmək» ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. **«Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp,...»** — yaki «Pərwərdigar Hudayimiz bizni süküt ḳildurup...». Ibraniy tilida «süküt ḳilix» wə «əlüx, tügəx» birla səz (damam) bilən ipadilinidu. ■ **8:14** Yər. 4:5; 9:15; 23:15 ■ **8:15** Yər. 14:19 □ **8:16** **«Dan zemini»** — Israil zeminining ximaliy qetidə idi; demək, düxmənlər alliḳaqan xu zeminoɣa yetip boldi. ■ **8:16** Yər. 4:15 □ **8:17** **«Mən aranglaroɣa yilanlarni, yəni ḫeqkim seḫirliyəlməydioɣan zəḫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaḳidu»** — bu yilanlar xübḫisizki, kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu. ■ **8:17** Zəb. 58:4, 5 □ **8:18** **«Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!»** — bu səzlər pəyoɣəmbərning mərsiyəsi boluxi kerək. **«Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «I dərd-əlimimgə təsəlli bərguqi!».

19 «Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!
Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixaĥi u yərdə turmamdu?!» —
dəydu».
«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən
oqəzəpləndüridu?!» □

Həlqning bolidioqan nalə-pəryadi

20 — «Orma waqti ətüp kətti, yaz tügidi, lekin biz bolsaq yənila qutquzulmiduq!»

Pəyoqəmbərning mərsiyəsi

21 «Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən;
Dəkkə-dükkə meni besiwaldi, —□
22 Gileadta tutiya tepilmamdikən?
U yərdə tewip yoqmikən?
Nemixqa əmdi mening həlqimning qizioqa dawa tepilmaydu?!».□ ■

9

Dawami

1 Aĥ, mening bexim suning bexi,
Kəzüm yaxning buliqi bolsiidi!
Undaqta həlqimning qizi arisidiki əltürülgənlər üqün keqə-kündüz yioqlayttim!■
2 Aĥ, mən üqün qəl-bayawanda yoluqilar qüxkidək bir turaloqu bolsiidi!
Undaqta həlqimni taxlap, ulardin ayriloqan bolattim!
Qünki ularning ĥəmmisi zinahorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidur!»□ ■

Pərwərdigarning səzining dawami

□ **8:19** **««Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi! Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixaĥi u yərdə turmamdu?!» — dəydu»** — bu səzlər yaki Pərwərdigarningki boluxi kerək, bolmisa pəyoqəmbərningki bolidu. Keyin biz həlqning pəryadini anglaymiz: — (ular... dəydu). **«intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!»** — yaki «zemindiki ĥərbir bulung-puqqaqliridin qikkan pəryadining sadasi!». **«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən oqəzəpləndüridu?!»** — bu səzlər Pərwərdigarning pəyoqəmbərgə, xundaqla ihlassiz həlqqə bərgən jawabidur. □ **8:21** **«Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən; dəkkə-dükkə meni besiwaldi»** — oqurmənlərgə qaytidin təkrarlap uqturimizki, mawzularni (məsilən muxu yərdə «Pəyoqəmbərning mərsiyəsi») özimiz ĥərmətlik oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp qoxup kirgüzduq. Ular muqəddəs tekistning bir qismi əməs. 8-babtiki 21-ayəttin 9-babtiki 2-ayətkiqə ĥəmmisi yaloquz Yərəmiya pəroqəmbərning mərsiyəsimu, yaki buning iqidə Pərwərdigarning səzliri barmu? Qandaqla bolmisun, səzlər yaloquz pəyoqəmbərning səzliri bolsun, bolmisun, xubĥisizki pəyoqəmbərning qayoqu-ĥəsrətlik səzliri ohxaxla Pərwərdigarningmu qayoqu-ĥəsrətlik səzlidur. □ **8:22** **«Gileadta tutiya tepilmamdikən?»** — Gilead rayonida ĥərhil xipalik dorilar ĥəm usta tewiplarning dangqi bar idi. Xunga bu səz pəyoqəmbərning: «Jismaniy jəĥəttə Pərwərdigar silər mening həlqimgə xundaq rəĥimdillik qilip, ətraplik oylap, xipalik dorilarni wə danglik tewiplarni təminligən yərdə, Uning roĥiy jəĥəttimu silərning ĥərhil gunaĥiy kesəlliringlarni saqaytixqa dora-amalliri mol əməsmu? — Əmdi nemixqa silər Uning yenoqa kəlməysilər?!» degəndək bir soali ohxaydu. Bu 22-ayət Pərwərdigarning Өzining səzliri boluximu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yər. 46:11; 51:8 ■ **9:1** Yəx. 22:4; Yər. 4:19 □ **9:2** **«ularning ĥəmmisi zinahorlar,...»** — «zinahorlar» bəlkim roĥiy jəĥəttin eytilidu, ular Hudaoqa wapasizlik qilip butlaroqa qoqunup kətti. ■ **9:2** Yər. 5:7, 8

3 — Ular oқyaqi ləxkərlər oқyayini egildürgəndək tilini yalоқanqiliққa egildürüxkə təyyarliоқan; ular zeminda üstünlük қazanоқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs; ular rəzillik üstigə rəzillik қiloқan, Meni ҳeq tonup bilmigən» — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 4 — Ҳərbiringlar өz yeқininglardin ҳezi bolunglar, қerindaxliringlaroқa ҳeq tayanmanglar; qünki ҳərbir қerindax pəқətla aldioқuqi, halas, ҳərbir yeқinliring bolsa təҳməthorluқta yürməktə. ■ 5 Ular ҳərbiri өz yeқinliriоқa aldamqiliқ қilmaқta, ҳeqkim ҳəқiқətni səzliməydu; ular өz tilini yaloқan səzləxkə өgitidu, ular қəbiҳliktə өzlirini upritidu. 6 Ular jəbir-zulum üstigə jəbir-zulum қilmaқta, aldamqiliқtin yənə bir aldamqiliққa өtməktə; ular Meni tonuxni rət қilidu, — dəydu Pərwərdigar. □
7 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Mana, Mən ularni eritip tawlap sinaymən; ҳəlқimning қizining rəzillikigə Manga baxқa yol қalmidimu? 8 Ularning tili əjəl oқidur; u aldamqiliқni səzləydu; ҳərbir eoқiz səzidə yeқini bilən tinq-amanliқni səzləydu, lekin kөnglidə қiltaқ təyyarlaydu. ■ 9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay қoyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundaқ bir əldin қisas almay қoyamdu?■

Kelidioқan apət üqün Yərəmiya mərsiyə oқuydu

10 «Taoқlardiki yaylaқlar üqün yioқa wə nalə-pəryad kətürimən,
Daladiki otlaқlar üqün mərsiyə oқuymən;
Qünki ular kөyüp kəttiki, ҳeqkim u yərdin өtməydu;
Kalilarning ҳərkirəxliri anglanmaydu;
Ҳəm asmandiki uqar-қanatlar ҳəm ҳaywanatlarmu қeqip,
Xu yərdin kətti!».

Pərwərdigar səzini dawam қilidu

11 — Mən Yerusalemni harablaxқan top-top dəwə, qilbərilərning bir turaloқusi қilimən;
Yəҳuda xəҳərlirini adəm turmaydioқan dərijidə wayranə қilimən.■
12 — Kim bu ixlarni qüxinixkə danixmən bolidu?
Kim Pərwərdigarning aoқzidin səz elip bularni qüxəndürələydu?
Nemixқa zemin wəyranə, ҳeqkim өtmigüdək, kөyüp qəl-bayawandək bolup kətti?
13 Pərwərdigar dəydu, — Qünki ular Mən ular aldioқa қoyoқan Təwrat-қanunni taxliwətkən, Mening awazimoқa қulaқ salmioқan wə uningda mangmioқan,
14 Bəlki өz қəlbidiki jaҳilliққa əgəxkən, ata-bowiliri ularoқa өgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən,□
15 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaқ dəydu: — Mana, Mən bu həlққə kəkrini yegüzimən, ularoқa өt süyini iqküzimən, ■ 16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri ҳeq tonumaydioқan əllər arisioқa tarқitimən; Mən ularni yoқatқuqə ularning kəynidin қooқlaxқa қiliqni əwətimən.■

□ **9:3 «ular zeminda üstünlük қazanоқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs...»** — baxқa birhil tərjimisi: «xu zeminda ular oқəlibə қiloқan, biraқ bu ҳəқiқətni tikləx üqün əməs...». ■ **9:3** Yəx. 59:4,13,15; Yər. 6:7 ■ **9:4** Yər. 6:28 □ **9:6 «ular қəbiҳliktə өzlirini upritidu (5-ayət)»** — 5-ayətning ahirқi қismi ҳəm 6-ayətning bax қismining baxқa birhil tərjimisi: «Ular қəbiҳlik қilip towani ҳeq bilməydu. (6) sən (Yərəmiya) aldamqiliқ arisida turuwatisən; aldamqiliқi tüpəylidin ular Meni tonuxni rət қilidu...». ■ **9:8** Zəb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pənd. 30:14 ■ **9:9** Yər. 5:9,29 ■ **9:11** Yər. 10:22 □ **9:14 «(Yəҳuda həlқi) ...ata-bowiliri ularoқa өgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən»** — oқurmənlərning esidə barki, «Baal»lar intayin yirginqlik bir hil butlar idi. ■ **9:15** Yər. 8:14; 23:15 ■ **9:16** Law. 26:33

17 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱺan Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Kəngül ⱪoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaⱪiringlar, yiⱺlaxⱪa əng usta bolⱺan ⱪiz-ayallarni qaⱪirip kelixkə adəm əwətinglar!□

Yərəmiya Pərwərdigarning səzlirigə jawab beridu

18 — Bərⱨəⱪ, ular tez kəlsun, biz üqün zor yiⱺa kətürsunki, bizning kəzlirimizdinmu yaxlar taramlap təkülsun, qanaⱪlirimizdinmu yax tamqiliri aⱪsun — 19 qünki Ziondin yiⱺa awazi anglinip: — «Biz ⱪanqilik bulang-talang ⱪilinduⱪ! Ⱪanqilik xərməndə bolduⱪ! Ular turaloⱪulirimizni ərüwətti, biz zeminimizni taxliduⱪ!» — deyilidu.
20 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i ayallar,
Uning aoⱪzidiki səzgə ⱪulaⱪ selinglar;
Ⱪizinglaroⱪa yiⱺlaxni əgitinglar,
Ⱨərbiringlar yeⱪiningloroⱪa mərsiyə oⱪutunglar;
21 Qünki ölüm bolsa derizilirimizdin yamixip kirgən,
Orda-istiⱨkamlirimizoⱪimu kirgən;
U balilarni koqilardin,
Yigitlərni rəstə-məydanlardin yulup taxliⱺan.
22 *Yeⱪinliringlaroⱪa* uⱪturup: «Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Bərⱨəⱪ, jəsətlər dalada tezəktək yiⱪilidu;
Ular ormiqining oroⱪiⱪining astiⱺa yiⱪiloⱪan,
Lekin ⱨeqkim yioⱪmaydioⱪan baxaⱪtək yərgə qeqilidu!» — dənglar!■

23 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Dana kixi danaliⱪi bilən, küqlük kixi küqlükliki bilən, bay bayliⱪliri bilən pəhirlinip mahtanmisun; ■ 24 pəhirlinip mahtioⱪuqi bolsa xuningdin, yəni Meni, yər yüzidə meⱨir-muⱨəbbət, adalət wə ⱨəkⱪaniyliⱪni yürgüzgüqi Mən Pərwərdigarni tonup yətkənlikidin pəhirlinip mahtansun; qünki Mening hursənlikim dəl muxu ixlardindur, — dəydu Pərwərdigar. 25 Mana, xundaⱪ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən hətnə ⱪilmioⱪanlarni hətnə ⱪilinoⱪanlar bilən billə jazalaymən;
26 yəni Misir, Yəⱨuda, Edom, Ammoniylar wə Moabiylar, jümlidin qəl-bayawanda turuwatⱪan, qekə qaqlirini qüxürüwətkən əllərni jazalaymən; qünki bu əllərning ⱨəmmisi hətnisizdur; Israilning barliⱪ jəmətimu kənglidə hətnisizdur.□ ■

10

Butlar əməs, Pərwərdigarla ibadətkə layiⱪtur

□ **9:17 «kəngül ⱪoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaⱪiringlar, yiⱺlaxⱪa əng usta bolⱺan ⱪiz-ayallarni qaⱪirip kelixkə adəm əwətinglar!»** — kona zamanlarda bəzi bay adəmlər uruⱪ-tuⱺⱪanlirini dəpnə ⱪilixta muxundaⱪ «yiⱺlaxⱪa maⱨir» ayallarni «kəypiyatni yaritix» üqün yallaytti (məsilən, Injil, «Mat.» 9:37ni kərüng). ■ **9:22** Yər. 7:33 ■ **9:23** 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17 □ **9:26 «… Bu əllərning ⱨəmmisi hətnisizdur; Israilning barliⱪ jəmətimu kənglidə hətnisizdur»** — bu 25- wə 26-ayətlər Yəⱨuda (Israil)oⱺa intayin eoⱺir kelixi kerək idi. Qünki Pərwərdigar ularni, özliri kəmisitidioⱺan hətnə ⱪilinmioⱺan «yat əllər» ⱪatarida «hətnə ⱪilinmioⱺan»dək ⱨesablaydu. Hudaning kəz aldida Yəⱨuda hətnisiz, yəni u Ibraⱨim hətnə arⱪiliⱪ tüzgən əⱨdigə layiⱪ əməs bolup ⱪaldi. «Kəngli hətnisiz» — «kəngli bu rəzil dunyadiki rəzil azzu-ⱨəwəsliridin kesilgən əməs, Huda wə uning ibaditi üqün rəzilliktin ayriloⱺan əməs» degən mənidə. «Əzakiyal»oⱺa ⱪoxuloⱺan «ⱪoxumqə səzimiz»ni wə Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni kərüng). Yənə kelip hətnə «kənglidə əməs» bolsa, «qekə qaqlirini qüxürüwetix» (bəlkim butpərəslərning matimining bir ipadisi)tin ⱨeqⱪandaⱪ pərⱪi yaki əⱨmiyiti yoⱪtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29

1 Pərwərdigarning silərgə eytqan səzigə qulaq selinglar, i Israil jəməti: —
2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər
asmandiki ḥadisə-alamətlərdin qorqup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bu-
lardin ḥeq qəqüp kətmənglar. □ 3 Qünki əllərning qaidə-yosunliri bimənilikтur;
ḥəmmisi ormanliqtin kesilgən dərəhtin, yaoɣaqqining iskinisi bilən oyuloɣan nərsigə
asaslanoɣandur. ■ 4 Ular buni altun-kümüx bilən ḥəlləydu; uni yiqilmisun dəp
ular bolqa, mihlar bilən bekitidu. ■ 5 Bundaq butlar tərhəməkliktə turidioɣan
bir qaranquqtur, halas; ular ḥeq səzliyəlməydu; ular baxqilar təripidin kətürülüxi
kerək, qünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqmanglar; qünki ular rəzillik
qilalmaydu, ularning qolidin yahxiliq qilixmu kəlməydu. ■ 6 — Sanga ohxaydioɣan
ḥeqkim yoq, i Pərwərdigar; Sən uluoɣ, küq-qudriting bilən naming uluoɣdur. ■
7 Kim Səndin qorqmay turalisun, i barliq əllər üstigə ḥəkümran padixaḥ!? Qünki
bu Sanga tegixliktur; qünki əllərdiki danixmənlər arisida wə barliq padixaḥliqlar
arisida Sanga ohxax ḥeqkim yoqtur. ■ 8 *Əllərning* ḥəmmisi istisnasiz əqli yoq,
nadanlardur; bu ərziməslər yaoɣaqtur, halas! Ular təlim berələmdu!? □ ■ 9 Soqup
yalpaqlanoɣan kümüx Tarxixtin elip kelinidu; altunmu Ufazdin elip kelinidu; andin
ḥünərwən wə zərgərlərning qoli bu yasioɣinioɣa kək wə səsün rəht bilən kiyim
kiygüzidu — bularning ḥəmmisi xübḥisizki, danixmən ustilarning əjridur!
10 Lekin Pərwərdigar Hudaning Өzi ḥəqiqəttur; U ḥayat Hudadur, mənggülükning
Padixaḥidur; Uning oɣəzipi aldida yər-zemin titrəydu; əllər Uning qəḥrini
kətürəlməydu. 11 Ularoɣa mundaq degin: «Asman bilən zeminni yaratmioɣan ilaḥlar,
ular zemin yüzidin wə asman astidin yoqaydu!».□
12 *Pərwərdigar bolsa* yər-zeminni küq-qudriti bilən yasioɣan,
Aləmni danaliqi bilən bərpa qiloɣan,
Asmanlarni əqil-parasiti bilən yayoɣuqidur. ■
13 U awazini qoyuwətsə, asmanlarda sular xawqunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
U yamoɣurlaroɣa qaqmaqlarni ḥəmraḥ qilip bekitidu,
Wə xamalni өz həziniliridin qiqiridu.■
14 Muxu kixilərning ḥərbiri əqilsiz, bilimdin məḥrumlardur;
Zərgərlərning ḥərbiri өzliri oyoɣan but təripidin xərməndigə qalidu;
Qünki uning quyma ḥəykili yaloɣanqiliq, ularda ḥeq tiniq yoqtur.■
15 Ular bimənilərdur, mazaq obyektidur;
Jazalinix waqti ularning üstigə kəlgəndə, ular yoqitilidu.
16 Yaqupning Nesiwisi Boloɣuqi bulardək əməstur,
Qünki barliq məwjudatni yasioɣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Өz mirasi boloɣan qəbilidur;
Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

□ **10:2 «əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər asmandiki ḥadisə-alamətlərdin qorqup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bulardin ḥeq qəqüp kətmənglar»** — yat əllər bundaq «asmandiki ḥadisə-alamətlər»ni hurapiylik, yəni munəjjimlik yolida qüxinətti, əlwəttə. ■ **10:3** Yəx. 44:14-17 ■ **10:4** Yəx. 41:7 ■ **10:5** Zəb. 115:4-7; Yəx. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zəb. 86:8,10 ■ **10:7** Wəḥ. 15:4 □ **10:8 «Əllərning ḥəmmisi istisnasiz əqli yoq, nadanlardur; bu ərziməslər yaoɣaqtur, halas! Ular təlim berələmdu!? »** — oqurmənlər ayətning baxqa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **10:8** Yəx. 41:29; Ḥab. 2:18; Zək. 10:2 □ **10:11 «Ularoɣa mundaq degin: «Asman bilən zeminni yaratmioɣan ilaḥlar, ular zemin yüzidin wə asman astidin yoqaydu!»** — bu ayət ibraniy tilida əməs, bəlki aramiy tilida ipadilinidu. Eniqki, Hudaning məqsiti Өz həlqining bu ḥəqiqətni yat əllərgə ularning өz tilida bildürüxi kerək. ■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 51:15 ■ **10:13** Zəb. 135:7; Yər. 51:16 ■ **10:14** Yər. 51:17,18 □ **10:16 «Yaqupning nesiwisi»** — «Yaqup» muxu yərdə Yaqup wə uning əwladliri boloɣan Israilnimu kərsitidu. «Yaqupning nesiwisi» Hudaning Өzidur, əlwəttə. ■ **10:16** Zəb. 74:2; Yər. 51:19

Yərəmiya həlqi üqün mərsiyə oqup dua qilidu

17 Zemindin qiqixqa yük-taqingni yioqixturup al, i muḥasirigə elinoquqi qiz; □
18 qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana, Mən bu waqitta zemindikilərni
elip u yərdin qəriwetimən wə ularning köngli tonup yətküqə azar berimən!».■

Yərəmiya həlqigə wəkil süpitidə səz qilidu

19 Jaraḥitim üqün ḥalimoqa way! Mening yaram dawalioqusizdur! Biraq əslidə
mən: «Bu pəqət bir kesəllik, halas, uningoqa qidioqudəkmən» — dəptikənmən. □
20 Mening qedirim ḥalak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim məndin juda bolup,
ular yoq boldi; qedirimni qaytidin sozup tikküdək, qedir pərdilirini asqudək ḥeqkim
qalmidi. 21 Qünki həlq padiqiliri əqilsiz bolup, Pərwərdigarni izdəp yol sorimaydu;
xunga ular danixmənlərdək ix kərəlməydu, ularning barliq padisi tarqilip kətti. □
22 Anglanglar! Bir gəpning xəpisi! Mana, u kelidu, ximaliy zemindin qiqqan zor
bir quqan-sürən! Yəḥudaning xəḥərlirini bir wəyranə, qilbərilərning turaloqusioqa
aylandüroquqi keliwatidu! ■ 23 Bilimənki, i Pərwərdigar, insanning öz yolini
bekitixi öz qolida əməstur; mengiwatqan adəmning özidə qədəmlirini halioqanqə
taxlax qudriti bolmastur; ■ 24 Pərwərdigar, meni tüzigəysən, lekin oqəziping bilən
əməs, adil ḥəküming bilən tüzigəysən; bolmisa Sən meni yoqqa barawər qilisən.
■ 25 Qəḥringni Seni tonumaydioqan əllər ḥəmdə namingoqa nida qilmaydioqan
jəmətlər üstigə tökkəysən; qünki ular Yaqupni yəp kətkən; bərḥəq, ular uni yutup
tügəxtürüp, turoqan jayini mutləq wəyran qiloqan.■

11

Həlqning Hudaning əḥdisini kəzgə ilmioqanliqi

1 Yərəmiyaoqa Pərwərdigardin kəlgən səz mundaq idi: 2 — Bu əḥdining səzlirigə
qulaq selinglar; xundaqla Yəḥuda kixilirigə, Yerusalemda turuwatqanlaroqa ularni
yətküzünglar, □ 3 — sən Yərəmiya ularoqa mundaq eytqin: —
— Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Bu əḥdining səzlirigə kim
boysunmisa u lənəttə qalidu; ■ 4 Mən bu əḥdini ata-bowiliringlarni Misir zeminidin,
yəni təmür tawlaydioqan humdandin qutquzup qiqaroqan künidə ularoqa tapilap:
«Awazimoqa qulaq selip, bu səzlərgə, yəni Mən silərgə tapxuroqan barliq əmrlərgə
əməl qilinglar; xundaq qiloqininglarda, silər Mening həlqim bolisilər, Mən silərning
Hudayinglar bolimən; ■ 5 xundaq boloqinida Mən ata-bowiliringlaroqa: «Silərgə süt
ḥəm bal eqip turidioqan bir zemin təqdim qilimən» dəp iqkən qəsəmni əməlgə
axurimən» — degənidim. Silər bügünki kündə dəl xu zeminda turuwatisilər!

□ **10:17 «muḥasirigə elinoquqi qiz» —** «qiz» muxu yərdə xübḥisizki, pütün həlqni bildüridu. ■ **10:18** Yər. 6:24 □ **10:19 «pəqət bir kesəllik» —** bəlkim həlqning bexioqa qüxkən külpətlər «pəqət waqtilik awarə, halas» degən ḥessiyatini kərsitidu. Sahta pəyoqəmbərlər bundaq ḥessiyatni kəp qollaytti. □ **10:21 «həlq padiqiliri» —** (yəni «pada baqquqiliri») xübḥisizki, Yəḥudaning padixaḥi, wəzirliri, kaḥinliri wə pəyoqəmbərlirini kərsitidu. ■ **10:22** Yər. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pənd. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zəb. 6:1; 38:1; Yər. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zəb. 79:6; Yər. 8:16; 9:16 □ **11:2 «Bu əḥdining səzlirigə qulaq selinglar» —** bu bexarət (11:1-17)ning asas temisi (yuqiriqi mawzuyimizdək) — «həlqning Hudaning əḥdisini kəzgə ilmioqanliqi». Bexarət bəlkim Yosiya padixaḥ ḥəküm sürgən waqtida ibadəthanidin tepiloqan «Təwrat-qanunning bir qismi» bilən munasiwətlik. U Təwratning qismi bəlkim «Qanun xərḥi» idi, kitab Huda Musa pəyoqəmbər arqiliq Israil bilən tüzgən əḥdini təkrarlaydu wə təkitləydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni kərüng. ■ **11:3** Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ **11:4** Law. 26:3,12; Qan. 4:20

Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim.□ ■
6 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudaning xəhərliridə, Yerusalemning
koqilirida bu səzlərni jakarla: — Bu əhdining barliq səzlirigə qulaq selip əməlgə
axurunglar! □ 7 Qünki Mən ata-bowiliringlarƣa Misir zeminidin qutquzup qikarƣan
künidin bügünki küngiqə «Mening awazimƣa qulaq selinglar!» dəp jekilәp
agahlandurup keliwatimən; Mən tang səhərdə ornumdin turup ularni agahlandurup
kəldim. ■ 8 Lekin ular heq anglimiƣan yaki qulaq salmiƣan; ularning herbiri
rəzil köngülliridiki jahilliqqa əgixip mangƣan; xuning bilən Mən bu əhdidiki
barliq səzlərni ularning bexiƣa qüxürdüm; Mən bularning həmmisini ularƣa
tapiliƣanmən, lekin ular heq əməlgə axurmiƣan.■
9 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudadikilər wə Yerusalemda tu-
ruwatqanlarning arisida bir suyiqəst bayqaldi; 10 ular səzlirimni anglaxni rət qiliƣan
ata-bowilirining qəbihliklirigə qaytip kətti; ularning ibaditidə bolayli dəp baxqa
ilahlarƣa əgixip kətti. Israil jəməti həm Yəhuda jəməti ata-bowiliri bilən tüzgən
əhdəmni buzdi.
11 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən ularning üstigə heq qutulalmas
apət qüxürimən; ular Manga pəryad kətüridu, lekin Mən ularni anglimaymən. ■
12 Andin Yəhudaning xəhərliri wə Yerusalemda turuwatqanlar isriq yeqip qoqunƣan
butlarni izdəp ularƣa pəryad kətüridu; lekin apət qüxkən waqtida ular bularni
heq qutquzmaydu. 13 Qünki xəhərliring qanqə köp boliƣanseri, butliring xunqə
köp boldi, i Yəhuda; Yerusalemning koqiliri qanqə köp boliƣanseri, silər «yirginqlik
boliƣuqi»ƣa xunqə qurbangahlarni qurdunglar, yəni Baaliƣa isriq yeqix üqün
qurbangahlarni bərpa qildinglar.■

14 Əmdi sən, *i Yərəmiya*, bu həlq üqün dua qilma, ular üqün heq pəryad yaki tilawət
qilma; qünki apət bexiƣa qüxüxi bilən ular Manga nida qiliƣan waqtida Mən ularni
anglimaymən.■

15 — Mening səyümlük həlqimning əyümdə turuxiƣa nemə həqqi? Qünki
köpinqinglar əzünglarning rəzil məqsətlirigə yetixkə orunisilər; silər rəzillikinglar
əməlgə axqanda hursən bolsanglar, undaqta «muqəddəs gəxlər» muxu
asiyliqinglarni silərdin elip taxliyalamdu? □ 16 Pərwərdigar ismingni «Yapyexil,
mol mewilik, baraqsan zəytun dərihi» dəp atiƣanidi; lekin *Pərwərdigar* dərəhkə
xawqunlaydiƣan zor bir otni salidu wə xahliri yoq qilinidu. 17 Qünki seni tikkən
samawi qoxunlarning Sərdari boliƣan Pərwərdigar sanga qarap külpət bekitip
jakarliƣan; səwəbi, Israil jəməti wə Yəhuda jəməti əzining mənpəətini kəzləp
rəzillik qilip, Baaliƣa isriq yeqip, Mening ƣəzipimni kəltürdi.■

Yərəmiyaƣa qilinidiƣan suyiqəstni Pərwərdigar uningƣa ayan qilidu

18 «Pərwərdigar manga həwər yətküzdi, xuning bilən mən qüxəndim; U manga
ularning qilmixlirini ayan qildi; 19 mən bolsam huddi booquzlaxqa yetilәp mangƣan
kənük paqlandək idim; mən əsli ularning manga qarap: «Dərəhni mewisi

□ **11:5 «Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim»** — oqurmənlərgə ayanki, «Amin» degən səz «xundaq bolsun!» degən mənidə. Muxu yərdə Yərəmiya Pərwərdigarning əhdisigə boysunmiƣan barliq kixilərni (3-ayəttə) lənətkə qalduridiƣanliqiƣa qoxuluxni bildüridu. ■ **11:5** Qan. 7:12 □ **11:6 «Bu əhdining barliq səzlirigə qulaq selip əməlgə axurunglar!»** — bexarət (11:1-17)ning asas temisi tooƣrisidiki 2-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **11:7** Yər. 7:13,25 ■ **11:8** Yər. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ **11:11** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4 ■ **11:13** Yər. 2:28 ■ **11:14** Yər. 7:16; 14:11 □ **11:15 «muqəddəs gəxlər»** — qurbanliqlardiki gəxlər, əlwəttə. Oqurmənlər ayətning baxqa köp hil tərjimilirini uqritixi mumkin, lekin omumiy mənisi tərjimimizdikidək bolidu. ■ **11:17** Yər. 2:21

bilən yoқitayli, uning ismi қayta əskə ҳeq kəltürülmisun, uni tiriklər zeminidin üzüp taxlayli» degən қəstlirini ҳeq bilməyttim; 20 lekin Sən, i adil ҳəküm Qiқaroꞑuqi, adəmning wijdan-қəlbini Sinioꞑuqi, samawi қoxunlarning Sərdari boloꞑan Pərwərdigar, Sening ularning üstigə qüxüridioꞑan қisasingni əz kəzüm bilən kərüxkə nesip қiloꞑaysən; qünki dəwayimni Sangila ayan қilip tapxurdum».■

21 Xuning bilən Pərwərdigar *manga* mundaқ dedi: — «Pərwərdigarning namida bexarət bərmə, bolmisa jening қolimizda tügixidu» — dəp sanga doқ қilip yürgən Anatottiki adəmlər jeningni izdəp yüridu. Əmdi ular tooꞑrisida mundaқ səzüm bar: — 22 — bu ixқa қarap samawi қoxunlarning Sərdari boloꞑan Pərwərdigar mundaқ dedi: — Mana, Mən ularni jazalaymən; yigitlər қiliq bilən əlidu, ooꞑul-қizliri bolsa қəҳətqilik bilən əlidu. 23 Ulardin ҳeqbir қaldisi қalmaydu; qünki Mən ular jazalinidioꞑan yilida, xu Anatottiki adəmlər üstigə apət qüxürimən.

12

Yərəmiya pəyoꞑəmbərning Pərwərdigaroꞑa dad eytixi dawamlixidu

1 Mən dəwayimni aldingoꞑa elip kəlsəm, adil bolup kəlding, i Pərwərdigar; lekin Sən bilən Əz ҳəkümliring tooꞑruluқ səzləxməkqimən; nemixқa rəzillərning yoli ronaқ tapidu? Asiyliқ қiloꞑuqilarning ҳəmmisi nemixқa kəngri-azadiliktə turidu? ■ 2 Sən ularni yər yüzigə tikkənsən, ularmu yiltiz tartқan; ular əsüp güllinidu, ular mewiləydu; Sən ularning aoꞑzioꞑa yeқin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraқsən; □ ■ 3 lekin Sən, i Pərwərdigar, meni bilisən; Sən meni kərüp kəlgənsən, Əzünggə boloꞑan sadiқliқimni sinioꞑansən. Ularni booꞑuzlaxқa bekitilgən қoylardək ayrip sərəp qiққaysən, ularni қətl künigə ayrioꞑaysən. □ ■ 4 Zemin қaqanoꞑiqə қaojjiraydu, etizdiki ot-qəplər қaqanoꞑiqə қuroꞑan ҳaləttə turidu? Zeminda turuwaқanlarning rəzilliki tüpəylidin ҳaywanlar ҳəm uqar-қanatlar қaqanoꞑiqə yoқap tügəydu? Qünki bu həlқ: «*Huda* aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu.□ ■

Pərwərdigar Yərəmiyaoꞑa jawab beridu

5 — Sən yügürgən ləxkərlər bilən bəsləxkəndə, ular seni ҳalsiratқan bolsa, əmdi sən atlar bilən bəsləxsəng қandaқ bolar? Sən pəқət aman-tinqliқta turoꞑan zemindila hatirjəm bolup *Manga* ixinisən, əmdi Iordan dəryasi boyidiki қoyuқ qatқalliқlarda қandaқ yürisən? □ 6 Qünki ҳətta əz қerindaxliring, atangning jəmətimu sanga asiyliқ қiloꞑan. Ularmu seni yoқitix üqün awazini қoyup bərgən. Gərqə ular sanga meҳirlik səzlərni қiloꞑan bolsimu, ularoꞑa ixənmə!»■

■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 26:2; Wəҳ. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zəb. 73:11-13; Ҳab. 1:3 □ **12:2 «Sən ularning aoꞑzioꞑa yeқin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraқsən»** — «wijdan» degən səz muxu yərdə ibraniy tilida «bərəklər» bilən ipadilinidu. ■ **12:2** Yəx. 29:13 □ **12:3 «...Ularni booꞑuzlaxқa bekitilgən қoylardək ayrip sərəp qiққaysən, ularni қətl künigə ayrioꞑaysən»** — Yərəmiya əzining yurtdaxlirining suyiқəstining obyekti bolup nuroꞑunlioꞑan japa tartmaқta, lekin ular kəng-azadə yaxaydioꞑan ohxaydu. ■ **12:3** Zəb. 17:3; 139:1; Yər. 11:20 □ **12:4 «Bu həlқ: «Huda aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu?»** — ibraniy tilidiki «Bu həlқ: U aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu?» deyilidu. Bu degənliktiki «U»ni bəzi alimlar Yərəmiyani kərsitidu, dəp қaraydu. Lekin bizningqə həlқning: «Huda aқiwitimizni ҳeq kərməydu» degən səzi, Təwrat «Қan.» 32:30diki «Mən (Huda) ularning aқiwitini kərimən» degən səzning dəl əksidur, xunga biz «Huda» dəp tərjimə қilduқ. ■ **12:4** Yər. 4:25; 7:20; 9:10 □ **12:5 «Iordan dəryasi boyidiki қuyuқ qatқalliқlarda қandaқ yürisən?»** — bu yər xirlar yaxioꞑan, intayin hətərlik jay idi (49:14, 50:44ni kərüng). Huda Yərəmiyaoꞑa: «Ixliring tehimu қiyin, tehimu qataқ, tehimu muxəққətlik bolidu» dəp agaҳlanduridu. ■ **12:6** Pənd. 26:25

Huda Yərəmiyaning dad kətürüxlirigə yənə bir jawab beridu

7 — Өzüm ailəmdin waz keqimən, mirasimni taxliwetimən, jan-jigirimni düxmənlirining qolioɣa tapxurimən. 8 Mening mirasim *boloɣan həlq* bolsa Manga ormanliqtiki bir xirgə ohxax bolup qaldi; ular Manga qarxi awazini kətürdi; xunga Mən ularni yaman kərimən. 9 Mening mirasim Manga sar-bürküt yaki qilbəridək bolup qaldi əməsmu? Lekin uning ətrapioɣa baxqa sar-bürkütlər olaxmaqta! Beringlar, ularni yəwetixkə barliq daladiki haywanlarni yioɣip kelinglar! □ ■
10 Nuroɣunlioɣan həlq padiqiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Mening nesiwəmni ayaoɣ asti qilidu, ular Mening yeqimliq nesiwəmni oɣerib bir qəl-bayawanoɣa aylanduridu; □ ■ 11 ular uni oɣerib qiliwetidu; u Mening aldimda oɣerib həm qaoɣjirak turidu; pütkül zemin oɣerib qalidu; əmma heq adəm buningoɣa kənglini bəlməydu. 12 Qəl-bayawandiki barliq egizliklər üstigə halak qiloɣuqilar oɣuzuldap qiqip kelidu; qünki Pərwərdigarning qiliqi zeminning bir qetidin yənə bir qetigiqə həmmini yutidu; heq ət igisining tinq-hatirjəmliki bolmaydu. 13 *Həlqim* buoɣdayni terioɣan bolsimu, lekin tekənlərni oriydu; ular əzlirini upratqini bilən, payda kərməydu; xunga *naqar* məhsulatliringlar tüpəylidin, Pərwərdigarning qattiq oɣəzipi tüpəylidin, yərgə qarap qalisilər.■
14 Mənki Pərwərdigar Өz həlqim Israilni waris qiloɣan miraska qanggal saloɣan, zeminimning həmmə rəzil qoxniliri tooɣruluq mundaq dəymən: — Mana, Mən ularni əz zeminidin yulup alimən, xuningdək Yəhuda jəmətini ular arisidin yuluwalimən; □ ■ 15 lekin xundaq boliduki, ularni yuluwaloɣandin keyin Mən bu yoldin yenip, ularoɣa iqimni aoɣritimən, ularning hərbirini əz mirasioɣa, hərbirini əz zemininioɣa qayturimən.□
16 Xundaq qilip, əgər (ular ətkəndə həlqimgə Baalning ismioɣa qəsəm iqixni əgətkəndək) kəngül qoyup həlqimning yollirini əgənsə, jümlidin Mening namimoɣa qəsəm iqixni əgənsə, — əmdi ularoɣa həlqim arisidin *muqim* orun berilip, ular gülləndürülidu. □ 17 Birak ular anglimisa, Mən xu əlni mutləq yulup taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

13

Qirip kətkən iq tambaldin aloɣan sawaq

1 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Baroɣin, kanap iq tambalni al, belinggə baoɣla; lekin uni suoɣa qilima. 2 Xunga Pərwərdigar manga degəndək mən bir iq tambalni aldim wə belimgə baoɣlap qoydum.

□ **12:9 «dalidiki haywanlar»** — bəlkim Israilni bulang-talang qilmaqqi boloɣan yat əllərni bildüridu. Bu pərman («Beringlar…yioɣip kelinglar») bəlkim pərixtilərgə eytilsa kerək. ■ **12:9** Yər. 7:33 □ **12:10 «Nuroɣunlioɣan həlq padiqiliri»** — bəlkim yat əllərning əmir-padixahlirini kərsitidu. Birak Israilning əzidiki «həlq padiqiliri» (padixahlar, kahinlar, pəyoɣəmbərlər)ning wapasizliqi bilən bu akiwətni Israilning bexioɣa kəltürgən, xunga «nuroɣunlioɣan pada bakquqiliri» ularnimu əz iqigə elixi mumkin. Huda «Mening üzümzarim», «Mening nesiwəm» degən ibarilər bilən, bəlkim Өz həlqi Israilni, jümlidin ularning zeminini kərsitidu. Ibraniy tilida bu ayəttin 13-ayətkiqə boloɣan peillər «ətkən zaman»da ipadilinidu; pəyoɣəmbər bularning həmmisini «allikaqan yüzbərgəndək», jəzmən yüz beridu, dəp bilidu. ■ **12:10** Yər. 6:3 ■ **12:13** Law. 26:16; Kan. 28:38 □ **12:14 «zeminimning həmmə rəzil qoxniliri»** — qoxna yat əllərni kərsitidu. ■ **12:14** Kan. 30:3; Yər. 32:37 □ **12:15 «ularni …ularning hərbirini əz mirasioɣa, hərbirini əz zemininioɣa qayturimən»** — bu Hudaning bu yat əllərning hərbirigə eytkan səzliri. □ **12:16 «ularoɣa həlqim arisidin muqim orun berilip, ular gülləndürülidu»** — ibraniy tilida səzmusəz bolsa «ular həlqim arisida qurulidu». Bu səz kəp jəhətlik bolup, etiqad, əhlak, danalik, iqtisad wə parawanlik, bolupmu hərhil rohiy baylikларni kərsitidu. ■ **12:17** Yəx. 60:12

3 Əmdi Pərwərdigarning səzi ikkinqi ḳetim manga kelip mundaḳ deyildi: — 4 «Sən puloɣa aloɣan, belinggə baoɣlanoɣan iq tambalni elip, ornungdin tur, Fratḳa berip xu yərdə taxning yeriḳioɣa yoxurup ḳoy».□
5 Xunga mən bardim wə Pərwərdigar manga buyruoɣandək uni Fratḳa yoxurup ḳoydum. 6 Kəp künlər ətkəndin keyin, Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, Fratḳa berip, Mən sanga xu yərgə yoxuruxḳa buyruoɣan iq tambalni ḳolungoɣa al» — dedi.
7 Xunga mən Fratḳa bardim; mən yoxuroɣan yərdin iq tambalni kolap qiḳirip ḳolumoɣa aldim; mana, iq tambal sesip qirip kətkənidi, pütünləy kiygüsiz boloɣanidi.
8 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
9 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən Yəḥudaning pəhrini wə Yerusalemning qong pəhrini muxu ḥalda yoḳitimən; 10 Mening səzlirimni anglaxni rət ḳiloɣan, kənglidiki jaḥilliḳida mangidioɣan, baxḳa ilaḥlarning ḳulluḳida bolup, uloroɣa ibadət ḳilixḳa intilidioɣan bu rəzil həlḳ pütünləy kardin qiḳḳan bu iq tambaloɣa ohxax bolidu. 11 Qünki huddi iq tambal adəmning qatiriḳioɣa qing baoɣlanoɣandək, ularmu Manga *yeḳin* bir həlḳ bolsun, Manga nam-abruy, mədḥiyə wə xan-xərəp kəltürsun dəp, Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəḥudaning pütkül jəmətini Өzümgə qing baoɣlandurоɣanmən — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular ḥeq ḳulaḳ salmidi.□
12 Uloroɣa muxu səzni degin: — Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək». Ular sanga: «Əjəba, ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerəklikini obdan bilməmduḳ?» — dəydu; □ 13 Sən uloroɣa mundaḳ dəysən: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, mən bu zeminda barliḳ turuwatḳanlarni, Dawutḳa wəkil bolup uning təhtigə olturoɣan padixaḥlarni, kaḥinlarni wə pəyoɣəmbərlərni ḥəmdə Yerusalemda barliḳ turuwatḳanlarni məstlik-biḥoxluḳ bilən toldurimən. 14 Mən ularni bir-birigə, yəni ata bilən ooɣullirinimu ohxaxla bir-birigə soḳuxḳa salimən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən uloroɣa iqimni aoɣritmaymən, ularni ayimaymən, uloroɣa rəḥim ḳilmaymən; ularni nabut ḳilixḳa ḥeqnərsə meni tosumaydu. 15 Anglanglar, ḳulaḳ selinglar, ḥali qong bolmanglar; qünki Pərwərdigar səz ḳiloɣan. 16 Əmdi U bexinglaroɣa zulmət qüxürgiqə, putunglar zawal qüxkən taoɣlarda putlaxḳandək putlaxḳuqə, U silər izdigən nurni ölüm sayisioɣa, ḳapḳarangoɣulukḳa aylanduroɣuqə, Pərwərdigar Hudayinglaroɣa layiḳ xan-xərəp ḳayturunglar! ■

□ **13:4 «…ornungdin tur, Fratḳa berip,…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «…ornungdin tur, Əfrat (dəryasi)oɣa berip…». Yərəmiyaning yurti Anatotoɣa yeḳin «Frat» degən kiqik bir yeza idi. Əfrat dəryasi bolsa Pələstindin 550 kilometr yiraḳ. Əgər tooɣra tərjimisi «Frat» bolsa, xübḥisizki, bu yənila səz oyuni arḳiliḳ «Əfrat dəryasi»ni, xuningdək Əfrat dəryasining boyida ḳuruloɣan Asuriyə imperiyəsini, xundaḳla keyinki Babil imperiyəsini kərsitidu. Bu ikki imperiyəning Israiloɣa andin keyin Yəḥudaoɣa (ular xu yərgə sürgün boloɣan waḳtida) etiḳadni buloɣaydioɣan təsiri boloɣan. Asuriyəning butpərəslikining wə Babilning pulpərəslikining etiḳadni buloɣaydioɣan təsiri bar idi. Ixning baxḳa birhil xərḥi: ular əsli Pərwərdigaroɣa «qing munasiwəttə baoɣlinix»i kerək idi. Lekin buning ornioɣa ular Babiloɣa baoɣlanmaḳqi bolup (Ḥəzəkiya padixaḥning künliridə) buloɣinip kətkən. Lekin bizningqə bundaḳ xərḥi Yərəmiyaning dəwrigə uyoɣun kəlməytti. □ **13:11 «…huddi iq tambal adəmning qatiriḳioɣa qing baoɣlanoɣandək, ularmu Manga yeḳin bir həlḳ bolsun … dəp, Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəḥudaning pütkül jəmətini Өzümgə qing baoɣlandurоɣanmən»** — bu təmsilning mənisi bəlkim xuki, Israil Hudaoɣa qing baoɣlanoɣan bolsa, ḥeq buloɣanmaytti (təmsildə pəyoɣəmbər özi Hudaoɣa wəkil bolidu). Lekin bu ziq munasiwəttin ayrilsa, bəribir yat əllər (məsilən, Asuriyə, Babildək) təripidin buloɣinidu. 1-ayəttiki «suoɣa qilima» degən sirliḳ buyruḳ, bəlkim bu ziq munasiwətning ḥeq ayrilmasliḳi kerəklikini təkitligən boluxi mumkin. □ **13:12 «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək»** — bəlkim həlḳ arisidiki maḳal-təmsil boluxi mumkin — mənisi bəlkim «ḥəmmə ix onguxluḳ bolidu» yaki «kəprək kütkün bolsang kəprək alisən» ḳatarliḳlar. Ibraniy tilida «idix» wə «əhməḳ» bir-birigə ohxap ketidu. Həlḳ pəḳətla öz kəyp-sapsini (xarab buning simwoli bolup) intilip ḳoɣlioɣandin keyin Huda uloroɣa: «Mən silər izdigininglarni öz bexinglaroɣa qüxürimən, silər bir-biringlarni nabut ḳilisilər» dəp jawap bərgən ohxaydu. ■ **13:16** Zəb. 44:20-21

Yərəmiya öz dərd-əlimini həlkḳə bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silərning ḥakawurlukunglar tüpəylidin jenim yoxurunqə yioḷlaydu; aqqik yioḷlap köz yaxlirim ekip taxidu; qünki silər, i Pərwərdigarning padisi, sürgün kilinisilər.■

Pərwərdigarning sözi dawamlixidu

18 Padixaḥ wə hanixḳa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar; qünki kərkəm tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin. □ 19 Jənubdiki xəḥərlər ḳorxiwelnip takilidu; ularni aqidioḷan ḥeqkim bolmaydu; pütkül Yəḥuda sürgün bolidu; ularning ḥəmmisi əsirgə qüxüp sürgün bolidu. □ 20 Bexingni kətür, *i Zion*, ximaldin qikḳanlaroḷa ḳara; sanga tapxuruloḷan pada, yəni yekimlik padang nəgə kətkəndu? □ 21 *Pərwərdigar* seni baxkuruxḳa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoḷa baxkuruxni öqətkən tursang! Xu tapta toloḷak tutkan ayaldək azab-okubətlər seni tutmamdu?□

22 Sən əgər könglüngdə: Bu ixlar nemixḳa beximoḷa qüxti? — dəp sorisang, bu ixlar ḳəbiḥliking intayin eoḷir boloḷanlikidin boldi — köyniking saldurup taxlandi, yotiliring zorawanlikta axkarilandi. □ ■ 23 Efiopiyəlik ḳara terisini özgərtələmdu? Yaki yilpiz qipar tənggilirini özgərtələmdu? Undak boloḷanda silər rəzillikni kilixḳa köngənlərmu yahxilikni kilalaydioḷan bolisilər! 24 Əmdi qəl-bayawandiki xamal ḥəydiwətkən samandək Mən silərni ḥəydəp qaqimən.

25 Bu sening akiwiting bolidu, Mən sanga bekitkən nesiwəng, — dəydu Pərwərdigar; qünki sən Meni untuoḷansən, yaloḷanqilikḳa tayanoḷansən. □ 26 Xunga Mən köynikingning pəxlirini yüzüng üstigə kətürüp taxlaymən, nomusung kərülidu. 27 Aḥ, sening zinaliring, ayoḷirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloḷan buzukqilikliringning pəskəxliki! — Barlik yirginqlikliringni kördum! Ḥalingoḷa way, i Yerusalem! Sən pak kilinixni ḳaqanoḷiqə rət kilmakqisən?!□

14

Kuroḷakqiliklar üstidə boloḷan mərsiyə

■ **13:17** Yioḷ. 1:2,16 □ **13:18 «Padixaḥ wə hanixḳa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar... tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin»** — padixaḥ wə hanix bəlkim Yəḥoakin wə anisini kərsitidu. Ular miladiyədin ilgiri 597-yili sürgün boloḷan («Yər.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni kərüng). □ **13:19 «Jənubdiki xəḥərlər ḳorxiwelnip takilidu; ularni aqidioḷan ḥeqkim bolmaydu»** — dəmək, ḥeqkim qikalmaydu, ḥeqkim kirəlməydu. □ **13:20 «Bexingni kətür, i Zion, ximaldin qikḳanlaroḷa ḳara; sanga tapxuruloḷan pada, yəni yekimlik padang nəgə kətkəndu?»** — bu ayəttiki peillar «ayalqə rod»ta bolup, bu sözlər bəlkim Yerusalemoḷa, yəni uningda turoḷan «Hudaning həlki boloḷan pada bakḳuqiliri»oḷa — padixaḥḳa, kaḥinlaroḷa wə «pəyoḷəmbərlər»gə eytilidu. □ **13:21 «Pərwərdigar seni baxkuruxḳa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoḷa baxkuruxni öqətkən tursang!»** — Israilning ittipakdaxliri («dostlar»i) awwal Asuriyə, andin Babilni öz iqigə aloḷanidi. Ularning ḥəmmisi Israil bilən boloḷan munasiwitidin paydilanmakqi boloḷan, halas (məsilən, «Yəxaya» 39-babni kərüng; Babilning əlqiliri Yəḥudaning kəp məlumatlirini igiligəndin keyin ularoḷa asiylik kiloḷan). □ **13:22 «yotiliring zorawanlikta axkarilandi»** — ibraniy tilida «tapanliring zorawanlikta yarilandi» — wapasiz ayal bəlkim öz yoldixi təripidin xundak muamiligə uqrixi mumkin. ■ **13:22** Yəx. 47:2, 3; Yər. 5:19; 16:10 □ **13:25 «sən Meni untuoḷansən, yaloḷanqilikḳa tayanoḷansən»** — «yaloḷanqilik» muxu yərdə bəlkim butlarni kərsitidu. □ **13:27 «Aḥ, sening zinaliring, ayoḷirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloḷan buzukqilikliringning pəskəxliki! ...»** — bu ayət xübḥisiziki, butpərəslikni kərsitidu. U Hudaning köz aldida yirginqlik zinahorlukḳa ohxaxtur. Lekin okurmənlərgə xu bəlkim ayanki, mundak butpərəslik Hudaoḷa wapasizlik bolup roḥiy jəḥəttə paḥixiwazlik bolupla ḳalmay, Pələstindiki butpərəsliktə kixilər butlirioḷa «ataloḷan», buthanida turoḷan paḥixə ayallaroḷa pul berip ular bilən yatatti.

1 Yərəmiyaoɣa qüxkən, Pərwərdigarning ḳuroɣaḳqiliḳlar tooɣruluḳ səzi: —

Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi

2 Yəhuda matəm tutidu, uning dərwaziliri zawaloɣa yüz tutmaḳta, həlḳ yərgə
qaplixip ḳarilik tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə. □ 3 Mətiwərliri
qaparmənlirini su əkilixkə əwətidu; ular su azgallirioɣa baridu, lekin ḥeq su tapal-
maydu; ularning küpliri ḳuruḳ ḳaytip kelidu; ular yərgə ḳarap ḳalidu, sarasimigə
qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu. □ 4 Ḥeq yamoɣur bolmioɣaqḳa yər
yüzi yerilip kətti; yər ḥəydigüqilər yərgə ḳarap bexini yepip təwən sanggilitidu.
5 Maral bolsa dalada bala ḳozilaydu, andin ḳozisidin waz keqidu; qünki ot-qəp yoḳ.
6 Yawa exəklər egizliklərdə turup qilbərilərdək ḥasirap ketidu; ozuḳ izdəp kəzliri
ḳarangoɣulixip ketidu, qünki ozuḳ yoḳ.■

Yərəmiyaning duasi

7 — I Pərwərdigar, ḳəbiḥliklirimiz bizni əyibləp guwaḥliḳ bərgini bilən, Əzüngning
naming üqün bir ixni ḳiloɣaysən! Qünki bizning yolungdin qiḳip ketiximiz intayin
kəptur; biz Sening aldingda gunaḥ sadir ḳilduḳ. 8 I Israilning Arzusi, külpət qüxkəndə
ularning ḳutḳuzoɣuqisi Boloɣuqi, Sən nemixḳa bizgə zeminimizdiki musapirdək,
bir keqila ḳonmaḳqi boloɣan bir yoluqidək bolisən? 9 Nemixḳa ḥeq amalsiz
kixidək, ḥeqkimni ḳutḳuzalmaydioɣan bir palwanoɣa ohxax bolisən? Lekin Sən, i
Pərwərdigar, arimizda turisən, biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz; bizdin waz
keqip kətmə!□

Pərwərdigarning səzi rəsmiy baxlinidu

10 Pərwərdigar muxu həlḳḳə mundaḳ dəydu: — Ular dərḥəḳiḳət *məndin* tezip, kez-
ixkə amraḳtur; ular ḳədəmlirini *yaman yoldin* ḥeq tizginliməydu; Pərwərdigarning
ulardin ḥeqḳandaḳ hursənliki yoḳ; əmdi ḥazir ularning ḳəbiḥlikini esigə kəltürüp
ularning gunaḥlirini jazalaydu.

Yaloɣan pəyoɣəmbərlərgə ixinixkə boloɣan jaza

11 Andin Pərwərdigar manga: — Bu həlḳning bəht-bərikiti üqün dua ḳilma — dedi.
■ 12 — Ular roza tutḳanda, pəryadini anglimaymən; ular kəydürmə ḳurbanliḳlarni
axliḳ ḥədiyələr bilən sunoɣanda, Mən ularni ḳobul ḳilmaymən; Mən ularni ḳiliq,
ḳəḥətqilik wə wabalar arḳilik yoḳitimən.■
13 Mən bolsam: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Mana, pəyoɣəmbərlər ularoɣa: «Silər ḳiliqni
ḥeq kərməysilər, ḳəḥətqilikkimu duq kəlməysilər; qünki Mən bu yərdə silərning
aman-esənlikinglaroɣa kapalətlik ḳilimən» dəydu, — dedim.

□ **14:2 «Yəhuda matəm tutidu, ... həlḳ yərgə qaplixip ḳarilik tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə»** — bizningqə bu 2-9-ayətlər «Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi». Bizningqə 1-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Pərwərdigarning ḳuroɣaḳqiliḳlar tooɣruluḳ səzi» rəsmiy ḥalda 10-ayəttə baxlinidu. Bəzi alimlar 2-6-ayətlərni Pərwərdigarning (bexarət beridioɣan) səzi, 7-9-ayətlərni Yərəmiyaning duasi dəp ḳaraydu. Xübḥisizki, 10-15-ayətlər andin bəlkim 16-18-ayətlər Pərwərdigarning jawabi idi. □ **14:3 «ular ... sarasimigə qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu»** — kona zamanlarda bexini yepix ḳattiḳ puxyaman ḳilix, ḳattiḳ azablinixni bildürətti. ■ **14:6** Yər. 12:4 □ **14:9 «biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz»** — məlum bir kixi baxḳa birsining nami bilən ataloɣan bolsa uningoɣa mənsup wə uning məs'ulluḳi wə ḥimayisi astida turidu. «Israil» (Huda bilən boloɣan xaḥzadə) wə «Yəhuda» (mədḥiyə) degən isimlar Hudaning ikki namini kərsətkən; Huda Əzi Israilni «Mening həlḳim» dəp atioɣanidi. ■ **14:11** Mis. 32:10; Yər. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 6:20; 7:21,22; 11:11; Əz. 8:18; Mik. 4:3

14 Əmdi Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Pəyoƣəmbərlər Mening namimda yaloƣan bexarətlər beridu; Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoƣan əməsmən, wə ularoƣa gəp qiloƣinim yoq. Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliq, ərziməs nərsilər tooƣruluq əz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə. □ ■ 15 Xunga Pərwərdigar: — Mening namimda bexarət beriwatqan, Mən əwətmigən, yəni: «Qiliq wə qəhətqilik bu zeminoƣa heq kəlməydu» dəydioƣan pəyoƣəmbərlər tooƣruluq: — bu pəyoƣəmbərlər qiliq wə qəhətqilik bilən yoqitilidu; 16 ular bexarət bərgən həlqning bolsa, qiliq wə qəhətqilik tüpəylidin jəsətliri Yerusalem koqilirioƣa taxliwetilidu; ularning əzlirini, ayallirini, qiz-ooƣullirini kəmgüdək heqkim qalmaydu; Mən ularning rəzillikini əz bexioƣa təkimən. 17 Sən ularoƣa xu səzni eytisən: — «Kəzlirimdin keqə-kündüz yax tohtimisun; qünki mening pak qizim boloƣan həlqim yarisi bəsülgəndək qattiq bir zərb yəp, intayin eoƣir yarilandi», — dəydu.□ ■

Yərəmiya duasini dawam qilidu

18 Mən dalaoƣa qiqsam, mana qiliqtin əltürülgənlər; xəhərgə kirsəm, mana qəhətqiliktin solixip kətkənlər! Qünki pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisila bilimsiznadan bolup, ular zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti. □ 19 Sən Yəhudadin nemixqa waz kəqting? Jening Ziondin Zeriktimu? Sən nemixqa bizni xunqə dawalioƣusiz dərijidə uroƣaniding? Biz aram-tinqliqni küttuq, lekin heq kutluq künlər yoqtur; xipaliq bir waqitni küttuq, lekin mana dəkkə-dükkə iqididurmiz! ■ 20 I Pərwərdigar, rəzillikimizni, ata-bowilirimizning qəbihlikini tonup iqrar qilimiz; qünki Sening aldingda gunah sadir qilduq. ■ 21 Əzüng naming üqün *Yerusalemni* kəzünggə ilmay qoymioƣaysən; xan-xərəplik təhting boloƣan jayni rəswa qilmioƣaysən; əhdəngni esinggə kəltürgəysən, uni buzmioƣaysən! □ 22 Əllər qoqunidioƣan «ərziməslər» arisida yamoƣur yaoƣduroƣuqi barmidu? Yeoƣinni asmanlar əzlirila berəmdu? *Bularni əməldə kərsətküqi* Sən əməsmu, i Pərwərdigar Hudayimiz! Xunga Seni təlpünüp kütimiz; qünki Sənla bularni qiloƣuqidursən.■

15

1 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — «Musa yaki Samuil *pəyoƣəmbərlər* aldimda turoƣan bolsimu, kənglüm bu həlqqə heq qarimaytti. Ularni kəz aldimdin kətküzüwət! Ular Məndin neri qiqip kətsun! □ ■ 2 Əgər ular səndin: «Biz nəgə qiqip ketimiz?» desə, sən ularoƣa: «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əlümgə bekitilgənlər əlümgə, qiliqqa bekitilgənlər qiliqqa, qəhətqilikkə bekitilgənlər qəhətqilikkə,

---

□ **14:14 «Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliq, ərziməs nərsilər tooƣruluq əz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə»** — «ərziməs nərsilər» bəlkim butlarni kərsitidu. ■ **14:14** Yər. 23:21; 27:15; 29:8, 9 □ **14:17 «mening pak qizim boloƣan həlqim»** — «pak **qizim** boloƣan həlqim», wə «Zion **qizi**» «həlqimning **qizi**» qatarlik ibarilər Hudaning Əz həlqigə yaki baxqa həlq (məsilən, «Misirning **qizi**», 46:11)qə boloƣan mehri-xəpqitini, ularoƣa baoƣlioƣan muhəbbitini kərsitidioƣan mənini əz iqigə alidu. ■ **14:17** Yər. 13:17; Yioƣ. 1:16; 2:18 □ **14:18 «Qünki pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisila ... zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti»** — pəyoƣəmbərlər wə kahinlar soda bilən xuoƣullanmaslik kerək idi, əlwəttə. Muxu ayəttiki «sodisi» ularning «Hudaning səzini burmilap satidioƣanliqi»ni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi: «... pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisi heq bilməydioƣan bir zeminoƣa qiqip kətti». ■ **14:19** Yər. 8:15 ■ **14:20** Zəb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21 «xan-xərəplik təhting boloƣan jayni rəswa qilmioƣaysən»** — «xan-xərəplik təhting» bəlkim Yerusalemda turoƣan muqəddəs ibadəthanini kərsitidu. ■ **14:22** Zəb. 135:7; 147:8; Yəx. 30:23; Yər. 5:24; 10:13 □ **15:1 «Pərwərdigar manga mundaq dedi: — «Musa yaki Samuil (pəyoƣəmbərlər) aldimda turoƣan bolsimu,...»** — oqurmənlərgə ayan boliduki, Musa wə Samuil həzrətlər Israil həlqi üqün kəp qetim gunahlirini tiliwaloƣan (məsilən, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni kərüng). ■ **15:1** Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Əz. 14:14

sürgün boluxqa bekitilgənlər sürgün boluxqa ketidu» — dəysən. □ ■ 3 Qünki Mən tət hil jaza bilən ularning üstigə qüximən, — dəydu Pərwərdigar, — ɵltürüx üqün qiliq, titma-titma qilix üqün itlar, yutux wə ḥalak qilix üqün asmandiki uqar-qanatlar wə yər-zemindiki ḥaywanatlarni jaza boluxqa bekittim; ■ 4 Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning ooɳli Manassəḥning Yerusalemda qiloɳanliri tüpəylidin Mən ularni yər yüzidiki barliq padixaḥliqlar arisida wəḥimigə saloɳuqi bir obyekt qilimən.□ ■
5 Qünki kim sanga iqini aoɣritidu, i Yerusalem? Kim sən üqün aḥ-zar uridu? Kim əḥwalingni soraxqa yolda tohtap yeningoɳa baridu? ■ 6 Sən Meni taxliwətkənsən, — dəydu Pərwərdigar, — sən qekinip kətting; Mən üstünggə qolumni sozup seni nabut qilixqa turdum; Mən *sanga* iqimni aoɣritixtin ḥalsirap kəttim. ■ 7 Xunga Mən ularni zemindiki xəḥər qowuqlirida yəlpügüq bilən soriwetimən; Mən ularni balilardin juda qilimən wə həlqimni nabut qilimən; ular ɵz yolliridin ḥeq yanmidi. ■ 8 Kəz aldimda ularning tul hotunliri dengiz qumliridin kəpiyip ketidu; qüx waqtida Mən ularoɳa, yəni yigitlərning anisioɳa bir ḥalak qiloɳuqini elip kelimən; Mən uxtumtut ularning bexioɳa dərd wə wəḥimə qüxürimən. □ 9 Yəttə balini tuoɳqan ana solixip tiniqidin qalay dəp qalidu; küpkündüzdə bu anining quyaxi tuyuqsiz *məoɳripkə* patidu; u xərməndə bolup horluq-ḥaqarətlərgə uqraydu. Ulardin qaloɳanlarni bolsa Mən düxmənlər aldida qiliqqa tapxurimən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yərəmiya dad-pəryad kətüridu, Pərwərdigar jawab beridu

10 Aḥ, ana, ḥalimoɳa way, qünki sən meni pütkül zemin bilən qarixilixidioɳan bir adəm, ular bilən elixidioɳan bir adəm süpitidə tuoɳqansən! Mən ularoɳa ɵsümgə qərzmu bərmidim, yaki ulardin ɵsümgə qərzmu almidim; lekin ularning ḥərbiri meni qaroɳaydu!■
11 Pərwərdigar mundaq dedi: — Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad qilimən; külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən.□

Həlqqə boloɳan səz

12 Təmür sunamdu? Ximaldin qiqqan təmür, yaki mis sunamdu? □ ■ 13 Bəlki qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə Mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən; □ ■ 14 Mən seni düxmənliring

---

□ **15:2 «ɵlümgə bekitilgənlər ɵlümgə… ketidu»** — muxu yərdə «ɵlüm» bəlkim waba arqilik boloɳan ɵlümni kərsitidu. ■ **15:2** Zək. 11:9 ■ **15:3** Law. 26:16; Yər. 7:33 □ **15:4 «Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning ooɳli Manassəḥning Yerusalemda qiloɳanliri …»** — «2Pad.» 21-babni kərüng. ■ **15:4** Qan. 28:25 ■ **15:5** Yəx. 51:19 ■ **15:6** Yər. 5:7 ■ **15:7** Yər. 4:11 □ **15:8 «qüx waqtida Mən ularoɳa, yəni yigitlərning anisioɳa bir ḥalak qiloɳuqini elip kelimən»** — «qüx waqti» bəlkim dəm alidioɳan waqit, ḥujum qilixqa muwapiq idi. ■ **15:9** Am. 8:9 ■ **15:10** Ayup 3; Yər. 20:14-18 □ **15:11 «Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad qilimən; külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən»** — bu ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. Ḥalqilik məsilə xuki, bu səzlərni Huda Yərəmiyaoɳa, yaki həlqqə eytqanmu? Həlqqə bolsa, tərjimisi bəlkim: «Mən sanga (ahirida) yahxi bolsun dəp seni (zeminingdin) neri kətküzimən (demək, sürgün qilimən); külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən seni düxmən bilən kərüxtürimən». Bizningqə səzlər Yərəmiyaoɳa eytiloɳan; 40-bab, 1-5-ayətlərni kərüng. □ **15:12 «Ximaldin qiqqan təmür, yaki mis sunamdu?»** — xu dəwrdə «qara dengiz» boyida (ximaldin) intayin qattiq birhil təmür (əməliyəttə, polat) ixləp qikirilatti. Əsli tekistni qüxinix təs. Baxqa bir tərjimisi: «(Silər) təmür wə mistək bir həlqsilər, silər ximaldin kəlgən təmürni sunduralamsilər?». ■ **15:12** Yər. 6:28 □ **15:13 «Bəlki qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən; »** — ayətning baxqa bir hil tərjimisi: «Bəlki u qetingdin bu qetinggiqə qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin Mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən». ■ **15:13** Yər. 17:3

bilən billə sən ḫeq bilməydiоɣan bir zeminоɣa ətküzimən; qünki оɣəzipimdə bir ot ḳozоɣaldi, u üstünggə qüxüp seni kəydüridu.□ ■

Yərəmiya yənə dad eytidu

15 I Pərwərdigar, Sən ḫalimni bilisən; meni esingdə tutḳaysən, manga yeḳin
kelip məndin həwər aloɣaysən wə manga ziyankəxlik ḳiloɣuqilardin intiḳamimni
aloɣaysən; Sən ularoɣa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioɣaysən!
Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən. □ ■ 16 Səzliringgə erixip, ularni
yəwaldim; səzliring ḫəm meni xadlandurоɣuqi wə ḳəlbimning huxalliḳi boloɣan;
qünki mən Sening naming bilən ataloɣanmən, i Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɣan Huda! 17 Mən bəzmə ḳiloɣuqilarning sorunida oynap-külüp
olturmidim; Sening meni tutḳan ḳolung tüpəylidin yaloɣuz olturdum; qünki Sən meni
ularning ḳiloɣanliri bilən ḳattiḳ oɣəzəpləndürdüng. ■ 18 Mening azabim nemixḳa
tohtimaydu, mening yaramning dawasi yoḳ, nemixḳa xipa tapmaydu? Sən manga
huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oɣayib bolidioɣan sulardək bolmaḳqisən?□ ■

Pərwərdigarning Yərəmiyaoɣa boloɣan jawabi

19 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Sən ḫazirḳi ḫalitingdin yenip yenimoɣa
ḳaytsang, Mən ḳaytidin seni aldimdiki hizməttə turuxḳa yandurup kelimən; sən
ḳimmətlik *səzlər* bilən ərzimәs *səzlərni* pərḳləndürəlisəng, sən yənə aoɣzimdək
bolisən; bu həlḳ sən tərəpkə ḳaytip kəlsun, lekin sən ularning təripigə ḫərgiz
ḳaytmasliḳing kerək; 20 Wə Mən seni bu həlḳḳə nisbətən mistin ḳopuruloɣan,
mustəḫkəm bir sepil ḳilimən; ular sanga ḫujum ḳilidu, lekin ular üstüngdin
oɣəlibə ḳilalmaydu; qünki Mən seni ḳutḳuzuxḳa, ulardin halas ḳilixḳa sən bilən
billidurmən, — dəydu Pərwərdigar. ■ 21 — Bərḫəḳ, Mən seni rəzillərning qanggilidin
ḳutḳuzimən; əxəddiylərning qanggilidin ḳutḳuzidioɣan nijatkaring bolimən.

16

Yərəmiyaoɣa toy ḳilmasliḳ, matəm tutmasliḳ wə bəzmilərgə ḳatnaxmasliḳ buyrulidu

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: — 2 Sən ayal zatini əmringgə al-
maysən, xundaḳla muxu zeminda oоɣul-ḳiz pərzənt tapmaysən. 3 Qünki Pərwərdigar
bu yərdə tuoɣuloɣan oоɣul-ḳizlar, bu zeminda ularni tuoɣḳan anilar wə ularni
tuoɣduroɣan atilar toоɣrisida mundaḳ dəydu: — 4 Ular ələmlik kesəllər bilən ölidu;
ular üqün ḫeq matəm tutulmaydu, ular kəmülməydu; ölükliri tezəktək tupraḳ yüzidə
yatidu, ular ḳiliq, ḳəḫətqilik bilən yəp ketilidu; jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlar

□ **15:14 «Mən seni düxmənliring bilən billə sən ḫeq bilməydioɣan bir zeminoɣa ətküzimən» —** baxḳa ikki hil tərjimisi: «... Mən ularni (bayliḳliringni) düxmənliring bilən sən ḫeq bilməydioɣan bir zeminoɣa ətküzüp berimən» yaki «Silərni ḫeq bilməydioɣan bir zeminda düxmənliringning ḳulluḳioɣa ətküzüp berimən». ■ **15:14** Kan. 32:22 □ **15:15 «Manga yeḳin kelip məndin həwər aloɣaysən» —** ibraniy tilida «meni yoḳlioɣaysən». **«Sən ularoɣa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioɣaysən! Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən» —** Yərəmiyaning deməkqi boloɣini, Huda düxmənlirigə səwr-taḳət ḳilip, özini (Yərəmiyani) yənə əwətip, özi arḳiliḳ ularoɣa towa ḳilix pursiti bərməkqi bolsa, undaḳta, əksiqə, ular towa ḳilmay, Yərəmiyani əltürüwetix həwp-hətiri bar idi. ■ **15:15** Yər. 11:20 ■ **15:17** Zəb. 1:1 □ **15:18 «Sən manga huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oɣayib bolidioɣan sulardək bolmaḳqisən?» —** ottura xərḳtə, qəl-bayawanda bəzi eriḳlar tosattin yoḳap kətkəqkə, «aldamqi eriḳ»lar dəp atilidu. Xularoɣa ixəngən, boylap mangidioɣan yoluqilar bəlkim ussuzluḳtin ölüp ketixi mumkin. ■ **15:18** Ayup 6:15-30; Yər. 30:15 ■ **15:20** Yər. 1:18

wə zemindiki ḥaywanatlar üqün ozuq bolidu. ■ 5 Qünki Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Sən *Yərəmiya*, ḥaza boluwatqan ḥeqbir өygə kirmə, yaki өlgənlər üqün
aḥ-zar kətürüx yaki өkünüxkə barma; qünki Mən bu həlqtin hatirjəmlikimni, meḥir-
muḥəbbitimni wə rəḥimdilliklirimni elip taxlidim, — dəydu Pərwərdigar.
6 Uluoqlardin tartip pəslərgiqə bu zeminda өlidu; ular yərgə kөmülməydu; ḥeqkim
ular üqün aḥ-zar kətürməydu, yaki ularni dəp, ya ətlirini tilmaydu, ya qaqlirini
qüxürüwətməydu; □ ■ 7 ular qariliq tutqanlarni yoqlap, nan oxtumaydu, өlgənlər
üqün kөngül sorimaydu; ata-anisi өlgənlər üqün ḥeqkim təsəlli qədəḥini sunmaydu.
8 Sən bolsang əl-yurt bilən billə yəp-iqixkə toy-bəzmə boloqan өygimu kirmə;
9 qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi
mundaq dəydu: — Mana, Mən өz künliringlarda wə өz kөz aldinglarda, bu
yərdin tamaxining sadasini, xad-huramlik sadasini wə toyi boluwatqan yigit-qizning
awazlirini tohtitimən.■

Sürgün bolux, andin zeminoqa qayturulux

10 Xundaq boliduki, sən bu həlqqə bu sөzlərning ḥəmmisini eytqiningda, ular səndin:
«Nemixqa Pərwərdigar muxundaq zor bir külpətni beximizoqa qüxürüxkə bekitkən?
Bizning qəbiḥlikimiz zadi nemə? Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir qiloqan
nemə gunaḥimiz bardu?» — dəp soraydu. □ ■ 11 Əmdi sən ularoqa mundaq
dəysən: — Qünki ata-bowiliringlar Məndin waz kəqkən, — dəydu Pərwərdigar,
— ḥəmdə baxqa ilaḥlaroqa əgixip ularning qulluqida boloqan, ularoqa qoqunoqan;
ular Məndin waz kəqkən, Təwrat-qanunumni ḥeq tutmioqan; 12 silər bolsanglar, ata-
bowililiringlardin tehimu bəttər qiloqansilər; mana, ḥərbiringlar өz rəzil kөnglidiki
jaḥilliqning kəynigə kirip, Manga ḥeq qulaq salmioqansilər; ■ 13 Xunga Mən silərni
bu zemindin elip, silər yaki ata-bowiliringlar ḥeq bilməydioqan baxqa bir zeminoqa
taxlaymən; silər xu yərdə keqə-kündüz baxqa ilaḥlarning qulluqida bolisilər; qünki
Mən silərgə ḥeq meḥirni kөrsətməymən.■
14 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Israillarni Misir zemi-
nidin qutquzup qikaroqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» degən qəsəm qaytidin
ixlitilməydu, ■ 15 bəlki *xu künlərdə* «Israillarni ximaliy zeminidin wə Өzi ularni
ḥəydigən barlik zeminlərdin qutquzup qikaroqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!»
dəp qəsəm iqilidu. Qünki Mən ularni ata-bowilirioqa təqdim qiloqan zemini oqa
qayturimən. 16 Ḥalbuki, mana ḥazir bolsa, Mən nuroqun belikqilarni əwətip ularni
tutquzuxqa qakirimən, — dəydu Pərwərdigar; — andin nuroqun owqilarni əwətip
ularni qooqlap owlaxqa qakirimən; ular ularni ḥərbir taoqdin, ḥərbir egizliktin, qiya
taxlarning oqar-qisilqaqliridin tepiwalidu. □ 17 Qünki kөzlirim ularning barlik yolliri
üstidə turidu; ular aldimda ḥeq sukunalmidi, ularning qəbiḥliki kөzlirimdin ḥeq
yoxurulmidi. ■ 18 Lekin Mən awwal ularning qəbiḥlikini wə gunaḥini bexioqa
ḥəssiləp qayturimən; qünki ular zeminimni yirginqlik nərsilərning өlükliri bilən
buloqioqan, Mening mirasimni lənətlik nərsiliri bilən tolduroqan.□ ■

■ **16:4** Yər. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20 □ **16:6 «ətlirini tilix» wə «qaqni qüxürüx»** — bular qattiq qayoquni bildürətti. «ətlirini kesix» aditi Təwratta mən'i qilinoqan. ■ **16:6** Law. 19:28; Qan. 14:1 ■ **16:9** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 25:10; Əz. 26:13 □ **16:10 «Sən bu həlqqə bu sөzlərning ḥəmmisini eytqiningda, ular səndin: «... Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir qiloqan nemə gunaḥimiz bardu?» — dəp soraydu»** — xübḥisizki, Yərəmiyaning ularning toy-nəzirlirigə kirməsliki ularning qiziqixini qozoqaytti. ■ **16:10** Yər. 5:19 ■ **16:12** Yər. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23 ■ **16:13** Qan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yər. 23:7, 8 □ **16:16 «Mən... nuroqun belikqilarni ... nuroqun owqilarni əwətip...»** — «belikqilar» wə «owqilar» bolsa düxmənlərni kөrsitidu, əlwəttə. ■ **16:17** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **16:18 «yirginqlik nərsiliri... lənətlik nərsiliri...»** — butliri qatarliqlarni kөrsitidu. «Yirginqlik nərsilirining өlükliri» — bəlkim «Dərwəkə, ərziməslər!» dəp taxliwətkən butlirini yaki xu butlaroqa qurbanlik qiloqan nərsilərni kөrsitixi mumkin. ■ **16:18** Yər. 3:2; Əz. 43:7

Yərəmiya səz ḳisturidu

19 — I Pərwərdigar, Sən mening küqüm wə ḳoroƣinimsən, azab-oḳubət künidə
baxpanaḥimsən. Əllər bolsa yər yüzining qət-qətliridin yeningƣa kelidu wə:
«Bərḥək, ata-bowilirimiz yaloƣanqilik ḥəm bimənilikkə mirashorluk ḳiloƣan; bu
nərsilərdə ḥeq payda yoḳtur. □ 20 Insanlar ɵz-ɵzigə hudalarni yasiyalamdu?! Lekin
yasioƣini Huda əməstur!» — dəydu.

Pərwərdigarning səzining dawami

21 — Xunga, mana, Mən bu ḳetim *bu rəzil həlḳḳə* xuni obdan bildürimən, — ularoƣa
Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən; xuning bilən ular Mening
namimning Pərwərdigar ikənlikini bilidu!□ ■

17

1 Yəḥudaning gunaḥi almas uqluk təmür ḳələm bilən taxtahtay kəbi yürəklirigə
wə ḳurbangaḥliridiki münggüzlərgə oyuloƣan; ■ 2 balilirimu yexil dərəhlər boyida
tikləngən, egiz dənglər üstidə yasioƣan *butlirining* ḳurbangaḥlirini wə «Axərah»lirini
ḥərdaim seoƣinidu. □ ■ 3 Mən taoƣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni
ḥəm həziniliringni, — sening «yuḳiri jaylar»ingmu buning sirtida əməs — bu
qetingdin u qetinggiqə boloƣan gunaḥing tüpəylidin olja boluxḳa tapxurimən; □ ■
4 Ɵzüngning xori, Mən sanga təḳdim ḳiloƣan mirasing ḳolungdin ketidu; Mən sən
tonumaydioƣan bir zeminda seni düxmənliringning ḳulluḳioƣa tapxurimən; qünki
silər oƣəzipimgə ot yeḳip uni ḳozoƣioƣansilər; u mənggügə kɵyidu.■

Birnəqqə ḥekmətlik səzlər

5 Pərwərdigar mundak dəydu: —
— Adəmgə tayanoƣan, adəmning ət-küqini tayanqi ḳiloƣan, ḳəlbi Pərwərdigardin
qətnigən adəmning ḥalioƣa lənət bolsun! 6 U qəl-bayawanda ɵskən ḳara arqa
qatḳilidək bolidu; bəht-yahxilik kəlsimu u buni kɵrməydu; u bəlki qəldiki ḳaoƣjirak
yərlərdə, adəmzatsiz xorluk bir zeminda turidu. 7 Pərwərdigaroƣa tayanoƣan,
Pərwərdigarni tayanq ḳiloƣan adəm bəht-bərikətlik bolidu! ■ 8 U sular boyida
tikləngən, erik boyida kəng yiltiz tartḳan dərəhdək; pizoƣirim issiḳtin u ḳorḳmaydu;
uning yopurmaḳliri ḥəmixə yexildur; ḳuroƣaḳqilik yili u solaxmaydu wə mewə
berixtin ḳalmaydu.■
9 Ḳəlb ḥəmmidin aldamqi, uning dawasi yoḳtur. Kimmu uni qüxinəlisun? 10 Mənki
Pərwərdigar insan ḳəlbini kəzitip təkxürimən; ḥərbirsigə ɵz yolliri boyiqə, ḳiloƣan
əməllirining mewisi boyiqə təḳsim ḳilix üqün, insan wijdanini sinaymən. □ ■

□ **16:19 «Bərḥək, ata-bowilirimiz yaloƣanqilik ḥəm bimənilikkə mirashorluk ḳiloƣan»** — «yaloƣanqilik ḥəm bimənilik» yənə «sahta ilaḥlar», butlarni kərsitidu. □ **16:21 «Xunga, mana, Mən bu ḳetim bu rəzil həlḳḳə xuni obdan bildürimən, — ularoƣa Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən…»** — bu jümlidiki əng muḥim səz «xunga»dur. Əgər kəlgüsidə «yat əllər» Hudani obdan tonuydioƣan bolsa, undaḳta Hudaning Ɵz həlḳi boloƣan Israil Hudani tonuxi kerək əməsmu? ■ **16:21** Yər. 33:2 ■ **17:1** Yər. 11:13 □ **17:2 ««Axərah»lar** — bəlkim butpərəslikkə beoƣixlanoƣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloƣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin. ■ **17:2** Yər. 2:20 □ **17:3 «Mən taoƣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Dalida turoƣan mening teoƣimni bolsa, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən». Israildiki «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroƣa aylanduruloƣanidi. ■ **17:3** Yər. 15:13 ■ **17:4** Ḳan. 28:68; Yər. 15:14; 16:13 ■ **17:7** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18 ■ **17:8** Zəb. 1:3 □ **17:10 «insan wijdanini sinaymən»** — «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən bilən ipadilinidu. ■ **17:10** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9

11 Huddi özi tuƣmiƣan tuhumlarni besiwalƣan kəkliktək, ḥaramdin baylikḳlarƣa
erixkən kiximu xundaḳ bolidu; künlirining yerimi ətməyla erixkinidin ayrilidu, u
ahirida əhməḳ bolup qiḳidu.□

12 Xan-xərəplik bir təht, əzəldin yuḳiriƣa tikləngən, dəl bizning baxpanaḥimiz
bolƣan jaydur; 13 i Pərwərdigar, Sən Israilning ümidisən! Səndin waz kəqkən
ḥəmməylən yərgə ḳarap ḳalidu; Səndin yiraḳlaxḳanlar tupraḳta yatḳanlar arisida
tizimlinidu; qünki ular ḥayatliḳ sulirining mənbəsi bolƣan Pərwərdigardin waz
kəqkən. ■ 14 Meni saḳaytḳin, i Pərwərdigar, mən xuning bilən jəzmən saḳaytilimən!
Meni ḳutḳuzƣin, xuning bilən jəzmən ḳutḳuzulimən! — Qünki Özüng mening
mədḥiyəmdursən! □ 15 Mana, ular manga: — Pərwərdigarning səz-bexariti
ḳeni?! Ḳeni, u əməlgə axurulsun!» — dəydu. ■ 16 Lekin mən bolsam, Sanga
əgəxkinimdə «pada baḳḳuqi» boluxtin ḥeq ḳaqḳan əməsmən, wə əjəl künini
ḥeq arzu ḳilmiƣanmən, — Sən bilisən! Aƣzimdin barliḳ qiḳḳanlar Sening yüz
aldingda bolƣan. □ 17 Manga wəḥimə bolmiƣaysən; külpətlik künidə Sən mening
baxpanaḥimdursən. ■ 18 Manga ziyankəxlik ḳiloƣuqilar yərgə ḳarap ḳalsun, lekin
meni yərgə ḳaratmiƣaysən! Ular dəkkə-dükkigə qüxsun, lekin meni dəkkə-dükkigə
qüxürmigəysən; ularning bexiƣa külpət künini qüxürgəysən; ularni ikki ḥəssilik
ḥalakət bilən üzül-kesil paqaḳlap taxliƣaysən!■

«Xabat» küni — yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni — rəḥim pursiti

19 Pərwərdigar manga mundaḳ degən: — Baroƣin, Yəḥuda padixaḥliri xəḥərgə
kiridiƣan wə qiḳidiƣan «Həlḳning baliliri» degən dərwazida, ḥəmdə Yerusalemning
barliḳ dərwazilirida turoƣin, ularƣa mundaḳ degin: — □ 20 Pərwərdigarning
səzini anglanglar, i muxu dərwazilardin kiridiƣan Yəḥudaning padixaḥliri, bar-
liḳ Yəḥuda wə Yerusalemda turuwatḳan halayiḳ! 21 Pərwərdigar mundaḳ
dəydu: — Özüng jeninglarƣa ḥezi bolunglar! «xabat» künidə ḥeqḳandaḳ yükni
kətürmənglar, Yerusalemning dərwaziliridin ḥeqnərsini epkirmənglar; ■ 22 xabat
künlirida əyliringlardin ḥeq yükni kətürüp elip qiḳmanglar, wə ḥeqḳandaḳ əmgək
ḳilmanglar; bəlki Mən ata-bowiliringlarƣa buyruƣinimdək, xabat künini Özümgə
ataloƣan muḳəddəs bir kün dəp ḳaranglar. □ ■ 23 Lekin ular ḥeq anglimiƣan
yaki ḳulaḳ salmiƣan, bəlki anglimasliḳḳa ḥəm tərbiyini ḳobul ḳilmasliḳḳa boynini
ḳattiḳ ḳiloƣan. ■ 24 Xundaḳ boliduki, silər awazimni kəngül ḳoyup anglisanglar,
— dəydu Pərwərdigar, — yəni xabat künidə xəḥər dərwaziliridin ḥeq yükni elip

□ **17:11 «Huddi özi tuƣmiƣan tuhumlarni besiwalƣan kəkliktək...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Huddi tuhumlarni besip lekin tərəldürməydiƣan bir kəkliktək...». ■ **17:13** Zəb. 73:27; Yəx. 1:28; Yər. 2:13; Yḥ. 8:8 □ **17:14 «meni ḳutḳuzƣin, xuning bilən jəzmən ḳutḳuzulimən!»** — bu ayəttiki «ḳutḳuzux» ḥərgiz Yərəmiyaning öz ḥayatining aman-esən saḳlinixini tilixila əməs. Muḥim ix xuki, u bu ayəttiki gəp bilən 1-11-ayətlərdiki bexarətkə, bolupmu: «Ḳəlb ḥəmmidin aldamqi, uning dawasi yoḳtur» degəngə bolƣan inkasi. U birinqidin özining, ikkinqidin həlḳining ḳəlbining gunaḥining toluḳ tügitilixi (saḳaytilixi)ni tiləydu. «Dawasi yoḳ» ḳəlbni bolsa pəḳət ḥəmmigə ḳadir bir Huda saḳaytalaydu. Bu ix dəl «yengi əḥdə»din ibarət — 31:31-34ni kərüng. ■ **17:15** Yəx. 5:19; 2Pet. 3:4 □ **17:16 «pada baḳḳuqi»** — xübḥisizki, pəyƣəmbərning həlḳḳə bolƣan rolini kərsitidu. «Lekin mən bolsam, Sanga əgəxkinimdə «pada baḳḳuqi» boluxtin ḥeq ḳaqḳan əməsmən» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «Mən bolsam, balayi'apətni qüxürüx üqün Sanga esilmidim!» ■ **17:17** Yər. 16:19 ■ **17:18** Zəb. 35:4-5; 40:14-15; Yər. 15:15 □ **17:19 «xabat küni»** — bu bexarət (19-27-ayət)ning temisi «xabat küni», yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni. Huda muxu yərdə bu kün arḳilik həlḳigə meḥir-xəpḳitini kərsətməkqi. ■ **17:21** Nəḥ. 13:19 □ **17:22 «xabat künlirida əyliringlardin ḥeq yükni kətürüp elip qiḳmanglar, wə ḥeqḳandaḳ əmgək ḳilmanglar... xabat künini Özümgə ataloƣan muḳəddəs bir kün dəp ḳaranglar»** — oḳurmənkərgə ayanki, Huda Musa pəyƣəmbər arḳilik Yəḥudiylarƣa, «xabat küni» (xəmbə küni)ni Özini seƣinixḳa, ḥeqḳandaḳ meḥnət ḳilmay ḥər adəm wə mal-waranning dəm alidiƣan küni bolsun dəp buyruƣan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Əz. 20:12 ■ **17:23** Yər. 11:10; 13:10; 16:12

kirmisənglar wə ḫeq əmgək ḳilmasliḳ arḳiliḳ xabat künini Manga pak-muḳəddəs bir kün ḫesablisanglar, 25 bu xəḫər dərwaziliridin Dawutning təḫtigə olturidiоɣan padixaḫliri wə əmirliri jəng ḫarwilirioɣa olturup wə atlaroɣa minip kiridu; ular, ularning əmirliri, Yəḫudadikilər wə Yerusalemda turuwatḳanlarmu kirip-qiḳixidu; bu xəḫər mənggü awat bolidu. ■ 26 Xundaḳ ḳilsanglar, həlḳlər Yəḫuda xəḫərliridin, Yerusalem ətrapidiki yezilardin, Binyaminning zeminidin, *oɣərbtiki* «Xəfələḫ» egizlikidin, jənubtiki *taoɣliḳtin*, Yəḫudadiki jənubiy bayawanlardin Pərwərdigarning өyigə «kөydürmə ḳurbanliḳ»lar, «inaḳliḳ ḳurbanliḳliri», «axliḳ ḫədiyə»lər wə huxbuylarni tutup, *Pərwərdigaroɣa boloɣan* rəḫmətlirini eytixḳa kiridioɣan bolidu. 27 Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs ḫesablimay, xabat künidə Yerusalemning dərwaziliridin yük kətürüp kirsənglar, əmdi Mən dərwazilaroɣa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu, uni ḫeq өqürəlməydu.□

18

Sapalqidin aloɣan sawaḳ

1 Bu səz Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kelip, mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, sapalqining өyigə qüxkin, Mən sanga səzlirimni anglitimən».
3 Xunga mən sapalqining өyigə qüxtum; wə mana, sapalqi oɣaltək üstidə bir nərsini yasawatḳanidi. 4 U seoɣiz laydin yasawatḳan ḳaqa turup-turup ḳoli astida buzulatti. Xu qaoɣda sapalqi xu laydin өzi layiḳ kөrgən baxḳa bir ḳaqini yasaytti.
5 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: — 6 «I Israil jəməti, bu sapalqi ḳiloɣandək Mən sanga ḳilalmamdim? — dəydu Pərwərdigar. — Mana, seoɣiz layning sapalqining ḳolida boloɣinioɣa ohxax, silər Mening ḳolumdisilər, i Israil jəməti. ■ 7 Bəzidə Mən məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooɣruluḳ, yəni uning yulunuxi, buzuluxi wə ḫalak ḳilinixi tooɣruluḳ səzləymən; ■ 8 xu qaoɣ Mən agaḫlanduroɣan xu əl yamanliḳidin towa ḳilip yansa, Mən laroɣa ḳilmaḳqi boloɣan yamanliḳtin yanimən. 9 Mən yənə bəzidə məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooɣruluḳ, yəni uning ḳuruluxi wə tikip өstürülüxi tooɣruluḳ səzləymən; 10 xu qaoɣ xu əl kөz aldimda yamanliḳ ḳilip awazimni anglimisa, Mən yənə laroɣa wədə ḳiloɣan, ularni bərikətliməkqi boloɣan yahxiliḳtin yanimən.
11 Əmdi ḫazir Yəḫudadikilərgə wə Yerusalemda turuwatḳanlaroɣa mundaḳ degin: — «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən silərgə yamanliḳ təyyarlawatimən, silərgə ḳarxi bir pilan tüziwatimən; xunga ḫərbiringlar rəzil yolunglardin yeninglar, yolliringlarni wə ḳilmixliringlarni tüzitinglar.■
12 — Lekin ular: «Yaḳ! Ham hiyal ḳilma! Biz өz pilanlirimizoɣa əgixiwerimiz, өz rəzil kөnglimizdiki jaḫilliḳimiz boyiqə ḳiliwerimiz» — dəydu.□ ■
13 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Əllər arisidin: «Kim muxundaḳ ixni anglap baḳḳan?!» dəp soranglar. «Pak ḳiz» Israil dəḫxətlik yirginqlik ixni ḳiloɣan! ■ 14 Liwan ḳarliri aydaladiki ḳiyaliḳtin yoḳap ketəmdu? Uning yiraḳtin qüxkən

■ **17:25** Yər. 22:4 □ **17:27** **«Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs ḫesablimay, ... əmdi Mən dərwazilaroɣa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu...»** — bu 19-27-ayətlərning intayin muḫim bir alaḫidiliki wə əḫmiyiti bar. Pərwərdigar Israiloɣa meḫri-xəpḳitini bildürüx üqün, Өz Təwrat-ḳanunining tələplirini pəḳət birla pərmanoɣa, yəni «xabat künini ḫərmətlənglar» degəngə yioɣinqaḳlaydu; ular pəḳət muxu addiy tələpkila əməl ḳilsa, U ularning pəs əḫwalini pütünləy өzgərtələytti. Xundaḳ bolsimu, ular bəribir yənila bu kiqik pərmanoɣa əməl ḳilalmioɣan. Adəmlərning insaniy gunaḫ təbiiti ḫərdaim xundaḳtur! ■ **18:6** Yəx. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ **18:7** Yər. 1:10 ■ **18:11** 2Pad. 17:13; Yər. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ **18:12** **«Yaḳ! Ham hiyal ḳilma!»** — ibraniy tilida «Yaḳ! Ümid yoḳ!». ■ **18:12** Yər. 2:25 ■ **18:13** Yər. 2:10

muzdək suliri qurup ketəmdu? 15 Lekin Mening həlqim bolsa Meni untuoqan;
ular yoq bir nərsilərgə huxbuy yaqidu; mana, bular ularni yaxawatqan yolidin,
yəni qədimdin boloqan yollardin putlaxturup, kətürülüp tüz qilinmioqan bir yolda
mangduroqan. ■ 16 Xuning bilən ularning zeminini dəhxət basidioqan həm daim
kixilər ux-ux qilidioqan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning həmmisini dəhxət
besip, bexini qayqixidu. □ ■ 17 Mən huddi xərqtin qiqqan xamaldək ularni düxmən
aldida tarqitiwetimən; Mən balayi'apət künidə uloqa yüzümni əməs, bəlki arqamni
qilimən».□ ■

Yərəmiya özigə ziyankəxlik qiloquqilarning yamanliqini öz bexioqa qüxürüxini tiləydu

18 Kixilər: «Kelinglar, Yərəmiyaoqa qəst qilayli; qünki ya kahinlardin qanun-
tərbiyə, ya danixmənlərdin əqil-nəsihət ya pəyoqəmbərlərdin səz-bexarət kəmlik
qilmaydu. Kelinglar, tilimizni bir qilip uning üstidin xikayət qilayli, uning səzliridin
heqqaysisioqa qulaq salmayli» — deyixti.□ ■
19 — I Pərwərdigar, manga qulaq saloqaysən; manga qarxilixidioqanlarning
dəwatqanlirini angliqaysən. 20 Yahxiliqqa yamanlik qilix bolamdu? Qünki ular
jenim üqün ora kolioqan; mən uloqa yahxi bolsun dəp, oqəzipingni ulardin
yandurux üqün Sening aldingda *dua qilip* turoqanliqimni esingdə tutqaysən. 21 Xunga
baliliringni qəhətqilikkə tapxuroqaysən, qiliqning bisioqa elip bərgəysən; ayalliri
baliliridin juda qilinip tul qalsun; ərliri waba-ölüm bilən yoqalsun, yigitlər jəngdə
qiliqlansun. ■ 22 Ularning üstigə basmiqilarni elip kəlginingdə öyliridin nalə-
pəryad anglansun; qünki ular meni tutuxqa ora kolioqan, putlirim üqün qismaqlarni
yoxurun saloqan. 23 Əmdi Sən, i Pərwərdigar, ularning meni qətl qilixqa boloqan
qəstlirining həmmisini obdan bilisən; ularning qəbihliklirini kəqürmigəysən, ularn-
ing gunahlirini kəzüng aldidin yumioqaysən; bəlki ular Sening aldingda yiqitilsun;
oqəziping qüxkən künidə ularni bir tərəp qiloqaysən.

19

Qeqiloqan kozidin aloqan sawaq

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Baroqin, sapalqidin bir sapal kozini aloqin;
andin əlning aqsaqalliridin wə kahinlarning aqsaqalliridin birnəqqini apirip,
2 «Sapal parqiliri» dərwazisioqa yeqin boloqan «Hinnomning ooqlining jiloqisi»oqa

---

■ **18:15** Yər. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ **18:16 «... ularning zeminini dəhxət basidioqan həm daim kixilər ux-ux qilidioqan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning həmmisini dəhxət besip, bexini qayqixidu» —** bu hərikətlər (ux-ux qilix, baxni qayqixix) bəlkim həyran boloqanliqi, yaki mazaq qiloqanliqini bildüridu. ■ **18:16** Yər. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ **18:17 «xərqtin qiqqan xamal» —** Qanaanda (Pələstində), adəttə həmmini qurutidioqan, qang-topa tarqitidioqan dəhxətlik xamal bolidu. ■ **18:17** Yəx. 27:8; 29:6; Yər. 4:11,12,13; 13:24 □ **18:18 «Kelinglar, Yərəmiyaoqa qəst qilayli; qünki ya kahinlardin qanun-tərbiyə, ya danixmənlərdin əqil-nəsihət ya pəyoqəmbərlərdin səz-bexarət kəmlik qilmaydu» —** ular Yərəmiyani qəstləp əltürüxkə bahanə-səwəb tapmaqqi idi. Kərünərlikki, xu qaoqdiki Təwrat-qanun əgitidioqan kahinlar, «danixmənlər» wə atalmix «pəyoqəmbərlər» Yərəmiyaning səzi tooqruluq süküt qilatti yaki uloqa zit səzlərni qilatti. Ular: «Biz bəribir diniy adəmlərmiz, diniy ərbablarning səzini anglawatimiz» dəp Hudaning səzini rət qilip Yərəmiyani əltürüxni qəstləytti. ■ **18:18** Yər. 9:7; Mal. 2:7 ■ **18:21** Zəb. 109:10

berip xu yərdə Mən sanga eytidiɳan səzlərni jakarliɳin. □ 3 Mundaķ degin: — Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yəhudaning padixaḥliri wə Yerusalemdikilər! Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Mana, Mən muxu yərgə balayi'apətni qüxürimənki, kimki uni anglisila ķulaķliri zingildap ketidu. ■ 4 Qünki bu həlķ Məndin waz keqip, bu yərni Manga «yat» ķiloɳan, uningda nə əzliri, nə ata-bowiliri, nə Yəhuda padixaḥliri ḥeq tonumioɳan baxķa ilaḥlaroɳa huxbuy yaķķan; ular bu yərni gunaḥsizlarning ķanliri bilən tolduroɳan. ■ 5 Ular Baaloɳa əz balilirini kəydürmə ķurbanliķlar süpitidə kəydürüx üqün Baalning «yuķiri jaylar»ini ķuroɳan; Mən bundaķ bir ixni ḥeqķaqan buyrup baķmioɳan, ḥeq eytmioɳan, u ḥərgiz oyumoɳa kirip baķmioɳan. 6 Xunga mana, xundaķ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — bu yər kəlgüsidə «Tofət», yaki «Ḥinnomning ooɳlining jiloɳisi» dəp atalmaydu, bəlki «Ķətl jiloɳisi» dəp atilidu. ■ 7 Mən bu yərdə Yəhuda ḥəm Yerusalemning pilan-tədbirlirini ķuruķ ķiliwetimən; Mən ularni düxmənlirining ķiliqi bilən, yəni janlirini izdigüqilərning ķolida yiķitimən; Mən jəsətlirini asmandiki uqar-ķanatlaroɳa wə yər-zemindiki ḥaywanatlaroɳa ozuķ boluxķa beriwetimən. ■ 8 Mən bu xəḥərni dəḥxət basidioɳan ḥəm kixilər ux-ux ķilidioɳan obyekt ķilimən; uningdin ətüwatķanlarning ḥəmmisi uning barliķ yara-wabaliri tüpəylidin dəḥxət besip üxķirtidu. 9 Mən ularni düxmənlirining ḥəm janlirini izdigüqilərning ķattiķ ķistaydioɳan ķorxawining besimi astida ooɳullirining gəxini ḥəm ķizlirining gəxini yəydioɳan ķilimən, ularning ḥərbiri əz yeķinining gəxini yəydu.■

10 Əmdi sən əzüng bilən billə aparoɳan ḥəmraḥliringning kəz aldida ḥeliķi kozini qeķiwətkin; 11 xundaķ ķilip ularoɳa mundaķ degin: — Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Birsi sapalqining kozisini ķaytidin ḥeq yasiyalmioɳudək dərijidə qeķiwətkinidək Mənmu bu həlķ wə bu xəḥərni xundaķ qeķiwetimən. Ular jəsətlirini Tofəttə kəmidu, ḥətta kəmgüdək yər ķalmioɳuqə. ■ 12 Mən bu yərni wə buningda turuwatķanlarnimu muxundaķ ķilimən, — dəydu Pərwərdigar, — bu xəḥərni Tofətkə ohxax ķilimən. □ 13 Yerusalemdiki əylər wə Yəhuda padixaḥlirining əyliri, — yəni ularning əgziliridə turup asmandiki barliķ yultuz-səyyarilərgə huxbuy yaķķan wə Məndin baxķa yat ilaḥlaroɳa «xarab ḥədiyə»lərni təkkən barliķ əyliri huddi Tofət degən jaydək buloɳanoɳan jaylar bolidu.■

14 Wə Yərəmiya Pərwərdigar uni bexarət berixkə əwətkən Tofəttin ķaytip kelip, Pərwərdigarning əyining ḥoylisioɳa kirip turup barliķ həlķķə mundaķ dedi: 15 — Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Mana, Mən bu xəḥər wə uning barliķ xəḥərlirigə ķarap eytķan balayi'apətning ḥəmmisini ularning bexioɳa qüxürimən; qünki ular boynini ķattiķ ķilip Mening səzlirimni ḥeqķaqan anglimioɳan.■

□ **19:2** **«Ḥinnomning ooɳlining jiloɳisi»** — bəzidə «Ḥinnomning jiloɳisi» (ibraniy tilida «Gə-Ḥinnom») dəp atilidu. Kərünüp turuptiki, bəlkim sapalqilar xu yərdə sapal parqilirini taxliwetətti. Keyin, həlķ xu yərgə ḥərhil əhlətlərni təkkəqkə, u yər «dozah»ning bir simwoli bolup ķaloɳan. Xuning bilən «gə-Ḥinnom» degən səz «dozah»ni bildüridioɳan səz bolup ķaloɳan. Ərəb tili arķiliķ bu səz «jəḥənnəm» xəklidə uyoɳur tilioɳa kirgən. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yəx. 65:11; Yər. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13 ■ **19:6** Yər. 7:32 ■ **19:7** Yər. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Ķan. 28:53; Yioɳ. 4:10 ■ **19:11** Yər. 7:32 □ **19:12** **«Tofət»** — bu yər tooɳruluķ 7:31ni wə izaḥatni kərüng. «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaķ» ḥəm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning aḥangioɳimu ohxap ketidu. Bu yər «Ḥinnomning ooɳli (Ibn-Ḥinnom)ning jiloɳisi»oɳa jaylaxķan, Yerusalem xəḥirining jənubiy təripidə idi. Həlķ axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kəydürətti. Xuning bilən u intayin «ḥaram», əng buloɳanoɳan jay dəp ḥesablandi. ■ **19:13** Yər. 7:18 ■ **19:15** Yər. 7:26; 17:23

20

Yərəmiyaning dərrigə besilip, ķamap ķoyuluxi

1 Əmdi Immərning ooŋli, kaḩin Paxhur — u Pərwərdigarning өyidə «amanlik saķlax
begi»mu idi, Yərəmiyaning bu bexarətlərni bərgənlikini anglidi. 2 Paxhur Yərəmiya
pəyoŋəmbərni uroŋuzdi wə uning putini Pərwərdigarning өyidiki «Binyaminning
yuķiri dərwazisi»ning yenidiki taķaķķa saldi. □ 3 Ikkinqi küni, Paxhur Yərəmiyani
taķaķtin boxatti; Yərəmiya uningoŋa: — Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki
«Magor-missabib» dəp atidi, dedi. □ 4 — Qünki Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
Mana, Mən seni өzünggə wə barliķ aoŋiniliringgə wəḩimə saloŋuqi obyekt ķilimən;
ular düxmənlirining ķiliqi bilən yiķilidu; sən өz kөzüng bilən buni kөrisən; Mən
barliķ Yəḩudani Babil padixaḩining ķolioŋa tapxurimən; u ularni Babiloŋa sürgün
ķilip elip ketidu ḩəmdə ularni ķiliq bilən uridu. 5 Mən bu xəḩərning ḩəmmə
bayliķliri — barliķ məḩsulatliri, barliķ ķimmət nərsiliri wə Yəḩuda padixaḩlirining
barliķ həzinilirini düxmənlirining ķolioŋa tapxurimən; ular ularni olja ķilip buliwelip
Babiloŋa elip ketidu. ■ 6 Sən bolsang, i Paxhur, ḩəmmə өydikiliring birgə sürgün
bolup ketisilər; sən Babiloŋa kelisən; sən xu yərdə dunyadin ketisən, xu yərgə
kөmülisən; sən ḩəm sening yaloŋan bexarətliringgə ķulaķ saloŋan aoŋiniliringmu
xundaķ bolidu.

Yərəmiya yənə dad kətüridu

7 I Pərwərdigar, Sən meni ķayil ķilip *pəyoŋəmbərlikkə* kөndürdüng, mən xundaķla
kөndürüldüm; Sən məndin zor kəlding, xundaķla oŋəlibə ķilding; mən pütün
kün tapa-tənining obyekti bolimən; ḩəmmə kixi meni mazaķ ķilidu. □ 8 Mən
ķaqanla səz ķilsam, «Zorawanlik ḩəm bulangqilik kelidu» dəp jakarlixim kerək;
xunga Pərwərdigarning səzi meni pütün kün aḩanət wə məshirining obyekti
ķilidu. ■ 9 Lekin mən: «Mən uni tiloŋa almaymən, wə yaki Uning nami
bilən ikkinqi səz ķilmaymən» desəm, Uning səzi ķəlbimdə lawuldap ot bolup,
səngəklirimgə ķapsaloŋan bir yalķun bolidu; iqimgə sioŋduruxķa ḩalim ķalmay,
eytmay qidap turalmaymən. 10 Xundaķ, ķiliwerimən, gərqə mən nuroŋun kixilərning
piqirlaxķan ķəstlirini anglisammu; tərəp-tərəplərni wəḩimə basidu! «Uning üstidin
ərz ķilinglar! Uning üstidin ərz ķilayli!» dəp, barliķ ülpət-ḩəmraḩlirim putlixip
ketiximni paylap yürməktə; ular «U bəlkim aldinar, xundaķ boloŋanda biz uning
üstidin oŋəlibə ķilimiz, uningdin intiķam alalaymiz» deyixiwatidu. □ 11 Lekin
Pərwərdigar bolsa ķudrətlik wə dəḩxətlik bir palwandək mən bilən billidur; xunga
manga ziyankəxlik ķiloŋuqilar putlixip oŋəlibə ķilalmaydu; ular muwəppəķiyət
ķazanmioŋaqķa, ķattiķ hijil bolup yərgə ķarap ķalidu; ularning bu rəswaqiliķi
mənggülük bolup, ḩərgiz untulmaydu. ■ 12 Əmdi Sən, i ḩəķķaniylarni sinaydioŋan,
insanning wijdani wə ķəlbini kөridioŋan samawi ķoxunlarning Sərdari boloŋan

---

□ **20:2 «Paxhur Yərəmiya pəyoŋəmbərni ... taķaķķa saldi» —** «taķaķ» ibraniy tilida «burioŋuq» degən bolup, pəķət adəmning putlirini tutupla ķalmay, yənə bəlkim bədinini burap adəmni ķiyinaydioŋan birhil əswab idi. □ **20:3 «Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki «Magor-missabib» dəp atidi» —** «Paxhur»ning mənisi bəlkim «ərkinlik». «Magir-missabib» — «tərəp-tərəplərni wəḩimə basidu» degən mənidə. ■ **20:5** Yər. 15:13; 17:3 □ **20:7 «Sən meni ... kөndürdüng...» —** «kөndürdüng» degən bu səzni xərḩləx səl təs. Adəttə u «ezitķuluķ ķilix», «aldax» degənni bildüridu. Təwrat, «Ḩox.» 2:14-ayəttə bolsa u «köngül elix»ni bildüridu. Təwəndiki ayətlər (8-13)gə ķarioŋanda Huda Yərəmiyani ḩeq aldimidi — uning pəyoŋəmbərlikining japa-muxəķķətlikini aldin'ala uningoŋa kөrsətkən (məsilən, 1-babta). Xunga bizningqə «kөndürüx» tooŋra kelidu; xundaķ deginimiz bilən, Yərəmiya muxu yərdə bəlkim, «manga duq kəlgən japa-muxəķķətlər əsli oylioŋinimdin kөp», «Sən meni aldap ķoydung» degənni puritip dadlioŋan boluximu mumkin. ■ **20:8** Yəx. 57:4 □ **20:10 «tərəp-tərəplərni wəḩimə basidu» —** ibraniy tilida «magor-missabib». 3-ayəttiki izaḩatni kөrüng. ■ **20:11** Yər. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40

Pərwərdigar, ularning üstigə boloɣan ḳisasingni manga kərgüzgəysən; qünki mən dəwayimni aldingoɣa ḳoyoɣanmən.□ ■
13 Pərwərdigarni küy eytip mahtanglar, Uni mədḥiyiləngləp; qünki U namrat kixini rəzillik ḳiloɣuqilardin ḳutḳuzoɣan.□

Ḳamaḳtin qiḳip yənə qüxkünlükkə qüxüx
14 Mening tuoɣuloɣan künümgə lənət bolsun; apam meni tuoɣḳan küni mubarək bolmisun! ■ 15 Atamoɣa həwər elip: «sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan adəmgə lənət bolsun! ■ 16 Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ḳilmay oɣulatḳan xəḥərlərdək bolsun; u ətigəndə nalə, qüxtə alaḳzadilik quḳanlirini anglisun — □ ■ 17 qünki u meni baliyatḳudin qüxkinimdila əltürüwətmigən; apam mening gərüm bolsiidi, uning ḳorsiḳi mən bilən təng ḥəmixə qong bolsiidi! 18 Nemixḳa mən japa-muxəḳḳət, azab-oḳubətni kərüxkə, künlirimni hijalət-aḥanət iqidə ətküzüxkə baliyatḳudin qiḳḳandimən?■

21

Pərwərdigar Yerusalemni düxmənlərgə tapxuridu
1 Padixaḥ Zədəkiya Malkiyaning ooɣli Paxhurni ḥəm Maaseyaḥning ooɣli, kaḥin Zəfaniyani əwətkəndə, Yərəmiyaoɣa Pərwərdigardin təwəndiki munu bir səz kəldi: — □ 2 (*Ular*: «Biz üqün Pərwərdigardin yardəm soriɣin; qünki Babil padixaḥi Neboḳadnəsar bizgə ḥujum ḳilidu; Pərwərdigar Əzining *ətkənki* karamət ḳiloɣan ixliri boyiqə, bizgimu ohxax muamilə ḳilip, uni yenimizdin yandurarmikin?» — *dəp soridi*. 3 Yərəmiya uloɣa: — Zədəkiyaoɣa mundaḳ dənglar, — dedi)
4 — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən ḳolliringlar tutḳan, silərni ḳorxiwaloɣan Babil padixaḥi ḥəm kaldiylərgə sepil sirtida jəng ḳilixḳa ixlitidioɣan, jəng ḳoralliringlarni ḳayriwetimən wə bularni bu xəḥərning otturisida yioɣiwalimən; □ 5 Mən Əzümmu sozuloɣan ḳolum wə küqlük bilikim bilən, oɣəzipim bilən, ḳəḥrim bilən wə ḥəssiləngən aqqiḳim bilən silərgə jəng ḳilimən! 6 Mən bu xəḥərdə turuwatḳanlarni, insan bolsun, ḥaywan bolsun urimən; ular dəḥxətlik bir waba bilən əlidu. 7 Andin keyin, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyani, hizmətkarlirini, həlḳni, yəni bu xəḥərdə wabadin, ḳiliqtin wə ḳəḥətqiliktin ḳelip ḳaloɣanlar bolsa, Mən ularni Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning

---

□ **20:12 «ḥəḳḳaniylarni sinaydioɣan, insanning wijdani wə ḳəlbini kəridioɣan…»** — «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:12** Yər. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23 □ **20:13 «U namrat kixini rəzillik ḳiloɣuqilardin ḳutḳuzoɣan»** — «namrat kixi» bəlkim Yərəmiyaning əzini kərsitidu. ■ **20:14** Yər. 15:10 ■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16 «Atamoɣa həwər elip: «Sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan adəmgə lənət bolsun! (15-ayət) Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ḳilmay oɣulatḳan xəḥərlərdək bolsun…»** — pəyoɣəmbərning əzining ḳayoɣu-ḥəsrəttin qiḳḳan bu aqqiḳ səzlirini xübḥisizki, Hudaning yolyoruḳi bilən biz üqün hatiriligini bilən, biz: «Huda bularni qoḳum əməlgə axuroɣan», dəp ḳarimaymiz. Pəyoɣəmbərning bu səzlirini hatiriləxtiki məḳsiti bizning pəyoɣəmbərning xunqə ḳiynilip kətkənlikini obdan qüxiniximiz üqündur. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20 □ **21:1 «Malkiyaning ooɣli Paxhur»** — demisəkmu, bu 20-babtiki «Paxhur» əməs; lekin bu Paxhurmu keyinki waḳitlarda Yərəmiyaoɣa ziyankəxlik ḳilidioɣan adəm bolidu (29:25-27ni kərüng). «Zəfaniya» bolsa əzining mustəḳil kəzḳarixi yoḳ boloɣan yənə bir «yumilaḳ tawuz»oɣa ohxaydu. (29:29diki wəḳəni kərüng). U bəlkim ahirda Babilning «ḳarawul begi» təripidin əlümgə məḥkum ḳilinoɣan «Zəfaniya»oɣa ohxax adəm idi (52:24-27ni kərüng). □ **21:4 «kaldiylər»** — demisəkmu, «kaldiylər» Babilliḳlarni, bolupmu Babil ləxkərlirini kərsitidu.

qolioɣa, ularning düxmənlirining qolioɣa wə jenini izdigüqilərning qolioɣa tapxurimən; Nebokadnəsar ularni kiliq tioɣi bilən uridu; u nə ularni ayimaydu, nə ularoɣa iqini ɧeq aoɣritmaydu, nə rəɧim kilmaydu.
8 Lekin sən bu ɧəlkkə mundak deyixing kerək: «Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən aldinglarda ɧayat yoli wə mamat yolini salimən; □ 9 kim bu xəɧərdə kalmakqi bolsa, kiliq, kəɧətqilik wə waba bilən əlidu; lekin kim xəɧərdin qikip, silərni korxiwaloɣan kaldiylərgə təslim bolsa, u ɧayat kalidu; uning jeni əzigə aloɣan oljidək bolidu. ■ 10 Qünki Mən bu xəɧərgə yahxilik üqün əməs, bəlki yamanlik kilix üqün yüzümni karatkuzdum, — dəydu Pərwərdigar; u Babil padixaɧining qolioɣa tapxurulidu, u uni ot selip kəydüriwetidu.

Ordidikilər tooɣruluk

11 Wə Yəɧuda padixaɧining jəməti tooɣruluk Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
12 I Dawutning jəməti, Pərwərdigar mundak dəydu: — ɧər ətigəndə adalət bilən ɧəküm qikiringlar, bulanoɣan kixini əzgüqining qolidin kutkuzunglar; bolmisa, kiloɣanliringlarning rəzilliki tüpəylidin, kəɧrim partlap, ottək ɧəmmini kəydüridu; uni əqürələydioɣan ɧeqkim bolmaydu; □ ■ 13 Mana, Mən sanga karxidurmən, i jiloɣa üstidə, tüzlənglikiki kiyada olturoɣuqi, yəni «Kim üstimizgə qüxüp ɧujum kilalisun, kim əylirimizgə besip kirəlisun?!» degüqi, — dəydu Pərwərdigar. □ 14 Mən silərning kilmixinglarning mewisi boyiqə silərgə yekinlixip jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar; wə Mən uning ormanlikida bir ot yakimən, u bolsa uning ətrapidiki ɧəmmini kəydürüp tügitidu.□ ■

22

Padixaɧka eytiloɣan bir səz

1 Pərwərdigar manga mundak dedi: «Baroɣin, Yəɧuda padixaɧining ordisioɣa qüxüp bu səzni xu yərdə kiloɣin: — □ 2 Pərwərdigarning səzini angla, i Dawutning təhtigə olturoɣuqi, Yəɧuda padixaɧi — Sən, ələmdar-hizmətkarliring wə muxu dərwazilardin kirip-qikidioɣan ɧəlking, —
3 Pərwərdigar mundak dəydu: Adalət wə ɧəkkaniylik yürgüzünglar; bulanoɣan kixini əzgüqining qolidin kutkuzunglar; musapirlarni, yetim-yesirlərni wə tul hotunlarni ɧeq harlimanglar yaki bozək kilmanglar, gunaɧsiz kanlarni bu yərdə tökmənglar. ■ 4 Silər bu əmrlərgə ɧəkikətən əməl kilsanglar, əmdi Dawutning

---

□ **21:8 «lekin sən bu ɧəlkkə mundak deyixing kerək»** — «bu ɧəlk» Yerusalemda kamilip kaloɣan ɧəlkni kərsitidu. ■ **21:9** Yər. 38:2 □ **21:12 «I Dawutning jəməti, ...: — ɧər ətigəndə adalət bilən ɧəküm qikiringlar»** — kərioɣanda, padixaɧning sotliri ətigəndə ətküzülətti. Yənə kelip «ɧər ətigəndə» degən ibarə bəlkim «adalət birinqi ix bolsun, ɧər künidə əng muɧim ix bolsun» degən kəqmə mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. ■ **21:12** Yər. 22:3 □ **21:13 «jiloɣa üstidə... kiyada olturoɣuqi...»** — bizningqə bu ordida olturoɣan padixaɧ-əmirlərni kərsitidu. Əslidə padixaɧ ordisining kuruluxi üqün, Yerusalemdiki ikki taoɣ arisidiki kiqik jiloɣa «tüzlənglik» kilip tinduriloɣan andin uning üstigə orda kuriloɣan. Xundak kilip Kidron jiloɣisi üstidə, — yəni «pələkkə takaxkan» bir intayin bihətər jayda — orda kərünətti. Demək, bu səzlər padixaɧ ɧəm ordidikilərgə eytiloɣan boluxi kerək. Bəzi tərjimanlar bu ayət Yerusalem xəɧirini kərsitidu, dəp karaydu. Padixaɧning ordisining alaɧidə əɧwali wə kəynidiki ayətlərgə karioɣanda, bizningqə u ordidikilərning əzlirini kərsitidu. □ **21:14 «Mən uning ormanlikida bir ot yakimən»** — «ormanlik» nemin kərsitidu? Ordining bir pəɧri boloɣan Sulayman padixaɧ bina kiloɣan ɧəywətlik «Liwan ormanliki əyi» (Liwanning kedir yaoɣiqidin yasaloɣan) idi. 22:6nimu kərüng. ■ **21:14** Yər. 17:27 □ **22:1 «Baroɣin, Yəɧuda padixaɧining ordisioɣa qüxüp bu səzni xu yərdə kiloɣin»** — bizningqə, bu səz bəlkim Zədəkiyadin ilgiriki bir padixaɧka eytiloɣan bolsa kerək, qünki bu səz birhil «kutkuzux» ümidini elip kelətti; lekin 21-bab, 12-14-ayətlərdə Zədəkiya pəkət «jazalax»ni kütidu (uningoɣa ikki hil jaza elip kelinidu). ■ **22:3** Yər. 7:6; 21:12

təhtigə olturoɣan padixaɦlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri wə həlkį jəng ɦarwilirioɣa olturup wə atlaroɣa minip bu əyning dərwaziliridin kirip qikįxidu. □ ■
5 Birakˌ silər bu səzlərni anglimisanglar, Mən Əz namim bilən ɦəsəm iqkənki, — dəydu Pərwərdigar, — bu orda bir harabə bolidu.□
6 Qünki Pərwərdigar Yəɦuda padixaɦining əyi tooɣruluk mundak dəydu: — Sən Manga huddi Gilead, Liwanning qokɦįsidək boloɣining bilən, bərɦək Mən seni bir qəl-bayawan, adəmlər waz kəqkən xəɦərlərdək ɦilimən. □ 7 Mən ɦərbiri yahxi ɦorallanoɣan wəyran ɦiloɣuqilarni sanga ɦarxi əwətimən; ular «esil kedirliringni» kesiwetip, otka taxlaydu. □ ■ 8 Nuroɣun əllər bu xəɦərdin ətüp, ɦərbiri yekinidin: «Nemixka Pərwərdigar bu uluoɣ xəɦərni bundak ɦiloɣandu?» dəp soraydu.■
9 Wə ular jawabən: «Qünki ular Pərwərdigar Hudasining əɦdisidin waz keqip, baxka ilaɦlaroɣa qokunup ularning ɦulluɦioɣa kirgən» — dəydu.

1-bexarət — Yəɦoaɦaz padixaɦning jazasi

10 Əlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aɦ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün ɦattik yioɣlanglar, qünki u əz yurtioɣa ɦeqkaqan ɦaytip kəlməydu. □ 11 Qünki Yəɦuda padixaɦi Yosiyaning ooɣli, yəni atisi Yosiyaning ornioɣa təhtigə olturoɣan, bu yərdin sürgün boloɣan Xallum tooɣruluk Pərwərdigar mundak dəydu: U ɦərgiz bu yərgə ɦaytmaydu; □ 12 qünki u əsir ɦilinip apiriloɣan yurtta əlidu, u bu zeminni ikkinqi kərməydu.□

2-bexarət — Yəɦoakim padixaɦning jazasi

□ **22:4 «Dawutning təhtigə olturoɣan padixaɦlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri...»** — muxu yərdiki «ular» ibraniy tilida «u». Məlum bir zamanda Dawutning təhtigə olturoɣan padixaɦ pəɦət bir bolidu, əlwəttə. ■ **22:4** Yər. 17:25 □ **22:5 «Mən Əz namim bilən ɦəsəm iqkənki..»** — ibraniy tilida «Mən Əzüm bilən ɦəsəm iqkənki...». □ **22:6 «Sən Manga huddi Gilead, Liwanning qokɦisidək...»** — Gilead wə Liwan güzəl ormanlikliri bilən dangki qikkan jaylardur. Yukirida eytkinimizdək, padixaɦning ordisi ɦərhil yaoɣaqlar bilən bezəlgənidi. □ **22:7 «Mən ɦərbiri yahxi ɦorallanoɣan wəyran ɦiloɣuqilarni sanga ɦarxi əwətimən; ular «esil kedirliringni» kesiwetip, otka taxlaydu»** — ordidiki qiraylik yaoɣaq tüwrük-yasaklar tooɣruluk yukiriki 6-ayəttiki izaɦatni kərüng. ■ **22:7** Yər. 15:6 ■ **22:8** Kan. 29:23; 1Pad. 9:8 □ **22:10 «Əlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aɦ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün ɦattik yioɣlanglar...»** — (izaɦat: — təwəndiki 10-30-ayətlər bolsa, Yəɦudaning üq padixaɦining jazasi tooɣruluk bexarətlərdin ibarət. Xunga, bexarətlər miladiyədin ilgiri 609-597-yillar məzgilidə berilgən; xübɦisizki, Yərəmiyaningmu bu yərdə ularni bir yərdə bayan kilixning məksiti, bu ərzimәs padixaɦlarni 23-babtiki bexarəttə kərsitilgən «ɦəkikiy bakkuqi» — yəni Məsih bilən selixturuxtin ibarəttur. Padixaɦlar («həlkni bakkuqi») əyiblik (22), Yerusalemdikilər əzlirimu əyiblik (20-23), qünki ular bu padixaɦlar («bakkuqilar»)ning əyx-ixrətlik turmuxioɣa kizikkan, ɦəxəmətlik ordisidin pəhirlәngən; ular yənə bu padixaɦlarning qokunoɣan butlirioɣa qokunoɣan, xuningdək ularning yat əlning padixaɦliri («sening axniliring») bilən boloɣan ittipaklixixlirini toluk kollioɣan. Undak ittipaklixix Pərwərdigaroɣa tayanmasliktin ibarət idi). (1-bexarət (10-12) tooɣruluk izaɦat: — miladiyədin ilgiri 609-yili Yosiya padixaɦ Misir padixaɦi Pirəwn təripidin jəngdə əltürülgən. U adalətlik-diyanətlik padixaɦ bolup, nuroɣun həlk uning əlümigə ɦattik əkünüxti. Yəɦoaɦaz təhtidə üq ayla olturoɣan, andin miladiyədin ilgiri 609-597-yilliri Pirəwn təripidin sürgün kilinoɣan. Bu bexarət xu qaoɣda berilixi kerək idi. Xunga bexarəttiki «əlgini» bolsa Yosiyani, «sürgün boloɣini» bolsa Yəɦoaɦazni kərsitidu). □ **22:11 «Xallum»** — Yəɦoaɦazning birinqi ismi, mənisi «ɦesab elix» boloɣaqka, Yərəmiya bəlkim uni muxu yərdə ɦəstən ixlitidu; uningdin ɦesab elinidioɣan bolidu. □ **22:12 «u əsir ɦilinip apiriloɣan yurtta əlidu, u bu zeminni ikkinqi kərməydu.»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi tooɣrisida «2Pad.» 34:23ni kərüng.

13 Өyini adilsizliқ bilən, balihana-rawaқlirini adalətsizlik bilən қuroɣanning ɧalioɣa
way! U қoxnisini bikar ixlitip, əmgikigə ɧeqқandaқ ɧəқ bərməydu; □ ■ 14 u:
«Өzümgə kəngtaxa bir ordini, azadə rawaқlar bilən қoxup salimən; tamlirioɣa
derizilərni kəng qiқirimən; tamlirini kedir tahtaylar bilən bezəymən, өylirini pərəng
sirlaymən» — dəydu. *Uning ɧalioɣa way*!
15 Sən kedir yaoɣiqidin yasaloɣan tahtaylarni qaplap, *ata-bowiliring* bilən bəsləxsəng
қandaқmu padixaɧ boluxқa layiқ bolisən? Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür
eytip, adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu? Xunga u buning yahxiliқini
kərgən. □ 16 U məminlərning wə namratlarning dəwasini tooɣra sorioɣan; xunga
həlқning əɧwali yahxi idi. Bundaқ ix Meni tonuxtin ibarət əməsmu?» — dəydu
Pərwərdigar. 17 — Biraқ kəzüng wə kənglüng bolsa pəқət өz jazanə-mənpəətinggə
erixix, gunaɧsizlarning қenini təküx, zorluқ-zumbuluқ wə bulangqiliқ қilix pəytini
kəzləp tikilgəndur.
18 Xunga Pərwərdigar Yəɧuda padixaɧi Yosiyaning ooɣli Yəɧoakim tooɣruluқ mundaқ
dəydu: — Həlқ uning өlümidə: «Aɧ, akam! Aɧ, singlim!» dəp aɧ-zarlar kətürməydu;
yaki uning üqün: «Aɧ, begim! Aɧ, uning ɧəywisi!» dəp aɧ-zarlar kətürməydu; ■
19 u exəkning dəpnisidək kəmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtioɣa qərüp
taxlinidu.□ ■

Yerusalemdikilərgə agaɧ berix

20 Liwanoɣa qiқip pəryad қil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoққiliridinmu
nalə kətür; qünki sening «axniliring»ning ɧəmmisi nabut қilindi. □ 21 Mən aman-
esən turoɣiningda sanga agaɧlandurdum; lekin sən: «Anglimaymən!» — deding.
Yaxliқingdin tartipla bundaқ қilip Mening awazimoɣa қulaқ salmaslиқ dəl sening
yolung bolup kəlgən. □ ■ 22 Xamal barliқ «baққuqi»liringoɣa «baққuqi» bolup ularni
uqurup ketidu, xuning bilən axniliring sürgün boluxқa qiқidu; bərɧəқ, sən xu qaoɣda
barliқ rəzilliking tüpəylidin hijil bolup rəswa bolisən. □ 23 I «Liwan»da turoɣuqi,
kedir dərəhliri üstigə uwilioɣuqi, sən toloɣaқ tutқan ayalning azabliridək, dərd-
ələmlər bexingoɣa qüxkəndə қanqilik ingrap ketərsən!□

□ **22:13** **«Өyini adilsizliқ bilən, balihana-rawaқlirini adalətsizlik bilən қuroɣanning ɧalioɣa way!...»** — bu Yəɧoakimni kərsitidu. Bu bexarət (13-19, 20-23) Yəɧoakim tooɣruluқ bexarət. «2Pad.» 23:34-24:6dimu hatiriləngən, Pirəwn Yəɧoaɧazni sürgün қiloɣandin keyin ukisi Yəɧoakimni «қonqaқ padixaɧ» boluxқa tikligən. U on bir yil təhtkə olturoɣan, rəzil padixaɧ idi. Yəɧudiy tarihxunas yosefus Yəɧoakimning өlümi bexarəttək boloɣanliқini hatiriligən (Yosefusning «Қədimki ixlar»i, 10-bab, 6:3). ■ **22:13** Law. 19:13; Қan. 24:14,15; ɧab. 2:9 □ **22:15** **«Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür eytip, adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu?»** — «atang» bolsa durus padixaɧ Yosiya idi. «...yəp-iqixkə təxəkkür eytip...» ibraniy tilida pəқət sөzmusөz bolsa: «u yegən wə iqkən...» deyilidu. ■ **22:18** Yər. 16:4, 5, 6 □ **22:19** **«u exəkning dəpnisidək kəmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtioɣa qərüp taxlinidu»** — Yəɧudiy tarihxunas Yosefusning degini boyiqə boloɣanda, Nebokadnəsar uning jəsitini Yerusalemning sepilidin sirtқa taxliwətkənidi. ■ **22:19** Yər. 15:3; 36:30 □ **22:20** **«Liwanoɣa qiқip pəryad қil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoққiliridinmu nalə kətür»** — bu üq jay (Liwan, Baxan, Abarim) ɧəmmisi «yukiri jay»lar idi. Israilning eoɣir bir gunaɧi bolsa «yukiri jay»laroɣa qiқip xu yərdə butlaroɣa «tawapgaɧ» yasap ularoɣa qoқunuxtin ibarət. Lekin ularoɣa «axnilar» boloɣan butlarning ɧəmmisi düxmən təripidin buzulidu yaki bulinip ketidu (22-ayətnimu kərüng). «Axnilar» ikkinqi mənisi bəlkim ular ittipaқdax қilmaқqi boloɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:21** **«Mən aman-esən turoɣiningda sanga agaɧlandurdum»** — bu bəlkim Yərəmiyadin ilgiriki pəyoɣəmbərlərning sөzlirini kərsitidu. ■ **22:21** Yər. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ **22:22** **«baққuqilar»** — «baққuqilar», xübɧisizki, padixaɧlar, atalmix «pəyoɣəmbərlər» wə kaɧinlarni kərsitidu. «Axnilar» bolsa bəlkim ular qoқunoɣan butlarni ɧəmdə yənə өzi butlaroɣa qoқunoɣan ittipaқdax қilmaқqi boloɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:23** **«қanqilik ingrap ketisən»** — yaki, «nemidegən eqinarliқ bolarsən-ɧə!»

3-bexarət, 24-30-ayət •••• Koniya, yəni «Yəhoakin» padixah sürgün kilinip kaytip kəlməydu

24 Өz hayatim bilən kəsəm iqimənki, — dəydu Pərwərdigar, — sən Yəhoakimning
ooli Koniya hətta ong kolumdiki məhürlük üzük bolsangmu, Mən seni xu
yərdin yulup taxlaymən; □ 25 Mən seni jeningni izdigüqilərning kolioa wə sən
korkkan adəmlərning kolioa, yəni Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioa
wə kaldiylərning kolioa tapxurimən. 26 Mən seni həm seni tuolkan anang
ikkinglarni özünglar tuolulmioan yat bir yurtka qəriwetimən; silər xu yərdə ölisilər.
27 Jeninglar kaytip kelixkə xunqə təxna boloan bu zeminoa bolsa, silər hərgiz
kaytip kelalməysilər. 28 Koniya degən bu kixi qekiloan, nəzərgə elinmaydioan
sapal kozimu? Heqkim karimaydioan bir kaqimu? Əmdi nemixka ular, yəni u wə
uning nəsli boloanlar qəriwetilgən, ular tonumaydioan bir yurtka taxliwetilidu?
29 I zemin, zemin, zemin, Pərwərdigarning səzini angla! 30 Pərwərdigar mundak
dəydu: — Bu adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oəlibə kilalmioan bir adəm» dəp
yazoin; qünki uning nəslidin heqkandak adəm oəlibə kilip, Dawutning təhtigə
olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu.□

23

Yaloan bakkuqilar wə həkikiy bakkuqi; sürgünlüktin kaytip kəlgən bir həlk, yengi bakkuqilar

1 Mening yaylikimdiki koylarni halak kilouqi wə tarkitiwətküqi pada
bakkuqilarning halioa way! — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 2 Xunga Israilning
Hudasi boloan Pərwərdigar Өz həlkini xundak bekiwatkan bakkuqilaroa mundak
dəydu: «Silər Mening padamni tarkitiwətkənsilər, ularni həydiwətkənsilər wə
ularni izdimigənsilər wə ulardin heq həwər almioansilər; mana, Mən silərning
kilmixliringlarning rəzillikini өz bexinglaroa qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar —
3 wə padamning kaldisini bolsa, Mən ularni həydiwətkən barlik padixahliklardin
yioimən, ularni өz yaylaklirioa kayturimən; ular awup köpiyidu. 4 Mən ularning
üstigə ularni həkikiy bakidioanlikini təsəwwur kilalaydu; əgər Huda «məhürlük üzük»ni
taxliwətkən bolsa, undakta üzüktə intayin yirginqlik bir ix qokum pəyda boloan boluxi kerək idi. □ **22:30 «Bu
adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oəlibə kilalmioan bir adəm» dəp yazoin; qünki uning nəslidin
heqkandak adəm oəlibə kilip, Dawutning təhtigə olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu» —** bu
30-ayəttiki muhim bir bexarət tooruluk «Koxumqə səz»imizgə karang. □ **23:1 «yaylikimdiki koylar» —**
Yəhudiy həlkini kərsitidu, əlwəttə. ■ **23:1** Əz. 34:2 ■ **23:4** Əz. 34:11,12

ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu. □ ■ 6 Uning künliridə Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikta turidu; u xu nami bilən atiliduki — «Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz». □ ■ 7 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Israillarni Misir zeminidin ḳutḳuzup qikarоqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» degən ḳəsəm ḳaytidin ixlitilməydu, ■ 8 bəlki xu künlərdə «Israillarni ximaldiki zemindin wə Өzi ularni ḥəydigən barlik padixaḥliklardin ḳutḳuzup qikarоqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm iqilidu. Andin ular өz yurtida turidu.

Sahta pəyоqəmbərlər tooqrisida

9 Pəyоqəmbərlər tooqruluḳ: — Mening kənglüm iq-baoqrimda sunukṭur; səngəklirimning ḥəmmisi titrəydu; mən məst bolоqan adəm, xarab təripidin yengilgən adəmgə ohxaymən; bundak boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-mukəddəs səzliri tüpəylidindur; □ 10 qünki zemin bolsa zinahorlaroqa tolоqan; ularning yügürüxliri tooqra yolda əməs; ularning ḥoḳuḳi ḥəkḳaniylik yolida əməs. Xunga *Pərwərdigarning* ləniti tüpəylidin zemin ḳaoqjiraydu; daladiki ot-qəp solixidu; □ ■ 11 qünki ḥəm pəyоqəmbər ḥəm kaḥin ḥaram boldi; ḥətta Өz өyümdimu ularning rəzil ḳilmixlirini bayḳidim, — dəydu Pərwərdigar. ■

12 — Xunga ularning yoli өzlirigə ḳarangoqulukṭa mangidioqan, teyiloqak yollardək bolidu; ular bu yollarda putlixip, yiḳilidu; qünki ular jazalinidioqan yilida Mən ularning bexioqa yamanlik qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 13 Mən awwal Samariyədiki pəyоqəmbərlərdə əhməḳlikni kərgənmən; ular Baalning namida bexarət berip, həlḳim Israilni azduroqan; 14 birak Yerusalemdiki pəyоqəmbərlərdimu yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahorluḳ ḳilidu, yaloqanlikṭa mangidu, rəzillik ḳiloquqilarning ḳolini küqəytiduki, nətijidə ḥeqḳaysisi rəzillikidin yanmaydu; ularning ḥəmmisi Manga Sodomdək, *Yerusalemda* turuwatḳanlar Manga Gomorradək boldi. □ ■ 15 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar

---

□ **23:5** **«Mən Dawut üqün bir «Ḥəkḳaniy Xah»ni өstürüp tikləymən; u padixaḥ bolup danaliḳ bilən ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu»** — Yəḥoaḥaz, Yəḥoakim wə Yəḥoakinning əlüxi yaki sürgün boluxi bilən Dawutning jəmәti «kesilgən bir dərəh»ning kətikidək bolidu. Lekin Huda Məsiḥ («Ḥəkḳaniy Xah») bilən yənila bu dərəhni ḳaytidin kəklitidu. «Yəx.» 11:1-6ni wə «Zək.» 3:8 wə 6:12ni kərüng. ■ **23:5** Yəx. 4:2; 40:11; Yər. 33:14,15; Dan. 9:24; Luḳa 1:32,33 □ **23:6** **«Uning künliridə Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikṭa turidu; u xu nami bilən atiliduki — «Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz»»** — bu bexarət: (1) Məsiḥning Hudalik təbiitini; (2) kəlgüsidə Yəḥuda (ikki ḳəbilə)ning wə Israil (on ḳəbilə)ning ḳaytidin bir bolidioqanlikini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **23:6** Ḳan. 33:28 ■ **23:7** Yər. 16:14,15 □ **23:9** **«bundak boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-mukəddəs səzliri tüpəylidindur»** — kəz aldidiki (təwəndə, 10-40-ayətlərdə eytiloqan) gunaḥlar, sahtilik wə xundakla həlḳning (uning Pərwərdigarning ḥəḳikiy səzlirini ularoqa yətküzüxi tüpəylidin) өzini rət ḳiloqanliki Yərəmiyaning kənglini parakəndə wə sunuḳ ḳiloqan. □ **23:10** **«zemin bolsa zinahorlaroqa tolоqan»** — bu «zinahorlar»ning kim ikənliki təwəndiki 11-ayəttə ayan ḳilinidu — yəni өz ḥoḳuḳini ḥaram yolda ixlitidioqan kaḥinlar wə sahta pəyоqəmbərlər. Ularning «zinahoruḳi» bəlkim ḥəm jismaniy jəḥəttiki zinahoruḳ wə Hudaoqa wapasizlik ḳilip butlaroqa qoḳunuxnimu kərsitidu. Pələstindiki butpərəslik ḥərdaim buthanidiki «paḥixə ayallar» bilən baoqlik idi. ■ **23:10** Yər. 5:7, 8; 9:2 ■ **23:11** Yər. 6:13; 8:10; 14:18 □ **23:12** **«ular jazalinidioqan yili»** — ibraniy tilida «ularni yoḳlixim kerək boloqan yili» dəp ipadilinidu. ■ **23:12** Zəb. 35:6; 73:18; Yər. 13:16 □ **23:14** **«Yerusalemdiki pəyоqəmbərlərdimu yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahoruḳ ḳilidu, yaloqanlikṭa mangidu, rəzillik ḳiloquqilarning ḳolini küqəytiduki, nətijidə ḥeqḳaysisi rəzillikidin yanmaydu...»** — Samariyədiki pəyоqəmbərlərning sahta bexarət («Baalning namida») bərgənliki ḥeqḳandak əjəblinərlik ix əməs; Samariyə (Israil, yəni «ximaliy padixaḥlik») butpərəs padixaḥlar astida baldurla Hudaning yolidin qikḳanidi. Birak Yerusalem (Yəḥuda)da Huda əwətkən ḥəkikiy pəyоqəmbərlər kəp boloqaqka, ḥəkikətni ularoqa nisbətən helila obdan bilixi kerək idi. **«ularning ḥəmmisi Manga Sodomdək, Yerusalemda turuwatḳanlar Manga Gomorradək boldi»** — oḳurmənlərgə məlumki, Sodom wə Gomorra ikki intayin rəzil xəḥərlər bolup, Huda ular üstigə ot yaoqdurup wəyran ḳiliwətkənidi («Yar.» 19-babni kərüng). ■ **23:14** Yəx. 1:9

pəyoɣəmbərlər tooɣruluk mundak dəydu: — Mana, Mən ularni əmən bilən ozukɬandurimən, ularoɣa ət süyini iqküzimən; qünki Yerusalemdiki pəyoɣəmbərlər ḫaramlikning mənbəsi bolup, ḫaramlik ulardin pütkül zeminoɣa tarkilip kətti.■
16 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: — Silərgə bexarət beriwatkan pəyoɣəmbərlərning səzlirigə kulak salmanglar; ular silərni bimənilikkə yetəkləydu; ularning səzliri Pərwərdigarning aoɣzidin qikkan əməs, bəlki öz könglidə təsəwwur kiloɣan bir kərünüxni səzləwatidu. 17 Ular Pərwərdigarning səzini közigə ilmaydioɣanlaroɣa: «Silər aman-tinqlikta turisilər» dəydu wə öz könglining jaḫillikida mangidioɣanlarning ḫərbirigə: «Ḫeqkandak yamanlik bexinglaroɣa qüxməydu» — dəydu. □ ■ 18 Birak ulardin kaysi birsi Pərwərdigarning kengixidə Uning səz-kalamini baykap qüxinix wə anglax üqün turoɣan? Ulardin kim Uning səzini kulak selip angliɣan? 19 Mana, Pərwərdigardin qikkan bir boran-qapkun! Uningdin kəḫr qikti; bərḫək, dəḫxətlik bir kara kuyun qikip kəldi; u pirkirap rəzillərning bexioɣa qüxidu. ■ 20 Uning könglidiki niyətlirini ada kilip toluk əməl kiloɣuqə, Pərwərdigarning oɣəzipi yanmaydu; ahirki künlərdə silər buni obdan qüxinip yetisilər. 21 Mən bu pəyoɣəmbərlərni əwətmigənmən, lekin ular həwərni jar kilixka katrioɣan; Mən ularoɣa səz kilmidim, lekin ular bexarət bərgən. ■ 22 Ḫalbuki, ular Mening kengiximdə turoɣan bolsa, Mening həlkimgə səzlirimni anglatkuzoɣan bolsa, əmdi həlkimni rəzil yolidin wə kilmixlirining rəzillikidin yanduroɣan bolatti.

23 Mən pəkət bir yərdila turidioɣan Hudamu? — dəydu Pərwərdigar, — Mən yirak-yiraklardiki ḫərjayda turidioɣan Huda əməsmu? □ 24 Birsi yoxurun jaylarda möküwalsa Mən uni kərəlməmdimən? — dəydu Pərwərdigar; — asman-zemin Mən bilən toldurulоɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar. ■ 25 Mən Mening namimda yaloɣan bexarətlər beridioɣan pəyoɣəmbərlərning: «Bir qüx kördüm! Bir qüx kördüm!» degənlirini anglidim; 26 bundak pəyoɣəmbərlər yaloɣan bexarətlərni beridu, ular özining könglidiki ezitku təsəwwurliridin pəyoɣəmbərlər boluxiwaloɣan. Əmdi ular bundak ixlarni kaqanoɣiqə köngligə pükidu? 27 Ular ḫərbiri kaqanoɣiqə öz yekinioɣa eytkan qüxliri arkilik (huddi ata-bowilirining Baaloɣa qokunup namimni untuoɣinioɣa ohxax) həlkimgə namimni untulduruxni pəmləydu?■
28 Qüxni körgən pəyoɣəmbər, qüxni eytip bərsun; Mening səzümni angliɣan kixi bu səzümni əstayidillik bilən səzlisun; pahalning buoɣday bilən selixturoɣuqilik nemisi bardu? — dəydu Pərwərdigar. 29 — Mening səzüm huddi köydürgüqi bir ot wə taxni qakidioɣan bazoɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar.
30 Xunga mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, — ularning ḫərbiri öz yekinidin «Mening səzlirim»ni ooɣrilap doramqilik kilidu. ■
31 Mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, — ular öz tillirini qaynap: «*Pərwərdigar* dəydu…» dəp bexarət beridu. 32 Mana, yaloɣan qüxlərni bexarət kilip bularni yətküzüp, yaloɣanqiliki wə baxbaxtakliki bilən Mening həlkimni azduroɣanlaroɣa karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoɣan əməsmən; ular bu həlkkə ḫeqkandak payda yətküzməydu, — dəydu Pərwərdigar.■
33 Əmdi yaki bu həlk, yaki pəyoɣəmbər, yaki kaḫin səndin: «Pərwərdigarning sanga

---

■ **23:15** Yər. 8:14; 9:15 □ **23:17** **«Ular Pərwərdigarning səzini közigə ilmaydioɣanlaroɣa: «Silər aman-tinqlikta turisilər» dəydu wə…»** — baxka birhil tərjimisi: «Ular meni kəmsitidioɣanlaroɣa: «Pərwərdigar mundak dəydu: Silər aman-tinqlikta turisilər» dəweridu wə…». ■ **23:17** Yər. 6:14; 8:11; Əz. 13:10; Zək. 10:2 ■ **23:19** Yər. 30:23, 24 ■ **23:21** Yər. 14:14 □ **23:23** **«Mən pəkət bir yərdila turidioɣan Hudamu?»** — ibraniy tilida «Mən pəkət yekinda turidioɣan Hudamu?». ■ **23:24** Zəb. 139:7-12; Am. 9:2, 3 ■ **23:27** Ḫak. 3:7; 8:33,34 ■ **23:30** Kan. 18:20; Yər. 14:14,15 ■ **23:32** Zəf. 3:4

yükligən səzi nemə?» dəp sorisa, sən ularƣa: «Ƙaysi yük?! Mən silərni Өzümdin yiraƙ taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar. □ 34 «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəydiƣan hərƙaysi pəyƣəmbər, kahin yaki həlƙ bolsa, Mən bu kixini өyidikilər bilən təng jazalaymən. 35 Əmdi silərning hərbiringlar өz yeƙinidin wə hərbiringlar өz ƙerindixidin muxundaƙ: «Pərwərdigar nemə jawab bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp sorixinglar kerək. 36 Silər «Pərwərdigarning yükligən səzi» degənni ƙaytidin aƣzinglarƣa almaysilər; qünki hərbiringlarning өz səzi өzigə yük bolidu; qünki silər Hudayimiz, samawi ƙoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar, tirik Hudaning səzlirini burmiliƣansilər. □ 37 Hərbiringlar pəyƣəmbərdin muxundaƙ: «Pərwərdigar sanga nemə dəp jawab bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp sorixing kerək. 38 Lekin silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəwərgininglar tüpəylidin, mana Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Qünki silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəwerisilər wə Mən silərgə: ««Pərwərdigarning yükligən səzi» demənglər» dəp həwər əwətkənmən, 39 xunga mana, Mən silərni pütünləy untuymən, Mən silərni silərgə wə ata-bowiliringlarƣa təƙdim ƙiloƣan xəƫər bilən təng yüzümdin yiraƙ taxlaymən; □ 40 Mən üstünglarƣa mənggü rəswaqiliƙ wə hərgiz untulmaydiƣan mənggülük xərməndilikni qüxürimən! ■

24

Yahxi ənjürlər, yaman ənjürlər

1 Babil padixaƫi Neboƙadnəsar Yerusalemdin Yəhoakimning ooƣli, Yəhuda padixaƫi Yəkoniyaƫ, Yəhuda əmir-xaƫzadiliri, ƫünərwənlər wə təmürqilərni əsirgə elip Babiloƣa sürgün ƙiloƣandin keyin, Pərwərdigar manga Өz ibadəthanisi aldidiki ikki sewət ənjürni «mana kər» dəp kərsətkən. ■ 2 Bir sewəttə dəsləpki pixƙan ənjürdək intayin yahxi ənjürlər bar idi; ikkinqi sewəttə yegili bolmaydiƣan, intayin naqar ənjürlər bar idi. 3 Andin Pərwərdigar manga: «Nemə kərdüng, Yərəmiya?» — dəp soridi. Mən: «Ənjürlərni kərdüm; yahxiliri bolsa intayin yahxikən; naqarliri yegili bolmaydiƣan, intayin naqar ikən» — dedim. 4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaƙ deyildi: —

5 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Mən Yəhudadin sürgün boloƣanlarni, yəni Mening bu yərdin kaldiylərning zeminiƣa əwətkənlirimni bu yahxi ənjürlərdək yahxi dəp ƙaraymən; 6 Mən ularƣa yahxi bolsun dəp kөzümni ularƣa tikimən wə ularni bu zeminƣa ƙayturimən; Mən ularni ƣulitip taxlaymən, bəlki ularni ƙurimən; ularni yulup taxlaymən, bəlki tikip өstürimən. 7 Mən ularƣa Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidiƣan, Meni tonuydiƣan bir ƙəlbni təƙdim ƙilimən; xuning bilən ular Mening həlƙim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən; qünki ular pütün ƙəlbi bilən yenimƣa ƙaytidu. ■ 8 Lekin naqar

□ **23:33** **«Pərwərdigarning sanga yükligən səzi nemə?… Ƙaysi yük?!…»** — oƙurmənlərgə ayan boliduki, ibraniy tilida «yük» wə «eƣir bexarət» degənlər ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. Pərwərdigarning jawabi «Silər өzünglar Manga yük!» degən mənidə. Həlƙning Yərəmiyadin «Pərwərdigarning (sanga) yükligən səzi» tooƣruluƙ sorixi ħəjwiy, kinayilik gəp idi — bu səzning tegidə: «Yərəmiya ħərdaim bizgə eƣir səzlər, xum həwərni yətküzidu» degən mənə bar idi. Ularning ƙulaƙliri Pərwərdigarning səzigə ħeq eqilmiƣanidi. □ **23:36** **«hərbiringlarning өz səzi өzigə yük bolidu»** — Yərəmiyaning bu degini bizningqə mundaƙ: «Silərning yaloƣan səzliringlar, jümlidin sahta pəyƣəmbərlərning səzliri silərgə jaza epkelidu; pəyƣəmbərlərning yaloƣan səzlirini silər yahxi dəp ƙobul ƙilip, xundaƙla bir-biringlarƣa ƙaytilap eytisilər; bu yaloƣan bexarətlər Hudaning ħəƙiƙiy «yükligən səzi» əməs, bəlki bexinglarƣa Hudaning eƣir jazasi boloƣan «yük» qüxüridiƣan səzdur. □ **23:39** **«Mən silərni pütünləy untuymən»** — yaki «silərni yiraƙƙa elip ketimən…» ■ **23:40** Yər. 20:11 ■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Ƙan. 30:6; Yər. 30:22; 31:33; 32:38,39; Əz. 11:19; 36:26,27

ənjürlər, yəni yegili bolmaydioɣan, intayin naqar ənjürlər ķandaķ boloɣan bolsa, — dəydu Pərwərdigar, — Bərhəķ, Mən Yəhuda padixaḣi Zədəkiyani, əmir-xaḣzadilirini wə Yerusalemdikilərning ķaloɣan ķismini, bu zeminda ķaloɣanlarni wə Misirda turuwatķanlarni xuningoɣa ohxax ķilimən; ■ 9 Mən ularni yər yüzidiki barliķ padixaḣliķlaroɣa wəḣimə saloɣuqi bir obyekt boluxķa, külpətkə qüxüxkə tapxurimən; mən ularni ḣəydiwətkən barliķ jaylarda ularni rəswaqiliķning obyekti, səz-qəqək, tapa-tənining obyekti wə lənət səzliri boluxķa tapxurimən. □ ■ 10 Mən ularoɣa ḣəm ata-bowilirioɣa təķdim ķiloɣan zemindin yoķitiloɣuqə ular arisioɣa ķiliq, ķəḣətqilik wə wabani əwətimən.

25

Səz-kalamni anglimasliķ tüpəylidin yətmix yilliķ ķulluķta bolux

1 Yosiyaning ooɣli, Yəhuda padixaḣi Yəhoakimning tətinqi yilida (yəni Babil padixaḣi Neboķadnəsarning birinqi yilida) Yəhudaning barliķ həlķi tooɣruluķ Yərəmiyaoɣa kəlgən səz, —
2 Bu səzni Yərəmiya pəyoɣəmbər Yəhudaning barliķ həlķi wə Yerusalemda barliķ turuwatķanlaroɣa eytip mundaķ dedi: —
3 Amonning ooɣli, Yəhuda padixaḣi Yosiyaning on üqinqi yilidin baxlap bügünki küngiqə, bu yigirmə üq yil Pərwərdigarning səzi manga kelip turoɣan wə mən tang səḣərdə ornumdin turup uni silərgə səzləp kəldim, lekin silər ḣeq ķulaķ salmidinglar; 4 wə Pərwərdigar silərgə barliķ hizmətkarliri boloɣan pəyoɣəmbərlərni əwətip kəlgən; U tang səḣərdə ornidin turup ularni əwətip kəlgən; lekin silər ķulaķ salmay ḣeq anglimidinglar. ■ 5 Ular: «Silər ḣərbiringlar yaman yolunglardin wə ķilmixliringlarning rəzillikidin towa ķilip yansanglar, Mən Pərwərdigar silərgə wə ata-bowiliringlaroɣa ķədimdin tartip mənggügiqə təķdim ķiloɣan zeminda turuwerisilər. ■ 6 Baxķa ilaḣlaroɣa əgixip ularning ķulluķida bolup qoķunmanglar; Meni ķolliringlar yasioɣanlar bilən oɣəzəpləndürmənglar; Mən silərgə ḣeq yamanliķ kəltürməymən» — dəp jakarlioɣan. □ 7 Lekin silər Manga ķulaķ salmidinglar, Meni ķolliringlar yasioɣanlar bilən oɣəzəpləndürüp əzünglaroɣa ziyan kəltürdünglar, — dəydu Pərwərdigar.
8 Xunga samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Silər Mening səzlirimgə ķulaķ salmioɣan boloɣaqķa, 9 mana, Mən ximaldiki ḣəmmə jəmətlərni wə Mening ķulumni, yəni Babil padixaḣi Neboķadnəsarni qaķirtimən, ularni bu zeminoɣa, uningda barliķ turuwatķanlaroɣa ḣəmdə ətraptiki ḣəmmə əllərgə ķarxilixixķa elip kelimən; Mən *muxu zemindikilər wə ətraptiki əllərni* pütünləy wəyran ķilip, ularni tolimu wəḣimilik ķilimən ḣəm ux-ux obyekti, daimliķ bir harabilik ķilimən; ■ 10 Mən ulardin tamaxining sadasini, xad-huramliķ sadasini, toyi boluwatķan yigit-ķizining awazini, tügmən texining sadasini wə qiraoɣ nurini məḣrum ķilimən; ■ 11 bu pütkül zemin wəyranə wə dəḣxət saloɣuqi obyekt bolidu, wə bu əllər Babil padixaḣining yətmix yil ķulluķida bolidu.□

■ **24:8** Yər. 29:17 □ **24:9 «Mən ularni yər yüzidiki barliķ padixaḣliķlaroɣa wəḣimə saloɣuqi bir obyekt boluxķa, külpətkə qüxüxkə tapxurimən…»** — baxķa birhil tərjimisi: «Mən ularni ḣəryaķ-ḣəryaķlaroɣa yər yüzidiki barliķ padixaḣliķlaroɣa ḣəydilixkə, balayi'apət qüxüxkə tapxurimən….» ■ **24:9** Ķan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yər. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18 ■ **25:4** Yər. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ **25:5** 2Pad. 17:13; Yər. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ **25:6 «ķolliringlar yasioɣanlar…»** — muxu səzlər yaki yasioɣan butlarni yaki yaman ķilmixlirini kərsitidu. ■ **25:9** Yər. 19:8 ■ **25:10** Yəx. 24:7; Yər. 7:34; 16:9; Əz. 26:13 □ **25:11 «bu əllər…»** — Yəhuda wə uning ətrapidiki barliķ əllərni kərsitidu (9-ayətni kərüng). «Babil padixaḣining yətmix yil ķulluķida bolux» tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng.

12 Wə xundaq boliduki, yətmix yil toxqanda, mən Babil padixahining wə uning
elining bexioɣa, xundaqla Kaldiylərning zemini üstigə əz qəbiһlikini qüxürüp, uni
mənggügə harabilik qilimən. ■ 13 Xuning bilən Mən xu zemin üstigə Mən uni
əyibligən barliq səzlirimni, jümlidin bu kitabta yeziloɣanlarni, yəni Yərəmiyaning
barliq əllərni əyibligən bexarətlirini qüxürimən. 14 Qünki kəp əllər һəm uluoɣ
padixaһlar *bu padixaһ җəm qowmlirinimu* qul qilidu; Mən ularning qiloɣan ixliri
wə qolliri yasioɣanliri boyiqə ularni jazalaymən. □ ■

Һəm Yəһuda һəm əllərning Hudaning oɣəzipigə uqrixi tooɣruluq bir alamət kərünüx

15 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar manga *alamət kərünüxtə* mundaq dedi: —
Mening qolumdiki oɣəzipimgə toloɣan qədəһni elip, Mən seni əwətkən barliq əllərgə
iqküzgin; □ ■ 16 ular iqidu, uyan-buyan iroɣanglaydu wə Mən ular arisioɣa əwətkən
qiliq tüpəylidin sarang bolidu.
17 Xunga mən bu qədəһni Pərwərdigarning qolidin aldim wə Pərwərdigar meni
əwətkən barliq əllərgə iqküzdüm, 18 — yəni Yerusalemoɣa, Yəһudaning xəһərlirigə,
uning padixaһlirioɣa wə əmir-xaһzadilirigə, yəni ularni bügünki kündikidək bir
harabə, wəһimə, ux-ux obyekti boluxqa һəm lənət səzliri boluxqa qədəһni
iqküzdüm; □ 19 Misir padixaһi Pirəwngə, hizmətkarlirioɣa, əmir-xaһzadilirioɣa һəm
həlqigə iqküzdüm; ■ 20 barliq xaloɣut əllər, uz zeminidiki barliq padixaһlar, Filis-
tiylərning zeminidiki barliq padixaһlar, Axkelondikilər, Gazadikilər, Əkrondikilərgə
wə Axdodning qalduqlirioɣa iqküzdüm; □ ■ 21 Edomdikilər, Moabdikilər wə Am-
moniylar, ■ 22 Turning barliq padixaһliri һəm Zidonning barliq padixaһliri, dengiz
boyidiki barliq padixaһlar, □ ■ 23 Dedandikilər, Temadikilər, Buzdikilər wə qekə
qaqlirini qüxürüwətkən əllər, ■ 24 Ərəbiyədiki barliq padixaһlar wə qəl-bayawanda
turuwatqan xaloɣut əllərning barliq padixaһliri, ■ 25 Zimridiki barliq padixaһlar,
Elamdiki barliq padixaһlar, Medialiqlarning barliq padixaһliri, ■ 26 ximaldiki barliq
padixaһlaroɣa, yiraqtiki bolsun, yeqindiki bolsun, bir-birləp iqküzdum; jaһandiki
barliq padixaһliqlaroɣa iqküzdüm; ularning arqidin Xexaqning padixaһimu *qədəһni*
iqidu. □ 27 Andin sən ularoɣa: «Israilning Hudasi, samawi qoxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Iqinglar, məst bolunglar, qusunglar, Mən
aranglaroɣa əwətkən qiliq tüpəylidin yiqilip qaytidin dəs turmanglar» — degin.
28 Wə xundaq boliduki, ular qolungdin elip iqixni rət qilsa, sən ularoɣa: «Samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər qoqum iqisilər!»
— degin. 29 Qünki mana, Mən Əz namim bilən ataloɣan xəһər üstigə apət qüxürgili

■ **25:12** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 29:10; Dan. 9:2 □ **25:14 «bu padixaһ һəm qowmlirinimu» —** ibraniy tilida «ularnimu» deyilidu. Bizningqə bu «Babil padixaһi һəm qowmliri»ni kərsitidu. ■ **25:14** Yər. 27:7 □ **25:15 «Mening qolumdiki oɣəzipimgə toloɣan qədəһni elip, Mən seni əwətkən barliq əllərgə iqküzgin» —** bu səzlərni Huda Yərəmiyaoɣa alamət kərünüxtə eytqan, dəp qaraymiz. ■ **25:15** Yər. 13:12 □ **25:18 «bügünki kündikidək» —** bu ibarə bəlkim bexarət əməlgə axuruloɣandin keyin qoxuloɣan; bolmisa, baxqa bir mənə: «bügünki künidimu bu ixlar boloɣili turdi» boluxi mumkin. ■ **25:19** Yər. 46 □ **25:20 «barliq xaloɣut əllər» —** bəlkim Misirda turoɣan, Misirliqlar bilən «arilixip kətkən» baxqa millətlərni kərsitidu. ■ **25:20** Yər. 47:4-7 ■ **25:21** Yər. 48; 49:1-22 □ **25:22 «dengiz boyidiki barliq padixaһlar» —** bəlkim Tur wə Zidon bilən munasiwətlik boloɣan, ularoɣa beqinoɣan «ottura dengiz» boyidiki padixaһlarni kərsitidu. ■ **25:22** Yər. 47:4 ■ **25:23** Yər. 9:25; 49:8 ■ **25:24** Yər. 49:31 ■ **25:25** Yər. 49:34 □ **25:26 «Xexaqning padixaһi» —** Babilning padixaһini kərsitidu. Ibraniy tili elipbəsidə «Babil» (Babilon) degən səz, «Xexaq» degən səzning «tətür»isi; yəni, ibraniy tilida 2-һərp «b»ni һərplərni ahiridin sanioɣanda, 2-һərp («x») bilən almaxturoɣili bolidu. Barliq baxqa һərplərni «tətür»isi bilən ohxax yolda almaxturoɣili bolidu. Nemixqa Babil (Babilon)ni kərsitix üqün muxu «xifirliq» yol ixlitilidu? Xübһisizki, xu künlərdə xu dəwrdiki əng küqlük məmlikətning «zawaloɣa yüzlinixi»ni kərsitix üqün bəzidə muxundaq «daritma gəp»ni ixlitix qolaylik idi.

turoɣan yərdə, silər jazalanmay ḳalamsilər? Silər jazalanmay ḳalmaysilər; qünki Mən yər yüzidə barliḳ turuwatḳanlarning üstigə ḳiliqni qüxüxkə qaḳirimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.■
30 Əmdi sən *Yərəmiya*, ularoɣa muxu bexarətning səzlirining ḥəmmisini jakarlioɣin: —
Pərwərdigar yuḳiridin xirdək ḥərkirəydu,
Əz muḳəddəs turaloɣusidin U awazini ḳoyuwetidu;
U Əzi turuwatḳan jayi üstigə ḥərkirəydu;
U üzüm qəyligüqilər towlioɣandək yər yüzidə barliḳ turuwatḳanlarni əyibləp towlaydu.■
31 Sadasi yər yüzining qətlirigiqə yetidu;
Qünki Pərwərdigarning barliḳ əllər bilən dəwasi bar;
U ət igilirining ḥəmmisi üstigə ḥəküm qiḳiridu;
Rəzillərni bolsa, ularni ḳiliqḳa tapxuridu;
— Pərwərdigar xundaḳ dəydu.
32 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, balayi'apət əldin əlgə ḥəmmisi üstigə qiḳip tarḳilidu;
Yər yüzining qət-qətliridin dəḥxətlik buran-qapḳun qiḳidu.
33 Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu; ularoɣa matəm tutulmaydu, ular bir yərgə yioɣilmaydu, ḥeq kəmülməydu; ular yər yüzidə tezəktək yatidu.□ ■
34 I baḳḳuqilar, zarlanglar, nalə kətürünglar!
Topa-qang iqidə eoɣininglar, i pada yetəkqiliri!
Qünki ḳiroɣin ḳilinix künliringlar yetip kəldi,
Mən silərni tarḳitiwetimən;
Silər ərülgən esil qinidək parqə-parqə qeḳilisilər.□ ■
35 Pada baḳḳuqilirining baxpanaḥi,
Pada yetəkqilirining ḳaqar yoli yoḳap ketidu.
36 Baḳḳuqilarning azabliḳ pəryadi,
Pada yetəkqilirining zarlaxliri anglinidu;
Qünki Pərwərdigar ularning yaylaḳlirini wəyran ḳilay dəwatidu;
37 Pərwərdigarning dəḥxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Tinqliḳ ḳotanliri harabə bolidu.
38 Pərwərdigar Əz uwisini taxlap qiḳḳan xirdəktur;
Əzgüqining wəḥxiyliki tüpəylidin,
Wə *Pərwərdigarning* dəḥxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Ularning zemini wəyranə bolmay ḳalmaydu. □

26

Yərəmiya «sahta pəyoɣəmbər» dəp xikayət ḳilinidu

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooɣli Yəḥoakim təhtkə olturoɣan məzgilning bexida xu səz Pərwərdigardin kelip mundaḳ deyildi: —

■ **25:29** 1Pet. 4:17 ■ **25:30** Yo. 3:16; Am. 1:2 □ **25:33** **«Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu...»** — demisəkmu, bu bexarət Babil imperiyəsining Pars imperiyəsi təripidin bitqit ḳilinixidin ahirḳi zamanoɣa atlap, xu künlərdiki wəḳələrni kərsitidu. ■ **25:33** Yər. 16:4 □ **25:34** **«I baḳḳuqilar,... i pada yetəkqiliri!...»** — demisəkmu, «baḳḳuqilar» wə «pada yetəkqiliri» muxu ayəttə əllərning ḥərhil yetəkqilirini kərsitidu. ■ **25:34** Yəx. 65:12; Yər. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17 □ **25:38** **«əzgüqining wəḥxiyliki»** — yaki «əzgüqining ḳiliqi».

2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Sən Pərwərdigarning өyining ḩoylisida
turup ibadət qilix üqün Pərwərdigarning өyigə kirgən Yəhudaning barliq
xəḩərliridikilərgə Mən sanga buyruoqan ḩərbir səzlərni jakarlioqin; əynən eytqin!
□ 3 Ular bəlkim anglap qoyar, ḩərbiri өz rəzil yolidin yanar; xundaq qilsa, Mən
qilmixlirining rəzilliki tüpəylidin bexioqa külpət qüxürməkqi boloqan niyitimdin
yanimən. ■ 4 Sən ularoqa mundaq degin: — «Pərwərdigar mundaq dəydu:
— Manga qulaq salmay, Mən silərning aldinglaroqa qoyoqan Təwrat-qanunumda
mangmisanglar, 5 Mən tang səḩərdə ornumdin turup əwətkən hizmətkarlirim
boloqan pəyoqəmbərlərning səzlirini anglimisanglar (silər ularoqa ḩeq qulaq salmay
kəlgənsilər!), ■ 6 undaqta, Mən Xiloḩni qandaq qiloqan bolsam, əmdi bu өynimu xun-
ingoqa ohxax qilimən, bu xəḩərni yər yüzidiki barliq əllərgə lənət səzi qilimən».□ ■
7 Xuning bilən kaḩinlar, pəyoqəmbərlər wə barliq həlq Yərəmiyaning bu səzlirini
Pərwərdigarning өyidə jakarlioqanliqini anglidi.
8 Xundaq boldiki, Yərəmiya barliq həlqqə Pərwərdigar uningoqa tapilioqan bu
səzlərning ḩəmmisini eytip bərgəndin keyin, kaḩinlar wə pəyoqəmbərlər wə barliq
həlq uni tutuwelip: «Sən qoqum өlüxüng kerək! 9 Sən nemixqa Pərwərdigarning
namida bexarət berip: «Bu өy Xiloḩdək bolidu, bu xəḩər harabə, adəmzatsiz bolidu!»
— deding?» — dedi.
Xuning bilən Pərwərdigarning өyidiki barliq həlq Yərəmiyaoqa doq qilip uni
oriwelixti. 10 Yəhuda əmirliri bu ixlarni anglidi; ular padixaḩliq ordisidin qiqip
Pərwərdigarning өyigə kirdi, Pərwərdigarning өyidiki «Yengi dərwaza»da sotqa
olturdi. 11 Kaḩinlar wə pəyoqəmbərlər əmirlərgə wə həlqqə səzləp: «Bu adəm
өlümgə layiq, qünki silər өz qulaqliringlar bilən anglioqandək u muxu xəḩərni
əyibləp bexarət bərdi» — dedi.
12 Andin Yərəmiya barliq əmirlərgə wə barliq həlqqə səzləp mundaq dedi: —
«Pərwərdigar meni bu өyni əyibləp, bu xəḩərni əyibləp, silər anglioqan bu barliq
səzlər bilən bexarət berixkə əwətkən. 13 Ḩazir yolliringlarni wə qilmixinglarni
tüzitinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning awazini anglanglar! Xundaq boloqanda,
Pərwərdigar silərgə jakarlioqan külpəttin yanidu. ■ 14 Lekin mən bolsam, mana,
qolliringlardimən; manga kөzünglərgə nemə yahxi wə durus kөrülsə xundaq
qilinglar; 15 pəqət xuni bilip qoyunglarki, meni өltürüwətsənglər gunaḩsiz qanning
jazasini өz bexinglaroqa, bu xəḩərgə wə uningda turuwatqanlarning bexioqa
qüxürisilər; qünki deginim ḩəq, Pərwərdigar ḩəqiqətən bu səzlərning ḩəmmisini
qulaqliringlaroqa deyixkə meni əwətkən».
16 Əmirlər wə barliq həlq kaḩinlaroqa wə pəyoqəmbərlərgə: «Bu adəm өlümgə layiq
əməs; qünki u Pərwərdigar Hudayimizning namida bizgə səzlidi» — dedi. 17 Andin
zemindiki bəzi aqsaqallar ornidin turup həlq kengixigə mundaq dedi: —
18 «Morəxətlik Mikaḩ Yəhuda padixaḩi Ḩəzəkiyaning künliridə barliq Yəhuda
həlqigə bexarət berip: —
«Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Zion teoqi etizdək aoqdurulidu,

□ **26:2** **«Sən Pərwərdigarning өyining ḩoylisida turup … Yəhudaning barliq xəḩərliridikilərgə Mən sanga buyruoqan ḩərbir səzlərni jakarlioqin; əynən eytqin! »** — 26-babtiki hatirilər wə bexarət bəlkim 7-babtimu hatiriləngən, ibadəthana iqidə boloqan wəqəning təkrarlinixi boluxi mumkin. 3-6-ayətlər Yərəmiyaning xu qaoqda ibadəthanida bərgən bexaritining yəküni. Muxu yərdiki təkrarlinixning məqsiti bolsa, həlqning bexarətkə boloqan inkasini təkitləx üqündur. ■ **26:3** Yər. 18:8 ■ **26:5** Yər. 7:13,25; 11:7; 25:3 □ **26:6** **«Mən Xiloḩni qandaq qiloqan bolsam, əmdi bu өynimu xuningoqa ohxax qilimən»** — Pərwərdigarning ibadət qediri əsli «Xiloḩ» degən xəḩərdə tikilgən. Israilning Hudaoqa boloqan wapasizliqi tüpəylidin u wəyran qilinip, Hudaning «əḩdə sanduqi» düxmən təripidin u yərdin bulap ketilixi bilən Xiloḩ «Hudaning xan-xəripi uningdin yoqap kətkən jay» dəp ataloqan («1Sam.» 4-babni kөrüng). ■ **26:6** 1Sam. 4:12; Zəb. 78:60; Yər. 7:12,14 ■ **26:13** Yər. 7:3

Yerusalem dəng-təpilər bolup ⱪalidu,
«Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa,
Ormanliⱪning otturisidiki yuⱪiri jaylarla bolidu, halas» — degənidi.□ ■
19 Yəhuda padixaⱨi Ⱨəzəkiya wə barliⱪ Yəhuda həlⱪi Mikaⱨni ölümgə məⱨkum ⱪiloɳanmu? Ⱨəzəkiya Pərwərdigardin ⱪorⱪup, Pərwərdigardin ötüngən əməsmu? Wə Pərwərdigar ularoɳa ⱪilmaⱪqi bolup jakarlioɳan külpəttin yanoɳan əməsmu? Biz *bu yoldin yanmisaⱪ* өz jenimiz üstigə zor bir külpətni qüxürgən bolmamdimiz?».
20 (Pərwərdigarning namida Yərəmiyaning barliⱪ degənliridək bu xəⱨərni wə bu zeminni əyibləp bexarət bərgən, Kiriat-Yearimliⱪ Xəmayaning ooɳli Uriya isimlik yənə bir adəm bar idi. 21 Padixaⱨ Yəhoakim wə barliⱪ palwanliri, barliⱪ əmirliri uning səzlirini angliɳanda, padixaⱨ uni öltürüxkə intilgən; lekin Uriya buni angliɳanda ⱪorⱪup, Misiroɳa ⱪaqti. 22 Lekin Yəhoakim qaparmənlərni, yəni Akborning ooɳli Əlnatan wə baxⱪilarni Misiroɳa əwətkən; 23 ular Uriyani Misirdin elip qiⱪip padixaⱨ Yəhoakimning aldioɳa aparoɳan; u uni ⱪiliqlap, jəsitini puⱪralarning gərlükigə taxliwətkən.) □ 24 — Ⱨalbuki, xu qaoɳda Xafanning ooɳli Aⱨikam ularning Yərəmiyani ölümgə məⱨkum ⱪilip həlⱪning ⱪolioɳa tapxurmasliⱪi üqün, uni ⱪollidi.

27

Yərəmiya həlⱪni Babiloɳa təslim boluxⱪa dəwət ⱪilidu

1 Yəhuda padixaⱨi Yosiyaning ooɳli Zədəkiyaning təhtkə olturoɳan dəsləpki məzgilidə, xu səz Yərəmiyaoɳa Pərwərdigardin kelip mundaⱪ deyildi: —□
2 Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: — Asarətlər wə boyunturuⱪlarni yasap өz boynungoɳa sal; ■ 3 bu boyunturuⱪlarni Edomning padixaⱨioɳa, Moabning padixaⱨioɳa, Ammoniylarning padixaⱨioɳa, Turning padixaⱨioɳa wə Zidonning padixaⱨioɳa Yerusalemoɳa, Yəhuda padixaⱨining aldioɳa kəlgən ularning өz əlqilirining ⱪoli arⱪiliⱪ əwətkin; □ 4 ⱨərbirini өz hojayinlirioɳa xundaⱪ bir həwərni yətküzüxkə buyruoɳin: —
Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaⱪ dəydu: — Өz hojayinliringlaroɳa mundaⱪ dənglar: — 5 Mən zemin wə zemin yüzidə turuwatⱪan adəmlər wə ⱨaywanlarni zor ⱪudritim wə sozuloɳan bilikim

□ **26:18 «Morəxətlik Mikaⱨ» —** Mikaⱨ pəyoɳəmbərning yurti «Morəxət» idi («Mik.» 1:1). **««Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa, ..»** — Mikaⱨ «muⱪəddəs өy» yaki «ibadəthana» deməydu — ularning gunaⱨliri tüpəylidin u pəⱪət addiy bir «өy» bolup ⱪaloɳan. Bu bexarət Ⱨəzəkiya padixaⱨni bəlkim qongⱪur təsirləndürgən. 100 yildin keyin bu aⱪsaⱪallar bexarətning Ⱨəzəkiyaoɳa boloɳan təsirini tiloɳa elip, padixaⱨi Yəhoakimoɳa təsir yətküzməⱪqi bolup, bexarətni nəⱪil kəltüridu. **««Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa, ormanliⱪning otturisidiki yuⱪiri jaylarla bolidu»** — «Mik.» 3:12. «Yuⱪiri jaylar» degini kinayilik, ⱨəjwiy gəptur. Qünki Yəhudadikilər ⱨərdaim «yuⱪiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərlərdə butlaroɳa qoⱪunoɳan. Lekin xu qaoɳlarda Yerusalem butⱪa qoⱪunoɳan jaydək «ⱨaram» bolup ⱪalidu, ⱨəmdə ormanliⱪning kixilərning kөzigə azpaz qeliⱪidioɳan bir ⱪismidin ibarət bolidu, halas! ■ **26:18** Mik. 1:1; 3:12 □ **26:23 «ular Uriyani Misirdin elip qiⱪip padixaⱨ Yəhoakimning aldioɳa aparoɳan; u uni ⱪiliqlap, jəsitini puⱪralarning gərlükigə taxliwətkən» —** bu wəⱪə bəlkim Yərəmiyaning səzliridin keyin yüz bərgən. Lekin uning təpsilatlirini muxu yərdə (20-23-ayəttiki tirnaⱪ iqigə) kirgüzüxtiki məⱪsət, Yərəmiya uqrioɳan həwp-hətərni kərünərlik ⱪilip kərsitixtin ibarət. □ **27:1 «Yəhuda padixaⱨi Yosiyaning ooɳli Zədəkiya...» —** bəzi kona kөqürmilərdə muxu ayəttə «Zədəkiya»ning ornida «Yəhoakim» deyilidu. Xübⱨisizki, «Zədəkiya» tooɳridur (3-ayətni kərüng). Bu babtiki wəⱪələr bəlkim Zədəkiyaning tətinqi yilida yüz bərgən. ■ **27:2** Yər. 28:10 □ **27:3 «bu boyunturuⱪlarni Edom..., Moab.. , Ammoniylar.., Turning padixaⱨioɳa wə Zidonning padixaⱨioɳa Yerusalemoɳa, Yəhuda padixaⱨining aldioɳa kəlgən ularning өz əlqilirining ⱪoli arⱪiliⱪ əwətkin» —** tarihtin ispat barki, bu əlqilərning Yerusalemoɳa kelixtiki məⱪsiti Zədəkiyani Edom, Moab, Ammon, Tur wə Zidon padixaⱨlirining Babil imperiyəsigə kətürməⱪqi boloɳan isyanoɳa ittipaⱪdax ⱪilixtin ibarət.

bilən yaratqanmən; wə kim kəzümgə layiq kərünsə, bularni xularoƣa təqdim qilimən. ■ 6 Ḥazir Mən bu zeminlarning ḥəmmisini Babil padixaḥi, Mening qulum boloƣan Nebokadnəsarning qolioƣa tapxurdum; ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu uning qulluqida boluxqa təqdim qildim.■
7 Barliq əllər uning, ooƣlining ḥəm nəwrisining qulluqida bolidu; andin əz zeminining waqti-saiti toxqanda, kəp əllər wə uluoƣ padixaḥlar unimu qulluqqa salidu.
8 Xundaq boliduki, qaysi əl yaki padixaḥliq Babil padixaḥi Nebokadnəsarning qulluqida boluxni, yəni boynini Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyuxni rət qilsa, Mən xu əlni Nebokadnəsarning qoli arqiliq yoqatquzoƣuqə qiliq, qəḥətqilik wə waba bilən jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar. 9 — Silər bolsanglar, «Babil padixaḥining qulluqida ḥeq bolmaysilər» degən pəyƣəmbərliringlaroƣa, palqiringlaroƣa, qüx kərgüqiliringlaroƣa, rəm aqququliringlaroƣa yaki jadugərliringlaroƣa qulaq salmanglar; □ 10 qünki ular silərgə yaloƣanqiliq qilip bexarət beridu; *gəplirigə kirsənglar*, silərni əz yurtunglardin sürgün qilidu; qünki Əzüm silərni yurtunglardin ḥəydəymən, silər nabut bolisilər. 11 Lekin qaysi əl boynini Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyup qulluqioƣa kirsə, xu əlni əz yurtida turoƣuzimən, ular uningda terikqilik qilip yaxaydu.
12 — Mən Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyaoƣimu xu səzlər boyiqə mundaq dedim: «Boynunglarni Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyup uning wə uning həlqining qulluqida bolsanglar, ḥayat qalisilər. 13 Əmdi nemixqa Pərwərdigarning Babil padixaḥining qulluqioƣa boysunmioƣan ḥərqaysi əllər tooƣrisida deginidək, sən wə həlqing qiliq, qəḥətqilik wə waba bilən əlməkqi bolisilər? 14 Pəyƣəmbərlərning: «Babilning qulluqida bolmaysilər» degən səzlirigə qulaq salmanglar; qünki ular silərgə yaloƣanqiliqtin bexarət qilidu. ■ 15 Mən ularni əwətkən əməs, — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular Mening namimda yaloƣandin bexarət beridu; bu səzlərning aqiwiti xuki, Mən silərni yurtunglardin ḥəydiwetimən, xuningdək nabut bolisilər; silər wə silərgə bexarət bərgən pəyƣəmbərlər nabut bolisilər».
16 Andin Mən kaḥinlaroƣa wə bu barliq həlqqə mundaq dedim: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silərgə bexarət beridioƣan pəyƣəmbərlərning: «Mana, Pərwərdigarning əyidiki qimmətlik qaqa-quqilar pat arida Babildin qayturulidu» degən səzlirigə qulaq salmanglar; qünki ular silərgə yaloƣanqiliqtin bexarət qilidu. ■ 17 Ularoƣa qulaq salmanglar; Babil padixaḥining qulluqida bolsanglar, ḥayat qalisilər; bu xəḥər nemixqa wəyran bolsun? 18 Əgər bular ḥəqiqətən pəyƣəmbərlər bolsa ḥəm Pərwərdigarning səziularda bolsa, ular ḥazir Pərwərdigarning əyidə, Yəḥuda padixaḥining ordisida wə Yerusalemning əzidə qaloƣan qimmətlik qaqa-quqilar Babiloƣa elip ketilmisun dəp samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigaroƣa dua-tilawət qilsun!
19 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar ikki *mis* tüwrük, *mis* «dengiz», das ḥarwiliri wə bu xəḥərdə qaloƣan *qimmətlik* qaqa-quqilar tooƣruluq mundaq dəydu: — □ 20 (bularni bolsa Babil padixaḥi Nebokadnəsar Yəḥoakimning ooƣli Yəḥuda padixaḥi Yəkoniyaḥni Yəḥudadiki wə Yerusalemdiki barliq esilzadəmirlər bilən təng Yerusalemdin Babiloƣa sürgün qiloƣanda u elip kətmigənidi) ■ 21 Bərḥək, Israilning Hudasi Pərwərdigarning əyidə, Yəḥuda padixaḥining ordisida wə Yerusalemda qaloƣan *qimmətlik* qaqa-quqilar tooƣruluq samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — 22 ularmu Babiloƣa elip ketilidu; ular Mən ulardin qaytidin həwər alidioƣan küngiqə xu yərdə turidu, — dəydu

■ **27:5** Dan. 4:14,22 ■ **27:6** Yər. 25:9 □ **27:9** **«qüx kərgüqiliringlar»** — yaki «qüx ərügüqiliringlar». ■ **27:14** Yər. 14:14; 23:21; 29:8 ■ **27:16** Yər. 28:3 □ **27:19** **«mis dengiz»** — ibadəthanida kaḥinlar yuyunidioƣan, mistin yasaloƣan qong bir kəlqək das. «Das ḥarwiliri» (yaki «das təglikliri») «dengiz»din kiqikrək boloƣan daslarni yətkəxkə ixlitidioƣan qaqliq təgliktur. «1Pad.» 7-babni kərüng. ■ **27:20** 2Pad. 24:14,15

Pərwərdigar: — xu waḳit kəlgəndə, Mən ularni elip bu yərgə ḳayturup berimən.□ ■

28

Sahta pəyoƣəmbərning Yərəmiyaoƣa ḳarxi qiḳixi

1 Xu yilda, Yəhuda padixaḥi Zəkəriya təhtkə olturoƣan dəsləpki məzgildə, yəni tətinqi yili, bəxinqi ayda, Azzurning ooƣli, Gibeon xəḥiridiki Ḥananiya pəyoƣəmbər, kaḥinlar wə barliḳ halayiḳ aldida Pərwərdigarning əyidə manga: —
2 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — «Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sunduriwəttim! □ 3 Babil padixaḥi Neboḳadnəsar muxu yərdin epkətkən, Babiloƣa aparoƣan, Pərwərdigarning əyidiki ḳaqa-ḳuqilarning ḥəmmisini bolsa, ikki yil ətməyla Mən muxu yərgə ḳayturup epkelimən; ■ 4 wə Mən Yəhuda padixaḥi, Yəhoakimning ooƣli Yəkoniyaḥni Yəhudadin Babiloƣa sürgün ḳilinoƣanlarning ḥəmmisi bilən təng muxu yərgə ḳayturup berimən, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sundiriwetimən!» — dedi.
5 Andin Yərəmiya pəyoƣəmbər kaḥinlar wə Pərwərdigarning əyidə turoƣan barliḳ halayiḳ aldida Ḥananiya pəyoƣəmbərgə səz ḳildi. 6 Yərəmiya pəyoƣəmbər mundaḳ dedi: «Amin! Pərwərdigar xundaḳ ḳilsun! Pərwərdigar sening bexarət bərgən səzliringni əməlgə axursunki, U Əzining əyidiki ḳaqa-ḳuqilar wə Yəhudadin Babiloƣa sürgün ḳilinoƣanlarning ḥəmmisini muxu yərgə ḳaytursun! 7 Lekin əz ḳuliḳingoƣa wə barliḳ həlḳning ḳuliḳioƣa selip ḳoyulidioƣan mening bu səzümni angla! 8 — Mening wə seningdin burun, ḳədimdin tartip boloƣan pəyoƣəmbərlərmu nuroƣun padixaḥliḳlar wə uluoƣ dələtlər tooƣruluḳ, urux, apət wə wabalar tooƣruluḳ bexarət berip kəlgən; 9 tinqliḳ-awatliḳ tooƣruluḳ bexarət bərgən pəyoƣəmbər bolsa, xu pəyoƣəmbərning səzi əməlgə axuruloƣanda, u ḥəḳiḳətən Pərwərdigar əwətkən pəyoƣəmbər dəp tonuloƣandur!».
10 Andin Ḥananiya pəyoƣəmbər Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳni elip uni sunduriwətti. □ 11 Ḥananiya həlḳ aldida səz ḳilip: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən xuningoƣa ohxax, ikki yil ətməyla Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning boyunturuḳini barliḳ əllərning boynidin elip sunduriwetimən!» — dedi.
Xuning bilən Yərəmiya pəyoƣəmbər qiḳip kətti.
12 Ḥananiya pəyoƣəmbər Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳni elip uni sunduriwətkəndin bir’az keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kelip mundaḳ deyildi: —
13 Baroƣin, Ḥananiyaoƣa mundaḳ degin: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Sən yaoƣaqtin yasaloƣan boyunturuḳni sunduroƣining bilən, lekin uning ornioƣa təmürdin boloƣan boyunturuḳni selip ḳoydung! 14 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mən xuningoƣa bu barliḳ əllərning boynioƣa təmürdin yasaloƣan boyunturuḳni salimənki, ular Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning ḳulluḳida bolidu; bərḥəḳ, ular uning ḳulluḳida bolidu; Mən uningoƣa ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu təḳdim ḳiloƣanmən».■

□ **27:22** **«Men ulardin ḳaytidin həwər alidioƣan küni»** — ibraniy tilida «Mən ularni yoḳlaydioƣan küni». ■ **27:22** 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yər. 29:10 □ **28:2** **«Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sunduriwəttim!»** — xübḥisizki, bu sahta pəyoƣəmbərning səzi Yərəmiya 27-babta «Neboḳadnəsarning buyunturuḳini ḳobul ḳilixinglar kerək» wə «Pərwərdigarning əyidə ḳaloƣan ḳaqa-ḳuqilarmu epketilidu» degən bexarətni inkar ḳilixtin ibarət. ■ **28:3** Yər. 27:16 □ **28:10** **«Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳ»** — 27:2ni kərüng. ■ **28:14** Yər. 27:6

15 Andin Yərəmiya pəyƣəmbər Ḥananiya pəyƣəmbərgə: «Ⱪulaⱪ sal, Ḥananiya! Pərwərdigar seni əwətkən əməs! Sən bu həlⱪni yalƣanqiliⱪⱪa ixəndürgənsən!
16 Xunga Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: Mana, Mən seni yər yüzidin əwətiwetimən! Sən dəl muxu yilda ɵlisən, qünki sən adəmlərni Pərwərdigarƣa asiyliⱪ ⱪilixⱪa dəwət ⱪilƣansən».□ ■
17 Ḥananiya pəyƣəmbər dəl xu yili yəttinqi ayda ɵldi.

29

Yərəmiya sürgün ⱪilinƣanlarƣa yazƣan hət

1 Yərəmiyaning Yerusalemdin sürgün bolƣanlar arisidiki ḥayat ⱪalƣan aⱪsaⱪallarƣa, kaḥinlarƣa, pəyƣəmbərlərgə wə Neboⱪadnəsar əsir ⱪilip Babilƣa elip kətkən barliⱪ həlⱪⱪə Yerusalemdin yolliƣan heti: —
2 (hət padixaḥ Yəkoniyaḥ, hanix, wəzirlər, Yəḥuda wə Yerusalemdiki xaḥzadə-əmirlər wə ḥünərwənlər Yerusalemdin kətkəndin keyin, ■ 3 Xafanning ooƣli Əlasaḥning wə Ḥilⱪiyaning ooƣli Gəmariyaning ⱪoli bilən yollanƣan — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya bu kixilərni Babil padixaḥi Neboⱪadnəsarning aldiƣa yolliƣan). Yolliƣan hət mundaⱪ: —
4 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi Yerusalemdin Babilƣa sürgüngə əwətkənlərning ḥəmmisigə mundaⱪ dəydu: —
5 Өylərni ⱪurunglar, ularda turunglar; baƣlarni bərpa ⱪilinglar, ularning mewisini yənglar; 6 əyliningлar, ooƣul-ⱪizliⱪ bolunglar; ooƣulliringlar üqün ⱪizlarni elip beringlar, ⱪizliringlarni ərlərgə yatliⱪ ⱪilinglar; ularmu ooƣul-ⱪizliⱪ bolsun; xu yərdə kəpiyinglarki, aziyip kətmənglar; □ 7 Mən silərni sürgüngə əwətkən xəḥərning tinq-awatliⱪini izdənglar, uning üqün Pərwərdigarƣa dua ⱪilinglar; qünki uning tinq-awatliⱪi bolsa, silərmu tinq-awat bolisilər.
8 Qünki samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaⱪ dəydu: — Aranglardiki pəyƣəmbərlər wə silərning palqiliringlar silərni aldap ⱪoymisun; silər ularƣa kərgüzgən qüxlərgə ⱪulaⱪ salmanglar; □ ■ 9 qünki ular Mening namimda yalƣandin bexarət beridu; Mən ularni əwətkən əməsmən, — dəydu Pərwərdigar.
10 Qünki Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Babilƣa bekitilgən yətmix yil toxⱪanda, Mən silərning yeninglarƣa kelip silərgə iltipat kərsitimənki, silərni muxu yurtⱪa ⱪayturuxum bilən silərgə ⱪilƣan xapaətlik wədəmni ada ⱪilimən; □ ■ 11 Qünki Өzümning silər tooƣruluⱪ pilanlirimni, apət elip kelidiƣan əməs, tinq-awatliⱪ elip kelidiƣan, ahirda silərgə ümidwar keləqəkni ata ⱪilidiƣan pilanlirimni obdan bilimən, — dəydu Pərwərdigar. 12 Xuning bilən ilər Manga nida ⱪilip, yenimƣa kelip Manga dua ⱪilisilər wə Mən silərni anglaymən. ■ 13 Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün ⱪəlbinglar bilən Manga intilidiƣan bolisilər. □ 14 Mən Өzümni silərgə tapⱪuzimən, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən silərni

□ **28:16 «seni yər yüzidin əwətiwetimən»** — Huda bu sahta pəyƣəmbərni əslidə «əwətkən əməs» lekin ḥazir U uni «ɵlümgə əwətidu»! ■ **28:16** Ⱪan. 13:6; Yər. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12 □ **29:6 «ooƣul-ⱪizliⱪ bolunglar»** — ibraniy tilida «ooƣul-ⱪizlarni tuƣdurunglar». □ **29:8 «silər ularƣa kərgüzgən qüxlərgə ⱪulaⱪ salmanglar»** — helⱪning palqilarƣa «Biz tooƣruluⱪ bir qüx kərüp bərsingiz» degən təlipi intayin külkilik, xu qaƣdiki həlⱪ ḥəⱪiⱪətən xu dərijidə nadanlixip kətkən bolsa kerək. ■ **29:8** Yər. 14:14; 23:31; 27:15 □ **29:10 «Babilƣa bekitilgən yətmix yil toxⱪanda, Mən silərning yeninglarƣa kelip silərgə iltipat kərsitimənki…»** — bu «yətmix yil» tooƣrisida «Ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **29:10** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 25:12; Dan. 9:2 ■ **29:12** Dan. 9 □ **29:13 «Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün ⱪəlbinglar bilən Manga intilidiƣan bolisilər»** — yaki «Silər pütün ⱪəlbinglar bilən Meni izdəydiƣan bolsanglar, silər Meni izdəp tapisilər».

sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən, Mən silərni ḥəydiwətkən barliq əllərdin wə ḥəydiwətkən barliq jaylardin yioqimən, — dəydu Pərwərdigar, — Mən silərni elip, əsli sürgün qilip ayrioqan yurtqa qayturimən.■
15 Silər: «Pərwərdigar bizgə Babilda pəyoqəmbərlərni tiklidi» desənglar, □ 16 əmdi
Pərwərdigar Dawutning təhtigə olturoqan padixaḥ wə bu xəḥərdə turuwatqan barliq
həlq, yəni silər bilən billə sürgün qilinmioqan qerindaxliringlar tooqruluq xuni
dəydu: —
17 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana,
Mən ularni azablaydioqan qiliq, qəḥətqilik wə waba əwətimən; xuning bilən ularni
huddi sesioqan, yegili bolmaydioqan naqar ənjürlərdək qilimən; ■ 18 ularni qiliq,
qəḥətqilik wə waba bilən qooqlaymən, ularni yər yüzidiki barliq padixaḥliqlaroqa
ḥəydəp apirimən; ularni xu əllərgə wəḥimə, lənət, dəḥxət, ux-ux qilinidioqan
wə rəswa qilinidioqan obyekt qilimən. ■ 19 qünki Mən tang səḥərdə ornumdin
turup, hizmətkarlirim boloqan pəyoqəmbərlərni əwətip səzlirimni ularoqa eytqinim
bilən, ular qulaq salmioqan; silər *sürgün boloqanlarmu* ḥeq qulaq salmioqansilər, —
dəydu Pərwərdigar. 20 Lekin i silər sürgün boloqanlar, Mən Yerusalemdin Babiloqa
əwətkənlər, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
21 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq
dəydu: — Mening namimda silərgə yaloqandin bexarət beridioqan Kolayaning ooqli
Aḥab tooqruluq wə Maaseyaḥning ooqli Zədəkiya tooqruluq mundaq dəydu: —
Mana, Mən ularni Babil padixaḥi Neboqadnəsarning qolioqa tapxurimən, u ularni
kəz aldinglarda ölümgə məḥküm qilidu; 22 xuning bilən ular misal qilinip Babilda
turoqan Yəḥudadiki barliq sürgün qilinoqanlarning aoqzida: «Pərwərdigar seni
Babil padixaḥi Neboqadnəsar otta kawab qiloqan Zədəkiya wə Aḥabdək qilsun!»
degən lənət səzi bolidu; 23 qünki ular Israil iqidə iplaslik qiloqan, qoxnilarning
ayalliri bilən zina qiloqan wə Mening namimda yaloqan səzlərni, Mən ularoqa ḥeq
tapilmioqan səzlərni qiloqan; Mən bularni Bilgüqi wə guwaḥ Boloquqidurmən, —
dəydu Pərwərdigar.

Xemaya Babildin Yərəmiya tooqruluq yazoqan ḥət •••• Yərəmiya pəyoqəmbərning yollioqan jawab heti •••• Hudaning buning tooqruluq Yərəmiyaoqa eytqan səzi
24 «Sən Yərəmiya Nəḥələmlik Xemayaoqa mundaq degin: —
25 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq
dəydu: — Qünki sən öz namingda Yerusalemdiki barliq həlqqə, kaḥin boloqan
Maaseyaḥning ooqli Zəfaniyaoqa wə barliq kaḥinlaroqa hətlər yollioqining tüpəylidin,
— 26 (*sən Zəfaniyaoqa mundaq yazoqan*: «Pərwərdigar seni kaḥin Yəḥuyadaning
ornioqa kaḥin tikligən əməsmu? U seni Pərwərdigarning öyidə xuningoqa nazarətqi
qiloqanki, bexarət beridioqan pəyoqəmbər boluwaloqan ḥərbir təlwini besix üqün
puti wə boynioqa taqaq selixing kerək. □ ■ 27 Əmdi sən nemixqa silərgə özini
pəyoqəmbər qiliwaloqan Anatotluq Yərəmiyani əyiblimiding? 28 Qünki u ḥətta
Babilda turuwatqan bizlərgimu: «Xu yərdə boloqan waqtinglar uzun bolidu; xunga
öylərni selinglar, ularda turunglar, baoqlarni bərpa qilinglar, ularning mewisini

■ **29:14** Yər. 23:3 □ **29:15** **««Pərwərdigar bizgə Babilda pəyoqəmbərlərni tiklidi» desənglar...»** — bu ayəttiki «pəyoqəmbərlər» xübḥisizki, yaloqan ümidlərni qozoqaydioqan sahta pəyoqəmbərlərni kərsitidu. Muxu bexarəttin kəp ötməy, Daniyal ḥəm Əzakiyal degən ḥəqiqiy pəyoqəmbərlər Babilda bexarət qilixqa baxlidi. ■ **29:17** Yər. 24:8,10 ■ **29:18** Qan. 28:25,37; Yər. 15:4; 24:9,10 □ **29:26** **«U seni ... nazarətqi qiloqanki, bexarət beridioqan pəyoqəmbər boluwaloqan ḥərbir təlwini besix üqün puti wə boynioqa taqaq selixing kerək»** — oqurmənlər baxqa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. ■ **29:26** Yər. 20:1, 2, 3

yənglar» dəp hət yollidi!») 29 — Zəfaniya muxu hətni Yərəmiya pəyoɣəmbər aldida oḳudi.
30 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundaḳ deyildi: —
31 Barliḳ sürgün boloɣanlaroɣa hət yollap mundaḳ degin: — Pərwərdigar Nəḫəlamliḳ Xəmaya tooɣruluḳ munaḳ dəydu: Qünki Mən uni əwətmigən bolsammu, Xemayaning silərgə bexarət berip, silərni yaloɣanqiliḳḳa ixəndürgənliki tüpəylidin, ■ 32 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Nəḫəlamliḳ Xemayani nəsli bilən billə jazalaymən; muxu həlḳ arisida uning ḫeqḳandaḳ nəsli tepilmaydu; u Mən Өz həlḳim üqün ḳilmaḳqi boloɣan yahxiliḳni ḫeq kərməydu, — dəydu Pərwərdigar: — qünki u adəmlərni Manga asiyliḳḳa ḳutratti.■

30

Hudaning həlḳigə təsəlli, rioɣbət wə ümid berix üqün Yərəmiyaning kitab yezixi

1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —□
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən sanga ḫazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin; □ 3 Qünki mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən həlḳim Israil ḫəm Yəḫudani sürgünlüktin ḳayturup əsligə kəltürimən, ularni ata-bowilirioɣa təḳdim ḳiloɣan zeminoɣa ḳayturimən, ular uningoɣa igə bolidu.
4 Pərwərdigarning Israil tooɣruluḳ wə Yəḫuda tooɣruluḳ degən səzliri təwəndikidək: —
5 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Anglitilidu alaḳzadilik ḫəm ḳorḳunqluḳning awazi,
Bolsun nədə aman-tinqliḳ!
6 Soranglar, xuni kərüp beḳinglarki, ər bala tuoɣamdu? Mən nemixḳa əmdi toloɣaḳḳa qüxkən ayaldək ḫərbir ər kixining qatiriḳini ḳoli bilən tutḳanliḳini kərimən? Nemixḳa yüzliri tatirip kətkəndu?■ 7 Ayḫay, xu küni dəḫxətliktur! Uningoɣa ḫeqḳandaḳ kün ohximaydu; u Yaḳupning azab-oḳubət künidur; lekin u uningdin ḳutḳuzulidu. □ ■ 8 Xu künidə əməlgə axuruliduki, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — Mən uning boyunturuḳini boynungdin elip sunduruwetimən, asarətliringni buzup taxlaymən, yat adəmlər uni ikkinqi ḳulluḳḳa qüxürməydu. □ 9 Xuning ornida ular Pərwərdigar Hudasining ḫəmdə Mən ular üqün ḳaytidin tikləydioɣan Dawut padixaḫining ḳulluḳida bolidu.□ ■
10 Əmdi sən, i ḳulum Yaḳup, ḳorḳma, — dəydu Pərwərdigar; — alaḳzadə bolma, i Israil; qünki mana, Mən seni yiraḳ yərlərdin, sening nəslingni sürgün boloɣan

■ **29:31** Yər. 28:15 ■ **29:32** Yər. 28:16 □ **30:1 «Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz..»** — oḳurmənlərning esidə barki, Pərwərdigar Yərəmiyaoɣa «Yulux, səköx, ḫalak ḳilix wə ərüx» ḫəm «ḳurux wə terip əstürüx»ni jakarlaxḳa qaḳiroɣan (1:10). U «yulux, səköx, ḫalak ḳilix wə ərüx» tooɣruluḳ bexarətlər bərgəndin keyin, ḫazir uningoɣa «ḳurux wə terip əstürüx» tooɣruluḳ bexarətlər (30-33-bablar) berilidu. □ **30:2 «Mən sanga ḫazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin»** — «muxu barliḳ səzlirim» bəlkim 30-31-bablarda kərülidu. Səzlər bəlkim qüx arḳiliḳ Yərəmiyaoɣa tapxuruloɣan (31:26ni kərüng). Ular əsli ayrim oram kitabqə boluxi kerək idi. ■ **30:6** Yər. 4:31; 6:24 □ **30:7 «u Yaḳupning azab-oḳubət künidur»** — «Yaḳup» muxu yərdə Yaḳupning əwladliri boloɣan Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə. Bexarət Babildin ḳayturuluxini kərsətkini bilən, «Yaḳupning azab-oḳubət küni»ning toluḳ əməlgə axuruluxi ahirḳi zamanda bolsa kerək. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zəf. 1:15 □ **30:8 «Mən uning boyunturuḳini boynungdin elip sunduruwetimən»** — «uning boyunturuḳini» degini muxu yərdə awwal Neboḳadnəsarning ḳulluḳini, ḫəmdə ahirḳi zamandiki Babil padixaḫi «dəjjal»ning ḳulluḳinimu kərsitidu. □ **30:9 «Mən ular üqün ḳaytidin tikləydioɣan Dawut padixaḫi...»** — «Dawut padixaḫi» xübḫisizki, Dawutning əzidin uluoɣ boloɣan əwladi Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫni kərsitidu. ■ **30:9** Əz. 34:23,24; 37:24; Ḫox. 3:5

zemindin qutquzimən; Yaqup qaytip kelidu, aram tepip azadə turidu wə heqkim uni qorqutmaydu. ■ 11 Qünki Mən seni qutquzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən seni tarqitiwətkən əllərning həmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəqət üstüngdin həküm qiqirip tərbiyə-sawaq berimən; seni jazalimay qoyup qoymaymən.■

Pərwərdigar Yəhudaning yarisini saqaytidu

12 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: Sening zedəng dawalioɣusiz, sening yarang
bolsa intayin eoɣirdur. ■ 13 Sening dəwayingni soraydioɣan heqkim yoq, yarangni
tangoɣuqi yoqtur, sanga xipalik dorilar yoqtur; 14 sening barliq axniliring seni
untuoɣan; ular sening halingni heq sorimaydu. Qünki Mən seni düxməndək zərb
bilən uroɣanmən, rəhimsiz bir zalimdək sanga sawaq bolsun dəp uroɣanmən; qünki
sening qəbihliking həddi-hesabsiz, gunahliring həddidin ziyadə boloɣan. □ ■
15 Nemixqa zedəng tüpəylidin, dərd-əliming dawalioɣusiz boloɣanliqi tüpəylidin
pəryad kətürisən? Qəbihlikingning həddi-hesabsiz boloɣanliqidin, gunahliring
həddidin ziyadə boloɣanliqidin, Mən xularni sanga qiloɣanmən.■
16 Lekin seni yutuwaloɣanlarning həmmisi yutuwelinidu; sening barliq küxəndiliring
bolsa sürgün bolidu; seni bulioɣanlarning həmmisi bulang-talang qilinidu; seni ow
qiloɣanlarning həmmisini owlinidioɣan qilimən. ■ 17 Qünki Mən sanga tengiq tengip
qoyimən wə yariliringni saqaytimən — dəydu Pərwərdigar; — qünki ular seni:
«Qlerib-biqarə, heqkim halini sorimaydioɣan Zion dəl muxudur» dəp haqarətligən.

Pərwərdigar Israil wə Yəhudani əsligə kəltüridu

18 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mana, Mən Yaqupning qedirlirini sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən,
Uning turaloɣuliri üstigə rəhim qilimən;
Xəhər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,
Orda-qəl'ə əz jayida yənə adəmzatliq bolidu.□
19 Xu jaylardin təxəkkür küyliri wə xad-huramliq sadaliri anglinidu;
Mən ularni kəpəytimənki, ular əmdi azaymaydu;
Mən ularning hərmitini axurimən, ular heq pəs bolmaydu.■
20 Ularning baliliri qədimdikidək bolidu; ularning jamaiti aldimda məzmut
turoɣuzulidu;
Ularni horlioɣanlarning həmmisini jazalaymən.
21 Ularning bexi əzliridin bolidu,
Ularning həküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu;
Mən uni əz yenimoɣa kəltürimən, xuning bilən u Manga yeqin kelidu;
Qünki yenimoɣa kəlgüqi *jenini* təwəkkül qiloɣuqi əməsmu? — dəydu Pərwərdigar.□
22 — Xuning bilən silər Mening həlqim bolisilər,
Mən silərning Hudayinglar bolimən.■

■ **30:10** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 46:28 ■ **30:11** Yəx. 27:8; Yər. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28 ■ **30:12** Yər. 10:19; 15:18 □ **30:14** **«sening barliq axniliring seni untuoɣan»** — «axniliring» muxu yərdə (1) Israiloɣa «silərgə ittipaqdax bolayli» degən butpərəs əllərni (2) Yəhudadikilər qoqunoɣan həm tayanoɣan butlarni kərsitixi mumkin. ■ **30:14** Yər. 22:20 ■ **30:15** Yər. 5:6; 13:17 ■ **30:16** Mis. 23:22; Yəx. 41:11; Yər. 10:25 □ **30:18** **«xəhər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu»** — «xəhər» Yerusalemni kərsitixi kerək. «Xəhər»ning baxqa birhil tərjimisi «hərbir xəhər...». ■ **30:19** Yər. 31:4 □ **30:21** **«Ularning bexi əzliridin bolidu, ularning həküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu...»** — bu ayət yənə Dawutning əwladi boloɣan Məsihni kərsitidu. Ayət Uning həm padixah həm kahin (baxqilaroɣa wəkil bolup Hudaning aldioɣa dua qilixqa kelidioɣan) bolidioɣanliqini ayan qilidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **30:22** Yər. 24:7; 31:1,33; 32:38

23 Mana, Pərwərdigardin qiqqan bir boran-qapqun!
Uningdin qəhr qikti;
Bərhək, dəhxətlik bir qara quyun qikip kəldi;
U pirqirap rəzillərning bexioqa qüxidu.■
24 Kənglidiki niyətlirini ada qilip toluq əməl qiloquqə,
Pərwərdigarning qattiq oqəzipi yanmaydu;
Ahirki künlərdə silər buni qüxinip yetisilər.

31

Dawami
1 Xu wakitta, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israilning jəmətlirining Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu.

Israil, yəni «10 qəbilə» əsligə kəltürülüp Yəhudaoqa baoqlinip, Huda aldida ibadət qilidu
2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qiliqtin aman qaloqan həlk, yəni Israil, qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan; Mən kelip ularni aram tapquzimən. □
3 Pərwərdigar yiraq yurtta bizgə kərünüp: «Mən seni mənggü bir muhəbbət bilən səyüp kəldim; xunga Mən əzgərməs mehribanlik bilən seni Əzümgə tartip kəlgənmən. 4 Mən seni qaytidin qurimən, xuning bilən sən qurulisən, i Israil qizi! Sən qaytidin dapliringni elip xad-huram qiloqanlarning ussullirioqa qikisən. ■ 5 Sən qaytidin Samariyəning taoqliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu. □ ■ 6 Qünki Əfraimning egizlikidə turoqan kəzətqilər: «Turunglar, Pərwərdigar Hudayimizoqa ibadət qilixqa Zionoqa qikayli!» — dəp nida kətüridioqan küni kelidu.□ ■
7 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Yaqup üqün xad-huramlik bilən nahxa eytinglar,
Əllərning bexi boloquqi üqün ayhay kətürünglar;
Jakarlanglar, mədhiyə okup: «I Pərwərdigar, Sening həlkingni,

---

■ **30:23** Yər. 23:19, 20; 25:32 □ **31:2** **«Qiliqtin aman qaloqan həlk, yəni Israil, qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan»** — «Israil» muxu yərdə Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 722-yili əzigə sürgün qilioqan on qəbilini kərsitidu. «Qiliqtin aman qaloqan həlk» yənə Babiloqa sürgün boloqan Yəhudani kərsitidu (51:50ni kərüng). «Qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan» degən sözlər, Israil Misirdin qutquzulup qikip, qəl-bayawandin ətüp nuroqun karamət ixlarni kərgəndək, muxu sürgün boloqan Israil bilən Yəhuda Babil wə baxqa ximaliy tərəplərdin təng qutquzulup, qəl-bayawandin ətüp Hudaning iltipati bilən nuroqun karamət ixlarni kəridu. ■ **31:4** Yər. 30:19 □ **31:5** **«Sən qaytidin Samariyəning taoqliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu»** — üzümzarni əstürüx üqün uzun wakit kerək boloqaqqa, ularning məwjut boloqanliki xu qaoqning aman-tinqlik künlər ikənlikini kərsitidu. ■ **31:5** Yəx. 65:21 □ **31:6** **«Əfraimning egizlikidə turoqan kəzətqilər: ...»** — «Əfraim» degənlik muxu yərni «Israil», yəni «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu (ximaliy padixahliktiki on qəbilə bəzi wakitlarda qiskiqə «Əfraim» dəp ataloqan). «Israil» Yəhudadin ayrilip qikqan waqtida, Israilning padixahi əz puqralirini burunqidək Yəhuda bilən billə Yerusalemdiki ibadəthanida ibadət qilsa, undaqta əzidin yüz ərüp ketixi yaki yaltiyixi mumkin dəp qarap, ularning Yerusalemoqa barmasliqi üqün əzining «ibadəthana»sini qurup uningoqa butlarni saloqan. Muxu bexarət, kəlgüsidə muxundaq həsəthorluq məwjut bolmaydu, Yəhuda wə Əfraimning Hudaning ibaditidə qəlbi bir bolidu, dəydu. **«kəzətqilər»** — bularning adəttiki burqi, düxmənlərning yekin kəlgənliki tooqruluq agah berix. Lekin xu künlər tinq-aman boloqaqqa, ularning birdinbir burji «yengi ay»ni bayqap, bayram-heytlarning yetip kəlgənlikini, xuningdək Yerusalemoqa qikayli, dəp jakarlaxtin ibarət bolidu. ■ **31:6** Yəx. 2:2, 3; Mik. 4:2

Yəni Israilning ⱪaldisini ⱪutⱪuzoⱡaysən!» — dənglar!□
8 Mana, Mən ularni ximaliy yurtlardin epkelimən,
Yər yüzining qət-qətliridin yioⱡimən;
Ular arisida əmalar wə tokurlar bolidu;
Ⱨamilidar wə tuoⱡay degənlər billə bolidu;
Ular uluoⱡ bir jamaət bolup ⱪaytip kelidu.■
9 Ular yioⱡa-zarlar kətürüp kelidu,
Ular dua-tilawət ⱪiloⱡanda ularni yetəkləymən;
Mən ularni eriⱪ-əstənglər boyida, ⱨeq putlaxmaydioⱡan tüz yol bilən yetəkləymən;
Qünki Mən Israiloⱡa ata bolimən,
Əfraim bolsa Mening tunji ooⱡlumdur.■
10 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i əllər,
Dengiz boyidiki yiraⱪ yurtlaroⱡa: —
«Israilni tarⱪatⱪuqi uni ⱪaytidin yioⱡidu,
Pada baⱪⱪuqi padisini baⱪⱪandək U ularni baⱪidu;
11 Qünki Pərwərdigar Yaⱪupni bədəl tələp ⱪutulduroⱡan,
Uningoⱡa Ⱨəmjəmət bolup özidin zor küqlük boloⱡuqining qanggilidin ⱪutⱪuzoⱡan!»
— dəp jakarlanglar.■
12 Ular kelip Ziondiki egizliklərdə xad-huramliⱪta towlaydu,
Pərwərdigarning iltipatidin, yəni yengi xarabtin, zəytun meyidin, mal-waranning ⱪoziliridin bərⱪ uridu;
Ularning jeni huddi mol suoⱡiriloⱡan baoⱡdək bolidu,
Ular ikkinqi ⱨeq solaxmaydu.■
13 Xu qaoⱡda ⱪizlar ussulda xadlinidu,
Yigitlər wə moysipitlarmu təng xundaⱪ bolidu;
Qünki Mən ularning aⱨ-zarlirini xad-huramliⱪⱪa aylandurimən;
Mən ularoⱡa təsəlli berip, dərd-əlimining ornioⱡa ularni xadliⱪⱪa qəmdürimən.
14 Mən kaⱨinlarni molqiliⱪ bilən toyoⱡuzimən,
Həlⱪim iltipatimoⱡa ⱪanaət ⱪilidu, — dəydu Pərwərdigar.
15 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Ramaⱨ xəⱨiridə bir sada,
Aqqiⱪ yioⱡa-zarning pioⱡani anglinidu,
— Bu Raⱨilәning өz baliliri üqün kətürgən aⱨ-zarliri;
Qünki u baliliri bolmioⱡaqⱪa, təsəllini ⱪobul ⱪilmay pioⱡan kətüridu.□ ■
16 Pərwərdigar *uningoⱡa* mundaⱪ dəydu: — Yioⱡa-zaringni tohtat, kəzliringni yaxlardin tart; qünki munu tartⱪan japayingdin mewə bolidu, — dəydu Pərwərdigar;
— ular düxmənning zeminidin ⱪaytidu; 17 bərⱨəⱪ, keləqiking ümidlik bolidu, —
dəydu Pərwərdigar; — wə sening baliliring yənə өz qegrisidin kirip kelidu.
18 Mən dərwəⱪə Əfraimning өzi tooⱡruluⱪ өkünüp:
«Sən bizgə xax torpaⱪⱪa tərbiyə bərgəndək sawaⱪ-tərbiyə bərding;
Əmdi bizni towa ⱪildurоⱡaysən,

□ **31:7** **«Yaⱪup üqün xad-huramliⱪ bilən nahxa eytinglar, əllərning bexi boloⱡuqi üqün ayⱨay kətürünglar; jakarlanglar, mədⱨiyə oⱪup…dənglar!»** — bu səzlər kimlərgə eytilidu? Yaⱪup «əllərning bexi» dəp ataloⱡaqⱪa, bu səzlər «yat əllər»gə eytilixi mumkin (10-ayətni kərüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtⱪa baldur ⱪaytip keliwatⱪan Yəⱨudaoⱡa, yaki ⱪerindaxlirioⱡa dua ⱪilixni dəwət ⱪilip eytilidu. ■ **31:8** Yər. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22 ■ **31:11** Yəx. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yəx. 61:11 □ **31:15** **«Ramaⱨ xəⱨiridə bir sada, aqqiⱪ yioⱡa-zarning pioⱡani anglinidu,..»** — «Ramaⱨ» bolsa Bəyt-əl wə Bəyt-Ləⱨəm arisidiki yeza; Yaⱪupning ayali Raⱨilə (bala tuoⱡⱪinida) xu yərdə өlüp kəmülgənidi. Raⱨilə «Israil»diki on ⱪəbilining iqidiki ikki qong ⱪəbilining əjdadi boloⱡan Əfraim wə Manassəⱨning qong apisi idi; muxu yərdə u ularning Israil zeminidin (sürgün bolup) əlwida ayrilip kətkənliki üqün yioⱡlap taxlioⱡanliⱪioⱡa simwol ⱪilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18

Biz xuning bilən towa ḳilip ḳaytip kelimiz,
Qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən;□ ■
19 Qünki biz towa ḳilduruluximiz bilən ḥəḳiḳətən towa ḳilduḳ;
Biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduḳ;
Biz yaxliḳimizdiki *ḳilmixning* xərm-ḥayasi tüpəylidin nomus ḳilip, hijaləttə ḳalduḳ!»
— degənlikini anglidim.□ ■
20 — Əfraim Manga nisbətən jan-jigər balam əməsmu?
Qünki Mən uni əyibligən təḳdirdimu, uni ḥərdaim kөnglümdə seoɣinimən;
Xunga iɣ-baoɣrim uningoɣa aoɣriwatidu;
Mən uningoɣa rəḥim ḳilmisam bolmaydu, — dəydu Pərwərdigar.
21 — Xunga өzünggə yol bəlgilirini bekitip ḳoyoɣin;
Sən sürgüngə mangoɣan yoloɣa, xu kətürülgən yoloɣa kөngül ḳoyup diḳḳət ḳiloɣin;
Ḥazir xu yol bilən ḳaytip kəl, i jan-jigirim Israil ḳizi,
Muxu xəḥərliringgə ḳarap ḳaytip kəl!
22 Sən ḳaqanoɣiqə tenəp yürisən, i yoldin qiḳḳuqi ḳizim?
Qünki Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu:
— Ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!□

Yəḥuda əsligə kəltürülidu

23 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mən ularni sürgünlüktin ḳayturup əsligə kəltürginimdə Yəḥudaning zeminida wə xəḥərliridə həḳlər yənə *Yerusalem tooɣruluḳ*: «Pərwərdigar seni bəhtliḳ ḳiloɣay, i ḥəḳḳaniyliḳ turoɣan jay, pak-muḳəddəslikning teoɣi!» dəydioɣan bolidu. ■ 24 Xu yərdə Yəḥuda — xəḥərliridikilər, deḥḳanlar wə pada baḳḳuqi kөqmən qarwiqilar ḥəmmisi billə turidu. 25 Qünki Mən ḥerip kətkən jan igilirining ḥajitidin qiḳimən, ḥərbir ḥalidin kətkən jan igilirini yengilandurimən.
26 — Mən *Yərəmiya* buni anglap oyoɣandim, ətrapḳa ḳaridim, naḥayiti tatliḳ uhlaptimən.□

Israil wə Yəḥuda ḳaytidin aḥalilik bolidu

27 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətidə wə Yəḥuda jəmətidə insan nəslini wə ḥaywanlarning nəslini terip өstürimən. 28 Xundaḳ boliduki, Mən ularni yulux, səkük, ḥalak ḳilix, aoɣdurux üqün, ularoɣa nəzirimni saloɣandək, Mən ularni ḳurux wə tikip өstürüx üqünmu ularoɣa nəzirimni salimən, — dəydu Pərwərdigar.

□ **31:18 «Mən dərwəḳə Əfraimning өzi tooɣruluḳ өkünüp: «Sən bizgə xax torpaḳḳa tərbiyə bərgəndək sawaḳ-tərbiyə bərding; əmdi bizni towa ḳilduroɣaysən, … qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən»** — ibraniy tilida Əfraimning səzlirining ḥəmmisi «mən», «meni» ḳatarliḳ almaxlar bilən ipadilinidu. Qüxinixlik bolsun dəp muxu ayəttə wə 19-ayəttə Əfraim bayan ḳilinoɣanda, «mən» degən səzni «biz» dəp tərjimə ḳilduḳ. Ibraniy tilida «towa ḳilix» wə «ḳaytip kelix» bir səz bilənla ipadilinidu. Muxu yərdə xübḥisizki, ḥəm həlḳning towa ḳilixini wə өz yurtioɣa ḳaytip kelixinimu kərsitidu. ■ **31:18** Yioɣ. 5:21 □ **31:19 «biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduḳ»** — «yotini urux» degən ḥərikət ḳattiḳ puxayman, ḳattiḳ hijalətni bildürətti. ■ **31:19** Ḳan. 30:2 □ **31:22 «Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu: — ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!»** — bu ajayib bexarət tooɣruluḳ «Ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. Bizningqə u Məsiḥning pak ḳiz Məryəmdin tuoɣuluxini өz iqigə alidu. ■ **31:23** Yər. 50:7 □ **31:26 «— Mən Yərəmiya buni anglap oyoɣandim, ətrapḳa ḳaridim, naḥayiti tatliḳ uhlaptimən»** — bəzi alimlar bu ayət kəlgüsidiki Israilning əḥwalini kərsitip: «Ular xu qaoɣda: «Biz ḥazir oyoɣinip ətrapḳa ḳarisaḳ, yahxi uyḳudin bəḥrimən bolduḳ» dəydu» dəp tərjimə ḳilidu. Bizningqə bəlkim Hudaning səzi Yərəmiyaoɣa qüxidə kəlgəndur.

Yengi əhdə

29 Xu künlərdə ular yənə: «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning
qixi ķerik sezilidu» degən muxu maķalni ḥeq ixlətməydu. □ ■ 30 Qünki ḥərbirsi ez
gunaḥi üqün əlidu; aqqiķ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, əzining qixi ķerik
sezilidu.□
31 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə
Yəḥuda jəməti bilən yengi əḥdə tüzimən; ■ 32 bu əḥdə ularning ata-bowiliri bilən
tüzgən əḥdigə ohximaydu; xu əḥdini Mən ata-bowilirini ķolidin tutup Misirdin
ķutķuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim; gərqə Mən ularning yoldixi boloɳan
bolsammu, Mening ular bilən tüzüxkən əḥdəmni buzoɳan, — dəydu Pərwərdigar.
33 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidioɳan əḥdəm mana xuki:
— Mən Əz Təwrat-ķanunlirimni ularning iqigə salimən,
Ḥəmdə ularning ķəlbigimu yazimən.
Mən ularning Ilaḥi bolimən,
Ularmu Mening həlķim bolidu.□ ■
34 Xundin baxlap ḥeqkim əz yeķinioɳa yaki əz ķerindixioɳa: — «Pərwərdigarni
tonuoɳin» dəp əgitip yürməydu; qünki ularning əng kiqikidin qongioɳiqə ḥəmmisi
Meni tonup boloɳan bolidu; qünki Mən ularning ķəbiḥlikini kəqürimən ḥəmdə
ularning gunaḥini ḥərgiz esigə kəltürməymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yengi əhdigə kapalət berix

35 Ķuyaxni kündüzdə nur bolsun dəp bərgən, ay-yultuzlarni keqidə nur bolsun
dəp bəlgiligən, dolķunlirini xarķiritip dengizni ķozoɳaydioɳan Pərwərdigar mundaķ
dəydu (samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar Uning namidur): —■
36 — Muxu bəlgiligənlirim Mening aldimdin yoķap kətsə, — dəydu Pərwərdigar,
— əmdi Israilning əwladlirimu Mening aldimdin bir əl boluxtin mənggügə ķelixi
mumkin. 37 Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Yuķirida asmanlar məlqərlənsə,
təwəndə yər ulliri təkxürülüp bilinsə, əmdi Mən Israilning barliķ əwladlirining
ķiloɳan ḥəmmə ķilmixliri tüpəylidin ulardin waz keqip taxlioɳuqi bolimən, — dəydu
Pərwərdigar.

Yerusalem xəḥiri kengəytilidu

38 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — xəḥər məhsus Manga
atilip «Ḥananiyəlning munari»din «Doķmux dərwazasi»oɳiqə ķaytidin ķurulidu;
39 əlqəm tanisi ķaytidin əlqəx üqün xu yərdin «Garəb dəngi»giqə, andin Goatķa
burulup sozulidu; 40 jəsətlər wə *ķurbanliķ* külliri taxlinidioɳan pütkül jiloɳa, xundaķla
Kidron dəryasioɳiqə ḥəm xərķkə ķaraydioɳan «At dərwazisi»ning doķmuxioɳiqə

□ **31:29 «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning qixi ķerik sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix ķiloɳan, biraķ biz uning yaman aķiwitini, Hudaning jazasini kərimiz. 30-ayətni kərüng. ■ **31:29** Əz. 18:2, 3 □ **31:30 «aqqiķ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, əzining qixi ķerik sezilidu» —** bu 30-ayəttiki maķal 29-ayəttiki məķulning əksidur. «Əzakiyal pəyoɳəmbər» kitabida izaḥlioɳinimiz («ķoxumqə səz»imizdə, «Əz.» 18:12 tooɳruluķ eytiloɳan)dək, ata-bowilirining gunaḥliri bala-əwladlirioɳa məlum bir təsiri bardur, dəp əks etidu; lekin Huda ḥazir yengi əḥdini (31-34ni kərüng) ular bilən tüzməkqi boliduki, ularning ḥərbirining Huda bilən alaḥidə munasiwət-dostluķi bar bolidu, ətkəndiki ixlar ularoɳa ḥeqķandaķ təsir yətküzməydu. ■ **31:31** Ibr. 8:8 □ **31:33 «xu künlərdin keyin» —** bəlkim Huda həlķini əz yurtioɳa ķayturoɳandin keyin. ■ **31:33** Yər. 24:7; 30:22; 31:33 ■ **31:34** Yəx. 54:13; Yər. 33:8; Mik. 7:18; Yḥ. 6:45; Ros. 10:43 ■ **31:35** Yar. 1:16; Yəx. 51:15

yatqan etizlarning ḫəmmisi Pərwərdigarƣa pak-muqəddəs dəp ḫesablinidu; xəḫər qaytidin ḫeq yulup taxlanmaydu, ḫərgiz qaytidin aƣdurup taxlanmaydu.□

32

Yərəmiya bir etizni setiwalidu

1 Yəḫuda padixaḫi Zədəkiyaning oninqi yili, Yərəmiyaƣa Pərwərdigardin kəlgən səz
təwəndə hatiriləngən (xu yil Nebоqadnəsarning on səkkizinqi yili idi; 2 Xu qaƣda Ba-
bil padixaḫining qoxuni Yerusalemni qorxuwalƣanidi; Yərəmiya pəyƣəmbər bolsa
Yəḫuda padixaḫining ordisidiki qarawullarning ḫoylisida qamap qoyulƣanidi.
3-5 Qünki Yəḫuda padixaḫi Zədəkiya uni əyibləp: «Nemixqa sən: «Mana, Mən bu
xəḫərni Babil padixaḫining qoliƣa tapxurimən; u uni ixƣal qilidu; Yəḫuda padixaḫi
Zədəkiya kaldiylərning qolidin qeqip qutulalmaydu; qünki u Babil padixaḫining
qoliƣa tapxurulmay qalmaydu; u uning bilən yüz turanə səzlixidu, əz kəzi bilən
uning kəzigə qaraydu. U Zədəkiyani Babiloƣa apiridu, u mən uningƣa yeqinlixip
toluq bir tərəp qiloquqə xu yərdə turidu, dəydu Pərwərdigar; silər kaldiylər bilən
qarxilaxsanglarmu ƣəlibə qilalmaysilər! — dəydu Pərwərdigar» — dəp bexarət
berisən?» — dəp uni qamap qoyƣanidi). ■ 6 Yərəmiya: — Pərwərdigarning səzi
manga kelip mundaq deyildi — dedi: —
7 Mana, taƣang Xallumning ooƣli Ḫanaməəl yeningƣa kelip: «Əzüng üqün Anatottiki
etizimni setiwal; qünki uni setiwelixqa sening ḫəmjəmətlik ḫoququng bar» —
dəydiƣan bolidu.□
8 Andin Pərwərdigarning deginidək taƣamning ooƣli Ḫanaməəl, qarawullarning
ḫoylisida yenimƣa kelip manga: «Binyaminning zeminidiki mening Anatottiki
etizimni setiwaloƣaysən; qünki ḫəmjəmət ḫoquqi seningkidur; əzüng üqün setiwal»
— dedi; andin mən buning ḫəqiqətən Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yəttim.
9 Xunga mən taƣamning ooƣli Ḫanaməəldin Anatottiki bu etizni setiwaldim; pulni,
yəni on yəttə xəkəl kümüxni girgə selip əlqidim. □ 10 Mən tohtam hetigə imza qoyup,
üstigə məḫürni besip peqətlidim; buningƣa guwaḫqilarni guwaḫ bərgüzdum,
kümüxni tarazioƣa saldim; 11 tohtam hetini qolumƣa aldim, — birsidə soda tüzümi
wə xərtliri hatirilinip peqətləngən, yənə birsi peqətlənmigənidi — 12 wə mən
taƣamning ooƣli Ḫanaməəlning kəz aldida, bu soda hetigə imza qoyƣan guwaḫqilar
wə qarawullarning ḫoylisida olturƣan Yəḫudiylarning ḫəmmisi aldida hətlərni
Maaseyaḫning nəwrisi, Neriyaning ooƣli boloƣan Baruqqa tapxurdum. 13 Ularning
aldida mən Baruqqa mundaq tapilap dedim: — 14 Samawi qoxunlarning Sərdari
boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Bu hətlərni, yəni
peqətləngən wə peqətlənmigən bu tohtam hətlirini elip, bular uzun waqitqiqə
saqlansun dəp sapal idix iqigə saloƣin; 15 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan

□ **31:40 «jəsətlər wə qurbanlik külliri taxlinidiƣan pütkül jiloƣa»** — muxu «jiloƣa» «Ḫinnomning jiloƣisi» (Gə-Ḫinnom)ni kərsitidu (7-bab, 31-32-ayət wə izaḫatinimu kərüng). Bu jiloƣiƣa əhlətlər ḫəm ḫərhil napak nərsilər taxlinatti. Bu intayin napak, paskina jiloƣining kəlgüsi zamanda (ayətning ikkinqi qismida eytiloƣandək) Hudaƣa atap muqəddəs bolidiƣanliqi ajayib ix bolidu. Demək, Hudaning xəpqiti bilən pütkül xəḫər wə uning ḫəmmisi intayin pak-muqəddəs bolidu. Yerusalem xəḫirining ḫazirqi ətrapliri bu ayətlərdə kərsitilgən jaylarda kengəytəlməktə. **«jəsətlər… taxlinidiƣan… jiloƣa» .. «Kidron dəryasi»… «At dərwazisi»** — xəḫərning jənubiy təripigə, «Kidron dəryasi» xərqiy təripigə, «At dərwazisi» bolsa bəlkim ximaliy təripigə jaylaxqanidi.
■ **32:3-5** Yər. 34:3 □ **32:7 «ḫəmjəmətlik ḫoquqi»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, ḫərbir Israillikqa bir parqə zemin təqsim qilinƣan. Əgər bu zeminni satmaqqi bolsa, awwal əz jəmətidikilərgə setiwelix pursiti berixi kerək idi; ular bu «ḫəmjəmət ḫoquqi» boyiqə uni setiwelixni halmisa, andin baxqilaroƣa setixqa bolatti. □ **32:9 «on yəttə xəkəl kümüx»** — bir xəkəl 11.4 gram idi; 17 xəkəl 194 gram idi.

Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Kəlgüsidə bu zeminda həm
öylər, həm etizlar, həm üzümzarlar qaytidin setiwelinidu.
16 Mən tohtam hetini Neriyaning ooqli bolqan Barukqa tapxuroqandin keyin,
Pərwərdigaroqa dua qilip mundaq dedim: —
17 «Ah, Rəb Pərwərdigar! Mana, Sən asman-zeminni Özüngning zor qudriting wə
sozuloqan biliking bilən yasioqansən; Sanga heqqandaq ix təs əməstur; □ 18 Sən
minglioqan kixilərgə rəhim-xəpqət kərsitisən həmdə atilarning qəbihlikining jazasin-
imu keyin balilirining qoynioqa qayturisən; ah Sən uluoq, Qudrət Igisi Təngridursən
— Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar Sening namingdur; ■ 19 oy-
nixanliringda uluoq, qiloqan ixliringda qudrətliksən; kəzliring bilən insan balilirining
öz yolliri wə qiloqanlirining mewisi boyiqə hərbirigə *inam yaki jaza* qayturux
üqün, ularning barliq yollirini kəzligüqidursən; ■ 20 — Sən bügünki küngiqə
Misir zeminida, Israil iqidə həm barliq insanlar arisida məjizilik alamətlərni həm
karamətlərni ayan qilip kəlgənsən; xunglaxqa bügüngiqə Sening naming eoqizdin-
eoqizoqa tarqilip kəlməktə. 21 Sən məjizilik alamətlər, karamətlər qudrətlik qolung,
sozuloqan biliking wə dəhxətlik wəhxət arqiliq Öz həlqing Israilni Misir zeminidin
qikaroqansən; ■ 22 Sən ularoqa ata-bowilirioqa təqdim qilimən dəp qəsəm qiloqan, süt
həm bal ekip turidioqan bu zeminni təqdim qiloqansən. 23 Ular dərwəqə zeminoqa
kirip uningoqa igə bolqan; lekin ular Sening awazingoqa qulaq salmioqan, Təwrat-
qanunungda mangmioqan; ularoqa əmr qiloqanlarning heqqaysisioqa əməl qilmioqan;
xunga Sən bu külpətlərning həmmisini ularning bexioqa qüxürgənsən. 24 Mana,
xəhərni besip kirix üqün sepiloqa selip qikiriloqan dənglük-potəylərgə karioqaysən!
Qiliq, qəhətqilik wə waba tüpəylidin xəhər hujum qiliwatqan kaldiylərning qolioqa
tapxurulmay qalmaydu; Sən aldin'ala eytqining hazir əməlgə axuruldi; mana,
Özüng kərisən. 25 Lekin Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəhər kaldiylərning qolioqa
tapxurulidioqan bolsimu, manga: «Özüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni
guwahqilaroqa kərgüzgin!?» — deding». □

26 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoqa kelip mundaq deyildi: —
27 Mana, Mən Pərwərdigar, barliq ət igilirining Hudasidurmən; Manga təs qüxidioqan
birər ix barmidu? □ ■ 28 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən
bu xəhərni kaldiylərning qolioqa wə Babil padixahi Nebokadnəsarning qolioqa
tapxurimən; ular uni igiliwalidu. 29 Bu xəhərgə hujum qiliwatqan kaldiylər
uningoqa besip kirip ot qoyup uni köydüriwetidu; ular xəhərdikilərning öylirinimu
köydüriwetidu; ular bu öylərning ögziliri üstidə Meni oqəzəpləndürüp Baaloqa isriq
yaqqan, yat ilahlaroqa «xarab hədiyə»lərni quyoqan. ■ 30 Qünki Israillar wə
Yəhudalar yaxliqidin tartip köz aldimda pəqət rəzillikla qilip kəlməktə; Israillar
pəqətla öz qolliri yasioqanlar bilən oqəzipimni qozoqioqandin baxqa ix qilmioqan,
— dəydu Pərwərdigar. □ 31 Qünki bu xəhər quruloqan künidin tartip bügünki
küngiqə Mening oqəzipim wə qəhrimni xundaq qozoqioquqi bolup kəldiki, Mən

□ **32:17 «Sanga heqqandaq ix təs əməstur»** — ibraniy tilida «Sanga heqqandaq ix karamət əməstur». ■ **32:18** Mis. 34:7 ■ **32:19** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yəx. 28:29; Yər. 16:17; 17:10 ■ **32:21** Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21 □ **32:25 «Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəhər kaldiylərning qolioqa tapxurulidioqan bolsimu, manga: «Özüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni guwahqilaroqa kərgüzgin!?» — deding»** — mumkinqiliki barki, gərqə Pərwərdigar Yərəmiya wə baxqa pəyoqəmbərlər arqilik kəp qetim Yəhudoqa: «Mən silərni sürgün qildürimən» dəp agahlanduroqan bolsimu, Yərəmiya yənila: ««ahirqi minutta» Yəhudani Babildin qutquzidu» dəp oylidi. □ **32:27 «Manga təs qüxidioqan birər ix barmidu?»** — ibraniy tilida «Manga karamət qüxidioqan birər ix barmidu?». ■ **32:27** Qəl. 16:22 ■ **32:29** Yər. 21:10 □ **32:30 «yaxliqidin tartip...»** — bəlkim Israilning «əl boloqinidin tartip», yəni «Misirdin qikixtin tartip» degən mənidə. Bolmisa «etizni al» degən sözning nemə mənisi bar? Jawab təwəndiki ayətlərdə, əlwəttə. **«qolliri yasioqanlar»** — degən sözlər yaki yasioqan butlarni yaki yaman qilmixlirini kərsitidu.

uni Өz yüzüm aldidin yoқatmisam bolmaydu. 32 Israillar wə Yəһudalar — ular wə ularning padixaһliri, əmirliri kaһinliri, pəyƣəmbərliri, Yəһuda adəmliri wə Yerusalemda turuwatқanlarning meni ƣəzəpləndürgən barliқ rəzilliki tüpəylidin *xəһərni yoқitimən*. 33 Ular Manga yüzini қaratқan əməs, bəlki Manga arқisini қilip tətür қariƣan; gərqə Mən tang səһərdə ornumdin turup ularƣa өgətkən bolsammu, ular anglimay təlim-tərbiyini қobul қilixni rət қilƣan. ■ 34 Ular Өz namim bilən ataliƣan өydə yirginqlik butlirini selip uni buliƣiƣan; 35 ular өz ooƣul-қizlirini ottin ətküzüp «Moləк»kə atap қurbanliқ қilix üqün «Һinnomning ooƣlining jiliƣisi»diki, Baaliƣa beƣixlaniƣan «yuқiri jaylar»ni қurup qiққan; Mən ularning bundaқ ix қilixini zadi buyrup baқmiƣanmən; ularning Yəһudani gunaһқa patқuzup, muxundaқ lənətlik ix қilsun degən oy-niyəttə һeqқaqan bolup baқmiƣanmən.□ ■

36 Silər muxu xəһər tooƣruluқ: «Dərһəқiқət, u қiliq, қəһətqilik wə waba arқiliқ Babil padixaһining қoliƣa tapxurulidu!» — dəwatisilər; lekin Pərwərdigar — Israilning Hudasi muxu xəһər tooƣruluқ һazir mundaқ dəydu: —

37 Mana Mən, Mən ularni ƣəzipim, қəһrim wə zor aqqiқim bilən һəydiwətkən barliқ padixaһliқlardin yiƣimən; Mən ularni қaytidin muxu yərgə epkelimən, ularni aman-tinqliқta turƣuzimən. ■ 38 Ular Mening һəlқim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. ■ 39 Mən ular wə ulardin keyin boliƣan balilirini barliқ künliridə Məndin əyminip yahxiliқ kərsun dəp, ularƣa bir қəlb, bir yolni ata қilimən.

40 Mən ularƣa iltipat қilixtin қolumni ikkinqi üzməslikim üqün ular bilən mənggülük bir əһdə tüzimən; ularning қaytidin yenimdin qətliməsliki üqün Mən қəlbigə қorқunqumni salimən. 41 Mən ularƣa yahxiliқ ata қilixtin һuzur elip xadlinimən wə pütün қəlbim, pütün jenim bilən ularni muxu zeminƣa tikip turƣuzimən!■

42 Qünki Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Mən huddi bu həlқning bexiƣa bu dəһxətlik külpətning һəmmisini qüxürginimdək, Mən ular tooƣruluқ wədə қiliƣan barliқ bəht-bərikətlərni ularning üstigə qüxürimən; 43 Silər muxu zemin tooƣruluқ: «U wəyranə, adəmzatsiz wə һaywanatsizdur; kaldiylərning қoliƣa tapxuruliƣan!» dəysilər. Lekin kəlgüsidə uningda etizlar қaytidin setiwelinidu! 44 Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida, Yəһudaning xəһərliridə, *jənubtiki* taƣliқ xəһərliridə, ƣərbtiki «Xəfəlaһ» egizlikidiki xəһərlərdə, *Yəһudaning* jənubiy bayawanliridiki xəһərlərdimu kixilər қaytidin kümüxkə etizlarni setiwalidu, tohtam һətlirigə imza қoyidu, məһürləp, guwaһqilarni guwaһқa һazir қilidu; qünki Mən ularni sürgünlüktin қayturup əsligə kəltürimən — dəydu Pərwərdigar.

33

Pərwərdigar Israil wə Yəһudani əsligə kəltürimən, dəp ikkinqi қetim wədə қilidu

1 Yərəmiya tehi қarawullarning һoylisida қamap қoyuliƣan waқtida, Pərwərdigarning səzi uningƣa ikkinqi қetim kelip mundaқ deyildi: —

2 Ixni қiliƣuqi Mən Pərwərdigar, ixni xəkilləndürgüqi һəm uni bekitküqi Mənki Pərwərdigar mundaқ dəymən — Pərwərdigar Mening namimdur — □ 3 Manga iltija қil, Mən sanga jawab қayturimən, xundaқla sən bilməydiƣan, büyük һəm tilsimat ixlarni sanga ayan қilimən. 4 Qünki *düxmənning* dəng-potəylirigə һəm қiliqiƣa

■ **32:33** Yər. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ **32:35** **«Moləк»** — Ammoniylarning qoқunƣan buti. ■ **32:35** Yər. 19:5 ■ **32:37** Yər. 23:3; 29:14; 31:10 ■ **32:38** Yər. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ **32:41** Yər. 24:6; Am. 9:15 □ **33:2** **«ixni қiliƣuqi»** — nemə ix ikənliki bəlkim keyinki 4-26-ayətlərdə təswirlinidu.

taqabil turuxqa istiḥkamlar qilix üqün qeqiloɣan bu xəḥərdiki əylər wə Yəḥuda padixaḥlirining ordiliri tooɣruluq Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

5 «Kaldiylər bilən qarxiliximən» dəp xəḥərgə kirgənlərning ḥəmmisi, pəqət Mən oɣəzipim wə qəḥrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Qünki Mən ularning barliq rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḥərdin ərüp yoxuroɣanmən. □ 6 Ḥalbuki mana, Mən bu xəḥərgə xipa qilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saqaytimən, ularoɣa qəksiz arambəhx ḥəm ḥəqiqətni yexip ayan qilimən. □ 7 Mən Yəḥudani ḥəm Israilni sürgündin qayturup əsligə kəltürimən; ularni awwalqidək qurup qiqimən. ■ 8 Mən ularni Mən bilən qarxilixip gunaḥqa petip sadir qiloɣan barliq qəbiḥlikidin paklandurimən, Mening aldimda gunaḥqa petip, Manga asiylik qiloɣan barliq qəbiḥliklirini kəqürimən; ■ 9 yər yüzidiki barliq əllər Mən ularoɣa yətküzgən barliq iltipatni anglaydu, xuning bilən bu *xəḫər* kixini xadlandurup, Ɵzümgə mədḥiyələrni qozoɣap, xan-xərəp kəltürüp nam-xəḥrət ḥasil qilidu; əllər Mən ularoɣa yətküzgən barliq iltipat wə arambəhxliktin *Məndin* qorqup titrəydioɣan bolidu.

10 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər muxu yər tooɣruluq: «U bir harabilik, adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boldi!» dəysilər — durus. Lekin harabə boloɣan, adəmzatsiz, aḥalisiz, ḥaywanatsiz boloɣan Yəḥudaning xəḥərliridə wə Yerusalem koqilirida 11 yənə tamaxining sadasi, xad-huramlik sadasi wə toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, xundaqla Pərwərdigarning əyigə «təxəkkür qurbanliqliri»ni aparoɣanlarning «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar, qünki Pərwərdigar meḥribandur, uning muḥəbbiti mənggülüktur» dəydioɣan awazliri qaytidin anglinidu; qünki Mən sürgün boloɣanlarni qayturup zemindiki awatliqni əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

12 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Harabə boloɣan adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boloɣan bu yərdə wə uning barliq xəḥərliridə qoy baqquqilarning əz padilirini yatquzidioɣan qotanliri qaytidin bar bolidu. □ 13 *Jənubiy* taoɣliqtiki xəḥərlərdə, *oɣərbtiki* Yəḥudaning «Xəfəlaḥ» egizlikidiki xəḥərlərdə, jənubiy bayawanlardiki xəḥərlərdə, Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida wə Yəḥudaning xəḥərliridimu qoy padiliri ularni sanioɣuqining qoli astidin qaytidin ətidu, — dəydu Pərwərdigar.□

14 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətigə ḥəm Yəḥuda jəmətigə eytqan xəpqətlik wədəmgə əməl qilimən.■

15 Xu künlər wə u qaoɣda Mən Dawut nəslidin «Ḥəqqaniy Xah»ni zeminda əstürüp

---

□ **33:5** **««Kaldiylər bilən qarxiliximən» dəp xəḥərgə kirgənlər... pəqət Mən oɣəzipim wə qəḥrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Ularning barliq rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḥərdin ərüp yoxuroɣanmən»** — oqurmənlər ayəttiki baxqa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. □ **33:6** **«Ḥalbuki mana, Mən bu xəḥərgə xipa qilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saqaytimən, ...»** — xübḥisizki, Huda Yərəmiyaoɣa eytqan «büyük ḥəm tilsimat ixlar» bu ayəttin baxlap uningoɣa eqip kərsitilidu. ■ **33:7** Yər. 24:6; 31:4; 32:44 ■ **33:8** Yər. 31:34 ■ **33:11** Yər. 7:34 □ **33:12** **«Harabə boloɣan adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boloɣan bu yərdə wə uning barliq xəḥərliridə qoy baqquqilarning əz padilirini yatquzidioɣan qotanliri qaytidin bar bolidu»** — 4-, 10- wə bu 12-ayəttə, Pərwərdigar Yərəmiyaoɣa «Sən bilip baqmioɣan ḥəm büyük ḥəm tilsimat ixlarni sanga kərsitimən» degən wədisi boyiqə, kəlgüsi zamanda karamət ixlarni kərsitidioɣan üq bexarət bizgə tonuxturulidu. □ **33:13** **«sanioɣuqining qoli astidin ətüx»** — bəlkim qoylar qotanoɣa qaytip kirgəndə, ulardin ḥeqqaysisining kəm qalmasliqi üqün təkxürülüxtur. ■ **33:14** Yər. 29:10

qikirimən; U zeminda tooɣra həküm wə həkkaniylik yürgüzidu. □ ■ 16 Xu
künlərdə Yəhuda kutkuzulidu, Yerusalem arambəhxtə turidu; *xu qaoɣda*
Yerusalem: «Pərwərdigar həkkaniylikimizdur» degən nam bilən atilidu.
17 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Dawutning Israil jəmətining təhtigə
olturuxka layik nəsli üzülüp kalmaydu, 18 yaki Lawiylardin boloɣan kahinlardin,
«kəydürmə kurbanlik», «axlik hədiyə» wə baxka kurbanliklarni Mening aldimda
daim sunidioɣan adəm üzülüp kalmaydu.■
19 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
20 Pərwərdigar mundak dəydu: — Silər Mening kündüz bilən tüzgən əhdəmni wə
keqə bilən tüzgən əhdəmni buzup, kündüz wə keqini əz wakтida kəlməydioɣan
kilip koysanglar, 21 xu qaoɣda Mening Kulum Dawut bilən tüzgən əhdəm buzulup,
uningoɣa: «Əz təhtinggə həküm süridioɣan bir ooɣlung daim bolidu» deginim
əməlgə axurulmaydu wə hizmətkarlirim, kahinlar boloɣan Lawiylar bilən tüzgən
əhdəm buzuloɣan bolidu. 22 Asmanlardiki koxunlar boloɣan yultuzlarni sanap
boloɣili bolmioɣandək, dengizdiki kumlarni əlqəp boloɣili bolmioɣandək, mən kulum
Dawutning nəslini wə Əzümgə hizmət kilidioɣan Lawiylarni kəpəytimən.

23 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
24 Bu həlkning: «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi»
deginini baykimidingmu? Xunga ular Mening həlkimni: «Kəlgüsidə heq bir əl-dələt
bolmaydu» dəp kəzgə ilmaydu. □ 25 Pərwərdigar mundak dəydu: — Mening kündüz
wə keqini bekitkən əhdəm əzgirip kətsə, yaki asman-zemindiki kanuniyətlərni
bekitmigən bolsam, 26 Mən Yakupning nəslidin wə Dawutning nəslidin waz keqip
ularni taxlaydioɣan bolimən, xuningdək Ibrahim, Ishak wə Yakupning nəsli üstigə
həküm sürüx üqün *Dawutning* nəslidin adəm tallimaydioɣan bolimən! Qünki bərhək,
Mən ularni sürgünlüktin kayturup ularni əsligə kəltürimən, uloroɣa rəhimdillik
kərsitimən.■

34

Pərwərdigar Zədəkiyaoɣa xum həwər yətküzidu

1 Babil padixahi Nebokadnəsar, pütün koxuni wə həkümranlikioɣa bekinoɣan barlik
padixahliklar wə əllərning həmmisi Yerusalemoɣa wə uning ətrapidiki barlik
xəhərlərgə jəng kiloɣan wakтida, Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —■
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — Zədəkiyaning yenioɣa berip
uningoɣa mundak degin: — Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, bu xəhərni Babil
padixahining kolioɣa tapxurimən, u uningoɣa ot koyup kəydüriwetidu. ■ 3 Sən
bolsang, uning kolidin kaqalmaysən; bəlki sən tutulup uning kolioɣa tapxurulisən;
sening kəzliring Babil padixahining kəzligə karaydu, uning bilən yüz turanə
səzlixisən wə sən Babiloɣa sürgün bolup ketisən.■

□ **33:15 «...u qaoɣda Mən Dawut nəslidin «Həkkaniy Xah»ni zeminda əstürüp qikirimən...»** — okurmənlərning esidə barki, Huda Dawut padixah-pəyoɣəmbərgə: «Kutkuzoɣuqi-Məsih» sening nəslingdin qikidu» dəp wədə bərgən (məsilən, «2Sam.», 7-babni, Zəburdiki 18-, 45- wə 72-küylərni həm məzkur kitab 23:5nimu kərüng). ■ **33:15** Yər. 23:5 ■ **33:18** Yər. 17:26 □ **33:24 «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi...»** — «ikki jəmət» xübhisizki, Israil wə Yəhudani, yəni Hudaning pütün həlkini kərsitidu; demək, pütkül Israil həlki əzining keləqiki tooɣruluk ümidsizlinip kətkən. Bəzi alimlar «ikki jəmət» «Dawut jəməti həm Lawiy jəməti»ni kərsitidu, dəp karaydu; lekin bizningqə keyinki «Mening həlkimni ... kəzgə ilmaydu» degən ibarə həm 25-, 26-ayətlər «Yakupning nəsli»ni, yəni Hudaning pütün həlki (Israil wə Yəhuda)ni kərsətkəqkə, 24-ayətmu pütün həlkni kərsitixi kerək. ■ **33:26** Yər. 31:20 ■ **34:1** 2Pad. 25; Yər. 52 ■ **34:2** Yər. 21:10; 32:29 ■ **34:3** Yər. 32:4

4 Lekin, i Yəhuda padixahi Zədəkiya, Pərwərdigarning səzini angla; Pərwərdigar
sening tuoqrangda mundaq dəydu: — Sən qiliq bilən ölməysən; 5 sən aman-
tinqlikta ölisən; ata-bowiliring boloqan özüngdin ilgiriki padixahlar üqün matəm
tutup huxbuy yaqqandək ular ohxaxla sən üqünmu *huxbuy* yaqidu; ular sən üqün:
«Ah, xahim!» dəp matəm tutidu; qünki Mən xundaq wədə qiloqanmən, — dəydu
Pərwərdigar.□
6 Andin Yərəmiya pəyoqəmbər bu səzlərning həmmisini Yəhuda padixahi
Zədəkiyaoqa Yerusalemda eytti. 7 Xu qaoqda Babil padixahining qoxuni Yerusalemda
wə Yəhudadiki qaloqan xəhərlərdə, yəni Laqixta wə Azikahta jəng qiliwatatti; qünki
Yəhudadiki mustəhkəm xəhərlər arisidin pəqət bularla ixoqal bolmioqanidi.

Öz qullirioqa uwal qiloqanlaroqa agah berix

8 Padixah Zədəkiya *qullirimizoqa* azadlik jakarlayli dəp Yerusalemdikilərning
həmmisi bilən əhdini kesip tüzgəndin keyin, Pərwərdigardin töwəndiki bu səz
Yərəmiyaoqa kəldi □ ■ 9 (əhdə boyiqə hərbiri öz ibraniy qullirini, ər bolsun, qiz-ayal
bolsun, qoyuwetixi kerək idi; heqqaysisi öz qerindixi boloqan Yəhudiyni qullukta
qaldurmasliqi kerək idi. □ 10 Əhdigə qoxuloqan barlik əmirlər wə barlik həlq
xuningoqa, yəni hərqaysimiz öz quli yaki dedikini qoyuwetəyli, ularni qullukta
qalduruwərməyli degən səzigə boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwətti. 11 Lekin
uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni özigə qayturuwaldi.
Ular bularni qaytidin məjburiy qul-dedək qiliwaldi).□
12 — Xu qaoqda Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoqa kelip mundaq deyildi: —
13 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən ata-bowiliringlarni Misirn-
ing zeminidin, yəni «qulluq öyi»din qiqaroqinimda, ular bilən əhdə tüzgənidim; 14 *xu
əhdə boyiqə* hərbiringlar yəttinqi yilida silərgə özini satqan hərqaysi qerindixinglar
boloqan ibraniy kixilirini qoyuwetixinglar kerək; u qulluqungda altə yil boloqandin
keyin, sən uni azadliqqa qoyuwetixing kerək, degənidim. Lekin ata-bowiliringlar
buni anglimay heq qulaq salmioqan. ■ 15 Lekin silər bolsanglar, *xu yaman
yoldin* yenip, köz aldimda durus ixni kərüp, hərbiringlar öz yeqinioqa «azad bol»
dəp jakarlidinglar, xuningdək Öz namim bilən ataloqan öydə əhdə tüzüdinglar;
16 lekin silər yənə yenip Mening namimoqa daoq kəltürüp, hərbiringlar öz rayioqa
qoyuwətkən qulni həm ihtiyarioqa qoyuwətkən dedəkni qayturuwelip qaytidin
özünglaroqa qul-dedək boluxqa məjburlidinglar.
17 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər manga qulaq salmidinglar,
hərbiringlar öz qerindixinglaroqa, hərbiringlar öz yeqininglaroqa azad bolunglar
dəp heq jakarlimidinglar; mana, Mən silərgə bir hil azadliqni — yəni qiliqqa,

□ **34:5 «Sən üqün huxbuy yaqidu» —** ibraniy tilida səzmusöz bolsa «sən üqün köydüridu» degənliktur. Həqlərning köydürgini bolsa, bizningqə huxbuy boluxi kerək idi. Əməliyəttə Təwrat həm Injilda ölgənlər üqün hərqandaq qurbanlik-hədiyə, nəzir-qiraoqning heqqandaq paydisi yoq, dəp kərsitilidu. □ **34:8 «əhdini kesip tüzüx» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əhdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimtə (ikki parqə) qilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə qiloqan malning otturisidin təng ötüp bir-birigə kəsəm qilatti. Bu ixning əhmiyiti bəlkim: «Qaysimiz əhdini buzsaq, Huda uni bu soyoqan maloqa ohxax qilsun!» deməkliktur. 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **34:8** Mis. 21:2 □ **34:9 «əhdə boyiqə hərbiri öz ibraniy qullirini, … qoyuwetixi kerək idi; heqqaysisi öz qerindixi boloqan Yəhudiyni qullukta qaldurmasliqi kerək idi» —** mumkinqiliki barki, bu əhdə pəqət bu əmirlərgə qolaylik boluxi üqün tüzülgənidi. Qəhətqilik boloqan waqitta, öz qullirioqa ozuq berix məs'uliyitidin qeqip, qullirini kətküziwetətti. □ **34:11 «Lekin uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni özigə qayturuwaldi… qul-dedək qiliwaldi» —** bu wəqə Babilning qoxuni Yerusalemni qorxiwelixtin waqitlik waz keqip Misir bilən jəng qilixqa kətkən waqtida boloqan boluxi mumkin. Əmirlər wə həlq bəlkim hətərlik pəyt bizdin ötüp kətti, Hudadin qorqiweriximizning hajiti yoq, deyixi mumkin idi. 21-22-ayətlərni 35-bab, 5-7-ayətlər bilən selixturung. ■ **34:14** Mis. 21:2; Qan. 15:12

wabaoɣa wə ḳəḥətqilikkə boloɣan bir azadliḳni jakarlaymən; silərni yər yüzidiki barliḳ padixaḥliḳlaroɣa bir wəḥxət basḳuqi ḳilimən. ■ 18 Xuning bilən Mən əḥdəmni buzoɣan, kəz aldimda kesip tüzgən əḥdining səzlirigə əməl ḳilmioɣan kixilərni bolsa, ular əzliri soyup ikki parqə ḳilip, otturisidin ətkən ḥeliḳi mozaydək ḳilimən; 19 Yəḥudaning əmirliri wə Yerusalemning əmirliri, ordidiki ələmdarlar, kaḥinlar, xuningdək mozayning ikki parqisining otturisidin ətkən barliḳ həlḳni bolsa, 20 Mən ularni düxmənlirining ḳolioɣa, jenini izdigüqilərning ḳolioɣa tapxurimən; xuning bilən jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa wə zemindiki ḥaywanlaroɣa ozuḳ bolidu; ■ 21 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya wə uning əmirlirinimu düxmənlirining ḳolioɣa, jenini izdigüqilərning ḳolioɣa, xundaḳla silərgə ḥujum ḳilixtin qikinip turoɣan Babil padixaḥining ḳoxunining ḳolioɣa tapxurimən. ■ 22 Mana, Mən əmr ḳilimən, — dəydu Pərwərdigar, wə ular bu xəḥər aldioɣa yənə kelidu; ular uningoɣa ḥujum ḳilip ot ḳoyup kəydüriwetidu; wə Mən Yəḥudaning xəḥərlirini wəyranə, ḥeq adəmzatsiz ḳilimən.

35

Yəḥudaning wapasizliḳi, Rəkabiylarning wapadarliḳi

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning oɔli Yəḥoakimning künliridə, Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa səz kelip: —□
2 «Rəkabning jəmətidikilərning yenioɣa berip ular bilən səzlixip ularni Pərwərdigarning əyigə apirip, uning kiqik əylirining birigə təklip ḳilip ularning aldioɣa xarab tutḳin» — deyildi.
3 Xuning bilən mən Habazziniyaning nəwrisi, Yərəmiyaning oɔli Jaazaniyani, uning ukilirini wə barliḳ bala-qaḳilirini, xuningdək Rəkabning pütkül jəmətini elip kelixkə qiḳtim; 4 Mən ularni Pərwərdigarning əyigə, Igdaliyaning oɔli, Hudaning adimi boloɣan Ḥananning oɔullirioɣa təwəlik əygə apardim; bu əy əmirlərning əyining yenida, Xallumning oɔli, ixikbaḳar Maaseyaḥning əyining üstidə idi; 5 mən Rəkabning jəmətidikilərning aldioɣa xarabḳa liḳ toloɣan piyalilər wə ḳədəḥlərni ḳoyup ularoɣa: «Xarabḳa eoɣiz teginglar!» — dedim.
6 Ular manga mundaḳ dedi: «Biz xarabni iqməymiz; qünki əjdadimiz Rəkabning oɔli Yonadab bizgə: «Silər wə oɔul-əwladliringlar zadi xarab iqmənglar; 7 yənə kelip əylərni ḳurmanglar, nə uruḳ terimanglar, nə üzümzarlarni tikmənglar, nə bulardin ḥeqḳaysisioɣa zadi igə bolmanglar; barliḳ künliringlarda qedirlarda turunglar; xuning bilən silər turuwatḳan zeminda uzun künlərni kərisilər» — dəp əmr ḳaldуroɣan.
8 Xuning bilən bizning əjdadimiz Rəkabning oɔli Yonadabning: «Barliḳ kününglərdə zadi xarab iqmənglar» degən awazioɣa ḳulaḳ selip, biz wə bizning ayallirimiz ḥəm oɔul-ḳizlirimiz uning əmrigə toluḳ əməl ḳilip kəlgənmiz; 9 biz yənə turoɣudək əylərni salmioɣan; bizdə ḥeq üzümzar, etiz, uruḳ degənlər yoḳ; 10 bəlki biz qedirlarda turup kəlduḳ, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliḳ əmr ḳiloɣanlirioɣa əməl ḳilip kəlduḳ.□

■ **34:17** Ḳan. 28:25; Yər. 15:4; 24:9,10 ■ **34:20** Yər. 7:33; 16:4; 19:7 ■ **34:21** Yər. 37:11 □ **35:1** **«Yəḥoakimning künliridə»** — bu wəḳə Zədəkiya padixaḥ təhtkə olturoɣan waḳitta, yəni yuḳirida eytiloɣan bexarətlərdin ilgiri boloɣanidi, əlwəttə. □ **35:10** **«biz qedirlarda turup kəlduḳ, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliḳ əmr ḳiloɣanlirioɣa əməl ḳilip kəlduḳ»** — jəmiy bolup 250 yilliḳ məzgil iqidə. «Rəkabning oɔli Yonadab» bəlkim «2Pad.» 10:15də tiloɣa elinoɣan «Rəkabning oɔli Yəḥonadab» boluxi mumkin.

11 Lekin Babil padixaḥi Nebokadnəsar zeminoƣa besip kirgəndə, xundak ix boldiki,
biz: «Barayli, Kaldiylərning ķoxuni ḥəm Suriyəning ķoxunidin ķeqip Yerusalem
xəḥirigə kirəyli» — deduk. Mana xu səwəbtin Yerusalemda turuwatimiz».
12 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kelip mundak deyildi: —
13 «Samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Baroƣin, Yəḥudadikilər wə Yerusalemda turuwatķanlaroƣa mundak
degin: — Buningdin tərbiyə almamsilər, xuningdək Mening səzlirimgə ķulak
salmamsilər? — dəydu Pərwərdigar. 14 — Mana, Rəkabning ooƣli Yonadabning
ooƣul-pərzəntlirigə «xarab iqmənglar» dəp tapiliƣan səzlirigə əməl ķilinip kəlgən;
bügünki küngiqə ular ḥeq xarab iqip bakmiƣan, qünki ular atisining əmrigə
itaət ķiloƣan. Lekin Mən tang səḥərdə ornumdin turup silərgə səz ķilip kəlgən
bolsammu, silər Manga ḥeq ķulak salmiƣansilər. ■ 15 Mən tang səḥərdə
ornumdin turup ķullirim boloƣan pəyƣəmbərlərni əwətip: «Ḥərbiringlar ḥazir
əz rəzil yolunglardin yenip, ķilmixinglarni tüzitinglar, baxķa ilaḥlaroƣa əgixip
qokunmanglar; xundak ķilsanglar Mən ata-bowiliringlaroƣa təkdim ķiloƣan zeminda
turuwerisilər» dəp kəlgənmən; lekin silər Manga ķulak salmay ḥeq anglimiƣansilər.
■ 16 Bərḥək, Rəkabning ooƣli Yonadabning əwladliri atisining ularoƣa tapiliƣan
əmrigə əməl ķiloƣan; lekin bu həlk Manga ḥeq ķulak salmiƣandur. 17 Xunga
samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Mana, Mən Yəḥudaning üstigə ḥəm Yerusalemning üstigə Mən aldin'ala
eytķan barlik balayi'apətni qüxürimən; qünki Mən ularoƣa səz ķiloƣan, lekin ular
anglimiƣan; Mən ularni qakiroƣan, lekin ular jawab bərmigən».
18 Andin Yərəmiya Rəkab jəmətigə mundak dedi: — Samawi ķoxunlarning Sərdari
boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Qünki silər atanglar
Yonadabning əmrigə itaət ķilip, barlik yolyoruķlirini tutup, silərgə tapiliƣanlirining
ḥəmmisi boyiqə ix kərüp kəlgənsilər, — 19 əmdi samawi ķoxunlarning Sərdari
boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Rəkabning ooƣli
Yonadabning nəslidin aldimda hizmət ķiloƣuqi ḥərgiz üzülüp ķalmaydu.□

36

Padixaḥ Yəḥoakim bexarət hatiriləngən oram yazmini kəydüridu

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooƣli Yəḥoakimning tətinqi yili, Yərəmiyaoƣa
Pərwərdigardin təwəndiki səz kəldi: —
2 Əzünggə oram ķəoƣəz aloƣin; uningoƣa Yosiyaning künliridə sanga səz ķiloƣinimdin
tartip bügünki küngiqə Mən Israilni əyibligən, Yəḥudani əyibligən ḥəm barlik
əllərni əyibligən, sanga eytķan səzlərning ḥəmmisini yazoƣin. ■ 3 Yəḥudaning
jəməti bəlkim Mən bexioƣa qüxürməkqi boloƣan barlik balayi'apətni anglap, ḥərbiri
əzlirining rəzil yolidin yanarmikin; ular xundak ķilsa, Mən ularning ķəbiḥlikini
wə gunaḥini kəqürüm ķilimən. 4 Xuning bilən Yərəmiya Neriyaning ooƣli Barukni
qakirdi; Baruk Yərəmiyaning aoƣzidin qikķanlirini anglap Pərwərdigarning un-
ingoƣa eytķan səzlirining ḥəmmisini bir oram ķəoƣəzgə yezip bərdi. 5 Yərəmiya
Barukķa tapilap mundak dedi: — Əzüm ķamap ķoyuloƣanmən; Pərwərdigarning
əyigə kiriximgə ruhsət yok; lekin əzüng berip kirgin; 6 Pərwərdigarning əyidə roza

■ **35:14** Yər. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ **35:15** Yər. 18:11; 25:5 □ **35:19** **«Rəkabning ooƣli Yonadabning nəslidin aldimda hizmət ķiloƣuqi ḥərgiz üzülüp ķalmaydu»** — ularning Huda aldida nemə hizmət ķilidioƣanliķi Mukəddəs Kitabta hatiriləngən əməs; əmma Yəḥudiylarning keyinki hatiriliri boyiqə ularning keyinki ibadəthanida ķurbangaḥta ot üqün otun elip berix hizmiti bar idi. Rəkabiylar tooƣruluk yənə «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **36:2** Yəx. 8:1; Yər. 30:2

tutqan bir künidə, sən aoqzimdin qiqqanlirini anglap yazoqan, Pərwərdigarning bu oram yazmida hatiriləngən səzlirini həlqning qulaqlirioqa yətküzgin; həmmə xəhərlərdin kəlgən Yəhudadikilərning qulikioqimu yətküzgin. 7 Ular bəlkim Pərwərdigar aldioqa dua-tilawitini qilip herbiri ozlirining rəzil yolidin yanarmikin; qünki Pərwərdigarning bu həlqqə agahlandurogan ogəzipi wə qəhri dəhxətliktur.
8 Neriyaning ooqli Baruq Yərəmiya pəyogəmbər uningoqa tapilioqinining həmmisini ada qilip, Pərwərdigarning oyidə Pərwərdigarning səzlirini oqup jakarlidi.□
9 Yəhuda padixahi Yosiyaning ooqli Yəhoakim təhtkə olturogan bəxinqi yili toqquzinqi ayda xundaq boldiki, barliq Yerusalemdikilər həmdə Yəhuda xəhərliridin qiqip Yerusalemoqa kəlgən barliq həlq üqün, Pərwərdigar aldida bir məzgil roza tutuximiz kerək dəp elan qilindi. 10 Xu waqit Baruq Pərwərdigarning oyigə kirip, pütükqi Xafanning ooqli Gəmariyaning oyidə turup, Yərəmiyaning səzlirini barliq həlqning qulikioqa yətküzüp oqudi; bu oy Pərwərdigarning oyining yuqiriqi hoylisidiki «Yengi dərwaza»oqa jaylaxqanidi. □ 11 Xafanning nəwrisi, Gəmariyaning ooqli Mikah bolsa yazmidin Pərwərdigarning səzlirining həmmisigə qulaq saldi. 12 Andin u padixahning ordisioqa qüxüp pütükqining oyigə kiriwidi, mana, əmirlərning həmmisi xu yərdə olturatti; pütükqi Əlixama, Xemayaning ooqli Delaya, Akborning ooqli Əlnatan, Xafanning ooqli Gəmariya wə Hananiyaning ooqli Zədəkiya qatarliq barliq əmirlər xu yərdə olturatti. 13 Xuning bilən Mikah Barukning səzligənlirini həlqning qulikioqa yətküzüp oquganda ozi anglioqan barliq səzlərni ularoqa bayan qildi. 14 Xuning bilən barliq əmirlər Kuxining əwrisi, Xələmiyaning nəwrisi, Nətaniyaning ooqli Yəhudiyni Barukning yenioqa əwətip uningoqa: «Sən həlqning qulikioqa yətküzüp oqugan oram yazmini qolungoqa elip yenimizoqa kəl» — dedi. Xuning bilən Neriyaning ooqli Baruq oram yazmini qolioqa elip ularning yenioqa kəldi.
15 Ular uningoqa: «Oltur, uni qulikimizoqa yətküzüp oqup bər» — dedi. Baruq uni ularoqa anglitip oqudi.

16 Xundaq boldiki, ular barliq səzlərni anglioqanda, alaqzadə bolup bir-birigə qarixip: «Bu səzlərning həmmisini padixahqa yətküzmisək bolmaydu» — dedi. 17 Andin Barukqtin: «Bizgə degin əmdi, sən bu səzlərning həmmisini qandaq yazding? Ularni Yərəmiyaning oz aoqzidin anglidingmu?» — dəp soridi.
18 Baruq ularoqa: «U bu səzlərning həmmisini oz aoqzi bilən manga eytti, mən oram qəoqəzgə siyah bilən yazdim» — dedi.
19 Əmirlər Barukqa: «Baroqin, sən wə Yərəmiya məküwelinglar. Qəyərdə bolsanglar heqkimgə bildürmənglar» — dedi. 20 Xuning bilən ular oram yazmini pütükqi Əlixamaning oyigə tiqip qoyup, ordioqa kirip padixahning yenioqa kelip, bu barliq səzlərni uning qulikioqa yətküzdi.
21 Padixah Yəhudiyni yazmini elip kelixkə əwətti, u uni Əlixamaning oyidin epkəldi. Yəhudiy uni padixahning qulikioqa wə padixahning yenida turoqan barliq əmirlərning qulaqlirioqa yətküzüp oqudi. 22 Xu qaoq toqquzinqi ay bolup, padixah «qixliq oy»idə olturatti; uning aldidiki oqaqta ot qalaqliq idi. 23 Xundaq boldiki, Yəhudiy uningdin üq-tət səhipini oquganda, padixah qələmtiraxi bilən bu qismini kesip, yazmining həmmisini bir-birləp otta kəyüp yoqioquqə oqaqtiki otqa taxlidi.

□ **36:8 «Neriyaning ooqli Baruq Yərəmiya pəyogəmbər uningoqa tapilioqinining həmmisini ada qilip, Pərwərdigarning oyidə Pərwərdigarning səzlirini oqup jakarlidi» —** Barukning qong atisi Maaseyah Yerusalemning xəhər baxliqi bologanidi (32:12ni həm «2Tar.» 34:8ni kərüng). U muxu ixni qiloqanda bəlkim ozining jenini wə keləqikini təwəkkül qiloqan. Uning Yərəmiyaoqa həmrah boluxning intayin japaliq wə hətərlik ikənlikini qüxinix üqün 45-babni kərüng. □ **36:10 «pütükqi Xafan» —** Xafan tooqruluq «1Pad.» 22-babni kərüng. **«yuqiriqi hoyla»** — bolsa «1Pad.» 6:36 həm 7:12də «iqki hoyla» degən nam bilən ataloqan. «Yengi dərwaza» «Yər.» 26:10də tiloqa elinoqan. Xübhisizki, Baruq xu yərdə turup Yərəmiyaning səzini oquytti, barliq həlq angliyalaytti.

□ 24 Lekin bu barlik sözlərni angliƣan padixah yaki hizmətkarlirining ħeqkaysisi ƙorkmidi, ulardin kiyim-keqəklirini yirtkanlar yok idi. 25 Uning üstigə Əlnatan, Delaya wə Gəmariyalar padixahtin oram yazmini kəydürməslikini ətüngənidi, lekin u ularƣa kulak salmidi. 26 Padixah bolsa xahzadə Yeraħməəl, Azriəlning ooƣli Seraya wə Abdəəlning ooƣli Xələmiyani pütükqi Barukni wə Yərəmiya pəyƣəmbərni koliƣa elixka əwətti; lekin Pərwərdigar ularni yoxurup sakidi.

Ikkinqi oram yazma

27 Padixah Baruk Yərəmiyaning aƣzidin anglap yazƣan sözlərni hatiriligən oram yazmini kəydürüwətkəndin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaƣa kelip mundak deyildi: —
28 Yənə bir oram kəƣəzni elip, uningƣa Yəhuda padixahi Yəhoakim kəydürüwətkən birinqi oram yazmida hatiriləngən barlik sözlərni yazƣin. 29 Wə Yəhuda padixahi Yəhoakimƣa mundak degin: — Pərwərdigar mundak dəydu: — Sən bu oram yazmini kəydürüwətting wə Mening tooƣruluk: Sən buningƣa: «Babil padixahi qokum kelip bu zeminni wəyran kilidu, uningdin ħəm insanni ħəm ħaywanni yokitidu» — dəp yezixka kandakmu petinding?» — deding. 30 Xunga Pərwərdigar Yəhuda padixahi Yəhoakim tooƣruluk mundak dəydu: — Uning nəslidin Dawutning təhtigə olturuxka ħeq adəm bolmaydu; uning jəsiti sirtka taxliwetilip kündüzdə issikta, keqidə kirawda oquk yatidu. ■ 31 Mən uning wə nəslining bexiƣa, hizmətkarlirining bexiƣa kəbihlikining jazasini qüxürimən; Mən ularning üstigə, Yerusalemda turuwatkanlarning üstigə ħəm Yəhudaning adəmliri üstigə Mən ularƣa agahlanduroƣan barlik külpətlərni qüxürimən; qünki ular Manga ħeq kulak salmiƣan. 32 Xuning bilən Yərəmiya baxka bir oram kəƣəzni elip Neriyaning ooƣli Barukka bərdi; u Yərəmiyaning aƣziƣa karap Yəhuda padixahi Yəhoakim otta kəydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən ħəmmə sözlərni yazdi; ular bu sözlərgə ohxaydiƣan baxka kəp sözlərnimu koxup yazdi.□

37

Zədəkiya padixah boloƣan qaoƣdiki bəzi wakələr — kirix səz

1 Babil padixahi Nebokadnəsar Zədəkiyani Yəhudaning zeminiƣa padixah kildi; xuning bilən u Yosiyaning ooƣli Yəhoakimning ooƣli Koniyaning orniƣa ħəküm süridi.
□ 2 U, yaki hizmətkarliri, yaki zemindiki həlk Pərwərdigarning Yərəmiya pəyƣəmbər arkilik eytkan sözlirigə ħeq kulak salmidi.

Zədəkiya Hudadin yardəm tiləydu

3 Padixah Zədəkiya Xələmiyaning ooƣli Yəhukalni ħəm kahin Maaseyahning ooƣli Zəfaniyani Yərəmiya pəyƣəmbərning yeniƣa əwətip uningƣa: «Pərwərdigar Hudayimizƣa biz üqün dua kiliƣaysən» — degüzdi 4 (xu qaoƣda Yərəmiya zindanda kamakliк əməs idi; u həlk arisiƣa qikip-kirixkə ərkin idi. 5 Pirəwnning koxuni

---

□ **36:23 «kələmtirax bilən kesix»** — adəttə bu saymanni diwanbegi yaki pütükqi «oram yazmilar»ni yasap təyyarlaxka ixlitətti. Muxu yərdə əksiqə kimmətlik bir oram yazmini yokitix üqün ixlətkən. ■ **36:30** Yər. 22:19 □ **36:32 «u Yərəmiyaning aƣziƣa karap Yəhuda padixahi Yəhoakim otta kəydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən ħəmmə sözlərni yazdi»** — birinqi «oram yazma»ning məzmuni bəlkim «Yərəmiya»diki 1-20-bablar idi. □ **37:1 «Koniya»** — «Yəkoniyah»ning baxka bir atilixi.

Misirdin qiⱪⱪanidi; Yerusalemni ⱪorxiwalоƣan Kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi).□ ■
6 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiya pəyоƣəmbərgə kelip mundaⱪ deyilidi: —
7 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Silərni manga iltija ⱪildurup izdəxkə əwətkən Yəhuda padixaһiоƣa mundaⱪ dənglar: — Mana, silərgə yardəm berimiz dəp qiⱪip kəlgən Pirəwnning ⱪoxuni bolsa, əz zeminiоƣa, yəni Misirоƣa ⱪaytip ketidu. 8 Andin Kaldiylər bu xəһərgə ⱪaytip kelip jəng ⱪilip uni ixоƣal ⱪilidu, uni ot ⱪoyup kəydüriwetidu. 9 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Əz-əzünglarni aldap: «Kaldiylər bizdin qekinip kətkən» — deməngla; ular kətkən əməs! 10 Qünki gərqə silər əzünglarоƣa jəng ⱪilidiоƣan Kaldiylərning toluⱪ ⱪoxunini uruwətkən bolsanglarmu wə ularningkidin pəⱪət yarilanоƣanlarla ⱪalоƣan bolsimu, ularning һərbiri yənila əz qediridin turup bu xəһərni ot ⱪoyup kəydürüwətkən bolatti.

Yərəmiya ⱪoloƣa elinip ərz ⱪilinidu

11 Pirəwnning ⱪoxuni tüpəylidin Kaldiylərning ⱪoxuni Yerusalemdin qekinip turоƣan waⱪitta, xu wəⱪə yüz bərdi: —
12 Yərəmiya Binyamindiki zeminоƣa yol elip, xu yərdiki yurtdaxliri arisidin əz nesiwisini igiləx üqün Yerusalemdin qiⱪⱪanda, 13 u «Binyamin dərwazisi»ƣa yətkəndə, Ԋananiyaning nəwrisi, Xələmiyaning ooƣli kəzət begi Iriya xu yərdə turatti; u: «Sən Kaldiylərgə qekinip təslim bolmaⱪqisən!» dəp uni tutuwaldi.
14 Yərəmiya: «Yalоƣan! Mən Kaldiylər tərəpkə ⱪeqip təslim bolmaⱪqi əməsmən!» — dedi. Lekin u uningоƣa ⱪulaⱪ salmidi; Iriya Yərəmiyani ⱪoloƣa elip uni əmirlər aldiоƣa apardi.
15 Əmirlər bolsa Yərəmiyadin оƣəzəplinip uni uroƣuzup, uni diwanbegi Yonatanning əyidiki ⱪamaⱪһaniоƣa solidi; qünki ular xu əyni zindanоƣa aylanduroƣanidi. □
16 Yərəmiya zindandiki bir gundihaniоƣa ⱪamilip, xu yərdə uzun künlər yatⱪandin keyin, 17 Zədəkiya padixaһ adəm əwətip xu yərdin ordisiоƣa elip kəldi. U xu yərdə astirtin uningdin: «Pərwərdigardin səz barmu?» dəp soridi. Yərəmiya: «Bar; sən Babil padixaһining ⱪoliоƣa tapxurulisən» — dedi.
18 Yərəmiya Zədəkiya padixaһⱪa iltija ⱪilip: — «Mən sanga yaki hizmətkarliringоƣa yaki bu həlⱪⱪə nemə gunaһ ⱪiloƣinimоƣa, bu zindanоƣa ⱪamap ⱪoydunglar? 19 Silərgə bexarət berip: «Babil padixaһi sanga yaki bu zeminоƣa jəng ⱪilixⱪa qiⱪmaydu!» degən pəyоƣəmbərliringlar ⱪeni?» — dedi
20 — «Əmdi i padixaһ təⱪsir, səzlirimgə ⱪulaⱪ selixingni ətünimən; iltijayim aldingda ijabət bolsun, dəp ətünimən; diwanbegi Yonatanning əyigə meni ⱪaytⱪuzmiоƣaysən; sən undaⱪ ⱪilsang, xu yərdə əlimən».
21 Zədəkiya padixaһ pərman qüxürüp, Yərəmiyani ⱪarawullarning ⱨoylisida turoƣuzuxni, xuningdək xəһərdiki ⱨəmmə nan tügəp kətmisila, uningоƣa ⱨərküni «Naway koqisi»din bir nan berilixni tapilidi; xuning bilən Yərəmiya ⱪarawullarning ⱨoylisida turdi.■

□ **37:5** **«Pirəwnning ⱪoxuni Misirdin qiⱪⱪanidi; Yerusalemni ⱪorxiwalоƣan kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi»** — xu wəⱪə bəlkim miladiyədin ilgiri 588-yili boloƣanidi; «Pirəwn» Misirning padixaһi Pirəwn-Hofrani kərsitidu (44:30ni kərüng). ■ **37:5** Yər. 34:21 □ **37:15** **«Əmirlər bolsa Yərəmiyadin оƣəzəplinip uni uroƣuzup,...»** — muxundaⱪ rəzillik ⱪiloƣan əmirlər Zədəkiya padixaһliⱪidiki əmirlər idi. 36-babta kərsitilgən, Hudadin ⱪorⱪⱪan yahxi əmirlər bolsa, Yəһoakim padixaһliⱪidiki əmirlər idi; bu wəⱪədin ilgirila ular Yəkoniyaһ padixaһ bilən billə (miladiyədin ilgiriki 597-yili) Babiloƣa sürgün boloƣanidi. ■ **37:21** Yər. 32:2

38

Yərəmiya hain dəp ərz kilinip su azgiliƣa taxlinidu

1 Mattanning ooƣli Səfatiya, Paxhurning ooƣli Gədaliya, Xəməliyaning ooƣli Jukal wə
Malkiyaning ooƣli Paxhurlar bolsa Yərəmiyaning həlkkə: — 2 «Pərwərdigar mundak
dəydu: — Bu xəhərdə kelip kalƣan adəmlər bolsa kiliq, kəhətqilik wə waba bilən
ölidu; lekin kimki qikip Kaldiylərgə təslim bolsa hayat kalidu; jeni özigə oljidək
kalidu; u hayat kalidu. ■ 3 Pərwərdigar mundak dəydu: — Bu xəhər qokum
Babil padixahining koxunining kolioƣa tapxurulidu, u uni ixoƣal kilidu» — dəwatkan
sözlirini anglidi.
4 Əmirlər padixahkа: «Silidin ötünimiz, bu adəm ölümgə məhkum kilinsun; qünki
nemixkа uning bu xəhərdə kelip kalƣan jənggiwar ləxkərlərning kollirini wə
həlkning kollirini ajiz kilixioƣa yol koyulsun? Qünki bu adəm həlkning mənpəətini
əməs, bəlki ziyinini izdəydu» — dedi.
5 Zədəkiya padixah: «Mana, u silərning kolliringlaroƣa tapxuruldi; silərning
yolunglarni toskudək mən padixah kanqilik bir adəm idim?» — dedi.
6 Xuning bilən ular Yərəmiyani tutup karawullarning hoylisidiki xahzadə Malkiyan-
ing su azgiliƣa taxliwətti; ular Yərəmiyani aroƣamqilar bilən uningoƣa qüxərdi;
azgalda bolsa su bolmay, pəkət patkakla bar idi; Yərəmiya patkakkа petip kətti.

Efiopiyəlik aoƣwat Yərəmiyani azgaldin kutkuzidu

7 Əmma padixahning ordisidiki bir aoƣwat Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaning
su azgiliƣa kamap koyuloƣanlikini anglidi (xu qaoƣda padixah bolsa «Binyamin
dərwazisi»da olturatti). □ 8 Əbəd-Mələk ordidin qikip padixahning yeniƣa
berip uningoƣa: 9 «I padixahi'aləm, bu adəmlərning Yərəmiya pəyoƣəmbərgə
barlik kiloƣini, uni su azgiliƣa taxliwətkini intayin əsəbiy rəzilliktur; u axu yərdə
kəhətqiliktin ölüp kalidu; qünki xəhərdə ozuk-tülük kalmidi» — dedi.
10 Padixah Efiopiyəlik Əbəd-Mələkkə buyruk berip: «Muxu yərdin ottuz adəmni
özüng bilən elip berip, Yərəmiya pəyoƣəmbərni ölüp kətməsliki üqün su azgilidin
elip qikaroƣin» — dedi. 11 Xuning bilən Əbəd-Mələk adəmlərni elip ularoƣa yetəkqilik
kilip, padixahning ordisidiki həzinining astidiki öygə kirip xu yərdin lata-puta wə
jul-jul kiyimlərni elip, xularni tanilar bilən azgaloƣa, Yərəmiyaning yeniƣa qüxürüp
bərdi. 12 Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaoƣa: — Bu lata-puta wə jondak kiyimlərni
koltukliring həm tanilar arisioƣa tikip koyoƣin — dedi. Yərəmiya xundak kildi.
13 Xuning bilən ular Yərəmiyani tanilar bilən tartip, su azgilidin qikardi; Yərəmiya
yənila karawullarning hoylisida turdi.

Zədəkiya astirtin məslihət soraydu, Yərəmiya jawab beridu

14 Padixah Zədəkiya adəm əwətip Yərəmiya pəyoƣəmbərni Pərwərdigarning öyidiki
üqinqi kirix ixikigə, öz yeniƣa aparoƣuzdi. Padixah Yərəmiyaoƣa: — Mən səndin bir
ixni sorimakqimən; uni məndin yoxurmioƣaysən — dedi.
15 Yərəmiya Zədəkiyaoƣa: «Mən uni sanga ayan kilsam, sən meni jəzmən ölümgə
məhkum kilmamsən? Mən sanga məslihət bərsəm, sən anglimaysən!» — dedi.
16 Padixah Zədəkiya Yərəmiyaoƣa astirtin kəsəm iqip uningoƣa: «Bizgə jan-tinik ata
kiloƣan Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm iqimənki, mən seni ölümgə məhkum
kilmaymən, yaki seni jeningni izdigüqi kixilərning kolioƣa tapxurmaymən» — dedi.■
17 Yərəmiya Zədəkiyaoƣa: Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar
— Israilning Hudasi mundak dəydu: — Sən ihtiyarən Babil padixahining

■ **38:2** Yər. 21:9 □ **38:7** **«bir aoƣwat Efiopiyəlik»** — «aoƣwat» degən bu söz bəzidə pəkət «əməldar»nila bildüridu. ■ **38:16** Yəx. 57:16

əmirlirining yenioɣa qikip təslim bolsang, jening ḥayat ḳalidu wə bu xəḥər otta køydürüwetilməydu; sən wə øydikiliring ḥayat ḳalisilər. 18 Lekin sən qikip Babil
padixaḥining əmirlirigə təslim bolmisang, bu xəḥər kaldiylərning ḳolioɣa tapxu-
rulidu, ular uningoɣa ot ḳoyup køydürüwetidu, sən ularning ḳolidin ḳaqalmaysən
— dedi.
19 Padixaḥ Zədəkiya Yərəmiyaoɣa: «Mən Kaldiylərgə qikip təslim boloɣan
Yəḥudiylardin ḳorḳimən; Kaldiylər bəlkim meni ularning ḳolioɣa tapxuruxi, ular
meni ḳiyin-ḳistaḳ ḳilixi mumkin» — dedi.
20 Yərəmiya mundaḳ dedi: — Ular seni tapxurmaydu. Səndin øtünimənki, gepimgə
kirip Pərwərdigarning awazioɣa itaət ḳiloɣaysən; xundaḳ ḳilsang sanga yahxi bolidu,
jening ḥayat ḳalidu. 21 Lekin sən qikip təslim boluxni rət ḳilsang, Pərwərdigar
manga ayan ḳiloɣan ix mundaḳ: — 22 mana, Yəḥuda padixaḥining ordisida ḳaloɣan
barliḳ ḳiz-ayallar Babil padixaḥining əmirlirining aldioɣa elip ketilidu. Xuning
bilən bu *ḳiz-ayallar* sanga *tənə ḳilip*: «Sening jan dostliring seni eziḳturdi; ular
sening üstüngdin oɣəlibə ḳildi; əmdi ḥazir putliring patḳaḳḳa pitip kətkəndə, ular
yüz ørüp sanga arḳisini ḳildi!» — døydu. □ 23 Sening barliḳ ayalliring ḥəm
baliliring kaldiylərgə elip ketilidu. Sən øzüng ularning ḳolidin ḳaqalmaysən; qünki
sən Babil padixaḥining ḳoli bilən tutuwelinisən, xundaḳla sən bu xəḥərning otta
køydürüwetilixigə səwəbqi bolisən.
24 Zədəkiya Yərəmiyaoɣa mundaḳ dedi: — Sən bu søḥbitimizni baxḳa ḥeqkimgə
qandurmioɣin, xundila sən ølməysən. □ 25 Əmirlər mening sən bilən søzləxkinimni
anglap yeningoɣa kelip səndin: «Sening padixaḥḳa nemə degənliringni, xundaḳla
uning sanga ḳandaḳ søzlərni ḳiloɣanliḳini bizgə eyt; uni bizdin yoxurma; xundaḳ
ḳilsang biz seni øltürməymiz» desə, 26 undaḳta sən ularoɣa: «Mən padixaḥning
aldioɣa: «Meni Yonatanning øyigə ḳaytḳuzmioɣaysən, bolmisa, mən xu yərdə ølimən»
— degən iltijayimni ḳoyoɣanmən» — døysən.
27 Dərwəḳə əmirlərning ḥəmmisi Yərəmiyaning yenioɣa kelip xuni soridi; u ularoɣa
padixaḥ buyruoɣan bu barliḳ søzlər boyiqə jawab bərdi. Xuning bilən ular jimip ketip
uning yenidin qikip kətti; qünki bu ix ḥeqkimgə qandurulmioɣanidi. 28 Xundaḳ ḳilip
Yerusalem ixoɣal ḳilinoɣuqə Yərəmiya ḳarawullarning ḥoylisida turdi.

39

Yerusalemning ixoɣal ḳilinixi wə keyinki wəḳələr

1 Yerusalem ixoɣal ḳilinoɣanda təwəndiki ixlar yüz bərdi: — Yəḥuda padixaḥi
Zədəkiyaning tokḳuzinqi yili oninqi ayda, Babil padixaḥi Nebokadnəsar wə barliḳ
ḳoxuni Yerusalemoɣa jəng ḳilixḳa kelip uni muḥasirigə aldi; ■ 2 Zədəkiyaning
on birinqi yili, tətinqi ayning tokḳuzinqi künidə, ular xəḥər sepilidin bøsüp
kirdi. 3 Xuning bilən Babil padixaḥining əmirlirining ḥəmmisi, yəni Samgarliḳ
Nərgal-Xarəzər, bax həziniqi Nebu-Sarseḳim, bax seḥirgər Nərgal-xarəzər wə Babil
padixaḥliḳining baxḳa əməldarliri kirip «Ottura dərwaza»da olturdi.□

□ **38:22 «sening jan dostliring seni eziḳturdi»** — «sening jan dostliring» padixaḥning «məsliḥətqi»liri ḥəm «pəyoɣəmbərliri»ni kərsitidu. Ular padixaḥni «Misiroɣa ittipaḳdax bolup Babiloɣa isyan kətürəyli» dəp azdurup balayi'apətni kəltürgənidi. □ **38:24 «qandurmioɣin ...sən ølməysən»** — bəlkim padixaḥ uningoɣa təḥdit selix üqün əməs, bəlki «Misiroɣa ittipaḳdax bolayli» degən əmirlər bu søḥbətning məzmunini anglap ḳalsa Yərəmiyani øltürüxi mumkin, deməkqi. ■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yər. 52:4 □ **39:3 «bax həziniqi»** — ibraniy tilidiki «Rab-Saris» deyilidu. Bu søzning toluḳ mənisi bizgə naməlum, «bax həziniqi» bizning pərzimiz. **«Ottura dərwaza»da olturdi** — kona zamanlarda xəḥər dərwazisi əməldarlar yaki mətiwərlər sot ḳilidioɣan, ḥøküm qikiridioɣan jay idi.

4 Yəhuda padixahi Zədəkiya wə barlik jənggiwar ləxkərlər ularni kərüp kaqmakqi
bolup, tün keqidə xəhərdin bədər tikiwetixti; u padixahning baoqisi arkilik,
«ikki sepil» arilikidiki dərwazidin qikip *Iordan jiloqisidiki* «Arabah tüzləngliki»gə
karap keqixti. 5 Kaldiylərning koxuni ularni koolap Yeriho tüzlənglikidə
Zədəkiyaoqa yetixip uni koloqa elip Hamat zeminidiki Riblah xəhirigə, Babil padixahi
Nebokadnəsarning aldioqa apardi; u xu yərdə uning üstidin həküm qikardi.
6 Babil padixahi Riblah xəhiridə Zədəkiyaning ooqullirini kəz aldida öltürüwətti;
Babil padixahi Yəhudadiki barlik mətiwərlərnimu öltürüwətti. 7 U Zədəkiyaning
kəzlirini oyup, uni Babiloqa apirix üqün mis kixənlər bilən kixənləp koydi. 8 Kaldiylər
padixahning ordisini wə pukralarning öylirini ot koyup kəydürüp Yerusalemning
sepillirini kəmürüp taxlidi. 9 Xahanə karawul begi Nebuzar-Adan xəhərdə kelip
kaloqan baxka həlkni, özigə təslim bolup qikkanlarni, yəni kaloqan həlkning
həmmisini koloqa elip, Babiloqa sürgün kildi. 10 Halbuki, karawul begi Nebuzar-
Adan Yəhuda zeminida heq təwəliki bolmioqan bəzi namratlarni kaldurdi; xu qaoqda
u ularoqa üzümzarlar wə etizlarni təksimləp bərdi.
11-12 Babil padixahi Nebokadnəsar Yərəmiya tooqruluk karawul begi Nebuzar-Adan
arkilik: «Uni tepip uningdin həwər al; uningoqa heq ziyan yətküzmə; u nemini halisa
xuni uningoqa kilip bər» — dəp pərman qüxürgənidi.
13 Xunga karawul begi Nebuzar-Adan, xundakla bax həziniqi Nebuxazban, bax
sehirgər Nərgal-Xarəzər wə Babil padixahining baxka bax əməldarlirining həmmisi
adəm əwətip □ 14 Yərəmiyani «Karawullarning hoylisi»din elip Xafanning nəwrisi,
Ahikamning ooqli Gədaliyaning öz öyigə apirixi üqün uning kolioqa tapxuroquzdi.
Lekin Yərəmiya pukralar arisida turdi.□

Hudaning sadik adimi Əbəd-Məlәkkə boloqan wədisi

15 Yərəmiya «Karawullarning hoylisi»da kamap koyuloqan wakitda,
Pərwərdigarning səzi uningoqa kelip mundak deyilgənidi: —
16 Baroqin, Efiopiyəlik Əbəd-Məlәkkə mundak degin: «Samawi koxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən öz
səzlirimni muxu xəhər üstigə qüxürimən; awat-halawət əməs, bəlki balayi'apət
qüxürimən; xu küni bu ixlar öz kəzüng aldida yüz beridu. 17 Lekin xu küni Mən
seni kutkuzimən, — dəydu Pərwərdigar; — Sən korkidioqan adəmlərning kolioqa
tapxurulmaysən; 18 qünki Mən qokum seni kutkuzimən; sən kiliqlanmaysən, bəlki
öz jening özünggə oljidək kalidu; qünki sən Manga tayinip kəlgənsən — dəydu
Pərwərdigar».

40

Yərəmiya ikkinqi ketim azad kilinip koyuwetilidu

□ **39:13** **«bax həziniqi Nebuxazban»** — 3-ayəttə «Nebu-Sarsekim» isimlik yənə bir «bax həziniqi» tiloqa elinidu. □ **39:14** **«Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooqli Gədaliya»** — bu ayəttiki «Xafan» 36:10-11də tiloqa elinoqan «Xafan» boluxi mumkin. Karioqanda, uning ailisidikilər Yərəmiyaoqa yahxi muamilə kilip kəlgən. **«Yərəmiyani ... elip .. Gədaliyaning öz öyigə apirixi üqün ...»** — alimlarning bu ayəttiki «öz öyigə» degən səz tooqrisida ikki pikri bar, yəni «öz öyi» (1) Yərəmiyaning yurti, yənə Anatotni yaki (2) Gədaliyaning «öz öyi»ni kərsitidu. Gədaliya Nebokadnəsarning buyruki bilən Pələstingə waliy dəp bekitilgənidi (40:5ni wə «2Pad.» 25:22ni kərüng). Bizningqə ikkinqi pikir tooqra, qünki 40:5də Nebuzar-Adanning Yərəmiyaoqa «Gədaliyaning yenioqa kaytkin» degən səzini baykaymiz. Muxu wakitta Yərəmiya waliy öyidə kəng-azadiliktə turuxni əməs, bəlki namrat həlk arisida turuxni tallidi.

1 Qarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramah xəhiridin qoyuwətkəndə, Pərwərdigar
Yərəmiyaoƣa səz qildi. U qaoƣda Nebuzar-Adan Yerusalem həm Yəhudadiki barliq
əsirlərni elip Babiloƣa sürgün qilmaqqi idi; Yərəmiyamu ularning arisida zənjir bilən
baoƣlanoƣan halda elip mengiloƣanidi. □ 2 Qarawul begi Yərəmiyani bir qətkə tartip
uningoƣa mundaq dedi: «Pərwərdigar Hudaying muxu yərgə balayi'apət qüxürimən
dəp agahlandurdi; 3 Mana, Pərwərdigar Өz degini boyiqə xundaq qilip uni kəltürdi;
qünki silər Pərwərdigar aldida gunah sadir qiloƣansilər wə uning awazioƣa qulaq
salmioƣansilər; xunga bu ix bexinglaroƣa qüxti. 4 Lekin mən qolungni ixkəlləngən
zənjirlərdin yexip seni qoyuwetimən; mən bilən billə Babiloƣa berix sanga muwapiq
kərünsə, qeni kəl, mən səndin həwər alimən; əmma mən bilən billə Babiloƣa berixni
muwapiq əməs dəp qarisang, kerək yoq. Mana, pütkül zemin aldingda turidu;
qəyərgə berix sanga layiq, durus kərünsə xu yərgə baroƣin».
5 Yərəmiya tehi yenidin mangmay turup, Nebuzar-Adan uningoƣa: «Boldi, Xafanning
nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyaning yenioƣa qayt; Babil padixahi uni Yəhudadiki
xəhərlərgə həkümranlik qilixqa bəlgiligən; həlq arisida uning bilən billə turiwər,
yaki hərqandaq baxqa yərgə baray desəng xu yərgə baroƣin» — dedi. Xuning bilən
qarawul begi uningoƣa ozuq-tülük həmdə bir sowoƣat berip uni qoyuwətti. 6 Xuning
bilən Yərəmiya Mizpah xəhirigə, Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyaning
yenioƣa kəldi; u uning bilən billə, puqralar arisida turdi.

Mizpah xəhiri «Yəhuda əlkə»sining yeŋgi mərkizi qilinidu

7 Dalada qaloƣan Yəhudaning ləxkər baxliqliri həm ləxkərliri Babil padixahining
Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyani zemin üstigə həkümranlik qilixqa
bəlgiligənlikini, xuningdək uningoƣa Babiloƣa sürgün bolmioƣan zemindiki yoqsul
ər-ayallar bala-qaqiliri bilən tapxuruloƣanliqini anglap qaldi; 8 xuning bilən bu
ləxkər baxliqliri adəmliri bilən Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning yenioƣa kəldi;
baxliqliri bolsa Nətaniyaning ooƣli Ixmail, Kareahning ooƣulliri Yohanan həm
Yonatan, Tanhumətning ooƣli Seraya, Nətofatlik Əfayning ooƣulliri wə Maakatlik
birsining ooƣli Yəzaniya idi. □ 9 Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliya
ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə beqinixtin qorqmanglar; zeminda olturaqlixip
Babil padixahioƣa beqininglar, xundaq qilsanglar silərgə yahxi bolidu. 10 Mən
bolsam Kaldiylər zemioƣa kəlgəndə *silərgə* wəkil bolup ularning aldida turux
üqün Mizpah xəhiridə turimən; silər bolsanglar, xarab, ənjür-hormilar wə zəytun
meyi məhsulatlirini elip küp-idixinglaroƣa qoyunglar, өzünglar tutqan xəhərlərdə
turiweringlar» — dəp kəsəm iqti.
11 Ohxaxla Moabda, Ammoniylar arisida, Edomda həm baxqa hərbir yurtlarda
turoƣan Yəhudiylarmu Babil padixahi Yəhudada həlqning bir qaldisini qaldiroƣan
wə ular üstigə həkümranlik qilixqa Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyani
bəlgiligən dəp anglidi; 12 xuning bilən barliq Yəhudiylar həydəp tarqitiwetilgən
həmmə jay-yurtlardin qaytip, Yəhuda zemioƣa, Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning
yenioƣa kəldi. Ular xarab, ənjür-hormilarning məhsulatlirini zor kəngriqiliktə aldi.

Ixmail Gədaliyani өltürüwetidu, Mizpahdiki həlqni əsirgə alidu

□ **40:1 «Qarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramah xəhiridin qoyuwətkəndə, Pərwərdigar Yərəmiyaoƣa səz qildi...»** — Nebuzar-Adan alliqaqan Yərəmiya tooƣruluq «Yerusalemda turuwərsun» dəp pərman qüxürgənidi (39:11-14ni kərüng). Uning «həlq arisida» turoƣanliqi tüpəylidin, bəlkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilinoƣanda ular bilən təng elip ketilgənidi. «Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kəldi» — 2-5-ayətlərgə qarioƣanda, Pərwərdigarning bu səzi «kapir» boloƣan, Babillik ləxkər Nebuzar-Adan arqiliq kəldi! □ **40:8 «Maakatlik birsining ooƣli Yəzaniya»** — «Jəzaniya»ning baxqa xəkli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni kərüng.

13 Kareaḫning oоli Yoḫanan wə dalada ḳaloɣan ləxkərlərning barliḳ baxliḳliri
Mizpaḫ xəḫirigə, Gədaliyaning yenioɣa kelip uningoɣa: 14 «Sən Ammoniylar padixaḫi
Baalis Nətaniyaning oоli Ixmailni seni əltürüxkə əwətkənlikini bilməmsən?» —
deyixti. Lekin Aḫikamning oоli Gədaliya ularning gepigə ixənmidi.
15 Kareaḫning oоli Yoḫanan Mizpaḫda Gədaliyaoɣa astirtin səz ḳilip: «Manga
ruhsət ḳiloɣaysən, baxḳilar uningdin həwər tapḳuqə mən berip Nətaniyaning
oоli Ixmailni əltürəy; ḫeqkim buni bilməydu. Uning seni əltürüp, xuning
bilən ətrapingoɣa yioɣiloɣan Yəhudadikilərning ḫəmmisi tarḳitiwetilip, Yəhudaning
ḳaldisi yoḳitiwetilixining nemə ḫajiti bar? — dedi.
16 Biraḳ Gədaliya Kareaḫning oоli Yoḫananoɣa: «Sən undaḳ ḳilma; qünki sən Ixmail
tooɣruluḳ yaloɣan eytiwatisən» — dedi.

41

1 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḫzadə, xundaḳla padixaḫning bax
əməldarliridin biri boloɣan Əlixamaning nəwrisi, Nətaniyaning oоli Ixmail on adəm
elip Mizpaḫoɣa, Aḫikamning oоli Gədaliyaning yenioɣa kəldi; ular xu yərdə, yəni
Mizpaḫda nan oxtup oɣizalanoɣanda, □ ■ 2 Nətaniyaning oоli Ixmail ḫəm u epkəlgən
on adəm ornidin turup, Aḫikamning oоli Gədaliyaoɣa ḳiliq qapti; ularning xundaḳ
ḳilixi Babil padixaḫi Yəhuda zemini üstigə ḫəkümranliḳḳa bəlgiligənni əltürüxtin
ibarət idi. 3 Ixmail Mizpaḫda Gədaliyaoɣa ḫəmraḫ boloɣan barliḳ Yəhudiylar wə xu
yərdə turuwatḳan barliḳ Kaldiy jənggiwar ləxkərlərni əltürüwətti.
4 Xundaḳ boldiki, Gədaliyani əltürüwətkəndin keyin, ikkinqi künigiqə ḫeqkim
tehi uningdin həwər tapmioɣanidi, 5 mana Xəḳəm, Xiloḫ ḫəm Samariyədin səksən
adəm yetip kəldi. Ular saḳilini qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tiloɣan,
Pərwərdigarning əyigə sunuxḳa ḳolida ḫədiyələrni ḫəm huxbuyni tutḳan ḫalda
kəlgənidi. □ 6 Nətaniyaning oоli Ixmail ularni ḳarxi elixḳa mangoɣiniqə yioɣlioɣanoɣa
selip Mizpaḫdin qiḳti; uloɣa: «Mərḫəmət, Aḫikamning oоli Gədaliya bilən
kərüxüxkə apirimən» — dedi.
7 Xundaḳ boldiki, ular xəḫər otturisioɣa yətkəndə, Nətaniyaning oоli Ixmail wə uning
bilən billə boloɣan adəmlər ularni əltürüp jəsətlirini su azgilioɣa taxliwətti. 8 Ḫalbuki,
ular arisidin on adəm Ixmailoɣa: «Bizni əltürüwətmə, qünki dalada bizning yoxurup
ḳoyoɣan buoɣday, arpa, zəytun meyi wə ḫəsəl ḳatarliḳ ozuḳ-tülükimiz bar» — dedi.
Xunga u ḳolini yioɣip, buradərliri arisidin ularni əltürmidi. 9 Ixmail əltürgən
adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong idi; uni əsli padixaḫ
Asa Israil padixaḫi Baaxadin ḳorḳup kolap yasioɣanidi. Nətaniyaning oоli Ixmail bu
azgalni jəsətlər bilən toldurdi. □ 10 Ixmail Mizpaḫta turoɣan həlḳning ḳaldisining
ḫəmmisini, jümlidin ḳarawul begi Nebuzar-Adan Aḫikamning oоli Gədaliyaoɣa
tapxuroɣan padixaḫning ḳizliri wə Mizpaḫda ḳaloɣan barliḳ kixilərni əsirgə elip kətti;
Nətaniyaning oоli Ixmail ularni əsirgə elip Ammoniylarning ḳexioɣa ətüxkə yol aldi.

□ **41:1 «padixaḫning bax əməldarliri…»** — «padixaḫ» qoḳum Zədəkiyani kərsitidu. ■ **41:1** 2Pad. 25:25
□ **41:5 «Ular saḳilini qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tiloɣan…»** — demisəkmu, həlḳ bundaḳ ḫərikətlər arḳiliḳ ḳattiḳ ḳayoɣuni bildürətti. Xübḫisizki, muxu yərdə ularning ḳayoɣusi Hudaning Yəhuda wə Israil üstigə jaza qüxürgənliki tüpəylidin boloɣan. Əməliyəttə ḳayoɣuni bildürüxkə «ətlirini tilix» Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. □ **41:9 «Ixmail əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong idi; uni əsli…»** — baxḳa hil tərjimisi: «Xu azgal Ixmail Gədaliya bilən billə əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxlioɣan yər bolup, uni əsli…» — əyni ibraniy tilidiki tekistni qüxinix təs. **«Baaxadin ḳorḳup…»** — Asa padixaḫ bəlkim azgalni Mizpaḫ muḫasirigə elinoɣanda su saḳlax üqün kolioɣanidi.

Yoḫanan həlḳni Ixmailning qanggilidin ḳutulduridu

11 Kareaḫning oƣli Yoḫanan wə uning ḳexidiki ḫəmmə ləxkər baxlikliri
Nətaniyaning oƣli Ixmail sadir ḳilƣan barlik rəzilliktin həwər tapti; 12 xuning
bilən ular barlik adəmlirini elip Nətaniyaning oƣli Ixmailƣa jəng ḳilixḳa qikti;
ular Gibeondiki qong kəl boyida uning bilən uqraxti. 13 Ixmailning ḳolida turƣan
barlik həlk Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm uning ḫəmraḫliri bolƣan barlik ləxkər
baxliklirini kərgəndə huxal boldi. 14 Ixmail Mizpaḫdin elip kətkən barlik həlk
yoldin yenip, Kareaḫning oƣli Yoḫananning yeniƣa kəldi. 15 Lekin Nətaniyaning
oƣli Ixmail səkkiz adimi bilən Yoḫanandin ḳeqip, Ammoniylar təripigə ətüp kətti.
16 Andin Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm uning ḫəmraḫliri bolƣan barlik ləxkər
baxlikliri Nətaniyaning oƣli Ixmail Aḫikamning oƣli Gədaliyani ətürgəndin keyin
Mizpaḫdin elip kətkən həlkning ḳaldisining ḫəmmisini əz ḳexiƣa aldi; u ularni, yəni
jənggiwar ləxkərlər, ḳiz-ayallar, balilar wə orda əməldarlirini Gibeondin elip kətti.
17 Ular Kaldiyilərdin əzlirini ḳaqurux üqün Misiroƣa ḳarap yol elip Bəyt-Ləḫəmgə
yeḳin bolƣan Gerut-Ḳimhamda tohtap turdi. 18 Səwəbi bolsa, ular Kaldiylərdin
ḳorḳatti; qünki Babil padixaḫi zemin üstigə ḫəkümranlikḳa bəlgiligən Aḫikamning
oƣli Gədaliyani Nətaniyaning oƣli Ixmail ətürüwətkənidi.

42

Ḳaloƣanlar Pərwərdigardin yol soraydu, birak uningƣa ḳulak salmaydu

1 Barlik ləxkər baxlikliri, jümlidin Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm Ḫoxayaning oƣli
Yəzaniya wə əng kiqikidin qongiƣiqə barlik həlk □ 2 Yərəmiya pəyƣəmbərning
yeniƣa kelip uningdin: «Təlipimizni ijabət ḳilƣaysən, Pərwərdigar Hudayingƣa
həlkning ḳaldisi bolƣan bizlər üqün dua ḳilƣaysənki (kəzüng kərginidək burun kəp
bolƣan bizlər ḫazir intayin az ḳalduḳ), 3 Pərwərdigar Hudaying bizgə mangidiƣan
yol, ḳilidiƣan ixni kərsətkəy» — dəp iltija ḳildi.
4 Yərəmiya pəyƣəmbər ularƣa: «Maḳul! Mana, mən Pərwərdigar Hudayinglarƣa
səzliringlar boyiqə dua ḳilimən; xundaḳ boliduki, Pərwərdigar silərgə ḳandaḳ jawab
bərsə, mən uni silərgə ḫeqnemisini ḳaldurmay toluḳi bilən bayan ḳilimən» — dedi.
5 Ular Yərəmiyaƣa: «Pərwərdigar Hudaying seni əwətip bizgə yətküzidiƣan səzning
ḫəmmisigə əməl ḳilmisaḳ, Pərwərdigar bizgə ḫəḳiḳiy, gepidə turudiƣan guwaḫqi
bolup əyiblisun!» — dedi. 6 «Biz seni Pərwərdigar Hudayimizning yeniƣa əwətimiz;
jawab yahxi bolsun yaman bolsun, uning awaziƣa itaət ḳilimiz; biz Hudayimizning
awaziƣa itaət ḳiloƣanda, bizgə yahxi bolidu».■
7 Xundaḳ boldiki, on kündin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaƣa kəldi.
8 U Kareaḫning oƣli Yoḫanan, ləxkər baxliklirining ḫəmmisi wə əng kiqikidin
qongiƣiqə barlik həlkni qaḳirip 9 ularƣa mundaḳ dedi: — «Silər meni təlipinglarni
Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldiƣa yətküzüxkə əwətkənsilər. U mundaḳ
dedi: —
10 «Silər yənila muxu zeminda turiwərsənglarla, Mən silərni ḳurup qiḳimən;
silərni ƣulatmaymən; Mən silərni tikip əstürimən, silərni yulmaymən; qünki Mən
bexinglarƣa qüxürgən balayi’apətkə əküniman. ■ 11 Silər ḳorḳidiƣan Babil
padixaḫidin ḳorḳmanglar; uningdin ḳorḳmanglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki
Mən silərni ḳutḳuzux üqün, uning ḳolidin ḳutuldurux üqün silər bilən billə bolimən.
12 Mən silərgə xundaḳ rəḫimdillikni kərsitimənki, u silərgə rəḫim ḳilidu, xuning
bilən silərni əz zeminiglarƣa ḳaytixḳa yol ḳoyidu.

□ **42:1** **«Ḫoxayaning oƣli Yəzaniya»** — bu «Yəzaniya» 40:8də tiloƣa elinƣan «Yəzaniya» boluxi mumkin.
■ **42:6** Yər. 7:23 ■ **42:10** Yər. 24:6; 31:4; 33:7

13 Birak silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioŋa kulak salmay «Bu zeminda kət'iy turmaymiz» — desənglar 14 wə: «Yak. biz Misir zeminioŋa barayli; xu yərdə nə uruxni kərməymiz, nə kanay-agah signalini anglimaymiz, nə nanoŋa zar bolmaymiz; xu yərdə yaxaymiz» — desənglar, 15 əmdi Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yəhudaning bu kaldisi boloŋan silər: Samawi koxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — «Silər Misiroŋa kirip, xu yərdə olturakkixixka kət'iy niyətkə kəlgən bolsanglar, 16 əmdi xundak boliduki, silər korkidioŋan kiliq Misirda silərgə yetixiwalidu, silər korkidioŋan kəhətqilik Misirda silərgə əgixip koolap baridu; xu yərdə silər əlisilər. 17 Xundak boliduki, Misiroŋa kirip xu yərdə turayli dəp kət'iy niyət kiloŋan adəmlərning həmmisi kiliq, kəhətqilik wə waba bilən əlidu; ularning heqkaysisi tirik kalmaydu wə yaki Mən bexioŋa qüxüridioŋan balayi'apəttin kutulalmaydu.
18 Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Oŋəzipim wə kəhrim Yerusalemdikilərning bexioŋa qüxürülgəndək, silər Misiroŋa kirgininglarda, kəhrim bexinglaroŋa qüxürülidu; silər lənətkə kalidioŋan wə dəhxət basidioŋan obyekt, lənət səzi həm rəswaqilikning obyekti bolisilər wə silər bu zeminni kaytidin heq kərməysilər. ■ 19 Pərwərdigar silər, yəni Yəhudaning kaldisi tooŋruluk: «Misiroŋa barmanglar!» — degən. — Əmdi xuni bilip koyunglarki, mən bügünki künidə silərni agahlandurdum!».
20 — Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa əwətkininglar «Pərwərdigar Hudayimizoŋa biz üqün dua kiloŋaysən; Pərwərdigar Hudayimiz bizgə nemə desə, bizgə yətküzüp bərsəng biz xuning həmmisigə əməl kilimiz» degüzgininglar özünglarni aldap jeninglaroŋa zamin boluxtin ibarət boldi, halas. □
21 Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioŋa wə yaki Uning meni silərning yeninglaroŋa əwətkən heqkaysi ixta Uningoŋa itaət kilmidinglar. □ 22 Əmdi hazir xuni bilip koyunglarki, silər olturakkixayli dəp baridioŋan jayda kiliq, kəhətqilik wə waba bilən əlisilər».

43

1 Xundak boldiki, Yərəmiya ularning Hudasi Pərwərdigarning həmmə səzlirini barlik həlkkə eytip tügətti (Hudasi Pərwərdigar Yərəmiyani ularoŋa bu barlik səzlərni eytix üqün əwətkən), — 2 xuning bilən Hoxiyaning ooŋli Azariya wə Kareahning ooŋli Yohanan wə xundakla barlik hali qong adəmlər Yərəmiyaoŋa mundak dedi: — «Sən yaloŋan eytiwatisən! Hudayimiz Pərwərdigar seni bizgə: «Silər Misirda olturakkixix üqün barmanglar!» deyixkə əwətkən əməs; □ 3 bəlki Neriyaning ooŋli Baruk qokum seni bizgə karxilaxturup, bizni Kaldiylərning kolioŋa tapxuruxka küxkürtməktə; xuning bilən ular bizni ölümgə məhkum kilidu yaki bizni Babiloŋa sürgün kilidu».
4 Xuning bilən Kareahning ooŋli Yohanan, ləxkər baxlikkirining həmmisi wə barlik həlk Pərwərdigarning: «Yəhuda zeminida turup kelinglar» degən awazioŋa kulak salmidi; 5 bəlki Kareahning ooŋli Yohanan wə barlik ləxkər baxlikkiri həydiwetilgən

■ **42:18** Yəx. 65:15; Yər. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18 □ **42:20 «— Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa ... «Pərwərdigar Hudayimizoŋa...» degüzgininglar özünglarni aldap jeninglaroŋa zamin boluxtin ibarət boldi, halas» —** ayətning baxka birhil tərjimisi «Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa: «Pərwərdigar Hudayimizoŋa ... » degüzüp əwətkininglarda özünglar jeninglarni aldap koyoŋansilər, halas». □ **42:21 «Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin ... Hudayinglarning awazioŋa wə yaki Uning meni silərning yeninglaroŋa əwətkən heqkaysi ixta Uningoŋa itaət kilmidinglar» —** xübhisizki, ularning kənglidiki, yəni: «Hudaning səzigə heq itaət kilmaymiz» degən pozitsiyisi pəyoŋəmbərgə ayan idi. □ **43:2 «Hoxayaning ooŋli Azariya» —** bu adəm 42:1diki «Hoxayaning ooŋli Yəzaniya» degən adəm bilən bir boluxi mumkin.

barlik əllərdin Yəhuda zeminida olturaqlixixqa qaytip kəlgən Yəhudaning pütün qaldisini, 6 yəni ərlər, qiz-ayallar, balilar wə padixahning qizlirini, jümlidin qarawul begi Nebuzar-Adan Ahikamning oƣli Gədaliyaƣa tapxuroƣan hərbir kixini həmdə Yərəmiya pəyƣəmbər həm Neriyaning oƣli Barukni elip, 7 Misir zeminiƣa kirip kəldi; ular Pərwərdigarning əmrigə itaət kilmidi. Ular Tahpanəs xəhirigə yetip kəldi.

Bexarət — Nebokadnəsar Misiroƣa besip kirip, bulang-talang kilidu

8 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaƣa Tahpanəstə kelip mundak deyildi: —
9 Yəhudiylarning kəz aldidila, qolungƣa birnəqqə qong taxlarni elip Pirəwnning Tahpanəstiki ordisining kirix yolining yenidiki hixlik yoldiki seƣiz layƣa kəmüp yoxurup, 10 ularƣa mundak degin: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən Mening kulum boloƣan Babil padixahi Nebokadnəsarni qakirip epkelimən, u mən kəmüp yoxuroƣan bu taxlar üstigə əz təhtini salidu; ularning üstigə xahanə qedirini yeyip tikidu. ■
11 U kelip Misir zeminida jəng kilidu; ölümgə bekitilgənlər əlidu; sürgün boluxqa bekitilgənlər sürgün bolidu; kiliqqa bekitilgənlər kiliqlinidu. □ ■ 12 Mən Misirdiki butlarning əylirigə ot yakturoƣuzimən; u ularni kəydürüp, butlirini elip sürgün kilidu; qoy padiqisi əz tonini kiygəndək Nebokadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu; u xu yərdin aman-esən qikidu. □ 13 U Misir zeminidiki «Kuyax ibadəthanisi»diki tüwrüklərni qekiwetidu; u Misirdiki butlirining əylirigə ot qoyup kəydüriwetidu.□

44

Pərwərdigarning Misiroƣa qaqkan Yəhudiylaroƣa butpərəsliki tüpəylidin qüxüridioƣan jazasi

1 Misirda turoƣan, yəni Migdolda, Tahpanəstə, Nofta wə *Misirning jənubiy təripi* Patros zeminida turoƣan barlik Yəhudiylar tooƣruluk bu səz Yərəmiyaƣa kelip mundak deyildi: —□
2-3 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mən Yerusalem həm Yəhudadiki həmmə xəhərlər üstigə qüxürgən barlik balayi'apətni kərgənsilər; mana, ularning sadir kiloƣan rəzilliki tüpəylidin bügünki kündə ular harabilik bolup, adəmzatsiz kaldi; qünki ular nə əzliri, nə silər, nə ata-bowiliringlar bilməydioƣan yat ilahlaroƣa qokunuxqa, huxbuy yekixqa berip, Meni oƣəzəpləndürgən. 4 Mən tang səhərdə ornumdin turup kullirim boloƣan

■ **43:10** Yər. 25:9; 27:6 □ **43:11 «U (Nebokadnəsar) kelip Misir zeminida jəng kilidu; ölümgə bekitilgənlər əlidu» —** bu ayəttiki «ölüm» bəlkim wabani kərsitidu. 15:2nimu kərüng. ■ **43:11** Yər. 15:2; Zək. 11:9 □ **43:12 «Qoy padiqisi əz tonini kiygəndək Nebokadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu» —** baxqa birhil tərjimisi: «U (Nebokadnəsar) qoy padiqisi əz tonidiki pitlarni tərgəndək Misir zeminidin heqnərsə kaldurmay həmmini teriwalidu». Ayəttiki ibraniy tili ikki bislik boloƣaqqa, ikkila tərjimisi bəlkim tooƣra boluximu mumkin. Yənə xuni deyiximiz kerəkki, qoylar wə qoy padiqiliri Misirlikларƣa intayin yirginqilik boloƣan («Yar.» 46:34ni kərüng). Xuning bilən bexarət Misirlikлar üqün intayin kinayilik, eƣir gəp boluxi kerək idi. □ **43:13 «Kuyax ibadəthanisi» —** Misirdiki «Heliopolis», yəni «On» degən xəhərgə jaylaxqan. U hazirki Kahirə xəhirining on kilometr xərk təripidə. **«U Misirdiki butlirining əylirigə ot qoyup kəydüriwetidu» —** miladiyədin ilgiriki 568-yili Nebokadnəsar Misiroƣa tajawuz kiloƣan; bu wəkədin ilgiri baxqa bir tajawuzlukning bar-yokluki tooƣruluk tehi həwərimiz yok. □ **44:1 «Nof» —** keyin «Məmfis» dəp ataloƣan. Migdol, Tahpanəs, Nof wə Patros degən jaylar asasən Misirning pütkül territoriyəsini əz iqigə aloƣanidi.

pəyoɣəmbərlərni silərgə əwətip: «Mən nəprətlinidioɣan bu yirginxlik ixni ḳiloɣuqi bolmanglar!» — dəp agaḥlandуroɣanmən.
5 Lekin ular itaət ḳilmioɣan, ḥeq ḳulaḳ salmioɣan; ular rəzillikidin, yat ilaḥlaroɣa
huxbuy yeḳixtin ḳolini zadi üzmigən. 6 Xuning bilən ḳəḥrim ḥəm oɣəzipim *ularoɣa*
tөkülgən, Yəhudadiki xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yeḳiloɣan,
kөygən; ular bügünki kündə wəyranə wə harabilik bolup ḳaldi.■
7 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda Pərwərdigar — Israilning
Hudasi mundaḳ dəydu: — Silər nemixḳa өz-өzünglaroɣa zor külpət kəltürməkqisilər,
өzünglaroɣa ḥeqḳandaḳ ḳaldi ḳaldurmay өzünglardin, yəni Yəhudaning iqidin
ər-ayal, bala-bowaḳlarni üzməkqisilər!? 8 Nemixḳa өz ḳolliringlarning yasioɣini
bilən, silər olturaḳlaxḳan Misir zeminida yat ilaḥlaroɣa huxbuy yeḳip Meni
oɣəzəpləndürisilər? Xundaḳ ḳilip silər ḥalak bolup yər yüzidiki barliḳ əllər arisida
lənət səzi wə rəswa ḳilinidioɣan bir obyekt bolisilər. 9 Silər Yəhuda zeminida ḥəm
Yerusalemning rəstə-koqilirida sadir ḳilinoɣan rəzillikni, yəni ata-bowiliringlarning
rəzillikini, Yəhuda padixaḥlirining rəzillikini wə ularning ayallirining rəzillikini,
silərning өz rəzillikinglarni ḥəm ayalliringlarning rəzillikini untup ḳaldinglarmu?
10 Bügünki küngə ḳədər həlḳinglar өzini ḥeq təwən tutmidi, Məndin ḥeq ḳorḳmidi,
ular Mən silərning aldinglaroɣa ḥəm ata-bowiliringlarning aldioɣa ḳoyoɣan Təwrat-
ḳanunumda yaki bəlgilimilirimdə ḥeq mangoɣan əməs.
11 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundaḳ dəydu: — Mana, Mən bexinglaroɣa külpət qüxürüp, barliḳ Yəhudani
ḥalak ḳiloɣuqə silərgə yüzümni ḳaritimən; ■ 12 Mən Misir zemineioɣa xu yərdə
olturaḳlixayli dəp ḳət'iy niyət ḳiloɣan Yəhudaning ḳaldisioɣa ḳol salimən, ularning
ḥəmmisi Misir zeminida tügixidu; Misir zeminida yiḳilidu; ularning əng kiqikidin
qongioɣiqə ḳiliq bilən, ḳəḥətqilik bilən өlidu; ular ḳiliq bilən wə ḳəḥətqilik bilən
өlidu, ular lənət oḳulidioɣan wə dəḥxət basḳuqi obyekt, lənət səzi ḥəm rəswa
ḳilinidioɣan bir obyekt bolidu. ■ 13 Mən Misir zeminida turuwatḳanlarni Yerusalemni
jazalioɣandək ḳiliq bilən, ḳəḥətqilik bilən wə waba bilən jazalaymən; 14 xuning
bilən Misir zeminida olturaḳlixayli dəp xu yərgə kirgən Yəhudaning ḳaldisidin
Yəhuda zemineioɣa ḳaytixḳa ḥeqḳaysisi ḳaqalmaydu yaki ḥeqkim ḳalmaydu; xu
yərgə ḳaytip olturaḳlixixḳa intizar bolsimu, ḳaqalioɣan az bir ḳismidin baxḳiliri
ḥeqḳaysisi ḳaytmaydu».
15 Andin өz ayallirining yat ilaḥlaroɣa huxbuy yaḳidioɣanliḳini bilgən barliḳ ərlər,
wə yenida turoɣan barliḳ ayallar, — zor bir top adəmlər, yəni Misirning *ximaliy*
təripi wə jənubiy təripi Patrostin kəlgən barliḳ həlḳ Yərəmiyaoɣa mundaḳ jawab
bərdi: — □ 16 «Sən Pərwərdigarning namida bizgə eytḳan səzgə kəlsək, biz sanga
ḥeq ḳulaḳ salmaymiz! 17 Əksiqə biz qoḳum өz aoɣzimizdin qiḳḳan barliḳ səzlərgə
əməl ḳilimiz; өzimiz, ata-bowilirimiz, padixaḥlirimiz wə əmirlirimiz Yəhudadiki
xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda ḳiloɣinidək bizlər «Asmanlarning
hanixi»oɣa huxbuy yeḳiwerimiz wə uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyuwerimiz;
qünki əyni qaoɣda bizning nenimiz pütün bolup, toḳḳuzimiz təl, ḥeq külpətni kөrməy
өtkən. □ ■ 18 Əmma «Asmanlarning hanixi»oɣa huxbuy yeḳixni wə uningoɣa «xarab
ḥədiyə»lərni ḳuyuxni tohtatḳinimizdin baxlap, bizning ḥəmmə nərsimiz kəm bolup,
ḳiliq bilən ḥəm ḳəḥətqilik bilən ḥalak bolup kəlduḳ. 19 Biz ayallar «Asmanlarning
hanixi»oɣa huxbuy yaḳḳinimizda wə uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyoɣinimizda,
bizning uningoɣa ohxitip poxkallarni etiximizni ḥəm uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni

■ **44:6** Yər. 7:20; 42:18 ■ **44:11** Yər. 21:10; Am. 9:4 ■ **44:12** Yər. 42:15,16,17,22 □ **44:15 «Misirning ximaliy təripi wə jənubiy təripi Patrostin kəlgən barliḳ həlḳ» —** ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turoɣan barliḳ həlḳ». «Mizraim» — Misirning ximaliy təripi, «Patros» — Misirning jənubiy təripidur. □ **44:17 «Asmanning hanixi» —** birhil ayal but, əlwəttə. ■ **44:17** Yər. 7:18

quyuximizni ərlirimiz qollimioqanmu?».

20 Yərəmiya barlik həlqqə, həm ərlər həm ayallaroqa, muxundak jawabni bərgənlərning həmmisigə mundak dedi: —

21 — «Pərwərdigarning esidə kelip kəngligə təgkən ix dəl silər, ata-bowiliringlar, padixahliringlar, əmirliringlar xundakla zemindiki həlqning Yəhudadiki xəhərlərdə həm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yakqan huxbuyi əməsmu? 22 Ahirida Pərwərdigar silərning qilmixinglarning rəzillikigə həm sadir qiloqan yirginqlik ixliringlaroqa qidap turalmioqan; xunga zemininglar bügünki kündikidək harabilik, adəmni dəhxət basquqi, lənət obyekti wə adəmzatsiz boloqan. 23 Səwəbi, silər huxbuy yakqansilər, Pərwərdigarning aldida gunah sadir qilip, Uning awazioqa qulak salmay, Uning nə Təwrat-qanunida, nə bəlgilimiliridə nə agah-guwahliqlirida həq mangmioqansilər; xunga bügünki kündikidək bu balayi'apət bexinglaroqa qüxti».

24 Yərəmiya barlik həlqqə, bolupmu barlik ayallaroqa mundak dedi: — «I Misirda turoqan barlik Yəhuda Pərwərdigarning səzini anglanglar! 25 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Silər ayallar əz aoqzinglar bilən: «Biz «Asmanlarning hanixi»oqa huxbuy yeqix, uningoqa «xarab hədiyə»lərni quyux üqün iqkən qəsəmlirimizgə qoqum əməl qilimiz» degənsilər wə uningoqa əz qolliringlar bilən əməl qiloqansilər. Əmdi qəsiminglarda qing turiweringlar! Qəsiminglaroqa toluk əməl qiliweringlar! □ 26 Lekin xundak boloqanda, i Misirda turoqan barlik Yəhuda Pərwərdigarning səzini anglanglar! Mana, Mən Əzümning uluoq namim bilən qəsəm qiloqanmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Misirning barlik zeminida turuwatkan Yəhudalik həqqaysi kixi Mening namimni tiloqa elip: «Rəb Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp qaytidin qəsəm iqməydu. 27 Mana, Mən ularning üstigə awat-halawət əməs, bəlki balayi'apət qüxürüx üqün ularni kəzləwatimən; xunga Misirda turuwatkan Yəhudadiki barlik kixilərning həmmisi tügigüqə qiliq wə qəhətqilik bilən halak bolidu. ■ 28 Qiliqtin qutulup qaqqanlar bolsa intayin az bir top adəmlər bolup, Misir zeminidin Yəhuda zeminioqa qaytip kelidu; xuning bilən Misir zeminioqa olturaklixayli dəp kəlgən Yəhudaning qaldisi kimning səzining, Meningki yaki ularning inawətlik boloqanliqini ispatlap bilip yetidu. 29 Mening silərni bu yərdə jazalaydioqanliqimoqa, Mening səzlirimning qoqum silərgə külpət kəltürməy qoymaydioqanliqini bilixinglar üqun silərgə xu aldin'ala bexarət boliduki, — dəydu Pərwərdigar, 30 — Mana, Mening Yəhuda padixahi Zədəkiyani uning düxmini, jenini qooqlap izdigən Babil padixahi Neboqadnəsarning qolioqa tapxuroqinimdək Mən ohxaxla Misir padixahi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining qolioqa həmdə jenini izdigən kixilərning qolioqa tapxurimən — dəydu Pərwərdigar».□

□ **44:25 «Silər ayallar əz aoqzinglar bilən…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Silər wə ayalliringlar əz aoqzinglar bilən…». **««Biz «Asmanlarning hanixi»oqa huxbuy yeqix, uningoqa «xarab hədiyə»lərni quyux üqün iqkən qəsəmlirimizgə qoqum əməl qilimiz» degənsilər»** — muxu ayəttiki hərikətning igisi «ayallar» bolsimu, lekin səzlər «ayallar siyoqisi» bilən əməs, bəlki «ərlər siyoqisi» xəklidə ipadilinidu. Bu bəlkim: «Silər ərkəklər ayalliringlaroqa boysunidioqan «Saymahunlar boldunglar» degəndək kinayilik, həjwiy gəp bolsa kerək. ■ **44:27** Yər. 31:28 □ **44:30 «Mening Yəhuda padixahi Zədəkiyani uning düxmini, jenini qooqlap izdigən Babil padixahi Neboqadnəsarning qolioqa tapxuroqinimdək Mən ohxaxla Misir padixahi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining qolioqa həmdə jenini izdigən kixilərning qolioqa tapxurimən» —** Pirəwn Hofra əsli padixah Zədəkiyani Neboqadnəsaroqa isyan kətürüxkə qutratkanidi. U miladiyədin ilgiriki 570-yili məhpiy eltürülgən. Xuning bilən bu ix Misirda turoqan Yəhudiylaroqa bir agah-bexarət idi.

45

Barukḳa berilgən agah ḥəm təsəlli

1 Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili, Neriyaning ooɳli Baruḳ Yərəmiyaning aoɳzioɳa ḳarap bu səzlərni oram ḳəoɳəzgə yazoɳinida, Yərəmiya pəyoɳəmbər uningoɳa
bu səzni eytḳan: —
2 «Israilning Hudasi Pərwərdigar sən Baruḳ tooɳruluḳ mundaḳ dəydu: — 3 Sən:
«Ḥalimoɳa way! Qünki Pərwərdigar ḳayoɳumoɳa dərd-ələm ḳoxup ḳoydi; mən aḥ-
zarlar ḳilixtin qarqidim, zadila aram tapalmidim!» — deding.
4 — *Yərəmiya*, sən uningoɳa mundaḳ degin: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən ḳurup qiḳḳanlirimni ḥazir oɳulitimən,
Mən tikkənlirimni, yəni bu pütkül jaḥanni ḥazir yulup taxlaymən. □ 5 Mən bundaḳ
ḳiloɳan yərdə sən özüng üqün uluoɳ ixlarni izdixinggə tooɳra keləmdu? Bularni
izdimə; qünki mana, Mən barliḳ ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, — dəydu
Pərwərdigar, — lekin jeningni sən baridioɳan barliḳ yərlərdə özünggə olja ḳilip
berimən».□ ■

46

46-51-bablar — Əllər tooɳruluḳ bexarətlər •••• «1» Misir — Misirning ḳoxuni Karxemix xəḥiridə məoɳlup bolidu

1 Yərəmiya pəyoɳəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning əllər tooɳruluḳ səzi töwəndə: —
2 Misir tooɳruluḳ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəḥirining yenida turuwatḳan,
Pirəwn-Nəḳoning ḳoxuni tooɳruluḳ (bu ḳoxunni Babil padixaḥi Neboḳadnəsar
Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili bitqit ḳiloɳan): — □ 3 «Ḳalḳan-siparlarni
elip səpkə qüxünglar! Jənggə qiḳixḳa təyyarlininglar! 4 Atlarni ḥarwilaroɳa
ḳetinglar! Atliringlaroɳa miningla r! Bexinglaroɳa dubuloɳa selip səptə turunglar!
Nəyziliringlarni biləp ittiklitinglar! Sawut-ḳuyaḳlarni kiyiwelinglar!■
5 Lekin Mən nemini kərimən?! — dəydu Pərwərdigar; — Mana, muxu *ləxkərlər*
dəkkə-dükkigə qüxüp qekinidu; batur-palwanliri bitqit ḳilinip kəynigə ḳarimay
bədər ḳaqidu! Tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu! — dəydu Pərwərdigar. 6 — Əmdi
əng qaḳḳanlarmu ḳaqalmaydu, batur-palwanlarmu aman-esən ḳutulup ḳalmaydu;
mana, ximal təripidə, Əfrat dəryasi boyida ular putlixip yiḳilidu!

□ **45:4 «bu pütkül jaḥanni…»** — yaki «bu pütkül zeminni...». Lekin 5-ayətkə ḳarioɳanda «jaḥanni» tooɳridur.
□ **45:5 «Mən bundaḳ ḳiloɳan yərdə sən özüng üqün uluoɳ ixlarni izdixinggə tooɳra keləmdu? Bularni izdimə; qünki mana, mən barliḳ ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, …Lekin jeningni sən baridioɳan barliḳ yərlərdə özünggə olja ḳilip berimən»** — bu 45-babtiki bexarət padixaḥ Yəḥoakimning təhtkə olturoɳan waḳtida berilgən bolsa, nemixḳa muxu yərdə (Yərəmiya wə Baruḳ Misirda ḳaloɳan waḳitta) «oram yazma»oɳa ḳoxuloɳan? Bəlkim uning muxu yərdə hatirilinix səwəbi, Yərəmiya wə Baruḳ Misirda, Pərwərdigaroɳa asiyliḳ ḳiloɳan wə asiyliḳ ḳilmaḳqi boloɳan Yəḥudaning xu az bir ḳaldisi arisida (yuḳiriḳi bexarətlər kərsətkəndək) tehimu eoɳir hətərdə ḳaloɳan; xunga ḥazir bu bexarət Barukḳa tehimu əḥmiyətlik, tehimu təsəlli berixi mumkin idi. Yərəmiya pəyoɳəmbər özi Misir zeminida ölgən yaki öltürülgən boluxi mumkin. Uning kitabining ḳolimizda turoɳanliḳi üqün biz xübḥisiziki Barukḳa ḳərzdarmiz. ■ **45:5** Yər. 21:9; 38:2; 39:18 □ **46:2 «Misir tooɳruluḳ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəḥirining yenida turuwatḳan, Pirəwn-Nəḳoning ḳoxuni tooɳruluḳ (bu ḳoxunni Babil padixaḥi Neboḳadnəsar Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili bitqit ḳiloɳan): — ….»** — Misir tooɳruluḳ bu bexarət Pirəwnning ḳoxuni bitqit ḳilinixtin ilgiri berilgən, muxu yərdə keyinki waḳitta hatiriləngən, əlwəttə. Oḳurmənlərning dikḳitigə ərziyduki, «Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili» Yəḥudaning kəlgüsi üqün ḥəm Yərəmiyaning bexarətliri üqün intayin muḥim yil boloɳan. Xu yil ottura xərḳtiki «küq təngpungluḳi» Babilning padixaḥi Neboḳadnəsaroɳa ətkən. ■ **46:4** Yər. 51:11

7 Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasi *kəlkün kəbi* kətürülgəndək əzini
kətürgən kimdur!? □ 8 Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasidək əzini
kətürgən dəl Misir əzidur; u: «Mən əzümni kətürüp pütkül yər yüzini qaplaymən;
mən xəhərlər həm ularda turuwatqanlarni yoqitimən!» — dəydu.
9 Etilinglar, i atlar! Hə dəp alola besip qepinglar, i jəng harwiliri! Qalqan kətürgən
Efiopiyə həm Liwiyədikilər, oqyalirini egildürgən Lidiyədikilər, palwan-baturlar
jənggə qiqsun! □ ■ 10 Lekin bu kün bolsa samawi qoxunlarning Sərdari bololan
Pərwərdigarning künidur; u qisaslig bir kün, yəni Əz yawliridin qisas alidiolan küni
bolidu; Uning qiliqi kixilərni toyoluqə yutidu; u qanoluqə ularning qanlirini iqidu;
qünki samawi qoxunlarning Sərdari bololan Rəb Pərwərdigarning ximaliy zeminda,
Əfrat dəryasi boyida qilmaqqi bololan bir qurbanliqi bar! □ 11 Gileadqa qiqip tutiya
izdəp tap, i Misirning qizi! Lekin sən əzünggə nurolun dorilarni alsangmu bikar; sən
üqün həq xipalig yoqtur! ■ 12 Əllər hijaliting tooqruluq anglaydu, sening pəryadliring
pütkül yər yüzigə pur ketidu; palwan palwanola putlixidu, ikkisi təng məolup bolup
yiqilidu!

Nebokadnəsarning Misir zeminiola besip kirixi tooqruluq bexarət

13 Pərwərdigarning Babil padixahi Nebokadnəsarning Misir zeminiola tajawuz qilip
kirixi tooqruluq Yərəmiya pəyoləmbərgə eytqan səzi: —
14 Misirda jakarla, Migdolda elan qil, Nofta wə Tahpanəstimu elan qil: Qing tur,
jənggə bəl baolа; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu; □ 15 Sening baturliring
nemixqa süpürüp taxlinidu? Ular qing turalmaydu; qünki Pərwərdigar ularni səptin
ittirip yiqitiwetidu. 16 U ulardin kəplirini putlaxturidu; bərhək, ular qaqqanda bir-
birigə putlixip yiqilidu; xuning bilən ular: «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin
qeqip əz həlqimizgə wə ana yurtimizola qaytip ketəyli!» — dəydu; □ 17 Xu yərgə
qaytqanda ular: «Misir padixahi Pirəwn pəqət bir qiyqas-sürən, halas! U pəytni
bilməy ətküziwətti!» — dəydu. 18 Əz hayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu
Padixah, nami samawi qoxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar, — taolar arisida
Tabor teoi bololandək, Karməl teoi dengiz boyida *asmanola taqixip* turolandək birsi
kelidu. □ 19 Əmdi sən, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün boluxqa layiq yük-taqlarni
təyyarlap qoy; qünki Nof harabə bolup kəydürülidu, həq adəmzatsiz bolidu.

□ **46:7 «Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasi kəlkün kəbi kətürülgəndək əzini kətürgən kimdur!? »** — hər yil Nil dəryasiola kəlkündək uluol su kelidu. Bu su Misirning pütkül zeminini besip suoliridu, Misirning zeminini baqidu, desəkmu bolidu. □ **46:9 «Efiopiyə».. «Liwiyə»... «Lidiyə»** — «Efiopiyə» ibraniy tilida «Kux» deyilidu, «Liwiyə» («Libya») ibraniy tilida «Put» deyilidu, «Lidiyə» (hazirqi Türkiyədə) ibraniy tilida «Lud» deyilidu. Bu yərlərdiki adəmlərning həmmisi «yallanma ləxkərlər» idi. ■ **46:9** Yəx. 66:19 □ **46:10 «(Pərwərdigar) Əz yawliridin qisas alidiolan küni»** — mumkinqiliki barki, bexarəttiki «qisas», Pərwərdigarning əzigə sadiq bololan padixah Yosiyani (miladiyədin ilgiriki 609-yili) əltürüwətkən Pirəwn-Nəko üstidin alolan bir qisasni kərsitidu («2Pad.» 23:29 wə 33-35ni kərüng). Uning üstigə «Pərwərdigarning küni» adəttə ahirqi zamandiki qiyamət künini kərsitidu, xunga bexarətning xu küni tooqruluq məlumatliri bar boluximu mumkin. ■ **46:11** Yər. 8:22 □ **46:14 «Misirda ... Migdol... Nof ... Tahpanəs...»** — bu xəhərlərning həmmisi Misirda, əlwəttə. **«Qing tur, jənggə bəl baolа; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu»** — bexarət berilgən waqti bəlkim miladiyədin ilgirki 604-yili boluxi mumkin. Xu qaolda Nebokadnəsar Filistiyəni ixolal qilip Misirning qegrisida tajawuz qilixqa təyyar turatti. Miladiyədin ilgirki 568-yili Nebokadnəsar Misirola tajawuz qilolan; bu wəkədin ilgiri baxqa bir tajawuzluq bar-yoqluqi tooqruluq tehi həwərimiz yoq. □ **46:16 «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin qeqip əz həlqimizgə wə ana yurtimizola qaytip ketəyli!»** — bu səzlərni bəlkim Misir qoxunidiki qətəl «yallanma ləxkərlər»i eytidu (21ni kərüng). □ **46:18 «Tabor» wə «Karməl»** — taoliri bək egiz bolmisimu, ular ətrapidiki yərlərgə qariolanda kəkkə taqaxqandək kərünidu. Mənisi Nebokadnəsar qoxuni bilən besip kirgəndə, ular baxqa padixahlar wə ularning qoxunliridin zor dərijidə küqlük kərünidu.

20 Misir bolsa qiraylik bir inəktur; lekin uni nixan kilogan bir köküyün keliwatidu, ximaldin keliwatidu! □ 21 Uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordak torpaklardək bolidu; ularmu arkiga burulup, birliktə kegixidu; ular qing turuwalmaydu; qünki külpətlik kün, yəni jazalinix küni ularning bexiga qüxkən bolidu. □ 22 *Misirning* awazi yilanningkidək «küx-küx» kilip anglinidu; qünki *düxmən* koxunliri bilən atlinip, otun kəsküqilərdək uningga karxi paltilarni kətürüp kelidu. □ 23 Ormanliki koyuklukidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yikitidu, — dəydu Pərwərdigar, — qünki kəsküqilər qekətkə topidin kəp, san-sanaksiz bolidu. □ 24 Misirning kizi hijaləttə kaldurulidu; u ximaliy əlning kolioga tapxurulidu.
25 Samawi koxunlarning Sərdari bologan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən No xəhiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundakla Misir wə uning ilahliri bilən padixahlirini jazalaymən; bərhək, Pirəwn wə uningga tayanoganlarning həmmisini jazalaymən; □ 26 Mən ularni ularning jenini izdigüqilər, yəni Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioga həm hizmətkarlirining kolioga tapxurimən. Birak keyin, *Misir* kədimki zamanlardək kaytidin ahalilik bolidu — dəydu Pərwərdigar.

Israil üqün ümid

27 Lekin sən, i kulum Yakup, korkma, alakzadə bolma, i Israil; qünki mana, Mən seni yirak yurttin, nəslingni sürgün bologan zemindin kutkuzup qikirimən; xuning bilən Yakup kaytip, hatirjəmlik wə arambəhxtə turidu, heqkim uni korkutmaydu. ■ 28 Korkma, i kulum Yakup, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən sən bilən billidurmən; Mən seni tarkitiwətkən əllərning həmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəkət üstüngdin həküm qikirip tərbiyə-sawak berimən; seni jazalimay koymaymən.■

47

«2» Filistiyə toogruluk bexarət

1 Pirəwn Gaza xəhirigə zərbə berixtin ilgiri, Yərəmiya pəygəmbərgə kəlgən, Pərwərdigarning Filistiylər toogrisidiki səzi: —□

□ **46:20 «köküyün»** — mal-waranlarni qakidigan birhil qiwin. Bu dəhxətlik köküyün «qiraylik inək» bologan Misir wə barlik «torpakliri»ni (21-ayət) tarmar kilip həydəydu! Misirliklar qokunogan but «buka ilahi» (Afis) bologaqka, muxu «inək» wə «torpaklar»ga nisbətən 20-21-ayətlər intayin kinayilik, həjwiy səzlərdur. □ **46:21 «uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordak torpaklardək bolidu; ularmu arkiga burulup, birliktə kegixidu; ular qing turuwalmaydu»** — ottura xərktiki bəzi köküyünlər intayin zəhərlik, wəhxiy bolup, inək-torpaklarni səwdayi, təlwə kilip, uyan-buyan yügürtüp qeqiwetidu. **«jazalinix küni»** — ibraniy tilida «yoklinix küni». □ **46:22 «Misirning awazi yilanningkidək «küx-küx» kilip anglinidu»** — mənisi bəlkim Misir korkunqtin qekingən amalsiz kalogan yilandək, uningga pəkət «küx-küx» kilip hapalikini bildürüxtin baxka heqkandak amal kilalmaydu. □ **46:23 «Ormanliki koyuklukidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yikitidu»** — Misirda dərəhlər az bolidu; xunga bu selixturma-ohxitix boluxi kerək, bəlkim «orman» nurogunlogan həlk ahalisini kərsitidu. □ **46:25 «Mana, Mən No xəhiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundakla Misir wə uning ilahliri bilən padixahlirini jazalaymən»** — Huda «Amon» degən but wə «Misirning ilahliri»ni kandak jazalaydu? Heq bolmiganda, bu səz Hudaning muxu butlarning «nam-abruy»lirini pütünləy yokitixini kərsitidu. Bu tema toogruluk «Misirdin qikix»tiki «koxumqə səz»imiznimu kerüng. ■ **46:27** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 30:10 ■ **46:28** Yər. 10:24; 30:11 □ **47:1 «Gaza»** — Filistiyəning bəx qong xəhərliridin biri. Bexarət (1-7) berilgən wakit bəlkim miladiyədin ilgiriki 609-yili idi. Xu qaogda Pirəwn-Nəko Misirdin qikip Asuriyə imperiyəsigə ittipakdax bolup Babilogа karxi qikkan. Bu bexarəttiki «zərbə» bəlkim Pirəwn ximalogа karap yürüx kilogan, Filistiyəning territoriyəsidin ətüp bologan wakтida kilinogan.

2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, ximaldin *dolqunluq* sular ərləydu; ular texip
bir kəlkün bolidu; u zemin wə uningda turoƣan ɦəmmining üstidin, xəɦər wə un-
ingda turuwatqanlarning üstidin taxqin bolup basidu; xuning bilən uning adəmliri
nalə-pəryad kətüridu, zeminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nalə-zar qilidu;
□ 3 tolparlirining tuyaqlirining taraqxixlirini, jəng ɦarwilirining taraqlaxlirini,
qaqlirining güldürləxlirini anglap, atilar өz baliliridin həwər elixqimu qolliri boxap,
arqioƣimu qarimaydu. ■ 4 Qünki barliq Filistiylərni nabut qilidioƣan kün, ɦəm
Tur wə Zidonni ularoƣa yardəmdə boloƣudək barliq qaloƣan adəmlərdin məɦrum
qilidioƣan kün yetip kəldi; qünki Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip
kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu. □ ■ 5 Gazaning üsti taqirliq bolidu; Axkelon
xəɦiridikilər dang qetip qalidu; qaqanoƣiqə ətliringlarni tilisilər, i Filistiyə küqliridin
aman qaloƣanlar? □ ■ 6 Apla, i Pərwərdigarning qiliqi, sən qaqanoƣiqə tinmaysən?
Өz qiningoƣa qaytqin, aram elip tinqlanoƣin!
7 Lekin u qandaqmu tohtiyalisun? Qünki Pərwərdigar uningoƣa pərman qüxürgən;
Axkelon xəɦirigə ɦəm dengiz boyidikilərgə zərb qilixqa uni bekitkəndur!

48

«3» Moab tooƣruluq bexarət

1 Moab tooƣruluq: Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning
Hudasi mundaq dəydu: — Neboning ɦalioƣa way! Qünki u harabə qilinidu;
Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoƣal qilinidu; yuqiri qoroƣan bolsa hijalətkə
qaldurulup alaqzadə bolup kətti. □ ■ 2 Moab yənə ɦeq mahtalmaydu; Ɦəxbonda
kixilər uningoƣa: «Uni əl qataridin yoqitayli» dəp suyiqəst qilidu; sənmu, i Madmən,
tügəxtürülisən; qiliq seni qooƣlaydu. □ 3 Ɦoronaimdin aɦ-zarlar kətürülidu: — «Aɦ,
wəyranqiliq, dəɦxətlik patiparaqqiliq!»
4 Moab bitqit qilindi! Uning kiqikliridin pəryadliri anglinidu. 5 Bərɦək, Luɦitqa
qiqidioƣan dawan yolidin tohtimay yioƣilar kətürülidu; Ɦoronaimoƣa qüxidioƣan

---

□ **47:2 «ximaldin dolqunluq sular ərləydu; ular texip bir kəlkün bolidu» —** demisəkmu, Muqəddəs Kitabta «kəlkün» zeminni besip kirgən zor qoxunoƣa ohxitilidu. Muxu «sular» awwal Pirəwnning qoxuni boloƣan boluxi mumkin, kəynidiki «kəlkün» Pirəwnning qoxunini tarmar qiloƣan Babillиqlardin ibarət. «Xəɦər» bolsa bəlkim Yerusalemni kərsitidu. Yerusalem Babil tərpidin ixoƣal qilinoƣanda Filistiyəmu qattiq iskənjigə elinip tajawuz qilinoƣan. ■ **47:3** Yəx. 5:28; Yər. 4:13; 6:23 □ **47:4 «Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu» —** Filistiylər əslidə Kret (ibraniy tilida «Kaftor») arilidin qikqanidi. Ular turdikilər ɦəm Zidondikilərgə «tuoƣqan qəbililər» (Fənikiyiliklər) boloƣaqqa, Tur wə Zidon awarigə uqrioƣan bolsa, Filistiylər ularoƣa yardəmgə qikqan bolatti. Lekin Filistiylər nabut boloƣan bolsa, «ularoƣa yardəmdə boloƣudək ... adəmlər» bolmaytti. ■ **47:4** Yər. 25:22 □ **47:5 «Gazaning üsti taqirliq bolidu» —** bəzi alimlar buni «Gazadikilər qayoƣurup qaqlirini qüxüridu» degən mənidə dəp qaraydu. Bizningqə birinqi mənisi xəɦər harabilik bolup «taqir yər» bolidu. Bu səz ikki bislik bolup ikkinqi mənidimu boluxi mumkin. «Dang qetip qalidu»ning baxqa birhil tərjimisi: «tügixidu». **«Filistiyəning küqliridin aman qaloƣanlar» —** buning baxqa birhil tərjimisi: «Filistiyə jiloƣisida qaloƣanlar». **«qaqanoƣiqə ətliringlarni tilisilər» —** «ətlirini tilix» qattiq qayoƣuni bildürətti. Bu adət Təwratta mən'i qilinoƣan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yər. 16:6; 25:20 □ **48:1 «yuqiri qoroƣan» —** (ibraniy tilida «Misgab») bəlkim bir xəɦərning ismi boluxi mumkin. ■ **48:1** Yər. 25:21; 27:3 □ **48:2 «....Neboning ɦalioƣa way! ... Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoƣal qilinidu (1-ayət); Ɦəxbon ...Madmən,...» —** demisəkmu, Nebo, Kiriatayim, Ɦəxbon, Madmən wə təwəndiki ayətlərdiki Ɦoronaim, Luhit, Aroər, Bəyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki xəɦərlərdur. Həritini kərüng. «Ɦəxbon» bolsa Moabning qegrisioƣa jaylaxqan bolup, bexarət boyiqə baxqa xəɦərlərdin ilgiri bəlkim düxmən təripidin ixoƣal qilinip andin düxmənning qoxuni üqün baza bolidu. «Ɦəxbon» wə «suyiqəst» («hexab») ibraniy tilida yeqin səzlərdur. Yəɦudiy tarihxunas Yosefusning hatirisi boyiqə, Moab Nebokadnəsar padixaɦ təripidin miladiyədin ilgiriki 582-yili igilinip, nuroƣun xəɦərliri wəyran qilinoƣan.

yolda ḫalakəttin azablik nalə-pəryadlar anglinidu. ■ 6 Ḳeqinglar, jeninglarni elip
yügürünglar! Qəldiki bir qatḳal bolunglar! ■ 7 Qünki sən əz ḳiloɳanliringoɳa wə
bayliḳliringoɳa tayanoɳanliḳing tüpəylidin, sənmu əsirgə qüxisən; *butung* Kemox,
uning kaḫinliri ḫəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu. □ ■ 8 Wəyran ḳiloɳuqi
ḫərbir xəḫərgə jəng ḳilidu; xəḫərlərdin ḫeqḳaysi ḳeqip ḳutulalmaydu; Pərwərdigar
degəndək jiloɳimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḫalakətkə yüzlinidu.□

9 Daldioɳa berip ḳeqix üqün Moabḳa ḳanatlarni beringlar! Qünki uning xəḫərliri
harabilik, adəmzatsiz bolidu □ 10 (Pərwərdigarning hizmitini kəngül ḳoyup ḳilmioɳan
kixi lənətkə ḳalsun! Ḳiliqini ḳan təküxtin ḳalduroɳan kixi lənətkə ḳalsun!).□
11 Moab yaxliḳidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoɳan xarabtək
əndixisiz bolup kəlgən; u ḫeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloɳan əməs, yaki ḫeq
sürgün boloɳan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḫeq əzgərmigən. □ ■
12 Xunga , — dəydu Pərwərdigar, — Mən uning yenioɳa ularni əz küpidin təkidioɳan
təkküqilərni əwətimən; ular uning küplirini ḳurukdaydu, uning qəgünlirini
qeḳiwetidu. □ 13 Ətkəndə Israil jəməti əz tayanqisi boloɳan Bəyt-Əl tüpəylidin yərgə
ḳarap ḳaloɳandək Moabmu Kemox tüpəylidin yərgə ḳarap ḳalidu.□ ■
14 Silər ḳandaḳmu: «Biz batur, jənggiwar palwanmiz!» — deyələysilər? 15 Moabning
zemini harabə ḳilinidu; *düxmən* ularning xəḫərlirining *sepillirioɳa* qiḳidu; uning esil
yigitliri ḳətl ḳilinixḳa qüxidu, — dəydu padixaḫ, yəni nami samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɳan Pərwərdigar.
16 — Moabning ḫalakiti yeḳinlaxti, uning külpiti bexioɳa qüxüxkə aldiraydu.
17 Uning ətrapidiki ḫəmməylən uning üqün aḫ-zar kətürünglar; uning nam-xəḫritini
bilgənlər: «Küqlük xaḫanə ḫasisi, güzəl tayiḳimu xunqə sunduruldioɳu!» — dənglar.
18 Xan-xəḫritingdin qüxüp ḳaoɳjirap kətkən yərdə oltur, i Dibonda turuwatḳan
ḳiz; qünki Moabni ḫalak ḳiloɳuqi sanga jəng ḳilixḳa yetip kəldi; u istiḫkam-
ḳoroɳanliringni bərbat ḳilidu.
19 Yol boyida kəzət ḳil, i Aroərdə turuwatḳan ḳiz; bədər tikiwatḳan ərdin wə
ḳeqiwatḳan ḳizdin: «Nemə boldi?» dəp sora; 20 «Moab hijalətkə ḳaldi, qünki u
bitqit ḳilindi!» *dəp jawab berilidu.* Aḫ-zar tartip nalə-pəryad kətürünglar; Arnonda:
«Moab ḫalak ḳilindi» — dəp jakarlanglar. ■ 21 Jaza ḫəkümi tüzlənglik jayliri
üstigə qiḳirildi; Ḫolon, Yaḫaz wə Məfaat üstigə, 22 Dibon, Nebo ḫəm Bəyt-Diblataim
üstigə, 23 Kiriatayim, Bəyt-Gamul ḫəm Bəyt-Meon üstigə, 24 Keriot, Bozraḫ ḫəm

---

■ **48:5** Yəx. 15:5 ■ **48:6** Yər. 17:6 □ **48:7** **«butung Kemox, uning kaḫinliri ḫəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu»** — Kemox Moab qoḳunoɳan but idi. Ularning uningoɳa əz balilirini ḳurbanliḳ ḳilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). ■ **48:7** Yər. 49:3 □ **48:8** **«Pərwərdigar degəndək jiloɳimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḫalakətkə yüzlinidu»** — «jiloɳa» wə «tüzlənglik» Moabning jənubiy wə ximaliy ḳismini kərsitidu. □ **48:9** **«Daldioɳa berip ḳeqix üqün Moabḳa ḳanatlarni beringlar!»** — bu jümlidiki ibraniy tilini qüxinix təs. Oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. □ **48:10** **«Pərwərdigarning hizmitini kəngül ḳoyup ḳilmioɳan kixi lənətkə ḳalsun! Ḳiliqini ḳan təküxtin ḳalduroɳan kixi lənətkə ḳalsun!»** — bu kinayilik, ḫəjwiy səzlər kəlgüsidə Moabḳa ḫujum ḳilidioɳan Babillik ləxkərlərgə eytilidu. □ **48:11** **«Moab yaxliḳidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoɳan xarabtək əndixisiz bolup kəlgən»** — xarab tinixi üqün uzun waḳit midirlitilmay turuxi kerək. Tinoɳan «arzanglar», (duoɳ, qəkündə) naḫayiti aqqiḳ bir nərsə, əlwəttə. Xunga baxḳa küpkə ḳuyulmay ḳalsa, təmi ḳirtiḳ, aqqiḳ bolidu, əlwəttə. **«U ḫeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloɳan əməs, yaki ḫeq sürgün boloɳan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḫeq əzgərmigən»** — bu ohxitix bəlkim Moabning ḫeq ḳiyinqiliḳḳa uqrimay, kərənglik ḳiloɳanliḳi, tolimu kerilip kətkənlikini kərsitidu. ■ **48:11** Zəf. 1:12 □ **48:12** **«Mən uning yenioɳa ularni əz küpidin təkidioɳan təkküqilərni əwətimən»** — bu ohxitixtiki «xarab» Moabtiki aḫalini, «küpliri», «qəgünliri» uning yurt-xəḫərlirini kərsitidu. □ **48:13** **«Bəyt-Əl»** — muxu xəḫər Israil (ximaliy padixaḫliḳ)ning qong butpərəs mərkizi bolup, ular xu yərdə «altun mozay but»ni ḳuroɳan («1Pad.» 12-babni, «Ḫox.» 10:5 ḫəm 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni kərüng). ■ **48:13** 1Pad. 12:29 ■ **48:20** Yəx. 16:7

Moabdiki yiraq-yeqin barliq xəhərlərning üstigə qiqirilidu. 25 Moabning Münggüzi
kesiwetilidu, uning biliki sundurulidu, — dəydu Pərwərdigar. □ 26 — Uni məst
qilinglar, qünki u Pərwərdigarƣa aldida ḫakawurluq qiliƣan; Moab өz ḳusuqida
eoƣinap yatsun, xuning bilən rəswa qilinsun. □ 27 Qünki sən *Moab* Israilni mazaq
qiliƣan əməsmu? U ooƣrilar ḳatarida tutuwelinoƣanmu, sən uni tiloƣa alsangla
bexingni qayḳaysən?!
28 Xəḥərlərdin qiqip tax-qiyalar arisini turaloƣu qilinglar, i Moabda turuwatḳanlar;
oƣar aoƣzida uwiliƣan pahtəktək bolunglar!
29 Biz Moabning ḫakawurluḳi (u intayin ḫakawur!), yəni uning təkəbburluḳi,
ḫakawurluḳi, kənglidiki məoƣrur-kərəngliki tooƣrisida angliduḳ. □ ■ 30 Mən uning
noqilik qilidioƣanlikini bilimən, — dəydu Pərwərdigar, — birak *noqiliḳi* karoƣa
yarimaydu; uning qong gəpliri bikar bolidu. 31 Xunga Mən Moab üqün zar
yioƣlaymən, Moabning ḫəmmisi üqün zar-zar kətürimən;
Kir-Harəsəttikilər üqün aḫ-pioƣan anglinidu.
32 I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioƣisi bilən təng sən üqün yioƣlaymən;
sening peləkliring sozulup, əslidə «Өlük dengiz»ning nerioƣa yətkənidi; ular əslidə
Yaazər xəḥirigiqimu yətkənidi. Lekin sening yazlik mewiliringgə, üzüm ḫosulung
üstigə buzoƣuqi besip kelidu.□ 33 Xuning bilən xadlik wə huxallik Moabning
baoƣ-etizliridin wə zeminidin məḫrum qilinidu; Mən üzüm kəlqəklərdin xarabni
yoqitimən; üzüm qəyligüqilərning təntənə awazliri ḳaytidin yangrimaydu; awazlar
bolsa təntənə awazliri əməs, jəng awazliri bolidu. ■ 34 Qünki nalə-pəryadlar
Ḫəxbondin kətürülüp, Yaḫazoƣiqə wə Elealaḫoƣiqə yetidu; nalə awazliri Zoardin
kətürülüp, Ḫoronaimoƣiqə wə Əglat-Xelixiyaoƣiqə yetidu; ḫətta Nimrimdiki sularmu
ḳurup ketidu. □ ■ 35 Mən Moabta «yuqiri jaylar»da ḳurbanlik qiliƣuqilarni wə yat
ilaḫlaroƣa huxbuy yakḳuqilarni yoqitimən, — dəydu Pərwərdigar.□
36 — Xunga Mening ḳəlbim Moab üqün nəydək mungluḳ mərsiyə kətüridu; Mening
ḳəlbim Kir-Ḫərəstikilər üqünmu nəydək mungluḳ mərsiyə kətüridu; qünki u
igiliwaliƣan baylik-həzinilər yoḳap ketidu. 37 Ḫəmmə bax takqir kilduruliƣan, ḫəmmə
sakal qüxürülgən; ḫəmmə ḳol titma-titma kesilgən, ḫəmmə qatiraḳḳa bəz kiyilgən.

□ **48:25 «Moabning münggüzi kesiwetilidu»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp ḫallarda adəmlərning abruy-xəḥriti yaki ḫoḳuqini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə! □ **48:26 «Moabni məst qilinglar»** — yuqirida (25-babta) Yərəmiya «Pərwərdigarning oƣəzipigə toloƣan ḳədəḫ» tooƣruluḳ sözligəqkə, bəzi alimlar bu «məstlik» xu ḳədəḫtin iqixtin boluxi kerək, dəp ḳaraydu. Bizningqə bu bir tərəptin tooƣra, Hudaning oƣəzipi bexioƣa qüxürülgəndə dəsləptila əqlini yoqitip aljioƣanliqi bolidu. Bu ayətning təkitləydioƣini ularning ḫamaḳətlixip kətkənlikidin ibarət. □ **48:29 «Biz Moabning ḫakawurluḳi ..., yəni uning təkəbburluḳi, ... kənglidiki məoƣrur-kərəngliki tooƣrisida angliduḳ»** — bu ayəttiki «Biz... angliduḳ» degüqi Hudaning Өzidur. Huda Өzi tooƣruluḳ «Biz» dəp ixlətkənliki Təwrattiki baxḳa yərlərdimu bar; məsilən «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni ḫəm «Yəx.» 6:8ni kərüng. Bəzi alimlar ayəttiki «biz»ni Yərəmiya ḫəm Yəḫuda həlqini kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **48:29** Yəx. 16:6 □ **48:32 «I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioƣisi bilən təng sən üqün yioƣlaymən...»** — 30-ayəttiki səzligüqi Huda boloƣandin keyin («Mən ..bilimən...») xübḫisizki, 31-, 32- ḫəm 36-ayətlərdiki səzligüqimu Hudaning Өzidur. Bu adəmni ḫəyran ḳalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḫdiki yoqioƣan üzümzarlar üqün yioƣlaydu. Lekin Huda ularni jazalixi bilən ular bilən təng ḳayoƣuridu. **«Өlük dengiz»** — ibraniy tilida «Yaazər dengizi». **«Ular (sening peləkliring) əslidə Yaazər xəḥirigiqimu yətkənidi...»** — «Yaazər» bolsa Moabning ximaliy qegrasioƣa yiraḳraḳ bolup, xərḳ təripi «qəl-dalilar», oƣərb təripi «dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloƣini bilən heli yiraḳlaroƣa təsiri boloƣan bir məmlikətkə aylanoƣan. «Yazlik mewiliri» ənjür, horma wə üzümlərni kərsitidu. ■ **48:33** Yəx. 16:10 □ **48:34 «...nalə-pəryadlar Ḫəxbondin kətürülüp, Yaḫazoƣiqə wə Elealaḫoƣiqə yetidu...»** — Elealaḫ Ḫəxbonning ximaliy təripidin 2 kilometr yiraḳ; Yaḫaz uning jənubiy təripidin 2 kilometr yiraḳ. Bu üqisi Moabning ximalioƣa jaylaxḳan. Zoar, Ḫoronaim wə Əglat-Xelixiya Moabning jənubioƣa jaylaxḳan. Ayətning omumiy mənisi, «tajawuzluḳ baxlandi» degən bolup, bu həwər Moabning pütkül zemininoƣa pur ketidu. ■ **48:34** Yəx. 15:5, 6 □ **48:35 «yuqiri jaylar»** — butpərəslikkə atap beoƣixlanoƣan jaylar idi.

□ ■ 38 Moabning barlik өy өgziliri üstidə wə məydanlarda matəm tutuxtin baxka
ix bolmaydu; qünki Mən Moabni ҳeqkimgə yakmaydioɣan bir kaqidək qekip
taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar, 39 — ular pioɣandin zarlixidu; *Moab* xunqilik parə-
parə kiliwetiliduki, u hijalәttin kөpqilikkə arkisini kilidu; Moab ətrapidiki ҳəmmə
təripidin rəswa kilinidioɣan, wəҳimə saloɣuqi obyekt bolidu.□
40 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, birsi bürküttək kanatlirini kerip
pərwaz kilip, Moab üstigə xungoɣup qüxidu. ■ 41 Xəҳərliri ixoɣal bolidu, istiҳkamlar
igiliwelinidu; xu küni Moabdiki palwanlarning yüriki toloɣakka qüxkən ayalning
yürikidək bolidu. □ 42 Moab əl kataridin yokitilidu; qünki u Pərwərdigar aldida
ҳakawurluk kiloɣan; 43 wəҳxət, ora wə kiltak bexinglaroɣa qüxüxni kütməktə, i
Moabda turuwatkanlar, — dəydu Pərwərdigar. 44 — wəҳxəttin kaqkan orioɣa
yikilidu; oridin qikkan kiltakka tutulidu; qünki uning üstigə, yəni Moab üstigə
jazalinix yilini qüxürimən — dəydu Pərwərdigar.□
45 Kaqkanlar Ҳəxbon *sepilining* daldisida turup amalsiz kalidu; qünki Ҳəxbondin
ot, ҳəm *məҳrum* Sihon *padixah*ning zemini otturisidin bir yalkun partlap qikidu
wə Moabning qekilirini, sokuxkak həlkning bax qokkilirini yutuwalidu. □ ■
46 Ҳalingoɣa way, i Moab! Kemoxka təwə boloɣan əl nabut boldi; ooɣulliring əsirgə
qüxidu, kizliring sürgün bolidu. 47 Lekin, ahirki zamanlarda Moabni sürgünlükidin
kayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.
Moab üstigə qikiridioɣan ҳөküm muxu yərgiqə.

49

«4» Ammoniylar tooɣruluk ҳəküm

1 Ammoniylar tooɣruluk. Pərwərdigar mundak dəydu: — Israilning pərzəntliri
yokmikən? Uning mirashorliri yokmidu? Əmdi nemixka Milkom Gadning zemini oɣa
warislik kildi, Milkomoɣa təwə boloɣan həlk nemixka Gadning xəҳərliridə turidu?
□ ■ 2 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Ammoniylarning
Rabbah xəҳiridə jəng sadalirini anglitimən; u harabilik dөng bolidu; təwə xəҳərliri
ot koyup küydürülidu; Israil kaytidin өzlirini igiliwaloɣanlaroɣa igidarqilik kilidu, —
dəydu Pərwərdigar. ■ 3 — Zarlanglar, i Ҳəxbon! Qünki Ayi xəҳiri harabə kilinoɣan!
Rabbah kizliri, өzünglaroɣa bөz rəhtni baoɣlap matəm tutunglar; sepil iqidə uyan-
buyan patiparak yügürünglar; qünki Milkom wə uning kahinliri, uningoɣa təwəlik

---

□ **48:37 «Ҳəmmə bax takir kilduruloɣan, ҳəmmə sakal qüxürülgən; ҳəmmə kol titma-titma kesilgən, ҳəmmə qatirakka bөz kiyilgən»** — demisəkmu, bu ҳərikətlərning ҳəmmisi kattik matəmni bildüridu. ■ **48:37** Yəx. 15:2, 3; Yər. 47:5 □ **48:39 «wəҳimə saloɣuqi obyekt»** — baxkilar Moabning bexioɣa qüxkən apətkə karap «bundak dəҳxətlik ix өz beximizoɣimu qüxərmu?» dəp wəҳimigə qüxidu. ■ **48:40** Yər. 4:13 □ **48:41 «xəҳərliri ixoɣal bolidu»** — «xəҳərliri»ning baxka tərjimisi «Keriyot» (xəҳərning ismi). □ **48:44 «jazalinix yili»** — ibraniy tilida «yokлinixi yili». □ **48:45 kaqkanlar Ҳəxbon sepilining daldisida turup Amalsiz kalidu; qünki Ҳəxbondin ot, ҳəm (məҳrum) Sihon padixaҳning zemini otturisidin bir yalkun partlap qikidu»** — Amoriylarning padixaҳi Sihon nəqqə yüz yil ilgiri Ҳəxbon xəҳirini ixoɣal kiloɣan, andin keyin Moabning pütkül zeminini igiliwaloɣanidi («Qəl.» 21:28-29ni kərüng). **«ot.... Moabning qekilirini, sokuxkak həlkning bax qokkilirini yutuwalidu»** — «qekilirini... bax qokkilirini...» bəlkim Moabning ҳəmmisini, jümlidin «bax boloɣanlarni» өz iqigə elixi mumkin. Yərəmiyaning bexariti aldin'ala kərsətkən bu ҳalakət tehimu kədimki yənə bir bexarətning əməlgə axuruluxi bolidu («Qəl.» 24:17ni wə 21:28-29ni kərüng). ■ **48:45** Qəl. 21:28 □ **49:1 «Milkom»** — Ammoniylar qokunoɣan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki kəbilisining biri; ularoɣa əslidə təksim kilinoɣan zemin Iordan dəryasining xərki təripidə idi. Yərəmiya bexarət bərgən wakitta, Gadtikilər heli baldur Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloɣanidi. Keyin əsliy koxniliri boloɣan Ammoniylar ularning zeminini igiliwaloɣanidi. Huda ularoɣa: «Bu zeminni Өz həlkimgə təksim kiloɣanidim, ular kaytip kelip uningoɣa kaytidin igidarqilik kilidu» dəp agaҳlanduridu. ■ **49:1** Am. 1:13 ■ **49:2** Am. 1:14

əmirliri sürgün bolidu. □ ■ 4 Nemixkа küq-ҳəywitingni danglaysən? Sening küqüng ekip ketiwatidu, i: «Kim manga yekinlixixkа petinalisun?» dəp əz baylikliringoƣa tayanoƣan, asiylik kiloƣuqi kiz! ■ 5 Mana, Mən barlik ətrapingdikilərdin wəҳxət qikirip üstünggə qüxürimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən silər hərbiringlar ҳəydiwetilisilər, aldi-kəybinggə karimay kaqisilər; kaqkanlarni yənə yioƣoƣuqi ҳeqkim bolmaydu. 6 Lekin keyinki künlərdə, Ammoniylarni sürgünlükidin kayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.

«5» Edom tooƣruluk ҳəküm

7 Edom tooƣruluk: Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Temanda ҳazir danalik tepilmamdu? Danixmənliridin nəsihət yokap kəttimu? Ularning danalikini dat besip kaloƣanmu?! □ ■ 8 Burulup keqinglar, pinҳan jaylardin turaloƣu tepip turunglar, i Dedanda turuwatkanlar! Qünki Mən Əsawoƣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioƣan künini bexioƣa qüxürimən. □ ■ 9 Üzüm üzgüqilər yeningoƣa kəlsimu, ular azrak wasanglarni kalduridu əməsmu? Ooƣrilar keqilap yeningoƣa kirsimu, ular əzlirigə quxlukla buzup, ooƣrilaydu əməsmu? □ ■ 10 Mən Əsawni yalingaqliwetimən, u yoxurunoƣudək jay kalmioƣuqə dalda jaylirini eqip taxlaymən; uning nəsli, kerindaxliri ҳəm koxniliri yokaydu; u əzi yok bolidu. 11 Lekin yetim-yesirliringni kaldur, Mən ularning ҳayatini saklaymən; tul hotuninglar Manga tayansun. 12 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, *oƣəzipimning* kədəҳidin iqixkə tegixlik bolmioƣanlar qokum uningdin iqməy kalmaydioƣan yərdə, sən jazalanmay kalamsən? Sən jazalanmay kalmaysən; sən qokum uningdin iqisən. □ 13 Qünki Əz namim bilən kəsəm iqkənmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Bozraҳ dəҳxət basidioƣan ҳəm rəswa kilinidioƣan bir obyekti, harabilik wə lənət səzi bolidu; uning ətrapidiki xəҳərliri daimlik harabilik bolidu.□ 14 Mən Pərwərdigardin xu bir həwərni anglaxkа muyəssər boldum, — wə bir əlqi əllər arisioƣa əwətilgənidi —

□ **49:3 «sepil iqidə uyan-buyan patiparak yügürünglar»** — baxka birhil tərjimisi: «əzünglar titma-titma tilinoƣan ҳalda uyan-buyan yügürünglar». **«Milkom»** — Ammoniylarning bir buti idi. Baxka ismi «Molək» idi. ■ **49:3** Yəx. 32:12; Yər. 4:8; 6:26; 48:7 ■ **49:4** Yər. 21:13; 48:7 □ **49:7 «Edom tooƣruluk: ...»** — bu bexarət (7-22)ning Təwrattiki «Obadiya» degən kisim bilən kəp ortak yərliri bar. Obadiyaoƣa «koxumqə səz»imizdə qüxəndürginimizdək ixinimizki, Yərəmiya pəyoƣəmbər Hudaning yolyoruki bilən ilgiriki pəyoƣəmbər Obadiyaning bexaritidiki kəp səzlərni nəkil kəltüridu. Ikki bexarətning bəzi yərliri ohximioƣaqka, səzliridiki pərklərni tepip selixturuxning kəp əҳmiyiti bar. **«Temanda ҳazir danalik tepilmamdu? Danixmənliridin nəsihət yokap kəttimu? Ularning danalikini dat besip kaloƣanmu?!»** — Teman Edomdiki qong xəҳər. Edomdikilər əz danixmənliri bilən intayin məoƣrurlinatti. ■ **49:7** Ob. 8 □ **49:8 «pinҳan jaylar»** — ibraniy tilida «qongkur jaylar» degən səz bilən ipadilinidu. U bəlkim ҳərhil oƣar-əngkürlərni əz iqigə alidu. **«Mən Əsawoƣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioƣan künini bexioƣa qüxürimən»** — Edomning baxka ismi «Əsaw» idi. Muxu bexarəttə «Edom» yaki «Əsaw» uning əwladliri boloƣan Edomlukларni kərsitidu, əlwəttə. ■ **49:8** Yər. 25:23 □ **49:9 «Üzüm üzgüqilər yeningoƣa kəlsimu, ular azrak wasanglarni kalduridu əməsmu?»** — Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə üzüm ҳosulini aloƣanda üzgüqilər kəmbəoƣəllərning teriwelixi üqün bir'az wasanglarni kaldurux kerək idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bəzi dələtlərdə bu bir adətkə aylinip kaloƣan. ■ **49:9** Ob. 5 □ **49:12 «oƣəzipimning kədəҳidin iqixkə tegixlik bolmioƣanlar»** — Yəҳuda əməs, bəlki tajawuzqilarning ətər yolioƣa «tasadipiy» udul kelip kaloƣan, Yəҳudaning wə baxka əllərning gunaҳliri bilən munawətsiz boloƣan baxka əllərni kərsitixi mumkin. □ **49:13 «Əz namim bilən kəsəm iqkənmənki...»** — ibraniy tilida «Əzüm bilən kəsəm iqkənmənki». **«Bozraҳ ... rəswa kilinidioƣan bir obyekt»** — «Bozraҳ» bəlkim Edomdiki əng muҳim xəҳər boluxi mumkin idi.

U: «Uningoɣa ḥujum ḳilixḳa yioɣilinglar! Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar!» — dəp həwər beridu.□ ■
15 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik,
Insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən.□
16 Sening əzgilərgə dəḥxət salidioɣanliḳing,
Kənglüngdiki təkəbburluḳung əzüngni aldap ḳoydi;
Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi,
Turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi,
Gərqə sən qanggangni bürkütningkidək yuḳiri yasisangmu,
Mən xu yərdin seni qüxüriwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.□ ■
17 — Wə Edom tolimu wəḥimilik bolidu;
Edomdin ətidioɣanlarning ḥəmmisi uning barliḳ yara-wabaliri tüpəylidin wəḥimigə qüxüp, ux-ux ḳilidu.■
18 Sodom, Gomorra wə ularning ətrapidiki xəḥərliri bilən birgə ərüwetilgəndək Edommu xundaḳ bolidu, — dəydu Pərwərdigar, — ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaḳlaxmaydu. ■ 19 Mana, Iordan dəryasidiki qawar-qatḳallıḳtin qiḳip, daim eḳip turidioɣan xu sular boyidiki yaylaḳtiki *ḳoylarni* tarḳatḳan bir xirdək Mən *Edomdikilərni* bədər ḳaqḳuzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni Edomning üstigə tikləymən; qünki Manga kim təng kelələydu? Kim Meningdin ḥesab elixḳa Meni qaḳiralaydu? Mening aldimda turalaydioɣan pada baḳḳuqi barmu? □ ■
20 Xunga Pərwərdigarning Edomni jazalaxtiki məḳsitini, xuningdək Temandikilərni jazalax niyitini anglanglar: ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḥəḳ, ḳilmixliri tüpəylidin Pərwərdigar uning yayliḳini wəyranə ḳilidu. ■ 21 Ularning yiḳilip kətkən sadasini anglap yər yüzidikilər təwrinip ketidu; nalə-pəryadliri «Ḳizil dengiz»oɣiqə anglinidu. 22 Mana, birsi bürküttək ḳanat yeyip pərwaz ḳilip, Bozraḥ üstigə xungoɣup qüxidu. Xu küni Edomdiki palwanlarning yüriki toloɣaḳḳa qüxkən ayalning yürikidək bolidu.□ ■

«6» Suriyə paytəhti Dəməxḳ tooɣruluḳ ḥəküm

23 Dəməxḳ tooɣruluḳ: —
Hamat, Arpad xəḥiridikilər hijalətkə ḳaldurulidu; qünki ular xum həwər anglaydu; ularning yüriki su bolup ketidu; dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu. □ ■ 24 Dəməxḳ zəipləxti, ḳeqixḳa burulidu; uni wəḥimə basidu; azablar toloɣaḳḳa qüxkən ayalni tutḳandək, azab wə dərd-ḳayoɣu uni tutidu. ■ 25 Nam-dangḳi qiḳḳan yurt, Mən ḥuzur aloɣan xəḥər xu dərijidə taxliwetilgən bolidu! 26 Xunga uning

□ **49:14** **«bir əlqi əllər arisioɣa əwətilgənidi»** — «əllər» Israiloɣa yat boloɣan əllərni kərsitidu. **«Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar»** — «uningoɣa» yəni Edomoɣa. Bəlkim bu əlqi düxmən əllərning biridin qiḳḳan bolup, u baxḳa əllərni Edomni yoḳitixḳa qaḳiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15** **«Mən seni əllər arisida kiqik, insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən»** — «seni» — Huda ḥazir Edomni «seni» dəp, ularoɣa biwasitə səz ḳilidu. □ **49:16** **«Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi, turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi»** — demisəkmu, Edom pinḥanraḳ, qiḳix intayin təs boloɣan taoɣliḳ rayonda idi. «Tik ḳiya» («Sela») degən səz Moabning «Sela» isimlik (ḥazirḳi «Petra»), intayin pinḥan bir xəḥirini kərsitiximu mumkin. ■ **49:16** Yər. 48:29 ■ **49:17** Yər. 50:13 ■ **49:18** Yar. 19:25; Yər. 50:40; Am. 4:11 □ **49:19** **«daim eḳiwatḳan xu sular»** — Iordan dəryasining əzi. ■ **49:19** Ayup 41:2; Yər. 12:5; 50:44 ■ **49:20** Yər. 50:45 □ **49:22** **«Bozraḥ»** — intayin yuḳiri ḳiya tax üstigə, «bürkütning qanggili»dək jaylaxḳanidi. ■ **49:22** Yər. 48:40,41 □ **49:23** **«dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «dawuloɣup kətkən dengizdək ularning kəngülliri ḥeq aram tapmaydu». Hamat ḥəm Arpad degən ikki xəḥər Neboḳadnəsar Misiroɣa yürüx ḳiloɣan qaoɣda (miladiyədin ilgiriki 604-yili) besip ətkən jaylar idi. Xübḥisizki, Neboḳadnəsar ularoɣimu ḥujum ḳiloɣanidi. Muxu ikki xəḥər Dəməxḳning ximaliy təripidiki kiqik padixaḥliḳlar idi. ■ **49:23** Yəx. 17:1 ■ **49:24** Yər. 4:31; 6:24; 30:6

yigitliri koqilirida yiqilidu, jənggiwar palwanlar xu küni yoqitilidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar; 27 — ḥəm Mən Dəməxqning sepiligə bir ot yaqimən, u Bən-Ḥadadning ordilirini yutuwalidu.□ ■

«7» Kedar ḥəm Ḥazor tooqruluq ḥəküm

28 Babil padixaḥi Neboqadnəsar yənggən Kedar tooqruluq ḥəm Ḥazorning padixaḥliqliri tuoquluq səz: —
Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Ornungdin tur, Kedaroqa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!» — deyilidu; □ 29 Ḥujum qiloqanlar ularning qedirliri ḥəm padilirini elip ketidu; ularning qedir pərdiliri, barliq qaqa-quqa, təgilirini bulap ketidu; həq ularoqa: «Tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu!» dəp warqiraydu. 30 Qeqip ketinglar, bədər tikip pinḥan jaylardin turaloqu tepip turunglar, i Ḥazordikilər, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Babil padixaḥi Neboqadnəsar silərgə jəng qilixqa qəst qiloqan, silərgə qarap niyiti buzuloqan.
31 — Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroqa igə bolmioqan aramhuda yaxap, tinq-aman turoqan əlgə jəng qilixqa qiq; ular yaloquz turidu — dəydu Pərwərdigar, □ 32 — ularning təgiliri olja, top-top mal-waranliri oqəniymət bolidu; Mən qekə qaqlirini qüxürgənlərni tət xamaloqa tarqitimən, ularning bexioqa ḥər ətrapidin külpət qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar; □ ■ 33 — Ḥazor bolsa qilbərilərning turaloqusi, mənggügə wəyranə bolidu. Ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaqlaxmaydu. ■

«8» Elam tooqruluq ḥəküm

34 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya təhtkə olturoqan dəsləpki waqitlirida, Yərəmiya pəyoqəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning səzi mundaq idi: —
35 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Elamning oqolluq küqi boloqan oqyasini sundurimən. □ 36 Asmanlarning tət qetidin tət xamalni qiqirip Elamning üstigə qüxürimən; Mən ularni bu tət xamaloqa tarqitimən; xuning bilən Elamdin ḥəydəlgənlərning barmaydioqan əl-məmlikətlər qalmaydu. 37 Mən Elamni düxmənliri aldida ḥəm jenini izdigüqilərning aldida dəkkə-dükkigə qüxürimən; dəḥxətlik oqəzipimni bexioqa təküp, külpətlərni qüxürimən; ularni bərbat qiloquqə Mən qiliqni ularning kəynidin qooqlaxqa əwətimən. 38 Mən Øz təhtimni Elamda tikləymən, xu yərdin padixaḥi wə xaḥzadilirini yoq qilimən, — dəydu Pərwərdigar.
39 — Lekin ahirqi zamanlarda, Mən Elamni sürgünlükidin qayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

□ **49:27 «Bən-Ḥadad»** — Dəməxqning kəpligən padixaḥlirining ismi idi. ■ **49:27** Am. 1:4,14 □ **49:28 «Ornungdin tur, Kedaroqa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!»** — bu səz Neboqadnəsarning qoxunioqa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazormu qarwiqi kəqmən həlq bolup, qedirda yaxap, sepil-dərwazilik bolmioqan, əlwəttə. □ **49:31 «Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroqa igə bolmioqan aramhuda yaxap, tinq-aman turoqan əlgə jəng qilixqa qiq; ular yaloquz turidu»** — bu səzmu bəlkim Neboqadnəsarning qoxunioqa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazordikilər qedirlarda turup, ḥeq sepil-dərwazilik boloqan əməs. □ **49:32 «qekə qaqlirini qüxürgənlər»** — «qekə qaqlirini qüxürgüx» Kedardikilər ḥəm Ḥazordikilərning aditi bolsa kerək idi. ■ **49:32** Yər. 9:25; 25:23 ■ **49:33** Yər. 9:10; 10:22 □ **49:35 «Elamning oqolluq küqi boloqan oqyasi…»** — Elam ḥazirqi Iran zeminida turoqan bir həlq idi. Elamning qoxunining qənləp atidioqan, dəḥxətlik mərgən oqyaqiliri bilən dangqi qiqqanidi. ■ **49:39** Yər. 48:47

50

«9» Babil tooɣruluq ɧəküm

1 Pərwərdigar Yərəmiya pəyoɣəmbər arqilиq Babil tooɣruluq, yəni Kaldiylərning
zemini tooɣruluq eytqan söz: —
2 Əllər arisida xu həwərni elan qilip jakarlanglar, tüoɣ kətürünglar; jakarlanglar,
uni yoxurmanglar! — «Babil ixoɣal qilindi; Bəl bolsa hijalətkə qalduruldi, Marduk
patiparaq bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə qalduruldi, yirginqlik nərsiliri
patiparaqqiliqqa qüxti!» — dənglar. □ ■ 3 Qünki ximaldin uningoɣa jəng qilmaqqi
boloɣan bir əl kelidu; u uning zeminini wəyran qilidu, ɧeqkim xu yərdə turmaydu;
insan ɧəm ɧaywanmu qeqip ketidu, ular yoq bolidu. 4 Xu künlərdə, xu qaoɣda, —
dəydu Pərwərdigar, — Israil həlqi kelidu, ular ɧəm Yəɧuda həlqi bilən billə kelidu,
ular yioɣliloɣan ɧalda mengip Pərwərdigar Hudasini izdəxkə kelidu. 5 Ular Zionning
yolini soraydu, yüzlirini uningoɣa qaritip: «ɧərgiz untulmas mənggülük bir əɧdə
bilən əzimizni Pərwərdigaroɣa baoɣlayli» — dəydu.
6 — Mening həlqim azoɣan qoylardur; ularning baqquqiliri ularni azduroɣan,
ularni taoɣlarda tenitip yürgən; ular taoɣdin dənggə kezip yürüp, əz aram-
gaɧini untuoɣandur. 7 Ularni uqratqanlarning ɧəmmisi ularni yəp kətkən,
küxəndiliri ular tooɣruluq: «Bizdə *bu ixlarda* ɧeq gunaɧ yoq, qünki ular ata-
bowilirining ümidi boloɣan Pərwərdigar, yəni ɧəqqaniyliqning yaylaq-turaloɣusi
boloɣan Pərwərdigarning aldida gunaɧ sadir qiloɣan!» — degən.■
8 *I həlqim*, Babil otturisidin qeqinglar, kaldiylərning zeminini taxlap qiqinglar,
padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar. □ ■ 9 — Qünki mana, ximaliy zemindin
Babiloɣa ɧujum qilmaqqi boloɣan zor bir top uluoɣ əllərni qozoɣaymən; ular özlirini
uningoɣa qarxi səpkə qoxidu; xuning bilən Babil xu yərdin qiqqanlar təripidin əsirgə
qüxidu. Ularning oqlirining ɧəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning
ɧeqqaysisi jəngdin quruq qol kəlməydu. □ 10 Kaldiyə bolsa olja bolidu; olja aloɣan
barliq buliɣuqilar uningdin qanaətlinidu, — dəydu Pərwərdigar; 11 — Qünki silər
xadlanoɣansilər, silər yayrap kətkənsilər, i mirasim boloɣan *həlqimni* bulang-talang
qiloɣuqilar! Qünki silər qemində turoɣan mozaylardək səkrigənsilər, ayoɣirlardək
huxalliqtin kixnigənsilər! 12 Əmdi ana *yurtung* zor hijalətkə qaldurulidu; rəswaqilиq
seni tuoɣoɣuqini qaplaydu; mana, u əllərning daxqili, — bir janggal, qaoɣjiraq yər wə
qəl-bayawan bolup qalidu. 13 Pərwərdigarning oɣəzipi tüpəylidin, uning ɧeq aɧalisi
bolmaydu, bəlki toluq taxliwetilgən bolidu; Babildin ətidioɣanlarning ɧəmmisi uning
barliq yara-wabaliri tüpəylidin wəɧimigə qüxüp ux-ux qilidu.■

14 Babiloɣa jəng qilix üqün uning ətrapida səpkə tizilinglar, barliq oqyaqilar;
uningoɣa etinglar, oqlarni ɧeq ayimanglar; qünki u Pərwərdigar aldida gunaɧ sadir
qiloɣan. 15 Uning ətrapida jəng quqanlirini kətürünglar; u təslim bolup qol kətüridu;
munarliri ərülidu, sepilliri oɣulitilidu; qünki bu Pərwərdigarning aloɣan qisasidur.

□ **50:2 «Əllər arisida xu həwərni elan qilip jakarlanglar...! — «Babil ixoɣal qilindi; Bəl bolsa hijalətkə qalduruldi, Marduk patiparaq bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə qalduruldi, yirginqlik nərsiliri patiparaqqiliqqa qüxti»** — Babil xəɧirining ixoɣal qilinixi Israilning birinqi sürgünidin 70 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) Pars imperiyəsi təripidin boloɣan. «Bəl» ɧəm «Marduk» (yaki «Merodaq») Babildiki ikki qong butning ismi idi. ■ **50:2** Yəx. 46:1; Yər. 51:44 ■ **50:7** Yər. 31:23 □ **50:8 «I həlqim, Babil otturisidin qeqinglar, ... padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar»** — bu səzgə qarioɣanda ottura xərqtiki bəzi padiqilar tekilərni qoy padilirioɣa «yetəkqi rol»da ixlitidu. Xunga «padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar» degini, «birinqi bolup Babildin qiqip, baxqilaroɣa ülgə bolunglar» degən mənidə. ■ **50:8** Yəx. 48:20; Yər. 51:6; Wəɧ. 18:4 □ **50:9 «Ularning oqlirining ɧəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning ɧeqqaysisi jəngdin quruq qol kəlməydu»** — demək, bətləngən ɧərbir oqi zayə kətməydu. Baxqa birhil tərjimisi: «Oqlirining ɧəmmisi jəngdin qoli quruq (oljisiz) qaytip kəlməydioɣan batur jəngqilərdək bolidu...». ■ **50:13** Yər. 49:17

Uningdin ḳisas elinglar; u baxḳilarоɳa nemə ḳilоɳan bolsa uningоɳimu xuni ḳilinglar.
■ 16 Babildin uruḳ teriоɳuqi ḥəm ḥosul waḳtidiki oroɳaḳ salоɳuqilarni yoḳ ḳilinglar;
zulumkarning ḳiliḳining ḳorḳunqi tüpəylidin bularning ḥərbiri өz eligə ḳaytip,
ḥərbiri өz ana yurtiоɳa ḳaqsun!□
17 Israil tarḳitiwetilgən ḳoy padisidur; xirlar ularni ḥəydiwətkən; dəsləptə
Asuriyəning padixaḥi ularni yəp kətkən, ahirida bu Babil padixaḥi Neboḳadnəsar
uning ustihanlirini ezip oɳajiliоɳan. 18 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan
Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Asuriyəning
padixaḥining yenioɳa kelip, uni jazalioɳinimdək, mən Babil padixaḥini ḥəm zeminini
jazalaymən. ■ 19 Mən Israilni ḳaytidin өz yayliḳioɳa ḳayturimən, u Karməl teoɳida,
Baxan zeminida ozuḳlinidu, uning jeni Əfraim teoɳi üstidə ḥəm Gilead zeminida
ḳanaətlinidu. 20 Xu künlərdə, xu qaoɳda, — dəydu Pərwərdigar, — Israilning
ḳəbiḥliki izdəlsə, ḥeq tepilmaydu; Yəḥudaning gunaḥliri izdəlsə, ḥeq tepilmaydu;
qünki Mən ḳalduroɳan ḳaldisini kəqürüm ḳilimən.
21 — Merataimning zemenioɳa zərb bilən jəng ḳilixḳa, Pekodta turuwatḳanlaroɳimu
jəng ḳilixḳa qiḳinglar; ularni wəyran ḳilinglar, ḳalduḳinimu ḥalak ḳilinglar, —
dəydu Pərwərdigar, — Mən nemini sanga buyruoɳan bolsam xuni ada ḳilinglar. □
22 Jəng sadaliri *Babil* zeminida anglinidu; u zor ḥalakətning sadasidur! 23 Əslidə
pütkül yər yüzini uroɳan bazoɳan xu dərijidə sundurup qeḳiwetildioɳu! Babil
əllər arisida xunqə bir dəḥxət basḳuqi bolup qiḳḳantioɳu! □ 24 Mən sanga
tuzaḳ ḳurdum; sən, i Babil, ḥeq bilməyla uningоɳa tutuldung; Pərwərdigar bilən
ḳarxilixixing tüpəylidin sən tepilip tutuldung. 25 Pərwərdigar ḳoral ambirini eqip,
oɳəzipidiki ḳorallirini elip qiḳardi; qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Rəb
Pərwərdigar kaldiylərning zeminida ḳilidioɳan ixi bardur.
26 Uning ḥər qət-qətliridin kelip uningоɳa ḥujum ḳilinglar, ambarlirini eqiwetinglar;
өnqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp wəyran ḳilinglar; uning
ḥeqnemisini ḳaldurmanglar! □ 27 Uning barliḳ torpaḳlirini өltürüwetinglar! Ular
soyuluxḳa qüxsun! Ularning ḥalioɳa way! Qünki ularning küni, yəni jazalinix
waḳti yetip kəldi. □ 28 Anglanglar! Zionoɳa kelip, Pərwərdigar Hudayimizning
ḳisasini, yəni ibadəthanisi üqün aloɳan ḳisasini jakarlaydioɳan, Babil zeminidin
ḳaqḳan panaḥ izdigüqilərning awazini anglanglar!
29 Babiloɳa ḥujum ḳilix üqün oḳyaqilarni, yəni barliḳ kamanni əgküqilərni
qaḳiringlar; Babilning ətrapida bargaḥ ḳurup ḳorxiwelinglar; ḥeqkimni
ḳaqḳuzmanglar; өz ḳilmixini өz bexioɳa qüxürünglar; u nemilərni ḳiloɳan
bolsa, uningоɳimu xuni ḳilinglar; qünki u Pərwərdigaroɳa — Israildiki Muḳəddəs
Boloɳuqioɳa ḳarxi kərəngləp kətkənidi. ■ 30 Xunga uning yigitliri koqilirida yiḳilidu;
xu künidə uning barliḳ jəngqi palwanliri yoḳitilidu, — dəydu Pərwərdigar.■
31 Mana, Mən sanga ḳarxidurmən, i kərəngləp kətkuqi, — dəydu samawi

---

■ **50:15** Wəḥ. 18:6 □ **50:16 «bularning ḥərbiri өz eligə ḳaytip, ḥərbiri өz ana yurtioɳa ḳaqsun!»** — «ḥərbiri… ḥərbiri…» bəlki Babilda «ḳara əmgək» ḳiloɳan qətəllik əmgəkqilərni kərsitidu. Bular nuroɳun Yəḥudiylarni өz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yəx. 37:36, 38 □ **50:21 «Merataimning zemini»** — «Merataim» bolsa Babil zeminining jənubidiki bir xəḥər. Ismi «ikki ḥəssilik asiylik» degən mənidə, Babilning harakterini kərsitix üqün ətəy misaloɳa elinoɳan boluxi kerək. «Pekod»dikilər aramiyədiki həlḳ bolup, Babiloɳa ittipaḳdax idi; «Pekod»ning mənisi «jaza»dur. Ayəttə berilgən buyruḳlar yənila ximaldin qiḳḳan ḳoxunlaroɳa eytilixi kerək. □ **50:23 «bazoɳan»** — baxḳa kəp əllərni uruwətkən Babilni kərsitidu. □ **50:26 «… ambarlirini eqiwetinglar; өnqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp wəyran ḳilinglar; uning ḥeqnemisini ḳaldurmanglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… ax-buoɳdayni saḳlioɳan ambarlirini eqinglar; uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp taxlap, uning ḥeqnemisini ḳaldurmanglar!». □ **50:27 «Uning barliḳ torpaḳlirini өltürüwetinglar!»** — «torpaḳliri» bəlkim ḥəm Babilning sərhil mal-waranlirini kərsətkən ḥəm xuning bilən bir waḳitta uning sərhil ləxkərlirigə simwol ḳilinoɳan boluxi mumkin. ■ **50:29** Wəḥ. 18:6, 7 ■ **50:30** Yər. 49:26

ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — qünki sening kününg, yəni Mən yeningoɣa yeḳin kelip jazalaydioɣan kün yetip kəldi; 32 kərəngləp kətkuqi putlixip yiḳilidu, ḥeqkim uni ḳaytidin yələp turoɣuzmaydu; bərḥək, Mən uning xəḥərlirigə ot yaḳimən, u uning ətrapidikilərning ḥəmmisini köydürüp yutup ketidu.
33 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Israillar Yəḥudalar bilən billə ezilip horluḳni kərgən; ularni əsir ḳiloɣanlar ularni ḳattiḳ ḳamap tutḳanidi; ularni ḳoyuwetixni rət ḳiloɣan. 34 Lekin ularning Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqisi küqlüktur; samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularning dəwasini əstayidilliḳ bilən soraydu, xuning bilən U ularning zemineoɣa aramliḳ beridu, Babildikilərgə aramsizliḳ yətküzidu. 35 Kaldiylər üstigə, Babilda turuwatḳanlar üstigə ḥəmdə Babilning əmirliri wə danixmənliri üstigə ḳiliq qüxidu, — dəydu Pərwərdigar; 36 ḳiliq palqilar üstigə qüxkəndə, ular ḥamaḳət-əhməḳlərdək kərünidu; ḳiliq ularning palwanliri üstigə qüxüp, ular patiparaḳ bolup ketidu; 37 ḳiliq ularning atliri üstigə, jəng ḥarwiliri üstigə, ularning səpliridə turoɣan barliḳ yat ləxkərlər üstigə qüxidu, ular ayallardək bolidu; ḳiliq həziniliri üstigə qüxidu, ular bulang-talang ḳilinidu. 38 Ḳuroɣaḳqiliḳ ularning suliri üstigə qüxüp, ular ḳurup ketidu; bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa tolup, ular ḳorḳunquluḳ məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən. □ 39 Xunga qəldiki janiwarlar wə qilbərilər birliktə xu yərdə turidu; xu yərdə ḥuwḳuxlar makanlixidu; u mənggügə adəmzatsiz bolidu, dəwrdin-dəwrgə ḥeq aḥalilik bolmaydu. 40 Huda Sodom wə Gomorrani ətrapidiki xəḥərliri bilən billə ərüwətkinidək, ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaḳlaxmaydu, — dəydu Pərwərdigar.■
41 — Mana, ximaldin bir həlḳ, uluoɣ bir əl qiḳip kelidu; yər yüzining qət-qətliridin nuroɣun padixaḥlar ḳozoɣilidu. ■ 42 Ular oḳya ḥəm nəyzini tutup ḳorallinidu; ular wəḥxiy, ḥeq rəḥim kərsətməydioɣan bolidu; atlirioɣa mingəndə ularning awazliri dengizdək xawḳunlaydu; ular jənggə atlatḳan adəmlərdək səp-səp bolup, sanga ḥujum ḳilmaḳqi, i Babil ḳizi! 43 Babil padixaḥi ularning həwirini anglapla ḳolliri titrəp boxap ketidu; oɣəm-ḳayoɣu uni tutidu, toloɣaḳḳa qüxkən ayaldək azablar uni besiwalidu. ■ 44 Mana, Iordan dəryasi boyidiki qawar-qatḳalliḳtin qiḳip, daim eḳip turidioɣan xu sular boyidiki yaylaḳtiki ḳoylarni tarḳatḳan bir xirdək Mən Babildikilərni bədər ḳaqḳuzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni uning üstigə tikləymən; qünki Manga kim təng kələləydu? Kim Meningdin ḥesab elixḳa Meni qaḳiralaydu? Mening aldimda turalaydioɣan pada baḳḳuqi barmu? □ ■
45 Xunga Pərwərdigarning Babilni jazalaxtiki məḳsitini, xuningdək kaldiylərning zeminini jazalax niyitini anglanglar: Ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḥək, ḳilmixliri tüpəylidin *Pərwərdigar* uning yayliḳini wəyranə ḳilidu. ■ 46 Babilning ixoɣal ḳilinoɣanliḳini anglap yər yüzi təwrinip ketidu; uning nalə-pəryadi barliḳ əllərgiqə anglinidu.■

51

Babil tooɣruluḳ ḥəküm — dawami

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Babilni soḳidioɣan ḥəm «Ləb-kamay»da turuwatḳanlarni soḳidioɣan bitqit ḳiloɣuqi xamalni ḳozoɣap qiḳirimən;

□ **50:38 «bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa tolup, ular ḳorḳunquluḳ məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa toloɣan, qünki ular ḳorḳunquluḳ məbudlirini danglap kətkənidi». ■ **50:40** Yar. 19:25; Yər. 49:18 ■ **50:41** Yər. 6:22,30 ■ **50:43** Yər. 49:24 □ **50:44 «daim eḳip turidioɣan xu sular»** — Iordan dəryasining suliri əzi. ■ **50:44** Ayup 41:2; Yər. 49:19,22 ■ **50:45** Yər. 49:20 ■ **50:46** Yər. 49:21

□ ■ 2 Mən Babiloɣa yat adəmlərni əwətimən; ular uni soruwetidu, zeminini yər bilən
yəksan ḳiliwetidu; uning bexioɣa külpət qüxkən künidə ular uningoɣa tərəp-tərəptin
ḳarxilixixḳa kelidu. ■ 3 Uning okyaqilirioɣa kiriqni tartḳudək, ornidin turoɣuqilaroɣa
dubuloɣa-sawut kiygüdək pursət bərmənglar; uning yigitlirining ḥeqḳaysisini ayap
ḳoymanglar; uning pütkül ḳoxunini bitqit ḳilinglar. 4 Kaldiylərning zeminida
sanjiloɣanlar, koqilirida ḳiliqlanoɣanlar yiḳilsun! ■ 5 Qünki Israil yaki Yəḥudamu əz
Hudasi təripidin, yəni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar təripidin
taxliwetilgən əməs; qünki *Babilning* zemini Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi aldida sadir
ḳiloɣan gunaḥ bilən toloɣandur. 6 *Barliḳ əllər*, Babil iqidin ḳeqinglar, əz jeninglarni
elip bədər ḳeqinglar! Uning ḳəbiḥlikigə qetilip ḳelip ḥalak bolmanglar; qünki bu
Pərwərdigarning ḳisas alidioɣan waḳtidur; U ḳilmixini əz bexioɣa ḳayturidu.□ ■
7 Babil Pərwərdigarning ḳolidiki pütkül jaḥanni məst ḳiloɣuqi altun ḳədəḥ boloɣan;
əllər uning xaribidin iqkən; əllər xuning bilən sarang bolup kətkən. □ ■ 8 Babil
tuyuḳsiz yiḳilip bitqit bolidu; uningoɣa aḥ-zar kətürünglar! Uning azabliri üqün
tutiya elinglar; u bəlkim saḳaytilarmikin?■
9 — «Biz Babilni saḳaytmaḳqiduḳ, lekin u saḳaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz
əz yurtimizoɣa ḳaytayli; qünki uning üstigə qiḳirilidioɣan ḥəküm jazasi asmanoɣa
taḳixip, kəkkə yetidu».□ ■
10 — «Pərwərdigar ḥəḳḳaniylikimizni barliḳḳa kəltürgəndur; keləyli, Zionda
Pərwərdigar Hudayimizning ḳiloɣan ixini jakarlayli!»□

Pərwərdigar Media ḳoxunlirioɣa, andin Babiloɣa səz ḳilidu

11 — Oḳlarni uqlanglar! Ḳalḳanlarni tutunglar! Pərwərdigar Medianing
padixaḥlirining roḥini uroɣutti; qünki Uning niyiti Babiloɣa ḳarxidur, uni bərbat
ḳilix üqündur; bu Pərwərdigarning ḳisasidur, yəni Uning ibadəthanisi üqün aloɣan
ḳisasidur. ■ 12 Babilning sepillirioɣa ḳaritip jəng tuoɣini kətürünglar; kəzətni tehimu
qingraḳ ḳilinglar, kəzətqilərni *Babilni qəriditip* səptə turoɣuzunglar; bəktürmə

□ **51:1 «Ləb-kamay» —** Kaldiyəni bir kinayilik «xifir» arḳilik kərsitidu. Xifirni ipadiləx yoli bolsa, «Kaldiyə» degən səzning ḥərbir ḥərpini ibraniy tilining elipbə tərtipi boyiqə arḳidin oḳuloɣan ḥərp bilən almaxturuxtin ibarət (məsilən, uyoɣur tilida bolsa, «a»ni «y» bilən, «ə»ni «i» bilən almaxturoɣanoɣa ohxax). «Ləb-kamay» degən səzning əzi ibraniy tilida «tətürqilik ḳiloɣanlarning ḳəlbi», «asiylik ḳiloɣanlarning ḳəlbi» degənni bildüridu, bu intayin kinayilik gəptur. «Xamal» bolsa, bəlkim 2-ayəttə tiloɣa elinoɣan «yat adəmlər»ni kərsitidu. ■ **51:1** Yər. 4:11 ■ **51:2** Yər. 4:11; 15:7 ■ **51:4** Yər. 49:26 □ **51:6 «Barliḳ əllər, Babil iqidin ḳeqinglar, əz jeninglarni elip bədər ḳeqinglar! ... qünki bu Pərwərdigarning ḳisas alidioɣan waḳtidur; U ḳilmixini əz bexioɣa ḳayturidu» —** bəzi alimlar bu səzlər «barliḳ əllər»gə əməs, bəlki Israiloɣa eytilidu, dəp ḳaraydu. 45-ayəttə əḥwal xundaḳ bolidu, lekin bizningqə muxu yərdə Babilda ḥərbir əllərgə eytilidu. Qünki 9-ayəttə ḳaqḳanlar «ḥəmmimiz əz yurtimizoɣa ḳaytayli» deyixidu. ■ **51:6** Yər. 50:8,15,28; Wəḥ. 18:4 □ **51:7 «əllər .... sarang bolup kətkən» —** bəlkim Babilning gunaḥioɣa qetilip, xuningdək jazasioɣimu qetilip ḳelip tolimu dəkkə-dükkigə qüxidu. ■ **51:7** Wəḥ. 18 ■ **51:8** Yəx. 21:9; Yər. 8:22; Wəḥ. 14:8; 18:2 □ **51:9 «Biz Babilni saḳaytmaḳqiduḳ, lekin u saḳaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz əz yurtimizoɣa ḳaytayli» —** ḳarioɣanda bu səzlər Babil arisida turoɣan yat əllərning eytidioɣan səzliri. «Uning üstigə qiḳirilidioɣan ḥəküm jazasi asmanoɣa taḳixip, kəkkə yetidu» degənni, Hudaning jazalirini ḳozoɣioɣan, kona zamandiki Babil (babəl)liḳlar ḳurmaḳqi boloɣan «asmanoɣa taḳixidioɣan» munar bilən selixturux paydiliḳ ix bolidu. («Yar.» 11:1-9ni kərüng). ■ **51:9** Yər. 46:11 □ **51:10 «Pərwərdigar ḥəḳḳaniylikimizni barliḳḳa kəltürgəndur» —** bəzi alimlar bu səzni «Pərwərdigar bizni ḳutḳuzup azad ḳiloɣandur» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin «tsədəkaḥ» (ḥəḳḳaniylik) Təwrattiki baxḳa ḥeq yərdə xundaḳ mənidə tepilmaydu. Bizningqə bu səz Israilning (ḥəmmimizgə ohxax) əzining ḥeqḳandaḳ ḥəḳḳaniyliki bolmioɣaqḳa, Huda uloroɣa ḥəḳḳaniylik elip kelidu, degənni bildüridu. Bu ayəttiki ḥəḳḳanilik əzlikidin əməs, bəlki Hudadin kelidu; «Pərwərdigar Ḥəḳḳaniylikimizdur» — bu Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqining, xuningdək yengi Yerusalemning bir namidur. 23:6ni ḥəm 33:16ni kərüng. **«keləyli, Zionda Pərwərdigar Hudayimizning ḳiloɣan ixini jakarlayli!» —** 9-ayəttiki səzlərni kəlgüsidə Babildin ḳaqidioɣan yat əllər eytidu; 10-ayəttiki səzlərni xübḥisizki, kəlgüsidə Kanaan (Pələstin)oɣa ḳaytip kelidioɣan Israilning ḳaldisi eytidu. ■ **51:11** Yər. 46:4; 50:28

ķoyunglar; qünki Pərwərdigar Babildikilərning jazasi tooɣruluķ nemilərni degən bolsa, U xuni kənglidə pəmləp, uni ada ķilidu.
13 — I əlwək sular üstidə turoɣuqi, baylikliri nuroɣun boloɣuqi, əjiling yetip kəldi,
jening əlqinip üzülüx waķti toxti.

14 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Özi bilən ķəsəm ķilip: «Top-
top qekətkilərdək Mən seni adəmlər bilən toldurimən; ular sening üstüngdin oɣəlibə
təntənilirini kətüridu» dedi.■
15 — U bolsa yər-zeminni küq-ķudriti bilən yasap,
Aləmni danaliķi bilən bərpa ķilip,
Asmanlarni əķil-parasiti bilən yayoɣuqidur;■
16 U awazini ķoyuwətsə, asmanlarda sular xawķunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
U yamoɣurlaroɣa qaķmaķlarni ħəmraħ ķilip bekitidu,
Xamalni Öz həziniliridin qiķiridu.■
17 Bu *butpərəslərning* ħərbiri əķilsiz, bilimdin məħrumlardur;
Ħərbir zərgər özi oyoɣan but təripidin xərməndigə ķalidu;
Qünki uning ķuyma ħəykili yaloɣanqiliķ,
Ularda ħeq tiniķ yoķtur.
18 Ular bimənilərdur, mazaķ obyektidur;
Ularning üstigə jazalinix waķti kəlgəndə, ular yoķitilidu.
19 Yaķupning nesiwisi Boloɣuqi bulardək əməstur;
Qünki ħəmmini yasioɣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Öz mirasi boloɣan ķəbilisidur;
Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

Pərwərdigar Israiloɣa səz ķilidu

20 Sən *Israil* Mening gərzəm,
Mening jəng ķoralimdursən;
Sening bilən Mən əllərni bitqit ķilimən,
Sening bilən padixaħliķlarni tarmar ķilimən;□ ■
21 Sening bilən ħəm at ħəm at mingüqini bitqit ķilimən;
Sening bilən ħəm jəng ħarwisi ħəm ħəydigüqisini bitqit ķilimən;
22 Sening bilən ħəm ər ħəm ayalni bitqit ķilimən;
Sening bilən ħəm ķeri ħəm yaxlarni bitqit ķilimən;
Sening bilən ħəm yigit ħəm ķizni bitqit ķilimən;
23 Sening bilən ħəm padiqi ħəm ķoy padisini bitqit ķilimən;
Sening bilən ħəm deħķan ħəm boyunturuķķa ķetiloɣan kalilirini bitqit ķilimən;
Sening bilən ħəm waliylar ħəm ħökümranlarni bitqit ķilimən.
24 — Mən kəz aldinglarda Babilning ħəm barliķ kaldiylərning Zionda ķiloɣan barliķ
rəzillikini öz bexioɣa qüxürüp yandurimən, — dəydu Pərwərdigar.

■ **51:14** Am. 6:8 ■ **51:15** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 10:12 ■ **51:16** Yər. 10:13 □ **51:19** **«Yaķupning nesiwisi Boloɣuqi...»** — Yaķup muxu yərdə Yaķup wə uning əwladliri Israilnimu kərsitidu. «Yaķupning nesiwisi» Hudaning Özidur, əlwəttə. ■ **51:19** Yər. 10:16 □ **51:20** **«Sən Israil Mening gərzəm, Mening jəng ķoralimdursən; sening bilən Mən əllərni bitqit ķilimən, sening bilən padixaħliķlarni tarmar ķilimən...»** — əyni tekisttə pəķət «Sən mening gərzəm...» deyilidu. Əmdi Hudaning bu səzliri kimgə eytilidu? Bəzi alimlar (peillarni «ötkən zaman»oɣa özgərtip) Babiloɣa eytiloɣan, dəp ķaraydu. Baxķilar (kəlgüsidə Babil imperiyəsini wəyran ķilidioɣan) Pars imperiyəsigə eytilidu, dəp ķaraydu; birak bizningqə ular Israilning özigə eytilidu (24-ayətni kərüng). Baxķa pəyoɣəmbərlərning səzliri boyiqimu, ahirķi zamanlarda Israil həlķi Hudaning bir jazalax ķorali bolidu (məsilən, «Yəx.» 41:5, «Zək.» 12:7ni kərüng). ■ **51:20** Yər. 50:23

25 — Mana, Mən sən *Babiloƣa* ķarximən, i pütkül yər yüzini ḥalak ķiloƣuqi taoƣ;
Mən ķolumni üstünggə sozup,
Seni tik yarlardin oƣulitip,
Domilitip qüxürüp, seni köyüp tügigən bir yanar taoƣ ķilimən, — dəydu Pərwərdigar.
26 Xuning bilən ular səndin bürjək qiķirix üqünmu tax tapalmaydu,
Yaki ul üqünmu ḥeqyərdin tax tapalmaydu;
Qünki sən mənggügə bir wəyranə bolisən, — dəydu Pərwərdigar.

27 — Zeminda jəng tuoƣini kətürünglar,
Əllər arisida kanay qelinglar;
Babiloƣa jəng ķilixķa əllərni təyyarlanglar;
Ararat, minni wə Axkinaz padixaḥliķlirini qaķirip yioƣinglar;
Uningoƣa ḥujum ķiloƣuqi ķoxunlaroƣa bir sərdar bekitinglar;
Atlarni top-top qekətkə leqinkiliridək zeminoƣa türkümləp qiķiringlar;□
28 Uningoƣa jəng ķilixķa əllərni təyyarlanglar,
— Medialiķlarning padixaḥliri, waliyliri wə barliķ ḥəkümdarlirini, xundaķla u ḥəküm sürgən zeminlarning barliķ adəmlirini təyyarlanglar! 29 Xuning bilən yər yüzi təwrinip azablinidu; qünki Pərwərdigarning Babiloƣa ķarxi baoƣlioƣan niyətliri, yəni Babilning zeminini ḥeq adəm turmaydioƣan qəl-bayawan ķiliwetix niyiti əməlgə axmay ķalmaydu.

30 Babildiki palwanlar uruxtin ķol üzidu;
Ular ķoroƣanlirida amalsiz olturidu;
Ularning dərmani ķalmaydu,
Ular ayallardək bolup ķalidu;
Uning turaloƣulirioƣa ot ķoyulidu;
Dərwaza salasunliri sundurulidu.■
31 Yügürüp keliwatķan bir qaparmən yənə bir qaparməngə, bir həwərqi yənə bir həwərqigə Babil padixaḥining aldidila uqrixip ķelip uningoƣa: —
«Silining pütkül xəḥərliri u qəttin bu qətkiqə ixoƣal ķilindi;
32 Dərya keqikliri igiliwelindi,
Ķomuxluķlar otta köydürüldi,
Palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!»
— dəp jakarlixidu.□
33 Qünki samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: —
Babilning ķizi təkxilinip qingdilidioƣan waķti boloƣan hamandək besilidu;
Birdəmdila, uning ḥosuli orulidioƣan waķti yetip bolidu!□
34-35 Zionda turoƣuqi ķiz: — «Babil padixaḥi Nebokadnəsar meni yutup,
Meni oƣajilap əzgən;
U iqimni boxitiloƣan ķaqidək ķilip ķoyoƣan;
U əjdiḥadək meni yutup,

□ **51:27 «qekətkə leqinkiliri»** — ibraniy tilida bu səz bəlkim qekətkə leqinkisining əsüx jəryanidiki əng ziyanliķ basķuqini kərsitixi mumkin. ■ **51:30** Yər. 50:37 □ **51:32 «Dərya keqikliri igiliwelindi, ķomuxluķlar otta köydürüldi, palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!» — dəp jakarlixidu»** — Babilning ķandaķ yol bilən ixoƣal ķilinoƣanliķining təpsilatliri tooƣruluķ «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. Pars ķoxuni Əfrat dəryasining eķix yənilixini əzgərtiwetidu, dərya ķiska waķit iqidila ķurup ketidu. Parslar su yoķ dəryadin mengip xəḥərgə kirdi. Xuning bilən xəḥər iqidiki «dərya keqikliri» birinqi bolup igiliwelindi. Xəḥər ətrapidiki «ķomuxluķlarning köydürülüxi»din məķsət xəḥərdin ķaqķanlaroƣa yoxurunoƣudək jaylar bolmisun üqün idi. □ **51:33 «uning ḥosuli orulidioƣan waķti»** — bəlkim adəmliri wə imarətliri yiķitilidioƣan, yəni uning jazalinix waķtini kərsitidu.

Özini nazu-nemətlirim bilən toyoquzoqan,
Meni kurukdap pak-pakiz kiliwətkən.
Manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki Babilning bexioqa qüxürülsun» — dəydu,
Wə Yerusalem: «Mening kanlirim Kaldiyədə turoquqilarning bexioqa tökülsun» — dəydu.□
36 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, Mən sening dəwayingni soraymən,
Sən üqün kisas alimən;
Mən uning dengizini kurutimən, bulikini kaoqjiritimən.□ ■
37 Babil bolsa dəwə-dəwə harabilər,
Qilbərilərning turaloqusi bolidu;
Zemini adəmni dəhxət basidioqan həm daim ux-ux kilinidioqan obyekt bolidu,
Heq adəm xu yərdə turmaydu.
38 Ularning həmmisi yax xirlardək huwlixidu,
Arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu;□
39 Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən uloqa bir ziyapət təyyarlap koyimənki, ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin mənggügə uykuoqa oqərk bolup, kaytidin heq oyoqanmaydu, — dəydu Pərwərdigar. □ 40 Booquzlaxka yetiligən kozilardək wə billə yetiləngən koqkarlar həm tekilərdək Mən ularni booquzlaxka qüxürimən.

41 Xexakning ixoqal kilinoqanlikioqa kara!
Pütkül yər yüzining pəhrining tutuloqanlikioqa kara!
Babilning əllər arisida adəmni dəhxət basidioqan obyekti boloqanlikioqa kara!□ ■
42 Dengiz Babil üstidin ərləp kətti;
U nuroqunlioqan dolkunlar bilən oqərk boldi.□
43 Uning xəhərliri adəmni dəhxət basidioqan obyekt,
Kaoqjirak yər, bir qəl, heqkim turmaydioqan zemin boldi;
Heqkandak insan balisi kaytidin xu yərlərdin ətməydu.
44 Mən Babilda Bəlni jazalaymən;
Mən uning aoqzidin yutuwaloqinini yanduriwalimən;
Əllər kaytidin uningoqa karap ekip kelixməydu;
Bərhək, Babilning sepili oqulap ketidu. □
45 Uning otturisidin qikinglar, i həlkim!

□ **51:34-35 «Babil padixahi Neboqadnəsar meni yutup, meni oqajilap əzgən; ...manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki Babilning bexioqa qüxürülsun» — dəydu, wə Yerusalem: «Mening kanlirim Kaldiyədə turoquqilarning bexioqa tökülsun» — dəydu** — bu 34-35-ayəttiki səzligüqi «Zionda turoquqi kiz» bəlkim «adəmləxtürulgən» Yerusalemoqa wəkil kelidu. **«manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki..»** — bəlkim Yerusalem wə uning həlkini kərsitidu. □ **51:36 «Mana, Mən sening dəwayingni soraymən, sən üqün kisas alimən; Mən uning dengizini kurutimən, bulikini kaoqjiritimən»** — Pars koxuni Babildin ətidioqan Əfrat dəryasini kurutidu. Ular xu yol bilən xəhərni ixoqal kilidu. «Koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **51:36** Yər. 50:38 □ **51:38 «Ularning həmmisi yax xirlardək huwlixidu, arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu»** — Babillikiar haraqkəxlikidin atiki qikkanidi. Bu ayət bəlkim xularning məst bolup «xir kəyp» boloqanlikini bildüridu. 39-ayətnimu kərüng. Babilning padixahi Bəlxazar əmir-wəzirliri bilən billə məst boloqanda, xəhiri bəsülüp ixoqal kilinoqan («Dan.» 5-babni okung). □ **51:39 «Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən uloqa bir ziyapət təyyarlap koyimənki, ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin mənggügə uykuoqa oqərk bolup, kaytidin heq oyoqanmaydu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxini yənə «Dan.» 5-babta kərüng. □ **51:41 «Xexakning ixoqal kilinoqanlikioqa kara»** — «Xexak» Babilni kərsitidioqan hajwiy, kinayilik bir isim. 25:26tiki izahatni kərüng. ■ **51:41** Yəx. 13:19; Yər. 25:26 □ **51:42 «dengiz ... dolkunlar...»** — Təwrat-injilda kəp wakitlarda simwol süpitidə top-top koxunlarni kərsitidu. □ **51:44 «mən Babilda Bəlni jazalaymən»** — «Bəl» — (yaki «Marduk») Babilning əng muhim buti.

Hərbiringlar Pərwərdigarning ⱪattiⱪ oⱪəzipidin əz jeninglarni elip bədər ⱪeqinglar!
46 Silər zeminda angliniwatⱪan pitnə-ioⱪwadin yürikinglarni su ⱪilmanglar wə ⱪorⱪmanglar;
Bu yil bir pitnə-ioⱪwa, kelər yili yənə bir pitnə-ioⱪwa qiⱪidu;
Zeminda zulum-zorawanliⱪ partlaydu, həkümdarlar həkümdarlaroⱪa ⱪarxi qiⱪidu.
47 Xunga mana, xu künlər keliduki,
Mən Babildiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə ⱪaldurulidu,
Uningda əltürülgənlər uning iqidə yiⱪilidu;□
48 Xuning bilən asman wə zemin wə ularda bar boloⱪanlar Babil üstidin xadliⱪtin yangraydu;
Qünki ximaldin halak ⱪiloⱪuqilar uningoⱪa jəng ⱪilixⱪa kelidu — dəydu Pərwərdigar.
49 Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki əltürülgənlər yiⱪiloⱪandək,
Babil Israilda əltürülgənlər tüpəylidin Babil yiⱪilmay ⱪalmaydu.□
50 Ⱪiliqtin ⱪaqⱪanlar, yiraⱪ ketinglar, hayal bolmanglar;
Qət yərlərdin Pərwərdigarni seoⱪininglar,
Yerusalemni esinglaroⱪa kəltürünglar.□
51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki haⱪarətkə uqriduⱪ;
Xərməndiqiliktin yüzimiz təküldi;
Qünki yat adəmlər Pərwərdigarning əyidiki muⱪəddəs jaylaroⱪa besip kirdi!».□
52 Xunga xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Mən uningdiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Uning pütkül zemini boyida yarilinip jan həlⱪumida ingrixidu.
53 Babil asmanlaroⱪa kətürülgən bolsimu,
Uning yuⱪiri istiⱨkam-ⱪoroⱪini mustəⱨkəmləngən bolsimu,
Lekin Meningdin uningoⱪa halak ⱪiloⱪuqilar yetip baridioⱪan boldi, — dəydu Pərwərdigar.
54 Babildin nalə-pəryadning awazi,
Kaldiylərning zeminidin zor halakətning sadasi kətürülidu.
55 Qünki Pərwərdigar Babilni halak ⱪilmaⱪqi bolidu;
U uningdin warang-qurunglirini yoⱪitidu;
Sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu,
Ularning awazi xawⱪunlap kelidu.□
56 Qünki halak ⱪiloⱪuqi uningoⱪa, yəni Babiloⱪa jəng ⱪilixⱪa kelidu,
Xuning bilən uning palwanliri əsirgə qüxidu;
Ularning oⱪyaliri sundurulidu;
Qünki Pərwərdigar — ⱪisaslar aloⱪuqi Təngridur;
U yamanliⱪni yandurmay ⱪalmaydu.

□ **51:47 «…Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə ⱪaldurulidu, uningda əltürülgənlər uning iqidə yiⱪilidu» —** demək, Babil həlⱪi zeminidin ⱨeq ⱪaqalmaydioⱪan bolidu. □ **51:49 «Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki əltürülgənlər yiⱪiloⱪandək, Babil Israilda əltürülgənlər tüpəylidin Babil yiⱪilmay ⱪalmaydu» —** ayəttiki əyni ibraniy tekistni qüxinix təs. Oⱪurmənlər baxⱪa tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi qoⱪum tərjimimizdək boluxi kerək. □ **51:50 «Ⱪiliqtin ⱪaqⱪanlar, yiraⱪ ketinglar, ⱨayal bolmanglar; qət yərlərdin Pərwərdigarni seoⱪininglar, Yerusalemni esinglaroⱪa kəltürünglar» —** enikki, bu sözlər Babilda sürgün boloⱪan Israillaroⱪa eytilidu. □ **51:51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki haⱪarətkə uqriduⱪ; …qünki yat adəmlər Pərwərdigarning əyidiki muⱪəddəs jaylaroⱪa besip kirdi!» —** xübⱨisizki, bu sözlər Babilda sürgün boloⱪanlarning ⱪayoⱪurup eytidioⱪanliri bolidu. □ **51:55 «…sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu, ularning awazi xawⱪunlap kelidu» —** «sularning dolⱪunliri», «ularning awazi» bolsa bəlkim «halak ⱪiloⱪuqilar»ningki bolidu. Ular «dengiz»oⱪa ohxitiloⱪan (42-ayət); 56-ayət ularning hərikitinimu kərsitidu.

57 — Mən uning əmirliri, danixmənliri, waliyliri, ḥəkümdarliri wə palwanlirini məst
ḳilimən;
Ular mənggügə uhlaydu wə ḳaytidin ḥeq oyoḷanmaydu — dəydu Padixaḥ, — Nami
samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigar.
58 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Babilning kəng sepilliri yər bilən yəksan ḳilinidu,
Uning egiz dərwaziliri pütünləy kəydürülidu;
Xuning bilən əllərning jan tikip tapḳan meḥniti biḥudə bolidu,
Əl-yurtlarning əzlirining japaliḳ əjiri pəḳət otḳa yeḳiloḷu bolidu.□

59 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya təhtkə olturoḷan tətinqi yili, Babiloḷa baroḷinida
Maḥseyaḥning nəwrisi, Neriyaning ooḷli Seraya Zədəkiyaoḷa ḥəmraḥ bolup baroḷan
(Seraya bax oḷojidar idi). Yərəmiya pəyoḷəmbər uningoḷa səz tapilioḷan. □
60 Yərəmiya oram ḳəoḷəzgə Babilning bexioḷa qüxidioḷan barliḳ külpətlərni, — yəni
Babil tooḷruluḳ pütüklük bu barliḳ səzlərni yazoḷanidi; 61 wə Yərəmiya Serayaoḷa
mundaḳ dedi: — Sən Babiloḷa yetip baroḷanda, bu səzlərning ḥəmmisini oḳup qiḳip
wə: —
62 «Pərwərdigar, Sən bu jay tooḷruluḳ: — Mən uni yəksan ḳilimənki, uningda
ḥeqkim, nə insan nə ḥaywan turmaydioḷan, mənggügə bir wəyranə bolidu —
degənsən» — dəysən; 63 xundaḳ ḳilip bu yazmini oḳup qiḳḳandin keyin, uningoḷa tax
tengip, Əfrat dəryasining otturisioḷa qərüwət, 64 wə: «Mən uning üstigə qüxürməkqi
boloḷan külpətlər tüpəylidin, Babil *xu taxḳa* ohxaxla oḷərḳ bolup ḳaytidin ərliməydu;
ular ḥalidin ketidu» — dəysən.
Yərəmiyaning səzliri muxu yərdə tügidi.

52

Yerusalemning bəsülüp ixoḷal ḳilinixi

1 Zədəkiya Yəḥudaoḷa padixaḥ boloḷanda yigirmə bir yexida idi; u Yerusalemda on
bir yil ḥəküm sürdi. Uning anisi Libnaḥliḳ Yərəmiyaning ḳizi bolup, ismi Ḥamutal
idi. ■ 2 U *padixaḥ* Yəḥoakimning ḳiloḷinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil ixlarni
ḳildi. 3 Pərwərdigarning Yerusalemoḷa ḥəm Yəḥudaoḷa ḳaratḳan oḷəzipi tüpəylidin,
Pərwərdigar ularni Öz ḥuzuridin ḥəydiwətküqə boloḷan ariliḳta, təwəndiki ixlar yüz
bərdi. Birinqidin, Zədəkiya Babil padixaḥioḷa isyan kətürdi.
4 Xundaḳ boldiki, uning səltənitining toḳḳuzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə
Babil padixaḥi Neboḳədnəsar pütkül ḳoxunioḷa yetəkqilik ḳilip Yerusalemoḷa ḥujum
ḳilixḳa kəldi; ular uni ḳorxiwelip bargaḥ ḳurup, uning ətrapida ḳaxa-potəylərni
ḳuruxti. □ ■ 5 Xuning bilən xəḥər Zədəkiyaning on birinqi yilioḷiqə muḥasiridə turdi.
6 Xu yili tətinqi ayning toḳḳuzinqi küni xəḥərdə eoḷir ḳəḥətqilik ḥəmmini basḳan
wə zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmioḷanidi. □ 7 Xəḥər sepili bəsüldi; barliḳ
jənggiwar ləxkərlər ḳaqmaḳqi bolup, tün keqidə xəḥərdin bədər tikiwetixti. Ular

□ **51:58 «Xuning bilən əllərning jan tikip tapḳan meḥniti biḥudə bolidu»** — əllərning bikar ixligini, «japaliḳ əjiri» bəlkim zor xəḥər-imperiyə boloḷan Babilni kəp meḥnət singdurup ḳurup qiḳḳanliḳini kərsitidu («Ḥab.» 2:13ni kərüng). □ **51:59 «Neriyaning ooḷli Seraya Zədəkiyaoḷa ḥəmraḥ bolup baroḷan (Seraya bax oḷojidar idi),...»** — Seraya Baruḳning akisi yaki ukisi idi. 32:12də uning bowisi «Maaseyaḥ» deyilidu. ■ **52:1** 2Pad. 24:18 □ **52:4 «...uning (Neboḳədnəsarning) səltənitining toḳḳuzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə»** — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **52:4** 2Pad. 25:1; Yər. 39:1 □ **52:6 «zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmioḷanidi»** — baxḳa birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmioḷanidi». Bu tərjimə tooḷra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəḥər ətrapidiki zemindin ḳeqip panaḥ izdəp xəḥərgə kirgənlərni kərsitidu.

padixaḫ baoɳqisioɳa yeḳin «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin ketixti (Kaldiylər bolsa xəḫərning ḫəmmə təripidə bar idi). Ular *Iordan jiloɳisidiki* «Arabaḫ tüzləngliki»ni boylap ḳeqixti. 8 Lekin Kaldiylərning ḳoxuni padixaḫni ḳooɳlap Yeriho tüzləngliki-
də Zədəkiyaoɳa yetixti; uning pütün ḳoxuni uningdin tarḳilip kətkənidi. 9 Wə ular padixaḫni tutup, Hamat zeminidiki Riblaḫ xəḫirigə, Babil padixaḫining aldioɳa apardi; u *xu yərdə* uning üstidin ḫəküm qiḳardi. 10 Babil padixaḫi Zədəkiyaning ooɳullirini uning kəz aldida ḳətl ḳildi; u Yəḫudaning barlik əmirlirinimu Riblaḫ xəḫiridə ḳətl ḳildi; 11 andin Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; Babil padixaḫi uni mis kixənlər bilən baoɳlap Babiloɳa elip kelip, əlgüqə zindanoɳa ḳamap ḳoydi.

Muḳəddəs ibadəthanining harab ḳilinoɳanliḳi

12 Bəxinqi ayning oninqi künidə (bu Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning on toḳḳuzinqi yili idi) Babil padixaḫining hizmitidə boloɳan, pasiban begi Nebuzar-Adan Yerusalemoɳa yetip kəldi. □ 13 U Pərwərdigarning əyini, padixaḫning ordisini wə xəḫərdiki barlik əylərni kəydüriwətti; barlik bəḫəywət imarətlərgə u ot ḳoyup kəydüriwətti. 14 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki Kaldiylərning pütkül ḳoxuni Yerusalemning ətrapidiki pütkül sepilini ərüwətti.
15 Pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namrat kixilərdin bir ḳismini, xəḫərdə ḳaloɳan baxḳa kixilərni, Babil padixaḫi tərəpkə ḳeqip təslim boloɳanlarni wə ḳaloɳan ḫünərwənlərni əsir ḳilip ularni elip kətti. □ 16 Lekin pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namratlarning bir ḳismini üzümzarliḳlarni pərwix ḳilixḳa wə terikqilik ḳilixḳa ḳaldurdi.
17 Kaldiylər Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloɳan ikki tüwrükni, das təgliklirini wə Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloɳan «dengiz»ni qeḳip, barlik mislirini Babiloɳa elip kətti. □ ■ 18 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidioɳan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər, lahxigirlar, ḳaqilar, piyalə-təhsilər ḫəm mistin yasaloɳan barlik əswablarni elip kətti; 19 daslar, huxbuydanlar, ḳaqilar, küldanlar, qiraoɳdanlar, piyalilər wə jam-ḳədəḫlərni bolsa, altundin yasaloɳan bolsimu, kümüxtin yasaloɳan bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti. □ 20 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning əyi üqün mistin yasatḳan ikki tüwrük wə «dengiz», xundaḳla uning təgiliki boloɳan on ikki buḳini u elip kətti; qünki bu mis saymanlarning eoɳirliḳini əlqəx mumkin əməs idi.
21 Ikki tüwrük bolsa, ḫərbirining egizliki on səkkiz gəz, aylanmisi on ikki gəz kelətti; ḫərbirining iqi kawak bolup, misning ḳelinliḳi tət barmaḳ idi. □ ■ 22 Tüwrükning üstidiki bexi bolsa mis bolup, egizliki bəx gəz idi; uning pütün aylanmisi tor xəklidə ḫəm anar nushisi bilən bezəlgənidi, ḫəmmisi mistin idi; ikkinqi tüwrükmu uningoɳa ohxax bolup, umu anar nushisi bilən bezəlgənidi. 23 Ḫərbir tüwrükning bexining yanlirida toḳsan altə anar nushisi bar idi; torda jəmiy bolup yüz anar nushisi bar idi.
24 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kaḫin Seraya, orunbasar kaḫin Zəfaniya wə ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaḳarnimu əsirgə aldi. 25 U xəḫərdin ləxkərlərni

---

□ **52:12 «Bəxinqi ayning oninqi künidə…(Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning on toḳḳuzinqi yili…)» —** miladiyədin ilgiri 586-yili, 17-Awoɳust idi. □ **52:15 «ḳaloɳan ḫünərwənlər» —** yaki «ḳaloɳan top-top adəmlər». □ **52:17 «das təglikliri» —** bular bolsa «dengiz»din kiqik boloɳan daslarni kətüridioɳan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloɳa elinoɳan jabduḳ-bisatlarni kəprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **52:17** Yər. 27:19 □ **52:19 «daslar, huxbuydanlar, ḳaqilar, küldanlar, qiraoɳdanlar, piyalilər wə jam-ḳədəḫlərni bolsa, altundin yasaloɳan bolsimu, kümüxtin yasaloɳan bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti» —** bu altun-kümüx wə mistin yasaloɳan barlik ḳaqa-ḳuqilar wə barlik əswablar, Yərəmiyaning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Ḳoroəxning pərmani bilən Yerusalemoɳa ḳayturuldi (27:21-22ni kərüng). □ **52:21 «gəz» —** (yaki «jəynək») Təwrattiki bir əlqəmdur, jəynəktin ḳolning uqioɳiqə boloɳan arilikṭur, təhminən 45 santimetr. ■ **52:21** 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15

baxquridiolan bir aolwat əməldarni, xəhərdin tapqan orda məslihətqiliridin yəttini, yərlik həlqni ləxkərlikkə tizimlioluqi, yəni qoxunning sərdarining katipini wə xəhərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □ 26 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni Babil padixahining aldiola, Riblahola elip bardi. 27 Babil padixahi Hamat zeminidiki Riblahda bu kixilərni qiliqlap əltürüwətti.
Xu yol bilən Yəhuda əz zeminidin sürgün qilindi.

Yəhuda Babilola sürgün qilinidu

28 Nebokadnəsar sürgün qilolan kixilərning sani mundaq idi: — yəttinqi yili üq ming yigirmə üq Yəhudiy; 29 Nebokadnəsarning on səkkizinqi yili u Yerusalemdin səkkiz yüz ottuz ikki kixini sürgün qildi; 30 Nebokadnəsarning yigirmə üqinqi yili pasiban begi Nebuzar-Adan Yəhudiylardin yəttə yüz qiriq bəx kixini sürgün qildi; jəmiy bolup sürgün qilinolanlarning sani tət ming altə yüz kixi idi.□

Yəhoakinning sürgün boluxi

31 Xundaq boldiki, Yəhuda padixahi Yəhoakin sürgün bololan ottuz yəttinqi yili on ikkinqi ayning yigirmə bəxinqi küni xu ix yüz bərdi: Əwil-Merodaq Babilola padixah bololan birinqi yili, u Yəhuda padixahi Yəhoakinning qəddini kətürüp, uni zindandin qikardi; ■ 32 u uningola mulayim səz qilip, uning ornini Babilda uning bilən birgə turolan baxqa padixahlarning ornidin yuqiri qildi; 33 xuning bilən Yəhoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining qalolan hərbir künidə hərdaim padixah bilən billə həmdastihan boluxqa muyəssər boldi. 34 Uning nesiwisi bolsa, Babil padixahining uningola beoixliolan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yəni u uningola taki aləmdin ətkiqə əmrining hərbir küni muyəssər qilinolan.

□ **52:25 «bir aolwat əməldar…»** — yaki pəqət «bir əməldar…». □ **52:30 «Nebuzar-Adan Yəhudiylardin yəttə yüz qirik bəx kixini sürgün qildi; jəmiy bolup sürgün qilinolanlarning sani tət ming altə yüz kixi idi»** — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16də hatirilənggəngə ohximaydu. «Yərəmiya»diki sanlar bəlkim Yerusalemdikilərni, «2Pad.»diki san pütünləy Yəhudadikilərni kərsitixi mumkin. Bu sanlar az kərünsimu, oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Yərəmiyaning həm Əzakiyalning bexarətliri boyiqə Yəhudadikilərning kəpinqisi «qiliq, qəhətqilik wə waba-kesəl» bilən əlgən bolsa kerək. ■ **52:31** 2Pad. 25:27-30

Yərəmiyaning yioɣa-zarliri

«Yərəmiya pəyoɣəmbərning yioɣa-zarliri» •••• 1-munajat — Yerusalemning ķayoɣu-ĥəsriti

1 |□| (Aləf) Aĥ!
Ilgiri adəmlər bilən liķ toloɣan xəĥər,
Ĥazir xunqə yiganə olturidu!
Əllər arisida katta boloɣuqi,
Ĥazir tul hotundək boldi!
Θlkilər üstidin ĥəküm sürgən məlikə,
Ĥaxaroɣa tutuldi!□
2 |□| (Bət) U keqiqə aqqiķ yioɣa kətürməktə;
Məngzidə kəz yaxliri taramlimaķta;
Axniliri arisidin,
Uningoɣa təsəlli beridioɣan ĥeqbiri yoķtur;
Barliķ dostliri uningoɣa satķunluķ ķildi,
Ular uningoɣa düxmən bolup kətti.□ ■
3 |□| (Giməl) Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķ astida,
Sürgünlükkə qiķti;
U əllər arisida musapir boldi,
Ĥeq aram tapmaydu;
Uni ķooɣlioɣuqilarning ĥəmmisi,
Uningoɣa yetixiwelip, uni tar yolda ķistaydu;□
4 |□| (Dalət) Ĥeqkim ĥeytlaroɣa kəlmigənliki tüpəylidin,
Zionoɣa baridioɣan yollar matəm tutmaķta.
Barliķ ķowuķliri qəldərəp ķaldi,
Kaĥinliri aĥ-zar kətürməktə,
Ķizliri dərd-ələm iqididur;
Θzi bolsa,
Ķattiķ azablanmaķta.
5 |□| (He) Küxəndiliri uningoɣa hojayin boldi,
Düxmənliri ronaķ tapmaķta;
Qünki uning kəpligən asiyliķliri tüpəylidin,
Pərwərdigar uni jəbir-japaoɣa ķoydi.
Uning baliliri kəlməskə kətti,
Küxəndisigə əsir bolup sürgün boldi. □
6 |□| (Waw) Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin kətti;
Əmirliri yaylaķni tapalmioɣan kiyiklərdək boldi;
Ularning owqidin θzini ķaquroɣudək ĥeq dərmani ķalmidi.□

□ **1:1 «Aĥ! Ilgiri adəmlər bilən liķ toloɣan xəĥər, ĥazir xunqə yiganə olturidu!...» —** izaĥat: birinqi babta Yərəmiya Yerusalemni musibəttə boloɣan ayal yaki ķiz süpitidə təswirləydu, uning dərdidə ķayoɣuridu. Ķariximizqə, muxu babtiki «u» Yerusalem (Zion)ni kərsitidu, xundaķla «u» musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə kərünidu. Birinqi babta «mən» — pəyoɣəmbər θzini Yerusalemning ornioɣa ķoyup, musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə Yerusalemning ornida ķayoɣuridu («mən» yaki «u» ayalqə rodta ipadiləngən). □ **1:2 «Axniliri» ... «dostliri»....** — Yerusalemoɣa ittipaķdax bolayli degən yat əllərni yakiYerusalemdikilər tayanoɣan butlarni kərsitidu. ■ **1:2** Zəb. 6:6-7 □ **1:3 «Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķ astida...» —** baxķa birhil tərjimisi «Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķtin keyin, ...». □ **1:5 «Düxmənliri ronaķ tapmaķta» —** baxķa birhil tərjimisi «Düxmənliri uni bulang-talang ķildi». □ **1:6 «Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin kətti» —** yaki «Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin elip ketildi».

7 |□| (Zain) Harlanƣan, sərgərdan bolƣan künliridə,
Həlқi küxəndisining ƙoliƣa qüxkən,
Ңeqkim yardəm ƙolini sozmiƣan qaƣda,
Yerusalem ƙədimdə өzigə təwə bolƣanlirini,
Ƙimmətlik baylиқlirini yadiƣa kəltürməktə;
Küxəndiliri uningƣa məshirilik ƙaraytti;
Küxəndiliri uning nabut bolƣanliқini məshirə ƙilixti.□
8 |□| (Hət) Yerusalem əxəddiy eƣir gunaҳ sadir ƙilƣan;
Xuning bilən u ҳaram boldi;
Uning yalingaqliқini kərgəqkə,
Uni ҳərmətligənlər ҳazir uni kəmsitidu;
Uyatta, uҳ tartқiniqə u kəynigə buruldi.□ ■
9 |□| (Tət) Uning өz ҳəyzliri etəklirini buloƣiwətti;
U aқiwitini ҳeq oylimiƣandur;
Uning yiқilixi ajayib boldi;
Uningƣa təsəlli bərgüqi yoқtur;
— «Aҳ Pərwərdigar, harlanƣinimƣa ƙara!
Qünki düxmən *ҳalimdin* mahtinip kətti!»■
10 |□| (Yod) Küxəndisi ƙolini uning ƙimmətlik nərsiliri üstigə sozdi;
Өzining muқəddəs jayiƣa əllərning besip kirgənlikini kərdi;
Sən əsli ularni ibadət jamaitinggə «kirixkə bolmaydu» dəp mən’i ƙiloƣanƣu!
11 |□| (Kaf) Bir qixləm nan izdəp,
Uning həlқining ҳəmmisi uҳ tartmaқta;
Jenini saқlap ƙelix üqünla,
Ular ƙimmətlik nərsilirini axliққa tegixti.
«Aҳ Pərwərdigar, ƙara!
Mən ərziməs sanaldim.■
12 |□| (Laməd) Əy өtüp ketiwatқanlar,
Bu silər üqün ҳeq ix əməsmu?
Ƙarap baқ, mening dərd-əlimimdək baxқa dərd-ələm barmidu?
Pərwərdigar otluқ oҳəzipini qüxürgən künidə,
Uni mening üstümgə yüklidi.■
13 |□| (Məm) U yuқiridin ot yaƣdurdi, ot səngəklirimdin өtüp kəydürdi.
U ularning üstidin oҳəlibə ƙildi.
U putlirim üqün tor-tuzaқni ƙoyup ƙoydi,
Meni kəynimgə yandurdi,
U meni nabut ƙildi,
Kün boyi U meni zəipləxtürdi.
14 |□| (Nun) Asiyliқlirim boyunturuқ bolup boynumƣa baƣlandi;
Ƙolliri tanini qing qigip qəmbərqas ƙiliwətti;
Asiyliқlirim boynumƣa artildi;
U dərmanimni məndin kətküzdi;
Rəb meni mən ƙarxiliқ kərsitəlməydiƣanlarning ƙolliriƣa tapxurdi.
15 |□| (Saməқ(Rəb barliқ baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti;
U mening hil yigitlirimni ezixkə,
Üstümdin ҳəküm qiқirixқa kengəx qaқirdi.

□ **1:7 «Ңeqkim yardəm ƙolini sozmiƣan qaƣ» —** Yəҳuda ҳərdaim baxқa əllər bilən ittipaқdax bolmaқqi bolup kəlgən — lekin ҳalқiliқ pəyttə «ittipaқdaxliri» uningƣa ҳeq yardəm ƙilmiƣan. □ **1:8 «Xuning bilən u ҳaram boldi» —** baxқa birhil tərjimisi «Xunga u mazaқning obyekti boldi». ■ **1:8** Yəx. 47:3 ■ **1:9** Qan. 32:29 ■ **1:11** Yər. 52:6 ■ **1:12** Ayup 19:21; Zəb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Rəb goya üzüm kəlqikidiki üzümlərni qəyligəndək,
Yəhudaning pak ɳizini qəyliwətti.□
16 |□| (Ayin) Muxular tüpəylidin taramlap yioɳlimaɳtimən;
Mening kəzlirim, mening kəzlirimdin su eɳiwatidu;
Manga təsəlli bərgüqi, jenimni əsligə kəltürgüqi məndin yiraɳtur;
Balilirimning kəngli sunuɳtur,
Qünki düxmən oɳəlibə ɳildi.□ ■
17 |□| (Pe) Zion ɳolini sozmaɳta,
Lekin uningoɳa təsəlli bərgüqi yoɳ;
Pərwərdigar Yaɳup tooɳruluɳ pərman qüxürdi —
ɳoxniliri uning küxəndiliri bolsun!
Yerusalem ular arisida nijis nərsə dəp ɳaraldi.□

Yerusalem səzləydu

18 |□| (Tsadə(Pərwərdigar ɦəɳɳaniydur;
Qünki mən Uning əmrigə hilaplik ɳildim!
Əy, barlik ɦəlɳlər, anglanglar!
Dərdlirimgə ɳaranglar!
Pak ɳizlirim, yax yigitlirim sürgün boldi!
19 |□| (Kof) Axnilirimni qaɳirdim,
Lekin ular meni aldioɳanidi;
Jan saɳlioɳudək ozuɳ-tülük izdəp yürüp,
Kaɦinlirim ɦəm aɳsaɳallirim xəɦərdə nəpəstin ɳaldi.■
20 |□| (Rəx) ɳara, i Pərwərdigar, qünki azar qekiwatimən!
Ɦəddidin ziyadə asiylik ɳiloɳinim tüpəylidin,
Iq-baoɳrim ɳiyniliwatidu,
Yürikim ərtilip kətti.
Sirtta ɳiliq *anisini balisidin* juda ɳildi,
Өylirimdə bolsa ələm-waba ɦəküm sürməktə!□ ■
21 |□| (Xiyn) *Həɳlər* aɦ-zarlirimni anglidi;
Lekin təsəlli bərgüqim yoɳtur;
Düxmənlirimning ɦəmmisi külpitimdin həwərdar bolup,
Bu ɳiloɳiningdin huxal boldi;
Sən jakarlioɳan künni ularning bexioɳa qüxürgəysən,
Xu qaoɳda ularning ɦali meningkidək bolidu. □
22 |□| (Taw) Ularning barlik rəzillikini kəz aldingoɳa kəltürgəysən,
Barlik asiyliɳlirim üqün meni ɳandaɳ ɳiloɳan bolsang,
Ularoɳimu xundaɳ ɳiloɳaysən;
Qünki aɦ-zarlirim nuroɳundur,
ɳəlbim azabtin zəiplixip kətti!

□ **1:15 «Rəb barlik baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti» —** «otturumdila» bolsa Yerusalemning otturisida. □ **1:16 «Manga təsəlli bərgüqi, jenimoɳa mədət bərgüqi» —** Huda Өzidur. **«Balilirimning kəngli sunuɳtur» —** oɳurmənlərning esidə barki, səzligüqi ɦazir Yerusalem, xunga «mening balilirim» өzidə turuwatɳanlarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:16** Yər. 13:17 □ **1:17 «ɳoxniliri uning küxəndiliri bolsun!» —** baxɳa birhil tərjimisi: «Uning küxəndiliri ətrapioɳa olaxsun!». ■ **1:19** Yər. 30:14 □ **1:20 «Өylirimdə bolsa ələm-waba ɦəküm sürməktə» —** ibraniy tilida «Iqidə bolsa ələm-waba ɦəküm sürməktə». ■ **1:20** Yəx. 16:11; Yər. 48:36 □ **1:21 «Sən jakarlioɳan kün…» —** Huda Yərəmiyaoɳa wə baxɳa pəyoɳəmbərlərgə Israilni jazalaydioɳan bir künni ɦəm yat əllərni jazalaydioɳan bir künni wəɦiy ɳiloɳanidi.

2

2-munajat — Yerusalemning jazalinixi

1 |□| (Aləf) Rəb ƣəzəp buluti bilən Zion ķizini xundaķ ķaplidi!
U Israilning xərəp-julasini asmandin yərgə qərüwətti,
Ƣəzipi qüxkən künidə Өz təhtipərini ḥeq esidə ķaldurmidi.□
2 |□| (Bət) Rəb Yaķupning barliķ turaloƣulirini yutuwətti, ḥeq ayimidi;
U ķəḥri bilən Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķoroƣanlirining ḥəmmisini ƣulatti;
U padixaḥlikni əmirliri bilən nomusķa ķoyup,
Yər bilən yəksan ķiliwətti.□
3 |□| (Gimәl) U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti;
Düxmənni tosuƣan ong ķolini Uning aldidin tartiwaldi;
Lawuldap kөygən өz ətrapini yəp kətküqi ottək,
U Yaķupni kөydürüwətti. □
4 |□| (Dalət) Düxməndək U oķyasini kərdi;
Uning ong ķoli etixķa təyyarlanoƣanidi;
Kөzigə issiķ kөrüngənlərning ḥəmmisini küxəndisi kəbi ķirdi;
Zion ķizining qediri iqidə,
Ķəḥrini ottək yaoƣdurdi;
5 |□| (He) Rəb düxməndək boldi;
U Israilni yutuwaldi,
Ordilirining ḥəmmisini yutuwaldi;
Uning ķəl'ə-ķoroƣanlirini yoķatti,
Yəḥudaning ķizida matəm wə yiƣa-zarlarni kөpəytti.
6 |□| (Waw) U Uning kəpisini baoƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti;
U ibadət sorunlirini yoķitiwətti;
Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni *həlķining* esidin qiķiriwətti;
Ƣəzəp oti bilən padixaḥ ḥəm kaḥinni qətkə ķeķiwətti.□
7 |□| (Zain) Rəb ķurbangaḥini taxliwətti,
Muķəddəs jayidin waz kəqti;
U Ziondiki ordilarning sepillirini düxmənning ķoliƣa tapxurdi;
Ḥətta Pərwərdigarning өyidə,
Ular ḥeyt-ayəm künidikidək təntənə ķilixti!
8 |□| (Hət) Pərwərdigar Zion ķizining sepilini qeķiwetixni ķarar ķiloƣan;
U uningƣa *ḫalak* өlqəm tanisini tartip ķoyoƣan;
U ķolini qeķixtin ḥeq üzmidi;
U ḥəm istiḥkamlarni ḥəm sepilni zarlatti;

□ **2:1 «Israilning xərəp-julasi» … «(Hudaning) Өz təhtipəri» —** bular Hudaning muķəddəs ibadəthanisini kəzdə tutuxi mumkin. □ **2:2 «Yaķupning barliķ turaloƣuliri» —** «Yaķup» muxu ayətlərdə Yaķupning əwladlirini, yəni Israillarni kərsitidu, əlwəttə. **«Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķoroƣanlirining ḥəmmisini ƣulatti» —** «ķəl'ə-ķoroƣanliri» bəlkim Yəḥudaning mustəḥkəm xəḥərlirini kərsitidu. □ **2:3 «U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti» —** Təwratta, «münggüz»lər kөp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥritini bildüridu. Muxu yərdə Israilning pəhri boloƣan abruyluķ mətiwərlirini yaki batur əzimətlirini kərsitixi mumkin. Münggüzlər adəmning bexidin өskən əməs! **«U Yaķupni kөydürüwətti» —** muxu yərdə «Yaķup» Yaķupning (Israilning) zemini wə xəḥər-yezilirini kərsitidu. □ **2:6 «U Uning kəpisini baoƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti» —** «Uning kəpisi» muxu yərdə yənə muķəddəs ibadəthanini kərsitidu; gərqə ibadəthana ƣayət zor imarət bolsimu, ibadəthana Huda aldida pəķət bir «kəpə», waķitliķ bir nərsə, halas. **«U ibadət sorunlirini yoķitiwətti» —** yaki «u ibadət sorunini yoķitiwətti». Bu keyinki tərjimə tooƣra bolsa, umu ibadəthanini kərsitidu. **«Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni həlķining esidin qiķiriwətti» —** «xabatlar», (yəni «xabat künliri») — «xabat» dəm elix küni, Huda Israiloƣa: Silərgə muķəddəs kün bolsun dəp bekitkən, xənbə künini kərsitidu.

Ikkisi təng ḥalsirap kayоqurmakta.□
9 |□| (Tət) Uning dərwaziliri yər tegigə oqərk bolup kətti;
U uning təmür-takaklirini parə-parə kiliwətti.
Padixaḥi ḥəm əmirliri əllər arisioqa palandi;
Təwrattiki tərbiyə-yolyoruk yokap kətti,
Pəyоqəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu.□
10 |□| (Yod) Zion kizining akсakalliri,
Yərdə zuwan sürməy olturmakta;
Ular baxlirioqa topa-qang qeqixti;
Ular beligə bəz yəgiwelixti;
Yerusalemning pak kizlirining baxliri yərgə kirip kətküdək boldi.
11 |□| (Kaf) Mening kəzlirim taramlioqan yaxlirimdin ḥalidin kətti;
Iqi-baoqrilirim zərdapoqa toldi;
Jigirim yər yüzigə təkülüp parə-parə boldi,
Qünki həlkimning kizi nabut kilindi,
Qünki xəḥər koqilirida narsidilər ḥəm bowakлar ḥoxsiz yatmakta.
12 |□| (Laməd) Ular xəḥər koqilirida yarilanoqanlardək ḥalidin kətkəndə,
Anilirining kuqikida yetip jan talaxkanda,
Anilirioqa: «Yemək-iqmək nədə?» dəp yalwuruxmakta.□
13 |□| (Məm) Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən?
Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem kizi?
Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng kilarmən, i Zionning pak kizi?
Qünki sening yarang dengizdək qəksizdur;
Kim seni sakaytalisun?□
14 |□| (Nun) Pəyоqəmbərliringning sən üqün kərgənliri bimənilik ḥəm əhmək liktur;
Ular sening kəbiḥlikingni ḥeq axkarə kilmidi,
Xundak kilip ular sürgün boluxungning aldini almidi.
Əksiqə ularning sən üqün kərgənliri yaloqan bexarətlər ḥəm ezitkuluklardur. □
15 |□| (Samək(Yeningdin ətüwatkanlarning ḥəmmisi sanga karap qawaklixidu;
Ular üxkirtip Yerusalemning kizioqa bax qaykaxmakta: —

□ **2:8 «Pərwərdigar ... uningoqa ḥalak əlqəm tanisini tartip koyoqan»** — demək, Ḥəmmigə Kadir Huda Yerusalemning ḥalak boluxini allikaqan təpsiliy əlqəp koyoqanidi. □ **2:9 «Uning dərwaziliri yər tegigə oqərk bolup kətti»** — kona zamanlarda xəḥərning kowuk-dərwaziliri mətiwərlər sorak kilix, nəsiḥət kilix, məsliḥət berixkə olturidioqan jay idi (5:14ni kərüng). **«Təwrattiki tərbiyə-yolyoruk»** — yaki «Təwrat». Ibraniy tilida «təwrat» degən səz «yolyoruk», «tərbiyə» degən mənidə. **«Pəyоqəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu»** — «pəyоqəmbərliri» Hudaning pəyоqəmbərliri əməs, bəlki «Yəḥudaning pəyоqəmbərliri». Bu kinayilik gəp, u «sahta pəyоqəmbərlər»ni kərsitidu (14-ayət, «Yər.» 14:13-18nimu kərüng); Əzakiyal pəyоqəmbər wə Yərəmiya pəyоqəmbər allikaqan Yerusalemning wəyran kilinixi tooqruluk aldin'ala təpsiliy bexarət bərgənidi. □ **2:12 «Yemək-iqmək nədə?»** — ibraniy tilida: «Nan-xarab nədə?». Kuroqakqilik tüpəylidin bəlkim pəkət xarabla kaldimu, su yokmidu? □ **2:13 «Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən? Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem kizi? Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng kilarmən, i Zionning pak kizi?...»** — ayəttiki barlik səzlər bəlkim Zionning dərd-əlimini əlqigili bolmaydioqanlikini kərsitixi mumkin (ahirida «yarang» tooqruluk səzləydu). **«...sening yarang dengizdək qəksizdur»** — ibraniy tilida «... sening bəsülgən jaying dengizdək qəksizdur». □ **2:14 «...sən üqün kərgənliri yaloqan bexarətlər»** — «bexarətlər» ibraniy tilida «yüklər» yaki «yükligən bexarətlər». Adəttə «yük» degən səz bexarətning eoqirlikini, wəzinini, muḥim səz ikənlikini kərsitidu. Bu yərdə «yük», xübḥisizki, ḥəjwiy gəp bolup, muxundak kixilərning «bexarətliri» kixilərgə ḥeq ilḥam yaki mədət bərməy, əksiqə, əməliyəttə, adəmlərgə «eoqir yük» artidioqanlikni kərsitidu. «Ezitkuluk»ning baxka birhil tərjimisi «qikirixka (yəni, sürgün boluxka) səwəbqi» degən bolidu.

«Güzəllikning jəwḫiri, pütkül jaḫanning hursənliki» dəp ataloƣan xəḫər muxumidu?»□
16 |□| (Pe) Barliķ düxmənliring sanga ķarap aoƣzini yooƣan eqip *mazaķ ķilmaķta*,
Ux-ux ķilixip, qixlirini oƣuqurlatmaķta;
Ular: «Biz uni yutuwalduķ!
Bu bərḫəķ biz kütkən kündur!
Biz buni əz kəzimiz bilən kərüxkə muyəssər bolduķ!» — deməktə.
17 |□| (Ayin) Pərwərdigar Θz niyətlirini ixķa axurdi;
Ķədimdin tartip Θzining bekitkən səzigə əməl ķildi;
U ḫeq rəḫim ķilmay oƣulatti;
U düxmənni üstüngdin xadlandurdi;
Küxəndiliringning münggüzini yuķiri kətürdi.□
18 |□| (Tsadə(Ularning kəngli Rəbgə nida ķilmaķta!
I Zion ķizining sepili!
Yaxliring dəryadək keqə-kündüz aķsun!
Θzünggə aram bərmə;
Yax tamqiliring taramlaxtin aram almisun!■
19 |□| (Kof) Tün keqidə ornungdin tur,
Kəqtə jesək baxlinixi bilən nida ķil!
Kənglüngni Rəbning aldioƣa sudək tək;
Narsidiliringning ḫayati üqün uningoƣa ķolliringni kətür!
Ular barliķ koqiliring doķmuxida ķəḫətqiliktin ḫalidin kətməktə.
20 |□| (Rəx) Ķara, i Pərwərdigar, oylap baķķaysən,
Sən kimgə muxundaķ muamilə ķilip baķķan?!
Ayallar əz mewiliri — ərkə bowaķlirini yeyixkə bolamdu?
Kaḫin ḫəm pəyoƣəmbərni Rəbning muķəddəs jayida əltürüxkə bolamdu?!■
21 |□| (Xiyn) Yaxlar ḫəm ķerilar koqilarda yetixmaķta;
Pak ķizlirim wə yax yigitlirim ķiliqlinip yiķildi;
Ularni oƣəziping qüxkən künidə ķirdingsən;
Ularni ḫeq ayimay soydungsən.
22 |□| (Taw) Sən ḫeyt-bayram künidə jamaətni qaķiroƣandək,
Meni tərəp-tərəplərdin besixķa wəḫimilərni qaķirding;
Pərwərdigarning oƣəzəp künidə ķaqķanlar yaki tirik ķaloƣanlar yoķ idi;
Θzüm ərkilitip qong ķiloƣanlarni düxminim yəp kətti.□

3

3-munajat — Jaza wə ümid •••• Azab tartķuqi dərd-ələm təkidu

1 |□| (Aləf) Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən.□

□ **2:15 «Yeningdin ətüwatķanlarning ḫəmmisi sanga ķarap qawaklixidu»** — bu «qawaklixix» məshirə ķilixni bildürsə kerək. Yərusalemni kürsitioƣan «güzəllikning jəwḫiri» «pütkül jaḫanning hursənliki» degən ibarilər «Zəb.» 50:2 wə 48:2din elinoƣan. □ **2:17 «Ķədimdin tartip Θzining bekitkən səzigə əməl ķildi…»** — Pərwərdigar uzundin buyan (Musa pəyoƣəmbər dəwridin tartip) Israiloƣa butpərəslik wə itaətsizlikning aķiwiti tooƣruluķ agaḫlandurup kəlgənidi. ■ **2:18** Yər. 14:17; Yioƣ. 1:16 ■ **2:20** Yioƣ. 4:10 □ **2:22 «Meni tərəp-tərəplərdin besixķa wəḫimilərni qaķirding»** — «Yər.» 20:3 wə 10ni kərüng. □ **3:1 «Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən…»** — 3-babta (1-66) səzligüqi bəlkim Yərəmiyaning əzi; u bəzi yərlərdə (1) «Yerusalemoƣa wəkil bolup» səzləydu; (2) (bizningqə) yənə bəzi yərlərdə Muķəddəs Roḫ uning arķilik Məsiḫning gunaḫimiz üqün tartidioƣan ķurbanlik azablirini aldin'ala kərsitidu. **«Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən»** — muxu ayəttiki «adəm» degən səz, adəttə «ərkək», «ooƣul bala», batur-palwanni kərsitidu.

2 Meni U ɦəydiwətti,
Nuroɳa əməs, bəlki ƙarangoɳulukƙa mangdurdi;
3 Bərɦək, U kün boyi ƙolini manga ƙayta-ƙayta ɦujum ƙildurdi;
4 |□| (Bət) Ətlirimni wə terilirimni ƙaƙxal ƙiliwətti,
Səngəklirimni sunduruwətti.
5 U manga muɦasirə ƙurdi,
Ət süyi wə japa bilən meni ƙapsiwaldi.
6 U meni əlgili uzun boloɳanlardək ƙapƙarangoɳu jaylarda turuxƙa məjbur ƙildi.
7 |□| (Gimәl) U meni qiƙalmaydioɳan ƙilip qitlap ƙorxiwaldi;
Zənjirimni eoɳir ƙildi.
8 Mən warƙirap nida ƙilsammu,
U duayimni ɦeq ixtimidi.
9 U yollirimni jipsilaxƙan tax tam bilən tosuwaldi,
Qioɳir yollirimni əgri-toƙay ƙiliwətti.
10 |□| (Dalət) U manga paylap yatƙan eyiƙtək,
Pistirmida yatƙan xirdəktur.
11 Meni yollirimdin burap tetma-titma ƙildi;
Meni tügəxtürdi.
12 U oƙyasini kerip,
Meni oƙining ƙarisi ƙildi.
13 |□| (He) Oƙdenidiki oƙlarni bərəklirimgə sanjitƙuzdi.□
14 Mən əz həlƙimgə rəswa obyekti,
Kün boyi ularning məshirə nahxisining nixani boldum.
15 U manga zərdabni toyoɳuqə yutƙuzup,
Kəkrə süyini toyoɳuqə iqküzdi.
16 |□| (Waw) U qixlirimni xeoɳil taxlar bilən qeƙiwətti,
Meni küllərdə tügüldürdi;
17 Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturuldi;
Arambəhxning nemə ikənlikini untup kəttim.□
18 Mən: «Dərmanim ƙalmidi, Pərwərdigardin ümidim ƙalmidi» — dedim.
19 |□| (Zain) Mening har ƙilinoɳanlirimni, sərgədan boloɳanlirimni,
Əmən wə ət süyini *yəp-iqkinimni* esinggə kəltürgəysən!□
20 Jenim bularni ɦərdaim əsləwatidu,
Yərgə kirip kətküdək bolmaƙta.
21 Lekin xuni kənglümgə kəltürüp əsləymənki,
Xuning bilən ümid ƙaytidin yanidu, —■
22 |□| (Hət) Mana, Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri! Xunga biz tügəxmiduƙ;
Qünki Uning rəɦimdilliƙlirining ayioɳi yoƙtur;□ ■
23 Ular ɦər səɦərdə yengilinidu;
Sening ɦəƙiƙət-sadiƙliƙing tolimu moldur!■
24 Əz-əzümgə: «Pərwərdigar mening nesiwəmdur;

□ **3:13** **«Oƙdenidiki oƙlarni bərəklirimgə sanjitƙuzdi»** — ibraniylar bərəkni wijdan yaki ɦessiyatning mənbəsi dəp ƙarayttı. □ **3:17** **«Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturuldi»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Jenimni tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturdungsən». □ **3:19** **«Mening har ƙilinoɳanlirimni, sərgədan boloɳanlirimni, əmən wə ət süyini yəp-iqkinimni esinggə kəltürgəysən!»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Mening har ƙilinoɳanlirim, mening sərgərdan boloɳanlirimni əslisəm, əmən yegəndək wə ət süyini iqi-waloɳandək bolimən». ■ **3:21** Zəb. 73:17 □ **3:22** **«Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri! Xunga biz tügəxmiduƙ;…»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri ɦərgiz üzülməydu;…» ■ **3:22** Yəx. 1:9; Ɦab. 3:13 ■ **3:23** Zəb. 30:5

Xunga mən Uningɵa ümid baɵlaymən» — dəymən.■
25 |□| (Tət) Pərwərdigar Өzini kütkənlərgə,
Өzini izdigən jan igisigə meһribandur;
26 Pərwərdigarning nijatini kütüx,
Uni süküt iqidə kütüx yahxidur.□
27 Adəmning yax waқtida boyunturuқni kətürüxi yahxidur.□
28 |□| (Yod) U yeganə bolup süküt қilip oltursun;
Qünki Rəb buni uningɵa yüklidi.
29 Yüzini topa-tupraққa təgküzsun,
— Eһtimal, ümid bolup қalar?□ ■
30 Məngzini urɵuqiɵa tutup bərsun;
Til-aһanətlərni toyɵuqə ixitsun!
31 |□| (Kaf) Qünki Rəb əbədil-əbəd insandin waz kəqməydu;
32 Azar bərgən bolsimu,
Өzgərməs meһribanliқlirining molluқi bilən iqini aɵritidu;
33 Qünki U insan balilirini har қilixni yaki azablaxni haliɵan əməstur.
34 |□| (Laməd) Yər yüzidiki barliқ əsirlərni ayaɵ astida yanjixқa,
35 Ққəmmidin Aliy Boloɵuqining aldida adəmni өz ққəққidin məһrum қilixқa,
36 Insanɵa өz dəwasida uwal қilixқa, — Rəb bularning ққəmmisigə guwaһqi əməsmu?
37 |□| (Məm) Rəb uni buyrumiɵan bolsa,
Kim deginini əməlgə axuralisun?■
38 Külpətlər bolsun, bəht-saadət bolsun, ққəmmisi Ққəmmidin Aliy Boloɵuqining aɵzidin kəlgən əməsmu? ■
39 Əmdi tirik bir insan nemə dəp aɵrinidu,
Adəm balisi gunaһlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?□
40 |□| (Nun) Yollirimizni təkxürüp sinap biləyli,
Pərwərdigarning yeniɵa yənə қaytayli;
41 Қollirimizni kənglimiz bilən billə ərxtiki Təngrigə kətürəyli!
42 Biz itaətsizlik қilip səndin yüz əriduқ;
Sən kəqürüm қilmiding.
43 |□| (Saməқ(Sən өzüngni oɵəzəp bilən қaplap, bizni қooɵliding;
Sən өltürdüng, ққeq rəһim қilmiding.
44 Sən Өzüngni bulut bilən қapliɵansənki,
Dua-tilawət uningdin ққeq ətəlməs.
45 Sən bizni həlқlər arisida daxқal wə nijasət қilding.
46 |□| (Pe) Barliқ düxmənlirimiz bizgə қarap aɵzini yooɵan eqip *mazaқ қildi*;
47 Üstimizgə qüxti alaқzadilik wə ora-tuzaқ,
Wəyranqiliқ ққəm ққalakət.
48 Həlқimning қizi nabut boloɵini üqün,

■ **3:24** Ққab. 2:3 □ **3:26 «Uni süküt iqidə kütüx yahxidur»** — «süküt iqidə» degənlik muxu yərdə yənə «səwr-taқət bilən» degənnimu bildüridu. □ **3:27 «Adəmning yax waқtida boyunturuқni kətürüxi yahxidur»** — bu ayətning bəlkim ikki mənisi bar: — (1) adəm yax waқtida japa-muxəқətni kərüx yahxi ixtur; (2) Babilning boyunturuқi yüklәngənlər (sürgün boloɵanlar) arisidin yaxlar ahirida bu boyunturuқning (təhminən 60 yildin keyin) elip taxlinixini kərələydu. Xunga xu qaɵda «boyunturuқni kətürgən yaxlar»ning bəhti bolidu; ularɵa nisbətən «yaxliқta boyunturuқni kətürüx yahxi ixtur». □ **3:29 «Yüzini topa-tupraққa təgküzsun»** — ibraniy tilida «aɵzini tupraққa bastursun». Bu ққərikət қattiқ dua-tilawət қilixni bildüridu. ■ **3:29** Ros. 8:22 ■ **3:37** Zəb. 33:9 ■ **3:38** Yəx. 45:7; Am. 3:6 □ **3:39 «Əmdi tirik bir insan nemə dəp aɵrinidu, adəm balisi gunaһlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?»** — gunaһlirimizning tegixlik jazasi jismaniy ққəm roһiy ölüm bolsa, biz tirik qaɵda xu tegixlik jazani tehi tartmiduқ.

Kəzümdin yaxlar əstəng bolup akmakta.
49 |□| (Ayin) Kəzüm yaxlarni üzülməy təküwatidu,
Ular ɦeq tohtiyalmaydu,
50 Taki Pərwərdigar asmanlardin təwəngə nəzər selip *ɦalimizoɳa* karioɳuqə.
51 Mening kəzüm Roɦimoɳa azab yətküzməktə,
Xəɦirimning barlik kizlirining Ɦali tüpəylidin.
52 |□| (Tsadə(Manga səwəbsiz düxmən boloɳanlar,
Meni kuxtək ɦədəp owlap kəldi.
53 Ular orida jenimni üzməkqi bolup,
Üstümgə taxni qəridi.
54 Sular beximdin texip akti;
Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim.□
55 |□| (Kof) Ɦangning tüwliridin namingni qakirip nida kildim, i Pərwərdigar;
56 Sən awazimni angliding;
Kutulduruxka nidayimoɳa kulikingni yupuruwalmioɳin!
57 Sanga nida kiloɳan künidə manga yekin kəlding,
«Korkma» — deding.
58 |□| (Rəx) I rəb, jenimning dəwasini əzüng soriding;
Sən manga ɦəmjəmət bolup ɦayatimni kutkuzdung.
59 I Pərwərdigar, manga boloɳan uwallikni kərdüngsən;
Mən üqün ɦəküm qikaroɳaysən;
60 Sən ularning manga kiloɳan barlik əqmənliklirini,
Barlik kəstlirini kərdungsən.
61 |□| (Xiyn) I Pərwərdigar, ularning aɦanətlirini,
Meni barlik kəstligənlirini anglidingsən,
62 Manga karxi turoɳanlarning xiwirlaxlirini,
Ularning kün boyi kəynimdin kusur-kusur kilixkanlirini anglidingsən.
63 Olturoɳanlirida, turoɳanlirida ularoɳa karioɳaysən!
Mən ularning *məshirə* nahxisi boldum.
64 |□| (Taw) Ularning kolliri kiloɳanliri boyiqə,
i Pərwərdigar, bexioɳa jaza yanduroɳaysən;
65 Ularning kəngüllirini kaj kiloɳaysən!
Bu sening ularoɳa qüxidioɳan ləniting bolidu!
66 Oɳəzəp bilən ularni kooɳlioɳaysən,
Ularni Pərwərdigarning asmanliri astidin yokatkaysən!

4

4-munajat — Harabilik iqidə turoɳan Yerusalem

1 |□| (Aləf) Aɦ! Altun xunqə julasiz bolup kətti!
Sap altun xunqə tutuk bolup kətti!
Mukəddəs əydiki taxlar ɦərbir koqining bexioɳa təkülüp qeqildi!□
2 |□| (Bət) Zionning ooɳulliri xunqə kimmətlik,

□ **3:54 «Sular beximdin texip akti; Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim»** — okurmənlərning esidə barki, Yərəmiya pəyoɳəmbər «su azgili»oɳa taxliwetilgən. Lekin muxu ayətlərdə eytiloɳan dərdlər axu sərgüzəxttin exip ketidu. □ **4:1 «Mukəddəs əydiki taxlar...»** — mukəddəs ibadəthanining tərkibi boloɳan yooɳan oyuloɳan taxlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «taxlar» mukəddəs ibadəthanidiki «gəɦər, yakutlar»ni kərsitidu, dəp karaydu; lekin bu gəɦərlərni Nebokadnəsar miladiyədin ilgiriki 605-yili Babiloɳa elip kətkənidi.

Sap altunƣa tegixküsiz idi,
Ḥazir sapal kozilardək,
Sapalqining ḳoli yasiƣanliriqilikmu *ḳimmiti yoḳ* dəp ḳariliwatidu!
3 |□| (Gimәl) Ḥətta qilbərilər əmqikini tutup berip balilirini emitidu;
Lekin mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi.□
4 |□| (Dalət) Bowaḳning tili ussuzluḳtin tangliyiƣa qaplixiwatidu;
Kiqik balilar nan tiliməktə,
Ḥeqkim ularƣa oxtup bərməywatidu.
5 |□| (He) Nazunemətlərni yəp kəngənlər koqilarda sarƣiyip yüridu;
Səsün kiyim kiydürülüp qong ḳilinƣanlar tezəklikni ḳuqaḳlap yetiwatidu.
6 |□| (Waw) Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur;
Qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi.□
7 |□| (Zain) Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, teni ḳizil yaḳutlardin parḳirak idi,
Təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi.□
8 |□| (Hət) Ḥazir qirayliri ḳurumdin ḳara;
Koqilarda kixilər toniyalmiƣudək bolup ḳaldi;
Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi;
U ḳaḳxallixip yaƣaqtək bolup kətti. □
9 |□| (Tət) Ḳiliqta əltürülgənlər ḳəḥətqiliktə əlgənlərdin bəhtliktur;
Qünki ular ḳaḳxal bolup kətməktə,
Tuprakning mewiliri bolmiƣaqḳa yiḳitilmaḳta.
10 |□| (Yod) Baƣri yumxaḳ ayallar əz ḳolliri bilən balilirini ḳaynitip pixurdi;
Həlḳimning ḳizi nabut ḳilinƣinida balilar ularning gəxi bolup ḳaldi.
11 |□| (Kaf) Pərwərdigar ḳəḥrini qüxürüp piƣandin qiḳti,
Otluḳ ƣəzipini təkti;
Zionda bir ot yeḳip,
Uning ullirini yutuwətti.
12 |□| (Laməd) Yər yüzidiki padixaḥlar wə jaḥanda barliḳ turuwatḳanlar bolsa,
Nə küxəndə nə düxmənning Yerusalemning ḳowuḳliridin bəsüp kiridiƣanliḳiƣa ixənməytti.
13 |□| (Məm) Ḥalbuki, pəyƣəmbərlirining gunaḥliri tüpəylidin,
Kaḥnlirining ḳəbiḥlikliri tüpəylidin,
Ularning *Zionda* ḥəḳḳaniylarning ḳanlirini təkkənliki tüpəylidin,
— Bu ix *bexiƣa* qüxti!□
14 |□| (Nun) Ḥazir ular ḳarƣulardək koqilarda tenəp yürməktə,
Ular ḳanƣa buliƣanƣanki,

□ **4:3 «…mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi»** — təgiḳuxlar adəttə əz balilirini baḳmaydu; baliliri əz-əzini baḳidu. □ **4:6 «Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur; qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəḥirining üstigə ot-günggürt yaƣdurup jaziliƣan. Xuning bilən uning tartḳan jazasi intayin ḳiska boliƣan, Yerusalemningkidək uzunƣiqə sozuliƣan əməs, yənə kelip u «adəmning ḳoli»ning zorawanliḳiƣa uqriƣan əməs. □ **4:7 «Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, … təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi»** — «Nazariy»lar bolsa məlum məzgildə yaki əmürwayət əzlirini Hudaƣa alaḥidə atap tapxuriƣan kixilərdur. Ular «Nazariy» boliƣan waḳitta qaqlirini qüxürməytti, ḥeqḳandaḳ ḥaraḳ-xarab iqməytti (Təwrat, «Qəl.» 6:1-21ni kərüng). □ **4:8 «Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi»** — ibraniy tilida: «terisi ustihanliriƣa qaplixidu». □ **4:13 «Pəyƣəmbərlərning gunaḥliri»ni əməs, bəlki «pəyƣəmbərlirining gunaḥliri»** — Israilda turƣan bu «pəyƣəmbərlər» Hudani əməs, bəlki həlḳni razi ḳilix üqün səz ḳiliwatḳan sahta pəyƣəmbərlərni kərsitidu.

Ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu. □
15 |□| (Samәḳ(Həḳ ularoɳa: «Yoḳulux! Napaklar! Yoḳulux! Yoḳulux, bizgə təgküqi
boluxma!» dəp warḳirixmaḳta.
Ular ḳeqip tərəp-tərəpkə sərgərdan bolup kətti;
Lekin əllər: «ularning arimizda turuxioɳa bolmaydu!» — dəwatidu.
16 |□| (Pe) Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti;
U ularni ḳayta nəzirigə almaydu;
Kaḥinlarning ḥərmiti ḳilinmidi,
Yaxanoɳanlarmu ḥeq meḥribanliḳ kərmidi.□
17 |□| (Ayin) Kəzimiz yardəmni biḥudə kütüp ḥalidin kətti;
Dərwəḳə bizni ḳutḳuzalmioɳan bir əlni kütüp kəzət munarlirimizda turup
kəlduḳ.□ ■
18 |□| (Tsadə(Düxmənlirimiz izimizdin ḳooɳlap yürdi;
Xunga koqilarda yürəlməyttuḳ;
Əjilimiz yeḳinlaxti, künlirimiz toxti;
Qünki əjilimiz kəldi!
19 |□| (Kof) Peyimizgə qüxkənlər asmandiki bürkütlərdin ittik;
Taoɳlardimu bizni ḳooɳlap yügürdi,
Bayawandimu bizni bəktürmidə paylaxti.
20 |□| (Rəx) Jenimizning nəpisi boloɳan, Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɳini ularning
ora-tuzaḳlirida tutuldi;
Biz u tooɳrisida: «uning sayisidə əllər arisida yaxaymiz» dəp oyliduḳ!□
21 |□| (Xiyn) I uz zeminida turoɳuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɳin!
Lekin bu *jaza* ḳədəḥi sangimu ətidu;
Sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!□
22 |□| (Taw) Ḳəbiḥlikingning jazasioɳa Hatimə berilidu, i Zion ḳizi;
U seni sürgünlükkə ḳayta elip kətməydu;
Lekin, i Edom ḳizi, u sening ḳəbiḥlikingni jazalaydu;
U gunaḥliringni eqip taxlaydu!

5

5-munajat — Israilning rəḥim tiləx duasi

□ **4:14 «Ular ḳanoɳa buloɳanoɳanki, ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu» —** Musa pəyoɳəmbərgə tapilanoɳan ḳanun boyiqə, «ələk»kə təgkən adəm «buloɳanoɳan», «napak» ḥesablinatti. Өlgən nərsilərgə yaki «napak» adəmlərgimu təgkən kixilər əzliri bir məzgilgiqə «napak» bolidu. Muxu kaḥinlar wə pəyoɳəmbərlər xunqə kəp adəmlərni ələtürgənki, kiyim-keqəkliri ḥərdaim «buloɳanoɳan» bolup, ḥeqkim ularoɳa tegixkə petinalmaytti. □ **4:16 «Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti» —** ibraniy tilida səzmusəz: «Pərwərdigarning yüzi ularni tarḳitiwətti» deyilidu. □ **4:17 «...bizni ḳutḳuzalmioɳan bir əl» —** Israil ḥərdaim awwal Misir bilən, andin Asuriyə bilən ittipaḳ tüziməkqi bolup, ulardin yardəm soraytti (məsilən, 5:6ni, «Yər.» 2:18ni kərüng). ■ **4:17** Əz. 29:16 □ **4:20 «Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɳini» —** Israilning padixaḥini kərsitidu. «Məsiḥ ḳilix» kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɳan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḥ tiklinix murasimida bexioɳa puraḳliḳ yaoɳ ḳuyulatti. Bu «məsiḥ ḳilix» (yaki «məsiḥləx») dəp ataloɳan. Keyin padixaḥ «məsiḥ ḳilinoɳan» yaki «Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɳini» («Pərwərdigarning məsiḥligini») dəp ataloɳan. «Məsiḥ ḳilix» murasimi Hudaning ḥoḳuḳi wə alaḥidə yardimi uningoɳa tapxuruloɳanliḳini kərsitidu. Əysa «Məsiḥ»ning üstigə bolsa yaoɳ əməs, bəlki Muḳəddəs Roḥ ḳuyuloɳan. □ **4:21 «I uz zeminida turoɳuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɳin!» —** Edom Israiloɳa əq bolup, ḥərdaim Israilning bexioɳa külpət qüxkəndə hux bolidu. **«Lekin bu jaza ḳədəḥi sangimu ətidu; sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!» —** «ḳədəḥ» — Hudaning oɳəzipigə toloɳan «ḳədəḥ»ni kərsitidu (məsilən, «Yər.» 25:15-17, 28ni kərüng). Edom uni iqkən künidə «yalingaq» bolup, düxmənning ḥujumioɳa muḥapizətsiz ḳalidu, xuningdək bulang-talangoɳa uqrap hijalətkə ḳaldurulidu.

1 Beximizƣa qüxkənlərni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
Ⱪara, bizning rəswaqilikta ⱪaloƣinimizni nəziringgə aloƣaysən!
2 Mirasimiz yatlarƣa,
Өylirimiz yaⱪa yurtluⱪlarƣa tapxuruldi. □
3 Biz yetim-yesirlər, atisizlar bolup ⱪalduⱪ;
Anilirimizmu tul ⱪaldi.
4 Iqidiƣan suni setiweliximiz kerək;
Otunni pəⱪət puloƣa aloƣili bolidu.
5 Bizni ⱪooƣlioƣuqilar tap basturup keliwatidu;
Ⱨalsirap, ⱨeq aram tapalmaymiz.
6 Jan saⱪlioƣudək bir qixləm nanni dəp,
Misir ⱨəm Asuriyəgə ⱪol berip boysunoƣanmiz.
7 Ata-bowilirimiz gunaⱨ sadir ⱪilip dunyadin kətti;
Biz bolsaⱪ, ularning ⱪəbiⱨlikining jazasini kətürüxkə ⱪalduⱪ.
8 Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur;
Bizni ularning ⱪolidin azad ⱪiloƣuqi yoⱪtur.□
9 Dalada ⱪiliq tüpəylidin,
Nenimizni tepixⱪa jenimizni təwəkkul ⱪilmaⱪtimiz.
10 Terimiz tonurdək ⱪiziⱪ,
Aqliⱪ tüpəylidin ⱪizitma bizni basmaⱪta.
11 Zionda ayallar,
Yəⱨuda xəⱨərliridə pak ⱪizlar ayaoƣ asti ⱪilindi.
12 Əmirlər ⱪolidin darƣa esip ⱪoyuldi;
Aⱪsaⱪallarning ⱨərmiti ⱨeq ⱪilinmidi.
13 Yax yigitlər yaroƣunqaⱪta japa tartmaⱪta,
Ooƣul balilirimiz otun yüklərni yüdüp dəldəngxip mangmaⱪta.
14 Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi;
Yigitlər nəoƣmə-nawadin ⱪaldi.□
15 Xad-huramliⱪ kənglimizdin kətti,
Ussul oyniximiz matəmgə aylandi.
16 Beximizdin taj yiⱪildi;
Ⱨalimizƣa way! Qünki biz gunaⱨ sadir ⱪilduⱪ!
17 Buning tüpəylidin yürəklirimiz mujuldi;
Bular tüpəylidin kəzlirimiz ⱪarangoƣulaxti —
18 — Zion teoƣioƣa ⱪarap kəzlirimiz ⱪarangoƣulaxti,
Qünki u qəldərəp kətti,
Qilbərə uningda paylap yürməktə.
19 Sən, i Pərwərdigar, mənggügə ⱨəküm sürisən;
Təhting dəwrdin-dəwrgə dawamlixidu.
20 Sən nemixⱪa bizni daim untuysən?
Nemixⱪa xunqə uzunoƣiqə bizdin waz keqisən?
21 Bizni yeningoƣa ⱪayturoƣaysən, i Pərwərdigar!
Xundaⱪ boloƣanda biz ⱪaytalaymiz!
Künlirimizni ⱪədimkidək əsligə kəltürgəysən,
22 — Əgər sən bizni mutləⱪ qətkə ⱪaⱪmioƣan bolsang,
Əgər bizdin qəksiz oƣəzəplənmigən bolsang!

□ **5:2 «Mirasimiz» —** Israiloƣa təwə ⱪilinoƣan zeminini kərsitidu. Huda ularƣa uni miras ⱪiloƣanidi. □ **5:8 «Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur» —** «ⱪullar» bəlkim mustəbit ⱨəkümdarliⱪⱪa qiⱪⱪan ⱪullarni kərsitidu; Təwrat «Pənd.» 30:21-22ni kərüng. □ **5:14 «Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi» —** adət boyiqə aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazilirida olturup sot-ⱨəküm bəja kəltürətti.

Əzakiyal

Hudaning alamət kərünüxliri — Əzakiyalning qaḵirilixi wə uningoɣa tapxuruloɣan həwər

1 Ottuzinqi yili, tətinqi ayning bəxinqi künidə, mən Kewar dəryasioɣa sürgün ḵilinoɣanlar arisida turoɣan məzgildə, mana asmanlar eqilip, mən Hudaning alamət kərünüxlirini kərdüm. □ ■ 2 Tətinqi ayning bəxinqi küni — Yəḥoakinning sürgün boloɣanliḵining bəxinqi yili idi — 3 Kaldiylərning zeminida, Kewar dəryasi boyida, Buzining ooɣli Əzakiyal kaḥinoɣa Pərwərdigarning səzi kəldi — xu yərdə Pərwərdigarning ḵoli uning wujudioɣa ḵondi.

4 Mən kərdüm, mana! Ximaldin boran-qapḵun kətürüldi; yooɣan bir bulut wə uni orap turoɣan bir ot, uning ətrapida bir yoruḵluḵ julalinip turatti; otturisidin, yəni xu ot iqidin, issiḵtin julalanoɣan parḵiraḵ mistək bir kərünüx kəründi. 5 Yənə uning otturisidin, tət ḥayat məhluḵ kəründi; ularning kərünüxi xundaḵ idiki: — ularda insanning ḵiyapiti bar idi; □ 6 ularning ḥərbirining təttin yüzi bar idi; ḥərbirining təttin ḵaniti bar idi. ■ 7 Ularning tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning tuyaḵlirioɣa ohxaytti; ular parḵiritiloɣan mistək parlap turatti.

8 Tət yenida, ḵanatliri astida insanningkidək birdin ḵoli bar idi; tətisining ḥərbirining təttin yüzi wə təttin ḵaniti bar idi; □ ■ 9 ularning ḵanatliri bir-birigə tutax idi; ular yürgəndə ḥeqyaḵḵa burulmaytti; ular ḥəmmisi udul aldioɣa yürətti. 10 Ularning yüz kərünüxliri insanningkidək idi; u tətisining ong təripidə xirningkidək yüzi bar idi; tətisining sol təripidə buḵiningkidək yüzi bar idi; tətisining bürkütningkidək yüzimu bar idi.■

11 Ularning yüzliri ənə xundaḵ idi. Ḵanatliri yuḵirida kerilip turatti; ḥərbirining ikki ḵaniti ikki təripidiki məhluḵning ḵanitioɣa tutixatti; yənə ikki ḵaniti əz tenini yepip turatti. 12 Ularning ḥərbiri uduloɣa ḵarap mangatti; ularda boloɣan roḥ nəgə barimən desə, ular xu yərgə mangatti; ular mangoɣanda ḥeqḵaysi tərəpkə burulmaytti. □ 13 Ḥayat məhluḵlarning ḵiyapiti bolsa, kəyüp yalḵunlap turoɣan otning qooɣidək, məx'əllərdək idi; muxu ot uyan-buyan aylinip məhluḵlar arisida yürətti; ot intayin yalḵunluḵ idi, ottin qaḵmaḵlar qeḵip turatti; 14 ḥayat məhluḵlar qaḵmaḵtək pal-pul ḵilip uyaḵtin-buyaḵḵa yügürüp turatti. 15 Mən ḥayat məhluḵlaroɣa ḵaridim, mana ḥayat məhluḵlarning ḥərbirining yenida yərdə turidioɣan, ularning yüzigə udullanoɣan birdin qaḵ turatti; 16 qaḵlarning xəkli wə yasilixi beril yaḵutning kərünüxidə idi; tətisining birhilla kərünüxi bar idi; ularning xəkli wə yasilixi bolsa, qaḵning iqidə qaḵ bardək idi.□ ■

17 Məhluḵlar mangoɣanda, ular yüzləngən tət təripining ḥəmmisigə udul mangatti; mangoɣanda ular ḥeq burulmaytti. 18 Qaḵlarning ultangliri bolsa, intayin egiz ḥəm

---

□ **1:1 «Ottuzinqi yili» —** Əzakiyalning əziningki 30-yili bolsa kerək. Əzakiyal əsli kaḥin bolup, ottuz yaxḵa kirgəndə muḵəddəs ibadəthanidiki toluḵ kaḥinliḵ ornioɣa (bolupmu ḵurbanliḵ ḵilixḵa) qiḵixi kerək idi. Biraḵ u sürgün bolup, undaḵ nesiwigə muyəssər bolalmidi. ■ **1:1** Zəb. 137:1 □ **1:5 «ularda insanning ḵiyapiti bar idi» —** bu səzlər, eḥtimal, muxu məhluḵlarning ərə turoɣan ḥalitini kərsitidu. Məhluḵlar sürətləngən almaxlar bəzidə ərənqə rodta, bəzidə ayalqə rodta kərülidu. Bəlkim ularning kərünüxi pəyoɣəmbərgə bir təripi ərənqə ḵiyapəttə, yənə bir təripi ayalqə ḵiyapəttə kərüngən boluxi mumkin. ■ **1:6** Əz. 10:14 □ **1:8 «tətisining ḥərbirining təttin yüzi wə təttin ḵaniti bar idi» —** bəzi alimlar: — «tətisining ḥərbirining yenida ikkidin insanningkidək ḵoli bar idi» dəp tərjimə ḵilidu — demək, ḥərbir məhluḵning təttin əməs, bəlki ikkidin ḵoli bar idi. ■ **1:8** Əz. 10:8 ■ **1:10** Əz. 10:14; Wəḥ. 4:7 □ **1:12 «ularda boloɣan roḥ» —** bəlkim Hudaning Roḥidur. □ **1:16 «...qaḵning iqidə qaḵ bardək idi» —** baxḵa birhil tərjimisi: «...bir qaḵ yənə bir qaḵ bilən girələxkən idi». ■ **1:16** Əz. 10:9,10

dəhxətlik idi; ular tətisining ultanglirining pütün ətrapi kəzlər bilən tolоqanidi. ■
19 Ḥayat məhluḳlar mangоqanda, qaḳlar ularоqa yandixip mangatti; ḥayat məhluḳlar
yərdin kətürülgəndə, qaḳlarmu kətürüləttі. ■ 20 Roḥ nəgə mang desə, ular
xu yərgə mangatti — demək, ularning roḥi *Roḥḳa* əgixip mangatti. Qaḳlar ular
bilən təng kətürüləttі; qünki məhluḳlarning roḥi qaḳlirida idi. □ 21 Məhluḳlar
mangоqanda, qaḳlarmu mangatti; məhluḳlar tohtiоqanda, qaḳlarmu tohtaytti; ular
yərdin kətürülginidə, qaḳlarmu ularоqa ḳoxulup təng kətürüləttі; qünki ḥayat
məhluḳlarning roḥi qaḳlarda idi.
22 Ḥayat məhluḳlarning baxliri üstidə bir yooqan kəz yətküsiz gümbəzgə ohxay-
diоqan bir nərsə turatti; u hrustaldək dəhxətlik parḳirap, ularning bexi üstidə yeyilip
turatti. □ 23 Bu gümbəzdək nərsining astida ularning ḳanatliri kerilip, bir-birigə
tegixip turatti; ḥərbir məhluḳning əz tenining ikki yenini yapidiоqan ikkidin ḳaniti
bar idi.□
24 Ular mangоqanda, mən ḳanatlirining sadasini anglidim — u uluоq sularn-
ing xarḳiriоqan sadasidək, Ḥəmmigə Ḳadirning awazidək — ḳoxunning yürüx
ḳiliwatḳan qaоqdiki sürən-xawḳunlirining sadasidək idi; ular tohtap turоqan
qaоqlarda, ular ḳanatlirini təwəngə qüxürətti. 25 Wə ularning bexi üstidiki
gümbəzdək nərsə üstidin bir awaz anglandi. Ular tohtap turоqan qaоqlarda, ular
ḳanatlirini təwəngə qüxürətti.
26 Ularning bexi üstidiki gümbəzdək nərsə üstidə, kək yaḳut kəbi bir təhtning
siymasi turatti; bu təht siymasining üstidə, tolimu yuḳirida, insan ḳiyapitidə
kərüngən bir zat turatti. 27 Wə mən bu zatni belining üsti təripining turḳi mistək
parḳiroqan, ətrapini ot orap turоqan ḳiyapəttiki bir kərünüxtə kərdüm; wə belining
asti təripining turḳi, otning ḳiyapitidə idi, uning ətrapida küqlük yoruḳluḳ turatti.
28 Bu ətrapida turоqan küqlük yoruḳluḳning kərünüxi bolsa, yamоqurluḳ künidiki
bulutta pəyda boloqan ḥəsən-ḥəsənning kərünüxidək idi. Bu bolsa Pərwərdigarning
xan-xəripining ḳiyapitining kərünüxi idi. Buni kərüpla mən düm yiḳildim; wə mən
səzləwatḳan birsining awazini anglidim.□ ■

2

Əzakiyalning wəzipisi

1 Wə U manga: I insan ooqli, ornungdin dəs tur, wə Mən sanga səz ḳilimən, — dedi.
2 U manga səz ḳiloqanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turоquzdi; wə mən manga səz
Ḳiloquqining awazini anglap turdum. □ ■ 3 Wə U manga: — «I insan ooqli, Mən seni
Israil balilirioqa, yəni Manga asiylik ḳiloqan asiy «yat əllər»gə əwətimən; bügüngə

■ **1:18** Əz. 10:12 ■ **1:19** Əz. 10:16 □ **1:20 «Roḥ nəgə mang desə, ular xu yərgə mangatti...»** — «Roḥ» muxu yərdə bəlkim Hudaning Roḥini kərsitidu. □ **1:22 «bir yooqan kəz yətküsiz gümbəz»** — bu gümbəz 26-ayət boyiqə Hudaning təhtining ulini kərsitidu. **«u hrustaldək dəhxətlik parḳirap»** — yaki «u muzsiman dəhxətlik parḳirap...». □ **1:23 «ḥərbir məhluḳning əz tenining ikki yenini yapidiоqan ikkidin ḳaniti bar idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḥərbir məhluḳning yapḳuqi ikki ḳaniti bar idi» — demək, ḥərbirining tenini yapidiоqan ikki ḳaniti bar idi. Bizning tərjimimiz boyiqə, bir yəlinixkə uqḳanda, ḳanatliridin ikkisini ixlitidu, yənə bir yəlinixkə uqḳanda, baxḳi ikki ḳanitini ixlitidu. □ **1:28 «Bu ətrapida turоqan küqlük yoruḳluḳning kərünüxi bolsa, yamоqurluḳ künidiki bulutta pəyda boloqan ḥəsən-ḥəsənning kərünüxidək idi»** — bu səzlər, bəlkim bu küqlük nurning Pərwərdigarning kərünüxining ətrapida qəmbərsiman xəkildə boloqanliḳini kərsitidu. ■ **1:28** Dan. 10:9 □ **2:2 «U manga səz ḳiloqanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turоquzdi»** — «Roḥ», muxu yərdə xübḥisizki, Hudaning Roḥini kərsitidu. ■ **2:2** Əz. 3:24; Dan. 10:10

qədər həm ular həm ularning ata-bowliri Manga yüz ərüp asiylik qilip kəlməktə», — dedi.□ ■
4 — «Bu balilar bolsa nomussiz wə köngli qattiqtur; Mən seni ularoqa əwətimən; sən ularoqa: «Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu!» — degin —
5 xuning bilən ular məyli qulaq salsun, salmisun (qünki ular asiylik qilidioqan bir jəmət) — özliri arisida həqiqiy bir pəyoqəmbərning turoqanliqini tonup yetidu.■
6 Əmdi sən, i insan ooqli, gərqə sanga tikən-jioqanlar həmrah bolsimu, wə sən qayanlarning arisida tursangmu, ulardin qorqma, wə sözliridinmu qorqma; xundaq, ularning sözliridin qorqma, wə zərdilik qaraxliridin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki ular asiy bir jəmättur. □ ■ 7 Sən ular tingxisun, tingximisun Mening sözlirimni ularoqa yətküz; qünki ular asiylik qiloquqilardur. 8 Wə sən, i insan ooqli, sanga eytqan sözlirimgə qulaq sal; bu asiy jəmättək tətür bolmioqin; aoqzingni eqip, Mən sanga bərginimni yegin».■
9 — Mən qarisam, mana manga sozuloqan bir qol turuptu; wə mana, uningda bir oram yazma turuptu. 10 U köz aldimda uni eqip yeyip qoydi; uning aldi-käynining həmmə yerigə hət yeziloqanidi; uningoqa yeziloqanliri mərsiyə, matəm sözliri wə dərd-ələmlərdin ibarət idi.□

3

1 Wə U manga: — I insan ooqli, erixkiningni yegin; bu yazmini yəp, berip Israil jəmətigə söz qiloqin, dedi.■
2 Xuning bilən mən aoqzimni aqtim, U manga yazmini yegüzdi. 3 U manga: — I insan ooqli, qorsiqingni toq qilip, iqi-baoqringni Mən sanga bərgən bu oram yazma bilən tolduroqin, — dedi. Xuning bilən mən yedim, aoqzimda u həsəldək tatliq idi. ■
4 Wə U manga mundaq dedi: «I insan ooqli, baroqin, Israil jəmətigə baroqin, Mening sözlirimni ularoqa yətküzgin. ■ 5 Qünki sən oqəyriy yeziqtiki yaki tili təs bir əlgə əməs, bəlki Israil jəmətigə əwətilding; 6 — oqəyriy yeziqtiki həm tili təs, sözlirini qüxəngili bolmaydioqan köp əllərgə əwətilmiding; Mən seni xularoqa ətətkən bolsam, ular sanga qulaq salatti!
7 Biraq Israil jəməti sanga qulaq salmaydu, qünki ularning həqbiri Manga qulaq selixni halimaydu; qünki pütün Israil jəmətining qapiqi tong wə köngli qattiqtur.
8 Mana, Mən yüzüngni ularning yüzlirigə qarxi taxtək, wə sening pexanəngni ularning pexanilirioqa qarxi taxtək qildim. ■ 9 Bərhək, sening pexanəngni qaqmaq texidin qattiq, hətta almastək qildim. Ulardin qorqma, wə ular tüpəylidin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki ular asiy bir jəmättur».■

□ **2:3 «Manga asiylik qiloqan asiy «yat əllər»»** — muxu yərdə «yat əllər» kinayilik gəp bolup, xübhisizki «Israil» (ximaliy padixahlik) wə Yəhuda (jənubiy padixahlik) degən ikki əlni kösitidu. Ular Hudaoqa «yat», ular qətəlliklərdək butqa qoqundi. «Israil» (ximaliy padixahlik) 125 yil ilgiri Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloqanidi. Asuriyə imperiyəsi oquliqandin keyin, bəlkim sürgün boloqan köp Israillar Babilda qelip, sürgün boloqan «Yəhuda»dikilər bilən arilixip bir bolup kətkən. ■ **2:3** Yər. 3:25 ■ **2:5** Əz. 33:33 □ **2:6 «gərqə sanga tikən-jioqanlar həmrah bolsimu, wə sən qayanlarning arisida tursangmu,...»** — «tikən-jioqanlar» wə «qayanlar» degənlər xübhisizki, Israillarni kərsitidu. ■ **2:6** Yər. 1:8, 17; Əz. 3:9; Luqa 12:4; 1Pet. 3:1 ■ **2:8** Wəh. 10:9 □ **2:10 «U köz aldimda uni eqip yeyip qoydi; uning aldi-käynining həmmə yerigə hət yeziloqanidi»** — adəttə, «oram yazmilar»da pəqət iqidila hət yeziqliq bolatti. Alimlarning bu oram yazmining «aldi-käyni»gə hət yeziloqanliqi tooqruluq hərhil pikri bar. Xübhisizki, uning bir əhmiyiti xuki, Hudaning sap sözlirigə həqkimning qoxumqə sözlərni yezix mumkinqiliki yoq idi; bizningqə, bu ix yənə Hudaning ularni əyibləydioqan sözlirining nuroqunliqini təkitləydu. ■ **3:1** Yər. 15:16; 2:8; Wəh. 10:9 ■ **3:3** Zəb. 19:10-11; 119:103; Wəh. 10:10 ■ **3:4** Yər. 1:17 ■ **3:8** Yər. 1:18; Mik. 3:8 ■ **3:9** Yər. 1:8,17; 5:3; Əz. 2:6; 1Pet. 3:14

10 Wə U manga: — I insan ooɳli, Mening sanga eytmaḳqi boloɳan ḥəmmə səzlirimni
kənglünggə püküp ḳoyoɳin, ularni kəngül ḳoyup angliɵin. 11 Wə ḥazir baroɳin,
sürgün boloɳanlaroɳa, yəni өz elingdikilərgə səz ḳil, ular anglisun, anglimisun
ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu!» — degin! — dedi.■
12 Xuning bilən Roḥ meni kətürdi, mən arḳamdin zor xarḳiriɵan bir awazni anglidim
— «Pərwərdigarning xan-xəripigə təxəkkür-mədḥiyə өz jaylirida oḳulsun!» —□ ■
13 — Ḥayat məhluḳlarning ḳanatlirining bir-birigə tegixkən awazi, wə ularning
yenidiki qaḳlarning awazliri bəḥəywət xarḳirak bir sada idi. 14 Wə Roḥ meni
kətürüp, yiraḳḳa apardi; wə mən ḳattiḳ azab, roḥimdiki oɳəzəp bilən bardim, wə
Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumda küqlük idi. □ 15 Xuning bilən mən Təl-
Abib xəḥiridə sürgün boloɳanlar, yəni Kewar dəryasi boyida turoɳanlarning yeniɵa
yetip kəldim; mən ular turoɳan jayda olturdum; ularning arisida yəttə kün ḥang-tang
ḳetip olturdum.■
16 Mana yəttə kün toxup, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
17 «I insan ooɳli, Mən seni Israil jəməti üqün kөzətqi ḳilip tiklidim; sən Mening
aoɳzimdin səzni anglap, ularoɳa Məndin boloɳan agaḥni yətküzgin.■
18 Mən rəzillərgə: «Sən jəzmən өlisən» — desəm, biraḳ sən uni agaḥlandurmisang
— yəni bu rəzil adəmni ḥayatḳa erixsun dəp rəzil yolidin yandurup, uni ḥayatḳa
erixsun dəp agaḥlandurmisang, xu rəzil adəm өz ḳəbiḥlikidə өlidu; biraḳ Mən uning
ḳeni üqün səndin ḥesab alimən.□ ■
19 Biraḳ sən axu rəzil adəmni agaḥlandursangmu, u rəzillikidin, yəni өz rəzil yolidin
yanmisa, u өz ḳəbiḥlikidə өlidu; lekin sən өz jeningni ḳutḳuzup ḳalisən.
20 Yaki bolmisa bir ḥəḳḳaniy adəm өz ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlik ḳilidioɳan
bolsa, uning aldioɳa qomaḳ salsam, u өlidu; qünki sən uni agaḥlandurmiding, u өz
gunaḥida өlidu, wə u ḳiloɳan ḥəḳḳaniy ixlar əslənməydu; biraḳ uning ḳeni üqün
səndin ḥesab alimən. ■ 21 Wə əgər sən ḥəḳḳaniy adəmni gunaḥ sadir ḳilma dəp
agaḥlandurup tursang, wə u gunaḥ sadir ḳilmisa, u qaoɳda u jəzmən ḥayat ḳalidu,
qünki u agaḥḳa kəngül ḳoydi; xuning bilən sən өz jeningni ḳutḳuzup ḳalisən».□
22 Wə Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur,
tüzlənglikkə baroɳin, Mən xu yərdə sən bilən səzliximən, — dedi.□
23 Xuning bilən mən ornumdin turup, tüzlənglikkə qiḳtim; wə mana, mən Kewar
dəryasi boyida turup kөrgən xan-xərəptək, Pərwərdigarning xan-xəripi xu yərdə
turatti; kөrüpla mən düm yiḳildim. ■ 24 Wə Roḥ iqimgə kirip meni tik turoɳuzdi;
U manga səz ḳilip mundaḳ dedi: — «Baroɳin, өygə kirip өzüngni bənd ḳiloɳin. ■

■ **3:11** Əz. 2:5, 7 □ **3:12 «xuning bilən Roḥ meni kətürdi,...»** — «Roḥ», xübḥisizki, Hudaning Roḥi. ■ **3:12** Əz. 8:3 □ **3:14 «mən ḳattiḳ azab, roḥimdiki oɳəzəp bilən bardim,...»** — Əzakiyalning dərd-əlimi wə roḥining aqqiḳliḳi nemə üqün? Xübḥisizki, u Hudaning səzini anglap өz həlḳining ḳattiḳ kəngüllüklikini qüxinip yetip, intayin azablanoɳan wə ularning Hudaoɳa boloɳan wapasizliḳioɳa ḳattiḳ oɳəzəplәngən. ■ **3:15** Ayup 2:13 ■ **3:17** Yəx. 62:6; Əz. 33:7; 1Tim. 3:1 □ **3:18 «Xu rəzil adəm өz ḳəbiḥlikidə өlidu»** — ibraniy tilida bu ikki bisliḳ səz. Birinqi mənisi: «U өz ḳəbiḥliki tüpəylidin өlidu». Ikkinqi mənisi: «U өz ḳəbiḥliki kəqürüm ḳilinmioɳan ḥalda өlidu» — demək, u Hudaning dostluḳidin ayriloɳan ḥalda өlidu. Bizningqə ikkinqi imkaniyət bəlkim tooɳridur. Bəribir ḥəmmimiz өlimiz; biraḳ Hudadin ayriloɳan ḥalda өlüx, ḥəḳiḳiy ḥəm ḳorḳunqluḳ өlümdur. ■ **3:18** Əz. 33:8 ■ **3:20** Əz. 18:24; 33:12,13 □ **3:21 «U qaoɳda u jəzmən ḥayat ḳalidu, qünki u agaḥḳa kəngül ḳoydi»** — bəzi alimlar, Hudaning bu səzini pəḳət jismaniy jəḥəttiki «өlüm» wə «ḥayat» dəp ḳaraydu. Hudaning Musa pəyoɳəmbər arḳiliḳ Israil bilən bekitkən əḥdisi boyiqə, Israillar uning pərmanlirida yürgən bolsa, omumən eytḳanda, kөp bəhtlik, uzun өmürlük bolidu. Biraḳ biz bu səzlər bəlkim jismaniy tərəptin boluxi mumkin bolsimu, uningdinmu muḥimi, roḥiy tərəptinmu eytiloɳan, dəp ḳaraymiz. Demək, səzlər mənggülük ḥayat wə mənggülük өlümgə ḳaritiloɳan. Undaḳ bolmisa ḥəḳḳaniy adəm tooɳruluḳ «uning ḳiloɳan ḥəḳḳaniy ixliri əslənməydu» degən agaḥ səzning nemə ḳorḳunqluḳi bolsun? □ **3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlənglikkə baroɳin, mən xu yərdə sən bilən səzliximən, — dedi»** — Huda Əzakiyal bilən səzlixix üqün uning bir hilwət jay («tüzlənglik» yaki «jiloɳa»)oɳa qiḳixini tələp ḳilidu. ■ **3:23** Əz. 1:3 ■ **3:24** Əz. 2:2

25 Wə sən, i insan ooɳli, mana, ular arоɳamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoɳlaydu; buning bilən sən talaoɳa qiкalmay, əl-yurt iqigə ɧeq kirəlməysən. □
26 Xundaкla ularoɳa tənbiɧ bərgüqi bolmasliкing üqün, Mən seni gaqa кilip, tilingni tangliyingoɳa qaplaxturimən; qünki ular asiy bir jəmәttur. □ ■ 27 Wə Mən sən bilən səzləxkinimdə, aoɳzingni eqip, sən ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar mundaк dəydu!» dəysən; kim anglaymən desə anglisun, kim anglimaymən desə anglimisun; qünki ular asiy bir jəmәttur.□ ■

4

Yerusalemning muɧasirigə elinixi

1 Əmdi sən, i insan ooɳli, bir kesəkni elip өz aldingoɳa кoyoɳin; uning üstigə bir xəɧərni — yəni Yerusalemni oyup кoyoɳin. □ 2 Andin uni muɧasirigə elip, uningoɳa potəylərni кurup, sepiloɳa qiкidioɳan bir dənglük yasap, uning ətrapioɳa bargaɧlarni tikip wə sepilni bəsküqi bazoɳanlarni tikləp кoyoɳin. ■ 3 Bir təmür tahtini elip, uni өzüng bilən xəɧərning arisioɳa tiklə; yüzüngni uningoɳa кaritip tiklə; u muɧasirigə elinidu, sən өzüng uni muɧasirigə alisən; bu ixning өzi Israil jəmətigə bexarət bolidu.
4 Wə sən, sol yeningoɳa yanpaxlap yatкin; Israil jəmətining кəbiɧlikini өz üstünggə кoy; soloɳa yanpaxlap кanqə kün yatsang, sən xunqə kün ularning кəbiɧlikini kətürisən. □ 5 Mən sanga yetix kerək boloɳan künlərni ularning кəbiɧlik кiloɳan yilliri boyiqə, yəni üq yüz toкsan kün кilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining кəbiɧlikini kətürisən.■
6 Bu künlər tügigəndin keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəɧuda jəmətining кəbiɧlikini kətürisən; sanga кiriк künni bekitkənmən, ɧərbir kün bir yilni ipadiləydu. □ 7 Wə sən yüzüngni Yerusalemning muɧasirisigə кaritip, yengingni türgən ɧalda, uni əyibləp bexarət berisən; 8 wə mana, Mən üstünggə arоɳamqilarni salimənki, sən muɧasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoɳa ɧeq өrülməysən.□

□ **3:25 «ular arоɳamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoɳlaydu»** — «ular» zadi kim? Baxкa ayətlərgə кarioɳanda Ezakiyalni «baoɳlioɳanlar» əl-yurttikilər əməs; xunga biz xundaк кaraymizki, bu «ular» pərixtilərdin ibarət. Huda pərixtilər arкilик «oɳayib arоɳamqilar» yaki «roɧiy arоɳamqilar» bilən Əzakiyal pəyoɳəmbərni ornidin turalmaydioɳan кilidu: 4-bab, 8-ayətnimu kərüng. □ **3:26 «Mən seni gaqa кilip, tilingni tangliyingoɳa qaplaxturimən»** — bu «gaqiliк» adəttiki gəp-səzni kərsitidu; uning ariliкta bəribir Huda bərgən bexarətlərni eytix məs'uliyiti bar idi. Xunga Hudaning muxu buyruкi bilən Əzakiyal həкlər bilən ɧeq salamlaxmaytti, adəttikidək gəplərnimu кilalmaytti. Bu gaqiliк bəx yildin keyin, 24:27-ayəttə tügəydu. ■ **3:26** Əz. 2:5 □ **3:27 «Mən sən bilən səzləxkinimdə, aoɳzingni eqip, sən ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar mundaк dəydu!» dəysən…»** — bu ikki ayət (26-27)kə кarioɳanda, Huda Өzi pəyoɳəmbərning «gaqiliкi»ni gaɧi-gaɧi üzidu wə xuning bilən Əzakiyal həlкkə səz кilidu. Baxкa waкitlarda u ɧeq gəp кilalmaytti. ■ **3:27** Əz. 2:5, 7 □ **4:1 «bir kesəkni elip өz aldingoɳa кoyoɳin; uning üstigə bir xəɧərni — yəni Yerusalemni oyup кoyoɳin»** — keyinki ayətlərgə кarioɳanda, bu «kesək» Yerusalem xəɧirini ipadiləx üqün naɧayiti qong kesək bolux kerək idi. ■ **4:2** 2Pad. 25:1 □ **4:4 «Israil jəmətining кəbiɧlikini өz üstünggə кoy»** — muxu ayəttiki «Israil jəməti» bolsa, «ximaliy padixaɧliк» (on кəbilə ittipaкi)ni kərsitidu. 7-ayəttə «Yəɧuda» «jənubiy padixaɧliк»ni kərsitidu. ■ **4:5** Qəl. 14:34 □ **4:6 «Mən sanga yetix kerək boloɳan künlərni .. üq yüz toкsan kün кilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining кəbiɧlikini kətürisən; (5-ayət)… keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəɧuda jəmətining кəbiɧlikini kətürisən; sanga кiriк künni bekitkənmən, ɧərbir kün bir yilni ipadiləydu»** — Israilning 390 yilliк jazani wə Yəɧudaning 40 yilliк jazani kərüxi tooɳruluк кoxumqə səzimizni kərüng. □ **4:8 «mana, Mən üstünggə arоɳamqilarni salimənki, sən muɧasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoɳa ɧeq өrülməysən»** — yənə 3-bab, 25-ayətni kərüng. Bu «arоɳamqilar» kərüngən yaki oɳayibtin bolsun, Əzakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yetixioɳa yardəm bərdi. Bəlkim кəqtə (kərüwatкan həlк uning өyidin qiкip кətкəndin keyin) u өz məyligə кoyuloɳan.

9 Wə sən өzünggə buoɳday, arpa, purqaq, ƙizil max terik wə ƙara buoɳdaylarni
elip bir idix iqigə sal; wə buningdin өzüng üqün tamaq təyyarlaysən; sən buni
yanpaxlap yatƙan künlərdə, yəni üq yüz toƙsan kündə yəysən; 10 sən yəydioɳan
tamaq bolsa miƙdari boyiqə ƙər küni yigirmə xəkəldin boluxi kerək; sən uni
bəlgiləngən waƙitlarda yəysən; □ 11 wə *ƙər küni* sunimu norma boyiqə, yəni altidin
bir ƙin iqisən; *ƙər kündiki* bəlgiləngən waƙitlarda iqisən.□
12 Sən uni arpa kөmiqi xəklidə ƙilip yəysən; sən uni ularning kөz aldida insan nijasiti
üstidə pixurisən».
13 Pərwərdigar: «Israillar Mən ularni ƙəydəp qiƙiridioɳan əllər arisida turup xu
ƙaram yolda өz nenini ƙaram yəydu» — dedi.□ ■
14 Andin mən: «I Pərwərdigar! Mən өzümni ƙeqƙaqan buloɳap ƙoymidim, wə
yaxliƙimdin tartip bügüngə ƙədər mən өzi өlgəndin, yaki yirtƙuqlar booɳup ƙoyoɳan
nərsidin ƙeq yemigənmən; ƙeqƙandaq yirginqlik gөxkə aoɳzim tegip baƙmioɳan!» —
dedim.□
15 Wə U manga: «Mana, Mən sanga insanning nijasitining ornioɳa kalining tezikini
bərdim; sən neningni xuning üstidə pixurisən» — dedi.□
16 Wə U manga: «I insan ooɳli, mana Mən Yerusalemda ularoɳa yөlənqük boloɳan
nanni ƙurutiwetimən; ular nanni tarazioɳa selip, uni təxwix iqidə yəydu, suni өlqəm
bilən alaƙzidilik iqidə iqidu; □ ■ 17 Qünki nan wə su ulardin ƙalidu; ular bir-birigə
ƙarixip dəƙxət basidu, өz ƙəbiƙlikidin ƙurup ketidu».

5

1 «Wə sən, i insan ooɳli, өzüng өtkür bir ƙiliqni al; uni ustira süpitidə ixlitip,
qeqing wə saƙilingoɳa sürtüp ƙoy; andin tarazini elip aloɳan qaqlarni təng bөlgin.
□ 2 Muƙasirə künliri tügigəndə, üqtin birini xəƙər iqidə kөydürgin; yənə üqtin
birini elip xəƙər ətrapioɳa qepiwətkin; yənə üqtin birini xamaloɳa soriwətkin; Mən
bir ƙiliqni suoɳurup ularni ƙooɳlaymən.

□ **4:10 «yigirmə xəkəl»** — yəni yerim ƙadaq — təhminən 230 gram. □ **4:11 «altidin bir ƙin»** — ondin altə litr ətrapida. **«ƙər kündiki bəlgiləngən waƙitlarda iqisən»** — demisəkmu, bundaq yemək-iqmək aqarqiliƙƙa yüzləngən əƙwalda bolidu. □ **4:13 «Israillar Mən ularni ƙəydəp qiƙiridioɳan əllər arisida turup xu ƙaram yolda өz nenini ƙaram yəydu»** — Huda Musa pəyoɳəmbər arƙiliƙ Israillaroɳa qong-kiqik tərətlər ƙərdaim adəmzat turoɳan jaylardin neri ƙilinixi kerək dəp buyruoɳan (məsilən, «Ƙan» 23:13-14). Xunga «insan nijasiti otida» tamaq etix muxu ƙanun boyiqə bolmaytti, əlwəttə. ■ **4:13** Ƙox. 9:3 □ **4:14 «Mən өzümni ƙeqƙaqan buloɳap ƙoymidim, ... ƙeqƙandaq yirginqlik gөxkə aoɳzim tegip baƙmioɳan!»** — Huda Musa pəyoɳəmbər arƙiliƙ Israillaroɳa bəzi gөxlər (məsilən, qoxƙa gөxi)ni mən'i ƙiloɳan («Law.» 11-bab, «Ƙan.» 14-bab). Uning üstigə өzlikidin өlgən, yaki yirtƙuq ƙaywanlar təripidin өltürülgün ƙaywanlarning gөxlərnimu yeyixkə bolmaytti («Law.» 22:8). Əzakiyal өzi kaƙin boloɳaqƙa, muxu tələplər uning üqün tehimu ƙattiq boloɳan. □ **4:15 «Mən sanga insanning nijasitining ornioɳa kalining tezikini bərdim»** — alimlar Hudaning muxu səzliri üstidə ikki hil pikirdə boloɳan: (1) Huda Əzakiyal pəyoɳəmbərgə bərgən buyruƙini siliƙlaxturup, uningoɳa nijasitining ornida kala tezikining otida (ƙalal dəp ƙesablanoɳan) tamaq etixkə ruhsət ƙiloɳan; (2) Huda pəyoɳəmbiri üqün məjizə yaritip, uning nijasitini kala tezikigə aylanduroɳan; xuning bilən u ƙalal ƙalda tamaq yəydioɳan boldi. Bizningqə 2-pikir tooɳridur. Qünki xuning bilən uni kөzitip yürgən yurtdaxlar buni bilməy, uning muxu «axni ƙaram ƙalda yegənliki»gə ƙarap naƙayiti qөqüp ketətti. Bolmisa, pəyoɳəmbərning adəmni agaƙlanduridioɳan ix-ƙərikətlirining əƙmiyiti yoq bolatti. □ **4:16 «Mən Yerusalemda ularoɳa yөlənqük boloɳan nanni ƙurutiwetimən»** — səzmusəz tərjimə ƙiloɳanda «Mən Yerusalemda «nan boloɳan ƙasa»ni sunduriwetimən». «Yөlənqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayaq» yaki «ƙasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, qədimki zamanlarda Yəƙudiy həlƙi өz nanlirini bir tayaƙta (zihƙa tiziloɳandək) kətürüp mangatti. Ƙərƙalda omumiy mənisi bizning tərjimə ƙiloɳinimizdək bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yəx. 3:1; Əz. 5:16; 14:13 □ **5:1 «...uni ustira süpitidə ixlitip, qeqing wə saƙilingoɳa sürtüp ƙoy»** — qaqlarni qüxürüwetixning өzi matəm tutuxni bildürətti.

3 Sən yənə ulardin birnəqqə talni elip tonungning pexigə tikip qoyoqin; □ 4 bulardin
yənə nəqqə talni elip ot iqigə taxlap kəydüriwətkin; bulardin pütün Israil jəmətigə
ot tutixip ketidu».
5 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, bu Yerusalem; Mən uni əllərning
dəl otturisioqa orunlaxturdum; baxqa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu; □
6 Biraq u Mening həkümlirimgə qarxilixip rəzilliktə əllərdinmu axuruwətti,
bəlgilimilirimgə qarxilixixta əpqərisidiki məmlikətlərdinmu axuruwətti; qünki
Mening həkümlirimni ular rət qildi, Mening bəlgilimilirim bolsa, ularda aqmaydu.
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki silər əpqərənglərdiki
əllərdinmu bəkrək baxbaxtaqlik qiloqanliqinglardin, Mening bəlgilimilirimdə
mangmasliqinglardin wə həkümlirimni tutmasliqinglardin, hətta əpqərənglərdiki
əllərning həkümliridimu mangmasliqinglar tüpəylidin, ■ 8 Əmdi Rəb Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Mana, Mən Özümki sanga qarximən, *i Yerusalem*; sening
arangoqa əllərning köz alidila jazalarni yürgüzimən; 9 Wə sening barlik yirginqliklir-
ing tüpəylidin arangda Özüm qilip baqmioqan həmdə kəlgüsi ikkinqi qilmaydioqan
ixni qilimən.
10 Xuning bilən atilar əz balilirini yəydioqan bolidu, balilar əz atilirini yəydioqan
bolidu; wə Mən sanga jazalarni yürgüzimən, wə sening barlik qaloqanliringning
həmmisini hər tərəptin qikkan xamaloqa soriwetimən. ■
11 Xunga, Mən hayatim bilən kəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar —
qünki sən Mening muqəddəs jayimni özüngning barlik lənətlik nərsiliring həm
barlik yirginqlikliring bilən buloqioqining tüpəylidin, bərhək, Mən silərni kiroqin
qilimən; közüm sanga rəhim qilmaydu, iqimnimu sanga aoqritmaymən. □ ■
12 Xəhərdikilərdin üqtin bir qismi waba kesili bilən əlidu həmdə aranglarda
bolidioqan aqarqiliktin bexini yəydu; üqtin bir qismi əpqərənglərdə qiliqlinidu; wə
Mən üqtin bir qismini hər tərəptin qikkan xamaloqa soriwetimən, andin bir qiliqni
oqilaptin suoqurup ularni qoqlaymən. □ ■ 13 Xuning bilən Mening oqəzipim besiqidu,
Mening kəhrimni ularning üstigə qüxürüp qonoquzup, pioqandin qikimən; Mən Öz
kəhrimni ular üstigə təküp tügətkəndin keyin, ular Mən Pərwərdigarning rəzillikkə
qidimaydioqan otumdin səz qiloqanliqimni tonup yetidu.□
14 Wə Mən sening əpqərəngdiki əllər arisida həmdə ətüp ketiwatqanlarning köz
aldida seni wəyranə qilimən wə məshirə obyekti qilimən; 15 sening üstünggə oqəzəp
həm qəhr wə kəhrlik əyiblər bilən jazalarni yürgüzginimdə sən əpqərəngdiki
əllərgə horluq wə tapa-tənining obyekti, bir ibrət həm alaqzadilik qikaroquqi bolisən;
qünki Mən Pərwərdigar xundaq səz qildim!■
16 Mən ularoqa halakət elip kəlgüqi, aqarqilik zəhərlik oqlirini yaoqduroqinimda,
silərning üstünglardiki aqarqilikni küqəytimən, wə yələnqük boloqan neningni

---

□ **5:3 «…tonungning pexigə tikip qoyoqin»** — Israillarning tonlirining pexidə Hudaning əmrlirini əslitidioqan quqilar bar idi («Qəl.» 15:38-39ni kərüng). Huda bu əmri bilən Əzakiyaloqa: «Kimlər Mening əmrlirim iqidə yüridioqan bolsa, Mening səzlirim uni saqlaydu» degəndək eytqan bolsa kerək. □ **5:5 «Mən uni (Israilni) əllərning dəl otturisioqa orunlaxturdum; baxqa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu»** — Hudaning buningda Israiloqa boloqan məqsiti, «yat əllər» u arqilik özining həqiqiy Huda ikənlikini, həqqaniylikini, mehri-xəpqitini kərsun degənliktur. Biraq Israil əllərgə xundaq bir ülgə bolmidi. Hazir ular «yat əllər»gə Hudaning jazasining qandaq ikənlikigə bir misal bolidu. ■ **5:7** Law. 18:24,28 ■ **5:10** Law. 26:29; Qan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yioq. 4:10 □ **5:11 «Mən silərni qiroqin qilimən»** — ibraniy tilida «Mən seni qirqiwetimən» deyilidu. Bu səz Əzakiyalning simwolluq hərikətliri bilən baoqlik (1-ayət). Baxqa birhil tərjimisi: «Közüm sanga ərülüp qarimaydu». ■ **5:11** Əz. 7:4 □ **5:12 «Xəhərdikilərdin üqtin bir qismi waba kesili bilən əlidu həmdə aranglarda bolidioqan aqarqiliktin bexini yəydu… andin bir qiliqni oqilaptin suoqurup ularni qoqlaymən»** — bu ayət Əzakiyalning (1-4-ayəttiki) simwolluq hərikətlirini qüxəndürüp beridu. Kərünüp turuptiki, (1-ayəttə) Əzakiyal xəhərgə saloqan «ot», «waba kesili həm aqarqilik»qa wəkillik qilidu. ■ **5:12** Yər. 15:2 □ **5:13 «rəzillikkə qidimaydioqan otum»** — ibraniy tilida «həsitim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:15** Qan. 28:37

qurutiwetimən. □ ■ 17 Wə üstünglarƣa əz baliliringlarni əzünglardin juda qilidiƣan aqarqilik ɦəm yirtquq ɦaywanlarni əwətimən; waba kesilliri wə qan təkküqilər aranglarƣa yamrap ketidu; üstünglarƣa qiliq qüxürimən; Mənki Pərwərdigar səz qildim!».■

6

Israil taƣlirigƣa qaritiloƣan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooƣli, Israilning taƣlirigƣa yüzüngni qaritip ularni əyibləp mundaq dəp bexarət bərgin: —■
3 «Israilning taƣliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar: Rəb Pərwərdigar taƣlar wə egizliklərgə, wadilar wə jiloƣilarƣa mundaq dəydu: — Mana, Mən üstünglarƣa bir qiliqni qüxürüp, «yuqiri jay»liringlarni wəyran qilimən. □
4 Xuning bilən silərning qurbangaɦliringlar wəyranə bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silərdin əltürülgənlərni butliringlarning aldigƣa taxlaymən. □ 5 Israillardin boloƣan əlüklərni əz butliri aldigƣa yatquzimən; qurbangaɦliringlar ətrapigƣa ustihanlirini qeqiwetimən.□
6 Silər turoƣan barliq jaylarda xəɦərlər yər bilən yəksan qilinidu, «yuqiri jaylar» wəyranə bolidu; xuning bilən qurbangaɦliringlar ɦalak bolidu, butliringlar qeqilip yoqilidu, «kün tüwrük»liringlar kesilip oƣulitilidu, wə ɦəmmə yasigƣininglar yoq qiliwetilidu; □ 7 Wə əltürülgənlər aranglarda yiqilixi bilən, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
8 Biraq Mən silərdin bir qaldini qaldurimən; qünki yat məmlikətlərgə tarqitiwetilgininglarda, silərdin əllər arisida qiliqtin qutulup qaloƣanlar bolidu.
9 Wə silərdin *qiliqtin* qutulup qaloƣanlar sürgün qilinoƣan məmlikətlərdə Məndin yanoƣan wapasiz qəlbliri wə butligƣa paɦixiwazlardək ɦəwəs qiloƣan kəzliri bilən baoƣrimni parə-parə qiloƣanliqini esigə kəltüridu; xuning bilən ular qiloƣan rəzillikliri ɦəm yirginqlik qilmixliri tüpəylidin əz-əzliridin nəprətlinidu. 10 Wə ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; Mən muxu külpətni silərning bexinglarƣa qüxürimən degənlikim bikardin-bikar əməs».
11 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Aliqiningni-aliqiningƣa urup, putung bilən yərni təpkin: «Israil jəmətining barliq qəbiɦ, yirginqlik qilmixliri üqün way! Qünki ular qiliq, aqarqilik wə waba kesili bilən yiqilidu» — degin!□ ■
12 Yiraqta turoƣan wabadin əlidu; yeqinda turoƣan qiliq bilən yiqilidu; ɦəm tirik qaloƣan, yəni muɦasirigə qüxkən kixi aqarqiliqtin əlidu; xuning bilən mening ularƣa boloƣan qəɦrimni qüxürüp pioƣandin qiqimən. 13 Əmdi ulardin əltürülgənlər əz butliri arisida, ularning qurbangaɦliri ətrapida, əz butligƣa huxbuy yaqqan ɦər

---

□ **5:16 «... yələnqük boloƣan neningni qurutiwetimən»** — ibraniy tilida «nan boloƣan ɦasang»ni sunduriwetimən»; 4-bab, 16-ayəttiki izaɦatni kərüng. ■ **5:16** Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yəx. 3:1; Əz. 4:16; 14:13 ■ **5:17** Law. 26:22 ■ **6:2** Əz. 36:1 □ **6:3 ««yuqiri jay»liringlarni wəyran qilimən» —** «yuqiri jaylar» — Israil wə Yəɦuda uzundin beri taoƣ qoqqiliri qatarlik jaylarda ɦərhil butlarƣa qoqunup, ɦətta axu jaylarda «insan qurbanlik»larni qilip kəlgən (16:21, 20:26-ayət qatarliqlarni kərüng). □ **6:4 ««kün tüwrük»liringlar buzulidu» —** «kün tüwrükliri»» yaki «quyax butliri» degənning baxqa bir tərjimisi «isrikgaɦlar». □ **6:5 «.... əlüklərni əz butliri aldigƣa yatquzimən; qurbangaɦliringlar ətrapigƣa ustihanlirini qeqiwetimən» —** xu qaoƣdiki butpərəslər: «qurbangaɦ»lirimiz jəsətlər yaki adəm ustihanlirigƣa tegixi bilən «buloƣinip», «ɦaram» boloƣan, xunga uni qaytidin ixlətkili bolmaydu, dəp qaraytti □ **6:6 «kün tüwrükliri» —** yaki «quyax butliri» degənning baxqa bir tərjimisi «isrikgaɦlar». □ **6:11 «... Aliqiningni-aliqiningƣa urup, putung bilən yərni təpkin» —** muxu ɦərikətlər muxu yərdə kixining kənglining azablanoƣanliqini bildüridu, əlwəttə. ■ **6:11** Əz. 21:22

bir egiz dəng üstidə, taoŋ qokḳilirida, barliḳ yexil dərəh wə baraḳsan dub astida yatḳan qaoŋda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu. □ 14 Wə Mən Өz ḳolumni ularning üstigə sozimən, ular ḥər turoŋan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran ḳiliwetimən. Andin ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

7

Hatimə waḳti kəldi!

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 «Sən angla, i insan ooŋli, Rəb Pərwərdigar Israil zeminioŋa mundaḳ dedi: Hatimə! Zeminning tət bulungioŋa hatimə berilidu!□
3 Sanga ḥazir hatimə berilidu! Өz oŋəzipimni bexingoŋa qüxürimən, өz yolliring boyiqə üstünggə ḥəküm qiḳirip jazalap, өzüngning barliḳ yirginqlik ixliringni өz bexingoŋa yandurimən. 4 Mening kəzüm sanga rəḥim ḳilmaydu ḥəm iqimnimu sanga aoŋritmaymən; əksiqə өz yolliringni bexingoŋa yandurimən, өz yirginqlikliring өz arangda bolidu; andin silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».■
5 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Balayi'apət! Ḥeq bolup baḳmioŋan balayi'apət kelidu! Mana, u kəldi!
6 Hatimə, hatimə! U sanga ḳarxi ḳozoŋaldi! Mana, u keliwatidu!
7 Ḥalakət yeningoŋa kəldi, i zeminda turoŋuqi; waḳit-saiti toxti, axu kün yeḳinlaxti; huxalliḳ warḳiraxliri əməs, bəlki dawaloŋuluḳ bir ḳiyḳas-sürən taoŋlarda anglinidu.
□ 8 Mən tezla ḳəḥrimni üstünggə təküp, sanga ḳaratḳan oŋəzipim bilən pioŋandin qiḳimən; Mən өz yolliring boyiqə üstünggə ḥəküm qiḳirip jazalap, өzüngning barliḳ yirginqlikliringni bexingoŋa ḳayturup qüxürimən. 9 Mening kəzüm sanga rəḥim ḳilmaydu ḥəm iqimnimu sanga aoŋritmaymən; Mən өz yolliringni bexingoŋa yandurimən, wə өz yirginqlik ixliring өz arangoŋa qüxidu; xuning bilən silər өzünglarni uroŋuqining Mən Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 Mana, axu kün! Mana u kəldi! Ḥalakət qiḳip yüriwatidu! — tayaḳ bihlandi, ḥakawurluḳ qeqəklidi! □ 11 Zorawanliḳ yetilip rəzillik tayiḳi bolup qiḳti; ularningkidin ḥeqnərsə ḳalmaydu — ularning adəmlər topidin, dələt-bayliḳliridin yaki ḥəywisidin ḥeqnemə ḳalmaydu. □ 12 Waḳit-saiti kəldi, küni yeḳinlaxti; aloŋuqi

---

□ **6:13 «yexil dərəh wə baraḳsan dub astida...»** — Israillar muxu jaylarda өlgüqilərni dəpnə ḳilatti (məsilən, «Yar.» 35:8). Mumkinqiliki barki, ular keyinrək muxu jaylarni «tawapgaḥ»oŋa aylandurup, xu yərdə өz ata-bowilirioŋa dua ḳiloŋan. Muxundaḳ ḳilmixlar Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoŋan (məsilən, «Ḳan.» 18:11)
□ **6:14 «ular ḥər turoŋan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran ḳiliwetimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ular ḥər turoŋan jaylirida zeminni jənubiy qəl-bayawandin Riblatḳiqə (yəni, Israilning əng ximaliy xəḥərlirin biri) wəyran ḳiliwetimən». Ibraniy tilida «Diblat» bilən «Riblat» yezilixi bir-birigə naḥayiti ohxixip kətkəqkə, kəqürgüqi katiplar əsliy tekistning «Riblat» degən səzini hata kəqürgən boluximu mumkin. □ **7:2 «Hatimə! Zeminning tət bulungioŋa hatimə berilidu!»** — ilgiriki pəyoŋəmbərlər (Yoel, Amos, Yəxaya, Ḥoxiya, Mikaḥ ḳatarliḳlar) Hudaning muxu jazasi tooŋruluḳ bexarət bərgən. Əzakiyal pəyoŋəmbər muxu yərdə, waḳti-saiti ḥazir bolidu, dəydu. ■ **7:4** Əz. 5:11; 8:18 □ **7:7 «axu kün yeḳinlaxti...»** — muxu «kün» «Pərwərdigarning küni» yəni «ḳiyamət küni»ni kərsitidu. Əzakiyal pəyoŋəmbərning bu bexaritining ikki ḳetimliḳ əməlgə axuruluxi bar: — (1) Babil imperiyəsi Israil zeminioŋa tajawuz ḳilip Yəḥudiylarni pütünləy sürgün ḳilidu; (2) kəlgüsidə, Pərwərdigarning künidə; xu küni dəjjalning ḳoxunliri Israil zeminioŋa tajawuz ḳilidu. Bu ikki wəḳəning bir-birigə ohxaydioŋan kəp yərliri bolidu. □ **7:10 «tayaḳ bihlandi, ḥakawurluḳ qeqəklidi!»** — muxu «tayaḳ» ularning zorawanliḳini bildüridu — keyinki 10-ayətni kərüng. Uning «bihlanoŋanliḳi» bəlkim uni jazalaydioŋan waḳit-saət toxḳan, deməkqi. □ **7:11 «zorawanliḳ yetilip rəzillik tayiḳi bolup qiḳti»** — baxḳa birhil tərjimisi «zorawanliḳ yetilip, rəzillikni jazalaydioŋan tayaḳ bolup qiḳti» — Biraḳ bizningqə bu «tayaḳ» 10-ayəttiki tayaḳḳa ohxax boluxi kerək.

huxal bolup kətmisun, satquqi matəm tutmisun; qünki qattiq oɣəzəp muxu bir top kixilərning ḥəmmisining üstigə qüxidu. □ 13 Qünki gərqə aloɣuqi bilən satquqi tirik qalsimu, satquqi əzi setiwətkinigə qaytidin igə bolmaydu; qünki bu top kixilər tooɣruluq kərüngən bexarət inawətsiz bolmaydu; ulardin ḥeqqaysisi qəbiḥliki bilən əz ḥayatini saqliyalmaydu.□

14 Ular kanayni qelip ḥəmmini təyyarlidi, biraq ḥeqkim jənggə qiqmaydu; qünki Mening oɣəzipim muxu bir top kixilərning ḥəmmisigə qaritiloɣan. 15 Talada qiliq, iqidə waba wə aqarqiliq turidu; dalada boloɣan kixini qiliq, xəḥərdə boloɣan kixini bolsa, waba wə aqarqiliq uni yutuwetidu. 16 Wə ulardin qutulup qelip bulardin qaqqanlar taoɣlarda yürüp ḥərbiri əz qəbiḥliki üqün jiloɣidiki pahtəklərdək buquldap matəm tutidu.

17 Ḥərbirining qoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliq-qiliq ḥəl bolup ketidu; □ ■ 18 Ular əzigə bəz kiyimini baoɣlaydu, wəḥxət ularni basidu; ḥərqaysining yüzidə hijalət, baxliri taqir kərünidu. □ ■ 19 Ular əz kümüxlirini koqilaroɣa taxlaydu, ularning altunliri buloɣanoɣan nərsidək bolidu; ularning altun-kümüxliri Pərwərdigar oɣəzipini kərsətkən künidə ularni qutquzmaydu; ular bulardin aqliqini qanduralmaydu, qorsiqini tolduralmaydu, qünki bu nərsilər ularoɣa adəmlərni putlaxturidioɣan qəbiḥlik boldi. □ ■ 20 U Uning güzəl bezəkini ḥəywə bilən tiklidi; biraq ular uning iqidə yirginqlik məbudlarni ḥəmdə lənətlik nərsilirini yasidi; xunga Mən uni ular üqün paskinqiliqqa aylandurimən. □ 21 Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning qolioɣa, oɣənimət qilip yər yüzidiki rəzillərgə tapxurimən; ular buni buloɣaydu. □ 22 Mən yüzümni ulardin ərüymən, wə kixilər Mening əziz jayimni buloɣaydu; zorawanlar kirip u yərni buloɣaydu.

23 Zənjirni təyyarlanglar; qünki zemin qanliq jinayətlərgə, xəḥər zorawanliqqa toloɣan. 24 Xunga Mən əllər iqidiki əng rəzilini kəltürimən, ular ularning əylirigə igə bolidu; Mən zomigərlərning ḥakawurluqini yoqitimən; ularning «muqəddəs

---

□ **7:12 «aloɣuqi huxal bolup kətmisun, satquqi matəm tutmisun; qünki qattiq oɣəzəp muxu bir top kixilərning ḥəmmisining üstigə qüxidu»** — balayi'apət qüxkən künlərdə kəp nərsilərning baḥasi dərḥal qüxidu. Xu qaoɣda aloɣuqi kixi bəlkim: «naḥayiti ərzanoɣa aldim» dəp huxallinidu, satquqi kixi bəlkim «bək ərzan setiptimən» dəp köngli yerim bolidu. □ **7:13 «Qünki gərqə aloɣuqi bilən satquqi tirik qalsimu, satquqi əzi setiwətkinigə qaytidin igə bolmaydu»** — əgər satqan nərsə yər bolsa, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən miraslik tooɣrisidiki qanun boyiqə, satquqi uni (muwapiq baḥasida) qayturup setiwelix ḥoquqi bar. Əmdi satqan nərsə yər bolsun bolmisun, uni qayturuwelix waqti bolmaydu, qünki ḥəmmə adəm sürgün bolup epketilidu. **«ulardin ḥeqqaysisi qəbiḥliki bilən əz ḥayatini saqliyalmaydu»** — baxqa birhil tərjimisi «ularning qəbiḥliki tüpəylidin, ularning ḥeqqaysisi əz ḥayatini saqliyalmaydu». □ **7:17 «Ḥərbirining qoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliq-qiliq ḥəl bolup ketidu»** — demək, qorquntin xundaq bolidu. Baxqa birhil tərjimisi «Ḥərbirining tizliri sudək ajiz bolup ketidu». ■ **7:17** Yəx. 13:7; Yər. 6:24 □ **7:18 «bəz kiyimi»** — matəm tutux yaki qattiq towa qilixni bildürətti. **«baxliri taqir kərünidu»** — matəm tutqanda, qattiq puxayman qiloɣanda ər kixilər qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **7:18** Yəx. 15:2, 3; Yər. 48:37 □ **7:19 «ularning altunliri buloɣanoɣan nərsidək bolidu»** — «buloɣanoɣan bərsə» (yaki «nijis nərsə») muxu yərdə ikki bislik səz bolup, yənə «yiraq qilinoɣan nərsə»nimu bildüridu. **«bu nərsilər ularoɣa adəmlərni putlaxturidioɣan qəbiḥlik boldi»** — «bu nərsilər» bəlkim ularning altun-kümüx boloɣan baylikliri wə xundaqla ular altun-kümüxtin yasioɣan butlar bolsa kerək. ■ **7:19** Pənd. 11:4; Zəf. 1:18 □ **7:20 «U Uning güzəl Bezəkini ḥəywə bilən tiklidi»** — «U» — Hudani kərsitidu. **«Uning güzəl bezəki»** — muxu səz bizningqə muqəddəs ibadəthanioɣa qaritiloɣan (bu ibadəthanini Sulayman padixaḥ quroɣan, əsli intayin güzəl wə ḥəywətlik idi). Ayətning baxqa birhil tərjimisi: «Ular əzi güzəl buyumliridin pəhirləngən, biraq ular bulardin yirginqlik məbudlarni ḥəmdə yirginqlik nərsilərni yasidi; xunga mən bularni ular üqün paskinqilikkə aylandurimən». Muxu ayəttiki «paskinqilik» ikki bislik səz bolup, yənə «yiraq qilinoɣan nərsə»nimu kərsitidu. □ **7:21 «Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning qolioɣa, oɣənimət qilip yər yüzidiki rəzillərgə tapxurimən»** — «uni» muqəddəs ibadəthanini kərsitidu. 20-ayəttiki izaḥatta kərsitilgən ikkinqi tərjimə boyiqə, «uni» Israillarning zibu-zinnətlirini kərsitidu.

jayliri» bulоqinidu. □ 25 Wəһxət keliwatidu! Ular tinq-amanlikқni izdəydioqan
bolidu, birak һeq tapalmaydu. 26 Apət üstigə apət, xum həwər üstigə xum həwər
kelidu; ular pəyoqəmbərdin bexarət soraydu, birak kaһinlardin Təwratning bilimi,
akсakallardin, moysipitlərdin nəsiһət yokap ketidu. □ 27 Padixaһ matəm tutidu,
xaһzadə ümidsizlikkə qəmülidu, zemindiki həlklərning kolliri titrəp ketidu; Mən
ularni өz yolliri boyiqə bir tərəp kilimən, өz һөkümliri boyiqə ularoqa һөküm qikirip
jazalaymən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.

8

Yerusalemning jazaliri •••• Mukəddəs ibadəthanida boloqan butpərəsliklər

1 Altinqi yili, altinqi ayning bəxinqi künidə xundak əməlgə axuruldiki, mən өz
өyümdə olturoqinimda, Israilning akсakallirimu mening aldimda oltuoqinida, Rəb
Pərwərdigarning koli wujudumoqa qüxti.□
2 Mən karidim, mana, otning kiyapitidə bir zatning kərünüxi turatti; belining
təwini ot turkida turatti; belining üsti bolsa julalioqan yorukluk, kizitiloqan mis
parkirioqandək kərünüx turatti. 3 U koln ing kərünüxidək bir xəkilni sozup, bex-
imdiki bir tutam qaqni tutti; Roһ meni asman bilən zemin otturisioqa kətürüp, Huda-
ning alamət kərünüxliridə Yerusalemoqa, yəni ibadəthanining ximaloqa karaydioqan
iqki dərwazisining bosuoqisioqa apardi. Axu yər «pak-mukəddəslikkə karxlaxkan
məbud», yəni Hudaning pak-mukəddəs oqəzipini kozoqaydioqan məbud turoqan jay
idi. □ ■ 4 Mana, mən tüzləngliktə kərgən alamət kərünüxtək, Israilning Hudasining
xan-xəripi xu yərdə turatti.■
5 U manga: — I insan ooqli, bexingni kətürüp ximal tərəpkə karap bak, dedi.
Mən beximni kətürüp ximal tərəpkə karidim, mana, kurbangaһning dərwazisining
ximaliy təripidə, bosuoqida xu «pak-mukəddəslikkə karxilaxkan məbud» turatti.
6 Wə u manga: — I insan ooqli, ularning bundak kilmixlirini — Israil jəmətining
Meni mukəddəs jayimdin yirak kətküzidioqan, muxu yərdə kiloqan intayin yirginqlik
ixlirini kərdüngsən? Birak sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
7 Wə U meni ibadəthana һoylisining kirix eoqizioqa apardi, mən karidim, mana,
tamda bir təxük turatti. 8 U manga: — I insan ooqli, tamni kolap təxkin, dedi. Mən
tamni kolap təxtim, mana, bir ixik turatti. 9 U manga: — Kirgin, ularning muxu
yərdə kiloqan rəzil yirginqlik ixlirini kərüp bak, dedi. 10 Mən kirip karidim, mana,
ətrapidiki tamlaroqa nəkix kilinoqan һərhil өmiligüqi һəm yirginqlik һaywanlarni,
Israil jəmətining һəmmə butlirini kərdüm.
11 Wə bularning aldida Israil jəmətining yətmix akсakili turatti. Ularning otturisida
Xafanning ooqli Jaazaniya turatti; ularning һərbiri kolida өz huxbuydenini tutup
turatti; huxbuy kuyuk buluttək ərləp qikti. 12 Wə U manga: — I insan ooqli,
Israil jəmətidiki akсakallarning karangoqulukta, yəni һərbirining өz məbud nəkix

□ **7:24 «ularning «mukəddəs jayliri» buloqinidu»** — muxu yərdə «mukəddəs jayliri» bəlkim һəjwiy, kinayilik gəp bolup, Israillarning butlaroqa beoqixlioqan jaylirini kərsitidu. □ **7:26 «birak kaһinlardin Təwratning bilimi... yokap ketidu»** — «Təwrat»ning əsliy mənisi «yolyoruk», «tərbiyə». □ **8:1 «Israilning akсakallirimu mening aldimda oltuoqinida...»** — akсakallar bəlkim pəyoqəmbərdin nəsiһət sorioqili kəldi. Pəyoqəmbər Hudadin jawab kütkəndə wəһiy uningoqa berilidu. □ **8:3 «Roh meni asman bilən zemin otturisioqa kətürüp, ... ibadəthanining ximaloqa karaydioqan iqki dərwazisining bosuoqisioqa apardi»** — «Roh» muxu yərdə Hudaning Mukəddəs Roһi. **««pak-mukəddəslikkə karxlaxkan məbud», yəni Hudaning pak-mukəddəs oqəzipini kozoqaydioqan məbud»** — ibraniy tilida ««һəsətkə təwə məbud», yəni (Hudaning) һəsitini kozoqaydioqan məbud» deyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Əz. 3:23

ķilinoɣan ḫujrisida nemə ķiloɣanliķini kərdüngmu? Qünki ular: «Pərwərdigar bizni kərməydu; Pərwərdigar zeminni taxlap kətti» — dəydu, — dedi.□ ■
13 Wə U manga: — Biraķ sən ularning tehimu yirginqlik ķilmixlirini kərisən, dedi. 14 U meni Pərwərdigarning өyining ximaliy dərwazisining bosuoɣisioɣa apardi; mana, xu yərdə «Tammuz üqün matəm tutup» yioɣlawatķan ayallar olturatti. □ 15 Wə U manga: — I insan ooɣli, sən muxularni kərdungmu? Biraķ sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
16 Wə U meni Pərwərdigarning өyining iqki ḫoylisioɣa apardi. Mana, Pərwərdigarning ibadəthanisining kirix yolida, pexaywan wə ķurbangaḫning otturisida, yigirmə bəx adəm, Pərwərdigarning ibadəthanisioɣa arķisini ķilip xərķķə ķarap ķuyaxķa qoķuniwatatti. □ 17 Wə U manga: — I insan ooɣli, sən muxularni kərdungmu? Yəḫuda jəməti өzi muxu yərdə ķiloɣan yirginqlik ķilmixlirini yenik dəp, ular yənə buning üstigə zeminni jəbir-zulum bilən toldurup mening aqqiķimni ķayta-ķayta ķozoɣatsa bolamdu? Wə mana, ularning yənə xahni burnioɣa tutiwatķinioɣa ķara! □ 18 Xunga Mən ķəḫr bilən ularni bir tərəp ķilimən; Mening kөzüm ularoɣa rəḫim ķilmaydu, iqimnimu ularoɣa aoɣritmaymən; ular ķuliķimoɣa yuķiri awazda nida ķilsimu, ularni anglimaymən, — dedi.■

9

Yəttə jazani bəja kəltürgüqilər

1 U ķuliķimoɣa küqlük bir awazda towlap: — Yeķin kelinglar, xəḫərgə məs’ul boloɣuqilar, ḫərbiringlar өz ḫalakət ķoralinglarni ķolunglaroɣa tutunglar, — dedi.
2 Wə mana, altə kixining *ibadəthanining* ximalioɣa ķaraydioɣan «Yuķiri dərwaza» tərəptin keliwatķinini kərdüm. Ḫərbirisi ķolida bitqit ķiloɣuqi ķoralini tutķan; ularning otturisida yenioɣa pütükqining siyaḫdeni esiķlik turoɣan, kanap kiyimlərni kiygən birsi bar idi; wə ular *ibadəthanioɣa* kirip, mis ķurbangaḫning yenida turdi. □
3 Xu qaoɣda Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoɣan kerubtin kətürülüp өyning

---

□ **8:12 «Israil jəmətidiki aķsaķallarning ķarangoɣulukta, yəni ḫərbirining өz məbud nəķix ķilinoɣan ḫujrisida nemə ķiloɣanliķini kərdüngmu?»** — muxu alamət kərünüxlərning ḫəmmisi ularning өz өyidə («ḫərbirining өz ... ḫujrisida») nemə ķiloɣanliķini kərsitidu. Xunga bu kərünüxni asasən «simwol» dəp ķaraymiz; xundaķtimu buning bilən təng, ibadəthanidiki ḫəķikiy əḫwalnimu kərsitidu. ■ **8:12** Əz. 9:9 □ **8:14 «Tammuz üqün matəm tutup yioɣlawatķan ayallar»** — «Tammuz» — yəni «өsümlüklərning padixaḫi» deyilgən bir bud. Riwayətlər boyiqə u өlüp, təḫtisaraoɣa qüxüp təḫtisaraning padixaḫi boldi. Uning «өlümi» tüpəylidin ḫər yili uningoɣa qoķunoɣan ayallar «matəm tutux»i kerək idi. □ **8:16 «...Pərwərdigarning ibadəthanisioɣa arķisini ķilip xərķķə ķarap ķuyaxķa qoķuniwatatti»** — bu babta eytiloɣan bəx ḫərikət iqidə bu ḫərikət əng yirginqlik boldi. Qünki: (1) uning Hudaning ibadəthanisioɣa arķini ķilixi mutləķ kupurluķ bir ix; (2) u ibadəthanioɣa kirgən kixilərning aldida oquķ-axkarə kupurluķ ķildi; (3) u kupurluķ dəl Hudadin rəḫim-xəpķət soraydioɣan jayda boldi («Yoel» 2:17ni kərüng). □ **8:17 «ularning yənə xahni burnioɣa tutiwatķinioɣa ķara!»** — «xahni burnioɣa tutux» degən ḫərikət tooɣrisida üq pikir bar: — (1) ķədimki zamanlarda bəzi butpərəs millətlər өz butlirioɣa qoķunoɣanda qeqəkligən bir xahni burnioɣa tutatti. Xunga bu ḫərikət butpərəslikni kərsitidu; (2) Yəḫudiylar Hudaoɣa ibadət ķiloɣanda ohxax ḫərikət ķilip Hudaoɣa ḫərmət bildürixətti; undaķ boloɣanda, Huda xundaķ sahtipəzlik ḫəm butpərəslik bilən baoɣlanoɣan ibadət ipadilirini ķət’iy ķobul ķilmaytti; (3) undaķ ḫərikət pəķətla Pərwərdigaroɣa boloɣan intayin ḫərmətsizlikni, yəni kupurlukni bildürətti. Bizningqə, bəlkim 2-pikir tooɣridur. ■ **8:18** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Əz. 5:11; 7:4 □ **9:2 «ḫərbirisi ķolida bitqit ķiloɣuqi ķoralini tutķan...»** — yaki «ḫərbirisi ķolida jəng toķmiķini tutķan...».

bosuoqisida turdi. Pərwərdigar yenioqa pütükqining siyahdeni esiqlik turoqan, kanap kiyimlərni kiygən kixini qaqirip uningoqa: —□
4 Xəhərning otturisidin, yəni Yerusalemning otturisidin ətüp, xəhər iqidə ətküzülgən barliq yirginqlik ixlar tüpəylidin ah-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloqin, — dedi.□
5 Wə manga anglitip baxqa kixilərgə: — Bu kixining kəynidin xəhərni kezip, adəmlərni qiringlar; kəzünglar rəhim qilmisun, uloqa iqinglarni aoqritmanglar!
6 Birnimu qoymay həmmini — qerilar, yax yigit-qizlar, bowaq-balilar wə ayallarni qoymay əltürüwetinglar; pəqət bəlgə qoyuloqan kixilərgə yeqinlaxmanglar; bu ixni əz muqəddəs jayimdin baxlanglar, — dedi.
Xunga ular Hudaning əyi aldida turoqan heliqi aqsaqallardin baxlioqan. 7 Wə U uloqa: — Əyni buloqanglar, hoylilirini əltürülgənlər bilən toldurunglar; əmdi beringlar! — dedi. Xuning bilən ular qikip xəhər boyiqə adəmlərni qirixqa baxlidi.
8 Wə xundaq boldiki, ular adəmlərni qiroqinida, mən yaloquz qaldim; əzümni yərgə düm taxlidim wə: — Ah, Rəb Pərwərdigar! Sən Yerusalemoqa qaritiloqan qəhringni tökkəndə Israilning barliq qaldisini halak qilamsən? — dedim.□
9 Wə U manga: — Israil wə Yəhuda jəmətining qəbihliki intayin rəzil; qünki ular: «Pərwərdigar zeminni taxlap kətti; Pərwərdigar bizni kərməydu» — dəydu. 10 «Mən bolsam, Mening kəzüm uloqa rəhim qilmaydu, iqimnimu uloqa aoqritmaymən; Mən ularning yolini əz bexioqa qüxürimən, — dedi.■
11 Wə mana, yenioqa pütükqining siyahdenini askan, kanap kiyimlərni kiygən kixi qiloqan ixni məlum qilip: «Manga Sən buyruoqan ixni orundidim» — dedi.

10

Hudaning xan-xəripi ibadəthanisidin qikip ketidu

1 Mən qaridim, mana, kerublarning bexi üstidiki gümbəz üstidə, kək yaqutning qiyapitidək bir təhtning kərünüxi turatti; 2 Wə *təhtkə Olturoquqi* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Kerublarning astidiki qaqlarning arisioqa kir, qolliringni kerublar arisida kəyüwatqan qooqloroqa toldurup, ularni xəhər üstigə qeqiwət» — dedi. Mən qaridim, u xundaq qilixqa baxlidi.
3 Bu kixi kirgəndə kerublar əyning ong təripidə turatti; *xan-xərəplik* bulut əyning iqki hoylisini toldurdi. □ 4 Wə Pərwərdigarning xan-xəripi kerub üstidin qikip, əyning bosuoqisioqa kəlgənidi; əy bulutqa toldi, hoyla bolsa Pərwərdigarning xan-xəripining julaliqioqa qəmgən. 5 Kerublarning qanatlirining sadasi həmmidin qadirning səzligən qaoqdiki awazidək bolup, sirttiki hoylioqa anglinip turatti.

□ **9:3 «Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoqan kerubtin kətürülüp əyning bosuoqisida turdi»** — «tət məhluq» bolsa «kerub»lardin ibarəttur (10-babni kərüng). Biraq muxu yərdə eytiloqan «kerublar» bəlkim muqəddəs ibadəthanidiki «əng muqəddəs jay»da qoyuloqan ikki «altun kerub» xəklini kərsitidu. Hudaning yoruqluq xan-xəripi xu yərdə («əng muqəddəs jay»da, qelin bir pərdə kəynidə) Sulayman ibadəthanini quroqandin beri turup kəlgənidi. Hazir Əzakiyal kəriduki, u həm ibadəthanidin həm Israilning əzidin ayrilip ketidu. □ **9:4 «... ah-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloqin»** — bu «bəlgə» (ibraniy tilida «taw» degən hərp) qədimki zamanlarda krest yaki qapras (+) xəklidə idi. □ **9:8 «Sən Yerusalemoqa qaritiloqan qəhringni tökkəndə Israilning barliq qaldisini halak qilamsən?»** — adəttə «Israilning qaldisi» degən ibarə pütün həlq arisida, Hudaoqa sadiq boloqan Yəhudiylarni kərsitidu. Biraq Əzakiyal muxu yərdə (Hudaning 9-10-ayəttə boloqan jawabioqa qarioqanda) bəlkim Yəhudani kərsitidu; «ximaliy padixahliq», yənə Israilning on ikki qəbilisidin oni Asuriyə imperiyəsi təripidin baldur munkəriz qilinip sürgün boldi, pəqət ikki qəbilə, yəni «Yəhuda wə Binyamin» (jənubiy padixahliq) qaldi. ■ **9:10** Əz. 5:11; 7:4; 8:18 □ **10:3 «xan-xərəplik bulut əyning iqki hoylisini toldurdi»** — «xan-xərəplik bulut», 1:4ni kərüng.

6 Wə xundaq boldiki, *Rəb* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Qaqlar arisidin, yəni kerublar arisidin ot alƣin» — dəp buyruƣinida, u kirip bir qaqning yenida turdi. 7 Wə kerublardin biri əz qolini kerublar otturisidiki otqa sozup uningdin ot elip, kanap kiyimlərni kiygən kixining qollirigə saldi; u buni elip qikip kətti 8 (kerublarning qanatliri astida, adəmning qollirining qiyapiti kərünüp turatti).
9 Mən qaridim, mana, kerublarning yenida tət qaq bar idi, bir kerubning yenida bir qaq, yənə bir kerubning yenida yənə bir qaq turatti; qaqlarning qiyapiti bolsa beril yaqutning kərünüxidə idi. ■ 10 Ularning xəkli bolsa, tətilisining ohxax idi, yəni qaq iqidə qaq bardək kərünətti. 11 Kerublar mangƣanda, ular yüzləngən tətila tərəpkə udul qarap mangatti; mangƣanda ular heq burulmaytti, bəlki bexi qaysi tərəpkə qarigan bolsa, ular xu tərəpkə mangatti; ular mangƣanda heq burulmaytti. 12 Ularning pütün teni, dümbiliri, qolliri, qanatliri wə ularning qaqlirimu, yəni tətisigə təwə qaqlarning ətrapi kəzlər bilən tolƣanidi. 13 Qaqlarni bolsa: «pirqiraydigan qaqlar!» — dəp atiginini əz quliqim bilən anglidim. 14 Hərbir kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi, ikkinqisi adəmning yüzi, üqinqisi xirning yüzi, tətinqisi bürkütning yüzi idi.□
15 Kerublar yuqirigə ərlidi. Bular dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən hayat məhluqlar idi. 16 Kerublar mangƣanda, qaqlarmu ularƣa yandixip mangatti; kerublar yərdin ərləxkə qanatlirini kətürginidə, qaqlarmu ularning yenidin burulup kətməytti. ■ 17 Ular turƣanda, qaqlarmu turatti; ular kətürülgəndə, qaqlarmu ular bilən kətürülətti; qünki hayat məhluqlarning rohi qaqlarda idi. ■ 18 Wə Pərwərdigarning xan-xəripi əyning bosuƣisi üstidin qikip, kerublar üstidə turdi; 19 Kerublar qanatlirini kerip, kəz aldimda yərdin kətürüldi; ular əydin qikqanda, qaqlarmu ularning yenida idi; ular Pərwərdigarning əyining xərqiy dərwazisida turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ularning üstidə yuqiri turatti.
20 Bular bolsa dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən, Israil Hudasining astida turƣan məhluqlar idi; ularning kerublar ikənlikini bildim. ■ 21 Ularning hərbirining təttin yüzi, hərbirining təttin qaniti, qanatliri astida insan qoli siyaqidiki qolliri bar idi. ■ 22 Ularning yüzlirining qiyapiti bolsa, ular mən Kewar dəryasi boyida kərgən yüzlər idi; ularning turqi wə yüzliri mən kərgəngə ohxax idi; ularning hərbiri əz uduligə qarap mangatti.

11

Yetəkqilərning jazalinixi

1 Roh meni kətürüp, Pərwərdigarning əyining xərqiy, yəni xərqqə qaraydigan dərwazisigə apardi; wə mana, dərwazining bosuƣisida yigirmə bəx adəm turatti; mən ularning otturisida awamning aqsaqili bolƣan, Azzurning ooli Jaazaniya həm Bənayaning ooli Pilatiyani kərdüm. 2 Wə U manga: — I insan ooli, kəbihlikni oylap qikqugi, muxu xəhərdə rəzil məslihət bərgüqi adəmlər dəl bulardur. 3 Ular: «Əylərni selix waqti yeqinlaxti əməsmu? Bu xəhər bolsa qazan, biz bolsaq, iqidiki

■ **10:9** Əz. 1:16 □ **10:14** **«hərbir kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi…»** — 1:10-ayəttə, «kerubning yüzi»ning ornida, «buqining yüzi» kərünidu. Xunga mumkinqiliki barki, «kerub»lar əzi buqining qiyapitidə kərünidu. ■ **10:16** Əz. 1:19 ■ **10:17** Əz. 1:20 ■ **10:20** Əz. 1:3 ■ **10:21** Əz. 1:6, 8; 10:8, 14

gəx» — dəydu. □ 4 Xunga ularni əyibləp bexarət bərgin; — Bexarət bərgin, i insan ooɳli! — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḥi wujudumoɳa urulup qüxüp, manga səz ḳiloɳan: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu» — degin. «Silərning xundaḳ degininglarni, i Israil jəməti; kənglünglərgə pükkən oy-pikringlarni, Mən bilimən. 6 Silər muxu xəḥərdə adəm əltürüxni kəpəytkənsilər; silər rəstə-koqilarni əltürülgənlər bilən toldurоɳansilər».
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Silər əltürgən kixilər bolsa, dəl xu gəxtur, xəḥər bolsa ḳazandur; biraḳ silərni bolsa uningdin tartiwalimən. 8 Silər ḳiliqtin ḳorḳup kəlgənsilər, wə Mən üstünglaroɳa bir ḳiliq qüxürimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar. 9 «Xuning bilən Mən silərni xəḥərdin tartiwelip, yat adəmlərning ḳolioɳa tapxurimən, silərning üstünglardin ḥəküm qiḳirip jazalaymən. 10 Silər ḳiliqlinip yiḳilisilər; Israil qegralirida üstünglaroɳa ḥəküm qiḳirip jazalaymən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. □ 11 Bu xəḥər silər üqün «ḳazan» bolmaydu, ḥəm silərmu uningki «gəx»i bolmaysilər; Mən Israil qegralirida üstünglardin ḥəküm qiḳirip jazalaymən. 12 Wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər; silər Mening bəlgilimilirimdə yürmigən, ḥəkümlirim boyiqə mangmioɳansilər, bəlki əpqərənglardiki əllərning ḥəkümliri boyiqə mangoɳansilər».
13 Xundaḳ boldiki, Mən bexarət beriwatḳinimda, Bənayaning ooɳli Pilatiya jan üzdi. Mən düm yiḳildim: «Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Sən Israilning ḳaldisini pütünləy yoḳatmaḳqimusən?» — dəp ḳattiḳ awazda nida ḳildim.

Hudaning sürgün boloɳan Israillaroɳa yeŋgi wədisi — yeŋgi ḳəlb, yeŋgi roḥ

14 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
15 I insan ooɳli, Yerusalemda turuwatḳanlarning: «Pərwərdigardin yiraḳ ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras ḳilip təḳdim ḳilinoɳan!» degən gepi, sening ḳerindaxliring, yəni sening ḳerindaxliring boloɳan sürgünlərgə ḥəm Israilning pütkül jəmətigə ḳaritip eytiloɳan. □ 16 Xunga ularoɳa mundaḳ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Gərqə Mən ularni yiraḳ yərlərgə, əllər arisioɳa yətkiwətkən ḥəm məmlikətlər iqigə tarḳitiwətkən bolsammu, ular baroɳan

---

□ **11:3 «Öylərni selix waḳti yeḳinlaxti əməsmu? Bu xəḥər bolsa ḳazan, biz bolsaḳ, iqidiki gəx» —** bexarət berilgən qaoɳda Yerusalem xəḥiri muḥasirigə qüxkən bolsa kerək. Bu adəmlər «bizgə qataḳ bolmaydu, biz yənə normal turmux ətküzələydioɳan bolduḳ» degən ḳaraxta boloɳan idi. Ularning kəzḳarixidin «xəḥər ḳazan, biz gəx» degini, bəlkim «ot ḳazandiki gəxni kəydürməydu, əḥwalimiz intayin raḥət-paraoɳətliktur» degənliktur. Əzakiyal pəyoɳəmbər bu ibarini baxḳa tərəptin qüxəndürüp, ularni agaḥlandurup bexarət ḳilidu. «biz gəx» degən səzning bəlkim yənə bir iqki mənisi barki, «biz xəḥərdə ḳaloɳan, esil gəxmiz (Huda bizni saḳlioɳan), biraḳ Əzakiyal bilən billə sürgün boloɳanlar bolsa, pəḳət «üqəy-ḳarin»lardur» degən ḥəjwiy, kinayilik gəp. (Ayətning birinqi ḳismining baxḳa bir hil tərjimisi: «əylərni selixning waḳti yeḳinlaxmidi; xəḥər bolsa...»).
□ **11:10 «...Israil qegralirida üstünglaroɳa ḥəküm qiḳirip jazalaymən» —** Babil imperatori Nebokadnəsar Zədəkiyani Israilning qegrasida (Libnaḥ xəḥiridə) sot ḳildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayətlərni kərüng). □ **11:15 «Yerusalemda turuwatḳanlarning: «Pərwərdigardin yiraḳ ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras ḳilip təḳdim ḳilinoɳan!» degən... —** Yerusalemdikilərning: «sürgün ḳilinoɳanlar (yəni Yəḥudadin heli burun Babiloɳa sürgün ḳilinoɳan kixilər ḥəmdə 150 yil ilgiri sürgün ḳilinoɳan Israildiki on ḳəbilə) naḥayiti gunaḥkar adəmlərdur, xunga Huda ularni sürgün ḳildurdi, biz bolsaḳ pak adəmmiz, Huda muxu zeminni bizgə ḳaldurdi» degən ḳarixi bar idi. Bundaḳ təkəbburluḳni Huda jazalaydu. «Sening ḳerindaxliring, yəni sening ḳerindaxliring boloɳan sürgünlər» degən tekistning baxḳa birhil wariyanti: «ḳerindaxliring boloɳan uruḳ-tuoɳḳanliring».

yərlərdimu Mən Өzüm ularoɳa kiqikkinə bir pak-muķəddəs baxpanaḫ bolimən».□
17 Xunga mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən silərni əllərdin yioɳimən, tarķitiwetilgən məmlikətlərdin silərni jəm ķilimən, andin Israil zeminini silərgə ķayturup təķdim ķilimən. 18 Xuning bilən ular u yərgə ķaytip kelidu, ular barliķ lənətlik nərsilərni ḫəm barliķ yirginqlik ixlirini u yərdin yoķ ķilidu.
19 Mən ularoɳa bir ķəlbni berimən, iqinglaroɳa yengi bir roḫni salimən; Mən ularning tenidin taxtək ķəlbni elip taxlaymən, ularoɳa meḫrlik bir ķəlbni berimən. □ ■
20 Xuning bilən ular Mening bəlgilimilirimdə yüridu, Mening ḫəkümlirimni qing tutup ularoɳa əməl ķilidu. Ular Mening həlķim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən.■
21 Biraķ köngülliri lənətlik nərsilərgə wə yirginqlik ķilmixlirioɳa beoɳixlanoɳanlar bolsa, Mən ularning yollirini өz bexioɳa qüxürimən», — dəydu Rəb Pərwərdigar».■

Hudaning xan-xəripi Yerusalemdin qiķip ketidu

22 Kerublar ķanatlirini yaydi, ularning qaķliri өz yenida turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ular üstidə yuķiri turatti; 23 wə Pərwərdigarning xan-xəripi xəḫərning otturisidin qiķip, xəḫərning xərķ təripidiki taoɳ üstidə tohtidi. □ 24 Xuning bilən Roḫ meni kətürüp, Hudaning Roḫi bərgən bu kərünüxtə meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloɳanlaroɳa apardi; xuan mən kərgən bu kərünüx məndin kətti. □
25 Xuning bilən mən sürgün boloɳanlaroɳa Pərwərdigar manga kərsətkən barliķ ixlarni səzləp bərdim.

12

Yerusalem aḫalisining sürgün boluxining sürətlinixi

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: — 2 I insan ooɳli, sən asiy bir jəmət arisida turisən; ularning kərüxkə kəzi bar əmma kərməydu, anglaxķa ķuliķi bar, əmma anglimaydu, qünki ular asiy bir jəmättur. ■ 3 Wə sən, i insan ooɳli, sürgün boloɳuqining yük-taķlirini təyyarlap ķoyoɳin; wə kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boloɳuqidək өz jayingdin baxķa jayoɳa baroɳin. Gərqə ular asiy bir jəmət bolsimu, eḫtimalliķi yoķ əməski, ular qüxinip yetidu. 4 Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxķa təyyarlioɳan yük-taķlardək yük-taķliringni elip qiķ; andin kəq kirəy degəndə ularning kəz aldida sürgün bolidioɳan kixilərdək jayingdin qiķip kətkin; □ 5 tamni kolap texip, yük-taķliringni elip qiķķin; □ 6 ularning kəz aldida buni

---

□ **11:16 «pak-muķəddəs baxpanaḫ»** — degən səz ibraniy tilida «muķəddəs jay» yaki «ibadəthana» degən səz. Muķəddəs ibadəthanining bir yərdə ķuruluxi Hudaning xu yərdə ķoɳdioɳuqi wə baxpanaḫ boloɳanliķini bildüridu. Demək, ular (butpərəs) əllər arisida bolsimu, Huda (ular Uni izdigən bolsa) ularoɳa jismaniy ḫəm roḫiy jəḫəttə baxpanaḫ bolup, ularni tinq saķlaydu wə ularoɳa durus yollarda mengixķa yənə yardəmqi bolidu. Baxķa birhil tərjimisi: «...Mən ularoɳa ķiskə wakit bir pak-muķəddəs baxpanaḫ boldum». □ **11:19 «ularoɳa meḫrlik bir ķəlbni berimən»** — ibraniy tilida səzmusəz: «ularoɳa gəxlük bir ķəlbni berimən» degənliktur. ■ **11:19** Yər. 32:39; Əz. 36:26 ■ **11:20** Yər. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38 ■ **11:21** Əz. 9:10 □ **11:23 «Pərwərdigarning xan-xəripi ... xəḫərning xərķ təripidiki taoɳ üstidə tohtidi»** — bu taoɳ «Zəytun teoɳi»dur. Əzakiyal pəyoɳəmbər Pərwərdigarning xan-xəripini xu wakitta yənə kərmidi. Əzakiyalning ḫəmmə bexarətlirini omumlaxturup ķarioɳanda, Hudaning xan-xəripi xu qaoɳda taoɳda uzun turmay Israil zeminidinmu mutləķ kətti. Biraķ keyin (43-babta) u muxu xan-xərəp yənə xərķ təripidin keliwatķanliķini köridu. □ **11:24 «Roḫ meni kətürüp, ... meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloɳanlaroɳa apardi»** — «Kaldiyə» Babil imperiyəsining bir ķismi. ■ **12:2** Yəx. 6:9; Yər. 5:21; Əz. 2:3-8; 3:26, 27 □ **12:4 «Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxķa təyyarlioɳan yük-taķlardək yük-taķliringni elip qiķ; andin kəq kirəy degəndə ... jayingdin qiķip kətkin;...»** — 4-6-ayətlərdiki buyruķ bəlkim 3-ayəttiki buyruķni təpsiliyrək qüxəndüridu. □ **12:5 «Tamni kolap texip, ... qiķķin»** — «tam» bəlkim ḫoylining temi.

mürünggə elip, gugumda kətürüp qiqip kətkin; yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim.□
7 Wə mən buyruloqan boyiqə xundaq qildim; kündüzdə mən sürgün boloquqi kixidək yük-taqlirimni elip qiqtim; wə kəq kirgəndə qolum bilən tamni kolap texip, yül-taqilirimni qiqirip, gügümdə ularning kəz aldida mürəmgə elip kətürüp mangdim.
8 Ətigəndə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyilidi: — 9 «I insan ooqli, Israil jəməti, yəni asiy bir jəmət, səndin: «Bu nemə qiloqining» dəp sorioqan əməsmu?
10 Ularoqa: «Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: Bu yüklängən wəhiy Yerusalemdiki xahzadə həm xu yərdiki barlik Israil jəmətidikilər tooqruluqtur» — degin.□
11 Ularoqa: «Mən silər üqün bexarət. Mən qandaq qiloqan bolsam, əmdi ularoqimu xundaq ixlar qildurulidu; ular əsir bolup sürgün bolidu» — degin. 12 Ular arisidiki xahzadə əz yük-taqlirini gugumdə mürisidə kətürüp qiqidu; ular tamni kolap texip təxüktin nərsilirini qiqiridu; u əz yüzini yepip zeminni kərəlməydioqan bolidu. ■ 13 Xuning bilən Əz torumni uning üstigə yayimən, u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu. □ ■ 14 Uningoqa yardəmləxkən əpqərisidikilərning həmmisini həm barlik qoxunlirini Mən barlik xamaloqa tarqitiwetimən; Mən qiliqni oqilaptin suoqurup ularni qooqlaymən. ■
15 Mən ularni əllər arisioqa tarqitiwətkinimdə, məmlikətlər iqigə taratqinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 Biraq ularning iqidiki az bir qismini, qiliq, aqarqilik həm waba kesilidin halas qilimən; məqsitim xuki, ularoqa əzliri baridioqan əllərdə əzlirigə yirginqlik qilmixlirini etirap qilduruxtin ibarət; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
18 «Insan ooqli, əz neningni titrigən halda yegin, süyüngni dir-dir qilip ənsirigən halda iqkin; 19 həm xu zemindiki kixilərgə mundaq dəp eytqin: «Rəb Pərwərdigar Yerusalemdikilər wə Israil zeminidə turuwatqanlar tooqruluq mundaq dəydu: «Ular əz nenini ənsirəx iqidə yəydu, süyini dəkkə-dükkidə iqidu; qünki zemində turuwatqanlarning jəbir-zulumi tüpəylidin, u yər həmmisi yəksan qilinidu. ■
20 Ahalilik xəhərlər harabə bolup, zemin wəyranə bolidu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».
21 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
22 «I insan ooqli, Israil zeminidə: «Künlər uzartilidu, hərbir alamət kərünüx bikaroqa ketidu» degən maqalni eytqini nemisi? □ 23 Əmdi ularoqa: — Rəb Pərwərdigar

□ **12:6 «...yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim»** — bu bexarət keyinki ayətlərdə (11-14) qüxəndürülidu. □ **12:10 «Yerusalemdiki xahzadə»** — Zədəkiya padixahtur. Biraq Əzakiyal pəyoqəmbər bəlkim uni ərzimәs dəp qarioqaqqa, uni həргiz «padixah» deməydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4 □ **12:13 «...u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu»** — bu bexarət tez əməlgə axuruldi. Zədəkiya padixah Babil imperiyəsining Yerusalemni qorxiwaloqan muhasirisi astida bəsülgən sepildin ətüp qaqmaqqi idi. Babil əskərliri uni tutuwelip Neboqadnəsarning aldioqa elip bardi, Neboqadnəsar uning kəzlirini oyuwətti. U Babilda əldi («Yər.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni kərüng). Muxu tekistlərdə deyilgən «ixik» bəlkim tosuloqan yaki buzuloqan boluxi mumkin, xunga qeqix üqün «tamni kolax» kerək idi. ■ **12:13** Əz. 17:20 ■ **12:14** Əz. 5:10,12 □ **12:16 «xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — muxu jümlidiki «ular» bəlkim yat əllər; ular Israil jəmətini basqan balayi'apətlərni Israillardin anglap, bu ixlarni Pərwərdigarning jazasi dəp qüxinidu. ■ **12:19** Əz. 4:16 □ **12:22 «Künlər uzartilidu, hərbir alamət kərünüx bikaroqa ketidu»** — bu maqal bəlkim Israillarning kəp pəyoqəmbərlərning agahlanduruxlirioqa boloqan gumanlirini yaki bəlki həlqning pəyoqəmbərlərning agahlanduruxlirioqa qulaq salmaslikqa boloqan bahanisini ipadiləydu.

mundaq dəydu: «Mən bu maqalni yoq qilimən; Israilda bu maqal ikkinqi ixlitilməydu; sən əksiqə ularoqa: «Künlər yeqinlaxti, ḥərbir alamət kərünüxning əməlgə axuruluximu yeqinlaxti» — degin. 24 Qünki Israil jəmətidə yaloqan «alamət kərünüx» yaki adəmni uqurudioqan palqiliqlar qayta bolmaydu. 25 Qünki Mən Pərwərdigardurmən; Mən səz qilimən, ḥəm qiloqan səzüm qoqum əməlgə axurulidu, yənə keqiktürülməydu. Qünki silərning künliringlarda, i asiy jəmət, Mən səz qilimən ḥəm uni əməlgə axurimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».
26 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
27 «I insan ooqli, mana, Israil jəmətidikilər sening tooqruluq: «U kərgən alamət kərünüxlər uzun künlərdin keyinki waqitlarni kərsitidu, u bizgə yiraq kəlgüsi tooqruluq bexarət beridu» — dəydu. 28 Xunga ularoqa: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mening səzlirimdin ḥeqqaysisi yənə keqiktürülməydu, bəlki qiloqan səzüm əməlgə axurulidu, dəydu Rəb Pərwərdigar» — degin».

13

Sahta pəyoqəmbərlərgə boloqan agaḥ

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 «I insan ooqli, sən Israilning bexarət bərgüqi pəyoqəmbərliri, yəni öz təsəwwuri bilən bexarət bərgüqilərni əyibləp bexarət berip: «Pərwərdigarning səzini anglanglar!» — degin.
3 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Öz roḥioqa əgixip mangidioqan, ḥeq wəḥiyni kərmigən ḥamaqət pəyoqəmbərlərning ḥalioqa way! 4 I Israil, sening pəyoqəmbərliring huddi harabilər arisida yürüwatqan tülkilərdək boldi. 5 Silər bəsülgən jaylaroqa qiqmioqansilər, uning Pərwərdigarning künidə bolidioqan jəngdə puhta turuxi üqün Israil jəmətining buzuloqan temini ḥeq yasimidinglar.□
6 «Pərwərdigar mundaq dəydu» degüqilər bolsa pəqət sahta bir kərünüxni wə yaloqan palni kərgənlərdin ibarəttur; Pərwərdigar ularni əwətmigən; biraq ular öz səzining əməlgə axuruluxini ümid qilidu. 7 Silər «Pərwərdigar mundaq dəydu» degininglarda, Mən ḥeq səz qilmioqan tursam, silər sahta bir «alamət kərünüx»ni kərgən, yaloqan palni eytqan əməsmu? 8 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər oydurma səzligininglar, yaloqan «alamət kərünüx»lərni kərgininglar tüpəylidin, əmdi mana, Mən silərgə qarximən, — dəydu Rəb Pərwərdigar, 9 — Mening qolum sahta «alamət kərünüx»ni kərgən wə yaloqan palni eytqan pəyoqəmbərlər bilən qarxilixidu; ular öz həlqimning kengixidə olturmaydu, ular Israil jəmətining nəsəbnamisidə hatirilənməydu; ular Israilning zemininqa ḥeq kirgüzülməydu; xuning bilən silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 Bərḥək, ular tinq-amanlik bolmioqandimu «tinq-amanlik!» dəp jar selip, həlqimni eziqturoqanliqi üqün, birsi nepiz ara tamni qopursa, ular kelip pəqət uni ḥak suwaq bilən aqartip qoyoqanliqi üqün — 11 Tamni ḥak suwaq bilən aqartiwatqanlaroqa: «Bu tam yiqilidu!» degin! Kəlkündək bir yamoqur yaoqidu! I yooqan məldürlər, silər qüxisilər! Dəḥxətlik bir xamal qiqidu; □ 12 wə mana, tam ərülüp qüxkəndə, həq

□ **13:5 «Silər bəsülgən jaylaroqa qiqmioqansilər, uning Pərwərdigarning künidə .. Israil jəmətining buzuloqan temini ḥeq yasimidinglar»** — bu gəpmu sahta pəyoqəmbərlərgə eytiloqan: 4-ayət boyiqə ular «harabilər arisida yürgən tülkilərdək» bolidu — bəlkim Israil jəmiyitining buzuloqan əḥwalioqa zadila qarimay, pəqət özliri üqün kiqikkinə bir «uwa təxükini» kolax bilən xuoqulliniwatidu. □ **13:11 «Tamni ḥak suwaq bilən aqartiwatqanlaroqa: «Bu tam yiqilidu!» degin!»** — Əzakiyal sahta pəyoqəmbərlərni məs'uliyətsiz tamqilaroqa ohxitidu. Nepiz bir tamni puhta suwap küqəytixning ornida, ular pəqət qiraylik kərünüx üqün uni ḥak bilən aqartidu.

silərdin: «Silər bu tamni suwioɣan ḥak suwaḳ ḳeni!» dəp sorimamdu?
13 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Θz ḳəḥrim bilən dəḥxətlik bir xamal partlitip qiḳirimən; Mening aqqiḳimdin kəlkündək bir yamoɣur wə ḥəmmini ḥalak ḳilidioɣan ḳəḥrlik məldürlər yaoɣidu. 14 Xuning bilən Mən silər ḥak suwaḳ bilən aḳartḳan tamni oɣulitip, uning ulini axkarə ḳilip, uni yər bilən yəksan ḳilimən; u oɣulap qüxkəndə, silər uning arisida ḥalak bolisilər; wə Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. 15-16 Xundaḳ ḳilip Mən ḳəḥrimni tam ḥəm uni ḥak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə: «Tam yoḳ boldi, xundaḳla uni ḥak suwaḳ bilən aḳartḳanlar, yəni Yerusalem tooɣruluḳ bexarət bərgüqi, ḥeq tinq-amanliḳ bolmioɣandimu u tooɣruluḳ tinq-amanliḳni kərsətkən «alamət kərünüx»ni kərgən Israilning pəyoɣəmbərlirimu yoḳ boldi» — dəymən».□

«Ayal pəyoɣəmbərlər» tooɣruluḳ bexarət

17 «Əmdi sən, i insan ooɣli, θz təsəwwuri boyiqə bexarət bərgüqi θz həlḳingning ḳizlirioɣa yüzüngni ḳaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaḳ degin: —
18 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Θz beoɣixlirining ḥərbirigə *seḥirlik* biləzüklərni ḳadap, janlarni tuzaḳḳa elix üqün ḥərḳandaḳ egiz-pakar adəmlərning bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way! Əmdi silər θz həlḳimning janlirini tuzaḳḳa qüxürüp, janliringlarni saḳ ḳaldurimiz dəwatamsilər? □ 19 Nəqqə tutam arpa, nəqqə qixləm nanni dəp silər Manga kupurluḳ ḳilip, yaloɣan səzgə ḳulaḳ salidioɣan Mening həlḳimgə yaloɣanqiliḳinglar arḳiliḳ əlməskə tegixliklirini əltürüp, tirik ḳalmasliḳḳa tegixliklirini ḥayat ḳaldurmaḳqimusilər?■
20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən silərning ḳuxlarni tuzaḳḳa qüxürgəndək kixilərni tuzaḳḳa qüxürgüqi seḥirlik «tengiḳ»liringlaroɣa ḳarximən, Mən ularni bilikinglardin yirtip taxlaymən; xuning bilən silər ḳuxlarni tuzaḳḳa qüxürgəndək tutḳan kixilərni ərkinlikkə uquriwetimən.
21 Mən silərning pərənjiliringlarnimu yirtip taxliwetip, həlḳimni ḳolunglardin ḳutḳuzimən; ular yənə ḳolunglarda olja bolup turmaydu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
22 Silər yaloɣanqiliḳ bilən, Θzüm azar bərmigən ḥəḳḳaniy adəmlərning kəngligə azar bərgənlikinglar üqün, xundaḳla rəzil adəmlərning ḥayatini saḳlap ḳutḳuzuxḳa ularni rəzil yolidin yandurmay, əksiqə ularning ḳolini küqəytkininglar üqün, 23 silər ḳuruḳ «alamət kəzünüx»lərni ikkinqi bolup kərməysilər, yaki yaloɣan palqiliḳ ḳilmaysilər; Mən θz həlḳimni ḳolunglardin ḳutḳuzimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».

14

Butpərəslik ḳilidioɣanlaroɣa way!

1 Israil aḳsaḳallirining bəziliri Mening yenimoɣa kelip aldimda olturuxti. ■ 2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —

□ **13:15-16 «Mən ḳəḥrimni tam ḥəm uni ḥak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə ... dəymən»** — məzkur bexarəttiki əng ahirḳi ayət boyiqə bu «nepiz tam» Yerusalemni kərsitidu, əmdi sahta pəyoɣəmbərlər uning buzuḳ yərlirini puhta ḳilmay, pəḳət ḥəmmisi qiraylik kərünsün dəp uni «sahta bexarətlər» bilən aḳartidu. □ **13:18 «θz beoɣixlirining ḥərbirigə seḥirlik biləzüklərni ḳadap, ... ḥərḳandaḳ egiz-pakar adəmlərning bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way!»** — ayallar bu «biləzük» wə «pərənjə»lərni ḳandaḳ ixlətkənliki anqə eniḳ bolmisimu, lekin xübḥisizki, ular arḳiliḳ seḥirlik, jadugərlik yolida ḥərḳandaḳ adəmlərni dəmidi ḳilip θz indikigə kəltürməkqi boloɣan; 19-ayət tehimu kəp təpsilatlarni bizgə təminləydu. ■ **13:19** Mik. 3:5 ■ **14:1** Əz. 20:1

3 «I insan oƣli, muxu adəmlər өz butlirini kəngligə tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyƣanidi. Əmdi ularning Meni izdəp Məndin yol sorixini ƙobul ƙilamdimən? 4 Əmdi ularƣa səz ƙilip mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Israil jəmətidiki kənglidə өz butlirini tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyup, andin pəyƣəmbər aldiƣa kelidiƣan һərbir adəmni bolsa, Mənki Pərwərdigar uningƣa butlirining kөplüki boyiqə jawab ƙayturimən. 5 Xundaƙ ƙilip Mən Israil jəmətining kənglini Өzümgə igildurimən; qünki ular barliƙ butliri bilən Manga yat bolup kətti».

6 — Xunga Israil jəmətigə mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Towa ƙilinglar! Butliringlardin yenip *yenimƣa* ƙaytip kelinglar! Barliƙ yirginqlik ƙilmixinglardin yüzünglarni өrünglar! 7 Qünki Israil jəmətidiki өzlirini Məndin ayrip, өz butlirini kənglidə tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyup, andin Məndin sorax üqün pəyƣəmbərning aldiƣa kelidiƣan һərƙaysi adəm yaki xuningƣa ohxax Israilda turuwatƙan һərƙaysi musapirlar bolsa, Mənki Pərwərdigar Өzüm ularƣa jawab ƙayturimən; 8 Mən muxu kixini bir agaһ bexariti ƙilip uni səz-qөqəkkə ƙalduruxƙa yüzümni uningƣa ƙarxi ƙilimən; Mən һəlƙimning arisidin uni üzüp taxlaymən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. ■ 9 Biraƙ pəyƣəmbər өzi eziƙturulup, bir bexarətlik səz ƙiliƣan bolsa, u qaƣda Өzüm Pərwərdigar xu pəyƣəmbərni ezitƙuƣa uqratƙanmən; Mən uningƣa ƙarxi ƙolumni uzartip, uni һəlƙim arisidin ҥalak ƙilimən. □ ■ 10 Ular kəbiһlikining jazasini tartidu; pəyƣəmbərgə berilidiƣan jaza bilən soriƣuqiƣa berilidiƣan jaza ohxax bolidu. 11 Xuning bilən Israil jəməti yənə Məndin qətnəp kətməydu, yaki yənə asiyliƙliri bilən өzlirini buluƣimaydu; ular Mening һəlƙim, wə Mən ularning Hudasi bolimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».

Keliwatƙan jazani ҥətta ҥəkƙaniy kixilərmu Israildin yandurmaydu

12 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaƙ deyildi: —

13 «I insan oƣli, məlum bir zemin Manga asiyliƙ ƙilip gunaҥ ƙiliƣanda, Mən xuning bilən ƙolumni uningƣa ƙarxi uzartip, ularning yөləngüki boliƣan nenini ƙurutuwetip, uning üstigə aqarqiliƙni əwətimən ҥəm insan wə ҥaywanlarni uningdin üzimən; □ ■ 14 əmdi u qaƣda Nuҥ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu, ular өz ҥəkƙaniyliƙi tüpəylidin pəƙət өz janlirinila saƙliyaliƣan bolatti — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

15 Əgər Mən zemindin yirtƙuq ҥaywanlarni өtküzsəm, ular uni baliliridin juda ƙilsa, ҥaywanlar tüpəylidin uningdin өtküqi ҥeqbir adəm bolmay, u wəyranə bolsa, 16 əmdi Mən өz ҥayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — muxu üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu, ular nə өz oƣulliri nə ƙizlirini ƙutƙuzalmaytti; ular pəƙət өz janlirini ƙutƙuzalaytti, zeminning өzi wəyranə peti ƙalatti.

17 Yaki bolmisa Mən xu zeminƣa ƙiliqni qüxürup, uningdin insan ҥəm ҥaywanni üzüwətkən bolsam, 18 əmdi ҥayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, — dəydu Rəb

---

■ **14:8** Qan. 28:37; Əz. 5:15 □ **14:9 «Biraƙ pəyƣəmbər өzi eziƙturulup, bir bexarətlik səz ƙiliƣan bolsa, u qaƣda Өzüm Pərwərdigar xu pəyƣəmbərni ezitƙuƣa uqratƙanmən;...»** — muxu degini, Pərwərdigar adəmlərni eziƙturuxni halaydu degənlik əməs, əlwəttə. Biraƙ Өz adimi boliƣan pəyƣəmbər adəmgə huxamət ƙilmaƙqi bolsa yaki өz mənpəətini kөzləp yüridiƣan bolsa, əmdi xu qaƣda Huda uni azduruxi, ezitƙuƣa uqritixi yaki yaman roһlarning ƙoliƣa tapxuruxi mumkin. Xu qaƣda uning eytƙan səzining ҥəmmisi ƙuruƙ bolidu, əmma u өzi uningƣa ixinidu. ■ **14:9** Əz. 13:1, 2, 9 □ **14:13 «yөləngüki boliƣan neni»** — ibraniy tilida «nan boliƣan ҥasisi» deyilidu; 4:16-ayəttiki izaҥatni kөrüng. ■ **14:13** Law. 26:26; Əz. 4:16; 5:16 □ **14:14 «u qaƣda Nuҥ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu,...»** — Daniyal pəyƣəmbər on üq yil ilgiri Babiliƣa sürgün bolup, andin Nebokadnəsar üqün bax wəzir ƙilinƣan.

Pərwərdigar — muxu üq ḫəzrət uningda turuwatqan bolsimu, ular nə əz ooɣulliri nə qizlirini saqlap qutquzalmaytti; ular pəqət əz janlirini qutquzalaytti.
19 Yaki bolmisa Mən xu zeminoɣa waba kesilini qüxürup, Əz ƣəḫrimni qan təktürulüxi
bilən üstigə təksəm, uningdin insan ḫəm ḫaywanni üzüwətkən bolsam, 20 əmdi
ḫayatim bilən ƣəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Nuḫ, Daniyal wə
Ayuptin ibarət üq ḫəzrət uningda turuwatqan bolsimu, ular nə əz ooɣlini nə qizini
qutquzalmaytti; ular pəqət ḫəqqaniyliqi bilən əz janlirini qutquzalaytti.
21 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əmdi xundaq boloɣandin keyin, insan
ḫəm ḫaywanni üzüwetix üqün Yerusalemoɣa tət jazayimni, yəni qiliq, aqarqilik,
yirtquq ḫaywan wə waba kesilini qüxürsəm qandaq bolar?
22 Biraq mana, uningda qelip qaloɣanlar bolidu, yəni ooɣul-qizlar uningdin qiqirilip
qutquzulidu; mana, ular silərning yeninglaroɣa qiqip, silər ularning yolliri ḫəm
qilmixlirini kərüp yetisilər; xuning bilən silər Mən Yerusalemoɣa qüxürgən külpət,
yəni uningoɣa qüxürülgən barlik ixlar tooɣruluq təsəlli alisilər; 23 əmdi silər ularning
yolliri ḫəm qilmixlirini kərgininglarda, ular silərgə təsəlli epkelidu; silər Mening
uningda barlik qiloɣan ixlirimni bikardin-bikar qilmioɣanliqimni tonup yetisilər, —
dəydu Rəb Pərwərdigar».□

15

Üzüm teli tooɣruluq təmsil

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 «I insan ooɣli, üzüm teli yaoɣiqining baxqa dərəh yaoɣaqliridin nemə artuqqiliqi bar,
uning xehining ormandiki dərəhlər arisida nemə alaḫidiliki bar? 3 Uningdin birər
jabduqni yasaxqa materiyal aloɣanning paydisi barmu? Uningdin qinilərni asquдək
qozuqni yasioɣili bolamdu? 4 Mana, u otqa yeqiloɣu boloɣanda, ot uning ikki uqini
kəydürgəndə, otturisimu yerim kəygəndə, əmdi uni birər ixqa ixlətkili bolamdu?
5 Mana, u saq boloɣanda, ḫeqqandaq ixqa ixlətkili bolmioɣan yərdə, əmdi ot uni
kəydürüp yəp kətkəndə, uni birər ixqa ixlətkili bolamdu?
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mən ormandiki dərəhlər arisidiki
üzüm telining yaoɣiqini otqa tapxuroɣinimdək, Yerusalemda turuwatqanlarni otqa
tapxurimən. 7 Yüzümni ularoɣa qarxi qilip qaritimən; ular bir ottin qiqsa, baxqa
bir ot ularni yəwetidu. Əz yüzümni ularoɣa qarxi bolup qaratqanda, silər Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. 8 Ularning qiloɣan wapasizliqliri tüpəylidin
mən zeminni wəyranə qilimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».□

16

Wapasiz Yerusalem

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooɣli, əzining yirginqlik qilmixlirini Yerusalemning yüzigə selip mundaq
degin: —

□ **14:23 «əmdi silər ularning yolliri ḫəm qilmixlirini kərgininglarda, ular silərgə təsəlli epkelidu...» —** əslidə sürgün boloɣanlar Yerusalemoɣa qüxkən balayi'apətni anglap bəlkim intayin azablinixi mumkin idi. Biraq qaqqanlar kəlgəndə, ularning qiyapitini wə qilmixlirini kərüp, ular bu ixning ḫəqiqətən Hudaning adil jazasi ikənlikini qüxinip yetip, «bu jaza ḫəmmisi durus» dəp kəngli jayioɣa qüxüxi kerək. □ **15:8 «... Ularning qiloɣan wapasizliqliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə qilimən» —** bu babtiki «üzüm teli» degən təmsil üstidə «Qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

3 Rəb Pərwərdigar Yerusalemoɣa mundaķ dəydu: «Sening əsliy zating wə
tuoɣuluxung Ķanaaniylarning zeminida boloɣan; sening atang Amoriy, apang Hittiy
ķiz idi. □ 4 Sening tuoɣuluxuoɣa kəlsək, sən tuoɣuloɣan kününgdə kindiking
kesilmigən, sən suda yuyulup pakiz ķilinmioɣan; ḩeqkim sanga tuz sürkmigən yaki
seni zakilimioɣan.
5 Ḩeqkimning kəzi muxu ixlar üqün sanga rəḩim ķilmioɣan yaki iqini sanga
aoɣritmioɣan; əksiqə sən dalaoɣa taxliwetilgənsən, qünki tuoɣuloɣan kününgdə
kəmsitilgənsən.
6 Xu qaoɣda Mən yeningdin ətüp ketiwetip, seni əz ķeningda eoɣinap yatķiningni
kərgən; wə Mən əz ķeningda yatķan ḩalitingdə sanga: «Yaxioɣin!» — dedim.
Bərḩəķ, sən əz ķeningda yatķan ḩalitingdə Mən sanga: «Yaxioɣin!» — dedim.
7 Mən seni daladiki ot-qəplərdək aynittim; sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip
wayioɣa yətting; kəksiliring xəkilləndi, qaqliring üzün əsti; birak sən tehi tuoɣma-
yalingaq iding. □ 8 Mən yənə yeningdin ətüwetip sanga ķaridim; mana, ixķ-
muḩəbbət məzgiling yetip kəldi; Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ķoyup,
yalingaqliķingni əttim; Mən sanga ķəsəm iqip, sən bilən bir əḩdə tüzdum, dəydu
Rəb Pərwərdigar, wə sən Meningki boldung. □ ■ 9 Mən seni su bilən yuyup,
ķeningni teningdin yuyuwetip, sanga purakliķ mayni sürttüm. 10 Mən sanga
kəxtilik kəngləkni kiygüzüp, ayioɣingoɣa dəlfin terisidin tikkən kəxlərni saptim;
seni nepis kanap bilən orap, yipək bilən yepip ķoydum. 11 Seni zibu-zinnətlər
bilən pərdazlidim, ķolliringoɣa biləzüklərni, boynungoɣa marjanni taķap ķoydum;
12 burnungoɣa ḩalķini, ķulaķliringoɣa zirilərni, bexingoɣa güzəl tajni kiygüzdum.
13 Xundak ķilip sən altun-kümüx bilən pərdazlanding; kiyim-keqəkliring nepis
kapap, yipək wə kəxtilik rəhttin idi. Yegining ak un, bal ḩəm zəytun meyi idi;
sən intayin güzəl bolup, hanix mərtiwisigə kətürüldung. 14 Güzəlliking tüpəylidin
əllərdə dangķing qikti; qünki Mən sanga kərkəmlikimni beoɣixlixim bilən güzəlliking
kamalətkə yətti, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Birak sən güzəllikinggə tayinip, dangķingdin paydilinip paḩixə boldung;
sən ḩərbir ətküqi kixigə paḩixə muḩəbbətliringni təktüng; güzəlliking uning
boldi! 16 Sən kiyim-keqəkliringdin elip əzüng üqün rənggarəng bezəlgən «yukiri
jaylar»ni yasap, andin ularning üstidə buzukluk ķiloɣansən. Bundak ixlar yüz berip
bakmioɣan, wə ikkinqi yüz bərməydu!□
17 Sən Mən sanga beoɣixlioɣan güzəl zibu-zinnətlirim wə altun-kümüxüm bilən ərkək
məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ķiloɣansən. □ 18 Sən əz kəxtilik kiyimliringni
elip ularoɣa kiygüzdüng; Mening meyim wə Mening huxbuyumni ularoɣa sunup
beoɣixliding; 19 Mən əzünggə bərgən nenimni, Mən sanga ozukķa bərgən ak an,
zəytun meyi wə balni bolsa, sən ularning aldioɣa huxpurak ḩədiyə süpitidə atap

---

□ **16:3 «...sening atang Amoriy, apang Ḩittiy ķiz idi» —** Israilning əjdadi Ibraḩim wə ayali Sarah, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḩim məzmuni bar: (1) Ibraḩim əzi əsli Ķanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḩir-xəpķitidin Əzining adimi boluxi üqün talliwaloɣan; (2) Pərwərdigarning buyrukliroɣa hilap ḩalda, Israil Ķanaan zemiroɣa kirgəndə ularning kəp ooɣul-ķizliri yərlik (butpərəs Ķanaaniy, Amoriy, Ḩittiy) ķiz-yigitlər bilən toy ķiloɣan; (3) Israil Ķanaan zemiroɣa kirgəndə Ķanaandikilərning butpərəs yaman adətlirini ķobul ķilip ularoɣa inatayin ohxax bolup kətkənidi. □ **16:7 «sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip wayioɣa yətting» —** ahirki jümligə ķarioɣanda, «qiraylik bezilip wayioɣa yətting» degən səz kəksliri wə qaqliri toluk əskənlikini kərsitixi mumkin. □ **16:8 «Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ķoyup, yalingaqliķingni əttim» —** ķədimki zamanlarda ərkək kixi ķizning üstigə kiyim-keqikini yepixi xu ķizni əz əmrigə almakqi boloɣanliķini bildürətti. «Rut» 3:9-ayət, «Kan.» 22:30-ayətni kərüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7 □ **16:16 «yukiri jaylar» —** butpərəslik ķilidioɣan jaylar: 6:3-ayətning izaḩatini kərüng. □ **16:17 «altun-kümüxüm bilən ərkək məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ķiloɣansən» —** «buzukluk» bolsa butķa qoķunuxni insanning Hudaoɣa boloɣan wapasizliķioɣa ohxitidu; uning üstigə, Ķanaandiki butlaroɣa qoķunuxtək «diniy murasimlar» kəp wakitlarda xəḩwaniy buzukluk, paḩixiwazlik bilən baoɣlik idi.

sundung: ixlar dəl xundaq idi! — dəydu Rəb Pərwərdigar.
20 — Uning üstigə sən Өzümgə tuolup bərgən qiz-ooqulliringni elip, məbudlarning
ozuqi bolsun dəp ularni qurbanliq qilding. Sening buzuqluqung azliq qiloqandək,
21 sən Mening balilirimni soyup ularni ottin ətküzüp məbudlaroqa atap qoydungoqu?
■
22 Sening barliq yirginqlik qilmixliring həm pahixə buzuqluqliringda, sən
yaxliqingda tuoqma-yalingaq bolup өz qeningda eoqinap yatqan künliringni
həqqaqan esinggə kəltürmiding. 23 Əmdi sening bu rəzillikliringdin keyin — (Way,
halingoqa way! — dəydu Rəb Pərwərdigar) 24 sən yənə өzüng üqün bir pəxtaq
qurup, hərbir məydanoqa bir «yuqiri jay»ni yasiding; □ 25 sən hərbir koqining
bexida «yuqiri jay»ingni salding; sən өz güzəllikingni yirginqlik qilip, teningni hərbir
ətküqigə tutup, putungni eqip өzüngni berip pahixə buzuqluqungni kəpəytting.
26 Sən ixqwaz ərliki qong qoxnang boloqan Misirliqlar bilən buzuqluq ətküzdüng;
Mening aqqiqimni qozoqap, pahixə buzuqlukungni kəpəytting. 27 Wə mana, Mən
Өz qolumni üstünggə uzartip, sening nesiwəngni azaytip qoydum. Mən seningdin
nəprətlinidioqan, buzuq yolungdin nomus qilip qəqigənlərning, yəni Filistiylərning
qizlirining qolioqa tapxurdum.■
28 Sən yənə qanmay yənə Asuriyliklər bilən buzuqluq ətküzdung; buzuqluq
ətküzgəndin keyin yənə qanaət qilmiding. 29 Xunga sən sodigərning zemini, yəni
Kaldiyə bilən boloqan buzuqlukungni kəpəytip, buningdin yənə qanaət qilmiding.
30 Muxundaq barliq ixlarni, yəni nomussiz pahixə ayalning ixlirini qilisən, nemanqə
suyuq sening qəlbing! — dəydu Rəb Pərwərdigar, 31 Өzüngning pəxtiqingni hər
koqining bexida quridioqan, hərbir məydanda «yuqiri jay»ingni yasaydioqan! Uning
üstigə sən pahixə ayaldək əməs iding, qünki sən həqni nəziringgə almaytting!
32 I wapasiz ayal, erining ornida yat adəmlərgə köngül beridioqan! 33 Həqlər pahixə
ayaloqa həmixə həq beridu; biraq sən axniliringni buzuqluq muhəbbətliridin huzur
elixqa həryandin yeningoqa kəlsun dəp ularning həmmisigə üstək berip in’am
qilisən; 34 buzuqluqta sən baxqa ayallarning əksisən, qünki heqkim sening buzuq
muhəbbitingni izdəp kəlmidi; sən üstək bərding, heq həq sanga berilmidi — sən
həqiqətən ularning əksisən!
35 Xunga, i pahixə ayal, Pərwərdigarning səzini angla!
36 — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Sening tənggiliring tөkülüp, axniliring
bilən boloqan buzuqluqliring bilən sening uyat yering axkarilanoqanliqi tüpəylidin,
barliq yirginqlik məbudliring tüpəylidin, ularoqa atap sunoqan baliliringning qeni
tüpəylidin —
37 xunga mana, Mən sening өzünggə əyx-ixrət mənbəsi qiloqan, barliq səygən
həm barliq nəprətləngən axniliringni yioqimən — Mən ularni sanga qarxi qiqirip
ətirapingdin yioqip, sening uyat yeringni ularoqa axkarə qilimən, ular sening barliq
uyat yeringni köridu. 38 Xuning bilən seni buzuqluq qiloqan həm qan tөkkən ayallarni
jazalioqandək jazalaymən; Mən qəhr bilən, ottək oqəzipimning təlipi bilən üstünggə
qanliq jazani qüxürimən; 39 Wə Mən seni ularning qolioqa tapxurimən; ular sening
pəxtaqliringni oqulitidu, sening «yuqiri jay»liringni qeqip taxlaydu; ular kiyim-
keqikingni üstüngdin saldurup taxlap, güzəl zibu-zinnətliringni bulap-talap, seni
tuoqma-yalingaq qalduridu. 40 Ular sanga qarxi bir top kixilərni yioqip epkelidu, ular
seni qalma-kesək qilidu həm seni qiliqliri bilən qepiwetidu. 41 Ular өyliringni ot
bilən köydüridu, köp ayallarning köz aldida üstünggə jazalarni qüxüridu; xuning
bilən Mən seni pahixə ayal boluxtin qaldurimən; sən yənə heqqandaq «muhəbbət

■ **16:21** Yəx. 57:5 □ **16:24** **«sən... hərbir məydanoqa bir «yuqiri jay»ni yasiding»** — pahixə ayallar bəlkim koqilarda yuqiri bir jayda turup «heridarlar»ni qaqiratti. Muxu yərdə «yuqiri jay» əmdi ikki bisliq bolup, yənə «butqa qoqunidioqan jaylar»ni kərsitidu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18

ḫəkḳi»ni bərməysən. ■
42 Xuning bilən Mən sanga ḳaratḳan ḳəḫrimni tohtitimən, Mening
mukəddəslikimdin qikḳan oŋəzəp səndin ketidu; Mən tinqlinip ḳayta
aqqikḷanmaymən. □ 43 Sən yaxlik künliringni esinggə kəltürmiding, əksiqə muxu
ḳilmixliring bilən Meni oŋəzəpləndürdüng; xunga mana, ɵz yolungni ɵz bexingoŋa
ḳayturimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən bu buzukḷukni baxḳa
yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən.□ ■

Yerusalem, Samariyə wə Sodom

44 Mana, makallarni ixlitidioŋanlarning ḫəmmisi sən tooŋruluḳ: «Anisi ḳandaḳ bolsa,
ḳizi xundaḳ bolar» degən bir maḳalni tiloŋa alidu. 45 Sən ɵz eri ḫəm baliliridin
nəprətləngən anangning ḳizidursən; ḫəm ɵz ərliri ḫəm baliliridin nəprətləngən aqa-
singilliringning arilikidikisən; sening anang bolsa Ḫittiy, sening atang Amoriy idi.
□ 46 Sening aqang bolsa sol təripingdə turoŋan Samariyə, yəni u wə uning ḳizliri;
singling bolsa ong təripingdə turoŋan Sodom wə uning ḳizliri.
47 Sən nə ularning yolliridida mangmioŋan, nə ularning yirginqlik ḳilmixliri boyiqə
ix ḳilmioŋansən; Yaḳ! Bəlki ḳiskioŋinə bir waḳit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin
buzuḳ bolup kətting. □ 48 Ɵz ḫayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning
ḳilmixliridək ḳilmidi; □ 49 Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḫliki — u wə
ḳizlirining təkəbbuluḳi, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning
ḳolini ḫeq küqəytmigənliki idi. □ ■ 50 Ular təkəbburlixip, Mening aldimda yirginqlik
ixlarni ḳildi; Mən buni kərginimdə, ularni yoḳattim.■
51 Samariyə bolsa sening gunaḫliringning yerimidəkmu gunaḫ sadir ḳilmidi;
ḫalbuki, sən bolsang yirginqlik ḳilmixliringni ularningkidin kəp awutup ḳilding;
xundaḳ ḳilip sən yirginqlik ḳilmixliring tüpəylidin aqa-singlingni huddi ḫəḳḳaniydək
kəründürgəniding. □ 52 Sən əslidə ɵz aqa-singlingning üstidin ḫəküm ḳiloŋuqi
iding; əmdi sənmu, ɵz xərməndilikingni kətürüp yür! Sening ularningkidin tehimu
nəprətlik gunaḫliring tüpəylidin ular səndin ḫəḳḳaniy kərünidu; xunga sənmu

---

■ **16:41** 2Pad. 25:9; Yər. 52:13 □ **16:42 «Mening mukəddəslikimdin qikḳan oŋəzəp»** — Ibraniy tilida «Mening ḫəsitim». □ **16:43 «...bu buzukḷukni baxḳa yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «...bu buzukḷukni baxḳa nəprətlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ḳilding əməsmu?» ■ **16:43** Əz. 9:10; 11:21; Law. 19:29 □ **16:45 «sening anang bolsa Ḫittiy, sening atang Amoriy idi»** — 3-ayəttiki izaḫatta eytiloŋandək: — Israilning əjdadi Ibraḫim wə ayali Saraḫ, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḫim məzmuni bar: (1) Ibraḫim ɵzi əsli Ḳanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḫir-xəpḳitidin Ɵzining adimi boluxi üqün talliwaloŋan; (2) Pərwərdigarning buyrukliriŋa hilap ḫalda, Israil Ḳanaan zemiŋa kirgəndə ularning kəp ooŋul-ḳizliri yərlik (butpərəs Ḳanaaniy, Amoriy, Ḫittiy) ḳiz-yigitlər bilən toy ḳiloŋan; (3) Israil ḳənan zemiŋa kirgəndə ḳənandikilərning butpərəs yaman adətlirini ḳobul ḳilip ularoŋa inatayin ohxax bolup kətkənidi. □ **16:47 «Bəlki ḳiskioŋinə bir waḳit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bəlki ularning ḳilmixlirini az dəp, sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting». □ **16:48 «singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning ḳilmixliridək ḳilmidi»** — bəlkim oḳurmənlərning esidə barki, Ibraḫimning dəwridə Sodom xəḫiri əsli bəqqiwazliḳ gunaḫi üqün Huda təripidin ot bilən ḫalak ḳilinoŋan. □ **16:49 «Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḫliki — u wə ḳizlirining təkəbbuluḳi, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning ḳolini ḫeq küqəytmigənliki idi»** — bu ayət Sodomning bəqqiwazliḳidiki asasiy gunaḫlirini kərsitip, bügünki kəp bay dələtlərgə yaki bay adəmlərgə qongḳur agaḫ beridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12 ■ **16:50** Yar. 19:24 □ **16:51 «Samariyə bolsa sening gunaḫliringning yerimidəkmu gunaḫ sadir ḳilmidi..»** — «Samariyə» muxu yərdə «Ximaliy Padixaḫlik»ni kərsitidu. U Israilning on ḳəbililik «Ximaliy Padixaḫlik»ining paytəhti idi. Ularning butpərəsliki tüpəylidin Huda Asuriyə imperiyəsining wasitisi bilən miladiyədin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün ḳildi.

aqa-singlingni ḫəkḳaniy kərsətkining tüpəylidin hijalətkə ḳelip xərməndilikingni kətürüp yür!□
53 Wə mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḫəm ḳizlirini sürgündin, Samariyə ḫəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisiɵa sürgün boloɵanliringni qiḳirip sürgünlüktin əsligə kəltürimən; □ 54 xuning bilən ularɵa təsəlli bərginingdə, sən ɵz xərməndilikingni kətürisən, sening barliḳ ḳilmixliring tüpəylidin hijalətkə ḳalisən. □ 55 Sening aqa-singling, Sodom ḫəm ḳizliri əsli ḫaliɵa, Samariyə ḫəm ḳizlirimu əsli ḫaliɵa kelidu; sənmu wə sening ḳizliring əsliy ḫalinglarɵa kelisilər.
56-57 Sening rəzilliking pax ḳilinmay, təkəbburluḳta yürgən kününgdə, singling Sodom aɵzingda səz-qəqək boloɵan əməsmidi? Əmdi ḫazir sən ɵzüng Suriyə ḳizliri wə uning ətrapidikilərning ḫəmmisi ḫəmdə Filistiyə ḳizliri, yəni seni kəzgə ilmaydioɵan ətrapingdikilərning mazaḳ obyekti bolup ḳalding.□ ■
58 Sən buzuḳluḳung, yirginqlik ḳilmixliringning jazasini kətürisən, dəydu Pərwərdigar. 59 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ɵz ḳiloɵanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḫdini buzoɵanliḳing boyiqə seni bir tərəp ḳilimən; □ 60 Ḫalbuki, Mən sening bilən yaxliḳ künliringdə tüzgən əḫdəmni əsləymən, ḫəm sən bilən mənggülük bir əḫdə tüzimən. 61 Xuning bilən sən ɵzüngdin qong aqiliring ḫəmdə seningdin kiqik singilliringni tapxuruwaloɵiningda, sən yolliringni esinggə kəltürüp hijalətkə ḳalisən; qünki muxu *aqa-singilliringni* sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḫdə tüpəylidin bolmaydu. □
62 Mən Ɵz əḫdəmni sən bilən tüzimən, sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən;
63 xuning bilən seni kəqürüm ḳiloɵinimda, sən ḳilmixliringni esinggə kəltürüp hijil bolup, xərməndiliking tüpəylidin ḳaytidin aɵzingni ḫeq aqmaysən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.

17

Ikki bürküt tooɵruluḳ təmsil

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —

□ **16:52 «Sən əslidə ɵz aqa-singlingning üstidin ḫəküm ḳiloɵuqi iding;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən aqa-singlingning üstidin yahxi bir ḫəküm qiḳaroɵuqi bolup ḳalding;...» — demək, «ularni ɵz ḳilmixliringoɵa selixturup, ularni adil dəp kərsətting». Biraḳ 56-ayət bizning tərjimimizni ḳollaydu, dəp ḳaraymiz. □ **16:53 «mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḫəm ḳizlirini sürgündin.. qiḳirip, ... əsligə kəltürimən»** — Sodom xəḫiri əsli «Ölük dengiz» boyida idi. «Ölük dengiz»ning ətrapidiki xəḫərlər miladiyədin ilgiriki 537-yilidin baxlap ḳaytidin aḫalilik boldi. Sodom xəḫirining ɵzining əsli dəl ḳəyərdə ikənlikini bilməymiz. **«... Samariyə ḫəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisiɵa sürgün boloɵanliringni qiḳirip sürgünlükdin əsligə kəltürimən»** — bu bexarət bəlkim Pars imperatori Ḳoroəxning Babil imperiyəsi sürgün ḳiloɵan həlḳlərni azad ḳilixliri bilən (miladiyədin ilgiriki 539-yili) ḳismən baxlanoɵan; kəlgüsidə toluḳ əməlgə axurulidu, dəp ixinimiz: 37-babta, «Yəḫuda» wə «Israil»ning yengidin «bir həlḳ» bolidioɵanliḳi tooɵruluḳ yənə bir bexarət bar. □ **16:54 «Xuning bilən ularɵa təsəlli bərginingdə...»** — bu təsəlli bolsa əllərning ḳaloɵanlirining Yəḫuda wə Yerusalemoɵa qüxürülgən jazani kərüp «biz yamanliḳ ḳilduḳ, biraḳ ular bizdin tehimu yaman ḳildi, tehimu eoɵir jazani kəridu» dəp tapḳan təsəllisi boluxi kerək. □ **16:56-57 «singling Sodom aɵzingda səz-qəqək boloɵan əməsmidi?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «singling Sodomni ḫətta tilingoɵa almaytting». ■ **16:56-57** Yəx. 9:10-16 □ **16:59 «Ɵz ḳiloɵanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḫdini buzoɵanliḳing boyiqə...»** — «əḫdə» xübḫisizki, Huda Musa pəyoɵəmbər arḳiliḳ tüzgən əḫdə («Mis.» 19-20-babni kərüng). □ **16:61 «...qünki muxu aqa-singilliringni sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḫdə tüpəylidin bolmaydu»** — ahirḳi zamanda Israil həlḳi kəp əllərgə Hudaning yolini kərsitidioɵan yahxi bir ülgə bolidu. Bu ixlar Musa pəyoɵəmbər arḳiliḳ «kona əḫdə» bilən əməs, bəlki Hudaning ular bilən yengi «mənggülük əḫdə»si bilən bolidu.

2 I insan oƣli, bir tepixmaķni otturioƣa ķoyup, Israil jəmətigə bir təmsilni səzləp
berip mundaķ degin: —
3 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Kəng ķanatliķ, ziq rənggarəng uzun pəylik
qong bir bürküt Liwanoƣa kelip, xu yərdiki egiz kedir dərihining uqidiki xahni
aldi; □ 4 U əng yuķiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininoƣa apirip,
tijarətqilərning xəḥirigə tikti. □ 5 U yənə zemindin baxķa uruķni elip baoƣliķ bir
etizoƣa tikti; uni mol sular boyida selip, sügət telidək tiklidi.
6 U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluķ üzüm teli bolup qiķti; uning xahliri *bürküt* tərəpkə
ķarap əsti, yiltizlirimu uning astioƣa sozuldi. Xu yol bilən u üzüm teli bolup, xahlandi,
bihlandi.□
7 Əmdi kəng ķanatliķ, ziq pəylik yənə bir qong bürküt pəyda boldi; wə mana, bu
üzüm teli «U meni suoƣarsun» dəp, tikilgən qənəkliridin yiltizlirini uningoƣa ķarap
tartti, xahlirini uningoƣa ķarap sozdi; □ 8 Mana, u obdan xahlap mewə bərsun, esil
üzüm teli bolsun dəp munbət etizda, mol sular boyioƣa tikilgənidi».
9 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «U ronaķ tapamdu? Uni ķaķxal
ķiliwetix üqün *bürküt* yiltizlirini yulup, mewisini kesiwətməmdu? Uning yumran
yopurmaķliri hazan bolidu; xu qaoƣda uni yiltizliridin yuluwelixķa küqlük bir biləк
yaki nuroƣun həķlərning ḥeq keriki bolmaydu. 10 Əmdi ḥətta ķaytidin tikilgən bolsa,
ronaķ tapamdu? Xərķ xamili uningoƣa təgkəndila taza ķaoƣjirap kətməmdu? U tikilip
əskən qənəkliridə ķaoƣjirap ketidu».

Təmsil qüxəndürülidu

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
12 «Asiy jəməttin: «Muxu ixlarning mənisini biləmsilər?» dəp sorap, ularoƣa mundaķ
degin: «Mana, Babil padixaḥi Yerusalemoƣa kelip, uning padixaḥi ḥəm xaḥzadilirini
elip əzi bilən Babiloƣa ķayturup apardi.
13 Xu wakķitta u padixaḥning nəslidin bir kixini elip uning bilən əḥdə tüzüp uningoƣa
ķəsəm iqküzdi. U yənə zemindiki esil-mətiwər boloƣanlarni uning bilən elip kətti;
14 məķsət, padixaḥliķning təwən ajiz ḥaləttə bolup, ķəddini rusliyalmay, pəķət uning
əḥdisini tutuxi bilən jenini jan ətküzüx üqün idi.
15 Biraķ u Misir bizgə atlar ḥəm qong ķoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə
əwətip, uningoƣa asiyliķ ķildi. Əmdi u ronaķ tapamdu? Mundaķ ixlarni ķiloƣuqi
tirik ķalamdu? U əḥdini buzup tirik ķalamdu? □ ■ 16 Mən ḥayatim bilən ķəsəm
ķilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bərḥək u əzini padixaḥ ķiloƣan padixaḥning
zeminidə, — yəni uning ķəsimini kəmsitkən, əḥdisini buzoƣan ḥeliķi padixaḥning
zeminidə, — uning yenida, Babilning otturisida əlidu.

□ **17:3 «uzun pəylik qong bir bürküt Liwanoƣa kelip...»** — təmsildiki «Liwan» Yerusalemni kərsitidu. □ **17:4 «U (qong bürküt) əng yuķiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininoƣa apirip, tijarətqilərning xəḥirigə tikti»** — təmsildiki birinqi «qong bürküt» — Babilning imperatori Neboķadnəsar idi. U miladiyədin ilgiriki 598-yilida Yerusalemoƣa kelip, Yəkoniya (yax padixaḥ)ni, bəzi han ailisidikilər wə zemindiki əng usta ḥünərwənlərni Babiloƣa apardi. Bu təmsil 12-21-ayəttə qüxəndürülidu. □ **17:6 «U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluķ üzüm teli bolup qiķti»** — «üzüm teli» Zədəkiya padixaḥni kərsitidu. U əslidə (Hudaning iradisi boyiqə) Babil imperatorioƣa beķinip ronaķ tapti. □ **17:7 «Əmdi kəng ķanatliķ,... yənə bir qong bürküt pəyda boldi»** — ikkinqi qong bürküt xübḥisizki, Misir padixaḥi (Psammetikus II). □ **17:15 «Biraķ u (Zədəkiya) Misir bizgə atlar ḥəm qong ķoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə əwətip, uningoƣa (Neboķadnəsaroƣa) asiyliķ ķildi»** — bu ayəttə intayin muḥim səz bar. Neboķadnəsar əzi butpərəs «kapir», idi. Biraķ enik turiduki, Hudaoƣa ixəngən, ixənmigən bolsun, Əz həlķidin birsi baxķa birsi bilən əḥdə yaki tohtam ķiloƣan bolsa, Huda muxundaķ əḥdini Əziningki dəp ķaraydu; ḥərķandaķ etiķadqi baxķa bir etiķadqi bilən yaki kapir bilən əḥdə tüzsə, wə əḥdisini buzsa, Hudaning Əzigə ķarxi qiķķan bolidu. 19-20-ayətni kərüng. ■ **17:15** Yər. 37:5

17 Bolidiƣan jəngdə, ular kelip nuroƣun kixilərni ķirix üqün *sepiloƣa* qiķidiƣan
dənglüklərni selip, potəylərni ķuroƣanda, Pirəwn küqlük ķoxun ħəm nuroƣunliƣan
əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ħeqnemə ķilip berəlməydu. □ ■ 18 U ķəsəmni
kəmsitip, əħdini buzdi; mana, u ķol elixip səz bərdi, birak u muxu ixlarni ķildi;
xunga u tirik ķeqip ķutulalmaydu».
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən ħayatim bilən ķəsəm ķilimənki,
bərħək, u kəmsitkən ķəsimim ħəmdə buzoƣan əħdəmni bolsa, bularni əz bexioƣa
kiygüzimən. □ 20 Mən Əz torumni üstigə yeyip taxlaymən, u Mening ķiltiķimda
tutulidu; Mən uni Babiloƣa apirimən ħəmdə xu yərdə Manga ķiloƣan mutlək
wapasizliķi üqün uning üstigə ħəküm qiķirip jazalaymən. ■ 21 Uning bilən billə
barlik ķaqķanlar, barlik ķoxunliri ķiliq bilən yiķilidu; bulardin ķaloƣanlar ħərbir
xamaloƣa tarķitilidu; xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning səz ķiloƣanliķini
tonup yetisilər».■

Kedir dərihi tooƣruluk baxķa bir təmsil

22 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mənmu egiz kedirning uqidin bih elip tikimən;
uning yapyax xahqilirining uqidin yumran birsini üzüp, egiz ħəywətlik taoƣ üstigə
tikimən; 23 Israil egizlikidiki taoƣķa Mən uni tikimən; u obdan xahlap, mewə berip,
esil kedir dərihi bolidu; uning astioƣa ħərķandak uqar-ķanatlar ķonidu; uning
xahlirining sayisida ular ķonup turidu; 24 xuning bilən daladiki barlik dərəhlər
biliduki, Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ķildim, pəs dərəhni egiz ķildim, yexil
dərəhni ķaoƣjirattim, ķakxal dərəhni kökərtip barakşan ķildim; Mənki Pərwərdigar
mundak səz ķildim wə xuni ada ķilimən».□

18

Ħərbir adəmning Huda aldida boloƣan jawabkarliķi

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 «Israil zemini tooƣruluk silər: «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi
ķerik sezilidu» degən muxu makalni ixlitidioƣan kixilər zadi nemə deməkqisilər?□ ■
3 Mən ħayatim bilən ķəsəm ķilimənki, dəydu Rəb Pərwərdigar, silər Israil iqidə
muxu makalni ķaytidin ixlətməysilər. 4 Mana, barlik janlar Meningkidur; atining
jeni Meningkidək, balining jenimu Meningkidur; gunaħ sadir ķiloƣuqi jan igisi bolsa,
u əlidu.

Üq misal

□ **17:17 «Bolidioƣan jəngdə, ular kelip nuroƣun kixilərni ķirix üqün sepiloƣa qiķidioƣan dənglüklərni selip,...»** — «ular» muxu yərdə Babilliķlarni kərsitidu. **«Pirəwn küqlük ķoxun ħəm nuroƣunliƣan əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ħeqnemə ķilip berəlməydu»** — dərwəķə Pirəwnning yardimi yoķķa qikti («Yər.» 37-bab, 5-, 21-ayətni wə 32-bab, 1-2-ayətni selixtürüp kərüng). ■ **17:17** 2Pad. 25:1; Yəx. 29:3; Əz. 4:2 □ **17:19 «bərħək, u kəmsitkən ķəsimim ħəmdə buzoƣan əħdəmni bolsa, bularni əz bexioƣa kiygüzimən»** — yənə diķķət ķilixķa ərziyduki, Neboķadnəsar Zədəkiyaoƣa iqküzgən ķəsəm wə uning bilən tüzgən əħdini Huda «Mening ķəsimim», «Mening əħdəm» dəydu. ■ **17:20** Yər. 4:12; 25:31; Əz. 12:13; 32:3 ■ **17:21** Əz. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ **17:24 «... Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ķildim, pəs dərəhni egiz ķildim, yexil dərəhni ķaoƣjirattim, ķakxal dərəhni kökərtip barakşan ķildim»** — xübħisizki, bu ahirķi təmsil Ķutķuzoƣuqi-Məsiħ wə Uning səltənitini kərsitidu. Ħərbir Israiliy kixi Məsiħning Dawut padixaħning nəslidin qikķanliķini bilətti. □ **18:2 «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi ķerik sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix ķiloƣan, birak biz uning yaman nətijilirini, Hudaning jazasini kərimiz. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **18:2** Yər. 31:29

5 Birsi ḥəkḳaniy bolsa, adillik wə adalət yürgüzidiɵan bolsa, 6 — u nə taɵlar üstidə
butḳa ataloɵan taamni yemigən, nə Israil jəmətidiki butlaroɵa bax kətürüp ulardin
tilimigən, nə ḳoxnisining ayalini ḥeq buzmioɵan, nə ay kərgəndə ayaloɵa yeḳin
kəlmigən ■ 7 nə ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ ixlətmigən, bəlki ḳərzdardin kapalət
aloɵanni ḳayturidioɵan, bulangqilik ḳilmioɵan, əz nenini aq ḳaloɵanlaroɵa təḳsim
ḳilip bərgən, yeling-yalingaqḳa kiyim kiygüzgən; ■ 8 pulni əsümgə bərməydioɵan,
jazanə almaydioɵan, bəlki ḳolini ḳəbiḥliktin tartip, ikki adəm arisida durus ḥəküm
qiḳiridioɵan; ■ 9 Mening bəlgilimilirimdə mangidioɵan, baxḳilaroɵa adil muamilə ḳilix
üqün ḥəkümlirimni tutidioɵan bolsa — mana muxu kixi ḥəkḳaniy, u jəzmən ḥayat
bolidu, dəydu Rəb Pərwərdigar.
10 Əgərdə əz puxti boloɵan, zorawanlik ḳiloɵuqi, ḳan təkküqi boloɵan, xundaḳ yaman-
liḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan, ḥəmdə yuḳiriḳi yahxiliḳning ḥeqḳaysisini
ḳilmioɵan, bir ooɵli bolsa, — yəni taɵlar üstidə butḳa ataloɵan taamni yegən,
ḳoxnisining ayalini buzoɵan, □ 12 ajiz-namratlaroɵa zulum-zumbuluḳ ixlətkən, bu-
langqilik ḳiloɵan, ḳərzdardin kapalət aloɵanni ḳayturmioɵan, butlaroɵa bax kətürüp
ulardin tiligən, yirginqlik ixlarni ḳiloɵan, 13 pulni əsümgə bərgən, jazanə aloɵan bir
ooɵli bolsa — əmdi u ḥayat ḳalamdu? U ḥayat ḳalmaydu; u muxundaḳ yirginqlik
ḳilmixlarni ḳiloɵini üqün u jəzmən əlidu; uning əz ḳeni əz bexi üstigə qüxidu.
14 Biraḳ mana, muxu kiximu bir ooɵul tapsa, u atisining sadir ḳiloɵan barliḳ
gunaḥlirini kərgən bolsimu, ḥəm kərgini bilən xundaḳ ḳilmisa 15 — yəni taɵlar
üstidə butḳa ataloɵan taamni yemigən, Israil jəmətidiki butlaroɵa bax kətürüp
ulardin tilimigən, ḳoxnisining ayalini buzmioɵan, 16 ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ
ixlətmigən, ḳərzdardin kapalət elixni ḥeq əzigə tutmioɵan, bulangqilik ḳilmioɵan,
əz nenini aq ḳaloɵanlaroɵa təḳsim ḳilip bərgən, yeling-yalingaqḳa kiyim kiygüzgən,
□ 17 əz ḳolini ḳəbiḥliktin tartidioɵan, pulni əsümgə bərmigən, əsüm-jazanə almioɵan,
bəlki Mening ḥəkümlirimgə əməl ḳilidioɵan, bəlgilimilirimdə mangidioɵan bolsa —
u əz atisining ḳəbiḥliki tüpəylidin əlməydu, u jəzmən ḥayat bolidu.
18 Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluḳ ixlətkən, əz ḳerindixioɵa bulangqilik ḳiloɵan, əz
həlḳi arisida natooɵra ixlarni ḳiloɵanliḳi tüpəylidin, mana u əz ḳəbiḥliki iqidə əlidu.
19 Silər: «Nemixḳa ooɵul atisining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu?» dəp so-
raysilər; biraḳ ooɵul adillik ḥəm adalətni yürgüzgən, Mening barliḳ bəlgilimilirimni
tutup ularoɵa əməl ḳiloɵan; u jəzmən ḥayat bolidu; ■ 20 gunaḥ sadir ḳiloɵuqi
jan igisi əlidu. Ooɵul atisining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu, wə yaki ata
ooɵlining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu; ḥəḳḳaniy kixining ḥəḳḳaniyliḳi əz
üstidə turidu, rəzil kixining rəzilliki əz üstidə turidu; 21 wə rəzil kixi barliḳ sadir
ḳiloɵan gunaḥliridin yenip towa ḳilip, Mening barliḳ bəlgilimilirimni tutup, adillik
ḥəm adalətni yürgüzidioɵan bolsa, u jəzmən ḥayat bolidu, u əlməydu. 22 Uning sadir
ḳiloɵan barliḳ itaətsizlikliri uning ḥesabioɵa əslənməydu; u ḳiloɵan ḥəḳḳaniyliḳi bilən
ḥayat bolidu.
23 Mən rəzil adəmning əlümidin ḥuzur alamdimən? — dəydu Rəb Pərwərdigar.
Əksiqə, məndiki ḥuzur uning əz yolidin yenip towa ḳiloɵanlilḳidin əməsmu? ■
24 Ḥəḳḳaniy kixi əz ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlik ḳiloɵan, rəzil adəmlərning

■ **18:6** Law. 18:19,20 ; Yəx. 57:7; 65:7 ■ **18:7** Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; Ḳan. 15:7; 24:12; Yəx. 58:7; Mat. 25:3 ■ **18:8** Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ **18:10 «xundaḳ yamanliḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan, ḥəmdə yuḳiriḳi yahxiliḳning ḥeqḳaysisini ḳilmioɵan, bir ooɵli bolsa» —** baxḳa birhil tərjimisi: «muxundaḳ yamanliḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan bir ooɵli bar bolsa, — (atisi ulardin birini ḥeq ḳilmioɵan bolsimu), — » □ **18:16 «ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ ixlətmigən, ḳərzdardin kapalət elixni ḥeq əzigə tutmioɵan» —** Musa pəyoɵəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə ḳərzdardin «kapalət alsa» bolatti (məsilən, pulning ornioɵa kiyim-keqək, ḳoral-əswab alsa bolatti), biraḳ ḳərzdar uningoɵa kerək boloɵanda, uningoɵa ḳayturup turuxi kerək idi («Mis.» 22:26, «Ḳan.» 24:6-17-ayətni kərüng). ■ **18:19** Ḳan. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4 ■ **18:23** Əz. 33:11

yirginqlik ḳilmixliri boyiqə ix ḳiloɳan bolsa, u ḥayat ḳalamdu? Uning ḳiloɳan ḥəḳḳaniyliḳliridin ḥeqḳaysisi əslənməydu; ətküzgən asiyliḳi, sadir ḳiloɳan gunaḥ iqidə, u ölidu.
25 Əmma silər: «Rəbning yoli adil əməs» dəysilər; əmdi, i Israil jəməti, anglanglar;
Mening yolum adil əməsmu? Silərning yolliringlar adilsizlik əməsmu? ■ 26 Ḥəḳḳaniy
kixi ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlikni ətküzgən bolsa, u ölidu; ətküzgən ḳəbiḥliki
bilən u ölidu. 27 Ḥəm rəzil adəm ətküzgən rəzillikidin yenip towa ḳilip, adillik ḥəm
adalət yürgüzidioɳan bolsa, u əz jenini ḥayat saḳlaydu. 28 Qünki u oylinip, barlik
ətküzgən itaətsizlikliridin yandi; u jəzmən ḥayat bolidu, u ölməydu. 29 Lekin Israil
jəməti «Rəbning yoli adil əməs» dəydu; i Israil jəməti, Mening yollirim adil əməsmu?
Adil bolmioɳini silərning yolliringlar əməsmu?
30 Xunga Mən üstünglaroɳa, yəni ḥərbiringlarni əz yolliringlar boyiqə ḥəküm qiḳirip
jazalaymən, i Israil jəməti, dəydu Rəb Pərwərdigar. Ḳaytip yenimoɳa kelinglar, barlik
itaətsizliklirinlardin yenip towa ḳilinglar; xuning bilən ḳəbiḥlik silərgə ḳiltaḳ
bolmaydu. ■ 31 Əzünglardin barlik ətküzgən itaətsizliklirinlarni taxliwetinglar,
əzünglaroɳa yengi ḳəlb wə yengi roḥni tikləngla r; nemixḳa ölməkqisilər, i Israil
jəməti? □ ■ 32 Qünki ölidioɳan kixining ölümidin manga ḥuzur yoḳtur, dəydu Rəb
Pərwərdigar; xunga yolunglardin yenip towa ḳilip ḥayat bolunglar!».□ ■

19

Israil xaḥzadilirigə bir mərsiyə

1 — «Əmdi sən, Israil xaḥzadilirigə bir mərsiyəni aoɳzingoɳa elip mundaḳ dəp
oḳuoɳin: —
2 «Xirlar arisida anang ḳandaḳ bir qixi xir idi!
U yax xirlar arisida yatḳan, u arslanlirini beḳip ḳuwwətlidi.
3 U arslanliridin birini qong ḳildi, u yax xir bolup qiḳti;
U owni tutup yirtixni əgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
4 Əllər uningdin həwər anglidi;
U ularning ora toziḳida tutuwelindi;
Ular uning burnioɳa ilməkni selip,
Misir zeminioɳa epkətti.■
5 Qix xir əzining arminini bikar kütkinini,
Ümidning yoḳaloɳanliḳini kərüp,
U baxḳa bir arslinini elip,
Uni beḳip yax xir ḳildi;
6 U xirlar arisida uyan-buyan kəzdi;
U yax xir bolup,
Owni tutup yirtixni əgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
7 U ularning istiḥkamlirini buzup,
Ularning xəḥərlirini harabə ḳiliwətti;
Zemin wə uning üstidiki ḥəmmisi uning ḥərkirigən awazi bilən dəkkə-dükkigə qüxti.

■ **18:25** Əz. 33:17,20 ■ **18:30** Mat. 3:2 □ **18:31** **«Əzünglaroɳa yengi ḳəlb wə yengi roḥni tikləngla r»** — 11:19-ayətni kərüng. Bu «yengi ḳəlb», «yengi roḥ» towa ḳilix yolida Hudadinla kelidu. ■ **18:31** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26 □ **18:32** **«ölidioɳan kixining ölümidin manga ḥuzur yoḳtur, dəydu Rəb Pərwərdigar»** — «ḳoxumqə sөz»imizdə muxu muḥim bab üstidə tohtilimiz. ■ **18:32** Əz. 33:11 ■ **19:4** 2Pad. 23:33; Yər. 22:11

8 Andin əllər uning ətrapidiki rayonlardin kelip uningƣa ⱪarxi ⱪiⱪti;
Ular uning üstigə torini yeyip taxlidi;
U ularning ora toziⱪida tutuwelindi.
9 Ular burniƣa ilmək selip ⱪəpəskə solidi;
Uni Babilning padixaⱨiƣa apardi;
Ular uni torliriƣa eliwaldi;
Xuning bilən uning awazi Israil taoƣlirida ⱪaytidin anglanmaydu.■
10 Sening anang üzümzaringda bir üzüm teli idi;
U su boyida tiklәngənidi;
Sularning molluⱪidin,
U intayin mewilik, kəp xahlik boldi.
11 Uning küqlük xahliri bar idi,
Ⱨөküm sürgüqilərning xaⱨanə ⱨasiliriƣa layiⱪ idi;
Uning boyi bulutlardinmu egiz kəkkə taⱪaxti,
U egizliki wə xahlirining nuroƣunliⱪi bilən kərünərlik idi;
12 Biraⱪ u ⱪəⱨr bilən yulundi,
U yərgə taxlandi,
Xərⱪ xamili mewisini ⱪurutiwətti;
Uning küqlük xahliri sunduruldi, ⱪaoƣjirap kətti;
Ot ularni yutuwaldi.
13 Ⱨazir u qəl-bayawanda,
Qangⱪaⱪ, susiz bir yərdə tikildi;
14 Uning xahlirining birsidin ot qiⱪip,
Uning bihliri ⱨəm mewisini yutuwaldi;
Xuning bilən uningda ⱨөkümdarning xaⱨanə ⱨasisi boloƣudək küqlük xehi ⱪalmidi.
Bu səzlər mərsiyədur, bular pəⱪət mərsiyə üqünla ixlitilidu».□

20

Israilning asiyliⱪining tarihi wə Hudaning uning keləqiki tooƣruluⱪ pilani •••• Aⱪsaⱪallar kelip Əzakiyaldin yol soraydu

1 Yəttinqi yili, bəxinqi ayning oninqi küni xundaⱪ boldiki, Israilning bəzi aⱪsaⱪalliri Pərwərdigarni izdəp uningdin soriƣili mening aldimƣa kelip olturdi.
2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: —
3 I insan ooƣli, Israilning aⱪsaⱪalliriƣa səz ⱪilip mundaⱪ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Silər Məndin soriƣili kəldinglar? Өz ⱨayatim bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mən silərning Məndin sorixinglariƣa yoliƣa ⱪoymaymən. 4 Əmdi ularning üstigə ⱨөküm qiⱪiramsən, i adəm balisi, ⱨөküm qiⱪiramsən? Ulariƣa ata-bowilirining yirginqlik ⱪilmixlirini ayan ⱪilip ulariƣa mundaⱪ degin: —■
5 Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Mən Israilni tallioƣan künidə, Yaⱪup jəmətining nəsligə ⱪol kətürüp ⱪəsəm ⱪilip, Misir zeminida Өzümni ulariƣa ayan ⱪiloƣinimda, yəni ulariƣa ⱪol kətürüp ⱪəsəm ⱪilip ulariƣa: «Mən Pərwərdigar sening Hudayingdurmən» deginimdə ■ 6 — xu küni Mən ularni Misir zeminidin qiⱪirip ular üqün alaⱨidə izdəp tapⱪan süt ⱨəm bal eⱪip turidioƣan, ⱨəmmə zemin arisidiki

■ **19:9** 2Tar. 36:6 □ **19:14** **«Uning xahlirining birsidin ot qiⱪip, uning bihliri ⱨəm mewisini yutuwaldi…»** — bu «xah» («xahlardin birsi») Zəkəriya padixaⱨ boluxi mumkin. Uning Hudaƣa ixənməsliki ⱨəm əhməⱪliⱪi Israilning bexioƣa kəp balayi’apətlərni qüxürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayətkiqə kərüng). ■ **20:4** Əz. 22:2; 23:36 ■ **20:5** Mis. 3:8; 4:31; 6:7

əng güzəl zeminning güli bolɣan zeminɣa kirgüzüx üqün, ⱪol kətürüp ⱪəsəm ⱪildim; 7 Mən ularɣa: «Ⱨərbiringlar өz kөzünglar aldidiki nəprətlik nərsilərni taxliwetinglar, Misirning butliri bilən өzünglarni bulɣimanglar; Mən Pərwərdigar Hudaynglardurmən» — dedim.
8 Lekin ular Manga asiylik ⱪilip Manga ⱪulaⱪ selixni halimaytti; ⱨeqⱪaysisi nə өz kөzi aldidiki nəprətlik nərsilərni taxliwətmidi, nə Misirning butliridin ⱨeq ayrilmidi. Andin Mən ⱪəⱨrimni Misir zemini iqidə ularɣa tөküp, ularɣa ⱪaratⱪan aqqiⱪimni basimən, dedim — 9 ⱨalbuki, namimning ular turɣan əllər arisida bulɣanmasliⱪi üqün, Өz namim üqün ⱨərikət ⱪildim; qünki Mən bu əllərning kөz aldida ularni Misirdin qiⱪirixim bilən Өzümni ayan ⱪilɣanidim; 10 xunga Mən ularni Misir zeminidin *toluⱪ* qiⱪirip, qəl-bayawanɣa apardim. □ ■ 11 Wə Mən bəlgilimilirimni berip, Өz ⱨөkümlirimni ularɣa ayan ⱪildim — ularɣa əməl ⱪilidiɣan kixi ularning səwəbidin ⱨayatⱪa erixidu.■
12 Өzüm ⱨəm ular arisidiki bexarət bolsun dəp, Mening ularni pak-muⱪəddəs ⱪilidiɣan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni ularɣa beɣixlidim; □ ■ 13 lekin Israil jəməti qəl-bayawanda Manga asiylik ⱪildi; qünki ular Mening bəlgilimilirimdə mangmidi, Mening ⱨөkümlirimni qətkə ⱪaⱪti (əgər adəmlər bu əmrlərgə əməl ⱪilsa, u ularning səwəbidin ⱨayatⱪa erixidu) wə Mening «xabat kün»lirimni ⱪattiⱪ bulɣidi; Mən ularning üstigə qəl-bayawanda ular ⱨalak ⱪilinɣuqə ⱪəⱨrimni tөkimən dedim — ■ 14 ⱨalbuki, namimning əllər arisida bulɣanmasliⱪi üqün, Өz namim üqün ⱨərikət ⱪildim; qünki Mən bu əllərning kөz aldida ularni Misirdin ⱪutⱪuzup qiⱪarɣanmən.
15 Mən yənə qəl-bayawanda ularɣa süt ⱨəm bal eⱪip turidiɣan, ⱨəmmə zeminning güli bolɣan zeminɣa kirgüzməymən dəp, ⱪolumni kətürüp ⱪəsəm ⱪilimən dedim 16 (qünki ularning ⱪəlbi butliriɣa əgixip kətkəqkə, Mening bəlgilimilirimni qətkə ⱪaⱪⱪan, Mening ⱨөkümlirimdə mangmiɣan, Mening «xabat kün»lirimni buzɣan); — 17 ⱨalbuki, kөzüm ularɣa rəⱨim ⱪilip ularni ⱨalak ⱪilmidim yaki ularni qəl-bayawanda tügəxtürmidim.
18 Mən qəl-bayawanda ularning balilariɣa mundaⱪ dedim: «Ata-bowiliringlarning bəlgimiliridə mangmanglar, nə ularning ⱨөkümlirini tutmanglar nə butliri bilən өzünglarni bulɣimanglar. 19 Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən; Mening bəlgilimilirimdə mengip, Mening ⱨөkümlirimni tutup ularɣa əməl ⱪilinglar; 20 Mening «xabat kün»lirimni pak-muⱪəddəs dəp ətiwarlanglar; u silərning Mening Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilixinglar üqün Mən wə silər otturimizdiki bir bexarəttur. 21 Lekin balilirimu Manga asiylik ⱪildi; ular nə Mening bəlgilimilirimdə mangmiɣan nə Mening ⱨөkümlirimni tutmiɣan (birsi ularɣa əməl ⱪilsa, u ular bilən ⱨayatⱪa erixidu) ular Mening «xabat kün»lirimni bulɣiɣan; xunga Mən ⱪəⱨrimni ular üstigə tөküp ularɣa ⱪaratⱪan aqqiⱪimni qüxürüp piɣandin qiⱪimən, dedim; 22 lekin jazadin ⱪolumni tartip, namimni əllərning kөz aldida bulɣanmisun dəp Өz namim üqün ⱨərikət ⱪildim; Mən bu əllərning kөz aldida ularni Misirdin ⱪutⱪuzup qiⱪarɣanmən.
23 Qəl-bayawanda Mən ⱪolumni kətürüp ularɣa silərni əllər arisiɣa tarⱪitimən, məmlikətlər iqigə taritimən dəp ⱪəsəm ⱪilimən, dedim; 24 qünki ular Mening

□ **20:10 «xunga Mən ularni Misir zeminidin toluⱪ qiⱪirip, qəl-bayawanɣa apardim» —** Israilning Hudadin gumanlinip, Uningɣa asiylik ⱪilixi Misirdin qiⱪix jəryanidimu, ular tehi Misir territoriyisidə bolɣan qaɣdimu bar idi. Xu qaɣda Huda pəⱪət Өz nami wə wədisi üqün bu «qiⱪirix» ⱪutⱪuzuxini toluⱪ ada ⱪilip, ularni dengizdin ətküzüp qəlgə apardi. ■ **20:10** Mis. 13:18 ■ **20:11** Law. 18:5; Ⱪan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **20:12 «Mening ularni pak-muⱪəddəs ⱪilidiɣan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni ularɣa beɣixlidim» —** «xabat küni» xənbə küni bolup, Huda Yəⱨudiylarɣa beɣixliɣan dəm alidiɣan, Hudani seɣinidiɣan küni. ■ **20:12** Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ **20:13** Mis. 16:28

ḥəkümlirimni ada qilmiƣan, bəlgilimilirimni qətkə qaqqan, Mening «xabat kün»lirimni buzoƣan; ular kəzlirini ata-bowilirining butliriƣa tikməktə idi; 25 xunga Mən ularoƣa yahxi bolmiƣan bəlgilimilərni, ularni ḥayatqa elip barmaydiƣan ḥəkümlərni beoƣixlidim; □ 26 wə ularni əz-əzidin səskəndürüp, Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetixi üqün, Mən ularni əz ḥədiyəliri arqilik buloƣidim, qünki ular ḥədiyə süpitidə barlik tunji balilirini atap qoyatti.□ ■
27 Xunga, i insan ooƣli, Israil jəmətigə səz qilip mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Ata-bowiliringlar xu ixtimu Manga kupurluq qiloƣanki, ular Manga wapasizlik qiloƣan; 28 ular Mən Əz qolumni kətürüp: «Muxu zeminni silərgə berimən» dəp qəsəm qiloƣan yərgə kirgəndə, ular xu yərdiki udul kəlgən ḥərbir yuqiri dəng ḥəm baraqsan dərəhni kərüpla xu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Meni aqqiqlanduridiƣan ḥədiyələrni qilatti; ular xu yərdimu «huxpuraq ḥədiyə»lirini puritip, «xarab ḥədiyə»lirini təkətti; □ 29 xuning bilən Mən ulardin: «Silər qiqidiƣan bu yuqiri jay degən nemə?» dəp soridim; xunga bügüngə qədər uning ismi «Bamaḥ»dur.□
30 Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər ata-bowiliringlarning yolida əzliringlarnimu buloƣimaqqimusilər? Ularning nəprətlik qilmixliriƣa əgixip buzuqluq qilmaqqimusilər? 31 Əmdi silər ḥədiyəliringlarni sunup, əz ooƣulliringlarni ottin ətküzgəndə, silər yənila bügüngə qədər əzünglarni barlik butliringlar bilən buloƣawatisilər; əmdi Mən silərning Meni izdəp sorixinglaroƣa yol qoyamdimən, i Israil jəməti?! Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən silərning Meni izdəp sorixinglaroƣa yol qoymaymən! 32 Xuningdək silərning kənglünglərdiki «Biz yat əllərdək, baxqa yurtlardiki jəmətlərdək yaoƣaq ḥəm tax məbudlaroƣa qoqunimiz» degən koyunglar əməlgə axurulmaydu!
33 Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, Mən bərḥək küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm təküp yaoƣduroƣan qəḥrim bilən üstünglardin ḥəkümranlik qilimən. 34 Mən küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm təküp yaoƣduruloƣan qəḥr bilən silərni əllərdin qiqirip epkelimən, tarqitiloƣan məmlikətlərdin silərni yioƣimən; 35 silərni əllərgə təwə boloƣan qəl-bayawanoƣa kirgüzüp, xu yərdə üstünglardin yüz turanə ḥəküm qiqirip jazalaymən; 36 ata-bowiliringlarning üstidin Misir zeminidiki qəl-bayawanoƣa ḥəküm qiqirip jazaloƣinimdək, silərning üstünglardin yüz turanə ḥəküm qiqirip jazalaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar. 37 Mən silərni ḥasa astidin ətküzüp, əḥdining rixtisigə baoƣlandurimən. □ 38 Mən aranglardin Manga wapasizlik qiloƣan asiylarni xallap qiqirimən; ularni turuwatqan jaylardin qiqirimən, birak ular Israil zemiƣiƣa kirməydu; xuning bilən silər

□ **20:25 ««yahxi bolmiƣan bəlgilimilər» … «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» —** 26-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **20:26 ««yahxi bolmiƣan bəlgilimilər» … «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» (25-ayət)…» —** bu ikki ayət (26-25) intayin muḥim. «Yahxi bolmiƣan bəlgilimilər», «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» degənlər əməliyəttə butpərəslik diniy qaidə-yosunlardin ibarət. Huda ularning Əzining adəmni ḥayatqa erixtüridiƣan əmr-pərmanlirini qətkə kəkip, aldinip, intayin rəzil butpərəslikkə beoƣixlinixiƣa yol qoyoƣan: 31-ayətnimu kərüng. Əz balilirini Hudaoƣa (yaki butlaroƣa, əlwəttə) atap qurbanlik qilix Təwratta kət'iy mən'i qilinoƣan. «Kan.», 12:29-31-ayətni kərüng. ■ **20:26** Əz. 16:21 □ **20:28 «ular xu yərdiki udul kəlgən ḥərbir yuqiri dəng ḥəm baraqsan dərəhni kərüpla xu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Meni aqqiqlanduridiƣan ḥədiyələrni qilatti» —** Huda Musa pəyoƣəmbər arqilik «Silər **Mən** bekitkən jayda qurbanlik qilinglar» degən («Qan.» 12-bab). Həqlərning əz beximqilik qilip «yuqiri jay»larda qurbanlik qilixliri bəribir butpərəslikkə aylinip ketətti. □ **20:29 «xunga bügüngə qədər uning ismi «Bamaḥ»dur» —** «Bamaḥ» degənning mənisi «yuqiri jay». Bəlkim xu qaoƣda uning baxqa bir ḥəjwiy, kinayilik mənisimu bar idi; birak bügün biz uni bilməymiz. □ **20:37 «Mən silərni ḥasa astidin ətküzüp, əḥdining rixtisigə baoƣlandurimən» —** «ḥasa astidin ətküzüx» tooƣruluq «Law.» 27:32, «Yər.» 33:13 kərüng. Qoylardin yamanlirini xallap qiqix üqün qoyqi ularni bir-birləp əz ḥasisi astidin ətküzüp təkxürətti.

Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
39 — Əmdi silər bolsanglar, i Israil jəməti, Rəb Pərwərdigar silərgə mundaķ dəydu:
— Manga ķulaķ salmaymiz desənglar, beriweringlar, ḥərbiringlar ɵz butliringlarɵa
qoķuniweringlar! Biraķ silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən
Mening namimni ikkinqi buloɳimaysilər! □ 40 Qünki Mening muķəddəs teoɳimda,
yəni Israilning egizlikidiki taoɳda, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — barliķ Israil
jəməti, ularning ḥəmmisi Manga zemində turup hizmət ķilidu; Mən u yərdə ularni
ķobul ķilimən wə u yərdə Mən silərdin «kətürmə ḥədiyə»liringlarni, tunji ḥosul
boloɳan kəktat-mewiliringlarni, xundaķla barliķ muķəddəs dəp ayrip beoɳixlioɳan
nəsriliringlarni tələp ķilimən.
41 Mən silərni əllər arisidin qiķirip, məmlikətlərdin elip yioɳķinimda, esil huxbuydək
silərni ķobul ķilimən; xuning bilən əllərning kəz aldida aranglarda Ɵzümning pak-
muķəddəs ikənlikimni kərsitimən. 42 Ata-bowiliringlarɵa ķolumni kətürüp: «Muxu
zeminni silərgə berimən» dəp ķəsəm ķiloɳan Israil zemینioɳa silərni kirgüzginimdə,
silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər. 43 Silər u yərdə ɵz yol-
liringlarni wə ɵzünglarni buloɳioɳan barliķ ķilmixliringlarni əsləysilər; xuning
bilən ətküzgən rəzil ixliringlar tüpəylidin silər ɵz-ɵzünglarni kəzgə ilmaysilər, ɵz-
ɵzünglardin nəprətlinisilər. 44 Mən rəzil yolliringlarɵa asasən əməs, yaki buzuķ
ķilmixliringlarɵa asasən əməs, bəlki Ɵz namim üqün silərgə xəpķətlik muamilə
ķiloɳandin keyin, i Israil jəməti, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər,
— dəydu Rəb Pərwərdigar.

Ot wə ķiliq arķilik boloɳan jaza

45 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
46 I insan ooɳli, yüzüngni Teman xəḥirigə ķaritip, jənubtikilərni əyibləp, Nəgəw
ormanliķ dalasini əyibləydioɳan bexarət berip, — □
47 Yəni Nəgəw ormanliķ dalasioɳa mundaķ degin: — Pərwərdigarning səzini angla;
Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən sanga bir ot yaķimən; u səndiki
ḥəmmə yexil dərəḥni ḥəmdə ḥəmmə ķaķxal dərəḥni yəwetidu; yalķunluķ ot
ḥeq ɵqməydu, jənubtin ximaloɳiqə pütkül yər yüzi uning bilən kəyüp ketidu;□ ■
48 barliķ ət igiliri Mənki Pərwərdigar uni yaķķanliķimni kərüp yetidu; u ḥeqķaqan
ɵqürülməydu!».
49 Wə mən: — Aḥ, Pərwərdigar! Ular mən tooɳruluķ: «U pəķət təmsillərnila
səzləwatidu» dəydu! — dedim.

21

«Ķiliq» ḥəķķidə

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan ooɳli, yüzüngni Yerusalemoɳa ķaritip, «muķəddəs jaylar»ni əyibləp, Israil
zeminini əyibləp bexarət berip, 3 Yəni Israil zemینioɳa mundaķ degin: — Pərwərdigar
mundaķ dəydu: «Mana, Mən sanga ķarxidurmən; ķiliqimni oɳilaptin suoɳurup,
səndin ḥəm ḥəķķaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlaymən.

□ **20:39 «Biraķ silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buloɳimaysilər!» —** baxķa birhil tərjimisi: «Biraķ keyin, ḥətta silər Manga ķulaķ salmioɳan bolsanglarmu, silər yənila ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buloɳimaysilər!». □ **20:46 «Teman xəḥiri» —** Israilning xərķiy jənubiy qegrasioɳa tutixidu, «Nəgəw» Israilning jənubiy təripini kərsitidu. □ **20:47 «... pütkül yər yüzi uning bilən kəyüp ketidu» —** yaki «... ḥər adəmning yüzi uning bilən kəyüp ketidu». ■ **20:47** Luķa 23:31

4 Mən səndin ḥəm ḥəkḳaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlimaḳqi bolọinim üqün,
ḳiliqim barliḳ ət igiliri, yəni jənubtin ximalọiqə bolọan ḥəmməylən bilən
ḳarxilixixọa oḷilaptin qiḳidu; 5 xuning bilən barliḳ ət igiliri Mənki Pərwərdigarning
Өz ḳiliqimni oḷilaptin suoḷurọanliḳimni tonup yetidu; ḳiliq oḷilapḳa ḳaytidin yenip
kirməydu.
6 Əmdi uḥ tartḳin, i insan ooḷi; iq-baoḷring eqixḳudək dərd-ələm bilən ularning kəz
aldida uḥ-zar ḳil. 7 Wə xundaḳ boliduki, ular səndin: «Nemixḳa uḥ tartisən?» dəp
soriọanda, sən ularọa: «Bolọan xum həwər tüpəylidin! Mana, u kelidu! Barliḳ
yürəklər erip, barliḳ ḳollar boxap ketidu, barliḳ roḥlar zəiplixip, barliḳ tizlar süydük
bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu; mana u keliwatidu! U yetip kəldi! — dəydu Rəb
Pərwərdigar» — degin.□ ■
8 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
9 I insan ooḷi, bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Mana, bir ḳiliq, bir ḳiliq, bislanọan, parḳiritiloḷan! 10 U zor ḳiroḷinqiliḳ üqün
bislanọan, uni yaltiraxḳa parḳiratḳan; Өz ooḷlumning xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ
addiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup ketiximizgə tooḷra keləmdu?□
11 U ḳiliqni parḳiritilixḳa, ḳol bilən tutuxḳa bekitkən;
Ḳiliq biləngən, parḳiritiloḷan,
Ḳətl ḳiloḷuqining ḳoliọa tutḳuzuxḳa təyyarlanọandur!
12 Nalə-pəryad kətürüp pioḷan qəkkin, i insan ooḷi,
Qünki *ḳiliq* Mening həlḳimgə ḳarxi qiḳḳan;
U Israilning barliḳ xaḥzadilirigə ḳarxi qiḳḳan;
Ular Өz həlḳim bilən təng ḳiliqḳa tapxuruloḷan;
Xunga yanpixingọa ḳattiḳ urup ḳoyoḷin!□ ■
13 Qünki sinaḳ kəldi; əmdi bu «xaḥanə ḥasa » baxḳa yaoḷaqlarni kəmsitkini bilən, u
bəribir tügixidu əməsmu?! — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
14 — Əmdi sən, i insan ooḷi, bexarət bərgin, qawak qaloḷin! Ḳiliq ikki ḳetim, üq
ḳetim urup ḳirsun! U ḳiroḷuqi ḳiliq, ularni ḥər tərəptin ḳorxiwaloḷan zor ḳətl
ḳiloḷuqi ḳiliqtur!□
15 Ularning yürəklirini erisun dəp, ulardin nuroḷunliri putlixip kətsun dəp, Mən
ularning barliḳ dərwazilirioḷa təḥdit saloḷuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U
qaḳmaḳtək parḳiritiloḷan, u ḳirixḳa suoḷuruloḷan; □ ■ 16 i ḳiliq, ong tərəpkə ətkür
bol! Sol tərəpkə burulup qap! Bisingni ḳəyərgə ḳaratḳan bolsa xu yərgə qap!
17 Mənki Pərwərdigar Өz ḳolum bilən qawak qalimən, Өz ḳəḥrimni təküp pioḷandin
qiḳimən; Mənki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳildim.

Hudaning Babilning padixaḥini Yerusalemọa ḥujum ḳilixḳa ḳaritip ḳoyidioḷanliḳi

□ **21:7 «barliḳ tizlar süydük bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu»** — demək, ḳorḳunqtin xundaḳ bolidu. Baxḳa birhil tərjimisi «barliḳ tizlar sudək ajiz bolup ketidu». ■ **21:7** Yər. 6:24; 49:23; Əz. 4:17; 7:17 □ **21:10 «U zor ḳiroḷinqiliḳ üqün bislanọan, ... Өz ooḷlumning xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ sddiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup ketiximizgə tooḷra keləmdu?»** — oḳurmənlər kəp hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Bu jümlining əyni tekistini qüxinix təs. «Өz ooḷlum» muxu yərdə bəlkim Yəḥuda yaki Yəḥudaning padixaḥi Zədəkiya boluxi mumkin. Zədəkiya əzini «yengilməs» dəp ḥesabliọini bilən, uning Huda məhsus təyyarliọan ḳiliqni «bir tal yaoḷaq tayaḳ»tək asanla bir tərəp ḳilixi ḥərgiz mumkin əməs. □ **21:12 «xunga yanpixingọa ḳattiḳ urup ḳoyoḷin!»** — «yanpaxḳa urux» ḳattiḳ dərd-ələmning ipadisi idi. ■ **21:12** Əz. 6:11; 7:27 ■ **21:13** Yəx. 1:5; Yər. 6:28-30 □ **21:14 «bexarət bərgin, qawak qaloḷin!»** — «qawak qelix» bəlkim pəyoḷəmbərning Hudaoḷa wəkil bolup, Hudaning bu ixlarni tooḷra degənlikini ipadilixi idi. □ **21:15 «ularning yürəklirini erisun dəp, ... Mən ularning barliḳ dərwazilirioḷa təḥdit saloḷuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U qaḳmaḳtək parḳiritiloḷan, u ḳirixḳa suoḷuruloḷan»** — oḳurmənlər baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Ibraniy tilida bu ayəttiki bəzi səzning mənisini pəḳət pərəz ḳilixḳila bolidu. ■ **21:15** Əz. 21:32

18 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
19 Sən i insan ooɣli, Babil padixaḥining ķiliqining mengixioɣa təyyarlanoɣan ikki
yolni bekitip ķoyoɣin; ikkilisi bir zemindin qiķidioɣan bolsun; *Yerusalem* xəḥirigə
mangidioɣan yolning bexida bir yol bəlgisini tikləp ķoyoɣin; 20 yəni ķiliqning yetip
kelixi üqün Ammoniylarning Rabbaḥ xəḥirigə bir yol ḥəmdə Yəḥudaoɣa, yəni
istiḥkami məstəḥkəm Yerusalem xəḥirigə yənə bir yolni bekitip ķoyoɣin; 21 qünki
Babilning padixaḥi aqa yolda, yəni ikki yolning bexida pal aqķuzidu; u oķlarni
silkiydu, «kəqmə məbudlar»din soraydu, jigərni təkxüridu.□
22 Əmdi sepilni bəsküqi bazoɣanlarni tikləxni, ķan təküxkə pərman ķilixni,
jəng elan ķilip towlaxni, dərwazilaroɣa uruloɣuqi bazoɣanlarni tikləxni, sepiloɣa
qiķidioɣan dənglüklərni yasaxni, potəylərni ķuruxni, Yerusalemni *muḥasirigə elixni*
kərsitidioɣan pal uning ong ķolioɣa qüxidu; ■ 23 gərqə bu pal ularoɣa yaloɣan
kərüngini bilən, ular iqkən ķəsəmlər tüpəylidin, Yəḥudadikilərni qanggilioɣa alsun
dəp padixaḥ ularning ķəbiḥlikini esigə kəltüridu.□
24 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: Silərning asiyliķinglar axkar-
ilinip, barlik ķilmixliringlarda gunaḥliringlar kərüngəqkə, ķəbiḥlikinglarni əskə
kəltürgininglar tüpəylidin — yəni əzünglar pax ķilinip əskə elinoɣininglar
tüpəylidin, silər ķoloɣa elinisilər. 25 Əmdi sən, i Israilning munapiķ ḥəm rəzil
xaḥzadisi, ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning ke-
lidu!□
26 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Səllini uningdin eliwət, tajni eliwət; ixlar
əz petida turiwərməydu; pəs turoɣanni egiz ķil, egiz turoɣanni pəs ķil; 27 uning
təhtini ərüwət, ərüwət, ərüwət! Uning ḥoķuķining Igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut
bolmaydu; Mən uni Uningoɣa təķdim ķilimən.□

Ammon həlķi tooɣruluķ bexarət

28 Əmdi i insan ooɣli, bexarət berip mundaķ degin: — Rəb Pərwərdigar Ammoniylar
wə ularning mazaķliri tooɣrisida mundaķ dəydu: «Bir ķiliq, bir ķiliq ķətl ķilixķa
suoɣuruloɣan; u adəmni yəwetixkə, qaķmaķtək yaltiraxķa parķiritiloɣan!» — degin!□
29 Qünki palqilar sən ķiliq tooɣrungda ķuruķ alamət kərünüxlərni kərüp, sən
üqün yaloɣandin bir pal salidu; rəzillərning kəridioɣan küni kəlgəndə, ķəbiḥlikning
jazalinix waķti-saiti toxķanda, bular seni xu ķiriloɣan rəzillərning boyunliri üstigə
ķoxup yatķuzidu!

□ **21:21 «kəqmə məbudlar»** — ibraniy tilida «tərafim»; kiqik, ķol bilən kətürgili boloɣan «ķolaylik butlar». **«jigərni təküxürüx»** — kona zamandiki palqiliķning bir usuli idi. Biliximizqə ular bir ḥaywanni soyup, andin üqəy-ķarni ķatarliķlarni təkxürüp, kərgən alamətlər boyiqə bir ķararoɣa kelətti. ■ **21:22** Əz. 4:2; 17:17 □ **21:23 «gərqə bu pal ularoɣa yaloɣan kərüngini bilən, … Yəḥudadikilərni qanggilioɣa alsun dəp padixaḥ ularning ķəbiḥlikini esigə kəltüridu»** — pütün bu ayətning əyni tekistni qüxinix təs. «Iqkən ķəsəmlər» bəlkim Zədəkiya Neboķadnəsaroɣa iqkən ķəsəmlərni kərsitidu. Neboķadnəsarning məsliḥətqiliri bu palni yaloɣan dəp ķarioɣini bilən, Huda Yerusalemni jazalansun (Neboķadnəsarning qanggilioɣa qüxsun) dəp ķət'iy bekitkən boloɣaqķa, Neboķadnəsar bəribir Rabbaḥ xəḥirigə əməs, bəlki Yerusalemning asiyliķini esigə kəltürüp uningoɣa ḥujum ķilixni ķarar ķilidu. □ **21:25 «i Israilning munapiķ ḥəm rəzil xaḥzadisi»** — «rəzil xaḥzadə» Zədəkiya padixaḥni kərsitidu. Əzakiyal pəyoɣəmbər uni «padixaḥ» degüsi kəlməydu. **«ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning kelidu!»** — ibraniy tilida «ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning kəldi!» deyilidu. Demək, kəridioɣan künining yeķin kəlgənlikini təkitiləydu. □ **21:27 «Uning ḥoķuķining igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut bolmaydu; Mən uni uningoɣa təķdim ķilimən»** — bu ayətning mənisi, Zədəkiyadin keyin, Dawut padixaḥning əwladi, Israil ḥəm aləmning tegixlik padixaḥi Ķutķuzoɣuqi-Məsiḥ kəlgüqə Israilning təhtigə əz həlķidin boloɣan ḥeqkim padixaḥ bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki bexarətnimu kərüng. □ **21:28 «Bir ķiliq, bir ķiliq ķətl ķilixķa suoɣuruloɣan; u adəmni yəwetixkə, qaķmaķtək yaltiraxķa parķiritiloɣan!»** — Ammoniylar əzlirining muxu ķiliqini Israillarni soyux üqün suoɣuroɣan (keyinki ayətlətni kərüng). Biraķ ahirida u əzlirining bexioɣa qüxidu.

30 Bu ḳiliqni ɵz oɳilapioɣa ḳayturup sal!
Mən sening üstünggə ɵzüng yaritiloɣan jayda, yəni sən tərülgən jayda ḥɵküm qiḳirip jazalaymən.
31 Xuning bilən Mən üstünggə ḳəḥrimni tɵküp yaoɣdurup,
Oɳəzipimning oti ḳilip püwləymən;
Mən seni ḳatilliḳḳa maḥir yawuz adəmlərning ḳolioɣa tapxurup berimən;
32 Sən otḳa yeḳiloɳu bolisən;
Sening ḳening ɵz zemiɳingdə tɵkülidu;
Sən ḳaytidin əslənməysən;
Qünki Mənki Pərwərdigar səz ḳiloɣan.

22

Yerusalem tooɣruluḳ üq bexarət •••• Birinqi: — ḳanliḳ xəḥər

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
2 Əmdi sən, i insan ooɳli, ḳanliḳ xəḥər üstigə ḥɵküm qiḳarmamsən? Ḥɵküm qiḳarmamsən? Əmdi uning yirginqlik ḳilmixlirini yüzigə selip mundaḳ degin: — ■
3 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Ɵz jaza künining kelixi üqün ɵz iqidə ḳan tɵkküqi xəḥər, ɵzini buloɣax üqün ɵzigə məbudlarni yasioɣan xəḥər —
4 Sən tɵkkən ḳan tüpəylidin gunaḥkar boldung, yasioɣan məbudlar tüpəylidin ɵzüngni buloɣiding; sən ɵz jaza künliringni yeḳinlaxturdung, yilliringni toxturdung; xunga Mən seni əllərgə rəswa, barliḳ məmlikətlərgə mazaḳning obyekti ḳildim. ■
5 Sanga yeḳindikilər ḥəmdə səndin yiraḳtikilər seni mazaḳ ḳilidu, i ḳiya-qiyaoɣa toloɣan bətnamliḳ xəḥər!
6 Israilning xaḥzadiliri, ḥər birining ḥoḳuḳidin paydilinip iqingdə ḳandaḳ ḳan tɵkkənlikigə ḳara! 7 Sening iqingdə ular ata-anisini kɵzgə ilmioɣan; aranglarda musapirlaroɣa zulum-zumbuluḳ ḳiloɣan, yetim-yesirlər ḥəm tul hotunlaroɣa uwal ḳiloɣan; 8 Mening pak-muḳəddəs nərsilirimni sən kəmsitkən, Mening «xabat kün»lirimni buloɣap buzoɣansən; 9 sening iqingdə ḳanoɣa təxna tɵḥməthor adəmlər boloɣan; ular taoɣlar üstidə butpərəslik exini yegən; sening iqingdə ular buzuḳluḳ pəsəndilik ḳiloɣan; ■ 10 səndə ɵz atisining nomusioɣa təgkənlər bar; ay kɵrgən ḳiz-ayallarni ayaoɳ asti ḳiloɣanlarmu bar.□ ■
11 Birsi ḳoxnisining ayali bilən yirginqlik buzuḳluḳ ḳiloɣan; yənə birsi ɵz kelinini buzup xəḥwaniyət ḳiloɣan; səndə boloɣan yənə birsi ɵz singlisioɣa, yənə atisining ḳizioɣa basḳunqiliḳ ḳiloɣan. ■ 12 Ular ḳan tɵküx üqün arangda «sowoɣatlar»ni ḳobul ḳiloɣan; sən ɵsüm-jazanə aloɣan; sən ɵz ḳoxniliringdin ḥaramni məjburiy yuluwelip, Meni untuoɣansən — dəydu Rəb Pərwərdigar.
13 Wə mana, Mən ḥaramni məjburiy yuluwelixingoɣa wə sən ɵz arangda tɵkkən ḳanlaroɣa ḳarap ḳolumni-ḳolumoɣa urdum! □ ■
14 Mən seni bir tərəp ḳilidioɣan künlərdimu yüriking yənila toḳ, ḳolliring qing turiwerəmdu? Mənki Pərwərdigar səz ḳildim, Ɵzüm uni ada ḳilimən. ■ 15 Mən seni əllər arisioɣa tarḳitimən, məmlikətlər iqigə taritimən, otturangda boloɣan

■ **22:2** Əz. 20:4; 23:36 ■ **22:4** 2Pad. 21:16; Əz. 5:14; 20:30,31 ■ **22:9** Əz. 18:6,11 □ **22:10 «atisining nomusioɣa təgkənlər»** — ibraniy tilida buning ikki mənisining mumkinqiliki bar: (1) ɵz atisioɣa basḳunqiliḳ ḳiloɣan; (2) atisining ayali (ɵz anisi yaki ɵgəy anisi)oɣa basḳunqiliḳ ḳiloɣan. Bizningqə muxu yərdə (2) tooɣridur. ■ **22:10** Law. 18:8,19; Əz. 18:6 ■ **22:11** Law. 18:15, 20; Yər. 5:8 □ **22:13 «sən ɵz arangda tɵkkən ḳanlaroɣa ḳarap ḳolumni-ḳolumoɣa urdum»** — «ḳol-ḳoloɣa urux» ḳattiḳ əpsuslinarliḳ, pioɣanni bildüridu. ■ **22:13** Əz. 21:22 ■ **22:14** Əz. 17:24

pəsəndilikinggə hatimə berimən. ■ 16 Əmdi sən özüng arkilik əllərning köz aldida
buloqinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət: — Tawlaxning nətijisi — ḫeqnemə ḳalmaydu!

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
18 I insan ooqli, Israil jəməti Manga huddi daxkal bolup qikti; ularning ḫəmmisi
humdanda ḳaloqan mis, kələy, təmür wə ḳooquxunlardur; ular kümüxning pokı
bolup qikti.■
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Ḫəmminglar daxkal bolup qikkaqka,
mana əmdi Mən silərni Yerusalem otturisioqa yioqimən; 20 kixilər üstigə ot püwləp,
ularni eritip tawlax üqün kümüx, mis, təmür, ḳooquxun wə kələyni humdan iqigə
yioqkandək, Mən oqəzipim wə kəḫrim bilən silərni yioqip *xəḫər* iqigə selip silərni
eritimən. 21 Xundak, Mən silərni yioqip, oqəzipimning otini üstünglərgə püwləymən,
silər uning otturisida erip ketisilər; 22 kümüx humdanda eritilgəndək, silər xəḫər
otturisida eritilisilər; wə silər Mənki Pərwərdigarning Өz kəḫrimni üstünglərgə
təkkənlikimni tonup yetisilər.

Üqinqi bexarət: — Israilning pütün jəmiyiti buzuldi!

23 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
24 I insan ooqli, xəḫərgə mundak degin: — Oqəzəp qüxkən kündə sən paklan-
durulmioqan, yamoqur qüxmigən bir zeminsən. □ 25 Өz oljisini titma kilidioqan,
ḫərkirəydioqan xirdək ularning pəyoqəmbərliri uningda suyikəst ixlitidu; ular jan-
larni yəwetidu; həzinilərni, kimmətlik nərsilirini buliwalidu; ular uning otturisidiki
tul hotunlarni köpəytməktə.■
26 Uning kaḫinliri Təwrat-kanunumni buzup taxlap, pak-mukəddəs nərsilirimni
buloqioqan; ular pak-mukəddəs bilən addiy nərsilərni pərk kilmaydu; ular «xabat
kün»lirimgə kəzini yumup yüridu; xuning bilən ular arisida Manga bətnam
qaplinidu. ■ 27 Uning iqidiki xaḫzadilər huddi oljisini titma kilidioqan bərilərdək;
ular kan töküxidu, janlarni nabut kilixidu, ḫaram mənpəətni bulixidu. ■ 28 Uning
pəyoqəmbərliri ularning *kilmixlirini* «ḫak suwak» bilən akartkan, «Rəb Pərwərdigar
mundak dəydu!» dəp sahta kərünüxlərni kərüwelip, pal selip yaloqanqilik
yətküzidu; lekin Pərwərdigar ularoqa səz kiloqan əməs. ■ 29 Zemindiki addiy
pukralarmu jəbir-zulum kilixip, bulang-talang kilidu; ular ajiz-namratlarni bozək
kilip, musapirlaroqa zulum selip uwal kilidu. 30 Mən ular arisidin tamni kaytidin
yasitip beridioqan, Meni ularning zeminini wəyran kiliximdin yanduridioqan, uning
yerikini ətküdək, Mening aldimda turidioqan ariqi bir əzimətni izdəp kəldim; birak
ḫeqbirni tapalmidim. ■ 31 Xunga Mən kəḫrimni üstigə təkimən; oqəzipimning oti
bilən Mən ularni ḫalak kilimən; Mən ularning yollirini əz bexioqa kayturimən, —
dəydu Rəb Pərwərdigar.■

■ **22:15** Əz. 12:14, 15 □ **22:16** **«Əmdi sən özüng arkilik əllərning köz aldida buloqinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən»** — oqurmənlər baxka hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Ayətning əyni tekistini qüxinix səl təs. ■ **22:18** Yəx. 1:22 □ **22:24** **«Oqəzəp qüxkən kündə sən paklandurulmioqan, yamoqur qüxmigən bir zeminsən»** — Hudaning oqəzipi tüpəylidin, ularda bəlkim bir kuroqakqilik boloqanidi. «Kan.» 28-babni kərüng. ■ **22:25** Mat. 23:14 ■ **22:26** Law. 10:10; Əz. 44:23 ■ **22:27** Mik. 3:11; Zəf. 3:3 ■ **22:28** Əz. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12 ■ **22:30** Zəb. 106:23 ■ **22:31** Əz. 9:10; 11:21; 16:43

23

Oḫolaḫ ḫəm Oḫolibaḫ — ikki ayal tooɣruluḳ boloɣan təmsil

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, bir anidin tuoɣuloɣan ikki ayal bar ikən; 3 ular Misir zeminidə paḫixilik ḳiloɣan; ular yaxliḳta paḫixilik ḳiloɣan; xu yərdə ularning kəksiliri mijiḳlinip, ḳizliḳ əmqək topqiliri silanoɣan. ■ 4 Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki idi; ular ooɣul-ḳizlarni tuoɣḳan. Samariyə bolsa Oḫolaḫ, Yerusalem Oḫolibaḫdur.□
5 Oḫolaḫ Meningki boloɣan təḳdirdimu yənə buzuḳluḳ ḳiloɣan — u axiḳlirioɣa, yəni ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərdə boloɣan; 6 kək kiyim kiygən, əməldar-ḫəkümdarlar, ḫəmmisi kelixkən yigitlər, atḳa mingən qəwəndazlar idi. 7 U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning esilzadiliri idi; əz arzu-ḫəwəslirini barliḳ ḳozoɣatḳanlar bilən wə ularning barliḳ məbudliri bilən u əzini buloɣioɣan.□ 8 U yənila Misirda boloɣan paḫixilikliridin waz kəqmidi; qünki uning yaxliḳida axu yərdikilər uning bilən billə yatti, ḳizliḳ kəksilirini silap, əz buzuḳluḳlirini uning üstigə təkti. 9 Xunga Mən uni əz axnilirining, yəni uning arzu-ḫəwəslirini ḳozoɣatḳan Asuriylərning ḳolioɣa tapxurdum; ■ 10 ular uning nomusini axkarilap, uning ooɣul-ḳizlirini elip ketip, uni ḳiliqlap əltürüwətti; u ayallar arisida *yaman* ataḳḳa ḳaldi; uning üstigə ḫəküm qiḳirilip jazalandi.

Oḫolibaḫ

11 Uning singlisi Oḫolibaḫ buni kərüp turupmu, arzu-ḫəwəsliridə ḫədisidin tehimu buzuḳ, paḫixilikliri ḫədisiningkidin kəp bolup kətti. 12 U əz ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərni ḳozoɣatḳan; ular əməldar-ḫəkümdarlar, ḫəxəmətlik sawut, formilarni kiygən, atḳa mingən qəwəndazlar, ularning ḫəmmisi kelixkən yigitlər idi. ■ 13 Mən uning buloɣinip kətkənlikini kərdum; ular ikkilisi bir yolluḳ idi.
14 U uning paḫixiliklirini axurdi; qünki u tamda pərəng bilən sürətləngən adəmlərni, yəni Kaldiylərning rəsimlirini kərdi; 15 ularning bəlliri potilar bilən oraloɣan, bexioɣa ḳuyruḳluḳ səllilər kiyilgən; ularning ḫəmmisi ləxkər bexidək, yəni tuoɣuloɣan yurti Kaldiyədiki Babilliḳlarning ḳiyapitidə idi. 16 U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən.□
17 Xuning bilən Babilliḳlar uningoɣa, yəni uning axniliḳ orun-kərpilirigə yeḳin kelip, uni əz zinaliri bilən buloɣioɣan; u əzini ular bilən billə buloɣioɣandin keyin ulardin bizar boldi. 18 U əz buzuḳluḳlirini oquḳ ḳilip, nomusini axkarilixi bilən, jenim ḫədisidin yirgəngəndək uningdinmu yirgəndi. 19 Biraḳ u yənə əzining yaxliḳ künlirini, yəni Misir zeminida buzuḳluḳ paḫixilik ḳiloɣan künlirini esigə kəltürüp əz buzuḳluḳlirini tehimu kəpəytti. 20 Uning ərliki exək mədəkliridək, mənisi atlarningkidək boloɣan Babilning paḫixiwaz ərkəklirigə ḳarap ḫəwəsliri

---

■ **23:3** Əz. 20:8 □ **23:4 «Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki idi» —** demək, Oḫolaḫ Israilning ximaliy padixaḫliḳini, Oḫolibaḫ Yəḫudani kərsitidu. «Oḫolaḫ» — «uning qediri», «Oḫolibaḫ» — «mening qedirim uningdidur» degən mənilərdə. □ **23:7 «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning esilzadiliri idi» —** yaki «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisini Asuriyəning esilzadilirigə beoɣixlioɣan». ■ **23:9** 2Pad. 17; 18 ■ **23:12** 2Pad. 16:7 □ **23:16 «U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən» —** bundaḳ bayanlar bəlkim Yəḫudaning padixaḫliri Babildin yardəm sorioɣanliḳini, Babilliḳlar bilən dostlaxmaḳqi boloɣanliḳini, xundaḳla ularning butpərəslikini ḳobul ḳiloɣanliḳini kərsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayətlərni kərüng).

qozƣaldi. 21 Sən yaxliqingdiki buzuqluqliringƣa, yəni yaxliqingda Misirliqlarning əmqəkliringni siliƣiniƣa yənə təxna bolup təlmürdung.
22 Xunga, i Oqolibaq, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mana, Mən jening qazir bizar bolƣan axniliringni əzünggə qarxi qozƣitimən, ularni sən bilən qarxilixixqa qəmmə təripingdin elip kelimən; 23 Babilliqlar, barliq Kaldiylər, Pekodlar, Xoalar, Koallar qəmdə Asuriylərning qəmmisini ular bilən təng qozƣaymən; ularning qəmmisi kelixkən yigitlər, əməldar-qökümdarlar, uluƣ bəglər wə janablar, qəmmisi atqa mingən qəwəndazlardur; 24 ular qoral-yaraqlar, jəng qarwiliri, yük qarwiliri qəm zor bir top qəlqlər bilən sanga qarxi qikidu; ular özlirini qəmmə təripingdə sipar-qalqanlar wə dubulƣalarni kiyip sanga qarxi səpras bolidu; bexingƣa qüxidiƣan tegixlik jazani ularƣa tapxurimən, ular öz qökümliri boyiqə jazalaydu.
25 Mən muqəddəslikimdin qikkan ƣəzəpni sanga qaritimən; xuning bilən ular qəqr bilən seni bir tərəp kilidu. Ular sening burnung wə kulakliringni kesiwetidu; səndin ahirki kalƣanlar kiliqlinidu; ular ooƣul-kizliringni elip ketidu, səndin yənila kalƣanlar otta yutuwetilidu. □ 26 Ular səndin kiyim-keqəkliringni eliwelip, güzəl zibu-zinnətliringni bulaydu. ■ 27 Xuning bilən Mən səndə Misir zeminida baxlanƣan buzuqlukliringni wə paqixiliklikiringni tohtitimən; sən bu ixlarƣa yənə təlmürməysən, Misirni qayta əsliməysən.
28 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən seni özüng nəprətlənggənlərning koliƣa, yəni jening yirgəngənlərning koliƣa tapxurimən; ■ 29-30 ular seni öqmənlik bilən bir tərəp kilip, barliq əjirliringni elip ketip, seni tuƣma-yalingaq kaldurup, paqixiliklikiringning nomusini axkarilaydu. Sən əllər bilən paqixilik kiloƣanliking, ularning məbudliri bilən özüngni buloƣioƣanliking tüpəylidin, sening buzuqlukliring qəm paqixiliklikiring bularni bexingƣa qüxürdi.■
31 Qədəngning yolida özüng mangoƣansən; xunga Mən uningdiki kədəqni sening kolungoƣimu tutkuzdum.
32 — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qədəngning kədəqini, qongkur wə qong bir kədəqni sənmu iqisən; sən rəswa bolup mazaq kilinisən, qünki uning qəjimi qongdur; 33 sən dəqxətlik wə qalakət kədəqi, yəni qədəng Samariyəning kədəqi bilən məstlik qəm dərd-ələmgə toldurulisən; 34 sən uni iqiwetip yənə yalaysən, qətta uning parqilirinimu ƣajilaysən, andin kəksiliringnimu yulup taxlaysən; qünki Mən xundaq söz kildim, dəydu Rəb Pərwərdigar.
35 Xuning üqün Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki sən Meni untup arkangƣa taxliwətkənliking üqün, xunga öz buzuqlukung qəm paqixiliklikiringning jazasini kətürisən.■
36 Wə Pərwərdigar manga mundaq dedi: — I insan ooƣli, sən Oqolaq wə Oqolibamaq üstigə qöküm qikiramsən? Əmdi ularƣa öz yirginqlik kilmixlirini ayan kilip kərsətkin. ■ 37 Qünki ular buzuqluq kildi; kolliri kan boldi; ular öz butliri bilən buzuqluq kilip, uning üstigə Manga tuƣqan öz balilirini ularning ozuki süpitidə kurbanlik kilip ətküzüp beƣixlidi. □ ■ 38 Uning üstigə ular Manga xundaq ix kiloƣanki, ohxax bir kündə ular Mening muqəddəs jayimni buloƣap, «xabat kün»lirimni buzoƣan. ■ 39 Qünki ular öz balilirimni butliriƣa soyoƣan qaoƣda, ular ohxax bir kündə muqəddəs jayimni buloƣaxka kirdi; mana, ular Mening öyüm otturisida xundaq kiloƣan.■

□ **23:25** **«*Mening* muqəddəslikimdin qikkan ƣəzəp»** — ibraniy tilida «(Mening) qəsitim». ■ **23:26** Əz. 16:39 ■ **23:28** Əz. 16:37; Əz. 23:17 ■ **23:29-30** Əz. 16:39; Əz. 23:25, 26 ■ **23:35** Yər. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Əz. 22:12 ■ **23:36** Əz. 20:4; 22:2 □ **23:37** **«öz balilirini ularning ozuki süpitidə kurbanlik kilip ətküzüp beƣixlidi»** — «(ottin) ətküzüx» degən söz, butpərəslik tooƣruluk bayanlar arisida bolsa, adəttə insanlarni, bolupmu balilarni butlarƣa «kurbanlik süpitidə ottin ətküzüx»ni kərsitidu. ■ **23:37** Əz. 16:21; 20:26,31 ■ **23:38** Əz. 22:8 ■ **23:39** 2Pad. 21:4-7; Əz. 16:21; Əz. 20:13, 16

40 Uning üstigə adəmlərni yiraqtin qaqirdi, ularni elip kelixkə əlqi əwətti; mana, ular kəldi; sən ularni dəp yuyunup, kəz-qaxliringoŋa osma qoyup, əzüngni zibu-zinnətlər bilən pərdazliding; 41 həxəmətlik bir diwanda olturdung, uning aldioŋa üstigə Mening huxbuyum həm zəytun meyim qoyuloŋan dastihanni qoydung; ■
42 oŋəmsiz yürgən bir top kixilərning awazi uningda anglandi; qüprəndə adəmlər bilən billə qəl-bayawandin Sebaiylarmu elip kelindi; ular *ħədə-singilning* qollirioŋa biləzüklər, bexioŋa qiraylik tajlarni saldi. □ 43 Əmdi Mən zina-buzuqluqlar bilən uprap qerioŋan paḫixə tooŋruluq: «Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun; qünki u həqiqətən *paḫixə*» — dedim.□
44 — Xuning bilən ular paḫixə ayaloŋa yeqinlaxqandək uningoŋa yeqin berip billə yatti; ular xundaq qilip Oḫolaḫ wə Oḫolibamaḫ bu ikki buzuq ayaloŋa yeqinlixip billə yatti.
45 Biraq həqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni wə qan təkküqi ayallarni jazalioŋanoŋa ohxax, ularning üstigə həküm qiqirip jazalaydu; qünki ular zinahor ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■ 46 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Bir top adəmlərni ularoŋa qarxi qiqirip elip kelimən, ularni həryanoŋa həydiwetixkə wə bulangqilik qilixqa tapxurimən. 47 Bu top kixilər ularni taxlar bilən qalma-kesək qilip, qiliqliri bilən qepip soyidu; ular ularning ooŋul-qizlirini əltüridu, əylirini ot bilən kəydüriwetidu.■
48 Xuning bilən Mən zemində buzuqluqqa hatimə berimən; xuning bilən bar-lik ayallar silərdin sawaq elip silərning buzuqluqliringni dorimaydu. 49 Ular buzuqluqungni əz bexingoŋa qayturup qüxüridu, wə silər məbudliringlaroŋa qetixlik boloŋan gunaḫlarni kətürisilər; silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.■

24

Daoŋlixip kətkən qazan

1 Tokquzinqi yili, oninqi ayning oninqi künidə, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooŋli, bu künni, dəl muxu künning qislasini yeziwaloŋin; qünki dəl muxu kündə Babilning padixaḫi Yerusalemni muḫasirigə aldi.
3 Asiy jəmətning aldioŋa bir təmsilni qoyup mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Qazanni otning üstigə qoyunglar, ot üstigə qoyunglar, uningoŋa su qoyunglar; ■ 4 gəx parqiliri, ḫərbir esil gəx parqilirini, put wə qolini uningoŋa yioŋip selinglar; esil ustihanlarnimu qoxunglar; 5 qoy padisidin əng esillirini elinglar; ustihanlarni pixuruxqa uning astioŋa otun toplap qoyunglar; uni qattiq qaynitinglar, uningdiki ustihanlar obdan qaynisun.
6 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qanhor xəḫərning ḫalioŋa, yəni dat basqan qazanoŋa, ḫeq deti kətməydioŋan qazanoŋa way! Uningdiki ḫəmmini

---

■ **23:41** Pənd. 7:17 □ **23:42** **«...Sebaiylarmu elip kelindi»** — «Sebaiylar»ning baxqa birhil tərjimisi: «ḫaraqkəxlər». □ **23:43** **«Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun — qünki u ḫəqiqətən paḫixə»** — yaki «U ḫəqiqətən xundaq bolsa, ular yənila ḫazir uning bilən rast buzuqluq qilamdu?». □ **23:45** **«Birak ḫəqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni ... Jazalioŋanoŋa ohxax, ularning üstigə həküm qiqirip jazalaydu»** — bizningqə bu jümlidiki «ḫəqqaniy adəmlər» qattiq kinayilik, ḫəjwiy gəp idi. Qünki u Babilliqlarni kərsitidu (46-47-ayətlərni kərüng). Mənisi bəlkim: «Ular silər bilən selixturuloŋanda, ḫəqqaniy adəmlər kərünidu». ■ **23:45** Əz. 16:38 ■ **23:47** Əz. 16:41 ■ **23:49** Əz. 16:58. ■ **24:3** Yər. 1:13

birdin-birdin al; uningoɣa nesiwə qeki taxlanmisun! □ ■ 7 Qünki u tökkən ƙan uning
otturisida turidu; u ƙanni topa bilən kəmgili boloɣudək yərgə əməs, bəlki taƙir tax
üstigə təkti. □ 8 Ƙəhrimni ƙozoɣax, intiƙam elix üqün, u tökkən ƙanning yepilmasliƙi
üqün taƙir tax üstigə ƙaldurdum.
9 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Ƙanhor xəhərning ƙalioɣa way!
Mənmu uning otun dəwisini yooɣan ƙilimən! ■ 10 Otunni dəwiləŋlar, otni yiƙip
quhqulaŋlar, gəx obdan pixsun, dora-dərmələrni ƙoxunglar, ustihanlar köyüp
kətsun! 11 Andin ƙazanni ƙizitip, uningdiki misni ƙipƙizil ƙilinglar, iqididiki daoɣ-
kirlar eritilip, uning deti qiƙiriwetilix üqün uni ƙuruƙ peti qooɣlar üstigə ƙoyunglar!
12 Uning ƙiloɣan awariqilikliri Meni upratti;
Lekin uning ƙelin deti uningdin kətmidi;
Xunga uning deti otta turiwərsun!
13 Sening paskiniqilikingdə buzuƙ paḫixilik bardur; Mən seni pakizlimaƙqi
boldum, lekin sən paskiniqiliƙtin pakizlandurulmaymən deding; əmdi ƙəhrimni
üstünggə təküp tohtatmioɣuqə sən paskiniqiliƙtin pakizlandurulmaysən. 14 Mənki
Pərwərdigar xundaƙ söz ƙildim; u əməlgə axurulidu, Mən uni ada ƙilimən;
Mən nə buningdin yanmaymən, nə ḫeq sanga iqimni aoɣritmaymən, nə uningdin
əkünməymən; ular sening yolliring wə ƙilmixliring boyiqə üstünggə ḫəküm qiƙirip
jazalaydu — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

Əzakiyalning söyümlük ayalining ölümi

15 Wə Pərwərdigarning sözi manga kelip xundaƙ deyildi: —
16 «I insan ooɣli, Mən sening söyümlük köz ƙariquƙungni bir urux bilən səndin elip
ketimən; biraƙ sən ḫeq matəm tutma, ḫeq yioɣlima, ḫeq köz yexi ƙilma; 17 süküt iqidə
uḫ-zar tartisən; ölgüqi üqün ḫeq ḫaza tutma; səlləŋni bexingoɣa orap, kəxliringni
putungoɣa baoɣlioɣin; yüzüngning töwinini yepiwətmə, adəmlər epbərgən nandin
yemə».
18 Xuning bilən Mən ətigəndə həlƙkə söz ƙildim; kəqƙurunda ayalim öldi. Ikkinqi
küni ətigəndə mən buyruloɣini boyiqə ix ƙildim. 19 Əmdi halayiƙ manga: «Sening
bu ƙiloɣan ixliringning nemini kərsətkənlikini deməmsən?» dedi.
20 Mən ularoɣa mundaƙ dedim: — Pərwərdigarning sözi manga kelip xundaƙ deyildi:
—
21 Israil jəmətigə mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — «Mən
Öz muƙəddəs jayimni, yəni sən pəhirləŋgən küq-tayanqingni, közünglarni huxal
ƙiloɣuqi, jeninglar təxna boloɣan nərsini buloɣay dəwatimən; silərning köyninglarda
ƙaloɣan ƙiz-ooɣullar ƙiliq bilən yoƙilidu. 22 Xu tapta silər Mən *Əzakiyal* ḫazir
ƙiloɣinimdək ƙilisilər; silər yüzünglarning töwinini yapmaysilər, adəmlər epbərgən
nandin yeməysilər; 23 səlləŋglar bexinglarda, kəxinglar ayaoɣliringda boliweridu;
silər ḫeq matəm tutmaysilər yaki ḫeq yioɣlimaysilər; silər ƙəbiḫlikliringlar iqidə
solixip, bir-biringlaroɣa ƙarixip uḫ-zar tartisilər.□ ■

□ **24:6** **«Ƙanhor xəhərning ƙalioɣa, yəni dat baskan ƙazanoɣa, ḫeq deti kətməydioɣan ƙazanoɣa way!... uningoɣa nesiwə qeki taxlanmisun!»** — ƙazanning deti ƙan rəŋgidə bolup, bəlkim xəhərning ƙanhorluƙini bildüridu. Ayətning keyinki ƙismining mənisi bəlkim, ƙazanning dat baskan parqiliridək, xəhərdikilərmu parqə-parqə tarƙilip ketip, ḫeqƙandaƙ bəhtning nesiwisini kərməydu degənlik. **«uningdiki ḫəmmini birdin-birdin al»** — yaki «uningdiki gəx parqilirini bir-biridin al». ■ **24:6** Əz. 22:2 □ **24:7** **«Qünki ... u ƙanni topa bilən kəmgili boloɣudək yərgə əməs, bəlki taƙir tax üstigə təkti»** — demək, özliri öltürgən adməmlərgə tehimu biḫərmətlik ƙilip ularni dəpnə ƙilmioɣan; yənə kelip, ḫeq nomus ƙilmay tökkən ƙanni yoxuruxning ḫajiti yoƙ dəp yürgən. ■ **24:9** Naḫ. 3:1; Ḫab. 2:12 ■ **24:14** Əz. 5:11; 23:24 □ **24:23** **«silər ḫeq matəm tutmaysilər yaki ḫeq yioɣlimaysilər; silər ƙəbiḫlikliringlar iqidə solixip, bir-biringlaroɣa ƙarixip uḫ-zar tartisilər»** — demisəkmu, balayi'apət xundaƙ eoɣir boliduki, ḫeqƙandaƙ köz yaxliri yaki matəm tutuxlar uningoɣa layiƙ kəlməydu. ■ **24:23** Əz. 4:17

24 Xundaq qilip Əzakiyalning özi silərgə bexarət bolidu; u qandaq qiloqan bolsa, silər xundaq qilisilər; bu ix əməlgə axuruloqanda, silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.■
25 — Wə sən, i insan ooqli, Mən ulardin küq-istiḥkamini, ular pəhriləngən güzək gəḥrini, səyümlük kəz qariquqlirini, jan-jegiri boloqan qiz-ooqullirini ulardin məḥrum qilidioqan künidə, 26 — yəni xu künidə, sanga bu həwərni quliqingoqa yətküzüx üqün bir qaqqun yeningoqa kəlməmdu? 27 Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa bolmaysən; xundaq qilip ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

25

Əllər tooqruluq bexarətlər •••• Birinqi bexarət — Ammon tooqruluq

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooqli, yüzüngni Ammoniylaroqa qaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaq degin: —■
3 — Ammoniylaroqa mundaq degin — Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar! Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mening muqəddəs jayim buloqanoqanda, Israil zemini wəyran qilinoqanda, Yəḥuda jəməti sürgün qilinoqanda sən ularoqa qarap: «Waḥ! Yahxi boldi!» degining tüpəylidin, 4 əmdi mana, Mən seni xərqtiki əllərning igidarqiliqioqa tapxurimən; ular sening arangda bargaḥ qurup, arangda qedirlirini tikidu; ular mewiliringni yəp, sütüngni iqidu. 5 Mən Rabbaḥ xəḥirini təgilər üqün otlaq, Ammoniylarning yerini qoy padiliri üqün aramgaḥ qilimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
6 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki sən Israil zemini oqa qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux boloqanliqing tüpəylidin, □ 7 əmdi mana, Mən üstünggə qolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxqa tapxurimən; Mən seni həlqlər iqidin üzimən, məmlikətlər iqidin yoqitimən; Mən seni ḥalak qilimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət — Moab tooqruluq

8 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki Moab wə Seirning: «Yəḥuda pəqət barlıq baxqa əllər bilən ohxax, halas» degini tüpəylidin, ■ 9 xunga mana, Mən Moabning yenini — qegrasidiki xəḥərlərni, zeminining pəhri boloqan Bəyt-Yəximot, Baal-Meon wə Kiriatayim xəḥərliridin baxlap yerip aqimən; 10 ularni Ammoniylarning zemini bilən billə xərqtiki əllərgə tapxurimən; Mən Ammoniylarning yənə əllər arisida əslənməsliki üqün, ularning igidarliqioqa tapxurimən; ■ 11 wə Moab üstigə ḥəküm qiqirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.□

■ **24:24** Əz. 12:6 □ **24:27 «Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa bolmaysən»** — bu gaqiliq bəx yil ilgiri baxlanoqan. 3:26-ayətni izaḥiti bilən wə 33:22-ayətnimu kərüng. ■ **25:2** Yər. 49:1 □ **25:6 «sən Israil zemini oqa qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux boloqanliqing tüpəylidin…** — muxu yərdə «qawak qelix» wə «putni tipqəklitix» intayin huxal bolup kətkənlikini bildüridu. □ **25:7 «əmdi mana, mən üstünggə qolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxqa tapxurimən…»** — Babilning padixaḥi Neboqadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḥ xəḥirini wəyran qiliwətti. Keyin «Nabatiyliq» ərəblər xərq təripidin kelip Ammon zeminini igiliwaldi. ■ **25:8** Yər. 49:1-47 ■ **25:10** Əz. 21:37 □ **25:11 «Moab üstigə ḥəküm qiqirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — Babilning padixaḥi Neboqadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Moabning zeminini ixoqal qildi. Keyin «Nabatiyliq» ərəblər xərq təripidin kelip Moab zeminni igiliwaldi.

Üqinqi bexarət — Edomni əyibləx

12 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — qünki Edom Yəhuda jəmətidin əq elip
yamanlik kilip, xuningdək eoɣir gunahkar boloɣini tüpəylidin, intikam aloɣnini
tüpəylidin, 13 — əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən Edomoɣa kolumni
sozimən; xuning bilən uni zeminidin adəmlər həm haywanlardin məhrum kilimən;
Mən uni Teman xəhiridin tartip wəyran kilimən; ular Dedan xəhirigiqə kiliq
bilən yikilidu. 14 Xuning bilən Mən həlkim Israilning koli arkilik Edom üstidin
Öz intikamimni alimən; ular Mening aqqikim həm kəhrim boyiqə Edomda ix
kilidu; Edomiylar Mening intikamimning nemə ikənlikini bilip yetidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar.□

Tətinqi bexarət — Filistiyəni əyibləx

15 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Filistiylər intikam niyiti bilən hərikət kilip,
kona əqmənliki bilən Yəhudani yokitayli dəp iq-iqidin əq aloɣini tüpəylidin, 16 Xunga
Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Filistiyəning üstigə kolumni
uzartimən; Mən Kərətiylərni kiriwetimən, dengiz boyidikilərning kalduklirinimu
wəyran kilimən. 17 Mən ularning üstigə kəhrilik tənbihlərni qüxürüp kattik intikam
alimən; ularning üstidin intikam aloɣinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni
tonup yetidu.□

26

Tur wə Zidonni əyibləx

1 On birinqi yili, ayning birinqi künidə xundaq boldiki, Pərwərdigarning səzi manga
kelip mundaq deyildi: — □
2 I insan ooɣli, Turning Yerusalem tooɣruluk: «Wah! Yahxi boldi! Əllərning dərwazisi
boloɣuqi wəyran boldi! U manga karap kayrilip eqildi; uning wəyran kilinixi bilən
özümni toyoɣuzimən!» degini tüpəylidin, 3 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Mana, i Tur, Mən sanga karximən, dengiz dolkunlarni kozoɣioɣandək,
kəp əllərni sən bilən karxilixka kozoɣaymən; 4 ular Turning sepillirini bərbat kilip,
uning munarlirini qekip yokitidu. Uning üstidiki topilirini kirip taxlap, uni takir tax
kilip koyimən. 5 U pəkət dengiz otturisidiki torlar yeyilidioɣan jay bolidu; qünki Mən
xundaq səz kildim, dəydu Rəb Pərwərdigar; u əllər üqün olja bolup kalidu. 6 Uning
kuruklukta kaloɣan kizliri kiliq bilən kirilidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar
ikənlikimni tonup yetidu.□
7 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Tur bilən karxilixixka Ba-
bil padixahi Nebokadnəsar, yəni «padixahlarning padixahi»ni, atlar, jəng harwiliri
bilən, atlik qəwəndazlar, koxun wə zor bir top adəmlər bilən ximal təripidin
kikirip epkelimən. 8 U kuruklukta kaloɣan kizlirini kiliq bilən soyidu, sanga

---

□ **25:14 «Mən həlkim Israilning koli arkilik Edom üstidin öz intikamimni alimən; ular Mening aqqikim həm kəhrim boyiqə Edomda ix kilidu…»** — miladiyədin ilgiriki 120-yili Yəhudiylarning yetəkqisi Yuhanna Hirkanus Edomoɣa hujum kilip ularoɣa «towa kilip Pərwərdigaroɣa ixininglar, yaki kiliqimda ölünglar» degən tallax yolini bərdi. □ **25:17 «Mən ularning (Filistiylərning) üstigə kəhrilik tənbihlərni qüxürüp kattik intikam alimən»** — Filistiylər awwal Babilning padixahi Nebokadnəsar təripidin azab kərdi; andin Grek imperiyəsi təripidin ixoɣal kilindi; miladiyədin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yəhudiylar təripidin bir məzgil ixoɣal kilindi. Ularning əwladliri bügünki «Pələstinliklər»ning bir kismi. □ **26:1 «on birinqi yil»** — sürgün boloɣanlikining 11-yili idi. Bəlkim on birinqi ay boluxi mumkin. □ **26:6 «kuruklukta kaloɣan kizliri»** — bəlkim turoɣa bekindi boloɣan yezilarni kərsitidu. 8-ayətnimu kərüng. Bu bexarət tooɣruluk yənə «koxumqə səz»imizni kərüng.

muḥasirə potəylirini ḳuridu, sepiloɣa qiḳidioɣan dənglükni yasaydu, sanga ḳarap ḳalḳanlirini kətüridu. 9 U sepilliringoɣa bəsküqi bazoɣanlarni ḳaritip tikləydu, ḳoral-paltiliri bilən munarliringni qeḳip oɣulitidu. 10 Uning atlirining kəplükidin ularning kətürgən qang-topisi seni ḳaplaydu; sepilliri bəsülgən bir xəḥərgə bəsüp kirgəndək u sening ḳowuḳliringdin kirgəndə, sepilliring atliḳ əskərlərning, qaḳlarning ḥəm jəng ḥarwilirining sadasi bilən təwrinip ketidu. 11 Atlirining tuyaḳliri bilən u barliḳ rəstə-koqiliringni qəyləydu; u puḳraliringni ḳiliq bilən ḳiridu, küqlük tüwrükliring yərgə yiḳilidu.■
12 Ular bayliḳliringni olja, mal-tawarliringni oɣənimət ḳilidu; ular sepilliringni buzup oɣulitip, ḥəxəmətlik öyliringni harabə ḳilidu; ular sening taxliring, yaoɣaq-limliring wə topa-qangliringni dengiz suliri iqigə taxlaydu. 13 Mən nahxliringning sadasini tügitimən; qiltarliringning awazi ḳaytidin anglanmaydu. ■ 14 Mən seni taḳir tax ḳilimən; sən torlar yeyilidioɣan bir jay bolisən, halas; sən ḳaytidin ḳurulmaysən; qünki Mənki Pərwərdigar xundaḳ degənmən, dəydu Rəb Pərwərdigar.□
15 Rəb Pərwərdigar Turoɣa mundaḳ dəydu: — Sən oɣulap kətkiningdə, yarilanoɣanlar aḥ-zarlioɣinida, otturungda ḳiroɣin-qapḳun ḳilinoɣanda, dengizning qət yaḳiliri təwrinip kətməmdu? 16 Dengizdiki xaḥzadilər təhtliridin qüxüp, tonlirini biryaḳḳa taxlap, kəxtilik kiyim-keqəklirini seliwetidu; ular özlirini ḳorḳunq-titrək bilən pürkəydu; ular yərgə olturup, ḥeq tohtawsiz titrəp, sanga ḳarap sarasimigə qüxidu.
17 Ular sən üqün bir mərsiyəni oḳup sanga mundaḳ dəydu: —
«I aḥaləng dengizdikilərdin boloɣan, dangḳi qiḳḳan,
Dengiz üstidin küqlük ḥəküm sürgən,
Öz wəḥxətliringni barliḳ dengizda turuwatḳanlaroɣa saloɣan xəḥər!
Sən wə sənda turuwatḳanlar nəḳədər ḥalak boloɣan!■
18 Ḥazir sening oɣulap kətkən kününgdə,
Dengiz boyidikilər titrəp ketidu;
Dengizdiki arallar wə ḳiroɣaḳtikilər sening yoḳ bolup kətkiningdin dəkkə-dükkigə qüxüp ḳaldi».□
19 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mən seni adəmzatsiz xəḥərlərdək, harabə xəḥər ḳiloɣinimda,
Mən üstünggə dengiz qongḳurluḳlirini qiḳirip seni qəkürginimdə,
Uluoɣ sular seni besip yapḳanda,
20 Xu tapta Mən seni ḥangoɣa qüxkənlər bilən billə qüxürimən,
Ḳədimki zamandikilərning ḳatarioɣa qüxürimən;
Seni yərning tegiliridə turoɣuzimən;
Seningdə ḳaytidin adəmzat bolmasliḳi üqün,
Seni ḳədimki harabilər arisioɣa,
Ḥangoɣa qüxkənlər bilən billə boluxḳa qüxürimən;
Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən;□
21 Mən seni baxḳilaroɣa bir agaḥi-wəḥxət ḳilimən;
Sən ḳaytidin ḥeq bolmaysən;
Ular seni izdəydu, biraḳ sən mənggügə tepilmaysən»
— dəydu Rəb Pərwərdigar.

■ **26:11** Yəx. 5:28; Yər. 47:3 ■ **26:13** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 16:9 □ **26:14 «Mən seni taḳir tax ḳilimən; sən torlar yeyilidioɣan bir jay bolisən, halas; sən ḳaytidin ḳurulmaysən» —** bu bexarət awwal Babilning imperatori Nebokadnəsar, andin Grek imperatori «Büyük Iskəndər» tərəpliridin əməlgə axuruldi. Turning ḥazirḳi əḥwali dəl muxu ayəttə eytiloɣandəktur. Bu ixlar tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **26:17** Wəḥ. 18:9-19 □ **26:18 «Ḥazir sening oɣulap kətkən kününgdə, dengiz boyidikilər titrəp ketidu...» —** bu bexarətning kəp jəḥətlərdə əməlgə axuruluxi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **26:20 «Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳaytidin tiriklərning zeminida ḥörmətkə sazawər orunda bolmaysən».

27

Tur tooɣruluқ yənə bir bexarət — Tur xəһirini qiraylиқ kemigə ohxitix

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 Sən, i insan ooɣli, Tur tooɣruluқ bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundaқ degin: —
3 I dengizlarning kirix aoɣzida turuқluқ, dengiz boyliridiki kəp əllər bilən sodilaxқuqi,
Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
«I Tur, sən «Mening güzəllikim kamalətkə yətti!» deding.□ ■
4 Sening qegraliring bolsa dengizlarning otturisida idi;
Seni yasioɣanlar güzəllikingni kamalətkə yətküzdi.
5 Ular barliқ tahtayliringni Senirdiki қarioɣaylardin yasioɣan;
Sanga moma üqün ular Liwandin kedir dərihini epkəlgən;
6 Palaқliringni Baxandiki dub dərəhliridin yasioɣan;
Palubangni səmxit dərəhliridin yasap,
Kupros dengiz boyidiki pil qixi bilən nəқixligən.■
7 Yəlkining Misirdin kəltürülgən kəxtilik libastin yasaloɣan, u sanga tuoɣ boloɣan;
Sayiwining bolsa dengiz boyidiki Elixaһdiki kək wə səsün rəhtlərdin idi; □
8 Zidondikilər һəm Arwadtikilər sening palaқ uroɣuqiliring idi;
Səndə boloɣan danixmənlər, i Tur, sening yol baxlioɣuqiliring idi.
9 Gəbaldiki aқsaқallar wə uning danixmənliri səndə bolup, kawakliringni etətti;
Dengiz-okyandiki barliқ kemilər wə ularning dengizqiliri mal almaxturuxқa yeningoɣa kelətti.
10 Parslar, Ludtikilər, Liwiyədikilər қoxunoɣa tizimlinip, sening ləxkərliring boloɣan;
Ular қalқan-dubuloɣilirini üstünggə esip, seni һəywətlik қiloɣan; □
11 Arwadtikilər қoxuning bilən һər təripingdə sepilliringda turup kəzəttə boloɣan;
Gammadtikilərmu munarliringda turoɣan;
Ular қalқan-қorallirini ətrapingoɣa, sepilliringoɣa esip қoyoɣan;
Ular güzəllikingni kamalətkə yətküzgən;
12 Tawarliringning mol boloɣanliқidin Tarxix sanga heridar boloɣan;
Məһsulatliringoɣa ular kümüx, təmür, қələy, қooɣuxun tegixip bərgən.□
13 Jawan, Tubal wə Məxək sən bilən soda қiloɣan;
Ular tawarliringoɣa adəmlərning janliri, mis қaqa-қazanlarni tegixkən.□
14 Torgamaһ jəmətidikilər məһsulatliring üqün atlar, jəng atliri wə қeqirlarni tegixip bərgən.
15 Dedandikilər sən bilən sodilaxқan;
Dengiz boyliridiki kəp həlқ sanga heridar boloɣan;
Ular sanga dəndan, əbnus yaoɣiqini təligən;
16 Suriyə қol һünərliringning mol boloɣanliқidin sanga heridar boloɣan;
Ular məһsulatliringoɣa mawi yaқutlar, səsün rəhtlərni, kəxtilərni, nəpis kanap rəhtlərni, marjanlarni, қizil yaқutlarni tegixip bərgən.□

□ **27:3 «I dengizlarning kirix aoɣzida turuқluқ…»** — ibraniy tilida «kirix aoɣzi» degən səz «jüplük xəklidə», qünki turning ikki porti bar idi. ■ **27:3** Əz. 28:12 ■ **27:6** Yəx. 2:13 □ **27:7 «Elixaһ»** — bəlkim Kuprosni kərsitidu. □ **27:10 «Liwiyədikilər»** — «Liwiyə» yaki «Libya» ibraniy tilida «Put» degən səzdur. □ **27:12 «Tarxix»** — қədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangқi qiққan «Tarxix» dəydioɣan üq yurt bar boluxi mumkin idi. Birinqisi, ximaliy Afriқida (һazirқi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə idi. Muxu yərdə bəlkim Ispaniyini kərsitidu. □ **27:13 «Jawan»** — һazirқi Gretsiyədur. Tubal wə Məxək əslidə һazirқi Türkiyə zeminida yaxioɣan ikki қəbilə idi. Keyin ular Rusiyə tərəpkə kəqüp kətkən boluxi mumkin. **«adəmlərning janliri»** — қullar degənlik. □ **27:16 «Suriyə қol һünərliringning mol boloɣanliқidin sanga heridar boloɣan…»** — bəzi kona kəqürmə nushilarda «Aram» (Suriyə) əməs, «Edom» deyilidu: 18-ayəttə «Dəməxқ» (Suriyəning paytəhti) tooɣruluқ səz boloɣaqқa, «Edom» bəlkim tooɣridur.

17 Yəhuda wə Israil zeminidikilərdinmu sən bilən sodilaxquqilar bolоqan;
Tawarliringoqa ular Minnitning buoqdayliri, peqinilər, ḥəsəl, zəytun meyi, məlḥəm dorilarni tegixip bərgən.
18 Dəməxq qol ḥünərliringning mol bolоqanliqidin,
Ḥərhil bayliqliring tüpəylidin sanga heridar bolup sanga Həlbonning xarablirini, aq yunglarni tegixip bərgən.
19 Wedan wə Uzaldin qikkan Jawandikilər məḥsulatliringoqa soquloqan təmür, qowzaqdarqin, egirni tegixkənidi.
20 Dedan sanga at toqumlirini tegixip bərgən;
21 Ərəbistan wə Kedardiki barliq xaḥzadilər sanga heridar boldi;
Sanga pahlanlar, qoqqarlar wə өqkilərni tegixip bərgən.
22 Xeba ḥəm Raamaḥdiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloqan;
Məḥsulatliringoqa ular ḥərhil sərhil tetitqular, qimmətlik jawaḥiratlar wə altun almaxturup bərgən.
23 Ḥaran, Kannəḥ, Edəndikilər wə Xeba, Axur, Hilmadtiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloqan;□
24 Ular sanga ḥəxəmətlik kiyim-keqək, səsün rəhtlər wə kəxtilər, rəngmurəng giləmlərni tegixip bərgən;
Bularning ḥəmmisi tügünqəklinip tana-aroqamqilar bilən qing baoqlinip, bazaringoqa kirdi.
25 Tarxixtiki kemilər tawarliringni kətürgən karwanlardək bolоqan;
Xuning bilən sən dengiz-okyanning baoqrida mal bilən toldurulup, intayin eoqirlixip kətkənsən; □
26 Sening palaq oroquqiliring seni uluoq sularoqa apardi;
Xərq xamili seni dengiz-okyanning baoqrida parə-parə qiliwətti;■
27 Sening mal-mülükliring, bazarliring, dengizqiliring wə yol baxlioquqiliring,
Kawakliringni ətküqilər, sən bilən sodilaxqan sodigərlər, səndə bolоqan barliq ləxkərliring,
Jümlidin arangda toplanoqan adəmlərning ḥəmmisi sən өrülüp kətkən kününgdə өrülüp dengiz-okyanning qoynioqa oqərq bolup ketidu.■
28 Yol baxlioquqiliringning aḥ-zarliridin daladikilər təwrəp ketidu.■
29 Palaq oroquqilarning ḥəmmisi,
Dengizqilar, dengizda barliq yol baxlioquqilar өz kemiliridin qüxidu;
Ular quruqluqta turidu;
30 Ular sanga qarap awazini anglitip,
Qattiq aḥ-zar kətüridu;
Ular topa-qang qikirip bexioqa qaqidu;
Ular küllər iqidə eoqinaydu.
31 Ular seni dəp qaqlirini qüxürüp өzlirini taz qilip, bəz kiyimlərgə oraydu;
Ular qattiq matəm tutup sən üqün zor dərd-ələm iqidə yioqlaydu.□ ■
32 Ular aḥ-zarlirini kətürginidə sən üqün bir mərsiyəni oqup, sən tooqruluq ḥaza qilip mundaq dəydu:
— «Tur dengiz-okyanlar otturisida, ḥazir jimjit qilinoqan!
Əsli kim uningoqa təng kelələytti?
33 Məḥsulatliring dengiz-okyanlardin ətüp kətkəndə,
Sən kəp həlqlərni qanaətləndürgən;
Bayliqliring wə tawarliringning molluqi bilən yər yüzidiki padixaḥlarni beyitqansən.

□ **27:23** **«Axur»** — Asuriyə. □ **27:25** **«eoqirlixip kətkən»** — ibraniy tilida ikki bislik gəp bolup, uning ikkinqi mənisi «ḥərmət-abruyluq boloqan» degən mənidə. Xübḥisizki, bu kinayilik gəp idi. ■ **27:26** Əz. 17:1 ■ **27:27** Wəḥ. 18:9-19 ■ **27:28** Əz. 26:10, 15 □ **27:31** **«bəz kiyimlər»** — matəm tutux yaki qattiq towa qilixni bildürətti. ■ **27:31** Yər. 48:37

34 Sən sularning qongqur tegidə dengiz-okyanlar təripidin parə-parə qilinoɣanda,
Tawarliring ɧəm arangda boloɣan top-top adəmliringmu ərülüp oɣərq bolup kətti.
35 Barliq dengiz boyidikilər sanga qarap alaqzadə boloɣan;
Ularning padixaɧliri dəɧxət qorqup, ularning yüzlirini sur basqan.
36 Həlqlər arisidiki sodigərlər sanga qarap «ux-ux» qildi;
Sən əzüng bir wəɧxət iding, əmdi qaytidin bolmaysən»».□ ■

28

Turning padixaɧini əyibləydioɣan bir bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooɣli, turning xaɧzadisigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Sening əzüngni qong tutup: «Mən bir ilaɧturmən;
Mən Hudaning təhtigə, yəni dengiz-okyanlarning baoɣrida olturimən», degənsən;
(Biraq sən insan, Huda əməssən!)
Sən əz kənglüngni Hudaning kəngli dəp oylap qalding.■
3 Mana, sən Daniyaldin danasən;
ɧeqqandaq sir səndin yoxurun əməs;□
4 Danaliqing wə əqling bilən sən bayliqlaroɣa igə boldung,
Altun-kümüxni həziniliringgə toplap qoydung;
5 Tijarəttə boloɣan zor danaliqing bilən bayliqliringni awuttung;
Bayliqliring tüpəylidin əzüngni qong tuttung: —
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Sən əz kənglüngni Hudaning kəngli dəp oylap kətkənlikingdin,
7 Əmdi mana, Mən yat adəmlər,
Yəni əllərning dəɧxitini üstünggə epkelimən;
Ular danaliqingning parlaqliqini yoqitixqa qiliqlirini suoɣurup,
Xan-xəripingni buloɣaydu;■
8 Ular seni ɧangoɣa qüxüridu;
Xuning bilən sən dengiz-okyanlarning qoynida eltürülgənlərning əlümidə əlisən.
9 Əmdi seni eltürgüqining aldida: «Mən Huda» — dəmsən?
Biraq sən əzüngni sanjip eltüridioɣanning qoli astida Təngri əməs, insan bolup qiqisən.
10 Sən yat adəmlərning qolida hətnə qilinmioɣanlaroɣa layiq boloɣan əlüm bilən əlisən;
Qünki Mən xundaq səz qiloɣan», — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

Turning padixaɧi tooɣruluq bir mərsiyə

11 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
12 I insan ooɣli, Turning padixaɧi tooɣruluq awazingni kətürüp bu mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundaq degin: —

□ **27:36 «sodigərlər sanga qarap «ux-ux» qildi» —** «ux-ux qilix» kona jəmiyəttə məshirə qilixni bildüridu. ■ **27:36** Əz. 26:21 ■ **28:2** Yəx. 31:3 □ **28:3 «Mana, sən Daniyaldin danasən» —** xu waqitta Daniyal pəyoɣəmbər alliqaqan Babil ordisida birnəqqə yil bax wəzir boloɣan. ■ **28:7** Yər. 6:23 □ **28:10 «Sən yat adəmlərning qolida hətnə qilinmioɣanlaroɣa layiq boloɣan əlüm bilən əlisən» —** Turdikilər adəttə «hətnə qilinmioɣan»lardindur. «Əzakiyal pəyoɣəmbər» degən kitabta, «hətnə qilinmioɣan petida əlüx» degən səz «Hudadin ayriloɣan petida əlüx» degən mənini bildüridu. «Qoxumqə səz»imizdə biz «hətnə» degən tema üstidə tohtitilimiz.

Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Sən, kamalətning jəwhiri bolƣan,
Danalikkə tolƣan, güzəlliktə kamalətkə yətkəniding;□ ■
13 Sən Erəm baƣqisi, yəni Hudaning baƣqisida bolƣansən;
Hərbir kimmətlik taxlar, yəni kizil yakut, serik gəhər wə almas, beril yakut, ak heqik, anartax, kək yakut, zumrət wə kək kaxtax sanga yəgək bolƣan;
Yakut kəzliring wə nəkkaxliring altun iqigə yasalƣan;
Sən yaritilƣan kününgdə ular təyyarlanƣanidi.
14 Sən bolsang məsihləngən muhapizətqi kerub idingsən,
Qünki Mən seni xundak bekitkənidim;
Sən Hudaning mukəddəs teƣida bolƣansən;
Sən otluk taxlar arisida yürətting;□
15 Sən yaritilƣan kündin beri, səndə kəbihlik pəyda bolƣuqə, yolliringda mukəmməl bolup kəlgəniding.□
16 Kilƣan sodiliringning kəp bolƣanlikidin sən zorluk-zumbuluk bilən tolup, gunah sadir kilƣan;
Xunga Mən seni Hudaning teƣidin haram nərsə dəp taxliwətkənmən;
Mən seni, i muhapizətqi kerub, otluk taxlar arisidin həydəp yokatkanmən;
17 Sening kənglüng güzəlliking bilən təkəbburlixip kətti;
Parlakliking tüpəylidin sən danalikingni bulƣiƣansən;
Mən seni yərgə taxliwəttim;
Padixahlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida yatkuzdum. □
18 Sening kəbihlikliringning kəplüki tüpəylidin,
Kilƣan sodangning adilsizliki tüpəylidin,
Öz mukəddəs jayliringni bulƣiƣansən;
Mən özüngdin bir otni qikardim,
U seni kəydürüp yəwətti;
Xuning bilən sanga karap turƣanlarning həmmisining kəz aldida,
Mən seni yərdə kalƣan küllərgə aylanduruwəttim.
19 Seni tonuƣanlarning həmmisi sanga karap sarasimidə kalidu;
Sən özüng bir wəhxət bolup kalding, əmdi kaytidin bolmaysən».

Zidonni əyibləydiƣan bir bexarət

20 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —

□ **28:12 «Sən, kamalətning jəwhiri bolƣan» —** yaki «sən, kamalətning məhüri bolƣan». ■ **28:12** Əz. 27:3 □ **28:14 «Sən bolsang Məsihləngən muhapizətqi kerub idingsən» —** «kerub» tooƣruluk 9:3-ayəttiki izahat, «Yar.» 3:24 wə «Təbirlər»nimu kərüng. «Kerub»lar küqlük pərixtilərdur. «Məsihlinix» yaki «məsih kilinix» — Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixah, «bax kahin» həm bəzi qaƣlarda pəyƣəmbərlərni tikləx üqün «məsih kilinix» murasimi ətküzülətti. Murasimda bexiƣa purakliq may kuyulatti. Bu «məsihləx» dəp ataƣlan. Birak muxu yərdə bir kerub (pərixtə) «məsih kilinƣan»; Huda Özi uni alahidə bir hizmət kilixka təyyarlax üqün uni məsihligən bolsa kerək. □ **28:15 «Sən yaritilƣan kündin beri, səndə kəbihlik pəyda bolƣuqə, yolliringda mukəmməl bolup kəlgəniding» —** okurmənlər bəlkim hazir kəriduki, Əzakiyal pəyƣəmbər Tur padixahiƣa əməs, bəlkim uning kəynidə turƣan rohiy küqkə səz kiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayətlər «Turning xahxzadisi» tooƣruluk idi; hazir tema «Turning padixahi»ƣa özgətilidu. Bizdə heq guman yokki, u Xəytanƣa gəp kiliwatidu. Muxu yərdə Xəytan tooƣruluk birnəqqə muhim həwərlər bar: — (1) u Huda təripidin yaritilƣan. (2) uning Erəm baƣqisida alahidə muhapizətqilik kilidiƣan hizmiti bar idi. (3) u əsli intayin qiraylik wə küqlük kerub (pərixtə) idi. (4) u Erəm baƣqisida bolƣan wakitta Hudaƣa karxi qikkan. (5) xu gunahi tüpəylidin u Hudaning huzuridin həydiwetilgən. □ **28:17 «… Mən seni yərgə taxliwəttim; padixahlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida turƣuzdum» —** muxu 17- wə keyinki ayətlərdə, Əzakiyal həm Xəytanƣa həm Tur padixahi (Ittobal II)ƣa səz kilidu. Tur padixahi Xəytanƣa intayin ohxap kətkən.

21 I insan oƣli, yüzüngni Zidonoƣa ķaritip uni əyibləp bexarət berip mundaķ degin: —
22 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
«Mana, Mən sanga ķarxi, i Zidon;
Өzüm arangda uluoƣlinimən;
Mən uning üstigə ḥəküm qiķirip jazalioƣinimda,
Өzümni uningda pak-muķəddəs ikənlimni kərsətkinimdə,
Ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
23 Mən ularoƣa wabani əwitip, rəstə-koqilirida ķan aķķuzimən;
Uningoƣa ķarxi qiķķan ķiliqning ḥər ətrapida boloƣanliķidin otturisida əltürülgənlər yiķilidu;
Xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu;
24 Ular yənə Israil jəmətini kəzgə ilmioƣan ətrapidikilər arisida,
Israil üqün adəmni sanjioƣuqi jioƣan yaki dərd-ələmlik tikən bolmaydu;
Xuning bilən ular Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».
25 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən ular tarķitiloƣan əllər arisidin Israil jəmətini ķaytidin yioƣķinimda, ularda əllərning kəz aldida Өzümning pak-muķəddəs ikənlikimni kərsətkinimdə, əmdi ular Mən Өz ķulum boloƣan Yaķupķa təķdim ķiloƣan, өzining zeminida olturidu; 26 ular uningda tinq-amanliķ iqidə yaxap, өylərni selip üzümzarlarni tikidu; Mən ularni kəzgə ilmaydioƣan ətrapidikilərning ḥəmmisining üstigə ḥəküm qiķirip jazalioƣinimda, ular tinq-amanliķ iqidə turidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni bilip yetidu».■

29

Pirəwn wə Misirni əyibləydioƣan bexarət

1 Oninqi yili, oninqi ayning on ikkinqi künidə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan oƣli, yüzüngni Misir padixaḥi Pirəwngə ķaritip uni wə Misirning barliķ əḥlini əyibləp bexarət berip munu səzlərni degin: — □
3 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «I өz-өzigə: «Bu dərya өzümningki, mən uni өzüm üqün yaratķanmən» degüqi boloƣan, өz dəryaliri otturisida yatķan yooƣan əjdiḥa Misir padixaḥi Pirəwn, mana, Mən sanga ķarximən!■
4 Mən ķarmaķlarni engəkliringgə selip, dəryaliringdiki beliķlarni өz ķasirakliringoƣa qaplaxturup seni dəryaliring otturisidin qiķirimən; dəryaliringdiki barliķ beliķlar ķasiraķliringoƣa qaplixidu. 5 Mən seni, yəni sən wə dəryaliringdiki barliķ beliķlarni qəl-bayawanoƣa taxlaymən; sən dalaoƣa qüxüp yiķilisən. Ḥeqkim seni yioƣmaydu, dəpnə ķilmaydu; Mən seni yər yüzidiki ḥaywanlar, asmandiki uqar-ķanatlarning ozuķi boluxķa təķdim ķilimən. 6 Xuning bilən Misirda barliķ turuwatķanlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki ular Israil jəmətigə «ķomux ḥasa» boloƣan. □ ■ 7 Ular seni ķol bilən tutķanda, sən yerilip, ularning pütkül mürilirini tiliwətting; ular sanga tayanoƣanda, sən sunup, pütkül bəllirini mitkut ķiliwətting».

□ **28:21** **«Zidon»** — Tur xəḥirining ətrapida bolup, uningoƣa ķaraxliķ rayon idi. ■ **28:26** Yər. 31:5 □ **29:2** **«Misirning barliķ əḥlini əyibləp bexarət berip...»** — Misir ikki ķisimoƣa, yəni «təwən Misir» wə «yuķiriķi Misir»oƣa bəlüngən. «Misirning barliķ əḥlini...» degən səz bu ikki ķismioƣa ķaritiloƣan. ■ **29:3** Zəb. 74:13,14; Yəx. 27:1; 51:9 □ **29:6** **«ķomux ḥasa»** — demək, tayanoƣili bolmaydioƣan, ixənqsiz yardəm. 7-ayətni kərüng. ■ **29:6** 2Pad. 18:21; Yəx. 36:6

8 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mana, Mən üstünggə bir ⱪiliq qiⱪirip,
səndiki insan wə ⱨaywanlarni ⱪiriwetimən. 9 Misir zemini wəyranə wə harabilər
bolup ⱪalidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki
Pirəwn: «Nil dəryasi meningki, mən uni yaratⱪanmən» degənidi.
10 Xunga mana, Mən sanga ⱨəm sening dəryaliringoⱪa ⱪarximən; Mən Misir zeminini
Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioⱪiqə pütünləy harabə-wəyranə
ⱪiliwetimən. □ 11 Ⱪiriⱪ yil iqidə, insanning yaki ⱨaywanning ayioⱪi uni besip
ətməydu wə uningda ⱨeq adəm turmaydu. 12 Mən Misir zeminini wəyran ⱪilinoⱪan
zeminlar arisida wəyran ⱪilimən; wə uning xəⱨərliri harabə ⱪilinoⱪan xəⱨərlər
arisida ⱪiriⱪ yil wəyran bolidu; Mən Misirliⱪlarni əllər arisioⱪa tarⱪitiwetimən, ularni
məmlikətlər arisioⱪa taritimən».□
13 Biraⱪ Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Ⱪiriⱪ yilning ahirida Mən Misirliⱪlarni
tarⱪitiloⱪan əllərdin yioⱪip ⱪayturimən; 14 Mən Misirni sürgündin əsligə kəltürüp,
ularni Patros zemini oⱪa, yəni tuoⱪuloⱪan zemino ⱪa ⱪayturimən; ular xu yərdə təwən
dərijilik bir məmlikət bolidu. 15 U məmlikətlər arisida əng təwən turidu; u ⱪaytidin
özini baxⱪa əllər üstigə kətürməydu; Mən ularni pəsəytimənki, ular ⱪaytidin
baxⱪa əllər üstidin ⱨəküm sürməydu. 16 *Misir* ⱪaytidin Israil jəmətining tayanqisi
bolmaydu; əksiqə ular daim Israil üqün uningdin panaⱨ izdəx gunaⱨining əslətmisi
bolidu; andin ular Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu».□ ■

Misir wə Babil

17 Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə xundaⱪ boldiki,
Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: — □
18 I insan ooⱪli, Babil padixaⱨi Neboⱪadnəsar Turoⱪa jəng ⱪilixta ⱪoxunini ⱪattiⱪ
japaliⱪ əmgəkkə saldi; xuning bilən ⱨərbir bax taⱪir bolup kətti, ⱨərbir mürə
sürkilip yeoⱪir bolup kətti; biraⱪ nə u nə ⱪoxuni Tur bilən ⱪarxilaxⱪan əmgəktə
ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəⱪ almidi; □ 19 xunga Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Mana, Mən
Misir zeminini Babil padixaⱨi Neboⱪadnəsaroⱪa təⱪdim ⱪilimən; u uning bayliⱪlirini
elip, oljisini bulap, oⱪənimitini tutup elip ketidu; bular uning ⱪoxuni üqün ix ⱨəⱪⱪi
bolidu. 20 Mən uningoⱪa *Turoⱪa* jəng ⱪiloⱪanning ix ⱨəⱪⱪi üqün Misir zeminini təⱪdim
ⱪildim; qünki ular Meni dəp əjir ⱪildi, — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

□ **29:10 «Misir zeminini Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioⱪiqə…»** — «Migdol» bəlkim Nil dəryasining deltisida, «Səwən» bolsa ⱨazirⱪi «Aswan» (qong damba yasaloⱪan) xəⱨərni kərsitidu. □ **29:12 «zeminini wəyran ⱪilinoⱪan zeminlər arisida wəyran ⱪilimən»** — bu wə uningoⱪa ohxap ketidioⱪan ibarilər bəlkim «dunya boyiqə uni əng wəyranə zemin ⱪilimən» degən mənidə. **«uning xəⱨərliri harabə ⱪilinoⱪan xəⱨərlər arisida ⱪiriⱪ yil wəyran bolidu»** — «ⱪiriⱪ yil wəyran bolux»ni kərsətkən bu bexarət, bəlkim birinqi ⱪetim miladiyədin ilgiriki 525-487-yillarda, Pars imperatori «Kambisis»ning Misir üstidin rəⱨimsiz ⱨəküm sürüxi, xuningdək Misirning pəs orunoⱪa qüxürülüxi bilən əməlgə axuruloⱪan. Biraⱪ xu dəwrdə Misirda «uningda ⱨeq adəm turmaydu» degən (11-ayəttiki) bexarət toluⱪ əməlgə axurulmidi. Xunga bexarətning toluⱪ əməlgə axuruluxi Məsiⱨning dunyaoⱪa ⱪaytip kelixi bilən bolidu, dəp oylaymiz. «Ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **29:16 «Misir ⱪaytidin Israil jəmətining tayanqisi bolmaydu; əksiqə ular daim Israil üqün uningdin panaⱨ izdəx gunaⱨining əslətmisi bolidu»** — Israillar ⱨərdaim Misirdin panaⱨ izdəp kəlgən, bu Hudaoⱪa ixənməslik gunaⱨi boloⱪan. ■ **29:16** Yioⱪ. 4:17 □ **29:17 «Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə … Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi»** — oⱪurmənlər bəlkim xuningoⱪa diⱪⱪət ⱪiloⱪan boluxi mumkinki, Misir tooⱪruluⱪ bu bexarət yuⱪiriⱪi bexarətlərdin 17 yil keyin berilgən. Xübⱨisizki, u Misir tooⱪrisidiki bexarətlərni jəm ⱪilip toluⱪ bolsun dəp muxu yərdə ⱪoxuloⱪan. □ **29:18 «Babil padixaⱨi Neboⱪadnəsar Turoⱪa jəng ⱪilixta ⱪoxunini ⱪattiⱪ japaliⱪ əmgəkkə saldi… biraⱪ nə u nə ⱪoxuni Tur bilən ⱪarxilaxⱪan əmgəktə ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəⱪ almidi»** — əməliyəttə Babil padixaⱨi Neboⱪadnəsar Tur xəⱨirini 13 yil muⱨasirigə aldi! U ahirda Babiloⱪa təslim boldi, biraⱪ bu səzgə ⱪarioⱪanda Neboⱪadnəsar uningdin ⱨeq payda kərmigən. □ **29:20 «Mən uningoⱪa Turoⱪa jəng ⱪiloⱪanning ix ⱨəⱪⱪi üqün Misir zeminini təⱪdim ⱪildim»** — ibraniy tilida muxu yərdə «Turoⱪa» degənlik «uningoⱪa» deyilidu. 18-ayətni kərüng.

21 — Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz østürüp qikirimən, wə sən *Əzakiyalning* aoɣzingni ular arisida aqimən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu.□

30

Misir tooɣruluk eytiloɣan mərsiyə

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 I insan ooɣli, bexarət berip: — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Silər dad-pəryad selip: «Way xu küni!» — dənglar!» — degin.
3 Qünki kün yekinlaxti; bərhək, Pərwərdigarning küni, bulutlar kaplanoɣan kün yekinlaxti; u əllərning bexioɣa qüxidioɣan kündur. □ 4 Xuning bilən bir kiliq Misir üstigə qüxidu; əltürülgənlər Misirda yikiloɣanda, uning zor baylikliri bulinip kətkəndə, uning ulliri ərülüp qüxkəndə, Efiopiyəliklər dərd-ələm tartidu.
5 Efiopiyə, Put, Lud, barlik Ərəbiyə, Liwiyə wə əhdə kilinoɣan zemindikilərmu Misir bilən billə kiliqlinidu.□
6 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Misirni kollaydioɣanlar yikilidu; uning küqidin boloɣan pəhri yərgə qüxidu; Migdoldin Səwəngiqə boloɣan həlk kiliqlinidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
7 — Ular wəyran kilinoɣan zeminlar arisida wəyran kilinidu; uning xəhərliri harabə kilinoɣan xəhərlər arisida yatidu. 8 Xuning bilən, Mən Misiroɣa ot saloɣinimda, uning yardimidə boloɣanlar sunduruloɣanda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; 9 Xu küni əlqilər Efiopiyəni korkitix üqün kemilərdə olturup məndin qikidu; Misirning bexioɣa qüxkən kündək ularoɣimu azab-okubət qüxidu; mana, u keliwatidu!
10 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixahi Neboqadnəsarning qoli bilən tügitimən. □ 11 U wə uning bilən kəlgən həlki, yəni əllərning arisidiki əng dəhxətliki zeminni halak kilixka elip kelinidu; ular Misir bilən karxilixka kiliqlarni suoɣurup, zeminni əltürülgənlər bilən tolduridu.□ ■
12 Mən Nil dəryalirini kurutimən,
Wə zeminni rəzil adəmlərning qolioɣa setiwetimən;
Zemin wə uningda turoɣan həmmini yat adəmlərning qolida wəyranə kilimən; Mənki Pərwərdigar xundak səz kiloɣan».
13 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən Nof xəhiridin butlarni yokitimən, oyoɣan məbudlarnimu yokitimən; Misir zeminidin kaytidin xahzadə bolmas; Mən Misir zeminini korkunqka qüxürimən. □ 14 Mən Patros xəhirini wəyranə kilip, Zoan

---

□ **29:21** **«Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz østürüp qikirimən»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp hallarda adəmlərning abruy-xəhritini yaki hokukini bildüridu. Muxu yərdə Kutkuzoɣuqi-Məsihni kərsitixi mumkin. «Zəbur» 132-küy, 17-ayətni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə! □ **30:3** **«Pərwərdigarning küni»** — adəttə ahirki zamandiki, hər əl-millətni baskan azab-okubətlik künlərni kərsitidu. Muxu yərdə «Pərwərdigarning küni» bəlkim həm yekin arioɣa bolidioɣan wə yirak kəlgüsidə bolidioɣan (ahirki zamandiki) ixlarnimu kərsitidu. □ **30:5** **«barlik Ərəbiyə»** — yaki, «arilixip kətkən top-top adəmlər». **«Liwiyə»** — (yaki «Libya») ibraniy tilida «Lubiylar». Bəzi kəqürmilərdə «Kubdikilər» deyilidu. Adəttə «Put» Liwiyəni kərsitidu. **«əhdə kilinoɣan zemindikilər»** — bəlkim (Hudaning yolyorukliriɣa hilap) Misiroɣa kəqip kətkən Yəhudiylarni kərsitixi mumkin («Yər.» 44-babni kərüng). □ **30:10** **«Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixahi Neboqadnəsarning qoli bilən tügitimən»** — muxu ayəttiki «yənə» bexarətning həm yekin arini (Neboqadnəsar arkiliq) həm yirak kəlgüsini (ahirki zamanlarni)mu kərsitidioɣanlikini ispatlaydu. □ **30:11** **«U (Neboqadnəsar) … elip kelinidu»** — demək, Neboqadnəsarning tajawuz kilip kelixi Hudaning orunlaxturuxidur. ■ **30:11** Əz. 28:7 □ **30:13** **«Nof xəhiri»** — hazirki Məmfis xəhiri.

xəḫiridə ot salimən, No xəḫiri üstidin ḫəküm qiḳirip jazalaymən. □ 15 Misirning
istiḫkami boloɣan Sin xəḫirining üstigə ḳəḫrimni təkimən; No xəḫirining top-top
adəmlirini ḳiriwetimən.
16 Mən Misirda bir ot salimən; Sin azablardin toloɣinip ketidu; No xəḫiri bəsülidu,
Nof xəḫiri ḫər küni yawlaroɣa yüzlinidu. 17 Awən wə Pibəsət xəḫərliridiki
yigitlər ḳiliqlinidu; bu xəḫərlər sürgün ḳilinidu. 18 Mening xu yərdə Misirning
boyunturuḳlirini sunduroɣinimda, Taḫpanəs xəḫiridə kün ḳarangoɣulixidu; uningda
əz küqidin boloɣan pəhri yoḳilidu; bir bulut uni ḳaplaydu; uning ḳizliri sürgün
ḳilinidu.
19 Mən xundaḳ ḳilip Misir üstidin ḫəküm qiḳirip jazalaymən; wə xular Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Pirəwn tooɣruluḳ yənə bir bexarət

20 On birinqi yili, birinqi ayning yəttinqi künidə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning
səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
21 I insan ooɣli, Mən Misir padixaḫi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u
dawalinixḳa tengilmidi, yaki ḳiliq tutuxḳa tengiḳ bilən küqəytilmidi.□
22 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən Misir padixaḫi
Pirəwngə ḳarximən; Mən uning biləklirini, ḫəm küqlük boloɣinini ḫəm sunduruloɣan
bilikini üzüwetimən; xuning bilən ḳiliqini ḳolidin qüxürmən; 23 Misirliḳlarni
əllərgə tarḳitiwetimən, məmlikətlər arisioɣa taritimən. 24 Mən Babil padixaḫining
ḳolini küqəytip, ḳiliqimni uning ḳolioɣa tutḳuzimən; Mən Pirəwnning biləklirini
sundurimənki, u Babil padixaḫi aldida əjili toxḳan yarilanoɣan adəmdək aḫ-zarlar
bilən ingraydu.
25 Mən Babil padixaḫining biləklirini küqəytimən, wə Pirəwnning biləkliri sanggilap
ḳalidu; Mən Өz ḳiliqimni Babil padixaḫining ḳolioɣa tutḳuzoɣinimda, u uni Misir
zemini üstigə sozoɣinida, ular Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu; 26 wə
Mən Misirliḳlarni əllər arisioɣa tarḳitimən, məmlikətlər iqigə taritimən; wə ular
Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu».

31

Asuriyə ḳandaḳ boloɣan bolsa, Misir xundaḳ bolidu

1 On birinqi yili, üqinqi ayning birinqi künidə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning səzi
manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, Misir padixaḫi Pirəwngə wə uning top-top adəmlirigə mundaḳ degin:
— Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?□
3 Mana, Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliḳḳa sayə bərgən
güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluḳ idi; uning uqi bulutlaroɣa taḳaxḳanidi;

□ **30:14 «No xəḫiri»** — ḫazirḳi Tebes xəḫiri. □ **30:21 «...Mən Misir padixaḫi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u ... ḳiliq tutuxḳa tengiḳ bilən küqəytilmidi»** — bu bexarət bəlkim «Yər.» 37:1-10-ayətlərdə təswirlənɣən wəḳəni kərsitidu. Hofna Pirəwnning ḳoxunliri Yerusalemni muḫasirigə aloɣan Babil ḳoxunioɣa ḳarxi jənggə qiḳḳanda, məoɣlubiyətkə uqrap Misiroɣa qekingən. □ **31:2 «Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?»** — Hudaning bu soali «Kimmu sən bilən təng turalaydu?» degəngə ohxioɣini bilən, əməliyəttə xundaḳ mənidə əməs. 3-14-ayətlərdin ḳarioɣanda, Hudaning Misiroɣa eytḳan səzi «Sən Asuriyədin ḫeq büyük əməssən, Asuriyəgə ohxax yərning tegigiqə təwən ḳilinisən» degəngə barawər.

□ ■ 4 Sular uni yooɣan ḳilip, qongḳur bulaḳlar uni egiz ḳilip østürgəndi; eriḳliri uning tüwidin, ətrapidin eḳip ətətti, ular øz østənglirini daladiki barliḳ dərəhlərgiqə əwətkənidi. 5 Xuning bilən, u bihlanoɣan waḳitta, mol sular bilən egizliki barliḳ dərəhlərdin egiz boloɣan, uning xahliri køpəygən wə xahqiliri uzun boloɣan; 6 asmandiki barliḳ uqar-ḳanatlar uning xahlirida uwilioɣan, xahqiliri astida daladiki barliḳ janiwarlar balilioɣan; uning sayisi astida barliḳ uluoɣ əllər yaxioɣan.■

7 Xundaḳ bolup uning xahliri kengiyip, u büyüklükidə güzəlləxkən; qünki uning yiltizliri mol sularoɣa yətkən. 8 Hudaning baoɣqisidiki kedir dərəhlərmu uni tosalmaytti; ḳarioɣaylar uning xahliridək, qinar dərəhliri uning xahqiliridəkmu kəlməytti; Hudaning baoɣqisidiki ḥeqḳandaḳ dərəh güzəlliktə uningoɣa ohximaytti. ■ 9 Mən uni xahlirining køplüki bilən güzəl ḳiloɣanmən; Hudaning baoɣqisida boloɣan barliḳ dərəhlər, yəni Erəmdiki dərəhlər uningdin ḥəsət ḳiloɣanidi.

10 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Qünki u øzini egiz kətürüp, uqini bulutlaroɣa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kønglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin, □ 11 əmdi Mən uni üzül-kesil bir tərəp ḳilixḳa uni əllərning arisidiki mustəbitning ḳolioɣa tapxurdum; Mən uni rəzilliki tüpəylidin ḥəydəp qətkə ḳaḳḳanidim. 12 Yat adəmlər, yəni əllər arisidiki əng wəḥxilər uni kesip taxlidi. Xahliri taoɣlar wə barliḳ jiloɣalaroɣa yiḳilip, uning xahqiliri zemindiki barliḳ jiralaroɣa sundurulup yatidu; yər yüzidiki həlḳlər uning sayisidin qiḳip uningdin neri kətti. ■ 13 Uning yiḳiloɣan oɣoli üstigə asmandiki barliḳ uqar-ḳanatlar ḳonup yaxaydu; daladiki barliḳ janiwarlar xahliri üstidə turidu.

14 Buning məḳsiti, sulardin suoɣirilidioɣan dərəhlərning ḥeqbiri øzini egiz kətürmisun, yaki uqini bulutlaroɣa taḳaxturmisun, yahxi suoɣirilidioɣan dərəhlərning ḥeqbiri undaḳ egizlikkə kətürülmisun üqündur; qünki ularning ḥəmmisi ølümgə bekitilgən — yərning tegilirigə qüxüxkə bekitilgənlərning, ølidioɣan adəm balilirining, ḥangoɣa qüxidioɣanlarning ḳataridur.

15 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — U təḥtisaraoɣa qüxkən künidə, Mən üning üqün bir matəm tutḳuzoɣanmən; qongḳur sularni etiwetip uning bulaḳ-eriḳlirini tosuwətkənmən; xuning bilən uning uluoɣ suliri tizginləngən. Mən Liwanni uning üqün ḳarilik kiygüzdüm; uning üqün daladiki barliḳ dərəhlər solixip kətti. 16 Mən uni ḥangoɣa qüxidioɣanlar bilən billə təḥtisaraoɣa taxliwətkinimdə, uning yiḳiloɣan qaoɣdiki sadasi bilən əllərni təwritiwəttim; xuning bilən Erəm baoɣqisidiki barliḳ dərəhlər, Liwandiki sərhil wə əng esil dərəhlər, yahxi suoɣiriloɣan ḥəmmə dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapḳan. □ ■ 17 Uning sayisidə turoɣanlar wə əllər arisida uni ḳollaydioɣanlar uning bilən təng təḥtisaraoɣa, ḳiliq bilən

---

□ **31:3 «Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliḳḳa sayə bərgən güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluḳ idi...»** — Asuriyə imperiyəsi bu bexarəttin 25 yil ilgiri, yəni miladiyədin ilgiriki 612-yili Babil təripidin ḥalak boloɣan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9 ■ **31:8** Yar. 2:8 □ **31:10 «Qünki u øzini egiz kətürüp, uqini bulutlaroɣa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kønglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin, ...»** — ibraniy tilida bu ayətning xəkli: «Qünki **sən** øzüngni egiz kətürgənliking tüpəylidin, uqini bulutlaroɣa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kønglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin...». Xunga mumkinqiliki barki, ayətning birinqi jümlisi (Sən... tüpəylidin..) Misiroɣa eytiloɣan. Biraḳ jümlə muxu ayəttə tügiməydu; Misirni kørsətkən bolsa pəḳət 18-ayətkə kəlgəndə tügixi kerək. 11-18-ayətlər yənila Asuriyəgə eytiloɣan. ■ **31:12** Əz. 28:7; 30:11 □ **31:16 «Mən uni ḥangoɣa qüxidioɣanlar bilən billə təḥtisaraoɣa taxliwətkinimdə... ... yahxi suoɣiriloɣan ḥəmmə dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapḳan»** — demək, Asuriyə imperiyəsidin ilgiri oɣulioɣan imperiyələr Asuriyəning oɣulap ketixigə ḳarap «Bizdin uluoɣ boloɣan imperiyəmu dərwəḳə oɣulidi» dəp təsəlli tapidu. ■ **31:16** Yəx. 14:9

əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən.□
18 Ḳeni eytə, Erəm baoɣqisidiki dərəhlərning ḳaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən *Misiroɣa* təng kelələytti? Birak sənmu Erəm baoɣqisidiki dərəhlər bilən təng yər tegilirigə qüxürülisən; sən hətnə ḳilinmioɣanlar arisida, ḳiliq bilən əltürülgənlər bilən billə yatisən; mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ḥəmmisining nesiwisidur, dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■

32

Misiroɣa ḳilinoɣan mərsiyə

1 On ikkinqi yili, on ikkinqi ayning birinqi künidə xundak boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
2 I insan ooɣli, Misir padixaḥi Pirəwn üqün bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundak degin: — Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɣa ohxatḳansən, birak sən dengiz-okyanlar arisidiki bir əjdiḥasən, halas; sən palaḳlixip erikliringni exip taxturup, sulirini ayaoɣliring bilən qaloɣitip, dəryalirini leyitip ḳoydung.□ ■
3 — Əmdi Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Kəp əllərning top-top adəmliri aldida Əz torumni üstünggə yeyip taxlaymən; ular seni torumda tutup tartixidu. ■ 4 Mən seni ḳurukluḳta ḳaldurup, dalaoɣa taxlaymən; asmandiki barlik uqar-ḳanatlarni üstünggə ḳondurup, yər yüzidiki janiwarlarni seningdin toyundurimən;
5 gəxüngni taoɣlar üstigə ḳoyimən, jiloɣilarni pütkül əzaying bilən toldurimən; 6 Mən ḳeningning ekixliri bilən zeminni ḥətta taoɣlaroɣiqimu suoɣirimən; jiralar sən bilən toxup ketidu.
7 Nurungni əqürginimdə, Mən asmanlarni tosuwetimən, yultuzlarni ḳara ḳilimən; ḳuyaxni bulut bilən ḳaplaymən, ay nur bərməydu. ■ 8 Asmanlardiki barlik parlaydioɣan nurlarni üstüngdə ḳara ḳilip, zemininggə ḳarangoɣulukni ḳaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar. □ 9 Mən əllər arisioɣa, yəni sən tonumioɣan məmlikətlər arisioɣa sening ḥalaktin *ḳaloɣan adəmliringni* elip kətkinimdə, kəp əllərning yürikini biaram ḳilimən; 10 Mən kəp əllərni sən bilən alakzadə ḳilimən, ularning padixaḥliri sanga ḳarap dəḥxətlik ḳorḳixidu; Mən ḳiliqimni ularning kəz aldida oynatḳinimda, yəni sening yikiloɣan küningdə ularning ḥərbiri əz jan ḳayoɣusida ḥər dəḳikə təwrinidu.
11 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Babil padixaḥining ḳiliqi üstünggə qikidu. 12 Palwanlarning ḳiliqliri bilən Mən sening top-top adəmliringni yikitimən;

□ **31:17 «Uning sayisidə turoɣanlar ... uning bilən təng təḥtisaraoɣa, ḳiliq bilən əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən» —** «...ḳiliq bilən əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən» degənlikning mənisi bəlkim xuki, rəsmiy dəpnə ḳilinmay təḥtisarada pəs dəp ḳaraloɣan, yaki bolmisa təḥtisarada əng təwən jayda turidioɣan. Əḥwalning ḳandak boluxidin ḳət'iynəzər, Huda Pirəwn, Misir wə ḳoxunlirining rəsmiy dəpnə ḳilinmasliḳi arḳilik, Əzining ulardin rənjigənlikini baxḳa əllərgə kərsitidu. □ **31:18 «Ḳeni eytə, Erəm baoɣqisidiki dərəhlərning ḳaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən Misiroɣa təng kelələytti? ....Mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ḥəmmisining nesiwisidur» —** bexarətning bu əng ahirḳi jümlisi, yəni 18-ayət Misir wə padixaḥi Pirəwngə eytilidu. Ilgiriki 2-17-ayətlərning ḥəmmisi Asuriyə imperiyəsining əḥwalini təswirləydu; Misirning akiwiti ularningkigə ohxax bolidu. ■ **31:18** Əz. 28:10 □ **32:2 «Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɣa ohxatḳansən, birak sən dengiz-okyanlar arisidiki bir əjdiḥasən, halas» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən əllər arisida bir xirdək boloɣaniding, dengiz-okyanlar arisida əjdiḥasən». «Əjdiḥa» degən səz muxu yərdə yənə (Nil dəryasida kəp tepilidioɣan) timsaḥnimu kərsitixi mumkin. ■ **32:2** Əz. 29:3 ■ **32:3** Əz. 12:13; 17:20 ■ **32:7** Yəx. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ **32:8 «Asmanlardiki barlik parlaydioɣan nurlarni üstüngdə ḳara ḳilip, zemininggə ḳarangoɣulukni ḳaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar» —** yənə təkrarlaymizki, bu bexarət bəlkim ḥəm yeḳinḳi wakit (Babilning ḥujumi arḳilik)ni ḥəm ahirḳi zamanlardiki «Pərwərdigarning küni»nimu kərsitidu. Ahirḳi zamanlardimu əllərni ḳorḳitidioɣan «yengi Babil» pəyda boluxi mumkin («Wəḥ.» 17-18-bablarni kərüng).

ularning ḫəmmisi əllər arisidiki mustəbitlərdur; ular Misirning pəhrini yoḳitidu, uning top-top adəmliri ḳurutuwetilidu.■
13 Mən zor sular boyidin barliḳ ḫaywanlirinimu ḫalak ḳilimən; insan ayioɣi ḳaytidin ularni qaloɣatmaydu, ḫaywanlarning tuyaḳliri ḳaytidin ularni leyitmaydu. □
14 Xuning bilən Mən ularning sulirini tindurimən; ularning eriḳlirini süpsüzük maydək aḳturimən, dəydu Rəb Pərwərdigar. 15 — Mən Misir zeminini wəyranə ḳiloɣinimda, zemin əzining barliḳidin məḫrum boloɣinida, Mən uningdiki barliḳ turuwatḳanlarni uruwətkinimdə, əmdi ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 — Bu bir mərsiyə; ular uni oḳuydu — Əllərning ḳizliri matəm ḳilip uni oḳuydu; mərsiyəni ular Misir wə uning barliḳ top-top adəmlirigə oḳuydu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Pirəwn təḫtisaraoɣa qüxidu

17 On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə *yənə* xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —□
18 I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin; xuningdək ularni, yəni uni küqlük əllərning ḳizliri bilən billə təwəngə, ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət; □ 19 güzəlliktə sən kimdin artuḳ iding? Əmdi qüxüp, hətnə ḳilinmioɣan bilən billə yat! 20 Ular ḳiliq bilən əltürülgənlər arisioɣa yiḳilidu; ḳiliq suoɣuruldi; u wə uning top-top adəmlirining ḫəmmisi sərəp apiriwetilsun! 21 Əmdi palwanlarning arisidiki batur-əzimətlər təḫtisaraning otturisida turup *Misir* wə uni ḳollioɣanlaroɣa səz ḳilidu: —«Mana, ular qüxti, ular jim yatidu — hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliq bilən əltürülgənlər!».
22 — Mana, xu yərdidur Asuriyə wə uning yioɣiloɣan ḳoxuni; uning gərliri əz ətrapididur; mana ularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan. 23 Ularning gərliri qongḳur ḫangning tegididur; uning yioɣiloɣan ḳoxuni əz gəri ətrapida turidu; ular tiriklərning zeminida adəmlərgə wəḫxət saloɣanlar — bularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan.
24 Mana Elam wə uning gərining ətrapida turoɣan uning barliḳ top-top adəmliri; ularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan, ular hətnə ḳilinmioɣan peti yər tegilirigə qüxkənlər — yəni tiriklərning zeminida adəmlərgə əz wəḫxitini saloɣanlar! Biraḳ ḫazir ular ḫangoɣa qüxkənlər bilən billə iza-aḫanətkə qəmidu.
25 Kixilər uning üqün əltürülgənlər arisida, top-top adəmliri arisida bir orun rasliɣan; həlḳining gərliri uning ətrapididur; ularning ḫəmmisi hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliqlanoɣanlar; xunga ular ḫangoɣa qüxkənlər bilən billə iza-aḫanətkə ḳalidu; ular əltürülgənlər arisioɣa yatḳuzulidu — gərqə tiriklərning zeminida ularning wəḫxiti adəmlərgə selinoɣan bolsimu!
26 Mana xu yərdə Məxək bilən Tubal barliḳ top-top adəmliri bilən turidu; ularning gərliri əz ətrapididur; ularning ḫəmmisi hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliqlanoɣanlar — gərqə ular tirik turuwatḳanlarning zeminida əz wəḫxitini adəmlərgə saloɣan bolsimu! 27 Ular jəng ḳoralliri bilən təḫtisaraoɣa qüxkən, ḳiliqliri əz bexi astioɣa ḳoyuloɣan, hətnə ḳilinmay turup yiḳiloɣan palwanlar arisida yatmaydu;

■ **32:12** Əz. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ **32:13 «zor sular»** — Nil dəryasi wə uning deltisini kərsitidu. □ **32:17 «On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə…»** — bəlkim on ikkinqi ayda, yəni yuḳiriḳi bexarəttin ikki ḫəptə keyin: 1-ayətni kərüng. □ **32:18 «I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin; xuningdək ularni, yəni uni küqlük əllərning ḳizliri bilən billə təwəngə, ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət»** — baxḳa birhil tərjimisi: «I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin, sən wə küqlük əllərning ḳizliri aḫ-zar qekinglar; xuningdək ularni ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə taxliwət».

ularning ⱪəbiⱨlikliri өz ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroⱪimu wəⱨxət saloⱪan bolsimu!□
28 Sən *Pirəwnmu* hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisida tarmar bolup, ⱪiliq bilən өltürülgənlər arisida yatisən.
29 Mana xu yərdə Edom, uning padixaⱨliri, barliⱪ xaⱨzadilirimu; ular küqlük bolsimu, ⱪiliqlanoⱪanlar bilən billə yatⱪuzulidu; ular hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisida, ⱨangoⱪa qüxidioⱪanlar bilən billə yatidu.
30 Mana ximaldiki xaⱨzadilər, ⱨəmmisi; mana barliⱪ Zidondikilər, өltürülgənlər bilən billə qüxkən; gərqə өz küqi bilən wəⱨxət saloⱪan bolsimu, ular ⱨazir hijaləttə ⱪaldi; ular hətnə ⱪilinmioⱪan bolup, ⱪiliqlanoⱪanlar arisida yetip, ⱨangoⱪa qüxidioⱪanlar bilən billə hijalətkə ⱪalidu.
31 Pirəwn bularni kəridu, xuningdək өzining ⱪiliqlanoⱪan top-top adəmliri tooⱪuluⱪ, yəni өzi wə ⱪoxuni tooⱪuluⱪ ulardin təsəlli alidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 32 — Gərqə Mən uning wəⱨxitini tirik turuwatⱪanlarning zeminioⱪa saldуroⱪan bolsammu, biraⱪ u hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisioⱪa, ⱪiliq bilən өltürülgənlər arisioⱪa yatⱪuzulidu, — yəni Pirəwn wə uning barliⱪ top-top adəmliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

33

Yerusalemning oⱪulixi •••• Kөzətqining wəzipisi

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaⱪ deyildi: —
2 I insan ooⱪli, əl-yurtungdikilərgə səz yətküzüpularoⱪa mundaⱪ degin: — Mən ⱪiliqni məlum bir zemin üstigə qiⱪaroⱪinimda, zemindiki həlⱪ өz arisidin bir adəmni tepip uni kөzətqi beketsə, — 3 u ⱪiliqning zemin üstigə qiⱪⱪanliⱪini kөrüp, kanay qelip həlⱪni agaⱨlandursa, 4 kimdikim kanay awazini anglap, agaⱨni almisa, ⱪiliq kelip uni elip kətsə, əmdi uning ⱪeni өz bexi üstigə bolidu. 5 U kanay awazini anglap, agaⱨni almioⱪan; xunga uning ⱪeni өzigə bolidu; u agaⱨ aloⱪan bolsa, jenini ⱪutⱪuzoⱪan bolatti.
6 Biraⱪ kөzətqi ⱪiliqning keliwatⱪinini kөrüp, kanay qalmay, həlⱪni agaⱨlandurmisa, əmdi ⱪiliq kelip ular arisidin birawni elip kətsə, undaⱪta u өz ⱪəbiⱨlikidə elip ketilidu; biraⱪ uning ⱪeni üqün Mən kөzətqidin ⱨesab alimən.
7 Əmdi, i insan ooⱪli, Mən seni Israil jəməti üqün kөzətqi dəp bekitkənmən; sən Mening aoⱪzimdin həwər anglap, ularoⱪa Məndin agaⱨ yətküzisən. ■ 8 Mən rəzil adəmgə: «I rəzil adəm, sən qoⱪum өlisən» desəm, wə өzüng bu rəzilni yolidin yanduruxⱪa səz ⱪilmay uni agaⱨlandurmisang, u rəzil өz ⱪəbiⱨlikidə өlidu; biraⱪ uning ⱪeni üqün səndin ⱨesab alimən. □ 9 Biraⱪ sən rəzilni yolidin yenix tooⱪuluⱪ agaⱨlandursang, u yolidin yanmisa, u өz ⱪəbiⱨlikidə өlidu; biraⱪ өzüng өz jeningni ⱪutⱪuzup ⱪalisən.
10 Əmdi sən, i insan ooⱪli, Israil jəmətigə səz ⱪilip: — Silər: «Bizning itaətsizliklirimiz wə gunaⱨlirimiz beximizdidur, biz ular bilən zəiplixip ketiwatimiz; əmdi biz

□ **32:27 «ular jəng ⱪoralliri bilən təⱨtisaraoⱪa qüxkən, … hətnə ⱪilinmay turup yiⱪiloⱪan palwanlar arisida yatmaydu; ularning ⱪəbiⱨlikliri өz ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroⱪimu wəⱨxət saloⱪan bolsimu!»** — demək, Məxək wə Tubal degən ikki ⱪəbilidikilər (ⱨazirⱪi Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin) jəngdə ⱪirilip, baturlardək dəpnə ⱪilinmay, bəlki ularning ⱪəbiⱨlikini kərsitix üqün ustihanliri oquⱪ asman astida yatidu. ■ **33:7** Əz. 3:1
□ **33:8 «I rəzil adəm, sən qoⱪum өlisən»** — bu agaⱨ pəⱪət jismaniy jəⱨətnila kөrsətməydu, dəp ⱪaraymiz. Ⱨərbir adəm ilgiri-keyin (Adəm'atimizning gunaⱨining səwəbidin) өlidu. Muxu yərdə kөrsitilgən өlüx Hudaning ⱨuzuridin, bərikətliridin ayrilixtin ibarət dəp ⱪaraymiz (11-ayətnimu kөrüng).

ḳandaḳmu ḥayatḳa eriximiz?» dəysilər. □ ■ 11 Ularoɳa səzümni yətküzüp: «Mən ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən rəzil adəmning ölümidin ḥeq hursənlikim yoḳtur; pəḳət ularni rəzil yolidin yenip ḥayatḳa erixsun dəymən; rəzil yolliringlardin yeninglar, yeninglar! Nemixḳa ölgünglar kelidu, i Israil jəməti?!» — degin.■
12 Wə sən, i insan ooɳli, əl-yurtungdikilərgə mundaḳ degin: — Ḥəḳḳaniy adəmning ḥəḳḳaniyliḳi asiyliḳ ḳiloɳan künidə uni ḳutḳuzmaydu; ḥəm rəzil adəm bolsa, u öz rəzillikidin yanoɳan künidə rəzillikidin yiḳilmaydu; ḥəḳḳaniy adəm gunaḥ sadir ḳiloɳan künidə, u əslidiki ḥəḳḳaniyliḳi bilən ḥayatta turiwərməydu.■
13 Mən ḥəḳḳaniyoɳa: «Sən bərḥəḳ ḥayatḳa erixsən» deginimdə, u öz ḥəḳḳaniyliḳioɳa tayinip ḳəbiḥlik sadir ḳilsa, əmdi uning ḥəḳḳaniy ixliridin ḥeqḳaysisi əslənməydu; əksiqə u ötküzgən ḳəbiḥliki tüpəylidin ölidu.□
14 Əmdi mən rəzilgə: «Sən qoḳum ölisən» desəm, biraḳ u gunaḥidin yenip, kəz aldimda adalət wə ḥəḳḳaniyliḳni yürgürsə — 15 Rəzil adəm ḳərzgə kapalətkə aloɳan nərsini ḳayturup bərsə, — bulangqiliḳta aloɳanni ḳayturup bərsə — ḳəbiḥlik sadir ḳilmay, ḥayat bəlgilimiliridə mangsa — əmdi u bərḥəḳ ḥayatḳa igə bolidu, u ölməydu. 16 Uning sadir ḳiloɳan gunaḥliridin ḥeqḳaysisi əslənməydu; u adalət wə ḥəḳḳaniyliḳni yürgürgən — u bərḥəḳ ḥayatḳa igə bolidu.
17 Biraḳ əl-yurtungdikilər: «Rəbning yoli ḥəmmigə barawər əməs» dəydu; əməliyəttə ularning yoli bolsa ḥəmmigə barawər əməs.■
18 Ḥəḳḳaniy adəm öz ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlikni sadir ḳilsa, u buningda ölidu.
19 Rəzil adəm öz rəzillikidin yenip, adalət wə ḥəḳḳaniyliḳ yürgürsə, bu ixlardin ḥayatḳa igə bolidu. 20 Lekin silər: «Rəbning yoli ḥəmmigə barawər əməs» dəysilər; i Israil jəməti, Mən ḥərḳaysinglaroɳa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ḥöküm qiḳirimən!□
21 Wə xundaḳ boldiki, sürgün boloɳan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi künidə, Yerusalemdin ḳaqḳan birsi yenimoɳa kelip: «Xəḥər bəsüldi!» — dedi.□ ■
22 Əmdi ḳaqḳan adəmning yetip kelixining aldinḳi ahximida Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumoɳa ḳonoɳanidi; xuning bilən U aoɳzimni eqip ḳoydi; aoɳzim eqilip, mən yənə gaqa bolmidim. □

□ **33:10 «əmdi biz ḳandaḳmu ḥayatḳa eriximiz?»** — yaki «əmdi ḳandaḳ yaxaymiz?». Bu ayətlərdə «ḥəḳḳaniyliḳ» (insanning ḥəḳḳaniyliḳi) adəmning özlikidin qiḳmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoɳanliḳining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «Ḥəḳḳaniy adəm» «öz ḥəḳḳaniyliḳi»oɳa tayansa (demək, uning kəzliri Hudaoɳa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:10** Əz. 24:23 ■ **33:11** Əz. 18:23, 32 ■ **33:12** Əz. 18:24 □ **33:13 «əksiqə u ötküzgən ḳəbiḥliki tüpəylidin ölidu»** — ibraniy tilida «əksiqə u ötküzgən ḳəbiḥliki tüpəylidin, uningda ölidu». Bu ayətlərdə «ḥəḳḳaniyliḳ» (insanning ḥəḳḳaniyliḳi) adəmning özlikidin qiḳmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoɳanliḳining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «ḥəḳḳaniy adəm» «öz ḥəḳḳaniyliḳi»oɳa tayansa (demək, uning kəzliri Hudaoɳa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:17** Əz. 18:25, 29; 33:20 □ **33:20 «i Israil jəməti, Mən ḥərḳaysinglaroɳa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ḥöküm qiḳirimən!»** — bu muḥim babtiki 1-20-ayətlərning məzmuni tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. 32:1-33:21diki bexarətlər 29-31-bablardiki Misir tooɳruluḳ bexarətlərdin heli burun berilgən. Lekin bexarətlərning köpinqisi Misir tooɳruluḳ boloɳaqḳa, burun berilgən bexarətlərmu 29-31-bablardiki bexarətlərgə ulap bayan ḳilinoɳan. □ **33:21 «sürgün boloɳan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi küni… »** — bu waḳit xəḥərning ixoɳal boloɳinidin 18 ay keyinki waḳit boluxi mumkin. Yerusalemdin Babiloɳa mangidioɳan yol adəttə 4 aylik bolatti («Əzra 7:9ni kərüng). Tekistning bəzi kəqürmiliridə «on birinqi yil» deyilidu; biraḳ bir ḳisim alimlar «on ikkinqi yil» deyix tooɳra dəp ḳaraydu; qünki yənə imkaniyət barki, Israil wə Babil pütünləy ohximaydioɳan kalendarni ixlətkən. Biz bu pikirgə mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Əz. 24:26 □ **33:22 «Əmdi ḳaqḳan adəmning yetip kelixining aldinḳi ahximida Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumoɳa ḳonoɳanidi; xuning bilən u aoɳzimni eqip ḳoydi; aoɳzim eqilip, mən yənə gaqa bolmidim»** — bu gaqilik təhminən altə yil ilgiri baxlanoɳan (3:26-ayətni izaḥiti bilən wə 24:32-ayətnimu kərüng).

Israil zeminida qaloɣanlar tooɣruluq bexarət

23 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: —
24 I insan ooɣli, Israil zeminidiki harabə jaylarda turuwatqanlar: «Ibrahim pəqət bir adəm turupmu bu zeminoɣa miras boloɣanidi; biraq biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təqdim qilindi» — dəp eytiwatidu.□
25 Xungaularoɣa mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər gəxni qan bilən yəysilər; silər əz məbudliringlarni bax kətürüp izdəysilər; silər qan təküwatisilər; əmdi silər zeminoɣa miras bolamsilər? ■ 26 Silər qiliqinglaroɣa tayinisilər, silər yirginqlik ixlarni qiqirisilər, hərbiringlar əz qoxnisining ayalioɣa buzuqqilik qilidu. Əmdi silər zeminoɣa miras bolamsilər?».
27 Ularoɣa mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: Mən hayatim bilən qəsəm qilimənki, bərhək, harabə jaylarda turuwatqanlar qiliqlinip yiqilidu; dalada qaloɣanni yawayi haywanlarning yəwetixkə tapxurimən; istihkamlar wə oɣarlarda turoɣanlarmu waba kesilidin əlidu. 28 Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan qilimən; uning küqidin boloɣan pəhri yoqilidu; Israilning taoɣliri wəyranə boliduki, ulardin ətküqi heqbir adəm bolmaydu. □ 29 Ularning yürgüzgən yirginqlik qilmixliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan qiloɣinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Əzikiyal pəyoɣəmbər həqiqətən qarxi elindimu?

30 — Əmdi sən bolsang, i insan ooɣli, əl-yurtungdikilər hərdaim seni aoɣzioɣa elip əylirining tamlirining yenida wə dərwazilarda səzləp bir-birigə həm hərbiri əz kerindixioɣa sən tooɣruluq: «Qeni berip, Pərwərdigardin nemə səz barkin, anglap keləyli!» — dəydu.
31 Ular jamaət süpitidə yeningoɣa kelip, Mening həlqimning süpitidə aldingda olturidu; ular səzliringni anglaydu, biraq ularoɣa əməl qilmaydu; ular aoɣzi bilən sanga muhəbbət kərsitidu, biraq köngli haram mənpəətkə tartidu; □ ■ 32 mana, sən ular üqün pəqət yeqimlik awaz bilən, sazliri obdan təngxilip eytiloɣan muhəbbət nahxisisən, halas; ular səzliringni anglaydu, biraq ularoɣa əməl qilmaydu. 33 Əmdi buning həmmisi əməlgə axuruloɣinida (u bərhək əməlgə axurulidu!) ular bir pəyoɣəmbərning ularning arisida boloɣanliqini tonup yetidu».□

34

Ətmüxtiki wapasiz padiqi-bakquqilar wə keləqəktə bolidioɣan «Yahxi Padiqi »

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: — 2 I insan ooɣli, bexarət berip Israilni bakquqi padiqilarni əyibləp mundaq degin: — Padiqilaroɣa mundaq

---

□ **33:24 «Ibrahim pəqət bir adəm turupmu bu zeminoɣa miras boloɣanidi; biraq biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təqdim qilindi» —** Babildikilər Qanaanda (Pələstində) turoɣan Yəhudiylarning kəpinqisini əltürgən yaki sürgün qiloɣanidi. Zeminda qalduruloɣan az qisim adəmlər (tehi heq towa qilmioɣan) təkəbburlixip xundaq səz qilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28 «Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan qilimən» —** yaki «Mən zeminni wəyranə wə (adəmni qorqutquqi) bir wəhxət qilimən». □ **33:31 «Ular aoɣzi bilən sanga muhəbbət kərsitidu, biraq köngli haram mənpəətkə tartidu» —** baxqa birhil tərjimisi: «Əməliyəttə ular aoɣzida eytqan xəhsiy arzu-həwəslirigə əməl qilidu, köngli haram mənpəətkə tartidu». ■ **33:31** Əz. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33 «Əmdi buning həmmisi əməlgə axuruloɣinida ... ular bir pəyoɣəmbərning ularning arisida boloɣanliqini tonup yetidu» —** xübhisizki, Yerusalemdin qaqqan adəm kelip xəhərning həwirini eytixi bilən, həlq Əzakiyalni uluo pəyoɣəmbər dəp bilip yətti. Əpsus, ular Əzakiyalning səzlirini pəqət qulaq tüwidila anglap, üzül-kesil towa qilmioɣan. Xunga 24-29 ayəttə aldin eytiloɣan balayi'apətlərmu ularning bexioɣa qüxürülüxi kerək.

degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Өzlirinila beqiwatqan Israilning padiqirining ḥalioɣa way! Padiqilarning padisini ozuqlandurux kerək əməsmu? ■ 3 Silər yeoɣini əzünglar yəysilər, yungini əzünglar kiysilər; bordaloɣan esil malni soyusilər; lekin qoylarni baqmaysilər. 4 Ajizlarni küqəytmidinglar, kesəllərni saqaytmidinglar, zəhimləngənlərni tengip qoymidinglar, tarqilip kətkənlərni qayturup əkəlmidinglar, ezip kətkənlərni izdəp barmidinglar; əksiqə silər zorluq-zumbuluq wə rəḥimsizlik bilən ular üstidin ḥəküm sürüp kəlgənsilər.■
5 Ular padiqisiz bolup tarqilip kətti; ular tarqilip ketip daladiki barliq ḥaywanlaroɣa ozuq bolup kətti. 6 Mening qoylirim barliq taoɣlar arisidin, ḥər yuqiri egizlik üstidə tenəp kətti; Mening qoylirim pütkül yər yüzigə tarqip kətti, biraq ularni tepixqa tirixquqi yaki izdigüqi yoq idi.
7 Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
8 Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Qoylirimning padiqisi bolmioɣaqqa, ular ow bolup qaldi, daladiki ḥərbir ḥaywanoɣa ozuq boldi; qünki Mening padiqilirim Өz padamni izdiməydu, ular pəqət əzlirini baqidu, Mening qoylirimni baqmaydu. 9 — Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar!
10 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən padiqilaroɣa qarximən; Mən Өz qoylirimning ḥesabini ulardin alimən, wə ularni padini beqixtin tohtitimən; xuning bilən padiqilar əzlirinimu baqmaydu; wə Mən qoylirimni ularoɣa yənə ozuq bolmisun üqün ularning aoɣzidin qutuldurimən.
11 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Өzüm əz qoylirimni izdəp ularning ḥalini soraymən; 12 padiqi əzining qoyliri arisida, tarap kətkən qoylarni tepip baqqandək, Mənmu qoylirimni izdəp baqimən; ular bulutluq qarangoɣu kündə tarilip kətkən ḥərbir jaylardin Mən ularni qutuldurimən.
13 Mən ularni həlqlərdin epkelimən, ularni məmlikətlərdin yioɣimən, əz zemineoɣa apirimən; Mən ularni Israil taoɣliri üstidə, erik-üstənglər boyida wə zemindiki barliq turaloɣu jaylarda baqimən; ■ 14 Mən ularni esil qimənzarda baqimən; Israil taoɣliri ularning yayliqi bolidu; ular xu yərdə obdan yaylaqta yatidu; Israil taoɣliri üstidə, munbət qimənzarda ozuqlinidu. 15 Mən Өzüm Өz padamni baqimən, ularni yatquzimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 — Mən yoldin tenəp kətkənlərni izdəymən, tarqilip kətkənlərni qayturimən; zəhimləngənlərni tengip qoyimən, ajizlarni küqəytimən; biraq səmrigənlər wə küqlüklərni yoqitimən; padamni adalət bilən baqimən.
17 Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən qoy wə qoy arisida, qoqqarlar wə tekilər arisida ḥəküm qiqirimən. □ 18 Əmdi silərning yahxi qimənzarni yeginiglar azliq qilip, qiməndiki qaloɣan ot-qəplərni ayaoɣliringlar bilən qəyliwetixinglar kerəkmu? Silər süpsüzük sulardin iqkəndin keyin, qaloɣinini ayaoɣliringlar bilən leyitiwetixinglar kerəkmu? 19 Xunga Mening qoylirimoɣa silərning ayaoɣliringlar qəyliwətkənni yeyixtin, ayaoɣliringlar dəssəp leyitiwetkənni iqixtin baxqa amal yoq.
20 Xunga Rəb Pərwərdigar ularoɣa mundaq dəydu: — Mana Mən, Mən Өzüm səmrigən qoylar wə oruq qoylar arisida ḥəküm qiqirimən. 21 Qünki silər mürə-yanpaxliringlar bilən ittirip, münggüzliringlar bilən ularni tərəp-tərəpkə tarqitiwətküqə üsisilər, 22 — Mən ularni yənə ow obyekti bolmisun dəp Өz padamni qutquzimən; wə Mən qoy wə qoy arisida ḥəküm qiqirimən. 23 Mən ularning üstigə bir padiqini tikləymən, u ularni baqidu; u bolsa Mening qulum Dawut; u

■ **34:2** Yər. 23:1 ■ **34:4** 1Pet. 5:3 ■ **34:13** Əz. 28:25 □ **34:17 «Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, ... — Mana, Mən qoy wə qoy arisida, qoqqarlar wə tekilər arisida ḥəküm qiqirimən»** — Əzakiyal «padiqilar»ni, yəni Israil padixaḥliri, kaḥinliri wə pəyoɣəmbərlirini əyibləp qikti. U ḥazir həlq arisidiki ajiz-namratlarni bozək qilip kəlgən baylar wə mənsəpdarlar (səmrigən wə küqlük qoylar)ni əyibləxkə baxlaydu.

ularni bekip, ularoqa padiqi bolidu; ■ 24 wə Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening kulum Dawut ular arisida əmir bolidu; Mənki Pərwərdigar xundak səz kildim. □ ■ 25 Mən ular bilən aman-hatirjəmlik beoqixlaydioqan əhdini tüzüp, yirtkuq haywanlarni zemindin tügitimən; ular bihətər bolup janggalda turidu, ormanliklarda konup uhlaydu. 26 Mən ularni həm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik kilimən; yamoqur-yeoqinlarni öz pəslidə yaoqdurimən; bular bərikətlik yamoqurlar bolidu.□
27 Daladiki dərəhlər mewilirini, tuprak ündürmilirini beridu; ular öz zeminida bihətər turidu; Mən ularning boyunturuk-asarətlirini sundurup, ularni kullukka tutkanlarning kolidin kutulduroqinimda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu. 28 Ular yənə əllərgə ow bolmaydu, yər yüzidiki haywanlar yənə ularni yəwətməydu; ular bihətər turidu, heqkim ularni korkatmaydu. 29 Mən ular üqün dangki qikkan alahidə bir bostanlik jayni təminləymən; ular kaytidin zeminda aqarqilikta yigləp kalmaydu, yaki kaytidin əllərning mazak obyekti bolmaydu. ■ 30 Andin ular Mənki Pərwərdigar Hudasining ular bilən billə bolidioqanlikimni wə özlirining, yəni Israil jəmətining Mening həlkim bolidioqanlikini bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 31 — Əmdi silər bolsanglar, i Mening koylirim, Mening qimənzarimdiki koylirim, insanlardursilər, halas; Mən bolsam silərning Hudayinglardurmən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

35

Edom, yəni Seir tooqruluk bexarət

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
2 I insan ooqli, yüzüngni Seir teoqioqa karitip, bexarət berip uni əyibləp mundak degin: —□
3 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Mana, i Seir teoqi, Mən sanga karximən; Mən kolumni üstünggə uzartip, seni bir wəyranə wə qəl-bayawan kilimən. 4 Mən xəhərliringni harabə kiliwetimən, wə sən wəyranə bolisən; andin sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən. 5 Qünki sən mənggügə öqmənlik sakləp kəlgənsən, Israillarning bexioqa külpət qüxkən künidə, kəbihlikning jazalinix wakti-saiti toxkanda, ularni kiliq küqigə tapxurup bərgənliking tüpəylidin, ■ 6 Xunga Mən hayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sanga kan tökülüxni bekittim; kan seni kooqlaydu. Sən kan töküxtin nəprətlənmigənliking tüpəylidin, əmdi kan seni kooqlap yüridu. 7 Mən Seir teoqini wəyranə wə qəl-bayawan kilip, uningdin besip ətküqi həm uningoqa kaytkuqini üzüp taxlaymən. 8 Mən uning taoqlirini əltürülgənliri bilən toldurimən; sening egizliklirингdə, sening jiloqiliringda, sening barlik jiraliringda kiliq bilən əltürülgənlər yikilidu. 9 Mən seni

---

■ **34:23** Yəx. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yər. 30:9; Yh. 10:11 □ **34:24 «Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening kulum Dawut ular arisida əmir bolidu»** — 11-ayəttə Pərwərdigar: «Özüm koylirimoqa padiqi bolimən» dəp wədə kilidu. Muxu ayətlərdə u «Kulum Dawut»ni ularoqa padiqi boluxka tikləymən, dəydu. Dawuttin uluoq, Dawutning ooqli boloqan Məsihdə Hudaning bu ikki wədisi təng əməlgə axuruloqan həm axurulidu. «Yuh.» 10-bab, jümlidin Məsihning «Mən Özüm yahxi padiqidurmən» degən səzini kərüng. ■ **34:24** Yəx. 55:4 □ **34:26 «Mən ularni həm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik kilimən»** — «egizlikim» (yaki «dənglüküm») Zion teoqini kərsitidu. ■ **34:29** Əz. 36:6-38 ■ **34:31** Yh. 10:11 □ **35:2 «yüzüngni Seir teoqioqa karitip, bexarət berip uni əyibləp mundak degin: —»** — «Seir» Edomning baxka bir ismi. Okurmənlərning esidə bəlkim barki, Yakup wə Edom uka-aka bolup, ular arisida öqmənlik pəyda boloqan. Gərqə Edom Yakupni kəqürüm kiloqan bolsimu, uning keyinki əwladliri boloqan Edomiylar Yakupning əwladliri boloqan Israiloqa küqlük öqmənlik sakləp kəlgən. ■ **35:5** Əz. 25:15

mənggügə wəyranə qilimən; sening xəhərliring adəmzatsiz bolidu; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 — Qünki sən: «Bu ikki əl, ikki məmlikət Meningki bolidu, biz ularoɳa igə bolimiz» degining tüpəylidin — gərqə Mən Pərwərdigar xu yərdə boloɳan bolsammu —, □ ■
11 əmdi Mən ḥayatim bilən ḳəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sening nəpritingdin qiḳḳan aqqiḳing boyiqə wə ḥəsiting boyiqə sanga muamilə qilimən; Mən üstünggə ḥəküm qiḳirip jazalixim bilən, Mən ular arisida Өzümni kərsitimən.
12 Xuning bilən sening Israil taoɳlirioɳa ḳarap: «Ular wəyran boldi, ular bizgə yəm boluxḳa təḳdim qilindi» degən barliḳ ḥaḳarətliringni Mən Pərwərdigarning angliɳinimni sənlər tonup yetisilər. 13 Uning üstigə aoɳzinglarda silər Manga ḳarxi qiḳip өzünglarni qong kərsitip, Manga kupurluḳ qiloɳan səzünglərni kəpəytkənsilər; Mən ularni anglidim. 14 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Pütkül yər yüzi xadlinip kətkinidə, Mən seni wəyranə qilimən.
15 Israil jəmətining mirasi wəyran qilinoɳanda buningdin sən xadlanoɳiningdək, Mənmu sanga xundaḳ qilimən; sənmu, i Seir teoɳi wə barliḳ Edom — silərning barliḳinglar wəyranə bolidu; wə *Edomiylar* Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

36

Huda Өzining nami üqün Israilni əsligə kəltüridu

1 Əmdi sən, i insan ooɳli, Israil taoɳlirioɳa bexarət berip mundaḳ degin: — Israil taoɳliri, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —■
2 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Düxmənning silərgə ḳarap: «Waḥ! Mənggü yuḳiri jaylar bizgə təəlluḳ boldi!» degini tüpəylidin, ■ 3 xunga bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Bərḥəḳ, qünki ular silərni wəyranə qilip, əllərdin ḳaloɳanlirioɳa təwə qilixḳa ḥəryandin silərni əzgənliki tüpəylidin, wə silər əllər arisida səz-qəqək wə təḥmət obyekti bolup ḳaloɳanliḳinglardin, □ 4 əmdi xunga, i Israil taoɳliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar: — Rəb Pərwərdigar əllərdin ḳaloɳanlirioɳa olja ḥəm mazaḳ obyekti bolup ḳaloɳan taoɳlar, egizliklər, jiralar wə jiloɳilaroɳa, wəyran boloɳan harabilər wə taxliwetilgən xəḥərlərgə mundaḳ dəydu: —
5 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Huxal boluxup ḳəlbidiki pütün өqmənliki bilən Mening zeminimni өzlirigə təəlluḳ boluxḳa bekitip, uni bulang-talang qiliwalayli degən əllərdin ḳaloɳanlirioɳa wə Edomdikilərning ḥəmmisigə bərḥəḳ, Mən *Өz həlḳimgə* boloɳan ḳizoɳinliḳimdin qiḳḳan aqqiḳ otida səz qildim: —
6 Israil zemini tooɽuluḳ bexarət berip, taoɳlar, egizliklər, jiralar wə jiloɳilaroɳa səz ḳilip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Өz *həlḳimgə boloɳan* ḳizoɳinliḳimdin ḳəḥrim bilən səz qildim — qünki silər əllərning mazaḳ-aḥanətlirini yegənsilər.■

□ **35:10 «Bu ikki əl, ikki məmlikət meningki bolidu»** — «ikki əl, ikki məmlikət» Yəḥuda wə Israil (ximaliy padixaḥliḳ)ni kərsitidu. ■ **35:10** Zəb. 83:12 ■ **36:1** Əz. 6:2 ■ **36:2** Əz. 35:10 □ **36:3 «Qünki ular silərni wəyranə ḳilip, əllərdin ḳaloɳanlirioɳa təwə ḳilixḳa ḥəryandin silərni əzgənliki tüpəylidin,...»** — muxu ayəttiki «ular» wə «(yat) əllərdin ḳaloɳanlar» bəlkim (1) «Babil» wə «baxḳa əllər»ni kərsitidu; (2) ahirḳi zamandiki «dəjjal wə uningoɳa beḳinoɳan əllər»ni wə ulardin «baxḳa əllər»ni kərsitidu. Babil Israilni ixoɳal ḳilip bulang-talang ḳiloɳandin keyin asasən uni taxlap kətti; ətrapidiki əllər ḳaloɳan həlḳning ajizliḳidin paydilinip uni tehimu kəprək bulang-talang ḳildi. ■ **36:6** Əz. 34:29

7 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən qolumni kətürüp xundaq qəsəm
iqkənki, bərhək, ətrapinglardiki əllər əzining mazaq-aḫanətlirini əzi ixitidu. 8 Lekin
silər, i Israil taoqliri, xahlinisilər, həlqim Israiloqa mewə berisilər; qünki ular pat arida
qaytip kelidu.
9 Qünki mana, Mən silər təripinglardidurmən; Mən silərgə qaraymən, silər
yumxitilisilər ḫəm terilisilər. 10 Wə Mən üstünglərdə adəmlərni, yəni Israilning
pütkül jəmətini, ularning barliqini köpəytimən; xəḫərlər aḫalilik bolidu, harabilər
qaytidin qurulidu. 11 Mən üstünglərdə adəm ḫəm ḫaywanlarni köpəytimən, ular
awup nəsil köridu; Mən ətkən zamanlardikidək silərni olturaqlik qilimən; bərḫək,
ḫalinglarni əslidikidin əwzəl qilimən; silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip
yetisilər.
12 Mən üstünglərgə adəmlərni, yəni həlqim Israilni mangdurimən; ular silərgə
igidarqilik qilidu, silər ularning mirasi bolisilər; silər yənə ularni baliliridin juda
qilmaysilər. 13 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki ularning silərgə:
«Silər adəmlərni yəysilər, əz elinglarni balilardin juda qiloqansilər!» degini
tüpəylidin, 14 əmdi silər yənə adəmlərni yeməysilər, əz elinglarni baliliridin yənə
juda qilmaysilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Mən silərgə yənə əllərning mazaq-aḫanətlirini anglatquzmaymən; silər
əllərning tapa-tənisini yənə kətürməysilər, silər əz elinglarni qaytidin yiqitmaysilər,
— dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: —
17 I insan ooqli, Israil jəməti əz zeminida turoqan qaoqlarda, ular əz yoli ḫəm qilmixliri
bilən uni buloqioqan; Mening aldimda ularning yoli ay kərgən ayalning napaklikioqa
ohxax. 18 Xunga zeminoqa təkkən qan üqün, zeminni məbudliri bilən buloqioqanliqi
üqün, Mən qəḫrimni ular üstigə təktum; 19 Mən ularni əllər arisioqa tarqitiwəttim,
ular məmlikətlər iqigə tarilip kətti; Mən ularning yolliri ḫəm qilmixliri boyiqə
ularning üstigə ḫəküm qikardim.
20 Ular baridioqan ḫərqaysi əllərgə kəlgəndə, ular tooqrisida: «Bular
Pərwərdigarning həlqi, birag ular Uning zeminidin qikqan!» — deyilgəndə, ular
yənila Mening pak-muqəddəs namimni buloqioqan; ■ 21 Birag Mən Israil jəməti
baroqan ḫərqaysi əllər arisida buloqanoqan pak-muqəddəs namim üqün köngül
böldüm. 22 Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Mən bu ixni silərni dəp əməs, i Israil jəməti, bəlki silər baroqan ḫərqaysi
əllər arisida silər buloqioqan əz pak-muqəddəs namim üqün qilimən. 23 Mən əllər
arisida buloqanoqan, Əzümning büyük namimni pak-muqəddəs dəp kərsitimən;
namimni dəl silər ular arisida buloqioqan; ularning köz aldida Mən Əzümni silərning
aranglarda pak-muqəddəs kərsətkinimdə, əllər Mening Pərwərdigar ikənlikimni
bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 24 Mən silərni əllər arisidin elip, məmlikətlər
iqidin yioqip, silərni əz zemininglaroqa qayturimən.
25 — Mən süpsüzük suni üstünglaroqa qaqimən, buning bilən silər pak bolisilər.
Silərni ḫəmmə paskinilikinglardin wə butliringlardin paklaymən. 26 Mən silərgə
yengi qəlb berimən, iqinglaroqa yengi bir roḫ salimən; teninglardiki tax yürəkni elip
taxlap, meḫrlik bir qəlbni ata qilimən. □ ■ 27 Mening Roḫimni iqinglaroqa kirgüzüp,
silərni əmr-pərmanlirim boyiqə mangoquzimən, ḫəkümlirimni tutquzimən, xuning
bilən ularoqa əməl qilisilər; 28 silər Mən ata-bowiliringlaroqa təqdim qiloqan ze-
minda yaxaysilər; Mening qowmim bolisilər, Mən silərning Hudayinglar bolimən.
29 Mən silərni barlik paskiniqiliktin qutquzimən; Mən buoqdayni awun boluxqa
buyruymən; üstünglərgə ḫeq aqarqilikni qoymaymən; ■ 30 Mən dərəhlərning

■ **36:20** Yəx. 52:5; Rim. 2:24 □ **36:26** **«...meḫrlik bir qəlbni ata qilimən»** — ibarniy tilida bu səz «...gəx yürəkni ata qilimən» deyilgən. ■ **36:26** Yər. 32:39; Əz. 11:19 ■ **36:29** Əz. 34:29

mewisini wə etizdiki məḩsulatlarni awutimənki, silər aqarqilik tüpəyldin əllər arisida xərməndə bolmaysilər. 31 Silər rəzil yolliringlar wə naqar ḳilmixliringlarni əsləp, ḳəbiḩlikliringlar wə yirginqlik ḳiloɳanliringlar üqün ɵz-ɵzünglardin yirginisilər. ■ 32 Silərgə məlum bolsunki, bu ixni ḳilixim silər üqün əməs , — dəydu Rəb Pərwərdigar, — ɵz yolliringlar üqün hijil bolup xərməndə bolunglar, i Israil jəməti.□
33 — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən ḳəbiḩlikinglardin pakliɳan künidə, Mən xəḩərlərni aḩalilik ḳilimən, harabə ḳaloɳan jaylarmu ḳaytidin ḳurulidu. 34 Wəyran ḳilinoɳan zemin ɵtüp ketiwatḳan ḩərbirining kɵz aldida wəyranə kərünsimu, u ḳaytidin terilidu. 35 Xuning bilən ular: «Bu wəyran ḳilinoɳan zemin huddi Erəm baoɳqisidək boldi; harabə, wəyran ḳilinoɳan xəḩərlər ḩazir mustəḩkəmləndi, aḩalilik boldi» — dəydu.■
36 Wə ətrapida ḳaloɳan əllər Mənki Pərwərdigarning buzuloɳan jaylarni ḳuroɳuqi ḩəm wəyranə ḳilinoɳan yərlərni ḳaytidin terioɳuqi ikənlikimni bilip yetidu; Mənki Pərwərdigar səz ḳildim, buningoɳa əməl ḳilimən.■
37 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən yənila Israilning jəmətining bu ixlarni tiləydioɳan dua-tilawətlirigə ijabət ḳiloɳuqi bolimən; Mən ḳoy padisidək ularning adəmlirini awutimən; 38 Muḳəddəs dəp ayriloɳan ḳurbanliḳ ḳoy padisidək, bekitilgən ḩeyt-bayramlirioɳa beoɳixlanoɳan ḳoy padisi Yerusalemoɳa tolduruloɳandək, harabə boloɳan xəḩərlər ḳaytidin adəm padiliri bilən toldurulidu; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu.

37

Ḳuruḳ səngəklərgə toloɳan jiloɳa — Israilning tirilixi

1 Pərwərdigarning ḳoli wujudumoɳa ḳondi; Pərwərdigar meni Roḩi bilən kətürüp qiḳip, bir jiloɳining otturisioɳa turoɳuzdi; u yər səngəklərgə toldi. □ 2 U meni səngəklər ətrapidin uyaḳ-buyaḳḳa ɵtküzdi; mana, bu oquḳ jiloɳida *səngəklər* intayin nuroɳun idi; wə mana, ular intayin ḳurup kətkənidi.
3 U məndin: — I insan ooɳli, bu səngəklər ḳaytidin yaxnamdu? — dəp soridi. Mən: — I Rəb Pərwərdigar, sən bilisən, — dedim.
4 U manga: I insan ooɳli, bu səngəklər üstigə bexarət berip mundaḳ degin: «I ḳuruḳ səngəklər, Pərwərdigarning səzini anglanglar! 5 Rəb Pərwərdigar bu səngəklərgə mundaḳ dəydu: — Mana, Mən silərgə bir roḩ-nəpəs kirgüzimən, wə silər ḩayat bolisilər. □ 6 Mən üstünglərgə pəy-singirlərni salimən, silərni terə bilən yapimən, silərgə roḩ-nəpəs kirgüzimən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər».
7 Xunga mən buyruloɳini boyiqə bexarət bərdim; mən bexarət beriximgə, bir xawḳun kətürüldi, mana jalaḳ-julaḳ bir awaz anglandi, səngəklər jipsilixip, bir-birigə ḳoxuldi.
8 Mən kərdum, mana, pəy-singirlər wə ət ularning üstigə kelip ularni ḳaplidi; biraḳ ularda ḩeq roḩ-nəpəs bolmidi.

■ **36:31** Əz. 6:9; 20:43; 16:61,63 □ **36:32** **«bu ixni ḳilixim silər üqün əməs,...»** — demək, bu ixni Huda Ɵzi üqün ḳilidu. ■ **36:35** Yəx. 51:3; Əz. 28:13 ■ **36:36** Əz. 17:24; 22:14; 37:14 □ **37:1** **«Pərwərdigar meni Roḩi bilən kətürüp qiḳip,..»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar meni Roḩ bilən kətürüp qiḳip,...». Demək, Pərwərdigar Ɵz Roḩi bilən pəyoɳəmbərni kətürdi. □ **37:5** **«mən silərgə bir roḩ-nəpəs kirgüzimən, wə silər ḩayat bolisilər»** — ibraniy tilida «roḩ» wə «nəpəs» bir səz.

9 U manga: — I insan ooɳli, roḫ-nəpəskə bexarət berip mundaķ degin: «Rəb
Pərwərdigar mundaķ dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḫ-nəpəs, wə muxu
əltürülgənlər tirilsun üqün ularning üstigə püwlənglər» — dedi.□
10 Xunga mən buyruloɳandək bexarət beriwidim, roḫ-nəpəs ularoɳa kirdi-də, ular
ḫayat bolup tik turdi — büyük bir ķoxunoɳa aylandi.
11 Wə U manga: — I insan ooɳli, bu səngəklər bolsa Israilning pütün jəmətidur. Mana,
ular: «Bizning səngəklirimiz ķurup kətti, ümidimiz üzüldi; biz tügəxtuķ!» — dəydu.
12 Xunga bexarət berip ularoɳa mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu:
— Mana, Mən gərünglərni eqip, silərni gərünglərdin qiķirimən, i Mening həlķim,
silərni Israil zeminioɳa elip kirimən; 13 Mən gərünglərni aqķinimda, silərni
gərünglərdin qiķaroɳinimda, i Mening həlķim, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni
bilip yetisilər. 14 Wə Mən Өz Roḫimni silərgə kirgüzimən, silər ḫayat bolisilər; wə
Mən silərni өz zemininglarda turoɳuzimən; silər Mənki Pərwərdigarni xundaķ səzni
ķilip, xuni ada ķildi, dəp bilip yetisilər».

Ikki tayaķning bir boluxi tooɳruluķ bexarət

15 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
16 I insan ooɳli, bir tayaķni elip, uning üstigə «Yəḫuda wə uning ḫəmraḫliri boloɳan
Israillar üqün» dəp yazoɳin; yənə bir tayaķni elip, uning üstigə «Əfraim wə uning
ḫəmraḫliri boloɳan pütün Israil jəmətidikilər üqün» dəp yazoɳin; 17 wə ularni bir-
birigə ulap ķoy; ular ķolungda bir bolsun.
18 Həlķimdikilər səndin: «Bu ixlar bilən nemini qüxəndürməkqi bizgə dəp
bərməmsən?» dəp sorisa, 19 ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən
Əfraimning wə uningoɳa ḫəmraḫ boloɳan Israil ķəbililirining ķoli tutķan Yüsüpning
tayiķini elip, uni Yəḫudaning tayiķioɳa ķoxup ulap, ularni birla tayaķ ķilimən; ular
Mening ķolumda bir tayaķ bolidu.
20 Sən yazoɳan tayaķlarni ularning kөz aldida ķolungda tutup ularoɳa xundaķ degin:
—
21 «Rəb Pərwərdigar xundaķ dəydu: «Mana, Mən Israil balilirini baroɳan əllər
arisidin elip, ularni ḫəryandin yioɳip өz zeminioɳa epkelimən. 22 Mən ularni
Israil taoɳlirining üstidə bir əl ķilimən; bir padixaḫ ularning ḫəmmisigə padixaḫ
bolidu; ular ķaytidin ikki əl bolmaydu, yaki ķaytidin ikki padixaḫlikķa ḫeq
bəlünməydu. ■ 23 Ular өzlirini ķaytidin ularning məbudliri, lənətlik ixliri yaki
asiyliķlirining ḫeqķayisisi bilən ḫeq buloɳimaydu; Mən ularni gunaḫ ətküzgən
olturaķlaxķan jayliridin ķutķuzup, ularni paklandurimən; ular Mening həlķim
bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. 24 Wə mening ķulum Dawut ularoɳa padixaḫ
bolidu; ularning ḫəmmisining birla padiqisi bolidu; ular Mening ḫəkümlirimdə
mengip, Mening bəlgilimilirimni tutup ularoɳa əməl ķilidu. ■ 25 Ular Mening
ķulum Yaķupķa təķdim ķiloɳan, ata-bowiliringlar turup kəlgən zeminda turidu; ular
uningda turidu — ular, ularning baliliri, wə balilarning baliliri mənggü turidu
— Mening ķulum Dawut ularning xaḫzadisi bolidu. □ 26 Mən ular bilən aman-
hatirjəmlik beoɳixlaydioɳan bir əḫdə tüzimən; bu ular bilən mənggülük bir əḫdə

□ **37:9 «roḫ-nəpəskə bexarət berip mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḫ-nəpəs,...»** — ibraniy tilida «roḫ» (yaki «roḫ-nəpəs») wə «xamal» bir səz. «Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, ...» ibraniy tilida «tət tərəptiki xamaldin kəlgəysilər, ...» ■ **37:22** Yḫ. 10:16 ■ **37:24** Yəx. 40:11; Yər. 30:9; Əz. 34:23 □ **37:25 «Mening ķulum Dawut ularning xaḫzadisi bolidu»** — bu səzning mənisidə ikki mumkinqilik bar: — (1) Huda Dawut padixaḫni tirildürüp ularoɳa padixaḫ süpitidə tikləydu. (2) muxu səzlər Dawutning əwladi Ķutķuzoɳuqi-Məsiḫni kərsitidu (34-babni kərüng). Bizningqə ḫər ikkisi tooɳridur. Xu qaoɳda Hudaning səltəniti yər yüzigə kəlgəndə, Dawut pəyoɳəmbər yər yüzidə turup, Israil wə aləmning ḫəķiķiy padixaḫi wə padiqisi boloɳan Məsiḫkə wəkil bolup ularning padixaḫi boluxi mumkin.

bolidu; Mən ularni jayida makanlaxturup awutimən; wə Mening mukəddəs jayimni ular arisiɵa mənggügə tikləymən. ■ 27 Mening turalɵu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu. □ ■ 28 Mening pak-mukəddəs jayim ular arisida mənggügə tiklәngəndə, əmdi əllər Өzüm Pərwərdigarning Israilni pak-mukəddəs kiloquqi ikənlikimni bilip yetidu».

38

Ahirki zamanlar — «Gog»ni əyibləydioqan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 Insan ooli, yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogka karitip uni əyibləp bexarət berip xundak degin: — □ ■
3 Rəb Pərwərdigar xundak dəydu: «Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri, Mən sanga karximən; 4 Mən seni arkingoqa yandurup, engikinggə ilməklərni selip, sən wə pütün koxunungni — atlar wə atlik əskərlərni, həmmisi toluk korallanoqan, sipar-kalkanlarni kətürgən, kiliq tutkan top-top kixilərni jənggə qikirimən; ■ 5 Pars, Efiopiyə wə Put, həmmisi kalkan-dubuloqa bilən korallinidu □ 6 — Gomer wə uning barlik top-top adəmliri, ximalning əng kəridin kəlgən Torgamah jəməti wə uning barlik top-top adəmliri, bu kəp əllər sanga həmrah bolup billə bolidu. □ 7 Өzüngni təyyarla; sən wə sanga yioqiloqan barlik top-top adəmliring təyyarlanoqan petida bol; sən uloqa nazarətqilik kilisən.□
8 Kəp künlərdin keyin sən *jənggə* qakirilisən; sən ahirki yillarda kiliqtin kutkuzuloqan, kəp əllərdin yioqiloqan həlkning zemiɵoqa, yəni uzundin beri wəyran kelinip kəlgən Israil taoqliriɵoqa hujum kilisən; uning həlki əllərdin yioqiloqan bolup, ularning həmmisi aman-esən turiweridu; 9 sən, barlik top adəmliring wə sanga həmrah boloqan nuroqun əllər bilən billə aloqa besip, boran-qapkundək kelisən; sən yər yüzini kaplioqan buluttək bolisən».■
10 — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Xu küni xundak boliduki, kənglünggə baxkiqə hiyallar kirip, sən rəzil hiylə-nəyrəngni oylap qikisən; 11 sən: «Mən sepilsiz yeza-kəntlər jaylaxkan zeminoqa besip kirimən; mən aman-esən turuwatkan bir həlkkə yekinliximən — ularning həmmisi sepilsiz, takakсiz wə dərwazisiz turuwatidu», dəysən, — 12 «Xuning bilən oljilarni elip, bulang-talang kilimən; kolumni əslidə wəyran bolup əmdiliktə makanlik boloqan jaylaroqa, əllərdin yioqiloqan, mal-dunyaoqa igə boloqan, dunyaning kindikidə yaxawatkan həlkkə karxi kilimən».
13 Xu tapta Xeba, Dedan, Tarxixtiki sodigərlər barlik yax xirliri bilən səndin: «Sən olja elixka kəldingmu? Sən top-top adəmliringni bulang-talang kiliwelixka —

■ **37:26** Zəb. 89:3-4; Əz. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27** **«Mening turalɵu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu»** — muxu bexarət 40-48-bablarda təpsiliy halda eqilidu. ■ **37:27** Əz. 11:20; 14:11 □ **38:2** **«yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogka karitip...»** — baxka birhil tərjimisi: «yüzüngni Magog zeminidin boloqan Məxək wə Tubalning kattiwax xahzadisi boloqan Gogka karitip...». Məxək wə Tubal xu dəwrlərdə hazirki Türkiyədə turoqan ikki kəbilə idi. Ularning hazirki Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin. Bəzi alimlar «Rox»ni hazirki «Rusiyə» bilən munasiwiti bar, dəp karaydu. ■ **38:2** Wəh. 20:8 ■ **38:4** Əz. 29:4; 39:2 □ **38:5** **«Put»** — hazirki «Liwiyə» («Libya»). □ **38:6** **«Gomer»** — bəzi alimlar «Gomer»ni hazirki «Germaniyə» bilən munasiwiti bar, dəp karaydu. «Torgamah»ning kim ikənlikini bir nemə deyix təs, birak Pələstin yaki Babiloqa nisbətən «ximaliy əng kəri» boloqan jay Sibiriyədur. □ **38:7** **«sən uloqa nazarətqilik kilisən»** — baxka birhil tərjimisi: «sən uloqa muhapizətqi bolisən». ■ **38:9** Əz. 30:18

altun-kümüxni elip ketixkə, mal-dunyani elip ketixkə, zor bir oljioɣa erixiwelixkə yioɣdingmu?» — dəp soraydu.□
14 Xunga bexarət bərgin, i insan ooɣli, Gogkə xundak degin: — Rəb Pərwərdigar
xundak dəydu: — Mening həlkim Israil aman-esən bolidioɣan künini, sən bilip
yətməmsən? 15 Sən өz jayingdin, yəni ximalning əng qət jayidin qikisən, sən wə
sanga ḫəmraḫ boloɣan nuroɣun əllər, ḫəmmisi atlik bolup, top-top adəmlər, qong
koxun bolisən. 16 Sən yər yüzini kaplioɣan buluttək həlkim Israilioɣa karxi qikisən
— bu ahirki zamanlarda bolidu — Mən seni өz zeminimoɣa karxilixixkə qikirimən;
xundak kilip Mən sən arkilik, i Gog, əllərning kөz aldida Өzümning pak-mukəddəs
ikənlikimni kərsətkəndə, ular Meni tonuydu».
17 — Rəb Pərwərdigar xundak dəydu: «Mən kədimki zamanlarda kullirim boloɣan
Israildiki pəyoɣəmbərlər arkilik bexarət kiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə,
xundakla kөp yillardin beri, Mening seni həlkimgə karxilixixkə qikiridioɣanlikim
tooɣruluk bexarət bərgən əməsmu?□
18 Wə xu küni, yəni Gog Israil zemininioɣa karxi qikkan küni xundak boliduki, —
dəydu Rəb Pərwərdigar, — oɣəzipim bilən Mening kəḫrim ərləp qikidu. 19 Mening
Өz həlkimgə boloɣan kizoɣinlikimdin, oɣəzəp bilən xundak səz kiloɣanmənki, Israil
zeminida zor yər təwrəx bolidu; ■ 20 xuning bilən dengizdiki beliklar, asmandiki
uqar-kanatlar, daladiki ḫaywanlar, yər yüzidiki өmiligüqi ḫaywanlar wə yər yüzidə
turoɣan barlik insanlar Mening yüzüm aldida təwrinip ketidu; taoɣlar өrülüp, tik
yarlar oɣulap ketidu, barlik tamlar yərgə өrülüp qüxidu.
21 Mən barlik taoɣlirimda uning bilən karxilixixkə bir kiliq qakirimən, — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — ḫərbirsining kiliqi өz kerindixigə karxi qikidu. 22 Mən waba kesili
wə kan təküx bilən uningoɣa ḫөküm qikirip jazalaxkə kiriximən; Mən uningoɣa,
uning koxunliri üstigə, uningoɣa ḫəmraḫ boloɣan nuroɣun əllər üstigə dəḫxətlik
yamoɣur, zor məldür taxliri, ot wə güngürt yaoɣdurimən; 23 Mən Өzümni uluoɣlap,
Өzümni pak-mukəddəs dəp kərsitimən; wə nuroɣun əllərning kөz aldida namayan
bolimən, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

39

Gog wə Magog tooɣruluk bexarətning baxka təpsilatliri

1 «Əmdi sən, i insan ooɣli, Gogni əyibləp bexarət berip xundak degin: — Rəb
Pərwərdigar xundak dəydu: — Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri,
Mən sanga karximən; 2 Mən seni arkingoɣa yandurup, yetkiləp, seni ximalning əng
kəridin qikirimən, Israilning taoɣliri üstigə tajawuz kildurimən; ■ 3 Mən okyayingni
sol kolungdin urup taxlioɣuziwetimən, okliringni ong kolungdin qüxüriwetimən;
4 sən Israil taoɣlirining üstigə yikilisən; sən wə sening barlik koxunliring, sanga
ḫəmraḫ boloɣan əllər yikilisilər; Mən seni barlik yirtkuq uqar-kanatlaroɣa gөx,
daladiki barlik ḫaywanlaroɣa ow boluxkə təkdim kildim. ■ 5 Sən dalada yikilisən;
qünki Mən xundak səz kildim, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 6 Mən Magog üstigə wə
dengiz boyida aman-esən turoɣanlaroɣa ot yaoɣdurimən; ular Mening Pərwərdigar

□ **38:13 «Xeba, Dedan, Tarxix...»** — «Xeba» wə «Dedan» — Ərəb millətliri idi. «Tarxix» — qong bir soda xəḫiri (yukirikі 27:12-ayəttiki izaḫatni kərüng). «Yax xirliri» — bularoɣa ohxaydioɣan, ular bilən soda kilidioɣan əllər. Ayətning mənisi bəlkim Gog Israiloɣa ḫujum kiloɣanda ularmu əḫwaldin paydilanmakqi bolidu. □ **38:17 «Mən kədimki zamanlarda kullirim boloɣan Israildiki pəyoɣəmbərlər arkilik bexarət kiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə, xundakla kөp yillardin beri, Mening seni həlkimgə karxilixixkə qikiridioɣanlikim tooɣruluk bexarət bərgən əməsmu?»** — bu ayət üstidə biz «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **38:19** Əz. 36:5, 6 ■ **39:2** Əz. 38:4 ■ **39:4** Əz. 33:27

ikənlikimni tonup yetidu. 7 Mening pak-muқəddəs namimni həlқim Israil arisida
tonutimən; pak-muқəddəs namimning қaytidin bulоqinixқa қət'iy yol қoymaymən;
əllər Mening Pərwərdigar, Israilda turоqan Muқəddəs Boloquqisi ikənlikimni bilip
yetidu.
8 Mana, u kelidu! Bu ixlar qoқum bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bu dəl
Mən eytқan künidur. 9 Israil xəһərliridə turuwatқanlar qiқip қorallarni, jümlidin
sipar-қalқanlar, oқyalar, toқmaқlar wə nəyzilərni kəydürüp ot қalaydu — ular bular
bilən yəttə yil ot қalaydu. 10 Daladin һeq otun elinmaydu, ormanlardin һeq yaоqaq
kesilməydu; qünki ular қorallarni ot қalaxқa ixlitidu; ular əzliridin olja tutқanlarni
olja tutidu, əzlirini bulang-talang қiloqanlarni bulang-talang қilidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar.
11 Wə xu künidə xundaқ boliduki, Israil zeminidin, yəni dengizning xərқiy қiroqiқidin
ətidioqanlarning jiloqisidin Gogқa bir yərlik boluxi üqün bir orunni berimən; bu
yərlik bolsa ətküqilərning yolini tosidu; ular xu yərdə Gog wə uning barliқ top-top
adəmlirini kəmidu; u «Hamon-Gog jiloqisi» dəp atilidu. □ 12 Israil jəməti zeminini
һalal қilix üqün, ularni yəttə ay kəmidu; 13 zemindiki barliқ həlқ ularni yərlikkə
қoyidu; xuning bilən Əzüm uluoqlanoqan muxu künidə bu ix ularoqa xərəp bolidu, —
dəydu Rəb Pərwərdigar.
14 Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamliқ arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə
қaloqan jəsətlirini kümüxtək alaһidə ixni қilix üqün ayriydu; ular xu yəttə ay
tügigəndə, andin jəsətlərni izdəx hizmitini baxlaydu. □ 15 Bu «zemindin ətküqilər»
aylinip yüridu; əgər birsi adəmning ustihinini kərgən bolsa, u uning yenioqa bir bəlgə
tikləydu; «izdəp kəmgüqilər» uni Hamon-Gog jiloqisioqa dəpnə қiloquqə bəlgə turidu
16 (*jiloqida* «Hamonaһ» dəp ataloqan bir xəһər bolidu). Ular xu yol bilən zeminni
paklaydu».□
17 — «Wə sən, i insan ooqli, Rəb Pərwərdigar xundaқ dəydu: — Hərқandaқ
uqar-қanatlar, daladiki barliқ һaywanlaroqa mundaқ degin: «Yioqilixip kelinglar,
Mən silərgə қilmaқqi boloqan қurbanliқimoqa, yəni Israil taoqliri üstidə қilinoqan
qong қurbanliққa һəryandin jəm bolunglar! Silər xu yərdə gəx yəp, қan iqisilər.
18 Silər baturlarning gəxini, yər yüzidiki xaһzadilarning қenini — қoqқarlarning,
əqkilərning, torpaқlarning қenini iqisilər — ularning һəmmisi Baxandiki bordaloqan
mallardur! 19 Silər Mən silərgə қilmaқqi boloqan қurbanliқimdin, toyoquqə may yəp,
toyoquqə қan iqisilər! 20 Silər dastihinimda atlar wə jəng һarwisidikilər, baturlar,
barliқ jəngqi palwanlar bilən toyunisilər» — dəydu Rəb Pərwərdigar. 21 — wə Mən
Əz xan-xəripimni əllər arisioqa kərsitimən, barliқ əllər Mening yürgüzgən jazalirimni
wə ularning üstigə қoyoqan қolumni kəridu. 22 Wə xu kündin tartip Israil jəməti
Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni bilip yetidu.
23 Əllər Israil jəmətining қəbiһliki, Manga asiyliқ қiloqanliқi tüpəylidin sürgün
boloqanliқini bilip yetidu; mana, Mən yüzümni ulardin yoxurup, ularni
düxmənlirining қolioqa tapxurdum; ularning һəmmisi қiliqlinip yiқildi. 24 Ularning
paskiniqiliқi wə asiyliқliri boyiqə Mən ularni bir tərəp қildim, yüzümni ulardin
yoxurdum».

Hudaning Israil üqün ahirқi məқsətliri

□ **39:11 «Hamon-Gog» —** «Gogning top-top adəmliri» degənlik. □ **39:14 «Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamliқ arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə қaloqan jəsətlirini kümüxtək alaһidə ixni қilix üqün ayriydu» —** bu hizmətni қilix üqün nəqqə adəmni alaһidə «ayrix» kerək bolidu — qünki jəsətlərgə tegix adəmni «napak» қilip, ibadəthanioqa kirixkə layaқətsiz қilidu. □ **39:16 «Hamonaһ» —** «zor bir top adəmlər» degənlik.

25 Xunga Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Mən ḫazir Yaqupni sürgün
boloŋanliqidin əsligə qayturup, pütkül Israil jəməti üstigə rəḫim qilip, Өz pak-
muqəddəs namim üqün otluq qizoŋinliqimni kərsitimən. □ 26-27 Өz zeminida aman-
esən turoŋinida, ḫeqkim ularni qorqutmaydioŋan qaoŋ kəlgəndə, Mən ularni əllərdin
qayturup, düxmənlirining zeminliridin yioŋqinimda, wə kəp əllərning kəz aldida
Өzümning pak-muqəddəs ikənlikimni kərsətkinimdə, xu qaoŋda ular hijalitini wə
Məndin yüz ərüp qiloŋan asiyliqining barliq gunaḫini kətüridu; 28 ular Mening ularni
əllər arisioŋa sürgün qildуroŋanliqim tüpəylidin, wə andin ulardin ḫeqqaysisini xu
yərdə qaldurmay өz zemінioŋa yioŋqanliqim tüpəylidin, ular Mening Pərwərdigar
ikənlikimni bilip yetidu; 29 wə Mən yüzümni ulardin qayta ḫeq yoxurmaymən; qünki
Mən Israil jəməti üstigə Өz Roḫimni quyoŋan bolimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

40

Yengi ibadəthanini ayan qilidioŋan alamət kərünüx •••• Shemilarni kərüng

1 Bizning sürgün boloŋanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning
oninqi künidə, yəni xəḫər bəsülgəndin on tət yil keyin — dəl axu künidə
Pərwərdigarning qoli mening wujudumoŋa qondi, wə U meni *xəḫərgə* apardi. □ ■
2 Hudaning alamət kərünüxliridə U meni Israil zemінioŋa apirip, intayin egiz taoŋ
üstigə orunlaxturdi; taoŋning jənubiy təripidə xəḫərdək bir qurulux turatti. □ 3 U
meni xu yərgə apardi; mana qolida kanap tanisi wə əlqəm hadisini tutqan, misning
kərünüxidə boloŋan bir kixi; u dərwazida turatti. 4 Bu kixi manga: «Insan ooŋli,
kəzliring bilən kərüp, qulиqing bilən anglap, kənglüngni mən sanga kərsitidioŋan
barliq ixlaroŋa baoŋlioŋin; qünki buning sanga kərsitilixi üqün sən muxu yərgə elip
kelinding. Israil jəmətigə barliq kərginingni ayan qil».
5 Wə mana, ibadəthanining ḫəmmə təripidə tam bar idi. U kixining qolida altə
gəzlik əlqəm hadisi bar idi; xu qaoŋdiki «bir gəz» bir gəz bir aliqanoŋa tooŋra
kelətti. U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qiqti; egizliki bolsa, bir «hada»
qiqti.□ 6 U xərqqə qaraydioŋan dərwazioŋa kelip, uning pələmpəylirigə qiqti; uning
bosuoŋisining kənglikini əlqidi, u bir hada qiqti. Yənə bir təripining kəngliki bir hada
qiqti. 7 *Dərwazining iqidiki* ḫərbir «oyuq өy»ning uzunluqi bir hada, kəngliki bir
hada idi; oyuq өylərning ariliqi bəx gəz idi; dərwazining iqidiki bosuoŋa, yəni iqkirigə
qaraydioŋan dəḫlizning aldidiki bosuoŋining *ikki təripining* uzunluqi *ayrim-ayrim* bir

---

□ **39:25 «Өz... otluq qizoŋinliqim» —** ibraniy tilida «Өz... ḫəsətim». ■ **39:29** Yo. 3:1; Ros. 2:17 □ **40:1 «Bizning sürgün boloŋanliqimizning yigirmə bəxinqi yili... Pərwərdigarning qoli mening wujudumoŋa qondi, wə u meni xəḫərgə apardi» —** Əskərtix: bu 40-44 bablarda tərjimimizning bəzi yərliridə oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp bəzi ayətlərgə sөz qoxtuq. Ular əslidiki tekistning bir qismi bolmisimu, ular tekistning mənisini tooŋra qüxiniximizgə yardəm beridu. Biz adəttikidək bundaq sөzlərni «sus qilduq». **«bizning sürgün boloŋanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning oninqi künidə..»** — bu alamət kərünüx birinqi kərünüxtin 19 yil keyin idi. ■ **40:1** Əz. 33:21 □ **40:2 «xəḫərdək bir qurulux turatti» —** yaki «bir xəḫərning qarisi turatti». □ **40:5 «ibadəthana» —** ibraniy tilida pəqət «өy» deyilidu. Muxu yərdə «ibadəthana» «muqəddəshana» (41-bab) wə uning ḫoylisini өz iqigə alidu. **«u kixining qolida altə gəzlik əlqəm hadisi bar idi»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynəktin barmaqning uqioŋiqə boloŋan ariliqi (təhminən 45 santimetr) idi. «xu qaoŋdiki «bir gəz» bir gəz bir aliqanoŋa tooŋra kelətti» — xunga bu bablarda ixlitilgən «gəz» uningdin uzun, təhminən 53 santimetr ḫesablinatti. Dərwazisining qandaq ikənlikini qüxinix üqün, towəndiki «keliqəktiki muqəddəs ibadəthana»ni kərsitidioŋan shemilərni kərüng. **«U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qiqti; egizliki bolsa, bir «hada» qiqti»** — oqurmənlərning esidə bolsunki, bir «hada» altə gəz idi.

«hada» qiқti; 8 u dərwazining iqkirigə қaraydioɳan dəһlizni өlqidi, *uzunluқi* bir hada qiқti.
9 U dərwazining dalinining uzunluқini өlqidi, səkkiz gəz qiқti; uning kexikining yenidiki tamning қelinliқi ikki gəz qiқti. Muxu dalan iqkirigə қaraytti.
10 Xərққə қarioɳan dərwazining iqidə, u təripidə üqtin, bu təripidə üqtin oyuқ өylər bar idi. Üqilisi ohxax өlqəmdə idi; üq өyning ikki yan temi ohxax қelinliқta idi.
11 U dərwazini өlqidi, kəngliki on gəz qiқti; uning jəmiy uzunluқi on üq gəz idi.
12 Bu yandiki oyuқ өylərning aldida bir gəz қelinliқtiki bir tosma tam bar idi, wə u yandiki oyuқ өylərning aldida bir gəz қelinliқta bir tosma tam bar idi; һəryandiki oyuқ өylərning kəngliki altə gəz idi.
13 U dərwazining jəmiy kənglikini, yəni bu tərəptiki oyuқ өyning өgzisining *arқa lewidin* u tərəptiki oyuқ өyning өgzisining *arқa lewioɳiqə* yigirmə bəx gəz qiқti; bu tərəptiki oyuқ өyning ixiki bilən u tərəptiki oyuқ өyning ixiki bir-birigə қarixatti.
14 U iqki һoylioɳa kirix eoɳizidiki tüwrüklərni өlqidi; ularning egizliki atmix gəz qiқti; dərwaza temi bu һoylining tüwrüklirini orap turoɳanidi. 15 Dərwazining tüwidin dalanning iqki eoɳizioɳiqə əllik gəz qiқti. 16 Oyuқ өylərning һərbirining udul temida, xundaқla oyuқ өylərning ariliқida, dalanning yenida ohxaxla rojəklər bar idi; muxu rojəklər sirtioɳa қarap tariyip mangoɳan idi; һərbir ariliқtiki tam-tüwrüklərgə palma dərəhliri nəққixləngənidi.

Sirtқi һoyla — shemini kərüng

17 U meni sirtқi һoylioɳa apardi; mana, kiqik hanilar, wə sirtқi һoylini qəridəp yasaloɳan tax tahtayliқ supa; supining üstigə ottuz kiqik hana selinoɳan. 18 Bu tax tahtayliқ supa һoylidiki dərwazilaroɳa tutaxқan, uning kəngliki ularning uzunluқioɳa barawər idi; bu «pəs tax supa» idi. 19 U təwənki dərwazining iqi təripidin iqki һoylining sirtқi temioɳiqə boloɳan ariliқni өlqidi; xərқ wə ximal tərəplərningmu yüz gəz qiқti.

Baxқa ikki dərwazisi

20 Andin sirtқi һoylioɳa kiridioɳan, ximaloɳa қaraydioɳan dərwazining uzunluқi wə kənglikini өlqidi. 21 Uning bu təripidə üqtin oyuқ өy, u təripidə üqtin oyuқ өy bar idi; uning tüwrükliri, dalanliri birinqi dərwaziningkigə ohxax idi; uning uzunluқi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz. 22 Uning deriziliri, dalanliri, palma dərəh nəқixliri xərққə қaraydioɳan dərwaziningkigə ohxax idi; kixilər uning yəttə basқuqluқ pələmpiyi bilən qiқatti; uning dalini iqkirigə қaraytti. 23 Iqki һoylida ximal wə

40:7 «oyuқ өy» — demək, aldinқi temi yoқ өy. «Oyuқ өy»lərning aldi karidor (dəһliz) bolatti. **40:11 «U dərwazini өlqidi»** — muxu yərdə dərwazining «kirix eoɳizi»ning sirtқi təripini kərsitidu. Dərwazaning өzi heli uzun bolup, uning «kirix eoɳizi»i, dəһlizi (karidori) wə «dalan»i bar idi. Sheminimu kərüng. **«uning jəmiy uzunluқi»** — sirtқi tam wə pələmpəyni өz iqigə alsa kerək. **40:13 «bu tərəptiki oyuқ өyning ixiki bilən u tərəptiki oyuқ өyning ixiki bir-birigə қarixatti»** — bu yərdiki «ixik»ning nemini kərsitidioɳanliқini bilməymiz. Bəzi alimlar «bala tam» yaki «küngürə» dəp tərjimə қilidu. **40:14 «kirix eoɳizidiki tüwrüklər»** — yaki «kirix eoɳizidiki munarlar». **«ularning (tüwrüklərning) egizliki atmix gəz qiқti; dərwaza temi bu һoylining tüwrüklirini orap turoɳanidi»** — bu ikki tüwrük intayin egizdur. Bəzi alimlar ayətni «u dərwazining iqki «tosma tam»lirioɳa ularning ariliқ tamlirini қoxup jəmiy uzunluқini өlqidi, jəmiy bolup atmix gəz idi» degən mənidə qüxinidu. Biraқ (undaқ bolsa) bu өlqəm ikki tərəptiki iqki «tosma tam»lirining ariliқliri bilən jəmiy uzunluқining қoxulmisi bolatti. Mundaқ өlqəxning nemə əһmiyiti bolsun? **40:19 «təwənki dərwazining iqi təripidin…»** — mumkinqiliki barki, «təwənki» muxu yərdə «jənubiy» degən mənidə ixlitilidu. Qünki təwəndə «xərқiy dərwaza» wə «ximaliy dərwaza» tiloɳa elinidu, biraқ ayəttə «jənubiy dərwaza» tiloɳa elinmaydu. **40:22 «uning deriziliri…»** — «deriziliri» muxu yərdə uning «rojək»liri, yaki «rojəklik derizə»lirini kərsitidu (16-ayətni kərüng).

xərqtiki dərwazilarоqa udul birdin dərwazə turatti; u dərwazidin dərwazioqiqə əlqidi, yüz gəz qiqti.
24 U meni jənub tərəpkə apardi; mana, jənubqimu qaraydioqan bir dərwaza bar idi;
u uning tüwrükliri, dalanlirini əlqidi, ular baxqilirioqa ohxax idi. 25 Dərwazining
wə dalinining ətrapidiki derizilər baxqilirioqa ohxax idi; uning uzunluqi əllik gəz,
kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 26 Uningоqa qiqidioqan yəttə basquq bar idi; uning dalini
iqkirigə qaraytti; uning tüwrüklиridə palma dərihining nəqixi bar idi, u tərəptə biri,
bu tərəptə biri bar idi.
27 Iqki qoylioqa kiridioqan, jənubqa qaraydioqan bir dərwaza bar idi; u jənubiy
tərəptə dərwazidin dərwazioqa əlqidi, yüz gəz qiqti. 28 U meni iqki qoylioqa
jənubiy dərwazidin əkirdi; wə jənubiy dərwazini əlqidi; uning əlqəmliri baxqa
dərwazilərningkigə ohxax idi. 29 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalinining
əlqəmliri baxqilириningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar
idi; uning uzunluqi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 30 Ətrapida uzunluqi
yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi. □ 31 Uning dalini bolsa
sirtqi qoylioqa qaraytti; uning kirix eoqizidiki ikki yan tüwrükidə palma dərəhlərning
nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq pələmpiyi bar idi.
32 U meni iqki qoylida xərq tərəpkə apardi; u tərəptiki dərwazini əlqidi; uning
əlqəmliri baxqilirioqa ohxax idi. 33 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalinining
əlqəmliri baxqilириningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar
idi; uning uzunluqi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 34 Uning dalini bolsa
sirtqi qoylioqa qaraytti; uning *kirix eoqizining* u wə bu təripidiki tüwrükidə palma
dərəhlərning nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq pələmpiyi bar idi.
35 U meni ximaliy dərwazioqa apardi, wə uni əlqidi; uning əlqəmliri baxqilirioqa
ohxax idi. 36 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalanliri *baxqilirioqa* ohxax idi; ətrapida
derizilər bar idi. Uning uzunluqi əllik gəz, uning kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
37 Uning dalinidiki tüwrüklər sirtqi qoylioqa qaraytti; uning *kirix eoqizidiki* ikki yan
tüwrükidə palma dərəhlərning nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq
pələmpiyi bar idi. □ 38 Qərbir dərwaza *ikki* tüwrükining yenida ixiklik kiqik əy bar
idi; ular xu əylərdə kəydürmə qurbanliqlarni yuyatti.
39 Dərwazining dalinida uyanda ikkidin xirə, buyanda ikkidin xirə bar idi;
ular xirələrning üstidə kəydürmə qurbanliq, gunaq qurbanliqi wə itaətsizlik
qurbanliqlirini soyidu. 40 Ximaliy dərwazining dalinining kirix eoqizidiki
pələmpəyning bir yenida ikki xirə bar idi; dalanning kirix eoqizining yənə bir yenida
ikki xirə bar idi. 41 Xuningdək dərwazining u yenida tət xirə, bu yenida tət xirə bar
idi — jəmiy səkkiz joza bar idi; ular ularning üstidə qurbanliqlarni soyidu.
42 Yənə taxtin yonup yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz,
egizliki bir gəz kelidioqan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə qurbanliqlar
wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoyulidu. □ 43 Dərwaza iqidə,
tamliri üstigə bir aliqan uzunluqtiki jüp ilməklik kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə
qurbanliq gəxliri qoyulidu.□

□ **40:30 «ətrapida uzunluqi yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi» —** əyni tekstini qüxinix təs. □ **40:37 «uning dalinidiki tüwrüklər ...» —** yaki «uning kexəkliri ...». □ **40:42 «Yənə taxtin yonup yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz kelidioqan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə qurbanliqlar wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoyulidu» —** baxqa birhil tərjimisi: «Bu tət xirə yonuloqan taxtin yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz; ularning üstigimu kəydürmə qurbanliqlar wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoylidu». Birақ bundaq jozilar qoy-kalilarning jəsitini qoyoqudək dərijidə qong əməs. □ **40:43 «dərwaza iqidə... kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə qurbanliq gəxliri qoyulidu» —** bəzi alimlar bu xirələr pəqət ximaliy dərwazisidila qoyuloqan, dəp qaraydu. Birақ 38-ayət «dərwazilar»ni kərsitidu.

Kahɨnlarning өyliri

44 Iqki ɦoyla iqidə wə iqki dərwazining sirtida mədɦiyə nahxiqiliri üqün ikki kiqik өy bar idi; biri ximaliy dərwazining yenida, jənubkа yüzləngən; yənə biri jənubiy dərwazining yenida, ximalɔa yüzləngənidi. 45 U manga: «Jənubkа yüzləngən өy kahɨnlar, yəni ibadəthanisɔa məs'ullar üqündur. 46 Jənubkа yüzləngən өy kahɨnlar, yəni kurbangah wəzipisigə məs'ullar üqündur. Bular bolsa Zadokning jəmətining ooɔul pərzəntliri; xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yenisɔa hizmitidə boluxkа kirələydu» — dedi.□
47 U ɦoylini өlqidi; uzunluki yüz gəz, kəngliki yüz gəz, tөt qasilik idi; kurbangah bolsa mukəddəshana aldida turatti.□

Mukəddəs jayning dalini •••• Shemini kərüng

48 U meni mukəddəshanining dalinisɔa apardi; u dalan eɔizining ikki yenidiki tamlarning uzunlukini өlqidi; bir tərəptikisi bəx gəz, yənə bir tərəptikisi bəx gəz qikti; dalan eɔizining *өzi on tөt gəz idi*; dalan eɔizidiki tamning *iqki təripining* kəngliki bu təripi üq gəz, u təripi üq gəz idi. □ 49 Dalanning kəngliki yigirmə gəz, uzunluki on bir gəz idi; uningɔa qikidisɔan pələmpəy bar idi; tüwrükimu bar idi, u yenida biri, bu yenida biri bar idi.□

41

Mukəddəs jay, əng mukəddəs jay •••• Shemilarni kərüng

1 U meni *mukəddəshanidiki* mukəddəs jayning aldisɔa apardi; u jayning kirix eɔizining ikki təripidiki yan tamni өlqidi, ɦər ikkisining kelinliki altə gəz qikti.
2 Kirix eɔizining kəngliki bolsa on gəz idi; mukəddəs jayning kirix eɔizidiki tooɔra tamning iqki təripining kənglikini өlqidi, ɦər ikkisi bəx gəz qikti; u mukəddəs jayning uzunlukini өlqidi, kirik gəz qikti; uning kəngliki yigirmə gəz qikti.
3 U iqkirigə karap mangdi, əng mukəddəs jayɔa kirix eɔizidiki tooɔra tamning kəngliki ikki gəz; eɔizining kəngliki altə gəz idi; *ikki tərəptiki* tooɔra tamning uzunluki bolsa, yəttə gəz idi. □ 4 U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini өlqidi, yigirmə gəz qikti; kənglikimu yigirmə gəz idi. U manga: «Bu əng mukəddəs jay» — dedi.□

«Mukəddəshana»ɔa yandax kiqik hanilar

5 U mukəddəshanining temini өlqidi, kelinliki altə gəz qikti; yandiki kiqik hanilarning bolsa, kəngliki tөt gəz idi; kiqik hanilar mukəddəshanini qəridəp selinɔanidi. 6 Yenidiki kiqik hanilar üq kəwətlik, bir-birigə üstiləklik idi, ɦər

---

□ **40:46 «xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yenisɔa hizmitidə boluxkа kirələydu» —** Zadoklarning xu imtiyazɔa igə bolux səwəbi 44:15də eytilidu. □ **40:47 «kurbangah bolsa mukəddəshana aldida turatti» —** «mukəddəshana» ɦoyla iqidə turidisɔan өy; u «mukəddəs jay» wə «əng mukəddəs jay»ni өz iqigə alidu. □ **40:48 «dalan eɔizining өzi on tөt gəz idi» —** bu jümlə bəzi kona tekistlərdə (bolupmu kona grek tilidiki LXX tərjimisidə) tepilidu. Əməliyəttə bayanlirining toluk boluxi üqün muxundak bir jümlə boluxi kerək idi. □ **40:49 «Dalanning ... uzunluki on bir gəz idi» —** bəzi kona tekistlərdə «on ikki gəz» deyilidu. □ **41:3 «U iqkirigə karap mangdi ... kirix eɔizidiki tooɔra tamning kəngliki ikki gəz...» —** alimlarning bu 1-3 ayəttiki өlqəmlər tooɔruluk baxka-baxka qüxinixliri bar. Shemilirimizni kərüng. □ **41:4 «U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini өlqidi, ... U manga: «bu əng mukəddəs jay» — dedi» —** Əzakiyal kahɨn bolup, «mukəddəs jay»ɔa kirdi. Birak «əng mukəddəs jay»ɔa kirmidi; Musa pəyɔəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə pəkət «bax kahɨn» «əng mukəddəs jay»ɔa kirixkə ɦokukluk idi.

qəwəttə ottuzdin hana bar idi; kiqik hanilarning limliri muqəddəshanining temioɣa qiqip qalmasliqi üqün, limlar kiqik hanilarning sirtqi temioɣa bekitilgənidi.
7 Yuqirilioɣanseri muqəddəshanining ətrapidiki kiqik hanilar kengiyip baroɣanidi;
qünki muqəddəshanining ətrapida qurulux boloɣanliqtin bina egizligənseri hanilar
kengəygən. Xu səwəbtin muqəddəshanimu egizligənseri kengəygən. Təwəndiki
qəwəttin yuqiridiki qəwətkiqə otturidiki qəwət arqiliq qiqidioɣan pələmpəy bar idi.□
8 Mən muqəddəshanining egiz ulluq supisi barliqini kərdum; u ɧəm yenidiki kiqik
hanilarning uli idi; uning egizliki toptooɣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi.
□ 9-10 Yenidiki hanilarning sirtqi temining qelinliqi bəx gəz idi. Muqəddəshanining
yenidiki kiqik hanilar bilən *kaɧinlarning* ɧujriliri arililiqidiki box yərning kəngliki
yigirmə gəz idi; bu box yər muqəddəshanining ɧəmmə təripidə bar idi. 11 Yenidiki
kiqik hanilaroɣa kirix eoɣizi bolsa box yərgə qaraytti; bir kirix eoɣizi ximaloɣa, yənə
biri jənubqa qaraytti. Supa üstidiki hanilarni qəridigən box yərning kəngliki bəx
gəz idi.
12 Oɣərbkə jaylaxqan, box yərgə qaraydioɣan binaning uzunluqi yətmix gəz idi;
binaning sirtqi temining qelinliqi bəx gəz; uning kəngliki toqsan gəz idi.□

Ibadəthanining yənə bəzi təpsilatliri

13 ɧeliqi kixi muqəddəshanining əzini əlqidi; uning uzunluqi yüz gəz idi. Box
yərning kəngliki *yüz gəz idi*, binaning tamliri qoxulup jəmiy kəngliki yüz gəz
idi. 14 Muqəddəshanining aldi təripi wə xərqqə jaylaxqan ɧoylisining kəngliki
yüz gəz idi. □ 15-16 U *muqəddəshanining* kəynidiki box yərgə qaraydioɣan
binaning kənglikini, jümlidin u wə bu təripidiki karidorni əlqidi, yüz gəz qiqti.
Muqəddəshanining «muqəddəs jay»i bilən iqki «əng muqəddəs jay»i wə sirtqa
qaraydioɣan dalini bolsa, yaoɣaq tahtaylar bilən bezəlgən; uning bosuoɣiliri, iqidiki
üq jayning ətrapidiki rojəkliri ɧəm dəɧlizliri bolsa, bosuoɣisidin tartip ɧəmmə yər,
poldin derizilərgiqə yaoɣaq tahtaylar bilən bezəlgən (derizilər əzi rojəklik idi).
17-18 Dalandin iqki «əng muqəddəs jay»oɣiqə boloɣan torus, iqki wə sirtqi «muqəddəs
jay»ning tamlirining ɧəmmə yeri kerub wə palma dərəhliri bilən əlqəmlik
nəqixləngənidi. ɧər ikki kerub arisida bir palma dərihi nəqixləngənidi; ɧərbir
kerubning ikki yüzi bar idi. □ 19 Kerubning insan yüzi bu tərəptiki palma
dərihi nəqixigə qaraytti; xir yüzi u tərəptiki palma dərihi nəqixigə qaraytti;
pütkül muqəddəshanining *iqki* ɧəmmə təripi xundaq idi; 20 dalanning poldin tartip
torusioɣiqə, xuningdək «muqəddəs jay»ning tamlirioɣa kerublar wə palma dərəhliri
nəqix qilinoɣan.
21 «Muqəddəs jay»ning ixik kexəkliri bolsa, tət qasiliq idi; «əng muqəddəs jay»
aldidiki ixik kexəklirimu ohxax idi.
22 «*Muqəddəs jay*»*ning* egizliki üq gəz, uzunluqi ikki gəz boloɣan qurbangaɧi
yaoɣaqtin yasaloɣan; uning burjəkliri, yüzi wə tamlirining ɧəmmisi yaoɣaqtin

---

□ **41:7 «muqəddəshanining ətrapida qurulux boloɣanliqtin bina egizligənseri hanilar kengəygən»** — muxu «qurulux» degən səz pütkül «Muqəddəs Kitab»ta pəqət bir qetimla tepilidu, xunga uning mənisini bekitix təs. Mumkinqiliki yənə barki, u «karidor» yaki «pələmpəy» degən mənidə. □ **41:8 «uning egizliki toptooɣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi»** — oqurmənlərning esidə boliduki, «qong gəz» «bir gəzgə qoxuloɣan bir aliqan» (525 millimetr etrapida) (40:5ni kərüng). □ **41:12 «binaning uzunluqi yətmix gəz idi... uning kəngliki toqsan gəz idi»** — bu binaning kəngliki wə uzunluqi «iqki kəngliki» wə «iqki uzunluqi»ni kərsətsə kerək. Shemimizda xundaq qiyas qilimiz. Baxqa imkaniyitimu shemimizda kərsitilidu. Alimlar binaning qaysi yəlinixtə (tooɣrisioɣa, uzunisioɣa) orunlaxturuluxi tooɣruluq ikki pikirdə bar. □ **41:14 «xərqqə jaylaxqan ɧoylisi»** — ibraniy tilida « xərqqə jaylaxqan box yər». □ **41:17-18 «iqki wə sirtqi «muqəddəs jay»»** — demək, «muqəddəs jay» wə «əng muqəddəs jay».

yasalоған; ҳeliқi kixi manga: «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidiоған xirədur» — dedi.□
23 *Muқəddəshanining* «muқəddəs jay» ҳəm «əng muқəddəs jay»ining ҳərbirining қox қanatliқ ixiki bar idi. 24 Ҳərbir қanitining ikki қatlimi bar idi; bu ikki қatlam қatlinatti; bu tərəptiki қanitining ikki қatlimi bar idi; u tərəptikisiningmu ikki қatlimi bar idi. 25 Ularning üstigə, yəni «muқəddəs jay»ning ixikliri üstigə, tamlarning üstini nəқixligəndək, kerublar wə palma dərəhliri nəқixləngənidi; sirtқi dalanning aldida yaоқaqtin yasalоған bir aywan bar idi. 26 Dalanning u wə bu təripidə rojəklər wə palma dərəh nəқixliri bar idi. Muқəddəshanining yenidiki kiqik hanilar wə aldidiki aywanning xəklimu xundaқ idi.

42

Sirtқi wə iqki ҳoyla arisiоға jaylaxқan kaҳinlarning өyliri •••• Shemilarni kərüng
1 U meni sirtқi ҳoyliоға, ximal təripigə apardi; u meni yənə «box yər»gə tutaxқan, ibadəthanining ximaliy uduliоға jaylaxқan kiqik hanilaroға apardi. 2 Hanilarning jəmiy uzunluқi yüz gəz idi; ularning kirix yoli ximaloға қaraytti; *hanilarning* jəmiy kəngliki əllik gəz idi. 3 Hanilar iqki ҳoyliоға təwə yigirmə gəz kəngliktiki «box yər»gə қaraytti, xundaқla sirtқi ҳoyliоға təwə «tax tahtayliқ supa»ning udulida idi. Üq қəwətlik hanilarning karidorining bir təripidiki hanilar yənə bir təripidiki hanilarning udulida idi.
4 Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluқta bir karidor bar idi. Hanilarning ixikliri ximaloға қaraytti; □ 5 yuқiridiki hanilar təwəndiki wə otturisidiki өylərdin tar idi; qünki karidorlar kөp orunni igiliwaloқanidi. 6 Hanilar üq қəwətlik idi; birақ ҳoyliоға tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmioқaqқa, üqinqi қəwəttiki hanilar astinқi қəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi.□
7 Sirttiki hanilarning yenidiki, yəni ҳoylini hanilardin ayrip turidiоған sirtқi tamning uzunluқi əllik gəz idi. 8 Sirtқi ҳoyliоға tutaxқan hanilarning bolsa, jəmiy uzunluқi əllik gəz idi; mana, muқəddəshanioға қaraydiоған təripining uzunluқi yüz gəz idi. 9 Bu hanilar astida, sirtқi ҳoylidin kiridiоған, xərқ tərəpkə қaraydiоған bir kirix yoli bar idi.□
10 Ibadəthanining jənubiy təripidə, xərқiy təripigə қaraydiоған iqki ҳoylidiki tamning kəngliki bilən təng boloған, «box yər»gə tutaxқan, ibadəthanining өzigə қaraydiоған hanilar bar idi; 11 Ularning aldidimu bir karidor bar idi; ular ximaloға қaraydiоған hanilaroға ohxaytti. Ularning uzunluқi wə kəngliki, barliқ qiқix yolliri, xəkli wə ixikliri ohxax idi. 12 Jənubқa қaraydiоған bir yürüx hanilarning ixiki aldidiki karidorning bexida bir kirix yoli bar idi; bu kirix yolimu xərққə қaraydiоған tamning yenida idi.

□ **41:22 ««Muқəddəs jay»ning egizliki üq gəz, uzunluқi ikki gəz boloған қurbangaҳi yaоқaqtin yasaloған…»** — bu «қurbangaҳ» bəlkim қurbanliқlarning өzi üqün əməs, bəlki Pərwərdigarning aldida «muқəddəs nan» қoyulux üqün yasilidu; qünki ahirida «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidiоған xirədur» deyilidu. □ **42:4 «Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluқta bir karidor bar idi»** — biz muxu yərdə grek tərjimisi (LXX) wə «Pexitta»ning tekistigə əgixip, «yüz gəz» dəp tərjimə қilimiz. **«… Hanilarning ixikliri ximaloға қaraytti»** — pütün ayəttiki əyni tekistni qüxinix təs. Mumkinqliki barki, ҳər қəwəttə ikki karidor bar; xuning bilən ҳərbir hana karidoroға, yəni «ximaloға» қaraytti. □ **42:6 «…ҳoyliоға tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmioқaqқa, üqinqi қəwəttiki hanilar astinқi қəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi» —** bu jümlining mənisini ibariniy tilida qüxinix təs. Binadiki tüwrüklərning қandaқ orunlaxturuloқanliқi eniқ əməs. □ **42:9 «… sirtқi ҳoylidin kiridiоған, xərқ tərəpkə қaraydiоған bir kirix yoli bar idi» —** bu binadin iqki ҳoyliоға kiridiоған bir yolmu bolux kerək (13-, 14-ayət wə 44:19-ayətnimu kərüng).

13 Wə u manga: «*ibadəthanining ḩoylidiki* «box yər»gə tutaxlik bu ximaliy wə jənubiy
yürüx hanilar bolsa, mukəddəs hanilardur; Pərwərdigarƣa yekinlixalaydiƣan
kahinlar xu yərlərdə «əng mukəddəs ḩədiyələr»ni yəydu. Ular xu yərlərdə «əng
mukəddəs ḩədiyələr»ni, yəni axlik ḩədiyələrni, gunah kurbanlikliri wə itaətsizlik
kurbanlikliri koyidu; qünki xu yərlər mukəddəstur. 14 Kahinlar Huda aldiƣa
kirgəndin keyin, ular «mukəddəs jay»din biwasitə sirtki ḩoyliƣa qikmaydu, bəlki
xu yərgə hizmət kiyimini selip koyidu, qünki bu kiyimlər mukəddəstur. Ular pəkət
baxka kiyimlərni kiyip, andin jamaət turƣan yərgə qikidu» — dedi.□
15 U xundak kilip ibadəthanining iqki kəlimini əlqigəndin keyin, u meni xərkkə
karaydiƣan dərwzidin qikardi wə ətrapidiki tamni əlqidi. 16 U xərkiy təripini əlqəm
hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qikti. □ 17 U ximaliy təripini əlqəm hadisi bilən
əlqidi; u bəx yüz hada qikti. 18 U jənubiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx
yüz hada qikti. 19 U ƣərbiy təripigə burulup, əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz
hada qikti.
20 U tət təripini əlqidi; ətrapida awam bilən pak-mukəddəs boloƣan jaylarni ayrip
turidiƣan, uzunluki bəx yüz *hada*, kəngliki bəx yüz *hada* tam bar idi.□

43

Pərwərdigarning xan-xəripi Yerusalemƣa kaytip kelidu

1 U meni dərwaziƣa, yəni xərkkə karaydiƣan dərwaziƣa apardi; 2 Mana, Israilning
Hudasining xan-xəripi xərk tərəptin kəldi; Uning awazi uluƣ sularning xarkiriƣan
sadasidək idi; yər yüzi uning xan-xəripi bilən yorutuldi.
3 Mən kərgən bu alamət kərünüx bolsa, u xəḩərni ḩalak kilixka kəlgən ketimda
kərgən alamət kərünüxtək boldi; alamət kərünüxlər yənə mən Kewar dəryasi boyida
turup kərgən alamət kərünüxtək boldi; mən düm yikildim. ■ 4 Pərwərdigarning xan-
xəripi xərkkə karaydiƣan dərwaza arkilik ibadəthaniƣa kirdi; 5 Roḩ meni kətürüp,
iqki ḩoyliƣa apardi; mana, Pərwərdigarning xan-xəripi ibadəthanini toldurdi.□ ■
6 Ḩeliki kixi yenimda turƣanda, ibadəthanining iqidin Birsining səzligən awazini
anglidim; 7 U manga: — I insan ooƣli, bu Mening təhtim selinƣan jay, Mən ayaƣ
basidiƣan, Mən Israillar arisida mənggügə turidiƣan jaydur; Israil jəmətidikilər —
ularning əzliri yaki padixaḩliri buzukluki bilən yaki «yukiri jaylar»da padixaḩning
jəsətliri bilən Mening pak-mukəddəs namimni yənə ḩeq buloƣimaydu. □ ■ 8 Ular
əz bosuƣisini Mening bosuƣimning yeniƣa, ixik kexikini Mening ixik kexikimning
yeniƣa saloƣan, ular bilən Meni pəkət bir tamla ayrip turatti, ular Mening pak-
mukəddəs namimni yirginqlikliri bilən buloƣiƣan. Xunga Mən ƣəzipim bilən ularni
yokitiwəttim.

□ **42:14 «Kahinlar ... xu yərgə hizmət kiyimini selip koyidu...»** — «xu yər» yukirida təswirləngən «yürüx hanilar»ni kərsitix kerək (44:19-ayətnimu kərüng). Iqki ḩoylining əzidə kiyim-keqəkni almaxturux muwapik əməstur. □ **42:16 «U xərkiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qikti»** — ibadəthanidiki «sirtki ḩoyla»ning uzunluki wə kəngliki bəx yüz gəz idi (ḩesablaxka asan bolsun üqün shemilarni kərüng). Buningƣa karaƣanda, sirtki ḩoyla temining sirtida yənə bir qong tosma tam bolsa kerək. Xundak boloƣanda, bu ibadəthana intayin qong boloƣan bolidu. Təhminən uzunluki wə kəngliki bir kilometrdin exixi mumkin. Grek tərjimisi (LXX)ning tekisttə «bəz yüz gəz» deyilidu. □ **42:20 «U tət təripini əlqidi... uzunluki bəx yüz (hada), kəngliki bəx yüz (hada) tam bar idi»** — 16-ayəttiki izaḩatni kərüng. ■ **43:3** Əz. 1:4; 8:4 □ **43:5 «Roḩ meni kətürüp,...»** — Hudaning Mukəddəs Roḩi, əlwəttə. ■ **43:5** Əz. 3:14, Əz. 11:24 □ **43:7 «padixaḩlarning jəsətliri bilən Mening pak-mukəddəs namimni yənə ḩeq buloƣimaydu»** — Israillar kədimki zamanlarda bəlkim padixaḩlirini «yukiri jaylar»da dəpnə kilip xu yərlərni tawapgaḩlar kiliwaloƣan. Bəzi alimlar «jəsətliri»ni «abidə taxliri» dəp tərjimə kilidu. ■ **43:7** Yər. 16:18

9 Əmdi ḫazir ular buzuḳluḳini, padixaḫlarning jəsətlirini Məndin yiraḳ ḳilsun; wə
Mən ular arisida mənggügə turimən.
10 — Əmdi sən, i insan ooɳli, Israil jəmətining өz ḳəbiḥlikliridin hijalət boluxi üqün
bu өyni ularoɳa kərsitip bərgin; ular kallisida ibadəthanini өlqəp baḳsun. 11 Əgərdə
ular өz ḳiloɳanliridin hijil bolsa, əmdi sən muxu өyning xəklini, uning selinixini,
qiḳix yollirini, kirix yollirini wə barliḳ layiḥisini wə barliḳ bəlgilimilirini, — xundaḳ,
barliḳ xəklini wə barliḳ ḳanunlirini ayan ḳilip bərgin; ularning pütkül xəklini esidə
tutuxi ḫəm uning bəlgilimilirigə əməl ḳilixi üqün, uni ularning kөz aldioɳa yazoɳin.
12 Ibadəthanining ḳanuni xundaḳ bolidu: U turoɳan taoɳning qoḳḳisining bekitilgən
pasiloɳiqə boloɳan dairisi «əng muḳəddəs» bolidu; mana, bu ibadəthanining
ḳanunidur.

Ibadəthanida ḳilidioɳan ibadətning bəlgilimiliri — ḳurbangaḫ •••• Shemini kərüng

13 Ḳurbangaḫning «*qong* gəz»də өlqəngən өlqəmliri xundaḳ idi: — bu gəz bolsa bir
gəz ḳoxuloɳan bir aliḳan bolidu. Ḳurbangaḫning ətrapidiki ulining egizliki bir gəz,
kəngliki bir gəz, ətrapidiki girwiki bolsa bir aliḳan idi. Mana bu ḳurbangaḫning uli
idi. □
14 Uning ulidin astinḳi təkqigiqə ikki gəz, kəngliki bir gəz idi; bu «kiqik təkqə»din
«qong təkqə»giqə tөt gəz, kəngliki bir gəz idi; 15 ḳurbangaḫning ot supisining egizliki
tөt gəz idi; ot supisida tөt münggüz qoḳqiyip qiḳip turatti. 16 Ḳurbangaḫning ot
supisining uzunluḳi on ikki gəz, kəngliki on ikki gəz bolup, u tөt qasiliḳ idi. 17 Yuḳiri
təkqigiqimu tөt qasiliḳ idi, uzunluḳi on tөt gəz, kəngliki on tөt gəz; ətrapidiki girwiki
bolsa yerim gəz idi; astining kəngliki bir gəz idi; uningoɳa qiḳidioɳan pələmpiyi
xərḳḳə ḳaraytti.
18 U manga xundaḳ dedi: — I insan ooɳli, Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: Bu
ḳurbangaḫ üstigə kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunux wə üstigə ḳan sepix üqün uni
yasioɳan künidə, xular uning bəlgilimiliri bolidu: — 19 sən Lawiy ḳəbilisidin boloɳan,
yəni Mening hizmitimdə bolux üqün Manga yeḳinlixidioɳan Zadok nəslidikilərdin
boloɳan kaḫinlaroɳa gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə yax bir torpaḳni berisən; 20 sən uning
ḳenidin azraḳ elip ḳurbangaḫning münggüzlirigə, qong təkqining tөt burjikigə ḫəm
ətrapidiki girwəkliri üstigə sürisən; xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɳa
kafarət ḳilisən.□
21 Sən gunaḫ ḳurbanliḳi boloɳan torpaḳni elip uning jəsitini «muḳəddəs jay»ning
sirtida boloɳan, ibadəthanidiki alaḥidə bekitilgən jayda kөydürisən; 22 ikkinqi künidə
sən gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə bejirim bir tekini sunisən; ular ḳurbangaḫni torpaḳ
bilən paklanduroɳandək tekə bilən uni paklaydu.
23 Sən uni pakliɳandin keyin, sən bejirim yax bir torpaḳ, ḳoy padisidin bejirim bir
ḳoqḳarni sunisən; 24 sən ularni Pərwərdigarning aldioɳa sunisən; kaḫinlar ularning
üstigə tuz sepidu wə ularni Pərwərdigaroɳa atap kөydürmə ḳurbanliḳ süpitidə
sunidu. 25 Yəttə kün sən ḫər küni gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekini sunisən;
ular bejirim yax bir torpaḳni, ḳoy padisidin bejirim bir ḳoqḳarnimu sunidu. 26 Ular
yəttə kün ḳurbangaḫ üqün kafarət ḳilip uni paklaydu; xuning bilən ular uni pak-
muḳəddəs dəp ayriydu.
27 Bu künlər tügigəndə, səkkizinqi küni wə xu kündin keyin, kaḫinlar silərning
kөydürmə ḳurbanliḳliringlarni wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliringlarni ḳurbangaḫ üstigə
sunidu; xuning bilən Mən silərni ḳobul ḳilimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **43:13 «Mana bu ḳurbangaḫning uli idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḳurbangaḫning egizliki təwəndə: —...»
□ **43:20 «xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɳa kafarət ḳilisən»** — «kafarət ḳilix» tooɳruluḳ «Law.» 1:3 wə izaḫatni, xundaḳla «Təbirlər»nimu kөrüng.

44

Kaһinlar wə ularning wəzipiliri, imtiyazliri

1 Wə u meni ibadəthanining xərққə қaraydioɳan dərwazisioɳa apardi; u etiklik idi.
2 Pərwərdigar manga: — Bu dərwaza etiklik turidu; u eqilmaydu, һeqkim uningdin
kirməydu; qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi uningdin kirgən; xunga u etiklik
қalidu. 3 Pəқət xaһzadə, xaһzadilik süpiti bilən xu dərwazining *karidorida* olturup
Pərwərdigar aldida nan yeyixkə bolidu; u *dərwaznining* dalinidin kiridu wə xu
yoldin qiқidu, — dedi.□
4 U meni ximaliy dərwazidin qiқirip ibadəthanining aldioɳa apardi; mən kərdum,
mana, Pərwərdigarning xan-xəripi Pərwərdigarning өyini toldurdi; mən düm
yiқildim.□
5 Pərwərdigar manga xundaқ dedi: — Insan oоɳli, Mening sanga Pərwərdigarning
өyining barliқ bəlgilimiliri һəm қanunliri tooɳruluқ eytidioɳanlirimning һəmmisini
köngül қoyup közüng bilən kər, қuliқing bilən angla; ibadəthanining kirix yoli
wə muқəddəs jayning qiқix yollirini köngül қoyup esingdə tut. 6 Andin asiylaroɳa,
yəni Israil jəmətigə xundaқ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Yirginqlik
қilmixliringlaroɳa boldi bəs, i Israil jəməti! 7 Silər barliқ yirginqlik қilmixliringlardin
sirt, Manga nan, қurbanliқ meyi wə қenini sunoɳininglarda, silər yat adəmlərni,
қəlbidə hətnə қilinmioɳan, tenidə hətnə қilinmioɳanlarni mening muқəddəs jayimda,
yəni Mening өyümdə turup uni buloɳaxқa kirgüzdunglar; ular əһdəmni buzdi. 8 Silər
Mening pak-muқəddəs nərsilirimgə məs'uliyət bilən sadiқ bolmay, bəlki muқəddəs
jayimda өzünglarning ornioɳa məs'ul boluxқa *yat adəmlərni* ixқa қoydunglar».
9 Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Israil arisida turoɳan yat adəmlərdin, yəni
қəlbidə hətnə қilinmioɳan, tenidə hətnə қilinmioɳan һərқandaқ yat adəmning
Mening muқəddəs jayimoɳa kirixigə bolmaydu
10 lekin Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraқlixip azoɳan, məbudlirioɳa
intilgən Lawiy jəmətidikilər өz қəbiһlikining jazasini tartidu; □ 11 һalbuki, ular
yənila muқəddəs ornumda, өy dərwazilirida nazarətqilik қilidioɳan wə өy hizmitidə
bolidioɳan hizmətkarlar bolidu; ular həlқ üqün köydürmə wə baxқa қurbanliқlarni
soyidu; ular həlқning hizmitidə bolup ularning aldida turidu. □ 12 Əmma
həlқ məbudlirioɳa qoқunoɳanda, ular həlқning xu ixlirida, ularning hizmitidə
boloɳanliқi, xuning bilən Israil jəmətini қəbiһlikkə elip baridioɳan putlikaxang
boloɳanliқi tüpəylidin, xunga Mən ularoɳa қolumni kətürüp қəsəm iqkənmənki, —
dəydu Rəb Pərwərdigar, — ular қəbiһlikining jazasini tartidu. 13 Xunga ular Mən
üqün kaһinliқ wəzipisini ətəxkə Mening yenimoɳa yeқin kəlməydu, yaki Mening
muқəddəs nərsilirimgə, «əng muқəddəs» nərsilirimgə yeқin kəlməydu; ular bəlki
өz hijalitini wə yirginqlik қilmixlirining jazasini tartixi kerək. 14 Biraқ Mən ularni
өyning өzining mulazimitigə, uning barliқ hizmitigə wə uningda қilinidioɳan barliқ
ixlaroɳa məs'ul қilimən.

Zadok jəmətidiki Hudaoɳa sadiқ boloɳan kaһinlar tooɳrisida

□ **44:3 «u dərwaznining dalinidin kiridu…»** — demək, xaһzadə xərқiy dərwazining karodorioɳa һoyla arқiliқ dalandin ətüp kiridu. Nan yegəndin keyin u xu yol bilən qiқip ketidu. □ **44:4 «Pərwərdigarning өyi»** — pütkül ibadəthanini kərsitidu. □ **44:10 «… Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraқlixip azoɳan, məbudlirioɳa intilgən Lawiy jəmətidikilər өz қəbiһlikining jazasini tartidu»** — Lawiy jəmətidikilər, yəni Lawiylarning muқəddəs ibadəthanining hizmiti üqün alaһidə məs'uliyiti boloɳan. Təpsilatliri Təwratning «Misirdin qiқix», «Lawiylar» wə «Qəl-bayawandiki səpər» degən қismilardin tepilidu. □ **44:11 «muқəddəs ornum»** — muxu yərdə «muқəddəs jay» əməs, bəlki pütkül ibadəthanini kərsətsə kerək.

15 Birақ Israil Məndin ezip kətkəndə, Өz muқəddəs jayimoɳa қaraxқa sadiқ kaһinlar,
yəni Lawiylar boloɳan Zadokning əwladilir — ular hizmitimdə boluxқa yenimoɳa
yeқin kelidu; ular қurbanliқilarning meyini wə қenini sunuxқa Mening aldimda
turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 Ular muқəddəs jayimoɳa kiridu, Mening
hizmitimdə boluxқa dastihinimoɳa yeқin kelidu; ular Mening tapxuruқumoɳa məs'ul
bolidu.
17 Wə xundaқ boliduki, ular iqki һoyla dərwaziliridin kirgəndə, kanap kiyimni kiyixi
kerək; iqki һoyla dərwazilirida yaki muқəddəshana aldida hizməttə boloɳanda,
ularda һərқandaқ yungdin boloɳan nərsə bolmaydu; 18 bexioɳa kanaptin tikilgən
səllə, belining təwinigə kanaptin tambal kiyidu; ular adəmni tərlitidioɳan һeqқandaқ
nərsini kiyməsliki kerək. □ 19 Ular həlқning aldioɳa sirtқi һoylioɳa qiққanda, ular
hizmət kiyimlirini seliwetip, ularni muқəddəs «kiqik hanilar»oɳa қoyup қoyidu; ular
həlқning bu kiyimlirining pak-muқəddəslikigə tegip ketip ziyanoɳa uqrimasliқi üqün
baxқa kiyimlərni kiyixi kerək. □ 20 Ular qaqlirini qüxürüwətməsliki, yaki qaqlirini
uzun қoyuwətməsliki lazim; ular pəқət қiskа qaq қoyuxi kerək. 21 Iqki һoylioɳa
kirgəndə һeqқaysi kaһin xarab iqməsliki kerək.
22 Ular tul yaki ajraxқan ayalni өz əmrigə almasliқi kerək; ular Israil nəslidin boloɳan
pak қizni, yaki kaһindin tul қaloɳan ayalni elixқa bolidu.■
23 Ular həlқimgə pak-muқəddəs bilən addiyning pərқini өgitidu, ularoɳa һalal bilən
һaramni қandaқ pərқ etixni kərsitidu.
24 Ərz-dəwalarda ular һəküm qiқirix ornida bolidu; ular bularning üstigə өz
һəkümlirim boyiqə һəküm qiқiridu; Mən bekitkən barliқ һeyt-bayramlirim
tooɳrisidiki қanun-bəlgilimilirimni tutidu; ular Mening «xabat kün»lirimni pak-
muқəddəs dəp ətiwarlixi kerək.
25 Өzini napak қilmasliқi üqün ular өlükning yenioɳa һeq barmasliқi kerək; һalbuki,
өlgən atisi, anisi, ooɳli, қizi, aka-ukisi yaki eri yoқ aqa-singlisi üqün ular өzini
napak қilixқa bolidu. 26 Өzini paklanduroɳandin keyin, uningoɳa yənə yəttə kün
sanilixi kerək; 27 u muқəddəs jayoɳa kirgəndə, yəni muқəddəs jayda hizməttə
boluxқa iqki һoylioɳa kirgən xu künidə, u өzi üqün gunaһ қurbanliқini sunuxi
kerək, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 28 Bu ularoɳa miras bolidu: — Mən Өzüm
ularoɳa miras bolimən; silər ularoɳa Israil zeminidin һeqқandaқ igilikni təқsim
қilmaysilər; Mən ularning igiliki bolimən. ■ 29 Ular axliқ һədiyə, gunaһ қurbanliқi
wə itaətsizlik қurbanliқliridin yəydu; Israilda məһsus Hudaoɳa ataloɳan һərқandaқ
nərsə ularningki bolidu. 30 Tunji qiққan һərқandaқ məһsulatlarning esili, barliқ wə
һərқandaқ «kətürmə һədiyə»lər kaһinlar üqün bolidu. Silər *arpa-buoɳdiyinglarning*
һosulining tunji hemirini kaһinoɳa təқdim қilixinglar kerək; xuning bilən bəht-
bərikət өyünglərgə ata қilinidu. □ ■ 31 Kaһinlar өzlügidin өlgən, yaki yirtқuqlar
booɳup қoyoɳan һeqқandaқ һaywan yaki uqar-қanatlardin yeyixkə bolmaydu.■

□ **44:18 «ular adəmni tərlitidioɳan һeqқandaқ nərsini kiyməsliki kerək»** — «tərlitidioɳan» yaki «tər aққuzidioɳan» kiyim kaһinlar üqün bolmaydu. Oқurmənlərning esidə boliduki, Adəm'atimiz gunaһ sadir қiloɳandin keyin, Huda uningoɳa: «Sən pexanəngdin tər aққuzuxung bilən neningni yəysən» dəp lənət қiloɳanidi. Hudaning hizmiti Uning iltipati, küq-қudriti bilən қilinmisa bolmaydu; Hudaning nijatida yaki hizmitidə adəmning өz «tirixqanliқi», yaki insaniyətning gunaһini əslitidioɳan «aққuzoɳan tər»ining һeq orni yoқ. □ **44:19 «Ular həlқning bu kiyimlirining pak-muқəddəslikigə tegip ketip ziyanoɳa uqrimasliқi üqün baxқa kiyimlərni kiyixi kerək»** — oқurmənlərning esidə boliduki, Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə addiy puқralarning kaһinlarning hizmət kiyimlirigə tegix һoқuқi yoқ idi. Ular təgküqi bolsa Hudaning jazasioɳa uqraytti. Xunga bu bəlgilimə puқralarni қooɳdax üqün idi. Biz «қoxumqə səz»imizdimu yengi ibadəthanidiki kaһinlar wə wəzipiliri üstidə tohtilimiz. ■ **44:22** Law. 21:13,14 ■ **44:28** Qəl. 18:20; Қan. 18:1 □ **44:30 ««kətürmə һədiyə»lər»** — Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə bəzi қurbanliқlardin wə Hudaoɳa ataloɳan bəzi baxқa һədiyələrdin «kətürmə һədiyə»lərni məhsus kaһinlar üqün ayrix kerək idi («Mis.» 25:2-3ni kərüng). ■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Qəl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8

45

Zemindin Pərwərdigarƣa atap «kətürmə ḫədiyə» bolƣan parqə yər •••• 44:30-izaḫat, shemini wə həritini kərüng

1 Silər zeminni miras ḳilip bəlüx üqün qək taxlap təḳsim ḳilƣininglarda, silər «kətürmə ḫədiyə» süpitidə zemindiki muḳəddəs bir ülüxni Pərwərdigarƣa atap sunisilər. Uning uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə ming *hada* bolidu. Bu parqə yər ḫər tərəptiki qigrisiƣiqə muḳəddəs ḫesablinidu. □ 2 U yərdin bəx ming *hada* uzunluḳtiki, bəx ming *hada* kəngliktiki tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu; uning ətrapida box yər bolux üqün əllik gəzlik kəngliktiki yər bəlünidu. □ 3 Bu ülüxtin sən uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolƣan yərni əlqəp bəlisən; buning iqi muḳəddəs jay, əng muḳəddəs jay bolidu.
4 Bu yər zeminning muḳəddəs ülüxi bolidu; u muḳəddəs jayning hizmitidə bolƣan, yəni Pərwərdigarning hizmitidə boluxḳa yeniƣa yeḳin kelidiƣan kaḫinlar üqün bolidu; u ularning əyliri üqün, xundaḳla muḳəddəs jayning orunlixixi üqün muḳəddəs orun bolidu. 5 Uningdin sirt yənə uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz, kəngliki on ming gəz bolƣan yər, əyning hizmitidə bolidiƣan Lawiylarning igiliki, yəni əzliri turidiƣan xəḫərliri üqün bolidu. 6 Silər bu «kətürmə ḫədiyə» bolƣan muḳəddəs ülüxning yenidin xəḫər üqün kəngliki bəx ming *hada*, uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada* yərni bəlüp bekitisilər. Bu pütkül Israil jəməti üqün bolidu. □ 7 Xaḫzadining ülüxi bolsa, bu muḳəddəs ülüxning ikki təripigə tutixidu, xundaḳla xəḫərgə təwə jayning ikki təripigə tutixidu, yəni ƣərbiy təripi ƣərbkə ḳaraydiƣan, xərḳ təripi xərḳḳə ḳaraydiƣan ikki parqə yər bolidu; bu parqə yərlərning jəmiy uzunluḳi ḳəbililərning ülüxining uzunluḳi bilən parallel bolidu. 8 Bu yər xaḫzadining Israil zeminidiki igiliki bolidu; wə Mening xaḫzadilirim həlḳimni yənə ḫeq əzməydu; zemin Israil jəmətigə, ḳəbililiri boyiqə bəlüp təḳsim ḳilinidu.
9 Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: — Boldi bəs, i Israil xaḫzadiliri! Jəbir-zulum wə bulang-talangni əzünglardin neri ḳilip, tooƣra ḫəküm qiḳirip adalət yürgüzünglar; Mening həlḳimni ḳayta yeridin ḫəydiwətküqi bolmanglar, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 10 Silərdə tooƣra mizan, tooƣra əfaḫ, tooƣra «bat» bolsun. □ ■ 11 «Əfaḫ» wə «bat» bolsa bir əlqəm bolsun; xuning bilən bat homirning ondin birigə, əfaḫ homirning ondin birigə barawər bolsun; homir bolsa ular ikkisi üqün əlqəm bolsun. □ 12 Bir xəkəl bolsa yigirmə «gəraḫ» bolsun. Yigirmə xəkəl, yigirmə bəx xəkəl, on bəx xəkəl ḳoxulup silərgə «mina» bolidu.□ ■

Xaḫzadə üqün «kətürmə ḫədiyə»

□ **45:1 «uzunluḳi yigirmə bəx ming hada» —** təhminən 78 kilometr. Baxḳa birhil tərjimisi «uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz» — (yəni 13 kilometr) **«kəngliki yigirmə ming hada» —** təhminən 63 kilometr. Biz muxu yərdə grek tilidiki LXX tərjimisigə əgiximiz. Baxḳa birhil tərjimisi «uzunluḳi yigirmə ming gəz» — (yəni 10.5 kilometr). □ **45:2 «U yərdin bəx ming hada uzunluḳtiki, bəx ming hada kəngliktiki tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu» —** ibraniy tilida «U yərdin bəx ming hada uzunluḳta, bəx ming hada kəngliktə tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu» deyilidu. □ **45:6 «xəḫər üqü» —** yəni Yerusalem üqün. **«kəngliki bəx ming hada, uzunluḳi yigirmə bəx ming hada» — yaki «kəngliki bəx ming gəz, uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz».** □ **45:10 «əfaḫ» —** ḳuruḳ nərsilərgə əlqəm idi, təhminən 27 litr idi. **«bat» —** suyuḳ nərsilərgə əlqəm, əfaḫḳa barawər bolup 27 litr idi. ■ **45:10** Law. 19:35,36 □ **45:11 «bat homirning ondin birigə, əfaḫ homirning ondin birigə barawər bolsun» —** «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» idi — təhminən 220-300 litr. □ **45:12 «xəkəl» —** kümüxning (yaki altunning) əlqimi bolup, 11.4 gramƣa barawər idi. **«mina» —** (yaki «manəḫ») birhil tənggə, 60 xəkəlgə barawər idi. Əmdi nemixḳa uning muxu yərdə «20, 25 wə 15 xəkəl»gə bəlünüxini anqə bilməymiz. Bəlkim muxu bəlünüxi birhil aldamqilikning aldini elix üqün boluxi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47

13 Bu silərning *xaḫzadə üqün* «kətürmə ḫədiyə»nglar bolidu; bir «homir» buoɣdaydin
altidin bir əfaḫ buoɣday, bir «homir» arpidin altidin bir əfaḫ arpa sunisilər; 14 zəytun
meyi bolsa, «bat» bilən əlqinidu, ḫərbir «kor»din ondin bir bat sunisilər (bir «kor»
on «bat» yaki bir «homir» bolidu, qünki on bat bir homir bolidu). 15 Israilning
süyi mol yaylaḳliridin, ḫər ikki yüz tuyaḳ padioɣa birdin pahlan sunisilər — bular
bolsa, «axliḳ ḫədiyə», «kөydürmə ḳurbanliḳ», «inaḳliḳ ḳurbanliḳ»lar bolup, Israillar
üqün kafarət ḳilix üqün bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 Zemindiki həlḳning
ḫəmmisining Israilning xaḫzadisigə sunoɣan bu «kətürmə ḫədiyə»gə təḫpisi bolidu.
17 Xaḫzadining wəzipisi bolsa, ḫeytlərgə, «yengi ay»laroɣa, «xabat kün»lərgə,
jümlidin Israil jəmətining barliḳ «ibadət sorun»lirioɣa kөydürmə ḳurbanliḳlar, axliḳ
ḫədiyələr wə xarab ḫədiyələrni təminləxtin ibarət; Israil jəməti üqün kafarət
elip kelidioɣan gunaḫ ḳurbanliḳi, axliḳ ḫədiyə, kөydürmə ḳurbanliḳ wə inaḳliḳ
ḳurbanliḳlirini təminligüqi dəl xu bolidu.

Ḫeyt-bayramlar tooɣruluḳ bəzi bəlgilimilər

18 Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: — Birinqi ayning birinqi künidə sən bejirim yax
bir torpaḳni alisən, uning bilən sən muḳəddəs jayni paklaysən. 19 Kaḫin bu gunaḫ
ḳurbanliḳining ḳenidin elip ibadəthanining ixik kexəklirigə, ḳurbangaḫning yuḳiri
təkqisidiki tət burjəkkə wə iqki ḫoylining dərwazisining kirix yolining kexəklirigə
süridu; 20 xuningdək yoldin azoɣanlar yaki nadanlar üqün sən xu ayning yəttinqi
künidə ohxax ix ḳilixing kerək; xuning bilən sən ibadəthana üqün kafarət ḳilisən.

21 Birinqi ayning on tətinqi künidə silər «ətüp ketix» ḫeyti, yəttə künlük bir ḫeytni
ətküzisilər; petir nanni yeyix kerək. ■ 22 Xu küni xaḫzadə өzi wə zemindiki
barliḳ həlḳ üqün gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə bir torpaḳni sunidu. 23 Ḫeytning yəttə
künining ḫərbiridə u Pərwərdigaroɣa kөydürmə ḳurbanliḳni, yəni yəttə künning
ḫərbiridə yəttə torpaḳ wə yəttə ḳoqḳarni, ḫəmmisini bejirim ḫalda sunidu; ḫər
küni gunaḫ ḳurbanliḳi üqün bir tekini sunidu. 24 U ḫərbir torpaḳḳa bir əfaḫ
axliḳ ḫədiyəni, ḫərbir ḳoqḳaroɣa bir əfaḫ axliḳ ḫədiyəni ḳoxup sunidu; ḫərbir
əfaḫ unoɣa u bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu. □ 25 Yəttinqi ayning on
bəxinqi künidə baxlanoɣan ḫeytta, ḫeytning yəttə künining ḫərbiridə u muxundaḳ
gunaḫ ḳurbanliḳliri, kөydürmə ḳurbanliḳlar, axliḳ ḫədiyələrni wə zəytun meyi
ḳatarliḳlarni ohxax sunuxi kerək.□ ■

46

«Xabat kün»liri wə «yengi ay»lar

1 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Iqki ḫoylining xərḳḳə ḳaraydioɣan dərwazisi
altə «ix küni»də etiklik bolidu; biraḳ xabat künidə u eqilidu; wə «yengi ay» boloɣan
künliridə u eqilidu. □ 2 Xaḫzadə sirttin xu dərwazining dalinining yoli bilən kiridu,
u kirix eoɣizining kexək temi tüwidə turidu; kaḫinlar bolsa uning üqün kөydürmə
ḳurbanliḳini, inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunidu; u dərwazining bosuoɣisida səjdə ḳilidu
andin qiḳidu; biraḳ dərwaza kəqkiqə etilməydu. 3 Zemindiki həlḳmu xabat künliridə

■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Qəl. 9:3; 28:16,17; Ḳan. 16:1 □ **45:24** **«bir hin zəytun meyini» —** «bir hin» bəlkim təhminən 6 litr. □ **45:25** **«Yəttinqi ayning on bəxinqi künidə baxlanoɣan ḫeyt» —** yəni «kəpilər ḫeyti» yaki «kəpə tikix ḫeyti» ■ **45:25** Law. 23:33; Qəl. 29:12; Ḳan. 16:13 □ **46:1** **«xabat küni» —** oḳurmənlərning esidə barki, «xabat küni» xənbə küni, dəm elix künidur.

wə «yengi ay»larda xu dərwazining kirix eoɳizining tüwidə turup Pərwərdigar aldida səjdə ḳilidu.
4 Xabat künidə xaḥzadə Pərwərdigaroɳa sunoɳan ḳurbanliḳ bolsa altə bejirim pahlan, bir bejirim ḳoqḳar bolidu. 5 Bularoɳa ḳoxulidioɳan axliḳ ḥədiyələr ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa u bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu.
6 «Yengi ay»ning künidə u sunoɳan ḳurbanliḳ yax bir bejirim torpaḳ, altə pahlan, bir ḳoqḳar bolidu; ularning ḥəmmisi bejirim bolidu. 7 Bularoɳa axliḳ ḥədiyələrni ḳuxup sunidu; torpaḳḳa bir əfaḥ, ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu. 8 Xaḥzadə kirgəndə, dərwazining dalini bilən kiridu, wə xu yol bilən qiḳidu.
9 Zemindiki həlḳ ḥeyt künliridə bekitilgən «ibadət sorun»lirioɳa Pərwərdigar aldioɳa kirgəndə, səjdə ḳilixḳa ximaliy dərwazidin kirgən kixi jənubiy dərwazidin qiḳidu; jənubiy dərwazidin kirgən kixi ximaliy dərwazidin qiḳidu; u kirgən dərwazidin qiḳmaydu, bəlki uduliɳa mengip qiḳidu. 10 Həlḳ kirgəndə xaḥzadə ular bilən billə kiridu; ular qiḳḳanda, billə qiḳidu.
11 Ḥeyt-bayramlarda wə «ibadət sorun»lirida bolsa, u ḳoxumqə sunoɳan axliḳ ḥədiyələr torpaḳḳa bir əfaḥ, ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa u bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu. 12 Xaḥzadə Pərwərdigaroɳa halis kəydürmə ḳurbanliḳni yaki halis inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunmaḳqi bolsa, əmdi xərḳḳə ḳaraydioɳan dərwaza uning üqün eqilidu; xabat künidə ḳiloɳandək, u əz kəydürmə ḳurbanliḳini wə inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunidu; u ḳaytip qiḳidu; qiḳḳandin keyin dərwaza etilidu.

13 Ḥər kündə sən Pərwərdigaroɳa kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə bir yaxliḳ bejirim pahlanni sunisən; sən ḥər ətigini təyyarlap berisən. 14 Ḥər ətigəndə sən uningoɳa ḳoxup axliḳ ḥədiyə, yəni undin altidin bir əfaḥ wə unni maylaxḳa zəytun meyidin üqtin bir ḥin təyyarlaysən; bu Pərwərdigaroɳa əbədiy bəlgilimə bilən bekitilgən axliḳ ḥədiyə bolidu. 15 Ular ḥər ətigəndə pahlanni, uning axliḳ ḥədiyəsini zəytun meyi bilən əbədiy kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunidu.

Miraslar tooɳruluḳ bəzi bəlgilimilər

16 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Xaḥzadə əz mirasidin ooɳullirining birsigə sowoɳa ḳiloɳan bolsa, əmdi u yənə axu ooɳlining əz ooɳul-əjdadliri üqün bolidu; miras yoli boyiqə u ularning igiliki bolidu. 17 Biraḳ u əz mirasidin uning hizmətkarlirining birigə sowoɳa bərgən bolsa, u uningki «halas ḳilix yili»oɳiqə bolidu; xu qaoɳda u xaḥzadigə ḳayturulidu; *xaḥzadining mirasi* əsli əz ooɳullirioɳila mənsup bolidu. □ 18 Wə xaḥzadə həlḳḳə jəbir-zulum selip, ularni mirasidin ḥəydiwətməydu; u ooɳullirioɳa əz igilikidin miras təḳsim ḳilidu; xuning bilən Mening həlḳim əz igilikidin tarḳitilmaydu.

Kaḥinlarning ḳurbanliḳlardin aloɳan gəxni pixuruxi

19 Andin *ḫeliḳi kixi* meni ximaloɳa ḳaraydioɳan, kaḥinlar üqün boloɳan muḳəddəs «kiqik hanilar»oɳa dərwazining yenidiki kirix yoli bilən apardi; mana, uning oɳərb təripidə məhsus bir jay bar idi; 20 u manga: «Bu kaḥinlar itaətsizlik ḳurbanliḳlirini wə gunaḥ ḳurbanliḳlirini ḳaynitidioɳan ḥəm axliḳ ḥədiyələrni pixuridioɳan jaydur;

□ **46:17 «halas ḳilix yili» —** Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, «halas ḳilix yili» yaki «buroɳa qelix yili» ḥər 49 yilda bir bolidu, axu yilida ḥər adəmning ḳərzi halas ḳilinidu, baxḳilaroɳa setiloɳan miras-zeminlar əz igisi yaki uning əwladlirioɳa ḳayturulidu. («Law.» 25-babni kərüng).

bu jayni bekitixtiki məqsət, həlqning bu axlarning pak-muqəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliqi üqün, ular bu *axlarni* sirtqi ɧoylioɣa elip qiqmaydu. □ 21 U meni sirtqi ɧoylioɣa apirip, meni ɧoylining tət bulungidin ətküzdi; mana, ɧoylining ɧərbir bulungida *kiqik* ɧoyla bar idi. 22 ɧoylining tət bulungida, uzunluqi qiriq gəz, kəngliki ottuz gəz boloɣan tosma tamliq ɧoylilar bar idi; bu tət ɧoylining əlqəmliri ohxax idi. 23 Bu tət ɧoyla iqidə ətrapida tax tahtayliq təkqə bar idi; təkqə astida ɧəmmə ətrapida qazan qaynitidioɣan *ot qalaydioɣan* jayliri bar idi.
24 U manga: «Bular «gəx qaynitix əyliri», muxu yərlərdə əyning hizmitidə boloɣanlar həlqning qurbanliqlirini qaynitidu» — dedi.□

47

ɧayatliq dəryasi

1 *ɧeliqi kixi* meni əyning dərwazisioɣa qayta apardi. Mana, ibadəthanining bosuoɣisidin sular xərqqə qarap eqip qiqiwatatti; qünki əyning aldi xərqqə qaraytti. Sular əyning astidin, ong təripidin, qurbangaɧning jənubiy təripidin eqip qüxətti. □ ■ 2 U meni ximaloɣa qaraydioɣan dərwazisidin qiqardi; u meni aylandurup xərqqə qaraydioɣan dərwazining sirtioɣa apardi; mana, sular ong təripidin eqip turatti.
3 ɧeliqi kixi qolida əlqigüq tanini tutup, xərqqə qarap mangdi; u ming gəz əlqidi, andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning oxuqioɣa qiqatti.
4 U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning tizlirioɣa yətti. U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning beligə qiqatti. 5 U yənə ming gəz əlqidi; u mən ətəlməydioɣan dərya bolup qikti; qünki sular ərləp kətti; uningda su üzgili bolatti, u ətkili bolmaydioɣan dərya bolup qikti. 6 U məndin: «Insan ooɣli, buni kərgənsən?» dəp soridi; andin meni dəryaning qiroɣiqioɣa qayturup apardi.
7 Qiroɣaqqa qayttim, mana, dəryaning qiroɣiqida, u wə bu qetida, intayin kəp dərəhlər bar idi.■
8 U manga mundaq dedi: «Bu sular yurtning xərqigə qiqidu; xu yərdin ular Arabaɧ tüzlənglikigə qüxüp, andin dengizoɣa kiridu. Ular dengizoɣa eqip kirixi bilən, dengiz suliri saqaytilidu. □ 9 Wə xundaq boliduki, bu «jüp dərya» qaysi yərgə eqip kəlsə, xu yərdiki barliq su üzidioɣan janiwarlar yaxaydu; dengizda nuroɣun beliqlar bolidu; qünki sular xu yərgə eqip kelidu, wə dengiz suliri saqaytilidu; dərya nəgə aqsa, xu

---

□ **46:20 «Bu kaɧinlar itaətsizlik qurbanliqlirini wə gunaɧ qurbanliqlirini qaynitidioɣan ɧəm axliq ɧədiyələrni pixuridioɣan jaydur... həlqning bu axlarning pak-muqəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliqi üqün, ular bu axlarni sirtqi ɧoylioɣa elip qiqmaydu»** — oqurmənlərning esidə boliduki, kaɧinlarning kəydürmə qurbanliqlardin sirt, ɧərhil qurbanliqlardin wə «ɧədiyə»lərdin bir ülüxni elip yeyix ɧoquqi bar idi. Ularning rəsmiy kirimi bolmioɣaqqa, bu ülüxlər ularning jenini baqatti. Həlq qurbanliqliri wə ülüxlirini Hudaoɣa atap sunoɣandin keyin, «muqəddəs» dəp ɧesablinip, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanunda addiy puqralarning ularni yeyixi yaki ularoɣa tegixi mən'i qilinoɣan. Biz «qoxumqə səz»imizdimu bu qurbanliqlar üstidə tohtilimiz. □ **46:24 «muxu yərlərdə əyning hizmitidə boloɣanlar həlqning qurbanliqlirini qaynitidu** — «qurbanliqlarni qaynitix» tooɣruluq «Law.» 7:31-36, 8:31-ayətlərni kərüng. Lawiylar wə kaɧinlarning həlq aparoɣan «inaqliq qurbanliqi»lar, «gunaɧ qurbanliqi»lar wə «itaətsizlik qurbanliqi»lardin parqə gəx elip yeyix ɧoquqi bar idi. Bu ularning qurbanliqni soyup sunuxidiki «ix ɧəqqi» idi. □ **47:1 «əyning dərwazisi»** — «əy» muxu yərdə pütkül ibadəthanini kərsitidu. ■ **47:1** Zək. 14:8 ■ **47:7** Wəɧ. 22:2 □ **47:8 «Arabaɧ tüzlənglikі»** — həritini kərüng. «Arabaɧ» degən Iordan dəryasining jiloɣisi. **«dengiz»** — «Əlük dengiz» — bügüngə qədər u dengiz intayin tuzluq boloɣaqqa, uningda ɧeqqandaq janiwar yaximaydu. Biraq bu sular bilən uning suliri aqar su bolup, nuroɣun beliq-ɧaywanlar ularda yaxaydu.

yərning ḫəmmisi ḫayatḳa igə bolidu. □ 10 Wə xundaḳ boliduki, beliḳqilar dengiz boyida turidu; Ən-Gədidin Ən-Əglaimgiqə ularning torliri yeyilidiǫlan jayliri bolidu; dengiz beliḳlirining «Ottura dengiz»dikidək bək kəp sortliri bolidu; 11 biraḳ uning zəy-sazliḳliri saḳaytilmaydu; ular xorluḳ boluxḳa tapxurulidu.
12 Dərya boyida, u wə bu ḳetida, ozuḳ bolidiǫlan ḫərhil dərəhlər əsidu. Ularning yopurmaḳliri solaxmaydu, ular mewisiz ḳalmaydu; ular ḫər ayda yengidin mewiləydu; qünki uni suǫiridiǫlan sular muḳəddəs jaydin qiḳidu; ularning mewisi ozuḳ, ularning yopurmaḳliri dora-dərmanlar bolidu.■

Zeminni ḳəbililər üqün bəlüx

13 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Təwəndə Israilning on ikki ḳəbilisigə zemin miras süpitidə bəlünüp təḳsim ḳilinip qegralar ayrilidu; Yüsüpning ḳəbilisigə ikki ülüx bəlünidu. □ 14 Mən ḳolumni kətürüp ata-bowiliringlarǫa ḳəsəm iqkəndək, silər bir-biringlarǫa barawərlik bilən zeminni miras boluxḳa bəlisilər; u silərgə miras bolidu. ■
15 Zeminning *təṭ* təripining qegrasi mundaḳ: Ximaliy təripi, «Ottura dengiz»din baxlinip Hətlonning yolini boylap, Zədad xəḫirining kirix eǫizioǫiqə bolidu; 16 u Hamat, Berotaḫ, Sibraim (Dəməxḳ bilən Hamatning qegrisining otturisida), Ḫawranning qegrisida boloǫan Hazar-Ḫattikon xəḫərlirini əz iqigə alidu; 17 xuningdək «Ottura dengiz»din baxlanoǫan qegra Ḫazar-Enanoǫiqə sozulidu; u Dəməxḳning qegrisini boylap, Hamatning ximaliy rayonining qegrasioǫa tutixidu; bu bolsa ximaliy təripi bolidu.
18 Xərḳ təripining qegrisi, Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin baxlinip, Gilead wə Israil zeminini bəlüp turidiǫlan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər. Bu bolsa xərḳ təripi bolidu. □ 19 Jənubiy təripi bolsa, Tamar xəḫiridin Meribaḫ-Ḳədəx dəryasining eḳinliriǫiqə, andin Misir wadisidin «Ottura dengiz»oǫiqə sozulidu. Bu jənubiy qegra bolidu. 20 Oǫərbiy təripi bolsa «Ottura dengiz»ning əzi, Hamat rayonioǫa kirix eǫizioǫiqə bolidu; bu oǫərbiy qegrisi bolidu.
21 Silər bu zeminni Israilning ḳəbilisi boyiqə əz-aranglarda ülüxüxünglar kerək. 22 Xundaḳ bolux kerəkki, silər əz-aranglar wə aranglarda olturaḳlaxḳan, aranglarda balilik boloǫan musapirlarǫa uni miras boluxḳa qək taxlap bəlisilər; ular silərgə nisbətən wətinidə tuoǫuloǫan Israillarǫa ohxax boluxi kerək. Ular silər bilən təng qək taxlap Israil ḳəbililiri arisidin miras alsun.
23 Musapir ḳaysi ḳəbilə arisida olturaḳlaxḳan bolsa, silər xu yərdin uningǫa miras təḳsim ḳilisilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.

48

□ **47:9 «jüp dərya» —** yuḳiriḳi ayətlərdə «bir dərya» təswirləngəndin keyin, nemixḳa «jüp dərya» deyilidu? Buning sirliḳ mənisi pəḳət Təwrattiki «Zək.» 14:8-ayəttə yexilidu. Qünki yənə bir dərya ibadəthanidin qiḳip oǫərbiy tərəpkimu eḳip «Ottura dengiz»oǫa kiridu. «Yo.» 3:18nimy kərüng. ■ **47:12** Wəḫ. 22:2 □ **47:13 «Yüsüpning ḳəbilisigə ikki ülüx bəlünidu» —** Lawiy ḳəbilisi zeminoǫa igə bolmaydu. Yüsüpning ikki ooǫli, Əfraim wə Manassəḫ, ikki ḳəbilə ḫesablinidu («Yar.» 48:17-20ni kərüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18 «Əlük dengiz» —** ibraniy tilida «xərḳiy dengiz». **«Xərḳ təripining qegrisi, Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin baxlinip, Gilead wə Israil zeminini bəlüp turidiǫlan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silər xərḳiy qegrisidin, yəni Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin, Gilead wə Israil zeminidin wə Iordan dəryasidin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər».

Ximaliy tərəptiki yəttə ḳəbilə

1 Təwəndə ḳəbililər nami boyiqə tizimlinidu; ximal təripidə Dan ḳəbilisining bir
ülüxi bar. Uning qegrisi Israil zeminining ximaliy qegrisimu bolidu; u Hətlonning
yolini boylap, Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə wə Ḥazar-Enan xəḥirigiqə sozuloɣan
(Ḥazar-Enan Dəməxḳ qegrisioɣa yandax bolup, Dəməxḳning ximaliy təripidiki Hamat
xəḥirining yenida). Uning ülüxi xərḳtin oɣərbkiqə sozuloɣandur.□
2 Danning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Axir
ḳəbilisining bir ülüxidur.
3 Axirning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Naftali
ḳəbilisining bir ülüxidur.
4 Naftalining qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Manassəḥ
ḳəbilisining bir ülüxidur.
5 Manassəḥning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Əfraim
ḳəbilisining bir ülüxidur.
6 Əfraimning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Rubən
ḳəbilisining bir ülüxidur.
7 Rubənning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Yəḥuda
ḳəbilisining bir ülüxidur.

Otturidiki ülüx

8 Yəḥudaning qegrisioɣa tutaxḳan, xərḳtin oɣərbkiqə sozuloɣan zemin, silərning
«kətürmə ḥədiyə»nglar bolidu; uning kəngliki yigirmə bəx ming *hada*, uning
uzunluḳi ḳəbililərgə təḳsim ḳilinoɣan ülüxtikidək bolidu; muḳəddəs jay uning dəl
otturisida bolidu.
9 Silər Pərwərdigaroɣa alaḥidə atioɣan «kətürmə ḥədiyə» bolsa, uzunluḳi yigirmə bəx
ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu. 10 Bu muḳəddəs «kətürmə ḥədiyə» kaḥilar
üqün bolidu. Ximaliy təripining uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, oɣərbiy təripining
kəngliki on ming *hada*, xərḳiy təripining kəngliki on ming *hada*, jənubiy təripining
uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada* bolidu; Pərwərdigarning «muḳəddəs jay»i uning
dəl otturisida bolidu.
11 Bu yər Zadok əwladliridin boloɣan, pak-muḳəddəs dəp ayriloɣan kaḥinlar üqün
bolidu. Israil ezip kətkəndə, ular Lawiylar ezip kətkəndək ezip kətmigən, bəlki
Mən tapxuroɣan məs’uliyətkə sadiḳ boloɣanidi. 12 Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə
ḥədiyə» boloɣan yər bolsa pütün «kətürmə ḥədiyə» boloɣan zeminning iqidin bolup,
uloroɣa nisbətən «əng muḳəddəs bir nərsə» dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə
tutaxḳan bolidu.□
13 Kaḥinlarning ülüxining qegrisioɣa tutax boloɣan yər Lawiylarning ülüxi bolidu.
Uning uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada*. Pütkül uzunluḳi
yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu. 14 Ular uningdin yərni
ḥeq satmaydu yaki almaxturmaydu. Ular bu zeminning esilini baxḳiloroɣa ḥeq
ətküzməydu; qünki u Pərwərdigaroɣa muḳəddəs dəp ataloɣan.
15 Ḳaloɣan yər, kəngliki bəx ming *hada*, uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, adəttiki yər
bolup, xəḥər üqün, yəni əylər wə ortaḳ box yər üqün bolidu. Xəḥər uning otturisida
bolidu. 16 Xəḥərning əlqəmliri mundaḳ bolidu; ximaliy təripi tət ming bəx yüz
hada, jənubiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, xərḳiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, wə
oɣərbiy təripi tət ming bəx yüz *hada* bolidu. 17 Xəḥərning box yərliri bolsa, ximaloɣa

□ **48:1 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə…»** — yaki «Libo-Hamat xəḥirigiqə…». □ **48:12 «Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə ḥədiyə» boloɣan yər bolsa pütün «kətürmə ḥədiyə» boloɣan zeminning iqidin bolup, uloroɣa nisbətən «əng muḳəddəs bir nərsə» dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə tutaxḳan bolidu»** — Lawiylarning ülüxi bu yərning ximaliy təripidə bolidu; həritini kərüng.

ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, jənubⱪa ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, xərⱪⱪə ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kənglikidə, otərbkə ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə bolidu. 18 Ⱪaloⱡan ikki parqə yər muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» boloⱡan yərgə tutixip uningoⱡa parallel bolidu. Ularning uzunluⱪi xərⱪⱪə ⱪaraydiotan təripi on ming *hada*, otərbkə ⱪaraydiotan təripi on ming *hada*; bular muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» boloⱡan yərgə tutixidu; bularning məⱨsulatliri xəⱨərning hizmitidə boloⱡanlarni ozuⱪlanduridu. 19 Uni teriydiotanlar, yəni xəⱨərning hizmitidə boloⱡanlar Israilning barliⱪ ⱪəbililiri iqidin bolidu.
20 Pütkül «kətürmə ⱨədiyə» bolsa uzunluⱪi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə bəx ming *hada* bolidu; silər bu tət qasiliⱪ muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə»gə xəⱨərgə təwə jaylarnimu ⱪoxup sunisilər.
21 Muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» bilən xəⱨərning igidarqiliⱪidiki yərning u wə bu təripidiki ⱪaloⱡan zeminlər xaⱨzadə üqün bolidu. «Kətürmə ⱨədiyə»gə yandax xərⱪtin xərⱪⱪə sozuloⱡan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər wə otərbtin otərbkə sozuloⱡan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər *ⱪəbililərning* ülüxlirigə parallel bolup, bular xaⱨzadə üqündur; muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə», jümlidin ibadəthanining muⱪəddəs jayi ularning otturisida, 22 xuningdək Lawiylarning ülüxi wə xəⱨərning igilikimu xaⱨzadining təwəlikining otturisida bolidu. Yəⱨudaning qegrisi wə Binyaminning qegrisining otturisida boloⱡan bu zeminlar xaⱨzadə üqün bolidu.

Jənubiy tərəptiki bəx ⱪəbilə

23 Ⱪaloⱡan ⱪəbililərning ülüxliri bolsa: — Binyamin ⱪəbilisi üqün xərⱪtin otərb tərəpkə sozuloⱡan bir ülüxi bolidu.
24 Binyaminning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Ximeon ⱪəbilisining bir ülüxidur.
25 Ximeonning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Issakar ⱪəbilisining bir ülüxidur.
26 Issakarning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Zəbulun ⱪəbilisining bir ülüxidur.
27 Zəbulunning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Gad ⱪəbilisining bir ülüxidur.
28 Gadning yan təripi, yəni jənubiy təripi, pütkül zeminning jənubiy qegrisi Tamar xəⱨiridin Meribaⱨ-Ⱪədəx dəryasining eⱪinliriotiqə, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura dengiz»otiqə sozulidu. 29 Bu silər Israilning ⱪəbililirigə miras boluxⱪa qək taxlap bəlidioⱡan zemin bolidu; bular ularning ülüxliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Xəⱨərning dərwaziliri

30 Təwəndə xəⱨərning qiⱪix yolliri bolidu; uning ximaliy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada* bolidu; 31 xəⱨərning ⱪowuⱪliri Israilning ⱪəbililirining nami boyiqə bolidu; ximaliy təripidə üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Rubənning ⱪowuⱪi bolidu; biri Yəⱨudaning ⱪowuⱪi bolidu; biri Lawiyning ⱪowuⱪi bolidu; 32 xərⱪiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Yüsüpning ⱪowuⱪi bolidu; biri Binyaminning ⱪowuⱪi bolidu; biri Danning ⱪowuⱪi bolidu. 33 Jənubiy təripining əlqimi tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Ximeonning ⱪowuⱪi bolidu; biri Issakarning ⱪowuⱪi bolidu; biri Zəbulunning ⱪowuⱪi bolidu. 34 Xərⱪiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Gadning ⱪowuⱪi bolidu; biri Axirning ⱪowuⱪi bolidu; biri Naftalining ⱪowuⱪi bolidu.

35 jəmiy bolup uning aylanmisi on səkkiz ming *hada* bolidu; xu kündin baxlap
xəḫərning nami: «Pərwərdigar xu yərdə» bolidu.

Daniyal

Daniyal wə uning dostliri •••• Daniyal Nebokadnəsarning ordisida

1 Yəhuda padixahi Yəhoyakim təhtkə olturup üqinqi yili, Babil padixahi
Nebokadnəsar Yerusalemoƣa hujum kilip uni muhasirə kiliwaldi. ■ 2 Rəb
Yəhudaning padixahi Yəhuyakimni, xundakla Hudaning əyidiki kaqa-kuqilarning
bir kismini uning kolioƣa tapxurup bərdi. U əsirlərni Xinar zemenioƣa, əzi
qokunidioƣan məbudning buthanisioƣa elip bardi wə bulap kəlgən kaqa-kuqilarni
buthanining həzinisigə koydi.□
3 Padixah Nebokadnəsar bax aoƣwat oƣojidari Axpinazoƣa əsirgə qüxkən Israillar
iqidin han jəmətidikilərdin wə esilzadə yigitlərdin birnəqqidin tallap elip qikixni
buyrudi. □ ■ 4 Bu yaxlar nuksansiz, kelixkən, danixmən-ukumuxluk, mol bilimlik,
mutəpəkkur, orda hizmitidə boluxka layakətlik, yənə kelip kaldiylərning ilim-
pənlirini həm tilini əginələydioƣan boluxi kerək idi. □ 5 Padixah ular tooƣrisida
ular üq yiloƣiqə hər küni padixah yəydioƣan nazu-nemətlər wə xarablar bilən
ozukландurulsun, muddət toxkanda padixahning aldida hizməttə bolsun dəp bekitti.
6 Tallanoƣan Yəhuda kəbilisidiki yaxlardin Daniyal, Hananiya, Mixael wə Azariyalar
bar idi. 7 Aoƣwat bexi ularoƣa yengi isimlar, yəni Daniyaloƣa Bəltəxasar, Hananiyaoƣa
Xadrak, Mixaeloƣa Mixak, Azariyaoƣa Əbədnego degən isimlarni koydi.□
8 Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən əzini *Huda
aldida* napak kilmaslikka bəl baoƣlidi; xunga u aoƣwat bexidin əzining napak
kilinmaslikioƣa yol koyuxini iltimas kildi. □ ■ 9 Əmdi Huda aoƣwat bexini Daniyaloƣa
iltipat wə xapaət kərsitidioƣan kiloƣanidi. 10 Lekin aoƣwat bexi Daniyaloƣa:
— Mən əz oƣojam padixahtin korkimən. Silərning yemək-iqmikinglarni u əzi
bəlgiligən; u əgər silərni baxka kurdax yigitlərdək saoƣlam qiray əməs ikən dəp
karisa, undakta silər padixahka mening kallamni alduroƣuqi bolisilər, — dedi.
11 Xuning bilən Daniyal kelip aoƣwat bexi əzigə wə Hananiya, Mixael wə
Azariyalaroƣa təyinligən oƣojidardin tələp kilip: 12 — Kəminilirini umaq, kəktat wə
su bilənla bekip on künlük sinak kilsila.

■ **1:1** 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ **1:2 «Hudaning əyi» —** mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. □ **1:3 «bax aoƣwat oƣojidari Axpinaz» —** «aoƣwat» padixah sarayidiki kenizəklərgə karaydioƣan, piqiloƣan ər kixi. Ularning baxka wəzipiliri bar boluxi mumkin. Mumkinqiliki yənə barki, muxu yərdə «bax aoƣwat oƣojidari» padixahlarning barlik əməldarlarning bexini kərsitidu. Əgər muxu tooƣra bolsa «bax əməldar» dəp tərjimə kilixka tooƣra kelidu. ■ **1:3** Yəx. 39:7 □ **1:4 «yənə kelip kaldiylərning ilim-pənlirini həm tilini əginələydioƣan boluxi kerək idi —** «Kaldiyə» Babil imperiyəsidiki muhim bir nahiyə idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp karilatti. Babil ordisining kaidə-yosunlirioƣa asasən munəjjimlər xu təbikidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **1:7 «Aoƣwat bexi ularoƣa yengi isimlar, yəni Daniyaloƣa Bəltəxasar, Hananiyaoƣa Xadrak, Mixaeloƣa Mixak, Azariyaoƣa Əbədnego degən isimlarni koydi» —** bu koyoƣan ismilar, asasən butpərəslik bilən munasiwətlik bolup, əsli wə yengi ismilirining məniliri təwəndikidək: — Daniyal — «Huda mening sot kiloƣuqumdur» Bəltəxasar — «Bəl (bir məbud) uning hayatini koƣdisun». Hananiya — «Pərwərdigar mehir-xəpkətliktur» Xadrak — «Aku (bir məbud)ning buyruki» Mixael — «Hudaoƣa kim ohxiyalisun?» Mixak — «Aku (bir məbud)oƣa kim ohxiyalisun?» Azariya — «Pərwərdigar Yardəmqimdur» Əbədnego — «Nego (nur qaqidioƣan məbud)ning kuli» □ **1:8 «Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən əzini Huda aldida napak kilmaslikka bəl baoƣlidi» —** Daniyal Yəhudiy boloƣaqka, Musa pəyoƣəmbərgə berilgən «mukəddəs kanun»oƣa asasən, bəzi gəxlər, məsilən qoxka, təgə, toxkan gəxini yeyixkə bolmaytti. Kan qikarmay booƣup əltürgən bolsa, yeyixkə bolmaytti. Uning üstigə, Babil ordisidikilər yegən gəxlər wə iqkən xarablar məbudlaroƣa beoƣixlanoƣan bolup, axu məbudlarni mədhiyiləx üqün yəp-iqilətti. ■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Kan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

13 Andin bizning qirayimiz bilən padixaḫning esil tamiḳini yegən yigitlərning
qirayini selixturup baḳsila, andin kəzitixliri boyiqə kəminilirigə ix kərgəyla! —
dedi. 14 Oʏojidar ularning gepigə kirip, ularni on kün sinap kərüxkə maḳul boldi.
15 On kündin keyin ḳarisa, ularning qirayliri padixaḫning nazu-nemətlirini yegən
yigitlərningkidinmu nurluḳ wə tolоʏan kəründi. 16 Xuningdin keyin oʏojidar ularоʏa
padixaḫ bəlgiligən nazu-nemətlərni wə iqixkə bəlgiligən xarabni bərməy, ularning
ornida umaq, kəktatlarni berixkə baxlidi.
17 Bu tət yigitni bolsa, Huda ularni ḫərhil ədəbiyat wə ilim-məripəttə danixmən
wə uḳumuxluḳ ḳildi. Daniyalmu barliḳ oʏayibanə alamətlər bilən qüxlərgə təbir
berixkə parasətlik boldi. 18 Padixaḫ bəlgiligən muddət toxḳinida, aoʏwat bexi
yigitlərning ḫəmmisini Neboḳadnəsarning aldioʏa elip bardi. □ 19 Padixaḫ ular
bilən bir-birləp səzləxti; yax yigitlərning ḫeqḳaysisi Daniyal, Ḫananiya, Mixael wə
Azariyalarоʏa yətmidi. Xunga bu tətəylən padixaḫning hizmitidə ḳaldi. 20 Padixaḫḳa
danaliḳ-ḫekmət kerək boloʏanda yaki yorutux kerək boloʏan ḫərḳandaḳ məsiligə
jawab izdigəndə, ularning jawabi uning səltənitidiki barliḳ rəmqi-palqi yaki pir-
ustazlirining kidin on ḫəssə tooʏra qiḳatti. 21 Daniyal Pars padixaḫi Ḳorəx təhtkə
olturoʏan birinqi yiloʏiqə ordida dawamliḳ turdi.□

2

Neboḳadnəsar kərgən qüx

1 Neboḳadnəsar təhtkə olturup ikkinqi yili, birnəqqə qüx kərdi; uning roḫi
parakəndə bolup, uyḳusi ḳaqti. 2 Xunga padixaḫ rəmqi-palqi, pir-ustaz, jadugər
wə kaldiy munəjjimlərni qüxlirigə təbir berixkə qaḳirixni buyrudi. Ular kelip
padixaḫning aldida turdi. □ 3 Padixaḫ ularоʏa:
— Mən bir qüx kərdüm, bu qüxning mənisini bilixkə kənglüm naḫayiti tit-tit
boluwatidu, — dedi.□
4 Andin kaldiylər padixaḫḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioʏayla! Ḳeni
kəminlirigə qüxlirini eytḳayla, biz təbir berimiz, — dedi.□
5 Padixaḫ kaldiylərgə: — Məndin buyruḳ! Silər awwal kərgən qüxümni eytip
andin təbir berixinglar kerək. Undaḳ ḳilmisanglar ḳiyma-qiyma ḳiliwetilisilər,
өyünglar ḫajəthanioʏa aylanduruwetilidu! ■ 6 Lekin qüxümni eytip, uningoʏa təbir
berəlisənglar məndin sowoʏatlar, in’amlar wə aliy izzəttin muyəssər bolisilər. Əmdi
qüxümni eytinglar, təbir beringlar! — dedi.
7 Ular padixaḫḳa yənə bir ḳetim:
— Aliyliri qüxlirini eytḳayla, andin өzlirigə təbirini eytip berimiz, — dedi.
8 Bu qaoʏda padixaḫ jawabən:
— Xübḫisiziki, silər pərmanimdin ḳaytmaydioʏinimni bilgəqkə, waḳitni kəynigə
sürüwatisilər. 9 Lekin qüxümni eytip bərmisənglar, silərgə pəḳət buyruḳumla
ḳalidu. Qünki silər waḳit əḫwalni өzgərtidu, dəp bilip өzara til biriktürüp,

---

□ **1:18 «Padixaḫ bəlgiligən muddət toxḳinida…»** — yəni üq yil (5-ayətni kərüng). □ **1:21 «Daniyal Pars padixaḫi Ḳorəx təhtkə olturoʏan birinqi yiloʏiqə ordida dawamliḳ turdi»** — Pars padixaḫi Ḳorəx 66 yildin keyin Babil imperiyəsini istela ḳildi (miladiyədin ilgiriki 539-yili). □ **2:2 «kaldiy munəjjimlər»** — Kaldiyə Babil imperiyəsidiki muḫim bir rayon idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp ḳarilatti. Babil ordisi ḳaidə-yosunliriоʏa asasən munəjjimlər xu təbiḳidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **2:3 «kənglüm naḫayiti tit-tit boluwatidu»** — ibraniy tilida «roḫim naḫayiti tit-tit boluwatidu». □ **2:4 «Andin kaldiylər padixaḫḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioʏayla! … »** — muxu ayəttin tartip 8:1kiqə ayətlər aramiy tilida yeziloʏan. ■ **2:5** Dan. 3:29

yaloɣanqilik ķilip meni aldimakķi bolisilər. Xunga qüxümni eytsanglar, andin qüxümgə ħəķiķətən təbir berələydioɣanliķinglarni xu qaoɣdila biliмən, — dedi.
10 Kaldiylər padixaħķa jawabən:
— Dunyada aliylirining sorioɣan ixini eytip berələydioɣan ħeqbir adəm yoķtur. Ħeqķandak padixaħ, uning ķandak uluoɣ yaki küqlük boluxidin ķət'iynəzər, rəmqi-palqi, pir-ustaz yaki kaldiy munəjjimlərgə mundak tələpni ķoyoɣan əməs. 11 Qünki aliylirining sorioɣanliri ħəķiķətən alamət müxkül, ilaħlardin baxķa ħeqkim uni ayan ķilalmaydu. Lekin ilaħlarning makani insanlar arisida əməs, — dedi.
12 Padixaħ ķattik oɣəzəplinip aqqiķlanoɣan ħalda, Babil ordisidiki barlik danixmənlərni əltürüxni əmr ķildi. 13 Xuning bilən padixaħning barlik danixmənlərni əltürüx tooɣrisidiki buyruķi qüxürüldi. Xunga *hizmətkarliri* Daniyal wə uning dostlirinimu əltürüx üqün izdidi.

Hudaning Daniyaloɣa qüxni wə mənisini ayan ķilixi

14 Xu qaoɣda Daniyal Babildiki danixmənlərni əltürüx əmrini ijra ķiloɣili qiķķan padixaħning hususiy muħapizətqilər baxliķi Arioķķa aķilanə wə danixmənlərqə jawab ķayturup 15 uningdin: — Padixaħning qüxürgən pərmani nemə üqün xunqə jiddiy? — dəp soridi. Arioķ əħwalni Daniyaloɣa eytip bərdi. □ 16 Daniyal dərħal padixaħ aldioɣa kirip, padixaħtin qüxigə təbir bərgüdək waķit berixni tələp ķildi.□
17 Andin Daniyal өyigə ķaytip, əħwalni dostliri Ħananiya, Mixael wə Azariyalaroɣa eytip bərdi. 18 U ulardin ərxtiki Hudadin bu qüxning siri tooɣruluķ rəħim-xəpķət iltija ķilip, mən Daniyal wə dostlirim tətimizning Babildiki baxķa danixmənlər bilən billə ħalak ķilinmasliķimizni tilənglar, dəp tələp ķildi. 19 Andin keqidə Daniyaloɣa oɣayibanə kərünüxtə xu sirning yeximi wəħiy ķilindi. Xuning bilən Daniyal ərxtiki Hudaoɣa ħəmdusanalar oķup mundak dedi:
20 «Hudaning nami əbədil'əbəd mədħiyiləngəy!
Qünki danaliķ wə küq-ķudrət Uningkidur.
21 U waķit, pəsillərni Өzgərtküqidur;
U padixaħlarni yiķitidu,
Wə padixaħlarni tikləydu;
U danalaroɣa danaliķ, aķilanilaroɣa ħekmət beridu.
22 U qongķur wə sirliķ ixlarni axkarilioɣuqidur,
Ķarangoɣulukķa yoxurunoɣan ixlarni yahxi bilgüqidur,
Nur ħəmixə Uning bilən billidur.■
23 I manga danaliķ wə küq bərgən ata-bowilirimning Hudasi,
Sanga xükür wə ħəmdusanalar eytay!
Sən ħazirla biz dua ķiloɣan ixni manga axkariliding,
Padixaħning sorioɣan ixini bizgə kərsitip bərding».

Daniyalning padixaħning qüxigə təbir berixi

24 Andin Daniyal padixaħ Babildiki danixmənlərni əltürüxkə təyinligən Arioķning aldioɣa berip uningoɣa:
— Babildiki danixmənlərni əltürmigəyla. Meni padixaħning aldioɣa baxlap kirgəyla, mən padixaħning qüxigə təbir berəy, — dedi.
25 Arioķ xuan Daniyalni padixaħ Nebokadnəsarning aldioɣa baxlap kirip, padixaħķa:
—

□ **2:15 «… pərmani nemə üqün xunqə jiddiy»** — yaki «… pərmani nemə üqün xunqə ķattik?». □ **2:16 «padixaħtin qüxigə təbir bərgüdək waķit berixni tələp ķildi.»** — yaki «padixaħtin qüxigə təbir berix üqün uningoɣa waķit bekitixni tələp ķildi.». ■ **2:22** Ayup 32:8

«Mən Yəhudiy əsirlər iqidin aliylirining qüxigə təbir berələydiоqan bir kixini taptim» — dedi.

26 Padixaһ Daniyal (Bəltəxasar dəpmu atilidu)оqa:

«Sən mening kərgən qüxümni ayan қilip, uningоqa təbir berələmsən? — dedi.

27 Daniyal padixaһning aldida turup xundaқ jawab bərdi:

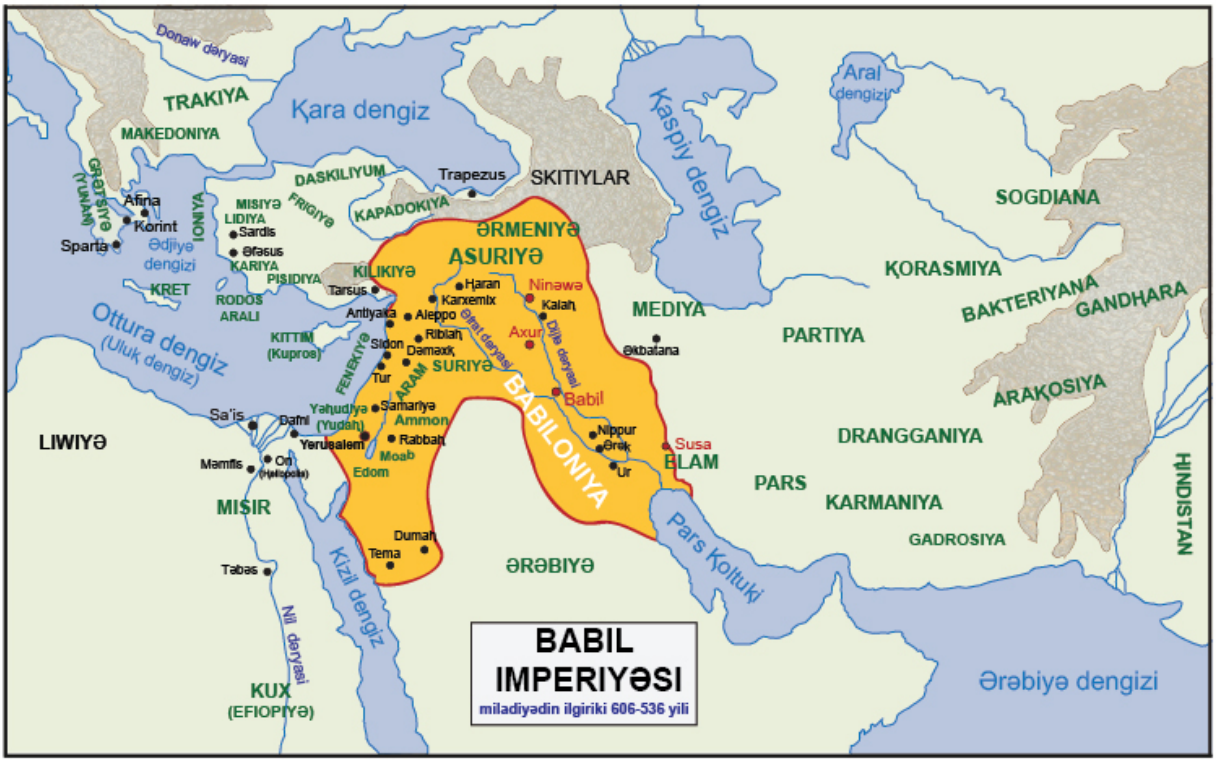
— I aliyliri, sili soriоqan bu sirni danixmən, pir-ustaz, rəmqi-palqi wə munəjjimlar өzlirigə yexip berəlməydu. 28 Biraқ ərxtə sirlarni axkariliоquqi bir Huda bar. U bolsa aliyliriоqa ahirқi zamanning künliridə nemə ixlarning bolidiоqanliқini ayan қildi. Əmdi өzlirining qüxini, yəni aliyliri uhlawatқanda kərgən оqayibanə alamətlərni eytip berəy: — □

29 — I aliyliri, sili uhlaxқa yatқanda kəlgüsidiki ixlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Axkariliоquqi өzlirigə yüz beridiоqan ixlarni kərsətti. 30 Manga kəlsək, bu sirning manga ayan қilinоqini mening baxқa jan igiliridin artuқ һekmətkə igə boloqanliқimdin əməs, bəlki bu qüxning təbirini, xundaқla xaһ aliylirining köngülliridiki oylirini өzlirigə məlum қilix üqündur.

31 — Əy aliyliri, sili оqayibanə alamәttə өzlirining aldilirida turоqan gigant bir һəykəlni kərdilə. Bu һəykəl naһayiti gəwdilik bolup, zor nur qaқnap turidiоqan һəywətlik һəm қorқunqluқ idi. 32 Һəykəlning bexi esil altundin, kəkriki wə қolliri kümüxtin, bəl wə saоqriliri mistin, 33 Yuta-paqiқi təmürdin, puti təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan. 34 Өzliri uni kərüwatқan qaoqlirida, adəm қoli bilən қezilmiоqan bir tax kelip һəykəlgə urulup uning təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan putini qeқiwətti. 35 Uningdiki təmür, lay, mis, kümüx, altunlar xuan parqə-parqə қilinip, xamal ularni bəəyni yazliқ hamandiki topilarni uquroqandək, қayta һeq tepilmiоqudək қilip uquriwətti. Lekin һeliқi tax yooqinap, pütkül jaһanni қapliоqan оqayət zor bir taoqқa aylandi.

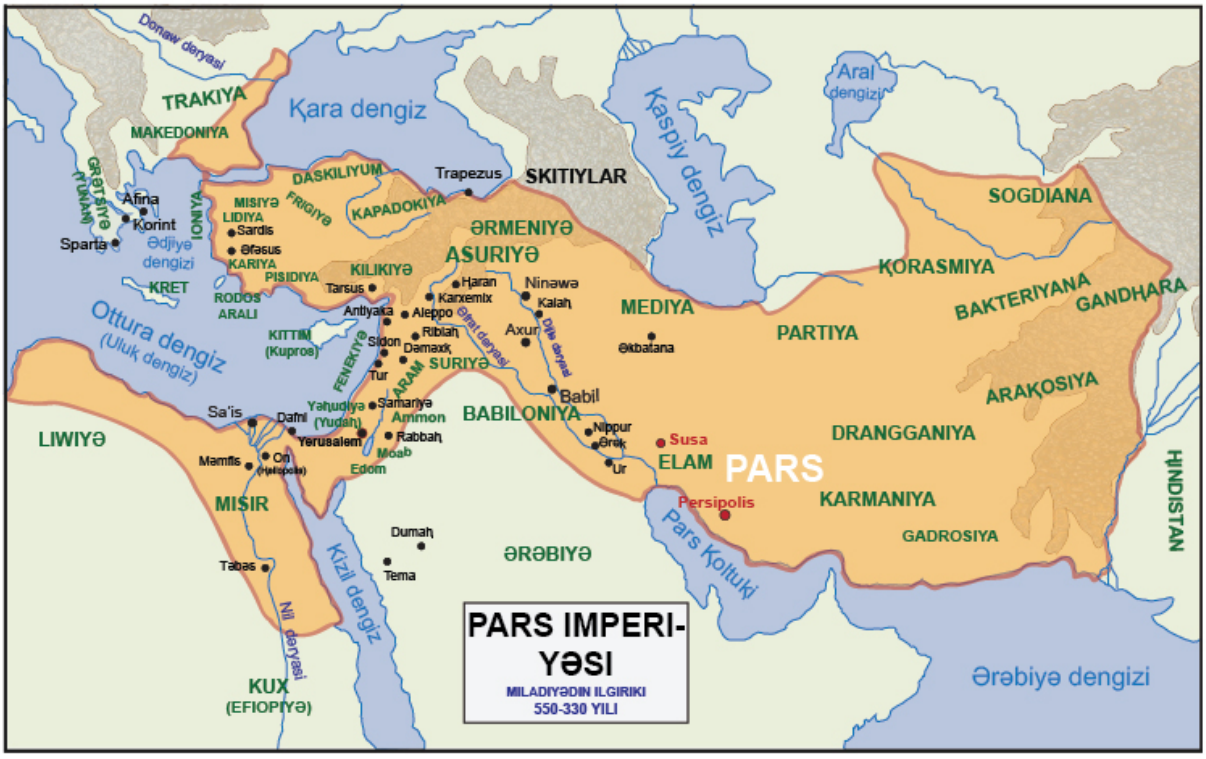
36 Kərgən qüxliri mana xudur. Əmdi biz өzlirigə bu qüxning mənisini yexip berimiz.□ ■

□ **2:28 «aliyliri uhlawatқanda kərgən оqayibanə alamətlər...»** — aramiy tilida: «sili kariwatta yatқanda kallilirida kərgən оqayibanə alamətlər..» deyilidu. □ **2:36 «Əmdi biz өzlirigə bu qüxning mənisini yexip berimiz»** — «biz» degən bu səz xübһisizki, Daniyalning өzigə wə üq dostioqa wakalitən səz қiloqinini bildüridu. ■ **2:36** Dan. 7

Babil imperiyəsi

37 Əy aliyliri, özliri pütkül padixaḫlarning bir padixaḫi, ərxtiki Huda siligə padixaḫlik, nopuz, küq wə xəḫrət ata ḳildi. 38 Insan baliliri, ḫaywanatlar, uqar-ḳanatlar məyli ḳəyərdə tursun, Huda ularni ḳollirioŋa tapxurup silini ularning ḫəmmisigə ḫakim ḳildi. Sili u ḫəykəlning altun bexidursila.

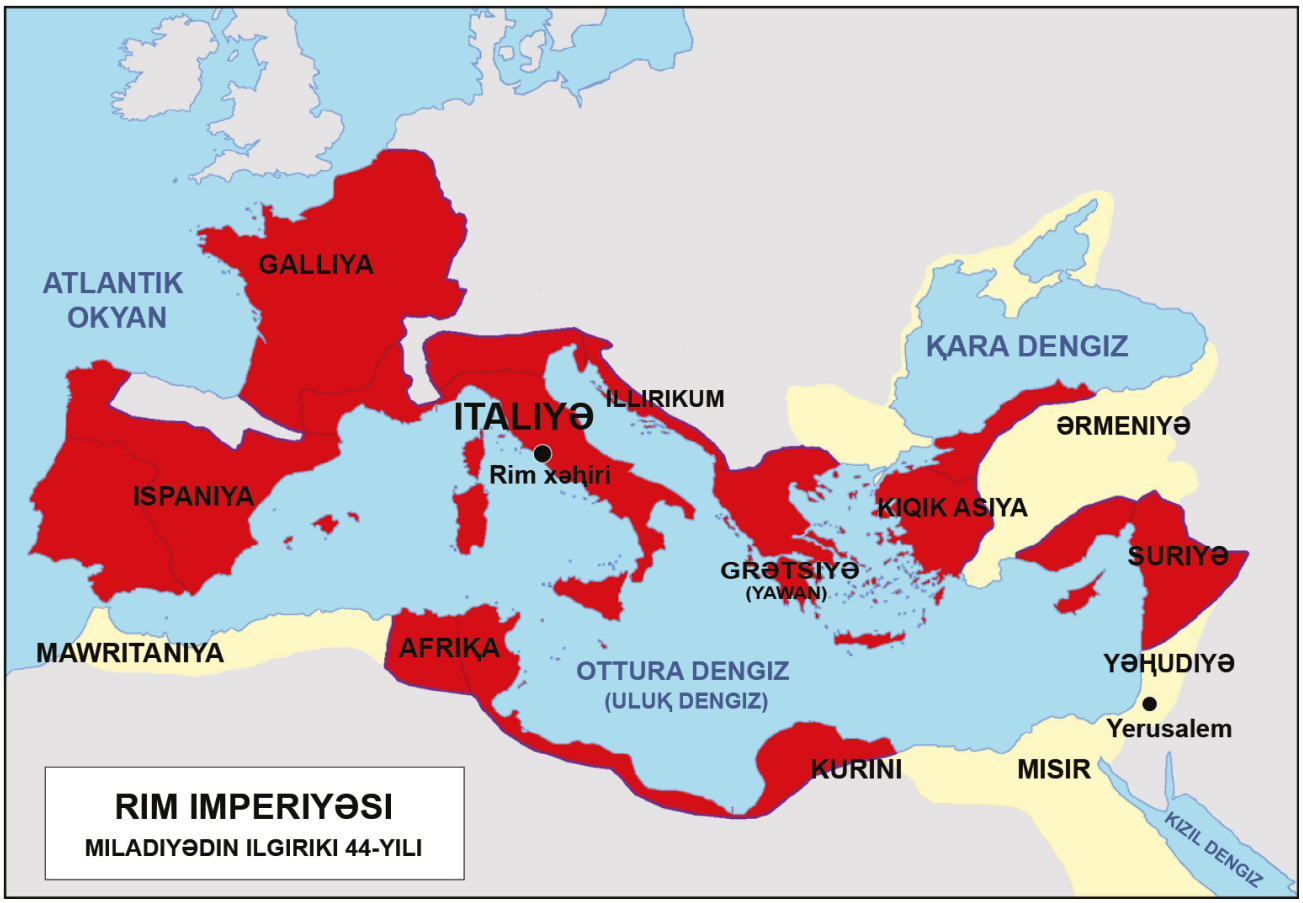
Pars imperiyəsi

39 Özlirdin keyin yənə bir padixaḫlik kelidu. Lekin u silining padixaḫliḳlirioṇa yətməydu. Uningdin keyin üqinqi bir padixaḫlik, yəni mis padixaḫlik kelip pütkül yər yüzigə ḫakim bolidu.

Gretsiyə (Yunan) imperiyəsi

40 Uningdin keyinki tətinqi padixaḥlik bolsa təmürdək mustəḥkəm bolidu. Təmür barlik baxqa nərsilərni qekiwetip boysundurоqinidək, xuningoqa ohxax bu təmür padixaḥlik өz aldinki padixaḥlarning ḥəmmisini ezip qekiwetidu.

Rim imperiyəsi

41 Өzliri kərgəndək təmür bilən seoɣiz layning arilaxmisidin yasaloɣan put wə
barmaqlar bu padixaɦliqning bəlünmə bolup ketidioɣinini kərsitidu. Biraq bu
padixaɦliq təmürdək küqkə igə bolidu, qünki sili kərgəndək, təmür bilən lay
arilaxqan. 42 Təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloɣan putning barmaqliri u
padixaɦliqning bir qismining küqiyidioɣanliqini, bir qismining ajizlixidioɣanliqini
kərsitidu. 43 Өzliri təmür bilən layning arilaxqanliqini kərdilə. Bu u *padixaɦliqning
ɦəkümdarliri padixaɦliqning* puqraliri bilən ittipaqlaxmaqqi boloɣanliqini kərsitidu.
Lekin təmür lay bilən arilaxmioɣandək, birlixip ketəlməydu. □ 44 U *ahirqi* padixaɦlar
təhttə olturoɣan məzgildə, ərxtiki Huda yimirilməs bir padixaɦliq bərpa qilidu. Bu
padixaɦliq ɦərgiz baxqa bir həlqqə ətməydu; əksiqə u bu baxqa padixaɦliqlarni
üzül-kesil gumran qilip, өzi mənggü məzmut turidu. □ ■ 45 Өzliri adəm qoli bilən
qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning ɦəykəldiki təmür, mis, lay,
kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə. Xunga uluoɣ Huda aliylirioɣa kəlgüsidə
yüz beridioɣan ixlarni bildürgən. Kərgən qüxliri qoqum əməlgə axidu, berilgən təbir
mutləq ixənqliktur.□ ■

Padixaɦning Daniyaloɣa in'am berixi

□ **2:43 «padixaɦliqning puqraliri bilən...»** — aramiy tilida: «insanlarning nəsli bilən....». □ **2:44 «U ahirqi padixaɦlar»** — putning barmaqlirining padixaɦlaroɣa wəkillik qilidioɣanliqini kərsətsə kerək. Bu bab wə 7-bab tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:44** Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ **2:45 «Өzliri adəm qoli bilən qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning ɦəykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə...»** — bu babtiki bexarətlər tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:45** Yəx. 8:14; 28:16; Zəb. 118:22; Zək. 3:9; Mat. 21:42-44; Yɦ. 3:31; 8:23

46 Andin padixaḫ Nebokadnəsar əzini yərgə etip Daniyalɵa səjdə ḳildi wə uningɵa
ḫədiyə berip huxpurak-isrik selixni əmr ḳildi. 47 Padixaḫ uningɵa:
— Dərwəḳə, sening Hudaying ilaḫlar iqidə əng uluɵ Ilaḫ, padixaḫlarning hojisi wə
sirlarni axkarilioɵuqi ikən, qünki sən bu sirni yəxting! — dedi.
48 Andin padixaḫ Daniyalning mərtiwisini yuḳiri ḳilip, uningɵa nuroɵun esil
sowɵatlarni təḳdim ḳildi. U uni pütkül Babil əlkisigə ḫakim boluxḳa təyinlidi wə
uni Babildiki danixmən-əḳildarlarning bax aḳsaḳili ḳildi. 49 Daniyalning padixaḫtin
tələp ḳilixi bilən, padixaḫ Xadrak, Mixak wə Əbədnegolarni Babil əlkisining
məmuriy ixlirini idarə ḳilixḳa təyinlidi. Daniyal əzi orda hizmitidə ḳaldi.□

3

Nebokadnəsarning altun ḫəykəlgə qoḳunuxni əmr ḳilixi

1 Padixaḫ Nebokadnəsar altundin egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz kelidioɵan
bir ḫəykəl yasap, Babil əlkisining Dura tüzləngliḳigə ornatti. □ 2 Padixaḫ barliḳ
wəzir, waliy, ḫakim, məslihətqi, həziniqi, sotqi, soraḳqilarni xundaḳla ḫərḳaysi
əlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisini padixaḫ Nebokadnəsar ornatḳan bu
altun ḫəykəlni əz ilaḫioɵa atax murasimioɵa ḳatnixixḳa pərman qüxürdi. 3 Xuning
bilən wəzirlər, waliylar, ḫakimlar, məslihətqilər, həziniqilər, sotqilar, soraḳqilar,
xundaḳla ḫərḳaysi əlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisi atax murasimioɵa jəm
boldi. Ular ḫəykəlning aldida turdi.
4 Jakarqi yuḳiri awaz bilən:
— Əy ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgənlər, ḫər hil tilda səzlixidioɵan
ḳowmlar, 5 silər sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning
awazini angliɵan ḫaman, yərgə bax urup padixaḫ Nebokadnəsar ornatḳan altun
ḫəykəlgə səjdə ḳilinglar. □ 6 Kimki bax urup səjdə ḳilmisa, xuan dəḫxətlik yalḳunlap
turoɵan humdanoɵa taxlinidu, — dəp jakarlidi.
7 Xunga, sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning
awazini angliɵan ḫaman ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgən, ḫərhil tilda
səzlixidioɵan ḳowm yərgə bax urup Nebokadnəsar ornatḳan altun ḫəykəlgə səjdə
ḳilixti.

Kaldiylərning üq buradərning üstidin ərz ḳilixi

8 U qaoɵda, bəzi kaldiylər aldioɵa qiḳip Yəhudiylar üstidin ərz ḳildi. 9 Ular padixaḫ
Nebokadnəsaroɵa:
— I aliyliri, mənggü yaxioɵayla! 10 Aliyliri sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə
baxḳa ḫərhil sazlarning awazini angliɵan ḫaman ḫəmməylən yərgə bax urup altun
ḫəykəlgə səjdə ḳilsun, 11 xundaḳla kimki yərgə bax urup səjdə ḳilmisa, u dəḫxətlik
yalḳunlap turoɵan humdanoɵa taxlansun dəp pərman ḳiloɵanidila. 12 Sili Babil
əlkisining məmuriy ixlirini baxḳuruxḳa təyinligən birnəqqə Yəhudiy, yəni Xadrak,
Mixak, Əbədnegolar bar; i aliyliri, bu adəmlər siligə ḫərmətsizlik ḳiliwatidu. Ular
padixaḫning ilaḫlirining ibaditidə bolmidi yaki padixaḫ ornatḳan altun ḫəykəlgimu
səjdə ḳilmaydu, — dedi.

□ **2:49 «Daniyal əzi orda hizmitidə ḳaldi»** — aramiy tilida «Daniyal padixaḫning dərwazisida turatti». Kona zamanlarda xəḫərning yaki ordining dərwazisi bolsa, soraḳqilar ḫəküm qiḳiridioɵan jay idi. □ **3:1 «egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz...»** — «gəz» (yaki «jəynək») jəynəktin ḳolning uqioɵiqə boloɵan ariliḳtur, təhminən 40-45 santimetr. □ **3:5 «lira»** — lira bolsa tət tarliḳ bir hil saz. **«bulman»** — bulman bolsa bir hil püwlinidioɵan saz.

13 Xuni anglap padixah Nebokadnəsar dərəzəp bolup, Xadrak, Mixak,
Əbədnegolarni əz aldiƣa kəltürüxni əmr kildi. Xuning bilən ular bu üqəylənni
padixah aldiƣa əpkəldi. 14 Nebokadnəsar ularƣa:
— Xadrak, Mixak, Əbəddnego, silər rasttin mening ilahlirimning hizmitidə bolmid-
inglarmu həm mən ornatkan altun həykəlgə səjdə kilmidinglarmu? 15 Hazir silər
sunay, nəy, kalun, lira, ziltar, bulman wə baxka hərhil sazlarning awazini angliƣan
haman, mən yasatkan həykəlgə səjdə kilixka təyyar tursanglar, yahxi. Lekin səjdə
kilmisanglar, silər dərhal dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa taxlinisilər. Xu
qaƣda kandak ilah kelip silərni qanggilimdin kutkuzuwalidikin, keni?! — dedi.
16 Xadrak, Mixak, Əbədnegolar padixahka jawabən:
— I Nebokadnəsar, bu ixta biz əzimizni akliximiz hajətsiz. 17 Biz səjdə kilip
keliwatkan Hudayimiz bizni dəhxətlik yalkunlap turƣan humdandin kutkuzalaydu;
i aliyliri, U qokum əzlirining ilkidin bizni kutkuzidu. 18 Lekin bizni kutkuzmiƣan
təkdirdimu, aliylirigə məlum bolsunki, biz yənila ilahlirining hizmitidə bolmaymiz
wə sili ornatkan altun həykəlgə səjdə kilmaymiz, — dedi.

Üq dostning əlümgə buyruluxi

19 Buni angliƣan haman padixah Nebokadnəsarning təri buzulup, Xadrak, Mixak,
Əbədnegolarƣa kattik ƣəzəpləndi. Xuning bilən adəmlirigə humdanni adəttikidin
yəttə həssə kattik kizitixni buyrudi. 20 U koxunidiki əng kawul palwanlarƣa
Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni baƣlap, dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa
taxlaxni buyrudi. 21 Xuning bilən ular tonliri, ixtanliri, səlliliri wə baxka libas kiy-
imliri selinmiƣan halda baƣlinip dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa taxlandi.
22 Padixahning əmrining kattikliki bilən humdandiki ot intayin yalkunlap yenip
turatti, xunglaxka humdandin kikiwatkan yalkun Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni
kətürgən əskərlərni køydürüp taxlidi. 23 Xundak kilip Xadrak, Mixak, Əbədnego
üqəylən baƣlaklik halda dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa qüxüp kətti.
24 Andin Nebokadnəsar qəqügən halda ornidin qaqrap turup, məslihətqi
wəzirliridin:
— Biz baƣlap ot iqigə taxliƣinimiz üq adəm əməsmu? — dəp soridi.
— Ular jawabən «Xundak, i aliyliri! — dedi.
25 Padixah jawabən:
— Mana, mən tət adəmning baƣlaksiz halda ot iqidə ərkin mengip yürüwatkinini
kərüwatimənƣu, ular kilqə køygəndək əməs; həmdə tətinqi kixi ilahlarning ƣolidək
turidu! — dedi.

Üqəylənning humdan otidin qikixi wə əstürülüxi

26 Xuning bilən Nebokadnəsar dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanning aƣziƣa
yekin kelip:
— Xadrak, Mixak, Əbədnego! Həmmidin Aliy Ilahning kulliri, qikinglar, mayakka
kelinglar! — dəp towlidi. Xuning bilən Xadrak, Mixak wə Əbədnego ottin qikti.
27 Barlik wəzirlər, waliylar, hakimlar wə padixahning məslihətqi wəzirliri yiƣilip
kelixip bu üqəyləngə tikilixip karaxti; ularning kilqə køygən yeri yok idi, qaq-
sakallirimu køymigən, kiyim-keqəklirimu xu peti idi, üsti-bexidimu is-tütünning
purikі yok idi.
28 Nebokadnəsar mundak dedi:
— Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasiƣa xükür-sanalar bolƣay! U Øz
pərixtisini əwətip, Øzigə tayanƣan kullirini kutkuziwaldi. Ular əzlirining ilahidin
baxka heqkandak ilahka hizmət kilmaslik üqün wə yaki bax urup səjdə kilmaslik

üqün, pəqət əz Hudayimizningla ibaditidə bolimiz dəp padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi. □ 29 Əmdi mən xundaḳ pərman qüxürimənki: Ḳaysi əl-yurt bolsun, ḳaysi taipilərdin kəlgən bolsun, ḳaysi tilda səzlixidioɣanlar bolsun, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioɣa ḳara qaplaydikən, pütün teni ḳiyma-qiyma ḳilinsun, əyliri ḥajəthanioɣa aylandurulsun! Qünki bundaḳ ḳutḳuzalaydioɣan baxḳa ilaḥ yoḳ.■
30 Xuning bilən padixaḥ Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylənni əstürüp, Babil əlkisidə yuḳiri mənsəpkə təyinlidi.

4

Neboḳadnəsarning ikkinqi qüxi tooɣruluḳ yazoɣan heti

1 «Mənki padixaḥ Neboḳadnəsardin yər yüzidiki ḥərbir əl-yurtḳa, ḥərḳaysi taip-ilərgə, ḥərhil tillarda səzlixidioɣan ḳowmlaroɣa aman-esənlik exip-texip turoɣay!
2 Ḥəmmidin Aliy Huda manga kərsətkən alamətlərni wə karamətlərni jakarlaxni layiḳ taptim. 3 Uning kərsətkən məjizilik alamətliri nemidegən uluoɣ! Uning karamətliri nemədegən ḳaltis! Uning padixaḥliḳi pütməs-tügiməstür, Uning ḥakimliḳi dəwrdin-dəwrgiqə dawamlixidu!■
4 Mənki Neboḳadnəsar əyümdə biharaman olturoɣinimda, ordamda bayaxat turmux kəqüriwatḳinimda, 5 meni intayin ḳorḳitiwətkən bir qüxni kərdüm, ornumda yatḳinimda beximdiki oylar wə kallamdiki oɣayibanə alamətlər meni alaḳzadə ḳildi.
6 Babildiki barliḳ danixmənlərni aldimoɣa qaḳirixḳa pərman berip, ularning qüxümgə təbir berixini buyrudim. 7 Xuning bilən barliḳ rəmqi-palqi, pir-ustaz, kaldiylər wə munəjjimlar kelixti. Mən qüxümni eytip bərdim, lekin ular manga təbirini berəlmidi. □ 8 Lekin ahirda Daniyal kirdi (uning yənə bir ismi Bəltəxasar bolup, mening ilaḥimning namioɣa asasən ḳoyuloɣan). Muḳəddəs ilaḥlarning roḥi uningda ikən. Mən qüxümni eytip, uningoɣa:
9 — Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikənlikini, sanga ḥeqḳandaḳ sir təs kəlməydioɣanliḳini bildim, xunga mening kərgən qüxümdiki oɣayibanə alamətlərni qüxəndürgəysən, xundaḳla uningoɣa təbir bərgəysən, — dedim.□
10 — Mən ornumda yatḳinimda kallamda mundaḳ oɣayibanə alamətlərni kərdüm: Mana, yər yüzining otturisida bir tüp dərəh bar ikən; u tolimu egizmix. 11 U baroɣanseri qong ḥəm məzmut əsüp, asmanoɣa taḳixiptu, u dunyaning qətlirigimu kərünidikən. 12 Uning yopurmaḳliri qiraylik, mewisi intayin mol ikən. Uningda pütkül dunyaoɣa yətküdək ozuḳ bar ikən. Uning astida daladiki ḥaywanlar sayidaxidikən, xahlirida asmandiki uqar-ḳanatlar makan ḳilidikən; mewisidin barliḳ ət igilirimu ozuḳlinidikən.
13 Ornumda yetip, kallamda kərgən oɣayibanə alamətlərni kərüwatimən, mana, asmandin bir kəzətqi muəkkəl, yəni muḳəddəs bir pərixtə qüxüp, □ 14 mundaḳ jakarlidi:
— «Dərəhni kesip, xahlirini ḳirḳip, yopurmaḳlirini wə mewilirini ḳeḳip qüxürüp qeqiwetinglar. Dərəh tüwidiki yawayi ḥaywanlar uningdin yiraḳlaxsun, uning xahliridiki ḳuxlar tezip kətsun. 15 Yərdə pəqət kətükinila yiltizi bilən, mis wə

□ **3:28 «… Padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi»** — aramiy tilida «… Padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip tənlirini təwəkkul ḳildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zəb. 93:1, 2; Dan. 6:27 □ **4:7 «berəlmidi»** — yaki «bərmidi». □ **4:9 «Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikən…»** — bu padixaḥning kəz-ḳarixi. Daniyal əzi palqə əməs, əlwəttə. Palqiliḳ Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinidu. □ **4:13 «…muḳəddəs bir pərixtə qüxti»** — aramiy tilida «bir muḳəddəs boloɣuqi qüxti».

təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. Uning nesiwisi ot-qəp yəydioƣan yawayi haywanlar bilən billə bolsun. 16 Adəmiy əqlidin məhrum qilinip, uningoƣa yawayi haywanlarning əqli berilsun, xundaqla xu haləttə «yəttə waqit» tursun.□
17 Dunyadiki jan igiliri Həmmidin Aliy Boloƣuqining insanlarning padixahliqining həmmisini idarə qilidioƣanliqi, xundaqla uning padixahliq hoquqini əzi tallioƣan kixi (məyli u heqnemigə ərziməs adəm bolsimu)gə beridioƣanliqini bilsun dəp, bu həküm qarioƣuqi muəkkəllərning pərmani bilən, yəni muqəddəs pərixtilərning qarar buyruqi bilən bəlgiləngəndur».
18 — Mən padixah Neboоadnəsar mana xundaq qəxni kərdum. Əy Bəltəxasar, qüxümgə təbir bərgəysən. Padixahliqimdiki danixmənlər iqidə mən üqün buningoƣa təbir berələydioƣan birmu adəm qikmidi. Lekin sən təbir berələysən, qünki əng muqəddəs ilahlarning rohi səndə ikən.
19 Xuning bilən Bəltəxasar dəpmu ataloƣan Daniyal bir haza həyranlikta alakzadə boldi wə qüx tooƣrisida oylap tolimu biaram boldi.
Padixah: — Əy Bəltəxasar, bu qüx wə uning təbiri seni alakzadə qilmisun, — dedi.
Bəltəxasar jawabən:
— I aliyliri, bu qüx silidin nəprətləngənlərgə bolsun, uning təbiri əzlirigə əməs, düxmənlirigə qüxkəy! □ 20-21 Baroƣanseri əsüp məzmut boloƣan, egizliki asmanoƣa takixidioƣan, pütkül dunyaoƣa kərünidioƣan, yopurmakliri qiraylik, mewisi intayin mol boloƣan, pütkül dunyaoƣa yətküdək ozuk bolidioƣan, sayisida yawayi haywanlar turidioƣan, xahlirida uqar kuxlar makan qilidioƣan dərəh bolsa, yəni sən kərgən dərəh — dəl əzliridur, i aliyliri!
— Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.
22 — Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi. 23 Aliyliri karap turoƣan wakitlirida asmandin bir qarioƣuqi, yəni bir muqəddəs pərixtə qüxüp: «Bu dərəhni kesip, harab qilinglar. Halbuki, yərdə kətükinila yiltizi bilən qaldururp, mis wə təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. «Yəttə wakit» bexidin ətkiqə uning nesiwisi ot-qəp yəydioƣan yawayi haywanlar bilən billə bolsun, — dəptu.
24 — I aliyliri, qüxlirining mənisi mana xu — Bular bolsa Həmmidin Aliy Boloƣuqining pərmani bilən hojam padixahning bexioƣa qüxidioƣan ixlar — 25 Əzliri kixilər arisidin həydiwetilip, yawayi haywanlar bilən billə yaxaydila, kalilardək ot-qəp bilən ozuklandurulidila, dalada asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup turidila. Taki sili Həmmidin Aliy Boloƣuqining pütkül insan padixahliqini idarə qilidioƣanliqini wə Uning hoquqini Əzi tallioƣan hərkandak kixigə beridioƣanliqini bilip yətküqə, yəttə wakit baxliridin ətidu. ■ 26 «Dərəhning kətikini yiltizi bilən yərdə qaldurunglar» dəp buyruloƣanikən, əzliri ərxlərning həmmini idarə qilidioƣannliqini bilip yətkəndin keyin padixahlikliri əzlirigə kayturulidu. 27 Xunga i aliyliri, mening nəsihitim siligə layik kərülgəy, gunahliridin kol üzgəyla, ixta həkkaniy boloƣayla, kəbihlikliridin tohtap kəmbəoƣəllərgə rəhimdillik kiloƣayla. Xundak kiloƣandila bəlkim dawamlik gülləp yaxnimamdila?
28 Bu ixlarning həmmisi padixah Nebokadnəsarning bexioƣa qüxti.

□ **4:16 «adəmiy əqlidin məhrum qilinip» —** aramiy tilida «adəmiy kəngüldin məhrum qilinip». **«yawayi haywanlarning əqli»** — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yüriki». **«...xundaqla xu haləttə «yəttə waqit» tursun»** — «yəttə waqit» Muqəddəs Kitabta deyilgini boyiqə, yəttə yilni bildüridu. Əmma Babillikларning kalendaridiki bir yil 360 kün boloƣaqka, bəlkim 2520 kün boluxi kerək. Bu tooƣruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «bir haza həyranlikta alakzadə boldi» —** aramiy tilida «birər saət həyranlikta alakzadə boldi». ■ **4:25** Dan. 5:20,21

29 On ikki aydin keyin, u Babildiki padixaḫliq ordisining ɵgzisidə səylə qiliwetip:
30 — Qaranglar, mən ɵz izzitim wə xan-xəḫritim namayan qilinsun dəp, xaḫanə ordamning jaylixixi üqün zor küqüm bilən yasioɣan ḫəywətlik Babil xəḫiri muxu əməsmu? — dedi.
31 Uning səzi aoɣzidin tehi üzülməyla, asmandin bir awaz qüxüp:
— Əy padixaḫ Neboqadnəsar, bu səz sanga kəldi: Padixaḫliq səndin elindi. 32 Sən kixilər arisidin ḫəydiwetilip, yawayi ḫaywanlar bilən billə makan qilisən wə kalilardək ot-qəp yəysən; sən Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining insan padixaḫliqini idarə qilidioɣanliqini wə Uning ḫoquqini Ɵzi tallioɣan ḫərqandaq kixigə tutquzidioɣanliqini bilip yətküqə yəttə waqit bexingdin ɵtüp ketidu — deyildi.
33 Bu səz Neboqadnəsarda xuan əməlgə axti. U kixilər arisidin ḫəydiwetilip, kalilardək ot-qəp yəp, teni xəbnəmdin qiliq-qiliq ḫəl bolup kətti. Uning qaqliri bürkütning pəyliridək, tirnaqliri quxning tirnaqliridək ɵsüp kətti.
34 Əmdi xu künlər toxqanda, mən Neboqadnəsar asmanoɣa kəz tikip qariwidim, əqil-ḫoxum əsligə kəldi. Mən Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa ḫəmdusana eytip, Mənggü Ḫayat Turoɣuqini mədḫiyiləp, ḫərmət əylidim.
Uning ḫakimliqi mənggülük ḫakimliqtur;
Uning padixaḫliqi əwladtin-əwladqidur.
35 Uning aldida yər yüzidiki barliq insanlar ḫeqnemə ḫesablanmaydu;
Ərxtiki qoxunlar wə zemindiki insanlar arisida U nemə qilixni halisa xuni qilidu;
Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Nemə qilisən?» dəp soraxqa jür'ət qilalisun?
36 Xuanla əqil-ḫoxum əsligə kəldi; padixaḫliqimning xan-xəripi, izzitim, padixaḫliq ḫəywəmmu əsligə kəltürüldi. Məsliḫətqi wəzirlirim wə əmir-esilzadilirim meni izdəp kəldi. Padixaḫliqim mustəḫləmləndi; burunqidinmu zor ḫəywigə yengibaxtin igə boldum.
37 Əmdi mənki Neboqadnəsar ərxtiki Padixaḫqa ḫəmdusana oquymən, Uni tehimu uluoɣlaymən wə Uni izzətləymən:
— Uning qiloɣanliri ḫəqtur,
Uning yolliri tooɣridur;
Uning təkəbburluq yolida mangoɣanlarning ḫəywisini qüxürüx qudriti bardur!».

5

Neboqadnəsarning nəwrisi padixaḫ Bəlxazarning ziyapiti

1 Bir küni padixaḫ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip qilip katta ziyapət berip, ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi. □ 2 Padixaḫ Bəlxazar xarabni tetip kərüp, ɵzi, əmir-esilzadiliri, ɵz hotun-kenizəkliring xarabni atisi Neboqadnəsar Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanidin oljioɣa aloɣan altun-kümüxtin yasaloɣan jam-qaqilarda iqixigə xu jam-qaqilarni elip qiqixni buyrudi.
3 *Nəwkərlər* dərḫal berip Hudaning Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanisidin elip kelingən altun jam-qaqilarni elip qiqti; padixaḫning ɵzi, əmir-esilzadiliri, uning

□ **5:1 «padixaḫ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip qilip...»** — padixaḫ Bəlxazar Neboqadnəsarning nəwrisi idi. Əməliyəttə xu künlərdə u «muawin imperator» idi; atisi Nabonidus imperator idi, lekin u adəttə Babilda turmaytti. **«... Ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi»** — bu babtiki 30-31-ayətlərdin qarioɣanda, xu qaoɣda Pars qoxunliri Babil xəḫirini alliqaqan qorxiwaloɣanidi. Əmdi Babillar nemixqa ziyapət qilidu? Tarihxunaslarning təḫlili boyiqə Babil xəḫiri (a) intayin mustəḫkəm, sepili egiz xəḫər; (ə) uningda yirgirmə yillik ozuq-tülük toplanoɣanidi. Xunga padixaḫ ɵzini tolimu bihətər, dəp qaraytti.

hotunliri wə kenizəkliri ularda xarab iqti. 4 Ular xarab iqkəq, altun, kümüx, mis,
təmür, yaoɣaq wə taxlardin yasaloɣan butlarni mədḥiyiləxti.
5 Dəl xu pəyttə adəm ḳolining bəx barmiḳi pəyda bolup, qiraoɣdanning udulidiki
ordining tam suwiḳioɣa hət yezixḳa baxlidi. Padixaḥ hət yazoɣan ḳolning kərüngən
ḳismini kərüp, □ 6 qirayi tatirip, kənglidə intayin alaḳzadə bolup kətti. Put-ḳolliri
boxixip, putliri titrəp kətti. □ 7 Padixaḥ ḳattiḳ warḳirap, pir-ustazlar, kaldiylər
wə munəjjimlarni qaḳirixni buyrudi. Babildiki danixmənlər kəlgən ḥaman padixaḥ
ularoɣa:
— Kimki tamdiki bu hətlərni oḳup mənisini manga dəp berəlisə, uningoɣa səsün
rənglik bir ton kiygüzülüp, boynioɣa altun zənjir esilip, padixaḥlikta üqinqi mərtiwə
berilidu, — dedi.□
8 Padixaḥning danixmənlirining ḥəmmisi ordioɣa ḥazir boldi; lekin ular nə hətlərni
oḳuyalmaytti nə padixaḥḳa mənisini qüxəndürüp berəlməytti. 9 Bəlxazar tehimu
alaḳzadə bolup, qirayi tehimu tatirip kətti. Əmir-esilzadilərmu ḳandaḳ ḳilixni
biləlməy ḳaldi.
10 Padixaḥ wə əmir-esilzadilərning warḳiraxḳan awazini angliɣan hanix ziyapət
zalioɣa kirip, padixaḥḳa mundaḳ dedi:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla! Alaḳzadə bolup kətmigəyla, qirayliri tatirap
kətmigəy. □ 11 Padixaḥlikliride bir kixi bar, uningda muḳəddəs ilaḥlarning roḥi
bar, atiliri təhttiki waḳtida, bu kixidə yoruḳluḳ, danaliḳ wə əḳil-parasət, yəni
ilaḥlaroɣa has əḳil-parasət namayan ḳilinoɣanidi. Atiliri Neboḳadnəsar, yəni padixaḥ
atiliri uni pütün rəmqi-palqilar, pir-ustazlar, kaldiylər wə munəjjimlarning bexi ḳilip
təyinligən. ■ 12 Bu kixidə alaḥidə bir roḥiy hususiyət, bilim, ḥekmət, qüxlərgə təbir
berələydioɣan, tepixmaḳlarni yexələydioɣan wə tügün-sirlarni aqalaydioɣan ḳabiliyət
bar idi. Xu kixining ismi Daniyal bolup, padixaḥ uningoɣa Bəltəxasar dəpmu isim
ḳoyoɣan. Xunga bu Daniyal qaḳirtilsun, u qoḳum bu hətlərning mənisini yexip
beridu.

Daniyalning tamdiki hətning mənisini qüxəndürüxi

13 Xuning bilən Daniyal padixaḥning aldioɣa elip kelindi, padixaḥ Daniyaldin:
— Padixaḥ atam Yəḥuda əlkisidin sürgün ḳilip kəlgən Yəḥudiylar iqidiki ḥeliḳi
Daniyal sənmu? — dəp soriwidi, 14 — Sən tooɣruluḳ həwirim bar, səndə muḳəddəs
ilaḥlarning roḥi, xundaḳla yoruḳluḳ, danaliḳ wə alaḥidə əḳil-parasət bar ikən dəp
anglidim. 15 Əmdi danixmənlər wə pir-ustazlarni tamdiki hətni oḳup, mənisini
manga qüxəndürüp bərsun dəp aldimoɣa qaḳirtip kelindi; lekin bu ixning sirini
ḥeqḳaysisi yexip berəlmidi. 16 Biraḳ sən tooɣruluḳ angliɣanmənki, sən sirlarni
qüxəndürələydikənsən wə tügünlərni yexələydikənsən. Əgər bu hətlərni oḳup,
mənisini qüxəndürüp berəlisəng, sanga səsün rənglik ton kiygüzülidu, boynungoɣa
altun zənjir esilidu, padixaḥlikta üqinqi dərijilik mərtiwigə erixisən, — dedi.
17 Daniyal padixaḥḳa mundaḳ jawab bərdi:

□ **5:5 «… qiraoɣdanning udulidiki ordining tam suwiḳioɣa hət yezixḳa baxlidi»** — ḳizik bir ix xuki, arheologlar ḳazoɣan asar'ətiḳilərgə asasən, Babil ordiliridiki tamlar üstigə ularning əng uluo oɣəlibə-muwəppəḳiyətliri sürət wə səzlər bilən hatiriləngən. Padixaḥ ziyapət ḳiloɣanda, mahtinix üqün əzining yeḳindin buyanḳi uruxlardiki oɣəlibisini wə muwəppəḳiyətlirini yorutux üqün, qiraoɣdan bu rəsimlərning udulioɣa ḳoyoɣuzulatti. □ **5:6 «put-ḳolliri boxixip,…»** — aramiy tilida: «bəl-saoɣrisining booɣum-ügiliri boxixip,..». Bu ix-wəḳə «Yəx.» 45:41tiki bexarətning bir əməlgə axuruluxi. **«putliri titrəp kətti»** — aramiy tilida: «tizliri bir-birini ḳaḳḳili turdi». □ **5:7 «uningoɣa səsün rənglik bir ton kiygüzülüp,…»** — ḳədimki zamanlarda səsün rəng «xaḥanə rəng» dəp ḥesablinatti. □ **5:10 «…warḳiraxḳan awazini angliɣan hanix ziyapət zalioɣa kirip,…»** — «hanix» muxu yərdə Bəlxazarning anisi yaki qong anisi (Neboḳadnəsarning ayali) bolsa kerək. ■ **5:11** Dan. 2:47, 48

— Aliylirining in’amliri əzliridə ḳalsun, mukapatlirini baxḳa kixigə bərgəyla.
Əmdiliktə mən aliylirioŋa bu hətni oḳup, mənisini qüxəndürüp berəy. 18 — I aliyliri,
Ḫəmmidin Aliy Huda atiliri Nebokadnəsaroŋa padixaḫliḳ, uluoŋluḳ, xan-xərəp wə
ḫəywət bərdi. 19 Uningoŋa berilgən uluoŋluḳtin ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilər wə
ḫərhil tilda səzlixidioŋan ḳowmlarning ḫəmmisi uning aldida titrəp ḳorḳup turatti;
u kimni halisa xuni əltürətti, kimni halisa xuni tirik ḳoyatti; kimni halisa xuni
mərtiwilik ḳilatti, kimni halisa xuni pəs ḳilatti. 20 Lekin u kənglidə təkəbburlixip,
roḫ-ḳəlbidə məoŋrurlinip mijəzi tərsalixip, padixaḫliḳ təhtidin qüxürülüp, izzitidin
məḫrum ḳilindi. 21 U kixilər arisidin ḫəydiwetilip, uningoŋa yawayi ḫaywanlarning
əḳli berildi. U yawa exəklər bilən billə makanlixip, kalilardək ot-qəp yegüzüldi,
teni xəbnəmdin qiliḳ-qiliḳ ḫəl bolup kətti, taki u Ḫəmmidin Aliy Hudaning insan
padixaḫliḳini idarə ḳilidioŋanliḳini wə U padixaḫliḳning ḫoḳuḳini Əzi tallioŋan
ḫərḳandaḳ kixigə beridioŋanliḳini bilip yətküqə xu ḫaləttə boldi.■
22 Əy Bəlxazar, Nebokadnəsarning ooŋli turup əzliri bularning ḫəmmisidin həwərliri
bolsimu, lekin əzlirini təwən ḳilmidila. 23 Əksiqə təkəbburlixip ərxtiki Rəbgə ḳarxi
turdila. Sili Uning muḳəddəs ibadəthanisidin olja aloŋan jam-ḳaqilarni elip kelip,
əzliri, əmir-esilzadiliri, əz hotunliri wə kenizəklirimu ularda xarab iqtinglar andin
kərməydioŋan, anglimaydioŋan wə ḫeqnemini qüxənməydioŋan altun, kümüx, mis,
təmür, yaoŋaq wə taxlardin yasaloŋan butlarni mədḫiyilidilə. Ḫalbuki, silining
nəpəslirini Əz ḳolida tutḳan wə silining barliḳ ḫərikətlirini Əz ilkidə tutḳan Hudani
uluoŋlimidila. 24 Xunga, Huda bu ḳolning kərüngən ḳismini əwətip bu hətlərni
yazdurdi.
25 Bu hətlər: «Mene, mene, təkəl, upḫarsin» degəndin ibarət. □
26 Buning qüxəndürülüxi: — «Mene» — Huda silining padixaḫliḳlirining ḫesabini
ḳilip, uni ayaoŋlaxturdi.
27 «Təkəl» — sili tarazida tartiliwidila, kəm qiḳtila. 28 «Pərəs» — padixaḫliḳliri
parqilinip, Medialiḳlar bilən Parslaroŋa təwə ḳilindi.□
29 Xuning bilən Bəlxazar dərḫal nəwkərlirigə əmr ḳiliwidi, ular Daniyaloŋa səsün
rənglik tonni kiydürüp, boynioŋa altun zənjirni esip ḳoydi; u u tooŋruluḳ: «Padixaḫliḳ
iqidə üqinqi dərijilik mərtiwigə igə bolsun» dəp jakarlidi.
30 Xu keqə kaldiylərning padixaḫi Bəlxazar əltürüldi. 31 Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ
Dariusning ḳolioŋa ətti. U təhminən atmix ikki yaxta idi.□

6

Daniyal xirlar əngkürida

■ **5:21** Dan. 4:22 □ **5:25 «Mene» —** «sanax» yaki «ḫesablax» degən səzi bilən, **«təkəl»** — «tarazida tartix» degən səzi bilən, **«upḫarsin»** — «parqilinix» degən səzi bilən aḫangdax bolidu. Aramiy tilidin ibraniy tiliŋa tərjimə ḳilinsa «Bir mina, bir xəkəl, yerim mina» degən bolidu. Mina wə xəkəl ibraniylarning pul birlikliri idi. □ **5:28 «pərəs» —** «upḫarsin» degən səzning birlik xəkli (25-ayəttə «upḫarsin» kəplük xəkildə). «Pərəs» («upḫarsin») degənlik «Pars» səzi bilən yiltizdax bolup, bu yərdə ikki bisliḳ mənə bildüridu. Uning padixaḫliḳi ḫəm parqilanoŋan ḫəm Parslaroŋa mənsup bolidu, degənni bildüridu. □ **5:31 «Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ Dariusning ḳolioŋa ətti» —** aramiy tilida «Medialiḳ Darius padixaḫliḳni ḳobul ḳildi». Babil xəḫirining ḳandaḳ ixoŋal ḳilinoŋanliḳi ḫəḳḳidiki ḳiziḳ tema tooŋruluḳ «Yərəmiya»diki «ḳoxumqə səz»imizdə, «Babil xəḫirining ərüwetilixi tooŋruluḳ bexarətlər» degən bayanlirimizni kərüng.

1 Padixaḫ Darius pütün padixaḫlikṇi idarə ḳilix üqün bir yüz yigirmə wəzirni
ḫərḳaysi yurtlarni baxḳuruxḳa təyinləxni muwapiḳ kərdi. □ 2 Buningdin
baxḳa u bu wəzirlərni nazarət ḳilip, bu wəzirlərning ḫesabini elix, xundaḳla
padixaḫning ḫoḳuḳ-mənpəəti ziyanoɣa uqrimisun dəp Daniyal wə baxḳa ikki kixini
nazarətqilikkə təyinlidi. 3 Daniyalda alaḫidə bir roḫiy hususiyət bar boloɣaqḳa,
u baxḳa nazarətqilərdin wə wəzirlərdin iḳtidarliḳ qiḳti. Xunga padixaḫ uni
pütkül padixaḫlikṇi idarə ḳilixḳa təyinliməkqi boldi. 4 Xuning bilən baxḳa
nazarətqi wə wəzirlər uning padixaḫliḳtiki məmuriy ixliridin səwənlik izdidi. Lekin
ular ərz ḳiloɣudək ḫeqḳandaḳ baḫanə-səwəb yaki səwənlik tapalmidi. Qünki
Daniyal diyanətlik wə ixənqlik bolup, uningdin ḳilqə kəmqilik yaki səwənlik
qiḳiralmioɣanidi. 5 Xunga xu adəmlər ɵzara:
— Daniyalning Hudasining ḳanunioɣa munasiwətlik ixliridin baxḳa, uningdin
əyibligüdək ḫeqḳandaḳ baḫanə tapalmaymiz, — deyixti.
6 Xunga ular ɵzara til biriktürup padixaḫning aldioɣa kirip:
— Padixaḫ Darius aliyliri mənggü yaxioɣayla! 7 Aliylirining padixaḫliḳliridiki barliḳ
nazarətqi, waliy, wəzir, məsliḫətqi, ḫakim wə əməldarlar birliktə məsliḫətləxtuḳ;
ḫərḳandaḳ kixi ottuz kün iqidə ḫərḳandaḳ ilaḫḳa ḫərḳandaḳ dua-tilawət ḳilixḳa wə
yaki ḫərḳandaḳ kixidin bir nərsə tiləxkə ruhsət bolmisun, i aliyliri, pəḳət silidinla
tilixi ruhsət bolsun degən xaḫanə yarliḳning qüxürülüxini layiḳ kərduḳ. Bu pərman
ḳət'iy bolsun, kimki bu pərmanoɣa hilapliḳ ḳilsa, u xirlar ɵngkürigə taxlansun!
□ 8 Əmdi, i aliyliri bu pərmanni bekitip qüxürgəyla, uning ɵzgərtilməsliki üqün
yarliḳnamigə imza ḳoyoɣayla; qünki Media wə Pars ḳanuni boyiqə, pərman qiḳirilixi
bilənla ɵzgərtixkə bolmaydu, — dedi. ■
9 Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliḳnamioɣa ḳol ḳoydi.□
10 Daniyal bu yarliḳnamigə imza ḳoyuloɣanliḳini anglap, ɵyigə ḳaytti. Uning ɵyining
ɵgzisidə bir balihana bolup, derizisi Yerusalemoɣa ḳaraydioɣan bolup, oquḳ turatti. U
aditi boyiqə derizining aldida tizlinip olturup, ḫər küni üq ḳetim Hudaoɣa dua-tilawət
ḳilip xükür eytatti.■
11 Lekin ḫeliḳi adəmlər billə kelip Daniyalning Hudaoɣa dua wə tilawət ḳiliwatḳinini
kərdi. 12 Andin ular birliktə padixaḫning aldioɣa berip pərman tooɣrisida gəp eqip:
— I aliyliri, ɵzliri: Ottuz kün iqidə ɵzliridin baxḳa ḫərḳandaḳ ilaḫdin yaki ḫərḳandaḳ
insandin birər nemini tiligən ḫərḳandaḳ kixi xirlar ɵngkürigə taxlansun, degən bir
pərmanoɣa imza ḳoyoɣan əməsmu? — dəp soridi.
Padixaḫ: — Dərwəḳə xundaḳ ḳildim, Media wə Pars ḳanuni boyiqə pərmanni
ɵzgərtkili bolmaydu, — dedi.
13 Andin ular padixaḫḳa jawabən:
— Yəhudadin əsir elip kelingən kixilərdin ḫeliḳi Daniyal, i aliyliri, silini wə sili
imza ḳoyoɣan pərmanni kəzgə ilmaydu, bəlki ḫər kündə üq ḳetim ɵz dua-tilawitini
ḳiliwatidu, — deyixti.
14 Buni angliɣan padixaḫ ɵz-ɵzigə kayip, kəngül ḳoyup Daniyalni ḳutḳuxuxḳa amal
tapmaḳqi bolup, u kün patḳuqə ḫərhil ḳutḳuzux amali üstidə izdinip yürdi.

□ **6:1 «Padixaḫ Darius pütün padixaḫlikṇi idarə ḳilix üqün…»** — muxu «Darius»ning kim ikənliki tooɣruluḳ alimlar arisida talax-tartix bar. Bəziliri uni parsliḳ Ḳorəx, dəp ḳaraydu. Lekin muxu yərdə Darius «Medialiḳ» deyilidu wə 31gə ḳarioɣanda, u Ḳorəxning ḳol astida idi («Medialiḳ Darius padixaḫlikṇi **ḳobul ḳildi**» deyilidu). Uning salaḫiyitini arheologlar tətḳiḳatliri bilən eniḳlixi mumkin. □ **6:7 «Aliylirining padixaḫliḳliridiki barliḳ nazarətqi, waliy, wəzir, məsliḫətqi, ḫakim wə əməldarlar…»** — ularning bu bayanidiki «barliḳ» degən səz yaloɣanqiliḳ idi; qünki Daniyal uning iqidə əməs idi, əlwəttə. ■ **6:8** Əst. 1:9; 8:8 □ **6:9 «Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliḳnamioɣa ḳol ḳoydi»** — 9-ayətning toluḳ mənisini bekitix təs. Aramiy tilida «Xuning bilən Darius pərman wə yarliḳnamigə ḳol ḳoydi» deyilidu. Buningoɣa ḳarioɣanda, ikki yazma yarliḳ boloɣan bolsa kerək. Pars ordisidiki ḳaidə-nizamlardin anqə həwirimiz bolmioɣaqḳa, nemə üqün ikki yarliḳ kerək bolidioɣinini bilməymiz. ■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zəb. 55:17

15 Lekin ahirda u kixilər yənə өzara til biriktürüp padixaһning aldiоła jəm bolup uningоła:
— I aliyliri, өzlirigə məlumki, Medialar wə Parslarning қanuni dəl xuki, padixaһning bekitkən һərқandaқ қarari yaki pərmanini өzgərtixkə bolmaydu, — deyixti.
16 Xuning bilən padixaһning əmr қilixi bilən Daniyal tutup kelinip, xirlar өngkürigə taxlandi. Padixaһ Daniyaloła:
— Sən üzüldürməy ibadət қilidiоłan Hudaying seni қutқuziwalidu! — dedi.
17 Bir tax elinip, өngkürning aoқzi uning bilən etildi; Daniyalning ixliriоła һeqkim arilaxmisun dəp uni padixaһ өz məһüri wə uning əmir-əməldarlirining məһürliri bilən məһürlidi. 18 Andin padixaһ ordiоła қaytip kelip keqini roza tutup өtküzdi; өzining toқal-kenizəkliridin һeqқaysisini өz yeniоła kəltürmidi, u keqiqə uhliyalmidi. □
19 Tang etixi bilənla padixaһ ornidin turup, aldirap xirlar өngkürigə bardi. 20 Padixaһ өngkürgə yeқinlixip azablanоłan һalda Daniyalni qaқirip:
— Əy Daniyal, Mənggü Һayat Hudaning қuli, sən üzülməs ibadət қilidiоłan Hudaying seni xirlardin қutқuziwalmidimu? — dəp towlidi.
21 Daniyal jawabən:
— I aliyliri, mənggü yaxiоłayla! 22 Hudayimning pərixtisini əwətip xirlarning aoқzini yumduruxi bilən ular manga һeq ziyan-zəһmət yətküzəlmidi; qünki U məndin һeqқandaқ əyib kərmidi. Aliylirining aldidimu mən һeqқandaқ ziyan yətküzgüdək ix қilmidim, — dedi.
23 Buni anglap padixaһ intayin huxal bolup, adəmlirini Daniyalni өngkürdin elip qiқixni buyrudi. Xuning bilən ular Daniyalni өngkürdin elip qiқti. Uningdin қilqə zedə-zəһmət tapalmidi; qünki u Hudasiоła tayanоłanidi. 24 Andin padixaһ buyruқ qüxürdi, *nəwkərliri* Daniyalning üstidin xikayət қilołanlarning һəmmisini tutup, ularni bala-qaқiliri wə hotunliri bilən қoxup xirlar өngkürigə taxliwətti. Ular өngkür tegigə qüxüp bolmayla xirlar etilip kelip, ularning ustihanlirinimu qaynap қiymaqiyma қiliwətti.
25 Xu ixtin keyin Darius padixaһ yər yüzidə turuwatқan һərқaysi əl-yurt, һəmmə taipilər, һər tilda səzlixidiоłan қowmlarning һəmmisigə mundaқ pütük qüxürdi: — «Һəmminglaroła amanliқ exip-texip turołay!
26 Mən uxbu yarliқni qüxürimənki, padixaһliқimdiki һərbir yurttiki puқralar Daniyalning Hudasi aldida titrəp қorқsun!
— Qünki U Mənggü Һayat Hudadur,
Mənggü mustəһқəm өzgərməstur,
Uning padixaһliқi һalak қilinmas,
Uning һakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu.□ ■
27 U bala-қazadin қooқdaydu wə қutқuzidu,
U asmanlardimu, yər yüzidimu alamət-karamətlərni yaritidu,
U Daniyalni xirlarning qanggilidin қutқuzdi».
28 Daniyalning bolsa xu ixlardin keyin Darius һөküm sürgən məzgildə, xundaқla Pars padixaһi Қurəx һөküm sürgən waқitlarda ixliri rawan yürüxti.

7

Daniyalning oқayibanə alamətlərni bayan қiloқanliқi •••• Tət zor məhluқni kərüx

□ **6:18 «өzining toқal-kenizəkliridin һeqқaysisini өz yeniоła kəltürmidi»** — yaki, «u һeqқandaқ köngül eqixlarnimu қilmidi». **«u keqiqə uhliyalmidi»** — aramiy tilida «uning uyқusi қaqti». □ **6:26 «Uning һakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu»** — aramiy tilida «Uning һakimiyiti ahiroқiqə bolidu». ■ **6:26** Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luқa 1:33

1 Bəlxazar Babiloŋa padixaһ boloŋan birinqi yili Daniyal ornida yetip qüxidə birnəqqə oŋayibanə alamətlərni kərdi. U qüxidə kərgənlirini mundaķ yəkünləp hatiriliwaldi: —
2 Keqidə kərgən oŋayibanə kərünüxtə mənki Daniyal xuni kərdümki, asmanning tət təripidin xamal qikip, «Uluoŋ Dengiz» yüzigə urulmaķta idi. □ 3 Dengizdin xəkilliri bir-birigə ohximaydioŋan tət zor məhluķ qikti.■
4 Birinqi məhluķ xiroŋa ohxaytti, lekin bürkütning ķaniti bar idi. Mən uningoŋa ķarap turoŋinimda, ķanatliri yulundi; andin u yərdin kətürülüp, ikki puti yərgə dəssitilip adəmdək turoŋuzulup, uningoŋa insaniy bir ķəlb berildi.■
5 Mana yənə bir məhluķ, yəni ikkinqisi eyikķa ohxaytti. Uning bir təripi ikkinqi bir təripidin egizlitildi. Uning qixliri üq ķowuroŋini qixləp turatti, bir awaz uningoŋa: «Ornungdin tur, gəxni yeyixingqə yəwal!» — dedi.
6 Ķarap turoŋinimda, mana yənə bir məhluķ pəyda boldi. U yilpizoŋa ohxaytti, dümbisidə ķuxningkidək tət ķaniti bar idi; uning bexi tət idi. Uningoŋa ҥakimlik ҥoķuķi berildi.
7 Uningdin keyin keqidiki oŋayibanə kərünüxlərdə ķarap turoŋinimda, mana tətinqi bir məhluķ pəyda boldi. U intayin ķorķunqluķ, dəҳətlik wə ajayib küqlük idi. U yooŋan təmür qixliri bilən owni qaynap ezip yutup, ķaldukini putliri bilən dəssəp-qəyləytti. U aldinķi barlik məhlukķa ohximaytti; uning on münggüzi bar idi. 8 Mən bu münggüzlərni kəzitiwatķinimda, mana münggüzlərning arisidin yənə bir kiqik münggüz əsüp qikti. Bu kiqik münggüzning aldida əslidiki münggüzlərdin üqi yuluwetildi. Bu kiqik münggüzning adəmningkidək kəzi wə qong səzləydioŋan aoŋzi bar idi.

Mənggü ҥayat boloŋuqini kərüx

9 Mən ķarap turoŋinimda, u yərgə birnəqqə təhtning ķoyuloŋanlikini kərdüm; ularning biridə, «Əzəldin Bar Boloŋuqi» orun elip olturuptu. Uning kiyimliri ķardək ap'aķ, qaqliri ap'aķ ķoza yungidək idi. Uning təhti ot lawuldap turoŋan yalķunlar bolup, lawuldap kəyüwatķan ot qaķlirining üstidə idi. □ 10 Uning aldidin goya rawan ekip turoŋan dəryadək ot yalķuni lawuldap ekip turatti; Uning hizmitidə turoŋuqilar tümən mingliоŋan idi, Uning aldida yüz milyonliоŋan ҥazir turoŋuqilar bar idi. Soraķ baxlanoŋanliki jakarlinip, dəsturlar eqildi. □ ■ 11 Ҥeliki kiqik münggüzning yooŋan gəplərni ķiliwatķan awazidin dikķitim xuningoŋa tartilip ķarap turattim. Ķarap turoŋinimda, tətinqi məhluķ əltürülüp, uning jəsiti ҥalak ķilinip, otķa taxlap kəydürülüxkə tapxuruldi.
12 Ķaloŋan üq məhluķ bolsa, ҥakimiyitidin məҳrum ķilindi, lekin ularning əmri yənə bir məzgil uzartildi.
13 Keqidiki oŋayibanə kərünüxlərdə mana, mən goya Insan Ooŋlioŋa ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilən kəlginini kərdüm. U «Əzəldin Bar Boloŋuqi»ning yenioŋa berip, uning aldioŋa ҥazir ķilindi. ■ 14 Ҥər əl-yurt, ҥər taipə, ҥər hil tilda səzlixidioŋan ķowmlar uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəҳrət wə padixaҥlik ҥoķuķi uningoŋa berildi. Uning səltəniti mənggü solaxmas səltənəttur, uning padixaҥliki mənggü ҥalak ķilinmas.■

□ **7:2** **«Uluoŋ Dengiz»** — «Ottura Dengiz»ni kərsətsə kerək. ■ **7:3** Dan. 2:37-45 ■ **7:4** Dan. 4:34 □ **7:9** **«Əzəldin Bar Boloŋuqi»** — əslidə ibraniy tilida «Ķədimki künlərdin tartip Bar Boloŋuqi» — Yəni Huda degənliktur, əlwəttə. □ **7:10** **«...tümən mingliоŋan»** — aramiy tilida: «... minglingan mingliоŋan» yaki «mingliоŋan ming» — demək, birnəqqə milyon. **«Uning hizmitidə turoŋuqilar tümən mingliоŋan idi, uning aldida yüz milyonliоŋan ҥazir turoŋuqilar bar idi»** — ayəttə kəzdə tutuloŋan Hudaning hizmətqiliri pərixtilər, əlwəttə. «Wəҥ.» 9:16ni kərüng. ■ **7:10** Wəҥ. 5:11; 20:12 ■ **7:13** Dan. 7:27; Zəb.2:6; Naҥ. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tes. 4:17; Wəҥ. 1:7 ■ **7:14** Dan. 2:44; Luķa 1:33

Oŋayibanə kərünüxlərning təbiri

15 Mənki Daniyalning wujudum, dil-roḥim bək biaramlikḳa qəmdi, kallamdiki oŋayibanə alamətlər meni intayin alakzadə ḳildi. 16 Mən yeḳin turoŋuqilardin birining aldioŋa berip, bu oŋayibanə alamətlərning ḥəḳiḳiti tooŋruluḳ soridim. U manga təbir berip qüxəndürüp mundaḳ dedi: — □
17 «Bu tət zor məhluḳ kəlgüsidə dunyada bax kətüridioŋan tət padixaḥni kərsitidu.
18 Lekin Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ḳobul ḳilidu, ular uningoŋa mənggü igidarqiliḳ ḳilidu, əbədil'əbədgiqə xundaḳ bolidu».□
19 Mən baxḳa üq məhluḳḳa ohximaydioŋan tətinqi məhluḳ, yəni zor ḳorḳunquluḳ, təmür qixliḳ, mis tirnaḳliḳ, owni qaynap ezip yutup, andin ḳalduḳlirini ayaoŋliri bilən dəssəp-qəyləydioŋan ḥeliḳi məhluḳ tooŋrisidiki ḥəḳiḳətni, 20 xundaḳla uning bexidiki on münggüzining wə keyin əsüp qiḳḳan kiqik münggüz tooŋrisidiki ḥəḳiḳətni tehimu eniḳ bilməkqi boldum — uning, yəni ḥeliḳi kiqikining aldida əslidə bar boloŋan baxḳa üq münggüz yuluwetilgən, kəzliri wə yooŋan gəp ḳilidioŋan aoŋzi bar bolup, ənə baxḳa münggüzlərgə ḳarioŋanda tehimu ḥəywətlik idi. 21 Ḳarap turoŋinimda, u kiqik münggüz Hudaning muḳəddəs bəndiliri bilən jəng ḳilip ulardin üstünlükkə igə boldi; 22 «Əzəldin Bar Boloŋuqi» kəlgəndə, ḥəküm ḳilix ḥoḳuḳi Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirigə berildi. Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, *Hudaning* muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ətküziwaldi.□
23 *Təbir bərgüqi* qüxəndürüp yənə mundaḳ dedi: —
«tətinqi məhluḳ kəlgüsi dunyada bax kətüridioŋan tətinqi bir padixaḥliḳ bolup, u baxḳa ḥərḳandaḳ padixaḥliḳlaroŋa ohximaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayaoŋ asti ḳilip, kukum-talḳan ḳilidu.■
24 On münggüz bolsa, bu padixaḥliḳtin qiḳidioŋan ḥəkümranliḳ ḳilidioŋan on padixaḥni kərsitidu. Keyin yənə bir padixaḥ məydanoŋa qiḳidu, u ilgiriki padixaḥlaroŋa ohximaydu; u üq padixaḥni əzigə boysunduridu. ■ 25 U Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqioŋa ḳarxi kupurluḳ səzlərni ḳilidu ḥəmdə Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirini ḥalsizlanduridu. U kalendarni, ḥeyt-ayəmlərni wə muḳəddəs ḳanunlarni əzgərtiwetixni ḳəstləydu. Hudaning muḳəddəs bəndiliri «üq yerim waḳit» uning ḥəkümranliḳioŋa tapxurulidu. □ ■ 26 Andin Hudaning soti eqilidu, buning bilən uning idarə ḳilix ḥoḳuḳi tartiwelinip, mənggülük üzül-kesil yoḳitilidu.
27 Lekin uning padixaḥliḳining ḥoḳuḳi, yəni dunyadiki ḥərḳaysi padixaḥliḳlarning səltəniti wə xəḥriti Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirigə, yəni Hudaning Əz həlḳigə ətküzülidu. Uning padixaḥliḳi mənggü bir padixaḥliḳtur, dunyadiki pütün ḥəkümdarlar Uning hizmitidə bolup uningoŋa itaət ḳilidu».■
28 Bu ix mana muxu yərgiqə boldi. Mənki Daniyal, əz oylirim əzümni alakzadə ḳildi, qirayim tatirip kətti. Birak bu ixni ḳəlbimdə püküp saḳlidim.□

□ **7:16 «yeḳin turoŋuqilar»** — pərixtilər bolsa kerək. □ **7:18 «... muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ḳobul ḳilidu»** — ḳizik bir yeri xuki, «padixaḥliḳ» degən kimningki yaki ḳaysi padixaḥliḳ eytilmioŋan. Nemixḳa? Jawab qoḳum xuki, xu qaoŋda pəḳət birla padixaḥliḳ, yəni Hudaningki bolidu. □ **7:22 «Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, Hudaning muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ətküziwaldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndiliri dəp ḥəküm qiḳirildi». ■ **7:23** Dan. 2:40-44 ■ **7:24** Dan. 2:40-44 □ **7:25 «üq yerim waḳit»** — təhminən «üq yerim yil»ni kərsitidu. Səl tooŋriraḳ desək, «bir waḳit» («Daniyal» degən ḳisimning baxḳa yərliri bilən selixturoŋanda) bəlkim Babilliḳlarning ixlitidioŋan yili, yəni 360 künlük waḳitni kərsitixi mumkin. Xunga «üq yerim waḳit», 1260 künni kərsitidu. Əsliy aramiy til nushisida, «üq yerim waḳit», «bir waḳit, ikki waḳit wə ḳoxumqə yerim waḳit» degən xəkildə ipadilənggən. Babilliḳlar bəzi yillirioŋa ḳoxumqə bir ayni «kəbisə ay» dəp ḳatatti; «bir waḳit, ikki waḳit wə ḳoxumqə yerim waḳit» degən ibarə ḳoxumqə ayning boluxining mumkinqilikini yoḳḳa qiḳiridu. Demək, «üq yerim waḳit» 1290 kün əməs, bəlki 1260 kün bolidu. ■ **7:25** Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luḳa 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəḥ. 13:1-8 ■ **7:27** Dan. 2:44 □ **7:28 «Bu ix mana muxu yərgiqə boldi...»** — 7-babtiki bexarətlər tooŋrisida «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

8

Qoqqar bilən tekə ḫəqqidə oɣayibanə kərünüx

1 Padixaḫ Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili, mənki Daniyal ikkinqi bir oɣayibanə
alamətni kərdüm. □ 2 Oɣayibanə kərünüxtə, özümni Elam əlkisidiki Xuxan qəl'əsidə
kərdüm. Kərünüxtə mən Ulay qong östingi boyida idim.
3 Beximni kətürüp qarisam, ikki münggüzi bar bir qoqqarning qong östəng aldida
turoɣanliqini kərdüm. Uning münggüzi egiz bolup, bir münggüz yənə biridin egiz idi;
egizrək boloɣan münggüz yənə birsidin keyinrəkösüp qikkanidi. 4 Mən qoqqarning
oɣərb, ximal wə jənub tərəplərgə üsüwatqinini kərdüm. Ḫeqqandaq ḫaywan
uningoɣa təng kelələməytti wə ḫeqkim ḫeqkimni uning qanggilidin qutquzalmaytti.
U nemə qilixni halisa, xuni qilatti, baroɣanseri ḫəywətlik bolup ketiwatatti.
5 Mən bu tooɣruluq oylawatattim, mana, oɣərb tərəptin bir tekə putliri yərgə təgmigən
ḫalda pütün jaḫanni kezip yügürüp kəldi. Uning ikki kəzi arisioɣa kərünərlik qong
bir münggüzösüp qikkanidi. 6 U mən dəsləp kərgən ḫeliqi östəng boyida turoɣan ikki
münggüzlük qoqqaroɣa qarap qəḫri bilən xiddətlik etildi. 7 Mən uning qoqqaroɣa
yeqin kelip, oɣəzəp bilən qoqqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwətkənlikini
kərdüm. Qoqqarning qarxilaq kərsətküdək madari qalmioɣanidi, tekə uni yərgə
yiqitip, dəssəp-qəylidi, tekining qanggilidin uni qutquziwalidioɣan adəm qikmidi.
8 Tekə baroɣanseri ḫəywətlik bolup kətti; lekin u heli küqiyip boloɣanda, qong
münggüzi sunup qüxüp, əslidiki jayidin asmandiki tət xamaloɣa qarap turidioɣan,
kəzgə kərünərlik tət münggüzösüp qikti.
9 Bu tət münggüzning iqidiki biridin yənə bir münggüzösüp qikti. U kiqik münggüz
östüp intayin ḫəywətlik boldi, jənub, xərq tərəplərgə wə «güzəl zemin»oɣa qarap təsir
küqini kengəytti. □ 10 U intayin ḫəywətlik bolup, ḫətta samawiy qoxundikilərgə
ḫujum qiloɣudək dərijigə yətti, samawiy qoxundikilərdin wə yultuzlardin bir-
munqisini yərgə taxlap, ularning üstigə dəssidi 11 (u tolimu məoɣrurlinip, ḫətta
samawiy qoxunning Sərdari bilən təng bolmaqqi bolup, ibadəthanida Sərdaroɣa atap
kündilik qurbanliq sunuxni əməldin qaldurdi, ḫəmdə Sərdarning ibadəthanisidiki
«muqəddəs jay»ni wəyran qiliwətti. □ 12 Asiyliq tüpəylidin Hudaning həlqi wə
kündilik qurbanliq qong münggüzgə tapxurulidu). U ḫəqiqətni ayaoɣ asti qilidu;
uning barliq ixliri naḫayiti onguxluq boldi.□
13 Kəynidin, bir muqəddəs *pərixtining* səz qiloɣanliqini anglidim, xuning bilən yənə
bir muqəddəs *pərixtə* səz qiloɣan *pərixtidin*:
— Oɣayibanə alamättə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloɣuqi» asiyliq, kündilik
qurbanliqning əməldin qalduruluxi, ḫəmdə muqəddəs ibadəthanidiki «muqəddəs
jay»ning ḫəm Hudaning həlqining ayaoɣ asti qilinixi qanqilik waqit dawamlixidu?
— dəp sorioɣanliqini anglidim.□ 14 Ḫeliqi pərixtə manga jawabən:

□ **8:1 «Padixaḫ Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili...»** — 8-bab, 1-ayəttin baxlap kitabning qaloɣan qismining ḫəmmisi aramiy tilida əməs, ibraniy tilida yeziloɣan. □ **8:9 «güzəl zemin»** — Qanaan zemini (Pələstin). Ibraniy tilida «güzəllikning zemini» deyilidu. □ **8:11 «Kündilik qurbanliq»** — Hudaning Musa pəyoɣəmbər arqilik qüxurgən əmri bilən ibatəthanida ḫər küni ətigəndə wə kəqtə bir qoza «kəydürmə qurbanliq» qilinixi kerək. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün əng asaslik qurbanliq degili bolidu. «Sərdarning ibadəthanisi» — bu Pərwərdigarning Yerusalemdiki ibadəthanisini kərsitidu, əlwättə. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Sərdari»ning «Pərwərdigarning Pərixtisi» ikənlikini kərgili bolidu. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Məsiḫning dunyaoɣa kelixidin burunqi bir salaḫitidur. «Pərwərdigarning Pərixtisi» tooɣruluq baxqa izaḫatlirimizni kərüng. □ **8:12 «Asiylik»** — bizningqə «asiylik» muxu yərdə bəlkim «kiqik münggüz» (yəni dəjjal)ning asiyliqini kərsətsə kerək (13-ayətni kərüng). Bu səz yənə Hudaning Öz həlqining asiyliqinimu kərsitixi mumkin. **«Hudaning həlqi»** — ibraniy tilida «qoxun». □ **8:13 «Oɣayibanə alamättə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloɣuqi» asiylik, kündilik qurbanliqning əməldin qalduruluxi»** — bu ««wəyran qiloɣuqi» asiylik» bolsa dəl «Sərdaroɣa atap kündilik qoza qurbanlik sunuxni əməldin qaldurux» (11-ayət) ḫəmdə uning ornioɣa intayin yirginqlik birhil but selix. 9-bab, 26-27-ayət, 11bab -36-39-ayətnimu kərüng).

— Bu ixlar ikki ming üq yüz keqə-kündüz dawamlixidu. Bu məzgildin keyin muḳəddəs ibadəthanidiki «muḳəddəs jay» pakizlinip əsligə kəltürülidu, — dedi.□

Pərixtə Jəbrailning oɳayibanə alamətni qüxəndürüxi

15 Bu oɳayibanə kərünüxni kərgəndin keyin, mənki Daniyal uning mənisini oylawatḳinimda, mana, aldimda adəmning ḳiyapitidə birsi pəyda bolup ərə turdi.
16 Ulay əstingining otturisidin:
— Əy Jəbrail, bu adəmgə oɳayibanə alamətni qüxəndürüp bər, — degən bir adəmning küqlük awazini anglidim. ■
17 *Jəbrail* yenimoɳa kəldi. Kəlgəndə, mən naḥayiti ḳorḳup ketip yərgə yiḳilip düm qüxtüm. U manga:
— Əy insan ooɳli, sən xuni qüxinixing kerəkki, bu oɳayibanə alamət ahir zaman tooɳrisididur, — dedi.
18 U gəp ḳiliwatḳanda mən biḥox ḥalda yərdə düm yatattim. Lekin u manga xundaḳ bir yenik tegipla meni turoɳuzdi wə manga mundaḳ dedi: —
19 «Mən ḥazir sanga *Hudaning* oɳəzipi kəlgən məzgildə keyinki ixlarning ḳandaḳ bolidioɳanliḳini kərsitip berəy. Qünki bu oɳayibanə alamət zamanlarning bekitilgən ahirḳi nuḳtisi tooɳrisididur. 20 Sən kərgən ikki münggüzlük ḳoqḳar Media bilən Pars padixaḥlirini kərsitidu. 21 Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥliḳi bolup, kəzining otturisidki kəzgə kərünərlik münggüz bolsa, uning birinqi padixaḥidur.□
22 U münggüz sunup kətkəndin keyin ornidin əsüp qiḳḳan ḥeliḳi tət münggüz bu əlning tət padixaḥliḳḳa bəlünidioɳanliḳini kərsitidu. Biraḳ ularning küqi birinqi padixaḥliḳḳa yətməydu. 23 Bu padixaḥliḳlarning ahirḳi məzgilidə, asiyliḳ ḳiloɳuqilarning gunaḥi toxuxi bilən tolimu nomussiz, qigix məsililərni bir tərəp ḳilalaydioɳan bir padixaḥ məydanoɳa qiḳidu. □ 24 Uning küqi heli zor bolidu, lekin əməliyəttə bu küq əzlükidin qiḳmaydu; u misli kərülmigən wəyranqiliḳni kəltürüp qiḳiridu. Uning ixliri jəzmən onguxluḳ bolup, nemini halisa xuni ḳilalaydu. U küqlüklərni wə *Hudaning* muḳəddəs məmin həlḳini yoḳitidu. 25 Əz ustatliḳi bilən uning nazariti astida ḥərḳandaḳ ḥiylə-mikirlik heli ronaḳ tapidu. U kənglidə təkəbburlixip əzini qong tutidu; baxḳilarning əzlirini bihətər ḥes ḳiloɳan waḳtidin paydilinip tuyuḳsiz zərb ḳilip nuroɳun kixilərni ḥalak ḳilidu; u ḥətta oquḳtin oquḳ «Əmirlərning Əmiri»gə ḳarxi qiḳidu. Lekin u ahirda insanlarning ḳolisiz ḥalak ḳilinidu.
26 Sanga ayan ḳilinoɳan, ahxamdin ətigəngiqə dawamlaxḳan bu oɳayibanə alamət əməlgə axmay ḳalmaydu. Lekin sən uni waḳtinqə məhpiy tut. Qünki u kəp künlər keyinki kəlgüsi ḥəḳḳididur».
27 Mənki Daniyal maoɳdurumdin ḳelip, birnəqqə kün aoɳrip yetip ḳaldim. Keyin ornumdin turup yənila padixaḥning ixlirida boldum. Lekin bu oɳayibanə alamət kənglümni parakəndə ḳiliwətkənidi. Uning mənisini yexələydioɳan adəm yoḳ idi.□

9

Daniyalning əz həlḳigə dua ḳilixi

□ **8:14 «pakizlinip əsligə kəltürülidu»** — ibraniy tilida «tooɳra ḳilinidu» yaki «ḥəḳḳaniy ḳilinidu» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **8:16** Dan. 9:21; Luḳa 1:26 □ **8:21 «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥliḳi bolup, ...»** — ibraniy tilida «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥi bolup, ...». □ **8:23 «qigix məsililərni bir tərəp ḳilalaydioɳan bir padixaḥ...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «heli süyḳəstqi bir padixaḥ ...». □ **8:27 «Uning (oɳayibanə alamətning) mənisini yexələydioɳan adəm yoḳ idi»** — 8-babtiki bexarətlər tooɳrisida «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

1 Medialiқ Aһaxweroxning oоһli Dariusning birinqi yilida (u kaldiylərning zeminiоһa
padixaһ қilindi) □ 2 Yəni təhtkə olturоһan birinqi yili mənki Daniyal muқəddəs
yazmilarni oқuxum bilən Pərwərdigarning Yərəmiya pəyоһəmbərgə yətküzgən
kalam-bexariti boyiqə, Yerusalemning harab bolidiоһan jaza məzgili yətmix yil
ikənlikini qüxinip yəttim. ■ 3 Xuning üqün mən Rəb Hudayimоһa roza tutup, bəz
rəhtkə yəginip, kül-topida olturup, uningоһa yelinip dua-tilawət қilix bilən izdinixkə
bəl baoһlidim. 4 Mən Pərwərdigar Hudayimоһa dua қilip, gunaһlirimizni iқrar қilip
mundaқ dedim:
— «Aһ Rəb, i Seni Өz əmrliringgə itaət қiloһuqilariоһa wədə-əһdəngdə wapadar bolup,
өzgərməs meһringni üzlüksiz kərsətküqi uluоһ, sürlük Təngrim!■
5 Biz gunaһ sadir қilduқ, қəbiһlik қilduқ; rəzillik bilən Sening əmr-һəkümliringdin
waz keqip, Sanga asiylиқ қilduқ, ■ 6 Xundaқla Sening naming bilən padixaһlirimiz,
əmirlirimiz, ata-bowilirimiz wə pütkül zemindiki həlққə səz-kalamingni yəküzgən
қulliring boloһan pəyоһəmbərlərgə zadi қulaқ salmiduқ.
7 I Rəb, һəққaniyət Səndila tepilidu, lekin Sanga asiylиқ wə wapasizlиқ қiloһanliқimiz
tüpəylidin, bizgə, yəni Yəһudalariоһa, Yerusalemdikilərgə wə barliқ Israillariоһa,
yeқinda bolsun, yiraқta bolsun, Sən bizlərni sürgünlükkə һəydiwətkən barliқ
yurtlarda bolsun, pəқət bügünkidək yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilikla қaldi.
8 I Rəb, bizgə, yəni padixaһlirimizоһa, əmirlirimizgə wə ata-bowilirimizоһimu
yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilik қaldi; qünki biz Sening aldingda gunaһ sadir
қilduқ.
9 I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylиқ қiloһan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik
wə məoһpirət-kəqürümlər tepilidu. □ ■ 10 Biz Sən Pərwərdigar Hudayimizning
awazioһa қulaқ salmay, қulliring boloһan pəyоһəmbərlər arқilиқ aldimizoһa қoyoһan
қanun-һəkümliringdə һeq mangmiduқ. 11 Pütkül Israil Sening Təwrat-қanunungoһa
hilaplиқ қilip, awazingoһa қulaқ salmay Seningdin yüz əridi. Dərwəқə, Sening қulung
Musaoһa qüxürülgən Təwrat-қanunida pütülgən lənət һəmdə uning қəsəmyadidiki
jazalar üstimizgə yaoһduruldi; qünki biz Sening aldingda gunaһ sadir қilduқ.■ 12 Sən
Өzüng bizgə wə üstimizdin һəkümdarliқ қiloһuqimizoһa қarita degənliringgə əməl
қilip bizgə zor eoһir külpətni kəltürdüng; qünki Yerusalemda қilinoһan ixlar asman
astidiki һərқandaқ baxқa yurtta əzəldin қilinoһan əməs! 13 Musaoһa tapilanoһan
Təwrat-қanunida pütülgəndək, bu pütün külpət bizgə qüxürülgən bolsimu, i
Pərwərdigar Hudayimiz, lekin biz қəbiһliklirimizdin қol üzüp, һəқiқitingni qüxinip
yetidioһan қiloһaysən dəp tehiqə Səndin iltipatingni ətünmiduқ. 14 Dərwəқə Sən
Pərwərdigar xu külpətni təyyarlap saқlap, bizning üstimizgə qüxürdung; qünki
Sən Pərwərdigar Hudayimiz, barliқ қiloһan ixliringda adil bolup kəlding; biraқ
awazingoһa қulaқ salmiduқ.
15 Əmdi, Өz küqlük қolung bilən həlқingni Misirdin elip qiқting, xunglaxқa
bügünkidək Өzünggə nam-xəһrət tikliding, i Rəb Hudayimiz, — biz gunaһ sadir
қilduқ, biz rəzillik қilduқ! ■ 16 Ətünimən, i Rəb, pütkül һəққaniyliқingoһa
uyoһun, Yerusalem xəһiringgə, yəni muқəddəs teoһingoһa boloһan қəһr-oһəzipingni
tohtatқaysən! Qünki bizning ətküzgən gunaһlirimiz wə ata-bowilirimizning қiloһan
қəbiһliklirining wəjidin, Yerusalem wə həlқing barliқ ətraptikilirimizning һaқarət

□ **9:1 «kaldiylərning zemini» —** Babil zeminini kərsitidu. «...padixaһ қilindi» — Bu ibarə bəlkim Dariusning Pars imperatori Қoroəxning astidiki bir padixaһ ikənlikini kərsitidu. U pütkül Pars üstigə imperator əməs idi. ■ **9:2** Yər. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Қan. 7:9 ■ **9:5** Zəb. 106:6; Yəx. 64:4, 5, 6 □ **9:9 «I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylиқ қiloһan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik wə məoһpirət-kəqürümlər tepilidu» —** yaki «Rəb Hudayimizda rəһimdillik wə məoһpirət-kəqürümlər bardur; qünki biz Uning aldida gunaһ sadir қilduқ» (demək, Huda bizgə rəһimdillik kərsətmigən bolsa, biz baldurla yoқitilattuқ). ■ **9:9** Zəb. 130:3-8; Yioһ. 3:22 ■ **9:11** Law. 26:14-45; Қan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yioһ. 2:17 ■ **9:15** Mis. 32:11; Zəb. 105:7; 106:47

obyekti bolup ⱪalduⱪ. 17 Əmdi i Hudayimiz, ⱪulungning dua wə tələplirigə ⱪulaⱪ
salоⱪaysən, Өzüng üqün wəyran ⱪilinоⱪan muⱪəddəs jayingni jamalingni kərsitip
yorutⱪaysən. □ 18 I Hudayim, ⱪulaⱪ selip angliоⱪaysən! Bizning wə Sening naming
bilən ataloⱪan xəⱨərning bexioⱪa kəlgən külpətlərgə nəzər saloⱪaysən! Bizning Sanga
iltija ⱪiloⱪinimiz өzimizning ⱪandaⱪtur ⱨəⱪⱪaniy ix ⱪiloⱪanliⱪimizdin əməs, bəlki
Sening zor rəⱨimdilliⱪliringоⱪa tayanоⱪanliⱪimiz səwibidindur.
19 I Rəb, angliоⱪaysən! I Rəb, kəqürgəysən! ⱪulaⱪ selip anglap amal ⱪiloⱪaysən!
Өzüngning nam-xəⱨriting üqün əmdi təhir ⱪilmioⱪaysən! Qünki Sening bu xəⱨiring
wə bu həlⱪing Өz naming asasida ataloⱪanidi!».□

Jəbrailning bexarət berixi wə qüxəndürüxi

20 Mən duayimni dawamlaxturup, өzüm wə həlⱪim Israilning gunaⱨlirini iⱪrar ⱪilip
ⱨəmdə Hudayimning muⱪəddəs teоⱪi üqün Pərwərdigar Hudayimоⱪa yelinip, 21 tehi
dua ⱪiliwatⱪinimda, dəsləptə manga оⱪayibanə alamәttə kərüngən Jəbrail degən zat
yenimоⱪa kelip manga ⱪolini təgküzdi. Mən xu qaоⱪda tolimu qarqap kətkənidim. U
kəqlik ⱪurbanliⱪ sunux waⱪti idi. □ 22 Jəbrail manga əⱪil berip mundaⱪ dedi: —
«I Daniyal, mən seni yorutup, ixlarni qongⱪur qüxinələydioⱪan ⱪilixⱪa kəldim.
23 Sən Hudaоⱪa iltija ⱪilixⱪa baxlixing bilənla, jawab-kalam berildi; sən intayin
səyülgən adəm boloⱪaqⱪa, mən sanga uning jawab-kalamini yətküzgili kəldim.
Əmdi bu jawab-kalam üstidə puhta oylanоⱪin, оⱪayibanə kərünüxni kөngül ⱪoyup
qüxəngin:
24 — «*Huda* təripidin «yətmix ⱨəssə «yəttə waⱪit»» sening həlⱪing bilən muⱪəddəs
xəⱨiring üstigə bekitilgən. Bu waⱪitlar itaətsizliklərni tizginləx, gunaⱨlarni tügitix,
ⱪəbiⱨlik üqün kafarət kəltürüx, mənggülük ⱨəⱪⱪaniyliⱪni üstün orunоⱪa ⱪoyux, bu
оⱪayibanə alamət bilən pəyоⱪəmbərlərning səz-kalamlirini əməlgə axurux ⱨəmdə
muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix üqün beki-
tilgəndur. □ 25 Xuni bilixing wə qüxinixing kerəkki, Yerusalemni yengibaxtin əsligə
kəltürüp bina ⱪilix buyruⱪi jakarlanоⱪandin tartip, Məsiⱨ degən əmir məydanоⱪa
qiⱪⱪuqə yəttə ⱨəssə «yəttə waⱪit» ⱪoxuloⱪan atmix ikki ⱨəssə «yəttə waⱪit»
өtidu. Yerusalem xəⱨiri yengibaxtin bina ⱪilinip, məydan-koqilar wə sepil-istiⱨkam

---

□ **9:17 «ⱪulaⱪ saloⱪaysən, Өzüng üqün ... yorutⱪaysən»** — ibraniy tilida «Rəbning səwəbi üqün ... yorutⱪaysən». □ **9:19 «Өzüngning nam-xəⱨriting üqün əmdi təhir ⱪilmioⱪaysən!»** — ibraniy tilida «Өzüning səwəbing üqün əmdi təhir ⱪilmioⱪaysən!». □ **9:21 «...Jəbrail degən zat yenimоⱪa kelip manga ⱪolini təgküzdi. Mən xu qaоⱪda tolimu qarqap kətkənidim»** — buning yənə birhil tərjimisi: — «...Jəbrail degən zat tezla uqup kelip, manga ⱪol təgküzdi». Əsli tekistni qüxinix birⱪədər təs. □ **9:24 «ⱪəbiⱨlik üqün kafarət kəltürüx»** — «gunaⱨlarni yepip kəqürüm təminləx» degənliktur. «Law.» 4-bab wə izaⱨatni kərüng. **«pəyоⱪəmbərlərning səz-kalamliri»** — muxu yərdə ibraniy tilida «pəyоⱪəmbərlər» degən səz bilən ipadilinidu. **«muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix»** — «məsiⱨlinix» yaki «muⱪəddəs ⱪilinix», Musa pəyоⱪəmbərgə berilgən muⱪəddəs ⱪanunоⱪa asasən, «muⱪəddəs puraⱪliⱪ may» sürülüx bilən ⱪilinidu («Mis.» 26:9-10ni kərüng). Bu uⱪum ibraniy tilida ««məsiⱨ» ⱪilinix» degən səz bilən ipadilinidu. Buning baxⱪa birhil tərjimisi: «Əng Muⱪəddəs Boloⱪuqini məsiⱨ ⱪilix» — demək, ⱪutⱪuzoⱪuqi-Məsiⱨni məsiⱨ ⱪilix. **«...«yətmix ⱨəssə «yəttə waⱪit»» sening həlⱪing bilən muⱪəddəs xəⱨiring üstigə bekitilgən... ... ⱨəmdə muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix üqün bekitilgəndur»** — bu uloⱪ bexarət wə 25-27-ayətlərdiki bexarətlərning təpsilatliri toоⱪrisida «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng.

barlikka kəltürülidu, əmma bu bisərəmjan künlərdə bolidu.□ ■
26 Bu atmix ikki «yəttə wakit» məzgili ətkəndin keyin Məsih üzüp taxlinidu, uningda heqnərsə kalmaydu. Kəlgüsidə bolidiƣan əmirning həlki bu xəhər bilən mukəddəs ibadəthanini gumran kilidu. Bu akiwət kəlkündək besip kelidu; ahiriƣiqə jənglər dawamlixidu; u yərdə bolidiƣan wəyranqiliklar bekitilgəndur. □ ■ 27 U *əmir Hudaning* həlkining kəp kismi bilən ahirki bir «yəttə wakit»ta bir *dostluk* əhdisni takamul kilidu, lekin bu «yəttə wakit»ning yerimiƣa kəlgəndə, u *ibadəthanidiki* kurbanlik wə axlik hədiyələrni sunuxni əməldin kalduridu. U qaoƣda «wəyran kiloƣuqi yirginqlik nomussizlik» *mukəddəs ibadəthanining* əng egiz jayioƣa koyulidu. Taki balayi'apət, *yəni Huda* bekitkən külpət wəyran kiloƣuqi kixining bexioƣa yaoƣduruloƣuqə xu yərdə turidu».■

10

Tigris, yəni «Dijlə» dəryasi boyida kərgən oƣayibanə kərünüx

1 Korəx Parskа səltənət kiloƣan üqinqi yili, Daniyal (yənə bir ismi Bəltəxasar boloƣan)oƣa bir həwər wəhiy kilindi. U həwər ixənqliktur — lekin nahayiti kattik jəng judunliri tooƣrisididur. Daniyal bu həwərni qüxəndi wə oƣayibanə alamət tooƣrisida qüxənqigə igə boldi.□
2 U qaoƣda mənki Daniyal toluk üq həptə ah-zar kətürüp matəm tuttum. □
3 Üq həptigiqə heqkandak nazu-nemət yemidim, gəx yemidim, xarab iqmidim wə tenimgə purakliк may sürmidim. □ 4 Birinqi ayning yigirmə tətinqi küni, mən uluoƣ dərya, yəni Dijlə dəryasining boyida turup, ■ 5 beximni kətürüp kəzümni asmanoƣa tiktim, kanap kiyip, beligə Ufazdiki sap altun kəmər baoƣlioƣan bir adəmni kərdüm. ■ 6 Uning teni serik yakuttək julalinip, yüzliri qakmaktək yaltirlap, kəzliri yenip turoƣan ottək qakнaytti; uning put-kolliri parkirap turidioƣan mistək walildaytti; awazi zor bir top adəmning awazidək jaranglaytti.
7 Oƣayibanə kərünüxni yaloƣuz mənki Daniyalla kərdüm, yenimdikilər alamətni kərmigənidi. Əmma zor bir wəhimə ularni besip, intayin titrəp ketixti, məkünüwaloƣudək yərni izdəp kеqip kətti. 8 U yərdə əzüm yaloƣuz kelip bu karamət

□ **9:25 «… Yerusalemni yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kilix buyruki jakarlanoƣandin tartip, Məsih degən əmir məydanoƣa qikkuqə yəttə həssə «yəttə wakit» koxuloƣan atmix ikki həssə «yəttə wakit» ətidu» —** kiskiqə: — «bir wakit», yukirdiki təhlilgə asasən 360 kün bolsa, «yəttə həssə yəttə wakit» (49 wakit) wə «atmix ikkining yəttə həssisi», (434 wakit), jəmiy bolup «483 wakit», yəni «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pərman»din «Kutkuzoƣuqi-Məsihning məydanoƣa qikixi»oƣiqə 173880 kün (təhminən 476 yil) bolidu. Tarihiy tətkikatka asasən, «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pərman»ning qüxürülüxi miladiyədin ilgiriki 445-yili yaki 444-yili idi, undakta «Məsih degən Əmirning məydanoƣa qikixi» miladiyə 32-yili yaki 33-yili boluxi kerək. Kitabhan bu pakitlardin Kutkuzoƣuqi-Məsihning kim ikənlikini biləlaydu. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. **«Yerusalem xəhiri yengibaxtin bina kilinip, məydan-koqilar wə sepil-istihkam barlikka kəltürülidu…»** — «sepil-istihkam» degən səz ibraniy tilidiki «haruts» degən səzning tərjimisi boluxi natayin; qokum birhil istihkamni kərsitidu. «Koqilar» iqidiki, «haruts» bəlkim sirttiki bir nərsini kərsitidu. ■ **9:25** Nəh. 2:2-8; Luka 19:35-44 □ **9:26 «Məsih üzüp taxlinidu» —** (yaki «Məsih kesiwetilidu») — muxu ibarə ibraniy tilida adəttə «əltürülidu» dəp ipadiləydu. **«uningda heqnərsə kalmaydu»** — yaki, «uning (Məsih-kutkuzoƣuqining) əltürülüxi əzi üqün əməstur». ■ **9:26** Luka 19:41-44 ■ **9:27** Yəx. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **10:1 «lekin nahayiti kattik jəng judunliri tooƣrisididur» —** yaki «lekin nahayiti kattik sinaxlar tooƣrisididur». □ **10:2 «toluk üq həptə ah-zar kətürüp matəm tuttum» —** ibraniy tilida «toluk üq həptə… matəm kildim» — bu məlum bir əlgüqi uruk-tuoƣkini üqün əməs, bəlki Israil həlkining əlük roƣiy halitigə boloƣan matəm, əlwəttə. □ **10:3 «tenimgə purakliк may sürmidim» —** ibraniy tilida «əzümni məsih kilmidim». ■ **10:4** Yar. 2:14 ■ **10:5** Wəh. 1:13, 14, 15

ǫayibanə kərünüxni kərdüm. Ḳilqə maǫdurum ḳalmidi, qirayim ḳattiḳ əzgirip əlük adəmdək bolup ḳaldim, put-ḳollirimda bir’azmu maǫdur ḳalmidi. □ ■
9 Lekin uning awazini anglidim. Uning awazini angliǫan ḥaman yərgə yiḳilip düm qüxtüm, ḥoxumdin kəttim. 10 Mana, tuyuḳsiz bir ḳol manga təgdi, meni xuan yələp yərgə tət putluḳ ḳilip turǫuzdi. 11 Xu zat manga:
— Əy Daniyal, intayin səyülgən adəm! Səzlirimni kəngül ḳoyup anglap qüxəngin, ərə turǫin! Qünki mən sening yeningǫa əwətildim, — dedi. U bu səzni ḳilixi bilən, mən titrigən ḥalda ornumdin turdum.
12 Xuning bilən u manga mundaḳ dedi:
— «Əy Daniyal, ḳorḳma; qünki sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə, əzüngni təwən tutuxḳa kəngül ḳoyoǫan birinqi kündin buyan sening dua-tilawiting ijabət ḳilindi; eytḳanliring üqün mən yeningǫa əwətildim. □ 13 Lekin, «Pars padixaḥliḳining əmiri» manga ḳarxi qiḳip yolumni yigirmə bir kün tosuwaldi. Mən Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa, bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi. □ 14 Mən sanga ahirḳi zamanlarda həlḳingning bexioǫa kelidioǫan ixlarni qüxəndürgili kəldim. Qünki bu ǫayibanə alamət kəp künlər keyinki kəlgüsi tooǫrisididur».

15 U manga bu gəpni ḳiliwatḳanda, pəḳətla yərgə ḳaroǫinimqə zuwan sürəlməy turup ḳaldim. 16 Mana, goya adəmgə ohxaydioǫan birsi ḳolini uzitip ləwlirimni silap ḳoywidi, mən aoǫzimni eqip aldimda turǫuqioǫa:
— Təḳsir, bu ǫayibanə kərünüxtin iq-iqimdin azablinimən, maǫdurumdin kəttim. 17 Təḳsirimning kəminə ḳulliri ḳandaḳmu sili təḳsirim bilən səzlixixkə petinalaytim? Qünki ḥazirla maǫdurum tügəp, nəpəsim üzülidu, — dedim.
18 Andin goya adəmgə ohxaydioǫan biri meni yənə bir ḳetim silap, maǫdur kirgüzdi 19 wə:
— I intayin səyülgən adəm, ḳorḳma! Sanga aman-hatirjəmlik boloǫay. Oǫəyrətlik bol, əmdi ǫəyrətlik bol! — dedi.
U xu səzni deyixi bilənla manga tehimu maǫdur kirdi. Mən:
— Təḳsir yənə səz ḳiloǫayla, qünki sili manga maǫdur kirgüzdila, — dedim.
20 U mundaḳ dedi:
— «Mening ḳexingǫa nemigə kəlgənlikimni biləmsən? Mən əmdi ḳaytip berip, «Parstiki əmir» bilən jəng ḳilimən; mən u yərgə baroǫandin keyin, «Gretsiyədiki əmir» məydanoǫa qiḳidu. 21 Lekin mən berixtin awwal ḥəḳiḳətning kitabida

---

□ **10:8 «qirayim ḳattiḳ əzgirip ...»** — ibraniy tilida «xan-xəripim ḳattiḳ əzgirip ...» yaki «qirayliḳliḳim ḳattiḳ əzgirip ...». ■ **10:8** Dan. 7:28 □ **10:12 «... sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə... kəngül ḳoyoǫan»** — bu yərdiki «qüxinix» nemini kərsitidu? Yərəmiya pəyoǫəmbərgə yətküzülgən «Yerusalemning harab bolidioǫan jaza məzgilining waḳti 70 yil» toxay degən waḳitta Daniyal dua ḳilixḳa baxlidi. Daniyalning arzu-istiki xuki, 70 yilning toxuxi bilən, Hudaning səltəniti dərḥal pəyda bolsun degənliktin ibarət idi. Lekin 7-, 8- wə 9-babtiki ǫayibanə alamətlər uningǫa, az degəndimu yənə 70 «yəttə waḳit»ning ətüxi kerəklikini kərsətkən. Xu ixlar uning deginidək: «Daniyalning kənglini parakəndə ḳiliwətti. Uning mənisini yexələydioǫan adəm yoḳ idi». Xuning bilən u ümidsizlənməy, bu uzun waḳittiki «keqiktürüx»ni qüxinix üqün kəngül ḳoyidu. 10-babtiki ǫayibanə alamättə bolsa, bu waḳitning yənila ḥəm uzun ḥəm japaliḳ ikənliki kərsitilidu. Xuning bilən, bu həwərni ḳobul ḳilix üqün u ǫəyrətlik, maǫdurluḳ boluxi kerək. □ **10:13 «Pars padixaḥliḳining əmiri»** — bəlkim intayin küqlük birhil jin bolup, Pars rayonlirida Xəytanning pilanlirini bəja ḳiloǫuqi boluxi mumkin. **«Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa..»** — bu səzlər muxu pərixtining wəzipisining xu padixaḥlarning ḳilmaḳqi boloǫan yamanliḳini tosux yaki bolmisa, ularoǫa yahxi tərəpkə yüzlinixkə təsir yətküzüxtin ibarət boloǫanliḳini kərsətsə kerək. **«mən Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa, bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «lekin bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi. Mən uni Pars padixaḥlirining ixlirini bir tərəp ḳilixḳa ḳaldurdum». **«bax əmirlər»** — muxu yərdə Hudaning yuḳiri mərtiwilik pərixtilirini kərsətsə kerək («Yəḥ.» 9-ayətni kərüng).

pütülgən wəḩiylərni mən sanga bayan ḳilimən.
Bu ixlarda silərning əmiringlar Mikaildin baxḳa, manga yardəm beridiоɳan ḩeqkim yoḳ.□

11

1 Mən Medialiḳ Darius padixaḩ boloɳan birinqi yilidila, uni mustəḩkəmləx ḩəm küqəytix üqün ornumdin ḳozoɳaloɳanidim. 2 Əmdi mən sanga ḩəḳiḳətni eytip berəy:
—

Buningdin keyin Parsḳa yənə üq padixaḩ ḩəkümranliḳḳa qiḳidu; keyin tətinqi padixaḩ qiḳip, baxḳa padixaḩlardinmu kəptin kəp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin ḳudrət tepip, ḩəmmə yurtlarni Gretsiyəgə jəng ḳilixḳa ḳozoɳaydu.□
3 Uningdin keyin küqlük bir padixaḩ məydanoɳa qiḳidu. U zor padixaḩliḳni idarə ḳilip, nemini halisa xuni ḳilidu. □ 4 Lekin u ḩoḳuḳ yürgüzüwatḳinida, padixaḩliḳi parqilinip asmanning tət xamal təripigə bəlünüp ketidu. Uning təhtigə əwladliri warisliḳ ḳilalmaydu, keyinki padixaḩliḳ u ḩəküm sürgən waḳtidikidək küqlük bolmaydu; qünki uning padixaḩliḳi aoɳdurulup, baxḳilaroɳa təwə bolup ketidu.
5 Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḩ» bolup küqiyidu; lekin yənə bir sərdar uningdinmu küqlük bolidu wə өzining tehimu qong padixaḩliḳini soraydu. □ 6 Birnəqqə yil өtkəndin keyin, *jənubiy padixaḩ ximaliy padixaḩ* bilən ittipaḳ tüzidu; jənubiy padixaḩning ḳizi xu ittipaḳni mustəḩkəmləx üqün ximaliy padixaḩning yenioɳa baridu. Lekin keyin bu ḳiz erixkən ḩoḳuḳidin məḩrum ḳilinidu; ximaliy padixaḩ өzimu ḩoḳuḳini ḳolida tutalmay, məzmut turalmaydu. Bu ḳiz wə uni elip kəlgənlər, uning balisi ḩəm xu waḳitlarda uni ḳollioɳuqilarning ḩəmmisigə satḳunluḳ ḳilinidu.□
7 Ḩalbuki, uning *ata jəmət* tuoɳḳinidin biri ḳoxunning ḩoḳuḳini ḳolioɳa elip *padixaḩ bolup*, ximaliy padixaḩning ḳoroɳinioɳa besip kirip, ularoɳa ḳarxi ḩujum ḳilip qong oɳəlibə ḳilidu. □ 8 U ularning ilaḩ-butliri, ḳuyma məbudliri wə buthaniliridiki altun-kümüxtin yasaloɳan jam-ḳaqilarni Misiroɳa elip ketidu. U birnəqqə yil ximaliy

---

□ **10:21 «ḩəḳiḳətning kitabi» —** Muḳəddəs Kitabni kərsitidu. Xu qaoɳdiki «ḩəḳiḳətning kitabi» Daniyal pəyoɳəmbərning dəwridin ilgiri barliḳ nazil ḳilinoɳan Təwrat ḳisimliridin tərkib tapḳan, əlwəttə. **«silərning əmiringlar Mikail»** — bu səz Mikail bax pərixtining Israiloɳa alayitən məs'ul boloɳanliḳini ayan ḳilidu. □ **11:2 «Buningdin keyin Parsḳa yənə üq padixaḩ ḩəkümranliḳḳa qiḳidu; keyin tətinqi padixaḩ qiḳip…»** — bu 11-babtiki bexarətlər naḩayiti təpsiliy kərsitilgən. Biz muxu yərdə təpsilatliri tooɳruluḳ kəp izaḩat bərmiduḳ, bularni «Ḳoxumqə səz»imizgə kirgüzduḳ. Kitabhanlarning өzliri «ottura xərḳ»ning tarihi tooɳruluḳ ḩərḳandaḳ kitabtin bu bexarətlərning ḳandaḳ əməlgə axuruloɳanliḳini kərələydu. Asasən bu aldin eytiloɳan ixlar miladiyədin ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bərgən. Lekin 36-ayəttin baxlap, bexarətlər ahirḳi zamandiki ixlaroɳiqə ətidu. □ **11:3 «Uningdin keyin küqlük bir padixaḩ məydanoɳa qiḳidu» —** bu padixaḩ «büyük Iskəndər», Gretsiyəning birinqi imperatori. □ **11:5 «Uningdiki sərdarlar» —** yaki «uningdiki əmirliri». **«Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḩ» bolup küqiyidu»** — bu bexarəttiki «jənubiy padixaḩ»lar xübḩisizki, Misirning padixaḩlirini kərsitidu (8-ayətni kərüng), birinqisi «Pitolimi soter» (miladiyədin ilgiriki 323-285-yillarda ḩəküm sürgən. □ **11:6 «jənubiy padixaḩ ximaliy padixaḩ bilən ittipaḳ tüzidu» —** ibraniy tilida pəḳət «ular ittipaḳ tüzidu» deyilidu. Bu bexarəttiki «ximaliy padixaḩ» xübḩisizki tarihta Suriyə degən rayonda ḩəküm sürgən. Birinqi «ximaliy padixaḩ» bolsa Silyuḳus nikator (Silyuḳus I) bolup, əslidə Misir padixaḩi «Pitolimi soter»ning qong generali idi. U miladiyədin ilgiriki 312-280-yillarda təhtkə olturoɳan. **«bu ḳiz erixkən ḩoḳuḳidin məḩrum ḳilinidu»** — ibraniy tilida «bu ḳiz bilikining küqidin məḩrum bolidu». **«uning balisi ḩəm …»** — ibraniy tilida «uning tuoɳḳini…». Bəzi kona kəqürmilərdə «uni tuoɳduroɳuqi ḩəm…» deyilidu. □ **11:7 «uning ata jəmət tuoɳḳinidin biri» —** ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». **«…padixaḩ bolup»** — ibraniy tilida «…uning (yəni jənubiy padixaḩning) ornioɳa turup,…» dəp ipadilinidu. **«…biri, ḳoxunning ḩoḳuḳini ḳolioɳa elip padixaḩ bolup,…»** — baxḳa birhil tərjimisi «… biri, u bolsa uning (ximaliy padixaḩning) ḳoxunioɳa ḳarxi qiḳip,…»

padixaḫtin өzini neri ḳilidu. □ 9 Ximaliy padixaḫ jənubiy padixaḫning zeminioɣa
besip kiridu, lekin ahiri өz yurtioɣa qekinidu.□
10 Ximaliy padixaḫning xaḫzadiliri ḳozoɣilip, zor ḳoxun təxkilləydu. Xaḫzadilərdin
biri kəlkündək kelip jənubḳa besip kiridu. Keyin u yənə jəng ḳilip, düxmən
ḳoroɣinioɣiqimu besip kiridu. □ 11 Jənubiy padixaḫ ḳattiḳ oɣəzəptə ḳoxun tartip
jənggə atlinip, ximaliy padixaḫḳa ḥujum ḳilidu. Ximaliy padixaḫ zor bir ḳoxunni
jənggə salidu, lekin uning xu zor ḳoxuni məoɣlup bolup əsirgə elinidu.
12 Xu zor ḳoxunning əsirgə elinixi bilən jənubiy padixaḫ intayin məoɣrurlinidu.
U tümənligən adəmlərni yoḳitidu, biraḳ uning oɣəlibisi uzun dawamlaxmaydu.
13 Qünki ximaliy padixaḫ yurtioɣa ḳaytip, burunḳidinmu kөp wə küqlük ḳoxun
təxkilləydu. Bekitilgən yillar toxḳandin keyin u zor ḳudrətlik ḳoxunni kөp
təminatlar bilən ḳoxup baxlap kelidu. 14 U qaoɣda nuroɣun kixilər jənubiy padixaḫḳa
ḳarxi turup uningoɣa ḳarxi ḳozoɣilang kətüridu. *I Daniyal* — sening həlḳing
iqidiki zorawanlar muxu oɣayibanə alamәttiki bexarətni əməlgə axurmaḳqi bolup,
yooɣanqiliḳ ḳilidu, lekin ular məoɣlup bolidu. 15 Ximaliy padixaḫ potəy selip
mustəḥkəm xəḥərni muḥasirə ḥujumi ḳilip besiwalidu. Jənubdiki küqlər, ḥətta əng
hil ḳoxunlarmu bərdaxliḳ berəlməydu, ularning ḳarxiliḳ ḳiloɣudək küqi ḳalmaydu.
16 Ximaldiki tajawuzqi bolsa өzi halioɣanqə ix ḳilidu, uningoɣa ḥeqkim ḳarxiliḳ
ḳilalmaydu. U «güzəl zemin»ni ixoɣal ḳilidu; uning ḳolida uni wəyran ḳiloɣuqi küq
bolidu. □ 17 *Ximaliy padixaḫ* bəl baoɣlap padixaḫliḳidiki barliḳ küqlərni səpərwər
ḳilip *Misiroɣa* yol alidu; u *Misir* bilən əḥdə tüzidu, өzi əḥdidə turoɣandək ḳilidu. Biraḳ
Misirning ḥakimiyitini aoɣdrurux üqün u ayallirining bir ḳizini *Misir* padixaḫioɣa
beridu. Lekin *ḳizi* atisi tərəptə turmaydu, uni ḳollimaydu.□
18 Keyin u dengiz boyidiki yurtloroɣa ḥujum ḳilip, nuroɣun adəmlərni əsirgə alidu.
Lekin yat bir sərdar uning kixilərni har ḳilixlirini qəkləydu wə əksiqə, uning bu
harlaxlirini өzigə yanduridu. □ 19 U өz yurtidiki ḳoroɣanloroɣa qekinip kelidu. Lekin
ahirida u putlinip yoḳilip ketidu. □ 20 Keyin uning ornioɣa yənə bir padixaḫ təhtkə
olturidu; u padixaḫliḳning əng xan-xərəplik jayioɣa bir zalim alwangbegini əwətidu.
Lekin u uzun өtməyla, malimanqiliḳmu bolmay, jəngmu bolmay өltürülidu».□

Pərixtə qüxəndürüxni dawamlaxturidu — əxəddiy ximaliy padixaḫ

21 — «Xuningdin keyin pəs bir adəm uning ornioɣa qiḳip ximaliy padixaḫliḳni
alidu; əmma padixaḫliḳning ḥərmət-xөḥriti uningoɣa ḥeq təwə bolmaydu, dəp
ḳarilidu; lekin u həlḳning asayixliḳ pəytidin paydilinip, yalaḳqiliḳ wasitiliri bilən
ḥakimiyətni tartiwalidu. 22 Zeminioɣa kəlkündək besip kirgən küqlərni u ḥəm
kəlkündək ḥujum ḳilip yoḳitidu, xuningdək u ḥəttaki «*Hudaning* əḥdisidə bekitilgən

---

□ **11:8 «ḳuyma məbudliri» —** yaki «əmirliri». **«buthaniliridiki altun-kümüx…»** — yaki «ularningki altun-kümüx…». □ **11:9 «jənubiy padixaḫning zemini» —** Misirni kərsitidu. □ **11:10 «Keyin u yənə jəng ḳilip,…» —** yaki «U ḳaytip, andin jəng ḳilip,..». □ **11:16 «güzəl zemin» —** Ḳanaan zemini, yəni Pələstin. **«uning ḳolida uni wəyran ḳiloɣuqi küq bolidu»** — ibraniy tilida «uning ḥalakiti uning ḳolida bolidu». □ **11:17 «…küqlərni səpərwər ḳilip Misiroɣa yol alidu» —** «jənubiy padixaḫliḳ»ning Misir ikənliki 8-ayəttin kərünidu. **«u Misir bilən əḥdə tüzidu, өzi əḥdidə turoɣandək ḳilidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «uning bilən birnəqqə durus adəmlər billə baridu; u өz bekitkinini əməlgə axuridu». **«Biraḳ Misirning ḥakimiyitini aoɣdrurux üqün…»** — ibraniy tilida «Biraḳ Misirning ḥakimiyitini qiritix üqün…». □ **11:18 «nuroɣun adəmlərni əsirgə alidu» —** yaki «nuroɣun yurtlarni igiləydu». □ **11:19 «U өz yurtidiki ḳoroɣanloroɣa qekinip kelidu» —** yaki «U өz yurtidiki ḳoroɣanloroɣa nixan ḳilip diḳḳət ḳilidu». □ **11:20 «padixaḫliḳning əng xan-xərəplik jayi» —** bu yərdə «əng xan-xərəplik jayi» bəlkim muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. Yənə birhil tərjimə ḳiloɣanda, «padixaḫliḳning xan-xəripini bezəx üqün bir zulum saloɣuqini əwətidu» degəndək bolidu.

əmir»nimu yoқitidu. □ 23 Xərtnamə tüzüx arқilиқ u baxқa yurtlarni aldaydu;
adəmliri kiqik bir қoxun bolsimu, lekin uning küqi awup-awup, қudrət tapidu.
24 U halayiқning asayixliқ pəytidin paydilinip, əng bay əlkilərgə tajawuz қilip
kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi қilip baқmiоqan ixlarni қilidu, yəni u oljini,
оqənimətlərni wə nuroqun baylиқlarni қol astidikilirigə üləxtürüp beridu; məlum
bir məzgilgiqə қoroqanlaroqimu ҳujum қilix қəstidə bolidu. 25 U əz küqini ixқa
selip qong oqəyrət bilən қozoqilip, zor қoxunni baxlap, jənubiy padixaҳқa ҳujum
қilidu. Jənubiy padixaҳmu naҳayiti zor қudrətlik bir қoxun bilən jənggə atlinidu.
Lekin jənubiy padixaҳ hainlarning yoxurun suyiқəstigə uqrap, muwəppəқiyət
қazinalmaydu. 26 Qünki uning nazu-nemətlirini yegənlər uni yiқitidu. Uning қoxuni
ҳəmmə yərgə tarқilidu; nuroqunliri əltürülidu.□
27 Keyin, bu ikki padixaҳ bir-birini қəstlixip, yaman niyət bilən bir dastihanda tamaқ
yeyixip, bir-birigə yaloqan gəp қilixidu; lekin bu ixlar ҳeqkimgə payda yətküzməydu,
qünki bu ixlarning ahiri pəқət bəlgiləngən waқittila bolidu. □ 28 *Ximaliy padixaҳ*
nuroqun mal-mülüklərni elip əz yurtioqa қaytidu. U kənglidə Hudaning həlқi bilən
tüzgən muқəddəs əҳdigə қarxi turidu; xuning bilən u əҳdigə қarxi ҳərikətlərni
қilip, andin əz yurtioqa қaytidu.
29 Bəlgiləngən waқitta ximaliy padixaҳ yənila jənubқa tajawuz қilidu; lekin bu
қetimқi əҳwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirқi қetimқisidiki bilənmu ohximaydu.
□ 30 Qünki Kittim arilidin qiққan kemilər ҳujum қilip kelidu. Xunga u dərd-
ələm bilən qekinidu wə *Hudaning* Əz həlқi bilən tüzgən muқəddəs əҳdisigə қarap
intayin oqəzəplinidu, uningoqa қarxi halioqinini қilidu; xundaқla qekinip yanoqanda
muқəddəs əҳdigə asiylиқ қiloquqilarni ətiwarlaydu. □ 31 Uning təripidə turoqan
birnəqqə küqlər қoroqan boloqan muқəddəs ibadəthanini buloqaydu, «kündilik
қurbanliқ»ni əməldin қalduridu wə «wəyran қiloquqi yirginqlik nomussizliқ»ni
uning ornioqa қoyidu. □ ■ 32 U muқəddəs əҳdigə hainliқ қiloquqilarni huxamət-
ҳiyligərlik bilən qirikləxtüridu; lekin əz Hudasini dost tutқuqi həlқ bolsa қəysərlik
bilən ҳərikət қilidu. 33 Həlқ iqidiki aқillar nuroqun қerindaxlirioqa təlim yətküzidu;
lekin birnəqqə künlər ularning bəziliri қiliqta yiқilidu, otta kəydürülüp əltürülidu,
zindanoqa qüxidu yaki bulang-talangoqa uqraydu. 34 Yiқiloqan waқitlirida, Hudaning
həlқi azoqinə yardəmgə igə bolidu. Əmma nuroqun kixlər ularning қatirioqa huxamət-
ҳiyligərlik bilən soқunup kiridu. 35 Bəzi aқillar yiқilidu. Lekin ularning yiқilixi
əzlirining sinilixi, tawlinix-tazilinixi, қiyamət künigiqə paklinixi üqündur. Qünki
ahirət Huda bəlgiligən waқittila kelidu.□ ■
36 Ximaliy padixaҳ əz məyliqə қiliweridu; u təkəbburlixip, əzini ҳərқandaқ
ilaҳlardinmu uluoqlap üstün қoyup, ҳətta ҳəmmə Ilaҳlarning Ilaҳi Boloquqioqa
ajayib kupurluқ səz қilidu; taki Hudaning oqəzipi toluқ təkülgən künigiqə u

---

□ **11:22 «Hudaning əҳdisidə bekitilgən əmir»** — muxu yərdə muқəddəs ibadəthanidiki «bax kaҳin»ni kərsitidu. Oniyas isimlik kixi, bax kaҳin wə bək adil kixi bolup, Suriyəning «Antioқus Epifanis» degən padixaҳi təripidin miladiyədin ilgiriki 172-yili əltürülgən. □ **11:26 «uning nazu-nemətlirini yegənlər»** — demək, əng ixənqlik adəmliri. □ **11:27 «bu ixlarning ahiri pəқət bəlgiləngən waқittila bolidu»** — muxu sirliқ səzlər tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **11:29 «lekin bu қetimқi əҳwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirқi қetimқisidiki bilənmu ohximaydu»** — baxқa birhil tərjimisi: — «lekin bu қetimқi ahirқi əҳwal ilgirikigə ohximaydu». Bu bexarət (tərjimimiz boyiqə) tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **11:30 «Kittim arilidin qiққan kemilər»** — «Kittim» ҳazirқi «Seprus» degən ottura dengizdiki aral. Bu bexarət xübҳisizki, miladiyədin ilgiriki 168-yili, Rim imperiyəsining kemiliri Kittim arilidin qiқip Antioқus Epifaniska (Misiroqa tajawuz қiloqan waқtida) ҳujum қiloqinini kərsitidu. □ **11:31 «қoroqan boloqan muқəddəs ibadəthana...»** — yaki «muқəddəs ibadəthana wə қoroqan...». **«kündilik қurbanliқ»** — 8:11diki izaҳatni kərüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luқa 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **11:35 «Qünki ahirət Huda bəlgiligən waқittila kelidu»** — muxu yərdə, bexarət «Antioқus Epifanis»ning dəwridin, ahir zamanoqa ətidu. ■ **11:35** Dan. 12:10

dawamlik zor ronak tapidu. Qünki Hudaning bekitkini əməlgə axmay kalmaydu. ■ 37 Bu padixah ata-bowiliri qokunoŋan ilahlaroŋimu pisənt kilmaydu, ayallaroŋimu heqkandak həwəs kilmaydu. Əməliyəttə u hərkandak ilahni hərmətlimaydu, qünki u özini hərkandak ilahtin uluoŋ dəp karaydu. □ 38 Bularning ornida u «küqlər ilahi»ni hərmətləydu; uning ata-bowilirimu əzəldin qokunmioŋan bu ilahni bolsa u altun, kümüx, yakut wə baxka kimmətlik sowoŋatlarni təkdim kilip hərmətləydu. 39 U əng mustəhkəm koroŋanlarni xundak bir oŋəyriy ilahka tayinip igiləydu. Kimki uning həkümranlikioŋa bekinsa, u xularoŋa xərəplik mənsəp beridu, ularni köpqilikni baxkuridioŋan kilidu wə in'am süpitidə yər-zeminni təksim kilip beridu.□
40 Ahir zaman kəlgəndə, jənubiy padixah əskər qikirip uningoŋa hujum kilidu. Ximaliy padixah jəng harwiliri, atlik əskərlər wə nuroŋun kemilər bilən kuyundək uningoŋa kayturma zərbə beridu. U barlik yurtlaroŋa tajawuz kilip, kəlkündək texip kəng yər-zeminlarni basidu. 41 U hətta «güzəl zemin»oŋa besip kiridu; nuroŋun əllər azdurulup yikitilidu. Lekin bular, yəni Edomlar, Moablar wə Ammonlarning qongliri uning kolidin kutulup kalidu. □ ■ 42 Ximaliy padixah barlik dələtlərgə kolini sozidu, Misir zeminimu kəqip kutulalmaydu. 43 U Misirning altun-kümüx baylikliri wə baxka kimmət bahalik buyumlirini talan-taraj kilidu. Liwiyəliklər wə Efiopiyiliklər uningoŋa boysunup əgixidu.
44 Keyin xərk wə ximaldin kəlgən xəpilər uni alakzadə kilidu. U tehimu dəroŋəzəp bolup nuroŋun kixini kiroŋinqilik kilip öltürimən dəp jəng kozoŋaydu 45 Wə dengizlarning otturisida, kərkəm mukəddəs taoŋ təripigə orda qedirlirini tikidu. Lekin uning əjili xu yərdə toxidu wə heqkim uni kutkuzmaydu».□

12

Kiyamət küni

1 — «U qaoŋda, kerindaxliringni «kooŋdioŋuqi uluoŋ əmir» Mikail məydanoŋa qikidu. Bir azablik məzgil bolidu; yurt-dölət barlikka kəlgəndin buyan, xundak qong balayi'apətlik məzgil bolup bakmioŋan. Birak xu qaoŋda hölking kutkuzulidu; ularning iqidiki nami hayatlik dəptirigə pütülgənlərning həmmisi nijatlikka erixidu. □ ■ 2 Tuprakta yatkan ölüklərdin nuroŋunliri tirilidu. Ular mənggülük hayattin bəhrimən bolidu; kaloŋanliri nomusta həm mənggülük rəswaqilikka tirilidu. ■ 3 Akillar asmandiki gümbüzdək parlak julalinidu; nuroŋun kixilərni həkkaniylik yolioŋa baxlap kirgənlər yultuzlaroŋa ohxax əbədil'əbəd parlap turidu».■

■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəh. 13:1-8 □ **11:37 «ayallaroŋimu heqkandak həwəs kilmaydu» —** yaki, «u ayallar ətiwarlaydioŋan ilahkimu hərmət kilmaydu». □ **11:39 «... oŋəyriy ilahka tayinip igiləydu» —** yaki, «... oŋəyriy ilahka hujum kilidu». Yənə birhil tərjimisi: «U əng mustəhkəm koroŋanlarni igiləp, u bu ilahka qokunuxni bərpa kilidu». **«inam süpitidə...»** — yaki «məlum bir bahada (setiwetip),...». □ **11:41 «güzəl zemin» —** Kanaanni (Pələstinni) kərsitidu. ■ **11:41** Wəh. 12:6 □ **11:45 «dengizlarning otturisida» —** demək, Ottura Dengiz wə Ölük Dengizning otturisida. **«kərkəm mukəddəs taoŋ» —** Yerusalem selinoŋan «Zion teoŋi»ini kərsitidu. Bu ayətning baxka bir hil tərjimisi: «...dengizlar wə mukəddəs taoŋ arisida...». □ **12:1 «kerindaxliring» —** ibraniy tilida «həlkingning balilidi» degən səz bilən ipadilinidu. **«kooŋdioŋuqi uluoŋ əmir» —** «əmir» muxu yərdə, xübhisizki «qong pərixtə» mənisidə. Mukəddəs Kitabtiki baxka yərlərdin xu hulasigə kelimizki, Mikail degən pərixtə «bax pərixtə»dur («Yəh.» 9-ayət, «Wəh.» 12:7). **«Mikail məydanoŋa qikidu» —** baxka birhil tərjimisi «Mikail bir tərəptə turidu». Demək, Mikail əslidə Israil həlkigə muhapizət beridu. Lekin u hazir bu muhapizətqi rolini wakitlik bir yakka koyidu. **«....ularning iqidiki nami hayatlik dəptirigə pütülgənlərning həmmisi nijatlikka erixidu» —** bu babtiki uluoŋ bexarətlər tooŋrulukmu «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:1** Mat. 24:21 ■ **12:2** Yəx. 26:19; Mat. 25:46; Yh. 5:29; Ros. 24:15 ■ **12:3** Pənd. 4:18; Mat. 13:43

4 U manga yənə:
— I Daniyal, sən əmdi bu səzlərni tohtat; məzkur kitabning taki dunyaning ahirqi
künlirigiqə xu peti turuxi üqün uni piqətləp məhürliwətkin. Nuroɣun kixilər uyan-
buyan yüridu wə bilim axidu, — dedi.□ ■ 5 Mənki Daniyal kərdümki, mana ikki zat,
biri dəryaning bu təripidə, yənə biri dəryaning u təripidə turuptu. 6 Ulardin biri
dərya süyi üstidə turoɣan aq kanap kiyim kiygən zattin:
— Bu karamət ixlar tügigiqə qanqilik waqit ketidu? — dəp soridi.■
7 U dərya süyi üstidə turoɣan, kanap kiyim kiygən zat ong wə sol qolini asmanoɣa
qaritip kətürüp, Mənggü Ḥayat Boloɣuqining nami bilən qəsəm qilip:
— Bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit ketidu. *Hudaning* muqəddəs həlqini
parqilioɣuqi horluq ahirlaxqanda, bu ixlar tügəydu, — dedi.□ ■
8 Uning səzini angliɣan bolsammu, mənisini qüxənmidim. Xunga mən:
— Təqsir, bu ixlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dəp soridim.
9 U manga mundaq dedi:
— «Əy Daniyal, yolungoɣa mang, qünki bu səzlər ahir zamanoɣiqə məhpiy tutulup
yepiqliq turidu. ■ 10 Nuroɣun kixilər tazilinidu, paklinidu wə tawlinidu. Rəzillər
bolsa, dawamliq rəzillik qiliweridu; ulardin ḥeqkim buni qüxinəlməydu, biraq
aqillar qüxinidu. 11 Kündilik qurbanliq sunuxni əməldin qalduroɣan kündin tartip,
yəni «wəyran qiloɣuqi yirginqlik nomussizliq» qoyuloɣan waqittin baxlap, bir ming
ikki yüz toqsan kün ətidu. 12 Ahiroɣiqə sadiq bolup, bir ming üq yüz ottuz bəx künni
kütüp ətküzgənlər nemidegən bəhtlik-ḥə!
13 Əmma sən bolsang, ahiroɣiqə yolungda mengiwərgin. Sən aram tapisən, wə
künlərning ahirida nesiwənggə muyəssər boluxqa qayta tirilisən».□

□ **12:4** **«sən əmdi bu səzlərni tohtat»** — yaki, «sən əmdi bu səzlərni yoxurup qoy». **«Nuroɣun kixilər uyan-buyan yüridu wə bilim axidu»** — yaki «Nuroɣun kixilər tətqiq qilip, bilim axurulidu». Bu bexarət yənə «Am.» 8:12 bilən munasiwətlik boluxi mumkin. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **12:4** Wəḥ. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5 □ **12:7** **«Bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit ketidu»** — muxu yərdə «bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit» degini, yuqirida 7:25diki izaḥatta təḥlil qiloɣinimiz tooɣra bolsa, təhminən üq yerim yilni, top-tooɣra 1260-künni kərsitidu. ■ **12:7** Wəḥ. 10:5, 6 ■ **12:9** Wəḥ. 5:1-5; 22:10 □ **12:13** **«künlərning ahirida»** — Məsiḥning dunyaoɣa qaytip kelidioɣan küni.

Ḫoxiya

1-ḳisim •••• Ḫoxiya pəyoƣəmbərning paḫixə bir ayalni ɵz əmrigə elixi

1 Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Aḫaz wə Ḫəzəkiyalar Yəḫudaoƣa,
Yoaxning ooƣli Yəroboam Israiloƣa padixaḫ boloƣan waḳitlarda, kalam Bəərining ooƣli
Ḫoxiyaoƣa kəldi; □ 2 Pərwərdigarning Ḫoxiya arḳilik kəlgən səzining baxlinixi —
Pərwərdigar Ḫoxiyaoƣa: «Baroƣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloƣin,
paḫixiliktin boloƣan balilarni ɵz ḳolungoƣa aloƣin; qünki zemin Pərwərdigardin waz
keqip paḫixilikkə pütünləy berildi» dedi. □ 3 Xuning bilən u berip Diblaimning ḳizi
Gomərni əmrigə aldi; ayal uningdin ḫamilidar bolup bir ooƣul tuoƣdi.

4 Pərwərdigar uningoƣa: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoƣin; qünki yənə azoƣina
waḳit ɵtkəndə, Mən «Yizrəəl»ning ḳenining intiḳamini Yəḫuning jəməti üstigə
ḳoyimən wə Israil jəmətining padixaḫliḳioƣa hatimə berimən. □ 5 Wə xu künidə
əməlgə axuruliduki, Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloƣisida sundiriwetimən».□

6 *Gomər* yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoƣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoƣa: «Uning ismini
«Lo-ruḫamaḫ» dəp ḳoyoƣin; qünki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəḫim ḳilmaymən,
ularni ḳət'iy kəqürüm ḳilmaymən; □ 7 Biraḳ Yəḫuda jəmətigə rəḫim ḳilimən wə
ularning Hudasi boloƣan Pərwərdigar arḳilik ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz,

---

□ **1:1 «Yoaxning ooƣli Yəroboam Israiloƣa padixaḫ boloƣan waḳitlarda...»** — «Israil» bu kitabta adəttə Israilning «ximaliy padixaḫliḳi»ni kərsitidu. Ḫoxiyaning bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixaḫlik» tooƣruluḳtur. Bəzi waḳitlarda «Israil» toluḳ on ikki ḳəbilə (jümlidin Yəḫuda)ni iqigə alidu. Mundaḳ əḫwalda biz buni küqimizning bariqə izaḫlap ḳoyimiz. Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixaḫliri tiloƣa elinmioƣan. Pəyoƣəmbər bəlkim ularni tiloƣa aloƣuqiliḳi yoḳ dəp ḳarioƣan boluxi mumkin. □ **1:2 «Baroƣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloƣin, paḫixiliktin boloƣan balilarni ɵz ḳolungoƣa aloƣin»** — balilar tehi tuoƣulmioƣanidi. Biraḳ uning keyin tuoƣuloƣan üq balisidin ikkisi Gomərning paḫixilikidin boloƣan. □ **1:4 «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoƣin»** — «Yizrəəl» «Huda terioƣan» yaki «Hudaning terioƣini» degən mənidə, wə yənə «Huda tarḳitidu» degən mənidə. Israilning ximaliy təripidiki «Yizrəəl» degən jiloƣida dəḫxətlik bir ḳiroƣinqilik boloƣan. Yəḫu isimlik bir sərdar Israilning xu waḳittiki padixaḫi Yəḫoramni wə ordidikilərni, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlni ɵltürüwətti. Bu ixlar Hudaning Yəḫoram üstigə boloƣan jazasi boloƣini bilən, Yəḫu uqioƣa qikḳan ḳanhor adəm bolup, Huda uningoƣa tapxuroƣan jazaliḳ wəzipisidin ḫalḳip nuroƣun gunaḫsiz adəmlərnimu ɵltürüwətti. Gərqə bu ix 100 yil ilgiri boloƣan bolsimu, Israil uning gunaḫliḳini etirap ḳilip baḳmioƣan (Təwrat, «Padixaḫlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jiloƣisi Gideon ḫakim boloƣan waḳtida Israilning xanliḳ bir oƣəlibisining soruni idi («Ḫak.» 6-7-bab), bu jay Yəḫuning waḳtida ḳiroƣin soruni boloƣan, kəlgüsidə Israilning qong məoƣlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloƣisida sundiriwetimən»** — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yili Israilning ximaliy rayonlirioƣa besip kirip, Yizrəəl jiloƣisini ixoƣal ḳilip, barliḳ ximalliḳlarni, jümlidin Gilead wə Galiliyəliklərni əsirgə qüxürüp elip kətti. Xu wəḳələr bilən Israilning ḫərbiy küqi («oḳyasi») sunduruwetildi. □ **1:6 «Gomər yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoƣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoƣa: «Uning ismini «Lo-ruḫamaḫ» dəp ḳoyoƣin»... dedi** — «Lo-ruḫamaḫ» «rəḫim ḳilinmioƣan (ḳiz)» degən mənidə. «Gomər yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoƣdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə ohxax «uningin ... tuoƣdi» degən bir ibarə bolmioƣaqḳa «Lo-ruḫamaḫ» Ḫoxiyaning ɵz balisi əməs idi.

ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atliḳ əskərsiz ḳutḳuzimən» — dedi.□
8 Gomər Lo-ruḫamaḫni əmqəktin ayrioɣandin keyin yənə ḫamilidar bolup ooɣul tuoɣdi; 9 *Rəb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin; qünki silər Mening həlḳim
əməs wə Mən silərgə *Pərwərdigar* bolmaymən» dedi.□

Ḫoxiya Israilning ahirḳi zamandiki bəhti tooɣruluḳ bexarət beridu

10 — Biraḳ Israilning balilirining sani dengizdiki ḳumdək bolup, uni ɵlqigili yaki
sanioɣili bolmaydu; «Silər mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda xu əməlgə
axuruliduki, ularoɣa: «*Silər* tirik Təngrining ooɣulliri!» — deyilidu. ■ 11 Israil baliliri
wə Yəḫuda baliliri birgə yioɣilidu, ɵzlirigə birla baxni tikləydu wə turoɣan zemindin
qiḳidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluoɣdur! Aka-ukiliringlaroɣa «Ammi! (*Mening
həlḳim*!)» wə singilliringlaroɣa «Ruḫamaḫ! (*rəḫim ḳilinoɣan*!)» — dənglar!□ ■

2

Israiloɣa ḳilinoɣan tərbiyilik jaza — Hudaning səzining dawami

1-2 — Ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u Mening
ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ
ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!□
3 Bolmisa, Mən uni ḳip-yalingaq ḳilip ḳoyimən, tuoɣuloɣan künidikidək anidin tuoɣma
ḳilip ḳoyimən;
Mən uni huddi qəl-bayawanoɣa ohxax ḳilimən,
Uni bir ḳaoɣjiraḳ yərgə aylandurimən,
Uni ussuzluḳ bilən ɵltürimən;
4 Uning balilirioɣa rəḫim ḳilmaymən,
Qünki ular paḫixiliklərdin tərəlgən balilardur.
5 Qünki ularning anisi paḫixilik ḳiloɣan,
Ularni ḳarnida kətürgüqi nomussizliḳ ḳiloɣan;

□ **1:7 «Biraḳ Yəḫuda jəmətigə rəḫim ḳilimən wə ularning Hudasi boloɣan Pərwərdigar arḳiliḳ ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz, ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atliḳ əskərsiz ḳutḳuzimən» —** bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsining ḳoxunining Yəḫudaoɣa tajawuz ḳilidioɣanliḳi wə xundaḳ bolsimu Pərwərdigarning Pərixtisining wasitisi bilən Asuriyəni (dərwəḳə ḥeq jəng bolmayla) yoḳitidioɣanliḳini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 702-yili). Bu ayətning ḳiziḳ bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arḳiliḳ» bu ixni ḳilidu. Demək «Pərwərdigarning Pərixtisi»ning Өzini Huda deyixkə bolidu. Baxḳa yərdə səḫbətləxkinimizdək, ixinimizki «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəl Hudaning «Kalami» Əysa Məsiḫning Өzidur («Yəx.» 36-38-bablarni kərüng). Məzkur bexarətning bir nətijisi bəlkim Israilda turoɣan bəzi ihlasmən kixilər Yəḫuda zemininoɣa ətüp, olturaḳlaxḳan bolsa kerək. □ **1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin»... dedi» —** «Lo-ammi» «Mening həlḳim əməs» degən mənidə. Bu isim Gomərning balisining baxḳa ərdin boloɣanliḳini bildüridu, xuningdək Huda aldida Israilning əḫwalini kərsitidu. «Mən ular üqün Pərwərdigar bolmaymən» (yaki «Mən silər üqün bolmaymən» yaki «Mən silər üqün «Əzəldin Bar Boloɣuqi» bolmaymən») degən ibarə, Hudaning Musa pəyoɣəmbərgə tapxuroɣan Өz namini, yəni «Yaḫwəḫ» («Mən Өzümdurmən»)ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər alidioɣan Hudayinglar bolmaymən». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turoɣan zemin» —** Israillar sürgün ḳilinoɣan zemin bolsa kerək. **«turoɣan zemindin qiḳidu»** — yaki «turoɣan zeminda yaxinidu». **«Yizrəəlning küni»** — bu künning nemə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərünidu. Bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə toḫtilimiz. ■ **1:11** Yəx. 11:13; Yər. 3:18; əz. 37:16, 22; əf. 2:14, 15, 16 □ **2:1-2 «ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!» —** demisəkmu bu səzlər ḫəm pəyoɣəmbərning өz balilirioɣa ḫəmdə Hudaning өz həlḳigə eytḳanliridur. Təwəndiki səzlər (14-3) asasən Hudaning Israiloɣa boloɣan səzliri — Biraḳ bəziliri pəyoɣəmbərning өz əḫwalioɣa mas kelidu.

Qünki u: «Mən manga nan wə süyümni, yung wə kanapimni, zəytun meyim wə
iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳliximən» — dedi.□
6 — Xunga mana, Mən yolungni tikən-jioɳanliḳlar bilən qitlap ḳorxiwalimən,
Israilning ətrapini tam bilən tosimən, u qioɳir yollirini tapalmaydioɳan bolidu.
7 Xuning bilən u axnilirini ḳooɳlaydu, birak ularoɳa yetixəlməydu;
Ularni izdəydu, tapalmaydu;
Xunglaxḳa u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioɳa ḳaytimən; qünki
əḫwalim bügünkidin yahxi idi» — dəydu.
8 — U ziraətlərni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni,
Өzliri «Baal» butlarni yasaxḳa ixlətkən kümüx-altunni kəp ḳiloɳuqining Mən
ikənlikimni zadi bilmidi.
9 Xunga Mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni өz wakṭida,
Yengi xarablirimni өz pəslidə elip ketimən,
Өzümdiki ularning yalingaqliḳini yepixḳa kerəklik yung-kanaplirimni bərməy
ḳayturup ketimən;□
10 Ḫazir Mən uning nomussizliḳini axnilirining kөz aldida axkarilaymən,
Ḫeqkim uni ḳolumdin ḳutḳuzalmaydu.□
11 Xundak ḳilip uning tamaxalirioɳa hatimə berimən;
Uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!
Uning «xabat»lirioɳa! Ḳisḳisi, uning barlik «jamaət ibadət sorun»lirioɳa hatimə
berimən!□
12 Wə Mən uning üzüm tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran ḳilimən;
U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix ḫəḳḳilirimdur!» degənidi;
Mən bularni janggaloɳa aylandurimən, yawayi ḫaywanlar ularni yəp ketidu.■
13 Mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən;
Qünki u *xu künliridə* ularoɳa isrik salatti,
U өzini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,
Axnilirini ḳooɳlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.□

Huda ahir berip yənila Israilni muḫəbbiti arḳilik өziningki ḳilidu — «Yizrəəlning küni»

14 Xunga mana, Mən uning kөnglini alimən,
Uni dalaoɳa elip kelimən, kөngligə səzləymən. □
15 Xundak ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən,
«Akor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən;
Andin u xu yərdə yaxlik künliridikidək,

□ **2:5 «iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳliximən»** — «axnilirim» Israil qoḳunoɳan ḫərhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nadan Israil ax-taam wə nərsə-kerəklərni Huda əməs, bəlki bu butlar təminləydu, dəp ḳaraytti. □ **2:9 «Xunga mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni … elip ketimən, Өzümdiki … yung-kanaplirimni bərməy ḳayturup ketimən»** — Israillar Hudaning yenioɳa «ḳaytixi» kerək. Ḫazir əksiqə Huda ularning yenioɳa jazalaxḳa ḳaytidu. □ **2:10 «Ḫazir mən uning nomussizliḳini axnilirining kөz aldida axkarilaymən»** — muxu «axniliri» degən səzning mənisi ḫazir səl kengəytildi. Israil Hudaning ḳooɳdixioɳa ixənməy, ḫərḳaysi butpərəs dələtlərgə tayinip ular bilən ittipakdax bolmakqi. Birak Huda Өzigə ḳiloɳan bu wapasizliḳni ḫəmmə adəmning kөzi aldida axkarilaydu. □ **2:11 «Hatimə berimən; uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!…»** — «yengi ay»ning birinqi küni ḫeyt küni ḫesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi. ■ **2:12** Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5 □ **2:13 «mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən»** — demək, Huda Israilning «Baal»laroɳa qoḳunoɳan künlirining tegixlik jazasini ularning bexioɳa qüxüridu. □ **2:14 «Xunga mana, mən uning kөnglini alimən, uni dalaoɳa elip kelimən, kөngligə səzləymən»** — «xunga» degən bu səz adəmni tolimu ḫəyran ḳilidu, əlwəttə. Hudaning xapaiti daim degüdək xundak.

Misir zeminidin qikḳan künidək küy-nahxa eytidu.□
16 Wə xu küni əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar —«Sən Meni «erim» dəp
qaḳirisən,
Ikkinqi Meni «Baal»im deməysən.□
17 Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən,
Ular bu nami bilən ikkinqi ḫeqḳandaḳ əslənməydu.□
18 Xuning bilən Mən ular üqün daladiki ḫaywanlar, asmandiki uqar-ḳanatlar wə
yər yüzidiki ɵmüligüqilər bilən əḫdə tüzimən; Mən oḳya, ḳiliq wə jəngni sundurup
zemindin elip taxlaymən; *həlḳimni* aman-esən yatḳuzimən.■
19 Xundaḳ ḳilip Mən seni əbədil'əbəd Ɵzümgə baoɳlaymən; ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-
muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə seni Ɵzümgə baoɳlaymən; □ 20 Sadaḳətliktə seni
Ɵzümgə baoɳlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip yetisən. □ ■ 21 Wə
xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, — «Mən
asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu; 22 Yər-
zemin ziraətlərning, yengi xarab wə zəytun meyining təlipini anglaydu; wə bular
«Yizrəəl»ning təlipini anglaydu! □ 23 Wə Mən Ɵzüm üqün uni zeminda teriymən;
Mən «Lo-ruḫamaḫ»oɳa rəḫim ḳilimən; Mən «Lo-ammi»oɳa: «Mening həlḳim!»
dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!» — dəydu.□ ■

3

Ḫoxiya ɵzigə wapasizliḳ ḳilip ɵzidin ayriloɳan ayalini ḳayturup əkilidu

1 Wə Pərwərdigar manga: — Yənə baroɳin, axnisi təripidin səyülgən, zinahor bir
ayalni səygin; gərqə Israillar yat ilaḫlar təripigə eoɳip kətkən, «kixmix poxkal»larni
səygən bolsimu, *Mən* Pərwərdigar ularoɳa kərsətkən səygümdək sən uni səygin, —

□ **2:15 «Xundaḳ ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən, «Aḳor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən; andin u xu yərdə yaxliḳ künliridikidək, ... küy-nahxa eytidu»** — bu ayəttiki bəzi sözlərning xərḫi: — (1) «Aḳor jiloɳisi» — Əslidə Israil Pələstinni ixoɳal ḳilix üqün jəng ḳiliwatḳan künlərdə, «Aḳan» (yaki Ahor, mənisi «awarə») isimlik bir kixi Hudaning kərsətmisigə itaət ḳilmioɳaqḳa, pütkül Israil jəngdə məoɳlup boldi. Yəxua pəyoɳəmbərning wasitisi bilən Aḳanning gunaḫi eniḳlanoɳandin keyin, Israil Aḳanni qalma-kesək ḳilip ɵltürüwətti. Andin Israil düxməndin ḳutḳuzuldi. «Aḳanning ɵlümi ularni ḳutḳuzoɳan» degili bolidu. Xunga məzkur ayətning mənisi, bəlkim birsi ularning gunaḫlirini kətürüxi bilən, ular ḳutḳuzulidioɳan bolidu («Yə.» 7-babni kərüng). (2) «yaxliḳ künliri» — bəlkim Israilning «yengi bir əl» tuoɳuloɳandək, Misirdin qikḳan waḳtini kərsitidu. (3) «nahxa eytidu» yənə «(Manga) jawab beridu» degənnimu bildüridu. □ **2:16 «Sən Meni «erim» dəp qaḳirisən, ikkinqi Meni «Baal»im deməysən»** — «kirix söz»də eytḳinimizdək, «Baal» degən sözning bir mənisi «igəm» yaki «erim». □ **2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən»** — ibraniy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israilning) aoɳzidin elip taxlaymən». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Mən seni ... Ɵzümgə baoɳlaymən»** — bu söz adəttə ḳizni ɵzigə əmrigə elixini bildüridu. □ **2:20 «ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə.... sadaḳətliktə (seni Ɵzümgə baoɳlaymən)»** — degən sözlər Hudaning ḳilidioɳanlirini süpətləydu, əlwəttə. Biraḳ ixinimizki, bu sözlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muḫəbbitigə boloɳan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir ɵzgirix, qong bir məjizidur! ■ **2:20** Yər. 31:33, 34 □ **2:22 «...bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu!»** — «Yizrəəl» degən isim «Israil» degən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraḳ Ḫoxiyaning birinqi ooɳli «Yizrəəl»ning anisining wapasizliḳidip tuoɳulup (2:4ni kərüng) andin xu səwəbidin atisidin ayriloɳinidək, Israil «anisining wapasizliḳi» bilən Hudasidin ayriloɳan bolup, ḫazir Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu. □ **2:23 «Mən Ɵzüm üqün uni zeminda teriymən»** — esimizdə barki, «Yizrəəl» «Hudaning terioɳini» degən mənidə. Hudaning Israil (Yizrəəl)oɳa boloɳan məḳsiti, dehḳanning **ɵzi üqün** urukḳni zeminoɳa terioɳinioɳa ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahirḳi zamanda, Israil harakterida, mejəzidə, ḳiloɳanlirida Hudaning kənglidikidək bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Ɵzini uluoɳlaydu. ■ **2:23** Ḫox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

dedi □ 2 (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buoɣday wə yerim homir arpioɣa
uni əzümgə ḳayturuwaldim; □ 3 Mən uningoɣa: «Sən mən üqün uzun künlər kütisən;
sən paḫixilik ḳilmaysən, sən baxḳa ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla
seni kütimən» — dedim).□ ■
4 — «Qünki Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz,
«əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu. □ ■ 5 Wə keyinrək, Israil baliliri
ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɣan Hudasini ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu;
künlərning ahirida ular təwrinip əyminip Pərwərdigarning yenioɣa, xundaḳla Uning
meḫribanliḳioɣa ḳarap kelidu».□ ■

4

*2-ḳisim: •••• Ḫoxiyaning ayrim-ayrim həwərliri — «I Israil, Mən ḳandaḳmu
silərni taxlap ḳoyimən?!» •••• •••• Yorutulmioɣan bir həlḳ*

1 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Israil baliliri; qünki Pərwərdigarning zeminda
turuwatḳanlar bilən ḳilidioɣan dəwasi bar; qünki zeminda ḫeq ḫəḳiḳət, ḫeq
meḫribanliḳ, Hudani ḫeq bilix-tonux yoḳtur; ■ 2 Ḳaroɣax-tillax, yaloɣanqiliḳ, ḳatilliḳ,
ooɣriliḳ, zinahorluḳ — bular zeminda yamrap kətti; ḳan üstigə ḳan təkülidu. □
3 Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi jüdəp
ketidu; ular daladiki ḫaywanlar ḫəm asmandiki uqar-ḳanatlar bilən billə jüdəp
ketidu; bərḫəḳ, dengizdiki beliḳlarmu yəp ketilidu.
4 Əmdi ḫeqkim dəwa ḳilixmisun, ḫeqkim əyibləxmisun; qünki Mening dəwayim dəl
sən bilən, i kaḫin! □ 5 Sən kündüzdə putlixip yiḳilisən; pəyoɣəmbərmu sən bilən
keqidə təng putlixip yiḳilidu; wə Mən anangni ḫalak ḳilimən.□

□ **3:1 «kixmix poxkallirini səyidioɣan»** — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni ḫərhil butlaroɣa atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslik yolida xu kixmixlərni yegəqkə ḫəḳiḳiy «dindarlar» bolup ḳaldi — gərqə Pərwərdigarning səygüsining obyekti Israil boloɣan bolsimu, lekin Israilning səyüx obyekti naḫayiti bir hil poxkal boloɣanidi, halas. □ **3:2 «...yigirmə kürə buoɣday wə on kürə arpa»** — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. **«mən ... uni əzümgə ḳayturuwaldim»** — ḳarioɣanda Gomər ḳulluḳ ḫalitigə qüxüp ḳaloɣan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidioɣan ḫaloɣa kəlgən. Ḫoxiya üqün uni setiwelix səl ḳiyinraḳ kərünidu; uning baḫasioɣa yetix üqün puloɣa ḳoxup yənə uni-buni elip kelix kerək idi. □ **3:3 «Sən mən üqün uzun künlər kütisən»** — demisəkmu buning mənisi, Ḫoxiya uni ḫərḳandaḳ munasiwəttin ayrip yaloɣuz turmuxḳa ḳalduridu. Biraḳ u əzi uningdin baxḳa ḫeqḳandaḳ bir ayaloɣa yeḳinlaxmay, uni kütidu. ■ **3:3** Ḳan. 21:11 □ **3:4 «Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu»** — bu ayəttə tiloɣa elinoɣan bəzi nərsilər yaki ixlar (padixaḫ, xaḫzadə, ḳurbanliḳ, əfod) əslidə maḫiyiti yahxi, bəzilər pütünləy yahxi əməs. Bu bexarəttin ḳarioɣanda, Huda Israil üqün səllimaza yengi bir baxlinixni bekitkən. «Tüwrük» bəlkim butpərəslikkə ait boloɣan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoɣəmbərgə qüxürgən ḳanun boyiqə, bax kaḫin kiydioɣan bir alaḫidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arḳiliḳ Hudadin yol sorioɣili bolatti. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:4** Ḫox. 10:3 □ **3:5 «keyinrək, Israil baliliri ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɣan Hudasini ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu»** — «Ḫoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixaḫliḳ»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bekitkən Dawutning handanliḳioɣa təwə padixaḫliḳtin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirḳi zamanlarda ularning «Dawutni izdixi» üqün ḫərḳandaḳ təkəbburluḳni taxlixi kerək bolidu. Uning üstigə bu bexarət ahirḳi zamanlarda padixaḫ Dawutning ooɣli Məsiḫ Əysaning Israilni ḳutḳuzidioɣanliḳinimu kərsətsə kerək. ■ **3:5** Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «ḳan üstigə ḳan təkülidu»** — yaki əltürüx wəḳələri naḫayiti kəp ikənlikini yaki (bəzi alimlarning pikriqə) halioɣanqə adəmlərni tutuwelip ularni butlaroɣa «insan ḳurbanliḳ»i ḳilidioɣanliḳini kərsitidu. □ **4:4 «Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaḫin!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳing kaḫin bilən dəwalaxḳandək boldi». Lekin bizningqə 4-ayəttiki səzlər kaḫinoɣa ḳarita etilidu; bizning tərjimimiz 5-ayəttiki səzlərgə intayin mas kelidu, dəp ḳaraymiz. Ibraniy tilini qüxinix səl təs. □ **4:5 «pəyoɣəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yiḳilidu»** — «pəyoɣəmbər» sahta pəyoɣəmbərni yaki (butpərəslik yaki yalaḳqiliḳ ḳatarliḳ səwəblər bilən) əz mənpəitigə setilip kətkən pəyoɣəmbərni kərsitidu.

6 Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən,
Mənmu seni qətkə ḳaḳimənki, sən Manga yənə ḫeq kaḫin bolmaysən; Huday-
ingning ḳanun-kərsətmisini untuoɣanliḳing tüpəylidin, Mənmu sening baliliringni
untuymən. □ 7 Ular kəpəygənseri, Manga ḳarxi kəp gunaḫ sadir ḳildi; Mən ularning
xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən.□
8 Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa,
Ularning jeni *həlḳimning* ḳəbiḫlikigə intizar bolidu.□
9 Wə həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu; Mən *kaḫinlarning* tutḳan
yollirini əz üstigə qüxürimən, əz ḳilmixlirini bexioɣa ḳayturimən.□ ■
10 Ular yəydu, biraḳ toymaydu,
Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu;
Qünki ular Pərwərdigarni tingxaxni taxlap kətti,□ ■
11 Əzlirini paḫixilik, xarab wə yengi xarabḳa beoɣixlidi;
Bu ixlar adəmning əḳil-zeḫnini bulap ketidu.
12 Həlḳim əz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu,
Ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!
Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu,
Ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,□ ■
13 Taoɣ qoḳḳilirida ḳurbanliḳ ḳilidu,
Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar
astidimu isriḳ salidu;
Xunga ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu.□ ■
14 Mən ḳizliringlarni paḫixilikliri üqün,
Yaki kelinliringlarni zinahorluḳliri üqün jazalimaymən;
Qünki *atiliri* əzlirimu paḫixilər bilən sirtḳa qiḳidu,
«Buthana paḫixə»liri bilən billə ḳurbanliḳ ḳilidu;

□ **4:6 «Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən, Mənmu seni qətkə ḳaḳimən…»** — bu ayəttiki «bilim» xübḫisizki, Hudani bilix degənliktur. □ **4:7 «Ular kəpəygənseri… Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «ular» kaḫinlarni yaki (6-ayəttə eytiloɣan) «kaḫinlarning baliliri»ni kərsitidu. **«Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «kaḫin bolux» naḫayiti xərəplik ix, əlwəttə. Ularning xərəplik wəzipiliri həlḳḳə Hudaning ḳanun-kərsətmilirini əgitixni əz iqigə alidu. Biraḳ buning ornida ular əzi «Hudaning ḳanun-kərsətmilirini untuoɣan» (6-ayət). □ **4:8 «Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa…»** — Təwrat dəwridə birsi gunaḫ sadir ḳiloɣan bolsa, undaḳta u «gunaḫ ḳurbanliḳi»ni (gunaḫini tiləydioɣan ḳurbanliḳ)ni sunuxi kerək idi. Kaḫinlarning bundaḳ ḳurbanliḳlarning gəxidin məlum bir ḳisimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular ḫazir: — «Həlḳ kəprək gunaḫ ḳilsa, yəydioɣinimizmu kəp bolidu!» dəp oylioɣan ohxaydu. □ **4:9 «Həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu»** — demək, həlḳim jazayimni tartḳanikən, sən kaḫinmu buningdin haliy bolmaysən; alaḫidə imtiyazliring seni ḳutḳuzmaydu, əksiqə tartidioɣan jazaying tehimu eoɣir bolidu. ■ **4:9** Yəx. 24:2 □ **4:10 «Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu»** — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «paḫixə bolup» (butlaroɣa qoḳunoɣan bolup), kəp «paḫixiwazlar» (butlar) bilən billə boloɣan bolsimu, ḫeqḳandaḳ payda kərmigən. Baxḳa hil tərjimisi: «Ular paḫixilik ḳilidu, lekin ḫeq parawanlaxmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Həlḳim əz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu, ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!»** — ular «tayiḳi», «ḫasisi»ni palqilik, rəmqilik üqün ixlitidu. **«Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu, ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,…»** — «kirix səz»imizdə tiloɣa elinoɣandək, «paḫixilik» butpərəslik wə paḫixilikning əzini əz iqigə alidu. «Baal» ḳatarliḳlaroɣa qoḳunux paaliyətliri ḫərhil paḫixilikni əz iqigə aloɣan. Israil Hudaoɣa sadiḳ boloɣan ayaldək əməs, bəlki wapasiz paḫixə ayaldək boloɣan. ■ **4:12** Ḫox. 5:4 □ **4:13 «…Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar astidimu isriḳ salidu»** — ular Hudaning ḫimayisi astidin qiḳip, naḫayiti bir dərəh astida bir buttin ḫimayə sorimaḳta. ***«silərning*** ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu» — «(silərning) ḳizliringlar… kelinliringlarmu» — Huda «silər» degən səz bilən bəlkim yənə kaḫinlaroɣa səz ḳilidu. ■ **4:13** Yəx. 1:29; 57:7; Əz. 20:28

Xuning bilən yorutulmiƣan bir həlk yiḳitilidu.□
15 Sən, i Israil, paḫixilik ḳilixing bilən,
Yəhuda gunaḫḳa qetilip ḳalmisun!
Nə Gilgalƣa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar,
Nə «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar.□
16 Qünki tərsa bir ḳisir inəktək, Israil tərsaliḳ ḳilidu; Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?□
17 Əfraim butlarƣa qaplaxti;
Uning bilən ḫeqkimning kari bolmisun!□
18 Ularning xarabi tügixi bilənla,
Ular əzlirini paḫixilikkə beƣixlaydu;
Ularning esilzadiliri nomussizliḳḳa əsəbiylərqə məptun boldi.
19 Bir xamal-roḫ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,
Ular ḳurbanliḳliri tüpəylidin iza-aḫanətkə ḳalidu.□

5

Əfraimning əḫwali qataḳ, Yəḫudaningmu əḫwali qataḳ!

1 Buni anglanglar, i kaḫinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,
Ḳulaḳ selinglar, i padixaḫning jəməti;
Qünki bu ḫəküm silərgə bekitilgən;
Qünki silər Mizpaḫ xəḫiridə bir ḳiltaḳ,
Tabor teƣida yeyilƣan bir tor bolƣansilər.□
2 Asiy adəmlərmu ḳirƣin-qapḳunƣa qəküp kətti;
Biraḳ Mən ularning ḫəmmisini jazaliƣuqi bolimən.□
3 Əfraimni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;
Qünki i Əfraim, sən ḫazir paḫixilik ḳilding,

□ **4:14 «Mən ḳizliringlarni paḫixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorluḳliri üqün jazalimaymən; qünki (atiliri) əzlirimu paḫixilər bilən sirtḳa qiḳidu…»** — diḳḳət ḳilixḳa ərziyduki, Huda bu ḳiz-kelinlərni əyibliməydu; Hudaning aldida, məs'uliyət ularning atiliri (bəlkim kaḫinlar)ning zimmisididur. □ **4:15 «Sən, i Israil, paḫixilik ḳilixing bilən, Yəḫuda gunaḫḳa qetilip ḳalmisun! Nə Gilgalƣa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar, nə «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar»** — bu sözlər bəlkim Yəḫudaƣa ḳaritip eytilixi mumkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» Israil zeminidiki «yerim butpərəs» tawapgaḫlar idi. Amos pəyƣəmbər alliḳaqan Israil wə Yəḫudani bu tawapgaḫlarƣa barmasliḳ, bu yərlərgə qetixliḳ gunaḫlarni ḳilmasliḳ, jümlidin Pərwərdigarning namini bikar-biḫudə ixlətməslik kerək, dəp agaḫlanduruƣanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Ḫoxiya uning agaḫlirini təkrarlaydu. U yənə Amos pəyƣəmbərgə əgixip, Israillarning «Bəyt-Əl» (Hudaning əyi)də ətküzgən butpərəslikini əyibləp, xu yərni «Bəyt-Awən» («yoḳ birnərsə»ning əyi) dəp ataydu. □ **4:16 «Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?»** — baxḳa birhil tərjimə: «Əmdi Pərwərdigar ḫazir ularni pahlanni baḳḳandək kəng bir yaylaḳta ozuḳlanduridu!». Bu ikkinqi hil tərjimisining mənisi toƣra bolsa uning mənisi: «Pərwərdigar Israilni ularni sürgün ḳilduridu» degənlik bolidu. □ **4:17 «Əfraim butlarƣa qaplaxti; uning bilən ḫeqkimning kari bolmisun!»** — «Əfraim» Israil (ximaliy padixaḫliḳ)ning on ḳəbilisidin əng qongi, u bəzidə Israil (yəni, on ḳəbilə)ning əzigə wəkil bolidu. □ **4:19 «bir xamal-roḫ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,…»** — ibraniy tilida «xamal» wə «roḫ» bir söz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular paḫixilik-butpərəslik bir pasiḳ roḫ (jin) təripidin pütünləy azdurulup ketildi. □ **5:1 «Silər Mizpaḫ xəḫiridə bir ḳiltaḳ, Tabor teƣida yeyilƣan bir tor bolƣansilər»** — nemixḳa «Mizpaḫ» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kəp iltipatliriƣa wə məditigə erixkən. Bu bexarəttin ḳariƣanda, bu ikki jay ḫazir əksiqə butpərəslik yaki birhil adalətsizlik yürgüzülgən jaylar bolup ḳaldi. □ **5:2 «Asiy adəmlərmu ḳirƣin-qapḳunƣa qəküp kətti; …»** — bu ayəttiki «ḳirƣin-qapḳun» degən söz bəzi alimlarning pikriqə balilarni ḳurbanliḳ ḳilixni əz iqigə alidu. Bundaḳ ixlar Ḳanaandiki əllərning butpərəslikidə kəp kərülətti. Baxḳa hil tərjimilərmu bar.

Israil bulоꞑanоꞑandur.□
4 Ularning ḳilmixliri ularni Hudasining yeniоꞑa ḳaytixiоꞑa ḳoymaydu;
Qünki paḫixilikning roḫi ular arisididur,
Ular Pərwərdigarni ḫeq bilməydu.■
5 Israilning təkəbburluḳi өzigə ḳarxi guwaḫliḳ bərməktə;
Israil wə Əfraim өz ḳəbiḫliki bilən yiḳilip ketidu;
Yəḫudamu ular bilən təng yiḳilidu.■
6 Ular ḳoy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;
Biraḳ ular Uni tapalmaydu; qünki U Өzini tartip ulardin yiraḳlaxti. □
7 Ular Pərwərdigarоꞑa asiyliḳ ḳildi,
Qünki ular balilarni ḫaramdin tuоꞑdurоꞑan;
Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yəp ketidu.□
8 Gibeaḫta sunayni,
Ramaḫda kanayni qelinglar;
Bəyt-awəndə agaḫ signalini anglitinglar;
Kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!□
9 Əfraim əyiblinidiоꞑan künidə wəyranə bolidu;
Mana, Israil ḳəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan ḳildim!
10 Yəḫudaning əmirliri pasil taxlarni yətkigüqigə ohxaxtur;
Mən ular üstigə oꞑəzipimni sudək təküwetimən.
11 Əfraim horlanоꞑan, jazayimda ezilgən,
Qünki u өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooꞑlap yürdi.□
12 Xunga Mən Əfraimоꞑa küyə ḳurti,
Yəḫuda jəmətigə qiritküq bolimən.
13 Əmdi Əfraim өzining kesilini,
Yəḫuda өz yarisini kөrgəndə,
Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi,
«Jedəlhor padixaḫ»oꞑa təlipini yollidi;
Biraḳ u ḫəm silərni saḳaytalmaytti,
Ḫəm yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

□ **5:3 «i Əfraim, sən … paḫixilik ḳilding» —** Əfraimning Pərwərdigardin waz keqip butlaroꞑa baoꞑlinixi «roḫiy paḫixilik»kə barawərdur. ■ **5:4** Ḫox. 4:12 ■ **5:5** Ḫox. 7:10 □ **5:6 «ḳoy, kala padilirini elix» —** kөp ḳurbanliḳlarni ḳilixni məḳsiti ḳilidu, əlwəttə. □ **5:7 «yengi ay» —** ḫeyt yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu waḳittin baxlap ularning aman-esənliki wə mustəḳilliḳioꞑa hatimə berilidu, xu waḳit kəlgəndə ularoꞑa bulang-talang ḳilqilarning yoli eqilidu, deməkqi. Bu wəḳəning təpsilatining ḳandaḳ bolidioꞑanliḳini pəḳət pərəzla ḳilalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin'ala eytiloꞑan tajawuzqiliḳ «yengi ay»da baxlinarmikin? □ **5:8 «Gibeaḫta sunayni, Ramaḫda kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agaḫ signalini anglitinglar; kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!» —** Binyamin on ikki ḳəbilining biri, Yəḫudaoꞑa beḳindi boloꞑan, «Israil», yəni «ximaliy padixaḫliḳ»ning jənubiy qegrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyət bar: — (1) Yəḫuda өzi Israiloꞑa tajawuz ḳilidu, andin Israil bilən Yəḫuda bir-biri bilən soḳuxidu; nətijidə Israil Asuriyədin yardəm soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəḫudaning ḫөkümranlarning jaḫangirliki, ajizlarni bozək ḳilip eksplitatsiyə ḳiliwatḳanliḳi kөrsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsining tajawuz ḳilidioꞑanliḳini kөrsitidu (miladiyədin ilgiriki 733-yili ular Israilning ximaliy ḳəblilirini elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoꞑal ḳildi: 702-yili Yəḫudaoꞑa tajawuz ḳildi). Biz ikkinqi imkaniyətkə mayilmiz. Israilning jənubiy qegrisioꞑa tutaxḳan bu xəḫərlər ḳistaḳḳa elinidioꞑan bolsa (ḫujum ximaldin kəlgən əḫwalda), undaḳta Israilning ḳaloꞑan jayliri nemidegən ḳiybilidioꞑan bolidu! Israil Asuriyədin yardəm sorioꞑandin keyin (xundaḳla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular təripidin wəyran ḳilinoꞑan. □ **5:11 «Əfraim… өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooꞑlap yürdi» —** «paskinilik» bəlkim birhil butni kөrsitidu. □ **5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi, «jedəlhor padixaḫ»oꞑa təlipini yollidi» —** Asuriyəliklər өz padixaḫioꞑa bərgən unwanni, yəni «Uluoꞑ Padixaḫ» degənning imlasini Ḫoxiya ḳəstən өzgərtip, uni kinayə bilən «Jedəlhor Padixaḫ» (ibraniy tilida «Yarəb padixaḫ») dəp ataydu. Əməliyəttə Asuriyə padixaḫliri dəl muxu harakterda boloꞑan, u baxḳa əllər bilən soḳuxuxḳa ḫərḳandaḳ baḫanə-səwəblərni qiḳaroꞑuqi idi.

14 Qünki Mən Əfraimoɣa xirdək,
Yəhuda jəmətigə arslandək bolimən; Mən, yəni Mənki, ularni titma-titma ḳiliwetip, ketip ḳalimən;
Ularni elip ketimən, ḳutḳuzalaydioɣan ḫeqkim qiḳmaydu;
15 Mən ketimən, ular gunaḫini tonup yetip, yüzümni izdimigüqə əz jayimoɣa ḳaytip turimən;
Bexioɣa kün qüxkəndə ular Meni intilip izdəydu.

6

Israilning yüzəki jawabi

1 «Kelinglar, Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli;
Qünki U titma-titma ḳiliwətti, birak saḳaytidu;
Uruwətti, birak bizni tengip ḳoyidu.
2 U ikki kündin keyin bizni janlanduridu;
Üqinqi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida ḫayat yaxaymiz!
3 Wə biz Uni bilidioɣan bolimiz!
Biz Pərwərdigarni tonux ḫəm bilix üqün intilip ḳooɣlaymiz!
Uning bizni ḳutḳuzuxḳa qiḳixi tang səḫərning boluxidək muḳərrər;
U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!».□

Hudaning dad-pəryadi

4 I Əfraim, seni ḳandak ḳilsam bolar?
I Yəhuda, seni ḳandak ḳilsam bolar?
Qünki yahxiliḳinglar səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin yoḳap ketidioɣan xəbnəmdəktur.
5 Xunga Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən;
Aoɣzimdiki sözlər bilən ularni əltürüwətkənmən;
Mening ḫəkümüm tang nuridək qiḳidu.□
6 Qünki Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḫir-muḫəbbəttin,

□ **6:3 «U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — «keyinki yamoɣur» bolsa Ḳanaanda (Pələstində) 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, u ətiyazlik ziraətlərning pixixida ḫalḳilik rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḫosul bolmaydu. **«Biz Uni bilidioɣan bolimiz!... U ... «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — alimlarning bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirḳi zamanda towa ḳilidioɣan duasi (qünki Israillar Ḫoxiyaning dəwridə towa ḳiloɣan əməs); (2) bu Ḫoxiya pəyoɣəmbərning: «Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoɣdiki yüzəki bir inkasi, halas. Sözlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp ḳaraydu (4-ayətni kərüng). Xunga biz üqinqi imkaniyətkə ḳayilmiz. Qünki bu sözlərdə əz gunaḫini etirap ḳilidioɣan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa ḳilidioɣan sözlər bar boloɣan bolsa intayin yahxi bir dua bolatti; 14-babta ḫəḳikiy towa ḳilidioɣan dua tepilidu. □ **6:5 «Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən...»** — Huda pəyoɣəmbərliri arḳilik nuroɣun ḳetim Israiloɣa jazasini elip baridioɣan ḫəkümlirini uḳturoɣanidi; demək, u dərḫal jazalirini əwətməydu, bəlki awwal pəyoɣəmbərliri arḳilik agaḫlandurup, towa ḳilix pursitini beridu; pəḳət towa ḳilmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israillar «qepiwetilgən, ...əltürüwetilgən» idi. Yuḳirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni ḳutḳuzuzḳa qiḳixi ... tang səḫərning boluxidək muḳərrər» degənidi, birak ḫazir Huda: «**Mening ḫəkümlirim** tang nuridək qiḳidu» dəydu.

Kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən.□ ■
7 Biraḳ ular Adəm'atidək əḫdigə itaətsizlik ḳilоḳan;
Ular mana xu yol bilən Manga asiylik ḳilоḳan.■
8 Gilead bolsa ḳəbiḫlik ḳiloḳuqilarning xəḫiri;
U ḳan bilən boyaloḳan.
9 Ḳaraḳqilar adəmni payliоḳandək,
Kaḫinlar topi Xəkəmgə baridioḳan yolda ḳatillik ḳilmaḳta;
Bərḫəḳ, ular iplaslik ḳilmaḳta.
10 Israil jəmətidə yirginqlik bir ixni kөrdüm;
Əfraimning paḫixiliki xu yərdə tepilidu,
Israil buloḳandi.
11 Yənə sangimu, i Yəḫuda, terioḳan *gunaḫliringning* ḫosuli bekitilgəndur!

7

1 Mən Өz həlḳimning asaritini buzup taxlap, azadliḳḳa erixtürəy degəndə,
Mən Israilni saḳaytay degəndə,
Əmdi Əfraimning ḳəbiḫliki, Samariyəning rəzillikimu axkarilinidu;
Ḳünki ular aldamqilik ḳilidu;
Oоḳrilar bolsa bəsüp kiriwatidu,
Ḳaraḳqilar topi sirtta bulangqilik ḳiliwatidu.
2 Ular kөnglidə Mening ularning barlik rəzilliklirini esimdə tutḳanliḳimni oylimaydu;
Ḫazir ularning ḳilmixliri өzlirini ḳistawatidu;
Bu ixlar kөz aldimdidur.

Ordidiki suyiḳəstlər

3 Ular padixaḫni rəzillikliri bilən,
Əmirlərni yaloḳan gəpliri bilən hursən ḳilidu;
4 Ularning ḫəmmisi zinahorlar;
Ular naway ot saloḳan tonurdək;
Naway hemirni yuoḳurup, hemir boloḳuqə uning otini yənə uloḳaytmaydu;□
5 Padixaḫimiz *təbrikləngən* künidə, əmirlər xarabning kəypi bilən өzlirini zəipləxtürdi;
Padixaḫ bolsa mazaḳ ḳiloḳuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!□
6 Qünki ular kөnglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoḳanidi;
Keqiqə ularning oḳəzipi qooḳlinip turidu;

□ **6:6 «Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḫir-muḫəbbəttin, kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən»** — Huda Musa pəyoḳəmbər arḳiliḳ ḳurbanliḳlarni tələp ḳiloḳan. Biraḳ keyinki kөp pəyoḳəmbərlər arḳiliḳ, bular Mening ahirḳi məḳsitim əməs, bəlki: (1) Өz həlḳimning manga ḳaratḳan qing kөnglidiki ibadət wə muḫəbbitini izdəymən (xundaḳ ixlar pəḳət Məsiḫning nijati wə Muḳəddəs Roḫ arḳiliḳ əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) ḳurbanliḳlar sunuloḳanda, əgər ihlasmənlik wə muḫəbbət bolmisa, undaḳta ularni ḳilmioḳininglar tüzük, dəp ukturoḳan. ■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Ḫox. 8:1
□ **7:4 «Ularning ḫəmmisi zinahorlar; ular naway ot saloḳan tonurdək…»** — «ular» bəlkim kaḫinlar (ular yuḳiridiki ayətlərning asasiy obyekti). Əslidə kaḫinlar «muḳəddəs ḳanun»ni bilgini üqün, padixaḫning ordisida muḫim roli boluxi kerək idi. Əksiqə ular padixaḫni өltürüxni ḳəstləydu. **«Ular naway ot saloḳan tonurdək; naway hemirni yuoḳurup, hemir boloḳuqə uning otini yənə uloḳaytmaydu»** — naway hemirni boldurux üqün səl issiḳ өtsun dəp tonurning yenioḳa ḳoyidu, biraḳ xu waḳitlarda tonurning otini uloḳaytmaydu.
□ **7:5 «Padixaḫ bolsa mazaḳ ḳiloḳuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!»** — «mazaḳ ḳiloḳuqilar» yənə kaḫinlar (wə sahta pəyoḳəmbərlər?) boluxi mumkin. Əslidə padixaḫni ḳooḳdixi kerək boloḳan əmirlər məst boloḳanda, padixaḫ өzini ḳəst ḳilmaḳqi boloḳan «mazaḳ ḳiloḳuqilar» bilən «ḳol tutuxup», ḫeq bilməyla hətərlik əḫwaloḳa qüxidu.

Səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu.□
7 Ularning ḫəmmisi tonurdək ḳiziḳtur, ular өz soraḳqilirini yəp ketidu;
Ularning barliḳ padixaḫliri yiḳildi —
Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!□

Hudaning tərbiyisini ḳobul ḳilmaydioɣan bir həlḳ

8 Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti;
U «өrülmigən bir ḳoturmaq»dəktur.□ ■
9 Yat adəmlər uning küqini yəp kətti, biraḳ u ḫeq səzməydu;
Bərḫək, *bexining* u yər-bu yeridə aḳ qaqlar kөrünidu, biraḳ u ḫeq bilməydu;□
10 Xuning bilən Israilning təkəbburluḳi өzigə ḳarxi guwaḫ beridu;
Ular Pərwərdigar Hudasining yenioɣa ḳaytmaydu;
Yaki xundaḳ ixlar *bexioɣa* qüxkən bolsimu, yənila Uni izdiməydu.■
11 Əfraim ḫeq əḳli yoḳ nadan bir pahtəktək;
Misiroɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu;□
12 Ular baroɣanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;
Huddi asmandiki uqar-ḳanatlarni toroɣa qüxürgəndək ularni qüxürimən;
Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən.□
13 Ularoɣa way! Qünki ular Məndin yiraḳlixip tenip kətti!
Ular ḫalak bolsun! Qünki ular Manga wapasizliḳ ḳildi!
Mən ularni ḳutḳuzup ḫərlükkə qiḳiray degəndə,
Ular Mən tooɣruluḳ yaloɣan gəp ḳilidu!
14 Ular ornida yetip nalə ḳiloɣanda,
Manga kөnglidə ḫeq nida ḳilmidi;
Ularning jamaətkə yioɣilixi pəḳət ax wə yengi xarab üqündur, halas;

□ **7:6 «Keqiqə ularning oɣəzipi qooɣlinip turidu» —** baxḳa birhil tərjimisi «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». **«.... Ular kөnglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoɣanidi; ... səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu» —** 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixaḫ ordisida məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxturdi. (2) əmirliri məst bolup kətti. (3) padixaḫni ḳəstligən kaḫinlar keqiqə pursət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixaḫḳa boloɣan nəpriti tonurdiki yalḳunlioɣan ottək partlidi wə ular padixaḫni өltürüwətti. □ **7:7 «Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!» —** «ulardin» — bəlkim padixaḫlardin. Məzkur bexarətlərning Israilning əng ahirḳi padixaḫliridin ḳaysisini kөrsitidioɣanliḳioɣa birnemə demək təs. Israil padixaḫliḳining ahirḳi yillirida altə padixaḫ təhtkə olturoɣan. Altisidin tət padixaḫ ḳəstlinip өltürülgən. Bu wəḳələr Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan ḳilinoɣan. Ḫalḳilik nuḳtilar xuki: (1) kaḫinlar intayin rəzil; zinahor, ḳatillar idi. (2) az degəndimu bir padixaḫ ular təripidin ḳəstlinip өltürülgən; (3) əmirlər intayin bihud adəmlər, padixaḫning bihətərlikini ḫeq oylimaytti; (4) padixaḫlarning ḫeqḳaysisi Hudaoɣa tayanmidi (xunglaxḳa «yiḳildi»). (5) kaḫinlar kəp «sotqilar»nimu ḳəstləp өltürdi (7-ayət). □ **7:8 «Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti» —** «Əfraim»ning məzkur kitabta Israilning ornida yaki Israiloɣa wəkil ḳilip kəp ixlitilixining səwəbi, bəlkim bu waḳitta Israilning ximaliy ḳəbililiri Asuriyə təripidin alliḳaqan elip ketilgən; Əfraim ḳəbilisi yaloɣuz ḳaloɣanidi. **U «өrülmigən bir ḳoturmaqdək»tur» —** demək, bir təripi kөyük, bir təripi pixmioɣan. Israil bəlkim baxḳa ḳowmlar bilər kəp arilixip, bir təripi butpərəslərgə ohxax bolup ḳaloɣan, «kөyüp kətkən»; biraḳ ular Huda tərəptə ḫeq pixmioɣan, ularning Huda bilən boloɣan munasiwiti yoḳ deyərlik. ■ **7:8** Zəb. 106:35 □ **7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti» —** «uning küqi» bəlkim Israilning iradisi, iman-etiḳadini kөrsitidu. Ular butpərəs həlḳ bilən kəp arilixip etiḳadi ajizlaxḳan. Baxḳa alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kөrsitidu. ■ **7:10** Ḫox. 5:5 □ **7:11 «Əfraim... Misiroɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu» —** Israil tolimu tuturuḳsiz bolup, Hudaning səzigə ḫeq ixənməy, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardəm soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloɣa satḳunluḳ ḳilidu. □ **7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən» —** ayətning ahirḳi bu ḳismining baxḳa ikki tərjimisi: «ularning jamaiti angliɣandək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» dəp angliɣinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxḳa tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs.

Ular Məndin qətləp kətti.□
15 Bərḫək, Mən əsli ularni tərbiyiligənmən,
Ularning biləklirini qenikturup küqəytküzgənidim;
Birak ular Manga ḳarxi yamanlik ḳəstləwatidu.
16 Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolọuqioọa ḳaytix üqün əməs;
Ular aldamqi bir okyaoọa ohxax.
Ularning əmirliri əzlirining oọaljiranə til-aḫanətliri wəjidin ḳiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə ḳalduridu.□ ■

8

«Ular xamal teriydu, ḳara ḳuyunni oridu!»

1 Kanayni aoọzingoọa saloọin!
Pərwərdigarning əyi üstidə bir ḳorultaz aylinip yüridu!
Qünki ular Mening əḫdəmni buzoọan,
Təwrat-ḳanunumoọa itaətsizlik ḳiloọan.□ ■
2 Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlḳi Seni tonuymiz!» dəp warḳiraydu.
3 Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən;
Xunga düxmən uni ḳooọlaydu.□
4 Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak Mən arḳilik əməs;
Ular bəzilərni əmir ḳiloọan, birak uningdin həwirim yok;
Ular əz jenioọa zamin bolux üqün,
Əzlirigə butlarni kümüx-altunliridin yasioọan.□
5 I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!
Mening oọəzipim ularoọa ḳozoọaldi;
Ular ḳaqanoọiqə paklikṯin yirak turidu?□
6 Xu nərsə Israildin qikḳanoọu —
Uni bir ḫünərwən yasioọan, halas; u Huda əməs;
Samariyəning moziyi dərwəkə parə-parə qekiwetilidu!
7 Qünki ular xamal teridi, xunga ḳara ḳuyunni oridu!
Ularning xadisida ḫeq baxaḳlar yok, u ḫeq ax bərməydu;
Ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloọan bolatti.□
8 Israil yutuwelindi;
Ular yat əllər arisida yarimas bir ḳaqa bolup ḳaldi;

□ **7:14 «Ularning jamaətkə yioọilixi pəḳət ax wə yengi xarab üqündur, halas»** — demək, ularning ḫeytliri Huda üqün əməs, pəḳət əz tamaxiliri üqün ətküzülidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) əz ətlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolọuqioọa ḳaytix üqün əməs; ular aldamqi bir okyaoọa ohxax»** — «aldamqi okya» tüp-tüz atmaydu, okḷar ḫərdaim burulup ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi ḳismining baxḳa hil tərjimiliri bar. ■ **7:16** Zəb. 78:57 □ **8:1 «Pərwərdigarning əyi üstidə bir ḳorultaz aylinip yüridu!»** — ḳorultaz pəḳət əlüklərgə yaki «əlay dəp ḳaloọan» janiwarloọa ḳizikidu, əlwəttə (baxḳa hil tərjimiliridə «bürküt» deyilidu). ■ **8:1** Ḳan. 28:49; Ḫox. 6:7 □ **8:3 «Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən»** — bu ikki bislik səz; ular əzliri yahxilik ḳilixtin ḳol üzgən wə xuning bilən təng, Hudaning yahxilikidin məḫrum boloọan. □ **8:4 «Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak mən arḳilik əməs»** — «uningdin həwirim yok» — demək, bu ix Manga yat boldi, Mən uni etirap ḳilmidim. □ **8:5 «I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!»** — bu kinayilik gəp. Israildiki mozay xəklidiki but ularni ḳutḳuzmioọan. «Baal» wə ularning əng qong tawapgaḫi «Bəyt-Əl»diki butmu «mozay xəkli»də idi (baxḳa hil tərjilirimu bar). □ **8:7 «Ular xamal teridi, xunga ḳara ḳuyunni oridu! Ularning xadisida ḫeq baxaḳlar yok, u ḫeq ax bərməydu; ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloọan bolatti»** — Israillar ḫərdaim «Baal»din yahxi ḫosul tilətti. Ularning oylixiqə «Baal»ning «alaḫidiliki» «mol ḫosul berix»mix.

9 Qünki ular yalƣuz yürgən yawayi exəktək Asuriyəni izdəp qiḳti;
Əfraim «axna»larni yalliwaldi.
10 Gərqə ular əllər arisidin «yalliwalƣan» bolsimu,
Əmdi Mən ularni yiƣip bir tərəp ḳilimən;
Ular tezla «Əmirlərning xaḥi»ning besimi astida tolƣinip ketidu.□
11 Əfraim «gunaḥ ḳurbanliḳ»liri üqün ḳurbangaḥlarni kəpəytkini bilən,
Bular gunaḥ ḳozƣaydiƣan ḳurbangaḥlar bolup ḳaldi.□
12 Mən uning üqün Təwrat-ḳanunumda kəp tərəplimə nərsilərni yazƣan bolsammu,
Ular yat bir nərsə dəp ḥesablanmaḳta.
13 Ular ḳurbanliḳlarƣa amraḳ! Ular Manga ḳurbanliḳlarni ḳilip, gəxidin yəydu,
Biraḳ Pərwərdigar bulardin ḥeq hursənlik almaydu;
U ularning ḳəbiḥlikini ḥazir esigə kəltürüp,
Gunaḥlirini əz bexiƣa qüxüridu;
Ular Misirƣa ḳaytidu!□
14 Qünki Israil əz Yasiƣuqisini untup, «ibadəthana»larni ḳuridu;
Yəḥuda bolsa istiḥkamlaxturulƣan xəḥərlərni kəpəytkən;
Biraḳ Mən ularning xəḥərliri üstigə ot əwətimən,
Ot bularning ḳəl’ə-ordilirini yəp ketidu.

9

Ḳuruḳ huxalliḳ wə ḥeytlar

1 I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar;
Qünki sən Hudayingdin qətnəp paḥixilikkə berilding;
Ḥərbir hamanda sən paḥixə ḥəḳḳigə amraḳ bolup kətting.□
2 Haman wə xarab kəlqiki ularni baḳalmaydu;
Yengi xarab uni yərgə ḳaritip ḳoyidu.
3 Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;
Əfraim bəlki Misirƣa ḳaytidu,
Ular Asuriyədə ḥaram tamaḳni yəydu.
4 Ular Pərwərdigarƣa ḥeq «xarab ḥədiyə»lərni ḳuymaydu,

□ **8:10 «Ular tezla «əmirlərning xaḥi»ning besimi astida tolƣinip ketidu»** — «əmirlərning xaḥi» Asuriyə padixaḥining məhsus bir unwani. □ **8:11 «Əfraim «gunaḥ ḳurbanliḳ»liri üqün ḳurbangaḥlarni kəpəytkini bilən, bular gunaḥ ḳozƣaydiƣan ḳurbangaḥlar bolup ḳaldi»** — «gunaḥ ḳurbanliḳi»lar tooƣruluḳ «Law.» 4-5-bablarni kərüng. Məzkur ḳurbangaḥlarni «Pərwərdigarƣa atap» yasaƣanidi. Əslidə Hudaning kərsətmiliri boyiqə Yerusalemdindiki ibadətjanining ḳurbangaḥidin baxḳa, Israillarning ḥeqḳandaḳ ḳurbangaḥni yasimasliḳi kerək. Dərwəḳə, ular yasaƣandin keyin, tezla butpərəs tawapgaḥlarƣa aylinip ḳaƣanidi. □ **8:13 «Ular ḳurbanliḳlarƣa amraḳ! Ular Manga ḳurbanliḳlarni ḳilip, gəxidin yəydu,…»** — bu ayətning ḥərhil tərjimiliri boloƣini bilən, omumiy mənisi tərjimimizningkidək. **«Gunaḥlirini əz bexiƣa qüxüridu; ular Misirƣa ḳaytidu!»** — Misir Israillar tunji ḳetimliḳ əsirlikkə yaki ḳullukḳa qüxkən jay. □ **9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp paḥixilikkə berilding; ḥərbir hamanda sən paḥixə ḥəḳḳigə amraḳ bolup kətting»** — (bu babtiki həwər tooƣruluḳ) Israil butpərəslik yoliƣa kirgən bolsimu, ular tehi «ḥəmmə din ohxax» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» ətküzüwatatti, xundaḳla xu paaliyətlirini kəpləp ətküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənila Musa pəyƣəmbərgə buyruƣan kona ḥeytlarnimu saḳlap ḳaƣanidi, ularƣa naḥayiti köngül bələtti; muxundaḳ ḥeytlarning boloƣinidin huxal boluxup, ḥeyt-bayram tərəpliridə heli «dindar» bolup ketixti. Ḫoxiya pəyƣəmbər muxu babtiki həwərni küz bayrimida, yəni «kəpilər ḥeyti» («kəpə tikix ḥeyti»)da ularƣa yətküzgən bolsa kerək. «Haman» yilning əjirining nətijisini yiƣidiƣan jay bolup, huxalliḳ bolidiƣan bir sorun, əlwəttə. Biraḳ paḥixə ayallar (həḳning puli bilən) pat-pat xu sorunlarƣa qiḳatti. Israillar hamanlirida bəlkim ikki jəḥəttə paḥixilik ḳilatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) roḥiy jəḥəttə «Baal»ƣa qoḳunup uningƣa rəḥmət eytix paaliyətliridə.

Ularning ḳurbanliḳliri uningoɣa ḫeq hursənlik bolmaydu; ularning neni matəm
tutḳuqilarning nenidək bolidu;
Uni yegən ḫərkim «napak» bolidu;
Bu nan ḫərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu.□
5 Əmdi «jamaətlərning *ibadət* sorunliri» künidə,
«Pərwərdigarning ḫeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?□
6 Qünki mana, ular ḫətta ḫalakəttin ḳaqḳan bolsimu, Misir ularni yioɣiwelip,
Andin Memfis xəḫiri ularni kөmüp ḳoyidu.
Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu;
Ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu.□
7 Əmdi ḫesablixix künliri kəldi,
Yamanliḳ ḳayturidioɣan künlər kəldi;
Israil buni bilip yətsun!
Sening ḳəbiḫlikingning kөplüki tüpəylidin,
Zor nəpriting boloɣini tüpəylidin,
Pəyoɣəmbər «əhməḳ», roḫḳa təwə boloɣuqi «sarang» dəp ḫesablinidu.□
8 Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur;
Biraḳ uningoɣa barliḳ yollirida ḳiltaḳlar ḳoyuloɣan,
Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə.□
9 Gibeaḫning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,
U ularning ḳəbiḫlikini esigə kəltüridu,
Ularning gunaḫlirini jazalaydu.□

10 — Qөl-bayawanda üzüm uqrap ḳaloɣandək, Mən sən Israilni tapḳan;
Ənjür dərihidə tunji pixḳan mewini kөrgəndək, ata-bowiliringlarni yahxi
kөrgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardi,
Өzlirini axu nomusluḳ nərsigə beoɣixlidi,

□ **9:4 «… Ularning neni matəm tutḳuqilarning nenidək bolidu; uni yegən ḫərkim «napak» bolidu; bu nan ḫərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu» —** Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgkən bolsila, «napak» dəp ḫesablinatti. «Napak» axni yegən adəmning өzimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutḳan» adəmlərning ḫəmmisi (bir məzgilgiqə) «napak» dəp ḫesablinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida ḫərdaim «ḫaram-napakliḳ» bilən uqraxḳaqḳa, ḫərdaim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning өyigə» өzliri kirixi, xundaḳla ḫərḳandaḳ «ax ḫədiyə»ni elip kirixi ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. □ **9:5 «Əmdi «jamaətlərning ibadət sorunliri» künidə, «Pərwərdigarning ḫeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?» —** bu butpərəs həlḳning «napak bolidioɣanliḳi» «Pərwərdigarning ḫeytlirini təbrikliyəlməsliki», «ibadət sorunlirioɣa ḳatnixalmasliḳi» ḳatarliḳlar ularoɣa eoɣir kəlgənliki bəlkim oḳurmənlərgə oɣəlitə tuyulidu. Biraḳ əslidə durus boloɣan bu paaliyətlər hurapiy ixlaroɣa aylinip ḳaloɣandin keyin, ular «bularni ḫərdaim ḳilmisaḳ «yaman bolidu»» dəp oylap, ḳorḳup yürgən bolsa kerək. Tirik Hudadin ḳorḳmay, hurapiyliḳ yolioɣa hilapliḳ ḳilixtin ḳorḳux, ḫərbir həlḳḳə naḫayiti nomus kəltüridioɣan bir ixtur. □ **9:6 «Andin Memfis xəḫiri ularni kөmüp ḳoyidu» —** Memfis xəḫiri yooɣan, ḫəywətlik yər boloɣanliḳi üqün dangḳi qiḳḳan. **«Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu; ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu» —** bu ayəttə «ḳədirlik kümüx buyumliri» wə «qedirliri» bolsa kümüx bilən ḫəlləngən butlar, xundaḳla xu butlaroɣa «makan boloɣan» qedirlar kөzdə tutuluxi mumkin. □ **9:7 «Əmdi ḫesablixix künliri kəldi» —** «ḫesablixix künliri» ibraniy tilida «yoḳlax künliri». □ **9:8 «Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur; … Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə» —** ḫəḳiḳiy pəyoɣəmbərning düxmənliri (kaḫinlar wə sahta pəyoɣənbərlər bolsa kerək) ḫətta Hudaning ibadəthanisidimu uni ḳəstliməkqi boluwatatti. □ **9:9 «Gibeaḫning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,…» —** Gibeaḫ xəḫiridə bəqqiwazliḳ ḫəm ḳatilliḳ yüz bərgən, Israilni naḫayiti xərməndiqiliktə ḳalduroɣan («Ḫak.» 17-19-bablar).

Ular өzlirining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi.□ ■
11 Əfraimning bolsa, xan-xəripi ḳuxtək uqup ketidu
— Huddi tuoɳulux bolup baḳmioɳandək,
Ḫamilə bolup baḳmioɳandək,
Boyida apiridə bolux bolup baḳmioɳandək!□
12 Ḫətta ular pərzəntlirini qong ḳiloɳan bolsimu,
Mən lekin ularni birini ḳaldurmay juda ḳilimən;
Bərḫək, ulardin ayrilip kətkinimdin keyin, ularning ḫalioɳa way!
13 Mən kərginimdə, Əfraimning əḫwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəḫiri»dək idi;
Birak Əfraim balilirini ḳətl ḳiloɳuqioɳa qiḳirip beridu.□
14 Ularoɳa bərgin, i Pərwərdigar — zadi nemə bərgining tüzük? — Ularoɳa bala qüxüp ketidioɳan baliyatḳu, ḳuruḳ əmqəklərni bərgin!□ ■
15 Ularning barliḳ rəzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu;
Qünki Mən xu yərdə ulardin nəprətləndim;
Ularning ḳilmixlirining rəzilliki tüpəylidin,
Ularni өyümdin ḫəydiwetimən;
Mən ularni yənə səyməymən;
Ularning əmirlirining ḫəmmisi tərsaliḳ ḳilidu.□ ■
16 Əfraim əmdi uruwetildi;
Ularning yiltizi ḳaoɳjirap kətti, ular ḫeq mewə bərməydu;
Ḫətta ular mewə bərsimu,
Baliyatḳusining səyümlük mewilirini өltürüwetimən.□
17 Mening Hudayim ularni qətkə ḳakti,
Qünki ular uningoɳa ḳulak salmidi;
Ular əllər arisida sərsan bolidu.

10

Pərwərdigarni izdəx wakti kəldi!
1 Israil barakṣan bir üzüm telidur;
U өzi üqün mewə qiḳiridu;
Mewisi köpəygənseri u ḳurbangaḫlarnimu köpəytkən;

□ **9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardi» —** «Baal-Peor» degən but wə bu butḳa munasiwətlik nomussiszliḳ «Qəl.» 25-babta hatiriləngən. Demisəkmu, bu ixlar Israil qəl-bayawanda yürgən wakitta yüz bərgən. **«Өzlirini axu nomusluḳ nərsigə beoɳixlidi, ular өzlirining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi»** — demək, ular өzliri qoḳunoɳan yirginqlik butḳa ohxax boldi. Baxḳa birhil tərjimisi «…өz səyginigə ohxax yirginqlik boldi». ■ **9:10** Qəl. 25:3; Zəb. 106:28 □ **9:11 «Əfraimning bolsa, xan-xəripi ḳuxtək uqup ketidu» —** «Əfraimning xan-xəripi» ularning pəhri boloɳan əwlad-pərzəntini kərsitidu. Huda ularni agaḫlanduriduki, əwlad-pərzəntinglar məwjut bolup baḳmioɳandək bolisilər (12-ayətnimu kərüng). □ **9:13 «Mən kərginimdə, Əfraimning əḫwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəḫiri»dək idi» —** «Tur» Liwanoɳa jaylaxḳan küqlük wə mustəḫkəm port-dölət idi. Baxḳa tət hil tərjimisi bar. Ibraniy tilini qüxinix təs. □ **9:14 «Ularoɳa bala qüxüp ketidioɳan baliyatḳu, ḳuruḳ əmqəklərni bərgin!» —** pəyoɳəmbərning bu duasi bəlkim ularni balilarning ḳətl ḳilinixi azabini kərmisun, degənni bildüridu. ■ **9:14** Luḳa 23:29 □ **9:15 «Ularning barliḳ rəzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu» —** «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpərəs tawapgaḫi idi. ■ **9:15** Yəx. 1:23; Ḫox. 4:15; 12:12 □ **9:16 «Ularning (Əfraimning) yiltizi ḳaoɳjirap kətti, ḫətta ular mewə bərsimu» —** muxu yərdə balilarni kərsitidu. Ayətning ikkinqi ḳismini kərüng.

Zeminining esilliḳidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi.□ ■
2 Ularning kəngli ala;
Ularning gunaḫkarliḳi ḫazir axkarilinidu;
U ularning ḳurbangaḫlirini qeḳip ǫlitidu,
Ularning but tüwrüklirini buzuwetidu.
3 Qünki ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ;
Padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgə nemə ḳilip beridu?» — dəydiǫan bolidu.□ ■
4 Ular gəplərni ḳiliweridu, əḫdini tüzüp ḳoyup yalǫandin ḳəsəm iqidu;
Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu.□
5 Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫləm-əndixigə qüxidu;
«*Bəyt-Awən*»*dikilər* dərwəḳə uning üstigə matəm tutidu,
Uning «butpərəs kaḫin»lirimu uning üqün xundaḳ ḳilidu;
Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu,
Qünki u sürgün ḳilindi!□
6 Bərḫəḳ, xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip, Asuriyəgə kətürülüp ketilidu;
Əfraim iza-aḫanətkə ḳalidu,
Israil ɵz «əḳli»din hijil bolidu.□
7 Samariyəning bolsa, padixaḫi dengiz dolḳunliri üstidiki həxəktək yoḳilip kətti;
8 «Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu;
Ḳurbangaḫlirini tikən-jiǫanlar basidu;
Ular taǫlarǫa: «Üstimizni yepinglar!», dənglüklərgə: «Üstimizgə ərülüp qüxünglar!» — dəydu.□ ■
9 — I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding;
Ixlar xu peti turiwərdi;
Rəzillikning baliliri üstigə ḳilinǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?□ ■
10 Mən halioǫinimda ularni jazalaymən;
Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooǫra kəlgəndə,

□ **10:1 «Mewisi kɵpəygənseri u (Israil) ḳurbangaḫlarnimu kɵpəytkən; zeminining esilliḳidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi» —** demisəkmu, bu ḳurbangaḫlar wə tüwrüklər butlarǫa ataloǫanidi. Baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) Israilning mewisini kɵpəytixi bilən, Israil ḳurbangaḫliridiki but tüwrüklər kɵpəydi; U (Huda) Øz zeminioǫa yahxiliḳni kɵpəytixi bilən, u (Israil) butlarǫa ataloǫan tüwrüklərni tehimu yahxi ḳildi». ■ **10:1** Ḫox. 8:11 □ **10:3 «… ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ; padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgə nemə ḳilip beridu?» — dəydioǫan bolidu» —** bu bexarət Israilning sürgün ḳilinoǫandin keyin nemə dəydioǫanliḳini kərsitidu. ■ **10:3** Ḫox. 3:4 □ **10:4 «Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioǫa qüxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu». □ **10:5 «Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫləm-əndixigə qüxidu,… ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu» —** «Bəyt-Awən»ning «xan-xərəp»i, yəni mozay xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oḳurmənlərning esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən səzning ɵzi kinayilik gəptur (mənisi: «Yoḳ birnərsə»ning ɵyi). □ **10:6 «xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip» —** «Jedəlhor padixaḫ» Asuriyə padixaḫini deməkqi. Yuḳiriḳi 5:13-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **10:8 ««Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu» —** «Awən» («yoḳ nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yuḳiri jaylar» — butpərəslik ḳilidioǫan məhsus jaylar. «Israilning gunaḫi» — ular qoḳunoǫan butni kərsətsə kerək. ■ **10:8** Yəx. 2:19; Luḳa 23:30; Wəḫ. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding; … rəzillikning baliliri üstigə ḳilinoǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?» —** Gibeaḫ xəḫirida boloǫan rəzil wəḳə (bəqqiwazliḳ ḫəm ḳatilliḳ) «Ḫak.» 17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə ḳarioǫanda bu gunaḫ xu künlərdin tartip Israildin ayrilmioǫan. Xu wəḳə boloǫandin keyin, Gibeaḫdikilər towa ḳilmidi, xuning bilən Israilning baxḳa ḳəbililiri ularǫa ḳarxi jəng ḳilip ularni bitqit ḳiloǫan. Bexarətkə ḳarioǫanda, bundaḳ bir jəng yənə elip berilixi kerək; lekin bu ḳetim pütkül Israiloǫa ḳarxi xundaḳ bir jəng bolidu. ■ **10:9** Ḫox. 9:9

Yat ḳowmlar ularoɣa ḫujum ḳilixḳa yioɣilidu.□
11 Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,
U haman tepixkə amraḳ;
Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim;
Birak ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən;
Yəḫuda yər ḫəydisun!
Yaḳup əzi üqün yərni tirnilixi kerək.□
12 Əzünglaroɣa ḫəḳḳaniylik bilən teringlar,
Meḫir-muḫəbbət iqidə ḫosul alisilər;
Boz yeringlarni qanap eqinglar;
Qünki Pərwərdigarni izdəx waḳti kəldi,
— Ta U üstünglaroɣa ḫəḳḳaniylikni yaoɣduroɣuqə!■
13 *Birak* silər rəzillikni aoɣdurdunglar,
Ḳəbiḫlik ḫosulini ordunglar,
Yaloɣanqilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən əz yolungoɣa, yəni baturliringning kəplükigə ixinip tayanding;
14 Ḳowmliring arisida quḳan-sürən kətürülidu;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbat ḳiloɣandək,
Barlik ḳoroɣanliring bərbat ḳilinidu;
(xu küni *Bəyt-Arbəldiki* ana-balilar təngla parə-parə ḳiliwetilmigənmu?) —□
15 Əmdi uqioɣa qikḳan rəzilliking tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!
Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu.□

11

Israil, səyümlük balam! Seni ḳandaḳmu taxlap ḳoyimən?
1 Israil bala qeoɣida, Mən uni səydüm,
Xuning bilən ooɣlumni Misirdin qiḳixḳa qaḳirdim.■
2 Birak ular *həlḳimni* qaḳiriwidi,
Ular dərḫal ḫuzurumdin qiḳip kətti;
Ular «Baal»laroɣa ḳurbanlik ḳilixḳa baxlidi,

□ **10:10 «Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooɣra kəlgəndə»** — «ikki gunaḫi» nemə ikənliki tooɣruluḳ alimlarning ḫərhil pərəzliri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasioɣanliḳini kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxḳa hil tərjimiliri bar. □ **10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amraḳ; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; birak ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən; Yəḫuda yər ḫəydisun! Yaḳup əzi üqün yərni tirnilixi kerək»** — deḫḳan əzining amraḳ inikini (Huda deḫḳan, Israil inək) tehi eoɣir əmgəkkə salmioɣan, pəḳət haman tepixkə saloɣan (haman tepix yenik ix ḫəm tepilgən danlardin yeyələydioɣanliḳi üqün inək uningoɣa amraḳ, əlwəttə). Birak inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kərüng) ḫazir ḳattik əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəḫuda wə Israil Huda üqün «yər ḫəydimisə» (towa ḳilix jəryanidiki japalik yoloɣa kirmisə), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün ḳattik əmgək ḳilidioɣan bolidu. ■ **10:12** Yər. 4:3 □ **10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəlni bərbat ḳiloɣandək,…»** — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixaḫi «Xalmanəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar ḫazir bizgə naməlum, birak Israiloɣa boloɣan agah naḫayiti enikṯur. □ **10:15 «Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!»** — demək, ularning «Bəyt-Əl»də ḳiloɣan rəzillikliri əz bexioɣa «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni qüxüridu. **«Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu»** — «tang səḫərdila» — demək, «jəng bexidila» (jəng adəttə səḫərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən mənidə. ■ **11:1** Mat. 2:15

Oyma məbudlarоԓa isrik saldi.□
3 Əfraimоԓa mengixni өgətküqi Өzüm idim,
Uning ḳolini tutup wə yөlөp —
Birak өzini saḳaytḳuqining Mən ikənlikimni ular bilmidi.
4 Mən adimətqilikning kөyünüx rixtiliri bilən,
Səygüning tarliri bilən ularning kөnglini tartiwaldim;
Mən ularоԓa huddi engikidin boyunturuḳni eliwətküqi birsidək boloԓanmən,
Egilip Өzüm ularni ozuḳlanduroԓanmən.
5 Ular Misiroԓa ḳaytidioԓan bolmamdu?
Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḫi bolidioԓan əməsmu?
— Qünki ular yenimoԓa ḳaytixni rət ḳildi!□
6 Ḳiliq uning xəḫərliridə ḫəryan oynitilidu;
Dərwazisidiki təmür baldaḳlarni wəyran ḳilip yəp ketidu;
Bu өz əḳillirining kasapitidur!
7 Bərḫək, Mening həlḳim Məndin qətləp ketixkə məptun boldi;
Ular Ḫəmmidin Aliy Boloԓuqioԓa nida ḳilip qaḳirsimu,
Lekin ḫeqkim ularni kətürməydu.
8 Mən ḳandaḳmu seni taxlap ḳoyimən, i Əfraim?
Mən ḳandaḳmu seni *düxməngə* tapxurimən, i Israil?!
Ḳandaḳmu seni Admaḫ xəḫiridək ḳilimən?!
Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḫiridək bir tərəp ḳilimən?!
Ḳəlbim iq-baoԓrimda ḳaynap ketiwatidu,
Mening barliḳ rəḫimdilliḳim ḳozoԓiliwatidu!□ ■
9 Oԓəzipimning ḳəḫrini yürgüzməymən,
Ikkinqi yənə Əfraimni yoḳatmaymən;
Qünki Mən insan əməs, Təngridurmən,
— Yəni arangda boloԓan pak-muḳəddəs Boloԓuqidurmən;
Mən dəroԓəzəp bilən kəlməymən.□
10 Ular Pərwərdigarning kəynidin mangidu;
U xirdək ḫərkiraydu;
U ḫərkirigəndə, əmdi baliliri oԓərbtin titrigən ḫalda kelidu;
11 Ular Misirdin ḳuxtək,
Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḫalda qiḳip kelidu;
Xuning bilən ularni өz өylirigə makanlaxturimən, — dəydu Pərwərdigar.□

□ **11:2 «Birak ular həlḳimni qaḳiriwidi, ular dərḫal ḫuzurumdin qiḳip kətti…»** — «ular» — butpərəslərni yaki Israil Misirdin qiḳḳanda uqrioԓan «Moab»dikilərni wə yaki Ḳanaanoԓa kirgəndin keyin uqraxḳan Ḳanaandikilərni kərsitixi mumkin. Ayət üstidiki ikki baxḳa kөzḳarax ipadiləydioԓan baxḳa ikki tərjimisi bar: (1) «Ular (pəyoԓəmbərlər) ularni qaḳiroԓanseri, ular (Israil) өzlirini ulardin (pəyoԓəmbərlərdin) neri ḳildi»; (2) «Mən (Huda) ularni qaḳiroԓanseri, ular өzlirini ḫuzurumdin neri ḳildi». Ahirḳi tərjimə miladiyədin ilgirigi 3-əsirdiki «Septuagint» (LXX) grek tərjimisigə əgixidu. □ **11:5 «Ular Misiroԓa ḳaytidioԓan bolmamdu? Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḫi bolidioԓan əməsmu?»** — Israil Misir wə Asuriyədin yardəm izdəp ularning yenioԓa «qiḳti». Əmdi bu ayəttə tiloԓa elinoԓan ularning «qiḳix»i yaki «ḳaytix»i (1- wə 2-ayətni kərüng) bolsa ḳaqḳun musapir süpitidə (Misiroԓa) yaki əsir süpitidə (Asuriyəgə) bolidu. □ **11:8 «Ḳandaḳmu seni Admaḫ xəḫiridək ḳilimən?! Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḫiridək bir tərəp ḳilimən?!»** — «Admaḫ» wə «Zəboim» degən xəḫərlər eoԓir gunaḫliri tüpəylidin Sodom wə Gomorra bilən təng asmandin yaoԓḳan ot-güngürt təripidin pütünləy ḫalak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9 «… Mən dəroԓəzəp bilən kəlməymən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… Mən xəḫərgə (jazalaxḳa) kirməymən. □ **11:11 «Ular Misirdin ḳuxtək, Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḫalda qiḳip kelidu; xuning bilən ularni өz өylirigə makanlaxturimən»** — Israil (Əfraim)dikilərdin bəzilər awwal Yəḫudadin panaḫ tapḳan, andin keyin Yəḫuda bilən təng Babil imperiyəsigə sürgün boloԓan. Andin ular bilən təng Ḳanaanoԓa (Pələstingə) ḳaytip kəlgən — ajizliḳta, «titrigən ḫalda» ḳaytip kəlgən («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

12

Ötkən ixlarni əsləp sawaḳ elinglar!

1 Əfraim Meni yalƣan gəpliri bilən kəmüwetidu;
Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa tuturuḳsiz boldi.
Əfraimning yegini xamaldur,
U xərḳ xamilini ḳooƣlap yüridu;
U künləp yalƣanqiliḳ, zulum-zorluḳni kəpəytməktə;
Ular Asuriyə bilən əḫdə tüzidu,
Xuningdək Misirƣa may «sooƣiliri» kətürüp apirilidu.□
2 Pərwərdigarning Yəhuda bilənmu bir dəwasi bar;
U Yaḳupni yolliri boyiqə jazalaydu;
Uning ḳilmixlirini əz üstigə ḳayturidu.
3 U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwalƣan,
Əz küqi bilən Huda bilən elixḳan;□ ■
4 U bərḫəḳ Pərixtə bilən elixip, ƣələbə ḳildi;
U yiƣlidi, Uningƣa dua-tilawət ḳildi;
Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi,
Wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;□ ■
5 — Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda,
— «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!□
6 Xunga sən, Hudaying arḳiliḳ, Uning yeniƣa ḳayt;
Meḫribanliḳ wə adalətni ḳolungdin bərmə,
Hudayingƣa ümid baƣlap, Uni izqil kütkin.

Aldamqi sodigər

7 Mana bu sodigər! Uning ḳolida aldamqiliḳ tarazisi bar;

□ **12:1** **«Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa tuturuḳsiz boldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Yəhuda yənila Huda bilən billə ḫəkümdarliḳ ḳilidu, u Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa sadiḳtur». Bizningqə 12-bab, 2-ayətkə ḳariƣanda bu hil tərjimisi ḳət'iy mumkin əməs. **«Əfraimning yegini xamaldur, u xərḳ xamilini ḳooƣlap yüridu»** — demək, Əfraim gepi tuturuḳsiz, «xamalƣa baḳḳuqi» əl idi. **«Xuningdək Misirƣa may «sooƣiliri» kətürüp apirilidu»** — bu «may» xübḫisizki, Misirning yardimini elix üqün əwətilgən. □ **12:3** **«U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwalƣan,...»** — oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḳup» degən isimning mənisi əslidə: «U (Huda) tapiningda bolsun» (demək, u Sən (Huda) bilən billə bolsun); biraḳ Yaḳup pəyƣəmbərgə xu isimning ḳoyuluxining səwəbi: — (1) u akisining tapinini tutḳan (tuƣuluƣanda); (2) bu isimning «aldamqi» degən kəqmə mənisi bar; u keyinki künlərdə akisini ikki ḳetim «roḫiy miras»tin aldap ḳoyƣan («Yar.» 25-bab). Ahirda u bu aldamqiliḳtin towa ḳilip, akisidin əpu soriƣan («Yar.» 33-babnimu kərüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10 □ **12:4** **«Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxḳa bir hil tərjimisi: «U (Yaḳup) Uni (Hudani) tepiwaldi». **«U bərḫəḳ Pərixtə bilən elixip, ƣələbə ḳildi; u yiƣlidi, Uningƣa dua-tilawət ḳildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;»** — bu tarihiy wəḳələrning əḫmiyiti bəlkim: (1) Yaḳup əsli bir aldamqi; (2) biraḳ u etiḳad arḳiliḳ Hudaning Pərixtisidin bəht-bərikətkə wə Hudaning iltipatiƣa erixkən; (3) keyin u baxḳiqə bir adəm, etiḳadliḳ, xəpḳətlik bolup qiḳti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsli bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yaḳupni qarḳiriƣan waḳtida) baxliƣan, Yaḳupḳa, xundaḳla əwladliriƣa bəht ata ḳilidiƣan wədilərni ḳiliƣan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning **ḫəḳiḳiy əḫmiyitini** əslixi kerək; (6) ular bu ixlardin sawaḳ alsunki, «Huda menimu (Yaḳupḳa ohxax) yaman aldamqiliḳtin durus, etiḳadliḳ adəmgə əzgərtələydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningƣa ḳaytixim kerək». Wəḳələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5** **«— Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda, — «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yaḳup əzi bilən elixḳan Pərixtining namini soriƣan. Xu qaƣda u namini uningƣa eytmiƣan. Keyin Huda bu namning «Yaḫwəḫ» (tərjimimizdə, «Pərwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyƣəmbərgə ayan ḳilip qüxəndürgən (Yaḫwəḫ — «Əzgərməs», «Əzəldin Bar Bolƣuqi», «Əḫdisigə ḫərdaim sadiḳ Bolƣuqi» degən mənilərni əz iqigə alidu). Xunga bu nam Israilƣa ümid berixi kerək idi.

U bozək kilixkа amraktur.□
8 Əfraim: «Mən dərwəkə beyidim,
Өzümgə kөp baylikларni toplidim;
Birak ular barlik əjirlirimdə məndin ḫeq gunaḫiy kəbiḫlikni tapalmaydu!» —
dəydu.□
9 Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən,
Mən seni yənə «*kəpilər* ḫeyti»dikidək qedirlarda turɣuzimən!□ ■

Pəyɣəmbərlərning əḫmiyiti
10 «Mən pəyɣəmbərlərgə səz kilɣanmən,
Alamət kөrünüxlərni kөpəytkənmən,
Xundakla pəyɣəmbərlər arkilik təmsillərni kөrsətkənmən.
11 Gilead kəbiḫmu? Ular bərḫək pəkət yarimaslardur!
Ular Gilgalda torpaklarni kurbanlik kilidu;
Ularning kurbangaḫliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dөwiliridək kөptur!□ ■
12 (Yakup Suriyəgə kөqip kətti,
Xu yərdə Israil hotun elix üqün ixligən;
Bərḫək, hotun elix üqün u koylarni bakkanidi).■
13 Pərwərdigar yənə pəyɣəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip kutkuzɣan,
Pəyɣəmbər arkilik uningdin həwərmu alɣan.□
14 Əfraim *Hudaning* kəḫrini intayin kattik kozɣiɣan;
Uning Rəbbi u tөkkən kan kərzni uning gədinigə artidu,
Xərməndilik-aḫanətini өz bexiɣa kayturidu.

□ **12:7 «Mana bu sodigər!»** — «sodigər» ibraniy tilida «Kanaan» yaki «Kanaanlik» degənlik bolidu. Demək, Əfraim bir tərəptin əsli өzi aldidin ḫəydiwətkən butpərəs Kanaanlikлarɣa oḫxap kalɣan; yənə bir tərəptin u «Yakup»ning əslidiki «aldamqi» harakterida bolup, ḫeq өzgərtilmigəndur. □ **12:8 «ular... məndin gunaḫiy kəbiḫlikni tapalmaydu»** — «gunaḫiy kəbiḫlik» — demək, məndə «kəbiḫliklər bar, birak eɣir əməs, «gunaḫ əməs»» degən külkilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydiɣan pozitsiyilər bügüngə kədər ḫəmmimizgə tonuxtur. □ **12:9 «Birak Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən, Mən seni yənə «kəpilər ḫeyti»dikidək qedirlarda turɣuzimən!»** — ««kəpilər ḫeyti»dikidək» ibraniy tilida «ḫeyttiki künlərdikidək». «Qedirlarda turux» tiloɣa elinɣandin keyin xübḫisizki, «kəpilər ḫeyti»ni kөrsətsə kerək. Israil «Misirdin qikix»tiki muḫim sawaklarni untuɣan. «Kəpilər ḫeyti» («kəpə tikix ḫeyti»)da Israil yəttə kün өydə əməs, bəlki qedirlarda turuxi kerək idi. Ḫeyttiki bu ix ularɣa əslidiki ajiz, kəmbəɣəl baxlinixini wə «Insan pəkət nan bilənla yaximaydu, bəlki Hudaning ḫərbir səzigə tayinip yaxixi kerək» degən muḫim sawak tooɣruluk əslitixi kerək idi. ■ **12:9** Yəx. 43:11 □ **12:11 «Gilead kəbiḫmu? Ular bərḫək pəkət yarimaslardur!»** — muxu ayəttə «kəbiḫ» wə «yarimas» degən səzlər bir-birigə oḫxaydaydiɣan səzlərdur. **«Ular Gilgalda torpaklarni kurbanlik kilidu; ularning kurbangaḫliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dөwiliridək kөptur!»** — Ḫoxiya «Gilgal» («dөwə», «dəstə», degən mənidə) degən yər nami bilən səz oyuni kilidu — ular ḫəkikətən ismi-jismiɣa layiktur . Ḫəmmə yeridə kөpligən kurbangaḫlirining boluxi bilən, Gilgal dərwəkə «etizdiki tax dөwilər»dək bir jay, halas. Ayətning baxka hil tərjilirimu bar. ■ **12:11** Ḫox. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13 «Pərwərdigar yənə pəyɣəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip kutkuzɣan, pəyɣəmbər arkilik uningdin həwərmu alɣan»** — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfraim əjdadi bolɣan Yakupni ḫəddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənna koyɣan «büyük əjdad»i Yakupning ailisidikiliri (Israil) pəyɣəmbərsiz kalɣan bolsa (demək, ularda Hudaning Roḫining yetəkqiliki bolmiɣan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwatkan naḫayiti bir «kaqkun» yaki ḫətta Misirdin qikmiɣan bir «ixləmqi» bolatti, halas. U ḫərgiz uluɣ bir əl bolup qikmaytti. Birak ḫazirki Israil (bolupmu Əfraim kəbilisi) Huda əwətkən pəyɣəmbərlər (Amos, Ḫoxiya, Yəxaya, Mikaḫ)ni rət kilip, Hudani intayin ɣəzəpləndüridu. Israilning məwjudluki wə ḫayatining ḫər jəḫətliri ularning Huda bilən bolɣan roḫiy munasiwitigə baɣlik idi. Israilning pəyɣəmbərliri bu ixni həlkning kөz aldida kөrsitidu; pəyɣəmbərlərni səl qaɣlax Hudaning Өzini səl qaɣliɣan bilən barawərdur. Yakup өzi ahirida pəyɣəmbər bolɣan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bablarni kөrüng).

13

«Mən seni ḫalak ḳilimən, i Israil!» — ahirḳi agahḷandurux

1 *Burun* Əfraim səz ḳiloɣanda, kixilər ḫərmətləp titrəp ketətti;
U Israil ḳəbililiri arisida kətürülgən;
Birak u Baal arḳilik gunah ḳilip əldi.□
2 Ular ḫazir gunaḫning üstigə gunah sadir ḳilmakta!
Əzlirigə kümüxliridin ḳuyma məbudlarni,
Əz əḳli oylap qiḳḳan butlarni yasidi;
Bularning ḫəmmisi ḫünərwənning əjri, halas;
Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu.□ ■
3 Xunga ular səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin oɣayip bolidioɣan tang səḫərdiki xəbnəmdək,
Hamandin ḳara ḳuyunda uqḳan pahaldək,
Tünglüktin qiḳḳan is-tütəktək *tezdin* yoḳap ketidu.
4 Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boloɣanmən;
Sən Məndin baxḳa ḫeq Ilaḫni bilməydioɣan bolisən;
Məndin baxḳa ḳutḳuzoɣuqi yoḳtur.■
5 Mən qəl-bayawanda, ḳuroɣaḳqiliḳning zeminida sən bilən tonuxtum;
6 Ular ozuḳlandurulup, toyunoɣan,
Toyunoɣandin keyin kənglidə təkəbburlixip kətkən;
Xunga ular Meni untuoɣan.■
7 Əmdi Mən ularoɣa xirdək bolimən;
Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;
8 Küqükliridin məḫrum boloɣan eyiḳtək Mən ularoɣa uqrap,
Yürək qawisini titiwetimən;
Ularni qixi xirdək nəḳ məydanda yəwetimən;
Daladiki ḫaywanlar ularni yirtiwetidu.
9 Sening ḫalakiting, i Israil, dəl Manga ḳarxi qiḳḳanliḳing,
Yəni Yardəmqinggə ḳarxi qiḳḳanliḳingdin ibarəttur.
10 Əmdi barlik xəḫərliringdə sanga ḳutḳuzoɣuqi bolidioɣan padixaḫing ḳeni?
Sening sorakqi-ḫakimliring ḳeni?
Sən bular tooɣruluḳ: «Manga padixaḫ wə xaḫzadilarni təḳdim ḳiloɣaysən!» dəp tiligən əməsmu? —
11 Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən,
Əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim.□ ■

□ **13:1 «Burun) Əfraim səz ḳiloɣanda…»** — «Əfraim» ḳəbilining əjdadi boloɣan Əfraimni əməs, bəlki ḳəbilining awwalḳi tarihini kərsitidu. Musa pəyoɣəmbərdin keyin, Israiloɣa yetəkligüqi boloɣan Yəxua pəyoɣəmbər Əfraimliḳ idi. □ **13:2 «Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu»** — baxḳa bir tərjimisi: «U kixilər tooɣruluḳ: «Mana, ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi adəmlər mozaylarni səyüp ḳoyuwatidu!» — deyilidu» — yaki baxḳilar. Birak ibraniy tilini qüxinix təs boloɣini bilən, tilxunaslarning yeḳinḳi tətḳiḳatliri boyiqə, bu ayət dərwəḳə «insan ḳurbanliḳi»ni kərsitixi mumkin. ■ **13:2** Ḫox. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Ḫox. 12:10 ■ **13:6** Ḳan. 32:15; Ḫox. 8:14 □ **13:11 «Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən, əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim»** — Israil Ḳanaan zeminini igiliwaloɣandin tartip, Huda ularoɣa yetəkqilik wə sotqilik ḳilidioɣan «batur ḫakimlar» yaki «sotqi-ḳutḳuzoɣuqi» degən ihlasmən baturlarni ayrim-ayrim təminləp bərgənidi. Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təḳsimati»din narazi bolup, Samuil pəyoɣəmbərning dəwridə Hudadin padixaḫ («muḳim» sulalə tüzümi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoɣəmbər arḳilik ularning təlipini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp narazilikini kərsitip, andin ahirida Israilning birinqi padixaḫi Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1

12 Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan;
Uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan;□
13 Toloɣaḳ basḳan ayalning azabliri uningoɣa qüxidu;
U əḳilsiz bir ooɣuldur;
Qünki baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!□
14 Mən bədəl töləp ularni təḫtisaraning küqidin ḳutuldurimən;
Ularoɣa ḫəmjəmət bolup ölümdin ḳutḳuzimən;
Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?!
Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?!
Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!□ ■

15 *Əfraim* ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu,
Xərḳtin bir xamal qiḳidu,
Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qiḳḳan bir xamili kelidu;
Əfraimning buliḳi ḳurup ketidu, uning su bexi ḳaoɣjirap ketidu;
U *xamal* həzinisidiki barliḳ nəpis ḳaqa-ḳuqilarni bulang-talang ḳilidu.□
16 Samariyəning öz gunaḥi öz zimmisigə ḳoyulidu;
Qünki u öz Hudasioɣa boynini ḳattiḳ ḳiloɣan;
Ular ḳiliq bilən yiḳilidu,
Bowaḳliri parə-parə ḳilip qeḳiwetilidu,
Ḫamilidar ayalliri yeriwetilidu.■

14

Israilning kəlgüsidə towa ḳilixi, ḳutḳuzulup əsligə kəltürülüxi

1 I Israil, Pərwərdigar Hudayingning yenioɣa ikkilənməy ḳaytip kəl!
Qünki öz ḳəbiḥliking bilən putlixip yiḳiloɣansən.■
2 Özünglar bilən billə səzlərni epkelinglar,
Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytinglar;
Uningoɣa: — «Barliḳ ḳəbiḥlikni kəqürgəysən,

□ **13:12** **«Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan; uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan»** — demək, uning barliḳ ḳəbiḥlik-gunaḥliri Hudaning jazalixi üqün obdan saḳlanmaḳta. □ **13:13** **«Baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!»** — yaki «baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u qiḳmaydu!». □ **13:14** **«təḫtisara»** — əlgənlərning roḫliri baridioɣan jay. **«… Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?! Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?! Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!»** — alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirdə. Bəzilər mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Mən ularni təḫtisaraning küqidin ḳutulduramdimən? Mən ularni ölümdin ḳutḳuzamdimən? Əy, ölüm, wabaliringni qiḳar! Əy, təḫtisara, ḫalakətliringni qiḳar! Mən ularoɣa (Israiloɣa) ḫeq rəḫim ḳilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxḳan bolsimu, biz yuḳiriḳi tərjimigə ḳayilmiz. Qünki: (1) ibraniy tilida ayətning birinqi jümlisidə soal yüklimisi yoḳ, u addiy bir «bayan jümlə». (2) Huda Ḫoxiya pəyoɣəmbər arḳiliḳ bərgən birnəqqə bexarətlərdə, Israiloɣa boloɣan ḳattiḳ əyibini yətküzüxi bilən təng kütülmigən yərdin Israiloɣa qong ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərni xundaḳ qüxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəḥ.» 20:13-14ni kərüng); (4) tekistning ikkinqi ḳismining tərjimisi: «Mən (Özüm) sanga ḫalakət bolimən, i təḫtisara!… sanga waba bolimən, i ölüm! Mən silərgə ḫeq rəḫim ḳilmaymən» bolux eḫtimaloɣa bək yeḳin. Yənə mumkinqiliki barki, ayətning əng ahirḳi ḳismi: «Mən Özümni ḫeq ayimaymən!» degən mənidə bolidu — demək, Huda Israilni ḳutḳuzux üqün ḫərḳandaḳ bədəl töləxkə təyyardur. ■ **13:14** Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55 □ **13:15** **«Əfraim ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu»** — «Əfraim» degən isimning özi «mewilik» degən mənidə. Muxu ayəttiki «mewə» pərzəntlərni kərsitidu (14-ayətnimu kərüng). **«Xərḳtin bir xamal qiḳidu»** — Ḳanaanoɣa (Pələstingə) nisbətən əng dəḫxətlik xamal xərḳ xamilidur. Ularni nabut ḳilidioɣan Asuriyə ḳoxuni dərwəḳə xərḳtin kelidu. **«həzinidiki nəpis ḳaqa-ḳuqilar»** — Əfraimdiki «kelixkən qokan-ḳizlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kərüng). ■ **13:16** Ḫox. 10:14 ■ **14:1** Ḫox. 12:7

Xapaət bilən bizni ḳobul ḳilọaysən,
Xuning bilən biz Sanga ləwlirimizdiki «buḳa *ḳurbanliḳlar*»ni tutimiz — dənglar.□
3 — «Asuriyə bizni ḳutḳuzmaydu,
Atlarọa minməymiz;
Biz ḫərgiz əz ḳolimiz yasiọinioọa: — «Hudayimiz!» deməymiz;
Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu».□

4 — Mən ularni «arḳioọa qekinixliri»din saḳaytimən,
Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən;
Qünki Mening oọəzipim uningdin yandi.
5 Mən Israiloọa xəbnəmdək bolimən;
U nilupərdək bərḳ uridu,
Yiltizliri Liwan *kedir* dərihidək yiltiz tartidu;
6 Uning bihliri xahlap yeyilidu,
Uning güzəlliki zəytun dərihidək,
Puriḳi Liwan *kedirining*kidək bolidu.
7 Həlḳ ḳaytip kelip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraətlərdək yaxnaydu,
Üzüm telidək qeqəkləydu;
Liwanning xarabliri *aoŋzida ḳaloŋandək*, esidə xerin ḳalidu. □
8 Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydioŋan bolidu.
«Mən uningoŋa jawab berimən, uningdin həwər alimən!
«Mən yapyexil bir ḳarioŋaydurmən».
«Sening mewəng Məndindur!»□
9 Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?
Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,
Ḫəḳḳaniylar ularda mangidu;
Birak itaətsizlər ularda putlixip yiḳilidu.■

□ **14:2 «…«buḳa ḳurbanliḳlar»ni tutimiz** — «buḳa ḳurbanliḳlar» Hudaoŋa atap beoŋixlinidioŋan «kəydürmə ḳurbanlik»lar iqidə əng ḳimmətlik ḳurbanlik idi. Muxu yərdə kəqmə mənidə ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlirimizdiki mol ibadət-mədḫiyə»ni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «ləwlirimizdiki mewini tutimiz». □ **14:3 «Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu»»** — bu səz Ḫoxiyaning balilirining əz dadisi bilən boloŋan kəqürmixini əks əttürgən bolidu. □ **14:7 «Liwanning xarabliri aoŋzida ḳaloŋandək, esidə xerin ḳalidu»** — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu». □ **14:8 «Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydioŋan bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda Əfraimoŋa) «I Əfraim, Mening butlar bilən nemə alaḳəm bolsun!» — dəydu». ■ **14:9** Pənd. 10:29

Yo'el

Qekətkə apiti Pərwərdigarning künigə bexarət beridu

1 Pərwərdigarning Petuelning oƣli Yoelƣa qüxkən səzi: —
2 «I ķerilar, anglanglar;
Zeminda barliķ turuwatķan ḥəmməylən, ķulaķ selinglar;
Өz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu xundaķ bir ix bolup baķķanmu?
3 Baliliringlarƣa xuni eytip beringlar,
Baliliringlar өz balilirigə eytsun,
Ularmu kelər dəwrgə eytsun: —
4 «Qixligüqi ķurt» ķaldurƣanni qekətkə yəp boldi,
Qekətkə ķaldurƣanni qekətkə liqinkiliri yəp boldi,
Qekətkə liqinkiliri ķaldurƣanni «wəyranqi ķurt»lar yəp boldi.□
5 Əy, ḥaraķkəxlər, oyƣinip ķattiķ yiƣlanglar,
Ḥuwlixinglar, i xarab iqküqilər,
Yengi xarab tüpəylidin —
Qünki u aoƣzingdin elip taxlandi.
6 Qünki bir həlķ, küqlük, sansizliƣan həlķ,
Zeminim üstigə besip kəldi;
Uning qixliri bolsa xirning qixliri,
Uningda xirning ḥinggang qixliri bardur;
7 U Mening üzüm tallirimni wəyranə ķiliwətti,
Ənjür dərihimning ķowzaķlirini siyriwətti,
Ularni yalingaqlap, taxliwətti;
Ularning xahliri aķliwetildi.
8 Yaxliķidiki eri üqün matəm tutup bəz kiyimlərgə oranƣan nəwjuwandək ķattiķ piƣan qekinglar;
9 Pərwərdigarning өyi «axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lərdin məḥrum ķilindi;
Kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri matəm tutidu.□
10 Etizlar qəldərəp kətti,
Zemin matəm tutidu;
Qünki ziraətlər ƣazan boldi,
Yengi xarab ķurup kətti,
Zəytun meyi ķaoƣjiridi.
11 Ḥəy deḥķanlar, uyulunglar;
Buoƣdaylar ḥəm arpilar üqün yalwurunglar, i üzümqilər,
Qünki etizlarning ḥosulliri ķurup kətti.
12 Üzüm teli ķaoƣjirap kətti,
Ənjür dərihi solixip ķaldi,
Anar dərihi, horma palmisi ḥəm alma dərihimu,
Daladiki barliķ dərəhlər solixip kətti;
Bərḥəķ, xadliķmu adəm balilirida solixip kətti.

□ **1:4 ««Qixligüqi ķurt»lar… «wəyranqi ķurt»lar —** «qekətkə liqinkə» wə «wəyranqi ķurt»lar bolsa bəlkim qekətkining өsüx jəryanidiki üq hil xəkli, bolmisa üq hil baxķa ziyandax ḥaxarətlər boluxi mumkin. □ **1:9 ««axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lər…» —** «axliķ ḥədiyə»lər ḥəm «xarab ḥədiyə»lər adəttə «kөydürmə ķurbanliķ»lar ḥəm «təxəkkür ķurbanliķ»lirining üstigə ķuyulatti. **«kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri» —** «kaḥin» muķəddəs ibadəthanida puķralar üqün məhsus ķurbanliķni kөydürgüqi kixi.

13 Belinglarni baoɣlanglar, pəryad oḳunglar, i kaḥinlar;
Ḥuwlanglar, i ḳurbangaḥning hizmətqiliri;
Keqiqə bəz kiyimlərni kiyip düm yetinglar, i Hudaning hizmətqiliri;
Qünki Hudayinglarning өyidin «axliḳ ḥədiyə» ḥəm «xarab ḥədiyə» üzülüp ḳaldi.□
14 «Roza tutayli» dəp *Hudaoɣa* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yioɣilimiz, dəp jakarlanglar;
Aḳsaḳallarni, zeminda turuwatḳanlarning ḥəmmisini Pərwərdigar Hudayinglarning өyigə yioɣip,
Pərwərdigaroɣa nalə kətürünglar!■

15 «Aḥ, xu kün!
Qünki Pərwərdigarning küni yeḳinlaxti,
U Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu.□ ■
16 Mana, oɣiza kөz aldimizdin elip taxlandi əməsmu?
Xadliḳ, huxalliḳ Hudayimizning өyidin elip taxlandi əməsmu?□
17 Uruḳlar topa-qalmilar astida qirip kətti,
Ambarlar harabiləxti,
Booɣuzhanilar oɣulap qüxti;
Qünki ziraətlər oɣazang boldi.
18 Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti!
Kala padiliri patiparaḳ boldi,
Otlaḳni tapalmioɣaq;
Ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi;□
19 Aḥ, Pərwərdigar, nida ḳilimən Sanga;
Qünki ot yalḳunliri janggaldiki ot-qəplərni yəwətti,
Yalḳun daladiki barliḳ dərəhlərni kөydürüwətti.
20 Daladiki ḥaywanlarmu Sanga nida ḳilidu,
Qünki eriḳ-өstənglər ḳurup kətti,
Ot-yalḳun janggaldiki ot-qəplərni yəwətti.

2

Qekətkilərning wəyranqiliḳi

1 Zion teoɣida kanay qelinglar,
Muḳəddəs teoɣimda agaḥ signalini anglitinglar;
Zeminda turoɣuqi ḥəmməylən dir-dir titrisun;
Qünki Pərwərdigarning küni kelidu, u yeḳindidur.□ ■
2 U kün bolsa ḳarangoɣu ḥəm sür kün,

□ **1:13 «Hudayinglarning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. ■ **1:14** Yo. 2:12-15 □ **1:15 «U (xu kün) Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu» —** muxu səz Yoeloɣa zamandax Yəḥudiy həlḳining kөpinqisini qөqitidioɣan alahidə gəp. Ular: ««Pərwərdigarning küni» biz Yəḥudiy həlḳigə nijatni elip kelidu, ḥərbir baxḳa millətkə ḥalakətni elip kelidu» dəp oylaytti. Yoel pəyoɣəmbər xu künining ḥərbir gunaḥkar adəmgə (məyli Yəḥudiy bolsun, Yəḥudiy bolmisun) ḥalakət elip kelidu, dəp jakarlaydu. ■ **1:15** Yəx. 2:9-22; 13:6 □ **1:16 «Hudayimizning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu, əlwəttə. □ **1:18 «Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti! Kala padiliri patiparaḳ boldi, otlaḳni tapalmioɣaq; ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi» —** ḥətta qarwilar, daladiki ḥaywanlar Hudaoɣa nida kətürwatḳanoɣa ohxaydu (20-ayətnimu kərüng). Nemixḳa əmdi Hudaning həlḳi Uningoɣa ḥeq dua ḳilmaydu? □ **2:1 «Zion teoɣida kanay qelinglar» —** «Zion» yaki «Zion teoɣi» — Yerusalem xəḥiri, jümlidin muḳəddəs ibadəthana jaylaxḳan taoɣdur. «Zion» bəlkim «kərünərlik» degən mənidə. U daim Hudaning Өz həlḳigə ḥimayə boloɣinioɣa simwol bolidu. **«kanay qelinglar»** — ibraniy tilida «buroɣa qelinglar». ■ **2:1** Yo. 1:15; Zəf. 1:14, 15

Bulutlar қaplanoɣan ҳəm қapқarangoɣu zulmət kün, — tang səҳər taoɣlar üstigə yeyiloɣandək,
Zor ҳəm küqlük bir həlқ kelidu;
Ularoɣa ohxax boloɣuqilar bolup baқmioɣan,
Ulardin keyinmu, dəwrdin-dəwrgə yənə bolmaydu.
3 Ularning aldida kəydürgüqi ot mangidu,
Ularning kəynidə bolsa bir yalқun kəydürüp ətidu;
Kelixtin burun zemin «Erən baoɣqisi»dək,
Biraқ ularning tapini təgkəndin keyin gül-giyaҳsiz qəl-bayawan bolidu;
Bərҳəқ, ulardin ҳeqnemə қeqip қutulalmaydu.
4 Ularning қiyapiti atқa ohxaydu,
Atliқ ləxkərdək qapidu.
5 Jəng ҳarwiliri güldürligəndək sada bilən ular taoɣ qoққiliridin səkrəp ətidu;
Pahalni paraslap kəydürgən ot awazidək taraslap mangidu,
Dəbdəbilik səp tüzəp turoɣan küqlük қoxundək yüridu,
6 Ularning aldida əllər қattiқ azablinidu,
Ҳəmmə qiray tatirip ketidu.
7 Ular palwanlardək yügüridu;
Jəngqilərdək sepildin artilip ətidu;
Ҳəmmisi əz aldioɣa қarap yürüx қilidu;
Səplirini ҳeq buzmaydu.
8 Ҳeqқaysisi əz қerindixini қistimaydu;
Ҳərқaysisi əz yolida mangidu;
Қorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu;□
9 Xəҳərning ҳəmmə yerigə qepixidu;
Sepil üstidə yügürüp yüridu;
Өylərgə yamixip qiқidu;
Derizilərdin ooɣridək kiridu.
10 Ular aldida yər-zeminni titrək basidu,
Asmanlar təwrinip ketidu;
Қuyax ҳəm ay қarangoɣulixip ketidu,
Yultuzlar julasini қayturuwalidu.■
11 Pərwərdigar Өz қoxuni aldida awazini қoyuwetidu,
Qünki Uning bargaҳi payansizdur;
Uning səzini orunlioɣuqi küqlüktur;
Qünki Pərwərdigarning küni uluoɣ, intayin dəҳxətliktur;
Kim uni kətürəlisun?■
12 Biraқ ҳətta ҳazirmu, — dəydu Pərwərdigar,
— Qin kənglünglər bilən, rozilar bilən, yioɣilar bilən matəm tutup Mening yenimoɣa қaytip kelinglar;■
13 Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,
Pərwərdigar Hudayinglarning yenioɣa қaytip beringlar;
Qünki U meҳir-xəpқətlik ҳəm rəҳimdil,
Asan oəzəplənməydu, zor meҳir-muҳəbbətliktur,
Yamanliқtin yanidioɣan *Huda*dur. □ ■
14 Kim bilidu, U jazalaxtin yenip, rəҳim қilip birər bərikətni,

---

□ **2:8** **«Қorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu»** — birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **2:10** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ **2:11** Yər. 30:7; Am. 5:18; Zəf. 1:15 ■ **2:12** Yər. 4:1 □ **2:13** **«Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,...»** — kona zamanlarda қattiқ қayoɣu-ҳəsrətni bildürüx üqün həқlər kiyimlirini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zəb. 86:15; Yun. 4:2

Pərwərdigar Hudayinlarоqa sunоqudək birər «axlиқ ҳədiyə» ҳəm «xarab ҳədiyə»ni қaldurup ketəmdu tehi?■
15 Zion teoқida kanay qelinglar,
«Roza tutayli» dəp *Hudaoқa* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yioқilimiz, dəp jakarlanglar;□ ■
16 Əlni yioқinglar, jamaətni paklandurunglar,
Aқsaқallarni jəm қilinglar, balilarni, emiwatқanlarnimu yioқinglar;
Toy қiliwatқan yigit өz өyidin,
Yatliқ bolidioқan қiz ҳujrisidin qiқsun;□
17 Kaһinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri aywan bilən қurbangaһ otturisida yioқa-zar kətürsun,
Ular eytsunki, «I Pərwərdigar, Өz həlқinggə iqingni aoқritқaysən,
Өz mirasingni horluқtin saқlap,
Ularni əllərgə səz-qөqək boluxқa қoymioқaysən;
Əl-yurtlar arisida: «Ularning Hudasi қeni?» deyilmisun».□ ■

18 Andin Pərwərdigar Өz zeminioқa otluқ muһəbbitini,
Өz həlқigə rəһim-xəpқətni kərsətti;
19 Pərwərdigar jawabən Өz həlқigə mundaқ dedi: —
«Mana, Mən silərgə buoқday, yengi xarab wə zəytun meyini əwətimən,
Silər bulardin қandurulisilər;
Wə Mən silərni қaytidin əllər arisida xərməndə қilip қoymaymən;□
20 Ҳəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,
Uning aldi қismini xərқiy dengizoқa,
Kəyni қismini oқərbiy dengizoқa қooқliwetimən;
Uni qəl bir zeminoқa ҳəydiwetimən;
Uning sesiқliқi purap turidu,
Pasiқ ҳidi qiқidu;
Qünki u «qong ixlarni қiloқuqimən» dəp өzini uluoқ қilmaқqi bolidu.□
21 Қorқma, i zemin;
Xadlinip huxal bol;
Qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiloқan.□

■ **2:14** Yun. 3:9 □ **2:15** **«kanay qelinglar» —** ibraniy tilida «buroқa qelinglar». ■ **2:15** Yo. 1:14 □ **2:16** **«Əlni yioқinglar, jamaətni paklandurunglar» —** muxu «paklandurux» bəlkim ҳərbir adəmni Musa pəyoқəmbərgə qüxürülgən muқəddəs қanunda bekitilgən ҳərbir ҳaram nərsidin ayriwetix degənliktur. **«Toy қiliwatқan yigit өz өyidin, yatliқ bolidioқan қiz ҳujrisidin qiқsun» —** «Қan.» 20:7, 24:5 bilən selixtursaқ, wəziyətning jiddiyliқi tehimu eniқ kərünidu. □ **2:17** **«(Ibadəthanidiki) aywan bilən қurbangaһ otturisida yioқa-zar kətürünglar» —** nemixқa axu jayda xundaқ қilix kerək? Pikrimizqə, bu əmr birnəqqə yil ilgiriki bir wəқə bilən ziq munasiwətlik, yəni Yəһudaning padixaһi Yoax Zəkəriya degən kaһin-pəyoқəmbərni dəl axu yərdə өltürüwətkən («2Tar.» 24:21 ҳəm «Mat.» 23:35ni kərüng). **«Өz mirasingni horluқtin saқlap… »** — «Pərwərdigarning mirasi» muxu yərdə, xübһisizki, өz həlқini kərsitidu. ■ **2:17** Zəb. 42:10; 79:10; 115:2 □ **2:19** **«Andin Pərwərdigar … rəһim-xəpқitini kərsətti (18-ayət)… Өz həlқigə mundaқ dedi: … »** — қarioқanda həlқ Hudaning səzi boyiqə dua-tilawət қiloқan, Huda dərwəқə ularning duasioқa ҳazir jawab beridu. Bəzi alimlar bu səzlərni: «Andin Pərwərdigar … rəһim-xəpқətni kərsitidu… bərһəқ mundaқ dəydu: … » dəp tərjimə қilidu. □ **2:20** **«Ҳəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,…» —** «ximaldin kəlgüqi» bolsa bəlkim birla waқitta bizgə ikki bexarətni təng kərsitip beridu. Birinqidin, Yoel pəyoқəmbərning zamanidiki, ximaldin kəlgən «qekətkə қoxuni»ni kərsitidu; ikkinqidin, ahirқi zamandiki, ximaldin kelidioқan, Israil həlқigə ҳujum қilidioқan, Xəytan қozoқaydioқan qong bir қoxunnimu kərsitidu. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. **«Uning aldi қismini xərқiy dengizoқa, kəyni қismini oқərbiy dengizoқa…» —** «xərқiy dengiz» «Өlük Dengiz»ni, «Oқərbiy Dengiz» «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. **«Qünki U (Pərwərdigar) «qong ixlarni қiloқuqimən…» —** baxқa birhil tərjimisi «Qünki U (Pərwərdigar) uluoқ ixlarni қiliwatidu» (21-ayəttikidək). □ **2:21** **«Qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiloқan» —** yaki «qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiliwatidu».

22 I daladiki ḫaywanlar, ḳorḳmanglar;
Qünki qəllüktiki ot-qəplər bərḳ urmaḳta;
Dərəh mewisini bərməktə,
Ənjür dərihi, üzüm teli toluḳ ḫosul beridu.
23 Ḫəm silər, Zionning baliliri, xadlinip Pərwərdigar Hudayinglardin hursən bolunglar;
Qünki U ḫəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu;
U silərgə ḫəl-yeoɳin beridu,
Yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḫəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu.□
24 Hamanlar buoɳdayoɳa toloɳan bolidu,
Idix-küplər yengi xarab ḫəm maylaroɳa tolup taxidu.
25 Wə Mən silərgə qekətkilər, qekətkə liqinkiliri, «wəyranqi ḳurt»lar, «qixligüqi ḳurt»lar,
Yəni Mən aranglaroɳa əwətkən uluoɳ ḳoxunum yegən yillarni ḳayturup berimən;■
26 Silər boluxiqə yəp, ḳandurulisilər,
Xuningdək silərgə karamət ixlarni kərsətkən Pərwərdigar Hudayinglarning namini mədḫiyiləysilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḫərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
27 Silər Mening Israil iqidə turoɳanliḳimni,
Xundaḳla Mənki Pərwərdigar silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Məndin baxḳa ḫeqkim bolmaydioɳanliḳini bilisilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḫərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
28 Ḫəm keyin, Mən Öz Roḫimni barliḳ ət igiliri üstigə ḳuyimən;
Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu,
Ḳeriliringlar alamət qüxlərni kəridu,
Yigitliringlar oɳayibanə alamət kərünüxlərni kəridu;□ ■
29 Bərḫəḳ, xu künlərdə ḳullar üstigimu, dedəklər üstigimu Roḫimni ḳuyimən.
30 Mən asmanlarda, zemində karamətlərni,
Ḳan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
31 Pərwərdigarning uluoɳ ḫəm dəḫxətlik küni kəlmigüqə,
Ḳuyax ḳarangoɳulukḳa,
Ay ḳanoɳa aylandurulidu.■
32 Ḫəm xundaḳ əməlgə axuruliduki,
Pərwərdigarning namini qaḳirip nida ḳiloɳanlarning ḫəmmisi ḳutḳuzulidu;
Qünki Pərwərdigar deginidək, Zion teoɳida ḫəm Yerusalemda,
Ḫəmdə Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloɳan «ḳaldisi»lar üqün ḳutḳuzux-nijat bolidu.

□ **2:23** **«Qünki U ḫəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki U silərgə «ḫəḳḳaniyliḳni öɡətküqi»ni əwitidu, ḫəl-yeoɳin beridu». Ikki tərjimisi bəlkim təng inawətlik boluxi mumkin; undaḳta «ḫəḳḳaniyliḳni öɡətküqi» Ḳutḳuzoɳuqi-məsiḫni kərsitixi kerək bolidu. **«U silərgə ḫəl-yeoɳin beridu, yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḫəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu»** — «awwalḳi yamoɳurlar» (yaki «dəsləpki yamoɳurlar») Ḳanaanda 10-ayda yaoɳidu wə uning wasitisi bilən tupraḳ yumxitilip, yər ḫəydəx andin uruḳ qeqix mumkin bolidu. «Keyinki yamoɳurlar» Israilda 3- yaki 4-ayda yeoɳip, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḫərbir deḫḳan «keyinki yamoɳur»oɳa təxnadur, uni bək ḳədirləydu. ■ **2:25** Yo. 1:4 □ **2:28** **«Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu»** — yaki «silərning ooɳul-ḳizliringlar pəyoɳəmbərlik ḳilidu». ■ **2:28** Yəx. 44:3; Əz. 39:29; Ros. 2:17 ■ **2:31** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḫ. 6:12-13

□ ■

3

Pərwərdigar əllərning üstidin ḫəküm qiḳiridu

1 Qünki mana, xu künlərdə, xu pəyttə,
Mən Yəḥuda ḫəm Yerusalemni asarəttin ḳutuldurup, azadliḳḳa erixtürginimdə,
2 Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,
Ularni «Yəḥoxafat jilƣisi»ƣa qüxürimən;
Xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin,
Zeminimni bəlüp parqiliwətkənlikidin,
Ularni axu yərdə Mening mirasim, yəni həlḳim Israil tüpəylidin sorakḳa tartimən.□
3 Uning üstigə ular Mening həlḳimni dooƣa tikip qək taxliƣan;
Bir yigitni bir paḫixə ayaloƣa almaxturoƣan,
Bir ḳizni «xarab iqimiz» dəp xarab üqün almaxturoƣan.
4 Ḫəy, Tur ḫəm Zidon, Filistiyəning barliḳ rayonliri, Mən silərni nemə ḳiliptimən?
Silər Məndin əq almaḳqimusilər?
(Birak Məndin əq alimiz desənglar, əqni tezla əz bexinglaroƣa ḳayturup berimən!)□
5 Kümüxlirim, altunlirimni buliwaloƣininglar tüpəylidin,
Güzəl gəḫərlirimni əz buthaniliringlaroƣa aparoƣininglar tüpəylidin,
6 Yəḥuda baliliri ḫəm Yerusalemning balilirini əz qegrasidin yirak ḳilmak üqün ularni Greklaroƣa setiwetkininglar tüpəylidin,
7 Mana, Mən ularni silər setiwətkən jayda ornidin turoƣuzimən,
Ḫəmdə ḳiloƣininglarni əz bexinglaroƣa ḳayturimən.
8 Ooƣul-ḳizliringlarni Yəḥuda balilirining ḳoliƣa setiwetimən,
Ular xularni yirakṭiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu;
Qünki Pərwərdigar səz ḳiloƣan.□

Pərwərdigar «Yəḫoxafat jilƣisi»da barliḳ əllərning üstigə ḫəkümini qiḳiridu

9 Xuni əllər arisida jakarlanglarki,
«Jənggə təyyarlininglar,
Palwanlarni ḳozoƣanglar,
Jəngqilərning ḫəmmisi yeḳinlaxsun,
Jənggə ḫazir bolsun;
10 Sapan qixlirini ḳiliq ḳilip,
Oroƣakḷiringlarni nəyzə ḳilip soḳuxunglar;
Ajiz adəmmu: «Mən küqlük» desun;
11 Ətraptiki ḫəmmə əllər, tezdin kelinglar,

□ **2:32 «Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloƣan «ḳaldisi»lar...»** — yaki «Pərwərdigar qaḳiriwatḳan «ḳaldisi»lar...». **«(Pərwərdigarning) «ḳaldisi»»** — Təwratta, pəyoƣəmbərlərning yazmilirida kəp kərülidioƣan tema yaki mawzudur. Israil həlḳining ḫəm əllərning kəp ḳismi Hudadin yirakḷixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən, Əzigə sadik bir «ḳaldisi»ning ḫaman ḫərdaim tepilidioƣanliḳi kərsitilidu. ■ **2:32** Ob. 17; Rim. 10:13 □ **3:2 «Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,... xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin, ... ularni... həlḳim Israil tüpəylidin sorakḳa tartimən»** — «əllər» bolsa yat əllər, Yəḥudiy əməslər. **«Yəḫoxafat jilƣisi»** — «Yəḫoxafat» — «Yaḫ» (Pərwərdigar) sotlaydu» degən mənidə. U bəlkim Yerusalem xəḫirining xərḳi təripidiki «Kidron jilƣisi»ni kərsitidu (Yerusalem ḫəm «Zəytun teƣi» arisida). □ **3:4 «Ḫəy, Tur ḫəm Zidon,...»** — «Tur» bolsa Liwandiki əng qong port ḫəm ḳudrətlik xəḫər, Zidon uning ətrapidiki rayon. □ **3:8 «Ular xularni yirakṭiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu»** — «Xabiyaliḳlar» «Xeba» degən rayondikilər boluxi mumkin.

Ḥəmminglar xu yərgə jəm bolunglar!».
«Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḥ Pərwərdigar!»□

12 «Əllər ḳozoɳilip «Yəḥoxafat jiloɳisi»oɳa kəlsun;
Qünki Mən xu yərdə olturup ətraptiki ḥəmmə əllərni soraḳḳa tartimən.
13 Oroɳaḳni selinglar,
Qünki ziraət pixti;
Kelinglar, qüxüp qəylənglar,
Qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur,
Idix-küplər tolup taxidu.
Qünki ularning rəzilliki zordur»□ ■
14 Aḥ, nuroɳun, nuroɳun kixilər «Ḳarar jiloɳisi»da!
Qünki Pərwərdigarning küni «Ḳarar jiloɳisi»oɳa yeḳinlaxti.
15 Ḳuyax ḥəm ay ḳarangoɳulixip ketidu,
Yultuzlar өz julasini ḳayturuwalidu.■
16 Pərwərdigar Ziondin ḥərkirəydu,
Yerusalemdin awazini ḳoyuwetidu;
Asmanlar, zeminlar silkinidu;
Lekin Pərwərdigar Өz həlḳigə baxpanaḥ,
Israil balilirioɳa küq-ḥimayə bolidu.

Pərwərdigar Zionni Өz makani ḳilidu

17 Xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Өz muḳəddəs teoɳim Zionda turidioɳanliḳimni bilisilər;
Yerusalem pak-muḳəddəs bolidu,
Uningdin ḥeq yat adəmlər yənə ətməydu.□ ■
18 Ḥəm xu küni əməlgə axuruliduki,
Taoɳlar yengi xarabni temitidu,
Dəng-egizliklərdin süt aḳidu,
Yəḥudadiki barliḳ eriḳ-өstənglərdə liḳ su aḳidu;
Pərwərdigarning өyidin bir bulaḳ qiḳidu,
Xittim jiloɳisini suoɳiridu.□ ■
19 Misir bolsa bir qəllük,
Edom adəmzatsiz bir qəl-bayawan bolidu,
Ularning Yəḥuda balilirioɳa ḳiloɳan zulum-zorawanliḳi tüpəylidin,
Ular bularning zeminida bigunaḥ ḳanlarni tөkkənliki tüpəylidin.
20 Biraḳ Yəḥuda mənggügə turidu,
Yerusalem dəwrdin-dəwrgiqə ḳalidu;
21 Ḥəm Mən ularni tөkkən ḳanlarning paklandurulmioɳan gunaḥliridin paklandurimən;
Qünki Pərwərdigar Zionda makanlaxḳandur.

□ **3:11 «Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḥ Pərwərdigar!»** — bu səzlər 2:1-11diki wə «Yəx.» 13:3-5diki səzlərgə munasiwətlik boluxi kerək. «Yəx.» 13:3-5diki izaḥatlarnimu kərüng. □ **3:13 «Oroɳaḳni selinglar, qünki ziraət pixti; kelinglar, qüxüp qəylənglar, qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur... qünki ularning rəzilliki zordur»»** — muxu buyruḳ bəlkim Hudaning «küqlükliri», yəni pərixtilərgə eytilidu («Wəḥ» 14:17-20ni kərüng). ■ **3:13** Wəḥ. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yəx.13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13 □ **3:17 «Uningdin ḥeq yat adəmlər yənə ətməydu»** — degən səz bəlkim: (1) ḥeq tajawuzqi yənə Yerusalemni buzmaydu, wə (2) Yerusalemni buloɳoɳudək ḥeqḳandaḳ butpərəs adəm uningdin yənə ətməydu, degən ikki mənini kərsitixi mumkin. ■ **3:17** Wəḥ. 21:27 □ **3:18 «...Xittim jiloɳisini suoɳiridu»** — «Xittim jiloɳisi» Yerusalemning xərḳiy təripida bolup, suliri Iordan jiloɳisioɳa qüxidu. ■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos pəyoɣəmbərning bexarətliri

1 Uzziya Yəhudaoɣa, Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixah boloɣan waqitlarda,
yər təwrəxtin ikki yil ilgiri, Təkoadiki qarwiqilar arisidiki Amosning Israil tooɣruluq
eytqan səzliri: — □ ■
2 U: «Pərwərdigar Zion teoɣidin hərkirəydu,
Yerusalemdin awazini qoyuwetidu;
Padiqilarning otlaqliri matəm tutidu,
Karməl qoqqisi oɣazanglixidu» — dedi.□ ■

Hudaning Israiloɣa qoxna qowmlar üstidin həkümi •••• Suriyə həqqidə

3 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Dəməxqning üq gunahi, bərhəq tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən soqqanidi;□
4 Xundaqla Hazaəlning əyigə bir ot əwətimən,
U Bən-Hadadning ordilirini yutuwalidu.□
5 Dəməxq dərwazisidiki təmür baldaqni sunduriwetimən,
Awən jiloɣisida turoɣuqini, Bəyt-Edəndə xaһanə һasisini tutquqini üzüp taxlaymən;
Suriyəning həlqi əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Filistiyə həqqidə

6 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Gaza xəһirining üq gunahi, bərhəq tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutqunlarni əsir qilip elip kətti.□ ■
7 Һəm Mən Gazaning sepiliɣa ot əwətimən,
U uning ordilirini yutuwalidu;
8 Mən Axdodta turoɣuqini, Axkelonda xaһanə һasini tutquqini üzüp taxlaymən,
Əkron xəһirigə qarxi qol kətürimən;
Filistiylərning qalduqi yoqilidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **1:1** **«Amosning Israil tooɣruluq eytqan səzliri»** — adəttə bu kitabta «Israil» Israilning «ximaliy padixaһliqi»ni kərsitidu. Amos Yəhudaning Təkoa yezisidin boloɣini bilən yətküzidioɣan bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixaһliq» tooɣruluqtur. ■ **1:1** Zək. 14:5 □ **1:2** **«Pərwərdigar Zion teoɣidin һərkirəydu, Yerusalemdin awazini qoyuwetidu»** — bu bexarət yər təwrəxni kərsətsə kerək. «Karməl» bolsa Israilda һəl-yeoɣin əng kəp bolidioɣan jay; u «oɣazanglaxqan» bolsa, baxqa jaylar tehimu xundaq bolatti. ■ **1:2** Yər. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3** **«ular (Suriyəliklər) Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən soqqanidi»** — «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayəttə Gileadtikilərning Suriyə təripidin tartqan azab-oqubətliri hatiriləngən; muxu ayəttə tiloɣa elinoɣini xu bozək qilinixni kərsətsə kerək. □ **1:4** **«Һazaəl»** — Dəməxq padixaһi bolup, «Bən-Һadad» uning ooɣli idi. □ **1:5** **«Awən jiloɣisida turoɣuqi»** — baxqa birһil tərjimisi «Rəzillik jiloɣisida turoɣuqi» — demək, yəni Dəməxqning padixaһini ipadiləydu. **«Suriyəning həlqi əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu»** — «Kir» Mesopotamiyə (һazirqi iraq)diki bir yurt. Suriyəliklər əslidə xu jaydin qiqqanidi (9:7-ayətni kərüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yəx. 17:1-11; Yər. 49:23-27 □ **1:6** **«Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutqunlarni əsir qilip elip kətti»** — «tutqunlar» Israildin yaki Yəhudadin tutqun qilinoɣan bir türküm kixilər bolsa kerək. Qarioɣanda Gazaning (yəni Filistiylərning) məqsiti Israillardin oq elix idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

Tur xəḩiri ḩəḳḳidə

9 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Turning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɳa qüxidioɳan jazani yandurmaymən,
Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɳa tapxuruwətti,
Xundaḳla ḳerindaxliḳ əḩdisini esigə almidi.□
10 Ḩəm Mən Turning sepilioɳa ot əwətimən,
Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Edom ḩəḳḳidə

11 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Edomning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɳa qüxidioɳan jazani yandurmaymən,
Qünki u barliḳ rəḩim-xəpḳətni taxliwetip,
Ḳiliq bilən əz ḳerindixini ḳooɳlioɳan;
U yiriloɳudək oɳəzəptə bolup,
Dəroɳəziptə boloɳan ḩalitini ḩəmixə saḳlaydu;□
12 Ḩəm Mən Teman xəḩirigə ot əwətimən,
Ot Bozraḩning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar ḩəḳḳidə

13 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Ammonning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɳa qüxidioɳan jazani yandurmaymən,
Qünki ular qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḩamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti.□
14 Ḩəm Mən Rabbaḩning sepilioɳa ot yaḳimən,
Jəng künidə ḳiya-qiyalar iqidə,
Ḳara ḳuyunning künidə ḳattiḳ boran iqidə,
Ot uning ordilirini yutuwalidu;
15 Ḩəm ularning padixaḩi əsirgə qüxidu,
— U əmirliri bilən billə əsirgə qüxidu, — dəydu Pərwərdigar.

2

Moab ḩəḳḳidə

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
—«Moabning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɳa qüxidioɳan jazani yandurmaymən,
Qünki u Edomning padixaḩining ustihanlirini kəydürüp ḩak ḳiliwətti.

□ **1:9 «Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɳa tapxuruwətti, xundaḳla ḳerindaxliḳ əḩdisini esigə almidi»** — bu «tutḳunlar» bəlkim yənə Israildin kəlgən boluxi mumkin. «Əḩdə» — Sulayman padixaḩ əsli Turning padixaḩi bilən əḩdə tüzgənidi. Biraḳ tutḳunlarning nədin kelixi, Turning kim bilən əḩdə tüzgənliki anqə muḩim əməs; muḩimi, Huda ularni wədisidə turmasliḳtək wijdansizliḳi üqün jazalaydu. □ **1:11 «U yiriloɳudək oɳəzəptə bolup,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U oɳəzəp bilən ḩəmixə adəmlərni yirtiwetip,...». □ **1:13 «Qünki u qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḩamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti»** — ular Gileadta turuwatḳan baxḳilarnimu əltürgən, əlwəttə. Biraḳ ularning bu ajayib rəḩimsizlikning məḳsiti, ularoɳa ḳayturma zərbə bərgüdək ḩeq adəm, ḩətta bowaḳlarningmu ḳalmasliḳi üqün idi. Babilning padixaḩi Neboḳadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḩ xəḩirini wəyran ḳiliwətti.

2 Ḥəm Mən Moab üstigə ot əwətimən,
Ot Keriotning ordilirini yutuwalidu;
Wə Moab quḳan-sürənlər bilən, ḳiya-qiyalar bilən, kanay sadasi bilən əlidu.
3 Wə Mən ularning ḥakimini arisidin üzüp taxlaymən,
Uning əmirlirini uning bilən billə əltürüwetimən, — dəydu Pərwərdigar.

Yəhuda ḥəḳḳidə

4 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Yəhudaning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular Pərwərdigarning Təwrat-ḳanunini kəmsitti,
Uningdiki bəlgilimilərgə əməl ḳilmidi;
Ularning sahtiliḳliri əzlirini adaxturup ḳoydi; ularning ata-bowilirimu bularoɣa əgixip mangoɣanidi.□
5 Ḥəm Mən Yəhuda üstigə ot əwətimən,
Ot Yerusalemning ordilirini yutuwalidu.

Israil ḥəḳḳidə

6 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Israilning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uni jazasidin ḳayturmaymən,
Qünki ular ḥəḳḳaniylarni kümüxkə setiwətti,
Yoḳsul adəmni bir jüp qoruḳḳa setiwətti;
7 Ular namratlarning bexidiki qang-topilirini box ḳoyuwətməydu,
Ajiz məminlərning nesiwisini ḳayriwalidu;
Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu.□
8 Ular *ḳizlarni* ḥəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip,
Ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu;
Ular əz ilaḥining əyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə.□
9 Biraḳ Mən Amoriylarni ularning aldidin ḥalak ḳiloɣanmən,
Amoriylar kedir dərihidək egiz, dub dərihidək küqlük boloɣan bolsimu,
Mən üstidin uning mewisini, astidin yiltizlirini ḥalak ḳildim.■
10 Ḥəm Amoriylarning zeminini igilixinglar üqün,
Silərni Misir zeminidin elip qiḳip,
Ḳiriḳ yil qəl-bayawanda yetəklidim.□ ■
11 Silərning ooɣulliringlardin bəzilirini pəyoɣəmbər boluxḳa,
Yigitliringlardin bəzilirini «Nazariy» boluxḳa turoɣuzdum.

□ **2:4 «Ularning sahtiliḳliri əzlirini adaxturup ḳoydi»** — «sahtiliḳliri» keyinki gəplərgə ḳarioɣanda, ularning yasioɣan butlirini kərsitidu. □ **2:7 «Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu»** — bu ix paḥixiwazliḳ bolupla ḳalmay, yənə ularning butioɣa, yəni «Baal»oɣa birhil qoḳunux paaliyiti ḥesablinatti. □ **2:8 «Ular ḳizlarni ḥəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip, ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu; ular əz ilaḥining əyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə»** — bu jümlidə Amos ularning, bolupmu baylarning tət gunaḥini kərsitidu: — (1) ularning (butlaroɣa atap beoɣixlioɣan) kəp ḳurbanliḳliri bar idi; (2) ular Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən muḳəddəs ḳanunoɣa hilapliḳ ḳilip, əzlirigə ḳərzdar boloɣan namratlardin kiyim-keqəklirini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Ḳan.» 24:12-17ni kərüng); (3) ular buthanilarni selip, butlarni əzlirining Hudasi dəp etirap ḳiloɣan; (4) ular ḥaram yolda həḳtin jərimanə alidu — u gunaḥlar bəlkim 6-ayəttə eytiloɣan «üq gunaḥi, tət gunaḥi»ni eniḳ toluḳlap kərsitip berixi mumkin. ■ **2:9** Qəl. 21:24; Ḳan. 2:31; Yə. 24:8 □ **2:10 «Silərni … ḳiriḳ yil … yetəklidim»** — «Misirdin qiḳix» wə «Qəl-bayawandiki səpər» boyiqə ular qəl-bayawanda kəp ḳetim Hudaoɣa itaətsizlik, asiyliḳmu ḳiloɣan. Hudaning xu künlərdə ularni taxliwətmigənliki uning meḥri-xəpḳitigə intayin zor ispat bərdi wə beridu. ■ **2:10** Mis. 12:51

Xundaq əməsmu, i Israil baliliri? — dəydu Pərwərdigar.□
12 Biraq silər Nazariylarοqa xarab iqküzdunglar,
Ḥəm pəyοqəmbərlərgə: «pəyοqəmbərlik qilmanglar» — dəp buyrudunglar.■
13 Mana, Mən silərni basimən,
Huddi liq ənqə besilοqan ḥarwa yərni basqandək, silərni besip turimən;
14 Ḥəm qapqurlarningmu qaqar yoli yoqaydu,
Palwan əz küqini ixlitəlməydu,
Zəbərdəs batur əz jenini qutquzalmaydu.
15 Oqyani tutquqi tik turalmaydu;
Yəltapan qaqalmaydu,
Atqa mingüqi əz jenini qutquzalmaydu.
16 Palwanlar arisidiki əng jigərlik baturmu xu künidə yalingaq qeqip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.

3

Ḥərbir ixning səwəbi bardur

1 Pərwərdigar silərni əyibləp eytqan bu səz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yəni Mən Misir zeminidin elip qiqarοqan bu pütkül jəmət: —
2 «Yər yüzidiki barliq jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim;
Xunga üstünglarοqa barliq qəbiḥlikliringlarning *jazasini* qüxürimən».□

Hitab ḫəm muḫakimə

3 Ikki kixi bir niyəttə bolmisa, qandaqmu billə mangalisun?
4 Oljisi yoq xir ormanda ḥərkirəmdu?
Arslan ḫeqnemini almiοqan bolsa uwisida ḫuwlamdu?□
5 Tuzaqta yəmqük bolmisa qux yərgə yiqilamdu?
Alοqudək nərsə bolmisa, qismaq yərdin etilip qiqamdu?
6 Xəḫərdə *agaḫ* kaniyi qelinsa, həlq qorqmamdu?
Pərwərdigar qilmiοqan bolsa, xəḫərgə yamanlik qüxəmdu?■
7 Rəb Pərwərdigar Əz qulliri bolοqan pəyοqəmbərlərgə awwal axkarilimay turup,
U ḫeq ix qilmaydu.□
8 Xir ḥərkirigən tursa, kim qorqmaydu?

□ **2:11 «Nazariy» —** bu adəmlər alaḫidə yol bilən (jümlidin xarab iqməy, qaqlirini qüxürməy) waqitlik yaki əmürwayət əzini Hudaοqa atap beοqixliοqan. Xunga ularning yürüx-turuxliri həqlərgə baqiy dunyani əslitip turatti («Qəl.» 6-babni kərüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2 «Yər yüzidiki barliq jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim; xunga üstünglarοqa barliq qəbiḥlikliringlarning jazasini qüxürimən» —** demək, Huda insanlarοqa ata qiloqan alaḫidə imtiyazlarning ḥərbiri əzigə has alaḫidə jawabkarliqini əzi bilən billə elip kelidu. □ **3:4 «Oljisi yoq xir ormanda ḥərkirəmdu? Arslan ḫeqnemini almiοqan bolsa uwisida ḫuwlamdu?» —** xirlar ikki əḫwalda ḥərkirəydu. (1) nixan qiloqan owni qorqitip qozuqtək qaturup qoyux üqün; (2) ow-oljini aloqandin keyin baxqa yirtquq ḫaywanlarοqa: «Bu meningki, uningοqa qeqilma» dəp agaḫlandürüx üqün. Bizningqə muxu yərdə bəlkim birinqi mumkinqilikni bildüridu (8-ayətni kərüng). Ḫeqbolmiοqanda Israilοqa «ahirqi dəqiqə», yəni towa qilixqa əng ahirqi pursət kəldi; towa qilmisanglar Pərwərdigar xirdək silərni Əz owi qilidu, degənlik bolsa kerək. ■ **3:6** Yəx. 45:7; Yiοq. 3:37, 38 □ **3:7 «Rəb Pərwərdigar Əz qulliri bolοqan pəyοqəmbərlərgə awwal axkarilimay turup, U ḫeq ix qilmaydu» —** bu ayət Hudaning qiloqan barliq ixliridiki intayin muḫim bir prinsipni kərsitidu. Baxqiqə ipadilisək: — «Rəb Pərwərdigar qilmaqqi bolοqan ixlirida, Əz qulliri bolοqan pəyοqəmbərlərgə aldi bilən bexarət bərməy qalmaydu».

Rəb Pərwərdigar səz kiloŋanda, kim *Uning* bexaritini yətküzməy turalaydu?□

Huda Israilni koŗxaydioŋan düxmən bolup koŗaldi •••• «U burulupla ularning düxmini boldi» {*3:9-4:16*}

9 Axdodtiki koŗəl'ə-ordilarda,
Xundaŗla Misirdiki koŗəl'ə-ordilarda elan koŗilip: —
«Samariyə taoŋliri üstidə yioŋilinglar,
Uning otturisidiki zor koŗiyoŗas-sürənlərni,
Uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp beŗinglar» — dənglar.□
10 — Ular ŋəŗ ix koŗilixni bilməydu — dəydu Pərwərdigar,
— Ular ordilirioŋa zulum-zorawanliŗ bilən tartiwaloŋanlirini ŋəm oljilarni juoŋlioŋuqilar!□
11 Xunga Pərwərdigar mundaŗ dəydu: —
«Mana bir yaw! U zeminni koŗorxiwaldi!
U mudapiəngni elip taxlaydu,
Koŗəl'ə-ordiliring bulang-talang koŗilinidu.
12 Pərwərdigar mundaŗ dəydu: — Padiqi xirning aoŋzidin koŗoyning ikki putini yaki koŗuliŗining bir parqisini koŗutkuzup aloŋandək,
Samariyidə olturoŋan Israillarmu xundaŗ koŗutkuzulidu,
— Xəŋərdə pəŗət kariwatning bir burjiki,
Diwandiki bir parqə Dəməxŗ libasila koŗalidu!□
13 — Anglanglar, Yaŗupning jəmətidə guwaŋliŗ beringlar,
— dəydu Rəb Pərwərdigar, samawi koŗoxunlarning Sərdari boloŋan Huda,□
14 — Mən Israilning asiyliŗlirini əz bexioŋa qüxürgən künidə,
Bəyt-Əl xəŋirining koŗurbangaŋlirinimu jazalaymən;
Koŗurbangaŋning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu.□
15 Mən «Koŗixliŗ Saray» wə «Yazliŗ Saray»ni biraŗla uruwetimən;
Pil qixi əylərmu yoŗilip ketidu,

□ **3:8 «Xir ŋərkirigən tursa, kim koŗorŗmaydu? Rəb Pərwərdigar səz koŗiloŋanda, kim Uning bexaritini yətküzməy turalaydu?»** — bu jümligə koŗarioŋanda «xir» tehi owni tutmioŋan ohxaydu — Towa koŗilixŗa azraŗla waŗit koŗaldi (4-ayətni koŗayta kərüng). □ **3:9 «Axdodtiki koŗəl'ə-ordilarda ... elan koŗilip: — «Samariyə taoŋliri üstidə yioŋilinglar, uning otturisidiki zor koŗiyoŗas-sürənlərni, uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp beŗinglar»** — bu səz bəlkim uni angliŋan Samariyədiki ŋəkümdarlaroŋa ŋəm baylaroŋa bək eoŋir kəlgən boluxi mumkin. Huda koŗandaŗmu Axdodtiki «butpərəs, kapir» Filistiylərni (ŋəm Misirliŗlarni) muxu ŋəkümdarlarning Əz puŗralirioŋa koŗiloŋan jəbir-zulumlirini kərüxkə, yurtning kətürgən dad-pəryadlirini anglaxŗa təklip koŗilsun? «Koŗiyoŗas-sürənlər» bolsa ikki bisliŗ səz — (1) yurtning dad-pəryadlirini; (2) koŗorxiwaloŋan düxmənlərdin koŗorŗux tüpəylidin kətürülgən koŗiyoŗas-sürənlərni bildüridu (11-ayətni kərüng). □ **3:10 «Ular ordilirioŋa zulum-zorawanliŗ bilən tartiwaloŋanlirini ŋəm oljilarni juoŋlioŋuqilar!»** — bu bəlkim ikki bisliŗ səz bolup: — (1) ŋəkumdarlar ŋəŗlərni bozək koŗilix arŗiliŗ əzlirigə olja toplioŋan; (2) ular xundaŗ koŗiloŋanliŗidin, bu buliwaloŋan ŋaram oljisi ahirida əz bexioŋa düxmənlərning zulumliri, bulangŗiliŗliri bolup qüxidu. □ **3:12 «Samariyidə olturoŋan Israillarmu xundaŗ koŗutkuzulidu, — xəŋərdə pəŗət kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parqə Dəməxŗ libasila koŗalidu!»** — muxu ayətning ikkinqi koŗismining tərjimiliri ŋərhil, biraŗ omumiy mənisi bir-birigə yeŗin kelidu. Samariyədikilərning ongda yetip əyx-ixrətlik turmuxida ixlətkən buyumliridin naŋayiti az bir koŗismi koŗelip koŗalidu. □ **3:13 «Anglanglar, Yaŗupning jəmətidə guwaŋliŗ beringlar,...»** — bu Hudaning ŋeliŗi tehiqə «butpərəs, kapir» boloŋan Axdodtikilərgə koŗiloŋan səzi. □ **3:14 «Bəyt-Əl xəŋirining koŗurbangaŋlirinimu jazalaymən; koŗurbangaŋning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu»** — bexarəttin 150 yil ilgiri «Yəroboam I», Israil (ximaliy padixaŋliŗ)ning tunji padixaŋi Bəyt-Əl xəŋiridə bir kalisiman butni yasap, uni «Pərwərdigar Hudayimiz» dəp atap, uning aldioŋa bir koŗurbanliŗ supisini (koŗurbangaŋ) yasioŋan. Amosning səzigə koŗarioŋanda bu koŗurbangaŋning yenioŋa heli kəp koŗurbangaŋlar koŗoxup selinoŋan. Koŗurbangaŋning ŋər tət burjikigə bir münggüz bekitilgən.

Köpligən əylər tügixidu, — dəydu Pərwərdigar.□

4

Samariyədiki ayallarоға wə pütkül aһaligə bolоған agaһlar

1 I Baxandiki inəklər,
Samariyə teоқida turup, namratlarni harlawatқan, miskinlərni eziwatқanlar,
Hojilirioға: «*Xarabni* elip kelinglar, biz iqimiz» dəydioғanlar,
Bu səzni anglanglar: —□
2 Rəb Pərwərdigar Өz pak-muқəddəsliki bilən қəsəm iqkənki,
Mana, bexinglarоға xundaқ künlər qüxiduki,
U silərni ilməklər bilən,
Nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu.□
3 Ңəm silər *ayallar* һərbiringlar sepilning xoraliridin қisilip ətüp,
Udul mengip tikiwetisilər;
Wə silər Ңarmon tərəpkə qərüwetilisilər, — dəydu Pərwərdigar.□

4 Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiylиқ қilinglar!
Gilgaldimu asiyliқni köpəytinglar!
Ətigəndə қurbanliқliringlarni,
Ңər üqinqi küni silərning «ondin bir» ülüx əxriliringlarni elip kelinglar,□ ■
5 «Təxəkkür қurbanliқi»ni hemirturuq bilən billə köydürünglar —
Silər «halis қurbanliқlar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar;
Qünki bundaқ қilixқa amraқsilər, i Israillar! — dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■
6 «Mən ңəmmə xəһərliringlarda «qixning pakizliқi»ni qüxürdüm,
Ңəmmə yeringlarda silərni ax-nanоға bolоған ңajətmən қildim;
Biraқ silər yənila yenimoға қaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
7 Ңosuloға üq ayla қaloған bolsimu, silərdin yamoқurni tartiwelip bərmidim;
Bir xəһər üstigə yamoқur yaoқdurdum,
Yənə bir xəһərgə yaoқdurmidim;
Bir parqə yər üstigə yamoқur yaoқdi;
Yənə bir parqə yər yamoқursiz қaoқjirap қaldi;

□ **3:15 «Mən «Қixliқ Saray» wə «Yazliқ Saray»ni birakla uruwetimən» —** «қixliқ saray», «yazliқ saray» padixaһ dəm alidioған jaylar bolsa kerək. «Köpligən əylər» — қarioқanda köpligən adəmlər kəmbəoқəl bolup makansiz қaloған. Xu wақitlarda, baylar köp əylərni saloған. □ **4:1 «Baxandiki inəklər» —** bu «inəklər» Samariyədiki baylarning қiz-ayallirini kərsitidu. Baxan bolsa semiz, saoқlam kaliliri bilən dangқi qiққan rayon. □ **4:2 «Mana, bexinglarоға xundaқ künlər qüxiduki, U silərni ilməklər bilən, nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu» —** Samariyə həlқi ahirida Asuriyə padixaһioға əsirgə qüxidu; Asuriyə padixaһining əsirlərning kalpukliridin ilməkni ətküzüp ularni yetəkləydioған rəһimsiz aditi bar idi. □ **4:3 «Wə silər Ңarmon tərəpkə qərüwetilisilər» —** «Ңarmon» bizgə ңazir naməlum bir xəһər. □ **4:4 «Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiylиқ қilinglar! Gilgaldimu asiyliқni köpəytinglar!» —** Beyt-Əl wə Gilgal (xundaқla ximaliy tərəptə «Dan» xəһiri, jənubiy tərəptə Bəər-Xeba xəһiri) həlқlər köp ziyarət қilidioған but tawapgaһi idi. ■ **4:4** Ңox. 12:12 □ **4:5 ««Təxəkkür қurbanliқi»ni hemirturuq bilən billə köydürünglar» —** қurbanliқlarni hemirturuq saloған nərsilər bilən billə sunuxқa қət'iy bolmaytti («Law.» 2:11). **«Silər «halis қurbanliқlar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar; qünki bundaқ қilixқa amraқsilər, i Israillar!»** — 4- ңəm 5-ayəttə eytiloған қurbanliқlar ңəmdə ңər kixining kirimidin «ondin biri»ni ңər üq yilda Hudaoға atap beoқixlixi, əslidə Musa pəyoғəmbərgə qüxürülgən қanunda bekitilgənidi. Biraқ Israillar ңazir bularni өz butlirioға atap beoқixlawatidu. Əsli hemirturuq selip қilinoған ax ңədiyələrni қurbanliқlaroға қoxup sunux mən'i қilinoғanidi. Bu səzlərgə қarioқanda ular muxu paaliyətlərdə özlirini heli «təқwadar» kərsətməkqi bolup, «ihtiyariy қurbanliқ»larni köp қiloған ohxaydu. ■ **4:5** Law. 2:1, 15; 7:13 □ **4:6 «Mən ңəmmə xəһərliringlarda «qixning pakizliқi»ni qüxürdüm» —** demək ularda yegüdək nərsə yoқ.

8 Xuning bilən ikki, üq xəḩərning *puḵraliri* su tiləp baxḳa bir xəḩərgə ələngxip bardi,
Lekin ḳanmidi;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;
9 Mən silərni judun ḩəm ḩal apiti bilən urdum;
«Olajilioɣuqi ḳurt»lar nuroɣunlioɣan beoɣinglar, üzümzarliringlar, ənjür dərəhliringlar ḩəm zəytün dərəhliringlarni yəp kətti;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
10 Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim;
Yigitliringlarni ḳiliq bilən əltürgüzdum,
Atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim;
Mən ḳarargaḩinglardin *jəsətlərning* sesiḳqiliḳini purutuwəttim,
Uni dimioɣinglaroɣimu kirgüzdum,
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
11 Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḩərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim,
Xuning bilən silər ottin tartiwelinoɣan bir ququla otundək bolup ḳaldinglar;
Birak yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
12 Xunga Mən sanga xundak ḳilixim kerək dəwatimən, i Israil;
Mən buni sanga ḳilidioɣanliḳim tüpəylidin,
Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan, i Israil!□
13 Qünki mana, taoɣlarni Xəkilləndürgüqi,
Xamalni Yaratḳuqi,
Insanoɣa əzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini Ayan Ḳiloɣuqi,
Tang səḩərni ḳarangoɣuluḳḳa Aylanduroɣuqi,
Yər yüzidiki yuḳiri jaylarning üstidə dəssəp yürgüqi dəl Xudur,
Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda Uning namidur!□ ■

5

Üq tawapgaḩ tooɣruluḳ

1 I Israil jəməti, bu səzni,
Yəni Mən sən tooɣruluḳ oḳuydioɣan bir mərsiyəni anglap ḳoy: —
2 «Pak ḳiz Israil yiḳildi;
U ḳaytidin ornidin turmaydu;

□ **4:9 «Mən silərni judun ḩəm ḩal apiti bilən urdum»** — «ḩal apiti» ziraətlərning birhil kesili. ■ **4:9** Ḳan. 28:22; Yo. 1:4 □ **4:10 «Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Mən (əsli) Misiroɣa qüxürgən waba kesilini əwəttim» (demək, Musa pəyoɣəmbər dəwridə Misiroɣa qüxkən wabalarni bexinglaroɣimu qüzürdum) **«atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ularni (demək, yigitliringlarni) silər buliwaloɣan atlar bilən billə əltürgüzdum». □ **4:11 «Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḩərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim»** — **«Mən** ... bəzilərni **Huda** ... ərüwətkinidək ərüwəttim» — bu yərdə səz ḳiliwatḳan kim? Bizningqə muxu bexarətni Məsiḩ Əzi bərgən bolsa kerək. ■ **4:11** Yar. 19:24 □ **4:12 «Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan!»** — gərqə bəlkim waḳit-pəyti xunqə keqikkini bilən, Huda yənila ular bilən kərüxüxkə təyyar turidu, yənila (bu ḩəḳiḳətən adəmni ḩəyran ḳalduridu) aroɣa meḩir-xəpḳət kərsitixkə təyyar turidu, degənlik bolsa kerək, dəp ḳaraymiz (Təwratta adəttə: «Huda bilən kərüxüx» degən mənidə). Birak bəzi alimlar bu jümlini Hudaning pat arida qüxüridioɣan jazasini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **4:13 «Insanoɣa əzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini ayan ḳiloɣuqi»** — ibraniy tilida «Insanoɣa uning oy-pikrining nemə ikənlikini...» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «Insanoɣa əzining (Hudaning) oy-pikrining nemə ikənlikini...». Birak biz «uning oy-pikri» degənlik Hudaning oy-pikirlirini əməs, bəlki adəmlərningkini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. **«Tang səḩərni ḳarangoɣuluḳḳa aylanduroɣuqi»** — yaki «Ḳarangoɣuluḳni tang səḩər ḳiloɣuqi». ■ **4:13** Naḩ. 1:3

U əz tupriķioŋa taxlanoŋan,
Uni turoŋuzup yəligüqi yoķtur».
3 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
Israilning ming *ləxkər* qiķķan bir xəḥirining yüz *ləxkirila* tirik ķalidu;
Yüz ləxkər qiķķan bir xəḥirining Israil jəməti üqün on *ləxkirila* tirik ķalidu;
4 Qünki Pərwərdigar Israil jəmətigə mundaķ dəydu: —
Meni izdənglar, ḥayatķa erixisilər;
5 Bəyt-Əlni izdimənglar,
Gilgaloŋimu barmanglar,
Bəər-Xebaoŋa səpər ķilmanglar;
Qünki Gilgal əsirgə elinip sürgün ķilinmay ķalmaydu,
Bəyt-Əl yoķķa qiķidu.□ ■
6 Pərwərdigarni izdənglar, ḥayatķa erixisilər;
Bolmisa U Yüsüp jəməti iqidə ot kəbi partlap, uni yəp ketidu,
Ḥəm Bəyt-Əldə otni əqürgüdək adəm tepilmaydu.
7 I adalətni əməngə aylanduroŋuqi,
Ḥəķķaniyliķni yərgə taxlioŋuqilar,□
8 Silər Orion yultuz türkümi wə Kəlb yultuz topini Yaratķuqi,
Ölüm kələnggisini tang nurioŋa Aylanduroŋuqi,
Kündüzni ķarangoŋuluķ bilən keqigə Aylanduroŋuqi,
Dengizdiki sularni qaķirip, ularni yər yüzigə Ķuyoŋuqini izdənglar;
Pərwərdigar Uning namidur.■
9 U baturlar üstigə tuyuķsiz ḥalakətni partlitidu,
Istiḥkam üstigə ḥalakət qüxüridu.
10 Xu *Israillar* xəḥər dərwazisida tənbiḥ beridioŋanlaroŋa əq,
Durus səzləydioŋanlardin yirginidu.□
11 Əmdi silər namratlarni ezip,
Ulardin buoŋday «ḥədiyə»lərni aldinglar!
Oyuloŋan taxlardin əylərni saldinglar,
Birak ularda turmaysilər;
Silər güzəl üzümzarlarni bərpa ķiloŋansilər,
Birak ularning xarabini iqəlməysilər.□ ■
12 Qünki silərning asiyliķliringlarning ķanqilik kəplükini,
Silərning gunaḥinglarning ķanqilik zor ikənlikini obdan bilimən;
Ular ḥəķķaniy adəmni ezidu,
Ular para yəydu,
Xəḥər dərwazisida miskinlərning ḥəķķini ķayriwalidu.
13 Xunga bundaķ dəwrdə «pəmlik adəm» süküt ķilidu;

□ **5:5 «Bəyt-Əlni izdimənglar, Gilgaloŋimu barmanglar, Bəər-Xebaoŋa səpər ķilmanglar»** — Bəyt-Əl, Gilgal ḥəm Bəər-Xeba Israillar üqün üq tawabgaḥķa aylanoŋanidi. Bu üq jayoŋa berip ķurbanliķ ķilix ķatarliķlar «tawap ķilix»tək «sawabliķ ix» dəp ķaraloŋan. Bu üq jay Ibraḥim, Isḥaķ, Yaķup, Yəxua ķatarliķ pəyoŋəmbərlərning tarihi bilən ziq munasiwətlik boloŋan jaylardur. Təwratta, bundaķ «tawab ķilix» ixlirining ḥəmmisi horapilyliķ dəp ķarilidu. Amos bu yərdə səz oyuni ķilidu, «Gilgal əsirgə qüxidu» dəydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galaḥ-galaḥ» degən bilən ipadilinidu. «Bəyt-Əl yoķķa qiķidu» degənning «Bəyt-Əl «yoķ» (yoķķa barawər boloŋan) bir butķa ohxap ķalidu» degən iqki mənisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4 □ **5:7 «I adalətni əməngə aylanduroŋuqi»** — «əmən» degən aqqiķ bir əsümlük boloŋaqķa, muxu yərdə adəmlərgə ķayoŋu-ḥəsrətni epkelidioŋan adalətsizlikni bildüridu. ■ **5:8** Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ **5:10 «Xu Israillar xəḥər dərwazisida tənbiḥ beridioŋanlaroŋa əq,...»** — «xəḥər dərwazisi» xəḥərdiki aķsaķallar olturidioŋan, ərz-dəwalarni anglaydioŋan, sorak ķilidioŋan jay. □ **5:11 «Əmdi silər namratlarni ezip,...»** — ibraniy tilida «Əmdi silər namratlarni dəssəp,...». Baxķa birhil tərjimisi «Namratlardin eoŋir ijarə ḥəķķi elip,...». ■ **5:11** Zəf. 1:13

Qünki u rəzil bir dəwrdur.□

14 Ḥayat yaxax üqün yamanlikni əməs, meḥribanlik-yahxilikni izdənglar;
Xundak bolɣanda silər deginiŋlardək,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar ḥəḳiḳətən silər bilən billə bolidu.
15 Yamanliktin nəprətlininglar, meḥribanlik-yahxilikni səyünglar,
Xəḥər dərwazisida adalətni ornitinglar;
Xundak ḳilɣanda Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Huda bəlkim
Yüsüpning ḳaldisiɣa xapaət kərsitər.□ ■
16 Xunga Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Huda Rəb mundak dəydu: —
«Barlik kəng rəstə-bazarlarda aḥ-zarlar anglinidu;
Ular ḥəmmə koqilarda «Way… way!...» dəp awazini kətüridu;
Ular deḥḳanlarnimu matəm tutuxḳa,
Aḥ-zarlar kətürgüqi «ustilar»ni yiɣlaxḳa qakiridu.
17 Ḥəm barlik üzümzarlardimu aḥ-zarlar kətürülidu;
Qünki Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən» — dəydu Pərwərdigar.□

Pərwərdigarning küni

18 Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolɣan silərgə way!
Pərwərdigarning küni silərgə ḳandak akiwətlərni kəltürər?
U yorukluk əməs, bəlki ḳarangɣuluk elip kelidu.□ ■
19 U küni birsi xirdin ḳeqip, eyikḳa uqrap,
Andin əyigə kirip, ḳoli bilən tamɣa yəlängəndə,
Yilan uni qakḳandək bir ix bolidu!
20 Pərwərdigarning küni yorukluk əməs, bəlki ḳarangɣulukla elip kelidu əməsmu?
Uningda pəḳət ḳarangɣulukla bolup, yorukluk ḥeq bolmaydiɣu?!

Biḥudə ḥeyt-bayramlar

21 Ḥeytliringlarɣa nəprətlinimən, ulardin bizar boldum,
Ibadət sorunliringlarning purikini puriɣum yoḳ.■
22 Qünki silər Manga «kəydürmə ḳurbanlik»lar ḥəm «ax ḥədiyə»liringlarni sunup atisanglarmu,
Mən ularni ḳobul ḳilaymən;
Silərning bordak malliringlar bilən ḳilɣan «inakliḳ ḳurbanliḳliringlar»ɣa ḳarimaymən.
23 Məndin munajatliringlarning sadalirini epketinglar,

□ **5:13 ««pəmlik adəm» süküt ḳilidu»** — muxu «pəmlik adəm» bəlkim «əz bihətərliki yaki mənpəətini kəzləp yüridiɣan adəm» degən mənidə. Yukiriki 10-, 12-ayətni kərüng. Buningɣa ḳariɣanda, Amos pəyɣəmbərning «epi yoḳ» ohxaydu, qünki u op’oquḳ ḥalda rəzil ḥəkümdarlarɣa, baylarɣa tənbiḥ bərməktə. □ **5:15 «…Huda bəlkim Yüsüpning ḳaldisiɣa xapaət kərsitər»** — «Yüsüpning ḳaldisi» ximaliy padixaḥlik bolɣan «Israil»din ḳalduruloɣanlarni kərsitidu. Yüsüptin tərülgən Əfraim wə Manassəḥdin Israil iqidiki əng qong ḳəbililər qikḳan. ■ **5:15** Zəb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9 □ **5:17 «Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən»** — «Mis.» 12:12də, Pərwərdigarning Israiloɣa «Mən Misirni kezip ətimən» dəp Misirliklarɣa ölüm jazasini yürgüzgənlikigə ohxax, U ḥazir **Өz həlḳi** arisidin «ətüp ketip», Өz jazasini elip baridu. □ **5:18 «Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolɣan silərgə way!»** — Amos dəwridikilər Təwrattiki «Obadiya» ḥəm «Yoel» pəyɣəmbərlərning yazmiliridin «Pərwərdigarning küni»ni hata qüxinip, bəlkim «Huda ḥəmmə «kapir əjnəbiy» əllərni ḳattik uridu, «Hudaning həlḳi bolɣan bizlər» kətürülimiz» degən irḳqi, bimənə kəz-ḳaraxta bolɣanidi. Amos bu kün bolsa, gunaḥtin towa ḳilmiɣan ḥərbir adəmgə jaza elip kelidu, dəydu. ■ **5:18** Yər. 30:7; Yo. 2:2; Zəf. 1:15 ■ **5:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20

Qiltarliringlarning küylirini anglimaymən;
24 Buning ornida adalət huddi xarkiratmidək,
Həkkaniylik əbədiy akidioqan ekimdək dolkunlisun!
25 Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloqan kurbanlik-hədiyilərni Manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!□ ■
26 Bərhək, silər «Sukkot» degən padixahinglar, həm «Kiun» degən butliringlarni, yəni «Yultuz ilahi»nglarni kətürüp mangdinglar!□
27 Əmdi Mən silərni əsir kilip, Dəməxktin yiraklaroqa sürgün kildurimən,
— dəydu «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Huda» degən nam bilən ataloqan Pərwərdigar.

6

Israilning hakim-hökümdarlirioqa way!

1 I Zionda hatirjəm olturoqanlar həm Samariyə teoqioqa tayinip aman-esən yaxioqanlar!
I əllərning kattisining ərbabliri!
Israil jəməti silərni izdəp kelidu —
— Silərning halinglaroqa way!■
2 *Silər həlkkə*: — «Kalnəh xəhirigə berip kərünglar;
Xu yərdin «büyük Hamat» xəhirigə beringlar,
Andin Filistiylərning xəhiri Gatka qüxüp bekinglar;
Bular silərning ikki padixahlikinglardin əwzəlmu?
Ularning qegrisi silərningkidin kəngmu?» — *dəp mahtinip səzləysilər*.□
3 I yaman künni keqiktürməkqi boloqanlar!
Silər jəbir-zulumning həkümranlikini ornitip, uni özünglaroqa yekin kilmakqi bolisilər,■
4 Pil qixida nəkixləngən kariwatlar üstidə yatisilər,
Diwanliringlar üstidə kerilip yatisilər,
Pada topidin pahlanlarni,
Kala kotanliridin mozayni tallap yəysilər,
5 Qiltar ahangioqa təngkəx kilip eytisilər,
Dawuttək özünglaroqa sazlarni ijad kilisilər,■

□ **5:25 «Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloqan kurbanlik-hədiyilərni manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!» —** Musa pəyoqəmbərning yetəkqilikidə qəl-bayawanda boloqan dəwrdə, Israillar qəl-bayawanda kurbanliklarni kilip kəlgən bolsimu, lekin bu ayəttin xuni bilələymizki, ular bu kurbanliklarni **Huda üqün** atioqan əməs («Manga elip kəldinglarmu?»); bu ixlar pəkətla bir «diniy paaliyət» yusunida elip berioqan, halas. ■ **5:25** Ros. 7:42 □ **5:26 «Bərhək, silər … «Yultuz ilahi»nglarni kətürüp mangdinglar!» —** pütkül ayətning tərjimiliri kəp hil. Birak asasiy mənisi ohxax, Israil Musa pəyoqəmbər dəwridin tartip kənglidiki butpərəslikni həq taxlimioqan. Ayəttə eytiloqan butlar asasən Mesopotamiyə, yəni Babil rayonidiki butlardur. Xunga Hudaning ularoqa beridioqan jazasi (27-ayət) ularni Babiloqa əsir kildurup, xu yərgə sürgün kilduruxtin ibarət bolidu. ■ **6:1** Mis. 19:5; Yər. 2:3 □ **6:2 «bular silərning ikki padixahlikinglardin əwzəlmu?» —** «ikki padixahlik» — birinqisi ximaliy padixahlik — Israil, paytəhti Samariyə; ikkinqisi jənubiy padixalik — Yəhuda, paytəhti Yerusalem. «Siler həlkkə:… mahtinip səzləysilər» degən səzlər əslidiki tekisttə yok. Bu ayəttə aydinglaxturuxka tegixlik bir məsilə bar: — ayəttiki səzlərni Amos eytkanmu yaki Samariyədiki əmirlər Samariyəning bihətərliki tooqruluk mahtinip eytkanmu? Bizningqə Samariyədiki əmirlər eytkan boluxi kerək; qünki əgər pəyoqəmbər agahlandurux tərizidə sorioqan bolsa, soalning əksiqə sorioqan bolatti, — Yəni «Bu xəhərlər silərning ikki padixahlikinglardin ajizmu?» dəp sorioqan bolatti. Xunga bu səzlərni koxtuk. Bu üq xəhərning həmmisi düxmənning hujumioqa duq kelip, andin oqulioqan bolsa kerək — birak hazirqiqə bu ixlar tooqruluk tarihiy hatirilər yok. ■ **6:3** Əz. 12:27; Am. 5:18 ■ **6:5** Yəx. 5:12

6 Xarabni qiniləp-qiniləp iqisilər,
Өzünglarоԓa sərhil maylиқ ətirlərni sürisilər,
— Birақ kөnglүnglar Yüsüp jəmətining ziyan-zəhmiti üqün ҥeq azablanmaydu!■
7 Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu;
Kerilip yatқanlarning əyx-ixriti ahirlixidu.□ ■
8 Rəb Pərwərdigar Өz ҥayati bilən қəsəm қiloԓanki,
— dəydu Pərwərdigar, samawi қoxunlarning Sərdari boloԓan Huda,
— Mən Yaқupning oԓururidin bizar boldum,
Uning orda-istiҥkamliridin nəprətlinimən;
Mən bu xəҥərni, xundaқla uningdiki ҥəmmini düxməngə təngla ətküzüp berimən;
9 Wə əməlgə axuruliduki,
Bir өydə on adəm bolup қalsa, bu onəylənmu өlidu.□
10 Əgər məlum bir өlgüqining tuoԓқini, yəni өlgüqining jəsitini kөydürüxkə məs'ul kixi ustihanlarni kətürüp өydin qiқiwetip, өy iqidiki yənə birsidin:
— «Қexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «Yoқ» dəydu,
Andin *tuoԓқini* yənə: «Süküt! Pərwərdigarning namini tiloԓa eliximizoԓa bolmaydu!»
— dəydu.□
11 Səwəbi, Pərwərdigar buyruқ qüxüridu,
Wə qong өyni parə-parə қiliwetidu,
Kiqik өynimu qak-qekidin yerip qeқiwetidu.□
12 Atlar tax üstidə qapalamdu?
Adəmlər axu yərni kalilar bilən aoԓduralamdu?
Birақ silər adalətni өt süyigə,
Ҥəққaniyliқning mewisini əməngə aylanduroԓansilər —□ ■
13 — Yoқ bir nərsidin xadlinip kətkənsilər,
«Өz küqimizgə tayinip қudrətkə igə boloԓanmiz» — degənsilər.□ 14 Qünki mana, i Israil jəməti,
— dəydu Pərwərdigar, samawi қoxunlarning Sərdari boloԓan Huda,
— Mən silər bilən қarxilixidioԓan bir əlni turoԓuzimən;
Ular Hamat xəҥirining dawinidin Arabaҥ eқimioԓiqə silərni harlaydu.□

■ **6:6** Yəx. 5:11,12 □ **6:7 «Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu; kerilip yatқanlarning əyx-ixriti ahirlixidu»** — tarihiy məlumatlardin қarioԓanda, Asuriyə imperiyəsi məlum bir yurtқa tajawuz қiloԓanda, awwal xu yurttiki mətiwərlərni əsir қilip epketix aditi bar idi. ■ **6:7** Yəx. 5:13 □ **6:9 «Bir өydə on adəm bolup қalsa, bu onəylənmu өlidu»** — 5:3ni kөrüng. □ **6:10 «məlum bir өlgüqining tuoԓқini…»** — ibraniy tilida «məlum bir өlgüqining taoԓisi…». **«… Jəsitini kөydürüxkə məs'ul kixi ustihanlarni kətürüp өydin qiқiwetip, өy iqidiki yənə birsidin: — «қexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «yoқ» dəydu, andin tuoԓқini yənə: «süküt! Pərwərdigarning namini tiloԓa eliximizoԓa bolmaydu!» — dəydu»** — Yəҥudiy həlқi adəttə jəsətlərni kəmidu, «jəsətni kөydürüx»ni өq kəridu. «Jəsitini küydürüx» degən ix ularning bexioԓa naҥayiti eoԓir apət qüxidioԓanliқini kərsitidu; xuning bilən ularning jəsətlərni kümüxkə қət'iy waқti qiқmaydu, deməkqi. Xunga bu bexarət Samariyəning naҥayiti jiddi, beqarə əҥwaloԓa qüxidioԓanliқini kərsitidu. Uning üstigə, jəsət өydə uzunoԓiqə turoԓan — ҥazir pəқət «ustihanlar»la қaloԓan. Ҥayat қaloԓan kixilər xundaқ қorқiduki, ular Pərwərdigarning namini eytixқimu petinalmaydioԓan bolup қalidu. Қiziқ bir ix xuki, uzundin tartip, bolupmu Yerusalemning Əysa Məsiҥning өlümidin keyinki wəyran қilinixidin keyin, Yəҥudiylar «Yaҥwəҥ» (Pərwərdigar) degən isimni ixlitixkə petinalmaydu. □ **6:11 «Pərwərdigar… qong өyni parə-parə қiliwetidu, kiqik өynimu qak-qekidin yerip qeқiwetidu»** — ҥakim-ҥөkümdarlarning, əməldarlarning gunaҥliri ҥaman baxқilarni өz gunaҥlirioԓa qetildurup қoyidu; xu wəjidin «kiqik өylər»mu jazaoԓa uqrap ketidu. □ **6:12 «…adalətni өt süyigə, ҥəққaniyliқni əməngə aylanduroԓansilər»** — muxu ibarining mənisi 5-bab, 7-ayətning mənisigə ohxaxtur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13 «Yoқ bir nərsə»** — bizningqə, xübҥisizki, ularning butlirini kərsitidu. Pütkül ayətning baxқa birhil tərjimisi: ««Lo-dəbar xəҥirini elip xadlanoԓaniduқ, Karnaim xəҥirinimu өz küqimizgə tayinip alduққu?» — degənsilər». □ **6:14 «Mən silər bilən қarxilixidioԓan bir əlni turoԓuzimən»** — «bir əl» Asuriyə imperiyəsini kərsitidu.

7

Amosning dualiri — Hudaning ḳarari

1 Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki —
Keyinki ot-qəp bax tartḳan waḳtida, mana U qekətkilərni yasidi (bu padixaḥ əzigə ot-qəp orọandin keyinki, ikkinqi ḳetimlik ot-qəp əskən waḳit idi) □ 2 ḥəm xundaḳ boldiki, qekətkilər zemindiki ot-qəpni ḳaldurmay yəwətkəndin keyin, mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ḳalay, kəqürgəysən! Yaḳup ḳandaḳmu qidiyalaydu? U kiqik tursa!» — dedim.
3 Pərwərdigar əmdi undaḳ ḳilixtin yandi: «Əmdi undaḳ bolmaydu» — dedi Pərwərdigar.
4 Rəb Pərwərdigar manga kərsətti —
Mana, Rəb Pərwərdigar *həlḳi* bilən kürəx ḳilixḳa otni qaḳirdi;
Ot ḥətta qongḳur dengiznimu ḳurutti,
Miras bolọan zeminnimu yəp kətti;
5 Əmdi mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ḳalay, tohtiọaysən! Yaḳup ḳandaḳmu qidiyalaydu? U kiqik tursa!» — dedim.
6 Pərwərdigar xundaḳ ḳilixtin yandi: «Əmdi undaḳ bolmaydu» — dedi Rəb Pərwərdigar.

7 Əmdi U manga *mundaḳ bir ixni* kərsətti —
Wə mana, Rəb tik əlqigüq yip bilən ḳopuruloan tam tüwidə,
Ḳolida tik əlqigüq yipni tutḳiniqə turatti; 8 wə Pərwərdigar məndin: —
«Amos, nemini kərdung?» dəp soridi.
Mən: «Tik əlqigüq yipni» — dedim.
Rəb: «Mən yənə Öz həlḳim Israil otturisiọa tik əlqigüq yipni tikləymən; Mən yənə ularni jazalimay ətüp kətməymən;
9 Ḥəm Isḥaḳning «yuḳiri jayliri» ḥalak bolidu,
Israilning tawapgaḥliri wəyran ḳilinidu;
Yəroboam jəmətigə ḳiliq bilən ḥujum ḳilixḳa ornumdin turimən» — dedi.□

Amosning butpərəslərning tawapgaḥi bolup ḳaloan Bəyt-Əlning kaḥini, yəni «ximaliy padixaḥlik» Israilning «bax kaḥini» Amaziya bilən boloan kürixi

10 Xuning bilən Bəyt-Əldiki kaḥin Amaziya Israil padixaḥi Yəroboamọa həwər yollap: —
«Amos Israil jəməti arisida turupmu siligə suyiḳəst ḳildi; zemin uning ḳiloan barlik gəplirini kətürəlməydu. 11 Qünki Amos: — «Yəroboam ḳiliqta əlidu, Israil əsirgə elinip əz zeminidin sürgün bolmay ḳalmaydu!» — dəydu» — dedi.□

□ **7:1 «Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki — keyinki ot-qəp bax tartḳan waḳtida, mana u qekətkilərni yasidi...»** — bu ixni (xundaḳla -4-, 7- wə 8:1-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oayibanə kərünüxtə kərgən bolsa kerək. Qünki 3-, 6-ayəttə Pərwərdigar «bundaḳ ixtin» yanidu. □ **7:9 «Isḥaḳning «yuḳiri jayliri» ḥalak bolidu»** — «yuḳiri jaylar» taoı qoḳḳiliri ḳatarlik jaylarda Hudaoıa ḳurbanlik ḳilix əslidə Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən ḳanunda mən'i ḳilinoanidi. Xundaḳtimu, Israil ḥəm Yəḥudadikilər heli burunla taoı qoḳḳiliri üstidə Pərwərdigaroıa ḳurbanlik ḳilip ibadət ḳilixḳa baxlioanidi. Keyin ular muxu «yuḳiri jaylar»da butḳa qoḳunuxḳa baxlidi. □ **7:11 «Qünki Amos: — «Yəroboam ḳiliqta əlidu, Israil əsirgə elinip əz zeminidin sürgün bolmay ḳalmaydu!» — dəydu»** — əməliyəttə Amos: — «Pərwərdigar Yəroboamning **jəmətigə** ḳiliq bilən ḥujum ḳilidu» — degənidi (9-ayət).

12 Andin Amaziya Amoskа: — Ңəy aldin kərgüqi! Bəs, yokal, Yəһuda zeminiola kaq,
axu yərdə bexarət berip, xu yərdə nan tepip yə! 13 Birak Bəyt-Əldə yənə bexarət
bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi, xaһlik өydur, — dedi.□
14 Amos Amaziyaola jawab berip mundak dedi: —
«Mən əsli pəyoləmbər əməs idim, yaki pəyoləmbərning ooqlimu əməsmən; bəlki
mən bir qarwiqi, xundakla erən dərəһlirining mewisini tərgüqi idim. 15 Birak pada
bekiwatkan qeoqimda Pərwərdigar meni Өz ilkigə aldi wə manga: «Baroqin, həlkim
Israiloqa bexarət bər» — dedi. 16 Əmdi, i Amaziya, Pərwərdigarning səzigə kulak sal!
Sən manga: «Israilni əyibləydioqan bexarətlərni bərmə, Isһak jəmətini əyibləydioqan
səzlərni eytma», deding.■ 17 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Sening ayaling xəһərdə paһixə bolidu, ooqul-kizliring kiliq bilən kirilidu wə
zemining өlqəx tanisi tartilixi bilən parqilinidu; sən napak bir zeminda өlisən; wə
Israil əsirgə elinip өz zeminidin sürgün bolmay kalmaydu»».

8

Kelidioqan jazalar

1 Rəb Pərwərdigar manga mundak bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazlik mewə.□
2 Andin U məndin: Amos, nemini kərdung? — dəp soridi.
Mən: «Bir sewət yazlik mewini» — dedim.
Pərwərdigar manga: Əmdi həlkim Israiloqa zawal yətti; Mən yənə ularni jazalimay
ətüp kətməymən, — dedi.□
3 — Xu küni ordidiki kizlarning nahxiliri kiya-qiyalaroqa aylinidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar; — Jəsətlər kəp bolidu; ular jay-jaylarda sirtka taxlinidu. Süküt!□
4 Buni anglanglar, һəy miskinlərni əzgüqilər,
Zemindiki ajiz məminlərni yokatmakqi boloqanlar —□
5 «Axlikimizni satmakqi iduk, yengi ay kaqanmu ahirlixar,
Buoqday yaymisini aqattuk, xabat küni kaqan tügər?» — dəydioqanlar,
— Xundakla «əfaһ»ni kiqik kilip, «xəkəl»ni qong elip,
Aldamqilik üqün tarazini yaloqan kiloqanlar! □ ■
6 — Namratlarni kümüxkə,
Miskin adəmni bir jüp qorukka setiwalmakqi boloqanlar,
Buoqdayni süpüründisi bilən koxup satmakqi boloqanlar!■
7 Pərwərdigar Yakupning oqururi bilən xundak kəsəm kildiki,

□ **7:13 «Bəyt-Əldə yənə bexarət bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi»** — «padixaһning tawapgaһi» ibraniy tilida «padixaһning «mukəddəs jay»i» deyilidu. ■ **7:16** Əz. 21:7 □ **8:1 «Rəb Pərwərdigar manga mundak bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazlik mewə»** — bu ixni (һəm 7-bab, 4-, 7-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oqayibanə kərünüxtə kərgən boluxi mumkin. □ **8:2 «Mən: «bir sewət yazlik mewini» — dedim. Pərwərdigar manga: Əmdi həlkim Israiloqa zawal yətti… — dedi»** — ibraniy tilida «yazlik mewə» bilən «zawal» degən səzlər bir-birigə ohxap ketidu. □ **8:3 «Jəsətlər kəp bolidu; ular jay-jaylarda sirtka taxlinidu. Süküt!»** — demək, xu qaoqda matəm tutkanda, awaz qikirixka bolmaydu. □ **8:4 «Ңəy miskinlərni əzgüqilər…»** — baxka birhil tərjimisi «Ңəy, miskinlərni yutuwaloquqilar…». □ **8:5 «Axlikimizni satmakqi iduk, yengi ay kaqanmu ahirlixar, buoqday yaymisini aqattuk, xabat küni kaqan tügər?»** — «yengi ay» künidə һəm «xabat küni» (xənbə küni)də Musa pəyoləmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə dəm elix kerək idi. Əmdi bu kixilər aqkəzlüktin dəm elixkimu narazi idi. Xundak bolupla kalmay, ular buoqdayni əloəydioqan kürini kiqik, tənggilərni jinglaydioqan taraza texini qong kilip həklərni aldaydu (keyinki izaһatni kərüng). **««əfaһ»ni kiqik kilip, «xəkəl»ni qong elip,..»** — «əfaһ» һəjim birliki, «xəkəl» pulning yaki eoqirlikning birliki idi. Bir «əfaһ» (yaki «kürə») 40 litrqə, bir «xəkəl» («miskal») 14 gram kelidu. Bu toluk ayət sodigərlərning addiy pukralarni өlqəm birlikliridin paydilinip, kakati-sokti kiliwatkanlikini kərsitidu. ■ **8:5** Ңox. 12:8 ■ **8:6** Am. 2:6

— Bərḫək, Mən ḫərgiz ularning ḳiloɣanliridin ḫeqbirini untumaymən!□
8 Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu?
Wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi matəm tutmamdu?
U Nil dəryasidək ərləp ketidu,
U Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu.□
9 Xu küni xundaḳ əməlgə axuruliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
— Ḳuyaxni qüxtə patḳuzimən,
Zeminni xu oquḳ kündə ḳarangoɣulaxturimən.
10 Ḫeytliringlarni musibətkə,
Ḫəmmə nahxiliringlarni aḫ-zarlaroɣa aylanduriwetimən;
Ḫəmmə adəmning qatriḳi üstini bəz rəht bilən orioɣuzimən,
Ḫərbir adəmning bexida taḳirliḳ pəyda ḳilimən;
Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɣulning matimidək,
Ḫeytning ahirini dərd-ələmlik bir kün ḳiliwetimən.□

Sürgün bolup, Hudaning səzidin ayrilix

11 Mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɣa ḳəḫətqilikni əwətimən, —
— Nanoɣa boloɣan ḳəḫətqilik əməs, yaki suoɣa boloɣan qangḳaxmu əməs, bəlki Pərwərdigarning səz-kalamini anglaxḳa boloɣan ḳəḫətqilikni əwətimən.
12 Xuning bilən ular dengizdin dengizoɣa, ximaldin xərḳḳə kezip mangidu,
Ular Pərwərdigarning səz-kalamini izdəp uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□
13 Xu küni güzəl ḳizlar ḫəm yigitlərmu ussuzluḳtin ḫalidin ketidu;
14 Ḫəm Samariyəning gunaḫining *nami* bilən ḳəsəm iqkənlər,
Yəni «Ilaḫingning tirikliki bilən, i Dan», yaki «Bəər-Xebadiki *ilaḫiy* tirik yol bilən!» dəp ḳəsəm iqkənlər bolsa —
Ular yiḳilidu, ornidin ḫərgiz ḳaytidin turalmaydu.□ ■

□ **8:7 «Pərwərdigar Yaḳupning oɣururi bilən xundaḳ ḳəsəm ḳildiki,...»** — bəzi alimlar: ««Yaḳupning oɣururi bilən» degənni «Yaḳupning pəhri bilən», demək «Yaḳupning pəhri boloɣan Huda bilən» dəp qüxinidu. Biraḳ 6-bab, 8-ayət boyiqə Huda «Yaḳupning oɣururi» yaki «Yaḳupning pəhri»gə əq idi. Adəttə ḳəsəm iqixtə ḳəsəm ḳiloɣuqilar naḫayiti muḳim, əzgərməs bir nərsə bilən ḳəsəm iqidu; Hudaning «Yaḳupning oɣururi bilən» ḳəsəm iqixi bolsa intayin kinayilik gəp, «Yaḳupning oɣururi»ning ḫeq əzgərməs, naḫayiti jaḫil ikənlikini puritidu. □ **8:8 «Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu? Wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi matəm tutmamdu? U Nil dəryasidək ərləp ketidu, u Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu»** — muxu ayəttə Amos yər təwrəx tooɣruluḳ bexarət beridu (1:1ni kərüng). Nil dəryasi ḫər yili tuyuḳsiz ərləp ketip, bir məzgil kəlkün kelip, zeminni besip ketidu. Ḳanaan (Pələstin) zeminimu əmdi Nil dəryasioɣa ohxax «ərləp ketidu» (yər təwrəx bilən egiz-pəs bolidu). □ **8:10 «Ḫəmmə adəmning qatriḳi üstini bəz rəht bilən orioɣuzimən»** — «bəz rəht»kə oruniwelix, qaqlarni qüxüriwetix ḳattiḳ matəmni yaki towa ḳilixni bildüridu. **«Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɣulning matimidək... ḳiliwetimən»** — bexarəttə ɵlgən «yəkkə-yeganə ooɣul» zadi kimdu? Məzkur soal Israil üqün dəwrdin-dəwrgə baxni ḳaturidioɣan məsilə. □ **8:12 «kezip mangidu»** — yaki «sərsan bolup mangidu» yaki «ələngxip mangidu». **«Xuning bilən ular dengizdin dengizoɣa, ximaldin xərḳḳə kezip mangidu, ular Pərwərdigarning səz-kalamini ... tapalmaydu»** — birinqidin, «dengizdin dengizoɣa» degənlik bəlkim ««ottura dengiz»din «ɵlük dengiz»oɣa», yəni «oɣərbtin xərḳḳə» dəp bildüridu. Tekisttə «jənubḳa» tiloɣa elinmaydu. Bəlkim bu Israildikilərning ḫakawurluḳini kərsitidu — ular Yəhudadin, yaki Yəhudadin kəlgən pəyoɣəmbərdin (məsilən, Amostin) ḫəḳiḳətni izdiməydu. Toluḳ bexarət bəlkim Yəhudiylarning keyinki dəwrlərdiki, bolupmu ḫazirḳi omumiy əḫwalini kərsətkən bolsa kerək — ular Injilni, yəni «hux həwər»ni ḳobul ḳilmioɣaqḳa, əzliri tartḳan azab-oḳubətlirigə ḫeq qüxənqə tapalmaydu. □ **8:14 «Samariyəning gunaḫining nami bilən ḳəsəm iqkənlər»** — «Samariyəning gunaḫi» ularning butliridin biri bolsa kerək. **«Bəər-xebadiki ilaḫiy tirik yol bilən!»** — ibraniy tilida «Bəər-Xebadiki yolning tirikliki bilən» deyilidu. «Danning ilaḫi» ḫəm «Bəər-Xebadiki ilaḫiy tirik yol» — xu ikki yərning butlirini kərsitidu. «Yol» ibraniy tilida «dərək» degən səz bilən ipadilinidu. Uyoɣur tilidiki «təriḳə» wə «təriḳət» degən səzlər ərəb tili arḳiliḳ muxu səzdin kəlgən. ■ **8:14** Am. 5:5

9

Sahtipəzlik üstigə kilinoɣan jəng

1 Mən Rəbning kurbangaɦning yenida turoɣinini kərdum; U mundak dedi: —
— Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar,
Ularni *ibadəthanidikilərning* baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə kilinglar!
Mən xu *butpərəslər*din əng ahirda kaloɣanlirinimu kiliq bilən öltürimən;
Ulardin kaqay degənlər kaqalmaydu,
Ulardin kutulay degənlər kutulup qikalmaydu.□
2 Ular təɦtisara iqigə texip kirsə, kolum axu yərdin ularni tartip qikiridu;
Ular asmanoɣa yamixip qiksa, Mən xu yərdin ularni tartip qüxürimən;□ ■
3 Ular Karməl qokkisioɣa möküwalsimu, Mən ularni izdəp xu yərdin alimən;
Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu,
Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu;□
4 Düxmənlirigə əsirgə qüxkən bolsimu,
Mən xu yərdə kiliqni buyruymən, u ularni öltüridu;
Mən yahxilikni əməs, bəlki yamanlikni yətküzüx üqün kəzlirimni ularoɣa tikimən. ■
5 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɣa təgküqi bolsa dəl Uning Özidur;
U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatkanlarning ɦəmmisi matəm tutidu;
Zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu —
Misirning dəryasidək *ərkəxləp*, andin qəküp ketidu.□
6 Rawaklirini ərxlərgə selip, asman gümbizini yər yüzigə bekitküqi Xudur;
Dengizdiki sularni qakirip, ularni yər yüzigə kuyoɣuqi Udur;
Pərwərdigar Uning namidur.■
7 Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɣa ohxax əməsmu, i Israil baliliri?
Mən Israilni Misirdin elip qikaroɣan əməsmu?
Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəɦiridin qikaroɣan əməsmu?□
8 Karanglar, Rəb Pərwərdigarning kəzi «gunaɦkar padixaɦlik» üstigə qüxti —
Mən yər yüzidin uni yokitimən;
Lekin Mən Yakup jəmətini toluk yokitiwətməymən, — dəydu Pərwərdigar.
9 Qünki karanglar, Mən buyruk qüxürimən,
Xuning bilən huddi birsi danni oɣəlwirdə taskioɣandək, Israil jəmətini əllər arisida taskaymən,

---

□ **9:1 «Mən Rəbning kurbangaɦning yenida turoɣinini kərdum; U mundak dedi: — Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar, ularni ibadəthanidikilərning baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə kilinglar!»** — bu ixlar, xübɦisizki, Bəyt-Əldiki (butpərəslik soruni kilinoɣan, birak «Pərwərdigarning nami» bilən ataloɣan) ibadəthanida bolidu. Muxu buyruk kimgə berilgənliki enik deyilmidi; bəlkim pərixtilərgə berilgən boluxi mumkin. Ibadəthanining buzuluxi bəlkim yər təwrəx bilən munasiwətlik (5-ayətni kərüng). □ **9:2 «təɦtisara»** — əlgənlərning roɦliri baridioɣan jay. ■ **9:2** Zəb. 139:8-12 □ **9:3 «Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu, Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu»** — «Yəx.» 27:1ni kərüng. ■ **9:4** Yər. 44:11 □ **9:5 «U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatkanlarning ɦəmmisi matəm tutidu; zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu...»** — muxu ayəttə yər təwrəx tooɣruluk yənə bir bexarət berilidu. ■ **9:6** Zəb. 104:3, 13; Am. 5:8 □ **9:7 «Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɣa ohxax əməsmu, i Israil baliliri? Mən Israilni Misirdin elip qikaroɣan əməsmu? Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəɦiridin qikaroɣan əməsmu?»** — «Kret arili» — ibraniy tilida «Kaftor». Toluk ayətning mənisi: — Israillar «Huda bizni Misirdin alaɦidə qikaroɣan» degən oyda bolup, «Nemini kiliximizdin kət'iynəzər, biz yənila Hudaning alaɦidə həlki bolimiz, ɦeqnemə bizgə təgməydu» degən hata oyoɣa kelip kaloɣan bolsa kerək. Huda muxu yərdə, baxka əllərni («kapir» əllərni) baxka yərlərdin (jümlidin Misirdin yirak jaylardin), elip qikardim, dəydu. Xunga, məlum bir əl bir yərdin baxka bir yərgə yətkilip qikkan bolsimu, bu ix ularning kaltislikini ispatlimaydu. Əlning yurtlirini bekitküqi bolsa pəkət Huda Özidur.

Birақ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu. □ 10 *Ḫalbuki*, həlқimning barliқ
gunaḫkarliri, yəni: «Külpət bizgə ḫərgiz yeқinlaxmaydu, beximizoɳa qüxməydu»
degüqilər қiliq tegidə əlidu.

Adəmni ḫəyranuḫəs қilidioɳan wədə — ahirқi zamanlar

11 Xu küni Mən Dawutning yiқiloɳan kəpisini yengibaxtin tikləymən,
Uning yeriқlirini etimən;
Uni harabiliktin ongxap,
Əyni zamandiki petidək қurimən.□ ■
12 Xuning bilən ular Edomning қaldisioɳa ḫəmdə namim bilən ataloɳan barliқ əllərgə
igidarqiliқ қilidu, — dəydu buni bejirgüqi Pərwərdigar.
13 Mana xundaқ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Yər ḫəydigüqi ḫosul yioɳқuqioɳa yetixiwalidu,
Üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu;
Taoɳlar yengi xarabni temitip,
Barliқ dəng-egizliklər erip ketidu.□ ■
14 Wə həlқim Israilni asarəttin қutuldurup, azadliққa erixtürimən;
Ular harab xəḫərlərni қayta қurup, ularda makanlixidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning xarabini iqidu;
Ular baoɳlarni bərpa қilip, mewisini yəydu.□
15 Mən ularni өz zemini üstigə tikimən,
Ular Mən ularoɳa ata қiloɳan zemindin ḫərgiz қaytidin yuluwetilmaydu — dəydu
Pərwərdigar sening Hudaying.■

□ **9:9** **«Xuning bilən huddi birsi danni oɳəlwirdə taskioɳandək, Israil jəmətini əllər arisida taskaymən, birақ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu»** — buoɳday danliri oɳəlwirdin ətüp ketidu, taxlar қalidu. Bu ayətning mənisi, xübḫisizki, Huda қimmiti bar boloɳan barliқ buoɳday danlirini (ḫəқiқiy etiқadqilarni) yioɳip saқlaydu (10-ayətni kərüng). Süzülüp қaloɳanliri (taxlar) taxliwetilidu. □ **9:11** **«Dawutning yiқilip qüxkən kəpisini yengibaxtin tikləymən»** — bu bexarət: (1) Dawut pəyoɳəmbərdin boloɳan padixaḫliқ naḫayiti ajiz bolup andin tügixidioɳanliқini (yiқilidioɳanliқini) kərsitidu (Amos pəyoɳəmbərdin 150 yil keyin xundaқ boloɳan); (2) ahirқi zamanlarda Hudaning Dawutning bir əwladini elip təhtkə olturoɳuzup, Israilni қaytidin bir padixaḫliқ қilidioɳanliқini kərsitidu. Bu padixaḫliқ barliқ қaloɳan əllərni baxқuridu (12-ayəttə kərsitilidu). Bu əllərning ḫəmmisi Hudaoɳa ibadət қilidu, uning nami bilən atilidu (12-ayət). «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **9:11** Ros. 15:16 □ **9:13** **«Üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu»** — «üzümlərni qəyligüqi» üzüm xarabi qiқirix üqün üzümlərni kəlqəkkə қoyup dəssəydioɳan adəmlər. **«yər ḫəydigüqi ḫosul yioɳқuqioɳa yetixiwalidu, üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu»** — demək, ḫosulni yioɳip boluxқa kəp waқit ketidu. Ḫosul elix adəttə Mart, Aprel aylirida baxlinidu. Yər ḫəydəx adəttə Өktəbr, Noyabrda bolidu. Birақ ḫosulni yeoɳiwelix yər ḫəydəx baxlanoɳan waқitқiqə tehi tügiməydu; üzüm qəyləx waқti adəttə Sintəbr eyida bolidu. Lekin ahirқi zamanda üzüm qəyləx uruқ qeqix waқtioɳiqə, yəni Noyabr, Dekabr ayliroɳiqə dawamlixidu. **«Barliқ dəng-egizliklər erip ketidu»** — bu ibarə bəlkim süt wə xarab xunqə mol bolidu, mewə xirniliri eқip turidu, taoɳlar wə dənglər «erip ketiwatқan»dək kərünidu, degən mənidə. Bu ayət «Yo.» 3:18-ayəttin nəқil kəltürülgən. ■ **9:13** Yo. 3:18 □ **9:14** **«Wə həlқim Israilni asarəttin қutuldurup, azadliққa erixtürimən; ular harab xəḫərlərni қayta қurup,… ular baoɳlarni bərpa қilip, mewisini yəydu»** — bu uluoɳ wədə 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayətlərdə hatiriləngən jazalarni yüzdəyüz өzgərtidu. Ahir berip Huda Өz həlқini gunaḫtin қutқuzup, paklanduridu wə xuning bilən U ular arisida pütünləy uluoɳlinidu. ■ **9:15** Yər. 32:41

Obadiya

Edomning bərbat boluxi

1 Obadiya kərgən alamət kərünüx: —
Rəb Pərwərdigar Edom tooɣruluқ mundaқ dəydu: —
(Biz Pərwərdigardin bu həwərni anglaxқa muyəssər bolduқ)
— «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi;
U: «Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!» — dəp həwər beridu.□
2 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik қildim;
Sən *əllər arisida* қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!□
3 Ққy tik қiyaning yeriқliri iqidə turɣuqi,
Turalɣusi yuқiri bolɣuqi,
Kənglüngdə: «Kim meni yərgə qüxürəlisun?!» degüqi,
Kənglüngdiki təkəbburluқ əzüngni aldap қoydi!□
4 Sən bürküttək əzüngni yuқiri kətürsəngmu,
Qanggangni yultuzlar arisiɣa tizsangmu,
Mən xu yərdin seni qüxürüwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.■
5 Bulangqilar қexingɣa kəlsimu,
Ooɣrilar keqiləp yeningɣa kirsimu,
(Ққy, xunqə üzüp taxlinisən!)
Ular əzlirigə quxluқla ooɣrilaytti əməsmu?
Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?□ ■
6 Biraқ Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!
Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!□
7 Barliқ ittipaқdaxliring seni qegrayingɣiqə ққydiwetidu;
Sən bilən inaқ ətkənlər seni aldap, üstüngdin ɣəlibə қilidu;
Neningni yegənlər sanga қiltaқ қuridu;

□ **1:1 «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi»** — «əllər» (yaki «yat əllər») — Israilɣa yat bolɣan əllərni kərsitidu. **«Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!»** — «uningɣa» bolsa, Edomɣa. Bəlkim bu əlqi Edomɣa düxmən əllərning biridin qiққan bolup, u baxқa əllərni Edomni yoқitixқa qaқiridu. □ **1:2 «Mən seni əllər arisida kiqik қildim; sən əllər arisida қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!»** — Huda Edomni «seni» dəp, muxu yərdə uningɣa biwasitə səz қilidu. □ **1:3 «tik қiyaning yeriқliri iqidə turɣuqi, turalɣusi yuқiri bolɣuqi»** — demisəkmu, Edom pinһanraқ, üstigə qiқix təs bolɣan taɣliқ rayonda turɣan. ■ **1:4** Yər. 49:16 □ **1:5 «Ққy, xunqə üzüp taxlinisən!»** — tirnaқ iqidiki səzlər, bəlkim pəyɣəmbərning һayajandin Pərwərdigarning səzini üzüp қoyup degən gepidur. **«Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?»** — Musa pəyɣəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə üzüm һosulini alɣanda üzgüqilər kəmbəɣəllərning teriwelixi üqün bir’az wasanglarni қaldurux kerək idi. Bəzi xərқiy dələtlərdə bu bir adətkə aylinip қalɣan. ■ **1:5** Yər. 49:9 □ **1:6 «… Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!»** — «Əsaw» Edomning baxқa bir ismi. **«… Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!…»** — 5-6-ayətlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə.

Sən dərwəkə yorutulmioɣandursən!□
8 Mən xu küni, — dəydu Pərwərdigar,
— Edomdin danixmənlərni,
Əsawdin əkil-parasətni yoкatmamdimən?□ ■
9 Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,
Xuning bilən Əsawning teoɣidiki ɦərbir adəm kiroɣinqilikta kətl kilinidu.□ ■

Edomning bərbat boluxining səwəbi

10 Ukang Yaкupka kiloɣan zulum-zorawanliking tüpəylidin,
Iza-aɦanət seni kaplaydu;
Sən mənggügə üzüp taxlinisən.■
11 Sən bir qəttə *pərwasiz* karap turoɣan küni,
Yəni yaka yurttikilər *buradiringning* mülkini bulap kətkən küni,
Taipilər uning dərwaziliridin kirip Yerusalem üstigə qək taxlioɣan küni,
Sən ularning bir əzasioɣa ohxax boloɣansən.■
12 Birak kerindixingning apətlik künigə pərwasiz karap turmasliking kerək idi,
Yəɦudaning balilirining ɦalakət künidə huxal bolup kətməsliking kerək idi;
Külpətlik künidə aoɣzingni yooɣan kilmasliking kerək idi;
13 Өz həlkimni apət baskan künidə, ularning dərwazisioɣa kirməsliking kerək idi;
Ularni apət baskan künidə ularning dərd-ələmigə erənsiz karap turmasliking kerək idi,
Apət baskan künidə kolungni mal-mülkigə sozmasliking kerək idi;
14 Sən xəɦərdin kеqip kutuloɣanlarni üzüp taxlax üqün aqa yolda turmasliking kerək idi;
Külpət baskan künidə uningdin kutulup kaloɣanlarni düxməngə tapxurmasliking kerək idi.

Pərwərdigarning küni

15 Qünki Pərwərdigarning küni barlik əllər üstigə qüxüxkə yekin kaloɣandur;
Sening baxkilaroɣa kiloɣiningdək, sangimu xundak kilinidu;
Sanga tegixlik jaza өz bexingoɣa qüxidu;■
16 Qünki sən Өz mukəddəs teoɣimda *oɣəzipimni* iqkiningdək,
Barlik əllərmu xundak tohtawsiz iqidu;
Bərɦək, ular iqidu, yutidu,

□ **1:7 «… seni… ɦəydiwetidu; … üstüngdin oɣəlibə kilidu; … sanga kiltak kuridu…»** — 5-7-ayətlərdə eytiloɣan bexarətlərdiki peillar «ətkən zaman» bilən ipadilinidu. Lekin ular kəlgüsi ixlarni kərsitidu (8-ayəttə enik kərsitilidu). Ibraniy tilida, bexarətlərdə peillarning «ətkən zaman»da ixlitixi «bu ix jəzmən yüz beridu» degənni təkitləydu. **«… Sən bilən inak ətkənlər seni aldap, üstüngdin oɣəlibə kilidu; neningni yegənlər sanga kiltak kuridu»** — bu ayət bəlkim ərəblərning Edomiylarni aldam haltisioɣa qüxürüp, ularni өz zeminidin ɦəydiwetixi tooɣruluk bexarət beridu (wəkə bəlkim miladiyədin ilgiriki 6-əsirning ahirida boloɣan). Ibraniy tilini qüxinix təs. Bexarət kəlgüsidiki ixlarni kərsətkini bilən, peillar «ətkən zaman»da ipadilinidu. Adəttə ibraniy tilida bexarət «ətkən zaman»da ipadiləngən bolsa, uning jəzmənlikini təkitləydu. □ **1:8 «Mən xu küni… Edomdin danixmənlərni, Əsawdin əkil-parasətni yoкatmamdimən?»** — «xu küni» bəlkim Babil imperiyəsi ularoɣa tajawuz kilidioɣan künini (miladiyədin ilgiriki 587-yili) yaki ərəblər ularni aldap ɦəydiwetidioɣan künini, yənə ahirki zamanda «Pərwərdigarning küni»ni kərsitiximu mumkin. Edom өz danixmənliri bilən dangki qikkan. Ayup pəyoɣəmbərning üq dostidin biri boloɣan «Temanlik Elifaz»mu Edomluk idi. ■ **1:8** Yəx. 29:14; Yər. 49:7 □ **1:9 «Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,…»** — «Teman» Edomning qong bir xəɦiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Əz. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zəb. 137:7 ■ **1:15** Əz. 35:15

Andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu.□

Israilning əsligə kəltürülüxi

17 Biraḳ Zion teoɣi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu,
Taoɣ pak-muḳəddəs bolidu;
Yaḳup jəmətining təəlluḳatliri əzigə təwə bolidu;□
18 Wə Yaḳup jəməti ot, Yüsüp jəməti yalḳun,
Əsaw jəməti ularoɣa pahal bolidu;
Ot wə yalḳun Əsaw jəməti iqidə yeḳilip, ularni yutup ketidu;
Əsaw jəmətidin ḥeqbirsi ḳalmaydu;
Qünki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɣan.
19 *Yəhḳudaning* jənubidikilər Əsawning teoɣioɣa igə bolidu;
Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminioɣa igə bolidu,
Bərḥək, ular Əfraimning dalasi ḥəm Samariyəning dalasioɣa igə bolidu;
Binyamin Gileadḳa igə bolidu;□
20 Sürgün boloɣanlardin ḳelip ḳaloɣan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun Ḳanaandikilərgə təwə boloɣan zeminoɣa Zarəfatḳiqə igə bolidu;
Səfaradta sürgündə turoɣan Yerusalemdikilər bolsa jənubtiki xəḥərlərgə igə bolidu.□
21 Andin Zion teoɣi üstigə ḳutḳuzoɣuqilar qiḳidu,
Ular Əsaw teoɣi üstidin ḥəküm süridu;

Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɣa təwə bolidu!□

□ **1:16 «Qünki sən Θz muḳəddəs teoɣimda oɣəzipimni iqkiningdək» —** ibraniy tilida «qünki sən Θz muḳəddəs teoɣimda iqkiningdək…» — Qüxənqimiz boyiqə Edomiylar Hudaning ḳolida uning oɣəzipini iqkənidi. Baxḳa birhil qüxənqisi, Edomiylar Yəhuda üstidin ḳiloɣan oɣəlibisini təbrikləp, «Hudaning muḳəddəs teoɣi»da xarab iqkən; wə ular (ayətning ikkinqi ḳismi boyiqə) xu gunaḥi üqün barliḳ əllər bilən təng Hudaning oɣəzipini iqidu. **«Barliḳ əllərmu xundaḳ tohtawsiz iqidu; bərḥək, ular iqidu, yutidu, andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu» —** əllərning nemini iqidu? Hudaning oɣəzipini iqidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 49:26, «Yər.» 25:15-16, «Zəb.» 16:4nimu kərüng). □ **1:17 «Biraḳ Zion teoɣi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Biraḳ Zion teoɣida ḳutulup ḳaloɣanlar bolidu». □ **1:19 «Yəhḳudaning jənubidikilər» —** ibraniy tilida «Nəgəwdikilər». «Nəgəw» — Yəhudaning jənubiy təripidiki qong qəl-bayawan. **«Yəhḳudaning jənubidikilər Əsawning teoɣioɣa igə bolidu; Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminigə igə bolidu, … Binyamin Gileadḳa igə bolidu» —** 19-ayəttiki bexarətlərning kəp ḳismi miladiyədin ilgiriki 2-əsirdə əməlgə axurulidu («Makabbiylar» ḥəm «Yosefus» degən kona tarihiy kitablarda hatiriləngən). Biraḳ pikirimizqə, bu bexarətning toluḳ əməlgə axuruluxi ahirḳi zamanda bolidu. □ **1:20 «Sürgün boloɣanlardin ḳelip ḳaloɣan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun…» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ḳanaanoɣa ḳaytip kəlgən, sürgün boloɣan Israillar jamaiti… ». □ **1:21 «Ular Əsaw teoɣi üstidin ḥəküm süridu» —** yaki «ular Əsaw teoɣi üstidin ḥəküm qiḳiridu». **«Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɣa təwə bolidu!» —** ḥazir «Əsaw teoɣidikilər»ning ḥeqḳaysisi Edomluḳlar əməs (18-ayətni kərüng). Bu «ḳutḳuzoɣuqilar»ning kim ikənliki deyilmidi; pikrimizqə, «ḳutḳuzoɣuqilar» kona zamanlarda Israilni ḳutḳuzoɣan pəyoɣəmbərlər wə «batur ḥakimlar» süpitidə bolidu. Ular ḥazir ölümdin tirilgən. Israil Hudaning toluḳ idarə-ḥəkümi astida bolup, uning əḥwali pütünləy mukəmməl bolidu.

Yunus

Yunus pəyƣəmbərning Pərwərdigar bərgən wəzipidin ḳeqixi

1 Pərwərdigarning səzi Amittayning ooƣli Yunuskа yetip kelip mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, dərḥal Ninəwə degən axu büyük xəḥərgə berip, awazingni kətürüp
u yərdikilərni agaḥlandurƣin; qünki ularning rəzillikliri Mening kəzümgə ḳadilip
turidu». ■
3 Biraḳ Yunus ornidin turup Pərwərdigarning yüzidin өzini ḳaqurux üqün Tarxix
degən yurtḳa kətməkqi boldi. Xunga u Yoppa xəḥirigə berip, Tarxixḳa baridiƣan
kemə tepip, kirasini təlәp uningƣa qüxti wə kemiqilər bilən birliktə Tarxixḳa berip,
Pərwərdigarning yüzidin өzini ḳaqurmaḳqi boldi. □
4 Pərwərdigar bolsa zor bir boranni dengizƣa taxlidi; xunga dengizda dəḥxətlik
ḳara boran qiḳip, kemə parqilinip kətkili tas ḳaldi. 5 Kemiqilər bolsa bək ḳorḳup
ketip, ḥərḳaysisi өz ilaḥliriƣa hitab ḳilip dua ḳilixti; ular kemini yeniklisun dəp
uningdiki yük-taḳlarni dengizƣa taxliwətti. Biraḳ Yunus bolsa, kemining asti
ḳəwitigə qüxüwelip, xu yərdə өlüktək uhlawatḳanidi.
6 Kemə baxliḳi uning yeniƣa kelip uningƣa: «Өy, uhlawatḳan kixi, bu ḳandaḳ
ḳiliƣining? Ornungdin tur, ilaḥingni seƣinip nida ḳil! Kim bilidu, ilaḥingning
nəziri qüxüp bizni ḥalakəttin ḳutḳuzup ḳalamdu tehi?» — dedi. 7 Ular bir-birigə: —
Kelinglar, bu külpətning kimning wəjidin beximizƣa qüxkənlikini bekitix üqün qək
taxlayli, — deyixti. Xundaḳ ḳilip ular qək taxlaxti; ahirda qəktə Yunus qiḳip ḳaldi.
8 Ular uningdin: — Ḳeni, eyt, beximizƣa qüxkən bu külpət kimning səwəbidin
boluwatidu? Sening tirikqiliking nemə? Nədin kəlding? Ḳaysi əl, ḳaysi millәttin
sən? — dəp soridi.
9 U ularƣa: — Mən bolsam ibraniy millitidin, ərxlərdiki Hudadin, yəni dengizni,
yər-zeminni yaratḳan Pərwərdigardin ḳorḳḳuqimən, dedi.□
10 Bu səz ularni intayin ḳorḳutiwətti. Ular: «Sən zadi nemə ix ḳiliƣan?» — dəp
soridi *qünki ular uning Pərwərdigarning yüzidin ḳaqḳanliḳini bilgənidi, qünki ular
buni uning өz aoƺzidin angliƣanidi*.
11 Ular uningdin: — Əmdi biz seni ḳandaḳ ḳilsaḳ dengiz biz üqün tinqlinidu? — dəp
soridi; qünki dengiz dolḳuni barƣanseri əwj elip ketiwatatti.
12 U ularƣa: — Meni kətürüp dengizƣa taxliwetinglar, xu qaoƣda dengiz silər üqün
tinqlinidu; qünki bilimənki, bu zor boran mening səwəbimdin silərgə qüxti, — dedi.
13 Biraḳ bu adəmlər küqəp palaḳ urup ḳiriƣaḳḳa yetixkə tirixti; əmma yetəlmidi,
qünki dengiz ḳerixḳandək tehimu dolḳunlap ketiwatatti. 14 Ular Pərwərdigarƣa
iltija ḳilip pəryad kətürüp: — Aḥ Pərwərdigar, Səndin өtünimiz, bu adəmning
jenini aloƣanliḳimizni bizdin kərmigəysən! Bigunaḥ bir adəmning ḳenini təküxning
gunaḥini üstimizgə ḳoymioƣaysən! Qünki Sən Pərwərdigar Өzüngning halioƣiningni
ḳilding! — dəp nida ḳildi.
15 Xuning bilən ular Yunusni kətürüp elip dengizƣa taxliwətti; dengiz dolḳunlinixtin
xuan tohtidi. 16 Xuning bilən bu adəmlər Pərwərdigardin ḳattiḳ ḳorḳti; ular
Pərwərdigarƣa atap ḳurbanliḳ ḳilip ḳəsəm iqixti.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3** **«Tarxix»** - ḳədimki zamanlarda «Tarxix» dəydioƣan üq yurt bar idi. Birinqisi, ximaliy Afriḳida (ḥazirḳi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə boluxi mumkin idi. Muxu yərdə ḳaysi Tarxix ikənlikini biz bilməymiz. Biraḳ ularning ḥəmmisi Pələstindin intayin yiraḳ, Ninəwəgə baridioƣan yolning əksi yənilixidə bolup birnəqqə ming kilometr yiraḳlikta idi. **«Yoppa»** - «Yoppa»ning ḥazirḳi ismi «Hayfa» yaki «Jaffa», Israiliyəning əng muḥim portidur. □ **1:9** **«Ibraniy millitidin»** — yəni yəḥudiy millitidin.

17 Birақ Pərwərdigar Yunusni yutuwelixқa yoоlan bir beliқni əwətkənidi. Yunus bolsa bu beliқning қarnida üq keqə-kündüz turdi.□ ■

2

Qong beliқning қarnida turup dua қilix

1 Yunus beliқning қarnida turup Pərwərdigarola mundaқ dua қildi: —
2 «Mən dərd-əlimimdin Pərwərdigarola pəryad kətürdum,
U manga ijabət қildi.
Mən təһtisaraning təktidin pəryad қildim,
Sən awazimola қulaқ salding.□ ■
3 Qünki Sən meni dengiz təktigə, dengiz қarniola taxliwətting,
Kəlkün eқinliri meni arisiola eliwaldi,
Sening barliқ dolқunliring һəm ərkəxliring üstümdin ətüp kətti;■
4 Wə mən: «Mən nəziringdin taxliwetilgənmən;
Birақ mən yənila muқəddəs ibadəthanangola қarap ümid bilən təlmürimən» — dedim.□
5 Sular meni yutup kətküdək dərijidə oriwaldi,
Dengiz təkti meni қapsiwaldi;
Dengiz qəpliri beximola qirmixiwaldi.
6 Mən taolarning təglirigiqə qüxüp kəttim;
Yər-zemin tegidiki taқaқlar meni əbədil'əbədkiqə қamap қoydi;
Һalbuki, Sən jenimni һang iqidin qiқarding, i Pərwərdigar Hudayim.
7 Jenim iqimdə һalidin kətkəndə Pərwərdigarni esimgə kəltürdum,
Duayim Sanga yetip,
Muқəddəs ibadəthanangola kirip kəldi.
8 Bimənə ərziməs butlarola qoқunolanlar özigə nesip bololan meһribanliқtin məһrum bolidu.
9 Birақ mən bolsam təxəkkür sadayim bilən Sanga қurbanliқ қilimən;
Mən iqkən қəsəmlirimni Sening aldingda ada қilimən.
Nijat-қutқuzux Pərwərdigardindur!»■
10 Pərwərdigar beliққa buyrudi, beliқ Yunusni қuruқluққa қəy қildi.

3

Ninəwə xəһirgə berip Hudaning həwirini yətküzüx

1 Pərwərdigarning səzi ikkinqi қetim Yunuska yetip mundaқ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, Ninəwə degən axu büyük xəһərgə berip, Mən sanga tapxurolan həwərni ularola jakarla».

□ **1:17 «Yoolan bir beliқ»** - «yunus beliқi» bəlkim bu ixtin қoyulolan namdur. Birақ «yunus beliқi» (insanlarola amraқ bololini bilən) adəmni yutқudək qonglukta yoқ. ■ **1:17** Mat. 12:40; 16:4; Luқa 11:30 □ **2:2 «Təһtisara»** — (ibraniy tilida «xeol») «yər astidiki saray» (yəni, «təkt sarayi»), ələnlərning roһliri baridiolan, қiyamət künini kütidiolan jayni kərsitidu. Yunus özini ələp, təһtisaraola qüxkəndək һes қilidu. Yənə bir mumkinqiliki barki, u beliқ қarnida һəқiқətən ələn, andin Huda uni (beliқning aolzidin qiққanda) tirildürgən. ■ **2:2** Zəb. 120:1 ■ **2:3** Zəb. 42:7 □ **2:4 «Birақ mən ... təlmürimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən қandaқmu muқəddəs ibadəthanangola ümid bilən təlmürəp қaraymən?». ■ **2:9** Zəb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Һox. 14:3; Ibr. 13:15

3 Yunus ornidin turup Pərwərdigarning səzi boyiqə Ninəwə xəḫirigə bardi. Ninəwə
bolsa naḫayiti büyük bir xəḫər bolup, xəḫərning ɵzila üq künlük yol idi.□
4 Yunus xəḫər iqigə kirip bir kün mangdi, u: —
Ḳirik kündin keyin, Ninəwə xəḫiri wəyran ḳilinidu! — dəp jakarlidi.
5 Ninəwədikilər Hudaning səzigə ixəndi. Ular roza tutulsun dəp elan ḳilip,
mətiwərlərdin tartip əng kiqikigiqə ularning ḫəmmisi bəz kiyim kiydi.□ ■ 6 Bu səz
padixaḫḳa yətkəndə, umu təhtidin turup, tonini taxlap bəz kiyim kiyip küllükkə
kirip olturdi.□ 7 U yənə əmri arḳilik pütkül Ninəwə xəḫirigə munularni jakarlidi: —
«Padixaḫ ḫəm akṣəngəklərning yarliḳi boyiqə, Ninəwə xəḫiridiki ḫeqḳandaḳ adəm,
at-ulaoɳ, kala, ḳoy padiliri ḫeqnərsigə eoɳiz təgmisun; ḫeqnərsini yemisun, sumu
iqmisun. 8 Ḫərbir adəm wə ḫaywan bəz kiysun, ḫərbiri Hudaoɳa ḳattiḳ pəryad
kətürsun; ḫərbiri yaman yoldin yansun, ḫərbiri ḳolini zorawanliḳtin üzsun; 9 kim
bilidu, buning bilən Huda ḳattiḳ oɳəzipidin yenip bizni ḫalak ḳilmasmikin?». ■
10 Xuning bilən Huda ularning əməllirini, yəni yaman yollardin yanoɳanliḳini kərüp,
ularoɳa ḳaratḳan bala-ḳazani qüxürüxtin yenip, xu baliyaḳazani qüxürmidi.

4

Pərwərdigar Yunus pəyoɳəmbərgə bərgən tərbiyə-sawaḳ

1 Əmma bu ix Yunusni intayin narazi ḳilip, uni ḳattiḳ oɳəzəpləndürdi. 2 U
Pərwərdigaroɳa: — «Aḫ, Pərwərdigar, ɵz yurtumdiki qaoɳda Sening xundaḳ
ḳilidioɳanliḳingni demigənmidim? Xunga mən əslidə Tarxixḳa ḳaqmaḳqi
boloɳanmən; qünki mən bilimənki, Sən meḫir-xəpḳətlik, rəḫimdil, asan
oɳəzəplənməydioɳan, qongḳur meḫribanliḳḳa toloɳan, kixilərning bexioɳa külpət
qüxürüxtin yanoɳuqi Hudadursən.■ 3 Əmdi Pərwərdigar, jenimni məndin elip kət,
ɵlüm mən üqün yaxaxtin əwzəl» — dedi.
4 Pərwərdigar uningdin: — Bundaḳ aqqiḳlanoɳining tooɳrimu? — dəp soridi.

5 Andin keyin Yunus xəḫərdin qiḳip, xəḫərning xərḳiy təripigə berip olturdi. U xu
yərdə ɵzigə bir qəllə yasap, xəḫərdə zadi nemə ixlar bolarkin dəp uning sayisidə
olturdi.
6 Pərwərdigar Huda Yunusni ɵz parakəndiqilikidin ḳutḳuzux üqün, uning bexioɳa
sayə qüxsun dəp uningoɳa bir kiqik dərəḫni əstürüp təyyarlidi. Yunus kiqik
dərəḫtin intayin hursən boldi. 7 Biraḳ ikkinqi küni tang atḳanda Huda bir ḳurtni
təyyarlap əwətti. Ḳurt bu kiqik dərəḫni pilikigə zərbə ḳilip uni ḳurutuwətti. 8 Kün
ḳizaroɳanda, Huda intayin issiḳ bir xərḳ xamilini təyyarlidi; kün təptini Yunusning
bexioɳa qüxürdi, uni ḫalidin kətküzdi. U ɵzigə ɵlüm tiləp: — Ɵlüm mən üqün
yaxaxtin əwzəl, — dedi.
9 Biraḳ Huda uningdin: — Sening axu kiqik dərəḫ səwəbidin xundaḳ aqqiḳlinixing
tooɳrimu? — dəp soridi.

□ **3:3** **«Üq künlük yol»** — bəlkim xəḫər wə uning ətrapidiki jaylardin ɵtüx üqün üq kün mengix kerəklikini kərsitidu. Ḳədimki Ninəwə xəḫirining aḫalisi ikki milyon ətrapida idi. Bəzi alimlar «üq künlük yol» degənni xəḫərni aylinixḳa üq kün ketidu dəp ḳaraydu. □ **3:5** **«bəz kiyim kiyix»** — ḳədimki zamanlarda adəmning ḳattiḳ towa ḳilixini bildürətti. ■ **3:5** Mat. 12:41; Luḳa 11:32 □ **3:6** **«küllük»** — ḳədimki zamanlarda towa ḳilix yaki ḳattiḳ ḳayoɳuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Ḳədimki xəḫərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolatti, Ninəwə xəḫiridə mundaḳ küllüklər kəp boluxi mumkin idi. ■ **3:9** Yo. 2:14 ■ **4:2** Mis. 34:6; Zəb. 86:5; Yo. 2:13

U jawab berip: — Ḥəə, ḥətta ɵlgüdək aqqiḳim kəlgini toоɣridur, — dedi.□
10 Pərwərdigar uningoɣa mundaḳ dedi: — «Sən ḥeq əjringni singdürmigən ḥəm ɵzüng ɵstürmigən bu kiqik dərəhkə iqingni aoɣritting; biraḳ u bir keqidila ɵzi ɵsüp, bir keqidila ḳurup kətti; 11 Əmdi Mening ong ḳoli bilən sol ḳolini pərḳ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm olturaḳlaxḳan, xundaḳla nuroɣun mal-waranlirimu boloɣan Ninəwədək bundaḳ büyük xəḥərdikilərgə iqimni aoɣritip rəḥim ḳiliximoɣa tooɣra kəlməmdu?». □

□ **4:9 «Ḥətta ɵlgüdək aqqiḳim kəlgini toоɣridur» —** baxḳa birhil qüxənqisi: «Bu dunyadin kətkuqə aqqiḳlixim tooɣridur». Ḥeq bolmioɣanda bu ibarə Yunusning aqqiḳining əng yuḳiri pəlligə yətkənliki, uning aqqiḳining buningdinmu artuḳ bolmaydioɣanliḳini kərsitidu. □ **4:11 «Ong ḳoli bilən sol ḳolini pərḳ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm»** - kiqik balilarni kərsətsə kerək.

Mikaḫ

Bexarətlər 1-ḳatar •••• Barliḳ əllər, anglanglar! Samariyə wə Yəhudaning ḫalioɣa way!

1 Pərwərdigarning səzi — Yotam, Aḫaz wə Ḫəzəkiya Yəhudaoɣa padixaḫ bolоɣan
künlərdə Morəxətlik Mikaḫoɣa kəlgən: —
— U bularni Samariyə wə Yerusalem tooɣrisida kərgən.
2 Anglanglar, i həlḳlər, ḫəmminglar!
Ḳulaḳ sal, i yər yüzi wə uningda bolоɣan ḫəmminglar: —
Rəb Pərwərdigar silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun,
Rəb muḳəddəs ibadəthanisidin silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun!■
3 Qünki mana, Pərwərdigar Өz jayidin qiḳidu;
U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu;□ ■
4 Uning astida taoɣlar erip ketidu,
Jiloɣilar yerilidu,
Huddi mom otning aldida erigəndək,
Sular tik yardin təkülgəndək bolidu.□ ■
5 Buning ḫəmmisi Yaḳupning itaətsizliki,
Israil jəmətidiki gunaḫlar tüpəylidin bolidu;
Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu?
Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»*ni yasax* nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan
əməsmu?□
6 Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək,
Üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən;
Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən,
Uning ullirini yalingaqlaymən;□
7 Uning barliḳ oyma məbudliri para-para qeḳiwetilidu;
Uning paḫixiliktin erixkən barliḳ ḫədiyəliri ot bilən kəydürülidu;
Barliḳ butlirini wəyranə ḳilimən;
Qünki u paḫixə ayalning ḫəḳḳi bilən bularni yioɣip toplidi;

■ **1:2** Ḳan. 32:1; Yəx. 1:2 □ **1:3 «… U (Pərwərdigar) qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu»** — «kirix səz»də eytḳinimizdək, «Israil (wə baxḳa əllər) üqün «yuḳiri jaylar» butlaroɣa, jin-xəytanlaroɣa ataloɣan jaylar idi. ■ **1:3** Ḳan. 32:13; 33:29; Zəb. 115:3; Yəx. 26:21; Am. 4:13 □ **1:4 «Qünki mana, Pərwərdigar өz jayidin qiḳidu… (3-ayət) U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu; Uning astida taoɣlar erip ketidu…»** — demisəkmu, bu ahirḳi zamandiki «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu. ■ **1:4** Ḫak. 5:4; Zəb. 18:7-9; Zəb. 68:2, 8; Zəb. 97:5; Am. 9:5 □ **1:5 «Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu? Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»ni yasax nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan əməsmu?»** — Israil wə Yəhudada «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroɣa aylanduruloɣanidi. «yuḳiri jaylar» yasax «Yerusalemdin baxlanoɣan» — Sulayman padixaḫning bu ixlarda əyibi bar idi («2Pad.» 11:7ni kərüng). □ **1:6 «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, yengila tikilgən uzumzarliḳtək ḳiliwetimən». **«Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən»** — Samariyədiki ḫəxəmətlik imarətlər ajayib ḫəywətlik qong taxlardin yasaloɣanidi (Omri degən padixaḫning dəwridin baxlap). **«… domilitip taxlaymən»** — ibraniy tilida «… təküp taxlaymən».

Ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu.□
8 Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən,
Mən ḫuwlaymən;
Yalingayaḳ, yalingaq degüdək yürimən;
Mən qilbərilərdək ḫuwlaymən;
Ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən.□ ■
9 Qünki uning yariliri dawalioɣusizdur,
U ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip,
Həlḳimning dərwazisioɣa, yəni Yerusalemoɣiqə yamridi.□
10 Bu *apətni* Gat xəḫiridə səzlimənglar,
Ḳət'iy yioɣlimanglar;
Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɣinanglar!□ ■
11 I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə *əsirlikkə* ət;
Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɣa ḫeq qiḳḳan əməs;
Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə;
«*Huda* səndin muḳim jayingni elip ketidu!»□ ■
12 Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu;
Birak yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɣa qüxti.□ ■
13 Tulparni jəng ḫarwisioɣa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz;
(Laḳix bolsa, Zion ḳizioɣa gunaḫning baxlanoɣan yeri idi!)

□ **1:7 «Qünki u (Samariyə) paḫixə ayalning ḫəkḳi bilən bularni yioɣip toplidi; ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» —** «paḫixə ayalning ḫəkḳi» tooɣruluḳ: — «kirix səz»imizdə eytiloɣandək, Israil wə Yəḫudaning butpərəsliki ḫərhil xəḫwaniylik bilən arilaxḳan. Buthanilaroɣa məhsus «atap beoɣixlioɣan» paḫixə ayallar bilən billə yetix butḳa qoḳunuxning bir paaliyiti idi, xuning bilən buthanilar wə ularni baxḳuroɣuqilar bu arḳiliḳ beyip kətkənidi. «Paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» — Israilni ixoɣal ḳiloɣuqi Asuriyə imperiyəsi wə keyin Babil imperiyəsi bəlkim muxu butpərəsliktin erixkən mal-dunyalirini ohxax yolda (əzlirining buthanilirini selip, butprərəslik-paḫixiwazliḳ arḳiliḳ beyixḳa) ixlətkən boluxi mumkin! Baxḳa birhil qüxənqisi: — paḫixiwazliḳ arḳiliḳ erixəlgən xu kümüx butlaroɣa ḫəl berixkə ixlətkən; tajawuzqilar kümüxni ḳaytidin eritip, uni tənggilərgə aylanduridu; andin u ḳaytidin «paḫixə ayalning ḫəkḳi»gə ixlitilixi mumkin. □ **1:8 «Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən, mən ḫuwlaymən ... mən qilbərilərdək ḫuwlaymən; ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən» —** Mikaḫ pəyoɣəmbər Samariyədikilərgə intayin kəyüngini üqün ḳattiḳ azablanoɣan. Xuning bilən u laroɣa kəlgüsi apətni kərsitidoɣan «rəsim bolux» üqün, həlḳning bu ixlarning tezla reallikḳa aylinidioɣanliḳini bilip yetixi üqün, ular aldida yalingaq (bəlkim «yerim yalingaq») yüridu. ■ **1:8** Ayup 30:29 □ **1:9 «U ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip,...» —** muxu yərdə «u» apət yaki «Samariyəning yariliri»ni kərsitidu. **«U (apət) ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip, ... Yerusalemoɣiqə yamridi» —** 10-16-ayətlərdə Mikaḫ Asuriyə imperiyəsining Yəḫudani ixoɣal ḳilidioɣanliḳini aldin'ala eytidu. Muxu ayətlərdiki 11 xəḫərning ḫərbiri pəyoɣəmbərning yurti «Morəxət»tin kəp degəndə 9 kilometr yiraḳliḳta bolup, «Morəxət»tə turup kərgili bolatti. Mikaḫ ḫərbir xəḫərning namlirining mənisi ḫəkḳidə uningoɣa maslaxḳan səzlərni ḳilip, ularning əḫwalini süpətligən. Dərwəkə ḫərbir xəḫər ahirida Asuriyə təripidin ixoɣal ḳilindi. □ **1:10 «Bu apətni Gat xəḫiridə səzlimənglar, ḳət'iy yioɣlimanglar» —** «Gat» degən isimning mənisi «yioɣa»oɣa yeḳin. **«Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɣinanglar!» —** «Bəyt-lə-Afraḫ» «topa-qanglik yurt» degən mənidə. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yər. 6:26 □ **1:11 «I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə əsirlikkə ət» —** «Safir»ning mənisi «güzəllik», «yeḳimlik». **«Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** ibraniy tilida «U səndin muḳim jayingni elip ketidu!». **«Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɣa ḫeq qiḳḳan əməs» —** «Zaanan»ning tələppuzi «qiḳix» degən səzgə yeḳin. **«Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə; Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** «Bəyt-Ezəl» degən «elip ketix»kə yiḳin aḫangda. Ayəttiki ikkinqi ḳisimning baxḳa birhil tərjimisi: «Zaananda turuwatḳan ḳizlar Bəyt-Ezəlning aḫ-zarlirioɣa qiḳḳan əməs; səndin muḳim jayingni elip ketidu». ■ **1:11** Yəx. 47:3 □ **1:12 «Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu» —** «Marot» degənning mənisi «aqqiḳ» — ular «yamanliḳ»ning aqqiḳliḳini tetiydu. **«...yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɣa qüxti» —** Sənnaherib Yəḫudadiki nuroɣun xəḫərlirini muḫasirigə aloɣandin keyin Yerusalemni ixoɣal ḳilalmay dərwazisi aldioɣa tohtap ḳaldi. Ahirida məoɣlup boldi. ■ **1:12** Am. 3:6

Qünki səndə Israilning itaətsizliki tepilidu.□
14 Xunga sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən;
Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioŋa yaloŋanqilik yətküzidu;□
15 Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz;
Israilning xan-xəripi Adullamoŋimu qüxüp kelidu.□
16 Өzüngni takḳirbax ḳil,
Zoḳung boloŋan balilar üqün qeqingni qüxürüwət;
Ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,
Qünki ular səndin ayrilip sürgün boluxḳa kətti. □

2

Jəbir-zulum üstigə qüxidioŋan jaza

1 Ornida yetip ḳəbiḫlikni oylaydioŋanlaroŋa wə yamanlik əyligüqilərgə way!
Pəḳət ularning ḳolidin kəlsila, ular tang etixi bilənla uni ada ḳilidu;
2 Ularning aqkəz kəzi etizlaroŋa qüxsila, ular zorawanlik ḳilip buliwalidu;
Өylərgimu ḳiziḳipla ḳalsa, bularnimu elip ketidu;
Ular batur kixinimu jəməti bilən bulaydu,
Adəmni өz mirasliri bilən ḳoxup qanggilioŋa kirgüziwalidu.□ ■
3 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mən bu ailigə ḳarap, boyunliringlardin qiḳiralmaydioŋan yaman bir *boyuntu-rurḳni* oylap təyyarliwatimən;
Silər əmdi gidiyip mangmaysilər;
Qünki xu künlər yaman künlər bolidu.■
4 Xu küni ular silər tooŋranglarda təmsilni tiloŋa elip,
Eqinixlik bir zar bilən zarlaydu: —
«Biz pütünləy bulang-talang ḳilinduḳ!;

□ **1:13 «Tulparni jəng ḫarwisioŋa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz» —** ibraniy tilida «Laḳix»ning tələppuzi «at»ḳa yeḳin. Laḳix xu rayondiki əng küqlük xəḫər; atḳa tayinixning өzi bir gunaḫ. Huda Israiloŋa «atḳa tayinix»ni ḳət'iy mən'i ḳiloŋanidi («Ḳan.» 17-bab). Ularning atlaroŋa tayinixi bəlkim Yəḫudaoŋa səlbiy ülgə boluxi mumkin idi. **«Laḳix bolsa, Zion ḳizioŋa gunaḫning baxlanoŋan yeri idi!» —** Laḳix xəḫiri Yəḫudada boloŋini bilən birinqi bolup ximaliy padixaḫlikning tunji butpərəs padixaḫi Yəroboam (I)ning rəzillikining təsirni ḳobul ḳiloŋan bolsa kerək. Həritilərni kərüng. □ **1:14 «Sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən» —** «Morəxət-Gat» degən səzning yiltizi «mirasni elix» yaki «mirastin məḫrum bolux» (ibraniy tilida «morəx», ərəb tilida «miras»). Ular өz «miras»idin ayrilidi, mirasioŋa «əlwida» deyixi kerək. **«Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioŋa yaloŋanqilik yətküzidu» —** «Akḳzib»ning mənisi «aldamqilik», Yəḫuda padixaḫlikioŋa jaylaxḳan. Yəḫuda padixaḫliri (xundaḳla Israil padixaḫliri) Akḳzib xəḫirining dukanliridin kəp payda kərgənidi («1Tar.» 4:21-23). Düxmən ḳoxuni Israil padixaḫlikioŋa tajawuz ḳiloŋandin keyin, Samariyə padixaḫliri jiddiy ḫajətkə qüxkəndə, Akḳzibtikilər ularoŋa burunḳidək soda-setiḳ ḳilip kerəklik təminatlarni əwətəlməy, ularoŋa «yaloŋanqi» bolup ḳalidu. □ **1:15 «Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz» —** ibraniy tilida «Marəxaḫ» wə «mirashor» yeḳin səz. «mirashor» əlwəttə kinayilik gəp, u Asuriyə padixaḫi Sənnaheribni kərsitidu. **«Israilning xan-xəripi Adullamoŋimu qüxüp kelidu» —** «Adullam» əslidə Dawut pəyoŋəmbər (yigit waḳtida) Saul padixaḫtin ḳeqip, kiriwaloŋan oŋar idi. Demək, Israil, jümlidin uning padixaḫi wə «xan-xəripi» boloŋan butlar yənə ḳeqixi kerək. Biraḳ bu səzning iqidiki mənisidə yənə ümid bar. Dawut pəyoŋəmbər «Adullam»da yoxurunoŋandin keyin, japaliḳ künlərni ətküzüp ahirda Israilning xərəplik padixaḫi bolup qiḳḳan. Israil bəlkim uningoŋa ohxax japaliḳ künlərni ətküzgəndin keyin xərəplik künlərni yənə kəridu. Məzkur bexarət yənə Məsiḫ («Israilning xan-xəripi»)ning kəlgüsidə Israilning gunaḫi tüpəylidin azabḳa qüxüxini kərsitiximu mumkin. □ **1:16 «Өzüngni takḳirbax ḳil, zoḳung boloŋan balilar üqün qeqingni qüxürüwət; ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,...» —** qaqlarni qüxürüx matəmning birhil ipadisi. □ **2:2 «.. batur kixinimu jəməti» —** yaki «... batur kixinimu өyi». ■ **2:2** Yəx. 5:8 ■ **2:3** Am. 5:13

U həlkimning nesiwisini baxkilarοa bəlüwətti;
Uni məndin xunqə dəḫxətlik məḫrum kildi!
U etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!□
5 Xunga Pərwərdigarning jamaiti arisidin,
Silərdə qək taxlap zemin üstigə tana tartip nesiwə bəlgüqidin birsimu kalmaydu.■

Sahta pəyοəmbərlərning Hudaning pəyοəmbərliridin rənjixi

6 Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu!
Əgər *pəyοəmbərlər* bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!□ ■
7 I Yakup jəməti,
«Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu?
Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?
Mening səzlirim durus mangoquqioa yahxilik kəltürməmdu? □
8 Birak tünügünla Mening həlkim ḫətta düxməndək ornidin kozoaldi;
Silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən saldu-ruwalisilərki,
Ularni huddi uruxtin kaytkanlardək *kiyimsiz* kaldurisilər.□
9 Həlkim arisidiki ayallarni əzlirining illik əyliridin kooqlaysilər;
Ularning yax balilirini silər Mening güzəl gəḫirimdin mənggügə məḫrum kilisilər. □
10 Ornunglardin turup neri ketinglar;
Qünki ḫalakətni,
Yəni azablik bir ḫalakətni kəltüridioan napaklik tüpəylidin,
Bu yər silərgə təwə aramgaḫ bolmaydu.
11 Əgər biḫudiliktə, yaloanqilikta yürgən birsi yaloan gəp kilip: —
«Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən» — desə,
Mana, u xu həlkkə pəyοəmbər bolup kalidu!□

Hudaning «Israilning kaldisi»oa boloan wədisi

12 Mən qokum seni bir pütün kilip uyuxturimən, i Yakup;
Mən qokum Israilning kaldisini yioimən;
Mən ularni Bozraḫdiki koylardək,
Əz yaylikida yioilоan bir padidək jəm kilimən;

□ **2:4 «U (Pərwərdigar) etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!»** — «munapik» bəlkim əz əḫdisidə ḫeq turmaydioan Asuriyə padixaḫini kərsitidu. ■ **2:5** Kan. 32:8, 9 □ **2:6 «Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu! Əgər pəyοəmbərlər bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!»** — bu ayəttə «bexarət berix» degən peilning yənə bir tərjimisi: «xal qeqix» (kinayilik gəp). Baxka birnəqqə hil tərjimiliri; (1) «Bu ixlar tooruluk bexarət bərməslik kerək!» (ular dəydu) «Əmdi ar-nomus (bizdin) ḫərgiz kətməydu!» (Mikaḫ dəydu); (2) «Dərwəkə ular (pəyοəmbərlər) bu ixlar tooruluk bexarət berixkə tohtaydu! Əmdi ar-nomus bizdin kətməydu!». ■ **2:6** Yəx. 30:10; Am. 7:16 □ **2:7 «I Yakup jəməti, «Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu? Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?»** — demək, Israil (xübuḫisizki, sahta pəyοəmbərlərning təlimliri bilən): «Huda bizni səyidu, biz Hudaning alaḫidə həlki, U bizgə ḫərgiz yamanlikni yətküzməydu» — dəweridu. Baxka birhil tərjimisi: «I «Yakup jəməti» dəp ataloquqi, Pərwərdigar səwr-takətsizmu? Bular (bu yaman ixlar) uning kiloanlirimu?». □ **2:8 «… silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən salduruwalisilərki, ularni huddi uruxtin kaytkanlardək kiyimsiz kaldurisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «… huddi uruxtin kaytiwatkanlardin aloandək silər ularning tonini iq kiyimliri bilən elip bulisilər» (uruxtin kaytkanlar bolsa hatirjəmliktə mangidu, əlwəttə). □ **2:9 «Mening güzəl gəḫirim»** — (yaki «Mening zibuzinnitimdin») — bəlkim Kanaan zeminining əzini kərsitidu. □ **2:11 «Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən…»** — baxka birhil tərjimisi: «Birsi «xarab ḫəm ḫarakning kəp bolidioanliki toorisida bexarət berimən» desə, u muxu həlkkə taza muwapik bir pəyοəmbər bolidu».

Ular adimining kəplükidin warang-qurunglukkа tolidu.□
13 Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qikip mangidu;
Ular bəsüp qikip, ƙowukkа yetip berip, uningdin qikti;
Ular bəsüp qikti,
Yəni ƙowukkа yetip berip, uningdin qikti;
Ularning Padixaḫi ularning aldida,
Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu.□ ■

3

Bexarətlər 2-ƙatar •••• Yetəkqilərning ḫaliƣa way!

1 Mən mundak dedim: «Anglanglar, i Yakupning ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümni bilix silərgə has əməsmu?□
2-3 I yahxilikni əq kərgüqi,
Yamanlikni yahxi kərgüqilər —
Silər Əz həlkimdin terisini,
Ustihanliridin gəxini yulidiƣan,
Ularning gəxini yəydiƣan,
Terisi soyuloƣuqə üstidin sawaydiƣan,
Ustihanlirini qakidiƣan,
Ularni ƙazanƣa təyyarliƣandək,
Daxƙazandiki gəxni tooƣriƣandək tooƣraysilər!
4 Buningdin keyin ular Pərwərdigarƣa nida ƙilidu,
Birak U ularni anglimaydu;
Ularning ƙilmixliridiki ḫər türlük ƙəbiḫliki üqün,
U qaƣda U yüzini ulardin ƙaqurup yoxuridu!».

Sahta pəyƣəmbərlərning ḫaliƣa way!

5 Pərwərdigar Əz həlkini azduroƣuqi pəyƣəmbərlər tooƣruluk mundak dəydu: —
(Ular qixliri bilən qixləydu,
«Aman-tinqlik!» dəp warkiraydu,
Kimərkim ularning gelini maylimisa,
Xularƣa ƙarxi urux ḫazirlaydu!)□ ■
6 — Xunga silərni «alamət kərünüx»ni kərməydiƣan bir keqə,
Pal saloƣili bolmaydiƣan ƙarangoƣuluk basidu;

□ **2:12 «Əz yaylikida yiƣiloƣan bir padidək jəm kilimən; ular adimining kəplükidin warang-qurunglukkа tolidu»** — bəzi alimlar «adəmlərning kəplüki»ni düxmənlərning kəplüki, dəp ƙaraydu. Birak bir pada ƙoylar jəm kilinoƣinida, bəribir qong «warang-qurung» kətürilidu. □ **2:13 «Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qikip mangidu; ular bəsüp qikip, ƙowukkа yetip berip, uningdin qikti; ular bəsüp qikti, … ularning padixaḫi ularning aldida, Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu»** — bu uluƣ bexarət Hudaning Yəhudani Asuriyə imperiyəsidin ƙutƙuzidiƣanlikini kərsitidu; bizningqə bexarət yənə ikki ƙetim əməlgə axurulidu. «Ƙoxumqə sөz»imizdə biz u tooƣruluk yənə azrak xərḫləymiz. ■ **2:13** Yəx. 32:4-5; 52:12; Ḫox. 1:11; Zək. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yḫ. 10:2-4 □ **3:1 «Mən mundak dedim: «Anglanglar, i Yakupning ḫakimliri, Israil jəmətining əmirliri! … »** — 1-4-ayəttə sөzligüqi bəlkim pəyƣəmbər əzi. «Yakup» wə «Israil» muxu yərdə xübḫisizki, ikki padixaḫlikni təng kərsitidu. Muxu ayətkə ƙariƣanda, qiriklixix məmlikətlərning əng yukiri orunliriƣa wə sothaniliriƣa singip kirgənidi; birak u padixaḫi Ḫəzəkiyani tiloƣa almaydu; Ḫəzəkiya ihlasmən adəm bolup, u əzi muxu gunaḫlardin haliy boloƣan. □ **3:5 «Kimərkim ularning gelini maylimisa, …»** — ibraniy tilida «kimərkim ularning aoƣziƣa bir nərsə salmisa,..». ■ **3:5** Mik. 2:11

Pəyoɣəmbərlər üqün ḳuyax patidu,
Kün ular üstidə ḳara bolidu;■
7 «Alamət kərünüxni kərgüqilər» xərməndə bolidu,
Palqilar yərgə ḳaritilidu;
Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu;
Qünki Hudadin ḫeq jawab kəlməydu.□
8 Birak mən bərḫək Pərwərdigarning Roḫidin küqkə toloɣanmən,
Yaḳupḳa özining itaətsizlikini,
Israiloɣa uning gunaḫini jakarlax üqün,
Tooɣra ḫəkümlərgə ḫəm ḳudrətkə toloɣanmən.
9 Buni anglanglar, ətünimən, i Yaḳup jəmətining ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümgə əq boloɣanlar,
Barlik adalətni burmilaydioɣanlar,■
10 Zionni ḳan təküx bilən,
Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!□ ■
11 *Zionning* ḫakimliri parilar üqün ḫəküm qiḳiridu,
Kaḫinlar «ix ḫəḳḳi» üqün təlim beridu;
«Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqilik ḳilidu;
Birak ular «Pərwərdigaroɣa tayinar»mix tehi,
Wə: — «Pərwərdigar arimizda əməsmu?
Bizgə ḫeq yamanlik qüxməydu» — deyixidu.□
12 Xunga silərning wəjənglardin Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu,
Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu,
«Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanlikning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas.□ ■

4

Ahirḳi zamanlardiki Yerusalem

1 Birak ahirḳi zamanda, Pərwərdigarning өyi jaylaxḳan taoɣ taoɣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ḫəmmə dəng-egizliktin üstün ḳilinip kətürülidu;

■ **3:6** Yər. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ **3:7 «Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu…» —** kalpuklarni tosux adəttə hijillikni bildürətti. Uning üstigə, Musa pəyoɣəmbərgə berilgən mukəddəs ḳanun boyiqə yukumluk kesəl boloɣan adəmlər özining kəlgənlikini agaḫlandurux üqün kalpuklirini tosup «Napak, napak!» dəp warḳirixi kerək idi. Bu ayət bu sahta pəyoɣəmbərlərning napak səzlirini etirap ḳilixi kerək bolidioɣanlikini bildüridu. ■ **3:9** Am. 5:7; 6:12 □ **3:10 «Zionni ḳan təküx bilən, Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!» —** xübḫisizki, Yerusalemda nuroɣun ḫəywətlik imarətlər pəyda boloɣanidi. Birak ḫəmmisi adalətsizlikkə tayinip yasaloɣan. ■ **3:10** Əz. 22:27; Zəf. 3:3 □ **3:11 ««Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqilik ḳilidu;…» —** Hudaning pəyoɣəmbərliri ḫərgiz palqilik ixlirini ḳilmaydu, əlwəttə. Ḫəḳiḳiy pəyoɣəmbərlərning hizmətliri bilən «palqilik»ning otturisidiki qong pərḳlər tooɣruluk «Təbirlər»ni kərüng. □ **3:12 ««Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanlikning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas» —** Mikaḫ өz dəwridiki «mukəddəs өy» yaki «ibadəthana» deməydu — Ularning gunaḫliri tüpəylidin u pəḳət addiy bir «өy» bolup ḳaldi. Bu ayəttiki bexarət bəlkim Ḫəzəkiya padixaḫni qongkur təsirləndürgən boluxi mumkin. Yüz yildin keyin ordidiki əmirlər bexarətning Ḫəzəkiyaoɣa boloɣan təsirini tiloɣa elip, өz padixaḫi Yəḫoakimoɣa bexarətni nəḳil kəltüridu («Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu, Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu»), xuning bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər ölüm jazasidin ḳutulup ḳaloɣan (Təwrat, «Yərəmiya» 26-bab). «Yuḳiri jaylar» degini kinayilik gəptur. Qünki Yəḫudadikilər ḫərdaim «yuḳiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərdə butlaroɣa qoḳunoɣan. Lekin xu qaoɣlarda Yerusalem butḳa qoḳunoɣan jaydək «ḫaram» bolup ḳalidu, xuningdək ormanlikning kixilərning kəzigə az-paz qelikidioɣan bir ḳismidin ibarət bolidu, halas! ■ **3:12** Mik. 3:12

Barlik həlkłər uningoła karap ekip kelixidu.□ ■
2 Nuroła kowm-millətlər qikip bir-birigə: —
«kelinglar, biz Pərwərdigarning teoła,
Yakupning Hudasining өyigə qikip keləyli;
U өz yolliridin bizgə өgitidu,
Wə biz uning izlirida mangimiz» — deyixidu.
Qünki kanun-yolyoruk Ziondin,
Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qikidioła bolidu.
3 U bolsa kөp həlk-millətlər arisida ḫөküm qikiridu,
U küqlük əllər, yirakta turoła əllərning ḫək-naḫəkłirigə kesim kilidu;
Buning bilən ular өz kiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroła kilip sokuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kiliq kətürməydu,
Ular ḫəm yənə urux kilixni өgənməydu;□
4 Bəlki ularning ḫərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu,
Wə ḫeqkim ularni korkatmaydu;
Qünki samawiy koxunlarning Sərdari boloła Pərwərdigar Өz aoła bilən xundak eytti.□ ■
5 Barlik həlkłər өz «ilaḫ»ining namida mangsimu,
Birak biz Hudayimiz Pərwərdigarning namida əbədil'əbədgiqə mangimiz.
6 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar, — Mən meyip boloquqilarni,
Ḫəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yioimən;□ ■
7 Wə meyip boloquqini bir «kaldi»,
Ḫəydiwetilgənni küqlük bir əl kilimən;
Xuning bilən Pərwərdigar Zion teoida ular üstidin ḫөküm süridu,
Xu kündin baxlap mənggügiqə.□ ■
8 Wə sən, i padini kөzətküqi munar,
— Zion kizining egizliki, *padixaḫlik* sanga kelidu: —
— Bərḫək, sanga əslidiki ḫokuk-ḫөkümranlik kelidu;
Padixaḫlik Yerusalem kizioła kelidu.□

Xərəptin ilgiri boloqan azab

9 Əmdi sən ḫazir nemixka nida kilip nalə kətürisən?

□ **4:1 «Ahirki zamanda» —** ibraniy tilida «künlərning ahirida». **«Barlik həlkłər uningoła *Pərwərdigarning өyigə* karap ekip kelixidu» —** Təwrat ḫəm Zəburda «(yat) əllər» ḫəm «həlkłər» bolsa adəttə Israildin baxka barlik həlkłərni, yəni «Yəḫudiy əməslər»ni kərsitidu. «Mikaḫ» degən kitabta «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, ḫərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **4:1** Yəx. 2:2-5 □ **4:3 «… U bolsa kөp həlk-millətlər arisida ḫөküm qikiridu… Ular ḫəm yənə urux kilixni өgənməydu» —** Yəxaya pəyoəmbər өz kitabida muxu ayətlərni (1-3ni) nəkil kəltüridu («Yəx.», 4:2). □ **4:4 «…ularning ḫərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu» —** buning kөqmə mənisi bəlkim ḫər kixi ḫər adəm Hudaoła xükür eytip, aqkөzlük kilmaydu, degənlik boluxi mumkin. ■ **4:4** 1Pad. 5:5 □ **4:6 «Mən meyip boloquqilarni, ḫəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yioimən» —** «meyip boloquqi», «ḫəydiwetilgənlər» wə «Өzüm azar bərgənlər» degən səz ayalqə rodtiki isimlardur; xübḫisizki, bu Israilning panaḫsiz ajiz kizdək bolidioanlikini kərsitidu. «Meyip boloquqi» degən səz bəlkim ḫəzriti Yakup Pəlestingə kaytkan qaoni, Hudaning uning jaḫillikini bir tərəp kilip meyip kiloandin keyinki kərsətkən xəpkitini əskə kəltüridu («Yar.» 32-bab). ■ **4:6** Kan. 30:3, 4, 5 □ **4:7 «Xu kündin baxlap mənggügiqə» —** ibraniy tilida «ḫazirdin baxlap mənggügiqə». ■ **4:7** Dan. 7:14; Zəf. 3:19; Luka 1:33 □ **4:8 «padini kөzətküqi munar» —** bəlkim Yerusalem wə uning əməldarlirini kərsitixi mumkin. Qünki ularning roḫiy jəḫəttin pütkül Israil («Hudaning padisi»)ning üstigə küzətqi, bakkuqi bolux məs'uliyiti bar idi. **«Bərḫək, sanga əslidiki ḫokuk-ḫөkümranlik kelidu; padixaḫlik Yerusalem kizioła kelidu» —** demək, Israil yənə padixaḫlik bolidu, birak padixaḫ Huda Өzi (Məsiḫ Uning wəkili boloaqka) bolidu (7-ayət).

Səndə padixaḫ yoḳmidi?
Sening muxawiringmu ḫalak boloɣanmidi,
Ayalni toloɣaḳ tutḳandək azablar seni tutuwaloɣanmidi?■
10 Azabḳa qüx, toloɣaḳ tutḳan ayaldək tuoɣuxḳa toloɣinip tirixḳin, i Zion ḳizi;
Qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən,
Ḫazir dalada turisən,
Sən ḫətta Babiloɣimu qiḳisən.
Sən axu yərdə ḳutḳuzulisən;
Axu yərdə Pərwərdigar sanga ḫəmjəmət bolup düxmənliringdin ḳutḳuzidu.□
11 Wə ḫazir nuroɣun əllər: — «U ayaoɣ asti ḳilinip buloɣansun!
Kəzimiz Zionning *izasini* kərsün!» — dəp sanga ḳarxi jəng ḳilixḳa yioɣilidu;
12 Biraḳ ular Pərwərdigarning oylirini bilməydu,
Uning nixanini qüxənməydu;
Qünki ənqilərni hamanoɣa yioɣḳandək U ularni yioɣip ḳoydi.■
13 Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi,
Qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən;
Nuroɣun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən;
Mən ularning oɣənimitini Pərwərdigaroɣa,
Ularning mal-dunyalirini pütkül yər-zemin Igisigə beoɣixlaymən.□ ■

5

Azabliḳ künlərdə Məsiḫ tuoɣulidu wə Israilni ḳutḳuzidu

1 Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar, i ḳoxun ḳizi;
Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi;
Ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu;□
2 (Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki mingliɣan *xəḫər-yezilar* arisida intayin kiqik boloɣan bolsangmu,
Səndin Mən üqün Israiloɣa Ḫakim Boloɣuqi qiḳidu;
Uning *ḫuzurumdin* qiḳixliri ḳədimdin,

■ **4:9** Yər. 8:19 □ **4:10** **«Azabḳa qüx, toloɣaḳ tutḳan ayaldək tuoɣuxḳa toloɣinip tirixḳin, i Zion ḳizi; qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən, ḫazir dalada turisən, sən ḫətta Babiloɣimu qiḳisən»** — Israil Asuriyə təripidin andin Babil (andin keyin yənə Grek wə Rim imeriyəsi) təripidin azab tartidu. Mikaḫ ularoɣa: Bu azablarni Hudadin kəlgən «toloɣaḳ azabliri» dəp bilgən bolsanglar, əmdi ḫəḳiḳiy padixaḫ wə muxawir (9-ayət) aranglardin tuoɣuluxi kerək, dəydu. Dərwəḳə Məsiḫ Əysa ular Rim imperiyəsi təripidin azab tartḳanda tuoɣuldi. ■ **4:12** Yər. 51:33 □ **4:13** **«Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi, qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən; nuroɣun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən…»** — 11-13-ayəttiki ixlar Israil Babildin ḳutḳuzulup (10-ayət) Ḳanaanoɣa ḳaytip kəlgəndin keyin yüz berixi kerək. Wəḫiy miladiyədin ilgiriki 3- wə -2-əsirdə «Makkabiylar» dəwridə ḳismən əməlgə axuruloɣini bilən, toluḳ əməlgə axurulux ahirḳi zamanlarda bolux kerək. ■ **4:13** Zək. 4:14; 6:5 □ **5:1** **«Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi əz-əzünglarni kesip tilənglar!» (demək, ḳattiḳ ḳayoɣu-ḫəsrətni bildürüx üqün). **«… Ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar, i ḳoxun ḳizi»** — «ḳoxun ḳizi» degən sirliḳ səz Yerusalemdikilərni kərsitidu; bexarət əməlgə axuruloɣanda Yerusalemdikilərning ḫəmmisining əskər bolidioɣanliḳini bildürürüxi mumkin. **«Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi; ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu»** — bu «muḫasirə» bəlkim ikki muḫasirini kərsitixi mumkin: (1) Asuriyə imperiyəsining Yerusalemoɣa boloɣan muḫasirisi; xu qaoɣda birsi Ḫəzəkiya padixaḫning «məngzigə ḫasa bilən uroɣan»mikin? (2) ahirḳi zamandiki «nuroɣun əllər»ning muḫasirisi (4:11-13ni kərüng). Bu ikki təḫlil tooɣra bolsa ayətning ikkinqi jümlisidiki «u»: (1) Asuriyə padixaḫini wə keyin: (2) ahirḳi zamandiki dəjjalni kərsitidu.

Yəni əzəldin bar idi)□ ■
3 Xunga toloɣaḳ tutḳan ayal tuoɣup boloɣuqə,
U ularni *düxmənlirigə* taxlap ḳoyidu;
Xu qaoɣda Uning ḳerindaxliri boloɣan ḳaldisi Israillarning yenioɣa ḳaytip kelidu.□
4 U bolsa Pərwərdigarning küqi bilən,
Pərwərdigar Hudasining namining ḫəywitidə padisini beḳixḳa ornidin turidu;
Xundaḳ ḳilip ular məzmut turup ḳalidu;
Qünki U xu qaoɣda yər yüzining ḳərilirigiqə uluoɣ dəp bilinidu.
5 Wə bu adəm aram-hatirjəmlikimiz bolidu;
Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə,
Ordilirimizni dəssəp qəyligəndə,
Biz uningoɣa ḳarxi yəttə həlḳ padiqisini,
Səkkiz ḳabiliyətlik yetəkqini qiḳirimiz;■
6 Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən,
Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu;
Wə Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə,
Qegrimiz iqini qəyligəndə,
U adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu.□
7 Wə Yaḳupning ḳaldisi nuroɣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu,
Qəp üstigə yaoɣḳan yamoɣurlardək bolidu;
Bular insan üqün keqikməydu,
Adəm balilirining *əjrini* kütüp turmaydu.□
8 Yaḳupning ḳaldisi əllər arisida,
Yəni nuroɣun həlḳlər arisida ormandiki ḫaywanlar arisidiki xirdək bolidu,
Ḳoy padiliri arisidiki arslandək bolidu;
Xir ətkəndə ularning arisidin,
Ḫeqkim ḳutḳuzup alalmioɣudək qəyləp dəssəydu,

□ **5:2** «***Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki minglioɣan xəḫər-yezilar arisida intayin kiqik boloɣan bolsangmu, səndin mən üqün Israiloɣa Ḫakim Boloɣuqi qiḳidu; uning ḫuzurumdin qiḳip-kirixliri ḳədimdin, yəni əzəldin bar idi***» — demisəkmu, bu Məsiḫ Əysani kərsitidu. U: (1) «Bəyt-Ləḫəm» degən kiqik yezida tuoɣuloɣan; (2) xuning bilən bir waḳitta u Hudaning «Kalami» bolup, Huda uning wasitisi arḳilik ḫəmmə məwjudatlarni yaratḳanidi («Yuḫ.» 1:1-4), Məsiḫ uning yenidin «əzəldin tartip» Hudaning iradisini bəja kəltürüxkə qiḳip-kirip turoɣanidi. ■ **5:2** Mat. 2:6; Yḫ. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yḫ. 13:3 □ **5:3** **«U ularni düxmənlirigə taxlap ḳoyidu»** — yaki «ularni taxlap ḳoyidu». **«xunga toloɣaḳ tutḳan ayal tuoɣup boloɣuqə, U ularni (düxmənlirigə) taxlap ḳoyidu»** — demək, bexarət boyiqə «Məsiḫ» tuoɣuloɣuqə Huda Israilni yat əllərning ḫəkümranliḳi astioɣa tapxuridu, ular baxḳa əllərning ḫakimiyiti astida turidu; xuningdək ular japa wə azab tartidu. **«Xu qaoɣda Uning (Məsiḫning) ḳerindaxliri boloɣan ḳaldisi Israillarning yenioɣa ḳaytip kelidu»** — ayətkə ḳarioɣanda Məsiḫning tuoɣuluxi Hudaoɣa sadiḳ boloɣan bir «ḳaldisi», yəni «uning ḳerindaxliri» Pələstin zeminioɣa ḳaytip kelixi bilən baoɣliḳ; tarihtin bilimizki, Hudaning «ḳaldisi»ning «ḳaytip kelix»i Məsiḫ tuoɣuluxtin ilgiri idi (miladiyədin ilgiriki 520-yili). ■ **5:5** Yəx. 9:5 □ **5:6** **«Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən, Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu»** — «Nimrod» bolsa Babil xəḫirining asasqisi idi. **«Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə, qegrimiz iqini qəyligəndə, u adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu»** — ahirḳi zamanda Məsiḫ Israilni (ular towa ḳiloɣandin keyin) barliḳ düxmənliridin ḳutḳuzidu. □ **5:7** **«Wə Yaḳupning ḳaldisi uroɣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu, qəp üstigə yaoɣḳan yamoɣurlardək bolidu; bular insan üqün keqikməydu, adəm balilirining əjrini kütüp turmaydu»** — bu ohxitixning asasiy mənisi: «adəmlərning ḫərḳandaḳ ix-paaliyətliri xəbnəm wə yamoɣuroɣa ḫeqḳandaḳ təsir yətküzəlməydu; ular qüxüxi üqün adəmlərning ḫərikitini kütməydu. Xəbnəm wə yamoɣur bəribir pəḳət Hudaning orunlaxturuxi bilən qüxidu»; kəlgüsidə Huda Ɵz meḫir-xəpḳiti bilən Yaḳup jəmətini dunyadiki barliḳ əllərni (ular ḫeq ix-paaliyətlərni ḳilmayla) oyoɣitidioɣan wə yengilaydioɣan bir bərikət ḳilidu.

Titma-tit ḳilip yirtiwetidu.□
9 Ḳolung küxəndiliring üstigə kətürülidu,
Barliḳ düxmənliring üzüp taxlinidu.
10 Xu künidə xundaḳ boliduki, — dəydu Pərwərdigar,
Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən,
Jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən.□ ■
11 Zemiṉingdiki xəḫərliringni yoḳitimən,
Barliḳ istiḫkamliringni ọulitimən.□
12 Seḫirlərni ḳolungdin üzüp taxlaymən;
Silərdə palqilar bolmaydu.
13 Mən oyma məbudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp taxlaymən;
Sən ɵz ḳolungning yasiọiniọa ikkinqi bax urmaysən.
14 Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən,
Wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən; □
15 Wə *Manga* ḳulaḳ salmiọan əllərning üstigə aqqiḳ wə dərọəzəp bilən intiḳamni yürgüzimən.

6

Bexarətlər 3-ḳatar •••• Hudaning dəwasi
1 Pərwərdigarning nemə dəwatḳinini ḫazir anglanglar: —
«Ornungdin tur, taọlar aldida dəwayingni bayan ḳil,
Egizliklərgə awazingni anglatḳin».□
2 «I taọlar,
Wə silər, yər-zeminning ɵzgərməs ulliri,
Pərwərdigarning dəwasini anglanglar;
Qünki Pərwərdigarning Ɵz həlḳi bilən bir dəwasi bar,
U Israil bilən munazilixip əyibini kərsətməkqi;■
3 I həlḳim, Mən sanga zadi nemə ḳildim?
Seni nemə ixta bizar ḳiliptimən?
Mening hataliḳim tooṛuluḳ guwaḫliḳ berixkin!
4 Qünki Mən seni Misir zeminidin elip qiḳardim,
Seni ḳulluḳ makanidin ḫərlükkə ḳutḳuzdum;
Aldingda yetəkləxkə Musa, Ḫarun wə Məryəmlərni əwəttim.■

□ **5:8 «Xir ətkəndə ularning arisidin, ḫeqkim ḳutḳuzup alalmiọudək qəyləp dəssəydu, titma-tit ḳilip yirtiwetidu» —** «ular» muxu yərdə «ormandiki ḫaywanlar» wə «ḳoy padliri»ni (demək, yat əllərni) kərsətsə kerək. □ **5:10 «Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən, jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən» —** Hudaning Musa pəyọəmbərgə tapxuroọan pərmanliri boyiqə, Israillar arisidiki atlar wə jəng ḫarwilirini kəpəytixkə bolmaydu. Hudaning məḳsiti xübḥisizki, Ɵz həlḳining atlaroọa, ḫarwilaroọa əməs, bəlki Huda Ɵzigila tayinixidin ibarəttur («Ḳan.»17:16, «Zəb.»20:7, «Yəx.31:1»nimu kərüng). ■ **5:10** Ḫox. 14:4 □ **5:11 «Zemiṉingdiki xəḫərliringni yoḳitimən, barliḳ istiḫkamliringni ọulitimən» —** Hudaning bu ixta boloọan məḳsiti barliḳ atlarni wə jəng ḫarwilirini yoḳitix məḳsitigə ohxax boluxi kerək — Israilni pəḳət Ɵzigila tayanduruxtur. □ **5:14 «Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən» —** «Axeraḫ»lar bəlkim butpərəslikkə beọixlanoọan dərəhliklər idi. Dərəhlər but xəkligə oyuloọan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi. **«wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən» —** «xəḫərliring»ning baxḳa bir tərjimisi: «ḳanliḳ ḳurbangaḫliring». □ **6:1 «Ornungdin tur, taọlar aldida dəwayingni bayan ḳil, egizliklərgə awazingni anglatḳin» —** bu sɵzlər Mikaḫning ɵzigə (Israillar anglisun dəp) eytiloọan. Ḳədimki taọlar wə dəng-egizliklər muxu dəwada Hudaning wədiliridə turoọanliḳioọa guwaḫliḳ beridu («Ḳan.» 4:26, «Yəx.» 1:2ni kərüng). ■ **6:2** Ḫox. 4:1 ■ **6:4** Mis. 12:51; 14:30; 20:2

5 I həlḳim, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniyliḳlirini bilip yetixinglar üqün,
Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini,
Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini,
Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar.□ ■

6 — Mən əmdi nemini kətürüp Pərwərdigar aldioɣa kelimən?
Neməm bilən Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi Hudaning aldida egilimən?
Uning aldioɣa kəydürmə ḳurbanliḳlarni,
Bir yilliḳ mozaylarni elip keləmdim?
7 Pərwərdigar mingliɣan ḳoqḳarlardin,
Tümənligən zəytun meyi dəryaliridin ḫuzur alamdu?
Itaətsizlikim üqün tunji balamni,
Tenimning puxtini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?□
8 I insan, U sanga nemə ixning yahxi ikənlikini kərsətti,
Bərḫəḳ, Pərwərdigar səndin nemə tələp ḳiloɣanliḳini kərsətti —
Adalətni yürgüzüx,
Meḫribanliḳni səyüx,
Sening Hudaying bilən billə kəmtərlik bilən mengixtin baxḳa yənə nemə ixing bolsun?■

Dəwaning dawami, ḫəküm qiḳirix

9 Pərwərdigarning awazi xəḫərgə hitab ḳilip qaḳiridu;
(Pəm-danaliḳ bolsa namingoɣa ḫərmət bilən ḳaraydu!)
Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni Bekitkinini anglanglar: —□
10 Rəzil adəmning əyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu?
Kəm əlqəydioɣan yirginqlik əlqəm yənə barmidu?□
11 Biadil taraza bilən,
Bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?□ ■
12 Qünki xəḫərning bayliri zorawanliḳ bilən toloɣan,
Uning aḫalisi yaloɣan gəp ḳilidu,
Ularning aoɣzidiki tili aldamqidur. ■
13 Xunga Mən seni urup kesəl ḳilimən,
Gunaḫliring tüpəylidin seni harabə ḳilimən.
14 Yəysən, biraḳ toyunmaysən,
Otturangda aq-boxluḳ ḳalidu,
Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən,
Biraḳ saḳliyalmaysən;

□ **6:5 «I həlḳim… Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini, Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini, Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar» —** Huda Xittimdə Israillarning butpərəslikini jazalioɣan, andin ularni kəqürüm ḳiloɣan; U Gilgalda məjizə yaritip, ularni Iordan dəryasidin ətkəzgən. Əmdi ḫazir ohxax ixlar bolmamdu — ular halisila, butpərəsliktin towa ḳilip, Hudaning nijatini kərüdioɣan bolidu. Tiloɣa elinoɣan wəḳələr «Qəl.» 24-, 25-bab, wə «Yəxua» 1-5-bablarda hatiriləngən. ■ **6:5** Qəl. 22:5; 23:7; 25; Yə. 5 □ **6:7 «Tenimning puxtini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?» —** ibraniy tilida «tenimning mewisini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?». ■ **6:8** Ḳan. 10:12 □ **6:9 «Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni bekitkinini anglanglar!» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi i ḳəbilə wə xəḫər jamaiti, anglanglar!». □ **6:10 «Rəzil adəmning əyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu? Kəm əlqəydioɣan yirginqlik əlqəm yənə barmidu?…» —** 10-15-ayətlərdə hatiriləngən Israilning ḳilmixliri yuḳiriḳi 8-ayəttiki səzning əksi bolidu (adalətni yürgüzüx, meḫribanliḳni səyüx, kəmtərlərqə Huda bilən billə mengix). Muxu ayəttiki «əlqəm» ibraniy tilida «əfaḥ» bolidu. □ **6:11 «Biadil taraza bilən, bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Biadil tarazini, bir halta sahta taraza taxlirini tutup turoɣan adəmlərni pak ḫesabliyalamdim?». ■ **6:11** Ḫox. 12:8 ■ **6:12** Yər. 9:7

Saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən.□ ■
15 Teriysən, biraḳ ḥosul almaysən;
Zəytunlarni qəyləysən, biraḳ өzüngni meyini sürtüp məsiḫ ḳilalmaysən,
Yengi xarabni qəyləp qiḳirisən,
Biraḳ xarab iqəlməysən.■
16 Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni,
«Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən;
Sən ularning nəsiḫətliridə mangisən,
Xuning bilən Mən seni harabə,
Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən;
Sən həlḳimdiki xərməndiqilikni kətürisən.□ ■

7

Pəyoғəmbərning azablinixliri

1 Mening ḥalimoғa way! Qünki mən huddi yazdiki mewilər yioғilip,
Üzüm ḥosulidin keyinki wasangdin keyin aq ḳaloғan birsigə ohxaymən,
Yegüdək sapaḳ yoḳtur;
Jenim təxna boloғan tunji ənjür yoḳtur!
2 Ihlasmən kixi zemindin yoḳap kətti,
Adəmlər arisida durus birsimu yoḳtur;
Ularning ḥəmmisi ḳan təküxkə paylimaḳta,
Ḥərbiri өz ḳerindixini tor bilən owlaydu.■
3 Rəzillikni puhta ḳilix üqün,
Ikki ḳoli uningoғa təyyarlanoғan;
Əmir «inam»ni soraydu,
Soraḳqimu xundaḳ;
Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu;
Ular jəm bolup rəzillikni toḳuxmaḳta.□ ■
4 Ularning əng esili huddi jioғandək,
Əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur.
Əmdi kөzətqiliring *ḳorḳup* kütkən kün,
Yəni *Huda* sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni yetip kəldi;
Ularning alaḳzadə bolup ketidioғan waḳti ḥazir kəldi.□
5 Ülpitinggə ixənmə,
Jan dostungoғa tayanma;

□ **6:14 «Yəysən, biraḳ toyunmaysən, otturangda aq-boxluḳ ḳalidu»** — bəzi alimlar bu ibarə toloғaḳ kesili «dizenteriyə»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. **«Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən, biraḳ saḳliyalmaysən; saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «sən toloғaḳḳa kelisən, biraḳ balini tuoғmaysən; tuoғsangmu, balangni ḳiliqḳa tapxurimən». ■ **6:14** Ḫox. 4:10 ■ **6:15** Ḳan. 28:38; Ḥag. 1:6 □ **6:16 «Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni, «Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən»** — Omri Israilning intayin rəzil padixaḥi bolup, nuroғunlioғan butlarni yasap, Israilni bularoғa qoḳunuxḳa buyruoғan. Aḫab uningdin tehimu rəzillikkə ətüp, butpərəslikkə paḥixiwazliḳ, «insan ḳurbanliḳi», puḳralarni bulang-talang ḳilix wə ḳatilliḳni ḳoxḳanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni kərüng). **«Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən»** — muxu yərdə «iskḳirtix» mazaḳ ḳilixni bildüridu. ■ **6:16** 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ **7:2** Zəb. 12:1-2; Ḫox. 4:1 □ **7:3 «Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu»** — «mətiwər jabab» bəlkim padixaḥni wasitilik kərsitidu. ■ **7:3** Mik. 2:1; 3:11 □ **7:4 «Ularning əng esili huddi jioғandək, əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur»** — «əng esili» adalətni burmilimaydu, pəḳət uningoғa tosaloғu bolidu! **«Huda sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni…»** — ibraniy tilida «sening yoḳlinidioғan kününg» deyilidu.

Aoɣzingning ixikini ḳuqiḳingda yatḳuqidin yepip yür.
6 Qünki ooɣul atisioɣa biḫərmətlik ḳilidu,
Ḳiz anisioɣa,
Kelin ḳeyn anisioɣa ḳarxi ḳozoɣilidu;
Kixining düxmənliri əz əyidiki adəmliridin ibarət bolidu.■
7 Birak mən bolsam, Pərwərdigaroɣa ḳarap ümid baoɣlaymən;
Nijatimni bərgüqi Hudani kütimən;
Mening Hudayim manga ḳulak salidu.

Ahirḳi zaman tooɣruluḳ ümid — Hudaning «ḳaldisi» səz ḳilidu

8 Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;
Gərqə mən yiḳilip kətsəmmu, yənə ḳopimən;
Ḳarangoɣuluḳta oltursam, Pərwərdigar manga yoruḳluk bolidu.□
9 Mən Pərwərdigarning oɣəzipigə qidap turimən —
Qünki mən Uning aldida gunaḫ sadir ḳildim —
U mening dəwayimni sorap, mən üqün ḫəküm qiḳirip yürgüzgüqə kütimən;
U meni yoruḳlukḳa qiḳiridu;
Mən Uning ḫəḳḳaniyliḳini kərimən.■
10 Wə mening düxminim buni kəridu,
Xuning bilən manga: «Pərwərdigar Hudaying ḳeni» degən ayalni xərməndilik basidu;
Mening kəzüm uning *məoɣlubiyitini* kəridu;
U koqidiki patḳaktək dəssəp qəylinidu.■

Hudaning jawabi

11 — Sening tam-sepilliring ḳurulidioɣan künidə,
Xu künidə sanga bekitilgən pasiling yiraḳlaroɣa yətkilidu.
12 Xu künidə ular yeningoɣa kelidu;
— Asuriyədin, Misir xəḫərliridin,
Misirdin *Əfrat* dəryasioɣiqə, dengizdin dengizoɣiqə wə taoɣdin taoɣoɣiqə ular yeningoɣa kelidu.
13 Birak yər yüzi bolsa əzining üstidə turuwatḳanlar tüpəylidin,
Yəni ularning ḳilmixlirining mewisi tüpəylidin harabə bolidu. ■

Hudaning «ḳaldisi»ning duasi

14 — Əz həlḳingni, yəni ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan Əz mirasing boloɣan padini,
Tayak-ḫasang bilən ozuḳlanduroɣaysən;
Ḳədimki künlərdikidək,
Ular Baxan ḫəm Gilead qimənzarlirida ḳaytidin ozuḳlansun!□ ■

Hudaning jawabi

15 — Sən Misir zeminidin qiḳḳan künlərdə boloɣandək,

■ **7:6** Əz. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luḳa 12:53 □ **7:8** **«Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;...»** — muxu yərdiki «düxminim» ḫəm 10-ayəttiki «u» degənlər «ayalqə rod»ta kəlgən boloɣaqḳa, bexarət Yerusalemning Asuriyəgə gəp ḳiloɣanliḳini, yaki bolmisa ahirḳi zamandiki düxmini Babiloɣa gəp ḳilidioɣanliḳini kərsətsə kerək. ■ **7:9** Zəb. 9:5-7; Zəb. 43:1-2; Yər. 50:34 ■ **7:10** Zəb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ **7:13** Yər. 21:14 □ **7:14** **«... ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan əz mirasing boloɣan pada...»** — «Karməl» bolsa Israilning əng barakṣan, əng esil ormanlik rayoni. ■ **7:14** Mik. 5:3

Mən ularoɣa karamət ixlarni kərsitip berimən.■
16 Əllər buni kərüp barliḳ ḫəywisidin hijil bolidu;
Ḳolini aoɣzi üstigə yapidu,
Ḳulaḳliri gas bolidu;
17 Ular yilandək topa-qangni yalaydu;
Yər yüzidiki əmiligüqilərdək əz təxükliridin titrigən peti qiḳidu;
Ular ḳorḳup Pərwərdigar Hudayimizning yenioɣa kelidu,
Wə sening tüpəylingdinmu ḳorḳidu.■
18 Ḳəbiḫlikni kəqüridioɣan,
Əz mirasi boloɣanlarning ḳaldisining itaətsizlikidin ətidioɣan Təngridursən,
U aqqiḳini mənggügə saḳlawərməydu,
Qünki U meḫir-muḫəbbətni huxallik dəp bilidu.
Kim sanga təngdax ilaḫdur?□ ■
19 — U yənə bizgə ḳarap iqini aoɣritidu;
Ḳəbiḫliklirimizni U dəssəp qəyləydu;
Sən ularning barliḳ gunaḫlirini dengiz təglirigə taxlaysən.
20 — Sən ḳədimki künlərdin beri ata-bowilirimizoɣa ḳəsəm ḳiloɣan ḫəḳiḳət-sadaḳətni Yaḳupḳa,
Əzgərməs muḫəbbətni Ibraḫimoɣa yətküzüp kərsitisən.

■ **7:15** Yo. 2:26 ■ **7:17** Zəb. 72:9; Yəx. 49:32 □ **7:18** **«Kim Sanga təngdax Ilaḫdur?»** — «Mikaḫ» degən isim, ibraniy tilida «kim Hudaoɣa təngdax?» degən mənidə. ■ **7:18** Mis. 34:6, 7; Zəb. 103:9

Naḥum

Hudaning Ninəwəning ḥalakiti tooɣruluḳ pərmani

1 Ninəwə xəḥiri tooɣrisida yüklәngən wəḥiy — Əlkoxluḳ Naḥum kərgən alamət
kərünüx hatiriləngən kitab.□

2 Pərwərdigar otluḳ muḥəbbətlik, intiḳam aloɣuqi bir Hudadur;
Bərḥəḳ, Pərwərdigar bir intiḳam aloɣuqi,
Dəroɣəzəp Igisidur;
Pərwərdigar yawliridin intiḳam alidu,
Düxmənliri üqün adawət saḳlaydu.■
3 Pərwərdigar asanliḳqə aqqiḳlanmaydu,
Küq-ḳudrəttə uluoɣdur,
Gunaḥi barni ḥeq aḳlimaydu;
Pərwərdigar — Uning yoli ḳara ḳuyunda wə borandidur,
Bulutlar Uning ayaoɣliri purḳiratḳan qang-tozangdur.
4 U dengizoɣa tənbiḥ berip uni ḳuruḳ ḳilidu,
Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu;
Baxan ḳaoɣjirap ketidu,
Karməlmu ḥəm xundaḳ bolidu;
Liwandiki gül-giyaḥmu ḳaoɣjiraydu.□
5 Taoɣlar uning aldida titrəp ketidu,
Dənglər erip ketidu,
Yər yüzi Uning ḥuzuri aldioɣa kətürülidu,
Jaḥan ḥəm uningda barliḳ yaxawatḳanlarmu xundaḳ bolidu.■
6 Kim Uning oɣəzipi aldida tik turalisun?
Kim Uning aqqiḳining dəḥxitidə ḳəddini kerip turalisun?
Uning dəroɣəzipi ottək təkülidu,
Uning aldida taxlar yerilidu.
7 Pərwərdigar meḥribandur, külpətlik kündə baxpanaḥdur;
Өzigə tayanoɣanlarni U bilidu.■
8 Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu,
Ḳarangoɣuluḳ uning düxmənlirini ḳooɣlaydu.□
9 Silər Pərwərdigar bilən ḳarxilixip nemə oylawatisilər?
U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu;

□ **1:1 «Yüklәngən wəḥiy» —** ibraniy tilida «Massa» (asasiy mənisi «yük») degən bir səz bilənla ipadilinip ḥəm «wəḥiy» ḥəm «pəyoɣəmbərning zimmisigə yüklәngən bir wəzipə» degən ikki mənini өz iqigə alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5 □ **1:4 «Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu; Baxan ḳaoɣjirap ketidu, Karməlmu ḥəm xundaḳ bolidu; Liwandiki gül-giyaḥmu ḳaoɣjiraydu» —** Baxan wə Liwanda ḥəl-yeoɣin kəp, bək mol bolidu; ularning otlaḳliri intayin munbət idi. Karməl bolsa Israilda ḥəl-yeoɣin əng kəp bolidioɣan jay; u «ḳaoɣjirap kətkən» bolsa, baxḳa jaylar tehimu xundaḳ bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zəb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8 «Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu» —** «exip taxḳan kəlkün» pəyoɣəmbərlərning yazmilirida adəttə kəqmə mənidə ḳollinilip «tajawuz ḳiloɣuqi ḳorḳunqluḳ ḳoxun»ni kərsitidu. Biraḳ «Naḥum» degən uxbu ḳismida, u ḥəm əsli mənisidə (kəlkün) bilən ḳollinilioɣan ḥəm «tajawuzqi ḳoxun» degən kəqmə mənidimu ḳollinilioɣan. Ninəwə xəḥiri Tigris dəryasining exip texixi ḥəm Babil ḳoxuni təripidin yər bilən təng ḳilinoɣan. «Xu yər» bəlkim Ninəwə xəḥirini kərsitidu.

Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu.□
10 Ular kamoḷakṯək bir-birigə qirmixiwaloḷan bolsimu,
Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,
Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu.□
11 Səndin Pərwərdigaroḷa rəzillik oylioḷuqi qikkanidi,
U Iblisning bir nəsiḥətqisidur. □
12 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,
Ular ohxaxla üzüp taxlinidu,
Xundakla kəlməskə ketidu;
Mən sanga azar kiloḷinim bilən, *i həlkim*,
Kaytidin sanga azar kilmaymən. □
13 Ḥazir Mən uning boyunturukini boynungdin sundurup eliwatimən,
Wə asarətliringni bəsüp taxlaymən.
14 Pərwərdigar sən tooḷruluk pərman qüxürgənki,
Sening naming kaytidin terilməydu;
Butungning өyidin Mən oyma ḥəykəl, kuyma ḥəykəlni yokitimən;
Mən kəbrəngni təyyarlawatimən,
Qünki sən pəsəndidursən.□
15 Mana taoḷlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoḷirioḷa,
Aram-hatirjəmlikni jakarlioḷuqining ayaoḷirioḷa kara!
Ḥeytliringni təbriklə, i Yəḥuda, iqkən kəsəmliringni ada kil;
Qünki u rəzil boloḷuqi zemininگdin ikkinqi өtməydu;
U pütünləy üzüp taxlanoḷan bolidu.□ ■

2

Ninəwəning ḥalak boluxining təswirliri •••• Huda Ninəwəgə kaytidin səz kilidu

□ **1:9** **«U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu»** — yaki «U Өzi kilmakqi boloḷinini bəribir ada kilidu». **«Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu»** — kona zamanlardiki nuroḷun «wəyran kilinoḷan» xəḥərlər keyin kayta kuruloḷan. Məsilən, Yerusalem xəḥiri az degəndə bəx ketim kaytidin kuruloḷan. Birak Ninəwə xəḥiri oḷulitiwetilgəndin keyin pütünləy yokap kətti. □ **1:10** **«Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,...»** — pəyoḷəmbər muxu yərdə, Ninəwə xəḥiridiki ḥəmmə pukra məst boloḷan wakṯida wəyran kilinidu, dəp puritidu. **«Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu»** — mənisi bəlkim «kəydürülidu». Baxka birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. □ **1:11** **«U Iblisning bir nəsiḥətqisidur»** — «Iblis» muxu yərdə ibraniy tilida «Belial» deyilidu. Bu səz Təwratta adəttə Xəytanning өzini kərsitixi mumkin. Baxka tərjimilərdə «rəzil», «ərziməs» degən mənilərdə kelidu. Mumkinqiliki barki, bu «Iblisning nəsiḥətqisi» Sənnaheribni kərsitidu (Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 702-yili Yəḥudaoḷa kattik ḥujum kiloḷan. Uning məoḷlubiyiti ḥəm ölümi Təwratta, «Yəxaya» 36-38 bablarda hatiriləngən). Undak boloḷanda, Naḥum pəyoḷəmbər өzining bu bexaritini məzkur kitabni rəsmiy toplap pütküzüxtin 50 yil burun, yəni yax wakṯida hatiriligən bolidu. □ **1:12** **«Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,... »** — «təyyarlikliri toluk, sani zor kəp» — bu Asuriyəliklərning өzlirini təswirləxkə daim ixlitidioḷan ibarə. **«Ular ohxaxla üzüp taxlinidu, xundakla kəlməskə ketidu»** — ibaraniy tilida «kəlməskə ketidu» degən bu səz bəzidə «tamqilap-tamqilap yokap ketidu» degənni bildüridu. □ **1:14** **«Pərwərdigar sən tooḷruluk pərman qüxürgənki, sening naming kaytidin terilməydu; ...»** — Huda muxu yərdə kaytidin Asuriyə padixaḥioḷa səz kilidu. «Sening naming .. terilməydu» — bu bəlkim ikki bislik səz. Birinqidin Asuriyə padixaḥining ḥeq nəsli kalmaydu; ikkinqidin, uni əslitidioḷan ḥeq abidilər, hatirə taxlar kalmaydu (Asuriyə padixaḥliri əslidə qong-qong abidə taxlirioḷa naḥayiti amrak idi). **«Mən kəbrəngni təyyarlawatimən»** — baxka birhil tərjimisi «Mən uni (yəni padixaḥning buthanisini) kəbrəng kilip bekitimən». □ **1:15** **«Mana taoḷlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoḷirioḷa, aram-hatirjəmlikni jakarlioḷuqining ayaoḷirioḷa kara!»** — muxu hux həwərning məzmuni bəlkim Ninəwə xəḥiri wəyran bolup, Hudaning həlkigə hatirjəm künlər kəldi, degənlik. ■ **1:15** Yəx. 52:7; Rim. 10:15

1 Bitqit ḳilidiоɳan birsi kəz aldingoɳila kəldi;
Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil,
Yoloɳa ḳara, belingni baoɳla, küqliringni yioɳip tehimu küqəyt!□
2 (Qünki Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi,
Uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi;
Qünki ḳurukdioɳuqilar ularni ḳurukdap ḳoyoɳanidi,
Ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳiloɳanidi).□ ■
3 *Bitqit ḳiloɳuqining* palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi,
Uning baturliri pərəngdə kiygüzüldi;
Təyyarliḳ künidə, jəng ḥarwiliri polatning julasida yaltirap ketidu,
Nəyzilər oynitilidu;□
4 Jəng ḥarwiliri koqilarda güldürlixip qepixiwatidu;
Kəng yollarda bir-birigə soḳulidu;
Ularning ḳiyapiti məx'əllərdək bolidu,
Ular qaḳmaḳlardək yügürüxidu.
5 *Sərdar* əmirlirigə əmr qüxüridu;
Ular yürüx ḳiloɳinida aldirioɳinidin bir-birigə putlixip mangidu;
Ninəwəning sepilioɳa ḳarap aldiraydu,
Baxlirioɳa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu.□
6 «Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu,
Padixaḥning ordisi erip ketidu.□
7 Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu —
Düxmən təripidin yalap epketilidu,
Dedəkliri huddi pahtəklərning sadasidək aḥ-uḥ tartip,

□ **2:1 «Bitqit ḳilidiоɳan birsi kəz aldingoɳila kəldi» —** demək, birsi sən Ninəwəning aldioɳa kelip sanga ḥujum ḳilidu. **«Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil, yoloɳa ḳara, belingni baoɳla, küqliringni yioɳip tehimu küqəyt!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp — Ninəwəliklər jənggə xunqə kəp təyyarliḳ ḳiloɳan bolsimu, ḥəmmisi bikar bolidu. □ **2:2 «Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi, uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi» —** oḳurmənlər bəlkim esigə kəltüriduki, Huda Yaḳup pəyoɳəmbərgə yengi isim ḳoydi, yəni «Israil» dəp ḳoydi. «Yaḳup»ning mənisi «aldamqi» yaki «baxḳining ornini basḳuqi», «Israil»ning mənisi «Huda bilən billə boloɳan xaḥzadə». Demək, Huda Yaḳupning əgri-toḳay yollirini əzgərtip, uningoɳa parlaḳ keləqək bərgən. Xuning bilən Muḳəddəs Kitabta, «Yaḳup» bəzi waḳitlarda Israilning «kona təbiiti»ni, yəni Huda əq kərgən yaman illətlirini kərsitidu. **«Qünki ḳurukdioɳuqilar ularni ḳurukdap ḳoyoɳanidi, ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳiloɳanidi»** — Asuriyə Israil ḥəm Yəḥudani kəp ḳetim ḥərhil usul (bulangqiliḳ, jazanihorluḳ, baj-seliḳ ḳatarliḳlar) bilən «ḳurukdap ḳoyoɳanidi». ■ **2:2** Zəb. 80:12-13; Yəx. 10:12 □ **2:3 «Bitqit ḳiloɳuqining palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» —** «ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» mumkinqiliki barki, Asuriyə ləxkərliri jənggə təyyaranoɳinida ḳalḳanlirini ḳizil rəngdə boyap ḳoyatti. □ **2:5 «Sərdar əmirlirigə əmr qüxüridu» —** «sərdar» ibraniy tilida «u» deyilidu. Bizningqə düxmənlərning sərdarini kərsitidu (1-ayətni kərüng). Bəzi alimlar «u» Asuriyə padixaḥni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ boloɳanda, ayət Asuriyəliklərning jiddiy mudapiə təyyarliḳi ḳiliwatḳinini kərsitidu. **«Baxlirioɳa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu» —** «muḥasirə ḳalḳini» — əskərlər sepiloɳa ḥujum ḳilip ərüməkqi boloɳanda, baxlirini ḳooɳdax üqün bax üstigə qong bir ḳalḳandək nərsini kətürüp yürətti. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḳalḳanliḳ potəy». □ **2:6 ««Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu, padixaḥning ordisi erip ketidu» —** «dəryalarning dərwaziliri» degənlik nemə mənisi? Tigris dəryasining tarmaḳ-eriḳliri Ninəwə xəḥiridin ətətti. Dəryalar sepildin ətkən jaylarda kemilərni ətküzüx-ətküzməslik üqün ḥəm baxḳa jaylarda su eḳimlirini tizginləx üqün dərwaza-taḳaḳlar bekitilgənidi. Dəl Ninəwə xəḥiri muḥasirigə elinoɳan qaoɳda dərya texip, uning taxḳi sepilining 3 kilometrliḳ ḳismini eḳitip kətkən. Xuning bilən Babil ḳoxuni bəsüp kirip, andin iqki sepiloɳa ḥujum ḳilixḳa kirixti. «Padixaḥning ordisi erip ketidu» — Bəlkim padixaḥ ḥəm ordidikilərning yüriki ḳorḳunqtin erip kətkənlikini kərsitidu. Padixaḥ barliḳ bayliḳlirini yooɳan bir gülhan ḳilip, əzi wə kenizəklirini gulhanning üstidə kəydürüwaldi. Bəzi alimlar bu səzni jismaniy tərəptin: «orda (dərya eḳimi bilən) eḳip ketidu» dəp qüxinidu.

Məydilirini urup ketidu.□
8 Ninəwə apiridə boloɣandin beri kəl süyidək *tinq* bolup kəldi,
Biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...
Əy tohta! Əy tohta!
— Biraķ ḥeqkim kəynigə ķarimaydu.□
9 Kümüxlərni buliwelinglar, altunlarni buliwelinglar;
Qünki uning xəwkətlik həzinisidiki ķimmət ķaqa-ķuqilirining sani yoķtur.
10 U ķurukdaloɣan, wəyran ķilinoɣan, bərbat boloɣan!
Yüriki erip ketidu,
Tizliri bir-birigə jalaķlap təgməktə;
Bəlliri toloɣaķ tutķandək toloɣinidu,
Barlik yüzlər tatirip ketidu.■
11 Ķeni, xirlarning uwisi?
Yax xirlar ozuķlinidioɣan jay,
Xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?□
12 Xir əz arslanlirini ķanduruxķa owlarni titma-titma ķiloɣanidi,
Qixi xirliri üqün owlarni booɣķanidi;
Əngkürlirini ow bilən, uwilirini olja bilən toxķuzoɣanidi.
13 Mana, Mən sanga ķarximən, — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar;
Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən;
Ķiliq yax xirliringni yəwatidu,
Owangni yər yüzidin elip taxlaymən;
Əlqiliringning awazliri ķayta ḥeq anglanmaydu.□

3

Ninəwəning ḥalak boluxidiki səwəblər

1 Ķanlik xəḥərgə way!
U yaloɣanqilik, zulum-zorawanlik bilən toloɣan,
U olja elixtin ḥeq ķol üzgən əməs!□
2 Aḥ, ķamqining ķarsildaxliri!
Qaķlirining daķangxiwatķan,
Atlarning qapqiwatķan,
Pingildap ketiwatķan jəng ḥarwilirining sadaliri!
3 Ķara, atlik ləxkərlərning ķangķixliri,
Ķiliqlarning walildaxliri,
Nəyzilərning palildaxliri,

□ **2:7 «Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu» —** «Huzzab» bolsa bəlkim Ninəwə hanixining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yəni «ixtar» degən isim bilən munasiwətlik). Padixaḥ əzini køydüriwaloɣini bilən hanix əzi tirik ķelip rəswa ķilinip, dedəkliri bilən ķullukķa əwətilidu. Bəzi alimlarning baxķa birhil tərjimisi bar — «Mana bu xundaķ bekitilgəndur, — uning (Ninəwə xəḥirining) uyatliri eqilidu...». □ **2:8 «Ninəwə apiridə boloɣandin beri kəl süyidək tinq bolup kəldi, biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...» —** baxķa birhil tərjimisi «Ninəwə bir kəl süyidəktur, biraķ ḥazir suliri yoķap ketidu...». ■ **2:10** Ķan. 1:28; 20:8; Yə. 2:11; 5:1; 7:5; Yəx. 13:7, 8; 21:3; Əz. 21:12. □ **2:11 «Ķeni, xirlarning uwisi? Yax xirlar ozuķlinidioɣan jay, xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?» —** xir Asuriyə imperiyəsining simwoli idi. □ **2:13 «Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən» —** ibraniy tilida «Mən uning jəng ḥarwilirini is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən». □ **3:1 «Ķanlik xəḥərgə way!» —** «ķanlik xəḥər» Ninəwə xəḥirini kərsitidu, əlwəttə; 1-3-ayətlərdə, bəsüp kirgən ķoxunliri, xundaķla ularning ķiroɣinqiliķi təswirlinidu.

Öltürülgənlərning köplüki,
Ölüklər dəwə-dəwə!
Jəsətlərning sani yoḳtur;
Ular jəsətlərgə putlixidu.
4 — Seḥirlərning piri u,
— əllərni paḥixiwazliḳi,
Jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu;
Sən xerinsuhən paḥixining nuroḳun paḥixilikliri tüpəylidin,□
5 Mana, Mən sanga ḳarxilixip qiḳḳanmən, —
— dəydu samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloḳan Pərwərdigar,
Kənglikingning etikini ḳayrip yüzünggə yepip, seni axkarilaymən,
Əllərgə uyat yərliringni,
Padixaḥliḳlaroḳa nomusungni kərsitimən.
6 Üstünggə nijasətni taxlaymən,
Seni xərməndiqiliktə ḳaldurimən,
Seni rəswa ḳilimən.
7 Wə xundaḳ boliduki,
Seni kərgənlərning ḥəmmisi səndin ḳeqip: —
«Ninəwə wəyran ḳilindi! Uning üqün kim ḥaza tutidu?» — dəydu;
Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?□
8 Sən dəryalarning otturisida turoḳan,
Ətrapida sular boloḳan,
Istiḥkami dengiz boloḳan,
Sepili dengiz boloḳan No-Amon xəḥiridin əwzəlmusən?
9 Efiopiyəmu, Misirmu uning küq-ḳudriti idi,
Ularning küqi qəksiz idi;
Put ḥəm Liwiyəliklər uningoḳa yardəmqi idi;□
10 Umu elip ketilip, əsirlikkə qüxkən;
Barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi;
Ular uning mətiwərliri üqün qək taxlidi,
Uning barliḳ ərbabliri zənjirdə baoḳlanoḳanidi.□
11 Sənmu məst bolisən;
Sən məkünüwalisən;
Sən düxməndin ḥimayə izdəp yürisən;□

□ **3:4 «Seḥirlərning piri u»** — «u» bu yərdə Ninəwə xəḥirini kərsitidu. **«u… əllərni paḥixiwazliḳi, jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu; sən xerinsuhən paḥixining nuroḳun paḥixilikliri tüpəylidin,…»** — Ninəwədikilər rəḥimsizlik, zorawanliḳtin ḥəwəs aloḳan bolupla ḳalmay, yənə kəp əllərgə kəp jadugərlik ḥəm hurapatliḳ ərp-adətlirini ḥəm əzlirining paskina butpərəslikini tarḳatḳanidi. □ **3:7 «Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?»** — Naḥum pəyoḳəmbər muxu yərdə səz oyini ḳilip əzining ismi («təsəlli bərgüqi» degən mənidə) üstidə kinayilik, ḥəjwiy gəp ḳilidu. U əzining Yəḥuda həlḳigə bexarətliri bilən təsəlli bərgənidi. Biraḳ «Ninəwə xəḥiri üqün «Naḥum»lar nədin tepilidu?». □ **3:9 «Put ḥəm Liwiyəliklər uningoḳa yardəmqi idi»** — «Put» degən yurt ḥazirḳi Somaliyə. «Liwiyə», yəni «Libya»ning ḳədimki ismi «Kux». □ **3:10 «Umu (No-Amonmu, 8-ayətni kərüng) elip ketilip, əsirlikkə qüxkən; barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi,….»** — Misirdiki qong xəḥər «No-Amon» intayin mustəḥkəm, ḥətta Asuriyə xəḥiridin tehimu «yengilməs» idi. U Nil (dengizdək kəng boloḳan) dəryasining tət eḳimi arisioḳa jaylaxḳan bolup, 20000 jəng ḥarwisi, 100 dərwazilik zor egiz sepili bar, tət məmlikət bilən ittipaḳdax idi. Xunga u «yengilməs bir xəḥər» dəp ḥesablanoḳan. Biraḳ u Asuriyə padixaḥi Axurbanipal təripidin miladiyədin ilgiriki 665-yili rəḥimsizlik bilən bitqit ḳilindi. □ **3:11 «Sənmu məst bolisən; sən məkünüwalisən,…»** — «sən**mu** məst bolisən» — tarihta kəp küqlük xəḥərlər əzidə turoḳuqilarning bihəstəlik ḳilixi wə əzliridin məoḳrurlinip ḥaraḳ iqip məst boluxi bilən, düxmənlər bəsüp kirgən. No-Amonning əḥwalimu bəlkim xundaḳ boloḳan, Ninəwəning aḳiwiti jəzmən xundaḳ bolidu.

12 Sening barliḳ istiḥkamliring huddi tunji mewigə kirgən ənjür dərihining
ənjürlirigə ohxaydu;
Birla silkisə, ular yegüqining aoɳzioɳa qüxidu.
13 Mana, həlḳing xəḥiringdə ḳiz-ayallardək bolup ḳaldi;
Zemininging ḳowuḳliri düxmənliringgə kəng iqilidu;
Ot təmür taḳaḳliringni yəp ketidu.□
14 Əmdi muḥasirigə təyyarliḳ ḳilip su tartip ḳoy!
Ḳoroɳanliringni mustəḥkəmlə!
Seoɳiz topidin lay etip,
Ḫak layni qəyləp ḳoy!
Humdanni raslap ḳoy!
15 Ot seni xu yərdə yəp ketidu;
Ḳiliq seni üzüp taxlaydu;
U seni qekətkə liqinkisidək yəwatidu;
Əmdi əzüngni qekətkə liqinkiliridək kəp ḳil,
Qekətkidək əzüngni zor kəp ḳil!
16 Sən sodigərliringni asmandiki yultuzlardin kəp ḳilding;
Mana, qekətkə liqinkisi ḳanat qiḳirip, uqup ketidu!□
17 Sening ərbabliring qekətkilərdək,
Sərdarliring mijir-mijir qaḳqiḳizlardək bolidu;
Mana ular sooɳuḳ künidə qitlar iqigə kiriwelip makan ḳilidu;
Ḳuyax qiḳḳanda, ular ḳeqip ketidu,
Baroɳan yerini tapḳili bolmaydu.□
18 Qopanliring mügdəp ḳaldi, i Asuriyəning padixaḥi;
Sening aḳsəngəkliring jim yatidu;
Həlḳing taoɳlar üstigə tarḳilip kətti,
Ḫeqkim ularni yioɳmaydu;□
19 Sening yarang dawasiz,
Sening zəhming eoɳirdur;
Həwiringni angliɳanlarning ḫəmmisi üstüngdin qawak qalidu;
Qünki tohtawsiz rəzilliking kimning bexioɳa kəlmigəndu?

□ **3:13 «həlḳing xəḥiringdə ḳiz-ayallardək bolup ḳaldi»** — bu ikki bisliḳ gəp. Birinqidin Ninəwə xəḥiridiki kəp ərlər xu dəwrdiki padixaḥi Sardonopoliska əgixip bəqqiwaz bolup kətti. Sardonopolis əzi ayalqə kiyinip yürətti. Bu ixlar Huda aldida əzlirigə jaza elip kelidioɳan eoɳir gunaḥ idi. Ikkinqidin, jənggə kəlgəndə, Asuriyə həlḳi ḳiz-ayallardək ḳorḳup ketip ḳaqidioɳanliḳini kərsitidu. □ **3:16 «qekətkə liqinkisi ḳanat qiḳirip, uqup ketidu!»** — «qekətkə liqinkisi ... uqup ketidu» degənning mənisi bəlkim Ninəwəning kəp sodigərliri bexioɳa eoɳir kün qüxkəndə uningoɳa ḫeq yardəm bərməy, «bikar tələp» qekətkidək ḳeqip ketidu; 17-ayətnimu kərüng. □ **3:17 «Sening ərbabliring qekətkilərdək, sərdarliring mijir-mijir qaḳqiḳizlardək bolidu; mana ular sooɳuḳ künidə qitlar iqigə kiriwelip makan ḳilidu»** — qekətkilər sooɳuḳ waḳitlarda «tonglap ḳetip ḳalidu», ḫeq midirlimas bolup ḳalidu. Asuriyəning əskərliri ohxaxla jənggə kirgəndə ḫeq ḫərikət ḳilmay, bəlkim ḳorḳunqtin «ḳetip ḳalidu». Andin ular ḳeqip «uqup ketidu». □ **3:18 «Qopanliring mügdəp ḳaldi, i Asuriyəning padixaḥi.... həlḳing taoɳlar üstigə tarḳilip kətti, ḫeqkim ularni yioɳmaydu...»** — «qopanliring» yəni «həlḳ padiqiliring», «həlḳ baḳḳuqiliring» bəlkim məmlikətning bihətərlikigə məs'ul boloɳanlarni, yəni padixaḫning ordisidiki wəzir-wuzralirini kərsitidu. Ḫeqkim tarḳilip kətkən Asuriyə həlḳidin həwər elip ularni yioɳmaydu, baḳmaydu. **«Həlḳing taoɳlar üstigə tarḳilip kətti, ḫeqkim ularni yioɳmaydu...»** — Asuriyə həlḳi tarḳitiloɳandin keyin ḫərgiz ḳaytidin bir əl-yurt bolmioɳan.

Ḫabakkuk

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kərgən, uningoɣa yüklәngən wəḫiy: —

Ḫabakkukning dad-pəryadliri

2 Aḫ Pərwərdigar, ḳaqanoɣiqə mən Sanga nida ḳilimən, Sən anglimaysən?
Mən Sanga: «Zulum-zorawanliḳ!» dəp nalə-pəryad kətürimən,
Biraḳ Sən ḳutḳuzmaysən.
3 Sən nemixḳa manga ḳəbiḫlikni kərgüzisən,
Nemixḳa japa-zulumoɣa ḳarap turisən?
Qünki bulangqiliḳ, zulum-zorawanliḳ kəz aldimdidur;
Jənggi-jedəllər bar,
Dəwalar kəpəyməktə.
4 Xunga ḳanun paləq bolup ḳaldi,
Adalət məydanoɣa ḫeq qiḳmaydu;
Qünki rəzillər ḫəḳḳaniy adəmni ḳistimaḳta;
Xunga ḫəkümlər burmilinip qiḳirilidu.

Hudaning jawabi

5 Əllər arisida bolidioɣan bir ixni kərüp beḳinglar, obdan ḳaranglar, ḫəyranuḫəs ḳelinglar!
Qünki silərning dəwringlarda bir ix ḳilimənki,
Birsi silərgə bayan ḳiloɣan təoɣdirdimu silər ixənməyttinglar.■
6 Qünki mana, Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən;
Əsli əzigə təwə əməs makanlarni igiləx üqün,
Ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu;□
7 Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini halioɣanqə yuḳiri tutidu; □
8 Ularning atliri yilpizlardin ittik,
Kəqtə owoɣa qiḳidioɣan bərilərdin əxəddiydur;
Atliḳ ləxkərlər atlirini məoɣuranə qapqitidu;
Atliḳ ləxkərlər yiraḳtin kelidu,
Ular owoɣa xungoɣuoɣan bürküttək uqup yüridu.
9 Ularning ḫəmmisi zulum-zorawanliḳḳa kelidu;
Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,
Əsirlərni ḳumdək kəp yioɣidu.□
10 Bərḫək, u padixaḫlarni mazaḳ ḳilidu,
Əmirlərnimu nəzirigə almaydu;
U ḫəmmə istiḫkamlarni məshirə ḳilidu,

■ **1:5** Ros. 13:41 □ **1:6 «Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən,... ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu»** — kaldiylər pəḳət 20 yil iqidila nəzərsiz bir əldin, Babil xəḫirini (keyin kaldiylər «Babilliḳlar» dəp ataloɣan), Ninəwə xəḫirini wə Misirni ixoɣal ḳiloɣan ḳorḳunquluḳ bir imperiyəgə aylandi (miladiyədin ilgiriki 615-595-yillar). «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **1:7 «Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini halioɣanqə yuḳiri tutidu»** — ibraniy tilidiki tekisttin muxu ayətni qüxinix səl təs. Əsli jümlini səzmusəz alsaḳ «Ulardin qiḳḳan ḫəküm wə ḫəywə əzlikidindur» — yəni Hudadin əməs, degən mənini bildüridu. Ular Hudadin ḫeq ḳorḳmay, nemini halisam xundaḳ ḳilimən, dəydioɣanlar. □ **1:9 «Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,... »** — yaki «ularning top-top adəmliri «xərḳ xamili»dək aloɣa basidu,...». Bu jümlining yənə birnəqqə tərjimiliri bar.

Qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoɳal ḳilidu.□
11 Xundaḳ ḳilip u xamaldək oɳuyuldap ətidu,
Ḥəddidin exip gunaḥkar bolidu;
Uning bu küq-ḳudriti əzigə ilaḥ bolup sanilidu.□

Pəyoɳəmbərning Hudaoɳa boloɳan jawabi

12 Sən Əzəldin Bar Boloɳuqi əməsmu, i Pərwərdigar Hudayim, mening Muḳəddəs Boloɳuqim?
Biz ölməymiz, i Pərwərdigar;
Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən;
Sən, i Ḳoram Tax Boloɳuqi, uni *bizgə* ibrət ḳilip tüzitixkə bəlgiligənsən.□
13 Sening közüng xunqə oɳubarsiz idiki,
Rəzillikkə ḳarap turmaytting;
Əmdi nemixḳa Sən munapiḳlik ḳiloɳanlaroɳa ḳarap turisən,
Rəzillər əzidin adil boloɳan kixini yutuwaloɳinida, nemixḳa süküt ḳilisən?
14 Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək,
Huddi əzliri üstidə ḥeq yetəkligüqisi yoḳ əmiligüqi ḥaywanlaroɳa ohxax ḳilisən;□
15 Xu *kaldiy kixi* ularning ḥəmmisini qanggikioɳa ilinduridu,
Ularni əz tori bilən tutuwalidu,
Ularni yioɳma torioɳa yioɳidu;
Xuning bilən huxal bolup xadlinidu;□
16 Wə torioɳa ḳurbanliḳ sunidu,
Yioɳma torioɳa isriḳ salidu,
Qünki xular arḳiliḳ uning nesiwisi mol,
Nemətliri ləzzətlik boldi.
17 Əmdi u xu tərixidə torini tohtawsiz boxitiwərsə,
Xu tərixidə əllərni ḥeq rəḥim ḳilmay ḳiriwərsə bolamdu?

2

Ḥabakkukning ḳarari

1 «Əmdi mən əz közitimdə turiwerimən,
Özümni munar üstidə dəs tikləymən,
Uning manga nemə dəydioɳanliḳini,

□ **1:10 «u ḥəmmə istiḥkamlarni məshirə ḳilidu, qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoɳal ḳilidu» —** demək, ular sepilning yenioɳa qong bir dəng yasap sepildin artilip bəsüp kiridu. Babilliḳlarning əmgək küqi kəp boloɳaqḳa, muxu Addiy usulni kəp ḳollanoɳan. □ **1:11 «Xundaḳ ḳilip u xamaldək oɳuyuldap ətidu, ḥəddidin exip gunaḥkar bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «xundaḳ ḳilixi bilən uning roḥi əzgirip ketidu; u xu yərlərdin ətüp, gunaḥkar bolidu». □ **1:12 «Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən» —** yaki «uni jazayingoɳa uqraxḳa bekitkənsən». □ **1:14 «Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək, huddi əzliri üstidə ḥeq yetəkligüqisi yoḳ əmiligüqi ḥaywanlaroɳa ohxax ḳilisən» —** əslidə Huda insanni yaratḳanda, insan tooɳuluḳ «ular dengizdiki beliḳlar... əmüligüqi ḥaywanlarni... baxḳursun» degənidi. Ḥazir Huda zalimlarning insanlarni beliḳlarning ornioɳa qüxürüxigə yol ḳoyuwatidu. Bu nemə üqün? □ **1:15 «Xu kaldiy kixi ularning ḥəmmisini qanggikioɳa ilinduridu» —** Asuriyə padixaḥlirining əsirlərni kalpukliridin ilmək (yaki qanggak) ətküzüp, yetiləp mangidioɳan rəḥimsiz aditi bar idi; keyinki imperiyə (Babil)ning padixaḥliri bəlkim ohxax adəttə boloɳan bolsa kerək.

Xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluq ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən».□ ■

2 Ḫəm Pərwərdigar jawabən manga mundaḳ dedi: —
«Oḳuoɣanlar yügürsun üqün,
Bu kərüngən alamətni yeziwal;
Uni tahtaylar üstigə eniḳ oyup qiḳ;□ ■
3 Qünki bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waḳit üqün,
U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu,
U yaloɣan gəp ḳilmaydu;
Uzunoɣiqə kəlməy ḳalsimu, uni kütkin;
Qünki u jəzmən yetip kelidu, ḫeq keqikməydu.□
4 Ḳara, təkəbburlixip kətküqini!
Uning ḳəlbi öz iqidə tüz əməs;
Biraḳ ḫəḳḳaniy adəm öz etiḳad-sadiḳliḳi bilən ḫayat yaxaydu.□ ■
5 Bərḫək, xarab uningoɣa satḳunluq ḳilidu, —
— U təkəbbur adəm, öydə tinim tapmaydu,
Ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan ḳilidu;
U ölümdək ḫeqḳaqan ḳanmaydu;
Özigə barliḳ əllərni yioɣidu,
Ḫəmmə həlḳni özigə ḳaritiwalidu.□
6 Bularning ḫəmmisi keyin u tooɣruluq təmsilni səzləp,
Kinayilik bir tepixmaḳni tiloɣa alidu: —
«Özining əməsni mening dəp ḳoxuwaloɣuqioɣa way!
(*Bundaḳ ixlar* ḳaqanoɣiqə bolidu?!)

□ **2:1 «… ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni…»** — ibraniy tilida «ḳandaḳ tegixlik jawab kərüxni…». **«Uning manga nemə dəydioɣanliḳini, xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluq ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Uning manga nemini eytidioɣanliḳini, ḫəmdə özümning Uning manga beridioɣan tənbiḫkə nemə jawab berixim kerəklikini bilixni kütimən». Ḫeq bolmioɣanda, u Hudaning tənbiḫini kütidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kənglidə: «Mening əslidiki dad-pəryadimda bəlkim hataliḳ yeri boluxi mumkin» dəydu, bar bolsa u hataliḳlirini etirap ḳilixḳa təyyar turidu. Xunga bizningqə «jawab» bolsa (1) dad-pəryadidiki (bar bolsa) hataliḳioɣa boloɣan jawabkarliḳini, (2) keyin uning öz oḳurmənlirigə yaki özigə əgəxkən adəmlərgə berixkə tegixlik jawabning ḳandaḳ ikənlikini öz iqigə alidu. U bularni qüxinix üqün kütüwatidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning Hudaoɣa boloɣan «jawabi» 3-babta tepilidu. ■ **2:1** Yəx. 21:8 □ **2:2 «Oḳuoɣanlar yügürsun üqün, bu kərüngən alamətni yeziwal…»** — ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) oḳuoɣan kixi keyin bu həwərni baxḳilaroɣa yügürüp yətküzsun; (2) oḳuoɣan kixi ḫərtürlük ḳiyinqiliḳ astidimu Mening yolumda yügürsun (məsilən, «Zəb.» 119:32, «Yəx.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni kərüng). Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. ■ **2:2** Yəx. 30:8 □ **2:3 «bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waḳit üqün…»** — «bekitilgən» — demək, ḫeqkim (ḫətta dua arḳiliḳmu) uni özgərtəlməydu. **«U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu»** — səzmusəz tərjimisi: «U ahirətkə ḳarap ḫasirap nəpəs alidu» (pikrimizqə bu ibarə qongḳur təxnaliḳni bildüridu). □ **2:4 «Ḳara, təkəbburlixip kətküqini! Uning ḳəlbi öz iqidə tüz əməs»** — ḫərḳandaḳ təkəbbur adəm durus, tüz bolalmaydu. **«Biraḳ ḫəḳḳaniy adəm etiḳad-sadiḳliḳi bilən ḫayat yaxaydu»** — bu səz Hudaning jawabining əng ḫalḳiliḳ jümlisi. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5 «Bərḫək, xarab uningoɣa satḳunluq ḳilidu»** — Babilliḳlar ahir berip məyhorluḳtin Pars imperiyəsi təripidin nabut boldi. Təwrat, «Daniyal pəyoɣəmbər» 5-bab wə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«…ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan ḳilidu»** — «təḫtisara» əlgənlərning roḫliri baridioɣan jay. Babilliḳlar ḫər yili tajawuzqiliḳ pilanini tüzəytti. Ahir berip bu tajawuzqiliḳi özining mudapiisini ajizlaxturup, Pars imperiyəsi ularni nabut ḳildi. **«U ölümdək ḫeqḳaqan ḳanmaydu»** — «ölüm» ḫərdaim insanlarning jenini alidu, ḫərgiz «boldi» deməydu.

Gərügə ḳoyoɳan nərsilər bilən əzini qingdioɳuqioɳa way!»□
7 Səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar birakḷa ḳozoɳalmamdu?
Seni titrətküqilər birakḷa oyoɳanmamdu?
Andin sən ularoɳa olja bolmamsən?□
8 Sən nuroɳun əllərni bulang-talang ḳiloɳanliḳing tüpəylidin,
Ḫəm kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɳan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,
Saḳlinip ḳaloɳan əllər seni bulang-talang ḳilidu;□
9 Ḫalakət qanggilidin ḳutulux üqün,
Uwamni yuḳirioɳa salay dəp,
Nəpsi yooɳinap əz jəmətigə ḫaram mənpəət yioɳḳuqioɳa way!
10 Nuroɳun həlḳlərni wəyran ḳilip,
Əz jəmətinggə aḫanət kəltürdüng,
Əz jeningoɳa ḳarxi gunaḫ sadir ḳilding.
11 Qünki tamdin tax nida ḳilidu,
Yaoɳaqlardin lim jawab beridu: —
12 Yurtni ḳan bilən,
Xəḫərni ḳəbiḫlik bilən ḳuroɳuqioɳa way!»
13 Mana, həlḳlərning jan tikip tapḳan meḫnitining pəḳət otḳa yeḳiloɳu ḳilinoɳanliḳi,
Əl-yurtlarning əzlirini biḫudə ḫalsiratḳanliḳi,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigardin əməsmu?
14 Qünki huddi sular dengizni ḳaplioɳandək,
Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu.□ ■
15 Əz yeḳiningoɳa ḫarakḳni iqküzgüqigə —
— Uning uyat yerigə ḳarixing üqün,
Tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloɳuqi sanga way!□
16 Xan-xərəpning ornida xərməndiqilikkə tolisən;
Əzüngmu iq,
Hətniliking ayan bolsun!
Pərwərdigarning ong ḳolidiki ḳədəḫ sən tərəpkə burulidu,

□ **2:6 «gərügə ḳoyoɳan nərsilər bilən əzini qingdioɳuqioɳa way!»** — «gərügə ḳoyoɳan nərsilər» degən ibarə ikki bisliḳ bolup, baxḳa bir mənisi «bir dəwə topa» — demək, ular muxu ḫaram nərsilər bilən əzlirini buloɳioɳanidi. Babil imperiyəsi ayaoɳ asti ḳiloɳan əllər Ḫabakkukning Babil tooɳrisidiki bexarətlirini bilip yətkəndin keyin, ular bu ayəttiki kinayilik səzlərni degən boluxi mumkin. Səzlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə eytilidu. □ **2:7 «Səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar birakḷa ḳozoɳalmamdu?»** — «səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar» degən səz ikki bisliḳ bolup, yənə bir mənisi: «(yilandək) seni qakḳuqilar». □ **2:8 «… kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɳan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,…»** — «.. zemin, xəḫər… » — bu isimlər birlik xəkildə (kəplük xəkildə əməs) ipadiləngini ḫəm u zemin, xəḫərning nami eytilmioɳanliḳidin ḳarioɳanda, u ibarə Israil zemini (Pələstin) ḫəm Yerusalemni kərsətsə kerək. □ **2:14 «Qünki huddi sular dengizni ḳaplioɳandək, pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu»** — bu bayanning əzi Ḫabakkukning dad-pəryadioɳa boloɳan qong bir jawabtur. Jaḫandiki adalətsizliklər xunqə kəp boloɳinini bilən, ḫeq bolmioɳanda ahir berip ularning ḫərbiri yoḳitilidu. Baxḳa pəyoɳəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Babil xəḫiri tooɳruluḳ ixinimizki, u ahiri zamanda ḳayta ḳurulidu. Əmdi «Pərwərdigarning küni»də, bu ayəttə deyilgəndək «Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu» wə xunglaxḳa Babil ḳayta kərünməskə yoḳitilidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:14** Qəl. 14:21 □ **2:15 «Əz yeḳiningoɳa ḫarakḳni iqküzgüqigə — uning uyat yerigə ḳarixing üqün, tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloɳuqi sanga way!»** — ḫarakḳəxlər ḫərdaim baxḳilarni ḫarakḳəxlərgə aylandurmakḳi bolidu. Birak Babilning «baxḳilaroɳa ḫarak iqküzüx» məksiti ularoɳa ezitḳuluḳ ḳilip, əzigə ohxax bəqqiwazliḳ gunaḫioɳa kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol ḳilixtin ibarət.

Xan-xəripingning üstini rəswayipəslik basidu.□
17 Liwanoɣa kiloɣan zulum-zorawanlik,
Xundakla ḫaywanlarni ḳorkitip ularoɣa yətküzgən wəyranqilikmu,
Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə kiloɣan zulum-zorawanlik tüpəylidin,
Bular sening mijikingni qikiridu.□
18 Oyma məbudning nemə paydisi,
Uni uning yasioɣuqisi oyup qikḳan tursa?
Ḳuyma məbudningmu wə uningoɣa təwə sahta təlim bərgüqining nemə paydisi —
— Qünki uni yasioɣuqi əz yasioɣinioɣa tayinidu,
Demək, zuwansiz «yoḳ boloɣan nərsilər»ni yasaydu?
19 Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə,
Zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way!
U wəz eytamdu?
Mana, u altun-kümüx bilən ḫəlləndi,
Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur.□
20 Birak Pərwərdigar Əz mukəddəs ibadəthanisididur!
Pütkül yər yüzi Uning aldida süküt kilsun!.□

3

Ḫabakkukning duasi

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning duasi,
«Xiggaon» aḫangida: —□
2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim, əyminip ḳorḳtum.
I Pərwərdigar, yillar arisida ixingni ḳaytidin janlanduroɣaysən,
Yillar arisida ixingni tonutḳaysən;

□ **2:16 «Əzüngmu iq, hətniliking ayan bolsun!»** — «hətniliking ayan bolsun!» degən ibarə adəmning ḳattik hijalitini kərsətkinidin baxḳa, «Sən Hudaning əḫdisigə wə səzigə yat adəmsən» degən mənimu puritip beridu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Əzüngmu (ḫarak) iq, pulanglap yikil!». □ **2:17 «Liwanoɣa kiloɣan zulum-zorawanlik, xundakla ḫaywanlarni ḳorkitip ularoɣa yətküzgən wəyranqilikmu,...»** — «Liwan» rayoni güzəl ormanliri ḫəm kəpligən ḫərhil yawayi ḫaywanliri bilən dangki qikḳan. Babil imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 605-yilidiki (Suriyədə yüz bərgən) «Karxemix jengi»din keyin, (1) Liwandikilərgə wə ətrapidikilərgimu eoɣir zulum yətküzgən. (2) uningdin baxḳa ular kilmakqi boloɣan jənglərni dawam kilixi üqün ḫəmdə əz xəḫərlirini ḳurux üqün Liwandin kəp dəl-dərəhlərni kesip epkətti. (3) ular yənə kəngül eqix üqünla kəp yawayi ḫaywanlarni rəḫimsiz usullar bilən owlidi. Məzkur ayəttiki bu səz bu üq ixni kəzdə tutidu. 2- wə 3-ixtin roxənki, insaniyətning təbiiy muḫitni obdan asraxḳa Huda aldida jawabkarliki bar. **«Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə kiloɣan zulum-zorawanlik tüpəylidin,...»** — «...zemin, xəḫər,... turuwatḳanlar» — 8-ayəttiki ibarigə ohxax, Israil zemini (Ḳanaan)ni ḫəm Yerusalemni kərsitidu. □ **2:19 «uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — yaki «uning iqidə ḫeq roḫ yoḳtur». **«Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə, zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way! ... Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — bu ikki ayət (18-, 19-) Babilliklarning rəzillikining butpərəslik bilən baoɣlik ikənlikini kərsitidu. 1:7də kərsitilgəndək, əz «hudaliri»ni əzi yasioɣandin keyin, ular tirik Hudadin ḫeq ḳorkmay, əzigə ḳolaylik «əhlak-pəzilət» mizanlirini halioɣanqə bekitidu. □ **2:20 «Birak Pərwərdigar Əz mukəddəs ibadəthanisididur!»** — muxu yərdə pəyoɣəmbər bəlkim Hudaning asmandiki mukəddəs ibadəthanisini kərsitidu («Zəb.» 7:5, 11:4nimu kərüng). □ **3:1 ««Xiggaon» aḫangida: —»** — «Xiggaon» bəlkim «dolḳunluk», «otluk», «axiklik bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aḫangini bildüridu.

Dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!□
3 Təngri Temandin,
Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teɵidin kəldi;
Selaḩ!
Uning xan-xəripi asmanlarni ḳaplidi,
Yər yüzi uning mədḩiyiliri bilən toldi;□
4 Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi,
Ḳolidin qaḳmaḳ qaḳḳandək ikki nur qikti;
Xu yərdə uning küq-ḳudriti yoxurunup turidu. □
5 Uning aldidin waba,
Putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi;□
6 U turup yər yüzini mɵlqərlidi;
U ḳariwidi, əllərni dəkkə-dükkigə saldi;
«mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi,
«əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi,
Uning yolliri bolsa əbədiydur.□
7 Mən Kuxan ḳəbilisining qedirlirining parakəndiqiliktə bolɵanlikini,
Midiyan zeminidiki pərdilərni titrək basḳanlikini kərdum.□
8 Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin?
Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin?
Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin?
Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!□
9 Sening okyaying ayan ḳilindi,
Səzüng boyiqə, *Israil* ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!
Selaḩ!

□ **3:2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim,...»** — yaki «Pərwərdigar, mən Səndin həwərni anglidim,...». **«...yillar arisida ixingni tonutḳaysən, dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!»** — «yillar arisida» tooɵruluḳ: — Ḫabakkuk Huda ahirḳi zamanda Өz uluoɵlukini kərsitip Israilni gunaḩtin ḳutḳuzidu, dəp bildi. Biraḳ ḩazir «ahirḳi zaman» əməs; əmdi ḩazir, «yillar arisida»mu Huda Өz küq-ḳudritini kərsətkəy! □ **3:3 «Təngri Temandin, Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teɵidin kəldi»** — «Teman» wə «Paran» Ḳanaan (Pələstin) zeminining xərḳiy jənubida, ḩazirḳi «Iordaniyə» zeminioɵa jaylaxḳan ikki rayon. Bu yərdə (yəni Sinay teoɵida) Musa pəyoɵəmbər «mukəddəs ḳanun»ni ḳobul ḳildi, andin Israillar Hudaning yetəkqiliki bilən Pələstingə ḳarap yol aldi. Bu səzlərgə ḩəm baxḳa pəyoɵəmbərlərning yazmilirioɵa ḳarioɵanda, Ḳutḳuzoɵuqi Məsiḩ Əysa yər yüzigə ḳaytip kəlgəndimu awwal xu yərgə qüxüp, andin Israilni ḳutḳuzux üqün Ḳanaanoɵa (Pələstingə) ḳarap kelidu. **«Selaḩ!»** — «Selaḩ» degən səz bəlkim küy qaloɵan waḳtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:4 «Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi»** — yaki «Uning parḳirakliḳi qaḳmaḳtək boldi». □ **3:5 «Uning ... putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi»** — yaki, «Uning ... putliridin pizoɵirin ḳizitma qikmakta idi». □ **3:6 «U turup yər yüzini mɵlqərlidi»** — yaki «U yər yüzini silkip ḳoydi». **««əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi»** — yaki ««əbədiy dɵng-egizliklər» oɵulitildi». **««Mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi, «əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi, uning yolliri bolsa əbədiydur»** — taoɵlar ḩəm dɵnglər «əbədiy» turoɵandək bolsimu, pəḳət tirik Huda Өzi «əbədiydur». Baxḳa ikki hil tərjimisi: (1) «Uning qiḳixliri əbədtin buyan boloɵan» (2) «U ḳədimki (əbədiy) yollarda mangidu». □ **3:7 «Mən Kuxan ḳəbilisining qedirliri.., Midiyan zeminidiki pərdilər...»** — «Kuxan» wə «Midiyan» degən ikki əl 3-ayəttiki «Teman» wə «Paran» degən rayonlarda idi. Ular Israilning Ḳanaanni (Pələstinni) ixoɵal ḳilixioɵa birinqi ḳarxi qikḳan əllərdin idi («Batur ḩakimlar» 3- ḩəm 7-bablarni kərüng). □ **3:8 «Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin? Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin? Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin? Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!»** — Babil wə Mesopotamiyidiki butpərəslik əpsaniliri boyiqə, dengiz wə dəryalar ularning küqlük butliri yaki jin-xəytanliri turidioɵan «ḳoroɵan»liri idi. Bu ayət boyiqə Hudaning Өzining küq-ḳudriti ḩəmmə but wə jin-xəytanlardin zor üstün kərsitilidu.

Sən yər yüzini dərya-kəlkünlər bilən ayriwətting.□
10 Taoɣlar Seni kərüp, azablinip toloɣinip kətti;
Dolḳunlap akḳan sular kəlkündək ətüp kətti;
Qongḳur dengiz awazini ḳoyuwetip,
Ḳollirini yuḳirioɣa ərlətti.
11 Etiloɣan oḳliringning parḳirak nurini kərüp,
Palildioɣan nəyzəngning yoruḳluḳini kərüp,
Ḳuyax ḫəm ay əz turaloɣusida jim turdi.
12 Sən aqqiḳingda yər yüzidin ətüp yürüx ḳilding;
Əllərni oɣəzipingdə ziraətni soḳḳandək soḳtung;
13 Əz həlḳingning nijat-ḳutḳuzuluxi üqün,
Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting;
Ulini boynioɣiqə eqip taxlap,
Rəzilning jəmətining bexini urup-yanjip, uningdin ayriwətting;
Selaḫ!□
14 Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding;
Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti,
Ularning huxalliḳi ajiz məminlərni yoxurun jayda yalmap yutuxtin ibarəttur!□
15 Sən atliring bilən dengizdin,
Yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!□

16 Mən bularni anglidim, iqi-baoɣrimni titrək basti;
Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi,
Ustihanlirim qirip kətkəndək boldi,
Putlirimni titrək basti;
Qünki mən külpətlik künidə,
Yəni əz həlḳimgə tajawuz ḳiloɣuqi besip kirgən künidimu,
Səwr-hatirjəmliktə turuxum kerək.□
17 Qünki ənjür dərihi qeqəklimisimu,
Üzüm tallirida mewə bolmisimu,
Zəytun dərihigə ḳiloɣan əjir yoḳḳa qiḳḳan bolsimu,
Etizlar ḫeq ḫosul bərmigən bolsimu,

□ **3:9 «Sening oḳyaying… sözüng boyiqə, Israil ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!» —** baxḳa ikki hil tərjimisi: — «Sening oḳyaying… Sening sözünggə tayanoɣan ḳəbililərgə iqkən ḳəsəmliring boyiqə ayan ḳilindi!», yaki: «Sən oḳyayingni ayan ḳilding, nuroɣun oḳlarning elip ketilixini buyrudung». □ **3:13 «Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** «Məsiḫing» yaki «Məsiḫ ḳiloɣining» — Hudaning yolyoruḳi boyiqə, Israiloɣa yengi bir padixaḫ bekitix üqün uning bexioɣa zəytin meyi sürülüx kerək idi. Muxu murasim «məsiḫ ḳilinix» dəp wə xu qaoɣdin baxlap muxu padixaḫ «Hudaning məsiḫ ḳiloɣini» dəp atilatti. Huda Dawut padixaḫning bir əwladini «məsiḫ ḳilimən», bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» Israilni ḫəm barlik dunyani gunaḫliridin ḳutḳuzidu, dəp wədə ḳiloɣan. Bizningqə muxu ayəttə bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» kərsitilidu. **«Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən Əz Məsiḫingni ḳutḳuzux üqün qiḳting». **«… Ulini boynioɣiqə eqip taxlap, …» —** yaki «uni (xu jəmətni) ulidin əgzisigiqə eqip taxlap,…». Bəzi alimlar: «Rəzilning bexi» degən səz ahiri zamandiki Hudaoɣa ḳarxi qiḳḳan, Xəytanning wəkili boloɣan «dəjjal»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ḳoxulimiz. □ **3:14 «Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding» —** «uning» — «rəzilning jəmətining bexining…» (13-ayət); bəlkim dəjjalni kərsitixi mumkin. **«Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti» —** «meni» — Israil səzləydu. Muxu ayəttiki səzlər ahirḳi zamandiki Israil həlḳining eytḳanliri bolsa kerək. □ **3:15 «Sən atliring bilən dengizdin, yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!» —** Musa pəyoɣəmbər Israilni Misirdin qiḳirip yetəkligəndə, ular Ḳizil Dengizdin ətkən. Dengizdiki sular ularoɣa yol eqip ikki təripidə «dəwə-dəwə» turoɣanidi. Kəlgüsi zamandiki wəḳə bəlkim buningoɣa ohxap ketidu. □ **3:16 «Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi» —** Ḫabakkuk «Hudaning awazi» dəp oquḳ eytmaydu — uningoɣa nisbətən anglioɣudək pəḳət birla awaz bar, halas.

Ḳotandin ḳoy padisi üzülgən bolsimu,
Eoɳilda kala padisi yoḳ bolsimu,
18 Mən ḫaman Pərwərdigardin xadlinimən,
Manga nijatimni bərgüqi Hudayimdin xadliḳḳa qəmülimən,□
19 Pərwərdigar, Rəb, mening küq-ḳudritimdur;
U mening putlirimni keyikningkidək ḳilidu;
Meni yuḳiri jaylirimda mangoɳuzidu!

(Bu küy nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun).

□ **3:18 «Manga nijatimni bərgüqi Hudayim...» —** yaki «nijatim boloɳuqi Hudayim...».

Zəfaniya

1 Amonning oƣli Yosiya Yəhudaoƣa padixah bolƣan waƙitlarda, Ḥəzəkiyaning
qəwrisi, Amariyaning əwrisi, Gədaliyaning nəwrisi, Kuxining oƣli Zəfaniyaoƣa
yətkən Pərwərdigarning səzi: —

Soraƙƙa tartixning omumiyliƙi

2 Mən yər yüzidin ḥəmmini ƙurutuwetimən, — dəydu Pərwərdigar;
3 — Insan ḥəm ḥaywanni ƙurutuwetimən,
Asmandiki uqar-ƙanatlar ḥəm dengizdiki beliƙlarni,
Barliƙ putlikaxanglarni rəzil adəmlər bilən təng ƙurutuwetimən,
Insaniyətni yər yüzidin üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yəhudaning soraƙƙa tartilixi

4 — Xuning bilən Mən Yəhuda üstigə,
Barliƙ Yerusalemdikilər üstigə ƙolumni sozimən;
Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini,
«Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən;□
5 Xundaƙla əgzidə turup asmandiki jisimlaroƣa bax uridioƣanlarni,
Pərwərdigaroƣa bax urup, xundaƙla Uning nami bilən ƙəsəm ƙilip turup,
«Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlarni,□
6 Pərwərdigardin təzgənlərni,
Pərwərdigarni izdiməydioƣan yaki Uningdin yol sorimioƣanlarnimu üzüp
taxlaymən.■
7 Rəb Pərwərdigarning ḥuzuri aldida süküt ƙilinglar;
Qünki Pərwərdigarning küni yeƙindur;
Qünki Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi,
U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi;□
8 Pərwərdigarning ƙurbanliƙining künidə xundaƙ boliduki,

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4 «Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini, «Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən» —** «Baal» Pələstindikilər qoƙunidioƣan bir but idi. «Baalning ƙalduƙi» «Baal» degən butƙa qoƙunoƣanlardin ƙelip ƙaloƣan kixilər. «Kaḥinlar» degən Hudaning muƙəddəs ibadəthanisida ixləydioƣan məhsus «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar». «Ƙemar»lar bolsa əzlirini butlaroƣa beoƣixlioƣan «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar» idi («2Pad.» 23:23, «Ḥox.» 10:5ni kərüng). Hudaoƣa etiƙad ƙiloƣuqi adəmlər bolsa, «Huda «Ƙemar»larni yoƙitixi muƙərrər» dəp oylisa kerək. Biraƙ bu ahirƙi jümlidin ƙarioƣanda **«kaḥinlar»** birinqi bolup əyibləndi. Səzgə ƙarioƣanda ularmu butpərəs bolup ƙaldi. Xunga ular «Ƙemar»lardin tehimu əyiblik, «Ƙemilar»oƣa nisbətən ular ḥəƙiƙətni obdan qüxinixi kerək idi. □ **1:5 ««Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlar...» —** demisəkmu «Malkam» yənə bir but. ■ **1:6** Yəx. 1:4; 59:13; Yər. 15:6 □ **1:7 «Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi, U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi» —** Təwrat dəwridiki ƙurbanliƙlardin bəzilirini yegili bolatti, ƙurbanliƙlar sunuloƣanda meḥmanlarni qaƙirix adəttiki ix idi. Biraƙ 8-9-ayətkə ƙarioƣanda, meḥmanlarning əzi bu «ƙurbanliƙ»ning bir ƙismi bolidu. Ularni «taḥarət ƙildurux», muxu yərdə «napak nərsilərdin ayriwetix, yuyux» yaki «Hudaoƣa ayriwetix» degənni bildüridu. Andin ular əzi «ƙurbanliƙ» boluxƙa «ḥalal» bolidu. «Meḥmanlar»ning kəpinqisi bolsa Hudaoƣa ƙarxi qiƙƙanlarning nuroƣun jəsətlirini yəydioƣan, xundaƙla əslidə «ḥaram boloƣan» ƙuxlar wə ḥaywanatlar bolidu («Yəx.» 34:6, «Yər.» 46:10, «Əz.» 39:17-19nimu kərüng).

Mən əmirlərni, padixaһlarning oоqullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyiwaloқanlarning һəmmisini jazalaymən;□
9 Xu küni Mən bosuoқidin dəssiməy atlaydioқanlarni,
Yəni zulum-zorawanlik һəm aldamqilikқa tayinip, hojayinlirining өylirini tolduridioқanlarni jazalaymən.□ ■
10 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar,
«Belik dərwazisi»din «Waydad»,
«Ikkinqi məһəllə»din һərkirəxlər,
Dөng-egizliklərdin oқayət zor «gum-gum» қilip wəyran қilinoқan awazlar anglinidu.□
11 «Һərkirənglar, i «Oymanlik məһəllisi»dikilər;
Qünki «sodigər həlқ»ning һəmmisi қiliqlandi,
Kümüx bilən qingdaloқanlar қirildi!»□
12 — Wə xu qaoқda xundak boliduki,
Mən Yerusalemni qiraoқlar bilən ahturimən,
Arzangliri üstidə tinoқan xarabtək turoқan əndixisiz adəmlərni,
Yəni kөnglidə: «Pərwərdigar һeq yahxilikni қilmaydu, yamanliknimu қilmaydu» degənlərni jazalaymən.□
13 Əmdi baylikliri olja,
Өyliri bərbat bolidu;
Ular өylərni saloқini bilən,
Ularda turmaydu;
Üzümzarlarni bərpa қiloқini bilən,
Ularning xarabini iqməydu.
14 Pərwərdigarning uluoқ küni yeқindur;
Bərһək yeқindur, intayin tez yetip kelidu;
Angla, Pərwərdigarning künining sadasi!
Yetip kəlgəndə palwanmu ələmlik warқiraydu. ■
15 Xu küni қəһr elip kelidioқan bir kün,
Külpətlik һəm dərd-ələmlik bir kün,
Wəyranqilik һəm bərbatlik qüxidioқan bir kün,
Zulmətlik һəm sürlük bir kün,
Bulutlar һəm қap-қarangoқuluk bilən қaplanoқan bir kün,
16 Istiһkamlaxқan xəһərlərgə, sepilning egiz potəylirigə һujum қilidioқan,

---

□ **1:8 «Mən əmirlərni, padixaһlarning oоqullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyiwaloқanlarning һəmmisini jazalaymən» —** oқurmənlərning esidə barki, Zəfaniya «padixaһning oоqli» idi. Xunga u bu ordidikilərning əһwalini naһayiti obdan bilətti. Muxundak «yat əllərning kiyimlirini (əjnəbiyqə kiyimni) kiyiwelix» bəlkim butpərəslikkə yaki təkəbburlukқa munasiwətlik gunaһ bolsa kerək. □ **1:9 «Xu küni Mən bosuoқidin dəssiməy atlaydioқanlarni, yəni zulum-zorawanlik һəm aldamqilikқa tayinip, hojayinlirining өylirini tolduridioқanlarni jazalaymən» —** Huda muxu yərdə pəyoқəmbər arқilik hurapiylikni əyibligən bolsa kerək. «Өy bosuoқisini dəssməslik kerək, yaman bolidu» degənlik enik bir misaldur. (1Sam. 5:4, 5ni kөrüng). Ular əslidinla Təwrattiki mukəddəs қanunoқa hilap boloқan muxundak hurapiy uxxak-qüxxək қaidigə riayə қiloқini bilən, zulumni һeqwəkəsi yok dəp қorқmay қiliweridu . ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. □ **1:10 ««Belik dərwazisi»din «waydad», «Ikkinqi məһəllə»din һərkirəxlər…» —** «Belik dərwazisi» һəm «ikkinqi məһəllə» Yerusalemning ximaliy təripigə jaylaxқan bolup, xəһərning baxқa üq təripi tik yar idi, һujum kəlsə daim ximaliy təripidin kelətti. □ **1:11 «Qünki «sodigər həlқ»ning һəmmisi қiliqlandi, …» —** bu bəlkim kinayilik gəp. Ibraniy tilida «sodigər» wə «Қanaan» degənlər ohxax bir səz bilən ipadilinidu. Israil həlқi əsli butpərəs boloқan «Қanaan həlқi»ni Pələstindin (Қanaandin) һəydiwətkənidi. Birak Israil өzi һazir «Hudaning həlқi» əməs, bəlki «sodigər həlқ» һəm «butpərəs bir həlқ» bolup қaloқan ohxaydu. Ularning қiloқan sodisimu Hudaning nəzəridə һaram ohxaydu. □ **1:12 «Arzangliri üstidə tinoқan xarabtək turoқan əndixisiz adəmlər…» —** «arzangliri üstidə tinoқan xarab» xarab tinixi üqün uzun wakit midirlimay turuxi kerək. Tinoқan «arzanglar», (duoқ, qəkündə) naһayiti aqqik bir nərsə, əlwəttə. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəһ. 6:12-13

Kanay qelinidioŋan, agah signali kətürülidioŋan bir kün bolidu.□
17 Mən adəmlər üstigə külpətlərni qüxürimən, —
Ular karioŋulardək yüridu;
Qünki ular Pərwərdigaroŋa karxi gunah kildi;
Ularning kanliri topa-qangdək,
Ularning üqəy-kerinliri pokтək təkülidu;
18 Pərwərdigarning kəhri qüxkən künidə altun-kümüxliri ularni kutkuzalmaydu;
Bəlki pütkül jahan Uning oŋəzəp oti təripidin yəwetilidu;
Qünki U barlik yər yüzidikilərning üstigə mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət qüxüridu.□ ■

2

1 Yioŋilinglar, əzünglarni yioŋinglar, i nomussiz «yat əl»,□
2 Yarlik qikkuqə,
Kün topandək tez ətüp kətküqə,
Pərwərdigarning aqqik oŋəzipi üstünglərgə qüxküqə,
Pərwərdigarning oŋəzipini elip kelidioŋan kün üstünglərgə qüxküqə,
3 Pərwərdigarni izdənglar, i Uning həkümlirini ada kiloŋan zemindiki kəmtərlər;
Həkkaniylikni izdənglar, kəmtərlikni izdənglar;
Ehtimal silər Pərwərdigarning oŋəzipi boloŋan künidə panah tapkan bolisilər.■

Əllərning sorakka tartilixi

4 Qünki Gaza taxlanoŋan bolidu,
Axkelon wəyranə bolidu;
Ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu;
Əkron yulup taxlinidu.□
5 Dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!
Pərwərdigarning səzi sanga karxidur, i Kanaan, Filistiylərning zemini!
Ahaləng kalmioŋuqə Mən seni halak kilimən.□
6 Dengiz boyi padiqilar üqün qimənzar,
Koy padiliri üqün kotanlar bolidu;
7 Dengiz boyi Yəhuda jəmətining kaldisi igidarqilikida bolidu;
Axu yərdə ular ozukлinidu;
Axkelonning əyliridə ular kəq kirgəndə yatidu,

□ **1:16 «agah signali kətürülidioŋan bir kün bolidu» —** yaki «jəng warkiraxliri kətürülidioŋan bir kün bolidu». □ **1:18 «mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət» —** yaki «mutlək bir halakət, qakmaktək bir halakət». ■ **1:18** Pənd. 11:4; Əz. 7:19; Zəf. 1:14-16 □ **2:1 «Yioŋilinglar, əzünglarni yioŋinglar, i nomussiz «yat əl»» —** «yat əl» muxu yərdə Israil həlki Hudaoŋa nisbətən butpərəs bir yat əlgə ohxaydu, degənlik. Ularning «yioŋilixi» bəlkim jamaəttə bolup dua-tilawət bilən Hudani izdəx üqün bolsa kerək. Ibraniy tilidiki «yioŋilinglar» degən bu peil adəttə pəkət «pahal yioŋiwelix»ni kərsitidu, bu muxu yərdə intayin kinayilik gəp bolup, Israil pahaldək bir həlk, Hudaning otida tezla kəydürülüx hətiridə turidu, degənlik (2-ayətni kərüng). ■ **2:3** Zəb. 27:5; 32:5-7 □ **2:4 «Qünki Gaza taxlanoŋan bolidu, Axkelon wəyranə bolidu; ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu; Əkron yulup taxlinidu» —** bu xəhərlər Filistiyədiki bəx qong xəhərning təti. Ularning tərtipi ximaldin jənubka bolup, hujum ximaliy təripidin kelidioŋan ohxaydu. «Axdodni qüx bolmayla həydiwetidu» degən jümlə bəlkim hujum ətigəndə baxlinip qüx boloŋuqə oŋəlibilik tamamlinidioŋanlikini kərsitidu. Baxka birhil qüxənqisi, hujum qüx wakтida, yəni adəm uhlioŋan wakitta kilinidu, «Ular Axdodni qüxtə həydiwetidu» degənlik. □ **2:5 «dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!» —** bu səzmu Filistiylərgə karitiloŋan. «Kerətlər» bəlkim «Kret»dikilər degən mənidə. Ularning əsli yurti (Ottura Dengizdiki) Kret arili idi.

Qünki Pərwərdigar Hudasi ularning yenioɣa berip ulardin həwər elip,
Ularni asarəttin azadlikkə erixtüridu.□
8 Mən Moabning dəxnimini, Ammoniylarning ɦakarətlirini anglidim;
Ular xundak kilip Mening həlkimni mazak kilip,
Ularning qegralirini paymal kilip mahtinip kətti.
9 Xunga Mən Өz ɦayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi,
Moab jəzmən huddi Sodomdək,
Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu —
Yəni qakkaklar wə xorluklar kaplanoɣan jay, daim bir qəl-jəzirə bolidu;
Ɦəm həlkimning kaldisi ulardin olja alidu,
Kowmimning kaloɣanliri bularoɣa igə bolidu.□
10 Ularning təkəbburlukidin bu ix bexioɣa kelidu,
Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning həlkini mazak kilip mahtinip kətti.
11 Pərwərdigar ularoɣa dəɦxətlik bolidu;
Qünki U yər yüzidiki butlarning ɦəmmisini kurutiwetidu;
Xuning bilən əllər, barlik qət araldikilər ɦərbiri өz jayida Uningoɣa ibadət kilidu.
12 I Efiopiylər, silərmu Mening kiliqim bilən əltürülisilər.□
13 U kolini sozup ximaloɣa təgküzüp, Asuriyəni ɦalak kilidu,
Ninəwə xəɦirini wəyranə, qəl-bayawandək kəɦətqilik jay kilidu.□
14 Uning otturisida qarwa padiliri,
Xundakla ɦaywanlarning ɦərhilliri yatidu;
Qəl ɦuwkuxi, qirkirioɣuqi ɦuwkuxlar uning tüwrük baxlirida konidu;
Deriziliridin sayraxlar anglinidu;
Bosuoɣilirida wəyranilik turidu;
Qünki U buning kedir yaoɣaq nəkixlirini oqukqilikta kalduridu;
15 Mana bu əndixisiz yaxap kəlgüqi xad-huram xəɦər,
Kənglidə: «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoktur» degən xəɦər —
U xunqilik bir wəyranə, ɦaywanlarning bir konaloɣusi bolup kaldioɣu!
Uningdin ətüwatkanlarning ɦəmmisi üxkirtidu,
Kolini silkiydu.□

3

Yerusalemning sorakka tartilixi

□ **2:7 «ularning yenioɣa berip ulardin həwər elip,...»** — ibraniy tilida: «ularni yoklap...» degən sözlər bilənla ipadilinidu. □ **2:9 «Moab jəzmən huddi Sodomdək, Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu...»** — okurmənlərning esida boluxi mumkinki, Huda Sodom wə Gomorra xəɦərlirini rəzillikliri tüpəylidin asmandin ot qüxürüp wəyran kiliwətkən. □ **2:12 «I Efiopiylər, silərmu mening kiliqim bilən əltürülisilər»** — bu bexarəttin təhminən 80 yildin keyin «Kambusis II» Efiopiyəgə tajawuz kildi (miladiyədin ilgiriki 525-yili). Bexarət bu wəkəni yaki bolmisa ahirki zamandiki bir wəkəni kərsitixi kerək. □ **2:13 «U kolini sozup ximaloɣa təgküzüp, Asuriyəni ɦalak kilidu, Ninəwə xəɦirini wəyranə, qəl-bayawandək kəɦətqilik jay kilidu»** — bu bexarətlər (12-15-ayətlər) Zəfaniyaning sözliridin pəkət birnəqqə yildin kiyim əməlgə axuruloɣan. Miladiyədin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriyə imperiyəsi paytəhti Ninəwə bilən billə pütünləy bərbat kilindi. Efiopiyə baxka yurtlardin yirak bolsimu, kattik ɦujumoɣa uqridi (12-ayət). Zəfaniyaning bu sözining əməlgə axuruloɣanlikini kərgən kixilər uning «Pərwərdigarning küni» tooɣuluk boloɣan bexarətliri ɦəm baxka bexarətlirinimu bəribir ahirida əməlgə axurulidu, dəp bilgən boldi. □ **2:15 «Uningdin ətüwatkanlarning ɦəmmisi üxkirtidu, kolini silkiydu»** — bu ɦərikətlər bəlkim ɦəyran boloɣanlik yaki mazak kiloɣanlikni bildüridu.

1 Asiylik ḳiloɣuqi, buloɣanoɣan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəḥərgə way!
2 U awazni anglimidi, tərbiyini ḳobul ḳilmidi;
Pərwərdigaroɣa tayanmidi, Hudasioɣa yeḳinlaxmidi.□
3 Uning otturisida boloɣan əmirlirining ḥəmmisi ḥərkirəydioɣan xirlar,
Uning soraḳqiliri bolsa kəqliki owlaydioɣan, ətigini oɣajilioɣudək ḥeqnərsə ḳaldurmaydioɣan bərilərdur;■
4 Uning pəyoɣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər;
Uning kaḥinliri muḳəddəs ibadəthanini buloɣaydioɣanlar,
Təwrat-ḳanunioɣa buzoɣunqilik ḳilidioɣanlar.□ ■
5 Ḥəḳḳaniy Pərwərdigar uning otturisididur;
U ḥeq ḥəḳḳaniyətsizlik ḳilmaydu;
Ḥər ətigəndə adil ḥəkümini ayan ḳilidu;
Ḥəkümidə kəmqilik yoḳtur;
Biraḳ namərd adəm ḥeq nomusni bilməydu.□ ■
6 — Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən,
Ularning istiḥkam potəyliri wəyranidur;
Koqilirini ḥeqbir adəm ətmigüdək ḳilip harabə ḳiloɣanmən;
Xəḥərliri adəmzatsiz, ḥeq turoɣuqisi yoḳ ḳilinip ḥalak boloɣan.□
7 Mən: «Pəḳət Məndin ḳorḳunglar, tərbiyini ḳobul ḳilinglar» — dedim.
Xundaḳ boloɣanda uningoɣa ḥəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ḥeq haniwəyran bolmas.
Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti.□

Barliḳ əllərning soraḳḳa tartilixi

8 Xunga Meni kütünglar, — dəydu Pərwərdigar,
Mən guwaḥliḳ berixkə ornumdin ḳozoɣaloɣan küngiqə —
Qünki Mening ḳararim — əllərni yioɣix,
Padixaḥliḳlarni jəm ḳilixtin ibarətki,
Ularning üstigə ḳəḥrimni,
Ḥəmmə dəḥxətlik aqqiḳimni bexioɣa təküx üqündur.
Qünki yər yüzining ḥəmmisi aqqiḳ oɣəzipimning oti bilən kəydürüwetilidu.□

□ **3:2 «Asiylik ḳiloɣuqi, buloɣanoɣan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəḥərgə way! (1-ayət) U awazni anglimidi, tərbiyini ḳobul ḳilmidi»** — bu səzlərni angliɣuqi Yerusalemdikilər bəlkim Zəfaniya yənə Asuriyəning gunaḥlirini əyibləwatidu, dəp oylixi mumkin idi. Biraḳ keyinki səzliridin angliɣuqilar tuyuḳsiz: «Uning əyibligini Ninəwə əməs, bəlki biz Yerusalemdikilər ikənmiz!» dəp ḥəyran ḳaloɣan, xundaḳla hapa boloɣan boluxi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikənlikini Zəfaniya pəyoɣəmbər deməydu; qünki uningoɣa nisbətən bu dunyada angliɣudək pəḳət birla awaz bar, yəni Pərwərdigarningkidur. ■ **3:3** Pənd. 28:15; Əz. 22:27 □ **3:4 «Uning pəyoɣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər; uning kaḥinliri muḳəddəs ibadəthanini buloɣaydioɣanlar» —** «pəyoɣəmbərliri» bolsa sahta pəyoɣəmbərlər, əlwəttə. «Kaḥinlar» muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadimlar. ■ **3:4** Yər. 23:11, 32; Ḥox. 9:7. □ **3:5 «ḥəkümidə kəmqilik yoḳtur» —** yaki «U (Pərwərdigar) ḥəkümlirini ada ḳilmay ḳalmaydu». ■ **3:5** Ḳan. 32:4 □ **3:6 «Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən, ularning istiḥkam potəyliri wəyranidur .... xəḥərliri adəmzatsiz, ḥeq turoɣuqisi yoḳ ḳilinip ḥalak boloɣan» —** yat əllər arisidiki bu wəḳələr, xübḥisizki, Israiloɣa sawaḳ, agaḥ wə misal boluxi kerək idi. □ **3:7 «Xundaḳ boloɣanda uningoɣa ḥəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ḥeq haniwəyran bolmas. Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Undaḳ boloɣanda uningoɣa berilidioɣan ḥəmmə jazaliri nemə boluxidin ḳət'iynəzər, uning makani ḥeq üzülməydu». **«Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti»** — demək, tiloɣa elinoɣan «ḥaram ixlar»ni ḳilixḳa naḥayiti aldirawatḳanidi. □ **3:8 «Mən guwaḥliḳ berixkə ornumdin ḳozoɣaloɣan küngiqə...» —** «guwaḥqiliḳ berixkə...» degənning baxḳa birhil tərjimisi «owni elixḳa...».

Israilning əsligə kəltürülüxi, əllərning Hudaning yenioɣa kelixi

9 Qünki xu tapta barlik əllərning Pərwərdigarining namioɣa nida kilip qakirixi üqün,
Uning hizmitidə bir jan bir tən boluxi üqün,
Mən ularning tilini sap bir tiloɣa aylandurimən,
10 Qünki Efiopiyə dəryalirining nerisidin Mening dua-tilawətqilirim,
Yəni Mən tarkatkanlarning kizi,
Manga sunuloɣan hədiyəni epkelidu.□

Israilning Hudaning Rohida «kaytidin tuoɣuluxi»

11 Xu küni sən Manga asiylik kiloɣan barlik kilmixliring tüpəylidin iza tartip kalmaysən;
Qünki xu tapta Mən təkəbburlukungdin huxallinip kətkənlərni arangdin elip taxlaymən,
Xuning bilən sən mukəddəs teoɣim tüpəylidin halingni ikkinqi qong kilmaysən;□
12 Wə Mən arangda kəmtər həm miskin bir həlkni kaldurimən,
Ular Pərwərdigarning namioɣa tayinidu.
13 Israilning kaldisi nə kəbihlik kilmaydu,
Nə yaloɣan səzliməydu,
Nə ularning aoɣzidin aldamqi til tepilmaydu;
Ular bəlki ozukлinip, yatidu,
Heqkim ularni korkutmaydu.□

Israilning kaytidin yioɣilixi — ahirki zamandiki xad-huramlik bir küy

14 Yayrap-yaxna, i Zion kizi!
Təntənə kilip warkira, i Israil!
Pütün kəlbing bilən huxal bolup xadlan, i Yerusalemning kizi!■
15 Pərwərdigar seni jazalaydioɣan həkümlərni elip taxlidi,
Düxminingni kayturuwətti;
Israilning padixahi Pərwərdigar arangdidur;
Yamanlikni ikkinqi kərməysən.
16 Xu küni Yerusalemoɣa eytiliduki,
«Korkma, i Zion!
Kolliring boxap, sanggilap kətmisun!
17 Pərwərdigar Hudaying arangda,
Kutkuzidioɣan kudrət Igisidur!
U xadlik bilən üstüngdə xadlinidu;
Əz mehir-muhəbbitidə aram alidu;
Üstüngdə nahxilar eytip yayrap-yaxnaydu.
18 jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoɣanlarni yioɣimən;

□ **3:10 «Efiopiyə dəryalirining nerisi....»** — Efiopiyə nahayiti qət jay bolup, towa kilix pursiti jahanning qətlirigiqə bolidu, dəp kərsitidioɣan bir misaldur. **«Mening dua-tilawətqilirim, yəni Mən tarkatkanlarning kizi...»** — bəlkim tarkilip kətkən, əmma towa kiloɣan Israillarni kərsitidu: «Pərwərdigarning küni» xunqə dəhxətlik boloɣini bilən (8-ayət), 9-10-ayəttiki bexarətlər Hudaning mehri-xəpkitigə hətta xu künidimu erixix imkaniyiti barlikini ispatlaydu. □ **3:11 «mukəddəs teoɣim tüpəylidin»** — yaki «mukəddəs teoɣimda» yaki «mukəddəs teoɣim üstidə». □ **3:13 «Israilning kaldisi nə kəbihlik kilmaydu»** — «Israilning kaldisi» Təwrattiki pəyoɣəmbərlərning kitablirida kəp kərülidioɣan tema yaki mawzudur. Israil həlkining kəp kismi Hudadin yirakлixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning mehir-xəpkiti bilən, Əzigə sadik bir «kaldi»ning haman hərdaim tepilidioɣanlikini kərsitilidu. ■ **3:14** Zək. 9:9

Bularning xərməndilikliri ularoɣa eoɣir kelətti.□
19 Mana, Mən xu tapta seni harliɣanlarning ḫəmmisini bir tərəp ḳilimən,
Aḳsaḳ boloɣan ḳizni ḳutḳuzimən;
Talaoɣa ḫəydiwetilgən ḳizni yioɣimən;
Dəl ular horlanoɣan barliḳ zeminlarda ularni *Өzümgə* mədḫiyə kəltürgüqi, xəḫrət boloɣuqi ḳilip tikləymən.□
20 Mən xu tapta, yəni silərni yioɣḳan waḳitta, silərni *өygə* epkelimən;
Qünki Mən kəz aldinglarda silərni asarəttin azadliḳḳa qiḳaroɣinimda,
Silərni yər yüzidiki barliḳ əllər arisida xəḫrətlik, *Өzəmgə* mədḫiyə kəltürgüqi ḳilimən,
— dəydu Pərwərdigar.□

□ **3:18 «jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoɣanlarni yioɣimən; bularning xərməndilikliri ularoɣa eoɣir kelətti» —** ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə mənisi xuki, ibadət sorunlirida boloɣan sahtipəzlik, ar-nomussizliḳlar sorunoɣa ḳatnaxḳan ihlasmənlərni naḫayiti azablioɣan, ular buningoɣa qidimay muxu ḫeytlaroɣa, ibadət sorunlirioɣa ḳatnaxmay tarḳilip kətkənidi. Xunga Huda: «Mən ularni yioɣimən» — dəydu. «Yəx.» 1:13ni kərüng. □ **3:19 «Aḳsaḳ boloɣan ḳizni ḳutḳuzimən; talaoɣa ḫəydiwetilgən ḳizni yioɣimən» —** «ḳiz» muxu yərdə Israilni kərsitidu. **«...ularni Өzümgə mədḫiyə kəltürgüqi, xəḫrət boloɣuqi ḳilip tikləymən»** — yaki «...ularni təripləx obyekti wə nam-xəḫrətlik ḳilip tikləymən». □ **3:20 «Silərni ...xəḫrətlik, Өzəmgə mədḫiyə kəltürgüqi ḳilimən» —** yaki «Silərni... nam-xəḫrətlik wə təripləx obyekti ḳilimən».

Ḥagay

Birinqi wəḫiy wə həlḳning inkasi

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni, Pərwərdigarning səzi
Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik Xealtiəlning ooɳli, Yəḫudaning waliyisi Zərubbabəlgə ḫəm
Yəḫozadakning ooɳli, bax kaḫin Yəxuaoɳa kəldi: —□
2 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» —
dəydu.□
3 Wə Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik kelip mundaḳ deyildi: —
4 Bu өy tehiqila harabə tursa, bu silər tahtaydin bezəlgən өyliringlarda yaxaydioɳan
waḳitmu?□
5 Mana, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
6 Terioɳininglar kəp, yioɳiwalidioɳininglar az;
Yəysilər, biraḳ toymaysilər;
Iqisilər, biraḳ ḳanmaysilər;
Kiyisilər, biraḳ ḫeqḳandaḳ illimaysilər;
Ix ḫəḳḳi aloɳuqi bolsa,
Huddi ix ḫəḳḳini təxük ḫəmyanoɳa saloɳanoɳa ohxaxtur.■
7 — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
8 Taoɳḳa qiḳip, yaoɳaqni elip kelinglar, өyni ḳurunglar; xundaḳ ḳilsanglar Mən
uningdin hursən bolimən, xan-xərəpkə eriximən, — dəydu Pərwərdigar.
9 — Silər kəpni küttünglar, mana, erixkininglar az boldi; uni өygə epkəlginiglarda,
Mən uni püwləp yoḳattim; bu nemə üqün? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɳan Pərwərdigar —
— Qünki Mening өyümning harabə boloɳinioɳa ḳarimay, өz өyünglarni *selixḳa*
yügürüxüp yürüwatisilər.
10 Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu, zeminmu ḫosulini
bərməydu;□ ■

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni» —** «Darius padixaḫ», yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyədin ilgiriki 520-yili, 29-awoɳust idi. «Altinqi ay» — Muḳəddəs Kitabta yil, aylar tiloɳa elinoɳanda, Yəḫudiylarning kona kalendari boyiqə ḫesablinidu («Təbirlər»nimu kərüng). **«altinqi ayning birinqi küni»** — ḫər ayning birinqi küni ḫeyt bolatti, Yerusalemda bu səzni angliɳan kixilər bəlkim az bolmisa kerək. **«bax kaḫin Yəxua»** — «kaḫin» muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadim. □ **1:2 «Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» — dəydu» —** muḳəddəs ibadəthanini ḳayta ḳurux hizmiti 15 yil ilgiri baxlanoɳanidi, biraḳ həlḳ baxḳa əllərning təḫditigə uqrap, ḳurux hizmitidin ḳol tartḳanidi («Əzra», 3-5-bablarni kərüng). □ **1:4 «tahtaydin bezəlgən өyliringlar» —** «tahtaydin bezəlgən» degən bu səz Təwratta pəḳət Sulayman ḳuroɳan muḳəddəs ibadəthanining bezilixi wə «Yəḫoaḫaz padixaḫ»ning ordisining bezilixini təswirləx üqün bir ḳetim ixlitilgən. Xuningdin kərimizki, həlḳlər bəlkim muḳəddəs ibadəthanini ḳuruxḳa 15 yil ilgiri təyyarlioɳan yaoɳaqni ḫazir өz өylirini bezəx üqün ixlətməktə. Xunga ularning ikki gunaḫi bar idi: (1) Hudaning өyini ḳuruxni keqiktürüx; (2) Hudaning өyi üqün təyyarlap ḳoyuloɳan yaoɳaqni өz өyliri üqün ixlitix. ■ **1:6** Ḳan. 28:38; Mik. 6:14, 15. □ **1:10 «Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu» —** xəbnəm, bolupmu 8- wə 9-ayda pixidioɳan mewə yaki axliḳni yegiləxtin saḳlaxta muḫim rol oynaydu. ■ **1:10** Ḳan. 28:23

11 Mən zeminoŋa, taoŋḳa, ziraətlərgə, yengi xarablaroŋa, zəytun meyioŋa, tupraḳning ündürmilirigə, insanlaroŋa, mal-waranlaroŋa wə ḳollardiki barlıḳ əjirlərgə ḳuroŋaḳqilıḳni qaḳirdim.□
12 Xuning bilən Xealtiəlning ooŋli Zərubbabəl ḥəm Yəḥozadakning ooŋli bax kaḥin Yəxua wə həlḳning ḳaldisining ḥəmmisi Pərwərdigar Hudasining awazioŋa, xuningdək Pərwərdigar Hudasining Ḥagay pəyoŋəmbərni əwətixi bilən, uning səzlirigə ḳulaḳ saldi; həlḳ Pərwərdigar aldida ḳorḳti.
13 Andin Pərwərdigarning əlqisi Ḥagay Pərwərdigarning həwirini həlḳḳə yətküzüp: — «Mən silər bilən billidurmən» — dəydu Pərwərdigar, — dedi. 14 Wə Pərwərdigar Xealtiəlning ooŋli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlning roḥini, xundaḳla Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxuaning roḥini ḥəm həlḳ ḳaldisining ḥərbirining roḥini ḳozoŋidi; ular samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar Hudasining əyigə kelip ixlidi.
15 Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni idi.□

2

Ikkinqi wəḥiy — rioŋbətləndürüx

1 Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni, Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoŋəmbər arḳilıḳ kelip mundaḳ deyildi:□ 2 — «Xealtiəlning ooŋli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlgə, Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxuaoŋa ḥəmdə həlḳning ḳaldisioŋa səz ḳilip ulardin: —
3 «Aranglardin əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu əyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoŋa ḳandaḳ ḳaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaḳmu?» — dəp sorioŋin. □ 4 — Biraḳ ḥazir, i Zərubbabəl, jasarətlik bol, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxua, jasarətlik bol; zemindiki barlıḳ həlḳ, jasarətlik bolup ixlənglar, — dəydu Pərwərdigar.
— qünki Mən silər bilən billidurmən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar.
5 — Misirdin qiḳḳan waḳtinglarda silərgə əḥdə ḳiloŋan səzüm wə Mening Roḥim aranglarda turup kəldi; ḥərgiz ḳorḳmanglar.
6 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Yənə pəḳət azoŋina waḳittin keyin Mən asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm ḳuruḳluḳni təwritimən; □ ■

□ **1:11 «Mən zeminoŋa, taoŋḳa, ziraətlərgə, … ḳollardiki barlıḳ əjirlərgə ḳuroŋaḳqilıḳni qaḳirdim» —** «ḳuroŋaḳqilıḳ» (ibraniy tilida «horəb») ḥəm «harabə» degənlər bir-birigə ohxap ketidioŋan səzlər — Hudaning əyi «harabə» bolsa, ularoŋa «horəb» (ḳuroŋaḳqilıḳ) bolidu. □ **1:15 «Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni idi» —** Ḥagay bexarət berip, həlḳ Hudaning əyidə ix baxlioŋuqə 23 kün ətti. Bu waḳit ḥosul yioŋidioŋan pəsil boloŋaqḳa, ix bəlkim ḥosulni yioŋip boloŋandin keyin baxlanoŋan. □ **2:1 «Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni» —** bu kün «kəpilər ḥeyti» («kəpə tikix ḥeyti»)ning əng ahirḳi küni bolup, həlḳning kəp bir ḳismi Yerusalemda boloŋan bolux kerək. □ **2:3 ««Aranglardin əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu əyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoŋa ḳandaḳ ḳaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaḳmu?» —** Sulayman padixaḥ saloŋan ḥəywətlik muḳəddəs ibadəthana (miladiyədin ilgiriki 587-yili) Babil təripidin wəyran ḳilinoŋan. Bu wəḳə Ḥagay səz ḳiloŋan waḳittin 67 yil ilgiri boloŋaqḳa, əsli ibadəthanining xan-xəripi yengi ibadəthanioŋa ḳaraydioŋan bəzi bowaylarning esidin qiḳmioŋan boluxi kerək. «əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu əy» wə «uningoŋa ḳandaḳ ḳaraysilər?» degən səzlər ispatlayduki, Huda nəzəridə məyli Sulayman ḳuroŋan yaki bu waḳittiki həlḳ ḳuroŋan ibadəthana bolsun, ḥər ikkisini «bir» dəp ḥesablaydu. □ **2:6 «… asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm ḳuruḳluḳni təwritimən» —** muxundaḳ səzlər baxḳa pəyoŋəmbər yazmiliridimu tepilidu (məsilən, «Yəxaya» 13-bab, «Yərəmiya» 4- ḥəm 10-bab, «Yoel» 2-bab, «Naḥum» 1-babta). Xübḥisizki, bular «Pərwərdigarning küni», yəni ahirḳi zamanni kərsitidu. ■ **2:6** Ibr. 12:26,27

7 Mən barlıq əllərni təwritimən; nətijidə əllərning sərhil ətiwar nərsiliri elip kelinidu.
Mən muxu өyni xan-xərəpkə toldurimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
bolɣan Pərwərdigar.
8 — Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
bolɣan Pərwərdigar.□
9 — Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu, — dəydu samawi
ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar, — wə Mən muxu yərdə aramlik-
hatirjəmlikni ata ḳilimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan
Pərwərdigar». □ ■

Üqinqi wəḥiy — Hudaning xəpḳiti wə bərikiti

10 Darius padixaḥning ikkinqi yili, toḳḳuzinqi ayning yigirmə tətinqi küni,
Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyɣəmbər arḳiliḳ kelip mundaḳ deyildi: —
11 «Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Kaḥinlarɣa səz ḳilip ulardin Təwrat-ḳanuni tooɣruluḳ: —
12 «Birsi tonining etikidə «*Hudaoɣa* ataloɣan gөx»ni kətürüp ketiwatḳinida, uning etiki
nanɣa, umaqḳa, xarabḳa, zəytun mayɣa yaki ḥərḳandaḳ ax-ozuḳḳa mundaḳla tegip
kətsə, undaḳta u nərsilər «*Hudaoɣa* ataloɣan» bolamdu?» — dəp sorioɣin».
Kaḥinlar jawabən: «Yaḳ» — dedi.□
13 Wə Ḥagay: «Birsi jəsətkə tegip «napak» bolɣan bolsa, u bu ax-ozuḳning
ḳaysibirigə təgsə, undaḳta ax-ozuḳ napak bolamdu?» — dəp soridi.
Kaḥinlar jawabən: «U napak bolidu» — dedi.□
14 Andin Ḥagay jawabən mundaḳ dedi: —«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlḳ, bu «yat
əl» Mening aldimdimu xundaḳtur, ularning ḳollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu
xundaḳtur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunɣanlirimu napaktur» —

□ **2:8 «Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu ... Pərwərdigar»** — xu dəwrdə dunyadiki kөp ḳisim altun-kümüx Pars imeriyəsining ḳolida idi. Məzkur bexarəttin azraḳla bir məzgildin keyin, Pars imperatori Darius təripidin: «Israilning ətrapidiki yurtlardin imperatoroɣa elinoɣan bajlarning qong bir ḳismini ayrip, bu pulni «Pərwərdigarning өyini qiraylik yasax üqün ixlitix kerək...»» degən bir yarliḳ qüxürüldi («Əzra» 4-6-babni, xundaḳla «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng). □ **2:9 «Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi naḥayiti ajayib boldi. Səz kөp boloɣaqḳa, xərḥini «ḳoxumqə səz»imizgə ḳoyduḳ. ■ **2:9** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luḳa 1:76; 7:27; Yḥ. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ **2:12 «birsi tonining etikidə «Hudaoɣa ataloɣan gөx»ni kətürüp ketiwatḳinida, uning etiki .. ḥərḳandaḳ ax-ozuḳḳa mundaḳla tegip kətsə, undaḳta u nərsilər «Hudaoɣa ataloɣan» bolamdu?»** — «Hudaoɣa ataloɣan gөx» (yaki «muḳəddəs gөx») — Musa pəyɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi Hudaoɣa «gunaḥ ḳurbanliḳi» («gunaḥni tilidioɣan ḳurbanliḳ»), «inaḳ ḳurbanliḳi» yaki « ḳurbanliḳi»ni ḳiloɣanda, bu ḳurbanliḳlardin məlum parqə gөx ḳurbanliḳ ḳilmaḳqi boloɣan kixining yardimidə boloɣan kaḥinoɣa ayrip berilgən. Bu gөx «Hudaoɣa ataloɣan gөx» (yaki «muḳəddəs gөx») dəp ataloɣan, bu gөxni pəḳət kaḥin wə uning ailisidikilər yeyixkə bolidu. □ **2:13 «Birsi jəsətkə tegip «napak» boloɣan bolsa, u bu ax-ozuḳning ḳaysibirigə təgsə, undaḳta ax-ozuḳ napak bolamdu?»** — «napak boloɣan» — Musa pəyɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi jəsətkə yaki jəsət ḳoyuloɣan jayɣa təgsə, yaki bəzi hil kesəl kixilərgə təgsə, «napak» dəp ḥesablanɣan. U bir məzgil (bəzidə bir kün, bəzidə bir ḥəptə) ayrim turuxi kerək idi. Ayrim turoɣandin keyin oɣusul ḳilip (pütünləy yuyunup) andin «pak» dəp ḥesablanɣan.

dəydu.□
15 — Əmdi ḥazir kəngül qoyup oylininglar —
Bügündin baxlap, muxu waqittin tartip kərünglar — taki Pərwərdigarning ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyuloquqə, □ 16 xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axliqni aloqili kəlgəndə, mana pəqət on kürila qiqti; birsi xarab küpidin əllik komzək aloqili kəlsə, mana pəqət yigirmə komzək qiqti.□ 17 Mən qolliringlar bilən ixligən barliq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimoqa qaytmidinglar. □ ■
18 Əmdi ətünimənki, kəngül qoyup oylininglar — bu kün, yəni toqquzinqi ayning yigirmə tətinqi künidin baxlap, muxu waqittin tartip, — yəni Pərwərdigarning ibadəthanisining qayta quruluxini baxloqan künidin keyinki ixlaroqa kəngül qoyup oylininglar; 19 danlar ambaroqa yioqildimu? Üzüm talliri, ənjür, anar ḥəm zəytun dərəhliri ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən».□

Tətinqi wəḥiy — Ahirqi zaman •••• Zərubbabəl tooqruluq

20 Wə Pərwərdigarning səzi xu ayning yigirmə tətinqi küni Ḥagayoqa ikkinqi qetim kelip mundaq deyildi: —
21 — Yəḥudaoqa waliy boloqan Zərubbabəlgə səz qilip mundaq degin: —
— «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən;□
22 Padixaḥliqlarning təhtini ərüwetimən, əllərning padixaḥliqlirining küqini yoqitimən; jəng ḥarwiliri ḥəm uning üstidə olturoqanlarni ərüwetimən; atlar wə atliq əskərlər, ularning ḥərbiri əz qerindixining qiliqi bilən mollaq atquzulidu.■
23 Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar —

□ **2:14 «Pərwərdigar: «… ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur (napak, demək), xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — «xu yərdə» degən səz bəlkim «napak qollirida» degənni kərsitixi mumkin. **«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlq, bu «yat əl» Mening aldimdimu xundaqtur, ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — bu toluq səz Israiloqa naḥayiti eoqir idi. Israil əzi kapir bir «yat əl» boloqan ohxaydu. Ulardiki harəbə boloqan muqəddəs ibadəthanining əzi ularning «pərwayim pələk» degəndək bihudluq gunaḥliriqa guwaḥ beridu. Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, gunaḥlar pəqət «qan tökülüp qilinoqan qurbanliq»lar arqiliq «yepiloqan» bolidu. Biraq muqəddəs ibadəthanining əzi harabə bolup, ular sunoqan qurbanliqlarni əzlirining «napak qolliri» tüpəylidin «napak boldi» desək, əmdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiqiralaydu? — Ḥeqkim!» («Ayup» 14:4). Pəqət rəḥim-xəpqətlik bir Huda Əzi napak həlqi üqün bir ix qilsa, andin qutquzuloqili bolidu. Əmdi Huda (15-ayət) ularning gunaḥlirini kəqürüm qilip, ularoqa ümid beridu. Uning qandaq yol bilən ularning gunaḥlirini kəqürüm qiloqanliqi eytilmidi. Bu məsililərgə boloqan jawab (yəni Hudaning ahirida adəmlərni gunaḥdin paklax üqün nemə ix qiloqanliqi) pəqət Injildin tepilidu. □ **2:15 «Ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyuloquqə…»** — Ḥagay pəyoqəmbər səz qiloqandin keyin, həlq qayta quruluxning hizmitini yengiwaxtin baxloqan küngiqə, yəni «ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni» (27-Sentəbr)giqə degənliktur. □ **2:16 «xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axliqni aloqili kəlgəndə…»** — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu səz bəzidə «ilgiriki», bəzidə «keyinki» degənni bildüridu. Qoxumqə səzlirimizdə «ilgiriki» degən tərjimimizning səwəbini eytimiz. □ **2:17 «Mən qolliringlar bilən ixligən barliq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimoqa qaytmidinglar»** — Ḥagay pəyoqəmbər muxu yərdə Təwrat «Am.» 4:9ni nəqil kəltüridu. ■ **2:17** Ḥag. 1:11 □ **2:19 «…danlar ambaroqa yioqildimu? Üzüm talliri… ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən»** — bu 16-19-ayətlərni qoxumqə səzlirimizdə təḥlil qilimiz. □ **2:21 «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən»** — bu səzlər (wə 22-ayət) 6-7-ayəttlərdikigə ohxax, bəlkim ahirqi zamandiki ixlarni kərsitidu. ■ **2:22** Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13.

Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən, — dəydu Pərwərdigar — andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar».□

□ **2:23 «Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən,… andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim» —** bu bexarətning əməlgə axuruluxini «ḳoxumqə səz»imizdə tiloƣa alimiz.

Zəkəriya

Ata-bowiliringlardək bolmanglar!

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda, Pərwərdigarning səzi Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɣli Zəkəriya pəyoɣəmbərgə kelip mundaḳ deyildi: —□
2 — «Pərwərdigar ata-bowiliringlardin intayin ḳattiḳ oɣəzəpləndi. 3 Xunga sən ularoɣa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar: — «Mening yenimoɣa ḳaytip kelinglar, Mən silərning yeninglaroɣa ḳaytip kelimən» dəydu», — degin. □
4 — Ata-bowiliringlardək bolmanglar; qünki ilgiriki pəyoɣəmbərlər ularoɣa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar: — Rəzil yolliringlardin, rəzil ḳilmixliringlardin yenip towa ḳilinglar, degən», — dəp jakarlioɣan. Biraḳ ular Manga ḳulaḳ salmioɣan, boysunmioɣan, — dəydu Pərwərdigar.■
5 — Silərning ata-bowiliringlar ḫazir ḳeni? Pəyoɣəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu? □ 6 Lekin Mening pəyoɣəmbərlərgə buyruoɣan səzlirim wə bəlgilimilirim, ata-bowiliringlarning bexioɣimu qüxkən əməsmidi?».
Xuning bilən ular yolidin yenip: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən.□ ■

Səkkiz alamət kərünüx •••• Birinqi alamət kərünüx — Atliḳ adəm wə üq hil rənglik atlar

7 Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «Xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni, Pərwərdigarning kalami Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɣli Zəkəriya pəyoɣəmbərgə kəldi. U mundaḳ bexarətni kərdi: —□
8 Mən keqidə *alamət kərünüxlərni* kərdüm; mana, toruḳ atḳa mingən bir adəmni kərdüm; u qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida turatti; uning kəynidə toruḳ, ala-taoɣil wə aḳ atlar bar idi. □ 9 Mən uningdin: «Təḳsir, bular nemə?» — dəp soridim.

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda...»** — «Darius padixaḫ» yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yili). **«səkkizinqi ayda...»** — kitabta eytiloɣan aylar Yəḫudiylarning kona kalendari boyiqə idi. Bu ay miladiyədin ilgiriki 520-yili Öktəbrgə tooɣra kelidu. □ **1:3 «Xunga sən ularoɣa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar: — «...» dəydu», — degin»** — əsli xəkli: «Xunga sən ularoɣa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mening yenimoɣa ḳaytip kelinglar» — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — «Mən silərning yeninglaroɣa yenip kelimən» — səydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar!». ■ **1:4** Yəx. 31:6; Yər. 3:12; 18:11; Əz. 18:30; Ḫox. 14:2 □ **1:5 «Pəyoɣəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu?»** — məzkur retorik soal bəlkim həlḳning diḳḳitini pəyoɣəmbərlərgə mərkəzləxtürüx üqün əməs, bəlki ularning yətküzgən həwərlirigə mərkəzləxtürüx üqün eytiloɣan. Ḫətta pəyoɣəmbərlərmu dunyadin ketidu, biraḳ ularning səzliri, yəni Hudaning səzliri yənila inawətlik, xundaḳla əməlgə axurulmaḳta (6-ayətni kərüng). Bəzi alimlar: «Pəyoɣəmbərlər mənggü yaxamdu?» degən soalni həlḳning Zəkəriya pəyoɣəmbərning səzigə rəddiyə bərməkqi bolup imansizlik bilən bərgən jawabidur, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «Xuning bilən ular yolidin yenip: — ... Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən»** — «ular» bəlkim nəḳ məydanda Zəkəriyaoɣa ḳulaḳ selip towa ḳiloɣan həlḳ. ■ **1:6** Yioɣ. 1:18 □ **1:7 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni...»** — miladiyədin ilgiriki 519-yili, 15-Fewral. □ **1:8 «qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida »** — «hadas dərihi» pakar əsidioɣan, hux puraḳliḳ, darqindək bir dərəh. **«ala-taoɣil»** — yaki «jədə rənglik», «ḳongur rənglik».

Mən bilən səzlixiwatqan pərixtə manga: «Mən sanga bularning nemə ikənlikini kərsitimən» — dedi.□
10 Hadas dərəhliri arisida turoƣan zat jawabən: «Bular Pərwərdigarning yər yüzini
uyan-buyan kezixkə əwətkənliri» — dedi.
11 Bu atlar hadas dərəhliri arisida turoƣan Pərwərdigarning Pərixtisigə jawab kilip:
«Biz yər yüzidə uyan-buyan kezip kəlduk; mana, pütkül yər yüzi tiptinq, aramlikta
turuwatidu» — dedi.
12 Pərwərdigarning Pərixtisi jawabən: «I samawi koxunlarning Sərdari boloƣan
Pərwərdigar, kaqanoƣiqə sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatkan Yerusalem
wə Yəhudaning xəhərlirigə rəhim kilmaysən?» — dedi.□
13 Pərwərdigar mən bilən səzlixiwatkan pərixtigə yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi
səzlər bilən jawab bərdi.
14 Xuning bilən mən bilən səzlixiwatkan pərixtə manga mundak dedi: «Sən mundak
jakarlioƣin: — Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar: «Yerusalem
wə Zionoƣa boloƣan otluk muhəbbitimdin yürikim lawildap kəyidu! 15 Xuning
bilən Mən ərkin-azadiliktə yaxawatkan əllərgə kattik oƣəzəplinimən; qünki Mən
həlkimgə səlla oƣəzəplinip koyiwidim, ular həddidin exip *həlkimgə* zor azar kildi»,
dəydu. □ 16 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən Yerusalemoƣa rəhim-
xəpkətlər bilən kaytip kəldim; Mening өyüm uning iqidə kurulidu» — dəydu samawi
koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar, — «wə Yerusalem üstigə «өlqəm tanisi»
yənə tartilidu».□ ■
17 — Yənə mundak jakarlioƣin: «Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar
mundak dəydu: Mening xəhərlirim yənə awatlixidu, Pərwərdigar yənə Zionoƣa
təsəlli beridu wə Yerusalemni yənə talliwalidu».

Ikkinqi alamət kərünüx — «tət münggüz» wə «tət hünərwən»

18 Andin mən beximni kətürdüm, mana tət münggüzni kərdüm. 19 Mən bilən
səzlixiwatkan pərixtidin: «Bular nemə?» dəp soridim. U manga: «Bu Yəhuda, Israil
wə Yerusalemni tarkitiwətkən münggüzlərdur» — dedi.
20 Wə Pərwərdigar manga tət hünərwənni kərsətti. 21 Mən: «Bu *hünərwənlər*
nemə ix kiloƣili kəldi?» dəp soridim. U: «Mana bular bolsa Yəhudadikilərni
heqkim kəddini rusliyalmioƣudək dərijidə tarkitiwətkən münggüzlər; birak bu
hünərwənlər münggüzlərni dəkkə-dükkigə qüxürgili, yəni əllərning Yəhudaning

---

□ **1:9 «Mən bilən səzlixiwatkan pərixtə»** — izahat: «hadas dərəhliri arisida turoƣan adəm» (8-, 10-ayəttə) bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi». «mən bilən səzlixiwatkan pərixtə» bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi» əməs. Təwrattiki baxka kisimlardin bilimizki, «Pərwərdigarning Pərixitisi» Hudaning wəkili bolupla kalmay, yənə Hudaning təbiitidə boloƣan bir Xəhs; ixinimizki, u Məsih-Kutkuzoƣuqi bolup, insanlar dunyasida tuoƣuluxtin ilgiri, «adəm» kiyapitidə dunyada kərüngən. Keyinki tekistlətdin karioƣanda, «mən bilən səzlixiwatkan pərixtə» bolsa «addiy bir pərixtə» idi (u 2-bab, 3-4-ayəttə baxka pərixtə təripidin ixka buyruloƣan). U bəlkim Zəkəriyaoƣa alamət kərünüxtə yolbaxqi həm qüxəndürgüqi rolida boloƣan. □ **1:12 «...sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatkan Yerusalem wə Yəhudaning xəhərliri...»** — okurmənlərning esidə bar boluxi kerəkki, Israil Hudaning jazasi bilən Babil imperiyəsidə 70 yil sürgün boloƣan («Yər.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni kərüng). □ **1:15 «Xuning bilən mən ərkin-azadiliktə yaxawatkan əllərgə kattik oƣəzəplinimən»** — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxka barlik həlklərni, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kilimiz. Təwratta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdaim muxu mənini bildüridu. **«qünki mən həlkimgə səlla oƣəzəplinip koyiwidim, ular həddidin exip həlkimgə zor azar kildi»** — Huda Israildin (butpərəsliki tüpəylidin) oƣəzəplinip ularoƣa «yat əllər» arkilik azar bərgüzüp jazalap, Babil imperiyəsigə 70 yil sürgün kilduroƣan. Birak «yat əllər» bu ixta Hudaning jazasining dairisidin qikip tolimu rəhimsizlik kiloƣan. □ **1:16 ««өlqəm tanisi tartilidu»** — demək, өlqəm tanisida xəhərni өlqəx Yerusalem xəhirining kaytidin toluk kurulidioƣanlikidin derək beridu. ■ **1:16** Əz. 11:23

zeminini tarkitiwetix üqün kətürgən münggüzlirini yərgə taxliwətkili kəldi!» — dedi.□

2

Üqinqi alamət kərünüx — ölqəx tanisini tutkan yigit

1 Andin mən beximni kətürüp, mana kolida ölqəm tanisini tutkan bir adəmni kərdüm 2 wə uningdin: «Nəgə barisən?» dəp soridim. U manga: «Mən Yerusalemni ölqigili, uning kəngliki wə uzunlukini *ölqəp* bilgili barimən» — dedi.
3 Mana, mən bilən səzlixiwatkan pərixtə qikti; yənə bir pərixtə uning bilən kərüxüxkə qikti 4 wə uningoła mundak dedi: — Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoła mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu. □ 5 — wə Mən Pərwərdigar uning ətrapiola ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən. 6 — Hoy! Hoy! Ximaliy zemindin keqinglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən, dəydu Pərwərdigar».□
7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin! □ 8 Qünki samawi koxunlarning Sərdari bolokan Pərwərdigar mundak dəydu: — Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kilokan əllərgə əwətti; qünki kim silərgə qekilsa, xu Özining köz kariqokioła qekilokan bolidu. □ ■ 9 Qünki mana, Mən Öz kolumni ularning üstigə silkiymən, ular özlirigə kul kilinoquqilaroła olja bolidu; xuning bilən silər samawi koxunlarning Sərdari bolokan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.
10 Nahxilarni yangritip xadlan, i Zion kizi; qünki mana, keliwatimən, arangda makanliximən, dəydu Pərwərdigar, ■ 11 — wə xu künidə köp əllər Pərwərdigaroła baoqlinidu, Manga bir həlk bolidu; arangda makanliximən wə silər samawi koxunlarning Sərdari bolokan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər;
12 xuningdək Pərwərdigar Yəhudani Özining «mukəddəs zemini»da nesiwisi boluxka miras kilidu wə yənə Yerusalemni talliwalidu.
13 Barlik ət igiliri Pərwərdigar aldida süküt kilsun! Qünki U Özining mukəddəs makanidin kozoqaldi!»

□ **1:21 «Mən: «bu hünərwənlər** nemə ix kiloqili kəldi?» dəp soridim...» — əmdi bu «tət münggüz» wə «tət hünərwən» nemini kərsitidioqanlikі üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak pikirliximiz. □ **2:4 «Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoła mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu»** — demək, kəlgüsi Yerusalem nahayiti qong bir xəhər bolokaqka, uning ahalisi bəribir hərkandak sepilning iqigə patmaydu; demək, muxu yigitning uning «kənglikini, uzunlukі»ni ölqixi bikar ix bolmamdu?! □ **2:6 «Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən»** — «tət tərəptin qikkan xamal» ibraniy tilida: «asmandiki tət xamal» deyilidu — xərk, oqərb, ximal, jənub tərəplərdin qikidioqan xamallar. □ **2:7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin !»** — Babil imperiyəsi Zəkəriyaning bexaritidin 20 yil ilgiri wəyran kilinoqanidi. Xunga biz muxu səzlər wə keyinki altə ayətni ahirki zamanni kərsitidu, dəp karaymiz. Birak xu qaoqdiki Yəhuda wə Yerusalem bexarətlərdin heli ümid alalaydu, qünki bexarətlər Hudaning ularoła boloqan mənggülük məksətlirining heqkaqan özgərtilmigənlikini təstiklaydu. □ **2:8 «Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kilokan əllərgə əwətti»** — baxka tərjimiliri: «Xan-xərəp ayan kilinoqandin keyin, U Meni silərni bulang-talang kilokan əllərgə əwətti», yaki «Xərəp-hərmətkə erixtürülginimdin keyin, U... Meni əwətti». Kaysi tərjimisi tooqra boluxidin kətiiynəzər, okurmənlər dikkət kiliduki, Pərwərdigar Özi «Samawi koxunlarning Sərdari bolokan Pərwərdigar»ni əwətidu (9-ayət, 6-bab, 15-ayət, 10-bab, 12-ayətlərdimu ohxax ixni kərələymiz). Biz əmdi Injildin qüxinimizki, Huda dunyaoqa əwətkən Kutkuzoquqi-Məsihning özi Hudalik təbiitididur, u Hudaning əzəldin boloquqi mənggülük «Kalami»dur. Xübhisizki, muxu ayəttiki «Samawi koxunlarning Sərdari bolokan Pərwərdigar» bolsa, «Hudaning Kalami», Məsihdur (Təwrat, «Yəx.» 48:16nimu kərüng). ■ **2:8** Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yəx. 48:16; Yh. 11:42; 17:21 ■ **2:10** Law. 26:12; Əz. 37:27; 2Kor. 6:16

3

Tətinqi alamət kərünüx — •••• Yəxua bax kahɣinni kiyndürüx

1 Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatqan bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoɣan Xəytanni kərsətti.□
2 Pərwərdigar Xəytanoɣa: «Pərwərdigar seni əyiblisun, i Xaytan! Bərhək, Yerusalemni talliwaloɣan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu *kixi* ottin tartiwelinoɣan bir ququla otun əməsmu?» — dedi. □ ■
3 Yəxua bolsa paskina kiyimlərni kiygən ɣalda Pərixtining aldida turatti.
4 U Uning aldida turuwatqanlaroɣa: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwetinglar» — dedi wə uningoɣa: «Qara, Mən qəbiɣlikingni səndin elip kəttim, sanga ɣeytlik kiyim kiygüzdüm» — dedi. □ ■
5 Mən: «Ular bexioɣa pakiz bir səllini orisun!» — dedim. Xuning bilən ular pakiz bir səllini uning bexioɣa orap, uningoɣa kiyim kiydürdi; Pərwərdigarning Pərixtisi bir yanda turatti.□
6 Wə Pərwərdigarning Pərixtisi Yəxuaoɣa mundaq jekilidi: — 7 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əgər yollirimda mangsang, tapilioɣinimni qing tutsang, Mening əyümni baxqurisən, ɣoylilirimoɣa qaraydioɣan bolisən; sanga yenimda turuwatqanlarning arisida turux ɣoquqini berimən.
8 — I bax kahɣin Yəxua, sən wə sening aldingda olturoɣan ɣəmraɣliring anglanglar (qünki ular bexarətlik adəmlər): — Mana, Mən «Xah» dəp ataloɣan qulumni məydanoɣa qikirimən. □ ■ 9 Mana, Mən Yəxuaning aldioɣa qoyoɣan taxqa qara! — Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəqixlirini Өzüm oyimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — wə Mən bu zeminning qəbiɣlikini bir kün iqidila elip taxlaymən.□ ■
10 Xu küni, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — ɣərbiringlar əz yeqininglarni üzüm teli wə ənjür dərihi astioɣa olturuxqa təklip qilisilər».

□ **3:1 «Andin u manga … bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoɣan Xəytanni kərsətti»** — oqurmənlər bəlkim biliduki, «Yəxua» (yaki «Yəhoxua») Yəhudiylar arisida kəp kərülidioɣan isim bolup, mənisi: «Pərwərdigar Qutquzoɣuqi» degənliktur. «Өysa» degən isim «Yəxua»ning ərəb tilidiki ipadilinixidur. «Xəytan» degənning mənisi: «düxmən, küxəndə». Bu ayət ibraniy tilida: «Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatqan bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə Xəytanning uningoɣa «xəytan bolux»qa turoɣanlikini kərsətti» — deyilidu. □ **3:2 «Bərhək, Yerusalemni talliwaloɣan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoɣan bir ququla otun əməsmu?»** — bu səz Yəxuani kərsitidu, əlwəttə; wə bəlkim Yəxuaning Babiloɣa sürgün boluxtiki sinaq-azduruxliridin qutquzuloɣanlikini kərsitidu. Bu tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə kərsətkinimizdək, bu ixta Yəxua Israiloɣa wəkil qilinidu. ■ **3:2** Yəh. 9 □ **3:4 «Uning aldida turuwatqanlar»** — bizningqə Pərwərdigarning Pərixtisining aldidiki pərixtilərni kərsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18 □ **3:5 «Mən: «Ular bexioɣa pakiz bir səllini orisun!» — dedim…»** — bu səz bəlkim Zəkəriyaning duasi — demək, «Yəxuaning kahɣinlik kiyimliri toluq bolsun!». □ **3:8 «Mana, Mən «Xah» dəp ataloɣan qulum…»** — «mana» degən səz muxu yərdə ibraniy tilida «qünki, mana» deyilidu. «qünki» degən səz ixlitilgəndə, əslidə uning kəynidə bir səwəb bar boluxi kerək. Bu səwəb yuqiriqi 1-7-ayəttə tepilixi mumkin, biraq bizgə ɣazirqə naməlum. **«Mening «Xah» degən qulum»** — 6-bab, 12-13-ayəttimu tiloɣa elinidu. ««Xah» degən qulum» Məsiɣni kərsitidu. «Xah», «Yəxua», «uning aldioɣa olturoɣan adəmlər» wə təwəndiki ayəttiki «yəttə kəzlük tax» üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:8** Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15; Zək. 6:12 □ **3:9 «Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəqixlirini Өzüm oyimən»** — «kəz» ibraniy tilida «bulaq» degən mənanimu kərsitidu. Bəzi alimlar xu mənidə qüxinip mundaq tərjimə qilidu: «Bu bir taxning üstidə yəttə bulaq bar; Mən bularning aoɣzilirini aqimən…». 3-bab, -10-ayəttə yəttə kəz tiloɣa elinoɣaqqa, biz əsli «kəz» degən mənidə boluxi kerək, dəp qaraymiz. Mumkinqilikimu barki, «kəz» degən səz muxu yərdə ikki mənini əz iqigə alidu. ■ **3:9** Zək. 4:10; Wəɣ. 5:6; Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pet. 2:4; Yəx. 49:16; Yɣ. 20:20, 25-27; Zək. 13:1

4

Bəxinqi alamət kərünüx — altun qiraoɣdan

1 Andin mən bilən səzlixiwatkan pərixtə kaytip kelip meni oyoɣitiwətti. Mən huddi
uykusidin oyoɣitiwetilgən adəmdək bolup kaldim; 2 U məndin: «Nemini kərdüng?»
dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloɣan bir qiraoɣdanni kərdüm;
uning üsti təripidə bir kaqa, yəttə qirioɣi wə yəttə qiraoɣka tutixidioɣan yəttə nəyqə
bar ikən; □ 3 uning yenida ikki zəytun dərihi bar, birsi ong tərəptə, birsi sol tərəptə»,
dedim. 4 Andin jawabən mən bilən səzlixiwatkan pərixtidin: «I təksir, bular nemə?»
— dəp soridim.

5 Mən bilən səzlixiwatkan pərixtə manga jawabən: «Bularning nemə ikənlikini
bilməmsən?» — dedi. Mən: «Yak, təksir» — dedim.■

6 Andin u manga jawabən mundak dedi: «Mana samawi koxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigarning Zərubbabəlgə kiloɣan səzi: «Ix küq-kudrət bilən əməs,
iktidar bilən əməs, bəlki Mening Roḫim arkilik pütidu! — dəydu samawi
koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar. 7 — I büyük taoɣ, sən zadi kim?
Zərubbabəl aldida sən tüzlənglik bolisən; u *ibadəthanining* əng üstigə jipsima taxni
koyidu, xuning bilən uningoɣa: «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən towlaxlar
yangrap anglinidu».□ ■

8 Andin Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: — 9 «Zərubbabəlning
koli muxu əyning ulini saldi wə uning kolliri uni püttüridu; xuning bilən silər
samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.
■ 10 Kim əmdi muxu «kiqik ixlar boloɣan kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular
xadlinidu, — bərḫək, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning koli tutkan tik əlqəm
texini kərgəndə xadlinidu; bu «*yəttə*» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə
səpselip karawatkan kəzliridur».□ ■

11 Mən jawabən pərixtidin: «Qiraoɣdanning ong wə sol təripidə turoɣan ikki zəytun
dərihi nemə?» dəp soridim; 12 wə ikkinqi ketim soalni koyup uningdin: «Ularning
yenidiki ikki altun nəyqə arkilik əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi
nemə?» dəp soridim.□

13 U məndin: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» dəp soridi. Mən: «Yak,
təksir» — dedim.

14 U manga: «Bular pütkül yər-zeminning Igisi aldida turuwatkan «zəytun meyida

---

□ **4:2 «yəttə qirioɣi wə yəttə qiraoɣka tutixidioɣan yəttə nəyqə bar ikən»** — yaki «yəttə qiraoɣning ḫərbirining yəttə piliki bar ikən». ■ **4:5** Zək. 4:14; Əzra 5:1; 6:14; Wəḫ. 11:3-4 □ **4:7 «u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni koyidu»** — «jipsima tax» seliniwatkan əyning (muxu ayəttə ibadəthanining) əng ahirki koyuloɣan texitur. **«xuning bilən uningoɣa: «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən towlaxlar yangrap anglinidu»** — «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən səzlər bəlkim ibadəthanioɣa, yaki «əng üstidiki jipsima tax», yaki pütün kurulux ixioɣa eytilidu. ■ **4:7** Yəx. 40:4 ■ **4:9** Yḫ. 2:19-21 □ **4:10 «bərḫək, bu «yəttə» xadlinidu...»** — bəzi alimlar bu «yəttə»ni qiraoɣdanning yəttə xehini kərsitidu, dəp karaydu. Birak qiraoɣdan Hudadin may kobul kiliwatidu, xunga bizningqə «bu «yəttə»» yukiriki taxning «yəttə kəz»ini kərsitidu. Ibadəthanining kuruluxi adəmlərning kəz-karaxlirida «kiqik ixlar» boloɣini bilən, Pərwərdigarning ḫəmmə ixni təng kəridioɣan kəzliridə u intayin əḫmiyətlik, xadlinarlik bir ixtur. Ḫətta kurulux jəryanida, Zərubbabəlning «tik əlqəx texi»ni tutkanlikini kərgəndə, «Pərwərdigarning kəzliri» xadlinidu. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **4:10** 2Tar. 16:9; Wəḫ. 5:6 □ **4:12 «..əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi...»** — muxu «altun» bəlkim «altun rənglik» zəytun meyi —ḫər tərəplik roḫiy rioɣbət-təsəllini kərsətsə kerək.

məsiḥ ḳilinoɣan» ikki ooɣul balidur» — dedi. □ ■

5

Altinqi alamət kərünüx — «uqar oram yazma»

1 Andin mən yənə beximni kətürüp, mana bir uqar oram yazmini kərdüm. 2 U
məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Bir uqar oram yazmini kərdüm;
uzunluḳi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — dedim.□
3 U manga: «Bu bolsa pütün zemin üstigə qiḳiriloɣan lənəttur; qünki ḥərbir ooɣrilik
ḳiloɣuqi bu təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu; wə ḳəsəm iqküqilərning ḥərbiri
u təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu».
4 — «Mən bu *yazmini* qiḳirimən» — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar, «wə u ooɣrining өyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ḳəsəm
iqküqining өyigə kiridu wə xu өydə ḳonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ḳoxupla
yəwetidu».□

Yəttinqi alamət kərünüx — sewəttə olturoɣan ayal — «Rəzillik»

5 Andin mən bilən səzlixiwatḳan pərixtə qiḳip manga: «Əmdi bexingni kətürgin,
nemining qiḳiwatḳinini kərüp baḳ» — dedi.
6 Mən: «U nemə?» — dəp soridim. U manga: «Bu qiḳiwatḳan «əfaḥ» sewitidur», wə:
«Bu bolsa *xu rəzillərning* pütün zemindiki ḳiyapitidur» — dedi. □
7 Əfaḥ sewitining aoɣzidin dumilaḳ bir ḳooɣuxun kətürüldi, mana, əfaḥ sewiti iqidə
bir ayal olturatti.
8 U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfaḥ sewiti iqigə ḳayturup taxlap, əfaḥning
aoɣzioɣa eoɣir ḳooɣuxunni taxlap ḳoydi.
9 Beximni kətürüp, mana ikki ayalning qiḳḳanliḳini kərdüm; xamal ularning
ḳanatlirini yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək ḳanatliri bar idi); ular əfaḥni
asman bilən zeminning otturisioɣa kətürdi. 10 Mən bilən səzlixiwatḳan pərixtidin:
«Ular əfaḥni nəgə kətürüp mangidu?» — dəp soridim.

□ **4:14 ««zəytun meyida məsiḥ ḳilinoɣan» ikki ooɣul balidur»** — ibraniy tilida: «zəytun mayliḳ ikki ooɣul bala» deyilidu. Bu ayəttik «ikki zəytun dərihi» tooɣrisida ikki kəzḳarax bar. (1) Ikki zəytun dərihi Zərubbabəl wə Yəxua, yəni Dawutning əwladi boloɣan padixaḥning ornida turoɣuqi Zərubbabəl wə bax kaḥin Yəxua. Oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Israilning padixaḥliri wə kaḥinliri alaḥidə bir puraḳliḳ zəytun meyi bilən «məsiḥ ḳilinoɣan», bu may Hudaning Roḥining məditini bildürətti. Xuningdək padixaḥ wə kaḥin (baxḳa tərəplərdin) Hudaoɣa wəkalətqi bolatti. Bu birinqi kəzḳarax boyiqə bu ikki adəmning Hudaning Roḥi arḳiliḳ yetəkqilik ḳilixi wə ilḥam berixi bilən, həlḳ Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu. (2) Bu «məsiḥ ḳilinoɣan ikki ooɣul bala» dəl Zəkəriya wə Ḥagay pəyoɣəmbərlərning өzi; ularning rioɣbətləndürüxliri bilən pütün həlḳ, jümlidin Zərubbabəl wə Yəxua muḳəddəs ibadəthanini ḳuruxḳa ilḥamlandurulmaḳta; xuning bilən yənə «Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu». Bizningqə bu kəzḳarax orunluḳ. ■ **4:14** Zək. 4:3; Əzra 5:1; 6:14; Wəḥ. 11:3-4 □ **5:2 «uzunluḳi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən»** — ibraniylar ixlətkən «gəz» bəlkim yerim metr idi. Oram yazmining uzunluḳi, kəngliki Musa pəyoɣəmbərgə kərsitilgən «muḳəddəs qedir»ning uzunluḳi wə kəngliki bilən munasiwətlik («Mis.» 29-babni kərüng). □ **5:4 «Mən bu yazmini qiḳirimən… wə u ooɣrining өyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ḳəsəm iqküqining өyigə kiridu wə xu өydə ḳonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ḳoxupla yəwetidu»** — «uqar oram yazma» tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **5:6 «Bu qiḳiwatḳan «əfaḥ» sewitidur»** — «əfaḥ» bolsa ḥəjim өlqimi, təhminən 40 litr kelidu. Muxu yərdə ḥəm өlqəm ḥəm өlqəydioɣan sewətning өzini kərsitidu. **«Bu bolsa xu rəzillərning pütün zemindiki ḳiyapitidur»** — «rəzillər» ibraniy tilida «ular». Yuḳirida eytiloɣan ooɣri wə yaloɣanqini kərsitixi mumkin. Ibraniy tilida «ḳiyapət» «kəz» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi bəlkim: Huda Өz həlḳigə kəzi bilən yetəkqilik ḳiloɣinidək («Zəb.» 32:8) Xəytanmu өzigə təwə boloɣanlarni «əfaḥ» (soda-setiḳning simwoli) arḳiliḳ baxḳuridu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

11 U manga: Ular əfaḫ üqün «Xinar zemini»da bir өy selixqa kətti; өy bərpa qilinoɣandin keyin, əfaḫ sewiti xu yərdə өz turaloɣusioɣa qoyulidu, — dəp jawab bərdi.□

6

Səkkizinqi alamət kərünüx — atliq jəng ḫarwiliri

1 Andin mana, mən yənə beximni kətürüp, ikki taoɣ otturisidin tət jəng ḫarwisining qikḫanliqini kərdüm. Taoɣlar bolsa mis taoɣlar idi. 2 Birinqi jəng ḫarwisidiki qizil atlar idi; ikkinqi jəng ḫarwisidiki qara atlar idi; 3 üqinqi jəng ḫarwisidiki aq atlar, tətinqi jəng ḫarwisidiki küqlük qipar atlar idi. 4 Mən jawabən mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «Təqsir, bular nemə?» — dəp soridim.
5 Pərixtə manga jawabən: «Bular pütkül yər-zeminning Igisining ḫuzuridin qikḫqan asmanlarning tət roḫi. 6 Qara atlar qetiloɣan ḫarwa ximaliy zeminlar tərəpkə kiridu; aqlar ularning kəynidin mangidu; qiparlar bolsa jənubiy zeminlar tərəpkə mangidu.
7 Andin muxu küqlük atlar qikip yər yüzidə uyaq-buyaq kezixkə aldiraydu» — dedi. U ularoɣa: «Menginglar, yər yüzidə uyaq-buyaq menginglar» — dedi; ular yər yüzidə uyaq-buyaq mangdi. 8 Wə U manga ünlük awazda: «Qara, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoɣanlar Mening Roḫimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi» — dedi. □

Bax kaḫin Yəxuaoɣa taj kiydürüx

9 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
10 Sürgün bolup kəlgənlərdin, yəni Ḫəlday, Tobiya wə Yədayadin sowoɣatlarni qobul qiloɣin; xu küni ular Babildin kelip qüxkən өygə, yəni Zəfaniyaning ooɣli Yosiyaning өyigə kirgin; 11 xundaq, kümüx wə altunni qobul qiloɣin, bulardin qəmbərsiman bir tajni toqup wə tajni Yəḫozadakning ooɣli bax kaḫin Yəxuaning bexioɣa kiygüzgin;
12 wə Yəxuaoɣa: «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: Qaranglar, «Xah» dəp ataloɣan insan! U өz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini quridu» — degin.■
13 «Bərḫəq, Pərwərdigarning ibadəthanisini quroɣuqi dəl xu bolidu; u xu xaḫanə xan-xərəpni zimmisigə elip, өz təhtigə olturup ḫөküm süridu; u təhtkə olturidioɣan kaḫin bolidu; hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḫəmkarliq ular ikkisi arisida bolidu.□ ■

□ **5:11** **«Xinar zemini»** — «Xinar» Babiliyəning baxqa bir ismi. **«əfaḫ sewiti xu yərdə өz turaloɣusioɣa qoyulidu»** — «əfaḫda olturoɣan ayal» («rəzillik») tooɣrisida «qoxumqə səz»mizdə tohtilimiz. □ **6:8** **«ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoɣanlar Mening Roḫimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi»** — səkkizinqi kərünüx üstidə «qoxumqi səz»mizdə tohtilimiz. ■ **6:12** Zək. 3:8: Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15 □ **6:13** **«u xu xaḫanə xan-xərəpni zimmisigə elip, … u təhtkə olturidioɣan kaḫin bolidu»** — Israilda «Lawiy» qəbilisidin boloɣan «kaḫin»lar padixaḫ boluxqa qət'iy bolmaytti. Muxu yərdə Yəxua (Əysa) xübḫisizki, kəlgüsi zamanda kelidioɣan Qutquzoɣuqi-Məsiḫni kərsitidu. «Məsiḫ» ḫəm kaḫin ḫəm padixaḫ bolup, Yəxua wə Zərubbabəl quruwatqan ibadəthanidin tehimu uluq ibadəthanini, yəni Muqəddəs Roḫtin tuoɣuloɣan kixilərdin tərkib tapqan ibadəthanini quridu. «Qoxumqə səz»imiz wə «Ḫagay pəyoɣəmbər» qismidiki «qoxumqə səz»imizni kərüng. **«hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḫəmkarliq… »** — yaki «hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan pilan …». **«hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḫəmkarliq ular ikkisi arisida bolidu»** — bəzi alimlar «ikkisi» degən səz «ikki ḫoquq» degən mənidə, u bəlkim QutKuzoɣuqi-Məsiḫning «kaḫin» ḫəm «təhttə olturoɣuqi padixaḫ» degən ikki salaḫiyitini kərsitidu, dəp qaraydu. Bizningqə «ular ikkisi» bolsa Pərwərdigar ḫəm uning Məsiḫidur. Dunyaning gunaḫlirini yuyidioɣan qurbanliq bolsa Hudaning pilani bolup, Өz Məsiḫi xu pilanini əməlgə axurup qurbanliq boloɣan; xunga «hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḫəmkarliq» «Ular ikkisi» arisididur. ■ **6:13** Zəb. 110:1, 4; 85:10; Yəx. 9:6; 22:24; Yḫ. 2:19-22

14 Muxu qəmbərsiman taj Pərwərdigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayalarƣa wə Zəfaniyaning ooƣlining meḩribanlikiƣa bir əslətmə üqün ķoyulidu. □ 15 Wə yirakta turuwatķanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini ķurux hizmitidə bolidu; xuning bilən silər samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; əgər Pərwərdigarning awazini kəngül ķoyup anglisanglar bu ix əməlgə axurulidu».■

7

Roza tutux tooƣruluķ ķoyulƣan soal wə rəddiyəlik jawab

1 Darius padixaḩning tətinqi yili tokķuzinqi ay, yəni «Hisləw»ning tətinqi küni, Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaƣa kəldi. 2 Xu qaƣda Bəyt-Əl xəḩiridikilər Xerəzər wə Rəgəm-Məlәklərni Pərwərdigardin iltipat soraxķa əwətkənidi. 3 Bəyt-Əldikilər: «Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning əyidiki kaḩinlardin, xuningdək pəyƣəmbərlərdin: «Ḩərbirimiz kəp yillardin beri ķiloƣinimizdək, bəxinqi ayda ḩərbirimiz yənila əzimizni baxķilardin ayrip, yioƣa-zarƣa olturuximiz kerəkmu?» — dəp soranglar» dəp tapiliƣanidi.□

4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —

5 «Zemindiki barliķ turuwatķan həlķķə ḩəm kaḩinlarƣa səz ķilip mundaķ soriƣin: — «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioƣa-zar ķiloƣininglarda, silər manga, ḩəķiķətən manga roza tuttunglarmu? □ 6 Yegininglar, iqkininglar, bu pəķət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu? □ 7 Bular Yerusalem wə uning ətrapidiki xəḩərliri aḩalilik bolƣan, taza awatlaxķan qaƣlarda, jənubiy Yəḩuda wə təwən tüzlənglik aḩalilik bolƣan qaƣlarda, Pərwərdigar burunķi pəyƣəmbərlər arķilik jakarliƣan səzlər əməsmu?

8 Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaƣa kelip mundaķ deyildi: —

9 «Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Ḩəķiķiy adalətni yürgüzünglar, bir-biringlarƣa meḩir-muḩəbbət wə rəḩim-xəpķət kərsitinglar, 10 tul hotun wə yetim-yesirlarni, yat adəmlər wə namratlarni bozək ķilmanglar; ḩeqkim əz ķerindixiƣa kənglidə yamanlik oylimisun. ■ 11 Biraķ *ata-bowiliringlar* anglaxni rət ķiloƣan, ular jaḩillik bilən boynini toloƣap, anglimaskа ķulaķlirini eƣir ķiloƣan; □ 12 ular Təwrat ķanunini wə samawi ķoxunlarning

---

□ **6:14 «Hələm, Tobiya, Yədayalar...» —** «Hələm» 10-ayəttə «Həlday» dəp atilidu. **« Zəfaniyaning ooƣlining meḩribanlikiƣa bir əslətmə üqün ķoyulidu» —** baxķa birhil tərjimisi: «Zəfaniyaning ooƣli «Hən»gə bir əslətmə üqün ķoyulidu». Biraķ «hən»ning mənisi «iltipat, meḩribanlik» bolup, Muķəddəs Kitabtiki baxķa yərlərdə isim ornida ixlətkənliki kərülməydu. ■ **6:15** Zək. 2:8, 9, 10, 12; Yəx. 48:16; Yḩ. 11:42; 17:21 □ **7:3 «bəxinqi ayda ḩərbirimiz yənila əzimizni baxķilardin ayrip, yioƣa-zarƣa olturuximiz kerəkmu?» —** «bəxinqi ay»diki roza tutux bolsa əslidiki ibadəthanining wəyran ķilinƣanlikiƣa ḩəsrət bildürüx üqün idi. Babil imperiyəsining ķoxunliri ibadəthanini bəxinqi ayning 9-künidə wəyran ķiloƣanidi, andin həlķni 70 yil sürgün ķilip baxķuroƣan. Muxu kixilər: «Ibadəthana ḩazir ķaytidin ķuruluwatķan boloƣaqķa, bu rozini tutuweriximiz kerəkmu?» — dəp oyliniwatķanidi. □ **7:5 «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioƣa-zar ķiloƣininglarda...» —** «yəttinqi ay»diki roza, waliy Gədəliyaning ķaza ķilinƣanlikini əsləx məķsitidə tutuloƣan roza bolup, uning wapatiƣa ḩəsrət bildürüx üqün idi (Təwrat, «Yərəmiya», 40-41-bablar). Bu Babil imperiyəsi Pələstinni ixƣal ķiloƣan məzgildiki əng ahirķi pajiəlik wəķə idi. □ **7:6 «Yegininglar, iqkininglar, bu pəķət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu? » —** demək, silərning roza tutuxunglar yəp-iqixinglarƣa ohxax, pəķət əzliringla üqündur. Roza tutuxning məķsiti Hudani izdəx əməs, bəlki «əz-əzigə iqini aƣritix»tin ibarət boluxi mumkin. Yənə bir imkaniyiti, bu ayəttiki «yemək» wə «iqmək» bəlkim ḩeyt-bayramlarni kərsitidu. Huda ulardin: «muxu ḩeyt-bayramlarni əzünglar üqün təbriklidinglarmu, yaki mən üqün təbriklidinglarmu?» — dəp sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 □ **7:11 «ular jaḩillik bilən boynini toloƣap» —** ibraniy tilida «ular mürisini jaḩil ķilip...».

Sərdari bolоған Pərwərdigarning Өz Roһi bilən burunқi pəyоғəmbərlər arқilиқ əwətkən səzlirini anglimasliқ üqün kөnglini almastək қattiқ қilоғanidi; xunga samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigardin intayin қattiқ оғəzəp qüxkən;
13 xundaқ boldiki, Mən ularni qaқirоғanda ular anglaxni rət қilоғandək, ular qaқirоғanda Mənmu anglaxni rət қildim» — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar, ■ 14 — «wə Mən ularni ular tonumaydiоған barliқ əllər arisiоға қara қuyun bilən tarқitiwəttim; ularning ketixi bilən zemin wəyran bolоған, andin uningdin ətkənlərmu, қaytқanlarmu bolоған əməs; qünki ularning səwəbidin illiқ zemin wəyranə қilinоған».□

8

Roza tutux tooғruluқ қoyulоған soal wə ümid bərgüqi jawab

1 Wə samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 «Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mening Zionоға baоғliоған otluқ muһəbbitim қaynap taxti; Mening uningоға baоғliоған otluқ muһəbbitim tüpəylidin *uning düxmənliriqə* оғəzipim қaynap taxti.■
3 Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən Zionоға қaytip kəldim, Yerusalemning otturisida makanlixiмən; Yerusalem «Ңəқiқət xəһiri» dəp atilidu, samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning teоғi «Muқəddəs Taоғ» dəp atilidu. 4 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Қeri boway-momaylar yənə Yerusalemning koqilirida olturidiоған bolidu; künliri uzun bolup, ңərbiri ңasisini қolida tutup olturidu; 5 xəңərning koqiliri oynawatқan ooғul-қiz balilar bilən liқ tolidu. 6 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Bu ix xu künlərdə bu həlқning қaldisining kөzigə ajayib karamət kөrünidiоғini bilən, u Mening kөzümgə karamət kөrünəmdu?» — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar.□
7 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Mana, Mən Өz həlқimni xərқiy zeminlardin, оғərbiy zeminlardin қutқuzimən; 8 Mən ularni elip kelimən, ular Yerusalemda makanlixidu; ular Mening həlқim, Mən ңəқiқət wə ңəққaniylиқta ularning Hudasi bolimən».
9 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning өyining uli selinоған künidə ңazir bolоған pəyоғəmbərlərning aоғzidin muxu künlərdə bayan қiliniwatқan munu səzlərni ixitiwatisilər, muқəddəs ibadəthanining қuruluxiоға қolunglar küqlük қilinsun! □ 10 Qünki xu künlərdin ilgiri insan üqün ix ңəққi yoқ, at-ulaоғ üqünmu ix ңəққi yoқ idi; jəbir-zulum tüpəylidin qiққuqi yaki kirgüqi üqün aman-esənlik yoқ idi; qünki Mən ңərbir adəmni өz yeқiniоға düxmənləxtürdüm; 11 biraқ Mən bu həlқning қaldisiоға burunқi künlərdikidək bolmaymən, dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar; 12 qünki uruқ ңosulluқ bolidu, üzüm teli mewiləydu, tupraқündürmilirini beridu, asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən mən bu həlқning

■ **7:13** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12 □ **7:14 «ularni... қara қuyun bilən tarқitiwəttim»** — yaki «ularni ... қara қuyun bilən tarқitiwetimən». ■ **8:2** Zək. 1:14 □ **8:6 «Bu ix xu künlərdə bu həlқning қaldisining kөzigə ajayib karamət kөrünidiоғini bilən, u Mening kөzümgə karamət kөrünəmdu?»** — demək, adəmlər üqün ajayib karamət bolоған ixlar Huda üqün adəttiki ixlar. □ **8:9 «Pərwərdigarning өyining uli selinоған künidə səzligən pəyоғəmbərlər»** — Ңagay wə Zəkəriya. Bu ayəttə kөzdə tutuloған «Pərwərdigarning өyining ulining selinixi» ikki yil burun («Əzra» 5:1-2) bolоған bolsa kerək.

ḳaldisiоɣa muxularning ḥəmmisini igə ḳildurimən. □ 13 Xundaḳ əməlgə axuruliduki,
silər əllər arisida lənət bolup ḳaloɣininglarning əksiqə, i Yəḥuda jəməti wə Israil
jəməti, Mən silərni ḳutḳuzimən, silər *ularoɣa* bəht-bərikət bolisilər; ḳorḳmanglar,
ḳolliringlar küqlük ḳilinsun!□
14 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Silərning ata-bowiliringlar Mening oɣəzipimni ḳozoɣioɣanda Mening silərgə
yamanliḳ yətküzüx oyida boloɣinim wə xu *jaza* yolidin yanmioɣinimdək —
dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — 15 Mən ḥazir,
muxu künlərdə yənə Yerusalem wə Yəḥuda jəmətigə yahxiliḳ yətküzüx oyida
boldum; ḳorḳmanglar. 16 Muxu ixlaroɣa əməl ḳilinglar: — Ḥərbiringlar ɵz
yeḳiningларoɣa ḥəḳiḳətni səzlənglar; dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa
uyoɣun ḥəkümlərni yürgüzünglar; □ ■ 17 ḥeqkim kɵnglidə ɵz yeḳinioɣa yamanliḳ
oylimisun; ḥeqḳandaḳ yaloɣan ḳəsəmgə xerik bolmanglar; qünki Mən dəl bularning
ḥəmmisigə nəprətlinimən, dəydu Pərwərdigar.■
18 Wə samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning səzi manga kelip
mundaḳ deyildi: —
19 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Tətinqi
aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda
jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga ḥəḳiḳət
wə hatirjəmlik-tinqliḳni səyünglar.□
20 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Nuroɣun
ḳowmlar wə kɵp xəḥərlərning aḥalisi yənə muxu yərgə kelidu; ■ 21 bir xəḥərdə
turuwatḳanlar baxḳa bir xəḥərgə berip ularoɣa: «Pərwərdigardin iltipat tiləxkə,
samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarni izdəxkə tez barayli; mənmu
barimən!» — dəydioɣan bolidu. 22 Kɵp ḳowmlar wə küqlük əllər Pərwərdigardin
iltipat tiləxkə, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarni izdəxkə
Yerusalemoɣa kelidu.
23 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Xu
künlərdə ḥərhil tilda səzləydioɣan əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir
adəmning tonining etikini tutuwelip uningoɣa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani
sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu.□

9

«Büyük Iskəndər»ning tajawuzi tooɣruluḳ bexarətlər

□ **8:12 «uruḳ ḥosulluḳ bolidu»** — yaki «uruḳḳa hatirjəmlik-amanliḳ bolidu». □ **8:13 «silər əllər arisida lənət bolup ḳaloɣininglar»** — bu səzning bəlkim üq təripi bar. (1) sürgün boloɣan Yəḥudiylar ɵzliri lənətkə ḳalduruloɣan; (2) ular baxḳilaroɣa lənət bolup ularoɣa bala-ḳaza kəltürgən; (3) ularning nami (Israil, Yəḥudiy) lənətni bildürgən. Huda muxu üq əwalning ḥərbirini dəl ularning əksigə aylanduridu. **«silər ularoɣa (əllərgə) bəht-bərikət bolisilər»** — Huda əslidə Ibraḥim pəyoɣəmbərgə: «Sən wə əwlading ḥərbir əl-millətkə bəht-bərikət bolisən» dəp wədə ḳiloɣan. Israil itaətsizliktin muxu bərikətni lənətkə aylanduroɣan. □ **8:16 «dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa uyoɣun ḥəkümlərni yürgüzünglar»** — aḳsaḳallar xəḥər dərwazilirida olturup, sot wə ḥəküm ḳilatti. ■ **8:16** Əf. 4:25 ■ **8:17** Zək. 5:3, 4; 7:10. □ **8:19 «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu»** — bu «rozilar» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»ni kərüng. ■ **8:20** Yəx. 2:2; Yər. 16:19; Mik. 4:1; Zək. 8:2. □ **8:23 «Xu künlərdə ... əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir adəmning tonining etikini tutuwelip uningoɣa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu»** — bu ix Hudani izdəngən «yat əllər»ning ḥərikətlirigə bir misal bolidu.

1 Pərwərdigarning səzidin yüklәngən bexarət — Hadrak zemini wə Dəməxq üstigə
qonidu (qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliq qəbililiri
üstididur); □ 2 U bularoɣa qegridax boloɣan Hamatqa, Tur wə Zidon üstigimu qonidu.
Tur tolimu «dana» boloɣaqqa, □ 3 əzi üqün qoroɣan quroɣan, kümüxni topidək, sap
altunni koqilardiki patqaqtək dəwiləp qoyoɣan. 4 Mana, Rəb uni mal-dunyasidin
ayriwetidu, uning küqini dengizda yoq qilidu; u ot təripidin yəp ketilidu.□
5 Axkelon buni kərüp qorqidu; Gazamu kərüp azablinip toloɣinip ketidu; Əkronmu
xundaq, qünki uning arzu-ümidi tozup ketidu; padixaḫ Gazadin yoqap ketidu,
Axkelon adəmzatsiz qalidu. 6 Xuning bilən Axdodta ḫaramdin boloɣan birsi
turidu; Mən Filistiylərning məoɣrurluqi wə pəhrini yoqitimən. □ 7 Mən aoɣzidin
qanlarni, uning ḫaram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən;
andin qelip qaloɣanlar bolsa, ular Hudayimizoɣa təwə bolup, Yəḫudada yolbaxqi
bolidu; Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu. □ 8 Mən qoxun
tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə qaytip kəlgüqi tüpəylidin Өz өyüm ətrapida
qedirimni tiktürimən; əzgüqi qaytidin uningdin ətməydu; qünki Өz kəzüm bilən
kəzitimən.□

Zionning padixaḫi Məsiḫ kelidu!

9 Zor xadlan, i Zion qizi!
Təntənəlik nida qil, i Yerusalem qizi!
Qaranglar, padixaḫing yeningoɣa kelidu;
U ḫəkqaniy wə nijatliq bolidu;
Kəmtər-məmin bolup,
Mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu;□ ■

□ **9:1 «Hadrak zemini»** — kona tarihnamilər boyiqə, «Hadrak» degən rayon Dəməxq xəḫirigə yeqin boloɣan, biraq dəl qaysi jay ikənlikini ḫazir bilməymiz. **«qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliq qəbililiri üstididur»** — baxqa birhil tərjimisi: «qünki insanlarning wə Israilning barliq qəbililirining kəzi Pərwərdigaroɣa qaraydu». □ **9:2 «U , *yəni Pərwərdigarning bexariti*** bularoɣa qegridax boloɣan Hamatqa, Tur wə Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskəndər» miladiyədin ilgiriki 332-yili jənub tərəpkə yürüx qilip muxu yərlərni bir-birləp igiliwaloɣan. □ **9:4 «Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yoq qilidu; u ot təripidin yəp ketilidu» —** bu ayətni «büyük Iskəndər» əməlgə axuroɣan. Miladiyədin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang qilip pütünləy wəyran qiliwətkən «qoxumqə səz»imizni kərüng). «uning küqini dengizda yoq qilidu» degənlikning baxqa birhil tərjimisi: «U (yəni Rəb) ularning dengizdiki küqini yoq qilidu» □ **9:6 «Xuning bilən Axdodta ḫaramdin boloɣan birsi turidu; Mən Filistiylərning məoɣrurluqi wə pəhrini yoqitimən» —** Iskəndər Turni igiliwaloɣandin keyin Filistiyəgə qarap yürüx qilidu. 5- wə 6-ayəttə tiloɣa elinoɣan (Axkelon, Gaza, Əkron, Axdod) xəḫərlər Filistiyədiki bəx qong xəḫərning təti. Bu jənglərning təpsilatliri üqün «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:7 «Mən aoɣzidin qanlarni, uning ḫaram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən; andin qelip qaloɣanlar bolsa, ular Hudayimizoɣa təwə bolup,...» —** «Hudayimizoɣa» degən səzgə qarioɣanda muxu ayətlərdiki səzligüqi Məsiḫning өzi boluxi kerək. **«...Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu»** — toluq ayətning mənisi: (1) Filistiylər əmdi butlaroɣa ataloɣan qurbanliqlarning qeninimu, gөxinimu yeməydioɣan bolidu. (2) Filistiylər Hudaoɣa təwə bolup Yəḫuda arisida (Yəbus qəbilisidikilərdək) ḫərmətlik mərtiwigə igə bolidu (ḫazirqi «Pələsitinliklər» Filistiylərning əwladliri boluxi mumkin). «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:8 «Mən qoxun tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə qaytip kəlgüqi tüpəylidin Өz өyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqi qaytidin uningdin ətməydu; qünki Өz kəzüm bilən kəzitimən» —** «büyük Iskəndər» zalim boloɣini bilən, Misiroɣa ḫujum qilixqa mangoɣanda («ətüp kətkəndə») yaki Misirni ixoɣal qilip «qaytip kəlgəndə» (gərqə Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanida nuroɣunlioɣan bayliqlar bolsimu), Yerusalemoɣa ḫeq ḫujum qilmioɣan. Bu tarihning əng qong sirliridin biridur. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:9 «U ḫəkqaniy wə nijatliq bolidu» —** baxqa tərjimiliri: «U nijatni elip kelidu», «U qutquzuloɣan bolidu» yaki «U oɣəlibilik bolidu». **«Qaranglar, padixaḫing yeningoɣa kelidu... mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu»** — bu toluq bexarət Əysa Məsiḫni enik kərsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuḫanna» 12-bablarni kərüng. ■ **9:9** Zək. 2:10; Mat. 21:4-5; Yḫ.12:12-16

10 Xuning bilən Mən jəng ḫarwilirini Əfraimdin,
Atlarni Yerusalemdin məḫrum ḳiliwetimən;
Jəng oḳyasimu elip taxlinidu.
U bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliḳni jakarlap yətküzidu;
Uning ḫökümranliḳi dengizdin dengizoɣiqə,
Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu.□
11 Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əḫdə ḳeni tüpəylidin, Mən arangdiki məḫbuslarni susiz orəktin azadliḳḳa qiḳirimən.□ ■
12 Mustəḫkəm jayoɣa ḳaytip kelinglar, i arzu-ümidning məḫbusliri! Bügün Mən jakarlap eytimənki, tartḳan jazaliringning əksini ikki ḫəssiləp sanga ḳayturimən. □ 13 Qünki Əzüm üqün Yəḫudani oḳyadək egildürdüm, Əfraimni oḳ ḳilip oḳyaoɣa saldim; Mən ooɣul baliliringni ornidin turoɣuzimən, i Zion — ular sening ooɣul baliliringoɣa ḳarxi jəng ḳilidu, i Gretsiyə! I Zion, Mən seni palwanning ḳolidiki ḳiliqtək ḳilimən. 14 Pərwərdigar ularning üstidə kərünidu; Uning oḳi qaḳmaḳtək etilip uqidu. Rəb Pərwərdigar kanayni qalidu; U jənubtiki dəḫxətlik ḳara ḳuyunlarni billə elip yürüx ḳilidu. ■ 15 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ular üqün mudapiə bolidu; ular saloɣa taxlirini kukum ḳilip, dəssəp qəyləydu; ular iqiwelip, xarab kəypini sürgənlərdək ḳiyḳas-sürən kətüridu; ular *ḳanoɣa* miləngən ḳurbangaḫning bürjəkliridək, *ḳanoɣa* tolduruloɣan ḳaqilardək bolidu. □ 16 Xu küni Pərwərdigar boloɣan ularning Hudasi ularni Əzüm baḳḳan padam boloɣan həlḳim dəp bilip ḳutḳuzidu; qünki ular taj gəḫərliridək Uning zemini üstidə kətürülidu. 17 Xunqə zordur Uning meḫribanliḳi, xunqə ḳaltistur Uning güzəlliki! Ziraətlər yigitlərni, yengi xarab ḳizlarni yaxnitidu!□

10

Ahirḳi zamanlardiki wəḳələr — dawami

□ **9:10 «Xuning bilən Mən jəng ḫarwilirini Əfraimdin, …məḫrum ḳiliwetimən; … U , *yəni Israilning padixaḫ Məsiḫ*** bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliḳni jakarlap yətküzidu; uning ḫökümranliḳi dengizdin dengizoɣiqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu» — demisəkmu, bexarət Əysa Məsiḫning dunyaoɣa tunqi kelixidin (9-ayət) uning ḳaytip kelixigə atlap ətidu. Bexarətning ḳaloɣini ahirḳi zamanlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:11 «Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əḫdə ḳeni tüpəylidin, Mən arangdiki məḫbuslarni susiz orəktin azadliḳḳa qiḳirimən»** — bu sirliḳ bexarətning ḫəm roḫiy ḫəm jismaniy jəḫətliri boluxi kerək. Ixinimizki, Əysa Məsiḫning ḳeni bilən tüzgən «yengi əḫdə» Yəḫudiylarni, əllərnimu ḫərhil «gunaḫ oriki»din ḳutḳuzalaydu ḫəm kəlgüsidimu buning səwəbidin Huda Yəḫudiylarni ḫərhil jismaniy ḳiynqiliḳlardinmu ḳutḳuzidu. ■ **9:11** Mat. 26:28; Luḳa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ **9:12 «Mustəḫkəm jayoɣa ḳaytip kelinglar, i arzu-ümidning məḫbusliri!»** — «arzu-ümidning məḫbusliri» bəlkim bu tolimu ḳiskartiloɣan gəp boluxi mumkin, mənisi: ««Hudaning ḳaldisi» Hudaning nuroɣun wədiliri aldida ümidwar boluxi kerək idi. Lekin ularning uningoɣa ixənməsliki, xundaḳla ümidsizlinixi tüpəylidin gunaḫning məḫbusliri bolup ḳaloɣan. Ularning birdinbir «mustəḫkəm jay»i Hudaning Əzi, əlwəttə. ■ **9:14** Naḫ. 2:6 □ **9:15 «… ular (ḳanoɣa) miləngən ḳurbangaḫning bürjəkliridək, ḳanoɣa toldurulоɣan ḳaqilardək bolidu»** — bu ohxitix Israilning jənggə bolidioɣan zoḳ-kəypining xarab iqkən adəmningkidək bolidioɣanliḳini yaki düxmənlərdin təkülgən ḳanning kəplükini bildüridu. Ḳurbangaḫ üstidiki ḳurbanliḳlarning ḳanlirini elixḳa birnəqqə ḳaqilarni təyyarlax kerək idi, ular əlwəttə ḳan bilən liḳ toldurulatti wə ḳurbangaḫning burjəkliri ḳanoɣa milinip ketətti. Toluḳ bu bexarət bəlkim (1) Israilning Gretsiyə zalimliri üstidin (miladiyədin ilgiriki 3- wə 2-əsirdə) boloɣan ajayib oɣəlibilirini wə (2) ahirḳi zamandiki dəjjalning ḳoxunliri bilən bolidioɣan uruxlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:17 «Xunqə zordur Uning meḫribanliḳi, xunqə ḳaltistur Uning güzəlliki!»** — yaki, «Nemidegən əziz! Nemidegən güzəl!».

1 Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar; Pərwərdigar
qaḳmaḳlarni qaḳturup, ularoɣa mol yamoɣurlarni, xuningdək ḥərbirigə etizda ot-
qəplərni beridu. □ 2 Qünki «ɵy butliri» bimənə gəplərni eytḳan, palqilar yaloɣan
«alamət»lərni kərgən, tuturuḳsiz qüxlərni səzligən; ular ḳuruḳ təsəlli beridu. Xunga
həlḳ ḳoy padisidək tenəp kətti; ular padiqisi bolmioɣaqḳa, azar yeməktə.□ ■
3 Mening oɣəzipim padiqilaroɣa ḳozoɣaldi; Mən muxu «tekə» *yetəkqilərni* jazalaymən;
qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Ɵz padisidin, yəni Yəḥuda
jəmətidin həwər elixḳa kəldi; U jəngdə ularni Ɵzining ḥəywətlik etidək ḳilidu.
4 Uningdin *yəni Yəḥudadin* «Burjək Texi», uningdin «Ḳozuḳ», uningdin «Jəng
Oḳyasi», uningdin «Ḥəmmigə ḥökümranliḳ Ḳiloɣuqi» qiḳidu.□
5 Xuning bilən ular jəngdə, *düxmənlərni* koqilardiki patḳaḳni dəssigəndək
qəyləydioɣan palwanlardək bolidu; ular jəng ḳilidu, qünki Pərwərdigar ular bilən
billidur; ular atliḳ əskərlərnimu yərgə ḳaritip ḳoyidu. 6 Mən Yəḥuda jəmətini
küqəytimən, Yüsüpning jəmətini ḳutḳuzimən; Mən ularni ḳaytidin olturaḳlixixḳa
ḳayturimən; qünki Mən ularoɣa rəḥim-xəpḳətni kərsitimən. Ular Mən ḥeqḳaqan
taxliwətmigəndək bolidu; qünki Mən ularning Hudasi Pərwərdigarmən; Mən
ularoɣa jawab berimən. 7 Əfraimdikilər palwandək bolidu, kəngülliri xarab kəypini
sürgənlərdək huxallinidu; ularning baliliri buni kərüp huxallinidu; ularning kəngli
Pərwərdigardin xadlinidu.
8 Mən üxḳirtip, ularni yioɣimən; qünki Mən ularni bədəl tələp ḥərlükkə qiḳirimən;
ular ilgiri kəpiyip kətkəndək kəpiyidu. 9 Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən;
andin ular Meni yiraḳ jaylarda əsləydu; xuning bilən ular baliliri bilən ḥayat ḳelip,
ḳaytip kelidu. □ 10 Mən ularni ḳaytidin Misir zeminidin elip kelimən, Asuriyədinmu
qiḳirip yioɣimən; ularni Gilead wə Liwan zemininoɣa elip kirgüzimən; yər-zemin
ularni patḳuzalmay ḳalidu.
11 Xundaḳ ḳilip, U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu; Nil
dəryasining təgliri ḳurup ketidu; Asuriyəning məoɣrurluḳi wə pəhri pəs ḳilinidu,
Misirdiki xaḥanə ḥasimu yoḳilidu. □
12 Mən ularni Pərwərdigar arḳiliḳ küqəytimən; ular Uning namida mangidu, dəydu
Pərwərdigar.

11

Hudaning padisi yahxi padiqisini, yəni Pərwərdigarning Ɵzini rət ḳilidu; ular zulmətkə ḳalidu

---

□ **10:1 «Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar»** — bu dua yuḳiriḳi bexarət bilən baoɣlinixliḳ; ziraətlər wə üzümlərgə yamoɣur kerək, əlwəttə. «Keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux ḥalḳiliḳ rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. □ **10:2 «ɵy butliri»** — (ibraniy tilida «tərafim») pal bilən «yol kərsitidioɣan» birhil butlar idi. ■ **10:2** Top. 5:6 □ **10:4 «Uningdin, yəni Yəḥudadin «burjək texi», uningdin «ḳozuḳ»…»** — «yəni Yəḥudadin» degən səzlərni tərjimə yolida ḳoxup kirgüzduḳ. Ibraniy tilida pəḳət «uningdin» deyilidu. 9-ayəttə «Yəḥuda jəməti» kəzdə tutuloɣan boloɣaqḳa, 10-ayətni xundaḳ tərjimə ḳilduḳ. Məsiḥ «Yəḥudadin» qiḳidu, əlwəttə. Baxḳa birhil tərjimisi «yəni Hudadin». **«uningdin … «burjək texi», .. «ḳozuḳ», .. «jəng oḳyasi», .. «ḥəmmigə ḥökümranliḳ ḳiloɣuqi» qiḳidu»** — bu tət namning ḥəmmisi «Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqi»ning unwanliri bolidu. Barliḳ pəyoɣəmbərlərning bexarətliri boyiqə «Məsiḥ» qoḳum Yəḥudaning əwladi boluxi kerək idi. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Uningdin» degənni bəzi alimlar «Hudadin» degən mənidə, dəp ḳaraydu. □ **10:9 «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən; …»** — yaki «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqidioɣan bolsam,…». □ **10:11 «U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu»** — «U» — Hudani kərsitidu, əlwəttə.

1 I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq!
□ 2 Waysanglar, i qarioɣaylar, qünki kedir yiqildi, esil dərəhlər wəyran
qilindi; waysanglar, i Baxandiki dub dərəhliri, qünki baraqsan orman yiqitildi!
3 Padiqilarning waysioɣan awazini angla! Qünki ularning xəripi *boloɣan qimən-yaylaq*
wəyran qilindi; arslanlarning ḫərkirigən awazini angla! Qünki Iordan dəryasining
pəhri boloɣan *bük-baraqsanliqi* wəyran qilindi.
4 Pərwərdigar Hudayim mundaq dəydu: — Booɣuzlaxqa bekitilgən padini baqqin!
5 Ularni setiwaloɣanlar ularni booɣuzliwətkəndə ḫeq gunaḫkar dəp qaralmaydu;
ularni setiwətkənlər: «Pərwərdigaroɣa xükri! Qünki beyip kəttim!» — dəydu;
ularning əz padiqiliri ularoɣa iqini ḫeq aoɣritmaydu. 6 Qünki Mən zeminda
turuwatqanlaroɣa yənə iqimni ḫeq aoɣritmaymən, dəydu Pərwərdigar; — wə
mana, Mən adəmlərni, ḫərbirini əz yeqinining qoliɣa wə əz padixaḫining qoliɣa
tapxurimən; mana, bular zeminni harab qilidu, Mən ularni bularning qolidin ḫeq
qutquzmaymən.□

7 Xunga mən «booɣuzlaxqa bekitilgən pada»ni beqip turdum, bolupmu padining
arisidiki miskin məminlərni baqtim. Mən əzümgə ikki tayaqni aldim; birinqisini
«xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baqtim.□
8 Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak qildim; Mening jenim bu *həlqtin*
bizar boldi wə ularning jeni Meni əq kərdi.□
9 Mən: «Mən silərni baqmaymən; ələy dəp qaloɣanliri ölüp kətsun; ḫalak bolay dəp
qaloɣanliri ḫalak bolsun; tirik qaloɣanlarning ḫəmmisi bir-birining gəxini yesun» —
dedim.□
10 Mən «xapaət» degən tayiqimni elip sunduriwəttim, xuningdək Mening barliq əllər
bilən boloɣan əḫdəmni sunduruwəttim. 11 Əḫdə xu küni bikar qiliwetildi; xunga
pada arisidiki manga dikqət qiloɣan miskin məminlər buning Pərwərdigarning səzi

---

□ **11:1 «I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq! »** — bu 1-3-ayət bəlkim bir ohxitix; Yəḫudaning yetəkqiliri Hudaning həlqi wə Huda bərgən zeminni əz mənpəiti üqün ixlətkən, ḫazir bu mənpəəttin ayrilidu. 1-ayət yengidin quruloɣan ibadəthanining yənə wəyran qilinixini kərsitixi mumkin. U Liwandiki kəpligən kedir dərəhlirini wə baxqa esil dərəhlərni ixlitip selinoɣan (Təwrat, «Əzra», 3:7-ayət). «Qoxumqə səz»imizdə biz bu babni təpsiliy xərḫləymiz. □ **11:6 «Mən… ḫərbirini əz yeqinining qoliɣa wə əz padixaḫining qoliɣa tapxurimən»** — «əz padixaḫi» alaḫidə ibarə bolup, bəlkim Huda xu padixaḫni tallimioɣanliqini, bəlki Yəḫudadikilər əzliri talliwaloɣanliqini kərsitidu. Zəkəriyaning dəwridə Yəḫudaning ḫeq padixaḫi yoq idi (Yəḫuda Pars imperiyəsi astida boloɣan). □ **11:7 «Xunga mən «booɣuzlaxqa bekitilgən pada»ni beqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərni baqtim»** — «pada» Israil həlqini kərsitidu. Padining «arisidiki miskin məminlər», Hudaoɣa sadiq «qaldi»lar idi (11-ayətni kərüng). Zəkəriya padiqilik wəzipisini **ularni dəp** zimmisigə alidu. Lekin Hudaning jazasi padining kəp qismining bexioɣa qüxüx aldida turidu (5-ayət); Hudaning nəziri bəribir «pada arisidiki «miskin məminlər»» («qaldilar») üstidə bolidu. Ular padining arisidiki az bir qismidur. **«Mən əzümgə ikki tayaqni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baqtim…»** — Zəkəriya bəlkim məzkur ixni, xundaqla 8-14-ayəttiki baxqa bəzi ixlarni qüxidə yaki alamət kərünüxtə kərgən boluxi mumkin; bu ixlarning məlum bir qismini u həlq aldida «rol elip» kərsətkən bolsa kerək. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:8 «Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak qildim…»** — «üq padiqi» tooɣruluq bizningqə ikki imkaniyət bar. (1) «üq padiqi» məlum adəmlərni əməs, bəlki Huda Israil üqün bekitkən üq hil padiqini, yəni «pəyoɣəmbər», «kaḫin» wə «padixaḫ»ni bildüridu. Miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsining Yerusalemni wəyran qilixi bilən, Israilda bu üq hil «padiqi» qalmidi. (2) miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloɣanda, Israilning bir-birigə əq boloɣan üq yetəkqisi (Yuḫanna, Simon wə Əliezər) bar idi. Ularning bir-biri bilən soquxuxliri tüpəylidin Yerusalem ahir berip ixoɣal qilinoɣan, bu üq «padiqi» xu ḫaman «padiqiliqtin» qaloɣan. Biz 2-imkaniyətkə mayilmiz. «Qoxumqə səz»imizdə biz yənə buning üstidə muzakiriliximiz. □ **11:9 «Ḫalak bolay dəp qaloɣanliri ḫalak bolsun; tirik qaloɣanlarning ḫəmmisi bir-birining gəxini yesun» — dedim»** — dərwəqə, Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloɣanda kəp adəm aqarqiliqtin baxqilarni əltürüp gəxini yegən.

ikənlikini bilip yətti. □ 12 Wə mən ularoɣa: «Muwapiⱪ kərsənglar, mening ix ⱨəⱪⱪimni beringlar; bolmisa boldi ⱪilinglar» — dedim. Xunga ular mening ix ⱨəⱪⱪimgə ottuz kümüx tənggini tarazioɣa saldi.■
13 Wə Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən ⱪaltis baⱨa! Uni sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi. Xuning bilən mən ottuz kümüx tənggini elip bularni Pərwərdigarning əyidə, sapalqining aldioɣa qəriwəttim. □ ■ 14 Andin mən Yəⱨuda bilən Israilning ⱪerindaxliⱪini üzüx üqün, ikkinqi tayiⱪimni, yəni «rixtə»ni sunduruwəttim.
15 Andin Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining ⱪorallirini al. □ 16 Qünki mana, Mən zeminda bir padiqini ornidin turoɣuzimənki, u ⱨalak bolay degənlərdin həwər almaydu, tenəp kətkənlərni izdiməydu, yarilanoɣanlarni saⱪaytmaydu, saoɣlamlarnimu baⱪmaydu; u bəlki səmrigənlərning gəxini yəydu, ⱨətta tuyaⱪlirini yirip yəydu. 17 Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ⱨalioɣa way! Ⱪiliq uning biliki wə ong kəzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy ⱪarangoɣulixip ketidu.□ ■

12

Yerusalemning ahirⱪi ⱪetim muⱨasirigə qüxüxi — Israillar əzi əltürgən Ⱪutⱪuzoɣuqisini kəridu

1 Pərwərdigarning Israil tooɣruluⱪ səzidin yükləngən bexarət: —
Asmanlarni yayoɣuqi, yərning ulini saloɣuqi, adəmning roⱨini uning iqidə Yasioɣuqi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
2 Mana, Mən Yerusalemni ətrapidiki barliⱪ əllərgə kixilərni dəkkə-dükkigə salidioɣan apⱪur ⱪilimən; Yerusalemoɣa qüxidioɣan muⱨasirə Yəⱨudaoɣimu qüxidu.
3 Xu küni əməlgə axuruliduki, Mən Yerusalemni barliⱪ əllərgə eoɣir yük boloɣan tax ⱪilimən; kim uni əzigə yüklisə yarilanmay ⱪalmaydu; yər yüzidiki barliⱪ əllər uningoɣa jəng ⱪilixⱪa yioɣilidu. 4 Xu küni Mən ⱨəmmə atlarni sarasimigə selip, atliⱪlarni sarang ⱪilip urimən; biraⱪ Yəⱨuda jəmətini kəzümdə tutimən; əllərdiki ⱨərbir atni bolsa korluⱪ bilən uruwetimən. 5 Xuning bilən Yəⱨudaning yolbaxqiliri kənglidə: «Yerusalemda turuwatⱪanlar samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, ularning Hudasi arⱪiliⱪ manga küq bolidu» dəydu.

□ **11:11 «… miskin məminlər buning Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti» —** bu «miskinlarning bilip yetixi»ning əzimu bəlkim «alamət kərünüx»ning bir ⱪismidur. Demək, ⱨəmmisi pəyoɣəmbərning dəwridin keyin yüz beridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13 «Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən ⱪaltis baⱨa! Uni sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi» —** «ⱪaltis baⱨa!» — kinayilik, ⱨəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **11:13** Mat. 27:3-10 □ **11:15 «Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining ⱪorallirini al… » —** yahxi padiqining ⱪoralliri boloɣan ikki tayaⱪni sunduruwətkəndin keyin, «ərziməs padiqining ⱪorallirini al» dəp buyuruloɣan. □ **11:17 «Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ⱨalioɣa way! Ⱪiliq uning biliki wə ong kəzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy ⱪarangoɣulixip ketidu» —** bu sirliⱪ babning həwirini yioɣinqaⱪlisaⱪ: (1) Israil əzining mənpəətpərəs «padiqiliri» təripidin kəp azab tartⱪan. (2) biraⱪ bu ixlarda ularning əz məs'uliyiti bar. Huda muxu padiqiliri arⱪiliⱪ ularni jazalioɣan ⱨəm jazalaydu. Israil həlⱪi yahxi padiqini, yəni Hudaning Əzini kəmsitidu. Ular uni «30 kümüx tənggə»ning baⱨasida kəridu. (3) bu pul ibadəthanida taxliwetilidu; (4) ular ⱨəⱪiⱪiy padiqining beⱪixini rət ⱪilidu, xunga Huda ularni naⱨayiti rəzil bir padiqining ⱪolioɣa tapxuridu; (5) Huda muxu rəzil padiqini wə barliⱪ mənpəətpərəs padiqilarnimu ⱪattiⱪ jazalaydu. Oⱪurmənlərgə ayanki, «Əzüm yahxi Padiqidurmən» degən əysa Məsiⱨ Yəⱨudaning 30 kümüx tənggə üqün satⱪunluⱪ ⱪilixi bilən əltürülgən; keyin Yəⱨudiy həlⱪi rəzil mənpəətpərəs yetəkqilərning kasapitidin yənə bir ⱪetim (Rim imperiyəsi təripidin) dunyaning qət-qətlirigiqə tarⱪitiwetilgən. Bu ixlar üstidə «ⱪoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **11:17** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Yⱨ. 10:12

6 Xu küni Mən Yəhudaning yolbaxqilirini otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən; ular ətrapidiki barlik əllərni, yəni ong wə sol təripidikilərni yəwetidu; Yerusalemdikilər yənə öz jayida, yəni Yerusalem xəhiridə turidiƣan bolidu. □ 7 Pərwərdigar awwal Yəhudaning qedirlirini kutkuzidu; səwəbi — Dawut jəmətining xan-xəripi həm Yerusalemda turuwatkanlarning xan-xəripi Yəhudaningkidin uluƣlanmasliki üqündur. 8 Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda turuwatkanlarni kooƣdaydu; ularning arisidiki ələngxip kalƣanlarmu xu küni Dawuttək palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning aldidiki Pərwərdigarning Pərixtisidək küqlük bolidu.
9 Xu küni əməlgə axuruliduki, Yerusalemƣa jəng kilixka kəlgən barlik əllərni halak kilixka kiriximən. 10 Wə Mən Dawut jəməti wə Yerusalemda turuwatkanlar üstigə xapaət yətküzgüqi wə xapaət tiligüqi Rohni kuyimən; xuning bilən ular özliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu; birsining tunji ooƣli üqün matəm tutup yiƣa-zar kətürgəndək ular Uning üqün yiƣa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooƣlidin juda bolƣuqining dərd-ələm tartkinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu. □ ■ 11 Xu küni Yerusalemda ƣayət zor yiƣa-zar kətürülidu, u Məgiddo jilƣisidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yiƣa-zardək bolidu. □ ■ 12 Zemin yiƣa-zar kətüridu; hərbir ailə ayrim halda yiƣa-zar kətüridu. Dawut jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; 13 Lawiy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Ximəy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; 14 barlik tirik kalƣan aililər, yəni hərbir ailə ayrim-ayrim halda wə ularning ayalliri ayrim halda yiƣa-zar kətüridu.

13

1 Xu küni Dawut jəməti həm Yerusalemda turuwatkanlar üqün gunahni wə paskinilikni yuyidiƣan bir bulak eqilidu.■
2 Xu küni xundak boliduki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindin yokitimənki, ular yənə heq əslənməydu; wə Mən pəyƣəmbərlərni wə paskina rohnimu zemindin qikirip yətkiwetimən. □ 3 Xundak əməlgə axuruliduki, birəylən yənila pəyƣəmbərqilik kilip bexarət berəy desə, uning özini tuƣkan ata-anisi uningƣa: «Sən hayat kalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yalƣan gəp kiliwatisən» dəydu; andin özini tuƣkan

□ **12:6 «Mən Yəhudaning yolbaxqilirini... ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən»** — «ənqilər» — buƣday yaki arpa baƣlamliri. □ **12:10 «ular özliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu»** — yaki «ular özliri sanjip öltürgən Manga təlmürüp karaydu». **«birsining tunji ooƣli üqün matəm tutup yiƣa-zar kətürgəndək ular Uning üqün yiƣa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooƣlidin juda bolƣuqining dərd-ələm tartkinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu»** — demisəkmu bu bexarət Israilning öz Kutkuzƣuqi-Hudasini sanjiydiƣanlikini yaki sanjip öltüridiƣanlikini kərsitidu, pütün həlk ahirki zamanda Hudaning Rohi arkilik buni bilip yetip, kattik matəm tutidu. Huda xu qaƣda ularni kutkuzidu, ularning gunahini yuyux yolini aqidu (13-bab). «Koxumqə söz»imizdə bu tooƣruluk yənə tohtilimiz. ■ **12:10** Əz. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yh. 19:36-37; Wəh. 1:7 □ **12:11 «... zor yiƣa-zar... Məgiddo jilƣisidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yiƣa-zardək bolidu»** — «Hadad-Rimmon» bəlkim «Megiddo yilƣisidiki bir jay boluxi mumkin. Xu yərdə kətürülgən yiƣa-zar (matəm tutuxi)» bəlkim ilgiriki intayin ihlasmən padixah Yosiyaning pajiəlik ölümi tüpəylidin bolƣan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27). ■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zək.12:10-14; Rim. 11:26 □ **13:2 «Mən pəyƣəmbərlərni wə paskina rohnimu zemindin qikirip yətkiwetimən»** — bu pəyƣəmbərlər sahta pəyƣəmbərlər, əlwəttə. Əməliyəttə bolsa Məsih-Kutkuzƣuqi dunyaƣa kaytip kəlgəndin keyin pəyƣəmbərlərning heq hajiti yok bolidu.

ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu. □ ■ 4 Xu küni xundaq boliduki, pəyoƣəmbərlərning ḥərbiri əzliri bexarət beriwatqanda kərgən kərünüxtin hijil bolidu; ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu; □ 5 U: «Mən pəyoƣəmbər əməs, mən pəqət terikqimən; qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən» — dəydu. □ 6 Əmdi birsi uningdin: «Ḥəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu.□

Ḥəqiqiy padiqining azab-oqubətliri wə nətijiliri tooƣruluq yənə bir bexarət

7 Oyoƣan, i qiliq, Mening padiqimoƣa, yəni Mening xerikim boloƣan adəmgə qarxi qik, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar; — Padiqini uruwət, qoylar patiparaq bolup tarqitiwetilidu; Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turoƣuzimən. □ ■ 8 Zeminda xundaq əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — üqtin ikki qismi qirilip əlidu; biraq üqtin bir qismi uningda tirik qalidu. 9 Andin Mən üqinqi qismini otqa kirgüzimən, ularni kümüx tawlioƣandək tawlaymən, altun sinaloƣandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qaqirip nida qilidu wə Mən ularoƣa jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlqim» dəymən; ular: «Pərwərdigar mening Hudayim» — dəydu.■

14

Pərwərdigarning küni, Pərwərdigarning padixaḥliqi

1 Mana, Pərwərdigaroƣa has kün kelidu; *u küni* arangdin mal-mülküng bulang-talang qilinip bəlüxüwelinidu. ■ 2 Mən barliq əllərni Yerusalemoƣa jəng qilixqa yioƣimən; xəḥər ixoƣal qilinidu, əylər bulang-talang qilinip, qiz-ayallar ayaoƣ-asti qilinidu; xəḥərning yerimi əsirgə qüxüp sürgün qilinidu; tirik qaloƣan həlq xəḥərdin elip ketilməydu.■

3 Andin Pərwərdigar qikip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloƣan künidikidək uruxidu. □ ■ 4 Uning putliri xu küni Yerusalemning xərqiy təripining əng aldi

---

□ **13:3 «uning əzini tuoƣqan ata-anisi uningoƣa: «Sən ḥayat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloƣan gəp qiliwatisən» dəydu; andin əzini tuoƣqan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu» —** Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə sahta pəyoƣəmbərlərni əltürüx kerək. Muxu adəmning ata-anisi Hudadin xunqə əyminiduki, əz ooƣlini nəq məydanda əltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4 «ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu» —** Ilyas, Elixa wə Yəḥya pəyoƣəmbərlər muxundaq intayin addiy kiyim kiygən. □ **13:5 «qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «qünki yaxliqimdin tartip mən adəmning mədikari bolup kəldim». □ **13:6 «Əmdi birsi uningdin: «Ḥəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu» —** «məydəngdiki zəhmətlər» ibraniy tili boyiqə səzmusəz alsaq «ikki qolung otturisidiki zəhmətlər» bolidu. «Butpərəs pəyoƣəmbərlər» jin-xəytanlarning dikqitini tartix üqün pat-pat əz tenini kesiwalatti wə ahirqi zamandimu xundaq qilixi mumkin («1Pad.», 18:28-ayəttə misal kərülidu). Xuning bilən həlq muxundaq zəhmətlərdin gumanlinidu, sahta pəyoƣəmbər zəhmətliridin hijil bolup roxən bir yaloƣan baḥanini kərsitidu. □ **13:7 «Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turoƣuzimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «Mən qolumni kiqik peillar üstigimu qarxi qüxürimən». Biraq bizning tərjimimiz 8-ayətkə maslixidu; omumiy mənisi Huda Özigə təwə kiqik peillikarni qooƣdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yəx. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yḥ. 18:8 ■ **13:9** Zəb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yḥ. 20:28; 1Pet. 1:6. ■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13. ■ **14:2** Yəx. 13:16 □ **14:3 «... Pərwərdigar qikip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloƣan künidikidək uruxidu» —** «jəng qiloƣan künidikidək» bəlkim Pərwərdigar Israilni Misirdin qutquzoƣan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yəxua pəyoƣəmbərning dəwridə uning Amoriylar bilən qiloƣan jengini kərsitidu («Yəxua» 10-bab). ■ **14:3** Yəx. 42:13

boloɳan Zəytun teoɳida turidu; xuning bilən Zəytun teoɳi otturidin xərk wə oɳərb tərəpkə yerilidu; zor yooɳan bir jiloɳa pəyda bolidu; taoɳning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu. □ ■ 5 Wə silər Mening taoɳlirimning dəl muxu jiloɳisi bilən ḳaqisilər; qünki taoɳlarning jiloɳisi Azəlgiqə baridu; silər Yəḥuda padixaḥi Uzziyaning künliridə boloɳan yər təwrəxtə ḳaqḳininglardək ḳaqisilər. Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «muḳəddəs boloɳuqilar»mu kelidu! □ ■ 6 Xu küni xundaḳ boliduki, nur tohtap ḳalidu; parlaḳ yultuzlarmu ḳarangoɳulixip ketidu; 7 Biraḳ u Pərwərdigaroɳa məlum boloɳan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundaḳ əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu.□ ■

8 Xu küni xundaḳ boliduki, ḥayatlik suliri Yerusalemdin ekip qikidu; ularning yerimi xərḳiy dengizoɳa, yerimi oɳərbiy dengizoɳa ḳarap akidu; yazda wə ḳixta xundaḳ bolidu.□ ■

9 Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəḳət bir «Pərwərdigar» bolidu, *yər yüzidə* birdinbir Uningla nami bolidu. □ 10 Gebadin Yerusalemning jənubidiki Rimmonoɳiqə boloɳan pütün zemin «Arabaḥ»dək tüzlənglikkə aylandurulidu; Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu, lekin xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu; □ 11 Adəmlər yənə uningda turidu. «Ḥalak pərmani» yənə ḥeq

---

□ **14:4 «Uning putliri xu küni Yerusalemning xərḳiy təripining əng aldi boloɳan Zəytun teoɳida turidu»** — oḳurmənlər Injildin xuni biliduki, Əysa Məsiḥ dunyadin ayrilip kətkəndə u dəl muxu taoɳdin kətürülgən, wə xu qaoɳda pərixtilər rosullirioɳa: «Əysa asmanoɳa qikip kətti. Biraḳ u ḳandaḳ kətürülgən bolsa, kəlgüsidə yənə dəl silər kərgən peti ḳaytip kelidu» — dedi. **«xuning bilən Zəytun teoɳi otturidin xərḳ wə oɳərb tərəpkə yerilidu; zor yooɳan bir jiloɳa pəyda bolidu; taoɳning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu»** — geologlar Zəytun teoɳining otturisidiki xərḳtin-oɳərbkə sozuloɳan bir «yər posti üzülmisi»ni tapḳan. U «Pərwərdigarning küni»də yerilixni kütməktə. ■ **14:4** Dan. 7:13; Əz.11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luḳa 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **14:5 «silər Mening taoɳlirimning dəl muxu jiloɳisi bilən ḳaqisilər; qünki taoɳlarning jiloɳisi Azəlgiqə baridu» —** «Azəl»ning ḳəyərdiliki ḥazirqə bizgə naməlum. Ḥazirḳi əḥwalda, Yerusalemdin xərḳḳə ḳeqix mumkin əməs; «Kidron jiloɳisi», xundaḳla intayin tik boloɳan Zəytun teoɳining əzi muxundaḳ «ḳeqix yoli»ni tosuwalidu. **«Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «muḳəddəs boloɳuqilar»mu kelidu!»** — «muḳəddəs boloɳuqilar» barlik kerub-pərixtilər wə bəlkim əlümdin tirilgən Hudaning muḳəddəs bəndilirini kərsitidu («1Tes.» 4:13-17ni kərüng). ■ **14:5** Am. 1:1 □ **14:7 «biraḳ u Pərwərdigaroɳa məlum boloɳan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundaḳ əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu» —** bəzi alimlar bu nur Məsiḥning ming yillik ḥəkümranlikining ahirioɳiqə yetidu, dəp ḳaraydu. Demək, xu künlərdə keqidə kündüzgə ohxax yoruḳluḳ bolidu. Hudaoɳa nisbətən bu «ming yil» pəḳət «bir kün»dək bolidu («2Pet.», 3:8, «Wəḥ.» 20-babni kərüng). Biz bu pikirgə ḳoxulimiz. «Ḳoxumqə səz»də uning üstidimu tohtilimiz. ■ **14:7** Wəḥ. 21:25 □ **14:8 «ularning *, yəni sularning*** yerimi xərḳiy dengizoɳa, yerimi oɳərbiy dengizoɳa ḳarap akidu...» — «xərḳiy dengiz» yəni «Ölük dengiz», «oɳərbiy dengiz» yəni «Ottura Dengiz». ■ **14:8** Əz. 47:1-12; Yo. 3:18; Wəḥ. 22:1 □ **14:9 «Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəḳət bir «Pərwərdigar» bolidu...» —** demək, nə Israillar nə əllər ḥeqḳandaḳ butni (burunḳidək halioɳanqə) «Pərwərdigar» dəwalmaydu. □ **14:10 «Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu» —** ««Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə»» degən arilik Yerusalemning xərḳidin oɳərbioɳiqə barlik jaylarni wə ««Ḥananiyəlning munari»din «padixaḥning xarab kəlqəkliri»giqə» degən arilik uning ximalidin jənubioɳiqə boloɳan barlik jaylarni kərsitidu. Demək, pütün xəḥərni bildüridu, pütün xəḥər kətürülidu. **«lekin xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu»** — bu ayət boyiqə Yerusalemning ətrapidiki taoɳlik rayonlar (60 kilometrqə uzunluk wə kəngliktə) tüzlənglikkə aylandurulidu. Xundaḳ degini bilən «xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu».

qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu.□
12 Wə Pərwərdigar Yerusalemoɣa jəng kilоɣan barlik əllərni uruxka ixlətkən waba
xundak boliduki, ular ərə bolsila gəxliri qirip ketidu; kəzliri qanaklirida qirip
ketidu; tilliri aoɣzida qirip ketidu. □ 13 Xu küni xundak boliduki, ularning
arisioɣa Pərwərdigardin zor bir alakzadilik qüxidu; ular ħərbiri əz yekinining
kolini tutuxidu, ħərbirining koli yekinining kolioɣa karxi kətürülidu. 14 Yəhudamu
Yerusalemda jəng kilidu; ətrapidiki barlik əllərning mal-mülükliri jəm kilip yioɣilidu
— san-sanaksiz altun-kümüx wə kiyim-keqəklər bolidu. 15 At, kеqir, təgə, exək,
xundakla ularning bargaħlirida bolоɣan barlik mal-waranlar üstigə qüxkən waba
yukiriki wabaoɣa ohxax bolidu.
16 Xundak əməlgə axuruliduki, Yerusalemoɣa jəng kilixka kəlgən ħəmmə əllərdin
barlik tirik kaloɣanlar ħər yili Yerusalemoɣa, padixaħka, yəni samawi koxunlarning
Sərdari bolоɣan Pərwərdigaroɣa ibadət kilixka wə «kəpilər ħeyti»ni təbrikləxkə
qikidu. ■ 17 Xundak boliduki, yər yüzidiki kowm-jəmətlərdin padixaħka, yəni
samawi koxunlarning Sərdari bolоɣan Pərwərdigaroɣa ibadətkə qikmioɣanlar bolsa,
əmdi ularning üstigə yamoɣur yaoɣmaydu.
18 Misir jəməti qikip ħazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; birak Pərwərdigar
«kəpilər ħeyti»ni təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllər üstigə qüxüridioɣan waba
ularoɣimu qüxürülidu. □ 19 Bu Misirning jazasi, xundakla «kəpilər ħeyti»ni
təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllərning jazasi bolidu.
20 Xu küni atlarning kongoɣurakliri üstigə «Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs
bolsun!» dəp yezilidu; Pərwərdigarning əyidiki barlik kaqa-kuqilarmu kurbangaħ
aldidiki kaqilaroɣa ohxax ħesablinidu; 21 Yerusalemdiki wə Yəhudadiki barlik kaqa-
kuqilarmu Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs bolidu; kurbanlik kiloɣuqilar kelip
ularni elip kurbanlik gəxlirini pixuridu; xu küni samawi koxunlarning Sərdari
bolоɣan Pərwərdigarning əyidə «kanaanlik-sodigər» ikkinqi bolmaydu.□ ■

□ **14:11** **««Ħalak pərmani» yənə ħeq qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu»** — «ħalak pərmani» — ətkəndə Huda (eoɣir gunaħ tüpəylidin) məlum bir nərsə, adəm, ailə, xəħər yaki ħətta pütün bir həlk tooɣruluk «ħalak pərmani» qüxürgən bolsa, ularning ħəmmisini yokitix kerək idi. Demək, Israilda ħazir «ħalak pərmani» qüxürülgüdək gunaħlar ħeq tepilmaydu. □ **14:12** **«kəzliri qanaklirida qirip ketidu»** — ibraniy tilida «kəzi qanaklirida qirip ketidu». **«tilliri aoɣzida qirip ketidu»** — ibraniy tilida «tili aoɣzida qirip ketidu». ■ **14:16** Yəx. 66:23 □ **14:18** **«Misir jəməti qikip ħazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; birak Pərwərdigar «kəpilər ħeyti»ni təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllər üstigə qüxüridioɣan waba ularoɣimu qüxürülidu»** — Misirning terikqiliki yamoɣuroɣa anqə tayanmaydu, bəlki Nil dəryasioɣa tayinidu; xunga ularoɣa əskərtiliduki, koxumqə bir «waba» ularoɣa qüxidu. Bu kandak waba deyilmidi. □ **14:21** **«... Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs bolidu»** — ibraniy tilida «Pərwərdigaroɣa karita pak-mukəddəslik» deyilidu. Bu sözlər bax kaħinning bexioɣa takaloɣan altun otuoɣatka nəkixləngən («Mis.» 28:36ni kərüng). **«Pərwərdigarning əyidə «kanaanlik-sodigər» ikkinqi bolmaydu»** — «kanaanlik-sodigər» ibraniy tilida «kanaanlik», Pələstindiki kədimki butpərəs millətlərni ħəm «sodigər» degən ikki mənini kərsitidu. Hudaning mukəddəs ibadəthanisida ħeqkandak butpərəs (Hudani birinqi orunoɣa koymioɣan) kixi yaki «ibadətni sodioɣa aylanduridioɣan» mənpəətpərəs boloɣuqi tepilmaydu. ■ **14:21** Yəx. 35:8; Yo. 3:17; Wəħ. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki pəyoɣəmbər»

1 Pərwərdigardin Malakioɣa yükləngən wəḩiy, u arḳilik Israiloɣa kəlgən: —□

Birinqi munazirə — Hudaning Israiloɣa boloɣan muḩəbbiti

2 — Mən silərni səyüp kəldim — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ silər: «Sən bizni ḳandaḳmu səyüp kəlding?» — dəysilər.
Əsaw Yaḳupḳa aka boloɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ Yaḳupni
səydüm, ■ 3 Əsawoɣa nəprətləndim; uning taoɣlirini qəl ḳildim, mirasini qəl-
bayawandiki qilbərilərgə tapxurup bərdim.□ 4 Edom: «Biz wəyran ḳilinduḳ, biraḳ
biz harabiləxkən jaylarni ḳaytidin ḳurup qiḳimiz» — desə, samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ular ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini»,
«Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu. □ 5 Silərning kəzliringlar
buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər.□

Ikkinqi munazirə — kaḩinlarning wapasiliḳi

6 — Ooɣul atisini, ḳul igisini ḩərmətləydu; əmdi Mən ata bolsam, ḩərmitim ḳeni?
Igə bolsam, Məndin boloɣan əyminix ḳeni? — samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar silərgə xundaḳ dəydu, i Mening namimni kəmsitkən kaḩinlar!
Biraḳ silər: «Biz nemə ḳilip namingni kəmsitiptuḳ?» — dəysilər.□
7 Silər ḳurbangaḩim üstigə buloɣanoɣan ozuḳni sunisilər; andin silər: «Biz nemə ḳilip
seni buloɣap ḳoyduḳ?» — dəysilər; əməliyəttə silər: «Pərwərdigarning dastihinining
tayini yoḳtur» — dəysilər.□
8 Kor malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni
ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Ḩazir buni sening waliyingoɣa sunup

---

□ **1:1 «yükləngən wəḩiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni ḳorḳunqḳa salidioɣan wəḩiy» ḩəm «pəyoɣəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini əz iqigə aloɣan boluxi mumkin. ■ **1:2** Rim. 9:13 □ **1:3 «Yaḳupni səydum, Əsawoɣa nəprətləndim»** — «palanqini səydum, postanqioɣa nəprətləndim» degənlik ibraniy tilida adəttə «palanqini talliwaldim, postanqini rət ḳildim» degən mənini birḳədər təkitləydioɣan ibarə idi. □ **1:4 «Ular , *yəni Edomlar* ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini», «Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu»** — Edom həlḳi Israiloɣa ḩərdaim əqmənlik-adawət saḳlap kəlgənidi. Ahirḳi zamanda ularning zemini pütünləy adəmzatsiz bolup, «ot-güngürt kəydüridioɣan», jinlarning makani bolidu (məsilən, «Obadiya»ni, «Yəx.» 34-babni kərüng). Huda Israiloɣa: «Mana Edom zemini ḩərdaim tajawuz ḳilinip, xəḩərliri bügüngə ḳədər harabiliktə turuwatidu, silərning əḩwalinglar ulardin kəp əwzəl, silərdə ibadəthana, xəḩərlər wə aram-tinqlik bar, ulardin obdan sawaḳ elinglar!» degəndək bolsa kerək. Edomoɣa tajawuz ḳiloɣanlar Babilliḳlar (miladiyədin ilgiriki 587-586-yili) wə Ərəblərni (550-460-yili) əz iqigə aloɣan. □ **1:5 «Silərning kəzliringlar buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər»** — demək, yat əllər (əyni qaoɣdiki butpərəs həlḳlər) Hudaning kəlgüsidə Edomning üstidin ḩəküm qiḳaroɣanliḳini kərüp, dərwəḳə Uning tirik Huda ikənlikini etirap ḳilidu. □ **1:6 «kaḩin»** — muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadim. □ **1:7 «Pərwərdigarning dastihinining tayini yoḳtur»** — «Pərwərdigarning dastihini»ni ḳandaḳ qüxinimiz? Muḳəddəs ibadəthanida Hudaoɣa atap beoɣixlanoɣan ḩəmmə ḳurbanliḳ wə ularoɣa ḳoxuloɣan «axliḳ ḩədiyə» wə «xarab ḩədiyə» ḳatarliḳlarning ḩəmmisi «Pərwərdigarning dastihini» dəp ataloɣan. Kaḩinlarning bu dastihandiki bəzi ḳurbanliḳlardin bir ḳismini yeyix ḩoḳuḳ-imtiyazi bar idi.

bak; u səndin hursən bolamdu? Sanga yüz-hatirə kilamdu? — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar.□
9 — Əmdi, keni, silər Təngridin bizgə xəpkət kərsətkəysən dəp ətünüp bekinglar; kolunglardin muxular kəlgəndin keyin, U silərdin hərkandikinglarni kobul kilamdu? — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar.
10 — Aranglardin dərwazilarni etip koyoудək birsi qikmamdu? Xundak bolоanda silər kurbangahimda bikardin-bikar ot kalap yürməyttinglar. Mening silərdin heq hursənlikim yok, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar, — wə kolunglardin heqkandak «axlik hədiyə»ni kobul kilaymən.□ ■

Hudaning namini buloaх

11 Kün qikardin kün patarоa Mening namim əllər arisida uluo dəp karilidu; hərbir jayda namimoa huxbuy selinidioan bolidu, pak bir «axlik hədiyə» sunulidu; qünki namim əllər arisida uluo dəp karilidu, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar.□
12 Birak silər bolsanglar: «Pərwərdigarning dastihini buloanoan, uning mewisi, yəni ax-ozuki nəprətliktur» — degininglarda, silər uni haram kilisilər; 13 wə silər: «Mana, nemidegən awariqilik!» dəysilər wə Manga karap dimioinglarni kakisilər, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar, — silər yarilanoan, tokur həm kesəl mallarni elip kelisilər. Kurbanlik-hədiyilərni xu peti elip kelisilər; Mən buni kolunglardin kobul kilamdimən? — dəydu Pərwərdigar.□
14 Bərhək, padisida koqkar turup, Rəbkə kiloan kəsimini ada kilix üqün buloanoan nərsini kurbanlik kilidioan aldamqi lənətkə kalidu; qünki Mən uluo Padixahdurmən, namim əllər arisida hərmətlinidioan bolidu, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar.□

2

1 — Əmdi, həy kahinlar, bu əmr-pərman silərgə qüxti: —

□ **1:8 «Kor malni kurbanlikka sunsanglar, bu kəbihlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni kurbanlikka sunsanglar, bu kəbihlik əməsmu?»** — Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, hərbir kurbanlik nuksansiz boluxi kerək idi. Kor, tokur, kesəl mal buyakta tursun, hətta kiqikkinə daoı bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Kan.», 15:19-21ni kərüng). □ **1:10 «Aranglardin dərwazilarni etip koyoудək birsi qikmamdu?»** — birsi ibadəthanining dərwazilirini etiwətsə, kahinlar yaki baxkilar Huda aldioa muxundak «napak kurbanliklar»ni heq elip kirəlməytti. ■ **1:10** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11 «Kün qikardin kün patarоa Mening namim əllər arisida uluo dəp karilidu; hərbir jayda namimoa huxbuy selinidioan bolidu, pak bir «axlik hədiyə» sunulidu»** — «huxbuy selinidioan bolidu» degən peilning xəkli bək alahidə, yat əllər arisidiki bəzilər Hudaoa ibadət kiloanda hətta «bax kahin»oa ohxax «huxbuy yandurux» imtiyazioa erixidu, dəp puritidu. **«pak bir «axlik hədiyə» sunulidu»** — ibraniy tilida «pak» degən bu səz intayin alahidə bolup, kurbanlik-hədiyilərning «pak» (yaki bəzidə «nuksansiz»)likini təswirləydioan adəttiki səzlərgə karioanda, «tehimu pak»likni bildüridu. Demək, əllər (Yəhudiy əməslər) arisidiki bəzilər Hudaoa ibadət kiloanda «Təwrat dəwrdikilər»din tehimu yahxi, tehimu pak birhil hədiyəni Hudaoa sunalaydu... Bu ixlar Injilda xərhlinidu (məsilən, «Rim.» 12:1-2). □ **1:13 «...Manga karap dimioinglarni kakisilər»** — yaki «...uningoa karap dimioinglarni kakisilər» — demək, Hudaning dastihinioa. **«silər yarilanoan... mallarni elip kelisilər...»** — «yarilanoan ... mallar» bəlkim yirtkuq haywan təripidin yarilanoan. Bundak gəxni hətta adəm yesimu bolmaytti (Təwrat, «Mis.» 22:31). Bəzi alimlar bu səz kala-koylar «kixilər təripidin bulang-talangda tutuwelinoan» degən mənidə dəp karaydu. □ **1:14 «...Rəbkə kiloan kəsimini ada kilix üqün buloanoan nərsini kurbanlik kilidioan aldamqi lənətkə kalidu»** — Hudadin bir ixni tiləydioan yaki Hudaoa təxəkkür eytmakqi boloan Israillar bəzidə alahidə bir kurbanlik kilixka kəsəm iqidu, birak «Hudaoa esil malni sunimən» dəp kəsəm iqkən bu «aldamqi» uning ornioa «napak» (kotur, deoi bar) bir malni almaxturuwetidu.

2 Silər anglimisanglar, namimoɣa xan-xərəp kəltürüxkə köngül qoymisanglar, —
dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — Mən aranglaroɣa
lənətni qüxürüp əwətimən; silərning bərikətliringlaroɣimu lənət qilimən. Bərhək,
Mən alliqaqan ularoɣa lənət oqudum, qünki silər *xəripimgə* köngül qoymidinglar.
■ 3 Mana, Mən urukliringlaroɣa tənbih berimən, silərning yüzünglərgə pok,
heytinglardiki pokni sürimən; birsi silərni xu pok bilən billə apirip taxlaydu. □
4 Xuning bilən silər Mening silərgə bu əmrni əwətkənlikimni bilisilər, məqsət,
Mening Lawiy bilən tüzgən əhdəmning saqliniwerixi üqündur, — dəydu samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
5 — Mening uning bilən tüzgən əhdəm hayatlik həm aram-hatirjəmlik elip kelidu;
uni Məndin qorqsun dəp bularni uningoɣa bərdim; u Məndin qorqup namim aldida
titrigənidi. 6 Aoɣzidin həqiqətning təlim-tərbiyisi qüxmigən, ləwliridin nahəqlik
tepilmioɣan; u aramlik-hatirjəmlik həm durusluqta Mən bilən billə mangoɣan,
nuroɣun kixilərni qəbihliktin yanduroɣan. 7 Qünki kahinning ləwliri ilim-bilimni
saqlixi kerək, həqlər uning aoɣzidin Təwrat-qanunini izdixi lazim; qünki u samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning əlqisidur.
8 — Biraq silər yoldin qətnəp kəttinglar; silər nuroɣun kixilər üqün Təwrat-qanunini
putlikaxangoɣa aylanduruwəttinglar; silər Lawiy bilən tüzülgən əhdini buzoɣansilər
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, 9 — xunga Mən
silərnimu pütün həlq aldida nəprətlik wə pəskəx qildim, qünki silər yollirimni
tutmioɣan, xundaqla Təwrat-qanunini ijra qiloɣanda bir tərəpkə yan basqan.

Həlqning wapasizliqi

10 — Bizdə bir ata bar əməsmu? Bizni Yaratquqi pəqət birla Təngri əməsmu?
Əmdi nemixqa hərbirimiz əz qerindiximizoɣa wapasizlik qilip, ata-bowilirimiz bilən
tüzgən əhdisini buloɣaymiz? □
11 Yəhuda wapasizlik qildi, Israilda həm Yerusalemda yirginqlik bir ix sadir qilindi;
qünki Yəhuda Pərwərdigar səygən mukəddəs jayini buloɣap, yat bir ilahning qizini
əmrigə aldi. □ 12 Undaq qiloɣuqi, yəni azduroɣuqi bolsun, azduruloɣuqi bolsun,
samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa «axlik hədiyə»ni elip kəlgüqi
bolsun, Pərwərdigar ularni Yaqupning qedirliridin üzüp taxlaydu.
13 Silər xuningdək xundaq qilisilərki, qurbangahni köz yaxliri, yioɣa, ah-zarlar bilən
qaplaysilər — qünki U qurbanlik-hədiyilərgə heq qarimaydioɣan boldi, uningdin
heq razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydioɣan boldi.□ 14 Biraq silər: «nemixqa?»
dəp soraysilər.

■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3 «Mana, Mən urukliringlaroɣa tənbih berimən»** — ibraniy tilidimu uyoɣur tilioɣa ohxax, «uruq» degən səz həm ziraətlərning danliri həm adəm pərzəntlirini kərsitidu. Bəlkim bu yərdə qəstən ikki bislik mənidə ixlitilgən. **«heytinglardiki pok»** — heyttiki nuroɣun qurbanlik qilinoɣan mallarning poqlirini kərsitidu. Qurbanlik qilinoɣan mallarning poqlirini ibadəthanidin elip qiqip sirtta köydürüwetix kahinlarning məs'uliyiti idi (məsilən, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4 «Mening Lawiy bilən tüzgən əhdəm»** — «Lawiy» həzriti Yaqupning 12 ooɣlidin biri idi, xunga Israilning 12 qəbilisidin biri boloɣan. Musa pəyoɣəmbərning dəwridə Huda kahinlik hizmitini Lawiy qəbilisigə tapxuroɣan («Mis.» 32-bab, «Qəl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayətlərni kərüng). □ **2:10 «Bizdə bir ata bar əməsmu?»** — 10-17-ayətlərgə qarioɣanda, «ata» degən Hudani kərsitidu. Biraq bəzi alimlar u «həzriti Ibrahim»ni kərsitidu, dəp qaraydu. □ **2:11 «yat bir ilahning qizini əmrigə aldi»** — «yat (əjnəbiy) bir ilahning qizi» bu yərdə eytiloɣini, qətəllik bir qiz bilən toy qilix əməs, bəlki butqa qoqunidioɣan bir qiz bilən toy qilix. □ **2:13 «qurbangahni köz yaxliri, yioɣa, ah-zarlar bilən qaplaysilər»** — muxu «köz yaxliri» Huda həlqning dua-tilawətlirini (qurbanliklar bularoɣa qoxuloɣan bolsimu) anglimioɣandin keyin, ularning kəzidin qikqan yax bolsa kerək. Bəzi alimlar 14-ayətkə qarioɣanda köz yaxlirini wapasizlikqa uqrioɣan ayallarningki, dəp qaraydu (ayallar adəttə qurbangah aldida kərünsə bolmaytti, biraq ularning azablik yaxliri Huda aldida «qurbangahimni qaplioɣan» dəp hesablioɣan). Bu kəzqarax orunluqtək boloɣini bilən biz birinqi qaraxta bolimiz.

— Qünki Pərwərdigar sən wə yaxlikingda alоlan ayaling otturisida guwahqi bоlоlanidi; sən uningоla wapasizlik kilding, gərqə u sening həmrahing wə sən əhdə tüzgən ayaling bolsimu. 15 Huda *ər-ayalni* bir kilоlan əməsmu? Xundakla, buningоla Rohini kaldurоlan əməsmu? *Huda* nemixka ularni bir kildi? Qünki U ulardin ihlasmən pərzənt kütkənidi. Əmdi hərbiringlar өz kəlb-rohinglarоla dikkət kilinglar, heqkaysisi yaxlikta alоlan ayaliola wapasizlik kilmisun! □ 16 Qünki Mən talak kilixka өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — xuningdək өz toniola zomburluk qaplaxturuwalоluqiola өqmən, — dəydu samawi kоxunlarning Sərdari bolоlan Pərwərdigar.
— xunga kəlb-rohinglarоla dikkət kilinglar, heqkaysinglar wapasizlik kilmanglar!□

Əhdə əlqisi kelidu - təyyar bolunglar!

17 — Silər səzliringlar bilən Pərwərdigarning səwr-takitini kоymidinglar, andin silər: «Biz nemə kilip Uning səwr-takitini kоymaptuk?» — dəysilər.
Səwr-takitini kоymioлanlikinglar bolsa dəl: «Rəzillik kilоluqi Pərwərdigarning nəzirida yahxidur, U ulardin hursən bolidu»; yaki «Adalətni yürgüzgüqi Huda zadi nədidur?» — degininglərdə bolmamdu!

3

1 — Mana əmdi Mən Өz əlqimni əwətimən, u Mening aldimda yol təyyarlaydu; silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əhdə Əlqisi Өz ibadəthanisiola tuyuksiz kiridu; mana, U keliwatidu, — dəydu samawi kоxunlarning Sərdari bolоlan Pərwərdigar.□ ■
2 — Birak Uning kəlgən künidə kim qidiyalisun? U kərüngəndə kim turalisun? Qünki U tawlioluqining oti, kirqining akartkuq xoltisidək bolidu; 3 U kümüxni tawlioluqi

□ **2:15 «Huda ər-ayalni bir kilоlan əməsmu? Xundakla, buningоla Rohini kaldurоlan əməsmu? Huda nemixka ularni bir kildi?»** — ayətning birinqi kismining tərjimiliri hərhil. Ulardin biri: «Kimdə Rohtin (yəni, Hudaning Rohidin) azrak bar bolsila, hərgiz undak kilmaydu». Ibraniy tilida bu yərni qüxinix təs. Bəzi alimlarmu bu ayətni Ibrahimning pərzənt kərəy dəp, Həjərni elixi Sarahka bir hil wapasizlik bolоlanlikini bildüridu, dəp qüxinidu. Birak omumiy mənisi həmmigə ayanki, Huda wapasizlikka wə (gərqə Təwrat dəwridə Huda Musa pəyоləmbər arkilik talak berixkə ruhsət bərgən bolsimu) talak berixkə өq (16-ayətnimu kərüng). □ **2:16 «mən talak kilixka өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — Xuningdək өz toniola zomburluk qaplaxturuwalоluqiola өqmən»** — kona zamanlarda birsi өz qapinini yaki tonini məlum bir kizning üstigə yapkan bolsa, bu hərikət bu kizola kоoldioluqi bolimən, uni əmrimgə alimən, degənni bildürətti («Rut» 3-bab, «Əz.» 16-babni kərüng). Birak muxundak ərlər ayalliriola kоoldioluqi bolmayla kalmastin, ularоla hərhil zulum-zorluklarni kilatti yaki ahirida ularni talak kilatti; andin keyin (11-ayət) butpərəs kiz bilən toy kilatti. Baxka birhil tərjimisi: ««Qünki u өz jorisiola өq bolup, uni talak kilоlan wə xundakla zorawanlik bilən tonini yapkan» dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar». By tərjimə tooлra bolsa, Təwrat dəwridə Pərwərdigarning: «өqmənlik talak berixkə səwəb bolmaydu» degən hөkümini bildüridu. □ **3:1 «Mana əmdi Mən Өz əlqimni əwətimən» —** ibraniy tilida «Mana, Mən! Mən Өz əlqimni əwətimən,...». **«silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əhdə Əlqisi Өz ibadəthanisiola tuyuksiz kiridu»** — bəzilər «yəni»ni «wə» dəp tərjimə kilip «silər izdigən Rəb wə silər hursənlik dəp bilgən əhdə əlqisi өz ibadəthanisiola tuyuksiz kiridu» dəp tərjimə kilidu. Lekin undak tərjimə tooлra bolsa, demək ikkinqi əlqi Rəb Өzi bolmisa, ibadəthanini kandakmu uning «Өz ibadəthanisi» degili bolsun? Alimlarning kəpinqisining pikriqə, xundakla bizningqə, bu ayət boyiqə ikki əlqi kelidu; (1) Rəbning yolini təyyar kilidioлan əlqi («Mening əlqim») wə (2) uningdin keyinki Rəb Өzi; Rəb yənə «Əhdə Əlqisi» dəpmu atilidu. Bu ikki əlqi, xundakla «Əhdə Əlqisi»ning mənisi tooлruluk «kоxumqə səz»imizdə tohtilimiz. Bu əlqining əwətilixi Hudaning həlklərning etikadisiz ərz-dadliriola bolоlan jawabidur. Xunga «silər izdigən» wə «silər hursənlik dəp bilgən» degənlərni kinayilik gəp dəp qüxiniximiz kerək. ■ **3:1** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luka 1:76; 7:27; Yh. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24

ҳəm eriоɳdiоɳuqidək tawlap olturidu; Lawiyning balilirini saplaxturidu, ularni altun-kümüxni tawliоɳandək tawlaydu; xuning bilən ular Pərwərdigarоɳa ҳəққaniyliқta қilinоɳan қurbanliқ-ҳədiyəni sunidu. ■
4 Andin Yəҳuda ҳəm Yerusalemning қurbanliқ-ҳədiyiliri Pərwərdigarоɳa kona zamanlardikidək, ilgiriki waқitlardikidək xerin bolidu. 5 Mən ҳesab elixқa silərgə yeқin kelimən; Mən seҳirgərlərgə, zinahorlarоɳa, yalоɳan қəsəm iqküqilərgə, mədikarlarning ҳəққini tutuwelip bozək қiloɳuqilarоɳa, tul hotunlar ҳəm yetim-yesirlarni harliоɳuqilarоɳa, yat adəmlərni өz ҳəққidin ayriwətküqilərgə, xuningdək Məndin ҳeq қorқmiоɳanlarоɳa tezdin əyibligüqi guwaҳqi bolimən, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar. □ ■ 6 Qünki Mənki Pərwərdigar өzgərməsturmən; xunga silər, i Yaқupning ooɳulliri, tügəxmigənsilər.□ ■
7 — Ata-bowiliringlarning künliridin tartip silər bəlgilimilirimdin qətnəp, ularni ҳeq tutmiоɳansilər. Mening yenimоɳa қaytip kelinglar, Mən yeninglarоɳa қaytimən, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, — biraқ silər: «Biz қandaқmu қaytip kelimiz?» — dəysilər. ■ 8 Adəm Hudaningkini bulisa bolamdu? — Biraқ Manga Meningkini bulap kəldinglar. Silər yənə: «Biz қandaқsigə Sanga bulangqiliқ қiliwatimiz» — dəysilər. Silər «ondin bir» ülüx өxriliringlarni ҳəm «kətürmə ҳədiyələr»ni sunоɳininglarda xundaқ қilisilər! □ 9 Silər eоɳir bir lənətkə қaldinglar, qünki Manga bulangqiliқ қiliwatisilər — silər bu pütkül «yat əl» xundaқ қiliwatisilər! □ 10 Əmdi өyümdə axliқ bolux üqün pütkül «ondin bir» ülüx өxrini ambarоɳa elip kelinglar wə xundaқla Meni sinap beқinglar, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — Mən asmanning derizilirini qong eqip silərgə patқuzalmiоɳudək bir bərikətni tөküp beridiоɳanliқimni kөrüp baқmamsilər? 11 Xundaқ boloɳandila Mən silərni dəp yənə yalmiоɳuqini əyibləymən, u topriқinglardiki mewilərni wəyran қilmaymən; silərning baоɳ-etizliringlardiki tal üzümlər waқitsiz tөkülüp kətməydu, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.□
12 — Xuning bilən barliқ əllər silərni bəhtlik dəp ataydu, qünki yeringlar adəmni ҳuzurlanduridiоɳan bir zemin bolidu, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.

Halayiқ yənə қarxiliқ kərsitidu

13 — Silərning səzliringlar Manga қattiқ təgdi, dəydu Pərwərdigar, — biraқ silər yənə: «Biz sən bilən қarxilixidiоɳan nemə səz қilduқ?» — dəysilər. ■
14 — Silər: «Hudaning hizmitidə bolux biҳudiliktur» ҳəm: «Uning tapxuruқini qing tutuximiz wə samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar aldida matəm tutқan kixilərdək yürüximizning nemə paydisi?» — dəysilər, 15 ҳəm xuningdək: «Təkəbburlarni bəhtlik dəp ataymiz; rəzillik қiloɳuqilar ronaқ tapidu; ular bərҳəқ Hudani sinaydu, biraқ қutulup ketidu» — dəysilər.

■ **3:3** Ros. 6:7 □ **3:5** **«tezdin əyibligüqi guwaҳqi bolimən»** — baxқa birhil tərjimisi «maҳir əyibligüqi guwaҳqi bolimən». ■ **3:5** Mis. 20:7; 22:22; Қan. 24:17; Am. 2:7 □ **3:6** **«Mənki Pərwərdigar өzgərməsturmən»** — Huda өzgərməs bolsa, Uning Ibraҳim pəyоɳəmbərgə əwladliri Israil toоɳruluқ boloɳan wədilirimu өzgərməstur. **«xunga silər, i Yaқupning ooɳulliri, tügəxmigənsilər»** — baxқa birhil tərjimisi: «xunga silər, i Yaқup ooɳullirimu ҳeq өzgərmigən». ■ **3:6** Zəb. 33:11-12; Pənd. 19:21; Yəx. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ **3:7** Zək. 1:3 □ **3:8** **«kətürmə ҳədiyə»** — muxu hil қurbanliқ bir tərəptin bəzi қurbanliқlardin kaҳinlar üqün ayriwetilgən bir қismini, yənə bir tərəptin Hudaoɳa atap beоɳixlioɳan ҳərhil (məyli muқəddəs қanun bekitkən yaki ihtiyari bilən boloɳan) nərsilərni təswirləydu. □ **3:9** **«Silər bu pütkül «yat əl» xundaқ қiliwatisilər»** — «yat əl» muxu yərdə Hudaning intayin kinayilik gepi. Həlқ Uningoɳa yat bolup, butpərəs bir əlgə ohxaydu. □ **3:11** **«mən silərni dəp yənə yalmiоɳuqini əyibləymən»** — «yalmiоɳuqi» bolsa ҳərhil ziyanliқ ҳaxarət-ҳaywanlarni (məsilən, qekətkini) kərsitixi mumkin. ■ **3:13** Ayup 21:14, 15.

16 Pərwərdigardin əyminidiɣanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilən mungdaxti;
Pərwərdigar uni nəzirigə aldi, səzlirini anglidi. Xuning bilən Pərwərdigarning
aldida Uningdin ḳorḳup, Uning namini seɵinɵɣanlar üqün əslətmə bolɣan bir hatirə
kitab yezildi.□
17 — Bu kixilər bolsa Ɵzümning alaḥidə gəḥərimni yiɣḳan künidə Meningki bolidu
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar — wə Mən huddi adəm
ɵz hizmitidə bolɣan ooɣliɣa iqini aɵritḳandək ularɵa iqimni aɵritimən. ■ 18 Silər
ḳaytip kelisilər wə ḥəḳḳaniylar bilən rəzillərni, Hudaning hizmitidə bolɣanlar bilən
bolmiɣanlarni pərḳ etələysilər.□

4

Ahirḳi zaman — Pərwərdigarning küni

1 — Qünki mana xu kün, humdandək kəydürgüqi kün kelidu; ḥərbir təkəbburluḳ
ḳiloɣuqi ḥəm ḥərbir rəzillik ḳiloɣuqi pahaldək bolidu; xu kelidiɣan kün ularni
kəydüriwetidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar, —
ularɵa nə yiltiz nə xah ḳaldurulmaydu. ■ 2 Lekin namimdin əyminidiɣan silər
üqün, ḳanatlirida xipa-dərman elip kelidiɣan, ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax
ornidin turidu; silər talaɵa qiḳip bordaḳ mozaylardək ḳiyɵitip oynaysilər; □ 3 silər
rəzillərni qəyləp dəssiwetisilər; ular Mən təyyarliɣan künidə tapininglar astida kül
bolidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar.

Ahirḳi dəwət wə bexarət

4 — Mən Ḥorəb teɵida pütkül Israil üqün ḳulum Musaɵa buyruɣan ḳanunni, yəni
bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlərni yadinglarda tutunglar.■
5 — Mana, Pərwərdigarning uluɵ ḥəm dəḥxətlik küni kelixtin awwal Mən silərgə
Ilyas pəyɣəmbərni əwətimən. ■ 6 U atilarning kɵnglini balilarɵa mayil, balilarning
kɵnglini atilarɵa mayil ḳilidu; undaḳ bolmiɣanda Mən kelip yər yüzini ḳarɵax bilən
uruwetimən.

□ **3:16 «Xuning bilən Pərwərdigarning aldida Uningdin ḳorḳup, Uning namini seɵinɵɣanlar üqün əslətmə bolɣan bir hatirə kitab yezildi» —** bu kitabni ḳəyərdə, asmanda yaki zeminda, yaki kim yazɵanliḳi deyilmigən. ■ **3:17** Mis. 19:5; Yḥ. 10:29; Yəx. 62:3; Fil. 4:1; 1Tes. 2:19 □ **3:18 «Silər ḳaytip kelisilər» —** ahirḳi zamanda, Israillarning ḳaldisining ɵz zeminigə ḳaytip kelixi yaki ələümdin tirilixini kərsitidu. ■ **4:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13. □ **4:2 «Namimdin əyminidiɣan silər üqün, ḳanatlirida xipa-dərman elip kelidiɣan, ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax ornidin turidu» —** «ḳanatliri» bəlkim «ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan ḳuyax»ning nurlirini kərsitidu. **«ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax»** — ibraniy tilida «ḥəḳḳaniyliḳ ḳuyaxi» deyilidu. Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:4** Ḳan. 6:3 ■ **4:5** Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luḳa 1:17; 9:30; Wəḥ. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan ḳiloɳan hux həwər» •••• Əysa Məsiḫning nəsəbnamisi

1 Bu Ibraḫimning ooɳli wə Dawutning ooɳli boloɳan Əysa Məsiḫning nəsəbnamə
kitabidur: —□ ■
2 Ibraḫimdin Isḫaḳ tərəldi, Isḫaḳtin Yaḳup tərəldi, Yaḳup Yəḫuda wə uning
aka-ukilirining atisi boldi;■ 3 Yəḫudadin Tamar arḳilik Pərəz wə Zərah tərəldi;
Pərəzdin Ḫəzron tərəldi, Ḫəzrondin Ram tərəldi,□ ■ 4 Ramdin Amminadab tərəldi,
Amminadabdin Naḫxon tərəldi, Naḫxondin Salmon tərəldi, 5 Salmondin Raḫab
arḳilik Boaz tərəldi, Boazdin Rut arḳilik Obəd tərəldi, Obədtin Yəssə tərəldi,□
6 Yəssədin Dawut padixah tərəldi. Dawuttin Uriyaning ayali arḳilik Sulayman
tərəldi,■ 7 Sulaymandin Rəḫoboam tərəldi, Rəḫoboamdin Abiya tərəldi, Abiyadin
Asa tərəldi,■ 8 Asadin Yəḫoxafat tərəldi, Yəḫoxafattin Yəḫoram tərəldi, Yəḫoramdin
Uzziya tərəldi,□ 9 Uzziyadin Yotam tərəldi, Yotamdin Aḫaz tərəldi, Aḫazdin Ḫəzəkiya
tərəldi, 10 Ḫəzəkiyadin Manassəḫ tərəldi, Manassəḫdin Amon tərəldi, Amondin
Yoxiya tərəldi; 11 Babiloɳa sürgün ḳilinoɳanda Yoxiyadin Yəkoniyah wə uning aka-
ukiliri tərəldi. □ ■ 12 Babiloɳa sürgün boloɳandin keyin, Yəkoniyaḫdin Xealtiəl tərəldi,
Xealtiəldin Zərubbabəl tərəldi, □ ■ 13 Zərubbabəldin Abiḫud tərəldi, Abiḫuddin
Eliaḳim tərəldi, Eliaḳimdin Azor tərəldi, 14 Azordin Zadok tərəldi, Zadoktin Aḳim
tərəldi, Aḳimdin Əliḫud tərəldi, 15 Əliḫudtin Əliazar tərəldi, Əliazardin Mattan
tərəldi, Mattandin Yaḳup tərəldi, 16 Yaḳuptin Məryəmning eri boloɳan Yüsüp tərəldi;
Məryəm arḳilik Məsiḫ ataloɳan Əysa tuoɳuldi.□
17 Xundaḳ bolup, Ibraḫimdin Dawutḳiqə boloɳan arilikta jəmiy on tət əwlad boloɳan;
Dawuttin Babiloɳa sürgün ḳilinoɳiqə jəmiy on tət əwlad boloɳan; wə Babiloɳa sürgün
ḳilinixtin Məsiḫ kəlgüqə jəmiy on tət əwlad boloɳan.

Əysa Məsiḫning dunyaoɳa kelixi

18 Əysa Məsiḫning dunyaoɳa kelixi mundaḳ boldi: — Uning anisi Məryəm Yüsüpkə
yatlik boluxḳa wədə ḳilinoɳanidi; lekin tehi nikah ḳilinmayla, uning Muḳəddəs
Roḫtin ḫamilidar boloɳanliḳi məlum boldi.□ ■
19 Lekin uning *boloɳusi* eri Yüsüp, durus kixi bolup, uni jəmiyət aldida hijalətkə
ḳalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ḳildi.□

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning nəsəbnamə kitabi»** — bu səzlər bəlkim birinqidin təwəndiki «nəsəbnamə»ni (1-16-ayətni) kərsitidu. Ikkinqidin ular ḫəm «Matta» kitabining bexida wə toluḳ Injilning bexida kelip «Bu kitab Əysa Məsiḫ dəwrining hatirisi», degən mənini bildürüxi mumkin. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:1** Luḳa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3 «Yəḫudadin Tamar arḳilik Pərəz wə Zərah tərəldi»** — Tamar tooɳruluḳ «Yar.» 38-babni kərüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5 «Salmondin Raḫab arḳilik Boaz tərəldi» —** Raḫab tooɳruluḳ «Yəxua» 2-babni kərüng. **«Boaz Rut arḳilik Obəd tərəldi»** — Rut tooɳruluḳ Təwrattiki «Rut»ni kərüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10. □ **1:8 «Yəḫoxafattin Yəḫoram tərəldi» —** «Yəḫoram» grek tilida ḳisḳartilma xəkildə «Yoram» bolidu. □ **1:11 «Babiloɳa sürgün ḳilinoɳanda…» —** sürgün ḳilinixning baxlinixidin ahirlixixioɳiqə on nəqqə yil jəryan boloɳan. Israillar türküm-türkümlərgə bəlünüp sürgün ḳilinoɳan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12 «Yəkoniyaḫdin Xealtiəl tərəldi» —** bu ḳizik həwər üstidə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «Xealtiəl» grek tilida «Salatiyəl». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Əzra 3:2. □ **1:16 «Yaḳuptin Məryəmning eri boloɳan Yüsüp tərəldi» —** bizning pikrimizqə «Matta»da Yüsüpning nəsəbnamisi hatirilinidu. «Luḳa»da Məryəmningki hatirilidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **1:18 «lekin tehi nikah ḳilinmayla,…» —** grek tilida «ular tehi billə bolmayla». ■ **1:18** Luḳa 1:27,34. □ **1:19 «Yüsüp… uni jəmiyət aldida hijalətkə ḳalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ḳildi» —**Ibraniylar arisida yigit-ḳiz bir-birigə wədiləxkən bolsa ḳanun aldida alliḳaqan rəsmiy ər-ayal dəp ḫesablinidu.

20 Əmma u muxu ixlarni oylap yürginidə, mana Pərwərdigarning bir pərixtisi uning qüxidə kərünüp uningƣa: — Əy Dawutning ooƣli Yüsüp, ayaling Məryəmni əz əmringgə elixtin ķorķma; qünki uningda boloƣan ḥamilə Muķəddəs Roḥtin kəlgən. 21 U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u əz həlķini gunaḥliridin ķutķuzidu» — dedi.□ ■
22 Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining əməlgə axurulux üqün boloƣan, demək: — □ 23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi «Huda biz bilən billə») dəp ataydu».□
24 Yüsüp oyoƣinip, Pərwərdigarning xu pərixtisining degini boyiqə ķilip, Məryəmni əmrigə aldi. 25 Lekin Məryəm boxanoƣuqə u uningƣa yeķinlaxmidi. Bu Məryəmning tunjisi idi; Yüsüp uningƣa Əysa dəp isim ķoydi.■

2

Danixmənlərning ziyariti

1 Əysa Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə Yəḥudiyə əlkisining Bəyt-Ləḥəm yezisida dunyaƣa kəlgəndin keyin, mana bəzi danixmənlər məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip, puķralardin:□ ■ 2 Yəḥudiylarning *yengidin* tuoƣuloƣan padixaḥi ķəyərdə? Qünki biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ. Xunga, uningƣa səjdə ķiloƣili kəlduķ, — deyixti.□ 3 Buni angliƣan Ḥerod padixaḥ, xuningdək pütkül Yerusalem həlķimu alaķzadilikkə qüxti. 4 U pütkül bax kaḥinlar wə həlķning Təwrat ustazlirini qaķirip, ulardin «Məsiḥ ķəyərdə tuoƣuluxi kerək?» — dəp soridi.□
5 Ular: «Yəḥudiyədiki Bəyt-Ləḥəm yezisida boluxi kerək, — qünki pəyoƣəmbər arķilik xundaķ pütülgən: —□
6 «I Yəḥudiyə zeminidiki Bəyt-Ləḥəm,
Həlķing Yəḥudiyə yetəkqilirining arisida əng kiqiki bolmaydu;
Qünki səndin bir yetəkqi qiķidu,
U həlķim Isiraillarning baķķuqisi bolidu» — deyixti.■

□ **1:21 «U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u əz həlķini gunaḥliridin ķutķuzidu»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Ķutķuzoƣuqi Yaḥ» yaki «Yaḥ nijattur». Oķurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yaḥ» bolsa «Yaḥwəḥ» (Pərwərdigar)ning ķiskartilmisidur. ■ **1:21** Luķa 1:31; Ros. 4:12. □ **1:22 «Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining əməlgə axurulux üqün boloƣan...»** — Injilda, Təwrattiki bexarətlər nəķil kəltürülginidə, üq hil əḥwal kərülidu; (1) yüz bərgən ix dəl xu bexarətning obyekti bolidu (məsilən, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bərgən ix xu bexarət əz iqigə aloƣan bir wəķə yaki ix bolidu (məsilən, 2:23, 13:35); (3) yüz bərgən ix xu bexarəttə kərsitilgən ixķa bir misal bolidu (məsilən, 2:17). Bu temini tətķik ķilix intayin paydiliķtur. □ **1:23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi «Huda biz bilən billə») dəp ataydu»** — «Yəx.» 7:14 wə «Yəx.» 8:8, 10ni kərüng. ■ **1:25** Luķa 2:21. □ **2:1 «Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə»** — «Ḥerod padixaḥ» tooƣruluķ «Ķoxumqə səz» wə «Təbirlər»nimu kərüng. **«Mana bəzi danixmənlər məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip...»** — «danixmənlər» — Grek tilida «magoy» degən səz bilən ipadilinidu. Əslidə bu səz munəjjimlərni yaki pir-ustazlarni kərsitətti; Daniyal pəyoƣəmbər Babilda mundaķ kixilərgə «pirlarning piri» bolup yol kərsətkəndin keyin (Təwrat, «Daniyal» degən ķisimni kərüng) «magoy»larning kəzķaraxliri wə ḥesabliri asasən hurapat boyiqə əməs, bəlki Təwrattiki bexarətlər boyiqə boloƣan boluxi mumkin. **«məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip...»** — Yerusalem ķədimki Israilning paytəhti idi. ■ **2:1** Luķa 2:4. □ **2:2 «Qünki biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — «uning yultuzi» — demək, «uning tuoƣuloƣanliķidin bexarət beridioƣan yultuzi». **«biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — yaki «biz uning yultuzini xərķtə kərduķ». □ **2:4 «Məsiḥ ķəyərdə tuoƣuluxi kerək?»** — «Məsiḥ» — pəyoƣəmbərlər aldin eytķan, Huda təripidin tallanoƣan, ḥaman bir küni kelip ḥəm nijat kəltüridioƣan ḥəm keyin mənggü ḥəkümranliķ ķilidioƣan Kutķuzoƣuqi-Padixaḥni kərsitidu. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **2:5 «pəyoƣəmbər arķilik xundaķ pütülgən...»** — «pəyoƣəmbər» muxu yərdə Təwrattiki Mikaḥ pəyoƣəmbərni kərsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yḥ. 7:42.

7 Buning bilən, Ḥerod danixmələrni məhpiy qaḳirtip, yultuzning ḳaqan pəyda
bolo̱anliḳini sürüxtürüp biliwaldi. 8 Andin: «Berip balini sürüxtə ḳilip tepinglar.
Tapḳan ḥaman ḳaytip manga həwər ḳilinglar, mənmu uning aldio̱a berip səjdə ḳilip
kelәy» — dəp, ularni Bəyt-Ləḥəmgə yolo̱a saldi.
9 Danixmənlər padixaḥning səzini anglap yolo̱a qiḳti; wə mana, ular xərḳtə kərgən
ḥeliḳi yultuz ularning aldida yol baxlap mangdi wə bala turo̱an yərgə kelip tohtidi.
□ 10 Ular ḥeliḳi yultuzni kərginidin intayin ḳattiḳ xadlinixti 11 ḥəm өygə kirip, balini
anisi Məryəm bilən kərüp, yərgə yiḳilip uningo̱a səjdə ḳilixti. Andin, həzinilirini
eqip, altun, məstiki, murməkki ḳatarliḳ sowo̱atlarni sunuxti. 12 Ularo̱a qüxidə
Ḥerodning yenio̱a barmasliḳ too̱risidiki wəḥiy kəlgənliki üqün, ular baxḳa yol bilən
өz yurtio̱a ḳaytixti.

Misiro̱a ḳeqix

13 Ular yolo̱a kətkəndin keyin, Pərwərdigarning bir pərixtisi Yüsüpning qüxidə
kərünüp:
Ornungdin tur! Bala wə anisi ikkisini elip Misiro̱a ḳaq. Mən sanga uḳturo̱uqə u
yərdə turo̱in. Qünki Ḥerod balini yoḳitixḳa izdəp kelidu — dedi. 14 Xuning bilən u
ornidin turup, xu keqila bala wə anisi ikkisini elip Misiro̱a ḳarap yolo̱a qiḳti. 15 U
Ḥerod өlgüqə xu yərdə turdi. Xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning pəyo̱əmbər arḳiliḳ
aldin eytḳan: «Oo̱lumni Misirdin Mən qaḳirdim» degən səzi əməlgə axuruldi. □ ■

Ḥerodning oo̱ul bowaḳlarni өltürüxi

16 Ḥerod bolsa danixmənlərdin aldano̱anliḳini bilip, ḳattiḳ o̱əzəpləndi. U
danixmənlərdin eniḳlio̱an waḳitḳa asasən, adəmlərni əwətip Bəyt-Ləḥəm yezisi
wə ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki oo̱ul balilarning ḥəmmisini
өltürguzdi. □ 17 Xu qao̱da Yərəmiya pəyo̱əmbər arḳiliḳ eytilo̱an munu səz əməlgə
axuruldi: —

18 «Ramaḥ xəḥiridə bir sada,
Aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar,
Bu Raḥilәning baliliri üqün kətürgən aḥ-zarliri;
Balilirining yoḳ ḳiliwetilgini tüpəylidin,
Təsəllini ḳobul ḳilmay pio̱an kətüridu».□ ■

Misirdin ḳaytip kelix

19 Əmdi Ḥerod өlgəndin keyin, Hudaning bir pərixtisi Misirda turo̱an Yüsüpning
qüxidə kərünüp uningo̱a: —
20 Ornungdin tur! Bala wə anisini elip Israil zeminio̱a ḳayt! Qünki balining jenini
almaḳqi bolo̱anlar өldi, — dedi. 21 Buning bilən Yüsüp ornidin turup bala wə anisini
elip Israil zeminio̱a ḳaytti. 22 U Arhelausning atisi Ḥerod padixaḥning ornio̱a təhtkə
olturup Yəḥudiyə өlkisigə ḥəkümranliḳ ḳiliwatḳinidin həwər tepip, u yərgə ḳaytixtin

---

□ **2:9 «ular xərḳtə kərgən ḥeliḳi yultuz» —** yaki «ular u kətürlgəndə kərgən ḥeliḳi yultuz». □ **2:15 «Pərwərdigarning pəyo̱əmbər arḳiliḳ aldin eytḳan: «Oo̱lumni Misirdin Mən qaḳirdim» degən səzi əməlgə axuruldi» —** Təwrat, «Ḥox.» 11:1. ■ **2:15** Ḥox. 11:1. □ **2:16 «Ḥerod... ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki oo̱ul balilarning ḥəmmisini өltürguzdi» —** demək, u tuo̱ulo̱an bala kəp degəndə ikki yaxḳa kirgən, dəp ḥesablio̱anidi. □ **2:18 «Ramaḥ xəḥiridə bir sada, aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar» —** «Ramaḥ yurti» yaki «Ramaḥ xəḥiri» Bəyt-Ləḥəmdin yiraḳ əməs. **«Ramaḥ xəḥiridə bir sada, aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar, ... balilirining yoḳ ḳiliwetilgini tüpəylidin, təsəllini ḳobul ḳilmay pio̱an kətüridu» —** pütkül bexarət «Yər.» 31:15də tepilidu. ■ **2:18** Yər. 31:15

qorqti; wə qüxidə uningoqa bir wəhiy kelip, Galiliyə zeminioqa berip, 23 Nasarət dəp atilidioqan bir yezida olturaqlaxti. Xuning bilən pəyoqəmbərlər arqiliq: «U Nasarətlik dəp atilidu» deyilgini əməlgə axuruldi.□ ■

3

Qəmüldürgüqi Yəhyaning təlim berixi
Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

1 Xu qaoqlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoqa kelip□ ■
2 kixilərgə:
— Towa qilinglar! Qünki ərx padixaliqi yeqinlixip qaldi! — dəp jakarlaxqa baxlidi.□
3 Qünki *qəmüldürgüqi Yəhya* bolsa ilgiri Yəxaya pəyoqəmbər bexaritidə kərsətkən kixining dəl əzi bolup: —
«Bayawanda towlaydioqan bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning qioqir yollirini tüptüz qilinglar! — degən awazi anglinidu».□ ■

4 Yəhya *pəyoqəmbər* təgə yungidin qilinoqan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoqlioqanidi. Yəydioqini bolsa qekətkilər bilən yawa hərə həsili idi.■ 5 Əmdi Yerusalem xəhiri, pütün Yəhudiyə əlkisi wə pütkül Iordan dərya wadisining ətrapidiki kixilər uning aldioqa kelixip, 6 gunahlirini iqrar qilixti wə uning əzlirini Iordan dəryasida qəmüldürüxini qobul qilixti.□ ■
7 Lekin Pərisiy wə Sadukiy məzhipidikilərdin kəplirining uning qəmüldürüxini qobul qiloqili kəlgənlikini kərginidə u ularoqa:
— Əy yilanlarning baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxüx aldida turoqan oqəzipidin qeqinglar dəp agahlandurdi?!□ ■
8 Əmdi towioqa layiq mewini kəltürünglar!□ ■ 9 Wə əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dəp hiyal qilip yürmənglar; qünki Mən xuni silərgə eytip qoyayki, Huda Ibrahimoqa muxu taxlardinmu pərzəntlərni apiridə qilalaydu.□ ■

□ **2:23** **«U Nasarətlik dəp atilidu»** — bu muhim bexarətlik səz tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:23** Yəx. 11:1; 60:21; Zək. 6:12. □ **3:1** **«Xu qaoqlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoqa kelip...»** — «Yəhya» ibraniy wə grek tillirida «Yuhanna» («Pərwərdigarning xəpqiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu. «Yəhya» degən isim oqurmənlərgə muxu xəklidə tonux boloqanliqi üqün uni muxu tərjimidə ixlətтuq («Yəhya» əsli ərəbqə səz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2** **«... ərx padixaliqi yeqinlixip qaldi!»** — Injilda baxtin-ahir «ərx padixaliqi» yaki «asmanning padixahliqi» dəp tiloqa elinidu. Grek tilida daim «asmanlarning padixahliqi» degən xəklidə elinidu. □ **3:3** **«Bayawanda towlaydioqan bir kixining: Rəbning yolini təyyarlanglar, uning qioqir yollirini tüptüz qilinglar! — degən awazi anglinidu»** — «Yəx.» 40:3. ■ **3:3** Yəx. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6. □ **3:6** **«... *Yəhyaning* əzlirini Iordan dəryasida qəmüldürüxini qobul qilixti»** — bu yərdə eytiloqan qəmüldürüx kixilərning: (1) əz gunahlirioqa towa qiloqanliqini; (2) Hudaning padixahliqining yeqinlaxqanliqioqa wə xundaqla (3) Qutquzoquqi-Məsihning yeqinlaxqanliqioqa iman kəltürüxini ipadiləytti (ahirqi nuqta Injildiki keyinki məzmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5. □ **3:7** **«Lekin Pərisiy wə Sadukiy məzhipidikilərdin kəplirining uning qəmüldürüxini qobul qiloqili kəlgən...»** — «Pərisiy» wə «Sadukiy» tooqruluq: — Yəhudiylar arisidiki ikki məzhəpning kixiliri. Təbirlərdiki «Pərisiy» wə «Sadukiy»oqa qaralsun. **«Kim silərni Hudaning qüxüx aldida turoqan oqəzipidin qeqinglar dəp agahlandurdi?!»** — bu kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa qilmay, Hudadin kelidioqan oqəzəptin qeqip qutulux üqün qəmüldürüxni qobul qilayli degininglar qandaq gəp?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7. □ **3:8** **«Əmdi towioqa layiq mewini kəltürünglar!»** — «towioqa layiq mewə» tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:8** Luqa 3:8. □ **3:9** **«Əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dəp hiyal qilip yürmənglar!»** — «Atimiz Ibrahim bardur!» — demək, «Biz uluoq Ibrahimning əwladliri boloqan «uluoq Yəhudiy milliti»», «Biz heqnemə qilmisaqmu Huda aldida «Uningoqa has alahidə həlq» boliwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yh. 8:39.

10 Palta alliқaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp қoyuldi; yahxi mewə bərməydioɣan ҳərқaysi dərəhlər kesilip otқa taxlinidu. □ ■ 11 Mən dərwəқə silərni towa қilixinglar üqün suoɣa qəmüldürimən. Lekin məndin keyin kəlgüqi zat məndin қudrətliktur. Mən ҳətta uning kəxini kətürüxkimu layiқ əməsmən; u silərni Muқəddəs Roҳқa ҳəm otқa qəmüldüridu. ■ 12 Uning soruoɣuqi küriki қolida turidu; u өz haminini *topa-samandin* təltəküs tazilaydu, sap buoɣdayni ambaroɣa yioɣidu, əmma topa-samanni өqməs otta kөydürüwetidu, — dedi.

Əysaning qəmüldürülüxi

Mar. 1:9-11; Luқa 3:21-22

13 Xu waқitta, Əysa Yəҳyadin qəmüldürülüxni қobul қilix üqün Galiliyə өlkisidin Iordan dəryasi boyioɣa, uning yenioɣa kəldi. ■ 14 Biraқ Yəҳya qəmüldürüxkə unimay uni tosup:

— Əsli qəmüldürülüxni mən səndin қobul қilixim kerək idi, biraқ sən mening aldimoɣa kəpsənoɣu? — dedi.

15 Lekin Əysa uningoɣa jawabən: — Ҳazirqə xuningoɣa yol қoyoɣin; qünki ҳəққaniyliқning barliқ *tələplirini* əməlgə axurux üqün, xundaқ қiliximizoɣa tooɣra kelidu, — dedi.

Xuning bilən, Yəҳya uningoɣa yol қoydi. 16 Wə Əysa qəmüldürülüp bolupla, sudin qiқti; u sudin qiқixi bilən mana, ərxlər uningoɣa eqilip, Hudaning Roҳi kəptər қiyapitidə ərxtin qüxüp, üstigə қonuwatқanliқini kərdi. □ ■ 17 Wə mana, ərxtin bir awaz: — «Bu Mening səyümlük ooɣlum, Mən uningdin toluқ hursənmən!» — dəp anglandi.■

□ **3:10 «Palta alliқaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp қoyuldi»** — Yəҳya pəyoɣəmbərning bu uluoɣ səzi wə 12-ayəttiki keyinki bexariti tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. Uning xu bayani «Hudaning oɣəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yҳ. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luқa 3:16; Yҳ. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luқa 3:21. □ **3:16 «Əysa qəmüldürülüp bolupla, sudin qiқti...»** — nemixқa Əysa Yəҳyaning qəmüldürüxini қobul қildi? «Қoxumqə səz»imizdə bu tooɣruluқ azraқ tohtilimiz. **«Hudaning Roҳi kəptər қiyapitidə ərxtin qüxüp..»** — yaki «... pahtək қiyapitidə qüxüp...». Grek tilida bu қux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ҳəm kəptərni ҳəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **3:16** Yəx. 11:2; 42:1; Yҳ. 1:32. ■ **3:17** Yəx. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luқa 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17.

Qana'an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsiḫning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

1 Andin Əysa Roḫning yetəkqilikidə Iblisning sinaq-azduruxlirioɣa yüzlinix üqün
qəl-bayawanoɣa elip berildi.□ ■ 2 U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning
qorsiqi eqip kətkənidi.□ 3 Əmdi azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa:
— Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang, muxu taxlarni nanoɣa aylinixqa
buyruoɣin! — dedi.□
4 Lekin u jawabən: —
Təwratta: «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir
səz bilənmu yaxaydu» dəp pütülgən, — dedi.□ ■
5 Andin Iblis uni muqəddəs xəḫərgə elip berip, ibadəthanining əng egiz jayioɣa
turoɣuzup uningoɣa: 6 — Hudaning Ooɣli bolsang, əzüngni pəskə taxlap baqqin!
Qünki *Təwratta*: «*Huda* Əz pərixtilirigə sening ḫəqqingdə əmr qilidu»; wə
«putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu» dəp
pütülgən — dedi.□ ■
7 Əysa uningoɣa: «Təwratta yənə, «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»
dəpmu pütülgən — dedi.□ ■
8 Andin, Iblis uni naḫayiti egiz bir taoɣqa qikirip, uningoɣa dunyadiki barlik
padixaḫliklarni xərəpliri bilən kərsitip:
9 Yərgə yikilip manga ibadət qilsang, bularning ḫəmmisini sanga beriwetimən, —
dedi.
10 Andin Əysa uningoɣa: — Yoqal, Xəytan! Qünki *Təwratta*: «Pərwərdigar
Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!» dəp pütülgən, —
dedi.□ ■
11 Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə
boldi.□

Əysa təlim berixni baxlaydu
Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

12 Əmdi *Əysa* Yəḫyaning tutqun qilinoɣanlikini anglap, Galiliyəgə yol aldi. ■ 13 U
Nasarət yezisini taxlap, Zəbulun wə Naftali rayonidiki *Galiliyə* dengizi boyidiki

---

□ **4:1 «… Əysa Roḫning yetəkqilikidə … qəl-bayawanoɣa elip berildi»** — «Roḫ» muxu yərdə Muqəddəs Roḫni kərsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2 «U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning qorsiqi eqip kətkənidi»** — oqurmənlərgə ayan bolsunki, muqəddəs yazmilarda «roza tutux» adəttə ḫeqqandak ozuqlanmaslikni kərsitidu. Undaq biwasitə deyilmigən bolsa muxu rozilar su iqməslikni əz iqigə almaydu. □ **4:3 «Azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa… dedi»** — «azduroɣuqi» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. **«Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang,…»** — grek tilida bu -3- wə 6-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər (mundak) bolsang (wə dərwəqə xundak bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Ooɣli» — bu nam ḫərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:4 «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir səz bilənmu yaxaydu»** — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6 «Huda Əz pərixtilirigə sening ḫəqqingdə əmr qilidu»; wə «putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooɣruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:6** Zəb. 91:11,12 □ **4:7 «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10 «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!»** — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11 «Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə boldi»** — Rəb Əysa uqrioɣan sinaqlar üstidə «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yḫ. 4:43.

Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti. □ 14 Xundaḳ ḳilip, Yəxaya pəyoɣəmbər arḳiliḳ
eytiloɣan xu bexarət əməlgə axuruldi, demək: —
15 «Zəbulun zemini wə Naftali zemini,
Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida, «Yat əllərning makani»
boloɣan Galiliyədə, □ ■
16 Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi;
Yəni ölüm kələnggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa,
Dəl ularning üstigə nur qüxti». □ ■
17 Xu waḳittin baxlap, Əysa: «Towa ḳilinglar! Qünki ərx padixaḥliḳi yeḳinlixip
ḳaldi!» — dəp jar ḳilixḳa baxlidi. ■

Əysaning muhlis qaḳirixi
Mar. 1:16-20; Luḳa 5:1-11

18 *Bir küni*, u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, ikki aka-uka, yəni Petrus dəpmu
atiloɣan Simon isimlik bir kixini wə uning inisi Andiriyasni kərdi. Ular beliḳqi bolup,
dengizoɣa tor taxlawatatti; ■ 19 u ularoɣa:
— Mening kəynimdin menginglar — Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən! —
dedi. □ 20 Ular xuan beliḳ torlirini taxlap, uningoɣa əgixip mangdi.
21 U xu yərdin ötüp, ikkinqi bir aka-ukini, yəni Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup wə inisi
Yuḥannani kərdi. Bu ikkisi kemidə atisi Zəbədiy bilən torlirini ongxawatatti. U
ularnimu qaḳirdi. 22 Ular dərḥal kemini atisi bilən ḳaldurup uningoɣa əgixip mangdi.

Əysaning Galiliyədə təlim berixi
Luḳa 6:17-19

23 Wə Əysa Galiliyəning ḥəmmə yerini kezip, ularning sinagoglirida təlim berip,
Hudaning padixaḥliḳining hux həwirini jakarlaytti, həlḳ arisida ḥərhil kesəllərni wə
ajiz-meyiplarni saḳaytti. □ 24 U tooɣuluḳ həwər pütkül Suriyə əlkisigə tarḳaldi; u
yərdiki halayiḳ ḥərhil bimarlarni, yəni ḥərtürlük kesəllər wə aoɣriḳ-silaḳlarni ḥəmdə
jin qaplaxḳanlarni, tutḳaḳliḳ wə paləq kesiligə giriptar boloɣanlarni uning aldioɣa elip
kelixti; wə u ularni saḳaytti. □ 25 Galiliyə, «on xəḥər» rayoni, Yerusalem, Yəḥudiyə
wə Iordan dəryasining u ḳetidin kəlgən top-top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi.

□ **4:13 «U... Naftali rayonidiki Galiliyə dengizi boyidiki Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti» —** «Galiliyə dengizi» aḳar suluḳ yooɣan bir kəl. □ **4:15 «Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida...» —** «dengiz yoli» «Galiliyə dengizi»ning oɣərbiy yərlirini kərsitidu. **««Yat əllərning makani» boloɣan Galiliyədə...»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz ḳiloɣandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxḳa Israil ḳəbililirining kəp ḳisimliri sürgün ḳilindi. Bir ḳisim kəmbəoɣəl, namrat, ḳabiliyətsiz kixilər ḳaldi. Asuriyə padixaḥi baxḳa yat millət-həlḳlərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaḳlaxturdi. Muxu kixilər ḳepḳaloɣan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, əzara assimiliyatsiyə ḳilinoɣaqḳa, Galiliyə Yəḥudiylar təripidin ««yat əlliklər» (Yəḥudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloɣan. ■ **4:15** Yəx. 8:23; 9:1. □ **4:16 «Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi; yəni ölüm kələnggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa, dəl ularning üstigə nur qüxti» —** Təwrat «Yəx.» 9:1-2. Bexarəttə muxu nur dəl xu kəmsiltilgən yərdikilərgə qeqilidu, deylidu. ■ **4:16** Yəx. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16. □ **4:19 «Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən!» —** «adəmni tutḳuqi» degən ibaridə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip ḳutḳuzuxni kərsitidu. □ **4:23 «Əysa... ularning sinagoglirida təlim berip,...» —** «sinagoglar» Yəḥudiy həlḳining ibadət ḳilix, Təwratni oḳux wə wəz-təlim anglaxḳa yioɣilidioɣan ammiwiy əyliri yaki zalliri. □ **4:24 «tutḳaḳliḳ... kesiligə giriptar boloɣanlar» —** grek tilida «ay uroɣanlar» degən səz bilən ipadilinidu.

5

Ḥəḳiḳiy bəht-bərikət
Luḳa 6:20-23

1 Muxu top-top adəmlərni kərüp u bir taoɳḳa qikti; u u yərdə olturoɳinida, muhlisliri
uning yenioɳa kəldi. 2 U aoɳzini eqip ularoɳa təlim berixkə baxlidi: —

3 Mubarək, roḫta namrat boloɳanlar!
Qünki ərx padixaḫliḳi ularoɳa təwədur.□ ■
4 Mubarək, pioɳan qəkkənlər!
Qünki ular təsəlli tapidu.□ ■
5 Mubarək, yawax-məminlər!
Qünki ular yər yüzigə mirashordur.■
6 Mubarək, ḥəḳḳaniyliḳḳa aq wə təxnalar!
Qünki ular toluḳ toyunidu.■
7 Mubarək, rəḥimdillar!
Qünki ular rəḥim kəridu.
8 Mubarək, ḳəlbi pak boloɳanlar!
Qünki ular Hudani kəridu.■
9 Mubarək, tinqliḳ tərəpdarliri!
Qünki ular Hudaning pərzəntliri dəp atilidu.□
10 Mubarək, ḥəḳḳaniyliḳ yolida ziyankəxlikkə uqrioɳanlar! Qünki ərx padixaḫliḳi
ularoɳa təwədur.■
11 Mubarək, mən üqün baxḳilarning ḥaḳarət, ziyankəxlik wə ḥərtürlük təḫmitigə
uqrisanglar; ■ 12 xad-huram bolup yayranglar! Qünki ərxlərdə katta in'am silər
üqün saḳlanmaḳta; qünki silərdin ilgiriki pəyoɳəmbərlərgimu ular muxundaḳ
ziyankəxliklərni ḳiloɳan. ■

Muhlislar «tuz»luḳ rolini yoḳatmasliḳi kerək
Mar. 9:50; Luḳa 14:34-35

13 Silər yər yüzidiki tuzdursilər. Ḫalbuki, əgər tuz əz təmini yoḳatsa, uningoɳa
ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu? U qaoɳda, u ḥeqnemigə yarimas
bolup, taxlinip kixilərning ayioɳi astida dəssilixtin baxḳa ḥeq ixḳa yarimaydu.□ ■
14 Silər dunyaning nuridursilər. Taoɳ üstigə selinoɳan xəḥər yoxurunalmaydu.
15 Ḫeqkim qiraoɳni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas, bəlki qi-
raoɳdanning üstigə ḳoyidu; buning bilən, u əy iqidiki ḥəmmə adəmlərgə yoruḳluḳ
beridu. □ ■ 16 Xu təriḳidə, silər nurunglarni insanlar aldida xundaḳ qaḳnitinglarki,
ular yahxi əməlliringlarni kərüp, ərxtiki atanglarni uluoɳlisun.■

□ **5:3** **«roḫta namrat boloɳanlar»** — bəlkim əzining Hudaoɳa ḳət'iy moḫtajliḳini tonup yətkənlər. Baxḳa birhil tərjimisi: «Mubarək, roḫta tiləmqi boloɳanlar!». Grek tilida «namrat» degən səz «tiləmqi» degən mənini əz iqigə alidu (məsilən, «Luḳa» 16:20, 22də). Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəhtlik, bərikətlik ḳilinoɳan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **5:3** Yəx. 57:15; 66:2; Luḳa 6:20. □ **5:4** **«pioɳan qəkkənlər»** — bəlkim əz gunaḫliri wə Hudaoɳa tayanmioɳanliḳi üqün pioɳan qekixni kərsitidu. ■ **5:4** Yəx. 61:2; 66:10,13; Luḳa 6:21. ■ **5:5** Zəb. 37:11 ■ **5:6** Yəx. 55:1. ■ **5:8** Zəb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9** **«tinqliḳ tərəpdarliri»** — grek tilida: «sulḫi ḳiloɳuqilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pet. 3:14. ■ **5:11** 1Pet. 4:14. ■ **5:12** Luḳa 6:23. □ **5:13** **«silər yər yüzidiki tuzdursilər»** — tuz — (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saḳaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɳa boloɳan roli buningoɳa ohxap ketixi kerək. ■ **5:13** Mar. 9:50; Luḳa 14:34. □ **5:15** **«ḥeqkim qiraoɳni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas…»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luḳa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pet. 2:12.

Təwrat ⱪanuni ⱨəⱪⱪidə

17 Meni Təwrat ⱪanunini yaki pəyƣəmbərlərning yazƣanlirini bikar ⱪilƣili kəldi,
dəp oylap ⱪalmanglar. Mən ularni bikar ⱪilƣili əməs, bəlki əməlgə axurƣili kəldim.
18 Qünki mən silərgə xuni bərⱨək eytip ⱪoyayki, asman-zemin yoⱪimiƣuqə, uningda
pütülgənlər əməlgə axurulmiƣuqə Təwrattiki «yod» bir ⱨərp, ⱨətta birər qekitmu
bikar ⱪilinmaydu. □ ■ 19 Xu səwəbtin, Təwrat ⱪanunining əⱪidilirigə, ⱨətta uning
əng kiqikliridin birini bikar ⱪilip, wə baxⱪilarƣa xundaⱪ ⱪilixni əgitidiƣan ⱨərkim
ərx padixaⱨliⱪida əng kiqik ⱨesablinidu. Əmma əksiqə, Təwrat ⱪanuni əⱪidilirigə
əməl ⱪilƣanlar wə baxⱪilarƣa xundaⱪ ⱪilixni əgətküqilər bolsa ərx padixaⱨliⱪida
uluƣ ⱨesablinidu. □ ■ 20 Qünki mən silərgə xuni eytip ⱪoyayki, ⱨəⱪⱪaniyliⱪinglar
Təwrat ustazliri wə Pərisiylərningkidin axmisa, ərx padixaⱨliⱪiƣa ⱨeqⱪaqan
kirəlməysilər.□

Oⱡəzəplinix ⱨəⱪⱪidə

21 Burunⱪilarƣa «Ⱪatillиⱪ ⱪilma, ⱪatillиⱪ ⱪilƣan ⱨərⱪandaⱪ adəm soraⱪⱪa tartilidu»
dəp buyruƣanliⱪini angliƣansilər. ■ 22 Biraⱪ mən əzüm xuni silərgə eytip ⱪoyayki,
əz ⱪerindixiƣa bikardin-bikar aqqiⱪlanƣanlarning ⱨərbirimu soraⱪⱪa tartilidu. Əz
ⱪerindixini «əⱨməⱪ» dəp tilliƣan ⱨərkim aliy kengəxmidə soraⱪⱪa tartilidu; əmma
ⱪerindaxlirini «təlwə» dəp ⱨaⱪarətligən ⱨərkim dozahning otiƣa layiⱪ bolidu. □
23 Xuning üqün, sən ⱪurbangaⱨ aldiƣa kelip *Hudaƣa* ⱨədiyə atimaⱪqi boluƣiningda,
ⱪerindixingning seningdin aƣrinƣan yeri barliⱪi yadingƣa kəlsə, 24 ⱨədiyəngni
ⱪurbangaⱨ aldiƣa ⱪoyup turup, awwal ⱪerindixing bilən yarixiwal, andin kelip
ⱨədiyəngni ata.
25 Əgər üstüngdin dəwa ⱪilmaⱪqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda
boluƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost boluƣin. Bolmisa, u seni soraⱪqiƣa,
soraⱪqi bolsa gundipayƣa tapxuridu, sən zindanƣa solitiwetilisən. □ ■ 26 Mən
sanga xuni bərⱨək eytip ⱪoyayki, *ⱪərzingning* əng ahirⱪi bir tiyininimu ⱪoymay
təlimigüqə, xu yərdin qiⱪalmaysən.□

Zinahorluⱪ ⱨəⱪⱪidə

27 Silər «Zina ⱪilmanglar» dəp buyruƣanliⱪini angliƣansilər. ■ 28 Biraⱪ mən əzüm
xuni silərgə eytip ⱪoyayki, birər ayalƣa xəⱨwaniy niyət bilən ⱪariƣan kixi kənglidə
u ayal bilən alliⱪaqan zina ⱪilƣan bolidu. ■ 29 Əgər əmdi ong kəzüng seni gunaⱨⱪa
azdursa, uni oyup taxliwət. Qünki pütün bədiningning dozahⱪa taxlanƣinidin kərə,
bədiningdiki bir əzaying yoⱪ ⱪilinƣini kəp əwzəl. ■ 30 Əgər ong ⱪolung seni gunaⱨⱪa

---

□ **5:18** **«uningda , *yəni Təwrat ⱪanunida*** pütülgənlər əməlgə axurulmiƣuqə Təwrattiki «yod» bir ⱨərp… bikar ⱪilinmaydu» — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — əng kiqik ⱨərp ⱨesablinidu. ■ **5:18** Luⱪa 16:17. □ **5:19** **«uning əng kiqikliridin birini bikar ⱪilip…»** — yaki «uning əng kiqikliridin birini hilaplиⱪ ⱪilip…» — Grek tilidiki peil bəlkim «bikar ⱪilip» wə «hilaplиⱪ ⱪilip» degən ikki mənini əz iqigə alidu. ■ **5:19** Yaⱪ. 2:10. □ **5:20** **«Təwrat ustazliri wə Pərisiylər…»** — «Pərisiylər» Yəⱨudiylarning diniy ən’əniliridə əng qing turidiƣan ⱪattiⱪ tələplik etiⱪad eⱪimi idi. ■ **5:21** Mis. 20:13; Ⱪan. 5:17. □ **5:22** **«Əz ⱪerindixiƣa bikardin-bikar aqqiⱪlanƣanlar…»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «bikardin-bikar» degən sözlər tepilmaydu. **«… aliy kengəxmidə soraⱪⱪa tartilidu»** — «aliy kengəxmə» Yəⱨudiylarning əng yuⱪiri soti bolup, «sanⱨedrin» dəp atilatti. Bəzilər bu səz ərxtiki sotni kərsitidu, dəp ⱪaraydu; bizmu bu pikirgə mayilmiz. □ **5:25** **«…üstüngdin dəwa ⱪilmaⱪqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda boluƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost boluƣin»** — «uning bilən birgə yolda boluƣiningda» degən səz bəlkim sotⱪa ⱪarap mangƣan yolda, yəni sotⱪa qüxüxtin burun bolƣan «yarixix pursiti»ni kərsitidu. «Luⱪa» 12:58ni kərüng. ■ **5:25** Luⱪa 12:58; Əf. 4:26. □ **5:26** **«ⱪərzingning əng ahirⱪi bir tiyini»** — «bir tiyin» grek tilida «bir kodrans». Bu pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük ⱨəⱪⱪi bolƣan «dinarius»ning 1/64 ⱪismi idi. ■ **5:27** Mis. 20:14; Ⱪan. 5:18. ■ **5:28** Ayup 31:1; Zəb. 119:37. ■ **5:29** Mat. 18:8; Mar. 9:43.

azdursa, uni kesip taxliwət. Qünki pütün bədiningning dozahqa taxlanoƣinidin kərə, bədiningdiki bir əzaying yoq ƣilinoƣini kəp əwzəl.

Talaq ƣilix ƫəqƣidə
Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yənə: — «Kimdikim ayalini talaq ƣilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun» dəpmu buyruloƣan. □ ■ 32 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, kimdikim əz ayalining buzuqluq ƣilmixidin baxqa *ƫərqandaq ixni baƫanə ƣilip* uni talaq ƣilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup bərgən bolidu; talaq ƣilinoƣan ayalni əmrigə aloƣan kiximu zina ƣiloƣan bolidu. □ ■

Qəsəm ƣilix ƫəqƣidə

33 Silər yənə burunqilaroƣa «Qəsimingdin yanma, Pərwərdigaroƣa ƣiloƣan qəsiminggə əməl ƣil» dəp buyruloƣanliqini angliƣansilər. ■ 34 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, qət'iy qəsəm ƣilmanglar; ərxni tiloƣa elip qəsəm ƣilmanglar, qünki ərx Hudaning təhtidur; ■ 35 yaki yərni tiloƣa elip qəsəm ƣilmanglar, qünki yər yüzi Hudaning təhtipəridur. Yerusalemni tiloƣa elipmu qəsəm ƣilmanglar, qünki u yər uluoƣ padixaƫning xəƫiridur. ■ 36 ƫətta əz bexinglarni tiloƣa elipmu qəsəm ƣilmanglar, qünki silərning qeqinglarning bir telinimu aq yaki qara rənggə əzgərtix qolunglardin kəlməydu. 37 Pəqət degininglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rəzil boloƣuqidin kelidu.□

Intiqam ƫəqƣidə
Luqa 6:29-30

38 Silər «Kəzgə kəz, qixqa qix» dəp buyruloƣinini angliƣansilər. □ ■ 39 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, əski bilən təng bolmanglar. Kimdəkim ong məngzinggə ursa, sol məngzingnimu tutup bər; ■ 40 wə birsi üstüngdin dəwa ƣilip, kənglikingni almaqqi bolsa, qapiningnimu bər. 41 Birsi sanga *yük-taƣini yüdküzüp* ming qədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming qədəm mang. □ 42 Birsi səndin tilisə, uningoƣa bər. Birsi səndin ətnə-yerim ƣilmaqqi bolsa, uningoƣa boynungni toloƣima.□ ■

□ **5:31 «Kimdikim ayalini talaq ƣilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun» —** «Qan.» 24:1. ■ **5:31** Qəl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1. □ **5:32 «Kimdikim əz ayalining buzuqluq ƣilmixidin baxqa ƫərqandaq ixni baƫanə ƣilip uni talaq ƣilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup bərgən bolidu» —** ayal kixi Məsiƫ eytqan bu əƫwaloƣa qüxsə (demək, eri buzuqluq ƣiloƣan bolsa), undaqta u talaq ƣilinoƣan bolsa, baxqa bir ərgə təgsə bolidu. Xu waqitlarda talaq ƣilinoƣan hotun ərsiz qalsa, əƫwali naƫayiti qiyin bolidu, əlwəttə. ■ **5:32** Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ **5:33** Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22 ■ **5:34** Yəx. 66:1; Yaq. 5:12. ■ **5:35** Zəb. 48:2; Yəx. 66:1. □ **5:37 «Buningdin ziyadisi rəzil boloƣuqidin kelidu» —** «rəzil boloƣuqi» Xəytanni kəzritidu. Baxqa birhil tərjimisi: «rəzilliktin kelidu». □ **5:38 «Kəzgə kəz, qixqa qix» —** uyoƣur tilidiki maqal bolsa: «Qanoƣa qan, janoƣa jan». Sottiki adalətlik ƫəkümlərni kərsitidioƣan bu səzlər Təwrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20də tepilidu. ■ **5:38** Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21. ■ **5:39** Pənd. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. □ **5:41 «Birsi sanga yük-taƣini yüdküzüp ming qədəm yol yürüxkə zorlisa...» —** «ming qədəm» grek tilida: «bir miliyon», yəni təhminən 1.5 kilometr. **«birsi sanga yük-taƣini yüdküzüp ming qədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming qədəm mang» —** xu waqitlarda Rim imperiyəsidiki əskərlərning addiy puqralarni əz yük-taqlirini kətürüp berixkə zorlax ƫoquqi bar idi. □ **5:42 «Birsi səndin tilisə, uningoƣa bər» —** Məsiƫ tiligənlərgə nemini berix, nemini bərməslik tooƣrisida səz qilmioƣan; pəqət kənglimizdə «berix pozitsiyisi»ni saqliximiz kerək. Dəl tiligən nərsini beriximiz natayin («Ros.» 3:6ni kərüng). ■ **5:42** Qan. 15:8; Luqa 6:35.

Düxmənlərgə meһir-muһəbbət kərsitix һəkҟidə
Luқa 6:27-28; 32-36

43 Silər «Қoxnangni səygin, düxmininggə nəprətlən» dəp eytiloɳanni angliɳan. □ ■
44 Birақ mən өzüm xuni silərgə eytip қoyayki, silərgə düxmənlik boloɳanlaroɳa meһir-muһəbbət kərsitinglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilиқ қilinglar, silərgə ziyankəxlik қiloɳanlaroɳa dua қilinglar. □ ■ 45 Xundaқ қiloɳanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər. Qünki U қuyaxining nurini yahxilaroɳimu wə yamanlaroɳimu qüxüridu, yamoɳurnimu һəқҟaniylaroɳimu, һəқҟaniyətsizlərgimu yaoɳduridu. □ 46 Əgər silər өzünglaroɳa muһəbbət kərsətkənlərgila meһir-muһəbbət kərsətsənglar, buning қandaқmu in’amoɳa erixküqiliki bolsun? Һətta bajgirlarmu xundaқ қiliwatmamdu? □ ■ 47 Əgər silər pəқət қerindaxliringlar bilənla salam-səһət қilixsanglar, buning nemə pəziliti bar? Һətta yat əlliklərmu xundaқ қilidioɳu! □ 48 Xunga, ərxtiki Atanglar mukəmməl boloɳinidək, silərmu mukəmməl bolunglar.□ ■

6

Həyr-sahawət һəқҟidə

1 Һezi bolunglarki, həyr-sahawətlik ixliringlarni baxқilarning aldida kəz-kəz қilmanglar. Bundaқ қilsanglar, ərxtiki Atanglarning in’amioɳa erixəlməysilər.□
2 Xunga həyr-sahawət қiloɳiningda, dawrang salma. Sahtipəzlərla sinagoglarda wə koqilarda adəmlərning mahtixioɳa erixix üqün xundaқ қilidu. Mən silərgə xuni bərһəқ eytip қoyayki, ular kəzligən in’amioɳa erixkən bolidu.□ ■ 3 Lekin sən, həyr-sahawət қiloɳiningda ong қolungning nemə қiliwatқinini sol қolung bilmisun.
4 Xuning bilən həyr-sahawiting yoxurun bolidu wə yoxurun ixlarni kərgüqi Atang sanga buni қayturidu.■

Dua һəқҟidə
Luқa 11:2-4

5 Dua қiloɳan waқtingda, sahtipəzlərdək bolma; qünki ular baxқilaroɳa kəz-kəz қilix üqün sinagoglar yaki tət koqa eoɳizida turuwelip dua қilixқa amraқtur. Mən silərgə xuni bərһəқ eytip қoyayki, ular kəzligən in’amioɳa erixkən bolidu.
6 Lekin sən bolsang, dua қiloɳan waқtingda, iqkiri өygə kirip, ixikni yepip, yoxurun turoɳuqi Atangoɳa dua қilinglar; wə yoxurun kərgüqi Atang buni sanga қayturidu.■

□ **5:43** **«Қoxnangni səygin»** — «Law.» 18:18. **«düxmininggə nəprətlən»** — ikkinqi səz Təwrattin əməs, bəlki Yəһudiy ustazlarning yazmiliridin elinip, ularning ən’əniwi kəzқarixini əks əttüridu. ■ **5:43** Law. 19:18.
□ **5:44** **«silərgə ziyankəxlik қiloɳanlaroɳa dua қilinglar.…»** — bəzi kona kəqürmilərdə toluқ ayət: «…silərgə düxmənlik boloɳanlaroɳa meһir-muһəbbət kərsitinglar, silərni қaroɳioɳanlaroɳa bəht tilənglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilиқ қilinglar, silərgə һaқarət wə ziyankəxlik қiloɳanlaroɳa dua қilinglar» deyilidu. «Luқa» 6:27-28nimu kərüng. ■ **5:44** Luқa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pet. 2:23.
□ **5:45** **«Xundaқ қiloɳanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər»** — təkitlәngən ix bəlki Hudaning һəқiқiy harakterini baxқilaroɳa bildürüx, Uningoɳa ohxax bolux. □ **5:46** **«Һətta bajgirlarmu xundaқ қiliwatmamdu?»** — bajgirlar intayin insapsiz, pəskəx adəmlər dəp һesablinatti. ■ **5:46** Luқa 6:32.
□ **5:47** **«Һətta yat əlliklərmu xundaқ қilidioɳu!»** — «yat əlliklər»ning kəpinqisi xu waқitta butpərəslər, kapirlar idi, əlwəttə. □ **5:48** **«…Atanglar mukəmməl boloɳinidək, silərmu mukəmməl bolunglar»** — yaki «… Atanglar mukəmməl boloɳinidək, silər mukəmməl bolisilər». ■ **5:48** Yar. 17:1 □ **6:1** **«həyr-sahawətlik ixliringlarni baxқilarning aldida kəz-kəz қilmanglar»** — yaki «қiloɳan yahxi ixliringlarni baxқilarning aldida kəz-kəz қilmanglar». □ **6:2** **«Xunga həyr-sahawət қiloɳiningda, dawrang salma»** — grek tilida «xunga həyr-sahawət қiloɳiningda, өz aldingda kanay qaloɳuzma». ■ **6:2** Rim. 12:8. ■ **6:4** Luқa 14:14. ■ **6:6** 2Pad. 4:33; Ros. 10:4.

7 Dua-tilawət kiloɣanda, *butpərəs* yat əlliklərdikidək kuruk gəplərni
təkrarlawərmənglar. Qünki ular degənlirimiz kəp bolsa *Huda* tiliginimizni qokum
ijabət kilidu, dəp oylaydu.■ 8 Xunga, silər ularni dorimanglar. Qünki Atanglar
silərning ehtiyajinglarni silər tiliməstin burunla bilidu. 9 Xuning üqün, mundak
dua kilinglar: —

«I asmanlarda turoɣuqi Atimiz,
Sening naming mukəddəs dəp uluoɣlanoɣay.■
10 Padixahliking kəlgəy,
Iradəng ərxtə ada kilinoɣandək yər yüzidimu ada kilinoɣay.
11 Bügünki nenimizni bügün bizgə bərgəysən.
12 Bizgə kərzdar boloɣanlarni kəqürginimizdək,
Sənmu kərzlirimizni kəqürgəysən.□
13 Bizni azduruluxlaroɣa uqratkuzmioɣaysən,
Bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutuldуroɣaysən».□ ■

14 Qünki silər baxkilarning gunah-səwənliklirini kəqürsənglar, ərxtiki Atanglarmu
silərni kəqüridu. ■ 15 Birak baxkilarning gunah-səwənliklirini kəqürmisənglər,
ərxtiki Atanglarmu gunah-səwənlikliringlarni kəqürməydu.■

Roza tutux həkkidə

16 Roza tutkan waktinglarda, sahtipəzlərdək tatirangoɣu kiyapətkə kiriwalmanglar.
Ular roza tutkinini kəz-kəz kilix üqün qiraylirini soloɣun kiyapəttə kərsitidu. Mən
silərgə xuni bərhək eytip koyayki, ular kəzligən in'amioɣa erixkən bolidu. ■ 17 Əmdi
sən, roza tutkiningda, qaqliringni maylap, yüzüngni yuyup yür. 18 Xu qaoɣda, roza
tutkining insanlaroɣa əməs, bəlki pəkət yoxurun turoɣuqi Atangoɣila kərünidu; wə
yoxurun kərgüqi Atang uni sanga kayturidu.

Baylik həkkidə
Luka 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yər yüzidə əzünglaroɣa baylikларni toplimanglar. Qünki bu yərdə ya küyə yəp
ketidu, ya dat basidu yaki ooɣrilar tam texip ooɣrilap ketidu. ■ 20 Əksiqə, ərxtə
əzünglaroɣa baylikлар toplanglar. U yərdə küyə yeməydu, dat basmaydu, ooɣrimu
tam texip ooɣrilimaydu. ■ 21 Qünki bayliking kəyərdə bolsa, kəlbingmu xu yərdə
bolidu.
22 Tənning qirioɣi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu.
□ ■ 23 Lekin əgər kəzüng yaman bolsa pütün wujudung karangoɣu bolidu. Əgər wu-
judungdiki «yorukluk» əməliyəttə karangoɣuluk bolsa, u karangoɣuluk nemidegən
korkunqluk-hə!□

■ **6:7** 1Pad. 18:28; Yəx. 1:15. ■ **6:9** Luka 11:2. □ **6:12** **«Bizgə kərzdar boloɣanlarni kəqürginimizdək, sənmu kərzlirimizni kəqürgəysən»** — bu ayəttiki «kərz» qoɣum gunahlarni əz iqigə alidu. 14-ayətni kərüng. □ **6:13** **«..bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutuldуroɣaysən»** — demək, Xəytandin kutkuzux. Baxka birhil tərjimisi: «yamanlikтin», «rəzilliktin». **«..bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutuldуroɣaysən...»** — bəzi grekqə nushilarda bu ayətning ahirioɣa kelip: «Qünki, padixahlik, hokuk wə uluoɣluk Sanga mənsup, amin» degən ibarilər koxuloɣan. ■ **6:13** Mat. 13:19. ■ **6:14** Mar. 11:25; Kol. 3:13. ■ **6:15** Mat. 18:35; Yak. 2:13. ■ **6:16** Yəx. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luka 5:33. ■ **6:19** Pənd. 23:4; Ibr. 13:5; Yak. 5:1. ■ **6:20** Luka 12:33; 1Tim. 6:19. □ **6:22** **«əgər kəzüng sap bolsa...»** — grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, sak»; (2) «sehiy». Demək, xundak boloɣanda «sap» degən səzning toluk mənisi «Kəzüng Hudaoɣila karisa...» həmdə «Sən əzüng sehiy bolsang...» degən bolidu. ■ **6:22** Luka 11:34. □ **6:23** **«əgər kəzüng yaman bolsa...»** — «yaman» muxu yərdə həm «rəzil» həm «sak əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu.

24 Һеqkim *birla waqitta* ikki hojayinning qulluqida bolmaydu. Qünki u yaki buni yaman kөrüp, uni yahxi kөridu; yaki buningoƣa baoƣlinip, uningoƣa etibarsiz qaraydu. *xuningoƣa ohxax*, silөrning һөm Hudaning, һөm mal-dunyaning qulluqida boluxunglar mumkin өmөs.□ ■
25 Xunga mөn silөrgө xuni eytip qoyayki, һayatinglaroƣa kөrөklik yemөk-iqmөk yaki uqanglaroƣa kiyidioƣan kiyim-keqөkning oƣemini qilmanglar. Һayatliq ozuqtin, tөn kiyim-keqөktin өziz өmөsmu? ■ 26 Asmandiki uqar-qanatlaroƣa qaranglar! Ular terimaydu, ormaydu, ambarlaroƣa yioƣmaydu, lekin өrxtiki Atanglar ularnimu ozuqlanduridu. Silөr axu quxlardin kөp өziz өmөsmu? ■ 27 Aranglarda qaysinglar oƣөm-qayoƣu bilөn өmrünglarni birөr saөt uzartalaysilөr?□
28 Silөrning kiyim-keqөkning oƣemini qilixinglarning nemө һajiti?! Daladiki nelupөrlөrning qandaq өsidioƣanliqioƣa qarap beqinglar! Ular өmgөkmu qilmaydu, qaq egirmөydu; □ 29 lekin silөrgө xuni eytayki, һөtta Sulayman toluq xan-xөrөptө turoƣandimu uning kiyinixi nilupөrlөrning bir güliqilikmu yoq idi. □ 30 Өmdi Huda daladiki bügün eqilsa, ətisi qurup oqaqqa selinidioƣan axu gül-giyaһlarni xunqө bezigөn yөrdө, silөrni tehimu kiyindürmөsmu, өy ixөnqi ajizlar! 31 Xunga «nemө yөymiz», «nemө iqimiz», «nemө kiyimiz?» dөp oƣөm qilmanglar. 32 Qünki yat өldikilөr mana xundaq һөmmө nөrsigө intilidu, өmma өrxtiki Atanglar silөrning bu һөmmө nөrsilөrgө moһtajliqinglarni bilidu; □ 33 xundaq ikөn, һөmmidin awwal Hudaning padixaһliqi wө һөqqaniyliqioƣa intilinglar. U qaoƣda, bularning һөmmisi silөrgө qoxulup nesip bolidu.■
34 Xuning üqün, ətining oƣemini qilmanglar. Ətining oƣemi ətigө qalsun. Һөr künning dөrdi xu küngө tuxluq bolidu.

7

Baxqilarning üstidin һөküm qilmanglar
Luqa 6:37-38; 41-42

1 Baxqilarning üstidin һөküm qilip yürmөnglar. Xundaqta *Hudaning* һөkümigө uqrimaysilөr.■ 2 Qünki silөr baxqilar üstidin qandaq baһa bilөn һөküm qilsanglar, *Hudamu* silөrning üstünglardin xundaq baһa bilөn һөküm qiqiridu. Silөr baxqilarni qandaq өlqөm bilөn өlqisөnglar, *Hudamu* silөrni xundaq өlqөm bilөn өlqөydu.□ ■
3 Өmdi nemө üqün buradiringning kөzidiki qilni kөrüp, өz kөzüngdiki limni bayqiyalmaysөn?!□ ■ 4 Sөn qandaqmu buradiringoƣa: «Qeni, kөzüngdiki qilni eliwetөy!» deyөlөysөn? Qünki mana, өzüngning kөzidө lim turidu!? 5 Өy sahtipөz!

□ **6:24 «silөrning һөm Hudaning, һөm mal-dunyaning qulluqida boluxunglar mumkin өmөs»** — «mal-dunya» grek tilida «mammon» deyilidu. ■ **6:24** Luqa 16:13. ■ **6:25** Zөb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7. ■ **6:26** Ayup 38:41; Zөb. 147:9 □ **6:27 «… өmrünglarni birөr saөt uzartalaysilөr?»** — baxqa bir tөrjimisi: «….boyungoƣa birөr oƣeriq qoxalamdu?». □ **6:28 «Daladiki nelupөrlөr … »** — yaki «Daladiki yawa gül-giyaһlar … ». □ **6:29 «һөtta Sulayman toluq xan-xөrөptө turoƣandimu uning kiyinixi nilupөrlөrning bir güliqilikmu yoq idi»** — muxu yөrdө «Sulayman» uluoƣ padixaһ, Dawut padixaһning ooƣli Sulaymanni kөrsitidu. □ **6:32 «yat өldikilөr mana xundaq һөmmө nөrsigө intilidu…»** — «yat өldikilөr» Yөһudiy өmөs butpөrөslөr bolup, tirik Hudani bilmөytti. Muhlislar Yөһudiy boloƣaqqa, Hudaning küq-qudritigө һөmdө Өz һөlqidin һөwөr alidioƣanliqioƣa ixөnqi boluxi kerөk idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zөb. 37:25; 55:22 ■ **7:1** Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2 «baxqilarning üstidin һөküm qilip yürmөnglar»** — bu 1-2-ayөtlөr tooƣruluq «qoxumqө sөz»imizdө azraq tohtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luqa 6:38. □ **7:3 «buradiringning kөzidiki qilni kөrüp…»** — yaki «qerindixingning kөzidiki qilni kөrüp…». **«…өz kөzüngdiki limni bayqiyalmaysөn?!»** — ayөtning toluq mөnisi: «Nemө üqün buradiringning һөrө kepikidөk kiqik sөwөnlikinila kөrüp, өzüngdiki limdөk qong gunaһni kөrmөysөn» degөndөk. ■ **7:3** Luqa 6:41, 42.

Awwal өzüngning kөzidiki limni eliwət, andin enik kөrüp, buradiringning kөzidiki ķilni eliwetәlәysәn.■

Hudaning sөzini kөzigә ilmaydiоƣanlar ђөkķidә

6 Muķәddәs nәrsini itlarоƣa bәrmәnglar, yaki ünqә-mәrwayitliringlarni tongguzlarning aldiоƣa taxlap ķoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dөssәp, andin burulup silәrni talaydu.■

Tilәnglar, izdәnglar, qekinglar
Luķa 11:9-13

7 Tilәnglar, silәrgә ata ķilinidu; izdәnglar, tapisilәr; ixikni qekinglar, eqilidu.■ 8 Qünki ђәrbir tiligüqi tiliginigә erixidu; izdigüqi izdiginini tapidu; ixikni qәkküqilәrgә ixik eqilidu.■ 9 Aranglarda өz oоƣli nan tәlәp ķilsa, uningоƣa tax beridiоƣanlar barmu?! 10 Yaki belik tәlәp ķilsa, yilan beridiоƣanlar barmu? 11 Әmdi silәr rәzil turupmu өz pәrzәntliringlarоƣa yahxi iltipatlarni berixni bilgәn yәrdә, әrxtiki Atanglar Өzidin tiligәnlәrgә yahxi nәrsilәrni tehimu iltipat ķilmasmu?■
12 Xunga ђәr ixta baxķilarning өzünglarоƣa ķandak muamilә ķilixini ümid ķilsanglar, silәrmu ularоƣa xundak muamilә ķilinglar; qünki Tәwrat ķanuni wә pәyоƣәmbәrlәrning tәlimatliri mana xudur.■

Hudaning padixaђlikķioƣa kiridiоƣan dәrwaza tar
Luķa 13:24

13 Tar dәrwazidin kiringlar. Qünki kixini ђalakәtkә elip baridiоƣan dәrwaza kәng bolup, yoli kәngtaxa wә daoƣdamdur, wә uningdin kiridiоƣanlar kөptur. ■ 14 Birak ђayatlikķa elip baridiоƣan dәrwaza tar, yoli ķistang bolup, uni tapalaydiоƣanlarmu az.■

Ikki hil dәrәh
Luķa 6:43-44; 13:25-27

15 Aldinglarоƣa ķoy terisigә oriniwelip kәlgәn, iqi yirtķuq qilbәridәk bolоƣan sahta pәyоƣәmbәrlәrdin ђoxyar bolunglar. ■ 16 Silәr ularni mewiliridin tonuwalalaysilәr. Tikәndin üzümlәr, ķamoƣaktin әnjürlәr aloƣili bolamdu? 17 Xuningоƣa ohxax, ђәr yahxi dәrәh yahxi mewә beridu, por dәrәh naqar mewә beridu. ■ 18 Yahxi dәrәh naqar mewә bәrmәydu, por dәrәh yahxi mewә bәrmәydu. 19 Yahxi mewә bәrmәydiоƣan ђәrbir dәrәh kesilip otķa taxlinidu. 20 Xuningdәk, muxundak kixilәrni mewiliridin tonuwalalaysilәr.

Ђәķikiy muhlis

21 Manga «Rәbbim, Rәbbim» degәnlәrning ђәmmisila әrx padixaђlikiоƣa kirәlmәydu, bәlki әrxtә turоƣuqi Atamning iradisini ada ķilоƣanlarla kirәlәydu. ■ 22 Xu künidә nuroƣun kixilәr manga: «Rәbbim, Rәbbim, biz sening naming bilәn wәђiy-bexarәtlәrni yәtküzduk, sening naming bilәn jinlarni ķooƣliduk wә naming

---

■ **7:5** Pәnd. 18:17. ■ **7:6** Pәnd. 9:8; 23:9. ■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luķa 11:9; Yђ. 14:13; 16:24; Yak. 1:5, 6; 1Yuђa. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pәnd. 8:17; Yәr. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21. ■ **7:12** Luķa 6:31. ■ **7:13** Luķa 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22. ■ **7:15** Ķan. 13:4; Yәr. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Әf. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuђa. 4:1. ■ **7:17** Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luķa 8:8. ■ **7:21** Mat. 25:11; Luķa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yak. 1:22.

bilən nurоqun məjizilərni kərsəttuқ» dəydu. □ ■ 23 Ңalbuki, u qaoқda mən ularоqa: «Silərni əzəldin tonumaymən. Kəzümdin yoқilinglar, əy itaətsizlər!» dəp elan қilimən.■

Ikki hil imarət saloқan kixilər

24 Əmdi ңərbiri bu səzlirimni anglap əməl қiloқan bolsa, u əz əyini қoram tax üstigə saloқan pəm-parasətlik kixigə ohxaydu. ■ 25 Yamoқur yioқip, kəlkün kelip, boran qiқip soқsimu, u əy ərülmidi; qünki uning uli қoram taxning üstigə selinoқan. 26 Birақ səzlirimni anglap turup, əməl қilmaydioқan ңərbiri əyini қumning üstigə қuroқan əhməққə ohxaydu. ■ 27 Yamoқur yaoққanda, kəlkün kəlgəndə, boran qiққanda xu əy ərülüp kətti; uning ərülüxi intayin dəңxətlik boldi!

28 Wə xundaқ boldiki, Əysa bu səzlirini ahirlaxturoқandin keyin, bu top-top halayiқ uning təlimlirigə ңəyranuңəs boluxti. 29 Qünki uning təlimliri Təwrat ustazliriningkigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluқ idi.■

8

Əysaning mahaw kesilini saқaytixi
Mar. 1:40-45; Luқa 5:12-16

1 U taoқdin qüxkəndə, top-top kixilər uningoқa əgixip mangdi. 2 Wə mana, mahaw kesili bar boloқan bir kixi uning aldioқa kelip, bexini yərgə urup tizlinip:

— Təқsir, əgər halisingiz, meni kesilimdin pak қilalaysiz! — dedi.□ ■ 3 Əysa uningoқa қolini təgküzüp turup:

— Halaymən, pak boloқin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili xuan pak bolup saқaydi. 4 Əysa uningoқa:

— Ңazir bu ixni ңeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaңinoқa əzüngni kərsitip, ularda bir guwaңliқ bolux üqün, Musa bu ixta əmr қiloқan ңədiyə-қurbanliқni sunoқin, — dedi.□ ■

Əysaning rimliқ yüzbexining qakirini saқaytixi
Luқa 7:1-10; Yң. 4:43-54

5 U Kəpərnaңum xəңirigə baroқanda, *rimliқ* bir yüzbexi uning aldioқa kelip, uningdin yelinip:■

6 — Təқsir, qakirim paləq bolup қelip, bək azablinip əydə yatidu, — dedi.

7 Mən berip uni saқaytip қoyay, — dedi Əysa.

□ **7:22 «Xu künidə nurоqun kixilər manga: «Rəbbim, Rəbbim...» dəydi»** — «xu küni» — muқəddəs yazmilardiki kəp yərlərdə қiyamət küni pəқət «xu küni» dəp atilidu. ■ **7:22** Yər. 14:14; 27:15; Luқa 13:26. ■ **7:23** Zəb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luқa 13:25,27. ■ **7:24** Yər. 17:8; Luқa 6:47; Rim. 2:13; Yaқ. 1:25. ■ **7:26** Əz. 13:11; Rim. 2:13; Yaқ. 1:23. ■ **7:29** Mar. 1:22; 6:2; Luқa 4:32. □ **8:2 «mahaw kesili bar boloқan bir kixi»** — mahaw kesili bir hil қorқunquluқ, yuқumluқ terə kesili bolup, Təwrat қanuni boyiqə Yəңudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloқanlarni «napak» dəp ңesablap, ularoqa təgməsliki kerək idi («Law.» 13-14-bablar). **«Təқsir»** — grek tilida bu səz «kurios» dəp atilidu. U aldi-kəynidiki səzlərgə қarap yaki «Təқsir» yaki «Rəb»ni bildüridu. Muxu yərdə mahaw kesiligə giriptar adəm Əysaning kim ikənlikini tehi anqə bilmigəqkə, «Təқsir» dəp tərjimə қiliximiz kerək. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luқa 5:12. □ **8:4 «udul berip kaңinoқa əzüngni kərsitip, ularda bir guwaңliқ bolux üqün, Musa bu ixta əmr қiloқan ңədiyə-қurbanliқni sunoқin»** — Təwrat қanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saқayoқan bolsa, muқəddəs ibadəthanidiki məs'ul kaңinning aldioqa berip əzini «saқ, yaki saқ əməs» dəp təkxürtüp қurbanliқ қilixi kerək idi; andin қaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti. («Law.» ,13:9, 14:11-13, «Luқa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsiң kəlgüqə bundaқ murasim bir қetimmu ətküzülüp baқmioқan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luқa 5:14. ■ **8:5** Luқa 7:1.

8 Yüzbexi jawabən:
— Təkṣir, torusumning astiɳa kirixingizgə layiḳ əməsmən. Pəḳət bir eɵizla səz ḳilip ḳoysingiz, qakirim saḳiyip ketidu.■ 9 Qünki mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki adəmmən, mening ḳol astimda ləxkərlirim bar. Birigə bar desəm baridu, birigə kəl desəm, kelidu. Ḳulumɳa bu ixni ḳil desəm, u xu ixni ḳilidu, — dedi.□
10 Əysa bu gəplərni anglap, ḥəyran boldi. Өzi billə kəlgənlərgə:
— Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, bundaḳ ixənqni ḥətta Israillar arisidimu tapalmiɳanidim. 11 Silərgə xuni eytayki, nuroɳun kixilər künqiḳix wə künpetixtin kelip, ərx padixaḥliḳida Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplar bilən bir dastihanda olturidu. ■ 12 Lekin bu padixaḥliḳning өz pərzəntliri bolsa, sirtta ḳarangoɳuluḳḳa taxlinip, u yərdə yioɳa-zarlar kətüridu, qixlirini oɳuqurlitidu, — dedi. □ ■ 13 Andin, Əysa yüzbexioɳa:
— Өyünggə ḳayt, ixənginingdək sən üqün xundaḳ ḳilinidu, dedi. Ḥeliḳi qakarning kesili xu pəyttə saḳaytildi.

Əysaning nuroɳun kesəllərni saḳaytixi
Mar. 1:29-34; Luḳa 4:38-41

14 Əysa Petrusning өyigə baroɳanda, Petrusning ḳeynanisining ḳizip orun tutup yetip ḳaloɳinini kərdi. ■ 15 U uning ḳolini tutiwidi, uning ḳizitmisi yandi. *Ayal* dərḥal ornidin turup, Əysani kütüxkə baxlidi.
16 Kəq kirgəndə, kixilər jin qaplaxḳan nuroɳun adəmlərni uning aldioɳa elip kelixti. U bir eɵiz səz bilənla jinlarni ḥəydiwətti wə barliḳ kesəllərni saḳaytti. 17 Buning bilən, Yəxaya pəyoɳəmbər arḳiliḳ yətküzülgən: «U өzi aoɳriḳ-silaḳlirimizni kətürdi, kesəllirimizni üstigə aldi» degən səz əməlgə axuruldi.■

Əysaoɳa əgixixning bədəlliri
Luḳa 9:57-62

18 Əysa өzini oriwaloɳan top-top kixilərni kərüp, *muhlisliriɳa* dengizning u ḳetioɳa ətüp ketixni əmr ḳildi. 19 Xu qaoɳda, Təwrat ustazliridin biri kelip, uningoɳa:
— Ustaz, sən ḳəyərgə barsang, mənmu sanga əgixip xu yərgə barimən, — dedi.■
20 Əysa uningoɳa:
— Tülkilərning өngkürliri, asmandiki ḳuxlarning uwiliri bar; biraḳ Insan’ooɳlining bexini ḳoyoɳudək yerimu yoḳ, — dedi.□
21 Muhlisliridin yənə biri uningoɳa:
— Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə ḳoyuxumoɳa ijazət bərgəysən, — dedi.□

■ **8:8** Zəb. 107:20. □ **8:9** **«mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki adəmmən...»** — «mən**mu**» degən səzgə diḳḳət ḳiliximiz kerək. Demək, yüzbexi Rim imperatorining ḥoḳuḳi astida turup өz ḥoḳuḳi bilən əskərlirigə buyruḳ berələytti; Əysa aləm igisining ḥoḥuḳi astida turup uning ḥoḳuḳi bilən aləmning ixlirini buyruydioɳan adəm idi. ■ **8:11** Luḳa 13:29. □ **8:12** **«künqiḳix wə künpetixtin kəlgənlər ...»** — (11-ayət) Yəḥudiy əməslərni, yəni yat əlilklərni kərsitidu. «Padixaḥliḳning өz pərzəntliri» bolsa, əsli Hudaning padixaḥliḳioɳa mirashor bolux kerək boloɳan Yəḥudiylarning өzlirini kərsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luḳa 13:28. ■ **8:14** Mar. 1:29; Luḳa 4:38. ■ **8:17** Yəx. 53:4; 1Pet. 2:24. ■ **8:19** Luḳa 9:57. □ **8:20** **«Insan’ooɳlining bexini ḳoyoɳudək yerimu yoḳ»** — Təwratta «Insan’ooɳli» degən ibarə aldin eytiloɳan, dunyani ḳutḳuzuxḳa kelidioɳan «Məsiḥ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-zəbur boyiqə bu əwətilgüqining Hudaning küq-ḳudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxḳuridioɳanliḳi aldin eytiloɳan. Uningdin muḥimi, bizningqə, Əysa Məsiḥning bu namni өzi ḥəḳḳidə kөp ixlitixi өzining toluḳ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytḳanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin Hudaning Ooɳli boloɳan bolsimu, u ḥazir yənə «Insanning ooɳli»mu idi. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **8:21** **«Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə ḳoyuxumoɳa ijazət bərgəysən»** — bu kixining atisi bəlkim tehi dunyadin kətmigənidi. Xuning bilən bəzilər: «Awwal berip atam өlüp uni yərlikkə ḳoyoɳuqə kütüxümgə yol ḳoyoɳaysən» dəp tərjimə ḳilidu.

22 Birak Əysa uningoɣa:
— Manga əgəxkin, wə ölüklər öz ölüklirini yərlikkə ķoysun, — dedi.□ ■

Əysaning boranni tinqitixi
Mar. 4:35-41; Luķa 8:22-25

23 U kemigə qüxti, muhlislirimu qüxüp billə mangdi. ■ 24 Wə mana, dengiz üstidə ķattiķ boran qiķip kətti; xuning bilən dolķunlar kemidin ḥalķip kemini oɣərķ ķiliwetəy dəp ķaldi. Lekin u uhlawatatti. 25 Muhlislar kelip uni oyoɣitip:
— I ustaz, bizni ķutuldуroɣaysən! Biz ḥalakət aldida turimiz — dedi.
26 — Nemixķa ķorķisilər, i ixənqi ajizlar! — dedi u wə ornidin turup, boran-qapķunoɣa wə dengizoɣa tənbiḥ beriwidi, ḥəmmisi birdinla tinqidi.■
27 Muhlislar intayin ḥəyran bolup, bir-birigə:
— Bu zadi ķandaķ adəmdu? Ḥətta boran-qapķunlar wə dengizmu uningoɣa boysunidikən-ḥə! — dəp ketixti.

Əysaning jin qaplaxķan ikki adəmni azad ķilixi
Mar. 5:1-20; Luķa 8:26-39

28 Əysa dengizning u ķetidiki Gadaraliķlarning yurtioɣa baroɣinida, jin qaplaxķan ikki kixi gərliridin qiķip uningoɣa aldioɣa kəldi. Ular xunqə wəḥxiy idiki, ḥeqkim bu yərdin ötüxkə jür'ət ķilalmaytti. □ ■ 29 Uni kərgəndə ular:
— I Hudaning Ooɣli, sening biz bilən nemə karing! Sən wakit-saiti kəlməyla bizni ķiynioɣili kəldingmu? — dəp towlidi.
30 Xu yərdin heli yirakta qong bir top tongguz padisi otlap yürətti. 31 Jinlar əmdi uningoɣa:
— Əgər sən bizni ķooɣliwətməkqi bolsang, bizni tongguz padisi iqigə kirgüzüwətkəysən, — dəp yalwuruxti.
32 U ularoɣa:
— Qiķinglar! — dewidi, jinlar qiķip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, sularda oɣərķ boldi.
33 Lekin tongguz bakķuqilar bədər ķeqip, xəḥərgə kirip, bu ixning bax-ahirini, jümlidin jin qaplaxķan kixilərning kəqürmixlirini halayiķķa eytip berixti. 34 Wə mana, pütün xəḥərdikilər Əysa bilən kərüxkili qiķti. Ular uni kərgəndə, uning özlirining xu rayonidin ayrilip ketixini ötündi.

9

Əysaning paləq kesəlni kəqürüm ķilixi wə saķaytixi
Mar. 2:1-12; Luķa 5:17-26

1 Xuning bilən u kemigə qüxüp dengizdin ötüp, özi turoɣan xəḥərgə ķaytip kəldi.□ ■
2 Wə mana, kixilər zəmbilgə yatķuzuloɣan bir paləqni uning aldioɣa elip kəldi. Əysa ularning ixənqini kərüp ḥeliķi paləqkə:
— Ooɣlum, yürəklik bol, gunaḥliring kəqürüm ķilindi, — dedi.

□ **8:22** **«Ölüklər öz ölüklirini yərlikkə ķoysun»** — «ölüklər» muxu yərdə xübḥisizki, gunaḥliridin ķutķuzulmioɣanliķi tüpəylidin «roḥi əlgənlər»ni kərsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luķa 8:22. ■ **8:26** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10. □ **8:28** **«Gadaraliķlar»** — yaki «Gerasaliķlar» («Luķa» 8:36ni kərüng). **«jin qaplaxķan ikki kixi gərliridin qiķip uningoɣa aldioɣa kəldi»** — «gərlərdin» — Ķanaanda (Pələstində) kəp gərlər əngkürlərdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luķa 8:26. □ **9:1** **«özi turoɣan xəḥər»** — Kəpərnaḥumni deməkqi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luķa 5:18; Ros. 9:33.

3 Andin mana, Təwrat ustazliridin bəziliri kənglidə: «Bu adəm kupurluқ қiliwatidu!» dəp oylidi.■
4 Ularning kənglidə nemə oylawatқanliқini bilgən Əysa ularoɳa:
— Nemə üqün kənglünglarda rəzil oylarda bolisilər? 5 «Gunaһliring kəqürüm қilindi» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu? — dedi wə yənə ularoɳa: — 6 Əmma һazir silərning Insan’ooɳlining yər yüzidə gunaһlarni kəqürüm қilix һoқuқioɳa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — u paləq kesəlgə: —
Ornungdin tur, orun-kərpəngni yioɳixturup өyünggə қayt, — dedi.
7 Һeliқi adəm ornidin turup өyigə қaytti. 8 Buni kərgən top-top adəmlər қorқuxup, insanlaroɳa bundaқ һoқuқni bərgən Hudani uluoɳlaxti.

Əysaning Mattani muhlisliққa qaқirixi
Mar. 2:13-17; Luқa 5:27-32

9 Əysa u yərdin qiқip aldioɳa ketiwetip, baj yioɳidioɳan orunda olturoɳan, Matta isimlik bir *bajgirni* kərdi. U uningoɳa:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Wə Matta ornidin turup, uningoɳa əgəxti.■
10 Wə xundaқ boldiki, Əysa *Mattaning* өyidə meһman bolup dastihanda olturoɳanda, nuroɳun bajgirlar wə gunaһkarlarmu kirip, Əysa wə uning muhlisliri bilən һəmdastihan boldi. □ 11 Buni kərgən Pərisiylər uning muhlisliroɳa:
— Ustazinglar nemixқa bajgir wə gunaһkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! — dedi.
12 Bu gəpni angliоɳan Əysa:
— Saoɳlam adəmlər əməs, bəlki bimarlar tewipқa moһtajdur. 13 Silər berip *muқəddəs yazmilardiki*: «Izdəydioɳinim қurbanliқlar əməs, bəlki rəһim-xəpқət» deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar; qünki mən һəққaniylarni əməs, bəlki gunaһkarlarni qaқiroɳili kəldim, dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mar. 2:18-22; Luқa 5:33-39

14 Xu waқitlarda, Yəһya *pəyoɳəmbərning* muhlisliri Əysaning yenioɳa kelip uningoɳa:
— Nemixқa biz wə Pərisiylər pat-pat roza tutimiz, lekin sizning muhlisliringiz tutmaydu? — dəp soraxti.■
15 Əysa jawabən:

■ **9:3** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25. ■ **9:9** Mar. 2:14; Luқa 5:27. □ **9:10 «meһman bolup dastihanda olturoɳanda…»** — grek tilida «meһman bolup dastihanda yatқanda». Xu qaoɳdilarda kixilər dastihan selinoɳan xirə ətrapida yanpaxlap yatқan һalda oɳizalixatti. **«nuroɳun bajgirlar wə gunaһkarlar»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixoɳal қiloɳan rimliқlar üqün өz həlқidin baj yioɳip beridioɳan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioɳan Yəһudiylar. **«gunaһkarlar»** — Təwrat-Injil boyiqə һərbir adəm gunaһkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaһkarlar» degən səz, һali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaһidə «gunaһkarlar» dəp ataloɳan bajgirlar, paһixə ayallar, һətta sawatsiz kixilər қatarliқlarni kəzdə tutidu. □ **9:13 «Silər berip muқəddəs yazmilardiki: «… » deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar** — «Silər berip: «palani-palani səzlər»ni өginiŋlar» degən səzlər Yəһudiy Təwrat ustazlirining baxқilaroɳa yolyoruқ kərsətkəndə əng yahxi kəridioɳan ibarilirining biri. Məsiһning buni ixlitixi qoқum ularni rənjitti. Hudaning bu bexariti Təwratta, «Һox.» 6:6də tepilidu. **«…һəққaniylarni əməs, bəlki gunaһkarlarni qaқiroɳili kəldim»** — Məsiһning muxu səzidə «gunaһkarlar» degini өzlirini gunaһkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki һəmmə adəm gunaһkardur. «Һəққaniylar» өzini һəққaniy dəp һesabliоɳanlarni kərsitidu. Xunga Məsiһ ularni qaқiralmaytti.
■ **9:13** Һox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luқa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luқa 5:33.

— Toyi boluwatkan yigit tehi toyda həmdastihan oltuoɣan qaoɣda, toy mehmanliri haza tutup oltursa kandak bolidu!? Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□ ■
16 Heqkim kona kongləkkə yengi rəhttin yamak salmaydu. Undak kilsa, yengi yamak *kirixip*, kiyimni tartip yirtiwetidu. Nətijidə, yirtik tehimu yooɣinap ketidu.
□ 17 Xuningdək, heqkim yengi xarabni kona tulumlaroɣa kaqilimaydu. Əgər undak kilsa, *xarabning eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu tökülüp ketidu həm tulumlarmu kardin qikidu. Xuning üqün kixilər yengi xarabni yengi tulumlaroɣa kaqilaydu; xundak kiloɣanda, hər ikkilisi saklinip kalidu.■

Əysa bir kizni tirildüridu, bir ayalni sakaytidu
Mar. 5:21-43; Luka 8:40-56

18 U *Yəhyaning muhlisliriɣa* bu səzlərni kiliwatkan wakitida, mana bir həkümdar kelip, uning aldioɣa bax urup:
— Mening kizim hazirla ölüp kətti; əmma siz berip uningoɣa kolingizni təgküzüp koysingiz, u tirilidu, dedi.□ ■
19 Əysa ornidin turup, muhlisliri bilən billə uning kəynidin mangdi.
20 Wə mana, yolda hun təwrəx kesiligə giriptar boloɣinioɣa on ikki yil boloɣan bir ayal Əysaning arkisidin kelip, uning tonining pexini silidi. ■ 21 Qünki u iqidə «Uning tonini silisamla, qokum sakiyip ketimən» dəp oylioɣanidi.
22 Əmma Əysa kəynigə burulup, uni kərüp:
— Kizim, yürəklik bol, ixənqing seni sakaytti! dedi. Xuning bilən u ayal xu saəttə sakaydi.□ ■
23 Əmdi Əysa helikі həkümdarning öyigə kirgəndə, nəy qeliwatkan wə haza tutup waysawatkan kixilər topini kərüp, ■ 24 ularoɣa:
— Qikip ketinglar, bu kiz ölmidi, bəlki uhlawatidu, dedi.
Xuni anglap köpqilik uni məshirə kildi. ■ 25 Kixilər qikiriwetilgəndin keyin, u kizning yenioɣa kirip, uning kolini tutiwidi, kiz ornidin turdi. 26 Bu tooɣrisidiki həwər pütün yurtta pur kətti.

Kor wə gaqa kixilərning sakaytilixi

27 Əysa u yərdin qikkanda, ikki karioɣu uning kəynidin kelip:
— I Dawutning ooɣli, bizgə rəhim kiloɣaysiz! — dəp nida kilixti.□
28 U öygə kirgəndin keyin, xu ikki karioɣu uning aldioɣa kəldi. Əysa ulardin:
— Silər mening bu ixka kadir ikənlikimgə ixinəmsilər? — dəp soridi.
— I Rəbbim, ixinimiz, — dəp jawab bərdi ular.

□ **9:15** **«Toy mehmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu»** — bu səzlər Əysaning öz «mehmanlardin elip ketilixi», yəni uning ölümi özigə əgəxkənlərgə kayoɣu-həsrət elip kelidioɣanliki tooɣruluk bir bexaritidur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2. □ **9:16** **«Heqkim kona kongləkkə yengi rəhttin yamak salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **9:17** Mar. 2:22. □ **9:18** **«mana bir həkümdar kelip..»** — bu «həkümdar» sinagogning qongi idi («Mar.» 5:22ni kərüng). **«Mening kizim hazirla ölüp kətti»** — baxka bir tərjimisi: «Kizim bu wakkiqə ölgən bolsa kerək,...». ■ **9:18** Mar. 5:22; Luka 8:41. ■ **9:20** Law. 15:25; Mar. 5:25; Luka 8:43. □ **9:22** **«Kizim, yürəklik bol»** — Məsihning «yürəklik bol» deginigə karioɣanda, ayal bək korkkan. Nemixka? Uningda hun təwrəx kesili boloɣanliki üqün, Təwrat kanuni boyiqə özi təgkən barlik kixilərni «napak» kiloɣan bolidu (yəni, uningoɣa tegip kətkənlər ibadəthanioɣa kirixkə, kurbanlik kilixka wakitlik layakətsiz bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiknila napak kilipla kalmay, bəlki Məsihning özinimu «napak» kiloɣan bolatti. ■ **9:22** Mar. 5:38; Luka 8:51. ■ **9:23** Mar. 5:38; Luka 8:51. ■ **9:24** Yh. 11:11. □ **9:27** **«I Dawutning ooɣli, bizgə rəhim kiloɣaysiz!»** — pəyoɣəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Kutkuzoɣuqi-Məsih «Dawutning əwladi» boluxi kerək. Xunga Yəhudiylar arisida «Dawutning ooɣli» degən bu nam Məsihni kərsitətti.

29 U ḳolini ularning kəzlirigə təgküzüp turup:
— Ixənqinglar boyiqə bolsun! dewidi, 30 Ularning kəzliri eqildi. Əysa ularoɣa:
Bu ixni ḥeqkimgə eytmanglar! dəp ḳattiḳ tapilidi. ■ 31 Lekin ular u yərdin qiḳipla, uning nam-xəḥritini pütkül yurtḳa yeyiwətti.■
32 Ular qiḳip ketiwatḳanda, kixilər jin qaplaxḳan bir gaqini uning aldioɣa elip kəldi. ■
33 Uningoɣa qaplaxḳan jinning ḥəydilixi bilənla, ḥeliḳi adəm zuwanoɣa kəldi. Halayiḳ intayin ḥəyranuḥəs bolup:
— Bundaḳ ix Israilda zadi kərülüp baḳmioɣan, — deyixti.
34 Lekin Pərisiylər:
— U jinlarni jinlarning əmirigə tayinip ḳooɣlaydikən, deyixti.■

Əysaning həlḳḳə iqini aoɣritixliri

35 Wə Əysa barliḳ xəḥər wə yeza-ḳixlaḳlarni kezip, ularning sinagoglirida təlim berip, ərx padixaḥliḳidiki hux həwərni jakarlidi wə ḥərhil kesəllərni wə ḥərhil meyip-ajizlarni saḳaytti. ■ 36 Lekin u top-top adəmlərni kərüp ularoɣa iq aoɣritti, qünki ular harlinip padiqisiz ḳoy padiliridək panaḥsiz idi. ■ 37 Xuning bilən u muhlisliroɣa:
— Ḥosul dərwəḳə kəp ikən, biraḳ *ḥosul elix üqün* ixləydioɣanlar az ikən. ■ 38 Xunga ḥosulning Igisidin, Өz ḥosulingni yioɣiwelixḳa ixləmqilərni jiddiy əwətkəysən, dəp tiləŋlar, — dedi.■

10

Əysaning on ikki rosulini əwətixi
Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luḳa 6:12-16; 9:1-6

1 U on ikki muhlisini yenioɣa qaḳirip, ularoɣa napak roḥlarni ḳooɣlax wə ḥərbir kesəllikni ḥəm ḥərbir meyip-ajizni saḳaytix ḥoḳuḳini bərdi.□ ■ 2 On ikki rosulning isimliri təwəndikiqə: Awwal Petrus dəpmu atilidioɣan Simon wə uning inisi Andiriyas, andin Zəbədiyning ooɣli Yaḳup wə uning inisi Yuḥanna, 3 Filip wə Bartolomay, Tomas wə bajgir Matta, Alfayning ooɣli Yaḳup wə Ləbbaus dəpmu atilidioɣan Taday,□ 4 millətpərwər dəp ataloɣan Simon wə keyin Əysaoɣa satḳunluḳ ḳiloɣan Yəḥuda Ixḳariyot.□
5 Əysa bu on ikkisini *həlḳning arisioɣa* mundaḳ tapilap əwətti: —
Yat əlliklərning yollirioɣa qiḳmanglar, yaki Samariyəliklərning xəḥərlirigimu kirmənglar, 6 bəlki tenigən ḳoy padiliri boloɣan Israil jəmətidikilər arisioɣa beringlar.■ 7 Baroɣan yeringlarda: «Ərx padixaḥliḳi yeḳinlixip ḳaldi!» dəp jakarlanglar.■ 8 Aoɣriḳ-silaḳlarni saḳaytinglar, əlüklərni tirildürünglar, mahaw kesəllirini saḳaytinglar, jinlarni ḥəydiwetinglar. Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat ḳilinglar.□ ■ 9 Bəlweoɣinglaroɣa altun, kümüx wə mis pullarni

---

■ **9:30** Mat. 12:16; Luḳa 5:14. ■ **9:31** Mar. 7:36. ■ **9:32** Mat. 12:22; Luḳa 11:14. ■ **9:34** Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luḳa 11:15. ■ **9:35** Mar. 6:6; Luḳa 13:22. ■ **9:36** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luḳa 10:2; Yḥ. 4:35. ■ **9:38** 2Tes. 3:1. □ **10:1 «napak roḥlar» —** jinlarni kərsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luḳa 6:13; 9:1. □ **10:3 «Filip wə Bartolomay,...» —** «Bartolomay»ning baxḳa bir ismi «Nataniyəl» boluxi mumkin («Yuḥ.» 1:45). **«Ləbbaus dəpmu atilidioɣan Taday»** — Injildiki bəzi kona kəqürimilərdə pəḳət «Taday» deyilidu. □ **10:4 «millətpərwər dəp ataloɣan Simon» —** yaki, «Ḳanaanliḳ Simon». «Yəḥudiy millətpərwərlər» wətinini Rim imperiyəsidin azad ḳilix üqün zorawanliḳ bilən kürəx ḳiloɣuqilar idi. ■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luḳa 9:2. □ **10:8 «Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat ḳilinglar» —** grek tilida pəḳət: «Silərgə halis berilgəndur, silərmu halis beringlar» bilən ipadilinidu. ■ **10:8** Luḳa 10:9; Ros. 8:18,20.

baoɣlap elip yürmənglar. ■ 10 Səpər üqün birla yəktəktin baxqa nə hurjun, nə kəx, nə ḥasa eliwalmanglar. Qünki hizmətkar øz ix ḥəqḳini elixqa ḥəqliqtur.□ ■
11 Ḥərqaysi xəḥər yaki yezioɣa baroɣan waqtinglarda, aldi bilən xu yərdə kimning ḥərmətkə layiq mətiwər ikənlikini soranglar; xundaq kixini tapqanda, u yərdin kətküqə uning øyidila turunglar. □ ■ 12 Birər øygə kirgininglarda, ularoɣa salam beringlar. □ 13 Əgər u ailidikilər *ḥərmətkə* layiq mətiwər kixilər bolsa, tiligən amanliqinglar ularoɣa ijabət bolsun; əgər ular layiq bolmisa, tiligən amanliqinglar øzünglaroɣa qaytsun. □ 14 Silərni qobul qilmioɣan, søzliringlarni anglimioɣan kimdəkim bolsa, ularning øyidin yaki xu xəḥərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini qeqiwetinglar. □ ■ 15 Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, qiyamət künidə Sodom wə Gomorra zeminidikilərning ḥali xu xəḥərdikilərningkidin yenik bolidu.□ ■

Kəlgüsidiki ziyankəxlik
Mar. 9:41; 13:9–13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12–17

16 Mana, mən silərni qoylarni bərilərning arisioɣa əwətkəndək əwətimən. Xunga, yilandək søzgür, pahtəktək sap dillik bolunglar. □ ■ 17 Insanlardin pəhøs bolunglar; qünki ular silərni tutuwelip sot məḥkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglirida qamqilaydu. □ ■ 18 Ular wə xundaqla yat əlliklər üqün bir guwaḥlik boluxqa, silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaḥlar aldioɣa elip berilip soraqqa tartilisilər. ■
19 Lekin ular silərni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab berix yaki nemə jawab berixtin ənsirəp kətmənglar. Qünki xu waqti-saitidə eytix tegixlik søzlər silərgə təminlinidu. ■ 20 Qünki søzligüqi øzünglar əmøs, bəlki Atanglarning roḥi silər arqilik søzləydu.
21 Qerindax qerindixioɣa, ata balisioɣa hainlik qilip, ølümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisioɣa qarxi qikip, ularni ølümgə məḥkum qilduridu. ■ 22 Xundaqla silər mening namim tüpəylidin ḥəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər. Lekin ahiroɣiqə bərdaxlik bərgənlər bolsa qutquzulidu. ■ 23 Ular silərgə bu xəḥərdə ziyankəxlik qilsa, yənə bir xəḥərgə qeqip beringlar. Qünki mən silərgə xuni bərḥək

---

■ **10:9** Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. □ **10:10 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11 «U yərdin kətküqə uning øyidila turunglar»** — bu əmrdə qong danalik bar. Bu ikki səwəbtin eytiloɣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda køp diniy wəz eytquqilar øymu-øy yoqlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ḥeq tiləmqilik qilmasliqi kerək; (2) ular øymu-øy køqüp yürsə, ḥəlqtə bir-birigə qarap ḥərtürlük ḥəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixqa ular bizning øydə qonmaydu?» yaki «nemixqa ular **bizning** øydin køqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □ **10:12 «Birər øygə kirgininglarda, ularoɣa salam beringlar»** — oqurmənlərgə ayanki, «salam» (ibraniy tilida «xalom») degən søzning mənisi «(Sanga) hatirjəmlik-amanlik tiləymən». □ **10:13 «Əgər u ailidikilər ḥərmətkə layiq mətiwər kixilər bolsa»** — yaki «salamoɣa layiq boloɣanlar bolsa». **«əgər ular layiq bolmisa, tiligən amanliqinglar øzünglaroɣa qaytsun»** — muxu kixilərning layiq ikənliki wə xundaqla ularning üstigə muhlislar tiligən amanliqning qüxüx-qüxməsliki ularning muhlislarni qobul qiloɣan-qilmioɣanliqi bilən baoɣlik idi. 14-ayətni kərüng. □ **10:14 «ularning øyidin yaki xu xəḥərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini qeqiwetinglar»** — «ayaoɣdiki topini qeqiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq», degənni bildürüp, Hudaning søzini rət qiloɣanlaroɣa qattiq agaḥlandurux idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6. □ **10:15 «Sodom wə Gomorra»** — Ibrahim pəyoɣəmbər zamanidiki ikki xəḥər bolup, bu xəḥərlərning adəmliri ohxax ḥəmjinslik zinahorluqioɣa (bəqqiwazliqqa) qattiq berilip gunaḥqa patqanliqtin, Huda bu xəḥərlərni adəmliri bilən qoxup ot qüxürüp yoqatqan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luqa 10:12. □ **10:16 «yilandək søzgür... bolunglar»** — grek tilida «yilandək aqilanə ... bolunglar». ■ **10:16** Luqa 10:3. □ **10:17 «ular silərni tutuwelip sot məḥkimilirigə tapxurup beridu»** — «sot məḥkimiliri» Yəhudiylarning məḥkimilirini wə bəlkim baxqa hərḥil soraqhanilarni kørsitidu. ■ **10:17** Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yḥ. 15:20; 16:2; Wəḥ. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16. ■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Wəḥ. 2:10; 3:10.

eytip qoyayki, Insan'oƣli qaytip kəlgüqə silər Israilning barliq xəhərlirini arilax *wəzipinglar* tügiməydu.■
24 Muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu. □ ■ 25 Muhlis ustaziƣa ohxax bolsa, qul hojayiniƣa ohxax bolsa razi bolsun. Ular өyning igisini «Bəəlzibul» dəp tilliƣan yərdə, uning өyidikilirini tehimu qattiq ħaqarətlimәmdu?□ ■
26 Xunga ulardin qorqmanglar; qünki ħeqqandaq yepiq qoyuliƣan ix axkarilanmay qalmaydu, wə ħeqqandaq məhpiy ix ayan bolmay qalmaydu. ■
27 Mening silərgə qarangoƣuda eytidiƣanlirimni yoruqta eytiweringlar. Quliqinglariƣa piqirlap eytiliƣanlarni өgzilərdə jakarlanglar. 28 Tənni өltürsimu, lekin adəmning jan-roħini өltürəlməydiƣanlardin qorqmanglar; əksiqə, tən wə jan-roħni dozahta ħalak qilixqa qadir boliƣuqidin qorqunglar. □ ■ 29 Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaliƣili bolidu□u? Lekin ulardin birimu Atanglarsiz yərgə qüxməydu. □ 30 Əmma silər bolsanglar, ħətta ħərbir tal qeqinglarmu sanaliƣandur. ■ 31 Xunga, qorqmanglar. Silər nuroƣunliƣan quxqaqtinmu qimmətliktursilər!
32 Xunga, meni insanlarning aldida etirap qiliƣanlarning ħərbirini mənmu ərxtiki Atamning aldida etirap qilimən; ■ 33 Biraq insanlarning aldida məndin tanoƣanlarning ħərbiridin mənmu ərxtiki Atam aldida tanimən.

Muhlis boloƣini üqün ziyankəxlikkə uqrixi mumkin

34 Mening dunyaoƣa keliximni tinqliq elip kelix üqündur, dəp oylap qalmanglar. Mən tinqliq əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim. □ ■ 35 Qünki mening kelixim «Ooƣulni atisiƣa, qizni anisiƣa, kelinni qeynanisiƣa qarxi qiqirix» üqün bolidu. ■ 36 Xuning bilən «Adəmning düxmənliri өz ailisidiki kixilər bolidu».□ ■
37 Ata-anisini məndinmu əziz kəridiƣanlar manga munasip əməstur. Өz ooƣul-qizini məndinmu əziz kəridiƣanlarmu manga munasip əməs. ■ 38 Өzining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs. □ ■ 39 Өz ħayatini ayaydiƣan kixi uningdin məħrum bolidu; mən üqün өz ħayatidin məħrum

---

■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24 «muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu»** — bu sirliq səz bəlkim muhlislar Məsiħkə toluq əgəxsə, uningƣa ohxax azab-oqubətni kərüləydu, degən mənini өz iqigə alidu. ■ **10:24** Luqa 6:40; Yħ. 13:16; 15:20. □ **10:25 «Ular өyning igisini «bəəlzibul» dəp tilliƣan yərdə...»** — «өyning igisi» Əysa өzi, əlwəttə. «Bəəlzibul» — jinlarning padixaħi Xəytanning yənə bir ismi. Əysa өzi həlq arisida «alqixliq» bolmisa uningƣa əgəxkənlərmu uningƣa ohxax ħaqarətkə uqraxqa razi boluxi kerək, əlwəttə; ħətta bu ixni «Huda Өz nami üqün bizgə ħaqarətkə uqraxqa imtiyaz bərdi» dəp ħesablax kerək («Fil.» 1:29ni kərüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yħ. 8:48. ■ **10:26** Ayup 12:22; Yəx. 8:12; Yər. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2. □ **10:28 «lekin adəmning jan-roħini өltürəlməydiƣanlardin qorqmanglar...»** — muxu ayəttə «roħ-jan» insanlarning roħiy qismini, yəni iqki dunyasini kərsitidu. ■ **10:28** Yər. 1:8; Luqa 12:4. □ **10:29 «Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaliƣili bolidu□u?»** — «bir tiyin» grek tilida «assariyon». Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ħəqqi boliƣan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ **10:30** 1Sam. 14:45. ■ **10:32** Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12. □ **10:34 «... Mən tinqliq əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim»** — 5:38-48də hatiriləngəndək, Əysaning etiqadqilarni uruxmasliqqa dəwət qilidiƣan təlimigə asasən, etiqadqilar qoliƣa qiliq elixiƣa bolmaydu xunga muxu ayəttiki «qiliq» (Hudaning səzlirigə rənjiydiƣan adəmning qolida bolup) etiqadqilariƣa qarxi qiqqan qiliqni, yaki kəqmə mənidə «jedəl-majira»ni kərsətkən bolsa kerək. ■ **10:34** Luqa 12:51. ■ **10:35** Mik. 7:6. □ **10:36 «Xuning bilən «Adəmning düxmənliri өz ailisidiki kixilər bolidu»** — muxu səzlər Təwrat «Mik.» 7:6din eliniƣan. ■ **10:36** Zəb. 41:9; 55:12-14; Yħ. 13:18. ■ **10:37** Luqa 14:26. □ **10:38 «Өzining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs»** — rimliqlar təripidin өlüm jazasi berilgənlər mihlinidiƣan krestni mürisidə kətürüp jaza məydaniƣa baratti. Krestlinix adəmni qiynaydiƣan, intayin dəħxətlik wə aħanətlik өlüm jaza usuli bolup, «өzining krestini kətürüx» degənning kəp məniliri iqidə təwəndikilərnimu oz iqigə alsa kerək: (1) Əysa Məsiħ üqün azab-oqubət tartixqa, (2) til-aħanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiliƣanda, «өz-өzini өlüm jazasiƣa ħөküm qiliƣandək» өzining arzu-ħəwəslirini rət qilixqa təyyar bolux. ■ **10:38** Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27.

boloɣan kixi uningoɣa erixidu. ■ 40 Silərni ḳobul ḳiloɣanlar menimu ḳobul ḳiloɣan bolidu; meni ḳobul ḳiloɣanlar bolsa meni əwətküqinimu ḳobul ḳiloɣan bolidu. ■ 41 Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi pəyoɣəmbərgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. Ḥəḳḳaniy adəmni u ḥəḳḳaniy ikən dəp bilip ḳobul ḳiloɣanlar ḥəḳḳaniy adəmgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. □ ■ 42 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, mening bu xakiqiklirimdin əng kiqiki birini mening muhlisim dəp bilip uningoɣa ḥətta pəḳət birər qinə sooɣuḳ su bərgən kiximu jəzmən əzigə layiḳ in’amdin məḥrum bolmaydu.■

11

Yəḥya pəyoɣəmbərning gumaniy soali
Luḳa 7:18-35

1 Əysa on ikki muhlisioɣa bu ixlarni tapilap boloɣandin keyin, əzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix wə *Hudaning kalamini* jakarlax üqün u yərdin kətti.□
2 Zindanoɣa solanoɣan Yəḥya *pəyoɣəmbər* Məsiḥning ḳiloɣan əməllirini anglap, muhlislirini əwətip, ular arḳilik Əysadin:■ 3 «Kelixi muḳərrər zat əzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?» — dəp soridi.□
4 Əysa ularoɣa jawab berip mundaḳ dedi:
— Yəḥyaning yenioɣa ḳaytip berip, əz anglawatḳanliringlarni wə kərüwatḳanliringlarni bayan ḳilip — 5 Korlar kərələydioɣan wə tokurlar mangalaydioɣan boldi, mahaw kesili boloɣanlar saḳaytildi, gaslar angliyalaydioɣan boldi, ölgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəoɣəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar■ 6 wə *uningoɣa yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar, — dedi.□
7 Ular kətkəndə, Əysa top-top adəmlərgə Yəḥya tooɣruluḳ səzləxkə baxlidi:
— «Silər əsli *Yəḥyani izdəp* qəlgə baroɣininglarda, zadi nemini kərgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turoɣan ḳomuxnimu?■ 8 Yaki esil kiyingən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygənlər han ordiliridin tepiliduoɣu! 9 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyoɣəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni silərgə eytip ḳoyayki, *bu bolsa* pəyoɣəmbərdinmu üstün bir boloɣuqidur. 10 Qünki *muḳəddəs yazmilardiki*:
—
«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu»
— dəp pütülgən səz dəl uning tooɣrisida pütülgəndur. □ ■ 11 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, ayallardin tuoɣuloɣanlar arisida qəmüldürgüqi Yəḥyadinmu uluoɣi turoɣuzuloɣini yoḳ; əmma ərx padixaḥliḳidiki əng kiqik boloɣinimu uningdin uluoɣ

■ **10:39** Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33; Yḥ. 12:25. ■ **10:40** Luḳa 10:16; Yḥ. 13:20. □ **10:41** **«Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi»** — demək, uning pəyoɣəmbər ikənliki, Hudaning səzini yətküzgənliki səwəbidin uni ḳobul ḳiloɣan kixini kərsitidu. ■ **10:41** 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ **10:42** Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10. □ **11:1** **«əzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix … üqün u yərdin kətti»** — «xu yər» Galiliyəni deməkqi. ■ **11:2** Luḳa 7:18. □ **11:3** **«Kelixi muḳərrər zat əzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?»** — «Kelixi muḳərrər zat» bolsa Huda wədə ḳiloɣan Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ, əlwəttə. Yəḥya əzi Məsiḥning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximusən» dəp gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1; Luḳa 4:18. □ **11:6** **«wə (uningoɣa yənə): «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar»** — Yəḥya pəyoɣəmbər zindanda yetip: «Əysa Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ bolsa nemixḳa meni zindandin ḳutḳuzmioɣan?» — dəp gumanlanoɣan bolsa kerək idi. Yəḥyaning bu soali tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **11:7** Luḳa 7:24. □ **11:10** **«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1, «Yəx.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luḳa 7:27.

turidu. 12 Əmma qəmüldürgüqi Yəḩya otturiоqa qikḳan künlərdin bügünki küngiqə,
ərx padixaḩlikiоqa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu.
□ ■ 13 Qünki barlik pəyоqəmbərlərning bexarət berix hizmiti, xundakla Təwrattiki
yazmilar arkilik bexarət yətküzülüx hizmiti Yəḩya bilən ahirlixidu. 14 Wə əgər xu
səzni kobul kilalisanglar, «*kaytip* kelixi mukərrər bolоqan Ilyas *pəyоqəmbər*» bolsa,
Yəḩyaning əzidur. □ ■ 15 Anglioqudək kuliki barlar buni anglisun!
16 Lekin bu dəwrdiki kixilərni zadi kimlərgə ohxitay? Ular huddi rəstə-bazarlarda
olturwelip, bir-birigə: ■ 17 «Biz silərgə sunay qelip bərsəkmu, ussul oynimidinglar»,
«Matəm pədisigə qelip bərsəkmu, yioqa-zar kilmidinglar» dəp *kakxaydioqan tutu-
ruksiz* balilaroqa ohxaydu. 18 Qünki Yəḩya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti.
Xuning bilən, ular: «Uningoqa jin qaplixiptu» deyixidu. □ ■ 19 Insan'ooqli bolsa kelip
ḩəm yəydu ḩəm iqidu wə mana, ular: «Taza bir toymas wə bir məyhor ikən. U
bajgirlar wə gunaḩkarlarning dosti» deyixidu. Lekin danalik bolsa əz pərzəntliri
arkilik durus dəp tonulidu».□

Əysani qətkə kakkan xəḩərlər
Luka 10:13-15

20 Andin u əzi kəp məjizilərni kərsətkən xəḩərlərdə turuwatkanlarni towa
kilmioqanliki üqün əyibləp, mundak dedi: —■
21 Ḩalinglaroqa way, əy Korazinliklar! Ḩalinglaroqa way, əy Bəyt-Saidaliklar!
Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḩərliridə kərsitilgən bolsa, u
yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa kiloqan bolatti.
□ ■ 22 Mən silərgə xuni eytip koyayki, kiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning
kəridioqini silərningkidin yenik bolidu. ■ 23 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaḩumluklar!
Silər təḩtisaraoqa qüxürülisilər. Qünki aranglarda yaritiloqan məjizilər Sodomda

---

□ **11:12 «Ərx padixaḩlikiоqa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu» —** baxka bir tərjimisi: «Ərx padixaḩliki zorawanlikka uqrimakta. Zorawanlar uningoqa ḩujum kilmakta». Birak bizningqə bu ayətning mənisi asasən «Hudaning padixaḩlikiоqa kirix asan əməs; qünki uningoqa ḩərhil ḩujumlar kilinidu; lekin ḩujumoqa bərdaxlik berixkə təyyar, iradisi kət'iy adəmlər uningoqa igə bolidu». Yənə «Luka» 16:16ni kərüng. Bizningqə yənə, 12-14-ayətlər «Mik.» 2:12-13 bilən munasiwətliktur. «Mikaḩ»diki «koxumqə səz»nimu kərüng. ■ **11:12** Luka 16:16. □ **11:14 «Wə əgər xu səzni kobul kilalisanglar, «kaytip kelixi mukərrər bolоqan Ilyas pəyоqəmbər» bolsa, Yəḩyaning əzidur» —** Təwratta, yəni «Mal.» 4:5-6də, Kutkuzoquqi-Məsiḩning məydanoqa qikixidin awwal Ilyas pəyоqəmbər Məsiḩning yolini təyyarlax üqün kaytip kelidioqanliki kərsitilidu. Yəḩudiylar Məsiḩning kelixini kütkəqkə, bu bexarətkə asasən Iliyasning awwal kelixini kütüwatkanidi. Yəḩya pəyоqəmbər Ilyas pəyоqəmbərdək küq-kudrət bilən kəlgən («Luka» 1:13-17ni kərüng). Xunga Məsiḩ əysa bu bexarət uning arkilik əməlgə axkan, dəp eytidu. Uning üstigə, (Yəḩudiy həlki «awwalki Ilyas» boloqan Yəḩyaning həwirini rət kiloqan boloqaqka) Məsiḩning kiyamət künidə dunyaoqa kaytip kelixidin awwalmu Ilyas pəyоqəmbər əzi kaytidin pəyda bolidu dəp ixənqimiz bar (yənə «Mal.» 4:5-6ni wə «Mar.» 9:11-13nimu kərüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luka 1:17. ■ **11:16** Luka 7:31. □ **11:18 «Yəḩya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti» —** grek tilida «Yəḩya kelip, nə yeməydu nə iqməydu». Okurmənlərning esidə barki, Yəḩya pəyоqəmbər intayin oqorigil ozuklinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **11:18** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **11:19 «Lekin danalik bolsa əz pərzəntliri arkilik durus dəp tonulidu» —** yaki «Danalik bolsa əz ix-mewiliri arkilik durus dəp tonulidu». Bu kiska ayət üstidə wə uningdiki kəp muḩim prinsiplar tooqrisida «koxumqə səz»imizdə toḩtilimiz. ■ **11:20** Luka 10:13. □ **11:21 «Silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḩərliridə kərsitilgən bolsa...» —** Tur wə Zidon əsli butpərəs «yat əllər»ning xəḩərliri idi. Məsilən, «Əzakiyal» 26-29-babni kərüng — ikki xəḩər bu bablarda gunaḩliri tüpəylidin əyiblinidu. «Zidon» grek tilida «Sidon» deyilidu. **«U yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa kiloqan bolatti» —** «bəzgə (mataoqa) yəginip, külgə milinix» — kona zamanlarda kattik puxayman kilix, gunaḩlaroqa towa kilixning bir ipadisi idi. ■ **11:21** 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1. ■ **11:22** Mat. 10:15.

yaritilоqan bolsa, u xəһər bügüngiqə һalak bolmiоqan bolatti. □ 24 Əmma mən silərgə xuni eytip qoyayki, qiyamət künidə Sodom zeminidikilərning kəridiоqini silərningkidinmu yenik bolidu.■

Əysaning huxalliқi
Luқa 10:21-22

25 Xu waқitlarda, Əysa bu ixlarоqa қarap mundaқ dedi:
— Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu *ҷəқiқətlərni* danixmən wə əқilliқlardin yoxurup, səbiy balilarоqa axkariliоqanliқing üqün Sanga mədһiyilər oқuymən! ■ 26 Bərһək, i Ata, nəziringdə bundaқ қilix rawa idi.
27 Ңəmmə manga Atamdin təқdim қilindi; Oоqulni Atidin baxқa һeqkim tonumaydu, wə Atinimu Oоqul wə Oоqul axkarilaxni layiқ kərgən kixilərdin baxқa һeqkim tonumaydu.■
28 Əy japakəxlər wə eоqir yük yükləngən һəmminglar! Mening yenimоqa kelinglar, mən silərgə aramliқ berəy. 29 Mening boyunturuқumni kiyip, məndin əginiglar; qünki mən məmin wə kəmtərmən; xundaқ қiloqanda, kənglünglar aram tapidu. ■
30 Qünki mening boyunturuқumda bolux asan, mening artidiоqan yüküm yeniktur.■

12

Əysa «Xabat»ning Igisidur •••• «Xabat küni» tooqruluқ 1-ayəttiki izaһatni kərüng
Mar. 2:23-28; Luқa 6:1-5

1 Xu qaoqlarda bir xabat küni, Əysa buoqdayliқlardin ətüp ketiwatatti. Қorsiқi eqip kətkən muhlisliri baxaқlarni üzüp, yeyixkə baxlidi.□ ■ 2 Lekin buni kərgən Pərisiylər uningоqa:
— Қara, muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni қiliwatidu, deyixti.□ ■
3 Biraқ u larоqa:
— Dawut wə uning һəmraһlirining aq қaloqanda nemə қiloqanliқini *muқəddəs yazmilardin* oқumioqanmusilər?□ 4 U Hudaning əyigə kirip, *Hudaoqa* ataloqan, xundaқla əzi wə һəmraһliriоqa nisbətən Təwrat қanuni boyiqə yeyixkə bolmaydioqan

□ **11:23 «Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaһumluқlar!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnaһumluқlar! Asmanоqa qiқmaқqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanоqa kətürülgən» degini tooqra bolup, bu səz Əysa ularning arisida boloqanliқtin ularоqa kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. **«Sodom xəһiri»** — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni kərüng. ■ **11:24** Mat. 10:15. ■ **11:25** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Luқa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ **11:27** Mat. 28:18; Luқa 10:22; Yһ. 1:18; 3:35; 6:46. ■ **11:29** Zəb. 45:4; Yər. 6:16; Zək. 9:9 ■ **11:30** 1Yuһa. 5:3. □ **12:1 «xabat küni»** — xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə һəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə Israildiki һərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni һərқandaқ ix-hizmət қilmay, dəm elixi kerək idi. Təbirlərnimu kərüng. ■ **12:1** Қan. 23:24; Mar. 2:23; Luқa 6:1. □ **12:2 «muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni қiliwatidu»** — «qəkləngən ix» tooqruluқ — Təwrat қanunida qəkləngən. Təwrat қanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp қarilip, қanunоqa hilaplиқ ix dəp һesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aқlixini «haman təpkənlikkə barawər» dəp қarioqan. Əmdi baxaқlarni üzüp yeyix ziraətlərgə oroqaқ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningоqa oқurmənlər Məsiһning jawabini oқup əzi birnemə desun! «Қoxumqə səz»imizdə muxu wəқə tooqruluқ izaһatlirimizni kərüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3 «Dawut wə uning һəmraһlirining aq қaloqanda nemə қiloqanliқini muқəddəs yazmilardin oқumioqanmusilər?»** — «Oқumioqanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəқibiliridin soraydioqan soal xəkli idi.

«təqdim nanlar»ni *sorap elip*, ularni *ҳəmrahҳliri* bilən billə yegən. Əslidə bu nanlarni pəqət kahҳinlarning yeyixigila bolatti.□ ■
5 Silər Təwrattin xuni oqup baqmioɣansilərki, ibadəthanida ixləydioɣan kahҳinlar
xabat künliri ixləp xabat tərtipini buzsimu, gunahҳqa buyrulmaydu.■ 6 Biraq mən
xuni silərgə eytip qoyayki, bu yərdə ibadəthanidinmu uluoɣ birsi bar.■ 7 Əmdiliktə
əgər silər *Hudaning «muқəddəs yazmilarda*: «Izdəydioɣinim qurbanliқlar əməs, bəlki
rəҳim-xəpqət» deyilgən xu səzining mənisini bilgən bolsanglar, bigunahҳ kixilərni
gunahҳkar dəp bekitməyttinglar.□ ■ 8 Qünki Insan'ooɣli xabat künining Igisidur.■

Xabat künidə bimarni saqaytixqa bolamdu?
Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

9 U u yərdin ayrilip, ularning sinagogioɣa kirdi. □ ■ 10 Wə mana, u yərdə bir qoli
yegiləp qaloɣan bir adəm bar idi. Ular uning üstidin ərz qilixqa səwəb tapmaqqi
bolup uningdin:
— Xabat küni kesəl saqaytix Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu? — dəp soridi.■
11 Lekin u ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Birərsinglarning qoyi xabat küni orioɣa qüxüp kətsə, uni dərҳal tartip
qiqiriwalmaydioɣan adəm barmidu? ■ 12 Insan bolsa qoydin xunqə ətibarliқtur!
Xunga, xabat küni yahxiliқ qilix Təwrat qanunioɣa uyoɣundur. ■ 13 Andin u ҳeliқi
kesəlgə:
— Qolungni uzat, — dedi. U qolini uzitixi bilənla qoli ikkinqi qolioɣa ohxax əsligə
kəltürüldi.□
14 Biraq Pərisiylər taxqirioɣa qiqip, uni qandaq yoqitix ҳəkқidə məsliҳət qilixti.■

Huda tallioɣan qul

15 Əmma Əysa buni biliwelip u yərdin ayrildi. Top-top kixilər uningoɣa əgixip mangdi.
U ularning ҳəmmisini saqaytti; ■ 16 andin ularoɣa özining salaҳyitini axkarilimasliқni
qattiқ tapilidi. ■ 17 Buning bilən Yəxaya pəyoɣəmbər arқiliқ yətküzülgən munu
səzlər əməlgə axuruldi:

18 — «Qaranglar, mana Mən tallioɣan Өz qulum!
Mening səyümlükim, dilimning səyüngini!
Mən Өz Roҳimni uning wujudioɣa qondurimən,

□ **12:4** **«*Dawut*** Hudaning əyigə kirip, Hudaoɣa ataloɣan, xundaқla özi wə ҳəmrahҳlirioɣa nisbətən Təwrat qanuni boyiqə yeyixkə bolmaydioɣan «təqdim nanlar»ni sorap elip, ularni ҳəmrahҳliri bilən billə yegən» — bu wəқə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6. ■ **12:5** Qəl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18. □ **12:7** **«Izdəydioɣinim qurbanliқlar əməs, bəlki rəҳim-xəpqət»** — «Ҳox.» 6:6din elinoɣan səz (9:13nimu kərüng). ■ **12:7** Ҳox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luқa 6:5. □ **12:9** **«U u yərdin ayrilip, ularning sinagogioɣa kirdi»** — «ular» bolsa yuқirida tiloɣa elinoɣan «Pərisiylər»ni kərsətkən boluxi kerək. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luқa 6:6. ■ **12:10** Luқa 14:3. ■ **12:11** Mis. 23:4; Qan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27. □ **12:13** **«U qolini uzitixi bilənla qoli ikkinqi qolioɣa ohxax əsligə kəltürüldi»** — «əsligə kəltürüldi» degən peilning «məjҳul xəkli» bolup, bizgə bu ixni Huda əzi qiloɣan, degənni uқturidu. Əmdi ular bu məjizə «xabat künidə yaritiloɣanliқi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yҳ. 5:18; 10:39; 11:53. ■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luқa 5:14.

Xuning bilən u əllərgə həküm-həkiqətni jakarlaydu.□ ■
19 U nə talax-tartix kilmaydu nə qukan kətürməydu,
Koqilarda uning kətürgən awazini heq angliоquqi bolmaydu.
20 Taki u oələbə bilən tooqra həkümlərni qikaroquqə,
Yanjiloqan komuxni sundurmaydu,
Tütəp əqəy dəp kaloqan pilikni əqürməydu;□
21 Wə əllər uning namioqa ümid baoqlaydu».■

Mukəddəs Rohka kupurluk kilix
Mar. 3:20-30; Luka 11:14-23; 12:10

22 Xu qaoqda, uning aldioqa jin qaplixiwaloqan kor wə gaqa biri elip kelindi. U uni sakaytti, kor gaqini səzliyələydioqan wə kərələydioqan kildi. ■ 23 Barlik halayik həyran boluxup:
— Əjəba, bu Dawutning ooqlimidu? — deyixti.■
24 Lekin Pərisiylər bu səzni anglap:
— U pəkət jinlarning əmiri boloqan Bəəlzibubka tayinip jinlarni kooqliwetidikən, deyixti.■
25 Lekin u ularning nemə oylawatkanlikini bilip ularoqa mundak dedi:
— Өz iqidin bəlünüp əzara sokuxkan hərkandak padixahlik wəyran bolidu; hərkandak xəhər yaki ailə əz iqidin bəlünüp əzara sokuxsa zawallikka yüz tutidu.
26 Əgər Xəytan Xəytanni kooqlisa, u əz-əzigə karxi qikkan bolidu. Undakta, uning padixahliki kandakmu put tirəp turalisun? 27 Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloqa tayinip kooqlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni kooqlaydu?! Xunga ular silər tooqruluk həküm qikarsun! □ 28 Lekin mən Hudaning Rohioqa tayinip jinlarni kooqlioqan bolsam, undakta Hudaning padixahliki dərwəkə üstünglaroqa qüxüp namayan boldi.
29 Bir kixi küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini kandak bulap ketəlisun? Pəkət u xu küqtünggürni awwal baoqliyalisa, andin əyini bulang-talang kilalaydu.□

□ **12:18 «Xuning bilən u əllərgə həküm-həkiqətni jakarlaydu» —** «Yəx.» 42-babtili izahtlarnimu kərüng. «Əllər» bolsa muxu yərdə «yat əllər», yəni barlik Yəhudiy əməslərni, jahandiki barlik millətlərni kərsitidu. «Həküm-həkiqət» degənning mənisi tooqruluk: — bu səz ibraniy tilida (Təwrattiki əyni bexarətttə) «mixpat» deyilidu, u tət jəhətni əz iqigə alidu, yəni Hudaning «həkkaniy kuli»ning: — (1) Hudaning butlar tooqruluk həkümi, yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boloqan nərsə» degən həkiqətni elip kelixini (həkiqətsizlər həkiqətkə erixidu). (2) Hudaning adil kanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp berixini; (3) hərhil hata ukumlarni wə kəzkaraxlarni tüzitip tooqra kəzkaraxlarni yətküzüxini; (4) adalətsizlikni tüzitip, uwal boloqanlaroqa adalətni yətküzüxini kərsitidu. ■ **12:18** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **12:20 «Taki u oələbə bilən tooqra həkümlərni qikaroquqə...» —** «həküm-həkiqət» degənning mənisi tooqruluk yukiriki 19-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **12:21** Yəx. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luka 11:14. ■ **12:23** Yh. 4:29. ■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luka 11:15. □ **12:27 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloqa tayinip kooqlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni kooqlaydu?! Xunga ular silər tooqruluk həküm qikarsun!» —** bu səzning ikki xərhi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — bu Pərisiylərning əz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni heq həydiyəlməytti. Undakta Xəytanning padixahlikioqa həkikiy hujum kiloquqilar Əysa wə muritlirimu, yaki Pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turoqanliki əz əgəxküqilirining jinni həydəxkə küqsiz boloqanlikioqa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning pərzəntlirini) kərsitidu. Pəkət Əysala əməs, ularmu jinlarni həydiyələydioqan boloqan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp kiliwatkanlikioqa ispat berətti. Bizningqə (1)-kəzkarax tooqra. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **12:29 «Bir kixi küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini kandak bulap ketəlisun?...» —** bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning əyini bulang-talang kiloquqi Əysadin baxka heqkim bolmaydu.

30 Mən tərəptə turmioɣanlar manga ḳarxi turoɣuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni* yioɣmioɣuqilar bolsa tozutuwətküqidur.
31 Xuning üqün mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlarning ətküzgən ḥərtürlük gunaḥliri wə ḳiloɣan kupurluḳlirining ḥəmmisini kəqürüxkə bolidu. Birak Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix ḥeq kəqürülməydu. ■ 32 Insan'ooɣlioɣa ḳarxi səz ḳiloɣan kimdəkim bolsa kəqürümgə erixələydu; lekin Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloɣanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kəqürümgə erixəlməydu.□ ■

Adəmni əməlliridin tonux
Luḳa 6:43-45

33 Dərəh yahxi bolsa, mewisimu yahxi bolidu — yaki dərəh por bolsa, mewisimu naqar bolidu; qünki ḥərḳandaḳ dərəh ɵz mewisidin bilinidu.■
34 Əy yilanlarning pərzəntliri! Silər rəzil tursanglar, aoɣzinglardin ḳandaḳmu yahxi səz qiḳsun? Qünki adəmning ḳəlbidə nemə tolup taxḳan bolsa eoɣizdin xu qiḳidu. ■ 35 Yahxi adəm ɵz yahxi həzinisidin yahxi nərsilərni qiḳiridu. Yaman adəm yaman həzinisidin yaman nərsilərni qiḳiridu. 36 Mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlar ḳiloɣan ḥərbir eoɣiz ḳuruḳ səzi üqün sorak küni ḥesab beridu. ■ 37 Qünki ɵz səzliring bilən ya ḥəḳḳaniy ispatlinisən, ya səzliringlar bilən gunaḥkar dəp bekitilisən.■

Məjizilik alamət kərsitix təlipi
Mar. 8:11-12; Luḳa 11:29-32

38 Xu qaoɣda bəzi Təwrat ustazliri wə Pərisiylər uningoɣa jawabən:
Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar, — dedi. □ ■ 39 Lekin u ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr bir «alamət»ning kəristilixini istəp yüridu. Birak bu dəwrdikilərgə «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxḳa ḥeqḳandaḳ məjirilik alamət kərsitilməydu. 40 Qünki Yunus pəyoɣəmbər yooɣan belikning ḳorsikida üq keqə-kündüz yatḳandək, Insan'ooɣlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoɣrida yatidu. ■ 41 Sorak küni Ninəwə xəḥiridikilər bu dəwrdikilər bilən təng ḳopup, bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu. Qünki ular Yunus *pəyoɣəmbər* jakarlioɣan həwərni anglap, *yamanlikidin* towa ḳiloɣan; wə mana, muxu yərdə Yunus *pəyoɣəmbər*dinmu uluoɣ birsi turidu!□ ■
42 Sorak küni «Jənubtiki ayal padixaḥ»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip, ularning gunaḥlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər yüzining qetidin kəlgən; wə mana, ḥazir muxu yərdə Sulaymandinmu uluoɣ birsi turidu.□ ■

■ **12:31** Mar. 3:28; Luḳa 12:10; 1Yuḥa. 5:16. □ **12:32 «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloɣanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kəqürümgə erixəlməydu»** — «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳilix» yaki «Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix» degən gunaḥ tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:32** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuḥa. 5:16. ■ **12:33** Mat. 7:18. ■ **12:34** Zəb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luḳa 6:45. ■ **12:36** Top. 12:14; Əf. 5:4. ■ **12:37** 2Sam. 1:16; Luḳa 19:22. □ **12:38 «Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar»** — Pərisiylər əysadin tələp ḳiloɣan «alamət» bolsa ɵzining Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɣan birər məzizilik alamət, əlwəttə. ■ **12:38** Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luḳa 11:29; 1Kor. 1:22. ■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41 «mana, muxu yərdə Yunus pəyoɣəmbər dinmu uluoɣ birsi turidu!»** — bu 39-41-ayətlərdə Əysa Yunus pəyoɣəmbərning yooɣan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikḳanlikini tiloɣa elix arḳilik ɵziningmu ɵlüp, üqinqi küni tirilidioɣanlikini aldin eytḳan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu ḥəm uxbu kitabtiki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu» — ɔemək, «butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin ḳaytḳan. Birak bu yərdə Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi boloɣan Məsiḥ silərni yaman yoldin ḳaytixḳa qakirsa, ḳulak salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luḳa 11:32. □ **12:42 «Jənubtiki ayal padixaḥ»** — yəni «Xəbaning ayal padixaḥi». «Xəba» jənubiy Ərəbistan yaki Efiopiyəni kərsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni kərüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luḳa 11:31.

Napak roḫning ḳaytip kelixi
Luḳa 11:24-26

43 Napak roḫ birawning tenidin qiḳiriwetilgəndin keyin, u ḳuroɣaḳ dalalarni qərgiləp
yürüp, birər aramgaḫni izdəydu, biraḳ tapalmaydu □ ■ 44 wə: «Mən qiḳḳan
makanimoɣa ḳaytay» dəydu. Xuning bilən ḳaytip kelip, xu makanining yənila
box turoɣanliḳini, xundaḳla pakiz tazilanoɣanliḳini wə rətləngənlikini bayḳaydu-də,
45 berip əzidinmu bəttər yəttə jinni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning
bilən ḫeliḳi adəmning keyinki ḫali burunḳidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil
dəwrdikilərning ḫalimu mana xundaḳ bolidu.□ ■

Mening anam wə inilirim kim?
Mar. 3:31-35; Luḳa 8:19-21

46 U toplaxḳan halayiḳḳa dawamliḳ səzləwatḳanda, mana, anisi bilən iniliri kelip,
uning bilən səzləxməkqi bolup taxḳirida turuxti. ■ 47 Xuning bilən birəylən uningoɣa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən səzliximiz dəp taxḳirida turidu, — dedi.
48 Lekin u jawabən xu həwərni yətküzgən kixidin: «Kim mening anam, kim mening
inilirim?» — dəp soridi. 49 Andin u ḳolini sozup muhlislirini kərsitip:
— Mana mening anam, mana mening inilirim! 50 Qünki kim ərxtiki Atamning
iradisini ada ḳilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur, — dedi.■

13

Ərx padixaḫliḳi tooɣrisidiki yəttə təmsil •••• «1» Uruḳ qaqḳuqi tooɣrisidiki təmsil
Mar. 4:1-9; Luḳa 8:4-8

1 Xu küni Əysa əydin qiḳip, dengiz boyida olturatti.■ 2 Ətrapioɣa top-top adəmlər
olixiwaloɣaqḳa, u bir kemigə qiḳip olturdi. Pütkül halayiḳ bolsa dengiz boyida
turuxatti.■ 3 U ularoɣa təmsillər bilən nuroɣun ḫekmətlərni eytip birip, mundaḳ dedi:
— Mana, uruḳ qaqḳuqi uruḳ qaqḳili *etizoɣa* qiḳiptu. 4 Uruḳ qaqḳanda uruḳlardin
bəziliri qioɣir yol üstigə qüxüptu, ḳuxlar kelip ularni yəp ketiptu.
5 Bəziliri texi kəp, topisi az yərlərgə qüxüptu. Tupriḳi qongḳur bolmioɣaqḳa,
tezla ünüp qiḳiptu, 6 lekin kün qiḳixi bilənla aptapta kəyüp, yiltizi bolmioɣaqḳa
ḳurup ketiptu. 7 Bəziliri tikənlərning arisioɣa qüxüptu, tikənlər əsüp maysilarni
booɣuwaptu. 8 Bəziliri bolsa yahxi tupraḳḳa qüxüptu. Ularning bəziliri yüz ḫəssə,
bəziliri atmix ḫəssə, yənə bəziliri ottuz ḫəssə ḫosul beriptu. 9 Ḳuliḳi barlar buni
anglisun!

Təmsillərning məḳsiti
Mar. 4:10-12; Luḳa 8:9-10

10 Muhlisliri kelip, uningdin: —
Sən nemə üqün ularoɣa təmsillər arḳilik təlim berisən? — dəp soridi.■
11 U ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:

□ **12:43** **«napak roḫ»** — jinni kərsitidu. ■ **12:43** Luḳa 11:24. □ **12:45** **«buning bilən ḫeliḳi adəmning keyinki ḫali burunḳidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil dəwrdikilərning ḫalimu mana xundaḳ bolidu»** — bu təmsil: (1) jin qaplixixtin ḳutḳuzuloɣan adəmning ḫəḳiḳiy bir hətirini; (2) Yəhudiy həlḳning əḫwalinimu kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luḳa 8:20. ■ **12:50** Yḫ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **13:1** Mar. 4:1; Luḳa 8:4, 5. ■ **13:2** Luḳa 5:3. ■ **13:10** Mar. 4:10; Luḳa 8:9.

— Silər ərx padixaƕliƙining sirlirini bilixkə muyəssər ƙilindinglar, lekin ularoƣa nesip ƙilinmidi. □ ■ 12 Qünki kimdə bar bolsa, uningoƣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoƙ bolsa, ƕətta uningda bar boloƣanlirimu uningdin məƕrum ƙilinidu.□ ■
13 Ularoƣa təmsil bilən səzliximning səwəbi xuki, ular ƙarisimu kərməydu, anglisimu tingximaydu ƕəm ƕəƙiƙiy qüxənməydu. 14 Buning bilən Yəxaya pəyoƣəmbər eytƙan bexarəttiki munu səzlər əməlgə axuruldi:

— «Silər anglaxni anglaysilər, birak qüxənməysilər;
Ƙaraxni ƙaraysilər, birak kərməysilər. ■
15 Qünki muxu həlƙning yürikini may ƙaplap kətkən,
Ular angliƣanda ƙulaƙlirini eƣir ƙiliwaloƣan,
Ular kəzlirini uhliƣandək yumuwaloƣan;
Undaƙ bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp,
Ƙuliƙi bilən anglap,
Kəngli bilən qüxinip,
Əz yolidin yanduruluxi bilən,
Mən ularni saƙaytƙan bolattim.□ ■

16 Lekin, kəzliringlar bəhtliktur! Qünki ular kəridu; ƙuliƙinglar bəhtliktur! Qünki ular anglaydu. ■ 17 Mən silərgə xuni bərƕək eytip ƙoyayki, burunƙi nuroƣun pəyoƣəmbərlər wə ƕəƙƙaniy adəmlər silərning kərgininglarni kərüxkə intizar boloƣan bolsimu ularni kərmigən; silərning angliƣininglarni anglaxƙa intizar boloƣan bolsimu ularni anglimioƣan.■

Uruƙ qaqƙuqi tooƣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mar. 4:13-20; Luƙa 8:11-15

18 Əmdi uruƙ qaqƙuqi tooƣrisidiki təmsilning mənisini anglanglar:■ 19 Əgər biri *ərx* padixaƕliƙining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə, Xəytan kelip uning kəngligə qeqiloƣan səzni elip ketidu. Bu dəl qioƣir yol üstigə qeqiloƣan uruƙlardur.□ ■ 20 Taxliƙ yərlərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxalliƙ bilən dərƕal ƙobul ƙiloƣanlarni kərsitidu. □ 21 Ƕalbuki, ƙəlbidə ƕeq yiltiz bolmioƣaqƙa, pəƙət waƙitliƙ məwjut bolup turidu; səz-kalamning wəjədin ƙiyinqiliƙ yaki ziyankəxlikkə uqrioƣanda, ular xuan yoldin qətnəp ketidu. 22 Tikənlərning arisioƣa qeqiloƣini xundaƙ adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni angliƣini bilən, lekin bu dunyaning əndixiliri wə bayliƙning eziƙturuxi *ƙəlbidiki* səz-kalamni booƣuwetidu-də, ular ƕosulsiz ƙalidu. ■ 23 Lekin yahxi yərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa — səz-kalamni

□ **13:11** **«ərx padixaƕliƙining sirliri»** — Injilda «sirlar» əslidə insanlaroƣa axkarilanmioƣan, ƕazir Məsiƕ yaki rosulliri arƙiliƙ ayan ƙilinoƣan ixlarni kərsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirliƙ, əlwəttə. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14. □ **13:12** **«Qünki kimdə bar bolsa, uningoƣa tehimu kəp berilidu...»** — «kimdə bar bolsa... » degəndə, «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübƕisizki, əbədiy əƕmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni əz iqigə qoƙum alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əƕmiyətlik» ƕərbirnemə boluxi üqün pəƙət Məsiƕdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luƙa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yəx. 6:9-10; Mar. 4:12; Luƙa 8:10; Yƕ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. □ **13:15** **«muxu həlƙning yürikini may ƙaplap kətkən... undaƙ bolmisidi, ... kəngli bilən qüxinip, əz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saƙaytƙan bolattim»** — toluƙ bexarət Təwrat, «Yəx.» 6:9-10də tepilidu. ■ **13:15** Yəx. 6:9-10 ■ **13:16** Luƙa 10:23; Yƕ. 20:29; 1Pet. 1:8. ■ **13:17** 1Pet. 1:10. ■ **13:18** Mar. 4:13; Luƙa 8:11. □ **13:19** **«əgər biri ərx padixaƕliƙining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə..»** — muxu yərdə «ərx padixaƕliƙi» grek tilida pəƙət «padixaƕliƙ» bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Mat. 4:23. □ **13:20** **«Taxliƙ yərlərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxalliƙ bilən dərƕal ƙobul ƙiloƣanlarni kərsitidu»** — «səz-kalam» bolsa Hudaning padixaƕliƙi tooƣruluƙ səz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luƙa 18:24; 1Tim. 6:9.

anglap qüxəngən adəmlərni kərsitidu. Bundaq adəmlər ḫosul beridu, birsi yüz ḫəssə, birsi atmix ḫəssə, yənə birsi ottuz ḫəssə ḫosul beridu.

«2» Kürmək, yəni «məstək» tooɣrisidiki təmsil

24 U ularning aldida yənə bir təmsilni bayan ḳildi: —
— Ərx padixaḫliḳi huddi etizioɣa yahxi uruḳni qaqḳan bir adəmgə ohxaydu. 25 Əmma kixilər uyḳuoɣa qəmgən qaoɣda, düxmini kelip buoɣday arisioɣa kürmək uruḳlirini qeqiwetip, ketiptu. □ 26 Əmdi maysilar əsüp, baxaḳ qiḳaroɣanda, kürməkmu axkarlinixḳa baxlaptu.
27 Hojayinning qakarliri kelip uningoɣa:
— «Əpəndi, siz etizingizoɣa yahxi uruḳ qaqḳan əməsmidingiz? Kürməklər nədin kelip ḳaldi?» dəptu.
28 Hojayin: «Buni bir düxmən ḳiloɣan» — dəptu.
Qakarlar uningdin: «Siz bizni berip ularni otiwetinglar deməkqimu?» — dəp soraptu.
29 «Yaḳ,» — dəptu hojayin, «undaḳ ḳiloɣanda kürməklərni yuloɣanda, buoɣdaylarnimu yuluwetixinglar mumkin. 30 Bu ikkisi orma waḳtioɣiqə billə əssun, orma waḳtida, mən ormiqilaroɣa: — Aldi bilən kürməklərni ayrip yioɣip, baoɣlap köydürüxkə ḳoyunglar, andin buoɣdaylarni yioɣip ambirimoɣa əkiringlar, dəymən» — dəptu hojayin.■

«3» Ḳiqa tooɣrisidiki wə «4» Eqitḳu tooɣrisidiki təmsillər
Mar. 4:30-34; Luḳa 13:18-21

31 U laroɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaḫliḳi huddi bir adəm ḳolioɣa elip etizioɣa qaqḳan ḳiqa uruḳioɣa ohxaydu. ■ 32 Ḳiqa uruḳi dərwəḳə barliḳ uruḳlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ḫərḳandaḳ ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, ḫətta asmandiki ḳuxlarmu kelip uning xahlirida uwulaydu.□
33 U laroɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaḫliḳi huddi bir ayal ḳolioɣa elip üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saḳlioɣan eqitḳuoɣa ohxaydu.□ ■
34 Əysa bu ixlarning ḫəmmisini təmsillər bilən köpqilikkə bayan ḳildi. U təmsilsiz ḫeqḳandaḳ təlim bərməytti. ■ 35 Buning bilən pəyoɣəmbər arḳiliḳ aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi:

— «Aoɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən,
Aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan ḳilimən».□ ■

□ **13:25** **«…düxmini kelip buoɣday arisioɣa kürmək uruḳlirini qeqiwetip, ketiptu»** — oḳurmənlərgə xu ayanki, bu təmsildiki «kürmək» (yaki «məstək») awwal buoɣdayoɣa op’ohxax xəkildə əsidu. Pəḳət bax elixi bilən pərḳ ətkili bolidu. ■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luḳa 13:18. □ **13:32** **«Ḳiqa uruḳi dərwəḳə barliḳ uruḳlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ḫərḳandaḳ ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, …»** — bu yərdə tiloɣa elinoɣan «ḳiqa» ottura xərḳtə əsidioɣan, yahxi əskəndə ḫətta üq metrdin exip ketidioɣan əsümlükni kərsitidu. □ **13:33** **«Ərx padixaḫliḳi huddi bir ayal ḳolioɣa elip üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saḳlioɣan eqitḳuoɣa ohxaydu»** — «üq jawur» (yaki «üq kürə») — Grek tilida «üq saton (seaḫ)». Bir seaḫ 7 kilogram. Bu heli kəp un bolup, yüz adəmning tamiḳioɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kərüng. ■ **13:33** Luḳa 13:20,21. ■ **13:34** Mar. 4:33. □ **13:35** **«Buning bilən pəyoɣəmbər arḳiliḳ aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi…»** — ḳaysi pəyoɣəmbər ikənliki muxu yərdə eytilmaydu. Əməliyəttə u Zəburdiki birnəqqə küylərning muəllipi Asaf idi. **«Aoɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən, aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan ḳilimən»** — «Zəb.» 78:2. ■ **13:35** Zəb. 78:2

Kürmək tooɣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi

36 Xuningdin keyin, u kəpqilikni yoloɣa seliwetip öygə kirdi. Muhlisliri yenioɣa kelip
uningdin:
— Etizliқtiki kürmək tooɣrisidiki təmsilni bizgə xərḫləp bərsəng, — dəp ətündi.□
37 U əmdi ularoɣa jawab berip mundaқ dedi:
— Yahxi urukni qaqқan kixi Insan’ooɣlidur. 38 Etizlik bolsa — dunya. Yahxi uruқ bolsa
ərx padixaḫliқining pərzəntliridur, lekin kürmək rəzil boloɣuqining pərzəntliridur.
39 Kürmək qaqқan düxmən — Iblistur. Orma orux waқti — zaman ahiridur. Ormiqi-
lar — pərixtilərdur. ■ 40 Kürməklər yulunup, otta kəydürüwetilginidək, zaman
ahiridimu ənə xundaқ bolidu. 41 Insan’ooɣli pərixtilirini əwətip, ular insanlarni
gunaḫқa azduroɣuqilarning ḫəmmisini, xundaқla barliқ itaətsizlik қiloɣuqilarni öz
padixaḫliқidin xallap qiқip, 42 humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U
yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu. ■ 43 U qaoɣda ḫəққaniylar
Atisining padixaḫliқida huddi қuyaxtək julalinidu.
Anglioɣudək қuliқi barlar buni anglisun!■

«5» Həzinə tooɣrisidiki wə «6» Қimmətlik mərwayit tooɣrisidiki təmsillər

44 — Ərx padixaḫliқi huddi etizda yoxuruloɣan bir həzinigə ohxaydu. Uni
tepiwaloɣuqi həzinini қaytidin yoxurup, həzinining xad-huramliқi iqidə bar-yoқini
setiwetip, xu etizni setiwalidu.■
45 Yənə kelip, ərx padixaḫliқi esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigərgə ohxaydu.
□ 46 Sodigər naḫayiti қimmət baḫaliқ bir mərwayitni tapқanda, қaytip berip bar-
yoқini setiwetip, u mərwayitni setiwalidu.

«7» Tor taxlax tooɣrisidiki təmsil

47 — Yənə kelip, ərx padixaḫliқi dengizoɣa taxlinip ḫərhil beliқlarni tutidioɣan toroɣa
ohxaydu. 48 Tor toxқanda, *beliқqilar* uni қiroɣaққa tartip qiқiridu. Andin olturup,
yahxi beliқlarni iloɣiwelip, қaqilaroɣa қaqilap, ərziməslərni taxliwetidu. 49 Zaman
ahirida xundaқ bolidu. Pərixtilər qiқip, rəzil kixilərni ḫəққaniy kixilər arisidin
ayriydu 50 wə humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U yərdə yioɣa-zarlar
kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu.■
51 Əysa ulardin:
— Bu ixlarning ḫəmmisini qüxəndinglarmu? dəp soridi.
Qüxənduқ, — dəp jawab bərdi ular.
52 Andin u ularoɣa: — Xunga, ərx padixaḫliқining təlimigə muyəssər bolup muhlis
boloɣan ḫərbir Təwrat ustazi huddi həzinisidin yengi ḫəm kona nərsilərni elip qiқip
tarқatқuqi öy hojayinioɣa ohxaydu, — dedi.

Nasarətliklərning Əysani qətkə қeқixi
Mar. 6:1-6; Luқa 4:16-30

53 Əysa bu təmsillərni səzləp boloɣandin keyin, xundaқ boldiki, u yərdin ayrilip,
■ 54 öz yurtioɣa kətti wə öz yurtidiki sinagogta həlққə təlim berixkə kirixti. Buni
anglioɣan halayiқ intayin ḫəyran boluxup:

□ **13:36** **«Xuningdin keyin, u kəpqilikni yoloɣa seliwetip...»** — yaki «xuningdin keyin, u kəpqiliktin ayrilip...». ■ **13:39** Yo. 3:13; Wəḫ. 14:15. ■ **13:42** Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luқa 13:28. ■ **13:43** Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ **13:44** Fil. 3:7. □ **13:45** **«esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigər... »** — grek tilidiki «esil» «güzəl» degən mənisini öz iqigə alidu. ■ **13:50** Mat. 13:42. ■ **13:53** Mar. 6:1; Luқa 4:16.

— Bu adəmning bunqiwala danaliқi wə məjizə-karamətliri nədin kəlgəndu? ■ 55 U pəқət ҳeliқi yaoɳaqqining ooɳli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm, Yaқup, Yüsüp, Simon wə Yəһudalar uning iniliri əməsmu? □ ■ 56 Uning singillirining ҳəmmisi bizning arimizdioɳu? Xundaқ ikən, uningdiki bu ixlarning ҳəmmisi zadi nədin kəlgəndu? — deyixətti. 57 Xuning bilən ular uningoɳa ҳəsət-bizar bilən қaridi. Xunga Əysa ularoɳa mundaқ dedi:
— Ҳərқandaқ pəyoɳəmbər baxқa yərlərdə ҳərmətsiz қalmaydu, pəқət өz yurti wə өz өyidə ҳərmətkə sazawər bolmaydu.■
58 Ularning iman-ixənqsizlikidin u u yərdə kөp məjizə kərsətmidi.

14

Qəmüldürgüqi Yəһyaning өltürülüxi
Mar. 6:14-29; Luқa 9:7-9

1 U qaoɳlarda, Ҳerod ҳakim Əysaning nam-xəҳritidin həwər tepip,□ ■ 2 hizmətkarlirigə:
— Bu adəm qəmüldürgüqi Yəһya bolidu, u өlümdin tirilgən bolsa kerək. Xuning üqün muxu alaҳidə қudrətlər uningda küqini kərsətməktə, — dedi.
3 Ҳerodning bundaқ deyixining səwəbi, u *өgəy* akisi Filipning ayali Ҳerodiyəning wəjidin Yəһyani tutқun қilip, zindanoɳa taxlioɳanidi.□ ■ 4 Qünki Yəһya Ҳerodқa *tənbiһ berip*: «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat қanunioɳa hilaptur» dəp kəlgənidi.□ ■ 5 Ҳerod *xu səwəbtin* Yəһyani өltürməkqi boloɳan bolsimu, biraқ halayiқtin қorққanidi, qünki ular Yəһyani pəyoɳəmbər, dəp bilətti.■
6 Əmma Ҳerodning tuoɳuloɳan küni təbrikləngəndə, ayali Ҳerodiyəning қizi otturioɳa qiқip ussul oynap bərdi. Bu Ҳerodқa bək yaқti;□ ■ 7 xuning üqün u uningoɳa:
— Ҳərnemə tilisəng xuni sanga berəy, dəp қəsəm қildi.■ 8 Lekin қiz anisining küxkürtüxi bilən:
— Qəmüldürgüqi Yəһyaning kallisini elip, bir təhsigə қoyup əkəlsilə, — dedi.
9 Padixaһ buningoɳa ҳəsrət qəkkən bolsimu, қəsəmliri tüpəylidin wə dastihanda olturoɳanlar wəjidin, *kallisini* elip kelinglar, dəp buyrudi. □ 10 U adəm əwətip, zindanda Yəһyaning kallisini aldurdi. 11 Xuning bilən kallisi bir təhsigə қoyulup, қizning aldioɳa elip kelindi. Қiz buni anisining aldioɳa apardi. 12 *Yəһyaning* muhlisliri bolsa berip, jəsətni elip dəpnə қildi; andin berip Əysaoɳa bu ixlarni həwər қildi.

■ **13:54** Mar. 6:2. □ **13:55 «U pəқət ҳeliқi yaoɳaqqining ooɳli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm… əməsmu?» —** Yəһudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloɳuz anisining ismini tiloɳa elixning өzi birhil ҳaқarət idi. ■ **13:55** Yһ. 6:42. ■ **13:57** Mar. 6:4; Luқa 4:24; Yһ. 4:44. □ **14:1 «Ҳerod ҳakim» —** «ҳakim» grek tilida «tetrarқ» deyilidu. Bu səz «zeminning tөttin birini idarə қiloɳuqi» degənni bildüridu. Rim imperiyəsi Pələstinni tөt қisimoɳa bəlgən bolup, ҳərbir қismining «tetrarқ»i bar idi. Ҳerodning toluқ ismi «Ҳerod Antipas» bolup, bəzi yərlərdə «Ҳerod padixaһ» yaki «Ҳerod han» dəp atilidu. U Galiliyəgə ҳөkümranliқ қilatti. Uning akisi «Ҳerod Arhelaus» idi (2:22). «Ҳerodlar» tooɳruluқ «қoxumqə səz»imiznimu kөrüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luқa 9:7. □ **14:3 «Ҳerod… өgəy akisi Filipning ayali Ҳerodiyəning wəjidin Yəһyani tutқun қilip, zindanoɳa taxlioɳanidi» —** Yəһyani tutux «Ҳerodiyəning wəjidin» — Ҳerod bəlkim Ҳerodiyəning biwasitə təlipidin xundaқ қiloɳan boluximu mumkin. Ҳerod өgəy akisi Filipning ayali Ҳerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixқa қayil қilip, Ҳerodiyə bilən өzi toy қiloɳanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luқa 3:19. □ **14:4 «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat қanunioɳa hilaptur» —** «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi ҳayat əһwalda, birining ayalini yənə biri өz əmrigə elixқa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **14:4** Law. 18:16. ■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6 «ayali Ҳerodiyəning қizi otturioɳa qiқip ussul oynap bərdi» —** «Ҳerodiyəning қizi» — Ҳerodiyəning burunқi eridin boloɳan қizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. ■ **14:7** Ҳak. 11:30. □ **14:9 «Padixaһ buningoɳa ҳəsrət qəkkən bolsimu,…» —** Ҳerod ҳakim bəzidə «padixaһ» deyilətti.

Əysaning bəx ming kixini toyoɳuzuxi
Mar. 6:30-44; Luķa 9:10-17; Yḩ. 6:1-14

13 Əysa bu həwərni anglap, əzi yaloɳuz pinḩan bir jayoɳa ketəy dəp bir kemigə olturup
u yərdin ayrildi. Halayiķ buning həwirini tapķanda, ətraptiki xəḩərlərdin kelixip,
uning kəynidin piyadə mangdi. ■ 14 U *ķiroɳaķķa* qiķip kətkinidə, zor bir top
adəmlərni kərüwidi, ularoɳa iq aoɳritip, ularning aoɳriķlirini saķaytti.■
15 Kəq kirgəndə, muhlisliri uning yenioɳa kelip: — Bu qəl bir jay ikən, waķitmu bir
yərgə berip ķaldi. Halayiķni yoloɳa seliwətkən bolsang, andin ular kəntlərgə berip
əzlirigə ozuķ setiwalsun, — dedi.■
16 Lekin Əysa ularoɳa: — Ularning ketixining ḩajiti yoķ, əzünglar ularoɳa ozuķ
beringlar, — dedi.
17 Lekin muhlislar:
— Bizdə bəx nan bilən ikki danə beliķtin baxķa ḩeq nərsə yoķ, — deyixti.
18 U: — Ularni manga elip kelinglar, dedi.
19 U halayiķni qəplükning üstidə olturuxķa buyruoɳandin keyin, bəx nan bilən
ikki beliķni ķolioɳa elip, asmanoɳa ķarap *Hudaoɳa* təxəkkür eytti. Andin nanlarni
oxtup muhlisliroɳa bərdi, muhlisliri halayiķķa üləxtürüp bərdi. ■ 20 Ḩəmməylən
yəp toyundi. *Muhlislar* exip ķaloɳan parqilarni liķ on ikki sewətkə teriwaldi. □
21 Ozuķlanoɳanlarning sani ayallar wə balilardin baxķa təhminən bəx ming kixi idi.

Su üstidə mengix
Mar. 6:45-52; Yḩ. 6:16-21

22 Arķidila, u muhlisliroɳa: Əzüm bu halayiķni yoloɳa seliwetimən, angoɳuqə
silər kemigə olturup, dengizning ķarxi ķiroɳiķioɳa ətüp turunglar, dəp buyrudi. ■
23 Halayiķni yoloɳa seliwətkəndin keyin, u dua ķilix üqün əzi hilwət taoɳķa qiķti. Kəq
kirgəndimu u yərdə yaloɳuz ķaldi. ■ 24 Bu qaoɳda, kemə ķiroɳaķtin heli kəp qaķirim
yürgənidi, lekin xamal ķarxi yənlixitin qiķiwatķaqķa, kemə dolķunlar iqidə qayķilip
turatti.□
25 Keqə tətinqə jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri tərəpkə kəldi.
□ 26 Muhlislar uning dengizning üstidə mengip keliwatķanliķini kərüp, alaķzadə
bolup: — Alwasti ikən! — dəp ķorķup quķan selixti.
27 Lekin Əysa dərḩal ularoɳa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, ķorķmanglar! — dedi.
28 Petrus buningoɳa jawabən:
— I Rəb, bu sən bolsang, su üstidə mengip yeningoɳa beriximoɳa əmr ķiloɳaysən, —
dedi.
29 Kəl, — dedi u.
Petrus kemidin qüxüp, su üstidə mengip, Əysaoɳa ķarap ketiwatatti; 30 lekin
boranning ķattiķ qiķiwatķanliķini kərüp ķorķup, suoɳa qəküxkə baxlidi: — Rəb,
meni ķutķuzuwaloɳaysən! — dəp warķiridi.
31 Əysa dərḩal ķolini uzitip, uni tutuwaldi wə uningoɳa:
— Əy ixənqi ajiz bəndə, nemixķa guman ķilding? — dedi.

■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luķa 9:10. ■ **14:14** Mat. 9:36; Yḩ. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luķa 9:12. ■ **14:19** 1Sam. 9:13. □ **14:20** **«Muhlislar exip ķaloɳan parqilarni liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — grek tilida «Ular exip ķaloɳan parqilarni... teriwaldi». Muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10-də ispatlinidu. **«liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — «sewət» grek tilida «ķol sewət» — demək, bir adəm ikki ķollap kətürələydioɳan sewət. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yḩ. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yḩ. 6:15. □ **14:24** **«kemə ķiroɳaķtin heli kəp qaķirim yürgənidi»** — yaki «kemə dengiz otturisida yürgəndidi...». □ **14:25** **«keqə tətinqə jesək waķtida...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waķit tang atay degən waķit idi.

32 Ular kemigə qiⱪⱪanda, xamal tohtidi. 33 Kemidə olturoɣanlar uning aldioɣa kelip səjdə ⱪilip:
— Bərḩək, sən Hudaning Ooɣli ikənsən, — deyixti.

Əysaning Ginnisarəttə bimarlarni saⱪaytixi
Mar. 6:53-56

34 Ular dengizning ⱪarxi təripigə ətkəndə, Ginnisarət yurtida *ⱪurukⱪluⱪⱪa* qiⱪti. ■ 35 U yərdiki adəmlər uni tonup ⱪelip, ətraptiki barliⱪ jaylaroɣa həwər əwətti; xuning bilən kixilər barliⱪ bimarlarni uning aldioɣa elip kəldi; 36 ular uningdin bimarlarning ḩeqbolmioɣanda uning tonining pexigə bolsimu ⱪolini təgküzüwelixioɣa yol ⱪoyuxini ətündi. Uningoɣa ⱪolini təgküzgənlərning ḩəmmisi səllimaza saⱪaydi.

15

Ən'ənimiz muḩimmu yaki Hudaning əmri muḩimmu — insanni nemə napak ⱪilidu?
Mar. 7:1-23

1 Bu qaoɣda, Təwrat ustazliridin wə Pərisiylərdin bəziliri Yerusalemdin kelip Əysaning aldioɣa berip:■ 2 — Muhlisliring nemixⱪa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə hilaplix ⱪilidu? Qünki ular ⱪollirini yumay tamaⱪ yəydikənoɣu, — dedi.
3 Lekin u ularoɣa mundaⱪ jawab bərdi:
— Silərqu, silər nemixⱪa ən'ənimizni saⱪlaymiz dəp Hudaning əmrigə hilaplix ⱪilisilər? 4 Qünki Huda: «Ata-anangni ḩərmət ⱪil» wə «Atisi yaki anisini ḩaⱪarətligənlər ölümgə məḩkum ⱪilinsun» dəp əmr ⱪiloɣan.□ ■ 5 Lekin silər: — Ḩərⱪandaⱪ kixi «Atisi yaki anisioɣa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliⱪaqan *Hudaoɣa* atiwəttim — desila, 6 uning ata-anisioɣa ḩərmət-wapadarliⱪ ⱪilix məjburiyiti ⱪalmaydu, — dəysilər. Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoⱪⱪa qiⱪiriwəttinglar.□ ■ 7 Əy sahtipəzlər! Yəxaya pəyoɣəmbər bərgən muxu bexarət toptooɣra silər tooɣruluⱪ ikən: —
8 «Muxu həlⱪ aoɣzida meni ḩərmətligini bilən,
Biraⱪ ⱪəlbi məndin yiraⱪ.■
9 Ular manga biḩudə ibadət ⱪilidu.
Ularning ögətkən təlimliri pəⱪət insanlardin qiⱪⱪan pətiwalarla, halas».□ ■

Ḩəⱪiⱪiy napaklix

10 Andin u halayiⱪni yenioɣa qaⱪirip, ularoɣa:

■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1. □ **15:4 «Ata-anangni ḩərmət ⱪil» wə «atisi yaki anisini ḩaⱪarətligənlər ölümgə məḩkum ⱪilinsun»** — bu əmrlər Təwrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 wə «Ⱪan.» 5:16də hatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ⱪan. 5:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **15:6 «uning ata-anisioɣa ḩərmət-wapadarliⱪ ⱪilix məjburiyiti ⱪalmaydu, — dəysilər. Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoⱪⱪa qiⱪiriwəttinglar»** — Məsiḩning səzigə ⱪarioɣanda «Hudaoɣa atioɣan təəlluⱪatlar» tehi atioɣuqi kixining ⱪolida turoɣanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining ⱪollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthanioɣa tapxurimən» dəp ⱪəsəm ⱪiloɣan bolsa kerək. Yəhudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningoɣa ohxax köpligən misallar tepilidu. Pəriysilər ögətkən xu ḩiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaoɣa ataloɣan («ⱪurban ⱪiloɣan») ⱪiloɣan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundaⱪ ⱪiloɣan bolsang) **həwər elixingoɣa bolmaydu**» degəndək. Ular xübḩisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda kəridu, əlwəttə. ■ **15:6** Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **15:8** Yəx. 29:13; Əz. 33:31; Mar. 7:6. □ **15:9 «... Ular manga biḩudə ibadət ⱪilidu. Ularning ögətkən təlimliri pəⱪət insanlardin qiⱪⱪan pətiwalarla, halas»** — (8-9-ayətlər) «Yəx.» 29:13. ■ **15:9** Yəx. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22.

— Қулақ селинглар һәм хуни қүхининглархи, ■ 11 Инсанни напак қилидиғини ағзидин
кириДиғини әмәс, бәлки ағзидин қиқидиғинидур, — дедиⷨ
12 Кейин муһлисliри унинг алдиға келип:
— Сенинг бу сөзүнгни Пәрисийләр англап, унингдин бизар болуп рәнҗигәнликини
билдингму? — дәди.
13 Лекин у мундақ жавап қайтурди:
— Әрхтики Атам тикмигән һәрқандақ өсүмлүк йилтизидин йулунуп тахлиниду. ■ 14 Силәр
уларға писәнт қилманглар; улар корларға йол бахлайдиған корлардур. Әгәр кор корға
йол бахлиса, һәр иккиси орига қүхүп кетиду.■
15 Лекин Петрус унингға:
— Баяа эйтқан тәмсилни бизгә қүхәндүрүп бәргәйсән, — дәди.■
16 Лекин у: — Силәрму тәһиқә қүхәнқигә ериҳимидинглар?! — дәди. 17 Еғизға
киргән барлиқ нәрсиләрнинг ахқазан арқилиқ тәрәт болуп қиқип кетидиғанлиқини тәһи
қүхәнмәмсилә? 18 Лекин еғизДин қиқидиғини қәлбтин қиқиду, инсанни напак
қилидиғиниму худур. 19 Қүнки яман ойлар, қатиллиқ, зинаһорлуқ, бузуққилиқ, оғрилиқ,
ялған гувааһлиқ вә төһмәт қатарлиқлар қәлбтин қиқиду. ■ 20 Инсанни напак
қилидиғанлар мана хулардур; йуйулмиған қоллар билән тамақ йейиш инсанни напак
қилмайду.

Йат әллик аялнинг етиқади
Мар. 7:24-30

21 Әйса у йәрдин қиқип, Тур вә Зидон хәһәрлирининг әтрапидики йуртларға бардиⷩ ■
22 Мана, у қәт йәрләрдин кәлгән қананиy бир аял унинг алдиға келип:
— И Рәб! Давутнинг оғли, һалимға рәһим қилғайсиз! Қизимға jин қаплиxи-
валғаникән, қийнилип кетиватиду! — дәп унингға нида қилип зарлиди.
23 Лекин у у аялға бир еғизму жавап бәрмиди. Муһлисliри унинг йенига келип:
— Бу аялни йолға салсанг! Қүнки у кәйнимиздин әгиxип йалвурup нида қиливатиду,
— дәди.
24 Әмди у жавап берип:
— Мән пәқәт йолдин тенигән қой падиliри болған Israil jәмәтидикиләргә әвәтилгәнмән,
— дәди.■
25 Әмма һелиқи аял унинг алдиға келип сәjдә қилип:
— Рәб, манга йардәм қилғайсән! — дәп йалвурди.
26 У унингға:
— Балиларнинг ненини киқик итларға таxлап берix йаxи әмәс, — дәди.□
27 Лекин һелиқи аял:
— Дурус, и Рәб, бирақ һәтта итларму хожайинининг дастиһинидин қүxкән увақларни
йәйдиғу, — дәди.
28 Xунинг билән Әйса унингға:
— Әй ханим, ixәнқинг күқлүк икән! Тилигининдәк болсун! — дәди. У аялнинг қизи
xуан сақийип кәтти.

■ **15:10** Мар. 7:14. ■ **15:11** Рос. 10:15; Рим. 14:17,20; Тит. 1:15. ■ **15:13** Яһ. 15:2. ■ **15:14** Йәx. 42:19; Луқа 6:39. ■ **15:15** Мар. 7:17. ■ **15:19** Йар. 6:5; 8:21; Пәнд. 6:14; Йәр. 17:9. □ **15:21 «Әйса у йәрдин қиқип, Тур вә Зидон хәһәрлирининг әтрапидики йуртларға бардиⷩ»** — у йәр «қәтәлликләр» туруватқан район болуп, Мәсиһниng xу йәргә берixтики мәқсити, өз һәлқидин бир вақит айрилип арам елixтин ибарәт болса керәк. ■ **15:21** Мар. 7:24. ■ **15:24** Мат. 10:6; Рос. 13:46. □ **15:26 «Балиларнинг ненини киқик итларға таxлап берix йаxи әмәс»** — Мәсиһ бу йәрдә өзининг дәсләпки вәзиписини, Йәһудиylарға hux һәвәр йәткүзүx, дәп тәкитләйду. «Киқик итлар» бәлким һақарәтлик сөз болмай, өйдики арзулуқ пистилирини көрситиду. Бу муһим вәқә тоғрисида «қоxумқә сөз»имизни көрүнг.

Nuroɣun kesəllərning saqaytilixi

29 Əysa u yərdin qikip, Galiliyə dengizining boyidin ətüp, taoɣqa qikip olturdi. ■
30 Uning aldioɣa top-top halayiq yioɣildi. Ular tokur, qarioɣu, gaqa, qolaq wə nuroɣun
baxqa hil kesəllərnimu elip kelip, uning ayioɣi aldioɣa qoyuxti; u ularni saqaytti.
■ 31 Xuning bilən halayiq gaqilarning səzliyələydioɣan boloɣanliqini, qolaqlarning
saqayoɣinini, tokurlarning mangoɣanliqini wə qarioɣularning kəridioɣan boloɣanliqini
kərüp, ḥəyran boldi wə Israilning Hudasini uluoɣlidi.

Tət ming adəmning toyoɣuzuluxi
Mar. 8:1-10

32 Andin Əysa muhlislirini yenioɣa qaqirip:
— Bu halayiqqa iqim aoɣriydu; qünki ular üq kündin beri yenimda boldi, yegüdək bir
nərsisimu qalmidi. Ularni əylirigə aq qayturuxni halimaymən, yolda ḥalidin ketixi
mumkin, — dedi.■
33 Muhlislar uningoɣa:
— Bu qəldə bunqiwala adəmni toyoɣuzoɣudək kəp nanni nədin tapimiz? — deyixti.
34 Əysa ulardin: Qanqə neninglar bar? — dəp soridi.
— Yəttə nan bilən birnəqqə tal kiqik beliq bar, — deyixti ular.
35 Buning bilən u halayiqni yərdə olturuxqa buyrudi. 36 Andin, yəttə nan bilən
beliqlarni qolioɣa elip *Hudaoɣa* təxəkkür eytip, ularni oxtup muhlisliroɣa bərdi,
muhlislar halayiqqa üləxtürdi. ■ 37 Ḥəmməylən toyoɣuqə yedi; andin *muhlislar* exip
qaloɣan parqilarni yioɣip yəttə qong sewətni toxquzdi. 38 Tamaq yegənlərning sani
balilar wə ayallardin baxqa tət ming kixi idi. 39 U halayiqni yoloɣa saloɣandin keyin,
kemigə qüxüp, Magadan yurtining qət yərlirigə bardi.

16

Pərisiylərning «məjizilik alamət» kərsitixni tələp qilixi
Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

1 Əmdi pərisiylər bilən Sadukiylar uni sinax məqsitidə yenioɣa kelip, uningdin bizgə
asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng, dəp tələp qilixti.□ ■ 2 Biraq Əysa ularoɣa
mundaq dedi:
— Kəqqurun silər qizil xəpəqni kərgininglarda, «Ḥawa ətə oquq bolidu» dəysilər■
3 wə ətigəndə: «Bügün boran qikidu, qünki asmanning rənggi qizil ḥəm tutuq»,
dəysilər. Asman rənggi-royini pərq etələysilər-yu, lekin bu zamanda yüz beriwatqan
alamətlərni pərq etəlməysilər! 4 Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr «məjizilik bir
alamət»ning kəristilixini istəp yüridu. Biraq bu *dəwrdikilərgə* «Yunus pəyoɣəmbərdə
kərülgən məjizilik alamət»din baxqa ḥeqqandaq məjizilik alamət kərsitilməydu.

■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yəx. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1. ■ **15:36** 1Sam. 9:13. □ **16:1** **«Pərisiylər bilən Sadukiylar» —** «Pərisiylər» bolsa Təwrat qanunioɣa qatmu-qat türlük baxqa qaidə-nizamlarni qoxqan qattiq tələpqan diniy eqim idi. «Sadukiylar» degən diniy eqimining bəzi tərəpliri ularoɣa ohxax boloɣini bilən, lekin ular Təwrattiki pəyoɣəmbərlər qisimlirini qobul qilmay, pəqət Təwrattiki 1-5-qisimlarni (yəni Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan qisimlar)ni qobul qiloɣan. Ular «qiyamət küni», xundaqla insanlarning ahirəttə ölümdin tirilixini etirap qilmaytti. Adəttə «Pərisiylər» wə «Sadukiylar» bir-birigə düxmənlixip yürətti, lekin ular Əysani bir tərəp qilix üqün birləxkənidi. **«bizgə asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng»** — ular tələp qiloɣan «məjizilik alamət», Əysaning ḥəqiqiy Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɣan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yḥ. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54.

Andin u ularni taxlap qiḳip kətti.□ ■

«Eqitḳu» boloɣan eziḳtu təlimdin ḫoxyar bolux
Mar. 8:14-21

5 Muhlisliri *dengizning* u ḳetioɣa ətkinidə, nan eliwelixni untuoɣanidi. 6 Əysa ularoɣa:
— Ḫoxyar bolunglar, Pərisiylər bilən Saduḳiylarning eqitḳusidin eḫtiyat ḳilinglar,
— dedi.■
7 *Muhlislar* əzara mulaḫizilixip:
— Nan əkəlmigənlikimiz üqün buni dəwatsa kerək, — deyixti.
8 Əysa ularning nemə *deyixiwatḳanliḳini* bilip mundaḳ dedi:
— Əy ixənqi ajizlar! Nemə üqün nan əkəlmigənlikinglar toɣrisida mulaḫizə ḳilisilər? 9 Tehiqə qüxənmidinglarmu? Bəx nan bilən bəx ming kixining *toyoɣuzuloɣanliḳi*, ḳanqə sewət ozuḳ yioɣiwaloɣanliḳinglar esinglardin qiḳtimu? ■
10 Yəttə nan bilən tət ming kixining *toyoɣuzuloɣanliḳi*, yənə ḳanqə qong sewət ozuḳ yioɣiwaloɣanliḳinglarmu esinglardin qiḳtimu? ■ 11 Silər ḳandaḳmu mening silərgə: «Pərisiylər bilən Saduḳiylarning eqitḳusidin eḫtiyat ḳilinglar» deginimning nan tooɣruluḳ əməslikini qüxənməysilər?
12 Muhlislar xundila uning nandiki eqitḳudin əməs, bəlki Pərisiylər bilən Saduḳiylarning təlimidin eḫtiyat ḳilixni eytḳanliḳini qüxinip yətti.

Petrusning Əysani Məsiḫ dəp tonuxi
Mar. 8:27-30; Luḳa 9:18-21

13 Əysa Ḳəysəriyə-Filippi rayonioɣa kəlginidə, u muhlisliridin:
Kixilər mən Insan’ooɣlini kim dəp bilidikən? — dəp soridi.■
14 Muhlisliri:
— Bəzilər seni qəmüldürgüqi Yəḫya, bəzilər Ilyas *pəyoɣəmbər* wə yənə bəzilər Yərəmiya yaki baxḳa pəyoɣəmbərlərdin biri dəp bilidikən, — dəp jawab bərdi.■
15 U ulardin:
— Əmdi silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
16 Simon Petrus:
— Sən Məsiḫ, mənggülük ḫayat Hudaning Ooɣli ikənsən, — dəp jawab bərdi.□ ■
17 Əysa uningoɣa:
— Bəhtliksən, i Yunus ooɣli Simon! Buni sanga ayan ḳiloɣuqi ḫeq ət-ḳan igisi əməs, bəlki ərxtiki Atamdur. □ ■ 18 Mən sanga xuni eytayki, sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax üstigə ḳurimən. Uning üstidin təḫtisaraning dərwazilirimu oɣalib kelәlməydu. □ ■ 19 Ərx padixaḫliḳining aqḳuqlirini sanga tapxurimən; sən yər

---

□ **16:4 «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»** — 12:39-40-ayətlərgə ḳaralsun. «Bu zamanda yüz beriwatḳan alamətlər» toɣrisida «ḳoxumqə sөz»imiznimu kərüng. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luḳa 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luḳa 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luḳa 9:13; Yḫ. 6:9. ■ **16:10** Mat. 15:34. ■ **16:13** Mar. 8:27; Luḳa 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2. □ **16:16 «... Mənggülük ḫayat Hudaning ooɣli»** — grek tilida «tirik Hudaning Ooɣli». «Tirik Huda» degən ibarə Hudani ḫayat, «əlük but əməs», ḫəḳiḳiy Huda dəp təkitləydu. ■ **16:16** Yḫ. 6:69. □ **16:17 «... Yunus ooɣli Simon!»** — grek tilida «... Simon bar-ionaḫ» («Yunusning ooɣli»). Bu Yunus Təwrattiki pəyoɣəmbər Yunus əməs; lekin ḳizиḳ bir ix xuki, Petrus wə Yunus pəyoɣəmbərning kөp ortaḳ yərliri bar. ■ **16:17** Mat. 11:25. □ **16:18 «Sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax üstigə ḳurimən....»** — «Petrus»ning mənisi «tax» bolup, u «jamaətning uli» əməs. Jamaətning uli bolsa Əysa eytḳan «uyultax» bolup, u yaki өzini yaki өzigə baoɣlanoɣan iman-etiḳadini kərsitidu. «1Pet.» 2:4-9ni wə «ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. **«təḫtisaraning dərwaziliri»** — bəlkim kөqmə mənidə bolup, «ölümning küqi», «jin-xəytanlarning küqliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **16:18** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; 33:20; Yḫ. 1:43; 1Kor. 3:11.

yüzidə nemini baoɣlisang ərxtimu baoɣlanoɣan bolidu, sən yər yüzidə nemini ɣoyup bərsəng, ərxtimu ɣoyup berilgən bolidu, — dedi.□ ■
20 Bu sözlərni eytip bolup, u muhlisliriоɣa özining Məsiḩ ikənlikini ḩeqkimgə tinmasliɣni tapilidi.

Əysaning ölüp tirilidioɣanliɣini aldin eytixi
Mar. 8:31-9:1; Luɣa 9:22-27

21 Xu waɣittin baxlap, Əysa muhlisliriоɣa özining Yerusalemoɣa ketixi, aɣsaɣallar, bax kaḩinlar wə Təwrat ustazliri təripidin köp azab-oɣubət tartixi, öltürülüxi muɣərrər boloɣanliɣini, xundaɣla üqinqi küni tirildürülidioɣanliɣini ayan ɣilixɣa baxlidi.■
22 Xuning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləp:
— Ya Rəb, sanga rəḩim ɣilinoɣay! Bexingoɣa bundaɣ ixlar ɣət’iy qüxməydu! — dedi.
23 Lekin u burulup Petruskа ɣarap:
— Arɣamoɣa öt, Xəytan! Sən manga putlikaxangsən, sening oylioɣanliring Hudaning ixliri əməs, insanning ixliridur, — dedi.□ ■
24 Andin Əysa muhlisliriоɣa mundaɣ dedi:
Kimdəkim manga əgixixni halisa, özidin waz keqip, özining krestini kötürüp manga əgəxsun! □ ■ 25 Qünki öz jenini ɣutɣuzmaɣqi boloɣan kixi qoɣum jenidin məḩrum bolidu, lekin mən üqün öz jenidin məḩrum boloɣan kixi uningoɣa erixidu.□ ■
26 Qünki bir adəm pütün dunyaoɣa igə bolup jenidin məḩrum ɣalsa, buning nemə paydisi bolsun?! U nemisini jenioɣa tegixsun?! □ ■ 27 Qünki Insan’ooɣli Atisining xan-xəripi iqidə pərixtiliri bilən kelix aldida turidu; wə u ḩəmmə adəmning öz əməllirigə tuxluɣ jawab ɣayturidu.■
28 Mən silərgə xuni bərḩəɣ eytip ɣoyayki, bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Insan’ooɣlining öz padixaḩliɣi bilən kəlgənlikini köridioɣanlar bardur.□ ■

□ **16:19** **«Ərx padixaḩliɣining aqɣuqlirini sanga tapxurimən; sən yər yüzidə nemini baoɣlisang ərxtimu baoɣlanoɣan bolidu,...»** — bu muḩim söz tooɣruluɣ «ɣoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yḩ. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luɣa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23** **«Arɣamoɣa öt, Xəytan!...»** — Məsiḩ bu ayəttə «Xəytan» degən bu səzini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, özining düxmini bolup ɣaloɣan Petruskа eytidu. Ikkinqidin, Xəytan özi Petrus arɣilik Əysaoɣa putlikaxang bolmaɣqi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22. □ **16:24** **«kimdəkim manga əgixixni halisa, özidin waz keqip, özining krestini kötürüp manga əgəxsun!»** — 10:38ni, xundaɣla uningdiki izaḩatnimu kərüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luɣa 9:23; 14:27. □ **16:25** **«Qünki öz jenini ɣutɣuzmaɣqi boloɣan kixi qoɣum jenidin məḩrum bolidu, lekin mən üqün öz jenidin məḩrum boloɣan kixi uningoɣa erixidu»** — grek tilida «jan» wə «ḩayat» birla söz bilən ipadilinidu. «Öz jeni» muxu yərdə pəɣət adəmning ḩayatinila əməs, bəlki barliɣ etiɣadi boloɣanlaroɣa muyəssər ɣilinoɣan mənggülük roḩiy bəhtni wə mirasini kərsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luɣa 9:24; 17:33; Yḩ. 12:25. □ **16:26** **«Qünki bir adəm pütün dunyaoɣa igə bolup jenidin məḩrum ɣalsa, buning nemə paydisi bolsun?! U nemisini jenioɣa tegixsun?!»** — yuɣiriɣi izaḩatta eytiloɣandək, «öz jeni» muxu yərdə pəɣət adəmning ḩayatinila əməs, bəlki barliɣ etiɣadqi boloɣanlaroɣa muyəssər ɣilinoɣan mənggülük roḩiy bəhtni wə mirasini kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:26** Zəb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luɣa 9:25. ■ **16:27** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6. □ **16:28** **«Bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun...»** — «ölümning təmini tetix» grek tilida «ölümni tetix» dəp ipadilinidu. **«bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Insan’ooɣlining öz padixaḩliɣi bilən kəlgənlikini köridioɣanlar bardur»** — bizningqə 16:28-ayəttiki səzning muḩim mənisi 17-babta təswirləngən karamət ixlarni kərsitidu. Baxɣa alimlar u: (1) Əysa öltürülgəndin keyin muhlisliriоɣa ɣayta kərünüxi bilən; (2) Muɣəddəs Roḩning kelixi bilən; (3) Məsiḩning xəripi jamaəttə ayan ɣilinixi bilən; (4) Əysaning dunyaoɣa ɣaytip kelixi bilən əməlgə axuruldi, dəp ɣaraydu. Yuɣiriɣi (1)-, (2)-, (3)-pikir səl orunluɣ boloɣini bilən, lekin Əysaning «bu yərdə turoɣanlarning **arisidin**... köridioɣanlar bar» deginidin ɣarioɣanda, **bəzi** rosullar bu ixni köridu, xunga muḩim əməlgə axuruluxi 17-babtiki «Əysaning julaliɣta kərünüxi» degən ixtur, dəp ɣaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luɣa 9:27.

17

Əysaning julaliƙta kərünüxi
Mar. 9:2-13; Luƙa 9:28-36

1 Wə altə kündin keyin, Əysa Petrus, Yaƙup wə Yaƙupning inisi Yuḥannani ayrip
elip, egiz bir taoɳƙa qiƙti.■ 2 U yərdə uning siyaƙi ularning kəz aldidila əzgirip, yüzi
ƙuyaxtək parlidi, kiyimliri nurdək ap'aƙ bolup qaƙnidi. 3 Wə mana, *muhlislaroɳa*
Musa wə Ilyas *pəyoɳəmbərlər* uning bilən səzlixiwatƙan ḥalda kəründi. 4 Xuning
bilən Petrus Əysaoɳa:
— I Rəb, bu yərdə boloɳinimiz nemidegən yahxi! Halisang, birini sanga, birini
Musaoɳa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli! — dedi.□
5 Uning gepi tügiməyla, mana nurluƙ bir bulut ularni ƙapliwaldi. Mana, buluttin:
«Bu Mening səyümlük Ooɳlumdur, Mən uningdin hursənmən. Uningoɳa ƙulaƙ
selinglar!» degən awaz anglandi.■
6 Muhlislar buni anglap əzlirini yərgə taxlap düm yetip wəḥimigə qüxti. 7 Biraƙ Əysa
kelip, ularoɳa ƙolini təgküzüp:
Ƙopunglar, ƙorƙmanglar, — dedi. 8 Ular bexini kətürüp ƙariwidi, Əysadin baxƙa
ḥeqkimni kərmidi.
9 Taoɳdin qüxüwetip, Əysa ularoɳa:
— Insan'ooɳli ələmdin tirildürülmigüqə, bu alamət kərünüxni ḥeqkimgə eytmanglar,
— dəp tapilidi.■
10 Andin muhlisliri uningdin:
— Təwrat ustazliri nemə üqün: «Ilyas *pəyoɳəmbər Məsiḥ kelixtin* awwal ƙaytip kelixi
kerək» deyixidu? — dəp soraxti.■
11 U ularoɳa jawabən:
— Ilyas *pəyoɳəmbər* dərwəkə *Məsiḥtin* awwal kelidu, ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu.
□ 12 Əmma mən silərgə xuni eytip ƙoyayki, ilyas alliƙaqan kəldi, lekin kixilər uni
tonumidi, bəlki uningoɳa halioɳanqə muamilə ƙildi. Xuningoɳa ohxax, Insan'ooɳlimu
ularning ƙollirida azab qekix aldida turidu, — dedi. 13 Xu qaoɳda muhlislar uning
qəmüldürgüqi Yəḥya tooɳrisida səzləwatƙanliƙini qüxəndi.

Jin qaplaxƙan balining azad ƙilinixi
Mar. 9:14-29; Luƙa 9:37-43

14 Ular halayiƙning yenioɳa baroɳinida, bir kixi uning aldioɳa kelip, tizlinip:■
15 Rəb, ooɳlumoɳa iqingni aoɳritƙaysən! Qünki uning tutƙaƙliƙ kesili bar boloɳaqƙa,
zor azab qekiwatidu; qünki u daim otning yaki suning iqigə qüxüp ketidu. □ 16 Uni
muhlisliringoɳa elip kəlgənidim, saƙaytalmidi, — dedi.
17 Əysa jawabən: — Əy etiƙadsiz wə tətür dəwr, silər bilən ƙaqanoɳiqə turay?! Mən
silərgə yənə ƙaqanoɳiqə səwr ƙilay? — Balini aldimoɳa elip kelinglar — dedi.
18 Xuning bilən Əysa *jinoɳa* tənbiḥ beriwidi, jin balidin qiƙip kətti, balimu xuan
saƙaydi.
19 Keyin, Əysa ayrim ƙaloɳanda, muhlislar uning yenioɳa kelip:
— Biz nemə üqün jinni ƙooɳliwetəlmiduƙ? — dəp soraxti.■

■ **17:1** Mar. 9:2; Luƙa 9:28; 2Pet. 1:17. □ **17:4** **«Halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasayli!»** — yaki «halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasay!». Bu səz wə pütün wəƙə tooɳruluƙ yənə «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **17:5** Ƙan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luƙa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **17:9** Mar. 9:9; Luƙa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11** **«Ilyas pəyoɳəmbər dərwəkə *Məsiḥtin* awwal kelidu, ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu»** — «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «ḥəmmini ornioɳa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxƙa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu. ■ **17:14** Mar. 9:16; Luƙa 9:37. □ **17:15** **«tutƙaƙliƙ kesili»** — grek tilida «ay (xari) təripidin uruloɳan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28.

20 U ularoŋa: — Ixənqinglar bolmioŋanliķi üqün. Mən silərgə xuni bərḩək eytip ķoyayki, silərdə ķiqa uruķidək zərriqə ixənq bolsila, silər awu taoŋķa: «Bu yərdin u yərgə kəq» desənglar, kəqidu; xundakla silərgə mumkin bolmaydioŋan ḩeq ix bolmaydu. ■ 21 Birak, bundak jinlarni dua ķilix wə roza tutux bilən bolmisa ḩəydigili bolmaydu — dedi.□

Əysaning yənə ölüxi wə tirilixi tooŋruluk eytixi
Mar. 9:30-32; Luķa 9:43-45

22 Ular Galiliyə ölkisidə aylinip yürginidə, Əysa ularoŋa:
— Insan'ooŋli *satķunluķtin* insanlarning ķolioŋa tapxurulidu; ■ 23 ular uni öltüridu, lekin üqinqi küni u tirilidu, — dedi. Buni anglap muhlislar eoŋir oŋəm-ķayoŋuoŋa qəmüp kətti.

Ibadəthana beji tapxurux məsilisi

24 Andin ular Kəpərnaḩum xəḩirigə kəlginidə, *ibadəthana* «ikki drakma» *bejini* yioŋķuqilar Petrusning yenioŋa kelip:
— Ustazinglar «ikki drakma»ni töləmdu? — dəp soridi.□
25 Töləydu, — dedi Petrus.
Lekin u öygə kirgixigila, tehi bir nemə deməstila Əysa uningdin:
— Simon, seningqə bu dunyadiki padixaḩlar kimlərdin baj alidu? Öz pərzəntliridinmu, yaki yatlardinmu, — dəp soridi.■
26 Petrus uningoŋa:
Yatlardin, — dewidi, Əysa uningoŋa:
— Undakta, pərzəntlər *bajdin* haliy bolidu. 27 Birak *baj yioŋķuqilaroŋa* putlikaxang bolmasliķimiz üqün, dengizoŋa berip ķarmakni taxla. Tutķan birinqi belikni elip, aoŋzini aqsang, töt drakmilik bir tənggə pul qiķidu. Uni elip mən wə sən ikkimizning *beji* üqün ularoŋa bər, — dedi.□

18

Ərx padixaḩliķida kim əng uluoŋ?
Mar. 9:33-37; Luķa 9:46-48

1 Bu qaoŋda, muhlislar Əysaning yenioŋa kelip:
Ərx padixaḩliķida kim əng uluoŋ? — dəp soridi.■
2 Əysa yenioŋa kiqik bir balini qakirip, uni otturida turoŋuzup, mundak dedi:

■ **17:20** Mat. 21:21; Luķa 17:6. □ **17:21** **«Birak, bundak jinlarni dua ķilix wə roza tutux bilən bolmisa ḩəydigili bolmaydu»** — bu ayət bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luķa 9:22,44; 18:31. □ **17:24** **«... ibadəthana «ikki drakma» bejini yioŋķuqilar Petrusning yenioŋa kelip...»** — «ibadəthana beji» muxu yərdə grek tilida «didrakma» (ikki «drakma» pul) deyilidu. «Didrakma» əsli birhil tənggə bolup, Musa pəyoŋəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə Israildiki ḩər ər kixi ḩər yilda ibadəthanining ixliri üqün «yerim xəkəl» (bir didrakma) tapxurux kerək idi. «Mis.» 30:13-16ni kərüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7. □ **17:27** **«Birak baj yioŋķuqilaroŋa putlikaxang bolmasliķimiz üqün...»** — Əysa wə Petrus ikkisi «padixaḩning pərzənti» bolup, Hudaning ibadəthanisioŋa baj töləxtin haliy idi. Lekin baj yioŋķuqilar buni qüxənmigəqkə, ular təlimisə, bəlkim «Bu Əysa təķwadar əməs ikən, Məsiḩ bolalmaydu» dəp ķelixi, xundakla ular Əysaoŋa etiķad baoŋlap, nijatķa erixix pursitidin məḩrum boluxi mumkin. **«töt drakmilik bir tənggə pul qiķidu»** — «töt drakma tənggə» (grek tilida «stater») — 24-ayəttiki izaḩat oķurmənlərning yadida bolsa kərələyduki, bu pul Əysa wə Petrusning bajni təlixi üqün dəl kerəklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luķa 9:46; 22:24.

3 — Mən silərgə xuni bərḩək eytip ḳoyayki, өz yolunglardin yenip, kiqik balilardək səbiy bolmisanglar, ərx padixaḩliḳioŋa ḩərgiz kirəlməysilər.■ 4 Əmdi kim өzini bu kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaḩliḳida əng uluoŋ bolidu.□ ■ 5 Bundaḳ kiqik bir balini mening namimda ḳobul ḳilsa, u meni ḳobul ḳiloŋan bolidu.■
6 Lekin manga etiḳad ḳiloŋan bundaḳ kiqiklərdin birini *gunaḩḳa* putlaxturoŋan ḩərḳandaḳ adəmni, u boynioŋa yooŋan tügmən texi esiloŋan ḩalda dengizning tegigə qөktürüwetilgini əwzəl bolatti.■ 7 Insanni gunaḩḳa putlaxturidioŋan ixlar tüpəylidin bu dunyadikilərning ḩalioŋa way! Putlaxturidioŋan ixlar muḳərrər bolidu; lekin xu putlaxturoŋuqi adəmning ḩalioŋa way!□ ■
8 Əgər əmdi ḳolung yaki putung seni gunaḩḳa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki ḳolung yaki ikki putung bar ḩalda dozahtiki otḳa taxlanoŋiningdin kөrə, qolaḳ yaki tokur ḩalda ḩayatliḳḳa kirgining əwzəldur.■
9 Əgər kөzüng seni gunaḩḳa putlaxtursa, uni oyup өzüngdin neri taxliwət. Ikki kөzüng bar ḩalda dozahtiki otḳa taxlanoŋiningdin kөrə, birla kөzüng bilən bolsimu ḩayatliḳḳa kirgining əwzəldur.

Azoŋan ḳoy tooŋrisidiki təmsil

10 — Bu səbiy kiqiklərning ḩeqbirigimu səl ḳaraxtin ḩezi bolunglar. Qünki xuni silərgə eytayki, ularning ərxtiki pərixtiliri ərxtiki Atamning jamalini ḩərdaim kөrüp turidu. ■ 11 Qünki Insan’ooŋli ḩalakətkə azoŋanlarni ḳutḳuzoŋili kəldi.□ ■
12 Ḳandaḳ ḳaraysilər? Birawning yüz tuyaḳ ḳoyi bolup, uningdin biri ezip toptin qüxüp ḳalsa, u toḳsan toḳḳuz ḳoyni taoŋlaroŋa ḳoyup ḳoyup, ḩeliḳi azoŋan ḳoyini izdəydioŋu? ■ 13 Wə əgər uni tepiwalsa, mən silərgə xuni bərḩək eytip ḳoyayki, u ḳoy üqün boloŋan huxalliḳi azmioŋan toḳsan toḳḳuziningkidin zor bolidu.
14 Xuningoŋa ohxax, bu səbiy kiqiklərning ḩərḳandiḳining ḩalakətkə ezip ḳelixi ərxtiki Atanglarning iradisi əməstur.

Gunaḩ өtküzgən ḳerindaxḳa boloŋan muamilə
Luḳa 17:3

15 — Əmdi əgər ḳerindixing sanga ziyan selip gunaḩ ḳilsa, uning yenioŋa berip ikkinglar haliy qaoŋda səwənlikini kөrsitip ḳoy. Ḳerindixing sөzüngni anglisa, uni *ezixtin* ḳayturuwaloŋan bolisən. ■ 16 Lekin anglimisa, yənə bir-ikki *guwaḩqini* elip, uning yenioŋa baroŋin. Xundaḳ ḳilip, ḩəmmə ix ikki-üq guwaḩqining sөzi bilən ḳilinsun. □ ■ 17 Lekin əgər *ḳerindixing* ularning sөzigimu ḳulaḳ salmisa, əḩwalni jamaətkə yətküzüp eytḳin. Əgər u jamaəttikilərgə ḳulaḳ salmisa, uni yat əllik yaki bajgir ḳatarida kөrünglar.□ ■

■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **18:4 «Əmdi kim өzini bu kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaḩliḳida əng uluoŋ bolidu»** — «kiqik balilar» adəttə qongqilik ḳilmaydu wə өzini bilərmən ḳilip kөrsətməydu wə bəlkim ḩəmmidin muḩim atisining sөzigə xərtsiz ixinidu. ■ **18:4** 1Pet. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luḳa 9:48; Yḩ. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luḳa 17:2. □ **18:7 «insanni gunaḩḳa putlaxturidioŋan ixlar tüpəylidin bu dunyadikilərning ḩalioŋa way! Putlaxturidioŋan ixlar muḳərrər bolidu; lekin xu putlaxturoŋuqi adəmning ḩalioŋa way!»** — bu muḩim ayət üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19. ■ **18:8** Ḳan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zəb. 34:7; Luḳa 15:3-7 □ **18:11 «Qünki Insan’ooŋli ḩalakətkə azoŋanlarni ḳutḳuzoŋili kəldi»** — bu ayət bəzi kona kөqürmilərdə tepilmaydu. ■ **18:11** Luḳa 19:10. ■ **18:12** Luḳa 15:3. ■ **18:15** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Luḳa 17:3; Yaḳ. 5:19. □ **18:16 «ḩəmmə ix ikki-üq guwaḩqining sөzi bilən ḳilinsun»** — bu sөz «Ḳan.» 19:15din nəḳil kəltürülgən. ■ **18:16** Qəl. 35:30; Ḳan. 17:6; 19:15; Yḩ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □ **18:17 «Əgər u jamaəttikilərgə ḳulaḳ salmisa, uni yat əllik yaki bajgir ḳatarida kөrünglar»** — xu qaoŋda «yat əllik»lərning kөpinqisi butpərəs idi. «Bajgir»lar (Rim imperiyəsi üqün həlḳtin baj alidioŋan Yəḩudiylar) bolsa «Rim imperiyəgə setilip kətkən hainlar» dəp «iplas adəmlər»ning ḳatarida ḳarilatti. ■ **18:17** 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:14.

18 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, silər yər yüzidə nemini baoɳlisanglar,
ərxtimu xu baoɳlanoɳan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ḳoyup bərsənglar, ərxtimu
ḳoyup berilgən bolidu.□ ■
19 Mən yənə xuni silərgə bərḥək eytip ḳoyayki, yər yüzidə aranglardin ikkisi əzliri
tiligən bir ix tooɳruluḳ ḳəlbi bir bolup ḥərḳandaḳ nərsini tiləp dua ḳilsa, ərxtiki
Atam ularning tilikini ijabət ḳilidu. 20 Qünki ikki yaki üqəylən mening namim bilən
ḳəyərdə yioɳiloɳan bolsa, mən xu yərdə ularning arisida bolimən.□ ■

Xəpḳət kərgüqi xəpḳətlik boluxi kerək

21 Andin Petrus uning aldioɳa kelip:
— I Rəb, ḳerindiximning manga ziyan selip ətküzgən ḳanqə ḳetimliḳ gunaḥini
kəqürüxüm kerək? Yəttə ḳetimmu? — dedi.■
22 Əysa uningoɳa mundaḳ dedi:
—Mən sanga xuni eytip ḳoyayki, yəttə ḳetim əməs, yətmix ḥəssə yəttə ḳetim!
□ ■ 23 Ərx padixaḥliḳi qakarliri bilən ḥesab-kitab ḳilmaḳqi boloɳan bir padixaḥḳa
ohxaydu. 24 Ḥesab-kitabni baxlioɳinida, uningoɳa on ming talant pul ḳərzdar boloɳan
bir qakar kəltürülüptu. □ 25 Qakarning təligüdək ḥeqnərsisi bolmioɳaqḳa, hojisi
qakarning əzini, hotun bala-qaḳisi wə bar-yoḳini setip, ḳərzini tələxini buyruptu.
■ 26 Xunga qakar uning aldida yərgə yiḳilip bax urup: «Hojam, manga kəngqilik
ḳiloɳayla, mən pütün ḳərzimni qoḳum tələymən» dəp yalwuruptu. 27 Qakarning
hojisi uningoɳa iq aoɳritip, uni ḳoyup berip, ḳərzini kəqürüm ḳiliptu.
28 Lekin qakar u yərdin qiḳip, əzigə yüz dinar ḳərzdar boloɳan yənə bir qakar
buradirini uqritiptu. Uni tutuwelip, boynini booɳup turup: «Ḳərzni tələ!» dəptu.
□ 29 Buning bilən bu qakar buradiri yərgə yiḳilip uningdin: «Manga kəngqilik
ḳil, ḳərzni qoḳum ḳayturimən» dəp yalwuruptu. 30 Lekin u unimaptu wə: «Pütün
ḳərzni təlimigüqə zindanda yatisən» dəp uni zindanoɳa taxlitiptu. 31 Bundaḳ ixning
yüz bərgənlikini kərgən baxḳa qakarlar intayin azablinip hojisining aldioɳa berip,
əḥwalni baxtin-ahir səzləp beriptu.
32 Buning bilən hojisi ḥeliḳi qakarni qaḳirtip: «Əy rəzil qakar! Manga yelinoɳanliḳing
üqün xunqə kəp ḳərzingning ḥəmmisini kəqürdüm. 33 Mən sanga iq aoɳritḳinimdək,
sənmu qakar buradiringgə iq aoɳritixingoɳa tooɳra kəlməmdu?!» dəptu. 34 Buning
bilən hojisi oɳəzəplinip uni pütün ḳərzini tələp boloɳuqə adəm ḳiynoɳuqi gundipay-
larning ḳolida turuxḳa tapxurup beriptu.□
35 Xuningoɳa ohxax, əgər ḥərbiringlar əz ḳerindaxliringlarni qin dilinglardin
kəqürmisənglar, ərxtiki Atammu silərgə ohxax muamilə ḳilidu.■

□ **18:18 «silər yər yüzidə nemini baoɳlisanglar, ərxtimu xu baoɳlanoɳan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ḳoyup bərsənglar, ərxtimu ḳoyup berilgən bolidu» —** bu səz 16:19-ayəttikigə ohxax, biraḳ axu yərdə yaloɳuz Petruskə eytiloɳan. Biz Əysaning muxu səzliridə eytiloɳan ḥoḳuḳ pəḳət rosullaroɳila əməs, bəlki pütkül jamaətkə təwədur. Əysa tapxuroɳan bu ḥoḳuḳ: (1) jamaəttiki dualarda alaḥidə tiləx ḥoḳuḳini; (2) jamaət tərtipi boyiqə, gunaḥ sadir ḳilip, əmma towa ḳilmioɳan əzalarni qəkləx, jamaəttin qiḳirix yaki ularoɳa tərbiyə berix ḥoḳuḳini kərsitidu, dəp ixinimiz (17-ayət wə 19-20-ayətni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni kərüng). ■ **18:18** Mat. 16:19; Yḥ. 20:23. □ **18:20 «ikki yaki üq adəm mening namim bilən ḳəyərdə yioɳiloɳan bolsa...» —** grek tilida «ikki yaki üqəylən adəm mening namimoɳa ḳəyərdə yioɳiloɳan bolsa...». ■ **18:20** Luḳa 24:15,36. ■ **18:21** Luḳa 17:4. □ **18:22 «yəttə ḳetim əməs, yətmix ḥəssə yəttə ḳetim!» —** yaki «yəttə ḳetim əməs, yətmix yəttə ḳetim». ■ **18:22** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13. □ **18:24 «on ming talant pul» —** bir «talant» altun yaki kümüx tənggə az degəndə bir ixqining yillik ḥəḳḳining 17 ḥəssisi bolup, 10000 talant ḥazir ottura ḥesab bilən bəlkim ikki milyard (ming milyon) dollarqə bolidu. ■ **18:25** Mat. 5:25. □ **18:28 «yüz dinar ḳərzdar» —** xu waḳitlarda «bir dinar» bir ixqining bir künlük ḥəḳḳi bolup, yüz tənggə bəlkim ottura ḥesab bilən 1300 dollarqə bolatti. □ **18:34 «adəm ḳiynoɳuqi gundipaylar» —** muxu gundipaylarning adəttiki wəzipisi jinayətqining jinayitini sürüxtə ḳilix üqün məḥbuslarni ḳiynax idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaḳ. 2:13.

19

Talaq qilix tooqrisida
Mar. 10:1-12

1 Xundaq boldiki, Əysa bu səzlərni eytip bolоqandin keyin, Galiliyə əlkisidin ayrilip,
Yəhudiyə əlkisining qət yərlirigə, yəni Iordan dəryasining u qetidiki yurtlaroqa
bardi.■ 2 Top-top adəmlər uningoqa əgixip kəlgən bolup, u ularni xu yərdila saqaytti.
3 Əmdi bəzi Pərisiylər uning yenioqa kelip uni qiltaqqa qüxürüx məqsitidə uningdin:
— Bir adəmning qərqandaq səwəbtin ayalini qoyuwetixi Təwrat qanunioqa
uyoqunmu? — dəp soridi.■
4 Xuning bilən u jawabən mundaq dedi:
— *Təwrattin* xuni oqumidinglarmu, muqəddəmdə insanlarni Yaratquqi ularni «Ər
wə ayal qilip yaratti» wə□ ■ 5 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən
birlixip ikkisi bir tən bolidu».■ 6 Xundaq ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir
tən bolidu. Xuning üqün, Huda qoxqanni insan ayrimisun.■
7 Pərisiylər uningdin yənə:
— Undaqta, Musa *pəyoqəmbər* nemə üqün *Təwrat qanunida* ər kixi əz ayalioqa talaq
hetini bərsila andin uni qoyuwetixkə bolidu, dəp buyruoqan? — dəp soraxti.□ ■
8 U laroqa: — Tax yürəklikinglardin Musa *pəyoqəmbər* ayalliringlarni talaq qilixqa
ruhsət qiloqan; lekin aləmning baxlimida bundaq əməs idi. 9 Əmdi xuni silərgə eytip
qoyayki, ayalini buzuqluqtin baxqa birər səwəb bilən talaq qilip, baxqa birini əmrigə
aloqan hərqandaq kixi zina qiloqan bolidu.□ ■
10 Muhlislar uningoqa:
— Əgər ər bilən ayali otturisidiki əhwal xundaq bolsa, undaqta əylənməslik yahxi
ikən, — dedi.□
11 U laroqa:
— Bu səzni həmmila adəm əməs, pəqət nesip qilinoqanlarla qobul qilalaydu. ■
12 Qünki anisining baliyatqusidin tuoqma bəzi aoqwatlar bar; wə insan təripidin ahta
qilinoqan bəzi aoqwatlarmu bar; wə ərx padixahliqi üqün əzini aoqwat qiloqanlarmu
bar. Bu səzni qobul qilalaydioqanlar qobul qilsun! — dedi.□

Əysa wə kiqik balilar
Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

13 Qolungni təgküzüp dua qiloqaysən dəp, bəzilər kiqik balilirini uning aldioqa elip
kəldi. Biraq muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■ 14 Əmma Əysa:

■ **19:1** Mar. 10:1. ■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4 «xuni oqumidinglarmu,...?»** — Bu Pərisiylər əng yahxi kəridioqan ibarilərning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31. ■ **19:6** 1Kor. 7:10. □ **19:7 «Musa pəyoqəmbər nemə üqün Təwrat qanunida ər kixi əz ayalioqa talaq hetini bərsila andin uni qoyuwetixkə bolidu»** — əmrning tooqrisi «Qan.» 24:1də tepilidu. ■ **19:7** Qan. 24:1; Yər. 3:1. □ **19:9 «Izahat»** — bezi kona kəqürülmilərdə muxu yərdə «wə talaq qilinoqan ayalni əmrigə aloqan kiximu zina qiloqan bolidu» degən səzlər qoxuludi. 5:32ni kərüng. ■ **19:9** Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **19:10 «undaqta əylənməslik yahxi ikən»** — demək, muhlislarning oylixiqə, talaq qilix imkaniyiti bolmisa («qiqix yoli bolmisa), əylinix intayin qorqunquluq ixtur. ■ **19:11** 1Kor. 7:7,17. □ **19:12 «anisining baliyatqusidin tuoqma bəzi aoqwatlar bar»** — «tuoqma aoqwatlar» bəlkim tuoqma jinsiy iqtidari ajizlarni, ixqsiz kixilərni kərsitidu; «baxqilar təripidin ahta qilinoqan» kona zamanlarda han-padixahlarning ordilirida hərəmni baxqurux hizmiti üqün piqiwetilgən adəmlərni kərsitidu. «Ərxning padixahliqi üqün əz-əzini aoqwat qiloqanlar» bəlkim Hudaning hizmitidə kəprək waqit bolay dəp əylinixtin waz kəqkənlərni kərsitidu. ■ **19:13** Mar. 10:13; Luqa 18:15.

— Balilar mening aldimoƣa kəltürülsun, ularni tosmanglar. Qünki ərx padixaƕliƙi dəl muxundaƙlaroƣa təwədur, — dedi. □ ■ 15 Wə ƙollirini ularoƣa təgküzgəndin keyin, u u yərdin ayrildi.

Puldarlar Hudaning padixaƕliƙioƣa kirələmdu?
Mar. 10:17-31; Luƙa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldioƣa kelip:
— Ustaz, mən ƙandaƙ yahxi ixni ƙilsam, mənggülük ƕayatƙa eriximən? — dəp soridi.■
17 U uningoƣa:
— Nemixƙa məndin yahxiliƙ tooƣrisida soraysən? «Yahxi boloƣuqilar» bolsa pəƙət birila bar. Əmma ƕayatliƙƙa kirimən desəng, əmrlərgə əməl ƙil, — dedi.
18 Ƙaysi əmrlərgə dəysən? — dəp soridi u.
Əysa uningoƣa:
— «Ƙatilliƙ ƙilma, zina ƙilma, ooƣriliƙ ƙilma, yaloƣan guwaƕliƙ bərmə, ■ 19 ata-anangoƣa ƕərmət ƙil wə ƙoxnangni özüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
20 Yax yigit uningoƣa: — Bularning ƕəmmisigə əməl ƙilip keliwatimən. Əmdi manga yənə nemə kəm? — dedi.
21 Əysa uningoƣa:
— Əgər mukəmməl boluxni halisang, berip bar-yoƙungni setip, pulini kəmbəoƣəllərgə bərgin. Xuning bilən ərxtə həzinəng bolidu. Andin kelip manga əgəxkin, — dedi.■
22 Yigit muxu səzni anglap, ƙayoƣuoƣa qəmüp u yərdin ketip ƙaldi. Qünki uning mal-mülki naƕayiti kəp idi. 23 Əysa muhlisliroƣa:
— Mən silərgə xuni bərƕəƙ eytip ƙoyayki, baylarning ərx padixaƕliƙioƣa kirixi təsliktila bolidu. ■ 24 Wə yənə xuni silərgə eytayki, təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning padixaƕliƙioƣa kirixidin asandur! — dedi.
25 Muhlislar buni anglap intayin bək ƕəyran boluxup:
— Undaƙta, kim nijatƙa erixələydu? — dəp soraxti.
26 Əmma Əysa ularoƣa ƙarap:
— Bu ix insan bilən wujudƙa qiƙixi mumkin əməs, lekin Hudaoƣa nisbətən ƕəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
27 Buning bilən Petrus uningoƣa:
— Mana, biz ƕəmmidin waz keqip sanga əgəxtuƙ! Biz buning üqün nemigə eriximiz? — dəp soridi.■
28 Əysa ularoƣa mundaƙ dedi:
— Mən silərgə xuni bərƕəƙ eytip ƙoyayki, aləmdiki ƕəmmə ƙaytidin yengilanoƣinida, Insan'ooƣli xanliƙ təhtidə olturoƣan waƙtida, manga əgəxkən silər on ikki təhttə olturup, Israillarning on ikki ƙəbilisigə ƕəküm qiƙirisilər. ■ 29 Mening namim dəp öylər, aka-uka, aqa-singil ƙerindaxliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminlardin

□ **19:14** **«ərx padixaƕliƙi dəl muxundaƙlaroƣa təwədur»** — yaki «ərx padixaƕliƙi dəl muxundaƙlardin tərkib tapƙandur». ■ **19:14** Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. ■ **19:16** Mar. 10:17; Luƙa 18:18. ■ **19:18** Mis. 20:12; Law. 19:18; Ƙan. 5:16-20; Rim. 13:9. □ **19:19** **«ƙatilliƙ ƙilma, zina ƙilma, ooƣriliƙ ƙilma, yaloƣan guwaƕliƙ bərmə, ata-anangoƣa ƕərmət ƙil wə ƙoxnangni özüngni səygəndək səy»** — (18-19-ayət) oƙurmənlər xuningoƣa diƙƙət ƙiloƣan boluxi mumkinki, Əysa «on pərman» iqidiki Hudaoƣa munasiwətlik pərmanlarni yaki «(ƙoxnangning nərsilirini) tama ƙilma» degən pərmanni tiloƣa aloƣini yoƙ. ■ **19:19** Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaƙ. 2:8. ■ **19:21** Mat. 6:19; Luƙa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **19:23** Pənd. 11:28; Mar. 10:23; Luƙa 18:24. □ **19:26** **«Hudaoƣa nisbətən ƕəmmə ix mumkin bolidu»** — grek tilida: «Huda bilən ƕəmmə ix mumkin bolidu». ■ **19:26** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luƙa 1:37; 18:27. ■ **19:27** Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luƙa 5:11; 18:28. ■ **19:28** Luƙa 22:30.

waz kəqkənlərning ḥəmmisi ularoŋa yüz ḥəssə artuk erixidu wə mənggülük ḥayatḳa miras bolidu. □ ■ 30 Lekin xu qaoŋda nuroŋun aldida turoŋanlar arḳioŋa ətidu, nuroŋun arḳida turoŋanlar aldioŋa ətidu. ■

20

Üzümzarliḳtiki ixləmqilər

1 — Qünki ərx padixaḥliḳi bir yər igisigə ohxaydu. Igisi üzümzarliḳida ixləxkə adəmlərni yallax üqün tang səḥərdə sirtḳa qiḳiptu. 2 U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip, ularni üzümzarliḳioŋa əwətiptu.□
3 Saət toḳḳuzlarda u yənə sirtḳa qiḳip, bazarda bikar turoŋan baxḳa kixilərni kərüptu.□ 4 Ularoŋa: «Silərmu üzümzarliḳimoŋa beringlar, ḥəḳḳinglaroŋa tegixlikini berimən» — dəptu. 5 Ular üzümzarliḳḳa beriptu. Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qiḳip yənə xundaḳ ḳiliptu.□ 6 Lekin *kəqḳurun* saət bəxlərdə qiḳḳanda u yərdə turoŋan yənə baxḳilarni kərüp, ulardin: «Nemə üqün bu yərdə kün boyi bikar turisilər?» dəp soraptu.□ 7 Ular: «Bizni ḥeqkim yallimidi» dəp jawab ḳayturuptu. U ularoŋa: «Undaḳta, silərmu üzümzarliḳimoŋa berip ixlənglar» — dəptu.
8 Kəq boloŋanda, üzümzarliḳ igisi oŋojidarioŋa: «Ixləmqilərni qaḳirip, əng ahirida kəlgənlərdin baxlap əng awwal kəlgənlərgiqə ḥəmmisining ix ḥəḳḳini bər» dəptu. 9 Awwal kəqḳurun saət bəxtə ixḳa kəlgənlər kelip, ḥərbiri bir kümüx dinardin eliptu. 10 Əng awwal yallap kelingənlərning nəwiti kəlgəndə, ular: Tehimu kəp ix ḥəḳḳi alimizoŋu, dəp oylixiptu; biraḳ ularmu bir kümüx dinardin eliptu. 11 Ular ix ḥəḳḳini aloŋini bilən yər igisidin aoŋrinip: 12 «Bu ahirda kəlgənlər pəḳət bir saətla ixlidi, biraḳ siz ularni kün boyi japaliḳ wə ḳattiḳ issiḳni qəkkən bizlər bilən barawər ḥesablidingizoŋu, dəp oŋudurixiptu. 13 Lekin *yər igisi* ularning birigə jawab ḳayturup: «Buradər, sanga naḥəḳliḳ ḳiloŋinim yoḳ! Sən bilən bir kümüx dinaroŋa kelixmigənmiduḳ? 14 Ḥəḳḳingni elip ḳaytip kətkin. Bu ahirda kəlgəngimu sanga ohxax bərgüm bar. 15 Өzümningkini өzüm bilgənqə ixlitix ḥoḳuḳum yoḳmu? Sehiy boloŋanliḳimoŋa kəzüng ḳiziriwatamdu? 16 Xundaḳ ḳilip «Aldida turoŋanlar arḳioŋa ətidu, arḳida turoŋanlar aldioŋa ətidu»; qünki qaḳiriloŋanlar kəp, əmma tallanoŋanlar az bolidu.□ ■

Əysa өlüp tirilidioŋanliḳini yənə aldin eytidu
Mar. 10:32-34; Luḳa 18:31-34

17 Əysa Yerusalemoŋa qiḳiwetip, yolda on ikki muhlisini bir qətkə tartip, ularoŋa mundaḳ dedi:□ ■

□ **19:29 «Mening namim dəp өylər, aka-uka, ... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər..»** — grek tilida «mening namim üqün өylər, aka-uka... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər...». ■ **19:29** Ḳan. 33:9; Ayup 42:12. ■ **19:30** Mar. 10:31; Luḳa 13:30. □ **20:2 «U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip...»** — «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius». □ **20:3 «Saət toḳḳuzlarda»** — grekqə «künning üqinqi saiti» — yəni saət toḳḳuzni kərsitidu. Yəhudiy həlḳi üqün «toluḳ kün» (24 saət) kəq saət altidə baxlinidu; kəqtə «jesək» ixlitilidu; ətigən saət altidin kəq saət altigiqə «kündüz» deyilidu, kündüz on ikki saətkə bəlünidu (misalni Təwrat, «Yar.» 1:5in kərgili bolidu). □ **20:5 «Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qiḳip yənə xundaḳ ḳiliptu»** — «qüxtə» — əyni səz boyiqə künning «altinqi saitidə» wə «saət üqtə» künning «toḳḳuzinqi saitidə» (qüxtin keyin saət üqlərdə) deyilidu. □ **20:6 «kəqḳurun saət bəxlərdə»** — grekqə «künning on birinqi saiti ətrapida», yəni qüxtin keyin saət bəxtə. □ **20:16 «qünki qaḳiriloŋanlar kəp, tallanoŋanlar az bolidu»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **20:16** Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luḳa 13:30. □ **20:17 «Yerusalemoŋa qiḳiwetip...»** — «Yerusalemoŋa berix» ḥərdaim «Yerusalemoŋa qiḳiwetip...» dəp ipadilinidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luḳa 18:31; 24:7.

18 — Mana biz ḫazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḫinlar
wə Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni ɵlümgə məḫkum ḳilidu 19 andin uni
məshirə ḳilip, ḳamqilap wə krestləxkə yat əlliklərgə tapxuridu. Lekin u üqinqi küni
ḳayta tirilidu.■

Anining təlipi
Mar. 10:35-45

20 Xu qaoɣda, Zəbədiyning ooɣullirining anisi ikki ooɣlini elip, Əysaning aldioɣa kelip
uningdin bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi.□ ■
21 Nemə təliping bar? — dəp soridi u.
Ayal uningoɣa:
— Xuni əmr ḳiloɣaysənki, sening padixaḫliḳingda bu ikki ooɣlumdin biri ong
yeningda, biri sol yeningda oltursun, — dedi.
22 Əysa ularoɣa jawabən: — Silər nemə tələp ḳiliwatḳininglarni bilməywatisilər. Mən
iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?
Iqələymiz, — deyixti ular.□ ■
23 U ularoɣa:
— Silər ḫəḳiḳətənmu mening ḳədəḫimdin ortaḳ iqisilər. Biraḳ ong yaki sol yenimda
olturux nesiwisi mening ihtiyarimda əməs, bəlki Atam kimlərgə təyyarlioɣan bolsa,
xularoɣa nesip bolidu. ■ 24 *Ḳaloɣan* on muhlis buningdin həwər tapḳanda, ikki
ḳerindixidin hapa boldi. 25 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, əllərdiki ḫökümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazlik
ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu, wə ularning ḫoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə
ḳilidu. □ ■ 26 Biraḳ silərning aranglarda xundaḳ bolmisun; bəlki silərdin kim üstün
boluxni halisa, silərning hizmitinglarda bolsun; ■ 27 wə kim aranglardikilərning
aldinḳisi boluxni halisa, silərning ḳulunglar bolsun. ■ 28 Insan’ooɣlimu dərwəḳə
xu yolda kəpqilik hizmitimdə bolsun deməy, bəlki kəpqilikning hizmitidə bolay wə
jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḫərlükkə erixtürəy dəp kəldi.□ ■

Əysaning ikki əmani saḳaytixi
Mar. 10:46-52; Luḳa 18:35-43

29 Ular Yeriho xəḫiridin qiḳḳanda, zor bir top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi. ■
30 Wə mana, yol boyida olturoɣan ikki əma Əysaning u yərdin ɵtüp ketiwatḳinini
anglap:
— I Rəb, Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən, — dəp towlidi.
31 Kəpqilik ularni «Ün qiḳarmanglar!» dəp əyiblidi. Lekin, ular: — Ya Rəb, i
Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən! — dəp tehimu ḳattiḳ towlidi.
32 Əysa ḳədimini tohtitip, ularni qaḳirip:
— Silər üqün nemə ix ḳilip beriximni halisilər? — dəp soridi.

■ **20:19** Mat. 27:2; Luḳa 23:1; Yḫ. 18:28,31; Ros. 3:23. □ **20:20** **«Zəbədiyning ooɣulliri»** — Əysa qaḳiroɣan on ikki rosuldin ikki, yəni Yuḫanna we Yaḳup. 4:21 wə 10:2ni kərüng. **«bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi»** — yaki «bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup tizlinip bax urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22** **«Mən iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḫ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ɵlümini kəzdə tutidu. ■ **20:22** Luḳa 12: 49,50; Rim. 8:26. ■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25** **«əllərdiki ḫökümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazlik ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəḫudiy əməslər»ni (yəni Hudadin ḳorḳmaydioɣan butpərəslərni) kərsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luḳa 22:25. ■ **20:26** 1Pet. 5:3. ■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28** **«… jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḫərlükkə erixtürəy»** — nemidin «ḫərlük»kə erixidu? — gunaḫtin boloɣan ḫərlük. ■ **20:28** Luḳa 22:27; Yḫ. 13:14; Əf. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pet. 1:19 ■ **20:29** Mar. 10:46; Luḳa 18:35.

33 Ya Rəb, kəzlirimiz eqilsun! — deyixti ular.
34 Əysa ularoŋa iq aoŋritip, ķolini ularning kəzlirigə təgküziwidi, kəzliri xuan əsligə kelip kəridioŋan boldi; ular dərḫal uningoŋa əgixip mangdi.

21

Əysaning Yerusalemoŋa təntənilik kirixi
Mar. 11:1-11; Luķa 19:28-38; Yḫ. 12:12-19

1 Ular Yerusalemoŋa yeķinlixip, Zəytun teoŋining etikidiki Bəyt-Fagi yezisioŋa kəlginidə, Əysa ikki muhlisioŋa munularni tapilap aldin əwətti:■
2 — Silər udulunglardiki yezioŋa beringlar. Barsanglarla, baoŋlaķlik bir exək wə uning yenidiki bir təhəyni kərisilər. Ularni yexip aldimoŋa yetiləp kelinglar. 3 Əgər birsi silərgə bir nemə desə, «Rəbning ularoŋa ḫajiti qüxti» dənglar, u dərḫal ularni ķoyup beridu.
4 Bu pütün wəķə pəyoŋəmbər arķilik eytiloŋan munu səzlərni əməlgə axurux üqün boldi: —

5 «Zion ķizioŋa eytinglar:
— Mana, Padixaḫing keliwatidu,
Kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə,
Boyunturuķluķ exəkning təhiyigə,
Keliwatidu yeningoŋa sening».□ ■

6 Əmdi ḫeliķi ikki muhlis berip Əysaning tapilioŋinidək ķildi. 7 Exək bilən təhəyni yetiləp kelip, üstigə yepinqa-qapanlirini saldi wə u üstigə mindi.□ ■ 8 Əmdi top-top kixilər yepinqa-qapanlirini yoloŋa payandaz ķilip saldi; yənə bir ķismi dərəh xahlirini kesip yoloŋa yayatti. 9 Aldida mangoŋan wə kəynidin əgəxkən top-top halayiķ: —

«Dawutning ooŋlioŋa ḫosanna boloŋay!
Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!
Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oķulsun!» — dəp warķirixatti.□ ■

10 U Yerusalemoŋa kirgəndə, pütkül xəḫər lərzigə kəldi. Kixilər:
— Bu zadi kimdu? — deyixətti.
11 Halayiķ:
— Bu Galiliyə əlkisidiki Nasarətlik pəyoŋəmbər Əysa, dəp jawab berixətti.

Əysaning ibadəthanini soda-setiķtin tazlixi
Mar. 11:15-19; Luķa 19:45-48; Yḫ. 2:13-22

■ **21:1** Mar. 11:1; Luķa 19:29. □ **21:5** **«Zion ķizioŋa eytinglar: — Mana, Padixaḫing keliwatidu, kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə, boyunturuķluķ exəkning təhiyigə, keliwatidu yeningoŋa sening»** — bexarət «Zək.» 9:9din elinoŋan. «Zion» — Yerusalem jaylaxķan taoŋni kərsitidu. ■ **21:5** 1Pad. 1:38-40; Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Yḫ. 12:15. □ **21:7** **«... üstigə yepinqa-qapanlirini saldi»** — demək, egiri yoķ idi. ■ **21:7** 2Pad. 9:13; Yḫ. 12:14. □ **21:9** **«Dawutning ooŋlioŋa ḫosanna boloŋay! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oķulsun!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinoŋan. «Ḫosanna» degən səz «Ķutķuzoŋaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə «Hudaoŋa təxəkkür-ḫəmdusana» degən mənidimu boloŋan. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kərüng. ■ **21:9** Zəb. 118:25-26

12 Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioɣa kirip, u yərdə elim-setim ḳiliwatḳanlarning ḥəmmisini ḥəydəp qiḳardi. Pul tegixküqilərning xirəlirini wə pahtək-kəptər satḳuqilarning orunduḳlirini ərüp, □ ■ 13 ularoɣa:
— *Muḳəddəs yazmilarda Hudaning*: «Mening öyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioɣa aylanduruwapsilər! — dedi.□ ■
14 Ibadəthana ḥoylilirida boloɣanda ḳarioɣu wə tokurlar uning aldioɣa kəldi, u ularni saḳaytti. 15 Lekin bax kaḥinlar bilən Təwrat ustazliri uning yaratḳan məjizilirini kərüp wə balilarning ibadəthanida: «Dawutning ooɣlioɣa ḥosanna-təxəkkürlər boloɣay!» dəp towlioɣinini anglap oɣəzəpləndi.■
16 Ular uningoɣa:
— Bu balilarning nemə dəwatḳanliḳini anglawatamsən? — dəp soridi.
U ularoɣa: — Anglawatimən! Silər *muḳəddəs yazmilardin* xuni oḳup baḳmioɣanki, «Özünggə kiqik balilar wə bowaḳlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl ḳilding»» dedi.□ ■
17 Andin u ulardin ayrilip, xəḥərdin qiḳip Bəyt-Aniya yezisioɣa berip, xu yərdə ḳondi.

Ənjür dərihini əyibləx
Mar. 11:12-14; 20-24

18 Əmdi səḥərdə, xəḥərgə ḳaytip ketiwatḳanda, uning ḳorsiḳi aqḳanidi. ■ 19 U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioɣa bardi. Lekin dərəhtin yopurmaḳtin baxḳa ḥeq nərsə tapalmay, uningoɣa ḳarap:
— Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan ḳurup kətti.□ ■
20 Muhlislar buni kərüp təəjüplinip:
— Ənjür dərihi nemanqə tezla ḳurup kətti! — dedi.□
21 Əysa ularoɣa jawab bərdi:
— Mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, əgər ḥeq guman bolmay ixənqinglar bar bolsa, ənjür dərihidə boloɣan ixlar bolupla ḳalmay, bəlki silər ḥətta bu taoɣḳa: «Bu yərdin kətürülüp dengizoɣa taxlan!» desənglar, u xundaḳ bolidu, dedi.■ 22 Dua ḳilip nemini tilisənglar, ixənqinglar bolsila, xularoɣa erixisilər.■

□ **21:12 «Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioɣa kirip...»** — ibadəthana — əyni qaoɣda, Yəḥudiylarning nuroɣun ibadəthaniliri (sinagoglar) idi; muxu yərdə kərsitilgən «ibadəthana» Yəḥudiylarning əng kəp yioɣilip ibadət ḳilidioɣan jayi idi. Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, pəḳət «Huda Öz namini ḳoyoɣan» Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila ḳurbanliḳ ḳilsa tooɣra bolatti. ■ **21:12** Ḳan. 14:26; Mar. 11:15; Luḳa 19:45; Yḥ. 2:14. □ **21:13 «Muḳəddəs yazmilarda Hudaning: «Mening öyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioɣa aylanduruwapsilər!»** — Təwrat, «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bisliḳ bolup, bir tərəptin bax kaḥinlarning sodigərlərgə ḳurbanliḳlarni setix ḥoḳuḳini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḥinlarning həlḳning Hudaning ḥəḳiḳitini anglax pursitini bulap, uning ornioɣa özlirining mərtiwisini yuḳiri kətüridioɣan ḥər türlük ḳaidə-yosunlarni ularning boynioɣa artip ḳoyoɣanliḳini kərsitidu. ■ **21:13** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Luḳa 19:46. ■ **21:15** Mar. 11:27. □ **21:16 «Silər muḳəddəs yazmilardin xuni oḳup baḳmioɣanki...»** — oḳurmənlərning esidə barki, «xuni oḳup baḳmioɣanki,...?» degən ibarə Pərisiylər wə Saduḳiylarning əng yahxi kəridioɣan ibarilirining biri idi. **«Özünggə kiqik balilar wə bowaḳlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl ḳilding»** — «Zəb.» 8:2. ■ **21:16** Zəb. 8:2 ■ **21:18** Mar. 11:12,20. □ **21:19 «U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioɣa bardi. Dərəhtin yopurmaḳtin baxḳa ḥeq nərsə tapalmay, uningoɣa ḳarap: — Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan ḳurup kətti»** — Pələstindiki ənjür dərəhliridə yopurmaḳ bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu karamət məjizə roḥiy bir ḥəḳiḳətni sürətləp beridu, əlwəttə. ■ **21:19** Ḥox. 9:10 □ **21:20 «Ənjür dərihi nemanqə tezla ḳurup kətti!»** — yaki «Ənjür dərihi ḳandaḳmu birdinla ḳurup kətti!» ■ **21:21** Mat. 17:20; Luḳa 17:6. ■ **21:22** Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḥ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḥa. 3:22.

Əysaning ḥoḳuḳining sürüxtürülüxi
Mar. 11:27-33; Luḳa 20:1-8

23 U ibadəthana ḥoylilirioɣa kirgəndin keyin, kixilərgə təlim beriwatḳanda, bax
kaḥinlar wə aḳsaḳallar uning aldioɣa kelip:
— Sən ḳiliwatḳan bu ixlarni ḳaysi ḥoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatisən? Sanga bu ḥoḳuḳni
kim bərgən? — dəp soraxti.■
24 Əysaularoɣa jawab berip: — Mən awwal silərgə bir soal ḳoyay. Əgər silər jawab
bərsənglar, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḥoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytimən.
25 Yəḥya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu? —
dəp soridi.
Ular өzara mulaḥizə ḳilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaḳta, silər nemə üqün uningoɣa
ixənmidinglar?» dəydu. □ 26 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, həlḳtin ḳorḳimiz,
qünki ular ḥəmmisi Yəḥyani pəyoɣəmbər dəp bilidu — deyixti.■
27 Buning bilən, ular Əysaoɣa:
Bilməymiz, — dəp jawab berixti.
— Undaḳta, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḥoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytmaymən,
— dedi u ularoɣa.

Ikki ooɣul tooɣrisidiki təmsil

28 Əmdi bu ixḳa ḳandaḳ ḳaraysilər? Bir adəmning ikki ooɣli bar ikən. U birinqi
ooɣlining yenioɣa kelip: «Ooɣlum, bügün üzümzarliḳimoɣa berip ixligin» dəptu.
29 «Barmaymən» dəptu u, lekin keyin puxayman ḳilip yənila beriptu. 30 U ikkinqi
ooɣlining yenioɣa kelip uningoɣimu xundaḳ dəptu. U: «Hop əpəndim, baray» dəptu-
yu, lekin barmaptu. 31 Bu ikkiylənning ḳaysisi atisining iradisini ada ḳiloɣan bolidu?
— Birinqi ooɣli, — dəp jawab bərdi ular.
Əysa ularoɣa mundaḳ dedi:
— Mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, bajgirlar bilən paḥixilər Hudaning
padixaḥliḳioɣa silərdin burun kirməktə. □ 32 Qünki gərqə Yəḥya *pəyoɣəmbər* silərgə
ḥəḳḳaniyət yolini ayan ḳiloɣili kəlgən bolsimu, silər uningoɣa ixənmidinglar; lekin
bajgirlar bilən paḥixilər uningoɣa ixəndi. Silər buni kөrüp turup, ḥətta keyinki
waḳitlarda yolunglardin puxayman ḳilmay uningoɣa ixənmidinglar.□ ■

Rəzil baoɣwənlər ḥəḳḳidiki təmsil
Mar. 12:1-12; Luḳa 20:9-19

33 Yənə bir təmsilni anglanglar: Bir yər igisi bir üzümzarliḳ bərpa ḳilip, ətrapini
qitlaptu. U uningda bir xarab kөlqiki ḳeziptu wə bir kөzət munari yasaptu. Andin
u üzümzarliḳni baoɣwənlərgə ijarigə berip, өzi yaḳa yurtḳa ketiptu. ■ 34 Üzüm
pəsli yeḳinlaxḳanda, өzigə tegixlik ḥosulni eliwelix üqün ḳullirini baoɣwənlərning

---

■ **21:23** Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luḳa 20:1; Ros. 4:7; 7:2. □ **21:25 «Yəḥya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu?»** — muxu diniy ərbablarning ḥəmmisi degüdək Yəḥya pəyoɣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa ḳilix kerək əməs» degən wə Yəḥya «Mening kəynimdə kelidioɣan» dəp kөrsətkən Məsiḥning kelixigə ixənməy, uning qümüldürüxini rət ḳiloɣanidi. ■ **21:26** Mat. 14:5; Mar. 6:20. □ **21:31 «bajgirlar bilən paḥixilər...»** — «bajgirlar» tooɣrisida 18:18diki izaḥatni kөrüng. **«bajgirlar bilən paḥixilər Hudaning padixaḥliḳioɣa silərdin burun kirməktə»** — «kirməktə» degən sөzgə ḳarioɣanda, «bajgirlar wə paḥixilər» awwal Yəḥya pəyoɣəmbərning agaḥ-guwaḳliḳi arḳilik towa ḳiloɣan, andin əyni qaoɣda Məsiḥning agaḥ-guwaḳliḳi arḳilik Hudaning padixaḥliḳioɣa tehimu kiriwatḳanidi. □ **21:32 «silərgə ḥəḳḳaniyət yolini ayan ḳiloɣili kəlgən ...»** — yaki «silərgə ḥəḳḳaniyət yolini elip baroɣili kəlgən». Grek tilida pəḳət: «silərgə ḥəḳḳaniyət yolida kəlgən...» deyilidu. ■ **21:32** Mat. 3:1. ■ **21:33** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1-7; Yər. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luḳa 20:9.

yenioɣa əwətiptu. 35 Lekin baoɣwənlər ḳullirini tutup, birini dumbalaptu, birini əltürüwetiptu, yənə birini qalma-kesək ḳiliptu. ■ 36 U yənə bir ḳetim aldinḳidinmu köp ḳullirini əwətiptu, biraḳ baoɣwənlər ularoɣimu ohxax muamilə ḳiliptu. 37 Ahirda, u «Ooɣlumnioɣu ḥərmət ḳilar» dəp, ooɣlini əwətiptu. 38 Lekin baoɣwənlər ooɣulni kərüp, əzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni əltürüwetip mirasini igiliwalayli» deyixiptu. ■ 39 Xuning bilən ular uni tutup üzümzarliḳning sirtioɣa taxlap əltürüwetiptu.
40 Əmdi üzümzarliḳning igisi kəlgəndə, xu baoɣwənlərni ḳandaḳ ḳilar?
41 Ular uningoɣa:
— Bu rəzil adəmlərni wəḥxiylik bilən yoḳitidu. Üzümzarliḳni bolsa mewilirini əz waḳtida əzigə tapxuridioɣan baxḳa baoɣwənlərgə ijarigə beridu, — dəp jawab berixti.
42 Əysa ulardin soridi:
— Muḳəddəs yazmilardiki munu səzlərni oḳup baḳmioɣanmusilər?: —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.
Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət bir ixtur».□ ■

43 Xu səwəbtin silərgə xuni eytip ḳoyayki, Hudaning padixaḥliḳi silərdin tartiwelinip, uningoɣa muwapiḳ mewilərni beridioɣan baxḳa bir əlgə ata ḳilinidu. ■ 44 Bu «tax»ḳa yiḳiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ḥərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talḳan ḳiliwetidu.□ ■
45 Bax kaḥinlar wə Pərisiylər uning eytḳan təmsillirini anglap, ularni əzlirigə ḳaritip eytḳanliḳini qüxəndi. ■ 46 Uni tutux yolini izdigən bolsimu, lekin halayiḳ uni pəyoɣəmbər dəp ḳarioɣaqḳa, ulardin ḳorḳuxti.■

22

Toy ziyapiti tooɣrisidiki təmsil
Luḳa 14:15-24

1 Əysa ularoɣa yənə təmsillər bilən mundaḳ dedi:
2 Ərx padixaḥliḳi huddi əz ooɣli üqün toy ziyapitini təyyarlioɣan bir padixaḥḳa ohxaydu.■ 3 U qakarlirini toy ziyapitigə təklip ḳilinoɣanlarni qaḳirixḳa əwətiptu, lekin ular kelixkə unimaptu. 4 U yənə baxḳa qakarlirini əwətip, ularoɣa tapilap: «Qaḳiriloɣanlaroɣa: — Mana, mən ziyapitimni təyyar ḳildim; mening torpaḳlirim, bordaḳ mallirim soyuldi, ḥəmmə nərsə təyyar. Ziyapətkə mərḥəmət ḳiloɣay, dəydu, dəp eytinglar, — dəptu. 5 Biraḳ ular təklipini etibaroɣa almay, birsi etizliḳioɣa kətsə, yənə biri sodisioɣa ketiptu. 6 Ḳaloɣanliri bolsa *padixaḥning* qakarlirini tutuwelip, horlap əltürüwetiptu. 7 Padixaḥ buni anglap ḳattiḳ oɣəzəplinip, əskərlirini qiḳirip, u ḳatillarni yoḳitip, ularning xəḥirigə ot ḳoyuwetiptu. 8 Andin u qakarlirioɣa:

■ **21:35** 2Tar. 24:21. ■ **21:38** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yḥ. 11:53; Ibr. 1:2. □ **21:42 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi» —** «burjək texi» bolsa ḥərḳandaḳ imarətning ulidiki əng muḥim uyultax bolup, ul selinoɣanda birinqi bolup ḳoyulidioɣan taxtur. Yəḥudiy kattiwaxlar «roḥiy ḥayat»ning burjək texi boloɣan Məsiḥni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəḳə taxliwətti. Məsiḥ nəḳil kəltürgən səzlər — «Zəb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zəb. 118:22-23; Yəx. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luḳa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44 «Bu «tax»ḳa yiḳiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ḥərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talḳan ḳiliwetidu» —** «tax» bolsa Əysa əzi, əlwəttə. 42-ayətni kərüng. Əysaning bu səzi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtitilimiz. ■ **21:44** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3; Luḳa 20:18. ■ **21:45** Luḳa 20:19. ■ **21:46** Luḳa 7:16; Yḥ. 7:40. ■ **22:2** Luḳa 14:6; Wəḥ. 19:7.

«Toy ziyapiti təyyar boldi, lekin qaḳiriloɣanlar *meḫmanliḳḳa* munasip kəlmidi.
9 Əmdi silər aqa yollaroɣa berip, udul kəlgən adəmlərning ḫəmmisini toy ziyapitigə
təklip ḳilinglar» dəptu. 10 Buning bilən qakarlar yollaroɣa qiḳip, yahxi bolsun,
yaman bolsun, udul kəlgənliki adəmlərning ḫəmmisini yioɣip əkəptu. Toy soruni
meḫmanlar bilən liḳ toluptu.

11 Padixaḫ meḫmanlar bilən kərüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən
bir kixini kərüptu. □ 12 Padixaḫ uningdin: «Buradər, ziyapət kiyimi kiyməy,
bu yərgə ḳandaḳ kirding?» dəp soraptu, biraḳ u kixi jawab berəlməy ḳaptu.
13 Padixaḫ qakarlirioɣa: «Uni put-ḳolliridin baoɣlap, texidiki ḳarangoɣuluḳḳa aqiḳip
taxlanglar! U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu» dəptu. ■ 14 Qünki
qaḳiriloɣanlar kəp, lekin tallanoɣanlar azdur.■

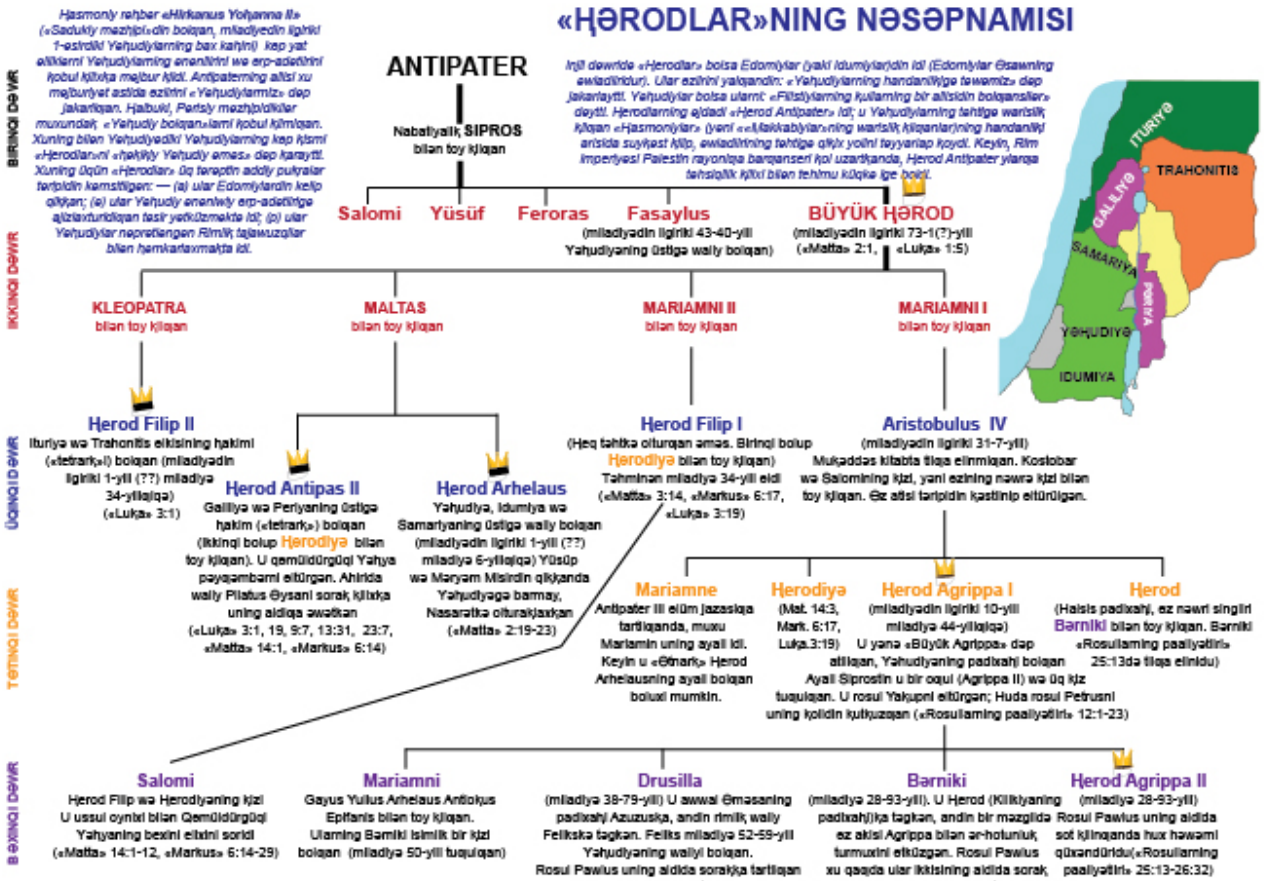
«Baj tapxuramduḳ?» degən ḳiltaḳ

Mar. 12:13-17; Luḳa 20:20-26

15 Buning bilən Pərisiylər u yərdin qiḳip, ḳandaḳ ḳilip uni əz səzi bilən tuzaḳḳa
qüxürüx ḫəḳḳidə məsliḫətləxti. ■ 16 Ular muhlislirini Ḫerodning tərəpdarliri bilən
billə uning yenioɣa əwətip:

— Ustaz, silini səmimiy adəm, kixilərgə Hudaning yolini sadiḳliḳ bilən əgitip
keliwatidu wə adəmlərgə ḳət'iy yüz-hatirə ḳilmay ḫeqkimgə yan basmaydu, dəp
bilimiz. □

□ **22:11** **«Padixaḫ meḫmanlar bilən kərüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən bir kixini kərüptu»** — bu səzgə ḳarioɣanda xu waḳitlarda katta toy ziyapətliridə saḫibhan əzi ḫərbir meḫmanoɣa alaḫidə bir ziyapət kiyimi sowoɣat ḳilatti. Undaḳ kiyimni kiyixni rət ḳilix saḫibhanoɣa intayin biḫərmətlik bolatti. ■ **22:13** Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luḳa 13:28. ■ **22:14** Mat. 20:16. ■ **22:15** Mar. 12:13; Luḳa 20:20. □ **22:16** **«Ḫerod *padixaḫ*ning tərəpdarliri»** — Ḫerod padixaḫ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəhudiy bolmioɣaqḳa Yəhudiylarning kəpinqisi uningoɣa intayin əq idi. Xundaḳ boloɣini bilən əz mənpəitini kəzləydioɣan, uni ḳollaydioɣan «Ḫerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḫerodlar» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

«Ḥərodlar»ning nəsəpnamisi

17 Kəni, kəndək oylayla? *Rim imperatori* Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioɣa uyoɣunmu-yok? — deyixti.□

18 Lekin Əysa ularning rəzil niyitini bilip:

— Əy sahtipəzlər, meni nemixkə sinimakqisilər? 19 Kəni, bajoɣa tapxurulidioɣan bir tənggə manga kərsitinglar, — dedi. Ular bir dinar pulini əkəldi. 20 U ulardin:

— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.

21 Kəysərning, — dəp jawab bərdi ular.

U laroɣa: — Undak bolsa, Kəysərning ḥəkkini Kəysərgə, Hudaning ḥəkkini Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi.□ ■

22 Ular bu səzni anglap, ḥəyran bolup kelixti-də, uning yenidin ketip kaldi.

□ **22:17** **«Rim imperatori Kəysər...»** — Rimning hərbir imperatorioɣa «Kəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən, Kəysər Awoɣustus, Kəysər yulius, Kəysər Tiberius katarliklar. **«Rim imperatori Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioɣa uyoɣunmu-yok?»** — əyni wakitta, Yəhudiylar rimliklarning zulmi astida yaxawatkanidi, əgər Əysa: «Rim imperatorioɣa baj tapxurux tooɣra» desə, bu gəptin azadlikni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalakqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə karxi qikkan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioɣa ərz kiloɣan bolatti. Ular muxundak soallarni sorax arkilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliklarning koliɣa tapxurup, uningoɣa ziyankəxlik kilmakqi boluxkan. □ **22:21** **«Kəysərning ḥəkkini Kəysərgə, Hudaning ḥəkkini Hudaoɣa tapxurunglar»** — Kəysərgə Kəysərning ḥəkki (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma kandak nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan əzi «Hudaning süriti» boloɣaqka, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40

23 Xu küni, «Ölgənlər tirilməydu» dəydioɣan Sadukiylar uning aldioɣa kelip kistap
soal koydi:□ ■
24 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər Təwratta*: «Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka
yaki inisi tul yənggisini əmrigə elip, kerindixi üqün nəsil kalduruxi lazim» dəp
tapilioɣan. □ ■ 25 Burun arimizda yəttə aka-uka bar idi. Qongi öyləngəndin keyin
ölüp kətti. Pərzənt kərmigənliktin, ayalini ikkinqi kerindixining əmrigə kaldurdi.
26 Birak ikkinqisidiki əhwalmu uningkigə ohxax boldi, andin bu ix üqinqisidə taki
yəttinqi kerindaxkiqə ohxax dawamlaxti.
27 Ahirda, u ayalmu ölüp kətti. 28 Əmdi tirilix künidə bu ayal yəttə aka-ukining
kaysisining ayali bolidu? Qünki uni həmmisi əmrigə aloɣan-də!
29 Əysa ularoɣa mundak jawab bərdi:
— Silər nə mukəddəs yazmilarni nə Hudaning kudritini bilmigənlikinglar üqün
azoɣansilər. 30 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar öylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki
Hudaning ərxtiki pərixtilirigə ohxax bolidu.
31 Əmdi ölümdin tirilix məsilisi həkkidə Hudaning silərgə eytkan: 32 «Mən Ibrahim,
Ishak wə Yakuplarning Hudasidurmən!» degən xu səzini okumidinglarmu? Huda
ölüklərning əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!».□ ■
33 Bu səzni angliɣan həlk uning təlimidin həyranuhəs kelixti.■

Əng muhim əmr
Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28

34 Pərisiylər uning Sadukiylarning aoɣzini tuwakliɣanlikini anglap, bir yərgə jəm
boluxti. ■ 35 Ularning arisidiki bir Təwrat-kanun ustazi uni sinax məksitidə
uningdin:■
36 — Ustaz, Təwrat kanunidiki əng muhim əmr kaysi? — dəp kistap soridi.
37 U uningoɣa mundak dedi:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün kəlbing, pütün jening, pütün zehning bilən
səygin» □ ■ 38 — əng uluoɣ, birinqi orunda turidioɣan əmr mana xu. 39 Uningoɣa
ohxaydioɣan ikkinqi əmr bolsa «Koxnangni özüngni səygəndək səy». □ ■ 40 Pütün
Təwrat kanuni wə pəyoɣəmbərlərning səzliri bu ikki əmrgə esiloɣan halda mangidu.

Kutkuzoɣuqi-məsih — Dawutning ooɣli həm uning Rəbbi
Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

41 Pərisiylər jəm bolup turoɣan wakitta, Əysa ulardin:■
42 — Məsih tooɣrisida kandak oylawatisilər? U kimning ooɣli? — dəp soridi.
Dawutning ooɣli, — deyixti ular.
43 U ularoɣa mundak dedi:
Undakta, nemə üqün *Zəburda* Dawut uni Rohta «Rəbbim» dəp atap, —□

□ **22:23** **««Ölgənlər tirilməydu» dəydioɣan Sadukiylar»** — «Sadukiylar» tooɣruluk 16:1diki izahatni wə xundakla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **22:23** Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **22:24** **«Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka yaki inisi tul kaloɣan yənggisini əmrigə elip, kerindixi üqün nəsil kalduruxi lazim»** — «Kan.» 25:5. ■ **22:24** Kan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ **22:32** **«Mən Ibrahim, Ishak wə Yakuplarning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **22:32** Mis. 3:6,15. ■ **22:33** Mat. 7:28. ■ **22:34** Mar. 12:28. ■ **22:35** Luqa 10:25. □ **22:37** **«Pərwərdigar Hudayingni pütün kəlbing, pütün jening, pütün zehning bilən səygin»** — «Kan.» 6:5. ■ **22:37** Kan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27. □ **22:39** **«Koxnangni özüngni səygəndək səy»** — «Law.» 19:18. ■ **22:39** Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; Yak. 2:8. ■ **22:41** Mar. 12:35; Luqa 20:41. □ **22:43** **«Dawut uni Rohta «Rəbbim» dəp atap...»** — «Rohta» — Hudaning Mukəddəs Rohida.

44 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni ayioƣing astida dəssətküqə,
Ong yenimda olturoƣin!» — dəydu?□ ■
45 Dawut *Məsihƫni* xundaƙ «Rəbbim» dəp atioƣan tursa, əmdi u ƙandaƙmu Dawutning ooƣli bolidu?□
46 Wə ƫeqkim uningoƣa jawabən bir eoƣizmu səz ƙayturalmidi; xu kündin etibarən, ƫeqkim uningdin soal soraxƙimu petinalmidi.

23

Sahtipəzlərning ƫalioƣa way! •••• «Yəttə «way!»»
Mar. 12:38-40; Luƙa 11:37-52; 20:45-47

1 Bu səzlərdin keyin, Əysa top-top halayiƙƙa wə muhlisliriоƣa mundaƙ dedi:
2 — Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoƣəmbərning *ƫəküm qiƙirix* ornida olturoƣan bolidu.□ ■ 3 Xunga, ularning silərgə eytƙan ƫəmmə səzlirigə kəngül ƙoyup, degənlirini ƙilinglar. Lekin ularning ƙiloƣanliridək ƙilmanglar; qünki ular əzlirining deginigə əzliri əməl ƙilmaydu,■ 4 Bəlki ular kətürəlmigüdək eoƣir yüklərni baoƣlap adəmlərning zimmisigə artip ƙoyidu. Əmma əzliri bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiƙini midirlitixni huxyaƙmaydu.□ ■ 5 Ular ƫəmmə əməllirini insanlaroƣa kəz-kəz ƙilix üqünla ƙilidu; qünki ular «ayət ƙapliri»ni kəng ƙilip qigiwelip, tonlirining quqilirini uzun sanggilitip ƙoyidu;□ ■ 6 ular ziyapətlərdə tərdə, sinagoglarda aldinƙi orunlarda olturuxƙa,■ 7 bazarlarda kixilərning ularoƣa boloƣan *uzun* salamliriоƣa wə əzlirini «Ustaz, ustaz» dəp ataxliriоƣa amraƙ kelidu.□ ■
8 Biraƙ silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni ƙobul ƙilmanglar; qünki silərning yaloƣuz birla ustazinglar bar wə ƫəmminglar ƙerindaxtursilər.□ 9 Yər yüzidə ƫeqƙandaƙ kixini «Atam» deməngla, qünki pəƙət birla Atanglar, yəni ərxtə

□ **22:44** ***Dawut*** «Pərwərdigar Mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni ayioƣing astida dəssətküqə, ong yenimda olturoƣin!» — dəydu» — «Zəb.» 110:1. ■ **22:44** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **22:45** **«Dawut *Məsihƫni*** xundaƙ «Rəbbim» dəp atioƣan tursa, əmdi u ƙandaƙmu Dawutning ooƣli bolidu?» — demək, Ƙutƙuzoƣuqi-Məsih padixaƫ Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixaƫ Dawut Məsihƫni «Rəbbim» degən yərdə Məsih Dawuttin uluoƣ bolidu, ƫəm tuoƣuluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi. □ **23:2** **«Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoƣəmbərning ƫəküm qiƙirix ornida olturoƣan bolidu»** — grek tilida səzmusəz: «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musaning ornioƣa besip olturoƣan bolidu». Demək, Təwrat ƙanunioƣa təbir berix wə ƙanunioƣa asasən dəwalarda ƫəküm qiƙirix ƫoƙuƙi ularoƣa tapxuruloƣan. Xu tərəptə ƫəlƙ ularoƣa boysunuxi kerək idi. ■ **23:2** Nəƫ. 8:4 ■ **23:3** Ƙan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4** **«Ular , *yəni Pərisiylər*** kətürəlmigüdək eoƣir yüklərni baoƣlap adəmlərning zimmisigə artip ƙoyidu» — «eoƣir yüklər» ƫər türlük ƙattiƙ diniy ƙaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **23:4** Yəx. 10:1; Luƙa 11:46; Ros. 15:10. □ **23:5** **«Ular «ayət ƙapliri»ni kəng ƙilip qigiwelip,...»** — «ayət ƙapliri» təƙwadarliƙni bildürüx üqün pexanə yaki üsti bilikikə qigiwelinidioƣan, iqigə Təwrattin elinoƣan ayətlər yeziloƣan pütük selinoƣan kiqik ƙap. Ular bu ixni «Mis.» 13:9, 16 wə «Ƙan.» 6:8, 11:8gə asasən adət ƙiloƣan. **«Ular... tonlirining quqilirini uzun sanggilitip ƙoyidu»** — Təwrat boyiqə ər kixilər tonlirioƣa muxundaƙ quqilarni bekitixi kerək (quqilar kək rənglik boloƣaqƙa, Hudaning «kəktin qüxürülgən» əmrlirigə əslətmə bolsun degən məƙsəttə bekitilixkə buyruloƣan — «Qəl.» 15:38-39 wə «Ƙan.» 22:12ni kərüng). Biraƙ pəriysiylər pəƙət əzlirini təƙwadar kərsitix üqün xundaƙ ƙilatti. ■ **23:5** Qəl. 15:38; Ƙan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luƙa 11:43; 20:46. □ **23:7** **«Bazarlarda kixilərning ularoƣa boloƣan uzun salamliriоƣa... amraƙ kelidu»** — «uzun» degən səz grekqə tekisttə yoƙ; tarih tətƙiƙatliriоƣa asasən ularoƣa ƙiloƣan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. **«əzlirini «ustaz, ustaz» dəp ataxliriоƣa amraƙ kelidu»** — muxu yərdə «Ustaz» grek tilida (ibraniy tilidimu ohxax) «Rabbi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **23:7** Yaƙ. 3:1. □ **23:8** **«Biraƙ silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni ƙobul ƙilmanglar»** — yuƙiriƙi izaƫatni kərüng.

Turoɣuqi bardur. □ ■ 10 Silər «muəllim» dəp atilixnimu ḳobul ḳilmanglar, qünki pəḳət birla muəllim, yəni Məsiḥning өzi bardur; 11 bəlki aranglarda əng mərtiwilik boloɣan kixi silərning hizmitinglarda bolidu. ■ 12 Өzini yuḳiri tutmaḳqi boloɣini təwən ḳilinidu, өzini təwən tutḳini yuḳiri ḳilinidu.■
13 Birak ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər ərx padixaḥliḳining ixikini insanlaroɣa taḳap keliwatisilər! Ya өzünglar kirməysilər, ya kirixni istigənlərning kirixigə yol ḳoymaysilər.■
14 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər, xundaḳtimu baxḳilar aldida təḳwadar kөrünsək dəp, uzundin-uzun dua ḳilisilər. Xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər.□ ■
15 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər birla adəmni etiḳadinglaroɣa kirgüzüx üqün, dengiz wə ḳuruḳluḳni kezip qiḳisilər. Birak u kixi kirgüzülgəndin keyin, silər uni өzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər. □
16 Ḥalinglaroɣa way, əy ḳarioɣu yolbaxqilar! Silər: «Ḥərḳandak kixi ibadəthana bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, birak ibadəthanidiki altunni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa kərzdar bolidu» dəysilər. 17 Əy əhməḳlər, korlar! Altun uluoɣmu yaki altunni muḳəddəs ḳiloɣan ibadəthanimu? 18 Silər yənə: «Ḥərkim ḳurbangaḥ bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, birak ḳurbangaḥ üstidiki ḥədiyəni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa kərzdar bolidu» dəysilər. 19 Əy korlar! Ḥədiyə uluoɣmu yaki ḥədiyini muḳəddəs ḳiloɣan ḳurbangaḥmu? □ 20 Xunga, ḳurbangaḥni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi bolsa ḥəm ḳurbangaḥ bilən ḥəm uning üstidiki barliḳ nərsilər bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu. 21 Ibadəthanini tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqimu ḥəm ibadəthanini, ḥəm «ibadəthanida Turoɣuqi»ni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣan bolidu. ■ 22 Ərxni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi Hudaning təhti wə təhttə olturoɣuqining nami bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu.■
23 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini өxrə ḳilip Hudaoɣa ataysilər-yu, birak Təwrat ḳanunining tehimu wəzinlik tərəpliri boloɣan adalət, rəḥimdillik wə sadiḳliḳni etibaroɣa ḥeq almaysilər. Awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada ḳilmay ḳoymasliḳinglar kerək.□ ■ 24 Əy ḳarioɣu yolbaxqilar! Silər *qinənglərdiki* paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!□
25 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər qinə-

□ **23:9 «Yər yüzidə ḥeqḳandak kixini «Atam» demənglar»** — roxənki, Məsiḥ bu səzni roḥiy jəḥəttin eytḳan; bu yərdə kөzdə tutuloɣini adəmlərning өz jismaniy atisini «Ata», «Dada» degənliki əməs, bəlki məlum bir adəmni roḥiy jəḥəttin «Atam» deyixi kөzdə tutuloɣan, əlwəttə. Demisəkmu, nuroɣun «hristiyan jamaətlər» (məsilən, «Katoliklar» wə «Prawuslawiylar») өz yetəkqilirini «Ata» dəp ataydu; «Papa» wə «Pop» degən səzlər əslidə «Dada» degənliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6. ■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **23:13** Luḳa 11:52. □ **23:14 «Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər... xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər»** — bəzi kona kөqürmilərdə bu ayət tepilmaydu. Bu səzlər «Mar.» 12:40 wə «Luḳa» 20:47dimu tepilidu. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luḳa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15 «....silər uni өzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər»** — «dozahning pərzənti» dozahḳa kiridioɣan wə bəlkim baxḳilarni dozahḳa baridioɣan yoloɣa azduridioɣan kixi bolsa kerək. □ **23:19 «Əy korlar!»** — bəzi kona kөqürülmilərdə «Əy əhməklər, korlar!» deyilidu. ■ **23:21** 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ **23:22** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49. □ **23:23 «Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini өxrə ḳilip Hudaoɣa ataysilər-yu,...»** — oḳurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat ḳanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaḥinlarning kirimi üqün Өz həlḳining məḥsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp ḳiloɣanidi. ■ **23:23** 1Sam. 15:22; Ḥox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luḳa 11:42. □ **23:24 «Silər qinənglərdiki paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!»** — Təwrat ḳanunidiki bəlgilimilərgə asasən ḥəm paxa ḥəm təgə gөximu ḥaram gөx idi.

qaqilarning texinila yuyup pakizlioqininglar bilən ularning iqi ƫərtürlük ƫerislik wə ixrətpərəslikkə toloqan. ■ 26 Əy qarioqu Pərisiy! Awwal qinə-qaqining iqini pakla, xundaqta teximu pak bolidu!■
27 ƫalinglaroqa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər aqartip qoyuloqan, sirti qiraylik kərünidioqan lekin iqi ələüklərning ustihanliri wə ƫərhil napak nərsilərgə toloqan qəbrilərgə ohxaysilər. ■ 28 Xuningdək texinglardin insanlarning aldida ƫəkqaniy adəmlərdək kərünisilər, lekin iqinglar sahtipəzlik wə itaətsizlik bilən toloqan.
29 ƫalinglaroqa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər pəyoqəmbərlərning qəbrilirini yasap keliwatisilər, ƫəkqaniylarning mazarlirini bezəp keliwatisilər ■ 30 wə silər: «Ata-bowilirimizning zamanida yaxioqan bolsaq iduq, ularning pəyoqəmbərlərning qenini təküxlirigə xerik bolmayttuq» — dəysilər.
31 Xunga silər əz səzünglar bilən əzünglarning pəyoqəmbərlərni əltürgənlərning əwladliri ikənlikinglaroqa guwaƫlik bərdinglar. □ ■ 32 Undaqta, ata-bowiliringlar baxlioqan qilmixlirini toluqlanglar!□
33 Əy yilanlar! Zəƫərlik yilanlarning nəsilliri! Dozah jazasidin qandaqmu qutulalarsilər? ■ 34 Xunga mana, silərgə pəyoqəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən. Silər ularning bəzilirini krestləp əltürisilər, bəzilirini sinagogliringlarda dərrigə basisilər, xəƫərdin xəƫərgə qoqlaysilər. □ ■ 35 Xundaq qilip, ƫəkqaniy ƫabilning qan qərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki muqəddəs jay bilən qurbangaƫning arilikida əltürgən Bərəkiyaning ooqli Zəkəriyaning qan qərzigiqə, ƫəkqaniylarning yər yüzidə eqitiloqan barlik qan qərzliri bu dəwrning bexioqa qüxürülidu. □ ■ 36 Mən silərgə bərƫək xuni eytip qoyayki, xu qilmixlarning jazasining ƫəmmisi muxu dəwrning bexioqa qüxidu.

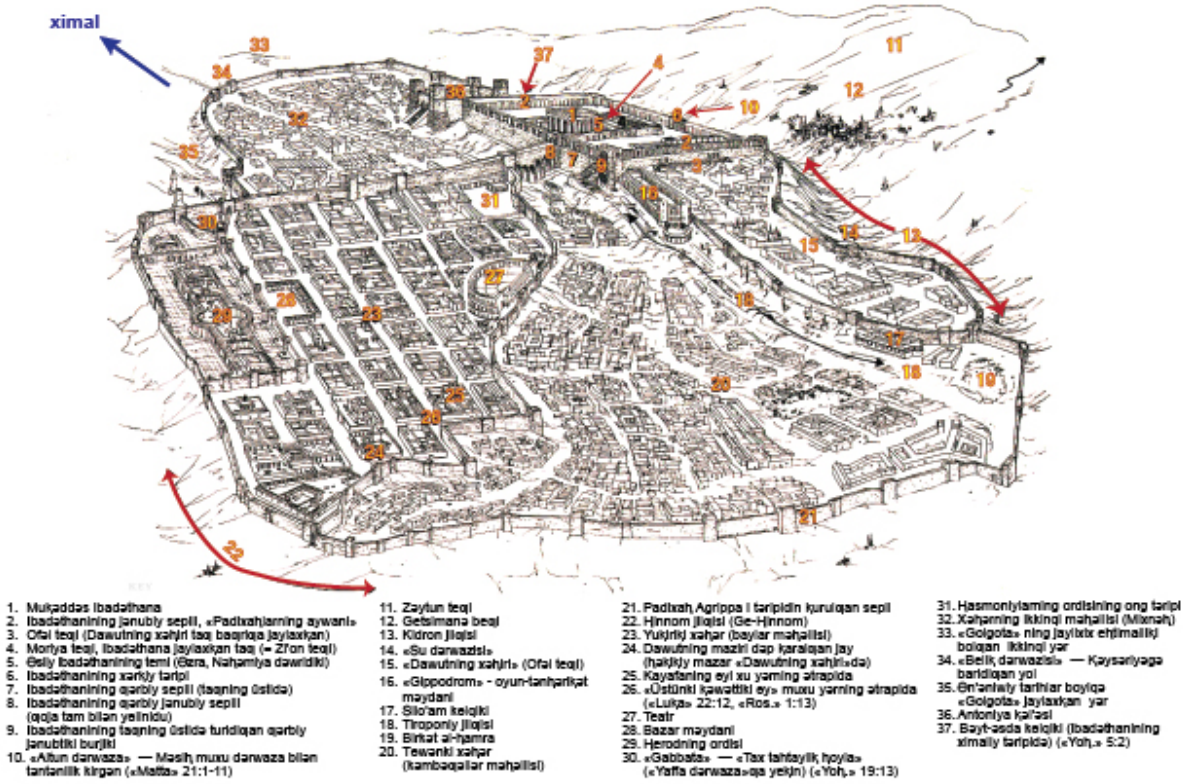
Əysaning Yerusalem üqün nalə-pəryad kətürüxi
Luqa 13:34-35

37 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyoqəmbərlərni əltüridioqan, əzigə əwətilgən əlqilərni qalma-kesək qilidioqan xəƫər! Mekiyan qüjilirini qanat astioqa yioqqandək pərzəntliringni qanqə qetim qoynumoqa almaqqi boldum, lekin silər unimidinglar!

■ **23:25** Luqa 11:39. ■ **23:26** Tit. 1:15. ■ **23:27** Ros. 23:3. ■ **23:29** Luqa 11:47. □ **23:31 «Silər əz səzünglar bilən əzünglarning pəyoqəmbərlərni əltürgənlərning əwladliri ikənlikinglaroqa guwaƫlik bərdinglar»** — demək, ular pəyoqəmbərlərni əltürgənlərni «ata-bowilirimiz» dəp etirap qilidu. Ular kəp baxqa əllərdək daim «ata-bowiliri»ni mahtap, biz ularning ən'əniliridə dawamlik mengiximiz kerək, — dəytti. Lekin xu ata-bowlirining ən'əniliri Hudaning ƫəkqaniy tələplirigə zit bolup kəlgən wə xu səwəbtinmu pəyoqəmbərlərni əltürgən. ■ **23:31** Ros. 7:51; 1Tes. 2:15. □ **23:32 «Undaqta, ata-bowiliringlar baxlioqan qilmixlirini toluqlanglar!»** — Məsiƫning bu kinayilik, ƫəjwiy gepi: «Silərning ata-bowiliringlarning izlirini basqininglar — (ularning ən'ənilərni tutup, Hudaning əmrlirini taxlap) meni əltürüp ularning ixlirini toluqlioqininglardur!» degəndəktur. ■ **23:33** Mat. 3:7. □ **23:34 «… silərgə pəyoqəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən»** — «alimlar» degən bu səzni adəttə «Təwrat ustazliri» dəp tərjimə qilimiz. Lekin Əysa Məsiƫ əz qerindax Yəƫudiy ƫəlqigə əwətidioqan «ustazlar»ni pəqət «Təwrat ustazi» degili bolmaydu, bəlki «Təwrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ **23:34** Mat. 10:16,17; Luqa 10:3; 11:49; Yƫ. 16:2; Ros. 7:52. □ **23:35 «…ƫəkqaniy ƫabilning qan qərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki muqəddəs jay bilən qurbangaƫning arilikida əltürgən Bərəkiyaning ooqli Zəkəriyaning qan qərzigiqə…»** — ƫabilning əltürülüxi tooqruluq «Yar.» 4:8-11, Zəkəriyaning əltürülüxi «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəqə Yəƫudiylarning Təwratni ən'əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə ayioqida hatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiqə Zəkəriyaning atisining ismi «Yəƫoyada» idi. «Bərəkiya» uning baxqa ismi bolsa kerək («Yəƫoyada» ƫəm «Bərəkiya» degən ikki isim «Yaƫqa (Pərwərdigaroqa) mədƫiyə oqulsun» degən mənidiki mənidax səzlərdur). ■ **23:35** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4.

□ ■ 38 Mana, əmdi əyünglar silərgə harabə bolup ⱪalidu! □ ■ 39 Qünki mən xuni silərgə eytip ⱪoyayki, silər: «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!» demigüqə, silər meni ⱪaytidin ḥeq kərəlməysilər.□ ■

MƏSIḤ DƏWRIDIKI YERUSALEM XEḤIRI

1. Muⱪəddəs ibadəthana
2. Ibadəthanining janubiy sepili, «Padixaḥlarning aywani»
3. Ofəl teⱪi (Dawutning xaḥiri taⱪ baⱪⱪa jaylaxⱪan)
4. Moriya teⱪi, ibadəthana jaylaxⱪan taⱪ (= Zion teⱪi)
5. Əsliy ibadəthaning təmi (Ezra, Naḥəmiya dəwridiki)
6. Ibadəthaning xərⱪiy təripi
7. Ibadəthaning ⱪərbiy sepili (taⱪning üstidə)
8. Ibadəthaning ⱪərbiy janubiy sepili (ⱪoja tam bilən yəlinidu)
9. Ibadəthaning taⱪning üstidə turidiⱪan ⱪərbiy janubtiki burjiki
10. «Altun dərwaza». — Məsiḥ muxu dərwaza bilən tantənilik kirgən («Matta» 21:1-11)
11. Zaytun teⱪi
12. Gətsimanə beⱪi
13. Kidron jilⱪisi
14. «Su dərwazisi»
15. «Dawutning xaḥiri» (Ofəl teⱪi)
16. «Gippodrom» - oyun-tanḥərikət meydani
17. Silo'am kəlⱪiki
18. Tiroponiy jilⱪisi
19. Birkət əl-ḥamra
20. Təwənki xəḥər (kambəⱪələr məḥəlliси)
21. Padixah Agrippa I təripidin ⱪuruⱪan sepil
22. Hinnom jilⱪisi (Ge-Hinnom)
23. Yuⱪiriⱪi xəḥər (baylar məḥəlliси)
24. Dawutning mazari dəp ⱪaraləⱪan jay (ḥəⱪiⱪiy mazar «Dawutning xaḥiri»da)
25. Kayafaning əyi xu yərning ətrapida
26. «Üstünki ⱪawəttiki əy» muxu yərning ətrapida («Luⱪa» 22:12, «Ros.» 1:13)
27. Teatr
28. Bazar meydani
29. Hərodning ordisi
30. «Gabbata» — «Tax tahtayliⱪ ḥoyla» («Yaffa dərwaza»ⱪa yeⱪin) («Yoḥ.» 19:13)
31. Ḥasmoniylarning ordisining ong təripi
32. Xəḥərning ikkinji məḥəlliси (Mixnə)
33. «Golgota» ning jayliⱪⱪi ehtimalliⱪ bolⱪan ikkinji yər
34. «Bəliⱪ dərwazisi» — Kaysəriyəgə baridiⱪan yol
35. Ən'ənəwiy tarixⱪa boyiⱪa «Golgota» jaylaxⱪan yər
36. Antoniya ⱪal'əsi
37. Bayt-əsda kəlⱪiki (Ibadəthaning ximaliy təripida) («Yoḥ.» 5:2)

Yerusalem

24

Ibadəthanining wəyran ⱪilinixidin bexarət; ahirⱪi zamanlardiki alamətlər
Mar. 13:1-31; Luⱪa 21:5-33

□ **23:37** **«Əy Yerusalem, Yerusalem!...»** — Muⱪəddəs Kitabta, adəmning ismini ikki ⱪetim ⱪaⱪirix — uningoⱪa boloⱪan ⱪongⱪur meḥir-muḥəbbitini wə əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mekiyan ⱪüjilirini ⱪanat astioⱪa yioⱪⱪandək pərzəntliringni ⱪanⱪə ⱪetim ⱪoynumoⱪa almaⱪⱪi boldum, lekin silər unimidinglar!»** — «pərzəntliring» — Yerusalemdikilərning əzlirini kərsitidu. ■ **23:37** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luⱪa 13:34. □ **23:38** **«...əyünglar silərgə harabə bolup ⱪalidu»** — üⱪ bisliⱪ səz bolup: (1) Hudaning ibadəthanisi (lekin Məsiḥning «silərning əyünglar» degini boyiⱪə bu əy ḥazir Hudaningki əməs, pəⱪət silərningkidur); (2) əzlirining ⱪoru-jayliri; (3) bala-ⱪaⱪilirining wəyran bolidioⱪanliⱪini kərsitidu. ■ **23:38** Zəb. 69:25; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20. □ **23:39** **«Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»** —Muxu ibarə Zəbur 118:26tin elinoⱪan bolup, həlⱪning Məsiḥni ⱪarxi aloⱪanliⱪini kərsitidu. Demək, ular Əysaning Məsiḥ ikənlikigə ixinip etirap ⱪilmioⱪuⱪə ular uni ⱪayta kərməydu. Bu səz xu muḥim pakitni kərsitiduki, Əysa Məsiḥ dunyaoⱪa ⱪaytip kəlginidə, Yəhudiy həlⱪi alliⱪaⱪan uningoⱪa etiⱪad baoⱪlap etirap ⱪiloⱪan bolidu. ■ **23:39** Zəb. 118:26.

1 Əysa ibadəthanidin qikip, aldioɣa ketiwatkanda, muhlisliri yenioɣa kelip uning
dikkitini ibadəthana binalirioɣa tartmakqi boldi.■

■ **24:1** Mar. 13:1; Luka 21:5.

«BÜYÜK HƏROD» QURDUĞAN IBADƏTHANA

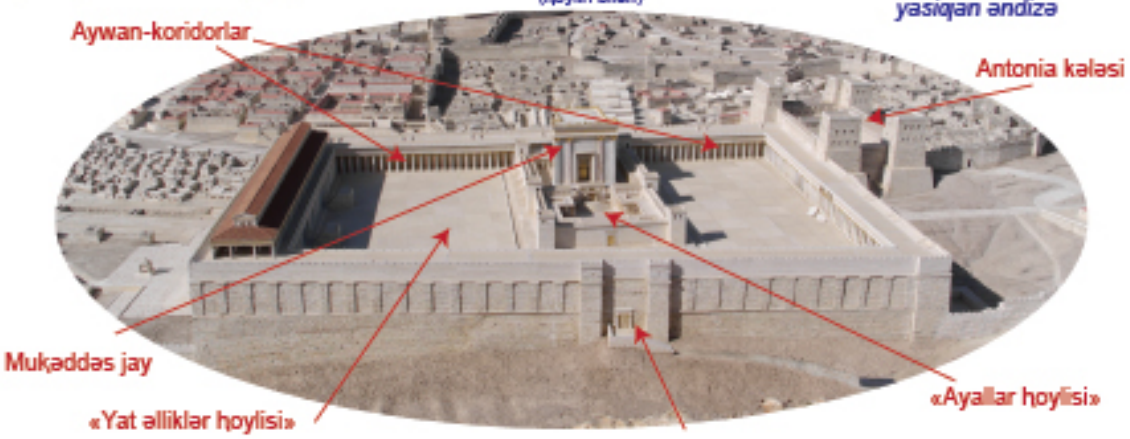

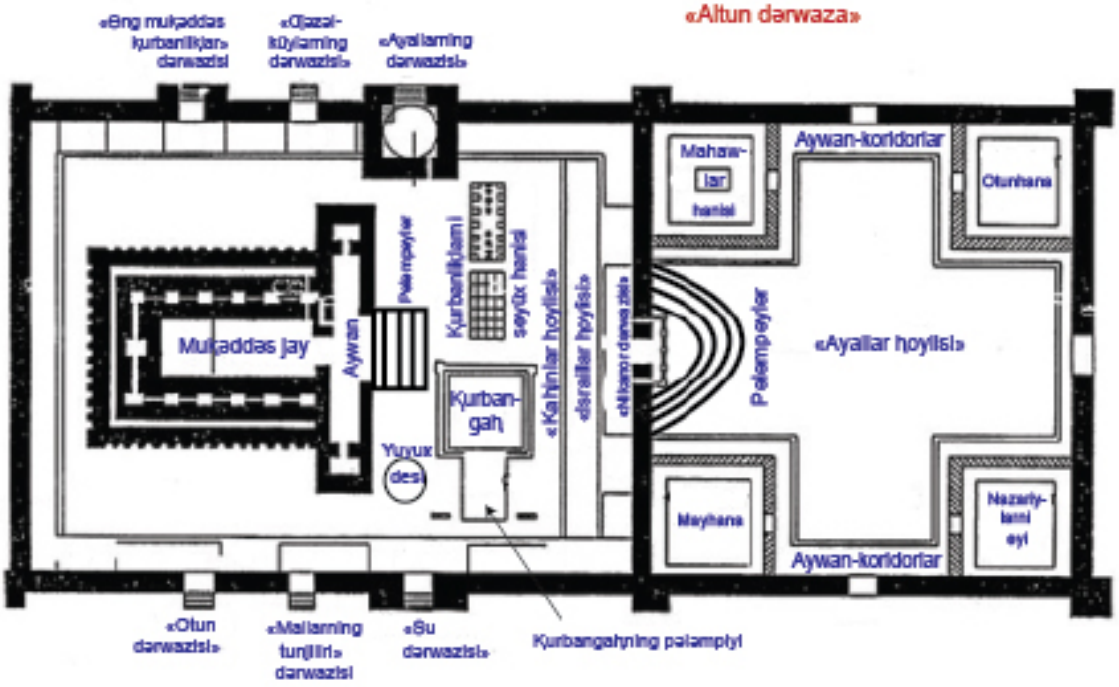
Ibadəthanının otturisidiki mukəddəshana
(Israiliyə Yerusalemdiki muzeysi)

Mikaəl Osnis
yəsiqan əndizə

Ibadəthanining pütüni
(hoyliri bilən)

Yerusalemdiki ibadəthana (Məsihning dəwridə)

2 U ularoɣa:
— Mana bularning ḫəmmisini kərüwatamsilər? Mən silərgə bərḫək xuni eytip ḳoyayki, bu yərdə bir tal taxmu tax üstidə ḳalmaydu, ḫəmmisi ḳaldurulmay gumran ḳilinidu, — dedi.■

Kəlgüsi tooɣrisidiki bexarətlər

3 U Zəytun teoɣida olturoɣanda, muhlisliri astioɣina uning yenioɣa kelip:
— Bizgə eytḳinqu, bu degənliring ḳaqan yüz beridu? Sening *ḳaytip* kelixing wə zamanning ahirini kərsitidioɣan ḳandaḳ alamət bolidu? — dəp soraxti.■ 4 Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Ḫezi bolunglarki, ḫeqkim silərni azdurup kətmisun.■ 5 Qünki nuroɣun kixilər mening namimda kelip: «Məsiḫ mən bolimən» dəp, köp adəmlərni azduridu.■ 6 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini anglaysilər, bulardin alaḳzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muḳərrər. Lekin bular ahirət əməs. 7 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḫliḳ yənə bir padixaḫliḳ bilən uruxḳa qiḳidu. Jay-jaylarda aqarqiliḳ, wabalar wə yər təwrəxlər yüz beridu.□ ■ 8 Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas.□
9 Andin kixilər silərni tutup azab-oḳubətkə selip, əltüridu, mening namim wəjidin pütkül əllər silərdin nəprətlinidu. ■ 10 Xuning bilən nuroɣunlar etiḳadidin tanidu, bir-birini tutup beridu wə bir-birigə öqmənlik ḳilidu. □ 11 Nuroɣun sahta pəyoɣəmbərlər məydanoɣa qiḳip, nuroɣun kixilərni azduridu. ■ 12 Itaətsizlik-rəzilliklərning köpiyixi tüpəylidin, nuroɣun kixilərdiki meḫir-muḫəbbət sowup ketidu. ■ 13 Lekin ahiroɣiqə bərdaxliḳ bərgənlər ḳutḳuzulidu. ■ 14 Barliḳ əllərgə agaḫ-guwaḫliḳ bolsun üqün, *Hudaning* padixaḫliḳi ḫəḳḳidiki bu hux həwər pütkül dunyaoɣa jakarlinidu; andin zaman ahiri bolidu.□

Yerusalemda wəyran ḳiloɣuqi «yirginqlik nomussizliḳ» pəyda bolidu

15 Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»ning muḳəddəs jayda turoɣinini kərginiŋlarda (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy), □ ■ 16 Yəhudiyə ölkisidə turuwatḳanlar taoɣlaroɣa ḳaqsun; 17 öqzidə turoɣan kixi öyidiki nərsə-kerəklirini aloɣili qüxməyla *ḳaqsun*. 18 Etizliḳta turoɣan kiximu qapinini aloɣili öyigə yanmisun. 19 U künlərdə ḫamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḫalioɣa way! □ 20 Ḳaqidioɣan waḳtinglarning ḳix yaki xabat künigə

■ **24:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luḳa 19:44. ■ **24:3** Mar. 13:1, 3; Luḳa 21:7; Ros. 1:6. ■ **24:4** Yər. 29:8; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:3; 1Yuḫa. 4:1. ■ **24:5** Yər. 14:14; 23:25; Yḫ. 5:43. □ **24:7 «bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḫliḳ yənə bir padixaḫliḳ bilən uruxḳa qiḳidu»** — ibraniy tilida (xundaḳla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaḳliḳ ibarə tooɣruluḳ misallar bar. ■ **24:7** Yəx. 19:2. □ **24:8 «Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas»** — Əysa Məsiḫ ḳaysi ix «tuoɣulidu», uni biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə ḳarioɣanda u «yengi zaman»ning tuoɣuluxini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **24:9** Mat. 10:17; Luḳa 21:11,12; Yḫ. 15:20; 16:2; Wəḫ. 2:10. □ **24:10 «nuroɣunlar etiḳadtin tanidu»** — grek tilida «nuroɣunlar putlaxturulidu» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «nuroɣunlar gunaḫḳa azdurulidu». ■ **24:11** 2Pet. 2:1. ■ **24:12** 2Tim. 3:1. ■ **24:13** Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luḳa 21:19; Wəḫ. 2:7,10; 3:10. □ **24:14 «Hudaning padixaḫliḳi ḫəḳḳidiki bu hux həwər»** — grek tilida «padixaḫliḳning bu hux həwiri» deyilidu. □ **24:15 «Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»»** — «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ» tooɣrisida «Dan.» 9:24-27ni wə u tooɣruluḳ izaḫatlarni kərüng. ■ **24:15** Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luḳa 21:20; 2Tes. 2:4 □ **24:19 «u künlərdə ḫamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḫalioɣa way!»** — undaḳ kixilərgə ḳeqix əpsiz bolidu, əlwəttə.

tooɣra kelip ⱪalmasliⱪi üqün dua ⱪilinglar. □ ■ 21 Qünki u qaoɣda dunya apiridə
bolоɣandin muxu qaoɣⱪiqə kərülüp baⱪmioɣan ɦəm kəlgüsidimu kərülməydioɣan
dəɦxətlik azab-oⱪubət bolidu. ■ 22 U künlər azaytilmisa, ɦeqⱪandaⱪ ət igisi
ⱪutulalmaytti; lekin *Hudaning* Өz tallioɣanliri üqün u künlər azaytilidu.
23 Əgər u qaoɣda birsi silərgə: «Ⱪaranglar, bu yərdə Məsiɦ bar!» yaki «*Məsiɦ* ənə
u yərdə!» desə, ixənmənglar. ■ 24 Qünki sahta məsiɦlər wə sahta pəyoɣəmbərlər
məydanoɣa qiⱪidu, ⱪaltis məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən
əgər mumkin bolidioɣan bolsa, ɦətta *Huda* tallioɣanlarnimu azduratti. ■ 25 Mana,
mən bu ixlar yüz berixtin burun silərgə uⱪturup ⱪoydum.
26 Xuning üqün, birsi silərgə: «Ⱪaranglar, u qəl-bayawanda!» desə, u yərgə
barmanglar. «Ⱪaranglar, u iqkiridiki өylərdə!» desə, ixənmənglar. ■ 27 Qünki
qaⱪmaⱪ xərⱪtin oɣərbkə yalt-yult ⱪilip ⱪandaⱪ qaⱪⱪan bolsa, Insan'ooɣlining kelixi
xundaⱪ bolidu. 28 Qünki jəsət ⱪaysi yərdə bolsa, u yərdimu ⱪuzoɣunlar toplixidu!□ ■

Insan'ooɣlining ⱪaytip kelixi

29 U künlərdiki azab-oⱪubətlər өtüp kətkən ɦaman, ⱪuyax ⱪariyidu, ay yoruⱪluⱪini
bərməydu, yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■
30 Andin Insan'ooɣlining alamiti asmandin kərünidu; yər yüzidiki pütkül ⱪəbililər
yioɣa-zar kətürüxidu. Ular Insan'ooɣlining küq-ⱪudrət wə uluoɣ xan-xərəp iqidə
asmandiki bulutlar üstidə keliwatⱪanliⱪini kəridu. □ ■ 31 U pərixtilirini zor jaranglik
bir kanay sadasi bilən əwətidu, ular uning tallioɣanlirini dunyaning tət bulungidin,
asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə ɦəryərdin yioɣip bir yərgə jəm ⱪilidu.□ ■

Ənjür dərihidin sawaⱪ elix

32 Ənjür dərihidin mundaⱪ təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kөkirip yopurmaⱪ
qiⱪaroɣanda, yazning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini bilisilər. ■ 33 Huddi xuningdək, *mən
baya degənlirimning* ɦəmmisini kərginiglarda, uning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini, ɦətta
ixik aldida turuwatⱪanliⱪini biliwelinglar.□

□ **24:20 «Ⱪaqidioɣan waⱪtinglarning ⱪix yaki xabat künigə tooɣra kelip ⱪalmasliⱪi üqün dua ⱪilinglar»** — Yəɦudiy diniy ərbablarning Təwrat ⱪanunioɣa boloɣan qüxənqisigə asasən, Yəɦudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəɦər dərwazisi wə dukanlarni taⱪixi kerək. Bu küni səpər ⱪilix mən'i ⱪilinoɣan boloɣaqⱪa, Ⱪanaanda (Pələstində) turoɣanlaroɣa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxⱪa yərlərgə ⱪeqix intayin ⱪulaysiz bolidu. «Ⱪix»ta Yəɦudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoɣaqⱪa, ⱪixtimu ⱪeqix intayin təs bolidu. ■ **24:20** Ros. 1:12. ■ **24:21** Dan. 12:1. ■ **24:23** Mar. 13:21; Luⱪa 21:8. ■ **24:24** Ⱪan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **24:26** Luⱪa 17:23. □ **24:28 «Qünki jəsət ⱪaysi yərdə bolsa, u yərdimu ⱪuzoɣunlar toplixidu!»** — bu sirliⱪ səzlərning mənisi Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17-ayətlər bilən munasiwət bolsa kerək. Xu ayətlərdə kərsitilgəndək, «Pərwərdigarning küni»də zor ⱪiroɣinqilik bolidu. ■ **24:28** Ayup 39:30; Luⱪa 17:37. □ **24:29 «… ⱪuyax ⱪariyidu, ay yoruⱪluⱪini bərməydu, yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu»** — «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barliⱪ jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin ⱪelixini kərsitidu. ■ **24:29** Yəx. 13:10; 34:4; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luⱪa 21:25. □ **24:30 «yər yüzidiki pütkül ⱪəbililər yioɣa-zar kətürüxidu»** — «Zək.» 12:10ni kərüng. **«Ular Insan'ooɣlining küq-ⱪudrət wə uluoɣ xan-xərəp iqidə asmandiki bulutlar üstidə keliwatⱪanliⱪini kəridu»** — «Dan.» 7:13bi kərüng. ■ **24:30** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luⱪa 21:27; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəɦ. 1:7. □ **24:31 « *Pərixtilər*** uning tallioɣanlirini dunyaning tət bulungidin,… ɦəryərdin yioɣip bir yərgə jəm ⱪilidu» — «dunyaning tət bulungidin» grek tilida «tət xamilidin» bilən ipadilinidu. ■ **24:31** 1Kor. 15:52; 1Tes. 4:16. ■ **24:32** Mar. 13:28; Luⱪa 21:29. □ **24:33 «… Uning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini, ɦətta ixik aldida turuwatⱪanliⱪini biliwelinglar»** — bu tekisttiki «uning» yaki Insan'ooɣlining өzini, yaki kelidioɣan künini, yaki Hudaning padixaɦliⱪini kərsitidu («Luⱪa» 21:31ni kərüng).

34 Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, bu alamətlərning ḥəmmisi əməlgə
axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □ 35 Asman-zemin yoḳilidu, birak mening
səzlirim ḥərgiz yoḳalmaydu.■
36 Lekin xu küni wə wakit-saitining həwirini bolsa, ḥeqkim bilməydu — ḥətta ərxtiki
pərixtilərmu bilməydu, uni pəḳət Atamla bilidu. □ ■ 37 Əmdi Nuḥ pəyoɣəmbərning
künliridə ḳandak boloɣan bolsa, Insan'ooɣli *ḳaytip* kəlgəndimu xundak bolidu. ■
38 Qünki topan kelixidin ilgiriki künlərdə, Nuḥ kemigə kirip olturoɣan küngiqə, *xu
zamandiki* kixilər yəp-iqip, əylinip wə yatlik bolup kəlgənidi. ■ 39 Topan tuyuksiz
kelip ḥəmmisini oɣərk ḳiloɣuqə, kixilər bu ixning uningdin həwərsiz bolup turoɣanoɣa
ohxax, Insan'ooɣlining ḳaytip keliximu xundak bolidu. 40 U küni, etizda ikki kixi
turoɣan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu; ■ 41 ikki ayal tügmən
bexida turup un tartiwatḳan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu.
42 Xuning üqün, ḥoxyar bolunglar, qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan wakti-
saitini bilməysilər. □ ■ 43 Lekin xuni bilinglarki, əgər əy igisi ooɣrining keqisi ḳaysi
jesəktə kelidioɣanlikini bilgən bolsa, səgək turup ooɣrining əyni texip kirixigə ḥərgiz
yol ḳoymaytti. ■ 44 Xuningoɣa ohxax, silərmu təyyar turunglar. Qünki Insan'ooɣli
silər oylimioɣan wakit-saəttə ḳaytip kelidu!

Ixənqlik wə ixənqsiz qakarlar
Luḳa 12:41-48

45 Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul ḳilip, ularoɣa ozuk-tülükini wakti-waktida təksim
ḳilip berixkə təyinligən ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu? □ ■ 46 Hojayin *əyigə*
ḳaytḳanda, qakirining xundak ḳiliwatḳinining üstigə kəlsə, bu qakarning bəhtidur!
47 Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, hojayin uni pütün igilikini baxḳuruxḳa
ḳoyidu. 48 Lekin mubada xu qakar rəzil bolup kənglidə: «Hojayinim ḥayal bolup
ḳalidu» dəp oylap, 49 baxḳa qakar buradərlirini bozək ḳilixḳa wə ḥaraḳkəxlərgə
ḥəmraḥ bolup yəp-iqixkə baxlisa, 50 xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni,
oylimioɣan bir wakitta ḳaytip kelidu 51 wə uni kesip ikki parqə ḳilip, uning nesiwisini
sahtipəzlər bilən ohxax təkdirdə bekitidu. Xu yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini
oɣuqurlitidu.■

□ **24:34 «…bu alamətlərning ḥəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu»** — əgər tiloɣa elinoɣan alamətlər Yerusalemning wəyran boluxioɣa (miladiyə 70-yili) (24-bab 2-ayət) ḳaritiloɣan bolsa, undakta «dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsiḥning dunyaoɣa ḳaytip kelixigə (24:30) ḳaritiloɣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim (2) pütün Yəhudiyə həlkini (3) bu ayətlərdə eytiloɣan «də□xətlik azab-okubət»tiki wəḳələrning baxlinix dəwridə yaxioɣanlarni kərsitidu. Xunga barlik wəḳələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərḥ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **24:35** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36 «Lekin xu küni wə wakit-saitining həwirini bolsa, ḥeqkim bilməydu — ḥətta ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, uni pəḳət atamla bilidu»** — bəzi kona kəqürmilərdə «nə ooɣul bilməydu» degən səzlərmu tepilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7. ■ **24:37** Yar. 6:2; Luḳa 17:26; 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luḳa 17:34; 1Tes. 4:17. □ **24:42 «qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan wakti-saitini bilməysilər»** — yaki «qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan künni bilməysilər». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luḳa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luḳa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3; 16:15. □ **24:45 «əz əyidikilər»** — «əydikilər» muxu yərdə hojayinning əyidiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu. **«hojayini əz əyidikilərgə məs'ul ḳilip, ularoɣa ozuk-tülükini wakti-waktida təksim ḳilip berixkə təyinligə ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu?»** — bu səzlər awwal rosullar, andin Hudaning barlik hizmətkarlirioɣa ḳaritilip eytilidu, əlwəttə («Luḳa» 12:41-48nimu kərüng). ■ **24:45** Mat. 25:21; Luḳa 12:42. ■ **24:51** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luḳa 13:28.

25

On қiz қoldax tooғrisidiki təmsil

1 U waқitta, ərx padixahlиқi huddi қollirioғa qiraoғlarni elip toyi boloғan yigitni қarxi elixқa qiққan on қiz қoldaxқa ohxaydu. 2 Bu қizlarning bəxi pəmlik, bəxi
bolsa pəmsiz. 3 Pəmsiz қizlar qiraoғlirini aloғan bolsimu, yenioғa may eliwalmaptu.
4 Pəmlik қizlar bolsa qiraoғliri bilən billə қaqilirida maymu eliwaptu. 5 Yigit keqikip
kəlgəqkə, ularning ҳəmmisini uyқu besip uhlap қaptu.
6 Yerim keqidə: «Mana, yigit kəldi, қarxi elixқa qiқinglar!» degən awaz anglin-
iptu. 7 Buning bilən bu қizlarning ҳəmmisi ornidin turup qiraoғlirini pərləptu.
8 Pəmsiz қizlar pəmlik қizlaroғa: «Qiraoғlirimiz өqüp қaloғiliwatidu, meyinglardin
beringlarqu» dəptu. 9 Birақ pəmlik қizlar: «Yақ. bolmaydu! Bərsək, bizgimu ҳəm
silərgimu yətməsliki mumkin. Yahxisi, өzünglar *may* satқuqilarning yenioғa berip
setiwelinglar!» dəptu. 10 Lekin ular may setiwaloғili ketiwatқanda, yigit kelip қaptu,
təyyar bolup boloғan қizlar uning bilən birliktə toy ziyapitigə kiriptu. Ixik taқiliptu.
11 Keyin қaloғan қizlar қaytip kelip: «Oғojam, oғojam, ixikni eqiwətkəyla!» dəptu.
12 Birақ u: «Silərgə bərҳək eytayki, mən silərni tonumaymən» dəp jawab beriptu.
13 Xuning üqün səgək bolunglar, qünki nə Insan'ooғlining kelidioғan künini nə saitini
bilməysilər.■

«Talant» tapxuruluxi tooғrisidiki təmsil •••• «Talant» tooғruluқ 15-ayəttiki izaҳatni kərüng

Luқa 19:11-27

14 *Ərx padixahlиқi* huddi yaқa yurtқa qiқmaқqi bolup, өz qakarlirini qaқirip
dunyasini ularoғa tapxuroғan adəmgə ohxaydu. ■ 15 U adəm ҳərbir qakarning
қabiliyitigə қarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant
kümüx tənggə berip, yaқa yurtқa yol aptu. □ 16 Bəx talant tənggə aloғan qakar
berip oқət қilip, yənə bəx talant tənggə payda tepiptu. 17 Xu yolda ikki talant tənggə
aloғinimu yənə ikki talant tənggə payda aptu. 18 Lekin bir talant tənggə aloғini bolsa
berip yərni kolap, hojayini bərgən pulni kəmüp yoxurup қoyuptu.
19 Əmdi uzun waқit өtkəndin keyin, bu qakarlarning oғojisi қaytip kelip, ular bilən
ҳesablixiptu. 20 Bəx talant tənggə aloғini yənə bəx talant tənggini қoxup elip kelip:
«Oғojam, sili manga bəx talant tənggə tapxuroғandila. Қarsila, yənə bəx talant
tənggə payda aldim» dəptu. 21 Hojayini uningoғa: Obdan boptu! Yahxi wə ixənqlik
qakar ikənsən! Mən sanga ҳawalə қiloғan kiqikkinə ixta ixənqlik bolup qiқting, seni
kəp ixlaroғa қoyimən. Kəl, hojayiningning huxallikioғa ortaқ bol!» dəptu. 22 Ikki
talant tənggə aloғinimu kelip: «Oғojam, sili manga ikki talant tənggə tapxuroғandila.
Қarsila, yənə ikki talant tənggə payda aldim» dəptu. 23 Hojayini uningoғa: «Obdan
boptu! Yahxi wə ixənqlik qakar ikənsən! Mən sanga ҳawalə қiloғan kiqikkinə ixta
ixənqlik bolup qiқting, seni kəp ixlaroғa қoyimən. Kəl, hojayiningning huxallikioғa
ortaқ bol!» dəptu.
24 Andin, bir talant tənggə aloғinimu kelip: «Oғojam, silining qing adəm
ikənliklirini biləttim, qünki өzliri terimioғan yərdin ҳosulni oruwalalayla, ҳəmdə
uruқ qaqmioғan yərdinmu haman alila. 25 Xunga қorқup, silining bərgən bir

■ **25:13** Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ **25:14** Luқa 19:12. □ **25:15 «U adəm ҳərbir qakarning қabiliyitigə қarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant kümüx tənggə berip,...»** — oқurmənlərgə ayan bolsunki, xu qaoғlarda «talant» birhil pul birliki, қimmətlik kümüx tənggə idi. Yuқiridiki 18:24diki izaҳatnimu kərüng. Uyoғur tilida «talant» degən səz daim dəl xu təmsildin qiққan kəqmə mənisidə ixlitilidu. Xu qaoғda qakarlaroғa tapxuruloғan bu pullar bəlkim təhminən 85000, 34000 wə 17000 dollaroғa tooғra kelətti (2010 ҳesablinatқan).

talant tənggilirini yərgə kəmüp yoxurup ⱪoyoɳanidim. Mana pullirini alsila» dəptu. 26 Oɳojisi uningoɣa: «Əy, rəzil, ḥurun qakar! Sən meni terimioɣan yərdin oruwalidioɣan, uruⱪ qaqmioɣan yərdin haman alidioɣan adəm dəp bilip, 27 ḥeq bolmioɣanda pulumni jazanihorlaroɣa amanət ⱪoyuxung kerək idioɳu! Xundaⱪ ⱪiloɣan bolsang mən ⱪaytip kəlgəndə pulumni əsümi bilən aloɣan bolmamtim?! 28 Xunga, uning ⱪolidiki talant tənggini elip, on talant tənggə bar boloɣanoɣa beringlar! 29 Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoⱪ bolsa, ḥətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məḥrum ⱪilinidu. □ ■ 30 Bu yaramsiz qakarni texidiki ⱪarangoɳulukⱪa aqikip taxlanglar! U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɳuqurlitidu» dəptu.■

Ahirəttiki soraⱪ

31 Insan’ooɳli əz xan-xəripi iqidə barlik pərixtiliri bilən billə kəlginidə, xərəplik təhtidə olturidu. ■ 32 Barlik əllər uning aldioɣa yioɣilidu. Padiqi ⱪoylarni əqkilərdin ayrioɣinidək u ularni ayriydu; □ ■ 33 u ⱪoylarni ong yenioɣa, əqkilərni sol yenioɣa ayriydu. 34 Andin Padixaḥ ong yenidikilərgə: «Əy Atam bəht ata ⱪiloɣanlar, kelinglar! Aləm apiridə boloɣandin beri silər üqün təyyarlanoɣan padixaḥliⱪⱪa waris bolup igə bolunglar!■

35 Qünki aq ⱪaloɣinimda silər manga yeməklik bərdinglar, ussuz ⱪaloɣinimda ussuluⱪ bərdinglar, musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə aldinglar, ■ 36 yalingaq ⱪaloɣinimda kiydürdünglar, kesəl bolup ⱪaloɣinimda ḥalimdin həwər aldinglar, zindanda yatⱪinimda yoⱪlap turdunglar» — dəydu.□ ■

37 U qaoɳda, ḥəⱪⱪaniy adəmlər uningoɣa: «I Rəb, biz seni ⱪaqan aq kərüp ozuⱪ bərduⱪ yaki ussuz kərüp ussuluⱪ bərduⱪ? 38 Seni ⱪaqan musapir kərüp əyümizgə alduⱪ yaki yalingaq kərüp kiygüzduⱪ? 39 Sening ⱪaqan kesəl boloɣiningni yaki zindanda yatⱪiningni kərüp yoⱪlap barduⱪ?» dəp soraydu. 40 Wə Padixaḥ ularoɣa: «Mən silərgə bərḥəⱪ xuni eytayki, muxu ⱪerindaxlirimdin əng kiqikidin birərsigə xularni ⱪiloɣininglarmu, dəl manga ⱪiloɣan boldunglar» dəp jawab beridu.■

41 Andin u sol yenidikilərgə: «Əy lənitilər, kəzümdin yoⱪilinglar! Xəytan bilən uning pərixtilirigə ḥazirlanoɣan mənggü əqməs otⱪa kiringlar! ■ 42 Qünki aq ⱪaloɣinimda manga ozuⱪ bərmidinglar, ussuz ⱪaloɣinimda ussuluⱪ bərmidinglar; 43 musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə almidinglar, yalingaq ⱪaloɣinimda kiydürmidinglar, kesəl boloɣinimda wə zindanda yatⱪinimda yoⱪlimidinglar» dəydu. 44 U qaoɳda, ular: «I Rəb, seni ⱪaqan aq, ussuz, musapir, yalingaq, kesəl yaki zindanda kərüp turup hizmitingdə bolmiduⱪ?» dəydu. 45 Andin padixaḥ ularoɣa: «Mən silərgə bərḥəⱪ xuni eytayki, muxulardin əng kiqikidin birərsigə xundaⱪ ⱪilmioɣininglar mangimu ⱪilmioɣan boldunglar» dəp jawab beridu. ■ 46 Buning bilən ular mənggülük jazaoɣa kirip ketidu, lekin ḥəⱪⱪaniylar bolsa mənggülük ḥayatⱪa kiridu.■

□ **25:29** **«Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoⱪ bolsa, ḥətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məḥrum ⱪilinidu»** — bu əḥmiyətlik səz 13:12dimu tepilidu. ■ **25:29** Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luⱪa 8:18; 19:26. ■ **25:30** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luⱪa 13:28. ■ **25:31** Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luⱪa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7.
□ **25:32** **«Barlik əllər uning aldioɣa yioɣilidu»** — «əllər» degən bu səz Injildiki kəp yərlərdə Yəḥudi əməs əllərni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» yaki «taipilər» dəp tərjimə ⱪilimiz. ■ **25:32** Əz. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ **25:34** Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ **25:35** Yəx. 58:7; Əz. 18:7; Ibr. 13:2. □ **25:36** **«kesəl bolup ⱪaloɣinimda ḥalimdin həwər aldinglar»** — grek tilida «kesəl bolup ⱪaloɣinimda meni yoⱪlidinglar». **«zindanda yatⱪinimda yoⱪlap turdunglar»** — grek tilida «zindanda yatⱪinimda yenimoɣa kelip turdunglar». ■ **25:36** Yəx. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaⱪ. 2:15,16. ■ **25:40** Pənd. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yḥ. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ **25:41** Zəb. 6:8; Yəx. 30:33; Mat. 7:23; Luⱪa 13:25,27; Wəḥ. 19:20. ■ **25:45** Pənd. 14:31; 17:5; Zək. 2:12. ■ **25:46** Dan. 12:2; Yḥ. 5:29.

26

Əysani əltürüx suyiqəsti
Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 Əysa bu səzlərni qilip bolƣandin keyin, muhlisliriƣa:
2 — Silərgə məlumki, ikki kündin keyin «ətüp ketix hɛyti» bolidu, xu qaƣda Insan'ooƣli krestlinix üqün tutup berilidu, — dedi.□ ■
3 Bax kahinlar wə aqsaqallar Qayafa isimlik bax kahinning sariyida jəm boluxti.■
4 Ular Əysani qandaq qilip hiylə-nəyrəng bilən tutup əltürüx tooƣrisida məslihət qilixti. 5 Biraq ular:
— Bu ix hɛyt-ayəm künliri qilinmisun. Bolmisa, həlq arisida malimanqilik qiqixi mumkin, — deyixti.

Hudaguy ayalning Əysaƣa ətir qeqixi
Mar. 14:3-9; Yh. 12:1-8

6 Əmdi Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning əyidə bolƣinida,□ 7 bir ayal uning yeniƣa kirdi. U aq qaxtexi xexidə nahayiti qimmətlik ətirni elip kəlgən bolup, Əysa dastihanda olturƣanda, ətirni uning bexiƣa quydi.■ 8 Lekin muhlislar buni kərüp hapa boluxup:
— Zadi nemixqa bundaq israpqilik qilinidu? 9 Qünki bu ətirni kəp puloƣa setip, pulini kəmbəƣəllərgə sədiqə qilsa bolattiƣu! — deyixti.
10 Lekin Əysa ularning kənglidikini bilip ularƣa:
— Bu ayalning kənglini nemə dəp aƣritisilər? Qünki u mən üqün yahxi bir ixni qildi.
11 Qünki kəmbəƣəllər daim silərning aranglarda bolidu, lekin mening aranglarda boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu! ■ 12 Bu ayalning bu ətirni bədinimgə quyuxi mening dəpnə qiliniximƣa təyyar boluxum üqün boldi. 13 Mən silərgə bərhək xuni eytip qoyayki, bu hux həwər pütkül dunyaning qəyeridə jakarlansa, bu ayal əslinip, uning qiloƣan bu ixi təriplinidu, — dedi.

Yəhuda Əysaƣa satqunluq qilixqa wədə qilidu

14 Bu ixtin keyin, on ikkiyləndin Yəhuda Ixqariyot isimlik biri bax kahinlarning aldiƣa berip:□ ■
15 — Uni tutup bərsəm, manga nemə berisilər? — dedi. Ular uning aldiƣa ottuz kümüx tənggə qoydi. ■ 16 Yəhuda xuningdin etibarən uni tutup berixkə muwapiq pursət izdəxkə baxlidi.

«Ətüp ketix hɛyti»ning kəqlik tamiqi
Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

17 Petir nan hɛytining birinqi küni, muhlislar Əysaning yeniƣa kelip:

□ **26:2** **«xu qaƣda Insan'ooƣli krestlinix üqün tutup berilidu»** — «krestləx» — krest (qapras yaƣaq)kə mihlax arqilik ölüm jazasi berixtin ibarət. Demisimu bu adəmni qattiq harlaydiƣan, intayin dəhxətlik, Rim imperiyəsi boyiqə əng azablik ölüm jazasi idi. ■ **26:2** Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yh. 13:1 ■ **26:3** Zəb. 2:2; Yh. 11:47; Ros. 4:27. □ **26:6** **«Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning əyidə bolƣinida...»** — «Simon mahaw» yaki ««Mahaw kesili» deyilidiƣan Simon». Bu Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giriptar bolƣanidi. Bizningqə bu ix bilən «Yuh.» 12:1-11da hatiriləngən wəqə bir ixtur. ■ **26:7** Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yh. 11:2; 12:3. ■ **26:11** Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yh. 12:8. □ **26:14** **«Yəhuda Ixqariyot isimlik biri bax kahinlarning aldiƣa berip...»** — xu qaƣda ikki «bax kahin» bar idi — «Annas» wə uning küy'ooƣli «Qayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luqa 22:4. ■ **26:15** Zək. 11:12.

— Ətüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi.□ ■
18 U ularoɣa:
— Xəḥərgə kirip palanqining əyigə berip uningoɣa: «Ustaz: — Waḳit-saitim yeḳinlixip ḳaldi, ətüp ketix ḥeytini muhlislirim bilən birliktə sening əyüngdə ətküzəy — dəydu» dəp eytinglar, — dedi.
19 Muhlislar Əysaning tapilioɣinidək ətüp ketix ḥeytining tamiḳini xu yərdə təyyarlidi. 20 Kəqḳurun, u on ikkiylən bilən dastihanda olturdi. ■ 21 Ular oɣizaliniwatḳanda u:
— Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, aranglardiki birəylən manga satḳunluḳ ḳilidu, — dedi.■
22 *Buni anglap* ular intayin ḳayoɣuoɣa qəmüp, bir-birlәp uningdin:
— Ya Rəb, mən əməstimən? — dəp soraxḳa baxlidi.
23 U jawabən: — Ḳolidiki nanni mən bilən təng tawaḳḳa təgürgən kixi, manga satḳunluḳ ḳiloɣuqi xu bolidu. ■ 24 Insan'ooɣli dərwəḳə *muḳəddəs yazmilarda* əzi tooɣrisida pütülginidək *ölümgə* ketidu; biraḳ Insan'ooɣlining tutup berilixigə wasitiqi boloɣan adəmning ḥalioɣa way! U adəm tuoɣulmioɣan bolsa yahxi bolatti! — dedi.
25 Uningoɣa satḳunluḳ ḳilidioɣan Yəḥuda:
— Ustaz, mən əməstimən? — dəp soridi. U uningoɣa:
— Əzüng deding jumu, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mar. 14:22-26; Luḳa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

26 Ular oɣizaliniwatḳanda, Əysa bir nanni ḳolioɣa elip *Hudaoɣa* təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin, uni oxtup, muhlislirioɣa üləxtürüp bərdi wə:
—Elinglar, yənglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
27 Andin, ḳolioɣa jamni elip *Hudaoɣa* təxəkkür-ḥəmdusana eytip, uni muhlislirioɣa tutup:

— Ḥəmməylən buningdin iqinglar. 28 Bu mening nuroɣun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tөkülidioɣan, yengi əḥdini tüzidioɣan ḳenimdur. □ ■ 29 Lekin mən xuni silərgə eytayki, Atamning padixaḥliḳida silər bilən birliktə yengidin xarabtin iqmigüqə, üzüm telining xərbitini ḥərgiz iqməymən, — dedi.
30 Ular mədḥiyə küyini eytḳandin keyin talaoɣa qiḳip, Zəytun teoɣioɣa ḳarap ketixti.■

□ **26:17 «Petir nan ḥeytining birinqi küni...»** — «petir nan ḥeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «ətüp ketix ḥeyti»mu təng bolidu. Bu küni, Yəḥudiylar ḳoy soyup, əyliridə ḳoy gəxi, petir nan yəydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Qəl.» 28:16-25ni kərüng). **«Ətüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən?»** — «ətüp ketix ḥeytining tamiḳi»ning muḥim ḳismi «ətüp ketix ḳurbanliḳ ḳozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qəl.» 28:16, «Ḳan.» 16:1-7ni kərüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luḳa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luḳa 22:14; Yḥ. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17. ■ **26:23** Zəb. 41:9; Luḳa 22:21; Yḥ. 13:18.
□ **26:25 «Ustaz, mən əməstimən?»** — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. **«Əzüng deding jumu»** — mənisi, «dəl sən» bolidu. Yəḥuda bu səzni anglioɣandin keyin dərḥal qiḳip bax kaḥinlarning yenioɣa baroɣan bolsa kerək. «Markus», «Luḳa», «Yuḥanna»diki ««ətüp ketix» ḥeytining kəqlik tamiḳi» tooɣrisidiki bayanlarni kərüng. □ **26:26 «Əysa bir nanni ḳolioɣa elip Hudaoɣa təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin...»** — yaki «Əysa bir nanni ḳolioɣa elip, uni bərikətligəndin keyin,...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luḳa 22:19; 1Kor. 11:23.
□ **26:28 «Bu mening nuroɣun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tөkülidioɣan, yengi əḥdini tüzidioɣan ḳenimdur»** — «yengi əḥdə» yaki «Hudaning əḥdisi» yaki «mənggülük əḥdə». Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Luḳa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **26:28** Mis. 24:8.
■ **26:30** Mar. 14:26; Luḳa 22:39; Yḥ. 18:1.

Muhlislarning Əysadin waz keqixi
Mar. 14:27-31; Luķa 22:31-34; Yh. 13:36-38

31 Andin Əysa ularoŋa:
— Bügün keqə silər ḥəmminglar mening tüpəylimdin tandurulup putlixisilər, qünki *muķəddəs yazmilarda*: —
«Mən padiqini uruwetimən,
Padidiki ķoylar patiparaķ bolup tarķitiwetilidu» dəp pütülgən. □ ■ 32 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■

33 Petrus uningoŋa jawabən:
— Ḥəmməylən sening tüpəylingdin tandurulup putlaxsimu, mən ḥərgiz putlaxmaymən, dedi.■
34 Əysa uningoŋa: — Mən sanga bərḥəķ xuni eytip ķoyayki, bügün keqə horaz qillaxtin burun, sən məndin üq ķetim tanisən, — dedi.■
35 Petrus uningoŋa:
— Sən bilən billə ölüxüm kerək bolsimu, səndin ḥərgiz tanmaymən, — dedi. Ķaloŋan muhlislarning ḥəmmisimu xundaķ deyixti.

Əysaning Getsimanə baoŋqisidiki dua-tilawiti
Mar. 14:32-42; Luķa 22:39-46

36 Andin Əysa ular bilən billə Getsimanə degən yərgə kəldi. U muhlislaroŋa: «Mən u yaķķa berip dua-tilawət ķilip kəlgüqə, muxu jayda olturup turunglar» dedi. ■ 37 U Petrusni, xundaķla Zəbədiyning ikki ooŋlini birgə elip mangdi wə ķattiķ azablinip, köngli tolimu pərixan boluxķa baxlidi. □ 38 U ularoŋa:
— Jenim ölidioŋandək bəkmu azablanmaķta. Silər bu yərdə ķelip, mən bilən birliktə oyoŋaķ turunglar, — dewidi, ■ 39 Wə səl nerirak berip, özini yərgə etip düm yetip dua ķilip:
— I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḥ məndin ətüp kətsun! Lekin bu ix mən halioŋandək əməs, sən halioŋandək bolsun, — dedi.□ ■
40 U muhlislarning yenioŋa ķaytip kəlginidə, ularning uhlap ķaloŋanliķini kərüp, Petruskə:
— Mən bilən billə birər saətmu oyoŋaķ turalmidinglarmu?! 41 Eziķturuluxtin saķlinix üqün, oyoŋaķ turup dua ķilinglar. Roḥ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■
42 U ikkinqi ķetim berip, yənə dua ķilip:
— I Atam, əgər mən bu ķədəḥni iqmisəm u məndin kətmisə, undaķta sening iradəng ada ķilinsun, — dedi. 43 U ularning yenioŋa *ķaytip* kəlginidə, yənə uhlap ķaloŋanliķini kərdi, qünki ularning kəzliri uyķuoŋa ilinoŋanidi.
44 Xuning bilən u ulardin ayrilip üqinqi ķetim berip, yənə xu səzlər bilən dua ķildi.
45 Andin u muhlislarning yenioŋa kelip ularoŋa:

□ **26:31 «Mən padiqini uruwetimən, padidiki ķoylar patiparaķ bolup tarķitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə səzligüqi Hudaning Özi, əlwəttə. ■ **26:31** Zək. 13:7; Yḥ. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luķa 22:33. ■ **26:34** Yḥ. 13:38. ■ **26:36** Mar. 14:32; Luķa 22:39; Yḥ. 18:1. □ **26:37 «Zəbədiyning ikki ooŋli»** — Yaķup wə Yuḥanna. ■ **26:38** Yḥ. 12:27. □ **26:39 «I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḥ məndin ətüp kətsun! Lekin bu ix mən halioŋandək əməs, sən halioŋandək bolsun»** — «bu ķədəḥ» uning aldidiki azab-oķubətlərni kərsitidu. Təwratning köp yərliridə «ķədəḥ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **26:39** Mat. 20:22,23; Luķa 22:41; Yḥ. 6:38. □ **26:41 «Roḥ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning öz teni təripidin azdurulidioŋan, gunaḥkar təbiitini kərsitidu. «Rimliķlaroŋa»diki «kirix söz»imizni kərüng. ■ **26:41** Gal. 5:17.

— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Mana, waqit-saiti yeqinlaxti; Insan'ooƣli gunahqarlarning qoliƣa tapxurulidu. □ 46 Qopunglar, ketəyli; mana, manga satquнluq qilidiƣan kixi yeqin kəldi! — dedi.

Əysaning tutqun qilinixi
Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

47 Uning səzi tehi tügiməyla, on ikkiyləndin biri boloƣan Yəhuda kəldi; uning yenida bax kahinlar wə həlq aqsaqalliri təripidin əwətilgən, qiliq-toqmaqlarni kətürgən zor bir top adəm bar idi. ■ 48 Uningƣa satquнluq qiloƣuqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutunglar» dəp kelixkənidi. 49 U udul Əysaning aldiƣa berip:
— Salam, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□
50 Əysa uningƣa:
— Aƣinəm, nemə dəp kəlding? — dedi. Xuning bilən, heliqi adəmlər yopurulup kelip, Əysaƣa qol selip, uni tutquн qildi. □ 51 Wə mana, Əysaning yenidikilərdin birəylən qiliqini suoƣurup, bax kahinning qakiriƣa uruwidi, uning qulikini xilip qüxürüwətti. 52 Əysa uningƣa:
— Qiliqingni qiniƣa sal, qiliq kətürgənlər qiliq astida halak bolidu. 53 Yaki meni Atisiƣa nida qilalmaydiƣan boldi, dəp oylap qaldingmu?! Xundaq qilsamla U manga xuan on ikki qisimdin artuq pərixtə mangdurmamdu? □ 54 Biraq mən undaq qilsam, muqəddəs yazmilardiki bu ixlar muqərrər bolidu degən bexarətlər qandaqmu əməlgə axurulsun? — dedi.■
55 Xu pəyttə Əysa toplaxqan adəmlərgə qarap:
— Bir qaraqqini tutidiƣandək qiliq-toqmaqlarni kətürüp meni tutqili kəpsilərƣu? Mən hər küni ibadəthana hoylilirida silər bilən billə olturup təlim berəttim, lekin silər u qaƣda meni tutmidinglar. 56 Lekin bu pütün ixlarning yüz berixi pəyƣəmbərlərning muqəddəs yazmilirida aldin eytqanlirining əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.
Bu qaƣda, muhlislarning həmmisi uni taxlap qeqip ketixti.■

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

57 Əmdi Əysani tutquн qiloƣanlar uni bax kahin Qayafaning aldiƣa elip berixti. Təwrat ustazliri bilən aqsaqallarmu u yərdə jəm boluxqanidi. ■ 58 Petrus uningƣa taki bax kahinning sariyining *hoylisioƣiqə* yiraqtin əgixip kelip, ixning aqiwetini kərüx üqün iqkirigə kirip, qarawullarning arisida olturdi. 59 Bax kahinlar, aqsaqallar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölüm jazasiƣa məhkum qilix üqün, yaloƣan guwah-ispat izdəytti. □ ■ 60 Nuroƣun yaloƣan guwahqilar otturiƣa qikkan bolsimu, ular bulardin heqqandaq ispatqa erixəlmidi. Ahirda, ikki yaloƣan guwahqi otturiƣa qikip:

□ **26:45 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (kinayilik gəp) yaki pəqət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **26:47** Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yh. 18:3. □ **26:49 «Salam, ustaz!»** — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. □ **26:50 «aƣinəm, nemə dəp kəlding?»** — yaki «Aƣinəm, qilidiƣiningni qil». □ **26:53 «on ikki qisimdin artuq pərixtə»** — muxu yərdə «qisim» degən səz adəttə grek tilida bəlkim altə mingqə əskərni kərsitixi mumkin. ■ **26:54** Zəb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25. ■ **26:56** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yh. 18:12. □ **26:59 «Aliy kengəxmə»** — yənə soraq məjlisi, «Sanhedrin» deyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros. 6:13.

61 — Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪayta ⱪurup qiⱪalaymən» degən, dedi.□ ■
62 Bax kaⱨin ornidin turup, uningoⱪa:
— Ⱪeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ⱪandaⱪ guwaⱨliⱪlarni beriwatidu? — dedi. ■ 63 Lekin Əysa süküt ⱪilip turiwərdi.
Bax kaⱨin uningoⱪa:
— *Mənggü* ⱨayat boloⱪuqi Huda bilən sening ⱪəsəm ⱪilixingni buyruymənki, bizgə eyt, Hudaning Ooⱪli Məsiⱨ sənmu?» — dedi.■
64 Əysa mundaⱪ jawab ⱪayturdi:
— Xundaⱪ, sening deginingdək. Lekin xunimu silərgə eytayki, buningdin keyin silər Insan'ooⱪlining Ⱪadir Boloⱪuqining ong yenida olturidioⱪinini wə kəktiki bulutlar üstidə kelidioⱪinini kərisilər.□ ■
65 Xuning bilən bax kaⱨin tonlirini yirtip taxlap:
— U kupurluⱪ ⱪildi! Əmdi baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ guwaⱨqining nemə ⱨajiti? Mana, əzünglar bu kupurluⱪni anglidinglar! □ 66 Buningoⱪa nemə dəysilər? — dedi.
— U ölüm jazasioⱪa layiⱪtur! — dəp jawab ⱪayturuxti ular.■
67 Buning bilən ular uning yüzigə tükürüp, uningoⱪa muxt atⱪili turdi. Bəziliri uni kaqatlap:■
68 — Əy Məsiⱨ, pəyoⱪəmbərqilik ⱪilmamsən, eytip baⱪⱪina, seni kim urdi? — deyixti.■

Petrusning Əysadin tenixi
Mar. 14:66-72; Luⱪa 22:56-62; Yⱨ. 18:15-18, 25-27

69 Əmdi Petrus sarayning taxⱪiriⱪi ⱨoylisida olturatti. Bir dedək uning yenioⱪa kelip:
— Sən Galiliyəlik Əysa bilən birgə idingoⱪu, — dedi.■
70 Lekin u ⱨəmməylənning aldida inkar ⱪilip: — Sening nemə dəwatⱪanliⱪingni qüxənmidim! — dedi.
71 Andin u dalanoⱪa qiⱪⱪanda, uni kərgən yənə bir dedək u yərdə turoⱪanlaroⱪa:
— Bu adəmmu Nasarətlik Əysa bilən birgə idi, — dedi.
72 U yənə inkar ⱪilip: —
Mən u adəmni tonumaymən! — dəp ⱪəsəm iqti.
73 Bir'azdin keyin, u yərdə turoⱪanlar Petrusning yenioⱪa kelip uningoⱪa:
— Xübⱨisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax ⱪilidu, — deyixti.□
74 *Petrus* ⱪattiⱪ ⱪaroⱪaxlar bilən ⱪəsəm ⱪilip:

□ **26:61 «Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪayta ⱪurup qiⱪalaymən» degən»** — «Yuⱨ.» 2:19-20ni kərüng. Məsiⱨning toluⱪ eytⱪini bu guwaⱨqining deginidək əməs. ■ **26:61** Yⱨ. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60. ■ **26:63** Yəx. 53:7; Mat. 27:12,14. □ **26:64 «Xundaⱪ, sening deginingdək»** — Məsiⱨning jawabining grek tilida «Xundaⱪ, lekin əⱨwal dəl sening oylioⱪiningdək əməs» degən puriⱪi qiⱪidu. **«keyin silər Insan'ooⱪlining Ⱪadir Boloⱪuqining ong yenida olturidioⱪinini wə kəktiki bulutlar üstidə kelidioⱪinini kərisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **26:64** Zəb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luⱪa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tes. 4:16; Wəⱨ. 1:7. □ **26:65 «Xuning bilən bax kaⱨin tonlirini yirtip taxlap...»** — bax kaⱨin Əysani «kupurluⱪ ⱪildi» dəp ⱪarap, əzining buningoⱪa boloⱪan qəqüxi wə oⱪəzipini ipadiləx üqün kiyimlirini yirtⱪan. Əysaning əzining Məsiⱨ ikənlikini etirap ⱪilixi, uning Hudaoⱪa has ⱨoⱪuⱪ wə xəⱨrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kaⱨinning tonlirini yirtixning əzi Təwrat ⱪanunioⱪa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ **26:66** Law. 24:16. ■ **26:67** Yəx. 50:6. ■ **26:68** Ayup 16:10; Luⱪa 22:64; Yⱨ. 19:3. ■ **26:69** Mar. 14:66; Luⱪa 22:55; Yⱨ. 18:16,25. □ **26:73 «Xübⱨisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax ⱪilidu»** — «tələppuzung seni pax ⱪilidu» — Petrus Galiliyə tələppuzi bilən səzləytti.

— U adəmni zadi tonumaymən! — deyixigila horaz qillidi. 75 Petrus Əysaning:
«Horaz qillaxtin burun, sən məndin üq ketim tanisən!» degən sözini esigə aldi. U
taxkirioɣa qikip, kattik yioɣa-zar kətürdi.■

27

Yəhudaning ölüxi
Mar. 15:1; Luka 23:1-2; Yh. 18:28-32

1 Tang atkandila, pütün bax kahinlar bilən həlk aksakalliri Əysani ölümgə məhkum
kildurux üqün məslihətləxti.■ 2 Ular uni baoɣlap apirip, waliy Pontius Pilatuska
tapxurup bərdi.■
3 Uningoɣa satkunluk kiloɣan Yəhuda uning ölümgə həküm kilinoɣanlikini kərüp, bu
ixlaroɣa puxayman kildi wə bax kahinlar bilən aksakallaroɣa ottuz kümüx tənggini
kayturup berip:
4 — Mən bigunah bir janning keni tökülüxkə satkunluk kilip gunah ötküzdüm, —
dedi.
Buningoɣa bizning nemə karimiz? Öz ixingni bil! — deyixti ular.
5 Yəhuda kümüx tənggilərni ibadəthanining iqigə qəriwətti wə u yərdin ketip, talaoɣa
qikip, esilip ölüwaldi.□ ■

6 Bax kahinlar kümüx tənggilərni yioɣiwelip: —
Bu hun tölümi boloɣan *tənggilərdur*, ularni ibadəthanining həzinisigə koyux harам,
— deyixti.□ 7 Ular özara məslihətlixip, bu pullar bilən yaka yurtlukloroɣa yərlik
bolsun dəp, sapalqining bir parqə etizlikini setiwaldi.□ ■ 8 Xunga bu yər haziroɣiqə
«kanlik etiz» dəp atilip kəlməktə.
9 Xu ix bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər təripidin burun eytiloɣan munu bexarət əməlgə
axuruldi: —
«Israil həlki uning üqün bahalap bekitkən bahasini,
Yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti,■
10 Wə Pərwərdigar manga kərsətkəndək,
Sapalqining etizini setiwelixka həjləxti».□ ■

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mar. 15:2-5; Luka 23:3-5; Yh. 18:33-38

11 Əmdi Əysa waliyning aldioɣa turoɣuzuldi. Waliy uningdin:
— Sən Yəhudiylarning padixahimu? — dəp soridi.

■ **26:75** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luka 22:61; Yh. 13:38 ■ **27:1** Zəb. 2:2; Mar. 15:1; Luka 22:66; 23:2; Yh. 18:28. ■ **27:2** Ros. 3:13. □ **27:5 «Yəhuda… talaoɣa qikip, esilip ölüwaldi» —** «talaoɣa qikip» bəlkim xəhərning sirtioɣa berixini kərsitidu. ■ **27:5** 2Sam. 17:23; Ros. 1:18. □ **27:6 «Bu hun tölümi boloɣan tənggilərdur, ularni ibadəthanining həzinisigə koyux harам» —** «harам» — muxu yərdə, Təwratta qəkləngən, demək. □ **27:7 «sapalqining bir parqə etizlikini setiwaldi» —** yaki ««sapalqining etizliki»ni setiwaldi» — mumkinqiliki barki, «sapalqining etizliki» həmmə adəmgə məlum boloɣan bir yərning ismi idi. ■ **27:7** Ros. 1:19. ■ **27:9** Zək. 11:12. □ **27:10 «Israil həlki uning üqün bahalap bekitkən bahasini, yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti, wə Pərwərdigar manga əmr kiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixka həjləxti» —** bu bexarətlik sözlər (9-10 ayətlər)ning kəpinqisi «Zəkəriya» 11:12-13din elinoɣan. Əmdi nemixka Matta bu sözlərni Yərəmiya pəyoɣəmbərningki dəydu? Biz bu tooɣruluk «koxumqə söz»imizdə tohtilimiz. 9-10-ayətlərning baxka birhil tərjimisi: «… tənggini mən aldim, wə ular Pərwərdigar manga əmr kiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixka həjləxti». ■ **27:10** Yər. 32:6-9; Zək. 11:12, 13

Eytқiningdək, — dedi Əysa.□ ■
12 Lekin bax kahһinlar wə aқsaқallar uning üstidin ərz-xikayət қiloɣanda, u bir
eoɣizmu jawab bərmidi. 13 Buning bilən Pilatus uningoɣa:
— Ularning sening üstüngdin қiloɣan xunqə kөp xikayətlirini anglimaywatamsən? —
dedi. ■ 14 Birақ u *Pilatusқa* jawabən *xikayətlərning* birsigimu jawab bərmidi. Waliy
buningoɣa intayin һəyran қaldi.■
15 Һər қetimlik *ətüp ketix* һeytida, waliyning halayiқ tələp қiloɣan bir məһbusni
ularoɣa қoyup berix aditi bar idi. ■ 16 Əyni waқitta, *rimliқlarning* Barabbas isimlik
atiқi qiққan bir məһbusi *zindanda* idi. □ ■ 17 Halayiқ jəm boloɣanda, Pilatus ulardin:
— Kimni silərgə қoyup beriximni halaysilər? Barabbasnimu yaki Məsiһ dəp ataloɣan
Əysanimu? — dəp soridi □ 18 (qünki u *bax kaһin қatarliқlarning* һəsəthorluқi
tüpəylidin uni tutup bərgənlikini biləttі).
19 Pilatus «soraқ təhti»də olturoɣanda, ayali uningoɣa adəm əwətip: — U һəққaniy
kixining ixioɣa arilaxmioɣin. Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kөp
azab qəktim, — dəp həwər yətküzdi.□
20 Lekin bax kahһinlar wə aқsaқallar bolsa halayiқni maқul қilip, Barabbasni қoyup
berixni wə Əysani yoқitixni tələp қildurdi.■
21 Waliy jawabən ulardin yənə:
— Silərgə bu ikkisining қaysisini қoyup beriximni halaysilər? — dəp soridi.
Barabbasni, — deyixti ular.
22 Pilatus əmdi: — Undaқ bolsa, Məsiһ dəp ataloɣan Əysani қandaқ bir tərəp қilay?
— dedi.
Һəmməylən:
— U krestlənsun! — deyixti.
23 Pilatus:
— Nemixқa? U zadi nemə yamanliқ ətküzüptu? — dəp soridi.
Birақ ular tehimu қattiқ warқirixip:
U krestlənsun! — dəp turuwelixti. 24 Pilatus səzliwerixning biһudə ikənlikini, bəlki
buning ornioɣa malimanqiliқ qiқidioɣanliқini kөrüp, su elip, kөpqilikning aldida
қolini yuoɣaq:
— Bu һəққaniy adəmning қenioɣa mən jawabkar əməsmən, buningoɣa өzünglar
məs'ul bolunglar! — dedi.
25 Pütün həlқ jawabən:
— Uning қeni bizning üstimizgə wə balilirimizning üstigə qüxsun! — deyixti.■
26 Buning bilən Pilatus Barabbasni ularoɣa qiқirip bərdi. Əysani bolsa қattiқ
қamqilatқandin keyin, krestləxkə *ləxkərlirigə* tapxurdi.□

Ləxkərlərning Əysani mazaқ қilixi
Mar. 15:16-20; Yһ. 19:2-3

□ **27:11 «Əysa… «Eytқiningdək», dedi» —** Məsiһning «Eytқiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundaқ, lekin əһwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriқi qiқidu. ■ **27:11** Mar. 15:2; Luқa 23:3; Yһ. 18:33. ■ **27:13** Mat. 26:62. ■ **27:14** Yəx. 53:7; Ros. 8:32. ■ **27:15** Mar. 15:6; Luқa 23:17; Yһ. 18:39. □ **27:16 «Barabbas isimlik atiқi qiққan bir məһbus» —** bəzi kona kөqürmilərdə «Əysa Barabbas isimlik atiқi qiққan bir məһbus» deyilidu. ■ **27:16** Mar. 15:7; Luқa 23:19; Yһ. 18:40. □ **27:17 «Barabbasnimu yaki Məsiһ dəp ataloɣan Əysanimu?» —** yaki «Əysa Barabbasnimu yaki Məsiһ dəp ataloɣan Əysanimu?». □ **27:19 «Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kөp azab qəktim» —** yaki «qünki u tünügün keqə qüxümgə kirip, kөp azablandim». ■ **27:20** Mar. 15:11; Luқa 23:18; Yһ. 18:40; Ros. 3:14. ■ **27:25** Ros. 5:28. □ **27:26 «Əysani bolsa қattiқ қamqilatқandin keyin…» —** Rim imperiyəsidə jaza қamqiliri birnəqqə tasmiliқ bolup, һərbir tasmisioɣa қooɣuxun wə ustihan parqiliri baoɣlanoɣan bolidu. Қamqilioɣan waқtida jazaoɣa tartiloɣuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoɣan ləxkər uni қamqilaytti.

27 Andin waliyning ləxkərliri Əysani uning ordisioŋa elip kirip, pütün ləxkərlər topini
bu yərgə uning ətrapioŋa yioŋdi. □ ■ 28 Ular Əysani yalingaqlap, uqisioŋa pərəng
rənglik ton kiydürüxti. □ 29 Tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexioŋa kiydürdi
wə ong qolioŋa bir qomuxni tutquzdi. Andin uning aldioŋa tizlinip: «Yaxioŋayla,
Yəhudiylarning padixaĥi!» dəp mazaq qilixti. □ 30 Uningoŋa tükürüxti, qomuxni
elip uning bexioŋa uruxti. 31 Uni xundaq mazaq qiloŋandin keyin, tonni saldurup,
uqisioŋa öz kiyimlirini kiydürdi wə krestləx üqün elip mengixti.

Əysaning krestlinixi
Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

32 Ular taxqirioŋa qikqkinida, Kurini xəĥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup
kelip Əysaning krestini uningoŋa məjburiy kətürgüzdi. □ ■ 33 Ular Golgota, yəni «Bax
səngək» degən yərgə kəlgəndə, ■ 34 *Əysaoŋa* iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloŋan
aqqiq xarab bərdi; lekin u uni tetip baqqandin keyin, iqkili unimidi.□ ■
35 Ləxkərlər uni krestligəndin keyin, qək taxlixip kiyimlirini özara bəlüxüwaldi.
■ 36 Andin u yərdə olturup uningoŋa kəzətqilik qildi. 37 Ular uning bexining
yuqiri təripigə «Bu Əysa, Yəhudiylarning padixaĥidur» dəp yeziloŋan xikayətnamə
tahtiyini bekitti.■
38 *Əysa* bilən təng ikki qaraqqimu krestkə mihlanoŋan bolup, biri ong təripidə, yənə
biri sol təripidə idi.■
39 Bu yərdin ötkənlər baxlirini qayqixip, uni ĥaqarətləp:■
40 — Qeni, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə qaytidin yasap qikqidioŋan
adəm, əmdi özüngni qutquzə! Hudaning Ooŋli bolsang, kresttin qüxüp baqqina! —
deyixti.■
41 Bax kaĥinlarmu, Təwrat ustazliri wə aqsaqallar bilən birgə uni məshirə qilip:
42 — Baxqilarni qutquzuptikən, özini qutquzalmaydu. U Israilning padixaĥimix!
Əmdi kresttin qüxüp baqsunqu, andin uningoŋa etiqad qilimiz. 43 U Hudaoŋa
tayanoŋan! Huda uni əzizlisə, ĥazir qutquzup baqqay! Qünki u: «Mən Hudaning
Ooŋli» degənidi, — deyixti. □ 44 Uning bilən təng krestləngən qaraqqilarmu uni
xundaq ĥaqarətləxti.

Əysaning ölümi
Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

□ **27:27** **«waliyning ləxkərliri Əysani *waliyning*** ordisioŋa elip kirip» — «waliyning ordisi» grek (latin) tilida «praytorium» deyilidu. **«pütün ləxkərlər topini bu yərgə uning ətrapioŋa yioŋdi»** — «ləxkərlər topi» (grek tilida «koĥort») 500-600 kixidin tərkib tapqan. ■ **27:27** Mar. 15:16; Yh. 19:2. □ **27:28** **«Ular Əysani yalingaqlap, uqisioŋa pərəng rənglik ton kiydürüxti»** — «pərəng rənglik» (yaki səsün rənglik) xu qaoŋda xaĥanə kiyimning rənggi xundaq idi («Mar.» 15:17, «Yuh.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xaĥanə ton» arqilik Əysani «padixaĥ bolamsən?!» dəp mazaq qilmaqqi. □ **27:29** **«*Ular*...** tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexioŋa kiydürdi wə ong qolioŋa bir qomuxni tutquzdi» — ular qomuxni padixaĥning xaĥanə ĥasisi süpitidə mazaq qilip qolioŋa tutquzoŋan. □ **27:32** **«...Kurini xəĥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup kelip Əysaning krestini uningoŋa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» — Əysa özini jazalaydioŋan qoral boloŋan xu krest (qapras yaoŋaq)ni əslidə özi yüdüp mengixi kerək idi. U xundaq qattiq qamqilanoŋanki, ĥalsirap, yüdüp mangalmioŋan bolsa kerək. ■ **27:32** Mar. 15:21; Luqa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yh. 19:17. □ **27:34** **«...Əysaoŋa iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloŋan aqqiq xarab bərdi»** — eytixlaroŋa qarioŋanda, krestkə mihlinidioŋanlaroŋa aoŋriqni pəsəytix məqsitidə dora arilaxturuloŋan xarab berilidikən. ■ **27:34** Zəb. 69:21 ■ **27:35** Zəb. 22:18; Mar. 15:24; Yh. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yh. 19:19. ■ **27:38** Yəx. 53:12. ■ **27:39** Zəb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35. ■ **27:40** Mat. 26:61; Yh. 2:19. □ **27:43** **«U Hudaoŋa tayanoŋan! Huda uni əzizlisə, ĥazir qutquzup baqqay!»** — «Zəb.» 22:8ni kərüng.

45 Əmdi künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə pütkül zeminni karangoluluk basti. □ ■ 46 Tokkuzinqi saətlərdə Əysa yukiri awazda: «Eli, eli, ləma sawaktani?» yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?» dəp kattik nida kildi.□ ■
47 U yərdə turoqanlarning bəziliri buni anglap:
Bu adəm Ilyas *pəyoqəmbər*gə murajiət kiliwatidu, — deyixti.
48 Ularning iqidin birəylən dərhal yügürüp berip bir parqə bulutni əkelip, uni aqqik xarabka qilap, komuxning uqioqa selip uningoqa iqküzüp koydi.■
49 Birak baxkilar:
— Tohta! Karap bakayli, Ilyas *pəyoqəmbər* kelip uni kutkuzup kalarmikin? — deyixti.
50 Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti.□ ■
51 Wə mana, xu dəkikidə ibadəthanining *iqkiri* pərdisi yukiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi. Yər-zemin təwrinip, taxlar yerilip, □ ■ 52-53 Kəbrilər eqildi (U tirilgəndin keyin, *ölümdə* uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə kəründi).□
54 Əmdi Əysani kəzət kiliwatkan yüzbexi həm yenidiki ləxkərlər yərning təwrixini wə baxka yüz bərgən hadisilərni kərüp, intayin korkuxup:
— U həkikətən Hudaning Ooqli ikən! — deyixti.■
55 U yərdə yənə bu ixlaroqa yirakтin karap turoqan nuroqun ayallarmu bar idi. Ular əslidə Əysaning hizmitidə bolup, Galiliyədin uningoqa əgixip kəlgənidi. ■ 56 Ularning arisida Magdallik Məryəm, Yakup bilən Yüsüpning anisi Məryəm, Zəbədiyning ooqullirining anisimu bar idi.

Əysaning dəpnə kilinixi
Mar. 15:42-47; Luka 23:50-56; Yh. 19:38-42

57 Kəqkurun, Arimatiyalik Yüsüp isimlik bir bay kəldi. Umu Əysaning muhlisliridin idi. ■ 58 U Pilatusning aldioqa berip, Əysaning jəsitini tələp kildi. Pilatus jəsətni uningoqa tapxuruxka əmr kildi. 59 Yüsüp jəsətni elip, pakiz kanap rəht bilən orap kepənlidi 60 wə uni əzi üqün kiyada oyduroqan yengi kəbrisigə koydi. Andin kəbrining aoqzioqa yooqan bir taxni domilitip koyup, ketip kaldi■ 61 (xu qaoqda Magdallik Məryəm bilən yənə bir Məryəmmu u yərdə, kəbrining udulida olturatti).

□ **27:45 «künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə» —** hazirki wakit sistemi boyiqə, «qüx wakti, saət on ikkidin saət üqkiqə». ■ **27:45** Mar. 15:33; Luka 23:44. □ **27:46 «tokkuzinqi saətlərdə ...» —** hazirki wakit boyiqə saət üqlərdə. **««Eli, eli, ləma sawaktani?» yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?»» —** (aramiy tilidiki səzlər) «Zəb.» 22:1ni kərüng ■ **27:46** Zəb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ **27:48** Zəb. 69:21; Yh. 19:29. □ **27:50 «Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti» —** uning kattik warkirixi: «Tamam boldi!» degən bolsa kerək («Yuh.» 19:30ni kərüng). ■ **27:50** Zəb. 31:5; Luka 23:46 □ **27:51 «Xu dəkikidə ibadəthanining iqkiri pərdisi yukiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi» —** bu pərdə ibadəthanidiki əng mukəddəs jayni mukəddəs jaydin ayrip turidioqan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldioqa baridioqan yolining Əysaning əlümi bilən eqiloqanlikini bildüridu (ibadəthanidiki «mukəddəs jay»ni sirttiki hoylidin ayriydioqan yənə bir «sirtki pərdə» bar idi, lekin buni kərsitix üqün adəttə baxka ataloqu ixlitilidu). ■ **27:51** 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luka 23:45. □ **27:52-53 «mukəddəs xəhər» —** Yerusalemni kərsitidu. **«Kəbrilər eqildi (Əysa tirilgəndin keyin, əlümdə uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə kəründi)» —** baxka birhil tərjimisi: — «Kəbrilər eqildi, əlümdə uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular Əysa tirilgəndin keyin kəbriliridin qikip, mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə kəründi». Lekin «1Kor.» 15:20gə asasən («Məsih əlümdə uhlioqanlar iqidin huddi tunji hosulning mewisidək, əlümdin tirilgəndur») tərjimimiz tooqra bolsa kerək. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luka 23:47. ■ **27:55** Zəb. 38:11; Mar. 15:40; Luka 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luka 23:50; Yh. 19:38. ■ **27:60** Mar. 15:46; Luka 23:53.

Ḳəbrini muḫapizət ḳilix

62 Əmdi ətisi, yəni «Təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kaḫinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldioɣa kelip:□
63 — Janabliri, ḫeliḳi aldamqining ḫayat waḳtida: «Mən ölüp üqinqi küni tirilimən» degini esimizdə bar. ■ 64 Xuning üqün, ḳəbri üqinqi künigiqə məḫkəm ḳooɣdilixi üqün əmr bərgəysiz. Undaḳ ḳilinmisa, muhlisliri kelip jəsətni ooɣrilap ketip, andin həlḳḳə: «U ölümdin tirildi» deyixi mumkin. Bundaḳ aldamqiliḳ aldinḳisidinmu bəttər bolidu, — deyixti.
65 Pilatus ularoɣa:
— Bir guruppa kəzətqi ləxkərni silərgə tapxurdum. Ḳəbrini ḳurbinglarning yetixiqə məḫkəm ḳooɣdanglar, — dedi. 66 Xuning bilən ular *kəzətqi ləxkərlər* bilən billə berip, taxni peqətləp, ḳəbrini muḫapizət astioɣa ḳoydi.

28

Əysaning tirilixi
Mar. 16:1-8; Luḳa 24:1-12; Yḫ. 20:1-10

1 Xabat küni ətüp, ḫəptining birinqi küni tang atay degəndə, Magdalliḳ Məryəm bilən yənə bir Məryəm ḳəbrini kərüxkə kəldi.■ 2 Wə mana, yərlər tuyuḳsiz ḳattiḳ təwrəp kətti; qünki Pərwərdigarning bir pərixtisi asmandin qüxüp, *ḳəbrigə* berip, taxni bir qətkə domilitip, üstidə olturoɣanidi. 3 Pərixtining ḳiyapiti qaḳmaḳtək, kiyimliri ḳardək ap'aḳ idi.■ 4 Kəzətqilər uningdin xunqə ḳorḳuxtiki, titrixip, ölüktək ḳetipla ḳaldi.
5 Pərixtə ayallaroɣa ḳarap:
— Ḳorḳmanglar! Silərning krestləngən Əysani izdəwatḳininglarni bilimən.■ 6 U bu yərdə əməs; u özi eytḳandək tirildürüldi. Kelinglar, Rəb yatḳan jayni kərünglar;■ 7 andin dərḫal berip uning muhlisliriɣa: «U ölümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim, — dedi.□ ■
8 Xunga ayallar ḫəm ḳorḳunq ḫəm zor huxalliḳ iqidə ḳəbridin dərḫal ayrilip, uning muhlisliriɣa həwər berixkə yügürüxti.■ 9 Ular muhlislirini həwərləndürüxkə mangoɣanda, mana Əysa ularning aldioɣa qiḳip:
— Salam silərgə! — dedi. Ularmu aldioɣa berip, uning putioɣa esilip, uningoɣa səjdə ḳildi. □ ■ 10 Andin Əysa ularoɣa:

□ **27:62 «Əmdi ətisi, yəni «təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kaḫinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldioɣa kelip...»** — yuḳiriḳi izaḫatlarda kərsətkinimizdək, Yəḫudiy həlḳi üqün «kün» əməliyəttə kəqtə (saət altidə) baxlinidu. «Təyyarlax küni» — «xabat küni (dəm elix küni) üqün təyyarliḳ ḳilidioɣan kün»ni kərsitidu. Xuning bilən muxu ayəttiki «ətisi» əməliyəttə xabat künining bexini, yəni xu kəq saət altidin keyinki waḳitlarni kərsitidu. Muxu «kaḫinlar» Əysaning bexarət sözlirini tosux üqün jiddiylixip, özliri ḳədirləydioɣan xabat künidiki «dəm elix» aditini buzmaḳta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luḳa 9:22; 18:33; 24:6. ■ **28:1** Mar. 16:1; Luḳa 24:1; Yḫ. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luḳa 24:4. ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luḳa 9:22; 18:33; 24:6. □ **28:7 «U ölümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim»** — pərixtə: «Galiliyəgə beringlar» degən bolsimu, muhlisliri uningoɣa ixənməy ḫeqyərgə barmay Yerusalemda turiwərdi. Rəb özi ularoɣa xundaḳ əmrni alliḳaqan bərgənidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni kərüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yḫ. 20:18. □ **28:9 «Salam silərgə!»** — ibraniy tilida «Xalom ələykum» deyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yḫ. 20:14.

— Қорқманглар! Берип қерindaxлиримоқа: Галилиядә беринглар, дәп ұқтурунглар, улар мени ху йәрдә көридu, — дедi.□ ■

Көзәтқиларниң баяни

11 Аяллар тehi йолда кетиватқанда, мана көзәтқиларниң бәзиliри хәһәргә кирип, болоқан вәқәләрниң һәммиси тоорисида бах кахинлароқа һәвәр қildi. 12 *Бах кахинлар* ақсақаллар билән бир йәргә йиоқилип мәслиһәтләхкәндин кейин, ләхкәрләргә бәк көп пул берip:
13 — Силәр: «Uning muhlisliri кeqisi kelip, biz uhlawatқanda uning jәsitini ooқrilap әketiptu» — дәнглар. 14 Әгәр бу һәвәр waliyning қulikioқa yetip қalsa, biz uni қayil қilip силәрни awariqiliktin saқlaymiz — dedi. □ 15 Xundaқ қilip, ләхкәрләр pulni aldi wә өzlirigә tapilanoқandәk қildi. Xuning bilән bu гәп бүгүнgiqә Yәһudiylar arisida tarқilip кәлмәктә.

Әysaning muhlislirioқa көрүнүxi
Mar. 16:14-18; Luқa 24:36-49; Yһ. 20:19-23; Mis. 1:6-8

16 On bir muhlis Galiliyәgә berip, Әysa ularoқa beқitkән taoққa qiқixti. ■ 17 Ular uni көрginidә uningoқa sәjdә қilixti; lekin бәziliri gumanlinip қaldi. 18 Әysa ularning yenioқa kelip, mundaқ dedi:
— Әrxtә wә yәr yüzidә barliқ һoқuқ manga berildi. ■ 19 Xuning üqün, berip пütkül әllәrni *өzümgә* muhlis қilip yetixtürünglar, xundakla ularni Ata, Ooқul wә Muқәddәs Roһning namioқa tәwә қilip qөmüldürüp, □ ■ 20 ularoқa мән силәргә tapilioқan barliқ әmrlәргә әmәl қilixni өgitinglar. Wә mana, мән zaman ahirioқiqә һәr küni силәр bilән billә bolimән.■

□ **28:10 «Berip қerindaxlirimoқa: Galiliyәgә beringlar, dәp ұқturunglar, ular meni xu yәrdә көridu»** — 7-ayәttiki izaһatni көрüng. Мәsiһning өzi қaytidin ularoқa xundaқ һәwәr yәtküzgini bilән, ular yәnila bir мәzgil Yerusalemdin qiқmay, Galiliyәgә barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luқa» 24-bab, «Yuһ.» 20-21-bablarni көрüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **28:14 «Әgәr bu һәwәr waliyning қulikioқa yetip қalsa, biz uni қayil қilip силәрни awariqiliktin saқlaymiz»** — rimliқ muһapizәtqilәr көzәttә turuwetip uhlisa, dәrһal өlüm jazasioқa мәһkum bolatti. ■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zәb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luқa 10:22; Yһ. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Әf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19 «ularni Ata, Ooқul wә Muқәddәs Roһning namioқa tәwә қilip qөmüldürüp…»** — grek tilida: «ularni Ata, Ooқul wә Muқәddәs Roһning namioқa kirgüzüp qөmüldürüp,…». Buning мәnisi xübһisizki, pәқәt «Ata, Ooқul wә Muқәddәs Roһning nami bilән»la әmәs, bәlki suoқa qөmüldürülüx arқilik qөmüldürülgüqining Ata, Ooқul wә Muқәddәs Roһning ziq munasiwitigimu (kirip) qөmülüxni көrsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yһ. 15:16. ■ **28:20** Yһ. 14:18.

Markus

«Markus bayan qiloɣan hux həwər» •••• Qəmüldürgüqi Yəhyaning təlim berixi
Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yh. 1:19-28

1 Hudaning ooɣli Əysa Məsiḫning hux həwirining baxlinixi: □ 2 Yəxaya
pəyoɣəmbərning yazmisida hatiriləngəndək: —

«Mana, aldingda əlqimni əwətimən.
U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu.□ ■
3 Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini!
U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz qilinglar!» — dəydu».□ ■

4 Kixilərni qəmüldürüx elip baridioɣan Yəḫya *pəyoɣəmbər* qəl-bayawanda pəyda
bolup, gunaḫlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan *suoɣa*
«qəmüldürüx»ni jakarlaxqa baxlidi.□ ■
5 Pütün Yəḫudiyə əlkisidikilər wə pütkül Yerusalem xəḫiridikilər uning aldioɣa
qikip, gunaḫlirini ikrar qilixi bilən uning təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi.■
6 Yəḫya bolsa təgə yungidin qilinoɣan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoɣlioɣanidi;
yeməkliki qekətkə bilən yawa ḫərə ḫəsili idi.■ 7 U mundaq dəp jakarlaytti:
— Məndin qudrətlik boloɣan biri məndin keyin kelidu. Mən ḫətta engixip kəxlirining
booɣquqini yexixkimu layiq əməsmən!■ 8 Mən silərni suoɣila qəmüldürimən, lekin u
silərni Muqəddəs Roḫqa qəmüldüridu.■

Məsiḫning qəmüldürülüxi wə sinilixi
Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

9 Xu künlərdə xundaq boldiki, Əysa Galiliyə əlkisining Nasarət xəḫiridin kelip, Yəḫya
təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi. 10 U sudin qikqandila, asmanlarning
yerilip, Roḫning kəptər qiyapitidə qüxüp, əz üstigə qonuwatqanliqini kərdi. □ ■
11 Xuning bilən asmanlardin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluq
hursənmən!» degən bir awaz anglandi.■

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning hux həwiri»** — əzi elip kəlgən, əzi tooɣruluq hux həwərdur. **«hux həwirining baxlinixi»** — Markus Əysa Məsiḫ tooɣruluq bu hux həwərning əzi Huda aləmni yaratqinidək yengi bir baxlinix kəldi, dəp kərsətməkqi boluxi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2 «Mana, aldingda əlqimni əwətimən. U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu»** — səzligüqi Huda Əzi, əlwəttə. Muxu səzlər awwal «Mis.» 23:20 ḫəm «Mal.» 3:1də kərünidu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27. □ **1:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini! U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz qilinglar!»** — «Yəx.» 40:3. ■ **1:3** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23. □ **1:4 «Yəḫya qəl-bayawanda pəyda bolup...»** — ərəbqə «Yəḫya» degən isim ibraniy tilida wə grek tilida uqraydioɣan «Yuḫanna» degən isimdur; mənisi, «Pərwərdigarning meḫir-xəpqiti»dur. **««gunaḫlaroɣa kəqərüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan «qəmüldürüx»»** — «qəmüldürüx» bolsa, suoɣa qəmüldürüxni kərsitidu. Baxqiqə eytqanda, «yaman yolliringlardin yenip, towa qilinglar! Towa qiloɣanliqinglarni bildürüx üqün suoɣa qəmüldürüxni qobul qilinglar. Xundaq qiloɣanda, Huda silərni kəqürüm qilidu!» — Degəndək. ■ **1:4** Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yh. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luqa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yh. 1:27. ■ **1:8** Yəx. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4. □ **1:10 «Roḫning kəptər qiyapitidə qüxüp, əz üstigə qonuwatqanliqini kərdi»** — «Roḫ» Hudaning Roḫi, Muqəddəs Roḫni kərsitidu. **«kəptər qiyapitidə»** — yaki «pahtək qiyapitidə». Grek tilida bu qux «peristera» dəp atilidu. «peristera» grek tilida ḫəm kəptərni ḫəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yh. 1:32. ■ **1:11** Zəb. 2:7; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17.

12 Wə Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi. □ ■ 13 U qəldə kirik kün turup,
Xəytan təripidin sinilip turatti. U xu yərdə yawayi haywanlar bilən billə idi; xu
künlərdə pərixtilər uning hizmitini kildi.□

Əysaning tət belikqini qakirixi
Mat. 4:12-22; Luka 4:14-15; 5:1-11

14-15 Əmdi Yəhya solanoqandin keyin, Əysa Galiliyə əlkisigə berip: «Wakit-saiti toxti,
Hudaning padixahliki yekinlaxti! Towa kilinglar, hux həwərgə ixininglar!» dəp
Hudaning padixahlikining hux həwirini jakarlaxka baxlidi.□ ■
16 *Xu künlərdə* u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, Simon bilən inisi Andriyasni kərdi.
Ular belikqi bolup, dengizoqa tor taxlawatatti.□ ■ 17 Əysa ularoqa:
— Mening kəynimdin menginglar, mən silərni adəm tutkuqi belikqi kilimən! — dedi.
□ ■ 18 Ular xuan torlirini taxlap, uningoqa əgixip mangdi. ■ 19 U xu yərdin bir'az ətüp
Zəbədiyning ooqli Yakupni inisi Yuhanna bilən kərdi. Bu ikkisi kemidə turup torlirini
ongxawatatti. ■ 20 U xuan ularnimu qakirdi. Ular atisi Zəbədiyni mədikarlar bilən
billə kemidə kaldurup, əzliri uning bilən mangdi.

Əysaning jin qaplaxkan adəmni azad kilixi
Luka 4:31-37

21 Ular KəpərNahum xəhirigə kirdi. Xabat küni u udul sinagogka kirip, təlim berixkə
baxlidi. □ ■ 22 Halayik uning təlimigə həyranuhəs boluxti. Qünki uning təlimliri
Təwrat ustazliriningkigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluk idi.■
23 Sinagogta napak roh qaplaxkan bir adəm bar idi. U:□ ■
24 — I Nasarətlik Əysa, biz bilən karing bolmisun! Sən bizni yokatkili kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, sən Hudaning Mukəddəs boloquqisisən! — dəp
towlaytti.
25 Lekin Əysa *jinoqa* tənbih berip: — Aoqzingni yum, bu adəmdin qik! — dedi.
26 Napak roh heliki adəmning tenini tartixturup, kattik warkirioqiniqə uningdin qikip
kətti.
27 Halayik həmmisi buningdin intayin həyran bolup, əzara oquloqula kilixip:
— Bu kandak ix? Yengi bir təlimoqu! Qünki u hokuk bilən hətta napak rohlaroqimu
buyruk kilalaydikən, ularmu uning səzigə boysunidikən, — deyixti. 28 Buningdin
uning xəhriti xu haman pütün Galiliyə əlkisining ətrapioqa pur kətti.

Əysaning Simonning əyidə bimarlarni sakaytixi
Mat. 8:14-17; Luka 4:38-41

□ **1:12** **«Wə Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi»** — «Roh» — Hudaning Rohi, Mukəddəs Rohni kərsitidu. **«....Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi»** — grek tilida «...Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa ittirip qikardi» deyilidu. ■ **1:12** Mat. 4:1; Luka 4:1. □ **1:13** **«U qəldə kirik kün turup, Xəytan təripidin sinilip turatti»** — bu ayətkə karioqanda, u qəl-bayawanda kirik kün turoqanda, Xəytanning sinakliri tohtimay dawamlaxturuloqanidi. «Matta» wə «Luka»da hatiriləngən sinaklar bu kirik künning ahirida kəlgən bolup, sinaklar əwjigə qikkanidi. □ **1:14-15** **«Hudaning padixahlikining hux həwiri»** — yaki «Hudaning hux həwiri». ■ **1:14-15** Mat. 4:12; Luka 4:14; Yh. 4:43. □ **1:16** **«Ular belikqi bolup, dengizoqa tor taxlawatatti»** — muxu hil tor adəttə kemining kəynidin tartilatti. ■ **1:16** Mat. 4:18. □ **1:17** **«mən silərni adəm tutkuqi belikqi kilimən!»** — «adəmni tutkuqi» muxu yərdə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip kutkuzuxni kərsitidu. ■ **1:17** Yər. 16:16; Əz. 47:10. ■ **1:18** Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luka 5:11; 18:28. ■ **1:19** Mat. 4:21. □ **1:21** **«U udul sinagogka kirip, təlim berixkə baxlidi»** — «sinagog»lar — Yəhudiylarning ibabət kilixka yioqilidioqan jayliri. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:21** Mat. 4:13; Luka 4:31. ■ **1:22** Mat. 7:28; Luka 4:32. □ **1:23** **«napak roh»** — jinni kərsitidu, əlwəttə. Əmma bundak ibarə jinlarning əyni napaklikini təkitləydu. ■ **1:23** Luka 4:33.

29 Ular sinagogdin qiqipla, Yaqup wə Yuhanna bilən Simon wə Andriyasning өyigə
bardi. ■ 30 Əmma Simonning qeynanisi qizitma iqidə yetip qalоqanidi. Ular dərhal
uning əhwalini *Əysaoqa* eytti. 31 U ayalning qexioqa berip, qolidin tutup, yөləp өrə
turoquzdi. Uning qizitmisi dərhal yandi wə u ularni kütüxkə kirixti.
32 Kəqqurun kün patqanda, kixilər barliq aoqriqlarni wə jin qaplaxqanlarni uning
aldioqa elip kelixti. □ ■ 33 Pütün xəhərdikilər ixik aldioqa toplaxqanidi. 34 Xuning
bilən u hər türlük kesəllərgə giriptar boloqan nuroqun kixilərni saqaytti wə nuroqun
jinlarni kixilərdin həydiwətti. Lekin u jinlarning gəp qilixqa yol qoymidi, qünki ular
uning kim ikənlikini bilixətti.

Dua qilix, təlim berix
Luqa 4:42-44

35 Ətisi ətigən tang tehi atmastinla, u ornidin turup, *xəhərdin* qikip, hilwət bir jayoqa
berip dua-tilawət qildi. ■ 36 Simon bilən uning həmrahliri uni izdəp qikti. 37 Uni
tapqanda:
— Həmmə adəm seni izdixiwatidu! — deyixti. 38 U ularoqa:
— Baxqa yərlərgə, ətraptiki yezilaroqimu səz-kalamni jakarlixim üqün barayli.
Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim, — dedi. □ ■ 39 Xundaq qilip, u pütkül Galiliyə
өlkisini aylinip, sinagoglirida səz-kalamni jakarlaytti həmdə jinlarni kixilərdin
həydiwetətti.

Əysaning mahaw kesəlni saqaytixi
Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

40 Mahaw kesili bar bir kixi uning aldioqa kelip yelinip, tizlinip turup:
— Əgər halisingiz, meni kesilimdin pak qilalaysiz! — dəp өtündi.□ ■
41 Əysa iqi aoqrioqaq qolini sozup uningoqa təgküzüp turup:
— Halaymən, pak qilinoqin! — dewidi, 42 xu səz bilənla mahaw kesili dərhal bimardin
ketip, u pak qilindi. 43 U uningoqa:
— Hazir bu ixni heqkimgə eytma, bəlki udul berip *məs'ul* kahinoqa өzüngni kөrsitip,
kahinlarda guwahliq bolux üqün, Musa bu kesəldin paklanoqanlaroqa əmr qiloqan
qurbanliqlarni sunoqin, — dəp uni qattiq agahlandurup yoloqa saldi.□ ■
45 Biraq u adəm qikip, bu ixni kөp yərlərdə jar selip, kəng yeyiwətti. Xuning
bilən Əysa heqqandaq xəhərgə oquq-axkara kirəlməy, bəlki xəhərlər sirtidiki hilwət
jaylarda turuxqa məjbur boldi; halayiq hər tərəptin uning yenioqa toplixatti.

■ **1:29** Mat. 8:14; Luqa 4:38. □ **1:32** **«Qəqqurun kün patqanda, kixilər barliq aoqriqlarni wə jin qaplaxqanlarni uning aldioqa elip kelixti» —** xu küni «xabat küni» (dəm elix küni) bolup, həlq bimarlarni Əysaning aldioqa kətürüp apirix üqün kəqqurunoqiqə kütkənidi. Ibraniylaroqa nisbətən «yengi bir kün» kəqqurunda baxlinidu. ■ **1:32** Mat. 8:16; Luqa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luqa 4:42. □ **1:38** **«Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim» —** grek tilida «qünki mən dəl muxu ix üqün qikixim». ■ **1:38** Yəx. 61:1; Luqa 4:18;43. □ **1:40** **«mahaw kesili bar bir kixi» —** «mahaw kesili» bir hil qorqunqluq terə kesili bolup, Yəhudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloqanlarni napak dəp qarap ularoqa qət'iy yeqinlaxmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luqa 5:12. □ **1:43** **«Musa bu kesəldin paklanoqanlaroqa əmr qiloqan qurbanliqlarni sunoqin» —** Musa pəyoqəmbər Təwrat qanunida xundaq əmrni kөrsətkən: — Bir mahaw kesili saqaytiloqan bolsa, u muqəddəs ibadəthanioqa berip, өzining saqaytiloqanliqini kahinoqa kөrsitip, andin mahaw kesilidin saqayoqanlar qilixqa tegixlik qurbanliqlarni sunuxi kerək idi. Xübhisizki, Musa pəyoqəmbərdin baxlap Məsih Əysa kəlgüqə, bu murasim heq өtküzülüp bakkan əməs idi. «Law.» 14-babni kөrüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1.

2

Əysaning paləq adəmni saqaytixi
Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

1 Birnəqqə kündin keyin u qaytidin Kəpərnahumoƣa kirdi. U əydikən, degən həwər
tarqiliwidi,■ 2 xunqə kəp adəm u yərgə yioƣildiki, ḥətta ixik aldidimu put dəssigüdək
yər qalmioƣanidi. Uularoƣa səz-kalam yətküzüwatatti. 3 Mana xu əsnada, birnəqqə
adəm uning aldioƣa bir paləqni elip kəldi; uni ulardin təti kətürüp əkəlgənidi.■
4 Adəmning kəplükidin uningoƣa yeqinlixalmay, ular uning üstidin əgzini texip,
təxük aqqandin keyin paləqni zəmbil bilən *Əysaning aldioƣa* qüxürdi.□ 5 Əmdi Əysa
ularning ixənqini kərüp paləqkə:
— Balam, gunaḥliring kəqürüm qilindi, — dedi.
6 Lekin u yərdə olturoƣan bəzi Təwrat ustazliri kənglidə gumaniy soallarni qoyup:
7 «Bu adəm nemə üqün mundaq dəydu? U kupurluq qiliwatidioƣu! Hudadin baxqa
kimmu gunaḥlarni kəqürüm qilalisun?» deyixti.■
8 Əysa xuan roḥida ularning kəngülliridə xundaq gumaniy soallarni
qoyuwatqanliqini bilip yetip, uloroƣa mundaq dedi:
— Silər kəngüldə nemixqa xundaq soallarni qoyisilər? 9 Muxu paləqkə:
«Gunaḥliring kəqürüm qilindi!» deyix asanmu, yaki «Ornungdin tur, zəmbil-
kərpəngni yioƣixturup mang!» deyix asanmu? 10 Əmma ḥazir silərning In-
san’ooƣlining yər yüzidə gunaḥlarni kəqürüm qilix ḥoquqioƣa igə ikənlikini bilix-
inglar üqün, — U paləq kesəlgə:
11 — Sanga eytayki, ornungdin tur, zəmbil-kərpəngni yioƣixturup əyünggə qayt! —
dedi. 12 U dərḥal ornidin dəs turup, zəmbil-kərpisini yioƣixturdi wə ḥəmməylənning
kəz aldida *əydin* qiqip kətti. Ḥəmməylən qattiq ḥəyran qelip Hudani uluoƣlixip:
— Muxundaq ixni əzəldin kərüp baqmioƣaniduq, — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlisliqqa qaqirixi — «gunaḥkarlar» bilən ḥəmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

13 U yənə dengiz boyioƣa qarap mangdi. Kixilər topi uning ətrapioƣa olixiwaldi. U
uloroƣa təlim bərdi.■
14 U yoldin ətüp ketiwatqanda, baj alidioƣan orunda olturoƣan Alfayning ooƣli Lawiyni
kərüp, uningoƣa:
— Manga əgəxkin, — dedi. U ornidin turup, uningoƣa əgəxti.□
15 Wə xundaq boldiki, u *Lawiyning* əyidə dastihanda olturoƣanda, nuroƣun bajgirlar
wə gunaḥkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḥəmdastihan boldi. Bundaq
kixilər heli kəp idi, ularmu uningoƣa əgəxkənidi. □ 16 Əmdi Təwrat ustazliri wə
Pərisiylər uning gunaḥkarlar wə bajgirlar bilən bir dastihanda olturoƣanliqini kərüp,
muhlisliroƣa:

■ **2:1** Mat. 9:1; Luqa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luqa 5:18. □ **2:4** **«uning üstidin əgzini texip, təxük aqqandin keyin...»** — awwal əgzining kaḥixlirini elixi kerək idi. ■ **2:7** Zəb. 32:5; 51:2-4; Yəx. 43:25. ■ **2:13** Mat. 9:9; Luqa 5:27. □ **2:14** **«baj alidioƣan orunda olturoƣan Alfayning ooƣli Lawiy...»** — «Lawiy»ning baxqa ismi «Matta» idi. □ **2:15** **«dastihanda olturoƣanda»** — grek tilida «dastihanda yatqanda» bilən ipadilinidu. Xu qaoƣlarda kixilər dastihan selinoƣan xirə ətrapida yanpaxlap yatqan ḥalda oƣizalinixatti. **«nuroƣun bajgirlar wə gunaḥkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḥəmdastihan boldi»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixoƣal qiloƣan rimliqlar üqün əz həlqidin baj yioƣip beridioƣan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioƣan Yəḥudiylar. **«gunaḥkarlar»** — Təwrat-injil boyiqə ḥərbir adəm gunaḥkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaḥkarlar» degən səz, ḥali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaḥidə «gunaḥkarlar» dəp ataloƣan bajgirlar, paḥixə ayallar, ḥətta sawatsiz kixilər qatarliqlarni kəzdə tutidu.

— U nemixḳa bajgir wə gunaḥkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! — deyixti. □ 17 Buni angliоqan Əysa ularоqa:
— Saоqlam adəm əməs, bəlki bimarlar tewipḳa moḥtajdur. Mən ḥəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni qaḳirоqili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin əwzəldur
Mat. 9:14-17; Luḳa 5:33-39

18 Əmdi Yəḥyaning muhlisliri bilən Pərisiylər roza tutuwatatti. Bəzilər uning aldiоqa kelip:
— Nemixḳa Yəḥyaning muhlisliri wə Pərisiylərning muhlisliri roza tutidu, lekin sening muhlisliring tutmaydu? — dəp soraxti.■
19 Əysa jawabən mundaḳ dedi:
— Toyi boluwatḳan yigit tehi toyda ḥəmdastihan olturоqan qaоqda, meḥmanliri roza tutup oltursa ḳandaḳ bolidu!? Toyi boluwatḳan yigit toyda bolsila, ular ḥeqḳandaḳ roza tutalmaydu. □ ■ 20 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□
21 Ḥeqkim kona kəngləkkə yengi rəhttin yamaḳ salmaydu. Undaḳ ḳilsa, yengi yamaḳ *kirixip*, kona kiyimni tartixturup yirtiwetidu. Nətijidə, yirtiḳ tehimu yooqinap ketidu. □ 22 Ḥeqkim yengi xarabni kona tulumlaroqa ḳaqilimaydu. Əgər undaḳ ḳilsa, xarabning *eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu təkülüp ketidu ḥəm tulumlarmu kardin qiḳidu. Xuning üqün yengi xarab yengi tulumlaroqa ḳaqilinixi kerək.■

Insan'ooqli «Xabat künining Igisi»dur •••• 23-ayəttiki izaḥatni kərüng
Mat. 12:1-8; Luḳa 6:1-5

23 Bir xabat küni xundaḳ boldiki, u buoqdayliḳlardin ətüp ketiwatatti. Uning muhlisliri yolda mengiwatḳanda baxaḳlarni üzüxkə baxlidi. □ ■ 24 Pərisiylər uningоqa:
— Ḳara, ular nemixḳa xabat küni *Təwratta* qəkləngən ixni ḳilidu? — deyixti.□ ■
25 U ularоqa:

□ **2:16 «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər...»** — «Pərisiylər» ḳattiḳ tələplik bir diniy məzhəptikilər idi. Ular tooqruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. □ **2:17 «ḥəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni qaḳirоqili kəldim»** — muxu muḥim səzidə «gunaḥkarlar» degini, əzlirining gunaḥkar ikənlikini tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki ḥəmmə adəm gunaḥkardur. «Ḥəḳḳaniylar» Pərisiylərdək əzini ḥəḳḳaniy dəp ḥesabliоqanlarni kərsitidu. Xunga Məsiḥ xundaḳ kixilərni qaḳiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luḳa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **2:18** Mat. 9:14; Luḳa 5:33. □ **2:19 «*toy* meḥmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **2:19** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **2:20 «yigit meḥmanlardin elip ketilidu»** — bu səzlər Əysaning ölümi əzigə əgəxkənlərgə ḳayoqu-ḥəsrət elip kelidiоqanliḳini kərsitidiоqan bexarət. □ **2:21 «Ḥeqkim kona kəngləkkə yengi rəhttin yamaḳ salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **2:22** Mat. 9:17. □ **2:23 «Bir xabat küni xundaḳ boldiki, ...»** — «xabat küni» (dəm elix küni) tooqruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. Bu xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə ḥəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə Israildiki ḥərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni ḥərḳandaḳ ix-hizmət ḳilmay, dəm elixi kerək idi. ■ **2:23** Ḳan. 23:24; Mat. 12:1; Luḳa 6:1. □ **2:24 «Təwratta qəkləngən ix»** — Təwrat ḳanunida qəkləngən, deməkqi. Təwrat ḳanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp ḳarilip, ḳanunоqa hilapliḳ ix dəp ḥesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aḳlixini «haman təpkənlik» dəp ḳarioqan. Əmdi baxaḳlarni üzüp yeyix ziraətlərgə oroqaḳ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningоqa oḳurmənlər Məsiḥning jawabini oḳup əzi birnemə desun! «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imizdə muxu ix tooqruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **2:24** Mis. 20:10.

— *Padixaḫ* Dawutning өzi wə ḫəmraḫliri ḫajətmən bolоɳanda, yəni aq ḳaloɳanda nemə ḳiloɳanliḳini *muḳəddəs yazmilardin* oḳumioɳanmusilər? □ ■ 26 — Demək, Abiyatar bax kaḫin boloɳan waḳtida, u Hudaning өyigə kirip, Hudaoɳa ataloɳan, Təwratta pəḳət kaḫinlarning yeyixigila bolidioɳan nanlarni *sorap* yegən, xundaḳla ḫəmraḫlirioɳimu bərgən? — dedi.□ ■
27 U ularoɳa yənə:
— Insan xabat küni üqün əməs, xabat küni insan üqün yaritildi. 28 Xuning üqün, Insan'ooɳli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.□ ■

3

Ḳoli ḳurup kətkən bimarning saḳaytilixi
Mat. 12:9-14; Luḳa 6:6-11

1 U yənə sinagogḳa kirdi. Xu yərdə bir ḳoli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■
2 *Pərisiylər* Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioɳan-saḳaytmaydioɳanliḳini paylap yürətti.□ 3 Əysa ḳoli yigiləp kətkən adəmgə:
— Ornungdin turup, otturioɳa qiḳḳin! — dedi.
4 Andin, sinagogdikilərdin:
— Təwrat ḳanunioɳa uyoɳun boloɳini xabat küni yahxiliḳ ḳilixmu, yaki yamanliḳ ḳilixmu? Janni ḳutḳuzuxmu yaki ḫalak ḳilixmu? — dəp soridi. Lekin ular zuwan sürüxmidi.
5 U oɳəzəp bilən ətrapioɳa nəzər selip ularoɳa kөz yügürtüp, ularning tax yürəklikidin ḳayoɳurdi. Andin u kesəlgə:
— Ḳolungni uzat, — dedi. U ḳolini uzitiwidi, ḳoli əsligə kəltürüldi.□ ■
6 Əmdi Pərisiylər dərḫal sirtḳa qiḳip, uni ḳandaḳ yoḳitix tooɳrisida Ḫerod *padixaḫning* tərəpdarliri bilən məsliḫət ḳilixḳa baxlidi.□ ■

Dengiz boyidiki top-top adəmlər

7-8 Andin Əysa muhlisliri bilən billə u yərdin ayrilip dengiz boyioɳa kətti; Galiliyə өlkisidin qong bir top adəmlər uningoɳa əgixip bardi; xundaḳla uning ḳiloɳan əməllirini angliоɳan ḫaman, pütün Yəḫudiyə өlkisidin, Yerusalem xəḫiridin, Idumiya

---

□ **2:25 «Dawutning... aq ḳaloɳanda nemə ḳiloɳanliḳini muḳəddəs yazmilardin oḳumioɳanmusilər?»** — «oḳumioɳanmusilər?» degən sөz Pərisiylərning daim rəḳibliridin soraydioɳan soal xəkli idi. ■ **2:25** 1Sam. 21:6. □ **2:26 «Abiyatar bax kaḫin boloɳan waḳtida»** — «1Sam.» 21:1-7 boyiqə, Abiyatar rəsmiy bax kaḫin bolmioɳan. Lekin Injil dəwridiki əḫwaloɳa ohxax, ikki adəm baxḳa-baxḳa yərdə bolsa ikkisi xu rolda boluxi mumkin (Məsiḫ yər yüzidə hizmət ḳiloɳan məzgildə Ḳayafa isimlik ḫəm Annas isimlik ikki adəm ohxax bir waḳitta «bax kaḫin» idi). ***«Dawut*** Hudaning өyigə kirip, Hudaoɳa ataloɳan, Təwratta pəḳət kaḫinlarning yeyixigila bolidioɳan nanlarni sorap yegən, xundaḳla ḫəmraḫlirioɳimu bərgən?» — bu wəḳə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **2:26** Law. 24:9. □ **2:28 «Insan'ooɳli»** — Məsiḫning өzini kөrsitidu. Bu ibarə tooɳruluḳ «Təbirlər»ni kөrüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luḳa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luḳa 6:6. □ **3:2 «*Pərisiylər*** Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioɳan-saḳaytmaydioɳanliḳini paylap yürətti» — ularning ḳilmaḳqi boloɳan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni saḳaytsa, «ixligən» yaki «hizmət ḳiloɳan»oɳa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat ḳanunioɳa hilaplik ḳiloɳan»» bolidu. □ **3:5 «ḳoli əsligə kəltürüldi»** — kəltürüldi» degən peilning «məjḫul xəkli» bizgə bu ixni Huda Өzi ḳiloɳan, degənni uḳturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratḳanliḳi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6 «Ḫerod padixaḫning tərəpdarliri»** — Ḫerod padixaḫ wə uning tərəpdarliri tooɳruluḳ «Təbirlər»ni kөrüng. Lekin bizgə əng ḫəyran ḳalarliḳi bəlkim xuki, Rəbbimiz təlim berixkə baxlioɳanda, bir-birigə küxəndə boloɳan ««Ḫerod tərəpdarliri» wə Pərisiylər ḫəmkarlixip, Əysani yoḳitixḳa məsliḫətlixidu («Mat.» 22:16nimu kөrüng). Mana ḳarangoɳuluḳḳa təwə boloɳan kixilər ḫaman birinqi bolup nur bilən düxmənlixidu («Yuḫ.» 1:5, 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yḫ. 10:39; 11:53.

өlkisidin, Iordan dəryasining ⱪarxi təripidin, Tur wə Zidon xəһərlirining ətrapidiki jaylardin zor bir top adəmlərmu uning yenioƣa kelixti.□ ■ 9 U adəmlərning kəplikidin өzini ⱪistap ⱪoymisun dəp muhlisliriоƣa kiqik bir kemining uningoƣa yeⱪin turuxini tapilidi. 10 Qünki u nuroƣun bimarlarni saⱪaytⱪini tüpəylidin һərⱪandaⱪ waba-kesəlliklərgə giriptar boloƣanlarning һəmmisi uningoƣa *ⱪolumni* bir təgküzüwalsam dəp ⱪistixip kelixkənidi. 11 Napak roһlar *qaplixiwaloƣanlar* ⱪaqanla uni kərsə, uning aldioƣa yiⱪilip: «Sən Hudaning Ooƣlisən!» dəp warⱪirixatti. 12 Lekin u *napak roһlaroƣa* өzining kim ikənlikini axkarilimasliⱪⱪa ⱪattiⱪ tənbiһ berip agaһlanduratti.

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Luⱪa 6:12-16

13 U taoƣⱪa qiⱪip, өzi halioƣan kixilərni yenioƣa qaⱪirdi; ular uning yenioƣa kelixti. ■
14 U ulardin on ikkisini өzi bilən billə boluxⱪa, səz-kalamni jakarlaxⱪa, 15 kesəllərni saⱪaytix wə jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti. □ 16 U *bekitkən on ikki kixi*: Simon (u uningoƣa Petrus dəp isim ⱪoyoƣan), 17 Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning inisi Yuһanna, (u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooƣulliri» dəpmu atioƣan), □ 18 Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning ooƣli Yaⱪup, Taday, millətpərwər dəp ataloƣan Simon □ 19 wə uningoƣa satⱪunluⱪ ⱪiloƣan Yəһuda Ixⱪariyotlardin ibarət.

Əysa Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-32; Luⱪa 11:14-23; 12:10

20 U өygə ⱪaytip kəlgəndin keyin, u yərgə yənə xunqə nuroƣun adəmlər toplandiki, ularning һətta oƣizalanoƣudəkmu waⱪti qiⱪmidi. ■ 21 *Əysaning* ailisidikilər buni anglap, uni tutup kelixkə berixti. Qünki ular uni «Əⱪlini yoⱪitiptu» degənidi.
22 Yerusalemdin qüxkən Təwrat ustazliri bolsa: «Uningda Bəəlzibub bar», wə «U pəⱪət jinlarning əmirigə tayinip jinlarni ⱪooƣliwetidikən», deyixətti.□ ■
23 Xuning üqün u *Təwrat ustazlirini* yenioƣa qaⱪirip, ularoƣa təmsillərni ixlitip mundaⱪ dedi:
— Xəytan Xəytanni ⱪandaⱪmu ⱪooƣlisun? ■ 24 Əgər padixaһliⱪ өz iqidin bəlünüp өzara soⱪuxⱪan bolsa xu padixaһliⱪ put tirəp turalmaydu; 25 xuningdək əgər bir ailə өz iqidin bəlünüp өzara soⱪuxsa xu ailə put tirəp turalmaydu. 26 Əgər Xəytan өz-өzigə ⱪarxi qiⱪip bəlünsə, u put tirəp turalmay, yoⱪalmay ⱪalmaydu.
27 Ңeqkim küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu — pəⱪət u xu küqtünggürni awwal baoƣliyalisa andin өyini bulang-talang ⱪilalaydu.□ ■

□ **3:7-8 «Idumiya өlkisi» —** «Idumiya» Təwratta «Edom» deyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luⱪa 6:17. ■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luⱪa 6:13; 9:1. □ **3:15 «U ulardin on ikkisini өzi bilən billə boluxⱪa… jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti» —** (14-15-ayət) bəzi kona kəqürmilərdə 14-15-ayəttə «U ulardin on ikkisini «rosullar» dəp atap, өzi bilən billə boluxⱪa, səz-kalamni jakarlaxⱪa wə jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti» deyilidu. □ **3:17 «Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning inisi…» —** yaki «Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning akisi…». **«u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooƣulliri» dəpmu atioƣan» —** muxu yərdə biz bu isimni ibraniy tilidiki aһangi boyiqə alduⱪ. «Rəgaz» ibraniy tilida adəttə «oƣəzəp, ⱪəһr»ni bildüridu. Ⱪarioƣanda ular ikkilisi əslidə intayin terikkək idi! Grek tilida tələppuz «Boanərgəs» dəp oⱪulidu. □ **3:18 «millətpərwər dəp ataloƣan Simon» —** yaki «Ⱪanaanliⱪ Simon». Yəһudiy «millətpərwərliri» yaki «millətqiliri» wətinini Rim imperiyəsidin azad ⱪilix üqün zorawanliⱪ yoli bilən kürəx ⱪiloƣuqilar idi. ■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22 «uningda bəəlzibub bar» —** «bəəlzibub» yaki «bəəlzibul» bolsa jinlarning əmiri boloƣan Xəytanning baxⱪa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luⱪa 11:15; Yһ. 8:48. ■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27 «Ңeqkim küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu — pəⱪət u xu küqtünggürni awwal baoƣliyalisa andin өyini bulang-talang ⱪilalaydu» —** bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning өyini bulang-talang ⱪiloƣuqi Əysadin baxⱪa ңeqkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15.

28 Xuni silərgə bərhək eytip qoyayki, insan baliliri ətküzgən türlük gunahlirining həmmisini, xundakla ular kiloqan kupurluklirining həmmisini kəqürüxkə bolidu. □ ■ 29 Birak kimdikim Mukəddəs Rohka kupurluk kilsa, əbədil'əbədgiqə heq kəqürülməydu, bəlki mənggülük bir gunahning həkümi astida turidu.□ ■
30 *Əysaning bu səzi* ularning «uningoqa napak roh qaplixiptu» degini üqün *eytiloqanidi*.

Əysaning anisi wə iniliri
Mat. 12:46-50; Luka 8:19-21

31 Xu wakitta uning anisi bilən iniliri kəldi. Ular sirtida turup, uni qakirixka adəm kirgüzdi. ■ 32 Bir top halayik uning ətrapida olturatti. Ular:
— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu, — deyixti.□
33 Əysa ularoqa jawabən:
— Kim mening anam, kim mening inilirim? — dedi. 34 Andin, u əpqürisidə olturoqanlaroqa karap mundak dedi:
Mana bular mening anam wə inilirim! 35 Qünki kimki Hudaning iradisini ada kilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur.■

4

Uruk qaqkuqi tooqrisidiki təmsil
Mat. 13:1-9; Luka 8:4-8

1 U yənə dengiz boyida *həlkkə* təlim berixkə baxlidi. Uning ətrapioqa zor bir top adəmlər olixiwaloqaqka, u bir kemigə qikip dengizda olturdi; pütkül halayik bolsa dengiz kiroqikida turuxatti.■ 2 U ularoqa təmsil bilən nuroqun ixlarni əgətti. U təlim berip mundak dedi:
3 — Kulak selinglar! Uruk qaqkuqi uruk qaqkili *etizoqa* qikiptu. 4 Uruk qaqkanda uruklardin bəziliri qioqir yol boyioqa qüxüptu, kuxlar kelip ularni yəp ketiptu. 5 Bəziliri tupriki az taxlik yərgə qüxüptu. Topisi qongkur bolmioqanlikтin, tezla ünüp qikiptu, 6 lekin kün qikix bilənla aptapta kəyüp, yiltizi bolmioqaqka kurup ketiptu. 7 Bəziliri tikənlərning arisioqa qüxüptu, tikənlər əsüp maysilarni booquwelip, ular heq hosul bərməptu. 8 Bəziliri bolsa, yahxi tuprakka qüxüptu. Ular əsüp awup qong boloqanda hosul beriptu. Ularning bəziliri ottuz həssə, bəziliri atmix həssə, yənə bəziliri yüz həssə hosul beriptu.
9 — Angliouqudək kuliki barlar buni anglisun! — dedi u.

Təmsillərning məksiti
Mat. 13:10-17; Luka 8:9-10

□ **3:28 «ular kiloqan kupurlukлirining həmmisi...»** — grek tilida «ular kupurluk bilən kiloqan kupurlukлirining həmmisi» degən səz bilən ipadilinidu. Bu ibarə ularning kupurlukliri bəlkim intayin eoqir boluxi mumkin degənni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luka 12:10; 1Yuha. 5:16. □ **3:29 «Mukəddəs Rohka *karxi* kupurluk kilix»** — yaki «Mukəddəs Rohka karxi gəp kilix» degən gunah tooqruluk «Matta»diki «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:29** 1Yuha. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luka 8:19. □ **3:32 «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu»** — bəzi kona kəqürmilərdə «wə singilliringiz» dəp koxup okulidu. Heqbolmioqanda grek tilida «aka-inilər» degən səz bir kerindax «aqa-singillar»ni əz iqigə alatti. ■ **3:35** Yh. 15:14; 2Kor. 5:16,17. ■ **4:1** Mat. 13:1; Luka 8:4.

10 U uning ətrapidikilər ҳəm on ikkiylən bilən yaloқuz қaloқanda, ular uningdin təmsillər tooқruluқ soraxti. □ ■ 11 U ularoқa mundaқ dedi:
— Hudaning padixaҳliқining sirini bilixkə silər nesip boldunglar. Lekin sirttikilərgə ҳəmmə ix təmsillər bilən uқturulidu; □ ■ 12 buning bilən: «Ular қaraxni қaraydu, biraқ kərməydu;
Anglaxni anglaydu, biraқ qüxənməydu;
Xundaқ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən,
Kəqürüm қilinatti» *degən səz əməlgə axurulidu.*□ ■

Uruқ qaqқuqi tooқrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mat. 13:18-23; Luқa 8:11-15

13 Andin u ularoқa:
— Silər muxu təmsilnimu qüxənmidinglarmu? Undaқta, қandaқmu baxқa ҳərhil təmsillərni qüxinələysilər? — dedi. 14 Uruқ qaqқuqi səz-kalam qaqidu. ■ 15 Üstigə səz-kalam qeqiloқan qioқir yol boyi xundaқ adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni angliloқan ҳaman Xəytan dərҳal kelip ularning қəlbigə qeqiloқan səz-kalamni elip ketidu. 16 Buningoқa ohxax, taxliқ yərlərgə qeqiloқan uruқlar bolsa, səz-kalamni angliloқan ҳaman huxallиқ bilən қobul қiloқanlarni kərsitidu. 17 Ҳalbuki, қəlbidə ҳeq yiltiz bolmioқaqқa, pəқət waқitliқ turidu; səz-kalamning wəjidin қiyinqiliқ yaki ziyankəxlikkə uqrioқanda, ular xuan yoldin qətnəp ketidu. 18 Tikənlərning arisioқa qeqiloқini xundaқ bəzi adəmlərni kərsətkənki, bu adəmlər səz-kalamni angliloқini bilən, 19 lekin kəngligə bu dunyaning əndixiliri, bayliқlarning eziқturuxi wə baxқa nərsilərgə boloқan ҳəwəslər kiriwelip, səz-kalamni booқuwetidu-də, u ҳeq ҳosul qiқarmaydu. ■ 20 Lekin yahxi tupraққa qeqiloқan uruқlar bolsa — səz-kalamni anglixi bilən uni қobul қiloқan adəmlərni kərsitidu. Bundaқ adəmlər ҳosul beridu, birsi ottuz ҳəssə, birsi atmix ҳəssə, yənə birsi yüz ҳəssə ҳosul beridu.

Sewət astidiki qiraoқ
Luқa 8:16-18

21 U ularoқa yənə mundaқ dedi:
— Qiraoқ sewət yaki kariwat astioқa қoyulux üqün kəltürüləmdu? U qiraoқdanning üstigə қoyulux üqün kəltürülməmdu? □ ■ 22 Qünki yoxuriloқan ҳeqқandaқ ix axkarilanmay қalmaydu, xuningdək ҳərқandaқ məhpiy ix yüz bərgəndin keyin ayan bolmay қalmaydu. ■
23 Angliоqudək қuliқi barlar buni anglisun!
24 Angliоqanliringlaroқa kəngül bəlünglar! Qünki silər *baxқilaroқa* қandaқ əlqəm bilən əlqisənglar, silərgimu xundaқ əlqəm bilən əlqəp berilidu, ҳətta uningdinmu

---

□ **4:10 «u uning ətrapidikilər ҳəm on ikkiylən bilən yaloқuz қaloқanda, ular uningdin təmsillər tooқruluқ soraxti»** — muxu yərdə «uning ətrapidikilər» uningoқa əgəxkənlər (on ikkiyləndin sirt)ni kərsətsə kerək. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luқa 8:9. □ **4:11 «Lekin sirttikilərgə ҳəmmə ix təmsillər bilən uқturulidu»** — «sirttikilərgə» Hudaning padixaҳliқidin yaki uning nijatidin sirtta turoқanlar, demək. ■ **4:11** Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14. □ **4:12 «ular қaraxni қaraydu, biraқ kərməydu; anglaxni anglaydu, biraқ qüxənməydu; xundaқ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən, kəqürüm қilinatti»** — bu səzlər «Yəx.» 6:9-10din elinoқan. ■ **4:12** Yəx. 6:9-10; Mat. 13:14; Luқa 8:10; Yҳ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **4:14** Mat. 13:19; Luқa 8:11. ■ **4:19** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luқa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **4:21 «Qiraoқ sewət yaki kariwat astioқa қoyulux üqün kəltürüləmdu?»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət» deyilidu. ■ **4:21** Mat. 5:15; Luқa 8:16; 11:33. ■ **4:22** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luқa 8:17; 12:2.

kəp qoxup berilidu. □ ■ 25 Qünki kimdə bar bolsa, uningƣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, ḥətta uningda bar bolƣanlirimu uningdin məḥrum qilinidu.□ ■

Üngən uruq tooƣrisidiki təmsil

26 U yənə mundaq dedi:
— Hudaning padixaḥliqi yənə birsining tupraqqa uruq qaqqinioƣa ohxaydu: 27 u uhlaydu, orundin turidu, keqə-kündüzlər ətüwerip, uruq bih urup əsidu. Lekin qaqquqi qandaq yol bilən əsidioƣanliqini bilməydu. 28 Tupraq əzlükidin ḥosul beridu; uruq awwal bih uridu, keyin bax qiqiridu, ahirda baxaqlar toluq dan tutidu. 29 Dan pixqanda, *qaqquqi* dərḥal oroƣaq salidu, qünki ḥosul waqti kəlgən bolidu.□

Qiqa uruqi tooƣrisidiki təmsil
Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

30 U yənə mundaq dedi:
— Hudaning padixaḥliqini nemigə ohxitimiz? Yaki qandaq bir təmsil bilən sürətləp berələymiz? ■ 31 U goya bir tal qiqa urukioƣa ohxaydu. U yərgə teriloƣanda, gərqə yər yüzidiki barliq uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu, □ 32 teriloƣandin keyin, ḥərqandaq ziraəttin egiz əsüp xundaq qong xahlayduki, asmandiki quxlarmu uning sayisigə qonidu.□
33 U xuningƣa ohxax halayiq anglap qüxinəligüdək nuroƣun təmsillər bilən səz-kalamni yətküzdi. ■ 34 Lekin təmsil kəltürməy turup ularƣa ḥeqqandaq səz qilmaytti. Lekin əz muhlisliri bilən yaloƣuz qaloƣinida, ularƣa ḥəmmini qüxəndürüp berətti.

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

35 Xu küni kəq kirgəndə, u ularƣa:
— Dengizning u ketioƣa ətəyli, — dedi. ■ 36 Ular halayiqni yoloƣa seliwətkəndin keyin, uni kemidə olturoƣan peti elip yürüp ketixti. Ular bilən billə mangoƣan baxqa kemilərmu bar idi. □ 37 Wə mana, əxəddiy qara quyun qiqip kətti; xuning bilən

---

□ **4:24 «Silər baxqilarƣa qandaq əlqəm bilən əlqisənglar»** — bu səz kəp tərəplimilik boluxi kerək; məsilən: (1) adəm Hudaning səzigə qanqilik kəngül bəlüp etibar bərsə, uningƣa xunqilik əqil beridu; (2) biz baxqilarƣa rəḥim-xəpqət kərsətsək, Hudamu bizgə rəḥim-xəpqət kərsitidu; (3) ((2)-təripigə yeqin) biz baxqilarni qaysi əlqəm bilən baḥalisaq, Huda bizni baḥalioƣanda dəl xu əlqəmni ixlitidu; (4) baxqilarƣa qanqilik həyr-sahawət kərsətsək, Hudamu keyin bizgə xunqilik iltipatni kərsitidu. ■ **4:24** Mat. 7:2; Luqa 6:38. □ **4:25 «Qünki kimdə bar bolsa, uningƣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, ḥətta uningda bar bolƣanlirimu uningdin məḥrum qilinidu»** — «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübḥisizki, əbədiy əḥmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni əz iqigə qoqum alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əḥmiyətlik» ḥərnemə boluxi üqün uni pəqət Məsiḥdinla tapalaymiz. ■ **4:25** Mat. 13:12; 25:29; Luqa 8:18; 19:26. □ **4:29 «qaqquqi dərḥal oroƣaq salidu»** — grek tilida «qaqquqi dərḥal oroƣaq əwətidu». ■ **4:30** Mat. 13:31; Luqa 13:18. □ **4:31 «gərqə yər yüzidiki barliq uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...»** — yaki «gərqə tupraq iqidiki barliq uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...». □ **4:32 «...asmandiki quxlarmu uning sayisigə qonidu»** — yaki «...asmandiki quxlarmu uning sayisigə uwulaydu». Bu yərdə tiloƣa elinoƣan qiqa ottura xərqtə əsidioƣan, yahxi əskəndə ḥətta üq metrdin exip ketidioƣan, əsümlükni kərsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luqa 8:22. □ **4:36 «...uni kemidə olturoƣan peti elip yürüp ketixti»** — Məsiḥ alliqaqan kemidə olturoƣanidi (1-ayəttə). Baxqa birhil tərjimisi: «...uni xu peti kemisigə qüxürüp, elip yürüp ketixti» — bu tərjimidə «xu peti» bəlkim Məsiḥ «ḥeqqandaq təyyarliqsiz (dengiz səpirigə layiq kiyim yaki yemək-iqmək almioƣan) ḥalda» degəndək boluxi mumkin.

dolkunlar kemini urup, su halkip kirip, kemigə toxay dəp kalоganidi. 38 Lekin u
kemining ayaоi təripidə yastukka bax koyup uykuоa kətkənidi. Ular uni oyoitip:
— I ustaz, halak boluwatkinimizoa karing yokmu? — dedi.
39 U ornidin turup, boranoa tənbih berip, dengizoa: «Tinqlan! Jim bol!» dewidi,
boran tohtap, qongkur bir jimjitlik həküm sürdi.■
40 — Nemixka xunqə korkisilər? Silərdə kandakşigə tehiqə ixənq bolmaydu? — dedi
u uloroa.
41 Ularni intayin zor bir korkunq basti, ular bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu? Hətta xamal wə dengizmu uningoa itaət kilidikən-hə! —
dəp ketixti.

5

Kəp jinlar qaplaxkan «Koxun» isimlik adəmning sakaytilixi
Mat. 8:28-34; Luka 8:26-39

1 Ular dengizning u ketioa, Gadaralikilarning yurtioa yetip bardi.□ ■ 2 U kemidin
qüxüxi bilənla, napak roh qaplaxkan bir adəm gər əngkürliridin qikip, uning
aldioa kəldi. 3 U adəm əngkürlərni makan kiloan bolup, uni heqkim hətta
zənjirlər bilənmu baoliyalmaytti. 4 Qünki kəp ketim put-kolliri kixən-zənjirlər bilən
baolanoan bolsimu, u zənjirlərni üzüwetip, kixənlərni qekiwətkənidi; heqkim uni
boysunduralmioanidi. 5 U keqə-kündüz mazarlikta wə taolar arisida tohtawsiz
warkirap-jarkirap yürətti, əz-əzini taxlar bilən kesip yarilanduratti.
6 Lekin u Əysani yirakтin kərüp, uning aldioa yügürüp berip, səjdə kildi□ 7 wə kattik
awazda warkirap:
— Həmmidin aliy Hudaning Ooli Əysa, sening mening bilən nemə karing! Huda
həkki, səndin ətünüp kalay, meni kiynima! — dedi□ 8 (qünki Əysa uningoa: «Həy
napak roh, uningdin qik!» degənidi).□
9 U uningdin:
— Isming nemə? — dəp soridi.
— Ismim «koxun» — qünki sanimiz kəp, — dəp jawab bərdi u.□
10 Wə u Əysadin ularni bu yurttin həydiwətmigəysən, dəp kəp ətünüp yalwurdi.
11 Taoi baoirida qong bir top tongguz padisi otlap yürətti. 12 Jinlar uningoa:
— Bizni muxu tongguzlaroa əwətkin, ularning iqigə kirip ketixkə yol koyoiaysən, —
dəp yalwuruxti.
13 Əysa dərhal yol koydi. Xuning bilən napak rohlar qikip, tongguzlarning tenigə
kirixi bilənla, tongguzlar tik yardin etilip qüxüp, dengizoa oirk boldi. Ular ikki
mingoa yekin idi. 14 Tongguz bakkuqilar bolsa u yərdin keqip, xəhər-yezilarda bu
ixlarni pur kildi. Xu yərdikilər nemə ix yüz bərgənlikini kərgili qikixti.
15 Ular Əysaning yenioa kəldi wə ilgiri jinlar qaplixiwaloan heliki adəmning
kiyimlərni kiyip, əs-hoxi jayida olturoinini — yəni «koxun jinlar» qaplaxkan xu

---

■ **4:39** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10. □ **5:1 «Gadara» —** bəzi kəqürmilərdə «Gerasa» yaki «Gərgəsə» dəp atilidu. ■ **5:1** Mat. 8:28; Luka 8:26. □ **5:6 «u Əysani yirakтin kərüp, uning aldioa yügürüp berip, səjdə kildi» —** yaki «u Əysani yirakтin kərüp, uning aldioa yügürüp berip, yərgə bax koydi». □ **5:7 «səndin ətünüp kalay, meni kiynima!» —** «meni kiynima!» degən səz «bax jin»ning səzi bolsa kerək. Bu adəmgə nuroun jinlar qaplaxkanidi. □ **5:8 «Əysa uningoa: «... uningdin qik!» degənidi» —** grek tilida «Əysa uningoa: «... uningdin qik!» buyruwatatti» deyilidu. □ **5:9 «Ismim «koxun»» —** «koxun» latin tilida «legion» deyilidu, adəttə az degəndimu altə ming kixilik armiyini kərsitidu. **«qünki sanimiz kəp»** — okurmənlər muxu yərdə ikki awazning barlikini baykaydu — birinqisi («Ismim «koxun»»), bu biqarə adəmning əziningki, ikkinqisi, («qünki sanimiz kəp») minglioan jinlarningki idi.

adəmni kərüp, qorqup ketixti. 16 Bu wəqəni kərgənlər jinlar qaplaxqan adəmdə
nemə yüz bərgənlikini wə tongguzlarning aqiwitini həlqqə bayan qilip bərdi.
17 Buning bilən halayiq Əysaoɣa: Yurtlirimizdin qiqip kətkəysən, dəp yalwuruxqa
baxlidi.
18 U kemigə qiqiwatqanda, ilgiri jinlar qaplaxqan ɦeliqi adəm uningdin: Mənmu sən
bilən billə baray, dəp ətündi.■
19 Lekin u buningoɣa unimay:
— Əz əydikiliring wə yurtdaxliringning yenioɣa berip, ularoɣa Pərwərdigarning sanga
xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini, Uning sanga rəɦim-xəpqət kərsətkənlikini
həwərləndürgin, — dedi. □ 20 U qaytip berip, Əysaning əzigə qandaq uluoɣ ixlarni
qiloɣanliqini «On xəɦər rayoni»da jar qilixqa baxlidi. Buni anglioɣanlarning ɦəmmisi
tolimu ɦəyran qelixti.□

Uning Yairusning qizini tirildürüxi wə hun kesili basqan bir ayalni saqaytixi
Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

21 Əysa qaytidin kemə bilən dengizning u qetioɣa ətkəndə, zor bir top halayiq uning
yenioɣa yioɣildi; u dengiz boyida turatti. ■ 22-23 Mana, məlum bir sinagogning qongi
Yairus isimlik bir kixi kəldi. U uni kərüp ayioɣioɣa yiqilip:
— Kiqik qizim ələy dəp qaldi. Berip uningoɣa qolliringizni təgküzüp qoysingiz, u
saqiyip yaxioɣay! — dəp qattiq yelindi.■
24 Əysa uning bilən billə bardi. Zor bir top halayiqmu olixip qistaxqan ɦalda kəynidin
mengixti. 25 Hun təwrəx kesiligə giriptar boloɣinioɣa on ikki yil boloɣan bir ayal bar
bolup, ■ 26 u nuroɣun tewiplarning qolida kəp azab tartip, bar-yoqini həjləp tügətkən
bolsimu, ɦeqqandaq ünümi bolmay, tehimu eoɣirlixip kətkənidi. 27 Bu ayal Əysa
ɦəqqidiki gəplərni anglap, halayiqning otturisidin qistilip kelip, arqa tərəptin uning
tonini silidi. 28 Qünki u kənglidə: «Uning tonini silisamla saqaymay qalmaymən»
dəp oylioɣanidi. 29 Hun xuan tohtap, ayal kesəl azabidin saqaytiloɣanliqini əz tenidə
səzdi. □ 30 Əysa dərɦal wujudidin qudrətning qiqqanliqini sezip, halayiqning iqidə
kəynigə burulup:
— Kiyimimni silioɣan kim? — dəp soridi.■
31 Muhlisliri uningoɣa:
— Halayiqning əzüngni qistap mengiwatqanliqini kərüp turuqluq, yənə: «Meni
silioɣan kim?» dəp soraysənoɣu? — deyixti.
32 Biraq Əysa əzini silioɣuqini tepix üqün tehiqə ətrapioɣa qarawatatti. □ 33 Əzidə
nemə ixning yüz bərgənlikini səzgən ayal qorqup-titrigən ɦalda kelip uning aldioɣa
yiqildi wə uningoɣa ɦəqiqiy əɦwalni pütünləy eytti. 34 U uningoɣa:
— Qizim, ixənqing seni saqaytti! Tinq-hatirjəmliktə qayt! Kesilingning azabidin
saqayoɣin, — dedi.□ ■
35 U bu səzni qiliwatqanda, sinagogning qongining əyidin bəzilər kelip uningoɣa:

■ **5:18** Luqa 8:38. □ **5:19 «ularoɣa Pərwərdigarning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini… həwərləndürgin» —** yaki «ularoɣa Rəbning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini… həwərləndürgin». □ **5:20 «On xəɦər rayoni» —** grek tilida «Dekapolis». ■ **5:21** Luqa 8:40. ■ **5:22-23** Mat. 9:18; Luqa 8:41. ■ **5:25** Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43. □ **5:29 «hun xuan tohtap…» —** grek tilida «qan eqimi xuan tohtap...». ■ **5:30** Luqa 6:19. □ **5:32 «əzini silioɣuqini tepix üqün…» —** grek tilida «silioɣuqi» ayalqə rodta bolup, Rəbbimizning əzini tutqan kixining ayal ikənlikini bilgənlikini kərsitidu. □ **5:34 «qizim, ixənqing seni saqaytti!» —** «saqaytti» muxu yərdə grek tilida «qutquzdi» degən səz bilən ipadilinidu. **«Tinq-hatirjəmliktə qayt!» —** bu ayal nemixqa xundaq qorqti (33-ayətni kərüng)? Uningda hun təwrəx kesili boloɣanliqi üqün, Təwrat qanuni boyiqə əzi təgkən barliq kixilərni «napak» qiloɣan bolidu (məsilən, ularni ibadəthanioɣa kirix, qurbanlik qilixqa waqitliq layaqətsiz qiloɣan bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiqnila napak qilipla qalmay, bəlki Məsiɦning əzinimu «napak» qiloɣan bolatti. ■ **5:34** Mat. 9:22; Mar. 10:52.

Kizingiz əldi. Əmdi ustazni nemixkа yənə awarə kilisiz?! — deyixti.■
36 Lekin Əysa bu səzlərni anglap dərhal sinagogning qongiоa:
Korkmiоin! Pəkət ixənqtə bol! — dedi. 37 U pəkət Petrus, Yakup wə Yakupning inisi Yuhanna bilən yolоa qikti; baxka hеqkimning əzi bilən billə berixiоa yol koymidi.
38 U sinagogning qongining əyi aldiоa kəlgəndə, kiykas-qukanni, halayikning kattik nalə-pəryad wə ah-zar kətürgənlikini kərüp, 39 əygə kirip ularоa:
— Nemixka kiykas-qukan wə ah-zar kətürisilər? Bala əlməptu, uhlap kaptu, — dedi.
■ 40 Ular uni məshirə kilixti; lekin u həmməylənni taxkiriоa qikiriwetip, balining ata-anisini wə əz həmrahlirini elip, bala yatkan əygə kirdi. 41 U balining kolini tutup, uningоa: «Talita kumi» dedi. Bu səzning mənisi «Kizim, sanga eytimənki, ornungdin tur» degənlik idi. 42 Kiz dərhal ornidin turup mangdi (u on ikki yaxta idi). Ular bu ixka mutlək həyran kelixti. 43 U ularоa bu ixni hеqkimgə eytmaslikni kattik tapilidi, xundakla kizоa yegüdək birnemə berixni eytti.

6

Nasarətliklərning uni qətkə kekixi
Mat. 13:53-58; Luka 4:16-30

1 U u yərdin ketip, əz yurtiоa kəldi. Uning muhlislirimu uningоa əgixip bardi.■
2 Xabat küni kəlgəndə, u sinagogda təlim berixkə kirixti. Təlimini angliоanlardin kəp adəm intayin həyran boluxup:
— Bu adəm bularоa nədin erixkəndu? Uningоa muxundak danalik kandak berilgən? Uning kolida muxundak məjizilər kandak yaritilidiоandu? 3 U helikі yaоaqqi əməsmu, Məryəmning ooli, xundakla Yakup, Yosə, Yəhuda wə Simonlarning akisiоu? Uning singillirimu bu yərdə arimizda turuwatmamdu? — deyixti. Xuning bilən ular uningоa həsət-bizarlik bilən karidi.□ ■ 4 Xuning bilən Əysa ularоa:
— Hərkandak pəyоəmbər baxka yərlərdə hərmətsiz kalmaydu, pəkət əz yurti, əz uruk-tuоkanliri arisida wə əz əyidə hərmətkə sazawər bolmaydu, — dedi.■
5 Xuning bilən kollirini birkanqə bimarning üstigə təgküzüp, ularni sakaytkandin baxka, xu yərdə u hеqkandak məjizə yaritalmidi.■ 6 Wə u ularning iman-ixənqsizlikidin həyran kaldi.■

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:1, 5-15; Luka 9:1-6

7 Andin u ətraptiki yeza-kəntlərni aylinip təlim bərdi.
U on ikkiylənni yeniоa qakirdi wə *həlk arisiоa* ikki-ikkidin əwətixkə baxlidi. U ularоa napak rohlarni həydəx hokukini bərdi;□ ■ 8 wə ularоa: — Səpərdə yeninglarоa hasidin baxka nərsə eliwalmanglar, nə hurjun nə nan eliwalmanglar,

---

■ **5:35** Luka 8:49. ■ **5:39** Yh. 11:11. ■ **6:1** Mat. 13:53; Luka 4:16. □ **6:3** **«u helikі yaоaqqi əməsmu, Məryəmning ooli...»** — Yəhudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloquz anisining ismini tiloa elixning əzi birhil hakarət idi. ■ **6:3** Yh. 6:42. ■ **6:4** Mat. 13:57; Luka 4:24; Yh. 4:44. ■ **6:5** Mat. 13:58. ■ **6:6** Mat. 9:35; Luka 13:22. □ **6:7** **«napak rohlar»** — jinlarni kərsitidu. ■ **6:7** Mat. 10:1; Luka 6:13; 9:1.

bəlwaoɳqa pulmu salmanglar,□ 9 putunglaroɳa kəxlərni kiyinglar, birak ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi. □ ■ 10 U yənə:
— *Bir yurtƙa baroɳininglarda*, kimning өyigə *ƙobul ƙilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar. □ 11 Ƙaysi yərdikilər silərni ƙobul ƙilmisa, xundaƙla səzünglarni anglimisa, u yərdin kətkininglarda, ularoɳa agaɦ-guwaɦ bolsun üqün ayioɳinglardiki topini ƙekiwetinglar! — dedi.□ ■
12 Xuning bilən ular yoloɳa qikip, kixilərni gunaɦliroɳa towa ƙilixƙa jar selip ündidi.
13 Ular nuroɳun jinlarni ɦəydidi, nuroɳun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiɦ ƙilip saƙaytti.□ ■

Qəmüldürgüqi Yəɦyaning өlümi
Mat. 14:1-12; Luƙa 9:7-9

14 Uning nami məxɦur boloɳaqƙa, Ɦerod padixaɦ uning ɦəkƙidə anglap: «Bu adəm *qoƙum* өlümdin tirilgən Qəmüldürgüqi Yəɦyadur. Xuning üqün muxu alaɦidə ƙudrətlər uningda küqini kərsitidu» dəytti. □ ■ 15 Baxƙilar: «U Ilyas *pəyoɳəmbər*» desə, yənə bəzilər: «Burunƙi pəyoɳəmbərlərdək bir pəyoɳəmbər bolsa kerək» deyixətti.
16 Birak bularni angliоɳan Ɦerod:
— Mən kallisini aloɳan Yəɦyaning өzi xu — u өlümdin tiriliptu! — dedi.
17-18 Ɦerodning bundak deyixining səwəbi, u *өgəy* akisi Filipning ayali Ɦerodiyəning wəjidin adəm əwətip Yəɦyani tutup, zindanoɳa taxlioɳanidi. Qünki u xu ayal bilən nikaɦlanoɳanidi; Yəɦya Ɦerodƙa *tənbiɦ berip*: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» dəp ƙayta-ƙayta degənidi.□ ■
19 Xuning üqün Ɦerodiyə Yəɦyaoɳa adawət saƙlaytti; uni өltürməkqi boloɳan bolsimu, lekin xundak ƙilalmaytti. 20 Qünki Ɦerod Yəɦyani diyanətlik wə muƙəddəs adəm dəp bilip, uningdin ƙorƙatti, xunglaxƙa uni ƙooɳdaytti; u uning səzlirini

---

□ **6:8 «hurjun» —** yaki «tiləmqining haltisi». □ **6:9 «*Əysa* ularoɳa:** — Səpərdə yeninglaroɳa ɦasidin baxƙa nərsə eliwalmanglar, nə hurjun nə nan eliwalmanglar, bəlwaoɳƙa pulmu salmanglar, putunglaroɳa kəxlərni kiyinglar, birak ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi» — (9-10-ayət) ƙiziƙarliƙ yeri xuki, «Matta» wə «Luƙa»da hatiriləngən bayanlar boyiqə Rəbbimiz ularoɳa ɦasa eliwelix wə kəx kiyixnimu mən'i ƙiloɳan. Pikrimiz tehi muƙimlaxmioɳini bilən oylaymizki, «Matta» bilən «Luƙa» wə «Markus»ta bəlkim ikki ayrim wakit-əɦwal kərsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8. □ **6:10 «kimning өygə ƙobul ƙilinip kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar» —** bu əmrdə qong danaliƙ bar. Ikki səwəbtin eytiloɳan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kөp diniy wəz eytƙuqilar өymu-өy yoƙlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ɦeq tiləmqilik ƙilmasliƙi kerək; (2) ular өymu-өy kөqüp yürsə, ɦəlƙtə ɦərtürlük ɦəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixƙa ular **bizning** өydə ƙonmaydu?» yaki «Nemixƙa ular bizning өydin kөqüp ketidu?» degəndək. □ **6:11 «u yərdin kətkininglarda, ularoɳa agaɦ-guwaɦ bolsun üqün ayioɳinglardiki topini ƙekiwetinglar!» —** «ayaoɳdiki topini ƙekiwetix» degən bu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoƙ», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət ƙiloɳanlaroɳa ƙattiƙ agaɦlandurux idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luƙa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6 □ **6:13 «ular ... Nuroɳun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiɦ ƙilip saƙaytti» —** «məsiɦ ƙilix» muxu yərdə adəmning bexioɳa zəytun meyini sürüxni kərsitidu. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **6:13** Yaƙ. 5:14. □ **6:14 «Uning nami məxɦur boloɳaqƙa, Ɦerod padixaɦ uning ɦəkƙidə anglap...» —** «Ɦerod»lar tooɳruluƙ «Təbirlər»ni kərüng. **«...uning ɦəkƙidə anglap: «Bu adəm ... Qəmüldürgüqi Yəɦyadur...» dəytti» —** baxƙa birhil tərjimisi: «..uning ɦəkƙidə anglap ƙaldi. Bəzilər: «Bu adəm ... Qəmüldürgüqi Yəɦyadur...» — deyixətti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luƙa 9:7. □ **6:17-18 «Qünki u xu ayal bilən nikaɦlanoɳanidi; Yəɦya Ɦerodƙa tənbiɦ berip: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» dəp ƙayta-ƙayta degənidi» —** Ɦerod өgəy akisi Filipning ayali Ɦerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixƙa ƙayil ƙilip, Ɦerodiyə bilən өzi toy ƙiloɳanidi. Yəɦyani tutux «Ɦerodiyəning wəjidin» — bəlkim uning biwasitə təlipidin boloɳan boluximu mumkin. **«Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» —** Təwrattiki «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi ɦayat əɦwalda, birining ayalini yənə biri өz əmrigə elixƙa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luƙa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21.

angliƣan qaƣlirida alakzadə bolup ketətti, lekin yənila səzlirini anglaxka amrak idi.□ ■
21 Əmma *Ħerodiyə kütkən* pəyt ahir yetip kəldi; Ħerod tuƣulƣan künidə əz
əməldarliri, mingbexiliri wə Galiliyə əlkisidiki katta ərbablarni ziyapət bilən
kütüwaldi; ■ 22 ħeliki Ħerodiyəning kizi sorunƣa qüxüp ussul oynap bərdi. Bu
Ħerod wə ħəmdastihan bolƣanlarƣa bəkmu yarap kətti. Padixah kizƣa: — Məndin
nemə tələp kilsang, xuni berimən, — dedi. □ 23 Andin u kəsəm kilip yənə:
— Məndin nemə tələp kilsang, ħətta padixahlikimning yerimini desəngmu xuni
berimən, — dedi.■
24 Kiz sirtka qikip, anisidin:
— Nemə tələp kilay? — dəp soriwidi, anisi: — Qəmüldürgüqi Yəħyaning kallisini
tələp kil, — dedi.
25 Kiz dərħal padixaħning aldiƣa aldirap kirip:
— Qəmüldürgüqi Yəħyaning kallisini ħazirla bir təhsigə koyup əkilixlirini ha-
laymən, — dedi.
26 Padixah buningƣa naħayiti ħəsrət qəkkən bolsimu, kəsəmliri tüpəylidin wə
dastihanda olturƣanlar wəjidin, uningƣa bərgən səzidin yanƣusi kəlmidi. 27 Xunga
padixah dərħal bir jallat əwətip, uning kallisini elip kelixni əmr kildi. Jallat zindanƣa
berip Yəħyaning kallisini elip, □ ■ 28 uni bir təhsigə koyup, kizning aldiƣa elip kelip
uningƣa bərdi. Kiz uni anisiƣa tapxurdi. 29 Bu ixni angliƣan Yəħyaning muhlisliri
kelip, jəsətni elip ketip bir kəbrigə koydi.

Əysaning bəx ming kixini ozukландuruxi
Mat. 14:13-21; Luka 9:10-17; Yħ. 6:1-14

30 Kaytip kəlgən rosullar Əysaning yeniƣa yiƣildi, nemə kiliƣanliri ħəm nemə təlim
bərgənlirini uningƣa məlum kilixti. ■ 31 Kelip-ketiwatkanlar naħayiti kəplikidin
ularƣa tamaklinixkimu wakit qikmidi. Xunga u ularƣa:
— Yürünglar, mən bilən hilwət bir jayƣa berip, birdəm aram elinglar, — dedi. ■
32 Buning bilən ular kemigə qüxüp, hilwət bir qəl yərgə karap mangdi. ■ 33 Birak
nuroƣun kixilər ularning ketiwatkanlikini baykap, ularni tonuweliwidi, ətraptiki
barlik xəħərlərdin piyadə yoloƣa qikip, yügürüp, ulardin burun u yərgə berip
yiƣilixti. 34 Əysa kemidin qüxüp, zor bir top adəmni kərüp, ularning padiqisiz koy
padisidək boloƣanlikiƣa iq aƣritti. Xunga u ularƣa kəp ixlarni əgitixkə baxlidi.■
35 Kəq kirip kaloƣanda, muhlisliri uning yeniƣa kelip:
— Bu qəl bir jay ikən, kəq kirip kətti. ■ 36 Halayikni yoloƣa seliwətkən bolsang,
ular ətraptiki kənt-kixlakларƣa berip, əzlirigə nan setiwalsun; qünki ularda yegüdək
nərsə yok, — dedi.
37 Lekin u ularƣa jawabən:
— Ularƣa əzünglar ozuk beringlar, — dedi.
Muhlislar uningdin:

□ **6:20 «Ħerod Yəħyani diyanətlik wə mukəddəs adəm dəp bilip...»** — okurmənlərgə ayanki, Təwrat wə Injilda «mukəddəs» degənning mənisi «uluƣ» əməs, bəlki «pak», «Hudaƣa ataloƣan»dur. **«u uning səzlirini angliƣan qaƣlirida alakzadə bolup ketətti»** — bəzi kona kəqürmilərdə buning ornida: «u uning səzlirini anglap nemə kilixni biləlməy kalatti» yaki «u uning səzlirini anglap kəp ixlarni kilatti» deyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26. ■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22 «Ħerodiyəning kizi»** — burunki eridin boloƣan kizi. Bəzi kona kəqürmilərdə: «... uning kizi Ħerodiyə» deyilidu. Undak tərjimə tooƣra bolsa, Ħerodiyəning kizining ismining əzining ismi bilən ohxax boluxi ajayib ix əməs, əlwəttə. ■ **6:23** Ħak. 11:30. □ **6:27 «...padixah dərħal bir jallat əwətip...»** — yaki «...padixah dərħal bir karawul əwətip...». ■ **6:27** Mat. 14:10. ■ **6:30** Luka 9:10. ■ **6:31** Mar. 3:20. ■ **6:32** Mat. 14:13; Luka 9:10; Yħ. 6:1. ■ **6:34** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luka 9:11. ■ **6:35** Mat. 14:15; Luka 9:12; Yħ. 6:5.

— Ikki yüz kümüx dinarƣa ularƣa nan əkelip ularni ozuķlanduramduķ? — dəp soridi.□
38 Əysa ularƣa: — Ķanqə neninglar bar? Berip ķarap beķinglar, — dedi. Ular ķarap bakķandin keyin:
— Bəxi bar ikən, yənə ikki beliķmu bar ikən, — deyixti.■
39 U ularƣa kixilərni top-top ķilip yexil qimində olturƣuzuxni buyrudi. 40 Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti. □ 41 U bəx nan bilən ikki beliķni ķoliƣa elip, asmanƣa ķarap *Hudaoƣa* təxəkkür-mədḥiyə eytti, andin nanlarni oxtup, kəpqilikkə tutup berix üqün muhlisliriƣa berip turatti; ikki beliķnimu ḥəmməyləngə tarķitip bərdi. ■ 42 Ḥəmməylən yəp toyundi. 43 *Muhlislar* exip ķaloƣan nan wə beliķ parqilirini liķ on ikki sewətkə teriwaldi. □ 44 Nanlarni yegən ərlərning sanila bəx mingqə idi.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-33; Yḥ. 6:16-21

45 Bu ixtin keyinla, u muhlisliriƣa өzüm bu halayiķni yoloƣa seliwetimən, angoƣiqə silər kemigə olturup, dengizning ķarxi ķiroƣiķidiki Bəyt-Saida yezisiƣa ətüp turunglar, dəp buyrudi. □ ■ 46 Ularni yoloƣa seliwətkəndin keyin, u dua-tilawət ķilix üqün taoƣķa qiķti. ■ 47 Kəq kirgəndə, kemə dengizning otturisiƣa yətkənidi, u өzi yaloƣuz ķuruķluķta idi. ■ 48 U muhlislirining palaķni küqəp uruwatķanliķini kərdi; qünki xamal tətür yənilixtə qiķķanidi. Keqə tətinqi jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri tərəpkə kəldi wə ularning yenidin ətüp ketidiƣandək ķilatti. □ 49 Lekin ular uning dengizning üstidə mengip keliwatķanliķini kərüp, uni alwasti ohxaydu, dəp oylap quķan selixti. 50 Qünki ularning ḥəmmisi uni kərüp sarasimigə qüxti.
Lekin u dərḥal ularƣa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, ķorķmanglar! — dedi.
51 U kemigə, ularning yeniƣa qiķķandila, xamal tohtidi. Ular buningdin ḥoxidin kətküdək dərijidə ķattiķ ḥəyran ķelixip, nemini oylaxni bilməytti; 52 qünki ular nan berix *məjizisini* tehiqə qüxənmigənidi, ularning ķəlbi bihud ḥaləttə turatti.
53 Ular dengizning ķarxi təripigə ətüp, Ginnisarət degən yurtta *ķuruķluķķa* qiķip, kemini baoƣlap ķoydi. ■ 54 Ular kemidin qüxüxi bilənla, *halayi'ķ* uni dərḥal tonuwelip, 55 ətraptiki ḥəmmə jaylarƣa yügürüxüp bardi wə «U palanqi yərgə qüxüptu» dəp anglixi bilənla, bimarlarni zəmbilgə selip, xu yərgə *uning aldiƣa* elip berixti.
56 U məyli yeza, məyli xəḥər yaki ķixlaķlarƣa barsun, həlķ aoƣriķlarni bazarlarƣa elip qiķip yatķuzatti; ular uningdin aoƣriķlar ḥeq bolmiƣanda sening yepinqangning

---

□ **6:37 «ikki yüz kümüx dinar»** — bir kümüx dinar (grek tilida «dinarius») bir ixqining bir künlük ix ḥəķķi idi («Mat.» 20:2ni kərüng). ■ **6:38** Mat. 14:17; Luķa 9:13; Yḥ. 6:9. □ **6:40 «Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti»** — grek tilida «Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup yetixti». ■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yḥ. 17:1. □ **6:43 «Muhlislar ...teriwaldi»** — grek tilida «Ular ... teriwaldi». «Ular»ning muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10də ispatlinidu. **«on ikki sewət»** — grek tilida «on ikki ķol sewət» — demək, bir adəm ikki ķollap kətürələydiƣan sewətlər. □ **6:45 «Bəyt-Saida yezisiƣa ətüp...»** — yaki «Bəyt-Saida yezisidin ətüp...». ■ **6:45** Mat. 14:22; Yḥ. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luķa 6:12. ■ **6:47** Mat. 14:23; Yḥ. 6:16. □ **6:48 «Keqə tətinqi jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waķit tang atay degən waķit idi. **«u ... ularning yenidin ətüp ketidiƣandək ķilatti»** — yaki «u ... ularning yenidin ətüp kətməkqi boldi». Bu intayin ķizik ix. Mumkinqiliki barki, (1) Əysaning «ətüp ketix»i — Muhlislarƣa Pərwərdigarning Pərixtisining Israillarni Misirdin ķutķuzux üqün «Ularning (Israillarning) yenidin ətüp ketix»ini əslətməkqi, yaki (2) u ularning **өzlikidin** өzini kemigə qiķip ḥəmraḥ boluxķa təklip ķilixini halaytti. ■ **6:53** Mat. 14:3.

pexigə bolsimu ḳolini təgküzüwalsaḳ dəp ətündi. Uningoɣa ḳolini təgküzgənlərning ḥəmmisi saḳaydi.

7

Insanni nemə napak ḳilidu?
Mat. 15:1-20

1 Bu qaoɣda, Pərisiylər wə Təwrat ustazliridin bəziliri Yerusalemdin kelip uning aldioɣa yioɣildi;■ 2-5 xu Pərisiylər wə Təwrat ustazliri uning muhlisliridin bəzilirining tamaḳni ḳolini yumay, yəni «napak» ḥalda yəwatḳanliḳini kərüp, uningdin:
— Muhlisliring nemixḳa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə riayə ḳilmay, bəlki yuyulmioɣan ḳolliri bilən tamaḳ yəydu? — dəp soraxti (qünki Pərisiylər wə pütün Yəhudiylar ata-bowiliri təripidin ḳalduruloɣan ən'ənini qing tutḳaqḳa, awwal ḳollirini əstayidilliḳ bilən yumisa, tamaḳ yeməydu. Xuningdək bazardin ḳaytip kəlgəndimu, ular ḳol yumay birnərsə yeməydu. Uningdin baxḳa, piyalə-ḳədəḥ, das-qəgün wə mis ḳaqilar wə diwanlarni yuyux tooɣrisida tapxuruloɣan nuroɣunlioɣan ən'ənilərdimu qing turidu).□
6 U ularoɣa jawab berip mundaḳ dedi:
— Yəxaya pəyoɣəmbər silər sahtipəzlər tooɣranglarda aldin'ala toptooɣra bexarət bərgən! *uning* yazmisida pütülgəndək: —
«Muxu həlḳ aoɣzida Meni ḥərmətligini bilən,
Biraḳ ḳəlbi Məndin yiraḳ;■
7 Ular Manga biḥudə ibadət ḳilidu.
Ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas».□ ■
8 Qünki silər Hudaning əmrini taxlap ḳoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwalidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər.□
9 U ularoɣa yənə mundaḳ dedi:
— Silər əzliringlarning ən'ənisini qing tutimiz dəp Hudaning əmrini əpqillik bilən bir qətkə ḳayrip ḳoydunglar! 10 Qünki Musa *pəyoɣəmbər*: «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «Atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər əlümgə məḥkum ḳilinsun» dəp əmr ḳiloɣan. ■ 11 Lekin silər: — Birsi «Atisi yaki anisioɣa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim — desila, □ 12 xu kixining ata-anisining ḥalidin həwər elixoɣa bolmaydu, dəp əgitisilər. 13 Xundaḳ

■ **7:1** Mat. 15:1. □ **7:2-5 «əstayidilliḳ bilən yumisa...»** — baxḳa birhil tərjimisi «beoɣixioɣiqə yumisa...» yaki «muxt bilən yumisa...». ■ **7:6** Yəx. 29:13; Əz. 33:31. □ **7:7 «Muxu həlḳ aoɣzida Meni ḥərmətligini bilən, biraḳ ḳəlbi Məndin yiraḳ; ular Manga biḥudə ibadət ḳilidu; ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas»** — «Yəx.» 29:13. ■ **7:7** Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ **7:8 «qünki silər Hudaning əmrini taxlap ḳoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwalidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər» degən səzlər tepilmaydu. ■ **7:10** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 5:16; 27:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **7:11 «Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim»** — «ḳurban» muxu yərdə biwasitə ibariniy tilidin elinoɣan bolup, «sədiḳə ḳilinoɣan» yaki «Hudaoɣa atap ḳilinoɣan» degən mənini bildüridu.

kilip, silər *əwladliringlarоŋa* tapxurоŋan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yokka qikiriwəttinglar, wə xuningоŋa ohxax kəp ixlarni kilisilər.□ ■

Insanni nemə napak kilidu?

14 Andin halayikni yənə yenioŋa qakirip, ularоŋa:
— Həmminglar manga kulak selinglar wə xuni qüxininglarki, ■ 15 insanning sirtidin iqigə kiridioŋan nərsilərning heqkandiki uni napak kilmaydu, bəlki əz iqidin qikidioŋan nərsilər bolsa, ular insanni napak kilidu. ■ 16 Angliоŋudək kuliki barlar buni anglisun! — dedi.
17 U halayiktin ayrilip əygə kirgəndə, muhlisliri uningdin bu təmsil həkkidə soridi. ■ 18 U ularоŋa:
— Silərmu tehiqə qüxənməy yürüwatamsilər?! Sirttin insanning iqigə kiridioŋan hərkandak nərsining uni napak kilalmaydioŋanlikini tonup yətməywatmamsilər? 19 *Sirttin kirgən nərsə* insanning kəlbigə əməs, axkazinioŋa kiridu, andin u yərdin tərət bolup taxlinidu, — dedi (u bu gəpni deyix bilən, həmmə yeməkliklərni halal kiliwətti).
20 U yənə səz kilip mundak dedi:
— Insanning iqidin qikidioŋinila, insanni napak kilidu. 21-22 Qünki xular — yaman niyətlər, zinahorluk, jinsiy buzukluklar, katillik, oоŋrilik, aqkəzlük, rəzilliklər, aldamqilik, xəhwaniylik, həsəthorluk, til-ahanət, təkəbburluk wə hamakətliklər insanning iqidin, yəni uning kəlbidin qikidu □ ■ 23 — bu rəzil ixlarning həmmisi insanning iqidin qikip, əzini napak kilidu.

Yat əllik bir ayalning etikadi
Mat. 15:21-28

24 U ornidin turup u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlarоŋa bardi wə bir əygə kirdi. Gərqə u buni heqkim bilmisun degən bolsimu, lekin yoxurup kalalmidi. □ ■ 25 Dərwəkə, napak roh qaplaxkan kiqik bir kizning anisi uning tooŋrisidiki həwərni angliоŋan haman yetip kelip, uning ayioŋioŋa yikildi 26 (ayal Yunanlik bolup, Suriyə əlkisidiki Fənikiy millitidin idi). U uningdin kizidin jinni həydiwetixni ətündi. □ 27 Lekin Əysa uningоŋa:
— Aldi bilən balilar korsikini toyoŋuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarоŋa taxlap berix tooŋra əməs, — dedi.□

□ **7:13 «Xundak kilip, silər əwladliringlarоŋa tapxurоŋan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yokka qikiriwəttinglar» —** Məsihning səzigə karioŋanda «Hudaoŋa atioŋan təəlluqatlar» tehi atioŋuqi kixining kolida turоŋanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining kollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthanioŋa tapxurimən» dəp kəsəm kiloŋan bolsa kerək. Yəhudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningоŋa ohxax kəpligən misallar tepilidu. Pəriysilər əgətkən xu hiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaoŋa ataloŋan («kurban kiloŋan») kiloŋan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundak kiloŋan bolsang) **həwər elixingоŋa bolmaydu**» degəndək. Ular xübhisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda kəridu, əlwəttə. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15. □ **7:21-22 «həsəthorluk» —** buning baxka birhil tərjimisi: «yaman kəz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pənd. 6:14; Yər. 17:9. □ **7:24 «u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlarоŋa bardi» —** u yər «qətəlliklər» turuwatkan rayon bolup, Məsihning xu yərgə berixtiki məksiti, əz həlkidin bir wakit ayrilip aram elixtin ibarət bolsa kerək. ■ **7:24** Mat. 15:21. □ **7:26 «ayal... Fənikiy millitidin idi» —** yaki «ayal... Fənikilik idi» yaki «ayal... Fənikə rayonilik idi». U Yəhudiy əməs, əlwəttə. U əslidə butpərəs boluxi mumkin. □ **7:27 «Aldi bilən balilar korsikini toyoŋuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarоŋa taxlap berix tooŋra əməs» —** Məsih Əysa bu yərdə əzining dəsləpki wəzipisini Yəhudiylarоŋa hux həwərni yətküzüx, dəp təkitləydu. «Kiqik itlar» bəlkim haqarətlik səz bolmay, əydiki arzuluk pistilirini kərsitidu. Muxu ayalning etikadi tooŋrisida «Matta»diki «koxumqə səz»imizni kərüng.

28 Lekin u buningoƣa jawabən:
— Durus, i Rəb, birak ḥətta itlarmu üstəl astida turup balilardin qüxkən nan uwakƣlirini yəydioƣu, — dedi.
29 Əysa uningoƣa:
— Sening muxu səzüng tüpəylidin yolungoƣa kayt, jin kizingdin qikip kətti, — dedi.
30 Ayal əyigə kaytip kəlgəndə, mana kiz kariwatta yatatti, jin uningdin qikip kətkənidi.

Əysaning bir gas-gaqa adəmni sakaytixi

31 Əysa yənə Tur wə Zidon xəḥirining ətrapidiki rayonlardin qikip, «On xəḥər» rayoni otturisidin ətüp, yənə Galiliyə dengizioƣa kəldi. ■ 32 Halayik uning aldioƣa tili eoƣir, gas bir adəmni elip kelip, uning uqisioƣa kolungni təgküzüp koysang, dəp ətünüxti. ■ 33 U u adəmni halayiktin ayrip bir qətkə tartip, barmaklirini uning kulaklirioƣa tikti, tükürüp, *barmikini* uning tilioƣa təgküzdi. □ 34 Andin u asmanoƣa karap uḥ tartip horsinoƣandin keyin, u adəmgə: «Əffata» (mənisi «eqil») dedi. 35 U adəmning kulakliri dərḥal eqilip, tilimu eqilip rawan gəp kilixka baxlidi.□
36 Əysa ularoƣa buni ḥeqkimgə eytmaslikni tapilidi. Lekin ularoƣa ḥərkanqə tapilioƣan bolsimu, bu həwərni yənila xunqə kəng tarkitiwətti. 37 Halayik *bu ixka* mutlək ḥəyran kelixip:
— U ḥəmmə ixlarni kaltis kilidikən! Ḥətta gaslarni anglaydioƣan, gaqilarni səzləydioƣan kilidikən, — deyixti.■

8

Əysaning tət ming kixini toyduruxi
Mat. 15:32-39

1 Xu künlərdə, yənə zor bir top halayik yioƣiloƣanidi. Ularning yegüdək ḥeqnemisi bolmioƣaqka, u muhlislirini yenioƣa qakirip:■
2 — Bu halayikka iqim aoƣriydu. Qünki ular mening yenimda turoƣili üq kün boldi, ularda yegüdək ḥeqnərsimu kalmidi. 3 Ularni əylirigə aq korsak kaytursam, yolda ḥalidin ketixi mumkin. Qünki bəziliri yirakтin kəlgənikən, — dedi.
4 Muhlisliri buningoƣa jawabən:
— Bundak hilwət bir jayda bu kixilərni toyduroƣudək nanni nədin tapkili bolsun? — deyixti.
5 — Kanqə neninglar bar? — dəp soridi u.
Yəttə, — deyixti ular.
6 Buning bilən u həlkni yərdə olturuxka buyrudi. Andin yəttə nanni kolioƣa aldi wə *Hudaoƣa* təxəkkür-mədḥiyə eytip oxtup, kəpqilikkə tutuxka muhlislirioƣa bərdi. Ular halayikka üləxtürüp bərdi. 7 *Muhlislar*da yənə birkanqə kiqik belikmu bar idi. U Hudaoƣa təxəkkür eytip ularni bərikətləp, muhlislirioƣa üləxtürüp berixni eytti. 8 Halayik toyoƣuqə yedi; ular exip kaloƣan parqilarni yəttə sewətkə teriwaldi.□
9 Yegənlər tət mingqə kixi idi. U ularni yoloƣa saldi, 10 andin muhlisliri bilən billə dərḥal kemigə qüxüp, Dalmanuta tərəplirigə bardi.■

■ **7:31** Mat. 15:29. ■ **7:32** Mat. 9:32; Luka 11:14. □ **7:33 «U... barmaklirini uning kulaklirioƣa tikti, tükürüp, barmikini uning tilioƣa təgküzdi» —** tərjimimiz boyiqə Məsiḥ bəlkim əz barmiki üstigə tekürgən boluxi mumkin, bolmisa u yərgə tekürgən bolsa kerək. □ **7:35 «...tilimu eqilip rawan gəp kilixka baxlidi» —** grek tilida «...tilining tanisi yexilip, rawan gəp kilixka baxlidi» ■ **7:37** Yar. 1:31. ■ **8:1** Mat. 15:32. □ **8:8 «ular exip kaloƣan parqilarni ... teriwaldi» —** «ular» — muhlislar yaki pütkül halayikni kərsitidu. **«yəttə sewət...»** — «sewət» grek tilida bu səz bək qong bir hil sewətni kərsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39.

Pərisiylərning məjizilik alamətni kərüxni tələp ḳilixi
Mat. 16:1-4

11 Pərisiylər qiḳip, uni sinax məḳsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət
kərsətsəng, dəp tələp ḳilixip, uning bilən munaziriləxkili turdi. □ ■ 12 U iqidə bir
uluoŋ-kiqik tinip:
— Bu dəwr nemixḳa bir «məjizilik alamət»ni istəp yüridu? Xuni silərgə bərḫək eytip
ḳoyayki, bu dəwrgə ḫeqḳandaḳ məjizilik alamət kərsitilməydu, — dedi. □ ■
13 Andin ulardin ayrilip, yənə kemigə qiḳip, dengizning u qetigə ətüp kətti.

Sahtipəzlik «eqitḳu»sidin saḳlinix
Mat. 16:5-12

14 Muhlislar nan elip kelixni untuoŋan bolup, kemidə bir tal nandin baxḳa yəydioŋini
yoḳ idi. 15 U ularni agaḫlandurup:
— Eḫtiyat ḳilinglar, Pərisiylərning eqitḳusi wə Ḫerodning eqitḳusidin ḫezi bol-
unglar, — dedi.□ ■ 16 Muhlislar əzara mulaḫizilixip:
— Uning bundaḳ deyixi nan əkəlmigənlikimizdin bolsa kerək, — deyixti.
17 Əysa ularning nemə *deyixiwatḳanliḳini* bilip:
— Nemixḳa nan yoḳluḳi tooŋrisida mulaḫizə ḳilisilər? Silər tehiqə pəm-parasət
yaki qüxənqigə igə bolmidinglarmu? Ḳəlbliringlar tehimu bihudlixip ketiwatamdu?
■ 18 Kəzünglar turup kərməywatamsilər? Ḳuliḳinglar turup anglimaywatamsilər?
Esinglarda yoḳmu? 19 Bəx ming kixigə bəx nanni oxtuoŋinimda, parqilaroŋa liḳ toloŋan
ḳanqə kiqik sewətni yioŋiwaldinglar? — dedi.
— On ikkini, — jawab bərdi ular.□ ■
20 — Yəttə nanni tət ming kixigə oxtuoŋinimda, parqilaroŋa liḳ toloŋan ḳanqə sewətni
yioŋiwaldinglar? — dedi u.
— Yəttini, — Jawab bərdi ular.■
21 U ularoŋa:
— Undaḳta, ḳandaḳsigə silər tehi qüxənməysilər? — dedi.□

Bəyt-Saidadiki bir korning saḳaytilixi

22 Ular Bəyt-Saida yezisioŋa kəldi; halayiḳ bir kor adəmni uning aldioŋa elip kelip,
uningoŋa ḳolungni təgküzüp ḳoysang, dəp ətündi. 23 U kor adəmning ḳolidin tutup
yezining sirtioŋa yetilәp bardi; uning kəzlirigə tükürüp, üstigə ḳollirini təgküzüp:
— Birər nərsə kərüwatamsən? — dəp soridi.■
24 U bexini kətürüp:
— Kixilərni kərüwatimən; ular huddi mengip yürüwatḳan dərəhlərdək
kərünüwatidu, — dedi.

□ **8:11 «Pərisiylər qiḳip, uni sinax məḳsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng...»** — Pərisiylər tələp ḳiloŋan «məjizilik alamət» Əysaning ḫəḳiḳiy Məsiḫ ikənlikini ispatlaydioŋan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luḳa 11:29; Yḫ. 6:30. □ **8:12 «u iqidə bir uluoŋ-kiqik tinip...»** — grek tilida «U roḫida bir uluoŋ-kiqik tinip..». «Roḫ» muxu yərdə uning əzining (insaniy) roḫini bildüridu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15 «Eḫtiyat ḳilinglar, Pərisiylərning eqitḳusi wə Ḫerodning eqitḳusidin ḫezi bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. ■ **8:15** Mat. 16:6; Luḳa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52. □ **8:19 «..ḳanqə kiqik sewət..»** — «sewət» grek tilida «ḳol sewət». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luḳa 9:13; Yḫ. 6:9. ■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21 «Undaḳta, ḳandaḳsigə silər tehi qüxənməysilər?»** — Məsiḫning bu soali muhlisliri yioŋiwaloŋan «on ikki (kiqik) sewət» wə «yəttə (qong) sewət» bilən munasiwətliktur. Ḳiziḳ bir ix xuki, Markus əzining Injildiki bayanida Məsiḫning (ələmdin tirilixtin baxḳa) jəmiy on tokḳuz alaḫidə məjizisini hatiriləydu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **8:23** Mar. 7:32.

25 Andin u ⱪaytidin ⱪollirini u adəmning kəzlirigə təgküzdi. U kəzlirini eqiwidi,
kəzliri əsligə kelip, ⱨəmmə nərsini eniⱪ kərdi. □ 26 Əysa uni əyigə ⱪayturup:
— Yezioⱪimu kirmə, yaki yezidiki ⱨeqkimgə bu ixni uⱪturma, — dəp tapilidi.□

Petrusning Əysani Ⱪutⱪuzoⱪuqi-Məsiⱨ dəp tonuxi
Mat. 16:13-20; Luⱪa 9:18-21

27 Əysa muhlisliri bilən qiⱪip Ⱪəysəriyə-Filippi rayonioⱪa ⱪaraxliⱪ kənt-yezilaroⱪa
bardi. Yolda u muhlisliridin:
— Kixilər meni kim dəydu? — dəp soridi.■
28 Ular uningoⱪa:
— Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəⱨya, bəzilər Ilyas *pəyoⱪəmbər* wə yənə bəzilər ilgiriki
pəyoⱪəmbərlərdin biri dəp ⱪaraydikən, — dəp jawab berixti.■
29 U ulardin:
— Əmdi silərqu, silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawabən: — Sən Məsiⱨdursən, — dedi.□ ■
30 U laroⱪa əzi tooⱪruluⱪ ⱨeqkimgə tinmasliⱪni jiddiy tapilidi.

Əysaning əlüp tirilidioⱪanliⱪini aldin eytixi
Mat. 16:21-28; Luⱪa 9:22-27

31 Xuning bilən u Insan’ooⱪlining nuroⱪun azab-oⱪubət tartixi, aⱪsaⱪallar, bax
kaⱨinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ⱪeⱪilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin
tirildürülüxi muⱪərrər ikənlikini *muhlisliroⱪa* əgitixkə baxlidi. □ ■ 32 U bu ixni oquⱪ-
axkara səzləp bərdi. Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləxkə baxlidi.
□ 33 Lekin u burulup muhlisliroⱪa ⱪarap, Petrusni əyibləp:
— Arⱪamoⱪa ət, Xəytan! Sening oylioⱪanliring Hudaning ixliri əməs, insanning
ixliridur, — dedi.□ ■
34 Andin muhlisliri bilən halayiⱪnimu qaⱪirip mundaⱪ dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət ⱪilsa, əzidin keqip, əzining krestini kətürüp
manga əgəxsun! □ ■ 35 Qünki kimdəkim əz jenini ⱪutⱪuzay desə, qoⱪum uningdin
məⱨrum bolidu; lekin kimdəkim mən üqün wə hux həwər üqün əz jenidin
məⱨrum bolsa, uni ⱪutⱪuzidu. ■ 36 Qünki bir adəm pütkül dunyaoⱪa igə bolup,
jenidin məⱨrum ⱪalsa, buning nemə paydisi bolsun?! □ 37 U nemisini jenioⱪa
tegixsun?! ■ 38 Qünki kimdəkim zinahor wə gunaⱨkar bu dəwr aldida məndin wə

□ **8:25 «U kəzlirini eqiwidi..»** — yaki «u bexini kətüriwidi...» yaki «u kəzlirini yooⱪan aqti...». □ **8:26 «Yezioⱪimu kirmə, yaki yezidiki ⱨeqkimgə bu ixni uⱪturma»** — Məsiⱨ nemixⱪa xundaⱪ tapilidi? Xübⱨisizki, Bəyt-Saidadikilər alliⱪaqan uning kəp məjizilirini kərüp turup tehiqə towa ⱪilmioⱪanidi («Mat.» 11:21ni kərüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luⱪa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2. □ **8:29 «Sən Məsiⱨdursən»** — «Məsiⱨ» degən səz tooⱪruluⱪ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yⱨ. 6:69. □ **8:31 «Insan’ooⱪlining.... aⱪsaⱪallar, bax kaⱨinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ⱪeⱪilixi»** — xu qaoⱪda ikki «bax kaⱨin» bar idi — «Annas» wə uning küy’ooⱪli «Ⱪayafa». ■ **8:31** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luⱪa 9:22; 18:31; 24:7. □ **8:32 «Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləxkə baxlidi»** — Petrusning əyiblixi xübⱨisizki, əzüng uluoⱪ padixaⱨ Məsiⱨ turup, bexingoⱪa muxundaⱪ dəⱨxətlik ixlarni qüxürməsliking kerək idi, degəndək. «Mat.» 16:22ni kərüng. □ **8:33 «Arⱪamoⱪa ət, Xəytan!»** — Əysa bu ayəttə «Xəytan» degən bu səzini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, əzining düxmini bolup ⱪaloⱪan Petrusⱪa eytidu. Ikkinqidin, Xəytan əzi Petrus arⱪiliⱪ Əysaoⱪa putlikaxang bolmaⱪqi idi. ■ **8:33** 2Sam. 19:22. □ **8:34 «Kimdəkim manga əgixixni niyət ⱪilsa, əzidin keqip, əzining krestini kətürüp manga əgəxsun!»** — «Mat.» 10:38ni, xundaⱪla uningdiki izaⱨatnimu kərüng. ■ **8:34** Mat. 10:38; 16:24; Luⱪa 9:23; 14:27. ■ **8:35** Mat. 10:39; 16:25; Luⱪa 9:24; 17:33; Yⱨ. 12:25. □ **8:36 «...jenidin məⱨrum ⱪalsa, buning nemə paydisi bolsun?!»** — «jan» muxu yərdə pəⱪət ⱨayatni əməs, bəlki adəmning salaⱨiyiti, roⱨiy dunyasini kərsitidu. ■ **8:37** Zəb. 49:6-9

mening sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oƣlimu atisining xan-xäripi iqidä muqäddäs pärixtilär bilän billä kälginidä, uningdin nomus qilidu.□ ■

9

Äysaning julaliqta körünüxi
Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

1 Uularƣa yänä:
— Män silärgä xuni bärhäq eytip qoyayki, bu yärdä turƣanlarning arisidin ölümning tämini tetixtin burun jäzmän Hudaning padixahliqining küq-qudrät bilän kälgänlikini köridiƣanlar bardur.□ ■

Äysaning julaliqta körünüxi
2 Wä altä kündin keyin, Äysa Petrus, Yaqup wä Yuhannani ayrip elip, egiz bir taƣlqa qikti. U yärdä uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip,■ 3 kiyimliri yär yüzidiki heqbir akartquqimu akartalmiƣudäk därijidä parqirap qardäk ap'aq boldi.
4 Ularning köz aldida Musa wä Ilyas *päyƣämbärlär* tuyuqsiz köründi; ular Äysa bilän sözlixiwatqanidi. 5 Petrus bu ixqa jawabän Äysaƣa:
— Ustaz, bu yärdä boloƣinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaƣa, yänä birini Ilyaska atap bu yärgä üq käpä yasayli! — dedi□ 6 (qünki Petrus nemä deyixini bilmäy qalƣanidi, qünki ular qorqunqqa qömüp kätkänidi).
7 Tuyuqsiz bir parqä bulut ularni qapliwaldi wä buluttin: «Bu Mening söyümlük Ooƣlumdur; uningƣa qulaq selinglar!» degän awaz anglandi.■ 8 Ular lappidä ätrapiƣa qarixiwidi, lekin yänä heqkimni körmidi, öz yenida päqät Äysanila kördi.
9 Ular taƣdin qüxüwatqanda, Äysa ularƣa, Insan'ooƣli ölümdin tirildürülmigüqä, körgänlirini heqkimgä eytmasliqni ämr qilip tapilidi. ■ 10 Ular uning bu sözini köngligä püküp, «ölümdin tirilix» degänning zadi nemä ikänliki häqqidä özara mulahiziläxti.
11 Ular uningdin yänä:
— Täwrat ustazliri nemä üqün: «Ilyas *päyƣämbär Mäsihni kelixtin* awwal qaytip kelixi keräk» deyixidu? — däp soraxti.■
12 U ularƣa jawabän:
— Ilyas *päyƣämbär* därwäqä *Mäsihtin* awwal kelidu, andin hämmä ixni ornioƣa kältüridu; ämdi nemixqa muqäddäs yazmilarda Insan'ooƣli köp azab-oqubät qekidu

---

□ **8:38 «zinahor wä gunahqkar bu däwr» —** «zinahor» bälkim häm jismaniy häm köqmä (Hudaƣa wapasizlik qiloƣuqi, degän) mänidimu ixlitilidu. **«Insan'ooƣli»** — Mäsih, älwättä. «Täbirlär»nimu körüng. ■ **8:38** Mat. 10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuha. 2:23. □ **9:1 «Bu yärdä turƣanlarning arisidin ölümning tämini tetixtin burun jäzmän Hudaning padixahliqining küq-qudrät bilän kälgänlikini köridiƣanlar bardur» —** bizningqä 9:1-ayättiki sözning muhim mänisi 9:2-13dä täswirlängän karamät ixlarni körsitidu. Baxqa alimlar u: (1) Äysa ältürülgändin keyin muhlisliriƣa qayta körünüxi bilän; (2) Muqäddäs Rohning kelixi bilän; (3) Mäsihning xäripi jamaättä ayan qilinixi bilän; (4) Äysaning dunyaƣa qaytip kelixi bilän ämälgä axuruldi, däp qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir säl orunluq boloƣini bilän, lekin Äysaning «bu yärdä turƣanlarning **arisidin**... köridiƣanlar bar» deginidin qariƣanda, **bäzi** rosullar bu ixni köridu, xunga muhim ämälgä axuruluxi 9:2-13diki «Äysaning julaliqta körünüxi» degän ixtur, däp qaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luqa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luqa 9:28. □ **9:5 «Ustaz» —** grek tilida (häm ibraniy tilida) «Rabbi» deyilidu. **«birini sanga, birini Musaƣa, yänä birini Ilyaska atap bu yärgä üq käpä yasayli!»** — bu söz wä pütün wäqä tooƣruluq yänä «Matta»diki «qoxumqä söz»imizni körüng. ■ **9:7** Qan. 18:19; Yäx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luqa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17.

wə horlinidu, dəp pütülgən? □ ■ 13 Lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas *pəyoɳəmbər* dərḥəkiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḥəkḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi.□ ■

Jin qaplaxḳan balining azad ḳilinixi
Mat. 17:14-20; Luḳa 9:37-43

14 Ular muhlislarning yenioɳa ḳaytip baroɳinida, zor bir top adəmlərning ularning ətrapioɳa olixiwaloɳanliḳini, birnəqqə Təwrat ustazlirining ular bilən munazirə ḳilixiwatḳanliḳini kərdi. 15 Uni kərgən pütün halayiḳ intayin ḥəyran boluxti wə yügürüp kelip uning bilən salamlaxti. 16 U ulardin:
— Ular bilən nemə tooɳruluḳ munazirə ḳilixiwatisilər, — dəp soridi. □ 17 Halayiḳtin birəylən uningoɳa:
— Ustaz, mən ooɳlumni sening aldingoɳa elip kəldim, qünki uningoɳa gaqa ḳiloɳuqi bir roḥ qaplixiwaloɳan. □ ■ 18 Ḥər ḳetim roḥ uni qirmiwalsa, uni tartixturup yiḳitidu, xuning bilən balining aoɳzi kəpüklixip, qixliri kirixip ketidu; ḳaḳxal bolup ḳalidu. Muhlisliringdin jinni ḥəydiwətkəysilər dəp tilidim, biraḳ ular ḳilalmidi, — dedi.□
19 U jawabən: — Əy etiḳadsiz dəwr, silər bilən ḳaqanoɳiqə turay?! Mən silərgə yənə ḳaqanoɳiqə səwr ḳilay? — Balini aldimoɳa elip kelinglar — dedi.
20 Ular balini uning aldioɳa elip kəldi. Əysani kərüx bilənla roḥ balining pütün bədinini tartixturuwətti. Bala yiḳilip, aoɳzidin kəpük qiḳḳan peti yərdə yumilap kətti.■
21 U balining atisidin:
— Bu ix bexioɳa kəlginigə ḳanqə uzun boldi? — dəp soridi.
U: — Kiqikidin tartip xundaḳ, 22 jin uni ḥalak ḳilix üqün kəp ḳetim otḳa wə suoɳa taxlidi. Əmdi bir amal ḳilalisang, bizgə iq aoɳritip xapaət ḳiloɳaysən! — dedi.
23 Əysa uningoɳa: — «Ḳilalisang!» dəysənoɳu! Ixənqtə boloɳan adəmgə ḥəmmə ix mumkindur! — dedi.■
24 Balining atisi dərḥal: — Mən ixinimən; ixənqsizlikimgə mədət ḳiloɳaysən! — dedi yioɳlap nida ḳilip. 25 Əmdi Əysa kəpqilikning yügürüxüp kəlgənlikini kərüp, ḥeliḳi napak roḥḳa tənbiḥ berip:
— Əy adəmni gas wə gaqa ḳiloɳuqi roḥ! Buyruḳ ḳilimənki, uningdin qiḳ, ikkinqi kirgüqi bolma! — dedi.
26 Xu ḥaman jin bir qirḳiridi-də, balini dəḥxətlik tartixturup, uningdin qiḳip kətti. Bala ɵlüktək yetip ḳaldi, halayiḳning kəpinqisi «U ɵldi!» deyixti. 27 Lekin Əysa balini ḳolidin tutup yəlidi, bala ornidin turdi.

□ **9:12** **«Ilyas pəyoɳəmbər dərwəḳə Məsiḥtin awwal kelidu, andin ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu»** — «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «ḥəmmini ornioɳa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxḳa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu. **«əmdi nemixḳa muḳəddəs yazmilarda iInsan'ooɳli kəp azab-oḳubət qekidu wə horlinidu, dəp pütülgən? »** — «nemixḳa…?» — Əgər uluoɳ Ilyas pəyoɳəmbər kelip Məsiḥ üqün yol təyyarlioɳan bolsa, zadi «nemixḳa» həlḳ Məsiḥni ḳobul ḳilmaydu? Yəḥya pəyoɳəmbər dərwəḳə «Ilyas pəyoɳəmbər»ning roḥi wə küqidə kəlgini bilən («Luḳa» 1:17) u ɵltürülgən wə Məsiḥmu uningoɳa ohxax ɵltürülidu (13-ayətnimu kərüng). ■ **9:12** Mal. 4:5; Zəb. 22:6; Yəx. 53:4; Dan. 9:26; Wəḥ. 11:4-7 □ **9:13** **«lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas pəyoɳəmbər dərḥəkiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḥəkḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi»** — muxu yərdə Məsiḥ Yəḥya pəyoɳəmbərni yənə Iliyas pəyoɳəmbərgə ohxitidu. ■ **9:13** Mal. 4:5,6 □ **9:16** **«U ulardin: — … dəp soridi»** — «ular» muxu yərdə (1) muhlislirini; (2) halayiḳning ɵzlirini (3) Təwrat ustazlirini kərsitixi mumkin. Bizningqə (2) yaki (3) tooɳra boluxi kerək; halayiḳtin biri muxu soaloɳa jawab beridu. Bəzi kona kəqürmiliridə «ular»ning ornida «Təwrat ustazliri» deyilidu. □ **9:17** **«mən ooɳlumni sening aldingoɳa elip kəldim»** — bu kixining «sening aldingoɳa» degini uning Məsiḥ wə muhlislirini «bir adəmdək» dəp ḳarayttti, dəp bildüridu. Bir tərəptin muxu kəzḳarax tooɳridur. ■ **9:17** Mat. 17:14; Luḳa 9:37,38. □ **9:18** **«uni tartixturup yiḳitidu»** — yaki «uni yərgə yiḳitiwetidu». **«ḳaḳxal bolup ḳalidu»** — yaki «pütün əzayi ḳetip ḳalidu». ■ **9:20** Mar. 1:26. ■ **9:23** Luḳa 17:6.

28 Əysa өygə kirgəndin keyin, muhlisliri uning bilən yalоquz qalоqanda uningdin: —
Biz nemə üqün jinni ḥəydiwetəlmiduq? — dəp soraxti.■
29 U ularоqa: — Bu hil *jin* dua wə rozidin baxqa yol bilən qiqirilmas, — dedi.□

Əysaning өlüp tirilidiоqanliqini yənə aldin eytixi
Mat. 17:22-23; Luqa 9:43-45

30 Ular xu yərdin ayrilip, Galiliyədin өtüp ketiwatatti. Biraq u buni ḥeqkimning
bilixini halimaytti. ■ 31 Qünki u muhlislirioqa:
— Insan'ooqli insanlarning qoliоqa tapxurulup, ular uni өltüridu. Өltürülüp üq
kündin keyin u tirilidu, — degən təlimni beriwatatti. 32 Lekin *muhlislar* bu səzni
qüxənmidi ḥəmdə uningdin soraxqimu petinalmidi.

Ḥəqiqiy uluоq kim?
Mat. 18:1-5; Luqa 9:46-48

33 U KəpərNaḥum xəḥirigə kəldi. Өygə kirgəndə u ulardin:
— Yolda nemə tooqrisida mulaḥiziləxtinglar? — dəp soridi. ■ 34 Lekin ular xük turdi,
qünki ular yolda qaysimiz əng uluоq dəp bir-biri bilən mulaḥiziləxkənidi.
35 U olturup, on ikkəylənni yenioqa qaqirip, ularоqa:
— Kim birinqi boluxni istigən bolsa, xu ḥəmməylənning əng ahirqisi wə
ḥəmməylənning hizmətkari bolsun, — dedi. ■ 36 Andin u kiqik bir balini otturida
turoquzdi wə uni quqiqioqa elip turup, ularоqa mundaq dedi:■
37 — Kim mening namimda muxundaq kiqik balini qobul qilsa, meni qobul qiloqan
bolidu. Kim meni qobul qilsa, u meni əməs, bəlki meni əwətküqini qobul qiloqan
bolidu.□ ■

Qarxi turmasliqning өzi qollioqanliqtur
Luqa 9:49-50

38 Yuḥanna uningoqa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni ḥəydəwatqan birsini kərduq. Lekin u biz bilən
birgə sanga əgəxkənlərdin bolmioqaqqa, uni tostuq, — dedi.■
39 Lekin Əysa: — Uni tosmanglar. Qünki mening namim bilən bir məjizə yaratqan
birsi arqidinla mening üstümdin yaman gəp qilixi mumkin əməs. ■ 40 Qünki bizgə
qarxi turmioqanlar bizni qollioqanlardur. 41 Qünki mən silərgə xuni bərḥək eytip
qoyayki, Məsiḥkə mənsup boloqanliqinglar üqün, mening namimda silərgə ḥətta
birər piyalə su bərgən kiximu өz in'amioqa erixməy qalmaydu.■

Gunaḥning ezitquluqi
Mat. 18:6-9; Luqa 17:1-2

42 Lekin manga etiqad qiloqan bundaq kiqiklərdin birini gunaḥqa putlaxturoqan
ḥərqandaq adəmni, u boynioqa yooqan tügmən texi esiloqan ḥalda dengizoqa
taxliwetilgini əwzəl bolatti.■
43 Əgər əmdi qolung seni gunaḥqa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki qolung
bar ḥalda dozahqa, yəni өqürülməs otqa kirginingdin kərə, qolaq ḥalda ḥayatliqqa

---

■ **9:28** Mat. 17:19. □ **9:29** **«Bu hil jin dua wə rozidin baxqa yol bilən qiqirilmas»** — bəzi kona kəqürmilərdə «rozidin» degən səz tepilmaydu. ■ **9:30** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. ■ **9:33** Mat. 18:1; Luqa 9:46; 22:24. ■ **9:35** Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ **9:36** Mar. 10:16. □ **9:37** **«Kim mening namimda muxundaq kiqik balini qobul qilsa…»** — yaki «kim mening namimda muxundaq kiqik balini kütsə…». ■ **9:37** Mat. 18:5; Luqa 9:48; Yḥ. 13:20. ■ **9:38** Luqa 9:49. ■ **9:39** 1Kor. 12:3. ■ **9:41** Mat. 10:42. ■ **9:42** Mat. 18:6; Luqa 17:2.

kirgining əwzəldur. ■ 44 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.□ ■
45 Əgər əmdi putung seni *gunaḩḳa* putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki putung bar ḥalda dozahḳa, yəni ɵqürülməs otḳa taxlanoɣiningdin kərə, tokur ḥalda ḥayatlikḳa kirgining əwzəl. 46 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.■
47 Əgər kɵzüng seni *gunaḩḳa* putlaxtursa, uni oyup taxliwət. Ikki kɵzüng bar ḥalda otluḳ dozahḳa taxlanoɣiningdin kərə, singar kɵzlük bolup Hudaning padixaḩlikiɣa kirgining əwzəl. 48 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.■
49 Ḥəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḥərbir ḳurbanliḳ tuz bilən tuzlinidu. □ ■
50 Tuz yahxi nərsidur. Ḥalbuki, əgər tuz ɵz tuzluḳini yoḳatsa, uningoɣa ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu? Ɵzünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən inaḳlikta ɵtünglar.□ ■

10

Talaḳ tooɣrisidiki təlim
Mat. 19:1-12

1 U u yərdin ḳozoɣilip, Yəhudiyə ɵlkisi tərəpliridin ɵtüp, Iordan dəryasining u ḳetidiki rayonlaroɣimu bardi. Top-top adəmlər yənə uning ətrapioɣa olixiwaloɣanidi. U aditi boyiqə ularoɣa təlim berixkə baxlidi.■ 2 Bəzi Pərisiylər uning yenioɣa kelip uni ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə uningdin:
— Bir adəmning ayalini talaḳ ḳilixi Təwrat ḳanunioɣa uyoɣunmu? — dəp soridi.□

■ **9:43** Ḳan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ **9:44** **«Qünki dozahta xularni yəydioɣan ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu»** — bəzi kona kɵqürmilərdə bu 44- wə 46-ayət tepilmaydu. ■ **9:44** Yəx. 66:24. ■ **9:46** Yəx. 66:24 ■ **9:48** Yəx. 66:24 □ **9:49** **«Ḥəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḥərbir ḳurbanliḳ tuz bilən tuzlinidu»** — bu sirliḳ jümlə qoḳum «Law.» 2:13, «Qəl.» 31:23, «Əz.» 43:23, «Yəx.» 34:6 wə 66:20 ḥəmdə yuḳiriḳi 42-48 ayətlər bilən munasiwətliktur. Mənisi bəlkim: — (1) gəx-kəktatlarni tuz bilən uzun saḳlioɣili boloɣandək, Məsiḩgə ixənmigənlər dozahning otida «qirimay, saḳlinip» mənggü jazalinidu; yaki (2) Məsiḩgə əgəxkənlər muxu dunyada (tuz yarioɣa sepilgəndək) japa-muxəḳḳət, azab-oḳubət qekidu; yaki (3) mənisi ḥər ikki tərəptikidək bolidu — demək, ḥərbir kixi ɵzining Əysa Məsiḩkə boloɣan munasiwitidə muwapiḳ japa-muxəḳḳət, azab-oḳubət qekidu; etiḳadqilar muxu dunyada japa-muxəḳḳətlər arḳiliḳ tawlinip paklinidu, etiḳadsizlar dozahta mənggü azab tartidu. Bizningqə 3-mənisi tooɣra kelixi mumkin. Rəbbimiz bu yərdə ḥəm etiḳadqilarni ḥəm etiḳadsizlarnimu kɵzdə tutidu. Bizningqə pəḳət etiḳadqilar Hudaoɣa atilidioɣan ḳurbanliḳ bolalaydu, xunga ayətning birinqi ḳisimda ḥəmmə adəm, ikkinqi ḳisimda etiḳadqilar («ḳurbanliḳ» süpitidə) kɵzdə tutulidu. ■ **9:49** Law. 2:13. □ **9:50** **«Tuz yahxi nərsidur. Ḥalbuki, əgər tuz ɵz tuzluḳini yoḳatsa, uningoɣa ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu?»** — tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saḳaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɣa boloɣan roli buningoɣa ohxap ketixi kerək. **«Ɵzünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən inaḳlikta ɵtünglar»** — bu sirliḳ jümlining mənisi üqün «Mat.» 5:13, «Əf.» 4:29, «Kol.» 4:6ni kɵrüng. Etiḳadqilar «tuzluḳ» bolsa ɵzini pak tutidu, lekin buningdin Ḥali qonglik ḳilmaydu — bəlki muḥəbbiti, hatirjəmliki wə huxalliḳi bilən gunaḥta tutuloɣanlarni Hudaning yolioɣa jəlp ḳiloɣuqilardur. ■ **9:50** Mat. 5:13; Luḳa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14. ■ **10:1** Mat. 19:1. □ **10:2** **«ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə»** — əslidə Yəḩya pəyoɣəmbər Ḥerod padixaḥḳa «talaḳ ḳilsang bolmaydu» dəp tənbiḥ berip, uning qixioɣa tegip ɵltürülgənidi. Xübḥisizki, Pərsiylərning məḳsətlirining biri: — Əysamu «talaḳ ḳilixḳa bolmaydu» desə, Ḥerod padixaḥ uni Yəḩyaoɣa ohxax ɵltürüwetətti.

3 Lekin u jawabən: — Musa *pəyoƣəmbər* silərgə nemə dəp buyruoƣan? — dedi. 4 Ular:
— Musa *pəyoƣəmbər* kixining ayalini bir parqə talaķ heti yezipla talaķ ķilixioƣa ruhsət ķiloƣan, — deyixti.□ ■
5 Əysa ularoƣa:
— Tax yürəklikinglardin u silərgə bu əmrni pütkən; 6 lekin Huda aləm apiridə boloƣinida *insanlarni* «Ər wə ayal ķilip yaratti».■ 7 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip■ 8 ikkilisi bir tən bolidu». Xundaķ ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir tən bolidu.□ ■ 9 Xuning üqün, Huda ķoxķanni insan ayrimisun, — dedi.■
10 Ular əygə ķaytip kelip kirgəndə, muhlisliri uningdin bu ħəķtə soridi. 11 U ularoƣa:
— Ayalini talaķ ķilip, baxķa birini əmrigə aloƣan kixi ayalioƣa gunaħ ķilip zina ķiloƣan bolidu. ■ 12 Erini ķoyuwetip, baxķa ərgə təgkən ayalmu zina ķiloƣan bolidu, — dedi.□

Əysaning kiqik balilaroƣa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Luķa 18:15-17

13 Ķolungni təgküzgəysən dəp, kixilər kiqik balilirini uning aldioƣa elip keliwatatti. Biraķ muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■ 14 Buni kərgən Əysa aqqiķlinip, muhlisliroƣa:
Balilar aldimoƣa kəlsun, ularni tosmanglar. Qünki Hudaning padixaħliķi dəl muxundaķlaroƣa təwədur. □ ■ 15 Mən silərgə xuni bərħəķ eytip ķoyayki, Hudaning padixaħliķini səbiy balidək ķobul ķilmisa, uningoƣa ħərgiz kirəlməydu, — dedi.
16 Xuning bilən u balilarni ķuqiķioƣa elip, ularoƣa ķollirini təgküzüp bəht tilidi.□ ■

Puldarlar Hudaning padixaħliķioƣa kirələmdu?
Mat. 19:16-30; Luķa 18:18-30

17 U yoloƣa qiķķanda, birsi uning aldioƣa yügürüp kelip, uning aldida tizlinip uningdin:
— I yahxi ustaz, mən ķandaķ ķilsam mənggülük ħayatķa miraslik ķilimən? — dəp soridi.■
18 Lekin Əysa uningoƣa:
— Meni nemixķa yahxi dəysən? Pəķət biridin, yəni Hudadin baxķa ħeqkim yahxi əməstur. 19 Sən Təwrattiki «Zina ķilma, ķatillik ķilma, ooƣrilik ķilma, yaloƣan guwaħlik bərmə, hiyanət ķilma, ata-anangni ħərmət ķil» degən pərħiz-pərzlərni bilisən, — dedi.□ ■

□ **10:4** **«Musa pəyoƣəmbər kixining ayalini bir parqə talaķ heti yezipla talaķ ķilixioƣa ruhsət ķiloƣan»** — muxu əmrning tooƣrisi «Ķan.» 24:1də tepilidu. Yənə «ķoyup berix» («talaķ ķilix») tooƣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «ķoxumqə səz»nimu (7-bab tooƣruluķ) kərüng. ■ **10:4** Ķan. 24:1, 3; Yər. 3:1; Mat. 5:31. ■ **10:6** Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ **10:7** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31. □ **10:8** **«xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip ikkilisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:24. ■ **10:8** Yar. 2:24 ■ **10:9** 1Kor. 7:10. ■ **10:11** Mat. 5:32; 19:9; Luķa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **10:12** **«*Ayal* .... erini ķoyuwetip…»** — Yəħudiy jəmiyitidə bu intayin az kərülidioƣan əħwal. Lekin Yəħudiy əməslər arisida daim yüz berətti. Xunga xübħisizki, Məsiħning muxu yərdə kəzdə tutķini Yəħudiy əməslərnimu əz iqigə alidu. Yənə «ķoyup berix» («talaķ ķilix») tooƣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «ķoxumqə səz»nimu (7-bab tooƣruluķ) kərüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luķa 18:15. □ **10:14** **«Hudaning padixaħliķi dəl muxundaķlaroƣa təwədur»** — yaki «Hudaning padixaħliķi dəl muxundaķlardin tərkib tapķandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **10:16** **«Xuning bilən u balilarni ķuqiķioƣa elip, ularoƣa ķollirini təgküzüp bəht tilidi»** — bu ayəttiki grek tilioƣa ķarioƣanda, mumkinqiliki barki, u bir-birləp ķuqaķlap, balilaroƣa ayrim-ayrim bəht tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36. ■ **10:17** Mat. 19:16; Luķa 18:18. □ **10:19** **«Zina ķilma, ķatillik ķilma, ooƣrilik ķilma, yaloƣan guwaħlik bərmə, hiyanət ķilma, ata-anangni ħərmət ķil»** — muxu əmrlər «Mis.» 20:12-16, «Ķan.» 5:16-20 wə 24:14də tepilidu. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Ķan. 5:16-20; Ķan. 24:14; Rim. 13:9.

20 U adəm jawabən: — Ustaz, bularning ḫəmmisigə kiqikimdin tartip əməl ḳilip
keliwatimən, — dedi.
21 Əysaning uningoɣa ḳarap muḫəbbiti ḳozoɣaldi wə uningoɣa:
— Səndə yənə bir ix kəm. Berip pütün mal-mülkingni setip, pulini yoḳsullaroɣa
bərgin wə xundaḳ ḳilsang, ərxtə həzinəng bolidu; andin kelip krestni kətürüp manga
əgəxkin! — dedi.□ ■
22 Lekin muxu səzni anglap, uning qirayi tutulup, ḳayoɣuoɣa qəmüp u yərdin kətti.
Qünki uning mal-dunyasi naḫayiti kəp idi.
23 Andin Əysa qərisigə səpselip ḳarap, muhlisliriɣa:
— Mal-dunyasi kəplərning Hudaning padixaḫliḳioɣa kirixi nemidegən təsliktə bolidu-
ḫə! — dedi.■
24 Muhlislar uning səzlirigə intayin ḫəyran boluxti, lekin Əysa ularoɣa yənə jawabən:
— Balilirim, mal-mülükkə tayanoɣanlar üqün Hudaning padixaḫliḳioɣa kirix ne-
midegən təs-ḫə! □ 25 Təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning
padixaḫliḳioɣa kirixidin asandur! — dedi.
26 Ular buni anglap intayin bək ḫəyran boluxup, bir-biridin:
Undaḳta, kim nijatḳa erixələydu? — dəp soraxti. 27 Əysa ularoɣa ḳarap:
— Bu ix insan bilən wujudḳa qiḳixi mumkin əməs, lekin Huda üqün mumkin əməs
bolmaydu; qünki Hudaoɣa nisbətən ḫəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
28 Buning bilən Petrus uningoɣa:
— Mana, biz bolsaḳ, ḫəmmini taxlap sanga əgəxtuḳ!? — degili turdi.■
29 Əysa uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Mən silərgə bərḫəḳ xuni eytip ḳoyayki, mən üqün wə hux həwər üqün
əyi, aka-ukiliri, aqa-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminliridin waz
kəqkənlərning ḫəmmisi 30 bu zamanda bularning yüz ḫəssisigə, yəni əy, aka-
uka, aqa-singil, ana, balilar wə yər-zeminlaroɣa (ziyankəxliklər ḳoxuloɣan ḫalda)
muyəssər bolmay ḳalmaydu wə kelidioɣan zamandimu mənggülük ḫayatḳa erixməy
ḳalmaydu. 31 Lekin xu qaoɣda nuroɣun aldida turoɣanlar arḳioɣa ətidu, nuroɣun
arḳida turoɣanlar aldioɣa ətidu.■

Əysaning əlüp tirilidioɣanliḳini yənə aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Luḳa 18:31-34

32 Ular Yerusalemoɣa qiḳidioɣan yolda idi, Əysa ḫəmmining aldida ketiwatatti.
Muhlisliri bək ḫəyran idi ḫəmdə uningoɣa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti.
Əysa on ikkəylənni yənə əz yenioɣa tartip, ularoɣa əz bexioɣa qüxidioɣanlirini
uḳturuxḳa baxlap:□ ■

□ **10:21 «...Andin kelip krestni kətürüp manga əgəxkin!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «krest kətürüp» degən səz tepilmaydu. «Krest kətürüx» degən uḳum tooɣrisida «Mat.» 10:38diki izaḫat wə baxḳa izaḫatlarni kərüng. «Əysaning uningoɣa ḳarap muḫəbbiti ḳozoɣaldi» degən səzigə ḳarioɣanda, mumkinqiliki barki, mənggülük ḫayatni izdigən yax bay yigit dəl Markusning əzi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Əysaning muḫəbbiti» tooɣruluḳ ḳandaḳmu həwər tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luḳa 12:33; 1Tim. 6:17. ■ **10:23** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Luḳa 18:24. □ **10:24 «mal-mülükkə tayanoɣanlar üqün Hudaning padixaḫliḳioɣa kirix nemidegən təs-ḫə!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «mal-mülüklərgə tayanoɣanlar üqün» degən səz tepilmaydu. □ **10:27 «qünki Hudaoɣa nisbətən ḫəmmə ix mumkin bolidu»** — grek tilida: «qünki Huda bilən ḫəmmə ix mumkin bolidu». ■ **10:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luḳa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luḳa 5:11; 18:28. ■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luḳa 13:30. □ **10:32 «muhlisliri»** —Muxu yərdə grek tilida «ular» bilən bildürülidu. **«Muhlisliri bək ḫəyran idi ḫəmdə uningoɣa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti»** — ularning ḫəyran ḳelix yaki ḳorḳunqta boluxning səwəbi: (1) u adəttikidək ular bilən billə mangmay, bəlkim naməlum səwəbtin aldida yaloɣuz mangatti; (2) u hətər yüz berix mumkinqiliki boloɣan xu xəḫərgə aldirap ketiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luḳa 9:22; 18:31; 24:7.

33 — Mana biz ḥazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḥinlar wə
Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni ɵlümgə məḥkum ḳilidu wə yat əlliklərgə
tapxuridu. 34 Ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap, uning üstigə tɵküridu wə uni
ɵltüridu. Lekin üq kündin keyin u ḳayta tirilidu, — dedi.□

Yaḳup bilən Yuḥannaning təlipi
Mat. 20:20-28

35 Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup bilən Yuḥanna uning aldioɣa kelip:
— Ustaz, səndin nemə tilisək orundap bərsəng, dəp ɵtünimiz, — deyixti.■
36 Uularoɣa: — Silərgə nemə ḳilip beriximni halaysilər? — dedi.
37 — Sən xan-xəripingdə boloɣiningda, birimizni ong yeningda, birimizni sol
yeningda olturoɣuzoɣaysən, — deyixti ular.
38 Əysaularoɣa jawabən: — Nemə tələp ḳiloɣanliḳinglarni bilməywatisilər. Mən
iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər? Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul
ḳilalamsilər?□ ■
39 — Ḳilalaymiz, — deyixti ular.
Əysa ularoɣa:
— Dərwəḳə, mən iqidioɣan ḳədəḥimni silərmu iqisilər wə mən ḳobul ḳilidioɣan
qəmüldürülüx bilən qəmüldürülisilər. 40 Biraḳ ong yaki sol yenimda olturuxḳa nesip
bolux mening ilikimdə əməs; bəlki kimlərgə təyyarlanoɣan bolsa, xularoɣa berilidu,
— dedi.■
41 Buningdin həwər tapḳan *ḳaloɣan* on *muhlis* Yaḳup bilən Yuḥannadin hapa boluxḳa
baxlidi. ■ 42 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, yat əllər üstidiki ḥɵkümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki
həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni
hojayinlarqə idarə ḳilidu. □ ■ 43 Biraḳ silərning aranglarda bundaḳ ix bolmaydu;
bəlki silərdin kim mərtiwilik boluxni halisa, u silərning hizmitinglarda bolsun;
■ 44 wə kim aranglarda birinqi boluxni istisə, u ḥəmmə adəmning ḳuli bolsun.
45 Qünki Insan’ooɣlimu dərwəḳə xu yolda kɵpqilik mening hizmitimdə bolsun deməy,
bəlki kɵpqilikning hizmitidə bolay wə jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni
ḥɵrlükkə qiḳiray dəp kəldi.□ ■

Ḳarioɣu Bartimayning kɵzining saḳaytilixi
Mat. 20:29-34; Luḳa 18:35-43

46 Ular Yeriho xəḥirigə kəldi. *Əysa* muhlisliri wə zor bir top adəmlər bilən billə
Yerihodin qiḳḳan waḳitta, Timayning Bartimay isimlik ḳarioɣu ooɣli yol boyida

---

□ **10:34 «ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap...»** — Rim imperiyəsidə jaza ḳamqiliri birnəqqə tasmiliḳ bolup, ḥərbir tasmioɣa ḳooɣuxun wə ustihan parqiliri baoɣlanoɣan bolidu. Ḳamqilioɣan waḳtida jazalanoɣuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoɣan ləxkər uni ḳamqilaytti. Jazalanoɣuqi bəzi waḳitlarda ḥətta muxu ḳamqilaxtin ɵlətti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38 «Mən iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḥ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ɵlümini kɵzdə tutidu. **«Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul ḳilalamsilər?»** — Məsiḥ kərsətkən bu «qəmüldürüx» xübḥisizki, ɵz ɵlümidur. «Əfəsusluḳlaroɣa»diki «ḳoxumqə səz»imizdə yazoɣan «qəmüldürüx» tooɣruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luḳa 12:49,50. ■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24. □ **10:42 «yat əllər üstidiki ḥɵkümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə ḳilidu»** — «yat əllər» muxu səz adəttə Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. Lekin muxu yərdə etiḳadsiz, Hudani tonumaydioɣan dunyadiki əllərni təkitləydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luḳa 22:25. ■ **10:43** 1Pet. 5:3. □ **10:45 «Insan’ooɣlimu... jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḥɵrlükkə qiḳiray dəp kəldi»** — nemidin «azad ḳilix»? — gunaḥtin azad ḳilixtur. ■ **10:45** Yḥ. 13:14; Əf. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

olturup, tiləmqilik ḳiliwatatti. □ ■ 47 U «Nasarətlik Əysa»ning u yərdə ikənlikini anglap:
— I Dawutning ooɳli Əysa, manga rəḥim ḳiloɳaysən! — dəp towlaxḳa baxlidi.□
48 Nuroɳun adəmlər uni «Ün qiḳarma» dəp əyiblidi. Lekin u:
— I Dawutning ooɳli, manga rəḥim ḳiloɳaysən, — dəp tehimu ünlük towlidi.
49 Əysa tohtap:
Uni qaḳiringlar, — dedi. Xuning bilən ular ḳarioɳuni qaḳirip uningoɳa:
— Yürəklik bol! Ornungdin tur, u seni qaḳiriwatidu! — deyixti. 50 U adəm qapinini selip taxlap, ornidin dəs turup Əysaning aldioɳa kəldi.
51 Əysa jawabən uningdin:
— Sən meni nemə ḳil dəysən? — dəp soridi.
Ḳarioɳu:
— I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam’idi! — dedi.□
52 Əysa uningoɳa:
— Yolungoɳa ḳaytsang bolidu, etiḳading seni saḳaytti, — dewidi, u xuan kərələydioɳan boldi wə yol boyi Əysaoɳa əgixip mangdi.■

11

Əysaning Yerusalemoɳa təntənilik kirixi
Mat. 21:1-11; Luḳa 19:28-40; Yḥ. 12:12-19

1-2 Ular Yerusalemoɳa yeḳinlixip, Zəytun teoɳining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya yezilirioɳa yeḳin kəlginidə, u ikki muhlisioɳa aldin mangdurup ularoɳa:
— Silər udulunglardiki yezioɳa beringlar. Yezioɳa kiripla, adəm balisi minip baḳmioɳan, baoɳlaḳlik bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar.□ ■
3 Əgər birsi silərdin: «Nemixḳa bundaḳ ḳilisilər?» dəp sorap ḳalsa, «Rəbning buningoɳa ḥajiti qüxti wə u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu» — dənglar, — dəp tapilidi.□
4 Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni kərdi. Ular tanini yəxti.□ 5 U yərdə turoɳanlardin bəzilər:
— Təhəyni yexip nemə ḳilisilər? — deyixti. 6 Muhlislar Əysaning buyruoɳinidək jawab bərdi, ḥeliḳi kixilər ularoɳa yol ḳoydi. 7 Muhlislar təhəyni Əysaning aldioɳa yetiləp kelip, üstigə əz yepinqa-qapanlirini taxlidi; u üstigə mindi.■ 8 Əmdi nuroɳun kixilər yepinqa-qapanlirini yoloɳa payandaz ḳilip saldi; baxḳiliri dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yoloɳa yaydi.□ 9 Aldida mangoɳan wə kəynidin əgəxkənlər:

□ **10:46 «Timayning Bartimay isimlik ḳarioɳu ooɳli»** — «ḳarioɳu» grek tilida «ḥeliḳi ḳarioɳu» deyilidu — demək, Bartimay jamaətlər iqidə kəp adəmlərgə tonux idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luḳa 18:35. □ **10:47 «i Dawutning ooɳli Əysa...!»** — Təwrattiki pəyoɳəmbərlərning bexarətlik yazmiliri boyiqə Məsiḥ Dawut padixaḥning əwladliridin boluxi kerək idi. Xunga «Dawutning ooɳli» Məsiḥning yənə bir atilixi idi. □ **10:51 «I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam’idi!»** — «igəm» muxu yərdə grek tilida intayin qongḳur ḥərmətni ipadiləydioɳan «Rabboni» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34. □ **11:1-2 «adəm balisining *tehi*** minip baḳmioɳan bir təhəy» — mundaḳ ulaoɳḳa hatirjəm minixi adəttə mumkin əməs, əlwəttə. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luḳa 19:29. □ **11:3 «u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi «u dərḥal silərgə yetilitip ḳoyidu». □ **11:4 «Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni kərdi»** — adəttə koqilar intayin tar boloɳaqḳa, mal-qarwilar koqida baoɳlap ḳoyulmaytti. Təhəyning «aqa yol»da baoɳlaoɳlik boluxi Hudaning iradisining ularning uni elip mengixi ooɳrilikqə ix bolmisun degənlikini ispatlaydu. ■ **11:7** 2Pad. 9:13; Yḥ. 12:14. □ **11:8 «...baxḳiliri dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yoloɳa yaydi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «baxḳiliri etizlardin kəskən xah-xumbilarni yoloɳa payandaz ḳilip saldi» dəp oḳulidu.

«Ḥosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! ■ 10 Atimiz Dawutning kelidiоqan padixaḥliқiоqa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḥosannalar oқulsun!» — dəp warқirixatti.□
11 U Yerusalemоqa berip ibadəthana ḥoylilириоqa kirdi; wə ətrapidiki ḥəmmini kəzdin kəqürgəndin keyin, waқit bir yərgə berip қaloqaqқa, on ikkəylən bilən billə yənə Bəyt-Aniyaоqa qiқti.□ ■

Mewisiz ənjür dərihining lənətkə қelixi
Mat. 21:18-19

12 Ətisi, ular Bəyt-Aniyadin qiққanda, uning қorsiқi eqip kətkənidi. ■ 13 Yiraқtiki yopurmaқlиқ bir tüp ənjür dərihini bayқap, uningdin birər mewə tapalarmənmikin dəp yeniоqa bardi; lekin tüwigə kəlgəndə yopurmaқtin baxқa ḥeq nərsə tapalmidi. Qünki bu ənjür pixidiоqan pəsil əməs idi. □ 14 U dərəhkə səz қilip:
— Buningdin keyin mənggü ḥeqkim səndin mewə yemigəy! — dedi. Muhlislirimu buni anglidi.

Əysaning ibadəthanini tərtipkə selixi
Mat. 21:12-17; Luқa 19:45-48; Yḥ. 2:13-22

15 Ular Yerusalemоqa kəldi; u ibadəthana ḥoylilириоqa kirip, u yərdə elim-setim қiliwatқanlarni ḥəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər satқuqilarning orunduқlirini ərüwətti; □ ■ 16 wə ḥeqkimning ḥeqқandaқ mal-buyumlarni ibadəthana ḥoyliliridin kətürüp ətüxigə yol қoymidi. 17 U həlққə:
— Muқəddəs yazmilarda: «Mening өyüm barliқ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu» dəp pütülgən əməsmu? Lekin silər uni bulangqilarning uwisiоqa aylanduruwəttinglar! — dəp təlim baxlidi.□ ■
18 Bax kaḥinlar wə Təwrat ustazliri buni anglap, uni yoқitixning qarisini izdəxkə baxlidi; pütkül halayiқ uning təlimigə təəjjuplinip қaloqaqқa, ular uningdin қorқatti.■

■ **11:9** Zəb. 118:26. □ **11:10 «Ḥosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Atimiz Dawutning kelidiоqan padixaḥliқiоqa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḥosannalar oқulsun!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinоqan. «Ḥosanna» degən səz «Қutқuzоqaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaoqa təxəkkür-mədḥiyə»mu bolup қaloqanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḥatlarnimu kərüng. Oқurmənlərning esidə barki, «mubarək» degən səzning «bəht-bərikət kərsun!» yaki «bəht-bərikətlik bolsun!» degən tüp mənisi bar. □ **11:11 «U Yerusalemоqa berip ibadəthana ḥoylilириоqa kirdi»** — Yerusalemdiki bu qong ibadəthana tooqruluқ «Təbirlər» wə «Ḥagay»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:11** Mat. 21:12,14; Luқa 19:45; Yḥ. 2:14. ■ **11:12** Mat. 21:18. □ **11:13 «Yiraқtiki yopurmaқlиқ bir tüp ənjür dərihini bayқap, uningdin birər mewə tapalarmənmikin dəp yeniоqa bardi»** — Қanaan (Pələstin)diki ənjür dərəhliridə yopurmaқ bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu ənjür dərihidə kərüngən karamət məjizə roḥiy bir ḥəқiқətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:15 «u ibadəthana ḥoylilириоqa kirip...»** — ibadəthana tooqruluқ: əyni qaoqda, Yəḥudiylarning nuroqun ibadəthaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yəḥudiylarning əng kəp yioqilip ibadət қilidiоqan jayi idi. Hudaning əmri boyiqə, pəқət Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila қurbanliқ қilsa tooqra bolatti. **«u yərdə elim-setim қiliwatқanlarni ḥəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər satқuqilarning orunduқlirini ərüwətti»** — ibadəthana ḥoylilirida setiloqan ḥaywan wə uqar-қanatlar həlқning қurbanliқ қilixi üqün idi. Ibadəthanioqa sədiқə bərgüqilər pulini yərlik puloqa tegixkəndin keyin berixi kerək idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luқa 19:45; Yḥ. 2:14. □ **11:17 ««Mening өyüm barliқ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu»... silər uni bulangqilarning uwisiоqa aylanduruwəttinglar!»** — «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bisliқ bolup, bir tərəptin bax kaḥinlarning sodigərlərgə қurbanliқlarni setix ḥoқuқini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḥinlarning həlқning Hudaning ḥəқiқitini anglax pursitini bulap, uning orniоqa өzlirining mərtiwisini yuқiri kətürüdioqan ḥər türlük қaidə-yosunlarni ularning boynioqa artip қoyoqanliқini kərsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Luқa 19:46.
■ **11:18** Yəx.49:7, Mat.21:46.

19 Kəqkurun, u *muhlisliri bilən* xəhərning sirtiola qikip kətti.□

Ənjür dərihidin elinidiolan ibrət

20 Ətisi səhərdə, ular ənjür dərihining yenidin ətüp ketiwetip, dərəhning yiltizidin kurup kətkənlikini baykaxti. □ 21 *Dərəhni halitini* esigə kəltürgən Petrus:
— Ustaz, kara, sən karoliolan ənjür dərihi kurup ketiptu! — dedi.□
22 Əysa ularola jawabən mundak dedi:
— Hudaning ixənqidə bolunglar. □ 23 Mən silərgə xuni bərhək eytip koyayki, kimdəkim bu taolka: Bu yərdin kətürülüp dengizola taxlan!» desə wə xundakla kəlbidə heq guman kilmay, bəlki eytkinining əməlgə exixiola ixənq bar bolsa, u eytkan ix uning üqün əməlgə axidu. ■ 24 Xu səwəbtin mən silərgə xuni eytimənki, dua bilən tiligən hərbir nərsə bolsa, xuningola erixtim, dəp ixininglar. Xunda, tiligininglar əməlgə axidu.■
25 Wə ornunglardin turup dua kilolininglarda, birərsigə oluminglar bolsa, uni kəqürünglar. Xuning bilən ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilidu. ■ 26 Lekin silər baxkilarni kəqürüm kilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilmaydu.□ ■

Əysaning hokukining sürüxtürülüxi
Mat. 21:23-27; Luka 20:1-8

27 Ular Yerusalemola kaytidin kirdi. U ibadəthana hoylilirida aylinip yürgəndə, bax kahinlar, Təwrat ustazliri wə akksakallar uning yeniola kelip:■
28 — Sən kiliwatkan bu ixlarni kaysi hokukka tayinip kiliwatisən? Sanga bu ixlarni kilix hokukini kim bərgən? — dəp soridi.■
29 Əysa ularola jawabən:
— Mənmu silərdin bir soal soray. Silər uningola jawab bərsənglar, mənmu bu ixlarni kaysi hokukka tayinip kiliwatkanlikimni eytip berimən: 30 — Yəhya yürgüzgən qəmüldürüx bolsa, ərxtinmu, yaki insanlardinmu? Manga jawab bərsənglarqu!
31 Ular əzara mulahizə kilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undakta, silər nemə üqün Yəhyaola ixənmidinglar?» dəydu. □
32 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək,… bolmaydu! — deyixti (qünki barlik həlk Yəhyani pəyoləmbər dəp karioləqka, ular həlktin korkatti).■
33 Buning bilən, ular Əysaola:
— Bilməymiz, — dəp jawab berixti.

□ **11:19 «Kəqkurun, u muhlisliri bilən xəhərning sirtiola qikip kətti»** — grek tilida «Kəqkurun, ular xəhərning sirtiola qikip kətti». Baxka birhil tərjimisi: «Kəqkurunliri, Əysa bilən muhlisliri xəhərning sirtiola qikip ketətti». Ixlar dərwəkə hər küni xundak bolatti. □ **11:20 «dərəhning yiltizidin kurup kətkən…»** — bu karamət məjizə rohiy bir həkikətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:21 «Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». □ **11:22 «Hudaning ixənqidə bolunglar»** — grek tilida «Hudaning ixənqigə igə bolunglar». ■ **11:23** Mat. 17:20; 21:21; Luka 17:6. ■ **11:24** Yər. 29:12; Mat. 7:7; Luka 11:9; Yh. 14:13; 15:7; 16:24; Yak. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14. ■ **11:25** Mat. 6:14; Kol. 3:13. □ **11:26 «Lekin silər baxkilarni kəqürüm kilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilmaydu»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu -26-ayət tepilmaydu. Nemila bolmisun, bu ayət həkikəttur. «Mat.» 6:15ni kərüng. ■ **11:26** Mat. 18:35. ■ **11:27** Mat. 21:23; Luka 20:1. ■ **11:28** Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27. □ **11:31 «Ular əzara mulahizə kilixip: — Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undakta, silər nemə üqün Yəhyaola ixənmidinglar?» dəydu»** — muxu diniy ərbablarning həmmisi əslidə Yəhya pəyoləmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa kilix kerək əməs» degən wə Yəhya «mening kəynimdə kelidiolan» dəp kərsətkən Məsihning kelixigə ixənməy, uning qəmüldürüxini rət kiloqanidi, əlwəttə. ■ **11:32** Mat. 14:5; Mar. 6:20.

— Undaqta, mənmu bu ixlarni qaysi ḫoquqḳa tayinip qiliwatqanliqimni eytmaymən,
— dedi u ularoɣa.

12

Rəzil ijarikəxlər ḫəqqidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

1 Andin, u ularoɣa təmsillər bilən səzləxkə baxlidi:
— Bir kixi bir üzümzarliq bərpa qilip, ətrapini qitlaptu; u bir xarab kəlqiki qeziptu
wə bir kəzət munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baoɣwənlərgə ijarigə berip,
əzi yaqa yurtqa ketiptu.■ 2 Üzüm pəsli kəlgəndə, baoɣwənlərdin üzümzarliqtiki
mewilərdin *tegixlikini* əkelix üqün bir qulini ularning yenioɣa əwətiptu.
3 Lekin ular uni tutuwelip dumbalap, quruq qol qayturuptu. 4 Hojayin yənə bir
qulni ularning yenioɣa əwətiptu. Uni bolsa ular qalma-kesək qilip, bax-kəzini yerip,
ḫaqarətləp qayturuptu. 5 Hojayin yənə birsini əwətiptu. Lekin uni ular əltürüptu.
U yənə tola qullarni əwətiptu, lekin ular bəzilirini dumbalap, bəzilirini əltürüptu.
6 Hojayinning yenida pəqət uning səyümlük bir ooɣlila qaloɣaqqa, ular ooɣlumnioɣu
ḫərmət qilar dəp, u uni əng ahiri bolup baoɣwənlərning yenioɣa əwətiptu. 7 Lekin
xu baoɣwənlər əzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni əltürüwetəyli, xuning
bilən mirasi bizningki bolidu!» deyixiptu.■ 8 Xunga ular uni tutup əltürüp,
üzümzarliqning sirtioɣa taxliwetiptu. 9 Əmdi üzümzarliqning hojayini qandaq
qilidu? U əzi kelip baoɣwənlərni əltüridu wə üzümzarliqni baxqilaroɣa beridu.
10 Əmdi silər muqəddəs yazmilardin munu ayətni oqup baqmioɣanmusilər? —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
11 Bu ix Pərwərdigardindur,
Kəzimiz aldida karamət bir ixtur»□ ■

12 Ular uning bu təmsilni əzlirigə qaritip eytqanliqini qüxəndi; xunga ular uni tutux
yolini izdəxti; ḫalbuki, halayiqtin qorquxup, uni taxlap ketip qaldi.

«Qəysərgə baj tapxuramduq?» degən qiltaq
Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

13 Xuningdin keyin, ular birnəqqə Pərisiy wə Ḫerodning tərəpdarlirini uni əz səzi
bilən qiltaqqa qüxürüx məqsitidə uning aldioɣa əwətti. □ ■ 14 Ular kelip uningoɣa:
— Ustaz, silini səmimiy adəm, adəmlərgə qət'iy yüz-hatirə qilmaydu, ḫeqkimgə
yan basmaydu, bəlki kixilərgə Hudaning yolini sadiqlik bilən əgitip keliwatidu,

---

■ **12:1** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9. ■ **12:7** Yar. 37:18; Zəb. 2:8; Mat. 26:3; Yḫ. 11:53 □ **12:10** **«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «burjək texi» bolsa ḫərqandaq imarətning ulidiki əng muḫim uyultax bolup, ul selinoɣanda birinqi bolup qoyulidioɣan taxtur. Yəḫudiy kattiwaxlar «roḫiy ḫayat»ning burjək texi boloɣan Məsiḫni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəqə taxliwətti. ■ **12:10** Zəb. 118:22-23; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. □ **12:11** **«... Bu ix Pərwərdigardindur, kəzimiz aldida karamət bir ixtur»** — toluq bexarət (10-11) «Zəb.» 118:22-23də tepilidu. ■ **12:11** Zəb. 118:22,23 □ **12:13** **«Ḫerod *padixaḫ*ning tərəpdarliri»** — Ḫerod padixaḫ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəḫudiy bolmioɣaqqa Yəḫudiylarning kəpinqisi uningoɣa intayin əq idi. Xundaq boloɣini bilən əz mənpəitini kəzləydioɣan, uni qollaydioɣan «Ḫerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḫerodlar» tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20.

dəp bilimiz. *Siliqə*, *Rim imperatori* Qəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu-yoq? □ 15 Zadi baj tapxuramduq-tapxurmamduq? — deyixti.
Lekin u ularning sahtipəzlikini bilip ularoɣa:
— Nemixqa meni sinimaqqisilər? Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp baqay, — dedi.□
16 Ular pulni elip kəldi, u ulardin:
— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.
— Qəysərning, — deyixti ular.
17 Əysa ularoɣa jawabən: — *Undaq bolsa*, Qəysərning ḥəqqini Qəysərgə, Hudaning ḥəqqini Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi. Xuning bilən ular uningoɣa intayin ḥəyran qelixti.□ ■

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

18 Andin «Ölgənlər tirilməydu» dəydioɣan Saduqiylar uning aldioɣa kelip qistap soal qoydi:□ ■
19 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər* Təwratta bizgə: «Bir kixi ölüp ketip, ayali tul qelip, pərzənt kərmigən bolsa, uning aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim» dəp yazoɣan. □ ■ 20 Burun yəttə aka-uka bar idi. Qongi öylinip pərzənt qaldurmayla öldi. 21 Ikkinqi qerindixi yənggisini əmrigə elip, umu pərzənt kərməy öldi. Üqinqisining əḥwalimu uningkigə ohxax boldi. 22 Xu təriqidə yəttisi ohxaxla uni elip pərzənt kərməy kətti. Ahirda, u ayalmu aləmdin ötti. 23 Əmdi tirilix künidə ular tirilgəndə, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Qünki yəttisining ḥəmmisi uni hotunluqqa aloɣan-də! — deyixti.
24 Əysa ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Silər nə muqəddəs yazmilarni nə Hudaning qudritini bilmigənlikinglar səwəbidin muxundaq azoɣan əməsmusilər? 25 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar öylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki ərxtiki pərixtilərgə ohxax bolidu.■
26 Əmdi ölgənlərning tirilixi məsilisi ḥəqqidə *Təwratta*, yəni Musaoɣa qüxürülgən kitabtiki «tikənlik» wəqəsidə, Hudaning uningoɣa qandaq eytqinini, yəni: «Mən Ibraḥimning Hudasi, Isḥaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasidurmən!» deginini

---

□ **12:14** **«Qəysərgə baj-selik tapxurux...»** — Rimning ḥərbir imperatorioɣa «Qəysər» degən nam-unwan berilətti; məsilən Qəysər Awoɣustus, Qəysər Yulius, Qəysər Tiberius qatarliqlar. **«Qəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu-yoq?»** — əyni waqitta, Yəhudiylar rimliqlarning zulmi astida yaxawatqanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatorioɣa baj tapxurux tooɣra» desə, bu gəptin azadliqni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalaqqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə qarxi qiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioɣa ərz qiloɣan bolatti. Ular muxundaq soallarni sorax arqilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliqlarning qolioɣa tapxurup, uningoɣa ziyankəxlik qilmaqqi boluxqan. □ **12:15** **«Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp baqay»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, üstigə Qəysərning süriti besiloɣanidi, əlwəttə. Bir «dinarius» təhminən bir adəmning künlük ḥəqqi bolatti («Mat.» 20:2ni kərüng). □ **12:17** **«Qəysərning ḥəqqini Qəysərgə, Hudaning ḥəqqini Hudaoɣa tapxurunglar»** — demək, «Qəysərgə Qəysərning ḥəqqi (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar» — Qəysərgə baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan özi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **12:17** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **12:18** **«Saduqiylar»** — bu məzhəpdikilər tooɣruluq «Mat.» 16:1diki izaḥatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **12:18** Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **12:19** **«Bir kixi ölüp ketip...»** — grek tilida «birsning akisi yaki ukisi ölsə,...». **«uning aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **12:19** Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6. ■ **12:25** Mat. 22:30; 1Yuḥa. 3:2.

oqumidinglarmu? □ ■ 27 U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!
Xunga silər qattiq ezip kətkənsilər!□

Əng muhim əmr
Mat. 22:34-40; Luqa 10:25-28

28 Ularoqa yeqin kəlgən, munaziriləxkənlirini angliqan wə Əysaning ularoqa yahxi
jawab bərgənlikini kərgən bir Təwrat ustazi uningdin:
— Pütün əmrlərning iqidə əng muhimi qaysi? — dəp soridi.■
29 Əysa mundaq jawab bərdi:
— Əng muhim əmr xuki, «Angliqin, əy Israil! Pərwərdigar Hudayimiz boloqan
Rəb birdur. ■ 30 Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün
zehning wə pütün küqüng bilən səygin». Mana bu əng muhim əmr. 31 Uningoqa
ohxaydioqan ikkinqi əmr bolsa: — «Qoxnangni özüngni səygəndək səy». Heqqandaq
əmr bulardin üstün turmaydu.■
32 Təwrat ustazi uningoqa: — Tooqra eyttingiz, ustaz, həqiqət boyiqə səzlidingiz; qünki
U birdur, Uningdin baxqisi yoqtur; □ 33 insanning Uni pütün qəlbi, pütün əqli, pütün
jeni wə pütün küqi bilən səyüxi həm qoxnisinimu özini səygəndək səyüxi barliq
kəydürmə qurbanliqlar həm baxqa qurbanliq-hədiyələrdinmu artuqtur.
34 Əysa uning aqilanilik bilən jawab bərginini kərüp:
— Sən Hudaning padixahliqidin yiraq əməssən, — dedi.
Xuningdin keyin, heqkim uningdin soal soraxqa petinalmidi.■

Qutquzoquqi-Məsih — Dawutning ooqli həm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Luqa 20:41-44

35 Ibadəthana hoylilirida təlim bərgəndə, Əysa bularoqa jawabən mundaq soalni
otturioqa qoydi:
Təwrat ustazlirining Məsihni «Dawutning ooqli» deginini qandaq qüxinisilər? □ ■
36 Qünki Dawut özi Muqəddəs Rohta mundaq degənoqu: —
«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloquqə,
Mening ong yenimda olturoqin!».□ ■
37 Dawut *Məsihni* xundaq «Rəbbim» dəp atioqan tursa, əmdi *Məsih* qandaqmu
Dawutning ooqli bolidu?
U yərdiki top-top həlq uning səzini hursənlik bilən anglaytti.□

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Luqa 20:45-47

□ **12:26 «Mən Ibrahimning Hudasi, Ishaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **12:26** Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **12:27 «U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!»** — Əysaning bu səzi tooqruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:28** Mat. 22:34; Luqa 10:25. ■ **12:29** Qan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luqa 10:27. ■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **12:32 «Qünki u birdur, uningdin baxqisi yoqtur»** — «U» Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:34** Qan. 4:35; 6:4-5; Yəx. 45:21 □ **12:35 «bularoqa jawabən mundaq soalni otturioqa qoydi»** — grek tilida «mundaq jawab bərdi: —». **«Dawutning ooqli»** — muxu yərdə «Dawutning əwladi»ni kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luqa 20:41. □ **12:36 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloquqə, mening ong yenimda olturoqin!»** — Zəb.» 110:1. ■ **12:36** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37 «Dawut Məsihni xundaq «Rəbbim» dəp atioqan tursa, əmdi *Məsih* qandaqmu Dawutning ooqli bolidu?»** — demək, Qutquzoquqi-Məsih padixah Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixah Dawut Məsihni «Rəbbim» degən yərdə Məsih Dawuttin uluq bolidu, həm tuoquluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi.

38 U ularoŋa təlim bərginidə mundaķ dedi:
— Təwrat ustazliridin ḥoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloŋan ḥalda kerilip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan *uzun* salamlirioŋa, □ ■
39 sinagoglarda aldinķi orunlarda, ziyapətlərdə tərdə olturuxķa amraķ kelidu. 40 Ular tul ayallarning barlik ɵy-besatlirini yəwalidu wə kɵz-kɵz ķilip yaloŋandin uzundin-uzun dualar ķilidu. Ularning tartidioŋan jazasi tehimu eoŋir bolidu!■

Tul ayalning ianisi
Luķa 21:1-4

41 U ibadətḥanidiki sədiķə sanduķining udulida olturup, uningoŋa pullirini taxlawatķan halayiķķa ķarap turatti. Nuroŋun baylar uningoŋa heli kɵp pul taxlaxti. □ ■ 42 Namrat bir tul ayalmu kelip, tiyinning təttin biri ķimmitidiki ikki ləptonni taxlidi.□

43 U muhlislirini yenioŋa qaķirip, ularoŋa mundaķ dedi:
— Mən silərgə bərḥəķ xuni eytip ķoyayki, bu namrat tul ayalning ianə sanduķioŋa taxlioŋini baxķilarning ḥəmmisining taxlioŋanliridin kɵptur. ■ 44 Qünki baxķilar ɵzlirining exip taxķanliridin sədiķə ķildi; lekin bu ayal namrat turupmu, ɵzining bar-yoķini — tirikqilik ķilidioŋinining ḥəmmisini sədiķə ķilip taxlidi.

13

Ibadətḥanining wəyran ķilinixidin bexarət; ahirķi zamanlardiki alamətlər
Mat. 24:1-44; Luķa 21:5-33

1 U ibadətḥanidin qiķiwatķanda, muhlisliridin biri uningoŋa:
— Ustaz, ķara, bu nemidegən ḥəywətlik taxlar wə imarətlər-ḥə! — dedi.■
2 Əysa uningoŋa jawabən:
— Sən bu ḥəywətlik imarətlərni kɵrdüngmu? Bir tal taxmu tax üstidə ķalmaydu, ḥəmmisi ķaldurulmay gumran ķilinidu, — dedi.■
3 U Zəytun teoŋida, yəni ibadətḥanining udulida olturoŋanda, Petrus, Yaķup, Yuḥanna wə Andriyaslar uningdin astioŋina:■
4 — Bizgə eytķinqu, bu ixlar ķaqan yüz beridu? Bu barlik wəķələrning yüz beridioŋanliķini kɵrsitidioŋan nemə alamət bolidu? — dəp soraxti.■
5 Əysa ularoŋa jawabən sɵz baxlap mundaķ dedi:
— Ḥezi bolunglarki, ḥeqkim silərni azdurup kətmisun.■ 6 Qünki nuroŋun kixilər mening namimda kelip: «Mana ɵzüm xudurmən!» dəp, kɵp adəmlərni azduridu.□ ■
7 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini angliqininglarda, bulardin alaķzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muķərrər. Lekin bu zaman ahiri yetip kəlgənliki əməs. 8 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxķa qiķidu, bir padixaḥlik

---

□ **12:38 «Təwrat ustazliri... bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan uzun salamlirioŋa... *amraķ kelidu*»** — «uzun» degən sɵz grekqə tekisttə yoķ; tarih tətķiķatlirioŋa asasən ularoŋa ķiloŋan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luķa 11:43; 20:46. ■ **12:40** Mat. 23:14; Luķa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41 «sədiķə sanduķi»** — grek tilida bu sɵz adəttə «həzinə»ni kɵrsitidu. Lekin muxu yərdə ibadətḥanidiki həzinə üqün sədiķilər yioŋilidioŋan jay, bəlkim qong bir sanduķni kɵrsətsə kerək. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luķa 21:1. □ **12:42 «ikki ləpton»** — «ləpton» degən bu pul «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining «altə minut»luķ ḥəķķigə tooŋra kelətti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12. ■ **13:1** Mat. 24:1; Luķa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luķa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luķa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yər. 29:8; Əf. 5:6; 2Tes. 2:2, 3; 1Yuḥa. 4:1. □ **13:6 «Mana ɵzüm xudurmən»** — «Mana ɵzüm Məsiḥdurmən» degən mənini bildüridu. ■ **13:6** Yər. 14:14; 23:21.

yənə bir padixaƕlik bilən uruxķa qikidu. Jay-jaylarda yər təwrəxlər yüz beridu, aqarqiliķlar wə ķalaymiķanqiliķlar bolidu. Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiķining baxlinixi» bolidu, halas.□ ■
9 Silər bolsanglar, өzünglaroƣa pəhəs bolunglar; qünki kixilər silərni tutķun ķilip sot məƕkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglarda ķamqilinisilər. Silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaƕlar aldioƣa elip berilip, ular üqün bir guwaƕliķ bolsun dəp soraķķa tartilisilər.□ ■ 10 Lekin bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək. □ 11 Əmdi ular silərni apirip *soraķķa* tapxuroƣanda, nemə deyix ƕəkķidə nə əndixə nə mulaƕizə ķilmanglar, bəlki xu wakit-saitidə silərgə ķaysi gəp berilsə, xuni eytinglar; qünki səzligüqi silər əməs, Muķəddəs Roƕtur. ■ 12 Ķerindax ķerindixioƣa, ata balisioƣa hainliķ ķilip өlümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisi bilən zitlixip, ularni өlümgə məƕkum ķilduridu. ■ 13 Xundaķla silər mening namim tüpəylidin ƕəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər, lekin ahiroƣiqə bərdaxliķ bərgənlər ķutķuzulidu.■

Yerusalemda wəyran ķiloƣuqi «yirginqlik nomussizliķ» pəyda bolidu; «dəƕxətlik azab-oķubət»

14 «Wəyran ķiloƣuqi yirginqlik nomussizliķ»ning өzi turuxķa tegixlik bolmioƣan yərdə turoƣinini kərgininglarda, (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy) Yəƕudiyə өlkisidə turuwatķanlar taoƣlaroƣa ķaqsun. □ ■ 15 Өgzidə turoƣan kixi өyigə qüxməy yaki өyidiki birər nemini aloƣili iqigə kirməy *ķaqsun*. 16 Etizlarda turuwatķan kixi bolsa qapinini aloƣili өyigə yanmisun. 17 U künlərdə ƕamilidar ayallar wə bala emitiwatķanlarning ƕalioƣa way! □ 18 *Ķaqidioƣan* wakƫtinglarning ķixķa tooƣra kelip ķalmasliķi üqün dua ķilinglar. □ 19 Qünki u qaoƣda Huda yaratķan dunyaning apiridə ķilinoƣandin buyan muxu qaoƣķiqə kərülüp bakmioƣan ƕəm kəlgüsidimu kərülməydioƣan zor azab-oķubət bolidu. ■ 20 Əgər Pərwərdigar u künlərni azaytmisa, ƕeqķandak ət igisi ķutulalmaydu. Lekin U Өz tallioƣanliri üqün u künlərni azaytidu. □ 21 Əgər u qaoƣda birsi silərgə: «Ķaranglar, bu yərdə Məsiƕ bar!» yaki «Ķaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar. □ ■ 22 Qünki

□ **13:8 «bir millət yənə bir millət bilən uruxķa qikidu, bir padixaƕlik yənə bir padixaƕlik bilən uruxķa qikidu» —** ibraniy tilida (xundaķla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaķlik ibarə tooƣruluķ misallar bar. **«Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiķining baxlinixi» bolidu, halas» —** Əysa Məsiƕ ķaysi ixning «tuoƣulidu»oƣanliķini biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə ķarioƣanda, buni yengi dəwrning tuoƣuluxi dəp ķaraymiz. ■ **13:8** Yəx. 19:2. □ **13:9 «sot məƕkimiliri» —** grek tilida «sanƕedrinlar». Yəƕudiylarning məƕkimilirini wə bəlkim baxķa ƕərhil soraķhanilarni kərsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luķa 21:12; Yƕ. 15:19; 16:2; Wəƕ. 2:10. □ **13:10 «bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək» —** «awwal» degən səzgə ķarioƣanda, hux həwərning ƕər jayoƣa jakarlinixi zamanning ahiridin awwal, xundaķla bəlkim 9-ayəttə eytiloƣan naƕayiti eoƣir ziyankəxliktin awwal boluxi mumkin («Mat.» 24:14ni kərüng). ■ **13:11** Mat. 10:19; Luķa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Əz. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22; 24:13; Luķa 21:19; Wəƕ. 2:7,10. □ **13:14 «Wəyran ķiloƣuqi yirginqlik nomussizliķ» —** buning tooƣrisida Təwrat «Dan.» 9:24-27ni wə u tooƣruluķ izaƕatlarni kərüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luķa 21:20,21; 2Tes. 2:4 □ **13:17 «u künlərdə ƕamilidar ayallar wə bala emitiwatķanlarning ƕalioƣa way!» —** undaķ kixilərgə ķeqix əpsiz bolidu, əlwəttə. □ **13:18 «Ķaqidioƣan wakƫtinglarning ķixķa tooƣra kelip ķalmasliķi üqün dua ķilinglar» —** Yəƕudiy diniy ərbablarning Təwrat ķanunioƣa boloƣan qüxənqisigə asasən, Yəƕudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəƕər dərwazisi wə dukanlarni takixi kerək. Bu küni səpər ķilix mən'i ķilinoƣan boloƣaqķa, Pələstində turoƣanlaroƣa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxķa yərlərgə ķeqix intayin ķulaysiz bolidu. «Ķix»ta Yəƕudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoƣaqķa, ķixtimu ķeqix intayin təs bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20 «U Өz tallioƣanlar üqün» —** grek tilida «U tallioƣan tallioƣanliri üqün» degənlik bilən ipadilinidu — Huda Өzining tallioƣanlirioƣa baoƣlioƣan muƕəbbitini alaƕidə təkitləydu. □ **13:21 ««Ķaranglar, bu yərdə Məsiƕ bar!» yaki «ķaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar» —** «u» — Məsiƕni kərsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luķa 21:8.

sahta məsihlər wə sahta pəyoƣəmbərlər məydanoƣa qikidu, məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən əgər mumkin bolidioƣan bolsa, ular ƫətta *Huda* tallioƣanlarni ƫəm azduridu. ■ 23 Xuning üqün, silər ƫoxyar bolunglar. Mana, mən bu ixlarning ƫəmmisini silərgə aldin'ala ukturup ƫoydum.

Insan'ooƣlining kelixi

24 Əmdi xu künlərdə, xu azab-okubət ətüp kətkən ƫaman, ƫuyax ƫariyidu, ay yorukluƫini bərməydu, ■ 25 yultuzlar asmandin tökülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■ 26 Andin kixilər Insan'ooƣlining uluoƣ küq-ƫudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatƫanliƫini kəridu. □ ■ 27 U ət pərixtilirini əwətidu, ular uning tallioƣanlirini dunyaning tət təripidin, zeminning qətliridin asmanning qətlirigiqə yioƣip jəm ƫilidu.□

Ənjür dərihidin sawaƫ elix

28 — Ənjür dərihidin mundaƫ təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kəkirip yopurmaƫ qikarоƣanda, yazning yeƫinlap ƫaloƣanliƫini bilisilər. ■ 29 Huddi xuningdək, *mən baya degənlirimning* yüz beriwatƫanliƫini kərgininglarda, uning yeƫinlap ƫaloƣanliƫini, ƫətta ixik aldida turuwatƫanliƫini biliwelinglar.□

30 Mən silərgə bərƫəƫ xuni eytip ƫoyayki, bu alamətlərning ƫəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □ 31 Asman-zemin yoƫilidu, biraƫ mening səzlirim ƫərgiz yoƫalmaydu. ■

ƫoxyar bolunglar

32 Lekin xu küni yaki waƫit-saiti tooƣruluƫ həwərni ƫeqkim bilməydu — ƫətta nə ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, nə ooƣul bilməydu, uni pəƫət Atila bilidu. ■ 33 ƫoxyar bolunglar, səgək bolup dua ƫilinglar, qünki u waƫit-saətning ƫaqan kelidioƣanliƫini bilməysilər. ■ 34 Bu huddi yaƫa yurtƫa qikmaƫqi boloƣan adəmning əƫwalioƣa ohxaydu. Yoloƣa qikidioƣan qaoƣda, u ƫullirioƣa ət ƫoƫukini beƫitip, ƫərbirigə ət wəzipisini tapxuridu wə dərwaziwənningmu səgək boluxini tapilaydu. 35 Xuningdək, silərmu səgək bolunglar; qünki əyning igisining *ƫaytip* kelidioƣan waƫtining — kəqƫurunmu, tün yerimimu, horaz qillioƣan waƫitmu yaki səƫər waƫtimu — uni bilələməysilər; 36 u tuyuksiz kəlgəndə, silərning

■ **13:22** ƫan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **13:24** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luƫa 21:25; Wəƫ. 6:12. □ **13:25 «yultuzlar asmandin tökülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barliƫ jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin ƫelixini kərsitidu. ■ **13:25** Yəx. 13:10; 34:4. □ **13:26 «Andin kixilər insan'ooƣlining uluoƣ küq-ƫudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatƫanliƫini kəridu» —** «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **13:26** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luƫa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəƫ. 1:7. □ **13:27 «dunyaning tət təripidin» —** grek tilida «tət xamaldin» bilən ipadilinidu. ■ **13:28** Mat. 24:32; Luƫa 21:29. □ **13:29 «mən baya degənlirimning yüz beriwatƫanliƫini kərgininglarda, uning yeƫinlap ƫaloƣanliƫini, ƫətta ixik aldida turuwatƫanliƫini biliwelinglar» —** bu tekisttiki «uning (yeƫinlap ƫaloƣanliƫi)» yaki insan'ooƣlining ətzini, yaki kelidioƣan künini, yaki Hudaning padixaƫliƫini kərsitidu («Luƫa» 21:31). □ **13:30 «bu alamətlərning ƫəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloƣa elinoƣan alamət Yerusalemning wəyran boluxioƣa (miladiyə 70-yili) (13:2) ƫaritiloƣan bolsa, undaƫta «dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsiƫning dunyaoƣa ƫaytip kelixigə (13:26) ƫaritiloƣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim (2) pütün Yəƫudiyə həlƫini (3) bu ayətlərdə eytiloƣan «dəƫxətlik azab-okubət»tiki wəƫələrning baxlinix dəwridə yaxioƣanlarni kərsitidu. Xunga barliƫ wəƫələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərƫ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **13:31** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ **13:32** Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ **13:33** Mat. 24:42; 25:13; Luƫa 12:40; 21:36; 1Tes. 5:6.

uhlawatkininglarning üstigə qüxmisun! 37 Silərgə eytkinimni mən həmməyləngə
eytimən: Səgək turunglar!

14

Rəhbərlərning suykəst kilixi
Mat. 26:1-5; Luka 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 «Ətüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»ola ikki kün kalolanidi. Bax kahinlar
wə Təwrat ustazliri uni hiylə-nəyrəng bilən tutup eltürüxning qarisini izdəytti.□ ■
2 Qünki ular:
— Bu ix heyt-ayəm künliri kilinmisun. Bolmisa, həlk arisida malimanqilik qikixi
mumkin, — deyixətti.

Ihlasmən ayalning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8

3 Əmdi u Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning eyidə dastihanda olturolanda, ak
kaxtexi xixidə nahayiti kimmətlik sap sumbul ətirni kətürüp kəlgən bir ayal uning
yeniola kirdi. Ayal ak kaxtexi xexini qekip, ətirni Əysaning bexiola kuydi.□ ■
4 Lekin bəzilər buningola hapa boluxup, bir-birigə:
— Bu ətir nemə dəp xundak israp kilinidu? 5 Qünki bu ətirni üq yüz dinardin artuk
pulola satkili bolatti, puli kəmbəollələrgə sədikə kilinsa bolmamti! — deyixti. Ular
ayalola xundak tapa-tənə kiloqili turdi.□
6 Lekin Əysa ularola:
— Uning ihtiyariola koyunglar, nemə dəp uning kənglini aoritisilər? U mening
üstümgə yahxi ix kildi. 7 Qünki kəmbəolləllər daim aranglarda bolidu, halioqan
wakitinglarda ularola həyr-sahawət kərsitələysilər; lekin mening aranglarda
boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu!■ 8 Ayal qamining yetixiqə kildi; u
mening bədinimning dəpnə kilinixioqa aldin'ala təyyarlik kilip, uningola ətir-may
kuyup koydi.□ 9 Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bu hux həwər pütkül
dunyaning kəyeridə jakarlansa, bu ayal əslinip, uning kiloqan bu ixi təriplinidu, —
dedi.

Yəhudaning Əysaola satkunluk kilixi
Mat. 26:14-16; Luka 22:3-6

10 Xu wakitta, on ikkiyləndin biri boloqan Yəhuda Ixkariyot uni ularola tutup berix
məksitidə bax kahinlarning aldioqa bardi. ■ 11 Ular buni anglap huxal bolup kətti wə
uningola pul berixkə wədə kilixti. Yəhuda uni tutup berixkə muwapik pursət izdəp
yürətti.

□ **14:1** **««Ətüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»ola ikki kün kaloqanidi»** — bu ikki heytning təpsilatliri üqün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni wə «Təbirlər»ni kərüng. Ibraniy tilida «Pesak», yaki «Pasha» heyti dəp atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luka 22:1; Yh. 11:55; 13:1. □ **14:3** **«Simon mahaw»** — yəni «Mahaw kesili» deyilidioqan Simon» — Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giritpar boloqanidi. Bizningqə bu ix wə «Yuh.» 12:1-11də hatiriləngən wəkə bir ixtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luka 7:37; Yh. 11:2; 12:3. □ **14:5** **«bu ətirni üq yüz dinardin artuk puloqa satkili bolatti»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, bir «dinarius» təhminən bir adəmning bir künlük həkki bolatti. «Mat.» 20:2ni kərüng. ■ **14:7** Kan. 15:11. □ **14:8** **«uningola ətir-may kuyup koydi»** — yaki «uningola məsih kildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luka 22:4.

Ətüp ketix ḫeytining kəqlik tamiḳi
Mat. 26:17-25; Luḳa 22:7-14, 21-23; Yḥ. 13:21-30

12 Petir nan ḫeytining birinqi küni, yəni ətüp ketix ḫeytining ḳurbanlik *ḳozisi* soyulidiƣan küni, muhlislar uningdin:
— Ətüp ketix ḫeytining *tamiḳini* yeyixing üqün bizning ḳəyərgə berip təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi.□ ■
13 U muhlisliridin ikkiylənni aldin mangƣuzup ularƣa:
— Xəḫərgə kiringlar, u yərdə kozida su kətürüwalƣan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin menginglar. □ 14 U adəm nəgə kirsə xu əyning igisigə: «Ustaz: Muhlislirim bilən ətüp ketix ḫeytining tamiḳini yəydiƣan meḫmanhana ḳəyərdə? — dəp sorawatidu» — dənglar. 15 U silərni baxlap üstünki ḳəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturulƣan qong bir eƣiz əyni kərsitidu. Mana xu yərdə bizgə təyyarlik ḳilip turunglar, — dedi.
16 Muhlislar yoliƣa qiḳip xəḫərgə kirip, yoluḳḳan ixlarning ḫəmmisi u eytḳandək boldi. Xu yərdə ular ətüp ketix ḫeytining tamiḳini təyyarlaxti. 17 Kəq kirgəndə, u on ikkəylən bilən əygə kəldi. ■ 18 Ular dastihanda olturup ƣizalanƣanda Əysa:
— Mən silərgə bərḫək xuni eytip ḳoyayki, aranglardiki birəylən, mən bilən billə ƣizaliniwatḳan birsi manga satḳunluḳ ḳilidu, — dedi.□ ■
19 Ular *bu səzdin* ḳayƣuƣa qəmüp, bir-birləp uningdin:
— Mən əməstimən? — dəp soridi. Yənə birsi: — Mən əməstimən? — dedi.
20 Lekin u ularƣa:
— *Xu kixi* on ikkəylənning biri, yəni ḳolidiki nanni mən bilən təng tawaḳḳa təgürgüqi bolidu. 21 Insan’ooƣli dərwəḳə əzi tooƣrisida *muḳəddəs yazmilarda* pütülgəndək aləmdin ketidu; biraḳ Insan’ooƣlining tutup berilixigə wasitiqi boliƣan adəmning ḫaliƣa way! U adəm tuƣulmiƣan bolsa uningƣa yahsi bolatti! — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mat. 26:26-30; Luḳa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

22 Ular ƣizaliniwatḳanda, Əysa bir nanni ḳoliƣa elip təxəkkür eytḳandin keyin, uni oxtup, muhlisliriƣa üləxtürüp bərdi wə:
— Elinglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
23 Andin u ḳoliƣa jamni elip *Hudaoƣa* təxəkkür eytḳandin keyin, uni muhlisliriƣa sundi. Ularning ḫəmmisi uningdin iqixti.
24 U ularƣa: — Bu mening ḳenim, nuroƣun adəmlər üqün tökülidiƣan, yengi əḫdini tüzidiƣan ḳenimdur. □ 25 Mən silərgə bərḫək xuni eytip ḳoyayki, Hudaning

---

□ **14:12 «petir nan ḫeytining birinqi küni, yəni ətüp ketix ḫeytining ḳurbanlik ḳozisi soyulidiƣan küni» —** «petir nan ḫeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «ətüp ketix» ḫeytimu təng bolidu. Bu küni, Yəhudiylar əyliridə ḳoza soyup, petir nan bilən yəydu. **«Ətüp ketix ḫeytining tamiḳi» —** buning muḫim ḳismi «ətüp ketix ḳurbanlik ḳozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qəl.» 28:16, «Ḳan.» 16:1-7ni kərüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luḳa 22:7. □ **14:13 «Xəḫərgə kiringlar» —** «xəḫər» — Yerusalem xəḫirigə, demək. **«u yərdə kozida su kətürüwalƣan bir ər kixi silərgə uqraydu» —** Ḳanaanda (Pələstində) ər kixilər bügüngə ḳədər adəttə su kətürməydu. ■ **14:17** Mat. 26:20; Luḳa 22:14. □ **14:18 «dastihanda olturup ƣizalanƣanda…» —** grek tilida «dastihanda yetip ƣizalanƣanda…». ■ **14:18** Zəb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21 «… biraḳ Insan’ooƣlining tutup berilixigə wasitiqi boliƣan adəmning ḫaliƣa way! U adəm tuƣulmiƣan bolsa uningƣa yahsi bolatti!» —** Yəhuda bu səzni anglioƣandin keyin dərḫal qiḳip bax kaḫinlarning yenioƣa baroƣan bolsa kerək. «Markus», «Luḳa», «Yuḫanna»diki ««ətüp ketix» ḫeytining kəqlik tamiḳi» tooƣrisidiki bayanlarni kərüng. □ **14:22 «Əysa bir nanni ḳoliƣa elip təxəkkür eytḳandin keyin» —** yaki «Əysa nanni ḳoliƣa elip (uni) bərikətligəndin keyin,…». ■ **14:22** Mat. 26:26; Luḳa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24 «Bu mening ḳenim, nuroƣun adəmlər üqün tökülidiƣan, yengi əḫdini tüzidiƣan ḳenimdur» —** «yengi əḫdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Luḳa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni kərüng. Bəzi kona kəqürmilərdə pəḳət «əḫdə» deyilidu.

padixaƕliқida yengidin xarabtin iqidioɣan küngiqə, üzüm telining xərbitini ƕərgiz iqməymən, — dedi.
26 Ular bir mədƕiyə küyini eytқandin keyin talaoɣa qiқip, Zəytun teoɣioɣa қarap ketixti.

Muhlislarning Əysani taxlap ketixi
Mat. 26:31-35; Luқa 22:31-34; Yƕ. 13:36-38

27 Andin Əysa ularoɣa:
Silər ƕəmminglar tandurulup putlixisilər, qünki *muқəddəs yazmilarda*:

«Mən padiqini uruwetimən,
Қoylar patiparaқ bolup tarқitiwetilidu» dəp pütülgən.□ ■
28 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■ 29 Lekin Petrus uningoɣa:
— Ƕəmməylən tandurulup putlaxsimu, mən ƕərgiz putlaxmaymən, dedi.
30 Əysa uningoɣa: — Mən sanga bərƕəқ xuni eytip қoyayki, bügün, yəni bügün keqə horaz ikki қetim qillioɣuqə, sən məndin üq қetim tanisən, — dedi.■
31 Lekin Petrus tehimu қət'iylik bilən uningoɣa:
— Sən bilən billə əlidioɣan ix kerək bolsimu, səndin ƕərgiz tanmaymən, — dedi. Қaloɣan ƕəmmisimu xundaқ deyixti.■

Əysaning Getsimanə baoɣqisidiki dua-tilawiti
Mat. 26:36-46; Luқa 22:39-46

32 Andin ular Getsimanə degən bir jayoɣa kəldi. U muhlislaroɣa: — Mən dua-tilawət қilip kəlgüqə, muxu yərdə olturup turunglar, dedi.■
33 U Petrus, Yaқup wə Yuƕannani birgə elip mangdi wə sür besip, roƕ-қəlbidə tolimu pərixan boluxқa baxlidi. □ 34 U ularoɣa:
— Jenim əlidioɣandək bəkmu azablanmaқta. Silər bu yərdə қelip, oyoɣaқ turunglar, — dedi. ■ 35 U səl nerирақ berip, өzini yərgə etip düm yatti wə mumkin bolsa, u dəқiқining өz bexioɣa qüxməy ətüp ketixi üqün dua қilip:□ ■
36 — I Abba Ata, Sanga ƕəmmə ix mumkindur; bu қədəƕni məndin ətküzüwətkəysən! Lekin bu ix mən halioɣandək əməs, sən halioɣandək bolsun, — dedi.□ ■
37 U *üqəylənning* yenioɣa қaytip kəlginidə, ularning uhlap қaloɣanliқini kərüp, Petruska:
— Əy Simon, uhlawatamsən?! Bir saətmu oyoɣaқ turalmidingmu?! ■
38 Eziқturuluxtin saқlinix üqün, oyoɣaқ turup dua қilinglar. Roƕ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■

□ **14:27** **«Mən padiqini uruwetimən, қoylar patiparaқ bolup tarқitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə səzligüqi Hudaning өzi, əlwəttə. ■ **14:27** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Yƕ. 16:32. ■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7. ■ **14:30** Mat. 26:34; Luқa 22:34; Yƕ. 13:38. ■ **14:31** Yƕ. 13:37. ■ **14:32** Mat. 26:36; Luқa 22:39; Yƕ. 18:1. □ **14:33** **« *Əysa* ... roƕ-қəlbidə tolimu pərixan boluxқa baxlidi»** — grek tilida «u ... roƕta tolimu pərixan boluxқa baxlidi». ■ **14:34** Yƕ. 12:27. □ **14:35** **«u dəқiқining өz bexioɣa qüxməy ətüp ketixi üqün ...»** — grek tilida «xu saətning өz bexioɣa qüxməy ətüp ketixi üqün...». ■ **14:35** Luқa 22:41. □ **14:36** **«I Abba Ata, Sanga ƕəmmə ix mumkindur»** — ibraniy tilida «abba» degən səz ooɣulning atisioɣa boloɣan yeқinqiliқini bildüridu. Uyoɣurqidiki «səyümlük ata» degəngə yeқin kelidu. Bu səz ƕəm muƕəbbət ƕəm qongқur ƕərmətnimu bildüridu. **«bu қədəƕni məndin ətküzüwətkəysən!»** — «bu қədəƕ» uning aldida turidioɣan azab-oқubətlərni kərsitidu. Təwratning kөp yərliridə «қədəƕ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **14:36** Yƕ. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luқa 22:45. □ **14:38** **«Roƕ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdu»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning өz teni təripidin azdurulidioɣan, gunaƕkar təbiitini kərsitidu. «Rim.»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **14:38** Gal. 5:17.

39 Andin u yənə berip, ohxax səzlər bilən ⱪaytidin dua ⱪildi. 40 U ularning yenioⱪa ⱪaytip kəlginidə, ularning yənə uhlap ⱪaloⱪanliⱪini kərdi, qünki ularning kəzliri uyⱪuoⱪa ilinoⱪanidi. Ular uningoⱪa nemə deyixini bilməy ⱪaldi. 41 U üqinqi ⱪetim ularning yenioⱪa ⱪaytip ularoⱪa:
— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Əmdi boldi bəs! Waⱪit-saiti kəldi; mana, Insan'ooⱪli gunahⱪarlarning ⱪolioⱪa tapxuruldi! □ 42 Ⱪopunglar, ketəyli; mana, manga satⱪunluⱪ ⱪilidioⱪan kixi yeⱪin kəldi! — dedi.

Əysaning tutⱪun ⱪilinixi
Mat. 26:47-56; Luⱪa 22:47-53; Yⱨ. 18:3-12

43 Wə xu dəⱪiⱪidə, uning səzi tehi tügiməyla, mana, on ikkəyləndin biri boloⱪan Yəhuda kəldi; uning yenida bax kahⱪinlar, Təwrat ustazliri wə aⱪsaⱪallar təripidin əwətilgən ⱪiliq-toⱪmaⱪlarni kətürgən zor bir top adəm bar idi. ■ 44 Uningoⱪa satⱪunluⱪ ⱪiloⱪuqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutup, yalap elip ketinglar» dəp kelixkənidi. 45 U kelip udul *Əysaning* aldioⱪa berip:
— Ustaz, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□ ■
46 Ular uningoⱪa ⱪol selip, uni tutⱪun ⱪildi. 47 Wə uning yenida turoⱪanlardin birəylən ⱪiliqini suoⱪurup, bax kahⱪinning qakirioⱪa uruwidi, uning ⱪuliⱪini xilip qüxürüwətti. 48 Əysa jawabən ularoⱪa:
— Bir ⱪaraⱪqini tutidioⱪandək ⱪiliq-toⱪmaⱪlarni kətürüp meni tutⱪili kəpsiləroⱪu? 49 Mən ⱨər küni ibadəthana ⱨoylilirida silər bilən billə bolup təlim berəttim, lekin silər u qaoⱪda meni tutmidinglar. Lekin bu ixlarning yüz berixi muⱪəddəs yazmilarda aldin pütülgənlərning əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.■
50 Bu qaoⱪda, ⱨəmməylən uni taxlap ⱪeqip ketixti. ■ 51 Pəⱪət uqisioⱪa kanap rəht yepinqaⱪliwaloⱪan bir yigit uning kəynidin əgixip mangdi. Yax əskərlər uni tutuweliwidi, 52 lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ⱪeqip kətti.□

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mat. 26:57-68; Luⱪa 22:54-55, 63-71; Yⱨ. 18:13-14, 19-24

53 Əmdi ular Əysani bax kahⱪinning aldioⱪa elip berixti. Bax kahⱪinlar, barliⱪ aⱪsaⱪallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioⱪa yioⱪildi. □ ■ 54 Petrus uningoⱪa taki bax kahⱪinning sarayidiki ⱨoylining iqigiqə yiraⱪtin əgixip kəldi; u ⱪarawullar bilən billə otning nurida otsinip olturdi. 55 Bax kahⱪinlar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölümgə məⱨkum ⱪilix üqün, guwaⱨ-ispat izdidi, əmma tapalmidi. □ ■ 56 Qünki nuroⱪun kixilər uni ərz ⱪilip yaloⱪan guwaⱨqiliⱪ bərgən bolsimu, ularning guwaⱨliⱪliri bir-birigə udul kəlməytti. 57 Bəzi adəmlər ornidin turup, uning üstidin ərz ⱪilip yaloⱪan guwaⱨliⱪ berip:

□ **14:41 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (demək, kinayilik gəp) yaki pəⱪət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **14:43** Mat. 26:47; Luⱪa 22:47; Yⱨ. 18:3. □ **14:45 «Ustaz, ustaz»** — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» deyilidu. Ibraniylar arisida adəmning ismini ikki ⱪetim qaⱪirix adəttə inatayin qongⱪur ⱨessiyat, alaⱨidə amraⱪliⱪni bildüridu. ■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zəb. 22:6-7; 69:9; Luⱪa 24:25 ■ **14:50** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək.13:7 □ **14:52 «...uqisioⱪa kanap rəht yepinqaⱪliwaloⱪan bir yigit... lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ⱪeqip kətti»** — birnəqqə xərⱨqilər bu «məlum yax yigit»ni Markusning əzi ikən, dəp ⱪaraydu. Bizmu ⱪoxulimiz. U muxu yərdə əzini «muhlis» dəp atimaydu. Bəlkim u muxu yərdə **barliⱪ kixilər**ning əysadin waz keqip uni taxlioⱪanliⱪini təkitliməkqi bolidu. □ **14:53 «Bax kahⱪinlar, barliⱪ aⱪsaⱪallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioⱪa yioⱪildi»** — «uning yenioⱪa» bax kahⱪin Ⱪayafaning yenioⱪa, demək. ■ **14:53** Mat. 26:57; Luⱪa 22:54; Yⱨ. 18:13,24. □ **14:55 «aliy kengəxmə»** — ibraniy tilida «Sanⱨedrin») ■ **14:55** Mat. 26:59; Ros. 6:13.

58 — Biz uning: «Insan ḳoli bilən yasalоɣan bu ibadətxanini buzup taxlap, insan ḳoli
bilən yasalmiоɣan baxḳa bir ibadətxanini üq kün iqidə yasap qiḳimən» degənlikini
angliduḳ, — dedi. □ ■ 59 Ḥətta ularning bu ḥəḳtiki guwaḥliḳlirimu bir-birigə mas
kəlmidi.
60 Andin bax kaḥin ḥəmməylənning aldida ornidin turup, Əysadin:
— Ḳeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ḳandaḳ guwaḥliḳlarni
beriwatidu? — dəp soridi. ■ 61 Lekin Əysa xük turup, ḥeqḳandaḳ jawab bərmidi.
Bax kaḥin uni ḳistap yənə uningdin:
— Sən Mubarək Boloɣuqining Ooɣli Məsiḥmusən? — dəp soridi.□ ■
62 Xundaḳ, mən өzüm, — dedi Əysa, — wə silər keyin Insan'ooɣlining Ḳudrət
Igisining ong yenida olturidiоɣanliḳini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоɣanliḳini
kөrisilər.□ ■
63 Xuning bilən bax kaḥin tonlirini yirtip taxlap:
— Əmdi baxḳa ḥərḳandaḳ guwaḥqining nemə ḥajiti? □ 64 Өzünglar bu kupurluḳni
anglidinglar! Əmdi buningоɣa nemə dəysilər? — dedi.
Ularning ḥəmmisi u өlüm jazasiоɣa buyrulsun, dəp ḥөküm qiḳirixti. 65 Andin
bəziliri uningоɣa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «Ḳeni,
pəyоɣəmbərqilik ḳilip bexarət berə!» deyixti. Ḳarawullarmu uni xapilaḳ bilən
kaqatlidi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-75; Luḳa 22:56-62; Yḥ. 18:15-18, 25-27

66 Petrus sarayning təwənki ḥoylisida turоɣanda, bax kaḥinning dedəkliridin biri
kelip, ■ 67 issinip olturоɣan Petrusni kөrüp, uningоɣa tikilip ḳarap:
— Sənmu Nasarətlik Əysa bilən billə idingоɣu, — dedi.
68 Lekin u tenip:
— Sening nemə dəwatḳanliḳingni bilmidim ḥəm qüxənmidim, — dedi-də, taxḳiriоɣa,
dərwazining aywaniоɣa qiḳip turdi. Xu əsnada horaz bir qillidi.
69 Uni yənə kөrgən ḥeliḳi dedək yənə u yərdə turоɣanlaroɣa:
— Bu ulardin biri, — degili turdi. ■ 70 *Petrus* yənə inkar ḳildi.
Bir'azdin keyin, u yərdə turоɣanlar Petruḳa yənə:
— Bərḥək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənoɣu?! — deyixti.□
71 Lekin u ḳattiḳ ḳaroɣaxlar bilən ḳəsəm ḳilip:
— Silər dəwatḳan ḥeliḳi adəmni tonumaymən! — dedi.

□ **14:58 «Insan ḳoli bilən yasalоɣan bu ibadətxanini buzup taxlap, insan ḳoli bilən yasalmiоɣan baxḳa bir ibadətxanini üq kün iqidə yasap qiḳimən»** — «Yuḥ.» 2:19ni kөrüng. Ular Məsiḥning səzini burmiliоɣanidi. ■ **14:58** Mar. 15:29; Yḥ. 2:19. ■ **14:60** Mat. 26:62. □ **14:61 «Sən Mubarək Boloɣuqining Ooɣli Məsiḥmusən?»** — «Mubarək Boloɣuqi» — Huda Өzidur. ■ **14:61** Yəx. 53:7; Ros. 8:32. □ **14:62 «silər keyin Insan'ooɣlining Ḳudrət Igisining ong yenida olturidiоɣanliḳini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоɣanliḳini kөrisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kөrüng. ■ **14:62** Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luḳa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **14:63 «Xuning bilən bax kaḥin tonlirini yirtip taxlap...»** — bax kaḥin Əysani «kupurluḳ ḳildi» dəp ḳarap, өzining buningоɣa boloɣan qөqüxi wə oɣazipini ipadiləx üqün kiyimlirini yirtḳan. Əysaning өzining Məsiḥ ikənlikini etirap ḳilixi, uning Hudaoɣa has ḥoḳuḳ wə xөḥrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kaḥinning tonlirini yirtixning өzi Təwrat ḳanuniоɣa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). □ **14:65 «bəziliri uningоɣa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «Ḳeni, *pəyоɣəmbərqilik ḳilip* bexarət berə!»** — «Mat.» 26:68də muxu kixilərning: «... «Ḳeni bexarət berə, seni kim urdi?» deyixkənlikimu hatirilidu. **«Ḳarawullarmu uni xapilaḳ bilən kaqatlidi»** — yaki «Ḳarawullarmu uni arisiоɣa eliwelip kaqatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Yḥ. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luḳa 22:55; Yḥ. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luḳa 22:58; Yḥ. 18:25. □ **14:70 «Bərḥək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənoɣu?!»** — ularning degənliri Petrusning tələppuziоɣa asasən bolsa kerək. «Mat.» 26:72-73ni kөrüng.

72 Dəl xu qaoɣda horaz ikkinqi ḳetim qillidi. Petrus Əysaning əzigə: «Horaz ikki ḳetim qillioɣuqə, sən məndin üq ḳetim tanisən» degən səzini esigə aldi; wə bularni oylap yioɣlap kətti.□ ■

15

Əysaning Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Luḳa 23:1-5; Yḥ. 18:28-38

1 Ətisi tang etixi bilənla, bax kaḥinlar aḳsaḳallar, Təwrat ustazliri wə pütkül aliy kengəxmidikilər bilən məsliḥətlixip, Əysani baoɣlap apirip, *waliy* Pilatuskə tapxurup bərdi.■
2 Pilatus uningdin:
— Sən Yəḥudiylarning padixaḥimu? — dəp soridi.
U jawabən: — Eytḳiningdək, — dedi.□ ■
3 Bax kaḥinlar uning üstidin ḳayta-ḳaytidin ərz-xikayətlərni ḳilixti. 4 Pilatus uningdin yənə:
— Jawab bərməmsən? Ḳara, ular üstüngdin xunqiwala xikayət ḳiliwatidu!? — dəp soridi.■
5 Biraḳ Əysa yənila ḥeq jawab bərmidi; Pilatus buningoɣa intayin ḥəyran ḳaldi.■

Əysa wə Barabbas
Mat. 27:15-31; Luḳa 23:13-25; Yḥ. 18:39-40; 19:1-16

6 Ḥər ḳetimlik *ətüp ketix* ḥeytida, halayiḳ ḳaysibir məḥbusni tələp ḳilsa, waliy uni ḳoyup berətti.■ 7 Əyni waḳitta, zindanda Barabbas isimlik bir məḥbus bar idi. U əzi bilən billə topilang kətürgən ḥəmdə topilangda ḳatillik ḳiloɣan nəqqəylən bilən təng solanoɣanidi.■ 8 Halayiḳ quḳan-sürən selip waliydin burun ḥəmixə ularoɣa ḳiloɣinidək yənə xundaḳ ḳilixini tiləxti.□
9 Pilatus ularoɣa:
— Silər Yəḥudiylarning padixaḥini ḳoyup beriximni halamsilər? — dedi 10 (günki u bax kaḥinlarning ḥəsəthorluḳi tüpəylidin uni tutup bərgənlikini bilətti). 11 Lekin bax kaḥinlar halayiḳni: «Buning ornioɣa, Barabbasni ḳoyup bər» dəp tələp ḳilixḳa küxkürtti.■
12 Pilatus jawabən ulardin yənə:
— Undaḳ bolsa, silər «Yəḥudiylarning padixaḥi» dəp atioɣan kixini ḳandaḳ bir tərəp ḳil dəwatisilər? — dedi.
13 — Ular yənə awazini kətürüp: — Uni krestligin! — dəp warḳirixatti.
14 Pilatus ularoɣa: — Nemixḳa? U nemə rəzillik ətküzüptu? — dedi.
Biraḳ ular tehimu oɣaljirlixip:

□ **14:72 «...wə bularni oylap yioɣlap kətti»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «... wə kəngli buzulup yioɣlap kətti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luḳa 22:61; Yḥ. 13:38; 18:27. ■ **15:1** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Luḳa 22:66; 23:1; Yḥ. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2 «U jawabən: — Eytḳiningdək, — dedi»** — Əysaning «Əytḳiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundaḳ, lekin əḥwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriḳi qiḳidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luḳa 23:3; Yḥ. 18:33. ■ **15:4** Mat. 27:13; Yḥ. 19:10. ■ **15:5** Yəx. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luḳa 23:17; Yḥ. 18:39. ■ **15:7** Mat. 27:16; Luḳa 23:19; Yḥ. 18:40. □ **15:8 «Halayiḳ quḳan-sürən selip...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Halayiḳ (waliyning) aldioɣa kelip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luḳa 23:18; Yḥ. 18:40; Ros. 3:14.

— Uni krestligin! — dəp warkiraxti. 15 Xunga Pilatus, halayikni razi kilmakqi bolup,
Barabbasni ularoqa qikirip bərdi. Əysani bolsa kamqilatkandin keyin, krestləx üqün
ləxkərlirigə tapxurdi.□ ■

Ləxkərlərning Əysani məshirə kilixi

16 Andin ləxkərlər Əysani waliy ordisidiki səynaoqa elip kirip, pütün ləxkərlər
topini bu yərgə jəm boluxka qakirdi. □ ■ 17 Ular uning uqisioqa səsün rənglik ton
kiydürüxti, andin ular tikənlik xahqilardin tokuoqan bir tajni bexioqa kiygüzdi. □
18 Andin uni mubarəkləp: «Yaxioqayla, i Yəhudiylarning padixahi!» deyixti. 19 Andin
bexioqa komux bilən hədəp urup, uningoqa karap tükürüxti wə uning aldida tiz
püküp, səjdə kilixti.□
20 Ular uni xundak mazak kiloqandin keyin, uningdin səsün tonni salduruwetip,
uqisioqa əz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni krestləx üqün elip qikixti.

Uning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Luka 23:26-39; Yh. 19:17-19

21 Kurini xəhiridin boloqan, Simon isimlik bir kixi yezidin kelip, u yərdin ətüp
ketiwatatti (bu kixi Iskəndər bilən Rufusning atisi idi). *Ləxkərlər* uni tutup kelip,
Əysaning krestini uningoqa məjburiy kətürgüzdi. □ ■ 22 Ular Əysani Golgota
(tərjimisi, «bax səngək») degən yərgə elip kəldi; ■ 23 andin ular uningoqa iqix üqün
murməkki arilaxturuloqan aqqik xarab bərdi; lekin u uni kobul kilmidi.□
24 Ular uni krestligəndin keyin, kiyimlirini əzara bəlüxüwelix üqün, hərkaysisining
ülüxini bekitixkə hərbir kiyimning üstigə qək taxlidi. □ ■ 25 Uni krestligən wakit
künning üqinqi saiti idi. □ 26 Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning
padixahi» dəp pütülgənidi. □ ■
27 Ular uning bilən təng ikki karakqinimu krestlidi, biri ong təripidə, yənə biri sol
təripidə idi. 28 Xundak kilip, mukəddəs yazmilardiki: «U jinayətqilərning katarida
sanaldi» degən səz əməlgə axuruldi. □ ■ 29 U yərdin ətkənlər baxlirini qaykixip, uni
hakarətləp:

□ **15:15 «Əysani bolsa kamqilatkandin keyin...»** — Rim imperiyəsidə jaza kamqiliri birnəqqə tasmilik bolup, hərbir tasmisioqa kooquxun wə ustihan parqiliri baoqlanoqan bolidu. Kamqilioqan wakitida jazaoqa tartiloquqiYalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoqan ləxkər uni kamqilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yh. 19:1. □ **15:16 «waliy ordisidiki səyna»** — grek (latin) tilida «praytorium». **«ləxkərlər topi»** — (grek tilida «kohort») 500-600 kixidin tərkib tapkan. ■ **15:16** Mat. 27:27; Yh. 19:2. □ **15:17 «Ular uning uqisioqa səsün rənglik ton kiydürüxti»** — «səsün rəng» xu qaoqda xahanə kiyimning rənggi xundak idi («Mat.» 27:28, «Yuh.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xahanə ton» arkilik Əysani «sən padixahmu?!» dəp mazak kilmakqi. □ **15:19 «andin bexioqa komux bilən hədəp urup...»** — yaki «andin bexioqa hasa bilən hədəp urup...». □ **15:21 «Ləxkərlər uni tutup kelip, Əysaning krestini uningoqa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» tooqruluk: Əysa əzini jazalaydioqan koral boloqan xu krest (qapras yaoqaq)ni yüdüp mengixi kerək idi. U xundak kattik kamqilanoqanki, halsirap yüdüp mangalmisa kerək. ■ **15:21** Mat. 27:32; Luka 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luka 23:33; Yh. 19:17. □ **15:23 «... ular uningoqa iqix üqün murməkki arilaxturuloqan aqqik xarab bərdi; lekin u uni kobul kilmidi»** — krestkə mihlinidioqanlaroqa aoqrikni pəsəytix məksitidə dora arilaxturuloqan xarab berilidikən. Birak Əysa rət kildi. □ **15:24 «hərkaysisining ülüxini bekitixkə hərbir kiyimning üstigə qək taxlidi»** — yaki «hərkaysisining ülüxini bekitixkə kimiymliri üqün qək taxlidi». ■ **15:24** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Luka 23:34; Yh. 19:23. □ **15:25 «künning üqinqi saiti»** — hazirki wakit bolsa, ətigən saət tokkuz idi. □ **15:26 «Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning padixahi» dəp pütülgənidi»** — bu xikayətnamə uning bexining yukiri təripigə bekitilgənidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luka 23:38; Yh. 19:19. □ **15:28 «U jinayətqilərning katarida sanaldi»** — «Yəx.» 53:12. ■ **15:28** Yəx. 53:12; Luka 22:37.

— Uһuy, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪaytidin yasap qiⱪidiotan adəm, ■ 30 əmdi өzüngni ⱪutⱪuzup kresttin qüxüp baⱪⱪina! — deyixti.
31 Bax kaһinlar bilən Təwrat ustazlirimu өzara xundaⱪ məshirə ⱪilip:
— U baxⱪilarni ⱪutⱪuzuptikən, өzini ⱪutⱪuzalmaydu. 32 Israilning padixaһi bolotan Məsiһ əmdi kresttin qüxüp baⱪsunqu, xuni kөrsəkla uningota etiⱪad ⱪilimiz! — deyixti. Uning bilən təng krestləngənlərmu uni xundaⱪ һaⱪarətləxti.

Əysaning өlümi
Mat. 27:45-56; Luⱪa 23:44-49; Yһ. 19:28-30

33 Əmdi *künning* altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ⱪarangotuluⱪ ⱪaplidi wə tokⱪuzinqi saitigiqə dawam ⱪildi. □ ■ 34 Tokⱪuzinqi saəttə Əysa yuⱪiri awaz bilən: «Eloi, Eloi, lama xawaⱪtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixⱪa taxliwətting?» dəp ⱪattiⱪ nida ⱪildi.□ ■
35 U yərdə turuwatⱪanlarning bəziliri buni anglap:
— Mana, u Ilyas pəyotəmbərgə nida ⱪiliwatidu, — deyixti. 36 Ulardin birəylən yügürüp berip, bir parqə bulutni aqqiⱪ xarabⱪa qilap, ⱪomuxning uqiota selip uningota iqküzüp:
— Tohtap turunglar! Ⱪarap baⱪayli, ilyas *pəyotəmbər* uni qüxürgili kelərmikin? — dedi.■
37 Əysa ⱪattiⱪ warⱪiridi-də, roһini ⱪoyuwətti. □ 38 Wə *xu əsnada* ibadəthanining iqkiri pərdisi yuⱪiridin təwəngə ikki parqə bөlüp yirtildi.□ ■
39 Əmdi uning udulida turotan yüzbexi uning ⱪandaⱪ nida ⱪilip roһini ⱪoyuwətkənlikini kөrüp:
— Bu adəm һəⱪiⱪətən Hudaning ootli ikən! — dedi.■
40 U yərdə yənə bu ixlarota yiraⱪtin ⱪarap turuwatⱪan birnəqqə ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliⱪ Məryəm, kiqik Yaⱪup bilən Yosəning anisi Məryəm wə Salomilar bar idi. □ ■ 41 Ular əslidə Əysa Galiliyə өlkisidə turotan waⱪitta uningota əgixip, uning hizmitidə bolotanlar idi; bulardin baxⱪa uning bilən Yerusalemota birgə kəlgən yənə nurotun ayallarmu *uning əһwaliota* ⱪarap turatti.■

Əysaning dəpnə ⱪilinixi
Mat. 27:57-61; Luⱪa 23:50-56; Yһ. 19:38-42

■ **15:29** Zəb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luⱪa 23:35; Yһ. 2:19. □ **15:33 «künning altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ⱪarangotuluⱪ ⱪaplidi wə tokⱪuzinqi saitigiqə dawam ⱪildi»** — һazirⱪi waⱪit sistemisi boyiqə muxu һalət qüx waⱪtidin (saət on ikkiddin) baxlap saət üqkiqə dawam ⱪildi. ■ **15:33** Mat. 27:45; Luⱪa 23:44. □ **15:34 «Tokⱪuzinqi saəttə»** — һazirⱪi waⱪit bolsa saət üqlərdə. **«Eloi, Eloi, lama xawaⱪtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixⱪa taxliwətting?»** — «Zəb.» «1:22»ni kөrüng. ■ **15:34** Zəb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ **15:36** Zəb. 69:21; Yһ. 19:29. □ **15:37 «Əysa… roһini ⱪoyuwətti»** — «roһini ⱪoyuwətti» degənning baxⱪa birhil tərjimisi «Əysa… tiniⱪini tohtatti». □ **15:38 «… xu əsnada ibadəthanining iqkiri pərdisi yuⱪiridin təwəngə ikki parqə bөlüp yirtildi»** — bu pərdə ibadəthanidiki əng muⱪəddəs jayni muⱪəddəs jaydin ayrip turidiotan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldiota baridiotan yolining Əysaning өlümi bilən eqiloqanliⱪini bildüridu (ibadəthanidiki «muⱪəddəs jay»ni sirttiki һoylidin ayriydiotan yənə bir «sirtⱪi pərdə» bar idi, lekin buni kөrsitix üqün adəttə baxⱪa ataloqu ixlitilidu). ■ **15:38** 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luⱪa 23:45. ■ **15:39** Mat. 27:54; Luⱪa 23:47. □ **15:40 «Yosəning anisi Məryəm»** — «Mat.» 27:56də «Yüsüpning anisi Məryəm». ■ **15:40** Mat. 27:55; Luⱪa 23:49. ■ **15:41** Luⱪa 8:2, 3.

42 Kəqkurun kirip kalоqanda («təyyarlax küni», yəni xabat künining aldinki küni
boloqaqka), □ ■ 43 aliy kengəxmining tolimu mətiwər əzasi, Arimatiyalik Yüsüp bar
idi. Umu Hudaning padixahlikini kütüwatkan bolup, jür'ət kilip *waliy* Pilatusning
aldioqa kirip, uningdin Əysaning jəsitini berixni tələp kildi. 44 Pilatus Əysaning
allikaqan ölgənlikigə həyran boldi; u yüzbexini qakirip, uningdin Əysaning ölginigə
heli wakit boldimu, dəp soridi. 45 Yüz bexidin əhwalni ukkandin keyin, Yüsüpkə
jəsətni bərdi. 46 Yüsüp esil kanap rəht setiwelip, jəsətni *kresttin* qüxürüp kanap
rəhttə kepənlidi wə uni kiyada oyuloqan bir kəbrigə koydi; andin kəbrining aoqzioqa
bir taxni domilitip koydi.■
47 Wə Magdallik Məryəm bilən Yosəning anisi Məryəm uning koyuloqan yerini
kərüwaldi.

16

Əysa ölümdin tirilidu
Mat. 28:1-8; Luka 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Xabat küni ətüxi bilənla, Magdallik Məryəm, Yakupning anisi Məryəm wə
Salomilar berip Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliq buyumlarni setiwaldi.□ ■
2 Həptining birinqi küni ular bək baldur, tang səhərdə ornidin turup, kün qikixi
bilən kəbrigə bardi.□ 3 Ular özara: «Bizgə kəbrining aoqzidiki taxni kim domilitixip
berər?» deyixti. 4 Lekin ular baxlirini kətürüp kariwidi, taxning bir yanoqa
domilitiwetilginini kərdi — əslidə u tax nahayiti yooqan idi. 5 Ular kəbrigə kirgəndə,
ong tərəptə olturoqan, ak ton kiygən, yax bir adəmni kərdi, wə kattik dəkkə-dükkigə
qüxti.■
6 Lekin u ularoqa:
— Dəkkə-dükkigə qüxmənglar. Silər krestləngüqi Nasarətlik Əysani izdəwatisilər.
U tirildi, u bu yərdə əməs. Mana ular uni koyoqan jay!■ 7 Lekin beringlar,
uning muhlisliriqa wə Petruska: «U Galiliyəgə silərdin awwal baridikən; u silərgə
eytkinidək, silər uni xu yərdə köridikənsilər» dənglar, — dedi.□ ■
8 Ular kəbridin qikipla bədər kaqti. Ularni titrək besip hoxini yokitay degənidi; bək
korkup kətkəqkə, heqkimgə heqnemini eytmidi.□ ■

Əysaning magdallik Məryəmgə kərünüxi
Mat. 28:9-10; Yh. 20:11-18; Luka 24:13-35

□ **15:42 «təyyarlax küni»** — adəttə xabat künining aldinki künini kərsitidu. Xabat künidə hərkandak ixləx (məsilən otun terix, ot yekix, hemir yuoqurux katarliklar) mən'i kilinoqaqka, xabat künidiki barlik tamaklarni andinki küni, yəni jümə künidə təyyarlax kerək idi. Uning üstigə, kaidə boyiqə, öltürülgənlərning jəsiti xabat künidə kresttə kalsa bolmaytti («Kan.» 21:23ni kərüng). ■ **15:42** Mat. 27:57; Luka 23:50; Yh. 19:38. ■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luka 23:53. □ **16:1 «Xabat küni ətüxi bilənla»** — xabat küni xənbə küni kəqtə kün petixi bilən baxlinatti. **«... Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliq buyumlarni setiwaldi»** — yaki «Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliq buyumlarni setiwaloqanidi». Bu ixka karioqanda, ayallar uning ölümdin tirilidioqanlikini heq oylap bakmioqanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luka 24:1; Yh. 20:1. □ **16:2 «həptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. ■ **16:5** Mat. 28:2; Yh. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luka 24:5. □ **16:7 «..beringlar, uning muhlisliriqa wə Petruska: «U Galiliyəgə silərdin awwal baridikən; u silərgə eytkinidək, silər uni xu yərdə köridikənsilər» dənglar»** — Markus biwasitə demigini bilən həmmimiz bu sözligüqi «yax adəm»ni pərixtə dəp bilimiz (5-ayətni kərüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8 «heqkimgə heqnemini eytmidi»** — mənisi, bəlkim muhlisliridin baxka heqkimgə eytmidi (məsilən, «Mat.» 28:8, 10ni kərüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luka 24:9; Yh. 20:18.

9 Əysa ḩəptining birinqi küni tang səḩərdə tirilgəndin keyin, awwal Magdallik
Məryəmgə kəründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḩəydiwətkənidi. □ ■ 10 Məryəm
qikip, matəm tutup yioɣlixip turoɣan, burun uning bilən billə boloɣanlaroɣa həwər
bərdi. 11 Uning tirik ikənlikini wə Məryəmgə kərüngənlikini anglioɣanda, ular
ixənmidi.

Əysaning ikki muhlisioɣa kərünüxi

12 Bu ixlardin keyin, u ularning iqidiki yezioɣa ketiwatkan ikkiyləngə baxka siyakta
kəründi. ■ 13 Bularmu kaloɣanlarning yenioɣa kaytip, ularoɣa həwər kilоɣan bolsimu,
lekin ular bularoɣimu ixənmidi.

Əysaning on bir muhlisioɣa kərünüxi
Mat. 28:16-20; Luka 24:36-49; Yḩ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

14 Andin on birəylən dastihanda olturup oɣizaliniwatkanda, u ularoɣa kəründi wə
ularning etikadsizlikigi wə tax yürəkliki üqün ularni tənbiḩ berip əyiblidi; qünki ular
əzining tirilginini kərgənlərgə ixənmigənidi.■
15 U ularoɣa mundak dedi:
— Pütkül jaḩanoɣa berip, yaritiloɣuqilarning ḩərbirigə hux həwərni jakarlanglar.
■ 16 Etikad kilip, qəmüldürüxni kobul kiloɣanlar kutkuzulidu. Etikad kilmioɣanlar
bolsa gunaḩka bekitilidu.■
17 Etikad kiloɣanlarning izlirioɣa muxundak məjizilik alamətlər əgixip ḩəmrah
bolidu: — ular Mening namim bilən jinlarni ḩəydiwetidu; ular yengi tillarda
səzləydu, □ ■ 18 ular yilanlarni kollirida tutidu, ḩərkandak zəḩərlik nərsini iqsimu,
ularoɣa zərər yətküzməydu; kollirini bimarlaroɣa təgküzüp koysa, kesəlliri sakiyip
ketidu.□ ■

Əysaning asmanoɣa kətürülüxi
Luka 24:50-53; Ros. 1:9-11

19 Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni kilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kətürüldi,
Hudaning ong yenida olturdi. □ ■ 20 Muhlislar qikip, ḩər yərgə berip hux həwərni
jakarlap yürdi. Rəb ular bilən təng ixləp, səz-kalamioɣa ḩəmrah bolup əgəxkən
məjizilik alamətlər bilən uningoɣa ispat bərdi.□ ■

□ **16:9 «Əysa ḩəptining birinqi küni tang səḩərdə tirilgəndin keyin, awwal magdallik Məryəmgə kəründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḩəydiwətkənidi...»** — 9-20-ayətlər ikki kədimiy kəqürmidin baxka, ḩəmmə kəqürmilərdin tepilidu. Biz ularning «Markus»ning ḩəkikiy bir kismi ikənlikigə ḩeq gumanimiz yok; birak muxu yərdə səḩipə qəklimisidin toluk ispat kəltürəlməymiz. Inglizqə bilidioɣan okurmənlərning «Den Burgon»ning ««Markus»ning ahirki on ikki ayətliri» degən kitabini Internettin tapalaydioɣanlikioɣa ixinimiz. ■ **16:9** Luka 8:2; Yḩ. 20:14,16. ■ **16:12** Luka 24:13. ■ **16:14** Luka 24:36; Yḩ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **16:15** Mat. 28:19; Yḩ. 15:16. ■ **16:16** Yḩ. 3:18; 12:48. □ **16:17 «yengi tillar»** — demək əzi əgənmigən tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni wə munasiwətlik izaḩatlarni kərüng. ■ **16:17** Luka 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12. □ **16:18 «ular yilanlarni kollirida tutidu...»** — məsilən, «Ros.» 28:3-6ni kərüng. **«Etikad kiloɣanlarning izlirioɣa muxundak məjizilik alamətlər əgixip ḩəmrah bolidu... ... kollirini bimarlaroɣa təgküzüp koysa, kesəlliri sakiyip ketidu»** — enikki, etikad kiloɣuqilar üqün «məjizilik alamətlər» Məsiḩkə iman-ixənq kəltürgəndin **keyinla** kelidu («muxundak məjizilik alamətlər **əgixip** ḩəmrah bolidu» (17-ayət)). «Alamətlərni kərsəm, **andin** ixinimən» degüqilər ḩərdaim kəp, əlwəttə. ■ **16:18** Luka 10:19; Ros. 28:5, 8. □ **16:19 «Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni kilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kətürüldi, Hudaning ong yenida olturdi»** — «xunga» — Rəb wədə kiloɣan «məjizilik alamətlər» pəkət Mukəddəs Roḩ arkilik bolatti; u ərxkə kətürülmigən bolsa, Mukəddəs Roḩ kelalməytti. **Xunga** (Əz səz-kalamini isxpatlaydioɣan məjizilik alamətlərni mumkin kilix üqün) u ərxkə kətürülmisə bolmaytti. ■ **16:19** Luka 24:50,51; Ros. 1:9. □ **16:20 «Rəb ular bilən təng ixləp...»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Rəb Əysa ular bilən təng ixləp...» deyilidu. ■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luqa

«Luqa bayan qilƣan hux həwər» •••• Muqəddimə

1 Gərqə nurƣun adəmlər arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlarni toplap
yezixqa kirixkən bolsimu,□ 2 (huddi səz-kalamƣa baxtin-ahir əz kəzi bilən guwahqi
bolƣanlar, xundaqla uni saqlap yətküzgüqilərning bizgə amanət qilƣan bayan-
liridək),□ 3 mənmu barliq ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp enikliƣandin keyin, i
ƕərmətlik Teofilus janabliri, siligə bu ixlarni tərtipi boyiqə yezixni layiq taptim.□
4 Buningdin məqsət, sili qobul qilƣan təlimlərning mutləq ƕəqiqət ikənlikigə jəzm
qilixliri üqündur.

Yəhya pəyƣəmbərning tuƣuluxidin bexarət

5 Yəhudiyə əlkisigə padixah bolƣan Ƕerod səltənət qilƣan künliridə, «Abiya»
kahinlik nəwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zəkəriya idi. Uning ayalimu Ƕarunning
əwladidin bolup, ismi Elizabit idi.□ ■ 6 Ular ikkisi Hudaning alidida ƕəqqaniy kixilər
bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti.□ 7 Əmma
Elizabit tuƣmas bolƣaqqa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular ikkisi helila
yaxinip qalƣanidi.□
8 U əz türkümidiki kahinlar arisida *ibadəthanida* nəwətqilik wəzipisini Huda aldida
ada qiliwatqanda,■ 9 *xu qaƣdiki* kahinlik aditi boyiqə, ular Pərwərdigarning

---

□ **1:1 «nurƣun adəmlər arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlarni toplap yezixqa kirixkən bolsimu,...»** — «arimizda» — demək Əysa Məsiƕkə əgəxkənlər arisida. «Arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlar» degənlikning baxqa birhil tərjimisi: «Arimizda (toluq) əməlgə axuruloƣan ixlar». Ikkila tərjimisi ohxaxla Əysa Məsiƕgə munasiwətlik ixlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:2 «səz-kalam»** — muxu yərdə Əysa Məsiƕning əzini, xundaqla uning tapxuroƣan barliq təlimini kərsitidu. **«saqlap yətküzgüqilər»** — yaki «ƣojidar» degənning muxu yərdə alahidə mənisi bar. Ular Əysa Məsiƕning qilƣan səzliri wə paaliyətlirigə bolƣan əz guwahqilikini aƣzaki tarihlarƣa aylandurdi, xundaqla uni baxqilarƣa yadlitip tapxurdi. Muxu «saqlap yətküzgüqilər» barliq etiqadqilarning jamaitining hizmitidə bolup «kalam-soz»ning tarihlirini saqlax üqün məs'ul bolƣan «amanətqilər» idi. Xuning bilən bəziliri bu aƣzaki tarihlarni yezixqa kirixkənidi. Luqa bolsa bu tarihlarni (1) təkxürüp enikliƣan (2) andin ularni mutləq ixənqlik dəp ispatliƣan əhwalda bularni tərtip boyiqə hatiriligənidi. □ **1:3 «mənmu barliq ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp enikliƣandin keyin...»** — «baxtin» degən bu səz grek tilida muxu yərdə ikki bislik səz bolup, uning asaslik mənisi: Luqa «bayan»ida hatiriligən barliq wəqələrni u pəqət **əz kəzi bilən kərgən guwahqilar**ning aƣzidin anglap hatiriligən; «baxtin» yənə qoxumqə: «yuqiridin», «ərxtin» degənni bildüridu; demək, Luqa bu hatirini yezixqa ərxtin bolƣan türtkə bar idi. Baxqiqə eytqanda, u uni Muqəddəs Roƕning yolyoruqi wə ilƕami astida yazƣan. **«Teofilus»** —Munu kixining salahiyiti tooƣruluq Injildiki «kirix səz»imizni kərüng. Mənisi «Hudani səygüqi». □ **1:5 ««Abiya» kahinlik nəwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zəkəriya idi** — «Abiya» kahinlik nəwiti» «1Tar.» 24:10də, kahinlarning jəmətining ibadəthanidiki «dijornilik» tizimlikini kərsitidu. Kahinlarning (ƕəmmisi Ƕarunning əwladliri) yillik hizmiti 24 nəwətkə bəlünətti. «kahinlik jəməti»dikilərning ƕərbirigə ibadəthanida ixləxkə on bəx kün nəwət kelətti. «Abiya» nəwiti» bu yigirmə tət nəwəttin biri idi. Miladiyə birinqi əsirdə, kahinlarning sanliriƣa asasən, ƕərbir kahin əmridə «muqəddəs jay»da huxbuy selixtin ibarət imtiyazlik hizmətkə birla qetim muyəssər boluxi mumkin idi. **«Uning ayalimu Ƕarunning əwladidin bolup...»** — Musa pəyƣəmbərning akisi «Ƕarun» birinqi «bax kahin» idi; keyin uning barliq ərkək əwladliri kahinlik hizmitidə boluxqa muyəssər idi. ■ **1:5** 1Tar. 24:10. □ **1:6 «Ular ikkisi Hudaning alidida ƕəqqaniy kixilər bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti»** — ularning «ƕəqqaniy» wə «əyibsiz» deyilgənliki ularni «gunaƕsiz» degənlik əməs. Təwrat qanuni boyiqə kixilər əz gunaƕlirini tonup yetip, xundaqla Təwrat boyiqə kerək bolƣan gunaƕni tiləydiƣan qurbanliqlarni sunƣan bolsa, Huda aldida əyibsiz dəp ƕesablinatti. □ **1:7 «... Elizabit tuƣmas bolƣaqqa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular ikkisi helila yaxinip qalƣanidi»** — muxu yərdin oqurmənlərgə enikki, Hudadin qorqidiƣan adəm ayali tuƣmas bolsimu, nemila bolmisun xu səwəbtin ayali bilən ƕərgiz ajraxmaydu. ■ **1:8** 1Tar. 24

«muqəddəs jay»ıoɣa kirip huxbuy selixqa muyəssər boluxqa qək taxlioɣanda xundaq boldiki, qək uningoɣa qiqti. ■ 10 Əmdi u huxbuy seliwatqan waqtida, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti. □ 11 Tuyuqsiz Pərwərdigarning bir pərixtisi uningoɣa huxbuygahning ong təripidə kəründi. 12 Uni kərgən Zəkəriya ɧoduqup qorqunqqa qəmüp kətti. 13 Biraq pərixtə uningoɣa:
— Əy Zəkəriya, qorqmioɣin! Qünki tiliking ijabət qilindi, ayaling Elizabit sanga bir ooɣul tuoɣup beridu, sən uning ismini Yəɧya qoyoɣin. □ ■ 14 U sanga xad-huramliq elip kelidu, uning dunyaoɣa kelixi bilən nuroɣun kixilər xadlinidu. ■ 15 Qünki u Pərwərdigarning nəzaridə uluoɣ bolidu. U ɧeqqandaq ɧaraq-xarab iqməsliki kerək; ɧətta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqəddəs Roɧqa toldurulоɣan bolidu. ■ 16 U Israillardin nuroɣunlirini Pərwərdigar Hudasining yenioɣa qayturidu. ■ 17 U *Rəbning* aldida Iliyas pəyoɣəmbərgə has boloɣan roɧ wə küq-qudrəttə bolup, atilarning qəlblirini balilaroɣa mayil qilip, itaətsizlərni ɧəqqaniylarning aqilanilikigə kirgüzüp, Rəb üqün təyyarlanoɣan bir həlqni ɧazir qilix üqün uning aldida mangidu, — dedi.□ ■
18 Zəkəriya bolsa pərixtidin: Mənmu qerip qaloɣan, ayalimmu heli yaxinip qaloɣan tursa, bu ixni qandaq jəzm qilalaymən? — dəp soridi.■
19 Pərixtə jawabən:
— Mən Hudaning ɧuzurida turoɣuqi Jəbrailmən. Sanga səz qilixqa, bu hux həwərni sanga yətküzüxkə mən əwətildim. 20 Waqit-saiti kəlgəndə qoqum əməlgə axurulidioɣan bu səzlirimgə ixənmigənliking tüpəylidin, bu ixlar əməlgə axuruloɣan künigiqə mana sən tiling tutulup, zuwanoɣa kelələməysən, — dedi. 21 Əmdi jamaət Zəkəriyani kütüp turatti; ular u muqəddəs jayda nemə üqün bunqiwala ɧayal boldi, dəp ɧəyran qaloɣili turdi. 22 U qiqqanda ularoɣa gəp qilalmidi; uning ularoɣa qol ixarətlirini qilixidin, xundaqla zuwan sürəlmigənlikidin ular uning muqəddəs jayda birər alamət kərünüxni kərgənlikini qüxinip yətti.
23 Xundaq boldiki, uning *ibadəthanidiki* hizmət mudditi toxuxi bilənla, u əyigə qaytti.
24 Dərwəqə, birnəqqə kündin keyin uning ayali Elizabit ɧamilidar boldi; u bəx ayoɣiqə tala-tüzgə qiqmay: 25 «Əmdi Pərwərdigar mening ɧalimoɣa nəzirini qüxürüp, meni halayiq arisida nomusqa qelixtin halas qilip, manga bu künlərdə xunqilik xapaət kərsətti» — dedi.■

Əysaning dunyaoɣa kelixidin bexarət

26-27 *Elizabit ɧamilidar bolup* altə ay boloɣanda, pərixtə Jəbrail Huda təripidin Galiliyə əlkisidiki Nasarət degən bir xəɧərgə, pak bir qizning qexioɣa əwətildi. Qiz bolsa

---

■ **1:9** Mis. 30:7; Law. 16:17. □ **1:10** **«Əmdi u huxbuy seliwatqanda, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti»** — ««muqəddəs jay»oɣa kirip huxbuy selix» wəzipisi ɧər küni ətigəndə saət toqquzda wə qüxtin keyin saət üqtə, ikki qetimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ **1:13** **«ayaling Elizabit sanga bir ooɣul tuoɣup beridu, sən uning ismini Yəɧya qoyoɣin»** — «Yəɧya» ibraniy wə grek tillirida «Yuɧanna» («Pərwərdigarning xəpqiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu («Yəɧya» əsli ərəbqə səz idi). «Yəɧya» degən isim oqurmənlərgə muxu xəkildə tonux boloɣanliqi üqün uni muxu tərjimidə ixlətтuq. ■ **1:13** Luqa 1:60. ■ **1:14** Luqa 1:58. ■ **1:15** Qəl. 6:1-8; ɧak. 13:4. ■ **1:16** Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ **1:17** **«itaətsizlərni ɧəqqaniylarning aqilanilikigə kirgüzüp...»** — «itaətsizlər» Hudaoɣa itaət qilmaydioɣanlar.«aqilanilikigə» grek tilida «ɧəqqaniylarning oylirioɣa». **«U Rəbning aldida Iliyas pəyoɣəmbərgə has boloɣan roɧ wə küq-qudrəttə bolup.... Rəb üqün təyyarlanoɣan bir həlqni ɧazir qilix üqün uning aldida mangidu...»** — muxu yərdə «Rəbning aldida» grek tilida «uning aldida». Bu səz Təwrattiki «Yəx.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 wə 4:5-6gə asaslanoɣan; bu uluoɣ bexarətlər boyiqə Rəb Өzi yər yüzigə kəlməkqi bolidu; biraq uningdin awwal əwətilgən «aldin yürgüqi»si uning üqün bir həlqni (towioɣa kəltürüp) təyyarlixi bilən yol təyyarlaydu. Bexarət qilinoɣan bu əlqi Yəɧya өzi idi, əlwəttə. ■ **1:17** Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12. ■ **1:18** Yar. 17:17. ■ **1:25** Yar. 30:23; Yəx. 4:1.

Dawut *padixahning* jəmətidin bolqan Yüsüp isimlik bir kixigə deyixip qoyulqanidi; qizning ismi bolsa Məryəm idi.■
28 Jəbrail uning aldiqa kirip uningqa:
— Salam sanga, əy xəpqətkə muyəssər bolqan qiz! Pərwərdigar sanga yardur! — dedi.□
29 U pərixtini kərgəndə, uning səzidin bək həduqup kətti, kənglidə bundaq salam səzi zadi nemini kərsitidiqandu, dəp oylap qaldi. 30 Pərixtə uningqa:
— Əy Məryəm, qorqmiqin. Sən Huda aldida xəpqət tapqansən. 31 Mana, sən hamilidar bolup bir ooqul tuqisən, sən uning ismini Əysa dəp qoyisən. □ ■ 32 U uluq bolidu, Həmmidin Aliy Bolquqining ooqli dəp atilidu; wə Pərwərdigar Huda uningqa atisi Dawutning təhtini ata qilidu. □ ■ 33 U Yaqupning jəməti üstigə mənggü səltənət qilidu, uning padixahliqi tügiməstur, — dedi.□ ■
34 Məryəm əmdi pərixtidin: — Mən tehi ər kixigə təgmigən tursam, bu ix qandaqmu mumkin bolsun? — dəp soridi.
35 Pərixtə uningqa jawabən: — Muqəddəs Roh sening wujudungqa qüxidu wə Həmmidin Aliy Bolquqining küq-qudriti sanga sayə bolup yeqinlixidu. Xunga, səndin tuqulidiqan muqəddəs *pərzənt* Hudaning Ooqli dəp atilidu. □ 36 Wə mana, tuqqining Elizabitmu yaxinip qalqan bolsimu, ooquloqa hamilidar boldi; tuqmas deyilgüqining qorsaq kətürginigə hazir altə ay bolup qaldi. 37 Qünki Huda bilən heqqandaq ix mumkin bolmay qalmaydu, — dedi.■
38 Məryəm: — Mana Pərwərdigarning dedikimən; manga səzüng boyiqə bolsun, — dedi. Xuning bilən pərixtə uning yenidin kətti.

Məryəmning Elizabitni yoqlixi

39 Məryəm xu künlərdə ornidin qopup aldirap Yəhudiyə taoqlik rayonidiki bir xəhərgə bardi. 40 U Zəkəriyaning əyigə kirip, Elizabitqa salam bərdi. 41 Wə xundaq boldiki, Elizabit Məryəmning salimini angliqandila, qorsiqidiki bowaq oynaqlap kətti. Elizabit bolsa Muqəddəs Rohqa toldurulup, yuqiri awaz bilən təntənə qilip mundaq dedi:
— Qiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, qorsiqingdiki mewimu bəhtliktur! □ 43 Manga xundaq *xərəp* nədin kəldikin, Rəbbimning anisi bolquqi meni yoqlap kəldi! 44 Qünki mana, saliming quliqimoqa kirgəndila, qorsiqimdiki bowaq səyünüp oynaqlap kətti.

■ **1:26-27** Mat. 1:18. □ **1:28 «Əy xəpqətkə muyəssər bolqan qiz!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Əy, qiz-ayallar iqidə bəhtliktursən!» degən səzlərmu qoxulidu. 42-ayətnimu kərüng. □ **1:31 «sən uning ismini Əysa dəp qoyisən»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Qutquzquqi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yah» bolsa «Yahwəh» (Pərwərdigar)ning qiskartilmisidur. «Mat.» 1:21nimu wə uning izahitini kərüng. ■ **1:31** Yəx. 7:14. □ **1:32 «Pərwərdigar Huda uningqa atisi Dawutning təhtini ata qilidu»** — Təwrattiki kəp bexarətlərdə Qutquzquqi-Məsih (1) Dawutning biwasitə əwladi bolidu; (2) uning təhtigə waris bolup awwal Israilqa, andin pütkül dunyaqa padixah bolidu, dəp enik kərsitilidu (məsilən «Zəbur» 18-küy (bolupmu 43-ayət), 89:26-37, 132:11:, «Yəx.» 9:6-7, 16:5, «Yər.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 qatarliqlar). ■ **1:32** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 9:6; 54:5. □ **1:33 «Yaqupning jəməti»** — pütkül Israil həlqini kərsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6; 89:36; Yər. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35 «səndin tuqulidiqan muqəddəs pərzənt Hudaning Ooqli dəp atilidu»** — yaki «səndin tuqulidiqan pərzənt muqəddəs, Hudaning Ooqli dəp atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Mat. 19:26; Luka 18:27. □ **1:41 «Qiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, qorsiqingdiki mewimu bəhtliktur!»** — Elizabit Məryəmgə ibraniy tilida səzligən, əlwəttə. Bu ayəttiki «bəhtlik» (grek tilida «makarios») degən səz ibraniy tilida «mubarək» degən səz bilən ipadilənqən boluxi kerək. Ibraniy tilida «mubarək»ning mənisi: — (1) bəhtlik, (2) Huda təripidin bərikətlənqən; (3) həlk təripidin bəht tilənqən wə uluqlanqan.

45 Ixəngən qiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningoqa Pərwərdigar təripidin eytiloqan
səz jəzmən əməlgə axurulidu!□ ■

Məryəm bexarət qilip Hudaoqa mədhiyə oquydu

46 Məryəmmu hux bolup mundaq dedi: —

«Jenim Rəbni uluoqlaydu, 47 rohim Qutquzoquqim Hudadin xadlandi,□
48 Qünki U dedikining miskin halioqa nəzər saldi;
Qünki mana, xundin baxlap barliq dəwrlər meni bəhtlik dəp ataydu;
49 Qünki Qadir Boloquqi mən üqün uluoq ixlarni əməlgə axurdi;
Muqəddəstur Uning nami.
50 Uning rəhim-xəpqiti dəwrdin-dəwrgiqə Özidin qorqidioqanlarning üstididur,■
51 U biliki bilən küq-qudritini namayan qildi,
U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar qildi.□ ■
52 U küqlük həkümdarlarni təhtidin qüxürdi,
Peqirlarni egiz kətürdi.■
53 U aqlarni nazi-nemətlər bilən toyundurdi,
Lekin baylarni quruq qol qayturdi.■
54-55 U ata-bowilirimizoqa eytqinidək,
Yəni Ibrahim həm uning nəsligə mənggü wədə qiloqinidək,
U Öz rəhim-xəpqitini esidə tutup,
Quli Israiloqa yardəmgə kəldi».□ ■

56 Məryəm Elizabitning yenida üq ayqə turup, öz öyigə qaytti.

Yəhya pəyoqəmbərning dunyaoqa kelixi

57 Elizabitning tuoqutining ay-küni toxup, bir ooqul tuoqdi. 58 Əmdi uning qolum-
qoxniliri wə uruq-tuoqqanliri Pərwərdigarning uningoqa kərsətkən mehir-xəpqitini
xunqə uloqaytqanliqini anglap, uning bilən təng xadlandi. ■ 59 Wə xundaq boldiki,
bowaq tuoqulup səkkiz kün boloqanda, halayiq balining hətnisini qiloqili kəldi. Ular
uningoqa Zəkəriya dəp atisining ismini qoymaqqi boluxti. ■ 60 Lekin anisi jawabən:
— Yaq! Ismi Yəhya atalsun — dedi.■
61 Ular uningoqa: — Biraq uruq-jəmətingiz iqidə bundaq isimdikilər yoqqu! —
deyixti. 62 Xuning bilən ular balining atisidin pərzəntingizgə nemə isim qoyuxni
halaysiz, dəp ixarət bilən soraxti.

□ **1:45 «Ixəngən qiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningoqa Pərwərdigar təripidin eytiloqan səz jəzmən əməlgə axurulidu!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Əmdi «Pərwərdigardin əwətilgən səz jəzmən əməlgə axurulidu» dəp ixəngüqi nəqədər bəhtliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28. □ **1:47 «rohim ... Hudadin xadlandi»** — əslidə grek tilida «rohim ... Hudada xadlandi» — (1) Huda tüpəylidin xadlanoqanliqini; (2) Huda bilən yeqin alaqidə bolup xadlanoqanliqini kərsitidu. Oqurmən 46- wə 47-ayəttin insanning «jan» wə «roh» arisida boloqan munasiwətni kərələydu — Hudaning ixliri insanning rohida baxlinidu wə keyin «jeni»da (demək, insanning oyliri wə həssiyatlirida) toluqlinidu. «Rimliqlaroqa»diki kirix səzimizdə «roh» wə «jan» tooqruluq kərüng. ■ **1:50** Mis. 20:6. □ **1:51 «U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar qildi»** — baxqa birhil tərjimisi: «U kənglidiki oy-hiyallirida təkəbburlixip kətkənlərni tarmar qildi». ■ **1:51** Zəb. 33:10; Yəx. 51:9; 52:10; 1Pet. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:6. ■ **1:53** Zəb. 34:9-10 □ **1:54-55 «U Öz rəhim-xəpqitini esidə tutup, ...»** — «(Hudaning) Öz rəhim-xəpqiti» muxu yərdə bəlkim Təwrattiki «Pərwərdigarning özgərməs muhəbbiti» degən ibarining mənisi bilən ohxaxtur. Bu ibarə Huda Israilning ata-bowilirioqa qiloqan barliq xapaətlik wədilirini öz iqigə alidu (yuqiriqi səzni kərüng). **«... Quli Israiloqa yardəmgə kəldi»** — «Israil» muxu yərdə Israil həlqini kərsitidu. ■ **1:54-55** Yəx. 30:18; 41:9; 54:5; Yər. 31:2,20; Yar. 17:19; 22:18; Zəb. 132:11. ■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13

63 U bir parqə *mom* tahtayni əkilixni tələp qilip: «Uning ismi Yəhyadur» dəp
yazdi. Həmməylən intayin həyran qelixti. □ 64 Xuan uning aoqzi eqildi, uning tili
yexilip, zuwanoqa kəldi wə xuning bilən Hudaoqa təxəkkür-mədhiyə eytti. 65 Ularning
əpqürisidikilərning həmmisini qorqunq basti; Yəhudiyə taoqlik rayonlirida bu
ixlarning həmmisi əl aoqzida pur kətti. 66 Bu ixlardin həwər tapquqilarning həmmisi
ularni kəngligə püküp: «Bu bala zadi qandaq adəm bolar?» deyixti. Qünki
Pərwərdigarning qoli dərwəqə uningoqa yar idi.

Zəkəriyaning nijat-qutquzulux həqqidiki bexariti

67 Xu qaoqda balining atisi Zəkəriya Muqəddəs Rohqa toldurulup, wəhiy-bexarətni
yətküzüp, mundaq dedi: —
68 «Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa təxəkkür-mədhiyə oqulsun!
Qünki U Əz həlqini yoqlap, ulardin həwər elip, bədəl tələp ularni hər qildi.□
69-71 U qədimdin beri muqəddəs pəyoqəmbərlirining aoqzi arqilik wədə qiloqinidək,
Quli boloqan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp
turoquzdi;
Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni əq kəridioqanlarning qolidin qutquzoquqi
nijattur.□ ■
72-75 U xu yol bilən ata-bowilirimizoqa iltipat əyləp,
Muqəddəs əhdisini əməlgə axurux üqün,
Yəni atimiz Ibrahimoqa boloqan qəsimini esidə tutup,
Bizni düxmənlirining qolidin azad qilip,
Barlik künlirimizdə həqkimdin qorqmay, Əz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik
bilən,
Hizmət-ibaditidə bolidioqan qildi.□ ■
76 Əmdi sən, i balam,
Həmmidin Aliy Boloquqining pəyoqəmbiri dəp atilisən;
Qünki sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning aldida mangisən.□ ■
77 Wəzipəng uning həlqigə gunahlirining kəqürüm qilinixi arqilik bolidioqan nijat-
ning həwirini bildürüxtür;■

□ **1:63 «Uning ismi Yəhyadur»** — grek tilida wə ibraniy tilida «Uning ismi Yuhannadur». □ **1:68 «*Huda* Əz həlqini yoqlap, ulardin həwər elip,...»** — «yoqlap, ulardin həwər elix» degən ibarə grek tilida «yoqlax» degən birla səz bilən ipadilinidu. Təwrat wə Injilda «Hudaning yoqlixi» uning insanlaroqa yeqin kelip ulardin həwər elixini əz iqigə alidu. **«U *Huda* bədəl tələp ularni *, yəni Əz həlqini* hər qildi»** — bu səzlər eytiloqan waqit Yəhudiy həlqi Rim imperiyəsining mustəmlikisi yaki ularoqa beqindi idi. «hər bolux» muxu yərdə rohiy ərkinlikni kərsitidu. Roxənki, Hudaning nəziridə muhim boloqini əl-yurtning «mustəqillik»i əməs, bəlki hərbirimizning gunahimizdin azad boluxidin ibarəttur. □ **1:69-71 «qədimdin beri..»** — grek tilida «əzəldin beri..». **«Quli boloqan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp turoquzdi...»** — «münggüz» bolsa məlum əlning yaki adəmning xan-xəripini, küq-qudritini bildüridu. Muxu yərdə bu «münggüz» Israilni (gunahliridin) qutquzup ularni xan-xərəplik bir həlk qilidu; səzning Dawutning əwladi boloqan Qutquzoquqi-Məsihni kərsətkənlikidə guman yoq. **«Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni əq kəridioqanlarning qolidin qutquzoquqi nijattur»** — «bu zat» grek tilida «u» deyilip, muxu yərdə yuqirida tiloqa elinoqan «münggüz», yəni Qutquzoquqi-Məsihni kərsitidu. ■ **1:69-71** Zəb. 132:17; Zəb. 72:1-14; Yəx. 40:10; Yər. 23:6; 30:10; Dan. 9:27. □ **1:72-75 «U... muqəddəs əhdisini əməlgə axurux üqün, yəni atimiz Ibrahimoqa boloqan qəsimini esidə tutup, bizni düxmənlirining qolidin azad qilip, barlik künlirimizdə həqkimdin qorqmay, Əz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik bilən, hizmət-ibaditidə bolidioqan qildi»** — qaytilaymizki, bu barlik ixlarda: (1) Huda Ibrahim wə pəyoqəmbərlərgə nijat tooqruluq kəp wədilərni qiloqan; (2) U bu wədilərgə asasən, ularni əməlgə axurux üqün Məsihini əwətidu. Həmmə ixlar 69-ayəttə tiloqa elinoqan «nijat münggüzi», yəni Qutquzoquqi-Məsih arqilikla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zəb. 105:9; Yər. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:15. □ **1:76 «...sən ´Rəbning yollirini təyyarlax üqün uning aldida mangisən»** — grek tilida «sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning yüzi aldidamangisən». ■ **1:76** Luqa 1:17; Mal. 3:23. ■ **1:77** Luqa 3:3.

78-79 Qünki Hudayimizning iqi-baoɣridin uroɣup qikkan xəpkətlər wəjidin,
Karangoɣuluk wə ölüm kölənggisi iqidə olturoɣanlarni yorutux üqün,
Putlirimizni amanlik yoliɣa baxlax üqün,
Ərxtin tang xəpiki üstimizgə qüxüp yoklidi.□ ■

80 Bala bolsa ösüp, roḫta küqləndürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan kilinoɣuqə qöllərdə yaxap kəldi.□ ■

2

Əysaning dunyaoɣa kelixi
Mat. 1:18-25

1 Əmdi xu künlərdə, *Rim imperatori* Kəysər Awoɣustustin barlik həlktin baj elix üqün ularning royheti tizimlansun dəp pərman qüxti.□ 2 Tunji ketimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə kilip turoɣan waktida elip beriloɣanidi.□ 3 Xuning bilən ḫəmmə adəm nopuska tizimlinix üqün öz yurtlirioɣa kaytix kerək boldi.
4 Yüsüpmu Dawut *padixaḫning* jəmətidin boloɣaqka, xundakla uning biwasitə əwladi boloɣaqka, Galiliyə ölkisidiki Nasarət xəḫiridin ayrilip, Yəḫudiyə ölkisidiki, Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm degən xəḫərgə kətti.□ ■ 5 Nopuska tizimlinix üqün layiki, boloɣusi ayali Məryəmmu billə bardi. Məryəm ḫamilidar bolup, korsiki helila yooɣinap kaloɣanidi. 6 Wə xundak boldiki, ular Bəyt-Ləḫəmdə turoɣan waktida Məryəmning tuoɣutining ay-küni toxup kaldi. 7 Birak sarayda ularoɣa orun bolmioɣaqka, Məryəm xu yərdə tunji ooɣlini tuoɣkanda uni zakilap, eoɣildiki okuroɣa yatkuzdi.□ ■

Pərixtilərning padiqilaroɣa kərünüxi

8 Xu yərning ətrapidiki bəzi padiqilar dalada turatti; ular keqiqə tünəp, padisioɣa karaytti. 9 Wə mana, Pərwərdigarning bir pərixtisi ularning aldida turatti; Pərwərdigarning parlak xəripi ularning ətrapini yorutuwətti. Ular intayin bək korkup kətti. 10 Birak pərixtə ularoɣa:
— Korkmanglar! Qünki mana, pütün həlkkə huxallik bolidioɣan bir hux həwərni silərgə elan kilimən. 11 Qünki bügün Dawutning xəḫiridə silər üqün bir Kutkuzoɣuqi tuoɣuldi. U — Rəb Məsiḫdur! 12 *Uni* tepixinglar *üqün* xu alamət boliduki, bowakni zakilanoɣan ḫalda bir okurda yatkan petidə tapisilər, — dedi.□

□ **1:78-79 «Hudayimizning iqi-baoɣridin uroɣup qikkan xəpkətlər wəjidin, karangoɣuluk wə ölüm kölənggisi iqidə olturoɣanlarni yorutux üqün…»** — «Yəx.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ni kərüng. **«Ərxtin tang xəpiki üstimizgə qüxüp yoklidi»** — «Tang xəpiki» bolsa yənə Kutkuzoɣuqi-Məsiḫning özini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:78-79** Yəx. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1. □ **1:80 «bala bolsa ösüp, roḫta küqləndürüldi»** — «roḫ» muxu yərdə Yəḫyaning öz roḫini kərsitidu. ■ **1:80** Luka 2:40. □ **2:1 «Kəysər Awoɣustus»** — «Kəysər» Rim imperatorlirining omumiy unwani. «Kəysər Awoɣustus» bolsa Rim imperiyəsi üstidin miladiyədin ilgiriki 27-yilidin miladiyə 14-yilioɣiqə səltənət kildi. □ **2:2 «Tunji ketimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə kilip turoɣan waktida elip beriloɣanidi»** — baxka birhil tərjimisi «Bu royhət Kiriniyusning Suriyə ölkisigə ḫökümranlik kilip turoɣan waktidiki tunji ketimlik nopus tizimlax idi». □ **2:4 «Dawut padixaḫning jəmətidin boloɣaqka, xundakla uning biwasitə əwladi boloɣaqka…»** — demək, Yüsüpning Dawutning təhtigə warislik kiloɣudək əwladliridin ikənlikini kərsətsə kerək. **«Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm degən xəḫər»** — «xəḫər» deyilgini bilən Bəyt-Ləḫəm intayin kiqik bir yurt idi; u Yerusalemdin on ikki kilometr yirakliktа. ■ **2:4** 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yḫ. 7:42. □ **2:7 «Məryəm xu yərdə tunji ooɣlini tuoɣkanda …»** — Əysa Məsiḫ kaqan tuoɣuldi? «Koxumqə söz»imizdə bu ix tooɣruluk tohtilimiz. ■ **2:7** Mat. 1:25. □ **2:12 «bowakni zakilanoɣan ḫalda bir okurda yatkan petidə tapisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «bir okurda yatkan, zakilanoɣan bir bowakni tapisilər».

13 Birdinla, pərixtining ətrapida zor bir top samawi qoxundikilər pəyda bolup,
Hudani mədhiyiləp:□ ■

14 «Ərxiəlada Hudaoqa xan-xərəplər boloqay!
Yər yüzidə bolsa u səyünidioqan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!» deyixti.□ ■
15 Pərixtilər ulardin ayrilip asmanoqa qiqip ketiwidi, padiqilar bir-birigə:
— Bəyt-Ləhəmgə yol elip, Pərwərdigar bizgə uqturoqan, əməlgə axuroqan bu ixni
kərüp keləyli, — deyixti.
16 Xuning bilən ular aldirap xəhərgə berip, Məryəm bilən Yüsüpni wə oqurda yatqan
bowaqni izdəp tapti. 17 Padiqilar *bowaqni* kərgəndin keyin, əzlirigə uning həqqidə
eytiloqan səzlərni kəng tarqitiwətti. 18 Buni angliqanlarning həmmisi padiqilarning
degənlirigə intayin həyran qelixti. 19 Məryəm bolsa bu ixlarning həmmisini kəngligə
püküp, qongqur oylinip yürətti. 20 Padiqilar kərgən wə angliqanlirining həmmisi
üqün Hudani uluqlap, mədhiyə oquxqan peti qaytixti; barliq ixlar dəl ularoqa
həwərləndürülgəndək bolup qiqqanidi.

Yüsüp wə Məryəmning Əysani Hudaoqa atixi

21 Bowaqni hətnə qilix waqti, yəni səkkizinqi küni toxqanda, uningoqa Əysa dəp
isim qoyuldi. Pərixtə bu isimni u tehi anisining baliyatqusida apiridə bolmayla
qoyoqanidi.■
22 Əmdi Musa *pəyoqəmbərgə* qüxürülgən qanun boyiqə Yüsüp bilən Məryəmning pak-
linix waqti toxqanda ular balini Pərwərdigaroqa atap tapxurux üqün Yerusalemoqa
elip bardi □ ■ 23 (Pərwərdigarning Təwrat qanunida: «Barliq tunji ooqul
Pərwərdigaroqa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloqinidək) □ ■ 24 wə
xundaqla Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki
ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək idi.□ ■
25 Wə mana xu qaoqlarda, Yerusalemda Simeon isimlik bir kixi turatti. U həm
həqqaniy wə ihlasmən adəm bolup, «Israiloqa Təsəlli Bərgüqi»ni intizarliq bilən
kütkənidi. Muqəddəs Roh uning wujudioqa yar idi. □ 26 U Muqəddəs Rohtin kəlgən
wəhiydin əzining Pərwərdigarning Məsihini kərmigüqə ölüm kərməydioqanliqini
bilgənidi. 27 U Muqəddəs Rohning baxlixi bilən ibadəthanining *ħoylilirioqa* kirdi;
ata-anisi Təwratta bekitilgən adətni bejirix üqün bowaq Əysani kətürüp kirgəndə,
28 Simeon bowaqni quqiqioqa elip, Hudaoqa təxəkkür-mədhiyə oqup mundaq dedi: —

29 «Əmdi, i Igəm, ħazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən

---

□ **2:13 «samawi qoxundikilər»** — pərixtilər. ■ **2:13** Dan. 7:10; Wəh. 5:11. □ **2:14 «Yər yüzidə bolsa u səyünidioqan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Yər yüzidə insanlaroqa amanlik, xapaət bolsun!» ■ **2:14** Yəx. 57:19; Əf. 2:17. ■ **2:21** Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yh. 7:22. □ **2:22 «Yüsüp bilən Məryəmning paklinix waqti toxqanda…»** — grek tilida «ularning paklinix waqti toxqanda…». Məryəmning qiriqi toxqanda, əzi wə məlum əhwalda Yüsüp ikkisi Təwrat qanuni boyiqə «paklinix»i kerək bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni kərüng. ■ **2:22** Law. 12:6. □ **2:23 «Barliq tunji ooqul»** — grek tilida «barliq baliyatquni (tunji) aqqan bala». **««Barliq tunji ooqul Pərwərdigaroqa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloqinidək…»** — bu muqəddəs qanundiki əmrlər «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Qəl.» 3:44-47ni kərüng. ■ **2:23** Mis. 13:2,12; Qəl. 3:13; 8:16,17. □ **2:24 «Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək»** — Təwrat qanuni boyiqə, ayalning tuoquttin keyin tazilinixi üqün (namrat bolsa) muxundaq kəptər qurbanliqini (Yerusalemdiki) ibadəthanioqa apirip, soyup sunux üqün məs'ul kahinoqa tapxuruxi kerək idi. ■ **2:24** Law. 12:8. □ **2:25 «Israiloqa Təsəlli Bərgüqi»** — Məsihni kərsitidu.

ketixigə yol qoyoɣaysən;□ ■
30 Qünki əz kəzüm Sening nijatingni kərdi,■
31 Uni barliq həlqlər aldida ƣazirlioɣansən;□ ■
32 U əllərgə wəḩiy bolidioɣan nur,
Wə həlqing Israilning xan-xəripidur!»□ ■

33 Balining ata-anisi bala ƣəqqidə eytiloɣanlirioɣa intayin ƣəyran qelixti. 34 Simeon ularoɣa bəht tiləp, apisi Məryəmgə mundaq dedi:
— Mana! Bu bala Israildiki nuroɣun kixilərning yiqilixi wə nuroɣun kixilərning kətürülüxi üqün təyinləndi, xundaqla kixilər qarxi qiqip ƣaqarətləydioɣan, *Hudaning* bexarətlik alamiti bolidu. ■ 35 Xuning bilən nuroɣun kixilərning kənglidiki oɣərəzliri axkarilinidu — wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!□
36 Xu yərdə Axir qəbilisidin boloɣan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoɣan bir ayal pəyoɣəmbərmu bar idi. U qiz waqtida ərgə təgkəndin keyin uning bilən yəttə yil billə yaxap, □ 37 andin səksən tət yil tul turoɣan idi. U ibadəthana ƣoylilirdin qiqmay, keqə-kündüz roza tutuxlar wə dualar bilən Hudaoɣa ibadət qilatti. □ ■ 38 U dəl xu pəyttə yetip kelip Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytti, ƣəmdə Yerusalemda nijat-ƣərlükni kütüwatqan barliq halayiqqa bala tooɣrisida səz qildi.□
39 *Yüsüp* bilən *Məryəm* Təwratta bekitilgən barliq ixlarni ada qiloɣandin keyin, Galiliyəgə, əz xəḩiri Nasarətkə qaytti. 40 Bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƣta küqləndürüldi, Hudaning meƣir-xəpqitimu uning üstidə idi.□ ■

Yax Əysa ibadəthanida

41 Uning ata-anisi ƣər yili «ətüp ketix ƣeyti»da Yerusalemoɣa baratti. ■ 42 Əysa on ikki yaxqa kirgən yili, ular uni elip, ƣeytning aditi boyiqə yənə qiqip bardi. 43 Ƣeyt künlirini ətküzgəndin keyin, ular əyigə qarap ketiwatqanda, bala Əysa Yerusalemda qaldi. Ata-anisining bu ixtin həwiri yoq idi, 44 bəlki uni səpərdax-ƣəmraḩliri bilən billə keliwatidu, dəp oylap, bir kün yol yürdi. Andin ular uni uruq-tuoɣqanlari wə dost-buradərliri arisidin izdəxkə baxlidi; 45 izdəp tapalmay, ular kəynigə yenip Yerusalemoɣa berip yənə izdidi.
46 Wə xundaq boldiki, üqinqi küni ular uni ibadəthana ƣoylisida Təwrat ustazlirining arisida olturup, ularning təlimlirini anglawatqan ƣəm ulardin soal sorawatqanning

---

□ **2:29 «Əmdi, i Igəm, ƣazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən ketixigə yol qoyoɣaysən..» —** Simeon əzining əmürwayət təqəzza boloɣinini (yəni Huda Əz səzidə turup, əwətkən Məsiḩini) kərgəndin keyin dunyadin ketixkə razi bolidu. ■ **2:29** Yar. 46:30. ■ **2:30** Zəb. 98:2-3; Yəx. 52:10. □ **2:31 «Uni barliq həlqlər aldida ƣazirlioɣansən...» —** «U» — Hudaning nijati, yəni Məsiḩ. ■ **2:31** Ros. 28:28. □ **2:32 «*yat* əllər» —** muxu yərdə Yəḩudiy əməslərni kərsitidu. Xu qaoɣda yat əllərning ƣəmmisi degüdək ƣəqiqiy Hudani tonumay, butlaroɣa qoqunoɣan, əlwəttə. ■ **2:32** Yəx. 42:6; 49:6; Ros. 13:47. ■ **2:34** Yəx. 8:14; Rim. 9:32; 1Pet. 2:8. □ **2:35 «... wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!» —** grek tilida «qiliq» muxu yərdə yooɣan, ikki bisliq birhil qiliqni kərsitidu. Məryəmning kəngligə sanjioɣan ixlar ooɣlining Israil təripidin rət qilinip, azab-oqubət tartquzulup əltürülginidin boloɣan dərd-ələmni kərsitidu. □ **2:36 «Axir qəbilisidin boloɣan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoɣan bir ayal pəyoɣəmbər...» —** grek tilida «Anna» ibraniy tilida «Ƣannaḩ» deyilgən. □ **2:37 «andin səksən tət yil tul turoɣan idi...» —** yaki «u tul qaloɣanidi. U səksən tət yaxqa kirgən bolup,...». ■ **2:37** 1Sam. 1:22. □ **2:38 «nijat-ƣərlükni kütüwatqan barliq halayiq» —** muxu yərdə «nijat-ƣərlük» **Hudaning** bədəl tələp, gunaḩlardin halas qiloɣan roḩiy azadliqini kərsitidu. □ **2:40 «bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƣta küqləndürüldi» —** «roḩ» muxu yərdə Əysaning əz (insaniy) roḩini kərsitidu. ■ **2:40** Luqa 1:80. ■ **2:41** Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1.

üstidə tapti. □ 47 Uning səzlirini angliƣanlarning ħəmmisi uning qüxənqisigə wə bərgən jawablириƣa intayin ħəyran ķelixti. ■ 48 Ata-anisi uni kərüp naħayiti ħəyranuħəs boluxti, uning anisi uningƣa:

— Way balam! Nemixķa bizgə xundaķ muamilə ķilding? Atang ikkimiz parakəndə bolup seni izdəp kəlduķ! — dedi.

49 U ularƣa: — Nemixķa meni izdidinglar? Əjəba, mening Atamning ixlirida boluxum kerəklikimni bilməmtinglar? — dedi. □ 50 Lekin ular uning ularƣa eytķinini qüxənmidi.■

51 Andin u ular bilən Nasarətkə ķaytti wə ularning gepigə izqil boysunatti. Lekin anisi bu ixlarning ħəmmisini kəngligə püküp ķoydi. 52 Xundaķ ķilip, Əysa aķilanilik-danaliķta wə ķamәttə yetilip, Huda wə kixilər aldida barƣanseri səyülməktə idi.■

3

Yəħya pəyƣəmbərning təlim berixi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yħ. 1:19-28

1 Rim imperatori Tiberius Ķəysərning səltənitining on bəxinqi yili, Pontius Pilatus Yəħudiyə əlkisining waliysi, Ħerod han Galiliyə əlkisining ħakimi, Ħerod hanning inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis əlkisining ħakimi, Lisanyas han Abiliniy əlkisining ħakimi bolƣanda,□

□ **2:46 «üqinqi küni ular uni ibadəthana ħoylisida Təwrat ustazlirining arisida .. tapti» —** «üqinqi küni» grek tilida «üq kündin keyin». Buning mənisi bəlkim Yerusalemdin ayrilip əygə ķarap mengixķa bir kün, Yerusalemƣa ķaytixķa bir kün, andin Yerusalemda turup izdəxkə bir kün kətkənidi, degəndək boluxi mumkin. ■ **2:47** Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luķa 4:22,32; Yħ. 7:15. □ **2:49 «Əjəba, mening Atamning ixlirida boluxum kerəklikimni bilməmtinglar?» —** Yəħudiylarning ən'ənisi wə kəzķarixi boyiqə, bala on ikki yaxķa kirgəndə: (1) toluķ Təwrat ķanuniƣa əməl ķilixķa məs'uliyiti bolidu; (2) atisining ix-hizmitigə xerik bolidu. Muxu yərdə baxķa birhil tərjimisi «Atamning əyidə boluxum kerəklikim...». ■ **2:50** Luķa 9:45; 18:34. ■ **2:52** 1Sam. 2:26; Luķa 1:80. □ **3:1 «Rim imperatori Tiberius Ķəysərning səltənitining on bəxinqi yili» —** bizning ħesabliximizqə Tiberius Ķəysər miladiyə 13-yili 27-Iyun imperator dəp jakarlanƣan. Xunga Yəħya pəyƣəmbərning Israiliƣa Hudaning padixaħliķini, xundaķla Məsiħning kəlgənlikini jar selixķa baxliƣanliķi miladiyə 28-yili bolsa kerək idi. **«Ħerod han Galiliyə əlkisining ħakimi, Ħerod hanning inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis əlkisining ħakimi, Lisanyas han Abiliniy əlkisining ħakimi bolƣanda...»** — muxu ayəttə üq ķetim ixlitilgən «ħakim» degən səz grek tilida «tetrarķ» degən səz bilən ipadilinidu. «tetrarķ» degənning toluķ mənisi «(zeminning) təttin bir ķismi üstidiki ħakim». «tetrarķ» degən mərtiwə «waliy»din təwən idi.

Qana’an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsihning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

2 Ḫannas ḫəm Qayafa bax kaḫinlik qiliwatqanda, Hudaning səz-kalami qəldə
yaxawatqan Zəkəriyaning ooɣli Yəḫyaoɣa kəldi.□ ■ 3 U Iordan dəryasi wadisidiki
barlik rayonlarni kezip, kixilərgə gunaḫlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa
qilixni bildüridioɣan *suoɣa* «qəmüldürüx»ni jakarlaxni baxlidi.□ ■ 4 Huddi Təwrattiki
Yəxaya pəyoɣəmbərning səzliri hatiriləngən qisimda pütülgəndək:

«Bayawanda towlioɣuqi bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning yollirini tüz qilinglar! — degən awazi anglandi.■
5 Barlik jiloɣilar toldurulidu,
Barlik taoɣ-dənglər pəslitilidu;
Əgri-toqay jaylar tüzlinidu,
Ongoɣul-dongoɣul yərlər təkxi yollar qilinidu.
6 Xundaq qilip, barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɣan bolidu! — dəp
towlaydu».□ ■

7 Yəḫya əmdi aldioɣa qəmüldürüxni qobul qilixqa qikqan top-top halayikqa:
— Əy zəḫərlik yilan baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxük aldida turoɣan oɣəzipidin
qeqinglar dəp agaḫlandurdi?!□ ■ 8 Əmdi towioɣa layik mewilərni kəltürünglar! Wə
əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibraḫimdur!» dəp hiyal əylimənglar; qünki
mən xuni silərgə eytip qoyayki, Huda Ibraḫimoɣa muxu taxlardinmu pərzəntlərni
yaritip berələydu.□ ■ 9 Palta allikaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp qoyuldi; yahxi
mewə bərməydioɣan ḫərqandaq dərəhlər kesip otqa taxlinidu!» — dedi.□ ■
10 *Uning ətrapioɣa* toplaxqan kixilər əmdi uningdin:
— Undakta, biz qandaq qiliximiz kerək? — dəp soridi.■
11 U jawabən: — Ikki qur qapini bar kixi birini yoq kixigə bərsun, yəydioɣini bar
kiximu xundaq qilsun, — dedi.■
12 Bəzi bajgirlarmu qəmüldürüxni qobul qiloɣili uning aldioɣa kelip:
— Ustaz, biz qandaq qilimiz? — dəp soridi.
13 U uloroɣa: — Bəlgiləngəndin artuq baj almanglar, — dedi.
14 Andin bəzi ləxkərlərmu uningdin:
— Bizqu, qandaq qiliximiz kerək? — dəp soraxti.

□ **3:2 «… Ḫannas ḫəm Qayafa bax kaḫinlik qiliwatqanda, Hudaning səz-kalami qəldə yaxawatqan Zəkəriyaning ooɣli Yəḫyaoɣa kəldi»** — bu 1-2-ayəttə Huda qaqqak qiliwatqandək — dunyada xunqə muḫtərəm ərbablar boloɣini bilən, U Əz səz-kalamini ularning ḫeqqaysisioɣa amanət qiloɣan əməs, bəlki qəldə yaxawatqan naməlum bir Yəḫudiyoɣa tapxurdi. ■ **3:2** Ros. 4:6. □ **3:3 «*Yəḫya pəyoɣəmbər*… kixilərgə gunaḫlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan ***suoɣa*** «qəmüldürüx»ni jakarlaxni baxlidi» — «kixilərgə gunaḫlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan suoɣa «qəmüldürüx»: — baxqiqə eytqanda, «Gunaḫlik yolliringlardin yenip, towa qilinglar! Towa qiloɣanlikinglarni bildürüx üqün qəmüldürüxni qobul qilinglar. Xundaq qiloɣanda, Huda silərni kəqürüm qilidu!» — degəndək. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yəx. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yḫ. 1:23. □ **3:6 «barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɣan bolidu!»** — «Yəx.» 40:3-5. ■ **3:6** Zəb. 98:2-3; Yəx. 40:3-5; 52:10. □ **3:7 «Əy zəḫərlik yilan baliliri! Kim silərni Hudaning qüxük aldida turoɣan oɣəzipidin qeqinglar dəp agaḫlandurdi?!»** — bu kinayilik, ḫəjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa qilmay, qəmüldürüxni qobul qilix bizni Hudaning kelidioɣan oɣəzəptin qutquzidu, degininglar qandaq gəp?!» degəndək. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8 «Əmdi towioɣa layik mewilərni kəltürünglar!»** — «towioɣa layik mewilər» tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. **«Bizning atimiz bolsa Ibraḫimdur!»** — demək, «Biz uluoɣ Ibraḫimning əwladliri boloɣan «uluoɣ Yəḫudiy milliti» bolup, biz ḫeqnemə qilmisaqmu Huda aldida pak turiwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yḫ. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9 «Palta allikaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp qoyuldi»** — Yəḫya pəyoɣəmbərning bu uluoɣ səzi «Hudaning oɣəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. Bu səz tooɣruluq wə 12-ayəttiki keyinki bexariti tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37. ■ **3:11** Yaq. 2:13,15; 1Yuḫa. 3:17.

U ularoɣa:
— Baxqilarning pulini zorawanliq bilən eliwalmanglar, ḫeqkimgə yaloɣandin xikayət qilmanglar wə ix ḫəqqinglaroɣa razi bolunglar, — dedi.□
15 Əmdi həlq təqəzzaliqta bolup ḫəmməylən kənglidə Yəḫya tooɣruluq «Məsiḫ muxu kiximidu?» dəp oylaxti. □ 16 Yəḫya ḫəmməyləngə jawabən: — Mən silərni dərwəqə suoɣa qəmüldürimən. Lekin məndin qudrətlik boloɣan birsi kelidu; mən ḫətta kəxlirining booɣquqini yexixkimu layiq əməsmən! U silərni Muqəddəs Roḫqa ḫəm otqa qəmüldüridu. ■ 17 Uning soruoɣuqi küriki qolida turidu; u əz haminini topa-samandin təltəküs tazilaydu, sap buoɣdayni ambaroɣa yioɣidu, əmma topa-samanni əqməs otta kəydürüwetidu, — dedi.■
18 Əmdi xundaq kəp baxqa nəsiḫətlər bilən Yəḫya hux həwərni həlqqə yətküzdi. 19 *Keyin*, ḫakim Ḫerod *əgəy* akisining ayali Ḫerodiyəni *tartiwaloɣanliqi* tüpəylidin wə xuningdək uning barliq baxqa rəzil qilmixliri üqün Yəḫya təripidin əyibləngən, □ ■
20 Ḫerod bu barliq rəzillikining üstigə yənə xuni qildiki, Yəḫyani zindanoɣa taxlidi.

Əysaning qəmüldürülüxni qobul qilixi
Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Xundaq boldiki, ḫəmmə həlq Yəḫyadin qəmüldürüxni qobul qiloɣanda, Əysamu qəmüldürüxni qobul qildi. U dua qiliwatqanda, asmanlar yerilip, ■ 22 Muqəddəs Roḫ kəptər siyaqida qüxüp uning üstigə qondi. Xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluq hursənmən!» degən bir awaz anglandi.□ ■

Əysaning nəsəbnamisi
Mat. 1:1-17

23 Əysa əz *hizmitini* baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip qaloɣanidi. U (həqning nəziridə) Yüsüpning ooɣli idi; Yüsüp Heliyning ooɣli, □ ■ 24 Heliy Mattatning ooɣli, Mattat Lawiyning ooɣli, Lawiy Məlkiyning ooɣli, Məlkiy Yannayning ooɣli, Yannay Yüsüpning ooɣli, 25 Yüsüp Mattatiyaning ooɣli, Mattatiya Amosning ooɣli, Amos Naḫumning ooɣli, Naḫum Ḫeslining ooɣli, Ḫesli Naggayning ooɣli, 26 Naggay Maḫatning ooɣli, Maḫat Mattatiyaning ooɣli, Mattatiya Seməyning ooɣli, Seməy Yüsüpning ooɣli, Yüsüp Yudaning ooɣli, □ 27 Yuda Yoananning ooɣli, Yoanan Resaning ooɣli, Resa Zərubbabəlning ooɣli, Zərubbabəl Salatiyəlning ooɣli, Salatiyəl Neriyning ooɣli, □
28 Neriy Məlkiyning ooɣli, Məlkiy Addining ooɣli, Addi Qosamning ooɣli, Qosam Elmadamning ooɣli, Elmadam Erning ooɣli, 29 Er Yosəning ooɣli, Yosə Əliezərning

---

□ **3:14 «ḫeqkimgə yaloɣandin xikayət qilmanglar» —** bəlkim pul ündürüwelix məqsitidə qilinoɣan xikayətni kərsitixi mumkin. □ **3:15 «həlq təqəzzaliqta bolup...» —** demək, təqqəzalik bilən Qutquzoɣuqi-Məsiḫni kütkinidə. ■ **3:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yḫ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ **3:17** Mat. 3:12. □ **3:19 «ḫakim Ḫerod» —** «ḫakim» gerk tilida «tetrark». Bu səz «tətning birini idarə qiloɣuqi» degənni bildüridu; Ḫerod Rim imperiyəsining ḫəkümranliqi astida bolup, Pələstinning təttin bir qismioɣa (Galiliyəgə) «padixaḫ» yaki «han» boloɣan. ■ **3:19** Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ **3:21** Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yḫ. 1:32. □ **3:22 «Muqəddəs Roḫ kəptər siyaqida qüxüp uning üstigə qondi» —** «kəptər siyaqida» yaki «pahtək siyaqida». Grek tilida bu qux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ḫəm kəptərni ḫəm pahtəknimu kərsitidu. **«...xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluq hursənmən!» degən bir awaz anglandi»** — Əysaning Yəḫya pəyoɣəmbər təripidin qümüldürülüxi uning zindanoɣa taxlinixidin burun, əlwəttə. ■ **3:22** Yəx. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **3:23 «Əysa əz hizmitini baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip qaloɣanidi» —** «ottuzoɣa kirip qaloɣanidi» grek tilida «ottuzqə yaxqa kirgənidi» — Grekxunas Professor Ramsayning deyixiqə bu ibarə (1) ottuz yax (yigirmə tokquz yaki ottuz bir yax əməs); (2) dəl ottuz yaxqa kirgən küni degən mənidə. Kaḫinlar wə Lawiylar dəl ottuz yaxqa kirgəndə hizmitini baxlaytti («Qəl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu kərüng). ■ **3:23** Mat. 13:55; Yḫ. 6:42. □ **3:26 «Yüsüp» —** yaki «Yoseh». **«Yuda» —** «Yəḫuda»ning qiska xəkli. □ **3:27 «Salatiyəl» —** «Mat.» 1:12ni kərüng. Təwratta, məsilən «Əzra» 3:2də «Xealtiəl» deyilidu.

ooɳli, Əliezər Yorimning ooɳli, Yorim Mattatning ooɳli, Mattat Lawiyning ooɳli,
30 Lawiy Simeonning ooɳli, Simeon Yəhudaning ooɳli, Yəhuda Yüsüpning ooɳli,
Yüsüp Yonanning ooɳli, Yonan Əliaқimning ooɳli, □ 31 Əliaқim Meleaһning ooɳli,
Meleaһ Mənnaning ooɳli, Mənna Mattataning ooɳli, Mattata Natanning ooɳli, Natan
Dawutning ooɳli, 32 Dawut Yəssəning ooɳli, Yəssə Obədning ooɳli, Obəd Boazning
ooɳli, Boaz Salmonning ooɳli, Salmon Naһxonning ooɳli, Naһxon Amminadabning
ooɳli, 33 Amminadab Aramning ooɳli, Aram Ḫezronning ooɳli, Ḫezron Pərəzning
ooɳli, Pərəz Yəhudaning ooɳli, □ 34 Yəhuda Yaқupning ooɳli, Yaқup Isһaқning ooɳli,
Isһaқ Ibraһimning ooɳli, Ibraһim Təraһning ooɳli, Təraһ Naһorning ooɳli, ■ 35 Naһor
Serugning ooɳli, Serug Raoɳuning ooɳli, Raoɳu Pələgning ooɳli, Pələg Ebərning ooɳli,
Ebər Xelaһning ooɳli, □ 36 Xelaһ Қainanning ooɳli, Қainan Arpahxadning ooɳli,
Arpahxad Xəmning ooɳli, Xəm Nuһning ooɳli, Nuһ Ləməhning ooɳli, □ 37 Ləməh
Mətuxəlaһning ooɳli, Mətuxəlaһ Ḫanohning ooɳli, Ḫanoh Yarədning ooɳli, Yarəd
Maһalalilning ooɳli, Maһalalil Ḫenanning ooɳli, 38 Ḫenan Enoxning ooɳli, Enox
Setning ooɳli, Set Adəm’atining ooɳli, Adəm’ata bolsa, Hudaning ooɳli idi.□ ■

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13

1 Andin Əysa Muқəddəs Roһқa tolup, Iordan dəryasidin қaytip kelip, Roһ təripidin
qəl-bayawanɳa elip berildi.■ 2 U u yərdə қirиқ kün Iblis təripidin sinaldi. U bu
künlərdə ḫeqnərsə yemidi. Künlər ayaoɳlaxқanda, uning қorsiқi taza aqқanidi.■
3 Əmdi Iblis uningɳa:
— Sən əgər Hudaning Ooɳli bolsang, muxu taxқa: «Nanoɳa aylan!» dəp buyruoɳin —
dedi.□
4 Əysa uningɳa jawabən:
— *Təwratta*: «Insan pəқət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning ḫərbir səzi bilənmu
yaxaydu» dəp yeziloɳan, — dedi.□ ■
5 Iblis yənə uni egiz bir taoɳқa baxlap qiқip, bir dəқiқə iqidə dunyadiki barliқ
dələtlərni uningɳa kərsətti. 6 Iblis uningɳa: — Mən bu ḫakimiyətning ḫəmmisini
wə uningɳa təwə barliқ xanuxəwkətlərni sanga təқdim қilimən; qünki bular manga
tapxuruloɳan, mən uni kimgə berixni halisam, xuningɳa berimən. 7 Əgər bax қoyup
manga səjdə қilsang, bularning ḫəmmisi seningki bolidu, — dedi.
8 Əysa uningɳa jawab berip:

□ **3:30** **«Yəһuda»** — grek tilida muxu yərdə «Yuda» deyilidu. □ **3:33** **«Aram»** — «Rut» 4:20 wə «1Tar.» 2:10də «Ram». **«Ḫezron»** — grek tilida «Əsrom». **«Pərəz»** — grek tilida «Parəs». ■ **3:34** Yar. 11:10. □ **3:35** **«Serug»** — grek tilida «Seruh». **«Raoɳu»** — grek tilida «Raoɳaw». Ibraniyqə «Rəu». **«Pələg»** — grek tilida «Paləg». **«Xelaһ»** — grek tilida «Salaһ». □ **3:36** **«Қainan»** — grek tilida «Қainam». **«Xəm»** — grek tilida «Sem». **«Ləməh»** — grek tilida «Laməh». □ **3:38** **«...Ḫenan Enoxning ooɳli, Enox Setning ooɳli, Set Adəm’atining ooɳli, Adəm’ata bolsa, Hudaning ooɳli idi»** — bu nəsəbnamə wə «Matta»da hatiriləngən nəsəbnamə üstidə «Matta»diki «қoxumqə səz»imiz ḫəmdə «Yərəmiya»diki (22:30 tooɳrisida) қoxumqə səzimizni kərüng. Bizningqə Luқa bərgən bu nəsəbnamə Məsiһning anisi Məryəmning nəsəbnamisidur. ■ **3:38** Yar. 5:3. ■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8. □ **4:3** **«Sən əgər Hudaning Ooɳli bolsang...»** — grek tilida bu 3- wə 9-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər ...bolsang» (əgər bolsang wə dərwəқə xundaқ bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Ooɳli» — bu nam ḫərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəһəttiki ata-balilиқ munasiwətni əməs, bəlki roһiy jəһəttiki munasiwətni bildüridu, əlwəttə. □ **4:4** **«Insan pəқət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning ḫərbir səzi bilənmu yaxaydu»** — «Қan.» 8:3. «...bəlki Hudaning ḫərbir səzi bilənmu yaxaydu» degən səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu («Mat.» 4:4ni kərüng). ■ **4:4** Қan. 8:3; Mat. 4:4.

— *Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla qulluqida bol!» dəp yeziloɣan, — dedi.□ ■
9 Andin Iblis uni Yerusalemoɣa elip bardi wə uni ibadəthanining əng egiz jayioɣa turoɣuzup:
— Hudaning Ooɣli bolsang, özüngni pəskə taxlap baqqin! □ 10 Qünki *Təwratta*: «*Huda*
Öz pərixtilirigə seni qooɣdax ɦəqqidə əmr qilidu»; 11 wə, «Putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu» dəp yeziloɣan, — dedi.□ ■
12 Əysa uningoɣa: — «*Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!» dəpmu yeziloɣan, — dedi.□ ■
13 Iblis barliq sinaxlarni ixlitip qiqqandin keyin, uni waqtinqə taxlap ketip qaldi.

Əysa Galiliyə əlkisidə
Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15

14 Əysa Roɦning küq-qudriti iqidə Galiliyə əlkisigə qaytip kəldi. Xuning bilən uning həwər-xəɦriti ətraptiki ɦərbir yurtlaroɣa tarqaldi. □ ■ 15 U ularning sinagoglirida təlim bergili turdi wə ularning uluoɣlaxlirioɣa sazawər boldi.□

Nasarəttə qətkə qeqilix
Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6

16 U özi bekip qong qilinoɣan yurti Nasarətkə kelip, xabat küni adəttikidək sinagogqa kirdi wə xundaqla *muqəddəs yazmilarni* oquxqa ərə turdi ■ 17 wə Təwrattiki «Yəxaya» degən qisim uningoɣa tapxuruldi. U oram yazmini eqip, munu səzlər yeziloɣan yərni tepip oqudi:
18-19 — «Pərwərdigarning Roɦi mening wujudumda,
Qünki U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi.
Tutqunlaroɣa azadliqni,
Wə korlaroɣa kərüx xipasini jakarlaxqa,
Ezilgənlərni halas qilixqa,
Pərwərdigarning xapaət kərsitidioɣan yilini jakarlaxqa meni əwətti».□ ■

20 U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi. Sinagogta olturoɣanlarning ɦəmmisining közliri uningoɣa tikilip turatti. □ 21 U köpqilikkə:
— Mana bu ayət bügün quliqinglaroɣa anglanoɣinida əməlgə axurulmaqta, — dedi.

□ **4:8 «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla qulluqida bol!»** — Təwrat, «Qan.» 6:13. ■ **4:8** Qan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9 «uni ibadəthanining əng egiz jayioɣa turoɣuzup...»** — yaki «uni ibadəthanining egiz jayioɣa turoɣuzup...». «Hudaning Ooɣli» — bu nam ɦərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəɦəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roɦiy jəɦəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:11 «Putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:11** Zəb. 91:11,12. □ **4:12 «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:12** Qan. 6:16. □ **4:14 «Roɦning küq-qudriti iqidə...»** — Muqəddəs Roɦning küq-qudritidə, əlwəttə. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yɦ. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15 «u ularning sinagoglirida təlim bergili turdi»** — «sinagog»lar tooɣruluq «təbirlər»imizni kərüng. ■ **4:16** Nəɦ. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yɦ. 4:43. □ **4:18-19 «U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi»** — «məsiɦ qilix» (yaki «məsiɦləx») tooɣruluq «Yəx.» 61:1diki izaɦat wə «Təbirlər»imizni kərüng. Bəzi kona köqürmilərdə «U meni sunuq köngüllərni yasap saqaytixqa» degən səzlər muxu ayəttə qoxulidu. **«U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi. Tutqunlaroɣa azadliqni wə korlaroɣa kərüx xipasini jakarlaxqa, ezilgənlərni halas qilixqa, Pərwərdigarning xapaət kərsitidioɣan yilini jakarlaxqa meni əwətti»** — bu səzlər «Yəx.» 61:1 ɦəm 58:6din elinoɣan. ■ **4:18-19** Yəx. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20 «U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi»** — sinagoglarda təlim bərgüqilər awwal muqəddəs yazmilarni oquxqa turatti, andin təlim berixkə olturatti.

22 Həmmisi uning yahxi gepini qilixip, uning aoqzidin qiqiwatqan xapaətlik səzlirigə
qəyran qelixip:
— Bu Yüsüpning ooqli əməsmu? — deyixti.■
23 U laroqa:
— Xübhisizki, silər manga «Əy tewip, awwal əzüngni saqayt!» degən təmsilni
kəltürüp, «Həwər tapqinimizdək, Kəpərnaqum xəqiridə nemə ixlar yüz bərgən
bolsa, muxu yərdimu, əz yurtungdimu xularni kərsətməmsən?» dəwatisilər, — dedi.
■
24 — Biraq xuni silərgə bərhək eytip qoyayki, qeqqandaq pəyoqəmbər əz yurti
təripidin qobul qilinoqan əməs. ■ 25 Mən silərgə xu həqiqətni əslitimənki,
Ilyas *pəyoqəmbər*ning waqtida, asman uda üq yil altə ay etilip, dəqxətlik bir
qəhətqilik barlik zeminni basqanda, Israilda noroqun tul ayallar bar idi; 26 biraq
Ilyas ularning qeqqaysisining qexioqa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat xəqiridiki bir
tul ayalning qexioqila əwətilgən. □ 27 Wə *xuningoqa ohxax*, Elixa pəyoqəmbərning
waqtida, Israilda mahaw kesiligə giriptar boloqanlar noroqun bolsimu, lekin Suriyəlik
Naamandin baxqa, qeqqaysisi saqaytiloqan əməs! — dedi.□ ■
28 Sinagogdikilər bu səzlərni anglap, qəmmisi qattiq oqəzəpləndi; 29 ornidin turuxup,
uni xəqərdin qəydəp qiqirip, xu xəqər jaylaxqan taoqning lewigə əqiqip, tik yardin
taxliwətməkqi boluxti. □ 30 Lekin u ularning arisidin bimalal ətüp, əz yoliqa qiqip
kətti.

Əysaning jinni qəydiwetixi
Mar. 1:21-28

31 U Galiliyə əlkisining Kəpərnaqum degən bir xəqirigə qüxti, u yərdə xabat künliridə
həlqqə təlim berətti. ■ 32 Ular uning təlimigə qəyran qelixti, qünki uning səzi tolimu
nopuzluq idi. ■ 33 Əmdi sinagogta napak jinning roqi qaplaxqan bir kixi bolup,
uningdiki jin qattiq awazda:□ ■
34 — Əy Nasarətlik Əysa, sening biz bilən nemə karing?! Bizni yoqatqili kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, Hudaning Mukəddəs Boloquqisisən! — dəp towlap
kətti.
35 Lekin Əysa jinoqa tənbih berip:
— Aoqzingni yum! Uningdin qik! — dewidi, jin qeliqi adəmni halayiq ottur-
isida yiqitiwetip, uningdin qiqip kətti. Lekin uningoqa qeq zərər yətküzmidi.
36 Həmməylən buningdin qattiq qəyran boluxup, bir-birigə:
— Bu zadi qandaq ix! U dərwəqə qoquq wə qudrət bilən napak roqlaroqa əmr qilsila,
ular qiqip ketidikən, — deyixti. □ 37 Xuning bilən uning həwər-xəqriti ətraptiki
qərbir yurtlaroqa tarqaldi.

■ **4:22** Yəx. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yq. 6:42. ■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yq. 4:44. □ **4:26** **«Zarəfat»** — grek tilida «Sarəpta». **«Ilyas ularning qeqqaysisining qexioqa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat xəqiridiki bir tul ayalning qexioqila əwətilgən»** — bu wəqə «1Pad.» 17:9-24də hatiriləngən. Ilyas pəyoqəmbər Zidon rayoni (Yəhudiy əməslərning zemini)diki xu tul hotunning əyigə əwətilip, uning əyidə turoqan wə aqarqilik ahirlaxquqə tul hotun, ooqli wə əzi üqün ozuq-tülük təminligən. Demək, Hudaning Əz həlki — Yəhudiylar arisida Iliyasning xundaq məjizilik yardimigə erixküdək ihlasmənlik məwjut bolmioqanidi, əksiqə, itaətsizlik wə asiylik oquq-axkara kərünətti. □ **4:27** **«Elixa pəyoqəmbərning waqtida, Israilda mahaw kesiligə giriptar boloqanlar noroqun bolsimu, lekin Suriyəlik Naamandin baxqa, qeqqaysisi saqaytiloqan əməs!»** — Suriyəlik Naaman Yəhudiy əməs idi, əlwəttə. Bu wəqə «2Pad.» 5:1-14də hatiriləngən. Məsiqning laroqa «Silər Hudaning xapaitini wə nijatini rət qiloqaqqa, U əmdi Yəhudiy əməslərgə meqir-xəpqət kərsitidu!» degəndək idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14. □ **4:29** **«uni xəqərdin qəydəp qiqirip...»** — grek tilida «uni xəqərdin taxlap...». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21. ■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33** **«napak jinning roqi»** — bu degənlik səz bəlkim bu jinning intayin napak ikənlikini təkitliməkqi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36** **«Bu zadi qandaq ix!»** — yaki «Bu zadi qandaq təlim?».

Əysaning nurƣun kesəllərni saƙaytixi
Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34

38 Əysa sinagogtin qiƙip, Simonning өyigə kirdi. Lekin Simonning ƙeynanisi eƣir təp
kesili bolup ƙalƣanidi; ular Əysadin uning ƫajitidin qiƙixini өtündi. ■ 39 U ayalning
bexida turup, təpkə tənbiƫ beriwidi, təp xuan uningdin kətti. U dərƫal ornidin turup,
ularni kütüxkə baxlidi.
40 Kün petixi bilənla, kixilər ƫərhil kesəllərgə giriptar bolƣan yeƙinliri bolsila, ularni
uning aldiƣa elip kelixti. U ularƣa bir-birləp ƙolini təgküzüp, ularni saƙaytti. □ ■
41 Kixilərgə qaplaxƙan nurƣun jinlar ulardin qiƙip: «Sən Hudaning Ooƣli!» dəp
towlap ketətti. Lekin u ularƣa tənbiƫ berip, səz ƙilixiƣa yol ƙoymidi; qünki ular
uning Məsiƫ ikənlikini bilətti.■
42 Kün qiƙixi bilən, u xəƫərdin qiƙip, pinƫan bir jayƣa kətti. Birak top-top halayik
uni izdəp yürətti; ular uni tapƙanda aldiƣa kelip, uni arimizda ƙalsun dəp ketixidin
tosmaƙqi boluxti. ■ 43 Lekin u ularƣa:
— Hudaning padixaƫliƙining hux həwirini baxƙa xəƫər-yezilarƣimu yətküzüxüm
kerək; qünki mən dəl bu ixƙa əwətilgənmən, — dedi.
44 Xuning bilən u Galiliyədiki sinagoglarda təlim berip yüriwərdi.□

5

Əysaning tunji ƙetim muhlis qaƙirixi
Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20

1 Xundak boldiki, u Ginnisarət kəlining boyida turƣanda, halayik Hudaning səz-
kalamini anglax üqün uning ətrapiƣa olixip ƙistilixip turatti.■ 2 U kəl boyida turƣan
ikki kemini kərdi. Beliƙqilar bolsa kemidin qüxüp, *ƙiruƣaƙta* torlirini yuyuxuwatatti.
3 U kemilərdin birigə, yəni Simonningkigə qiƙip, uningdin kemini ƙiruƣaƙtin səl
yiraƙlitixni iltimas ƙildi. Andin u kemidə olturup top-top halayiƙƙa təlim bərdi. 4 Səzi
tügigəndin keyin, u Simonƣa:
— Kemini qongƙurrak yərgə ƫəydəp berip, beliƙlarni tutuxƙa torliringlarni selinglar,
— dedi.
5 Simon uningƣa jawabən: — Ustaz, biz pütün keqiqə japa tartip ƫeq nərsə
tutalmiduk. Birak sening səzüng bilən torni salsam salay, dedi.
6 Ular xundak ƙiliwidi, nurƣun beliƙlar turƣa qüxti; tor səkülüxkə baxlidi.□ 7 Xuning
bilən ular baxƙa kemidiki xeriklirini yardəmgə kelixkə ixarət ƙilixti. Ular kelip,
beliƙlarni ikki kemigə lik ƙaqiliwidi, kemilər qəküp ketəy dəp ƙaldi. 8 Simon Petrus
bu ixni kərüp, Əysaning tizliri aldida yiƙilip:
— Məndin yiraƙlaxƙaysən, i Rəb! Qünki mən gunaƫkarmən! — dedi. 9 Qünki bunqə
kəp belik tutuluƣanlikidin u wə uningƣa ƫəmraƫ boluƣanlirini ƫəyranlik baskanidi.
10 Wə Simonning xerikliri — Zəbədiyning ooƣulliri Yakup bilən Yuƫannamu ƫəm
xundak ƫəyran ƙaldi. Əmdi Əysa Simonƣa:

■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29. □ **4:40 «kün petixi bilənla,...»** — xabat küni tügigəndə (kəqtə), «ix ƙilix» yaki «hizmət ƙilix»ƙa bolatti (məsilən, kesəl adəmni kətürüx ƙatarlik). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25. ■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44 «Galiliyədiki sinagoglarda»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «Yəhudiyədiki sinagoglarda» deyilidu. ■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1. □ **5:6 «Ular xundak ƙiliwidi, nurƣun beliƙlar turƣa qüxti; tor səkülüxkə baxlidi»** — adəttə Galiliyə kəlisidə beliƙlar kündüzdə qongƙur suƣa xungƣup kiriwalidu, ularni tor bilən tartip qiƙarƣili bolmaydu. Oƙurmənlər xuni bayƙiƣan boluxi mumkinki, Məsiƫ «torliringlar»ni degini bilən Petrusning pəƙət birla torni selixƙa ixənqi bar idi («Yuƫ.» 21:11ni wə xu ayət tooƣruluk izaƫat wə «Yuƫanna»diki «ƙoxumqə səz»ni kərüng).

— Qorqmioqin, buningdin keyin sən adəm tutquqi bolisən — dedi.□ ■
11 Ular kemilərni qiroqaqqa qiqirip, ḥəmmə nərsini taxlap qoyup, uningoqa əgixip mangdi.■

Əysaning mahaw kesilini saqaytixi
Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

12 Xundaq boldiki, u xəḥər-yezilarning biridə boloqanda, mana xu yərdə, pütün bədinini mahaw besip kətkən bir adəm bar idi; u Əysani kərüpla uning ayioqioqa özini etip uningdin:
— Təqsir, əgər sən halisang, meni saqaytip pak qilalaysən! — dəp yalwurdi.□ ■
13 Əysa qolini sozup uningoqa təgküzüp turup:
— Halaymən, paklanoqin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili dərḥal uningdin kətti. 14 Əysa uningoqa:
— Ḥazir bu ixni ḥeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaḥinoqa özüngni kərsitip, ularda bir guwaḥliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloqandək özüngning saqaytiloqining üqün bir *qurbanliqni* sunoqin, — dedi.□ ■
15 Lekin u tooqrisidiki həwər tehimu tarqilip pur kətti; xuning bilən top-top həlq uning səzini anglax wə öz aoqriq-kesəllirini saqaytixi üqün uning aldioqa yioqilip kelətti.
16 Ḥalbuki, u pat-pat ulardin qekinip qəllük yərlərgə berip dua qilatti.

Əysaning adəmning gunaḥlarni «kəqürüm qilindi» deyix ḥoquqi
Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

17 Xu künlərning biridə xundaq boldiki, u təlim beriwatqanda, yenida Pərisiylər wə Təwrat əḥliliri olturatti. Ular Galiliyə, Yəḥudiyə əlkilirining ḥərqaysi yeza-qixlaqliri wə Yerusalemdin kəlgənidi. Pərwərdigarning kesəllərni saqaytix küq-qudriti uningoqa yar boldi. 18 Xu pəyttə, mana birqanqə kixi zəmbilgə yatquzuloqan bir paləqni kətürüp kəldi. Ular uni uning aldioqa əkirixkə intilixti. □ ■ 19 Biraq adəmlərning tolilikidin kesəlni əkirixkə amal tapalmay, ular özgigə elip qikip, özgidiki kaḥixlarni eqip, kesəlni öyning iqigə zəmbildə yatqan ḥalda halayiqning otturisioqa, Əysaning aldioqa qüxürdi. 20 U ularning ixənqini kərüp *paləqkə*:
— Buradər, gunaḥliring kəqürüm qilindi! — dedi.
21 Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər köngülliridə:
— Bundaq kupurluq səzligən bu adəm kimdur?! Hudadin baxqa gunaḥlarni kəqürələydioqan kim bar? — dəp oylaxti.□ ■
22 Biraq Əysa ularning könglidə əyib izdəxlirini bilip yetip, jawabən:

□ **5:10** **«sən adəm*lərni* tutquqi bolisən»** — muxu səz adəmlərni zindanlaroqa yaki qulluqqa əməs, bəlki uning Hudaning qutquzux yolida adəmlərni Xəytanning qanggilidin wə ḥalak yolidin tutup qutquzux ixlirini kərsitidu. ■ **5:10** Yər. 16:16; Əz. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ **5:11** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 18:28. □ **5:12** **«Təqsir...»** — yaki «I Rəb...». **«pütün bədinini mahaw besip kətkən bir adəm....»** — «mahaw kesili» birhil qorqunqluk terə kesili bolup, Yəḥudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloqanlarni napak, dəp qarap ularoqa qət'iy yeqinlaxmaytti. Bu kesəl tooqruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:12** Mat. 8:2; Mar. 1:40. □ **5:14** **«ularda bir guwaḥliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloqandək özüngning saqaytiloqining üqün bir qurbanliqni sunoqin»** — Musa pəyoqəmbər Təwrat qanunida xundaq əmrni kərsətkən: — Bir mahaw kesili saqaytiloqan bolsa, u muqəddəs ibadəthanioqa berip, özining saqaytiloqanliqini kaḥinoqa kərsitip andin mahaw kesilidin saqayoqanlar qilixqa tegixlik qurbanliqni sunuxi kerək idi. Xübḥisizki, Musa pəyoqəmbərdin baxlap Məsiḥ Əysa kəlgüqə bu murasim ḥeq ətküzülüp baqqan əməs idi. «Law.» 14:1-32ni kərüng. ■ **5:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4. □ **5:18** **«... Ular uni uning aldioqa əkirixkə intilixti»** — Əysa öydə olturatti (19-ayətni kərüng). ■ **5:18** Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33. □ **5:21** **«Pərisiylər»** — qattiq tələplik bir diniy məzḥəptikilər idi. Ular tooqruluq «Təbirlər»ni kərüng. ■ **5:21** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25.

— Silər kənglünglarda nemixkə əyib izdəysilər? 23 «Gunahliring kəqürüm kilindi!» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu? 24 Əmma hazir silərning Insan’ooqlining yər yüzidə gunahlarni kəqürüm kilix hokukioqa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — U paləq kesəlgə:
— Sanga eytayki, ornungdin tur, ornungni yioqixturup əyünggə kayt! — dəp buyrudi.□
25 Helikі adəm dərhal ularning aldida ornidin dəs turup, əzi yatkan zəmbilni elip, Hudani uluoqlioqiniqə əyigə kaytti. 26 Həmməylənni dəhxətlik həyranlik basti; ular Hudani uluoqlixip, korkunqkə qəmgən halda:
— Biz bügün tilsimat ixlarni kərduk! — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlislikkə qakirixi — «gunahkarlar» bilən həmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

27 Bu ixlardin keyin, u yoloqa qikip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi. U baj yioqidioqan orunda olturatti. U uningoqa:
— Manga əgəxkin! — dedi.□ ■
28 U ornidin turup, həmmini taxlap, uningoqa əgəxti.
29 Lawiy əyidə uningoqa katta bir ziyapət bərdi. Ular bilən zor bir top bajgirlar wə baxkilarmu xu yərdə həmdastihan boloqanidi. □ ■ 30 Birak Pərisiylər wə ularning ekimidiki Təwrat ustazliri oqudungxup uning muhlislirioqa:
— Silər nemixkə bajgir wə gunahkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?! — dəp aoqrinixti.□
31 Əysa ularoqa jawabən:
— Saoqlam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlər tewipkə mohtajdur. 32 Mən həkkaniylarni əməs, bəlki gunahkarlarni towioqa qakiroqili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

33 Andin ular uningdin:
— Nemixkə Yəhyaning muhlisliri daim roza tutup dua-tilawət kilidu, Pərisiylərning muhlislirimu xundak kilidu, lekin sening muhlisliring yəp-iqipla yüridioqu! — dəp soraxti.■
34 U ularoqa:

□ **5:24 «silərning Insan’ooqlining yər yüzidə gunahlarni kəqürüm kilix hokukioqa igə ikənlikini bilixinglar üqün» —** «Insan’ooqli» tooqruluk «Mat.» 8:20diki izahat wə «Təbirlər»ni kərüng. □ **5:27 «u yoloqa qikip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi» —** «Lawiy»ning baxkə ismi «Matta» idi. ■ **5:27** Mat. 9:9; Mar. 2:14,15. □ **5:29 «zor bir top bajgirlar» —** «bajgirlar» Israilning zeminini ixoqal kiloqan Rimliklar üqün əz həlkidin baj yioqip beridioqan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioqan Yəhudiylar. ■ **5:29** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luka 15:1. □ **5:30 «Silər nemixkə bajgir wə gunahkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?!» —** «gunahkarlar» — Təwrat-Injil boyiqə hərbir adəm gunahkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunahkarlar» degən səz, hali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alahidə «gunahkarlar» dəp ataloqan bajgirlar, pahixə ayallar, hətta sawatsiz kixilər katarlikларni kəzdə tutidu. □ **5:32 «Mən həkkaniylarni əməs, bəlki gunahkarlarni towioqa qakiroqili kəldim» —** muxu səzidə «gunahkarlar» degini, əzlirini gunahkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki həmmə adəm gunahkardur. «Həkkaniylar» əzini həkkaniy dəp hesablioqanlarni kərsitidu. Xunga Məsih ularni qakiralmaytti wə hazirmu qakiralmaydu. ■ **5:32** Mat. 9:13; Luka 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **5:33** Mat. 9:14.

— Toyi boluwatqan yigit toyda toy meḫmanliri bilən ḫəmdastihan olturoɣan qaoɣda ularni roza tutquzalamsilər? □ ■ 35 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu.□
36 U ularoɣa bir təmsilmu kəltürdi:
— Ḫeqkim yengi köngləktin yirtip, uni kona köngləkkə yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yengi köngləknimu yirtqan bolidu, xundaqla yengidin aloɣan yamaqmu kona köngləkkə mas kəlməydu. 37 Xuningdək, ḫeqkim yengi xarabni kona tulumlaroɣa qaqilimaydu. Undaq qilsa, yengi xarabning *köpüxi bilən* tulumlar yerilidu-də, xarabmu tökülüp ketidu; tulumlarmu kardin qiqidu. ■ 38 Xunga yengi xarab yengi tulumlaroɣa qaqilinix kerək, xundaqta ikkilisi saqlinip qalidu. 39 Uning üstigə, ḫeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu, qünki u: «Boldi, konisi yahxi!» dəydu.□

6

Əysa «xabat küni»ning Igisidur
Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

1 Ikkinqi «muḫim xabat küni», u buoɣdayliqlardin ətüp ketiwatatti. Uning muhlisliri baxaqlarni üzüwelip, aliqinida uwulap yəwatatatti.□ ■ 2 Lekin buni kərgən bəzi Pərisiylər ularoɣa:
— Silər nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər? — deyixti.□ ■
3 Əysa ularoɣa jawabən:
— Silər ḫətta Dawut *pəyoɣəmbər* wə uning ḫəmraḫlirining aq qaloɣanda nemə qiloɣanliqini *muqəddəs yazmilardin* oqumioɣanmusilər?□ 4 Demək, u Hudaning öyigə kirip, *Hudaoɣa* ataloɣan, *Təwratta* kaḫinlardin baxqa ḫərqandaq adəmning yeyexi

□ **5:34 «toy meḫmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **5:34** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **5:35 «Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu»** — bu səzlər Əysaning «ulardin (meḫmanlardin) elip ketilip» ölümi özigə əgəxkənlərgə qayoɣu-ḫəsrət elip kelidioɣanliqini kərsitidioɣan bexarət. ■ **5:37** Mat. 9:17; Mar. 2:22. □ **5:39 «ḫeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu»** — adəttə, kona xarab dərwəkə yengi xarabtin yahxi, əlwəttə. □ **6:1 «Ikkinqi «muḫim xabat küni»»** — grek tilida «ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən səz bilən ipadilinidu. Biz «birinqi»ni «muḫim» dəp tərjimə qilduq. Səwəbini töwəndə qüxəndürimiz. «Ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən bu ibarini qüxəndürüx təs. Alimlarning bu tooɣruluq ikki pikri bar: 1-pikir: — Yəhudiy həlqining ikki hil kalendari bar idi. Birinqi kalendar Babilliqlarningkigə ohxax bolup küzdə («kanay qelix ḫeyti» yaki «buroɣa ḫeyti» bilən) baxlinatti. Bu kalendar boyiqə, xu yildiki «birinqi xabat» bolsa «tunji «birinqi xabat»» dəp ataloɣan. Ikkinqi kalendar ətyazda baxlinatti («Mis.» 12:2ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, ikkinqi kalendar boyiqə, xu yildiki birinqi xabat «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. 2-pikir: — bu «yəttə ḫəptə ḫeyti»ning ikkinqi ḫəptisidiki xabat künini kərsitidu («Law.» 23:10-22ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, bu ḫeytning ikkinqi xabat küni «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. Muxu pikir boyiqə «birinqi» degən səz muxu ayəttə asasən «muḫim» degən mənidə. Bizningqə bu 2-pikir tooɣridur, qünki «yengi yil»ning (ətiyazdiki) «birinqi xabat»ida, yengi buoɣday yaki arpa danlirini yeyix qəkləngənidi, bəlkim Hudaoɣa atax kerək idi («Law.» 23:14-ayətni yənə kərüng). Nemila bolmisun, xu waqit ətiyazoɣa tooɣra kelətti. ■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23. □ **6:2 «Nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər?»** — «qəkləngən ix» Təwrat qanunida qəkləngən, deməkqi. Ularning xikayət qiloɣini muhlislarning yeyixi əməs («Qan.» 23:25ni kərüng), bəlki xabat künidə muhlislarning «ḫosul aloɣanliq»i idi. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə muxu wəqə tooɣruluq izaḫatlirimizni kərüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3 «Silər ḫətta Dawut pəyoɣəmbər ... nemə qiloɣanliqini muqəddəs yazmilardin oqumioɣanmusilər?»** — «oqumioɣanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəqibliridin soraydioɣan soal xəkli idi.

qəkləngən «təkdim nanlar»ni *sorap* elip yegən wə ḥəmrahlirioɣimu bərgən — dəp jawab bərdi.□ 5 Ahirida u ularoɣa:
— Insan'ooɣli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.■
6 Yənə bir xabat küni xundak boldiki, u sinagogka kirip təlim beriwatatti. Sinagogta ong koli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■ 7 Əmdi Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning üstidin ərz kiloɣudək birər ixni izdəp tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl sakaytidioɣan-sakaytmaydioɣanlikini paylap yürüxətti.□ 8 Birak Əysa ularning kənglidikini bilip, koli yigiləp kətkən adəmgə:
— Ornungdin tur, otturioɣa qikkin! — dewidi, ḥelikі adəm ornidin kopup xu yərdə turdi. 9 Andin Əysa ularoɣa:
— Silərdin sorap bakayqu, Təwratka uyoɣun boloɣini xabat küni yahxilik kilixmu, yaki yamanlik kilixmu? Janni kutkuzuxmu yaki janoɣa zamin boluxmu? — dəp soridi. 10 Ətrapidikilərning ḥəmmisigə nəzər saloɣandin keyin, u ḥelikі adəmgə:
— Kolungni uzat, — dedi. U xundak kilixi bilənla koli əsligə kəltürülüp ikkinqi kolioɣa ohxax boldi. □ ■ 11 Lekin ular oɣəzəptin ḥoxini yokitip, Əysaoɣa kandak takabil turux tooɣrisida məsliḥətlixixkə baxlidi.□

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

12 Xu künlərdə xundak boldiki, u dua kilixka taoɣka qikti wə u yərdə Hudaoɣa keqiqə dua kildi. 13 Tang atkanda, muhlislirini aldioɣa qakirip, ularning iqidin on ikkiylənni tallap, ularni rosul dəp atidi. ■ 14 Ular: Simon (Əysa uni Petrus dəpmu atioɣan) wə uning inisi Andiriyas; Yakup wə Yuḥanna, Filip wə Bartolomay, 15 Matta wə Tomas, Alfayning ooɣli Yakup wə millətpərwər dəp ataloɣan Simon, □ 16 Yakupning ooɣli Yəḥuda wə keyin uningoɣa satkunluk kiloɣan Yəḥuda Ixkariyotlar idi.□

Əysaning kesəllərni sakaytixi wə təlim berixi
Mat. 4:23-25; 5:1-12

17 Əysa *rosulliri* bilən taoɣdin qüxüp, bir tüzləngliktə turatti. Xu yərdə nuroɣun muhlisliri ḥəmdə pütkül Yəḥudiyə əlkisidin wə Yerusalemdin, Tur wə Zidon xəḥərlirigə karaydioɣan dengiz boyidiki yurtlardin top-top kixilər yioɣilixti. Ular uning təlimlirini anglax wə kesəllirigə xipalik izdəx üqün kəlgənidi. ■ 18 Napak roḥlardin azablanoɣanlarmu xipalik tepixti. 19 Bu top-top adəmlərning ḥəmmisi kollirini uningoɣa təgküzüwelixka intilətti; qünki küq-kudrət uning wujudidin qikip ularning ḥəmmisigə xipalik beriwatatti.■

□ **6:4 «Demək, u Hudaning əyigə kirip, *Hudaoɣa*** ataloɣan, Təwratta kaḥinlardin baxka ḥərkandak adəmning yeyexi qəkləngən «təkdim nanlar»ni sorap elip yegən wə ḥəmrahlirioɣimu bərgən» — bu wəkə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28. ■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7 «...uning üstidin ərz kiloɣudək birər ixni izdəp tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl sakaytidioɣan-sakaytmaydioɣanlikini paylap yürüxətti»** — ularning kilmakqi boloɣan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni sakaytsa, «ixligən» yaki «hizmət kiloɣan»oɣa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat kanunioɣa hilaplik kiloɣan»» bolidu. □ **6:10 «U xundak kilixi bilənla koli əsligə kəltürülüp ikkinqi kolioɣa ohxax boldi»** — «əsligə kəltürülüp» degən peilning məjhul xəkli bizgə bu ixni Huda əzi kiloɣan, degənni ukturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratkanliki» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11 «ular oɣəzəptin ḥoxini yokitip...»** — «ular» 7-ayəttə kərsitilgən «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luka 9:1. □ **6:15 «millətpərwər»** — yaki, «Kanaanlik». Yəḥudiy millətpərwərlər wətinini Rim imperiyəsidin azad kilix üqün zorawanlik bilən kürəx kiloɣuqilar idi. □ **6:16 «Yakupning ooɣli»** — bu Yakup 14- wə 15-ayəttiki «Yakup»lardin baxkisi bolsa kerək. **«Yakupning ooɣli»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yakupning inisi» deyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30.

Huxallikˌ wə qayoŋu

20 Xuning bilən u bexini kətürüp muhlisliriоŋa qarap mundaq dedi:
— «Mubarək, əy yoqsullar! Qünki Hudaning padixaŋlikˌi silərningkidur.□ ■
21 Mubarək, əy ŋazir aq qaloŋanlar! Qünki silər toluq toyunisilər.
Mubarək, əy yioŋlawatqanlar! Qünki külidioŋan bolisilər.■
22 Kixilər Insan'ooŋlining wəjidin silərdin nəprətlənsə, silərni əzliridin qətkə qaqsa, silərgə təhmət-ŋaqarət qilsa, naminglarni rəzil dəp qaroŋisa, silərgə mubarək! ■
23 Xu küni xadlinip təntənə qilip səkrənglar. Qünki mana, ərxtə boloŋan in'aminglar zordur. Qünki ularning ata-bowiliri *burunqi* pəyoŋəmbərlərgimu ohxax ixlarni qiloŋan.■

24 — Lekin ŋalinglaroŋa way, əy baylar!
Qünki silər alliqaqan raŋət-paraoŋitinglaroŋa igə boldunglar!■
25 Ŋalinglaroŋa way, əy qarni toyunoŋanlar!
Qünki silər aq qalisilər.
Ŋalinglaroŋa way, əy külüwatqanlar!
Qünki ŋaza tutup yioŋlaysilər.■
26 Ŋəmməylən silərni yahxi degəndə, ŋalinglaroŋa way! Qünki ularning ata-bowilirimu *burunqi* sahta pəyoŋəmbərlərgə xundaq qiloŋan».

Düxmininglaroŋa meqir-muŋəbbət kərsitinglar
Mat. 5:38-48; 7:12

27 — Biraq manga qulaq saloŋan silərgə xuni eytip qoyayki, düxmənliringlaroŋa meqir-muŋəbbət kərsitinglar; silərgə əq boloŋanlaroŋa yahxilik qilinglar. ■ 28 Silərni qaroŋioŋanlaroŋa bəht tilənglar; silərgə yaman muamilidə boloŋanlaroŋimu dua qilinglar. ■ 29 Birsi məngzinggə ursa, ikkinqi məngzingnimu tutup bər; birsi qapiningni eliwalimən desə, kənglikingnimu ayimay bərgin. ■ 30 Birsi səndin birnemə tilisə, uningoŋa bərgin. Birsi sening birər nərsəngni elip kətsə, uni qayturup berixni sorima. □ ■ 31 Baxqilarning əzünglaroŋa qandaq muamilə qilixini ümid qilsanglar, silərmu ularoŋa xundaq muamilə qilinglar. ■ 32 Əgər silər əzünglarni yahxi kərgənlərgila meqir-muŋəbbət kərsətsənglar, undaqda silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ŋətta gunaŋkarlarmu əzini yahxi kərgənlərgə meqir-muŋəbbət kərsitidioŋu. ■ 33 Əgər silər əzünglaroŋa yahxilik qiloŋanlaroŋila yahxilik qilsanglar, undaqta silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ŋətta gunaŋkarlarmu xundaq qilidioŋu! 34 Əgər silər qərzni «qoqum qayturup beridu» dəp oylioŋanlaroŋa bərsənglar, undaqta silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ŋətta gunaŋkarlarmu əynən qayturup alimiz dəp baxqa gunaŋkarlaroŋa qərz beridioŋu! ■ 35 Lekin silər bolsanglar, düxmininglaroŋimu meqir-muŋəbbət kərsitinglar, yahxilik qilinglar, baxqilaroŋa ətnə beringlar wə «Ular bizgə bernemə qayturidu» dəp oylimanglar. Xu qaoŋda, in'aminglar zor bolidu wə silər Ŋəmmidin Aliy Boloŋuqining pərzəntliri

---

□ **6:20 «Mubarək, əy yoqsullar!»** — «yoqsullar» bəlkim əzining Hudaoŋa qət'iy moŋtajliqini tonup yətkənlər. Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəhtlik, bərikətlik qilinoŋan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yəx. 61:3; 65:13; 66:10. ■ **6:22** Mat. 5:11; 1Pet. 2:19; 3:14; 4:14. ■ **6:23** Ros. 5:41; 7:51. ■ **6:24** Am. 6:1, 8. ■ **6:25** Yəx. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ **6:27** Mis. 23:4; Pənd. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12. ■ **6:28** Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ **6:29** 1Kor. 6:7. □ **6:30 «Birsi səndin birnemə tilisə, uningoŋa bərgin»** — nemini berix kerəklikini Rəbbimiz eytmidi. Bəzi əŋwalda tiligüqigə tiliginini bərsək uningoŋa payda əməs, bəlki ziyan yətküzidu. Məsilən, ŋaraqkəx adəm pul yaki ŋaraq tilisə buni bərsək bolmaydu; lekin mumkin bolsa yardəm qolimizni uzitiximiz kerək. Baxqa misal «Ros.» 3:1-11də tepilidu, bolupmu 6-ayətni kərüng. ■ **6:30** Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ **6:31** Mat. 7:12. ■ **6:32** Mat. 5:46. ■ **6:34** Qan. 15:8; Mat. 5:42.

bolisilər. Qünki u tuzkorlarоqa wə rəzillərgimu meһribanlik qilidu. □ ■ 36 Atanglar
meһriban boloqinidək silərmu meһriban bolunglar.

Baxqilarning üstidin һəküm qilmanglar
Mat. 7:1-5

37 — Baxqilarning üstidin һəküm qilip yürmənglar. Bolmisa, silər *Hudaning*
һəkümigə uqraysilər. Baxqilarni gunaһqa bekitmənglar wə silərmu gunaһqa beki-
tilməysilər. Baxqilarni kəqürünglar wə silərmu kəqürüm qilinisilər. ■ 38 Beringlar
wə silərgimu berilidu — һətta qong əlqigüqkə lik qingdap, silkip toldurulup üstidin
texip qüxkidək dərijidə qoynunglarоqa təküp berilidu. Silər baxqilarоqa qandaq
əlqəm bilən əlqəp bərsənglar, silərgimu xundaq əlqəm bilən əlqəp berilidu.□ ■
39 Andin u ularоqa təmsil eytip mundaq dedi:
— Qarioqu qarioquni yetiləp mangalamdu? Undaq qilsa, һər ikkisi orəkkə qüxüp
kətməmdu? ■ 40 Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini
ustazioqa ohxax bolidu.□ ■
41 Əmdi nemə üqün buradiringning kəzidiki qilni kərüp, əz kəzüngdiki limni
bayqiyalmaysən?! □ ■ 42 Sən qandaqmu əz kəzüngdə turoqan limni kərməy turup
buradiringoqa: «Qeni, kəzüngdiki qilni eliwetəy!» deyələysən?! Əy sahtipəz!
Awwal əzüngning kəzidiki limni eliwət, andin enik kərüp, buradiringning kəzidiki
qilni eliwetələysən. 43 Qünki һeqqandaq yahxi dərəh yaman mewə bərməydu,
һeqqandaq yaman dərəhmu yahxi mewə bərməydu. ■ 44 Ҕərqandaq dərəhni bərgən
mewisidin pərq ətkili bolidu. Qünki tikəndin ənjürni üzgili bolmas, yantaqtin üzüm
üzgili bolmas. ■ 45 Yahxi adəm qəlbidiki yahxilik həzinisidin yahxilik qiqiridu;
rəzil adəm qəlbidiki rəzillik həzinisidin rəzillikni qiqiridu. Qünki qəlb nemigə
toldurulоqan bolsa, eoqizdin xu qikidu.■

Ikki hil imarət saloqan kixilər
Mat. 7:24-27

46 — Silər nemixqa meni «Rəb! Rəb!» dəysilər-yu, birak silərgə eytqanlirimoqa əməl
qilmaysilər? ■ 47 Əmisə, mening aldimoqa kelip, səzlirimni anglap əməl qiloqan
һərkimning kimgə ohxioqanlikini silərgə kərsitip berəy. ■ 48 U huddi qongqur kolap,
ulini qoram taxning üstigə selip əy saloqan kixigə ohxaydu. Kəlkün kəlgəndə, su
eqimi u əyning üstigə zərb bilən uruloqini bilən, uni midir-sidir qilalmidi, qünki
u puhta selinoqan. 49 Lekin səzlirimni anglap turup, əməl qilmaydioqan kixi bolsa,
quruq yərning üstigə ulsiz əy saloqan kixigə ohxaydu. *Kəlkün* eqimi xu əyning üstigə
uruluxi bilən u ərülüp kətti; uning ərülüxi intayin dəһxətlik boldi!

□ **6:35 « Һəmmidin Aliy Boloquqining pərzəntliri bolisilər»** — demək, əmәlliringlar buningoqa guwaһlik bolidu. ■ **6:35** Mat. 5:45. ■ **6:37** Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ **6:38 «silərgimu berilidu — һətta qong əlqigüqkə lik qingdap, silkip toldurulup üstidin texip qüxkidək dərijidə quynunglarоqa təküp berilidu»** — Ottura Xərqtə birsi birawoqa axlik һədiyə qilmaqqi bolsa (1) axni haltioqa lik qaqilaydu; (2) danlar qingdilip qüxsun dəp haltini silkiydu; (3) qingdaloqan danlarning üstigə «texip qüxküdək dərijidə» yənə qaqilaydu. ■ **6:38** Pənd. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24. ■ **6:39** Yəx. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40 «Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini ustazioqa ohxax bolidu»** — bu sirlik səz bəlkim muhlislar Məsiһkə toluk əgəxsə, uningoqa ohxax azab-oqubətni kərüxi mumkin, degən mənini əz iqigə alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yһ. 13:16; 15:20. □ **6:41 «buradiringning kəzidiki qil»** — yaki «qerindixingning kəzidiki qil». **«Əmdi nemə üqün buradiringning kəzidiki qilni kərüp, əz kəzüngdiki limni bayqiyalmaysən?!»** — mənisi: «Nemə üqün buradiringning һərə kepikidək kiqik səwənlikinila kərüp, əzüngdiki limdək qong gunaһni kərməysən?» degəndək. ■ **6:41** Mat. 7:3. ■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35. ■ **6:46** Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luqa 13:25; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. ■ **6:47** Mat. 7:24.

7

Əysaning rimlik yüzbexining qakirini saqaytixi
Mat. 8:5-13; Yh. 4:43-54

1 Əysa köpqilikkə bu sözlərning ħəmmisini qilip bolоqandin keyin, Kəpərnaħum
xəħirigə *qayta* kirdi. 2 U yərdə məlum bir yüzbexining ətiwarlik quli eoqir kesəl
bolup, səkratta yatatti. 3 Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəhudiy
aqsaqalni uning yenioqa berip, uning kelip qulini qutquzuxi üqün ətünüxkə əwətti.□
4 Ular Əysaning aldioqa kəlgəndə uningoqa:
— Bu ixni tiligüqi bolsa, tilikini ijabət qilixingizoqa ħəqiqətən ərziydioqan adəm.
5 Qünki u bizning *Yəhudiy* elimizni yahxi köridu wə ħətta biz üqün bir sinagogmu
selip bərdi, — dəp jiddiy qiyapəttə ətünüxti.
6 Əysa ular bilən billə bardi. Birak əyigə az qaloqanda, yüzbexi Əysaning aldioqa
birnəqqə dostini əwətip uningoqa mundak degüzdi:
— «Təqsir, özlirini awarə qilmisila, özlirining torusumning astioqa kelixlirigə
ərziməymən.□ 7 Xunga özümnimu silining aldilirioqa berixqa layik ħesablimidim.
Sili pəqət bir eoqiz söz qilip qoysila, qulum sakiyip ketidu. 8 Qünki mənmu baxqa
birsining ħoquqi astidiki adəmmən, qol astimdimu ləxkərlirim bar. Birigə bar desəm
baridu, birigə kəl desəm, kelidu; qulumoqa bu ixni qil desəm, u xu ixni qilidu».□
9 Əysa bu gəpni anglap *yüzbexioqa* təəjjübləndi. U burulup kəynigə əgəxkən
halayiqqa:
Dərwəkə, ħətta Israildimu bundak zor ixənqni tapalmioqanidim! — dedi.
10 Yüzbexi əwətkən kixilər qaytip baroqanda, kesəl boloqan qulning səllimaza
saqayoqanliqini kördi.□

Tul ayalning ooqlini tirildürüx

11 Bu ixtin keyin u Nain degən bir xəħərgə bardi. Uning muhlisliri wə yənə top-top
kixilər uningoqa əgixip mangdi. 12 U xəħər qowuqioqa yeqinlaxqanda, mana kixilər
jinaza kətürüp qiqiwatqanidi. Əlgüqi anisining yəkkə-yeganə ooqli idi, uning üstigə
anisi tul ayal idi. Xəħərdin qong bir top adəm ayaloqa ħəmraħ bolup qiqqanidi. 13 Rəb
uni kərüp, uningoqa iqini aoqritip:
— Yioqlimioqin, — dedi. 14 Xuning bilən u ətüp, tawutqa qolini təgküziwidi, tawut
kətürgənlər tohtidi. U:
— Yigit, sanga eytimən, oyoqan! — dedi. □ ■ 15 Əlgüqi bolsa ruslinip tik olturdi wə
gəp qilixqa baxlidi. *Əysa* uni anisioqa tapxurup bərdi.
16 Ħəmməylənni qorqunq besip, ular Hudani uluoqlap:
— «Arimizda uluo bir pəyoqəmbər turoquzuldi!» wə «Huda Öz həlqini yoqlap kəldi!»
— deyixti.□ ■

□ **7:3 «... Əysaning kelip qulini qutquzuxi üqün...»** — grek tilida «qutquzux» wə «saqaytix» birla söz bilən ipadilinidu. **«Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəhudiy aqsaqalni uning yenioqa berip, Əysaning kelip qulini qutquzuxi üqün ətünüxkə əwətti»** — yüzbexi rimlik puqra bolup, Yəhudiy əməs idi. 5-ayətkə qarioqanda u rimliklarning butpərəslikini taxlap, Təwrat arqilik Hudaoqa etiqad baoqioqan adəm idi. □ **7:6 «Təqsir»** — yaki «Rəb». □ **7:8 «Qünki mənmu baxqa birsining ħoquqi astidiki adəmmən»** — muħim söz «mən**mu**» — demək, yüzbexi Rim imperatorning ħoquqi astida turup öz ħoquqi bilən əskərlirigə buyruq berələytti; Əysa aləm Igisining ħoħuqi astida turup, Ħəmmigə Qadirning ħoquqi bilən aləmning ixlirini buyruydioqan adəm idi. □ **7:10 «Yüzbexi əwətkən kixilər qaytip baroqanda, kesəl boloqan qulning səllimaza saqayoqanliqini kördi»** — bu wəqə «Mat.» 8:8-13dimu hatirilinidu. □ **7:14 «U ətüp, tawutqa qolini təgküziwidi»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə jinazioqa tegix kixini yəttə küngiqə «napak» qilatti («Qəl.» 19:11-12ni kərüng). Birak əlginini tirik qilix ħəmmə ixni baxqiqə qilidu! ■ **7:14** Ros. 9:40. □ **7:16 «Huda Öz həlqini yoqlap kəldi!»** — Təwrat wə Injilda «Hudaning yoqlixi» Uning insanlaroqa yeqin kelip ulardin həwər elixini öz iqigə alidu. ■ **7:16** Luqa 1:68; 24:19; Yh. 4:19; 6:14; 9:17.

17 Uning toƣrisidiki bu həwər pütün Yəhudiyə zemini wə ətraptiki rayonlarƣa tarkilip kətti.

Yəhya pəyƣəmbərning muhlislirining Əysa bilən kərüxkili kelixi
Mat. 11:2-19

18 Yəhyaning muhlisliri əmdi bu barlik ixlarning həwirini uningƣa yətküzdi. Yəhya muhlisliridin ikkiylənni özigə qakirip, ■ 19 Ularni Əysaning aldiƣa əwətip: «Kelixi mukərrər zat özüngmu, yaki baxka birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə əwətti.□
20 Ular Əysaning aldiƣa berip:
— Qəmüldürgüqi Yəhya bizni səndin: «Kelixi mukərrər zat özüngmu, yaki baxka birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə yeningƣa əwətti — dedi.
21 Dəl xu wakitta *Əysa* aƣrik-silak wə kesəl-waba baskan wə yaman rohlar qaplaxkan nurƣun kixilərni sakaytti wə nurƣun karioƣularni kəridioƣan kildi.
22 Xuning bilən u *Yəhyaning muhlisliriƣa*:
— Silər kaytip berip, Yəhyaƣa öz angliƣan wə kərgənliringlar toƣruluk həwər yətküzüp — «Korlar kərələydioƣan wə tokurlar mangalaydioƣan boldi, mahaw kesili boloƣanlar sakaytildi, gaslar angliyalaydioƣan boldi, ölgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəƣəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar. ■ 23 *Uningƣa yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp koyunglar, — dedi.□
24 Yəhyaning əlqiliri kətkəndin keyin, u top-top adəmlərgə Yəhya toƣruluk söz eqip:
— «Silər *burun Yəhyani izdəp* qölgə barƣininglarda, zadi nemini kərgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turƣan komuxnimu? ■ 25 Yaki esil kiyim kiygən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygən, əyx-ixrət iqidə yaxaydioƣanlar padixahlarning ordiliridin tepiliduƣu!
26 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyƣəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni silərgə eytip koyayki, *bu bolsa* pəyƣəmbərdinmu üstün bir boloƣuqidur. 27 Qünki *mukəddəs yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldingƣa əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu» — dəp yeziloƣan söz mana dəl uning toƣrisida yeziloƣandur. □ ■ 28 Qünki mən silərgə xuni eytip koyayki, ayallardin tuƣuloƣanlar arisida Yəhyadinmu uluƣi yok; əmma Hudaning padixahlikidiki əng kiqik boloƣinimu uningdin uluƣ turidu 29 (əmdi *Yəhyani* angliƣan pukralar, hətta bajgirlarmu Hudaning yolini toƣra dəp Yəhyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi. □ 30 Lekin Pərisiylər wə Təwratxunaslar Yəhyaning qəmüldürüxini kobul kilmay, Hudaning özlirigə boloƣan məksət-iradisini qətkə kakkanidi).

■ **7:18** Mat. 11:2. □ **7:19** **«Kelixi mukərrər zat»** — Huda wədə kiloƣan Kutkuzoƣuqi-Məsih, əlwəttə. Yəhya özi Məsihning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximusən» dəp gumanlinip soraydu. **«Kelixi mukərrər zat özüngmu, yaki baxka birsini kütüximiz kerəkmu?»** — Yəhya pəyƣəmbər xu muhlislirini əwətkəndə zindanda idi. Xuning bilən u bəlkim: «Əysa həkikətən Kutkuzoƣuqi bolsa, nemixka u meni muxu zindanda yetixka yol koyidu?» dəp sorixi mumkin idi. «Matta»diki «koxumqə söz»də bu ix («Mat.» 11:2-6) toƣruluk izahatlirimizni kərüng. ■ **7:22** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23** **«Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!»** — Yəhya pəyƣəmbər zindanda yetip: «Əysa Kutkuzoƣuqi-Məsih bolsa nemixka meni zindandin kutkuzmioƣan?» — dəp gumanlanoƣan bolsa kerək idi. Yəhyaning bu soali toƣruluk «Matta»diki «koxumqə söz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27** **«Mana, yüz aldingƣa əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1; «Yəx.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2. □ **7:29** **«hətta bajgirlarmu Hudaning yolini tooƣra dəp Yəhyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi»** — «Hudaning yolini tooƣra dəp» grek tilida «Hudani tooƣra dəp…» degən ibarini bildüridu.

31 Lekin bu zamanning kixilirini zadi kimlərgə ohxitay? Ular kimlərgə ohxaydu?
■ 32 Ular huddi rəstə-bazarlarda olturuwelip, bir-birigə: «Biz silərgə sunay
qelip bərsəkmu, ussul oynimidinglar», «Matəm pədisigə qelip bərsəkmu, yioɣa-
zar ƙilmidinglar» dəp *ƙaƙxaydioɣan tuturuƙsiz* balilaroɣa ohxaydu. 33 Qünki
Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti. Xuning bilən
silər: «Uningoɣa jin qaplixiptu» deyixisilər. □ ■ 34 Insan'ooɣli bolsa kelip ħəm
yəydu ħəm iqidu wə mana silər: «Taza bir toymas wə məyhor ikən. U bajgirlar
wə gunaħkarlarning dostidur» deyixisilər. 35 Lekin danaliƙ bolsa əzining barliƙ
pərzəntliri arƙiliƙ durus dəp tonulidu».□

Gunaħkar ayalning Əysani ətirlixi

36 Pərisiylərdin biri uningdin əyümdə meħman bolsingiz dəp ətündi. Əmdi u
Pərisiyning əyigə kirip dastihanda olturdi. □ ■ 37 Wə mana, u xəħərdə buzuƙ dəp
tonuloɣan bir ayal Əysaning bu Pərisiyning əyidə dastihanda olturoɣanliƙini anglap,
aƙ ƙaxtexidin yasaloɣan bir ƙutida murməkki elip kəldi. □ 38 U yioɣlioɣan peti
uning kəynidə, putioɣa yeƙin turup, kəz yaxliri ƙilip, putlirini ħəl ƙiliwətti; andin
qaqliri bilən uning putlirini ertip ƙurutti ħəm putlirini tohtimay səyüp, üstigə ətir
sürdi. 39 Əmdi uni qaƙiroɣan Pərisiy bu ixni kərüp, iqidə: «Bu adəm rast pəyoɣəmbər
boloɣan bolsa, əzigə tegiwatƙan bu ayalning kim wə ƙandaƙ ikənlikini bilətti. Qünki
u bir buzuƙ!» dəp oylidi.

40 Xuning bilən Əysa uningoɣa jawabən:

— Simon, sanga dəydioɣan bir gepim bar, — dedi.

— Eyting, ustaz, — dedi Simon.

41 — Ikki adəm məlum bir ƙərz igisigə ƙərzdar ikən. Biri bəx yüz kümüx dinaroɣa,
yənə biri bolsa əllik kümüx dinaroɣa ƙərzdar ikən. □ 42 Lekin ħər ikkisining
ƙərzni ƙayturoɣili ħeqnərsisi bolmioɣaqƙa, ƙərz igisi meħribanliƙ ƙilip ħər ikkisining
ƙərzini kəqürüm ƙiptu. Seningqə, ularning ƙaysisi uni bəkrək səyidu? — dəp soridi
Əysa.

43 Simon jawabən: — Meningqə, *ƙərzi* kəprək kəqürüm ƙilinoɣan kixi, — dedi.

— Tooɣra ħəküm ƙilding, — dedi Əysa. 44 Andin ħeliƙi ayaloɣa burulup, Simonoɣa:

— Bu ayalni kərdüngmu? Mən əyünggə kirginim bilən, sən putlirimni yuyuxƙa su
bərmigəniding; lekin u kəz yexi bilən putlirimni yudi wə qeqi bilən ertip ƙurutti.
45 Sən meni salam berip səymiding; lekin u mən kirgəndin tartip putlirimni səyüxtin
tohtimidi. 46 Sən beximoɣimu may sürkimigəniding; biraƙ u mening putlirimoɣa
murməkkini sürkəp ƙoydi. □ 47 Xunga xuni sanga eytip ƙoyayki, uning nuroɣun
gunaħliri kəqürüm ƙilindi. Qünki mana, uning kərsətkən meħir-muħəbbiti qongƙur

---

■ **7:31** Mat. 11:16. □ **7:33 «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti» —** grek tilida «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip nə nan yeməydu nə iqməydu». Oƙurmənlərning esidə barki, Yəhya pəyoɣəmbər intayin oɣorigil ozuƙlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **7:35 «danaliƙ bolsa əzining barliƙ pərzəntliri arƙiliƙ durus dəp tonulidu» —** yaki «danaliƙ bolsa əzining barliƙ ix-mewiliri arƙiliƙ durus dəp tonulidu». Bu ƙiskə ayət üstidə wə uningdiki kəp muħim prinsiplar tooɣrisida «Matta»diki «ƙoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **7:36 «… dastihanda olturdi» —** grek tilida «dastihanda yatti». Yəhudiylar wə Greklər adəttə dastihanda yanpaxlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yħ. 11:2; 12:2. □ **7:37 «murməkki» —** bu hil ətir. U adəttə intayin ƙimmət idi (məsilən, «Mat.» 26:7ni kərüng). □ **7:41 «kümüx dinar» —** Rim imperiyəsning pul birliki, təhminən bir adəmning bir künlük ix ħəƙƙi bolatti. □ **7:46 «Sən beximoɣimu may sürkimigəniding» —** xu dəwrdə kixilər ħərmətlik meħmanlarni ƙarxi elix üqün meħmanning bexioɣa ətirlik mayni sürkəp ƙoyatti.

əməsmu? Əmma kəqürümi az bolƣanlarning meһir-muһəbbətni kərsitiximu az bolidu, — dedi.□
48 Andin u ayalƣa:
— Gunaһliring kəqürüm qilindi, — dedi.■
49 Ular bilən һəmdastihan olturƣanlar kənglidə: «Kixilərning gunaһlirinimu kəqürüm qilƣuqi bu adəm zadi kimdu?» deyixti.■
50 Əysa һeliqi ayalƣa:
— Etiqading seni qutquzdi; aman-hatirjəmlik bilən qaytqin! — dedi.□

8

Əysaƣa əgəxkən ayallar
Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

1 Keyin, *Əysa* xu yurtlarni kezip, xəһərmu-xəһər, yezimu-yeza Hudaning padixaһliqining hux həwirini elan qilip jakarlidi; on ikkiylənmu uning bilən birgə bardi. 2 Uning bilən billə barƣanlardin yənə yaman roһlardin wə aƣriq-silaqlardin saqaytilƣan bəzi ayallarmu bar idi; ularning arisida əzidin yəttə jin һəydəp qiqirilƣan Məryəm (Magdallik dəp atalƣan),■ 3 Һerod *han*ning saray ƣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxqa nurƣun ayallarmu bar idi. Bular əz mal-mülükliri bilən u *wə uning muhlislirining* һajətliridin qiqatti.□

Uruq qaqquqi tooƣrisidiki təmsil

4 Qong bir top adəmlər yiƣilƣanda, xundaqla һərqaysi xəһərlərdin kixilər uning yeniƣa kəlgəndə, u ularƣa bir təmsil səzləp bərdi:■
5 — «Uruq qaqquqi uruq qaqqili *etizoƣa* qiqiptu. Uruq qaqqanda, uruqlardin bəziliri qiƣir yol üstigə qüxüp, dəssilip ketiptu wə asmandiki uqar-qanatlar kelip ularni yəp ketiptu. 6 Baxqa bəziliri taxlik yərgə qüxüptu. Yərdə nəmlik bolmiƣaqqa, ünüp qiqqini bilən qurup ketiptu. 7 Baxqa bəziliri tikənlərning arisiƣa qüxüptu, tikənlər maysilar bilən təng əsüp maysilarni booƣuwaptu. 8 Baxqa bəziliri bolsa yahxi tupraqqa qüxüptu. Üngəndin keyin, yüz һəssə һosul beriptu». Bularni degəndin keyin u yuqiri awaz bilən:
— Angliƣudək quliqi barlar buni anglisun! dəp towlidi.
9 Keyin uning muhlisliri uningdin: — Bu təmsilning mənisi nemə? — dəp soridi. ■
10 U ularƣa mundaq dedi:

□ **7:47 «Qünki mana, uning kərsətkən meһir-muһəbbiti qongqur əməsmu?»** — bu ayalning muһəbbiti Hudaning kəqürümigə erixixning səwəbi əməs, bəlki uning qongqur muһəbbiti uning **alliqaqan Hudaning kəqürümigə erixkənliki tüpəylidin** boldi wə xundaqla buningƣa ispat kərsətti. ■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50 «Etiqading seni qutquzdi»** — «etiqading» muxu yərdə, xübһisizki, Əysa bu səz bilən ayalning əzigə baƣliƣan ixənqini, yəni uning gunaһlarni kəqürüm qilalaydiƣan Məsiһ ikənlikigə baƣliƣan ixənqini kərsitidu. ■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3 «u wə uning muhlislirining»** — bu ibarə grek tilida bəzi kəqürülmilərdə «uning» yaki bəzi kəqürülmilərdə «ularning» bilən ipadilinidu. **«Һerod *han*ning saray ƣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxqa nurƣun ayallarmu bar idi... uning... һajətliridin qiqatti»** — «kirix səz»imizdə deginimizdək, Luqa daim Əysaning qiz-ayallar bilən bolƣan munasiwitini bayqap yüridu. ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2. ■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10.

— Hudaning padixahliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi. Biraq bu ixlar qaloɣan baxqilaroɣa təmsillər bilənla eytilidu. Məqsiti xuki, «Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu».□ ■
11 Əmdi təmsilning mənisi mundaq: — Uruq bolsa, Hudaning söz-kalamidur. ■ 12 Qioɣir yol boyidikilər bolsa muxular: Ular söz-kalamni anglaydu; lekin Iblis kelip, ularning ixinip qutquzuluxining aldini elixi üqün ularning qəlbidiki sözni elip ketidu. 13 Taxlik yərgə qüxkən uruqlar söz-kalamni angliɣan haman huxallik bilən qobul qiliɣanlaroɣa təmsil qilinoɣan. Ularda yiltiz bolmioɣaqqa, pəqət bir məhəl ixinip, andin sinaq-müxküllük waqti kəlgəndə, *etiqadtin* teyilip ketidu. ■ 14 Tikənlikkə qüxkən uruqlar bolsa xundaq adəmlərni kərsətkənki, sözni angliɣan bolsimu, yoloɣa qikqandin keyin bu paniy hayattiki əndixilər, baylixlar wə halawətlərning eziqturuxliri bilən booɣulup, uruq pixmay hosul bərməydu. ■
15 Lekin yahxi tupraqqa qeqiloɣan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap, səmimiy wə yahxi qəlbi bilən uni tutidioɣanlarni kərsitidu; bundaq adəmlər səwrqanlik bilən hosul beridu.

Həmmə ix axkarilinidu
Mar. 4:21-25

16 Heqkim qiraoɣni yekip qoyup üstigə idixni kəmtürüp qoymas yaki kariwat astioɣa turoɣuzmas, bəlki qiraoɣdanning üstigə qoyidu; buning bilən əygə kirgənlər yoruqlukni köridu. ■ 17 Qünki yoxuruloɣan heqqandaq ix axkarilanmay qalmaydu, wə heqqandaq məhpiy ix ayan bolmay, yoruqlukqa qikmay qalmaydu. ■
18 Xuning üqün, anglixinglarning qandaq ikənlikigə köngül qoyunglar! Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu köp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, hətta bar dəp hasablioɣinimu uningdin məhrum qilinidu.□ ■

Əysaning həqiqiy ailisi
Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

19 Əmdi uning anisi wə iniliri uning bilən kərüxkili kəldi. Lekin adəm nuroɣun boloɣaqqa, yenioɣa kelalmigənidi. ■ 20 Xuning bilən birsi uningoɣa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən kərüximiz dəp, sirtta turidu, — dedi.
21 Lekin u jawabən: — Mening anam wə aka-uka qerindaxlirim bolsa Hudaning sözini anglap, uningoɣa əməl qiloɣuqilardur, dedi.■

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41

22 Wə xundaq boldiki, xu künlərdin biri, u muhlisliri bilən bir kemigə qüxüp, ularoɣa:

□ **8:10** **«Hudaning padixahliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi» —** «sirlar» Injilda əslidə insanlaroɣa axkarilanmioɣan, hazir Məsih yaki rosulliri arqilik ayan qilinoɣan ixlarni kərsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirlik, əlwəttə. **«Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu»** — bu sözlər «Yəx.» 6:9din elinoɣan. ■ **8:10** Zəb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yəx. 6:9-10; Əz. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luka 18:24; 1Tim. 6:9. ■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luka 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luka 12:2. □ **8:18** **«Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu köp berilidu —** «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübhisizki, əbədiy əhmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni əz iqigə qoqum alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əhmiyətlik» hərbirnemə boluxi üqün pəqət Məsihdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luka 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31. ■ **8:21** Yh. 15:14; 2Kor. 5:16.

— Kəlning u ketiola barayli, — dedi. Xuning bilən ular yolola qikti. ■ 23 Kemə ketiwatkanda u uykuola kətkənidi. Kəlgə tuyuksiz kara boran kelip, kemigə su toxup ketip, ular həwptə kaldi. 24 Muhlislar kelip uni oyoitip:
— Ustaz, ustaz, tügixidiolan bolduk! — dedi.
Lekin u ornidin turup, boranola wə dawaloluolan dolkunlarola tənbih bərdi; həmmisi tohtap, tinq boldi. 25 U muhlisliriola karap:
— Ixənqinglar nəgə kətti? — dedi.
Ular həm korkuxup, həm bəkmu həyran bolup, bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu, buyruk kilsa, hətta xamallar wə dolkunlarmu uningola boysunidikən-hə! — dəp ketixti.■

Əysaning «koxun» jinlar qaplaxkan adəmni azad kilixi
Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20

26 Xuning bilən ular Galiliyəning udulidiki Gerasalikларning yurtiola yetip bardi. □ ■
27 U kirolakka qikixi bilənla, uzundin beri jinlar qaplaxkan, xəhərdin kəlgən məlum adəm uning aldiola kəldi. Bu adəm kiyim kiyməy, heq öydə turmay, gorlər arisida yaxaytti. □ 28 Lekin u Əysani kərüpla warkirap, uning ayioliola yikilip kattik awaz bilən:
— Həmmidin Aliy Hudaning Ooli Əysa, sening mən bilən nemə karing! Səndin ötünimənki, meni kiynima! — dəp towlap kətti. 29 Qünki Əysa napak rohning uningdin qikixini buyruwatatti (qünki jin nuroun ketim uni tutuwaloanidi; u qaolarda kixilər uning put-kollirini kixən-zənjirlər bilən baolap uni kamap koyoan bolsimu, u zənjirlərni üzüp keqip qikkan wə jin təripidin qəl-bayawanlarola həydiwetilgənidi).
30 Əysa bu adəmdin:
— Isming nemə? — dəp soriwidi, u: — Ismim «Koxun», — dedi. Qünki nuroun jinlar uning iqigə kirip qaplixiwaloanidi. 31 Əmdi ular Əysadin özlirini tegi yok hangola kətküzməslikni ötünüp yalwurdi.
32 Xu yərdə tao baorida qong bir top tongguz padisi ozukliniwatatti. Jinlar Əysaola yalwurup, tongguzlarning tenigə kirixkə ijazət berixini ötündi. U ularola ijazət bərdi.
33 Jinlar xu adəmdin qikip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi; xuning bilən pütkül tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, kəlgə oərk boldi.
34 Tongguzlarni bakkuqilarmu bu wəkəni kərüp u yərdin keqip, xəhər-yezilarda bu həwərni tarkatti. 35 Halayik zadi nemə ix boloanlikini kərgili qikti; Əysaning aldiola kəlgəndə, xu yərdə özidin jinlar qikkan helikі adəmning kiyim-keqəkni kiyip, əs-hoxi jayida halda Əysaning ayioi aldida olturoinini kərdi; ular korkup ketixti. 36 Bu wəkəni kərgənlərmu jinlar qaplaxkan adəmning kandak sakaytiloinini köpqilikkə təswirləp bərdi. 37 Andin Gerasalikларning yurtidikilər wə ətrapidiki barlik kixilər uning ularning arisidin ketixini ötünüxti. Qünki dəhxətlik korkunq ularni baskanidi. Xunga u kemigə qüxüp, kaytixka yol aldi. □ ■ 38 Əmma jinlar özidin qikip kətkən helikі adəm uningola, Mən sən bilən billə ketəy, — dəp yalwurdi.
Lekin u uni yoloa selip:■
39 — Öyünggə kaytip berip, Hudaning sanga xunqə qong ixlarni kilip bərgənlikini yətküzgin, — dedi.
U adəm kaytip berip, pütkül xəhərni arilap, Əysaning özigə xunqə qong ixlarni kilip bərgənlikini elan kildi.

■ **8:22** Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ **8:25** Ayup 26:12; Zəb. 107:25. □ **8:26** **«Gerasalikлar»** — «Mat.» 8:28də ular «Gadaralikлar»mu dəp atilidu. ■ **8:26** Mat. 8:28; Mar. 5:1. □ **8:27** **«gorlər arisida»** — yaki «gorlər iqidə». Pəlæstində kop gorlər öngkürlərdin yasilidu. □ **8:37** **«Gerasalikлar»** — yaki «Gadariylikлar» yaki «Gergəsənlikлar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18.

Tirildürülgən kiz, sakaytilogan ayal
Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

40 Əysa kaytip kəlginidə, xundak boldiki, halayik uni huxallik bilən karxi elixti; qünki
həmməylən uning kaytip kelixini kütüp turatti. □ 41 Wə mana, bir kixi, sinagogning
qongi bologan Yairus isimlik kiximu Əysaning aldiga kelip ayiogiga өzini etip, uning
өyigə berixini ətündi. ■ 42 Qünki uning on ikki yaxlik yalguz kizi səkratta idi.
Əysa u yərgə barginida, top-top kixilər uning ətrapiga ziq olixip uni kistixatti.
43 Arisida hun təwrəx kesiligə giriptar bologinigа on ikki yil bologan bir ayal bar idi; u
bar-yokini tewiplarga həjləp tügətkən bolsimu, heqkaysisidin xipa tapmiganikən.
■ 44 U *Əysaning* arkisidin kelip, uning tonining pexini siliwidi, xuan hun tohtidi.
45 Əysa: — Manga kol təgküzgən kim? — dəp soridi.
Həmməylən inkar kilganda, Petrusmu wə uning bilən bologanlarmu:
— Ustaz, halayik top-top bolup tət ətrapingni olixip, seni kistixiwatkan yərdə, sən
«Manga təgkən kim?», dəp soraysəngu? — dedi.
46 Lekin Əysa:
— Yak! Birsi manga təgdi; qünki wujudumdin kudrətning qikip ketiwatkinini
səzdim, — dedi.
47 Helik ayal өzining yoxurup kalalmaydiganlikini bilip, titrigən halda uning aldiga
yikildi wə kөpqilik aldida өzining nemə səwəbtin Əysagа kol təgküzgənlikini,
xundakla xuan kandak sakayganlikini eytti.
48 Əysa uningga: — Yürəklik bol, kizim, ixənqing seni sakaytti! Aman-hatirjəmlik
bilən mangqin! — dedi. □
49 U səz kiliwatkanda, sinagog qongining өyidin qikkan birəylən kelip sinagog
qongiga:
— Kizingiz jan üzdi. Əmdi ustazni kayitmigin, — dedi.■
50 Lekin Əysa buni anglap uningga:
— Korkmigin! Pəkət ixənqtə bol, u sakiyip ketidu, — dedi.
51 U өygə barganda Petrus, Yuhanna, Yakup wə kizning ata-anisidin baxka
heqkimning өzi bilən billə өygə kirixigə ruhsət kilmidi. 52 U yərdikilər həmmisi
kizga matəm tutup yiga-zar kətürüwatatti. Lekin u:
— Boldi, yiglimanglar! Qünki kiz өlmidi, pəkət uhlap kaptu! — dedi.■
53 Ular bolsa kizning allikaqan jan üzdi dəp bilgəqkə, uni məshirə kildi. 54 Lekin u
ularni qikiriwetip, kizning kolidin tartip:
— Balam, ornungdin tur, — dəp qakirdi. 55 *Kizning* rohi kaytip kelip, u dərhal ornidin
turdi. U kizga yegüdək birnemə berixni eytti. 56 Kizning ata-anisi intayin həyran
kelixti. Lekin u ularga bu ixni heqkimgə eytmaslikni tapilidi.

9

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

1 Əysa on ikkiylənni qakirip, ularga barlik jinlarni həydiwetix wə kesəllərni
sakaytixka kudrət wə hokuk bərdi.■ 2 Andin ularni Hudaning padixahlikini jar kilix
wə kesəllərni sakaytixka əwətti.■ 3 U ularga:

□ **8:40** **«Əysa kaytip kəlginidə»** — bəlkim kəlning udulidiki kaxka kaytkanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25. □ **8:48** **«Yürəklik bol, kizim, ixənqing seni sakaytti!»** — bu ayal nemixka xundak korkti? «Mat.» 9:22diki izahatni kərüng. ■ **8:49** Mar. 5:35. ■ **8:52** Yh. 11:11. ■ **9:1** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luka 6:13. ■ **9:2** Mat. 10:7.

— Silər səpər üqün ḥeq nərsə almanglar, nə ḥasa, nə hurjun, nə nan, nə pul eliwalmanglar; birər artuq yəktəkmu eliwalmanglar.□ ■ 4 Wə qaysi өygə *qobul qilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydə turunglar.□ 5 Əmdi qaysi yərdiki kixilər silərni qobul qilmisa, u xəḥərdin qiqqininglarda ularoqa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioqinglardiki topinimu qeqiwetinglar! — dedi.□ ■
6 Muhlislar yoloqa qiqip, yeza-qixlaqlarni arilap hux həwərni elan qilip, ḥəmmə yərdə kesəllərni saqaytti.
7 Əmdi Ḥerod ḥakim uning barliq qiloqanliridin həwər tepip, qaymuqup qaldi. Qünki bəzilər: «Mana Yəḥya өlümdin tiriliptu!» desə,□ ■ 8 yənə bəzilər: «Ilyas pəyoqəmbər *qayta* pəyda boldi» wə yənə baxqilar: «Qədimki pəyoqəmbərlərdin biri qaytidin tiriliptu!» dəytti.
9 Ḥerod: «Mən Yəḥyaning kallisini alduroqanidim, əmdi mən muxu gepini anglawatqan zat zadi kimdu?» — dedi. Xuning bilən u uni kərüx pursitini izdidi.

Bəx ming kixini toydurux
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yḥ. 6:1-14

10 Rosullar bolsa qaytip kelip, өzlirining qiloqan ixlirining ḥəmmisini Əysaoqa məlum qildi. U ularni elip, hupiyanə ḥalda Bəyt-Saida degən xəḥərdiki hilwət bir yərgə kəldi. ■ 11 Biraq halayiq buningdin həwər tepip uningoqa əgixip kəldi. U ularni qarxi elip, ularoqa Hudaning padixaḥliqi tooqrisida səzlidi wə xipaoqa moḥtajlarni saqaytti. 12 Kün olturay degəndə, on ikkiylən uning aldioqa kelip uningoqa:
— Halayiqni yoloqa salsang, ular ətraptiki yeza-qixlaqlaroqa wə etizlaroqa berip qonoqudək jaylar wə ozuq-tülük tapsun; qünki muxu yər qəllük ikən, — dedi.■
13 Lekin u ularoqa:
— Ularoqa өzünglar ozuq beringlar, — dedi.
— Bizdə pəqət bəx nan bilən ikki beliqtin baxqa nərsə yoq. Bu barliq həlqkə ozuq-tülük setiwelip keləmduq?! — deyixti ular. ■ 14 Qünki xu yərdə yioqiloqan ərlərningla sani bəx mingqə idi.
U muhlislaroqa:
— Halayiqni əlliktin-əlliktin bəlüp olturoquzunglar, — dedi.□
15 Ular uning deginiqə qilip ḥəmməylənni olturoquzdi. 16 Əysa bəx nan bilən ikki beliqni qolioqa elip, asmanoqa qarap *Hudaoqa* təxəkkür eytip bularni bərikətlidi. Andin ularni oxtup, halayiqqa sunup berix üqün muhlisliroqa bərdi. ■ 17 Ḥəmməylən yəp toyundi. Andin xulardin exip qaloqan parqilirini on ikki sewətkə yioqip qaqilidi.□

Petrusning Əysani «Məsiḥ» dəp tonuxi
Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

18 Wə xundaq boldiki, u өzi yaloquz dua qiliwatqanda, muhlisliri yenida turatti. U ulardin:

□ **9:3 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **9:3** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ **9:4 «u yurttin kətküqə xu өydə turunglar»** — yaki «u yurttin kətküqə xu өydə qiqip-kirip turunglar». Kona zamanlarda pəylasoplar wə «təlim bərgüqilər» өymu-өy yürüp tiləmqilik qilatti. Əmma Məsiḥ muhlisliri xundaq qilmasliqi kerək idi. Yənə 10:7 wə uningdiki izaḥatnimu kərüng. □ **9:5 «u xəḥərdin qiqqininglarda ularoqa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioqinglardiki topinimu qeqiwetinglar!»** — «ayaoqdiki topini qeqiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq» degənni bildürüp, Hudaning səzini rət qiloqanlaroqa qattiq agaḥlandurux idi. ■ **9:5** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ **9:7 «Ḥerod ḥakim»** — muxu yərdə «ḥakim» grek tilidiki «tetrark»ni bildüridu. 3:1diki izaḥatni kərüng. ■ **9:7** Mat. 14:1; Mar. 6:14. ■ **9:10** Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32. ■ **9:12** Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yḥ. 6:5. ■ **9:13** Mat. 14:16; Mar. 6:37; Yḥ. 6:9. □ **9:14 «ərlərningla sani bəx mingqə»** — bala-qaqiliri ḥesablanmioqan. ■ **9:16** 1Sam. 9:13. □ **9:17 «sewət»** — grek tilida «qol sewət» — demək, bir adəm ikki qollap kətürələydioqan sewətlər.

— Halayiq meni kim dəydu? — dəp soridi.■
19 Ular jawabən: — Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəhya, bəzilər Ilyas *pəyƣəmbər*, wə
yənə bəzilər qədimki pəyƣəmbərlərdin biri tiriliptu dəydu, — dedi.■
20 U ulardin:
— Silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawab berip: — Sən Hudaning Məsihidursən, — dedi.□
21 U ularƣa qattiq jekilәp, bu ixni heqkimgə tinmanglar, dəp tapilidi. 22 —
Qünki Insan'ooƣlining nurƣun azab-oqubət tartixi, aqsaqallar, bax kahinlar wə
Təwrat ustazliri təripidin qətkə qeqilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin tirildürülüxi
muqərrər, — dedi.■
23 Andin u ularning həmmisigə mundaq dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət qilsa, əzidin keqip, hər küni əzining krestini
kətürüp manga əgəxsun! □ ■ 24 Qünki kimdəkim əz hayatini qutquzimən dəydikən,
qoqum uningdin məhrum bolidu, lekin mən üqün əz hayatidin məhrum boloƣan
kixi hayatini qutquzidu. ■ 25 Qünki bir adəm pütün dunyaƣa igə bolup, əzini
halak qilsa yaki əzidin məhrum qalsa, buning nemə paydisi bolsun?! 26 Qünki
kimdəkim məndin wə mening səzlirimdin nomus qilsa, Insan'ooƣli əzining xan-xəripi
iqidə, uning Atisining wə muqəddəs pərixtilərning xan-xəripi iqidə qaytip kəlginidə
uningdinmu nomus qilidu. □ ■ 27 Lekin mən dərhəqiqət silərgə xuni eytip qoyayki,
bu yərdə turƣanlarning arisidin əlümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning
padixahliqini kəridioƣanlar bardur.■

Əysaning julaliqta kərünüxi
Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8

28 Bu səzlərdin təhminən səkkiz kün keyin xundaq boldiki, u Petrus, Yuhanna wə
Yaqupni elip, dua qilix üqün bir taoƣqa qiqti. ■ 29 U dua qiliwatqinida, uning yüzining
qiyapiti əzgərdi wə kiyimliri ap'aq bolup qaqmaqtək qaqnidi. 30 Wə mana, ikki
adəm pəyda bolup uning bilən səzlixixiwatqanidi; ular Musa wə Ilyas *pəyƣəmbərlər*
idi. 31 Ular parlaq jula iqidə ayan bolup, uning bilən Yerusalemda ada qilidioƣan
«dunyadin ətüp ketix»i tooƣrisida səhbətləxti.□
32 Əmdi Petrus wə uning həmrahlirini heli ügidək basqanidi; lekin ularning uyqusi
toluq eqiloƣanda ular uning xan-xəripini wə uning bilən billə turƣan ikki adəmzatni
kərdi. 33 Wə xundaq boldiki, bu ikkisi Əysadin ayriliwatqanda, Petrus əzining nemini
dəwatqanliqini bilmigən halda Əysaƣa:
— Ustaz, bu yərdə boloƣinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaƣa, yənə
birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli, — dedi.□

■ **9:18** Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ **9:19** Mat. 14:2. □ **9:20 «sən Hudaning Məsihidursən»** — «Məsih» degən səz tooƣruluq «Təbirlər»imizni kərüng. «Hudaning Məsihi» demək, Huda təyinlәp əwətkən Məsih. ■ **9:22** Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 18:31; 24:7. □ **9:23 «Kimdəkim manga əgixixni niyət qilsa, əzidin keqip, hər küni əzining krestini kətürüp manga əgəxsun!»** — «Mat.» 10:38ni, xundaqla uningdiki izahatnimu kərüng. ■ **9:23** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 14:27. ■ **9:24** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 17:33; Yh. 12:25. □ **9:26 «Insan'ooƣli əzining xan-xəripi iqidə… qaytip kəlginidə…»** — «Insan'ooƣli» Məsihning əzi, əlwəttə. Bu ibarə tooƣruluq «Mat.» 8:20diki izahat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **9:26** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuha. 2:23. ■ **9:27** Mat. 16:28; Mar. 9:1. ■ **9:28** Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ **9:31 «… uning bilən Yerusalemda ada qilidioƣan «dunyadin ətüp ketix»i tooƣrisida səhbətləxti»** — bu bayanda «dunyadin ətüp ketix» intayin əhmiyətlik səz, grek tilida «eksodus» degən bilən ipadilinidu. Bu səz Israil həlqining «Misirdin qiqix»ini bildürgənidi. Demək, Musa pəyƣəmbər Israil həlqini Misirning qulluqidin qutquzoƣandək, Əysa Məsih Hudaning həlqini gunahning wə Xəytanning qulluqidin (əz qurbanliqi arqilik) qutquzidioƣan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliri wə «qoxumqə səz»imizni kərüng). □ **9:33 «Birini sanga, birini Musaƣa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli»** — bu səz wə pütün wəqə tooƣruluq yənə «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng.

34 Lekin u bu gəplərni qiliwatqanda, bir parqə bulut pəyda bolup ularni qapliwaldi;
ular bulut iqigə kirip qaloɣinida qorquxup kətti. 35 Buluttin tuyuqsiz bir awaz
anglinip:
— Bu Mening səyümlük Ooɣlumdur. Uningoɣa qulaq selinglar! — dedi.□ ■
36 Awaz anglanoɣandin keyin, qarisa, Əysa өzi yaloɣuz qaloɣanidi. Ular süküt qilip
qelixti wə xu künlərdə өzliri kөrgən ixlardin ɧeqqaysisini ɧeqkimgə eytmidi.

Uning jin qaplaxqan balini saqaytixi
Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27

37 Ətisi, ular taoɣdin qüxkən waqtida, zor bir top kixilər uni qarxi aldi. ■ 38 Mana,
topning arisidin birəylən warqirap:
— Ustaz, өtünüp qalay, ooɣlumoɣa iqingni aoɣritip qarap qoyoɣaysən! Qünki u
mening birla balam idi. 39 Mana, uni daim bir roɧ tutuwelip, u өziqila warqirap-
jarqirap ketidioɣan bolup qaldi; u uning bədinini tartixturup, aoɣzidin aq kөpük
kəltürüwetidu. *Jin* uni daim degüdək qiynap, uningoɣa ɧeq aram bərməydu.
□ 40 Mən muhlisliringizdin roɧni ɧəydiwetixni өtünüwidim, biraq ular undaq
qilalmidi, — dedi.
41 Əysa jawabən: — Əy etiqadsiz wə tətür dəwr, silər bilən qaqanoɣiqə turup, silərgə
səwr qilay? — Ooɣlungni aldimoɣa elip kəlgin — dedi.
42 Bala tehi yolda keliwatqanda, jin uni yiqitip, pütün bədinini tartixturdi. Əysa
napak roɧqa tənbiɧ berip, balini saqaytti wə uni atisioɣa qayturup bərdi. □
43 ɧəmməylən Hudaning xərəplik küq-qudritigə qin-qinioɣa patmay təəjjüpləndi.
ɧəmmisi Əysaning qiloɣanlirioɣa ɧəyran qelixip turoɣanda, u muhlisliroɣa mundaq
eytti:
44 — Bu səzlərni qulaqliringlaroɣa obdan singdürüp qoyunglar. Qünki Insan’ooɣli pat
arida *satqunluqtin* insanlarning qolioɣa tapxurup berilidu, — dedi.■
45 Biraq ular bu səzni qüxinəlmidi. Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün
ulardin yoxuruloɣanidi. Ular uningdin bu səz tooɣruluq soraxqimu petinalmidi.□ ■

Hudaning nəzиridə kim əng uluoɣ?
Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

46 Əmdi muhlislar arisida ulardin kimning əng uluoɣ bolidioɣanliqi tooɣruluq talax-
tartix pəyda boldi. ■ 47 Əmma Əysa ularning kөnglidiki oylarni kөrüp yetip, kiqik
bir balini elip yenida turoɣuzup, 48 ularoɣa:
— Kim mening namimda bu kiqik balini qobul qilsa, meni qobul qiloɣan bolidu wə
kim meni qobul qilsa, meni əwətküqini qobul qiloɣan bolidu. Aranglarda өzini əng
tөwən tutqini bolsa uluoɣ bolidu, — dedi.■

Qarxi turmaslikning өzi qollioɣanliqtur
Mar. 9:38-40

□ **9:35 «Bu Mening səyümlük Ooɣlumdur...»** — yaki «Bu Mening Ooɣlum, Mening tallioɣinim...». ■ **9:35** Qan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:37** Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ **9:39 «mana, uni daim bir roɧ tutuwelip, u өziqila warqirap-jarqirap ketidioɣan bolup qaldi»** — «roɧ» xübɧisizki yaman roɧ, jinni kөrsitidu. □ **9:42 «jin uni yiqitip,...»** — yaki «jin uni yirtip...». ■ **9:44** Mat. 17:22; Mar. 9:31. □ **9:45 «Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün ulardin yoxuruloɣanidi»** — kim təripidin yoxuruloɣanliqi eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət өz galliqi təripidinmu? Bizningqə Xəytan bu ixni qiloɣuqi idi; qünki Məsiɧ өzining pütün dunya üqün əlüp pida boluxini muhlislarning qüxinixini halaytti (44-ayəttə). ■ **9:45** Luqa 2:50; 18:34. ■ **9:46** Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24. ■ **9:48** Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yɧ. 13:20.

49 Yuḫanna jawabən uningoɣa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni ḫəydəwatqan birsini kərduq. Lekin u biz bilən birgə sanga əgəxmigənliki tüpəylidin, uni tostuq, — dedi.■
50 Lekin Əysa uningoɣa: — Uni tosmanglar. Qünki kim silərgə qarxi turmisa silərni qollioɣanlardindur, — dedi.■

Əysani qarxi almioɣan yeza

51 Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti. □ ■ 52 *Xuning üqün* u aldin əlqilərni əwətti. Ular yoloɣa qikip, uning kelixigə təyyarlik qilix üqün Samariyə əlkisidiki bir yezioɣa kirdi. 53 Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul qilmidi. □ ■ 54 Uning muhlisliridin Yaqup bilən Yuḫanna bu ixni kərüp:
— I Rəb, ularni kəydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini qikiriximizni halamsən? — dedi.□
55 Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin boloɣanliqinglarni bilməydikənsilər» — dedi. □ 56 Andin ular baxqa bir yezioɣa ətüp kətti.■

Əysaoɣa əgixixning bədili
Mat. 8:19-22

57 Wə xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, birsi uningoɣa:
— I Rəb, sən qəyərgə barma, mən sanga əgixip mangimən, — dedi.■
58 Əysa uningoɣa:
— Tülkilərning əngkürliri, asmandiki quxlarning uwiliri bar. Biraq Insan'ooɣlining bexini qoyoɣudək yerimu yoq, — dedi.
59 U yənə baxqa birsigə:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Lekin u:
— Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoɣili ijazət bərgəysən, — dedi.□ ■

■ **9:49** Mar. 9:38. ■ **9:50** Mat. 12:30; Luqa 11:23. □ **9:51 «Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti»** — bu ayəttə Məsiḫ Əysaning «Yerusalemoɣa baridioɣan səpər»i baxlinidu; səpərning «ahirqi nuqta»si bəlkim 19:48də tepilidu. ■ **9:51** Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16. □ **9:53 «Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul qilmidi»** — Samariyəliklər adəttə adəmlərning Yerusalemoɣa berip xu yərdə ibadət qilixini əq kərətti; qünki ular: «Bizning Samariyəmizdə ḫəqiqiy ibadəthana bardur» — dəytti. ■ **9:53** Yḫ. 4:9. □ **9:54 «I Rəb, ularni kəydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini qikiriximizni halamsən?»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Iliyas pəyoɣəmbərdək» degən səzlər tepilmaydu. □ **9:55 «Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin boloɣanliqinglarni bilməydikənsilər» — dedi»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəqət «Lekin u burulup ularni əyiblidi» deyilidu. ■ **9:56** Yḫ. 3:17; 12:47. ■ **9:57** Mat. 8:19. □ **9:59 «Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoɣili ijazət bərgəysən»** — bu adəmning səzidə üq imkaniyət bar: (1) uning atisi əlgənidi, biraq tehi yərlikkə qoyulmioɣan; bizningqə bu xərqtə mumkin əməs, adəm əlgəndə dərḫal dəpnə qilix kerək; (2) xu dəwrdə Yəḫudiyədə turoɣanlar arisida, əlgüqilərni əlüp bir yildin keyin, yənə bir dəpnə murasimini ətküzidioɣan ərp-adət bar idi (Uyoɣur həlqi arisidiki «yillik nəzir»dək). Bu kixi tehi bu murasimni ətküzmigən; (3) uning atisi tirik. Undaqta mənisi «atam əlüp uni yərlikkə qoyoɣuqə kütüp, andin sanga əgixəyqu!» degəndək. ■ **9:59** Mat. 8:21.

60 Lekin Əysa uningƣa — Ɵlüklər ɵz ɵlüklirini kɵmsun! Birақ sən bolsang, berip
Hudaning padixaɦliқini jakarliƣin, — dedi.□ ■
61 Yənə birsi:
— Əy Rəb, mən sanga əgiximən, lekin awwal ɵyümgə berip, ɵydikilirim bilən
hoxlixiximƣa ijazət bərgəysən, — dedi.
62 — Kim қolida қoxning tutқuqini tutup turup kəynigə қarisa, u Hudaning
padixaɦliқiƣa layiқ əməstur, — dedi. □ ■

10

Əysaning yətmix muhlisini əwətixi

1 Bu ixlardin keyin, Rəb muhlislardin yənə yətmixini təyinləp, ɵzi barmaқqi bolƣan
barliқ xəɦər-yezilarƣa ikki-ikkidin ɵzidin burun əwətti.□ 2 Uularƣa mundaқ
tapilidi:
— Yiƣilidiƣan ɦosul dərwəқə kɵp, lekin ɦosulni yiƣquqi ixləmqilər az ikən.
Xunga ɦosul Igisidin kɵprək ixləmqilərni Ɵz ɦosulungni yiƣixқa əwətkəysən, dəp
tiləŋlar.□ ■ 3 Menginglar! Mən қozilarni bərilərning arisiƣa əwətkəndək silərni
əwətimən.■ 4 Ңəmyan, hurjun wə kəxlər almanglar; yolda kixilər bilən salamlixixқa
tohtimanglar.□ ■ 5 Қaysi ɵygə kirsəŋlar, aldi bilən: «Muxu ɵydikilərgə aramliқ
boloƣay!» dəŋlar.■ 6 U ɵydə «aramliқ igisi» bolsa, tiligən aramliқinglar xu ɵygə
қonidu; əgər bolmisa, u aramliқ ɵzünglarƣa yanidu.□ 7 Andin qüxkən ɵydə turup
yətkəlmənglər, xu ɵydikilərning bərginini yəp-iqinglar, qünki ixləmqi ɵz ix ɦəққini
elixқa ɦəқliқtur. U ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar.□ ■

□ **9:60 «Ɵlüklər ɵz ɵlüklirini kɵmsun! Birақ sən bolsang, berip Hudaning padixaɦliқini jakarliƣin»** — yuқiriқi izaɦatni kɵrüng. Məyli bu kixi atisining «yilliқ dəpnə»sini ɵtküzməkqi bolsun yaki atisi tehi tirik bolsun, Rəbning bu jawabida «Bu sening ixing əməs; sən ɵzüng «roɦiy tirik» adəm bolsangla deginimdək қil, roɦiy ɦayatni yətküzidiƣan Hudaning padixaɦliқini jakarla; sən eytқan bu ix «roɦiy ɵlgənlər»ning ixi, halas» degən iqki mənə eniқ kɵrünidu. ■ **9:60** Mat. 8:22. □ **9:62 «Kim қolida қoxning tutқuqini tutup turup kəynigə қarisa, u Hudaning padixaɦliқiƣa layiқ əməstu»** — adəm қox ɦəydigəndə, kəynigə қarisa tüz ɦəydiyəlməydu. ■ **9:62** Pənd. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pet. 2:20. □ **10:1 «ɵzi barmaқqi bolƣan barliқ xəɦər-yezilarƣa ikki-ikkidin ɵzidin burun əwətti»** — «ɵzidin burun» grek tilida «uning yüzidin burun». Bəzi kona kɵqürmilərdə «yətmix ikkisi» deyilidu. 99□ kɵqürmilərdə «yətmix» deyilidu. Bu san Təwrattiki birnəqqə «hasiyətlik sanlar»ƣa mas kelidu; məsilən, Israilning 12 қəbilisi bar idi wə 70 aқsaқali bar idi («Qəl.» 11:11ni kɵrüng). Əstayidil oқurmənlər Təwrattiki baxқa yərlərdin muxu «12+70» degən ikki sanning billə kəlginini kəridu. □ **10:2 «Yiƣilidiƣan ɦosul dərwəқə kɵp, lekin ɦosulni yiƣquqi ixləmqilər az ikən»** — «ɦosul» muxu yərdə Hudaning padixaɦliқini қobul қilixқa təyyar turidiƣan kixilərni bildüridu, əlwəttə. Muxundaқ adəmlər «ormiqilar»ƣa, yəni ɵzlirigə hux həwərni yətküzgüqilərgə moɦtajdur. **«ɦosulning Igisi»** — Huda, əlwəttə. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yɦ. 4:35; 2Tes. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». **«yolda kixilər bilən salamlixixқa tohtimanglar»** — axu dəwrdiki Yəɦudiylar arisida salamlixixқa adəttə uzun waқit ketətti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luқa 9:3; 22:35. ■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6 «U ɵydə «aramliқ igisi» bolsa...»** — «aramliқ igisi» grek tilida «aramliқning oƣli» deyilidu. Undaқ adəmlər, xübɦisizki, amanliқpərwər bolup, Hudadin kelidiƣan amanliқni səyidu, xundaқla hux həwərni қarxi alidu. □ **10:7 «Andin qüxkən ɵydə turup yətkəlmənglər»** — demək, u ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar. **«ixləmqi ɵz ix ɦəққini elixқa ɦəқliқtur»** — demək, hux həwərgə erixip, roɦiy payda kərgən angliƣuqilarning hux həwərqilərgə jismaniy jəɦəttin yardəm berixi tegixlik ixtur. **«U ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar»** — bu əmrdə qong danaliқ bar. Ikki səwəbtin eytiƣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kɵp diniy wəz eytқuqilar ɵymu-ɵy yoқlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ɦeq tiləmqilik қilmasliқi kerək; (2) ular ɵymu-ɵy kɵqüp yürsə, ɦəlқtə bir-birigə қarap ɦərtürlük ɦəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixқa ular **bizning** ɵydə қonmaydu?» yaki «Nemixқa ular bizning ɵydin kɵqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:7** Law. 19:13; Қan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18.

8 Silər қaysi xəһərgə kirsənglar, ular silərni қobul қilsa, ular aldinglarоға nemə қoysa xuni yənglar. 9 U yərdiki kesəllərni saқaytip, ularоға: «Hudaning padixaһliқi silərgə yeқinlaxti!» dənglar. □ 10 Biraқ silər қaysi xəһərgə kirsənglar, ular silərni қobul қilmisa, ularning rəstə-koqilirioға qiқip kəpqilikkə: ■ 11 «Silərgə agaһ bolsun üqün һətta xəһiringlarning ayioқimizoға qaplaxқan topisinimu қeқip qüxürüwetimiz! Һalbuki, xuni bilip қoyunglarki, Hudaning padixaһliқi silərgə *rasttinla* yeқinlaxti!» — dənglar. □ ■ 12 Mən silərgə eytip қoyayki, xu küni һətta Sodom xəһiridikilərning kəridioқini bu xəһərdikilərningkidin yenik bolidu.□

Əysani rət қiloғanlar
Mat. 11:20-24

13 Һalinglarоға way, əy қorazinliқlar! Һalinglarоға way, əy Bəyt-Saidaliқlar! Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəһərliridə kərsitilgən bolsa, u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa қiloғan bolatti. □ 14 Қiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning kəridioқini silərningkidin yenik bolidu. 15 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaһumluқlar! Silər təһtisaraоға qüxürülisilər!□

16 *U muhlisliriоға yənə*:

— Kimdəkim silərni tingxisa, menimu tingxioғan bolidu; kimdəkim silərni qətkə қaқsa, menimu qətkə қaққan bolidu; kim meni qətkə қaққan bolsa, meni əwətküqinimu qətkə қaққan bolidu, — dedi.■

Yətmix muhlisning қaytip kelixi

17 Yətmix muhlis huxal-huramliқ iqidə қaytip kelip:

— I Rəb! Һətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən! — dəp məlum қildi.□

18 U ularоға:

— Mən Xəytanning asmandin qaқmaқtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən. □ ■ 19 Mana, mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixқa wə düxmənning barliқ küq-қudritini besip taxlaxқa һoқuқ bərdim. Һeqқaqan һeqқandaқ nərsə silərgə zərər

---

□ **10:9** **«Hudaning padixaһliқi silərgə yeқinlaxti!»** — muxu səz grek tilida yənə «Hudaning padixaһliқi üstünglarоға qüxti!» degən mənini bildüridu. 11-ayətni wə 11:20nimu kərüng. ■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luқa 9:5. □ **10:11** **«Silərgə agaһ bolsun üqün һətta xəһiringlarning ayioқimizoға qaplaxқan topisinimu қeқip qüxürüwetimiz!»** — «ayaoқdiki topini қeқip qüxürüwetix» — muxu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoқ», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət қiloғanlarоға қattiқ agaһlandurux idi. **«Hudaning padixaһliқi silərgə rasttinla yeқinlaxti!»** — 9-ayəttiki izaһatta eytiloғandək, bu səzlər grek tilida yənə «Hudaning padixaһliқi üstünglarоға qüxti!» degən mənini bildürüxi mumkin, wə bəlkim muxu yərdə dəl xu mənididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6. □ **10:12** **«Xu küni һətta Sodom xəһiridikilərning kəridioқini bu xəһərdikilərningkidin yenik bolidu»** — baxқa alaһidə waқit kərsitilmisə, «xu küni» Muқəddəs Kitabta һərdaim қiyamət künini, yəni Məsiһning қaytip kelidioғan künini kərsitidu. **«Sodom xəһiri»** — Ibraһim pəyoғəmbər zamanidiki xəһər bolup, bu xəһərlərning adəmliri ohxax jinsliқlar zinahorluқioға (bəqqiwazliққa) қattiқ berilip gunaһқa patқanliқtin, Huda bu xəһərlərni adəmliri bilən қoxup ot qüxürüp yoқatқan. □ **10:13** **«Tur wə Zidon xəһərliri»** — Tur wə Zidon əsli butpərəs yat əllərning xəһərliri idi. Məsilən, «Əz.» 26-29-babni kərüng. **«u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa қiloғan bolatti»** — «bəzgə yəginip, külgə milinix» kona zamanlarda қattiқ puxayman қilix, gunaһlarоға towa қilixning bir ipadisi idi. □ **10:15** **«Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaһumluқlar!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnaһumluқlar! Asmanoға qiқmaқqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanoға kətürülgən» degini tooғra bolup, bu səz əysa ularning arisida boloғanliқtin ularоға kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yһ. 13:20. □ **10:17** **«Һətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən!»** — ular adəmlərni azad қilip qaplaxқan jinlarni һəydigən. □ **10:18** **«Mən Xəytanning asmandin qaқmaқtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən»** — grek tilida «Mən Xəytanning asmandin qaқmaқtək qüxüp kətkənlikini kərüwatattim» — yətmix muhlis wəzipisini orundioғanda əysa ularning jin-xəytanlarning üstidin boloғan oғəlibisini kərüwatatti. ■ **10:18** Wəһ. 12:8, 9.

yətküzəlməydu. □ ■ 20 Lekin silər roḥlarning silərgə boysunoɣanliqi tüpəylidin xadlanmanglar, bəlki naminglarning ərxlərdə pütülgənliki tüpəylidin xadlininglar, — dedi.■

Əysaning huxalliqi
Mat. 11:25-27; 13:16-17

21 Xu waqitta, Əysa roḥta huxallinip mundaq dedi:
«Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu ḥəqiqətlərni danixmən wə əqilliqlardin yoxurup, səbiy balilaroɣa axkariliɣanliqing üqün seni mədḥiyiləymən! Bərḥək, i Ata, nəziringdə bundaq qilix rawa idi.□ ■
22 Ḥəmmə manga Atamdin təqdim qilindi; Ooɣulning kimlikini Atidin baxqa ḥeqkim bilməydu, wə Atiningmu kimlikini Ooɣul wə Ooɣul axkarilaxni layiq kərgən kixilərdin baxqa ḥeqkim bilməydu».■
23 Andin u muhlislirioɣa burulup,ularoɣa astioɣina:
Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur! □ ■ 24 Qünki mən silərgə xuni eytip qoyayki, nuroɣun pəyoɣəmbərlər wə padixaḥlar silər kərgən ixlarni kərüxkə intizar boloɣini bilən ularni kərmigən; wə silər anglawatqan ixlarni anglaxqa intizar boloɣini bilən, ularni anglap baqmioɣan, — dedi.■

Meḥriban Samariyəlik tooɣrisidiki təmsil

25 Wə mana, Təwrat ustazliridin biri ornidin turup Əysani sinimaqqi bolup:
— Ustaz, mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək? — dəp soridi.□
26 U jawabən: — Təwrat qanunida nemə pütülgən? Buningoɣa əzüng qandaq qaraysən? — dedi.□
27 Ḥeliqi kixi jawabən:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zeḥning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
28 Əysa uningoɣa: — Tooɣra jawab bərding. Mana xundaq qilsang ḥayat bolisən, — dedi.□
29 Lekin əzini ḥəqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup, Əysadin yənə sorap:
— Əmdi «Mening qoxnam» kimdur? — dedi.□

□ **10:19 «mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixqa wə düxmənning barliq küq-qudritini besip taxlaxqa ḥoquq bərdim»** — muxu ayəttə «yilan-qayanlar» bəlkim Xəytanning küqliri, yəni jin-alwastilarni kərsitidu; «düxmən» bolsa Xəytanning əzini kərsitidu. ■ **10:19** Mar. 16:18; Ros. 28:5. ■ **10:20** Mis. 32:32; Yəx. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ **10:21 «Xu waqitta, Əysa roḥta huxallinip mundaq dedi...»** — «roḥta huxallinip...» bəlkim əz roḥida huxallandi. Bəzi alimlar «roḥta»ni «Muqəddəs Roḥta» dəp qüxinidu. ■ **10:21** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14. ■ **10:22** Zəb. 8:5-6; Yḥ. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. □ **10:23 «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur!»** — yaki «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər mubarəktur». «mubarək» əslidə «Huda təripidin bərikətləngəy» degən mənidə. ■ **10:23** Mat. 13:16. ■ **10:24** 1Pet. 1:10. □ **10:25 «Ustaz, mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?»** — grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən səz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. □ **10:26 «buningoɣa əzüng qandaq qaraysən?»** — grek tilida «buni qandaq oquysən?». □ **10:27 «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zeḥning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy»** — «Qan.» 6:5 wə «Law.» 19:18. ■ **10:27** Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **10:28 «Tooɣra jawab bərding. Mana xundaq qilsang ḥayat bolisən»** — «Hudani səyüx» üqün Uni tonux kerək; uni tonux üqün Ooɣli bilən munasiwəttə bolux kerək (22-ayətni kərüng). □ **10:29 «Lekin əzini ḥəqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup,...»** — yaki «Lekin əzining soal sorixining yolluq ikənlikini bildürüx üqün...». **«Əmdi «Mening qoxnam» kimdur?»** — Yəḥudiy əlimilar wə ustazlaroɣa nisbətən «bizning qoxnilirimiz» pəqət «Yəḥudiy qerindaxlirimiz» dəp ḥesablax kerək idi. Yəḥudiy əməslər wə Samariyəliklər ḥərgiz «qoxna» ḥesablanmaytti.

30 Əysa jawabən mundaq dedi:
— Bir adəm Yerusalemdin Yeriho xəhirigə qüxüwetip, yolda qaraqqilarning qolioqa qüxüp qaptu. Qaraqqilar uning kiyim-keqəklirini salduruwelip, uni yarilandurup, qala əlük halda taxlap ketiptu. 31 Wə xundaq boldiki, məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □
32 Xuningdək bir Lawiylik *rohaniy* bu yərgə kəlgəndə, yenioqa kelip qarap qoyup, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □ 33 Lekin səpərdə boloqan bir Samariyəlik heliqi adəmning yenioqa kəlgəndə, uni kərüpla iq aoqritiptu □ 34 wə aldioqa berip, jarahətlirigə may wə xarab quyup, tengip qoyuptu. Andin uni əz ulioqiqa mindürüp, bir sarayoqa elip berip, u yərdə halidin həwər aptu. 35 Ətisi yoloqa qikkanda, ikki kümüx dinarni elip saraywəngə berip: «Uningoqa qarap qoyung, buningdin artuq qiqim bolsa, qaytiximda sizgə tələymən» dəptu.□
36 *Əmdi Əysa heliqi ustazdin*:
— Seningqə, bu üq adəm iqidə qaysisi qaraqqilarning qolioqa qüxkən heliqi kixigə *həqiqiy* qoxna boloqan? — dəp soridi.□
37 — Uningoqa mehribanliq kərsətkən kixi, — dəp jawab bərdi u.
Əysa uningoqa: — Undaq bolsa, sən həm berip xuningoqa ohxax qiloqin, — dedi.

Əysaning Marta wə Məryəmdə mehman boluxi

38 Wə xundaq boldiki, u *muhlisliri bilən billə* yolda ketiwetip, məlum bir yezioqa kirdi. U yərdə Marta isimlik bir ayal uni əyigə qaqirip mehman qildi. □ 39 Martaning Məryəm isimlik bir singlisi bar idi. U Əysaning ayioqi aldida olturup, uning səz-kalamini tingxiwatatti. 40 Əmdi mehmanlarni kütüx ixlirining kəplükidin köngli bəlünüp kətkən Marta Əysaning aldioqa kelip:
— I Rəb, singlimning meni mehman kütkili yaloquz taxlap qoyoqinioqa karing bolmamdu? Uni manga yardəmlixixkə buyruoqin! — dedi.
41 Lekin Əysa uningoqa jawabən:
— Əy Marta, Marta, sən kəp ixlarning oqemini yəp awarə bolup yürüwatisən. □
42 Biraq birla ix zərürdur; wə Məryəm xuningdin əzigə nesiwə bolidioqan yahxi ülüxni tallidi; bu hərgiz uningdin tartiwelinmaydu — dedi.□

□ **10:31 «məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu» —** muxu kahin Yəhudiy boluxi kerək, əlwəttə. Əgər heliqi adəm əlgən bolsa, undaqta kahin uningoqa təgsə, «napak hesablinip» muqəddəs ibadəthanida ixləxkə waqitliq nalayiq bolatti. Biraq u «(yuqiridin) qüxiwatidu» — demək, ibadəthanidin baxqa yərgə ketiwatqanidi. Xuning bilən uning: «Muxu əlgəndək adəmgə təgsəm bolmaydu» degən baqanini qilixi tehimu orunsiz idi. Qünki u «napak» bolup qalsa, ibadəthanioqa kirix kerək boloqan waqitqiqə alliqaqan «paqlinip bolatti». □ **10:32 «bir Lawiylik rohaniy» —** Lawiylar muqəddəs ibadəthanida kahinlaroqa yardəmqi bolatti wə baxqa rohiy ixlar, jümlidin təlim berix bilən xuoqullinatti. Əgər heliqi kixi əlgən bolsa, umu «əlgən adəm»gə təgsəm «napak bolimən», degənni baqanə qilalaytti. □ **10:33 «bir Samariyəlik...» —** «Samariyəliklər» Yəhudiylar əq kərgən, «kapir» dəp hesablioqan həlq idi. □ **10:35 «dinar» —** grek tilida «denarius» — Ikki dinar bir ixqining ikki künlük həkqigə yeqin. □ **10:36 «Seningqə, bu üq adəm iqidə qaysisi qaraqqilarning qolioqa qüxkən heliqi kixigə həqiqiy qoxna boloqan?» —** muxu təmsil boyiqə muhim soal «qoxnam kim?» əməs, bəlki «mən degən kim?». Məsihning təmsli boyiqə, mening yenimda turoqan hərqandaq kixigə (qaysi millət tin boluxidin qət'iynəzər) «qoxna bolux»umoqa tooqra kelidu. Demək, «Mən baxqilaroqa həqiqiy qoxnimən?». □ **10:38 «u muhlisliri bilən billə yolda ketiwetip...» —** grek tilida «ular yolda ketiwetip...». □ **10:41 «Marta, Marta,...» —** Muqəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki qetim qaqirixi uningoqa boloqan qongqur mehir-muhəbbitini ipadiləp, uning əzigə əziz ikənlikini kərsitidu. □ **10:42 «biraq birla ix zərürdur» —** bu nemə ix? Məsihning bu intayin muhim bayani tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

11

Dua qilix tooɣrisidiki təlim
Mat. 6:9-15

1 Əmdi xundaq boldiki, u bir yərdə dua qiliwatatti; dua ayaoɣlaxqanda, muhlisliridin
biri uningdin:
— I Rəb, Yəhya əz muhlislirioɣa əgətkinidək, sənmu bizgə dua qilixni əgətsəng, —
dedi.
2 Uularoɣa mundaq dedi:
— Dua qiloɣininglarda, mundaq dənglar:

«I Ata,
Sening naming muqəddəs dəp uluoɣlanoɣay.
Sening padixaɦliqing kəlgəy.
3 Ɦər künlük nenimizni bizgə ɦərküni bərgəysən.
4 Bizgə qərzdar boloɣan ɦərkimni kəqürginimizdək,
Sənmu gunaɦlirimizni kəqürgəysən.
Bizni azduruluxlaroɣa uqratquzmioɣaysən».□

5 U səzini *dawam qilip* ularoɣa mundaq dedi:
— Silərning iqinglardin biringlarning bir dosti bolup, yerim keqidə uning qexioɣa
berip: Əy dostum, manga üq nan ətnə bərgin; 6 günki manga səpərdin bir dostum
kəldi wə uning aldioɣa qoyoɣudək bir nərsəm qalmaptu, desə, 7 u əyining iqidə
turup: «Meni awarə qilmioɣin, ixik taqaqlik, balilar orunda yenimda yatidu. Sanga
elip berixkə qopalmaymən», deyixi mumkin.□ 8 Silərgə xuni eytimənki, gərqə u
uning dosti bolux süpiti bilən berixkə ornidin turmisimu, uning hijil bolmay qayta-
qayta yalwuruxi bilən u qoqum ornidin turup, qanqə lazim bolsa uningoɣa beridu.□
9 Xuning üqün mən silərgə eytayki, tiləŋlar, silərgə ata qilinidu; izdəŋlar, tapisilər.
Ixikni qekinglar, eqilidu. ■ 10 Qünki ɦərbir tiligüqi tiliginigə erixidu; izdigüqi
izdiginini tapidu; ixikni qəkküqilərgə ixik eqilidu. 11 Araŋlarda ata boloɣuqilar əz
ooɣli nan tələp qilsa, uningoɣa tax beridioɣanlar barmu?! Yaki belik tələp qilsa, yilan
beridioɣanlar barmu? ■ 12 Tuhum tələp qilsa, qayan beridioɣanlar barmu? 13 Əmdi
silər rəzil turup əz pərzəntliringlaroɣa yahxi iltipatlarni berixni bilgən yərdə, ərxtiki
Ata Əzidin tiligənlərgə Muqəddəs Roɦni tehimu ata qilmasmu?

Əysa «Bəəlzəbul», yəni Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27

14 Əmdi u bir kixidin «adəmni gaqa qiloɣuqi» jinni ɦəydiwətkəndə, xundaq boldiki, jin
uningdin qikqanda, gaqa zuwanoɣa kəldi. Halayik buningoɣa intayin ɦəyran boluxti.
□ ■ 15 Biraq ulardin bəziliri: «U jinlarni jinlarning əmiri boloɣan Bəəlzəbuloɣa tayinip
ɦəydiwetidu» — dedi. □ ■ 16 Wə baxqa bəzilər uni sinax məqsitidə uningdin bizgə

□ **11:4 «bizgə qərzdar boloɣan ɦərkimni kəqürginimizdək…»** — bu ayəttiki «qərz» qoqum gunaɦlarni əz iqigə alidu; ayətning ikkinqi qismini kərüng. □ **11:7 «balilar orunda yenimda yatidu»** — yaki «balilirim ɦəmmimiz yetip qalduq». □ **11:8 «uning hijil bolmay qayta-qayta yalwuruxi bilən…»** — «hijil bolmay qayta-qayta yalwuruxi» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:9** Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yɦ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuɦa. 3:22; 5:14. ■ **11:11** Mat. 7:9. □ **11:14 «jin uningdin qikqanda, gaqa zuwanoɣa kəldi. Halayik buningoɣa intayin ɦəyran boluxti»** — ularning ɦəyran boluxining bir səwəbi, Yəɦudiy əlimilarning pikriqə, jinni ɦəydəx üqün uning ismini jindin sorax kerək. Jin qaplaxqan adəmning aoɣzi arqilik ismini eytsa, andin xu ismini ixlitip jinni ɦəydigili bolatti. Əmdi jin adəmni gaqa qilip qoyoɣan bolsa, jinning ismini bilix, xundaqla uni ɦəydəx mumkin əməs idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22. □ **11:15 «u jinlarni jinlarning əmiri boloɣan Bəəlzəbuloɣa tayinip ɦəydiwetidu»** — «Bəəlzibul» (yaki, «Bəəlzibub») jinlarning padixaɦi Xəytanni kərsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22.

asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng, dəp tələp kiloɣili turdi. □ 17 Lekin u
ularning nemə oylawatkanlikini bilip ularoɣa mundak dedi:
— Өz iqidin bəlünüp өzara sokuxkan hərkandak padixahlik wəyran bolidu; wə
hərkandak ailə өz iqidin bəlünüp өzara sokuxsa zawallikka yüz tutidu. ■
18 Xuningoɣa ohxax, əgər Xəytan өz-өzigə karxi qikkan bolsa, undakta, uning
padixahliki kandakmu put tirəp turalisun? Qünki silər meni, «Jinlarni Bəəlzəbuloɣa
tayinip həydəydikən» dəysilər. 19 Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloɣa tayinip koɔɣlisam,
silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni koɔɣlaydu?! Xunga ular silər
tooɣruluk həküm qikarsun! □ 20 Lekin mən Hudaning barmiki bilən jinlarni
koɔɣlisam, undakta Hudaning padixahliki üstünglaroɣa qüxüp namayan boloɣan
bolidu. □ 21 Toluk korallanoɣan küqtünggür өz өyini koɔɣdap turoɣanda, uning mal-
mülki aman kalidu; 22 lekin uningdin küqtünggür biri uning üstigə hujum kilip
uni yəngsə, uning tayanoɣan korallirini tartiwalidu wə mal-mülüklirini olja kilip
өzidikilərgə təksim kilip beridu.□
23 Mən tərəptə turmioɣanlar manga karxi turoɣuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni*
yioɣmioɣuqilar bolsa tozutuwətküqidur.

24 Napak roh birawning tenidin qikiriwetilixi bilən, u kuroɣak jaylarni qərgilәp yürüp
birər aramgahni izdəydu; birak tapalmioɣandin keyin, «mən qikkan makanimoɣa
kaytay!» dəydu. □ ■ 25 Xuning bilən kaytip kelip, xu makanining pakiz tazi-
lanoɣanlikini wə rətlәngənlikini baykaydu-də, 26 berip өzidinmu bəttər yəttə rohni
baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən həliki adəmning keyinki hali
burunkidinmu tehimu yaman bolidu.□ ■

Həkikiy bəht

27 Wə xundak boldiki, u bu gəplərni kiliwatkanda, kəpqilik arisida bir ayal awazini
kətürüp:
— Seni kətürgən korsak wə emitkən əmqək bəhtliktur! — dedi.
28 Birak u jawabən: — Bəlki Hudaning səzini anglap, Uningoɣa itaət kilidioɣanlar
bəhtliktur! — dedi.■

□ **11:16 «bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng…»** — ular tələp kiloɣan «məjizilik alamət» Əysaning həkikiy Məsih ikənlikini ispatlaydioɣan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24. □ **11:19 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloɣa tayinip koɔɣlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni koɔɣlaydu?! Xunga ular silər tooɣruluk həküm qikarsun!» —** bu səzning ikki xərhi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Pərisiylərning өz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni həq həydiyəlməytti. Undakta Xəytanning padixahlikioɣa həkikiy hujum kiloɣuqilar Əysa wə muritlirimu, yaki pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turoɣanliki өz əgəxküqilirining jinni həydəxkə küqsiz boloɣanlikioɣa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning ooɣullirini) kərsitidu. Pəkət Əysala əməs, ularmu jinlarni həydiyələydioɣan boloɣan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp kiliwatkanlikioɣa ispat berətti. Bizningqə (1)-kəzkarax tooɣra. «koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:20 «mən Hudaning barmiki bilən jinlarni koɔɣlisam…» —** «Hudaning barmiki» Uning küq-kudritini kərsitidu, əlwəttə; lekin jinlarni bir tərəp kilix üqün Huda pütkül belikini əməs, pəkət «barmiki»ni azrak midirlitip koysila kupayə. □ **11:22 «Toluk korallanoɣan küqtünggür өz өyini koɔɣdap turoɣanda, uning mal-mülki aman kalidu… » —** (10-ayət) bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. «Uningdin küqtünggür biri», yəni uning өyini bulang-talang kiloɣuqi Əysadin baxka həqkim bolmaydu. □ **11:24 «napak roh» —** jinni kərsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26 «Napak roh….berip өzidinmu bəttər yəttə rohni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən həliki adəmning keyinki hali burunkidinmu tehimu yaman bolidu» —** bu təmsil həm jin qaplixixtin kutkuzuloɣan adəmning həkikiy bir hətirini wə xundakla kəqmə mənidə Yəhudiy həlkining əhwalinimu kərsitidu. «Matta»diki («Mat.» 12:43-45 tooɣrisida) «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:26** Yh. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **11:28** Mat. 7:21; Yh. 6:29; Rim. 2:13.

Karamət kərsitix təlipi
Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

29 Xu qaoqda, top-tap adəmlər uning ətrapioqa olaxkanda, u mundak səzləxkə baxlidi:
— Bu dəwr dərwəkə rəzil bir dəwrdur; u məjizilik bir alamətning kəristilixni istəp
yüridu. Birak buningoqa «Yunus pəyoqəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxka
heqkandak ikkinqi bir alamət kərsitilməydu. □ ■ 30 Qünki Yunus pəyoqəmbərning
əzi Ninəwə xəhiridikilərgə alamət-karamət boloqinioqa ohxax, Insan'ooqlimu bu
dəwrgə yənə xundak bolidu.
31 Kiyamət küni «Jənubtin kəlgən ayal padixah»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip,
ularning gunahlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər
yüzining qetidin kəlgən; wə mana, Sulaymandinmu uluoq birsi muxu yərdə turidu.
□ ■
32 Kiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng koqup, bu dəwrdikilərning
gunahlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbər jakarlioqan həwərni
anglap towa kiloqan; wə mana, Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi muxu yərdə
turidu!□ ■

Hudaning yorukluqini kixilər pütkül wujudi bilən kobul kilixi kerək
Mat. 5:15; 6:22-23

33 Heqkim qiraoqni yekip koyup, uni yoxurun jayda koymas, yaki üstigə sewətni
kəmtürüp koymas, bəlki qiraoqdanning üstigə koyidu; buning bilən əygə kirgənlər
yorukluqni kəridu. □ ■
34 Tənning qirioqi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu.
Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung karangoqu bolidu. □ ■ 35 Xuning
üqün hezi boloqinki, wujudungdiki «yorukluk» karangoquluk bolmisun! □ 36 Əmdi

---

□ **11:29 «... Buningoqa «Yunus pəyoqəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxka heqkandak ikkinqi bir alamət kərsitilməydu» —** «Mat.» 12:39-40-ayətlərgə karalsun («Yunus pəyoqəmbər yooqan belikning korsikida üq keqə-kündüz yatkandək, Insan'ooqlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoqrida yatidu»). ■ **11:29** Yun. 2:1,11. □ **11:31 «Jənubtin kəlgən ayal padixahi» —** «Xəba padixahlikining ayal padixahi»ni kərsitidu («1Pad.» 10:1-10ni kərüng). «Xəba» bəlkim jənubiy Ərəbistanni kərsitidu. ■ **11:31** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42. □ **11:32 «Kiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng koqup, bu dəwrdikilərning gunahlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbər jakarlioqan həwərni anglap towa kiloqan; wə mana, Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi muxu yərdə turidu!» —** bu ayətlər (29, 30 wə -32-)də Əysa Yunus pəyoqəmbərning yooqan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikkanlikini tiloqa elix arkilik əziningmu əlüp, üqinqi küni tirilidioqanlikini aldin eytkan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoqəmbərning alamət-karamiti» tooqruluk «koxumqə səz»imiznimu kərüng. «bu dəwrdikilərning gunahlirini bekitidu» — demək, «Butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin kaytkan. Birak, bu yərdə Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi boloqan Məsih silərni yaman yoldin kaytixka qakirsa, kulak salmidinglar». ■ **11:32** Yun. 3:5. □ **11:33 «...üstigə sewətni kəmtürüp koymas» —** «sewət» grek tilida «əlqəm sewət». ■ **11:33** Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luka 8:16. □ **11:34 «əgər kəzüng sap bolsa» —** grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: — (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, sak»; (2) «sehiy» degən mənisi bar. Demək, xundak boloqanda «sap» degən səzning toluk mənisi «kəzüng Hudaoqila karisa...» wə «sən əzüng sehiy bolsang....» degən bolidu. **«əgər kəzüng hunük bolsa,...» —** «hunük» degən səz grek tilida həm «rəzil» həm «sak əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu. **«Tənning qirioqi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung karangoqu bolidu» —** Təwrat, «Pənd.» 20:27ni kərüng. ■ **11:34** Mat. 6:22. □ **11:35 «Xuning üqün hezi boloqinki, wujudungdiki «yorukluk» karangoquluk bolmisun!» —** muxu sirlik gəp sahtipəzlikni kəzdə tutidu. Qünki birsi sahtipəzlikni kilip: «Məndə yorukluk (həkikət) bar» dəp turuwalsa, ahir berip qokum əz-əzini aldaydu; andin keyin uningda boloqan karangoquluk adəttiki «gunahkar» kixilərdə boloqan karangoquluktin tehimu eoqir bolup kalidu. U wakitta bu kixilərdə boloqan «yorukluk» əməliyəttə karangoquluktur. Mundak sahtipəzlik adəttə pəkət məlum etikadi bar kixilər yaki dindarlar arisida pəyda bolidu.

əgər barqə wujudung yoruq bolsa wə uning ḫeq yeri qarangoɣu bolmisa, wujudung huddi qiraoɣ parlaq nuri bilən seni yorutqandək tamamən ayding bolidu.

Pərisiylər bilən Təwrat ustazlirining sahtipəzlikini əyibləx
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

37 Əysa səz qiliwatqanda, bir Pərisiy uni əyigə oɣizaoɣa təklip qildi. Xuning bilən u əygə kirip, dastihanda olturdi. □ 38 Lekin ḫeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioɣinini kərüp, intayin ḫəyran boldi. □ 39 Lekin Rəb uningoɣa:

— Əmdi silər əy Pərisiylər, qinə-qaqilarning texinila yuyup pakizlioɣininglar bilən iqinglar ḫərtürlük ḫerislik wə rəzillikkə toloɣandur. ■

40 Əy nadanlar, texini Yaratquqi iqinimu yaratqan əməsmu?! 41 Əmdi əz iq-iqinglardin həyrhaḫliq qilinglar wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu.□ ■

42 Ḫalinglaroɣa way, əy Pərisiylər! Qünki silər ḫətta yalpuz bilən suzapning wə ḫərhil dora-dərmanlarning ondin birini əxrə qilip Hudaoɣa ataysilər-yu, biraq adalət wə Hudaning muḫəbbitini ḫeq etibaroɣa almay ketiwerisilər. Dərwəqə, awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kerək.□ ■

43 Ḫalinglaroɣa way, əy pərisiylər! Qünki silər sinagoglarda aldinqi orunlarda olturuxqa, bazarlarda kixilərning silərgə boloɣan *ḫərmətlik* salamlirioɣa amraqsilər. □ ■ 44 Silərgə way! Qünki silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ətüp kətkən gərlərgə ohxaysilər! — dedi.□ ■

45 Təwrat əḫliliridin biri uningoɣa:

— Ustaz, bularni eytqining bizgimu ḫaqarət boldi! — dedi.

46 U uningoɣa mundaq jawab bərdi:

— Silərgimu way, əy Təwrat əḫliliri! Qünki silər kətürəlmigüdək eoɣir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu, əmma əzünglar bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiqinglarni təgküzməysilər! □ ■ 47 Silərgə way! Qünki pəyoɣəmbərlərning qəbrilirini yasap keliwatisilər, lekin ata-bowiliringlar ularni əltürdi. ■ 48 Xuning bilən silər ata-bowiliringlar qiloɣanlirioɣa razi

---

□ **11:37** **«...dastihanda olturdi»** — grek tilida «...dastihanda yatti». Yəḫudiy həlqi dastihanda yanpaxlap yatatti. □ **11:38** **«ḫeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioɣinini kərüp, intayin ḫəyran boldi»** — Yəḫudiy həlqi «tamaqtin ilgiri qol yuyux» pəqət salamətlikkə paydiliq bolupla qalmastin, bəlki insanlaroɣa bir hil diniy sawab yətküzidu, dəp qaraytti. Undaq qilmasliq ata-bowilirining qalduroɣan qaidə-yosunlirioɣa səl qarap ularoɣa qilinoɣan biḫərmətlikkə barawər idi. Xübḫisizki, Məsiḫ xu qaoɣda qəstən qol yumay dastihanda olturoɣanidi. ■ **11:39** Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ **11:41** **«əz iq-iqinglardin həyrhaḫliq qilinglar wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «piyalə iqidikidin sədiqə beringlar, wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu». Lekin bizningqə muxu yərdə Məsiḫ insanning **əz iqini** Hudaoɣa beoɣixlax kerəklikining ḫəmmidin muḫim ikənlikini kərsitidu. ■ **11:41** Yəx. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ **11:42** **«silər *Pərisiylər*** ḫətta yalpuz bilən suzapning wə ḫərhil dora-dərmanlarning ondin birini əxrə qilip Hudaoɣa ataysilər-yu» — oqurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat qanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaḫinlarning kirimi üqün Əz həlqining məḫsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp qiloɣanidi. **«biraq adalət wə Hudaning muḫəbbitini ḫeq etibaroɣa almay ketiwerisilər»** — Əysaning «Hudaning muḫəbbiti» degini ḫəm Huda insanlaroɣa baoɣlioɣan muḫəbbət ḫəm insanlar Hudaoɣa baoɣlax kerək boloɣan muḫəbbətnimu əz iqigə alsa kerək. ■ **11:42** 1Sam. 15:22; Ḫox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ **11:43** **«silər *Pərisiylər*...** Bazarlarda kixilərning silərgə boloɣan ***ḫərmətlik*** salamlirioɣa amraqsilər» — tarih tətqiqatlirioɣa asasən, Yəḫudiylarning əz «ustazliri»oɣa qiloɣan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **11:43** Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ **11:44** **«...silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ətüp kətkən gərlərgə ohxaysilər!»** — Yəḫudiy mollilarning Təwrat qanunioɣa xərḫ berixiqə «qəbrilərgə tegix» adəmni kəq kirgüqə «napak» qilatti, yuyunux kerək idi. ■ **11:44** Mat. 23:27. □ **11:46** **«silər kətürəlmigüdək eoɣir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu,...»** — «eoɣir yüklər» ḫər türlük qattiq diniy qaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **11:46** Yəx. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29.

bolоanlikinglaroa guwahlik berisilər. Qünki ular pəyoəmbərlərni əltürdi wə silər ularning kəbrilirini yasaysilər. □ 49 Bu səwəbtinmu Hudaning danaliki dəyduki: «Mən ularoa pəyoəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən koqliwetidu». □ ■ 50-51 Xuning bilən dunya apiridə bolоandin buyanki barlik pəyoəmbərlərning tökülgən kan kərzliri, yəni Habilning tökülgən kenidin tartip taki *ibadəthanidiki* kurbangah bilən mukəddəs jay arilikida kətl kilinoan *kahin* Zəkəriyaning tökülgən kenioiqə barlik kan kərzlər üqün muxu dəwrdikilərdin hesab elinidu. Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bularning həmmisi muxu dəwrdin elinidioan bolidu!□ ■

52 Halinglaroa way, əy Təwrat əhliliri! Qünki hekmət həzinisining aqkuqini elip turup, əzünglar uning iqigə kirmidinglar wə kirəy degənlərnimu kirgüzmidinglar.■

53 U xu yərdin qikkandin keyin, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning bilən kattik karxilixip, uningoa kəp ixlarni muzakirilixixkə kistidi □ 54 wə uning üstidin xikayət kilixka səzidin birər əyib tepiwelixka paylap yürətti.

12

Sahtipəzliktin hoxyar bolux
Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

1 Xu qaolarda, mingliоan kixilər yioilip, bir-birini dəssiwətküdək kista-kistang boluxup kətkəndə, u awwal muhlisliriоa səz kilip mundak dedi:

— Pərisiylərning eqitkusidin, yəni sahtipəzlikidin hoxyar bolunglar. □ ■ 2 Qünki yoxuruloan heqkandak ix axkarilanmay kalmaydu, wə heqkandak məhpiy ix ayan bolmay kalmaydu.■ 3 Xunga silərning karangoluda eytkanliringlar yorukta anglinidu; əyning iqkiridə hupiyanə piqirlaxkanliringlarmu əgzilərdə jakarlinidu.□

4 Mən silər dostlirimoa xuni eytimənki, tənni əltürüp, baxka heq ix kilalmaydioanlardin korkmanglar.■ 5 Lekin mən silərgə kimdin korkuxunglar kerəklikini kərsitip koyay: Əltürgəndin keyin, dozahka taxlaxka hokukluk boloquqidin korkunglar; bərhək silərgə eytay — Uningdin korkunglar!

□ **11:48 «ular , *yəni ata-bowiliringlar*** pəyoəmbərlərni əltürdi wə silər ularning kəbrilirini yasaysilər» — Yəhudiy həlki daim «uluo ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz kalduroan mukəddəs kaidə-yosunlar» dəytti. Ular muxu «ata-bowilirimiz kalduroan mukəddəs kaidə-yosunlar»oa qing esiliwalatti, lekin pəyoəmbərlərning səzlirigə kəngül bəlməytti, wə ularning hazir ata-bowiliridək Huda əwətkən pəyoəmbərlərgə, hətta Kutkuzouqi-Məsihgə boloan ziyankəxlikliri tooruluk heq oylanmaytti (49-ayətni kərüng). □ **11:49 ««Hudaning danaliki dəyduki: «Mən ularoa pəyoəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən koqliwetidu»»** —bu səzlər məlum pəyoəmbər eytkan səz bolmioini bilən, u kəp bexarətlərning yioinqaklinixidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luka 10:3; Yh. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51 «yəni Habilning tökülgən kenidin tartip taki ibadəthanidiki kurbangah bilən mukəddəs jay arilikida kətl kilinoan kahin Zəkəriyaning tökülgən kenioiqə barlik kan kərzlər...»** — Habilning əltürülüxi tooruluk «Yar.» 4:8-11ni, Zəkəriyaning əltürülüxi tooruluk «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəkə Yəhudiylarning Təwratni ən'əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə əng ahirioa koyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53 «U xu yərdin qikkandin keyin...»** — yaki «U bularni eytkanda,...». □ **12:1 «Pərisiylərning eqitkusidin, yəni sahtipəzlikidin hoxyar bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. Mukəddəs yazmilarda eqitku (hemirturuq) kəp yərlərdə təkəbburluk wə sahtipəzlikkə simwol kilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luka 8:17. □ **12:3 «hupiyanə piqirlaxkanliringlar»** — grek tilida «kulakka eytkininglar». ■ **12:4** Yəx. 51:7; Yər. 1:8; Mat. 10:28.

6 Bəx quxqaq ikki tiyingə setilidiƣu? Lekin ularning ħeqbirimu Huda təripidin untulup qalƣini yoq.□ ■ 7 Lekin ħətta ħərbir tal qeqinglarmu sanalƣandur. Xundaq ikən, qorqmanglar; silər nurƣunliƣan quxqaqtin qimmətliksilər!■

Əysani etirap qilix wə qilmaslix

8 — Biraq mən silərgə xuni eytip qoyayki, kim meni insanlarning aldida etirap qilsa, Insan'ooƣlimu uni Hudaning pərixtiliri aldida etirap qilidu.■ 9 Biraq insanlarning aldida meni tonumiƣan kixi, Hudaning pərixtiliri aldidimu tonulmaydu.■
10 Insan'ooƣliƣa qarxi səz qilƣan ħərqandaq kixi kəqürümgə erixələydu; lekin Muqəddəs Roħqa kupurluq qilƣuqi bolsa kəqürümgə erixəlməydu.□ ■
11 Lekin kixilər silərni sinagoglarƣa yaki ħəkümdarlar wə əməldarlarning aldiƣa elip berip soraqqa tartqanda, «*Ərzgə* qandaq jawab bərsəm?» yaki «Nemə desəm bolar?» dəp əndixə qilmanglar. ■ 12 Qünki nemə deyix kerəklikini xu waqti-saitidə Muqəddəs Roh silərgə əgitidu.

Əqilsiz bay ħəqqidiki təmsil

13 Kəpqilik arisidin birsi uningƣa:
— Ustaz, akamƣa *atimizdin qalƣan* mirasni mən bilən təng ülixixkə buyruƣayla — dedi.
14 Lekin u uningƣa jawabən: — Buradər, kim meni silərning üstünglarƣa sotqi yaki üləxtürgüqi qildi? — dedi. □ 15 U kəpqilikkə qarap: — Pəhəs bolup əzünglarni ħərhil tamahorluqtin saqlanglar. Qünki insanning ħayati uning mal-mülüklirining kəplükigə baƣliq əməstur, dedi.■
16 Andin u ularƣa mundaq bir təmsilni eytip bərdi:
— «Bir bayning yeri mol ħosul beriptu. 17 U kənglidə «Qandaq qilay? Qünki bunqiwala ħosulni qoyƣudək yerim yoq» — dəp oylaptu. 18 Andun u: — «Mundaq qilay: — Ħazirqi ambarlirimni quwuwetip, tehimu qongini yasap, barliq məħsulatlirim wə baxqa mal-mülüklirimni xu yərgə yiƣip saqlay! 19 Andin əz-əzümgə: «Əy jenim, yiƣip saqliƣan, kəp yil yətküdək nemətliring bar, raħət iqidə yəp-iqip hux boloƣin!» dəydiƣan bolimən» dəp oylaptu.■
20 Lekin Huda uningƣa:
«Əy əhməq, bügün keqila jening səndin tələp qilip elinidu; undaqta bu topliƣining kimgə qalidu?» dəptu.■
21 Hudaning aldida dələtmən bolmay, əzigə həzinə yiƣqanning ħali xundaq bolar».

Etiqadqilar əndixə qilmasliqi kerək
Mat. 6:19-21, 25-34

22 Andin u muhlisliriƣa mundaq dedi:
— Xuning üqün mən silərgə xuni eytip qoyayki, turmuxunglar tooƣruluq, nemə yərmiz yaki nemə kiyərmiz, dəp əndixə qilmanglar. ■ 23 Qünki ħayatliq

□ **12:6 «bəx quxqaq ikki tiyingə setilidiƣu?»** — «tiyin» grek tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ħəqqi boloƣan «dinarius»ning 1/8 Qismi idi. ■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32. ■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuħa. 2:23. □ **12:10 «Muqəddəs Roħqa kupurluq qilix»** — yaki «Muqəddəs Roħqa qarxi gəp qilix» degən gunaħ tooƣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:10** 1Yuħa. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14. □ **12:14 «Buradər, kim meni silərning üstünglarƣa sotqi yaki üləxtürgüqi qildi?»** — «Mis.» 2:14ni kərüng. Məsiħ Musa pəyƣəmbərning rolini rət qildi. Bu muħim ħəqiqət üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7. ■ **12:19** Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5. ■ **12:20** Zəb. 39:6; Zəb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yər. 17:11. ■ **12:22** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7.

yemәkliktin, tәn kiyim-keqәktin әzizdur. 24 Kuzoɣunlaroɣa karanglar! Ular terimaydu wә yioɣmaydu, ularning ambar, iskilatlirimu yok. Lekin Huda ularnimu ozuklanduridu. Silәr kuxlardin kanqilik әziz-hә! ■ 25 Aranglarda kaysinglar oɣәm-kayoɣu bilәn әmrünglarni birәr saәt uzartalaysilәr? □ ■ 26 Әgәr xunqilik kiqikkinә ixmu kolunglardin kәlmisә, nemә üqün kaloɣan ixlar tooɣrisida oɣәm-әndixә kilisilәr? 27 Nelupәrlәrning kandak өsidioɣanlikioɣa karap bekinglar! Ular әmgәkmu kilmaydu, qakmu egirmәydu; lekin silәrgә xuni eytayki, hәtta Sulayman toluk xan-xәrәptә turoɣandimu uning kiyinixi nilupәrlәning bir güliqilikimu yok idi. □ 28 Әy ixәnqi ajizlar! Әmdi Huda daladiki bügün eqilsa, ətisi kurup oqakka selinidioɣan axu gül-giyahlarni xunqә bezigәn yәrdә, silәrni tehimu kiyindürmәsmu?! 29 Xundak ikәn, nemә yәymiz, nemә iqimiz dәp bax katurmanglar, heqnemidin әndixә kilmanglar. □ 30 Qünki hәrkaysi әldikilәr mana xundak hәmmә nәrsilәrgә intilidu. Birak Atanglar silәrning bu nәrsilәrgә mohtajlikinglarni bilidu; □ 31 xundak ikәn, Uning padixahlikioɣa intilinglar wә u qaoɣda, bularning hәmmisi silәrgә koxulup nesip bolidu.■

32 Korkmanglar, i kiqik pada! Qünki Atanglar padixahlikni silәrgә ata kilixni hux kәrdi. □ 33 Mal-mülkünglarni setip, *kәmbәoɣәllәrgә* hәyrhahlik kilinglar. Өzünglaroɣa uprimaydioɣan hәmyan, әrxlәrdә hәrgiz tügәp kәtmәydioɣan bir hәzinә hazirlanglar; — xu yәrdә ooɣri yekin kәlmәydu, küyә yәp yokap kәtmәydu. ■ 34 Qünki baylikinglar kәyәrdә bolsa, kәlbinglarmu xu yәrdә bolidu.

Mәsihning kelixigә tәyyar bolunglar!
Mat. 24:45-51

35 Silәr belinglarni qing baoɣlap, qiraoɣliringlarni yandurup turunglar; ■ 36 huddi hojayinining toy ziyapitidin kaytip kelixini kütüp turoɣan qakarlardәk, hәrdaim tәyyar turunglar. Xuning bilәn hojayin kelip ixikni kakkanda, qakarlar dәrhal qikip ixikni aqidioɣan bolidu. 37 Hojayin kaytip kәlgәndә, qakarlirining oyoɣak, tәyyar turoɣanlikini körsә, bu qakarlarning bәhtidur! Mәn silәrgә bәrhәk xuni eytip koyayki, hojayin өzi belini baoɣlap, ularni dastihanoɣa olturoɣuzup, ularning aldioɣa kelip xәhsәn өzi ularni kütüwalidu! 38 Wә әgәr hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesaktә kәlsimu, qakarlirining xundak oyoɣakliqini körsә, bu ularning bәhtidur!□ ■

39 Lekin xuni bilip koyunglarki, әgәr өy igisi ooɣrining keqidә kaysi wakitta kelidioɣanlikini bilgәn bolsa, u oyoɣak turup ooɣrining өygә texip kirixigә hәrgiz yol koymaytti! □ ■ 40 Xuning üqün silәrmu hәrdaim tәyyar turunglar; qünki Insan'ooɣli silәr oylimioɣan wakit-saәttә kaytip kelidu.■

■ **12:24** Ayup 38:41; Zәb. 147:9. □ **12:25 «kaysinglar oɣәm-kayoɣu bilәn әmrünglarni birәr saәt uzartalaysilәr?»** — baxka bir tәrjimisi: «kaysinglar oɣәm-kayoɣu bilәn boyungoɣa birәr oɣeriq koxalaysilәr?». ■ **12:25** Mat. 6:27. □ **12:27 «nelupәrlәr…»** — yaki «yawa gül-giyahlar…». **«Sulayman»** — uluoɣ padixah Sulayman. □ **12:29 «…bax katurmanglar»** — grek tilida «….(yemәklikkә) intilmәnglar». □ **12:30 «hәrkaysi әldikilәr…»** — grek tilida «bu dunyadiki (yat) әllәrdikilәr». «Yat әllәr» Yәhudiy әmәs butpәrәslәr bolup, tirik Hudani bilmәytti; muhlislar Yәhudiy boloɣaqka, Hudaning küq-kudriti hәmdә Өz hәlkidin hәwәr alidioɣanlikioɣa ixәnqi boluxi kerәk idi. ■ **12:31** 1Tar. 3:13; Zәb. 37:25. □ **12:32 «Atanglar padixahlikni silәrgә ata kilixni hux kәrdi»** — «padixahlik» bolsa Hudaning Өz padixahliki, әlwәttә. ■ **12:33** Mat. 6:20; 19:21; Luka 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **12:35** Әf. 6:14; 1Pet. 1:13. □ **12:38 «әgәr hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesaktә kәlsimu, qakarlirining xundak oyoɣakliqini körsә, bu ularning bәhtidur!»** — Yәhudiylar keqә waktini hesablioɣanda üq jesәk, rimliklar bolsa tөt jesәk dәp hesablaytti. ■ **12:38** Mat. 24:42. □ **12:39 «әgәr өy igisi ooɣrining keqidә kaysi wakitta kelidioɣanlikini bilgәn bolsa, u oyoɣak turup ooɣrining өygә texip kirixigә hәrgiz yol koymaytti!»** — mukәddәs yazmilardiki kөp yәrlәrdә Pәrwәrdigarning künining «ooɣridәk» (kütülmigәn wakitta) kelidioɣanlikі tiloɣa elinidu. ■ **12:39** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wәh. 3:3; 16:15. ■ **12:40** Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luka 21:34; 1Tes. 5:6.

41 Petrus uningdin: — I Rəb, sən bu təmsilni bizgila qaritip eyttingmu yaki
ḥəmməyləngə qaritipmu? — dəp soridi.
42 Rəb mundaq dedi:
— Hojayini өz өyidikilərgə məs'ul qilip, ularoɣa tegixlik boloɣan axliqni waqti-
waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioɣan ixənqlik wə pəmlik oɣojidar kim bolidu?
□ ■ 43 Hojayin өyigə qaytqanda, qakirining xundaq qiliwatqinining üstigə kəlsə,
bu qakarning bəhtidur! 44 Mən silərgə bərḥəq xuni eytip qoyayki, hojayin uni
pütün igilikini baxquruxqa qoyidu. 45 Lekin mubada xu qakar kənglidə: «Hojayinim
ḥayal bolup qalidu» dəp, baxqa qakarlar wə dedəklərni bozək qilixqa wə yəp-iqip,
məst boluxqa baxlisa, 46 Xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni, oylimioɣan bir
waqitta qaytip kelidu wə uni kesip ikki parqə qilip, uning nesiwisini etiqadsizlar
bilən ohxax təqdirdə bekitidu.
47 Əmdi hojayinining iradisini bilip turup, təyyarlinip turmioɣan wə hojayinining
iradisi boyiqə qilmioɣan qakar boluxioɣa tayaq yəydu. ■ 48 Biraq hojayinining
iradisini bilməy turup, tayaq yeyixkə tegixlik ixlarni qiloɣan qakar azraq tayaq yəydu.
Kimgə kəp berilsə, uningdin tələp qilinidioɣini kəp bolidu. Qünki adəmlər kimgə kəp
amanət qoyoɣan bolsa, uningdin tələp qilidioɣinimu kəp bolidu.

Məsiḥning tutaxturmaqqi boloɣan oti
Mat. 10:34-36

49 Mən yər yüzigə ot taxlap tutaxturuxqa kəldim wə bu otning tutixixioɣa nəqədər
təqəzzamən! 50 Lekin mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək
wə bu qümüldürülüxüm əməlgə axuruloɣuqə intayin qiynilimən! □ ■ 51 Silər meni
yər yüzigə tinqliq elip kəldimikin, dəp oylap qaldinglarmu? Yaq, mən xuni silərgə
eytayki, tinqliq əməs, bəlünüx elip kəldim! ■ 52 Qünki buningdin keyin, bir өydiki
bəx kixi bəlünidu; üqi ikkisigə qarsi wə ikkisi üqigə qarxi bəlünidu. 53 Ata ooɣlioɣa
wə ooɣul atisioɣa, ana qizioɣa wə qiz anisioɣa, qeynana kelinigə wə kelin qeynanisioɣa
qarxi turidu.■

Hudaning oɣəzipidin agaḥlanduridioɣan bexarətlik alamətlər
Mat. 16:2-3

54 Əysa yənə toplaxqan adəmlərgə mundaq dedi:
— Silər künpetix tərəptin bulutning qikqinini kərsənglar, dərḥal «yamoɣur yaoɣidu»
dəysilər, wə dərwəqə xundaq bolidu. 55 Jənub tərəptin xamalning qikqinini
kərsənglar, «Ḥawa issiydu» dəysilər wə dərwəqə xundaq bolidu. 56 Əy sahtipəzlər!
Silər yər bilən kəkning rənggini pərq etələysilər-yu, qandaqsigə bu zamanni pərq
etəlməysilər?!
57 Əmdi nemixqa qaysi ixlarning durus ikənlikigə өzünglar ḥəküm qilip
baqmaysilər?! ■ 58 Qünki dəwagiring bilən birgə sotqi aldioɣa baroɣiningda, uning
bilən yolda ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; bolmisa, u seni

---

□ **12:42 «Hojayini өz өyidikilərgə…»** — «өydikilər» muxu yərdə өydiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu; muxu yərdə kəqmə mənisi Hudaoɣa təwədikilər, yəni barliq ixəngüqilər degənliktur. **«Hojayini өz өyidikilərgə məs'ul qilip, ularoɣa tegixlik boloɣan axliqni waqti-waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioɣan ixənqlik wə pəmlik oɣojidar kim bolidu?»** — xübḥisizki, Rəb bu təmsilni ḥəmmidin awwal Petrusning өz-өzigə tətbiqlixini halidi, andin qaloɣan rosullar, andin Hudaning barliq hizmətkarlirioɣa qaritip eytqan.
■ **12:42** Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2. ■ **12:47** Yaq. 4:17. □ **12:50 «mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək wə bu qümüldürülüxüm əməlgə axuruloɣuqə intayin qiynilimən!»** — bu ayəttiki «qəmüldürüx» xübḥisizki uning өlümidur. Bu tooɣruluq «Əfəsusluqlaroɣa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muxu qəmüldürülüxtin keyin Muqəddəs Roḥning oti yər yüzidə tutuxturulidu. «Ros.» 2-babni kərüng!
■ **12:50** Mat. 20:22; Mar. 10:38; Əf.4:5 ■ **12:51** Mat. 10:34. ■ **12:53** Mik. 7:6 ■ **12:57** Mat. 5:25-26

sotqiɣa, sotqi bolsa gundipayɣa tapxuridu wə gundipay seni zindanɣa taxlaydu.
59 Mən sanga xuni eytip qoyayki, *qərzingning* əng ahirqi bir tiyininimu qoymay
təlimigüqə, xu yərdin ḥərgiz qiqalmaysən.□

13

Towa qilix yaki ḥalak bolux

1 Xu qaɣda, birnəqqə adəm uningɣa *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyəliklərning
qenini təküp, ularning qanlirini ular qiliwatqan *ibadəthanidiki* qurbanliqning
qanliri bilən arilaxturɣanliqini məlum qildi.□
2 Uularɣa jawabən mundaq dedi:
— Ularning bu azablarni tartqini üqün bu Galiliyəliklərni baxqa Galiliyəliklərdin
gunaḥi eɣir dəp qaramsilər? 3 Mən silərgə eytayki, undaq əməs! Bəlki silər
towa qilmisanglar, ḥəmminglarmu ohxax aqiwəttə ḥalak bolisilər.□ 4 Siloam
məḥəllisidiki munar ərülüp qüxüp, on səkkiz kixini besip əltürüp qoyɣan, silər
ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiḥ, dəp qaramsilər?□ 5 Mən silərgə
eytayki, undaq əməs! Bəlki silər towa qilmisanglar, ḥəmminglarmu ohxax aqiwəttə
ḥalak bolisilər.

Towa qilmasliqning aqiwiti — mewə bərməydiɣan dərəh

6 Andin u bu təmsilni səzləp bərdi:
— Məlum bir kixining üzümzarliqida tikilgən bir tüp ənjür dərihi bar ikən. U u
dərəhtin mewə izdəp kəptu, lekin ḥeq mewə tapalmaptu. 7 U baɣwəngə: «Qara,
üq yildin beri bu ənjür dərihidin mewə izdəp keliwatimən, biraq bir talmu mewə
tapalmidim. Uni kesiwət! U nemə dəp yərni bikardin-bikar igiləp turidu?» dəptu.
8 Lekin baɣwən: «Hojayin, uningɣa yənə bir yil təgmigəyla. Bu waqit iqidə uning
tüwidiki topilarni boxitip, ooɣutlap baqay. 9 Əgər kelər yili mewə bərsə, yahxi hop!
Biraq bərmisə, kesiwətkəyla» dəptu baɣwən.

Xabat küni dok ayalni saqaytix

□ **12:59 «əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə»** — «tiyin» grek tilida «ləpton» — pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük ḥəqqi boloɣan «dinarius»ning 1/128 qismi idi. **«dəwagiring bilən birgə sotqi aldiɣa baroɣiningda, uning bilən yolda ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; .. bolmisa... ... əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə, xu yərdin ḥərgiz qiqalmaysən»** — bu kəp əḥwallirimizɣa mas kelidiɣan intayin əməliy nəsiḥət, əlwəttə. Uning üstigə muxu yərdə bəlkim təmsil boluxi mumkin; qünki Məsiḥning səzliridə «Əgər... bolsa» degən səz yoq. Demək, Israillarning üstigə ərzi bar idi; bu ərz qiloɣuqi bolsa bəlkim Huda Özidur. Ḥazir «yaraxturulup dost bolux»ning towa qilix pursiti bolsimu, ḥərḥalda waqti qəkliktur. Təwəndiki 13-babnimu kərüng. □ **13:1 «... waliy Pilatusning ... ularning qanlirini ular qiliwatqan ibadəthanidiki qurbanliqning qanliri bilən arilaxturɣanliqi»** — ayəttə «ibadəthana» degən səz yoq. Biraq qurbanlik qilix baxqa yərdə bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilən arilaxturdi» — demək, Pilatus ularni ibadəthanida ibadət üstidə əltürüwətti. □ **13:3 «ḥəmminglar ohxax aqiwəttə ḥalak bolisilər»** — bu səz bəlkim Rim imperiyəsi miladiyə 70-yilida Yerusalem wə baxqa xəḥərlərni wəyran qilixini wə xuning bilən təng dozahnimu kərsitixi mumkin. 5-ayətning mənisimu xundaq. □ **13:4 «Siloam»** — (ibraniy tilida «Xiloaḥ») Yerusalemdiki bir məḥəllə. «Nəḥ.» 3:15 wə «Yəx.» 8:6ni kərüng. **«silər ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiḥ, dəp qaramsilər?»** — «qəbiḥ» muxu yərdə grek tilida «qərzdar» dəp ipadilinidu.

10 Bir xabat küni, u bir sinagogta təlim beriwatatti. 11 Mana xu yərdə on səkkiz yildin
beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup, dəmqiyip ərə turalmaydioɣan bir ayal
bar idi. □ 12 Əysa uni kərgəndə, yenioɣa qaqirip:
— Hanim, sən bu zəiplikingdin azad boldung! — dedi. 13 Andin u ɣolini uning
uqisioɣa ɣoyuwidi, ayal dərɦal ruslinip tik turup, Hudani uluoɣlidi.
14 Birak sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl sakaytkinidin oɣəzəplinip,
kəpqilikkə:
— Adəmlər ix ɣilix kerək boloɣan altə kün bar, xu künlərdə kelip sakaytilinglar; lekin
xabat künidə undak ɣilmanglar, — dedi.□ ■
15 Xunga Rəb uningoɣa mundak jawab bərdi:
— Əy sahtipəzlər! Ɦərbiringlar xabat küni torpak wə exikinglarni okurdin yexip,
suoɣaroɣili baxlimamsilər?! □ ■ 16 Əmdi Xəytan mana on səkkiz yil booɣup kəlgən,
Ibraɦimning bir ɣizi boloɣan bu ayal dəl xabat künidə bu sirtmaktin boxitilsa, bu
xabat künining yarixiki bolmamdu?!□
17 U muxu səzni ɣiloɣanda, uningoɣa ɣarxi qikkanlar hijalətkə ɣaldi; birak halayik
uning ɣiliwatkan ɦəmmə ajayib ixliridin xadlinip yayridi.

Hudaning padixaɦliɣini uruk wə hemirturuqɣa ohxitidioɣan təmsillər
Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

18 U səzini *dawamlaxturup* mundak dedi:
— Hudaning padixaɦliki nemigə ohxaydu? Mən uni nemigə ohxitay? ■ 19 U goya bir
tal ɣiqa urukioɣa ohxaydu; birsi uni elip əz beoɣida terioɣanidi; u əsüp yooɣan dərəh
boldi; asmandiki uqar-ɣanatlar kelip uning xahlirida uwulidi.□
20-21 U yənə: — Hudaning padixaɦliɣini nemigə ohxitay? U huddi eqitkuoɣa ohxaydu;
bir ayal uni ɣolioɣa elip, üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə
sakɣidi, — dedi.□ ■

Ɦayatning tar ixiki
Mat. 7:13-14, 21-23

22 *Əysa* Yerusalemoɣa ɣarap səpirini dawamlaxturup, besip ətkən ɦərɣaysi xəɦər-
yezilarda təlim berip mangdi. ■ 23 Birəylən uningdin:

□ **13:11 «… on səkkiz yildin beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup…»** — «jin» — Grek tilida «roɦ». **«ərə turalmaydioɣan bir ayal bar idi»** — «ərə turalmaydioɣan» grek tilida «bexini kətürəlməydioɣan». □ **13:14 «sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl sakaytkinidin oɣəzəplinip…»** — uning oɣəzəplinixining üq səwəbi bar idi: (1) ularning ɣaidə-yosunliri boyiqə ayal kixi sinagogning otturioɣa kəlməsliki kerək idi (ular kəynidə olturatti yaki turatti); (2) yənə ɣaidiliri boyiqə ər kixi ayal kixigə ɦeq təgmsəliki kerək, ɦətta adəttə natonux ayal kixigə gəp ɣilmasliɣi kerək idi; (3) Əysa xabat künidə kesəl sakaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Kan. 5:13; Əz. 20:12. □ **13:15 «Əy sahtipəzlər! Ɦərbiringlar xabat küni torpak wə exikinglarni okurdin yexip, suoɣaroɣili baxlimamsilər?! »** — buni «ixləx» yaki «hizmət ɣilix» dəp ɦesablaxɣa bolsimu, insan bu zuwansiz ɦaywanlaroɣa muxundak «insanpərwərlik» kərsətmisə, tolimu rəɦimsizlik bolatti. Undakta insanoɣa rəɦim kərsitixkə bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Kan. 22:4; Luqa 14:5. □ **13:16 «Ibraɦimning bir ɣizi boloɣan bu ayal»** — «Ibraɦimning ɣizi» degən ibarə ayalning Ibraɦimning əwladi ikənlikini kərsitidu, əlwəttə, xundakla bəlkim uningda ɦəkikiy etikad boloɣanlikinimu kərsitixi mumkin. ■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19 «U *, yəni Hudaning padixaɦliɣi* goya bir tal ɣiqa urukioɣa ohxaydu»** — «ɣiqa uruki» Asiyadiki barlik uruklar iqidə əng kiqiki. **«u əsüp yooɣan dərəh boldi»** — adəttə ɣiqa əsüp yetilgəndə 2-3 metrlik kəqət bolidu. Lekin bu təmsildur; Hudaning padixaɦlikining bəzi jəɦətliri adəttin taxkiri bolidu. Okurmənlərgə ayanki, təmsillərdə «kuxlar» adəttə jin-xəytanlarni bildüridu (məsilən, 8:5ni kərüng). □ **13:20-21 «üq jawur un»** — (yaki «üq kürə un») grek tilida «üq saton», ibraniy tilida «üq seaɦ». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu heli kəp un bolup, yüz adəmning tamikioɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kərüng. Okurmənlərgə yənə ayanki, təmsillərdə «eqitku» yaki «hemirturuq» adəttə yaman təsirlər (təkəbburluk, sahtipəzlik)ni bildüridu (məsilən, 12:1ni kərüng). ■ **13:20-21** Mat. 13:33. ■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6.

— I təqsir, qutquzulidiƣanlarning sani azmu? — dəp soridi.
Əysa kəpqilikkə mundaq jawab bərdi:
24 — Silər tar ixiktin kirixkə kürəx qilinglar. Qünki mən silərgə xuni eytayki, nurƣun
adəmlər kirəy dəp izdənsimu, əmma kirəlməydu. ■ 25 Өyning igisi ornidin turup
ixikni taqiƣandin keyin, silər taxqirida turup ixikni qeqip: «Rəb, bizgə aqqin!» dəp
yalwurƣili turƣininglarda, u silərgə jawabən: «Silərning nəlikinglarni bilməymən»
— dəydu. ■ 26 Andin silər: «Biz sening aldingda yegən, iqkən, sənmu bizning
koqilirimizda təlim bərgən» desənglar, 27 u yənə jawabən: «Silərning nəlikinglarni
bilməymən, məndin neri ketinglar, əy qəbihlik qiloquqilar!» dəydu. ■ 28 Silər
Ibrahim, Ishaq, Yaqup wə barlik pəyƣəmbərlərning Hudaning padixahliqi iqidə
ikənlikini, өzünglarning sirtqa taxliwetilginglarni kərgininglarda, yiƣa-zarlar
kətürülidu, qixlar ƣuqurlaydu. ■ 29 U qaƣda, kixilər məxrik bilən məƣribtin
wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixahliqida dastihanda olturidu. □ ■
30 Xuning bilən mana, xu qaƣda aldida turƣanlardin arqiƣa ətidiƣanlar, arqida
turƣanlardin aldiƣa ətidiƣanlar bar bolidu. □ ■

Əysaning Yerusalemƣa baƣliƣan mehir-muhibbiti
Mat. 23:37-39

31 Dəl xu waqitta birnəqqə Pərisiylər Əysaning aldiƣa kelip uningƣa:
— Muxu yərdin qiqip өzüngni neriƣa al. Qünki Herod seni өltürməkqi, — dedi.
32 U ularƣa:
— Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni həydiwetip, bügün wə ətə xipa
berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar. □ 33 Halbuki, bügün wə
ətə wə өgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur; qünki heq pəyƣəmbərning өltürülüxi
Yerusalemdin baxqa heqqandaq jayda mumkin bolmas.□
34 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyƣəmbərlərni өltüridiƣan wə sanga əwətilgənlərni
qalma-kesək qilidiƣan xəhər! Mən qanqə qetimlap mekiyan өz qüjilirini qanat

---

■ **13:24** Mat. 7:13. ■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luqa 6:46. ■ **13:27** Zəb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29 «kixilər məxrik bilən məƣribtin wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixahliqida dastihanda olturidu» —** «məxrik bilən məƣribtin wə ximal bilən jənubtin» kəlgənlər Yəhudiy əməslərni kərsitidu. «Olturidu» baxqa izahatlarda kərsitilgəndək grek tilida «yatidu» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **13:29** Yəx. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11. □ **13:30 «aldida turƣanlardin arqiƣa ətidiƣanlar, arqida turƣanlardin aldiƣa ətidiƣanlar bar bolidu» —** grek tilida «ahirqilardin birinqisi bolidiƣanlar bar bolidu, birinqilərdin ahirqisi bolidiƣanlar bar bolidu» dəp ipadilinidu. Bu ajayib həqiqətning kəp jəhətliri bar; birak roxənki, xu künidə Huda əsli qakiroƣan Yəhudiylar Hudaning padixahliqida hijalətkə qaldurulidu wə əsli butpərəs boloƣan Yəhudiy əməslər uningda izzətkə erixidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31. □ **13:32 «üqinqi küni takamullaxturulimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «üqinqi küni nixanimƣa yetimən» yaki «üqinqi küni ixlirimni tamam qilimən». Lekin ixinimizki, tərjimimiz grek tiliƣa sadiqtur. Təwəndiki izahatni kərüng. **«Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni həydiwetip, bügün wə ətə xipa berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar»** — bu sirlik gəpning mənisi bəlkim: «Manga qaloƣan qiska wakit iqidə Huda manga bekitkən pilani boyiqə səndin qorqmay ixləwerimən. Qiska wakit iqidə mən Hudadin tapxuruwaloƣan wəzipəmni tamam qilimən wə xundakla өzüm «takamullaxturulimən»» degəndək boluxi mumkin. Uning üstigə, Məsihning «takamullaxturulimən» degən sirlik səzi, xübhisizki, kəp jəhətliktur. «Ibr.» 2:10də ohxax həqiqət tepilidu wə «ibraniylarƣa»diki «qoxumqə səz»imizdə bu tooƣruluk azrak tohtilimiz. □ **13:33 «Halbuki, bügün wə ətə wə өgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur» —** Əysa bu səzni qiloƣanda tehi Galiliyə өlkisidə idi. Herodning Yerusalem bilən alakisi yok idi, Galiliyəni idarə qilatti. Xunga bu 32-ayəttiki səzning dawami: «Mənki Məsih Yerusalemƣa berixim kerək, lekin undaq qilixim Herodtin qeqix üqün əməs, bəlki Hudaning pilani boloƣanliqi üqün» degəndək mənidə. **«qünki heq pəyƣəmbərning өltürülüxi Yerusalemdin baxqa heqqandaq jayda mumkin bolma.»** — bu kinayilik, həjwiy gəp. Bu «kapir» Herod han Galiliyəni baxquroƣini bilən Məsihkə hətiri bolmaydu, lekin «Hudaning güzəl xəhiri»də turuwatqanlar ahir berip Əysani өltüridu. Bu jümlidiki «mumkin bolmas» degənning baxqa hil tərjimisi: «əqil yətməs».

astiɣa alɣandək sening baliliringni ḳoynumɣa almaḳqi boldum, lekin silər halimidinglar. □ ■ 35 Mana ɵyünglar taxlinip wəyranə bolup ḳalidu; wə mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək bolɣay!» demigüqə, meni yənə kərəlməysilər. □ ■

14

Xabat künidə kesəl saḳaytix

1 Wə xundaḳ boldiki, bir xabat küni u Pərisiylərdin bolɣan bir ḥəkümdarning ɵyigə ɣizaɣa bardi; əmdi ular uni paylap yürüwatatti. 2 Wə mana, u yərdə suluḳ ixxiḳ kesiligə giriptar bolɣan bir adəm bar idi. 3 Əysa Təwrat əḥliliri wə Pərisiylərdin:
— Xabat küni kesəl saḳaytix Təwrat ḳanuniɣa uyɣunmu-yoḳ? — dəp soridi.
4 Biraḳ ular lam-jim demidi. U ḥeliḳi kesəlgə ḳolini təgküzüp, saḳaytip yolɣa saldi.
5 Andin u ulardin yənə:
— Aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi ḳudukḳa qüxüp kətsə, uni dərḥal tartip qiḳarmaydiɣan zadi kim bar? — dəp soridi.□ ■
6 Wə ular uning bu səzlirigə ḥeq jawab berəlmidi.

Huda kimni yuḳiri ḳilidu?

7 Əysa qaḳiriloɣan meḥmanlarning ɵzlirigə tərdin orunlarni ḳandaḳ tallioɣinini kərüp, ularɣa mundaḳ bir təmsilni eytip bərdi:
8 — Birsi seni toy ziyapitigə təklip ḳilsa, tərdə olturmioɣin. Bolmisa, səndin ḥərmətlikrək birsi təklip ḳilinoɣan bolsa, 9 U qaoɣda seni wə uni qaḳiroɣan saḥibhana kelip sanga: «Bu kixigə orun bərgəysiz» dəp ḳalsa, sən hijaləttə ḳelip pəgaḥɣa qüxüp ḳalisən. □ 10 Lekin sən qaḳiriloɣanda, berip pəgaḥda olturoɣin. Xuning bilən seni qaḳiroɣan saḥibhana kelip: «Əy dostum, yuḳirioɣa qiḳing» deyixi mumkin wə xuning bilən sening bilən dastihanda olturoɣanlarning ḥəmmisining aldida sanga izzət bolidu. ■ 11 Qünki ḥərkim ɵzini üstün tutsa təwən ḳilinidu wə kimdəkim ɵzini təwən tutsa üstün ḳilinidu.■

□ **13:34** **«Əy «Yerusalem, Yerusalem!»** — Muḳəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ḳetim qaḳirixi uningɣa boloɣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini ipadiləp, uning ɵzigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mən ḳanqə ḳetimlap mekiyan ɵz qüjilirini ḳanat astioɣa aloɣandək sening baliliringni ḳoynumɣa almaḳqi boldum»** — «sening baliliring» Yerusalemda turuwatḳan Yəḥudiy həlḳni kərsitidu, əlwəttə. ■ **13:34** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37. □ **13:35** **«Mana ɵyünglar taxlinip wəyranə bolup ḳalidu»** — «silərning ɵyünglar» muxu bexarəttə: (1) muḳəddəs ibadəthana (u kinayilik bilən «Hudaning ɵyi» deməydu): (2) pütkül Israil jəmətini kərsitidu. Qünki rimliḳlar miladiyə 70-yilida kelip, ularning muḳəddəs ibadəthanisini wəyran ḳilidu wə Yəḥudiy həlḳini dunyaning ḥərbir bulung-puxḳaḳlirioɣa tarḳitiwetidu. **«Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək bolɣay!»** — bu bolsa Yəḥudiy həlḳining Məsiḥni ḳarxi elixida deyixigə tegixlik səzlərdur. Məsiḥ Yerusalemɣa kirgəndə gərqə məlum bir ḳisim kixilər xundaḳ səzni ḳiloɣini bilən («Luḳa» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayətni kərüng), (1) ularning undaḳ degənliri sap etiḳadtin bolmioɣan; (2) pütün həlḳ undaḳ degini yoḳ, bəlki ixənmigən. Xuning bilən Əysa Məsiḥning muxu dunyaoɣa ḳayta kelixi, xundaḳla Yəḥudiy həlḳining uni ḳayta kərüxi üqün pütkül həlḳ awwal uni «Məsiḥ-ḳutḳuzoɣuqimiz», yəni «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqi» dəp etirap ḳilixi kerəktur (bu bexarət «Rim.» 11:25-27, «Zək.» 12:7-14 wə baxḳa yərlərdə tepilidu). ■ **13:35** Zəb. 69:25; 118:26; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20. □ **14:5** **«aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi ḳudukḳa qüxüp kətsə…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «exiki» əməs, bəlki «balisi» dəp oḳulidu. ■ **14:5** Mis. 23:5; Ḳan. 22:4; Luḳa 13:15. □ **14:9** **«… pəgaḥɣa qüxüp ḳalisən»** — grek tilida «… ahirḳi orunɣa qüxüp ḳalisən». ■ **14:10** Pənd. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luḳa 1:51; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5.

Ḫəqiqiy meḫmandostluqning yoli

12 U özini meḫmanoɣa qaqiroɣan saḫibhanioɣa mundaq dedi:
— Meḫmanni tamaqqa yaki ziyapətkə qaqiroɣiningda, dost-buradər, ɣerindax, uruq-tuoɣqan yaki bay ɣolum-ɣoxniliringni qaqirmioɣin. Qünki ularmu seni meḫmanoɣa qaqirip, mərḫəmitingni ɣayturuxi mumkin. ■ 13 Xuning üqün ziyapət berəy desəng, oɣerib-oɣurwa, meyip-nakar, aqsaq-qolaq, kor-əmalarni qaqiroɣin 14 wə bəht-bərikət kərisən; qünki u kixilərning yahxiliqingni ɣayturuxning amali yoqtur. Xuning bilən ḫəqqaniylarning ɣayta tirilgən künidə qiloɣining özünggə ɣayturulidu.

Katta ziyapət tooɣrisidiki təmsil
Mat. 22:1-10

15 Uning bilən ḫəmdastihan olturoɣanlardin biri bu səzlərni anglap, uningoɣa:
— Hudaning padixaḫliqida oɣizalanoɣuqilar nemidegən bəhtlik-ḫə! — dedi.□
16 Biraq u uningoɣa jawabən mundaq dedi:
— Bir kixi katta ziyapətkə tutux qilip, nuroɣun meḫmanlarni qaqirip ɣoyuptu. ■ 17 Dastihan selinoɣan xu saəttə, qakirini əwətip, qaqiriloɣan meḫmanloroɣa: «Mərḫəmət, ḫəmmə nərsə təyyar boldi!» dəp eytiptu. 18 Biraq, meḫmanlarning ḫəmmisi barmaslikqa bir-birləp özrə-baḫanə kərsətkili turuptu. Birinqisi uningoɣa: «Mən ḫelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □ 19 Yənə biri: «Mən bəx ɣoxluq öküz setiwaldim, ḫazir berip ularni sinap kərüxüm kerək. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □ 20 Yənə birsi: «Mən yengi öyləngən, xunga baralmaymən» dəptu.
21 Qakar ɣaytip kelip, bu ixlarni hojayinioɣa məlum qiptu. Hojayin oɣəzəpləngən ḫalda qakirioɣa: «Dərḫal xəḫərning qong-kiqik koqilirioɣa kirip, oɣerib-oɣurwa, meyip-nakar, aqsaq-qolaq wə kor-əmalarni muxu yərgə yioɣip kəl» dəptu. 22 Andin qakar ɣaytip kelip: «Hojayin, əmr bərginingdək ada qilindi, wə yənə box orun bar!» dəptu. 23 Xuning bilən hojayin qakaroɣa: — «Öyüm meḫmanloroɣa tolux üqün yezilardiki qong-kiqik yollarni, məḫəlliləmi arilap, udul kəlgən adimingni zorlap elip kəlgin! □ 24 Qünki mən silərgə xuni eytayki, baxta qaqiriloɣan adəmlərning ḫeqqaysisi dastihinimdin tetimaydu», dəptu.

Muhlis bolux xərtliri
Mat. 10:37-38

25 Əmdi top-top adəmlər uningoɣa ḫəmraḫ bolup ketiwatatti. U burulup uloroɣa qarap mundaq dedi:
26 — Manga əgəxkənlər *manga boloɣan səyüxliridin* öz atisi wə anisi, ayali wə baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḫətta öz jeninimu yaman kərmisə manga

---

■ **14:12** Nəḫ. 8:10; Pənd. 3:28. □ **14:15** **«Hudaning padixaḫliqida oɣizalanoɣuqilar...»** — grek tilida «Hudaning padixaḫliqida nan yegüqilər...». ■ **14:16** Yəx. 25:6; Mat. 22:2; Wəḫ. 19:7, 9. □ **14:18** **«Mən ḫelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən»** — kim yərni awwal yahxi kərməy setiwalsun? □ **14:19** **«ḫazir berip ularni sinap kərüxüm kerək»** — yaki «ḫazir berip közdin kəqürüp kelixim kerək». «Bəx ɣoxluq öküz» — grek tilida: «bəx boyunturuq öküz». Demək, boyunturuqqa ɣetiloɣanda bir-birigə mas kelidioɣan bəx jüp öküz. Əmdi kim öküzni awwal kərməy setiwalsun? □ **14:23** **«yezilardiki qong-kiqik yollarni, məḫəlliləmi arilap,...»** — muxu yərdə grek tilida «yezilardiki yollardin wə qitliqlardin ətünglar,...» degən səz bilən ipadilinidu. Demək, meḫmanlarni ḫər bulung-puqqaqtin əkilix kerək.

muhlis bolalmas. □ ■ 27 Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u
manga muhlis bolalmas. □ ■ 28 Aranglardin birsi munar salmaqqi bolsa, aldi bilən
olturup bu quruluxni pütküzgüdək hirajət əzümdə barmu-yoq dəp ḥesab qilmasmu?
29-30 Undaq qilmioqanda, ulni selip pütküzəlmisə, kərgənlərning ḥəmmisi mazaq
qilip: «Bu adəm binani baxlap qoyup pütküzəlmidi» — deməy qalmaydu.
31 Yaki bir padixaḥ yənə bir padixaḥ bilən jəng qiloqili qiqsa aldi bilən olturup:
— Mening üstümgə kelidioqan yigirmə ming kixilik qoxun igisigə mən on ming
əskirim bilən taqabil turalarmənmu? dəp məlqərləp kərməmdu?! □ 32 Əgər
u «Soquxalmaymən» dəp oylisa, düxmən tehi yiraqtiki qaoqda əlqi əwətip, sulḥ
xərtlirini soraydu. 33 Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim *kənglidə* əzining bar-yoqi
bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.□
34 Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini
qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■ 35 U tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxtu-
ruxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu. Anglioqudək quliqi barlar buni anglisun!□

15

Yoqaloqan qoy wə yahxi padiqi tooqrisidiki təmsil
Mat. 18:12-14

1 Əmdi bajgirlar wə baxqa gunaḥkarlarning ḥəmmisi uning səzini anglaxqa uning
ətrapioqa olaxmaqta idi.■ 2 Lekin Pərisiylər bilən Təwrat ustazliri oqudungxup:
— Bu adəm gunaḥkarlarni qarxi alidu wə ular bilən ḥəmdastihan olturidu! —
deyixti. 3 Xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi: □
4 — Əgər aranglarda birəylənning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip kətsə,
toqsan toqquzini qəldə qoyup qoyup yitip kətkinini tapquqə izdiməsmu? 5 Uni
tepiwaloqanda, xadlanoqan ḥalda mürisigə artidu; 6 andin əyigə elip kelip, yar-
buradərliri bilən qolum-qoxnilirini qaqirip, ularoqa: «Mən yitkən qoyumni tepi-
waldim, mening bilən təng xadlininglar!» dəydu. 7 Mən silərgə xuni eytayki,
xuningoqa ohxax, towa qiliwatqan bir gunaḥkar üqün ərxtə zor hursənlik bolidu;

□ **14:26 «manga əgəxkənlər ... əz atisi wə anisi, ayali wə baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḥətta əz jeninimu yaman kərmisə manga muhlis bolalmas» —** muxu yərdə «yaman kərüx» degənlikning mənisi, xübḥisizki, əz adəmlirigə boloqan muḥəbbət Hudaoqa baoqlioqan muḥəbbət aldida «yaman kərüx»tək kərünidu. Misal, «Yar.» 29:30-31ni kərüng. ■ **14:26** Qan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37. □ **14:27 «Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u manga muhlis bolalmas» —** rimliqlar təripidin əlüm jazasi berilgənlər mihlinidioqan krestni mürisidə kətürüp jaza məydanioqa baratti. «krestlinix» adəmni qiynaydioqan, intayin dəḥxətlik wə aḥanətlik əlüm jaza usuli bolup, «əzining krestini kətürüx» degənning məniliri təwəndikilərnimu əz iqigə elixi mumkin: (1) Əysa Məsiḥ üqün azab-oqubət tartixqa, (2) til-aḥanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiloqanda, «əz-əzini əlüm jazasioqa ḥəküm qiloqandək» əzining arzu-ḥəwəslirini rət qilixqa təyyar bolux. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23. □ **14:31 «... məlqərləp kərməmdu?! » —** baxqa birhil tərjimisi: «... məsliḥət qilmamdu?». □ **14:33 «Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim kənglidə əzining bar-yoqi bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.» —** bu küqlük səz tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **14:34 «Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» —** tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saqaytidu. Muhlislarning bu dunyaoqa boloqan roli buningoqa ohxap ketixi kerək. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35 «U *tuz*** tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxturuxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu» — muxu yərdiki «tuz» degən tema üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3 «xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi...» —** «muxu təmsil»: — **bir** təmsil, demək. 15-babta üq təmsildək kərünsimu, əməliyəttə üq təmsil pəqət birla mənini ipadiləydu. Xunga ularni «birla təmsil» dəp qaraymiz.

bu hursənlik towioɣa moɦtaj bolmioɣan toksan tokkuz ɦəkkaniy kixidin boloɣan hursənliktin kəp artuktur.■

Yittirgən tənggə tooɣrisidiki təmsil

8 — Yaki bir ayalning on kümüx dinari bolup, bir dinarni yokitip koysa, qiraoɣni yekip, taki uni tapkuqə əyni süpürüp, zən koyup izdiməsmu?□ 9 Uni tapkanda yar-buradər, kolum-koxnlirini qakirip, ularoɣa: «Mening bilən təng xadlininglar, qünki mən yokitip koyoɣan dinarimni tepiwaldim» — dəydu. 10 Mən silərgə xuni eytayki, xuningoɣa ohxax towa kiliwatkan bir gunaɦkar üqün Hudaning pərixtilirining arisida hursənlik bolidu. □

Mehir-xəpkətlik ata tooɣrisidiki təmsil

11 U səzini dawam kilip mundak dedi:
— Məlum bir adəmning ikki ooɣli bar ikən. 12 Kiqik ooɣli atisioɣa: «Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni ɦazirla manga bərgin» dəp eytiptu. Wə u əz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu.□ 13 Uzun ətməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu. U u yərdə əyx-ixrətlik iqidə turmux kəqürüp mal-dunyasini buzup-qeqiptu. □ 14 Dəl u bar-yokini sərp kilip tügətkən waktida, u yurtta kattik aqarqilik bolup, u helila kisilqilikta kaptu. 15 Xuning bilən u berip, xu yurtning bir pukrasioɣa mədikar bolup yalliniptu; u uni etizlikioɣa qoxka bekixka əwətiptu. □ 16 U ɦətta korsikini qoxkilarning yemi boloɣan purqak posti bilən toyoɣuzuxka təkəzza boptu; lekin ɦeqkim uningoɣa ɦeqnərsə bərməptu.
17 Ahir berip u ɦoxini tepip: «Atamning xunqə kəp mədikarlirining aldidin yemək-iqmək exip-texip turidu; lekin mən bolsam bu yərdə aqliktin ələy dəp kaldim! 18 Ornumdin turup, atamning aldioɣa berip uningoɣa: Əy ata, mən ərxning aldidimu wə sening aldingdimu gunaɦ kildim. 19 Əmdi sening ooɣlung atilixka layik əməsmən. Meni mədikarliring süpitidə kobul kiloɣaysən! — dəymən» dəp oylaptu. 20 Xuning bilən ornidin turup atisining aldioɣa kaytip mengiptu. Lekin atisi yirakтinla uni kərüp uningoɣa iqi aoɣritip, aldioɣa yügürüp qikip, uning boynioɣa esilip uni səyüp ketiptu. □ ■ 21 Ooɣli: «Ata, mən ərxning aldidimu, sening aldingdimu gunaɦ kildim. Əmdi sening ooɣlung atilixka layik əməsmən» — dəptu. 22 Birak atisi qakarlirioɣa: «Dərɦal əng esil tonni əkelip uningoɣa kiydürünglar, kolioɣa üzük selinglar, putlirioɣa ayaoɣ kiydürünglər; 23 wə bordak torpakni əkelip soyunglar; andin obdan yəp, rawurus

---

■ **15:7** Luka 5:32. □ **15:8** **«bir ayalning on kümüx dinari bolup...»** — «kümüx dinar» bolsa grek tilida «drakma». «drakma» bir dinaroɣa barawər boloɣan pul birliki. □ **15:10** **«towa kiliwatkan ...»** — towa kilix əməliyəttə (məyli naɦayiti kiska bolsun) bir jəryan, əlwəttə. **«Hudaning pərixtilirining arisida»** — grek tilida «Hudaning pərixtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Huda Əzi «tənggisini tapkan ayal»dək hursən bolidu wə pərixtilərmu uning hursənlikidin təng bəɦrimən bolidu. □ **15:12** **«Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni ɦazirla manga bərgin»** — demisəkmu, bundak tələp eoɣir ɦərmətsizlik bolidu. «Kəxumqə səz»imiznimu kərüng. **«u əz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu»** — «əz mal-mülükliri» grek ilida «uning ɦayatini» yaki «uning tirikqilikini». Təwrat kanuni boyiqə tunji ooɣlioɣa təksim kilinoɣan miras kənjisiningkidin ikki ɦəssə kəp bolidu. □ **15:13** **«Uzun ətməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu»** — «uzun ətməyla» (grek tilida «kəp kün ətməyla») — kənji ooɣul təlipi tüpəylidin jəmiiyət aldida intayin nəprətlik bolatti. □ **15:15** **«...xu yurtning bir pukrasioɣa mədikar bolup yalliniptu»** — grek tilida ««.. xu yurtning bir pukrasioɣa katnixiptu» bilən ipadilinidu. **«u uni etizlikioɣa qoxka bekixka əwətiptu»** — demisəkmu, bu qoxkilarning igisi Yəɦudiy əməs; bundak hizmət Yəɦudiy yigitkə nisbətən intayin yirginqlik bolatti. □ **15:20** **«Atisi yirakтinla uni kərüp uningoɣa iqi aoɣritip, aldioɣa yügürüp qikip...»** — demisəkmu, bu atining jəmiiyət aldida yügürüxi, wə xundakla buni az dəp ooɣlini karxi elixka yügürüxi «mətiwər kixining salapitigə muwapik əməs» dəp karilatti. «Kəxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:20** Ros. 2:39; Əf. 2:12,17.

təbrikləyli! 24 Qünki mening bu ooɣlum ɵlgənidi, tirildi, yitip kətkənidi, tepildi!» — dəptu. Andin ular təbrikləxkili baxlaptu.
25 Əmdi qong ooɣli etizoɣa kətkənikən. U қaytip keliwetip ɵygə yeқin kəlgəndə nəoɣmə-nawa bilən ussulning awazini anglaptu. 26 U qakarlardin birini qaқirip, uningdin nemə ix boluwatқinini soraptu.
27 Qakar uningoɣa: Ukang kəldi wə atang uni saқ-salamət tepiwaloɣanliқi üqün bordaқ torpaқni soydi» dəptu. 28 Lekin *qong ooɣli* hapa bolup, ɵygə kirgili unimaptu. Wə atisi qiқip uning ɵygə kirixini ətünüptu. 29 Əmma u atisioɣa jawab berip: «Қara! Mən xunqə yildin beri қuldək hizmitingdə boldum, əsla ҳeqbir əmringdin qiқip baқmidim. Biraқ sən manga əl-aoɣinilirim bilən hux қiloɣili ҳeqқaqan birər ooɣlaқmu bərmiding! 30 Lekin sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp tügətkən bu ooɣlung қaytip kəlgəndə, sən uning üqün bordaқ torpaқni soyupsən» — dəptu. □
31 Biraқ atisi yənə uningoɣa: «Əy ooɣlum, sən ҳərdaim mening yenimdisən wə mening barliқim seningkidur. 32 Əmdi təbrikləp xadlinixқa layiқtur; qünki bu sening ukang ɵlgənidi, tirildi, yoқilip kətkənidi, tepildi» — dəptu.□

16

Aldamqi oɣojidar tooɣrisidiki təmsil — dunyadiki bayliқni қandaқ ixlitix kerək?

1 U muhlisliroɣa yənə mundaқ dedi:
— Bir bayning bir oɣojidari bar ikən. Birsi bayoɣa: «Bu oɣojidaringiz mal-mülkingizni buzup qaqti» dəp xikayət қiptu. 2 U oɣojidarni qaқirip, uningoɣa: «Mening sening tooɣrangda angloɣanlirim zadi қandaқ gəp? Oɣojidarliқingdiki ҳesab-kitabni enik tapxur; qünki mundin keyin sən oɣojidar bolmaysən» — dəptu. 3 Oɣojidar əmdi ɵz iqidə: «Nemə қilay? Qünki hojayinim meni oɣojidarliқtin məҳrum қilidu. Kətmən qapay desəm unqilik maoɣdur yoқ, tiləmqilik қilay desəm nomus қilimən. 4 Ҳə, taptim! Oɣojidarliқtin қaloɣinimda kixilərning meni ɵylirigə қarxi elixi üqün, nemə қiliximni əmdi bildim» dəp 5 ɵz hojayinioɣa қərzdar boloɣanlarni birdin-birdin qaқirip kelip, birinqisidin: «Hojayinimoɣa қanqilik қərzingiz bar?» dəp soraptu. 6 Wə қərzdar: «Yüz tung zəytun meyi» dəp jawab beriptu. Oɣojidar uningoɣa: «Mana, ҳesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoɣa ɵzgərtiweting!» dəptu.□
7 Andin u yənə birigə: «Sizqu, қanqilik қərz boldingiz?» dəp soraptu. U: «Yüz kürə buoɣday» dəp jawab beriptu. Oɣojidar uningoɣa: «Ҳesabat dəptiringizni elip səksən kürigə ɵzgərtiweting!» dəptu.□
8 Xuning bilən uning hojayini səmimiyətsiz oɣojidarning bu ixtiki pəmlikliki üqün uningoɣa қayil bolup mahtaptu. Qünki bu dunyaning pərzəntliri ɵz dəwridə nurning

---

□ **15:30 «sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp tügətkən» —** grek tilida «sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp yəwətkən». □ **15:32 «Əmdi təbrikləp xadlinixқa layiқtur; qünki bu sening ukang ɵlgənidi, tirildi, yoқilip kətkənidi, tepildi» —** 15-babtiki üq қisimliқ təmsilning mol təlimi üstidə «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. □ **16:6 «Yüz tung zəytun meyi» —** muxu yərdə bir «tung» (grek tilida «bat») 30 litr idi. Demək, bu zəytun meyi 3000 litr bolup xu qaoɣdiki addiy ixqining üq yilliқ ҳəққi (1000 dinar) bolatti. **«Oɣojidar uningoɣa: «Mana, ҳesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoɣa ɵzgərtiweting!» dəptu.»** — oɣojidar nemə қildi? Bəlkim tət mumkinqiliki bar: — (1) u қərzdarning ҳalioɣa қarap қərz miқdarini keməytiwətti; (2) u ɵsümini yoққa qiқiriwətti; (3) u ɵzining xerinkanisi («komission»)ni ҳesabtin qiқiriwətti; (4) bularning ҳəmmisini қildi. Rəbbimiz oɣojidarni «səmimiyətsiz» dəp ataydu 8-ayət). Lekin uning bu «səmimiyətsizliki» oɣojidarliқidiki burunқi ixlarni kərsitəmdu? Yaki ҳazirқi ҳərikətlirinimu? Bizningqə, uning қiloɣinini qoқum қərzning miқdarini ɵzgərtixni ɵz iqigə aloɣan, dəp қaraymiz. □ **16:7 «yüz kürə buoɣday» —** muxu yərdə bir kürə (ibraniy tilida «kor» 390 litrni bildüridu. Demək, bu qong қərz idi — bəlkim 30 tonna buoɣday, Addiy ixqining on yilliқ ҳəққi (3000 dinar) bolatti.

pərzəntliridin pəmliktur.□ 9 Wə mən silərgə xuni eytip qoyayki, «Nahək dunyaoqa təwə mal-dunya» arqilik əzünglaroqa dost tutunglar; xundaq qilsanglar, mal-dunya karoqa kəlməydioqan boloqan *künidə* xu dostlar silərni əbədiy makanlaroqa qarxi alidu.□ ■

10 Kimki kiqikkinə ixta sadiq bolsa, qong ixtimu sadiq bolidu; wə kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu. □ 11 Xunga əgər «nahək dunyaoqa təwə boloqan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silərgə həqiqiy baylikларni tapxursun? □ 12 Wə baxqilarning nərsiliridə sadiq bolmisanglar kim silərgə əzünglarning nərsisini bərsun?□

13 Heqkim ikki hojayinoqa təng hizmət qilalmaydu. Qünki u yaki buni yaman kərüp, uni yahxi kəridu; yaki buningoqa əzini pütünləy beoqixlap, uningoqa etibarsiz qaraydu. *Xuningoqa ohxax*, silərningmu birla waqitta həm Hudaning, həm mal-dunyaning qulluqida boluxunglar mumkin əməs.■

14 Əmdi Pərisiylər (ular puloqa amrak idi) bularning həmmisini anglap Əysani məshirə qilixti. □ ■ 15 Wə u ularoqa mundaq dedi: — «Silər əzünglarni adəmlərning aldida həkkaniy qilip kərsətküqidursilər; lekin Huda qəlbinglarni bilidu. Qünki adəmlərning arisida qədirlinidioqini Hudaning nəziridə yirginqliktur.■

16 Təwrat qanuni wə pəyoqəmbərlərning yazmiliri *qəmüldürgüqi* Yəhyaoqiqə hidayət bolup kəldi; xu waqittin baxlap Hudaning padixahliqining hux həwiri jakarlinip keliwatidu; *padixahliqqa* kirməkqi boloqanlarning hərbiri uningoqa bəsüp kiriwelixi kerəktur. □ ■ 17 Lekin asman bilən zeminning yoq qiliwetilixi Təwratning bir qekiti

---

□ **16:8 «bu dunyaning pərzəntliri əz dəwridə nurning pərzəntliridin pəmliktur» —** «bu dunyaning pərzəntliri» Hudani tonumaydioqan etiqadsiz adəmlərni kərsitidu; «nurning pərzəntliri» Hudaning nurini qobul qiloqan, xundaqla «nurda yaxawatqan» «Hudaning Rohidin tuoquloqan» rohiy pərzəntlirini kərsitidu. Bu təmsil tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **16:9 ««Nahək dunyaoqa təwə mal-dunya» arqilik əzünglaroqa dost tutunglar» —** «nahək dunyaoqa təwə mal-dunya» grek tilida «nahək mammon». Nemixqa «nahək» dəydu? Bizningqə (1) xəhsiy, yəni hususiy mal-dunya, jümlidin pulning məwjut boloqanliqi Adəm'atimizning sadir qiloqan gunahining bir nətijisidur; (2) adəmdiki kəpinqi mal-dunya, baylikлар bolsa, Hudadin qorqmaydioqan gunahkarlarning qolididur. Biz yənila «qoxumqə səz»imizdə bu qizik səz üstidə azraq tohtilimiz. **«xundaq qilsanglar, mal-dunya karoqa kəlməydioqan boloqan *künidə*** xu dostlar silərni əbədiy makanlaroqa qarxi alidu» — demək, əz baylikinglar bilən yardəmgə mohtaj boloqanlaroqa yardəm beringlar; xu yol bilən ular silərgə dost bolidu wə paniy dunyadin kətkininglarda ular bakiy dunyada silərni qarxi elixqa kütidioqan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. □ **16:10 «Kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu» —** yaki «Kimki kiqikkinə ixta ixənqsiz bolsa, qong ixtimu ixənqsiz bolidu». □ **16:11 ««Nahək dunyaoqa təwə boloqan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silərgə həqiqiy baylikларni tapxursun?» —** demək, bu aləmdiki mal-dunya bolsa Huda aldida «kiqikkinə bir ix» (10-ayətni kürüng), halas. □ **16:12 «Wə baxqilarning nərsiliridə sadiq bolmisanglar kim silərgə əzünglarning nərsisini bərsun?» —** bu jümlə tooqruluqmu «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24. □ **16:14 «Əmdi Pərisiylər ... bularning həmmisini anglap Əysani məshirə qilixti» —** nemixqa Pərisiylər Əysani məshirə qilixti? Xübhisizki, ularning kəzqarixiqə, Hudani hursən qiloqan, xundaqla Huda bərikətligən adəmning jəzmən kəp bayliqi bolidu, dəp oylaytti. Xuning bilən Məsih ularoqa təwəndiki (16:19-31-ayəttiki) tarihni eytip beridu. ■ **16:14** Mat. 23:14. ■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9 □ **16:16 «padixahliqqa kirməkqi boloqanlarning hərbiri uningoqa bəsüp kiriwelixi kerəktur» —** baxqa birhil tərjimisi: «hərbir kixigə uningoqa kirixkə qət'iy dəwət qilinmaqta». Bizningqə bu 16-17-ayətlər, xundaqla «Mat.» 11:12-14-ayətlər wə «Mik.» 2:12-13-ayətlər bilən munasiwətliktur. «Mikah»diki «qoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13.

bikar qilinixtin asandur.□ ■
18 — Hər kim öz ayalini talaq qilip baxqa birini alsa zina qiloqan bolidu wə kimki öz eridin talaq qilinoqanni alsa zina qiloqan bolidu». ■

Bay bilən tiləmqi Lazarus

19 — Burun bir bay adəm bar idi; u səsün rənglik ton wə kanap kiyimlərni kiyip, hərküni əyx-ixrət iqidə təntənə qilatti. 20 Wə pütün əzayini qaqa-jaharət besip kətkən Lazarus isimlik bir yoqsul bar idi; u bayning dərwazisining aldioqa *hərküni* yatquzup qoyulatti. 21 Uning dastihinidin qüxüp qaloqan parqi-puratlardin qorsiqini toyoquzoquxqa təxna idi. Halbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti.□
22 Əmdi xundaq boldiki, yoqsul öldi wə pərixtilər uni Ibrahimning quqiqioqa apardi. Bay həm ölüp dəpnə qilindi; 23 wə təhtisarada qattiq qiynilip, bexini kətürüp, yiraqtin Ibrahimni wə uning quqiqidiki Lazarusni kərüp: 24 «Öy ata Ibrahim, manga rəhim qiloqaysən! Lazarusni əwətkəysən, u barmiqining uqini suoqa qilap, tilimoqa temitip sowutqay. Qünki mən bu ot yalqunida qattiq azabliniwatimən!» dəp warqirap yalwurdi.
25 Lekin Ibrahim mundaq dedi: «Öy ooqlum, hayat waqtingda halawətni yətküqə kərginingni wə Lazarusning dərd-bala tartqinini yadingoqa kəltürgin. Hazir u təsəlli tapti, əmma sən azab tartiwatisən. ■ 26 Wə bulardin baxqa, biz bilən silərning ariliqimizda yooqan bir hang bekitilgəndurki, bu yərdin silər tərəpkə ötəyli degənlər ötələməs wə andin biz tərəpkə ötimiz degənlər ötəlməs».
27 Əmdi bay yənə: «Undaqta, i ata, səndin *Lazarusni* atamning öyigə əwətixingni ötünimən. 28 Qünki mening bəx aka-ukam bar; ularning bu azab-oqubətlik yərgə kəlməsliki üqün *Lazarus* ularni qattiq agahlandurup qoysun» — dedi.
29 Biraq Ibrahim jawab berip uningoqa: «Ularda Musa wə *baxqa* pəyoqəmbərlərning *agah-guwahliqi* bar; ular xularni anglisun» — dedi.■
30 Lekin u: «Yaq, i Ibrahim ata, əgər ölgənlərdin biri tirilip ularning aldioqa barsa, ular towa qilidu» — dedi.
31 Əmma Ibrahim uningoqa: «Əgər ular Musa wə *baxqa* pəyoqəmbərlərning *guwahliqini* anglimisa, hətta ölgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət qilidu» — dedi.□

17

□ **16:17 «Lekin asman bilən zeminning yoq qiliwetilixi Təwratning bir qekiti bikar qilinixtin asandur»** — səzmusəz bolsa «lekin asman bilən yərning yoqalmiqi Təwrattin bir qekitning qüxmikidin asandur». «Qekit» ibraniy tilidiki əng kiqik tinix bəlgə (.). Təwrat wə pəyoqəmbərlərning yazmiliri «Qəmüldürgüqi Yəhyaoqiqə»la Israiloqa yetəkqi boloqan bilən hazirmu yənila «inawətsiz» əməs. Təwrattiki barliq bexarətlər əməlgə axurulidu; uning üstigə, Təwrattiki barliq «həkqaniy tələplər» Injildiki hux həwərni qobul qiloquqilarning həmmisi üqün yənila səyünidioqan huxluqtur. Təwəndiki 18-ayəttiki tələp, məsilən, Təwrattiki biwasitə tələp bolmisimu, Təwratta hatiriləngən prinsiplar muxu həqiqətni kərsitidu (məsilən, «Mar.» 10:1-12ni kərüng). ■ **16:17** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10. □ **16:21 «Halbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti»** — Lazarus heqnemə yemigini bilən, lekin itlar uningdin azraq yəm alatti. Ularning Lazaruska tegixi bilən u «napak» dəp hesablinatti. ■ **16:25** Ayup 21:13. ■ **16:29** Yəx. 8:20; 34:16; Yh. 5:39; Ros. 17:11. □ **16:31 «Əgər ular Musa wə baxqa pəyoqəmbərlərning guwahliqini anglimisa, hətta ölgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət qilidu»** — bu səz həm biz oqurmənlərgə kelidu, əlwəttə. Bu səzdin keyin Məsih baxqa bir Lazarusni ölümdin tirildürdi («Yuh.» 11-bab). Həmmidin muhimi özi ölümdin tirilgən bolsimu, uningoqa ixinidioqan qanqə adəm qikti?

Gunaḫ, kəqürüm, etiqad wə hizmət tooɣrisida
Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

1 U muhlislirioɣa mundaq dedi:
— Insanni putlaxturidioɣan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloɣan adəmning ḫalioɣa way!□ ■ 2 Bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunaḫqa* putlaxturoɣan bolsa, boynioɣa tügmən texi esiloɣan ḫalda dengizoɣa taxliwetilgini əwzəl bolatti.□
3 Өzünglaroɣa agaḫ bolunglar! Əgər qerindixing gunaḫ qiloɣan bolsa, uningoɣa tənbiḫ-nəsiḫət qiloɣin. U towa qilsa uni əpu qiloɣin.■ 4 Mubada u bir kün iqidə sanga yəttə mərtiwə gunaḫ qilsa wə yəttə mərtiwə yeningoɣa kelip: Towa qildim, desə, uni yənila əpu qiloɣin. ■
5 Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroɣin, — deyixti.□
6 Wə Rəb ularoɣa mundaq dedi:
— Silərdə qiqa urukidək zərriqə ixənq bolsa idi, silər awu üjmə dərihigə: «Yiltizingdin qomurulup, dengizoɣa kəqüp tikil!» desənglar, u səzünglarni anglap kəqətti.■

Ḫəqiqiy qulning wəzipisi

7 Lekin aranglardin kimning yər ḫəydəydioɣan yaki mal baqidioɣan bir quli bolsa wə u etizliqtin qaytip kəlgəndə, uningoɣa: «Tezrək kelip dastihanda olturoɣin», dəydioɣanlar barmu? 8 U bəlki uningoɣa: «Mening tamiqimni təyyar qil, mən yəpiqip boloɣuqə belingni baoɣlap meni kütkin, andin өzüng yəp-iqkin, deməsmu? 9 Qul əmr qilinoɣinidək qiloɣini üqün hojayin uningoɣa rəḫmət eytamdu? Meningqə, eytmaydu. 10 Xuningoɣa ohxax, silərmu өzünglaroɣa əmr qilinoɣanning ḫəmmisini ada qiloɣininglardin keyin: Biz ərziməs qullarmiz; biz pəqət tegixlik burjimizni ada qilduq, halas», dəydioɣan bolisilər.

Əysaning on mahaw kesilini saqaytixi

11 Wə xundaq boldiki, u Yerusalemoɣa qiqip ketiwatqanda, Samariyə bilən Galiliyəning otturisidin ətüp, 12 bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloɣan on adəm uningoɣa uqrap, yiraqta tohtap, □ 13 awazlirini kətürüp: Əy Əysa, ustaz, bizgə rəḫim qiloɣaysən, dəp ətündi. 14 Ularni kərgəndə u ularoɣa: Berip өzünglarni kaḫinlaroɣa kərsitinglar, dedi. Wə xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, *mahawdin* paklandi.□ ■
15 Ulardin birəylən өzining saqayoɣinini kərgəndə yuqiri awaz bilən Hudani uluoɣlap, kəynigə burulup, qaytti. 16 U kelip Əysaning ayioɣioɣa yiqilip düm yetip təxəkkür

□ **17:1 «Insanni putlaxturidioɣan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloɣan adəmning ḫalioɣa way!»** — bu muḫim ayət üstidə «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42. □ **17:2 «bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunaḫqa* putlaxturoɣan bolsa...»** — «**bu** kiqik balilardin biri» (grek tilida «**bu** kiqiklərdin biri») — demək, өz ətrapidiki өzigə etiqad qiloɣan addiy halayiqni kərsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. ■ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5 «Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroɣin, — deyixti»** — buradirini ḫərkündə yəttə qetim ohxax gunaḫ üqün kəqürüm qilix küqlük boloɣan etiqadni tələp qilidu, əlwəttə! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23. □ **17:12 «bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloɣan on adəm uningoɣa uqrap, yiraqta tohtap...»** — nemixqa «yiraqta tohtap...»? Mahaw kesiligə griptar boloɣanlar Təwrat qanuni boyiqə adəmlərgə yeqinlixixqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Qəl.» 5:2-3ni kərüng). □ **17:14 «...өzünglarni kaḫinlaroɣa kərsitinglar»** — Təwrat qanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saqayoɣan bolsa, muqəddəs ibadəthanidiki məs'ul kaḫinning aldioɣa berip өzini «saq, yaki saq əməs» dəp təkxürtüp qurbanliq qilixi kerək idi; andin qaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsiḫ kəlgüqə bundaq murasim bir qetimmu ətküzülüp baqmioɣan. ■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14.

eytti. U Samariyəlik idi. □ 17 Əysa bu ixka karap: Pak kilinoanlar on kixi əməsmidi? Kaloan tokkuzəylən keni? 18 Bu yat əllik musapirdin baxka, Hudaoa həmdusana okuoili heqkim kaytip kəlməptiou?! — dedi. □ 19 Andin u heliki adəmgə: — «Ornungdin tur, yolungoa mangoin! Etikading seni sakaytti!» — dedi.□

Hudaning padixahlikining namayan boluxi
Mat. 24:23-28, 37-41

20 *Bir küni* Pərisiylər uningdin: «Hudaning padixahliki kaqan kelidu?» dəp sorioanda u ularoa jawab berip mundak dedi: — Hudaning padixahlikining kelixini köz bilən kərgili bolmas; □ 21 kixilər: «Karanglar, u mana bu yərdə!» yaki «U yərdə!» deyəlməydu. Qünki mana, Hudaning padixahliki aranglardidur.□ ■

Insan'ooqlining kaytip kelixi

22 Keyin u muhlisliroa yənə mundak dedi: — «Xundak künlər keliduki, silər Insan'ooqlining künliridin birər künini bolsimu kərüxkə təxna bolisilər, lekin kərəlməysilər. □ 23 Xu qaoda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu; silər nə barmanglar nə ularning kəynidin yügürmənglar. □ ■ 24 Qünki goya asmanning bir qetidin qakmak qekip yənə bir qetigiqə yorutidioandək, Insan'ooqlining əz künidə həm xundak bolidu. □ 25 Lekin u awwal köp azab-okubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə kekilixi mukərrərdur.□ ■

26 Wə Nuh *pəyoəmbərning* künliridə kandak boloan bolsa, Insan'ooqlining künliridə həm xundak bolidu. ■ 27 Taki Nuh kemigə kirip olturoan küngiqə, kixilər yəp-iqip, əylinip wə yatlik bolup keliwatkanidi; andin topan kelip həmmisini halak kildi. 28 Həm yənə, Lutning künliridə kandak boloan bolsa xundak bolidu — kixilər yəp-iqip, soda-setik kilip, terikqilik kilatti wə əylərni salatti. □ 29 Lekin Lut Sodom xəhiridin qikkan küni, asmandin ot bilən günggürt yeoip, *bu xəhərdikilərning*

□ **17:16 «U kelip Əysaning ayioioia yikilip düm yetip təxəkkür eytti. U Samariyəlik idi»** — Yəhudiylar Samariyəliklərni «yerim kapir» dəp yaman kərətti. □ **17:18 «Bu yat əllik musapirdin baxka, Hudaoa həmdusana okuoili heqkim kaytip kəlməptiou?!»** — demək, Hudaning həlki boloan Yəhudiylardin heqkim rəhmət eytixka kaytmidi. □ **17:19 «Etikading seni sakaytti!»** — biz xuni baykaymizki, (1) u (baxka tokkuzioa ohxax) Məsihning səzigə kirip yoloa qikkanidi; bu əz ixənqini ipadiligən hərikəttur; (2) gərqə kesəlni sakaytkuqi **Məsihning əzi** boloini bilən, u daim adəmlərning əzigə baoliqan etikadini (bar bolsa) mahtap ularni xu yol bilən riobətləndürətti — «**sening etikading** seni sakaytti!». □ **17:20 «Hudaning padixahlikining kelixini köz bilən kərgili bolmas»** — mənisi, bəlkim, uning yər yüzidə namayan boluxi köz bilən kərgili bolidioan alamətlər bilən bolmaydu. Məsih dunyaoa kaytip kəlgəndə padixahlik həmmə adəmgə roxən bolidu (24-ayətni kərüng); lekin xu wakitkiqə «köz bilən kərgili bolmas» — pəkət etikad uning kəyərdə ikənlikini kərələydu. «koxumqə səz»imizdə bu tema üstidə azrak tohtilimiz. □ **17:21 «Mana, Hudaning padixahliki aranglardidur»** — «aranglardidur» degənning baxka bir tərjimisi «iqinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lekin bizningqə Məsih pulpərəs, təkəbbur Pərisiylərgə «Hudaning padixahliki silərdə» dəp hərgiz deməytti. Bu tooruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luka 21:7, 8. □ **17:22 «Insan'ooqlining künliridin birər küni»** — demək, Insan'ooqli (Məsih) dunyaoa kaytip kelip həküm süridioan künlərning biri. □ **17:23 «Xu qaoda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu»** — «u» muxu yərdə Məsihning əzi, əlwəttə. ■ **17:23** Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ **17:24 «goya asmanning bir qetidin qakmak qekip yənə bir qetigiqə yorutidioandək»** — yaki «goya qakmak qekip asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə yorutidioandək». □ **17:25 «*Insan'ooqli* awwal köp azab-okubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə kekilixi mukərrərdur» — bu dəwr bolsa əz həlkining xu dəwri. ■ **17:25** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ **17:26** Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pet. 3:20. □ **17:28 «*Insan'ooqlining künliridə* ...** Lutning künliridə kandak boloan bolsa xundak bolidu» — «Lut» — Ibrahim pəyoəmbərning jiyəni. Bu wəkələr tooqrisida «Yar.» 18-19-bablarni kərüng.

ⱨəmmisini ⱨalak qildi. ■ 30 Əmdi Insan’ooⱪli axkara bolidiⱪan kündə ənə xundaⱪ bolidu.
31 Xu küni, ⱨərkim əgzidə turup, nərsə-kerəkliri əyidə bolsimu, alⱪili qüxmisun; wə xuningⱪa ohxax kimki etizliⱪta bolsa *əyigə* ⱨeq yanmisun. □ 32 Lutning ayalini yadinglarⱪa kəltürünglar! □ ■ 33 Kimki əz ⱨayatini qutquzmaqqi bolsa, uningdin məⱨrum bolidu, lekin əz ⱨayatidin məⱨrum bolⱪan kixi uningⱪa erixidu.■
34 Silərgə xuni eytayki, u keqidə ikki adəm bir orunda yatidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu. ■ 35-36 Ikki ayal yarⱪunqaq bexida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu».□
37 Wə ular uningⱪa jawabən: Əy Rəb, bu ixlar qəyərdə yüz beridu? — dəp soridi. Uularⱪa: Jəsət qaysi yərdə bolsa, quzⱪunlar xu yərgə toplixidu!□ ■

18

Huda Əz bəndilirining dualirini anglap dərdigə yetidu

1 Wə uularⱪa, boxaxmay, ⱨərdaim dua qilip turux kerəkliki toⱪrisida bir təmsil kəltürüp mundaq dedi: ■
2 — «Məlum xəⱨərdə bir sotqi bar ikən. U Hudadinmu qorqmaydikən, adəmlərgimu pərwa qilmaydikən. 3 Xu xəⱨərdə bir tul ayal bar ikən wə u daim sotqining aldiⱪa kelip: «Əyibkardin ⱨəqⱪimni elip bərgin» dəp tələp qilidikən.
4 U heli waqitqiqə uni rət qiptu; biraq keyin kənglidə: Hudadinmu qorqmaymən, adəmlərgimu pərwa qilmaymən, 5 lekin bu tul hotun meni awarə qilip ketiwatidu, uning manga qaplixiwelip meni ⱨalimdin kətküzüwətməsliki üqün ⱨərⱨalda uning dəwayini sorap qoyay!» — dəp oylaptu».
6 Rəb: Qaranglar, adalətsiz bu sotqining nemə degənlirigə! 7 U xundaq qilⱪan yərdə, Huda Əzigə keqə-kündüz nida qiliwatqan tallioⱪan bəndilirigə qandaq qilar?

■ **17:29** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Ⱨox. 11:8; Am. 4:11; Yəⱨ. 7. □ **17:31 «Xu küni, ⱨərkim əgzidə turup, nərsə-kerəkliri əyidə bolsimu, alⱪili qüxmisun»** — bügüngə qədər Qanaan (Pələstin)diki əylərning əgzisining sirtqi pələmpeyi bar, əyigə qüxməy qaqqili bolidu. **«wə xuningⱪa ohxax kimki etizliⱪta bolsa əyigə ⱨeq yanmisun»** — demək, xu künidə Hudaning jazasi xunqə tez keliduki, etiqadi bar ⱨərbiri kəynigə ⱨeq qarimayla, bədər qeqixi kerək bolidu. 32-ayətni kərüng. □ **17:32 «Lutning ayalini yadinglarⱪa kəltürünglar!»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəⱨirini jazalioⱪan künidə, Lut wə ailisidikilər qaqqanda, uning ayali ətkənki raⱨətlik turmuxini wə mal-mülkini taxlaxqa kəzi qiymay kəynigə qarioⱪanidi, tuz tüwrükkə aylinip qaloⱪan. ■ **17:32** Yar. 19:15-17, 26. ■ **17:33** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yⱨ. 12:25. ■ **17:34** Mat. 24:40,41; 1Tes. 4:17. □ **17:35-36 «Ikki ayal yarⱪunqaq bexida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu»** — pikrimizqə «elip ketilidiⱪanlar» ⱨəqqaniylardur; etiqadsizlar «qaldurulidu». Məsilən, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:1-11ni kərüng. Nuⱨ pəyⱪəmbər wə ailisidikilər wə xuningdək Lutning ailisidikilər Hudaning jazasi aldidin «elip ketilip» qutuloⱪan, biraq qalduruloⱪanlar asmandin qüxürülgən jazaⱪa uqrioⱪan. Bəzi kona kəqürmilərdiki «etizda ikki kixi bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu» degən səzmu muxu yərdə tepilidu. «Mat.» 24:40ni kərüng. □ **17:37 «jəsət qaysi yərdə bolsa, quzⱪunlar xu yərgə toplixidu!»** — bu sirliq səzning mənisi bəlkim: Quzⱪunlarning toplinixi jəsətning xu yərdə ikənlikini kərsətkəndək, bu alamətlər mən tiloⱪa aloⱪan ixlarning tez arida yüz berixining muqərrər ikənlikini kərsitidu» degənlik boluxi mumkin. Əysaning bu səzi yənə Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17 qatarliq ayətlərdə kərsitilgən, «Pərwərdigarning küni»də boloⱪan zor qiroⱪinqiliq bilənmu munasiwətlik boluxi kerək. ■ **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28. ■ **18:1** Rim. 12:12; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17.

Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə *rəzillikkə* uzunoɣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?□ ■ 8 Mən silərgə eytayki: U ularning dərdigə yetip naḫayiti tezla ḫəkḳini elip beridu! Lekin Insan'ooɣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu? — dedi.□

Pərisiy bilən bajgir

9 U өzlirini ḫəkḳaniy dəp ḳarap, baxḳilarni kөzigə ilmaydioɣan bəzilərgə ḳaritip, mundaḳ bir təmsilni eytti:
10 — Ikki adəm dua ḳiloɣili ibadəthanioɣa beriptu. Biri Pərisiy, yənə biri bajgir ikən.
11 Pərisiy ərə turup өz-өzigə mundaḳ dua ḳiliptu: — «Əy Huda, mening baxḳa adəmlərdək bulangqi, adalətsiz, zinahor wə ḫətta bu bajgirdək bolmioɣinim üqün sanga xükür! ■ 12 Ḫər ḫəptidə ikki ḳetim roza tutimən wə tapḳanlirimning ondin bir ülüxini sədiḳə ḳilimən».
13 Biraḳ ḫeliḳi bajgir yiraḳta turup bexini kөtürüp asmanoɣa ḳaraxḳimu petinalmay məydisigə urup turup: «Əy Huda, mən muxu gunaḫkaroɣa rəḫim ḳiloɣaysən!» — dəptu.□
14 Mən silərgə xuni eytayki, bu ikkiyləndin *Pərisiy* əməs, bəlki *bajgir* kəqürümgə erixip өyigə ḳaytiptu. Qünki ḫərkim өzini üstün tutsa təwən ḳilinar, lekin kimki өzini təwən tutsa üstün kөtürülər.□ ■

Əysaning kiqik balilaroɣa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

15 Əmdi ḳolini təgküzsun dəp, kixilər kiqik balilirinimu uning aldioɣa elip kelətti. Lekin buni kөrgən muhlislar ularni əyiblidi. ■ 16 Əmma Əysa balilarni yenioɣa qaḳirip: Kiqik balilarni aldimoɣa kəlgili ḳoyunglar, ularni tosuxmanglar. Qünki Hudaning padixaḫliḳi dəl muxundaḳlardin tərkib tapḳandur. ■ 17 Mən silərgə bərḫək xuni eytip ḳoyayki: Kimki Hudaning padixaḫliḳini səbiy balidək ḳobul ḳilmisa, uningoɣa ḫərgiz kirəlməydu, — dedi.

Baylarning Hudaning padixaḫliḳioɣa kirixi təs
Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

□ **18:7 «Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunoɣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?»** — «dərdigə yətməs» grek tilida muxu yərdə yənə «ḫəkḳini bərməs» yaki «adalətni yürgüzməs»nimu bildüridu. «Gərqə Huda өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunoɣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?» — xərḫimizqə, bu jümlidiki «rəzillik» muxu pütkül dunyadiki rəzillikni kөrsitidu; Huda Өz bəndilirigə barliḳ tartḳan azab-oḳubətlərdə ḫəmdərd bolidu wə ular bilən təng (ulardin artuḳraḳ, əlwəttə!) muxu dunyadiki rəzillikkə səwr-taḳət ḳilidu. Hudaning rəzillikkə kөrsətkən wə kөrsitidioɣan səwr-taḳitining pəḳət ḳiyamət künigiqə bolidioɣanliḳi ḫəmmimizgə ayan. Bu tema üstidə «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Əf.» 3:13ni wə bu yazmilardiki «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. Bu ibarining baxḳa hil tərjimiliridin «ularoɣa ḳilidioɣan xapaitini bək keqiktürərmu?» degənlər bar. ■ **18:7** Wəḫ. 6:10. □ **18:8 «Lekin Insan'ooɣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu?»** — demək, Huda insanlarni dua ḳilixḳa ilḫamlandurup, Өzining dualaroɣa ijabət ḳilixḳa təyyar turidioɣanliḳi tooɣrisida xunqə kөp wədə ḳiloɣan yərdə, nemixḳa iman-ixənq az bolidu? Lekin dərwəḳə az boluxi mumkin. ■ **18:11** Yəx. 1:15; 58:2; Wəḫ. 3:17,18. □ **18:13 «Əy Huda, mən muxu gunaḫkaroɣa rəḫim ḳiloɣaysən!»** — «muxu gunaḫkar» grek tilida «dunyada birdinbir gunaḫkar» degən mənini puritidu. □ **18:14 «…bajgir kəqürümgə erixip өyigə ḳaytiptu»** — «kəqürümgə erixip» grek tilida «ḫəkḳaniy ḳilinip» deyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luka 14:11; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2.

18 Məlum bir həkümdar Əysadin: I yahxi ustaz, mənggülük ḫayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək, — dəp soridi.□ ■
19 Lekin Əysa: Meni nemə üqün yahxi dəysən? Yahxi bolquqi pəqət birla, yəni
Hudadur. 20 Əmrlərni bilisən: — «Zina qilma, qatillik qilma, oorilik qilma, yalqan
guwaḫlik bərmə, atangni wə anangni ḫərmət qil» — dedi.■
21 — Bularning ḫəmmisigə kiqikimdin tartip əməl qilip keliwatimən, — dedi u.
22 Əysa buni anglap uningqa: — Səndə yənə bir ix kəm. Pütkül mal-mülkingni setip,
pulini yoqsullarqa üləxtürüp bərgin wə xundaq qilsang, ərxtə həzinəng bolidu;
andin kelip manga əgəxkin! — dedi.■
23 Əmma u bu gəpni anglap tolimu qayquqa qəmüp kətti; qünki u naḫayiti bay idi.
24 Tolimu qayquqa qəmüp kətkənlikini kərgən Əysa: — Mal-dunyasi kəplərning
Hudaning padixaḫliqiqa kirixi nemidegən təs-ḫə! ■ 25 Təgining yingnining kəzidin
ətüxi bay adəmning Hudaning padixaḫliqiqa kirixidin asandur! — dedi.
26 Buni anglioqanlar: — Undaq bolsa, kim nijatqa erixəlisun? — deyixti.
27 Əmma u jawabən: — Insanlarqa mumkin bolmioqan ixlar Hudaoqa mumkindur —
dedi. ■
28 Əmdi Petrus: — Mana, biz bar-yoqimizni taxlap sanga əgəxtuq!? — dedi.■
29 U ularqa: — Mən silərgə bərḫəq xuni eytayki, Hudaning padixaḫliqi üqün əy-
waq ya ata-anisi ya qerindaxliri ya ayali ya baliliridin waz kəqkənlərning ḫərbiri
■ 30 bu zamanda bularqa kəp ḫəssiləp muyəssər bolidu wə kelidioqan zamandimu
mənggülük ḫayatqa erixməy qalmaydu. — dedi.■

Əysaning əz ələmini yənə bir qetim aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

31 Andin u on ikkəylənni əz yenioqa elip ularqa mundaq dedi: — Mana,
biz ḫazir Yerusalemoqa qiqiwatimiz wə pəyoqəmbərlərning Insan’ooqli tooqrisida
pütkənlirining ḫəmmisi *xu yərdə* əməlgə axurulidu. ■ 32 Qünki u yat əllərning
qolioqa tapxurulidu wə ular uni məshirə qilip, harlaydu, uning üstigə tüküridu; □ ■
33 ular uni qamqilioqandin keyin əltürüwetidu; wə u üqinqi küni qayta tirilidu, —
dedi.
34 Biraq ular bu sözlərdin ḫeqnemini qüxənmidi. Bu sözning mənisi ulardin
yoxuruloqan bolup, uning nemə eytqinini bilələməy qaldi.□

Əysaning qarioqu tiləmqini saqaytixi
Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

□ **18:18 «Məlum bir ḫəkümdar»** — «ḫəkümdar» — Rim ḫəkümiti təripidin bekitilgən Yəhudiy «ḫakim». **«mənggülük ḫayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?»** — grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən söz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17. ■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Əf. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23. ■ **18:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9. ■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zəb. 22; Yəx. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32 « *Insan’ooqli*** yat əllərning qolioqa tapxurulidu» — «tapxurulidu» degənning «satqunluq qilinidu» degən ikkinqi mənisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yḫ. 18:28; Ros. 3:13. □ **18:34 «Bu sözning mənisi ulardin yoxuruloqan bolup...» —** kimning təripidin yoxuruloqanliq eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət əz galliqi təripidinmu? Bu qetim sözning məzmuni ilgiriki qetimdiki sözlirigə ohxax idi (9:45). Bizningqə yoxuroquqi Xəytan, lekin Huda Xəytanning aldixioqa yol qoyuxi bilən, ularning qüxənməsliki arqiliq əz xan-xəripini tehimu roxən qilmaqqi boldi. «Qoxumqə söz»imizdə azraq tohtilimiz.

35 Wə xundaq ix boldiki, u Yeriho xəhirigə yeqinlaxqanda, bir kor kixi yolning boyida
olturup tiləmqilik qiliwatatti. □ ■ 36 U kəpqilikning ətüp ketiwatqanlixini anglap: —
Nemə ix bolƣandu? — dəp soridi. 37 Həq uningƣa:
— Nasarətlik Əysa bu yərdin ətüp ketiwatidu, — dəp həwər bərdi.
38 — I Dawutning ooƣli Əysa, manga rəhim qilƣaysən! — dəp warqirap kətti u.□
39 Wə Əysaning aldida mengiwatqanlar uni: — Xük oltur! dəp əyibləxti. Biraq u: —
I Dawutning ooƣli, manga rəhim qilƣaysən! — dəp tehimu qattiq warqiridi.
40 Əysa qədimini tohtitip, uni aldiƣa baxlap kelixni buyrudi. Qariƣu uningƣa yeqin
kəlgəndə u uningdin: 41 — Sən meni nemə qilip bər, dəysən? — dəp soridi.
— I Rəbbim, qayta kəridiƣan bolsam'idi! — dedi u.
42 Əysa uningƣa: — Kəridiƣan bolƣin! Etiqading seni saqaytti, — dedi.
43 Wə uning kəzi xuan eqildi; u Əysaƣa əgixip, yol boyi Hudani uluƣlap mangdi. Wə
barliq halayiqmu buni kərüp Hudaƣa mədhiyə oqudi.

19

Əysa bilən Zakay

1 U Yeriho xəhirigə kirip uningdin ətüp ketiwatatti. 2 Mana xu yərdə Zakay isimlik
bir kixi bar idi. U «bax bajgir» bolup, intayin bay idi.□ 3 U Əysaning qandaq
adəm ikənlikini kərüxkə pursət izdəwatatti, lekin boyi pakar bolƣaqqa, həlqning
tolilixidin uni kərəlməytti. 4 Xunga u aldi tərəpkə yügürüp berip, uni kərüx üqün
bir tüp üjmə dərihigə yamixip qikti; qünki Əysa u yol bilən ətətti. 5 Wə Əysa u yərgə
kəlgəndə yuqirixƣa qarap uni kərüp uningƣa: — Zakay, qapsan qüxkin! Qünki mən
bügün sening əyüngdə qonuxum kerək, — dedi.
6 U aldirap qüxüp, huxallix bilən uni *əyidə* meһman qildi. 7 Bu ixni kərgən
halayiqning һəmmisi: U gunaһkar kixiningkidə qonƣili kirip kətti! — dəp
ƣotuldixip kətti.□
8 Lekin Zakay ornidin turup Rəbgə: — I Rəbbim, mana, mülkümning yerimini
yoqsullarƣa berimən; əgər birawni yalƣandin xikayət qilip uningdin birnemə
ündürüwalƣan bolsam birigə tətni qayturimən, — dedi.
9 Buning bilən Əysa uningƣa *qarap*: — Bügün nijat bu əygə kirdi. Qünki bu kixi һəm
Ibraһimning ooƣlidur! □ ■ 10 Qünki Insan'ooƣli ezip kətkənlərni izdəp qutquzƣili
kəldi, — dedi.■

Sadaqətlik boluxning lazimliqi
Mat. 25:14-30

11 Halayiq bu səzlərni tingxawatqanda u yənə səz qilip bir təmsilni qoxup eytti.
Qünki u Yerusalemƣa yeqinlaxqanidi wə ular: «Hudaning padixaһliqi dərһal

---

□ **18:35 «Yeriho xəһirigə yeqinlaxqanda»** — Matta bu wəqəni bayan qilƣanda («Mat.» 20:29) «Yerihodin qikqanda» dəydi. Əməliyəttə xu waqitta ikki «Yeriho xəһiri» bar idi, huddi Qəxqərdiki «yengi xəһər» wə «kona xəһər»lərdək. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38 «I Dawutning ooƣli Əysa,…»** — «Dawutning ooƣli» Məsiһni kərsitidu (pəyƣəmbərlərning bexarətliri boyiqə Məsih padixah Dawutning əwladi bolatti). □ **19:2 «xu yərdə Zakay isimlik bir kixi bar idi»** — ibraniy tilidiki «Zakay» grek tilida «Zakeus» dəp tələppuz qilinidu. □ **19:7 «Bu ixni kərgən halayiqning һəmmisi: U gunaһkar kixiningkidə qonƣili kirip kətti! — dəp ƣotuldixip kətti»** — halayiqning narazi bolup һəyran qalƣanliqi əjəblinərlik əməs. Qünki bajgirlarning һəmmisi degüdək aldamqi, «bax bajgir» tehimu xundaq boluxi kerək idi. □ **19:9 «Bügün nijat bu əygə kirdi»** — «Yəx.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni kərüng. **«Qünki bu kixi һəm Ibraһimning ooƣlidur!»** — «Ibraһimning bir ooƣlidur» muxu yərdə degən mənisi, u etiqad yolida Ibraһimƣa «pərzənt bolƣan», roһiy jəһəttə Ibraһimni ülgə qilip һəqiqiy һayatqa erixkən. ■ **19:9** Luka 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46.

namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxqanidi. □ 12 Xunga u mundaq dedi: Bir aqsəngək
padixaɦliq təhtigə erixip kelix üqün yiraq bir yurtqa qarap yoloɣa qiqiptu. ■
13 *Awwal* u əzining on qulini qaqirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip: «Mən qaytip
kəlgüqə *buning bilən* oqət qilinglar» — dəptu. □ 14 Biraq əz yurt puqraliri uningoɣa
əq boloɣaqqa, kəynidin əlqilərni əwətip: «Bu kixining üstimizgə padixaɦ boluxini
halimaymiz!» dəptu.□
15 Wə u padixaɦliq mənsipigə erixip qaytip kəlgəndə xundaq boldiki, ɦərbirining
tijarət bilən qanqə payda tapqinini bilməkqi bolup, pulini tapxuroɣan ɦeliqi qullirini
əz aldioɣa qaqirtiptu. 16 Wə awwalqisi kelip: «I hojam, sili bərgən tilla on tilla payda
qildi» dəptu. 17 «Yaraysən, əy yahxi qul! Sən kiqikkinə ixta ixənqlik qiqqanliqing
üqün on xəɦərgə ɦakim boloɣin» — dəptu hojayin uningoɣa. 18 Ikkinqisi kelip: «I
hojam, sili bərgən tilla bəx tilla payda qildi» dəptu. 19 Hojayin uningoɣa ɦəm: «Sən
ɦəm bəx xəɦərgə ɦakim boloɣin» dəptu.
20 Lekin yənə birsi kelip: «I hojam, mana sili bərgən tilla! Buni yaoɣliqqa qigip bir
jayda qoyup saqlidim. 21 Qünki sili qattiq adəm ikənla, sili amanət qilmioɣanliridin
payda ündürüp, əzliri terimioɣanliridin ɦosul yioɣila. Xuning üqün silidin qorqtum»
dəptu.□
22 Əmma *hojayini* uningoɣa: «Əy əski qul, sanga əz aoɣzingdin qiqqan səzliring
boyiqə ɦəküm qilay. Sən mening amanət qilmay ündürüwalidioɣan, terimay
turup yioɣiwalidioɣan qattiq adəm ikənlikimni bilip turup, ■ 23 nemə üqün mening
pulumni ɦəziniqilərgə amanət qoymiding? Mən qaytip kəlgəndə, uni əsümi bilən
almasmidim?» — dəptu. 24 Andin u yenidikilərgə: «Uningdiki tillani elip on tilla
tapqan quloɣa beringlar!» dəp buyruptu. 25 Ular uningoɣa: «I hoja, uning on tillasi
tursa!» — dəptikən, 26 *ɦojayin yənə mundaq dəptu*: «— Qünki mən silərgə xuni
eytayki, kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, ɦətta
uningda bar boloɣanlirimu uningdin məɦrum qilinidu.□ ■ 27 Əmdi üstigə padixaɦ
bolup ɦəküm sürüxümni halimioɣan düxmənlirimni bolsa, ularni kəltürüp, mening
aldimda qətl qilinglar».

Əysaning təntənə bilən Yerusalemoɣa kirixi
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yɦ. 12:12-19

28 U bu ixlarni eytqandin keyin, Yerusalemoɣa qiqixqa aldioɣa qarap mangdi. □ 29 Wə
xundaq boldiki, u Zəytun teoɣining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya yezilirioɣa yeqin

□ **19:11** **« *halayi'q***: «Hudaning padixaɦliqi dərɦal namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxqanidi» — halayiq (1) Əysaning yaratqan kəp məjizilirini kərüp kəlgənidi; (2) Yəɦudiy rəɦbərlər wə qonglirining Əysaoɣa qarxi qiqqanliqini bilətti; (3) xunga ular: U Yerusalemoɣa yetip baroɣanda qoqum bu roɦiy düxmənlərni, xundaqla «wətənimizni ixoɣal qiloɣan Rim imperiyəsidiki rəzil kapirlar»ni yoqitip, Hudaning padixaɦliqini bərpa qilidu, dəp oylixi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13** **«… U əzining on qulini qaqirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip…»** — «tilla» grek tilida «mina». Bu pul bir ixqining üq-tət aylik ɦəqqigə barawər idi. □ **19:14** **«biraq əz yurt puqraliri uningoɣa əq boloɣaqqa, kəynidin əlqilərni əwətip: «bu kixining üstimizgə padixaɦ boluxini halimaymiz!» dəptu»** — bu təmsildiki padixaɦ «büyük Ɦerod»qa ohxap ketidu; «büyük Ɦerod» miladiyədin ilgiriki 40-yilida Yəɦudiyəning padixaɦliqioɣa igə bolux üqün Rimoɣa bardi; lekin Israillar uningoɣa qarxi qiqqaqqa, pəqət 37-yilida padixaɦ boldi. Uningdin keyinki «Ɦerod Arqelaus»ning tarihimu uningoɣa ohxixip ketidu. □ **19:21** **«sili amanət qilmioɣanliridin payda ündürüp,…»** — «amanət qilix» muxu yərdə grek tilida adəttə pulni bankioɣa saloɣanliqni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi: «sili salmioɣanlirini yioɣip elip,…». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37. □ **19:26** **«kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu…»** — «bu əɦmiyətlik səz «Mat.» 13:12, 25:29 wə «Mar.» 4:25dimu tepilidu. Bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübɦisizki, əbədiy əɦmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu qoqum iman-ixənqni əz iqigə alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əɦmiyətlik» ɦərbirnemə boluxi üqün pəqət Məsiɦdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **19:26** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 8:18. □ **19:28** **«u… aldioɣa qarap mangdi»** —yaki «muhlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi».

kəlginidə, ikki muhlisioqa munularni tapilap aldin əwətti: ■
30 — Silər udulunglardiki yezioqa beringlar. U yərgə kiripla ḥeq adəm balisi minip baqmioqan, baoqlaqlik bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar. □
31 Əgər birsi silərdin: «Nemixqa buni yexisilər?» dəp sorap qalsa, silər uningoqa: «Rəbning buningoqa ḥajiti qüxti» — dənglar.
32 Xuning bilən əwətilgənlər beriwidi, ix dəl u laroqa eytqandək boldi. 33 Ular təhəyni yexiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Təhəyni nemixqa yexisilər? — dəp soridi.
34 Ular: — Rəbning uningoqa ḥajiti qüxti, — dedi.
35 Ular uni Əysaning aldioqa yetiləp kəldi; wə yepinqa-qapanlirini təhəyning üstigə selip, Əysani yəlap üstigə mindürdi. ■ 36 U ketip baroqinida, həlqlər yepinqa-qapanlirini yoloqa payandaz qilip saldi. 37-38 Wə u Zəytun teoqidin qüxüx yolioqa yeqinlaxqinida, pütkül muhlislar jamaiti xadlinip, əz kəzi bilən kərgən qudrətlik məjizilər üqün awazini kətürüp: «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur! Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!» dəp towlixip Hudaoqa mədḥiyə oquxqa baxlidi.□ ■
39 Lekin topning iqidə bəzi Pərisiylər uningoqa: — Əy ustaz, muhlisliringoqa *muxu gəpliri üqün* tənbiḥ bər! — deyixti.
40 Biraq u laroqa jawabən: — Silərgə xuni eytayki, bular jim turoqan bolsa, ḥətta bu taxlarmu quqan selixqan bolatti, — dedi.■

Əysaning Yerusalem üqün qayoqurup yioqlixi

41 Əmdi u xəḥərgə yeqinlixip uni kərüp, uning üqün yioqlap mundaq dedi:
42 — *I Yerusalem*! Sən bügün, bu kününgdə, tinq-amanliqing üqün nemə kerək boloqinini bilsəng idi! Kaxki, bu ixlar ḥazir kəzliringdin yoxurundur. 43 Qünki xundaq künlər bexingoqa keliduki, düxmənliring ətrapingni qaxa-istiḥkam bilən qorxap seni qamap tət tərəptin qistaydu. 44 Ular seni wə *sepiling*ning iqingdiki baliliringni yər bilən yəksən qilip, ḥətta taxni taxning üstidimu qaldurmaydu; qünki *Huda*ning seni yoqlioqan pəytini bilip yətmiding.□ ■

Əysaning ibadəthanini tazilixi
Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yḥ. 2:13-22

■ **19:29** Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ **19:30 «...ḥeq adəm balisi minip baqmioqan, baoqlaqlik bir təhəyni kərisilər»** — «ḥeq adəm balisi minip baqmioqan bir təhəy»gə awarisiz minix adəttə mumkin əməs, əlwəttə. ■ **19:35** Yḥ. 12:14. □ **19:37-38 «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur!»** — «Zəb.» 118:38. **Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!»** — muxu səzlərni «Luqa» 2:14diki səzlər bilən selixturuxqa bolidu. «Asmanlarda tinq-inaqlik boloqay» degən səz intayin sirlik gəptur: pikrimizqə, bu səzning mənisi bəlkim: — (1) Hudaning insanlar bilən yaraxturuloqanliqidin qiqqan inaqlik **ərxtə** bilinidu («Əf.» 2:1-6. 14ni kərüng); (2) Məsiḥning ölümi bilən Xəytanning ərxkə qiqip, Hudaning namini ḥaqarətləp, uning üstidin yaloqan ərz-xikayət qilix yoli mutləq tügitilidu (məsilən, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni kərüng). **«pütkül muhlislar jamaiti xadlinip... Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!» dəp towlixip Hudaoqa mədḥiyə oquxqa baxlidi»** — ular jakarlaydioqan ix — biz əgəxkən bu Nasarətlik Əysa dəl Huda əwətkən Məsiḥ-Qutquzoquqi, Yəḥudiylarning, xundaqla pütkün jaḥanning Padixaḥidur. Xuning bilən bu künni, Hudaning Əz həlqi boloqan Yəḥudiylaroqa oquq ḥalda: «U, mana Mən silərgə əwətkən Qutquzoquqinglar wə Padixaḥinglardur — uni qobul qilamsilər?» dəp etiqad qilix pursitini bərgən kün deyixkə bolidu. ■ **19:37-38** Zəb. 118:26; Luqa 2:14; Əf. 2:14. ■ **19:40** Ḥab. 2:11. □ **19:44 «Hudaning seni yoqlioqan pəyti»** — demək, Huda yeqin kelip xapaət kərsətkən pəyt. Muxu ayətlərdə Məsiḥ rimliqlarning miladiyə 70-yili Yerusalemni qorxiwelip ixoqal qilidioqanliqini aldin'ala eytip bexarət beridu. ■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luqa 21:6.

45 Wə u ibadəthana ƣoylilirioƣa kirip, u yərdə elim-setim ƙiliwatƙanlarni
ƣəydəp qiƙirip, 46 uloroƣa: — Muƙəddəs yazmilarda: «Mening өyüm dua-
tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi»
ƙiliwaldinglar! — dedi.□ ■
47 Xu waƙitlarda u ƣərküni ibadəthanida təlim berətti. Bax kaƣinlar, Təwrat
ustazliri wə yurt qongliri uni yoƙitixƙa amal izdidi. ■ 48 Lekin ular ƙandaƙ ƙol selixni
bilməytti, qünki barliƙ həlƙ uning səzini tingxax üqün uningoƣa ƙattiƙ yepixƙanidi.

20

Asmandiki ƣoƙuƙ
Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33

1 Wə xu künlərdin bir küni u ibadəthanining ƣoylilirida həlƙƙə təlim berip hux
həwərni elan ƙiliwatƙanda, bax kaƣinlar wə Təwrat ustazliri bilən aƙsaƙallar uning
aldioƣa kelip uningdin:■ 2 — Bizgə eytƙin: Sən ƙiliwatƙan bu ixlarni ƙaysi ƣoƙuƙƙa
asasən ƙiliwatisən? Sanga bu ƣoƙuƙni kim bərgən? — dəp soridi.
3 U uloroƣa jawab berip: — Mənmu silərdin bir ixni soray; silər manga eytip
beringlarqu, 4 — Yəƣya yürgüzgən qөmüldürüx ərxtinmu, yaki insanlardinmu? —
dəp soridi.
5 Ular өzara mulaƣizə ƙilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaƙta, silər nemə üqün *Yəƣyaoƣa*
ixənmidinglar?» dəydu.□ 6 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, bu barliƙ halayiƙ
bizni qalma-kesək ƙilip өltüridu. Qünki ular Yəƣyaning pəyoƣəmbər ikənlikigə
ixəndürülgən, — deyixti.
7 Wə ular: — *Uning ƣoƙuƙining* ƙəyərdin kəlgənlikini bilməymiz, — dəp jawab
berixti.
8 Əysa uloroƣa: — Undaƙta, mənmu bu ixlarni ƙaysi ƣoƙuƙƙa asasən
ƙiliwatƙanliƙimni eytmaymən, — dedi.

Rəzil ijarikəxlər ƣəƙƙidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12

9 U halayiƙƙa munu təmsilni səzləxkə baxlidi: — «Bir kixi bir üzümzarliƙ bərpa ƙilip,
uni baoƣwənlərgə ijarigə berip, өzi yaƙa yurtƙa berip u yərdə uzun waƙit turuptu. ■
10 Üzümlərni yioƣidioƣan məzgil kəlgəndə baoƣwənlərning üzümzarliƙtiki mewidin
uningoƣa berixkə ƙulliridin birini ularining yenioƣa əwətiptu. Lekin baoƣwənlər uni
urup-dumbalap ƙuruƙ ƙol yanduruwetiptu.
11 U yənə baxƙa bir ƙulni əwətiptu. Lekin ular unimu dumbalap, harlap, yənə ƙuruƙ
ƙol ƙayturuwetiptu. 12 U yənə üqinqisini əwətiptu; ular unimu urup yarilandurup,
talaoƣa ƣəydəp qiƙiriwetiptu. 13 *Ahirda* üzümzarliƙning hojayini: «Ƙandaƙ ƙilsam
bolar? Səyümlük ooƣlumni əwətəy; ular uni kərsə, ƣeq bolmioƣanda uning ƣərmitini
ƙilar?» dəptu. 14 Biraƙ baoƣwənlər uning ooƣlini kərüp bir-biri bilən məsliƣətlixip:
«Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni jayliwetəyli, andin miras bizningki bolidu»

□ **19:46 «Mening өyüm dua-tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi»** — «Yəx.» 56:7, «Yər.» 7:11ni kərüng. ■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17. ■ **19:47** Mar. 11:18; Yƣ. 7:19; 8:37. ■ **20:1** Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27.
□ **20:5 «Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaƙta, silər nemə üqün Yəƣyaoƣa ixənmidinglar?»** — muxu diniy ərbablarning ƣəmmisi Yəƣya pəyoƣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa ƙilix kerək əməs» degən wə Yəƣya «mening kəynimdə kelidioƣan» dəp kərsətkən Məsiƣning kelixigə ixənməy, uning qөmüldürüxini rət ƙiloƣanidi, əlwəttə. ■ **20:9** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1.

deyixiptu. ■ 15 Xuning bilən ular uni üzümzarlikning sirtiola aqikip əltürüwetiptu.
Əmdi bundak əhwalda üzümzarlikning hojayini ularni kandak kilidu? □ 16 U kelip
u baolwənlərni yokitip üzümzarlikni baxkilarola tapxuridu».
Halayik buni anglap: — Bundak ixlar hərgiz bolmisun! — deyixti.□
17 Lekin u ularola kəzlirini tikip mundak dedi:
— Undak bolsa, mukəddəs yazmilarda «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi» dəp yezilolan səz zadi nemini kərsitidu?□ ■
18 Bu «tax»ka yikilolan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə
qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu.□ ■

«Baj tapxuramduk?» degən kiltak
Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

19 Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri uning bu təmsili əzlirigə karitip eytkanlikini
bilip xu haman uningola kol selix yolini izdidi; lekin ular halayiktin korkuxti.
20 Xunga ular uning kəynidin marap, uni *Rim* waliyisining hökümranlikida sorakka
tartixka tapxurux üqün birnəqqə adəmlərni setiwelip, sokunup kirixkə əwətti. Ular
səmimiy kiyapətkə kiriwelip, uning səzidin yoquk izdəp yürətti. □ ■ 21 Ular uningola
mundak soal koydi: — Əy ustaz, silini durus səz kilidiolan wə durus təlim beridiolan,
heqkandak adəmning yüz-hatirisini *kət'iy* kilmaydiolan, bəlki Hudaning yolini
sadiklik bilən əgitip keliwatkan adəm dəp bilimiz. 22 *Rim imperatori* Kəysərgə baj-
selik tapxurux Təwrat kanuniola uyolunmu-yok?».□
23 Əmma u ularning hiylisini kərüp yetip ularola: — Nemixka meni sinimakqisilər? □
24 Manga bir kümüx dinar kərsitinglar. Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning?
— dedi. Ular uningola: Kəysərningki, — dedi.□
25 Wə u ularola: — Undak bolsa, Kəysərning həkkini Kəysərgə, Hudaning həkkini

---

■ **20:14** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **20:15 «Xuning bilən ular uni üzümzarlikning sirtiola aqikip əltürüwetiptu»** — bu Məsihning Yerusalemning sirtiola elip qikilip krestkə mihlinidiolanlikiola bir bexarət. □ **20:16 «** ***Üzümzarlikning hojayini*** kelip u baolwənlərni yokitip üzümzarlikni baxkilarola tapxuridu» — bu səzmu bexarət, əlwəttə. □ **20:17 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Zəb.» 118:22. «Burjək texi» bolsa hərkandak imarətning ulidiki əng muhim uyultax bolup, ul selinolanda birinqi bolup koyulidiolan taxtur. Yəhudiy kattiwaxlar hayatining burjək texi bololan Məsihni taxliwətməkqi idi, wə dərwəkə taxliwətti. ■ **20:17** Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:4, 7. □ **20:18 «Bu «tax»ka yikilolan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu»** — «tax» bolsa Məsih əzi, əlwəttə. 17-ayətni kərüng. Əysaning bu səzi tooqruluk «Matta»ola beriligən «koxumqə səz»imizdiki ««Zəb.» 118:22 tooqruluk» məzmunni kərüng. ■ **20:18** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3. □ **20:20 «ular səmimiy kiyapətkə kiriwelip,...»** — «səmimiy» grek tilida «həkkaniy» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22 «Rim imperatori Kəysər...»** — Rimning hərbir imperatoriola «Kəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən Kəysər Awolustus, Kəysər Yulius, Kəysər Tiberius katarliklar. **«Rim imperatori Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanuniola uyolunmu-yok?»** — əyni wakitta, Yəhudiylar rimliklarning zulmi astida yaxawatkanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatoriola baj tapxurux tooqra» desə, bu gəptin azadlikni istigən kixilər uni «Mana taza bir yalakqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə karxi qikkan bolatti; andin ular uni Rim waliyisiola ərz kilolan bolatti. Ular muxundak soallarni sorax arkilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliklarning kolioła tapxurup, uningola ziyankəxlik kilmakqi boluxkan. □ **20:23 «Nemixka meni sinimakqisilər?»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. □ **20:24 «Manga bir kümüx dinar kərsitinglar»** — «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius», Rim imperiyəsining pul birliki. Muxundak pulning yüzidə «adəmning süriti» kərsitilgən bololaqka, Yəhudiy mollilar mundak pulni «mukəddəs ibadəthana»ola elip kirixini mən'i kilolanidi. Bir dinar təhminən bir adəmning künlük ix həkki bolatti.

Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi. □ ■ 26 Ular halayiqning aldida uning səzliridin uni
tutuwaloɣudək ḫeqqandaq yoquq tapalmidi. Ular uning bu jawabioɣa ḫəyranuḫəs
bolup, zuwani tutuldi.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 Wə «ölgənlər tirilməydu» dəp inkar qilidioɣan Sadukiylarning bəziliri uning aldioɣa
kelip soal qoyup mundaq dedi:□ ■
28 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər Təwratta* bizgə: «Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən
kixi ölüp kətsə, ölgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi
üqün nəsil qalduruxi kerək» — dəp yazoɣan.□ ■
29 Əmdi yəttə aka-uka bar idi. Qongi öyləngəndin keyin pərzənt kərməy aləmdin
ötti. 30 Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti. □
31 Andin üqinqisi uni aldi; xundaq qilip, yəttisi uni əmrigə elip pərzənt kərməy öldi.
32 Ḫəmmisidin keyin ayalmu öldi.
33 Əmdi tirilix künidə bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Qünki yəttisi uni
hotunluqqa aloɣan-də?!
34 Əysa ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Bu aləmning pərzəntliri öylinidu, yatliq bolidu. □ 35 Lekin u aləmdin
nesiwə boluxqa, xundakla ölüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar öylənməydu, yatliq
bolmaydu. □ 36 Qünki ular yənə ölməydu, pərixtilərgə ohxax bolidu; «ölümdin
tirilixtin tuoɣuloɣan pərzəntlər» boloɣaqqa, ular Hudaning ooɣulliridur.■
37 Əmdi ölgənlərning tirildürülüxini ḫətta Musa *pəyoɣəmbər* özimu ayan
qiloɣan; qünki *Təwrattiki* «tikənlik» degən wəqəning hatirisidə u Pərwərdigarni:
«Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi» dəp bayan qiloɣan.
□ ■ 38 U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur; qünki uningoɣa
nisbətən ḫəmməylən tiriktur! □
39 Xuning bilən Təwrat ustazliridin birqanqisi baḫa berip: — Ustaz, yahxi eytting, —
dedi. 40 Qünki ulardin ḫeqkim yənə uningdin soal soraxqa jür’ət qilalmidi.

Qutquzoɣuqi-Məsiḫ — Dawutning ooɣli ḫəm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

□ **20:25** **«Qəysərning ḫəqqini Qəysərgə, Hudaning ḫəqqini Hudaoɣa tapxurunglar»** — Qəysərgə Qəysərning ḫəqqi (uning süriti boloɣan nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan özi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **20:25** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **20:27** **«Sadukiylar»** — bu diniy məzhəp tooɣruluq «Mat.» 16:1diki izaḫatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **20:27** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ **20:28** **«Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən kixi ölüp kətsə, ölgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi kerək»** — «Qan.» 25:5. ■ **20:28** Qan. 25:5-6. □ **20:30** **«Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti» degən səz tepilmay, pəqət «Ikkinqi…» deyilidu. □ **20:34** **«bu aləmning pərzəntliri…»** — grek tilida «bu zamanning ooɣulliri…». □ **20:35** **«… ölüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar…»** — «ölgənlərdin tirilix» degənlik qiziq ibarə bolup, ḫəmmə adəm ohxax waqitta tirilməydioɣanliqini kərsitidu. Birinqi tirilix ḫəqqaniylarningki, ikkinqi tirilix etiqadsizlarningki bolidu. Bu ḫəqiqət «Wəḫiy» 20-babta kərünidu. ■ **20:36** 1Yuḫa. 3:2. □ **20:37** **«Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi»** — «Mis.» 3:6ni kərüng. ■ **20:37** Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **20:38** **«qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — bəzi alimlar «bularning ḫəmmisi» (Ibraḫim, Isḫaq, Yaquplarning ḫəmmisi, deməkqi) uningoɣa nisbətən tiriktur!» dəp tərjimə qilidu. Bizningqə «ḫəmməylən» ḫər adəmning roḫining Huda aldida tirik ikənlikini kərsitidu. **«qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — Əysaning «tirilix» tooɣruluq bu səzliri «Mat.» 22:32dimu tepilidu. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə ular tooɣruluq azraq xərḫ berimiz.

41 Əmdi u ularoɣa soal qoydi: — Kixilər Məsiһni qandaqsigə Dawutning ooɣli dəydu?
■ 42-43 Qünki Dawut əzi Zəburda: Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloɣuqə,
Mening ong yenimda olturoɣin!» — degənoɣu?□ ■
44 Əmma Dawut uni «Rəbbim» dəp qaqiroɣan yərdə, undaqta u qandaqmu uning ooɣli bolidu?

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-54

45 Wə barliq halayiq qulaq selip anglawatqanda, u muhlisliriɣa mundaq dedi: —
46 — Təwrat ustazliridin һoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloɣan һalda ɣadiyip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan salamliriɣa, sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapətlərdimu tərdə olturuxqa amraq kelidu. □ ■ 47 Ular tul ayallarning barliq əy-besatlirini yəwalidu wə kəz-kəz qilip yaloɣandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidioɣan jazasi tehimu eoɣir bolidu!■

21

Tul ayalning ianisi һəmmisiningkidin kəp
Mar. 12:41-44

1 U bexini kətürüp qariwidi, baylarning əz sədiqilirini *ibadəthanidiki* ianə sanduqiɣa taxlioɣinini kərdi.□ ■ 2 U yənə sanduqqa ikki tiyinni taxlawatqan bir namrat tul ayalnimu kərdi.□ 3 Xuning bilən u: — Mən silərgə bərһək xuni eytip qoyayki, bu namrat tul ayalning taxlioɣini һəmməylənningkidin kəptur.■ 4 Qünki ularning һəmmisi əzlirining axqanliridin ianə qilip, Hudaoɣa atioɣan sadiqilərgə qoxup taxlidi; lekin bu ayal namratliqioɣa qarimay, əzining tirikqilik qilidioɣinining һəmmisini ianə qilip taxlidi.

Kəlgüsi tooɣrisidiki bexarət
Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 Wə bəzilər ibadəthanining nəpis taxlar wə Hudaoɣa sunuloɣan һədiyələr bilən qandaq bezəlgənliki tooɣrisida səzlixiwatatti. U:■
6 — Silər kərüwatqan bu barliq nərsilərgə nisbətən, xu künlər keliduki, һətta bir tal taxmu tax üstidə qaldurulmay, һəmmisi gumran qilinidu, — dedi.■
7 Ular uningdin:
— Ustaz, bu degənliring qaqan yüz beridu? Bu ixlarning yüz beridioɣanliqini ayan qilidioɣan qandaq alamət bolidu? — dəp soridi.
8 U mundaq dedi:

■ **20:41** Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ **20:42-43** **«Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloɣuqə, mening ong yenimda olturoɣin!»** — «Zəb.» 110:1. ■ **20:42-43** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **20:46** **«...bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan salamliriɣa, ... amraq kelidu»** — tarih tətqiqatliriɣa asasən Yəһudiylarning əz ustazliriɣa qiloɣan «salam»lirini intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **20:46** Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luqa 11:43. ■ **20:47** Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **21:1** **«U... baylarning əz sədiqilirini ibadəthanidiki ianə sanduqiɣa taxlioɣinini kərdi»** — «ianə sanduqi» degən səz adəttə grek tilida «һəzinə»ni kərsitidu. Lekin muxu yərdə ibadəthanidiki һəzinə üqün sədiqilər yioɣilidioɣan jay, bəlkim qong bir sanduqni kərsətsə kerək. ■ **21:1** 2Pad. 12:10; Mar. 12:41. □ **21:2** **«U yənə sanduqqa ikki tiyinni taxlawatqan bir namrat tul ayalnimu kərdi»** — bu «tiyin» (grek tilida «ləpton») «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining bir künlük ix һəqqi iqidə «altə minut»luq puliɣa barawər. ■ **21:3** 2Kor. 8:12. ■ **21:5** Mat. 24:1; Mar. 13:1. ■ **21:6** 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

— Azdurulup ketixtin ḫezi bolunglar. Qünki tola kixilər mening namimni setip: «Mana өzüm xudurmən!» wə «Axu waqit yeqinlaxti!» dəydu. Xunga ularning kəynigə kirmənglar.□ ■ 9 Silər urux wə topilanglarning həwirini angliоan waqtinglardimu wəḫimigə qüxmənglar; qünki bu ixlarning awwal yüz berixi muqərrər. Lekin bular, zaman ahiri yetip kəldi, degənlik əməs.
10 Andin u yənə mundaq dedi:
— Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḫliq yənə bir padixaḫliq bilən uruxqa qiqidu. □ ■ 11 Jay-jaylarda xiddətlik yər təwrəxlər, aqarqiliqlar wə wabalar bolidu, *yər yüzidə* wəḫxətlər wə asmanda ḫəywətlik alamətlər kərünidu. □
12 Biraq bu ḫərbir wəqələr yüz berixtin ilgiri, kixilər silərgə qol selip tutqun qilidu wə silərgə ziyankəxlik qilip, silərni sinagoglarning soraqliriоa tapxuridu, zindanlaroa taxlaydu; ular mening namim tüpəylidin silərni padixaḫ wə ḫəkümdarlarning aldioa elip baridu, ■ 13 wə buning bilən *ularning aldida* guwaḫliq berix pursitinglar qiqidu. □ 14 Uning üqün ərzgə qandaq jawab berix tooqrisida aldin'ala ḫeq oylanmasliqqa qəlbinglarda qət'iy niyət qilinglar. ■ 15 Qünki mən silərgə barliq düxmənliringlar rəddiyə wə rət qilalmioqudək pasaḫətlik til wə danixmənlik ata qilimən. ■ 16 Ḫətta ata-ana, aka-uka, uruq-tuoqqan wə yar-buradərliringlarmu silərgə hainliq qilip tutup beridu wə ular aranglardiki bəziliringlarni өltüridu. □ ■ 17 Silər mening namim tüpəylidin ḫəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər. ■ 18 Ḫalbuki, bexinglardiki bir tal qaqmu ḫalak bolmaydu! ■ 19 Səwr-qidamliq boloqininglarda, jeninglaroqa igə bolalaysilər.□

Yerusalemning wəyran qilinixidin bexarət
Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

20 — Lekin Yerusalemning *düxmən* qoxunliri təripidin qorxiwelinoqanliqini kərgininglarda, uning wəyran bolux waqti yeqinlixip qaptu, dəp bilinglar. ■
21 U qaoqda Yəḫudiyə өlkisidə turuwatqanlar taoqlaroqa qaqsun, xəḫər iqidə turuwatqanlar uningdin qiqip kətsun, yezilarda turuwatqanlar xəḫərgə kirmisun.
22 Qünki xu qaoq «intiqam jazasini tartidioqan künlər»dur; xuning bilən *muqəddəs*

□ **21:8 «Mana өzüm xudurmən» —** «Mana өzüm Məsiḫdurmən» degən mənini bildüridu. **«Axu waqit» —** qiyamət künini kərsitidu. ■ **21:8** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:2; 1Yuḫa. 4:1. □ **21:10 «Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḫliq yənə bir padixaḫliq bilən uruxqa qiqidu» —** ibraniy tilida (xundaqla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaqliq ibarə tooqruluq misallar bar. ■ **21:10** Yəx. 19:2. □ **21:11 «Yər yüzidə wəḫxətlər wə asmanda ḫəywətlik alamətlər kərünidu» —** grek tilidiki əyni tekisttə «yər yüzidə» degən səz yoq. Biraq bizningqə ḫeliqi «ḫəywətlik alamətlər» **asmanda** bolidioqanliqi təkitləngəndin keyin, «wəḫxətlər» bolsa qoqum «yər yüzidə» boluxi kerək. 25-ayətnmu kərüng. ■ **21:12** Mat. 10:17; 24:9; Mar. 13:9; Yḫ. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Wəḫ. 2:10. □ **21:13 «… buning bilən ularning aldida guwaḫliq berix pursitinglar qiqidu» —** «guwaḫliq berix» muxu yərdə hux həwər yətküzüx, Hudaning nijati Rəb Əysa Məsiḫ arqiliq dunyaoqa kəldi, dəp jakarlaxtin ibarət. ■ **21:14** Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ **21:15** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ **21:16 «hainliq qilip tutup beridu» —** bu birla səz bilən ipadilinidu. ■ **21:16** Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. ■ **21:17** Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ **21:18** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30. □ **21:19 «Səwr-qidamliq boloqininglarda, jeninglaroqa igə bolalaysilər» —** bu ayəttə «jan» yaki jismaniy ḫayat yaki adəmning өz wujudini, xundaqla roḫiy ḫayatini kərsitidu. Bizningqə muxu yərdə insanning roḫiy ḫayatidiki əməliy jəḫətlərni kərsitidu. Birsidə roḫiy ḫayat bar bolsa, undaqta u өzini tutalaydioqan, türlük roḫiy ḫujumlaroqa taqabil turalaydioqan bolidu — məsilən, өzidə bar boloqan ənsirəxlər, qorqunqlar, xəḫwaniy ḫəwəslər qatarliqlarni Məsiḫgə boysunduralaydu (məsilən, «2Kor.» 10:5, «1Tes.» 4:4ni kərüng). ■ **21:20** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14.

yazmilarda barlik pütülgənlər əməlgə axurulidu.□ ■

23 Əmdi xu künlərdə ħamilidar ayallar wə bala emitidiƣanlarning ħaliƣa way! Qünki bu zeminda eƣir kisqilik bolidu wə *ərxtiki* ƣəzəp bu həlkning bexiƣa qüxidu; □ 24 Ular kiliqning bisida yikitilidu wə tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaƣ astida kalidu.□ ■

Məsiħning kelidiƣanliki ħəkkidə
Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27

25 — Kuyax, ay, yultuzlardimu alamətlər bolidu; yər yüzidiki əllər arisida dengiz-okyanlarning güldürlixidin wə dolkunlarning dawalƣuxliridin parakəndiqilik bolidu. ■ 26 Adəmlər korkup, yər yüzigə kelidiƣan apətlərni wəħimə iqidə kütüp əs-ħoxini yokitidu; qünki asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ 27 Andin kixilər Insan'ooƣlining küq-kudrət wə uluƣ xan-xərəp bilən bir bulut iqidə keliwatkanlikini köridu.■
28 Lekin bu alamətlər kərünüxkə baxliƣanda, kəddinglarni ruslap bexinglarni kətürünglar, qünki bu silərni azad kilixtiki nijat yekinlaxti, degənliktur.■

Ənjür dərihidin sawak elix
Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31

29 Uularƣa mundak bir təmsilni səzləp bərdi:
— Ənjür dərihi wə baxka barlik dərəhlərgə karanglar. ■ 30 Ularning yengidin bihlanƣanda ularƣa karap, özünglar yazning yetip kelixigə az kalƣanlikini bilisilər. 31 Xuningdək, baya deyilgən alamətlərning yüz beriwatkanlikini kərgininglarda, Hudaning padixahlikining yekin kalƣalnlikini bilinglar. 32 Mən silərgə bərħək xuni eytip koyayki, bu alamətlərning ħəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □ 33 Asman-zemin yokilidu, birak mening səzlirim ħərgiz yokalmaydu.□ ■

□ **21:22 «intikam jazasini tartidiƣan künlər»** — «intikam jazasi» grek tilida bu səz ħəm «intikam» ħəm «toluk, mutlək ħəküm qikirix» dəp ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni kərüng. Bu «intikam» yaki «ħəküm qikirilix»ni Huda Özining həlki Yəħudiylar üstigə yürgüzidu. Bu, muxu yərdə (12-24-ayət) Yerusalem xəħirining miladiyə 70-yili muħasirigə elinixi wə wəyran kilinixini kərsitiƣan bexarəttur. Keyinki ayətlər ahir zamanni kərsitidu. ■ **21:22** Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:23 «bu zeminda eƣir kisqilik bolidu…»** — yaki «yər yüzidə eƣir kisqilik bolidu». □ **21:24 «Ular … tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaƣ astida kalidu»** — «əllər» muxu yərdə Yəħudiy əməslərni kərsitidu. «Yat əllərning wakti» — Grek tilida «yat əllərning wakitliri». «Yat əllərning wakti toxkuqə» degən ibarə Yəħudiy həlki ahir zamanda kaytidin Yerusalemda turidiƣanlikini wə Yerusalemni idarə kilidiƣanlikini kərsitidu. Bu ibarə wə xundakla bu babtiki baxka bexarətlər üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25. ■ **21:25** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Wəħ. 6:12. □ **21:26 «asmandiki küqlər lərzigə kelidu»** — «asmandiki küqlər» bəlkim asmandiki jisimlar (kuyax, ay, yultuz katarliklar)ni wə ħəm asmanda Hudaning pərixtiliri bilən jəng kiliwatkan jin-xəytanlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **21:27** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəħ. 1:7. ■ **21:28** Rim. 8:23. ■ **21:29** Mat. 24:32; Mar. 13:28. □ **21:32 «bu alamətlərning ħəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu»** — əgər tiloƣa elinoƣan alamət Yerusalemning wəyran boluxioƣa (miladiyə 70-yili) (20-24-ayət) karitiloƣan bolsa, undakta «bu dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. (2) əgər Məsiħning dunyaƣa kaytip kelixigə (27-ayət) karitiloƣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim pütün Yəħudiyə həlkini kərsitidu; (3) bu ayətlərdə eytiloƣan wakələrning baxlinix dəwridə yaxioƣanlarni kərsitidu. Xunga barlik wakələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərħ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. □ **21:33 «Asman-zemin yokilidu, birak mening səzlirim ħərgiz yokalmaydu»** — grek tili «asman-zemin ətidu, birak mening səzlirim ħərgiz ətməydu». ■ **21:33** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11.

Ḫoxyar bolunglar

34 — Lekin өzünglarƣa agaḫ bolunglarki, kөngүlliringlar əyx-ixrət, məyhorluq wə
tirikqilikning ƣəm-əndixiliri bilən bihudlaxmisun, xu küni üstünglarƣa tuyuqsiz
qüxmisun. □ ■ 35 Qünki u goya tuzaqtək barliq yər yüzidə ḫərbir turuwatqanlarning
bexiƣa qüxidu. ■ 36 Xunga ḫərqandaq waqitlarda ḫoxyar bolunglar, yüz berix
aldida turuwatqan bu ixlardin өzünglarni qaqurup Insan'ooƣli aldida ḫazir bolup
turuxqa layiq ḫesablinix üqün ḫərdaim dua qilinglar, — dedi.□ ■
37 Əmdi u kündüzliri ibadəthanida təlim berətti, ahxamliri xəḫərdin qiqip, keqini
Zəytun teoƣi dəp ataloƣan taoƣda өtküzətti. ■ 38 Wə barliq həlq uning təlimini angliƣili
tang səḫərdə ibadəthaniƣa kirip, uning yeniƣa kelətti.

22

Rəbni өltürüx suyiqəsti
Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yḫ. 11:45-53

1 Əmdi petir nan ḫeyti («өtüp ketix ḫeyti» dəpmu atilidu) yeqinlixip qaloƣanidi.■
2 Bax kaḫinlar wə Təwrat ustazliri uni өlümgə məḫkum qilixqa amal izdəp yürətti;
qünki ular həlqtin qorqatti.□ ■
3 Xu pəyttə on ikkiyləndin biri boloƣan, Ixqariyot dəp ataloƣan Yəḫudaning kөngligə
Xəytan kirdi.■ 4 U berip bax kaḫinlar wə ibadəthana pasiban bəgliri bilən Əysani
qandaq qilip ularƣa tutup berix üstidə məsliḫətləxti. 5 Ular intayin hux bolup,
Yəḫudaƣa pul berixkə kelixti. 6 Yəḫuda maqul bolup, uni halayiqtin ayrim qaloƣanda
ularƣa tutup berixkə muwapiq pursət izdəxkə kirixti.

Өtüp ketix ḫeytining kəqlik ziyapiti
Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yḫ. 13:21-30

7 Əmdi petir nan ḫeytining *birinqi* küni yetip kəlgənidi. Xu küni «өtüp ketix ḫeyti»ƣa
atap qurbanliq *qoza* soyulatti.□ ■ 8 Xuning bilən Əysa Petrus bilən Yuḫannaoƣa:
— Berip bizgə өtüp ketix ḫeytining *qozisini* birgə yegili təyyarlanglar, — dəp ularni
əwətti.
9 — Qəyərdə təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi ular. 10 U ularƣa mundaq dedi:

□ **21:34** **«xu küni üstünglarƣa tuyuqsiz qüxmisun»** — «xu kün» Muqəddəs Kitabta daim degüdək Məsiḫ dunyaƣa qaytip kelidiƣan, insanlardin ḫesab alidiƣan künni kөrsitidu. ■ **21:34** Rim. 13:13; 1Tes. 5:6; 1Pet. 4:7. ■ **21:35** 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḫ. 3:3; 16:15. □ **21:36** **«yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin өzünglarni qaqurup»** — yaki «yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin qutulup…». Əmdi etqadqilar bu dəḫxətlik wəqələrdin ətüp ketəmdu, yaki awwal elip ketiləmdu? Bu muḫim məsilə. Oqurmənlər muxu ayətning aldi-kəynidiki səz-ayətlərgə qarap өzliri bir hulasigə kelələydu. Biz baxqa yərlərdimu bu tema üstidə tohtaloƣan («Tesalonikaliqlarƣa (2)»diki «qoxumqə səz»imizdə). **«ḫazir bolup layiq ḫesablinix üqün…»** — bəzi kona kөqürmilərdə: «küqləndürülüxünglar üqün…» deyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tes. 5:6. ■ **21:37** Yḫ. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2** **«…qünki ular həlqning oƣazipidin qorqatti»** — kaḫinlar wə Təwrat ustazlirining həlqtin qorquxining səwəbi, həlqning Məsiḫni qollaydioƣanliqidin; xunga ular uni biwasitə өltürəlməy, bəlki amal qilip rimliqlar aldida Əysaƣa ərz qilix arqiliq ularning wasitisi bilən uni өlümgə məḫkum qilmaqqi. ■ **22:2** Zəb. 2:2; Yḫ. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yḫ. 13:27. □ **22:7** **«Əmdi petir nan ḫeytining birinqi küni yetip kəlgənidi»** — «petir nan ḫeyti» yəttə kün ətküzüləttı. Tunji küni «ətüp ketix bayrimi» (ibraniy tilida «pasha» ḫeyti) idi. Bu küni, Yəḫudiylar qoylarni ibadəthaniƣa apirip soyup, andin өyidə petir nan bilən yəytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni kөrüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13.

— Xəhərgə kirsənglar, mana u yərdə kozida su kətürüwaloqan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin mengip u kirgən öygə kiringlar. □ 11 Wə öy igisigə: «Ustaz: — Muhlislirim bilən ötüp ketix ḥeytining tamiḳini yəydioqan meḥmanhana öy ḳəyərdə? — dəp sorawatidu» dənglar. 12 U silərni baxlap üstünki ḳəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturuloqan qong bir eoqiz öyni kərsitidu. Mana xu yərdə təyyarliḳ ḳilip turunglar.
13 Xuning bilən ikkisi beriwidi, ḥəmmə ixlar uning eytḳinidək bolup qiḳti. Ular xu yərdə ötüp ketix ḥeytining tamiḳini təyyarlaxti. 14 Əmdi waḳti-saiti kəlgəndə, Əysa dastihanda olturdi; on ikki rosul uning bilən billə olturuxti. ■ 15 Andin u ularoqa:
— Mən azab qekixtin ilgiri, silər bilən ötüp ketix ḥeytining bu tamiḳioqa ḥəmdastihanda boluxḳa tolimu intizar bolup kəlgənidim. □ 16 Qünki silərgə eytayki, bu ḥeyt ziyapitining *əḫmiyiti* Hudaning padixaḥliḳida əməlgə axurulmioquqə, mən buningdin ḳayta yeməymən, — dedi.□
17 Andin u bir jamni ḳolioqa elip, təxəkkür eytti wə muhlisliroqa:
— Buni elip aranglarda təḳsim ḳilip *iqinglar*. 18 Qünki xuni eytayki, mundin keyin Hudaning padixaḥliḳi kəlmigüqə, ḥərgiz üzüm xərbitidin ḳət'iy iqməymən, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»

19 Andin u bir tal nanni ḳolioqa elip, Hudaoqa təxəkkür eytti wə uni oxtup, ularoqa üləxtürüp berip: — Bu mening silər üqün pida bolidioqan tenimdur. Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar, — dedi.□ ■
20 U xuningdək tamaḳtin keyinki jamni ḳolioqa elip mundaḳ dedi:
— Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidioqan ḳenimda boloqan yengi əḥdidur.□
21 Lekin mana, meni tutup bərgüqining ḳoli mening bilən bir dastihandidur. ■ 22 Wə Insan'ooqli dərwəḳə özi tooqrisida bekitilgəndək *aləmdin* ketidu; biraḳ Insan'ooqlining tutup berilixigə wasitiqi boloqan adəmning ḥalioqa way!■
23 Andin muhlislar bir-biridin:
— Arimizda zadi kim muxundaḳ ixni ḳilixi mumkin? — dəp munazirigə qüxüp ketixti.

Muhlislarning mərtiwə ḥəḳḳidə munazirilixixi

24 Əmdi ularning arisida ḳaysimiz əng uluoq saniliximiz kerək degən talax-tartix pəyda boldi. 25 U ularoqa mundaḳ dedi:

□ **22:10 «mana u yərdə kozida su kətürüwaloqan bir ər kixi silərgə uqraydu»** — Ḳanaanda (Pələstində) ər kixilər bügüngə ḳədər adəttə su kətürməydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17. □ **22:15 «tolimu intizarliḳ bolup kəlgənidim»** — grek tilida «intizarliḳ bilən intizar ḳildim». □ **22:16 «bu ḥeyt ziyapitining əḥmiyiti Hudaning padixaḥliḳida əməlgə axurulmioquqə, mən buningdin ḳayta yeməymən»** — Təwrattiki barliḳ ḥeytlarning ḥərbirining özi bir bexarəttur, ḥəmmisi Məsiḥning padixaḥliḳida toluḳ əməlgə axurulidu. «Lawiylar» 23-bab wə «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **22:18 «...üzüm xərbitidin ḳət'iy iqməymən»** — grek tilida «... üzüm telining mewisining xərbitidin ḳət'iy iqməymən». □ **22:19 «Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar»** — grek tilida «meni əsləp turux üqün bundaḳ ḳilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24. □ **22:20 «tamaḳtin keyinki jam»** — «ötüp ketix ḥeyt»tiki ziyapət daim bekitilgən alaḥidə bir tərtip boyiqə ötküzilidu. «Tamaḳtin keyinki jam» «üqinqi jam» bolidu. **«Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidioqan ḳenimda boloqan yengi əḥdidur»** — Məsiḥ eytḳan bu «yengi əḥdə» Yərəmiya wə baxḳa pəyoəmbərlər arḳiliḳ Təwratta wədə ḳilinoqan ajayp «yengi əḥdə»dur («Yər.» 31:31-34 ḥəm «Əz.» 36:25-27ni, xundaḳla Yərəmiyadiki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng). Bu yengi əḥdə «Məsiḥning ḳenididur» degənning intayin qongḳur mənisi bardur, muxu əḥdə Məsiḥning pütün wujud-ḥayatioqa pütülgənlikini, xundaḳla əḥdini pütkül insaniyətkə yətküzüxkə boloqan ḳət'iy niyitini kərsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yḥ. 13:21. ■ **22:22** Zəb. 41:9; Yḥ. 13:18; Ros. 1:6.

— Əllərdiki padixahlar kol astidiki həlk üstidin buyrukwazlik kilip idarə kilidu, ularning üstidiki hokukdarliri «həlkpərwər» dəp atilidu. □ ■ 26 Birak silər xundak bolmanglar; bəlki aranglardiki əng mərtiwiliki özini əng kiqikidək hesablisun wə yetəkqi bolokanlar *həmməylərgə* hizmətkardək bolsun. ■ 27 Kim mərtiwilik, dastihanda olturokanmu yaki dastihandiki kütküqimu? Dastihanda olturokini əməsmu? Birak mən bolsam aranglarda hizmitinglarda bolokuqi kütküqidəkturmən.■
28 Silər bolsanglar, beximoka sinaklar kəlgəndə baxtin-ahir mən bilən billə həmrah bolokansilər. 29 Wə huddi Atam manga padixahlik hokuki bekitkəndək, mən silərgimu xundak bekitimən. ■ 30 Xuning bilən silər mening padixahlikimda mən bilən bir dastihanda yəp-iqisilər wə təhtlərdə olturup, Israilning on ikki kəbilisi üstidin həküm qikirisilər.□ ■

Əysaning Petrusning özidin tanidiokanlikini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yh. 13:36-38

31 Rəb yənə *Petruska*:
— «Əy Simon, Simon! Mana, Xəytan həmminglarni huddi buokday taskiokandək taskap sinaxni tiligən. □ ■ 32 Lekin etikading yokimisun dəp sanga dua kildim. Əmdi sən towa kilip tüz yolока kaytkandin keyin, kerindaxliringni mustəhkəmligin» — dedi.
33 — I Rəb, — dedi Petrus, — Mən sən bilən billə zindanoka taxlinip, billə ölümgə berixka təyyarmən!
34 U uningoka: — I Petrus, sanga eytayki, bügün horaz qillioquqə, sən «Uni tonumaymən» dəp məndin üq ketim tanisən, dedi.□ ■

Uning muhlislirini alahidə agahlanduruxi

35 Andin, u ulardin:
— Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz *səpərgə* əwətkinimdə silərning birər nərsənglar kəm bolup kalokanmu? — dəp soridi. Ular: — Yak, dedi.□ ■
36 Xuning bilən u ularoka: — Lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun; xundak həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning kiliqi bolmisa, qapinini setip birdin kiliq alsun. □ 37 Qünki mən silərgə xuni eytayki, *mukəddəs yazmilarda*: «U

□ **22:25 «Əllərdiki padixahlar kol astidiki həlk üstidin buyrukwazlik kilip idarə kilidu, ularning üstidiki hokukdarliri «həlkpərwər» dəp atilidu» —** xu qaoqda wə dunyaning pütkül tarihida «həlkpərwər» dəp ataloqanlar əməliyəttə «ismi bar, jismi yok»lardək «həlkpərwər»ning əksi bolidu, əlwəttə. Məsihning bu ixni kərsətkənliki, etikadqilar hətta muxundak abruynimu izdiməsliki kerək, hərkandak «abruypərəslik» kilixtin tolimu yirakлixixi kerək, degənliktur, dəp oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luka 9:48; 1Pet. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yh. 13:14; Fil. 2:7. ■ **22:29** Luka 12:32. □ **22:30 «Israilning on ikki kəbilisi üstidin həküm qikirisilər» —** yaki «Israilning on ikki kəbilisi üstidin həkümranlik kilisilər». ■ **22:30** Mat. 19:28; Wəh. 3:21. □ **22:31 «Əy Simon, Simon!» —** Mukəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ketim qakirixi uningoka bolokan qongkur mehir-muhəbbitini ipadilәp, uning özigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Xəytan həmminglarni huddi buokday taskiokandək taskap sinaxni tiligən»** — «tiligən» degən bu səz Huda Xəytanning təlipi boyiqə muxundak kilixioka yol koyokanlikini kərsitidu. ■ **22:31** 1Pet. 5:8. □ **22:34 «bügün horaz qillioquqə, sən «Uni tonumaymən» dəp məndin üq ketim tanisən» —** «bügün» — okurmənlərning esidə barki, Yəhudiylar üqün «bu kün» «keqə» bilən baxlinidu. Məsih bu səzlərni keqidə eytidu. Xuning bilən u eytkan wəkələr axu keqidə, tang atmayla yüz beridu. Grek tilida uning səzliri inkar xəklidə ipadilinidu: «Sən bügün «uni tonumaymən» dəp üq ketim məndin tanmay turup horaz qillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yh. 13:38. □ **22:35 «Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz səpərgə əwətkinimdə silərning birər nərsənglar kəm bolup kalokanmu?» —** 9:3 wə 10:3-4ni kərüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luka 9:3. □ **22:36 «lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun; xundak həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning kiliqi bolmisa, qapinini setip birdin kiliq alsun» —** bu sirlik əmma muhim səz tooqruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

jinayətqilər katarida sanilidu» dəp pütülgən səz məndə qokum əməlgə axurulidu. Qünki mening tooramdiki barlik ixlar toluk əməlgə axmay kalmaydu — dedi.□ ■
38 — I Rəb, karioin, bu yərdə ikki kiliq bar ikən, dedi ular.
— Boldi, yetidu! — dedi u ularoa.□

Əysaning Zəytun teoida dua kilixi
Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

39 Andin u qikip, aditi boyiqə Zəytun teoioa yol aldi; uning muhlisliri uningoa əgixip bardi. ■ 40 U yərgə yetip baroanda u ularoa:
— Azdurulmaslikinglar üqün dua kilinglar, — dedi.
41 Andin, ulardin bir tax etimiqə nerirak berip, tizlinip turup:■
42 — I Ata, halisang, bu kədəhni məndin elip kətkəysən. Lekin mening əməs, bəlki Sening iradəng ada kilinsun — dəp dua kildi; □ 43 wə asmandin bir pərixtə uningoa kərünüp uni kuwwətləndürdi. 44 U kattik azabta toloinip tehimu ihlaslik bilən dua kiliwərdi. Buning bilən uning tərliri yərgə tökülgən kan tamqiliridək qüxüxkə baxlidi. ■ 45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muhlislirining yenioa kəldi. Ularning oəmgə qəküp halsizlinip mügdəp kaloanlikini kərüwidi, ularoa:
46 — Uhlap kaloininglar nemisi? Azduruluxtin saklinix üqün kopup dua kilinglar, — dedi.

Əysaning tutkun kilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yh. 18:3-11

47 Uning səzi tehi ayaolaxmastinla, bir top adəmlər pəyda boldi. Ularni baxlap kəlgüqi on ikkəyləndin biri boloan Yəhuda degən kixi idi; u Əysaoa *salam berip* səygili kexioa bardi.■
48 Əysa uningoa:
— Əy Yəhuda, bir səyüx bilən Insan'oolini tutup berərsənmu? — dedi.
49 Wə Əysaning ətrapidikilər nemə ix yüz beridioanlikini bilip yetip: — I Rəb, kiliq bilən uraylimu? — dedi. 50 Wə ulardin biri *kiliqini kətürüp*, bax kahinning qakirioa urup, ong kulikini xiliwətti. □ ■ 51 Birak Əysa buningoa jawabən: — Boldi, tohta! — dedi; u kolini uzitip kulikioa təgküzüp, uni sakaytti.
52 Əysa özini tutkili kəlgən bax kahinlar, pasiban bəgliri wə aksakallaroa karap:
— Bir karakqini tutidioandək kiliq-tokmaklarni kətürüp kəpsilərou? ■
53 Mukəddəs ibadəthanida hər küni silər bilən billə idim, silər kol salmidinglar.

□ **22:37** **«U jinayətqilər katarida sanilidu»** — yaki «U asiylik kilouqilar katarida sanilidu». Bu bexarət «Yəx.» 53:12də tepilidu. **«mening tooramdiki barlik ixlar toluk əməlgə axmay kalmaydu»** — «mening tooramdiki barlik ixlar» bolsa pəkət Təwrattiki Məsihni aldin'ala ouk eytkan bexarətlər bolupla kalmay, bəlki Təwratta Məsihni kərsitidioan barlik buyruloan kurbanliklar, əmrlər, bəlgilimilər həmdə Təwratta hatiriləngən barlik tarihiy «bexarətlik wəkələr»ni öz iqigə alidu. ■ **22:37** Yəx. 53:12; Mar. 15:28. □ **22:38** **«I Rəb, karioin, bu yərdə ikki kiliq bar ikən»** — muxu hil «kiliq» kiska bolup, yənə «piqak» hesablanoili bolidu. **«Boldi, yetidu! — dedi *Əysa*** ularoa» — muxu ayət üstidə 37-ayət bilən «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **22:39** Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yh. 8:1; 18:1. ■ **22:41** Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ **22:42** **«bu kədəhni məndin elip kətkəysən»** — «bu kədəh» uning aldida turidioan azab-okubətlərni kərsitidu. Təwratta «kədəh» dəl xu mənidə bolup, «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15 wə baxka köp yərlərdə Hudaning oəzipini bildüridu. Xunga Məsih muxu yərdə həmmimizning gunahlirini kətürüp, Hudaning oəzipini iqixkə təyyar turidu. ■ **22:44** Yh. 12:27; Ibr. 5:7. ■ **22:47** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yh. 18:3. □ **22:50** **«...ulardin biri kiliqini kətürüp, bax kahinning qakirioa urup, ong kulikini xiliwətti»** — bu naməlum muhlis Petrus idi («Yuh.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ **22:50** Mat. 26:51; Mar. 14:47. ■ **22:52** Mat. 26:55; Mar. 14:48.

Hazir bu silərgə təwə bolған waqit-saəttur wə karangoluluqning həküm sürüxidur — dedi.□

Əysaning üstidin xikayət qilinixi wə Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yh. 18:12-18, 25-27

54 Ular Əysani tutuwelip, bax kahinning əyigə elip kelixti. Petrus yiraqtin əgixip
mangdi. ■ 55 Əmdi ular hoylining otturisida ot yeqip qərisidə *issinip* olturoqanda,
Petrus ularning arisioqa kirip olturdi. ■ 56 Andin otning nurida uning olturoqinini
kərgən bir dedək uningoqa tikilip qarap turup: — Bu adəmmu Əysa bilən billə idi, —
dedi.
57 Lekin u tenip: — Əy hotun, uni tonumaymən! — dedi.
58 Andin uzun ətməy, yənə birəylən uni kərüp: — Sənmu ulardin ikənsən, — dedi.
Lekin Petrus: — Əy buradər, undaq əməsmən! — dedi.
59 Andin bir saətqə ətkəndə baxqa birəylən: — Dərhəqiqət, bu həm uning bilən billə
idi; qünki umu Galiliyəliktur, — dəp qing turuwaldi.□
60 Lekin Petrus:
— Həy buradər, nemə dəwatqiningni bilməymən! — dedi. Wə uning səzi
ayaoqlaxmastinla, horaz qillidi. 61 Əmdi Rəb kəynigə burulup, Petruska tikilip qarap
qoydi. Xuning bilən Petrus Rəbning səzini, yəni: «Bügün horaz qillaxtin ilgiri sən
məndin üq qetim tanisən» degənlikini yadioqa kəltürdi. ■ 62 Wə u taxqirioqa qiqip
qattiq yioqlap kətti.

Əysaning aliy kengəxmidə sotlinixi
Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

63 Əmdi Əysani tutup turuwatqanlar uni məshirə qilixqa wə sawap-dumbilaxqa
baxlidi; ■ 64 uning kəzlirini tengip uningdin: — Seni uroqan kimdu? Qeni, bexarət
bərgin! — dəp soraxti 65 wə uningoqa buningdin baxqa yənə nuroqun haqarətlərni
yaoqdurdi.
66 Tang atqanda, həlq aqsaqalliri, yəni bax kahinlar wə Təwrat ustazliri yioqilixti.
Ular uni əz kengəxmisigə elip berip ■ 67 uningdin: —
Eytə, sən Məsihmu? — dəp soraxti.
U ularoqa jawabən:
— Silərgə eytsammu, qət'iy ixənməysilər. 68 Silərdin birər soal sorisam, heq jawab
bərməysilər. 69 Lekin bu waqittin baxlap Insan'ooqli Həmmigə Qadirning ong yenida
olturidu, — dedi.□ ■
70 — Undaqta, sən Hudaning Ooqli ikənsən-də? — deyixti ular.
U: — Degininglardək mən xudurmən! — dəp jawab bərdi.□

□ **22:53 «hazir bu silərgə təwə bolған waqit-saəttur wə karangoluluqning həküm sürüxidur»** — «karangoluluqning həküm sürüxidur» — demək, xu qaoqda Huda Xəytanning küq-qudritini, uning Özigə wə Məsihigə bolған nəpritini bax kahinlar wə baxqa həkümdarlardin ibarət xu rəzil adəmlər arqiliq namayan qilixioqa yol qoyoqanidi. «1Kor.» 2:8»ni kərüng. ■ **22:54** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yh. 18:12,24. ■ **22:55** Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yh. 18:16,25. □ **22:59 «Dərhəqiqət, bu həm uning bilən billə idi; qünki umu Galiliyəliktur»** — muxu kixi Petrusning Galiliyəlik ikənlikini bəlkim uning tələppuzi yaki bolmisa yərlik kiyim-keqikidin bilip yətkən bolsa kerək. ■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yh. 13:38; 18:27. ■ **22:63** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yh. 19:3. ■ **22:66** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yh. 18:28. □ **22:69 «Həmmigə Qadirning ong yenida...»** — grek tilida «Hudaning qudritining ong təripidə». «Zəb.», 110:1ni kərüng. Zəburdiki bu bexarətlik səzlər Məsihni kərsitidu, əlwəttə. Ular əzliri Əysani sotlawatimiz, dəp oylatti, lekin əməliyəttə u Insan'oqli bolup ahir berip ularning sotqisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəh. 1:7. □ **22:70 «Degininglardək mən xudurmən!»** — «degininglardək» grek tilida bu səzning «Xundaq, lekin əməliyət dəl silərning oylioqininglardək əməs» degən purigi qiqidu.

71 Xuning bilən ular:
— Əmdi baxqa guwahqiliqning bizgə nemə hajiti? Qünki özimiz uning öz aoqzidin
qikqinini angliduq! — deyixti.□

23

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yh. 18:28-38

1 Andin *kengəxmidikilərning* həmmisi ornidin turuxup, uni *waliy* Pilatusning aldioqa
elip berixti.■ 2 U yərdə ular uning üstidin xikayət qilip:
— Özini Məsih, yəni padixah dəp atiwelip, həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə
baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq, — deyixti. □ ■
3 Pilatus uningdin: — Sən Yəhudiylarning padixahimusən? — dəp soridi.
U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi.□ ■
4 Andin Pilatus bax kahinlar bilən köpqilikkə:
— Bu adəmdin birər xikayət qiloqudək ixni tapalmidim, — dedi.
5 Lekin ular tehimu qət'iy halda:
— U Galiliyədin tartip taki bu yərgiqə, pütkül Yəhudiyədimu təlim berix bilən həlqni
qutritidu.

Əysa Herod hanning aldida

6 Pilatus «Galiliyə» degən sözni anglap:
— Bu kixi Galiliyəlikmu? — dəp soridi 7 wə uning Herod *hanning* idarə kiloqan
əlkidin kəlgənlikidin həwər tepip, uni Herodqa yollap bərdi (u künlərdə Herodmu
Yerusalemda idi).■
8 Herod Əysani kərgəndə intayin huxal boldi. Qünki u uzundin beri uningoqa dair
köp ixlarni anglap, uningdin bir məjizə kərüx ümididə bolup, uni kərüx pursitini
izdəwatatti.■ 9 U Əysadin köp soallarni soridi, lekin u Herodqa bir eoqizmu jawab
bərmidi.
10 Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri yeqin turup uning üstidin hə dəp ərz-xikayət
qiliwatatti. 11 Herod han wə uning ləxkərliri uni harlap məshirə qilixip, uningoqa
xahanə ton-kiyim kiydürüp, uni yənə Pilatusning aldioqa qayturup yollidi.
12 Mana xu kündin baxlap, Pilatus bilən Herod dost bolup qaldi; qünki ilgiri ular
arisida adawət boloqanidi.■

□ **22:71 «Əmdi baxqa guwahqiliqning bizgə nemə hajiti? Qünki özimiz uning öz aoqzidin qikqinini angliduq!»** — ularning Məsihgə qaratqan ərz-xikayiti: — «Hudaning Ooqlimən» degining «kupurluq qiloqining», degəndin ibarət idi. Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə həqiqiy «kupurluq qiloquqi» ölümgə məhkum boluxi kerək. Xunga Məsih özi eytqandin keyin ularoqa «baxqa guwahliq» kerək bolmidi! Halbuki, Yəhudiy həlqi özlirining əməs, bəlki Rim imperiyəsining qanuni astida turoqaqqa, Əysani ölümgə məhkum qilix üqün Rim haqimiyiti aldida baxqa birər ərz-xikayətni tepixi kerək. Bu töwəndiki babta (23:2) kərünidu. ■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yh. 18:28. □ **23:2 «Qəysər»** — Rim imperatori. **«...həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq»** — «(u) Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan» degən xikayət yaloqan, əlwəttə. 20:20-26ni kərüng. Xikayət «siyasiy jəhəttiki» bolup, üq qisimni öz iqigə alidu: (1) u həlqni qutritiwatidu, «ammiwiy tərtip»ni buzdi; (2) həlqning baj-seliq berixigə yol qoymidi; (3) özini padixah dəp elan qildi (demək, Rim imperatorioqa qarxi qikqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7. □ **23:3 «Pilatus uningdin: — Sən Yəhudiylarning padixahimusən? — dəp soridi. U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi»** — «Eytqiningdək» grek tilida bu sözning «Xundaq, lekin əməliyət dəl sening oylioqiningdək əməs» degən puriqi qikqidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yh. 18:33. ■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27.

Əysaning ölümgə ḫöküm qilinixi
Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yḫ. 18:39-40; 19:1-16

13 Waliy Pilatus bax kaḫinlarni, *Yəḫudiy* ḫökümdarlarni wə halayiqni yioɣip, ■
14 ularoɣa:
— Silər bu adəmning üstidin «Həlqni azduridu wə qutritidu» dəp xikayət qilip uni
aldimoɣa tartip kəldinglar. Mana, mən silərning aldinglarda uni soraq qiloɣinim
bilən, uningdin silər xikayət qiloɣan jinayətlərdin birinimu tapalmidim. 15 Ḫerodmu
tapmidi; qünki mən silərni uning aldioɣa əwəttim. Mana, uningda ölümgə layiq
ḫeqqandaq jinayət yoq ikən. □ 16 Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən,
— dedi □ 17 (uning ḫər qetimlik *ətüp ketix* ḫeytida, *Yəḫudiy məḫbuslardin* birini
ularoɣa qoyup berix məjburiyiti bar idi). ■ 18 Lekin köpqilik təngla quqan selixip:
— Buni yoqiting! Bizgə Barabbasni qoyup bering! — deyixti ■ 19 (Barabbas bolsa
xəḫərdə topilang kətürgənliki wə qatilliq qiloɣanliqi üqün zindanoɣa taxlanoɣan
məḫbus idi). 20 Xuning bilən Pilatus Əysani qoyup berixni halap, köpqilikkə yənə
söz qiloɣili turdi. 21 Lekin ular jawabən yənə quqan selixip:
— Krestligin, uni krestligin! — dəp warqiraxti.
22 *Pilatus* üqinqi qetim ularoɣa:
— Nemixqa? U zadi nemə yamanliq qiloɣan? Mən uningdin ölümgə layiq ḫeq jinayət
tapalmidim. Xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən, — dedi.□
23 Biraq ular yənila ḫə dəp quqan selixip: «U krestlənsun!» dəp tələp qilip qing
turuwaldi. Ularning ḫəmdə bax kaḫinlarning quqanliri ahir küqlük kəldi. 24 Pilatus
ularning tələpi boyiqə ada qilinsun dəp ḫöküm qiqardi. ■ 25 Wə ularning tiliginini,
yəni topilang kətürüx wə qatillik üqün zindanoɣa taxlanoɣanni qoyup berip, Əysani
ularning haḫixioɣa tapxurup bərdi.

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yḫ. 19:17-19

26 Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəḫirilik Simon isimlik bir kixi
səḫradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoɣa kətürgüzüp, Əysaning
kəynidin mangdurdi. □ 27 Əysaning kəynidə zor bir top həlq, xundaqla uningoɣa
eqinip yioɣa-zar kətürüxiwatqan ayallarmu əgixip keliwatatti. 28 Lekin Əysa kəynigə
burulup ularoɣa:
— Əy Yerusalemning qizliri! Mən üqün yioɣlimanglar, bəlki özünglar wə balilir-
inglar üqün yioɣlanglar! 29 Qünki silərgə xundaq eoɣir künlər keliduki, kixilər:
«Tuoɣmaslar, bala kətürmigən qorsaqlar wə emitmigən əmqəklər bəhtliktur!»
— deyixidu. 30 Xu qaoɣda kixilər taoɣlaroɣa: «Üstimizgə ərül!», dənglüklərgə:

■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yḫ. 18:38; 19:4. □ **23:15 «Ḫerodmu tapmidi»** — yaki «Ḫerod uni (bizgə) qayturuwetiptu». □ **23:16 «Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən»** — bu «jazalax» bəlkim qamqilax bolatti. Bu sözlər oqurmənlərgə oɣəlitə tuyulixi mumkin. Birawda jinayət bolmisa, nemixqa uni jazalaydu? Mundaq adalətsizlik Rim imperiyəsi tüzümidə bək köp idi. Ular deloni sürüxtə qiloɣandimu adəmni qamqilaytti («Ros.» 22:24ni kərüng). Lekin muxu yərdə Pilatusning Əysani mundaq «qamqilaymən» deyixining məqsiti pəqət Yəḫudiy qonglarni bir az razi qilixtin ibarət idi, halas. ■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yḫ. 18:39. ■ **23:18** Ros. 3:14. □ **23:22 «xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən»** — 16-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yḫ. 19:16. □ **23:26 «Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəḫirilik Simon isimlik bir kixi səḫradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoɣa kətürgüzüp, Əysaning kəynidin mangdurdi»** — baxqa Injil bayanliridin bilimizki, buning səwəbi Əysaning ḫalsirap kətkənlikidin idi «Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 wə izaḫatlarni kərüng.

«üstimizni yap!» dəp nida qilixidu. □ ■ 31 Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən dərəhkə nemə ixlar bolar?! — dedi.□ ■
32 Ikki jinayətqimu əlümgə məhkum qilinoqili uning bilən təng elip kelingənidi. ■
33 Wə ular «bax səngək» dəp ataloqan jayoqa kəlgəndə, u yərdə uni wə yənə ikki jinayətqini, birini uning ong yenida wə yənə birini sol yenida krestkə tartti. □ ■
34 Əysa:
— I Ata, ularni kəqürgin, qünki ular əzining nemə qiliwatqanliqini bilməydu, — dedi.
Ləxkərlər qək taxlap, uning kiyimlirini bəlüxüwaldi. ■ 35 Halayiq qarap turatti, Yəhudiy həkümdarlarmu yenida turup uningoqa dimioqini qeqip məshirə qilip: Baxqilarni qutquzuptikən! Əgər u rasttin Hudaning Məsihi, Uning talliwaloqini bolsa, əzini qutquzup baqsun! — deyixti.
36 Ləxkərlərmu uni məshirə qilixip, yenioqa berip uningoqa sirkə təngləp:
37 — Əgər sən Yəhudiylarning Padixahi bolsang, əzüngni qutquzup baq! — deyixti.
38 Uning üstidiki *tahtayoqa* grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloqanidi.□ ■
39 Uning bilən billə krestkə tartiloqan ikki jinayətqining biri uni haqarətləp:
— Sən Məsih əməsmiding? Əmdi əzüngnimu, biznimu qutquzə! — dedi.
40 Biraq yənə biri uning gepigə tənbih berip: Sən əzüng ohxax həkümning tegidə turup Hudadin qorqmamsən? 41 Bizning jazaliniximiz həqliq, qünki əz qilmixlirimizning tegixlik jazasini tarttuq; lekin bu kixi heqqandaq natooqra ix qilmioqanoqu! — dəp jawab bərdi. 42 Andin, u Əysaoqa:
— I Rəb, padixahliqing bilən kəlginingdə, meni yad qiloqin, — dedi.
43 Əysa uningoqa: — Bərhək, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə bolisən, — dedi.□

Əysaning ölümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

44 Hazir altinqi saət bolup, pütün zeminni tokquzinqi saətkiqə qarangoquluq basti.
□ ■ 45 Quyax nurini bərmidi wə ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip

---

□ **23:30 «Xu qaoqda kixilər taoqlaroqa: «Üstimizgə ərül!», dənglüklərgə: «üstimizni yap!» dəp nida qilixidu»** — Hudaning oqəzipi xunqə dəhxətlik boliduki, kixilər uningdin qeqix üqün hərqanqə qorqunqliq amal-qarə bolsimu, halaydu. «Hox.» 10:8 wə «Wəhiy» 6:16ni kərüng. ■ **23:30** Yəx. 2:19; Hox. 10:8; Wəh. 6:16; 9:6. □ **23:31 «Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən dərəhkə nemə ixlar bolar?!»** — bu sirliq bexarət bəlkim: «Mən gunahsiz, mehriban bolup Hudaning jaza qoralliri boloqan qətəlliklərning qolida xunqə kəp azab tartqan yərdə, kəlgüsidə silərdək gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» degəndək. ■ **23:31** Yər. 25:29; 1Pet. 4:17. ■ **23:32** Yh. 19:18. □ **23:33 ««bax səngək» dəp ataloqan jay»** — «bax səngək» grek tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yh. 19:18. ■ **23:34** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12.
□ **23:38 «Uning üstidiki tahtayoqa grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloqanidi»** — rimliqlar bu səzlərni Əysani məshirə qilix üqün yazoqan, əlwəttə. Xübhisizki, Pilatus bu arqiliq **Yəhudiylarnimu** məshirə qilmaqqi yaki əyibliməkqi boloqan; biraq Huda bolsa bu arqiliq həqiqiy əhwalni kərsətkən («Yuh.» 19:19-22ni, «Zəb.» 76:10ni kərüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yh. 19:19. □ **23:43 «Bərhək, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə bolisən»** — Rəbning: «sən «**bügün**» mən bilən billə **jənnəttə** bolisən» degən muxu səzi bəzilərning: «Əysa əlgəndin keyin dozahqa qüxkən» degən bid'ət təlimining tolimu hata ikənlikini kərsitidu. Biz «qoxumqə səz»imizdə bu tooqruluq azraq tohtilimiz. □ **23:44 «altinqi saət… tokquzinqi saət»** — «altinqi saət» qüx bolup, «tokquzinqi saət» qüxtin keyin saət üq. Yəhudiylar waqitni ətigən saət altidin baxlap hesablaytti (məsilən, ularda «birinqi saət» bizdə saət yəttə bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33.

ikki parqə bolup kətti. □ ■ 46 Əysa ⱪattiⱪ awaz bilən nida ⱪiloɣandin keyin: — I Ata!
Roⱨimni ⱪolungoɣa tapxurdum, — dedi-də, tiniⱪi tohtap, jan üzdi.□ ■
47 U yərdə turoɣan yüzbexi yüz bərgən ixlarni kərüp: — Bu adəm ⱨəⱪiⱪətən durus
adəm ikən! — dəp Hudani uluoɣlidi.■
48 Wə bu mənzirini kərüxkə yioɣiloɣan barliⱪ həlⱪ yüz bərgən ixlarni kərüp
kəkrəklirigə urup əylirigə ⱪaytixti. 49 Wə uni tonuydioɣan barliⱪ kixilər wə
Galiliyədin uningoɣa əgixip kəlgən ayallar yiraⱪta turup, bu wəⱪələrgə ⱪarap turdi.

Əysaning dəpnə ⱪilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yⱨ. 19:38-42

50-51 Wə mana xu yərdə kengəxmidikilərdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U əzi
aⱪkəngül wə adil adəm bolup, ularning məsliⱨətigə wə ⱪiloɣinioɣa ⱪoxulmioɣanidi.
Əzi Yəⱨudiyə əlkisidiki Arimatiya degən bir xəⱨərdin bolup, Hudaning padixaⱨliⱪini
təlmürüp kütətti. ■ 52 U əzi Pilatusning aldioɣa berip Əysaning jəsitini berixni tələp
ⱪildi; 53 Wə uni kresttin qüxürüp kanap bilən kepənləp, ⱪoram taxtin oyup yasaloɣan,
ⱨeqkim ⱪoyulmioɣan bir ⱪəbrigə dəpnə ⱪildi. ■ 54 Bu «təyyarliⱪ küni» bolup, xabat
küni yeⱪinlixip ⱪaloɣanidi. □ 55 Wə uning bilən Galiliyədin kəlgən ayallar *Yüsüpkə*
əgixip, ⱪəbrini wə uning jəsətining ⱪandaⱪ ⱪoyuloɣinini kərdi. ■ 56 Andin yenip
berip ətirlər wə hux puraⱪliⱪ buyumlarni təyyar ⱪildi wə *Təwrattiki* əmr boyiqə
xabat küni aram elixti.□

24

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yⱨ. 20:1-10

1 Əmdi ⱨəptining birinqi künidə tang yuray dəp ⱪaloɣanda, ayallar əzliri təyyarlioɣan
ətirlərni elip, ⱪəbrigə kəldi.□ ■ 2 Ular ⱪəbrining aoɣzidiki taxning domiliti-
wetilgənlikini kərdi; 3 wə ⱪəbrigə kirip ⱪariwidi, Rəb Əysaning jəsiti yoⱪ turatti.
4 Wə xundaⱪ boldiki, ular buningdin patiparaⱪ bolup turoɣanda, mana, nur qaⱪnap
turidioɣan kiyimlərni kiygən ikki zat ularning yenida tuyuⱪsiz pəyda boldi.□ 5 Ayallar
ⱪattiⱪ wəⱨimgə qüxüp, yüzlirini yərgə yeⱪixti. Ikki zat ularoɣa: — Nemə üqün tirik

---

□ **23:45 «ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki parqə bolup kətti»** — «Mat.» 27:51diki izaⱨatni kərüng. ■ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46 «Əysa… tiniⱪi tohtap, jan üzdi»** — yaki «Əysa… roⱨini qiⱪardi». Grek tilida «roⱨ» wə «tiniⱪ» bir səz bilən ipadilinidu. «Zəb.» 31:5ni kərüng. Muxu ayəttiki birinqi «ⱪattiⱪ awaz bilən nida ⱪilix»i bəlkim «Yuⱨ.» 19:30də hatiriləngən. ■ **23:46** Zəb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yⱨ. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39. ■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yⱨ. 19:38. ■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yəx.53:9 □ **23:54 «Bu «təyyarliⱪ küni» bolup, xabat küni yeⱪinlixip ⱪaloɣanidi»** — «təyyarliⱪ küni» xabat küni (dəm elix küni, xənbə küni)ning ⱨarpa künidur. Dəm elix künidə kixilərning «ix ⱪilmasliⱪ»i üqün ⱨarpa künidə tamaⱪ etilixi wə baxⱪa kerəklik hizmətlərni aldin'ala ⱪiliwelixi kerək idi — xunga aldinⱪi küni «təyyarliⱪ küni» dəp atilatti. Təwrat kalendari boyiqə «petir nan ⱨeyti»ningmu birinqi küni («Nisan», yəni 1-ayning -15-küni) «xabat küni» dəp ⱨesablinixi kerək idi («Law.» 23:6-7). Xunga uning ⱨarpa künimu «təyyarliⱪ küni» dəp atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Xabat küni Yəⱨudiylar arisida ⱨəptining barliⱪ künlirigə ohxaxla kəqⱪurun baxlinidu. ■ **23:55** Luⱪa 8:2. □ **23:56 «*ayallar* ətirlər wə hux puraⱪliⱪ buyumlarni təyyar ⱪildi»** — «buyumlar» — yaki «məlⱨəmlər». Bu buyumlarning ixlitilixining məⱪsiti jəsətning üstigə qeqip uning qirip ketixini astilitixtin ibarət idi. □ **24:1 «ⱨəptining birinqi küni»** — yaki «xabattin keyinki kün», yəni yəkxənbə. Baxⱪa birhil tərjimisi ««Ⱨəptilər»ning birinqi küni». «Petir nan ⱨeyti»din «orma ⱨeyti»oɣiqə 7 ⱨəptə, yəni 49 kün sanilixi kerək. Bu waⱪit «ⱨəptilər» dəp atilidu, «orma ⱨeyti» bəzidə «ⱨəptilər ⱨeyti» dəpmu atilidu. ■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yⱨ. 20:1. □ **24:4 «nur qaⱪnap turidioɣan kiyimlərni kiygən ikki zat»** — «ikki zat» grek tilida «ikki ər kixi». Bular pərixtilər bolsa kerək.

bolоquqini əlgənlərning arisidin izdəysilər? 6-7 U bu yərdə əməs, bəlki u tirildi! U tehi
Galiliyədə turоqan waқtida, uning silərgə nemini eytқinini, yəni: «Insan'oоqlining
gunaһkar adəmlərning қoliоqa tapxurulup, krestlinip, üqinqi küni қayta tirilixi
muқərrərdur» degənlirini əsləp beқinglar! — dedi.■
8 Wə ular uning *dəl* xundaқ deginini esigə elixti;■ 9 wə қəbridin қaytip, bu ixlarning
һəmmisini on birəyləngə, xundaқla қaloqan muhlislarning һəmmisigə yətküzdi.
■ 10 Rosullaroqa bu ixlarni yətküzgüqilər bolsa Magdallиқ Məryəm, Yoanna wə
Yaқupning anisi Məryəm һəmdə ular bilən billə boloqan baxқa ayallar idi. 11 Lekin
ayallarning bu eytқanliri ularoqa əpsanidək bilindi, ular ularning səzlirigə ixənmidi.
12 Biraқ Petrus ornidin turup, қəbrigə yügürüp bardi. U engixip қəbrə iqigə
қariwidi, yaloquz kanap kepənlikning tilim-tilim parqilirini kərüp, yüz bərgən
ixlaroqa təəjjüplinip өygə қaytip kətti.■

Emayus yezisioqa baridioqan yolda mengiwatқan sirliқ musapir
Mar. 16:12-13

13 Wə mana, xu kündə ulardin ikkiylən Yerusalemdin on bir qaқirim yiraқliқtiki
Emayus degən kəntkə ketip baratti. □ ■ 14 Ular yüz bərgən barliқ ixlar tooqrisida
səzlixip ketiwatatti. 15 Wə xundaқ boldiki, ular səzlixip-mulaһizilixip ketiwatқanda,
mana Əysa өzi ularoqa yeқinlixip kelip, ular bilən billə mangdi; ■ 16 lekin ularning
kəzliri uni tonuxtin tutuldi.
17 U ulardin: — Ketiwetip nemə ixlar tooqruluқ munazirə қilixiwatisilər? — dəp
soridi. Ular қayoquluқ қiyapəttə tohtap, 18 ulardin Kliyopas isimlik biri jawab berip:
— Yerusalemda turupmu, muxu künlərdə xu yərdə yüz bərgən wəқələrdin birdinbir
həwər tapmioqan musapir sən ohximamsən?! — dedi.
19 Wə u ulardin: — Nemə wəқələr boldi? — dəp soridi.
«Nasarətlik Əysaoqa munasiwətlik wəқələr!» — dedi ular, — «U өzi Hudaning
aldidimu, barliқ һəlқning aldidimu əməldə wə səzdə қudrətlik bir pəyoqəmbər bolup,
■ 20 bax kaһinlar wə һəkümdarlirimiz uni өlüm һəkümigə tapxurup, krestlətti. 21 Biz
əslidə uni Israiloqa һəmjəmət bolup azad қilidioqan zat ikən, dəp ümid қiloqaniduқ.
Lekin ixlar xundaқ boldi, һazir bu wəқələr yüz bərginigə üqinqi kün boldi; □ ■
22 yənə kelip, arimizdiki birnəqqə ayal һəm bizni һang-tang қalduruwətti. Qünki
ular bügün tang səһərdə қəbrigə beriptikən, ■ 23 uning jəsitini tapalmay қaytip
kelip: «Bizgə birnəqqə pərixtə oqayibanə kərünüxtə ayan bolup, «U tirik!» dedi»
dəp eytiptu. 24 Buning bilən arimizdin birnəqqəylən қəbrigə berip, əһwalning dəl
ayallarning eytқinidək ikənlikini bayқaptu. Lekin uni ularmu kərməptu».
25 Əysa ularoqa:
— Əy nadanlar, pəyoqəmbərlərning eytқanlirining һəmmisigə ixinixkə қəlbi gallar!
26 Məsiһning өzigə has xan-xəripigə kirixtin burun, muxu japa-muxəққətlərni
bexidin ətküzüxi muқərrər əməsmidi? — dedi.■
27 Andin pütün Təwrat-Zəburdin, Musa wə baxқa barliқ pəyoqəmbərlərning
yazmiliridin baxlap u өzi һəққidə aldin pütülgənlirini ularoqa xərһ berip
qüxəndürdi.■

■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yһ. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10. ■ **24:12** Yһ. 20:3, 6. □ **24:13** **«on bir qaқirim»** — grek tilida «atmix stadiyon» — bir stadiyon təhminən 185 metr kelidu. ■ **24:13** Mar. 16:12. ■ **24:15** Mat. 18:20; Luka 24:36. ■ **24:19** Luka 7:16; Yһ. 4:19; 6:14. □ **24:21** **«Biz əslidə uni Israiloqa һəmjəmət bolup azad қilidioqan zat ikən, dəp ümid қiloqaniduқ»** — «һəmjəmət-azad қiloquqi» yaki «һəmjəmət-қutқuzoquqi» tooqruluқ «Ayup» 19:25 wə izaһat, xundaқla «Təbirlər»ni kərüng. ■ **24:21** Ros. 1:6. ■ **24:22** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yһ. 20:18. ■ **24:26** Yəx. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pet. 1:11. ■ **24:27** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20.

28 Ular baridiɣan kəntkə yeqinlaxqanda, u yiraqraq bir yərgə baridiɣandək turatti.
29 Lekin ular uni tutuwelip:
— Kəq kirip qaldi, ḥelila kün olturidu. Biz bilən billə qonup qaloqin, — dəp ətündi.
Xuning bilən u ular bilən qonoqili əygə kirdi. ■ 30 Wə xundaq boldiki, u ular bilən
dastihanda olturoqanda, nanni qolioqa elip, Hudaoqa təxəkkür eytti, andin nanni
oxtup ularoqa tutti. □ 31 Ularning kəzliri xuan eqilip, uni tonudi; xuning bilən u
ularning aldidin oqayib boldi. 32 Ular bir-birigə:
— U yolda biz bilən paranglixip, bizgə muqəddəs yazmilaroqa xərḥ bərgəndə, yürək-
baoqrimiz goya ottək yanmidimu?! — deyixti.
33-34 Wə ular xu ḥaman turup Yerusalemoqa qaytip kəldi. Ular ikkisi on birəylən
bilən ularning ḥəmraḥlirining bir yərgə yioqilip turoqinining üstigila qüxti, ular:
«Rəb rasttin tiriliptu. U Simonoqa kərünüptu!» deyixiwatatti. □ 35 Xuning bilən
ular ikkiylənmu yolda yüz bərgən ixlarni wə u nanni oxtuwatqanda uning əzlirigə
qandaq tonuloqinini kəpqilikkə səzləp bərdi.

Əysaning muhlislirioqa yənə kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yḫ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

36 Wə ular bu ixlar üstidə səzlixiwatqanda, *Əysa* əzi tosattin ularning otturisida
pəyda bolup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloqay! — dedi.□ ■
37 Ular birər roḥni uqrattuqmu nemə, dəp hiyal qilip, alaqzadə boluxup wəḥimigə
qüxti.
38 U ularoqa:
— Nemigə xunqə alaqzadə bolup kəttinglar? Nemixqa qəlbinglarda xək-guman
qiqip turidu? 39 Qollirimoqa wə putlirimoqa qarap beqinglar! Mening əzüm
ikənlikimni bilinglar! Meni tutup kərünglar, roḥning ət bilən səngiki yoq, lekin
məndə barliqini kərisilər, — dedi.
40 Wə xundaq degəq ularoqa put-qolini kərsətti. 41 Ular huxluqtin *kəzlirigə* ixəngüsi
kəlməy ḥəyranuḥəs turoqinida u ulardin:
— Silərning bu yərdə yegüdək nərsənglar barmu? — dəp soridi. ■ 42 Ular bir parqə
beliq kawipi wə bir parqə ḥəsəl kənikini uningoqa sunuwidi, 43 u elip ularning aldida
yedi.
44 Andin u ularoqa:
— Mana bu mən silər bilən boloqan waqtimda silərgə eytqan: «Musa hatir-
iligən Təwrat qanuni, pəyoqəmbərlərning yazmiliri wə Zəburda mening tooqramda
pütülgənning ḥəmmisi qoqum əməlgə axurulmay qalmaydu» degən səzlirim
əməsmu? — dedi.■
45 Xuning bilən u muqəddəs yazmilarni qüxinixi üqün ularning zeḥinlirini aqti 46 wə
ularoqa mundaq dedi:
— *Muqəddəs yazmilarda* xundaq aldin pütülgənki wə xu ix Məsiḥning əzigə tooqra
kəldiki, u azab qekip, üqinqi künidə əlgənlər arisidin tirilidu, ■ 47 andin uning
nami bilən «Towa qilinglar, gunaḥlarning kəqürümigə muyəssər bolunglar» degən
həwər Yerusalemdin baxlap barliq əllərgə jakarlinidu. ■ 48 Silər əmdi bu ixlaroqa

■ **24:29** Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2. □ **24:30** **«u ular bilən dastihanda olturoqanda, nanni qolioqa elip, Hudaoqa təxəkkür eytti, andin nanni oxtup ularoqa tutti»** — «nan oxtux» adəttə buni meḥman əməs, bəlki saḥibhana qilixi kerək idi. □ **24:33-34** **«ular xu ḥaman turup Yerusalemoqa qaytip kəldi»** — grek tilida «ular xu saəttila turup Yerusalemoqa qaytip kəldi». □ **24:36** **«Silərgə aman-hatirjəmlik boloqay!»** — ibraniy tilida «xalom ələykum», ərəb tilida «əssalamuələykum» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yḫ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yḫ. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zəb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3. ■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuḫa. 2:12.

guwaḫqidursilər. 49 Wə mana, mən Atamning wədə qilƣinini wujudunglarƣa
əwətimən. Lekin silər yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəḫərdə
kütüp turunglar».□ ■

Əysaning asmanƣa kətürülüxi
Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

50 Wə u ularni Bəyt-Aniya yezisiƣiqə baxlap bardi wə qollirini kətürüp ularni
bərikətlidi. ■ 51 Wə xundaq boldiki, ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa
kətürüldi. ■ 52 Ular uningƣa səjdə qilixti wə zor huxal-huramlik iqidə Yerusalemƣa
qaytip kelip, 53 ḫərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi.□

□ **24:49 «mən Atamning wədə qilƣinini wujudunglarƣa əwətimən» —** «Atamning wədə qilƣini» Ɵzining Muqəddəs Roḫi. Huda ularni «qudrət bilən kiygüzidu». **«Lekin silər yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəḫərdə kütüp turunglar» —** «xəḫər» — Yerusalem. ■ **24:49** Yḫ. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ **24:50** Ros. 1:12. ■ **24:51** Mar. 16:19 Ros. 1:9. □ **24:53 «...wə xundaq boldiki, *u*** ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa kətürüldi... ***ular*** ḫərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi» — bu 36-53-ayətlərgə qariƣanda, bu Məsiḫning muhlislириƣa ahirqi kərünüxi idi. Birak uning tirilixini bayan qilidiƣan baxqa hatirilər bilən selixturƣanda, bu birinqi yəkxənbidiki kərünüxtin keyin Əysa yənə birnəqqə qetim muhlislириƣa ayan boldi. Luqaning bu hatirisi Əysaning muhlislarƣa birinqi künidiki kərünixliridin birakla qiriqinqi künidiki kərünüxigə atlap ətkən bolsa kerək (45-ayəttə yaki 50-ayəttə «atlap ətidu»). Xunga Injildiki «tət bayan»da ḫeqqandaq zit yərlər yoq, dəp qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyətliri»dur, əlwəttə.

Yuḫanna

«Yuḫanna bayan ḳiloɣan hux həwər» •••• Əysa Məsiḫning əyni salaḥiyiti — «Hudaning Kalami»dur

1 Muḳəddəmdə «Kalam» bar idi; Kalam Huda bilən billə idi ḫəm Kalam Huda idi.□ ■
2 U muḳəddəmdə Huda bilən billə idi.■ 3 U arḳilik barlik məwjudatlar yaritildi wə
barlik yaritiloɣanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritiloɣan əməs.□ ■ 4 Uningda ḫayatlik
bar idi wə xu ḫayatlik insanlaroɣa nur elip kəldi.□ ■ 5 Wə nur ḳarangoɣulukta
parlaydu wə ḳarangoɣuluk bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs.□ ■
6 Bir adəm Hudadin kəldi. Uning ismi Yəḫya idi.□ ■ 7 U guwaḫlik berix üqün,
yəni ḫəmmə insan əzi arḳilik ixəndürülsun, dəp nuroɣa guwaḫqi boluxḳa kəlgənidi.
8 *Yəḫyaning* əzi xu nur əməs, bəlki pəḳət xu nuroɣa guwaḫlik berixkə kəlgənidi.
9 Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaoɣa keliwatḳanidi.□ ■ 10 U
dunyada boloɣan wə dunya u arḳilik barlikḳa kəltürülgən bolsimu, lekin dunya uni
tonumidi. ■ 11 U əziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni əz həlḳi ḳobul ḳilmidi.
□ 12 Xundaḳtimu, u əzini ḳobul ḳiloɣanlar, yəni əz namioɣa etiḳad ḳiloɣanlarning
ḫəmmisigə Hudaning pərzənti bolux ḫoḳuḳini ata ḳildi. ■ 13 Uni ḳobul ḳiloɣan
muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən

---

□ **1:1** **«Muḳəddəmdə»** — baxḳa bir ipadilinixi «ḫəmmidin burun» («aləm yaritilixtin burunla») Kalam (alliḳaqan) bar idi». **«Kalam»** — «səz», xundaḳla «Hudaning səzi» degən mənidə bolup, Əysaning bir namidur; kərsitidioɣan mənisi intayin qongḳurdur. «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«Kalam Huda bilən billə idi...»** — Muxu yərdiki «bilən billə» degən grek tilida yənə «intayin yeḳin munasiwəttə», «(Hudaoɣa) ḳarap uni səyidioɣan» degən mənanimu puritidu. **«ḫəm Kalam Huda idi»** — bu muḫim bayan kalamning Hudalik təbiitini kərsitidu. ■ **1:1** Pənd. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuḫa. 1:1, 2. ■ **1:2** Yḫ. 17:5. □ **1:3** **«U arḳilik barlik məwjudatlar yaritildi wə barlik yaritiloɣanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritiloɣan əməs»** — bu yərdə kəzdə tutuloɣini Kalam əzi ḫeq yaritiloɣan əməs, bəlki əzəldin Huda bilən billə məwjut ikənlikidur. «Yaritiloɣan» grek tilida, muxu yərdə «barlikḳa kəltürülgən» «wujudḳa kəltürülgən» degən səz bilən ipadilinidu. Xuningdək baxḳa hil ipadilinixi: — «Ḫəmmə nərsə uning wasitisi bilən boldi wə boloɣan nərsilərdin ḫeq biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Əf. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4** **«xu ḫayatlik insanlaroɣa nur elip kəldi»** — yaki «xu ḫayatlik insanlarning nuri idi». ■ **1:4** Yḫ. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuḫa. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5** **«ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs»** — muxu səz ikki bislik səz bolup, yəni «ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḫeq qüxəngən əməs» yaki «ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḳobul ḳiloɣan əməs» degənnimu bildüridu. ■ **1:5** Yḫ. 3:19. □ **1:6** **«Bir adəm Hudadin kəldi»** — grek tilida «Bir adəm Hudadin əwətildi». **«Uning ismi Yəḫya idi»** — Yəḫya pəyoɣəmbərni kərsitidu. «Yəḫya» degən isim grek tilida ḫəm ibraniy tilida «Yuḫanna» — «Pərwərdigarning meḫir-xəpḳiti» degən mənini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luḳa 3:3; 7:27; Yḫ. 1:33. □ **1:9** **«Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaoɣa keliwatḳanidi»** — «keliwatḳanidi» degənni ḳandaḳ yol bilən qüxəngili bolidu? Bizningqə, bu bir jəryanni kərsitidu — yəni bəlkim awwal Məryəmning baliyatḳusioɣa pəyda bolup, tuoɣulup andin Yəḫya pəyoɣəmbərning əzigə boloɣan guwaḫliḳi bilən əzining hizmitikə kirix jəryani arḳilik «keliwatatti». Baxḳa birhil tərjimisi «Bu bolsa dunyaoɣa kelidioɣan ḫərbir insanni yorutidioɣan ḫəḳiḳiy nurdur». ■ **1:9** Yḫ. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11** **«U əziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni əz həlḳi ḳobul ḳilmidi»** — «əziningkilər» degənlik aləm wə uningda bar boloɣan nərsilərning ḫəmmisini kərsitidu. Ḫəmmisi Məsiḫningkidur, qünki Huda aləmning ḫəmmisini u arḳilik yaratḳanidi, xundaḳla uning baxḳuruxioɣa tapxuroɣanidi. **«əz həlḳi»** — Israil həlḳi, yəni Yəḫudiy həlḳi, grek tilida «əzidikilər» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Yəx. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pet. 1:4; 1Yuḫa. 3:1.

bolidu.□
14 Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti wə biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ;
u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan
birdinbir yeganə Ooɳliningkidur. □ ■ 15 (Yəḫya uningоɳa guwaḫliḳ berip: — Mana,
mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaoɳa
kelixtin burunla bolоɳanidi» deginim dəl muxu kixidur! — dəp jar ḳildi) □ ■ 16 Qünki
ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanlardin iltipat üstigə iltipat alduḳ.□ ■
17 Qünki Təwrat ḳanuni Musa *pəyoɳəmbər* arḳiliḳ yətküzülgənidi; lekin meḫir-xəpḳət
wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi. □ ■ 18 Hudani ḫeqkim kərüp baḳḳan
əməs; biraḳ Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni birdinbir Ooɳul Uni ayan ḳildi.□ ■

Yəḫya pəyoɳəmbərning guwaḫliḳi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luḳa 3:15-17

19 Yerusalemdiki Yəḫudiylar Yəḫyadin «Sən kimsən?» dəp sürüxtə ḳilixḳa kaḫinlar
bilən Lawiylarni uning yenioɳa əwətkəndə, uning ularoɳa jawabən bərgən guwaḫliḳi
mundaḳ idi: □ ■

□ **1:13 «Uni ḳobul ḳiloɳan muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən bolidu»** — (1) «ḳandin ... tərəlgən əməs» (grek tilida «ḳanlardin əməs») — demək, məlum bir millәttin boloɳanliḳidin əməs. Məsilən, bəzi adəmlər: «Mən Huda alaḫidə talliоɳan həlḳ boloɳan Yəḫudiylardin (yaki «kaḫin ailisi» ḳatarliḳlardin) boloɳaqḳa Hudaning pərzəntimən» dəp hata oylaydu («Ros.» 17:26ni kərüng). (2) «ətlərdin ... tərəlgən əməs» — bizningqə bu ibarə insanning өz tirixix-tirmixixlirini kərsitidu. Məsilən kөp adəmlər: «Mən Hudaning Musa pəyoɳəmbərgə qüxürgən ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixip, Hudaning pərzənti bolimən» dəp hata oylaydu. «rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizdiki «ətlər» tooɳruluḳ izaḫatimizni kərüng. (3) «insanning (grek tilida «ərkək insan»ning) haḫixidin ... tərəlgən əməs» — demək, ḫərḳandaḳ bir insan (məyli pəyoɳəmbər, məyli kaḫin məyli jamaəttiki birər ərbab boluxidin ḳət'iynəzər), baxḳa bir insanni Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. Uningdin baxḳa, ḫeqkim «өz iradisi bilən» өzini Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. (4) «Hudadin tərilix», yəni «ḳayta tuoɳulux» tooɳruluḳ 3:1-22-ayətni kərüng. □ **1:14 «Kalam insan boldi»** — «insan» muxu yərdə «ət igisi» yaki «tən» bilən ipadilinidu. **«Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti»** — grek tilida «Kalam tən (ət) boldi wə arimizda qedir tikti». «Qedir» degən səz muxu yərdə xübḫisizki, Əysaning insanlarning arisida ḫazir boluxi Musa pəyoɳəmbərning dəwridə Huda Өzining «muḳəddəs qedir»ida turup, Өz həlḳi arisida ḫazir boloɳinioɳa ohxax ikənlikini kərsitidu. **«biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ; u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan birdinbir yeganə ooɳliningkidur»** — «Ata» muxu yərdə Huda'Atini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:14** Yəx. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luḳa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pet. 1:17. □ **1:15 «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaoɳa kelixtin burunla boloɳanid»** — demisəkmu, Yəḫya pəyoɳəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɳuloɳan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning boloɳinidin ilgiri boloɳan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḫ. 1:26,30. □ **1:16 «ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanliridin iltipat üstigə iltipat alduḳ»** — mənisi bəlkim «uningdiki tolup taxḳan meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳəttin iltipat üstigə iltipat alduḳ» degənliktur. 17-ayətni kərüng. «Iltipat üstigə iltipat» degən ibarə Musaning «Mis.» 33:3də eytḳan səzidin elinoɳan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17 «meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi»** — «Məsiḫ» bolsa pəyoɳəmbərlərning aldin eytixiqə, Huda təripidin əwətilgən, ḫaman bir küni kelip mənggü ḫөkümranliḳ ḳilidioɳan Padixaḫni wə Ḳutḳuzoɳuqi-Nijatkarni kərsitidu. «Təbirlər»ni kərünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18 «Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni birdinbir Ooɳul Uni ayan ḳildi»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni Өzi birdinbir Huda boloɳuqi Uni ayan ḳildi» deyilidu. Bu ikki wariyantning əməliyəttə qong pərḳi yoḳ (1:1-4ni kərüng. «Hudaning Ooɳli»da nemila bolmisun hudaliḳ təbiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 11:27; Yḫ. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuḫa. 4:12. □ **1:19 «Yerusalemdiki Yəḫudiylar»** — bəlkim Yəḫudiylarning aḳsaḳalliri wə mətiwərliri kərsitidu. **«Sən kimsən?»** — bu soalning «Sən өzüng tooɳruluḳ nemə dəysən? Pəyoɳəmbərmusən yaki Huda əwətidioɳan Məsiḫ-ḳutḳuzoɳuqimusən» degəndək iqki mənisi bar idi. Lekin ular uning bərgən jawabioɳa ixinixkə təyyar əməs idi. Məsilən, «Mat.» 21:25-27ni kərüng. **«kaḫinlar bilən Lawiylar»** — «kaḫinlar» ibadəthanida ḳurbanliḳ hizmitini ḳiloɳuqilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» ḳəbilisidin boloɳanlar) kaḫinlaroɳa Yardəmqi rolda idi. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:19** Yḫ. 5:33.

20 U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy: — «Mən Məsiḥ əməsmən» — dəp enik etirap ḳildi.□ ■
21 Ular uningdin:
— Undaḳta өzüng kim bolisən? Ilyas *pəyoɣəmbər*musən? — dəp soridi.
— Yaḳ, mən u əməsmən, — dedi u.
— Əmisə, sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən? — dəp soridi ular.
U yənə: — Yaḳ! — dedi.□
22 Xunga ular uningdin:
— Undaḳta, sən zadi kim bolisən? Bizni əwətkənlərgə jawab beriximiz üqün, *bizgə eytḳin*, өzüng tooɣruluḳ nemə dəysən? — dəp soridi.
23 Yəḫya mundaḳ jawab bərdi:
— Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!□ ■
24-25 Əmdi *Yerusalemdin* əwətilgənlər Pərisiylərdin idi. Ular yənə Yəḫyadin:
— Sən ya Məsiḥ, ya Ilyas yaki ḫeliḳi pəyoɣəmbər bolmisang, nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən? — dəp soridi.□ ■
26 Yəḫya ularoɣa mundaḳ dəp jawab bərdi:
— Mən kixilərni suoɣila qəmüldürimən, lekin aranglarda turoɣuqi silər tonumioɣan birsi bar; ■ 27 u məndin keyin kəlgüqi bolup, mən ḫətta uning kəxining booɣḳuqini yexixkimu layiḳ əməsmən!
28 Bu ixlar Iordan dəryasining xərḳiy ḳetidiki Bəyt-Aniya yezisida, yəni Yəḫya pəyoɣəmbər kixilərni *suoɣa* qəmüldürüwatḳan yərdə yüz bərgənidi.

Hudaning ḳozisi

29 Ətisi, Yəḫya Əysaning өzigə ḳarap keliwatḳanliḳini kərüp mundaḳ dedi:
— Mana, pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi! □ ■
30 Mana, mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi» deginim dəl muxu kixidur! □

□ **1:20 «U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy... dəp enik etirap ḳildi»** — «ḫeq ikkilənməy» grek tilida «inkar ḳilmay» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:20** Yḫ. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21 «sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən?»** — bu soal Musa pəyoɣəmbər aldin'ala eytḳan, өzining ornini basidioɣan, xundaḳla өzidin yuḳiri turoɣan pəyoɣəmbərni kərsitidu («Ḳan.» 18:15-22). Əməliyəttə bolsa, Musaning «xu pəyoɣəmbər» tooɣruluḳ bexariti Məsiḫning өzidə əməlgə axuruldi. □ **1:23 «Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!»** — Yəxaya өz kitabidiki 40:3-ayəttə bayan ḳiloɣan «Pərwərdigarning yoli» yaki «Rəbning yoli» bolsa, Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning yolini kərsitidu. Demək, Yəḫyaning hizmiti Rəb Əysa üqün towa ḳilidioɣan həlḳni təyyarlaxtin ibarət idi. U ḫətta kəmtərlik bilən өzi tooɣruluḳ «Mən pəyoɣəmbər» deməydu, «Mən naḫayiti bir awazmən, halas» dəydu. ■ **1:23** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luḳa 3:4. □ **1:24-25 «Yerusalemdin əwətilgənlər Pərisiylərdin idi»** — «Pərisiylər» Yəḫudiy dinioɣa təwə boloɣan, Təwrat tüzümlirigə ḳattiḳ riayə ḳilixḳa tirixidioɣan məzhəptiki kixilər. **«nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən?»** — Yəḫudiy həlḳining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) heli burun mundaḳ bir adət bekitkənki, əgər baxḳa millətlər («yat əllər»)din boloɣanlar «Təwrat-Zebur etiḳadi»ni ḳobul ḳilay desə, awwal hətnə ḳilinixi, andin birhil «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək idi. Lekin ḫazir «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək boloɣanlar butpərəs «yat əllər» əməs, bəlki өzliri ḳobul ḳilixi kerək! Yəḫya pəyoɣəmbər yürgüzgən «suoɣa qəmüldürüx» kixilərning өz gunaḫlirioɣa boloɣan iḳrar-towisini, xundaḳla Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning kelixigə boloɣan etiḳadini ipadiləx yoli idi (məsilən, «Mat.» 3:2-12ni kərüng). ■ **1:24-25** Ḳan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. □ **1:29 «pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan...»** — grek tilida «pütkül dunyaning gunaḫini elip taxlaydioɣan ...». **«pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi!»** — Təwrattiki ḳurbanliḳlar Məsiḫ bilən ahirlixidu, qünki u əng ahirḳi «ḳurbanliḳ ḳoza»dur. Bu tooɣruluḳ «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yəx.» 53:7 wə Təwrattiki baxḳa yərlərdə bexarət berilgən. ■ **1:29** Yəx. 53:5, 7; Yḫ. 1:36. □ **1:30 «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi»** — demisəkmu, Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɣuloɣan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning boloɣinidin ilgiri boloɣan».

31 Mən burun uni bilmisəmmu, lekin uni Israiloɣa ayan bolsun dəp, kixilərni suoɣa
qəmüldürgili kəldim.
32 Yəḫya yənə guwaḫliq berip mundaq dedi:
— Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ɣonoɣanliqini
kərdüm. □ ■ 33 Mən əslidə uni bilmigənidim; lekin meni kixilərni suoɣa
qəmüldürüxkə Əwətküqi manga: «Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə
ɣonoɣanliqini kərsəng, u kixilərni Muqəddəs Roḫqa qəmüldürgüqi bolidu!»
degənidi. □ 34 Mən dərwəqə xu ixni kərdüm, xunga uning ḫəqiqətən Hudaning Ooɣli
ikənlikigə guwaḫliq bərdim!□

Əysaning dəsləpki muhlisliri

35 Ətisi, Yəḫya ikki muhlisi bilən yənə xu yərdə turatti. 36 U *u yərdin* mengip
ketiwatqan Əysani kərüp:
— Qaranglar! Hudaning ɣozisi! — dedi.■ 37 Uning bu səzini angliɣan ikki muhlis
Əysaning kəynidin mengixti. 38 Əysa kəynigə burulup, ularning əgixip keliwatqinini
kərüp ulardin:
— Nemə izdəysilər? — dəp soridi.
Ular:
— Rabbi (bu *ibraniyqə səz bolup*, «ustaz» degən mənidə), qəyərdə turisən? — dedi.
39 — Berip kərünglar, — dedi u. Xuning bilən, ular berip uning qəyərdə
turidioɣanliqini kərdi wə u küni uning bilən billə turdi (bu waqit xu künning oninqi
saiti idi).□
40 Yəḫya *pəyoɣəmbərning* yuqiriqi səzini anglap, Əysaning kəynidin mangoɣan
ikkiylənning biri Simon Petrusning inisi Andriyas idi. 41 Andriyas awwal əz akisi
Simonni tepip, uningoɣa:
— Biz «Məsiḫ»ni taptuq! — dedi («Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Hristos»
dəp tərjimə qilinidu) □ 42 wə akisini Əysaning aldioɣa elip bardi. Əysa uningoɣa
qarap:
Sən Yunusning ooɣli Simon; buningdin keyin «Kifas» dəp atilisən, — dedi (mənisi
«tax»tur).□ ■

Filip wə Nataniyəlning qaqirtilixi

43 Ətisi, Əysa Galiliyə əlkisigə yol almaqqi idi. U Filipni tepip, uningoɣa:

□ **1:32 «Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ɣonoɣanliqini kərdüm»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22. □ **1:33 meni kixilərni suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi** — «Yəḫyani suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi» — Hudadur. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ɣonoɣanliqini kərsəng,...»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ɣonoɣanliqini kərsəng, u kixilərni Muqəddəs Roḫqa qəmüldürgüqi bolidu!»** — Yəḫyaning muxu guwaḫliqi Məsiḫni kərstidu; qünki Məsiḫ Muqəddəs Roḫini təküxi bilən nijat elip kelidioɣan «yengi əḫdə»ni tüzgüqidur («Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Yəx.» 32:15-20 wə baxqilar). □ **1:34 «Hudaning Ooɣli» —** bu nam ḫərgizmu Huda bilən əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. «Hudaning Ooɣli» bəzi kona kəqürülmilərdə «Hudaning tallioɣini» deyilidu. ■ **1:36** Yəx. 53:7; Yḫ. 1:29; Ros. 8:32 □ **1:39 «oninqi saət» —** Yuḫanna bayanida «Rim waqti»ni ixlitidu (buningoɣa ispat bar). Xunga bu waqit ətigən saət on bolsa kerək. □ **1:41 ««Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «hristos» dəp tərjimə qilinidu»** — «Hristos» dərwəqə grek tilida «məsiḫ qilinoɣan», «may sürülgən» degən mənidə. Keyin, dunyawi etiqadqi jamaətning bəzliri Əysani «Əysa Məsiḫ», baxqa bəziliri (grek tilidiki tələppuzoɣa əgixip) «Yəysus Hristos» dəydu. Yəḫudiy etiqadiqlar: «Yəxua Mexiyaḫ» dəydu. □ **1:42 «Sən Yunusning ooɣli Simon»** — «Yunus» grek tilida «Yonaḫ». Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḫanna» xəklidə kərülidu. **«keyin «Kifas» dəp atilisən»** — «Kifas» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Petrus» dəp tərjimə qilinidu; lekin «Kifas» ibraniy tilida ḫər türlük taxni bildüridu, «Petros» grek tilida ḫərhil kiqik taxni bildüridu. ■ **1:42** Mat. 16:18.

— Manga əgixip mang! — dedi 44 (Filip Bəyt-Saidalik bolup, Andriyas bilən Petrusning yurtdixi idi). ■ 45 Filip Nataniyəlni tepip, uningoƣa:
— Musa pəyoƣəmbər Təwratta wə baxƙa pəyoƣəmbərlərmu *yazmilirida* bexarət ƙilip yazoƣan zatni taptuƙ. U bolsa Yüsüpning ooƣli Nasarətlik Əysa ikən! — dedi.□ ■
46 Biraƙ Nataniyəl:
— Nasarət degən jaydin yahxi birnemə qiƙamdu?! — dedi.
Kelip kərüp baƙ! — dedi Filip.
47 Əysa Nataniyəlning əzining aldioƣa keliwatƙanliƙini kərüp, u tooƣruluƙ:
— Mana, iqidə ƙilqə ḫiylə-mikrisi yoƙ ḫəƙiƙiy bir Israilliƙ! — dedi.
48 Nataniyəl: — Meni ƙəyerimdin bilding? — dəp soridi.
Əysa uningoƣa jawab berip: — Filip seni qaƙirixtin awwal, sening ənjür dərihining tüwidə olturoƣanliƙingni kərgənidim, — dedi.
49 Nataniyəl jawabən: — Ustaz, sən Hudaning Ooƣli, Israilning Padixaḫisən! — dedi.□
50 Əysa uningoƣa jawabən:
— Seni ənjür dərihining tüwidə kərgənlikimni eytƙanliƙim üqün ixiniwatamsən? Buningdinmu qong ixlarni kərisən! — dedi 51 wə yənə:
— Bərḫək, bərḫək silərgə eytip ƙoyayki, silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiƙip-qüxüp yüridioƣanliƙini kərisilər! — dedi.□ ■

2

Kana yezisidiki toy ziyapiti

1 Üqinqi küni, Galiliyədiki Kana yezisida bir toy boldi. Əysaning anisi *Məryəm* u yərdə idi 2 ḫəm Əysa wə uning muhlislirimu toyoƣa təklip ƙilinoƣanidi.
3 Toyda xarab tügəp ƙaloƣanda, Əysaning anisi uningoƣa:
— Ularning xarabliri tügəp ƙaptu, — dedi.□

■ **1:44** Yḫ. 12:21. □ **1:45** **«Filip Nataniyəlni tepip,...»** — «Nataniyəl» Injildiki baxƙa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning ooƣli) dəp elinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ƙan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; Dan. 9:24; Zək. 6:12; 9:9. □ **1:49** **«Ustaz»** — grek tilida «rabbi». □ **1:51** **«Insan’ooƣli»** — Muƙəddəs yazmilarda (Təwratta) «Insan’ooƣli» degən ibarə aldin eytiloƣan, dunyani ƙutƙuzuzƙa kelidioƣan «Məsiḫ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-Zəbur boyiqə, bu Əwətilgüqining Hudaning küq-ƙudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxƙuridioƣanliƙi aldin eytiloƣan. Uningdin muḫimi, bizningqə, Əysa Məsiḫning bu namni əzi ḫəƙƙidə kəp ixlitixi əzining toluƙ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytƙanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin «Hudaning Ooƣli» boloƣan bolsimu, u ḫazir yənə «insanning ooƣli»mu idi. «Təbirlər»ni kərüng. **«silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiƙip-qüxüp yüridioƣanliƙini kərisilər!»** — muxu yərdə bizningqə Məsiḫ «Yar.» 28:12ni kəzdə tutidu. Ḫəzriti Yaƙup alamətlik bir qüxni kərgən. Qüxtə u yər üstidə turup asmanoƣa yetidioƣan bir pələmpəyni kərgən, pərixtilər uning üstidin «qiƙip-qüxüp turatti». Demək, Əysa Məsiḫ əzi dəl xu «asmanoƣa yetidioƣan pələmpəy»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12. □ **2:3** **«Ularning xarabliri tügəp ƙaptu»** — muxundaƙ ix toy igisini qongƙur hijalətkə ƙoyupla ƙalmay, gaḫi əḫwallarda ƙiz tərəptikilər yigit tərəptikilərning üstidin dəwa ƙilixi mumkin idi.

4 Əysa uningoƣa: — Hanim, mening sən bilən nemə karim? Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi, — dedi.□
5 Anisi qakarlaroƣa:
— U silərgə nemə ḳil desə, xuni ḳilinglar, — dedi.
6 Əmdi xu yərdə Yəḫudiylarning taḫarət aditi boyiqə ixlitilidioƣan, ḫərbirigə ikki-üq tungdin su sioƣidioƣan altə tax küp ḳoyuloƣanidi.□
7 Əysa qakarlaroƣa:
— Küplərgə su toldurunglar, — dedi.
Ular küplərni aoƣzioƣiqə tolduruxti. 8 Andin u ularoƣa yənə:
— Əmdi buningdin usup toy baxḳuroƣuqioƣa beringlar, — dedi.
Ular uni apirip bərdi.
9 Toy baxḳuroƣuqi xarabḳa aylanduruloƣan sudin tetip kərgəndə (u uning ḳəyərdin kəltürülgənlikini bilmidi, əmma buni su toxuoƣan qakarlar bilətti) toy baxḳuroƣuqi toyi boluwatḳan yigitni qaḳirip, 10 uningoƣa:
— Ḫərbir *toy ḳiloƣuqi* yahxi xarabni toyning bexida ḳuyidu, andin meḫmanlar ḳanoƣuqə iqkəndin keyin, naqirini ḳuyidu. Əjəba, sən yahxi xarabni muxu qaoƣḳiqə saḳlapsən! — dedi.
11 Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup, Galiliyəning Kana yezisida kərsitilgənidi. Buning bilən u özining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoƣa etiḳad ḳildi. □ 12 Bu ixtin keyin u, anisi, iniliri wə muhlisliri bilən Kəpərnaḫum xəḫirigə qüxüp, u yərdə birnəqqə kün turdi.

Soda-setiḳ ḳiloƣuqilarning ibadəthanidin ḳooƣlinixi
Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luḳa 19:45-46

13 Yəḫudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»oƣa yeḳin ḳaloƣanda, Əysa Yerusalemoƣa bardi.
□ 14 U ibadəthana *ḫoylilirida* kala, ḳoy wə kəptər-pahtək satḳuqilarni ḫəm u yərdə

□ **2:4 «Hanim, mening sən bilən nemə karim?»** — Məsiḫning bu səzi bizni ḫəyran ḳalduruxi mumkin. Nemixḳa Əysa əz anisioƣa xundaḳ gəp ḳilidu? Məryəm əz ooƣlining Məsiḫ ikənlikini bilətti. Lekin u bəlkim: «Bu mening ooƣlum, mən uning anisi, qoḳum mening təlipimni orunlixi kerək» dəp oylixi mumkin idi. Lekin Hudaning padixaḫliḳi iqidə bizning Hudaning məlum adimi bilən boloƣan birər «jismaniy munasiwət»ning ḫeqḳandaḳ inawiti yoḳtur; pəḳət Hudaning Məsiḫdə boloƣan meḫri-xəpḳitigə iman-ixənq baoƣlisaḳ, andin uningdin birər nərsə tələp ḳilixḳa bolidu. Məryəmning hapa bolmasliḳi wə 5-ayəttiki imanliḳ səzlərni eytixi uning bu muḫim nuḳtini obdan qüxinip yətkənlikini ispatlaydu. **«Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi»** — «mening waḳti-saitim» degən ibarə adəttə Məsiḫning əlümi, tirilixi wə asmanoƣa kətürülüxini kərsitidu. Kəzdə tutuloƣini Əysaning bu ixlar arḳiliḳ «uluoƣlanduruluxi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni kərüng. Xunga muxu yərdə bəlkim «mən axkarə ḳilinidioƣan waḳit tehi kəlmidi» degəndək mənidə boluxi mumkin. «Yuḫ.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni kərüng. □ **2:6 «ikki-üq tung»** — grek tilida «ikki-üq «metret»». Ḫərbir küpkə 80-100 litr su sioƣidu, jəmiy 480-720 litr su bar idi. □ **2:11 «Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup,...»** — «Yuḫanna»da alaḫidə hatiriləngən «məjizilik alamət» yaki «məjizilik bəlgə»lər jəmiy yəttə bolup, ḫərbiri Əysa Məsiḫning ḫəḳiḳiy salaḫiyitidin bir təripini kərsitidioƣan məjizidur. **«Buning bilən u özining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoƣa etiḳad ḳildi»** — «uning muhlisliri uningoƣa etiḳad ḳildi» deyilgini bilən, keyinki nuroƣun ixlar muhlislarning bu etiḳadining muḳim əməs, bəlki intayin nazuk ikənlikini ispatlaydu, əlwəttə. □ **2:13 «ətüp ketix ḫeyti»** — («pasha» ḫeyti) — bu Yəḫudiylarning Musa pəyoƣəmbərning yetəklixi arḳiliḳ özlirining Misirdiki ḳulluḳ ḫayatidin ḳutuloƣan künini hatiriləx ḫeyti bolup, əyni waḳitta Yəḫudiy ərlərning ḫəmmisi Yerusalemoƣa berip, ibadəthanida ḳurbanliḳlirini soyup, ḫeytni xu yərdə ətküzüxi kerək idi. «Mis.» 12-babni kərüng.

olturoɣan pul tegixküqilərni kərdi. □ ■ 15 U tanidin ɣamqa yasap, ularning ḫəmmisini ɣoy-kaliliri bilən ɣoxup ibadəthanidin ḫəydəp qiɣardi. Pul tegixküqilərning pullirini qeqip, xirəlirini ərüwətti 16 wə pahtək-kəptər satquqilaroɣa:
— Bu nərsilərni bu yərdin elip ketix! Atamning өyini soda-setiɣ өyi ɣilixiwalma! — dedi.□
17 Buni kərgən muhlisliri *Zəburda* mundaɣ pütülginini esigə elixti:

«Sening *muɣəddəs* өyünggə boloɣan otluɣ muḫəbbitim өzümni quloɣiwaldi!».□ ■

18 Xuning bilən Yəhudiylar u ixlaroɣa inkas bildürüp uningdin:
— Bundaɣ ixlarni ɣiloɣanikənsən, ɣeni, bizgə nemə məjizilik alamətni kərsitip berisən?! — dəp soridi.■
19 Əysa ularoɣa jawab berip:
— Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ɣurup qiɣimən, — dedi.□ ■
20 Xuning bilən bu Yəhudiylar yənə uningoɣa:
— Bu ibadəthanini yasawatɣili ḫaziroɣiqə ɣirik altə yil boloɣan tursa, sən uni ɣandaɣsigə üq kündila ɣurup qiɣalaysən?! — dedi. 21 Ḫalbuki, uning «ibadəthana» degini uning өz tenini kərsətkənidi. 22 Xunga, u өlümdin tirilgəndin keyin, muhlisliri uning bu deginini esigə aldi wə xundaɣla muɣəddəs yazmilardiki bu ḫəɣtiki bexarətkə ḫəmdə Əysaning eytɣan səzigə ixəndi.■
23 Өtüp ketix ḫeytida, nuroɣun kixilər uning Yerusalemda kərsətkən məjizilik alamətlərni kərgən bolup, uning namioɣa etiɣad ɣilixti. 24 Lekin Əysa pütkül insanlarning *ɣəlbining* ɣandaɣ ikənlikini bilgəqkə, өzini ularoɣa tapxurmaytti. □
25 Insan tooɣruluɣ ḫeqkimning uningoɣa guwaḫliɣ berixining ḫajiti yoɣ idi; qünki u insanlarning ɣəlbidə nemə bar ikənlikini өzi bilətti.■

3

Ɣaytidin tərilix

1 Yəhudiylar *kengəxmisining* Pərisiylərdin boloɣan Nikodim isimlik bir yolbaxqisi bar idi. 2 Bu adəm bir keqisi Əysaning aldioɣa kelip:

□ **2:14** **«ibadəthana»** — pəɣət Yerusalemdiki muɣəddəs ibadəthanini kərsitidu. Bu ibadəthanini Sulayman padixaḫ birinqi bolup miladiyədin ilgiriki 950-yili ɣuroɣanidi; andin Yəhudiylar Pars imperiyəsi təripidin sürgün boluxidin ɣaytip kəlgəndə, yəni miladiyədin ilgiriki 520-yili ɣayta ɣuroɣanidi. Bu ibadəthanini Ḫerod padixaḫ burunɣidinmu ḫəywətlik ɣilip ɣurup qiɣɣanidi. Hudaning əmri boyiqə, pəɣət Yerusalemdiki bu ibadəthanidila ɣurbanliɣ ɣilixɣa bolatti. **«kala, ɣoy wə kəptər-pahtək»** — bularni ɣurbanliɣlar üqün satatti. ■ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luɣa 19:45. □ **2:16** **«Atamning өyini soda-setiɣ өyi ɣilixiwalma!»** — «Zək.» 14:20-21ni kərüng. □ **2:17** **«sening muɣəddəs өyünggə boloɣan otluɣ muḫəbbitim өzümni quloɣiwaldi!»** — «Zəb.» 69:9ni kərüng. ■ **2:17** Zəb. 69:9 ■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luɣa 11:29; Yḫ. 6:30. □ **2:19** **«Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ɣurup qiɣimən»** — Əysa eytɣan bu alamət u keyin eytɣan «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən alamət-karamət»kə ohxax bolup, өzining өlümi wə tirilixini kərsitidu (məsilən, «Mat.» 12:39ni kərüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29. ■ **2:22** Luɣa 24:8. □ **2:24** **«Lekin Əysa pütkül insanlarning ɣəlbining ɣandaɣ ikənlikini bilgəqkə, өzini ularoɣa tapxurmaytti»** — bu bayandin «hux həwər»diki ahirɣi məɣsətni kərgili bolidu. Əysa Məsiḫ insanlaroɣa bəht-bərikət əməs, bəlki **өzini** ata ɣilixni yaki «tapxurux»ni halaydu. Lekin insan өzi tüptin өzgərtilmisə, tehi kona gunaḫiy təbiəttə bolsa, «өzini tapxurux» ɣət'iy mumkin bolmaytti. Ḫərbir insan roḫta «ɣayta tuoɣuluxi» kerək — bu 3-babning qong temisidur. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 103:14; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Yḫ. 6:64.

— Ustaz, sening Hudadin kəlgən təlim bərgüqi ikənlikingni bilimiz. Qünki Huda uning bilən billə bolmisa, ḫeqkimning sən kərsətkən bu məjizilik alamətlərni kərsitixi ḳət’iy mumkin əməs, — dedi.□ ■
3 Əysa uningoɣa jawabən:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə, Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs! — dedi.□
4 Nikodim:
— Adəm ḳerioɣinida ḳandaḳmu ḳaytidin tuoɣulsun? Anisining ḳorsiḳioɣa ḳayta kirip tuoɣuluxi mumkinmu?! — dəp soridi.
5 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫəm sudin, ḫəm Roḫtin tuoɣulmioɣiqə, ḫeqkim Hudaning padixaḫliḳioɣa kirəlməs!■ 6 Ətdin tuoɣuloɣan bolsa ətdur; roḫtin tuoɣuloɣan bolsa roḫtur.■ 7 Sanga: «Yuḳiridin tuoɣuluxunglar kerək» deginimgə ḫəyran ḳalma. 8 Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip, ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur.□
9 Nikodim yənə jawabən Əysaoɣa:
— Bu ixlar ḳandaḳmu mumkin bolar? — dedi.
10 Əysa uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— «Sən Israilning əlimasi turup, bunimu bilməmsən? □ 11 Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, biz bilginimizni eytimiz wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul ḳilmaysilər. □ ■ 12 Silərgə zemindiki ixlarni eytsam ixənmigən yərdə, ərxtiki ixlarni eytsam ḳandaḳmu ixinisilər? 13 Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə qiḳmidi. □ ■ 14 Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooɣlimu ohxaxla xundaḳ egiz kətürülüxi kerək. □ ■ 15 Xundaḳ boloɣanda, uningoɣa etiḳad ḳiloɣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixələydu».□ ■
16 Qünki Huda dunyadiki insanlarni xu ḳədər səyiduki, Əzining birdinbir yeganə Ooɣlini pida boluxḳa bərdi. Məḳsiti, uningoɣa etiḳad ḳiloɣan ḫərbirining ḫalak

□ **3:2 «Ustaz»** — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» degən mənidə. ■ **3:2** Yḫ. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38. □ **3:3 «ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə, Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs!»** — «yuḳiridin» degən səz grek tilida yənə «ḳaytidin» degənnimu bildüridu wə xübḫisizki, muxu yərdə **bu ikki mənini əz iqigə alidu**. ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8 «Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip, ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur»** — grek tilida «xamal» wə «roḫ» birla səz bilən ipadilinidu. Əysaning bu ayəttiki küqlük səzlirini «ḳoxumqə səz»imizdə bir-birləp xərḫləymiz. □ **3:10 «Sən Israilning əlimasi»** — bu səz bəlkim Nikodimning Israil iqidə səwiyisi əng yuḳiri Təwrat ustazi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **3:11 «biz bilginimizni eytimiz wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul ḳilmaysilər»** — nemixḳa Əysa Nikodimoɣa xunqə eoɣir tənbiḫ beridu? Uning bu bayanidin ikki muḫim soal qiḳidu: «biz» kim?, «silər» kim? Bular tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:11** Yḫ. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13 «Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə qiḳmidi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «əzi ərxtə bolup» degən səz tepilmaydu. ■ **3:13** Yḫ. 6:62; Əf. 4:9. □ **3:14 «Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooɣlimu ohxaxla xundaḳ egiz kətürülüxi kerək»** — oḳurmənlər tiloɣa elinoɣan bu wəḳəning təpsilatlirini «Qəl.» 21:4-9də tapalaydu. Israillar gunaḫ sadir ḳiloɣanda, Huda ularoɣa tərbiyə berix üqün arisioɣa yilanlarni əwətkən. Yilanlar nuroɣun adəmlərni qaḳḳan, Musa Hudaning yolyoruḳi bilən tuqtin bir yilan yasap, uni ḫasioɣa bekitip, ḫasini egiz kətürüp Israilning bargaḫini aylinip mangoɣan. Yilanlarning zəḫiridin ələy dəp ḳaloɣanlar əgər iman bilən xu tuq yilanoɣa ḳarisa saḳayoɣan. Bu wəḳə Əysaning kresttə kətürülüxigə bexarət bolidu. Gunaḫidin ələy degənlər Əysaoɣa iman bilən ḳarisa (Əysa biz üqün gunaḫning əzi ḳilinoɣan, 2Kor.5:21) gunaḫtin saḳaytilidu — demək, mənggülük ḫayatḳa erixidu. ■ **3:14** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 8:28; 12:32. □ **3:15 «xundaḳ boloɣanda, uningoɣa etiḳad ḳiloɣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixələydu»** — Bu kimning səzi? Məsiḫning səzliri bəlkim 15-ayəttə tohtaydu. 16-21-ayətlərni rosul Yuḫanna Muḳəddəs Roḫning türtkə-yolyoruḳi bilən yazoɣan, dəp ixinimiz. ■ **3:15** Yḫ. 3:15.

bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixixi üqündur. □ ■ 17 Huda Ooɣlini dunyadiki
insanlarni gunaḫḳa bekitix üqün əməs, bəlki ularning u arḳilik ḳutḳuzuluxi üqün
dunyaoɣa əwətti. ■ 18 Kimki uningoɣa etiḳad ḳiloɣuqi bolsa, gunaḫḳa bekitilməydu;
lekin etiḳad ḳilmioɣuqi bolsa alliḳaqan gunaḫḳa bekitilgəndur; qünki u Hudaning
yəkkə-yeganə Ooɣlining namioɣa etiḳad ḳilmioɣan. ■ 19 Wə gunaḫḳa bekitix səwəbi
mana xuki, nur dunyaoɣa kəlgən bolsimu, insanlar nurni əməs, bəlki ḳarangoɣulukni
yahxi kərdi; qünki ularning əməlliri rəzil idi. ■ 20 Qünki rəzillik ḳiloɣuqi ḫərbiri
nurni yaman kərüp wə өzining ḳiloɣan-ətkənlirining axkara ḳilinmasliḳi üqün
nuroɣa kəlməydu; 21 lekin ḫəḳiḳətni yürgüzgüqi bolsa, əməllirini Hudaoɣa tayinip
ḳiloɣanliḳi ayan bolsun dəp, nuroɣa kelidu.□ ■

Yəḫya pəyoɣəmbər yənə guwaḫlik beridu

22 Bu ixlardin keyin, Əysa muhlisliri bilən Yəhudiyə zemininoɣa bardi; u u yərdə ular
bilən billə turup, kixilərni qəmüldürdi. ■ 23 Xu qaoɣda Yəḫya *pəyoɣəmbərmu* Salim
yezisining yenidiki Aynon degən yərdə kixilərni qəmüldürüwatatti. Qünki u yərning
süyi mol idi. Kixilər uning aldioɣa kelixip, qəmüldürüxni ḳobul ḳilixatti ■ 24 (qünki
xu qaoɣda Yəḫya tehi zindanoɣa taxlanmioɣanidi).■
25 *xu waḳitlarda* Yəḫyaning muhlisliri bir Yəhudiy kixi bilən taḫarət ḳaidiliri
tooɣrisida bəs-munazirə ḳilixip ḳaldi. 26 Andin muhlislar Yəḫyaning yenioɣa kelip:
— Ustaz, Iordan dəryasining u ḳetida sən bilən birgə boloɣan, өzüng *təripləp*
guwaḫliḳ bərgən ḫeliḳi kixi mana ḫazir өzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə
adəm uning yenioɣa ketixiwatidu, — dedi.□ ■
27 Yəḫya mundaḳ jawab bərdi:
— Əgər uningoɣa ərxtin ata ḳilinmioɣan bolsa, insan ḫeqnərsigə igə bolalmaydu.
28 Mening silərgə: «Mən Məsiḫ əməs, pəḳət uning aldida əwətilgənmən» deginimgə
өzünglar guwaḫqisilər. ■ 29 Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ḳoldixi yigitning
awazini kütidu; ḳoldax uning awazini anglap, ḳəlbidə tolimu hursən bolidu.
Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu. □ 30 Uning yüksilixi, mening
ajizlixixim muḳərrərdur.□

□ **3:16** **«xu ḳədər səyiduki,...»** — grek tilida yənə «xu yol bilən səyiduki,...» degən mənənimu bildüridu. ■ **3:16** Yḫ. 3:36; Luḳa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuḫa. 4:9; 5:10. ■ **3:17** Luḳa 9:56; Yḫ. 9:39; 12:47; 1Yuḫa. 4:14. ■ **3:18** Yḫ. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yḫ. 1:5. □ **3:21** **«Hudaoɣa tayinip ḳiloɣanliḳi»** — grek tilida «Hudada ḳiloɣanliḳi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:21** Əf. 5:8,13. ■ **3:22** Yḫ. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luḳa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3. □ **3:26** **«Ustaz»** — Grek tilida «rabbi». **«... өzüng təripləp guwaḫliḳ bərgən ḫeliḳi kixi mana ḫazir өzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə adəm uning yenioɣa ketixiwatidu»** — nemixḳa Yəḫyaning muhlisliri xu Yəhudiy kixi bilən bəs-munazirə ḳilip (25-ayət) bu soalni tuoɣduroɣan? Yəḫya bolsa Təwrat dəwridiki əng ahirḳi, xundaḳla əng uluoɣ pəyoɣəmbər ḫesablinidu. Yəḫya xu salaḫiyitidə Təwrat («kona əhdə»)tiki taḫarət ixlirini tehiqə saḳlap kəlgənidi. Lekin Məsiḫ «iqki tazilik»ni təkitləydioɣan təlimi bilən «yengi əhdə»ni tonuxturuwatḳanidi. Xuning bilən xu bəs-munazиridə Yəḫyaning təlimliri wə Əysaning təlimliri otturisidiki pərḳlər tügixi mumkin idi. Yəḫyaning muhlislirining «həlḳ «Səndin waz keqip, bu «yengi adəm»ning ḳexioɣa baridu» deyixning məḳsiti Yəḫyaning inawət-abruyini ḳooɣdax idi, əlwəttə. Lekin Yəḫyaning (27-31-ayəttiki) jawabi «Bundaḳ oylap ketixning ḫajiti yoḳ, əksiqə huxal boluximiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḫ. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luḳa 1:17; 7:27; Yḫ. 1:20, 21, 23. □ **3:29** **«Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ḳoldixi yigitning awazini kütidu; ḳoldax uning awazini anglap, ḳəlbidə tolimu hursən bolidu. Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu»** — muxu səzlər bilən Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫni toy yigitigə ohxitidu wə: Өzüm bolsam pəḳət toy yigitining ḳoldiximən, halas, dəydu. □ **3:30** **«Uning yüksilixi, mening ajizlixixim muḳərrərdur»** — Yəḫyaning səzliri muxu yərdə tügəydu, 31-36-ayətlərni rosul Yuḫanna Muḳəddəs Roḫning türtkə-yolyoruḳi bilən yazoɣan, degən pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayətlərnimu Yəḫya pəyoɣəmbərning səzliri, dəp ḳaraydu.

31 Üstündin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur. Zemindin kəlgüqi zeminoɣa təwə bolup
zemindiki ixlarni səzləydu. Ərxtin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur; ■ 32 өzining
ərxtə kөrgən wə angliɣanliri bolsa, u bular tooɣruluq guwaḫliq beridu; biraq
ḫeqkim uning guwaḫliqini qobul qilmaydu. ■ 33 *Ḫalbuki*, kimki uning guwaḫliqini
qobul qiloɣan bolsa, Hudaning ḫək ikənlikigimu məḫürini basqan bolidu . □ ■
34 Qünki Huda əwətkini Hudaning səzlirini səzləydu; qünki Huda Roḫni *uningoɣa*
өlqəm bilən kəmləp bərməs. □ ■ 35 Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning
qoliɣa tapxuroɣandur. □ ■ 36 Ooɣuloɣa etiqad qiloɣuqi mənggülük ḫayatqa igidur.
Lekin Ooɣuloɣa itaət qilmioɣuqi ḫayatni ḫeq kөrməydu, bəlki Hudaning oɣəzipi
xundaqlarning üstidə turidu.■

4

Əysa bilən Samariyəlik ayal

1 Əmdi Pərisiylərning «Əysaning muhlis qilip qəmüldürgənliri Yəḫyaningkidin köp
ikən» degən həwərni angliɣinini Rəb uqqandin keyin■ 2 (əməliyəttə Əysa өzi əməs,
muhlisliri qəmüldürətti) 3 u Yəhudiyə өlkisidin qiqip yənə Galiliyəgə kətti. 4 Əmdi
u yol üstidə Samariyə өlkisidin өtüxi kerək idi.□ 5 Xuning bilən u Yaqup өz ooɣli
Yüsüpkə bərgən yərgə yeqin boloɣan Samariyəning Sihar degən bir xəḫirigə kəldi.■
6 Xu yərdə «Yaqupning quduqi» bar idi. Əysa səpiridə qarqioɣinidin quduqning
qexioɣa kelip olturdi. Bu təhminən altinqi saət idi.□ 7-8 Əysaning muhlisliri yeməklik
setiwelix üqün xəḫərgə kirip kətkənidi. Xu qaoɣda, Samariyəlik bir ayal su aloɣili
kəldi. Əysa uningoɣa:
— Manga iqkili su bərgin, — dedi.
9 Ayal uningdin:
— Өzingiz Yəhudiy tursingiz, məndək Samariyəlik bir ayaldin qandaqlarqə iqkili
su tələp qilip qaldingiz? — dəp soridi (qünki Yəhudiylar Samariyəliklər bilən

---

■ **3:31** Yḫ. 8:23. ■ **3:32** Yḫ. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuḫa. 5:10. □ **3:33 «Kimki uning guwaḫliqini qobul qiloɣan bolsa, Hudaning ḫək ikənlikigimu məḫürini basqan bolidu»** — «Huda ḫək» degən səzdə kəzdə tutuloɣini nemə? Xübḫisizki, Hudaning əslidə Qutquzoɣuqi-Məsiḫ əwətimən, dəp bərgən nuroɣun wədiliri ḫazir Əysada toluq əməlgə axuruloɣan, degənlik bolidu. «Məḫürini basqan» — birinqidin, baxqilaroɣa «Huda ḫəqtur» dəp enik guwaḫlik beridioɣan wə ikkinqidin, Hudaning guwaḫliqini qobul qiloɣuqi өz ḫayatida xu guwaḫliqni təstiqlaydioɣan Hudaning Roḫining ispatini kəridu, xunga «Huda ḫək» dəp tehimu küqlük guwaḫqi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34 «...qünki Huda Roḫni uningoɣa өlqəm bilən kəmləp bərməs»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. Demək, Huda pəyoɣəmbərlirigə Өz Roḫidin «өlqəm bilən kəmləp» ata qiloɣini bilən, Məsiḫgə bolsa өlqimәy bərməktə. Baxqa birhil tərjimisi: «Huda Roḫni өlqəm bilən kəmləp bərməs» — demək, Injil dəwridə Huda Məsiḫ arqilik Muqəddəs Roḫini ḫəmmə etiqadqioɣa өlqimәy ata qilidu. ■ **3:34** Əf. 4:7. □ **3:35 «Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning qoliɣa tapxuroɣandur»** — «Ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu; «Ooɣul» bolsa — Hudaning Өz Ooɣli, əlwəttə. «Yuḫanna»da «Ooɣul» köp ixlitilidu; qünki Hudaning Ooɣli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yḫ. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yḫ. 3:36; 6:47; 1Yuḫa. 5:10. ■ **4:1** Yḫ. 3:26. □ **4:4 «u yol üstidə Samariyə өlkisidin өtüxi kerək idi»** — Yəhudiylar Samariyəliklərgə өq boloɣaqqa, ular Yəhudiyədin Galiliyəgə mangoɣanda, Samariyədin əməs, daim Iordan dəryasini boylap mangatti. Xunga «Samariyə өlkisidin өtüxi kerək» degən səz muxu yərdə Əysaning bu yol bilən mengixi Hudaning iradisi ikənlikini bilgənlikini ayan qilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Yə. 24:32. □ **4:6 «Yaqupning quduqi»** — grek tilida «Yaqupning buliqi». U yər astidiki bulaq boloɣaqqa, «quduq» idi. **«Bu təhminən altinqi saət idi»** — yaki ətigəndə saət altidə yaki qüxtin keyin altinqi saəttə (5:4diki izaḫatni kөrüng).

ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti).□ ■
10 Əysa uningoɣa jawabən:
— Əgər sən Hudaning sowoɣitining nemiliki wə səndin su soriɵuqining kim
ikənlikini bilsəngidi, undaḳta sən uningdin tiləytting wə u sanga ḫayatliḳ süyini
berətti.
11 Ayal uningdin:
— Təḳsir, su tartḳudək ḫeqnərsingiz bolmisa, uning üstigə ḳuduḳ qongḳur tursa,
ḫayatliḳ süyini nədin alisiz? ■ 12 Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə *miras* ḳalduroɣan atimiz
Yaḳuptin uluoɣmusiz? Bu ḳuduḳtin өzi, ooɣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən —
dedi.□
13 Əysa uningoɣa jawabən:
— Bu suni iqkən ḫərkim yənə ussaydu. 14 Əmma mən beridioɣan suni iqküqi ḫərkim
mənggügə ussimaydioɣan bolidu wə bəlki mən uningoɣa beridioɣan su uning iqidə
uni mənggülük ḫayatliḳḳa elip baridioɣan, uroɣup qiḳidioɣan bir bulaḳ bolidu, —
dedi.■
15 Ayal: — Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu
yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay! — dedi.□
16 Əysa:
— Berip eringni bu yərgə qaḳirip kəlgin, — dedi.
17 — Erim yoḳ, — dəp jawab bərdi ayal.
— Erim yoḳ dəp, rast eytting. 18 Qünki bəx ərgə təgding wə ḫazir səndə boloɣini
sening ering əməs. Buni tooɣra eytting! — dedi Əysa.
19 Ayal uningoɣa: — Təḳsir, əmdi kərdümki, siz əslidə pəyoɣəmbər ikənsiz! ■
20 Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən, lekin silər *Yəḫudiylar* «Ibadətni
Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu? — dedi.□ ■
21 Əysa uningoɣa mundaḳ dedi:
— Hanim, manga ixəngin, xundaḳ bir waḳti-saiti keliduki, silərning Atioɣa ibadət
ḳilixinglar üqün nə bu taoɣda yaki nə Yerusalemda boluxunglarning ḫajiti ḳalmaydu.
22 Silər ibadət ḳiloɣininglarni bilməysilər; biraḳ biz kimgə ibadət ḳiloɣinimizni
bilimiz. Qünki nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu. □ ■ 23 Lekin xundaḳ
bir waḳit kelidu — wə xundaḳla ḫazir kəldiki, ḫəḳiḳiy ibadət ḳiloɣuqilar Atioɣa roḫ
wə ḫəḳiḳət bilən ibadət ḳilidu. Ata Өzigə ənə xundaḳ ḫəḳiḳiy ibadət ḳiloɣuqilarni

---

□ **4:9 «...qünki Yəḫudiylar Samariyəliklər bilən ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti»** — Yəḫudiylar Samariyəliklərni kapir dəp, ḫətta ularning qinə-ḳaqilirinimu ixlətməytti. Yəḫudiy həlḳi ən'əniliri boyiqimu «Xu kapirlaroɣa ḳərzdar boluxḳa ḳət'iy bolmaydu» dəp Samariyəliklərdin ḫeqnemə sorimatti. Uning üstigə Yəḫudiy ərkəklər sirtlarda boloɣanda ḫeqḳaqan natonux bir ayal bilən (ḫətta bəzidə tonux ayallar bilənmu) səzləxməytti. 27-ayətni kərüng. ■ **4:9** Luḳa 9:52, 53; Yḫ. 8:48. ■ **4:11** Yər. 2:13. □ **4:12 «Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə miras ḳalduroɣan atimiz Yaḳuptin uluoɣmusiz? Bu ḳuduḳtin өzi, ooɣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən»** — ayalning bu səzining iqki mənisi bəlkim «Ḳuduḳ kolap su tepix asan əməs. Pəḳət naḫayiti bilimlik adəmlər xundaḳ ḳilalaydu. Uning üstigə ḫətta uluoɣ Yaḳup өzimu muxu sudin iqkən, uningdin yahxi su tapalmioɣan. Siz uningdin uluoɣsiz, Yaḳup iqkən sudin əwzəl süyüng barmu?!» degənlik bolsa kerək. ■ **4:14** Yḫ. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ **4:15 «Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay!»** — Ayalning təlәppuzi bəlkim kinayilikrək yaki gumanliḳraḳ bolsa kerək. Bizningqə pəḳət Əysa ayalning өz ərliri tooɣruluḳ bexarətlik səz ḳiloɣanda (18-ayət), andin ayal uning ḫəḳiḳiy Məsiḫ ikənlikini bilip yetidu. ■ **4:19** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 6:14. □ **4:20 «Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən»** — «bu taoɣ» Gərizim teoɣidur. Samariyəliklər xu yərdə өz ibadəthanisini ḳuroɣanidi. **«lekin silər Yəḫudiylar «Ibadətni Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu?»** — demisəkmu, ayalning bu səzi əməliy bir soaldur, yəni: — Nemixḳa xundaḳ? Bu tooɣrimu? — degəndək. ■ **4:20** Ḳan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ **4:22 «nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu»** — qünki (1) Huda ḫəḳiḳiy səz-kalamini əslidə Yəḫudiy həlḳigə alaḫidə tapxuroɣan; (2) ḫəmmidin muḫimi, Hudaning wədilirigə asasən Məsiḫ Yəḫudiylardin qiḳidu. ■ **4:22** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14.

izdiməktə. □ 24 Huda roḫtur wə uningoɣa ibadət qiloɣuqilar roḫ wə ḫəqiqət bilən
Uningoɣa ibadət qilixi kerəktur.■
25 Ayal uningoɣa:
— Məsiḫning, yəni «Hristos» degənning kelidioɣanliqini bilimən. U kəlgəndə, bizgə
ḫəmmə ixlarni eytip beridu — dedi.□
26 Əysa uningoɣa: — Sən bilən səzlixiwatquqi mən dəl xudurmən! — dedi.■
27 Xu qaoɣda uning muhlisliri qaytip kəldi. Ular uning bir ayal bilən
səzlixiwatqanliqioɣa ḫang-tang qelixti; lekin ḫeqqaysisi uningdin: «Uningdin nemə
izdəysən?» yaki «Nemixqa uning bilən səzlixisən?» dəpmu sorimidi.
28 Xuning bilən ayal kozisini taxlap qoyup, xəḫərgə qaytip berip, kixilərgə:
29 — Yürünglar, ḫayatimda qiloɣanlirimning ḫəmmisini manga eytip bərgən bir
kixini kərüp kelinglar. Əjəba, Məsiḫ xumidu? — dedi.
30 Buning bilən halayiq xəḫərdin qiqip, Əysaning aldioɣa kelixti.
31 Xu arilikta muhlisliri uningoɣa:
— Ustaz, bir nərsə yəwalsangqu? — dəp ətünüxti.
32 Lekin uularoɣa:
— Mening silər bilməydioɣan bir yeməklikim bar, — dedi.
33 Muhlislar bir-birigə:
— Əjəba, birsi uningoɣa yegili bir nərsə əkelip bərgənmidu? — deyixti.
34 Əysaularoɣa mundaq dedi: — Mening yeməklikim — meni Əwətküqining iradisini
əməlgə axurux wə uning *manga tapxuroɣan* hizmitini tamamlaxtur.
35 — Silər: «Ḫosul yeoɣixqa yənə tət ay qaldi» dəwatmamsilər? Mana, silərgə eytayki,
bexinglarni kətürüp etizlaroɣa qaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxqa təyyar boldi! □ ■
36 Wə ormiqi ix ḫəqqini alidu wə mənggülük ḫayatqa toplanoɣan ḫosulni yioɣidu,
xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu. □ 37 Qünki bu ixta «biri teriydu,
yənə biri yioɣidu» degən səz əməlgə axurulidu. 38 Mən silərni əzünglar əmgək
singdürmigən ḫosulni yioɣixqa əwəttim; baxqilar əmgək qildi wə silər ularning
əmgikining mewisini elixqa nesip boldunglar.□
39 Xu xəḫərdiki nuroɣun Samariyəliklər ḫeliqi ayalning: «U ḫayatimda
qiloɣanlirimning ḫəmmisini manga eytip bərdi» degən guwaḫliq səzini anglap,

---

□ **4:23 «...roḫ wə ḫəqiqət bilən ibadət qilidu»** — demək, (1) Hudaning Muqəddəs Roḫi arqilik; (2) ḫərbir ibadət qiloɣuqi insan əzining pütkül roḫi bilən; (3) Huda insanlaroɣa tapxuroɣan ḫəqiqət (Əz səz-kalami) boyiqə; (4) ḫərqandaq yaloɣanqiliqni taxlioɣan ḫalda ibadət qilixtur. ■ **4:24** 2Kor. 3:17. □ **4:25 «Məsiḫning, yəni «Hristos» degən...»** — «Hristos» grek tilidiki səz bolup, «Məsiḫ», yəni «Məsiḫ qilinoɣan (zat)» degənni bildüridu. ■ **4:26** Yḫ. 9:37. □ **4:35 «Silər: «ḫosul yeoɣixqa yənə tət ay qaldi» dəwatmamsilər?»** — xu waqit bəlkim oninqi yaki onbirinqi ay idi. **«Mana, silərgə eytayki, bexinglarni kətürüp etizlaroɣa qaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxqa təyyar boldi!»** — xübḫisizki, Əysa muxu yərdə təswirləngən «ḫosul» ḫazir xəḫərdin qiqip əzining yenioɣa keliwatqanlarni, xundaqla əzigə etiqad qilmaqqi boloɣanlarni kəzdə tutidu — «huddi ziraətlər saroɣiyip oruxqa təyyar boloɣandək, bu kixilərmu etiqad qilixqa təyyar boldi» degəndək. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luqa 10:2. □ **4:36 «ormiqi ix ḫəqqini alidu wə mənggülük ḫayatqa toplanoɣan ḫosulni yioɣidu»** — «ormiqi»lar Hudaning kixilərni əz hux həwərigə ixəndürüxtiki ahirqi wasitisi boloɣanlarni kərsitidu. Hux həwərni qobul qiloɣanlar mənggülük ḫayatqa erixidu. Muxular bolsa dəl Huda Əz Kalami boloɣan Əysa Məsiḫning qurbanliqidin kütkən ḫosuldur (məsilən, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni kərüng). **«xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu»** — «terioɣuqi» Hudaning səz-kalamini kixilərgə birinqi bolup yətküzgüqi bolidu. □ **4:38 «baxqilar əmgək qildi wə silər ularning əmgikining mewisini elixqa nesip boldunglar»** — kim «əmgək qilip» terioɣan? Bizningqə ular: (1) Təwrat dəwridiki Hudaning muqəddəs bəndiliri, bolupmu pəyoɣəmbərlər; (2) pəyoɣəmbərlərning bexarətlirini ətiwarlap ularni Israillaroɣa (xundaqla Samariyəliklərgə) əgətkən, Hudaoɣa sadiq boloɣan Təwrat ustazliri; (3) Yəḫya pəyoɣəmbər wə muhlisliri. Bu üq türküm kixilər həlqqə Hudaning səz-kalamini qaldurup, ularni Məsiḫning kelixigə, xundaqla uningoɣa etiqad qilixqa təyyarlioɣanidi. (4) Məsiḫning əzi «terioɣan». «Qoxumqə səz»imizdə yənə buning üstidə tohtilimiz.

Əysaoɣa etiḳad ḳildi. 40 Xunga, ular uning aldioɣa kelip, uning əzliri bilən billə turuxini ətünüxkili turdi; xuning bilən u u yərdə ikki kün turdi.
41 Uning səz-kalami arḳilik tehimu kəp adəm uningoɣa etiḳad ḳildi. 42 Ular ayaloɣa:
— Bizning etiḳad ḳiliximiz əmdi sening səzliring səwəbidin əməs, qünki əzimiz uni angliduḳ wə bilduḳki, dunyaning Ḳutḳuzoɣuqisi dəl xu kixidur! — deyixti.

Bir əməldarning ooɣlining saḳaytilixi
Mat. 8:5-13; Luḳa 7:1-10

43 Bu ikki kündin keyin u xu yərdin qiḳip Galiliyəgə ḳarap mangdi 44 (qünki Əysa əzi: «Ḥeqbir pəyoɣəmbərning əz yurtida izziti yoḳtur» dəp guwaḫliḳ bərgənidi). ■ 45 Xuning bilən u Galiliyəgə kəlginidə, Galiliyəliklər uning *ətüp ketix* ḫeytida Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḫəmmisini kərgəqkə, uni ḳarxi elixti (qünki ularmu ḫeytḳa qiḳḳanidi). □ 46 Əmdi Əysa bu ḳetim Galiliyədiki Kana yezisioɣa yənə bardi (u dəl xu yərdə suni xarabḳa aylanduroɣanidi). *Xu künlərdə*, Kəpərnaḫum xəḫiridə ooɣli kesəl bolup yatḳan bir orda əməldari bar idi. ■ 47 U Əysaning Yəḫudiyədin Galiliyəgə kəlgənlikini anglap, uning aldioɣa bardi wə:
— *Əyümgə* qüxüp, səkratta yatḳan ooɣlumni saḳaytip bərgəyla! — dəp tohtimay iltija ḳildi.□
48 Xuning bilən, Əysa uningoɣa:
— Silər *Galiliyəliklər* məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərmigüqə, ḫeq etiḳad ḳilmaysilər! — dedi.■
49 Orda əməldari Əysaoɣa:
— Təḳsir, balam əlməstə qüxkəyla! — dedi.
50 Əysa uningoɣa: — Baroɣin, ooɣlung ḫayat ḳaldi! — dedi.
Ḫeliḳi adəm Əysaning eytḳan səzigə ixinip, əyigə ḳarap mangdi. 51 Yolda ketip baroɣinida, uning ḳulliri aldioɣa qiḳip, baliliri ḫayat, dəp uḳturdi.
52 Əməldar ulardin ooɣlining ḳaysi saəttin baxlap yahxilinixḳa yüzləngənlikini soriwidi, ular:
— Tünügün yəttinqi saəttə ḳizitmisi yandi, — deyixti.
53 Balining atisi buning dəl Əysaning əzigə: «Ooɣlung ḫayat ḳaldi!» degən saət ikənlikini bilip yətti. Xuning bilən əzi pütkül ailisidikilər bilən billə etiḳad ḳilixti.
54 Bu Əysaning Yəḫudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi.□

5

Kəlqək boyidiki paləqning saḳaytilixi

1 Bu ixlardin keyin, Yəḫudiylarning bir ḫeyti yetip kəldi wə Əysa Yerusalemoɣa qiḳti.■ 2 Yerusalemdiki «Ḳoy dərwazisi»ning yenida ibraniy tilida «Bəyt-Əsda» dəp

---

■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luḳa 4:24. □ **4:45** **«Galiliyəliklər uning ətüp ketix ḫeytida Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḫəmmisini kərgəqkə,...»** — 2:23ni kərüng. **«Galiliyəliklər... uni ḳarxi elixti»** — muxu səzlər -44-ayət bilən kərünüxtə səl zitrək boloɣini bilən, 48-ayəttə Galiliyədikilərning əməliy əḫwali kərsitilidu. Ular əməliyəttə ahir berip (6-babta) uning səzlirini rət ḳilip uningdin ayrilip ketidu. Xunga ular uning ḫəḳiḳiy ḫərmitini ḳilmidi. ■ **4:46** Yḫ. 2:1,11. □ **4:47** **«... Əyümgə qüxüp, səkratta yatḳan ooɣlumni saḳaytip bərgəyla!»** — Kəpərnaḫumdin Kanaoɣa baridioɣan yolning 33 kilometri dawanoɣa qiḳidioɣan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22. □ **4:54** **«Bu Əysaning Yəḫudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi»** — oḳurmənlər xuni kərələyduki, bu Əysaning «yaratḳan ikkinqi məjizisi» əməs, bəlki pəḳət uning «Yəḫudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki» yaratḳan **alamiti**idi. «Alamət» bolsa, Məsiḫning salaḫiyitining bir təripini enik wə alaḫidə ḫalda kərsətkən bir məjizidur. ■ **5:1** Law. 23:2; Ḳan. 16:1.

atilidiоɣan bir kəlqək bolup, uning ətrapida bəx pexaywan bar idi. 3 Bu pexaywanlar
astida bir top bimarlar, yəni қarioɣu, tokur wə paləqlər yetixatti. Ular u yərdə yetip
kəlqəkning süyining qayқilixini kütətti.□ 4 Qünki bir pərixtə məlum waқitlarda
kəlqəkkə qüxüp suni uroɣutidikən; su uroɣuoɣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən
kixi өzini basқan һərқandaқ kesəldin saқiyidikən.□ 5 Əmdi u yərdə ottuz səkkiz
yildin beri aoɣriқ azabi tartқan bir bimar bar idi. 6 Əysa bu adəmning xu yərdə
yatқinini kərdi wə uning uzundin xu һaləttə ikənlikini bilip, uningdin:
— Saқiyixni halamsən? — dəp soridi.
7 Bimar uningoɣa jawabən:
— Təқsir, su qayқaloɣanda meni suoɣa qüxüridioɣan adimim yoқ. Mən qüxəy degüqə,
baxқilar mening aldimda qüxüwalidu, — dedi.
8 Əysa uningoɣa:
— Ornungdin tur, orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin! — dedi.■
9 Ңeliқi adəm xuan saқiyip, orun-kərpisini yioɣixturup kətürüp mangdi. Xu küni
xabat küni idi. □ ■ 10 Xunga *bəzi* Yəһudiylar saқayoɣan kixigə:
— Bügün xabat küni tursa, orun-kərpəngni kətürüx *Təwratta* sanga mən'i қilinoɣan!
— dedi.■
11 Lekin u ularoɣa jawabən:
— Meni saқaytқan kixi өzi manga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin»
degənidi! — dedi.
12 Ular uningdin: — Əmdi sanga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin» degən kixi
kim ikən? — dəp soraxti.
13 Birak saқayoɣan adəm uning kim ikənlikini bilməytti. Qünki u yərdə adəm kəp
boloɣanliқtin, Əysa өzini daldioɣa elip, astioɣina ketip қaldi. 14 Bu ixlardin keyin Əysa
һeliқi adəmni ibadəthanida tepip uningoɣa:
— Mana, saқayding. Əmdi қayta gunaһ sadir қilma, bexingoɣa tehimu eoɣir külpət
qüxüp қalmisun! — dedi.■
15 Ңeliқi adəm Yəһudiylarning қexioɣa berip, өzini saқaytқan Əysa ikənlikini
uқturdi. 16 Əysa bu ixlarni xabat küni қiloɣanliқi üqün, Yəһudiylar uningoɣa
ziyankəxlik қilixқa baxlidi. □ 17 Lekin Əysa ularoɣa:
— Atam ta һaziroɣiqə tohtimastin ix қilip kəlməktə, mənmu ixləymən! — dedi.□ ■
18 Xu səwəbtin Yəһudiylar uni өltürüxkə tehimu urunatti; qünki u xabat künining
қaidisini buzupla қalmastin, yənə Hudani «Atam» dəp qaқirip, өzini Hudaoɣa
barawər қiloɣanidi.■

□ **5:3 «paləqlər»** — yaki «yigligənlər». □ **5:4 «qünki bir pərixtə məlum waқitlarda kəlqəkkə qüxüp suni uroɣutidikən; su uroɣuoɣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən kixi өzini basқan һərқandaқ kesəldin saқiyidikən»** — 3-ayəttiki «ular yetip... 4-ayəttiki «...өzini basқan һərқandaқ kesəldin saқiyidikən» degən səzlərgiqə bəzi kəna kəqürmilərdə tepilmaydu. Əmma bizningqə, bu səzlər 7-ayəttiki səzlərni qüxəndürgənliki üqün bu səzlərni qoқum əslidiki tekistning bir қismi dəp қaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luқa 5:24. □ **5:9 «xabat küni»** — Yəһudiylarning ibadət қilidioɣan, dəm alidioɣan muқəddəs künini kərsitidu. U küni ixləx қət'iy mən'i қilinoɣan. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **5:9** Yһ. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Қan. 5:13; Yər. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luқa 6:2. ■ **5:14** Mat. 12:45; Yһ. 8:11. □ **5:16 «Yəһudiylar uningoɣa ziyankəxlik қilixқa baxlidi»** — «Yəһudiylar» muxu yərdə bəlkim Yəһudiy qonglar, һөkümdarlarni kərsitixi mumkin. Bəzi kona kəqürmilərdə «wə uni өltürüxni қəstləxkə baxlidi» dəp қoxulidu. □ **5:17 «Atam ta һaziroɣiqə tohtimastin ix қilip kəlməktə, mənmu ixləymən!»** — «Atam» — Huda, əlwəttə. Əysa Yəһudiy һөkumdarlarning «Nemə üqün xabat küni ix қilisən» degən soalioɣa bərgən jawab қiskə boloɣini bilən bu Yəһudiy өlimalirioɣa təwəndikidək mənini bildüridu: — «Huda Өzi һərdaim, jümlidin xabat künidə ixliməmdu? U daim Өz қanuniyətliri boyiqə pütkül aləmni өz-өzigə tutaxturup, һəmmə məwjudatlarni bir-birigə baoɣlandurup turmamdu? U xabat künidimu bəzi insanlarning jenini elip, bəzilirini saқaytip, bəzilirigə һayat bərməmdu? U mening Atam boloɣanikən, mən uningoɣa һəmkarlaxmisam bolmaydu!». Yəһudiylar uning bu jawabidin uning Huda bilən ata-ooɣulluқ ziq munasiwəttə deginini tooɣra qüxəngini bilən, lekin bu səzini «kupurluқ» dəp қaridi (18-ayət). ■ **5:17** Yһ. 14:10. ■ **5:18** Yһ. 7:19.

Əysaning ḫoḳuḳi

19 Xunga Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, Ooɣul əzlükidin ḫeqnemə ḳilalmaydu, bəlki pəḳət Atining nemə ḳiliwatḳanliḳini kərüp, andin xu ixni ḳilidu. Ata nemə ix ḳilsa, Ooɣulmu xu ixni ohxaxla ḳilidu. ■ 20 Qünki Ata Ooɣulni səyidu wə Əzining ḳilidioɣan barliḳ ixlirini uningoɣa ayan ḳilidu ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan ḳilidu. □ ■ 21 Qünki əlgənlərni Ata ḳandaḳ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliḳ ata ḳiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax əzi halioɣan kixilərgə ḫayatliḳ ata ḳilidu. □ 22 Xuningdək, Ata Əzi ḫeqkimning üstidin ḫəküm qiḳarmaydu, bəlki barliḳ ḫəküm ixlirini Ooɣuloɣa tapxuroɣan. ■ 23 Buningdin məḳsət, — insanlarning ḫəmmisi Atioɣa ḫərmət ḳiloɣandək, Ooɣuloɣimu ohxaxla ḫərmət ḳilixi üqündur. Kimki Ooɣulni ḫərmətlimisə, uni əwətküqi Atinimu ḫərmətlimigənlərdin bolidu. ■ 24 — Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, səzümni anglap, meni Əwətküqigə ixəngən ḫərkim mənggülük ḫayatḳa erixkən bolidu; u adəm soraḳḳa tartilmaydu, bəlki əlümdin ḫayatliḳḳa ətkən bolidu.■
25 — Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, əlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki, angliɣanlar ḫayatliḳḳa igə bolidu. □ ■ 26 Qünki Ata Əzidə ḳandaḳ ḫayatliḳḳa igə bolsa, Ooɣuloɣimu əzidə xundaḳ ḫayatliḳḳa igə boluxni ata ḳildi □ 27 wə yənə uningoɣa soraḳ ḳilix ḫoḳuḳinimu bərdi, qünki u Insan'ooɣlidur. 28 Buningoɣa təəjjüp ḳilmanglar; qünki barliḳ gərdə yatḳanlar uning awazini anglaydioɣan waḳit kelidu ■ 29 wə ular xuan yərlikliridin qiḳixidu, yahxiliḳ ḳiloɣanlar ḫayatḳa tirilidu, yamanliḳ ḳiloɣanlar soraḳḳa tartilixḳa tirilidu. ■ 30 Mən əzlükümdin ḫeqnemə ḳilalmaymən, pəḳət *Atamdin* angliɣinim boyiqə ḫəküm ḳilimən; wə mening ḫəkümüm ḫəḳḳaniydur, qünki mening izdiginim əzümning iradisi əməs, bəlki meni əwətküqining iradisini əməlgə axuruxtur.■

Əysaning Huda əwətkini boloɣinioɣa tət guwaḫliḳ

31 — Əgər əzüm üqün əzüm guwaḫliḳ bərsəm guwaḫliḳim ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu. □ ■ 32 Lekin mən üqün guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliḳining rastliḳini bilimən. □ ■ 33 Silər Yəḫyaoɣa əlqi əwətkininglarda, u

---

■ **5:19** Yəx. 54:5; Yḫ. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ **5:20 «…ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan ḳilidu»** — xübḫisizki, «tehimu zor wə uluoɣ ixlar» Ooɣuloɣa ayan ḳilinidu wə xundaḳla uning arḳiliḳ baxḳilaroɣimu ayan ḳilinidu. Bu «uluoɣ wə zor (grek tilida birla səz bilən ipadilinidu) ixlar» 21-22-ayətlərdə bayan ḳilinidu; u Ooɣul süpitidə boloɣaqḳa, halisa bu ixlarni (Huda Əzi ḳilidioɣandək) xabat künidimu ḳilix ḫoḳuḳi bar. ■ **5:20** Yḫ. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24. □ **5:21 «Qünki əlgənlərni ata ḳandaḳ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliḳ ata ḳiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax əzi halioɣan kixilərgə ḫayatliḳ ata ḳilidu»** — xübḫisizki, bu səzlər ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy mənidə eytilidu. ■ **5:22** Mat. 11:27; Yḫ. 3:35. ■ **5:23** Yḫ. 2:23. ■ **5:24** Luḳa 23:43; Yḫ. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ **5:25 «… əlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki, angliɣanlar ḫayatliḳḳa igə bolidu»** — bu səzlər, xübḫisiki, bolupmu roḫiy jəḫəttiki əlüklərni kərsitidu («waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki,…»). Qünki 28-ayəttə jismaniy əlüklər ayrim kərsitilidu. ■ **5:25** Əf. 2:1, 5; 1Tim. 5:6. □ **5:26 «Qünki Ata Əzidə ḳandaḳ ḫayatliḳḳa igə bolsa, Ooɣuloɣimu əzidə xundaḳ ḫayatliḳḳa igə boluxni ata ḳildi»** — baxḳa birhil yahxi tərjimisi «Qünki Ata Əzi ḳandaḳ ḫayatliḳ mənbəsi bolsa, Ooɣulnimu xundaḳ ḫayatliḳ mənbəsi ḳildi…». ■ **5:28** 1Tes. 4:16. ■ **5:29** Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ **5:30** Yḫ. 6:38. □ **5:31 «Əgər əzüm üqün əzüm guwaḫliḳ bərsəm guwaḫliḳim ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu»** — «ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu» grek tilida «ḫəḳiḳət əməs». ■ **5:31** Yḫ. 8:14. □ **5:32 «Lekin mən üqün guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliḳining rastliḳini bilimən»** — Əysa eytḳan bu muḫim «guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi» Yəḫya pəyoɣəmbər əməs, bəlki Huda'atisi Əzidur. 34-ayətni kərüng («manga insanning guwaḫliḳini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ»). ■ **5:32** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5.

ḥəkiḳətkə guwaḥliḳ bərgən ■ 34 (*əməliyəttə*, manga insanning guwaḥliḳini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ; mening *Yəḥya tooɣruluḳ* xundaḳ eytiwaḳinim pəḳətla silərning ḳutḳuzuluxunglar üqündur). □ 35 *Yəḥya* bolsa kөyüp nur qeqip turoɣan bir qiraoɣ idi wə silər uning yoruḳida bir məzgil xadlinixḳa razi boldunglar. 36 Lekin Yəḥyaning mən üqün bərgən guwaḥliḳidinmu uluoɣ bir guwaḥliḳ bar. U bolsimu, ata manga ada ḳilixḳa tapxuroɣan əməllər, yəni mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḥliḳ beridu. □ ■ 37 Wə meni əwətkən Ata Өzimu mən üqün guwaḥliḳ bərgəndur. Silər ḥeqḳaqan uning awazini anglimidinglar, ḳiyapitini kərmidinglar ■ 38 wə uning səz-kalami silərning iqinglardin orun almidi; qünki Uning əwətkini bolsa, uningoɣa ixənməysilər.
39 Muḳəddəs yazmilarni ḳetirḳenip oḳup olturisilər; qünki ulardin mənggülük ḥayatḳa igə bolduḳ, dəp ḳaraysilər. Dəl bu yazmilar mən üqün guwaḥliḳ bərgüqidur. ■ 40 Xundaḳtimu silər yənila ḥayatliḳḳa erixix üqün mening yenimoɣa kelixni halimaysilər.
41 Mən insanlarning mahtixini ḳobul ḳilaymən; 42 lekin mən silərni bilimənki, iqinglarda Hudaning muḥəbbiti yoḳ. □ 43 Mən Atamning nami bilən kəlgənmən, əmma silər meni ḳobul ḳilmaysilər. Ḥalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər. □ 44 Silər bir-biringlardin izzət-xөḥrət ḳobul ḳilisilər-yu, yeganə Hudadin kəlgən izzət-xөḥrətkə intilmisənglər, undaḳta silər ḳandaḳmu etiḳad ḳilalaysilər?!■
45 Biraḳ meni üstimizdin Atioɣa xikayət ḳilidu, dəp oylimanglar. Üstünglardin xikayət ḳiloɣuqi mən əməs, bəlki silər ümid baoɣlioɣan Musa *pəyoɣəmbərdur*. 46 Qünki əgər silər rasttin Musa *pəyoɣəmbərgə* ixəngən bolsanglar, mangimu ixəngən bolattinglar. Qünki u *muḳəddəs yazmilarda* mən tooɣruluḳ pütkəndur. ■ 47 Lekin uning pütkənlirigə ixənmisənglar, mening səzlirimgə ḳandaḳmu ixinisilər?!

6

Bəx ming adəmning toyduruluxi
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luḳa 9:10-17

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyə dengizi (Tiberiyas dengizi dəpmu atilidu)ning u ḳetioɣa өtti.□ 2 Zor bir top halayiḳ u kesəllərni saḳaytḳan məjizilik alamətlirini kərdi wə uning kəynidin əgixip mangdi. 3 Əysa taoɣḳa qiḳip, u yərdə muhlisliri bilən billə olturdi. 4 U qaoɣda Yəḥudiylarning ḥeyti, yəni «өtüp ketix ḥeyti»oɣa az ḳaloɣan waḳit

---

■ **5:33** Yḥ. 1:15, 19, 27. □ **5:34** **«əməliyəttə, manga insanning guwaḥliḳini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ»** — Grek tilida «өzüm tooɣruluḳ insanlarning guwaḳliḳini ḳobul ḳilaymən» **«mening Yəḥya tooɣruluḳ xundaḳ eytiwaḳinim pəḳətla silərning ḳutḳuzuluxunglar üqündu»** — demək, silər Pəriysilər Yəḥya pəyoɣəmbərning өzüm tooɣruluḳ («mana Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqi!» degən) guwaḥliḳini ḳobul ḳilsanglar, nijat tapalaysilər. □ **5:36** **«mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḥliḳ beridu»** — «mən ḳiliwatḳan əməllər» — Əysa yaritiwatḳan kəp məjizilərdin ibarət. ■ **5:36** Yḥ. 10:25; 1Yuḥa. 5:9. ■ **5:37** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luḳa 3:22; 9:35; Yḥ. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pet. 1:17; 1Yuḥa. 4:12. ■ **5:39** Ḳan. 18:18; Yəx. 34:16; Luḳa 16:29; 24:27; Yḥ. 1:46; Ros. 17:11. □ **5:42** **«iqinglarda Hudaning muḥəbbiti yoḳ»** — yaki «Hudaoɣa boloɣan muḥəbbitinglar yoḳ». □ **5:43** **«Ḥalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər»** — «baxḳa birsi» — xübḥisizki, bu səz kəp «sahta Məsiḥ»lərni, bolupmu ahirḳi zamanda pəyda boloɣan dəjjalni kərsitidu. Buningdin bir misal, miladiyə 135-yili өzini «Məsiḥ bolimən» degən, «Bar-Ḳoḳba» isimlik dəjjaldək bir xəhs Pələstində pəyda boloɣan wə nuroɣun Yəḥudiy həlḳi uning təripidin aldanoɣan. Ular uningoɣa əgixip, Rim imperiyəsi bilən ḳarxilixixḳa qiḳip, ahir berip Rimning ḳoxunliri təripidin yoḳitiloɣan. ■ **5:44** Yḥ. 12:43. ■ **5:46** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Ḳan. 18:18. □ **6:1** **«Galiliyə dengizi»** — Israiliyəning ximal təripidiki qong bir kөl. Həritilərni kөrüng.

idi.■ 5 Əysa bexini kətürüp, zor bir top halayiḳning əzining aldiƣa keliwatḳanliḳini
kərüp, Filiptin:
— Bularƣa yəydiƣanƣa nanni nədin alimiz? — dəp soridi■ 6 (lekin u bu səzni Filipni
sinax üqün eytḳanidi. Qünki u əzining nemə ḳilidiƣanliḳini bilətti).
7 Filip jawabən:
— Ikki yüz dinarƣa nan alsaḳmu, ḥərbirigə kiqikkinə bir qixləmdin yeyixkimu
yətməydu!□
8 Muhlislardin biri, yəni Simon Petrusning inisi Andriyas Əysaƣa: 9 — Bu yərdə kiqik
bir ooƣul bala bar, uningda bəx arpa nan bilən ikki kiqik beliḳ bar. Lekin xunqə kəp
həlḳḳə bu nemə bolidu?! — dedi.
10 Əysa: — Kəpqilikni olturoƣuzunglar, — dedi (u yərdə ot-qəp mol əskənidi). Xuning
bilən ər kixilər olturdi; ularning sani bəx mingqə bar idi. 11 Əysa nanlarni ḳoliƣa elip,
Hudaoƣa təxəkkür eytḳandin keyin, olturoƣanlarƣa üləxtürüp bərdi. Beliḳlarnimu
xundaḳ ḳildi; kəpqilik haliƣanqə yedi. ■ 12 Ḥəmməylən yəp toyunoƣanda, u
muhlisliriƣa:
— Axḳan parqilarni yioƣinglar, ḥeq nərsə zayə bolmisun, — dedi.
13 Xuning bilən ular bəx arpa nenidin yəp axḳan parqilirini on ikki sewətkə toldurup
yioƣiwaldi. □ 14 Əmdi halayiḳ Əysaning kərsətkən bu məjizilik alamitini kərüp:
«Dunyaoƣa kelixi muḳərrər boloƣan pəyoƣəmbər ḥəḳiḳətən muxu ikən!» deyixti. □ ■
15 Xuning bilən Əysa ularning kelip əzini padixaḥ boluxḳa zorlimaḳqi boloƣanliḳini
bilip, ulardin ayrilip, ḳaytidin taoƣḳa yaloƣuz qiḳip kətti.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

16 Kəqḳurun, Əysaning muhlisliri dengiz boyioƣa qüxüxti. ■ 17 Ular bir kemigə
olturup, dengizning u ḳetidiki Kəpərnaḥum xəḥirigə ḳarap yol elixti (ḳarangoƣu
qüxüp kətkənidi wə Əysa tehiqə ularning yenioƣa kəlmigənidi). 18 Ḳattiḳ boran qiḳip,
dengiz dolḳunlap kətürülüwatatti. 19 Muhlislar palaḳ urup on-on bir qaḳirimqə
mangoƣanda, Əysaning dengizning üstidə mengip kemigə yeḳinlixiwatḳanliḳini
kərüp, ḳorḳuxup kətti. □ 20 Lekin u ularƣa:
— Bu mən, ḳorḳmanglar! — dedi.
21 Xuni anglap ular uni kemigə qiḳiriwaloƣusi kəldi; u kemigə qiḳipla, kemə dərḥal
ular baridioƣan yərgə yetip bardi.□ ■

Əysa — ḥəḳiḳiy roḥiy ozuḳtur

22 Ətisi dengizning u təripidə ḳaloƣan halayiḳ *aldinḳi küni* u yərdə Əysaning
muhlisliri qiḳḳan kemidin baxḳa kemining yoḳluḳini, Əysaning muhlisliri xu
kemigə qiḳḳanda, Əysaning ular billə qiḳmioƣanliḳini, bəlki muhlislirining əzlirila
kətkənlikini kərgənidi. 23 Ḥalbuki, birnəqqə kemə-ḳolwaḳ Tiberiyas xəḥiridin Rəb

---

■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:1. ■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luḳa 9:13. □ **6:7 «Ikki yüz dinarƣa nan alsaḳmu…»** — bir dinar yaki «dinarius» bolsa adəttə bir ixqining bir künlük ḥəḳḳigə tooƣra kelətti. 200 dinar bolsa, addiy ixqining yerim yilliḳ kirimidin artuḳraḳ bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13 «sewət»** — grek tilida «ḳol sewət», bəlkim ikki ḳollap kətüridioƣan sewətni kərsitidu. □ **6:14 «Dunyaoƣa kelixi muḳərrər boloƣan pəyoƣəmbər ḥəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoƣəmbərning bu pəyoƣəmbər tooƣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Qəl.» 18:15də tepilidu. ■ **6:14** Luḳa 7:16; 24:19; Yḥ. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47. □ **6:19 «on-on bir qaḳirimqə mangoƣanda…»** — grek tilida «yigirmə bəx yaki ottuz «stadiyon»qə mangoƣanda…». Bir stadiyon 185 metr, xunga ular ḳiroƣaḳtin 6-5 kilometr mangoƣanidi (bir qaḳirim 500 metr ətrapidu). Dengizning uzunluḳi 20 kilometr, kəngliki 12 kilometr bolup, ular dengiz otturisioƣa yətkən bolsa kerək. □ **6:21 «u kemigə qiḳipla, kemə dərḥal ular baridioƣan yərgə yetip bardi»** — «Zəb.» 107:23-31ni kərüng. ■ **6:21** Zəb. 107:29-30

təxəkkür eytqandin keyin həlq nan yegən yərgə yeqin kelip tohtidi. 24 Xuning bilən
halayiq Əysaning wə muhlislirining u yərdə yoqluqini kərüpla, kemilərgə olturup,
Əysani izdigili Kəpərnaḫum xəḫirigə mangdi. 25 Ular uni dengizning u təripidə tepip
uningoɣa:
— Ustaz, bu yərgə qaqan kəlding? — dəp soraxti.□
26 Əysa ularoɣa jawabən:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, silər meni məjizilik alamətlərni
kərgənlikinglar üqün əməs, bəlki nanlardin yəp toyunoɣininglar üqün izdəysilər.
27 Buzulup ketidioɣan paniy ozuqluqqa əməs, bəlki mənggü ḫayatliqqa baqiy
qalidioɣan ozuqluqqa intilip ixlənglar; buni Insan’ooɣli silərgə beridu; qünki uni Ata,
yəni Huda Θzi məḫürləp təstiqlioɣan, — dedi. ■
28 Xuning bilən ular uningdin:
— Nemigə intilip ixlisək andin Hudaning ix-hizmitidə ixligən bolimiz? — dəp soraxti.
29 Əysa ularoɣa jawab berip: — Hudaning ix-hizmiti dəl xuki, U əwətkinigə etiqad
qilixinglardur, — dedi.■
30 Xuning bilən ular yənə:
— Undaq bolsa sən bizni kərüp θzünggə ixəndürgüdək qandaq məjizilik alamət
yaritisən? Zadi nemə ix qilip berisən? ■ 31 Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, *Zəburda*:
«U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən
— deyixti.□ ■
32 Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, silərgə asmandin qüxkən nanni
bərgüqi Musa əməs, bəlki mening Atamdur; U *ḫazirmu* silərgə asmandin qüxkən
ḫəqiqiy nanni beriwatidu. 33 Qünki Hudaning neni bolsa pütkül dunyaoɣa ḫayatliq
ata qilidioɣan, ərxtin qüxküqidur.
34 — Təqsir, ḫəmixə bizgə xu nanni berip turoɣaysən! — deyixti ular.
35 Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Ḫayatliq neni θzümdurmən! Mening yenimoɣa kəlgən ḫərkim ḫeqqaqan aq
qalmaydu, manga etiqad qiloɣan ḫərkim ḫeqqaqan ussimaydu. ■ 36 Lekin silərgə
eytqinimdək, silər meni kərgən bolsanglarmu, etiqad qilmaywatisilər.
37 Ata manga tapxuroɣanlarning ḫərbiri yenimoɣa kelidu wə mening yenimoɣa
kəlgənlərdin ḫeqqaysisini ḫərgiz taxliwətməymən. 38 Qünki θz iradəmni əməs,
bəlki meni Əwətküqining iradisini əməlgə axurux üqün ərxtin qüxtüm. ■ 39 Meni
Əwətküqining iradisi bolsa dəl xuki, uning manga tapxuroɣanliridin ḫeqbirini
yittürməy, bəlki ahirqi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət. □ ■
40 Qünki mening Atamning iradisi xuki, Ooɣuloɣa kəz tikip qarap, uningoɣa etiqad
qiloɣanlarning ḫərbirini mənggülük ḫayatqa erixtürüxtur; wə mən ahirqi küni
ularni tirildürimən.■

□ **6:25 «Ustaz»** — grek tilida «rabbi». ■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pet. 1:17. ■ **6:29** 1Yuḫa. 3:23. ■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. □ **6:31 «U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi»** — «Zəb.» 78:24. **«Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, Zəburda: «U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən — deyixti»** — Ularning buni Əysaoɣa deginidə kəzdə tutqini: «Sən Musa pəyoɣəmbərgə ohxax «Dunyaoɣa kelixi muqərrər boloɣan» xu pəyoɣəmbər yaki Məsiḫ bolsang, əmdi Musaoɣa ohxax asmandin nan («manna») qüxürüxünggə tooɣra kəlməmdu?» degəndək mənə idi. Əysa ularoɣa «Bu nan bərgüqi Musa əməs, Hudadur» dəp hataliqni tüzətkəndin keyin (32-ayət) θzining «asmandin qüxkən ḫəqiqiy nan» ikənlikini qüxəndüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Qəl. 11:7; Nəḫ. 9:15; Zəb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3. ■ **6:35** Yəx. 55:1; Yḫ. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yḫ. 5:30. □ **6:39 «Meni Əwətküqining iradisi... ahirqi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət»** — «ahirqi küni» qiyamət küni. ■ **6:39** Yḫ. 10:28; 17:12; 18:9. ■ **6:40** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,54.

41 Əmdi Yəhudiylar Əysaning: «Ərxtin qüxkən nan өzümdurmən!» degini üqün
uningoƣa narazi bolup oƣotuldixixḳa baxlidi: 42 — «Bu Yüsüpning ooƣli Əysa əməsmu?
Atisinimu, anisinimu tonuydioƣan tursaḳ, yənə ḳandaḳlarqə: — «Ərxtin qüxtüm!»
desun?» — deyixətti ular.■

43 Əysa jawabən ularoƣa mundaḳ dedi: — *Mening tooƣramda* өzara oƣotuldaxmanglar.
44 Meni əwətkən Ata Өzi kixilərning ḳəlbini tartḳuzmisa, ḫeqkim mening yenimoƣa
keləlməydu; mening yenimoƣa kəlgən ḫərbirini ahirḳi küni tirildürimən. ■
45 Pəyoƣəmbərlərning yazmilirida: «Ularning ḫəmmisigə Huda təripidin өgitilidu»
dəp pütülgəndur. Xunga, Atining *səzini* tingxioƣan wə uningdin өgəngən ḫərbiri
mening yenimoƣa kelidu. ■ 46 Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət
Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur.□ ■

47 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga etiḳad ḳiloƣuqi mənggülük
ḫayatḳa igidur. ■ 48 Ḫayatliḳ neni өzümdurmən. 49 Ata-bowiliringlar qəllərdə
«manna» yegini bilən yənila өldi. ■ 50 Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl
xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu. □ 51 Ərxtin qüxkən ḫayatliḳ neni
өzümdurmən; kimdəkim bu nandin yesə, əbədil'əbədgiqə yaxaydu. Mən beridioƣan
xu nan bolsa mening ət-tenimdur, pütkül dunyadikilər ḫayatḳa igə bolsun dəp, mən
uni atimaḳqimən.■

52 Bu səz bilən Yəhudiylar өzara talax-tartix ḳilixiḳa baxlap:

— Bu adəm bizning yeyiximizgə өzining ət-tenini ḳandaḳ berəlisun?! — deyixətti.■

53 Xunga Əysa ularoƣa mundaḳ dedi:

— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər Insan'ooƣlining ət-
tenini yemigüqə wə ḳenini iqmigüqə, silərdə ḫayatliḳ bolmaydu. 54 Ət-tenimni
yegüqi wə ḳenimni iqküqi mənggülük ḫayatḳa erixkən bolidu wə mən uni ahirḳi
küni tirildürimən. □ ■ 55 Qünki ət-tenim ḫəḳiḳiy ozuḳluḳ, ḳenim bolsa ḫəḳiḳiy
iqimliktur. 56 Ət-tenimni yegüqi wə ḳenimni iqküqi məndə yaxaydu wə mənmu
uningda yaxaymən. □ 57 Ḫayat Ata meni əwətkən wə mən Atining boloƣanliḳidin
yaxawatḳinimdək, meni yegüqi kixi ḫəm mening wasitəm bilən yaxaydu. 58 Mana bu
ərxtin qüxkən nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yegən «*manna*»dək əməs; qünki ular
«*manna*»ni yeyixi bilən өldi; biraḳ bu nanni istemal ḳiloƣuqi bolsa mənggü yaxaydu!■

59 Bu səzlərni u Kəpərnaḫumdiki sinagogda təlim bərginidə eytḳanidi. 60 Xuning
bilən uning muhlisliridin nuroƣunliri buni angliƣanda:

— Bu təlim bək eoƣir ikən! Buni kim anglap kətürəlisun? — deyixti.

61 Biraḳ өz iqidə muhlislirining bu tooƣrisida oƣotuldaxḳinini bilgən Əysa ularoƣa:

— Bu səzüm silərni taydurdimu? 62 Əmdi mubada Insan'ooƣlining əsli kəlgən jayoƣa
kətürülüwatḳinini kərsənglar, ḳandaḳ bolar?! ■ 63 *Insanoƣa* ḫayatliḳ bərgüqi
— Roḫtur. Insanning ətliri bolsa ḫeqḳandaḳ payda bərməydu. Mən silərgə

■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yḫ. 6:65. ■ **6:45** Yəx. 54:13; Yər. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □ **6:46** **«Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur»** — bəzi alimlar bu ayəttiki səzlərni Əysa əməs, bəlki rosul Yuḫanna qüxəndürüx yolida ḳoxup yazoƣan, dəp ḳaraydu. Biz uning üqün anqə ispat kərmigəqkə, yənila Əysaning өz səzi, dəp oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḫ. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yḫ. 3:16,36. ■ **6:49** Mis. 16:4; Qəl. 11:7; Zəb. 78:24 □ **6:50** **«Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu»** — yaki «lekin mana, birsi uningdin yegən bolsa өlməydioƣan, ərxtin qüxkən nan muxu yərdidur». ■ **6:51** Yḫ. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yḫ. 3:9. □ **6:54** **«ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloƣuqi». ■ **6:54** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56** **«ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloƣuqi». ■ **6:58** Yḫ. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luḳa 24:50; Yḫ. 3:13; Ros. 1:9; Əf. 4:8.

eytḳan sözlirim bolsa ḫəm roḫtur wə ḫəm ḫayatliḳtur. □ ■ 64 Lekin aranglardin etiḳad ḳilmiоqan bəzilər bar, — dedi (qünki Əysa etiḳad ḳilmiоqanlarning wə özigə satḳunluḳ ḳilidiоqanning kim ikənlikini baxtila bilətti).■
65 Xuning bilən u mundaḳ dedi: — Mən xu səwəbtin silərgə xuni eyttimki, Atamdin ata ḳilinmisa, ḫeqkim mening yenimоqa kelәlməydu!■
66 Xu waḳittin tartip muhlisliridin heli köpi qekinip qiḳip, uning bilən yənə mangmaydiоqan boldi. 67 Xunga Əysa on ikkiyləndin:
— Silərmu, ḫəm *məndin* ketixni halamsilər? — dəp soridi.
68 Simon Petrus uningоqa jawab ḳilip:
— I Rəb, biz kimning yeniоqa ketəttuḳ? Mənggü ḫayatliḳ sözliri səndilidur! ■ 69 Wə xuningоqa ixənduḳ wə xuni bilip yəttuḳki, sən Hudaning Muḳəddəs Boloquqisidursən! — dedi.■
70 Əysa ularоqa jawabən:
— Mən silər on ikkinglarni tallidim əməsmu, biraḳ aranglarda birsi Iblistur! — dedi □ ■ 71 (uning bu degini Ixḳariyotluḳ Simonning ooqli Yəḫudani kərsətkənidi, qünki Yəḫuda on ikkiylənning biri boloqini bilən, keyin özigə satḳunluḳ ḳilidu).□

7

Əysaning inilirining uningоqa ḳarxi turuxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyədə aylinip yürdi. U Yəḫudiyədə aylinip yürüxni halimaytti, qünki *xu yərdiki* Yəḫudiylar uningоqa ḳəst ḳilmaḳqi idi. 2 Bu qaоqda, Yəḫudiylarning «kəpilər ḫeyti»оqa az ḳaloqanidi.■ 3 Xunga Əysaning iniliri uningоqa:
— Muxu yərdin ayrilip Yəḫudiyəgə baroqin, xuning bilən muhlisliringmu *karamət* əməlliringni kərələydu!□ 4 Qünki özini həlḳ-aləmgə tonutmaḳqi boloqan ḫeqkim yoxurun jayda ix ḳilmaydu. Bu əməllərni ḳiliwatḳanikənsən, özüngni dunyaоqa kərsət! — deyixti. 5 Qünki uning inilirimu uningоqa etiḳad ḳilmiоqanidi.■
6 Xunga Əysa ularоqa:
— Mening waḳit-saitim tehi kəlmidi. Lekin silərgə nisbətən ḫərwaḳit munasiptur.□
7 Bu dunyadiki kixilər silərgə ḫərgiz өq bolmaydu; lekin meni өq köridu. Qünki

□ **6:63 «Insanоqa ḫayatliḳ bərgüqi — Roḫtur»** — muxu yərdə «Roḫ», xübḫisizki, Hudaning Roḫini kərsitidu. **«Insanning ətliri bolsa ḫeqḳandaḳ payda bərməydu»** — «insanning ətliri» — Hudaоqa tayanmaydiоqan insanlarni kərsitidu. «Rimliḳlaroqa»diki kirix sözimizdə «ət/ətlər» tooqruluḳ boloqan izaḫatimizni kərüng. **«Mən silərgə eytḳan sözlirim bolsa ḫəm roḫtur wə ḫəm ḫayatliḳtur»** — demək, roḫiy mənidə, adəmning roḫioqa ḫayat kirgüzidiоqan, mənggülük ḫayat yətküzidiоqan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yḫ. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yḫ. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luḳa 9:20; Yḫ. 11:27. □ **6:70 «biraḳ aranglarda birsi Iblistur!»** — yaki «biraḳ aranglarda birsi düxməndur!». «Iblis» degən sözning өz mənisi «düxmən, yaw». ■ **6:70** Luḳa 6:13. □ **6:71 «Ixḳariyotluḳ Simonning ooqli Yəḫuda…»** — yaki «Simonning ooqli Yəḫuda Ixḳariyotni…». ■ **7:2** Law. 23:34. □ **7:3 «Muxu yərdin ayrilip Yəḫudiyəgə baroqin, xuning bilən muhlisliringmu karamət əməlliringni kərələydu!»** — Əysaning inilirining bu sözining iqki mənisi bəlkim: «Muḫim mətiwər kixilərning köpi Galiliyə degən muxu namrat, pinḫan jaydin əməs, bəlki paytəht Yerusalemdidur; sən xu yərdə özüngni kərsitixing kerək; xuning bilən ḫəḳikiy nam-inawiting wə ḫəywiting bolidu» degəndək bolsa kerək. Səl oqəlitə ix xuki, ular uningоqa ixənmigini bilən (5-ayətni kərüng): «Israilning padixaḫi bolay desəng, karamət əməlliringni oquḳ məydanida kərsitixing kerək» degən gumaniy nəsiḫətni bərgən (4-ayətni kərüng). ■ **7:5** Mar. 3:21. □ **7:6 «silərgə nisbətən ḫərwaḳit munasiptur»** — bu sözning iqki mənisi bəlkim intayin addiydur. Hudaning iradisigə köngül bəlidiоqan adəm Hudaning yetəkqilikini wə baxpanaḫliḳini izdəp yüridu; lekin pəḳət өz iradisigə ḳaraydiоqan kixi Hudaning yetəkqilikining wə baxpanaḫliḳining keriki yoḳ dəp yüridu wə xundaḳla, bu dunyadikilərdin ḫeqḳandaḳ ḳarxiliḳḳa yaki өqmənlikkə uqrimaydu, haliоqan yərgə beriweridu. Lekin Hudaning iradisini izdigən kixi təbiiy ḫalda bu dunyadikilərning ḳilmixlirini axkarə ḳiloqaqḳa, ularning nəpritigə uqraydu (7-ayətni kərüng).

mən ularning ḳilmixlirini rəzil dəp guwaḫliḳ beriwatimən.■ 8 Silər bu ḫeytḳa
beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən, qünki mening waḳit-saitim tehi yetip
kəlmidi, — dedi.□ ■
9 Əysa bu sözlərni ḳilip, Galiliyədə ḳaldi.

Kəpilər ḫeytida

10 Əysaning iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin, u özimu uningoɣa bardi. Əmma axkara
əməs, yoxurun bardi. 11 Ḫeytta Yəhudiylar uni izdəp: «U ḳəyərdidur?» dəp
sorawatatti.■
12 Kixilər arisida uning tooɣrisida köp oɣuloɣula boldi. Bəzilər uni: «Yahxi adəm!»
desə, yənə bəzilər: «Yaḳ, u halayiḳni azduruwatidu!» deyixti. ■ 13 Biraḳ Yəhudiy
qongliridin ḳorḳup, ḫeqkim oquḳ-axkarə uning gepini ḳilmaytti.□ ■
14 Ḫeytning yerimi ötkəndə, Əysa ibadəthana ḫoylilirioɣa kirip həlḳḳə təlim berixkə
baxlidi. □ 15 Yəhudiylar:
— Bu adəm ḫeqḳandaḳ təlim almioɣan turuḳluḳ, uning ḳandaḳmu munqə köp bilimi
bolsun? — dəp ḫang-tang ḳelixti.□
16 Əysa ularoɣa:
— Bu təlimlər mening əməs, bəlki meni Əwətküqiningkidur. ■ 17 Uning iradisigə
əməl ḳilixḳa öz iradisini baoɣlioɣan ḫərkim bu təlim tooɣruluḳ — uning Hudadin
kəlgənlikini yaki özlükümdin eytiwatḳanliḳimni bilidu. 18 Öz aldioɣa sözligən
kixi öz xan-xəripini izdəydu, lekin özini əwətküqining xan-xəripini izdəydioɣan
kixi ḫəḳ-sadiḳtur, uningda ḫəḳḳaniysizliḳ yoḳtur. 19 Musa *pəyoɣəmbər* silərgə
Təwrat ḳanunini tapxuroɣan əməsmu? Lekin ḫeqḳaysinglar bu ḳanunoɣa əməl
ḳilmaywatisilər! Nemixḳa meni öltürməkqi bolisilər? — dedi.□ ■
20 Köpqilik:
— Sanga jin qaplixiptu! Seni öltürməkqi boloɣan kim ikən? — deyixti.□ ■
21 Əysa ularoɣa mundaḳ jawab bərdi: — Mən bir karamətni yaritixim bilən
ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar. □ 22 — Əmdi Musa *pəyoɣəmbər* silərgə hətnə
ḳilix tooɣruluḳ əmr ḳaldiroɣan (əməliyəttə bolsa hətnə ḳilix Musa pəyoɣəmbərdin
əməs, ata-bowilardin ḳaloɣan), xunga silər xabat künigə *tooɣra kelip ḳalsimu* xu

---

■ **7:7** Yḫ. 3:19; 14:17; 15:18. □ **7:8 «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən»** — köp kona köqürmilərdə «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa tehi barmaymən» yaki «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa ḫazirqə barmaymən» deyilidu. «Tehi» yaki «ḫazirqə» sözlər əslidə bolsun, bolmisun, bəribir ayətning mənisi asasən ohxaxtur; qünki Əysa iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin astirtin bardi (10-ayət). Bəzilər «ḫazirqə» degənni qüxəndürüx yolida kirgüzidu. ■ **7:8** Yḫ. 8:20. ■ **7:11** Yḫ. 11:56. ■ **7:12** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḫ. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13 «Yəhudiy qongliridin ḳorḳup…»** — grek tilida «Yəhudiylardin ḳorḳup» deyilidu. Muxu yərdə «Yəhudiylar» qoḳum ularning qonglirini kərsitidu. ■ **7:13** Yḫ. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14 «…kirip»** — grek tilida «…qiḳip» □ **7:15 «Yəhudiylar»** — bəlkim Yəhudiy qonglar. ■ **7:16** Yḫ. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19 «nemixḳa meni öltürməkqi bolisilər?»** — yaki «nemixḳa meni öltürgili izdəysilər?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yḫ. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20 «Seni öltürməkqi boloɣan kim ikən?»** — yaki «Seni öltürgili izdəydioɣan kim?». ■ **7:20** Yḫ. 8:48,52; 10:20. □ **7:21 «Mən bir karamətni yaritixim bilən ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar»** — bu «bir karamət», xübḫisizki, u aldinḳi ḳetim Yerusalemda boloɣanda xabat künidə paləq adəmni saḳaytḳanliḳini kərsitidu (23-ayət wə 5-babni kərüng). Əysaning sözigə ḳarioɣanda, gərqə bu məjizə birnəqqə ay ilgiri kərsitilgən bolsimu, ularning esidə tehiqə bar idi. Xu wəjidin ular Əysani öltürüwətməkqi bolidu. 22-24-ayətlərdə Əysa «xabat künidə adəmni saḳaytix Təwrat ḳanunioɣa hilap», degən hiyaloɣa ḳattiḳ rəddiyə beridu. Bizningqə u əslidə ularni bu məsilə tooɣruluḳ oylandurux üqün bu məjizini ḳəstən xabat künidə yaratḳanidi.

künidə adəmning hətnisini ⱪiliwerisilər. □ ■ 23 Əmdi Təwrat ⱪanunioⱪa hilaplik ⱪilinmisun dəp xabat künidə adəm hətnə ⱪilinoⱪan yərdə, mən xabat künidə bir adəmni səllimaza saⱪaytsam, silər nemə dəp manga aqqiⱪlinisilər? 24 Sirtⱪi ⱪiyapətkə ⱪarap ḫəküm ⱪilmanglar, bəlki ḫəⱪⱪaniy ḫəküm ⱪilinglar!■

Əysa Ⱪutⱪuzoⱪuqi-Məsiḫmidu?

25 U waⱪitta Yerusalemliⱪlarning bəziliri:
— *Qonglar* əltürməkqi boloⱪan kixi bu əməsmidi? 26 Axkara səzləwatsimu, uningoⱪa ⱪarxi ḫeq nərsə demidioⱪu! Dərwəⱪə, aⱪsaⱪallarning uning Məsiḫ ikənlikini bilip yətkənmu? 27 Ḫalbuki, bu adəmning ⱪəyərdin kəlgənlikini biz eniⱪ bilimiz. Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ⱪəyərdin kəlgənlikini ḫeqkim bilməstioⱪu, — deyixti.□ ■
28 Xunga Əysa ibadəthana ḫoylisida təlim beriwetip, yuⱪiri awaz bilən mundaⱪ dedi:
— Silər meni tonuymiz ḫəmdə mening ⱪəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, *dəwatisilər*?! Biraⱪ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin *kəldim*, U ḫəⱪtur; biraⱪ silər Uni tonumaysilər. □ ■ 29 Mən Uni tonuymən. Qünki mən Uning yenidin kəldim, meni U əwətti.■
30 Xunga ular uni tutux yolini izdəytti, lekin ḫeqkim uningoⱪa ⱪol salmidi; qünki uning waⱪit-saiti tehi yetip kəlmigənidi. □ ■ 31 Lekin halayiⱪ arisidiki nuroⱪun kixilər uningoⱪa etiⱪad ⱪildi. Ular: «Məsiḫ kəlgəndə bu kixi kərsətkən məjizilik alamətlərdin artuⱪ *məjizə* yaritalarmu?!» deyixti.■

Əysani tutux üqün ⱪarawullarning əwətilixi

32 Pərisiylər halayiⱪning u tooⱪruluⱪ oⱪuloⱪula boluwatⱪan bu gəp-səzlirini anglidi; xuning bilən Pərisiylər bilən bax kaḫinlar uni tutux üqün birnəqqə ⱪarawullarni əwətti. □ 33 Xuning bilən Əysa:
— Yənə bir’az waⱪit silər bilən billə bolimən, andin meni Əwətküqining yenioⱪa ketimən. ■ 34 Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioⱪan yərgə baralmaysilər, — dedi.■
35 Buning bilən, Yəḫudiylar bir-birigə:

□ **7:22** **«əməliyəttə bolsa hətnə ⱪilix Musa pəyoⱪəmbərdin əməs, ata-bowilardin ⱪaloⱪan»** — «hətnə ⱪilix»ni Huda əslidə Ibraḫim pəyoⱪəmbərgə (Musa pəyoⱪəmbərdin ilgiri, əlwəttə) Өzining Ibraḫim wə əwladliri bilən boloⱪan əḫdining simwoli bolsun dəp tapxuroⱪanidi («Yar.» 17-bab). **«xunga silər xabat künigə tooⱪra kelip ⱪalsimu xu künidə adəmning hətnisini ⱪiliwerisilər»** — əmr bolsa «Bala tuoⱪulup səkkizinqi küni hətnisini ⱪilix kerək» («Yar.» 17:13). Xuning bilən «səkkizinqi kün» xabat künigə tooⱪra kelip ⱪalsimu (wə xabat küni «ixləx»kə bolmaydu) balini sünnət ⱪiliwerix kerək. Bolmisa Təwrat ⱪanunioⱪa hilaplik bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10. ■ **7:24** Ⱪan. 1:16,17; Pənd. 24:23; Yaⱪ. 2:1. □ **7:27** **«bu adəmning ⱪəyərdin kəlgənlikini biz eniⱪ bilimiz»** — ular uni Galiliyəlik dəp bilətti. Əməliyəttə u Bəyt-Ləḫəmdə tuoⱪuloⱪan, əlwəttə. **«Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ⱪəyərdin kəlgənlikini ḫeqkim bilməstioⱪu, — deyixti.»** — halayiⱪning bu səzliri anqə tooⱪra əməs idi; bu kixilər pəyoⱪəmbərlərning Məsiḫ tooⱪruluⱪ bexarətlik yazmilirini toluⱪ bilmigən bolsa kerək. Bəlkim ularning kəzdə tutⱪini pəⱪət Məsiḫning tuyuⱪsiz namayan bolidioⱪanliⱪini kərsətkən bexarətlərla idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luⱪa 4:22. □ **7:28** **«silər meni tonuymiz ḫəmdə mening ⱪəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, dəwatisilər?! Biraⱪ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin kəldim, U ḫəⱪtur; biraⱪ silər Uni tonumaysilər»** — Bu səz Əysaning ularning «Bu adəmning… ⱪəyərdin kəlgənlikini eniⱪ bilimiz» deginigə rəddiyə ⱪiloⱪan jawabi idi. Əgər ular Hudani tonuoⱪan bolsa Əysaning ⱪəyərdin kəlgənlikini bilgən bolatti, lekin ular Hudani tonimaytti (ayəttiki ahirⱪi səzgə ⱪarang). ■ **7:28** Yḫ. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ **7:29** Yḫ. 10:15. □ **7:30** **«Xunga ular uni tutux yolini izdəytti…»** — «ular» bəlkim yənila qonglarni kərsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luⱪa 19:47; 20:19; Yḫ. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yḫ. 8:30. □ **7:32** **«ⱪarawullarni əwətti»** — yaki «ibadəthana ⱪarawullirini əwətti». Lekin bizningqə 30- wə -44-ayətlər (Lawiylardin boloⱪan) muxu kixilərni ayrim kərsitidu. ■ **7:33** Yḫ. 16:16. ■ **7:34** Yḫ. 8:21; 13:33.

— U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy muḫajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu? □ 36 «Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioɣan yərgə baralmaysilər» degini nemisidu? — deyixti.

Ḫayatliḳ süyi

37 Ḫeytning ahirḳi ḫəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: —
Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun! □ ■ 38 Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining
huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri
ekip qikidu! — dəp jakarlidi □ ■ 39 (u bu səzni özigə etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ata
ḳilinidioɣan Muḳəddəs Roḫḳa ḳarita eytḳanidi. *Hudaning* Roḫi tehi ḫeqkimgə ata
ḳilinmioɣanmidi, qünki Əysa tehi xan-xəripigə kirmigənidi).■

Həlḳning bəlünüp ketixi

40 Halayiḳ iqidə bəzilər bu səzni anglap:
— *Kelixi muḳərrər boloɣan* pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!! — deyixti.□ ■
41 Bəzilər: «Bu Məsiḫ ikən!» deyixətti. Yənə bəzilər bolsa: «Yaḳ, Məsiḫ Galiliyədin
kelәttimu? ■ 42 Muḳəddəs yazmilarda, Məsiḫ *padixaḫ* Dawutning nəslidin ḫəm
Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm yezisidin kelidu, deyilmigənmidi?» — deyixti.■
43 Buning bilən, halayiḳ uning wəjidin ikkigə bəlünüp kətti. 44 Bəziliri uni tutayli
degən bolsimu, lekin ḫeqkim uningoɣa ḳol salmidi.

Yəhudiy aḳsaḳallirining etiḳadsizliḳi

45 Ḳarawullar *ibadəthanidin* bax kaḫinlar bilən Pərisiylərning yenioɣa ḳaytip
kəlgəndə, ular ḳarawullaroɣa:
— Nemə üqün uni tutup kəlmidinglar? — dəp soraxti.
46 Ḳarawullar:
— Ḫeqkim ḫeqḳaqan bu adəmdək səzligən əməs! — dəp jawab berixti.
47 Pərisiylər ularoɣa jawabən:
— Silərmu azduruldunglarmu? 48 Aḳsaḳallardin yaki Pərisiylərdin uningoɣa etiḳad
ḳiloɣanlar boloɣanmu?! ■ 49 Lekin Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər
lənətkə ḳalidu! — deyixti.□
50 Ularning arisidin biri, yəni burun ahxamda Əysaning aldioɣa kəlgən Nikodim
ularoɣa:■

□ **7:35 «U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy muḫajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu?»** — bu ayəttiki «greklər» Ḳanaanning (Pələstinning) sirtida turoɣan barliḳ yat əlliklərgə wəkillik ḳilidu. □ **7:37 «Ḫeytning ahirḳi ḫəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: — Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun!»** — Əysa bu səzlərni ḫeytning ahirḳi küni, yəni dəl Hudaning Israil həlḳi qəldiki waḳtida Musa pəyoɣəmbər arḳilik ularni su bilən təminligən məjizə yaratḳan hatirə künidə eytḳan. ■ **7:37** Law. 23:36; Yəx. 55:1; Yḫ. 6:35; Wəḫ. 22:17. □ **7:38 «Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri ekip qikidu!»** — «muḳəddəs yazmilarda eytiloɣandək» — «Yəx.» 58:11 wə «Əz.» 47:1-12ni kərüng. «Zəb.» 78:15-16, «Pənd.» 4:23, «Yəx.» 44:3, 55:1, «Əz.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zək.» 13:1, 14:8mu bəlkim «Muḳəddəs Roḫning təkülüxi» bilən munasiwətliktur. ■ **7:38** Yəx. 12:3. ■ **7:39** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ **7:40 «Kelixi muḳərrər boloɣan pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoɣəmbərning bu pəyoɣəmbər tooɣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Ḳan.» 18:15də tepilidu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḫ. 6:14. ■ **7:41** Yḫ. 1:47; 4:42. ■ **7:42** Zəb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yəx. 33:18; Yḫ. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49 «Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər lənətkə ḳalidu!»** — «qüprəndilər» addiy həlḳni kərsitidu. Aḳsaḳallar wə Pərisiylər ularni intayin kəmsitətti. ■ **7:50** Yḫ. 3:2; 19:39.

51 — Təwrat ḳanunimiz awwal kixining nemə ḳiloɣinini əzidin anglap bilməy turup, uningoɣa ḫəküm qiḳiramdu!■
52 Ular jawab ḳilip: — Sənmu Galiliyədinmu? *Muḳəddəs yazmilarni* kər, ḳetirḳinip oḳup baḳ, Galiliyədin ḫeqḳandaḳ pəyoɣəmbər qiḳmaydu! — dedi.□
53 Xuning bilən *ularning* ḫərbiri əz əyigə kətti.□

8

Zina üstidə tutuloɣan ayal

1 Əysa bolsa Zəytun teoɣioɣa qiḳip kətti. 2 Ətisi səḫərdə, u yənə ibadəthana ḫoylilirioɣa kirdi wə halayiḳning ḫəmmisi uning yenioɣa kelixkənidi. U olturup, ularoɣa təlim berixkə baxlidi. 3 *Xu qaoɣda*, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər zina ḳilip tutulup ḳaloɣan bir ayalni uning aldioɣa elip kelixti. Ular ayalni otturioɣa qiḳirip, 4 uningdin:
— Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi.□ 5 Musa *pəyoɣəmbər* Təwrat ḳanunida bizgə muxundaḳ ayallarni qalma-kesək ḳilip əltürüxni əmr ḳiloɣan. Əmdi sənqə, uni ḳandaḳ ḳilix kerək? — dəp soraxti.□ ■ 6 Əmdi ularning bundaḳ deyixtiki niyiti, uni tuzaḳḳa qüxürüp, uning üstidin ərz ḳiloɣudək birər baḫanə izdəx idi. Əmma Əysa engixip, barmiḳi bilən yərgə bir nemilərni yazoɣili turdi.□ 7 Ular xu soalni tohtimay sorawatatti, u ruslinip ularoɣa:
— Aranglardiki kim gunaḫsiz bolsa, *bu ayaloɣa* birinqi taxni atsun! — dedi.■
8 Andin u yənə engixip, yərgə yezixni dawamlaxturdi.■ 9 Ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoɣanliri, andin ḳaloɣanliri bir-birləp *ḫəmmisi* u yərdin qiḳip ketixti. Ahirida Əysa otturida ərə turoɣan ḫeliḳi ayal bilən yaloɣuz ḳaldi. □ 10 Əysa ruslinip turup, xu ayaldin baxḳa ḫeqkimni kərmigən bolup, uningdin:
Hanim, sanga ḫeliḳi xikayət ḳiloɣanlar ḳeni? Seni gunaḫḳa bekitidioɣan ḫeqkim qiḳmidimu? — dəp soriwidi, 11 — Ḫəzrətliri, ḫeqkim qiḳmidi, — dedi ayal.
Əysa:

■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Ḳan. 1:17; 17:8; 19:15. □ **7:52 «Muḳəddəs yazmilarni kər, ḳetirḳinip oḳup baḳ, Galiliyədin ḫeqḳandaḳ pəyoɣəmbər qiḳmaydu!»** — ularning bu səzidə Galiliyəlik boloɣan Yunus pəyoɣəmbərni ḳəstən untuoɣanidi. Qünki Təwratning «Yunus pəyoɣəmbər» degən ḳismida, Hudaning **Yəhudiy əməslərgə** nijat pursitini yətküzgəniliki enik hatirilinidu. Ular yənə «Yəx.» 8:12diki bexarət, yəni Məsiḫning əz hizmitini Galiliyədə baxlaydioɣanliḳi tooɣruluḳ bexarətni ḳəstən untuoɣan ohxaydu. □ **7:53 «xuning bilən ularning ḫərbiri əz əyigə kətti»** — «ḫərbiri əz əyigə kətti» degənlik bəlkim Nikodimning soali ularning wijdanioɣa sanjiloɣan bolsa kerək. □ **8:4 «Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi»** — «zina ḳilip tutulup ḳaloɣan» ayal bar idi, lekin ərkək ḳeni? □ **8:5 «Musa pəyoɣəmbər Təwrat ḳanunida bizgə muxundaḳ ayallarni qalma-kesək ḳilip əltürüxni əmr ḳiloɣan»** — ḳizik yeri xuki, ular pəḳət «ayallar»ni tiloɣa alidu. Əməliyəttə Təwrat ḳanuni boyiqə zina ḳiloɣan ərkəklərnimu əlümgə məḫkum ḳilix kerək idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Ḳan. 22:22. □ **8:6 «Əmdi ularning bundaḳ deyixtiki niyiti, uni tuzaḳḳa qüxürüp, uning üstidin ərz ḳiloɣudək birər baḫanə izdəx idi»** — Əgər Əysa «Bu ayaloɣa rəḫim ḳilix kerək» desə, ular dərḫal «Sən Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanunoɣa hilaplik ḳilixni ündəysən, dəytti. Baxḳa bir tərəptin, xu qaoɣda Yəhudiy həlḳi Rim imperiyəsining ḳanuni astida turoɣaqḳa, Yəhudiylar əzliri ḫeqkimgə əlüm jazasini bəja kəltürüx ḫoḳuḳi yoḳ idi. Xunga əgər Əysa «Qalma-kesək ḳilinsun» desə, u qaoɣda ular rimliḳlaroɣa «muxu kixi Rim imperiyəsigə ḳarxi qikti!» degəndək xikayət ḳilatti. ■ **8:7** Ḳan. 17:7. ■ **8:8** Yər. 17:13 □ **8:9 «ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoɣanliri, andin ḳaloɣanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiḳip ketixti»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Ular bu səzni anglap, wijdanining əyiblixi bilən aldi bilən yaxanoɣanliri, andin ḳaloɣanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiḳip ketixti» deyilidu.

— Mənmu seni gunaḫqa bekitməymən. Barоɣin, buningdin keyin yənə gunaḫ qilmioɣin! — dedi.□ ■

Əysa dunyaning nuridur

12 Xunga Əysa yənə kəpqilikkə səz qilip:
— Dunyaning nuri өzümdurmən. Manga əgəxkənlər qarangoɣuluqta mangmaydu, əksiqə ḫayatliq nurioɣa erixidu, — dedi.■
13 Pərisiylər:
— Sən өzünggə өzüng guwaḫliq beriwatisən. Xunga sening guwaḫliqing rast ḫesablanmaydu, — deyixti.
14 Əysa ularoɣa jawabən mundaq dedi:
— Ḫətta mən өzümgə guwaḫliq bərsəmmu, guwaḫliqim ḫəqtur, qünki mən өzümning qəyərdin kəlgənlikimni wə qəyərgə baridioɣanliqimni bilimən. Lekin silər qəyərdin kəlgənlikimni wə qəyərgə baridioɣanliqimni bilməysilər. ■ 15 Silər ət igilirining өlqimi boyiqə ḫөküm qilisilər. Biraq mən ḫeqkimning üstigə ḫөküm qilmaymən. □ 16 Mən ḫөküm qilsammu, ḫөkümüm ḫəqiqiydur; qünki mən yaloɣuz əməs, bəlki meni əwətkən Ata *bu ixta* mən bilən billidur. □ 17 Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida: «Ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast ḫesablinidu» dəp pütülgəndur. □ ■ 18 Rast, mən өzüm tooɣramda өzüm guwaḫliq berimən, wə meni əwətkən Atimu mening tooɣramda guwaḫliq beridu.■
19 Ular uningdin: — Atang qəyərdə? — dəp soraxti.
Əysa ularoɣa jawab berip: — Silər ya meni tonumaysilər, ya Atamni tonumaysilər; meni tonuoɣan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dedi.■
20 Əysa bu səzlərni ibadəthanida təlim bərginidə, sədiqə sanduqining aldida turup eytqanidi. Biraq ḫeqkim uni tutmidi, qünki uning waqit-saiti tehi yetip kəlmigənidi.□ ■

Əysaning etiqadsizlaroɣa agaḫ berixliri

21 Xuning bilən u ularoɣa yənə:
Mən bu yərdin ketimən; silər meni izdəysilər, lekin өz gunaḫinglar iqidə өlisilər. Mən ketidioɣan yərgə silər baralmaysilər, — dedi.■

□ **8:11** **«Mənmu seni gunaḫqa bekitməymən. Barоɣin, buningdin keyin yənə gunaḫ qilmioɣin!»** — 7:53-8:11-ayətlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. Bizningqə, buning səwəbi, bu «zina gunaḫining kəqürüm qilinixi» tooɣrisidiki ayətlər bəzi kəqürgüqilərning zitioɣa qattiq təgkən bolsa kerək. ■ **8:11** Yḫ. 5:14. ■ **8:12** Yəx. 42:16; Yḫ. 1:9; 9:5; 12:35,36. ■ **8:14** Yḫ. 5:31. □ **8:15** **«Silər ət igilirining өlqimi boyiqə ḫөküm qilisilər»** — «ət igilirining өlqimi boyiqə» — oqurmənlərning esidə bolsunki, Injilda «ət» yaki «ətlər» kəp yərlərdə insanlarning Hudaoɣa tayanmay өzlükidin ix qiloɣanliqini kərsitidu. «Rimliqlaroɣa»diki «kirix səz»nimu kərüng. □ **8:16** **«Biraq mən ḫeqkimning üstigə ḫөküm qilmaymən. Mən ḫөküm qilsammu, ḫөkümüm ḫəqiqiydur»** — Əysa Məsiḫ bu dunyada turoɣanda **kixilərning** üstigə ḫөküm qilmaytti (soraqqa tartmaytti), bəlki **ularning ix-ḫərikətlirining** üstigə, tooɣra, tooɣra əməs, dəp ḫөküm qilatti. Pəqət ahirətkə kəlgəndə andin u barliq kixilərni soraqqa tartip, ularning üstidin ḫөküm qiqiridu, əlwəttə. Pərisiylər bolsa өzlirini soraqqi, Məsiḫni soraqqa tartix ḫoquqimiz bar dəp qaraytti. **«meni əwətkən Ata bu ixta mən bilən billidur»** — «bu ixta» degən səzlər əyni tekisttə bolmisimu, mənisi dəl «Mening ḫөküm qiloɣinim pəqət өzümdin əməs, buningda Ata mən bilən billidur» degəndəktur. □ **8:17** **«Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida…»** — grek tilida «silərning Təwrat qanuninglarda» deyilidu. Bu ḫəjwiy, kinayilik gəptur. Pəriysilər daim: «Təwrat qanunini tirixip-tirmixip, ḫəqiqiy mənisi bilən өzləxtürgüqilər pəqət bizlərmiz» dəp ḫalini qong qilip yürüxətti. Əməliyəttə «Təwrat qanuni» Hudaning barliq ḫəlqigə təwə idi, əlwəttə. 10:34 wə 15:25nimu kərüng. **«ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast ḫesablinidu»** — «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yḫ. 14:9; 16:3. □ **8:20** **«sədiqə sanduqining aldida»** — yaki «həzinidə». ■ **8:20** Yḫ. 7:30. ■ **8:21** Yḫ. 7:34; 13:33.

22 Buning bilən Yəhudiylar:
— U: «Mən ketidiƣan yərgə silər baralmaysilər» dəydu. Bu uning əzini əltürüwalimən deginimidu? — deyixti.
23 Əysa ularƣa:
— Silər təwəndindursilər, mən yuķiridindurmən. Silər bu dunyadindursilər, mən bu dunyadin əməsmən. ■ 24 Xuning üqün silərgə: «Gunaḫliringlar iqidə əlisilər» dedim. Qünki silər mening «*Əzəldin* Bar Bolƣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər, — dedi.□ ■
25 Sən zadi kim? — dəp soraxti ular.
Əysa ularƣa: — Baxta silərgə nemə degən bolsam, mən xu. 26 Əzümning silərning tooƣranglarda wə üstünglardin ḫəküm ķilidiƣan nurƣun səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḫəķtur wə mən Uningdin nemini angliƣan bolsa, bularnila dunyadikilərgə ukturup eytimən, — dedi.□ ■
27 Ular uning əzlirigə eytķanlirining Ata tooƣruluķ ikənlikini qüxinəlmidi. □ 28 Xunga Əysa mundaķ dedi:
Silər Insan'ooƣlini kətürgəndin keyin, mening «*Əzəldin* Bar Bolƣuqi» ikənlikimni bilisilər wə xundaķla ḫeq ixni əzlükümdin ķilmiƣanliķimni, pəķət Atining manga əgətkininila səzligənlikimnimu bilisilər. □ ■ 29 Meni Əwətküqi mən bilən billidur, U meni əsla yalƣuz ķoymidi, qünki mən ḫəmixə Uni hursən ķilidiƣan ixlarni ķilimən.■
30 Əysa bu səzlərni ķiliwatķan qaƣning əzidə, nurƣun kixilər uningƣa etiķad ķildi.■

Ḫəķiķiy ərkinlik tooƣruluķ

31 Əysa əzigə etiķad ķiƣan Yəhudiylarƣa:
— Əgər mening səz-kalamimdin qiķmay tursanglar, mening ḫəķiķiy muhlislirim bolƣan bolisilər, 32 wə ḫəķiķətni bilisilər wə ḫəķiķət silərni azadliķķa erixtüridu, — dedi.■
33 Ular jawabən: — Biz Ibraḫimning nəslimiz, — ḫeqķaqan ḫeqkimning ķulluķida bolmiduķ. Sən ķandaķsigə: Azadliķķa erixsilər, dəysən? — dedi.■
34 Əysa ularƣa jawab berip: — Bərḫəķ, bərḫəķ, mən silərgə xuni eytip ķoyayki, gunaḫ sadir ķiƣan kixi gunaḫning ķulidur. ■ 35 Ķul ailidə mənggü turmaydu,

---

■ **8:23** Yḫ. 3:31. □ **8:24** **«Qünki silər mening «Əzəldin Bar Bolƣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər»** — yaki «Qünki silər mening «Mən Bolimən» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər». «Əzəldin Bar Bolƣuqi» yaki ««Mən Bolimən» — Bu Hudaning Musa pəyƣəmbərgə axkariliƣan nami bolup («Mis.» 3:14), Əysamu bu namni əzigə ķollanƣan. Baxķa bir tərjimisi: «Mening **U** (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə…». Lekin «Yuḫanna»da ohxax xu ibarə tepilidiƣan kəp baxķa ayətlər bilən selixturƣanda (məsilən, 28-, 58-ayət) bu tərjimimiz tooƣra boluxi kerək. ■ **8:24** Yḫ. 8:21. □ **8:26** **«Əzümning silərning tooƣranglarda wə üstünglardin ḫəküm ķilidiƣan nurƣun səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḫəķtur wə mən Uningdin nemini angliƣan bolsa, bularnila dunyadikilərgə ukturup eytimən»** — Məsiḫning Pərisiylərgə eytķan baxķa kəp səzlirigə ohxax, bu səzi intayin ihqamdur. Bizningqə omumiy mənisi: «Silər tooƣruluķ nurƣun əyibləydiƣan səzlirim bar. Bu səzlirimni ķobul ķilmasliķinglar mumkin. Lekin mening bu səzlirim əməliyəttə əzümdin əməs, bəlki meni əwətkən Atamdindur; xunga ixinixinglar kerək; qünki nemini Uningdin anglisam, xuni dunyaƣa eytimən» degəndək bolsa kerək. ■ **8:26** Yḫ. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27** **«ular uning əzlirigə eytķanlirining ata tooƣruluķ ikənlikini qüxinəlmidi»** — «Ata» əz Atisi Huda, əlwəttə. Demisəkmu, Məsiḫning nemixķa bəzidə pəķət «Ata» wə baxķa yərlərdə «Atam» deyixini tətķiķ ķilix bək paydiliķ ixtur. □ **8:28** **«Silər Insan'ooƣlini kətürgəndin keyin…»** — «Insan'ooƣlining kətürülüxi» awwal Əysaning krestlinixi, andin asmanƣa kətürülüp Hudaning ong təripidə olturuxinmu kərsitidu. 12:32-34nimu kərüng. **«mening «Əzəldin Bar Bolƣuqi» ikənlikimni bilisilər»** — 24-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **8:28** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yḫ. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yḫ. 7:31. ■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. ■ **8:33** Mat. 3:9. ■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pet. 2:1.

lekin oƣul mənggü turidu. □ 36 Xuning üqün Oƣul silərni azad ḳilsa, ḫəḳiḳiy
azad bolisilər. □ ■ 37 Silərning Ibraḫimning nəsli ikənlikinglarni bilimən. Biraḳ
meni əltürməkqi boluwatisilər, qünki mening səzüm iqinglardin orun almidi.
38 Mən Atamning yenida kərgənlirimni eytiwatimən; silər bolsanglar əz atanglardin
kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!□ ■
39 Ular jawab berip: — Bizning atimiz Ibraḫimdur, — dedi.
Əysa ularƣa: — Əgər Ibraḫimning pərzəntliri bolsanglar, Ibraḫimning əməllirini
ḳilƣan bolattinglar! ■ 40 Biraḳ ḫazir əksiqə meni, yəni Hudadin angliƣan ḫəḳiḳətni
silərgə yətküzgən adəmni əltürüxkə ḳəstləysilər. Ibraḫim undaḳ ixni ḳilmiƣan. ■
41 Silər əz atanglarning ḳilƣinini ḳiliwatisilər! — dedi.
— Biz ḫaramdin bolƣan əməsmiz! Bizning pəḳət birla atimiz bar, U bolsa Hudadur!
— deyixti ular.□
42 Əysa ularƣa: — Atanglar Huda bolƣan bolsa, meni səygən bolattinglar; qünki
mən Hudaning baƣridin qiḳip, bu yərgə kəldim. Mən əzlükümdin kəlgən əməsmən,
bəlki Uning təripidin əwətilgənmən. □ ■ 43 Səzlirimni nemixḳa qüxənməysilər?
Eniḳki, mening səz-kalamim ḳuliḳinglarƣa kirməywatidu! 44 Silər atanglar
Iblistin bolƣansilər wə uning arzu-ḫəwəslirigə əməl ḳilixni halaysilər. U aləm
apiridə bolƣandin tartip ḳatil idi wə uningda ḫəḳiḳət bolmiƣaqḳa, ḫəḳiḳəttə
turmiƣan. U yalƣan səzligəndə, əz təbiitidin səzləydu, qünki u yalƣanqi wə
xundaḳla yalƣanqiliḳning atisidur. □ ■ 45 Lekin mən ḫəḳiḳətni səzliginim üqün,
manga ixənməysilər. 46 Ḳaysinglar meni gunaḫi bar dəp dəlilliyələysilər, ḳeni?
Ḫəḳiḳətni səzlisəm, nemə üqün manga ixənməysilər? 47 Hudadin bolƣan kixi
Hudaning səzlirini anglaydu; silər ularni anglimaysilər, qünki silər Hudadin bolƣan
əməssilər!■
48 Yəhudiylar uningƣa jawabən:
— Əjəba, bizning seni: «Samariyəlik ḫəm jin qaplaxḳan adəm»sən deginimiz tooƣra
əməsmu? — deyixti.□ ■
49 Əysa jawabən: — Manga jin qaplaxḳini yoḳ, bəlki mən Atamni ḫərmət ḳilimən;
lekin silər manga ḫərmətsizlik ḳiliwatisilər. ■ 50 Mən əz xan-xəripimni izdiməymən;
lekin buni izdigüqi ḫəm *uning üstidin* ḫəküm ḳilƣuqi Birsi bar. 51 Bərḫəḳ, bərḫəḳ,
mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, mening səz-kalamimni tutidiƣan kixi əbədil'əbəd
ölüm kərməydu.■

□ **8:35 «Ḳul ailidə mənggü turmaydu, lekin oƣul mənggü turidu»** — demək, birsi «ḳul» bolsa (muxu yərdə «gunaḫning ḳuli») ḫərḳandaḳ əy igisi bilən mənggülük munasiwəttə bolmaydu, uning ailə əzasi bolalmaydu; pəḳət əy igisining əz ailisidikilər bilənla mənggülük munasiwiti bolidu; əy igisining oƣli əy igisining ḫoḳuḳiƣa igə bolidu, əlwəttə. Əmdi «əy igisi» Huda bolsa, uning Oƣlimu toluḳ ḫoḳuḳluḳ bolidu, əlwəttə. Bu ix 36-ayəttiki ḫəḳiḳət bilən ziq baƣlinidu. □ **8:36 «Xuning üqün Oƣul silərni azad ḳilsa, ḫəḳiḳiy azad bolisilər»** — yuḳiriḳi izaḫatnimu kərüng. «Ḳul» «ḳul»ni azad ḳilmaydu, «ḳul»ni azad ḳilalaydiƣan pəḳət əzi azad bolƣan kixi, əlwəttə. Əmdi bu dunyada kim gunaḫdin azadtur? Məsiḫdin baxḳa ḫərbir kixi gunaḫning ḳulidur, ḫəḳiḳiy azad bolƣan kixi pəḳət «Oƣul», yəni Məsiḫdur; xuning bilən u baxḳilarni (ularda etiḳad bolsa) gunaḫning küqidin azad ḳilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2. □ **8:38 «silər bolsanglar əz atanglardin kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!»** — yaki «silər bolsanglar əz atanglardin angliƣanliringlarni ḳiliwatisilər!». ■ **8:38** Yḫ. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7. ■ **8:40** Yḫ. 17:17. □ **8:41 «Silər əz atanglarning ḳilƣinini ḳiliwatisilər!»** — «əz atanglar» — Iblisni kərsitidu, əlwəttə. 44-ayətni kərüng. **«Biz ḫaramdin bolƣan əməsmiz!»** — bu daritma gəp. Ular Əysaning Məryəmdin tuƣuluxini «bir atining wasitisi bilən əməs», bəlki «ḫaramdin bolƣan» dəp puritip, uningdin ewən tapmaḳqi idi. □ **8:42 «mən Hudaning baƣridin qiḳip…»** — grek tilida «mən Hudaning iqidin qiḳip…». ■ **8:42** Yḫ. 5:43; 7:29. □ **8:44 «… *Iblis* yalƣanqi wə xundaḳla yalƣanqiliḳning atisidur»** — yaki «… u (Iblis) yalƣanqi wə xundaḳla yalƣanqiliḳning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuḫa. 3:8. ■ **8:47** Yḫ. 6:37; 10:26,27; 1Yuḫa. 4:6. □ **8:48 ««Samariyəlik ḫəm jin qaplaxḳan adəm»sən»** — «Samariyəliklər» Yəhudiylar kəzgə ilmaydiƣan bir həlḳ bolup, ularning kəzḳarixiqə Samariyəliklər Hudaning səzini burmiliƣan kapirlar wə jin təgkənlərdur. ■ **8:48** Yḫ. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yḫ. 7:18. ■ **8:51** Yḫ. 5:24; 11:25.

52 Xuning bilən Yəhudiylar uningƣa:
— Sanga dərwəkə jin qaplaxqanliqini əmdi bilduq! Ḫətta *ḫəzriti* Ibraḫim wə
pəyƣəmbərlərmu əlgən tursa, sən qandaqsigə: «Mening səz-kalamimni tutidiƣan
kixi əbədil'əbəd ələüm tetimaydu» dəysən? 53 Əjəba, sən atimiz Ibraḫimdin
uluƣmusən? U əldi, pəyƣəmbərlər ḫəm əldi!? Sən əzüngni kim qilmaqqisən?■
54 Əysa jawabən mundaq dedi:
— Əgər mən əzümni uluƣlisam, undaqta uluƣluqum ḫeqnərsə ḫesablanmaytti.
Biraq meni uluƣliƣuqi — silər «U bizning Hudayimiz» dəp ataydiƣan Atamning
Əzidur. 55 Silər Uni tonumidinglar, lekin mən Uni tonuymən. Uni tonumaymən
desəm, silərdək yalƣanqi bolattim; biraq mən Uni tonuymən wə Uning səz-kalamini
tutimən. 56 Atanglar Ibraḫim mening künümni kəridiƣanliqidin yayrap-yaxnidi ḫəm
dərwəkə uni aldin'ala kərüp xadlandi.□ ■
57 — Sən tehi əllik yaxqa kirməy turup, Ibraḫimni kərdüngmu? — deyixti ular.
58 Əysa ularƣa:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, Ibraḫim tuƣulmastila, mən Bar
Bolƣuqidurmən! — dedi.□
59 Buning bilən ular uni qalma-kesək qiloƣili qollириƣa yərdin tax aldi; lekin Əysa
ularƣa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiqip kətti.□ ■

9

Əysaning tuƣma qariƣuni saqaytixi

1 Wə u yolda ketiwetip, tuƣma qariƣu bir adəmni kərdi. 2 Muhlisliri uningdin:
— Ustaz, kim gunaḫ qilip uning qariƣu tuƣuloƣiniƣa səwəb bolƣan? U əzimu ya
ata-anisimu? — dəp soraxti.□
3 Əysa mundaq jawab bərdi:
— Əzi yaki ata-anisining gunaḫ sadir qiloƣanliqidin əməs, bəlki Hudaning Əz əməlliri
uningda ayan qilinsun dəp xundaq bolƣan. 4 Künning yoruqida, meni Əwətküqining
əməllirini ada qilixim kerək. Kəq kirsə, xu qaƣda ḫeqkim ix qilalmaydu.□ 5 Mən
dunyada turƣan waqtimda, dunyaning nuri əzümdurmən.■
6 Bu səzlərni qiloƣandin keyin, u yərgə tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni
ḫeliqi adəmning kəzlirigə sürüp qoydi■ 7 wə uningƣa: «Siloam kəlqiki»gə
berip yuyuwətkin» dedi («Siloam» *ibraniyqə səz bolup*, «əwətilgən» degən mənini

---

■ **8:53** Ibr. 11:13. □ **8:56** **«Atanglar Ibraḫim mening künümni kəridiƣanliqidin yayrap-yaxnidi»** — Əysaning «mening künüm» degini nemini kərsitidu? Bizningqə bu ibarə: (1) uning dunyaƣa kelixini kərsitidu; (2) uning xan-xərəp iqidə qaytip kelidiƣan küninimu kərsitidu. Ibraḫim qaqan aldin'ala buni kərgən? Yəhudiy «Rabbilar»ning kəpinqisi «Ibraḫim Isḫaqni qurbanlik qilixqa sunƣan waqitta baqiy aləm uningƣa ayan qilinƣan» dəp qaraytti wə bizmu bu pikirgə mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13. □ **8:58** **«Ibraḫim tuƣulmastila, mən Bar Bolƣuqidurmən!»** — «mən Bar Bolƣuqidurmən» degini yənila «Mis.» 3:14də, Musa pəyƣəmbərgə wəḫiy qilinƣan, Hudaning «Mən Əzümdurmən», yaki bolmisa «Mən Əzəldin Bar Bolƣuqidurmən» degən uluƣ namini kərsitidu. Əysaning bu namni əzigə alƣini uning Hudalik təbiitini kərsitidu. Yəhudiylar uning bu gepini tooƣra qüxinidu, lekin qət'iy ixənməydu (59-ayətni kərüng). □ **8:59** **«Buning bilən ular uni qalma-kesək qiloƣili qollириƣa yərdin tax aldi»** — Yəhudiy həlqi uning səzining mənisini tooƣra qüxinətti, lekin ixənməy «kupurluk qiloƣuqi!» dəp uni əltürməkqi idi. **«lekin Əysa ularƣa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiqip kətti»** — bəzi kəna kəqürmilərdəPəqət «lekin Əysa əzini daldiƣa elip, ibadəthanidin qiqip kətti» deyilidu. ■ **8:59** Luqa 4:29; Yḫ. 10:31,39; 11:8. □ **9:2** **«Ustaz»** — Grek tilida «Rabbi». □ **9:4** **«meni Əwətküqining əməllirini ada qilixim kerək»** — yaki «meni Əwətküqining əməllirini ada qiliximiz kerək». **«Kəq kirsə, xu qaƣda ḫeqkim ix qilalmaydu»** — Əysaning yər yüzidə bolidiƣan hizmitigə bəlkim pəqət altə ay qalƣan bolsa kerək. ■ **9:5** Yəx. 42:6; Luqa 2:32; Yḫ. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23.

bildüridu). Xuning bilən ḫeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiоlan bolup ḳaytip kəldi.□ 8 Ḳoxniliri wə u ilgiri tiləmqilik ḳiloḫinida uni kərgənlər:
— Bu olturup tiləmqilik ḳilidiоlan ḫeliḳi adəm əməsmu? — deyixip kətti.■
9 Bəzilər: «Ḫəə, xu ikən» desə, yənə bəzilər: «Yaḳ. u əməs, lekin uningоla ohxaydikən» deyixti.
Biraḳ u əzi:
— Mən dəl xu kixi bolimən! — dedi.
10 — Undaḳta kəzliring ḳandaḳ eqildi? — dəp soraxti ular.
11 U jawabən mundaḳ dedi:
— Əysa isimlik bir kixi *tükürükidin* lay ḳilip kəzlirimgə sürüp ḳoyuwidi, manga: «Siloam kəlqikigə berip yuyuwətkin» degənidi. Mən berip yuyuwidim, kərələydiоlan boldum.
12 — U ḫazir ḳəyərdə? — dəp soraxti ular.
— Bilməymən, — dedi u.

Pərisiylərning məjizini sürüxtürüxi

13 Halayiḳ ilgiri ḳariоlu boloḫan bu adəmni Pərisiylərning aldiоla elip berixti 14 (əslidə Əysa lay ḳilip bu adəmning kəzlirini aqḳan kün dəl xabat küni idi). ■ 15 Xuning bilən Pərisiylər ḳaytidin bu adəmdin ḳandaḳ kərələydiоlan boloḫinini soriwidi, u ularоla:
— U kəzlirimgə lay *sürüp* ḳoydi, mən yuyuwidim wə mana, kərələydiоlan boldum! — dedi.
16 Xuning bilən Pərisiylərdin bəziliri:
— U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu, — deyixti.
Yənə bəziliri:
— U gunaḫkar adəm bolsa, ḳandaḳlarqə bundaḳ məjizilik alamətlərni yaritalaytti? — deyixti.
Buning bilən ularning arisida bəlünüx pəyda boldi. □ ■ 17 Ular ḳariоlu adəmdin yənə:
— U kəzliringni eqiptu, əmdi sən u tooḫruluḳ nemə dəysən? — dəp soraxti.
U: — U bir pəyоləmbər ikən, — dedi.■
18 Yəhudiylar kərələydiоlan ḳilinоlan kixining ata-anisini tepip kəlmigüqə, burun uning ḳariоlu ikənlikigə wə ḫazir kərələydiоlan ḳilinоlanliḳiоla ixənməytti. Xunga ular uning ata-anisini qaḳirtip, 19 ulardin:
— Bu silərning ooḫlunglarmu? Tuoḫma ḳariоlu, dəwatattinglar? Əmdi ḫazir ḳandaḳlarqə kərələydiоlan bolup ḳaldi? — dəp soraxti.
20 Ata-anisi ularоla: — Uning bizning ooḫlimiz ikənliki, xundaḳla tuoḫuluxidinla ḳariоlu ikənlikini bilimiz; 21 lekin ḫazir ḳandaḳlarqə kərələydiоlan bolup ḳaloḫanliḳini, kəzlirini kim aqḳanliḳini bilməymiz. U qong adəm tursa, *buni* əzidin soranglar, u əzi dəp bərsun, — dəp jawab bərdi.
22 Ata-anisining xundaḳ deyixi Yəhudiylardin ḳorḳḳanliḳi üqün idi; qünki Yəhudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooḫlap qiḳirilsun dəp

□ **9:7** **«Siloam»** — Ibraniy tilida «Siloḫa». ***«Əysa*** uningоla: «Siloam kəlqiki»gə berip yuyuwətkin» dedi... ḫeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiоlan bolup ḳaytip kəldi» — bu kor adəm ibadəthaniоla yeḳin jayda tiləmqilik ḳilip olturоlan bolsa, ibadəthanidin «Siloam kəlqiki»gə bir kilometrdək kelətti. Xuning üqün bu səpər kor adəmning ixənqigə nisbətən heli bir sinaḳ idi. Lay ḳattiḳlaxḳandin keyin u kəzlirini ḫeq aqalmioлan ḫalda muxu uzun yolni mengixi kerək idi. Bu kor adəm üqün intayin eoḫir idi, əlwəttə. Uning üstigə yolni bikar mangsa kəp «tiləmqilik waḳti» israp bolup ketətti. ■ **9:8** Ros. 3:2. ■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luḳa 6:1; Yḫ. 5:9. □ **9:16** **«U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu»** — ular «u xabat künini tutmaydu» dəydu. Qünki ular Əysaning tükürükidin lay ḳilixni «əmgək ḳilix», xundaḳla xabatning «dəm elix prinsipi»ni buzux, dəp ḳaraytti. Əysa bolsa «Atamning əməllirini ada ḳilixim kerək» degənidi (4-ayət). Demək, «ix ḳiloḫuqi» yaki «əməl ḳiloḫuqi» əslidə Huda Əzidur. Uningdin baxḳa kim xundaḳ məjizə yaritaytti? ■ **9:16** Yḫ. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 4:19; 6:14.

ḳarar ḳiloɣanidi. □ ■ 23 Xu səwəbtin uning ata-anisi: «U qong adəm tursa, *buni* өzidin soranglar» degənidi.
24 Pərisiylər əslidə ḳarioɣu boloɣan adəmni yənə qaḳirip uningoɣa:
— Hudaoɣa xan-xərəp berip *ḳəsəm ḳil*! Biz bu adəmning gunaḫkar ikənlikini bilimiz, — deyixti.□ ■
25 U mundaḳ jawab bərdi:
— U gunaḫkarmu, əməsmu, bilməymən. Biraḳ mən xu birla ixni bilimənki, ḳarioɣu idim, ḫazir kərələydioɣan boldum.
26 Ular uningdin yənə bir ḳetim:
— U seni ḳandaḳ ḳildi? Kөzliringni ḳandaḳ aqti? — dəp soraxti.
27 U jawabən:
— Silərgə alliḳaqan eyttim, biraḳ ḳulaḳ salmidinglar. Silər nemə dəp ḳaytidin anglaxni halap ḳaldinglar? Silərmu uning muhlisliri bolay dəwatamsilər?! — dedi.
28 Buning bilən, ular uni ḳattiḳ tillap:
— Sən ḫeliḳining muhlisi! Biz bolsaḳ Musa *pəyoɣəmbərning* muhlislirimiz. 29 Hudaning Musaoɣa səzligənlikini bilimiz; lekin bu nemining bolsa ḳəyərdin kəlgənlikinimu bilməymiz, — deyixti.
30 Ḫeliḳi adəm ularoɣa mundaḳ jawab ḳayturdi:
— Ajayip ixḳu bu! Gərqə silər uning ḳəyərdin kəlgənlikini bilmigininglar bilən, u mening kөzlirimni aqti. 31 Biz bilimizki, Huda gunaḫkarlarning tiləklirini anglimaydu; biraḳ Өzigə ihlasmən bolup iradisigə əməl ḳiloɣuqilarningkini anglaydu. ■ 32 Dunya apiridə boloɣandin tartip, birərsining tuoɣma ḳarioɣuning kөzini aqḳanliḳini anglap baḳḳan əməs. 33 Əgər bu adəm Hudadin kəlmigən bolsa, ḫeqnemə ḳilalmioɣan bolatti.
34 Ular uni:
— Sən tүptin gunaḫ iqidə tuoɣuloɣan turuḳluḳ, bizgə təlim bərməkqimusən? — deyixip, uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳiriwetixti.□

Roḫiy ḳarioɣuluḳ

35 Əysa ularning uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳaroɣanliḳini anglap, uni izdəp tepip:
Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən? — dəp soridi.□
36 U jawabən: — Təḳsir, u kim? Mən uningoɣa etiḳad ḳilay, — dedi.
37 — Sən ḫəm uni kərdüng ḫəm mana, ḫazir sən bilən səzlixiwatḳan dəl xuning өzi, — dedi Əysa uningoɣa.
38 Ḫeliḳi adəm:
— I Rəb, etiḳad ḳilimən! — dəp, uningoɣa səjdə ḳildi.

□ **9:22 «Yəḫudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooɣlap qiḳirilsun dəp ḳarar ḳiloɣanidi»** — «sinagogtin qiḳirilix»ning nətijisi, jəmiyəttikilərdin ḫeqkim sinagogtin qiḳiriloɣan kixi bilən bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **9:22** Yḫ. 7:13; 12:42. □ **9:24 «Hudaoɣa xan-xərəp berip ḳəsəm ḳil»** — Əslidə grek tilida «ḳəsəm ḳil» degən səz yoḳ idi. Bu ayəttə xu səz bolmisimu, xu mənə qiḳip turidu (məsilən «Yəxua» 7:19ni kөrüng). Xuning üqün bu jümlining mənisi «Əysaoɣa əməs, bəlki Hudaoɣa xan-xərəp bər» degənlik əməs, bəlki «Hudani uluoɣlax üqün rast gəp ḳil, bu məjizə əslidə qong bir aldamqiliḳ əməsmu?» degəndək. ■ **9:24** Yə. 7:19. ■ **9:31** Zəb. 66:18; Pənd. 15:29; 28:9; Yəx. 1:15; Mik. 3:4. □ **9:34 «ular... uni sinagogtin ḳooɣlap qiḳiriwetixti»** — 22-ayət wə izaḫatni kөrüng. □ **9:35 «Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Sən, Insan’ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?» dəp pütülgən.

39 — Mən korlarni kəridiɵan bolsun, kəridiɵanlarni kor bolsun dəp bu dunyaɵa
ḥəküm qiḳirixḳa kəldim, — dedi Əysa.□ ■
40 Uning yenidiki bəzi Pərisiylər bu səzlərni anglap uningdin:
— Bizmu kormu? — dəp soraxti. 41 Əysa ularɵa: — Kor bolɵan bolsanglar,
gunaḥinglar bolmaytti; lekin silər ḥazir «kərüwatimiz» degininglar üqün silərgə
gunaḥ ḥesabliniweridu, — dedi.

10

Əysa səzini dawam ḳilidu — «Mən yahxi ḳoy baḳḳuqidurmən»

1 Bərḥək, bərḥək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoy ḳotiniɵa ixiktin kirməy,
baxḳa yərdin yamixip kirgən kixi ooɵri wə ḳaraḳqidur. 2 Ixiktin kiridiɵan kixi bolsa
ḳoylarning padiqisidur. 3 Ixik baḳar uningɵa ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning
awazini anglap tonuydu; u əz ḳoylirining isimlirini bir-birlə qaḳirip ularni sirtḳa
baxlap qiḳidu.□ 4 U ḳoylirining ḥəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida
mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini
tonuydu.□ 5 Lekin ular yat adəmning kəynidin mangmaydu, bəlki uningdin ḳaqidu;
qünki ular yatlarning awazini tonumaydu.
6 Əysa bu təmsilni ularɵa səzlə bərgini bilən, lekin ular uning əzlirigə nemə
dəwatḳanliḳini ḥeq qüxənmidi. 7 Xunga Əysa ularɵa yənə mundaḳ dedi:
— Bərḥək, bərḥək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoylarning ixiki əzümdurmən.□
8 Məndin ilgiri kəlgənlərning ḥəmmisi ooɵri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɵa
ḳulaḳ salmidi.□ 9 Ixik əzümdurmən. Mən arḳiliḳ kirgini ḳutḳuzulidu ḥəm kirip-
qiḳip, ot-qəplərni tepip yeyələydu. ■ 10 Ooɵri bolsa pəḳət ooɵrilax, əltürüx wə buzux
üqünla kelidu. Mən bolsam ularni ḥayatliḳḳa erixsun wə xu ḥayatliḳi mol bolsun
dəp kəldim.□

□ **9:39 «Mən korlarni kəridiɵan bolsun, kəridiɵanlarni kor bolsun dəp bu dunyaɵa ḥəküm qiḳirixḳa kəldim»** — «ḥəküm qiḳirixḳa kəldim» — Bu «ḥəküm» tooɵruluḳ «Yəx.» 42:1 wə uningdiki izaḥatni kərüng. Bu ḳandaḳ «ḥəküm»? Bizningqə Yəxaya pəyoɵəmbərning bexaritidə eytiloɵandək az degəndə bu «ḥəküm»ning əq təripi bardur: (1) etiḳadqilaroɵa tooɵra kəzḳaraxlarni yətküzüx; (2) Hudaning kəp ixlar üstidiki ḥəkümlirini bildürüx; (3) Məsiḥning həwiri kixilərning kəlbini yaki yoruḳ yaki tehimu ḳarangoɵu, kor ḳilix; huddi Yəxaya pəyoɵəmbər əz waḳtida Hudaning səz-kalamini Israiloɵa yətküzgəndə, Israilning əḥwali «Silər anglaxni anglaysilər, biraḳ qüxənməysilər; kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər» («Yəx.» 6:9-10) degəndək boloɵanoɵa ohxax. «Yəx.» 44:18nimu kərüng. ■ **9:39** Yḥ. 3:17; 12:47. □ **10:3 «Ixik baḳar uningɵa ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning awazini anglap tonuydu...»** — «ixik baḳar» bəlkim Qəmüldürgüqi Yəḥyani kərsitixi mumkin. Bu ayət ḥəm 4-ayətkə munasiwətlik, «Mik.» 2:13 wə izaḥatni kərüng. □ **10:4 «U ḳoylirining ḥəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini tonuydu»** — demisəkmu, Ottura Xərḳtiki ḳoyqilar dəl xundaḳ yol bilən ḳoylarni baḳidu. Ḳoyqi barliḳ ḳoylaroɵa isim ḳoyup ularni bu isim bilən qaḳiridu. U daim «ḳoylirini baxlaydu», ular uning awazi bilən əgixip mangidu. Adəttə ḳoyqining ḳoylarni «ḥəydəx»ning ḥeq ḥajiti yoḳ. □ **10:7 «ḳoylarning ixiki əzümdurmən»** — Ottura Xərḳtə padiqilar keqidə ḳoylarni ḳooɵdax üqün ḳotanning aoɵzida tooɵrisioɵa yetip uhlaydu. Xuning bilən ular əzlirini «ḳoylarning ixiki» dəydu. Undaḳ ḳoyqilar ḥərküni «əz ḳoyliri üqün jenini pida ḳilidu». □ **10:8 «Məndin ilgiri kəlgənlərning ḥəmmisi ooɵri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɵa ḳulaḳ salmidi»** — bu yərdə Əysaning kəzdə tutḳini Təwrattiki pəyoɵəmbərlər əməs, bəlki əzlirini «Israilni baḳḳuqilar» dəp atiwaloɵanlar — yəni Pərisiylər, bax kaḥinlar, Təwrat ustazliri, Yəḥudiy aḳsaḳalliri, xundaḳla əzidin ilgiri pəyda boloɵan «sahta Məsiḥlər» (məsilən, «Ros.» 5:36-37)din ibarət. Israiloɵa baḳḳuqi bolux kerək boloɵanlar əksiqə padidin payda-mənpəət alidioɵanlaroɵa aylanduruloɵan («Yər.» 23-bab, «Əz.» 34-babni kərüng). ■ **10:9** Yḥ. 14:6. □ **10:10 «Ooɵri bolsa pəḳət ooɵrilax, əltürüx wə buzux üqünla kelidu»** — «əltürüx» grek tilida «booɵuzlax».

11 Yahxi padiqi өzümdurmən. Yahxi padiqi ḳoylar üqün өz jenini pida ḳilidu.
□ ■ 12 Lekin mədikar undaḳ ḳilmaydu. U bəlki nə ḳoylarning igisi nə padiqisi
bolmiọaqḳa, bөrining kəlginini kөrsə, ḳoylarni taxlap ḳaqidu wə bөrə kelip ḳoylarni
titip tiripirən ḳiliwetidu. □ ■ 13 Əmdi mədikar bolsa pəḳət ḥəḳḳini dəp ixləp,
ḳoylarọa kөngül bəlməy bədər ḳaqidu.
14-15 Yahxi padiqi өzümdurmən. Ata meni toniọinidək mən atini tonuọinimdək, mən
өzümningkilərni tonuymən wə өzümningkilərmu meni tonuydu; ḳoylar üqün jenim
pida. ■ 16 Bu ḳotandin bolmiọan baxḳa ḳoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim
kerək wə ularmu awazimni anglaydu; xuning bilən bir pada bolidu, xundaḳla
ularning bir padiqisi bolidu.□ ■
17 Ata meni xu səwəbtin səyiduki, mən jenimni ḳayturuwelixim üqün uni pida
ḳilimən. ■ 18 Jenimni ḥeqkim məndin alalmaydu, mən uni өz ihtiyarim bilən pida
ḳilimən. Mən uni pida ḳilixḳa ḥoḳuḳluḳmən wə xundaḳla uni ḳayturuwelixḳimu
ḥoḳuḳluḳmən; bu əmrni Atamdin tapxuruwaloọanmən.■
19 Bu səzlər tüpəylidin Yəhudiylar arisida yənə bөlünüx pəyda boldi. ■ 20 Ulardin
kөp adəmlər:
— Uningọa jin qaplixiptu, u jөylüwatidu, nemə üqün uning səzigə ḳulaḳ
saloọudəksilər? — deyixti.■
21 Yənə bəzilər bolsa:
— Jin qaplaxḳan adəmning səzliri bundaḳ bolmaydu. Jin ḳandaḳmu ḳarioọularning
kөzlirini aqalisun?! — deyixti.■

Əysaning qətkə ḳeḳilixi

22 Ḳix pəsli bolup, Yerusalemda «Ḳayta beoọixlax ḥeyti» өtküzülüwatatti. □ 23 Əysa
ibadəthanidiki «Sulaymanning pexaywini»da aylinip yürətti. ■ 24 Yəhudiylar uning
ətrapioọa olixiwelip:
— Bizni ḳaqanoọiqə tit-tit ḳilip tutuḳluḳta ḳaldurmaḳqisən? Əgər Məsiḥ bolsang,
bizgə oquḳini eyt, — deyixti.□
25 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Mən silərgə eyttim, lekin ixənməysilər. Atamning nami bilən ḳiloọan
əməllirimning өzi manga guwaḥliḳ beridu. ■ 26 Biraḳ mən silərgə eytḳinimdək,
silər etiḳad ḳilmidinglar, qünki mening ḳoylirimdin əməssilər. 27 Mening ḳoylirim
mening awazimni anglaydu, mən ularni tonuymən wə ular manga əgixidu. ■ 28 Mən
ularọa mənggülük ḥayat ata ḳilimən; ular əsla ḥalak bolmaydu. Ḥeqkim ularni
ḳolumdin tartiwalalmaydu. ■ 29 Ularni manga təḳdim ḳiloọan atam ḥəmmidin

---

□ **10:11** **«Yahxi padiqi ḳoylar üqün өz jenini pida ḳilidu»** — «**yahxi** padiqi» boloọandin keyin baxḳa hil padiqilar bolamdu? Bu tooọrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **10:11** Yəx. 40:11; Əz. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pet. 5:4. □ **10:12** **«bөrə kelip ḳoylarni titip tiripirən ḳiliwetidu»** — yaki «bөrə kelip ḳoylarni tutuwelip tiripirən ḳiliwetidu». ■ **10:12** Zək. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḥ. 6:46; 7:29. □ **10:16** **«Bu ḳotandin bolmiọan baxḳa ḳoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim kerək ... xuning bilən bir pada bolidu, xundaḳla ularning bir padiqisi bolidu»** — ḥeqḳandaḳ xübḥə yoḳki, muxu yərdə «bu ḳotandin bolmiọan»lar Məsiḥkə etiḳad ḳilidiọan Yəhudiy əməslərni kөrsitidu. ■ **10:16** Əz. 37:22. ■ **10:17** Yəx. 53:12. ■ **10:18** Yḥ. 2:19. ■ **10:19** Yḥ. 7:12; 9:16. ■ **10:20** Yḥ. 7:20; 8:48, 52. ■ **10:21** Mis. 4:11; Zəb. 94:9; 146:8 □ **10:22** **«Ḳayta beoọixlax ḥeyti»** — (ibadəthanini) «ḳayta beoọixlax ḥeyti» bolsa miladiyədin ilgiri 164-yili «Yəhuda Makkabus» ibadəthanini Yunandikilərning butpərəslikidin ḳayturuwelip, uni ḳaytidin Hudaning yoliọa atap beoọixlioọanliḳini təbrikləydioọan ḥeyt. Bu ḥeyt Yəhudiylar arisida ḥaziroọiqə «Hannukaḥ» dəp atilidu. ■ **10:23** 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ **10:24** **«Bizni ḳaqanoọiqə tit-tit ḳilip tutuḳluḳta ḳaldurmaḳqisən?»** — grek tilida «jenimizni ḳaqanoọiqə tit-tit ḳilip tutuḳluḳta ḳaldurmaḳqisən?». ■ **10:25** Yḥ. 5:36. ■ **10:27** Yḥ. 8:47. ■ **10:28** Yḥ. 6:39; 17:12; 18:9.

üstündur wə ḫeqkim ularni atamning ḳolidin tartiwalalmaydu. 30 Mən wə Ata
əslidinla birdurmiz.□ ■
31 Buning bilən Yəhudiylar yənə uni qalma-kesək ḳilixmaḳqi bolup, yərdin ḳollirioɣa
tax elixti.■
32 Əysa ularoɣa: — Atamdin kəlgən nuroɣun yahxi əməllərni silərgə kərsəttim. Bu
əməllərning ḳaysisi üqün meni qalma-kesək ḳilmaḳqisilər? — dedi.
33 — Seni yahxi bir əməl üqün əməs, bəlki kupurluḳ ḳiloɣining üqün qalma-kesək
ḳilimiz. Qünki sən bir insan turuḳluḳ, əzüngni Huda ḳilip kərsətting! — dedi
Yəhudiylar jawabən.■
34 Əysa ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silərgə təwə muḳəddəs ḳanunda «Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər» dəp pütülgən
əməsmu? □ ■ 35 Huda əz səz-kalamini yətküzgənlərni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə
(wə muḳəddəs yazmilarda eytiloɣini ḫərgiz küqtin ḳalmaydu) 36 nemə üqün Ata
Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən»
desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər? □ ■ 37 Əgər Atamning əməllirini
ḳilmisam, manga ixənmənglar. ■ 38 Biraḳ ḳilsam, manga ixənmigən ḫaləttimu,
əməllərning əzlirigə ixininglar. Buning bilən Atining məndə ikənlikini, meningmu
Atida ikənlikimni ḫəḳ dəp bilip etiḳad ḳilidioɣan bolisilər.■
39 Buning bilən ular yənə uni tutmaḳqi boldi, biraḳ u ularning ḳolliridin ḳutulup, u
yərdin kətti. ■ 40 Andin u yənə Iordan dəryasining u ḳetioɣa, yəni Yəḫya *pəyoɣəmbər*
dəslipidə adəmlərni qəmüldürgən jayoɣa berip, u yərdə turdi.■
41 Nuroɣun kixilər uning yenioɣa kəldi. Ular:
— Yəḫya ḫeq məjizilik alamət kərsətmigən, lekin uning bu adəm tooɣrisida barliḳ
eytḳanliri rast ikən! — deyixti. 42 Xuning bilən nuroɣunlioɣan kixilər bu yərdə
uningoɣa etiḳad ḳildi.

11

Lazarusning əlümi

1 Lazarus degən bir adəm kesəl bolup ḳaloɣanidi. U Məryəm wə ḫədisi Marta turoɣan,
Bəyt-Aniya degən kənttə turatti 2 (bu Məryəm bolsa, Rəbgə huxbuy mayni sürkigən,
putlirini əz qaqliri bilən ertip ḳurutḳan ḫeliḳi Məryəm idi; kesəl bolup yatḳan
Lazarus uning inisi idi).□ ■

□ **10:30** **«Mən wə Ata əslidinla birdurmiz»** — «Ḳan» 32:39ni kərüng. Muxu yərdə Məsiḫning «bir» degini, yuḳirida tiloɣa elinoɣan ixlirida əzining Huda'ata bilən birgə bir boloɣanliḳini təkitləydu. ■ **10:30** Yəx. 54:5; Yḫ. 5:19; 14:9; 17:5. ■ **10:31** Yḫ. 8:59; 11:8. ■ **10:33** Yḫ. 5:18. □ **10:34** **«Silərgə təwə muḳəddəs ḳanun»** — 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər»** — bu səzlər «Zəb.» 82:6də tepilidu. Toluḳ eytsaḳ «Mən eyttim: — Silər ilaḫlar ikənsilər; ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣullirisilər» degən bolup, bu səz əslidə sot məjlisigə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»oɣa, yəni Hudaning həlḳigə soraḳqi boloɣan yaki əz həlḳi arisida ḫərḳandaḳ ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlərgə eytiloɣanidi. Ular muxu ixta, ḫəmmini soraḳ ḳiloɣuqi Hudaoɣa ohxap kətkəqkə, «ilaḫlar» deyilidu. 35-36-ayət wə izaḫatini kərüng. «Zəb.» 82:1diki izaḫatnimu kərüng. ■ **10:34** Zəb. 82:6 □ **10:36** **«Nemə üqün Ata Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən» desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər?»** — bu 36-ayət boyiqə, Huda «Zəbur»da «Hudaning **səz-kalami yətküzülgənlər**»ni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə, **Hudaning Səz-Kalamining Əzi** dunyaoɣa kəlgəndə, «Hudaning Ooɣlimən» desə, bu ḳandaḳmu kupurluḳ bolidu? ■ **10:36** Yḫ. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yḫ. 15:24. ■ **10:38** Yḫ. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luḳa 4:29; Yḫ. 8:59. ■ **10:40** Yḫ. 1:28; 3:23. □ **11:2** **«bu Məryəm bolsa, rəbgə huxbuy mayni sürkigən, putlirini əz qaqliri bilən ertip ḳurutḳan ḫeliḳi Məryəm idi; kesəl bolup yatḳan Lazarus uning inisi idi»** — bu ix dəsləptə «Mat.» 26:6-13 wə «Mar.» 14:3-9də wə keyin «Yuḫ.» 12:3-8də hatirilinidu. Yuḫanna oḳurmənlər bu ixtin Injildiki baxḳa «bayanlar» arḳiliḳ alliḳaqan həwər tapḳan, dəp pərəz ḳilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luḳa 7:37; Yḫ. 12:3.

3 Lazarusning ḫədiliri Əysaoɣa həwərqi əwətip: «I Rəb, mana sən səygən *dostung* kesəl bolup ḳaldi» dəp yətküzdi.
4 Lekin Əysa buni anglap:
— Bu kesəldin ölüp kətməydu, bəlki bu arḳilиḳ Hudaning Ooɣli uluoɣlinip, Hudaning xan-xəripi ayan ḳilinidu — dedi.■
5 Əysa Marta, singlisi wə Lazarusni tolimu səyətti. 6 Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliɣan bolsimu, özi turuwatḳan jayda yənə ikki kün turdi.□ 7 Andin keyin u muhlisliriɣa:
— Yəḫudiyəgə ḳayta barayli! — dedi.
8 Muhlisliri uningoɣa:
— Ustaz, yeḳindila *u yərdiki* Yəḫudiylar seni qalma-kesək ḳilmaḳqi boloɣan tursa, yənə u yərgə ḳayta baramsən? — deyixti.□ ■
9 Əysa mundaḳ dedi:
— Kündüzdə on ikki saət bar əməsmu? Kündüzi yol mangoɣan kixi putlaxmas, qünki u bu dunyaning yoruḳini köridu. 10 Lekin keqisi yol mangoɣan kixi putlixar, qünki uningda yoruḳluḳ yoḳtur.
11 Bu səzlərni eytḳandin keyin, u:
— Dostimiz Lazarus uhlap ḳaldi; mən uni uyḳusidin oyoɣatḳili barimən, — dəp ḳoxup ḳoydi.■
12 Xunga muhlislar uningoɣa:
— I Rəb, uhlioɣan bolsa, yahxi bolup ḳalidu, — dedi.
13 Ḫalbuki, Əysa Lazarusning ölümi tooɣruluḳ eytḳanidi, lekin ular u dəm elixtiki uyḳuni dəwatidu, dəp oylaxti. 14 Xunga Əysa ularoɣa oquḳini eytip:
— Lazarus öldi, — dedi. 15 — Biraḳ silərni dəp, silərning etiḳad ḳilixinglar üqün, *uning ḳexida* bolmioɣanliḳimoɣa huxalmən. Əmdi uning yenioɣa barayli, — dedi.
16 «Ḳoxkezək» dəp atilidioɣan Tomas baxḳa muhlisdaxlirioɣa:
— Bizmu uning bilən billə barayli ḫəm uning bilən billə öləyli, — dedi.□

Əysaning Lazarusni tirildürüxi

17 Əysa muhlisliri bilən Bəyt-Aniyaoɣa baroɣanda, Lazarusning yərlikkə ḳoyuloɣinioɣa allиḳaqan tət kün boloɣanliḳi uningoɣa məlum boldi. 18 Bəyt-Aniya Yerusalemoɣa yeḳin bolup, uningdin altə qaḳirimqə yiraḳlиḳta idi, □ 19 xuning bilən nuroɣun Yəḫudiylar Marta bilən Məryəmgə inisi tooɣrisida təsəlli bərgili ularning yenioɣa kəlgənidi. 20 Marta əmdi Əysaning keliwatḳinini anglapla, uning aldioɣa qiḳti. Lekin Məryəm bolsa öyidə olturup ḳaldi.
21 Marta əmdi Əysaoɣa: — I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim ölmigən bolatti. 22 Ḫeliḫəm Hudadin nemini tilisəng, Uning sanga xuni beridioɣanliḳini bilimən, — dedi.
23 — Ining ḳayta tirilidu, — dedi Əysa.
24 Marta:
— Ahirḳi künidə, yənə tirilix künidə uning jəzmən tirilidioɣanliḳini bilimən, — dedi.■

■ **11:4** Yḫ. 9:3; 11:40. □ **11:6** **«Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliɣan bolsimu, özi turuwatḳan jayda yənə ikki kün turdi»** — bu ayəttiki «xunga» bəlkim oḳurmənlərni ḫəyran ḳalduridu. Bizdə ḳilqə xübḫə yoḳki, Huda Özini səygənlərnimu intayin səygəqkə, ularning Hudaning ḫəḳiḳiy xan-xəripi wə uluoɣluḳini kərüp qüxinixi, xundaḳla etiḳadining küqəytilixi üqün bəzidə beximizdin bu ixḳa ohxap ketidioɣan azablиḳ ixlarni ətküzidu (15-ayətni kərüng). □ **11:8** **«Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yḫ. 8:59; 10:31. ■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luḳa 8:52. □ **11:16** **««Ḳoxkezək» dəp atilidioɣan Tomas»** — drek tilida ««Didimos» dəp atilidioɣan Tomas». □ **11:18** **«altə qaḳirim»** — grek tilida «on bəx stadiyon». Bir «stadiyon» 185 metr idi. ■ **11:24** Dan. 12:2; Luḳa 14:14; Yḫ. 5:29.

25 Əysa uningoɣa: — Tirilix wə ḫayatlik mən өzümdurmən; manga etikad kiloɣuqi
kixi өlsimu, ḫayat bolidu; ■ 26 wə ḫayat turup, manga etikad kiloɣuqi əbədil'əbəd
өlməs; buningoɣa ixinəmsən?■
27 U uningoɣa: — Ixinimən, i Rəb; sening dunyaoɣa kelixi mukərrər boloɣan Məsiḫ,
Hudaning Ooɣli ikənlikinggə ixinimən.■
28 Buni dəp bolup, u berip singlisi Məryəmni astioɣina qakirip:
— Ustaz kəldi, seni qakiriwatidu, — dedi.
29 Məryəm buni anglap, dərḫal ornidin turup, uning aldioɣa bardi 30 (xu pəyttə Əysa
tehi yezioɣa kirmigən bolup, Marta uning aldioɣa mengip, uqrixip kaloɣan yərdə idi).
31 Əmdi *Məryəmgə* təsəlli beriwatkan, өydə uning bilən olturoɣan Yəḫudiylar uning
aldirap kopup sirtka qikip kətkinini kөrüp, uni kəbrigə berip xu yərdə yioɣa-zar
kiloɣili kətti, dəp oylap, uning kəynidin mengixti.
32 Məryəm əmdi Əysa bar yərgə baroɣanda uni kөrüp, ayioɣioɣa өzini etip:
— I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim өlmigən bolatti! — dedi.
33 Əysa Məryəmning yioɣa-zar kiloɣinini, xundakla uning bilən billə kəlgən Yəḫudiy
həlkning yioɣa-zar kilixkinini kөrgəndə, roḫida kattik pioɣan qekip, köngli tolimu
biaram boldi wə: □ 34 — Uni kəyərgə koydunglar? — dəp soridi.
— I Rəb, kelip kөrgin, — deyixti ular.
35 Əysa köz yexi kildi. □ ■ 36 Yəḫudiy həlki: — Karanglar, u uni kanqilik söygən! —
deyixti. 37 Wə ulardin bəziliri:
— Karioɣuning kөzini aqkan bu kixi kesəl adəmni өlümdin saklap kalalmasmidi? —
deyixti.
38 Əysa iqidə yənə kattik pioɣan qekip, kəbrining aldioɣa bardi. Kəbri bir oɣar idi;
uning kirix aoɣzioɣa qong bir tax koyukluk idi. 39 Əysa:
— Taxni eliwetinglar! — dedi.
Өlgüqining ḫədisi Marta:
— I Rəb, yərlikkə koyoɣili tөt kün boldi, ḫazir u purap kətkəndu, — dedi.
40 Əysa uningoɣa:
— Mən sanga: «Etikad kilsang, Hudaning xan-xəripini kөrisən» degənidimoɣu! —
dedi.
41 Buning bilən halayik taxni eliwətti. Əysa kөzlirini asmanoɣa tikip mundak dua
kildi:
— I Ata, tilikimni anglioɣining üqün sanga təxəkkür eytimən. 42 Tiləklirimni ḫəmixə
anglaydioɣanlikingni bilimən; lekin xundak bolsimu, ətrapimdiki muxu halayik
sening meni əwətkənlikinggə ixənsun dəp, buni eytiwatimən!■
43 Bu sөzlərni kiloɣandin keyin, u yukiri awazda:
— Lazarus, taxkirioɣa qik! — dəp towlidi.
44 Өlgüqi kol-putliri kepənləngən, engiki tengiloɣan ḫalda taxkirioɣa qikti. Əysa
uloɣa:
— Kepənni yexiwetip, uni azad kilinglar! — dedi.■

Əysani өltürüx suyikəsti
Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luka 22:1-2

■ **11:25** Yḫ. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuḫa. 5:10. ■ **11:26** Yḫ. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luka 9:20; Yḫ. 6:69. □ **11:33** **«*Əysa*... roḫida kattik pioɣan qekip, köngli tolimu biaram boldi»** —Əysa nemigə xundak inkas kayturdi? Bizningqə, bu uning gunaḫning insanlarni өlümgə wə ḫalakətkə, jümlidin Xəytanning ilkigə elip baroɣanlikі tüpəylidin boloɣan parakəndiqilik wə pioɣan-kayoɣuoɣa karap, bu ixlardin kattik ḫayajanlanoɣanlikі wə bəlkim oɣəzəpləngənlikini kөrsitidu. □ **11:35** **«Əysa köz yexi kildi»** — Əysaning köz yaxliri tooɣruluk «koxumqə söz»imizdə tohtalmisak bolmaydu. ■ **11:35** Luka 19:41. ■ **11:42** Yḫ. 12:30. ■ **11:44** Yḫ. 20:7.

45 Məryəmning yenioɣa pətə kilip kelip, uning əmillirini kərgən Yəhudiylar iqidin
nuroɣunliri uningoɣa etiqad kildi. 46 Lekin ularning iqidə bəziliri Pərisiylərning
yenioɣa berip, Əysaning kiloɣan ixlirini məlum kilixti. 47 Xunga bax kaḫinlar wə
Pərisiylər Yəhudiylarning kengəxmisini yioɣip:
— Kandak kiliximiz kerək? Bu adəm nuroɣun məjizilik alamətlərni yaritiwatidu.
■ 48 Uningoɣa xundak yol koyup beriwərsək, ḫəmmə adəm uningoɣa etiqad kilip
ketidu. Xundak boloɣanda, Rimliklar kelip bu bizning jayimiz wə kowmimizni
wəyran kiliwetidu! — deyixti.□
49 Ularning iqidə biri, yəni xu yili bax kaḫin boloɣan Kayafa:
— Silər ḫeqnemini bilməydikənsilər! 50 Pütün həlkning ḫalak boluxining ornioɣa,
birla adəmning ular üqün əlüxining əwzəllikini qüxinip yətməydikənsilər, — dedi
■ 51-52 (bu səzni u əzlükidin eytmioɣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloɣanliki
üqün, Əysaning *Yəhudiy* həlki üqün, xundakla pəkət u həlk üqünla əməs, bəlki
Hudaning ḫər yanoɣa tarkilip kətkən pərzəntlirining ḫəmmisini bir kilip uyuxturux
üqün əlidioɣanlikidin aldin bexarət berip xundak degənidi).□ ■
53 Xuning bilən ular məsliḫətlixip, xu kündin baxlap Əysani əltürüwetixni kəstlidi.
54 Xuning üqün Əysa əmdi Yəhudiylar arisida axkara yürməytti, u u yərdin ayrilip
qəlgə yekin rayondiki Əfraim isimlik bir xəḫirigə berip, muhlisliri bilən u yərdə turdi.
55 Əmdi Yəhudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»oɣa az kaloɣanidi. Nuroɣun kixilər
taḫarətni ada kilix üqün, ḫeyttin ilgiri yezilardin Yerusalemoɣa kelixti. □ 56 Xuning
bilən billə xu kixilər Əysani izdəxti. Ular ibadəthanida yioɣiloɣanda bir-birigə:
— Kandak oylawatisilər? U ḫeyt ətküzgili kəlməsmu? — deyixti.■
57 Bax kaḫinlar bilən Pərisiylər bolsa uni tutux üqün, ḫərkimning uning kəyərdilikini
bilsə, məlum kilixi tooɣruluk pərman qikaroɣanidi.

12

Məryəmning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

1 Ətüp ketix ḫeytidin altə kün ilgiri, Əysa əzi ölümdin tirildürgən Lazarus
turuwatkan jay — Bəyt-Aniyaoɣa kəldi.■ 2 Xu wəjidin ular u yərdə uningoɣa ziyapət
bərdi. Marta meḫmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Əysa bilən ḫəmdastihan
boloɣanlarning biri idi. 3 Məryəm əmdi naḫayiti kimmət baḫalik sap sumbul ətirdin
bir kadak əkilip, Əysaning putlirioɣa kuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip kurutti.

■ **11:47** Zəb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luka 22:2; Ros. 4:27. □ **11:48 «Rimliklar kelip bu bizning jayimiz wə kowmimizni wəyran kiliwetidu!»** — «bu bizning jayimiz» bizningqə ibadəthanini kərsətsə kerək. Enikki, bu adəmlərning ibadəthanini «Hudaning» deməydu, bəlki «bizning» dəydu. Ularning gepidin roxənki, əzining mənpəətini birinqi orunoɣa koyidu, əz həlkining tinq-amanlikini ikkinqi orunoɣa koyidu. «Bu bizning jayimiz» baxka birhil tərjimisi: «bizning bu ornimiz» (demək, mənsipimiz). ■ **11:50** Yḫ. 18:14. □ **11:51-52 «bu səzni u əzlükidin eytmioɣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloɣanliki üqün… aldin bexarət berip xundak degənidi»** — demək, gərqə u əzi hudasiz adəm bolsimu, Təwrat bekitkən orunda turoɣaq, Mukəddəs Roḫ uning arkilik (əzining dəwatkinining mənisini toluk qüxənmigən ḫalda) bexarət bərdi. ■ **11:51-52** Əf. 2:14, 15, 16. □ **11:55 «Nuroɣun kixilər taḫarətni ada kilix üqün…»** — muxu yərdiki «taḫarət» tooɣruluk: Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, birsi ölük bir nərsigə, kanoɣa yaki məlum kesəl yarisioɣa tegip kətkən bolsa, «napak» dəp ḫesablinatti wə xundakla pak ḫesablinix üqün yuyunuxi kerək wə yənə bəzi əḫwallardimu kurbanlik kilixi kerək idi. Uning üstigə pərisiylər wə «Təwrat ustazliri» əzlükidin bu ixlaroɣa nuroɣun baxka murəkkəp kaidilərni koxuwaloɣanidi. Məsilən, «Mar.» 7:3-4ni kərüng. Xunga «taḫarət»ni ətküzüxkə bəzidə heli wakit kerək boloɣan. **«Yerusalemoɣa kelixti»** — grek tilida «Yerusalemoɣa qikixti». ■ **11:56** Yḫ. 7:11.
■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luka 7:37; Yḫ. 11:2.

Ətirning hux puriḳi өyni bir aldi.□ 4 Lekin uning muhlisliridin biri, yəni uningoɣa pat
arida satḳunluḳ ḳiloɣuqi, Simonning ooɣli Yəhuda Ixḳariyot:
5 — Nemixḳa bu *ḳimmət baḫaliḳ* ətir kəmbəoɣəllərgə sədiḳə ḳilip berilixkə üq yüz
dinaroɣa setilmidi? — dedi□ ■ 6 (u bu səzni kəmbəoɣəllərning oɣemini yegənliki üqün
əməs, bəlki ooɣri boloɣanliḳi üqün degənidi; qünki u *muhlislarning ortaḳ* ḫəmyanini
saḳlioɣuqi bolup, daim uningoɣa selinoɣinidin ooɣriliwalatti).■
7 Əmdi Əysa: — Ayalni өz ihtiyarioɣa ḳoyoɣin! Qünki u buni mening dəpnə künüm
üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɣandur;□ ■ 8 qünki kəmbəoɣəllər ḫəmixə silər bilən billə
bolidu, lekin mən ḫəmixə silər bilən billə bolmaymən, — dedi.■

Bax kaḫinlarning Lazarusni өltürüx suyiḳəsti

9 Zor bir top Yəhudiylar uning xu yərdə ikənlikidin həwər tepip, xu yərgə
kəldi. Ularning kelixi yaloɣuz Əysani dəpla əməs, yənə u өlümdin tirildürgən
Lazarusnimu kөrüx üqün idi. ■ 10 Lekin bax kaḫinlar bolsa Lazarusnimu өltürüxni
məsliḫətləxkənidi; 11 Qünki uning səwəbidin nuroɣun Yəhudiylar өzliridin qekinip
Əysaoɣa etiḳad ḳiliwatatti.

Yerusalemoɣa təntənilik bilən kirix
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luḳa 19:28-40

12 Ətisi, «*өtüp ketix* ḫeyti»ni өtküzüxkə kəlgən zor bir top halayiḳ Əysaning
Yerusalemoɣa keliwatḳanliḳini anglap, ■ 13 ḳollirioɣa horma xahlirini tutuxḳan ḫalda
uni ḳarxi aloɣili qiḳixti wə: «Təxəkkür-ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi,
Israilning padixaḫioɣa mubarək boloɣay!» dəp warḳiraxti.□ ■ 14 Əysa bir təhəyni
tepip, uningoɣa mindi; huddi *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ pütülgəndək: —

15 «Ḳorḳma, i Zion ḳizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!».□ ■

16 Əyni qaoɣda uning muhlisliri bu ixlarni qüxənməytti, lekin Əysa xan-xəröptə
uluoɣlanoɣandin keyin, bu səzlərning uning tooɣruluḳ pütülgənlikini, xundaḳla bu
ixlarning dərwəḳə uningda xundaḳ yüz bərgənlikini esigə kəltürdi.□
17 Əmdi u Lazarusni ḳəbridin qaḳirip tirildürgən qaoɣda uning bilən billə boloɣan ha-
layiḳ bolsa, bu ixḳa guwaḫliḳ beriwatatti. 18 Əysa yaratḳan bu məjizilik alamətnimu
anglioɣaqḳa, uni ḳarxi elixḳa xu bir top adəmlər qiḳixḳanidi. 19 Pərisiylər bolsa bir-
birigə:
— Ḳaranglar, *barliḳ* ḳiloɣininglar bikar kətti! Mana əmdi pütkül jaḫan uningoɣa
əgəxməktə! — deyixti.■

□ **12:3 «naḫayiti ḳimmət baḫaliḳ sap sumbul ətirdin bir ḳadaḳ»** — «bir ḳadaḳ» (grek tilida «bir litra») — Rimliḳlarning ḳadiḳi, təhminən 325 gram. **«Əysaning putlirioɣa ḳuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip ḳurutti»** — yaki «Əysaning putlirioɣa ḳuydi wə qaqliri bilən ətirni putlirioɣa sürdi». □ **12:5 «üq yüz dinar»** — xu qaoɣda addiy bir ixqining yilliḳ kirimigə təng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yḫ. 13:29.
□ **12:7 «u buni mening dəpnə künüm üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɣandur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «u xundaḳ ḳilip mening dəpnə künümgə təyyarliḳ ḳiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Ḳan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yḫ. 11:44. ■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luḳa 19:36. □ **12:13 «Təxəkkür-ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi, Israilning padixaḫioɣa mubarək boloɣay!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinoɣan. «Ḫosanna» degən səz «Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaoɣa təxəkkür-mədḫiyə»mu bolup ḳaloɣanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kөrüng. ■ **12:13** Zəb. 118:25, 26. □ **12:15 «Ḳorḳma, i Zion ḳizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!»** — «Zək.» 9:9. «Zion ḳizi» Yerusalemda turuwatḳanlarni, xundaḳla barliḳ Yəhudiy həlḳini kərsitidu. ■ **12:15** Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16 «Əysa xan-xəröptə uluoɣlanoɣandin keyin...»** — uning өlümdin tirilip ərxkə kətürülgənlikini kərsitidu. ■ **12:19** Yḫ. 11:47.

Greklarning Əysa bilən kərüxüxni tələp ḳilixi — uning өz өlümi tooɣruluḳ sөzlixi

20 Өtüp ketix ḫeytida ibadət ḳiloɣili kəlgənlər arisida birnəqqə greklarmu bar idi. ■
21 Bular əmdi Galiliyəning Bəyt-Saida yezisidin boloɣan Filipning yenioɣa kelip:
— Əpəndim, biz Əysa bilən kərüxsək, — dəp tələp ḳilixti.■
22 Filip berip buni Andriyasḳa eytti. Andin Andriyas wə Filip ikkisi Əysaoɣa məlum ḳildi.
23 Lekin Əysaularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— «Insan'ooɣlining xan-xərəptə uluoɣlinidioɣan waḳit-saiti yetip kəldi. □ ■ 24 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, buoɣday deni tupraḳ iqigə qüxüp өlmigüqə, өzi yənila yaloɣuz ḳalidu; lekin өlsə, mol ḫosul beridu. □ ■ 25 Kimdəkim өz ḫayatini ayisa uningdin məḫrum bolidu; lekin bu dunyada өz ḫayatidin nəprətlənsə, uni mənggülük ḫayatliḳḳa saḳliyalaydu. □ ■ 26 Kimdəkim hizmitimdə boluxni halisa, manga əgəxsun. Mən ḳəyərdə bolsam, mening hizmətqimmu xu yərdə bolidu. Kemdəkim mening hizmitimdə bolsa, Ata uningoɣa izzət ḳilidu.■
27 Ḫazir jenim ḳattiḳ azabliniwatidu. Mən nemə deyixim kerək? «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu? Lekin mən dəl muxu waḳit-saət üqün kəldim. □ ■
28 Ata, namingoɣa xan-xərəp kəltürgin!».
Xuan, asmandin bir awaz anglinip:
— Uningoɣa xan-xərəp kəltürdüm wə yənə uningoɣa xan-xərəp kəltürimən!» — deyildi.
29 Buni angliɣan xu yərdə turoɣan halayiḳ:
— Ḫawa güldürlidi, — deyixti.
Yənə bəzilər bolsa:
— Bir pərixtə uningoɣa gəp ḳildi, — deyixti.
30 Əysa bolsa jawabən: — Bu awaz meni dəp əməs, silərni dəp qüxti. ■
31 Əmdi dunyaning üstigə ḫөküm qiḳirilix waḳti kəldi; ḫazir bu dunyaning ḫөkümdarining taxḳirioɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi. □ ■ 32 Wə mən bolsam, yərning üstidin kətürülginimdə, pütkül insanlarni өzümgə jəlp ḳilip tartimən, — dedi ■
33 (uning buni degini өzining ḳandaḳ өlüm bilən өlidioɣanliḳini kөrsətkini idi).
34 Halayiḳ buningoɣa jawabən uningdin:
— Biz muḳəddəs ḳanundin Məsiḫning əbədgiqə ḳalidioɣinini angliɣan; sən ḳandaḳsigə «Insan'ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?! Bu ḳandaḳmu «Insan'ooɣli» bolsun? — dəp soridi.□ ■
35 Xunga Əysa ularoɣa: — Nurning aranglarda bolidioɣan waḳti uzun bolmaydu. Xunga ḳarangoɣuluḳning silərni besiwalmasliḳi üqün, nur bar waḳtida *uningda*

■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yḫ. 1:45. □ **12:23 «Lekin Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi: — «Insan'ooɣlining xan-xərəptə uluoɣlinidioɣan waḳit-saiti yetip kəldi...»** — greklərning (22-ayəttiki) tələpigə bu sirliḳ sөzlər ḳandaḳ jawab bolidu? Buning tooɣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **12:23** Yḫ. 13:32; 17:1. □ **12:24 «buoɣday deni tupraḳ iqigə qüxüp өlmigüqə, өzi yənila yaloɣuz ḳalidu; lekin өlsə, mol ḫosul beridu»** — Məsiḫning «uruḳning өlüxi» degini birhil ohxitixtur. Uruḳ yərgə qüxüp «өlmisə» bir tal peti ḳeliweridu. Tupraḳḳa qüxkəndə «өlsə», uningdin nuroɣun uruḳ mewiləydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25 «kimdəkim өz ḫayatini ayisa..»** — «ayisa» grek tilida «səyisə» yaki «amraḳ bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yḫ. 14:3; 17:24. □ **12:27 «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu?»** — Bu «saət» uning kelidioɣan azab-oḳubətlərni tartidioɣanliḳini kөrsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luḳa 22:44. ■ **12:30** Yḫ. 11:42. □ **12:31 «ḫazir bu dunyaning ḫөkümdarining taxḳirioɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi»** — «bu dunyaning ḫөkümdari» — Xəytanni kөrsitidu. Bu ayət tooɣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:31** Yḫ. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ **12:32** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 3:14; 8:28. □ **12:34 «sən ḳandaḳsigə «Insan'ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?!»** — halayiḳning «Insan'ooɣli» (Məsiḫ) tooɣruluḳ kөzdə tutḳini Məsiḫning uluoɣluḳini kөrsitidioɣan «Yar.» 49:10, «Zəb.» 89:35-37, 110:2, «Yəx.» 9:7, «Əz.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6-7; 89:36; 110:4; Yəx. 9:5; Yər. 23:6; Əz. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8.

menginglar; ḳarangoḷulukta mangoḷan kixi özining ḳəyərgə ketiwatḳanlikini bilməydu. ■ 36 Nur aranglarda bar wakitta, uningoḷa ixininglar; buning bilən nurning pərzəntliri bolisilər, — dedi.
Əysa bu sözlərni ḳiloḷandin keyin, ulardin ayrilip yoxurunuwaldi.

Yəhudiy həlḳining Məsiḫni rət ḳilixi

37 Gərqə u ularning köz aldida xunqə tola məjizilik alamət kərsətkən bolsimu, ular tehi uningoḷa etiḳad ḳilmidi. 38 Xuning bilən Yəxaya pəyoḷəmbərning yazmisida aldin'ala kərsitilgən bexarət dəl əməlgə axurdi:
«I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?
Ḥəm «Pərwərdigarning biliki» Boloḷuqi kimgimu ayan ḳilinoḷan?»□ ■

39-40 Halayiḳning etiḳad ḳilmioḷinining səwəbi dəl xuki (huddi Yəxaya pəyoḷəmbər yənə aldin'ala eytḳandək):

«*Pərwərdigar* ularning közlirini kor,
Ḳəlbini tax ḳildi;
Məḳsət, ularning közlirining kərüp,
Ḳəlbining qüxinip,
Gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur;
Bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim, — *dəydu Pərwərdigar*».□ ■

41 Bu sözlərni Yəxaya *pəyoḷəmbər Məsiḫning* xan-xəripini kərüp uningoḷa ḳarita aldin'ala söz ḳiloḷinida eytḳanidi.□ ■
42 Wəḥaləṅki, gərqə ḥətta Yəhudiy aḳsaḳalliridinmu nuroḷunlioḷan adəmlər uningoḷa etiḳad ḳiloḷan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, özlirining sinagogtin ḳooḷlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi. □ ■ 43 Buning səwəbi, ular insanlardin kelidioḷan izzət-xəḥrətni Hudadin kelidioḷan izzət-xəḥrəttin yahxi kərətti.■
44 Birak Əysa yuḳiri awaz bilən mundak dedi:
— Manga etiḳad ḳiloḷuqi mangila əməs, bəlki meni Əwətküqigə etiḳad ḳiloḷuqidur.
45 Kimki meni kərgüqi bolsa, meni Əwətküqini kərgüqi bolidu. ■ 46 Mən manga etiḳad ḳiloḷuqilar ḳarangoḷulukta ḳalmisun dəp, nur süpitidə dunyaoḷa kəldim. ■ 47 Birsi sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraḳḳa tartmaymən; qünki mən

---

■ **12:35** Yər. 13:16; Yḥ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Əf. 5:8; 1Tes. 5:4 □ **12:38 «I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?» ḥəm «Pərwərdigarning biliki» Boloḷuqi kimgimu ayan ḳilinoḷan?»** — «Yəx.» 53:1. «Pərwərdigarning biliki» — bir zat, yəni dəl Hudaning Məsiḫi bolsa kerək («Yəx.» 53:2, 3-ayətnimu kərüng). ■ **12:38** Yəx. 53:1; Rim. 10:16. □ **12:39-40 «Pərwərdigar ularning közlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi»** — muxu yərdə «Pərwərdigar» grek tilida «U». **«Pərwərdigar ularning közlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi; məḳsət, ularning közlirining kərüp, ḳəlbining qüxinip, gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur; bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim»** — «Yəx.» 6:10. ■ **12:39-40** Yəx. 6:9, 10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **12:41 «Bu sözlərni Yəxaya pəyoḷəmbər Məsiḫning xan-xəripini kərüp uningoḷa ḳarita aldin'ala söz ḳiloḷinida eytḳanidi»** — grek tilida «uning xan-xəripini kərüp…» deyilidu. Kimning xan-xəripi? Enikki, «uning» muxu yərdə Məsiḫning özini kərsitidu. 37-, 39- wə 42-ayətni kərüng (kimgə etiḳad ḳilix kerək?). Toluḳ ix «Yəx.» 6:1-13də hatirilinidu. Yəxaya bu bexarətni bərgən qaoḷda Pərwərdigar Hudaning xan-xəripini kərgəqkə, hulasimiz xuki, «Məsiḫ Özi Hudaning xan-xəripi wə ipadisi»din ibarəttur. ■ **12:41** Yəx. 6:1. □ **12:42 «nuroḷunlioḷan adəmlər uningoḷa etiḳad ḳiloḷan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, özlirining sinagogtin ḳooḷlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi»** — Muxu yərdə «sinagog» Yəhudiylarning omumiy jəmiyitini kərsitidu. «Sinagogtin qiḳirilix» — kimki sinagodtin qiḳiriwetilsə, Yəhudiylar jəmiyitidikilər ular bilən ḥeq bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **12:42** Yḥ. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yḥ. 5:44. ■ **12:45** Yḥ. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yəx. 42:6; 49:6; Yḥ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47.

dunyadikilərni sorakḳa tartḳili əməs, bəlki dunyadikilərni ḳutḳuzoɳili kəldim. ■
48 Birak meni qətkə ḳakḳuqini, xundakla səzlirimni ḳobul ḳilmioɳanni bolsa, uni
sorakḳa tartḳuqi birsi bar. U bolsimu, mən eytḳan səz-kalamimdur. U ahirḳi küni
uni sorakḳa tartidu. ■ 49 Qünki mən əzlükümdin səzliginim yoḳ, bəlki meni əwətkən
Ata mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəklikigə əmr bərgən. □ ■
50 Uning əmrining mənggülük ḫayatliḳ ikənlikini bilimən. Xunga nemini səzlisəm,
Ata manga buyruoɳinidək səzləymən.

13

Əysaning muhlislirining putini yuyuxi

1 Ötüp ketix ḫeytidin ilgiri, Əysa bu dunyadin ayrilip, Atining yenioɳa baridioɳan
wakḳit-saətning yetip kəlgənlikini bildi wə xuning üqün bu dunyadiki əz adəmlirigə
kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɳiqə toluḳ kərsitip turdi.□ ■ 2 Əmdi kəqlik
tamaḳ yeyiliwatḳanidi; Iblis alliburun Simonning ooɳli Yəḫuda Ixḳariyotning
köngligə Əysaoɳa satḳunluḳ ḳilix wəswəsisini saloɳanidi.■ 3 Əysa Atining ḫər ixni
uning ḳolioɳa tapxuroɳinini, wə əzining Hudaning yenidin kelip, Hudaning yenioɳa
ḳaytidioɳanliḳini bilgəqkə,■ 4 dastihandin turup, ton-kənglikini yexip, bir lənggə
bilən belini baoɳlidi. 5 Andin jawuroɳa su ḳuyup, muhlislarning putlirini yuyuxḳa
wə beligə baoɳlioɳan lənggə bilən sürtüp ḳurutuxḳa baxlidi. 6 Nəwət Simon Petruskа
kəlgəndə, Petrus uningoɳa:
— I Rəb, putumni sən yusang ḳandaḳ boloɳini?! — dedi.■
7 Əysa uningoɳa:
— Nemə ḳiliwatḳinimni ḫazir bilməysən, lekin keyin bilisən, — dedi.
8 Petrus: — Sən mening putumni yusang ḫərgiz bolmaydu! — dedi.
Əysa uningoɳa jawabən: — Seni yumisam, mening bilən təng nesiwəng bolmaydu,
— dedi.
9 Simon Petrus:
— I Rəb, undakta pəḳət putlirimnila əməs, ḳollirimnimu, beximnimu yuoɳaysən! —
dedi.
10 Əysa uningoɳa:
— Bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɳan adəm pəḳət putlirini yusila ḳayta
yuyunuxining ḫajiti bolmaydu. Silər pakiz, lekin ḫəmminglar əməs, — dedi
□ ■ 11 (qünki u əzini kimning tutup beridioɳanliḳini bilətti; xuning üqün u
«Ḫəmminglarla pakiz əməs» degənidi). ■ 12 Xuning bilən u ularning putlirini yuyup
boloɳandin keyin, ton-kənglikini kiyip, yənə dastihanoɳa olturup ularoɳa mundaḳ
dedi:

■ **12:47** Yḫ. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yḫ. 3:18; 8:24. □ **12:49 «mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəkliki»** — yaki bolmisa «mening nemə təlim-əmr berixim wə nemini səzlixim kerəkliki». ■ **12:49** Ḳan. 18:18; Yḫ. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1 «Əysa… bu dunyadiki əz adəmlirigə kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɳiqə toluḳ kərsitip turdi» —** bu muḫəbbət bəlkim təwəndiki 1-20-ayətlərdə muhlislirining putlirini yuyuxi, xundakla 13-18-bablarda hatiriləngəndək ularoɳa kərsətkən səwr-takət, kəqürüm, meḫribanliḳini, andin ahirida ular üqün əzini pida ḳilixining ḫəmmisini əz iqigə aloɳan bolsa kerək. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luka 22:1. ■ **13:2** Luka 22:3; Yḫ. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yḫ. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14. □ **13:10 «…bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɳan adəm pəḳət putlirini yusila ḳayta yuyunuxining ḫajiti bolmaydu» —** muxu sirliḳ gəpning mənisi nemə? Bizningqə Ḳutḳuzoɳuqimizning «put yuyux» degən bu ḫərikiti əzini əng təwən dərijigə qüxürüp krestlinixni ḳobul ḳilixioɳa bexarət bolidu. Xunga, muhlislar buni ḳobul ḳilmisa bolmaydu. «Ḳoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **13:10** Yḫ. 15:3. ■ **13:11** Yḫ. 6:64.

— Silərgə nemə ḳiloɣinimni uḳtunglarmu? 13 Silər meni «Ustaz» wə «Rəb» dəysilər
wə rast eytisilər, mən xundaḳturmən. ■ 14 Əgər mən Rəb wə ustazinglar turuḳluḳ,
putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək.
□ ■ 15 Mən silərgə ḳiloɣandək silərningmu ḫəm xundaḳ ḳilixinglar üqün bu ülgini
ḳaldurdum. ■ 16 Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳul hojayinidin
üstün turmaydu, əlqimu əzini əwətküqidin üstün turmaydu. ■ 17 Bu ixlarni
bilgənikənsilər, xundaḳ ḳilsanglar bəhtliksilər!

Əysaning satḳunluḳ bilən tutuluxini aldin eytixi
Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luḳa 22:21-23

18 Mən bularni ḫəmminglaroɣa ḳaritip eytmidim. Mən tallioɣanlirimni bilimən, lekin
muḳəddəs yazmilarda aldin pütülgən: «Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni
yegənmu manga put atti!» degən bu səz əməlgə axurulmay ḳalmaydu. □ ■ 19 Mən
bu ix yüz berixtin awwal uni silərgə eytip ḳoyayki, u ixlar yüz bərgəndə mening
«Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər. □ ■ 20 Bərḫəḳ, bərḫəḳ, silərgə xuni eytip
ḳoyayki, kimki mən əwətkən ḫərḳandaḳ birsini ḳobul ḳiloɣan bolsa, meni ḳobul
ḳiloɣan bolidu; wə meni ḳobul ḳiloɣuqilar meni Əwətküqini ḳobul ḳiloɣan bolidu.■
21 Əysa bu səzlərni eytḳandin keyin, roḫta ḳattiḳ pioɣan qekip, mundaḳ guwaḫliḳ
bərdi:
— Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, aranglarda birəylən manga
satḳunluḳ ḳilidu!■
22 Muhlislar kimni dəwatḳanliḳini biləlməy, bir-birigə ḳaraxti. 23 Əmdi dastihanda
muhlisliridin biri Əysaning məydisigə yəlinip yatḳanidi; u bolsa «Əysa səyidioɣan
muhlis» idi. □ ■ 24 Simon Petrus uningdin *Əysaning* kimni dəwatḳinini sorap beḳixini
ixarət ḳildi.
25 Xuning bilən u Əysaning məydisigə yəlinip turup uningdin:
— I Rəb, u kimdur? — dəp soridi.
26 Əysa jawab berip:
— Bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur, — dedi. Xuning bilən u bir
qixləm nanni *axḳa* təgürüp, Simonning ooɣli Yəḫuda Ixḳariyotḳa sundi. □ 27 Yəḫuda
nanni eliwidi, Xəytan uning iqigə kirdi.
— Ḳilidioɣiningni qapsan ḳil, — dedi Əysa uningoɣa.
28 (Əmdi dastihanda olturoɣanlarning ḫeqḳaysisi uning *Yəḫudaoɣa* bu səzlərni nemə
üqün deginini bilmidi. 29 Yəḫuda ularning ortaḳ ḫəmyanini tutḳini üqün, bəzilər
Əysa uningoɣa: «Bizgə kerəklik ḫeytliḳ nərsilərni elip kəl» yaki «Kəmbəoɣəllərgə
birər nərsə bər» dəwatsa kerək, dəp oylaxti).■

■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14** **«Əgər mən Rəb wə ustazinglar turuḳluḳ, putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək»** — oḳurmənlər muhlislarning Məsiḫni «ustaz» andin «Rəb» dəydioɣanliḳini (13-ayət), lekin Məsiḫ bolsa əzini «Rəb» wə «ustaz» dəydioɣanliḳini baykiyalaydu (13-14-ayət) wə xundaḳla tərtipning ohximasliḳining səwəbini oyliyalaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2. ■ **13:15** 1Pet. 2:21; 1Yuḫa. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luḳa 6:40; Yḫ. 15:20. □ **13:18** **«Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni yegənmu manga put atti!»** — «Zəb.» 41:9ni kərüng. ■ **13:18** Zəb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:19** **«bu ixlar yüz bərgəndə mening «Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər»** — yaki «bu ixlar yüz bərgəndə mening «U» (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə ixinisilər». ■ **13:19** Yḫ. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luḳa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luḳa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:23** **«Əysa səyidioɣan muhlis»** — bəlkim bu «bayan»ning muəllipi rosul Yuḫanna. «Kirix səz»imizni kərüng. ■ **13:23** Yḫ. 20:2; 21:7,20. □ **13:26** **«bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur»** — dastihanda olturup birsigə bir qixləm nanni axḳa təgürgən ḫalda sunux qongḳur muḫəbbitini bildürüx ḫərikiti idi. ■ **13:29** Yḫ. 12:6.

30 Yəhuda bu bir qixləm nanni elipla taxkirioɣa qikip kətti (bu qaoɣ keqə idi).□

Yengi əmr

31 Yəhuda taxkirioɣa qikip kətkəndin keyin, Əysa mundak dedi:
— Əmdi Insan'ooɣli uluoɣlinidioɣan wakit-saət yetip kəldi wə Huda u arkilik uluoɣlinidu. 32 Wə əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu, xundakla dərḫal uni uluoɣlaydu. □ ■ 33 Balilirim, silər bilən billə bolidioɣan yənə azoɣina waktim kaldi. Silər meni izdəysilər, lekin mening Yəhudiylaroɣa: «Mən baridioɣan yərgə silər baralmaysilər» dəp eytkinimdək, buni silərgimu eytimən.■
34 Silərgə yengi bir əmr tapxurimənki, «bir-biringlarni səyünglar». Silərni səyginimdək, silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■ 35 Aranglarda bir-biringlaroɣa meḫir-muḫəbbitinglar bolsa, ḫəmmə adəm silərning mening muhlislirim ikənlikinglarni bilidu.■

Əysaning Petrusning tanidioɣanlikini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luka 22:31-34

36 Simon Petrus uningdin:
— I Rəb, kəyərgə barisən? — dəp soridi.
Əysa jawabən: — Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən, — dedi.□ ■
37 Petrus uningoɣa:
— I Rəb, nemə üqün ḫazir sening kəyningdin əgixip baralmaymən? Sən üqün jenimni pida kilay! — dedi.■
38 Əysa jawabən mundak dedi:
— Mən üqün rasttinla jeningni pida kilamsən? Bərḫək, bərḫək, sanga eytip koyayki, horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ketim tanisən!□ ■

14

Əysa səzini dawam kilidu — «Yol, ḫəkikət wə ḫayatlikturmən»

1 Kənglünglarni parakəndə kilmanglar! Hudaoɣa ixinisilər, mangimu ixininglar.
2 Atamning əyidə nuroɣun makanlar bar. Bolmioɣan bolsa, buni silərgə eytkan

□ **13:30** **«bu qaoɣ keqə idi»** — bu degənning əsli mənisidin baxka, kəqmə mənisi bardur. Yukiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36də Əysaning «kündüz» wə «karangoɣuluk» yaki «keqə» tooɣruluk səzlirini kərüng. □ **13:32** **«əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu əzidə uni uluoɣlaydu, xundakla dərḫal uni uluoɣlaydu»** — bizning kariximizqə «əzidə» muxu yərdə «Huda Өzidə» degənni kərsitidu. Bəzi alimlar muxu yərdə «əzidə» «Məsiḫning əzidə» degənni bildüridu, dəp karaydu. **«Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu»** — yaki (yukiriki izaḫatta eytiloɣandək) «Huda uni (Insan'ooɣlining) əzidə uluoɣlaydu». Bu muḫim 31-32-ayətlər üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** Yḫ. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yḫ. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuḫa. 2:5; 4:20. □ **13:36** **«Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən»** — «keyin əgixip barisən» — Petrus jismaniy tərəptin (ələmdin tirilip asmanoɣa kətürülüx yolida) Petrus Rəbgə əgixəlmidi, əlwəttə. Lekin Əysaning kəzdə tutkini roḫiy jəḫəttiki «Hudaning yolida pida bolux» idi. Xu tərəptimu Petrus Əysaoɣa əgixixkə təyyar bolmidi. U awwal Əysadin tenip, andin kattik towa kilix jəryani arkilik, xundakla Mukəddəs Roḫning kelixi bilən u «keyin» təyyar bolidu. Məsiḫning «keyin manga əgixisən» degini bolsa, Petrus kattik teyilip kətkən waktida uningoɣa təsəlli yətküzidioɣan kimmətlik wədə bolidu. ■ **13:36** Yḫ. 21:18; 2Pet. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luka 22:33. □ **13:38** **«horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ketim tanisən!»** — grek tilida «sən məndin üq ketim tanmioɣuqə, horaz qillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luka 22:34.

bolattim; qünki mən ḫərbiringlarƣa orun təyyarlax üqün xu yərgə ketip barimən.□
3 Mən silərgə orun təyyarliƣili baridiƣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni
өzümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər.□ ■
4 Silər mening ḳəyərgə ketidiƣanliḳimni wə u yərgə baridiƣan yolni bilisilər.
5 Tomas uningƣa: — I Rəb, sening ḳəyərgə ketidiƣanliḳingni bilməymiz. Xundaḳ
ikən, yolni ḳandaḳ bilimiz? — dedi.
6 Өysa uningƣa:
— Yol, ḫəḳiḳət wə ḫayatliḳ өzümdurmən. Meningsiz ḫeqkim Atining yeniƣa
baralmaydu.□ ■ 7 Өgər meni tonuƣan bolsanglar, Atamnimu tonuƣan bolattinglar.
Ḫazirdin baxlap uni tonudunglar ḫəm uni kөrdünglar, — dedi.
8 — I Rəb, Atini bizgə kөrsitip ḳoysangla, xu kupayə, — dedi Filip.
9 Өysa uningƣa mundaḳ dedi: — «I Filip, silər bilən birgə boluƣinimƣa xunqə waḳit
boldi, meni tehiqə tonumidingmu? Meni kөrgən kixi Atini kөrgən bolidu. Xundaḳ
turuḳluḳ, sən nemixḳa yənə: «Bizgə Atini kөrsətkəysən» dəysən? ■ 10 Mən Atida,
Ata məndə ikənlikigə ixənməmsən? Silərgə eytḳan sөzlirimni өzlүkümdin eytḳinim
yoḳ; bəlki məndə turuwatḳan Ata Өz əməllirini ḳiliwatidu. ■ 11 Mening Atida
boluƣanliḳimƣa, Atining məndə boluƣanliḳiƣa ixininglar. Yaki ḫeqbolmiƣanda,
mening ḳiluƣan əməllirimdin manga ixininglar.□
12 Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga ixəngən kixi mening
ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluƣ əməllərni ḳilidu,
qünki mən Atining yeniƣa *ḳaytip* ketimən. □ ■ 13 Wə Atining Oƣulda uluƣlinixi
üqün, ḫərnemini mening namim bilən tilisənglar, xularni ijabət ḳilimən. ■
14 Mening namim bilən ḫərḳandaḳ nərsini tilisənglar, mən silərgə xuni ijabət
ḳilimən».

Өysaning Muḳəddəs Roḫni əwətixi; Uning ḳilidiƣan ixliri

15 — «Meni sөysənglar, əmrlirimgə əməl ḳilisilər. ■ 16 Mənmu Atidin tiləymən wə
U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu. U silər bilən əbədgiqə birgə bolidu. □ 17 U

□ **14:2 «Atamning өyidə nuroƣun makanlar bar»** — bu sөzlər jənnətni kөrsitəmdu? Oḳurmənlərning esidə barki, Өysa 2-babta өz tenini «Hudaning өyi» (ibadəthana) dəp sürətlidi, xundaḳla 8:35də «Hudaning өyi»ni roḫiy jəḫəttin tiloƣa aldi. Buningƣa ḳarioƣanda «turaloƣu-makan»ni roḫiy jəḫəttin qüxinix kerək. «ḳoxumqə sөz»imizdə bu tooƣrisida tohtilimiz. □ **14:3 «Mən silərgə orun təyyarliƣili baridiƣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni өzümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər»** — Məsiḫning bu «ḳaytip kelix»i Məsiḫning ḳiyamәttə dunyaƣa kelixi yaki Muḳəddəs Roḫning əwətilixini kөrsitəmdu? Bu üqinqi ayət üstidimu «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:3** Yḫ. 12:26; 17:24.
□ **14:6 «Yol, ḫəḳiḳət wə ḫayatliḳ өzümdurmən. Meningsiz ḫeqkim atining yeniƣa baralmaydu»** — Məsiḫ üqün Atining yeniƣa baridiƣan yol kresttiki өlüm arḳiliḳ bolatti; өzigə etiḳad ḳiloƣuqilaroƣa nisbətən, Məsiḫning өzi Atining aldiƣa baridiƣan yoldur. ■ **14:6** Yḫ. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yḫ. 10:30. ■ **14:10** Yḫ. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11 «… ḫeqbolmiƣanda, mening ḳiluƣan əməllirimdin manga ixininglar»** — 11- wə 12-ayətlərdə «əməllər» Өysa yaratḳan məjizilik alamətlər. □ **14:12 «manga ixəngən kixi mening ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluƣ əməllərni ḳilidu, qünki mən Atining yeniƣa ḳaytip ketimən»** — bu «tehimu uluƣ əməllər» üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luḳa 17:6; Ros. 5:12; 19:11. ■ **14:13** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22. ■ **14:15** Yḫ. 14:21, 23; 15:10; 1Yuḫa. 5:3. □ **14:16 «Mənmu Atidin tiləymən wə U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu»** — muḫim sөz «**baxḳa bir** Yardəmqi»dur. Birinqi «Yardəmqi» bolsa Өysa Məsiḫning өzi, əlwəttə. «Yardəmqi» grek tilidiki «parakletos» degən sөzning mənisini toluḳ ipadiləp berəlməydu. Grek tilidiki «parakletos»ning toluḳ mənisi «məlum birawning yeniƣa yardəm berixkə qaḳiriloƣuqi», yəni «təsəlli bərgüqi», «ḫəmraḫ», «məsliḫətqi», «küqəytküqi», «adwokat-aḳlioƣuqi» ḳatarliḳlardur. «Baxḳa bir...» degini bizgə xuni kөrsitiduki, Өysa muhlislar bilən birgə boluƣan waḳtida, ularoƣa ḳandaḳ jəḫətlərdin «Yardəmqi» boluƣan bolsa, u ulardin ayriloƣanda, Muḳəddəs Roḫ ularoƣa Өysaning toluḳ wəkili bolup, ikkinqi «Yardəmqi» rolida bolidu, degən ḳimmətlik wədini bildüridu.

bolsimu Ḥəḳiḳətning Roḫidur. Uni bu dunyadikilər ḳobul ḳilalmaydu, qünki Uni nə kərməydu, nə tonumaydu. Biraḳ silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turuwatidu ḫəm silərdə makan ḳilidu.□
18 Mən silərni yetim ḳaldurmaymən, yeninglarоɳa yənə ḳaytip kelimən. ■
19 Azоɳina waḳittin keyin, bu dunya meni kərməydu, lekin silər kərüsilər. Mən ḫayat boloɳanliḳim üqün, silərmu ḫayat bolisilər. 20 Xu kündə mening Atamda boloɳanliḳim, silərning məndə boloɳanliḳinglar wə mənmu ḫəm silərdə boloɳanliḳimni bilisilər. 21 Kim əmrlirimgə igə bolup ularni tutsa, meni səygüqi xu bolidu. Meni səygüqini Atammu səyidu, mənmu uni səyimən wə əzümni uningоɳa ayan ḳilimən». 22 Yəḫuda (Yəḫuda Ixḳariyot əməs) uningdin:
— I Rəb, sən əzüngni bu dunyadikilərgə ayan ḳilmay, bizgila ayan ḳilixing ḳandaḳ ix? — dəp soridi.□
23 Əysa uningоɳa jawabən mundaḳ dedi:
— «Birkim meni səysə, səzümni tutidu; Atammu uni səyidu wə *Atam* bilən ikkimiz uning yeniоɳa berip, uning bilən billə makan ḳilimiz. □ 24 Meni səyməydiоɳan kixi səzlirimni tutmaydu; wə silər anglawatḳan bu səz bolsa mening əməs, bəlki meni əwətkən Atiningkidur. ■ 25 Mən silər bilən billə boluwatḳan qeоɳimda, bularni silərgə eyttim. 26 Lekin Ata mening namim bilən əwətidiоɳan Yardəmqi, yəni Muḳəddəs Roḫ silərgə ḫəmmini əgitidu ḫəm mening silərgə eytḳan ḫəmmə səzlirimni esinglarоɳa kəltüridu.■
27 Silərgə hatirjəmlik ḳaldurimən, əz hatirjəmlikimni silərgə berimən; mening silərgə bərginim bu dunyadikilərning bərginidək əməstur. Kənglünglarni parakəndə ḳilmanglar wə jür'ətsiz bolmanglar.□ ■
28 Silər mening: «Mən *silərdin* ayrilip ketimən, keyin yeninglarоɳa yənə ḳaytip kelimən» deginimni anglidinglar. Meni səygən bolsanglar, Atining yeniоɳa ketidiоɳanliḳim üqün hursən bolattinglar. Qünki Ata məndin uluоɳdur. ■ 29 Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu *ixlar* yüz berixtin awwal silərgə eyttim. □ ■ 30 Mundin keyin silər bilən kəp səzləxməymən; qünki bu dunyaning ḫəkümdari kelix aldida turidu wə məndin kirgüdək ḫeq yoquḳ tapalmaydu. □ ■ 31 Lekin bu dunyaning adəmlirining mening Atini səyidiоɳanliḳimni bilixi üqün Ata manga nemə əmr ḳiloɳan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən. Turunglar, bu jaydin ketəyli».□ ■

□ **14:17 «U bolsimu Ḥəḳiḳətning Roḫidur»** — «Ḥəḳiḳətning Roḫi» — yaki «ḫəḳiḳətkə baxliоɳuqi Roḫ». **«silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turuwatidu»** — ular ḳaysi yol bilən Muḳəddəs Roḫni tonuydu? U xu qaоɳda ḳandaḳ yol bilən «ular bilən billə turidu»? Jawab xübḫisizki, ular Əysani tonuоɳaqḳa, Muḳəddəs Roḫnimu tonuоɳan bolidu; Əysa ular bilən billə turоɳaqḳa, Muḳəddəs Roḫmu ular bilən billə turuwatatti. Lekin Əysa ulardin ayriloɳandin keyin Muḳəddəs Roḫ ularning «iqidə, ḳəlbidə, roḫida» makan ḳilidu. ■ **14:18** Mat. 28:20. □ **14:22 «I Rəb, sən əzüngni bu dunyadikilərgə ayan ḳilmay, bizgila ayan ḳilixing ḳandaḳ ix?»** — xübḫisizki, muhlislar uni dərḫal əzini pütkül dunyaоɳa ayan ḳilidu, dəp oylatti. □ **14:23 «Atam bilən ikkimiz uning yeniоɳa berip, uning bilən billə makan ḳilimiz»** — «Atam bilən ikkimiz» grek tilida «biz». ■ **14:24** Yḫ. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luḳa 24:49; Yḫ. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27 «mening silərgə bərginim bu dunyaning adəmlirining bərginidək əməstur» —** bu dunyadiki adəmlər bir nərsə bərginidə daim degüdək halap bərməydu — aldamqiliḳ, yaloɳanqiliḳ wə nuroɳun xərtlər bilən beridu. Lekin Huda bizgə bir nərsə bərsə uni ḳayturoɳuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7. ■ **14:28** Yḫ. 14:3. □ **14:29 «Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu ixlar yüz berixtin awwal silərgə eyttim»** — «bu ixlar» — Əysaning tutulup əltürülüxi («silərdin ayrilip ketixim») ularning etiḳadiоɳa dəḫxətlik zərb bolidu. ■ **14:29** Yḫ. 13:19; 16:4. □ **14:30 «bu dunyaning ḫəkümdari kelix aldida turidu wə məndin kirgüdək ḫeq yoquḳ tapalmaydu»** — «bu dunyaning ḫəkümdari» Xəytan, Iblisni kərsitidu. ■ **14:30** Yḫ. 12:31; 16:11; Əf. 2:2. □ **14:31 «Ata manga nemə əmr ḳiloɳan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən» —** 30-ayət bilən ziq baoɳlinidu. Demək, Əysaning əzining tutuluxi, sotlinixi, ḫaḳarətlinixi andin krestlinixini ihtiyari bilən ḳobul ḳilixining tüp məḳsiti bolsa, Iblisning üstidin ḳandaḳtur bir ḫoḳuḳḳa igə bolux üqün əməs, bəlki Atining iradisi üqün bolidu. ■ **14:31** Yḫ. 10:18; Ibr. 10:5.

15

Əysa — ḫəḳiḳiy üzüm telidur; uning səzining dawami

1 — «Ḫəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən, Atam bolsa baoɣwəndur.□ 2 Baoɣwən məndiki
mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni kesip taxlaydu. Mewə bərgənlirini bolsa tehimu
kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu.□ ■ 3 Əmdi silər mən silərgə yətküzgən
səzüm arḳilik alliburun pak boldunglar.□ ■ 4 Silər məndə izqil turunglar, mənmu
silərdə izqil turimən. Xah talda turmay, əzi mewə berəlməydioɣinidək, silərmu
məndə izqil turmisanglar, mewə berəlməysilər.
5 «Üzüm teli» əzümdurmən, silər bolsanglar xahliridursilər. Kim məndə izqil
tursa, mənmu xundaḳla uningda turoɣinimda, u kəp mewə beridu. Qünki mənsiz
ḫeqnemini ḳilalmaysilər. 6 Birsi məndə turmisa, u *kerəksiz* xahtək taxlinip, ḳurup
ketidu. Bundaḳ xahlar yioɣip kelinip otḳa taxlinidu.■ 7 Silər məndə izqil tursanglar
wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu.■
8 Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni
ispatlixinglar bilən xan-xərəp Atamoɣa kəltürülidu.□
9 Atam meni səyginidək, mənmu silərni səydüm; mening meḫir-muḫəbbitimdə izqil
turunglar. 10 Əgər əmrlirimni tutsanglar, huddi mən Atamning əmrlirini tutḳan
wə ḫəmixə uning meḫir-muḫəbbitidə turoɣinimdək, silərmu ḫəmixə mening meḫir-
muḫəbbitimdə turisilər.■
11 Mening huxallikim silərdə bolsun wə xuningdək huxallikinglar tolup taxsun
dəp, mən bularni silərgə eyttim. 12 Mening əmrim xuki, mən silərni səyginimdək,
silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■ 13 Insanlarning əz dostliri üqün jenini pida
ḳilixtin qongḳur meḫir-muḫəbbiti yoḳtur. ■ 14 Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada
ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər. □ ■ 15 Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul»
dəp atimaymən. Qünki ḳul hojayinining nemə ḳiliwatḳinini bilməydu. Uning ornioɣa
silərni «dost» dəp atidim, qünki Atamdin angliɣanlirimning ḫəmmisini silərgə
yətküzdüm. □ ■ 16 Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə
silərni berip mewə bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun, mening namim

---

□ **15:1** **««Ḫəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən»** — «**ḫəḳiḳiy** üzüm teli» boloɣandin keyin, sahta yaki por-püqək üzüm telimu barmu? Buning tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **15:2** **«Baoɣwən məndiki mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni kesip taxlaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi «Məndiki mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni baoɣwən (barangoɣa) esp ḳoyidu». Lekin 6-ayətkə ḳarioɣanda tərjimimiz tooɣra bolsa kerək. **«Mewə bərgənlirini bolsa tehimu kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu»** — «putap turidu» grek tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilən ipadilinidu. 4-ayətni kərüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3** **«... silər mən silərgə yətküzgən səzüm arḳilik alliburun pak boldunglar»** — «pak» muxu yərdə yənə «putaloɣan» degən mənisinimu bildürüxi mumkin. Biraḳ muḫim mənisi «pak» ikənlikigə xübḫisi yoḳtur (10:31ni kərüng). ■ **15:3** Yḫ. 13:10. ■ **15:6** Əz. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22; 5:14. □ **15:8** **«Silər məndə izqil tursanglar wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu. Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni ispatlixinglar bilən xan-xərəp atamoɣa kəltürülidu»** — 7-8-ayətkə ḳarioɣanda, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə ünümlük dua-tilawətlərni əz iqigə alidu. ■ **15:10** Yḫ. 14:15, 21, 23; 1Yuḫa. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 13:34; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Əf. 5:2; 1Yuḫa. 3:16. □ **15:14** **«Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər»** — 13-14-ayəttə Hudaning muḫəbbitining uluoɣluḳi ayan ḳilinidu. «Məsiḫning dostliri» uning əmrlirini ada ḳiloɣuqilardur. Lekin Məsiḫ barlik kixilər, jümlidin əz əmrlirini ada ḳilmioɣuqilar, yəni **düxmənliri üqün** jenini pida ḳiloɣandur. ■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ **15:15** **«Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul» dəp atimaymən»** — «ḳul» yaki «qakar». ■ **15:15** Yḫ. 8:26.

bilən Atidin nemə tilisənglar, u silərgə bərsun dəp silərni tiklidim. □ ■ 17 Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar.□

Dunyadikilərning Əysaoɣa boloɣan nəpriti

18 Bu dunyadikilər silərdin nəprətlənsə, silərdin awwal məndin nəprətləngənlikini bilinglar. ■ 19 Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni əzimizningki dəp, səygən bolatti. Birak silər bu dunyadin bolmioɣaqḳa, bəlki mən silərni bu dunyadin ayrip tallioɣanliḳim üqün, əmdi bu dunyadikilər silərdin nəprətlinidu. □ ■ 20 Mən silərgə eytḳan səzni esinglarda tutunglar: «Ḳul hojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankəxlik ḳiloɣan bolsa, silərgimu ziyankəxlik ḳilidu. Mening səzümni tutḳan bolsa, ular silərningkinimu tutidu.■

21 Birak mening namim tüpəylidin ular silərgimu xu ixlarning ḫəmmisini ḳilidu, qünki ular meni Əwətküqini tonumaydu. ■ 22 Əgər mən kelip ularoɣa səz ḳilmioɣan bolsam, ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti. Lekin ḫazir gunaḫi üqün ularning ḫeq baḫanisi yoḳtur. ■ 23 Kimdəkim məndin nəprətlənsə Atamdinmu nəprətləngən bolidu. 24 Mən ularning arisida baxḳa ḫeqkim ḳilip baḳmioɣan əməllərni ḳilmioɣan bolsam, ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti. Lekin ular ḫazir *əməllirimni* kərgən turukluḳ, yənila ḫəm məndin ḫəm Atamdin nəprətləndi. ■ 25 Lekin bu ixlar ularoɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanunida: «Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla məndin nəprətləndi» dəp pütülgən səz əməlgə axuruluxi üqün xundaḳ yüz bərdi.□ ■

26 Lekin mən silərgə Atining yenidin əwətidioɣan Yardəmqi, yəni Atining yenidin qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu. □ ■ 27 Silərmu manga guwaḫliḳ berisilər, qünki silər baxtin tartip mən bilən billə boldunglar.■

16

Kelidioɣan ziyankəxliklər

1 Silərning putlixip kətməslikinglar üqün bularni silərgə eyttim. 2 Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin ḳooɣlap qiḳiriwetidu; ḫəmdə xundaḳ bir waḳit-saət keliduki, silərni əltürgüqi əzini Hudaoɣa hizmət ḳiliwatimən, dəp ḫesablaydu.□ ■ 3 Ular bularni ya Atini, ya meni tonumioɣanliḳi üqün ḳilidu.■ 4 Lekin mən bu ixlarni

---

□ **15:16** **«Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə silərni berip mewə bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun…»** — «…**berip** mewə bərsun» degən ibarə bəlkim, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə bolsa, pütün dunyaoɣa **berip** hux həwər arḳiliḳ baxḳilarni Hudaning yolioɣa kəltürüxni əz iqigə alidu, dəp kərsətsə kerək. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yḫ. 13:18; Əf. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17** **«Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar»** — grek tilida «Silərgə xularni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar». ■ **15:18** 1Yuḫa. 3:13. □ **15:19** **«Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni əzimizningki dəp, səygən bolatti»** — grek tilida «Silərmu bu dunyadin boloɣan bolsa, bu dunya silərni əziningki dəp səygən bolatti». ■ **15:19** Yḫ. 17:14; Gal. 1:10. ■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luḳa 6:40; Yḫ. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yḫ. 16:3. ■ **15:22** Rim. 4:15; 5:20. ■ **15:24** Yḫ. 10:37. □ **15:25** **«Ularoɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanuni»** — ḫəjwiy, kinayilik səz. 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla məndin nəprətləndi»** — «Zəb.» 35:7, 19 wə 69:4. ■ **15:25** Zəb. 35:19; 69:4 □ **15:26** **«…Yardəmqi, yəni Atining yenidin qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu»** — muxu ayəttin Muḳəddəs Roḫning xəhs ikənliki kərünüp turidu. Məsiḫ Uni «Atining yenidin» əwətidu; muxu yərdə Muḳəddəs Roḫ yənə «Atining yenidin **qiḳidu**» deyilidu. Grek tilida «qiḳidu» degən peil «ḫazirḳi zaman» xəkildə boloɣaqḳa, Muḳəddəs Roḫning ḫərdaim xu ḫərikətni ḳiliwatḳini kərsitilidu. ■ **15:26** Luḳa 24:49; Yḫ. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ **15:27** Ros. 1:8, 21; 5:32. □ **16:2** **«Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin ḳooɣlap qiḳiriwetidu»** — yuḳiriḳi baxḳa izaḫatlarda eytḳinimizdək, Yəhudiy həlḳi birsini «sinagogtin qiḳiriwətsə», keyin uning bilən ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmay, bəlki uningoɣa tehimu ziyankəxlik ḳiliximu mumkin. ■ **16:2** Yḫ. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yḫ. 15:21; 1Kor. 2:8.

silərgə eyttimki, waḳit-saiti kəlgəndə, mən xundaḳ aldin’ala eytḳinimni esinlarоға kəltürələysilər.□ ■

Muḳəddəs Roḫning yetkəkqi wə ustaz bolidiоғanliḳi

5 — Mən baxta bularni silərgə eytmidim, qünki mən silər bilən billə idim.
Lekin əmdi meni əwətküqining yeniоға ḳaytip ketimən. Xundaḳ turuḳluḳ, aranglardin ḫeqkim məndin: «Nəgə ketisən?» dəp sorimaywatidu. 6 Əksiqə, silərgə bularni eytḳinim üqün, ḳəlbinglar ḳayoғuоға qəmüp kətti. 7 Əmma mən silərgə ḫəḳiḳətni eytip ḳoyayki, mening ketixim silərgə paydiliḳtur. Qünki əgər kətmisəm, Yardəmqi silərgə kəlməydu. Əmma kətsəm, Uni silərgə əwətimən.■ 8 U kəlgəndə, bu dunyadikilərgə gunaḫ tooғrisida, ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida wə ahirət soriḳi tooғrisida ḫəḳiḳətni bilgüzidu. 9 U ularni gunaḫ tooғrisida bilgüzidu, qünki ular manga etiḳad ḳilmidi.□ 10 Ularni ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida *bilgüzidu*, qünki Atamning yeniоға ḳaytip barimən wə silər meni yənə kərəlməysilər. 11 Ularni ahirət soriḳi tooғrisida *bilgüzidu*, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qiḳirildi.□ ■
12 Silərgə eytidiоған yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər. □ 13 Lekin U, yəni Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U silərni barliḳ ḫəḳiḳətkə baxlap baridu. Qünki U əzlükidin səzliməydu, bəlki nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu wə kəlgüsidə bolidiоған ixlardin silərgə həwər beridu. □ ■ 14 U meni uluоlaydu; qünki U məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu. 15 Atida bar boloғanning ḫəmmisi ḫəm meningkidur; mana xuning üqün mən: «U məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu» dəp eyttim.□ ■

Oғəm-ḳayoғuliringlar mənggü huxalliḳḳa aylinidu

16 Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; wə yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər, qünki mən Atamning yeniоға ketimən».□ ■
17 Xunga muhlislarning bəziliri bir-birigə:
— Bizlərgə: — «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər» wə yənə «Qünki mən Atamning yeniоға ketimən» degini nemə deginidu? 18 «Az waḳittin keyin» degən səzining mənisi nemə? Uning nemilərni dəwatḳanlirini bilmiduḳ, — deyixidu.
19 Əysa ularning əzidin nemini sorimaḳqi boloғinini bilip uлароға mundaḳ dedi:

□ **16:4 «… waḳit-saiti kəlgəndə»** — demək, Yəhudiy həlḳidin wə keyin baxḳilar təripidin boloған ziyankəxliklər kəlgəndə. ■ **16:4** Yḫ. 13:19; 14:29. ■ **16:7** Luḳa 24:49; Yḫ. 14:26; 15:26. □ **16:9 «U ularni gunaḫ tooғrisida bilgüzidu»** — yaki «U ularni əz gunaḫi tooғruluḳ bilgüzidu» yaki «U ularni gunaḫning nemə ikənlikini bilgüzidu». Degəndək üq tərjimisi boluxi mumkin, lekin omumiy mənisi asasən ohxax. □ **16:11 «bu dunyaning ḫəkümdari»** — Xəytan, Iblis. **«…Ularni ahirət soriḳi tooғrisida bilgüzidu, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qiḳirildi»** — 9-11-ayəttiki «U (Muḳəddəs Roḫ)… gunaḫ tooғrisida… ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida… wə ahirət soriḳi tooғrisida…bilgüzidu….» degənlərning üstidə «ḳoxumqə səz»də azraḳ tohtilimiz. ■ **16:11** Yḫ. 12:31; 14:30; Əf. 2:2; Kol. 2:15. □ **16:12 «Silərgə eytidiоған yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər»** — muhlislar ḳandaḳ səzlərni kətürəlməydu? Bu tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **16:13 «Qünki U əzlükidin səzliməydu, bəlki nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu»** — «U (Mukəddəs Roḫ)… nemini angliоған bolsa» — demək, Muḳəddəs Roḫning Huda wə Uning Kalamidin angliоғini. ***«Muḳəddəs Roḫ»***… nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu wə kəlgüsidə bolidiоған ixlardin silərgə həwər beridu» — bu muḫim wədə tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:13** Yḫ. 12:49; 14:26 □ **16:15 « *Muḳəddəs Roḫ* məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu»** — Bu muḫim wədə tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:15** Yḫ. 17:10. □ **16:16 «yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər, qünki mən Atamning yeniоға ketimən»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «qünki mən Atamning yeniоға ketimən» degən səz tepilmaydu. Lekin bizningqə 17-ayət uning əslidə barliḳini ispatlaydu. ■ **16:16** Yḫ. 7:33.

— «Mening «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni kərisilər» deginimning mənisini bir-biringlardin sorawatamsilər? □ 20 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər yioɣa-zar kətürüsilər, lekin bu dunyadikilər huxal boluxup ketidu; silər ḳayoɣurisilər, lekin ḳayoɣuliringlar xadliḳḳa aylinidu. 21 Ayal kixi tuoɣutta azablinidu, qünki uning waḳit-saiti yetip kəlgən; lekin bowiḳi tuoɣulup boloɣandin keyin, bir pərzəntning dunyaoɣa kəlgənlikining xadliḳi bilən tartḳan azabini untup ketidu. ■ 22 Xuningoɣa ohxax, silərmu ḫazir azabliniwatisilər, lekin mən silər bilən ḳayta kərüximən, ḳəlbinglar xadlinidu wə xadliḳinglarni ḫeqkim silərdin tartiwalalmaydu. 23 Xu kündə silər məndin ḫeqnərsə sorimaysilər. Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, mening namim bilən Atidin nemini tilisənglar, u xuni silərgə beridu. ■ 24 Ḫaziroɣiqə mening namim bilən ḫeqnemə tilimidinglar. Əmdi tiləŋglar, erixisilər, buning bilən xadliḳinglar tolup taxidu!

Bu dunya üstidin oɣəlibə ḳilix

25 Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraḳ xundaḳ bir waḳit keliduki, u qaoɣda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, Ata tooɣruluḳ silərgə oquḳ eytimən. □ 26 Xu küni tiləkliringlarni mening namim bilən iltija ḳilisilər. Mən silər üqün Atidin tələp ḳilimən, dəp eytmaymən; 27 qünki Ata əzimu silərni səyidu; qünki silər meni səyisilər wə mening Hudaning yenidin kəlgənlikimgə ixəndinglar.■
28 Mən Atining yenidin qiḳip bu dunyaoɣa kəldim; əmdi mən yənə bu dunyadin ketip Atining yenioɣa barimən».■
29 Muhlisliri:
— Mana sən ḫazir oquḳ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding! □ 30 Biz sening ḫəmmini bilginingni, xundaḳla ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoḳluḳini əmdi bilip yəttuḳ. Xuningdin sening Hudaning yenidin kəlgənlikinggə ixənduḳ, — deyixti.□ ■
31 Əysa jawabən ularoɣa:
— Ḫazir ixəndinglarmu? 32 Mana, xundaḳ waḳit-saiti keləy dəp ḳaldi, xundaḳla kelip ḳaldiki, ḫəmminglar meni yaloɣuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroɣa tarḳilip ketisilər. Biraḳ mən yaloɣuz əməsmən, qünki Ata mən bilən billidur. □ ■
33 Silərning məndə hatirjəmlikkə igə boluxunglar üqün bularni silərgə eyttim. Bu dunyada turup azab-oḳubət tartisilər, əmma oɣəyrətlik bolunglar! Mən bu dunya üstidin oɣəlibə ḳildim!■

□ **16:19 «Mening «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni kərisilər»** — Məsiḫning muxu deginidə kəzdə tutḳini, bizningqə, uning ölümi, dəpnə ḳilinixi wə ölümdin tirilip muhlisliroɣa əzini ayan ḳilixidin ibarət. ■ **16:21** Yəx. 26:17. ■ **16:23** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 15:7; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22; 5:14. □ **16:25 «Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraḳ xundaḳ bir waḳit keliduki, u qaoɣda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, ata tooɣruluḳ silərgə oquḳ eytimən»** — təmsillərdin boloɣan birnəqqə misallar 10-babtin («ḳoylarning ixiki» wə «yahxi padiqi» tooɣruluḳ) 13-babtin (ularoɣa «put yuyux» tooɣruluḳ təmsil wə əlgə) 15-babtin («ḫəḳiḳiy üzüm teli» tooɣruluḳ) wə 21-ayəttin («tuoɣutta boloɣan ayal» tooɣruluḳ) tepilidu. ■ **16:27** Yḫ. 17:8. ■ **16:28** Yḫ. 13:3. □ **16:29 «Mana sən ḫazir oquḳ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding!»** — muhlislarning ḫəḳiḳiy qüxəngən-qüxənmigini 31-ayəttin kərünidu. □ **16:30 «ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoḳ»** — mənisi bəlkim Məsiḫning ularning əzidin sorimaḳqi boloɣan soallirini tehi sorimay turupla, ularning sorimaḳqi boloɣinini alliḳaqan bilgənlikini kəzdə tutidu. ■ **16:30** Yḫ. 21:17. □ **16:32 «ḫəmminglar meni yaloɣuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroɣa tarḳilip ketisilər»** — «əz yolliringlaroɣa» yaki «əzünglarningkigə» (demək, əz əyünglaroɣa). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni kərüng. ■ **16:32** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yḫ. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yəx. 9:5; Yḫ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:13; Kol. 1:20.

17

Əysaning muhlisliri üqün dua ḳilixi

1 Əysa bu səzlərni ḳiloɣandin keyin, kəzlirini ərxkə tikip, mundaḳ dua ḳildi:
— I Ata, waḳit-saət yetip kəldi; Sən Ooɣlungni uluoɣlatḳuzoɣaysən; buning bilən
Ooɣlungmu Seni uluoɣlatḳuzidu;■ 2 yəni, uning Sən uningoɣa tapxuroɣan insanlaroɣa
mənggülük ḫayat ata ḳilixi üqün, uningoɣa pütkül ət igiliridin üstün ḫoḳuḳ ata
ḳiloɣiningdək, uni uluoɣlatḳuzoɣaysən.□ ■ 3 Mənggülük ḫayat xuki, birdinbir ḫəḳiḳiy
Huda — Seni wə Sən əwətkən Əysa Məsiḫni tonuxtin ibarəttur.■ 4 Mən Sening əməl
ḳilixim üqün tapxuroɣan ixingni orundixim bilən Seni yər yüzidə uluoɣlatḳuzdum.■
5 I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə boloɣan
xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluoɣlatḳuzoɣaysən.□ ■
6 Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim.
Ular Seningki idi, Sən ularni manga bərding wə ular Sening səz-kalamingni tutup
kəldi.□ 7 Ular ḫazir Sən manga bərgən ḫəmmə nərsilərning Seningdin kəlgənlikini
bildi. 8 Qünki Sən manga tapxuroɣan səzlərni ularoɣa yətküzdüm; ularmu bularni
ḳobul ḳildi, xuning bilən Səndin qiḳḳinimni ḫəḳiḳətən bilip yətti ḫəmdə Sening meni
əwətkənlikinggimu ixəndi.■ 9 Buloɣa dua ḳilimən; bu dunyadiki adəmlərgə əməs,
bəlki Sən manga bərgən adəmlərgə dua ḳilimən; qünki ular Seningkidur. 10 Mening
barliḳim Seningkidur wə Sening barliḳing bolsa meningkidur wə mən ularda xərəp
taptim.□ ■
11 Mən əmdi bu dunyada turiwərməymən; lekin ular bu dunyada ḳaldi wə mən
Sening yeningoɣa ketiwatimən. I muḳəddəs Ata, Sən manga bərgən naming arḳilik
ularni saḳlioɣinki, biz ikkimiz bir boloɣinimizdək, ularmu bir boloɣay. □ 12 Mən
ular bilən billə boloɣan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim
ḫəm ḳooɣdidim; wə muḳəddəs yazmilardiki bexarətning əməlgə axuruluxi yolida,
ularning iqidin ḫalakətkə has boloɣan kixidin baxḳa birimu yoḳalmidi. □ ■ 13 Mana
əmdi sening yeningoɣa barimən. Mening xadliḳim ularda tolup taxsun dəp, bu
səzlərni dunyadiki waḳtimda səzlidim. 14 Mən ularoɣa səz-kalamingni tapxurdum.
Mən bu dunyadin bolmioɣinimdək, ularmu bu dunyadin bolmioɣini üqün, bu

---

■ **17:1** Yḫ. 12:23; 13:32. □ **17:2 «Sən uningoɣa tapxuroɣan insanlar...»** — grek tilida «uningoɣa bərgən barliḳ insanlar...» — demək, Məsiḫkə etiḳad ḳiloɣuqilar. ■ **17:2** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luḳa 10:22; Yḫ. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yəx. 53:11; Yər. 9:22 ■ **17:4** Yḫ. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30. □ **17:5 «I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə boloɣan xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluoɣlatḳuzoɣaysən»** — yaki bolmisa «I Ata, mən Sən bilən birgə igə boloɣan xan-xərəp bilən meni Өzüng bilən təng uluoɣlanduroɣaysən». ■ **17:5** Yḫ. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6 «Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim»** — Məsiḫning «Sening namingni ayan ḳildim» eytḳini nemini kərsitidu? Təwrat-Zəburda Hudaning nuroɣun namliri (Pərwərdigar (Yaḫwəḫ), Huda (Əloḫim), Rəb (Adonay) ḳatarliḳlar) ayan ḳilinoɣandin keyin Məsiḫ ḳaysi namni uloroɣa ayan ḳiloɣan? U «Ata» əməsmu? ■ **17:8** Yḫ. 16:27. □ **17:10 «mən ularda xərəp taptim»** — «ularda...» muxu yərdə kəzdə tutuloɣini bəlkim «Sən manga bərgən adəmlərdə..» bolsa kerək. ■ **17:10** Yḫ. 16:15. □ **17:11 «Sən manga bərgən naming arḳilik ularni saḳlioɣinki...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən naming bilən manga tapxurup bərgənlərning Sanga boloɣan sadiḳliḳini saḳlioɣinki,... ». Muxu yərdə «Sən manga tapxurup bərgən naming» bolsa yənila Huda'atining Өz Məsiḫigə insanlaroɣa əgitix üqün tapxuroɣan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») degən ḳimmətlik namidur. □ **17:12 «Mən ular bilən billə boloɣan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim ḫəm ḳooɣdidim;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sening naming bilən ularni saḳlidim; Sən manga tapxurup bərgənlərning Sanga boloɣan sadiḳliḳini ḳooɣdidim;... ». Bu «nam» yənila yuḳiriḳi izaḫatta eytḳinimizdək «Ata» bolsa kerəktur. **«ḫalakətkə has boloɣan kixi»** — grek tilida «ḫalakətning ooɣli» degən səz bilən ipadilinidu, u Yəḫuda Ixḳariyotni kərsitidu, əlwəttə. Məsiḫgə satḳunluḳ ḳiloɣan kixining ḫalakətkə yüzlinixi tooɣruluḳ bexarətlər bəlkim «Zəb.» 41:9, 109:1-20 wə «Pənd.» 24:22 (LXX)ni өz iqigə alsa kerək. ■ **17:12** Yəx. 8:18; Yḫ. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13.

dunyaning adəmliri ulardin nəprətlinidu. □ ■ 15 Ularni bu dunyadin ayriwətkəysən
dəp tiliməymən, bəlki ularni rəzil boloɣuqidin saḳlioɣaysən, dəp tiləymən. □ 16 Mən
bu dunyadin bolmioɣinimdək, ularmu bu dunyadin əməstur. 17 Ularni ḫəḳiḳət arḳilik
Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən, qünki səz-kalaming ḫəḳiḳəttur. □ ■ 18 Sən
meni dunyaoɣa əwətkiningdək, mənmu ularni dunyaoɣa əwəttim. ■ 19 Ularmu
ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun dəp, өzümni Sanga has ataymən.□ ■
20 Mən yaloɣuz ular üqünla əməs, yənə ularning səzi arḳilik manga etiḳad
ḳilidioɣanlar üqünmu dua ḳilimən. 21 Ularning ḫəmmisi bir boloɣay; i Ata, Sən
məndə, mən Səndə boloɣandək, ularmu Bizdə bir boloɣay; xundaḳ boloɣanda,
bu dunyadikilər meni Sening əwətkənlikinggə ixinidu. ■ 22 Sən manga ata
ḳiloɣan xan-xərəpni ularoɣa ata ḳildimki, biz ikkimiz bir boloɣandək, ularmu bir
boloɣay; 23 yəni mən ularda, sən məndə bolup, ular birliktə kamil ḳilinoɣay. Xu
arḳilik bu dunyadikilər meni əwətkənlikingni ḫəm meni səygininɡdək ularnimu
səygənlikingni bilidu.
24 I Ata, Sən manga bərgənliringning ḫəmmisining mən boloɣan yərdə mən bilən
birgə boluxini, xundaḳla mening xan-xəripimni, yəni Sən aləm apiridə boluxtin
burun meni səygənliking üqün, manga bərgən xan-xərəpni ularning kərüxini
halaymən.■
25 I ḫəḳḳaniy Ata, bu dunyadikilər seni tonumioɣan, əmma mən Seni tonuymən wə
bularmu meni Sening əwətkənlikingni bildi. ■ 26 Wə mən Sening namingni ularoɣa
ayan ḳildim wə yənə dawamlik ayan ḳilimən. Xuning bilən, Sening manga kərsətkən
meḫir-muḫəbbiting ularda bolidu wə mənmu ularda bolay.□

18

Əysaning tutḳun ḳilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luḳa 22:47-53

1 Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioɣa qiḳip Kidron
jiloɣisining u ḳetioɣa ətti. U yərdə bir baoɣqə bar idi. Əysa bilən muhlisliri u
baoɣqigə kirdi.□ ■ 2 Uningoɣa satḳunluḳ ḳilidioɣan Yəḫudamu u yərni bilətti, qünki
Əysa muhlisliri bilən pat-pat u yərdə yioɣilip olturatti. 3 Xuning bilən Yəḫuda bir top
Rim ləxkərliri bilən bax kaḫinlar ḫəm Pərisiylər əwətkən ḳarawullarni baxlap bu
yərgə kəldi. Ularning ḳollirida panus, məx'əl wə ḳorallar bar idi.■ 4 Əysa bexioɣa
qüxidioɣanlarning ḫəmmisini bilip, ularning aldioɣa qiḳip:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
5 Nasarətlik Əysani, — dəp jawab berixti ular.
Əysa ularoɣa:

□ **17:14** **«mən bu dunyadin bolmioɣinimdək...»** — yaki «mən bu dunyaoɣa mənsup bolmioɣinimdək...». ■ **17:14** Yḫ. 15:19. □ **17:15** **«rəzil boloɣuqi»** — Xəytan, Iblis. □ **17:17** **«Ularni ḫəḳiḳət arḳilik Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən»** — «Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən» grek tilida «muḳəddəsləxtürgəysən» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injilda ḫəm Təwratta «muḳəddəs» degən səz «pak» ḫəm «Hudaoɣa alayitən ataloɣan» degən ikki uḳumni bildüridu. ■ **17:17** Zəb. 119:142; Yḫ. 8:4. ■ **17:18** Yḫ. 20:21. □ **17:19** **«Ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip өzünggə atalsun dəp...»** — «muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun» grek tilida «ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəsləxtürülsun» degən birla səz bilən ipadilinidu. Yuḳiriḳi izaḫatni kərüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tes. 4:7. ■ **17:21** Yḫ. 10:38; 14:11; Gal. 3:28. ■ **17:24** Yḫ. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yḫ. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26** **«mən Sening namingni ularoɣa ayan ḳildim»** — 6-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **18:1** **«Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioɣa qiḳip...»** — muxu yərdiki «taxḳirioɣa qiḳip...» ziyapət boloɣan өydin yaki Yerusalem xəḫirining өzidin qiḳixni bildüridu. Kidron wadisi bolsa xəḫərning sirtida (xərḳ tərəptə) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luḳa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luḳa 22:47.

— Mana mən bolimən, — dedi.
(Uningoɣa satḳunluḳ ḳiloɣan Yəhudamu ularning arisida turatti). 6 Əysa: «Mana mən
bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti.□ 7 Xuning bilən Əysa ulardin
yənə bir ḳetim:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
— Nasarətlik Əysani, — deyixti ular.
8 Əysa: — Silərgə eyttimoɣu, mən xu bolimən. Əgər izdigininglar mən bolsam,
bularni kətkili ḳoyunglar, — dedi.
9 Buning bilən əzining: «*Ata*, Sən manga bərgənlərdin ḫeqḳaysisini yittürmidim»
degən səzi əməlgə axuruldi.□ ■
10 Simon Petrusning yenida bir ḳiliq boloɣaq, u xuan uni suoɣurup, bax kaḫinning
qakirioɣa birni urup, ong ḳuliḳini xilip qüxürüwətti. Qakarning ismi Malkus idi. ■
11 Əysa Petruskə:
— Ḳiliqni oɣilapḳa sal! Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim? — dedi.□ ■

Əysaning Annasning aldioɣa elip berilip, sorak ḳilinixi
Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luḳa 22:54

12 Xuning bilən, ləxkərlər topi bilən mingbexi ḫəm Yəhudiylarning ḳarawulliri
Əysani tutup baoɣlaxti. 13 Andin uni aldi bilən Annasning aldioɣa elip berixti. Annas
bolsa xu yili bax kaḫin bolup turoɣan Ḳayafaning ḳeynatisi idi. ■ 14 Burun Yəhudiy
kengəxmisidikilərgə: «Pütün həlḳning *ḫalak boluxining* ornioɣa, birla adəmning ular
üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luḳa 22:55-57

15 Əmdi Simon Petrus bilən yənə bir muhlis Əysaning kəynidin əgixip baroɣanidi.
U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa, bax kaḫinning sariyioɣa Əysa bilən təng
kirdi. □ ■ 16 Lekin Petrus bolsa dərwazining sirtida ḳaldi. Xunga bax kaḫinoɣa
tonux boloɣan ḫeliḳi muhlis taxḳirioɣa qiḳip, dərwaziwən ḳiz bilən səzlixip, Petrusni
iqkirigə baxlap kirdi. 17 Dərwaziwən boloɣan xu dedək Petrustin:
— Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu? — dəp soridi.
Yaḳ, əməs, — dedi Petrus.□

□ **18:6 «Əysa: «Mana mən bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti»** — «Yuḫanna»diki baxḳa bəzi yərlərdiki «Mən bolimən» degən səz Hudaning «Mən əzəldin Bar Boloɣuqidurmən» degən namini bildüridu. Bizningqə muxu yərdə «Mana mən bolimən» degənmu xu mənini bildüridu; qünki angliɣuqilar uni anglapla «arḳirioɣa yenip yərgə yiḳilixti». □ **18:9 «Buning bilən əzining ... səzi əməlgə axuruldi»** — yaki «Buning bilən əzining ... səzi əməliyəttə ispatlandi». Bu səzlər asasən ḫəm 6:39 ḫəm 17:12də tepilidu. ■ **18:9** Yḫ. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luḳa 22:50. □ **18:11 «Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim?»** — bu «ḳədəḫ» əzi tartix kerək boloɣan azab-oḳubətlərni kərsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 wə Luḳa» 22:42ni kərüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luḳa 3:2; 22:54. □ **18:14 ««Pütün həlḳning ḫalak boluxining ornioɣa, birla adəmning ular üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi»** — 11:49-50ni kərüng. ■ **18:14** Yḫ. 11:50. □ **18:15 «yənə bir muhlis...»** — «yənə bir muhlis» grek tilida «ḫeliḳi muhlis». Yuḫanna bayanida pat-pat əzini namsiz kərsitip «ḫeliḳi muhlis» dəydu (18:16, 20:2, 3, 4 wə 8ni kərüng). **«U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa...»** — alimlar namsiz «u muhlis»ni Yuḫanna dəp bilidu. Qünki uxbu bayanda boloɣandək u daim degüdək pəḳət «əz kəzüm bilən kərgənlirim»nila asas ḳilidu. 21:24ni kərüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luḳa 22:54. □ **18:17 «Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu?»** — «sən**mu**» degən səz bəlkim birinqi muhlis əzining Əysaning muhlisi ikənlikini bu ḳizoɣa etirap ḳiloɣanliḳini kərsitidu.

18 Əmdi ḫawa sooɣuq bolɣanliqi üqün, qakarlar wə ⱪarawullar xahardin gülhan yaⱪⱪan bolup, uning qərisidə issinip turuxatti. Petrusmu ularning yenida turup issindi.■

Bax kaḫin Annasning Əysani soraⱪ ⱪilixi
Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luⱪa 22:66-71

19 Bax kaḫin bolsa Əysadin muhlisliri tooɣruluq wə təlimi tooɣruluq soal soraxⱪa baxlidi. 20 Əysa uningɣa jawabən mundaq bərdi:
— Mən həlⱪ-aləm aldida axkara səz ⱪilɣanmən, barliⱪ Yəhudiylar yiɣilidiɣan sinagoglarda wə ibadəthanida daim təlim berip kəldim, mən yoxurun ḫeqnemə demidim. ■ 21 Bularni nemixⱪa məndin soraysən? Eytⱪan səzlirimni angliɣanlardin soriɣin; mana, ular nemə degənlikimni bilidu.
22 Əysa bu səzlərni ⱪilɣanda, yenida turɣan ⱪarawullardin biri uni bir kaqat urup:
— Bax kaḫinɣa muxundaq jawab ⱪayturamsən? — dedi.■
23 — Əgər yaman səz ⱪilɣan bolsam, uning yaman ikənlikini kəpqilikning aldida kərsətkin. Əmma eytⱪanlirim durus bolsa, meni nemə üqün urisən? — dedi Əysa uningɣa.
24 Buning bilən Annas uni baɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaɣa yollidi.□ ■

Petrusning Əysadin yənə ikki ⱪetim tenixi
Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luⱪa 22:58-62

25 Simon Petrus *otning* aldida issinip turuwatⱪanidi. *Yenidikilər*:
— Sənmu uning muhlisliridin əməsmiding? — deyixti.
— Yaⱪ, əməsmən, — dəp tandi Petrus.□ ■
26 U yərdə bax kaḫinning qakarliridin, Petrus ⱪuliⱪini kesip taxliɣan kixigə tuɣⱪan birsi bar idi. U Petruskə:
— Baɣqidə seni uning bilən billə kərgənidimɣu?! — dedi.
27 Petrus yənə tandi. Dəl xu qaɣda horaz qillidi.■

Əysaning waliy Pilatus aldida soraⱪ ⱪilinixi
Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luⱪa 23:1-25

28 Andin ular Əysani Ⱪayafaning yenidin rimliⱪ waliyning ordisiɣa elip kəldi (xu qaɣda tang atⱪanidi). Uni elip kəlgən *Yəhudiylar* bolsa əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli dəp, ordiɣa kirmidi. Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin ɣizalinalmaytti.□ ■
29 Xunga *waliy* Pilatus sirtⱪa qiⱪip, ularning aldiɣa berip ularɣa:
— Bu adəmning üstidin nemə ərz ⱪilisilər? — dəp soridi.

■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luⱪa 22:55. ■ **18:20** Yḫ. 7:26. ■ **18:22** Yər. 20:2; Ros. 23:2.
□ **18:24** **«buning bilən Annas uni baɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaɣa yollidi»** — bu ayətkə ⱪariɣanda ikki bax kaḫin bar idi. 22-ayəttə Annasmu «bax kaḫin» deyilidu. Mumkinqiliki barki, ular nəwət boyiqə bax kaḫinliⱪ wəzipisini ətəwatⱪan. 19:21nimu kərüng. ■ **18:24** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luⱪa 22:54. □ **18:25** **«yenidikilər»** — grek tilida «ular». ■ **18:25** Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luⱪa 22:58. ■ **18:27** Yḫ. 13:38.
□ **18:28** **«...Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin ɣizalinalmaytti»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. 19:14diki izaḫatni kərüng. «Əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli». Ularning kəzⱪarixi: «Yəhudiy əməslərning əyigə kirsək bolmaydu; qünki ular bəlkim «napak bir nərsə» (məsilən bir jəsət yaki ölük nərsə)gə təgkən boluxi mumkin; biz ularɣa təgsək ulardiki «napakliⱪ» bizgimu yuⱪturuluxi mumkin» degəndək idi. Demisəkmu, ular kəngül bəlgən bu «taḫarətlər» Təwrattiki muⱪəddəs ⱪanundiki «napakliⱪ» tooɣruluq bəlgilimilərdin kəp exip kətkənidi. Ⱪizⱪ yeri xuki, ular «buloɣinix»tin ⱪorⱪup əz «pakliⱪini» buloɣimasliⱪⱪa ⱪizoɣinliⱪ bilən tirixⱪini bilən, yənə Huda əwətkən Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsiḫni öltürüx aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luⱪa 22:66; 23:1.

30 Ular:
— Bu adəm jinayətqi bolmisa, uni sizgə tapxurmioɣan bolattuq, — dəp jawab berixti.□
31 — Uni өzünglar elip ketip, өz ḳanununglar boyiqə ḫөküm qiḳiringlar! — dedi Pilatus ularoɣa.
Yəhudiylar:
— Bizning ḫeqkimni өlümgə məḫkum ḳilix ḫoḳuḳimiz yoḳ tursa, — deyixti.
32 Bu ixlar Əysaning өzi ḳandaḳ өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytḳan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi.□ ■
33 Andin Pilatus yənə ordisioɣa kirip, Əysani qaḳirtip, uningdin:
— Sən Yəhudiylarning padixaḫimu? — dəp soridi.■
34 Əysa uningoɣa:
— Bu soalni өzüng sorawataməsən, yaki baxḳilar mən tooɣruluq sanga xundaḳ eytḳanmu? — dedi.
35 — Mən bir Yəhudiymu?! Seni manga tapxuroɣanlar өz həlḳing wə bax kaḫinlaroɣu! Nemə *jinayət* өtküzgəniding? — dedi Pilatus.□
36 Əysa jawabən: — Mening padixaḫliḳim bu dunyaoɣa təwə əməstur. Əgər bu dunyaoɣa təwə boloɣan bolsa, hizmətqilirim mening Yəhudiylaroɣa tapxurulmasliḳim üqün jəng ḳiliwatḳan bolatti. Ḫalbuki, mening padixaḫliḳim bu yərgə təwə əməstur, — dedi.□ ■
37 Xunga Pilatus uningoɣa:
— Undaḳta, sən padixaḫmu?
Əysa jawabən: — Xundaḳ, eytḳiningdək, padixaḫmən. Mən xuningoɣa tuoɣuloɣanmən, wə xuningoɣa dunyaoɣa kəldim: — ḫəḳiḳətkə guwaḫliḳ berixim üqündin ibarəttur. Ḫəḳiḳətkə təwə boloɣan ḫərbir kixi bolsa mening awazimoɣa ḳulaḳ salidu, — dedi.□
38 Pilatus uningdin:
— «Ḫəḳiḳət» degən nemə? — dəp soridi.
Pilatus muxularni dəp, yənə taxḳirioɣa, Yəhudiylarning aldioɣa qiḳip ularoɣa:
— Mən uningdin ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmidim. ■ 39 Lekin ḫər yili өtüp ketix ḫeytida silər üqün *məḫbuslardin* birni ḳoyup berix ḳaidəm bar. Xunga bu «Yəhudiylarning padixaḫi»ni silərgə ḳoyup beriximni halamsilər? — dedi.□ ■
40 Ularning ḫəmmisi jawab berip:
— Bu adəmni əməs, Barabbasni ḳoyup bering! — dəp ḳiyḳas-sürən selixti (Barabbas bolsa bir ḳaraḳqi idi).■

19

□ **18:30 «bu adəm jinayətqi bolmisa...»** — yaki «bu adəm rəzil ḳiloɣuqi bolmisa...». □ **18:32 «Bu ixlar Əysaning өzi ḳandaḳ өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytḳan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Məsiḫ birnəqqə ḳetim Yəhudiy həlḳining өzini өltürüx üqün etiḳadsiz Yəhudiy əməslərning ḳolioɣa tapxuridioɣanliḳini wə xuningdək өzining rimliḳlar ijad ḳiloɣan krestta өlidioɣanliḳini eytḳanidi (məsilən, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luḳa» 18:32-33, «Yuḫ.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yḫ. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luḳa 23:3. □ **18:35 «mən bir Yəhudiymu?»** — Pilatusning bu səzi: «Mən Yəhudiy əməs, həlḳing sən tooɣruluq birnemə demigən bolsa, mənmu ḫeqnemə deməymənoɣu!» degən puriḳi bar soaldur. □ **18:36 «Mening padixaḫliḳim bu dunyaoɣa təwə əməstur»** — yaki «mening padixaḫliḳim bu dunyadin əməstur». ■ **18:36** Yḫ. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37 «Xundaḳ, eytḳiningdək»** —Əysaning bu jawabning grek tilida «Xundaḳ, lekin əḫwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriḳi qiḳidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luḳa 23:4. □ **18:39 «...məḫbuslardin birni ḳoyup berix ḳaidəm bar»** — yaki: «...məḫbuslardin birni ḳoyup berix bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luḳa 23:17. ■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luḳa 23:19; Ros. 3:1.

Əysaning ölümgə ḫöküm ḳilinixi

1 Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti.□ ■ 2 Ləxkərlər tikənlik xahlarni
örüp, bir taj yasap, uning bexioŋa kiydürüxti wə uningoŋa *xaḫanə* səsün rənglik bir
ton kiydürüp, 3 uning aldioŋa kelip:
— Yaxioŋayla, i Yəhudiylarning «padixaḫi»! — dəp məshirə ḳilixip, uning yüzigə
ḳayta-ḳayta kaqat saldi.
4 Pilatus bolsa yənə ordisidin qiḳip, halayiḳḳa:
— Mana! Uningdin ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmioŋanliḳimni bilixinglar üqün, uni
silərning aldinglaroŋa elip qiḳtim, — dedi.
5 Buning bilən Əysa bexioŋa tikənlik taj wə uqisioŋa səsün ton kiygüzülgən ḫalda
taxḳirioŋa elip qiḳildi. Pilatus ularoŋa:
— Ḳaranglar, u adəmgə! — dedi.□
6 Bax kaḫinlar wə ḳarawullar uni kərüp:
— Uni krestləng, krestləng! — dəp warḳiraxti.
Pilatus ularoŋa: — Uni elip berip əzünglar krestlənglar! Qünki mən uningdin
ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmidim! — dedi.
7 Yəhudiylar uningoŋa jawabən:
— Bizdə xundaḳ bir ḳanun bar. Xu ḳanunimizoŋa asasən u ölümgə məḫkum ḳilinixi
kerək, qünki u əzini Hudaning Ooŋli dəp atiwaldi.■
8 Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,□ 9 yənə ordisioŋa kirip, Əysadin:
— Sən zadi ḳəyərdin kəlgən? — dəp soridi.
Lekin Əysa uningoŋa jawab bərmidi.
10 Xunga Pilatus uningoŋa: — Sən manga gəp ḳilmamsən? Seni ḳoyup berixkə
ḫoḳuḳum barliḳini, xundaḳla krestləxkimu ḫoḳuḳum barliḳini bilməmsən? — dedi.
11 Əysa jawabən: — Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ
ḫoḳuḳung bolmioŋan bolatti. Xuning üqün meni sanga tapxurup bərgən adəmning
gunaḫi tehimu eoŋirdur, — dedi.□
12 Xu qaoŋdin tartip, Pilatus uni ḳoyuwetixkə amal izdəytti. Lekin Yəhudiylar
warḳirixip:
— Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioŋan bolisiz! Əzini padixaḫ
degən ḫərbir kixi Ḳəysərgə ḳarxi qiḳḳan bolidu! — dəp quḳan selixti.□ ■
13 Pilatus bu səzlərni anglap, Əysani taxḳirioŋa qiḳardi wə «tax tahtayliḳ ḫoyla» dəp
ataloŋan, ibraniy tilida «Gabbata» dəp ataloŋan yərdə «soraḳ təhti»gə olturdi 14 (u
waḳit ətüp ketix ḫeytining təyyarliḳ künining altinqi saiti ətrapida idi). Pilatus
Yəhudiylaroŋa:

□ **19:1 «Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti»** — muxu hil «ḳamqilax» adəttə krestlinixtin awwalḳi jaza idi. Jaza əswabi təmür yaki səngək parqiliri baoŋlaḳliḳ nəqqə tanilik ḳamqa idi. Bu jazaning əzi xunqə eoŋirki, jazalanoŋuqi gaḫi waḳitlarda tehi krestlənməy turupla, uningdin ölüp ketətti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ **19:5 «Ḳaranglar, u adəmgə!»** — Pilatus muxu yərdə bilmigən ḫalda Zəkəriya pəyoŋəmbərning xu bexaritini aoŋzioŋa aloŋan idi: «Ḳaranglar, «Xah» dəp ataloŋan adəm!» («Zək.» 3:8, 6:12). ■ **19:7** Law. 24:16; Yḫ. 5:18; 10:3. □ **19:8 «Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,...»** — Pilatus nemixḳa ḳorḳti? Əgər birsi əzini rimliḳ imperator Ḳəysərgə barawər ḳilip «Mən Hudaning Ooŋli» desə, «Ḳəysərning düxmini» dəp ḫesablinixi mumkin; xunga gərqə uning Əysani ḳoyuwətküsi bolsimu, yənila xundaḳ ḳilixtin ḳorḳatti. U yənə bir tərəptin, yəni ayalining Əysa tooŋruluḳ agaḫlanduruxidin ḳorḳiximu mumkin idi («Mat.» 27:19). □ **19:11 «Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳung bolmioŋan bolatti»** — «ərxtin» degən səz grek tilida «yuḳiridin». Muxu yərdə xübḫisizki, ərxning əzini kərsitidu. **«... meni sanga tapxurup bərgən adəm»** — muxu yərdə Yəhuda əməs, bəlki bax kaḫin Ḳayafa idi. Ḳayafa Yəhudiylarning əzlirining Ḳutḳuzoŋuqi-Məsiḫini etiḳadsiz rimliḳlaroŋa tapxuroŋanda, əməliyəttə u pütkül Yəhudiy həlḳining wəkili boloŋanidi. □ **19:12 «Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioŋan bolisiz!»** — «Ḳəysər» Rim imperatorining unwani. «Ḳəysərning dosti» — bu məhsus bir unwan idi. Pilatus bəlkim ming təsliktə xu alaḫidə unwanoŋa erixkən boluxi mumkin. U yənə xundaḳ yuḳiri unwandin məḫrum boluxtin intayin ḳorḳatti. ■ **19:12** Ros. 17:7.

Mana bu silərning padixaḫinglardur! — dedi.□
15 Lekin ular warkirixip: — Yoḳiting, yoḳiting, uni krestləng! — dedi.
Pilatus ularoɣa: — Meni padixaḫinglarni krestligin, dəmsilər? — dedi.
Bax kaḫinlar jawabən:
— Kəysərdin baxka ḫeqkandak padixaḫimiz yoḳtur! — dəp *towlaxti.*
Buning bilən Pilatus uni krestləxkə ularoɣa tapxurup bərdi.■

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luka 23:26-39

16-17 *Ləxkərlər* Əysani elip mangdi. U əz krestini yüdüp, «Bax səngək jayi» (ibraniy tilida «Golgota») degən yərgə bardi.■ 18 Ular uni xu yərdə yənə ikki kixi bilən təng krestkə tartti; bu təripidə birsi, u təripidə birsi wə Əysa ularning otturisida krestkə tartildi.
19 Pilatus tahtioɣa elan yezip krestkə bekitip koydi. Uningoɣa: — «Nasarətlik Əysa — Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yeziloɣanidi. ■ 20 Əysa krestlinidioɣan yər xəhərgə yekin boloɣaqka, nuroɣun Yəhudiylar tahtidiki səzlərni okudi. Tahtidiki səzlər ibraniyqə, latinqə wə grekqə yezikta yeziloɣanidi. 21 Xunga Yəhudiylarning bax kaḫinliri Pilatuska:
— «Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yazmang, bəlki «U əzini mən Yəhudiylarning padixaḫi, degən» dəp yezing, — deyixti.
22 Birak Pilatus jawabən:
— Yazidioɣanni yezip boldum! — dedi.
23 Ləxkərlər Əysani krestligəndin keyin, uning kiyimlirini elip, tətkə bəlüp, ḫərbir ləxkər bir ülüxtin elixti; ular ḫəm iqidiki uzun kəngləknimu elixti; lekin bu kəngləк tikilmigən, üstidin ayioɣioɣiqə bir pütün tokuloɣanidi. ■ 24 Xuning üqün ləxkərlər bir-birigə:
— Buni yirtmayli, bəlki qək tartixayli, kimgə qikса xu alsun, — deyixti.
Bu ixlar mukəddəs yazmilardiki munu səzlər əməlgə axurulux üqün yüz bərdi: —

«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti,
Mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti».
Dərwəkə, ləxkərlər xundak kilixti.□ ■
25 Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdallik Məryəmlər turatti. □ ■ 26 Əysa anisi bilən əzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kərüp, anisioɣa:
— I hanim, mana sening ooɣlung! — dedi.□

□ **19:14 «u wakit ətüp ketix ḫeytining təyyarlik künining altinqi saiti ətrapida idi»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. Bu kündiki ḫeyt «Qagigaḫ» dəp atilatti («Kan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 wə 18ni kərüng). «Altinqi saət» baxka izaḫatlirimizda eytkinimizdək, Rim wakitini kərsitidu. Bu ətigən saət altə idi. ■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luka 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luka 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luka 23:38. ■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luka 23:34. □ **19:24 «Mening kənglikim»** — baxka birhil tərjimisi: «mening qapinim». Zəburda («Zəb.» 22:15) ibraniy tili boyiqə «qapan» yaki «kəngləк»ni kərsitidu. **«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti, mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti»** — «Zəb.» 22:15. ■ **19:24** Zəb. 22:18 □ **19:25 «Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdallik Məryəmlər turatti»** — bu ayətni «Mat.» 27:56 bilən birləxtürüp karioɣanda, «Əysaning anisining singlisi», yəni Məryəmning singlisi bolsa Zəbədiyning ayali, xundakla rosullardin Yuḫanna bilən Yakupning anisi bolux mumkinqiliki bardur. «Mar.» 15:40də u «Salomi» dəp atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luka 23:49. □ **19:26 «Əysa anisi bilən əzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kərüp...»** — «əzi səyidioɣan muhlisi» bəlkim bu bayanning muəllipi Yuḫanna boluxi mumkin. «Kirix səz»imizni kərüng.

27 Andin u bu muhliskа:
— Mana sening anang! — dedi.
Xundin etibarən, u muhlis uni өzining өyidə turoɳuzdi.

Əysaning өlümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Lukа 23:44-49

28 Andin Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɳinini bilip (mukəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün):
— Ussap kəttim! — dedi.□ ■
29 U yərdə sirkə xarab bilən toldurulоɳan bir koza bar idi. Ular bir parqə bulutni sirkə xarabkа qilap, bir lepəkgül oɳolioɳa baoɳlap, Əysaning aoɳzioɳa tənglidi. 30 Əysa sirkə xarabni iqkəndin keyin:
— Tamam boldi! — dedi-də, bexini təwən kilip, roḫini tapxurup bərdi.□

Əysaning bikinioɳa nəyzə sanjilixi

31 U küni *өtüp ketix ḫeytining* təyyarlik küni boloɳaqkа, krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə kaldururmaslik üqün (xabat küni «uluoɳ kün» ḫesablanoɳaqkа) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qekip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp kildi. □ 32 Xuning bilən ləxkərlər berip Əysa bilən billə krestləngən birinqi andin ikkinqi adəmning putlirini qakti. 33 Lekin Əysaoɳa kəlgəndə, uning allikaqan өlgənlikini kərdi, xuning bilən uning putini qakmidi. 34 Əmma ləxkərlərdin biri uning bikinioɳa nəyzini sanjiwidi, xuan kan wə su ekip qikti.□
35 Buni kərgüqi silərning ixinixinglar üqün guwaḫlik beridu; kərgüqining guwaḫlikі ḫəktur, u өzining eytkanlirini ḫək dəp bilidu. 36-37 Bu ixlarning ḫəmmisi mukəddəs yazmilarda: «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu» wə yənə bir bexarəttə: «Ular өzliri sanjioɳan adəmgə karaydu» dəp aldin eytiloɳanlarni əməlgə axurux üqün yüz bərdi.□ ■

Əysaning dəpnə kilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Lukа 23:50-56

□ **19:28 «Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɳinini bilip (mukəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün): — Ussap kəttim! — dedi»** — «Zəb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni kərüng. ■ **19:28** Zəb. 22:15; 69:21 □ **19:30 «Əysa… bexini təwən kilip, roḫini tapxurup bərdi»** — Əysa «bexini təwən qüxürdi» andin, «roḫini tapxurup bərdi». Adəttiki adəm bolsa, awwal «roḫini beridu» **andin** «bexini təwən qüxüridu». Demək, Əysa өzi өlüxining dəkikisini talliwaldi, өzlükidin өldi (10:17-18ni kərüng). □ **19:31 «U küni өtüp ketix ḫeytining təyyarlik küni boloɳaqkа,…»** — muxu ayəttiki «өtüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti). 14-ayət wə izaḫatini kərüng. Yukirida eytkinimizdək, «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni «xabat küni» dəp ḫesablinatti. Xuningdək bu küni adəttiki bir xabat küni (ḫəptining yəttinqi küni, yəni xənbə küni) boloɳan buloximu mumkin. Ikki tərəptin «xabat» küni boloɳaqkа, bəlkim «uluoɳ kün» deyilixi mumkin idi. **«krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə kaldururmaslik üqün (xabat küni «uluoɳ kün» ḫesablanoɳaqkа) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qekip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp kildi»** — «Kan.» 21:22-23 wə «Yəxua» 8:29də Yəhudiy həlkі üqün bekitilgən kanun boyiqə, өlüm jazasi berilgən birsining jəsiti tüwrük yaki dərəhtə kəqkiqə esikliк turmaslikі kerək idi; bolmisa «zemininglar napak bolidu» dəp bekitiligən. Krestkə tartiloɳanlar bəzi wakitlarda ikki-üq kün esiloɳandin keyinla өlətti. Əgər putiliri sunuloɳan bolsa, kөksini toluk kətürəlməsliki tüpəylidin nəpəs alalmay tezla өlətti. □ **19:34 «Əmma ləxkərlərdin biri uning bikinioɳa nəyzini sanjiwidi, xuan kan wə su ekip qikti»** — «1Yuḫ.» 5:6-8ni kərüng. «Kan wə su»ning təng qikixi adəmning ḫəkikiy өlgənlikini kərsitidu. □ **19:36-37 «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu»** — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Qəl.» 9:12, «Zəb.» 34:20. **«Ular өzliri sanjioɳan adəmgə karaydu»** — «Zək.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Qəl. 9:12; Zəb. 34:20; Zək. 12:10.

38 Bu ixlardin keyin, Arimatiyalik Yüsüp Pilatustin Əysaning jəsitini elip ketixni tələp
qildi (Yüsüp Əysaning muhlisliridin idi, lekin Yəhudiylardin qorqqini üqün buni
məhpiy tutatti); Pilatus ruhsət bərdi, xuning bilən Yüsüp berip Əysaning jəsitini elip
kətti. ■ 39 Burun bir keqisi Əysaning yenioqa kəlgən ḫeliqi Nikodimmu murməkki
bilən səbrə arilaxturuloqan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip, *uning bilən billə*
kəldi. □ ■ 40 Ikkiylən Əysaning jəsitini Yəhudiylarning dəpnə qilix aditi boyiqə dora-
dərmanlarni qeqip, kanap rəhtlər bilən orap kepənlidi. 41 Əysa krestləngən yərdə
bir baoq bolup, baoqning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi. □
42 Bu Yəhudiylarning ḫeytining təyyarlik küni boloqaqqa ḫəm bu yərlik yeqin jayda
boloqanliqi üqün, ular Əysani xu yərlikkə qoydi.□

20

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

1 Ḫəptining birinqi küni tang səḫər, Magdallik Məryəm qəbrigə bardi wə qəbrining
aoqzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi.□ ■ 2 Xunga u yügürginiqə kelip Simon
Petrus wə Əysa səygən ḫeliqi muhlisning yenioqa kelip, uloroa:
— Ular Rəbni qəbridin yətkiwetiptu, uni qəyərgə qoyoqinini bilmiduq! — dedi.□ ■
3 Petrus bilən ḫeliqi muhlis taxqirioqa qiqip, qəbrigə qarap yol aldi.■ 4 Ikkiylən
təng yügürüp mangdi, lekin ḫeliqi muhlis Petrustin tez yügürüp, qəbrigə birinqi
bolup yetip bardi. 5 U engixip iqigə qarap, kanap kepənlərning u yərdə yeyiqlik
turoqanliqini kərdi, lekin iqkirigə kirmidi.■ 6 Uningoqa əgixip kəlgən Simon Petrus
yetip kelip, qəbrigə kirdi wə u yərdə yeyiqlik turoqan kanap kepənlərni, 7 xundaqla
Əysaning bexioqa oraloqan yaoqliqnimu kərdi. Yaoqliq kepənlər bilən bir yərdə əməs,
bəlki ayrim yərdə yəgəklik turatti.■
8 Andin qəbrigə awwal kəlgən ḫeliqi muhlismu qəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi□
9 (qünki ular uning ölümdin qayta tirilixining muqərrərliki ḫəqqidə muqəddəs
yazmilardiki bexarətni tehiqə qüxənməytti). □ ■ 10 Xuning bilən ikkiylən öz

---

■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yḫ. 12:42. □ **19:39** **«Burun bir keqisi Əysaning yenioqa kəlgən ḫeliqi Nikodim»** — «Yuḫ.» 3:1-15ni kərüng. **«murməkki bilən səbrə arilaxturuloqan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip,...»** — xu qaoqdiki «jing» bəlkim 0.325 kilogram idi, xunga dora-dərmanlar 32 kiloqə idi. ■ **19:39** Yḫ. 3:1; 7:50. □ **19:41** **«baoqning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi»** — Injildiki baxqa bayanlardin enikki, bu qəbrə (yərlik) tax əngkür idi. «Ḫeqkim xu yərgə qoyulmioqan» boloqaqqa, xu yər Təwrat qanuni boyiqə pütünləy «pakiz bir jay» (ḫeq ölük tegip baqmioqan) dəp ḫesablinatti. □ **19:42** **«Yəhudiylarning ḫeytining təyyarlik küni boloqaqqa,...»** — «ḫeyt» bolsa «petir nan ḫeyti». Uning birinqi küni bilən xabat küni ohxaxla xu küni kəq saət 6-də baxlinatti, xunga tezrək dəpnə qilinix kerək idi. □ **20:1** **«ḫəptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. **«Magdallik Məryəm... qəbrining aoqzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi»** — qəbrə əngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1. □ **20:2** **«Ular Rəbni qəbridin yətkiwetiptu, uni qəyərgə qoyoqinini bilmiduq!»** — muxu ayəttiki «biz» ispatlayduki, Injildiki baxqa «bayanlar»da eytiloqandək, əslidə Məryəm bilən billə yənə baxqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni kərüng). ■ **20:2** Yḫ. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yḫ. 19:40. ■ **20:7** Yḫ. 11:44. □ **20:8** **«Andin qəbrigə awwal kəlgən ḫeliqi muhlismu qəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi»** — «ḫeliqi muhlis» (Yuḫanna) nemigə ixəndi? U xu kepənlərni wə yaoqliqning xundaq rətlik qoyuloqanliqini kərüp, Əysaning jəsitini ḫeqkim ooqrilimidi, bəlki u qoqum ölümdin tirildi, dəp ixəndi. □ **20:9** **«uning ölümdin qayta tirilixi..»** — grek tilida «uning ölgənlərning arisidin tirilixi...». **«uning ölümdin qayta tirilixining muqərrərliki ḫəqqidə muqəddəs yazmilardiki bexarət...»** — biz baxqa yərlərdə kərsətkinimizdək, Təwrat-Zəburda Məsiḫning ölümdin tirilixini kərsitidioqan nuroqun bexarətlər bardur. ■ **20:9** Zəb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35.

turaloɣulirioɣa ḳaytixti.□

Əysaning Magdalliḳ Məryəmgə kərünüxi
Mar. 16:9-11

11 Əmma Məryəm bolsa ḳəbrining sirtida turup yioɣlawatatti. U yioɣlap turup
ḳəbrining iqigə engixip ḳariwidi, ■ 12 mana aḳ kiyim kiygən ikki pərixtə turatti;
ularning biri Əysaning jəsiti ḳoyuloɣan yərning bax təripidə, yənə biri ayaoɣ təripidə
olturatti.
13 Ular Məryəmdin:
— Hanim, nemixḳa yioɣlaysən? — dəp soridi.
— Rəbbimni elip ketiptu, uni nəgə ḳoyoɣanliḳini biləlməywatimən, — dedi u ularoɣa.
14 U xu səzlərni ḳilipla, kəynigə buruluwidi, Əysaning xu yərdə turoɣanliḳini kərdi.
Lekin u uning Əysa ikənlikini bilmidi.■
15 Əysa uningdin — Hanim, nemixḳa yioɣlaysən, kimni izdəysən? — dəp soridi.
Məryəm uni baoɣwən xu, dəp oylap:
— Təḳsir, əgər uni siz xu yərdin yətkiwətkən bolsingiz, ḳəyərgə ḳoyoɣanliḳingizni
eytip bərgəysiz. Mən uni elip ketimən, — dedi.
16 Məryəm! — dedi Əysa uningoɣa.
Məryəm burulupla, ibraniy tilida:
— Rabboni! — dedi (bu səz «ustaz» degən mənidə).
17 Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin! Qünki mən tehi atamning yenioɣa qiḳmidim.
Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu Atanglarning, yəni mening Atamning,
silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, —
dəp yətküzgin, dedi.□ ■
18 Xuning bilən Magdalliḳ Məryəm muhlislarning yenioɣa berip, ularoɣa: «Rəbni
kərdüm!» dedi wə xundaḳla Əysa əzigə eytḳan u səzlərni ularoɣa yətküzdi.■

Əysaning muhlisliriɣa kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luḳa 24:36-49

19 Xu küni kəqtə, yəni ḥəptining birinqi küni kəqtə, Yəhudiylardin ḳorḳḳanliḳi
üqün muhlislar yioɣiloɣan əydə ixiklirini ḥim taḳiwaloɣanidi; xu waḳitta, Əysa kelip
ularning otturisida *kərünüp*, ərə turoɣan ḥalda ularoɣa:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi. □ ■ 20 Buni dəp, ḳollirini wə biḳinini
ularoɣa kərsətti. Xuning bilən muhlislar Rəbni kərginidin xadlandi. ■ 21 Xunga Əysa
ularoɣa yənə:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! Ata meni əwətkinidək, mənmu silərni
əwətimən, — dedi.■
22 Bu səzni eytḳandin keyin, u ularning üstigə bir püwləp:

□ **20:10 «Xuning bilən ikkiylən əz turaloɣuliriɣa ḳaytixti»** — «əz turaloɣuliriɣa» grek tilida «əzlirining kigə» yaki «əzlirining kilərgə». ■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luḳa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17 «Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin!.. *dedi*»** — «manga esilmioɣin!» yaki «manga ḳol təgküziwərmə». Keyinki səzlər buning mənisining «esilmioɣin» ikənlikini eniḳ kərsitidu. **«Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu atanglarning, yəni mening atamning, silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, — dəp yətküzgin»** — Əysaning Magdalliḳ Məryəmgə kərünüxi tooɣruluḳ wə uningoɣa eytḳan bu muḥim səzliri tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **20:17** Zəb. 22:22; Mat. 28:10; Yḥ. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luḳa 24:9. □ **20:19 «Silərgə hatirjəmlik boloɣay»** — ibraniy tilida «Xalom ələyḳum!» degən səz bilən ipadilinidu, ərəb tilida «əssalamuələykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luḳa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yḥ. 16:22. ■ **20:21** Yəx. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luḳa 4:18; Yḥ. 17:18.

— Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳilinglar. 23 Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning
gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi
tutuwelinidu! — dedi.□ ■

Əysaning Tomaskа kərünüxi

24 Əmma on ikkiylənning biri, yəni «ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas Əysa kəlgəndə
ularning yenida əməs idi. □ 25 Xunga baxḳa muhlislar uningoɣa:
— Biz Rəbni kərduḳ! — deyixti. Lekin Tomas ularoɣa:
— Uning ḳollirida mihlarning izini kərmigüqə, mihlarning izioɣa өz barmiḳimni wə
biḳinioɣa өz ḳolumni tiḳip baḳmioɣuqə, ḫərgiz ixənməymən, — dedi.
26 Səkkiz kündin keyin, muhlislar yənə xu өy iqidə jəm boloɣanda, Tomasmu ular
bilən billə idi. Ixiklər taḳaḳliḳ tursimu, Əysa kelip ularning arisida turup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi. 27 Andin u Tomaskа:
— Barmiḳingni bu yərgə təgküzüp, ḳollirimoɣa ḳara. Ḳolungni uzitip, biḳinimoɣa
tiḳip, gumanda bolmay, ixəngüqi boloɣin! — dedi.■
28 Tomas uningoɣa: — Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən! — dəp jawab
bərdi.□
29 Əysa uningoɣa:
— Meni kərgənliking üqün ixənding. Kərməy turup ixəngüqilər bəhtliktur! —
dedi.■

Uxbu kitabning məḳsiti

30 Əysa muhlislirining aldida bu kitabta hatirilənmigən baxḳa nuroɣun məjizilik
alamətlərnimu kərsətti. ■ 31 Lekin muxular silərni Əysaning Məsiḫ, xundaḳla
Hudaning Ooɣli ikənlikigə ixənsun ḫəm bu arḳiliḳ *uningoɣa* etiḳad ḳilip, uning nami
arḳiliḳ ḫayatliḳḳa erixsun, dəp yezildi.

21

Əysaning yəttə muhlisioɣa kərünüxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Tiberiyas dengizining boyida muhlisliroɣa yənə bir ḳetim
kəründi. Uning bu ḳetimḳi kərünüxi mundaḳ boldi:□ 2 Simon Petrus, «ḳoxkezək»
dəp ataloɣan Tomas, Galiliyədiki Kanaliḳ Nataniyəl, Zəbədiyning ooɣulliri wə baxḳa
ikki muhlis billə idi.■ 3 Simon Petrus:
Mən beliḳ tutḳili barimən, — dedi.
Kəpqilik:
Bizmu sən bilən billə barimiz, — deyixti.

□ **20:23** **«Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi tutuwelinidu!»** — bu rosullarning kixilərning gunaḫini toluḳ kəqürüm ḳilix ḫoḳuḳi bar, degənlik əməs. Undaḳ ḫoḳuḳ pəḳət Hudaoɣila təwədur. «Mat.» 16:19 wə 18:18ni kərüng. Bizningqə, bu «gunaḫlarni kəqürüm ḳilix» jamaətning tərtipigə baoɣliḳtur. Eoɣir gunaḫ sadir ḳiloɣan etiḳadqilar jamaətkə ḳatnixiwerəmdu? Rəbbimiz «Mat.» 18:15-20də bu məsilə tooɣruluḳ əmr beridu; bu əmr boyiqə jamaətning gunaḫ sadir ḳiloɣan əmma towa ḳilmioɣan ḳerindaxlirini jamaəttin qiḳirix ḫoḳuḳi bardur. «Korintliḳlaroɣa (1) wə (2)»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 tooɣruluḳ qüxəndürüximizni kərüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18. □ **20:24** **««ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas»** — grek tilida ««Didimus» dəp ataloɣan Tomas». ■ **20:27** 1Yuḫa. 1:1. □ **20:28** **«Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən!»** — grek tilida «Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayim!». Ḫazir barliḳ muhlislar Məsiḫning toluḳ salaḫiyitini tonup yətkənidi. ■ **20:29** 1Pet. 1:8. ■ **20:30** Yḫ. 21:25. □ **21:1** **«Tiberiyas dengizi»** — Galiliyədə bolup, «Galiliyə dengizi» wə «Hinnəsərət kəli» dəpmu atilidioɣan qong kəldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yḫ. 1:46.

Ular taxkirioɣa qikip, kemigə olturdi, lekin xu bir keqə ḫeqnərsə tutalmidi. 4 Tang
atay deginidə, Əysa kiroɣakta turatti, birak muhlislar uning Əysa ikənlikini bilmidi.
5 Xunga Əysa:
— Balilar, silərdə yegüdək bir nərsə yokku? — dəp soridi.
— Yok, — dəp jawab bərdi ular.□
6 Əysa ularoɣa — Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər,
— dedi.
Xuning bilən ular torni *xu yakka* taxlap, xundak kəp belik tuttiki, ḫətta torni tartip
qikiralmay kaldi.□ ■ 7 Əysa səygən muhlis Petruska:
— Bu Rəbku! — dedi.
Simon Petrus uning Əysa ikənlikini anglap, tonini özigə yəgəp (qünki *belining asti*
yalingaq idi) özini dengizoɣa taxlidi.■ 8 Kiroɣaktin anqə yirak əməs bolup, təhminən
ikki yüz gəz yirakliкta boloɣaqka, kaloɣan muhlislar belik bilən toloɣan torni tartip
kiqik kemisi bilən kiroɣakka kəldi.□ 9 Ular kiroɣakka qikkanda, xahardin yekiloɣan,
üstidə belik koyukluk gülhanni wə nanni kərdi. 10 Əysa:
— Əmdi tutkan belikinglardin əkelinglar, — dedi.■
11 Simon Petrus *kemigə* qikip, torni kiroɣakka tartip qikardi. Tor qong beliklar bilən
toloɣan bolup, jəmiy bir yüz əllik üq belik bar idi. Belik xunqə kəp boloɣini bilən, tor
yirtilmioɣanidi. □ 12 Əysa:
— Kelinglar, naxta kilinglar, — dedi. Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin:
— Sən kim bolisən? — dəp soraxka petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini
bildi. □ 13 Əysa nanni əkilip ularoɣa bərdi ḫəm beliklarnimu xundak kildi. 14 Mana
bu Əysaning ölgəndin keyin tirilip, özini muhlisliroɣa üqinqi ketim ayan kilixi idi.□

Əysaning Petrusning özidin üq ketim tenixidin keyin uni əsligə kəltürüxi

15 Ular naxta kiloɣandin keyin, Əysa Simon Petrustin:
— Yunusning ooɣli Simon, sən meni bulardinmu qongkur səyəmsən? — dəp soridi.
— Xundak Rəb, mening seni səyidioɣanlikimni sən bilisən! — dedi Petrus.
Əysa uningoɣa:
Undakta, kozilirimni otlitip bak! — dedi.□
16 U ikkinqi ketim yənə uningdin:
— Yunusning ooɣli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus yənə:

□ **21:5 «silərdə yegüdək bir nərsə yokku?»** — grek tilida «belik tuttunglarmu?» degənni puritidu. □ **21:6 «Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər»** — Galiliyə dengizidiki beliklar kündüzi dengiz astioɣa qüxüwalidioɣini tüpəylidin, xu wakitta belik tutux zadi mumkin əməs idi. ■ **21:6** Luka 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yḫ. 13:23; 20:2. □ **21:8 «təhminən ikki yüz gəz»** — yüz metrdək. ■ **21:10** Luka 24:41. □ **21:11 «Belik xunqə kəp bolsimu, tor yirtilmioɣanidi»** — buning əḫmiyiti tooɣuluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. □ **21:12 «Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin: — Sən kim bolisən? — dəp soraxka petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini bildi»** — Rəb Əysa ularoɣa tonux boloɣan kiyapəttin baxka birhil kiyapəttə ularoɣa kərüngən bolsa kerək. □ **21:14 «Əysaning ölgəndin keyin tirilip»** — grek tilida «Əysaning ölgənlər iqidin tirilip,...». **«özini muhlisliroɣa üqinqi ketim ayan kilixi»** — bəlkim on birəylənning jəm boloɣan wakitida ularoɣa nisbətən üqinqi ketimki kərünüxini kərsitidu. □ **21:15 «Yunusning ooɣli Simon»** — «Yunus» — grek tilida wə ibraniy tilida «Yonaḫ» (ərəbqə «Yunus»). Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḫanna» deyilidu. **«meni bulardinmu qongkur səyəmsən»** — muxu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningqə əyni yərdə turoɣan baxka muhlislarni kərsitidu. «Koxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. **«mening seni səyidioɣanlikimni sən bilisən!»** — «səyidioɣanlikim» muxu yərdə adəttə «dost tutux» degən bir peil bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi grek tilidiki «səyüx»tin ajiz boloɣaqka, bəzi alimlar Petrusning səzi «mening sanga boloɣan muḫəbbitimni «səyüx» degili bolmaydu, pəkət «dost tutux» degili bolidu» degəndək kiqik peillikni bildüridu yaki bolmisa Petrusning özining Əysaoɣa boloɣan muḫəbbitigə gumani barlikini bildüridu, dəp karaydu. Biz bu kəzkaraxka kayilmiz.

— Xundaḳ, Rəb, mening seni səyidiɵanliḳimni bilisən, — dedi.
Əysa uningɵa:
— Undaḳta, ḳoylirimni baḳ, — dedi.□
17 Üqinqi ḳetim uningdin yənə:
— Yunusning ooɳli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus Əysaning üqinqi ḳetim ɵzidin: «Meni səyəmsən?» dəp soriɵanliḳiɵa kəngli yerim bolup:
— Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidiɵanliḳimnimu bilisən, — dedi.
Əysa uningɵa:
— Undaḳta, ḳoylirimni otlat. □ ■ 18 Bərḫək, bərḫək, sanga xuni eytip ḳoyayki, yax waḳtingda belingni ɵzüng baoɳlap, ḳəyərgə baray desəng xu yərgə mangatting; lekin yaxanoɳanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɳlap, sən halimaydiɵan yərgə elip ketidu, — dedi.□ ■
19 Əysa bu səzni Petrusning ḳandaḳ ɵlüx arḳilik Hudaoɳa xan-xərəp kəltüridiɵanliḳini enik bildürüx üqün eytti. Andin, uningɵa yənə:
— Manga əgəxküqi boloɳin, — dedi.■
20 Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi (bu muhlis kəqlik tamaḳta Əysaning ḳuqiḳiɵa yəlinip: «I Rəb, seni tutup beridiɵan kimdu?» dəp soriɵan muhlis idi). □ ■ 21 Petrus uni kərüp, Əysadin:
— I Rəb, bu adəm keyin ḳandaḳ bolar? — dəp soridi.
22 Əysa uningɵa: — Əgər mən ḳayta kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening buning bilən nemə karing?! Manga əgəxküqi boloɳin, — dedi.
23 Buning bilən ḳerindaxlar arisida «Ḫeliḳi muhlis ɵlməydu» degən gəp tarḳaldi. Lekin Əysa Petruska: «U ɵlməydu» demigənidi, bəlki pəḳət: «Əgər mən ḳayta kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening buning bilən nemə karing?!» degənidi.

Hatimə

24 Bu ixlaroɳa guwaḫlik bərgüqi ḫəmdə bu ixlarni hatiriligüqi ənə xu muhlistur. Uning guwaḫliḳining ḫəḳiḳət ikənlikini bilimiz.■
25 Əysa bulardin baxḳa nuroɳun ixlarnimu ḳiloɳanidi; əgər ularning ḫəmmisi bir-birlərə yeziloɳan bolsa, meningqə yeziloɳan kitablar pütkül aləmning ɵzigə sioɳmaytti! ■

□ **21:16 «…Rəb, mening seni səyidiɵanliḳimni bilisən»** — «səyidiɵanliḳim» degən səz -15-ayəttikidək «dost tutux» degən peil bilən ipadilinidu. □ **21:17 «Yunusning ooɳli Simon, meni səyəmsən?»** — «səyəmsən» — Əysa bu ḳetim «səyüx»ni bildürüx üqün (15-ayəttiki) «dost tutux» degən peilni ixlitidu. **«Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidiɵanliḳimnimu bilisən»** — bu ayəttiki «səyəmsən?» wə «səyidiɵanliḳim» ikkisi yuḳirida tiloɳa elinoɳan «dost bolux» degən peil bilən ipadilinidu. ■ **21:17** Yḫ. 16:30. □ **21:18 «yaxanoɳanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɳlap, sən halimaydiɵan yərgə elip ketidu»** — bəzi kona tarihlar boyiqə, rosul Petrus ahirda Rəbbi Əysadək krestlängən (Rim xəḫiridə). ■ **21:18** Yḫ. 13:36; Ros. 12:3; 2Pet. 1:14. ■ **21:19** 2Pet. 1:14. □ **21:20 «Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi..»** — yuḳirida eytḳinimizdək, «Əysa səyidiɵan muhlis» rosul Yuḫannadur. ■ **21:20** Yḫ. 13:23; 20:2; 21:7. ■ **21:24** Yḫ. 19:35. ■ **21:25** Yḫ. 20:30.

Rosullarning paaliyətliri

Mukəddimə

1-2 I *hərmətlik* Teofilos, mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa əzi tallioɣan rosullaroɣa Mukəddəs Roh arkilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi.□ ■
3 U azab-okubətlərni tartkandin keyin, ularoɣa köp ispatlar bilən əzining tirik ikənlikini kərsətkən; u ularoɣa kirik kün iqidə kərüngən bolup, Hudaning padixahlikioɣa ait ixlar tooɣruluk səzləp bərgən;■ 4 wə ular bilən jəm kilinoɣanda mundak əmr kildi: — «Yerusalemdin ayrilmay, silər məndin angliɣan, Atining wədisini kütünglar.□ ■ 5 Qünki Yəhya suda qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar köp künlər ətməy Mukəddəs Rohta qəmüldürülisilər».■

Əysaning asmanoɣa kətürülüxi

6 Rosullar *uning bilən* jəm kilinoɣanda, uningdin: — I Rəb, sən muxu wakitta Israilning padixahlikini əsligə kəltürməkqimusən? — dəp soraxka baxlidi.□ ■
7 U ularoɣa mundak dedi:
— Ata Əz hokukioɣa asasən bekitkən wakit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yok.□ ■ 8 Birak Mukəddəs Roh üstünglaroɣa qüxkəndə silər küq-kudrətkə igə bolisilər, Yerusalem, pütün Yəhudiyə wə Samariyə boyiqə həm jahanning qətlirigiqə manga guwahqi bolisilər.■
9 U bu səzlərni kilip bolup, ular karap turoɣanda kətürüldi, bir parqə bulut uni arioɣa aldi-də, u ularning nəziridin oɣayib boldi. ■ 10 U asmanoɣa kətürülgəndə, ular kəzlirini kəkkə tikip karaxkanda, mana tuyuksiz ularning yenida ak kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup:□ ■
11 — Əy Galiliyəliklər, nemixka ərə turoɣininglarqə asmanoɣa karap kaldinglar? Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa kandak kətürülginini kərgən bolsanglar, yənə xu halda kaytip kelidu, — dedi.□ ■

Yəhudaning ornioɣa Mattiyasning tallinixi

□ **1:1-2 «….mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa əzi tallioɣan rosullaroɣa Mukəddəs Roh arkilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi»** — demək, «Luka» degən kitabta ««uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi» hatirlinidu; «Rosullarning paaliyətliri»də bolsa Əysaning «barlik əməlliri həm barlik təlim berixliri»ning dawami hatirlinidu. ■ **1:1-2** Luka 1:1-3; Mar. 16:19; Luka 9:51; Yh. 20:21; Əf. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4 «Atining wədisi»** — Mukəddəs Roh, əlwəttə. ■ **1:4** Luka 24:48, 49; Yh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luka 3:16; Yh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6 «muxu wakitta Israilning padixahlikini əsligə kəltürməkqimusən?»** — yaki «muxu wakitta padixahlikni Israiloɣa kayturamsən?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7 «Ata Əz hokukioɣa asasən bekitkən wakit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yok»** — «ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yəx. 2:3; Luka 24:48; Yh. 15:27; Ros. 2:4,32; Əz.11:23; Zək.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luka 24:51. □ **1:10 «ularning yenida ak kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup…»** — bu «adəmlər» pərixtilər bolsa kerək. ■ **1:10** Mat. 28:3. □ **1:11 «Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa kandak kətürülginini kərgən bolsanglar, yənə xu halda kaytip kelidu»** — «Dan.» 7:13-14, «Zək.» 14:1-3ni kərüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zək.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luka 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7.

12 Andin ular Yerusalemoɣa yeқin, uningdin bir qaқirimqə yiraқlиқtiki Zəytun teoɣidin
Yerusalemoɣa қaytip kəldi. □ 13 Ular xəһərgə kirip, өzliri turuwatқan өyning
üstünki қəwitidiki bir өygə qiқti. Xu yərdə Petrus, Yuһanna, Yaқup, Andiriyas,
Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaқup, «millətpərwər» Simon wə
yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi. □ 14 Bular bir jan bir dil bolup üzüldürməy
berilip dua-tilawət қilixti; bu ixta bir yərgə jəm boloɣanlardin birқanqə ayal, jümlidin
Əysaning anisi Məryəm һəmdə Əysaning inilirimu bar idi.■

15 Xu künlərning biridə, Petrus қerindaxlar otturisida ərə turup (jəm boluxқanlar
bir yüz yigirmigə yeқin idi) mundaқ dedi:

16 — Қerindaxlar, Əysani tutқanlaroɣa yol baxlioɣuqi boloɣan Yəһuda һəққidə
Muқəddəs Roһning burun Dawut arқilиқ aldin eytқan muқəddəs yazmilardiki səzliri
əməlgə exixi muқərrər idi. □ ■ 17 Qünki *Yəһuda*mu arimizdin biri һesablanoɣan
wə *Hudaning* bu hizmitidin nesiwisi bar idi ■ 18 (u қiloɣan қəbiһlikning in'amidin
erixkən puloɣa bir parqə yər setiwaloɣanidi, u xu yərdə bexiqilap yiқilip, üqəy-қerini
quwulup kətti; ■ 19 bu ix pütkül Yerusalemdikilərgə məlum bolup, ular u yərni өz
tili bilən «Һaқəldəma» dəp ataxti. Buning mənisi «қan tөkülgən yər» degənliktur) ■
20 Qünki Zəburda *Yəһudaoɣa қaritiloɣan* munu səzlər pütülgən: —

«Uning turaloɣusi qəlgə aylansun,

Uningda һeq turoɣuqi bolmisun!»

Wə: —

«Uning yetəkqilik ornioɣa baxқa birsi qiқsun!»□ ■

21-22 Xuning üqün, Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaһliқ berixi
üqün, bir kixini talliximiz kerək. Bu kixi Əysa arimizda yürgən künlərdə, Yəһya
*pəyoɣəmbər*din qөmüldürüxni қobul қiloɣan kündin baxlap taki asmanoɣa kətürülgən
küngiqə biz bilən baxtin-ahir billə boloɣan kixilərdin boluxi kerək, — dedi.□ ■

23 Xuning bilən ular Yüsüp (yənə Barsabas dəpmu ataloɣan, yənə bir ismi Yustus)
bilən Mattiyas degən ikki kixini bekitip, mundaқ dua қilixti:■

24-25 — Sən, i һəmmə adəmning қəlbini bilgüqi Pərwərdigar! Yəһuda teyilip bu
hizmət wə rosulluқtin məһrum bolup өzigə has boloɣan yərgə kətti. Əmdi u taxlap
қoyoɣan hizmət wə rosulluқning nesiwisigə igə boluxқa bu ikkiyləndin қaysisini
tallioɣanliқingni kөrsətkəysən!■

26 Andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyasқa qiқti. Xuning bilən u on
bir rosul bilən bir қatardin orun aloɣan һesablandi.□

□ **1:12 «uningdin bir qaқirimqə yiraқliқtiki Zəytun teoɣi…»** — grek tilida «uningdin xabat künlük bir səpər yiraқliқtiki Zəytun teoɣi…)». □ **1:13 «Xu yərdə Petrus, Yuһanna, Yaқup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaқup, «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi»** — grek tilida «Xu yərdə Petrus bilən Yuһanna wə Yaқup bilən Andiriyas, Filip wə Tomas, Bartolomay wə Matta, Alfayning ooɣli Yaқup wə «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16 «Dawut arқilиқ aldin eytқan…»** — grek tilida «Dawutning aoɣzi arқilиқ aldin eytқan…». ■ **1:16** Zəb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yһ. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luқa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20 «Uning turaloɣusi qəlgə aylansun, uningda һeq turoɣuqi bolmisun!»** — «Zəb.» 69:25. **«Uning yetəkqilik ornioɣa baxқa birsi qiқsun!»** — «Zəb.» 108:8. ■ **1:20** Zəb. 69:25; 109:8 □ **1:21-22 «Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaһliқ berixi üqün, bir kixini talliximiz kerək»** — demək, Yəһudaning ornioɣa «guwaқlaқ berix» üqün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3. ■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Wəһ. 2:23. □ **1:26 «andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyasқa qiқti. Xuning bilən u on bir rosul bilən bir қatardin orun aloɣan һesablandi»** — «on ikkinqi rosul» degən tema tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

2

Muḳəddəs Roḥning etiḳadqilarοṇa kelixi

1 Əmdi «orma ḥeyt» künining waḳti-saiti toxḳanda, bularning ḥəmmisi Yerusalemda
bir yərgə jəm boloṇanidi.□ ■ 2 Asmandin tuyuḳsiz küqlük xamal soḳḳandək bir awaz
anglinip, ular olturuwatḳan əyni bir aldi. 3 Ot yalḳunidək tillarularοṇa kərünüp,
ularning ḥərbirining üstigə tarḳilip ḳondi. 4 Ularning ḥəmmisi Muḳəddəs Roḥḳa
toldurulup, Roḥ ularοṇa səz ata ḳilixi bilən ular naməlum tillarda səzligili turdi.■
5 U qaοṇda, asman astidiki barliḳ əllərdin kəlgən nuroṇun ihlasmən Yəḥudiy ərlərmu
Yerusalemda turuwatḳanidi.□ 6 Əmdi *etiḳadqilarning* bu awazi anglinip, top-top
adəmlər xu yərgə jəm boluxti ḥəmdə *etiḳadqilarning* əzliri turuxluḳ jaydiki tillarda
səzlixiwatḳanliḳini anglap, tengirḳap ḳelixti.□ 7 Ular ḥəyran bolup təəjjüplinip:
— Ḳaranglar, səzlixiwatḳanlarning ḥəmmisi Galiliyəliklərοṇu? 8 Ḳandaḳlarqə ularn-
ing bizning ana yurtimizdiki tillirimizda səzlixiwatḳanliḳini anglawatḳandimiz?
9 Arimizda Partiyalar, Medialar, Elamlar, xundaḳla Mesopotamiyə, Yəḥudiyə,
Kapadokiya, Pontus, Asiya, 10-11 Frigiyə ḥəm Pamfiliyə, Misir, Liwiyəning Kurinigə
yeḳin jayliridin kəlgənlər, xuningdək muxu yərdə musapir bolup turuwatḳan Rim
xəḥiridin kəlgənlər — Yəḥudiylar bolsun, Təwrat etiḳadiοṇa kirgənlər bolsun, Kretlar
wə Ərəblər bolsun, ḥəmmimiz ularning Hudaning ḳiloṇan uluοṇ əməllirini bizning
ana tillirimizda səzləwatḳanliḳini anglawatimiz! — deyixti.
12 Ular ḥang-tang ḳelip alaḳzadilik bilən bir-birigə:
— Bu zadi ḳandaḳ ixtu? — deyixti.
13 Əmma bəzilər:
— Bular yengi xarab bilən obdanla məst bolup ḳaptu! — dəp məshirə ḳilixti.

Petrusning qüxəndürüxi, Əysa Məsiḥni jar ḳilixi

14 Əmma Petrus ḳaloṇan on birəylən bilən ornidin turup, awazini kətürüp kəpqilikkə
mundaḳ dedi:
— Əy Yəḥudiyədikilər wə Yerusalemda barliḳ turuwatḳanlar! Bu ix silərgə məlum
boloṇayki, səzlirimgə ḳulaḳ selinglar! 15 Bular silər oylioṇandək məst əməs, qünki
ḥazir pəḳət ətigən saət toḳḳuz boldi. □ 16 Əməliyəttə bu dəl Yoel pəyoṇəmbər arḳiliḳ
aldin eytiloṇan xu ixtur:
17 — «Huda mundaḳ dedi:
«Mən ahirḳi künlərdə Θz Roḥimni barliḳ ət igiliri üstigə ḳuyimən;
Silərning ooṇul-ḳizliringlar wəḥiylik bexarət yətküzidu,
Silərning yigitliringlar oṇayibanə alamət kərünüxlərni kəridu;

□ **2:1 ««orma ḥeyt» künining waḳti-saiti toxḳanda,..»** — yaki «orma ḥeyt küni əməlgə axuruloṇanda,...». Bu tərjimə tooṇra bolsa «orma ḥeyt küni»ning əzi birhil bexarət yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imizdiki «ḥeytlar» tooṇruluḳ məzmunni kərüng. «Orma ḥeyt» — «ətüp ketix ḥeyti»din keyinki əllikinqi küni kelidioṇan ḥeyt, xunglaxḳa bəzi waḳitlarda grek tilida «Əllikinqi kündiki ḥeyt» («pentekost») dəp atilidu (bəlkim Mayning bexi ətrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Ḳan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luḳa 3:16; Yḥ. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5 «U qaοṇda, asman astidiki barliḳ əllərdin kəlgən nuroṇun ihlasmən Yəḥudiy ərlərmu Yerusalemda turuwatḳanidi»** — muxu ərlər bəlkim ḥeytni təbrikləxkə kəlgənidi. □ **2:6 «Əmdi etiḳadqilarning bu awazi anglinip, top-top adəmlər xu yərgə jəm boluxti...»** — «awaz» degən səz tooṇruluḳ üq qüxənqə bar: (1) 2-ayəttə tiloṇa elinoṇan «asmandin (qüxkən)... awaz»; (2) tərjimimizdək, barliḳ etiḳadqilar naməlum til bilən Hudani mədḥiyəligən qong awazi; (3) grek tilida bəzi waḳitta «awaz» degən səz «həwər»ni bildürgəqkə, muxu yərdiki «awaz» «nuroṇun adəmlərning tuyuḳsiz kəp tillarda səzlisixiwatḳanliḳi tooṇrisidiki həwər»ni bildürüximu mumkin. □ **2:15 «ḥazir pəḳət ətigən saət toḳḳuz boldi»** — Yəḥudiylarning waḳit əlqimi boyiqə «künning üqinqi saiti».

Silərning ķeriliringlar alamət qüxlərni kəridu;□ ■
18 Bərhək, xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən,
ular bexarət yətküzidu.□
19 Mən yuķirida asmanlarda karamət ixlar, təwəndə, zeminda məjizilik alamətlərni,
Ķan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
20 Rəbning uluoŋ ḥəm karamət-xərəplik küni bolmioŋuqə,
Ķuyax ķarangoŋulukķa,
Ay ķanoŋa aylandurulidu.■
21 Ḥəm xu qaoŋda xundaķ əməlgə axuruliduki,
Rəbning namini qaķirip nida ķiloŋanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu».□ ■

22 Əy Israillar, muxu səzlərni anglanglar. Nasarətlik Əysa bolsa, Huda aranglarda u
arķilik kərsətkən ķudrətlik əməllər, karamətlər wə məjizilik alamətlər bilən silərgə
təstiķlioŋan bir zat — bu ixlar ḥəmminglaroŋa məlum — 23 u kixi Hudaning bekitkən
məķsiti wə aldin'ala bilixi boyiqə satķunlukķa uqrap tutup berilgəndin keyin, silər
uni Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlərning ķoli arķilik krestləp əltürgüzdünglar. □ ■
24 Lekin Huda uni əlümning azablarning ilkidin azad ķilip ķayta tirildürdi. Qünki
əlümning uni tutķun ķilixi ḥərgiz mumkin əməs. ■ 25 Dawut *Zəburda* u tooŋruluķ
mundaķ aldin eytķan:
«Mən Pərwərdigarni ḥərdaim kəz aldimda kərüp keliwatimən;
U ong yenimda boloŋaqķa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
26 Xunga mening ķəlbim huxallandi,
Mening tilim xadlinip yayridi;
Mening tenim ümid-arzu iqidə turidu;
27 Qünki Sən jenimni təḥtisarada ķaldurmaysən,
Xundaķla Sening Muķəddəs Boloŋuqungoŋa qirixlərni kərgüzməysən.
28 Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən;
Ḥuzurung bilən meni xad-huramlikķa tolup taxķuzisən».□ ■

29 Ķerindaxlar, mən atimiz *padixaḥ* Dawut tooŋruluķ ḥeq ikkilənməy xuni ey-
timənki, u əldi wə uning ķəbrisi bügünki küngiqə arimizda bar. ■ 30 Əmdi
u pəyoŋəmbər bolup, Hudaning uning təhtigə olturuxķa əz puxtidin birəylənni
turoŋuzuxķa ķəsəm bilən wədə bərgənlikini bilətti. □ ■ 31 U Məsiḥning *ölgəndin keyin* tirildürülidioŋinini aldin'ala kərüp yətkən wə bu munasiwət bilən Məsiḥning
təḥtisarada ķaldurulmaydioŋinini wə tenining qiriməydioŋinini tiloŋa aloŋan. ■
32 Huda dəl bu Əysani əlümdin tirildürdi, wə ḥəmmimiz bu ixning guwaḥqilirimiz.

□ **2:17 «Mən ahirķi künlərdə əz Roḥimni barlik ət igiliri üstigə ķuyimən»** — «ahirķi künlər» yaki «ahir zaman» adəttə Injil dəwrining əzini kərsitidu; demək, Məsiḥning birinqi ķetim dunyaoŋa kelixidin tartip ikkinqi ķetim kelixigiqə boloŋan waķitni kərsitidu. «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:17** Yəx. 44:3; Əz. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zək. 12:10; Luķa 2:36; Yḥ. 7:3; Ros. 10:45; 21:9. □ **2:18 «xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən…»** — «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:20** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Wəḥ. 6:12-13 □ **2:21 «…ḥəm xu qaoŋda xundaķ əməlgə axuruliduki, Rəbning namini qaķirip nida ķiloŋanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu»** — (17-21-ayət) «Yo.» 2:28-32ni kərüng. ■ **2:21** Yo. 2:30-32; Rim. 10:13. □ **2:23 «Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlər»…** — muxu yərdə yat əlliklər, bolupmu rimliķlarni kərsitidu. ■ **2:23** Ros. 4:28; 5:30. ■ **2:24** Ros. 10:40. ■ **2:25** Zəb. 16:8-11 □ **2:28 «…Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən; ḥuzurung bilən meni xad-huramlikķa tolup taxķuzisən».»** — (25-28-ayət) «Zəb.» 16:8-11ni kərüng. ■ **2:28** Zəb. 16:8-11 ■ **2:29** 1Pad. 2:10; Ros. 13:36. □ **2:30 «əz puxtidin birəylən…»** — grek tilida «uning qatirikidin qikķandin birəylən…». ■ **2:30** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Luķa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8. ■ **2:31** Zəb. 16:10; Ros. 13:35.

■ 33 U Hudaning ong yenida xan-xərəp iqidə olturoɣuzulup, xundaķla Ata wədə ķiloɣan Muķəddəs Roḥni ķobul ķilip, ḥazir kərüwatķan ḥəm anglawatķanliringlarni töküp *bizlərgə* qüxürdi. □ ■ 34-35 Qünki Dawut əzi ərxkə qiķķan əməs; lekin u munu səzlərni *Zəburda* eytķan: —
«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmioɣuqə,
Mening ong yenimda olturoɣin!»».□ ■
36 Xuning üqün, pütkül Israil jəmətidikilər xuni ķət'iy bilsunki, Huda silər krestligən dəl uxbu Əysani ḥəm Rəb ḥəm Məsiḥ ķilip tiklidi!».
37 Bu səzlər angliɣanlarning yürikigə sanjiloɣandək ķattiķ təgkən bolup ular Petrus wə baxķa rosullardin:
— I ķerindaxlar, undaķta biz nemə ķiliximiz kerək? — dəp soraxti.■
38 Petrus ularoɣa: — Towa ķilinglar, ḥərbiringlar Əysa Məsiḥning namida gunaḥliringlarning kəqürüm ķilinixi üqün qəmüldürüxni ķobul ķilinglar wə xundaķ ķilsanglar Hudaning iltipati boloɣan Muķəddəs Roḥ silərgə ata ķilinidu. 39 Qünki bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroɣa, yiraķta turuwatķanlarning ḥəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz əzigə qaķiroɣanlarning ḥəmmisigə ata ķilinidu.□ ■
40 Petrus yənə nuroɣun baxķa səzlər bilən ularni agaḥlandurup ularoɣa:
— Silər əzünglarni bu iplas dəwrdin ķutķuzunglar! — dəp jekilidi. 41 Xuning bilən uning səzini ķobul ķiloɣanlar qəmüldürülüxti. Xu küni *jamaətkə* ķoxuloɣanlar üq mingqə kixi idi. 42 Ular əzlirini izqil ḥalda rosullarning təlimigə, *etiķadqilarning* birlik-ḥəmdəmlikigə, nanni oxtuxķa wə dualaroɣa beoɣixlidi. □

Etiķadqilar arisidiki inaķlik

43 Wə ķorķunq ularning ḥərbirining üstigə qüxti wə rosullarning wasitisi bilən nuroɣun karamətlər wə məjizilik alamətlər yüz bərdi. ■ 44 Pütün etiķadqilar dawamliķ jəm bolup billə yaxap, barliķini ortaķ tutuxti.■
45 Ular mal-mülüklirini setip, pulini ḥərkimning eḥtiyajioɣa ķarap ḥəmmisigə təķsim ķilixatti. ■ 46 Ular ḥər küni ibadəthana ḥoylisioɣa bir niyəttə jəm boluxatti, əy-əylərdə huxal-huramliķ wə aķ köngüllük bilən ortaķ oɣizalinixip, nanni oxtup yeyixip, □ 47 Hudaoɣa mədḥiyə oķuxatti; ular pütkül halayiķning izzitigə sazawər boldi. Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni jamaətkə ķoxatti.□ ■

■ **2:32** Yḥ. 15:27; Ros. 1:8. □ **2:33 «xundaķla Ata wədə ķiloɣan Muķəddəs Roḥni ķobul ķilip,...» —** yaki «xundaķla Atidin Muķəddəs Roḥ ata ķilix wədisini tapxuruwelip,...». ■ **2:33** Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9. □ **2:34-35 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmioɣuqə, Mening ong yenimda olturoɣin!»» —** «Zəb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zəb. 110:1; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 1:13. ■ **2:37** Zək. 12:10; Luķa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39 «bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroɣa, yiraķta turuwatķanlarning ḥəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz əzigə qaķiroɣanlarning ḥəmmisigə ata ķilinidu» —** «bu wədə» Muķəddəs Roḥni kərsitidu. ■ **2:39** Yo. 2:30-32; Əf. 2:13. □ **2:42 «etiķadqilarning birlik-ḥəmdəmliki» —** bu alaḥidə mənidə bolup, grek tilida «ortaķliķ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḥəm Huda bilən boloɣan alaķini, ḥəm etiķadqilarning bir-biri bilən boloɣan ziq alaķisini wə Hudaning xapaitidin ortaķ nesiwə boluxni bildüridu. **«nan oxtux» —** xübḥisizki, ularning Əysaning əlümini hatiriləx üqün nan oxtuxini kərsitidu («Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni kərüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44** Ķan. 15:4; Ros. 4:32. ■ **2:45** Yəx. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46 «ular ḥər küni ... aķ köngüllük bilən ortaķ oɣizalinixip, nanni oxtup yeyixip,...» —** 2:42diki izaḥatni kərüng. □ **2:47 «...Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni jamaətkə ķoxatti» —** yaki «...Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni ularning arisioɣa ķoxatti». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21.

3

Petrus bilən Yuḫannaning tokur adəmni saḳaytixi

1 Bir küni ibadəthanida dua ḳilinidiоған waḳitta, yəni qüxtin keyin saət üqtə,
Petrus bilən Yuḫannamu ibadəthaniоға qiḳip barоғanidi.□ 2 Xu pəyttə bir tuоғma
tokur adəmmu bu yərgə elip keliniwatḳanidi. Ḫər küni, kixilər uni ibadəthaniоға
kirgənlərdin sədiḳə tilisun dəp, ibadəthanidiki «Güzəl dərwaza» aldiоға əkelip
ḳoyatti.■ 3 U Petrus bilən Yuḫannaning ibadəthaniоға kirip ketiwatḳinini kərüp,
ulardin sədiḳə tilidi. 4 Petrus bilən Yuḫanna uningоға nəzirini saldi. Petrus uningоға:
— Bizgə ḳara! — dedi.
5 U ulardin bir nərsə kütüp, kəzlirini üzməy ḳarap turatti. 6 Biraḳ Petrus uningоға:
— Məndə altun yaki kümüx yoḳ; lekin ḳolumda barini sanga berəy. Nasarətlik Əysa
Məsiḫning nami bilən, ornungdin turup mang! — dewidi,■ 7 uni ong ḳolidin tartip,
yəlәp turоғuzdi. U adəmning put wə oxuḳ beоғixliri xuan küqləndürülüp, 8 ornidin
dəs turup mengixḳa baxlidi. U mengip wə səkrəp, Hudaоға mədḫiyə oḳuоғan ḫalda
ular bilən billə ibadəthana ḫoylisiоға kirdi. 9 Barliḳ halayiḳ uning mengip Hudaоға
mədḫiyə oḳuоғanliḳini kərüp 10 uning ibadəthanidiki «güzəl dərwaza» aldida sədiḳə
tilәp olturidiоған ḫeliḳi adəm ikənlikini tonup, uningda yüz bərginigə ḫəyranuḫəs
bolup dang ḳetip ḳelixti.

Petrusning ibadəthanida eytḳan sözliri

11 *Saḳayоған kixi* Petrus bilən Yuḫannaоға qing esilip turuwalоғanda, ḫəyran
boluxḳan barliḳ həlḳ ularning yeniоға *ibadəthanidiki* «Sulayman pexaywini» degən
yərgə yügürüp kelixti. 12 Bu əḫwalni kərgən Petrus halayiḳḳa mundaḳ dedi:
— I Israillar! Bu ixḳa nemanqə ḫəyran bolisilər? Biz huddi өz küq-kudritimiz
yaki ihlasmənlikimizgə tayinip bu adəmni mangduroғandək bizgə nemanqə tikilip
ḳaraysilər? 13 Əməliyəttə bolsa, ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḫim, Isḫaḳ
wə Yaḳupning Hudasi Өz hizmətkari boloғan Əysani xan-xərəp bilən uluоғliоған.
Biraḳ silər bolsanglar uni *rimliḳlaroға* tutup bərdinglar; andin *waliy* Pilatus uni
ḳoyup berixni ḫəküm ḳiloғandin keyin, silər Pilatusning aldida uningdin tenip rət
ḳilixtinglar. □ ■ 14 Mana silər Muḳəddəs wə Ḫəḳḳaniy Boloғuqidin tenip, uni rət ḳilip
Pilatustin uning orniоға bir ḳatilni ḳoyup berixni tələp ḳildinglar. ■ 15 Xundaḳ ḳilip,
ḫayatliḳni barliḳḳa Kəltürgüqini өltürdünglar! Biraḳ Huda uni өlümdin tirildürdi,
biz mana buningоға guwaḫqidurmiz. □ ■ 16 Mana uning namiоға ḳiloғan etiḳad
arḳiliḳ, uning nami silər kərüwatḳan wə tonuydiоған bu adəmgə dərman kirgüzdi;
uning arḳiliḳ boloғan etiḳad u kixini kəz aldinglarda səllimaza saḳ-salamət ḳildi.
17 Əmdi ḳerindaxlar, silərning wə xuningdək silərning baxliḳliringlarningmu bu ixni
oғəpləttə ḳiloғanliḳinglarni bilimən. 18 Lekin Huda barliḳ pəyoғəmbərlərning aoғzi
bilən aldin'ala jakarlioғanlirini, yəni uning Məsiḫining azab-oḳubət tartidioғanliḳini
xu yol bilən əməlgə axurdi. ■ 19 Xuning üqün gunaḫinglarning өqürüwetilixi
üqün ḫazir towa ḳilip yolliringlardin burulunglar! Xundaḳ ḳiloғanda, insanlarning
jenini yengilanduridioған pəsil-künlər Pərwərdigarning ḫuzuridin qiḳip kelidu ■
20 wə u silər üqün aldin tikləngən Məsiḫ, yəni Əysani ḳexinglaroға ḳaytidin

□ **3:1 «saət üqtə»** — ibraniylarning waḳti boyiqə «saət toḳḳuzda». ■ **3:2** Yḫ. 9:8; Ros. 14:8. ■ **3:6** Ros. 4:10. □ **3:13 «ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḫim, Isḫaḳ wə Yaḳupning Hudasi өz hizmətkari boloғan Əysani xan-xərəp bilən uluоғliоған»** — Məsiḫning «Pərwərdigarning hizmətkari» yaki «Pərwərdigarning ḳuli» süpiti ikənliki tooғruluḳ bexarətlər «Yəx.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12də kərülidu. ■ **3:13** Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luḳa 23:18; Yḫ. 18:40. ■ **3:14** Luḳa 23:18. □ **3:15 «Huda uni өlümdin tirildürdi»** — grek tilida: «Huda uni өlgənlərdin tirildürdi». ■ **3:15** Ros. 1:8; 2:32. ■ **3:18** Yəx. 50:6; 53:5; Luḳa 24:27. ■ **3:19** Ros. 2:38.

əwətidu. 21 Ḥazirqə bolsa, Hudaning dəsləptiki zamanlardin tartip mukəddəs pəyƣəmbərlirining aƣzi bilən eytḳinidək, ḥəmmə məwjudatlar yengilinidiƣan waḳit kəlmigüqə, ərxlər uni ḳobul ḳilip, uningƣa makan bolidu. 22 Musa dərwəḳə mundaḳ degənidi: — «Pərwərdigar Hudayinglar əz ḳerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəyƣəmbər turƣuzidu. Uning silərgə eytḳan barliḳ səzlirini anglap, uningƣa toluḳ itaət ḳilixinglar kerək! ■ 23 Qünki bu pəyƣəmbərning səzini anglimaydiƣanlarning ḥərbiri həlḳ ḳataridin üzüp taxlinidu».□
24 Dərwəḳə, Samuil *pəyƣəmbər* wə uningdin keyin kelip bexarətlərni yətküzgən pəyƣəmbərlərning ḥəmmisi bu künlər tooƣrisida aldin eytḳan. 25 Silər bu pəyƣəmbərlərning pərzəntlirisilər wə Huda ata-bowanglar bilən tüzgən əḥdining pərzəntliridursilər — bu əḥdə boyiqə Huda Ibraḥimƣa: «Sening nəsling arḳiliḳ yər yüzidiki barliḳ ailə-jəmətlərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu» dəp wədə bərgən. ■
26 Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ḳayturup, silərgə bəht-bərikət ata ḳilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti.□

4

Petrus bilən Yuḥannaning aliy kengəxmidə soraḳ ḳilinixi

1 Petrus bilən Yuḥanna halayiḳḳa gəp ḳiliwatḳanda, kaḥinlar, ibadəthana ḳarawullirining baxliḳi wə Saduḳiylar ularning yeniƣa kelip ḳaldi.□ 2 Ular *rosullarning* halayiḳḳa təlim berixi, jümlidin «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər tirildürülidu» dəp jakarliƣini üqün intayin əsəbiyləxti .□ 3 Ular ularni tutḳun ḳilip, ətisigiqə türmigə solap ḳoydi, qünki kəq kirip ḳaliƣanidi.□ 4 Lekin jar ḳilinƣan səz-kalamni angliƣanlarning kəpi etiḳad ḳildi; xuning bilən etiḳad ḳiliƣan ərlərning sanila bəx mingƣa yətti.
5 Ətisi, *Yəḥudiylarning kengəxmisidiki* baxliḳlar, aḳsaḳallar wə Təwrat ustazliri Yerusalemda toplandi. 6 Ularning arisida bax kaḥin Annas, Ḳayafas, Yuḥanna, Iskəndər wə bax kaḥinning baxḳa jəmətidikilər bar idi. 7 Ular *Petrus bilən Yuḥannani* arisiƣa turƣuzup:
— Silər bu ixni ḳaysi küq-ḳudrətkə tayinip yaki kimning nami bilən ḳildinglar? — dəp soridi.■
8 Petrus Mukəddəs Roḥḳa toldurulƣan ḥalda ularƣa mundaḳ dedi:
Həlḳning ḥəkümranliri wə Israilning aḳsaḳalliri! 9 Əgər biz bügün bu tokur adəmgə kərsətkən yahxi əməl ḥəm uning ḳandaḳ saḳaytiliƣanliḳi səwəblik soraḳḳa tartiliƣan bolsaḳ, 10 silər wə pütkül Israil həlḳi xuni bilsunki, silər krestligən, əmma Huda əlümdin tirildürgən Nasarətlik Əysa Məsiḥning nami bilən, uning *küq-ḳudriti* arḳiliḳ bu kixi muxu yərdə aldinglarda pütünləy saḳ-salamət turidu!

■ **3:22** Ḳan. 18:15-16, 19; Yḥ. 1:46; Ros. 7:37. □ **3:23** **«...Qünki bu pəyƣəmbərning səzini anglimaydiƣanlarning ḥərbiri həlḳ ḳataridin üzüp taxlinidu»** — (22-23-ayət) «Ḳan.» 18:15-19). Bu bexarət Əysa Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. U tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26** **«Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ḳayturup, silərgə bəht-bərikət ata ḳilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti»** — «... uni (Əysani)... **awwal** silərgə əwətti» — demək, Huda Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi boyiqə Ibraḥimning nəsli boliƣan Əysani «yər yüzidiki barliḳ əllərgə bəht-bərikət ata ḳilinixi üqün» əwətkəndə, uni barliḳ əllərgə əwətixtin awwal Əz Yəḥudiy həlḳigə əwətti. □ **4:1** **«Saduḳiylar»** — Yəḥudiylarning bir məzḥipi. Ular tooƣruluḳ «təbirlər»ni kərüng. □ **4:2** **«Ular rosullarning... «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər tirildürülidu» dəp jakarliƣini üqün intayin əsəbiyləxti»** — «əsəbiyləxti» yaki «ƣəzəpləndi». «Əlgənlər tirildürülidu» degən gəp Saduḳiylarni intayin ƣəzəpləndürgən bolsa kerək, qünki ular bu nuḳtiƣa ḳət'iy ixənməytti. □ **4:3** **«Ular ularni tutḳun ḳilip, ətisigiqə türmigə solap ḳoydi...»** — «ularni» — Petrus, Yuḥanna wə ularƣa esilip qing tutḳan, saḳaytiliƣan tokur kixini kərsitidu (9-, 10-, 14-ayətni kərüng). ■ **4:7** Mis. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27.

11 Bu *Əysa* bolsa, *muқəddəs yazmilarda pütülgəndək*, dəl silər tamqilar etibarsiz
dəp taxliwətkən, birақ burjək texi bolup tikləngən taxtur. □ ■ 12 Uningdin baxқa
ҳeqkimdə nijatliқ yoқ, qünki pütkül asman astida insanlar arisiоqan təқdim қilinоqan,
Əysadin baxқa bizni қutқuzidiоqan ҳeqқandaқ bir nam yoқtur.■
13 Petrus bilən Yuҳannaning bu jüritini kərgən ҳəkümranlar ularning oқumiоqan
adəttiki adəmlərdin ikənlikini bilip, ҳəyran boluxti; ularning burun Əysa bilən
billə boloqanliқinimu bildi. □ 14 Uning üstigə, saқayoqan ҳeliқi adəmning ularning
yenida turuwatқanliқini kərüp, ular ҳeqқandaқ gəp yanduralmidi. 15 Xuning
bilən ҳəkümranlar ularni kengəxmidin qiқixқa buyrudi. Andin bir-biri bilən
məsliҳətlixip:
16 — Bularni қandaқ қilimiz? Qünki ularning wasitisi bilən heli kərünərlik məjizilik
bir alamət yüz bərgənliki pütkül Yerusalemdikilərgə ayan boldi wə biz uni inkar
қilixқa amalsizmiz. ■ 17 Lekin bu ixning həlқ iqidə tehimu kəng yeyilip kətməsliki
üqün, ularoqa bundin keyin bu adəmning namida ҳeqkimgə ҳeqnemə deməslikkə
agaҳ-təҳdit salayli! — deyixti.
18 Xuning bilən ularni qaқirtip, bundin keyin Əysaning namida ҳeq səzliməslik yaki
təlim bərməslikni қət'iy buyrudi. 19 Lekin Petrus bilən Yuҳanna:
— Hudaning aldida silərgə itaət қilix toоqrimu yaki Hudaoqimu, buningoqa əzünglar
bir nemə dənglar! ■ 20 Əmma biz bolsaқ, kərgən wə angliоqanlirimizni eytmay
turalmaymiz! — dəp jawab bərdi.
21 *Ҳəkümranlar* bolsa halayiқtin қorқup, ularni jazalaxқa layiқ səwəb tapalmay,
ularoqa tehimu təҳdit selip, қoyup bərdi. Qünki halayiқ boloqan wəқə tüpəylidin
Hudani uluoqlioqanidi. ■ 22 Qünki bu saқaytilix məjizilik alamiti kərsitilgən kixining
yexi қiriқtin axқanidi.

Jamaətning bir қəlbdə, bir roҳta dua қilixi

23 Ular қoyup berilgəndin keyin, əz ҳəmraҳlirining yenioqa қaytip kelip, bax kaҳinlar
wə aқsaқallarning қiloqan səzlirini baxtin-ahir kəpqilikkə uқturdi. □ ■ 24 Ular buni
angliоqanda, awazini bir niyət bir dil bilən Hudaoqa kətürüp mundaқ nida қildi:
— I Igimiz, Sən asman-zemin, dengiz-okyanlarni wə ulardiki barliқ məwjudatlarni
yaratқan Hudadursən. ■ 25 Sən Muқəddəs Roҳ bilən hizmətkaring boloqan
Dawutning aoqzi arқiliқ mundaқ degənoqu:
«Əllər nemixқa quқan salidu?
Nemə üqün bikardin-bikar suyiқəst oylaydu?□ ■
26 Dunyadiki padixaҳlar səp tartip,
Əməldarlar yioqilixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiҳi bilən қarxilixқa jəm boluxti».□ ■
27 — Qünki dərwəқə dəl bu xəҳərdə Ҳerod ҳəm Pontius Pilatus, yat əlliklər ҳəm
Israil həlқliri birlixip, Sən məsiҳligən muқəddəs hizmətkaring Əysaoqa қarxi qiқip

□ **4:11 «Bu Əysa bolsa, muқəddəs yazmilarda pütülgəndək, dəl silər tamqilar etibarsiz dəp taxliwətkən, birақ burjək texi bolup tikləngən taxtur»** — «Zəb.» 118:2. ■ **4:11** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luқa 20:17; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7. ■ **4:12** Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5. □ **4:13 «ularning oқumioqan adəttiki adəmlərdin ikənliki...»** — «oқumioqan» pütünləy sawatsiz degənlik əməs, pəқət (ularning kəzқarixida) Təwratқa xərҳ berixkə salaҳiyiti yoқluқini kərsitidu. «Adəttiki» «ҳeq alaҳidə təbiyə kərmigən» degən mənidə. ■ **4:16** Yҳ. 11:47. ■ **4:19** Ros. 5:29. ■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26. □ **4:23 «əz ҳəmraҳlirining yenioqa қaytip kelip...»** — «əz ҳəmraҳliri» əz əyidikilərni əməs, bəlki jamaəttikilərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mis. 20:11 □ **4:25 «Sən Muқəddəs Roҳ bilən hizmətkaring boloqan Dawutning aoqzi arқiliқ mundaқ degənoqu ...»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Muқəddəs Roҳ bilən» degən səz tepilmaydu. ■ **4:25** Zəb. 2:1. □ **4:26 «...Dunyadiki padixaҳlar səp tartip, əməldarlar yioqilixip, Pərwərdigar wə Uning Məsiҳi bilən қarxilixқa jəm boluxti»** — (25-26-ayət) «Zəb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zəb. 2:1, 2.

toplanoɣanidi, ■ 28 xuning bilən küq-ḳudriting wə iradəng boyiqə Sən burunla
nemining əməlgə axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni ḳiloɣan. □
29 Əmdi i Pərwərdigar, ularning seliwatḳan təḥditlirini kərgəysən, ḳulliringni
söz-kalamingni toluḳ yürəklik bilən səzləp yətküzidioɣan ḳiloɣaysən; 30 kesəllərni
saḳaytixḳa ḳolungni uzitip, muḳəddəs hizmətkaring Əysaning namida məjizilik
alamətlər wə karamətlərni yaratḳaysən.■
31 Ularning duasi ayaoɣlaxḳanda, ular turoɣan yər təwrinip kətti. Ular ḥəmmisi
Muḳəddəs Roḥḳa toldurulup, Hudaning söz-kalamini yürəklik səzləp yətküzüxkə
baxlidi.■

Etiḳadqilarning pul-mallirini ortaḳ ḳilixi

32 Top-top etiḳadqilar bir jan-bir dil, bir məḳsəttə idi. Ḥeqkim özigə təəlluḳ pul-
melini «özümning» deməytti, bəlki ḥəmmisigə ortaḳ idi. ■ 33 Rosullar zor küq-
ḳudrət bilən Rəb Əysaning tirilgənlikigə guwaḥliḳ berətti. Hudaning zor meḥri-
xəpḳiti ularning ḥəmmisining üstigə ḳondi. 34 Ularning arisidikilərning ḥeqnemigə
ḥajiti qüxməytti. Qünki yər-zemin, öy-jay igidarliri boloɣanlar ularni setip, pulini
elip kelip 35 rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoyatti; andin ḥərkimning eḥtiyajioɣa ḳarap
təḳsim ḳilinatti.■
36 Ularning iqidə Lawiy ḳəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi
bar idi (rosullar uni Barnabas, yəni «Rioɣbətləndürgüqi ooɣul bala» dəp atioɣan); □
37 uningmu bir parqə etizi bar idi; u xu yolda uni setip, pulini elip rosullarning ayioɣi
aldioɣa tapxurdi.

5

Ananiya bilən Safira

1 Əmdi Ananiyas isimlik yənə bir adəmmu ayali Safira bilən bir parqə yerini
satti.□ 2 Ananiyas pulning bir ḳismini özigə ḳaldurdi, yəni bir ḳismini elip kelip,
rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoydi. Ayalimu buningdin toluḳ həwərdar idi.□
3 Biraḳ Petrus uningoɣa:
— Ananiyas, nemixḳa ḳəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup, Muḳəddəs Roḥḳa
yaloɣan eytip, yər satḳan pulning bir ḳismini özünggə ḳaldurdung?□ 4 Yər
setilmioɣanda, seningki əməsmidi? Setiloɣandin keyin, pulmu öz ihtiyaringda
bolmamti? Xundaḳ turuḳluḳ, nemixḳa ḳəlbingdə bu ixni niyət ḳilding? Sən
insanlaroɣa əməs, bəlki Hudaoɣa yaloɣan eytting! — dedi.

■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luḳa 22:2; Yḥ. 11:47. □ **4:28 «küq-ḳudriting wə iradəng boyiqə…»** — grek tilida: «ḳolung wə iradəng boyiqə…». **«Sən burunla nemining əməlgə axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni ḳiloɣan»** — demək, muxu kixilərning Hudaoɣa wə Uning Məsiḥigə ḳarxi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Əysani əltürüwətkənliki bəribir Huda Özining karamət pilanini əməlgə axurux üqün idi. ■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26. ■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pet. 3:8. ■ **4:35** Yəx. 58:7. □ **4:36 «ularning iqidə Lawiy ḳəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi bar idi… Barnabas.. dəp atioɣan»** — Barnabas Lawiylik boloɣaqḳa, bəlkim ibadəthanida ixligənidi. □ **5:1 «Ananiyas isimlik yənə bir adəm…»** — «Ananiyas» bəlkim ibraniy tilidiki «Ḥananiya» degənning grek tilidiki xəkli boluxi mumkin. □ **5:2 «Ananiyas pulning bir ḳismini özigə ḳaldurdi, yəni bir ḳismini elip kelip, rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoydi. Ayalimu buningdin toluḳ həwərdar idi»** — bu ixḳa ḳarioɣanda, ularning məḳsiti özlirining sehiyliḳini köz-köz ḳilip: «Mana biz baxḳilaroɣa ohxax ḥəmmə nərsimizni Hudaning yolioɣa beoɣixliduḳ» degən bolsimu, lekin ular yər satḳan pulning bir ḳismini yər satḳan pulning ḥəmmisi, dəp yaloɣan eytḳanidi. □ **5:3 «nemixḳa ḳəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup,…?»** — grek tilida «nemixḳa Xəytan ḳəlbingni tolduroɣanki…?» degən sözlər bilən ipadilinidu.

5 Ananiyas bu sözlərni angliƣan ḥaman yiķilip jan üzdi. Bu ixni angliƣuqilarni ķattiķ ķorķunq basti. 6 Əmdi yax yigitlər ornidin turup jəsətni kepənləp, sirtķa apirip dəpnə ķildi.
7 Təhminən üq saəttin keyin, *Ananiyasning* ayali kirip kəldi; biraķ u bolƣan wəķədin həwərsiz idi. 8 Petrus uningdin:
— Manga eytķin, silər yərni muxu puloƣa sattinglarmu? — dəp soridi.
— Xundaķ, muxunqilik puloƣa sattuķ, — dəp jawab bərdi u.
9 Petrus:
— Silər nemə üqün Muķəddəs Roḥni sinaxķa til biriktürdünglar? Ķara, eringni dəpnə ķilip kəlgənlərning putliri ixik tüwidə turidu, ular senimu əketidu! — dedi.
10 Umu xuan uning ayaƣliri aldioƣa yiķilip, jan bərdi. Ḥeliķi yax yigitlər kirip, uning ølgənlikini kərdi; ular unimu elip berip erining yenioƣa dəpnə ķildi. 11 Pütün jamaətni, xundaķla bu ixni angliƣanlarning ḥərbirini ķattiķ ķorķunq basti.

Rosullar kərsətkən məjizilər

12 Rosullarning ķoli arķilik həlķ iqidə nuroƣun məjizilik alamətlər wə karamətlər kərsitildi. (Barlik *etiķadqilar* bir niyəttə bolup ibadəthanidiki «Sulayman pex-aywini»da daim jəm bolatti. ■ 13 Biraķ baxķa kixilər ularoƣa ķoxuluxķa jür'ət ķilalmaytti; əmma halayiķ ularni intayin ḥərmətləytti. 14 Xundaķtimu, etiķad ķiloƣuqilar baroƣanseri kəpiyip, ḥəm ərlər ḥəm ayallar top-top bolup Rəbgə ķoxuloƣili turdi). 15 Xuning bilən kixilər ḥətta Petrus ətüp ketiwatķanda ḥeqbolmioƣanda uning sayisi bolsimu üstigə qüxsun dəp, kesəllərni koqilaroƣa elip qiķip kərpə wə zəmbillərgə yatķuzup ķoyatti.
16 Yənə top-top kixilər Yerusalem ətrapidiki xəḥər-yezilardin kesəllərni wə napak roḥlar qaplixiwaloƣan kixilərni elip kelətti. Ularning ḥəmmisi saķiyip ķaytixatti.■

Rosullarning ziyankəxlikkə uqrixi

17 Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri, yəni Sadukiy məzḥəpidikilər ķozoƣilip bu ixlaroƣa oƣəzəplinip, 18 rosullarni tutķun ķilip, ķamaķhanioƣa ķamidi. □ 19 Lekin xu keqə, Rəbning bir pərixtisi ķamaķhanining dərwazilirini eqip, rosullarni elip qiķip, ularoƣa:■
20 — Silər ibadəthana ḥoylisioƣa kirip, halayiķķa bu ḥayatlik tooƣrisidiki ḥəmmə sözlərni jakarlanglar — dəp tapilidi.
21 Rosullar bu səzni anglap, tang atķanda ibadəthana ḥoylisioƣa kirip, kixilərgə təlim berixkə baxlidi.
Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri kəlgəndə, aliy kengəxmidikilər wə Israillarning barlik akṣakallirini jəm boluxķa qaķirdi. Andin *rosullarni* elip kəlsun dəp ķamaķhanioƣa adəm əwətti. 22 Lekin sipaḥlar zindanoƣa yetip baroƣanda, rosullarning u yərdə yoķlukini bayķap ķaytip berip, kengəxmidikilərgə:
23 — Biz barsaķ, zindan məḥkəm takaķlik turuptu, ķarawullarmu dərwazilirida kəzəttə turuptu. Lekin dərwazilarni eqip ķarisaķ, iqidə birmu adəm yoķ! — dəp məlumat bərdi.
24 Bu həwərni angliƣan ibadəthanidiki *məs'ul* kaḥin ḥəm ķarawullarning baxliķi wə bax kaḥinlar: — «Əmdi bu ix zadi ķandaķ bolup ketər?» deyixip alaķzadilikkə qəmdi. 25 Dəl xu qaƣda, bir kixi kirip:
— Ķaranglar, silər zindanoƣa ķamioƣan adəmlər ibadəthana ḥoylisida turup halay-iķķa təlim beriwatidioƣu! — dəp həwər ķildi.

■ **5:12** Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ **5:16** Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12. □ **5:18 «rosullarni tutķun ķilip, ķamaķhanioƣa ķamidi» —** muxu yərdiki «ķamaķhana» grek tilida «ammiwiy türmə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:19** Ros. 12:7; 16:26.

26 Buning bilən, ḫeliḳi ḳarawullar baxliḳi sipaḫlirini baxlap berip, *rosullarni* elip kəldi. Biraḳ ular halayiḳ bizni qalma-kesək ḳilixi mumkin dəp ḳorḳup, ularoɣa zorluḳ ixlətmidi.■

27 Ular *rosullarni* elip kəlgəndin keyin, ularni kengəxmidikilər aldida turoɣuzdi. Bax kaḫin ularni soraḳ ḳilip:

28 — Biz əsli silərni bu namda kixilərgə təlim bərmənglar, dəp ḳattiḳ agaḫlandurоɣaniduḳ. Lekin mana, silər yənə xu təliminglar bilən pütkül Yerusalemni ḳaplidinglar ḫəmdə bu kixining ḳan ḳərzini bizgə artmaḳqi boluwatisilər! — dedi.□ ■

29 Lekin Petrus wə *baxḳa* rosullar jawab berip mundaḳ dedi:

— Insanoɣa əməs, Hudaoɣa itaət ḳilix kerək! ■ 30 Silər tutup yaoɣaqḳa esip əltürgən Əysani, ata-bowimizning Hudasi tirildürdi. □ ■ 31 Huda Israil həlḳini towa ḳilixḳa wə gunaḫlirining kəqürülixikə muyəssər ḳilix üqün, uni uluoɣlap Yetəkqi ḫəm Ḳutḳuzoɣuqi süpitidə Өzining ong yenioɣa kətürüp olturoɣuzdi. ■ 32 Biz bu ixlaroɣa guwaḫqilarmiz; xundaḳla Huda Өzigə itaət ḳiloɣuqilaroɣa ata ḳiloɣan Muḳəddəs Roḫmu bu ixlaroɣa guwaḫqidur.■

33 Ular bu sөzlərni anglap ḳəlbigə sanjiloɣandək bolup *rosullarni* əltürüxkə məsliḫətləxti. 34 Lekin kengəxmə iqidə pütün həlḳning ḫərmitigə sazawər boloɣan Pərisiy məzḫipidiki Gamaliyəl isimlik bir Təwrat өlimasi bar idi. U ornidin turup:

— Ularni birdəm sirtḳa qiḳirip turunglar, — dəp buyrudi.

35 Andin u *kengəxmidikilərgə* mundaḳ dedi:

— Əy Israillar, silər bu kixilərni bir tərəp ḳilixta өzünglaroɣa eḫtiyat ḳilinglar! 36 Ilgiri, ḫeliḳi Təwdas isimlik өzini qong tutup otturioɣa qiḳḳanidi. Uningoɣa təhminən tөt yüz adəm ḳoxuldi. Biraḳ u өzi əltürüldi wə barliḳ əgəxküqiliri tarḳilip ketip, uning ixi yoḳḳa qiḳti. □ ■ 37 Andin keyin nopus tizimlax künliridə, Galiliyəlik Yəḫudamu bax kətürüp qiḳip, bir top kixini toplap өzigə əgəxtürgən. Umu yoḳitilip, barliḳ əgəxküqilirimu tarḳitiwetilgən. 38 Əmdi silərgə nəsiḫitim xuki: Bu kixilər bilən karinglar bolmisun! Ularni ihtiyarioɣa ḳoyup beringlar. Qünki əgər bu eḳim yaki bu ix pəḳət insandin kəlgən bolsa, jəzmən yoḳḳa qiḳidu. ■ 39 Lekin əgər Hudadin bolsa, silər ularni yoḳitalmaysilər! Ḫətta өzünglar Hudaoɣa ḫujum ḳiloɣuqilar bolup qiḳisilər! ■

40 Aliy kengəxmidikikilər nəsiḫətni ḳobul ḳildi; ular rosullarni qaḳirtip kirip, ularni ḳamqilitip, ularoɣa ḫərgiz Əysaning namida sөzliməslikni agaḫlandurdi. Andin ularni ḳoyup bərdi. 41 Rosullar əmdi kengəxmining otturisidin qiḳip, өzlirining mubarək nam üqün horluḳ azabi qekixkə layiḳ kөrülgənlikidin xadlandi. □ ■ 42 Ular yənila ḫər küni ibadəthana ḫoylisida wə өymu-өy berip təlim berixtin wə «Əysa — Məsiḫdur!» degən hux həwərni jakarlaxtin ḫeq tohtimidi.□

■ **5:26** Mat. 21:26; Ros. 4:21. □ **5:28 «silər…bu kixining ḳan ḳərzini bizgə artmaḳqi boluwatisilər!» —** ḳizik ix xuki, Yəḫudiy aḳsaḳallirining tili «Əysa» deyixkə ḳət'iy barmaydu. ■ **5:28** Ros. 4:18. ■ **5:29** Ros. 4:19. □ **5:30 «…yaoɣaqḳa esip əltürgən Əysa» —** grek tilida «…dərəhkə esip əltürgən Əysa». ■ **5:30** Ḳan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pet. 2:24. ■ **5:31** Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ **5:32** Yḫ. 15:27; Ros. 2:4. □ **5:36 «biraḳ u өzi əltürüldi…» —** «u … əltürüldi» — xübḫisizki, u rimliḳ küqlər təripidin əltürüldu. Təwdasning isyani Rim imperiyəsigə ḳarxi boloɣan bolsa kerək. ■ **5:36** Ros. 21:38. ■ **5:38** Pənd. 21:30; Yəx. 8:10; Mat. 15:13. ■ **5:39** Ros. 9:5; 23:9. □ **5:41 «.. өzlirining mubarək nam üqün horluḳ azabi qekixkə layiḳ kөrülgənlikidin xadlandi» —** muxu yərdə «mubarək nam» grek tilida pəḳət «nam» degən bilənla ipadilinidu. Qünki xu qaoɣdiki etiḳadqilar üqün pütkül dunyada pəḳət birla «nam», yəni Əysaning nami məwjut idi. ■ **5:41** Mat. 5:12. □ **5:42 «wə «Əysa — Məsiḫdur!» degən hux həwərni jakarlax…» —** yaki «wə hux həwər boloɣan Əysa Məsiḫni jakarlax…».

6

Jamaətning əməliy hizmətlirigə tallanoɣan yəttə kixi

1 Xu künlərdə, muhlislarning sani baroɣanseri kəpiyip, grekqə səzləydioɣan
Yəhudiylar yərlik ibraniy ɣerindaxlaroɣa: — Kündilik ozuķ-tülük təķsim ķilinixta
arimizdiki tul ayallar etibaroɣa elinmidi, dəp narazilik bildürüxti.□ 2 Xunga, on
ikkiylən pütkül muhlislarni qaķirip yioɣip, ularoɣa mundaķ dedi:
— Bizning Hudaning səz-kalamini yətküzüx hizmitini taxlap ķoyup, ozuķ-tülük
təķsim ķilix bilən bolup ketiximiz tooɣra bolmaydu.□ ■ 3 Xuning üqün, i ɣerindaxlar,
aranglardiki nam-abruyi bar, Muķəddəs Rohķa wə danaliķķa toloɣan yəttə kixini
iloɣap tallanglar, wə biz ularni bu ixķa məs'ul ķilimiz.■ 4 Biz bolsaķ, əzimizni dua
ķilix wə səz-kalamning hizmitidə boluxķa beoɣixlaymiz.
5 Bu məsliһət halayiķning һəmmisini hux ķildi. Xuning bilən ular iman-ixənqkə wə
rohķa toloɣan Istipan isimlik bir adəmni tallidi, wə yənə Filip, Prokorus, Nikanor,
Timon, Parmenas һəmdə burun Təwrat etiķadioɣa kirgən Antakyaliķ Nikolasni
tallap,■ 6 ularni rosullarning aldioɣa elip qiķti. Rosullar ularning *bu hizmətni ķilixi
üqün* ķollirini ularning üstigə təgküzüp turup, dua ķilixti.□ ■
7 Wə Hudaning səz-kalami dawamliķ tarķaldi; Yerusalemdiki muhlislarning sanimu
baroɣanseri zor dərijidə kəpəydi. Nuroɣun kaһinlarmu *Məsiһ* etiķadioɣa itaət ķilixķa
kirixiwatatti.□ ■

Istipanning tutķun ķilinixi

8 Wə Istipan *Hudaning* meһir-xəpķiti wə küq-ķudritigə toloɣan bolup, həlķ iqidə
karamətlər wə zor məjizilik alamətlərni kərsətti. 9 Biraķ «Ķulluķtin qiķķan һərlər»
dəp ataloɣan sinagogtiki bəzilər, yəni Kurini wə Iskəndəriyə xəһərliri wə Kilikiyə һəm
Asiya əlkiliridin kəlgən bəzi *Yəһudiylar* Istipanoɣa ķarxi qiķip, uning bilən munazirə
ķilixķa baxlidi. 10 Lekin ular u səz ķiloɣanda uningda boloɣan danaliķ wə rohķa
taķabil turuxķa amalsiz ķaldi. ■ 11 Buning bilən ular bəzi adəmlərning aoɣzini
maylap:
— Biz bu adəmning Musa wə Hudaoɣa ķarita kupurluķ səzligənlikini angliduķ, —
degənni ularning aoɣzioɣa saldi.■
12 Ular muxundaķ ķilip halayiķni, aķsaķallarni wə Təwrat ustazlirini ķutratti; andin
Istipanning aldini tosup uni tutķun ķilip, aliy kengəxmigə elip bardi. 13 Ular sahta
guwaһqilarni otturioɣa qiķirip mundaķ degüzdi:
— Bu adəm bu muķəddəs jayoɣa wə Təwrat ķanunioɣa ķarxi səzlərni ķilixtin
tohtimaydu. □ 14 Qünki biz uning һeliķi Nasarətlik Əysa tooɣruluķ: «U bu jayni
wəyran ķilidu wə Musa pəyoɣəmbər bizgə tapxuroɣan ən'əniwi ķaidə-yosunlirimizni
əzgərtidu!» degənlikini angliduķ.□

□ **6:1 «grekqə səzləydioɣan Yəһudiylar»** — grek tilida «grekləxtürülgənlər». **«yərlik ibraniy ɣerindaxlar»** — demək, ibraniy tilida səzləydioɣan etiķadqilar. □ **6:2 «ozuķ-tülük təķsim ķilix bilən bolup ketiximiz tooɣra bolmaydu»** — «ozuķ-tülük təķsim ķilix» grek tilida «dastihanlarda kütüx» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **6:2** Mis. 18:17. ■ **6:3** Ķan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ **6:5** Ros. 11:24; 21:8. □ **6:6 «Istipan isimlik bir adəm… yənə Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas һəmdə burun Təwrat etiķadioɣa kirgən Antakyaliķ Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldioɣa elip qiķti»** — ķiziķ yeri xuki, tallanoɣanlarning һəmmisining isimliridin «grekləxkən Yəһudiylar» ikənliki bilinip turatti. ■ **6:6** Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. □ **6:7 «Nuroɣun kaһinlarmu Məsiһ etiķadioɣa itaət ķilixķa kirixiwatatti»** — «Məsiһ etiķadioɣa» grek tilida pəķət «etiķadķa» deyilidu. ■ **6:7** Ros. 19:20. ■ **6:10** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Luķa 21:15. ■ **6:11** Mat. 26:59. □ **6:13 «bu adəm bu muķəddəs jayoɣa wə Təwrat ķanunioɣa ķarxi səzlərni ķilixtin tohtimaydu»** — «muķəddəs jay» ibadəthanini kərsitidu. □ **6:14 «U bu jayni wəyran ķilidu»** — «bu jay» bəlkim muķəddəs ibadəthanini kərsitidu (12-ayətni kərüng).

15 Kengəxmidə olturoɣanlarning ḫəmmisi Istipanoɣa kəz tikip ḳarioɣinida, uning
qirayining pərixtiningkidək parḳirak ikənlikini kərdi.

7

Istipanning guwaḫliḳi

1 Bax kaḫin Istipandin:
— Bularning eytḳanliri rastmu? — dəp soridi.
2 Istipan mundak jawab bərdi:
— Ḳerindaxlar wə ata-bowilar, səzümgə ḳulak selinglar! Atimiz Ibraḫim tehi
Mesopotamiyə rayonida turuwatḳanda, yəni Ḫaran xəḫirigə kəqüp makanlixixtin
ilgiri, xan-xərəpning Igisi Huda uningoɣa ayan bolup: 3 «Sən əz yurtung wə uruḳ-
jəmətingdin ayrilip qikip, Mən sanga kərsitidioɣan zeminoɣa baroɣin» degənidi.■
4 Buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap, Ḫaran xəḫirigə berip olturaḳlaxti.
Atisi əlgəndin keyin, Huda uni bu zeminoɣa, yəni silər ḫazir turuwatḳan zeminoɣa
yətkəp kəldi.□ 5 U wakitta, *Huda* uningoɣa bu zemindin miras bərmidi, ḫətta uningḳa
təwə put ḳoyoɣudəkmu bir yər bərmigənidi. Gərqə u tehiqə pərzənt kərmigən
bolsimu, *Huda* bu zeminni uningoɣa wə uning nəsligə igiliki bolux üqün berixkə
wədə ḳildi.■ 6 Andin Huda uningoɣa mundak dedi: «Sening nəsilliring yaḳa yurtta
musapir bolup turidu, xu yurttikilər ularni ḳul ḳilip tət yüz yil horlaydu.■ 7 Birak
ularni ḳulluḳḳa saloɣan əlni jazalaymən», dedi Huda, «wə uningdin keyin, *nəsilliring*
u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu».□ ■
8 Keyin Huda Ibraḫim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḫdini tüzgən, xuning bilən Isḫak
uningdin tərəldi; *Ibraḫim* uni səkkizinqi küni hətnə ḳildi; xundak ḳilip Isḫaktin
Yaḳup *tərəldi*, Yaḳuptin on ikki «ḳəbilə atisi» *tərəldi*.□ ■
9 Keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḫəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳulluḳḳa setiwətti.
Lekin Huda uning bilən billə bolup, □ ■ 10 uni barliḳ jəbir-japalardin ḳutḳuzup,
uni Misir padixaḫi Pirəwnning nəzиridə iltipatḳa igə ḳilip, uningoɣa danixmənlik
ata ḳildi. Padixaḫ uni Misiroɣa bax wəzir, ordisioɣa bax oɣojidar ḳildi. ■ 11 Keyin,
eoɣir aqarqilik pütkül Misir wə Ḳanaan yərlirini besip, zor ḳiyinqilik boldi. Ata-
bowilirimiz ozuḳ-tülük tapalmidi. ■ 12 Yaḳup əmdi Misirda axlik barliḳini
angliɣan bolup, *ooɣullirini*, yəni ata-bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti. □ ■
13 Ikkinqi ḳetim baroɣanda, Yüsüp akilirioɣa əzini axkarilidi. Xuning bilən Yüsüpning
jəmətidikilər Pirəwn padixaḫḳa məlum boldi. □ ■ 14 Andin Yüsüp atisi Yaḳupning
aldioɣa həwər yətküzüp, uni pütün ailə-jəməti bilən, jəmiy yətmix bəx kixini Misiroɣa

---

■ **7:3** Yar. 12:1. □ **7:4 «buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap,..»** — «Kaldiyiliklərning zemini» «Uz» degən yurtni kərsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni kərüng). ■ **7:5** Yar. 12:7; 13:15. ■ **7:6** Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ **7:7 «...birak ularni ḳulluḳḳa saloɣan əlni jazalaymən... wə uningdin keyin, nəsilliring u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu»** — «Yar.» 15:13-14. ■ **7:7** Yar. 15:16; Mis. 3:12. □ **7:8 «Keyin Huda Ibraḫim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḫdini tüzgən..»** — «Yar.» 17:10-14. **«on ikki «ḳəbilə atisi»»** — Israil həlḳining on ikki ḳəbilisining əjdadlirini kərsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9 «keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḫəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳulluḳḳa setiwətti. Lekin Huda uning bilən billə bolup, ...»** — xu wakitta «ḳəbilə atiliri» (Yüsüptin baxḳa) onəylən idi. Muxu wəḳəni «Yar.» 37-babtin kərüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zəb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zəb. 105:16. □ **7:12 «Yaḳup əmdi Misirda axlik barliḳini angliɣan bolup, ... ata-bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti»** — «birinqi ḳetim əwətti» — birinqi ḳetim ular ukisi Yüsüpni toniyalmidi (on nəqqə yil ətkənidi). «Yar.» 42-babni kərüng. ■ **7:12** Yar. 42:1. □ **7:13 «Ikkinqi ḳetim baroɣanda, Yüsüp akilirioɣa əzini axkarilidi»** — «Yar.» 43-45-babni kərüng. ■ **7:13** Yar. 45:4.

özigə qakirdi. □ 15 Xuning bilən Yakup Misirƣa qüxti wə xu yərdə öldi; keyin *uningdin bolƣan* ata-bowilirimizmu xu yərdə öldi. ■ 16 Ularning jəsətliri keyin Xəkəm xəhirigə kayturulup, Ibrahim burun Hamorning ooƣulliridin məlum pulƣa setiwalƣan, Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi.□ ■
17 Lekin Huda Ibrahimƣa əsli kilƣan wədining wakti yekinlaxkanda, Misirda turuwatkan *Israil* həlkining nopusi heli köpəygənidi. □ ■ 18 U wakitta, Yüsüptin həwiri bolmiƣan yengi bir padixah Misirda təhtkə qikti. ■ 19 Bu padixah kowmimizƣa hiylə-mikirlər bilən muamilə kilip, ata-bowilirimizni ezip horlidi, hətta ularni öz bowaklirini hayat kaldurmasliki üqün taxliwetixkə məjbur kildi. 20 Musa mana xu qaƣlarda tuƣuluƣanidi. U Hudaning aldida alahidə yekimlik bala bolup, atisining öyidə üq ay bekildi. □ ■ 21 Keyin u sirtka koyup koyuluƣanda, Pirəwnning kizi uni *sudin* elip, öz ooƣli kilip qong kildi. □ 22 Musa Misirliklarning barlik bilim-hekmiti bilən tərbiyilinip, sözdə wə əməldə intayin kabiliyətlik adəm bolup qikti.
23 Lekin uning tuƣuluƣiniƣa kirik yil toxkanda, öz kerindaxliri bolƣan Israil-larning halihƣa yetix niyitigə kəldi. □ ■ 24 U ulardin birining uwal kilinip bozək kiliniwatkanlikini kərüp, uni kooƣdap, harlanƣan kixi üqün intikam elip harliƣuqi Misirlikni öltürdi. 25 Qünki u öz kerindaxlirini: — Huda mening kolum arkilik bizgə kutkuzux yolini aqkan dəp qüxinidiƣu, dəp oyliƣanidi. Lekin ular buni qüxənmidi.
26 Ətisi, Musa ularning arisidiki bir urux-jedəlni kərüp, arisiƣa kirip yaraxturmakqi bolup: Silər kerindax turup, nemixka bir-biringlariƣa yolsizlik kiliwatisilər? — dedi.
27 Birak kerindixini yolsiz bozək kilƣan kixi uni qətkə ittiriwetip: — Kim seni bizgə bax həm sorakqi bolsun dəptu?! ■ 28 Menimu tünügünki Misirlikni öltürgəndək öltürməkqimusən? — dedi. ■ 29 Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin keqip Midiyan zeminiƣa berip, u yərdə musapir bolup turup kaldi. U xu yərdə ikki ooƣul pərzənt kördi.□
30 Kirik yil toxkandin keyin, Sinay teƣining yenidiki qəldə, köyüwatkan bir qatkallikning ot yalkunida bir pərixtə uningƣa köründi. ■ 31 Bu ƣayibanə kərünüxni kərgən Musa uningƣa intayin həyran bolup kaldi; buning kandak ix ikənlikini bilәy dəp yekinrak barƣanda Pərwərdigarning awazi anglinip:
32 «Mən sening ata-bowiliringning Hudasi, yəni Ibrahim, Ishak wə Yakupning Hudasidurmən» dedi. Musa korkunqta titrəp, karaxkimu jür'ət kilalmidi. ■
33 Pərwərdigar uningƣa yənə: — Ayiƣingni seliwət; qünki sən turuwatkan yər mukəddəstur. ■ 34 Mən dərhəkikət Misirda turuwatkan həlkimning harlini-

□ **7:14** **«Andin Yüsüp atisi Yakupning aldiƣa həwər yətküzüp,… Misirƣa özigə qakirdi»** — «Yar.» 46-babni kərüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16** **«ularning jəsətliri keyin … Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi»** — «Yar.» 49:29-32ni kərüng. Istipan muxu yərdə bu ixlarning təpsilatlirini bək kiskartiwetidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Yə. 24:32. □ **7:17** **«Huda Ibrahimƣa əsli kilƣan wədining wakti yekinlaxkanda…»** — «Huda kilƣan wədə» bolsa Hudaning «Sening nəsilliring u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu» degən wədisi (7-ayətni kərüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zəb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8 □ **7:20** **«Musa…Hudaning aldida alahidə yekimlik bala…»** — Musaning rohiy jəhəttiki bəzibir alahidilikini kərsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Qəl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23. □ **7:21** **«Keyin u sirtka koyup koyuluƣanda…»** — muxu yərdiki «sirtka koyup koyux» degən ibarə 19-ayəttə: (hayat kaldurmasliki üqün) **«taxliwetix»** dəp tərjimə kilinidu. Əmma Musaning ata-anisning bowakka (Musaƣa) bolƣan barlik muamilisi, jümlidin «sirtka koyux»i iman-ixənq bilən boldi. «Ibr.» 11:23ni , «Mis.» 2-babni kərüng. **«Pirəwnning kizi uni sudin elip…»** — «Mis.» 2-babni kərüng. □ **7:23** **«öz kerindaxliri bolƣan Israillarning halihƣa yetix…»** — grek tilida «öz kerindaxliri bolƣan Israillarni yoklax…». ■ **7:23** Mis. 2:11-15. ■ **7:27** Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7. ■ **7:28** Mis. 2:14. □ **7:29** **«Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin keqip Midiyan zeminiƣa berip,..»** — uning korkidiƣanlikining səwəbi Misirlikning öltürülgənlikining axkarilanƣanliki boluxi kerək. Lekin ahirda uning Misirni taxlap ketixi korkunqtin əməs, bəlki imandin idi (yənə «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni kərüng). ■ **7:30** Mis. 3:2 ■ **7:32** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16. ■ **7:33** Mis. 3:5, 7, 8, 10; Yə. 5:15.

watkanlikini kərdüm, ularning nalə-pəryadlirini anglidim. Xunga mən ularni elip qikkili qüxtüm. Əmdi barogin, mən seni Misirgа əwətəy!» dedi.■
35 Mana hekiki kixilər: «Kim seni bizgə bax həm sorakqi bolsun dəptu!?» dəp rət kilogan dəl muxu Musani, Huda uningga qatkallikta kərüngən pərixtining koli bilən Israillarogа həm bax həm kutkuzoguqi boluxka əwətti. 36 Ənə xu Musa helkkə yetəkqilik kilip, ularni *Misirdin* qikardi həmdə Misir zeminida, Kizil dengizning boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik alamətlərni kərsətti. □ ■ 37 Ənə xu Musa əzi Israillarogа: «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəygəmbərni tikləydu» degənidi. □ ■ 38 Qəl-bayawandiki jamaətkə həmrah bologan, Sinay teogida əzigə səz kilogan pərixtə bilən billə bologan, ata-bowilirimiz bilən billə bologan həmrah dəl ənə xu idi; hayatlik bəhx yətküzidigan wəhiylərni bizgə yətküzüx üqün kobul kilogugi bologan dəl ənə xu idi; ■ 39 xundak bolsimu, ata-bowilirimiz uningga itaət kilixni halimay, uni qətkə kekip, kənglidə Misirgа kaytixni arzu kildi; 40 xunga ular Harungа: — «Bizgə yol baxlaydigan ilahlarni yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan helikі Musaning nemə bolup kətkənlikini biləlmiduk» dedi. □ ■ 41 Xuning bilən xu künlərdə ular mozay xəklidə bir but yasap, bu məbudka atap kurbanlik sundi. Xundak kilip ular əz kolliri bilən yasigan bir nərsini huxal-huramlik bilən təbrikləxkə kirixti. 42 Lekin Huda ulardin yüzini ərüp, ularni asmandiki yultuz koxunlirigа qokunuxka koyup bərdi. Xuning bilən pəygəmbərlərning mukəddəs yazmisida pütülgədək, *Huda ularni mundak əyiblidi*: —
«Silər qəl-bayawanda bologan kirik yil jəryanida kilogan kurbanlik-hədiyələrni həkikətən Manga elip kəlgənmusilər, i Israil jəməti? ■ 43 Bərhək, silər qokunux üqün yasigan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri həm butung bologan «Rəmfan»ning yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən silərni əsir kilip Babildin yirakka sürgün kildurimən».□ ■
44 Ata-bowilirimiz qəldin kəzgən wakitida, «həküm-guwahlik» qediri ularning otturisida tikləngənidi; u dəl Musagа səz-kalam Yətküzgüqining buyruginidək, kərsitilgən ərnək boyiqə yasalganidi. □ ■ 45 Xu ibadət qedirini ata-bowilirimiz ilgiridikilərdinmu igidarqilikigа tapxurup, Yəxuaning yetəkqilikidə, Huda ularning aldidila kooligan əllərning zeminlirini besiwalginida, uni bu yərgə elip kəlgən; qedir xundakla *padixah* Dawutning zamanigiqə turgan. □ ■ 46 Dawut Hudaning xapaitigə erixip, Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan selixka ijazət sorigan. □ ■ 47 Birak keyin, *Huda* üqün ibadəthana salgan *Dawut əməs*, əməliyəttə Sulayman

---

■ **7:34** Mis. 3:2-10. □ **7:36 «...xu Musa helkkə yetəkqilik kilip, ularni Misirdin qikardi həmdə Misir zeminida, Kizil dengizning boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik alamətlərni kərsətti» —** bu ixlar «Misirdin qikix» həm «Qəl-bayawandiki səpər»diki uluq temadur. ■ **7:36** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Kan. 1:3. □ **7:37 «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəygəmbərni tikləydu» —** «Kan.» 18:15. ■ **7:37** Kan. 18:15,18; Yh. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5. ■ **7:38** Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ **7:40 «xunga ular Harungа...» —** Harun Musaning akisi. **«xunga *halayi'k*** Harungа: — «Bizgə yol baxlaydigan ilahlarni yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan helikі Musaning nemə bolup kətkənlikini biləlmiduk» dedi» — bu wəkə Musa pəygəmbər Sinay teogidin tehi qüxmigən wakitta bologanidi («Mis.» 32-bab). ■ **7:40** Mis. 32:1,23. ■ **7:42** Am. 5:25. □ **7:43 «... Bərhək, silər qokunux üqün yasigan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri həm butung bologan «Rəmfan»ning yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən silərni əsir kilip Babildin yirakka sürgün kildurimən» —** «Am.» 5:25-27. ■ **7:43** Am. 5:26,27. □ **7:44 ««həküm-guwahlik» qediri» —** yəni «ibadət qediri»; «Mis.» 16:34 wə izahatini kərüng. **«u dəl Musagа səz-kalam Yətküzgüqining buyruginidək, kərsitilgən ərnək boyiqə yasalganidi» —** «səz-kalam Yətküzgüqi» — Hudaning Əzi, əlwəttə. ■ **7:44** Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ **7:45 «keyin Yəxuaning yetəkqilikidə...» —**Yəni Yəxua pəygəmbərning yetəkqilikidə. ■ **7:45** Yə. 3:14. □ **7:46 «Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan selixka ijazət sorigan» —** grek tilida «Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan tepixka ijazət sorigan» («2Sam.» 7-babni kərüng). ■ **7:46** 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zəb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22.

boldi. □ ■ 48 Ḥalbuki, Ḥəmmidin Aliy Bolоquqi insanning ḳolliri bilən yasiоlan
makanlarda turmaydu; huddi pəyоləmbər mundaḳ deginidək: —■
49 «Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaоlirimоla təhtipərdur,
Əmdi Manga ḳandaḳ өy-imarət yasimaḳqisilər?
Manga ḳandaḳ yər aramgaḥ bolalaydu?■
50 Bularning ḥəmmisini Mening ḳolum yaratḳan əməsmidi?»□ ■
51 — Əy, boyni ḳattiḳ, yüriki wə ḳuliḳi hətnisiz bolоlanlar! Silər Muḳəddəs Roḥ
bilən daim ḳarxilixisilər; silər ata-bowiliringlar nemə ḳilolan bolsa, xuni ohxax
ḳiliwatisilər! ■ 52 Pəyоləmbərlərdin zadi ḳaysisiola ata-bowiliringlar ziyankəxlik
ḳilip baḳmioлan? Xundaḳ ḳilip ular «Ḥəḳḳaniy Bolоquqi»ning kelidioланliḳini aldin
jakarlioquqilarni өltürüxkən. Əmdi u өzi ḥazir kəlgəndə, silər uningola satḳunluḳ
ḳiloquqi wə ḳatil bolup qiḳtinglar, □ 53 I silər Təwrat ḳanunini pərixtilərning əmri-
tapilioланliri bilən tapxuruwelip turup, uningola əməl ḳilmioquqilar!»■

Istipanning qalma-kesək ḳilinixi

54 *Istipanning* bu səzlirini angliolan *aliy kengəxmidikilər* yürikigə *hənjər* san-
jiloландək bolup, uningola qixlirini oququrlatti. 55 Lekin u bolsa Muḳəddəs Roḥḳa
toloлan, kəzlirini kəkkə tikip, Hudaning julasini, xundaḳla uning ong yenida
Əysaning turoланliḳini kərüp, 56 — Ḳaranglar! Asmanlar eqilip, Insan'ooланining
Hudaning ong yenida turoланliḳini kərüwatimən! — dedi.
57 Ular buningola ḳulaḳlirini ḳolliri bilən etiwelip, awazini ḳattiḳ kətürüp warḳirixip
birliktə uningola yopurulup keliwidi, 58 uni xəḥərning sirtiola ittirip qiḳirip, qalma-
kesək ḳilixḳa baxlidi. *Uni ərz ḳiloлan* guwaḥqilar *uni qalma-kesək ḳilixtin awwal*
qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti aldida ḳoyup ḳoyuxti. □ ■ 59 Ular Istipanni
qalma-kesək ḳiloлinida u:
— I Rəb Əysa, mening roḥimni ḳobul ḳiloлaysən! — dəp nida ḳildi.■
60 Andin u tizlinip turup ḳattiḳ awaz bilən:
— I Rəb, bu gunaḥning ḥesabini ulardin almioлaysən, — dedi. U bu səzni ḳilip
bolupla jan üzüp uhlap kətti.■

8

Saulning etiḳadqilarola ziyankəxlik ḳilixi

1 Istipanning өltürülüxini Saulmu ḳollaytti. Xu kündin baxlap, Yerusalemdiki
jamaətkə ḳaritiloлan dəḥxətlik ziyankəxlik ḳozoлaldi. Rosullardin baxḳa barliḳ
jamaəttikilər Yəḥudiyə wə Samariyəning ḥərḳaysi yurtliriola tarḳilip ketixti.■ 2 Bəzi

---

□ **7:47 «Birak keyin, Huda üqün ibadəthana saloлan Dawut əməs, əməliyəttə Sulayman boldi» —** «1Pad.» 5-6-babni kərüng. ■ **7:47** 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ **7:48** 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ **7:49** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22. □ **7:50 «Asmanlar mening təhtim, zemin bolsa ayaoлirimoла təhtipərdur, əmdi Manga ḳandaḳ өy-imarət yasimaḳqisilər? Manga ḳandaḳ yər aramgaḥ bolalaydu? Bularning ḥəmmisini Mening ḳolum yaratḳan əməsmidi?» —** «Yəx.» 66:1-2. ■ **7:50** Yəx. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ **7:51** Nəḥ. 9:16,17; Yər. 6:1. □ **7:52 «xundaḳ ḳilip ular «Ḥəḳḳaniy Boloquqi»ning kelidioланliḳini aldin jakarlioquqilarni өltürüxkən. Əmdi u өzi ḥazir kəlgəndə, silər uningola satḳunluḳ ḳiloquqi wə ḳatil bolup qiḳtinglar,...» —** «Ḥəḳḳaniy Boloquqi» Əysani kərsitidu. ■ **7:53** Mis. 19:3; 24:3; Yḥ. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2. □ **7:58 «Uni ərz ḳiloлan guwaḥqilar uni qalma-kesək ḳilixtin awwal qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti aldida ḳoyup ḳoyuxti» —** Təwrat ḳanuni boyiqə birsi өlümgə məḥkum bolsa uningola ərz ḳiloлan guwaḥqilar birinqi bolup tax etixi kerək idi («Ḳan.» 17:7). ■ **7:58** 1Pad. 21:13; Luḳa 4:29. ■ **7:59** Zəb. 31:5; Luḳa 23:46. ■ **7:60** Mat. 5:44; Luḳa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ **8:1** Ros. 11:19; 22:20.

ihlasmən kixilər Istipanni dəpnə qilip, uningoɣa qattiq yioɣa-zarlarni kətürüxti.■
3 Lekin Saul jamaətkə wəyranqiliq selip, əymu-əy ahturup, ər-ayaloɣa qarimay ularni
sərəp qiqip zindanoɣa taxlidi.■

Hux həwərning Samariyə əlkisigə yetip berixi

4 Əmdi tarqilip kətkənlər tarqaloɣan yurtlarda kezip səz-kalamning hux həwirini
jakarlidi.■ 5 Ularning iqidin Filip bolsa Samariyəning məlum bir xəhirigə berip,
yərlik kixilərgə Məsihni jakarlidi. 6 Top-top kixilər uni anglap həmdə u kərsətkən
məjizilik alamətlərni kərüp, bir jan bir dili bilən uning səzlirigə qulaq saldi. 7 Qünki
napak rohlar bolsa, qaplixiwaloɣan kixilərdin qattiq warqirioɣiniqə qiqip kətti.
Nuroɣun paləq, tokurlarmu saqaytildi;■ 8 zor xad-huramlik xu xəhərni qaplidi.
9 U xəhərdə əsli jadugər-sehirgərlik bilən xuoɣulliniwatqan Simon isimlik bir adəm
bar idi; u xu yol bilən pütkül Samariyədikilərni həng-tang qaldurup, əzini qaltis
zat kərsətməkqi bolup kəlgənidi. ■ 10 Peqirdin tartip ambaloɣiqə ularning həmmisi
uningoɣa ihlas qilip qaraytti wə «Hudaning uluoɣ küq-qudriti mana xu!» deyixətti.
11 Halayiq uningoɣa xundaq ihlas qilixi uning uzundin beri jadugər-sehirgərliki bilən
ularni həng-tang qaldurup kəlgənliki tüpəylidin idi. 12 Lekin əmdi Filip Hudaning
padixahliqi wə Əysa Məsihning nami tooɣrisidiki hux həwərni jakarlioɣinida ular
uning səzlirigə ixəndi wə ərlər bolsun, ayallar bolsun qəmüldürüxni qobul qildi.
13 Simon əzimu ixəndi. U qəmüldürülgən bolup, həmixə Filipning yenida yürdi
həmdə *Filip* kərsitiwatqan məjizilik alamətlər wə qudrətlik ixlaroɣa qarap, intayin
həyran boldi.
14 Yerusalemdiki rosullar Samariyəliklərning Hudaning səzini qobul qiloɣanliqini
anglap, Petrus bilən Yuhannani ularoɣa əwətti; 15 ikkiylən u yərgə qüxüxi bilənla,
ularni Muqəddəs Rohning ata qilinoɣuqisi bolsun dəp dua qildi. 16 Qünki Muqəddəs
Roh tehi ularning heqqaysisioɣa qüxmigənidi; ular pəqət Rəb Əysaning nami
bilən qəmüldürülgənidi. 17 Petrus bilən Yuhanna ularning üstigə qolini təgküzüxi
bilən, Muqəddəs Roh ularoɣa ata qilindi. □ ■ 18 Lekin Simon Muqəddəs Rohning
rosullarning qolini təgküzüp qoyuxi bilən ata qilinoɣanliqini kərüp, ularoɣa pul
təngləp:
19 — Bu küq-qudrəttin mangimu beringlarki, mənmu hərkimning üstigə qollirimni
təgküzsəm, uningoɣa Muqəddəs Roh ata qilinsun, — dedi.
20 Lekin Petrus uningoɣa mundaq jawab bərdi:
— Hudaning bu iltipatini puloɣa setiwaloɣili bolidu, dəp oylioɣining üqün, pulung
sən bilən təng halakətkə barsun! ■ 21 Sening bu ixta heq həssəng yaki nesiwəng
yoqtur! Qünki sening niyiting Huda aldida durus əməs! 22 Xunga, bu rəzillikingdin
towa qilip, Rəbtin, mumkin bolsa kənglümdiki bu niyitim kəqürüm qilinoɣay, dəp
ətün! 23 Qünki sening aqqiq həsətkə tolup, həkqaniysizliqning asaritida ikənliking
manga məlum.
24 Simon ularoɣa:

■ **8:2** Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ **8:3** Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **8:4** Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ **8:7** Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ **8:9** Ros. 13:6. □ **8:17 «Petrus bilən Yuhanna ularning üstigə qolini təgküzüxi bilən, Muqəddəs Roh ularoɣa ata qilindi»** — bu qong ix idi. Əslidə Yəhudiylar wə Samariyəliklər bir-birigə bək əq idi, heqqandaq bardi-kəldi qilmaytti. Samariyəliklər Muqəddəs Rohni qobul qilixi üqün Filip («yerim grek»)ning qolini əməs, bəlki sap ikki Yəhudiyning qolini ularoɣa təgküzüxini kəmtərlik bilən qobul qilixi kerək idi. Sap ikki Yəhudiymu hazir əzini təwən tutup, qollirini «napak Samariyəliklər»ning bexioɣa qoyuxi kerək. «Yuhanna» 4-bab, «Matta»ning «qoxumqə səz»idiki 16:19 tooɣruluq izahatimizni wə «Gal.» 3:28ni kərüng. ■ **8:17** Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **8:20** Mat. 10:8.

— Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḫeqbiri beximoɣa kəlmigəy! — dedi.□
25 Petrus bilən Yuḫanna yənə xu yərdə agaḫ-guwaḫliq berip Rəbning səz-kalamini yətküzgəndin keyin, Samariyəning nuroɣun yeza-kəntlirigə berip hux həwər yətküzgəq, Yerusalemoɣa qaytip kətti.

Filip wə Efiopiyilik əməldar

26 Xu waqitta, Hudaning bir pərixtisi Filipqa:
— Ornungdin turup jənubqa qarap Yerusalemdin Gaza xəḫirigə mangidioɣan yol bilən mang! — dedi (xu yol qəldiki yoldur). 27-28 Xunga Filip ornidin turup yoloɣa qiqti. Wə mana, yolda Efiopiyə ayal padixaḫi Kandasning bir əməldari, pütkül həzinigə məs'ul Efiopiyəlik aoɣwat wəzir turatti. U Yerusalemoɣa Hudaoɣa ibadət qiloɣili baroɣanidi; ḫazir qaytix yolida əzining jəng ḫarwisida olturup, Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisini oquwatatti. 29 Roḫ Filipqa:
— Bu ḫarwining yenioɣa berip uningoɣa yeqinlaxqin, — dedi.□
30 Filip yügürüp berip, *wəzirning* Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisidin oquwatqanlirini anglap, uningdin:
— Oquwatqiningizni qüxiniwatamsiz? — dəp soridi.
31 Wəzir uningoɣa:
— Biri manga qüxəndürüp bərmisə, mən qandaqmu qüxinələymən?! — dəp, Filipni ḫarwisioɣa qiqip yenida olturuxqa ətündi.
32 U oquwatqan yazma qismi bolsa:

«U goya booɣuzlaxqa yetilәp mengiloɣan qoydək booɣuzlaxqa elip mengildi,
Qirqioɣuqi aldida ün-tinsiz yatqan qozidək, u zadila eoɣiz aqmidi. 33 U horlinidu, u ḫəq soraqtin məḫrum boldi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan qilalisun?!
Qünki ḫayati yər yüzidin elip ketildi».□ ■

34 Aoɣwat Filiptin:
— Dəp bərsingiz, pəyoɣəmbərning bu səzi kimgə qaritip eytiloɣan? Özigimu yaki baxqa birsigimu? — dəp soridi.
35 Filip aoɣzini eqip xu yazmining xu qismidin baxlap, uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi. □ ■ 36-37 Ular yolda ketiwetip, su bar bir yərgə kəlgəndə, aoɣwat:
— Mana bu yərdə su bar ikən. *Muxu yərdila* qəmüldürülüxümgə qandaq tosaloɣu bar? — dedi.■
38 U ḫarwini tohtitixni buyrudi. Filip wə aoɣwat ikkisi billə suoɣa qüxüp, uni qəmüldürdi. 39 Ular sudin qiqqanda, Rəbning Roḫi Filipni kətürüp elip kətti. Aoɣwat uni qayta kərmidi, əmma u xadlinip yolini dawamlaxturdi. 40 Filip bolsa Axdod xəḫiridə pəyda boldi; u xu yurtni kezip, xu yərdin Qəysəriyə xəḫirigə kəlgüqə boloɣan ḫəmmə xəḫərlərdə hux həwər jakarlidi.□

□ **8:24 «Simon uloroɣa: — Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḫeqbiri beximoɣa kəlmigəy! — dedi»** — bəzi qədimki tarihiy hatirilər boyiqə, Simon keyin hux həwərgə əxəddiy düxmən bolup qiqqan. □ **8:29 «Roḫ Filipqa: ... — dedi»** — «Roḫ» — Muqəddəs Roḫ, əlwəttə. **«Bu ḫarwining yenioɣa berip uningoɣa yeqinlaxqin»** — grek tilida «Berip əzüngni bu ḫarwioɣa qoxqin». □ **8:33 «.... U horlinidu, u ḫəq soraqtin məḫrum boldi, əmdi uning əwladini kimmu bayan qilalisun?! Qünki ḫayati yər yüzidin elip ketildi»** — «Yəx.» 53:7-8. ■ **8:33** Yəx. 53:7, 8. □ **8:35 «uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi»** — grek tilida: «U uningoɣa Əysani hux həwər dəp jakarlap bərdi». ■ **8:35** Luqa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47. □ **8:40 «Filip bolsa Axdod xəḫiridə pəyda boldi»** — «Axdod xəḫiri» grek tilida «Azotus xəḫiri».

9

Saulning Əysaoɣa etiqad ḳilixi

1 Əmma *xu qaoɣlar* Saul ḥər nəpisidə Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri seliwatḳan pəyt idi. U Bax kaḥinning aldioɣa berip,□ ■ 2 Dəməxḳ xəḥiridiki sinagoglaroɣa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaḳ boloɣanda, u Dəməxḳtə *Məsiḥ* yolidikilərdin birərsini, məyli ər bolsun, ayal bolsun tepiwalsila, baoɣlap tutḳun ḳilip, Yerusalemoɣa elip kelixkə ruhsət bolatti.□
3 Saul yoloɣa qiḳip, Dəməxḳ xəḥirigə yeḳinlaxḳanda, tuyuḳsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, uning ətrapini yorutuwətti.■ 4 U yərgə yiḳildi wə өzigə:
— Saul, Saul! Manga nemixḳa ziyankəxlik ḳilisən? — degən bir awazni anglidi.□
5 — I Rəb, sən kimsən? — dəp soridi u.
Awaz: — Mən sən ziyankəxlik ḳiliwatḳan Əysadurmən.■ 6 Ornungdin tur, xəḥərgə kir, nemə ḳilixing kerəkliki sanga eytip berilidu» — dedi.■
7 Uning bilən billə mangoɣan adəmlər awazni anglisimu, ḥeqkimni kərəlmigəqkə, xu yərdə ün qiḳiralmay turupla ḳaldi.■ 8 Saul yərdin turup, kөzlirini eqip ḳaridi, lekin ḥeq nərsini kərəlmidi. Ḥəmraḥliri uni ḳolidin yetilәp Dəməxḳḳə elip kirdi. 9 U üq küngiqə kөzi kərməs bolup nə yemidi nə iqmidi.
10 Dəməxḳtə Ananiyas isimlik məlum bir muhlis bar idi. Rəb uningoɣa bir oɣayibanə kөrünüxtə kөrünüp uni:
— Ananiyas! — dəp qaḳirdi.
— Mana mən, i Rəb, — dəp jawab bərdi u.
11 Rəb uningoɣa:
— Sən dərḥal «Tüz» dəp ataloɣan koqioɣa berip, Yəḥudaning өyidin Tarsusluḳ Saul isimlik birini sorap tap; qünki mana, u dua-tilawət ḳiliwatidu. ■ 12 U dua ḳiliwatḳinida, oɣayibanə kөrünüxtə Ananiyas isimlik bir kixining kelip, kөzini kөridioɣan ḳilix üqün üstigə ḳolini təgküzgənlikini kөrdi, — dedi.
13 Ananiyas:
— I Rəb, mən bu adəmning həwirini nuroɣun kixilərdin anglidim, u Yerusalemdiki muḳəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəhmət yətküzgən! □ ■ 14 Ḥazir u muxu yərdə namingoɣa nida ḳiloɣanlarning ḥəmmisini tutup baoɣlax üqün bax kaḥinlardin ḥoḳuḳ aptu — dedi.
15 Lekin Rəb uningoɣa:

□ **9:1 «Saul ḥər nəpisidə Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri seliwatḳan pəyt idi»** — grek tilida «Saulning ḥər nəpəsliri Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:2 «Məsiḥ yolidikilər»** — muxu yərdə grek tilida pəḳət ««yol»dikilər» deyilidu (qünki etiḳadning pəḳət birla yoli bardur). **«Dəməxḳ xəḥiridiki sinagoglaroɣa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaḳ boloɣanda, u Dəməxḳtə Məsiḥ yolidikilərdin birərsini... tepiwalsila, baoɣlap tutḳun ḳilip, Yerusalemoɣa elip kelixkə ruhsət bolatti»** — Saul tutmaḳqi boloɣanlar Məsiḥgə etiḳad ḳiloɣan Yəḥudiylarla idi (uning Yəḥudiy əməslərning Məsiḥkə etiḳad ḳilixidin ḥeq həwiri bolmisa kerək). Dəməxḳtiki sinagoglar Dəməxḳ xəḥirini baxḳurmioɣan, əlwəttə. Lekin xəḥərdə Yəḥudiylarning təsiri heli küqlük boloɣaqḳa (23-ayətni kөrüng) Saul Yəḥudiy ixəngüqilərni tutmaḳqi bolsa, ularning yardimini yaki ruhsitini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:4 «Saul, Saul!»** — adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirix bolsa rəbning uningoɣa boloɣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kөrsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39. ■ **9:6** Luḳa 3:10; Ros. 2:37; 16:30. ■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3. □ **9:13 «u Yerusalemdiki muḳəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəhmət yətküzgən!»** — Injilda «muḳəddəs bəndilər» degən ibarə kөp yərlərdə ixlitilgən. U grekqidə «muḳəddəslər» dəp ipadilinidu. «Təbirlər»də eytḳinimizdək, «muḳəddəs» degən səz «Hudaoɣa ataloɣan», «Hudaoɣa has», «Hudaoɣa məhsus ayriloɣan» degən mənini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

— Bariwər! Qünki u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida ayan qilix üqün əzümgə alaḫidə talliоqan bir əswabtur. □ ■
16 Qünki mən uningоqa namim üqün qanqilik azab-oqubətlərni tartixining muqərrər ikənlikini ayan qilimən, — dedi.■
17 Buning bilən Ananiyas berip, xu əygə kirdi; u qollirini Saulning üstigə təgküzüp uningоqa:
— Qerindax Saul, Rəb, yəni bu yərgə keliwatqan yolungda sanga kərüngən Əysa, kəzliringni kərələydiоqan bolsun dəp wə sening Muqəddəs Roḫqa tolduruluxung üqün meni xəhsən əzi əwətti, — dewidi, ■ 18 Saulning kəzliridin huddi belik qasiriqidək boloqan bir nərsilər qüxüp, kəzliri eqilip kərələydiоqan boldi. U ornidin turup, qəmüldürüxni qobul qildi. 19 U oqizalanоqandin keyin, quwwətlinip maoqduroqa kirdi.

Saulning Dəməxqtə hux həwər jakarlixi

20 *Saul* Dəməxqtiki muhlislarning yenida birnəqqə kün turdi wə waqitni ətküzməy sinagoglaroqa kirip, «U kixi Hudaning Ooqlidur» dəp Əysani jakarlaxqa baxlidi. 21 Uni angliоqanlar səzliridin intayin ḫəyran boluxup:
— Bu adəm Yerusalemda bu namoqa nida qiloquqilarni qattiq wəyran qiloqan ḫeliqi adəm əməsmu? Bu yərgimu muxundaqlarni baoqlap bax kaḫinlaroqa tutup berix məqsitidə kəlgənmidu? — deyixti.
22 Lekin Saulning qayil qilix küqi baroqanseri exip, Əysaning Məsiḫ ikənlikini ispatlap Dəməxqtiki Yəḫudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi.□
23 Kəp künlərdin keyin, Yəḫudiylar Saulni yoqatmaqqa qəst qilmaqqi boldi. 24 Lekin Saul ularning suyiqəstidin həwər tapti; uni tutup əltürüx üqün ular keqə-kündüz xəḫərning qowuqlirida paylap yürdi. ■ 25 Lekin muhlislar bir küni keqidə uni qong sewətkə olturoquzup, sepil *kamaridin* qüxürdi.□ ■

Saul Yerusalemda

26 Saul Yerusalemoqa yetip berip, u yərdiki muhlislaroqa qoxulmaqqi boldi, lekin ularning ḫəmmisi uning muhlis ikənlikigə ixənməy, uningdin qorqti. ■ 27 Biraq Barnabas uni elip berip, rosullar bilən kərüxtürdi. U ularoqa Saulning Dəməxqning yolida Rəbni qandaq kərgənlikini, Rəbningmu uningоqa gəp qiloqanliqini qüxəndürdi wə uning Dəməxqtə Əysaning namida qandaq jür'ətlik bilən səz-kalam yətküzgənlikini uqturdi. ■ 28 Buning bilən, Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquq-axkarə yürüp, yürəklik ḫalda Rəbning namida səz-kalam yətküzətti. □ 29 U yənə grekqə səzlixidiоqan Yəḫudiylar bilənmu səzlixip munazirilixətti; nətijisi, ular uningоqa qəst qilmaqqi boldi. 30 Qerindaxlar bu ixtin həwər tepip, uni Qəysəriyə xəḫirigə elip berip, andin u yərdin Tarsus degən xəḫərgə yoloqa saldi.

□ **9:15 «... u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida ayan qilix üqün...»** — grek tilida «... u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida kətürüx üqün...». «Əllər» — yat əllər, Yəḫudiy əməslər. ■ **9:15** Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ **9:16** Ros. 21:11; 2Kor. 11:23. ■ **9:17** Ros. 22:12. □ **9:22 «Saulning qayil qilix küqi baroqanseri exip,..»** — yaki, «Saul baroqanseri küqləndürülüp,...». **«Dəməxqtiki Yəḫudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi»** — yaki «Dəməxqtiki Yəḫudiylarni buni rət qilixqa amalsiz qaldurdi». ■ **9:24** 2Kor. 11:32. □ **9:25 «uni ... sepil kamaridin qüxürdi»** — yaki, «uni... küngüridin qüxürdi». «2Kor.» 11:33nimu kərüng. ■ **9:25** Yə. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ **9:26** Ros. 22:17. ■ **9:27** Ros. 11:25. □ **9:28 «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquq-axkarə yürüp...»** — grek tilida «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə kirip-qiqip...».

31 U qaoɣda, pütkül Yəhudiyə, Galiliyə wə Samariyədiki jamaətlər *bir məzgil* tinqlikkə erixip, *etikadta* kuruldi; Rəbning korkunqida mengip, Mukəddəs Roһning rioɣbət-təsəllisi bilən ularning sanlirimu baroɣanseri kəpəyməktə idi.□

Petrus Lidda wə Yoppa xəһərliridə yaratkan məjizilər

32 Xu wakitlarda xundak boldiki, Petrus һərkaysi jaylarni arilap yürgəndə, Lidda xəһiridiki mukəddəs bəndilərnimu yoklaxka qüxti. 33 U yərdə u Əneyas isimlik bir adəmni uqratti. Bu adəm paləq bolup, orun tutup yatkili səkkiz yil boloɣanikən. □
34 Petrus uningoɣa:
— Əneyas, Əysa, yəni Məsiһ boloɣuqi seni sakaytidu. Ornungdin turup, palisingni yioɣixtur! — dedi.
U dərһal ornidin turdi. 35 *Əneyasni* kərgən Lidda xəһiridiki wə Xaron rayonidikilərning һəmmisi towa kilip Rəbgə baoɣlandi.□
36 Yoppa xəһiridə bolsa Tabita isimlik bir ayal muhlis bar idi (uning ismi grekqidə «Dorkas» idi). U һərdaim yahxi əməllər wə həyr-sahawətlik ixlaroɣa berilətti. □
37 Xu künlərdə xundak boldiki, u kesəl bolup, ölüp kətti. Kixilər jəsətni yuyup, üstünki kəwəttiki bir öygə yatkuzup koydi. 38 Yoppa xəһiri Lidda xəһirigə yekin boloɣaqka, Yoppadiki muhlislar Petrusning Liddada ikənlikini anglap, uning aldioɣa ikki adəm əwətti. Ular: «Һayal bolmay yenimizoɣa kəlsəng!» — dəp yelindi. 39 Petrus ornidin turup ular bilən billə Yoppaoɣa bardi. Yoppaoɣa yetip kelixi bilən ular uni üstünki kəwəttiki öygə baxlap qikti. Barlik tul ayallar Petrusning ətrapioɣa olixip, yioɣa-zar kilixip uningoɣa Dorkasning ular bilən billə boloɣan wakitida özlirigə tikip bərgən kənglək-kiyimlirini kərsitixti.
40 Lekin Petrus һəmməylənni qikiriwetip, tizlinip olturup dua kildi. Andin u jəsətkə karap:
— Tabita, ornungdin tur! — dedi.
Tabita közini eqip, Petrusni kərüp, ornida olturdi.
41 Petrus uningoɣa kolini uzitip uni yəlap turoɣuzdi wə mukəddəs bəndilər bilən tul ayallarni qakirip, Dorkasni ularoɣa tirik tapxurup bərdi. 42 Bu həwər pütkül Yoppaoɣa tarkilip, nuroɣun kixilər Rəbgə etikad kildi. □ 43 Xundak boldiki, Petrus Yoppada Simon isimlik bir kənqining öyidə uzun künlər turdi.

10

Rimlik yüzbexioɣa pərixtining kərünüxi

1 Kəysəriyə xəһiridə Korniliy isimlik bir adəm bolup, u *Rim* koxunidiki «Italiyəliklər» kismining yüzbexi idi. 2 U ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin korkatti. U mərdlik bilən namratlaroɣa həyr-sahawət kilip, daim Hudaoɣa dua-tilawət kilatti.□ 3 Bir küni qüxtin keyin saət üqlərdə, u oɣayibanə bir kərünüxtə Hudaning bir pərixtisining özining yenioɣa kəlgənlikini oquk kərdi. Pərixtə uni:

□ **9:31 «u qaoɣda…»** — baxka birhil tərjimisi: «xuning bilən…» yaki «xunga…». □ **9:33 «orun tutup…»** — grek tilida «palas tutup…». □ **9:35 «…Xaron rayonidikilərning һəmmisi towa kilip Rəbgə baoɣlandi»** — grek tilida «Xaron rayonidikilərning һəmmisi (əz yolidin) burulup Rəbgə baoɣlandi». □ **9:36 «Yoppa xəһiri»** — krek tilida ismi «Yoppa». Һazirki ismi «Jaffa» yaki «Hayfa». **«…Tabita….Dorkas…»** — «Tabita» ibraniy tilida, «Dorkas» grek tilida «jərən» degən mənidə. □ **9:42 «Bu həwər pütkül Yoppaoɣa tarkilip…»** — muxu yərdə «Yoppa» Yoppa (Jaffa) xəһirining ətrapidiki pütkül yərlərni kərsətsə kerək. (һazirki ismi «Hayfa»). □ **10:2 «*Korniliy* ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin korkatti…»** — Korniliy bəlkim sinagogka katnaxkan «Hudadin korkkuqi» dəp ataloɣan yat əlliklərdin biri idi. Gərqə Yəһudiylarning rimlikloroɣa huxi bolmisimu, u etikadi tüpəylidin Yəһudiy namratlaroɣa xundak həyrlik ixlarni kilatti.

— Korniliy! — dəp qaḳirdi.□
4 Korniliy uningoɣa kəzlirini tikip ḳattiḳ qəqüp:
— Təḳsir, nemə ix? — dəp soridi.
Pərixtə uningoɣa:
— Sening dualiring wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioɣa əslətmə ḳurbanliḳtək berip yətti. 5 Əmdi sən Yoppaoɣa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioɣan Simon isimlik adəmni qaḳirtip kəl. 6 U Simon isimlik bir kənqining əyidə meḫman bolup turuwatidu. Simonning əyi dengiz boyida, — dedi.
7 Uningoɣa səzligən pərixtə kətkəndin keyin, Korniliy əydiki hizmətqilərdin ikkini wə daim yenida turup hizmət ḳiloɣuqilar iqidiki ihlasmən bir ləxkərni qaḳirdi. 8 Barliḳ ixlarni qüxəndürgəndin keyin, ularni Yoppaoɣa əwətti.

Hudaning Petruska wəḫiy berixi

9 Ətisi ular səpər ḳilip xəḫərgə yeḳinlaxḳanda, qüx waḳti bolup, Petrus dua ḳilix üqün əgzigə qiḳti. □ ■ 10 Uning ḳorsiḳi eqip ketip, bir nərsə yəy dedi. Biraḳ ular oɣiza təyyarlawatḳanda, oɣayibanə bir alamət Petrusni oruwaldi. 11 U asman eqilip, tət burjikidin baoɣlanoɣan ḫalda yər yüzigə qüxürülüwatḳan kəng dastihandək bir nərsini kərdi. 12 Dastihanda ḫərhil tət putluḳ ḫaywanlar, yər beoɣirlioɣuqilar, asmandiki uqar-ḳanatlarmu bar idi. 13 Uningoɣa bir awaz anglandi: —
«Ornungdin tur, Petrus, ulardin soyup yə!»
14 — Yaḳ, Rəb, ḫərgiz bolmaydu! Mən ḫeqḳaqan ḫeqḳandaḳ napak yaki ḫaram nərsini yegən əməsmən! — dedi Petrus.□ ■
15 Awaz ikkinqi ḳetim kelip uningoɣa:
— Huda ḫalal dəp pakliɣanni sən ḫaram demə! — deyildi.■
16 Bu ix üq ḳetim yüz berip, andin dastihandək boloɣan xu nərsə dərḫal asmanoɣa elip qiḳip ketildi.
17 Petrus kərgən oɣayibanə alamətning mənisi tooɣrisida ḳaymuḳup turoɣanda, mana Korniliy əwətkən kixilər Simonning əyini tepip, dərwaza aldida turatti.
18 Ular birsini qaḳirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioɣan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi.□
19 Petrus tehiqə xu oɣayibanə alamətning mənisi üstidə oyliniwatḳanda, Roḫ uningoɣa:
— Mana, seni üq adəm izdəp kəldi. □ 20 Ornungdin tur, pəskə qüx, ḫeq ikkilənməy ular bilən billə baroɣin. Qünki ularni əwətküqi Mən! — dedi.
21 Petrus pəskə qüxüp, ḫeliḳi adəmlərgə:
— Silər izdigən kixi mana mən bolimən. Bu yərgə kelix səwəbinglar nemikin? — dedi.
22 Ular jawabən: — Ḫəḳḳaniy bir adəm, Hudadin ḳorḳidioɣan, xundaḳla pütkül Yəḫudiy həlḳi təripligən Korniliy isimlik rimliḳ yüzbexi muḳəddəs bir pərixtə təripidin sizni əyigə qaḳirtip, sizdin səz-kalam anglaxḳa əmr ḳilinoɣan! — dedi.

□ **10:3 «qüxtin keyin saət üqlərdə»** — Ḳanaan (Pələstin) waḳti bilən «saət toḳḳuzlarda». □ **10:9 «qüx waḳti»** — ibraniylarning waḳti bilən «saət altidə». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6. □ **10:14 «Yaḳ. Rəb, ḫərgiz bolmaydu! Mən ḫeqḳaqan ḫeqḳandaḳ napak yaki ḫaram nərsini yegən əməsmən!»** — dastihandiki ḫərhil ḫaywanlar iqidə Təwrat ḳanuni ḫaram dəp bekitkən nuroɣun janiwarlar bolsa kerək idi. ■ **10:14** Law. 11:4; Ḳan. 14:7. ■ **10:15** Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15. □ **10:18 «Ular , *yəni Korniliy əwətkən kixilər*** birsini qaḳirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioɣan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi» — 18-21-ayətlərdin ḳarioɣanda, dəsləptə ḫeqkim muxu adəmlərning soalioɣa jawab bərmidi. Yəḫudiy ḳerindaxlar dərwazining sirtida birnəqqə rimliḳlarning, jümlidin bir rimliḳ əskərning Petrus tooɣruluḳ sorawatḳanliḳini kərüp, bəlkim jawab berixtin bir'az ḳorḳḳan boluxi mumkin idi. □ **10:19 «Mana, Roḫ uningoɣa: — Mana, seni üq adəm izdəp kəldi... dedi»** — «Roḫ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḫi.

23 Xunga Petrus ularni өygə təklip kilip, kondurup mehman kildi.
Ətisi ornidin turup u ular bilən billə yoloa qikti. Yoppadiki kerindaxlardin bəziliri ularoa ħəmraħ bolup mangdi. 24 Ikkinqi küni, ular Kəysəriyəgə yetip bardi. Əmdi Korniliy tuolkanliri wə yekin yar-buradərlirini өyigə qakirip, Petruslarni təkkəzarlik bilən kütüp turatti. 25 Petrus өygə kirgəndə, Korniliy aldioa qikip, ayioioa өzini etip səjdə kildi. 26 Lekin Petrus *dərħal* uni yəlap turouzup:
— Ornungdin turoin! Mənmu bir insan, halas! — dedi.■
27 U Korniliy bilən gəp kiloaq өygə kiriwidi, өyning iqigə yioiloan top-top adəmlərni kərdi. 28 U ularoa:
— Silərgə məlumki, biz Yəħudiylarning yat əlliklərdin birsi bilən bardi-kəldi kilixi yaki өylirigə kirixi Təwrat kanun-əkidilirimizgə hilap. Lekin Huda manga ħeqkandak adəmni napak yaki ħaram deməslikim kerəklikini ayan kildi. ■ 29 Xuning üqün silər adəm əwətip meni qakiroanda, ħeq rət kilmay aldinglaroa kəldim. Əmdi soray, meni nemə dəp qakirdinglar? — dedi.
30 Korniliy mundak dedi:
— Tət künning aldida bügünki muxu wakitkiqə roza tutkanidim; saət üqlərdə mən өydə dua kiliwatattim. Tuyuksiz kiyimliridin nur qaknap turidioan bir adəm aldimda pəyda bolup ərə turdi: □ 31 «Korniliy! Duaying ijabət kilindi wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioa əslətmə kurbanliktək yətti. ■ 32 Xunga Yoppaoa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioan Simon isimlik adəmni qakirtip kəl. U dengiz boyida olturakluk Simon isimlik bir kənqining өyidə mehman bolup turuwatidu» dedi. 33 Xuning üqün, dərħal өzlirini qakirip kelixkə adəm əwətkənidim. Өzliri külbəmgə kelip yahxi kildila! Əmdi biz ħəmməylən Huda өzlirigə əmr kiloan barlik sөzlərni anglax üqün Hudaning aldida ħazir turuwatimiz.

Huda yat əllərgimu nijat ata kilidu

34-35 Petrus aozini eqip mundak dedi:
— Bərħək, mən Hudani ħeqkandak adəmgə yüz-hatirə kilmaydu, dəp qüxinip yəttim; bəlki ħər əldin boloanlar iqidə Uningdin korkidioan wə ħəkkaniyət yürgüzidioan kixi bolsila, Uning aldida məkbuldur. ■ 36 Huda Israil həlkigə yətküzgən sөz-kalam, yəni Əysa Məsiħ arkilik (u pütkül məwjudalaroa Rəbdur) inak-jatirjəmlik jakarlanoan hux həwər silərgə məlumou; ■ 37-38 Silərningmu Yəħya *pəyoəmbər* qəmüldürüx qakirikini yətküzgəndin tartip, Galiliyədin baxlap pütkül Yəħudiyə zeminlirida Nasarətlik Əysa tooruluk guwaħliktin — yəni Hudaning kandak kilip uni Mukəddəs Roħ wə küq-kudrət bilən məsiħligənliki, xuning bilən u ħəmmə yərni kezip, yahxi əməllərni kilip, Iblisning ilkidə boloanlarning ħəmmisini sakaytkanlikidin həwiringlar bardur. Qünki Huda uning bilən billə idi. ■ 39 Bizmu uning ħəm Yəħudiylarning zeminida ħəm Yerusalemda kiloan pütün əməllirining guwaħqiliri. Ular uni yaoaqka esixi bilənmu өltürdi. □ 40-41 Birak üqinqi küni, Huda uni kayta tirildürüp namayan kildi. Birak ħəmmə kixilərgə əməs, pəkət Huda Өzi aldi bilən tallioan guwaħqilar, yəni u өlümdin tirilgəndin keyin uning bilən ħəmdastihan boloan bizlərning arimizda namayan kildi. □ ■ 42 U bizgə həlkkə

■ **10:26** Ros. 14:14; Wəħ. 19:10; 22:9. ■ **10:28** Mis. 23:32; 34:15; Kan. 7:2; Yħ. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Əf. 3:6. □ **10:30 «saət üqlərdə»** — ibraniylarning wakti bilən «saət tokkuzlarda». Bəzi kona kөqümilərdə «roza tuttum» degən sөzlər tepilmaydu. ■ **10:31** Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luka 24:4. ■ **10:34-35** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. ■ **10:36** Yəx. 9:5; 52:7; Yħ. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20. ■ **10:37-38** Yəx. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luka 4:14; Zəb. 45:7; Yəx. 61:1; Luka 4:18. □ **10:39 «Yəħudiylarning zemini»** — Yəħudiyə. **«ular uni yaoaqka esip өltürdi»** — grek tilida «ular uni dərəhtə esip өltürdi». □ **10:40-41 «... uning bilən ħəmdastihan boloan bizlər...»** — grek tilida «...uning bilən yegən wə iqkən bizlər...». ■ **10:40-41** Mar. 16:14; Luka 24:34; Yħ. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5.

hux həwər yətküzüxni wə өzining Huda təripidin tiriklər wə өlgənlərning sorakqisi kilinip təyinləngüqi ikənlikini jakarlaxni əmr kildi. ■ 43 Barlik pəyғəmbərlər uningға guwahlik beriduki, hərkim uningға etikad kilған bolsa uning nami arkilik gunahliri kəqürüm kilinidu.■
44 Petrus tehi bu səzlərni kiliwatkanda, Mukəddəs Roh səz-kalamni anglawatkan həmmə kixigə qüxti. ■ 45 Petrus bilən billə kəlgən hətnilik bolған ixəngüqilərning hərbiri Mukəddəs Rohning yat əllərdikilərgimu ata kilinip tөkülgənlikini kөrüp bək həyran boluxti. □ 46 Qünki ularning *karamət naməlum* tillarda səzlixip Hudani uluғlioғanlikini anglidi. Xunga Petrus:■
47 — Muxu kixilər bizgə ohxax Mukəddəs Rohni kobul kilғuqi bolған bolsa, kim ularning suға qөmüldürüxni kobul kilixini tosalisun?! — dedi.■
48 Xuning bilən u ularning Rəbning namida qөmüldürülüxini buyrudi. Andin ular Petrusning ular bilən birnəqqə kün turuxini өtündi.

11

Petrusning «yat əlliklər»ning qөmüldürülüxini aklixi
1 Rosullar wə pütkül Yəhudiyədiki baxka kerindaxlar *yat* əlliklərningmu Hudaning səz-kalamini kobul kilғanlikini anglidi. 2 Xunga, Petrus Yerusalemға kaytkanda, hətnilik bolған *ixəngüqilər* uni əyibkə buyrup: □
3 — Sən hətnə kilinmiған adəmlərning өyidə mehman bolup, ular bilən həmdastihan boldung?! — dedi.■
4 Birak Petrus pütün ixni baxtin-ahiriғiqə ularға bir-birlәp qüxəndürüp 5 mundak dedi:
— Yoppa xəhiridə dua kiliwatkinimda, ғayibanə kөrünüx meni oriwelip, bir alamətni kөrdüm. Kəng dastihandək bir nərsə tət burjikidin baoғlanoғan halda asmandin qüxüp, mening yenimda tohtidi.■ 6 Uningға kөz tikip karisam, iqidə hərhil tət putluk haywanlar, yawayi haywanatlar, yər beoғirlioғuqilar, asmandiki uqar-kanatlarmu bar ikən. 7 Andin: «Ornungdin tur Petrus, ulardin soyup yə!» degən bir awazni anglidim. 8 Mən: «Yak Rəb, hərgiz bolmaydu! Mən heqkaqan hərkandak napak yaki haram nərsini aoғzimoға aloған əməsmən!» dedim.■ 9 Birak manga yənə: «Huda halal dəp pakliоған nərsini sən haram demə!» degən awaz anglandi. 10 Bu ix üq ketim xundak təkrarlinip, ahir bularning həmmisi asmanoға kaytidin tartip ketildi. 11 Mana dəl xu qaoғda, Kəysəriyədin meni qakirixka əwətilgən üq kixi mən turoған өyning aldioға kəldi. 12 Mukəddəs Roh meni heq ikkilənməy ular bilən billə berixka buyrudi. Muxu altə kerindaxmu mən bilən billə bardi. *Kəysəriyəgə yetip kelip*, heliki adəmning өyigə kirduk. □ ■ 13 Bu kixi bizgə өzining өyidə payda bolup turoған bir pərixtini kandak kөrgənlikini eytti. Pərixtə uningға: «sən Yoppaoға adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioған Simon isimlik bir adəmni

■ **10:42** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yh. 15:16; Ros. 17:31. ■ **10:43** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Kan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ **10:44** Ros. 8:17. □ **10:45** **«hətnilik bolған ixəngüqilər»** — (Yoppadin kəlgən) Yəhudiylarni kərsitidu. **«yat əllərdikilərgə»** — demək, Yəhudiy əməslərgə. ■ **10:46** Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ **10:47** Ros. 8:36; 11:17. □ **11:2** **«Yerusalemға kaytkanda»** — grek tilida «Yerusalemға qikkanda». ■ **11:3** Mis. 23:32; 34:15; Kan. 7:2; Yh. 18:28. ■ **11:5** Ros. 10:9. ■ **11:8** Law. 11:4; Kan. 14:7. □ **11:12** **«heq ikkilənməy ular bilən billə berix...»** — yaki «(Yəhudiy yaki Yəhudiy əməslərni) heq ayrimay ular bilən billə berix...». **«muxu altə kerindax»** — xübhisizki Yoppa xəhiridin kəlgən altə kerindaxning xu qaoғda Petrusning həmrahlikida bolған likini kərsitidu. ■ **11:12** Ros. 10:19; 15:7.

qakirtip kəl, 14 u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatlik yətküzidiɣan bir həwərni
eytip beridu» degənikən.□
15 Mən gəpni baxliɣinimda, Mukəddəs Roh huddi baxta bizning üstimizgə
qüxkinidək, ularɣimu qüxti. □ 16 Xu qaɣda, Rəbning söz-kalamini, yəni:
«Yəhya kixilərni suɣa qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar Mukəddəs Rohka
qəmüldürülisilər» deginini esimgə aldim. ■ 17 Xunga, əgər Huda əmdi muxularɣa
biz Rəb Əysa Məsihkə etikad kiloɣinimizdin keyin bizgə bərgən iltipatka ohxax iltipat
ata kiloɣan bolsa, Hudani tosaloɣudək mən zadi kim idim?■
18 Ular bu sözlərni angliɣanda, əyibləxtin tohtap, Hudaɣa mədhiyə okup:
— Bərhək, Huda əllərgimu hayatlikka elip baridiɣan towa kilixni nesip kiliptu! —
deyixti.

Antakya xəhiridiki etikadqilar

19 U qaɣda, Istipanning ixi bilən ziyankəxlikkə uqrap hərkaysi jaylarɣa tarkilip
kətkənlər Fənikiyə rayoni, Siprus arili wə Antakya xəhiri katarlik jaylarɣiqə yetip
berip, bu jaylarda söz-kalamni pəkət Yəhudiylarɣila yətküzətti. □ ■ 20 Lekin ulardin
Siprus arili wə Kurini xəhiridin kəlgən bəzilər Antakya xəhirigə barɣanda, Rəb
Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi. □ 21 Rəbning koli ular bilən billə
bolup, tolimu nurɣun kixilər ixinip towa kilip Rəbgə baɣlandi.□ ■
22 Bu həwər Yerusalemdiki jamaətning kulikiɣa yetip kəldi. Xuning bilən ular
Barnabasni Antakyaɣiqa arilap ətüxkə əwətti. □ 23 Barnabas yetip berip, Hudaning
mehir-xəpkitini kərüp, huxal boldi. U ularning həmmisini jan-dilidin kət'iylik bilən
Rəbgə qing baɣlinixka riɣbətləndürdi. □ ■ 24 Qünki u Mukəddəs Rohka wə iman-
ixənqkə toldurulɣan bolup, yahxi bir adəm idi. Xuning bilən zor bir top adəmlər
Rəbgə koxuldi.■
25 Xuning bilən Barnabas Tarsus xəhirigə Saulni izdəp bardi. ■ 26 Uni tepip
Antakyaɣa elip kəldi; xundak boldiki, ikkiylən jamaət bilən billə sak bir yil
yiɣilip, nurɣun adəmgə təlim bərdi. Muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi
Antakyadin baxlandi.□
27 U künlərdə bəzi pəyɣəmbərlər Yerusalemdin Antakyaɣa qüxüp kəldi. 28 Bulardin
Agabus isimlik birəylən otturiɣa qikip, Rohning wəhiyini yətküzüp, kattik bir
aqarqilikning pütkül dunyani basidiɣanlikini aldin eytti (bu aqarqilik dərwəkə

□ **11:14 «u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatlik yətküzidiɣan bir həwərni eytip beridu» degənikən»** — grek tilida «u sanga seni wə pütkül ailənggə kutkuzux wasitə boloɣan birnəqqə sözlərni eytip beridu». □ **11:15 «Mukəddəs Roh huddi baxta bizning üstimizgə qüxkinidək»** — rosul Petrusning «baxta» degən sözidin enikki, u wə baxka etikadqilarɣa nisbətən Mukəddəs Rohning özlirigə kəlgənliki toluk bir yengi baxlinix boloɣanidi. ■ **11:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luka 3:16; Yh. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ **11:17** Ros. 15:9. □ **11:19 «ziyankəxlikkə uqrap...»** — grek tilida «azab-okubətlərgə uqrap...». **«Siprus arili wə Antakya xəhiri katarlik jaylar...»** — bu Antakya «Suriyədiki Antakya» idi. ■ **11:19** Ros. 8:1, 4. □ **11:20 «.. Rəb Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi»** — «Greklər» «Yəhudiy əməslər» idi, əlwəttə. □ **11:21 «...towa kilip Rəbgə baɣlandi»** — grek tilida «...(«öz yolidin») burulup Rəbgə baɣlandi». ■ **11:21** Ros. 2:47; 5:14. □ **11:22 «... Xuning bilən ular Barnabasni Antakyaɣiqa arilap ətüxkə əwətti»** — məksiti bəlkim, əhwalni bilip bekip, həkikiy etikadqilar bolsa ularni riɣbətləndürüx idi. □ **11:23 «Barnabas ... Hudaning mehir-xəpkitini kərdi...»** — bu degənlikning bəlkim kəp jəhətliri bardur: — (1) adəmlər həkikətən towa kilip rəbgə baɣlansa bu xübhisizki, Hudaning mehir-xəpkitining zor nətijisidur; (2) Hudaning mehir-xəpkiti bilən etikadqilarda hərhil mewə — muhəbbət, huxallik, hatirjəmlik katarlikлar pəyda bolidu; (3) jamaətning əsüxi wə kəpiyixi pəkət Hudaning mehir-xəpkiti bilənla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5. ■ **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26 «muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi Antakyadin baxlandi»** — «Hristianlar» degən söz bəlkim awwal «hrestos» («əhmək» degən mənidə) degən sözdin kəlgən məshirə harakteridiki söz boluxi mumkin; lekin ahir berip asasiy mənisi yahxi kikti, yəni «Hristosning (Məsihning) adəmliri» («Məsih» bolsa ibraniy tilida «Maxiyah» — grek tilida «Hristos»).

«Klawdiyus Kəysər» ḥəküm sürgən waḳitta yüz bərdi). □ ■ 29 Buning bilən *Antakyadiki* muhlislarning ḥərbiri өz ḳurbioɣa ḳarap pul yioɣip, Yəḥudiyədə turuwatḳan ḳerindaxlaroɣa yardəm berixni ḳarar ḳildi. □ 30 Ular bu ḳararni ada ḳilip, ianini Barnabas wə Saulning ḳoli arḳilik *Yəḥudiyədiki jamaət* aḳsaḳallirioɣa yətküzüp bərdi.■

12

Tehimu kөp ziyankəxliklər

1 Xu qaoɣlarda, Ḥerod padixaḥ jamaəttikilərdin bəzilirigə ziyankəxlik ḳilmaḳqi bolup ularoɣa ḳol saldi.□ 2 U Yuḥannaning akisi Yaḳupni ḳiliqlap өltürdi.■ 3 Өzining bu ḳiloɣan ixining Yəḥudiylaroɣa yaḳḳanliḳini kөrüp, u Petrusnimu tutḳun ḳildurudi (xu qaoɣda «petir nan ḥeyti» məzgili idi). 4 Petrusni tutḳandin keyin, uni zindanoɣa taxlap, tөt ləxkər bir guruppa ḳilinoɣan tөt ḳarawwul topioɣa tapxurdi. Pasha ḥeyttin keyin, Ḥerod uni halayiḳ aldida soraḳ ḳilmaḳqi idi.□ ■ 5 Xunga Petrus zindanda tutup ḳelindi. Lekin jamaət Hudaoɣa jan-dil bilən uning üqün dua ḳilixiwatatti.

Petrusning zindandin ḳutḳuzuluxi

6 Əmdi Ḥerod uni elip qiḳip sot ḳilixning aldinḳi keqisi, Petrus ikki zənjir bilən baoɣlaḳlik peti, ikki ḳarawulning otturisida uhlawatatti; ixikning sirtidimu birnəqqə ḳarawul zindanni kөzət ḳiliwatatti. 7 Wə tuyuḳsiz Rəbning bir pərixtisi kөrünüp, bir nur kamerni yorutti. Pərixtə Petrusning biḳinioɣa noḳup:
— Tez tur! — dəp oyoɣatti. Uning ḳolliridiki zənjir xu ḥaman boxap qüxüp kətti.■
8 Pərixtə uningoɣa:
— Belingni baoɣliwal! Kəxingnimu kiy! — dedi. Petrus uning deginini ḳildi. Andin u:
— Qapiningni yepinqaḳlap kəynimdin mang! — dedi.
9 Petrus uningoɣa əgixip *kamerdin* qiḳti. Biraḳ u pərixtining wasitisi bilən boluwatḳan bu ixlarning rastliḳini bilməy, bəlki bir oɣayibanə kөrünüx kөrүptimən, dəp oylawatatti. 10 Ular birinqi wə ikkinqi kөzəttin өtüp, zindanning xəḥərgə qiḳidioɣan təmür dərwazisioɣa baroɣanda, dərwaza ular üqün өzlükidin eqilip kətti. Ular qiḳip, bir koqidin өtkəndə, pərixtə tuyuḳsiz uning yenidin kətti.
11 Xu qaoɣda, Petrus esigə kelip, өz-өzigə: «Dərwəḳə əmdi Rəb Өz pərixtisini əwətip, meni Ḥerodning ḳolidin wə Yəḥudiy həlḳining kütkənlirining ḥəmmisidin ḳutḳuzuptu, dəp bildim» — dedi.
12 Ḥəḳiḳiy əḥwalni qüxinip yətkəndə, u Markus dəpmu atilidioɣan Yuḥannaning anisi Məryəmning өyigə bardi. U yərdə nuroɣun kixilər yioɣilip dua-tilawət ḳiliwatatti.
13 U dərwazining ixikini ḳaḳḳanda, Roda isimlik bir dedək awazni anglap qiḳti. 14 U Petrusning awazini tonup, huxalliḳidin ixikni eqixḳimu ülgürməy yügürüp kelip, ḥəmməyləngə:
— Petrus dərwaza aldida turidu! — dəp həwər ḳildi.

□ **11:28 «Agabus… Roḥning Wəḥiyi bilən … aldin eytti»** — «Roḥ» muxu yərdə Muḳəddəs Roḥ, əlwəttə. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29 «Buning bilən Antakyadiki muhlislarning ḥərbiri өz ḳurbioɣa ḳarap pul yioɣip, Yəḥudiyədə turuwatḳan ḳerindaxlaroɣa yardəm berixni ḳarar ḳildi»** — nemixḳa ular Yəḥudiyədiki ḳerindaxlaroɣa alaḥidə yardəm əwətməkqi? (1) Yəḥudiy ḳerindaxlar awwal Hudaning hizmitini aloɣa sürtüx üqün kөp yərlərni setiwətkənidi («Ros.» 2-bab); (2) Yerusalem wə Yəḥudiyə өlkisidə boloɣan ziyankəxlik bək eoɣir boloɣaqḳa, etiḳadqilarning iḳtisadiy ziyini bəlkim az əməs idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1 «Ḥerod padixaḥ»** — bu Ḥerod «Ḥerod Agrippa (I)» idi. Ḥerodlar toоɣruluḳ «Təbirlər»ni kөrüng. ■ **12:2** Mat. 4:21. □ **12:4 «Pasha ḥeyt»** — yəni «өtüp ketix ḥeyti». ■ **12:4** Yḥ. 21:18. ■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26.

15 Lekin ular: — Sarang bolup ⱪaldingoⱡu! — deyixti. Biraⱪ u: — Rast xundaⱪ, dəp turuwaldi. Ular:
— U uning pərixtisi bolsa kerək! — deyixti.□
16 Biraⱪ Petrus dərwazini ⱪeⱪiwərdi. Ular qiⱪip dərwazini eqip, uning өzini kөrgəndə ⱨəmməylən ⱨang-tang boluxti. 17 Petrus ularoⱡa ün qiⱪarmasliⱪⱪa ⱪol ixariti ⱪilip, ularoⱡa Rəbning өzini zindandin ⱪandaⱪ elip qiⱪⱪanliⱪini eytip bərdi. Andin keyin, u:
— Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroⱡa yətküzüp ⱪoyunglar, — dəp, өzi u yərdin baxⱪa yərgə kətti.□ ■
18 Tang atⱪanda, ⱪarawullar Petrus zadi nemə boldi dəp sarisimigə qüxti. 19 Ⱨerod uni izdəp uning iz-derikini tapalmioⱡaqⱪa, ⱪarawullarni soraⱪ ⱪilip, ularni өlümgə məⱨⱪum ⱪilixni buyrudi. Bu ixtin keyin, u Yəⱨudiyədin qüxüp Ⱪəysəriyə xəⱨirigə berip xu yərdə turdi.

Ⱨerod Agrippa hanning өlümi

20 Əslidə Ⱨerod *han* bilən Tur wə Zidondikilər arisida ⱪattiⱪ jedəl bar idi. Ⱨalbuki, Tur wə Zidondikilər birlixip, Ⱨerodning aldioⱡa kəldi. Uning bilən yarixiwelix üqün ular aldi bilən hanning Bilastus isimlik xəhsiy oⱡojidarini өzlirigə yar-yөlək boluxⱪa ⱪayil ⱪiloⱡanidi. Qünki bu yurttikilər axliⱪni hanning ilkidiki jaylardin alatti.
21 Bəlgiləngən kөrüxüx künidə Ⱨerod xaⱨanə tonlirini kiyip, soraⱪ təhtidə olturup, ularoⱡa nutuⱪ səzlidi. □ 22 Angliоⱡan həlⱪ:
— Bu adəmning awazi əməs, bəlki bir ilaⱨning awazidur! — dəp warⱪiraxti.
23 Xuan Pərwərdigarning bir pərixtisi hanni urdi; qünki u xan-xərəpni Hudaoⱡa beoⱡixlimidi.
Nətijidə, u ⱪurtⱪa yəm bolup өldi. 24 Əmma Hudaning səz-kalami dawamliⱪ bərⱪ urup kengəydi. □ ■ 25 Barnabas bilən Saul Yerusalemda ianilirini tapxurux hizmitini ada ⱪiloⱡandin keyin, Antakyaoⱡa ⱪaytip kətti. Ular Markus dəpmu atilidioⱡan Yuⱨannani billə elip bardi.

13

Muⱪəddəs Roⱨning Barnabas bilən Saulni əwətixi

1 Antakyadiki jamaət iqidə bəzi pəyoⱡəmbərlər wə təlim bərgüqilər bar idi. Ular Barnabas, «Ⱪara» dəpmu atilidioⱡan Ximeon, Kurinilik Lukius, Ⱨerod han bilən billə qong boloⱡan Manaən wə Saullar idi.□ ■ 2 Ular Rəbning ibaditidə bolup roza tutuwatⱪan bir məzgildə, Muⱪəddəs Roⱨ ularoⱡa:
— Barnabas bilən Saulni Mən ularni ⱪilixⱪa qaⱪiroⱡan hizmət üqün Manga ayrip ⱪoyunglar, — dedi.■

□ **12:15 «U uning pərixtisi bolsa kerək»** — ular «өlgən Petrusning roⱨi» yaki «Petrusni alaⱨidə ⱪooⱡdaydioⱡan bir pərixtə» dəp oylap ⱪaloⱡan boluxi mumkin. □ **12:17 «Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroⱡa yətküzüp ⱪoyunglar»** — «Yaⱪup» muxu yərdə Rəb Əysaning inisi boloⱡan Yaⱪupni kөrsitidu. ■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40. □ **12:21 «Ⱨerod… ularoⱡa nutuⱪ səzlidi»** — yaki «Ⱨerod… ularni əyibləp nunuⱪ səzlidi». Grek tilida «nutuⱪ səzləx» degən bu səzning bəzidə «əyibləx» degən puriⱪi bar. □ **12:24 «əmma Hudaning səz-kalami dawamliⱪ bərⱪ urup kengəydi»** — demək, uningoⱡa etiⱪad ⱪiloⱡuqilarning sani kөpəyməktə idi. ■ **12:24** Yəx. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1 ««ⱪara» dəpmu atilidioⱡan Ximeon»** — grek tilida ««negir» dəpmu atilidioⱡan Ximeon». «Negir» degən mənisi «ⱪara». **«Ⱨerod han»** — muxu ayəttə «han» grek tilida «tetrarⱪ» degən səz bilən ipadilinidu. «Tetrarⱪ» degənning toluⱪ mənisi «(zeminning) tөttin bir ⱪismi üstidiki ⱨakim». «Tetrarⱪ» degən mərtiwə «waliy»din tөwən; xuning üqün Ⱨerodlar Pontiy Pilatusⱪa boysunuxi kerək idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4.

3 Xuning bilən, ular yənə roza tutup dua qilоqandin keyin, ikkiylənning üstigə qollirini təgküzüp uzitip qoydi.■

Barnabas bilən Saul Siprusta

4 Ular Muqəddəs Roh təripidin əwətilgən bolup, Səlyukiyə xəhirigə berip, u yərdin kemigə qiqip Siprus arilioqa qarap yoloqa qiqti. 5 Salamis xəhirigə yetip kelip, ular Yəhudiylarning sinagoglirida Hudaning səz-kalamini yətküzüxkə baxlidi. Yuhanna ularning yardəmqisi idi.□ ■ 6 Ular pütün aralni arilap qiqip, Pafos xəhirigə kəldi. Ular u yərdə Baryəxua isimlik bir kixi bilən uqrixip qaldi. U sehirgər bolup, sahta pəyoqəmbər boloqan bir Yəhudiy idi.■ 7 U kixi bu *aralning* rimlik waliyisi Sergiyus Pawlusning həmrahi idi. Waliy uqumuxluq bir kixi bolup, Barnabas bilən Saulni qakirtip, Hudaning səz-kalamini anglimaqqi boldi. 8 Lekin həlikі sehirgər (uning grekqə ismi Əlimas bolup, «sehirgər» degən mənidə) ularoqa qarxi qiqip, waliyning rayini etiqadtin qayturuxni urunmaqta idi. 9 Birak Muqəddəs Rohqa tolduruloqan Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu) həlikі sehirgərgə tikilip qarap □ 10 uningoqa:

— Əy, qəlbing hərhil hiyligərlik wə aldamqilik bilən toloqan Iblisning ooqli, həmmə həqqaniylikning düxmini! Pərwərdigarning tüz yollirini burmilaxni zadi tohtatmamsən?! 11 Əmdi Rəbning qoli üstünggə qüxti! Kəzliring kor bolup, bir məzgil künning yoruqini kərəlməysən! — dedi.

Xuan, bir hil tuman wə qarangoluluk uni basti. U yolni silaxturup, kixilərdin meni qolumdin yetilənglar, dəp iltija qilatti. 12 Yüz bərgən ixni kərgən waliy Rəbning təlimigə qattiq həyran bolup, Uningoqa etiqad qildi.

Pawlusning bir sinagogta Rəbning təlimini berixi

13 Pawlus bilən uning həmrahliri kemigə qiqip, Pafostin Pamfiliyə əlkisidiki Pərgə xəhirigə bardi. U yərdə Yuhanna ulardin ayrilip Yerusalemoqa qaytti. □ ■ 14 Pawluslar bolsa Pərgə xəhiridin qiqip, dawamlik mengip Pisidiyə rayonidiki Antakya xəhirigə berip, xabat küni sinagogqa kirdi. 15 Təwrat qisimliridin wə pəyoqəmbərlərning yazmiliridin oquloqandin keyin, sinagogning qongliri ularni qakirtip:

— Qerindaxlar, əgər halayiqqa birər nəsihət səzünglar bolsa, eytinglar, — dedi.

16 Pawlus ornidin turup, qol ixiriti qilip, halayiqqa mundaq dedi:

— Əy Israillar wə Hudadin qorqqanlar, qulaq selinglar! □ ■ 17 Bu Israil həlqining Hudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yaxioqan waqitlarda ularni uluoq qildi, Өzining egiz kətürgən biliki bilən ularni Misirdin qutquzup qikti. ■ 18 U qəldə ularoqa təhminən qirik yil oqəmhorluk qildi ■ 19 andin Kanaan zeminidiki yəttə əlni yoqitip, ularning zeminlirini ularoqa miras qilip bərdi. ■ 20 Bu ixlaroqa aldi-kəyni bolup təhminən tət yüz əllik yil kətti. Keyin, taki Samuil pəyoqəmbər otturioqa qikqiqə, u ularoqa batur hakimlarni tikləp bərdi. ■ 21 Andin ular bizgə bir padixahni bərsikən, dəp *Samuil pəyoqəmbərdin* tilidi. Xuning bilən Huda ularoqa Binyamin

---

■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5 «Yuhanna ularning yardəmqisi idi»** — yəni Markus dəpmu ataloqan Yuhanna. ■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13. □ **13:9 «Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu)...»** — «Pawlus» latinqə isim bolup, mənisi bəlkim «kiqik». Saul Muqəddəs Roh təripidin Yəhudiy əməslərning hizmitidə boluxqa qakiriloqaqqa, u muxu yərdin baxlap əzi üqün bu latinqə isim ixlitixkə baxlaydu. □ **13:13 «U yərdə Yuhanna ulardin ayrilip Yerusalemoqa qaytti»** — muxu «Yuhanna» bolsa Yuhanna Markus idi. ■ **13:13** Ros. 15:38. □ **13:16 «Əy Israillar wə Hudadin qorqqanlar... »** — «Hudadin qorqqanlar» degən turaqlik ibarə Təwrat etiqadida boloqan «yat əlliklər» (Yəhudiy əməslər)ni kərsitidu. Hətnə qobul qilmioqan bolsimu, ularoqa sinagogqa qatnixixqa ruhsət berilgən. ■ **13:16** Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ **13:17** Mis. 1:1. ■ **13:18** Mis. 16:35; Qəl. 14:34; Zəb. 95:10. ■ **13:19** Yə. 14:2. ■ **13:20** Hak. 2:16; 3:9.

kəbilisidin Kix isimlik adəmning ooɳli Saulni tikləp bərdi. U kiriḳ yil ḥəküm sürdi. ■
22 Birak *Huda* Saulni səltənitidin qüxürüp, ularoɳa Dawutni padixaḥ ḳilip turoɳuzup
bərdi. Huda uning ḥəkḳidə guwaḥlik berip: «Kənglümdikidək bir adəmni, yəni
Yəssəning ooɳli Dawutni taptim. U Mening toluḳ iradəmgə əməl ḳilidu», — dedi.
■ 23 Əzi wədə ḳiloɳandək Huda bu adəmning nəslidin Israil həlḳigə bir Ḳutḳuzoɳuqi
tikləp bərdi — u bolsa Əysaning əzidur!

24 U həlḳning otturisioɳa qiḳixtin alwwal, Yəḥya *pəyoɳəmbər* qiḳip, barliḳ Israil
həlḳini towa ḳilixni *bildüridioɳan* qəmüldürüxni ḳobul ḳilinglar, dəp jakarlidi. ■
25 Yəḥya *pəyoɳəmbər* wəzipini tamamlioɳanda, halayiḳḳa mundaḳ degənidi: «Silər
meni kim dəp bilisilər? Mən silər kütkən zat əməsmən. Birak mana, məndin keyin
birsi kelidu, mən ḥətta uning ayaoɳ kəxlirini yexixkimu layiḳ əməsmən!»□ ■ 26 Əy
ḳerindaxlar, Ibraḥimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin ḳorḳḳanlar,
bu nijatliḳning səz-kalami silərgə əwətildi! □ ■ 27 Yerusalemda turuwatḳanlar wə
ularning ḥakimliri *Əysani* tonumay, uning üstidin gunaḥkar dəp ḥəküm qiḳaroɳini
bilən, ḥər xabat küni oḳulidioɳan pəyoɳəmbərlərning aldin eytḳan səzlirini əməlgə
axurdi. □ ■ 28 Gərqə ular uningdin ölüm jazasioɳa ḥəküm ḳilixḳa tegixlik birər gunaḥ
tapalmioɳan bolsimu, waliy Pilatustin yənila uni ölümgə məḥkum ḳilixni ətündi. ■
29 Ular *bu ixlarni ḳilip* muḳəddəs yazmilarda uning ḥəkḳidə aldin pütülgənlərning
ḥəmmisini *özliri bilmigən ḥalda* əməlgə axuroɳandin keyin, uning jəsitini kresttin
qüxürüp, bir kəbrigə ḳoydi. 30 Lekin Huda uni ölümdin tirildürdi! ■ 31 Tirilgəndin
keyin, u burun özi bilən Galiliyədin Yerusalemoɳiqə əgixip kəlgənlərgə kəp künlər
iqidə *nəqqə ḳetim* kərünüp turdi. Bu kixilər ḥazir *Israil* həlḳigə uning guwaḥqiliri
boluwatidu.■

32-33 Bizmu ata-bowilirimizoɳa ḳilinoɳan wədining hux həwirini silərgə ḥazir jakar-
laymiz — Huda Əysani *arimizda* tikləp, bu wədini ularning əwladliri boloɳan bizlərgə
əməlgə axurdi. Bu ḥəḳtə Zəburning ikkinqi küyidə aldin'ala mundaḳ pütülgən:
«Sən Mening Ooɳlum, Özüm seni bügünki künidə tuoɳdurdum». □ ■ 34 Əmdiliktə
Hudaning Əysaoɳa qirixni ḳayta kərgüzməy ölümdin tirildüridioɳanliḳi ḥəkḳidə
u *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ aldin eytḳan: «Dawutḳa wədə ḳiloɳan meḥir-
xəpḳətlərni silərgə ata ḳilimən!» □ ■ 35 Xunga yənə bu ḥəḳtə yənə bir ayəttə: —
«*I Huda*, Sening muḳəddəs Boloɳuqungoɳa tenining qirixini kərgüzməysən».□ ■

36 Qünki Dawut dərwəḳə Hudaning iradisi boyiqə öz dəwri üqün hizmət ḳilip, öz

---

■ **13:21** 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Ḥox. 13:11. ■ **13:22** 1Sam. 13:14; 16:12; Zəb. 89:19-29; Ros. 7:45. ■ **13:24** Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luḳa 3:2; Yḥ. 3:23. □ **13:25 «Mən silər kütkən zat əməsmən»** — grek tilida: «Mən «u» əməsmən» yaki «Mən «xu zat» əməsmən». ■ **13:25** Mat. 3:11; Yḥ. 1:20. □ **13:26 «... Ibraḥimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin ḳorḳḳanlar...»** — «Hudadin ḳorḳḳanlar» — 16-ayət wə izaḥatning kərüng. ■ **13:26** Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ **13:27 «Yerusalemda turuwatḳanlar wə ularning ḥakimliri Əysani tonumay...»** — grek tilida: «Yerusalemda turuwatḳanlar wə ularning ḥakimliri uni tonumay...». ■ **13:27** Yḥ. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ **13:28** Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luḳa 23:18; Yḥ. 19:6. ■ **13:30** Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luḳa 24:6. ■ **13:31** Mar. 16:14; Yḥ. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5. □ **13:32-33 «Sən Mening Ooɳlum, Özüm seni bügünki künidə tuoɳdurdum»** — «Zəb.» 2:7. Bəzi alimlar, bu bexarəttiki «tikləx» degən səz uning ölümdin tirildürülgənlikini kərsitidu, dəp «tirildürüp» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin uning tirilixini kərsitidioɳan bexarətlərni nəḳil kəltüridioɳan ayətlər 34-35-ayətlərdur. Xunga Zəburdiki bu bexarət («Zəb.» 2:7) uning pak ḳiz Məryəmdin tuoɳuluxini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **13:32-33** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zəb. 2:7. □ **13:34 «Dawutḳa wədə ḳiloɳan meḥir-xəpḳətlərni silərgə ata ḳilimən!»** — «Yəx.» 55:2. ■ **13:34** Yəx. 55:3. □ **13:35 «I Huda, Sening muḳəddəs Boloɳuqungoɳa tenining qirixini kərgüzməysən»** — «Zəb.» 16:10. «Sening muḳəddəs Boloɳuqung» Məsiḥni kərsitidu. ■ **13:35** Zəb. 16:10; Ros. 2:27.

ata-bowilirioŋa qoxulup ölümdə uhlap uning teni qirip kətkənidi. □ ■ 37 Lekin Huda
ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni heq kərmidi.□
38 Əmdi xunga silər xuni bilixinglar kerəkki, i qerindaxlar, hazir gunahlardin
kəqürüm kilinix yoli dəl xu kixi arkilik silərgə jakarliniwatidu. □ ■ 39 Musa
pəyoŋəmbərgə qüxürülgən Təwrat qanuni bilən silər halas bolalmaywatqan ixlardin
uningoŋa etiqad kiloŋuqilar u arkilik halas kilinip həkkaniy kilinidu! □ ■ 40 Xunga,
pəyoŋəmbərlər aldin eytqan xu balayi'apət bexinglaroŋa qüxməsliki üqün ehtiyat
kilinglar! —
41 «Karanglar, i mazak kiloŋuqilar, həyranuhəs bolup halak bolunglar!
Qünki silərning künliringlarda bir ix kilimənki,
Uni birsi silərgə elan kilsimu silər xu ixka hərgiz ixənməysilər!»□ ■

42 Pawlus bilən Barnabas sinagogdin qikiwatkanda, jamaət ularoŋa kelərki xabat küni
bu ixlar həkkidə yənə səzləxni yelindi. 43 Sinagogtiki jamaət tarkaloŋanda, nuroŋun
Yəhudiylar wə Hudadin korkkan Təwratka etiqad kiloŋan Yəhudiy əməslərmu
Pawlus bilən Barnabaska əgəxti. Ikkisi ularoŋa səz kilip, ularni Hudaning mehir-
xəpkitidə qing turuxka dəwət kildi.■
44 Keyinki xabat küni, pütün xəhər həlki degüdək Hudaning səz-kalamini angliоŋili
kelixti. 45 Birak bundak top-top adəmlərni kərgən Yəhudiylar həsətkə qəmüp,
Pawlusning səzlirigə karxi tətür gəp kilip, uningoŋa təhmət kildi. 46 Əmdi Pawlus
bilən Barnabas tehimu yürəklik halda mundak dedi:
— Hudaning səz-kalamini aldi bilən silər *Yəhudiy həlkigə* yətküzüx kerək idi. Lekin
silər uni qətkə kekip əzünglarni mənggülük hayatka layik kərmigəndin keyin,
mana biz *silərdin* burulup əllərgə yüzlinimiz! □ ■ 47 Qünki Pərwərdigar *mukəddəs
yazmilarda* bizgə mundak buyruoŋan: —
«Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxka,
Yər yüzining qət-yakiliriоŋiqə nijatlik boluxung üqün Seni atidim».□ ■

48 Əllərdikilər bu səzni anglap, huxal boluxup Rəbning səz-kalamini uluoŋlaxti;
mənggülük hayatka erixixkə bekitilgənlərning həmmisi etiqad kildi.□
49 Xundak kilip, Rəbning səz-kalami pütkül zeminoŋa tarkaldi. 50 Birak Yəhudiylar
Hudadin korkkan yukiri təbikilik ayallarni həm xəhər mətiwərlirini kutritip,
Pawlus bilən Barnabaska ziyankəxlik kiloŋuzup, ular ikkisini əz yurtliridin koolap

---

□ **13:36 «Dawut dərwəkə Hudaning iradisi boyiqə əz dəwri üqün hizmət kilip,...»** — yaki «Dawut dərwəkə əz dəwridə Hudaning muddia-məksətliri üqün hizmət kilip,...». **«uning teni qirip kətkənidi»** — grek tilida «qirixlərni kərdi». 35-ayətni kərüng. ■ **13:36** 1Pad. 2:10; Ros. 2:29. □ **13:37 «Lekin Huda ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni heq kərmidi»** — «Huda ölümdin tirildürgüqi» Əysani kərsitidu, əlwəttə. □ **13:38 «hazir gunahlardin kəqürüm kilinix yoli dəl xu kixi arkilik silərgə jakarliniwatidu»** — «dəl xu kixi arkilik» Əysa arkilik, demək. ■ **13:38** Luka 24:47; 1Yuha. 2:12 □ **13:39 «Təwrat qanuni bilən silər halas bolalmaywatqan ixlar»** — «halas bolalmaydioŋan ixlar» hərtürlük ixlarni kərsitidu; gunahning ilkidin halas boluxni əz iqigə elipla kalmay, bəlki Təwrat qanunida bekitilgən türlük qurbanlik kilix wə rəsim-qaidilərdin halas boluxni əz iqigə alidu. ■ **13:39** Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19. □ **13:41 «karanglar, i mazak kiloŋuqilar, həyranuhəs bolup halak bolunglar! Qünki silərning künliringlarda bir ix kilimənki, uni birsi silərgə elan kilsimu silər xu ixka hərgiz ixənməysilər!»** — Təwrat, «Hab.» 1:5. ■ **13:41** Yəx. 28:14; Hab. 1:5. ■ **13:43** Ros. 11:23; 14:22. □ **13:46 «mana biz silərdin burulup əllərgə yüzlinimiz!»** — «əllərgə yüzlinimiz» — yəni «Yəhudiy əməslərgə yüzlinimiz». Demək, Hudaning səz-kalamini ularoŋa yətküzimiz. ■ **13:46** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19. □ **13:47 «Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxka, yər yüzining qət-yakiliriоŋiqə nijatlik boluxung üqün Seni atidim»** — «Yəx.» 42:6 wə 49:6ni kərüng: muxu ayətlərdiki «Seni» Məsihni kərsitidu. Barnabas wə Pawlus «Pərwərdigarning kuli»ning ixlirini dawamlaxturup yürgüzməktə (1-bab, 1-ayət). ■ **13:47** Yəx. 42:6; 49:6; Luka 2:32. □ **13:48 «bekitilgənlər»** — yaki «bəl baoliоŋanlar» yaki «mayil kilinoŋanlar».

qikardi. □ ■ 51 Əmma Pawlus bilən Barnabas ularoɣa ƙarap ayaoɣliridiki topini ƙeƙixturuwetip, Konya xəḫirigə ƙarap mangdi. □ 52 *Antakyadiki* muhlislar bolsa huxallikƙa ḫəmdə Muƙəddəs Roḫƙa tolduruldi.

14

Pawlus bilən Barnabas Konya xəḫiridə

1 Konya xəḫiridə xundaƙ boldiki, Pawlus bilən Barnabas Yəḫudiylarning sinagogioɣa kirgəndə, jamaətkə xundaƙ səzlidiki, nətijidə Yəḫudiylar wə Greklərdinmu nuroɣan kixilər etiƙad ƙildi□ 2 (ḫalbuki, ixənmigən Yəḫudiylar *yat* əlliklərning kəngüllirini zəḫərləp, ularni ƙerindaxlaroɣa ƙarxi turuxƙa ƙutratti). 3 Xunga *Pawlus bilən Barnabas* u yərdə heli uzun turup, Rəbgə tayinip yürəklik ḫalda *hux həwərni* jakarlidi; Rəb ularning ƙolliri bilən məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip əz meḫir-xəpƙitining səz-kalamioɣa guwaḫlik bərdi.■ 4 Buning bilən xəḫər həlƙi ikkigə bəlünüp ketip, bəziliri Yəḫudiylar tərəptə, bəziliri bolsa rosullar tərəptə turdi.□ 5 Ahirda, bir ƙisim yat əlliklər bilən Yəḫudiylar arisida (əz baxlikƙliri bilən birliktə) rosullarni ƙiynap, qalma-kesək ƙilix ƙutratƙuluƙi bax kətürdi. 6-7 Lekin ular bu ixtin həwər tepip, xu yərdin ƙeƙip Likawunya rayonidiki Listra wə Dərbə xəḫərliri ḫəmdə ətraptiki yurtlaroɣa ƙarap mangdi. Ular xu yərlərdə hux həwərni dawamlik jakarlawərdi.■

Listra wə Dərbə xəḫərliridə

8 Xu qaoɣda, Listra xəḫiridə putlirida maoɣduri yoƙ, ḫeq mengip baƙmioɣan bir tuoɣma paləq olturatti.■ 9 Pawlus səz ƙiliwatƙanda, bu adəm uningoɣa ƙulaƙ selip olturatti. Pawlus uningoɣa kəz tikip uning saƙaytilixioɣa ixənqi barlikini kərüp yetip, 10 yuƙiri awaz bilən:

— Ornungdin dəs tur! — dedi.

Ḫeliƙi adəm xuan ornidin dəs turup mengixƙa baxlidi. 11 Lekin Pawlusning bu ixini kərgən top-top adəmlər Likawunya tili bilən:

— Ilaḫlar insan ƙiyapitigə kirip arimizoɣa qüxüptu! — dəp warƙirixip kətti. ■ 12 Ular Barnabasni «Ilaḫ Zeus» dəp ataxti wə Pawlusni səzləxtə baxlamqi boloɣaqƙa uni «Ilaḫ Ḫermis» dəp ataxti. □ 13 Xəḫərning sirtida «Zeus Ilaḫ»ning buthanisi bar idi. Xu *buthanidiki* kaḫin xəḫər dərwazisioɣa əküz wə gül qəmbirəklərni elip kelip, həlƙ bilən billə rosullaroɣa atap ƙurbanlik ƙilmaƙƙi boldi. 14 Lekin rosullar Barnabas bilən Pawlus bu ixni anglap, ƙiyim-keqəklirini yirtƙan ḫalda, kəpqilikning arisioɣa yügürüp kirip, warƙirap mundaƙ dedi:

□ **13:50** **«Birak Yəḫudiylar Hudadin ƙorkƙan yuƙiri təbiƙilik ayallarni ḫəm xəḫər mətiwərlirini ƙutritip...»** — «Hudadin ƙorkƙan ayallar» bolsa Təwratƙa etiƙad ƙiloɣan Yəḫudiy bolmioɣan, sinagogtiki ibadətkə ƙatnixidioɣan ayallar. Gərqə ular «Hudadin ƙorkƙan» bolsimu, muxu yərdə Yəḫudiylarning ƙutritixi bilən azduruloɣan. ■ **13:50** 2Tim. 3:11. □ **13:51** **«Pawlus bilən Barnabas ularoɣa ƙarap ayaoɣliridiki topini ƙeƙixturuwetip,...»** — «ayaoɣliridiki topini ƙeƙixturuwetix» degən ḫərikət «munasiwitimiz pütünləy üzüldi» degən agaḫning ipadisi idi. «Mat.» 10:14, «Mar.» 6:11, «Luƙa» 5:9ni kərüng. **«Konya xəḫiri»** — ḫazirƙi nam. Kona grekqə ismi «Ikonium» yaki «Ikonion». U ḫazirƙi Türkiyədə. □ **14:1** **«nətijidə Yəḫudiylar wə Greklərdinmu nuroɣan kixilər etiƙad ƙildi»** — «Greklər» bəlkim xu yərdiki ḫər millətdin boloɣan «Yəḫudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **14:3** Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ **14:4** **«xəḫər həlƙi ikkigə bəlünüp ketip...»** — yaki «xəḫərning kəp ƙismi ikkigə bəlünüp ketip...». ■ **14:6-7** Mat. 10:23; Ros. 8:1. ■ **14:8** Ros. 3:2. ■ **14:11** Ros. 28:6. □ **14:12** **«Ilaḫ Zeus»** — Greklərning «bax ilaḫ»i («Yupiter» degən planeta). **«Ilaḫ Ḫermis»** — Ḫermis («Merkuriy» degən planeta) «ilaḫlarning əlqisi» dəp ƙarilatti.

15 — Halayiқ, bu ixlarni nemə dəp қiliwatisilər?! Biz silərgə ohxax ҳessiyattiki
insanlarmiz! Biz silərgə bu ərziməs nərsilərni taxlap, asman-zemin, dengiz-okyan
wə ulardiki barliқ məhluқlarni Yaratқuqi ҳayat Hudaoқila ibadət қilixinglar kerək
dəp jakarlawatimiz! ■ 16 Burunқi dəwrlərdə, u ҳərқaysi əllərni өz yollirida
mengixқa yol қoyoқan. ■ 17 Xundaқ bolsimu, U Өzini ispatlaydioқan guwaҳliқni
қaldurmioқan əməs. Qünki U ҳəmixə silərgə xapaət kərsitip, yamoқurni өz waқtida
ərxtin yaoқdurup mol ҳosul ata қilip, ax-tamaқ bilən silərni toyoқuzup, қəlbinglarni
huxalliққa qəmdürüp kəldi. ■

18 Ҳətta ular bu səzlərni қiloқan bolsimu, halayiқning uloқa atap қurbanliқ қilixini
aranla tosuwaldi.

19 Lekin Antakya wə Konya xəҳərliridin bəzi Yəҳudiylar kelip, kixilərni өzlirigə қayil
қilixi bilən, həlқ Pawlusni qalma-kesək қildi, andin uni өldi dəp қarap, xəҳər sirtioқa
sərəp aqiқip taxliwətti. ■ 20 Lekin muhlislar uning ətrapioқa olaxқanda, Pawlus
ornidin turup, xəҳərgə қaytip kirdi. Ətisi, u Barnabas bilən billə Dərbə xəҳirigə
kətti.

Rosullarning Suriyədiki Antakyaoқa қaytip kelixi

21 Əmdi ular Dərbə xəҳiridə hux həwər jakarlap, nuroқun adəmlərni *Məsiҳgə* muhlis
boluxқa kirgüzgəndin keyin, ikkiylən Listra, Konya wə Antakya xəҳərlirigə қaytip
bardi. 22 Ular u yərlərdə muhlislarning қəlblirini küqəytip, ularni etiқadta qing
turuxқa rioқbətləndürüp, xundaқla: — Biz Hudaning padixaҳliқioқa kirixtə nuroқun
japa-muxəққətlərni beximizdin ətküzüximiz muқərrər bolidu, — dəp nəsiҳət қildi.■

23 Ular yənə ҳərқaysi jamaət iqidə aқsaқallarni tallap bəlgiləp, dua қilix wə
roza tutux arқiliқ ularni өzliri etiқad baoқlioқan Rəbgə tapxurdi. 24 Ikkiylən
Pisidiyə rayonidin ətüp Pamfiliyə əlkisigə kəldi. 25 Ular Pərgə xəҳiridə səz-kalamni
yətküzgəndin keyin, Attalya xəҳirigə bardi. □ 26 Andin u yərdin kemigə qiқip,
Suriyədiki Antakyaoқa қarap kətti. Ular əslidə xu yərdə өzliri ҳazir tamamlioқan
bu wəzipini ada қilixқa *jamaəttikilər təripidin* Hudaning meҳri-xəpқitigə tapxu-
ruloқanidi.■

27 Қaytip kəlgəndə, ular jamaətni bir yərgə jəm қiloқanda, uloқa Hudaning өzliri
arқiliқ қiloқan barliқ əməllirini, xundaқla Hudaning қandaқ қilip əllərgə etiқadning
bir ixikini aqқanliқini səzləp bərdi. □ 28 Ular u yərdə muhlislar bilən billə uzun
məzgil turdi.

■ **14:15** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Wəҳ. 14:7; 19:10; 22:9. ■ **14:16** Zəb. 81:12 ■ **14:17** Rim. 1:19. ■ **14:19** 2Kor. 11:25. ■ **14:22** Mat. 10:38; 16:24; Luқa 24:26; Ros. 11:23; 13:43; 2Tim. 3:12. □ **14:25** **«… Attalya xəҳirigə bardi»** — Attalya xəҳiri dengiz boyida idi; ҳazirқi «Antaliya». ■ **14:26** Ros. 13:1. □ **14:27** **«Hudaning қandaқ қilip əllərgə etiқadning bir ixikini aqқanliқini səzləp bərdi»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəҳudiy əməslər» degən mənidə.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarlıqan 1-səpiri

15

Yerusalemdiki sünnət tooƣrisidiki yiƣin

1 Xu qaƣlarda bəzilər Yəhudiyə əlkisidin kelip, *Antakyadiki* ķerindaxlarƣa:
— Silər Musa *pəyƣəmbərgə* tapxuruluƣan yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər! — dəp təlim berixkə baxlidi.□ ■
2 Bu ix tooƣrisida qong majira qikķan bolup, Pawlus bilən Barnabas ikkiylən xu kixilər bilən kəskin munazirə ķilixķandin keyin, *ķerindaxlar* Pawlusni, Barnabasni, xundaķla ularning arisidin birnəqqəylənni bu məsilə tooƣrisida rosullar wə aķsaķallar bilən kərüxüxkə Yerusalemƣa barsun dəp bekitgən.■
3 Xundaķ ķilip ular jamaət təripidin yolƣa selinip, səpiridə Fənikiyə rayoni wə Samariyə əlkisini besip ətüp, barƣanla yeridə əllərningmu towa ķilip *etiķad* yoliƣa kirgənlikini təpsiliy səzlidi. Bu həwər barlik ķerindaxlarni zor xadliķķa qəmgüzdi.□
4 Pawluslar Yerusalemƣa kəlginidə, ular jamaəttikilər, rosullar wə aķsaķallar təripidin ķarxi elinip, kəpqilikkə Hudaning əzliri arķilik barlik ķiloƣan əməllirini bayan ķilip bərdi. 5 Lekin Pərisiy məzhipidikilərdin etiķad yoliƣa kirgən bəzilər ornidin turuxup:
— Muxu *yat əlliklərni* hətnə ķilix kerək, xundaķla ularƣa Musaƣa qüxürülgən Təwrat ķanuniƣa əməl ķilixi kerəklikini jekiləx kerək! — dedi.
6 Xunga rosullar bilən aķsaķallar bu məsilini muzakirə ķilix üqün jəm boluxti. 7 Uzun səhbətlixixtin keyin, Petrus ornidin turup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, dəsləptiki künlərdə Hudaning iqinglardin meni tallap mening aƣzim arķilik hux həwərdiki səz-kalamni yat əlliklərgə anglitip ularning etiķad ķilixida wasitə ķilixķa bekitkənlikidin həwiringlar bar. ■
8 Wə insanlarning ķəlbini bilgüqi Huda Muķəddəs Roһni bizgə ata ķiloƣinidəķ, ularƣimu ata ķildi.■ 9 Xundaķ ķilip, Huda ularni biz bilən һeqķandaķ pərķləndürməy, ularning ķəlblirini etiķad arķilik pak ķildi.■
10 *Əһwal mana xundaķ ikən*, əmdi silər nemə üqün əzimiz wə ata-bowilirimizmu kətürəlmigən bir boyunturuķni muhlislarning boyniƣa artmaķqi bolup, Hudani sinimaķqi bolisilər?! ■ 11 Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularƣa ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz.□ ■
12 *Bu səzdin keyin*, Barnabas bilən Pawlus qikip, Huda əzliri arķilik yat əlliklərning arisida kərsətkən barlik məjizilik alamətlərni wə karamətlərni bayan ķilip bərdi; kəpqilik ularƣa ķulaķ selip süküttə turdi. 13 Ularning səzi tügigəndin keyin, Yaķup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, manga ķulaķ selinglar! 14 Bayatin Ximeon Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Өz nami üqün bir həlķ qikiridiƣanlikini qüxəndürüp ətti. □ 15 Pəyƣəmbərlərning eytķanlirimu buningƣa uyƣun kelidu, huddi *muķəddəs yazmilarda* munu səzlər pütülgəndək: —

□ **15:1** **«Silər Musa pəyƣəmbərgə tapxuruluƣan yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər!»** — Yəhudiyədin kəlgənlər alliķaqan sünnət ķilinƣan Yəhudiylar, əlwəttə. ■ **15:1** Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ **15:2** Gal. 2:1. □ **15:3** **«əllərningmu towa ķilip…»** — «əllər» yənə «Yəhudiy əməslər» degən mənidə. **«əllərningmu towa ķilip etiķad yoliƣa kirgənliki…»** — muxu yərdə grek tilida: «towa ķilip etiķad yoliƣa kirix» degən ibarə pəķət birla səz «burulux» bilən ipadilinidu. ■ **15:7** Ros. 10:20; 11:12. ■ **15:8** 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12. ■ **15:9** Ros. 10:43, 44. ■ **15:10** Mat. 23:4. □ **15:11** **«Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularƣa ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz»** — bu ayəttiki «biz» Yəhudiy etiķaqilarni, «ular» Yəhudiy bolmiƣan etiķadqilarni kərsitidu. ■ **15:11** Əf. 2:8; Tit. 3:4. □ **15:14** **«Ximeon»** —Petrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki xəklidur). **«Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Өz nami üqün bir həlķ qikiridiƣanliki»** — «xapaət bilən yoķlax» grek tilida pəķət «yoķlax» degən səzla bilən ipadilinidu.

16 — ««Muxu ixlardin keyin, Mən ⱪaytip kelip, Dawutning yiⱪilоⱪan qedirini
yengibaxtin ⱪurup tikləymən,
Uning harabiliklirini ⱪayta bina ⱪilip, əsligə kəltürimən.
17-18 Xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan
barliⱪ əllər Meni izdəp tapidu» dəydu bu ixlarni əməlgə Axuroⱪuqi wə xundaⱪla
ularni əzəldin ayan ⱪilip kəlgən Pərwərdigar!»□ ■
19 — Xuning üqün hulasəm xuki, yat əlliklər arisidin towa ⱪilip Hudaoⱪa etiⱪad
baoⱪlioⱪanlaroⱪa awarə-eoⱪirqilik selip ⱪoymasliⱪimiz kerək; 20 pəⱪət ularoⱪa: «But-
laroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuⱪluⱪtin, ⱪanni wə booⱪup
soyuloⱪan ⱨaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar» dəp tapilap, bir
parqə hət yazayli. □ ■ 21 Qünki ⱪədimki dəwrlərdin tartip ⱨər xəⱨərdə xabat künidə
sinagoglarda Musa *pəyoⱪəmbər*ning eytⱪanliri oⱪulup, uning kərsətmiliri əgitilip
kəlgən.□

Yəⱨudiy əməs etiⱪad qilaroⱪa yeziloⱪan hət

22 Xuning bilən rosullar, aⱪsaⱪallar, xundaⱪla Yerusalemdiki pütkül jamaəttikilər əz
arisidin birnəqqə adəmni tallap, ularni Pawlus wə Barnabas bilən billə Antakyaoⱪa
əwətixni layiⱪ kərdi. Əslidə ⱪerindaxlar iqidə baxlamqi boloⱪan Yəⱨuda (Barsabas
dəpmu atilidu) bilən Silaslar buningoⱪa tallandi.
23 Hət bolsa ularoⱪa tapxuruldi, uningda mundaⱪ yeziloⱪanidi: — «I An-
takya, Suriyə wə Kilikiyədə turuwatⱪan yat əllik ⱪerindaxlar, — *Yerusalemdiki*
ⱪerindaxliringlardin, rosullar bilən aⱪsaⱪallardin silərgə salam!
24 Arimizdin bəzi kixilər qiⱪip yeninglaroⱪa berip, səzliri bilən silərni biaramliⱪⱪa
selip kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ. Lekin biz ularoⱪa
ⱨeqⱪandaⱪ səz-əmr ⱪilmiduⱪ. □ ■ 25 Xu səwəbtin, biz bu ixta oylirimiz bir
yərdin qiⱪⱪandin keyin, arimizdin tallanoⱪan birnəqqəylənni səyümlük Barnabas wə
Pawlusimiz bilən billə yeninglaroⱪa əwətixni ⱪarar ⱪilduⱪ. 26 Bu ikkiylən Rəbbimiz
Əysa Məsiⱨning nami üqün ⱨayatini hətərgə təwəkkül ⱪiloⱪan kixilərdur. ■ 27 Xunga
biz Yəⱨuda bilən Silasni yazoⱪanlirimizni silərgə əz aoⱪzi bilənmu səzləp bərsun dəp,
yeninglaroⱪa əwəttuⱪ. 28 Gəpning poskallisioⱪa kəlsək, Muⱪəddəs Roⱨⱪa, xundaⱪla

---

□ **15:17-18 «Xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ əllər...»** — «jaⱨandiki baxⱪa insanlar» Yəⱨudiy həlⱪidin baxⱪa barliⱪ əllərni kərstidu. «Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ (yat) əllər» «Əz həlⱪim boluxⱪa qaⱪiroⱪan yat əllər» yaki «Mən igidarqilik ⱪiloⱪan barliⱪ əllər» degənlərni bildüridu. **«Muxu ixlardin keyin, mən ⱪaytip kelip, Dawutning yiⱪilоⱪan qedirini yengibaxtin ⱪurup tikləymən... xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ əllər Meni izdəp tapidu»** — (16-17-ayət) bu nəⱪil kəltürülgən bexarətlər «Am.» 9:11-12 wə «Yəx.» 45:21din elinoⱪan. Yaⱪup bu bexarətlərni «Septuagint» LXX degən grek tilidiki tərjimisidin aloⱪan. «Amos»tiki «ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:17-18** Am. 9:11,12. □ **15:20 «Butlaroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilər»** — grek tilida «Butlardin buloⱪanoⱪan nərsilər» degən bilən ipadilinidu; «nərsilər» bəlkim gəx wə ⱨərhil yemək-iqməkni kərsətsə kerək. Greklər arisida «awwal butlaroⱪa ataloⱪan» yeməklikni yeyix «sawabliⱪ ix» yaki «ⱪutluⱪ ix» dəydioⱪanlar kəp idi. ■ **15:20** Yar. 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tes. 4:3. □ **15:21 «Butlaroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuⱪluⱪtin, ⱪanni wə booⱪup soyuloⱪan ⱨaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar ...»** — (20-ayət) muxu üq pərⱨiz Təwrat ⱪanunidin elinoⱪan. Etiⱪad ⱪiloⱪan yat əllərning bularoⱪa riayə ⱪilixi ularning nijatliⱪⱪa erixixi üqün əməs, bəlki («jinsiy buzuⱪluⱪtin ... neri bolunglar»tin baxⱪa) etiⱪad ⱪiloⱪan Yəⱨudiylar jamaətkə ⱪatnixixida ularning aldida putlikaxang bolmasliⱪi, Yəⱨudiy əməs ⱪerindaxliri bilən arilixixi asan ⱪilinsun üqün degən məⱪsət bilən tapxuruloⱪan (21-ayəttin rosullarning bu məⱪsiti oquⱪ kərünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu kərüng). □ **15:24 «... Silərni biaramliⱪⱪa selip kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ. Lekin biz ularoⱪa ⱨeqⱪandaⱪ səz-əmr ⱪilmiduⱪ»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə: «... Silərni biaramliⱪⱪa selip, sünnət ⱪobul ⱪilixinglar, Təwrat ⱪanunioⱪa əməl ⱪilixinglar kerək dəp kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ» deyilidu. ■ **15:24** Gal. 2:4. ■ **15:26** Ros. 13:50; 14:19.

bizlərgimu xu layiq kərüngənki, təwəndiki zərür bolƣan ixlardin sirt, silərgə ḥeqḳandaq baxḳa ixni yükliməslikimiz kerək: 29 — Butlarƣa atalƣan nərsilərdin, ḳanni wə booƣup soyulƣan ḥaywanlarning gəxliridin yeyixtin wə jinsiy buzuḳluqtin neri bolux — silər muxu birnəqqə ixtin saḳlansanglar, yahxi ḳilƣan bolisilər.
Aman-hatirjəm bolunglar!»■
30 Xundaq ḳilip, ular *ḳerindaxlar* təripidin yolƣa selinip, Antakyaƣa bardi. U yərdə pütün jamaəttikilərni yiƣip, hətni ularƣa tapxurdi. □ 31 Ular hətni oḳup, uningdin bolƣan riƣbət-təsəllidin zor xadlandi. 32 Yəḥuda wə Silaslar əzlirimu pəyƣəmbərlərdin bolup, ḳerindaxlarni nurƣun səz-nəsiḥətlər bilən riƣbətləndürüp, ularni ḳuwwətləndürdi. 33 *Yəḥuda wə Silaslar* u yərdə bir məzgilni ətküzgəndin keyin, Antakyadiki ḳerindaxlarning səpirigə amanliq tiligən ḥalda uzitixi bilən, ular əzlirini əwətkən *Yerusalemdikilərning* ḳexiƣa ḳaytti. □ 34-35 Lekin Pawlus wə Barnabas Antakyada ḳelip, baxḳa nurƣun ḳerindaxlarning ḥəmkarliḳida təlim berip Rəbning səz-kalamidiki hux həwirini jakarlap turdi.

Pawlus bilən Barnabasning ayrilip ketixi

36 Lekin yənə birnəqqə künlərdin keyin Pawlus Barnabaskə:
Biz burun Rəbning səz-kalamini yətküzgən ḥəmmə xəḥər-yezilarƣa berip, ḳerindaxlarning yeniƣa berip, ḥalini sorap keləyli, — dedi.
37 Barnabas bolsa Yuḥanna (Markusmu deyilidu)ni billə elip barmaḳqi bolƣanidi. ■ 38 Biraḳ Pawlus aldinḳi ḳetim Pamfiliyə əlkisidə ulardin ayrilip kətkən, Rəbning hizmitidə ular bilən billə *dawamliḳ* səpər ḳilmiƣan Markusni yənə elip berixni aḳilanilik əməs dəp ḳaridi. □ 39 Xuning bilən ikkiylən otturisida bək kəskin ihtilap bolup, ahir berip ular bir-biridin ayrilip ketixti. Barnabas Markusni elip, kemigə olturup Siprus arilioƣa kətti. 40 Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yolƣa qiḳti. □ 41 U əmdi Suriyə wə Kilikiyə əlkilirini arilap ətüp, *ḫərḳaysi jaylarda* jamaətlərni ḳuwwətləndürdi.

16

Timotiyning Pawlus wə Silaskə ḳoxuluxi

1 Andin u Dərbə wə Listra xəḥərlirigimu bardi. Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḥudiy bir ayalning ooƣli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi. Uning atisi bolsa grek idi.□
2 Listra wə Konya xəḥərliridiki ḳerindaxlarning ḥəmmisi uning tooƣruluḳ yahxi guwaḥliḳ berətti. 3 Pawlus uni əzi bilən billə elip mangmaḳqi boldi. Biraḳ bu yərdiki Yəḥudiylarning ḥəmmisi *Timotiyning* atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə ḳildurdi.□ ■ 4 Ular xəḥər-yezilardin ətkəq, Yerusalemdiki rosullar bilən

---

■ **15:29** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tes. 4:3. □ **15:30 «xundaḳ ḳilip, ular ḳerindaxlar təripidin yolƣa selinip...»** — grek tilida «xundaḳ ḳilip, ular ularning təripidin yolƣa selinip...». □ **15:33 «Yəḥuda wə Silaslar u yərdə bir məzgilni ətküzgəndin keyin»** — «Yəḥuda wə Silaslar» grek tilida «ular». ■ **15:37** Mis. 20:3. □ **15:38 «Rəbning hizmitidə ular bilən billə dawamliḳ səpər ḳilmiƣan Markus...»** — muxu yərdə «Rəbning hizmitidə» grek tilida pəḳət «hizməttə» deyilidu. □ **15:40 «Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yolƣa qiḳti»** — Pawlus wə Barnabas nemə üqün bir-biridin ayrildi? Ḳaysisining ḳarari tooƣra? «Ḳoxumqə səzimiz»də bu məsilə tooƣrisida azraḳ tohtilimiz. □ **16:1 «Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḥudiy bir ayalning ooƣli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi»** — keyinki ayətlərgə ḳariƣanda, «xu yər» Listra idi. □ **16:3 «bu yərdiki Yəḥudiylarning ḥəmmisi Timotiyning atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə ḳildurdi»** — Pawlusning Timotiyni hətnə ḳilixi etiḳadini bildürüx üqün əməs, bəlki u uning bilən Hudaning hizmitidə bolƣanda Yəḥudiylarning uni ḳobul ḳilmasliḳining aldini elix üqün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3.

aqsaqallar *yat əllərgə* bekitkən bəlgilimilərni ularning riayə qilixi üqün tapxurdi.■
5 Xundaq qilip, jamaətlər etiqadta küqəytilip, sanlirimu kündin-küngə kəpəydi.

Makedoniyəlikning qaqiriqi

6 Muqəddəs Roh ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixiola yol qoymiolan bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp,□ 7 Misiyə rayoniola kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraq Əysaning Rohi ularola bundaq qilixiqimu yol qoymidi.□ 8 Xuning bilən ular Misiyədin ətüp, dengiz boyidiki Troas xəhirigə qüxti.■ 9 Xu küni kəqtə, Pawluska bir olayibanə kərünüx kərünüp, Makedoniyəlik bir kixi uning aldida ərə turup:
— *Dengizdin* ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən! — dəp ətündi.□
10 U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning qexiola berip, ularola hux həwər jakarlaxqa qaqirolan, degən hulasigə kelip, dərhal Makedoniyəgə berixqa təyyarlanduq.□

Lidyaning etiqad qilixi

11 Biz kemigə qikip, Troastin yoloła qikip, Samodrak arilioła qarap yol alduq wə ətisi *Makedoniyədiki* Neapolis xəhirigə yetip barduq. 12 U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muhim xəhirigə ettuq. Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəhər idi. Biz bu yərdə birnəqqə kün turduq. □ 13 Xabat küni, *xəhər* dərwazisidin qikip dərya sahiligə barduq; qünki biz u yərdə dua-tilawət qilidiolan bir jay bar dəp oyliduq; dərwəqə xundaq boldi. Biz olturup, u yərgə yioilolan ayallarola səzləxkə baxliduq. □ 14 Ularning iqidə səsün rəht sodisi qilidiolan, Tiyatira xəhirilik, Hudadin qorqidiolan Lidya isimlik bir ayal bar idi. Rəb uning qəlbini Pawlusning eytqanlirini qobul qilixqa aqti. □ 15 U ailisidikilər bilən qəmüldürülgən bolup bizdin ətünüp:
— Əgər silər meni *həqiqətən* Rəbgə etiqad qiloquqi dəp bilsənglər, mening əyümgə berip turunglar! — dəp qing turup bizni maqullatti.■

■ **16:4** Ros. 15:20. □ **16:6 «Muqəddəs Roh ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixiola yol qoymiolan bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp…»** — Frigiyə wə Galatiya rayonliri Asiyaning bir qismi idi — Pawlus xu yərdin ətkini bilən Hudaning səzini jakarlax üqün u yərdə tohtimidi. □ **16:7 «Misiyə rayoniola kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraq Əysaning Rohi ularola bundaq qilixiqimu yol qoymidi»** — qizik bir yeri xuki, keyinrək rosul Petrus dəl muxu rayonlarning bəzi yərlik kixiliri bilən yekin munasiwəttə boldi (2Pet.» 1:1ni kərüng). Xunga mumkinqikliki barki, Pawluslar muxu yərlərdin ətüp kətkən waqitlarda, Petrus xu yərdə idi yaki pat arida xu yərlərgə kəlməkqi idi. Pawlusmu keyin Galatiya degən rayonola berip, hux həwərni tarqitip, bir jamaət bərpa qilindi (18:23 wə «Gal.» 4:13ni kərüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9 «Dengizdin ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən!»** — Makedoniyə Rim imperiyəsidiki Gretsiyəgə jaylaxqan «Makedoniyə əlkisi» idi. □ **16:10 «U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning qexiola berip, ularola hux həwər jakarlaxqa qaqirolan, degən hulasigə kelip, dərhal Makedoniyəgə berixqa təyyarlanduq»** — muxu ayəttin baxlap «**biz**» dəp bayan qilixning səwəbi — muxu kitabning muəllipi Luqa muxu yərdə Pawluslarola qoxuloqanliqini kərsitidu. □ **16:12 «U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muhim xəhirigə ettuq. Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəhər idi»** — Filippi dengiz boyiki Neapolistin 16 kilometr yiraqlikta idi. «Rimdiki mustəmlikə» — biwasitə Rim həkümiti əzi baxquroqan, ahalisi «Rim grazdanlik» hoquq-imtiyazlirioła igə idi. □ **16:13 «Xabat küni, xəhər dərwazisidin qikip dərya sahiligə barduq; qünki biz u yərdə dua-tilawət qilidiolan bir jay bar dəp oyliduq»** — əhwaloła qarioqanda Filippi xəhiridə Yəhudiylarning birmu sinagogi yoq idi («sinagog»ning asasi üqün az degəndə on Yəhudiy ərkək kixi bir-birigə qoxuluxi kerək). Undaq əhwal astida bu ayallar (bəlkim Yəhudiy həm Yəhudiy əməslər, yəni «Hudaning qorqqanlar») hər xabat küni Təwrattin elinolan səzlər bilən dua-tilawət qilixqa yioilatti. □ **16:14 «Ularning iqidə səsün rəht Sodisi qilidiolan, Tiyatira xəhirilik, Hudadin qorqidiolan Lidya isimlik bir ayal bar idi»** — «Hudadin qorqidiolan» degən turaqlik ibarə, Lidyaning Yəhudiy əməs, əmma Təwrat etiqadida boloqanliqini kərsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Haq. 19:21; Luqa 24:29; Ibr. 13:2.

Pawlus bilən Silasning zindanoƣa taxlinixi

16 Bir küni biz xu dua ķilidioƣan jayoƣa ketip baroƣinimizda, bir dedək bizgə yoluķti;
bu ķizoƣa pal saloƣuqi bir jin qaplixiwaloƣanidi; dedək hojayinlirioƣa pal selix yoli
bilən nuroƣun payda tepip bərgənidi. □ ■ 17 U yol boyi Pawlus wə bizgə əgixip:
— Bu kixilər Ḥəmmidin aliy Hudaning ķulliri, ular silərgə nijatlik bir yolini
jakarlaydu! — dəp warķirap mangdi.□
18 U uda kəp künlər xundaķ warķiridi. Bu ix Pawlusning ķəlbini azablap, u ķizoƣa
burulup, jinoƣa:
— Əysa Məsiḥning nami bilən buyruymənki, uningdin qiķ! — deyixigila, jin xuan
qiķip kətti.□ ■
19 Dedəkning hojayinliri uningoƣa baoƣlioƣan pul tepix ümidining yokķa
qiķķanliķini kərüp, Pawlus bilən Silasķa ķol selip, ularni bazar məydanioƣa sərəp,
ḥəkümdarlarning aldioƣa elip bardi. ■ 20 Ular ikkiylənni soraķqi əməldarlarning
aldioƣa qiķirip:
— Bu adəmlər Yəḥudiylar bolup, xəḥirimizni ķalaymiķanlaxturuwətməktə. ■
21 Biz bolsaķ rimliķlarmiz, ular ķanunimizoƣa hilap boloƣan wə ķobul ķilixķa yaki
yürgüzüxkə bolmaydioƣan ķaidə-yosunlarni təroƣib ķiliwatidu! — dəp xikayət ķildi.
22 Toplanoƣan halayiķmu ularoƣa ḥujum ķilixķa ķozoƣaldi; soraķqi əməldarlar
ularning kiyimlirini yirtip yalingaqlap, kaltək bilən dumbilaxķa əmr qüxürdi. ■
23 Ikkiylənni kaltək bilən kəp dumbilioƣandin keyin, ularni zindanoƣa taxlidi wə
xundaķla gundipayni ķattiķ kəzitixkə buyrudi. 24 U buyruķni tapxuruwelix bilən
ularni zindanning iqkiridiki kameroƣa solap, putlirioƣa ixkəl saldi.
25 Tün yerimda, Pawlus bilən Silas dua ķilip, Hudaoƣa mədḥiyə küylirini eytiwatatti.
Baxķa məḥbuslar bolsa ķulaķ selip anglawatatti. ■ 26 Tuyuķsiz ķattiķ yər təwrəx
yüz bərdi; zindanning ullirimu təwrinip kətti wə zindanning ḥəmmə ixikliri xuan
eqilip, ḥərbir məḥbusning kixənlirimu qüxüp kətti. ■ 27 Gundipay uyķudin oyoƣinip,
zindanning ixiklirining oquķ turoƣanliķini kərüp, məḥbuslar ķeqip ketiptu dəp oylap,
ķiliqini suoƣurup elip, əzini əltürüwalmaķqi boldi.□
28 Lekin Pawlus ķattiķ awazda:
— Əzünggə zərər yətküzmə, ḥəmmimiz bar! — dəp warķiridi.
29 Gundipay: Qiraoƣlarni kəltürünglar dəp towlap iqkirigə etilip kirip, titrigən ḥalda
Pawlus bilən Silasning ayioƣioƣa yiķildi. 30 Andin ularni taxķirioƣa elip qiķip:
— Ķutķuzuluxum üqün nemə ķilixim kerək? — dəp soridi.■
31 Rəb Əysaoƣa etiķad ķiloƣin, wə xundaķ ķilsang, əzüng ḥəm ailəngdikilərmu
ķutķuzulidu! — dedi ular.□ ■
32 Xuning bilən, ikkiylən uningoƣa wə uning barliķ ailisidikilərgə Rəbning səz-
kalamini yətküzdi. 33 Keqə xu saətning əzidila *gundipay* ularni baxlap qiķip,

---

□ **16:16 «bu ķizoƣa pal saloƣuqi bir jin qaplixiwaloƣanidi»** — «pal saloƣuqi bir jin» grek tilida «piton roḥi». «Piton» yooƣan yilan bolup, greklarning riwayətliri boyiqə u Dəlfi xəḥiridiki buthanida turup, palqiliķ sirlirini baxķuratti. ■ **16:16** 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ **16:17 «… ular silərgə nijatlik bir yolini jakarlaydu!»** — yaki «… ular silərgə nijatlik yolini jakarlaydu!». □ **16:18 «Bu ix Pawlusning ķəlbini azablap,…»** — grek tilida «ķəlbini azablax» degən səz ḥəm dərd, bizarliķ wə hapiqiliķni (degən mənilərni) əz iqigə alidu. **«jin xuan qiķip kətti»** — yaki «jin xu saət iqidə qiķip kətti». ■ **16:18** Mar. 16:17. ■ **16:19** 2Kor. 6:5. ■ **16:20** 1Pad. 18:17; Ros. 17:6. ■ **16:22** 2Kor. 11:25; 1Tes. 2:2. ■ **16:25** Ros. 4:31. ■ **16:26** Ros. 5:19; 12:7. □ **16:27 «Gundipay uyķudin oyoƣinip, … məḥbuslar ķeqip ketiptu dəp oylap, ķiliqini suoƣurup elip, əzini əltürüwalmaķqi boldi»** — Rim imperiyəsining ķanuni boyiqə məḥbuslarni ķaqurup ķoyoƣan əskərlər yaki gundipaylar ölümgə məḥkum ķilinatti. ■ **16:30** Luķa 3:10; Ros. 2:37; 9:6. □ **16:31 «Rəb Əysaoƣa etiķad ķiloƣin, wə xundaķ ķilsang, əzüng ḥəm ailəngdikilərmu ķutķuzulidu!»** — gundipayning «Ķutķuzuluxum üqün nemə ķilixim kerək?» degən soalni ķoyuxida, u bəlkim «ķutķuzulux»ning nemə ikənlikini anqə qüxənigən boluxi mumkin. Uning kəzdə tutķini roḥiy jəḥəttin əməs, bəlki əz wə ailisidikilərning ölüm jazasidin ķutuluxi idi. ■ **16:31** Yḥ. 3:16,36; 6:47; 1Yuḥa. 5:10.

yarilirini yuyup tazilidi; andin u dərhal ailisidikilər bilən qəmüldürüxni qobul qildi; 34 ikkiylənni öz öyigə baxlap kelip, ularning aldiƣa dastihan saldi. U pütkül ailisidikilər bilən Hudaoƣa etiqad qiloƣanliqtin zor xadlandi.■
35 Ətisi ətigəndə, soraqqi əməldarlar yasawullarni zindanoƣa əwətip:
— U ikkiylənni qoyuwetinglar! — dəp buyrudi.
36 Gundipay Pawluska bu səzni yətküzüp:
— Soraqqi əməldarlar ikkinglarni qoyuwetix yarliqini qüxürdi. Silər əmdi zindandin qiqip, tinq-aman yolunglaroƣa qiqinglar, — dedi.
37 Biraq Pawlus yasawullaroƣa:
— Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni sorax qilmayla halayiqning aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoƣa taxlidi. Əmdi ular ƕazir bizni yoxurunqə qooƣlimaqqimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Əməldarlar özliri kelip bizni qiqarsun! — dedi.□
38 Yasawullar bu səzlərni soraqqi əməldarlaroƣa yətküzdi. Ular ikkiylənning Rim puqrasi ikənlikini anglap qorqup kətti; 39 ularning könglini elixqa *zindanoƣa* berip, ularni zindandin elip qiqqandin keyin, xəhərdin qiqip ketixni qayta-qayta ötündi.■
40 Ikkiylən zindandin qiqixi bilən Lidyaning öyigə bardi; andin u yərdə qerindaxliri bilən körüxüp, ularni rioƣbətləndürgəndin keyin, yoloƣa qiqip kətti.

17

Tesalonika xəhiridiki topilang

1 Ular səpirini dawam qilip Amfipolis wə Apolloniya xəhərliridin ötüp, Tesalonika xəhirigə kəldi. U yərdə Yəhudiylarning sinagogi bar idi.□ 2 Pawlus aditi boyiqə ularning arisioƣa kirip, uda üq xabat küni u yərdə jəm boloƣanlar bilən muqəddəs yazmilarni xərhləp munazirilixip, 3 laroƣa Məsihning azab-oqubətlər tartqandin keyin ölümdin tirilixi muqərrər dəp qüxəndürdi ƕəm ispatlidi wə: — Mən silərgə jakarlioƣan muxu Əysa dəl Məsihning Özi xu! — dedi.■
4 *Yəhudiylarning* iqidin bəzilər qayil bolup ixinip, Pawlus bilən Silaska qoxuldi; xundaqla Hudadin qorqidioƣan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmioƣan yuqiri təbiqidiki grek ayallarmu xundaq ixəndi.□ ■ 5 Biraq Yəhudiylar buningoƣa ƕəsət qilip, birnəqqə qəbih adəmlərni yioƣip, bir top kixilərni toplap, xəhərni astin-üstün qiliwətti. Yəhudiylar Pawlus bilən Silasni xəhər həlq *kengəxmisigə* tapxurup berix üqün ularni tutux məqsitidə Yason isimlik birsining öyigə basturup bardi. 6 Lekin ular ikkiylənni tapalmay ular Yason wə baxqa birnəqqə qerixdaxni xəhər əməldarlirining aldioƣa tartip apirip:
— Jaƕanni astin-üstün qiliwətkən axu adəmlər muxu yərgimu yetip kəldi;■ 7 Yason ularni öyidə qobul qildi. Ular Əysa isimlik baxqa bir padixaƕ bar dəp jakarlap, Qəysərning pərmanlirioƣa qarxi qiqiwatidu! — dəp quqan selixti.■

■ **16:34** Luqa 5:29; 19:6. □ **16:37** **«Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni sorax qilmayla halayiqning aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoƣa taxlidi»** — rimlik puqraloroƣa undaq muamilə qilixning ƕərbir basquqi Rim qanunioƣa hilap idi. ■ **16:39** Mat. 8:34. □ **17:1** **«Tesalonika xəhiri»** — «Tesalonika» ƕazirqi Salonika xəhiri. **«Ular ... Tesalonika xəhirigə kəldi»** — muxu babta «biz» əməs, bəlki «ular» deyilgəqkə, Luqani Pawluslardin bir məzgil ayriloƣan, dəp qaraymiz. ■ **17:3** Zəb. 22:6. 22; Mat. 16:21; Luqa 24:46. □ **17:4** **«... xundaqla Hudadin qorqidioƣan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmioƣan yuqiri təbiqidiki grek ayallarmu xundaq ixəndi»** — «Hudadin qorqidioƣan Greklər» degən turaqlik ibarə, Təwrat etiqadida boloƣan Greklərni kərsitidu. ■ **17:4** Ros. 28:24. ■ **17:6** Ros. 16:20. ■ **17:7** Luqa 23:2; Yƕ. 19:12.

8 Ular bu sözlər bilən halayiqni wə xəḫər əməldarlirini dəkkə-dükkigə selip qoydi.
9 Əməldarlar Yason wə baxqa tutup kelingənlərdin kapalət puli alоqandin keyin,
ularni qoyuwətti.

Beriya xəḫiridə

10 Qerindaxlar ḫayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḫirigə
əwətiwətti. Ular u yərgə yetip barоqanda, Yəḫudiylarning sinagogiоqa kirdi. □ ■
11 U yərdiki *sinagogdikilər* Tesalonikadikilərgə qariоqanda esil hislətlik bolup, söz-
kalamni qiziqip anglidi wə ularning eytqanlirining tooqra yaki hatalиqini eniqalap
bilix üqün, ḫərküni muqəddəs yazmilarni qetirqinip izləndi. ■ 12 Nətijidə, ulardin
nuroqun Yəḫudiylar, esilzadə grek ayallardin bir qismi wə xundaqla heli köp grek
ərlər etiqad qildi. □ 13 Lekin Tesalonikadiki Yəḫudiylar Hudaning söz-kalamining
Pawlus arqilиq Beriyadimu jakarliniwatqinini anglap, u yərgimu berip topilang
kətürməkqi bolup, ammini qutratti. ■ 14 Xuning bilən qerindaxlar Pawlusni dərḫal
dengiz boyiоqa əwətiwətti. Silas bilən Timotiy bolsa Beriyada qaldi. 15 Pawlusni
uzitip mangоqanlar uni Afina xəḫirigiqə elip bardi. Andin ular Pawlusning:
— «Silər Silas bilən Timotiyоqa mumkinqədər mening yenimоqa tezraq kəlsun dəp
yətküzüp qoyunglar» degən tapxuruqini elip, *Beriyaoqa* qaytip kəldi.■

Afina xəḫiridə

16 Pawlus Afina xəḫiridə Silas bilən Timotiyni kütüp turоqanda, pütkül
xəḫərdikilərning butpərəslikkə berilip kətkənlikini kərüp, roḫi qattiq azablandi.
17 Xunga u sinagogda Yəḫudiylar wə Hudadin qorqidiоqanlar bilən ḫəm xuningdək
ḫərküni bazarda uqriоqanla kixilər bilən munazirilixətti. □ 18 «Epikurlar» wə
«Stoiklar» dəp ataloqan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazirilixixkə baxlidi.
Ulardin bəzilər:
— Bu bilərmən poqi nemə dəp jəylüwatidu? — deyixti.
Yənə bəzilər Pawlusning Əysa wə adəmlərning ölümdin tirildürülidiоqanliqi
ḫəqqidiki hux həwərni jakarliоqanliqidin:
— U yat ilaḫlarning tərоqibatqisi ohxaydu! — deyixti. □ 19 Xunga, ular Pawlusni elip
«Areopagus» degən *kengəx* məydaniоqa apirip:
— Sən tarqitiwatqan yengi təlimingning nemə ikənlikini bizmu bilsək qandaq?
20 Qünki sən bəzi oqəyriy ixlarni qulиqimizоqa yətküzüwatisən, biz ularning mənisi
zadi nemə ikənlikini bilgümiz bar, — deyixti 21 (əmdi Afinaliqlar wə u yərdə tu-
ruwatqan qətəlliklərning ḫəmmisi waqtini birər yengiliqni yətküzüx yaki anglaxtin
baxqa ixqa sərp qilmaytti). 22 Xunga Pawlus Areopagus məydanining otturisiоqa
qiqip mundaq dedi:

□ **17:10 «Qerindaxlar ḫayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḫirigə əwətiwətti» —** «xu küni keqidə» yaki «xu küni kəq kirix bilənla». ■ **17:10** Ros. 9:25. ■ **17:11** Yəx. 34:16; Luqa 16:29; Yḫ. 5:39. □ **17:12 «xundaqla heli köp grek ərlər etiqad qildi» —** grek tilida «xundaqla az bolmioqan grek ərlər etiqad qildi». ■ **17:13** 1Tes. 2:14. ■ **17:15** Ros. 18:5. □ **17:17 «u sinagogda Yəḫudiylar wə Hudadin qorqidioqanlar bilən ... munazirilixətti» —** «Hudadin qorqidioqanlar» Təwrat arqilиq Hudaoqa etiqad qiloqan Yəḫudiy əməslərni kərsitidu. □ **17:18 ««Epikurlar» wə «Stoiklar» dəp ataloqan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazirilixixkə baxlidi» —** «Epikurlar»: «ləzzət»ni əng yuqiri orunоqa qoyup, ḫərtürlük «ilaḫ» wə «ahirət» degənlərgə qarxi idi. «Stoiklar» bolsa «pəzilət»ni əng yuqiri orunоqa qoyup, ḫər adəmning өz əməlligə məs'ul bolup, «pəzilət»kə ləzzət yaki azab-oqubətkə qarimay intilixi kerək, dəp təkitləytti. **«U yat ilaḫlarning tərоqibatqisi ohxaydu!»** — ularning «yat ilaḫlar» deginidə kəzdə tutqini «Əysa» wə «Tirilix» idi — ular bularni «ikki ilaḫ» dəp oylap qaloqanidi.

Əy Afina həlқi! Silərning ҳər jəҳəttin jin-ilaҳlarоға qоқunuxқa қattaқ berilgənlikinglarni kərdum. □ 23 Qünki ҳəmmə yərni arilap, silərning tawap-gaҳliringlarni kəzdin kəqürginimdə, üstigə «Naməlum bir Hudaоға ataloған» dəp pütülgən beоixlimisi bar yənə bir қurbangaҳni kərdüm. Əmdi mən silər tonumay turup ibadət қiliwatқan xu *Hudani* mana ҳazir silərgə tonuxturup jakarlay.

24 Pütkül aləmni wə uningdiki barliқ məwjudatlarni yaratқan Huda asman-zeminning Igisi bolup, insanlarning қoli bilən yasaloған ibadəthanilarda turmaydu, ■ 25 yaki birər nərsigə ҳajiti qüxkəndək insanlarning қollirining əjrigə moҳtaj əməstur, qünki U Өzi ҳəmmə janiwaroға ҳayatliқ, nəpəs, xundaқla *eҳtiyajliқ boloған* ҳəmmə nərsini ata қilidu. ■ 26 U birla adəmdin insaniyəttiki barliқ millətlərni barliққa kəltürdi, ularni pütün yər yüzigə orunlaxturup, ularоға has boloған pəyt-pəsillər ҳəmdə turidioған jaylirining pasillirini aldin bəlgiləp bərdi. □ ■ 27 Bularning məқsiti «Insanlar meni izdisun, bəlkim silaxturup tapsun» degənliktur. Əməliyəttə, u ҳeqқaysimizdin yiraқ əməs. 28 Qünki biz Uningda yaxaymiz, ҳərikət қilimiz wə Uningda wujudimiz bardur; aranglardiki bəzi xairlar eytқinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!». □ 29 Xunga, Hudaning nəsli boloқaqқa, biz Təngri Boloquqini altun-kümüx yaki taxtin yasaloған, ҳünərwənning maҳariti wə təsəwwuri bilən oyuloған birər nərsigə ohxaydu, dəp oylimasliқimiz kerək.■

30 Xunga Huda burunқi zamanlardikilərning xundaқ oəplətlik waқitlirini nəziridin saқit қiloғini bilən, lekin bügünki kündə U ҳəmmila yərdə pütün insanlarni gunaҳlirioға towa қilixқa əmr қilmaқta! ■ 31 Qünki U Өzi tikligən insan arқiliқ pütkül dunyani ҳəққaniyliқ bilən soraқ қilidioған bir künini bəlgilidi; U uni ölümdin tirildürgənliki bilən bu ixning muқərrər ikənlikigə ispat bərgənidi.

32 *Pawlusning* «ölgənlərning tirilixi» ҳəққidə eytқanlirini angliоғanda bəzilər uni məshirə қilixқa baxlidi. Yənə bəzilər:

— Bu ix ҳəққidə səndin yənə anglayli, — dedi.

33 Buning bilən, Pawlus məydandin qiқip kətti. 34 Biraқ bəzilər uningоға қoxulup, etiқad қildi. Bularning iqidə «Areopagus» kengəxmə ҳəy'ətliridin biri boloған Diyonisiyus wə Damaris isimlik bir ayal, xuningdək baxқa birқanqə kiximu bar idi.

□ **17:22** **«Silərning ҳər jəҳəttin jin-ilaҳlarоға qоқunuxқa қattaқ berilgənlikinglarni kərdum»** — grek tilida «jin-ilaҳlar» «jinlar» degən səz bilən ipadilinətti. Qünki kəp greklar jinlar bilən ilaҳlarning qong pərқi yoқ, jinlarning yahxi tərəpliri bar, dəp ixinətti. ■ **17:24** Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Yəx. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Wəҳ. 14:7. ■ **17:25** Yar. 2:7. □ **17:26** **«U birla adəmdin insaniyəttiki barliқ millətlərni barliққa kəltürdi»** — grek tilida «U bir қandin insaniyəttiki barliқ millətlərni barliққa kəltürdi». **«*Huda*...** ularоға has boloған pəyt-pəsillərni.... aldin bəlgiləp bərdi» — «ularоға has boloған pəyt-pəsillər» mənisi bəlkim «ularning rawaj tepix wə zawallikқa yüzlinix waқitliri» degəndək. ■ **17:26** Қan. 32:8. □ **17:28** **«aranglardiki bəzi xairlar eytқinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!»»** — xair Aratusning yazmiliridin elinoған (miladiyədin ilgiriki 310-245 yillarda). ■ **17:29** Yəx. 40:18. ■ **17:30** Luқa 24:47.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliqan 2-səpiri

18

Korint xəhiridə

1 Bu ixlardin keyin, Pawlus Afina xəhiridin ayrilip Korint xəhirigə bardi. 2 U u yərdə
Pontus əlkisidə tuqulqan Akwila isimlik bir Yəhudiy bilən uning ayali Priskillani
uqratti. Ular *Rim imperatori* Klawdiyusning barlik Yəhudiylar Rim xəhiridin qikip
ketixi kerək, degən yarliki səwəblik yekinda Italiyədin kəlgənidi. Pawlus ular bilən
tonuxup,■ 3 ular bilən kəsipdax bolqaqka, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqilik
bilən xuqullinatti).□ ■ 4 Hərbir xabat künidə u Yəhudiylarning sinagogiqa kirip,
Yəhudiylar wə greklar bilən munazirilixip ularni *Hudaning səz-kalamiqa* kayil
kilixka tirixatti.□

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3** **«ular bilən kəsipdax bolqaqka, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqilik bilən xuqullinatti)» —** Pawlusning hətliridə, əzi wə həmrahlirining jenini bekix üqün jamaətlərning kolioqa karimay, bəlki əz koli bilən ixlixini pat-pat tiloqa alidu. Muxu yərdə uning kəspi qedirqilik ikənliki kərünidu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. □ **18:4** **«Hərbir xabat künidə u Yəhudiylarning sinagogiqa kirip, Yəhudiylar wə greklar bilən munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamiqa kayil kilixka tirixatti» —** «munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamiqa kayil kilixka tirixatti» degən səzlər grekqidə pəkət birla səz bilən ipladilinidu. «Hudaning səz-kalamiqa» degən səzlərni jümlini qüxinixkə asan bolsun üqün kirgüzduk.

5 Birak Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni yətküzüxkə aldiridi, jan kəydürüp Yəhudiylarƣa: — Əysa — Məsihning Əzidur, dəp guwahlik bərdi.□ ■ 6 Lekin, ular uningƣa karxi qikip uni hakarətlidi. Buning bilən Pawlus pexini kekip, ularƣa:
— Əz keninglar əz bexinglarƣa qüxsun! Mən buningƣa jawabkar əməsmən! Bügündin baxlap, mən *silərdin burulup* yat əlliklərgə barimən, — dedi.□ ■
7 Buning bilən Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Hudadin korkidiƣan bir kixining əyigə berip turdi. Uning əyi sinagogning yenida idi.□ 8 Əmdi sinagogning qongi Krispus pütün ailisidikilər bilən Rəbgə etikad kildi. Nurƣun Korintlikларmu bu həwərni anglap, etikad kilip qəmüldürüxni kobul kildi.□ ■
9 Rəb keqidə Pawluska bir ƣayibanə kərünüx arkilik wəhiy yətküzüp uningƣa:
— Korkma, süküt kilmay səzlə, ■ 10 qünki Mən sən bilən billə. Heqkim sanga kol selip zərər yətküzməydu, qünki Mening bu xəhərdə nurƣun kixilirim bar, — dedi.
11 Xuning bilən Pawlus u yərdə bir yil altə ay turup, u yərdiki kixilər arisida Hudaning səz-kalamini əgətti.
12-13 Əmma Galliyo Ahaya əlkisining waliysi bolƣan waktida, Yəhudiylar birlixip Pawlusni tutup Galliyoning «sorak təhti»ning aldiƣa apirip, uning üstidin:
Bu adəm kixilərni kanunƣa hilap halda Hudaƣa ibadət kilixka kayil kiliwatidu! — dəp xikayət kildi.□
14 Pawlus aƣzini aqay dəp turuxiƣa, waliy Galliyo Yəhudiylarƣa:
— Dərwəkə, i Yəhudiylar, bu xikayitinglar birər nahəklik yaki eƣir jinayət tooƣrisida bolƣan bolsa, səwrqanlik bilən silərgə kulak salsam orunluk bolatti. 15 Birak bu ix *pəkət* bəzi nam-isimlar, səzlər wə əzünglarning *Təwrat* kanuninglar üstidə talax-tartixlarƣa qetixlik ikən, uni əzünglar bir tərəp kilinglar! Mən bundak ixlarƣa sorakqi bolmaymən! — dedi. 16 Xuning bilən u ularni sorak təhti aldidin həydəp qikardi.
17 Halayik sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, sorak təhtining aldida kattik urƣili turdi. Birak *waliy* Galliyo bu ixlarning heqkaysisiƣa kilqə pisənt kilmidi.□

□ **18:5 «Birak Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni yətküzüxkə aldiridi, jan kəydürüp Yəhudiylarƣa… guwahlik bərdi»** — Pawlusning bu rohlanduruluxiƣa bəlkim üq muhim türtkə bar idi: — (1) u Silas wə Timotiydin Tesalonikadiki kerindaxlar etikadta qing turuwatidu, degən hux həwərni anglidi («1Tes.» 3:6); (2) Makedoniyədiki jamaətlər, bolupmu Filippi jamaiti Hudaning hizmitini ilgiri sürgüzüx üqün əwətkən ikтisadiy yardəmni Silas wə Timotiylar elip kəlgənidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Xu yardəm bilən u bəlkim pütün waktini hux həwər yətküzüxkə sərp kilalaytti. (3) u Makedoniyədə bolƣan wakitlirida kəp ziyankəxlikkə uqriƣaqka, həm Afina xəhərdikilərning səz-kalamƣa bolƣan sooƣuklukini kərüp əzining ajizlikini kəp seziwaldi («1Kor.» 2:1-4). Lekin Silas wə Timotiyning həmrahlikidin təsəlli-riƣbət elip kəp rohlanduruldi. ■ **18:5** Ros. 17:15. □ **18:6 «ular uningƣa karxi qikip…»** — yaki «ular əzlirigə karxi qikip…». **«buning bilən Pawlus pexini kekip…»** — grek tilida «buning bilən Pawlus kiyimlirini kekip…». Pawlusning «pexini kekix»i «silərning Hudaning səz-kalami bilən munasiwitinglar yok» degən mənini bildüridiƣan ixarət idi. **«Əz keninglar əz bexinglarƣa qüxsun»** — bu degənlik, silər Hudaning nijatlik yolini rət kiloƣandin keyin, əz akiwitinglarƣa əzünglar jawabkar» degən mənidə. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51.
□ **18:7 «Titiyus Yustus isimlik, Hudadin korkidiƣan bir kixi»** — «Hudadin korkidiƣan» degən ibarə tooƣruluk 13:26diki izahatni kərüng. □ **18:8 «Nurƣun Korintlikларmu bu həwərni anglap, etikad kilip qəmüldürüxni kobul kildi»** — «bu həwər»: (1) sinagogning qongining etikad kiloƣanliki yaki (2) Pawlusning eytkan səzlirini kərsitidu. Bizningqə birinqi qüxənqə tooƣridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11.
□ **18:12-13 «Ahaya əlkisi»** — Gretsiyəning muhim jaylirini əz iqigə alatti. Galliyo xu əlkining waliysi bolƣan wakti miladiyədin keyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17 «halayi'k sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, sorak təhtining aldida kattik urƣili turdi»** — Sostenisning Məsihkə etikad kiloƣan wakti naməlum («1Kor.» 1:1ni kərüng). Yəhudiylarning uni undak uruxining səwəbi enik əməs; u Məsihgə etikad kiloƣuqi boloƣanliktin yaki sinagogtikilər əz ərzining nətijisiz bolup qikkanlikidin hapa bolup, sinagog rəisidin aqqikini qikiriwalmakqi bolsa kerək.

Pawlusning Antakya xəḩirigə ḳaytip kelixi

18 Pawlus Korint xəḩiridə yənə kəp künlərni ətküzgəndin keyin, ḳerindaxlar bilən
hoxlixip, Priskilla wə Akwilalarning ḩəmraḩlixida kemigə olturup, Suriyəgə ḳarap
kətti. *Yoloɣa qixtin ilgiri* u Kənḳriya xəḩiridə Hudaoɣa iqkən bir ḳəsimidin
qaqlirini qüxürüwətkənidi. □ ■ 19 Ular Əfəsus xəḩirigə baroɣandin keyin, u Priskilla
wə Akwilani ḳaldurup ḳoyup əzi *xu yərdiki* sinagogḳa kirip, Yəḩudiylar bilən
munaziriləxti. 20 Ular uni uzunraḳ turuxḳa tələp ḳiliwidi, u ḳoxulmay, 21 «Mən
ḳandaḳla bolmisun kelər ḩeytni Yerusalemda ətküzimən; andin Huda buyrusa,
silərning yeninglaroɣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin kemə
bilən yoloɣa qixti.□ ■
22 U Ḳəysəriyə xəḩiridə kemidin qüxüp, *Yerusalemoɣa* qixip jamaət bilən ḩal
soraxḳandin keyin, Antakya xəḩirigə qüxüp kətti. □ 23 Antakyada bir məzgil
turoɣandin keyin, u yənə yoloɣa qixip Galatiya wə Frigiyə yurtlirini bir-birləp arilap,
baroɣanla yeridə barliḳ muhlislarning etiḳadini ḳuwwətlidi.

Apollosning Əfəsus wə Korint xəḩərliridə təlim berixi

24 Bu arida, Iskəndəriyə xəḩiridə tuoɣuloɣan Apollos isimlik bir Yəḩudiy Əfəsus
xəḩirigə kəldi. U natiḳ adəm bolup, muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati
bar adəm idi. □ ■ 25 U Rəbning yoli tooɣruluḳ təlim aloɣan bolup, otluḳ roḩ bilən Əysa
ḩəḳḳidə əynən səzləp təlim berətti. Biraḳ uning həwiri pəḳət Yəḩya *pəyoɣəmbər*ning
yürgüzgən qəmüldürüxi bilən qəklinətti.□
26 U sinagogda yürəklik səzləxkə baxlidi. Uni angliɣan Priskilla bilən Akwila uni
əyigə elip berip, uningoɣa Hudaning yolini tehimu təpsiliy qüxəndürdi. □ 27 Keyin,
Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, *Əfəsusluḳ* ḳerindaxlar *Ahayadiki*
muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi. U xu
yərgə berip, Hudaning meḩir-xəpḳiti arḳiliḳ etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ḳoxulup, ularoɣa
zor yardəmdə boldi. □ ■ 28 Qünki u həlḳ-aləm aldida Yəḩudiylar bilən munazirilixip,

---

□ **18:18 «Kənḳriya xəḩiri»** — Korintning port xəḩiri bolup Korinttin yəttə kilometr yiraḳḳa jaylaxḳanidi. **«Yoloɣa qixtin ilgiri u Kənḳriya xəḩiridə Hudaoɣa iqkən bir ḳəsimidin qaqlirini qüxürüwətkənidi»** — Pawlus nemixḳa ḳəsəm ḳildi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint xəḩiridə xunḳə kəp adəmlər hux həwərni ḳobul ḳiloɣanliḳidin boloɣan huxallikidin, Hudaoɣa alahidə rəḩmət eytix üqün; (2) yənə bir ḳetim Yerusalem wə Yəḩudiyədə turuwatḳan Yəḩudiy həlḳni hux həwərgə ḳayil ḳilixḳa tirixip ularoɣa muxu ḳəsimi arḳiliḳ əzini «Mana mən silərdək Hudadin ḳorḳidioɣan adəm» dəp kərsitip ularoɣa yeḳinlaxmaḳqi bolup ḳəsəm ḳiloɣan. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar ḳəsəm iqküqi Akwiladur, dəp ḳaraydu. ■ **18:18** Qəl. 6:18; Ros. 21:23. □ **18:21 «mən ḳandaḳla bolmisun kelər ḩeytni Yerusalemda ətküzimən»** — bəzi kona kəqürmilərdə bu səzlər tepilmay, pəḳət ««Huda buyrusa, mən silərning yeninglaroɣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin kemə bilən yoloɣa qixti» deyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaḳ. 4:15. □ **18:22 «U Yerusalemoɣa qixip jamaət bilən ḩal soraxḳandin keyin...»** — Injilda «Yerusalemoɣa berix» grek tilida daim degüdək pəḳət «Yerusalemoɣa qixix» dəytti. Yəḩudiy həlḳi üqün Yerusalemoɣa berix «qixix», uningdin ketix «qüxüx» bilən bildürülətti. Pawlus ḳəsimini ada ḳilip qixix üqünmu Yerusalemoɣa berip kelixi kerək. □ **18:24 «U ... muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati bar adəm idi»** — grek tilida «U ... muḳəddəs yazmilarda küqlük bir adəm idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25 «uning həwiri pəḳət Yəḩya pəyoɣəmbərning yürgüzgən qəmüldürüxi bilən qəklinətti»** — demək, Apollosning təlimi bəlkim Yəḩya pəyoɣəmbərning «Hudaning padixahliḳi yeḳinlaxti», «Muḳəddəs Roḩḳa qəmüldürgüqi, yəni Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḩ mening kəynimdin kelidu» degən səzliridin, xundaḳla «Məsiḩ Nasarətlik Əysa ikən», degən məlumatlardin tərkib tapḳan bolsa kerək. U Əysa Məsiḩning əlgini, tirilgənliki, xundaḳla uning Muḳəddəs Roḩni ata ḳilixi bilən yengi dəwr baxlioɣanliḳi tooɣruluḳ həwərsiz ḳaloɣanidi. 19:1-7 wə izaḩatlarni kərüng. □ **18:26 «Priskilla bilən Akwila uni əyigə elip berip,...»** — yaki «Priskilla bilən Akwila uni ayrim elip,...». □ **18:27 «Keyin, Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, Əfəsusluḳ ḳerindaxlar Ahayadiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi»** — baxḳa bir hil tərjimisi: — «Keyin, Apollosni rioɣbətləndürüp, Ahayidiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni tələp ḳildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6.

ularoŋa küqlük rəddiyə berip, muķəddəs yazmilarni xərḩlixi bilən Məsiḩning Əysa ikənlikini ispatlap bərdi.

19

Pawlus Əfəsus xəḩiridə

1 Apollos Korint xəḩiridiki waķtida, Pawlus səpər ķilip, iqki ķurukḩluķ arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi. U yərdə bəzi muhlislar bilən uqrixip,□ ■ 2 ulardin:
— Silər etiķad ķiloŋininglarda, Muķəddəs Roḩ silərgə ata ķilinoŋanmu? — dəp soridi.
— Yaķ, biz ḩətta Muķəddəs Roḩ bar degənni zadi anglimaptikənmiz, — dəp jawab bərdi ular.□
3 Pawlus yənə:
— Undaķta, silər ķandaķ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər? — dəp soridi.
— Biz Yəḩya *pəyoŋəmbər* yətküzgən qəmüldürülüxni ķobul ķilduķ, — dedi ular.□
4 Pawlus: — Yəḩya *pəyoŋəmbər* həlķķə yətküzgən qəmüldülürüx bolsa gunaḩlaroŋa towa ķilixni bildüridioŋan qəmüldürülüx bolup, ularoŋa əzidin keyin kəlgüqigə, yəni Əysaoŋa etiķad ķilix kerəkikini tapilioŋanidi, — dedi.■
5 Ular buni anglap, Rəb Əysaning namida qəmüldürülüxni ķobul ķildi. 6 Pawlus ķolini ularning üstigə təgküzüp turuxi bilən, Muķəddəs Roḩ ularoŋa qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḩəm pəyoŋəmbərlərqə wəḩiy-bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi.□ ■
7 Ular təhminən on ikki ərkək kixi idi.
8 Pawlus üq ay dawamida *Əfəsus xəḩiridiki* sinagogķa kirip, yürəklik bilən səz ķilip, ular bilən Hudaning padixaḩliķidiki ixlar tooŋrisida munazirilixip ķayil ķilixķa tirixti.
9 Lekin bəziliri jaḩillik ķilip ixinixni rət ķilip, halayik aldida *Rəbning* yolioŋa ḩaķarət kəltürgəndə, Pawlus ulardin qiķip, muhlislarnimu ayrip qiķti. U ḩərküni Tirannus isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi. □ ■ 10 Bu ix ikki yil

---

□ **19:1 «iqki ķurukḩluķ arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi»** — yaki «egizliklər arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi». ■ **19:1** 1Kor. 1:12 □ **19:2 «Muķəddəs Roḩ silərgə ata ķilinoŋanmu?»** — grek tilida: «Muķəddəs Roḩni ķobul ķildinglarmu?». **«Yaķ, biz ḩətta Muķəddəs Roḩ bar degənni zadi anglimaptikənmiz»** — muxu jawabning mənisi bəlkim «Muķəddəs Roḩning ata ķilinoŋini yaki Muķəddəs Roḩning insanlaroŋa kəlginini anglimaptikənmiz» degəndək bolsa kerək. □ **19:3 «Undaķta, silər ķandaķ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər?»** — yaki «Undaķta, silər nemə dəp qümüldürülgənsilər?». Enikki, xu kixilər Əysa Məsiḩning namioŋa qümüldürülgən bolsa, undaķta ularni qümüldürgüzqi etiķadqi ularoŋa «Huda Məsiḩkə etiķad ķiloŋuqilarning ḩəmmisigə Muķəddəs Roḩini sowoŋat ķilip ata ķilidu» dəp qüxəndürgən boluxi kerək idi. Qünki Məsiḩdə boloŋan hux həwər dəl xuki: (1) Məsiḩning ķurbanliķi bilən etiķadqi insanlarning gunaḩliri kəqürüm ķilinidu; (2) Məsiḩning ķurbanliķi bilən Huda etiķadqi insanlaroŋa yengi bir ḩayat ata ķilidu; muxu ḩayat Muķəddəs Roḩning insanning ķəlbidə makan ķilixi bilən baxlinidu. Rosul Petrusning səzlirigə ķarang (2:38-39), «1Pet.» 3:21 wə bu ayət tooŋrisida «ķoxumqə səz»imizdiki izaḩatlarni kərüng. **«Biz Yəḩya pəyoŋəmbər yətküzgən qəmüldürülüxni ķobul ķilduķ»** — ularning jawabioŋa ķarioŋanda, ular mərḩum Yəḩya pəyoŋəmbərning muhlisliri idi; mumkinqiliki barki, ular Yəḩya pəyoŋəmbərning towa ķilixi wə suoŋa qəmüldürülüx tooŋruluķ təlimlirini Apollostin angliоŋanidi. ■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luķa 3:16; Yḩ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16. □ **19:6 «...Muķəddəs Roḩ ularoŋa qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḩəm pəyoŋəmbərlərqə wəḩiy-bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi»** — Muķəddəs Roḩning ularoŋa ata ķiloŋan «naməlum (karamət) tillarda səzləx» iltipati bilən kixilər əz səzlirini qüxənmigən ḩalda Hudaoŋa mədḩiyə oķup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni kərüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15. □ **19:9 «halayi'ķ aldida Rəbning yolioŋa ḩaķarət kəltürgəndə...»** — muxu yərdə «Rəbning yoli» grek tilida pəķət «yol» degən səz bilən ipadilinidu (qünki etiķadning nəzиridə pəķət bir yolla bardur. 9:2nimu kərüng). **«Tirannus isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi»** — «leksiyihana» yaki «məktəp»: Bu bəlkim pəlsəpə əgitidioŋan bir məktəp bolsa kerək. «Munazirə-muzakirə ətküzüx» — bəlkim ixənmigənlər bilən munazirə ķilix (10-ayətni kərüng) wə ixəngənlərgə kəprək təlim berix. ■ **19:9** 2Tim. 1:15.

dawamlaxti. Nətijidə, Asiya əlkisidiki pütün həlk, Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun ḫəmməylən Rəbning səz-kalamini anglidi.□

Skewaning ooɣulliri

11 Huda Pawlusning ḳolliri arḳilik karamət məjizilərni yaratti. ■ 12 Kixilər ḫətta ḳol yaoɣlik wə pərtuḳlarni Pawlusning tenigə təgküzüp, andin kesəllərning yenioɣa apirip, ularning üstigə yapatti. Nətijidə, kesəllər saḳiyip, yaman roḫlar ulardin qiḳip ketətti.
13 Lekin xu ətrapta yüridioɣan, «jinkəx» Yəhudiylarin bəzilirimu Rəb Əysaning namini ixlitip baḳḳusi kelip, jin qaplaxḳanlar üstidə turup jinlaroɣa: «Pawlus jakarlawatḳan Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!» dəydioɣan boldi. □ 14 Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḫinning yəttə ooɣlimu bar idi. □ 15 Lekin *ular ḳooɣliwətməḳqi boloɣan* yaman Roḫ ularoɣa jawabən: — Əysani tonuymən, Pawlustin həwirim bar, biraḳ əzünglar kim bolisilər?! — dewidi, 16 yaman Roḫ qaplixiwaloɣan kixi ularoɣa etilip qiḳip, ularni urup xama ḳilip, ularning üstidin oɣalib kəldi. Ular yalingaq wə yarilanoɣan ḫalda əydin ḳeqip qiḳip kətti.
17 Bu ix Əfəsus xəḫiridə turuwatḳan barliḳ Yəhudiylar wə Greklərgimu məlum bolup, ḳorḳunq ḫəmmisini basti wə Rəb Əysaning nami uluoɣlandi. 18 Nətijidə, nuroɣun etiḳadqilar burunḳi ḳiloɣanlirini iḳrar ḳilip, aldioɣa qiḳti. ■ 19 Seḫirgərlik ḳiloɣanlardin nuroɣun adəmlər əzlirining seḫirgərlik kitab-palnamilirini əkelip *bir yərgə dəwiləp*, kəpqilikning aldida kəydürüxti. Bu kitablarning ḳimmiti jəmiy əllik ming kümüx tənggigə yetətti. □ 20 Xundaḳ ḳilip, Rəbning səz-kalami küqgə igə bolup, bərḳ urup üstünlükkə ətti.■

Əfəsus xəḫiridə topilang kətürülidu

21 Bu ixlar yüz bərgəndin keyin, Pawlus kənglidə, Makedoniyə wə Ahaya əlkisidin ətüp Yerusalemoɣa berixḳa niyət baoɣlidi. U: — U yərgə baroɣandin keyin, Rim xəḫirini kərüp kelixim kerək, — dedi.□ ■
22 Xuning bilən, u əzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip, əzi yənə bir məzgil Asiya əlkisidə turdi.□
23 Dəl xu qaoɣda, *Əfəsus xəḫiridə Rəbning* yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqiliḳ kətürüldi. □ ■ 24 Ayal ilaḫ Artemisni sürətləp kümüx təkqə-ḫəykəllərni yasioɣuqi Dimitriy isimlik bir zərgər bar idi. Uning bu ixi ḫünərwənlərgə kəp payda tapḳuzatti. ■
25 Dimitriy ḫünərwənlərni wə xuningoɣa ohxax ixlar bilən xuoɣulliniwatḳan baxḳa ustilarni yioɣip, ularoɣa:
— Buradərlər, bizning gülliniximizning bu ix bilən baoɣliḳ ikənlikini bilisilər; 26 ḫazir ḫeliḳi Pawlusning nemə ixlarni ḳilip yürgənlikini angliɣan ḫəm kərgən boluxunglar

---

□ **19:10 «Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun...»** — demək, «Yəhudiylar bolsun, Yəhudiy əməslər bolsun...». ■ **19:11** Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ **19:13 ««jinkəx» Yəhudiylar»** — məhsus atalmix «jin ḫaydəx ḳəspi» arḳilik pul tapidioɣanlar. **«Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!»** — grek tilida: «... Əysaning namidin sanga ḳəsəm astida buyruymən!». □ **19:14 «Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḫinning yəttə ooɣlimu bar idi»** — yaki «Bu ixni ḳiloɣuqilar Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḫinning yəttə ooɣli idi». ■ **19:18** Mat. 3:6. □ **19:19 «jəmiy əllik ming kümüx tənggə»** — bir tənggigə bir ḳoy kelətti. Xunga ḫazirḳi boyiqə jəmiy ikki yerim milyon dollaroɣa barawər idi (2006). ■ **19:20** Yəx. 55:11. □ **19:21 «Pawlus kənglidə... niyət baoɣlidi»** — grek tilida «Pawlus roḫta... niyət baoɣlidi». ■ **19:21** Rim. 15:25; Gal. 2:1. □ **19:22 «u əzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip...»** — Pawlusning xuning məḳsiti ularning bəlkim əzini kutüx üqün wə bəlkim əzining berixioɣa təyyarliḳ ḳilix üqün idi (20:1-3ni kərüng). □ **19:23 «Dəl xu qaoɣda, Əfəsus xəḫiridə Rəbning yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqiliḳ kətürüldi»** — «Rəbning yoli» grek tilida pəḳət «yol» deyilidu. ■ **19:23** 2Kor. 1:8. ■ **19:24** Ros. 16:16.

kerək. U: «Kol bilən yasiwaloɣan nərsilər ilaḫlar əməs» deyix bilən, pəkət Əfəsusta əməs, bəlki pütkül Asiya ɵlkisidə degüdək nuroɣunlioɣan kixilərni kayil kilip, azdurup burawatidu. ■ 27 Əmdi ḫazir bizning bu sodimizoɣa bətnam qaplax həwpi bolupla kalmay, bəlki büyük ayal ilaḫ Artemisning buthanisimu ərziməs dəp karilip, ḫətta Asiya ɵlkisi wə pütkül jaḫan ibadət kilidioɣan *bu ayal ilaḫimizning* xan-xəripimu yokilix həwpigə duq keliwatidu! — dedi.□
28 Bu səzlərni angliɣan kəpqilik ɣəzəpkə qəmüp, kayta-kayta:
— Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp kukan kətürüxkə baxlidi.
29 Buning bilən pütkül xəḫər malimatang bolup kətti. Halayik Pawlusning səpərdaxliridin Makedoniyəlik Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi. □ ■ 30 Pawlus halayik arisioɣa kirməkqi boloɣanidi, lekin muhlislar uning kirixigə yol koymidi. 31 Ḫətta Pawlusning dostliri boloɣan ɵlkə əməldarliridin bezilirimu uningoɣa həwər yətküzüp, uni serk məydanioɣa berixka təwəkkül kilmaslikka jekilidi.
32 Əmdi bəzilər buni dəp warkirisa, bəzilər uni dəp warkirixip, pütün sorun warang-qurungoɣa toldi; kixilərning kəpinqisi ɵzlirining nemigə yioɣiloɣanlikinimu bilməytti.
33 Yəḫudiylar Iskəndər isimlik adəmni aldioɣa ittirip qikiriwidi, kəpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi. Iskəndər kəpqilikkə kol ixariti kilip, *Yəḫudiylarni* aklimakqi boldi. □
34 Birak kəpqilik uning Yəḫudiy ikənlikini bilip kelip, ḫəmmisi təngla:
— Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə kukan kətürüp turuxti. □ 35 Ahirda, xəḫərning bax mirzisi halayikni tinqlandurup mundak dedi:
— Əy Əfəsusluklar! Biz Əfəsusluklarning xəḫirining büyük Artemisning buthanisining wə uning asmandin qüxkən süritining koɔɳdioɣuqisi ikənlikini bilməydioɣan kim bar! □ 36 Bu ixlarni inkar kilalmioɣanikən, ɵzünglarni besiwelixinglar, baxbaxtaklik kilmaslikinglar kerək. 37 Qünki silər bu kixilərni bu yərgə *sorakka tartixka* elip kəldinglar; lekin ular ya buthanilarni buloɣuqilar ya bizning ayal ilaḫimizoɣa kupurluk kiloɣuqilardin əməs. 38 Əgər Dimitriy wə uningoɣa koxuloɣan ḫünərwənlərning məlum bir kixining üstidin xikayiti bolsa, soraḫanilar oquk turmakta wə sorakqi waliylarmu bar. Ular xu yərlərdə bir-biri bilən dəwalaxsun; 39 wə baxka birər məsililiringlar bolsa, rəsmiy sorunda bir tərəp kilinixi lazim. 40 Biz əmdi yənə bügünki wəkəni topilang dəp ərz kilinix həwpidə turuwatimiz; qünki bu malimanqlikning ḫeq səwəbi kərsitilmigəqkə, ḫesabinimu berəlməymiz-də!
41 Bu səzlərni kilip bolup, u yioɣiloɣan halayikni tarkitiwətti.

20

Pawlusning Makedoniyə wə Yunanoɣa kayta berixi

■ **19:26** Zəb. 115:4; Yər. 10:3. □ **19:27 «pütkül jaḫan ibadət kilidioɣan bu ayal ilaḫimizning xan-xəripimu yokilix həwpigə duq keliwatidu!»** — Dimitriyning «ayal ilaḫimizning xan-xəripi» degən səzi bəlkim Artemisning ḫəywətlik buthanisinimu kərsətməkqi boluxi mumkin. □ **19:29 «Halayik ... Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi»** — Artemisning «büyük buthanisi» yokap kətti, əmma bu serk məydani bügüngə kədər məwjut, uningoɣa 25000 kixi sioɣidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10. □ **19:33 «kəpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «kəpqilik bu ix uningoɣa baoɣlik dəp oylidi» deyilidu. □ **19:34 «Birak kəpqilik uning Yəḫudiy ikənlikini bilip kelip, ḫəmmisi təngla: — Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə kukan kətürüp turuxti»** — halayik Iskəndərni Pawlus bilən munasiwətlik adəm, nemila bolmisun Yəḫudiy boloɣaqka, butpərəslikkə karxi bolsa kerək, degən oyda boloɣan bolsa kerək. □ **19:35 «Artemisning ... asmandin qüxkən süriti...»** — yaki «Artemisning ... asmandin qüxkən texi...».

1 Topilang besiqqandin keyin, Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni riƣbətləndürdi wə
ular bilən hoxlixip, Makedoniyəgə qarap kətti.□ 2 U xu ətraptiki yurtlarni arilap,
etiqadqilarni nurƣun səz-təlimlər bilən riƣbətləndürgəndin keyin, Yunanƣa berip,□
3 u yərdə üq ay turdi. Pawlus kemigə olturup Suriyəgə mangay dəp turƣanda,
Yəhudiylarning uni ƣltürüx suyiqəsti bilinip qelip, u Makedoniyə arqilik *quruqluq*
bilən qaytip ketix qararigə kəldi. 4 Uningƣa həmrah bolƣanlar Beriyalik Pirrusning
ooƣli Sopater, Tesalonikaliqlardin Aristarhus bilən Sekundus, Dərbəlik Gayus, Timotiy
wə Asiya ƣlkisidin Tikikus bilən Trofimuslar idi.■ 5 Ular awwal Troas xəhirigə berip,
bizning yetip beriximizni kütüp turdi.□ 6 Biz bolsaq «petir nan həyti» künliridin
keyin, Filippi xəhiridin kemigə olturup, bəx kündin keyin Troasqa kelip, ular bilən
uqraxtuq wə u yərdə yəttə kün turduq.
7 Həptining birinqi küni, biz nan oxtuxqa jəm bolƣanda, Pawlus ətisi kətməkqi
bolƣaqqa, jamaətkə səz qilixqa baxlidi; səzini tün yerimgiqə uzartti.□ 8 Biz jəm
bolƣan yuqiriqi qəwəttiki ƣydə nurƣun qara qiraƣlar yenip turatti.□ 9 Əwtikus
isimlik bir yigit derizidə olturƣanidi. Pawlus səzləp heli bir yərgə barƣanda, uni
mügdək besiwatqanidi. Andin u ƣərq uyquƣa ketip, u üqinqi qəwəttin yərgə yiqilip
qüxti. Kəpqilik uni yərdin kətürüp qarisa, u ƣlüp bolƣanidi. 10 Pawlus pəskə qüxüp,
uning üstigə etilip, quqaqlap turup:
Azablanmanglar, u tirikkən! — dedi. ■ 11 Qaytidin ƣygə qiqip, nanni oxtup yegəndin
keyin, Pawlus ular bilən tang atquqə uzun səzləxti wə u bu yərdin yolƣa qiqti.
12 *Troastikilər* bolsa heliqi yigitni ƣyigə hayat apirip qoydi. Ular buningdin qəksiz
təsəlli tapti.□

Pawlusning Əfəsus aqsaqalliri bilən hoxlixixi

13 Biz bolsaq Pawlustin burun Assos xəhirigə kemə bilən barduq. Qünki Pawlus xu
yərgə piyadə baray, silər məndin awwal yetip berip, u yərdə meni kemigə eliwelixni
kütünglar, dəp orunlaxturƣanidi. 14 Assosta u biz bilən uqraxqandin keyin biz uni
kemigə elip Mitulin xəhirigə kəlduq. 15 Andin xu yərdin qiqip, ətisi Hiyos arilining
udulioƣa kelip turduq. Üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəhiridə
qonduq; uning ətisi Miletus xəhirigə barduq. □ 16 Qünki Pawlus Asiya ƣlkisidə
kəp waqitni ƣtküzüwətməslik üqün, dengiz səpiridə Əfəsusta tohtimay ƣtüp ketixni
qarar qiloƣanidi. Səwəbi, u «orma həyti» künini mumkinqədər Yerusalemda ƣtküzüx
üqün aldiraytti. □ ■ 17 Əmdi Miletus xəhiridin Əfəsusqa adəm əwətip, jamaəttiki
aqsaqallarni qaqirdi. 18 Ular kəlgəndin keyin, u ularƣa mundaq dedi:

□ **20:1 «Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni riƣbətləndürdi wə ular bilən hoxlixip...»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni quqaqlap ular bilən hoxlixip,...» degən səz deyilidu. □ **20:2 «Yunan»** — yaki «Gretisyə». ■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Əf. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12. □ **20:5 «Ular awwal Troas xəhirigə berip...»** — bəlkim kemidə. **«...bizning yetip beriximizni kütüp turdi»** — «biz» Lukaning yənə Pawlus bilən billə ikənlikini kərsitidu. □ **20:7 «həptining birinqi kün»** — yəni «yəkxənbə küni». **«biz nan oxtuxqa jəm bolƣanda»** — «nan oxtux»: Əysaning ƣlümini hatiriləx üqün nan oxtulidu («1Kor.» 11:20-34ni kərüng). □ **20:8 «Biz jəm bolƣan yuqiriqi qəwəttiki ƣydə nurƣun qara qiraƣlar yenip turatti»** — bu qiraƣlarning is-tütəklirining ƣyni qaplixi bilən 9-ayəttə tiloƣa elinƣan Əwtikusning uhlap qelixioƣa təsir yətküzgən boluxi mumkin. ■ **20:10** 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ **20:12 «Ular buningdin qəksiz təsəlli tapti»** — əyni grek tekist: «Ular tapqan təsəlli az əməs idi». □ **20:15 «üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəhiridə qonduq...»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Trogillium xəhiridə qonduq» degən səz tepilmaydu. **«ətisi Hiyos arilining udulioƣa kelip ... üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəhiridə qonduq; uning ətisi Miletus xəhirigə barduq»** — bu səpər yoli ətəy Əfəsus xəhiridin ətkənidi (16-ayətni kərüng). □ **20:16 «orma həyti»** — Təwratta Yəhudiy həlqigə bekitilgən tətinqi həyt; u həyt «ətüp ketix həyti»din əllik kün keyin bolƣaqqa, grek tilida «əlliklik həyt»mu deyilidu. Hazirqi kalendardiki waqit bəlkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni kərüng. ■ **20:16** Ros. 21:4,12.

— Mən Asiya өlkisigə ayaoŋ basқan birinqi kündin tartip, silər bilən қandaқ өtkənlikim һərbiringlaroŋa məlum. 19 Rəbning hizmitidə һər tərəptə kəmtər
bolup, kөz yaxlirim tөkülgənlikini, xundaқla Yəһudiylarning suyiқəstliri tüpəylidin
beximdin өtkən sinaқlarda qidioŋanliқimni bilisilər, 20 wə yənə məyli ammiwi
sorunlarda bolsun yaki өy-өylərdə bolsun, silərgə təlim bərginimdə, silərgə paydiliқ
bolsila һeqnemini ayimay jakarlap, 21 Yəһudiylar һəm Greklərgimu Huda aldida
towa қilix wə Rəbbimiz Əysa Məsiһgə etiқad қilix kerəklikigə guwaһliқ berip
jekiligənlikim һəmminglaroŋa məlum.■
22 Һazir mana, roһta baoŋlanoŋan һalda Yerusalemoŋa ketiwatimən. U yərdə nemə
ixlarning beximoŋa qüxidioŋanliқini uқmaymən; □ 23 Pəқət xuni bilimənki, Muқəddəs
Roһ mən baroŋanla xəһərlərdə zindan kixənliri wə azab-oқubətlərning meni kütüp
turidioŋanliқini aldin eniқ eytip kəlməktə. 24 Lekin mən өz musapəmni tamamlixim,
Rəb Əysadin tapxuruwaloŋan hizmətni ada қilixim, yəni Hudaning meһir-xəpқiti
tooŋrisidiki hux həwərning toluқ guwaһqisi boluxum üqün, өz һayatimni қilqə
ayimaymən. ■ 25 Mən silər bilən arilixip, һəmminglar arisida yürüp Hudaning
padixaһliқini jakarlidim; əmdi mana manga məlumki, buningdin keyin silərdin
һeqkim yüzümni қayta kərəlməysilər. □ 26 Xuning üqün, bügün silərgə guwaһliқ
қilip eytip қoyayki, mən һeqbirining қenioŋa қərzdar əməsmən. □ 27 Qünki mən
Hudaning toluқ məқsət-iradisini қilqə elip қalmay silərgə bayan қilip yətküzüxtin
bax tartmidim. 28 Muқəddəs Roһ silərni Hudaning jamaitini beқix üqün Uning
padisi iqidə yetəkqi қilip tikligənidi; əmdi өzünglaroŋa һəm Өz Ooŋlining қeni bilən
setiwaloŋan barliқ padisioŋa səgək bolunglar! □ ■ 29 Qünki manga ayanki, mən
kətkəndin keyin, qilbərilər aranglaroŋa kirip, padini һeq ayimaydu, ■ 30 һəmdə һətta
aranglardinmu bəzilər muhlislarni өzlirigə tartiwelix üqün һəқiқətni burmilioŋan
türlük ixlarni səzləydu. ■ 31 Xunga, səgək bolunglar, mening üq yil keqə-kündüz
demәy, һərbiringlaroŋa kөz yaxlirim bilən tohtimay nəsiһət berip turoŋanliқimni
esinglarda tutunglar.
32 Əmdi mən silərni Hudaoŋa wə Uning meһir-xəpқət yətküzidioŋan səz-kalamioŋa
tapxurimən. Bu səz-kalam etiқadinglarni қuruxқa һəm pak-muқəddəs қilinoŋan
barliқ һəlқi arisida iltipat қilinidioŋan mirastin silərni nesip қilixқa қadirdur.
□ 33 Mən һeqқaqan һeqkimdin kiyim-keqək yaki altun-kümüx tama қilip
baқmioŋanmən. ■ 34 Silərgə məlumki, mən ikki bilikimgə tayinip, өzümning wə
һəmraһlirimning һajitidin qiқtim. ■ 35 Bundaқ қilip һərbir ixlarda mən silərgə
muxundaқ əjir-əmgək arқiliқ ajiz-һajətmənlərgə yardəm berix lazimliқini, xundaқla
Rəb Əysa өzi eytқan: «Bərmək almaқtinmu bəhtliktur» deginini esinglardin
qiқarmasliқinglar kerəklikini kөrsəttim.
36 Bu səzlərni қilip bolup, u һəmməylən bilən birliktə tizlinip olturup dua қildi. ■

■ **20:21** Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luқa 24:47. □ **20:22 «mana, roһta baoŋlanoŋan һalda Yerusalemoŋa ketiwatimən»** — «roһta baoŋlanoŋan һalda» — uni қozoŋaydioŋan bu təsirning өz roһida yaki Muқəddəs Roһta boloŋanliқi eniқ əməs. Pawlusning bu niyiti bu ixta tooŋra yaki tooŋra əməs? 21:4-ayəttiki həwərdin қarioŋanda, uning xu қət'iy niyiti tooŋra əməs, dəp oylaxқa mayil bolimiz. ■ **20:24** Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ **20:25 «Mən silər bilən arilixip, һəmminglar arisida yürüp Hudaning padixaһliқini jakarlidim»** — muxu yərdə «Hudaning padixaһliқi» grek tilida pəқət «padixaһliқ» bilən ipadilinidu. □ **20:26 «Silərgə guwaһliқ қilip eytip қoyayki, mən һeqbirining қenioŋa қərzdar əməsmən»** — demək, «aranglarda һərқandaқ bir kixi hux həwər anglax pursiti bolmay, қutқuzulmioŋan bolsa mən buningoŋa jawabkar əməsmən» degəndək. □ **20:28 «Hudaning… Өz Ooŋlining қeni bilən setiwaloŋan barliқ padisi»** — «Өz Ooŋlining қeni bilən» grek tilida «Өziningkining қeni bilən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **20:28** Əf. 1:7; Kol. 1:14; 1Pet. 1:19; 5:2; Wəһ. 5:9. ■ **20:29** 2Pet. 2:1. ■ **20:30** Zəb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuһa. 2:19. □ **20:32 «Bu səz-kalam etiқadinglarni қuruxқa … қadirdur»** — silərning «etiқadinglarni қurux» grek tilida pəқət «silərni қurux» degən bilən ipadilinidu. ■ **20:33** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **20:34** Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **20:36** Ros. 21:5.

37 Ḩəmməylən ḳattiḳ yioḡlixip kətti; Pawlusning boynioḡa esilip ḳuḳaḳlap, ḳizoḡin
söyüxti. 38 Ularni əng azablioḡini Pawlusning, «Buningdin keyin yüzümni ḳayta
kərəlməysilər» degən sözi boldi. Keyin, ular uni kemigə qiḳirip uzitip ḳoydi.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarlioḡan 3-səpiri

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarlioḡan 3-səpiri

21

Pawlusning Yerusalemoḡa berixi

1 Andin biz ulardin ajrilip qiḳḳandin keyin, kemə bilən udul Ḳos arilioḡa ḳarap yol
alduḳ. Ətisi, Rodos arilioḡa, u yərdin Patara xəḥirigə barduḳ.□ 2 Patarada Fənikiyə
rayonioḡa baridioḡan bir kemini tepip, uningoḡa olturup yoloḡa qiḳtuḳ. 3 Siprus arili
kərüngəndin keyin, uni sol təripimizdə ḳaldurup ətüp, Suriyəgə ḳarap mengip, Tur
xəḥiridə ḳuruḳluḳḳa qiḳtuḳ. Qünki kemə bu yərdə yük qüxürməkqi idi.□ 4 U yərdə
muhlislarni tepip, ularning yenida yəttə kün turduḳ. Ularoḡa Muḳəddəs Roḥning

□ **21:1 «Andin biz ulardin ajrilip qiḳḳandin keyin, kemə bilən udul Ḳos arilioḡa ḳarap yol alduḳ. Ətisi, Rodos arilioḡa, u yərdin Patara xəḥirigə barduḳ» —** bu ayəttiki «biz», «alduḳ» wə «barduḳ» degən sözlərgə ḳarioḡanda, Luḳa yənə Pawluskə ḥəmraḥ boldi. □ **21:3 «uni , *yəni Siprus arilini*** sol təripimizdə ḳaldurup ətüp…» — demək, «uning jənubidin aylinip ətüp…».

wəḩiyisi kelip, ular Pawluskа ayiоqing Yerusalemоqа basmisun, dəp nəsiḩət kildi.□ ■
5 Birak biz u yərdə turux wakʧimiz toxkanda, səpirimizni dawamlaxturduk. Ularning ḩəmmisi, jümlidin hotun-baliliri bizni xəḩərning sirtiоqiqə uzitip qikti. Ḩəmmimiz dengiz boyida tizlinip olturup billə dua kilduk. 6 Kuqaklixip hoxlaxkandin keyin, biz kemigə qiktuk, ular өylirigə kaytixti.
7 Tur xəḩiridin dengiz səpirimizni dawamlaxturup, ahirida Pitolimays xəḩirigə kəlduk. U yərdiki kerindaxlar bilən kərüxüp, ularning yenida bir kün turduk. 8 Ətisi, u yərdin ayrilip, Kəysəriyə xəḩirigə kəlduk. Biz burun *Yerusalemdiki* «yəttə hizmətkar»din biri bolоqan, hux həwərqi Filipning өyigə berip konduk.□ ■
9 Bu kixining tehi yatlik kilinmiоqan, bexarət-wəḩiylərni yətküzidiоqan tət kizi bar idi.■ 10 Biz u yərdə birnəqqə kün turоqandin keyin, Agabus isimlik bir pəyоqəmbər Yəḩudiyə өlkisidin qüxti. ■ 11 Bu kixi bizning aldimizоqa kelip, Pawlusning bəlweоqini kolioqa elip, өzining put-kolini baoqlap:
— Mukəddəs Roḩ mundak dəydu: — Yəḩudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda muxundak baoqlap, yat əlliklərning kolioqa tapxuridu! — dedi.□ ■
12 Bularni anglap, ḩəm biz ḩəm xu yərlik kixilər bilən birliktə Pawlustin Yerusalemоqа barmioqin dəp ətünduk. 13 Lekin Pawlus jawabən:
— Silər nemixka bunqiwala yioqlap, yürikimni ezisilər? Mən Yerusalemda Rəb Əysaning nami üqün tutkun boluxla əməs, xu yərdə өlüxkimu təyyarmən, — dedi.
14 Biz uni kayil kilalmay, ahirida süküt kilip:
— Rəbning iradisi ada kilinsun! — deduk.■
15 Bu künlərdin keyin, yük-takimizni yioqixturup, Yerusalemоqа qikip barduk. 16 Kəysəriyəlik muhlislardin birnəqqisi biz bilən səpərdax boldi; ular Minason isimlik bir kixining өyidə konimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluk, keri muhlis idi.□

Pawlusning Yakup bilən kərüxüxi

17 Yerusalemоqа yətkəndə kerindaxlar bizni huxallik bilən karxi aldi. 18 Ətisi, Pawlus biz bilən billə Yakupni kərgili bardi. Yakup bilən aksakallarning ḩəmmisi u yərgə yioqilоqanidi. 19 Pawlus ular bilən salamlaxkandin keyin, Hudaning өzining hizmiti arkilik əllər arisida kilоqan ixlirini bir-birləp ularоqa təpsiliy eytip bərdi. 20 Bularni anglioqanda, ular Hudaoqa mədḩiyə okudi, andin Pawluskа:
— Kərüwatisən, i kerindixim, Yəḩudiylar iqidə kanqə mingliоqan etikad kilоquqilar bar! Ularning ḩəmmisi Təwrat kanunioqa *əməl kilixka* intayin kizоqin ikən. 21 Ular sening tooqrangda: «U əllərning arisida yaxioqan pütün Yəḩudiylarоqа Musa *pəyоqəmbərgə* tapxuruloqinidin yenixni, yəni balilirini hətnə kildurmaslikni,

□ **21:4 «Ularоqа Mukəddəs Roḩning wəḩiyisi kelip, ular Pawluskа ayiоqing Yerusalemоqа basmisun, dəp nəsiḩət kildi» —** «nəsiḩət kildi» degənning baxka hil tərjimisi: «nəsiḩət kilatti». Mukəddəs Roḩ ularоqа Pawlusning Yerusalemda tartidioqan azabliridin həwər bərgənidi. U alliқaqan baxka yərlərdiki muhlislardin muxu həwərni anglioqan (20:23). Lekin muxu yərdə Mukəddəs Roḩning uningoqа «barmisun» degən səzigə karioqanda, uning Yerusalemоqа berixi Hudaning iradisi əməs, dəp oylaxka mayilmiz. ■ **21:4** Ros. 20:23; 21:12. □ **21:8 «Biz burun Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar»din biri bolоqan, hux həwərqi Filipning өyigə berip konduk» —** Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar» — 6-babni kərüng. ■ **21:8** Ros. 6:5; 8:29. ■ **21:9** Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ **21:10** Ros. 11:28. □ **21:11 «Yəḩudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda muxundak baoqlap, yat əlliklərning kolioqa tapxuridu!» —** 21-36-ayətlərni kərüng. Pawlus rimliklarning sorikioqa tartilidu. Yəḩudiylarning өz adəmliridin birini yat əllik kixilərning kolioqa tapxuruxi өzlirigə bək uyatlik ix bolоqaqka, ularning Pawluskа bolоqan өqmənliki naḩayiti enik turidu. ■ **21:11** Ros. 20:23; 21:33. ■ **21:14** Mat. 6:10; Luka 11:2; 22:42. □ **21:16 «ular Minason isimlik bir kixining өyidə konimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluk, keri muhlis idi» —** baxka birhil tərjimisi: — «ular bizni (Yerusalemdiki) өyidə kütməkqi bolоqan Minason isimlik bir Siprusluknі biz bilən elip, uning өyigə baxlap bardi».

Yəhudiylarning ən'əniligə riayə kilmaslikni əgitidu» dəp anglidi. 22 Əmdi kandak
kilix kerək? Qünki halayik qokum sening bu yərgə kəlgənlikingni anglap kalidu.
23 Xunga bizning deginimizdək kiloqin: Arimizda kəsəm iqkən tət adəm bar. □
24 Sən ularni elip, ular bilən birliktə *Təwrattiki* tazilinix kaidisidin ətüp, ularning
kurbanlik qikimlirini əzüng kətürgin, andin ular qaqlirini qüxürələydu. Buning
bilən, həmməylən sən tooqruluk angliqanlirining həmmisining rast əməslikini
wə sening əzüng Təwratka tərtipi boyiqə riayə kiliwatlikingni bilip yetidu. □
25 Əmma əllərdin boloqan etikadqilaroqa kəlsək, biz ularoqa pəkətla butlaroqa ataloqan
nərsilərni yeməslik, kanni wə booqup soyuloqan haywanning gəxinimu yeyixtin
wə jinsiy buzukluktin əzlirini saklax tooqruluk kararimizni ətkənki hət arkilik
ukturduk.■
26 Buning bilən, Pawlus u kixilərni elip, ətisi əzi ular bilən billə tazilinix kaidisini
ətküzüxti; andin u ibadəthanioqa kirip, *kahinlaroqa* əzlirining paklinix mudditining
kaqan toxudioqanliki, yəni hərkaysisi üqün kurbanlik kilinixning kaysi küni
bolidioqanlikini ukturup koydi.□ ■

Pawlusning ibadəthanida tutkun kilinixi

27 Yəttə künlük muddət toxuxka az kaloqanda, Asiya əlkisidin kəlgən bəzi Yəhudiylar
Pawlusni ibadəthanida kərüp, halayikni kutritip, uningoqa kol selip: 28 — Əy
Israillar, yardəmdə bolunglar! Həmmə yərdila, həmmə adəmgə həlkimizgə, Təwrat
kanunioqa wə ibadəthanioqa karxi səzlərni əgitiwatkan adəm dəl xu. Uning üstigə,
u yənə Greklərni ibadəthanimizoqa baxlap kirip, bu mukəddəs jayni buloqidi! — dəp
kukan kətürdi 29 (ularning bundak deyixining səwəbi, əslidə ular xəhərdə Əfəsusluk
Trofimusning Pawlus bilən billə boloqanlikini kərgənidi wə Pawlus uni ibadəthanioqa
baxlap kirgən, dəp oylioqanidi).□ ■
30 Xuning bilən, pütün xəhər zilziligə kəldi. Halayik tərəp-tərəptin yügürüp kelip,
Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qikti. Ibadəthanining dərwaziliri dərhal
takiwetildi. □ 31 Bu top adəm Pawlusni *urup* əltürüwətməkqi bolup turoqanda,
pütkül Yerusalemni malimanqlik kaplap kətkənliki tooqrisidiki bir həwər u yərdə
turuxluk *Rim* kismining mingbexioqa yətküzüldi. □ 32 Mingbexi dərhal ləxkər wə
birnəqqə yüzbexini elip, top-top adəmlərni basturuxka yügürüp kəldi. Mingbexi
wə əskərlərni kərgən halayik Pawlusni uruxtin tohtidi. 33 Mingbexi aldioqa ətüp,
ləxkərlərni Pawlusni tutup ikki zənjir bilən baoqlaxka buyrudi. Andin u:

□ **21:23 «Arimizda kəsəm iqkən tət adəm bar» —** «kəsəm iqkən» Hudaning aldida iqkən; bu Hudaning razilikini elix üqün yaki uningoqa təxəkkür eytix üqün boloqan bolsa kerək. Bundak kilixi əməliyəttə «yengi əhdə»gə muwapik əməs, bəlki «kona əhdə»gə ait ix idi. □ **21:24 «tazilinix kaidisidin ətüp…» —** «tazilinix» ibraniy tilida bolsa «taharət». Yakuplar eytkan xu «Təwrat kanunioqa əməl kilixka intayin kizoqin» boloqan Yəhudiy etikadqilar bəlkim Pawlusni «Yəhudiy əməslər»ning zeminliridin ətüxi bilən «napak boldi» dəp karixi mumkin idi. «Ular qaqlirini qüxürələydu» — Təwrat, «Qəl.» 6:13-20ni kərüng. «Nazariylar» Huda aldida duasining iltija kilinixi üqün yaki təxəkkür eytixi üqün qaqlirini uzun koyuwitətti. Kəsəmning məhliti toxkanda, awwal kurbanlik sunup andin qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **21:25** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1. □ **21:26 «… Pawlus u kixilərni elip, ətisi əzi ular bilən billə tazilinix kaidisini ətküzüxti; andin u ibadəthanioqa kirip, … hərkaysisi üqün kurbanlik kilinixning kaysi küni bolidioqanlikini ukturup koydi» —** bu ix, yənə Yakupning təxəbbus kiloqini həmdə uningoqa Pawlusning koxuluxi, uning bu tət kixi bilən «tazilinix»i wə ular bilən billə kurbanlik kilixi tooqruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **21:26** Ros. 24:6. □ **21:29 «… əslidə ular xəhərdə Əfəsusluk Trofimusning Pawlus bilən billə boloqanlikini kərgənidi» —** Əfəsusluk Trofimus Yəhudiy əməs, grek idi, əlwəttə. ■ **21:29** Ros. 20:4; 2Tim. 4:20. □ **21:30 «Halayik tərəp-tərəptin yügürüp kelip, Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qikti. Ibadəthanining dərwaziliri dərhal takiwetildi» —** məksiti xübhisizki, ibadəthanining əzidə kalaymikanqilik qikmisun üqün idi. □ **21:31 «ləxkər kismining mingbexi» —** grek tilida «hiliark»; əməliyəttə 600 əskərni baxkuratti.

— Bu adəm kim? U nemə gunah qildi? — dəp soridi.■
34 Lekin *topilangqilarning* iqidə bəzilər uni desə, bəzilər buni deyixip warqirixatti. Malimanqilik tüpəylidin mingbexi həqiqiy əhwalni eniqlaxqa amalsiz qelip, ahir Pawlusni qəl'əgə elip ketixni buyrudi. 35 Lekin Pawlus qəl'əning pələmpiyigə kəlgəndə, topilangqilar tehimu zorawanlixip kətkəqkə, ləxkərlər uni kətürüxkə məjbur boldi. 36 Qünki ularning kəynidin top-top adəmlər əgixip mengip:
— U yoqitilsun! — dəp warqirixatti.■

Pawlusning guwahlik berip aqlinixi

37 Kələgə əkirilixigə az qaloqanda, Pawlus mingbexioqa:
— Sizgə bir eoqiz səz qilsam bolamdikin? — dəp soridi.
Mingbexi: — Grekqə biləmsən? 38 Undaqta, ilgiri isyan kətürüp, «hənjərqi qatillar»din tət ming adəmni baxlap qəlgə qeqip kətkən heliqi Misirlik əməsmusən? — dəp soridi.□
39 Lekin Pawlus: — Mən Yəhudiy, Kilikiyə əlkisidiki uluoq xəhər Tarsusning puqrasimən. Halayiqqa birnəqqə eoqiz səz qiliximoqa ijazət qilixingizni ətünimən, — dedi.■
40 *Mingbexi* ijazət beriwidi, Pawlus pələmpəydə turup, halayiqqa qol ixariti qildi. Qattiq jimjitlik basqanda, u ibraniy tilida səzləxkə baxlap: —□

22

1 — Qerindaxlar wə ata-bowilar! Əmdi əzümni aqlax səzlirimgə qulaq saloqaysilər, — dedi.
2 Ular Pawlusning ibraniy tilida səzliginini anglap, tehimu jim boluxti. U səzini dawam qildi:
3 — Mən bir Yəhudiy, Kilikiyədiki Tarsus xəhiridə tuoquldum; lekin bu xəhərdə beqip qong qilindim, Gamaliyəlning qol astida ata-bowilirimizoqa tapxuruloqan Təwrat qanunining zir-zəwərlirini qoymay əginip təlim-tərbiyə aldim. Mən silərning bügün boloqininglaroqa ohxax, Huda yolioqa intayin qizoqin idim.□ ■ 4 Mən bu yoldikilərni hətta əltürüxkiqə ziyankəxlik qilip, ularni ər-ayal deməy tutqun qilip zindanoqa saldurdum.□ ■ 5 Bu tooqruluq bax kahin wə aliy kengəxmidiki barliq aqsaqallarmu manga guwahqidur. Mən ulardin Dəməxqtiki *Yəhudiy* qerindaxlaroqa yeziloqan hətlərni tapxuruwelip, xu yərdə turuwatqan bu *yoldikilərni* jazalax üqün, ularni tutqun qilip Yerusalemoqa apirimən dəp yoloqa qiqqanidim. 6 Əmdi xundaq boldiki, səpər qilip Dəməxqkə yeqinlaxqanda, qüxkə yeqin, tuyuqsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, ətrapimni yorutuwətti.■ 7 Mən yərgə yiqilip kəttim, andin manga: «Saul, Saul, Manga nemixqa ziyankəxlik qilisən?» degən awazni anglidim. 8 «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, U manga: — «Mən sən ziyankəxlik qiliwatqan Nasarətlik

■ **21:33** Ros. 21:11. ■ **21:36** Luqa 23:18; Yh. 19:15; Ros. 22:22. □ **21:38 «hənjərqi qatillar»** — Rim imperiyəsigə qarxi turoqan əng əxəddiy siyasiy eqim idi. Ular adəm əltürüxkə ixlitidioqan əng yahxi kəridioqan qoral kiyim iqidə yoxuruxqa qolaylik boloqan hənjər idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40 «u ibraniy tilida səzləxkə baxlap..»** — «ibraniy tilida» — Aramiy dialektida boluxi mumkin. □ **22:3 «Mən... Gamaliyəlning qol astida ata-bowilirimizoqa tapxuruloqan Təwrat qanunining zir-zəwərlirini qoymay əginip təlim-tərbiyə aldim»** — oqurmənlərning esidə bolsa kerəkki, Gamaliyəl dangqi qiqqan Təwrat əlimasi idi (5:24). Grek tilida «(Mən) Gamaliyəlning ayaoqlirining aldida ... təlim-tərbiyə aldim» deyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4 «Mən bu yoldikilərni hətta əltürüxkiqə ziyankəxlik qilip, ularni ər-ayal deməy tutqun qilip zindanoqa saldurdum»** — «bu yoldikilərni» — Məsih yolidikilərni, deməkqi. Grek tilida pəqət «bu yolni» deyilidu; tingxioquqilar həmmisi uning «Məsih Əysaning yoli»ning gepini qiliwatqinini bilgən bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2.

Əysadurmən!» dedi. 9 Mən bilən billə mengiwatqanlar u nurni kərgən bolsimu,
lekin manga qiloqan səzlərni qüxənmidi. □ ■ 10 Mən yənə, «I Rəb, nemə qilixim
kerək?» dəp sorisam, Rəb manga, «Ornungdin tur, Dəməxqqə kir, xu yərdə sən ada
qilix bekitilgən ixlarning ḥəmmisi tooqruluq sanga eytip berilidu!» dedi. 11 Ḥeliqi
nurning julaliqidin kəzlirim kərməs bolup qaldi. Yenimdikilər qolumdin yetəkləp,
Dəməxqqə elip kirdi.
12 U yərdə Təwrat qanunioqa ihlas baoqlioqan, Dəməxqtiki barlik Yəhudiylarning
ḥərmitigə sazawər boloqan Ananiyas isimlik bir kixi bar idi. ■ 13 U kelip,
yenimda turup: «Qerindax Saul, bexingni kətürüp qara!» dedi. Mən xuan
beximni kətürüp qarap uni kərdum. 14 U manga: «Ata-bowilirimizning Hudasi seni
iradisini bilixing, Ḥəkqaniy Boloquqini kərüxüng wə uning aoqzidin qikqan awazni
anglixing üqün allikaqan tallidi. □ 15 Qünki sən pütün insanlar aldida kərgən-
anglioqanliringoqa Uning guwaḥqisi bolisən! 16 Xundaq ikən, sən yənə nemigə ḥayal
bolisən? Ornungdin turup, Uning namioqa nida qilip qəmüldürülüp, gunaḥliringni
yuoquzoqin!» dedi.
17 Xundaq boldiki, Yerusalemoqa qaytip kəlginimdin keyin, ibadəthanida dua
qiliwatqinimda, bir oqayibanə kərünüx meni oruwaldi 18 wə *Rəbning* manga: «Qap-
san bol, Yerusalemdin dərḥal kət. Qünki ular sening manga qiloqan guwaḥlikingni
qobul qilmaydu!» dəwatqanlikini kərdüm.■
19 Mən, «I Rəb, ular mening Sanga etiqad qiloqanlarni zindanoqa solap, ḥərbir
sinagogloroqa kirip ularni uroqanlikimni bilidu. ■ 20 Sening guwaḥqing boloqan
Istipanning qeni tökülginidə, mənmu yenida turup uni əltürgənlərning qilmixlirioqa
qoxulup, ularning kiyimlirigə qarap bərdim!» — dedim. ■ 21 Biraq u manga:
«Kətkin! Seni yiraqtiki əllərgə əwətimən!» — dedi.■
22 Pawlus muxu səzni degüqə halayiq uningoqa qulaq seliwatatti. Lekin buni anglap
ular awazini kətürüp:
— Undaq bir kixi yər yüzidin yoqitilsun! U tirik turuxqa layiq əməs! — dəp quqan
selixti.□ ■
23 Ular qirqirixip, qapan-yepinqilirini selip taxlap, topa-qang soruwatqanda,
24 mingbexi Pawlusni qəl'əgə elip kirip ketixkə əmr qiliwidi, halayiqning uningoqa
nemə üqün bundaq quqan salidioqanlikini eniqlax üqün ləxkərlirigə uni qamqilap
sorap qilixni buyrudi. □ 25 Lekin ular Pawlusni qamqilax üqün oqulaqlitip
baoqlioqanda, u yenida turoqan yüzbexioqa:
— Bir Rim puqrasini jinayiti bekitilməyla qamqilixinglar qanunoqa uyoqunmu? —
dedi.□

□ **22:9 «...lekin manga qiloqan səzlərni qüxənmidi»** — yaki «... lekin manga qiloqan səzlərni anglimaptu». Bu adəmlər bir awazni anglidi, lekin nemə dəwatqanlikini bilmidi (9:7ni kərüng). ■ **22:9** Dan. 10:7. ■ **22:12** Ros. 9:17. □ **22:14 «aAta-bowilirimizning Hudasi seni iradisini bilixing, Ḥəkqaniy boloquqini kərüxüng wə uning aoqzidin qikqan awazni anglixing üqün allikaqan tallidi»** — «Ḥəkqaniy Boloquqi» Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **22:18** Mat. 10:14. ■ **22:19** Ros. 22:4. ■ **22:20** Ros. 7:58; 8:1. ■ **22:21** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **22:22 «Lekin buni anglap ular awazini kətürüp: — Undaq bir kixi yər yüzidin yoqitilsun! U tirik turuxqa layiq əməs! — dəp quqan selixti»** — demisəkmu, ularning Pawlus bu səzini kətürələməslikining səwəbi, Hudaning səz-kalamini özliri intayin pəs kəridioqan «yat əllər»gə yətküzüxkə ḥərgiz bolmaydu, dəydioqan kəzqaraxta idi. ■ **22:22** Ros. 21:36. □ **22:24 «Mingbexi ... Halayiqning *Pawlusqa*** nemə üqün bundaq quqan salidioqanlikini eniqlax üqün ləxkərlirigə uni qamqilap sorap qilixni buyrudi» — «qamqilap sorap qilix» bolsa rimliqlar guman qiloqan adəmlərni gunaḥi bar dəp ḥesablap, «ḥəqiqətni eniqlax üqün» ularni qiynax bilən sorap qilatti (ularning «qamqa»liri kəp tasmiliq bolup, ḥər tasmisioqa ḥərtürlük təmür-səngək parqiliri baoqlanoqanidi). Əmma rimliq puqralar bolsa undaq muamilidin halas idi. □ **22:25 «lekin ular Pawlusni qamqilax üqün oqulaqlitip baoqlioqanda...»** — «oqulaqlitip baoqlioqanda»: Rimliqlar sorakqa tartiloquqini qamqilax üqün uning ikki qolini baoqlap oquliqini kerip turoquzidu. Baxqa birhil tərjimisi «Pawlusni tasmilar bilən oqulaqlatqanda,...».

26 Bu səzni anglioɣan yüzbexi mingbexining aldioɣa berip:
— Siz nemə ix ƙilay dəwatisiz? Qünki u kixi Rim puƙrasi ikən! — dedi.
27 Mingbexi Pawlusning aldioɣa berip, uningdin:
— Manga eytƙin, sən rasttinla Rim puƙrasimu? — dəp soridi.
— Rast, dedi u.
28 — Mən naɧayiti yuƙiri baɧada muxu puƙralikƙa igə boldum, — dedi mingbexi.
Pawlus:
Əmma mən tuoɣuluxumdinla xundaƙ! — dedi.
29 Xuning bilən, uni soraƙƙa tartmaƙqi boloɣan ləxkərlər dərɧal uningdin özlirini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim puƙrasi ikənlikini bilip, uni baoɣlatƙanliƙi tüpəylidin ƙorƙup kətti.□

Pawlusning aliy kengəxmidə özini aƙlixi

30 Mingbexi Yəɧudiylarning Pawlusning üstidin ƙiloɣan xikayitining ɧəƙiƙiy səwəbini bilix üqün, ətisi uni yexip, bax kaɧinlar wə pütün aliy kengəxmidikilərning bir yərgə yioɣilixini buyrudi. Andin Pawlusni elip kelip, ularning aldioɣa turoɣuzdi.

23

1 Pawlus aliy kengəxmə ɧəy'ətlirigə tikilip turup:
Ƙerindaxlar, mən bügüngiqə Hudaning aldida pak wijdanda mengip kəldim, — dedi.■
2 Buni anglioɣan bax kaɧin Ananiyas *Pawlusning* yenida turoɣanlaroɣa uning aoɣzioɣa uruxni buyrudi.■ 3 Pawlus uningoɣa:
— Huda seni uridu, əy aƙartiloɣan tam! Sən u yərdə meni Təwrat ƙanuni boyiqə soraƙƙa tartixƙa olturisən, lekin Təwrat ƙanunioɣa hilap ɧalda meni urunglar dəp buyrudingoɣu?! — dedi.□ ■
4 — Sən Hudaning bax kaɧinioɣa axundaƙ ɧaƙarət kəltürəmsən?! — deyixti yenida turoɣanlar. 5 Pawlus:
— I ƙerindaxlar, mən uning bax kaɧin ikənlikini bilməptimən. Qünki Təwratta: «Həlƙingni idarə ƙiloɣuqining yaman gepini ƙilma!» deyilgən, — dedi.□ ■
6 Lekin Pawlus ularning bir ƙismining Sadukiy, yənə bir ƙismining Pərisiylər ikənlikini bilip, aliy kengəxmidə yuƙiri awaz bilən:
— Ƙerindaxlar, mən bolsam Pərisiylərdin bolimən wə Pərisiylərning pərzəntimən. Mən ölgənlər ƙayta tirilixƙa baoɣlioɣan ümid tooɣruluƙ bu yərdə soraƙƙa tartiliwatimən! — dəp warƙiridi.■
7 U bu səzni deyixi bilənla, Pərisiylər bilən Sadukiylar arisida jedəl-oɣowoɣa ƙozoɣilip, kengəxmidikilər ikkigə bölünüp kətti 8 (qünki Sadukiylar ölgənlərning ƙayta tirilixi, yaki pərixtə yaki roɧlar məwjut əməs, dəydu. Lekin Pərisiylər ɧəmmisini etirap ƙilidu).■ 9 Buning bilən ƙattiƙ bir quƙan-sürən kətürülüp, Pərisiy tərəpdari boloɣan bəzi Təwrat ustazliri ornidin turup:

□ **22:29 «Xuning bilən, uni soraƙƙa tartmaƙqi boloɣan ləxkərlər dərɧal uningdin özini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim puƙrasi ikənlikini bilip, uni baoɣlatƙanliƙi tüpəylidin ƙorƙup kətti» —** 24-ayəttiki izaɧatni kərüng. Rim puƙralirini jinayiti bekitməyla baoɣlaxmu ƙanunsiz ix idi. ■ **23:1** Ros. 24:16. ■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yər. 20:2; Yɧ. 18:22. □ **23:3 Huda seni uridu, əy aƙartiloɣan tam! —** Pawlusning «aƙartiloɣan tam» degini, «sirti ap'aƙ kərünidioɣan, iqi pəƙət patƙaƙ-laydin boloɣan sahtipəzsən» degən mənidə. «Əz.» 13:8-16nimu kərüng. ■ **23:3** Ƙan. 17:9. □ **23:5 «Həlƙingni idarə ƙiloɣuqining yaman gepini ƙilma!» —** Təwrat, «Mis.» 22:28. ■ **23:5** Mis. 22:27. ■ **23:6** Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ **23:8** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luƙa 20:27.

— Biz bu adəmdin ḫeqḳandaḳ əyib tapalmiduḳ! Bir roḥ yaki pərixtə uningoɣa səz ḳiloɣan bolsa nemə boptu! — dəp ḳattiḳ munaziriləxti.■
10 Quḳan-sürən tehimu küqiyip kətkəqkə, mingbexi *Yəhudiylarning* Pawlusni tartixturup titma-titma ḳiliwetixidin ḳorḳup, ḳisimoɣa zaloɣa qüxüp uni ularning arisidin zorluḳ bilən tartip qiḳip, ḳəl'əgə əkirip ketixini buyrudi.
11 Xu küni keqisi, Rəb Pawlusning yenida turup:
— Jasarətlik bol! Qünki Yerusalemda Mən tooɣramdiki ixlaroɣa toluḳ guwaḫliḳ bərginingdək, Rim xəḫiridimu xundaḳ guwaḫliḳ ḳilixing muḳərrər bolidu! — dedi.■

Pawlusni əltürüx suyiḳəsti

12 Ətisi ətigəndə, Yəhudiylar Pawlusni əltürüxni ḳəstləp, uni əltürmigüqə ḫeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, dəp əzlirigə ləniti bir ḳəsəmni ḳilixti. ■ 13 Bu suyiḳəst ḳəsimini iqkənlər ḳiriḳ nəqqə kixi idi. 14 Ular bax kaḫinlar wə aḳsaḳallarning aldioɣa berip:
— Biz Pawlusni əltürmigüqə ḫeqnərsə tetimasliḳḳa ḳattiḳ ḳəsəm iqtuḳ. 15 Ḫazir silər wə aliy kengəxmə uning ixlirini tehimu təpsiliy təkxürüxni baḫanə ḳilip, wəkil əwitip uni kengəxmigə elip kelixni mingbexidin tələp ḳilinglar. U bu yərgə yeḳin kəlməyla uni jayliwetixkə təyyar turimiz, — dedi.
16 Lekin Pawlusning singlisining ooɣli bəktürmidin həwər tepip ḳəl'əgə kirip, Pawluskə məlum ḳilip ḳoydi. 17 Buning bilən Pawlus yüzbexiliridin birini qaḳirtip, uningoɣa:
— Bu balini mingbexi bilən kərüxtürüp ḳoysingiz. Qünki uningoɣa məlum ḳilidioɣan ixi bar ikən, — dedi.
18 Yüzbexi uni elip mingbexining aldioɣa baxlap kirip:
— Məḫbus Pawlus meni qaḳirtip, bu balini siz bilən kərüxtürüp ḳoyuxumni tələp ḳildi. Qünki uning sizgə məlum ḳilidioɣan ixi bar ikən, — dedi.
19 Mingbexi uni ḳolidin tutup, bir qətkə tartip:
— Manga məlum ḳilidioɣan nemə ixing bar? — dəp soridi.
20 U jawabən mundaḳ dedi:
— Yəhudiylar Pawlusning ixlirini təpsiliy təkxürəyli dəp səwəb kərsitip əzliridin ətə uni aliy kengəxmigə elip berixni tələp ḳilix üqün til biriktürüxti. ■ 21 Uloroɣa ḳayil bolmioɣayla, qünki ḳiriḳtin artuḳ adəm uni paylap turidu. Ular Pawlusni əltürmigüqə ḫeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, degən ḳaroɣix ḳəsimigə baoɣliniptu. Ular ḫazir əzlirining ularning tələpigə maḳul boluxlirini kütüp turidu.
22 Mingbexi uningoɣa:
— Bu ixni manga məlum ḳiloɣanliḳingni ḫeqkimgə tinma! — dəp tapilap, balini ḳayturdi.

Pawlusning waliy Felikskə tapxuruluxi

23 Mingbexi yüzbexidin ikkini qaḳirtip:
— Ikki yüz piyadə ləxkər, yətmix atliḳ ləxkər wə ikki yüz nəyziwaz ləxkərni bügün keqə saət toḳḳuzda Ḳəysəriyə xəḫirigə ḳarap yoloɣa qiḳixḳa ḫazirlanglar! □
24 Xuning bilən billə, Pawlusni waliy Feliksning yenioɣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaoɣlarni təyyarlanglar! — dəp buyrudi.□

■ **23:9** Ros. 25:25; 26:31. ■ **23:11** Ros. 18:9. ■ **23:12** Ros. 23:21,29,30. ■ **23:20** Ros. 23:12. □ **23:23** **«nəyziwaz ləxkər»** — bu səzning toluḳ mənisi naməlum. **«keqə saət toḳḳuzda»** — grek tilida «keqidiki üqiniqi saəttə». □ **23:24** **«Pawlusni waliy Feliksning yenioɣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaoɣlarni təyyarlanglar!»** — «ulaoɣlarni təyyarlanglar!» — bir ulaoɣ əməs. Mingbexi Pawlusni Yerusalemdin 100 kilometr yiraḳ boloɣan Ḳəysəriyəgə bihətər yətküzüxkə kapalətlik ḳilix üqün ḫazirlioɣan kəp ulaoɣlar, əlwəttə.

25 Mingbexi *Felikskə* mundaq bir hət yazdi: —
26 «Ḥərmətlik waliy Feliks janablirioŋa Klawdiyus Lisiyastin salam!
27 Uxbu adəmni Yəhudiylar tutuwaloŋan bolup, uni əltürməkqi boloŋanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum. □ ■ 28 Mən ularning bu kixi üstidin ḳiloŋan xikayitining nemə ikənlikini eniḳlimaḳqi bolup, uni Yəhudiylarning aliy kengəxmisigə elip bardim. 29 Əməliyəttə ularning uning üstidin ḳiloŋan xikayitining əzlirining Təwrat ḳanunioŋa dair dətalax məsililərgə munasiwətlik ikənlikini bayḳidim, biraḳ uningdin əlüm jazasi berixkə yaki zindanoŋa taxlaxḳa layiḳ birər xikayət ḳiloŋudək ixni tapalmidim. 30 Keyin, Yəhudiylarning uni əltürüwetix ḳəstidə yürüwatḳanliḳi ḥəḳḳidiki ahbarat manga məlum ḳilinoŋanda, dərḥal uni siligə yollattim wə xuning bilən billə, uningoŋa ərz ḳiloŋuqilarning əzlirining aldida xikayətlirini eytixini buyrudum. Həyr!».
31 Ləxkərlər əmdi buyruḳ boyiqə Pawlusni keqilәp Antipatris xəḥirigə yətküzdi. □ 32 Ətisi, atliḳ ləxkərlər Pawlusni elip mengixḳa ḳaldurulup, ḳaloŋan ləxkərlər *Yerusalemdiki* ḳəl'əgə ḳaytip kəldi. 33 Atliḳlar Ḳəysəriyəgə kirip, hətni waliyoŋa tapxurdi wə Pawlusnimu uning aldida ḥazir ḳildi. 34 Waliy hətni oḳuoŋandin keyin, Pawlusning ḳaysi əlkidin ikənlikini sorap, uning Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, □ 35 Uningoŋa:
— Üstüngdin ərz ḳiloŋuqilar kəlgəndə ixliringni toluḳ anglaymən, — dedi wə uni Ḥerod hanning ordisida nəzərbənd ḳilip ḳoyuxni buyrudi.□

24

Yəhudiylarning Pawlus üstidin xikayət ḳilixi

1 Bəx kündin keyin, bax kaḥin Ananiyas aḳsaḳallardin birnəqqəylən wə Tərtullus isimlik bir adwokat bilən Ḳəysəriyəgə qüxüp, Pawlus tooŋrisidiki rəsmiy xikayətlirini waliyoŋa sundi. ■ 2-3 Pawlus qaḳirtilip, Tərtullus uning üstidin xikayət ḳilip mundaḳ dedi:
— Ḥərmətlik Feliks janabliri! Biz əzlirining ḳol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz wə aldin kərərlikliri bilən həlḳimiz arisida dana islaḥatlar barliḳḳa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waḳit, ḥər jayda toluḳ minnətdarliḳ bilən bəḥriman boluwatimiz.□ 4 Biraḳ əz waḳitlirini kəp elip ḳoymasliḳim üqün, xəpḳətliri bilən səzimizni ḳisḳila anglaxlirini ətünüp soraymən.□ 5 Qünki biz

---

□ **23:27 «Yəhudiylar ... uni əltürməkqi boloŋanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum»** — mingbexi Lisiyas əməliyəttə Pawlusni tutḳandin keyinla uning Rim puḳrasi ikənlikini bilgənidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31 «Ləxkərlər ... Pawlusni keqilәp Antipatris xəḥirigə yətküzdi.»** — Antipatris Yerusalemdin 55 kilometr yiraḳ, Yerusalem bilən Ḳəysəriyəning otturisida. □ **23:34 «Waliy ... Pawlusning ḳaysi əlkidin ikənlikini sorap,...»** — waliyning «ḳaysi əlkə?» degən soali grek tilida «ḳaysi hil əlkə» deyilidu. Ikki hil əlkə bar idi: (1) imperator əzi biwasitə baxḳuridioŋan; (2) wasitilik baxḳuridioŋan. Pawlus ikkinqi hil əlkidin boloŋan bolsa, waliy əzi Pawlusning dəwasini biwasitə bir tərəp ḳilalaytti. □ **23:35 «... uning Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, uningoŋa: — Üstüngdin ərz ḳiloŋuqilar kəlgəndə ixliringni toluḳ anglaymən, — dedi...»** — Kilikiyə (ḥazirḳi ximaliy türkiyidə) Ḳanaan (Pələstin)din yiraḳ jay idi, u bəlkim Feliks baxḳuridioŋan jay bolmisa kerək. Kilikiyə xunqə yiraḳ boloŋaqḳa, Pawlusni xu yərgə yalap mangdurmay, bu ixni əzüm təkxürəy degən ḳararoŋa kəlgən boluxi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2. □ **24:2-3 «biz əzlirining ḳol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz»** — yaki «biz əzlirining ḳol astilirida uzundin buyan aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz». **«aldin kərərlikliri bilən həlḳimiz arisida dana islaḥatlar barliḳḳa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waḳit, ḥər jayda toluḳ minnətdarliḳ bilən bəḥriman boluwatimiz»** — bəzi rimliḳ tarihqilarning hatiriliri boyiqə, Feliks əməliyəttə aqkəz, rəḥimsiz wə ḳabiliyətsiz adəm idi. □ **24:4 «əz waḳitlirini kəp elip ḳoymasliḳim üqün...»** — yaki «əzlirini artuḳqə awarə ḳilmasliḳ üqün...».

xuni tonup yəttuқki, bu adəm balahor bolup, pütkül jaһandiki Yəһudiylar arisida majira-topilang pəyda қilixni küxkürtküqi, xundaқla «Nasarətliklər» dəp ataloɣan məzһəpning kattiwaxliridin biridur. 6-7 U bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi. Xunga, biz uni tutuwalduқ wə uni өz қanunimiz boyiqə sotlayttuқ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluқ bilən uni қollirimizdin tartiwaldi wə uningoɣa ərz қiloɣuqilarni өzlirining aldioɣa kelixkə buyruoɣanidi.□ ■ 8 Uni soraқ қilip kərsilə, bizning uningoɣa қiloɣan ərzlirimizning tooɣriliқini bilip yetidila!
9 Sorunda boloɣan Yəһudiylarmu uning eytқanlirioɣa қoxulup: Rast, rast, dəp xikayətni küqəytti.

Pawlusning өzini aқlixi

10 Waliy Pawluska səz қiloɣin dəp қol ixaritini қiloɣanda, u mundaқ dedi:
— Mən silining uzun yillardin beri bu həlқni sorap kəlgənliklirini bilgəqkə, hatirjəmlik bilən aldilirida өzüm tooɣramda jawab berimən. 11 Asanla bilələydiliki, mən Yerusalemoɣa ibadət қilixқa baroɣinimdin һaziroɣiqə pəқət on ikki künla өtti. 12 Ular mening ibadəthanida birər adəm bilən munaziriləxkinimni kərmigən, yaki sinagoglarda yaki xəһərdə ammini topilangoɣa қutratқanliқimnimu һeq kərmidi. ■ 13 Ular yənə һazir janabliroɣa mening üstümdin қiloɣan xikayətlirigə һeq ispatmu kəltürəlməydu.
14 Biraқ siligə xuni etirap қilimənki, mən ular «məzһəp» dəp atioɣan yol bilən mengip, Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu һəmmisigə ixinip, ata-bowilirimning Hudasioɣa ibadət қilimən. □ 15 Mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə һəm һəққaniylarning һəm һəққaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu.□
16 Xu səwəbtin, өzüm һəmixə Huda aldidimu, insanlar aldidimu pak wijdanliқ boluxқa intilimən. ■ 17 Mən *Yerusalemdin* ayriloɣili heli yillar boloɣan bolup, bu қetim u yərgə өz həlқimgə həyr-sədiқə yətküzüp bərgili wə Huda aldioɣa һədiyə sunoɣili baroɣanidim. ■ 18 Mən bu ixlarda boluwatattim, bəzilər meni tazilinix қaidisini ada қilip boloɣan qaoɣda ibadəthana һoylisida uqratti; lekin mən ətrapimoɣa adəm toplioɣinimmu yoқ, malimanqiliқ qiқaroɣinimmu yoқ. ■ 19 Əməliyəttə meni uqratқanlar bolsa Asiya өlkisidin kəlgən bəzi Yəһudiylar idi; ularning üstümdin xikayətliri bar bolsa, əsli ular өzliri kelip, silining aldilirida ərz қilixқa tooɣra kelətti. 20 Bolmisa, muxu sorundikilər aliy kengəxmə aldida turoɣinimda, meningdin қandaқ jinayət tapқanliқini eytip baқsun! 21 Pəқət mundaқ bir ix boloɣanidi: — Mən ularning aldida, «Bügünki kündə өlgənlərning қayta tirilixi tooɣruluқ silərning soriқinglaroɣa tartiloɣanmən!» dəp warқirioɣanidim.■
22 *Rəbning* yoli tooɣruluқ təpsiliy həwiri bar boloɣan Feliks soraқni tohtitip, ularoɣa:
— Mingbexi Lisiyas kəlgəndə dəwayinglar tooɣrisidiki һəkümni qiқirimən, — dedi.

□ **24:6-7 «u bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi....»** — bəzi kona kөqürmilərdə: «wə uni өz қanunimiz boyiqə sotlayttuқ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluқ bilən uni қollirimizdin tartiwaldi wə uningoɣa ərz қiloɣuqilarni өzlirining aldioɣa kelixkə buyruoɣanidi» degən səzlər muxu yərdə tepilmay, pəқət «u bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi» deyilidu. ■ **24:6-7** Ros. 21:28. ■ **24:12** Ros. 25:8; 28:17. □ **24:14 «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu һəmmisigə ixinip,...»** — «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmiliri»: Yəһudiy həlқi bəzidə Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən bəx kitabni «Təwrat» wə Təwrattiki baxқa қisimlarni «Zəbur wə pəyoɣəmbərlərning kitabliri» dəp ataydu. «Təbirlər» wə Təwrattiki «Kirix Səz»imiznimu kөrüng. □ **24:15 «mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə һəm һəққaniylarning һəm һəққaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu»** — oқurmənlərgə xu ayanki, Injilda «ümid» tiloɣa elinoɣanda müjməl bir tilək-arzu əməs, bəlki Hudaning wədlirigə asaslinip, muқim, puhta məlum bir ixni kütüxni bildüridu. ■ **24:16** Ros. 23:1. ■ **24:17** Ros. 11:29; Rim. 15:25. ■ **24:18** Ros. 21:27. ■ **24:21** Ros. 23:6; 28:20.

23 U yüzbexiɵa Pawlusni nəzərbənd astiɵa elip, əmma uningɵa bir’az kəngqilik ⱪilip, dost-buradərlirining ⱨərⱪaysisining uning ⱨajətliridin qiⱪixini tosmiɵin, dəp buyrudi.■

Pawlus waliy Feliks bilən Drusilaning aldida

24 Birnəqqə kündin keyin, waliy Feliks ayali Drusila bilən billə kəldi (Drusila Yəⱨudiy idi). U Pawlusni qaⱪirtip, uningdin Məsiⱨ Əysaɵa etiⱪad ⱪilix yoli tooɽruluⱪ anglidi. 25 Pawlus ⱨəⱪⱪaniy yaxax, əzini tutuwelix, ⱪiyamət künidiki soal-soraⱪ ⱪilinixlar tooɽrisida səzləwatⱪanda, Feliks wəⱨimigə qüxüp uningɵa:
— Ⱨazirqə ⱪaytip tursang bolidu. Keyin manga pəyt kəlgəndə, yənə qaⱪirtimən, — dedi.
26 U xuning bilən bir waⱪitta Pawlusning para berixini ümid ⱪilatti. Xuning üqün, uni imkanⱪədər pat-pat qaⱪirtip, uning bilən səzlixətti. 27 Lekin ikki yil toxⱪanda, Feliksning ornioɵa Porkiyus Festus waliy boldi. Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün Pawlusni solaⱪta ⱪaldurdi.□

25

Pawlusning waliy Festusning aldida soraⱪ ⱪilinixi

1 Festus *Yəⱨudiyə* əlkisigə kirip, üq kündin keyin Qəysəriyədin qiⱪip Yerusalemoɵa baroɵanidi.□ 2 Bax kaⱨinlar bilən Yəⱨudiylarning mətiwərliri uning aldida Pawlusning üstidin rəsmiy xikayət ⱪilip, uningdin iltipat sorap, adəm əwitip Pawlusni 3 Yerusalemoɵa elip kelixni ətündi. Məⱪsiti, ular yol üstidə bəktürmə təyyarlap Pawlusni əltürüx idi. 4 Festus buni anglap ularoɵa:
— Pawlus ⱨazir Qəysəriyədə solaⱪta turiwərsun. Mən yeⱪinda u yərgə ⱪaytip kətməkqimən. 5 Aranglardin ⱨoⱪuⱪdar boloɵanlar mən bilən billə qüxsun. Əgər uning birər əyibi bolsa, ular xu yərdə xikayət ⱪilsa bolidu, — dəp jawab bərdi.
6 Festus ularning iqidə səkkiz-on kündin artuⱪ turmay, Qəysəriyəgə ⱪaytip qüxti. Ətisi soraⱪ təhtigə olturup, Pawlusni elip kelixni buyrudi. 7 Pawlus kəlgəndə, Yerusalemdin qüxkən Yəⱨudiylar uning ətrapioɵa olixip, uningɵa nuroɵun eoɵir jinayətlər bilən ⱪarilap xikayətlərni ⱪildi. Biraⱪ bularning ⱨeqⱪaysisioɵa ispat kərsitip berəlmidi. 8 Pawlus əzini aⱪlap:
— Mən ⱨeqⱪaysi ixta Yəⱨudiylarning ⱪanunioɵa, ibadəthanisioɵa yaki *imperator* Qəysərgə ⱪarxi birər jinayətmu sadir ⱪilmidim, — dedi.■
9 Lekin, Festus Yəⱨudiylarning kənglini elixⱪa, ularoɵa iltipat kərsətməkqi bolup Pawlustin:
— Yerusalemoɵa berip, u yərdə mening aldimda bu xikayətlərgə asasən sotlinixⱪa razi bolamsən? — dəp soridi.
10 Lekin Pawlus jawab berip mundaⱪ dedi:
— Mən ⱨazir Qəysərning soraⱪ təhti aldida turimən. Meni soraⱪ ⱪilixⱪa tegixlik yər mana muxu. Əzlirigə eniⱪ məlum boloɵandək, mən Yəⱨudiylaroɵa ⱨeqⱪandaⱪ naⱨəⱪliⱪ ⱪilmidim. □ 11 Əgər jinayitim bolsa, xundaⱪla ölümgə layiⱪ birər ix ⱪiloɵan bolsam, mən əzümni ölümdin ⱪaqurmaymən. Biraⱪ ularning mening üstümdin

---

■ **24:23** Ros. 27:3; 28:16. □ **24:27 «Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün...»** — yaki «Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning ⱪollixioɵa erixix üqün...». □ **25:1 «Festus *Yəⱨudiyə* əlkisigə kirip...»** — yaki «Festus əlkining waliyliⱪioɵa kirip,...». ■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17. □ **25:10 «Mən ⱨazir Qəysərning soraⱪ təhti aldida turimən»** — imperator Qəysərning aldida əməs, bəlki uning soraⱪqi wəkili (Festus)ning aldida, əlwəttə.

ķiloɳan xikayətlirining asasi bolmisa, ḥeqkimning meni ularoɳa tapxurup berixkə ḥəkķi yoķ. Mən Ķəysərgə murajiət ķilimən!□ ■
12 Andin Festus məsliḥətqiliri bilən səzləxkəndin keyin, Pawluskə:
— Sən Ķəysərgə murajiət ķilding — uning aldioɳa əmdi barisən! — dedi.

Waliy Festusning Agrippa han IIdin Pawlus tooɳrisida nəsiḥət sorixi

13 Birnəqqə kündin keyin, Agrippa han bilən *singlisi* Bərniki Festuskə təbrik-salamoɳa Ķəysəriyəgə kəldi. 14 U yərdə uzun künlər turoɳandin keyin, Festus Pawlusning ixini hanoɳa məlum ķilip:
— Bu yərdə Feliks ķaldurup kətkən bir məḥbus bar. ■ 15 Mən Yerusalemoɳa baroɳinimda, Yəḥudiy bax kaḥinliri bilən akşakķalliri uning üstidin xikayət ķilip, məndin uni jazaoɳa məḥkum ķiliximni tələp ķilixti. 16 Mən ularoɳa, ərz ķilinoɳuqi ərz ķiloɳuqilar bilən yüzləxtürülüp, uningoɳa өzini akķlax pursiti berilmigüqə, uni jazaoɳa tapxurux rimliķlarning aditi əməstur, dəp eyttim. 17 Xunga ular mən bilən billə bu yərgə kəlgəndin keyin, mən wakįtni kəynigə sozmay, ətisila sorak təhtigə olturup u kixini əkilixni buyrudum. 18 Ərz ķiloɳuqilar orunliridin turoɳanda, ularning uning üstidin xikayət ķiloɳanliri mening oylioɳinimdək rəzil ixlar əməs idi, 19 Bəlki ularning өz ibadət tüzümi tooɳruluķ wə Əysa isimlik bir kixi ḥəkķidə məlum talax-tartix məsililiri bar ikən. U kixi өlgən bolup, Pawlus bolsa u tirildi dəydikən. 20 Bu məsililərni zadi ķandaķ eniķlaxni biləlməy, mən Pawlustin Yerusalemoɳa berip, u yərdə bu ixlar tooɳruluķ soraķķa tartilixķa razi bolux-bolmasliķini sorioɳanidim. 21 Pawlus solakta turup imperator janablirining soraķ ķararini qiķirixini murajiət ķiloɳandin keyin, mən uni Ķəysərning aldioɳa əwətküqə, solakta tutup turuxni buyrudum.
22 Agrippa Festuskə:
— Meningmu bu kixining səzlirini anglap bakķum bar, — dedi.
— Ətə anglaysiz, — dedi u.
23 Xuning bilən ətisi, Agrippa bilən Bərniki ḥəywət bilən ammiwiy yioɳin zalioɳa kirip kəldi, mingbexilar wə xəḥər kattiwaxlirimu ular bilən billə kirip kelixti. Festus əmr ķiliwidi, Pawlus elip kirildi.
24 Festus mundaķ dedi:
— Agrippa padixaḥ aliyliri wə muxu sorunoɳa yioɳiloɳan janablar! Bu kixini kərüwatisilər. Ḥəm Yerusalemda ḥəm bu yərdə pütün Yəḥudiy aḥalisi uning tooɳruluķ ərz ķilip manga murajiət ķilip, u tirik ķalduruxķa bolmaydu! — dəp qurķiraxķanidi. 25 Lekin mən uningdin өlüm jazasi berixkə tegixlik birər jinayət tapalmidim. Ḥazir bu kixi imperator janablirioɳa murajiət ķildi. Xuning bilən uni *Rimoɳa* əwətixni ķarar ķildim. ■ 26 Biraķ uning ḥəkķidə oɳojamoɳa məlum ķilip yazoɳudək ix yoķ. Xuning bilən əḥwalni rəsmiy təkxürüp birər yazoɳudək məlumatķa igə bolux məķsitidə uni ḥərbirlirining aldioɳa, bolupmu sili, Agrippa padixaḥ aliylirining aldioɳa elip kəldim. 27 Qünki məḥbusni sotķa əwətkəndə, uning üstidin ķilinoɳan xikayətlərni eniķ kərsətməslik manga nisbətən orunluķ əməstək bilinidu.

□ **25:11 «ularning mening üstümdin ķiloɳan xikayətlirining asasi bolmisa, ḥeqkimning meni ularoɳa tapxurup berixkə ḥəkķi yoķ. Mən Ķəysərgə murajiət ķilimən!»** — ḥərbir Rim puķrasi xikayət ķilinoɳanda sotning ķararioɳa narazi bolsa, yuķirioɳa (Ķəysərning өzigə) murajiət ķilix ḥoķuķi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14. ■ **25:14** Ros. 24:27. ■ **25:25** Ros. 23:9; 26:31.

26

Pawlusning Agrippa han aldida guwaḫliḳ berixi

1 Xuning bilən, Agrippa Pawluskа:
— Өzüngning gepingni ḳilixingoɳa ruhsət, — dedi.
Pawlus ḳolini sozup өzini aḳlaxkа baxlidi:
2-3 — I Agrippa han, bügün aldilirida Yəhudiylar mening üstümdin xikayət ḳiloɳan pütün ixlar tooɳruluḳ jawab berix pursitigə nesip boloɳanliḳim üqün, bolupmu өzlirining Yəhudiylarning adətliri wə ularning arisidiki talax-tartixliridin həwərliri boloɳanliḳi üqün өzümni bəhtlik ḫesablaymən! Xuning üqün degənlirimni səwrqanliḳ bilən anglap beḳixlirini ətünimən.
4 Mening dəsləpki waḳitlirimda, yəni kiqikimdin tartip өz elimdə, Yerusalemda yürüx-turuxumning ḳandaḳ ikənliki Yəhudiylarning ḫəmmisigə ayan. 5 Ular xu dəsləpki waḳtimdin beri meni tonuoɳaqkа (əgər halisaidi, xuningoɳa guwaḫliḳ berətti), mening ibadət tüzümidiki əng tələpqan məzḫəpning xərtliri boyiqə yaxap, yəni Pərisiy bolup өmrümni ətküzginimni bilidu. 6 Əmdi mən Huda ata-bowilirimizoɳa ḳiloɳan wədigə baoɳlioɳan ümidim tüpəylidin ḫazir sorak ḳiliniwatimən.■ 7 Xu *wədining* nesiwisigə yetixni bizning pütkül on ikki ḳəbilimiz keqə-kündüz tohtawsiz Hudaoɳa ibadət ḳilip ümid ḳilmaḳta. I aliyliri, Yəhudiylarning mening üstümdin ḳiloɳan xikayətliri dəl xu ümidkə baoɳliḳtur! 8 *Halayiḳ*, Huda өlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp ḳaraysilər?□
9 Dərwəḳə, өzümmu əslidə Nasarətlik Əysaning namioɳa ḳarxi nuroɳun ixlarni ḳilixim kerək dəp ḳayil idim ■ 10 wə Yerusalemda ənə xundaḳ ixlarni ḳiloɳanidim. Bax kaḫinlardin ḫoḳuḳ elip, өzüm Hudaning nuroɳun muḳəddəs bəndilirini zindanoɳa tutup bərgən, ular өlümgə ḫөküm ḳilinoɳandimu, ḫөkümgə awaz ḳoxḳanidim. □ 11 Mən ḫəmmə sinagoglarda kөp ḳetim ularni izdəp tepip jazalap, kupurluḳ gəp ḳilixkа zorlioɳanidim. Mən ularoɳa təlwilərqə өq bolup, ḫətta yaḳa yurttiki xəḫərlərgə berip, ularoɳa ziyankəxlik ḳiloɳanidim. □
12 Bu ixlarda bolup bax kaḫinlar bərgən toluḳ wəkillik ḫoḳuḳi bilən Dəməxḳ xəḫirigə ḳarap səpər ḳiliwatattim. 13 Qüx waḳtida yolda ketiwetip, asmandin qüxkən, ḳuyax nuridinmu küqlük bir nurning ətrapimni wə billə ketiwatḳanlarni yorutuwətkənlikini kөrdüm. 14 Ḫəmmimiz yərgə yiḳiloɳan bolup mən ibraniy tilida eytiloɳan: «Əy Saul, Saul! Manga nemixkа ziyankəxlik ḳilisən? Seni zihlaxloroɳa ḳarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!» degən bir awazni anglidim.□
15 Mən: — «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, Rəb manga: «Mən sən ziyankəxlik ḳiliwatḳan Əysadurmən! 16 Əmdi ornungdin tur; qünki Mən seni sən kөrgən ixloroɳa ḫəmdə Өzüm sanga ayan ḳilinoɳinimda kөridioɳan ixloroɳa həziniqi oɳojidar

---

■ **26:6** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **26:8 «Halayiḳ, Huda өlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp ḳaraysilər?»** — demisəkmu, Pawlus kөzdə tutḳan ümid (7-ayətni kөrüng) Hudaning wədisi bilən, Məsiḫ arḳiliḳ mənggülük ḫayatḳa tirilixtin ibarət idi. ■ **26:9** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **26:10 «ular өlümgə ḫөküm ḳilinoɳandimu, ḫөkümgə awaz ḳoxḳanidim»** — «awaz ḳoxḳanidim» grek tilida «mən ularoɳa ḳara tax taxlidim». Yəhudiylar arisida kona zamanlarda «awaz berix» aḳ yaki ḳara bir taxni taxlax bilən bildürülətti. □ **26:11 «mən ... ularni ... kupurluḳ gəp ḳilixkа zorlioɳanidim»** — «kupurluḳ gəp ḳilix» muxu yərdə mənisi bəlkim Məsiḫgə kupurluḳ səz ḳilip, etiḳadtin waz keqixni kərsitixi mumkin. □ **26:14 «Seni zihlaxloroɳa ḳarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!»** — Rəb Saulni jaḫil exəkkə ohxitidu. Exəkni igisi zihlioɳanda mangmay ḳiyiḳ atsa tehimu azab tartidu, əlwəttə. Saulning wijdani xuningoɳa ohxax Rəbning bəndilirigə yamanliḳ ḳiloɳanliḳi tüpəylidin sanjiloɳan bolsa kerək.

wə guwahlik bərgüqi boluxqa tikləx üqün, sanga ayan boldum. □ 17-18 Mən seni əz həlkingning ham əllərning kolidin kutkuzimən — qünki mən seni yat əlliklərning kəzlirini eqip, ularning karangoluktin yoruklukka, Xəytanning ilkidin Hudaoqa baoqlinixka buruluxi üqün ularning arisioqa əwətimən. Xuning bilən ular gunahlirining kəqürümigə, xundakla Manga etikad kilix arkilik pak-mukəddəs kilinoqanlarning arisida miraska muyəssər bolidu» — dedi.■
19 Xunga, i Agrippa aliyliri, mən ərxtin kəlgən bu oqayibanə kərünüxkə itaətsizlik kilmidim. 20 Bəlki aldi bilən Dəməxk həlkigə, andin Yerusalem xəhiridikilərgə, pütün Yəhudiyə əlkisidikilərgə hamdə yat əlliklərgimu, «Towa kilip, Hudaoqa baoqlininglar, xundakla towa kilixka uyoqun əməllərni kərsitinglar» dəp jakarlap həwər yətküzüp kəldim. ■ 21 Bu ixlar tüpəylidin Yəhudiylar meni ibadəthana hoylisida tutup, muxtlap əltürüwətməkqi boluxti. ■ 22 Lekin bügüngiqə Hudaning yardəm-məditigə muyəssər bolup mən qing turuwatimən, təwəndikilər bolsun yukiridikilər bolsun həmməyləngə guwahlik berip kəldim. Guwahlikim dəl pəyoqəmbərlər ham Musa əzi bexarət kilip eytkanliridin baxka nərsə əməs — 23 demək, Məsih jəzmən azab-okubət qekip, tunji bolup əlümdin tirilgüqi bolup *Yəhudiy* həlkigə ham pütkül əllərgimu yorukluk jakarlaydu.■
24 Pawlus bu ixlarni eytip əzini xundak aklax jawabini bərgəndə, Festus yukiri awaz bilən uningoqa:
— Pawlus, sarang bolupsən! Bilimingning kəpliki əklingni azduruptu! — dedi.
25 Lekin Pawlus: — Sarang əməsmən, i Festus janabliri, mən bəlki həkikətkə uyoqun ham salmiki bar səzlərni jar kilimən. 26 Qünki *Agrippa* aliylirining bu ixlardin həwiri bar. Mən uningoqa yürəklik bilən oquk səzləwatimən, qünki bu ixlarning heqkaysisining uningdin yoxurun əməslikigə ixinimən. Qünki bu ix bulung-puqkaklarda kilinoqan əməs!□
27 — Əy Agrippa aliyliri, əzliri pəyoqəmbərlərning eytkanlirioqa ixinəmdila? Mən ixinidioqanliklirini bilimən! — dedi.
28 Agrippa Pawluska:
— Sən meni muxunqilik kiskioqina wakitta hristian boluxka kayil kilmakqimusən? — dedi.□
29 Pawlus:
— Məyli kiska wakit iqidə yaki uzun wakitta bolsun, pəkət əzlirining əməs, bəlki bügün səzümni angliouqilarning hammisi manga ohxax boloqay (pəkət məndiki zənjirlər silərdə bolmisun!) dəp Hudadin tiləymən, — dedi.□ ■
30 Xuning bilən *Agrippa* han, xundakla waliy, Bərniki wə ular bilən billə olturoqanlar orunliridin turup, 31 *zaldin* qikip, bir-birigə:
— Bu kixining əlümgə yaki türmigə solaxka tegixlik heqbir jinayiti yok ikən! — deyixti.■
32 Agrippa Festuska:
— Bu adəm Kəysərgə murajiət kilmioqan bolsa, koyup berilsə bolidikəntuk! — dedi.

□ **26:16 «Əzüm sanga ayan kilinoqinimda kəridioqan ixlaroqa həziniqi oqojidar wə guwahlik bərgüqi boluxka tikləx üqün, sanga ayan boldum»** — «həziniqi oqojidar» nemini kərsitidu? Demək, Saul Məsih uningoqa tapxuroqan wə tapxuridioqan wəhiylərni wə kalam-sozni saklaxka məs'ul boloqan «həziniqi» yaki «amanətqi» bolidu wə kəlgüsidə bu həkikətlərni barlik jamaətlərgə yətküzüx hizmitidə bolidu. ■ **26:17-18** Yəx. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21. ■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yəx. 60:1-3, 19, 20 □ **26:26 «Qünki bu ix bulung-puqkaklarda kilinoqan əməs!»** — «bu ix» — Məsihning tartkan azab-okubətiri, əlümi wə tirilixi, demək. □ **26:28 «Sən meni muxunqilik kiskioqina wakitta hristian boluxka kayil kilmakqimusən?»** — «hristian» tooqruluk 11:26diki izahatni kərüng. □ **26:29 «məyli kiska wakit iqidə yaki uzun wakitta bolsun ... bügün səzümni angliouqilarning hammisi manga ohxax boloqay...»** — Pawlusning ularni nijatlikka erixsun dəp əzining kerək bolsa uzun wakitkiqə səzligənlikigə razi boloqanlikini kərsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7. ■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25.

27

Pawlus wə ḫəmraḫlirining Rim xəḫirigə ḳiloɳan dengiz səpiri

1 Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz ḳarar ḳilinoɳandin keyin, əməldarlar
Pawlus bilən baxḳa birnəqqə məḫbusni «Awoɳustus ḳismi»diki Yuliyus isimlik
bir yüzbexioɳa tapxurdi.□ 2 Biz Adramittiumning bir kemisigə qiḳtuḳ. Kemə
Asiya əlkisining dengiz boyliridiki xəḫərlərgə baratti. Tesalonika xəḫiridin boloɳan
Makedoniyəlik, Aristarhus isimlik bir kixi biz bilən ḫəmsəpər boldi. 3 Ətisi biz
Zidon xəḫirigə yetip kəlduḳ. Yuliyus Pawluskə kəngqilik ḳilip, xu yərdiki dost-
buradərlirining yenioɳa berip ularning oɳəmhorliḳini ḳobul ḳilixioɳa ruhsət ḳildi.■
4 Biz u yərdin yənə dengizoɳa qiḳtuḳ. Xamallar ḳerixḳandək ḳarxi təripimizdin
qiḳḳanliḳi üqün, Siprus arilining xamaloɳa dalda təripi bilən mangduḳ. 5 Kilikiyə
wə Pamfiliyə əlkilirining udulidiki dengizdin ətüp, Likiyə əlkisidiki Mira xəḫirigə
kəlduḳ. 6 Xu yərdə yüzbexi Iskəndəriyə xəḫiridiki Italiyəgə baridioɳan baxḳa bir
kemini tepip, bizni uningoɳa qiḳirip ḳoydi.

7 Dengizda kəp künlər naḫayiti asta mengip, təsliktə Kinidos xəḫirining udulioɳa
kəlduḳ. Xamal mingix yəniliximizni tosuoɳaqḳa, Kret arilining xamaldin dalda təripi
bilən mengip, Salmoniy *yerim arili*din ətüp,□ 8 dengizda təsliktə ilgiriləp ḳiroɳaḳni
boylap, Laseya xəḫirigə yeḳin boloɳan «Güzəl aramgaḫ» dəp atilidioɳan bir yərgə
kəlduḳ.

9 Səpər bilən heli waḳitlar ətüp, roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa, dengizda səpər
ḳilix hətərlik idi. Xunga Pawlus kəpqilikkə nəsiḫət ḳilip:□

10 — Buradərlər, bu səpərning balayi'apət wə eoɳir ziyan bilən tügəydioɳanliḳini
kərüwatimən; mal wə kemidin məḫrum bolupla ḳalmay, səpər əz jenimizoɳimu
zamin bolidu! — dəp agaḫlandurdi.

11 Biraḳ yüzbexi bolsa Pawlusning səzigə ixənməy, kemə baxliḳi bilən kemə igisining
səzigə ixəndi. 12 Uning üstigə, bu portmu ḳixlaxḳa muwapiḳ jay bolmioɳaqḳa,
kəpqilik yənə dengizoɳa qiḳip, mumkinḳədər Feniks xəḫirigə yetip berip, xu yərdə
ḳixlaxni ḳuwwətlidi. Feniks bolsa Kret arilidiki bir dengiz porti bolup, bir təripi
oɳərbiy jənubḳa wə bir təripi oɳərbiy ximaloɳa ḳaraytti.□

□ **27:1 «Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz...» —** «biz» degən səzgə ḳarioɳanda Luḳa ḳaytidin Pawluskə ḫəmraḫ boloɳanidi. «Italiyəgə» — Rim xəḫiri Italiyəning paytəhti idi. **«Awoɳustus ḳismi» —** yaki «xaḫanə ḳoxun». «Awoɳustus» bolsa birinqi Rim imperatori idi. «Ḳisim» yaki «ḳoxun» muxu yərdə 600 ləxkərlik birlikni kərsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16. □ **27:7 «Xamal mingix yəniliximizni tosuoɳaqḳa, Kret arilining Xamaldin dalda təripi bilən mengip, Salmoniy yerim arilidin ətüp... » —** əslidə ular məoɳrip tərəpkə mangmaḳqi, ḫazir jənubḳa ḳarap mangidu. «Rosul Pawlusning səpərliri» degən həritini kərüng. □ **27:9 «roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa,...» —** Yəhudiylarning «roza küni» adəttə toḳḳuzinqi ayda bolidu, ḫazir küz pəsli bolsa kerək. Oninqi aydin keyin boran kəp boloɳanliḳtin «Ottura dengiz»da səpər ḳilix hətərlik idi. □ **27:12 «roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa, kəpqilik yənə dengizoɳa qiḳip, mumkinḳədər Feniks xəḫirigə yetip berip, xu yərdə ḳixlaxni ḳuwwətlidi...» —** Feniks porti ḳixliḳ (adəttə xərḳiy jənub wə xərḳiy ximaldin qiḳḳan) xamallaroɳa dalda boloɳaqḳa, ḳixlax üqün yahxi jay idi.

Rosul Pawlusning Rim xəḥirigə mangoɣan səpiri

Dengizdiki boran-qapqun

13 Jənubtin məyin xamal qiqiwatatti, kəpqilik nixanimizoɣa yetidioɣan bolduq dəp,
lənggərni eliwetip, kemini Kret arilining qiroɣiqini boylap ḥəydəp mangdi. 14 Lekin
uzun ətməy, araldin qattiq «xərqiy ximaldin kəlgüqi» dəp atilidioɣan əxəddiy
qara boran qiqip kətti. 15 Kemə buranning qamalliqida qaloɣaqqa, uni xamaloɣa
yüzləndürəlməy, boranning məyliqə mengixioɣa qoyup bərduq. 16-17 Klawda degən
kiqik bir aralning xamaloɣa dalda təripigə ətüwelip, qolwaqni kemigə qiqiriwelip,
aranla uni saqlap qalaliduq. Andin kemiqilər kemini aroɣamqilar bilən sirtidin
orap baoɣliwaldi. Kemining Sirtis dəp ataloɣan dengiz astidiki tax-qum dəwilirigə
qeqilip petip kelixidin qorqup, tormuz lənggərlirini qüxürüp, kemini xamalning
ḥəydixigə qoyup bərdi. □ 18 Boran üstimizgə xiddətlik soqqaqqa, ətisi malni

□ **27:16-17 «Klawda degən kiqik bir aralning xamaloɣa dalda təripigə ətüwelip, qolwaqni kemigə qiqiriwelip, aranla uni saqlap qalaliduq» —** adəttə qolwaq kemining kəynidin səritilip mengilatti. **«Andin kemiqilər kemini aroɣamqilar bilən sirtidin orap baoɣliwaldi»** — bu aroɣamqilar kemining parqilinip ketixining aldini elixi üqün kemini qing tutup turatti. **«Sirtis dəp ataloɣan dengiz astidiki tax-qum dəwiliri»** — «Sirtis» degən ḥazirqi Liwiyədiki ikki dengiz qoltuqining ismidur. Xu qoltuqlarda kəp teyiz jaylar wə dengiz astida daim kəqmə qum dəwiliri boloɣaqqa, kemilər üqün bək hətərlik jaydur. **«kemining ... tormuz lənggərliri»** — bolsa yenikrək lənggər bolup, dengiz tegigə tirilip kemining aldioɣa mengixini astilitatti. Baxqa birhil tərjimisi «yəlkənlərni qüxürüp»; əmma bizningqə xundaq əxəddiy buranda yəlkənlər alliqaqan qüxürülgən bolatti.

dengizoŋa taxlaxķa baxlidi. □ 19 Üqinqi künidə ular өz ķolliri bilən kemidiki ķoral-jabduķlirini dengizoŋa taxliwətti. 20 Kөp künlərgiqə ya kün ya yultuzlar kөrünməy, boran-qapķun yənila xiddətlik üstimizgə tohtimay soķuwərgəqkə, ahirda ķutulup ķelix ümidimizmu yoķķa qiķķanidi.
21 Kemidikilər birnərsə yemiginigə kөp künlər boloŋandin keyin, Pawlus ularning arisida turup:
— Buradərlər, silər baldurla mening gepimgə ķulaķ selip Krettin dengizoŋa qiķmasliķinglar kerək idi. Xundaķ ķiloŋan bolsanglar bu balayi'apət wə ziyan-zəhmətlərgə uqrimioŋan bolattinglar. 22 Lekin əmdi silərni oŋəyrətlik boluxķa dəwət ķilimən. Qünki aranglarda ķeqķaysinglar jenidin ayriloŋini yoķ, pəķət kemidinla məķrum ķalisilər. 23 Qünki mən təwə boloŋan wə ibadət-hizmitini ķilip kəlgən Hudaning bir pərixtisi tünügün keqə yenimoŋa kelip 24 manga: «Pawlus, ķorķma! Sən Kəysərning aldioŋa berip turuxung kerək; wə mana, Huda xapaət ķilip sən bilən billə səpər ķiloŋanlarning ķəmmisining jenini tiligininġni sanga ijabət ķildi!» dedi. 25 Xuning üqün əy əpəndilər, oŋəyrətlik bolunglar; qünki Hudaoŋa ixinimənki, manga ķandaķ eytiloŋan bolsa xundaķ əməlgə axurulidu. 26 Biraķ biz məlum aralning ķiroŋiķioŋa urulup ketiximiz mukərrər bolidu.
27 Səpirimizning on tətinqi küni keqisi, kemə Adriatik dengizida ləyləp yürüwatķan bolup, tün nispidə, kemiqilər ķurukķlukķa yeķinlap ķeliptuķ, dəp oylidi. 28 Ular qongķurluķni өlqəx aroŋamqisini dengizoŋa qüxürüp, suning qongķurluķini өlqəp kөrgənidi, yigirmə oŋulaq qiķti. Səl aldioŋa mengip yənə өlqiwidi, on bəx oŋulaq qiķti. 29 Ular kemining hada taxlaroŋa urulup ketixidin ķorķup, kemining kəynidin tөt lənggərni taxliwetip, tang etixni təlmürüp kütüp turdi. □ 30 Lekin kemiqilər kemidin ķaqmaķqi bolup kemining bexidinmu lənggərni elip taxliwetəyli dəp baķanə kөrsitip, ķolwaķni dengizoŋa qüxürdi. 31 Pawlus yüzbexi wə ləxkərlərgə:
— Bu *kemiqilər* kemidə ķalmisa, silər ķutulalmaysilər! — dedi.
32 Buning bilən ləxkərlər kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni ləylitip ķoydi. □ 33 Tang atay degəndə, Pawlus ķəmməylənni bir'az oŋizaliniwelixķa dəwət ķildi. U:
— Silərning dəkkə-dükkə iqidə ķeqnemə yeməy turoŋininglaroŋa on tөt kün boldi. 34 Əmdi bir'az oŋizalinixinglarni өtünimən. Qünki ķayat ķelixinglar üqün muxundaķ ķilixķa tooŋra kelidu; qünki ķeqķaysinglarning bexidiki bir tal moymu ziyanoŋa uqrimaydu! — dedi.■
35 Bu səzni ķilip bolup, u ķolioŋa bir parqə nanni elip, kөpqilikning aldida Hudaoŋa təxəkkür eytip oxtup yedi. ■ 36 Xuning bilən ķəmməylən oŋəyrətlinip oŋizalinixķa baxlidi 37 (kemidə biz jəmiy ikki yüz yətmix altə kixi iduķ). 38 Ķəmməylən ķorsaķlirini toķlioŋandin keyin, kemini yeniklitix üqün, kemidiki buoŋdaylarnimu dengizoŋa taxliwətti.

Kemining oŋərķ boluxi

39 Tang atķanda, kemiqilər ķurukķlukning nə ikənlikini tonumidi. Lekin uningdiki bir ķumluķ ķoltukni bayķap, kemini bir amal ķilip xu yərdə uruldurup ķurukķlukķa qiķarmaķqi boldi. 40 Ular aldi bilən lənggərlərni boxiwetip, ularni dengizoŋa taxliwətti. Xuning bilən bir waķitta, kemining ikki yənilix paliķining baoŋlirini

□ **27:18 «... ətisi malni dengizoŋa taxlaxķa baxlidi»** — malni taxlaxning məķsiti kemining parqilinix mumkinqilikini azaytix üqün uni yeniklitixtin ibarət. □ **27:29 «ular ... kemining kəynidin tөt lənggərni taxliwetip,..»** — bu tөt lənggərni (dengizoŋa) taxlaxning məķsiti kemini tohtitix, əlwəttə. □ **27:32 «kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni ləylitip ķoydi»** — yaki «kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni dengizoŋa taxliwətti». ■ **27:34** Mat. 10:30. ■ **27:35** 1Sam. 9:13; Yh. 6:11; 1Tim. 4:3.

boxitip, ularni qüxürüwətti. Andin kemining bexidiki yəlkənni xamaloɣa qikirip, kemini ķumlukning ķiroɣikioɣa ķaritip mangdurdi. □ 41 Əmdi ikki eķim bir-birigə uqraxķan yərgə kirip ķelip, ular kemini ķirakķa soķturuwaldi; kemining bexi dengiz tegigə urulup petip, midirlimay ķaldi, lekin kemining arķa təripi dolķunlarning zərbisi bilən quwulup ketixkə baxlidi.□ ■
42 Ləxkərlər məhbuslarning suoɣa səkrəp ķeqip ketixining aldini elix üqün, ħəmmisini əltürüwətməkqi boldi. □ 43 Lekin yüzbexi Pawlusni ķutķuzuxni halioɣan bolup, ləxkərlərning bundaķ ķilixioɣa yol ķoymidi. U aldi bilən su üzüxni bilidioɣanlarning suoɣa qüxüp ķiroɣakķa qikixini, 44 ķaloɣanlarning bəzilirini tahtaylaroɣa, bəzilirini kemining quwulup kətkən parqilirioɣa esilip, ķiroɣakķa qikixini buyrudi. Xundaķ boldiki, ħəmməylən ķutulup saķ-salamət ķurukķukķa qikti.

28

Malta arilida

1 Biz ķutulup saķ-salamət ķiroɣakķa qikķandin keyin, u aralning Malta dəp atilidioɣanlikini bilduķ. 2 Yərlik həlķ bizgə intayin meħribanlik bilən muamilə ķildi; qünki u qaoɣda yamoɣur yeoɣip, ħawa sooɣuķ boloɣaqķa, ular gülhan yeķip bizni kütüwaldi.□ 3 Pawlus bir baoɣlam otun terip kelip otķa taxliwidi, issiķtin etilip qikķan bir zəħərlik yilan uning ķolini qixliginiqə qaplixiwaldi. 4 Xu yərliklər Pawlusning ķolioɣa yepixip turoɣan yilanni kərüp, bir-birigə:
— Bu adəm qoķum bir ķatil ikən! Dengizdin ķutulup qikķan bolsimu, «Adillik» uning tirik ķelixioɣa yol ķoymidi, — deyixti.□
5 Lekin Pawlus yilanni otning iqigə silkip atti, əzi bolsa ħeqķandaķ zəhim yemidi.■
6 Həlķ uningoɣa bədini ixxip ketidu yaki u tuyuķsiz yiķilip əlidu dəp ķarap turatti. Lekin uzun waķit ķarap turup, uningda ħeqķandaķ binormal ħalətning bolmioɣanlikini kərüp, oylioɣinidin yenip:
— Bu bir ilaħ bolsa kerək! — deyixti.■
7 U yərning ətrapidiki yurtta, aral baxliķi (Publiyus dəp ataloɣan)ning birnəqqə yər-etizliri bar idi. U bizni əyigə baxlap, üq kün ķizoɣin meħman ķilip kütti. 8 U qaoɣda xundaķ boldiki, Publiyusning atisining ķizitmisi ərləp, toloɣaķ bolup yetip ķaloɣanikən. Pawlus uning yenioɣa kirip, dua ķilip üstigə ķolini təgküzüp, uni saķaytip ķoydi. 9 Xuningdin keyin araldiki ķaloɣan kesəllərning ħəmmisi uning aldioɣa kelip, saķaytildi. 10 Ular bizning ħərmitimizgə nuroɣun sowoɣatlarni beoɣixlioɣan bolup, ahirda bu yərdin yənə yoloɣa qikķan waķtimizda, bizni yoloɣa lazimlik nərsə-kerəklər bilən təminlidi.

□ **27:40 «kemining ikki yənilix palikining baoɣlirini boxitip, ularni qüxürüwətti» —** dengiz xundaķ küqlük dolķunlioɣanda, bu palaķlarni dengizoɣa qüxürüxning paydisi bolmaytti. Xunga ular dəhli bolmisun üqün palakni bir-birigə qetip kemigə dengizdin kətürüprak baoɣlap ķoyoɣanidi. Uni əng ahirķi ķetim ixlitixkə bolatti, əgər ķattiķ dolķunda buzulup kətsə amal yoķ bolatti. □ **27:41 «Əmdi ikki eķim bir-birigə uqraxķan yərgə kirip ķelip, ular kemini ķirakķa soķturuwaldi» —** baxķa birhil tərjimisi: «Kemə ķiroɣakķa yətküqə dengiz astidiki ķum dəwisigə urulup petip ķaldi». ■ **27:41** 2Kor. 11:25. □ **27:42 «Ləxkərlər məhbuslarning suoɣa səkrəp ķeqip ketixining aldini elix üqün, ħəmmisini əltürüwətməkqi boldi» —** rimlik əskərlər məhbuslarni ķaqurup ķoysa əzliri ölüm jazasioɣa məhķum bolatti. □ **28:2 «yərlik həlķ bizgə intayin meħribanlik bilən muamilə ķildi» —** «yərlik həlķ» degən ibarə grek tilida «saķallikķlar» deyilidu. Bu səz ularning yat tilliķ (demək, ibraniy, grek yaki latin tilliķ əməs) ikənlikini kərsitidu. □ **28:4 «Dengizdin ķutulup qikķan bolsimu, «Adillik» uning tirik ķelixioɣa yol ķoymidi» —** «Adillik» degən ular qoķunidioɣan butlardin biri boloɣan ayal ilaħ bolsa kerək. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luķa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11.

Maltadin Rim xəḫirigə berix

11 Malta arilida Iskəndəriyədin kəlgən, bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḫlirining
nəḳixliri oyuloɣan bir kemə ḳixlioɣanidi. Aralda üq ay turoɣandin keyin, bu kemə
bilən yoloɣa qiḳtuḳ. □ 12 Sirakoza xəḫirigə kelip, u yərdə üq kün turduḳ. 13 Andin
aylinip mengip, *Italiyədiki* Regiyum xəḫirigə kəlduḳ. Ətisi xamal yənilixi əzgirip
jənubtin qiḳixi bilən, ikkinqi küni Puteoli xəḫirigə yetip kəlduḳ. 14 U yərdə birnəqqə
ḳerindaxlarni taptuḳ, ularning ətünüxliri bilən biz ularda bir ḫəptə turduḳ. Xundaḳ
ḳilip biz Rim xəḫirigə yetip kəlduḳ. 15 Keliwatḳanliḳimizdin həwər tapḳan xu
yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḫərdin qiḳip ḫətta «Apiyus baziri»oɣiqə,
bəziliri «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi. Pawlus ularni kərgəndə, Hudaoɣa rəḫmət eytip,
oɣəyrətləndi.□

Pawlus Rim xəḫiridə

16 Rim xəḫirigə kirginimizdə, yüzbexi məḫbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi;
lekin Pawlusning birla kəzətküqi ləxkər bilən bir əydə ayrim turuxioɣa ruhsət
ḳilindi. □ ■ 17 Üq kündin keyin, u u yərdiki Yəḫudiylarning kattiwaxlirini əzi bilən
kərüxüxkə qaḳirdi. Ular jəm boloɣanda, u mundaḳ dedi:
— Ḳerindaxlar! Mən həlḳimizgə yaki ata-bowilirimizdin ḳaldurulоɣan ərp-adətlərgə
ḳarxi ḫeqḳandaḳ ix ḳilmioɣan bolsammu, Yerusalemda turoɣinimda tutḳun ḳilinip
rimliḳlarning ḳolioɣa tapxuruldum. ■ 18 Rimliḳlar meni soraḳḳa tartip, məndə
ölüm jazasioɣa məḫkum ḳiloɣudək birər jinayət bolmioɣaqḳa, meni ḳoyuwətməkqi
boldi. 19 Lekin Yəḫudiylar buningoɣa ḳarxiliḳ bildürgəqkə, Ḳəysərgə murajiət ḳilixḳa
məjbur boldum. Bularni deginim bilən, bu mening əz həlḳim üstidin xikayitim bar
degənlikim əməs. 20 Xu səwəbtin mən silər bilən yüz kərüxüx wə bu ḫəḳtə silərgə
eytix üqün silərni bu yərgə qaḳirdim. Qünki bu zənjir bilən baoɣlinixning səwəbi
dəl Israilning kütkən ümididur.■
21 Ular Pawluskə:
— Biz bolsaḳ Yəḫudiyədin sən tooɣruluḳ hət almiduḳ, yaki u yərdin kəlgən
ḳerindaxlarning ḫeqḳaysisimu sən tooɣruluḳ birər yaman həwər əkəlmidi yaki
yaman gepingni ḳilmidi. 22 Lekin sening pikirliringni angliɣumiz bar. Qünki ḫəmmə
yərdə kixilərning *sən təwə boloɣan* bu məzḫəpkə ḳarxi səzləwatḳanliḳidin həwirimiz
bar! — deyixti.
23 Xuning bilən ular Pawlus bilən kərüxüxkə bir künni bekitti. U küni nuroɣun kixilər
uning turaloɣusioɣa kəlgənidi; u tang atḳandin kəqkiqə ularoɣa *səz-kalamni* xərḫləp,
Hudaning padixaḫliḳi ḫəḳḳidə toluḳ guwaḫliḳ berip, Təwrat ḫəm pəyoɣəmbərlərning
yazmiliridin nəḳil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluḳ ḳayil ḳilixḳa küqidi. □ ■ 24 Uning
səzlirigə bəzilər ixəndürüldi, bəzilər ixinixni rət ḳildi. ■ 25 Ular Pawlusning mundaḳ
bir səzni ḳilixi bilən əzara kelixəlməy ḳaytip kətti. U mundaḳ dedi:

□ **28:11 «bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḫlirining nəḳixliri oyuloɣan bir kemə»** — «Samawiy Ḳoxkezək» bolsa rimliḳlarning qoḳunoɣan ilaḫliri «Kastor bilən Polluks» (grek tilida «Dioskuri») idi. Dengizqilar ularni dengiz səpərlirini onguxluḳ ḳilidu, dəp ḳaraytti. □ **28:15 «xu yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḫərdin qiḳip ḫətta «Apiyus baziri»oɣiqə, bəziliri «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi»** — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilometr, «Üq Saray» 55 kilometr yiraḳ idi. □ **28:16 yüzbexi məḫbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8. ■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21. □ **28:23 «u tang atḳandin kəqkiqə ularoɣa səz-kalamni xərḫləp, Hudaning padixaḫliḳi ḫəḳḳidə toluḳ guwaḫliḳ berip, Təwrat ḫəm pəyoɣəmbərlərning yazmiliridin nəḳil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluḳ ḳayil ḳilixḳa küqidi»** — «Təwrat ḫəm pəyoɣəmbərlərning yazmiliri» tooɣruluḳ 24:14 wə uningdiki izaḫatni kərüng. Muxu yərdə «Təwrat» grek tilida «Musaning (Təwrat) ḳanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4.

— Muqəddəs Roh Yəxaya pəyoɣəmbər arqilиq ata-bowilirimizoɣa munu səzni dəl jayida eytqan:
26 — «Baroɣin; muxu həlqqə mundaq dəp eytqin: —
«Silər anglaxni anglaysilər, biraq qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraq bilip yətməysilər. ■
27 Qünki muxu həlqning yürikini may qaplap kətkən,
Ular anglioɣanda qulaqlirini eoɣir qiliwaloɣan,
Ular kəzlirini yumuwaloɣan;
Undaq bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp,
Qulиqi bilən anglap,
Köngli bilən qüxinip,
Өz yolidin yanduruluxi bilən,
Mən ularni saqaytqan bolattim»».□ ■
28-29 Xunga bilixinglar kerəkki, Hudaning bu nijatliqi yat əlliklərgə əwətiliwatidu. Ular bolsa uningoɣa qulaq salmay qalmaydu! — dedi. U bu səzlərni eytqanda Yəhudiylar өz-ara qattiq talax-tartix qilixip kətti.□
30 *Pawlus* өzi ijarigə aloɣan өydə toluq ikki yil turdi wə bu yərdə uning bilən kərüxüxkə kəlgən həmmə kixilərni qobul qilip, 31 tolimu yürəklik bilən həm həq tosaloɣuoɣa uqrimay, Hudaning padixahliqini jar qilip, Rəb Əysa Məsiһkə dair həqiqətlərni yətküzüp təlim bərdi.

■ **28:26** Yəx. 6:9; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yh. 12:40; Rim. 11:8. □ **28:27 «Qünki muxu həlqning yürikini may qaplap kətkən, ... undaq bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp, qulиqi bilən anglap, köngli bilən qüxinip, өz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saqaytqan bolattim» —** «Yəx.» 6:9-10din nəqil kəltürülgən. ■ **28:27** Yəx. 6:9,10. □ **28:28-29 «U bu səzlərni eytqanda Yəhudiylar өz-ara qattiq talax-tartix qilixip kətti» —** muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu.

Rimlikłarоła

Rosul Pawlus Rim xəhərdiki jamaətkə yazоłan məktup

1 Rosullukkа tallap qakirilołan, Hudaning hux həwirini jakarlaxkа ayrip təyinləngən,
Məsih Əysaning kuli bolołan mənki Pawlustin salam! ■
2 Huda bu hux həwərning kelixini heli burunla pəyоłəmbərliri arkilik mukəddəs
yazmilarda wədə kilołanidi. ■ 3-4 Bu hux həwər Өz Ooli, yəni Rəbbimiz Əysa Məsih
tooрisididur; jismaniy jəhəttin U Dawutning nəslidin tuoulоłan; birdinbir pak-
mukəddəs Roh təripidin ölümdin tirildürülüx arkilik «küq-kudrət Igisi Hudaning
Ooli» dəp kərsitilip bekitilgən;□ ■ 5 U arkilik, xundakla Uning nami üqün barlik
əllər arisida Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə biz mehir-
xəpkətkə wə rosullukkа muyəssər bolduk;□ 6 Silər ular arisida, Əysa Məsih təripidin
qakirilołansilər.□
7 Xunga, Huda səygən wə U «mukəddəs bəndilirim» dəp qakirołan Rim xəhiridiki
həmminglaroła, Atimiz Hudadin wə Rəbbimiz Əysa Məsihtin mehir-xəpkət wə
aman-hatirjəmlik bolołay!■

Təxəkkür duasi

8 Aldi bilən mən Əysa Məsih arkilik həmminglar üqün Hudayimoła təxəkkür
eytimən; qünki silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti.□ 9 Өz Ooli
tooрisidiki hux həwərdə qin roh-kəlbim bilən mən hizmitini kiliwatkan Huda Өzi
mening dualirimda silərni xunqə üzlüksiz əsləp turołanlikimoła guwahtur. □ ■
10 Mən dualirimda, mumkin kədər Hudaning iradisi bilən silərning yeninglaroła
berixkа ahir muyəssər boluxkа həmixə ətünimən. ■ 11 Qünki mən silərni birər
rohiy iltipatkа igə kilix arkilik mustəhkəmləx üqün silər bilən kərüxüxkə intayin

---

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Kan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4 «jismaniy jəhəttin u Dawutning nəslidin tuoulоłan» —** muxu «Dawut» bolsa Dawut pəyоłəmbər, yəni Israiloła padixah bolołan Dawut. Nuroun pəyоłəmbərlər Məsih Dawutning əwladidin bolidu, dəp bexarət bərgənidi. **«birdinbir pak-mukəddəs Roh» —** grek tilida «pak-mukəddəskə təwə bolołan Roh» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə, xübhisizki, Hudaning Өz Mukəddəs Rohini kərsitidu; bəzi alimlar bu ibarini Məsih Əysaning өz rohini bildüridu, dəp karaydu. ■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luka 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Yh. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuha. 5:20. □ **1:5 «Uning nami üqün barlik əllər arisida Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə biz mehir-xəpkətkə wə rosullukkа muyəssər bolduk» —** «əllər» muxu yərdə Yəhudiy əməs əllərni kərsitidu. Təwratta bəzidə Yəhudiylaroła nisbətən «yat əllər» dəp tərjimə kilimiz. **«Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə...» —** grek tilida səzmusəz pəkət «etikadning itaiti üqün...» deyilidu. □ **1:6 «Silər ular arisida, Əysa Məsih təripidin qakirilołansilər» —** «ular arisida» — yəni Məsihkə etikad kilołan yat əllər arisida. Demək, Rimlik etikadqilar dəl rosul Pawlus ularning hizmitidə boluxkа qakirilołan kixilərdindur. **«Əysa Məsih təripidin qakirilołansilər» —** baxka birhil tərjimisi: «Məsihkə mənsup boluxkа (Huda təripidin) qakirilołan...». ■ **1:7** 1Kor. 1:2; Əf. 1:1. □ **1:8 «silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti» —** Rim imperiyəsidikilər Rimning kanuni boyiqə: «Imperatori «Kəysər»ni «Rəb Huda» dəp etirap kilixkа məjbur idi. Xunga «Əysa Məsih Rəbbimdur» dəp etirap kiloquqilar kattik karxilikkа wə kəp ketim dəhxətlik ziyankəxlikkə uqraxkа baxlidi. Paytəhti Rim xəhiridiki pukralardin bəzilirining Məsihkə baołanołanlikі: «Rim xəhiridə Məsihkə əgəxküqilər bar ikən!» dəp dunyani zilzilgə kəltürgənidi. □ **1:9 «Өz Ooli tooрisidiki hux həwərdə qin roh-kəlbim bilən mən hizmitini kiliwatkan Huda...» —** grek tilida «qin roh-kəlbim bilən» pəkət «rohimda» deyilidu. **«hizmitini kiliwatkan Huda...» —** «hizmiti» muxu yərdə grek tilida alahidə «rohiy hizmət» yaki «kahinlik hizmət»ni kərsitidu. ■ **1:9** Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ **1:10** Rim. 15:23,32.

təkəzzamən; □ ■ 12 yəni, mən aranglarda bolsam, bir-birimizning etiqadidin əzara təsəlli wə ilham alalaymiz deməkqimən.

13 Qerindaxlar, mən silərning xuni bilixinglarni halaymənki, baxqa yərdiki əlliklərning arisida hizmitim mewə bərgəndək, silərning aranglardimu hizmitimning mewə berixi üqün yeninglarοɳa berixni kəp qetim niyət qildim, lekin bügüngiqə tosaloɳuοɳa uqrap keliwatimən. □ ■ 14 Mən ḥərqandaq adəmlərgə, məyli Yunanliqlar wə yat taipilərgə, danixmən wə nadanlarοɳa bolsun, ḥəmmisigə qərzdarmən. □ ■ 15 Xuning üqün imkaniyət manga yar bərsila mən Rimdiki silərgimu hux hərwərni yətküzüp bayan qilixqa qizοɳinmən.

Hux həwərning zor qudriti

16 Qünki mən Məsiḥ tooɳrisidiki bu hux həwərdin ḥərgiz hijil bolmaymən! Qünki u uningοɳa ixəngüqilirining ḥəmmisini, aldi bilən Yəḥudiylarni, andin keyin Greklərni nijatqa erixtüridiοɳan Hudaning küq-qudritidur! □ ■ 17 Qünki *hux həwərdə* etiqadqa asaslanοɳan, Hudaning birhil ḥəqqaniyliqi etiqad qiloɳuqilarοɳa wəḥiy qilinοɳandur. *Muqəddəs yazmilarda* yeziloɳinidək: — «Ḥəqqaniy adəm ixənq-etiqadi bilən ḥayat bolidu».□ ■

Insaniyətning qüxkünlük jəryani

18 Qünki ḥəqqaniyətsizlik bilən ḥəqiqətni basidiοɳan insanlarning barlik iplaslikiοɳa wə ḥəqqaniyətsizlikigə nisbətən Hudaning qaratqan oɳəzipi ərxtin oquq wəḥiy qilinmaqta. 19 Qünki insanlar Huda tooɳrisida bilələydiοɳan ixlar ularning kəz aldida turidu; qünki Huda ḥəmmini ularοɳa oquq kərsitip bərgən ■ 20 (qünki dunya apiridə boloɳandin beri Hudaning kəzgə kərünməs əzgiqilikliri, yəni mənggülük qudriti wə birdinbir Huda ikənliki Əzi yaratqan məwjudatlar arqilik oquq kərülməktə, xundaqla buni qüxinip yətkili bolidu. Xu səwəbtin insanlar ḥeq baḥanə kərsitəlməydu) ■ 21 — qünki insanlar Hudani bilsimu, uni Huda dəp uluοɳlimidi, Uningοɳa təxəkkür eytmidi; əksiqə, ularning oy-pikirliri bimənə bolup, nadan qəlbi qarangoɳulixip kətti. ■ 22 Əzlirini danixmən qilip kərsətsimu, lekin əqilsiz bolup qiqti; 23 qirimas Hudaning uluoɳluqining orniοɳa qirip əlidiοɳan adəmzatqa, uqar-qanatlarοɳa, tət ayaoɳliq ḥaywanlarοɳa wə yər beoɳirliοɳuqilarοɳa ohxaydiοɳan butlarni almaxturup qoyoɳanidi.■

□ **1:11** **«roḥiy iltipat»** — Muqəddəs Roḥtin kelidiοɳan alaḥidə, məjizilik qabiliyəttin ibarəttur. Məsilən, «1Kor.» 12-14-bablarni kərüng. ■ **1:11** Rim. 15:29; 1Tes. 3:10. □ **1:13** **«silərning xuni bilixinglarni halaymənki...»** — bu səzlər adəttə Rim imperatori yarlik qüxürgəndə ixlitidiοɳan ibarə idi. Rosul Pawlus təwəndiki gepini «Aləm imperatori Əysa Məsiḥ»din kəlgən dəp puratmaqqi ohxaydu. Əyni səzlər «xuni bilməslikinglarni halimaymənki,...». **«əlliklər...»** — barlik Yəḥudiy əməs millətlər, «yat əllər», «taipilər». ■ **1:13** 1Tes. 2:18. □ **1:14** **«... ḥərqandaq adəmlərgə, məyli Yunanliqlar wə yat taipilərgə, danixmən wə nadanlarοɳa bolsun...»** — muxu yərdə «yat taipilər» Yunanlik əməslərni yaki xu dəwrdiki «mədəniyət bəlgisi boloɳan Yunan tili»ni səzliyəlməydiοɳan «mədiniyətsizlər»ni kəsitidu. **«mən... ḥəmmisigə qərzdarmən»** — buning mənisi bəlkim «ḥəmmisigə hux həwərni yətküzüxkə qərzdarmən» bolsa kerək. ■ **1:14** 1Kor. 9:16. □ **1:16** **«Məsiḥ tooɳrisidiki bu hux həwər»** — grek tilida «Məsiḥning hux həwiri» degən səzdə ipadilinidu. **«Greklər»** — (yaki «Yunanliqlar») muxu yərdə barlik Yəḥudiy əməs millətlər yaki əlliklərgə wəkil kelidu. **«...nijatqa erixtüridiοɳan Hudaning küq-qudritidur»** — «nijat» degən Huda adəmni gunaḥini kəqürüp, uningdin qutquzup, mənggülük ḥayatni ata qilixini kərsitidu. ■ **1:16** Zəb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ **1:17** **«hux həwərdə etiqadqa asaslanοɳan, Hudaning birhil ḥəqqaniyliqi etiqad qiloɳuqilarοɳa wəḥiy qilinοɳandur»** — baxqa birhil tərjimisi: «hux həwərdə Hudadin kəlgən, baxtin ahir etiqadqa asaslanοɳan bir ḥəqqaniylik axkarilanοɳandur». **«Ḥəqqaniy adəm ixənq-etiqadi bilən ḥayat bolidu»** — «Ḥab.» 2:4. ■ **1:17** Ḥab. 2:4; Yḥ. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38. ■ **1:19** Ros. 14:17. ■ **1:20** Zəb. 19:1-2 ■ **1:21** Qan. 28:28 ■ **1:23** 2Pad. 17:29.

24 Xunga Huda ularni kəlbidiki xəhwaniy həwəsliri bilən iplaslik kilixka, xundakla
bir-birining tənlirini nomuska kalduruxka koyup bərdi. 25 Ular Huda tooqrisidiki
həkikətni yaloqanoqa aylandurdi, Yaratkuqining ornioqa yaritiloqan nərsilərgə
qokunup, tawap-taət kiloqanidi. Halbuki, Yaratkuqioqa təxəkkür-mədhiyə mənggügə
okulmakta! Amin!
26 Mana xuning üqün, Huda ularni pəskəx xəhwaniy həwəslərgə koyup bərdi.
Hətta ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni oqəyriy munasiwətkə aylandurdi; □ ■
27 xuningdək, ərlərmu ayallar bilən bolidioqan təbiiy jinsiy munasiwətlərni taxlap,
baxka ərlərgə xəhwaniy həwəslər bilən kəyüp pixidioqan boldi. Ərlər ərlər bilən
xərməndilikkə kirixti wə nətijidə ularning muhalip kilmixliri əz bexioqa qikti.
28 Ular Hudani bilixtin waz keqixni layik kərgənliki tallioqanliki üqün, Huda
ularni buzuk niyətlərgə wə nalayik ixlarni kilixka koyup bərdi. 29 Ular hərhil
həkkaniyətsizlik, rəzillik, nəpsaniyətqilik, əqmənlikkə qəmüp, həsəthorluk,
katillik, jedəlhorluk, məkkarlik wə hərhil bətniyətlər bilən toldi. Ular
ioqwagər, 30 təhmәthor, Hudaoqa nəprətlinidioqan, kibirlik, mahtanqak, qongqi,
hərhil rəzilliklərni oylap qikiridioqan, ata-anisining səzini anglimaydioqan,
31 yorutulmioqan, wədisidə turmaydioqan, kəyümsiz wə rəhimsiz insanlardur.
32 Ular Hudaning xularoqa boloqan adil həkümini, yəni xundak ixlarni kiloquqilarning
əlümgə layik ikənlikini enik bilsimu, bu ixlarni əzliri kilipla kalmay, bəlki xundak
kilidioqan baxkilardin səyünüp ularni alkixlaydu.■

2

Hudaning həkümi

1 Əmdi əy baxkilarning üstidin həküm kilidioqan insan, kim boluxungdin kət'iynəzər
bahanə kərsitəlməysən; qünki baxkilar üstidin kaysi ixta həküm kilsang, xu ixta
əz gunahingni bekitisən. Qünki əy həkümqi, sən əzüngmu ularoqa ohxax ixlarni
kiliwatisən.■ 2 Bizgə məlumki, Hudaning undak ixlarni kiloqanlar üstidin həküm
qikirixi *mutlək* həkikətkə asaslanoqandur.
3 Xunga, i xundak ixlarni kiloqanlar üstidin həküm qikaroquqi, xundakla xuningoqa
ohxax ixlarni kiloquqi insan, əzüng Hudaning həkümidin kaqalaymən dəp hiyal
kilamsən? 4 Yaki Hudaning mehribanlikining seni towa kilix yolioqa baxlay-
dioqanlikini heq bilməy, uning mehribanliki, kəng korsaklıki wə səwr-takitining
mollukioqa səl karawatamsən?■ 5 Əksiqə, towa kilmaydioqan jahilliking wə tax
yürəklikingdin, Huda adil həkümini ayan kilidioqan oqəzəplik küni üqün sən əz
bexingoqa qüxidioqan oqəzipini toplawatisən.■
6 Huda hərkimgə əz əməllirigə yarixa ix kəridu.■ 7 Yahxi ixlarni səwrqanlik bilən
kilip, xan-xərəp, hərmət-ehtiram wə bakiylikni izdigənlərgə U mənggülük hayat ata
kilidu;□ 8 lekin xəhsiyətqilərgə, həkikətkə tən bərməy, əksiqə həkkaniyətsizlikkə
əgəxkənlərgə oqəzəp-kəhr yaoqdurulidu;■ 9 yamanlik kilidioqan barlik jan igisigə,
aldi bilən Yəhudiylaroqa, andin Greklərgə külpət wə dərd-ələm qüxidu; □ 10 birak,
barlik yahxilik kiloquqilaroqa, aldi bilən Yəhudiylaroqa, andin Greklərgə xan-xərəp,

---

□ **1:26 «ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni oqəyriy munasiwətkə aylandurdi» —** grek tilida «ayallarmu jinsiy munasiwətni təbiiy kanuniyətkə hilap munasiwətkə aylandurdi» deyilidu. ■ **1:26** Law. 18:22,23. ■ **1:32** Hox. 7:3. ■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pet. 3:15. ■ **2:5** Rim. 9:22. ■ **2:6** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəh. 2:23; 22:12. □ **2:7 «hərmət-ehtiram wə bakiylik...» —** grek tilida «hərmət-ehtiram wə qiriməslik...». ■ **2:8** 2Tes. 1:8. □ **2:9 «Yəhudiylaroqa, andin Greklərgə...» —** «Greklər» (yaki «Yunanlikлar») muxu yərdə wə 10-ayəttə grek tilida , barlik Yəhudiy əməs əlliklər wə millətlərgə wəkil kelidu.

ḥərmət-eḥtiram wə aman-hatirjəmlik təḳdim ḳilinidu. 11 Qünki Hudada adəmning yüz-hatirisini ḳilix yoḳtur.■
12 — qünki Təwrat ḳanunini bilməy gunaḥ sadir ḳiloɳanlarning ḥərbiri Təwrat ḳanunining ḥəkümigə uqrimisimu, *əyibkə uqrap* ḥalak bolidu; Təwrat ḳanunini bilip turup gunaḥ sadir ḳiloɳanlarning ḥərbiri bu ḳanun boyiqə sorakḳa tartilidu □ 13 (qünki Hudaning aldida ḳanunni angliɳanlar əməs, bəlki ḳanunoɳa əməl ḳiloɳuqilar ḥəḳḳaniy ḥesablinidu. ■ 14 Qünki Təwrat ḳanunini bilməydiɳan əlliklər təbiiy ḥalda bu ḳanunoɳa uyoɳun ixlarni ḳilsa, gərqə bu ḳanundin həwərsiz bolsimu, Təwrat ḳanuni ularda kərüngən bolidu. 15 Ularning bu ḳiloɳanliri əz ḳəlblirigə ḳanun tələplirining pütüklük ikənlikini kərsitidu; xuningdək, ularning wijdanlirimu əzlirigə ḥəḳiḳətning guwaḥqisi bolup, oy-pikirliri əzini əyibləydu yaki əzini aḳlaydu) 16 — mən yətküzüp keliwatḳan bu hux həwərgə asasən Hudaning Əysa Məsiḥ arḳilik insanlarning ḳəlbidə pükkən məhpiy ixlar üstidin ḥəküm qiḳiridiɳan künidə *yuḳirida eytiloɳan ixlar qoḳum yüz beridu.*□ ■

Yəḥudiylar wə Təwrat ḳanuni

17 Sənqu, əgər əzüngni Yəḥudiy dəp atap, Təwrat ḳanuniɳa ümid baoɳlap, Hudaoɳa təwəmən dəp mahtansang, □ ■ 18 ḳanundin əginip uning iradisini bilip, esil bilən pəsni pərḳ ətkən bolsang, 19-20 Təwrat ḳanunidin bilim wə ḥəḳiḳətning jəwḥirigə igə boldum dəp ḳarap, əzüngni korloroɳa yol baxliɳuqi, ḳarangoɳuda ḳaloɳanloroɳa mayak, nadanloroɳa əgətküqi, gədəklərgə ustaz dəp ixəngən bolsang — 21 əmdi sən baxḳiloroɳa təlim berisənu, əzünggə bərməmsən? Ooɳrilik ḳilmanglar dəp wəz eytisənu, əzüng ooɳrilik ḳilamsən? 22 «Zina ḳilmanglar» — dəp wəz eytiysənu, əzüng zina ḳilamsən? Butlardin nəprətlinisənu, əzüng buthanilardiki nərsilərni bulang-talang ḳilamsən? 23 Təwrat ḳanuni bilən mahtinisənu, əzüng xu ḳanunoɳa hilaplik ḳilip, Hudaoɳa daoɳ kəltürəmsən?! 24 Huddi *muḳəddəs yazmilarda* yeziloɳinidək: «Silərning ḳilmixinglar tüpəylidin Hudaning nami taipilər arisida kupurlukḳa uqrimakta».□ ■
25 Təwrat ḳanuniɳa əməl ḳilsang, hətnə ḳilinoɳiningning əḥmiyiti bolidu, lekin uningoɳa hilaplik ḳilsang, hətnə ḳilinoɳining hətnə ḳilinmioɳandək ḥesablinidu. □ 26 Əmdi hətnisizlər ḳanunning tələpligə əməl ḳilsa, gərqə hətnisiz bolsimu, Huda təripidin hətnilik ḥesablanmamdu? 27 Təwrat ḳanun dəsturidin həwərdar wə hətnilik turukluḳ ḳanunoɳa hilaplik ḳiloɳuqi, i Yəḥudiy, ḳanunoɳa əməl ḳilidioɳan jismaniy hətnisizlər təripidin sening gunaḥing üstidin ḥəküm qiḳiriliwatmamdu?
28 Qünki sirtḳi kərünüxi Yəḥudiy bolsila uni *ḥəḳiḳiy* Yəḥudiy degili bolmaydu, sirtḳi jəḥəttiki jismaniy hətninimu *ḥəḳiḳiy* hətnə degili bolmaydu, ■ 29 roḥida Yəḥudiy

---

■ **2:11** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:12 «Təwrat ḳanuni» —** yaki pəḳət «ḳanun» yaki «muḳəddəs ḳanun», muxu yərdə wə təwəndiki barlik ayətlərdə Huda Musa pəyoɳəmbərgə qüxürgən ḳanunni kərsitidu. Bu ḳanun Muḳəddəs Kitabning awwalḳi bəx ḳismini təxkil ḳiloɳan; xunga Yəḥudiy həlḳi bəzidə muxu bəx ḳisimni «ḳanun-yolyoruḳ» (ibraniy tilida «Toraḥ») dəp ataydu. Ərəb tilidiki «Təwrat» muxu səzdin qiḳḳan. Adəttiki əḥwal astida «muḳəddəs ḳanunni bilmigənlər» Yəḥudiy əməslər («yat əllər») ni kərsitidu, «muḳəddəs ḳanunni bilgənlər» Yəḥudiylarni kərsitidu. «Təwrat» wə «Təwrat ḳanuni» tooɳruluḳ «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **2:13** Mat. 7:21; Yaḳ. 1:22; 1Yuḥa. 3:7. □ **2:16 «yuḳirida eytiloɳan ixlar qoḳum yüz beridu» —** «yuḳirida eytiloɳan ixlar» 6-12-ayətlərdə eytiloɳan ixlarni, demək Hudaning soraḳ ḳilidioɳinini kərsitidu. ■ **2:16** Mat. 25:31. □ **2:17 «Hudaoɳa təwəmən dəp mahtansang...» —** grek tilida «Hudada mahtansang...». ■ **2:17** Rim. 9:4. □ **2:24 «Silərning ḳilmixinglar tüpəylidin Hudaning nami taipilər arisida kupurlukḳa uqrimakta» —** «Yəx.» 52:5. ■ **2:24** Yəx. 52:5; Əz. 36:2. □ **2:25 «Təwrat ḳanuniɳa əməl ḳilsang, hətnə ḳilinoɳiningning əḥmiyiti bolidu, lekin uningoɳa hilaplik ḳilsang, hətnə ḳilinoɳining hətnə ḳilinmioɳandək ḥesablinidu.» —** demisəkmu, Yəḥudiylar Təwrat ḳanuni boyiqə hətnə ḳilidu. Hətnilikning əzi «Mən Hudaning adimimən» degənlikni wə «Yəḥudiy bolux»ning simwoli dəp ḳarilatti. ■ **2:28** Yḥ. 8:39; Rim. 9:7.

bolοqini *ƒəqiqiy* Yəhudiydur; uning hətnə qilinοqini hətnə qanun dəsturi arqilиq əməs, bəlki qəlbidə, Rohtindur. Bundaq kixining təriplinixi insanlar təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu.□ ■

3

1 Undaqta, Yəhudiy bolοqanning Yəhudiy əməstin nemə artuqqiliqi bar? Hətnilik bolοqanning nemə paydisi bar? 2 Əməliyəttə, ularning hər jəhəttin kəp artuqqiliqi bar. Birinqidin, Hudaning bexarətlik səzliri Yəhudiylarοqa amanət qilinοqan.■ 3 Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qiqqan bolsimu, buningοqa nemə bolatti? Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yoqqa qiqiriwetərmu?□ ■ 4 Hərgiz undaq qilmaydu! Huda rastqil hesablinip, həmmə adəm yalοqanqi hesablansun! Huddi *muqəddəs yazmilarda Huda ƒəqqidə* yeziloqinidək: —
«Səzligiringdə adil dəp ispatlanοqaysən,
Xikayətkə uqrioqiningda oqəlibə qiloqaysən».□ ■
5 Lekin bizning həqqaniysizliqimiz arqilиq Hudaning həqqaniyliqi tehimu enиq kərsitilsə, buningοqa nemə dəymiz? Həqqaniysizliq üstigə oqəzəp təkidioqan Hudani həqqaniy əməs dəymizmu (mən insanqə səzləymən)?□ 6 Mundaq deyixkə hərgiz bolmaydu! Əgər undaq bolsa, Huda aləmni qandaq soraqqa tartidu?
7 *Bəzilər yənə*: «Mening yalοqanqilqimdin Hudaning həqiqətliki tehimu oquq qilinsa, xundaqla uluοqluqi tehimu yorutulsa, əmdi mən yənə nemə üqün gunahqar dəp qarilip soraqqa tartilimən?» *deyixi mumkin*.□ 8 Undaq bolοqanda nemixqa (bəzilər bizgə təhmət qaplimaqqi bolup, gəplirimizni buriwətkəndək) «Yamanliq qilayli, buningdin yahxiliq qiqip qalar» — deyixkə bolmaydu? Bundaq degüqilərning jazalinixi həqliqtur!

□ **2:29 «roqida Yəhudiy bolοqini həqiqiy Yəhudiydur; uning hətnə qilinοqini hətnə qanun dəsturi arqilиq əməs, bəlki qəlbidə, roqtindur» —** «Roqtindur» bolsa, Muqəddəs Roqtindur. Bəzi alimlar «Roqtin»ni «roqta» dəp qüxinidu, xundaqla bundaq ayətni «...hətnə qəlbdə, roqta,... dəsturidin əməstur» dəp tərjimə qilidu. Hətnə tooqruluq «Əzakiyal», «Filippiliqlarοqa» wə «Kolossiliklərgə»diki «qoxumqə səz»lirimizni kərüng. **«Bundaq kixining təriplinixi insanlar təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu»** — ibraniy tilida «Yəhuda» degənning əsliy mənisi «mahtax», «təripləx», «tərip» degənliktur. Xunga ayətning tegidiki mənisi: ««Həqiqiy Yəhudiy» bolux üqün, u Huda təripidin təripləngən («Yəhuda») boluxi kerək. ■ **2:29** Qan. 10:16; Yər. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11. ■ **3:2** Zəb. 147:19; Rim. 9:4. □ **3:3 «Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qiqqan bolsimu, buningοqa nemə bolatti? Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yoqqa qiqiriwetərmu?» —** Pawlus bəlkim Hudaning Israiloqa qiloqan əhdə-wədilirini kərsitidu. Huda: «Silər Mening həlqim bolisilər» dəp wədə qiloqandin keyin, bəzi Yəhudiylarning qilmixliri əzlirining Uning həlqi ikənlikini inkar qiloqan bolsimu, bu qilmixliri Hudaning wədisini yoqqa qiqiriwetəmdu? ■ **3:3** Qəl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13. □ **3:4 «Səzligiringdə adil dəp ispatlanοqaysən, xikayətkə uqrioqiningda oqəlibə qiloqaysən» —** «Zəb.» 51:4. «Xikayətkə uqrioqiningda oqəlibə qiloqaysən» degənning baxqa birhil tərjimisi: «Həküm qikarοqiningda oqəlibə qiloqaysən». Zəburdiki bu küydə Dawut pəyoqəmbər eoqir gunahqini Huda wə həlq aldida iqrar qilidu; u bu səzlərni, Huda meni jazalioqanda, həlq beximoqa qüxidioqan külpətning Hudadin adil jazasini bilsun dəp eytidu. Gunahqini oquq iqrar qilmioqan bolsa bəlkim həlq: «Nemixqa səyümlük Dawut padixahqimiz külpətkə uqrioqandu, Huda uningοqa adalətsiz muamilə qiloqanmidu?» deyixi mumkin. Uning degini Pawlusning deginigə opmu-ohxax; Huda həqtur həm aləm aldida Uning həqliqi ispatlansun; Uning hər ixtiki durusluqi ispatlansun (wə ispatlinidu!), hatalиq yaki yalοqanqiliqning bolsa bizdila ikənliki ispatlansun (wə ispatlinidu!). ■ **3:4** Zəb. 51:4; 116:11; Yh. 3:33. □ **3:5 «mən insanqə səzləymən!» —** demək, pəqət isanning kəz-qarixi boyiqə səzləymən. Bu ibaridin kərgili boliduki, hərqandaq adəm towa qilmisa, gunahqi tüpəylidin uning kəzqaraxliri tumanlixip ketidu, əzi elixip qalidu. □ **3:7 «Mening yalοqanqiliqim arqilиq Hudaning həqiqiti tehimu oquq qilinidu...» —** Huda pəyoqəmbərlər arqilиq Əz həlqining bəziliri Əzigə asiylиq qilidioqanliqi, hətta məsilən Əz Məsihqigə satqunluq qilidioqanliqi tooqruluq kəp bexarət bərgənidi. Xunga «mening yalοqanqiliqim» Hudaning tooqra eytqanliqini ispatlaydu.

Ḥəkḳaniy adəm yoḳtur

9 Əmdi nemə deyix kerək? Biz *Yəhudiylar Yəhudiy əməslərdin* üstün turamduḳ? Yaḳ, ḥərgiz! Qünki biz yuḳurida Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining
gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduḳ.□ ■
10 Dərwəḳə, muḳəddəs yazmilarda yeziloła:
«Ḥəkḳaniy adəm yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur,■
11 Yorutuloan kixi yoḳtur,
Hudani izdiginimu yoḳtur.
12 Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi,
Ularning barliḳi ərziməs bolup qiḳti.
Meḥribanliḳ ḳiloquqi yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur.□ ■
13 Ularning geli eqiloan ḳəbridək sesiḳtur,
Tilliri kazzaplik ḳilmaḳta;
Kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu; □ ■ 14 Ularning zuwani ḳaroax ḥəm zərdigə toloan.□ ■
15 «Putliri ḳan toküxkə aldiraydu;■
16 Baroanla yeridə wəyranqilik wə pajiəlik ixlar bardur.
17 Tinqlik-aramlik yolini ular ḥeq tonuoan əməs».□ ■
18 «Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioan ix yoḳtur».□ ■
19 Təwrattiki barlik səzlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioanlaroła ḳarita eytiloanliḳi bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoqzi baḥanə kərsitəlməy tuwaḳlinip, pütkül dunyadikilər Hudaning soriḳida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun, degənliktur. □ 20 Xunga, ḥeqḳandaḳ ət igisi Təwrat-ḳanunioła əməl ḳilixḳa intilixliri bilən *Hudaning* aldida ḥəkḳaniy ḥesablanmaydu; qünki Təwrat ḳanuni arḳiliḳ insan
əz gunaḥini tonup yetidu.■

Hudaning insanni ḥəkḳaniy ḳilixi

21 Biraḳ, ḥazir ḳanun yoli bilən əməs, bəlki Hudaning Əzidin kəlgən birhil ḥəkḳaniyliḳ axkarilandi! Bu hil ḥəkḳaniyliḳḳa ḳanunning əzi wə pəyoləmbərlərning *yazmilirimu* guwaḥliḳ bərgəndur; ■ 22 yəni, Hudaning Əysa Məsiḥning ixənq-sadaḳətliki arḳiliḳ etiḳad ḳiloquqilarning ḥəmmisining iqigə ḥəm üstigə yətküzidioan ḥəkḳaniyliḳidur! Bu ixta ayrimqiliḳ yoḳtur □ 23 (qünki barliḳ insanlar

---

□ **3:9 «Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduḳ» —** «Greklar» muxu yərdə barliḳ «Yəhudiy əməslər»gə wəkillik ḳilidu. ■ **3:9** Gal. 3:22. ■ **3:10** Zəb. 14:3; 53:3 □ **3:12 «Ḥəkḳaniy adəm yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur, ... Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi, ularning barliḳi ərziməs bolup qiḳti. Meḥribanliḳ ḳiloquqi yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur» —** (10-13-ayət) «Zəb.» 14:1-3 (yənə 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ **3:12** Zəb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20 □ **3:13 «Ularning geli eqiloan ḳəbridək sesiḳtur, tilliri kazzaplik ḳilmaḳta; kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu» —** «Zəb.» 5:9 wə 140:3. ■ **3:13** Zəb. 5:9; 140:4. □ **3:14 «Ularning zuwani ḳaroax ḥəm zərdigə toloan» —** «Zəb.» 10:7. ■ **3:14** Zəb. 10:7 ■ **3:15** Pənd. 1:16; Yəx. 59:7. □ **3:17 «Putliri ḳan toküxkə aldiraydu; baroanla yeridə wəyranqilik wə pajiəlik ixlar bardur. Tinqlik-aramlik yolini ular ḥeq tonuoan əməs. Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioan ix yoḳtur» —** (15-17-ayət) «Yəx.» 59:7-8. ■ **3:17** Yəx. 59:7,8 □ **3:18 «Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioan ix yoḳtur» —** «Zəb.» 36:1. ■ **3:18** Zəb. 36:1 □ **3:19 «Təwrat ḳanuni astida yaxaydioanlar» —**Yəhudiy həlḳini kərsitidu. **«Təwrattiki barlik səzlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioanlaroła ḳarita eytiloanliḳi bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoqzi baḥanə kərsitəlməy tuwaḳlinip, pütkül dunyadikilər Hudaning soriḳida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun» —** «Təwrattiki barlik səzlər» muxu yərdə bəlkim yuḳurida nəḳil kəltürülgən, barliḳ insanning gunaḥkar ikənlikini ispatlioan (Təwrattiki) ayətlərni alaḥidə təkitləydu. ■ **3:20** Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ **3:21** Rim. 1:17; Fil. 3:9. □ **3:22 «Məsiḥning ixənq-sadaḳətliki arḳiliḳ etiḳad ḳiloquqilar...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əysa Məsiḥkə baoliqan itiḳadi arḳiliḳ etiḳad ḳiloquqilar...». Grek tilida «ixənq, etiḳad» wə «sadaḳətlik, ixənqlik» birla səz bilən ipadilinidu.

gunaɦ sadir ķilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məɦrum boldi) □
24 Qünki etiķadqilarning ɦəmmisi Məsiɦ Əysada boloɳan nijat-ɦərlük arķilik,
Hudaning meɦir-xəpķiti bilən bədəlsiz ɦəķķaniy ķilinidu.□ ■
25 Huda Uni gunaɦlarning jazasini kətürgüqi kafarət ķurbanliķi süpitidə təyinlidi;
insanlarning Uning *ķurbanliķ* ķenioɳa ixənq baoɳlixi bilən *ķurbanliķ* inawətliktur.
Huda bu arķilik burunķi zamandikilərning sadir ķiloɳan gunaɦlirioɳa səwr-takətlik
bolup, jazalimay ətküzüwetixining adillik ikənlikini kərsətti. □ ■ 26 Buningoɳa
ohxax bu *ķurbanliķ* arķilik U ɦazirķi zamanda boloɳan ɦəķķaniyliķinimu kərsətkən.
Xundak ķilip U Əzining ɦəm ɦəķķaniy ikənlikini ɦəm Əysaning etiķadida boloɳuqini
ɦəķķaniy ķiloɳuqi ikənlikinimu namayan ķildi.□
27 Undak bolsa, insanning nemə mahtanoɳuqiliki bar? Mahtinix yoķ ķilindi!
— Nemə prinsipķa asasən? Ķanunoɳa intilix prinsipi bilənmu?
— Yaķ! «Etiķad» prinsipi bilən!
28 Qünki «Insan Təwrat ķanunioɳa əməl ķilixķa intilixliri bilən əməs, bəlki
etiķad bilən ɦəķķaniy ķilinidu» dəp ɦesablaymiz! □ ■ 29 Əjəba, Huda pəķətla
Yəɦudiylarningla Hudasimu? U əllərningmu Hudasi əməsmu? Xundak, u
əllərningmu Hudasidur. 30 Huda bolsa birdur, U hətnə ķilinoɳanlarni etiķad bilən
ɦəmdə hətnə ķilinmioɳanlarnimu etiķad bilən ɦəķķaniy ķilidu. □ 31 Əmdi etiķad
prinsipi bilən Təwrat ķanunini bikar ķiliwetimizmu? Yak, dəl buning əksiqə, uni
küqkə igə ķilimiz.

4

Ibraɦimning etiķad bilən ɦəķķaniy dəp ɦesablinixi, bizgə bir ülgidur

---

□ **3:23 «Qünki barliķ insanlar gunaɦ sadir ķilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məɦrum boldi» —** buning ikki təripi bar; (1) Huda əslidə adəmni «Əz süriti boyiqə», yəni «Əz xan-xəripi boluxi üqün» yaratķanidi. Gunaɦ sadir ķiloɳinida insan bu xan-xərəpkə yetəlmidi, xunglaxķa Hudaoɳa wəkil boluxtiki imtiyazdin məɦrum boldi. (2) gunaɦi tüpəylidin insan Hudaning padixaɦliķida uning xan-xəripini kərəlməydioɳan boldi. □ **3:24 «Məsiɦ Əysada boloɳan nijat-ɦərlük arķilik…» —** yaki «Məsiɦ Əysaning gunaɦtin ɦər ķilix hizmiti arķilik…». ■ **3:24** Yəx. 53:5. □ **3:25 «gunaɦlarning jazasini kətürgüqi kafarət ķurbanliķi» —** grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. «Kafarət» tooɳruluk «Mis.» 29:33 wə izaɦati, xundakla «Təbirlər»nimu kərüng. **«Huda Uni gunaɦlarning jazasini kətürgüqi kafarət ķurbanliķi süpitidə təyinlidi; (insanlarning) Uning (ķurbanlik) ķenioɳa ixənq baoɳlixi bilən (ķurbanlik) inawətliktur. Huda bu arķilik burunķi zamandikilərning sadir ķiloɳan gunaɦlirioɳa səwr-takətlik bolup, jazalimay ətküzüwetixining adillik ikənlikini kərsətti» —** bu toluk ayət intayin muɦim. Huda burunķi zamandiki towa ķiloɳan etiķadqi kixilərning gunaɦlirini jazalimay kəqürüm ķiloɳanlirining ɦəmmisi Məsiɦning kəlgüsi zamanda ķurbanlik bolup, xu gunaɦlirining jazasini kətüridioɳanliķioɳa asaslanoɳanidi, xunglaxķa pütünləy adillik idi. «Gunaɦlaroɳa … ətküzüwetix» degən ibarə bəlkim burunķi dəwrdiki **barliķ gunaɦlarnimu** əz iqigə alidu; birak Huda bu gunaɦlarni jazalimay ətküzüwətkən bolsimu, ɦəklər towa ķilmisa bəribir ahir berip əzliri jazalirini tartidu. Ɦazirķi zamandimu xundak. ■ **3:25** Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuɦa. 4:10. □ **3:26 «Xundak ķilip U Əzining ɦəm ɦəķķaniy ikənlikini ɦəm Əysaning etiķadida boloɳuqini ɦəķķaniy ķiloɳuqi ikənlikinimu namayan ķildi» —** Məsiɦ Əysa ɦər zamandiki barliķ kixilərning ɦəmmə gunaɦining tegixlik jazasi (Hudaning gunaɦ üstigə qüxüridioɳan oɳəzipi)ni ķobul ķiloɳandin keyin Huda tolimu ɦəķķaniylik bilən towa ķiloɳan kixilərni kəqürüm ķilip ularni ɦəķķaniy ķiloɳuqi bolidu. □ **3:28 «Təwrat ķanunioɳa əməl ķilixķa intilixliri bilən əməs…» —** muxu ibarə grek tilida intayin ķiskartilip: «ķanundiki əməllər bilən əməs…» yaki «ķanunoɳa ķaritiloɳan əməllər bilən əməs…» yaki «ķanundin qikķan əməllər bilən əməs…» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barliķ «Təwrat ķanunioɳa əməl ķilixķa intilixliri» əzining gunaɦķa patķan bir gunaɦkar ikənlikini ispatlaydu, halas. ■ **3:28** Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ **3:30 «Huda bolsa birdur, U hətnə ķilinoɳanlarni etiķad bilən ɦəmdə hətnə ķilinmioɳanlarnimu etiķad bilən ɦəķķaniy ķilidu» —** bu ayəttiki «hətnə ķilinoɳanlar» Yəɦudiylarni, «hətnə ķilinmioɳanlar» barliķ Yəɦudiy əməslərni bildüridu.

1 Undakta, biz *Yəhudiylarning* jismaniy jəhəttiki atimiz Ibrahimning erixkini
tooрrisida nemə dəymiz?□ ■ 2 Əgər Ibrahim əməlliri bilən həkkaniy dəp jakarlanoła
bolsa, uningda mahtanoładək ix bolatti (bəribir Hudaning aldida uning mahtinix
həkki yok idi). 3 Qünki mukəddəs yazmilarda nemə deyilgən? —
«Ibrahim Hudaoła etikad kildi;
Bu uning həkkaniyliki hesablandi» deyilidu.□ ■
4 Ixligüqigə berilidiołan hək «mehir-xəpkət» hesablanmaydu, bəlki birhil «kərz
kayturux» hesablinidu. 5 Birak, heq ix-əməl kilmay, pəkət nomussiz gunahkarlarni
həkkaniy kilołuqi Hudaoła etikad kilidiołan kixining bolsa, uning etikadi həkkaniylik
dəp hesablinidu!□ 6 Huda kilołan əməllirigə karimay, həkkaniy dəp hesabliołan
kixining bəhti tooрruluk Dawut *pəyoрəmbərmu* mundak degən: —
7 «Itaətsizlikliri kəqürüm kilinołan,
Gunahliri yepilołan kixi nemidegən bəhtliktur!■
8 Pərwərdigar gunahliri bilən heq hesablaxmaydiołanlar nemidegən
bəhtliktur!».□ ■
9 Əmdi bəht yalołuz hətnə kilinołanlaroła mənsup bolamdu, yaki hətnə
kilinmiołanlaroła mənsup bolamdu? Qünki: «Ibrahimning etikadi uning
həkkaniyliki dəp hesablandi» dəwatimiz.□ ■
10 Həkkaniylik kandak əhwalda uningoła hesablandi? Hətnə kilinixtin ilgirimu yaki
hətnə kilinixtin keyinmu? U hətnə kilinołan halda əməs, bəlki hətnə kilinmiołan
halda hesablandi! 11 Uning hətnini kobul kilołini bolsa, uni hətnə kilinixtin burunla
etikadi arkilik igə bolołan həkkaniylikka məhür bəlgisi süpitidə bolołanidi. Demək,
u hətnisiz turup Hudaoła etikad kilołuqilarning həmmisining atisi boldi — ularmu
etikadi bilən həkkaniy hesablinidu!■
12 U yənə hətnə kilinołanlarningmu atisidur; demək, hətnə kilinołan boluxi bilən
təngla hətnə kilinmiołan wakıtidimu etikadlik yol mangoła atimiz Ibrahimning
izlirini besip mangołanlarningmu atisi bolołandur.
13 Qünki *Hudaning* Ibrahimoła wə nəsligə dunyaoła mirashor bolux tooрrisidiki
wədə berixi Ibrahimning Təwrat kanunioła əməl kilixka intilginidin əməs, bəlki
etikadtin bolołan həkkaniyliktin kəlgən. 14 Qünki əgər kanunoła intilidiołanlar
mirashor bolidiołan bolsa etikad bikar nərsə bolup kalatti, Hudaning wədisimu
yokka qikirilołan bolatti. ■ 15 Qünki Təwrat kanuni *Hudaning* oəzipini elip kelidu;
qünki kanun bolmisa, itaətsizlik degən ixmu bolmaydu.□ ■
16-17 Xuning üqün, Hudaning wədisining *pəkət* Əz mehir-xəpkiti arkilik əməlgə
axuruluxi üqün, u etikadkila asaslinidu. Buning bilən u wədə Ibrahimning
barlik əwladlirioła, pəkət Təwrat kanuni astida turidiołanlaroła əməs, bəlki
Ibrahimqə etikad kilołuqilarning həmmisigimu kapalətlik kilinołan. Qünki
mukəddəs yazmilarda: «Seni nuroun kowmning atisi kildim» dəp yeziloinidək,
Ibrahim həmmimizning atisidur. Dərhəkikət, u ölüklərni tirildüridiołan, məwjut

---

□ **4:1 «atimiz Ibrahimning erixkini..»** — yaki «atimiz Ibrahimning əgəngini..», «atimiz Ibrahimning bilgini..». ■ **4:1** Yəx. 51:2. □ **4:3 «Ibrahim Hudaoła etikad kildi; bu uning həkkaniyliki hesablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yak. 2:23. □ **4:5 «Birak, heq ix-əməl kilmay, pəkət nomussiz gunahkarlarni həkkaniy kilołuqi Hudaoła etikad kilidiołan kixining bolsa, uning etikadi həkkaniylik dəp hesablinidu!»** — «heq əməl kilmay» degini, həkkaniylikka erixix üqün tirixix jəhətidin eytilidu, «adəmlər jan bekix üqün ixlixi kerək əməs» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **4:7** Zəb. 32:1 □ **4:8 «Itaətsizlikliri kəqürüm kilinołan, gunahliri yepilołan kixi nemidegən bəhtliktur! Pərwərdigar gunahliri bilən heq hesablaxmaydiołanlar nemidegən bəhtliktur!»** — (7-8-ayət) «Zəb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zəb. 32:1, 2 □ **4:9 «Ibrahimning etikadi uning həkkaniyliki dəp hesablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6 ■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15 «Təwrat kanuni Hudaning oəzipini elip kelidu»** — adəm Hudaning əmr-pərmanlirioła əməl kilalmiołaqka, kanun uning gunahini namayan kilidu; namayan kilinixi bilən Hudaning oəzipi uning gunahi üstigə qüxidu. ■ **4:15** Yh. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19.

bolmiоƣanni bar dəp məwjut ƙilidiоƣan, өzi etiоƣad baоƣliоƣan Huda aldida ƫəmmimizning atisi boldi. □ ■ 18 ƫeqƙandaƙ ümid ƙalmisimu u yənila ümidtə etiƙad ƙildi wə xuning bilən uningоƣa: «Sening nəsling *san-sanaƙsiz* bolidu» dəp aldin eytiloƣandək nuroƣun ƙowmning atisi boldi. □ ■ 19 U yüz yaxƙa yeƙinlap, tenini өlgən ƫesablisimu, xundaƙla ayali Saraƫningmu baliyatƙusini өldi dəp ƙarisimu, yənila etiƙadta ajizlaxmidi; □ 20 Hudaning wədisigə nisbətən etiƙadsizliƙ ƙilip ƫeq ikkilənmidi, əksiqə u etiƙadi arƙiliƙ küqəytildi wə Hudani uluоƣlidi, ■ 21 «U nemini wədə ƙiloƣan bolsa xuni əməlgə axurux ƙudritigə Igidur» dəp toluƙ ixəndürüldi. ■ 22 Xuning bilən bu «uning ƫəƙƙaniyliƙi ƫesablandi». ■ 23-25 Bu, «Uning ƫəƙƙaniyliƙi ƫesablandi» degən səz yaloƣuz uning üqünla əməs, bəlki Rəbbimiz Əysani өlümdin tirildürgən Hudaоƣa etiƙad ƙiliximiz bilən ƫəƙƙaniy ƫesablinidiоƣan bizlər üqünmu yeziloƣan; *Məsiƫ* bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida yoliоƣa tapxuruldi wə ƫəƙƙaniy ƙiliniximiz üqün tirildürüldi.□ ■

5

Huda bilən inaƙ өtüx

1 Xunga etiƙad bilən ƫəƙƙaniy ƙilinоƣan ikənmiz, Rəbbimiz Əysa Məsiƫ arƙiliƙ Huda bilən inaƙ munasiwəttə bolimiz.■ 2 U arƙiliƙ etiƙad yolida bizni qing turoƣuzidiоƣan bu meƫir-xəpƙitining iqigə kirix ƫoƙuƙiоƣa muyəssər bolduƙ, xuningdək Hudaning xan-xəripigə baоƣliоƣan ümidimizdin xad-huram bolimiz. ■ 3-4 Xundaƙ bolupla ƙalmay, müxkül əƫwallar iqidə xadlinimiz; qünki müxküllük səwrqanliƙni, səwrqanliƙ qidamliƙni, qidamliƙ ümidni elip kelidu, dəp bilimiz.□ ■ 5 Wə bu ümid bizni yərgə ƙaritip ƙoymaydu, qünki bizgə ata ƙilinоƣan Muƙəddəs Roƫ arƙiliƙ Hudaning meƫir-muƫəbbiti alliburun ƙəlbimizgə ƙuyulup exip taxti.□

6 Qünki biz pəƙət amalsiz ƙaloƣinimizda, Məsiƫ biz ihlassizlar üqün *Huda* bekitkən waƙitta өzini pida ƙildi.□ ■ 7 Birsining ƫəƙƙaniy adəm üqün jenini pida ƙilixi naƫayiti az uqraydiоƣan ix; bəzidə yaƫxi adəm üqün birsi pida boluxƙa jür'ət ƙiliximu mumkin; 8 lekin Huda Өz meƫri-muƫəbbitini bizgə xuningda kərsitiduki, biz tehi gunaƫkar waƙtimizda, Məsiƫ biz üqün jenini pida ƙildi.■ 9 ƫazir biz Uning ƙeni bilən ƫəƙƙaniy ƙilinоƣan ikənmiz, əmdi U arƙiliƙ *kelidiоƣan* oƣəzəptin

---

□ **4:16-17 «Təwrat ƙanuni astida turidiоƣanlar» —** Yəƫudiy ƫəlƙ. **«Seni nuroƣun ƙowmning atisi ƙildim»** — («Yar.» 17:5). Hudaning Ibraƫimoƣa eytƙan bu səzi «өtkən zaman» xəklidə (**«ƙildim»**) bolup, ƫeq pərzəntsiz boloƣan waƙtida uningоƣa eytiloƣan. Bu keyinki ayətlər bilən ziq baоƣliƙtur. ■ **4:16-17** Yəx. 51:2; Yar. 17:5. □ **4:18 «Sening nəsling san-sanaƙsiz bolidu» —** «Yar.» 15:5. ■ **4:18** Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ **4:19 «U yüz yaxƙa yeƙinlap, tenini өlgən ƫesablisimu, xundaƙla ayali Saraƫningmu baliyatƙusini өldi dəp ƙarisimu…» —** demək, u өz tenining өlüktək boloƣan əƫwaliоƣa wə Saraƫning ƙət'iy tuoƣmasliƙiоƣa tolimu reallиƙ wə eoƣirbesiƙliƙ bilən ƙaraytti, biraƙ bu ixlar uning etiƙadiоƣa ƫeq təsir yətküzmidi. ■ **4:20** Yƫ. 8:56; Ibr. 11:11, 18. ■ **4:21** Zəb. 115:3 ■ **4:22** Yar. 15:6. □ **4:23-25 «Məsiƫ bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida yoliоƣa tapxuruldi wə ƫəƙƙaniy ƙiliniximiz üqün tirildürüldi» —** «pida yoliоƣa tapxuruldi» degən ibarə bolsa, u rəzil adəmlərning ƙoli bilən өlümgə tapxuruldi, lekin bularning ƫəmmisi insaniyətni ƙutƙuzux üqün Hudaning uluoƣ pilani idi, dəp kərsitidu. ■ **4:23-25** Rim. 15:4. ■ **5:1** Yəx. 32:17; Yƫ. 16:33; Əf. 2:13. ■ **5:2** Yƫ. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Əf. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ **5:3-4 «müxkül əƫwallar iqidə xadlinimiz…» —** yaki «müxkül əƫwallardin təntənə ƙilimiz». ■ **5:3-4** Yaƙ. 1:3. □ **5:5 «Wə bu ümid bizni yərgə ƙaritip ƙoymaydu, qünki bizgə ata ƙilinоƣan Muƙəddəs Roƫ arƙiliƙ Hudaning meƫir-muƫəbbiti alliburun ƙəlbimizgə ƙuyulup exip taxti» —** insanning Hudaоƣa baоƣliоƣan ƫərƙandaƙ ümidi, uning bizgə boloƣan muƫəbbitining bar-yoƙ ikənlikigə ziq baоƣlinidu, əlwəttə. Əgər biz «Huda bizni səyidu» dəp bilsək ƫəmdə Hudaning muƫəbbiti өz wujudimizda pəyda boloƣan bolsa, ƫərƙandaƙ zor ümidlərmu bolidu. □ **5:6 «Qünki biz pəƙət amalsiz ƙaloƣinimizda…» —** «amalsiz» — өzimizni gunaƫtin ƙutulduruxƙa amalsiz. ■ **5:6** Əf. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18. ■ **5:8** Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18.

kutuluximiz tehimu jəzməndur. □ 10 Qünki burun Hudaoła düxmən bolоłan bolsakmu, Oołlining əlümi arkilik bizni Uning bilən inaklaxturоłan yərdə, Uning bilən inaklaxturulоłandin keyin, əmdi *Oołlining* ћayati arkilik biz tehimu kutuldurulmamduk?! □ 11 Buning bilənla kalmay, ћazir biz Rəbbimiz Əysa Məsiћ arkilik Huda bilən inaklaxturulduk, U arkilikmu Hudaning Өzidin xadlinimiz.□

Adəm'atidin əlüm, Məsiћtin ћayatlik — gunaћning yiltizi

12 Xuningdək, gunaћning dunyaoła kirixi birla adəm arkilik boldi, əlümning dunyaoła kirixi gunaћ arkilik boldi; xuning bilən gunaћ arkilik əlüm ћəmmə adəmgə tarkaldi; qünki ћəmmə adəm gunaћ sadir kildi □ ■ 13 (qünki Təwrat kanunidin ilgirimu gunaћ dunyada bar idi, əlwəttə; ћalbuki, kanun bolmisa gunaћning ћesabi elinmaydu. 14 Xundakтimu, əlüm Adəm'ata wakтidin Musa pəyołəmbər wakтiołiqə insanlarołimu ћəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir kilołan itaətsizlikidək gunaћ sadir kilmiołan bolsimu, bu insanlarmu əlüm ћəkümidin haliy bolmidi).
Adəm'atining өzi — keyin kelidiołan Məsiћning bir bexarətlik ülgsidur; □ 15 ћalbuki, *Hudaning* xapaətlik sowołiti Adəm'atining itaətsizlikining pütünləy əksidur. Qünki birla adəmning itaətsizliki bilən nurołun adəm əlgən bolsa, əmdi Hudaning meћir-xəpkiti wə xuningdək birla adəm, yəni Əysa Məsiћning meћir-xəpkiti arkilik kəlgən sowołat exip-texip turołaqka, nurołun adəmgə yətküzülüp tehimu zor nətijə ћasil kildi!
16 Xu xapaətlik sowołatning nətijisi bolsa, xu bir adəmning gunaћining akiwitigə pütünləy ohximaydu. Qünki bir adəmning bir ketim ətküzgən itaətsizlikidin qikarołan ћəküm insanlarni gunaћkar dəp bekitkən bolsimu, əmma xu xapaətlik sowołat bolsa kəpligən kixilərning nurołun itaətsizlikliridin «ћəkkaniy kilinix»ka elip baridu. 17 Əmdi bir adəmning itaətsizliki tüpəylidin, ənə xu bir adəm arkilik əlüm ћəkümran bolołan yərdə, *Hudaning* mol meћir-xəpkitini, xundakla ћəkkaniylik bolołan xapaətlik sowołitini kobul kilołanlar bir adəm, yəni xu Əysa

---

□ **5:9 «əmdi U arkilik kelidiołan ołəzəptin kutuluximiz tehimu jəzməndur»** — «kelidiołan ołəzəp» Hudaning gunaћlarning üstigə qüxidiołan ołəzipi. □ **5:10 «Qünki burun Hudaoła düxmən bolołan bolsakmu, Oołlining əlümi arkilik bizni Uning bilən inaklaxturołan yərdə, Uning bilən inaklaxturulоłandin keyin, əmdi Oołlining ћayati arkilik biz tehimu kutuldurulmamduk?!»** — Hudaning nijatida «kutulux» pəkət dozahtin kutulux əməs, gunaћning barlik asarətliridin azad bolup yengi əћmiyətlik ћayattin bəћrimən boluxtin ibarəttur. □ **5:11 «U arkilikmu Hudaning Өzidin xadlinimiz»** — «Hudaning Өzidin xadlinimiz» degənning baxka birhil mənisi barki, «Hudani kattik danglaymiz». □ **5:12 «Xuningdək, gunaћning dunyaoła kirixi birla adəm arkilik boldi»** — «birla adəm arkilik» bolsa, Adəm'atimiz arkilik, əlwəttə. ■ **5:12** Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21. □ **5:14 «... Xundakтimu, əlüm Adəm'ata wakтidin Musa pəyołəmbər wakтiołiqə insanlarołimu ћəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir kilołan itaətsizlikidək gunaћ sadir kilmiołan bolsimu, bu insanlarmu əlüm ћəkümidin haliy bolmidi)»** — rosulning gepi boyiqə, gunaћ pəkət өz-өzidin məlum bolołandila andin gunaћ ћesablinidu. Bu məlum bolux ikki yol bilən bolidu: — (1) Hudaning insanoła biwasitə eytkan səzliri, kanuni arkilik; (2) insaning wijdani arkilik. Adəm'atimiz Hudaning biwasitə buyrukini angliоłan wə uningoła itaətsizlik kildi. Adəm'atimiz wakтidin Musa pəyołəmbər wakтiołiqə, yəni Təwrat kanuni berilgüqə, insanlar Hudadin biwasitə kəlgən birər kanunni kərmigən. Ћalbuki, xu dəwrlərdiki adəmlərning ћəmmisi əldi. Ularda Hudaning oquk kərsətkən kanuni bolmisimu, Pawlus yukirida eytkandək, Hudaning kanunidiki əhlakiy tələplər өz kəlb-wijdanlirida məwjut idi. Xuning bilən xu dəwrlərdikilər «Adəm'atimizning itaətsizliki» (yəni Hudaning biwasitə bir əmrigə hilaplik kilołan itaətsizliki)dək gunaћ kilmiołan bolsimu, ular gunaћ sadir kilołinida wijdani arkilik uni enik bilip yətkən wə gunaћ səwəbidin əlüp ketiwatkanidi. **«Adəm'atining өzi — keyin kelidiołan Məsiћning bir bexarətlik ülgsidur»** — Adəm'atimizning birla ketimlik gunaћi pütkül insanoła yaman təsir yətküzgəndək, Məsiћning xu bir ketimlik itaət kilołini (kurbanliki kilołini) pütkül ixəngən insanoła dəl uning əksini yətküzidu.

Məsih arkilik ḥayatta xunqə oʇalibanə ḥəkümranlik kiloʇuqilar bolmamdu!□
18 Xunga, bir ḳetimlik itaətsizlik tüpəylidin barlik insanlar gunaḥning jazasioʇa məḥkum kilinoʇan bolsa, ohxaxla bir ḳetimlik ḥəkḳaniy əməl bilən ḥayatlik elip kelidioʇan ḥəkḳaniylik pütkül insanlarоʇa yətküzülgən. 19 Bir adəmning bir ḳetimlik itaətsizliki arkilik nuroʇun kixilər dərwəkə gunaḥkar kilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ḳetimlik itaətmənliki bilənmu nuroʇun kixilər ḥəkḳaniy kilinip bekitilidu. □ 20 Əmdi Təwrat ḳanuni insanning itaətsizlikliri köprək axkarlinip bilinsun dəp kirgüzülgənidi. Lekin gunaḥ ḳəyərdə köpəygən bolsa, *Hudaning* meḥir-xəpkitimu xu yərdə tehimu exip taxti. ■ 21 Xuningdək, gunaḥ *insaniyətning* üstidin ḥəkümranlik kilip *ularni* ölümgə elip baroʇinidək, *Hudaning* meḥir-xəpkiti ḥəkḳaniylikḳa asaslinip ḥəkümranlik kilip, insanni Rəbbimiz Əysa Məsih arkilik mənggülük ḥayatlikḳa erixtüridu.

6

Gunaḥtin ḳutulup Məsih arkilik ḥayatlikḳa erixix

1 Undakta, nemə degülük? Hudaning meḥir-xəpkiti tehimu axsun dəp gunaḥ iqidə yaxawerəmduk? 2 Yak, ḥərgiz! Gunaḥḳa nisbətən ölgən bizlər ḳandakmu uning iqidə yaxawerimiz? 3 Yaki silər bilməmsilər? Ḥərkaysimiz Məsih Əysaoʇa kirixkə qəmüldürülgən bolsak, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduk?□ ■ 4 Biz qəmüldürüx arkilik Uning ölümi iqigə kirip, Uning bilən billə kəmülduk; buning məkṣiti, Məsih Atining xan-xəripi arkilik ölümdin tirilginidək, bizningmu yengi ḥayatta mengiximiz üqündur.□ ■
5 Qünki *Məsiḥning* ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoʇlanoʇanikənmiz, əmdi biz qokum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu Uning bilən birgə bolimiz.□ ■
6 Xuni bilimizki, gunaḥning makani boloʇan tenimiz kardin qikirilip, gunaḥning ḳullukida yənə bolmaslikimiz üqün, «kona adəm»imiz Məsih bilən billə krestlinip

---

□ **5:17 «xu Əysa Məsih arkilik ḥayatta xunqə oʇalibanə ḥəkümranlik kiloʇuqilar bolmamdu!» —** «ḥəkümranlik kiloʇuqilar» degən ibarə: — bu dunyada gunaḥ üstidin, ölüm üstidin, Xəytan ḳatarlikłar üstidin oʇəlibə kilip ḥəkümran boluxni kərsətsə kerək. Kəlgüsidə, Hudaning padixaḥlikı kəlgəndə xu ḥəkümranlikning baxḳa tərəplirimu bolidu. □ **5:19 «Bir adəmning bir ḳetimlik itaətsizliki arkilik nuroʇun kixilər dərwəkə gunaḥkar kilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ḳetimlik itaətmənliki bilənmu nuroʇun kixilər ḥəkḳaniy kilinip bekitilidu» —** bu intayin muḥim ayət, Adəm'ata «əz iqigə aloʇan» barlik insanlarоʇa gunaḥlik təbiitini yətküzgəndək, ohxaxla Məsih Əysamu etikad arkilik «Əz iqigə aloʇan» barlik insanlarоʇa yengi ḥəkḳaniy təbiitini yətküzidu. Adəm'ata gunaḥkar insan ailisining bexi boloʇan; Məsih Əysa yengi birhil insan ailisining bexi wə uning tunji əzasi ḥəm wəkili boldi. ■ **5:20** Luḳa 7:47; Yḥ. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19 □ **6:3 «Ḥərkaysimiz Məsih Əysaoʇa kirixkə qəmüldürülgən bolsak, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduk?» —** «Məsih Əysaoʇa kirixkə qəmüldürülüx» suoʇa qəmüldürüp etikadni etirap kilixni kərsitəmdu, yaki Mukəddəs Roḥḳa qəmüldürülüxni kərsitəmdu? Bizningqə ḥər ikkisini kərsitidu. Qünki Huda aldida pəkət «bir qəmüldürülüx» bar («Əf.» 4:5); Hudaning adəmning suoʇa qəmüldürülüxidə boloʇan məkṣiti, bu qəmüldürülüx arkilik Əz Roḥioʇa qəmüldürülüxni elip berixidin ibarət. Birsi suoʇa qəmüldürülüp Mukəddəs Roḥḳa qəmüldürülmigən bolsa tehi toluk «Məsih iqigə qəmüldürülgən» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Əf.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pet.» 3:21 wə izaḥatlarni kərüng). ■ **6:3** Gal. 3:27. □ **6:4 «Biz qəmüldürüx arkilik uning ölümi iqigə kirip» —** grek tilida «qəmüldürülüx» «xu qəmüldürülüx» deyilidu. Yukiriki izaḥatni kərüng. **«Məsih Atining xan-xəripi arkilik ölümdin tirilginidək...» —** «Ata» Huda'atini kərsitidu. ■ **6:4** Rim. 8:11; Əf. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:2. □ **6:5 «Qünki Məsiḥning ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoʇlanoʇanikənmiz, əmdi biz qokum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu uning bilən birgə bolimiz» —** «Uning ölümigə ohxax bir ölüm» suoʇa qəmüldürülüxni kərsitidu; «Uning tirilixigə ohxax bir tirilix» bizningqə (1) yengi ḥayatḳa erixix; wə (2) ḳiyamət künidiki tirilixnimu kərsitidu. ■ **6:5** Rim. 8:11; Kol. 3:1.

ɵlgən■ 7 (qünki ɵlgən kixi gunaḫtin halas bolƣan bolidu).■ 8 Məsiḫ bilən billə ɵlgən bolsaq, uning bilən təng yaxaydiƣanliqimizƣimu ixinimiz.■ 9 Qünki Məsiḫning ɵlümdin tirilgəndin keyin qayta ɵlməydiƣanliqi, ɵlümning əmdi Uning üstidin yənə ḫɵkümranliq qilalmaydiƣanliqi bizgə məlum. ■ 10 Qünki Uning ɵlümi, U gunaḫni bir tərəp qilix üqün pəqət bir qetimliq ɵldi; Uning ḫazir yaxawatqan ḫayati bolsa, U Hudaƣa yüzlinip yaxawatqan ḫayattur. □ ■ 11 Xuningƣa ohxax, silərmu ɵzünglarni gunaḫqa nisbətən ɵlgən, əmma Məsiḫ Əysada bolup Hudaƣa yüzlinip tirik dəp ḫesablanglar.
12 Xunga gunaḫning ɵlidiƣan teninglarda ḫɵkümranliq qilixiƣa yol qoymanglar, uning rəzil arzu-ḫəwəslirigə boysunmanglar, 13 xuningdək teninglarning ḫeq əzasini ḫəqqaniyətsizliqqa qoral qilip gunaḫqa tutup bərmənglar. Əksiqə, ɵlümdin tirildürülgənlərdək, ɵzünglarni Hudaƣa atanglar ḫəmdə teninglardiki əzalarni ḫəqqaniyətning qorali qilip Hudaƣa atanglar.■
14 Gunaḫ silərning üstünglarƣa ḫeq ḫɵkümranliq qilmaydu; qünki silər Təwrat qanunining astida əməs, bəlki Hudaning meḫir-xəpqiti astida yaxawatisilər.

Ḫəqqaniyliqning quli bolux ḫayatliq yolidur

15 Undaqta, qandaq qilix kerək? Qanunning astida əməs, meḫir-xəpqət astida bolƣanliqimiz üqün gunaḫ sadir qiliwərsək bolamdu? Yaq, ḫərgiz! 16 Ɵzliringlarni itaətmən qullardək birigə tutup bərsənglar, xu kixining quli bolƣanliqinglarni bilməmsilər — yaki ɵlümgə elip baridiƣan gunaḫning qulliri, yaki Huda aldida ḫəqqaniyliqqa elip baridiƣan itaətmənlikning qulliri boluxunglar muqərrər? ■
17 Hudaƣa təxəkkür! Burun gunaḫning quli bolƣansilər, biraq *Məsiḫning* təlimigə baxlinip, bu təlim kərsətkən nəmunigə qin dilinglardin itaət qildinglar. 18 Silər gunaḫning küqidin qutuldurulup, ḫəqqaniylikning qulliri boldunglar.■
19 Ətliringlar ajiz bolƣaqqa, silərgə insanqə səzləwatimən: — ilgiri silər tən əzayinglarni napak ixlarƣa wə əhlaqsizliqqa qullardək tutup berixinglar bilən tehimu əhlaqsizliqlarni qilƣandək, əmdi ḫazir tən-əzaliringlarni pak-muqəddəslikkə baxlaydiƣan ḫəqqaniyliqqa qullardək tutup beringlar. □ 20 Silər gunaḫning qulliri bolƣan waqtinglarda, ḫəqqaniyliqning ilkidə əməs idinglar. ■
21 Ḫazir nomus dəp qariƣan burunqi ixlardin xu qaƣda silər zadi qandaq mewə kərdünglar? U ixlarning aqiweti ɵlümdür. 22 Biraq, ḫazir silər gunaḫtin ərkin qilinip, Hudaning qulliri bolƣan ikənsilər, silərdə ɵzünglarni pak-muqəddəslikkə elip baridiƣan mewə bar, uning nətijisi mənggülük ḫayattur.
23 Qünki gunaḫning ix ḫəqqi yənila ɵlümdur, biraq Hudaning Rəbbimiz Məsiḫ Əysada bolƣan sowƣiti bolsa mənggülük ḫayattur.■

7

■ **6:6** Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pet. 4:1, 2. ■ **6:7** 1Pet. 4:1. ■ **6:8** 2Tim. 2:11. ■ **6:9** Wəḫ. 1:18. □ **6:10** **«Uning ḫazir yaxawatqan ḫayati bolsa, U Hudaƣa yüzlinip yaxawatqan ḫayattur»** — «Hudaƣa yüzlinip yaxawatqan ḫayattur»: bu ibarining bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaƣa pütünləy tayinip yaxax (xundaq qiliƣanda ɵlüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatqan yengi ḫayatimu ɵzining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaƣa yüzlinip yaxawatqan» boluxi kerək, deməkqi bolidu (11-ayətni kərüng). ■ **6:10** 1Pet. 2:24. ■ **6:13** Luqa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. ■ **6:16** Yḫ. 8:34; 2Pet. 2:19. ■ **6:18** Yḫ. 8:32; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. □ **6:19** **«ətliringlar ajiz bolƣaqqa, silərgə insanqə səzləwatimən…»** — «mən insanqə səzləwatimən» degən ibarə tooƣruluq 3:5tiki izaḫatni kərüng. ■ **6:20** Yḫ. 8:34. ■ **6:23** Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaq. 1:15.

Nikaƞ munasiwitidin misal

1 I ķerindaxlar, mən ƫazir Təwrat ķanunini bilgənlərgə səzləwatimən; silər ķanunning pəķət ƫayat waķtidila insan üstigə ƫökümran bolidiɳanliķini bilməmsilər?
2 Məsilən, eri bar ayal, eri ƫayatla bolidikən, ķanun boyiqə erigə baɳlanɳan; lekin eri ölüp kətsə, *özini erigə baɳlioɳan* nikaƞ ķanunidin azad ķilinidu.■ 3 Xuning üqün, bu ayal eri ƫayat waķtida baxķa bir ərgə baɳlansa, zinahor ayal dəp atilidu. Lekin eri ölüp kətsə, u *nikaƞ* ķanunidin ərkin bolidu; xu qaɳda baxķa bir ərgə təgsə, zina ķiloɳan bolmaydu.■ 4 Huddi xuningdək, ķerindaxlar, silər Əysa Məsiƫning *ķurbanliķ* teni arķilik Təwrat ķanunioɳa nisbətən öldünglar. Buning məķsiti silərning baxķa birsigə, yəni ölümdin Tirilgüqigə baɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə berixinglardin ibarəttur.□ ■
5 Qünki biz «ət»ning ilkidə waķtimizda, Təwrat ķanuni gunaƫning arzu-ƫəwəslirini tehimu ķozɳap, tenimizdiki əzalarda ölümgə elip baridioɳan mewini qiķarɳanidi;□ 6 lekin, ƫazir biz Təwrat ķanunining ilkidin ərkin bolduķ. Qünki özimizni booɳup turidioɳan bu ķanunoɳa nisbətən ölgən bolup, ķanunning dəsturining kona yolida əməs, bəlki Roƫning yengi yolida *Hudaning* ķulluķida bolimiz.□ ■

Muķəddəs ķanun wə gunaƞ

7 Undaķta nemə degülük? Təwrat ķanunining özi gunaƫmu? ƫərgiz undaķ əməs! Dərwəķə, ķanunning kərsətmiliri bolmisa, gunaƫning nemə ikənlikini bilməyttim. Ķanun «nəpsaniyətqilik ķilma» demigən bolsa, nəpsaniyətqilikning nemə ikənlikini bilmigən bolattim.■ 8 Lekin gunaƞ ķanunning əmri arķilik pursət tepip, iqimdə ƫərhil nəpsaniyətqiliklərni ķozɳidi. Təwrat ķanuni bolmisa, gunaƫmu ölüktək jansiz bolatti.■ 9 Bir qaɳlarda ķanunning sirtida yaxioɳinimda ƫayat idim, lekin ķanun əmrini bilixim bilənla, gunaƫmu janlinip, meni ölümgə elip bardi. □ 10 Əslidə kixigə ƫayatliķ elip kəlsun dəp buyruloɳan ķanunning əmri əksiqə manga ölüm elip

---

■ **7:2** 1Kor. 7:2,10,39. ■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4 «Buning məķsiti silərning baxķa birsigə, yəni ölümdin Tirilgüqigə baɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə berixinglardin ibarəttur» —** birdinbir «ölümdin Tirilgüqi» Məsiƫdur, əlwəttə. «Hudaoɳa mewə berix»ning ƫər tərəplimə mənisi bar; «nikaƫning mewisi» adəttə balilar bolidu; Məsiƫkə baɳlinixning nətijisi bəlkim baxķilarning biz arķilik Hudaoɳa etiķad baɳlap Uningoɳa pərzənt boluxidin ibarət bolidu; bu, xübƫisizki, rosul muxu yərdə kərsətkən «mewə»ning bir ķismi. «Gal.» 5:22nimu kərüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pet. 4:1. □ **7:5 «Qünki biz «ət»ning ilkidə waķtimizda, Təwrat ķanuni gunaƫning arzu-ƫəwəslirini tehimu ķozɳap, tenimizdiki əzalarda ölümgə elip baridioɳan mewini qiķarɳanidi» —** «ət» degən səzning muxu yərdiki mənisi tooɳruluķ «kirix səz»imizni kərüng. «Təwrat ķanuni gunaƫning arzu-ƫəwəslirini tehimu ķozɳap» degən səzlər ķanunning insanning təbiitidə pəyda ķiloɳan təsirlirini kərsitidu. Buning üq təripi bar: (1) insanning nuroɳun ķilmixliri angsiz; (2) insanning təbiiti bək tətür bolup, Huda buni ķil desə, u baxķiqə ķilidu; (3) (əng muƫimi) nuroɳun kixilər xu guwaƫliķni beriduki, özining Hudaning ķanunlirioɳa əməl ķilixķa tirixķanseri öz gunaƞliri tehimu axkarilinidu, ƫətta köpiyip ketidu. Təwəndiki 7-25-ayətlərdə Pawlus özining bu tooɳruluķ təjribisini biz üqün ķiskiqə bayan ķilidu. □ **7:6 «lekin, ƫazir biz Təwrat ķanunining ilkidin ərkin bolduķ. Qünki özimizni booɳup turidioɳan bu ķanunoɳa nisbətən ölgən bolup, ķanunning dəsturining kona yolida əməs, bəlki Roƫning yengi yolida (Hudaning) ķulluķida bolimiz» —** oķurmən «Təwrat ķanuni»ɳa əməl ķilay desə, uningda 613 maddiliķ əmr-bəlgilimining bar ikənlikini bilixi kerək. Ularoɳa əməl ķilix biryaķta tursun, ularni esidə qing tutuxla köp adəmlərgə ķiyin kelixi mumkin. «Roƞ» — Hudaning Muķəddəs Roƫi. ■ **7:6** Rim. 2:29; 2Kor. 3:6. ■ **7:7** Mis. 20:17; Ķan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ **7:8** Yƫ. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ **7:9 «bir qaɳlarda ķanunning sirtida yaxioɳinimda ...» —** buning mənisi bəlkim: «Təwrat ķanunining məndin nemini tələp ķilidioɳanliķini qüxənməydioɳan waķtimda,....». **«ķanun əmrini bilixim bilənla...» —** grek tilida «ķanun əmri manga kəlgəndila,....». **«....gunaƫmu janlinip, meni ölümgə elip bardi» —** muxu ayəttiki «ölüm» xübƫisizki, roƫiy jəƫəttiki ölümni kərsitidu.

kəldi. □ 11 Qünki gunaḫ ḳanunning əmri bilən ḥujum pursitini tepip, meni azdurdi wə əmr arḳilik meni əltürdi.
12 Buningdin ḳarioǫanda ḳanun ḥəḳikətən pak-muḳəddəstur, uning əmrimu muḳəddəs, tooǫra-adalətlik wə yahxidur. ■ 13 Undaḳta, yahxi boloǫini manga əlüm boldimu? Ḥərgiz undaḳ əməs! Bəlki, gunaḫning ḳəwətla ḳəbiḥ ikənliki əmr arḳilik oquḳ axkarilinixi üqün, bu yahxi əmrning wasitisi bilən gunaḫ məndə əlüm pəyda ḳildi.

Gunaḫning dəḫxətlik küqi

14 Təwrat ḳanunining «roḥḳa təwə» ikənlikini bilimiz. Biraḳ mən bolsam «ətkə təwə»durmən, demək gunaḫḳa ḳuldək setiloǫanmən. □ ■ 15 Qünki nemə ḳiliwatḳinimni əzümmu bilməymən. Qünki əzüm niyət ḳiloǫan ixlarni ḳilmaymən; əksiqə, nəprətlinidioǫinimni ḳilimən. ■ 16 Lekin əgər əzüm halimioǫan ixlarni ḳilsam, əzüm ḳanunning yahxi ikənlikini etirap ḳiloǫan bolimən. 17 Xundaḳ ikən, bu ixlarni mən əməs, bəlki iqimdə məwjut boloǫan gunaḫ ḳilduridu. 18 Iqimdə, yəni mening ətlirimdə ḥeq yahxiliḳning məwjut əməslikini bilimən; qünki yahxilik ḳilix niyitim bar bolsimu, uni ḳilalmaymən. ■ 19 Xuning üqün əzüm halioǫan yahxiliḳni ḳilmay, əksiqə halimioǫan yamanliḳni ḳilimən. 20 Əzüm niyət ḳilmioǫan ixni ḳilsam, buni ḳilidioǫan mən əməs, bəlki iqimdə makan ḳiloǫan gunaḫtur.
21 Buningdin əzümdiki xundaḳ bir ḳanuniyətni bayḳaymənki, yahxiliḳni ḳilmaḳqi boloǫinimda, yamanlik ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu. □ 22 Ḳəlbimdə Hudaning ḳanunidin səyünimən; ■ 23 biraḳ tenimdiki əzalirimda baxḳa bir ḳanuniyətni sezimən. Bu ḳanuniyət ḳəlbimdiki ḳanun bilən jəng ḳilip, meni tenimdiki əzalirimdiki gunaḫ sadir ḳildurǫuqi ḳanuniyətkə əsir ḳilidu. ■ 24 Nemidegən dərdmən adəmmən-ḥə! Əlümgə elip baridioǫan bu tenimdin kimmu meni ḳutḳuzar?
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik Hudaoǫa təxəkkür bolsun! Xundaḳ ḳilip, ḳəlbim bilən Hudaning ḳanunioǫa itaət ḳilimən, lekin ətlirimdə gunaḫ sadir ḳildurǫuqi ḳanuniyətkə itaət ḳilimən.□

8

Muḳəddəs roḥtiki ḥayatlik ḳanuniyiti

1 Hulasilisaḳ, Məsiḥ Əysada boloǫanlar gunaḫning jazasioǫa məḥkum bolmaydu.
2 Qünki Məsiḥ Əysada boloǫan ḥayatliḳni bəhx etidioǫan Roḥning ḳanuniyiti adəmni gunaḫḳa wə əlümgə elip baridioǫan ḳanuniyəttin silərni halas ḳildi.□ ■ 3 Qünki *gunaḫliḳ* ət elip kelidioǫan ajizlik tüpəylidin Təwrat ḳanuni ḳilalmioǫanni Hudaning Əzi *ḳildi*; U Əz Ooǫlini gunaḫkar ətlik ḳiyapəttə gunaḫni bir tərəp ḳilixḳa əwətip,

---

□ **7:10 «Əslidə kixigə ḥayatlik elip kəlsun dəp buyruloǫan ḳanunning əmri ...»** — məsilən, «Ḳan.» 4:1ni kərüng. ■ **7:12** 1Tim. 1:8. □ **7:14 «biraḳ mən bolsam «ətkə təwə»durmən, demək gunaḫḳa ḳuldək setiloǫanmən»** — «ətkə təwə» yaki «əttə boloǫan» tooǫruluḳ kirix səzni kərüng. ■ **7:14** Yəx. 52:3. ■ **7:15** Gal. 5:17. ■ **7:18** Yar. 6:3,5; 8:21. □ **7:21 «Buningdin əzümdiki xundaḳ bir ḳanuniyətni bayḳaymənki, yahxiliḳni ḳilmaḳqi boloǫinimda, yamanlik ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu»** — grek tilida «ḳanuniyət» wə «ḳanun» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **7:22** Əf. 3:16. ■ **7:23** Gal. 5:17. □ **7:25 «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik Hudaoǫa təxəkkür bolsun!»** — demək, u əzi ḳilalmaydioǫan ixni Huda Əzi ḳiloǫan; baxḳiqə eytḳanda, «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik adəmni ḳutḳuzidioǫan Hudaoǫa təxəkkür!». **«xundaḳ ḳilip, ḳəlbim bilən Hudaning ḳanunioǫa itaət ḳilimən, lekin ətlirimdə gunaḫ sadir ḳildurǫuqi ḳanuniyətkə itaət ḳilimən»** — təwəndiki 8-bab, 8-9-ayətni kərüng. □ **8:2 «silərni halas ḳildi»** — bəzi kona kəqürmə oram yazmilarda «meni halas ḳildi» dəp yezilidu. ■ **8:2** Yḥ. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1.

əttiki məwjut gunaḫni *ɵlümgə* məḫkum ḳiliwətti;□ ■ 4 buning bilən *muḳəddəs* ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi ətkə əgəxməydioɣan, bəlki Roḫḳa əgixip mangidioɣan bizlərdə əməlgə axurulidu.□

5 Qünki ətkə boysunidioɣanlar ətkə has ixlarning oyida yüridu; Muḳəddəs Roḫḳa boysunidioɣanlar bolsa, xu Roḫḳa ait ixlarning oyida yüridu.□ ■ 6 Əttiki oy-niyətlər adəmni ɵlümgə elip baridu; Muḳəddəs Roḫḳa ait oy-niyətlər ḥayatliḳ wə hatirjəm-amanliḳtur; 7 qünki əttiki oy-niyətlər Hudaoɣa düxmənliktur; qünki ət Hudaning ḳanunioɣa boysunmaydu ḥəm ḥətta uningoɣa boysunuxi mumkin əməs; 8 əttə boloɣanlar Hudani hursən ḳilalmaydu.

9 Əmma silərgə kəlsək, pəḳət Hudaning Roḫi dərwəḳə iqinglarda yaxawatḳan bolsa, silər əttə əməs, bəlki Roḫta yaxaysilər. Əmma Məsiḫning Roḫioɣa igə bolmioɣan adəm bolsa, u Məsiḫkə mənsuplardin əməs. ■ 10 Lekin Məsiḫ ḳəlbinglarda bolsa, teninglar gunaḫ tüpəylidin ɵlümning ilkidə bolsimu, ḥəḳḳaniyliḳ tüpəylidin roḫinglar ḥayattur. □ 11 Ḫalbuki, ɵlgən Əysani ɵlümdin Tirildürgüqining Ɵzidiki Roḫ silərdə yaxisa, Məsiḫni ɵlümdin tirildürgüqi ḳəlbinglarda yaxawatḳan Roḫi arḳiliḳ ɵlidioɣan teninglarnimu ḥayati küqkə igə ḳilidu.□ ■

12 Xuning üqün, ḳerindaxlar, biz ətkə ḳərzdar əməs, yəni uningoɣa əgixip yaxaxḳa ḳərzdar əməsmiz. 13 Qünki ətkə əgixip yaxisanglar, ḥalak bolisilər; lekin Muḳəddəs Roḫḳa tayinip əttiki ḳilmixlarni ɵlümgə məḫkum ḳilsanglar, yaxaysilər. □ 14 Qünki kimlərki Hudaning Roḫining yetəkqilikidə yaxisa, xularning ḥəmmisi Hudaning pərzəntliridur. ■ 15 Qünki silər ḳobul ḳiloɣan roḫ ḳullukḳa ait əməs, xundaḳla silərni ḳayta ḳorḳunqḳa saloɣuqi birhil roḫ əməs, bəlki silər ooɣullukḳa elip baridioɣan Roḫni ḳobul ḳiloɣansilər; U arḳiliḳ «Abba, ata!» dəp nida ḳilimiz. □ ■ 16 Roḫ bizning ɵz roḫimiz bilən billə bizning Hudaning baliliri ikənlikimizgə guwaḫliḳ beridu. ■ 17 Hudaning baliliri ikənmiz, əmdi mirashorlarmu bolimiz — Hudaning mirashorliri ḥəmdə Məsiḫ bilən təng mirashor bolimiz — pəḳətla uning bilən təng azab-oḳubət tartsaḳla, uning bilən xan-xərəptin təng bəḫrimən bolimiz.■

□ **8:3 «U (Huda) Ɵz Ooɣlini gunaḫkar ətlik ḳiyapəttə gunaḫḳa ḳurbanliḳ süpitidə gunaḫni bir tərəp ḳilixḳa əwətip» —** Əysa Məsiḫ pütünləy insan boldi, uning teni bizning tenimizgə ohxax, biraḳ uning eti «gunaḫkar ət» əməs idi; xunga Pawlus uning: «gunaḫkar ətkə **ohxaydioɣan** ətlik ḳiyapət»lik təndə dunyaoɣa kəlgənlikini bayan ḳilidu. ■ **8:3** Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ **8:4 «muḳəddəs ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi... (Muḳəddəs) Roḫḳa əgixip mangidioɣan bizlərdə əməlgə axurulidu» —** «ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi» — kirix səzimizdə «ixəngüqilərning Təwrat ḳanuni bilən munasiwiti tooɣruluḳ» yazoɣinimizni kərüng. □ **8:5 «Muḳəddəs Roḫ» —** grek tilida «Roḫ». 6-, 13-, 23-, 26- wə 27-ayəttimu xundaḳ. ■ **8:5** 1Kor. 2:14. ■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10 «Lekin Məsiḫ ḳəlbinglarda bolsa, teninglar gunaḫ tüpəylidin ɵlümning ilkidə bolsimu, ḥəḳḳaniyliḳ tüpəylidin roḫinglar ḥayattur» —** demək, birsi etiḳad arḳiliḳ Hudaning ḥəḳḳaniyliḳioɣa erixkən bolsa, xu ḥaman mənggülük ḥayat uning roḫida baxlinidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḥəḳḳaniyliḳ tüpəylidin (Muḳəddəs) Roḫ silərning ḥayatinglar boldi». □ **8:11 «Məsiḫ Əysani ɵlümdin Tirildürgüqi» —** Huda, əlwəttə. **«Ḫalbuki, ɵlgən Əysani ɵlümdin Tirildürgüqining Ɵzidiki Roḫ silərdə yaxisa, Məsiḫni ɵlümdin Tirildürgüqi ḳəlbinglarda yaxawatḳan Roḫi arḳiliḳ ɵlidioɣan teninglarnimu ḥayati küqkə igə ḳilidu» —** bu bayanni ikki tərəptə qüxəngili bolidu: (1) Huda ḳiyamət künidə bu dunyada ɵlidioɣan tenimizni tirildüridu; (2) tenimiz bu dunyada gunaḫ tüpəylidin «ɵlümgə məḫkum boloɣan» (10-ayət), lekin Huda bizgə Ɵz Roḫi arḳiliḳ ḥayat ətküzüp, tenimizni küqəytip janlanduridu. Bizningqə ḥər ikki mənisi tooɣridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Əf. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13 «... Ətkə əgixip yaxisanglar, ḥalak bolisilər» —** grek tilida «... Ətkə əgixip yaxisanglar, ɵlisilər». ■ **8:14** Gal. 5:18. □ **8:15 «...silər ooɣullukḳa elip baridioɣan Roḫni ḳobul ḳiloɣansilər» —** «ooɣullukḳa elip baridioɣan» — «Hudaoɣa ooɣul boluxḳa elip baridioɣan», demək. Grek tilida bu səz adəttə birsining yetim balini ɵz ooɣlum dəp ḳobul ḳilip beḳiwelixini kərsitidu. **«U arḳiliḳ «Abba, ata!» dəp nida ḳilimi» —** «Abba» degən səz ibraniy tili bolup, «səyümlük ata» degən mənidə. «Abba» ḥəm səyümlük munasiwətni ḥəm ḥərmətni bildüridu. Pawlus ibraniy tilidiki bu səzni grek tilida səzləydioɣan Rim xəḫiridiki etiḳadqilaroɣa muxu yərdə tonuxturidu. ■ **8:15** Yəx. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12.

Kəlgüsidiki xan-xərəp

18 Qünki mən ḥazirki azab-oḳubətlərning kəlgüsidə bizdə axkarilinidioła xan-xərəplərgə ḥeq selixturołuqilikі yoḳ dəp ḥesablaymən. □ ■ 19 Qünki pütkül kainat Hudaning oołullirining ayan ḳilinixini intizarlik bilən kütməktə. 20-21 Qünki yaritiloła kainat *Hudaning ləniti astida ḳelip*, bimənilikkə qəktürüldi. Bu, kainatning өz ihtiyari bilən əməs, bəlki uni qəktürgüqining iradisi bilən boldi wə xundak ümidi bilən boldiki, kainat өzimu qirixtin boloła kulluktin kutkuzulup, Hudaning pərzəntlirigə beoıxlinidioła xan-xərəpkə təwə boloła ḥərlükkə erixtürülüxtin ibarət idi.

22 Qünki pütkül kainatning ḥaziroıqə nalə-pəryad kətürüp, tuoıut toloıikining azabini birliktə tartiwatḳanlikini bilimiz. ■ 23 Yaloıuz kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni *mukəddəs* Roḥning tunji qikaroła mewisidin bəḥrimən boloła bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə *Hudaning* oołulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qikirilixini intizarlik bilən kütməktimiz.□ ■

24 Biz ümidkə baoılanoıaqḳa tḳuzuloıanikənmiz. Lekin ümid ḳilinoła nərsə kərülgən bolsa, u yənə ümid bolamdu? Kimmu kəz aldidiki nərsini ümid ḳilsun? 25 Birak, tehi kərmiginimizgə ümid baoılioıanikənmiz, uni səwrqanlik bilən kütüximiz kerəktur.

26 Xuningdək, insaniy ajizlikimizda *Mukəddəs* Roḥ kelip bizgə yardəm ḳilidu; qünki ḳandak dua ḳiliximiz kerəklikini bilməymiz. Lekin Roḥning Өzi ipadiligüsiz nalə-pəryad bilən biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-tilawət ḳilmakta. □ ■ 27 Insanlarning ḳəlbini inqikiləp kəzitip Ḳarioıuqi bolsa, *Mukəddəs* Roḥning oyniyətlirining nemə ikənlikini bilidu; qünki U Hudaning iradisi boyiqə mukəddəs bəndiliri üqün *Hudaning aldida* dua ḳilip ətünməktə. 28 Xundakla xuni bilimizki, pütkül ixlar Hudani səyidioıanlarning, yəni uning məksət-muddiasi boyiqə qakiriloıanlarning bəht-bərikitigə birliktə hizmət ḳilmakta. 29 Qünki Huda aldin kəngligə pükkənkixilərni, ularning kəlgüsidə Өz Ooılining obrazioıa ohxax bolidioıinini, Ooılining nuroıun ḳerindaxliri arisidiki tunji ooıli bolidioıinini aldin bəlgiligən. □ ■ 30 Aldin bekitkən kixilərni U qakirdi, qakiroıan kixilərni U həkkaniy

---

□ **8:18 «kəlgüsidə bizdə axkarilinidioła xan-xərəplərgə ḥeq selixturoıuqilikі yoḳ»** — «ḥeq selixturoıuqilikі yoḳ» grek tilida «selixturuxḳa ərziməydu». «Bizdə axkarilinidioła xan-xərəplər» — baxḳa birhil tərjimisi: «bizgə axkarilinidioła xan-xərəplər...». Birak keyinki ayətkə ḳarioıanda tərjimimiz tooıridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pet. 4:13; 1Yuḥa. 3:1, 2. ■ **8:22** Wəḥ. 5:13 □ **8:23 «...Hudaning oołulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximiz...»** — grek tilida «ooıulluḳḳa ḳobul ḳiliniximizni». **«yaloıuz kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni Mukəddəs Roḥning tunji qikaroła mewisidin bəḥrimən boloła bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə (Hudaning) oołulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qikirilixini intizarlik bilən kütməktimiz»** — bu ayəttiki üq nukta tooıruluk tohtilimiz; (1) «Mukəddəs Roḥning tunji qikaroła mewisi»; bu ibarining bəlkim ikki jəḥəti bar: (a) Mukəddəs Roḥ barlik ixəngüqilərdə Hudaning mewisini, yəni muḥəbbət, xadlik, hatirjəmlik ḳatarlikłarni qikiridu; bu mewə bolsa Hudaning padixaḥlikining bu dunyada qikaroła tunji mewisidur wə xundakla uning reallikioıa ispat bolidu (14:17ni kərüng); (ə) ixəngüqilər өzliridə qikiriloła bu mewidin bəḥrimən bolup, uningdin Hudaning padixaḥlikining kəlgüsidə pütkül dunyaoıa, jümlidin өzlirining ḥəmmisi üstigə toluk həkümranlik ḳilidioıanlikioıa ispat ḥəm kapalət dəp bilidu; (2) «ooıul süpitidə ḳobul ḳilinix» — kona zamanlarda mətiwər adəm məlum namrat yaki «jəmiyəttə orni yoḳ» bir yax kixini bekiwalmakqi bolsa, jamaətni qong sorunoła qakirip uni «өz ooılum», «өz ḳizim» dəp jakarlaytti. Rosul Hudamu kəlgüsidə aləm aldida ixəngüqilərni «Өz ooılum» dəp xundak jakarlaydioıanlikini kərsətməkqi. (3) «tenimizning nijattiki ḥərlükkə qikirilixi» — ḥazir ixəngüqilərgə Hudaning nijat-iltipati bilən yengi roḥi, yengi ḳəlbi bar; Məsih Əysa biz üqün erixkən nijatta yənə «yengi tenimiz»mu bar, ḳiyamət künidə uni U bizgə beridu. ■ **8:23** Luḳa 21:28. □ **8:26 «...insaniy ajizlikimizda Mukəddəs Roḥ kelip bizgə yardəm ḳilidu... »** — «Mukəddəs Roḥ» — grek tilida pəḳət «Roḥ» deyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yak. 4:3. □ **8:29 «Huda... Ooılining nuroıun ḳerindaxliri arisidiki tunji ooıli bolidioıinini aldin bəlgiligən»** — «tunji ooıul» birinqi orunda, muxu yərdə pütkül aləmdə birinqi orunda turidu, əlwəttə. «Zəb.» 89:27ni kərüng. ■ **8:29** Kol. 1:18.

ƙildi; ƫəkƫaniy ƙiloƣanlaroƣa U xan-xərəp ata ƙildi.

Hudaning meƫir-muƫəbbitining küqlükliki

31 Undaƙta, bu ixlaroƣa yənə nemə dəyli? Huda biz tərəptə turoƣanikən, kimmu
bizgə ƙarxi qiƙalisun?! ■ 32 Öz Ooƣlinimu ayimay, Uni ƫəmmimiz üqün pida
yoliƣa tapxuroƣan *Huda*, Uningoƣa ƙoxup ƫəmmini bizgə xərtsiz ata ƙilmay ƙalarmu?
■ 33 Kimmu Hudaning tallioƣanliri üstidin xikayət ƙilalisun?! Huda ƫəkƫaniy
ƙiloƣan yərdə, ■ 34 kimmu gunaƫƙa məƫkum ƙilalisun? Öƣlgən, xundaƙla tirilgən
wə Hudaning ong yenida turuwatƙan, ƫəmdə biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-
tilawət ƙiliwatƙan Məsiƫ xundaƙ ƙilarmu?! □ ■ 35 Kim bizni Məsiƫning meƫir-
muƫəbbitidin ayriwetəlisun? Japa-muxəkƫətmu, dərd-ələmmu, ziyankəxlikmu,
aqarqiliƙmu, yalingaqliƙmu, heyim-hətərmu yaki ƙiliqmu? 36 *Muƙəddəs yazmilarda*
eytiloƣinidək: —
«Seni dəp kün boyi ƙirilmaƙtimiz,
Booƣuzlinixni kütüp turoƣan ƙoylardək ƫesablanmaƙtimiz». □ ■
37 Biraƙ bizni Səygüqigə tayinip bularning ƫəmmisidə oƣaliplarning oƣalipi bol-
maƙtimiz; 38 Xuningoƣa ƙət'iy ƙayil ƙilindimki, məyli ölüm bolsun ƫayatliƙ bolsun,
pərixtilər bolsun jin-xəytan ƫəkümranlar bolsun, ƫazirƙi ixlar yaki kəlgüsidiki ixlar
bolsun, ƫərƙandaƙ roƫiy küqlər bolsun, □ 39 pələk bolsun ƫang bolsun, xundaƙla
pütkül kainatta yaritiloƣan ƫərƙandaƙ baxƙa bir xəy'i bolsun, bizni Rəbbimiz Məsiƫ
Əysada boloƣan Hudaning meƫir-muƫəbbitidin ƫeqƙaqan ayriwətküqi bolalmaydu.

9

Huda wə Uning talliƣini Israil

1 Mən Məsiƫtə ƫəƙiƙətni səzləymən, yaloƣan gəp eytmaymən, wijdanim Muƙəddəs
Roƫning ilkidə bolup əzəmgə guwaƫliƙ ƙilmaƙta —□ ■ 2 Ƙəlbimdə zor dərd-
ələm wə tügimәs azab bar. 3-4 Qünki mening buradərlirim, yəni jismaniy
jəƫəttiki ƙerindaxlirim boloƣan Israillarni *nijat tapƙuzalisam Hudaning* lənitigə ƙelip
Məsiƫtin məƫrum ƙiliniximni tiləxkə razi idim; ular Israillar! — ularoƣa ooƣulluƙ
ƫoƙuƙi, *Hudaning* xan-xəripining ayan ƙilinixi, əƫdiliri, Təwrat ƙanunining amanət
boluxi, ibadət hizmətliri wə *Təwrat* wədiliri nesiwə ƙilindi. □ ■ 5 Uluƣ *ibraniy*

■ **8:31** Qəl. 14:8. ■ **8:32** Yar. 22:12; Yəx. 53:5; Yƫ. 3:16. ■ **8:33** Yəx. 50:8. □ **8:34 «Öƣlgən, xundaƙla tirilgən wə Hudaning ong yenida turuwatƙan, ƫəmdə biz üqün ... dua-tilawət ƙiliwatƙan Məsiƫ»** — «Hudaning ong yenida» bolsa aləmning əng yuƙiri jayi, ƫəmmini baxƙuridioƣan yər. ■ **8:34** Ibr. 7:25. □ **8:36 «Seni dəp kün boyi ƙirilmaƙtimiz, booƣuzlinixni kütüp turoƣan ƙoylardək ƫesablanmaƙtimiz»** — «Zəb.» 44:22 — nəƙil kəltürülgən bu ayət boyiqə ixəngüqilər Hudaning yolida, Hudani dəp kəp japa-muxəkƫətlərgə wə ziyankəxlikkə uqrixi mumkin. ■ **8:36** Zəb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ **8:38 «pərixtilər bolsun jin-xəytan ƫəkümranlar bolsun,...»** — «jin-xəytan ƫəkümranlar» bolsa grek tilida pəƙət «ƫəkümranlar»la deyilidu. Injilda bu səz adəttə jin-xəytanlarni kərsitidu («Əf.» 6:12ni kərüng). **«ƫərƙandaƙ roƫiy küqlər bolsun»** — grek tilida «ƫərƙandaƙ küqlər bolsun». □ **9:1 «mən Məsiƫtə ƫəƙiƙətni səzləymən»** — «Məsiƫtə»: «Məsiƫgə mənsup bolup, Uning yetəkqilikidə, Uningdin iltipat, küq-ƙudrətni aloƣanda.....» degən mənidə,. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **9:1** Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27. □ **9:3-4 «ularoƣa ooƣulluƙ ƫoƙuƙi,... wə Təwrat wədiliri nesiwə ƙilindi»** — «ooƣulluƙ ƫoƙuƙi» degəklik, Məsiƫ arƙiliƙ Hudaoƣa ooƣul boluxtiki imtiyaz. ■ **9:3-4** Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mis. 4:22; Ƙan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Əf. 2:12.

ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jəhəttə Məsih ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin! □ ■
6 — Birak Hudaning *Israilоɳa bolоɳan* səzi bikar boldi, deməymən; qünki Israildin bolоɳanlarning ḥəmmisila ḥəkiḳiy Israil ḥesablanmaydu;■ 7 xuningdək, Ibraḥimning əwladliri bolsimu, ḥəmmisila uning pərzəntliri ḥesablanmaydu. Qünki *muḳəddəs yazmilarda Ibraḥimоɳa*: «Isḥaḳtin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» — deyilgən. □ ■
8 Demək, jismaniy jəhəttin *Ibraḥimdin* tərəlgən pərzəntlər Hudaning pərzəntliri boliwərməydu, bəlki *Hudaning* wədisi arkilik tərəlgənlər *Ibraḥimning* ḥəkiḳiy nəsli ḥesablinidu.■ 9 Qünki Hudaning bərgən wədisi mundak idi: «*Kelər yili* muxu qaoɳda ḳaytip kelimən, Sarah bir oоɳuloɳa ana bolidu».□ ■
10 Uning üstigə, Riwkah bir ərdin, yəni əjdadimiz Isḥaḳtin *ḳoxkezəkgə* ḥamilidar boloɳanda, ■ 11-12 Pərzəntliri tehi tuoɳulmioɳanda, ḥeqḳandak yahxi yaki yaman ixnimu ḳilmasta, Huda Θzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning ḳiloɳan ix-əməlliriɡə əməs, pəḳət Qakiroɳuqi boloɳanning iradisigə asaslanoɳanlikini kərsitix üqün, Riwkahɳa: «Qongi kiqikining hizmitini ḳilidu» — deyilgənidi.□ ■
13 Huddi yənə muḳəddəs yazmilarda eytiloɳinidək: «Yaḳupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim».□ ■
14 Undaḳta, bularoɳa nemə dəyli? Hudada adalətsizlik barmu? Ḥərgiz yoḳ! ■
15 Qünki Huda Musaoɳa mundak degən: —
«Kimgə rəḥim ḳiloɳum kəlsə, xuningoɳa rəḥim ḳilimən,
Kimgə iq aoɳritḳum kəlsə, xuningoɳa iq aoɳritimən».□ ■
16 Demək, bu ix insanning iradisigə yaki ularning tirixqanlikioɳa əməs, bəlki rəḥimdillik kərsətküqi Hudaoɳa baoɳliktur. 17 Qünki Huda muḳəddəs yazmilarda Pirəwngə mundak degən: — «Mening seni tikliximdiki məḳsət dəl xuki, ḳudritimni üstüngdə kərsitix ḥəmdə namimning pütkül jaḥanoɳa jakarlinixi».□ ■
18 Demək, Huda halioɳinioɳa rəḥim ḳilidu, halioɳinini tax yürək ḳilidu.

□ **9:5 «uluoɳ ibraniy ata-bowiliri» —** demək, Ibraḥim, Isḥak, Yakup, Yüsüp wə Yəḥuda ḳatarlikłar. **«jismaniy jəhəttə Məsih ularning əjdadidur»** — demək, Məsiḥning tuoɳuluxining **roḥiy jəhətimu** bar idi — U ḥəm insandin (pak Israillik ḳiz Məryəmdin) ḥəm Muḳəddəs Roḥdin tuoɳuloɳan. **«...məsih ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin!»** — rosul Pawluska əng dərd yətküzidioɳan ix — Məsih Israilda tuoɳuloɳan wə toluk Hudalik təbiiti bolsimu, Israillar əzliri uni, yəni əz Məsiḥini ḥeq tonumaytti. ■ **9:5** Yər. 23:6; Yḥ. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ **9:6** Qəl. 23:19; Yḥ. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13. □ **9:7 «Isḥaḳtin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» —** («Yar.» 21:12). Bu səz intayin ḳiska bolup, toluk mənisi: «Mən sanga wədə ḳiloɳan əwladliring, yəni pütkül dunyaoɳa bəhtimni yətküzidioɳan əwladliring Ismaildin əməs, Isḥaḳtinla kelip qikidu» degəndək. ■ **9:7** Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ **9:8** Gal. 4:28. □ **9:9 «Kelər yili muxu qaoɳda ḳaytip kelimən, Sarah bir oоɳuloɳa ana bolidu» —** («Yar.» 18:10, 14). Bu ayəttə deyilgən «oоɳul» Isḥak bolidu. ■ **9:9** Yar. 18:10. ■ **9:10** Yar. 25:21. □ **9:11-12 «Huda Θzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning ḳiloɳan ix-əməlliriɡə əməs, pəḳət Qakiroɳuqi boloɳanning iradisigə asaslanoɳanlikini kərsitix üqün...»** — «Qakiroɳuqi boloɳan» — Huda Θzi, əlwəttə. **«Qongi kiqikining hizmitini ḳilidu»** — («Yar.» 25:23). Ḳoxkezəkning kiqiki Yakup, qongi Əsaw bolidu. ■ **9:11-12** Yar. 25:23. □ **9:13 «Yaḳupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim» —** Təwrat, «Mal.» 1:2-3. ■ **9:13** Mal. 1:2-3. ■ **9:14** Kan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ **9:15 «Kimgə rəḥim ḳiloɳum kəlsə, xuningoɳa rəḥim ḳilimən, kimgə iq aoɳritḳum kəlsə, xuningoɳa iq aoɳritimən» —** «Mis.» 33:19. ■ **9:15** Mis. 33:19. □ **9:17 «Qünki Huda muḳəddəs yazmilarda pirəwngə mundak degən:...» —** Pirəwn Misirdiki padixah bolup, Israillarni ḳullukḳa saloɳan. U Hudaning Musa pəyoɳəmbər arkilik kəlgən pərmanlirioɳa zor ḳarxilik kərsətkən wə baroɳanseri Hudaoɳa ḳarap əz kənglini tax ḳilip Uning səzini anglimioɳan. Birak ahir berip Huda Θzining xan-xəripini kərsitix üqün, «Misirdin qikix»ta hatiriləngəndək, «Huda Pirəwnning kənglini ḳattik ḳildi» (9:12) wə xuning bilən Israilni uning ḳolidin ḳutḳuzux üqün nuroɳun məjizilərni yaratti. **«Mening seni tikliximdiki məḳsət dəl xuki, ḳudritimni üstüngdə kərsitix ḥəmdə namimning pütkül jaḥanoɳa jakarlinixi»** — «Mis.», 9:16. ■ **9:17** Mis. 9:16.

Hudaning oɳəzipi wə xapaiti

19 Əmdi bəlkim sən manga: «Hudaning iradisigə ḥeqkim ḳarxi qiḳalmaydioɳan tursa,
undaḳta Huda nemə üqün insanni əyibləydu?» — deyixing mumkin.
20 Biraḳ, əy insan, Huda bilən takallaxḳudək kimsən? Ḳelipta xəkilləndürüliwatḳan
nərsə əzini xəkilləndürgüqigə: —
«Meni nemə üqün bundaḳ yasiding?» — deyələmdu? ■ 21 Humdanqining ohxax bir
kallək laydin esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu, xundaḳla adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan
ḳaqimu yasax ḥoḳuḳi yoḳmu? □ ■ 22 Huda Əz oɳəzipini kərsitixni wə küq-ḳudritini
tonutuxni niyət ḳiloɳan bolsa, oɳəzipigə layiḳ boloɳan, ḥalakətkə təyyarlanoɳan
«ḳaqilar»oɳa adəttin taxḳiri səwrqanliḳ bilən kəksi-ḳarnini kəng ḳilip kəlgən bolsa,
uningoɳa nemə boptu? □ 23-24 Wə xuning bilən Əzining rəḥim-xəpḳitining nixani
ḳiloɳan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxḳa aldin'ala təyyarlioɳan «ḳaqilar»da, yəni
Əzi Yəḥudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qaḳiroɳan bizlərdə xan-
xəripining qəksizlikini namayan ḳilix üqün xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa, buningoɳa
nemə boptu?□
25 Bu huddi Hudaning Ḥoxiya pəyoɳəmbər arḳiliḳ eytḳinidək: —
«Əsli həlḳim ḥesablanmioɳan həlḳni həlḳim,
Əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən»;□ ■
26 wə yənə: — «Burun ularoɳa: «Silər Mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda,
Kəlgüsidə dəl xu jayda ularoɳa «Tirik Hudaning ooɳulliri!» degən nam berilidu».□ ■
27 Yəxaya pəyoɳəmbərmu Israil tooɳruluḳ mundaḳ jakarlioɳanidi: —
«Israillarning sani dengiz saḥilidiki ḳumdək kəp bolsimu, lekin pəḳət birla «ḳaldi»
ḳutḳuzulidu; ■ 28 günki, Pərwərdigar Əz ixini tügitiwetip, ḥəḳḳaniyliḳ bilən tezdin
uni ijra ḳilidu; günki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu».□ ■
29 Yəxaya pəyoɳəmbər yənə aldin eytḳinidək: — «Əgər samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɳan Pərwərdigar bizgə bir nəsil ḳaldurmioɳan bolsa, Sodom xəḥiridək, Gomorra

---

■ **9:20** Yəx. 29:16, 45:9; Yər. 18:6. □ **9:21 «Humdanqining ohxax bir kallək laydin esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu, xundaḳla adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu yasax ḥoḳuḳi yoḳmu?» —** «esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu… adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu…» nemini kərsitidu? Məsilən, bir ḳaqida əy hojayini xarab iqidu, baxḳa bir ḳaqioɳa balining tərətliri elinidu. Ikkisining əz ixlitix orni bar, biraḳ bularning biri «esil» biri «adəttiki» dəp ḥesablinidu. ■ **9:21** 2Tim. 2:20. □ **9:22 «ḥalakətkə təyyarlanoɳan «ḳaqilar»» —** yaki «əzlirini ḥalakətkə təyyarlioɳan «ḳaqilar»». □ **9:23-24 «Huda Əz oɳəzipini kərsitixni wə küq-ḳudritini tonutuxni niyət ḳiloɳan bolsa, oɳəzipigə layiḳ boloɳan, ḥalakətkə təyyarlanoɳan «ḳaqilar»oɳa adəttin taxḳiri səwrqanliḳ bilən kəksi-ḳarnini kəng ḳilip kəlgən bolsa, uningoɳa nemə boptu? Wə xuning bilən əzining rəḥim-xəpḳitining nixani ḳiloɳan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxḳa aldin'ala təyyarlioɳan «ḳaqilar»da, yəni Əzi Yəḥudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qaḳiroɳan bizlərdə xan-xəripining qəksizlikini namayan ḳilix üqün xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa, buningoɳa nemə boptu?» —** (22-24-ayət) oḳurmənlər diḳḳət ḳilsa biliduki, Pawlus əzining uxbu muḥim soalioɳa jawab bərməydu. Soalning omumiy xəkli: «Huda xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa əmdi bizning ḳandaḳmu uning bilən takallixix ḥoḳuḳimiz bar?» degəndək. Əyni əḥwal uning deginidək bolsun yaki bolmisun, bu bizning iximiz əməs, bəlki Hudaningkidur. Bizgə nisbətən əng muḥimi xuki, gunaḥimizdin ḳutuluxni halisaḳla, Huda Əzi Məsiḥning ḳurbanliḳi arḳiliḳ təyyarlioɳan towa ḳilix etiḳadliḳ yolini aldimizoɳa oquḳ ḳildi. □ **9:25 «Əsli həlḳim ḥesablanmioɳan həlḳni həlḳim, əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən» —** «Ḥox.» 2:23. ■ **9:25** Ḥox. 2:25 □ **9:26 «Burun ularoɳa: «Silər Mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda, kəlgüsidə dəl xu jayda ularoɳa «Tirik Hudaning ooɳulliri!» degən nam berilidu» —** «Ḥox.» 1:10. ■ **9:26** Ḥox. 2:1; 1Pet. 2:10. ■ **9:27** Yəx. 10:22. □ **9:28 «Israillarning sani dengiz saḥilidiki ḳumdək kəp bolsimu, lekin pəḳət birla «ḳaldi» ḳutḳuzulidu; qünki, Pərwərdigar Əz ixini tügitiwetip, ḥəḳḳaniyliḳ bilən tezdin uni ijra ḳilidu; qünki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu» —** (27-28-ayət) «Yəx.» 10:22-23. Bəzi kona kəqürmə yazmilarda Yəxayaning bexariti səl ḳiskirak: «Pərwərdigar bu yər yüzi üstidin qiḳaroɳan ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu» dəp nəḳil kəltürülidu. ■ **9:28** Yəx. 10:22, 23.

xəḣiridək *yoqalƣan* bolattuq». □ ■

Israillarning putlixip ketixi

30 Undaqta, bularƣa nemə deyiximiz kerək? Ḣəqqaniyliqqa intilmigən əlliklər ḣəqqaniyliqqa, yəni etiqadqa asaslanƣan birhil ḣəqqaniyliqqa erixti. □ 31 Lekin Israil ḣəqqaniyliqni kərsətkən Təwrat qanuniƣa intilgini bilən qanunning təlipigə yetəlmidi. ■
32 Nemə üqün? Qünki ularning *ḣəqqaniyliqqa* intilixi etiqad bilən əməs, bəlki «sawabliq ixlar» bilən idi. Ular «putlikaxang tax»qa putlixip yiqilip qüxti; □ 33 huddi *muqəddəs yazmilarda* yeziliƣinidək:
«Həlqni putlixidiƣan putlikaxang taxni,
Adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣa qoydum,
Uningƣa etiqad qiliƣuqi ḣərgiz yərgə qaritilip qalmas». □ ■

10

1 Qerindaxlar, yürək intizarim, xundaqla Hudaƣa yelinixim Israillarning qutquzuluxi üqündur. 2 Qünki xuningƣa guwaḣliq berimənki, ularning Hudaƣa ḣəqiqətənmu qizƣin intilixi bar, biraq ularning intilixi ḣəqiqiy bilim üstigə quruluƣan əməs. □ ■ 3 Qünki ular Hudaning ḣəqqaniyliqini bilmigəqkə, uning ornioƣa əzlirining ḣəqqaniyliqini tikləxkə tirixip, Hudaning ḣəqqaniyliqioƣa boysunmidi. 4 Qünki Təwrat qanunining nixan-məqsiti Məsiḣning Əzidur; xuning bilən etiqad qiliƣuqilarning ḣərbiri üqün ḣəqqaniylik bar boldi. □ ■

□ **9:29 «Əgər samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar bizgə bir nəsil qaldurmioƣan bolsa, Sodom xəḣiridək, Gomorra xəḣiridək yoqaloƣan bolattuq» —** «Yəx.» 1:9. Oqurmənlərning esidə barki, Huda Sodom wə Gomorra xəḣərlirini rəzilliki tüpəylidin üstigə ot wə güngürt yaƣdurup yoqatqan («Yar.» 19-bab). ■ **9:29** Yar. 19:24; Yəx. 1:9; 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:46. □ **9:30 «əlliklər» —** yəni «Yəḣudiy əməslər». ■ **9:31** Rim. 10:2; 11:7. □ **9:32 «ularning ḣəqqaniyliqqa intilixi etiqad bilən əməs, bəlki «sawabliq ixlar» bilən idi» —** «sawabliq ixlar»: — oqurmənlərgə muxu məktuptin ḣazir ayan boliduki, Huda aldida bizgə ḣeq ix «sawab» ḣesablanmaydu; ḣəqqaniylik pəqət u əwətkən Məsiḣkə baƣlioƣan etiqattin kelidu. Xunga «sawabliq ixlar» («Huda bu ixlar arqiliq manga sawab qoxup beridu» degən mənidə qüxəngən bolsaq) Huda aldida qət'iy məwjut əməstur. □ **9:33 «Adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣa qoydum» —** «Zion» degən, Yerusalemning yaki Israilning bir xeiriy nami. **«Həlqni putlixidiƣan putlikaxang taxni, adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣa qoydum, uningƣa etiqad qiliƣuqi ḣərgiz yərgə qaritilip qalmas» —** toluq bexarət «Yəx.» 8:14, 28:16də tepilidu. Oqurmən bu ayətlərni əzi oqusa uningdin bu taxning Əysa Məsiḣning ikənlikini kərələydu. Uni qobul qilmioƣanlar ḣəqqaniyliqqa erixməy yiqilidu; uni qobul qiliƣanlar ḣəqqaniy qilinip tik turidu. ■ **9:33** Zəb. 2:12; 118:22; Pənd. 16:20; Yəx. 8:14; 28:16; Yər. 17:7; Mat. 21:42; 1Pet. 2:6.
□ **10:2 «ularning (Yəḣudiylarning) Hudaƣa ḣəqiqətənmu qizƣin intilixi bar, biraq ularning intilixi ḣəqiqiy bilim üstigə quruluƣan əməs» —** «ḣəqiqiy bilimgə üstigə quruluƣan əməs»: Yəḣudiylarning kəp diniy məzḣəpidikilərgə nisbətən əng muḣim ix Təwrat qanuni üstidiki «bilim» wə «bilim axurux» idi. Xuning bilən Pawlusning bu səzi ixənmigən Yəḣudiylarƣa bək eƣir kelixi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17.
□ **10:4 «Təwrat qanunining nixan-məqsiti Məsiḣning Əzidur» —** grek tilida «nixan-məqsət» degənning «hatimə» degən yənə bir mənisimu bar. Demək, ayətning mənisi: (1) Hudaning Təwrat qanunida boloƣan məqsiti insanƣa əz gunaḣini tonutup, Məsiḣning qutquzuxioƣa moḣtaj boloƣanliqini bildürüxtin ibarət idi; xunga Huda qanunni bərgən waqtida Məsiḣning dunyaƣa kelixini kəzligənidi; (2) Məsiḣ Əzi Təwrat qanunini mukəmməl əməlgə axurdi, jümlidin Təwrat qanuni tələp qiloƣan, xundaqla bexarət bərgən gunaḣni yuyidioƣan qurbanliqni qildi; (3) Məsiḣ Təwrat qanunini toluq əməlgə axuroƣandin keyin, etiqad qiliƣuqilar üqün uning ḣeq təlipi qalmidi (7:4ni kərüng). Məzkur ayət bu mənilirining ḣəmmisini əz iqigə alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24.

5 Qünki Təwrat қanunioła əməl қilixtin kəlgən ҳəkқaniylik ҳəkқidə Musa pəyoəmbər mundak yazoan; «Қanunning əmrlirigə əməl қiloanlar xu ixliridin ҳayatlik tapidu».□ ■
6 Lekin etikadtin boloan ҳəkқaniylik mundak dəydu: — «Kənglüngdə: — «Kim asmanoła qikar?» (yəni «Kim Məsiҳni asmandin elip qüxürər?»)■ 7 wə yaki «Ҳang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiҳni ölümdin kim қayturar?») — demigin».□ ■
8 Əmdi xu *ҳəkқaniylik* nemə dəydu? — «Səz-kalam sanga yekindur, tilingda wə dilingdidur!» — bu səz-kalam dəl biz jakarlaydioan etikadning səzidur.□ ■ 9 Demək, «Əysaning Rəb ikənlikini aozing bilən etirap қilsang wə қəlbingdə Hudaning uni ölüklər arisidin tirildürgənlikigə ixənsəng, қutқuzulisən»! 10 Qünki insan қəlbidə etikad қilix bilən ҳəkқaniy қilinidu, eoizida etirap қilix bilən nijatқa erixidu. 11 Mukəddəs yazmilarda deyilgəndək; «Uningoła etikad қiloquqining ҳərbiri ҳərgiz yərgə қaritilmas». □ ■ 12 Qünki bu jəҳəttə Yəҳudiylar bilən Greklarning pərki yok; ҳər ikkisining Rəbbi ҳəmmining Rəbbidur wə Өzigə nida қiloanlarning ҳəmmisigə mol baylikлirini ayimaydu. □ ■ 13 Qünki: «Kimdikim Rəbning namini qakirip nida қilsa қutқuzulidu».□ ■
14 Lekin Rəbgə ixənmigən kixi қandakmu Uningoła nida қilalisun? U tooruluk anglimioan kixi қandakmu Uningoła ixənsun? Hux həwər jakarlioquqi bolmisa, ular uni қandakmu angliyalisun? 15 Xu jakarlioquqilar əwətilmigən bolsa, hux həwərni қandakmu yətküzəlisun? Mukəddəs yazmilarda yeziloinidək: «Aman-hatirjəmlik tooruluk hux həwərni, bəht-saadət tooruluk hux həwərni yətküzgənlərning ayaoqliri nemidegən güzəl-ҳə!».□ ■
16 Birak, huddi Yəxaya *pəyoəmbərning* «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?» deginidək ҳəmmə adəm hux həwərgə itaət қiloan əməs. □ ■ 17 Xunga etikad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiҳ tooruluk səzdə anglitilidu.□

□ **10:5 «Қanunning əmrlirigə əməl қiloanlar xu ixliridin ҳayatlik tapidu»** — «Law.» 18:5 wə yənə «Қan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Əz. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Қan. 30:12. □ **10:7 Lekin etikadtin boloan ҳəkқaniylik mundak dəydu: — Kənglüngdə: — «Kim asmanoła qikar?» (yəni «Kim Məsiҳni asmandin elip qüxürər?») wə yaki «Ҳang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiҳni ölümdin kim қayturar?») — demigin»** — (6-7-ayət) nəқil kəltürülgən ikki ayət: — «Қan.» 30:12-13 . Bu sirlik gəplərning ajayib məniliri bəlkim mundak: (1) «Kimmu asmanoła qikar?» — «Kimmu Hudaning asman pələktək yukiri tələp қiloan ҳəkқaniylikioła yetəlisun?» degənliktur. Lekin əgər birsi: «Ҳəkқaniylikim mukəmməl, «asmanoła qikқandəkmən»» degən bolsa, bu degini «Mən Məsiҳkə ohxax ҳəkқaniy» degəngə barawər bolup, Hudaning Məsiҳtə kərsətkən mukəmməl ҳəkқaniylikioła aҳanət қiloan bolidu. Bundak deyixi bəribir Məsiҳni өzining pəskəx «ҳəkқaniylik»ning dərjisigə qüxürüp, «Məsiҳni asmandin qüxürməkqi» boloini. (2) «Kimmu ҳangning tegigə qüxər?» deyixi, bir kixi өz gunaҳining bədilini tөliməkqi bolup dozahta bir məzgil tursam andin gunaҳimdin halas bolimən» deməkqi boloini; bu, Məsiҳning ölümidə gunaҳimiz üqün jaza tartip bədəl tөlixining manga (xundakla ҳeqkimgə) keriki yok; muxundak degən kixi «Məsiҳni ölümdin kim қayturar» degən bolidu, yəni «Məsiҳni ölüm yolidin қayturux kerək, uning ölüxi kerəksiz, əhmikanə ixtur» degüqi bolidu. Yioip eytқanda, ҳeqkim өzigə tayinip Hudaning mukəmməl ҳəkқaniylikioła yetəlməydu; ҳeqkim өz gunaҳi üqün өzi bədəl toliyəlməydu. ■ **10:7** Қan. 30:13 □ **10:8 «Səz-kalam sanga yekindur, tilingda wə dilingdidur!»** — «Қan.» 30:14. ■ **10:8** Қan. 30:12-14. □ **10:11 «Uningoła etikad қiloquqining ҳərbiri ҳərgiz yərgə қaritilmas»** — «Yəx.» 28:16. ■ **10:11** Yəx. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12 «Qünki bu jəҳəttə Yəҳudiylar bilən Greklarning pərki yok»** — demək, «bu jəҳəttə (Məsiҳ arkilik nijatқa erixixtə) Yəҳudiylar bilən Yəҳudiy əməslərning pərki yok». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22. □ **10:13 «Kimdikim Rəbning namini qakirip nida қilsa қutқuzulidu»** — «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21. □ **10:15 «Aman-hatirjəmlik tooruluk hux həwərni, bəht-saadət tooruluk hux həwərni yətküzgənlərning ayaoqliri nemidegən güzəl-ҳə!»** — «Yəx.» 52:7, «Naҳ.» 1:15. Mənisi bəlkim «hux həwər yətküzgənlər kəlgəndək wakitda kəlgən!» degənni өz iqigə alidu. Bəzi kona kөqürmə yazmilarda «bəht-saadət tooruluk hux həwərni...» degən səzlər tepilmaydu. ■ **10:15** Yəx. 52:7; Naҳ. 2:1. □ **10:16 «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?»** — «Yəx.» 53:1. ■ **10:16** Yəx. 53:1; Yҳ. 12:38. □ **10:17 «... etikad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiҳ tooruluk səzdə anglitilidu»** — bəzi kona kөqürmə yazmilar: «... etikad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Hudaning səzidə anglitilidu» deyilidu.

18 Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimiƣanmidu? Əlwəttə anglidi: —
«Ularning sadasi pütkül dunyaƣa,
Səzliri yər yüzining ⱪərlirigə yətti».□ ■
19 Yənə xuni soraymənki, Israillar *xu həwərdin* waⱪip bolmiƣanmidu? Aldi bilən,
Musa *Israilƣa* mundaⱪ bexarət bərgən: —
««Ḥeq həlⱪ əməs» bolƣan bir həlⱪ arⱪiliⱪ silərdə ḥəsət ⱪozƣaymən,
Nadan bir həlⱪ arⱪiliⱪ ƣəzipinglarni ⱪozƣaymən».□ ■
20 Keyin, Yəxaya pəyƣəmbər intayin yürəklik ḥalda xu bexarətni berip: —
«Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapⱪuzdum,
Meni sorimiƣanlarƣa Өzüm kəründüm» — dedi.□ ■
21 Lekin, U Israillar ḥəⱪⱪidə: —
«Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlⱪⱪə ⱪollirimni uzitip intilip kəldim!» —
dəydu.□ ■

11

Hudaning Israil tooƣruluⱪ məⱪsitining ahirida əməlgə axuruluxi

1 Undaⱪta, xuni soraymənki: — Huda Өz həlⱪidin waz kəqtimu? Ḥərgiz undaⱪ
əməs! Mənmu Ibraḥim əwladidin, Binyamin ⱪəbilisidin bolƣan bir Israiliƣu! ■
2 Huda aldin kəngligə pükkən Өz həlⱪidin waz kəqkini yoⱪ. Muⱪəddəs yazmi-
larda Ilyas *pəyƣəmbər* ḥəⱪⱪidə nemə deyilgənliki silərgə ayan əməsmu? U
Israillardin azar qekip Hudaƣa yelinip: —□ 3 «I Pərwərdigar, ular Sening
pəyƣəmbərliringni əltürüxti, ⱪurbangaḥliringni qeⱪixti. Pəⱪət өzüm yalƣuzla
ⱪaldim, ular yənə meningmu jenimni almaⱪqi boluxuwatidu», degən.■ 4 Hudaning
uningƣa ⱪayturƣan kalami ⱪandaⱪ boldi? U: «Baalƣa tiz pükmigən yəttə ming
adəmni Өzümgə elip ⱪaldim» — degən.□ ■
5 Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən *Israildin* Өzi tallioƣan
bir «ⱪaldi» bar.■ 6 *Ularning tallinixi* xapaət bilən bolƣan bolsa, undaⱪta өzlirining

---

□ **10:18 «Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimiƣanmidu? Əlwəttə anglidi...»** — bəzi alimlar muxu yərdiki «ular»ni Israillarni kərsitidu, dəp ⱪaraydu. Lekin keyinki ayət alaḥidə Israillarning «anglixi» tooƣruluⱪ bolƣaqⱪa, «ular»ni dunyadiki barliⱪ adəmlər, Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslərnimu kərsətsə kerək, dəp ⱪaraymiz. Bu ayətni xundaⱪ qüxinimizki, «Ḥəmmə adəm angliƣan; xunga, Yəhudiy həlⱪimu qoⱪum angliƣan». **«Ularning sadasi pütkül dunyaƣa, səzliri yər yüzining ⱪərlirigə yətti»** — «Zəb.» 19:4. Zəburdiki bu səzlər əsli asmandiki nurluⱪ jisimlar Hudaning uluƣluⱪini barliⱪ aləmgə ipadiligənliki tooƣruluⱪ idi. Rosul Pawlus bu səzni nəⱪil kəltürüp Injildiki hux həwər dunyadiki ḥər yərlərgə yorutulup tarⱪitilmaⱪta, deməkqi. ■ **10:18** Zəb. 19:4 □ **10:19 ««Ḥeq həlⱪ əməs» bolƣan bir həlⱪ arⱪiliⱪ silərdə ḥəsət ⱪozƣaymən, nadan bir həlⱪ arⱪiliⱪ ƣəzipinglarni ⱪozƣaymən»** — «Qan.» 32:21. Demək, baxⱪa əllər angliƣan, ⱪobul ⱪiliƣan yərdə, Israil qoⱪum qüxəngən. Israillar əsli «nadan, bilimsiz, hudasiz» dəp ḥesabliƣan Yəhudiy bolmiƣan ḥərⱪaysi yat millətlərdin bolƣan ixəngüqi kixilərning hux həwərgə ixəngəqkə «Hudaning yengi həlⱪi» bolƣanliⱪini, ularning bəhtini kərüp ḥəsət ⱪilidu, ḥətta ularƣa ƣəzəplinidu. Musa pəyƣəmbərning «ḥeq həlⱪ əməs» degən səzi kəlgüsi zamanda ḥasil ⱪilinidiƣan Məsiḥning jamaitini kərsitidu. Ularning kəpinqisi ḥərⱪaysi millətlərdin kəlgəqkə, birinqidin ular «bir həlⱪ» yaki «bir əl» bolalmaydu; ikkinqidin, ularning arisida Yəhudiylar kəp bolmaydu. Ular ḥərhil kixilərdin tərkib tapⱪaqⱪa, Yəhudiylar ularni «bir həlⱪ» yaki «bir əl» ḥesablimaydu ḥəm «ḥeq həlⱪ əməslər» dəp ⱪaraydu. ■ **10:19** Qan. 32:21. □ **10:20 «Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapⱪuzdum, Meni sorimiƣanlarƣa Өzüm kəründüm»** — «Yəx.» 65:1. ■ **10:20** Yəx. 65:1. □ **10:21 «Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlⱪⱪə ⱪollirimni uzitip intilip kəldim!»** — «Yəx.», 65:2. ■ **10:21** Yəx. 65:2. ■ **11:1** Yər. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2 «Huda aldin kəngligə pükkən Өz həlⱪidin waz kəqkini yoⱪ»** — «Huda aldin kəngligə pükkən (bilgən) həlⱪi» — bəlkim: «Huda ḥəmmidin burun Өz həlⱪi bolux üqün tallioƣan həlⱪ» degən mənidə. ■ **11:3** 1Pad. 19:10,14. □ **11:4 «Baalƣa tiz pükmigən yəttə ming adəmni өzümgə elip ⱪaldim»** — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adəm», ər kixilərni kərsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27.

əjir-əmili bilən bolоłan əməs. Əməllərdin bolоłan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti.□ ■
7 Nətijidə ķandaķ boldi? Israiłlar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanоłanlar erixti. Ķalołanlarning bolsa, kəngülliri bihudlaxturuldi.□ ■ 8 Huddi muķəddəs yazmilarda eytilołinidək: —
«Huda ularning roh-ķəlbini ołəplətkə saldi,
Bügüngə ķədər kəzlirini kərməs,
Ķulaķlirini anglimas ķildi».□ ■
9 Xuningdək Dawut *pəyołəmbərmu* mundaķ degən:
«Ularning dastihini əzlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup,
Ularni putlaxturup, ķilmixlirini əz bexioła qüxürsun!■
10 Kəzliri ķarangoułixip, kərəlmisun;
Bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»□ ■

11 Undaķta, xunimu sorayki: *Israiłlar* yiķilip ķaytidin turołuzulmasliķķa putlaxķanmu?
Ħərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķilołanliķidin nijat yat əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israiłlarni ħəsətkə ķozołaxtin ibarəttur. □
12 Əmdi ularning teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaoła asayixliķ bəhx ətkən bolsa, xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa, undaķta kəlgüsidə ularning ħəmmisining toluķ nijatliķķa erixixi dunyaoła tehimu zor bəht elip kəlməmdu?!□

Yəhudiy əməslar təkəbburlaxmasliķi kerək

13 Əmdi silər əlliklərgə səzləwatimən; mən əlliklərgə rosul süpitidə bekitilgəndin keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluołaymənki, □ ■ 14 janjigərlirim

---

□ **11:6 «Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən Israildin əzi talliołan bir «ķaldi» bar. Ularning tallinixi xapaət bilən bolоłan bolsa, undaķta əzlirining əjir-əmili bilən bolоłan əməs. Əməllərdin bolоłan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti»** — (5-6-ayət) Huda Təwrattiki birnəqqə yərlərdə «Sən Israilni xapaitim bilən talliołanmən» degənidi (məsilən, «Ķan.» 7:7ni kərüng). Muxu yərdə rosul Pawlus: Huda xapaiti boyiqə Israiłlar iqidin «bir ķaldi»ni talliołan, dəydu. Insan Hudaning yardimigə erixixkə pütünləy layaķətsiz turup, Uningdin mədətkə erixsə, mana bu «Hudaning xapaiti» bolidu. Huda Israiłlarni ularning məlum bir yahxi yaki uluoł əmiligə ķarap talliołan bolsa, undaķta Hudaning tallixi «xapaət»tin bolmiołan bolatti. ■ **11:6** Ķan. 9:4. □ **11:7 «Nətijidə ķandaķ boldi? Israiłlar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanоłanlar erixti. Ķalołanlarning bolsa, kəngülliri bihudlaxturuldi»** — demək, Israiłlar izdigən ħəķķaniyliķķa ħəmmisila erixəlmigən əməs; ularning iqidin Hudaning xapaəti bilən Huda talliołan «ķaldi»lar ħəķķaniyliķķa erixkən. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8 «Huda ularning roh-ķəlbini ołəplətkə saldi, bügüngə ķədər kəzlirini kərməs, Ķulaķlirini anglimas ķildi»** — «Ķan.» 29:4 ħəm «Yəx.» 29:10. ■ **11:8** Ķan. 29:2; Yəx. 6:9; 29:10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luķa 8:10; Yħ. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zəb. 69:22 □ **11:10 «Ularning dastihini əzlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup, ularni putlaxturup, ķilmixlirini əz bexioła qüxürsun! Kəzliri ķarangoułixip, kərəlmisun; bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»** — (9-10-ayət) «Zəb.» 69:22-23. Bu, Dawut pəyołəmbərning xundaķla Hudaning səzi, Dawutning (wə xundaķla Məsiħning) düxmənliri toоłruluķ eytiloła. Bu 69-küyning ħəmmisi Məsiħ toоłruluķ bexarəttur. ■ **11:10** Zəb. 69:22-23 □ **11:11 «... Ħərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķilołanliķidin nijat yat əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israiłlarni ħəsətkə ķozołaxtin ibarəttur»** — yuķurida izaħatta deginimizdək, Israiłlar Məsiħkə etiķad ķiloła «yat əllər»ning bəhtini kərüp ħəsət ķilidu. □ **11:12 «Əmdi ularning (Yəħudiylarning) teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaoła asayixliķ bəhx ətkən bolsa, xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa...»** — «əllər» — Yəħudiy əməslər, «yat əllər». □ **11:13 «silər əlliklərgə»** — demək, «silər Yəħudiy əməs bolołanlarоła». **«mən əlliklərgə rosul süpitidə bekitilgəndin keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluołaymənki, ...»** — oķurmənlərning esidə barki, Huda rosul Pawlusni (gərqə u «Yəħudiylarning Yəħudiysi» bolsimu) Yəħudiy əməs boloła əl-millətlərgə hux həwərni yətküzüxkə alaħidə əwətkən. ■ **11:13** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11.

bolǝanlarning ḥəsitini ḳozǝap, ularning bəzilirini ḳutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən. □ 15 Qünki ularning taxliwetilgənlikining nətijisi dunyadiki əllərni Huda bilən inaḳlaxturux bolsa, undaḳta ularning ḳobul ḳilinixi ölümdin tirilix bolmay nemə?
16 Ḥosuldin tunji bolup qiḳḳan hemirdiki kallək muḳəddəs ḥesablansa, pütün hemir muḳəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi muḳəddəs bolsa, xahlirimu muḳəddəs bolidu. □ ■
17 Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun kəqiti bolup, ularning ornioǝa ulanding. Mana əmdi dərəh yiltizidin ozuḳluḳ elip, mol xirnisidin bəḥrimən bolǝuqi bolǝanikənsən, □ 18 əmdi sunduruwetilgən axu xahlardin özüngni üstün ḳilip mahtanma. Mahtansang, xuni untumioǝinki, sən yiltizni əməs, yiltiz seni kətürüp ḳuwwətləwatidu.
19 Sən əmdi: «Xahlar mening ulinixim üqün sunduriwetildi» — deyixing mumkin.
20 Tooǝra, ular etiḳadsizliḳtin sunduruldi; sən bolsang, etiḳading bilən tik turisən; biraḳ uningdin məoǝrurlanma, əksiqə *Hudadin* ḳorḳ! 21 Qünki Huda əyni waḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioǝanikən, senimu ayimasliḳi mumkin. □ 22 Mana, *bu ixlarda* Hudaning meḥribanliḳioǝa ḥəmdə ḳattiḳ ḳol ikənlikigə ḳara. U Öz yolidin yiḳilip qüxkənlərgə ḳattiḳ ḳol idi, lekin sanga (meḥribanliḳida dawamliḳ tursangla) meḥribanliḳ kərsətməktə. Undaḳ bolmioǝanda, sənmu kesip taxlinisən.
23 *Yəḥudiylarmu* etiḳadsizliḳta qing turiwalmisa, əslidiki dərəhkə ulinidu. Qünki Huda ularni ḳayta ulaxḳa ḳadirdur. ■ 24 Qünki əgər sən yawa zəytun dərihidin kesip elinip, təbiiy ḳanuniyətkə hilap ḥalda *baoǝdiki* yahxi zəytun dərihigə ulanoǝan yərdə, əslidiki bu təbiiy xahlarning öz dərihikə ulinixi tehimu mumkinoǝu?!

Hudaning meḥribanliḳi pütkül insan üqündur

25 Ḳerindaxlar, özünglarni üstün wə əḳillik qaoǝlaxtin saḳlinixinglar üqün, wəḥiy ḳilinoǝan xu sirdin həwərsiz ḳelixinglarni halimaymənki, ta *Huda tallioǝan* Yəḥudiy əməslərning sani toluḳlanoǝuqə, Israilning bir ḳismi tax yürəklikkə ḳaldurulidu; □ ■ 26 andin pütkül Israil ḳutḳuzulidu. Bu tooǝruluḳ muḳəddəs yazmilarda mundaḳ yeziloǝan: —
«Ḳutḳuzoǝuqi Ziondin kelip,

□ **11:14 «janjigərlirim boloǝanlarning ḥəsitini ḳozǝap, ularning bəzilirini ḳutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən»** — «janjigərlirim boloǝanlar» grek tilida «mening ətlirim boloǝanlar» — özining Yəḥudiy həlḳini kərsitidu. □ **11:16 «Ḥosuldin tunji bolup qiḳḳan hemirdiki kallək muḳəddəs ḥesablansa, pütün hemir muḳəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi muḳəddəs bolsa, xahlirimu muḳəddəs bolidu»** — muxu yərdə «muḳəddəs»ning birinqi mənisi «Hudaoǝa ataloǝan», xuning bilən «pak» degən mənidə. Birinqi jümlining kəqmə mənisi bəlkim «Əgər Israillarning əjdadliri, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplar Hudaoǝa ataloǝan bolsa, ularning pərzəntlirimu Hudaoǝa ataloǝan bolidu» degən boluxi mumkin. Təwəndiki jümlilərdə Pawlus Israilni bir «zəytun dərihi»kə ohxitidu («Yər.» 11:16-19ni kərüng). ■ **11:16** Qəl. 15:20 □ **11:17 «Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun kəqiti bolup, ularning ornioǝa ulanding»** — demisəkmu, «zəytun dərihi» Israiloǝa, «ulanoǝan yawa zəytun küqiti» Məsiḥgə etiḳad ḳiloǝan Yəḥudiy əməslərgə, «zəytun dərihining sunduruwetilgən xahliri» bolsa Israillar arisidin Məsiḥkə etiḳad ḳilmioǝaqḳa, Hudaning bəht-bərikətliridin üzülüp ḳaloǝan Yəḥudiylaroǝa wəkil bolidu. **«Mana əmdi dərəh yiltizidin ozuḳluḳ elip, mol xirnisidin bəḥrimən bolǝuqi bolǝanikənsən,...»** — buning kəqmə mənisi bəlkim: «Sən huddi dərəhning yiltizidin ozuḳluḳ elip, xirnisidin bəḥrimən boluwatḳan xehidək, Huda Ibraḥimoǝa wədə ḳiloǝan bəhttin bəḥrimən boluwatisən» degənlik bolsa kerək. □ **11:21 «Huda əyni waḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioǝanikən»** — «bu dərəhning öz xahliri» Yəḥudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:23** 2Kor. 3:16. □ **11:25 «özünglarni... əḳillik qaoǝlaxtin saḳlinixinglar üqün...»** — grek tilida «özünglarni üstün wə əḳillik qaoǝlaxlardin saḳlinixinglar üqün...» deyilidu. Yəḥudiy əməslər Yəḥudiylarning əḥwalioǝa ḳarap: «Biz ḳutulduḳ, ular Hudaning ləniti astida ḳalidu» dəp təkəbburlixixi mumkin. ■ **11:25** Luḳa 21:24.

Iplaslikni Yakuptin yok kilidu.□ ■
27 Mən ularning gunahlirini elip taxliwətkinimdə,
Mana bu ular bilən tüzidiоlan əhdəm bolidu».□ ■
28 Əmdi hux həwər jəhəttin karioланda, silərning bəhtinglar üqün Yəhudiy həlki *hux həwərgə* düxmən kilip bekitilgən; birak Hudaning tallixi jəhəttin karioланda, ata-bowilirimiz səwəbidin səyülgəndur. 29 Qünki Huda Özi bərgənlirini wə kakirikini kayturuwalmaydu.
30 Silər əlliklərmu bir kaoлarda Hudaoла itaət kilmioлan bolsanglarmu, *Yəhudiylarning* itaətsizlikining nətijisidə hazir rəhim-xəpkətkə erixtinglar.
31 Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; *Hudaning* buningdiki məksiti, silərgə kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur. □ 32 Qünki Huda pütkül insanoла rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni itaətsizlikkə solap koydi. □ ■
33 — Ah! Hudaning danaliki wə ilim-hekmitining bibaha baylikliri həm hesabsiz qongkurluki!
Uning həkümilirining tegigə yətkili bolmas!
Uning yolliri izdəp tepixtin xunqə yirakтur!
34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti?
Kimmu Uningoла məslihətqi bolalidi?»□ ■
35 «Uningoла kim awwal bir nərsə berip,
Keyin uni kayturup bər deyəlidi?».□ ■
36 Qünki barlik məwjudatlar Uningdin kəlgən,
U arkilik məwjut bolup turidu,
Həm Uning üqün məwjut bolup turidu.
Barlik xan-xərəp əbədgiqə Uningoла boloлay! Amin.■

12

Etikadqining özini Hudaoла atixi

1 Xunga, əy kerindaxlar, Hudaning rəhimdilliki bilən silərdin xuni ətünimənki, teninglarni mukəddəs, Hudani hursən kilidioлan, tirik kurbanlik süpitidə Uningoла beoлixlanglar. Mana bu silərning *Hudaoла* kilidioлan həkikiy ibaditinglardur.□ ■
2 Bu dunyaning kelipioла kirip kalmanglar, bəlki oy-pikringlarning yengilinixi bilən

---

□ **11:26 «Kutkuzoлuqi Ziondin kelip, iplaslikni Yakuptin yok kilidu» —** «Yakup» muxu yərdə Yakupning əwladliri Israilni kərsitidu. Bexarət «Yəx.» 59:20, 21ni kərüng. ■ **11:26** Zəb. 14:7; Yəx. 27:9; 59:20; Yər. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16. □ **11:27 «...Mən ularning gunahlirini elip taxliwətkinimdə, mana bu ular bilən tüzidioлan əhdəm bolidu» —** 26-27-ayəttiki bexarət sözliri «Yəx.» 59:20, 21, 27:9tin wə «Yər.» 31:33-34tin nəkil kəltürülgən. ■ **11:27** Yəx. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31 «Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; Hudaning buningdiki məksiti, silərgə kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur» —** demək, yukirida izahlioлinimizdək, Yəhudiylar Yəhudiy bolmioлan ixəngüqilərning bəhtigə karioлaqka, özliri towa kilip Məsihni kobul kilsun. □ **11:32 «Qünki Huda pütkül insanoла rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni itaətsizlikkə solap koydi» —** «həmməylən» Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslərni kərsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22. □ **11:34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti? Kimmu Uningoла məslihətqi bolalidi?» —** «Yəx.» 40:13. ■ **11:34** Yəx. 40:13; 1Kor. 2:16. □ **11:35 «Uningoла kim awwal bir nərsə berip, keyin uni kayturup bər deyəlidi?» —** «Ayup» 41:11. ■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pənd. 16:4; 1Kor. 8:6. □ **12:1 «Mana bu silərning Hudaoла kilidioлan həkikiy ibaditinglardur» —** «həkikiy ibaditinglar» grek tilida yənə «yolluk, orunluk, tegixlik, əkilgə muwapik hizmət» degən mənilərni öz iqigə alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pet. 2:5.

əzgərtilinglar; undak kilǫanda Hudaning yahxi, kobul kilarlik wə mukəmməl iradisining nemə ikənlikini ispatlap bilələysilər.□ ■

3 Manga ata kilinǫan xapaətkə asasən hərbiringlarǫa xuni eytimənki, əzünglar tooruluk əzənglarda bar bolǫinidin artuk oylimay, bəlki Huda hərbiringlarǫa təksim kilǫan ixənqning mikdarioǫa asasən salmaklik bilən əzünglarni dəngsəp kərünglar.■ 4 Qünki tenimiz kəpligən əzalardin tərkib tapkan həmdə hərbir əzayimizning ohxax bolmioǫan roli bolǫandək,■ 5 bizmu kəp bolǫinimiz bilən Məsihtə bir tən bolup bir-birimizgə baoǫlinixlik əza bolimiz.■

6 Xuning üqün bizgə ata kilinoǫan mehir-xəpkət boyiqə, hərhil rohiy iltipatlirimizmu bar boldi. Birsigə ata kilinoǫan iltipat wəhiyni yətküzük bolsa, ixənqisining dairisidə wəhiyni yətküzsun;■ 7 baxkilarning hizmitini kilix bolsa, hizmət kilsun; təlim berix bolsa, təlim bərsun;■ 8 rioǫbətləndürük bolsa, rioǫbətləndürsun; sədikə berix bolsa, mərdlik bilən sədikə bərsun; yetəkləx bolsa, əstayidillik bilən yetəklisun; həyrhahlik kərsitix bolsa, huxal-huramlik bilən kilsun.■

9 Mehir-muhəbbitinglar sahta bolmisun; rəzilliktin nəprətlininglar, yahxilikka qing baoǫlininglar; 10 Bir-biringlarni kerindaxlarqə kizoǫin mehir-muhəbbət bilən səyünglar; bir-biringlarni hərmətləp yukiri orunoǫa koyunglar.□ ■

11 Intilixinglarda erinmənglar, roh-kəlbinglar yalkunlap köyüp turup, Rəbkə kullarqə hizmət kilinglar.□

12 Ümidtə bolup xadlinip yürünglar; muxəkkət-kiyinqiliklarǫa səwr-takətlik bolunglar; duayinglarni hərkandak wakitta tohtatmanglar. ■ 13 Mukəddəs bəndilərning ehtiyajidin qikinglar; mehmandostlukka intilinglar; ■ 14 Silərgə ziyankəxlik kiloǫuqilarǫa bəht tilənglar; pəkət bəht tilənglarki, ularni karoǫimanglar. ■

15 Xadlanoǫanlar bilən billə xadlininglar; kayoǫurup yioǫlioǫanlar bilən billə kayoǫurup yioǫlanglar.

16 Bir-biringlar bilən inak ətüp ohxax oy-pikirdə bolunglar; nəziringlarni üstün kilmanglar, bəlki təwən təbikidiki kixilər bilən berix-kelix kilinglar. Əzünglarni danixmən dəp qaoǫlimanglar. ■ 17 Heqkimning yamanlikioǫa yamanlik bilən jawab kayturmanglar. Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka köngül koyunglar.□ ■

18 Imkaniyətning bariqə kəpqilik bilən inak ətünglar; ■ 19 intikam al-manglar, i səyümlüklirim; uni Hudaoǫa tapxurup Uning oǫəzipigə yol koyunglar, qünki *mukəddəs yazmilarda* mundak yezilǫan: «Pərwərdigar dəyduki, intikam

---

□ **12:2 «Bu dunyaning kelipioǫa kirip kalmanglar»** — baxka birhil ipadiləx xəkli: — «bu dunyaning ekimlirioǫa əgixip yürmənglar». Əyni sözlər «bu dunyadiki kelipka xəkilləndürülmənglar». ■ **12:2** Əf. 5:17; 1Tes. 4:3; 1Yuha. 2:15. ■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Əf. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pet. 4:10, 11. ■ **12:8** Kan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7. □ **12:10 «bir-biringlarni hərmətləp yukiri orunoǫa koyunglar»** — bu sözning: «bir-biringlarǫa hərmət kərsitixtə birinqi bolunglar», «bir-biringlarǫa bəs-bəstə hərmət kərsitinglar» degən baxka bir mənisi bar. Rosul bəlkim kəstən ikki mənisini təng ixlətkən boluxi mumkin. ■ **12:10** Əf. 4:2; Fil. 2:3; 1Pet. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 2:17. □ **12:11 «roh-kəlbinglar yalkunlap köyüp turup,...»** — «Mukəddəs Rohta, Mukəddəs Roh arkilik kizoǫin bolup...» yaki «əz rohingda kizoǫin bolup...» degən mənilərning kaysisini bildüridioǫanlikioǫa birnemə demək təs. Əməliyəttə nijatta Mukəddəs Roh ixəngüqining rohi bilən bir bolup, u arkilik ixləydu, xunga bu ikki mənə arisida qong pərk yok. ■ **12:12** Luka 18:1; Rim. 15:13; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yak. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **12:17 «Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka köngül koyunglar»** — baxka birhil tərjimisi: «Kəpqilik yahxi dəp karioǫan ixlarni köngül koyup kilinglar». ■ **12:17** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tes. 5:15; 1Pet. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14.

Meningkidur, *yamanlik* Mən kayturimən». □ ■ 20 Xunga əksiqə «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussioła bolsa, kandur. Bundak kilix bilən «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən». □ ■ 21 Yamanlik aldida bax əgmənglar, bəlki yamanlikni yahxilik bilən yenginglar.

13

Hökümət aldidiki məs'uliyitimiz

1 Hammə adəm özlirini idarə kiloquqi hokuk igilirigə boysunsun. Qünki Huda tiklimigən hökümət yok; kaysi hokuk-hökümət məwjut bolsila Huda təripidin tikləngəndur.■ 2 Xuning üqün, hokuk-hökümətkə karxilik kiloquqi kixi Hudaning orunlaxturuxioła karxilik kiloan bolidu. Karxilik kiloquqilar sorakka tartilidu□ 3 (qünki hökümranlar yahxilik kiloquqilarоła əməs, bəlki yamanlik kiloquqilarоła korkunq kəltüridu). Hökümranlardin korkuxni halimaymən desəng, undakta yahxi əməl kil. U qaoda hökümət təripididin təriplinisən. 4 Qünki hökümranlar sening mənpəiting üqün Hudaning hizmətqisidur. Lekin yamanlik kilsang, uningdin korkuxung kerək! *Hökümran* kiliqni bikarоła esiwalmaydu, u yamanlik kiloquqioła Hudaning oəzipini kərsitidioan jaza bərgüqi süpitidə Hudaning hizmətqisidur.
5 Xuning üqün, hökümranlarоła boysunux kerək. Bu, pəkət jazalinixtin saklinix üqünla əməs, bəlki pak wijdanlik bolux üqündur. 6 Muxu səwəbtinmu baj tapx-urunglar; hökümranlar bolsa, Hudaning məhsus bu ixlarni baxkuruxka bekitkən hizmətkarliridur.
7 Hərkimgə öz tegixlik həkkini tələnglar; oəllə-parak tapxuruwaloquqioła oəllə-parakni, baj yiokuqilarоła bajni tapxurunglar; ehtiramоła tegixlik boloanlarоła ehtiram kilinglar, hörmət kilixka tegixlik boloanni hörmət kilinglar.

Baxkilar aldidiki məs'uliyitimiz

8 Bir-biringlarni söyüxtin baxka, heqkimgə heqnərsidin kərzdar bolmanglar. Qünki baxkilarni söygən kixi Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuroan bolidu.■ 9 Qünki «zina kilma, katillik kilma, oorilik kilma, nəpsaniyətqilik kilma» degən pərhizlər wə bulardin baxka hərkandak pərzlərmu, «koxnangni özüngni söygəndək söygin» degən bu əmrgə yioinqaklanоan. ■ 10 Mehir-muhəbbətkə berilgən *kixi* öz yekinioła heqkandak yamanlik yürgüzməydu; xuning üqün, mehir-muhəbbət Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuroquqidur.
11 Hazirki wakitning jiddiylikini bilip, xularni kilinglar. Qünki biz üqün allikaqan uykudin oyoinix wakit-saiti yetip kəldi. Qünki dəsləpki etikad kiloan waktimizоła nisbətən nijatimiz tehimu yekinlap kaldi. ■ 12 Keqə ətüxkə az kaldi, kündüz

---

□ **12:19 «Pərwərdigar dəyduki, intikam Meningkidur, yamanlik Mən kayturimən» —** «Kan.», 32:35. ■ **12:19** Kan. 32:35; Mat. 5:39; Luka 6:29; Ibr. 10:30. □ **12:20 «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussioła bolsa, kandur. Bundak kilix bilən «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» —** («Pənd.» 25:21-22). «Uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» degən mənisi: «uni kattik uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kərsitidu. Adəmning towa kiloanlikini bildürüx üqün bexida bir siwət qooini kətürüp mangatti. Xunga «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» degini, uning towa kilixioła yardəm berələysən» «wijdanini oyoitisən» degənliktur. ■ **12:20** Pənd. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pənd. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pet. 2:13. □ **13:2 «Xuning üqün, hokuk-hökümətkə karxilik kiloquqi kixi Hudaning orunlaxturuxioła karxilik kiloan bolidu. Karxilik kiloquqilar sorakka tartilidu» —** bundak jaza Huda təripidin yaki hökümət təripidin kəlgənlikini rosul deməydu, birak muxu yərdə bəlkim hökümət təripidin boluxi mumkin. ■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5. ■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Kan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yak. 2:8. ■ **13:11** Əf. 5:14; 1Tes. 5:6.

yeқinlaxti. Xunga, қarangоqulukning ixlirini taxlap, yorukluқning қoral-yaraқlirini kiyəyli. ■ 13 Kündüzgə muwapiқ diyanətlik ḥayat kəqürəyli, əyx-ixrət wə xarabhorlukқa, zina wə kəyp-sapaоła, jedəl-majira wə ḥəsəthorlukқa berilməyli; ■ 14 əksiqə өzünglarоła Rəb Əysa Məsiḥni kiyiwelinglar wə gunaḥkar əttiki arzu-ḥəwəslərni қandaқ қanduruxni ḥeq oylimanglar.■

14

Қerindaxlar üstidin ḥəküm қilmanglar

1 Etiқadi ajizlarni қobul қilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix қilmanglar. □
2 Birsi ḥərқandaқ yeməklikni yeyixkə bolidiоqiniоła ixinidu; lekin yənə etiқadi ajiz birsi pəқət kəktatlarnila yəydu.■ 3 Ḥərқandaқ yeməkliklərni yəydiоqan kixi yeməydiоqan kixini kəmsitmisun; ḥəmdə *bəzi nərsini* yeməydiоqan kixi ḥərқandaқ yeməkliklərni yəydiоqan kixi üstidin ḥəküm қilmisun. Qünki Huda uni қobul қiloqan. 4 Baxқa birsining hizmətkari üstidin ḥəküm қiloquqi sən kim iding? Hizmətkarning tik turuxi yaki yiқilip ketixigə pəқətla өz hojayini məs'uldur. Ḥəmdə *xu hizmətkarmu* tik turidiоqan қilinidu — qünki *hujayini* Rəb uni tik turoquzuxқa қadirdur.■
5 Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kəridu, yənə birsi ḥəmmə künni ohxax dəp қaraydu. Ḥərkim өzining kəzқarixiоła toluқ ixənqi bolsun.□ ■
6 Məlum künni қədirləydiоqan kixi buning bilən Rəbbining ḥərmitidə uni қədirləydu. Bir nərsini yəydiоqan kiximu Rəbbining ḥərmitidə yəydu, qünki u өz rizқi üqün Hudaоła təxəkkür eytidu. Məlum nərsini yeməydiоqan kixi yeməydiоqanliқi bilən өzining Rəbbining ḥərmitidə yeməydu, umu xundaқla Hudaоła təxəkkür eytidu.■
7 Qünki ḥeqқaysimiz өzimiz üqün yaximaymiz wə ḥeqқaysimiz өzimiz üqün өlməymiz;■ 8 Bəlki əgər yaxisaқ, Rəbbimiz üqün yaxaymiz; өlsək, Rəbbimiz üqün өlimiz. Xuning üqün yaxisaқmu, өlsəkmu Rəbbimizgə mənsupturmiz. 9 Qünki Məsiḥning өlüxi wə tirilixi dəl xu məқsət bilən boldiki, Uning өlüklərning ḥəm tiriklərning Rəbbi boluxi üqündur.
10 Undaқta, sən nemə üqün қerindixing üstidin ḥəküm қilisən? Yaki nemə üqün қerindixingni mənsitməysən? Qünki ḥəmmimiz Hudaning soraқ təhti aldida

---

■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tes. 5:5. ■ **13:13** Luқa 21:34; 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Fil. 4:8; 1Tes. 4:12; 5:6; Yaқ. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pet. 2:11. □ **14:1 «Etiқadi ajizlarni қobul қilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix қilmanglar»** — əyni zamanda Əysa Məsiḥkə etiқad қiloquqilar Yəḥudiylardin ḥəm ḥərhil oləyriy dinoła əgəxkənlərdin qiққan Yəḥudiy əməslər idi. Ularning kəp қisimlirida əslidə «Hudani hursən қilix» üqün yemək-iqməklik jəḥəttə küqlük қaidilər bar idi. Lekin, hux həwər bilən yətküzülgən wəḥiylər boyiqə, Huda dunyadiki barliқ ozuқluқ nərsilərni yaratқandin keyin, etiқadqilar ularni yeyixkə bolidu (məsilən, «Mar.» 7:18-23ni kərüng). Biraқ bir қisim etiқadqilar bu yengi ərkinlikni toluқ qüxənmigən yaki uningоła ixənmigən bolsa, kona adətliri boyiqə yaxaxni dawam қilatti. Xuning bilən Pawlus ularni «etiқadi ajizlar» dəp atidi. Қizиқ bir yeri xuki, «etiқadi ajiz» adəmning bəzi intayin küqlük pikirliri boluxi mumkin! ■ **14:2** Pənd. 15:7 ■ **14:4** Yaқ. 4:12. □ **14:5 «Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kəridu, yənə birsi ḥəmmə künni ohxax dəp қaraydu. Ḥərkim өzining kəzқarixiоła toluқ ixənqi bolsun»** — etiқadqilarning bir қismi Yəḥudiy bolup, ular yənila Təwratta bəlgiləngən, Yəḥudiylar ətküzüp kəlgən ḥeyt-bayramlarni tutuxқa, bolupmu «xabat küni» (dəm elix küni, yəni xənbə küni)ni tutuxқa adətləngən, xundaқla bularni burunқidək dawamlaxturux kerək, dəytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16. ■ **14:6** 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3. ■ **14:7** 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2.

turiximiz kerək bolidu. □ ■ 11 Qünki *muķəddəs yazmilarda* eytilǫinidək: —
«Pərwərdigar dəyduki: —
Θz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki,
Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə oķuydu».□ ■
12 Xunga, ḥərbirimiz Huda aldida ɵzimiz tooǫruluķ ḥesab berimiz.■

Ajiz ķerindixinglarni Huda yolidin qətnitip ķoymanglar

13 Xuning üqün, bir-birimizning üstidin ḥəküm ķilǫuqi ikkinqi biri bolmayli. Buning ornioǫa xundaķ ḥəküm-kararǫa kelinglarki, ḥərķandaķ ķerindaxķa gunaḥķa yiķitidioǫan bir nərsini yaki tuzaķni ķoymaslik kerək. ■ 14 Rəbbimiz Əysada bolǫanlikimdin xuningǫa ķət'iy ixəndürülüp bilimənki, ḥərķandaķ nərsə ɵzlikidin ḥaram əməstur; lekin bir nərsini ḥaram dəp ķarioǫan kixi üqün, u uningǫa ḥaramdur. ■ 15 Əgər yeməkliking tüpəylidin ķerindixingni azabķa ķoyoǫan bolsang, meḥir-muḥəbbət yolida mangmioǫan bolisən. Məsiḥ uning üqün Θz jenini pida ķilip ɵlgən, bu *ķerindixingni* yeməkliking bilən nabut ķilma!■
16 Əmdi silər yahxi dəp ķarioǫan ixlarning yaman deyilixigə səwəbqi bolup ķalmanglar. 17 Qünki Hudaning padixaḥlikį yemək-iqməktə əməs, bəlki Muķəddəs Roḥta bolǫan ḥəķķaniylik, inaķlik-hatirjəmlik wə xadliķtidur. ■ 18 Bularda yaxap Məsiḥkə hizmət ķilǫuqi kixi Hudani hursən ķilidu wə insanlarning təriplixigə sazawər bolidu.
19 Xuning üqün ɵzimizni inaķlikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli. □ 20 Yeməklikni dəp Hudaning əjrini nabut ķilmanglar. Ḥəmmə nərsə dərwəķə ḥalaldur; biraķ birsi yegini bilən *etiķadida* putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu. □ ■ 21 Xuning üqün gəx yeyix, xarab iqix, xundaķla baxķa ḥərķandaķ ixlarni ķilixing ķerindixingni gunaḥķa teyilduridioǫan, azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan bolsa, bularni ķilmioǫining tüzük. □ ■
22 Sening *məlum bir ixni ķilixķa* ixənqing barmu? Əmdi bu ixənq Huda bilən sening arangdiki ixtur. Θzi ķiliwatķan ixni tooǫra dəp ķarioǫan, xuningdin wijdanimu əyibkə buyrulmioǫan kixi nemidegən bəhtlik-ḥə! 23 Lekin *yeməkliktin* gumanlinip turup yənə xuni yegən kixi əyibkə buyrulidu, qünki buni ixənq bilən yemigən. Ixənqtin bolmioǫan ḥərķandaķ ix gunaḥtur.■

□ **14:10 «Qünki ḥəmmimiz Hudaning soraķ təhti aldida turiximiz kerək bolidu»** — «soraķ təhti» adəttə Rim imperiyəsidə ḥərbir xəḥərning qong məydanida bolatti. Yərlik əməldarlar muḥim ḥəkümlərni yaki elanlarni qiķirix üqün uningda olturatti. Hudaning «soraķ təhti» yaki «ḥəküm qiķirix təhti» aldida bolidioǫan soraķ bəlkim **ixəngüqilərning** əməllirining üstidin ḥəküm qiķirix üqünla bolidu («2Kor.» 5:10ni kərüng). ■ **14:10** Mat. 25:31; 2Kor. 5:10. □ **14:11 «Pərwərdigar dəyduki: — Θz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki, Manga barlik tizlar pükülidu, barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə oķuydu»** — «Yəx.» 45:23. ■ **14:11** Yəx. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ **14:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 2:23; 22:12. ■ **14:13** 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ **14:14** Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ **14:15** 1Kor. 8:11. ■ **14:17** 1Kor. 8:8. □ **14:19 «Xuning üqün ɵzimizni inaķlikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli»** — «bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan» əyni tekistə «bir-birimizni ķurup qiķidioǫan» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu muḥim ibarining mənisi tooǫruluķ «kirix səz»imizni kərüng. □ **14:20 «biraķ birsi yegini bilən etiķadida putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu»** — baxķa birhil tərjimisi: «biraķ birsi yesə wə xunglaxķa baxķilarni (iman, wijdan təripidə) putlaxtursa, bu ix uningǫa yaman bolidu». ■ **14:20** Tit. 1:15. □ **14:21 «azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **14:21** 1Kor. 8:13. ■ **14:23** Tit. 1:15.

15

Ǝzimizni ķanaətləndürüxnila oylimayli

1 Ǝmdi etiķadimiz küqlük bolǫan bizlər ǝzimizni ķanaətləndürüxnila oylimay, bəlki
etiķadi ajizlarningmu ajizliķlirini kətüriximiz kerək.■ 2 Ħərbirimiz ǝz yeķinimizning
etiķadini ķurup qiķixi üqün, uning bəht-bərikitini kǝzləp, uni hursən ķilixķa
intiləyli. 3 Qünki ħətta Məsiħmu Ǝzini ķanduruxni oylimiǫanidi. Bu toǫrisida
muķəddəs yazmilarda mundaķ pütülgən: «Sən *Hudani* ħaķarət ķiloǫanlarning
ħaķarətliri Mening üstümgə qüxti».□ ■ 4 Qünki burunda *wəħiy bilən* pütülgən
yazmilardiki ħərķaysi sǝzlər bizgə ǝgitix üqün yeziloǫan bolup, məķsiti muķəddəs
kitablardin kəlgən səwr-takət wə ilħambəhx arķiliķ bizdə azru-ümidning boluxi
üqündur.■
5 Ǝmdi səwr-takət wə ilħambəhxning Igisi Huda silərni Məsiħ Əysani ülgə ķilip,
ǝzara bir oy-niyətkə kəltürgəy;■ 6 buning bilən silər Hudani, yəni Rəbbimiz Əysa
Məsiħning Atisini bir jan bir dil bilən bir eǫizdin uluǫlioǫaysilər.

Bir-biringlarni ķobul ķilinglar

7 Xunga, Məsiħ silərni ķobul ķilip, Hudaǫa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-
biringlarni ķobul ķilinglar.□ 8-9 Qünki silərgə xuni eytimənki, Əysa Məsiħ Hudaning
ata-bowilaroǫa bərgən wədilirini ispatlax üqün, xu arķiliķ əllərmu Hudaning rəħim-
xəpķitini kərüp uni uluǫlixi üqün, hətnə ķilinoǫanlaroǫa Hudaning ħəķiķitini
yətküzgüqi hizmətkar süpitidə təyinləndi. Bu huddi *muķəddəs yazmilarda*: —
«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən,
Wə Sening namingni küyləymən» — dəp yeziloǫanidi.□ ■
10 Wə U yənə: —
«Əy əllər,
*Huda*ning həlķi bilən billə xad-huram bolunglar!» — dəydu.□ ■
11 Wə yənə U: —
«Əy barliķ əllər, Pərwərdigarni mədħiyiləŋglar,

■ **15:1** 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ **15:3** **«Sən Hudani ħaķarət ķiloǫanlarning ħaķarətliri Mening üstümgə qüxti»** — («Zəb.» 69:9). ■ **15:3** Zəb. 69:7-9; Yəx. 53:4, 5. ■ **15:4** Rim. 4:23, 24. ■ **15:5** Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **15:7** **«Məsiħ silərni ķobul ķilip, Hudaǫa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-biringlarni ķobul ķilinglar»** — baxķa birhil tərjimisi: «Məsiħ silərni ķobul ķiloǫandək, silərmu bir-biringlarni ķobul ķilip Hudaǫa xan-xərəp kəltürünglar». Əməliyəttə bu mənisimu bizning tərjimimizdin qiķidu. □ **15:8-9** **«Əysa Məsiħ Hudaning ata-bowilaroǫa bərgən wədilirini ispatlax üqün»** — «Hudaning ata-bowilaroǫa bərgən wədiliri» Huda Ibraħim, Isħaķ, Yaķup, Yüsüp, Musa pəyoǫəmbər wə baxķa pəyoǫəmbərlərgə yətküzgən wədiliri degənlik. **«xu arķiliķ əllərmu Hudaning rəħim-xəpķitini kərüp uni uluǫlixi üqün…»** — «əllər» muxu yərdə yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən…»** — «əllər» yənə muxu yərdə yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən, wə Sening namingni küyləymən»** — («Zəb.» 18:49. Bu bexarəttə Məsiħ Ǝz Roħi arķiliķ Dawut pəyoǫəmbərning aoǫzidin sǝzləydu. Pawlus bu muħim gəpliri (8-9-ayətlər) arķiliķ Yəħudiy əməslər wə Yəħudiylarning bir-birini ķobul ķilixini dəwət ķilidu; qünki Məsiħ Əysa Ǝzi Yəħudiylar («hətnə ķilinoǫanlar»)oǫa hizmətkar təyinləndi ħəm xuningdək Yəħudiy əməslər («yat əllər»)ning Hudani mədħiyilixigə baxlamqiliķ ķilidu; demək, Məsiħ ikki tərəpning hizmitidə boloǫandin keyin, nemixķa silər Yəħudiylar wə Yəħudiy əməslər kiqik peillik bilən Uning uluǫ ülgisigə əgixip bir-biringlarni ķobul ķilmaysilər? ■ **15:8-9** 2Sam. 22:50; Zəb. 18:49-50. □ **15:10** **«Wə U yənə: … dəydu»** — bu wə keyinki ayəttiki «U» Məsiħdur. Muxu ayəttiki bexarətlər Uning Ǝzining pəyoǫəmbərlərning aoǫzi arķiliķ eytķan sǝzliridur. 15-ayəttiki izaħatni kərüng. **«Əy əllər»** — «əllər» yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Əy əllər, Hudaning həlķi bilən billə xad-huram bolunglar!»** — «Qan.» 32:43. ■ **15:10** Qan. 32:43.

Əy pütkül ķowmlər, Uni uluоłlanglar!» — dəydu.□ ■ 12 Yənə, Yəxaya *pəyоłəmbərmu* mundak dəydu: —
«Yəssəning yiltizi bоłоan kixi məydanоła qikidu,
Əllərgə ḥakimlik ķilidiоłan zat ornidin turidu;
Əllər dərwəkə Uningоła ümid baоłaydu».□ ■
13 Əmdi ümidning Igisi Huda Өzigə ixiniwatķanlikinglardin ķəlbinglarni toluk xadhuramlik wə tinq-hatirjəmlikkə tolduroła y, xuning bilən Mukəddəs Roḥning küqķudriti bilən ümidkə tolup taxķaysilər.□

Pawlusning rosulluk hizmiti tooґrisida

14 I ķerindaxlirim, kənglünglarning meḥribanlik bilən tоłоanlikiоła, mol bilimlər bilən toluk bezəlgənlikigə, xundakla bir-biringlaroła өzara jekiləp berələydiоłanlikinglaroła imu ķayilmən. 15 Xundak bolsimu, Huda manga ata ķilоłan xapaət tüpəylidin mən silərgə bir ķisim tərəplərdin nəqqə ixlarni əslitip ķoyuxķa səl jür'ətlik bolup uxbu hətni yazmaktimən. 16 Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kaḥindək Uning ibaditini ḥəmmə yərdə wujudķa kəltürüx hizmitidə *Yəḥudiy əməs* əllərgə Məsiḥ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaoła sunidiоłan ibaditi Mukəddəs Roḥ arķilik pak-mukəddəs ķilinip, Hudani hursən ķilidiоłan ķurbanliktək Uning ķobul ķilixiоła layik boluxi üqündur. □ 17 Xuning üqün Məsiḥ Əysada bоłоanlikimdin Hudaning manga tapxuroła nliridin pəhirlinimən. 18-19 Qünki əllərning Hudaoła itaət ķilixi üqün Məsiḥning manga ķildуroła nliridin baxķa ḥeqnemini tiloła elixķa ḥəddim əməs. Səz wə əməllər arķilik, alamətlik məjizilər wə karamətlər arķilik, Mukəddəs Roḥning küq-ķudriti bilən Yerusalemdin baxlap Illirikon əlkisgiqə aylinip ḥəmmə yərdə Məsiḥning hux həwirini toluk jakarlidim. 20 Xundak ķilip baxķilar saloła n ulning üstigə bina salmaslik üqün, əzəldin Məsiḥning nami anglanmiоła n yərlərdə bu hux həwərni jakarlaxķa intilip kəldim. 21 Bu tooґrisida *mukəddəs yazmilarda* eytiloła nidək: —
«Uningdin həwərsiz bоłоanlar Uni kəridu,
Anglimiоła nlar anglap qüxinidu».□ ■

□ **15:11 «Əy barlik əllər, Pərwərdigarni mədḥiyilənglar, əy pütkül ķowmlər, Uni uluоłlanglar!»** — («Zəb.» 117:1) — bu ayət wə yukiriki nəķil kəltürülgən ikki ayəttə, Məsiḥ (dunyaoła kelixtin burun) pəyоłəmbərlərning aoґzidin bexarət berip, kəlgüsidə Yəḥudiy əməslər bilən Өzi talliоłan həlki billə Hudaoła ibadət ķilixip, Uning hizmitidə billə boluxidiоłanlikini aldin'ala eytidu. ■ **15:11** Zəb. 117:1 □ **15:12 «Yəssəning yiltizi bоłоan kixi məydanоła qikidu, əllərgə ḥakimlik ķilidiоłan zat ornidin turidu; əllər dərwəkə Uningоła ümid baоłaydu»** — («Yəx.» 11:10) Məsiḥ tooґruluk yənə bir bexarət. Yəssə bolsa, Dawut pəyоłəmbərning atisi idi. Birak uning əwladi Məsiḥ, yəni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12** Yəx. 11:10; Wəḥ. 5:5; 22:16. □ **15:13 «ümidning Igisi Huda...»** — əyni səz «ümidning Hudasi...». □ **15:16 «bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaoła sunidiоłan ibaditi Mukəddəs Roḥ arķilik pak-mukəddəs ķilinip...»** — «əllər»: yat əllər, Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. **«Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kaḥindək Uning ibaditini ḥəmmə yərdə wujudķa kəltürüx hizmitidə Yəḥudiy əməs əllərgə Məsiḥ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaoła sunidiоłan ibaditi, Mukəddəs Roḥ arķilik pak-mukəddəs ķilinip, Hudani hursən ķilidiоłan ķurbanliktək uning ķobul ķilixiоła layik boluxi üqündur»** — rosul Pawlus өzini kaḥinoła ohxitidu. Hudaning kona zamanlardiki ibadəthanioła kaḥinlarni təminləxtiki məķsiti həlkning tooґra yolda Hudaoła ibadət ķilixidin ibarət idi. Xunga ular həlkning өz ķurbanliklirini tooґra, Hudaning ķobul ķilixioła layik petidə sunuxioła yardəmqi wə hizmətkar idi. Pawlus өzining hux həwərni yətküzüxning ahirki məķsiti Hudaoła ḥəķikiy, mənilik, qin dillik ibadətni barlikķa kəltürüxtin ibarəttur, dəydu. Həķning bu ibaditini pak-mukəddəs ķilix Mukəddəs Roḥning ixi, əlwəttə. Bu ibadətmu pəķət jamaət ibadət sorunlirida əməs, bəlki ixəngüqining pütün ḥayati arķilik ipadilinidu (12:1-2). □ **15:21 «Uningdin həwərsiz bоłоanlar Uni kəridu, anglimiоła nlar anglap qüxinidu»** — «Yəx.» 52:15. ■ **15:21** Yəx. 52:15.

Pawlusning Rimoɳa berix pilani

22 Mana, xu *hizmətlirim* səwəbidin yeninglarоɳa berixni kəp ketim oylioɳan bolsammu, lekin tosuloɳularоɳa uqrap baralmidim. ■ 23-24 Lekin ɧazir muxu ətraplarda *hux həwər yətküzülmigən* yərlər manga kalmioɳanlikтin, ɧəmdə kəp yillardin beri silərni yokлap berix arzuyum boloɳanlikтin, Ispaniyəgə beriximda silərnimu yokлap ətməkqimən. Səpirimdə aldi bilən silər bilən kərüxüp, bir məzgil ɧəmraɧlikinglardin toluk huxallinip, andin silərning yardiminglarda səpirimni dawamlaxturuxumni ümid kilimən.■

25 Birak ɧazir bolsa Yerusalemoɳa berip, u yərdiki mukəddəs bəndilərning hizmitidə boluxka ketiwatimən. ■ 26 Qünki Makedoniyə wə Ahaya əlkiliridiki jamaətlər Yerusalemdiki mukəddəs bəndilər arisidiki yoksullarоɳa ianə toplap yardəm berixni layik kərdi. 27 Bu ixni ular bərɧək layik kərdi; əməliyəttə bolsa ular Yerusalemdikilərgə kərzdardur. Qünki əllər *Yəɧudiy kerindaxlarning* roɧiy bəhtliridin bəɧrimən boloɳan bolsa, maddiy jəɧəttin ularоɳa yardəm berixkə tooɳra kelidu.□

28 Mən bu ixni püttürgəndin keyin, yəni *Yerusalemdiki* kerindaxlarning *jamaətlərning etikadining* bu mewisini kobul kilixini jəzmənləxtürgəndin keyin, silərni yokлap ətüp Ispaniyəgə barimən. □ 29 Yeninglarоɳa barоɳinimda, Məsiɧning toluk bəht-bərikitini silərgə elip baridioɳanlikimni bilimən.■

30 Kerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiɧ wə *Mukəddəs* Roɧning meɧir-muɧəbbiti bilən silərdin ətünimənki, mən üqün Hudaoɳa dua kilip mən bilən birliktə kürəx kiloɳaysilər — □ ■ 31 mening Yəɧudiyə əlkisidiki etikad kilmioɳanlarning yaman niyətliridin saklinixim, xuningdək Yerusalemda in'amni yətküzüx hizmitimning xu yərdiki mukəddəs bəndilərning kobul kilixioɳa erixixi üqün ■ 32 ɧəmdə ahirda Huda buyrusa, pekirning xad-huramlik bilən yeninglarоɳa berip, silər bilən ortak istiraɧət kiliximiz üqünmu dua kiloɳaysilər.■

33 Amanlik-hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda ɧəmminglar bilən billə boloɳay! Amin!□

16

Pawlusning ahirki salamliri

1 Kənhria xəɧiridiki jamaətning hizmətqisi singlimiz Fibini silərgə təwsiyə kilip tonuxturimən; 2 uni mukəddəs bəndilərgə layik Rəbning muɧəbbitidə kobul kilip kütüwaloɳaysilər, uning ɧərkandak ixta silərgə ɧajiti qüxsə, uningoɳa yardəm

■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tes. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tes. 3:10; 2Tim. 1:4. ■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27** **«Qünki əllər Yəɧudiy kerindaxlarning roɧiy bəhtliridin bəɧrimən boloɳan bolsa, maddiy jəɧəttin ularоɳa yardəm berixkə tooɳra kelidu»** — «yardəm berix» degən səz grek tilida adəttə mukəddəs ibadəthanidiki hizmət bilən munasiwətliktur. □ **15:28** **«Yerusalemdiki kerindaxlarning jamaətlərning etikadining bu mewisini kobul kilixini jəzmənləxtürgəndin keyin,...»** — grek tilida «(Yerusalemdiki) kerindaxlaroɳa bu mewisini yətküzüp məɧürləndürgəndin keyin,...» degən səzlər bilən ipadilinidu. Rosul Pawlus Yəɧudiy kerindaxlarning bu sowoɳatni kobul kilixini intayin muɧim dəp bilətti. Qünki uni kobul kilixi sowoɳat bərgənlərni, yəni Yəɧudiy əməs ixəngüqilərni «bizning kerindaxlirimiz» dəp kobul kilixioɳa barawər bolatti, xunglaxka barlik jamaətlərning birliki wə muɧəbbitini mustəɧkəmləp aloɳa sürətti. Hudaoɳa təxəkkür, Yəɧudiy kerindaxlar uni kobul kildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11. □ **15:30** **«mən üqün Hudaoɳa dua kilip mən bilən birliktə kürəx kiloɳaysilər»** — «kürəx kiloɳaysilər» degən səzlər jin-xəytanlarning Hudaning hizmitigə daim karxi kikidioɳanlikini kərsitidu; xunga bu hizmət üqün dua kilix (bularning karxi kikkanliki tüpəylidin) birhil kürəx, təs bir ix bolidu (məsilən «Kol.» 2:1, 4:11ni kərüng). ■ **15:30** 2Kor. 1:11. ■ **15:31** 2Tes. 3:2. ■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33** **«Amanlik-hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda»** — əsliy tilida «Amanlik-hatirjəmlikning Hudasi».

kiloła ysilər. Qünki u özimu nuroła un kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi boloła n.□
3 Mən bilən birgə ixligən, Məsih Əysada boloła n hizmətdaxlirim Priska bilən
Akwilaoła salam eytkaysilər□ ■ 4 (ular meni dəp öz hayatining heyim-hətirigə
karimidi. Həm yaloła uz mənla əməs, bəlki əllərdiki barlik jamaətlərmu ulardin
minnətdardur).□ 5 Ularning ailisidə jəm bolidioła n jamaətkimu salam eytkaysilər.
Asiya ölkisidin Məsihkə etikadta əng dəsləpki mewə bolup qikkan, söyümlüküm
Epənitkə salam eytkaysilər. 6 Silər üqün köp əjir singdürgən Məryəmgə salam
eytkaysilər.
7 Mən bilən zindandax boloła n, Yəhudiy kerindaxlirim Andronikus wə Yunyaoła
salam eytkaysilər. Ular məndin awwal Məsihtə boloła n bolup, rosullar arisidimu
abruyluktur.□
8 Rəbbimizdə boloła n söyümlüküm Ampliyatka salam eytkaysilər.
9 Biz birgə ixligən Məsihtə boloła n hizmətdiximiz Urbanus wə söyümlüküm Stahus-
laroła salam eytkaysilər.
10 Sinaklardin ötkən, Məsihtə sadik ispatlinip kəlgən Apeliska salam eytkaysilər.
Aristowulusning ailisidikilərgə salam eytkaysilər.
11 Yəhudiy kerindixim Herodiyonoła, Narkisning ailisidikilərdin Rəbdə boloła nlaroła
salam eytkaysilər.
12 Rəbning hizmitidə japa tartiwatkan Trifena wə Trifosa hanimoła salam
eytkaysilər. Rəbning hizmitidə nuroła un japa tartkan söyümlük *singlim* Pərsiska
salam eytkaysilər.
13 Rəbdə tallanoła n Rufuska wə uning mangimu ana boloła n anisioła salam
eytkaysilər.
14 Asinkritus, Filigon, Hərmis, Patrobas, Hermas wə ularning yenidiki kerindaxlaroła
salam eytkaysilər.
15 Filologus wə Yulyaoła, Nerius wə singlisioła, Olimpas wə ularning yenidiki barlik
mukəddəs bəndilərgə salam eytkaysilər.□
16 Bir-biringlar bilən pak söyüxlər bilən salamlixinglar. Məsihning həmmə ja-
maətliridin silərgə salam!■

Ahirki nəsihət

17 Kerindaxlar, silərdin xuni ötünimənki, silər ögəngən təlimgə karxi qikkan,
aranglarda ihtilaplarni pəyda kilidioła n wə adəmni etikad yolidin teyilduridioła n
kixilərdin pəhəs bolunglar, ulardin neri bolunglar. ■ 18 Bundak kixilər Rəbbimiz

---

□ **16:2 «uni mukəddəs bəndilərgə layik Rəbning muhəbbitidə kobul kilip kütüwaloła ysilər...» —** «Rəbning muhəbbitidə» əyni grek tilida «Rəbdə» degən söz bilən ipadilinidu. Muxu ibarə tooła ruluk «kirix söz»imizni kərüng. **«uning (yəni Fibining) hərkandak ixta silərgə hajiti qüxsə, uningoła yardəm kiloła ysilər. Qünki u özimu nuroła un kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi boloła n»** — bu sözlərgə karioła nda Fibi özi məlum səwəbtin Rimoła səpər kilmakqi idi, xuning bilən Pawlusning bu salam hetini elip baridu. Muxundak uzun wə hətərlik səpər kilix asan əməs idi. Hudaoła wə Fibigə kolimizda hazir turoła n bu kimmətlik hət üqün rəhmət! □ **16:3 «Mən bilən birgə ixligən, Məsih Əysada boloła n hizmətdaxlirim Priska bilən Akwilaoła salam eytkaysilər...» —** Priska (Priskila) wə eri Akwila hux həwərning köp hizmitini kiloła n («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni kərüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4 «... Həm yaloła uz mənla əməs, bəlki əllərdiki barlik jamaətlərmu ulardin minnətdardur» —** «əllər»: yat əllər, Yəhudiy əməslərni kərsitidu. □ **16:7 «Yəhudiy kerindaxlirim Andronikus wə Yunya» —** muxu yərdiki «kerindaxlirim» yənə «uruk-tuoła kanlirim» degən mənidimu boluxi mumkin. Baxka birhil tərjimisi: «ular rosullarning karixida bək abruyluk kixilər». □ **16:15 «Filologus wə Yulya» —** bəlkim ər-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuha. 10.

Məsiһkə əməs, bəlki өz ķarnioɣa ķul bolidu; ular silиķ-sipayə gəplər wə huxamət
səzliri bilən saddilarning ķəlbini azduridu.■
19 Silərning Rəbkə boloɣan itaətmənlikinglardin ҳəmməylən həwər tapti. Xunga
əһwalinglardin xadlinimən; xundaķtimu, yahxi ixlar jəһəttə aķil boluxunglarni,
yaman ixlaroɣa nisbətən nadan boluxunglarni halaymən. ■ 20 Amanliķ-hatirjəmlik
Igisi boloɣan Huda uzun өtməy Xəytanni ayaoɣ astinglarda yənjiydu.
Rəbbimiz Əysaning meһir-xəpķiti silərgə yar boloɣay!□

21 Hizmətdixim Timotiy, Yəһudiy ķerindaxlirim Lukyus, Yason wə Sospatirlardin
silərgə salam. ■ 22 (uxbu hətkə ķələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə
salam yollaymən).□
23 Manga wə өyidə daim yioɣilidioɣan pütün jamaətkə saһibhanliķ ķilidioɣan Gayustin
silərgə salam. Xəһərning həziniqisi Erastus silərgə salam yollaydu, ķerindiximiz
Kuwartusmu xundaķ.■
24 Rəbbimiz Əysa Məsiһning meһir-xəpķiti ҳəmminglaroɣa yar boloɣay! Amin!

Dua wə mədһiyə

25 Uzun zamanlardin buyan süküttə saķlinip kəlgən sirning wəһiy ķilinixi boyiqə,
mening arķiliķ yətküzülgən bu hux həwər, yəni Əysa Məsiһning jakarlinixi bilən
silərni mustəһkəmləxkə ķadir Boloɣuqioɣa *xan-xərəp boloɣay*! ■ 26 Sir bolsa insanlarni
etiķadtiki itaətmənlik yolioɣa elip berix üqün, mənggü ҳayat Hudaning əmrigə
binaən ҳəm biwasitə ҳəm burunķi pəyoɣəmbərlərning yezip ķalduroɣanliri arķiliķ,
ҳazir barliķ əllərgə wəһiy ķilindi; 27 xundaķ ķiloɣan birdinbir dana Boloɣuqi Hudaoɣa
Əysa Məsiһ arķiliķ xan-xərəp əbədil'əbəd boloɣay! Amin!

■ **16:18** Əz. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20 «Amanliķ-hatirjəmlik Igisi boloɣan Huda»** — əsliy tilida «Amanliķ-hatirjəmlikning Hudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tes. 3:2; 1Tim. 1:2. □ **16:22 «uxbu hətkə ķələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə salam yollaymən»** — rosul Pawlusning kəzi ajiz boloɣaqķa, adəttə yardəmqigə hətlirini yazduratti. Tərtiy uning üqün «Rimlikлароɣа»ning ķələm təwrətküqisi (hatiriligüqi) boloɣanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20. ■ **16:25** Əf. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20.

Korintlikłarоła «1»

Rosul Pawlus Korint xəhərdiki jamaətkə yazоłan birinqi məktup •••• Salam

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsih Əysaning rosuli dəp qakirilołan mənki Pawlustin wə kerindiximiz Sostenistin Korint xəhiridiki jamaətkə, Məsih Əysada pak-mukəddəs kilinip, «mukəddəs bəndilirim» dəp qakirilołanlarоła wə xuningdək hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (U ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisigə salam!□ ■ 3 Atimiz Huda həm Rəb Əysa Məsihtin silərgə mehir-xəpkət wə hatirjəmlik bolołay!■

4 Hudaning Məsih Əysada silərgə ata kilinołan mehir-xəpkiti tüpəylidin Hudayimoła hərdaim təxəkkür eytimən; 5 buning bilən silər Uningda hər tərəptə, hərkandak sözdə, hər tərəptiki bilimlərdə bay kilinołansilər,□ ■ 6 huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək.□ 7 Xuning bilən silərdə hərkandak rohiy iltipat kəmlik kilmastan, Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixini kütisilər;□ ■ 8 U yənə silərni ahirołuqə mustəhkəmləyduki, Rəb Əysa Məsihning küni kəlgüqə əyibsiz sakłinisilər;□ ■ 9 Huda sözidə turołuqidur — silərni Öz Oołi Rəb Əysa Məsihning sirdax-həmdəmlikigə qakirołuqi dəl Uning Özidur.□ ■

Bəlünüxlər tooгruluk

10 Əmdi mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar, gepinglar bir yərdin qiksun, aranglarda bəlgünqilik bolmisun, bir pikirdə, bir niyəttə kamil birləxtürülünglar; □ ■ 11 Qünki Klowining ailisidikilərning manga silər tooгranglarda eytixiqə, i kerindaxlirim, aranglarda talax-tartixlar bar ikən. 12 Deməkqi bologinim xuki, hərbiringlar: «Mən Pawlusning tərəpdari», «Mən Apollosning tərəpdari», «Mən Kefasning tərəpdari» wə «Mən Məsihning tərəpdari» dəwatisilər. □ ■ 13 Əjəba, Məsih bəlüngənmikən? Silər üqün krestləngən adəm Pawlusmidi? Silər Pawlusning namioła qəmüldürüldünglarmu?□

□ **1:1-2 «hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (u ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisi» —** bu ibarə «aləmxumul jamaət»ning addiy wə yioginqak bir təbiridur. ■ **1:1-2** Yh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Əf. 1:1; 1Tes. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:5 «buning bilən silər uningda hər tərəptə ... bay kilinołansilər» —** «uningda» — Məsih Əysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6 «... huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək» —** Hudaning ularоła rohiy iltipatlarni beoixliołanliki: (1) Hudaning Korintlikłarоła Pawlusning Məsih tooгruluk bolołan guwahlikining tooгra ikənlikini ispatlioini wə (2) Hudaning Məsihning ularning kəlbidə turołanlikini, ularning həkikətən Məsihkə təwə ikənlikini təstiklioini idi. Məsilən, Huda rohiy iltipatliri arkilik korneliusdikilərni «mening adəmlirim» dəp təstiklioganidi («Ros.» 10:44-48gə karang. «rohiy iltipatlar»ni qüxinix üqün 12- wə 14-babka karang. □ **1:7 «Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixi» —** Rəb dunyaoła kaytip kəlgəndə u hər adəmgə ayan bolidu, əlwəttə. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8 «Rəb Əysa Məsihning küni» —** Uning zeminoła kayta kelidiołan küni. ■ **1:8** 1Tes. 3:13; 5:23. □ **1:9 «Huda sözidə turołuqidur» —** demək, Huda adəmni Özining pak-mukəddəs sirdax-həmdəmlikigə qakirołaqka, Öz mehir-xəpkiti bilən uni yənə ahiroiqə gunah wə Xəytanning ilkidin sakłap, pak hayatta yaxaxka küqəytixkə wədə kilołan. ■ **1:9** Yər. 32:40-44; Yh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tes. 5:24; 1Yuha. 1:3. □ **1:10 «mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar...» —** «kerindaxlar» Injilda «etikadqi aka-ukilar» degən bilən ipadilinidu. Əmma pütkül Mukəddəs Kitabta kerindaxlar («etikadqi aka-ukilar») «etikadqi aqa-singillar»nimu öz iqigə alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27də kərünidu; «Hudaning sürət-obrazi» bolołan «adəm»ning özi «ər-ayal»ni öz iqigə alidu. Xuning bilən biz «kerindaxlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **1:12 «Kefas» —** rosul Petrusning ibraniyqə ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12. □ **1:13 «Silər Pawlusning namioła qəmüldürüldünglarmu?» —** «qəmüldürüldünglarmu» muxu yərdə suoła qümüldürülüxni kərsitidu.

14 Mən Hudaοŋa təxəkkür eytimənki, aranglardin Krispus bilən Gayustin baxķa
ḥeqķaysinglarni qəmüldürmidim; ■ 15 xuning bilən ḥeqkim meni əzining
namida adəmlərni qəmüldürdi, deyəlməydu. 16 Durus, mən yənə Istifanasning
əyidikilərnimu qəmüldürdüm; baxķa birawni qəmüldürginimni əsliyəlməymən.■
17 Qünki Məsiḥ meni adəmlərni qəmüldürüxkə əməs, bəlki hux həwərni jakarlaxķa
əwətti; uni jakarlax bolsa insanning ḥekmətlik səzliri bilən bolmasliķi kerək; undaķ
boloŋanda Məsiḥning kresttiki *ķurbanliķining* küqi yoķitiloŋan bolidu. ■ 18 Qünki
kresttiki ķurbanliķi tooŋruluķ səz-kalam ḥalakətkə ketiwatķanlaroŋa əhməķliķ,
əmma ķutulduruluwatķan bizlərgə Hudaning küq-ķudritidur. ■ 19 Qünki mundaķ
pütülgənki, «Mən danixmənlərning danixmənlikini yoķitimən, aķillarning aķilliķini
qətkə ķaķimən». □ ■ 20 Undaķta, danixmənlər ķeni? Təwrat əlimaliri ķeni?
Bu dunyadiki bəs-munazirə ķiloŋuqilar ķeni? Huda bu dunyadiki danaliķni
əhməķliķ dəp kərsətkən əməsmu? ■ 21 Qünki Huda danaliķi bilən bekitkini
boyiqə, dunya əz danaliķi arķiliķ Hudani tonumioŋan, xunga Huda əhmiķanə
dəp ķaraloŋan, jakarliniwatķan səz-kalam arķiliķ uningoŋa ixəngüqilərgə nijatliķ
yətküzüxni layiķ kərgən. ■ 22 Qünki Yəḥudiylar məjizilik alamətlərni, greklar bolsa
«danaliķ»ni tələp ķilidu; □ ■ 23 əmma biz bolsaķ Məsiḥni, yəni krestləngən Məsiḥni
jakarlaymiz; bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən bizarliķ ix, əllərgə nisbətən əhmiķanilik
dəp ķarilidu; □ ■ 24 əmma qaķiriloŋanlar üqün eytķanda, məyli Yəḥudiylar bolsun
yaki greklar bolsun, Məsiḥ Hudaning küq-ķudriti wə Hudaning danaliķidur. ■
25 Qünki Hudaning əhmiķaniliki insanlarning danaliķidin üstündur, Hudaning
ajiziķi insanlarning küqidin üstündur. 26 Qünki, i ķerindaxlar, silərning qaķiriloŋan
waķittiki ḥalinglar üstidə oylinip beķinglar; qaķiriloŋanlar arisida insaniy tərəptin
dana ķaraloŋanlar anqə kəp əməs, küq-ḥoķuķķa igə boloŋanlar anqə kəp əməs,
aķsəngəklər anqə kəp əməs idi; □ ■ 27 bəlki Huda danalarni hijalətkə ķaldurux üqün
bu dunyadiki əhməķ sanaloŋanlarni talliwaldi; küqlüklərni hijalətkə ķaldurux üqün
bu dunyadiki ajiz sanaloŋanlarni talliwaldi; 28 U yənə bu dunyadiki ķədirsizlərni,
pəs kərülidioŋanlarni talliwaldi, «yoķ boloŋan nərsilər»ni məwjut xəy'ilərni yoķķa
qiķiriwetix üqün talliwaldi. □ 29 Uning məķsiti Huda aldida ḥeq ət igisi
mahtanmasliķ üqündur. 30 Əmma Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər; U
bizgə Hudadin kəlgən danaliķ, ḥəķķaniylik, pak-muķəddəslik wə ḥərlük-azadliķ
ķilinoŋandur; □ ■ 31 xuningdək *Təwratta* pütülgəndək: «Pəhirlinip mahtioŋuqi bolsa
Rəbdin pəhirlinip mahtisun!».□ ■

2

1 Mən bolsam, i ķerindaxlar, yeninglaroŋa baroŋinimda, Hudaning guwaḥliķini

■ **1:14** Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ **1:16** 1Kor. 16:15,17. ■ **1:17** 1Kor. 2:1, 4; 2Pet. 1:16. ■ **1:18** Rim. 1:16. □ **1:19 «Qünki mundaķ pütülgənki...»** — «mundaķ pütülgən» — Muķəddəs Kitabta yeziķliķ. Muxu yərdiki səzlər Təwrat, «Yəx.» 29:14din elinoŋan. ■ **1:19** Ayup 5:12; Yəx. 29:14. ■ **1:20** Yəx. 33:18. ■ **1:21** Mat. 11:25; Luķa 10:21. □ **1:22 «... greklar bolsa «danaliķ»ni tələp ķilidu»** — xu zamandiki grek mədəniyitidə pəlsəpəni qoķunux dərijisigə yətkən degili bolidu (məsilən, «Ros.» 17:21 wə aldi-kəynidiki ayətlərni kərüng). ■ **1:22** Mat. 12:38; 16:1; Yḥ. 4:48. □ **1:23 «bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən bizarliķ ix...»** — yaki «bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən putlikaxang...». ■ **1:23** Mat. 11:6. Yḥ. 6:60,66. ■ **1:24** Kol. 2:3. □ **1:26 «insaniy tərəptin...»** — grek tilida «ətning kəzķarixiqə...». ■ **1:26** Yḥ. 7:48; Yaķ. 2:5. □ **1:28 «məwjut xəy'ilər»** — muxu yərdə ḥərhil adəmlərni, ḥəkümranlarni, dələt ķatarliķlarni əz iqigə alidu. □ **1:30 «Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər...»** — «Uning təripidin» Huda təripidin, demək. **«ḥərlük-azadliķ ķilinoŋandur»** — «ḥərlük-azadliķ» gunaḥning wə Xəytanning ķulluķidin azad boluxtur. ■ **1:30** Yər. 23:5; Yḥ. 17:19. □ **1:31 «xuningdək Təwratta pütülgəndək...»** — Injilda «pütülgəndək» deyilgəndə, «Muķəddəs Kitabta pütülgəndək» degən mənidə. Muxu yərdə «Yər.» 9:24. ■ **1:31** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 2Kor. 10:17.

jakarlax üqün ḫeq gəpdanlik yaki əkil-danalik ixlitip kəlgən əməsmən;■ 2 qünki mən aranglarda Əysa Məsiḫdin baxḳa, yəni krestləngən Məsiḫdin baxḳa ḫeqnemini bilməslikkə bəl baoɣlioɣanidim; 3 mən aranglarda boloɣan waḳtimda ajizlikta, ḳorḳunqta wə titrigən ḫaləttə bolattim;□ ■ 4 mening səzlirim ḫəm jakarlixim bolsa adəmni ḳayil ḳiloɣudək insaniy danalik səzlər bilən əməs, bəlki Roḫning alamət kərsitixliri wə küq-ḳudrət bilən boloɣan idi.□ ■ 5 Buningdin məḳsət silərning etiḳadinglar insaniy danaliḳḳa əməs, bəlki Hudaning küq-ḳudritigə baoɣlansun degəndin ibarət idi.■

6 Ḫalbuki, kamalətkə yətkənlər arisida biz danaliḳni bayan ḳilimiz; bu danalik bu dəwrdiki danalik əməs, yaki bu dəwrdiki ḫökümranlarning danaliḳi əməs (ular zawalliḳḳa yüz tutḳandur);■ 7 əmma biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliḳini bayan ḳilimiz; Huda əslidə axkarə ḳilinmioɣan bu danaliḳni barlik dəwrlərdin burun bizning xan-xərəpkə muyəssər boluximiz üqün bekitkənidi.□ ■ 8 Bu danaliḳni bu dəwrdiki ḫökümranlarning ḫeqḳaysisi qüxinip yətmigənidi; uni qüxinip yətkən bolsa, xan-xərəpning Igisi boloɣan Rəbni krestlimigən bolatti.□ ■ 9 Ḫalbuki, *Təwratta* pütülgənndək: —
«Əzini səygənlərgə Hudaning təyyarlioɣanliri —
Dəl ḫeqḳandak kəz kərmigən,
Ḫeqḳandak ḳulak anglimioɣan,
Ḫeqḳandak köngül oylap bakmioɣan nərsilərdur».□ ■
10 Əmma bu nərsilərni Huda Roḫi arḳilik ayan ḳildi; qünki Roḫ bolsa ḫəmmə ixlarni, ḫətta Hudaning qongḳur təglirini inqikiləp izligüqidur; □ ■ 11 Qünki insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḫidin baxḳa nərsə barmu? Xuningoɣa ohxax, Hudaning Roḫidin baxḳa, Hudaning kənglidikilirini bilgüqi yoḳtur. □ ■ 12 Əmma bizning ḳobul ḳiloɣinimiz bolsa bu dunyadiki roḫ əməs, bəlki Hudadin kəlgən Roḫtur; dəl xundak boloɣaqḳa biz Huda təripidin bizgə sehiylik bilən ata ḳilinoɣan nərsilərni bilip yetələymiz. □ ■ 13 Bu ix-xəy'ilərni insaniy danaliḳtin əgitilgən səzlər bilən əməs, bəlki *Muḳəddəs* Roḫtin əgitilgən səzlər bilən, roḫiy ixlarni roḫiy səzlər bilən qüxəndürüp səzləymiz. □ ■ 14 Əmma «janoɣa təwə» kixi Hudaning Roḫining ixlirini ḳobul ḳilmaydu, qünki bu ixlar uningoɣa nisbətən əhmiḳaniliktur; u ularni ḫeq qüxinip yetəlməydu, qünki ular roḫ bilən pərḳ etilip

---

■ **2:1** 1Kor. 1:17; 2:4. □ **2:3 «mən aranglarda boloɣan waḳtimda ajizlikta, ḳorḳunqta wə titrigən ḫaləttə bolattim»** — «ḳorḳunqta... bolattim» — bəlkim u Huda Əzigə tapxuroɣan bu muḳəddəs wəzipini orundiyalmasliḳidin ḳorḳḳan boluxi mumkin idi. Uningdin baxḳa adəmni ḳorḳitidioɣan kəp səwəblarmu boloɣan, əlwəttə («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4 «... bəlki Roḫning alamət kərsitixliri wə küq-ḳudrət bilən boloɣan idi»** — «Roḫ» Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pet. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24. □ **2:7 «biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliḳini bayan ḳilimiz...»** — «Əfəsusluḳlaroɣa»diki «kirix səz»imizdə eytḳinimizdək, Injilda «sir» degən səzning alaḫidə mənisi bar. Sir (grek tilida «misterion») Huda əsli yoxurup kəlgən, əmdi ḫazir axkarilioɣan məlum bir ixtin ibarəttur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8 «bu dəwrdiki ḫökümranlar»** — bu səz bəlkim bu dunyadiki padixaḫ-ḫökümdarlarni ḳutritidioɣan, ularoɣa ezitḳuluk ḳilidioɣan jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. ■ **2:8** Mat. 11:25; Yḫ. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9 «Əzini səygənlərgə Hudaning təyyarlioɣanliri —dəl ḫeqḳandak kəz kərmigən, ḫeqḳandak ḳulak anglimioɣan, ḫeqḳandak köngül oylap bakmioɣan nərsilərdur»** — «Yəx.» 64:4. ■ **2:9** Yəx. 64:3. □ **2:10 «qünki Roḫ bolsa ḫəmmə ixlarni, ḫətta Hudaning qongḳur təglirini inqikiləp izligüqidur»** — «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18. □ **2:11 «insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḫidin baxḳa nərsə barmu?»** — «insanning kənglidiki» muxu yərdə xu məlum kixining xəhsiy wə ḳəlbidiki ixlarni alayitən kərsitidu. ■ **2:11** Pənd. 27:19; Yər. 17:9. □ **2:12 «bu dunyadiki roḫ»** — Xəytan. «Bu dunyadiki roḫ» muxu yərdə bəlkim Xəytanning kəz-ḳaraxliri, «əkilliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13 «Roḫtin əgitilgən səzlər bilən»** — «Roḫ» Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pet. 1:16

baɦalinixi kerəktur. □ 15 Roɦqa təwə kixi ɦəmmə ixləroɳa baɦa berələydu; əmma uningoɳa bolsa ɦeqkim baɦa berəlməydu. □ ■ 16 Qünki kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, Uningoɳa məsliɦətqi bolalisun? Əmma biz bolsaq Məsiɦning oy-kəngligə igimiz.□ ■

3

1 Lekin mən, i qerindaxlar, Roɦqa təwə kixilərgə səz qiloɳandək silərgə səz qilalmay keliwatimən; əksiqə silərni ətkə təwə kixilər, Məsiɦdə boloɳan bowaq ɦesablap silərgə səzləxkə məjbur boldum.□ 2 Mən silərgə süt iqküzdüm, gəxni yegüzmidim; qünki silər gəxni ɦəzim qilalmayttinglar, xundaqla ɦazirmu tehi ɦəzim qilalmaysilər;■ 3 Qünki silər yənila ətkə təwədursilər. Aranglarda ɦəsəthorluq wə talax-tartixlar bar boloɳaqqa, silər ətkə təwə əməsmu, insan-larqə mengiwatmamsilər?□ ■ 4 Qünki birsi «Mən Pawlus tərəpdari», baxqa birsi «Mən Apollos tərəpdari» desə, silər pəqət insanlarning yolida mangoɳan bolup qalmamsilər?□ ■

5 Apollos degən kim? Pawlus kim idi? Biz pəqət silərning etiqadinglaroɳa wasitiqi bolduq, halas; ɦərbirimiz pəqət Rəb bizgə təqsim qiloɳini boyiqə wəzipə ada qilidioɳan hizmətkarlar, halas, xundaq əməsmu?■ 6 Mən tiktim, Apollos suoɳardi; əmma əstürgüqi bolsa Hudadur.□ ■ 7 Xunga tikküqi ɦeqnemigə ɦesab əməs, suoɳaroɳuqimu ɦeqnemigə ɦesab əməs, pəqət əstürgüqi Huda Özi ɦəmmidur. 8 Əmma tikküqi wə osa qiloɳuqi bolsa bir məqsəttidur; xundaqtimu ɦərbiri öz əjri boyiqə in’amini qobul qilidu.□ ■ 9 Qünki biz Hudaoɳa təwə meɦnətdaxturmiz; silər bolsanglar Hudaning baoɳ-etizi, Hudaning quruluxisilər.□ ■

10 Hudaning manga təqsim qiloɳan meɦir-xəpqiti boyiqə, huddi usta memardək ul saldim, andin baxqa birsi uning üstigə quruwatidu. Əmma ɦərbir quroɳuqi qandaq quruwatqanliqioɳa eɦtiyat qilsun.

11 Qünki selinoɳan ulni, yəni Əysa Məsiɦdin baxqa ɦeqqandaq ulni selixqa bolmaydu. ■ 12 Əmdi birsi bu ul üstigə altun, kümüx, qimmətlik taxlar, yaoɳaq, qöplər, saman

---

□ **2:14** **««janoɳa təwə» kixi»** — «janoɳa təwə» boloɳan kixi tooɳruluq «Rimliklaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Janoɳa təwə» boloɳan kixi Muqəddəs Roɦqa igə bolmioɳan kixidur; «ixənmigən kixi» degili bolidu. Xunga, u Hudaning Roɦioɳa əməs, bəlki ɦərdaim öz jeni (əqil-pikir, zeɦin, köngül-kalla, ɦessiyatlar)oɳa tayinip ixlarni pərq etidu. «Roɦiy kixi» yaki «Roɦqa təwə boloɳan kixi» bolsa öz roɦida Muqəddəs Roɦning tərbiyə-təlimini qobul qilip ixlarni tooɳra pərq etidu. **«ular roɦ bilən pərq etilip baɦalinixi kerəktur»** — bu 14- wə 15-ayətlərdiki «pərq etix» wə «pərq etip baɦalinix» grek tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **2:15** **«Roɦqa təwə kixi»** — «Roɦqa təwə» (yaki «roɦiy kixi») — Muqəddəs Roɦning yetəkqilikidə mangidioɳan kixi. ■ **2:15** Pənd. 28:5. □ **2:16** **«kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, uningoɳa məsliɦətqi bolalisun?»** — «Yəx.» 40:13. ■ **2:16** Yəx. 40:13; Rim. 11:34. □ **3:1** **«ətkə təwə kixilər»** — (yaki «ətlik kixilər») tooɳruluq «Rimliklaroɳa»oɳa bərgən «kirix səz»diki «ət» tooɳruluq səzimizni kərüng. «Ətlik kixi» asasən hux həwərni qobul qiloɳini bilən tehi öz gunaɦlirining küqidin azad bolmioɳan kixidur. ■ **3:2** Ibr. 5:12; 1Pet. 2:2. □ **3:3** **«silər ətkə təwə əməsmu, insanlarqə mengiwatmamsilər?»** — «insanlarqə» Hudaning yolida əməs, insaniyətning yolida. ■ **3:3** 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yaq. 3:16. □ **3:4** **«pəqət insanlarning yolida mangoɳan bolup qalmamsilər?»** — demək, Hudani tonumioɳan, Roɦtin tuoɳulmioɳan, tehiqə Adəm’atimizning ailisigə təwə boloɳan, adəttiki gunaɦkar insanlaroɳa ohxax. ■ **3:4** 1Kor. 1:12. ■ **3:5** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ **3:6** **«… Apollos suoɳardi»** — Korint xəɦiridiki jamaət Pawlusning səzliri arqilik etiqad qiloɳanidi; keyin Apollos Korint xəɦirigə berip ixəngüqilərni Təwrat-Zəbur tooɳrisidiki bilimliri arqilik zor dərijidə rioɳbətləndürgənidi («Ros.» 18-bab). ■ **3:6** Ros. 18:26; 19:1. □ **3:8** **«bir məqsəttidur»** — grek tilida «birdur». ■ **3:8** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəɦ. 2:23; 22:12. □ **3:9** **«biz Hudaoɳa təwə meɦnətdaxturmiz»** — baxqa birhil qüxəndürülüxi: «biz Huda bilən meɦnətdaxturmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu kərüng). ■ **3:9** 2Kor. 6:1; Əf. 2:20; Kol. 2:7; 1Pet. 2:5. ■ **3:11** Yəx. 28:16; Mat. 16:18.

salsa, □ 13 hərbirining singdürgən əjrining kandakliki kərünidu; qünki xu küni uni axkarə kilidu, qünki uning mahiyiti otta kərülidu; ot hərbir kixining əjrini, kandak mahiyəttin boloŋanlikini sinaydu. □ ■ 14 Birsining ul üstigə kuroŋan ixi puhta saklinip kalsa, u in'amoŋa erixidu; □ 15 Birsining kuroŋini kəyüp kətsə, u ziyan tartidu; u əzi kutulidu, əmma goya ottin ətüp kutuloŋan birsigə ohxap kalidu. 16 Əjəba, əzünglarning Hudaning ibadəthanisi ikənlikinglarni wə Hudaning Rohining silərdə turoŋanlikini bilməmsilər? ■ 17 Birsi Hudaning ibadəthanisini harab kilsa, Huda uni harab kilidu; qünki Hudaning ibadəthanisi pak-mukəddəstur, silər dəl xundaksilər.
18 Heqkim əz-əzini aldimisun; birsi əzini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup kalsun; xuning bilən u dana bolidu. □ ■ 19-20 Qünki bu dunyadiki danalik Hudaoŋa nisbətən əhməkliktur; qünki: — «U danixmənlərni əz hiyligərlikining tuzikioŋa alidu», dəp wə yənə: «Rəb danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu» dəp pütüklüktur.□ ■
21 Xunga heqkim insan degənlərni pəhirlinip danglimisun; qünki həmmə məwjudatlar silərgə təwədur; 22 Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kefas bolsun, dunya-jahan bolsun, hayat bolsun, ölüm bolsun, hazirki ixlar bolsun, kəlgüsi ixlar bolsun, həmmisi silərgə mənsuptur; 23 silər bolsanglar Məsihning, Məsih bolsa Hudaningkidur.

4

Məsihning rosullirining hizmiti

1 Birsi biz tooŋruluk birnemə deməkqi bolsa, bizni Məsihning hizmətkarliri wə Hudaning sirliri amanət kilinoŋan oŋojidarlar dəp bilsun.■ 2 Əmdi oŋojidar degənlərdin tələp kilinidioŋini xuki, ular wapadar-sadik boluxi kerəktur.■ 3 Əmma mən silər təripinglardin yaki baxka hərkandak insaniy sot təripidin sürüxtürüp bahalansam, bu mən üqün zioŋirqilik ix; mən hətta özüm tooŋruluk sürüxtürüp olturmaymən.□ 4 Qünki wijdanim əyibləydioŋan heqkandak ixlirimdin həwirim yok; əmma bu ixning əzi meni həkkaniy dəp aklimaydu; meni sürüxtürüp bahalioŋuqi bolsa Rəbdur.■ 5 Xunga wakti-saiti kəlmigüqə, yəni Rəb kəlmigüqə heq ix tooŋruluk həküm qikarmanglar; Rəb kəlgəndə u karangoŋuluktiki yoxurun ixlarni axkarilaydu, kəlb-dillardiki barlik oy-niyətlərni ayan kilidu; xu qaoŋda hərbiri Huda təripidin təriplinidu.■ 6 Əmma, i kerindaxlar, bu ixlarni silərning mənpəətinglarni dəp özümgə wə Apollosxa tətbiklidim; məksət silər biz arkilik «pütülgənning dairisidin halkip kətmənglar» degən sawakni əginixinglar, xundakla

---

□ **3:12 «birsi bu ul üstigə... kimmətlik taxlar .. salsa»** — «kimmətlik taxlar» degən ohxitixning muxu yərdə omumiy kərsətkini bəlkim yakut-gəhərlərni əməs, bəlki oyuloŋan, binani puhta kilidioŋan kattik qidamlik taxlarni kərsətsə kerək. Pawlus buning kəqmə mənisini okurmənlərning oylinixioŋa kalduridu! □ **3:13 «xu küni uni axkarə kilidu»** — «xu küni» Məsih Əysa zeminoŋa kaytidioŋan künidur. ■ **3:13** Yəx. 8:20; 48:10; Yər. 23:29; 1Pet. 1:7; 4:12. □ **3:14 «Birsining ul üstigə kuroŋan Ixi puhta saklinip kalsa...»** — demək, «bir kixining ul üstigə koyoŋan materiyalliri otka bərdaxlik berəlisə,...». ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. □ **3:18 «birsi əzini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup kalsun»** — Məsihning «Mat.» 18:1-4də wə «Mar.» 10:13-16də eytkan sözlirini kərüng. ■ **3:18** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21. □ **3:19-20 «U danixmənlərni əz hiyligərlikining tuzikioŋa alidu»** — «Ayup» 5:13. **«Rəb danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu»** — «Zəb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zəb. 94:11. ■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luka 12:42. □ **4:3 «hərkandak insaniy sot təripidin...»** — degən grek tilida «insaniy bir kün təripidin...». Adəmlərning ixlirini sürüxtə kiloŋuqi bolsa məlum bir insanning küni əməs, bəlki Məsihning küni, yəni kiyamət künidur. ■ **4:4** Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zəb. 143:2. ■ **4:5** Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Wəh. 20:12.

ḥeqkaysinglarning məlum birsini baxḳa birsidin üstün dəp pəhirlinip təkəbburlixip kətməslikinglar üqündur.□ ■
7 Qünki kim seni baxḳa birsidin üstün ḳilidu? Sanga ata ḳilinoɳan nərsidin baxḳa səndə yənə nemə bar? Ḥəmmə sanga berilgən tursa, nemixḳa «Məndə əsli bar idi» dəp pəhirlinip kərəngləp ketisən?□ ■ 8 Silər alliḳaqan toyunup kəttinglar! Alliḳaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaḥlar bolup ḥəküm sürdunglar! Kaxki silər ḥəḳiḳətən ḥəküm sürgən bolsanglaridi — undaḳta biz silər bilən billə ḥəküm sürgən bolattuḳ!□ 9 Qünki Huda rosullar boloɳan bizlərni əlümgə məḥkum boloɳan adəmlərdək əng ahiroɳa ḳoyup sazayi ḳilip otturioɳa qiḳaroɳan, dəp oylaymən; qünki biz pütkül aləmgə, yəni ḥəm pərixtilərgə ḥəm insanlaroɳa bir hil tamaxa bolduḳ. ■ 10 Biz Məsiḥ üqün əhməḳ sanaloɳanlarmiz, əmma silər Məsiḥdə danasilər! Biz ajiz, əmma silər küqlüksilər; silər izzətlik, əmma biz har; □ ■
11 Ḥazirḳi dəḳiḳigiqə aq-yalingaq, qangḳap yürməktimiz, dumbalinip, sərgərdan, makansiz bolup yürməktimiz; ■ 12 Əz ḳolimiz bilən ixləp japa tartmaḳtimiz; aḥanətkə ḳaloɳanda yahxilik tiləwatimiz; ziyankəxlikkə uqrioɳanda, qidawatimiz; ■ 13 təḥmətkə uqrioɳanda, *biz ularni* qiraylikqə *towioɳa* ündəymiz; biz jaḥanning daxḳili, insanlarning süpüründisi dəp ḳariliwatimiz, ta ḥazirəɳiqə xundaḳ.
14 Bu ixlarni yezixim, silərni hijalətkə ḳaldurux üqün əməs, bəlki səyümlük balilirim süpitidə silərgə nəsiḥət ḳiliwatimən; ■ 15 qünki silərning Məsiḥdə tümənligən tərbiyiligüqiliringlar bolsimu, silərning atanglar kəp əməstur; qünki mən Məsiḥ Əysada bolup silərni hux həwər arḳilik tərəldürüp ata boldum. □ ■ 16 Xunga mən silərdin ətünimənki, meni ülgə ḳilinglar.■
17 Dəl bu səwəbtin mən Rəbdə boloɳan əz səyümlük wə ixənqlik ooɳlum Timotiyni yeninglaroɳa əwəttim; ḥərḳaysi jaylardiki jamaəttə əgətkənlirimgə əgixip, u silərgə Məsiḥdə boloɳan yollirim tooɳruluḳ əslitidu. 18 Əmma bəziliringlar, «Pawlusni yenimizoɳa kəlməydu», dəp kərəngləp kəttinglar; 19 biraḳ Rəb buyrusa mən pat arida yeninglaroɳa barimən; xu qaoɳda mən kərəngləp kətkənlərning səzlirini əməs, bəlki ularda boloɳan küq-ḳudrətni kərüp baḳay. ■ 20 Qünki Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə ispatlinidu. □ ■ 21 Əmdi nemini halaysilər? Yeninglaroɳa tayaḳ kətürüp beriximnimu, yaki meḥir-mulayimlik roḥida beriximnimu?

□ **4:6 «pütülgənning dairisidin ḥalḳip kətmənglar»** — bu səzlər Təwratta əyni pütülmigini bilən, u Təwrat-Injildiki intayin muḥim bir prinsiptur. «Ḳoxumqə səz»imizgə ḳarang. ■ **4:6** Pənd. 3:7; Rim. 12:3.
□ **4:7 «Kim seni baxḳa birsidin üstün ḳilidu?»** — bu soaloɳa bəlkim mundaḳ ikki tooɳra jawab berilixi mumkin: (1) «məlum kixini baxḳa bir kixidin baxḳiqə ḳiloɳuqi pəḳət Hudadur» xunga təkəbbur boluxning asasi yoḳ; (2) ḥeq insanning Hudaning uluoɳluḳi aldida «Mən baxḳilardin üstün» dəp təkəbbur boluxining asasi yoḳ. Xundaḳ ḳaraymizki, (1)-jawab Pawlusning deməkqi boloɳinini kərsitidu. **«Sanga ata ḳilinoɳan nərsidin baxḳa səndə yənə nemə bar?»** — demək, ḥərbirimizning barliḳi Huda təripidin bizgə ata ḳilinidu; xunga «Məndə əsli xundaḳ ḳabiliyət (talant, küq, ḳatarliḳlar....) bar idi» dəp təkəbburlixip ketix ḥamaḳətliktur. ■ **4:7** Yḥ. 3:27; Yaḳ. 1:17. □ **4:8 «Silər alliḳaqan toyunup kəttinglar! Alliḳaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaḥlar bolup ḥəküm sürdunglar! Kaxki silər ḥəḳiḳətən ḥəküm sürgən bolsanglaridi — undaḳta biz silər bilən billə ḥəküm sürgən bolattuḳ!»** — xübḥisizki, bu sirliḳ ayətning kinayilik, məshirilik mənisi bar. Korint jamaitidiki kəp adəmlər tolimu təkəbburlixip ketip: «Biz rosul Pawlus yaki baxḳa rosullaroɳa ḥeq kerək əməsmiz; biz ḥəḳiḳətən «roḥiy adəmlər»miz, intayin bilimlik, Huda aldida intayin esilzadə bolup, padixaḥdək bolduḳ» dəp kətkənidi. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:9** Zəb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ **4:10 «Biz Məsiḥ üqün əhməḳ sanaloɳanlarmiz...»** — grek tilida «biz Məsiḥ üqün əhməḳlər bolduḳ...» — demək, kəpqilik təripidin «əhməḳ» ḥesablanduḳ. ■ **4:10** 1Kor. 2:3. ■ **4:11** Ros. 23:2. ■ **4:12** Mat. 5:44; Luḳa 6:28; 23:34; Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **4:14** 1Tes. 2:11.
□ **4:15 «silərning atanglar kəp əməstur»** — roḥiy jəḥəttin boloɳan atilarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:15** Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaḳ. 1:18. ■ **4:16** 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. ■ **4:19** Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaḳ. 4:15. □ **4:20 «Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə ispatlinidu»** — yaki «Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə namayan bolidu». ■ **4:20** 1Kor. 2:4; 1Tes. 1:5; 2Pet. 1:16.

5

Eǫir bir gunaḫ

1 Ḫərtərəptin xu angliniwatiduki, aranglarda buzuḳqilik bar ikən — bundaḳ buzuḳqilik ḫətta taipilər arisidimu tilǫa elinmaydu — u bolsimu birsining øz atisining ayaliǫa qeḳilixtin ibarət.■ 2 Əmma silər yooǫinap kərəngləp kəttinglar! Bu rəzil ixni sadir ḳiloǫan kixi arimizdin ḳooǫliwetilsun dəp økünüxünglarǫa tooǫra kəlməmdu!? 3 Qünki gərqə təndə silər bilən billə bolmisammu, əmma roḫta silər bilən billə bolux süpitidə alliḳaqan xundaḳ mən xu ḫøkümni qiḳardimki, 4 (ḫəmminglar Rəb Əysa Məsiḫning namida jəm boloǫanda, øzümning roḫim silər bilən bolup, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning küq-ḳudritigə tayinip) —
5 xundaḳ ḳiloǫan kixining ətliri ḫalak ḳilinsun, xuning bilən uning roḫi Rəb Əysaning künidə ḳutḳuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun.□ ■ 6 Silərning qongqilik ḳiloǫininglar yahxi əməs. «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooǫinitidu» dəp bilməmsilər?■
7 Kona hemirturuqni qiḳiriwetinglar; xuning bilən silər əsli hemirturuqsiz hemirdək yengi bir zuwula bolisilər; qünki «ətüp ketix ḫeyti»*diki ḳozimiz* boloǫan Məsiḫ ḳurbanlik ḳilindi;■ 8 xunga ḫeytni yaman niyətlik wə rəzillik boloǫan hemirturuq bilən əməs, bəlki səmimiylik wə ḫəḳiḳət boloǫan petir nan bilən təntənə ḳilip ətküzəyli.□ ■
9 Mən *aldinḳi* həttə silərgə buzuḳqilik ḳiloǫuqilar bilən arilaxmanglar dəp yazoǫanidim; ■ 10 əmma bu deginim bu dunyadiki buzuḳqilik ḳiloǫuqilar, yaki nəpsaniyətqilər, yaki kazzaplar yaki butpərəslər bilən arilaxmanglar deginim əməs; undaḳ boloǫanda dunyadin ayrilixḳa məjbur bolattinglar; 11 əmma ḫazirḳi bu hetimdə yazoǫinim xuki, øzini «ḳerindax» dəp atiwaloǫan əmma xundaḳla buzuḳluḳ ḳiloǫuqi, nəpsaniyətqi, butpərəs, ḫaraḳkəx yaki kazzap bolsa, undaḳ bir kixi bilən arilaxmanglar, ḫətta uning bilən ḫəmdastihanmu bolmanglar. □ ■
12 Sirttikilərni ḫøküm qiḳirip bir tərəp ḳilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin iqinglardikilərni øzünglar ḫøküm qiḳirip bir tərəp ḳilix silərning ixinglar əməsmu? □ 13 Lekin sirttikilərning üstigə bolsa Huda Øzi ḫøküm qiḳiridu. Xunga «bu rəzil adəmni aranglardin qiḳiriwetinglar».□ ■

6

■ **5:1** Law. 18:8; Ḳan. 27:20. □ **5:5 «xundaḳ ḳiloǫan kixining ətliri ḫalak ḳilinsun, xuning bilən uning roḫi Rəb Əysaning künidə ḳutḳuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun» —** bu ix (baxḳiqə eytḳanda, «Xəytanning ilkigə ḳayturux») tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Bəzi alimlar «ətliri» degənni roḫiy jəḫəttin qüxəndüridu, demək, bu ix kixining øzining gunaḫlik təbiiti, yaki Korinttiki pütkül jamaəttə «gunaḫlik təbiitidin qiḳḳan ixlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz muxu yərdiki «ətliri»ni jismaniy jəḫəttin qüxinimiz. «Ḳoxumqə səz»imizdə buning asasini kərsitimiz. ■ **5:5** 1Tim. 1:20. ■ **5:6** Gal. 5:9. ■ **5:7** Yəx. 53:7; Yḫ. 1:29; 1Kor. 15:3. □ **5:8 «xunga ḫeytni yaman niyətlik wə rəzillik boloǫan hemirturuq bilən əməs, bəlki səmimiylik wə ḫəḳiḳət boloǫan petir nan bilən təntənə ḳilip ətküzəyli» —** Israilning «ətüp ketix ḫeyti», uningdin keyinki «petir nan ḫeyti» wə ularning simwolluḳ əḫmiyiti tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni, xundaḳla «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **5:8** Mis. 12:3,15; Ḳan. 16:3. ■ **5:9** Ḳan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Əf. 5:11; 2Tes. 3:14. □ **5:11 «øzini «ḳerindax» dəp atiwaloǫan...» —** «ḳerindax» — øzining etiḳad yolida ḳerindax dəp ataloǫan. ■ **5:11** Qəl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tes. 3:14; 2Yuḫa. 10. □ **5:12 «Sirttikilərni ḫøküm qiḳirip bir tərəp ḳilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin iqinglardikilərni øzünglar ḫøküm qiḳirip bir tərəp ḳilix silərning ixinglar əməsmu?» —** «sirttikilər» jamaəttin sirt turoǫanlarni, «iqidikilər» jamaətning iqidə boloǫanlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **5:13 «bu rəzil adəmni aranglardin qiḳiriwetinglar» —** muxu səzlər Təwrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilinoǫan. ■ **5:13** Ḳan. 17:7

Bir-biri bilən dəwalixixkə bolamdu?

1 Silərning aranglarda ɵzara arazlik ix bolsa, uni mukəddəs bəndilərning bir tərəp kilixiǫa tapxurmay, həkkaniysizlarning aldida dəwalixixkə petinalamsilər?□
2 Mukəddəs bəndilərning dunyani sorak kilidiǫanlikini bilməmsilər? Əgər dunyani silər sorak kilidiǫan ix bolsa, əmdi ziǫirqilik ixlarni həl kilixkə yarimamsilər?■ 3 Pərixtilər üstidinmu həküm qikiridiǫanlikimizni bilməmsilər? Xundak boloǫanikən, bu hayattiki ixlarni həl kilix kanqilik ix idi?□ 4 Silərdə muxu hayattiki ixlar üstidin həküm kilix zərür tepiloǫanda, jamaət arisida təwən dəp karaloǫanlarni uni həl kilixkə salmamsilər?□ 5 Muxularni silərni hijalətkə kaldurux üqün dəwatimən. Əjəba, aranglarda ɵz kerindaxliri otturisida həküm qikarǫudək dana kixi yokmu, hətta birimu yokmu? 6 Uning ornida, kerindax bilən kerindax dəwalixiwatidu, — wə kapirlar aldida xundak kilidu! 7 Əməliyəttə ɵz aranglarda dəwalarning boloǫanlikining ɵzi silərgə nisbətən bir əyibtur. Nemixkə uwalqilikkə qidimaysilər? Nemixkə nahəkqilikkə yol koymaysilər?■ 8 Əksiqə, silər nahəkqilik kiliwatisilər, hiyanət kiliwatisilər, yənə kelip kerindaxliringlarǫa xundak kilisilər!
9 Həkkaniysizlarning Hudaning padixahlikiǫa warislik kilalmaydioǫanlikini bilməmsilər? Aldinip kətmənglar! Buzukqilik kiloǫuqilar, butpərəslər, zina kiloǫuqilar, bəqqiwazlar, baxkə ərlər bilən buzukluk kiloǫuqilar, ■ 10 ooǫrilar, nəpsaniyətqilər, harakkəxlər, təhmətxorlar yaki aldamqi-kazzaplar Hudaning padixahlikiǫa warislik kilalmaydu; 11 bəzinglar dərwəkə xundak boloǫansilər; əmma silər Rəb Əysa Məsihning namida wə Hudayimizning Roh bilən yuyuldunglar, pak-mukəddəs kilindinglar, həkkaniy kilindinglar.■

Teninglar Hudaning ibadəthanisidur

12 «Həmmə nərsə manga halaldur», əmma həmmə nərsə paydilik boluwərməydu; «həmmə nərsə manga halaldur», əmma mən heqkandak nərsining humariǫa kul bolmaymən. □ ■ 13 «Yeməkliklər axkazan üqün, axkazan bolsa yeməkliklər üqündur»; əmma Huda u wə bu hər ikkisini yokka qikiridu; tən bolsa buzukqilik üqün əməs, bəlki Rəb üqündur; Rəb tən üqündur. □ 14 Huda Rəbni tirildürdi, xuningdək biznimu Ɵz kudriti bilən ɵlümdin tirildüridu. ■ 15 Teninglarning Məsihning əzaliri ikənlikini bilməmsilər? Undakta, Məsihning əzalirini elip, pahixə ayalning əzaliri kilsam bolamdu? Hərgiz bolmaydu! 16 Kim pahixə ayal bilən baoǫlanoǫan bolsa uning bilən bir tən bolidu, dəp bilməmsilər? Qünki «*ər-ayal*

□ **6:1 «Silərning aranglarda ɵzara arazlik ix bolsa, uni mukəddəs bəndilərning bir tərəp kilixiǫa tapxurmay, həkkaniysizlarning aldida dəwalixixkə petinalamsilər?»** — «petinalamsilər?» — Hudaning bu ixlaroǫa karatkan oǫəzipigə yüzlinixkə petinalamsilər?, demək. ■ **6:2** Mat. 19:28; Luka 22:30. □ **6:3 «mukəddəs bəndilirining dunya üstidin sorak kilixi ... (2-ayət) ... Pərixtilər üstidinmu həküm qikirixi»** — bu ixlar tooǫruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **6:4 «jamaət arisida təwən dəp karaloǫanlarni uni həl kilixkə salmamsilər?»** — baxkə birhil tərjimisi: «uni həl kilixkə jamaəttə heq orni yoklarni salamsilər?». Lekin 5-ayətnimu kərüng. ■ **6:7** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. ■ **6:9** Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəh. 22:15. ■ **6:11** Əf. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. □ **6:12 «həmmə nərsə manga halaldur»** — bu səz-ibarə bəlkim Korintlikłar üqün Injildiki yemək-iqmələr tooǫruluk boloǫan təlimlərning bir kiskartilmisi boluxi mumkin. Bu həkikətkə yekin boloǫini bilən, Pawlus hazir ularǫa yemək-iqmələr tooǫruluk baxka tərəplərdinmu oylax kerək, dəp təlim bərməkqi. ■ **6:12** 1Kor. 10:23. □ **6:13 «Yeməkliklər axkazan üqün, axkazan bolsa yeməkliklər üqündur»** — baxkiqə eytkanda: «yeməkliklər korsakni toydurux üqün, korsak bolsa yeməkliklərni singdürüx üqün». Korintlikłardin bəziliri bu gəpni baxka ixlaroǫa tətbiklap, «tenimizning hərkandak ehtiyajliri yaki arzu-həwəslirini halioǫanqə kanduruwərsək bolidu» dəp oylaytti. Lekin, jinsiy əhlaksizlikkə kəlsək bu tooǫra əməs, əlwəttə. **«Rəb tən üqündur»** — adəmni həyran kilarlik bu bayan tooǫruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:14** Rim. 8:11; 2Kor. 4:14.

ikkisi bir tən bolidu» — deyilgənidi. □ ■ 17 Əmma Rəbgə baƣlanƣuqi bolsa Uning bilən bir roḥtur. ■ 18 Buzuqluqtin ḳeqinglar. «Insanlarning ḥərbir sadir ḳilƣan gunaḥi əz tenining sirtida bolidu!» — əmma buzuqluq sadir ḳilƣuqi əz tenigə ḳarxi gunaḥ ḳilidu. □ 19 Silərning teninglar silərni turalƣu ḳilƣan, Huda təripidin silərgə iltipat ḳilinƣan Muḳəddəs Roḥning ibadəthanisi, silər əzünglarni əzümningki əməs dəp bilməmsilər? □ ■ 20 Qünki silər qong bədəl bilən setiwelinƣansilər; xunga teninglarda Hudani uluƣlanglar.■

7

Tənḥa ḥayat wə ər-ayallik

1 Əmdi ḥazir silər hetinglarda otturiƣa ḳoyƣan soallarƣa keləyli, — «Ər ayal zatining tenigə təgmisə yahxidur».□
2 Durus. Əmma buzuḳqiliḳlardin saḳlinix üqün, ḥərbir ərkəkning əzining ayali bolsun, ḥərbir ayalning əzining eri bolsun. 3 Ər ayaliƣa nisbətən ərlik məjburiyitini ada ḳilsun, ayalmu erigə nisbətən ayallik məjburiyitini ada ḳilsun.□ ■ 4 Ayal əz tenining igisi əməs, bəlki eri uning igisidur; xuningƣa ohxaxla, ər əz tenining igisi əməs, bəlki ayali uning igisidur. 5 Pəḳət pütün zeḥninglar bilən dualarƣa berilix məḳsitidə əz maḳulluḳunglar bilən waḳtinqə birgə yatmasliḳḳa kelixkəndinla baxḳa, ər-ayal əzara bir-birining jinsiy ḥəḳ-təlipini rət ḳilmisun. Xundaḳ alaḥidə məzgildin keyin yənə birgə bolunglar. Bolmisa, əzünglarni tutuwalalmaydiƣanliḳinglardin Xəytan silərni azdurux pursitini tepixi mumkin.■ 6 Əmma mundaḳ deyixim buyruḳ yolida əməs, bəlki məsliḥət yolididur.□ 7 Əmdi mən barliḳ adəmlərning manga ohxax *boytaḳ* boluxini halayttim; lekin bu ixta Hudaning ḥəmmə adəmgə bərgən əz iltpati bar; birsi undaḳ, yənə birsi bundaḳ.□ ■ 8 Əmma mən jorisiz tənḥa yaxiƣanlar wə

□ **6:16 «ər-ayal ikkisi bir tən bolidu» —** bu Hudaning Adəm'atimiz wə Ḥawa'animiz tooƣruluḳ boloƣan səzi («Yar.» 2:24); bu səz ḥərbir ər-ayalliḳ munasiwəttə əməlgə axurulidu. ■ **6:16** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Əf. 5:31. ■ **6:17** Əz. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24 □ **6:18 «Insanlarning ḥərbir sadir ḳilƣan gunaḥi əz tenining sirtida bolidu!» —** bəzi alimlar, bu səzlərni Pawlusning əziningki, dəp ḳaraydu; əmma baxḳa gunaḥlirimiz (məsilən, nəpsaniyətqilik, ḥaraḳkəxlik)mu tenimizgə yaman təsir yətküzməmdu? Yətküzidu, əlwəttə. Xunga bizningqə bu səzlərni Korintliqlarning əzliriningki hata kəzḳarixi dəp oylaymiz; ular bu səzni buzuqluq (wə baxḳa «jismaniy» gunaḥlarni) ḳilixḳa baḥanə ḳilatti. Pawlus uni əmdiliktə ularning hata kəzḳaraxlirini tooƣrilimaḳqi boluwatatti. □ **6:19 «Huda təripidin silərgə iltipat ḳilinƣan» —** bizningqə «silərgə iltipat ḳilinƣan» degənlik «Muḳəddəs Roḥ»ni kərsitidu. Xundaḳmu mumkinqilik barki, u bu ayəttiki «silərning teninglar» yaki «ibadəthana»ni kərsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18. □ **7:1 «Ər ayal zatining tenigə təgmisə yahxidur» —** «ər ayal zatining tenigə təgmisə (jinsiy munasiwəttə birgə bolux, yaki toy ḳilixni kərsitidu) yahxi ixtur» degən səzlər tooƣruluḳ: — Əḥwaloƣa ḳarioƣanda Korintliqlar arisida: «Toy ḳilmay, pəḳət Rəbning hizmitidə bolux yahxi» yaki «Ər-ayalliḳ jinsiy munasiwiti yahxi əməs, jinsiy munasiwət ətküzülmisun, kəprək dua-tilawətkə berilisun» degəndək gəplər tarḳaloƣan boluxi mumkin. Pawlus bu yərdə muxu məsililər tooƣruluḳ səzliməkqi. □ **7:3 «ər ayaliƣa nisbətən ərlik məjburiyitini ada ḳilsun, ayalmu erigə nisbətən ayallik məjburiyitini ada ḳilsun» —** «ərlik məjburiyiti», «ayalliḳ məjburiyiti» jinsiy ḥəḳliḳni əz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **7:3** 1Pet. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16. □ **7:6 «Əmma mundaḳ deyixim buyruḳ yolida əməs» —** bu ayəttiki «deyixim»ni bəzi alimlar «waḳitliḳ ayrilip turux tooƣrisidiki bir təklip, buyruḳ əməs» dəp qüxinidu, «Əmma mundaḳ deginim buyruḳ yolida əməs, bəlki məsliḥət yolididur» dəp tərjimə ḳilidu. Yənə bəzilər bizning tərjimimizdək «deginim»ni Pawlusning ər-ayalliḳ ooƣruluḳ ḥazir eytḳan barliḳ səzliri dəp ḳarap, «Bu deginim buyruḳ yolida əməs, bəlki ruhsət yolida...» dəp tərjimə ḳilidu (7-ayətni kərüng). □ **7:7 «bu ixta Hudaning ḥəmmə adəmgə bərgən əz iltpati bar» —** yəni, bala-qaḳiliḳ bolux, yaki tənḥa bolux. Pawlus əzi tənḥa bolup, pütün əmridə ailisiz ḥalda Hudaning hizmitidə boloƣan. ■ **7:7** Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11.

tullarǫa xuni eytimənki, məndək tənha turiwərsə yahxi bolidu;□ 9 əmma əzünglarni tutuwalalmisanglar, nikahlininglar; qünki *ixk* otida kəygəndin kərə nikahlik bolǫan yahxi.■

10 Əmma nikahlanǫanlarǫa kəlsək, ularǫa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioǫinim əməs, yənila Rəbningki), ayal eridin ajraxmisun □ ■ 11 (əmma u ajraxkan bolsa, u tənha ətsun, yaki eri bilən yarixiwalsun); wə ərmu ayalini koyup bərmisun. 12 Kaloǫanliringlarǫa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytkini əməs), kerindaxning etikadsiz ayali bolsa wə ayali uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u uni koyup bərmisun; □ 13 *etikadqi* ayalning etikadsiz eri bolsa wə eri uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u eridin ajrixip kətmisun. 14 Qünki etikadsiz ər bolsa etikad kiloǫan ayalda pak dəp hesablinidu; etikadsiz ayal bolsa *etikad kiloǫan* kerindaxta pak dəp hesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar haramdin boloǫan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi. □ 15 Lekin etikadsiz boloǫan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundak əhwallarda kerindax aka-ukilar, hədə-singillar *nikah məjburiyitigə* baoǫlinip kaloǫan bolmaydu; kandakla bolmisun Huda bizni inak-hatirjəmliktə yaxaxka qakiroǫandur. □ 16 Əy *etikadqi* ayal, eringni *etikad kildurup* kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən? Əy *etikadqi* ər, hotunungni *etikad kildurup* kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən?□ ■

Etikad yolioǫa qakiriloǫan wakittiki salahiyəttə turiweringlar

17 Halbuki, Rəb hərkaysimizǫa kandak təksim kiloǫan bolsa, kandak haləttə qakiroǫan bolsa, u xuningda mengiwərsun; mən həmmə jamaətlərdə xundak yolyorukni tapilaymən. 18 Birsi sünnətlik haləttə qakirildimu? U kayta sünnətsiz kilinmisun; birsi sünnətsiz haləttə qakirildimu? U əmdi sünnət kilinmisun. □ 19 Sünnətlik bolux heqnərsə hesablanmas, sünnətsiz boluxmu heqnərsə hesablanmas; *hesab bolidioǫini* Hudaning əmrlirigə əməl kilixtin ibarəttur.

□ **7:8 «Əmma mən jorisiz tənha yaxioǫanlar wə tullarǫa xuni eytimənki...»** — muxu ayəttiki «jorisiz tənha yaxioǫanlar» degən səz grek tilida əz jorisidin (məyli ərdin, məyli ayaldin, ələm təripidin yaki kanun təripidin) ajrixip kətkənlərni kərsitidu, wə xundakla toy kilmioǫanlarnimu əz iqigə alidu. ■ **7:9** 1Tim. 5:14. □ **7:10 «Əmma nikahlanǫanlarǫa kəlsək, ularǫa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioǫinim əməs, yənila Rəbningki)...»** — Pawlus əz təlimini Rəb Əysaning yər yüzidə turoǫan waktidiki təlimidin ayriwetidu. Bu ix tooǫruluk wə omumən bu bab üstidə «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:10** Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luka 16:18. □ **7:12 «Kaloǫanliringlarǫa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytkini əməs), ...»** — Rəb Əysa yər yüzidə boloǫinida bu ixlar tooǫruluk təlim bərmigənidi. □ **7:14 «Qünki etikadsiz ər bolsa etikad kiloǫan ayalda pak dəp hesablinidu; etikadsiz ayal bolsa etikad kiloǫan kerindaxta pak dəp hesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar haramdin boloǫan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi»** — bu ayətkə karioǫanda, Korinttiki bəzilər «etikadqi ər yaki ayalning jorisi Əysa Məsihkə etikad kilmioǫan bolsa undakta ularning nikahi buloǫanoǫan bolidu, xunga ular ajrixixi kerək, xundakla baliliri «haram»din boloǫan bolidu» dəp karaydu. Bundak kəzkarax hata. □ **7:15 «lekin etikadsiz boloǫan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundak əhwallarda kerindax ... nikah məjburiyitigə baoǫlinip kaloǫan bolmaydu; kandakla bolmisun Huda bizni inak-hatirjəmliktə yaxaxka qakiroǫandur»** — bu muhim ayət tooǫruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:16 «Əy etikadqi ayal, eringni etikad kildurup kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən? Əy etikadqi ər, hotunungni etikad kildurup kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən?»** — bizningqə Pawlus muxu yərdə, ixənmigən jora nikahtin ajraxmakqi boloǫan bolsa, uni etikad kildurup kutkuzux pəkət Hudaningla kilidioǫan ixidur, biz ajiz bəndilərning kilidioǫan ixi əməs, xunga (jorisining kətküsi bolsa) uni ərkinlikkə koyuwərgin, deməkqi. «Koxumqə səz»imizni yənə kərüng. ■ **7:16** 1Pet. 3:1. □ **7:18 «Birsi sünnətlik haləttə qakirildimu? U kayta sünnətsiz kilinmisun»** — bəzi Yəhudiylar məlum səwəblərdin sünnitidin hijil bolup, «yat əllərdək bolay» dəp, əzini «sünnətsiz» kərsətməkqi bolup birhil operatsiyəni kilduratti.

20 Hərkim kaysi halättə qakiriloŋan bolsa, xu halättə kalsun. □ ■ 21 Sən qakiriloŋanda kul halitidə idingmu? Uning bilən karing bolmisun; lekin əgər hərlük pursiti kəlsə, uni kolungdin bərmə. 22 Qünki Rəbtə qakiriloŋan kul bolsa Rəbning hər adimidur; uningoŋa ohxax, qakirilip hər boloŋuqimu Məsihning kulidur. 23 Silər qong bədəl bilən setiwelindinglar; insanlaroŋa kul bolmanglar. ■ 24 I kerindaxlar, hərbiringlar kaysi halättə qakiriloŋan bolsanglar, xu halättə Huda bilən billə turunglar.

Tənha yaxax

25 Əmma nikahlanmioŋanlar tooŋruluk Rəbdin buyruk tapxuruwalmidim; xundaktimu Rəbdin boloŋan rəhim-xəpkətkə muyəssər boloŋanlikim üqün sadik adəm süpitidə öz pikrimni eytimən. □ 26 Əmdi hazirki kiyinqilikka karioŋanda, ər kixining xu *tənha* halättə boluxini yahxi ix dəymən. □ 27 Ayaloŋa baoŋlanoŋan bolsang, undakta, uning bilən ajrixixni oylima; ayalingdin ajrixip kəttingmu? Undakta yənə öylinixni oylima. 28 Lekin öylənsəng, sən gunah kiloŋan bolmaysən; wə nikahlanmioŋanlar nikahlansa, ularmu gunah kiloŋan bolmaydu. Əmma xundak kilsa ular jismaniy jəhättə japaoŋa uqraydu; mening silərni uningdin haliy kiloŋum bar. □ 29 Əmma xuni degüm barki, i kerindaxlar — wakit kiskidur. Xunga ayallik boloŋanlar ayalsizlardək bolsun; □ 30 matəm tutkanlar matəm tutmioŋanlardək bolsun; bəht-huxallikta boloŋanlar bəht-huxallikta bolmioŋanlardək bolsun; mal-mülük setiwaloŋanlar mal-mülüksizlərdək bolsun; 31 bu dunyadiki baylikлardin bəhrimən boloŋanlar dunyani özining təəllukati dəp bilmisun; qünki bu dunyadiki hazirki halət ötüp ketidu. □ ■ 32 Əmma silərning oŋəmsiz boluxunglarni halaymən. Ayalsiz kixi bolsa Rəbning ixlirini oylaydu, kandak kilip Rəbni hursən kilixning oŋemidə bolidu. ■ 33 Əmma ayallik kixi kandak kilip ayalini hursən kilix üqün bu dunyadiki ixlarning oŋemidə bolidu; 34 Yənə kelip ayal wə nikahlanmioŋan kizning otturisida pərk bar; nikahlanmioŋan kiz bolsa Rəbning ixlirining, kandak kilip həm təndə həm rohta pak-mukəddəs boluxning oŋemidə bolidu; əmma yatlik boloŋan ayal kandak kilip erini hursən kilix üqün, bu dunyadiki ixlarning oŋemidə bolidu. 35 Əmma mən bu səzni silərning mənpəətinglarni közdə tutup dəwatimən; boynunglaroŋa sirtmak selix üqün əməs, bəlki ixliringlarning güzəl boluxi, könglünglar bölünmigən halda Rəbgə berilip Uni kütüxünglar üqün dəwatimən.

□ **7:20 «Hərkim kaysi halättə qakiriloŋan bolsa, xu halättə kalsun»** — «kaysi halättə qakiriloŋan bolsa...» grek tilida «kandak qakiriloŋanliki bolsa...» deyilidu. Demək, Huda hərbirimizni Məsihgə qakiroŋinida, əhwal-halitimizni bilip, u halitimizni Uning yolida ixlətməkqi bolidu. ■ **7:20** Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. ■ **7:23** 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18. □ **7:25 «... nikahlanmioŋanlar tooŋruluk Rəbdin buyruk tapxuruwalmidim...»** — muxu yərdə «nikahlanmioŋanlar» bolsa heqkaqan jinsiy munasiwət ötküzüp bakmioŋan pak yigit yaki pak kizlarni kərsitidu, dəp karaymiz. Bəzi alimlar bu səz pəkət kizlarni kərsitidu, dəp karaydu. Əmdi 36-ayətkə karaydioŋan bolsak, bu ayət həm yigitlərnimu həm kizlarnimu kərsitidioŋanlikini baykaymiz. □ **7:26 «əmdi hazirki kiyinqilikka karioŋanda,...»** — Pawlus muxu hətni yazoŋan wakitta Rim imperiyəsi boyiqə köp sandiki ixəngüqilər zor ziyankəxlikkə uqrawatatti. □ **7:28 «Əmma xundak kilsa ular jismaniy jəhättə japaoŋa uqraydu»** — Pawlusning bu səzi, hərbir ər-ayallikтiki normal munasiwəttə boloŋan muxəkkət-japalar, egiz-pəsliklər tooŋruluk eytilidu, dəp karaymiz. Uning üstigə axu dəwrdiki ziyankəxlik astidimu ər-ayallarning bir-birigə boloŋan muhəbbiti üqün, bir-birini eoŋirqilikтin ayax üqün tartkan dərd-ələmliri tehimu eoŋir boluxi mumkin idi. □ **7:29 «wakit kiskidur. Xunga ayallik boloŋanlar ayalsizlardək bolsun...»** — 31-ayəttiki izahatni kərüng. □ **7:31 «... bu dunyadiki baylikлardin bəhrimən boloŋanlar dunyani özining təəllukati dəp bilmisun; qünki bu dunyadiki hazirki halət ötüp ketidu»** — «wakit kiskidur» 29-31-ayətlərdə Pawlus ularoŋa barlik wakitni, Hudaning hizmiridə bolux pursətlirini kədirləxni dəwət kilidu. Uning asasiy mənisi, muxu dunyadiki bəht-baylikлar bizdə bolsa ulardin huzurlansak bolidu, lekin muxu aləm «bəx künlük» boloŋaqka, Hudaning hizmitidə, mənggülük paydilik boloŋan ixlaroŋa karap mengiximizoŋa tooŋra kelidu, deməkqi. ■ **7:31** Yəx. 40:6; Yak. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuha. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5.

36 Əmma əgər birsi niyət kilоɣan kizoɣa nisbətən muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar dəp karisa, u kiz yaxlik baharidin ətüp kətkən bolsa, ikkisi əzini tutuwalalmisa, u halioɣinini kilsun, u gunah kiloɣan bolmaydu; ular nikah kilsun. □ 37 Birak, birsi əz kənglidə mukim turup, heqkandak ixk besimi astida bolmay, bəlki əz iradisini baxkurup, kənglidə niyət kiloɣan kizini əmrigə almaslikni karar kiloɣan bolsa, yahxi kiloɣan bolidu. 38 Kiskisi, əyləngənning əyləngінimu yahxi ix, əylənmigənning əylənmiginimu tehimu yahxi ix.
39 Eri hayat qaoɣda ayali uningoɣa baoɣlanoɣandur; əmma eri ölümdə uhlioɣan bolsa, u halioɣan kixigə (pəkət Rəbdə, əlwəttə) nikahlinixka ərkin bolidu. □ ■ 40 Lekin kariximqə u tul kalsa, tehimu bəhtlik bolidu; məndimu Hudaning Rohi bar, dəp ixinimən!□ ■

8

Butlaroɣa ataloɣan taamlar

1 Əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» məsilisigə keləyli. «Həmmimizdə bilim bar» dəp bilimiz. Hox, birak bilim bolsa adəmni kərənglitidu; mehir-muhəbbət bolsa adəmni kuridu.□ 2 «Mening bilimim bar» dəp hesabliоɣan kixi, əməliyəttə heqnemini tehi bilixkə tegixlik dərijidə bilmigən bolidu.□ 3 Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu.□
4 Hox, əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» tooɣruluk — bizgə məlumki, «Jahanda but degən heqnemə hesablanmaydu», wə «birla Hudadin baxka heq ilah yoktur».□ ■ 5 Gərqə nuroɣun atalmix ilahlar bar bolsimu — məyli ular zeminda yaki

□ **7:36 «Əgər birsi niyət kilоɣan kizoɣa nisbətən muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar dəp karisa…»** — «niyət kilinoɣan kizi» degənning baxka bir qüxənqisi «wədiləxkən kizi». Ixkilip, bu ayət boyiqə, toy kilmioɣan ər kixi kənglidə bir kizni oylaydu. Kizoɣa «muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar» degənliki bəlkim: (1) kizoɣa boloɣan ixkini səz yaki hərikət bilən bildürüxtin əzini tutuwalalmaslik, lekin uningoɣa tehi enik wədə kilmaslik, xundakla kizni kiynax; yaki (2) kizoɣa wədə bərgəndin keyin yənə ikkilinip wakitni kəynigə sürüx, xundakla kizni kiynax; yaki (3) toyning wakтini bekitkən bolsimu, ular toy wakтini kütüxkə əzlirini tutuwalalmisa, toyni baldurrak kilsa bolidu. Kiskisi, ooɣul balilarning kizlarning səygüsi yaki hessiyatliri bilən oynixixioɣa hərgiz bolmaydu. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: «Əmma əgər birsi əzining tənhalikioɣa karap namuwapik yürgən bolsa, yaxlik baharidin ətüp kətkən bolsa, əzini tutiwalalmisa, u halioɣiniqə kilsun, u gunah kiloɣan bolmaydu; ular nikah kilsun» yənə baxka tərjimilirimu bar; «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:39 «Eri ölümdə uhlioɣan bolsa»** — muxu səz, ölüp kətkənlikni kərsitidu. Təwrat-Injil boyiqə etikadqilaroɣa nisbətən əlüx pəkət wakitlik uhlax, halas. **«u halioɣan kixigə (pəkət Rəbdə, əlwəttə) nikahlinixka ərkin bolidu»** — «pəkət Rəbdə (nikahlansun)» — (1) pəkət etikadqioɣa nikahlansun; (2) Rəbning xəhsiy yolyoruki bilən nikahlansun, degən ikki mənini əz iqigə elixi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40 «məndimu Hudaning Rohi bar, dəp ixinimən!»** — bu kinayilik səz. Korint xəhiridiki jamaəttiki bəzi adəmlər əzlirini «pəyoɣəmbər» hesablap, Pawlusning səzlirini koboil kilmaytti (14:36, 37ni kərüng). ■ **7:40** 1Tes. 4:8. □ **8:1 «Əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» məsilisigə keləyli»** — Korint xəhiridikilərning kəpinqisi bolsa butpərəs bolup, ular butlaroɣa qokunux üqün butka atap nəzir kilinoɣan gəxni yəytti. Korintlikларning toy wə baxka murasimlirimu buthanilarda ətküzülüp, butka atap nəzir kilinoɣan gəxlər dastihanoɣa koyulatti. U qaoɣlarda bundak gəxni yeyix-yeməslik yaki buthanida ətküzülgən murasimlaroɣa katnixix-katnaxmaslik etikadqilar üqün qong bir məsilə boloɣan. **«mehir-muhəbbət bolsa adəmni kuridu»** — «rohiy kurux» («adəmni kurux») tooɣruluk «Rimlikлaroɣa»diki kirix səz»imizni kərüng. □ **8:2 ««Mening bilimim bar» dəp hesabliоɣan kixi, əməliyəttə heqnemini tehi bilixkə tegixlik dərijidə bilmigən bolidu» —** bu ajayib bayan tooɣruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **8:3 «Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu» —** «Huda təripidin tonulidu» — bəlkim, Huda uni bilip «bu kixi Mening adimim» dəp etirap kilidu, deməkqi. □ **8:4 ««Jahanda but degən heqnemə hesablanmaydu» wə «birla Hudadin baxka heq ilah yoktur»» —** 1-ayəttiki «həmmimizdə bilim bar», «bu dunyada but degən heqnərsə əməs» wə «Hudadin baxka heq ilah yoktur» bəlkim bu Korint jamaitidikilər əzlirining xuaridək daim eytidioɣan səzlər idi. ■ **8:4** Kan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Əf. 4:6.

asmanda turidu dəp ɣarilixidin ɣət'iynəzər (dərwəkə «ilaɦlar» kəp, wə «rəb»lər kəptur) 6 biraɣ biz üqün pəkətla bir Huda, yəni Ata bardur. Uningdin barliɣ məwjudatlar apiridə boloɣan, bizmu Uning üqün məwjut boloɣanmiz; *xuningdək*, birla Rəb, yəni Əysa Məsiɦ bardur. Pütkül məwjudatlar U arkiliɣ məwjut, bizmu U arkiliɣ ɦayatmiz.■
7 Əmma bundaɣ bilim ɦəmmimizdə tehi yoktur; tehi butlaroɣa kəndürülginidin halas bolmioɣan bəzi *ixəngüqilər* bolsa muxundaɣ taamlarni «butka atap nəzir kilinoɣan» dəp bilip yəydu; xundakla ularning wijdani ajiz boloɣaqka, buloɣanoɣan bolidu.■
8 Əməliyəttə taamlarning əzliri bizni Huda bilən yaraxturalmaydu; yemisək bizning kəmqilikimiz ɦesablanmaydu, yegən bolsaɣ artukqiliɣmu ɦesablanmaydu.■
9 Biraɣ ɦərɦalda *yeyix* ərkinlikinglarning ajizlaroɣa putlikaxang bolmasliɣioɣa kəngül ɣoyunglar. ■ 10 Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloɣan sening buthanidiki dastihanda olturup yegənlikingni kərsə, undakta u əz ajiz wijdanioɣa ɣarxi ɦalda butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlarni yeyixkə «ɣurulup küqəytilidioɣan» bolmamdu? □ 11 Xuning bilən Məsiɦ uning nijati üqün əlgən, sening ɣerindixing boloɣan bu ajiz bəndə sening biliming wəjidin ɦalak bolidu.■
12 Xu yol bilən ɣerindaxlaroɣa ziyan yətküzüp gunaɦ kilip, ularning ajiz wijdanini zəɦimləndürüp, Məsiɦkə ɣarxi gunaɦ kiliwatisilər. 13 Xunga, əgər birər taam əz ɣerindiximni yiɣitidioɣan kiltaɣ bolsa, ɣerindiximni yiɣitmasliɣim üqün mən mənggügiqə gəxni ɣət'iy yeməymən.■

9

Pawlusning kəp rosulluk ɦək-ɦokukлirini ixlətməsliki

1 Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiɦni kərgən əməsmu? Silər əzünglar mening Rəbdə boloɣan əjrim əməsmu?□ ■ 2 Əgər baxkilaroɣa nisbətən rosul dəp ɦesablanmisam, mən ɦeq bolmioɣanda silərgə rosul boldum; qünki əzünglar Rəbdə mening rosul boloɣanliɣimni təstikлioɣan məɦürdursilər.
3 Meni sürüxtə kilmakqi boloɣanlaroɣa boloɣan jawabim mundaɣ: —□ 4 Bizlərning yəp-iqixkə ɦokuɣimiz bar əməsmu?□ ■ 5 Bizning baxka rosullar, Rəbning Əz iniliri

■ **8:6** Mal. 2:10; Yɦ. 13:13; 1Kor. 12:3; Əf. 4:6; Fil. 2:11. ■ **8:7** 1Kor. 10:28. ■ **8:8** Rim. 14:17. ■ **8:9** Gal. 5:13. □ **8:10 «Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloɣan sening buthanidiki dastihanda olturup yegənlikingni kərsə, undakta u əz ajiz wijdanioɣa ɣarxi ɦalda butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlarni yeyixkə «ɣurulup küqəytilidioɣan» bolmamdu?»** — bu ayət tooɣuluk ikki eoɣiz gəp kilix kerək. Birinqi, kona zamanlarda kəp buthanilaroɣa munasiwətlik «axhanilar», «restoranlar» bar idi. Məksiti butpərəslik əməs, bəlkim pəkət payda kərüxtin ibarət idi. Əmma satkan taamlarning kəpinqisi bəlkim həlklər xu buthanida butlaroɣa atap kiloɣan nərsilər boluxi mumkin idi. Xuning bilən bir wakitta nuroɣun kixilər bundaɣ taamni yeyixning əzini «sawablik ix», «tələylik ix» dəp ɣarixi mumkin. Ikkinqi, Pawlusning «uning wijdani... «**ɣurulup küqəytilidioɣan**» degən sözi kinayilik gəp. Məzkur sözni yukiriki «muɦəbbət (**adəmni, yəni adəmning roɦini) ɣuridu**» degən səz bilən selixturiximiz kerək. «Muɦəbbətning ɣuruxi»ning nətijisi yahxi, əlwəttə; lekin muxu ayəttə «bilimi bar» adəmning ɦərikiti ajiz ɣerindixini əz wijdanioɣa hilaplik kilixka «ɣurup küqəytidu». ■ **8:11** Rim. 14:15. ■ **8:13** Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ **9:1 «Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiɦni kərgən əməsmu? Silər əzünglar mening Rəbdə boloɣan əjrim əməsmu?»** — Pawlus bu babta bəzi adəmlərning uningoɣa «uni kil, buni kil» deyixigə «mən ərkin adəm» dəp jawab beridu. ■ **9:1** Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:3 «Meni sürüxtə kilmakqi boloɣanlar...»** — bu səz Korint jamaitidə, Pawlus ɦəkikiy rosul əməs, dəp yürgən bəzi adəmlərni kərsitidu. □ **9:4 «Bizlərning yəp-iqixkə ɦokuɣimiz bar əməsmu?»** — rosullar hux həwərni tarkitix hizmitigə alaɦidə ayrilip qikkaqka, jamaətlərdin yemək-iqmək jəɦəttə, yəni iktisadiy jəɦəttiki yardəmgə erixixkə ɦokukluktur. Əmma Pawlus wə hizmətdixi Barnabas Korint xəɦiridə xundaɣ ɦokukni ixlətmigən. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **9:4** 1Kor. 9:14; 1Tes. 2:6; 2Tes. 3:9.

wə Kefasning kilǫinidək, etikadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ḥəmraḥ kilip yürüx ḥəkkimiz yokmu?□ ■ 6 Əjəba, pəkət Barnabas bilən meningla əmgək kilmaslikka ḥokukimiz yokmu? 7 Kim hirajətni əzi tələp *əskər bolup* jənggə qikidu? Kim üzümzar bina kilip uning mewisidin yeməydu? Kaysi pada bakkuqi padining sütidin iqməydu?■ 8 Bu degənlirim pəkət insaniy kəzkarax boyiqə eytilǫanmu? Təwrat-kanunning əzidimu ohxax deyilgən əməsmu?! 9 Qünki Musaǫa qüxürülgən kanunda: «Haman təpkən əküzning aǫzioǫa kəxək salma» dəp pütülgəndur. Huda əküzlərgila kəyüngənmu, □ ■ 10 yaki buni pəkət bizlərni dəp eytkanmu? Xübḥisizki, bu səzlər bizlər üqün pütülgəndur; xuning üqün yər ḥəydigüqi ümidtə ḥəydixigə tegixlik, xundakla haman təpküqimu ḥosuldin bəḥrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur. □ 11 Biz silərgə roḥiy bəht-bərikətlərni terip, silərdin maddiy jəḥəttin yioǫiwalsak bu qəktin exip kətkənlik bolamdu? ■ 12 Baxka *hizmətqilər* silərdə muxu ḥokukni ixlətkən yərdə, biz xundak kilsak tehimu bolidioǫu? Əmma Məsiḥning hux həwirigə ḥeq tosaloǫu bolmisun dəp, biz bu ḥokukni ḥeqkaqan ixlitip bakmiduk; əksiqə, ḥərkandak ixlaroǫa qidap keliwatimiz. □ ■ 13 Ibadəthanidiki mukəddəs ixlar üqün ixligüqilərning ibadəthanioǫa ataloǫan ḥədiyələrdin yəydioǫanlikini, kurbangaḥta hizmət kiliwatkanlarning kurbanliklardin ülüxini alidioǫanlikini bilməmsilər? ■ 14 Xuningoǫa ohxax, Rəb hux həwərni jakarlioǫuqilarning jeni hux həwərdin bekilsun dəp bekitkəndur.□ ■

15 Əmma mən bolsam bu ḥokuklarning ḥeqkaysisini ixlitip bakmidim. Ḥəm ḥazirmu muxu ḥokuktin padilinay dəp muxularni yeziwatkinim yok! Qünki mən baxkilarning meni bu pəhirlinidioǫanlirimdin məḥrum kilǫinidin kərə ǝlginim tüzük! □ 16 Qünki mening hux həwərni jakarliximda pəhirləngüdək ix yok; qünki uning məjburiyiti meni besip turidu; hux həwərni jakarlimisam ḥalimoǫa way! 17 Qünki əgər uni halis kilsam, buningdin manga in'am bolidu; əmma əz ihtiyarim bilən bolmisa, bu pəkət mening oǫojidarlik burqini ada kiloǫinim bolidu, halas.

18 Xundak ikən, mening in'amim zadi nemə bolidu? Mening in'amim dəl xuki, hux həwər jakarlioǫinimda mən hux həwərgə kixilərni ḥəksiz erixtürimən — demək, in'amim hux həwər yətküzüxtiki tegixlik *ḥək elix* ḥokuklirimni ḥeq ixlətməslikimdin ibarəttur.

19 Qünki ḥəmmə adəmning ilkidin ərkin bolup, əzümni kəpqilikkə kul kildim; xu yol bilən tehimu kəprək adəmlərni kayil kilip kutkuzsam dəymən. 20 Yəḥudiylarni kayil kilip kutkuzux üqün Yəḥudiylaroǫa nisbətən Yəḥudioǫa ohxax boldum; Təwrat kanuni astida turoǫanlarni kayil kilip kutkuzux üqün (Təwrat kanuni astida turoǫan bolmisammu) Təwrat kanuni astida turoǫanlaroǫa nisbətən Təwrat kanuni astida turoǫanoǫa ohxax boldum; ■ 21 Təwrat kanunida bolmioǫanlarni kayil kilip kutkuzux üqün Təwrat kanunida bolmioǫanlaroǫa nisbətən (Huda aldida

---

□ **9:5 «Bizning baxka rosullar, Rəbning Əz iniliri wə Kefasning kiloǫinidək, etikadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ḥəmraḥ kilip yürüx ḥəkkimiz yokmu?»** — demək, rosullar əzliri wə bala-qakilirimu jamaətning iktisadiy yardimigə ḥokukluktur. ■ **9:5** Mat. 8:14. ■ **9:7** Yḥ. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pet. 5:2. □ **9:9 «Haman təpkən əküzning aǫzioǫa kəxək salma»** — «Kan.» 25:4. ■ **9:9** Kan. 25:4; 1Tim. 5:18. □ **9:10 «Xuning üqün yər ḥəydigüqi ümidtə ḥəydixigə tegixlik, xundakla haman təpküqimu ḥosuldin bəḥrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur»** — «Am.» 9:13. ■ **9:11** Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ **9:12 «... Məsiḥning hux həwirigə ḥeq tosaloǫu bolmisun dəp, biz bu ḥokukni ḥeqkaqan ixlitip bakmiduk; əksiqə, ḥərkandak ixlaroǫa qidap keliwatimiz»** — oǫəlitə yeri xuki, bəzilər «Pawlus wə Barnabas ḥəkikiy rosullar əməs, qünki ular bizdin pul **sorap bakmioǫan!**» degən. ■ **9:12** Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **9:13** Kan. 18:1. □ **9:14 «... Hux həwərni jakarlioǫuqilarning jeni hux həwərdin bekilsun»** — demək, hux həwərni kobul kiloǫanlar təripidin kamdalsun. ■ **9:14** Law. 19:13; Kan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luka 10:7; 1Tim. 5:18. □ **9:15 «mən baxkilarning meni bu pəhirlinidioǫanlirimdin məḥrum kiloǫinidin kərə ǝlginim tüzük!»** — «bu pəhirlənginim» dəl uning hux həwərni ḥeqkandak in'am-ḥədiyəni kobul kilmay jakarlioǫanlikini kərsitidu. ■ **9:20** Ros. 16:3; 18:18; 21:23.

ķanunsiz bolmay, bəlki Məsihƞning ķanunioƣa boysunuxum bilən) mən Təwrat ķanunida bolmioƣanlaroƣa ohxax boldum; □ ■ 22 ajizlarni ķayil ķilip ķutķuzux üqün ajizlaroƣa өzüm ajizdək boldum; mumkin ķədər köprək adəmni ķutķuzux üqün mən ƕərķandaķ adəmgə ķarita xundaķ adəm boldum. □ ■ 23 Өzümning hux həwərdin nesiwəm boluxi üqün uni dəp ƕəmmə ixni ķilimən.
24 Bəygigə qüxkənlərning ƕəmmisi yügürixidu, əmma pəķət birila mukapatķa erixidioƣinini bilməmsilər? Oƞəlibə ķazinix üqün yügürünglar. ■ 25 Musabiķidə elixķuqilarning ƕəmmisi өzini ƕər jəƕəttin tizginləydu; ular pəķət bir qirip ketidioƣan tajoƣa erixix üqün xundaķ ķilidu, əmma biz bolsaķ qirimas taj üqün xundaķ ķilimiz. □ ■ 26 Xunga mən nixansiz adəmdək yügürüwatmaymən; muxt atsam ƕawaoƣa atidioƣan adəmdək bolmaymən. 27 Uning ornioƣa mən өz tenimni urup өzümgə kөndürüp, uni өzümgə ķul ķilimən; undaķ ķilmioƣanda, baxķilaroƣa təlim jakarlap turup өzüm layaķətlik bolmay ķelixim mumkin.

10

Israillarning Misirdin qiķip, qəl-bayawandin өtkəndiki wəķələrdin sawaķ eliximiz kerək

1 Qünki, i ķerindaxlar, mən silərning ata-bowilirimizning ƕəmmisining bulut astida yürgənlikidin wə ƕəmmisining dengizdin өtüp mangoƣanliķidin həwərsiz yürüxünglarni halimaymən;■ 2 ularning ƕəmmisi bulutta ƕəm dengizda Musaning *yetəkqilikigə* qөmüldürülgən;□ ■ 3 ularning ƕəmmisi ohxax roƕiy taamni yegən,■ 4 ƕəmmisi ohxax roƕiy iqimlikni iqkən; qünki ular өzlirigə *ƕəmraƕ bolup* əgixip yürgən roƕiy uyultaxtin iqətti (əməliyəttə, muxu uyultax Məsihƞning Өzi idi);■ 5 xundaķtimu, Huda ularning köpinqisidin razi bolmioƣanidi; qünki «Ular*ning jəsətliri* qəl-bayawanda qeqilip ķaloƣan».□ ■
6 Əmma bu ixlar ularning bexioƣa bizlərgə sawaķ-bexarət bolsun üqün qüxkənidi; buningdin məķsət, bizning ularning yaman ixlaroƣa ƕəwəs ķiloƣinidək ƕəwəs ķilmasliķimiz üqündur.■ 7 Silər yənə ularning bəzilirigə ohxax butķa qoķunidioƣanlardin bolmanglar; bular tooƣruluķ: «Həlķ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoƣa turdi» dəp pütülgən.□ ■ 8 Biz yənə ularning bəzilirining buzuķqiliķ ķiloƣinidək buzuķqiliķ ķilmayli; qünki xu wəjidin ulardin yigirmə üq ming kixi bir

□ **9:21 «Təwrat ķanunida bolmioƣanlar» —** demək, Yəhudiy əməslər. Ular Təwrat ķanunini bilməydu yaki uni etirap ķilmioƣanlardur. **«Məsihƞning ķanuni» —** Muķəddəs Roƕta yaxap «Pərwərdigar Hudayingni pütün ķəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün küqüng bilən səygin» wə «ķoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degəndin ibarət, əlwəttə. ■ **9:21** Gal. 2:3. □ **9:22 «ajizlarni ķayil ķilip ķutķuzux üqün ajizlaroƣa өzüm ajizdək boldum» —** «ajizlar» bəlkim Huda tooƣrisidiki bilimni tonup yətmigənliktin wijdani asanla azablinidioƣan etiķadqilarni, yaki etiķadi küqlük əməslərni kөrsitidu. ■ **9:22** Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ **9:24** Gal. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18. □ **9:25 «Musabiķidə elixķuqilarning ƕəmmisi өzini ƕər jəƕəttin tizginləydu; ular pəķət bir qirip ketidioƣan tajoƣa erixix üqün xundaķ ķilidu…» —** əslidiki «Olimpiya»diki oƣaliblar yopurmaķ-güllərdin yasaloƣan tajoƣa erixətti. ■ **9:25** 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pet. 4:1; 5:4. ■ **10:1** Mis. 13:21; 14:22; Qəl. 9:18; Ķan. 1:33; Yə. 4:23; Nəƕ. 9:12,19; Zəb. 78:13,14; 105:39. □ **10:2 «ularning (silərning ata-bowiliringlar, 1-ayətni kөrüng) ƕəmmisi bulutta ƕəm dengizda Musaning yetəkqilikigə qөmüldürülgən» —** muxu (1-2-ayəttə hatiriləngən) wəķələrni tehimu yahxi qüxinix üqün «Misirdin qiķix» 14-babni kөrüng. «Musa» Musa pəyoƣəmbər, əlwəttə. Muxu muƕim ayət üstidə wə bu babtiki baxķa misallar tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **10:2** Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ **10:3** Mis. 16:15. ■ **10:4** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16 □ **10:5 «Ularning jəsətliri qəl-bayawanda qeqilip ķaloƣan» —** «Qəl.» 14:16, 32. ■ **10:5** Qəl. 26:65. ■ **10:6** Qəl. 11:4,33; Zəb. 106:14. □ **10:7 «Həlķ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoƣa turdi» —** muxu yərdiki «kəyp-sapa» bəlkim butpərəslik ƕəm uningoƣa baoƣlanoƣan xəƕwaniyətni kөrsitidu. «Pütülgən» — «Muķəddəs Kitabta pütülgən», əlwəttə («Mis.» 32:6). ■ **10:7** Mis. 32:6.

kündila ǝldi.□ ■ 9 Yänä ularning bǝzilirining Mǝsihni siniǫinidǝk Mǝsihni sinimayli;
qünki xu sǝwǝbtin ular yilanlar qeḳixi bilän ḫalak boldi. □ ■ 10 Yänä ularning bǝziliri
aǫrinǫandǝk aǫrinip ḳaḳximanglar — nǝtijidǝ, ular jan alǫuqi *pǝrixtǝ* tǝripidin
ǝltürüldi. □ ■ 11 Ǝmdi bu wǝḳǝlǝrning ḫǝmmisi ularning bexiǫa bexarǝtlik misallar
süpitidǝ qüxkǝn wǝ ahirḳi zamanlar beximizǫa keliwatḳan bizlǝrning ulardin
sawaḳ-ibrǝt eliximiz üqün hatirilängänidi. □ ■ 12 Xuning bilän «Mǝn *etiḳadta* qing
tirǝp turmaḳtimǝn» degǝn kixi ǝzining yiḳilip ketixidin ḫezi bolsun! 13 Silǝr duq
kǝlgǝn sinaḳlarning ḫǝmmisigǝ baxḳa adǝmlǝrmu ohxax duq kǝlgǝn. Wǝ Huda
bolsa wǝdisidǝ turǫuqidur, U silǝrni kǝtürǝlmigüdǝk sinaḳlarǫa uqratmaydu, bǝlki
sinaḳ bexinglarǫa qüxkǝndǝ, xuning bilän tǝng uningdin ǝtüp ḳutulux yolini yaritip
beridu; silǝr xuning bilän uningǫa bǝrdaxliḳ beridiǫan bolisilǝr. □ ■ 14 Xu sǝwǝbtin,
sǝyümlüklirim, butpǝrǝsliktin ḳeqinglar!
15 Silǝrni ǝḳil-ḫoxi jayida kixilǝr dǝp ḳarap xuni eytiwatimǝn; sǝzligǝnlirimni
baḫalap beḳinglar: — 16 Biz bǝrikǝtlik bolsun dǝp tiligǝn, bǝrikǝtlik jamdiki xarabni
iqkinimiz, Mǝsihning ḳenidin ortaḳ bǝḫirlǝnginimiz ǝmǝsmu? Bizning oxutḳan
nanni yeginimiz, Mǝsihning tenidin ortaḳ bǝḫirlǝnginimiz ǝmǝsmu? □ 17 Biz nuroǫun
bolsaḳmu bir nan, bir tǝndurmiz; qünki ḫǝmmimiz xu bir nandin nesiwǝ alimiz. □ ■
18 Jismaniy Israiloǫa ḳaranglar; ḳurbanliḳlarni yegǝnlǝr ḳurbangaḫḳa nesipdaxlar
ǝmǝsmu? 19 Ǝmdi nemǝ demǝkqimǝn? Butḳa atap sunuloǫan ḳurbanliḳning birǝr
ǝḫmiyiti barmidu? Butning birǝr ǝḫmiyiti barmidu? ■ 20 Yaḳ, biraḳ kapirlar but-
laroǫa sunoǫan ḳurbanliḳlarni Hudaoǫa ǝmǝs, bǝlki jinlaroǫa ataydu. Mǝn silǝrning
jinlar bilǝn ortaḳ nesipdax boluxunglarni halimaymǝn. □ ■ 21 Rǝbning jamidin
wǝ jinlarning jamidin tǝng iqküqi bolsanglar bolmaydu; Rǝbning dastihinioǫa wǝ
jinlarning dastihinioǫa tǝng dahil bolsanglar bolmaydu. 22 Rǝbning ḫǝsǝt-oǫǝzipini
ḳozoǫimaḳqimizmu? Biz Uningdin küqlükmu-ya?
23 «Ḫǝmmǝ nǝrsǝ ḫalaldur», ǝmma ḫǝmmǝ nǝrsǝ paydiliḳ boluwǝrmǝydu; «ḫǝmmǝ
nǝrsǝ ḫalaldur», ǝmma ḫǝmmǝ nǝrsǝ adǝmning *etiḳadini* ḳuralmaydu. □ ■
24 Ǝmdi ḫeqkim ǝz mǝnpǝǝtini izdimisun, bǝlki ǝzgilǝrningkini izdisun. ■ 25 Gǝx
bazirida setiloǫan ḫǝrbirnǝrsini wijdaninglarni dǝp olturmay, ḫeqnemini sürüxtǝ
ḳilmay yǝweringlar. 26 Qünki «Jaḫan wǝ uningǫa toloǫan ḫǝmmǝ mǝwjudatlar

---

□ **10:8 «Biz yǝnǝ ularning bǝzilirining buzuḳqiliḳ ḳiloǫinidǝk buzuḳqiliḳ ḳilmayli; qünki xu wǝjidin ulardin yigirmǝ üq ming kixi bir kündila ǝldi»** — bu wǝḳǝ «Qǝl.» 25:1-9dǝ haritilängǝn. ■ **10:8** Qǝl. 25:1, 9; Zǝb. 106:28-29. □ **10:9 «Yǝnǝ ularning bǝzilirining Mǝsihni siniǫinidǝk Mǝsihni sinimayli; qünki xu sǝwǝbtin ular yilanlar qeḳixi bilǝn ḫalak boldi»** — «Qǝl.» 21:1-9ni kǝrüng. ■ **10:9** Qǝl. 21:5; Zǝb. 106:14 □ **10:10 «Yǝnǝ ularning bǝziliri aǫrinǫandǝk aǫrinip ḳaḳximanglar — nǝtijidǝ, ular jan alǫuqi pǝrixtǝ tǝripidin ǝltürüldi»** — «Qǝl.» 16:41-50ni kǝrüng. ■ **10:10** Mis. 16:2; 17:2; Qǝl. 14:36; Zǝb. 106:25-26 □ **10:11 «bu wǝḳǝlǝrning ḫǝmmisi ularning bexiǫa bexarǝtlik misallar süpitidǝ qüxkǝn»** — «bexarǝtlik misallar»: «ḳoxumqǝ sǝz»imizdǝ biz bu bab tooqruluḳ sǝzliginimizdǝ bu tema tooqruluḳmu tohtilimiz. ■ **10:11** Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25. □ **10:13 «Silǝr duq kǝlgǝn sinaḳlarning ḫǝmmisigǝ baxḳa adǝmlǝrmu ohxax duq kǝlgǝn»** — ǝyni tekisttǝ: «Silǝr duq kǝlgǝn sinaḳlardin ḫeqḳaysisi pütkül insaniyǝtkǝ ortaḳ ǝmǝs» degǝn xǝklidǝ ipadilinidu. ■ **10:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:24; 2Pet. 2:9. □ **10:16 ««bǝrikǝtlik jam» ... «oxutḳan nan»»** — «bǝrikǝtlik jam» wǝ «oxutḳan nan» degǝnlǝr «Rǝbning ziyapiti» yaki «Rǝbning oǫizasi»din ibarǝttur. «Rǝbning ziyapiti» yaki «Rǝbning dastihini» tooqruluḳmu 11:23-34ni kǝrüng. □ **10:17 «Biz nuroǫun bolsaḳmu bir nan, bir tǝndurmiz; qünki ḫǝmmimiz xu bir nandin nesiwǝ alimiz»** — baxḳa birhil tǝrjimisi: «Nan bir boloǫaqḳa, bizmu bir tǝn bolimiz; qünki ḫǝmmimiz bir nandin nisiwǝ alimiz». ■ **10:17** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ **10:19** 1Kor. 8:4. □ **10:20 «kapirlar butlaroǫa sunoǫan ḳurbanliḳlarni Hudaoǫa ǝmǝs, bǝlki jinlaroǫa ataydu»** — «kapirlar» grek tilida «taipilǝr» yaki «ǝllǝr». ■ **10:20** Law. 17:7; Ḳan. 32:17. □ **10:23 «ḫǝmmǝ nǝrsǝ manga ḫalaldur»** — bu sǝz-ibarǝ bǝlkim Korintliḳlar ixlitiwatḳan Injildiki yemǝk-iqmǝklǝr tooqruluḳ tǝlimlǝrning ḳisḳartilmisi boluxi mumkin. Bu ḫǝḳiḳǝtkǝ yeḳin boloǫini bilǝn, Pawlus ḫazir ularoǫa yemǝk-iqmǝklǝr tooqruluḳ baxḳa tǝrǝplǝrdinmu oylax kerǝk, dǝp tǝlim bǝrmǝkqi. ■ **10:23** 1Kor. 6:12. ■ **10:24** 1Kor. 13:5; Fil. 2:4.

Pərwərdigaroŋa mənsüptur» *dəp pütülgən*. □ ■ 27 Əmma etiqad kilmioŋanlarning birərsi seni ziyapətkə təklip kilsa wə kənglüng tartsa, aldingoŋa koyuloŋan ħəmmini wijdaningni dəp olturmay yəwər; ■ 28 əmma birsi sanga: «Bu butlaroŋa ataloŋan kurbanlik taami» desə, undakta uni yemə; nemixka desəng, bu ixni sanga eytkan adəmning səwəbi üqün, xundakla wijdanning səwəbi üqündur; □ 29 mən degən wijdan seningki əməs, bəlki ħelik kixining wijdani; mening ərkinlikimgə baxkilarning wijdani təripidin yaman dəp baħa berilixining ħajiti barmu? 30 Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytkan nərsini durus yeginim tüpəylidin yaman dəp kariliximning nemə ħajiti? □ ■ 31 Xunga silər nemini yesənglar, nemini iqsənglar yaki ħərkandak baxka ixlarni kilsanglar, ħəmmə ixlarni Hudaoŋa xan-xərəp kəltürülsun dəp kilinglar. ■ 32-33 Mən əzüm ħəmməylənni ħəmmə ixta məmnun kilixka intilginimdək, əz mənpəətim üqün əməs, bəlki köpqilikning mənpəəti, ularning kutkuzuluxi üqün intilginimdək, ħeqkimning aldioŋa — Yəhudiylar bolsun, greklar bolsun, Hudaning jamaitidikilər bolsun aldioŋa putlikaxang bolmanglar.
Mən Məsiħni ülgə kiloŋinimdək, silərmu meni ülgə kilinglar.■

11

Ibadət kaidiliri

1-2 Əmdi silərni xuning üqün təripləymənki, i kerindaxlar, ħəmmə ixlarda silər meni əsləp turuwatisilər, mən silərgə tapxuroŋinimdək, kərsətmilərni tutup keliwatisilər.■ 3 Əmma mən silərning ħər ərning bexi Məsiħdur, ayalning bexi ərdur wə Məsiħning bexi Hudadur dəp bilixinglarni halaymən.□ ■ 4 Xunga, *ibadətkə katnaxkanda*, ħərkandak ər bexioŋa birnərsə artkan ħalda dua kilsa yaki bexarət bərsə, u əz bexioŋa ħərmətsizlik kiloŋan bolidu.□ 5 Əmma *ibadətkə katnaxkanda*, ħərkandak ayal bexioŋa birər nərsə artmioŋan ħalda dua kilsa yaki bexarət bərsə, u əz bexioŋa ħərmətsizlik kiloŋan bolidu; bundak ayalning qeqi qüxürüwetilgən, *rəswa kilinoŋan* ayaldin pərki yoktur.□ 6 Ayal kixining bexioŋa artkini yok bolsa, qaqliri qüxürüwetilsun; ayaloŋa nisbətən qaqlirining kesiwetilixi yaki qüxürüwetilixi uyatlik ix bolsa, əmdi uning bexioŋa birər artkini bolsun.■ 7 Qünki ər kixi bolsa bexini yapmaslikі kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə xan-xəripidur; əmma

---

□ **10:26 «Jaħan wə uningoŋa toloŋan ħəmmə məwjudatlar Pərwərdigaroŋa mənsüptur» —** «Zəb.» 24:1 wə 50:12, 89:11. ■ **10:26** Mis. 19:5; Zəb. 24:1; 50:12, 89:11 ■ **10:27** Luka 10:7; 1Kor. 8:7. □ **10:28 «Birsi sanga: «bu butlaroŋa ataloŋan kurbanlik taami» desə,...» —** degüqining kərsətməkqi boloŋini bəlkim: (1) «Sən ixəngüqi əməsmu, bundak butlaroŋa qetixlik nərsini yeməsliking kerək» yaki (2) «Bu alaħidə butlaroŋa nəzir kilinoŋan, xunga uni yesəng, sanga alaħidə bərikət bolidu!». «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **10:30 «Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytkan nərsini durus yeginim tüpəylidin yaman dəp kariliximning nemə ħajiti?» —** muxu muħim prinsip tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **10:30** Rim. 14:6; 1Tim. 4:3. ■ **10:31** Kol. 3:17. ■ **10:32-33** Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ **11:1-2** 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. □ **11:3 «ayal (yaki kiz)ning bexi ərdur» —** toy kiloŋanda uning bexi əz eri, əlwəttə; turmuxka qikmioŋan bolsa uning atisi; tənħa, tul yaki ajraxkan kiz-ayallar bolsa, ularning bexi (bar bolsa) jamaəttiki akşakallar bolidu. ■ **11:3** Yħ. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Əf. 5:23. □ **11:4 «ibadətkə katnaxkanda, ħərkandak ər bexioŋa birnərsə artkan ħalda ... bexarət bərsə» —** «bexarət bərsə» — «Hudaning wəħiyisini yətküzsə», yaki «pəyoŋəmbərlik səz kilsa...» degənlik. «Əz bexioŋa ħərmətsizlik kilidu» — demək, Məsiħgə biħərmətlik kilidu. □ **11:5 «...u əz bexioŋa ħərmətsizlik kilidu» —** demək, əz erigə yaki jamaətning akşakalliriŋa ħərmətsizlik kilidu. **«bundak ayalning qeqi qüxürüwetilgən, rəswa kilinoŋan ayaldin pərki yoktur» —** kona zamanlarda ayallar buzukqilik kiloŋan bolsa, ularni jazalax usuli ayalni rəswa kilip qeqini qüxürüwetixtin ibarət idi. ■ **11:6** Qəl. 5:18; Kan. 22:5.

ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur.□ ■ 8 Qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal
ərdindur.□ ■ 9 Xuningdək ər kixi ayal üqün əməs, ayal kixi ər üqün yaritiloła ndur.
10 Bu səwəbtin, ḥəm pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ḥoḳuḳ*ning bəlgisigə*
igə boluxi kerək. □ 11 Ḥalbuki, Rəbdə ayal ərsiz bolmas wə ər ayalsiz bolmas; 12 qünki
ayal ərdin qiḳirilоła nidək, ər ayal arḳilik *tuoła lidu*; lekin ḥəmmə ix Hudadindur. 13 Өz
kənglünglarda baḥa beringlar; ayallarning bexioła birnərsə artmay turup Hudaoła
dua ḳilixi muwapiḳmu? 14 Təbiətning өzi silərgə ər kixining uzun qaqliri bolsa
uningoła uyat ikənlikini өgətmidimu? 15 Əmma ayal kixining uzun qaqliri bolsa, bu
uningoła xan-xərəp bolidu; qünki uning uzun qaqliri uningoła bezək-yepinqa bolsun
dəp təḳdim ḳilinoła n.
16 *Birsining bu ixlar tooła ruluḳ* talax-tartix ḳiloła usi bolsa, *xuni bilsunki*, bizlərdə ḥəm
Hudaning jamaətliridimu xulardin baxḳa ḥeq ḳaidilər yoḳtur. ■

Rəbning dastihini tooła ruluḳ

17 Əmma ḥazir deməkqi boloła n ix, yəni silər yioła iloła n sorunlaroła kəlsək,
uningda silərni təripliməymən; qünki yioła iloła ininglarning nətijisi paydiliḳ əməs,
bəlki ziyanliḳ boluwatidu. 18 Qünki birinqidin, silər jamaəttə yioła iloła ininglarda,
aranglarda guruḥlaroła bəlünüxlər boloła nliḳini anglidim; bu gəpkə ḳismən
ixəndim. 19 Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay ḳalmaydu. Undaḳ bolmioła nda
aranglarda kimning layaḳətlik boloła nliḳini kərüwaloła ili bolmaytti. □ ■
20 Silər bir yərgə jəm boloła ininglarda, silər *ḫəḳiḳətən* «Rəbning ziyapiti»din
yeməysilər. ■ 21 Qünki yegininglarda ḥərbiringlar baxḳilarning yeyixini kütməyla
өzünglar elip kəlgən oła izani yəwerisilər-də, birsi aq ḳalidu, yənə birsi məst
bolup ketidu. □ 22 Yəp-iqixkə өz өyliringlar yoḳmu? Hudaning jamaitini kөzgə
ilmay, yoḳsullarni hijalətkə ḳoymaḳqimusilər? Silərgə nemə desəm bolar? Silərni
təripləmdimən? Yaḳ, silərni təripliməymən.□

□ **11:7 «Qünki ər kixi bolsa bexini yapmasliḳi kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə xan-xəripidur; əmma ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur» —** bu ayəttin (wə xundaḳla 4-6-ayətlərdin) Pawlusning adəttiki əḥwallar əməs, bəlki ibadət sorunliri tooła ruluḳ səzləwatḳanliḳi enik turidu; bu uning ərlərgə talaoła qiḳḳanda ḥərḳandaḳ bəklərni kiyixini mən'i ḳiloła ini əməs! Uning bu səzliridə ayallarning talada yürgəndə romal-yaoła liḳ artix-artmasliḳi tooła risidimu gəp yoḳ. ■ **11:7** Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10. □ **11:8 «qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal ərdindur» —** oḳurmənlərning esidə barki, Huda Ḥawa'animizni Adəm'atimizning tenidin ḳowuroła isini elip yasioła n. «Yar.» 2-babni kөrüng. ■ **11:8** Yar. 2:18, 21. □ **11:10 «pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ḥoḳuḳning bəlgisigə igə boluxi kerək» —** «pərixtilərning səwəbidin» tooła ruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. Biz bu ayətlər (1-16)ni təpsiliy ḥalda xərḥləymiz. ■ **11:16** 1Tim. 6:4. □ **11:19 «Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay ḳalmaydu…» —** az bolmioła n alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliḳlarni tənḳid ḳilidioła n alaḥidə səzlər, dəp ḳaraydu. Bizmu muxu kөzḳaraxḳa mayilmiz; qünki Injilda tiloła elinoła n baxḳa jamaətlər arisida əḥwal undaḳ əməs idi; əksiqə, ularning birliki heli küqlük idi (məsilən, Filippi xəḥiridiki jamaəttə). Ḳandaḳla bolmisun, məlum jamaəttiki ixəngüqilərning kөpinqisi Korinttiki jamaəttək «Rohḳa təwə» əməs, bəlki «ətkə təwə», «etiḳadta bowaḳlar» bolsa, undaḳta «bəlünüxlər» pəyda bolmay ḳalmaydu. Bundaḳ əḥwal ḥəḳiḳətən Rəbning yolini izdigüqilərgə kөprək besim berip, ularning Roḥida tezla өstürülüxi muḥim bir türtkə bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luḳa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuḥa. 2:19. ■ **11:20** Luḳa 22:14-20. □ **11:21 «Qünki yegininglarda ḥərbiringlar baxḳilarning yeyixini kütməyla өzünglar elip kəlgən oła izani yəwerisilər-də, birsi aq ḳalidu, yənə birsi məst bolup ketidu» —** rosulning səzlirigə ḳarioła nda, Korint etiḳadqilar jamaitining yioła inlirida pat-pat «ortaḳ ziyapət»ni tutatti, xuning bilən bir waḳitta «Rəbning ziyapiti»ni yeyətti («Yəḥ.» 12ni kөrüng). Lekin bay ḳerindaxlar өz mol tamaḳliri aloła q өzining bayliḳlirini kөz-kөz ḳilip kөrsitətti, baxḳa kəmbəoła l ḳerindaxlar bilən ortaḳlaxmaytti. «Ziyapət» ḳalaymiḳan boloła qḳa, «Rəbning ziyapiti»ning өzi kөzgə ilinmay bolup ḳelip, Rəbning namioła nomus kəltürgənidi. □ **11:22 «Yəp-iqixkə өz өyliringlar yoḳmu? Hudaning jamaitini kөzgə ilmay, yoḳsullarni hijalətkə ḳoymaḳqimusilər?» —** bəzi etiḳadqilar jəm bolup olturoła n sorunlarda kөp oła izalarni elip kelip yesə, oła izasiz ḳerindaxliri əlwəttə hijil bolup ḳalidu.

23 Qünki mən silərgə *Rəbning ziyapiti tooqruluk* yətküzgənlirimni özüm Rəbdin
tapxuruwaloqanmən; demək, Rəb Əysaoqa satkunluk kilinoqan keqidə u koliоqa nan
elip, ■ 24 təxəkkür eytkandin keyin uni oxtup: «Mana, silərgə ataloqan Mening
tenim; buni Meni əsləp turux üqün muxundak kilinglar» — dedi. 25 Xuningdək,
oqizadin keyin u jamni koliоqa elip: «Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloqan
«yengi əhdə»dur; hər ketim buningdin iqkininglarda, Meni əsləp turux üqün xundak
kilinglar» — dedi. □ 26 Qünki silər hər ketim bu nandin yegən, bu jamdin iqkən
bolsanglar, taki Uning kaytip kelixigiqə silər Rəbning ölümini jakarlioqan bolisilər.
■ 27 Xuning üqün, kimki layakətsiz halda bu nanni yesə yaki Rəbning jamidin
iqsə, Rəbning teni həm kenioqa nisbətən gunahkar bolidu. ■ 28 Xuning üqün
hərbirsi bu ixlar üstidə öz-özini təkxürüp, andin nandin yesun, jamdin iqsun.
■ 29 Qünki *Rəbning* tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə
höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu. □ 30 Bu səwəbtin aranglardiki nuroqun adəmlər
zəiplixip kesəl boldi, hətta heli bir kismi *ölümdə* uhlap kaldi. □ 31 Lekin əgər
öz üstimizni təkxürüp höküm qikaroqan bolsak, beximizoqa *Rəbning* höküm-jazasi
qüxürülməydioqan bolidu. ■ 32 Əmma gərqə üstimizgə Rəb təripidin höküm-jazalar
qüxürülgən bolsimu, əməliyəttə bu Uning bizgə qüxürgən «tərbiyə jazasi»dur;
buningdin məksət, bizning bu dunya bilən birliktə halakətkə höküm kilinmaslikimiz
üqündur. 33 Xunga, i kerindaxlar, *Rəbning ziyapitidə* yeyixkə jəm boloqininglarda,
həmməylən toluk kəlgüqə bir-biringlarni kütünglar. 34 Birsi aq korsak bolsa awwal
öyidə yəp kəlsun; xundak kilip silərning jəm boluxunglar özünglaroqa höküm-jaza
yətküzməydioqan bolidu. Kaloqan baxka məsililərni bolsa, mən baroqinimda tərtipkə
salimən.

12

Rohiy iltipatlar

1 Əmma i kerindaxlar, rohiy iltipatlaroqa kəlsək, silərning ular tooqruluk bilməy
kelixinglarni halimaymən.□ 2 Silər taipilərning arisida boloqan wakтinglarda hərhil
yollaroqa baxlinip, gas-gaqa butlaroqa *qokunuxka* azdurulup kətkininglarni bilisilər.
3 Xunga mən silərgə ukturimənki, heqkim Hudaning Rohida turup: «Əysaoqa lənət!»
deməydu wə hərkandak biri Mukəddəs Rohta bolmay turup «Əysa Rəbdur!» dəp
eytalmaydu.■ 4 Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roh bolsa birdur.□ ■ 5 Hizmətlər
bolsa hərhil, əmma *biz hizmitini kilidioqan* Rəb birdur. 6 Ixləx yolliri hərhil,
əmma həmməyləndə həmmə ixni wujudka qikaroquqi Huda birdur. 7 Əmma
həmməylənning mənpəəti üqün hərbirigə Rohning namayan boluxi beoqixlinidu.
8 Qünki Roh arkilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roh arkilik

---

■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luka 22:19. □ **11:25 «... Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloqan «yengi əhdə»dur»** — «yengi əhdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34də bexarət berilgən. ■ **11:26** Yh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Qəl. 9:10,13; Yh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5. □ **11:29 «... Rəbning tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu»** — «Rəbning tenini pərk ətməslik» degənlikning bəlkim ikki hil tərəplimisi boluxi mumkin: (1) özini «Mən Rəbning tenidiki bir əza, baxka kerindaxlarmu xundak» dəp bilip yətməy, «Rəbning teni»diki kerindaxlarni kəzgə ilmaslik (21-22-ayətlərni kərüng); (2) «Rəbning ziyapiti Rəbbimizning biz üqün kurban kiloqan tenini ipadiləydu» dəp bilip yətməsilik. □ **11:30 «hətta heli bir kismi ölümdə uhlap kaldi»** — «uhlap kaldi» degən səz ölüxni kərsitidu. Injil boyiqə etikadqilaroqa nisbətən ölüx pakət wakitlik uhlax, halas. ■ **11:31** Zəb. 32:5; Pənd. 18:17. □ **12:1 «rohiy iltipatlaroqa kəlsək...»** — «rohiy iltipatlar» degənlər Mukəddəs Roh ata kiloqan, muxu babta «təbiəttin taxkiri» məjizilik kabiliyətlərni kərsitidu. ■ **12:3** Mar. 9:39; Yh. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4 «Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roh bolsa birdur»** — «Roh» degən Hudaning Rohi, Mukəddəs Roh. ■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pet. 4:10.

həwər yətküzgüqi səz təkşim kilinidu;□ 9 yənə ohxax Roh arkilik baxka birigə alahidə
ixənq, yənə birigə ohxax Roh arkilik *kesəllərni* sakaytix iltipatliri, □ 10 birawoŋa
məjizilərni yaritix təkşim kilinidu; birawoŋa wəhiy-bexarət berix; birawoŋa hərhil
rohlarni pərk etix, birawoŋa naməlum tillarda səzləx, yənə birawoŋa naməlum tillarni
tərjimə kilix iltipati təkşim kilinidu. □ 11 Əmma bu ixlarning həmmisini yürgüzgüqi
ohxax xu bir Rohtur, U hərbirigə Özi layik kərüp, ayrim-ayrim təkşim kilip beridu.■
12 Qünki insaniy tən bir bolsimu nuroŋun əzaliri boloŋinidək, xundakla əzaliri nuroŋun
bolsimu əzara koxulup bir tən boloŋandək, Məsih Özimu həm xundaktur. ■ 13 Qünki
həmmimiz, məyli Yəhudiylar bolsakmu, Greklər bolsakmu, kullar bolsakmu, hərlər
bolsakmu, bir Rohta bir təngə kirixkə qəmüldürülduk wə bir Rohtin iqixkə nesip
kilinduk. ■ 14 Qünki tən birla əzadin əməs, bəlki kəp əzalardin tərkib tapidu.
15 Əgər put: «Mən kol bolmioŋinim üqün mən təngə təwə əməsmən» desila, undakta
u həkikətən təngə təwə əməs bolamdu? 16 Kulak: «Mən kəz əməs, xunga mən
təngə təwə əməsmən» desila, undakta u həkikətən təngə təwə əməs bolamdu?
17 Pütün tən kəzla bolsa, undakta anglax sezimimiz nədin bolidu? Pütün tən kulakla
bolsa, undakta purax sezimimiz nədin bolidu? 18 Halbuki, Huda Özigə layik kərgən
tən əzalirining hərbirini ayrim-ayrim əz jayioŋa orunlaxturoŋan; 19 əgər ularning
həmmisi ohxax əza bolsa, undakta uni kandakmu tən degili bolatti? 20 Əmdiliktə
əzalar kəp, tən bolsa birdur. 21 Kəz koloŋa: «Mening sanga ehtiyajim qüxməydu!»
deyəlməydu; yaki bax bolsa putlaroŋa: «Mening silərgə ehtiyajim qüxməydu!»
deyəlməydu. 22 Dəl əksiqə, təndiki ajiz-ərziməs dəp kərüngən əzalar kəm bolsa
bolmaydu; 23 wə həm təndiki biz etiwarsiz dəp hesablioŋan əzalaroŋa bolsa, tehimu
kəprək etiwar kilimiz; xundakla iskətsiz dəp karaloŋan əzalirimiz tehimu iskətlik
kilinidu; 24 əslidə yariximlik boloŋan əzalirimizoŋa bolsa xundak kilixning hajiti yok.
Əmma Huda pütün tənni xundak birləxtürgənki, U etiwarsiz dəp hesablanoŋan
əzalaroŋa tehimu kəp etiwar beridu. 25 Buningdin məksət təndə heq bəlünüxlər
bolmasliki, bəlki barlik əzalar əzara ohxax kəyümqanlikta boluxi üqündur. 26 Bir
əza japa-dərd tartsa, barlik əzalar uning bilən təng japa-dərd tartidu; bir əzaoŋa
xərəp kəlsə, barlik əzalar uning bilən təng xadlinidu.
27 Əmdi silər Məsihning tenidursilər, hərbiringlar Uning ayrim-ayrim əzasidursilər.
■ 28 Huda jamaəttə muxundaklarni orunlaxturoŋan: — awwal rosullarni, andin
pəyoŋəmbərlərni, üqinqi bolup təlim bərgüqilərni; andin məjizə kərsətküqilərni,
andin türlük kesəllərni sakaytix iltipatlirioŋa igə boloŋanlarni, yardəm bərgüqilərni,
yetəkqilik kiloŋuqilarni, hərhil naməlum tillarda səzləydioŋanlarni təyinləp orunlax-
turoŋandur. □ ■ 29 Həmməylən rosulmu? Həmməylən pəyoŋəmbərmu? Həmməylən
təlim bərgüqimu? Həmməylən məjizə kərsətküqmu? 30 Həmməyləndə sakaytix
iltipatliri barmu? Həmməylən naməlum tillarda səzləmdu? Həmməylən naməlum
tillarni tərjimə kilalamdu? 31 Əmma silər qongrak iltipatlarni təkəzza bolup
kooŋlanglar; halbuki, mən hazir silərgə həmmidin əwzəl bir yolni kərsitip berəy.

□ **12:8 «... Roh arkilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roh arkilik həwər yətküzgüqi səz təkşim kilinidu» —** bu ikki iltipat wə təwəndiki yənə yəttə «rohiy iltipat» tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **12:9 «kesəllərni sakaytix iltipatliri» —** grek tilida «sakaytixlarning iltipatliri» — demək, Mukəddəs Rohning məjizilik sakaytix yolliri birhilla əməs. □ **12:10 «wəhiy-bexarət berix» —** grek tilida: «pəyoŋəmbərlik səz kilix». «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Əf. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Əf. 4:16. ■ **12:13** Gal. 3:28. ■ **12:27** Rim. 12:5; Əf. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24. □ **12:28 «awwal rosullarni, andin pəyoŋəmbərlər...» —** «Təwrat dəwridiki pəyoŋəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyoŋəmbərlər» tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. **«naməlum tillar» —** «rohiy tillar» dəpmu atilidu. Qünki bu tillarni Hudaning Rohi insanning rohioŋa tapxuridu; bəzi wakitlarda biz ularni «karamət til», «natonux til», «oŋəyriy til» dəpmu ataymiz, qünki bu til səzligüqi wə angliquqilaroŋa qüxinixlik əməs; «təbiättin taxkiri» boloŋan bu hil tilni «dua tili» dəp təriplisəkmu bolidu. ■ **12:28** Əf. 2:20; 4:11.

13

Mehir-muhəbbət həmmidin uluоɳ

1 Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər səzləwatkan hərhil tillar hətta pərixtilərning tilliri bilənmu səzliyələydioɳan bolsammu, birak mən mehir-muhəbbətsiz bolsam, u qaoɳda mən pəkət bir «dang-dang» kilidioɳan mis dang, bir «qang-qang» kilidioɳan qang bolup kalimən, halas.□ 2 Əgər mən pəyoɳəmbərlik kilalisam, barlik sirlar, barlik bilimlərni qüxinip boloɳan bolsammu, həm xuning bilən bir wakitta taoɳlarni yətkiyəligüdək toluk ixənqtə bolsammu, əmma məndə mehir-muhəbbət bolmisa, undakta mən heqnərsə bolmioɳan bolimən.■ 3 Əgər barlik mal-mülkümni sədikigə atap həm tenimni *Hudaning yolida* kurbanlik süpitidə kəydürülüxkə sunoɳan təoɳdirdimu, əmma məndə yənila mehir-muhəbbət bolmisa, undakta mening heqkandak paydam yok boloɳan bolidu.

4 Muhəbbət səwr-takətlik bolux həm mehribanliktur;
Muhəbbət həsəthorluk kilmaydu:
Muhəbbət özini mahtimaydu,
Təkəbburluk kilmaydu,■
5 Nomussizlik kilmaydu,
Öz mənpəətini kəzləp yürməydu,
Teriktürülməydu,
Kənglidə əqmənlik saklimaydu;■
6 Həkkaniysizliktin huxal bolmaydu,
Bəlki əməliyəttin, həkikəttin huxal bolidu;■
7 həmmə ixta korsiki kənglik kilidu, həmmigə yüzlinip *Hudaoɳa* ixinidu, həmmə ixka ümid baoɳlaydu, həmmigə qidaydu.□

8 Mehir-muhəbbət hərgiz ahirlaxmaydu. Bexarətlər bolsa, karoɳa kəlməydu: «naməlum tillar» bolsa, tügəydu: *məjizilik* bilimlərmu karoɳa kəlməydu. 9 Qünki bizning bilidioɳanlirimiz kismən, bexarət beridioɳanlirimiz kismən; 10 lekin mukəmməllik kəlgəndə, kismənlik yokilidu. 11 Mən kiqikimdə balilarqə səzlidim, balilarqə oylidim, balilarqə hesablidim; qong boloɳinimda, mən balilikni taxlidim. 12 Qünki biz hazir bir tutuk derizidin müjməl halda kərimiz, lekin xu qaoɳda yüzmuyüz kərimiz: Hazir mən kismən tonuymən, xu qaoɳda mən *Huda* meni tonup keliwatkandək tonuymən.■

13 Hazir ixənq, ümid, mehir-muhəbbəttin ibarət bu üq nərsə turuptu; bulardin əng üstün turidioɳini mehir-muhəbbəttur.

14

«Rohiy iltipatlar»din kandak paydilinix kerək

1 Mehir-muhəbbətkə intilip uni koɳlixinglar wə həm rohiy iltipatlaroɳa, bolupmu bexarət berixkə intizar bolunglar.□ 2 Qünki naməlum tilda səzləydioɳan kixi

---

□ **13:1 «Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər səzləwatkan hərhil tillar hətta pərixtilərning tilliri bilənmu səzliyələydioɳan bolsammu...»** — demək, «xundak intayin küqlük rohiy iltipat məndə bolsimu,...». Bu ayəttin yənə xundak deyələymizki, həkikətən Hudadin kəlgən hərbir «naməlum til» əməliyəttə dunyadiki məlum bir millətning tili yaki pərixtilərning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luka 17:6; Rim. 12:7. ■ **13:4** Pənd. 10:12; 1Pet. 4:8. ■ **13:5** 1Kor. 10:24; Fil. 2:4. ■ **13:6** 2Yuha. 4. □ **13:7 «Həmmə ixta korsiki kənglik kilidu...»** — yaki «həmmə ixni yapidu...» — demək, mumkin bolsa baxkilarning səwənlik-gunahlirini qitka yaymaydu. ■ **13:12** 2Kor. 3:18. □ **14:1 «bexarət berix»** — grek tilida «pəyoɳəmbərlik səz kilix» degən səz bilən ipadilinidu. «Təwrat dəwridiki pəyoɳəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyoɳəmbərlər» tooɳruluk koxumqə səz»imizni kərüng.

adəmlərgə əməs, bəlki Hudaоԓa səzləydu; angliоԓuqilardin ḥeqkim uni qüxənməydu, əmma u Roḥta sirlik ixlarni eytip beridu. 3 Lekin bexarət beridiоԓan kixi bolsa adəmlərning etikadini kuruxka, ularni riоԓbətləndürüxkə wə təsəlli berixkə səzləydu. 4 Naməlum tilda səzligüqi əz roḥini kuridu; əmma bexarət bərgüqi jamaətning *etikadini* kuridu. 5 Əmdiliktə mən silərning ḥəmminglarning naməlum tillarda səzliyəlixinglarni ümid kilimən, lekin bexarət berixinglarni tehimu ümid kilimən. Naməlum tilda səzligüqi səzini tərjimə kilmisa, jamaətning etikad kuruluxida bexarət bərgüqi uningdin uluоԓ bolidu.
6 Kerindaxlar, mən yeninglarоԓa kelip, naməlum tillardila səzliginim bilən məlum wəḥiy, bilim, bexarət yaki təlimni yətküzmisəm, mən silərgə nemə payda təgküzimən? 7 Ḥətta awaz qikiralaydiоԓan jansiz nərsilər, məyli nəy bolsun, qiltar bolsun xundak; ularning aḥanglirining bir-biridin pərki bolmisa, ularda qelinоԓan pədə kandakmu pərk etilsun? 8 *Jəng* kaniyimu bəlgilik bir aḥangda qelinmisa, kim jənggə ḥazirlansun? 9 Xuningdək silər tilda enik qüxinəligüdək səz kilmisanglar, nemə deməkqi boloԓininglarni kim qüxinələydu? Silər ḥawaоԓa gəp kiloԓandək bolisilər. 10 Jaḥanda, xübḥisizki, hilmuhil til-awazlar bar wə ularning ḥeqkaysisi mənisiz əməs; 11 əgər əmdi mən məlum awaz-tilning mənisini bilmisəm, mən səzligüqigə nisbətən yat wə u manga nisbətən yat bolidu. 12 Əḥwal silərdimu xundak. Xunga, silər roḥiy iltipatlaroԓa kizоԓinlik bilən intilgənikənsilər, jamaətning etikadini kuridiоԓan iltipatlaroԓa bay boluxka intilinglar. 13 Xunga, naməlum tilda səzləydiоԓan kixi səzligənlirini tərjimə kilip berələydiоԓan bolsam dəp dua kilsun. 14 Qünki naməlum tilda dua kiloԓinimda, roḥim dua kilidu, lekin əkil-idrakimdin bolsa mewə qikmaydu.
15 Undakta kandak kilix kerək? Mən bəzidə roḥim bilən dua kilimən, ḥəm bəzidə əkil-idrakim bilənmu dua kilimən; mən bəzidə roḥim bilən mədḥiyə nahxilirini eytimən, ḥəm bəzidə əkil-idrakim bilənmu mədḥiyə nahxilirini eytimən; ■ 16 bolmisa, pəkət roḥing bilənla mədḥiyə okusang, ixlətkən *tilingni* bilmigənlərning katarida olturoԓuqi təxəkkürunggə kandakmu «Amin» deyəlisun? Qünki u eytkiningni qüxənməydu. 17 Sən dərḥəkikət təxəkkürni yahxi eytisən, əmma yeningdiki angliоԓuqining etikadi kuruloԓini yok. 18 Mən bundak naməlum tillarda xəhsən ḥəmminglardin kəp səzləydiоԓanlikim üqün Hudaоԓa təxəkkür eytimən; 19 ḥalbuki, jamaəttə boloԓanda, naməlum tilda tümən eоԓiz səzliginimdin kərə, baxkilaroԓa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin bəx eоԓizla səzliyəlisəm dəymən.
20 Kerindaxlar, əkil-ḥoxunglarda bala bolmanglar; yamanlik jəḥətidə bowak bolunglar, əmma əkil-ḥoxunglarda pixkədəm bolunglar. ■
21 Təwratta: «Qət tillikларning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arkilik Mən muxu həlkkə gəp kilimən; lekin xundak bolsimu ular yənila Manga kulak salmaydu — dəydu Pərwərdigar» dəp pütülgəndur. ■ 22 Xunga «naməlum tillar» bolsa bir alamət bəlgidur; etikadqilaroԓa əməs, bəlki etikadsizlaroԓa alamət bəlgidur; wəḥiy-bexarətlər bolsa, etikadsizlar üqün əməs, bəlki etikadqilar üqün bolidu. 23 Xuning üqün pütkül jamaət bir yərdə jəm boloԓanda, ḥəmmisi əz aldiоԓa bundak naməlum tillarda səzləwərsə wə sadda yaki etikadsiz kixilər kirip kalsa, ular ḥəmminglarni sarang bolup kapsilər deyixməmdu? 24 Əmma ḥəmminglar

---

14:4 «Naməlum tilda səzligüqi əz roḥini kuridu» — grek tilida «naməlum tilda səzligüqi əzini kuridu». 14-ayətni kərüng. **14:6 «məlum wəḥiy, bilim, bexarət yaki təlim...»** — bular qüxinixlik səzlər bilən yətküzülüxi kerək, əlwəttə. ■ **14:15** Əf. 5:19; Kol. 3:16. **14:19 «baxkilaroԓa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin...»** — grek tilida «baxkilaroԓa təlim-tərbiyə berəligüdək zeḥnim bilən (səzlinidiоԓan) səzdin...» dəp ipadilinidu. ■ **14:20** Mat. 18:3; 19:14; Əf. 4:14; 1Pet. 2:1, 2. **14:21 «Qət tillikларning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arkilik Mən muxu həlkkə gəp kilimən; lekin xundak bolsimu ular yənila Manga kulak salmaydu — dəydu Pərwərdigar»** — «Yəx.» 28:11-12. ■ **14:21** Kan. 28:49; Yəx. 28:11-12.

wəḥiy-bexarət yətküzsənglar, etiḳadsiz yaki sadda kixi aranglarоɳa kirip ḳalsa, ḥəmminglar təripidin uning gunaḥlirioɳa tənbiḥ berilidu, ḥəmminglar təripidin uning gunaḥkar ikənliki kərsitilidu; □ 25 ḳəlbidiki sirlar axkarə ḳilinoɳanda, u өzini yərgə taxlap: — «Huda ḥəḳiḳətən aranglardidur» dəp Hudaoɳa səjdə ḳilidu.

Jamaət əməl ḳilixḳa tegixlik ḳaidilər

26 Əmdi ḳerindaxlar, ḳandaḳ ḳiliximiz kerək? Silər bir yərgə jəm boloɳininglarda, ḥərbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birsidə mədḥiyə nahxisi, birsidə təlim, birsidə naməlum til, birsidə wəḥiy, birsidə naməlum tilning yeximi bolidu. Ḥəmmə ixlar etiḳadning ḳuruluxi üqün bolsun. 27 Naməlum tilda səzligüqilər bolup ḳalsa, ikkisi yaki əng kөp boloɳanda üqi nөwət bilən səzlisun wə birsi ularning eytḳanlirini өrisun. 28 Əmma *jamaəttə* өrigüqi bolmisa, u süküt ḳilsun; өz-өzigə wə Hudaoɳa eytsun. 29 Wəḥiy-bexarət yətküzgüqilər bolsa, ikki-üqi səzlisun; ḳaloɳanlar gəplirining wəznini ditlap tursun; 30 Əmma olturoɳanlar arisidin baxḳa bir kixigə məlum bir wəḥiy berilsə, səzləwatḳan kixi səzini tohtitip nөwətni uningoɳa bərsun. 31 Qünki ḥəmminglar bir-birləp wəḥiy-bexarət yətküzsənglar bolidu; xuning bilən ḥəmməylən өginidu, ḥəmməylən rioɳbətlinidu. 32 Pəyoɳəmbərlərning өz roḥliri pəyoɳəmbərlərning өzlirigə itaət ḳilidu. □ 33 Qünki Huda ḳalaymiḳanqiliḳ tuoɳduroɳuqi əməs, bəlki tinq-hatirjəmlik bərgüqidur. Barliḳ muḳəddəs bəndilərning jamaətliridə xundaḳ tərtip bar.
34 Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ḳilinmioɳan; Təwrat ḳanunida bəlgiləngəndək, ular *tərtipkə* boysunsun. □ ■
35 Əmma ular məlum ixni bilməkqi bolsa, өyidə өz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatliḳ ixtur.□
36 Hudaning səz-kalami silərdin baxlanoɳanmu?! Yaki yaloɳuz silərgila yetip kəlgənmu?! 37 Birsi өzini wəḥiy-bexarətqi yaki roḥiy kixi dəp sanisa, u silərgə ḥazir yazoɳan bu səzümning ḥəḳiḳətən Rəbning əmri ikənlikini etirap ḳilsun. 38 Birsi buni etirap ḳilixni halimisa, u etirap ḳilinmaydu. □ 39 Xuning üqün, i ḳerindaxlar, wəḥiy-bexarətlərni yətküzüxkə təlmürüp intilinglar, xundaḳla naməlum tillarda səzləxni qəklimənglar.
40 *Hulasə ḳilip eytḳanda*, ḥərbir ix qiraylik, tərtiplik ḳilinsun.

15

Tirilix

□ **14:24 «ḥəmminglar wəḥiy-bexarət yətküzsənglar...»** — «naməlum tillar» wə «wəḥiy-bexarətlər»ning «alamət bəlgə» boluxi tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. □ **14:32 «Pəyoɳəmbərlərning өz roḥliri pəyoɳəmbərlərning өzlirigə itaət ḳilidu»** — bu intayin muḥim bir səz. Demək, Muḳəddəs Roḥ ḥərḳandaḳ roḥiy iltipatlarni yətküzgəndə, U ḥərgiz iltipatni ḳobul ḳiloɳuqi kixini uni dərḥal biihtiyar ḥalda ipadiləxkə məjburlimaydu. Xuning bilən wəḥiy-bexarət yətküzidioɳan kixilər bir-birini kütüp nөwət bilən səzlisə bolidu. □ **14:34 «Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ḳilinmioɳan; Təwrat ḳanunida bəlgiləngəndək, ular tərtipkə boysunsun»** — bu yolyoruḳ ḳiz-ayallar pütünləy süküt ḳelixi kerək, degənlik əməs; qünki yuḳirida (11:2-11) u ḳiz-ayallarning jamaəttə dua ḳilixi wə wəḥiy-bexarət yətküzüxidiki bəlgilimilər tooɳruluḳ eytip bərdi. «Qoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **14:34** Yar. 3:16; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **14:35 «Əmma ular (ayallar) məlum ixni bilməkqi bolsa, өyidə өz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatliḳ ixtur»** — 34-ayəttiki izaḥatni kөrüng. Mənisi bəlkim: «Jamaəttiki tərtipni buzup səzləx ayallaroɳa yaraxmaydu» degənlik boluxi mumkin. □ **14:38 «Birsi buni etirap ḳilixni halimisa, u etirap ḳilinmaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Birsi buni bilip yetixni halmisa, u bilimsiz ḳalsun».

1 Əmma, i ķerindaxlar, mən silərgə əslidə yətküzgən hux həwərni bayan ķilmaķqimən; silər bu hux həwərni ķobul ķiloǫan wə uningda qing turuwatisilər;
2 mən silərgə yətküzgən hux həwər boloǫan kalamda qing turoǫan bolsanglar, —
(ixənginiŋlar bikarǫa kətmigən bolsa) — silər uning arķilik ķutķuzuluwatisilər.□ ■
3 Qünki mən өzümgə amanət ķilinoǫanlirini əng zərür ix süpitidə silərgimu
tapxurdum; yəni, Təwrat-Zəburda aldin eytiloǫinidək, Məsih gunaĥlirimiz üqün
өldi;■ 4 U dəpnə ķilindi; wə üqinqi küni yənə Təwrat-Zəburdə aldin eytiloǫinidək
tirildürüldi;■ 5 U Kefaska, andin on ikkiyləngə kөründi;□ ■ 6 andin U bir sorunda
bəx yüzdin artuķ ķerindaxķa kөründi; ularning kөpinqisi bügünki kündə tirik,
əmma bəziliri өlümdə uhlawatidu; 7 U Yaķupķa, andin rosullarning ĥəmmisigə
kөründi;□ 8 Ĥəmmisidin keyin U huddi waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan
mangimu kөründi.□ ■ 9 Qünki mən rosullar arisidiki əng təwinimən, rosul dəp
atilixķa layiķ əməsmən; qünki mən Hudaning jamaitigə ziyankəxlik ķiloǫanmən. ■
10 Lekin ĥazir nemila bolsam Hudaning meĥir-xəpķiti arķilik boldum; Uning manga
kөrsətkən xu meĥir-xəpķiti bikarǫa kətmidi; qünki mən *Hudaning hizmitidə* barlik
rosullardin bəkrək japalik ixligənmən; əməliyəttə ixligüqi mən əməs, bəlki mən bilən
billə boloǫan Hudaning meĥir-xəpķitidur. ■ 11 Demək, məyli mən yaki baxķa *rosullar*
bolsun, ĥəmmimizning yətküzgənliri ohxax bolup, u dəl silər ixinip ķobul ķiloǫan
hux həwərdur.
12 Əmma Məsih өlgənlər iqidin tirildürülgən dəp jakarlanoǫan bolsa, ķandaķmu
aranglardiki bəzilər өlgənlərning tirilixi degən yoķ ix, dəydu? 13 Əmma өlgənlərning
tirilixi degən yoķ ix bolsa, Məsiĥning tiriliximu yoķ ix boloǫan bolatti. 14 Xuningdək
əgər Məsih өlümdin tirilgən bolmisa, jakarlioǫan həwirimiz biĥudə boloǫan,
silərning etiķadinglarmu biĥudə boloǫan bolatti. 15 Ĥətta bizmu Huda tooǫrisidiki
yaloǫan guwaĥqilar boloǫan bolattuķ — qünki biz Hudaning Məsiĥni өlümdin
tirildürgənlikigə guwaĥlik bərduķ. Əgər ĥəķiķətən өlümdin tirilix bolmisa, Huda
Məsiĥnimu өlümdin tirildürmigən bolatti. 16 Qünki өlgənlər ķayta tirildürülmisə,
Məsiĥmu tirilmigən bolatti. 17 Mubada Məsih tirilmigən bolsa, etiķadinglar kerəksiz
boloǫan, silər tehiqə gunaĥliringlarda yürüwatķan bolattinglar, 18 xundaķla Məsiĥtə
өlümdə uhlawatķanlarmu ĥalakətkə yüz tutķan bolatti. 19 Əgər ümidimizni pəķət
bu dunyadiki ĥayatimiz üqünla Məsiĥgə baoǫlioǫan bolsaķ, biz insanlar arisidiki əng
biqarə adəmlərdin boloǫan bolimiz.□
20 Əmma əməliyəttə, Məsih өlümdə uhlioǫanlar iqidə «ĥosulning tunji mewisi» bolup,
өlümdin tirilgəndur; □ ■ 21 Qünki bir insan arķilik өlüm *aləmdə* pəyda boloǫinidək,

---

□ **15:2 «ixənginiŋlar bikarǫa kətmigən bolsa...»** — adəmning hux həwərgə ixinixi «bikarǫa ketix»imu mumkinmu? Bu babta bir misal kөrsitilidu; birsi hux həwərning muĥim bir nuķtisini ķobul ķilmioǫan bolsa (bu nuķta uningǫa yaķmioǫan, yaki u uni өginixni halimioǫan bolsa), undaķta bu hux həwərni inkar ķiloǫanǫa barawər; demək, xu ixəngüqi adəm, gərqə «ixəngən bolsimu», toluķ ixənmigəqkə, ixinix yoli bikarǫa ketidu. Xunga ahirda ĥeqķandaķ nətijə qiķmaydu. ■ **15:2** Rim. 1:16; 1Kor. 1:21. ■ **15:3** Yəx. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pet. 2:24. ■ **15:4** Zəb. 16:10; Yəx. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40 □ **15:5** «Kefas» — yəni rosul boloǫan Simon Petrus. **«on ikkiyləngə»** — on ikki rosuloǫa kөrüngən, demәkqi. «on ikkiylən» bəlkim Mattiyani өz iqigə elixi mumkin («Ros.» 1:26). ■ **15:5** Luķa 24:34; Yĥ. 20:19; Ros. 10:41. □ **15:7 «U Yaķupķa ... Kөründi»** — Yaķup Məsih Əysaning qong inisi, keyin u rosul boloǫan. Injil «Yuĥ.» 5:7ni kөrüng). □ **15:8 «Huddi waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan manga...»** — « waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan mən...» tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **15:8** Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ **15:9** Əf. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **15:10** 2Kor. 11:23; 12:11. □ **15:19 «ümidimizni pəķət bu dunyadiki ĥayatimiz üqünla Məsiĥgə baoǫlioǫan bolsaķ...»** — yaki «ümidimizni pəķət bu dunyadiki ĥayatimizdila Məsiĥgə baoǫlioǫan bolsaķ...». □ **15:20 «ĥosulning tunji mewisi»** — aldin pixķan mewə yioǫiwelinoǫandin keyinmu, baxķa mewilərning qoķum pixidioǫanlikiǫa kapalətlik ķilinoǫinidək, Məsiĥning tirilixi iman-ixənqtə bolup aləmdin өtkənlərningmu ĥəķķaniylikta ķayta tirilidioǫanlikiǫa kapalətlik ķilidu. Təwrat boyiqə «ĥosulning tunji mewisi» Hudaoǫa alaĥidə atilatti (beoǫixlinatti) («Law.» 23-bab, «Qan.» 18:4). ■ **15:20** Kol. 1:18; 1Pet. 1:3; Wəĥ. 1:5.

ölümdin tirilixmu bir insan arkilik *aləmdə* pəyda boldi. ■ 22 Adamatimizdin
boloŋanlarning ħəmmisi *uning tüpəylidin* ölümgə məħkum boloŋanlikiŋa ohxax,
Məsiħdə boloŋanlarning ħəmmisi *Uning tüpəylidin* ölümdin ħayatka erixidu.
23 Əmma ħəmməylən öz nəwət-katarida tirilidu; tunji ħosulning mewisi boloŋan
Məsiħ birinqi; ikkinqilər bolsa Məsiħning dunyaoŋa kaytip kəlginidə özigə təwə
boloŋanlar. 24 Andin ahirət bolidu; xu qaoŋda U barlik ħökümranlikni, barlik
ħokuk wə ħərhil küqlərni əməldin kaldurup, padixaħlikni Huda-Atioŋa tapxuridu.
□ 25 Qünki U barlik düxmənlərni *məoŋlup kilip* ayioŋi astida kiloŋuqə ħöküm sürüxi
kerəktur; ■ 26 əng ahirki yokitilidioŋan düxmən bolsa ölüm özidur. 27 Qünki *Zəburda*
«*Huda* pütkül məwjudatni Uning ayioŋi astioŋa boysundуroŋan» *dəp pütüklüktur*.
Əmma «pütkül məwjudat Uningoŋa boysunduruloŋan» deyilginidə, roxənki, xu
«pütkül» degən söz «ħəmmini Uningoŋa Boysunduroŋuzoŋuqi»ning özini iqigə aloŋan
əməstur. □ ■ 28 Əmma ħəmmə Uningoŋa boysunduruloŋandin keyin, Ooŋul ħəmmini
özigə boysunduroŋuqioŋa boysunidu; xuning bilən Huda ħəmmining ħəmmisi bolidu.
29 Ölümdin tirilix bolmisa, bəzilərning ölgənlər üqün qəmüldürülüxini kandak
qüxinix kerək? Ölgənlər zadi tirilmisə, kixilər ular üqün nemə dəp qəmüldürülidu?
□ 30 Bizlər nemə dəp *ħər küni* ħər saəttə həwp-hətərgə duq kelip yürimiz?
31 Rəbbimiz Məsiħ Əysada silərdin pəhirlinixim rast boloŋandək, *i kerindaxlirim*,
mən ħərküni ölümgə duq kelimən. □ 32 Əgər insanlarning nukti'inəziridin eytkanda
«Əfəsus xəħiridə wəħxiy ħaywanlar bilən elixtim» desəm, ölgənlər ölümdin tir-
ilmisə, buning manga nemə paydisi? «Ətə bəribir ölüp ketidioŋan boloŋandin keyin,
yəp-iqip yürüwalayli» degən söz yolluk bolmamti? □ ■ 33 Aldanmanglar; qünki
«Yaman ħəmraħlar əhlakni buzidu». □ 34 Ħəkkaniy bolux üqün oyoŋininglar,
gunaħdin kol üzünglar; qünki bəziliringlarda Huda tooŋruluk həwər yoktur — buni
eytsam silər üqün uyat əməsmu?

35 Bəlkim birsi: «Ölüklər kandak tirildürilər? Ular kandak tən bilən tirilər?» —
dəp sorixi mumkin. ■ 36 I əhmək kixi, sening terioŋining, ölməy turup kaytidin
tirilməydu. □ ■ 37 Ħəm sening terioŋining, əsümlükning teni əməs, bəlki uning
yalingaq deni — məsilən, buoŋdayning yaki baxka birər ziraətning deni, halas.
38 Wə keyin Huda Öz haħixi boyiqə uningoŋa məlum bir tənni beridu; xundakla
uruk danlirining ħərbirigə özining tenini ata kilidu. 39 Janiwarlarning ətliri bolsa
bir-birigə ohximaydu; insanlarning özigə has ətliri bar, ħaywanlarning özigə has
ətliri bar, uqar-kanatlarningmu bar, belikларningmu bar. 40 Asmanda jisimlar
bar, yər yüzidimu jisimlar bar; əmma asmandikisining jula-xəripi baxkiqə, yər
yüzidikisiningmu baxkiqə bolidu; 41 Kuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə

■ **15:21** Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23. □ **15:24 «Andin ahirət bolidu; xu qaoŋda U barlik ħökümranlikni, barlik ħokuk wə ħərhil küqlərni əməldin kaldurup, padixaħlikni Huda-Atioŋa tapxuridu»** — bu muħim ayət wə təwəndiki ayətlər üstidə «koxumqə söz»imizdə tohtilimiz. ■ **15:25** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12. □ **15:27 «Qünki Zəburda «Huda pütkül məwjudatni uning ayioŋi astioŋa boysunduroŋan» dəp pütüklüktur»** — «Zəb.» 8:6. ■ **15:27** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Əf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **15:29 «kixilər ...ölgənlər üqün nemə dəp qəmüldürülidu?»** — qüxinix kiyin boloŋan bu ayət tooŋruluk «koxumqə söz»imizdə tohtilimiz. □ **15:31 «mən ħərküni ölümgə duq kelimən»** — grek tilida «mən ħərküni ölimən». Toluk ayətning baxka birhil ipadiləx usuli: «Mən ħərküni ölümgə duq keliwatimən. Bu rast! Kerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiħning silərning ħayatinglarda (xundak köp ixlarni) kiloŋanliki bilən pəhirlənginimning rastlikiŋa ohxax, bu sözümningmu ħərgiz yaloŋan yeri yoktur». □ **15:32 ««Əfəsus xəħiridə wəħxiy ħaywanlar bilən elixtim» desəm...»** — Pawlus Əfəsus xəħiridə hux həwər yətküzgəndə, bəzi adəmlər uningoŋa karxi qikip wəħxiy ħaywanlardək ħujum kiloŋan boluxi mumkin. **«Ətə bəribir ölüp ketidioŋan boloŋandin keyin, yəp-iqip yürüwalayli»** — «Yəx.» 22:13. ■ **15:32** Yəx. 22:13; 56:12. □ **15:33 «Yaman ħəmraħlar əhlakni buzidu»** — bu səzlər grek xairi Mənandərningkidin elinoŋan. ■ **15:35** Əz. 37:3. □ **15:36 «... kaytidin tirilməydu»** — grek tilida «... janlandurulmaydu». ■ **15:36** Yħ. 12:24.

bir hil, yultuzlarning xan-xəripi yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərkłinidu. 42 Ɵlümdin tirilix ḥəm xundakłtur. *Tən* qirix ḥalitidə terilidu, qirimas ḥaləttə tirildürülidu; □ ■ 43 Uyatlik ḥaləttə terilidu, xan-xərəp bilən tirildürülidu; ajiz ḥaləttə terilidu, əmma küq-kudrət bilən tirildürülidu. 44 U təbiətkə təwə bir tən süpitidə terilidu; roḥka təwə bir tən bolup tirildürülidu; əslidə təbiətkə təwə bir «janlik» tən boloǫan bolsa, əmdi roḥiy bir tən bolidu. □ 45 Xunga *Təwratta* mundak pütülgənki: «Tunji insan Adəm'atimiz tirik bir jan kilip yaritildi»; əmma «ahirki Adəm'ata» bolsa ḥayatlik bərgüqi Roḥ boldi. □ ■ 46 Əmma awwal kəlgini roḥiy adəm əməs, bəlki «təbiətkə təwə boloǫuqi» adəm idi, keyin «roḥiy adəm» kəldi. □ 47 Dəsləpki insan bolsa yərdin, tuprakłtin apiridə kilinoǫan; ikkinqi insan bolsa asmandin kəlgəndur; □ 48 Tuprakłtin apiridə kilinoǫini kandak boloǫan bolsa, *uningdin boloǫan* «tuprakłlik»larmu xundak bolidu; asmandin kəlgini kandak bolsa, uningdin boloǫan «asmanlikłar»mu xundak bolidu. 49 Bizlər «tuprakłlik adəm» süritidə boloǫinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolalaymiz. □ ■ 50 Əmma xuni eytimənki, i ḳerindaxlar, ət wə ḳandin tərəlgənlər Hudaning padixaḥlikiǫa warislik ḳilalmaydu; qirigüqi qirimaydioǫanoǫa warislik ḳilalmaydu.□ ■

51 Mana, mən silərgə bir sirni eytip berimən; biz ḥəmmimizla *ɵlümdə* uhlaydioǫanlardin bolmaymiz; birak ḥəmmimiz ɵzgərtilimiz! □ ■ 52 Bir dəḳiḳidila, kəzni bir yumup aqkuqə, əng ahirki kanay qelinoǫanda ɵzgərtilimiz; qünki kanay qelinsila ɵlgənlər qirimas ḥayatka tirildürülidu, xundakła ɵzgərtilimiz; □ ■ 53 Qünki bu qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiyiwelixi, bu ɵlgüqi ɵlməslikni kiyiwelixi kerək; 54 Əmma qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiygəndə, bu ɵlgüqi ɵlməslikni kiygəndə, xu qaoǫda bu səz əməlgə axurulidu: «Ɵlüm oǫəlibə təripidin yutulup yokutulidu!». □ ■ 55 «Aḥ, ɵlüm, sening nəxtiring ḳeni?! Aḥ, ɵlüm, sening oǫəlibəng ḳeni?!» □ ■ 56 Ɵlümdiki nəxtər — gunaḥtur, gunaḥning küqi bolsi, Təwrat ḳanuni arḳilik namayan bolidu.

□ **15:42 «Kuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə bir hil, yultuzlarning xan-xəripi yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərkłinidu (41-ayət). Ɵlümdin tirilix ḥəm xundakłtur»** — demək, tirildürülgəndin keyinki tenimiz ɵlgəndin keyinki tenimizgə ohximaydu. ■ **15:42** Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ **15:44 «təbiətkə təwə bir tən süpitidə»** — grek tilida «janoǫa təwə bir tən süpitidə» yaki «janlik bir tən süpitidə» deyilidu; «jan» muxu yərdə insanning zeḥni, oy-pikirliri wə ḥessiyatliri ḳatarlikłarni kərsitidu. «Rimlikłarǫa»diki «kirix səz»imizni kərüng. □ **15:45 «Tunji insan Adəm'atimiz tirik bir jan kilip yaritildi»** — «Yar.» 2:7. **«əmma «ahirki Adəm'ata» bolsa ḥayatlik bərgüqi Roḥ boldi»** — «ahirki Adəm'ata» Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:45** Yar. 2:7. □ **15:46 «təbiətkə təwə boloǫuqi»** — grek tilida «janoǫa təwə boloǫuqi». 44-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«təbiətkə təwə boloǫuqi» adəm idi, keyin «roḥiy adəm» kəldi»** — (grek tilida: ««janoǫa təwə boloǫuqi» awwal kəlgən, keyin «roḥka təwə boloǫuqi» kəlgən») — bu tooǫruluk «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **15:47 «dəsləpki insan bolsa yərdin, tuprakłtin apiridə kilinoǫan»** — oḳurmənlərning esidə bar bolsa kerək, ibraniy tilida «adəm» degən səz «tuprak», «topa» degənni bildüridu («Yar.» 2:7ni kərüng). □ **15:49 «Bizlər «tuprakłlik adəm» süritidə boloǫinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolalaymiz»** — bəzi kona kəqürülmilərdə: «Bizlər «tuprakłlik adəm» süritidə boloǫinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolayli» deyilidu. ■ **15:49** 2Kor. 4:11. □ **15:50 «… Qirigüqi qirimaydioǫanoǫa warislik ḳilalmaydu»** — bu qirigüqi tenimiz ɵlidu, pəḳət roḥimiz ɵzgərməs ḥaləttə bakiy aləmgə ketidu. Hudaning biz məmin bəndiliri tirildürülgəndə qirimas tenimizning «qirigüqi» tenimiz bilən munasiwiti bolmaydu. Huda etiḳadqilarǫa pütünləy yengi bir tən ata ḳilidu. ■ **15:50** Yḥ. 1:13. □ **15:51 «mən silərgə bir sirni eytip berimən»** — «sir» tooǫruluk «rimlikłarǫa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **15:51** 1Tes. 4:16. □ **15:52 «…əng ahirki kanay qelinoǫanda ɵzgərtilimiz»** — «əng ahirki kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:16, «Wəḥ.» 10:7 ḳatarlikłarni kərüng. ■ **15:52** Mat. 24:31; 1Tes. 4:16. □ **15:54 «Ɵlüm oǫəlibə təripidin yutulup yokutulidu!»** — «Yəx.» 25:8 (LXX tərjimisidin). ■ **15:54** Yəx. 25:8. □ **15:55 «Aḥ, ɵlüm, sening nəxtiring ḳeni?! Aḥ, ɵlüm, sening oǫəlibəng ḳeni?!»** — «Ḥox.» 13:14. «Ḥoxiya»din nəḳil kəltürülgən ayətning ikkinqi ḳismi «Aḥ, təḥtisara, sening oǫəlibəng ḳeni?!» («təḥtisara» ɵlgən adəmlərning roḥliri baridioǫan jay). ■ **15:55** Ḥox. 13:14; Ibr. 2:14.

□ 57 Lekin bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik bularning üstidin oɣəlibigə erixtürgüqi Hudaoɣa təxəkkür!□ ■
58 Xuning üqün, səyümlük ḳerindaxlirim, qing turup təwrənməs bolunglar, Rəbning hizmitidiki ixliringlar ḥəmixə kəng ziyadiləxsun; qünki Rəbdə boloɣan əjir-japayinglar ḥərgiz biḥudə kətməydioɣanlikini bilisilər.

16

Kəmbəoɣəllər üqün ianə ḳilix

1 Əmdi muḳəddəs bəndilər üqün ianə toplax tooɣruluḳ, silərmu Galatiya əlkisidiki jamaətlərgə tapilioɣinimdək ḳilinglar. 2 Ḥər ḥəptining birinqi künidə ḥərbiringlar tapawitinglarning bərikiti boyiqə uningdin bir ülüxini ajritip əz yeninglarda saḳlap ḳoyunglar; xundaḳ ḳilsanglar, kəlgən waḳtimda ianə toplax ḥajət bolmaydu.□ ■
3 Mən kəlginimdə, silər ḳaysi adəmlərni layiḳ kərüp tallisanglar, mən xularoɣa *tonuxturux* hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpḳitinglarni Yerusalemoɣa apirip berixkə əwətimən.□ 4 Meningmu berixim muwapiḳ kərülsə, ular manga ḥəmraḥ bolup baridu. 5 Əmma mən Makedoniyə əlkisidin ətkəndin keyin yeninglaroɣa kelimən — qünki mən Makedoniyədin ətməkqimən —■ 6 bəlkim mən silər bilən billə bir məzgil turuxum mumkin, ḥətta yeninglarda ḳixlap ḳeliximmu mumkin; xuningdək andin ḳəyərgə barmaḳqi bolsam, silər yardəm ḳilip, meni yoloɣa selip ḳoyarsilər. 7 Qünki bu ḳetim silərni yol üstidila kərüp ətüp ketixni halimaymən, bəlki Rəb buyrusa, silər bilən billə uzunraḳ bir məzgil turoɣum bar. 8 Əmma mən Əfəsus xəḥiridə orma ḥeytioɣiqə turmaḳqimən.□ 9 Qünki *muxu yərdə* manga ajayib qong, utuḳ-mewə beriwatḳan bir ixik kəng eqildi, xuningdək ḳarxi qiḳḳuqilarmu kəp.□
10 Timotiy yeninglaroɣa berip tursa, uning aranglarda ḳorḳmay ərkin-azadə yürüxigə kəngül bəlünglar. Qünki umu manga ohxax Rəbning hizmitini ixləwatidu. 11 Xunga ḥeqkim uni təwən kərmisun; bəlki uni mening yenimoɣa kelixi üqün aman-esən uzitip yoloɣa selip ḳoyunglar; qünki uning ḳerindaxlar bilən billə kelixini kütməktimən. 12 Əmma ḳerindiximiz Apollosḳa kəlsəm, uningdin ḳerindaxlar bilən billə silərning yeninglaroɣa berixni kəp ətündüm. Lekin uning ḥazirqə baroɣusi yoḳ. Keyin pursət pixip yetilgəndə baridu.

13 Ḥoxyar bolunglar, etiḳadta qing turunglar; mərdanə ərdək bolunglar! Ḳəysər bolunglar!
14 Silərning ḳiloɣan ḥəmmə ixinglar meḥir-muḥəbbət bilən ḳilinsun.
15-16 Əmdi, i ḳerindaxlar, Ahaya əlkisidiki əng dəsləpki etiḳad mewisi boloɣan Istifanas wə uning ailisidikilərni, xundaḳla ularning Hudaning muḳəddəs bəndilirining

---

□ **15:56 «gunaḥning küqi bolsa, Təwrat ḳanuni arḳilik namayan bolidu»** — demək, insanlar ḳanunsiz yürgəndə gunaḥ engi bolmaydu. Lekin Təwrat ḳanunidiki yuḳiriḳi tələplərni bilip, uloroɣa əməl ḳilixḳa tirixidu, lekin əməl ḳilalmioɣanliḳidin gunaḥning ḥəḳiḳiy dəḥxətlik küqlük birnərsə ikənliki axkarilinidu. □ **15:57 «bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik bularning üstidin oɣəlibigə erixtürgüqi Hudaoɣa təxəkkür!»** — «oɣəlibə» degən səz ölüm wə gunaḥ üstidin oɣəlibi ḳilixni kərsitidu. ■ **15:57** 1Yuḥa. 5:5. □ **16:2 «ḥər ḥəptining birinqi künidə»** — yəni yəkxənbə künidə. ■ **16:2** Ros. 11:29; 2Kor. 8:4; 9:1. □ **16:3 «mən xularoɣa tonuxturux hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpḳitinglarni Yerusalemoɣa apirip berixkə əwətimən»** — Yerusalemdiki jamaət naḥayiti kəmbəoɣəl bolup ḳaloɣanidi. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **16:5** 2Kor. 1:15. □ **16:8 «orma ḥeyti»** — yaki «ḥosul yioɣix ḥeyti». Grek tilida «pentekost ḥeyti» (əllikinqi küni ḥeyti) dəp atilidu — qünki bu ḥeyt pasha ḥeyti (ətüp ketix ḥeyti)din 50 kün keyin bolidu. □ **16:9 «manga ajayib qong, utuḳ-mewə beriwatḳan bir ixik kəng eqildi»** — hux həwər tarḳitidioɣan pursətni kərsitidu.

hizmitidə boluxḳa ḳandaḳ əzlirini atiọanlikini obdan bilisilər; mən silərdin ətünimənki, muxundaḳ kixilərning wə ular bilən birliktə hizməttə ḥərbir japa tartiwatḳanlarning səzlirigə kiringlar. □ 17 Əmma *yeninglardin* Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoḳlap kəlgənlikidin xadlandim; qünki ular silər tərəptin kəm boloanlirini toluḳlap bərdi. □ 18 Qünki ular mening roḥimni wə ḥəm silərningkinimu yengilandurdi; xunga xundaḳ adəmlərni ətiwarlap ḥərmətlənglar.
19 Asiyadiki jamaətlərdin silərgə salam. Akwila wə Priskilla ḥəm ularning əyidə jəm bolidioan jamaəttinmu Rəbdə silərgə ḳizoin salam yollaydu. □ 20 Ḳerindaxlarning ḥəmmisi silərgə salam yollaydu. Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar.■
21 Mana, mənki Pawlus əz ḳolum bilən salam yeziwatimən!
22 Ḥərkim Rəb Əysa Məsiḥni səygüqi bolmisa, uningoa lənət bolsun! Rəbbimiz, kəlgəysən! □ 23 Rəb Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti ḥəmminglaroa yar boloay!
24 Mening Məsiḥ Əysada boloan muḥəbbitim ḥəmminglar bilən billə boloay. Amin!□

□ **16:15-16 «Ahiya əlkisi»** — ḥazirḳi Gretsiyə, «Yunan». **««ular bilən birliktə hizməttə ḥərbir japa tartiwatḳanlar...»** — «hizməttə» — Rəbning hizmitidə, əlwəttə. Pawluskə nisbətən pəḳət birla hizmət məwjut idi. □ **16:17 «... Yeninglardin Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoḳlap kəlgənlikidin xadlandim»** — muxu üq buradərning Korintlikḷarning jamaitining yenidin kelixi Pawluskə muxu rioəbət bərgüqi hətni yezip yollax pursitini yaritip bərdi. □ **16:19 «Asiya»** — ḥazirḳi zamandiki Türkiyə zeminini kərsitidu. **«Priskilla»** — bəzidə u ḳiskartilip «Priska» deyilidu. ■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. □ **16:22 «...lənət bolsun. Rəbbimiz, kəlgəysən!»** — Pawlus bu səzni aramiy tilidiki: «Anatema, Maranata!» degən səzlər bilən ipadiləydu. □ **16:24 «Mening Məsiḥ Əysada boloan muḥəbbitim ḥəmminglar bilən billə boloay»** — yaki «Mening muḥəbbitim Məsiḥ Əysada boloan ḥəmminglar bilən billə boloay».

Korintlikɫarоŋa «2»

Rosul Pawlus Korint xəɦərdiki jamaətkə yazоŋan ikkinqi məktup

1 Hudaning iradisi bilən bekitilgən, Məsiɦ Əysaning rosuli mənki Pawlus wə ķerindax
bolоŋan Timotiydin Korint xəɦiridə turuwatķan, Hudaning jamaitigə wə xuningdək
pütkül Ahaya өlkisidiki barlik mukəddəs bəndilərgə salam!■ 2 Atimiz Huda ɦəm Rəb
Əysa Məsiɦtin silərgə meɦir-xəpķət wə hatirjəmlik bolоŋay!■
3 Rəbbimiz Əysa Məsiɦning Atisi, rəɦimdilliklarning igisi Ata, barlik rioŋbət-
təsəllining Igisi bolоŋan Hudaоŋa təxəkkür-mədɦiyə oķuloŋay!■ 4 Biz uqrioŋan
ɦərķandak japa-muxəkķəttə U bizgə rioŋbət-təsəlli beriwatidu, xuning bilən
biz Huda təripidin rioŋbətləndürülgən bolup U yətküzgən rioŋbət-təsəlli bilən
ɦərķandak baxķa japa-muxəkķətkə uqrioŋanlaroŋa rioŋbət-təsəlli berələydioŋan
bolduk.■ 5 Qünki, Məsiɦning azab-oķubətliri biz tərəpkə exip taxķandək,
Məsiɦ arķilik bolоŋan rioŋbət-təsəllimizmu exip taxidu. □ ■ 6-7 Əmma biz japa-
muxəkķəttə ķalsaķmu bu silərning rioŋbət-təsəlli wə nijat tepixinglar üqün bolidu;
bular silərning biz tartķan azab-oķubətlərgə ohxax azab-oķubətlərgə qidixinglar
bilən silərdimu ɦasil ķilinidu; biz rioŋbət-təsəlli tapsaķmu u silərning rioŋbət-
təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu; xunga bizning silərgə baoŋlioŋan ümidimiz
mustəɦkəmdur; qünki silər azab-oķubətlərdin ortaķ nesiwilik bolsanglar, ohxaxla
rioŋbət-təsəllidin ortaķ nesiwilik bolisilər dəp bilimiz.□ ■ 8 Qünki, i ķerindaxlar,
silərning Asiyada duq kəlgən japa-muxəkķəttin həwərsiz yürüxünglarni hali-
maymiz; u wakitlarda biz qidioŋusiz eoŋir besimoŋa duq kəlduk, ɦətta ɦayatning
өzidin ümid üzgüdək bolоŋaniduk.■ 9 Əmma өzimizgə əməs, bəlki өlgənlərni
tirildürgüqi Hudaоŋa tayiniximiz üqün kəlbimizdə өlümgə məɦkum ķilinoŋandək
yürəttuk. □ ■ 10 U bizni bundak dəɦxətlik bir өlümdin ķutķuzoŋan wə ɦazir
ķutķuzmakta, wə bizni yənila ķutķuzidu, dəp uningoŋa ümid baoŋliduk; ■ 11 silərmu
buningda ɦəm biz üqün dua-tilawətlər bilən mədət beriwatisilər; xundak ķilip
talay adəmlərning wasitisi arķilik bizgə kərsitilgən iltipat tüpəylidin talay adəmlər
Hudaoŋa rəɦmətlər eytidioŋan bolidu.■

Pawlusning ziyarətni kəynigə sürüxi

■ **1:1** Fil. 1:1. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Əf. 1:3; 1Pet. 1:3. ■ **1:4** 2Kor. 7:6. □ **1:5 «Məsiɦning azab-oķubətliri biz tərəpkə exip taxķandək, Məsiɦ arķilik boloŋan rioŋbət-təsəllimizmu exip taxidu» —** «Məsiɦning azab-oķubətliri» bolsa bəlkim Pawlus wə buradərlirining Məsiɦgə baoŋlanoŋanliķi tüpəylidin uqrioŋan ziyankəxlikni kərsitidu. Əmma Pawlus bu ixlarni Hudadin kəlgən, birhil imtiyaz wə bərikət süpitidə ķaraydu. «Filippilikлaroŋa» boloŋan «ķoxumqə səz»imizdə «Məsiɦning azablirioŋa boloŋan sirdax-ɦəmdəmlik» tooŋruluk səzimiznimu kərüng. ■ **1:5** Zəb. 34:19; 94:19. □ **1:6-7 «Əmma biz japa-muxəkķəttə ķalsaķmu bu silərning rioŋbət-təsəlli wə nijat tepixinglar üqün bolidu; bular silərning biz tartķan azab-oķubətlərgə ohxax azab-oķubətlərgə qidixinglar bilən silərdimu ɦasil ķilinidu» —** rosul Pawlus ɦərdaim өzi tartķan azab-oķubətlər baxķilarda təsəlli-rioŋbət wə nijat ɦasil ķilidu, dəp ķaraydu. Xuning bilən u daim azab-oķubətlərni birhil bəht wə imtiyaz süpitidə razilik bilən ķobul ķilatti. «Filippilikлaroŋa» boloŋan «ķoxumqə səz»imizdə «Məsiɦning azablirioŋa boloŋan sirdax-ɦəmdəmlik» tooŋruluk səzimiznimu kərüng. **«biz rioŋbət-təsəlli tapsaķmu u silərning rioŋbət-təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu» —** muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. **«xunga bizning silərgə baoŋlioŋan ümidimiz mustəɦkəmdur» —** rosul, Korinttiki ķerindaxlirim azab-oķubətni kərsila, bəlkim etiķadtin tanidu, degən ənsirəxtin haliy boldum, deməkqi. ■ **1:6-7** 2Kor. 4:17. ■ **1:8** Ros. 19:23. □ **1:9 «Əmma өzimizgə əməs,...» —** baxķa birhil tərjimisi: «Dərwəkə, өzimizgə əməs...». ■ **1:9** Yər. 17:5, 7. ■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19.

12 Qünki pəhrimiz, yəni wijdanimizning guwaḥliḳi xuki, Hudaning aldida sap niyətlər
wə səmimiylik bilən (insaniy parasət bilən əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpḳiti bilən)
biz bu dunyaoŋa nisbətən wə bolupmu silərgə nisbətən özimizni tutuwalidioŋan
bolduḳ. 13-14 Qünki silərgə yazoŋinimiz oḳuyalaydioŋan wə tonup yetələydioŋandin
baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə
Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidioŋininglardək bizlərnimu silərning
pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən. □ 15 Xuning
bilən muxundaḳ ixənqtə bolup mən əslidə ikkinqi ḳetim silərgə meḥir-xəpḳətni
yətküzüxkə awwal silərning ḳexinglaroŋa barmaḳqidim; □ ■ 16 yəni, ḳexinglardin
Makedoniyəgə ötüp, andin Makedoniyədin yənə ḳexinglaroŋa kelixni, xundaḳla silər
təripinglardin Yəhudiyə ölkisigə uzitiliximni ümid ḳiloŋanidim. 17 Məndə xundaḳ
niyət boloŋanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloŋanmu? Mən niyət ḳiloŋanda,
məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḥəḳ, bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ»
deyix barmu? □ 18 Əmma Öz səzidə turoŋinidək, bizning silərgə eytḳan səzimiz
birdəm «bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ» bolmaydu; ■ 19 Qünki biz (mən wə Silwanus
wə Timotiy)ning aranglarda jakarlioŋinimiz — Hudaning Ooŋli, Əysa Məsiḥ, birdəm
«bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ» əməstur; bəlki Uningda «bərḥəḳ»la bardur. □ 20 Qünki
Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət’iynəzər, ular Uningda «bərḥəḳ»tur, wə
biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaoŋa xan-xərəp kəltüridioŋan «Amin» bardur. □ 21 Əmdi
bizlərni silər bilən billə Məsiḥdə qing turoŋuzoŋuqi boloŋini ḥəm bizni məsiḥligini
bolsa Hudadur. □ 22 U yənə üstimizgə məḥür besip, ḳəlbimizgə Öz Roḥini «kapalət»

□ **1:13-14 «Qünki silərgə yazoŋinimiz oḳuyalaydioŋan wə tonup yetələydioŋandin baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidioŋininglardək bizlərnimu silərning pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən»** — Korintlikḷarning köpinqisining Pawlus wə Timotiyni qüxənmigən yərliri tola idi. Muxu yərdə Pawlus özining «ulardin mustəḳil» təkəbbur adəm əməslikini ularoŋa kərsitip rioŋbətləndüridu. Pawlus özini ularning dua-tilawətlirigə eḥtiyajliḳ, dəydu (12). Xunga «Rəb Əysaning küni» (dunyaoŋa ḳaytix küni)də ularning Pawlus ḥəm Timotiyda boloŋan təḥpisi kərülidu (demək, xu künidə «bizlərmu silərning pəhiringlar bolimiz»). □ **1:15 «awwal silərning ḳexinglaroŋa barmaḳqidim»** — «awwal» bəlkim «Makedoniyaoŋa berixtin awwal» degən mənidə (16-ayət, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni kərüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17 «Məndə xundaḳ niyət boloŋanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloŋanmu?»** — Pawlusning bu oy-niyiti əməlgə axurulmioŋanidi. Xunga Korintlikḷarning bəziliri uni «tutami yoḳ adəm» dəp əyibləytti. **«mən niyət ḳiloŋanda, məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḥəḳ, bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ» deyix barmu?»** — ««ətlik» kixilərdikidək» degən nemə mənisi? «Ətlik» bolsa insanlarning adəttə ixənqlik əməslikini, ularoŋa tayanmasliḳ kerəklikini, ularning ḳaroŋularqə ix ḳilidioŋanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroŋa»diki «ət» tooŋruluḳ «kirix səz»imizni kərüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaḳ. 5:12. □ **1:19 «Silwanus»** — xübḥisizki, Injildiki baxḳa yərlərdə «Silas» xəklidə uqraydu (məsilən, «Ros.» 18:5). □ **1:20 «Qünki Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət’iynəzər, ular Uningda «bərḥəḳ»tur, wə biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaoŋa xan-xərəp kəltüridioŋan «Amin» bardur»** — «Amin» degən səz duaoŋa, məlum arzu-tiləkkə yaki məlum wəz-təlimgə «Xundaḳ boloŋay, Hudayim!», «Ḳoxuldum!» degən mənini bildüridu. □ **1:21 «bizlərni silər bilən billə Məsiḥdə qing turoŋuzoŋuqi boloŋini ḥəm bizni məsiḥligini bolsa Hudadur»** — «məsiḥlinix» yaki «məsiḥ ḳilinix»ning omumiy mənisini qüxinix üqün Təwrat «Yəx.» 61:1diki izaḥatni wə «Təbirlər»nimu kərüng. Rəb Əysa Məsiḥ hizmitini ada ḳilix üqün Muḳəddəs Roḥ bilən «məsiḥ ḳilinip» küqəytilgəndək, ḥərbir etiḳadqi ohxaxla Muḳəddəs Roḥni ḳobul ḳiloŋinida, Huda bizgə tapxuroŋan hizmətni ada ḳilix üqün Uning Roḥi (Muḳəddəs Roḥ) bilənmu «məsiḥ ḳilinidu», xundaḳla Roḥta küqəytilgən bolidu.

boluxqa ata qildi.□ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap berixini keqiktürgənlikining səwəbi

23 Əmma Hudani əz jenimǫa guwaḫqi boluxqa qaqirimənki, Korintqa tehi
barmiǫanliqimning səwəbi kənglunglarni ayax üqün idi. ■ 24 Ḫərgiz əzimizni
iman-etiqadinglar üstigə ḫəküm sürgüqilərmiz, demək, bəlki silərning xad-
huramliqinglarni axuruxqa silərgə ḫəmkarlaxquqilarmiz; qünki silər etiqad
arqiliqla məzmut turisilər. ■

2

1 Lekin mən iqimdə, qexinglarǫa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararǫa
kəldim.□ 2 Qünki əgər mən silərgə azar bərsəm, mening tüpəylimdin azar
yegənlərdin baxqa qaysibiri meni xadlanduralisun? 3 Mən əsli meni xadlanduruxi te-
gixlik boloǫanlardin əksiqə azar yəp qalmay degən məqsəttə xu hətni yazdim; qünki
mening xadliqim silər ḫəmminglarningmu xadliqidur dəp silər ḫəmminglarǫa
ixənq baoǫlidim.□ ■ 4 Qünki əslidə əzüm eoǫir azab iqidə qəlbimdiki dərd-ələmdin
kəp kəz yaxlirimni təkküzüp turup silərgə xu hətni yazoǫanidim; məqsitim silərgə
azar berix əməs, bəlki silərgə qongqur baoǫlanoǫan, exip taxqan muḫəbbitimni
bilixinglar üqün idi.

Gunaḫkarni qaytidin qobul qilix

5 Əmma birərsi azar yətküzgən bolsa, uning azar yətküzgini mən əməs dəymən,
u bəlki məlum dərijidə (bu ixni ziyadə eoǫir qiloǫum yoq) ḫəmminglarǫa azar
yətküzdi. 6 Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḫləngini yetərliktur;□ ■
7 Xunga ḫazir əksiqə, silər uningǫa meḫir-xəpqət kərsitip rioǫbət-təsəlli berix-
inglarǫa tooǫra kelidu; bolmisa bundaq bir kixi bəlkim oǫayət zor dərd-ələmdin əzini
yoqitiximu mumkin. 8 Xunga mən silərgə uningǫa muḫəbbitinglarni ispatlixinglarni
jekiləymən. 9 Xu hetimni yənə bir məqsəttə, yəni silərning ḫəmmə ixlarda itaətmən

---

□ **1:22 «U yənə üstimizgə məḫür besip...»** — (Muqəddəs Roḫ bilən) «məḫür besix» tooǫruluq «Əfəsusluqlarǫa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muqəddəs Roḫning Əzi Hudaning Əzigə təwə boloǫan adəmlirining üstigə: «Meningkidur» dəp basqan igidarqiliq məḫüridur. **«qəlbimizgə Əz Roḫini «kapalət» boluxqa ata qildi»** — «Əz Roḫi» grek tilida pəqət «Roḫ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooǫruluq: — bu ayət təwəndiki ḫəqiqətlərni kərsitidu: — (1) ixəngüqilərning «toluq miras»ni igiliwaloǫuqə, Muqəddəs Roḫ ḫərbir ixəngən adəmning qəlbidə turup uningǫa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḫəqiqət ikənlikini ispatlap beridu. (2) yənə kelip, Muqəddəs Roḫning ixəngüqining qəlbidə turoǫanliqining əzi uning kəlgüsidə bu miraska qoqum erixidioǫanliqioǫa Hudaning Əz kapalitidur. ■ **1:22** Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **1:23** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **1:24** 1Pet. 5:3.
□ **2:1 «lekin mən iqimdə, qexinglarǫa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararǫa kəldim»** — bu jümlidin kərimizki, Pawlusning ikkinqi qetim ularning yenioǫa berixi ikkila tərəpkə eoǫir, azarliq ix idi. «Iqimdə ... qararǫa kəldim» degən səz bəlkim pəqət ularni dəp əməs, bəlkim «əzümgimu azablik bolmisun» dəp xundaq qarar qildim, dəp puritidu. □ **2:3 «Mən əsli meni xadlanduruxi tegixlik boloǫanlardin əksiqə azar yəp qalmay degən məqsəttə uxbu hətni yazdim»** — «xu hət» bolsa «kirix səz»imizdə eytqinimizdək, «Korintliqlarǫa (1)» əməs, bəlki uningdin keyinki yənə bir hətni kərsitidu. ■ **2:3** 2Kor. 8:22; Gal. 5:10.
□ **2:6 «Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḫləngini yetərliktur»** — bəzi alimlar «bundaq adəm»ni Pawlus birinqi hetidə alaḫidə əyibligən kixi («1Kor.» 5-bab) dəp qaraydu. Bizningqə bolsa u keyinki, kəp adəmlərgə «azar bərgən», «ziyan-zəhmət qiloǫuqi» yənə bir kixi idi (7:12 wə «kirix səz»imiznimu kərüng).
■ **2:6** 1Kor. 5:3.

yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim. □ 10 Lekin silər ķaysibirini məlum ix üqün kəqürüm ķiloǫan bolsanglar, mənmu ḥəm uni xundaķ ķiloǫan bolimən; mənmu məlum bir ixni kəqürüm ķiloǫinimda (birər ixni kəqürüm ķiloǫan bolsam), mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundaķ ķildim. □ 11 Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz.□
12 Əmdi Məsiḥning hux həwirini jakarlaxķa Troas xəḥirigə kəlginimdə wə xundaķla Rəb təripidin *pursət* ixiki manga eqiloǫini bilən, □ ■ 13 ķerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim. □ 14 Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan, biz arķilik ḥər yərdə Özigə dost tartķuqi huxpurakni qaqķuqi Hudaoǫa təxəkkür! □ ■ 15 Qünki biz Hudaoǫa yətküzüliwatķan Məsiḥning huxpurikidurmiz, ḥəm ķutķuzuluwatķanlar arisida ḥəm ḥalakətkə ketiwatķanlar arisida xundaķmiz; 16 keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriķi, aldinķilaroǫa ḥayatlikķa boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz; əmdi muxundaķ ixlarning ḥəddisidin kim qikalaydu? □ ■ 17 Qünki biz kəp kixilərning ķiloǫinidək Hudaning kalam-səzini soda-setik ixi ķilmaymiz; əksiqə biz səmimiylik bilən Huda aldida Hudadin *əwətilgənlər* süpitidə Məsiḥdə səzləymiz.

3

Yengi əḥdining hizmətkarliri

1 Biz yənə özimizni təwsiyə ķiloǫili turuwatamduķ? Yaki baxķa bəzilərgə kerək boloǫandək, silərgə yeziloǫan yaki silər yazoǫan təwsiyinamilər bizgə kerəkmu?■
2 Silər özünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, ķəlbimizdə pütülgən, ḥər insanoǫa

□ **2:9 «Xu hetimni yənə bir məķsəttə, yəni silərning ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim» —** «ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglar»: Pawlus ularning özigə itaətmən boluxi əməs, bəlki Hudaning uning arķilik kəlgən səzigə itaətmən boluxini halaytti, əlwəttə. □ **2:10 «mənmu məlum bir ixni kəqürüm ķiloǫinimda ... mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundaķ ķildim» —** «Məsiḥning ḥuzurida»: baxķa birhil tərjimisi «Məsiḥning wujudida» yaki «Məsiḥning xəhsiyitidə» (demək, Məsiḥning ornida yaki Məsiḥning namida). Buning wə tərjimimizning mənisi arisida qong pərķ yoķ. □ **2:11 «Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz» —** bu ayət tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:12 «xundaķla Rəb təripidin pursət ixiki manga eqiloǫini bilən...» —** grek tilida «xundaķla Rəbdə pursət ixiki manga eqiloǫini bilən...». ■ **2:12** Ros. 16:8. □ **2:13 «ķerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim» —** zor mumkinqiliki barki, Titus Korinttiki ķerindaxlarning həwirini elip kəlməkqi boloǫan, lekin tehi Troaskа kəlmigənliki üqün, Korintlikłarning oǫemini yəwatķan Pawlus Troasta turoǫinida köngli aram tapmidi. Gərqə hux həwərni jakarlaxķa «pursət ixiki eqiloǫan» bolsimu, u uningdin (wakǫtinqə) paydilanmay Korintlikłarning həwirini biliwelix üqün Titusni izdəp u yərdin kətti. Bir yildin keyinmu Troastiki bu «pursət ixiki» tehi oquķ turoǫan bolsa kerək («Ros.» 20:6). □ **2:14 «Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan... Hudaoǫa təxəkkür!» —** «oǫalibanə baxlaydioǫan» grek tilidiki bu səz adəttə sərdar yaki padixaḥ zəpər ķuqķan ķoxunini xərəplik, təntənilik yürüxtə öz yurtioǫa baxlaydioǫanlikini ipadiləydu. ■ **2:14** Kol. 1:27. □ **2:16 «keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriķi, aldinķilaroǫa ḥayatlikķa boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz» —** buning mənisi bəlkim xundaķki: — «ḥalakətkə ketiwatķanlar» bolsa, «roḥiy ölüm»də turidu; ularning xu hətərlik əḥwalini Hudaning adəmliri ularoǫa puritidu; mənggülük ḥayatlikni tepiwatķanlaroǫa bolsa, Hudaning adəmliri ularoǫa mənggülük ḥayatning huxbuyini, ḥəķiķət ikənlikini özining ḥayat-turmuxi arķilik puritip bildüridu. ■ **2:16** Luķa 2:34. ■ **3:1** 2Kor. 5:12; 10:8.

tonux bolоłan wə oкulidiоłan.□ 3 Silərning biz təripimizdin pərwix кilinоłan,
Məsiһning məktupi ikənlikinglar ayan boldi (bu məktup siyaһ bilən əməs, bəlki
tirik Hudaning Roһi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki кəlbning ətlik
tahtayliriоła pütüklüktur).□ ■ 4 Əmdi bizning Məsiһ arкilиk Hudaoła кaraydiołan
xunqə zor ixənqimiz bar; 5 өzimizni birərnərsini кilołudək iкtidarimiz bar dəp
qaołliołinimiz yoкtur; iкtidarlикimiz bolsa bəlki Hudadindur.
6 U bizni yengi əһdining hizmətkarliri boluxкa iкtidarlик кildi; bu əһdə pütüklük
səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roһкa asaslanołan. Qünki pütüklük səz-jümlilər
adəmni өltüridu; lekin Roһ bolsa adəmgə һayat кəltüridu.□ ■ 7 Əmma səz-jümlilər
bilən taxlarоła oyulołan, өlüm кəltüridiołan hizmət xan-xərəp bilən bolołan wə
xundaкla Israillar Musaning yüzidə julalanołan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip
кariyalmiołan yərdə (gərqə xu xan-xərəp һazir əməldin кaldurulołan bolsimu),□ ■
8 Roһ bilən yürgüzülidiołan hizmət tehimu xan-xərəplik bolmamdu? 9 Qünki
adəmning gunaһini bekitidiołan hizmət xərəplik bolołan yərdə, insanni һəккaniy
кilidiołan hizmətning xəripi tehimu exip taxmamdu!? 10 Qünki əslidə xan-
xərəplik bolołan ixning һazirкi oayət zor xan-xərəplik ixning aldida һeqкandaк
xan-xərəplikliki yoкtur; 11 qünki əməldin кaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən
кəltürülgən yərdə, һazir ornini basкan ix tehimu xan-xərəplik bolidu. □ 12 Bizdə
xunqə zor xundaк bir ümid bolołanikən, biz tolimu yürəklik bolimiz. □ 13 Biz
Israillarni əməldin кaldurulidiołan *əһdining* parlaк nurioła kөzini tikip кaraxning
aкiwitigə uqrap kətmisun dəp yüzigə qümpərdə tartiwalołan Musaoła ohximaymiz.
□ ■ 14 Əmma ularning oy-kөngülliri кadaкlaxкanidi; qünki bügüngə кədər kona
əһdini oкuołinida muxu qümpərdə eliwetilməy кəldi; qünki pəкət Məsiһdə

□ **3:2 «Silər өzünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, кəlbimizdə pütülgən, һər insanoła tonux bolołan wə oкulidiołan» —** demək, Korinttiki etiкadqilarning nijatni yengi кobul кilołan waкtida mutləк өzgərtilgən yengi yürüx-turuxliri Pawlusning əjrining һər adəmgə kөrünərlik bolołan mewisi, uning һəкiкiy rosul ikənlikigə ispat idi. □ **3:3 «Silərning biz təripimizdin pərwix кilinоłan, Məsiһning məktupi ikənlikinglar» —** «pərwix кilinоłan» yaki «yətküzülidiołan, yollanołan». grek tilida «kөyünüp beкilołan» yaki «hizmiti кilinоłan». **«bu məktup siyaһ bilən əməs, bəlki tirik Hudaning Roһi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki кəlbning ətlik tahtayliriоła pütüklüktur» —** oкurmənlərning esidə barki, Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən кanun «tax tahtalar»oła pütüklük idi. Muxu yərdiki «ətlik» səlbiy mənidə əməs, bəlkim «yumxaк, кattiк bolmiołan», «tax»ning əksini bildüridu. ■ **3:3** Mis. 24:12; 34:1; Yər. 31:33; Əz. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10. □ **3:6 «U bizni yengi əһdining hizmətkarliri boluxкa iкtidarlик кildi; bu əһdə pütüklük səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roһкa asaslanołan» —** muxu ayəttiki «pütüklük səz-jümlilər» Musaoła qüxürülgən кanunni, yəni «kona əһdə»ni kөrsitidu; «Roһ» bolsa Hudaning Muкəddəs Roһini kөrsitidu, əlwəttə. «Yengi əһdə» tooruluк «Yər.» 31:31-34 wə «Yərəmiya»diki «кoxumqə səz»ni kөrüng. **«Qünki pütüklük səz-jümlilər adəmni өltüridu; lekin Roһ bolsa adəmgə һayat кəltüridu» —** bu səzlərning toluк mənisini qüxinix üqün «Rim.» 3:19-23, 7-bab wə 8:1-16ni kөrüng. «Roһ» Hudaning Roһi, əlwəttə. ■ **3:6** 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ **3:7 «Israillar Musaning yüzidə julalanołan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip кariyalmiołan yərdə» —** bu wəкə «Mis.» 34:29-35də hatiriləngən. **«(gərqə xu xan-xərəp һazir əməldin кaldurulоłan bolsimu)» —** baxкa birhil tərjimisi «gərqə xu nur asta-asta yoкiliwatкan bolsimu». Pawlus bu ikki bisliк səzlərni bəlkim ətəy ixlətkən, xunga ikkila tərjimisi bəlkim tooridur. ■ **3:7** Mis. 24:12; 34:1,30; Кan. 10:1. □ **3:11 «qünki əməldin кaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən кəltürülgən yərdə,...» —** «əməldin кaldurulоłan ix» yaki «ajizlap yoкiliwatкan ix». □ **3:12 «biz tolimu yürəklik bolimiz» —** yaki «biz jasarətlik səzləymiz». □ **3:13 «əməldin кaldurulidiołan əһdə» —** «kona əһdə»ning «əməldin кaldurulоłanliкi»ni toluкraк qüxinix üqün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni oкung). Baxкa birhil tərjimisi «өqüp ketiwatкan əһdə...». **«əməldin кaldurulidiołan əһdining parlaк nurioła kөzini tikip кaraxning aкiwitigə uqrap kətmisun dəp...» —** «кaraxning aкiwiti» — biz bu səzni xu mənidə qüxinimizki, kona əһdə (Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən кanun) astida, insanning gunaһкa patкan һaliti pax кilinоłaqкa, Hudaning xan-xəripigə biwasitə кaraxning aкiwiti өlüm bolatti. «Mis.» 34:34ni kөrüng. ■ **3:13** Mis. 34:35; Rim. 10:4.

boloǫandila u elip taxliwetilidu. □ ■ 15 Əmma bügüngə ķədər, Musaning yazmiliri oķuloǫinida xu qümpərdə yənila ķəlbini yepiwalmaķta. 16 Əmma ḥərkim Rəbgə ķarap burulsa, qümpərdə elip taxlinidu. ■ 17 Əmma Rəb xu Roḥtur; wə Rəbning Roḥi ķəyərdə bolsa, xu yərdə ḥərlük bolidu. □ ■ 18 Wə biz ḥəmmimizning yüzimiz qümpərdisiz ḥalda Rəbning xan-xəripigə ķarioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxķa Roḥ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp ķoxulup өzgərtilməktimiz.□ ■

4

Pawlusning jamaətlərning hizmitidə boloǫan qidamlik, səwr-takətliki — Hizməttə qidamlik

1 Xunga *Huda* bizgə rəḥim-xəpķət kərsətkəndək, bu hizmət bizgə amanət ķilinoǫanikən, biz bəl ķoywətməymiz; 2 əmdiliktə xərməndilikkə ait yoxurun ixlarni taxlap, nə aldamqilikta mangmay, nə Hudaning səzini burmilimay, bəlki ḥəķiķətni əynən ayan ķilix bilən Huda aldida durusluķimizni ḥər adəmning wijdanioǫa kərsitimiz.■ 3 Əmma hux həwirimiz qümkəlgən bolsimu, u ḥalak boluwatķanlarǫa nisbətən qümkəldi;■ 4 Qünki Hudaning sürət-obrazi boloǫan Məsiḥning xan-xəripi tooǫrisidiki hux həwərning nuri ularning üstidə yorumisun dəp, bu zamanning ilaḥi etiķadsizlarning oy-zeḥinlirini kor ķildi.□ ■ 5 Qünki biz өzimizni əməs, bəlki Məsiḥ Əysani Rəb, xuningdək өzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan ķilimiz.□ 6 Qünki «ķarangoǫuluķtin nur yorusun» dəp buyruoǫan Huda, Məsiḥning didaridin Өzining xan-xəripini tonutuxķa boloǫan yoruķluķning *biz arķilik* qeqilixi üqün, bizning ķəlbimizni yorutķandur.■

Mənggülük xan-xərəpning zor wəzni

7 Əmma ķudrətning oǫayət zorluķi bizdin əməs, bəlki Hudadin boloǫanliķi kərünsun dəp bu gəḥərgə sapal idixlarda ķaqilaķlik ḥalda igidarlik ķilimiz.□ ■ 8 Mana biz ḥərtərəptə ķistilip ķalduķ, əmma yənjilmiduķ; təmtirəp ķalduķ, əmma ümidsizlənmiduķ; 9 ziyankəxlikkə uqrawatimiz, əmma ḥəmdəmsiz ķalmiduķ; yiķitilduķ, əmma ḥalak bolmiduķ; 10 Əysaning ḥayati tenimizdə ayan ķilinsun dəp, ḥərdaim tenimizdə Əysaning өlümini kətürüp yürimiz. □ ■ 11 Qünki Əysaning

---

□ **3:14 «qünki bügüngə ķədər kona əḥdini oķuoǫinida muxu qümpərdə eliwetilməy kəldi...»** — «kona əḥdə» muxu yərdə, bolupmu Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən ķanunni, yəni Təwratning «Yaritilix»tin «Ķanun xərḥi»giqə boloǫan bəx ķismini kərsitidu. ■ **3:14** Yəx. 6:10; Əz. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **3:16** Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ **3:17 «Əmma Rəb xu roḥtur»** — «Roḥ» bolsa Hudaning Muķəddəs Roḥi», yəni «yengi əḥdə» arķilik mənggülük ḥayatni elip kelidioǫan Roḥni kərsitidu. ■ **3:17** Yḥ. 4:24. □ **3:18 «Biz ḥəmmimizning yüzimiz qümpərdisiz ḥalda Rəbning xan-xəripigə ķarioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxķa Roḥ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp ķoxulup өzgərtilməktimiz»** — «ohxax süriti» (yaki «ohxax sürət-obrazi») — Rəb Əysaning Өzining süriti. ■ **3:18** 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7. ■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tes. 2:10. □ **4:4 «bu zamanning ilaḥi etiķadsizlarning oy-zeḥinlirini kor ķildi»** — «bu zamanning ilaḥi» Xəytan, Iblis. ■ **4:4** Yəx. 6:10; Yḥ. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5 «biz өzimizni əməs, bəlki Məsiḥ Əysani Rəb, xuningdək өzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan ķilimiz»** — «hizmətkarlar» muxu yərdə grek tilida «ķullar» deyilidu. Demək, өzini (ḥərhil səwəblər bilən) baxķa birsining hizmitidə boluxķa satķan kixilər. ■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pet. 1:19. □ **4:7 «...bu gəḥərgə sapal idixlarda ķaqilaķlik ḥalda igidarlik ķilimiz»** — «sapal idixlar» bolsa etiķadqilarning өz ajiz wujud-tənliri, əlwəttə. ■ **4:7** 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1. □ **4:10 «Əysaning ḥayati tenimizdə ayan ķilinsun dəp, ḥərdaim tenimizdə Əysaning өlümini kətürüp yürimiz»** — «Əysaning өlümini kətürüx» degənlik bəlkim rosullar daim azap-oķubətni tartķanliķi, daim өltürülüxning həwpidə turuwatķanliķini kərsitidu. Əmma bu bayanni yənə ḥəmmə etiķadqi üqün muḥim roḥiy prinsip degili bolidu. 11-ayətni kərüng. ■ **4:10** Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13.

ḫayati əlidioŋan ətlirimizdə ayan kilinsun üqün, tirik kaloŋan bizlər ḫərdaim əlümgə tapxurulmakṭimiz. □ ■ 12 Xuning bilən bizdə əlüm ixləwatidu, əmma ḫayat silərdə ixləwatidu. □ 13 Wə «Mən ixəndim, xunga səz kildim» dəp yeziloŋandikidək iman-ixənqtiki roḫka igə bolup, bizmu ixənduk wə xuning bilən səz kilimiz; □ ■ 14 qünki Rəb Əysani tirildürgən *Huda* bizni Əysa bilən birgə tirildüridu, xundakla bizni silər bilən birgə Θz aldioŋa ḫazir kilidu, dəp bilimiz. ■ 15 Qünki *bu* ḫəmmə ixlar silər üqündurki, tehimu kəp kixilərning wujudida exip taxkuqə beoŋixlanoŋan meḫir-xəpkət səwəbidin kəp kixilərningmu Hudani uluoŋlap eytkan təxəkkürliri exip taxidu. ■ 16 Xunga biz bəl koyuwətməymiz; gərqə taxki insanlikimiz solaxsimu, dərḫəkikət iqki insanlikimiz kündin-küngə yengilanmakta. □ 17 Qünki bizning bir dəkikilik wə yenik japa-muxəkkətlirimiz biz üqün exip taxkan, mənggülük, zor wəzinlik xan-xərəpni ḫasil kilidu. ■ 18 Xunga biz kərüngən ixloŋa əməs, bəlki kərünməs ixloŋa kəz tikimiz; qünki kərüngən ixlar wakitlik, əmma kərünməs ixlar mənggülüktur.

5

Kərüx sezimi bilən əməs, bəlki iman-ixənq bilən yaxax

1 Qünki bu zeminoŋa təwə θyimiz, yəni bu qedirimiz yokitilsimu, Huda təripidin boloŋan, insan koli bilən yasalmioŋan bir θy, yəni asmanlarda əbədiy bir makanimiz bardur dəp bilimiz.■ 2 Əmdi bu *kona θyimizdə* turoŋinimizda asmandiki θyimizni kiyiwelixka zor intizar bilən aḫ urmaktimiz■ 3 (bərḫək, *asmandiki θyimizni* kiyi-walsak yalingaq kalmaymiz).■ 4 Qünki muxu qedirda turoŋinimizda, eoŋirqilikta aḫ urmaktimiz; bu bizning yalingaqlinixni halioŋinimiz əməs, bəlki kiyindürülüxni, yəni bizdə əlidioŋan nemə bolsa, uning ḫayat təripidin yutuluxini halaymiz.■ 5 Əmdi bizni dəl muxu ixka təyyarlioŋuqi bolsa Hudadur; U bizgə «kapalət» boloŋan Θz Roḫinimu ata kildi.□ ■ 6 Xuning bilən biz ḫəmixə yurəklik bolimiz; ḫəmdə tenimizdə makan tutkinimizda Rəbdin neri boloŋan musapir bolimiz dəp bilimiz 7 (qünki biz kərüx sezimi bilən əməs, etikad bilən mangimiz);■ 8 biz yurəklik bolup, xuningdək təndin neri bolup Rəb bilən billə bir makanda boluxka tehimu hursənmiz. 9 Xuning bilən, məyli təndə bolayli, təndin neri bolayli, uni hursən kilixni istək-nixan kilip intilimiz. 10 Qünki təndə kiloŋan əməllirimizni, yahxilik bolsun, yamanlik bolsun, ḫərbirimizgə kayturuluxi üqün Məsiḫning sorak təhti aldida ḫazir boluximiz lazim bolidu. ■ 11 Xuning bilən Rəbning dəḫxitini bilgənlikimiz üqün, insanlarni ixəndürüxkə

□ **4:11 «qünki Əysaning ḫayati əlidioŋan ətlirimizdə ayan kilinsun üqün, tirik kaloŋan bizlər ḫərdaim əlümgə tapxurulmakṭimiz» —** «əlümgə tapxurulmakṭimiz» — Huda təripidin, əlwəttə. ■ **4:11** Zəb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ **4:12 «Xuning bilən bizdə əlüm ixləwatidu, əmma ḫayat silərdə ixləwatidu» —** muxu muḫim prinsip tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:13 «Mən ixəndim, xunga səz kildim» —** «Zəb.» 116:10. **«iman-ixənqtiki roḫka igə bolup, bizmu ixənduk wə xuning bilən səz kilimiz» —** «səz kilimiz» — demək, hux həwərni jakarlaymiz. ■ **4:13** Zəb. 116:10 ■ **4:14** Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ **4:15** 2Kor. 1:11. □ **4:16 «gərqə taxki insanlikimiz solaxsimu, dərḫəkikət iqki insanlikimiz kündin-küngə yengilanmakta» —** «taxki insanlikimiz» adəmning jan-tenini, «iqki insanlikimiz» adəmning kəlb-roḫini, iqki dunyasini kərsitidu. Grek tilida «taxki insanimiz» wə «iqki insanimiz» deyilidu. ■ **4:17** Zəb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuḫa. 3:2. ■ **5:1** 2Kor. 4:7. ■ **5:2** Rim. 8:23. ■ **5:3** Wəḫ. 3:18; 16:15. ■ **5:4** Rim. 8:11; 1Kor. 15:53. □ **5:5 «U bizgə «kapalət» boloŋan Θz Roḫinimu ata kildi» —** «Θz Roḫi» grek tilida pəkət «Roḫ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooŋruluk 1:22diki izaḫatni kərüng. ■ **5:5** Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; əf. 1:13; 4:30. ■ **5:7** 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ **5:10** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Wəḫ. 2:23; 22:12.

tiriximiz; lekin biz Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ dəp ümid ķilimən.□

Inaķlikķa kəltürüx hizmiti

12 Biz ħazir əzimizni ķaytidin silərgə təwsiyə ķiloƣinimiz yoķ, bəlki pəķət silərdə ķəlbdiki ixlardin əməs, taxķi ķiyapəttin pəhirlinidioƣanlaroƣa bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz. □ ■ 13 Qünki iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolsaķmu Huda aldida xundaķ bolduķ, salmaķ bolsaķmu silər üqün xundaķ bolimiz. □ 14 Qünki Məsiħning muħəbbiti bizni *xundaķ ķilixķa* ündəydu; qünki biz birsi ħəmməylən üqün əldi, xunga ħəmməylənnimu əldi, dəp ħesablaymiz. □ 15 Wə U ħəmməylənni dəp əldi, buningdin məķsət, ħayat boloƣanlar əzliri üqün əməs, bəlki ularni dəp əlüp tirilgüqi üqün yaxixi üqündur.■

16 Xuning bilən biz buningdin keyin ħeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz. □ ■ 17 Xunga əmdi birsi Məsiħdə bolsa, u yengi bir yaritiloƣuqidur! Kona ixlar ətüp, mana, ħəmmə ix yengi boldi! ■ 18 Wə barliķ ixlar Hudadindur; U bizni Məsiħ arķiliķ Əzigə inaķlaxturdi, xundaķla bizgə inaķlaxturux hizmitini tapxurdi: — □ ■ 19 demək, Huda Məsiħdə adəmlərning itaətsizliklirini ularning əyibi bilən ħesablaxmay, aləmni Əzigə inaķlaxturdi; xuningdək bizgə inaķlaxturux həwirini amanət ķilip tapxurdi. ■ 20 Xunga huddi Huda biz arķiliķ *adəmlərdin inaķlikķa kelixni* ətünginidək, biz Məsiħkə wakalitən əlqilərdurmiz; Məsiħning ornida «Hudaoƣa inaķlaxturuloƣaysilər!» dəp ətünimiz. ■ 21 Gunaħķa ħeq tonux bolmioƣan kixini Huda bizni dəp gunaħning əzi ķildi; məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ħəķķaniyliķi boluximiz üqündur.□ ■

□ **5:11 «biz Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ dəp ümid ķilimən» —** «Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ». Demək, Pawlus wə baxķa rosullar dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, ularning ħəķiķiy salaħiyiti, ularda boloƣan Məsiħning Muķəddəs Roħimu dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, xunga ularoƣa Məsiħning ħər adəmni sorakķa tartidioƣanliķi tooƣruluķ ixəndürüxning zərüriyiti bar. Lekin Huda bizni obdan bilidu wə (silər Hudaning adəmliri boloƣandin keyin) silərmu bizni obdan qüxənsənglar kerək, dəydu. □ **5:12 «…taxķi ķiyapəttin pəhirlinidioƣanlaroƣa bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz» —** «taxķi ķiyapitidin pəhirlinidioƣanlar bərgüdək jawab bolsun dəp…» — Pawlus ħazir Korinttiki jamaəttə kərüngən «sahta rosullar»ni tiloƣa elip, əzi üstidin ərz ķiloƣan bu kixilərgə jawab berix üqün Korinttiki ķerindaxlaroƣa əzining wə ħəmkarlirining hizmətlirining roħiy maħiyitini azraķ axkarilap kərsətməkqi. ■ **5:12** 2Kor. 3:1; 10:8. □ **5:13 «Qünki iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolsaķmu Huda aldida xundaķ bolduķ, salmaķ bolsaķmu silər üqün xundaķ bolimiz» —** munu ayəttə Pawlus, xübħisizki, (yuķirida eytiloƣandək) awwal əzining wə ķerindaxlarning «ķəlbdiki ixlar», yəni əng əħmiyətlik ixlar tooƣruluķ səzləydu. U keyinrək «kərünüx»tiki ixlarning, yəni «taxķi ķiyapət»ning ixlirioƣa ətidu. Əməliyəttə «iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolux» Hudaning zor uluoƣluķi, exip taxķan xapaitigə ķarap insanning huxalliķtin boloƣan normal inkasi bolux kerəkoƣu, dəymiz. Əmma baxķa kixilər bəribir hux həwərni anglixi kerək, xuningdək əz huxalliķimizoƣa ħay berip, ular üqün «salmaķ» boluximizmu kerək. □ **5:14 «birsi ħəmməylən üqün əldi» —** Məsiħni kərsitidu. **«qünki biz birsi ħəmməylən üqün əldi, xunga ħəmməylənnimu əldi, dəp ħesablaymiz» —** bu ajayib ayət tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:15** Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2. □ **5:16 «ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ…» —** «insanlarqə» grek tilida «ətlər boyiqə». **«xuning bilən biz buningdin keyin ħeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz» —** bu ajayib ayət tooƣruluķmu «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Mat. 12:50; Yħ. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **5:17** Yəx. 43:18; Wəħ. 21:5. □ **5:18 «wə barliķ ixlar Hudadindur» —** yaki «wə bu barliķ ixlar Hudadindur». ■ **5:18** Kol. 1:20; 1Yuħa. 2:2; 4:10. ■ **5:19** Rim. 3:24,25; Kol. 1:20. ■ **5:20** 2Kor. 3:6. □ **5:21 «gunaħķa ħeq tonux bolmioƣan kixi» —** Məsiħ. **«məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ħəķķaniyliķi boluximiz üqündur» —** «Uningda» — Məsiħdə, əlwəttə. ■ **5:21** Yəx. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pet. 2:22; 1Yuħa. 3:5.

6

Hudaning japa-muxəkkət tartquqi əlqiliri bolux

1 Əmdi *Hudaning* həmkarliri süpitidə silərdin Uning mehir-xəpkitini qobul kilip
turup uni bikaroŋa kətküzmənglar dəp ətünimiz■ 2 (qünki u: «Xapaət kərsitilidioŋan
bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən, nijat-qutulux yətküzülidioŋan bir
künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən» — dedi. Mana, hazir bolsa
«xapaət kərsitilidioŋan yahxi pəyt»; mana, hazir «nijat-qutulux küni»dur!).□ ■
3 *Rəbning* hizmitigə daoŋ kəltürülmisun dəp heqkandak ixta heqkimning imanioŋa
tosaloŋuluk kilmaymiz;■ 4 bəlki hərbir ixta özimizni Hudaning hizmətkarliri süpitidə
nəmunə kilip yürimiz; zor qidamlik bilən, jəbir-zulumlarda, japa-muxəkkətlərdə,
besim-kistakларda,■ 5 kamqa yarilirida, zindanlarda, qozoŋilang-topilanglar iqidə,
eoŋir mehnətlərdə, tünəxlərdə, roza tutuxlarda,□ 6 paklik bilən, bilimlər bilən,
səwr-takətlik bilən, mehribanliklar bilən, Mukəddəs Roh bilən, sahtiliksiz mehir-
muhəbbət bilən, 7 həkikətning səz-kalami bilən, Hudaning küq-qudriti bilən,
həkkaniylikning ong-sol qollardiki qoralliri bilən,□ 8 həm izzət-xöhrəttə həm
haqarət iqidə, təhmət həm təriplinixlər iqidə *özimizni Hudaning hizməkarliri
süpitidə namayan kilduk*; yaloŋanqilar dəp qaraloŋan bolsakmu səmimiy-sadik
bolup, 9 namsiz bolduk-yu, əmma məxhormiz; öləy dəp qalduk-yu, əmma mana,
hayatturmiz; tərbiyidə jazalanduk-yu, əmma ölümgə məhkum kilinmiduk; □ ■
10 dərd-ələm tarttuk-yu, əmma daim xad-huramlikta turimiz; namrat boloŋinimiz
bilən, əmma köp adəmlərni bay kiloŋuqimiz; heqnemimiz yok boloŋini bilən, əmma
həmmigə igidarmiz.□
11 Silərgə oquk-yoruk səzliduk, əy Korintliklar, bizning baoŋrimiz silərgə kəng eqildi!
□ 12 Silər biz tərəptin kisiloŋan əməs, lekin öz iq-baoŋringlarning tarlikidin kisilisilər;
13 əmdi adil almaxturuxta bolup — (öz pərzəntlirimgə səzligəndək səzləymən) —
baoŋringlarni bizgimu kəng eqinglar.■

Karangoŋulukka həmrah bolmanglar

14 Etikadsizlar bilən bir boyunturukka qetilip təngsizliktə bolmanglar; qünki
həkkaniylik wə kəbihlik otturisida kandakmu ortaklik bolsun? Yoruklukning

---

■ **6:1** 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15. □ **6:2** **«xapaət kərsitilidioŋan bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən, nijat-qutulux yətküzülidioŋan bir künidə mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən»** — «Yəx.» 49:8. ■ **6:2** Yəx. 49:8. ■ **6:3** Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ **6:4** 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23. □ **6:5** **«tünəxlərdə»** — demək «tünəp dua kilixlarda». Baxka birhil tərjimisi «uykusizliklarda». □ **6:7** **«...həkkaniylikning ong-sol qollardiki qoralliri bilən...»** — bəlkim zərb kilidioŋan həm qooŋdaydioŋan roh̃iy qorallarni kərsitidu. □ **6:9** **«namsiz bolduk-yu, əmma məxhormiz»** — dunyadiki «məxhor»lardin bolmisimu, lekin Huda, pərixtilər wə jamaətlər təripidin məxhordur, degən mənidə dəp qaraymiz. **«tərbiyidə jazalanduk-yu, əmma ölümgə məhkum kilinmiduk»** — «tərbiyidə jazalanduk-yu...» degənlik baxka bir tərjimisi «dərrə-kamqa yeduk-yu ...». Bu muhim səz tooŋruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:9** Zəb. 118:18; Yəx. 26:19. □ **6:10** **«namrat boloŋinimiz bilən, əmma köp adəmlərni bay kiloŋuqimiz; heqnemimiz yok boloŋini bilən, əmma həmmigə igidarmiz»** — «namrat boloŋinimiz bilən,... heqnemimiz yok boloŋini bilən,...» — Pawlus wə baxka rosullar bu dunyaning közkarixidin karioŋanda xundak kərüngən bolsimu, ular hərgiz özlirini undak hesablimaydu, bəlki özlirini həkikiy baylar (mənggülük baylikларoŋa igə) dəp sanaytti. □ **6:11** **«Silərgə oquk-yoruk səzliduk, əy Korintliklar,...»** — grek tilida «Aoŋzimiz silərgə oquk, i Korintliklar,...». ■ **6:13** 1Kor. 4:14.

ķarangoǫuluķ bilən ķandaķ ḥəmraḥliķi bolsun? □ ■ 15 Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun? Ixəngüqining ixənmigüqi bilən ķandaķ ortaķ nesiwisi bolsun? □ 16 Hudaning ibadəthanisining butlar bilən ķandaķ birliki bolsun? Qünki silər tirik Hudaning ibadəthanisidursilər — Hudaning: «Mən ularda turimən, ularning arisida yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu» deginidək *silər Uning ibadəthanisidursilər*; □ ■ 17 Xuning üqün «Ularning arisidin qiķip ketinglar, Manga ayrilinglar», — dəydu Rəb, — «ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar», «xundila Mən silərni ķobul ķilimən», □ ■ 18 wə: «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga ooǫul-ķizlirim bolisilər» — dəydu Ḥəmmigə Ķadir boloǫan Rəb.□ ■

7

1 Əmdi bu wədilərgə muyəssər boloǫandin keyin, i səyümlüklər, əzimizni ətlərdiki ḥəm roḥtiki ḥərhil paskinilikтin tazilap, Hudaning ķorķunqida əzimizdə *ayan ķilinoǫan* pak-muķəddəslikni kamalətkə yətküzəyli.

Bizni ķobul ķiloǫaysilər!

2 Bizni ķobul ķiloǫaysilər! Biz ḥeqkimgə ziyan-zəhmət yətküzmiduķ, ḥeqkimni nabut ķilmiduķ, ḥeqkimdin paydilanmiduķ.□ 3 Muxularni dəp, silərni əyibliməkqi əməsmən; qünki mən yuķirida eytķinimdək, silər ķəlbimizdidursilərki, biz silər bilən billə ələüxkə, silər bilən billə yaxaxķa təyyarmiz.■ 4 Silərgə baoǫlioǫan ixənqim zor, silərdin boloǫan pəhrim zor; xuning üqün rioǫbət-təsəlligə tolduruldum, barliķ japa-müxkülqiliklirimizdə huxalliķim exip taxti.■

5 Qünki bərḥək, Makedoniyəgə kirginimizdimu ətlirimiz ḥeq aram tapalmay, ḥərtərəptin ķisilip ķalduķ; sirtimizda jedəl-kürəxlər, iqimizdə ķorķunqlar bar idi.■ 6 Əmma qüxkünlərgə rioǫbət-təsəlli bərgüqi Huda bizgə Titusning kelixi arķiliķ rioǫbət-təsəlli bərdi;■ 7 tapķan rioǫbət-təsəllimiz pəķət uning kelixi arķiliķla əməs, bəlki uning silərdin tapķan rioǫbət-təsəllisi arķiliķmu boldi; qünki u silərning *bizgə* zariķip təlmürgininglarni, silərning ḥəsritinglarni, silərning manga boloǫan ķizoǫin

---

□ **6:14 «Etiķadsizlar bilən bir boyunturuķķa qetilip təngsizliktə bolmanglar»** — «Ķan.» 22:10də «Exək wə kalini bir boyunturuķķa təng ķoxmanglar» deyilidu. Təngsizlik boloǫaqķa, ixəngən adəm wə ixənmigən adəm təng yük tartmaydu, ḥətta bir-biridin baxķa yənülüxkə tartidu. Bu səzlər pəķət nikaḥķila baoǫliķ əməs, türlük əḥwallarda etiķadsiz adəm bilən «ḥəmboyunturuķ» bolux qong qataķlarni qiķiridu, degənliktur. **«...ḥəķķaniylik wə ķəbiḥlik otturisida ķandaķmu ortaķlik bolsun?»** — «ķəbiḥlik» grek tilida «ķanunsizlik», əmma bu «ķanun» ḥəkümətningki əməs, Hudaning ḥəķķaniy tələplirini kərsitidu. ■ **6:14** Ķan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Əf. 5:11 □ **6:15 «Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun?»** — «Belial» degənning ibraniy tilidiki mənisi «ərziməs, osal» bolup, Xəytanning yənə bir ismi bolidu. □ **6:16 «Mən ularda turimən, ularning arisida yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu»** — «Law.» 26:12 wə «Yər.» 28:32, «Əz.» 32:27ni kərüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yər. 32:38; Əz. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5 □ **6:17 «Ularning arisidin qiķip ketinglar, manga ayrilinglar... ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar»** — «Yəx.» 52:11ni kərüng. Əslidə bu səzlər Israiloǫa Babil imperiyəsidiki kəyp-sapa wə butpərəslikni taxlap qiķixi üqün eytiloǫan. **«xundila Mən silərni ķobul ķilimən»** — «Əz.» 20:41ni kərüng. ■ **6:17** Yəx. 52:11; Əz. 20:34,41; Wəḥ. 18:4. □ **6:18 «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga ooǫul-ķizlirim bolisilər»** — Təwrat, «2Sam.» 7:14, «Yəx.» 43:6, «Yər.» 31:9ni kərüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14 □ **7:2 «...ḥeqkimni nabut ķilmiduķ»** — bəlkim ḥəm iķtisadiy jəḥəttin ḥəm etiķad jəḥətidin eytilidu. ■ **7:3** 2Kor. 6:11,12,13. ■ **7:4** Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24. ■ **7:5** Ros. 16:19,23. ■ **7:6** 2Kor. 1:4.

οqəmhorluqunglarni eytip bərdi; xuning bilən mən tehimu huxallandim.□ 8 Qünki gərqə mən silərni hetim bilən azablioqan bolsammu, mən ḫazir uningdin puxayman qilmaymən; lekin əslidə mən xu hetimning silərni azablioqinini kərüp puxayman qiloqanidim (əməliyəttə, silərning azablinixinglar qiskioqinə bir məzgilla boloqan). 9 Əmma ḫazir xadlinimən — azablanoqininglardin əməs, bəlki xu azabning silərni towa qilduroqanliqidin xadlinimən; qünki silərning azablinixinglar Hudaning yolida idi; xuning bilən silər bizdin ḫeq ziyan tartmidinglar. 10 Qünki Hudaning yolida boloqan azab-qayoqu adəmni ḫərgiz puxayman qilmaydioqan nijatqa baxlaydioqan towioqa elip baridu; əmma bu dunyadiki azab-qayoqu adəmni ölümgə elip baridu. ■ 11 Qünki mana, dəl muxu ix, yəni Hudaning yolida azablinixinglar, silərgə xunqə kəp əstayidillik, özliringlarni əyibtin nəqədər halas qilix, xunqə kəp oqəzəp, xunqə kəp qorqunq, xunqə kəp təqəzzarlik, xunqə kəp qizoqinlik wə jazalaxqa xunqə təyyar boluxni elip kəldi! Silər bu ixning ḫər təripidə özünglarning əyibtin halas boluxunglarni ispatlidinglar.□

12 Əmdi silərgə *xu* hətni yazoqan bolsammu, u hətni ziyan-zəhmət qiloquqi kixi üqün əməs, yaki ziyan-zəhmət qilinoquqi kixi üqün əməs, bəlki Huda aldida bizgə boloqan kənglünglardiki qizoqinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim. □ 13 Bu səwəbtin biz rioqbət-təsəlligə erixtuq. Wə rioqbət-təssəllimiz üstigə biz Titusning huxalliqi tüpəylidin tehimu zor xadlanduq; qünki uning roḫi silər təripinglardin yengilandi. 14 Qünki mən silər tooqranglarda birər ixta pəhirlinip mahtioqan bolsam, u ixta ḫeq hijil qaldurulmidim; bəlki silərgə eytqanlirimizning ḫəmmisi ḫəqiqət boloqinidək, bizning Titusqa silərni pəhirlinip mahtiximizmu ḫəqiqət bolup ispatlandi. 15 U silərning itaətmənlikinglarni, silərning uningdin qandaq əymәngən wə titrigən ḫalda uni qarxi aloqininglarni əsliginidə, uning silərgə baoqlioqan iq-baoqridiki muḫəbbətliri tehimu exip taxidu. 16 Mən silərgə ḫərbir ixta ixənqim kamil boloqanliqidin xadlinimən.

8

Muqəddəs bəndilər üqün ianə qilix

1 Əmma, i qerindaxlar, biz silərgə Hudaning Makedoniyədiki jamaətlərgə beoqixlioqan meḫir-xəpqitini ayan qilmaqqimiz; 2 ular zor eoqir japa-muxəqqəttə sinaloqinida, qattiq namrat əḫwalda exip taxqan xadliqi bilən ularning oquq qolluqining bayliqi uroqup qikti; 3 qünki ularning küqining bariqə, ḫətta küqidin artuq həyr-sahawət qiloqanliqioqa özüm guwaḫ. Ular ihtiyari bilən xundaq qilip, 4 bizdin muqəddəs bəndilərgə xu yardəmdə boluxning bəhtigə wə xeriklikigə muyəssər boluxni qattiq ətündi;■ 5 xundaq qilip, ular kütkinimizdək əməs, ümid

□ **7:7 «qünki u silərning bizgə zariqip təlmürgininglarni… eytip bərdi»** — «silərning bizgə zariqip təlmürgininglar» degən səzlərdə «bizgə» degənni kirgüzduq. Ularning «zariqip təlmürgini» Hudaoqa boluximu mumkin idi. **«silərning ḫəsritinglarni, silərning manga boloqan qizoqin oqəmhorluqunglarni…»** — Korintliqlarning ḫəsrətliri qatarliqlar rosul Pawlusning ilgiriki bir hetidiki əyibni (2:4) qobul qiloqanliqi tüpəylidin idi. ■ **7:10** 2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luqa 18:13. □ **7:11 «Hudaning yolida azablinixinglar… silərgə…xunqə kəp oqəzəp, xunqə kəp qorqunq, … elip kəldi!»** — muxu yərdə «oqəzəp» bolsa bəlkim gunaḫ sadir qiloqan kixining qilmixioqa, xundaqla özlirining bu ixta jawabkar əməslikigə qaritiloqanidi. «Xunqə kəp qorqunq» bolsa Hudadin boloqan qorqunq. **«jazalaxqa xunqə xunqə təyyar bolux»** — өz gunaḫida qing turup towa qilixni rət qiloqan qerindaxlarni jamaəttin qikiriwetixni kərsitidu. □ **7:12 «bəlki Huda aldida bizgə boloqan kənglünglardiki qizoqinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim»** — baxqa bir kəqürmisi boyiqə «bəlki bizning Huda aldida silərgə boloqan qizoqinliqimizning ayan boluxi üqün yazdim». Əmma keyinki ayətlərni (13-16) wə 8:7ni kərgəndə, biz aloqan kəqürmisi tooqridur. ■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1.

ǩiloǧinimizdin exip өzlirini awwal Rəbgə, andin Hudaning iradisi bilən bizgimu beoǧixlidi; 6 xunga, Titus silərdə *bu* meɦribanlikǩni baxlioǧanikən, biz Titustin silərni buningоǧa nesipdax ǩilip uni ada ǩilixǩa өtünduk.
7 Əmma silər ɦər tərəptə, yəni ixənqtə, sөzdə, bilimdə, toluk өstayidilliǩta ɦəm bizgə boloǧan meɦir-muɦəbbitinglarda əwzəl boloǧininglardək, muxu meɦirlik ixtimu өzünglarni əwzəl kөrsitinglar.□ 8 Mən bu gəp bilən silərgə buyruk ǩilmaǩqi əməsmən, bəlki baxǩilarning ǩizoǧinliǩi arǩilik muɦəbbitinglarning ɦəǩiǩiylikini ispatlimaǩqimən. 9 Qünki silər Rəbbimiz Əysa Məsiɦning meɦir-xəpǩitini bilisilər — gərqə u bay bolsimu, silərni dəp yoksul boldiki, silər uning yoksulluǩi arǩilik beyitilisilər. 10 Mən bu tooǧruluk pikrimni otturioǧa ǩoyimən — bu silərgə paydilik, qünki silər aldinǩi yilila ianə ǩilixta wə xuningоǧa iradə baoǧlaxta yahxi baxlidinglar. □ 11 Əmdi ɦazir uni ada ǩilinglar; ǩizoǧin iradə baoǧlioǧininglardək, bar dunyayinglar bilən xu ixǩa əməl ǩilinglar. 12 Qünki *ɦəyr-sahawətkə* bəl baoǧlioǧuqioǧa nisbətən, sowoǧining Hudaoǧa yarioǧudək boluxi ǩolida yoǩǩa əməs, bəlki ǩolida barioǧa baoǧliktur. ■ 13 Qünki bu baxǩilarning yükini yeniklitimən dəp, өzünglarni ǩiynanglar deginim əməs, 14 bəlki silərdə artuk boloǧini ɦazirqə ularning kəm yerini toldurоǧinidək, *künlərning biridə* ularda artuk boloǧini silərning kəm yeringlarni tolduridu; xuning bilən tənglixidu. 15 Huddi *muǩəddəs yazmilarda*: «Kөp yioǧǩanlarningkidin exip ǩalmidi, az yioǧǩanlarningmu kəmlik ǩilmidi» dəp yezioǧandək boloǧay.□ ■

Titusning wə hizmətdaxlirining wəzipisi

16 Əmma Titusning ǩəlbigə silərgə boloǧan kөyümümgə ohxax kөyümni saloǧan Hudaoǧa təxəkkürlər boloǧay; 17 qünki u dərɦəǩiǩət bizning iltimasimizni ǩobul ǩiloǧini bilən, өzining silərgə küqlük kөyümi boloǧaqǩa, u өzlükidin yeninglaroǧa bardi; 18 əmma biz uningоǧa barlik jamaətlər arisida hux həwər hizmitidə təripləngən ǩerindaxni ɦəmraɦ ǩilip əwəttuk; 19 xuningdək u pəǩət xu tərəptila əməs, bəlki jamaətlər təripidin bu həyrlik ixta bizgə ɦəmsəpər boluxǩa talliwelinoǧanidi. Əmdi biz bu həyr-sahawətni bolsa, Rəbning xan-xəripini ɦəm yardəmdiki ǩizoǧinliǩimizni kөrsitix üqün uni yətküzüx hizmitidə bolimiz; 20 xundak ǩilip biz bu mol sowoǧini məs'ul bolup yətküzüxtə ɦərǩandak adəmning bizning üstimizdin təɦmət ǩilmasliǩi üqün eɦtiyat ǩilimiz. 21 Qünki biz pəǩət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kөz aldidimu iximizni durus ǩilixǩa kөngül bəlüp keliwatimiz. □ ■ 22 Biz yənə ular bilən billə kөp ixlarda intayin əstayidilliǩi nuroǧun ǩetim ispatlanoǧan ǩerindaxni əwətməkqimiz; ɦazir uning silərgə baoǧlioǧan zor ixənqi tüpəylidin uning intayin əstayidilliǩi tehimu küqlük boldi. 23 Titus tooǧruluk soallar bolsa u mening ɦəmraɦim wə hizmitinglarda boloǧan ɦəmkarimdur; baxǩa ikki ǩerindiximiz bolsa, ular jamaətlərning əlqiliri, Məsiɦning xan-xəripidur. 24 Xunga, jamaətlərning kөz aldida muɦəbbitinglarning ispatini, xundakla bizning silərdin pəɦirlinixlirimizning bikar əməslikini ularoǧa kөrsitinglar.

□ **8:7 «bizgə boloǧan meɦir-muɦəbbitinglarda...»** — baxǩa bir kөqürülmidə: «bizning silərgə boloǧan meɦir-muɦəbbitimizdə...» deyilidu (bu kөqürmə tooǧra bolsa mənisi bəlkim: «bizning silərgə boloǧan meɦir-muɦəbbitimizdin ilɦam-təsəlli aloǧanliǩinglar»ni kөrsətsə kerək). □ **8:10 «silər aldinǩi yilila ianə ǩilixta wə xuningоǧa iradə baoǧlaxta yahxi baxlidinglar»** — «1Kor.» 16:2ni kөrüng. ■ **8:12** Pənd. 3:28; Mat. 12:43; Luǩa 21:3; 1Pet. 4:10. □ **8:15 «Kөp yioǧǩanlarningkidin exip ǩalmidi, az yioǧǩanlarningmu kəmlik ǩilmidi»** — «Mis.» 16:18. ■ **8:15** Mis. 16:18. □ **8:21 «Qünki biz pəǩət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kөz aldidimu iximizni durus ǩilixǩa kөngül bəlüp keliwatimiz»** — Təwrat, «Pənd.» 3:4ni kөrüng. ■ **8:21** Rim. 12:17.

9

Sowni təyyarlax — sehiy boluxķa ündəx

1 Qünki muķəddəs bəndilərning bu yardəm hizmiti tooɳruluķ silərgə yənə yezix-
imning ɦajiti yoķ.■ 2 Qünki mən silərning bu ixķa ķattiķ bəl baoɳlioɳininglarni
bilimən; mən bu tooɳruluķ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiķə berixkə təyyar
turuwatidu, dəp Makedoniyədiki *ķerindaxlaroɳa* pəhirlinip mahtap kəlməktimən,
xuning bilən silərning ķizoɳinliķinglar ularning kəpinqisining *həyr-sədiķə berixigə*
türtkə boldi.□ 3 Lekin ķerindaxlarni əwətixtiki məķsitim silərning tooɳranglarda
pəhirlinip mahtiximning bu ixlarda biɦudə ix bolup ķalmasliķi, silərning degin-
imdək təyyar bolup turuxunglar üqündur.□ 4 Mubada Makedoniyədikilər mən bilən
billə baroɳinida, silər təyyarliķsiz bolsanglar, bu ixənqimiz wəjidin biz hijalətkə
ķaldurulimiz, silər səzsiz xundaķ bolisilər. 5 Xu səwəbtin mən ķerindaxlardin yen-
inglaroɳa berip silərdin bu wədə ķiloɳan həyrlik ixni aldin'ala təyyarlap püttürüxini
ətünüxni zərür dəp ɦesablidim; xundaķla bu silərdin birər nərsə ündüriwelix
bolmisun, bəlki meɦribanliķinglardin bolsun. 6 Əmma buni *əsləŋglar*: Behilliķ bilən
az terioɳan az alidu, oquķ ķolluķ bilən terioɳini mol alidu.□ ■ 7 Ɦər adəm ɦeq ķiynilip
ķalmay yaki məjburən əməs, bəlki əz kənglidə pükkiniqə bərsun; qünki Huda
huxalliķ bilən bərgüqini yahxi kəridu.■ 8 Əmma Huda ɦərbir iltipat-xapaətni silərgə
exip taxturuxķa ķadirdur; xuning bilən silər ɦərdaim ɦərtərəptə ɦər eɦtiyajķa
təyyar ķuwwətlinisilər, kəngriqiliktə turup ķolliringlar ɦərhil güzəl ixķa yetidu.□
9 *Muķəddəs yazmilarda* pütülginidək: —
«U əziningkini tarķatķan,
U yoķsullaroɳa sədiķə bərgən;
Uning ɦəķķaniyliķi mənggügə turidu».□ ■
10 Əmdi terioɳuqioɳa terioɳili uruķ, yegili nan ata ķiloɳuqi silərning teriydioɳan
uruķliringlarni təminləp mol ķilidu, ɦəķķaniyliķinglarning ɦosul-mewilirini
kəpəytidu. □ 11 Xuning bilən silər ɦərķandaķ əɦwalda ķoli oquķ boluxķa ɦər
tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arķiliķ Hudaoɳa kəp təxəkkürlərni elip
baridu; □ 12 qünki bu həyrlik hizmətni ada ķilix pəķət muķəddəs bəndilərning
ɦajətlirini ķandurupla ķalmay, kəp kixilərning Hudaoɳa yətküzgən təxəkkürlirini
exip taxturidu. □ 13 Bu yardəm hizmiti əzliringlarning Məsiɦning hux həwirini
etirap ķilixinglardiki mewə boloɳan itaətmənlikinglaroɳa dəlil-ispat bolidu, xun-
daķla silərning muxu *ɦajətmən* bəndilərgə, xundaķla barliķ adəmlərgə kərsətkən
oquķ ķolluķ sehiyliķinglardin ular Hudani uluoɳlaydu. 14 Wə Hudaning silərdə

■ **9:1** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4. □ **9:2** «mən bu tooɳruluķ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiķə berixkə təyyar turuwatidu, dəp ... pəhirlinip mahtap kəlməktimən» — Korint xəɦiri Ahaya əlkisidə idi. □ **9:3 «ķerindaxlarni əwətixtiki məķsitim...»** — «ķerindaxlar» yəni Titus ɦəm yuķirida tiloɳa elinoɳan ikki ķerindax. □ **9:6 «oquķ ķolluķ bilən terioɳini mol alidu»** — yaki «bərikətləp terioɳini bərikətlinip alidu». ■ **9:6** Pənd. 11:24; Gal. 6:7. ■ **9:7** Mis. 25:2; 35:5; Ķan. 15:7; Rim. 12:8. □ **9:8 «kəngriqiliktə turup ķolliringlar ɦərhil güzəl ixķa yetidu»** — «kəngriqiliktə turup» grek tilida «exip taxķinlinip» dəp ipadilinidu. □ **9:9 «U əziningkini tarķatķan, u yoķsullaroɳa sədiķə bərgən; uning ɦəķķaniyliķi mənggügə turidu»** — «Zəb.» 112:9. ■ **9:9** Zəb. 112:9 □ **9:10 «Əmdi terioɳuqioɳa terioɳili uruķ, yegili nan ata ķiloɳuqi silərning teriydioɳan uruķliringlarni təminləp mol ķilidu,...»** — «teriydioɳan uruķliringlar» ɦərhil kəqmə mənidə bolup, «ɦajətmənlərgə tehimu mərdlikBilən həyrlik ķilix pursətliri», «baxķilaroɳa yahxiliķ ķilix pursətliri» degəndək mənilərni əz iqigə alidu. Bularning «mewiliri» bolsa, baxķilarni etiķadķa kəltürüx, etiķadqilarni rioɳbətləndürüx ķatarliķ ɦərhil esil nətijilərni kərsitidu — 11-12-ayətni kərüng. □ **9:11 «Xuning bilən silər ɦərķandaķ əɦwalda ķoli oquķ boluxķa ɦər tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arķiliķ Hudaoɳa kəp təxəkkürlərni elip baridu»** — ianə Yerusalemdiki etiķadqilaroɳa tapxuruloɳanda, ular Hudaoɳa kəp təxəkkür bildüridu, əlwəttə, xundaķla baxķa jamaətlərmu u ixni anglap xundaķ ķilidu. □ **9:12 «bu həyrlik hizmətni ada ķilix»** — «ada ķilix» muxu yərdə grek tilida: «(kaɦinlar) ķurbanliķ ķiloɳandək ada ķilix».

taxkinlatkan ajayib mehir-xəpkiti tüpəylidin, ular silər üqün dua-tilawət kiloinida, ular silərgə təlpünüp kattik seoinip əsləydu. □ 15 Uning til bilən ipadiligüsiz ajayib sowoisi üqün Hudaoǫa təxəkkür boloǫay!

10

Pawlusning rosulluk hokukini aklixi

1 Əmma özüm, silər bilən billə boloǫanda muamilisi yumxak, lekin silərdin ayriloǫanda silərgə karita kattik kolluk dəp karaloǫan mənki Pawlus Məsihning yuwax-məminliki wə mulayimliki bilən silərdin ətünümən,□ 2 — xuni tələp kilimənki, yeninglaroǫa baroǫinimda, bizni «ətlər boyiqə mangoǫanlar!» dəp guman bilən karaydioǫan bəzilərgə karita oylioǫinimdək kattik kolluk kilixka meni məjbur kilmanglar;□ 3 gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng kilmaymiz.□ 4 Qünki jəng korallirimiz ətkə təwə korallar əməs, bəlki Huda təripidin koroǫan-istihkamlarni gumran kilix küqigə igə kilinoǫan korallardur;□ ■ 5 biz ular bilən bəs-munazirilərni wə Hudani tonuxka karxilixixka turoǫan hərkandak hakawur tosaloǫuni gumran kilimiz, xundakla hərbir oy-hiyallarni Məsihkə bekindurup itaət kilixka kəltürimiz;□ 6 silər toluk itaət kiloǫandin keyin, *aranglarda* kandak itaətsizlik kaloǫan bolsa bularni jazalaxka təyyarmiz.□

7 Silər pəkət köz aldinglardiki ixlaroǫila karaydikənsilər. Əgər birsi özini Məsihkə təwəmən dəp karisa, u yənə xuning üstigə oylansunki, u Məsihkə təwə boloǫiniǫa ohxax, bizmu Uningoǫa təwədurmiz.□ 8 Qünki, Rəb təripidin silərni nabut kilix üqün əməs, bəlki etikadinglarni kurux üqün bizgə amanət kilinoǫan hokukimiz tooǫruluk tehimu köp ziyadirək mahtansammu, buningda heq yərgə karap kalmaymən; 9 əmdi mən pəkət hətlərdila silərni korkatmakqi əməsmən; 10 qünki bəzilər: «Uning hətliri dərwəkə wəzinlik həm küqlük; lekin u yetip kəlgəndə salapətsiz, gepining tutami yok bolidu» deyixidu. 11 Əmdi bundak hiyal kiloǫuqilar xuni bilip koysunki, biz yirakta boloǫinimizda hətlərdiki səzimiz kandak boloǫan bolsa biz yetip baroǫinimizda əməliyitimizmu xundak bolidu.

12 Qünki biz özimizni özini kaltis qaoǫlaydioǫanlar bilən bir kataroǫa koyuxka yaki ular bilən selixturuxka petinmaymiz; xundak kixilər özlirini özlirining ölqimi bilən ölqəp, özlirini özliri bilən selixturidioǫan bolup, həkikətən əkilsizlardindur. ■ 13 Biz

---

□ **9:14 «wə Hudaning silərdə taxkinlatkan ajayib mehir-xəpkiti tüpəylidin, ular silər üqün dua-tilawət kiloǫinida, ular silərgə təlpünüp kattik seoǫinip əsləydu» —** «Rim.» 15:26-27din kərüniduki, Korinttiki (Ahayadiki) jamaətlər Pawlusning ətünüxlirini ahir kobul kilip qong ianə toplap, Yerusalemoǫa əwətkənidi. □ **10:1 «Məsihning yuwax-məminliki wə mulayimliki bilən…» —** xu dəwrdiki hərbiy ixlarda «yawax-məminlik həm mulayimlik» degənlik «kəngqilik həm rəhimdillik» degən baxka məninimu bildüridu. □ **10:2 «bizni «ətlər boyiqə mangoǫanlar!» dəp guman bilən karaydioǫan bəzilərgə karita oylioǫinimdək kattik kolluk kilixka meni məjbur kilmanglar» —** okurmənlərgə ayan boliduki, «ətlər boyiqə mangoǫanlar» degən ibarə, «insaniy (Hudaningki əməs, bəlki gunahkarlarning) köz-karaxlar boyiqə mangoǫanlar»ni bildüridu. □ **10:3 «gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng kilmaymiz» —** ayəttiki «jəng» əng muhim jəng, yəni rohiy jəngni kərsitidu, əlwəttə. «Ətlər boyiqə» yukiriki izahatni kərüng. Mənisi: «Bu dunyada yaxisakmu, bu dunyaning arzu-həwəsliri boyiqə yaxaydioǫanlardək (rohiy) jəng kilmaymiz». □ **10:4 «Qünki jəng korallirimiz ətkə təwə korallar əməs, bəlki Huda təripidin koroǫan-istihkamlarni gumran kilix küqigə igə kilinoǫan korallardur» —** «ətkə təwə korallar» bolsa bu dunyaoǫa has korallar, yəni kiliq, okya katarliklarni kərsitidu. ■ **10:4** Yər. 1:10; Əf. 6:13-18. □ **10:5 «bəs-munazirilər» —** yaki «bid'ət səpsətiliri». □ **10:6 «silər toluk itaət kiloǫandin keyin» —** 5-ayəttə eytiloǫandək, Məsihkə itaət kilix, əlwəttə. **«aranglarda kandak itaətsizlik kaloǫan bolsa bularni jazalaxka təyyarmiz» —** «jazalaxka təyyar» tooǫruluk 13:2-3 wə izahatni kərüng. □ **10:7 «Silər pəkət köz aldinglardiki ixlaroǫila karaydikənsilər» —** baxka birhil tərjimisi: «Köz aldidiki ixlaroǫa obdan karap bekinglar!». ■ **10:12** 2Kor. 3:1; 5:12.

əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḫalḳip mahtinip yürginimiz yoḳ. Biz bəlki ḫəmmini əlqigüqi Huda bizgə bekitkən hizmət dairisidiki əlqəm, yəni silərning *hizmitinglarǫimu* yetidiǫan əlqəm bilən pəhirlinimiz. □ ■ 14 Qünki əlqimi silərning hizmitinglarǫa yətməydiǫan kixilərdək, *hizmitinglarda boloǫinimizda* dairimizdin ḫalḳip kətməymiz, qünki biz Məsiḫning hux həwirini yətküzüxtə *birinqi bolup* yeninglarǫimu kəlduḳ. 15 Biz hizmət dairimizdin ḫalḳip, baxḳilarning singdürgən japaəjirliri bilən mahtanǫinimiz yoḳ; lekin biz silərning iman-etiḳadinglar əskənseri aranglardiki hizmitimiz bizgə bekitilgən dairimiz iqidə tehimu ziyadə kengəytilsun dəp ümid ḳilimiz; 16 xundaḳ boloǫanda, biz silərdin tehimu yiraḳ yərlərgə hux həwərni yətküzüp jakarlaydiǫan bolimiz; təyyarǫa ḫəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat. □ 17 Əmma «Pəhirlinip mahtiǫuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!». □ ■ 18 Qünki əzini təripligüqi əməs, bəlki Rəb təripligən kixi ḫəḳiḳətən layaḳətliktur.■

11

Əzini «rosul» dəp atiwaloǫanlardin ḫezi bolunglar!

1 *Mahtanǫan* bu azǫinə əhməḳliḳimǫa səwrqan boloǫaysilər! Əmdi silər manga səwriqanliḳ ḳilip keliwatisilər. 2 Qünki mən Hudadin kəlgən otluḳ muḫəbbət bilən silərni *azduruxlardin* ḫəsət ḳilimən; qünki ḳizni bir ərgila yatliḳ ḳiloǫandək, mən silərni Məsiḫkila pak ḳiz süpitidə ḫazir boluxḳa wədiləxtürgənmən.■ 3 Əmma yilan Ḫawa'animizni ḫiyligərliki bilən azduroǫandək, oy-kənglünglar Məsiḫkə baoǫlanoǫan səmimiy, sap wapaliḳtin ezip buloǫinixi mumkin dəp ənsirəymən.■ 4 Qünki birsi kelip biz silərgə ḫeq jakarlap baḳmioǫan baxḳa bir Əysani jakarlisa, yaki ḳəlbinglardin orun bərgən Roḫning ornioǫa baxḳa bir roḫḳa orun bərsənglar wə silər ḳobul ḳiloǫan hux həwərdin baxḳa bir «hux həwər»ni ḳobul ḳilsanglar, silər bu ixlarǫa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!□ ■

5 Ḫalbuki, mən əzümni ḫərḳandaḳ ixta axu «ḳaltis uluǫ rosullar»din kəm sanimaymən!□ 6 Gərqə mening gəp-səzlirim addiy bolsimu, bilim jəḫəttə mən undaḳ əməs; biz ḳiliwatḳan ḫərbir əməllirimizdə buni silərgə ḫər jəḫəttin ispatlap roxən ḳilduḳ.□ 7 Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning

□ **10:13 «Biz əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḫalḳip mahtinip yürginimiz yoḳ» —** «əzimizgə bekitilgən əlqəm» — demək, Huda Pawlus wə Barnabaskə hux həwər jakarlaxtiki ḫəmdə jamaətlərni ḳuruxtiki hizmətning dairisini bekitkən əlqəm. **«silərning hizmitinglarǫimu yetidiǫan əlqəm» —** grek tilida «silərgə yətkən əlqəm». ■ **10:13** Əf. 4:7. □ **10:16 «təyyarǫa ḫəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat» —** Korinttiki jamaət arisidiki «sahta rosullar» dəl xundaḳ ix ḳiliwatatti, ular Pawlus əjir singdürgən Korintliklardin «bizning əjrimiz» dəp maḳtanmaḳta idi. □ **10:17 «Pəhirlinip mahtiǫuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!» —** «Yər.» 9:24. ■ **10:17** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ **10:18** Pənd. 27:2. ■ **11:2** Law. 21:13. ■ **11:3** Yar. 3:4; Yḫ. 8:44. □ **11:4 «Qünki birsi kelip biz silərgə ḫeq jakarlap baḳmioǫan baxḳa bir Əysani jakarlisa, yaki ḳəlbinglardin orun bərgən Roḫning ornioǫa baxḳa bir roḫḳa orun bərsənglar wə silər ḳobul ḳiloǫan hux həwərdin baxḳa bir «hux həwər»ni ḳobul ḳilsanglar, silər bu ixlarǫa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!» —** bu intayin tənilik, kinayilik kinay gəp, əlwəttə. Pawlus ularning əḫwalidin heli ənsiwiwatidu. «Silər bu ixlarǫa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!» degənning baxḳa birhil tərjimisi «Silər xuningǫa səwr-taḳət bilən ətüwerəmsilərkin dəymən!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5 «Ḫalbuki, mən əzümni ḫərḳandaḳ ixta axu «ḳaltis uluǫ rosullar»din kəm sanimaymən!» —** «ḳaltis uluǫ rosullar» xübḫisizki, intayin kinayilik, ḫəjwiy gəp. Bəzi alimlar, bu səzlər ḫəḳiḳiy uluǫ rosullar (Petrus, Yuḫanna, Yaḳup ḳatarliḳlar)ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Pikrimizqə Pawlus Korinttiki jamaətkə əzlirini «rosul» dəp tonuxturǫan bəzibir aldamqilarni kərsitidu. Muxu kixilər əzining (yəni Pawlusning) rosulluḳ ḫoḳuḳini yoḳḳa qiḳarmaḳqi. 12-33-ayətlər wə 12:11-ayət bu nuḳtini ispatlaydu. □ **11:6 «Gərqə mening gəp-səzlirim addiy bolsimu,..» —** muxu ibarə adəttə «nutuḳ səzləxkə tərbiyilənmigən» kixini kərsitidu.

hux həwirini ḥək tələp ḳilmay jakarlap gunaḥ ḳildimmu?□ ■ 8 Mən silərning hizmitinglarda boluxḳa baxḳa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ḳobul ḳildim.□ ■ 9 Silər bilən billə boloɳan waḳitlirimda, ḥajətmən boloɳan bolsammu, mən ḥeqkimgə eoɣirimni saloɳan əməs (qünki Makedoniyədin kəlgən ḳerindaxlar mening kəm-kütəmni toluḳlap bərdi); ḥərḳandaḳ ixta əzümni silərgə yük bolup ḳelixtin saḳlap kəldim wə buningdin keyinmu xundaḳ ḳilimən. ■ 10 Məsiḥning ḥəḳiḳiti məndə rast boloɳandək, Ahaya yurtlirida ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu! □ 11 Nemə üqün? Silərni yahxi kərmigənlikim üqünmu?! Huda bilidu! 12 Lekin *bizgə ohxax ḥesablinix* pursitini izdigüqilərning pursitini məḥrum ḳilix üqün, xuningdək ular mahtinidioɳan ixlarda ḥəḳiḳətən bizgə ohxax bolsun dəp, mən nemə ḳiliwatḳan bolsam xuni ḳiliwerimən. □ 13 Qünki bundaḳ kixilər sahta rosullar, aldamqi hizmətkarlar, Məsiḥning rosullirining ḳiyapitigə kiriwaloɳanlardur. 14 Bu ix əjəblinərlik əməs, qünki Xəytan əzimu nurluḳ bir pərixtining ḳiyapitigə kiriwalidu. 15 Xunga uning hizmətqiliriningmu əzlirini ḥəḳḳaniyliḳning hizmətqiliri ḳiyapitigə kirgüziwelixi əjəblinərlik ix əməs; lekin ularning aḳiwiti əzlirining ixligənlirigə layiḳ bolidu.

Ḥəḳiḳiy rosullarning tartḳan japaliri — «sahta rosullar» undaḳ əməs!

16 Yənə xuni eytimənki, ḥeqkim meni əhməḳ dəp ḥesablimisun; ḥətta əgər meni xundaḳ dəp ḳarisanglarmu, əmdi məndək əhməḳni səwr ḳilip ḳobul ḳiloɳaysilər, xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay. □ 17 Mening ḥazir bularni səzlixim Rəb təripidin əməs, bəlki əzümning əhməḳlərqə yürəklik po etip mahtinixim, halas. 18 Nuroɳun adəmlər insanlarqə po etip mahtanoɳandikin, mənmu mahtinip baḳay. ■ 19 Qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa razi bolisilər! □ 20 Məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa, birsi aldinglarda qongqiliḳ ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol ḳoyisilər. □ 21 Əpsus, nomus ḳilip eytimənki, biz undaḳ ixlaroɳa

---

□ **11:7 «Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning hux həwirini ḥək tələp ḳilmay jakarlap gunaḥ ḳildimmu?»** — Pawlus etiḳadqilaroɳa əz eoɣirini salmaslik üqün, əz ḥünirigə tayinip, turmuxini ḳamdioɳan (9-ayətni kərüng). Biraḳ bəzilər (bolupmu «sahta rosullar») «Pawlus ḥəḳiḳiy rosul boloɳan bolsa, etiḳadqilarning iḳtisadiy yardimigə tayanoɳan bolatti» dəp, uni rosul əməs dəp inkar ḳiloɳanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12. □ **11:8 «Mən silərning hizmitinglarda boluxḳa baxḳa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ḳobul ḳildim»** — «…baxḳa jamaətlərdin bulap-talap» — bu yənə tənilik, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus Korint xəḥiridə hux həwərni yətküzgəndə baxḳa jamaətlərning kəpligən iḳtisadiy yardimigə muyəssər bolup (9-ayətni kərüng), Korintlikḷarni guman səzliridin hijalətkə ḳaldurux üqün xundaḳ dəydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15. □ **11:10 «ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu!»** — «muxu mahtinix(im)» bolsa, Pawlus Korintlikḷardin ḥeq ḥək tələp ḳilmay ularoɳa hux həwər yətküzgənidi. □ **11:12 «mən nemə ḳiliwatḳan bolsam xuni ḳiliwerimən»** — demək, Pawlusning ḥək almay hux həwərni halis yətküziwatḳanliḳi. U xundaḳ ḳiliwərsə, «sahta rosullar» əzlirini Pawlus wə ḥəmkarliri bilən selixturalmay ḳalidu. Əməliyəttə Pawlusning: «ular mahtinidioɳan ixlarda ḥəḳiḳətən bizgə ohxax bolsun» deginidə əzining ularning towa ḳilip, ḥəḳiḳətən Hudaning hizmitidə boluxioɳa ḥəḳiḳiy tiləkdax boloɳanliḳini ipadiləydu. □ **11:16 «xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay»** — sahta rosullarning mahtinixliri heli kəp idi. 18-ayətni kərüng. ■ **11:18** 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ **11:19 «qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa razi bolisilər!»** — bu jümlə bəlkim Pawlusning bu hetidə əng kinayilik gepi, əng küqlük tapa-tənisi boluxi mumkin. Ular baxḳilarning «əhməḳlik»ioɳa xunqə səwr-taḳətlik boloɳan yərdə, (20-ayət) Pawlusning «pəhirlinixiliri»gə səwr-taḳətlik boluxi kerəkḳu! □ **11:20 «məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa, birsi aldinglarda qongqiliḳ ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol ḳoyisilər»** — Pawlus muxu sahta rosullarni, ularning iqidiki zəḥərni səkməkqi.

ajizlik ḳilduḳ! Əmma ular birər ixta mahtinixḳa petinoɳan yərdə (əhməḳlərqə
səzləwatimən!) mənmu xu ixta *mahtinixḳa* petinimən. □ ■
22 Ular ibraniylarmu? Mənmu xundaḳ. Ular Israillarmu? Mənmu xundaḳ. Ular
Ibraḥimning nəslimu? Mənmu xundaḳ. ■ 23 Ular Məsiḥning hizmətkarlirimu?
(mən əḳildin azoɳanlardək səzləwatimən!); mən tehimu xundaḳ; ziyadə kəp
zoruḳup ixlidim, intayin kəp dərriləndim, intayin kəp ḳetim ḳamaldim, kəp
ḳetim ölüm həwplirigə duq kəldim; □ ■ 24 Yəḥudiylarning «bir kəm ḳiriḳ ḳamqa»
jazasioɳa bəx ḳetim tartildim, □ ■ 25 üq ḳetim tikənlik ḳamqa jazasini yedim,
bir ḳetim qalma-kesək ḳilindim, üq ḳetim kemə ḥadisisigə uqridim, bir keqə-
kündüzni dengizda ətküzdüm. □ ■ 26 Daim səpərlərdə bolimən; dəryalarning
həwplirini, ḳaraḳqilarning həwplirini, yurtdaxlirimning həwplirini, yat əlliklərning
həwplirini, xəḥərning həwpini, bayawanning həwplirini, dengizning həwplirini,
sahta ḳerindaxlar arisidiki həwplirini baxtin kəqürdüm; 27 əmgəklər wə japa
ixlarda zoruḳup, pat-pat tünəklərdə, aqliḳta wə ussuzluḳta, daim roza tutuxlarda,
sooɳuḳlarda wə yeling-yalingaqliḳta yürüp kəldim. □ 28 Bu sirttiki ixlardin baxḳa,
iq-baoɳrimda barliḳ jamaətlər üqün ḥər küni üstümni besip keliwatḳan oɳəmlərni
yəwatimən. □ ■ 29 Ḥərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu? Ḥərkim ezip putlaxḳan
bolsa, mən ərtənmidimmu?! □ ■ 30 Əmdi əgər mahtinixim zərür bolsa, əz ajizliḳimni
kərsitidioɳan ixlar bilən mahtinimən.
31 Rəb Əysaning Huda-Atisi, mənggü təxəkkür-mədḥiyilərgə layiḳ Boloɳuqioɳa
ayanki, mən yaloɳan eytmidim.■
32 Dəməxḳ xəḥiridə padixaḥ Aretasning ḳol astidiki waliy meni tutux üqün, pütün
Dəməxḳ xəḥirini ḳattiḳ təḳib astioɳa aloɳanidi. ■ 33 Lekin mən sepildiki bir kamardin
sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning ḳolidin ḳutulup ḳaqtim.□

12

Pawluskа kəlgən wəḥiylər

1 *Əpsus*, mahtiniwerixning zərüriyiti bar. Gərqə uning paydisi bolmisimu, mən
Rəbdin kəlgən alamət kərünüxlər wə wəḥiylər üstidə tohtilay. 2 Məsiḥdə boloɳan bir
adəmni tonuymən; u on tət yil ilgiri (təndə boloɳan ḥaldimu, yaki təndin taxḳirimu

---

□ **11:21 «Əpsus, nomus ḳilip eytimənki, biz undaḳ ixlaroɳa ajizliḳ ḳilduḳ!» —** bu yənə tapa-tənə, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus ḥərgiz adəmlərdin nəp elip bozək ḳilmaḳqi boloɳan əməs. «Ajizliḳ» degənlik yənə bəlkim ularoɳa Pawlusning ular bilən billə boloɳan waḳtidiki teni ajizliḳini əslitix üqün eytilidu. (12:7-10ni kərüng). ■ **11:21** Fil. 3:4. ■ **11:22** Ros. 22:3. □ **11:23 «ular Məsiḥning hizmətkarlirimu? (mən əḳildin azoɳanlardək səzləwatimən!)» —** ular (sahta rosullar) Məsiḥning hizmətkarliri əməs, əlwəttə. Əmma ular daim əzlirini xundaḳ kərsətməkqi bolidu. ■ **11:23** Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ **11:24 «Yəḥudiylarning «bir kəm ḳiriḳ ḳamqa» jazasioɳa bəx ḳetim tartildim,...» —** demək, ottuz toḳḳuz ḳamqa jazalinixi. Təwrat, «Ḳan.» 25:3ni kərüng. ■ **11:24** Ḳan. 25:3. □ **11:25 «üq ḳetim tikənlik ḳamqa jazasini yedim» —** «tikənlik ḳamqa jazasi» Rim ḥəkümiti təripidin bolsa kerək idi. «Ros.» 16:22də bir ḳetim hatiriləngən. «Mat.» 27:26diki izaḥatni kərüng. ■ **11:25** Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ **11:27 «pat-pat tünəklərdə» —** demək «pat-pat tünəp dua ḳilixlarda». Baxḳa birhil tərjimisi «uyḳusizliḳlarda». □ **11:28 «bu sirttiki ixlardin baxḳa...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «bu ixlardin taxḳiri,...». ■ **11:28** Ros. 20:18. □ **11:29 «ḥərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu?» —** «kim ajizlisa» — etiḳad təripidə ajizlax, demək. «Mənmu ajizlidim» — Pawlus ajizlioɳan kixi üqün dua ḳiloɳanda kəmtərlik bilən əzini uning bilən birdək ḳilip, əzini uning ornioɳa ḳoyoɳandək bolidu. Buningoɳa misalni Musa pəyoɳəmbərning Israil üqün boloɳan dua-tilawətliridin kərüng («Mis.» 32:30-32). ■ **11:29** 1Kor. 8:13. ■ **11:31** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5. ■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33 «Lekin mən sepildiki bir kamardin sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning ḳolidin ḳutulup ḳaqtim» —** ḥəḳiḳiy rosullar əmridə anqə raḥət kərməydu; Pawlus buningdin yənə bir misal kərsitidu.

bilməymən, Huda bilidu) üqinqi qat asmanǫa kətürüldi.□ ■ 3 Mən xundaq bir
kixini bilimən (təndə bolǫan ḥaldimu, yaki təndin taxkirimu bilməymən, Huda
bilidu) — 4 u jənnətkə kətürülüp, xu yərdə til bilən ipadiligili bolmaydioǫan,
insanlarning deyixi mən'i kilinǫan ajayip ixlarni anglidi. 5 Xundaq bir adəm bilən
mahtinimən, özüm ḥəkkidə bolsa ajizlikmdin baxka birər ix bilən mahtanmaymən.
□ 6-7 Ḥətta mahtinay desəmmu əhmək ḥesablanmaymən; qünki mən ḥəkikətni
eytkan bolattim; əmma birsi məndə kərginidin yaki mən tooǫruluk anglioǫinidin
meni (manga axkarilanǫan wəḥiylərning ǫayət zor uluǫluki tüpəylidin) yukiri
oylap kalmisun dəp özümni mahtinixtin yioǫdim. Muxu wəḥiylərning zor uluǫluki
tüpəylidin kərəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjiloǫan bir tikən, yəni meni
urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təksim kilinǫan; buning məksiti,
mening kərəngləp kətməslikim üqündur.□ 8 Buning tooǫrisida u məndin kətsun
dəp Rəbgə üq ketim yelindim; 9 lekin U manga: «Mening meḥir-xəpkitim sanga
yetərlik; qünki Mening küq-Kudritim insanning ajizlikida toluk əməlgə axurulidu»
— dedi. Xunga mən Məsiḥning küq-kudriti wujudumda tursun dəp ajizliklirimdin
mahtinixni tehimu huxluk bilən talliwalimən; 10 xunga mən Məsiḥ üqün ajizliklarni,
ḥakarətlərni, kiyinqiliklarni, ziyankəxliklərni wə azab-okubətlərni hursənlik dəp
bilimən. Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaǫda küqlük bolimən.□

Pawlusning Korinttiki jamaətkə kəngül bəlüxi

11 Mən *mahtinip* dərwəkə əhmək bolup kaldim! Lekin özünglar meni buningǫa
məjbur kildinglar. Əməliyəttə əslidə mən silər təripinglardin təriplinixim kerək
bolatti; qünki ḥeq ərziməs bolsammu, mən ḥeliki «kaltis uluǫ rosullar»din ḥeq
tərəptə ḥeq ixta kəm əməsmən. ■ 12 Dərwəkə mən aranglarda bolǫan qaǫda rosul-
ning bexarətlik alamətliri, ḥərtərəplik qidam-səwrqanlik iqidə məjizilik alamətlər,
karamətlər ḥəm kudrətlik məjizilər bilən əməldə kərsitilgən. ■ 13 Silərni baxka
jamaətlərdin kaysi tərəptə təwən orunǫa koydum? — pəkətla özümni silərning
üstünglərgə yük kilip artip koymioǫinim bilənmu?! Mening bu adalətsizlikimni əpu
kiloaysilər! □ ■ 14 Mana, ḥazir yeninglarǫa üqinqi ketim berixka təyyarmən, xun-
ing bilən silərgə ḥeq yük eoǫirimni saloǫum yok. Qünki izdiginim igilikinglar əməs,
bəlki özünglardur; pərzəntliri ata-anilar üqün əməs, bəlki ata-anilar pərzəntliri
üqün mal-mülük yioǫixi kerək. □ ■ 15 Əmdi jeninglar üqün igilikimdin huxluk bilən
sərp kilimən ḥəmdə özümni sərp kilimən — gərqə mən silərni kanqə səygənseri
mən xunqə az səyülsəmmu. ■ 16 Əmdi xundaq boloǫini bilən, mən silərgə ḥeq yük

---

□ **12:2 «Məsiḥdə bolǫan bir adəmni tonuymən»** — bu adəm dəl Pawlusning özi bolup, u Huda uningǫa bərgən wəḥiy wə oǫayibanə alamətlər bilən mahtinixni kilqə halimioǫan bolup, özini təwən tutuxka tirixip, özi tooǫruluk «mən» deməy, «üqinqi xəhstə» səzləydu. **«u on tət yil ilgiri … üqinqi kat asmanǫa kətürüldi»** — Təwrat-injil boyiqə, pəkət üq asman bar. Birinqi «ḥawa», ikkinqi «aləm boxluki», üqinqisi Hudaning ḥuzurining özidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8. □ **12:5 «özüm ḥəkkidə bolsa ajizlikmdin baxka birər ix bilən mahtanmaymən»** — «ajizlikmdin» grek tilida «ajizliklirimdin». □ **12:6-7 «muxu wəḥiylərning zor uluǫluki tüpəylidin kərəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjiloǫan bir tikən … manga təksim kilinǫan»** — «tikən»ning kəqmə mənisi bar, əlwəttə. **«… meni urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təksim kilinǫan»** — grek tilida «Xəytanning bir pərixtisi». «əlqi» wə «pərixtə» degənlər əməliyəttə bir gəp. □ **12:10 «Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaǫda küqlük bolimən»** — Pawlus ajiz boloǫinida Məsiḥkə tehimu tayinidu, xuning bilən küqlük bolidu; ḥəmmimizmu xundaq boluximiz kerək. ■ **12:11** 1Kor. 15:10. ■ **12:12** 1Kor. 9:2. □ **12:13 «Mening bu adalətsizlikimni əpu kiloaysilər!»** — «adalətsizlik» intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə — bu səz Pawlusning ulardin ḥeq ektisadiy yardəm tələp kilmay, ularǫa hux həwərni ḥəksiz yətküzgənlikini kərsitidu. Uning yukirida əslətkinidək, u Korintta hux həwərning hizmitidə boloǫinida, baxka jamaətlər uningǫa yardəm pulini əwitip bərdi. ■ **12:13** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9. □ **12:14 «Qünki izdiginim igilikinglar əməs, bəlki özünglardur»** — «izdiginim» — Injil, «Luka» 19:10ni kərüng. ■ **12:14** Ros. 20:33. ■ **12:15** 2Kor. 6:12.

boloƞan əməsmən; biraķ ḥeligərlik ķilip, mən silərni bablap ķoydum! □ 17 Əjəba, mən silərgə əwətkən adəmlərning birərsi arķilik silərdin nəp aldimmu?! 18 Mən Titusni silərning yeninglaroƞa berixķa ündidim wə yənə ḥelikį ķerindaxnimu uning bilən billə əwəttim. Titusning silərdin nəp elip baķķan yeri barmu? Biz ikkiylən ohxax bir roḥta yüriwatmamduķ? Bizning baskan izimiz ohxax əməsmikən?
19 Yaki silər əzəldin bizni «Ular aldimizda əzlirini aķlap keliwatidu» dəp oylawatamsilər? *Ix undaķ əməs*. Biz pəķət Məsiḥdə bolup Huda aldida sözləwatimiz; ķiliwatķan ḥəmmə ixlar, i söyümlüklirim, silərning etiķadinglarni ķurux üqündur. □ 20 Qünki mən yeninglaroƞa baroƞinimda, silərning ümid ķiloƞan yerimdin qiķmay ķelixinglardin, əzümningmu silərning ümid ķiloƞan yeringlardin qiķmay ķeliximdin, yəni aranglarda oƞowoƞa-jedəl, ḥəsəthorluķ, oƞəzəp-nəprət, mənmənqilik, təḥməthorluķ, oƞəywəthorluķ, təkəbburluķ wə parakəndiqiliklər bolarmikin dəp ənsirəymən; 21 — bu ķetim silərning yeninglaroƞa baroƞinimda, aranglardiki gunaḥ sadir ķilip, taki bügüngə ķədər ətküzgən napaklik, buzukluķ wə xəḥwaniy ixlardin tehi towa ķilmioƞan nuroƞun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin, xularning ķilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən.□

13

Ahirķi agaḥlandurux wə salamlar

1 Bu yeninglaroƞa üqinqi ķetim berixim bolidu. «Ḥər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aoƞzida ispatlinixi kerək».□ ■ 2-3 Mən ilgiri ikkinqi ķetim yeninglarda boloƞinimda burun gunaḥ sadir ķiloƞanlaroƞa ḥəm ķaloƞan ḥəmminglaroƞa xundaķ eytķan, ḥazirmu silərdin neri bolsammu ķaytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki (silər Məsiḥning mən arķilik səzligənlikigə ispat tələp ķilip keliwatķininglar tüpəylidin), mən baroƞinimda ḥeqkimni ayimaymən; dərwəķə mən arķilik səzləwatķan Məsiḥ silərgə nisbətən ajiz əməs, bəlki aldinglarda intayin ķudrətliktur;□ 4 U dərwəķə ajizlikta krestlənqən bolsimu, lekin Hudaning ķudriti bilən yənila ḥayat. Bizmu Uningda ajiz bolsaķmu, Hudaning silərgə ķaratķan ķudriti bilən, Uningoƞa baoƞlinip

---

□ **12:16 «mən silərgə ḥeq yük boloƞan əməsmən; biraķ ḥeligərlik ķilip, mən silərni bablap ķoydum!» —** bizningqə bu yənə tapa-tənə, intayin kinayilik gəp. Pawlus Korintlikləni roḥiy jəḥəttin ķuwwətliməkqi bolup, əzi ularning eynioƞa barmay (Korintlikłar bəlkim uning yardəm-hizmitini rət ķiloƞan bolatti), bəlki əzigə ohxax baxķa kəyümqan ķerindaxlarni əz ornioƞa əwətti (17-ayətni kərüng). Lekin baxķilar muxu ayət: «bəzilər meni ḥiyligərlik ķilip, yaloƞan səzləp, silərdin nəp ündürüwalidu, deyixip yüridu» dəp tərjimə ķilidu. □ **12:19 «…silərning etiķadinglarni ķurux üqündur» —** grek tilida: «…silərni ķurux üqündur». «Adəmni ķurux» tooƞruluķ «Rimlikłaroƞa»diki kirix səznimu kərüng. □ **12:21 «Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin…» —** «aldinglarda», baxķa birhil tərjimisi «silər tüpəylidin». Bəlkim ikkila hil tərjimisi tooƞridur. **«… tehi towa ķilmioƞan nuroƞun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin, xularning ķilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən» —** Pawlus, Korintlikłarning tehi kət'iylik bilən towa ķilip baķmioƞan gunaḥliri tüpəylidin yənə hijil bolup ķalimən, dəp ənsirəydu. □ **13:1 «Hər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aoƞzida ispatlinixi kerək» —** bu Təwratning səzi, xundaķla Təwrattiki wə Injildiki muḥim bir prinsiptur. «Qəl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni kərüng. ■ **13:1** Qəl. 35:30; Kan. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yḥ. 8:17; Ibr. 10:28. □ **13:2-3 «ḥazirmu silərdin neri bolsammu ķaytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki… mən baroƞinimda ḥeqkimni ayimaymən» —** «ḥeqkimni ayimaymən»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, eoƞir gunaḥ sadir ķiloƞan bir kixi üstidin «ətliri ḥalak ķilinsun, xundaķ boloƞanda roḥi Rəb Əysaning künidə ķutķuzular, dəp Xəytanoƞa tapxurulsun» degən ḥəkümni qiķaroƞan. Pawlus muxu yərdə kəzdə tutķini, gunaḥķa patķan kixilər ohxax ḥəkümgə uqrixi mumkin, deməkqi.

ɦayat yaxaymiz.□ 5 Əmdi өzünglarni etiқadta barmu-yoқ dəp təkxürüp kөrünglar; өzünglarni sinap beқinglar! Silər Əysa Məsiɦning өzünglarda bolоɳanliқini (sinaқtin xallinip қalmisanglar!) bilip yətməmsilər?■ 6 Əmdi silərning bizning sinaқtin xallinip қalmiоɳanliқimizni bilip қelixinglarni ümid қilimən.
7 Silərning ɦeqқandaқ rəzillik қilmasliқinglar üqün Hudaоɳa dua қilimiz; bu, bizning sinaқtin өtti dəp қariliximiz üqün əməs — ɦətta sinaқtin өtmidi, dəp қaralsaқmu, məyli — muɦimi silərning durus bolоɳanni қilixinglar.□ 8 Qünki biz ɦəқiқətkə қarxi ɦeq ix қilalmaymiz; nemila қilsaқ u bəribir ɦəқiқətni ayan қilidu, halas.□ 9 Qünki biz ajiz bolsaқmu, silərning küqlük bolоɳininglardin xadlinimiz. Xuningdək biz yənə xuningоɳa dua қilimizki, silər kamalətkə yətküzülgəysilər. □
10 Silərning yeninglarоɳa barоɳinimda Rəb manga oɳulitix üqün əməs, bəlki etiқadni қurux üqün amanət қiloɳan ɦoқuқimni ixlitip silərgə қattiқ қolluқni kөrsətməslikim üqün, mən silərdin yiraқta bolоɳinimda muxularni yazdim.■

11 Əng ahirda, қerindaxlar, xadlininglar; kamalətkə yətküzülünglar, rioɳbət-təsəllidə küqəytilinglar; bir oy, bir pikirdə bolunglar; inaқ-hatirjəmliktə өtünglar; wə meɦir-muɦəbbət wə inaқ-hatirjəmlikning Igisi Huda silər bilən billə bolidu. □ ■ 12 Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■ 13 Barliқ muқəddəs bəndilərdin silərgə salam. 14 Rəbbimiz Əysa Məsiɦning xapaiti, Hudaning meɦir-muɦəbbiti wə Muқəddəs Roɦning ɦəmraɦ-ɦəmdəmliki silərgə yar bolоɳay!

□ **13:4 «Bizmu Uningda ajiz bolsaқmu...»** — bu ajayib ibarə tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. **«...bizmu Uningda ajiz bolsaқmu, Hudaning silərgə қaratқan қudriti bilən, Uningоɳa baoɳlinip ɦayat yaxaymiz»** — demək, rosullar sirttin қarioɳanda ajiz kөrünsimu (wə bəlkim өzlirini ajiz ɦes қiloɳan bolsimu) u Hudaning Korintlikɫar arisida Өz қudritini kөrsitidioɳanliқioɳa ixinidu, xuningоɳa ixənqi kamil bolup, «Biz xu қudrət bilən hizmitinglarda küqlük bolimiz» degəndək bolidu. ■ **13:5** 1Kor. 11:28. □ **13:7 «bu, bizning sinaқtin өtti dəp қariliximiz üqün əməs — ɦətta sinaқtin өtmidi, dəp қaralsaқmu, məyli — muɦimi silərning durus bolоɳanni қilixinglar»** — demək, Korintlikɫar rəzilliktin towa қiloɳan bolsa, Pawlus wə ɦəmkarlirining hizmiti ünümlük, mewilik wə xərəplik kөrünüxi mumkin — lekin Pawluskа nisbətən, muɦimi Korintlikɫarning өzlirining roɦiy əɦwalidur. Bu naɦayiti uluоɳ səz tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. □ **13:8 «Qünki biz ɦəқiқətkə қarxi ɦeq ix қilalmaymiz; nemila қilsaқ u bəribir ɦəқiқətni ayan қilidu, halas»** — bu intayin əɦmiyətlik ayət tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. Baxқa birhil tərjimisi: «Biz ɦəқiқətkə zit ixlarni қilmastin, ɦəқiқət boyiqə ix қiliximiz kerək». □ **13:9 «Qünki biz ajiz bolsaқmu, silərning küqlük bolоɳininglardin xadlinimiz»** — «küqlük» wə «ajiz» roɦiy tərəptə eytiloɳan, əlwəttə. ■ **13:10** 2Kor. 10:8. □ **13:11 «rioɳbət-təsəllidə küqəytilinglar»** — muxu ibarə grek tilida bir səz bilənla ipadilinidu. **«meɦir-muɦəbbət wə inaқ-hatirjəmlikning Igisi Huda»** — grek tilida: «meɦir-muɦəbbətning ɦəm inaқ-hatirjəmlikning Hudasi» — demək, U meɦir-muɦəbbət, hatirjəmlik bərgüqi ɦəm Өzi ɦərdaim meɦir-muɦəbbəttə wə inaқ-hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pet. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14.

Galatiyalikḷaroɳa

Rosul Pawlus Galatiya əlkisidiki jamaətlərgə yazoɳan məktup •••• Salamlar

1 Mənki Pawlus, rosul boloɳan (insanlar təripidin əməs yaki insanlarning wasitisi
bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥ wə Uni əlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata təripidin
təyinləngən)□ 2 wə mən bilən billə turuwatḳan barliḳ ḳerindaxlardin Galatiya
əlkisidiki jamaətlərgə salam. 3 Huda'Ata wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-
xəpḳət wə hatirjəmlik boloɳay!■ 4 U Huda'Atimizning iradisi boyiqə bizni bu ḥazirḳi
rəzil zamandin ḳutḳuzuxḳa Əzini gunaḥlirimiz üqün pida ḳildi;■ 5 Hudaoɳa barliḳ
xan-xərəp əbədil-əbədgiqə boloɳay, amin!

Birdinbir hux həwər

6 Silər əzünglarni Məsiḥning meḥir-xəpḳiti arḳilik Qaḳiroɳuqining yenidin xunqə
tez yiraḳlaxturup baxḳiqə bir hil «hux həwər»gə əgixip ketiwatḳininglaroɳa intayin
ḥəyran ḳalmaḳtimən! 7 Əməliyəttə u ḥeqḳandaḳ baxḳa «hux həwər» əməstur! —
pəḳətla bəzi kixilər silərni ḳaymaḳturup, Məsiḥning hux həwirini burmilimaḳqi
boloɳan, halas.■ 8 Lekin ḥətta biz əzimiz bolayli yaki asmandin qüxkən pərixtə
bolsun, birsi bizning silərgə jakarlioɳinimizoɳa ohximaydioɳan baxḳa bir «hux
həwər»ni silərgə jakarlisa, bexioɳa lənət yaoɳsun!■ 9 Biz burun eytḳinimizdək,
ḥazirmu mən xuni eytimənki, birsi silərning ḳobul ḳiloɳininglaroɳa ohximaydioɳan
baxḳa bir hux həwərni jakarlisa, bexioɳa lənət yaoɳsun!
10 Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki
insanlarni hursən ḳilixim kerəkmu? Mən insanlarni hursən ḳilixni nixan ḳiloɳan
bolsam, Məsiḥning ḳuli bolmioɳan bolattim. □ ■ 11 Əmdi, i ḳerindaxlar, silərgə xuni
uḳturimənki, mən jakarlaydioɳan hux həwər insanlardin kəlgən əməs. ■ 12 Qünki
mən uni insandin ḳobul ḳiloɳinim yoḳ yaki birər kixi uni manga əgətkini yoḳ, bəlki
Əysa Məsiḥ manga wəḥiy arḳilik yətküzgən. ■ 13 Qünki silər mening Yəḥudiylarning
diniy yolida ḳandaḳ ḥayat kəqürgənlikim tooɳruluḳ — mening Hudaning jamaitigə
əxəddiy ziyankəxlik ḳilip uningoɳa buzoɳunqilik ḳiloɳanliḳimni angliɳansilər. □ ■
14 Ḥəmdə mən Yəḥudiylarning diniy yolida elimizdiki nuroɳun təngtuxlirimdin helila
aldida turattim wə ata-bowilirimning ən'ənilirini saḳlaxḳa pəwḳul'addə ḳizoɳin idim.
15-16 Əmma anamning ḳorsiḳidin tartip meni Əzi üqün ayrip, meḥir-xəpḳiti arḳilik
meni qaḳiroɳan Huda Əz Ooɳlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni
layiḳ kərginidə, mən ḥeqḳandaḳ ḳan-ət igisi bilən məsliḥətləxməy, □ ■ 17 yaki
Yerusalemoɳa məndin ilgiri rosul boloɳanlar bilən kərüxüxkə barmay, bəlki udul

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḥ wə Uni əlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata...»** — «əlümdin tirildürgüqi» — grek tilida: «əlgənlərdin tirildürgüqi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10 «Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki insanlarni hursən ḳilixim kerəkmu?»** — hux həwərni Huda Əzi bekitip əwətkən, əlwəttə. «Hux həwər»ni əzgərtimən, dəp ham hiyal ḳiloɳuqilar «Hudani ixəndürüx»i kerək! Biraḳ wəzipimiz adəmlərni hux həwərni ḳobul ḳilixḳa ixəndürüxtur. **«Mən insanlarni hursən ḳilixni nixan ḳiloɳan bolsam, Məsiḥning ḳuli bolmioɳan bolattim»** — «Məsiḥning ḳuli» — Yəḥudiylar arisida «ḳul»ning əzining salaḥiyiti bar idi. Izzətlik adəmning ḳuli boluxning əzi izzətlik ix. ■ **1:10** 1Tes. 2:4; Yaḳ. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Əf. 3:3. □ **1:13 «Yəḥudiylarning diniy yoli»** — grek tilida «Yəḥudaizm». **«əxəddiy ziyankəxlik ḳilip...»** — yaki «taxḳin ḳizoɳinliḳ bilən ziyankəxlik ḳilip...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13. □ **1:15-16 «Huda Əz Ooɳlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni layiḳ kərginidə...»** — «əllər» muxu yərdə «yat əlliklər», yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Əf. 3:8.

Ərəbistanoɳa atlandim. Keyin Dəməxkḳə ḳaytip kəldim. 18 Andin üq yildin keyin
Yerusalemoɳa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim wə uning ḳexida on bəx kün turdum.
□ 19 Əmma xu qaoɳda Rəbning inisi Yaḳuptin baxḳa rosullarning ḥeqḳaysisi bilən
kərüxmidim. □ 20 Mana, mening silərgə ḥazir yazoɳinim Huda aldida ḥeq yaloɳan
əməs! ■ 21 Keyin, mən Suriyə wə Kilikiyə əlkilirigə bardim. 22 Əmma Yəḥudiyədiki
Məsiḥdə boloɳan jamaətlər meni qirayimdin tonumaytti. 23 Ular pəḳət burun bizgə
ziyankəxlik ḳiloɳan adəmning əzi xu qaoɳda yoḳatmaḳqi boloɳan etiḳadni ḥazir hux
həwər dəp jakarlimaḳta, dəp angliɳanidi; 24 xuningdək ular mening səwəbimdin
Hudani uluoɳlidi.□

2

Yerusalemda turoɳan rosullarning Pawlusni etirap ḳilixi

1 Yənə buningdin on tət yil keyin, mən Barnabas bilən Yerusalemoɳa qiḳtim;
Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim.□ ■ 2 Mən bir wəḥiygə binaən xu yərgə baroɳanidim;
wə mən bikar qapmioɳinimni yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün
Yerusalemdikilərning aldida (əməliyəttə pəḳət «jamaətning tüwrükliri»dəklərgə
ayrim ḥalda) əllər arisida jakarlaydioɳan hux həwərni bayan ḳildim.□ ■ 3 Nətijidə,
ḥətta manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa
məjburlanmidi;□ ■ 4 *xu qaoɳdiki «hətnə» məsilisi»* bolsa, bizning Məsiḥ Əysada
muyəssər boloɳan ḥərlükümizni nazarət ḳilix üqün arimizoɳa soḳunup kiri-
waloɳan, bizni ḳullukḳa qüxürüxməkqi bolup, yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar
tüpəylidin boloɳanidi.□ ■ 5 Lekin biz hux həwərning ḥəḳiḳiti silərdin məḥrum
ḳilinmisun dəp ularoɳa ḥətta bir saətqimu yol ḳoyoɳinimiz yoḳ; 6 lekin abruyluḳ
ḥesablanoɳan adəmlərdin bolsa (mening ularning nemə ikənliki bilən karim yoḳ;
Huda ḥeqḳandaḳ insanning yüz hatirisini ḳilmaydu!) — muxu abruyluḳ *ərbablar*

□ **1:18 «üq yildin keyin Yerusalemoɳa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim»** — «Petrus» rosul Petrus (baxḳa ismi «Kefas»). □ **1:19 «Rəbning inisi Yaḳup»** — oḳurmənlərning esidə barki, Əysaning az degəndə tət inisi bar idi («Mat.» 13:55). ■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24 «xuningdək ular mening səwəbimdin Hudani uluoɳlidi»** — grek tilida «xuningdək ular məndə Hudani uluoɳlidi». □ **2:1 «Yənə buningdin on tət yil keyin..»** — yəni bəlkim u Məsiḥgə etiḳad ḳiloɳandin 14 yil keyin. **«mən Barnabas bilən Yerusalemoɳa qiḳtim; Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim»** — bizningqə, bu «Ros.» 15:2də tiloɳa elinoɳan səpər idi. Bəzi alimlar u ziyarətni «Ros.» 11:30 wə 12:25də tiloɳa elinoɳan səpərni kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2. □ **2:2 «mən bikar qapmioɳinimni yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün Yerusalemdikilərning aldida ... əllər arisida jakarlaydioɳan hux həwərni bayan ḳildim»** — «bikar qapmioɳinim» wə «bikar qepiwatḳinim» degən mənisi nemə bolatti? Pawlus əzining hux həwərni jakarlax hizmitini «mening qepixim» yaki «yügürüxüm» dəp təswirləydu. U muxu yərdə baxḳa rosullar bilən kərüxüxtiki məḳsiti uning yətküzgən «hux həwər»ning tooɳra ikənlikini jəzmləxtürüx, xundaḳla ularnimu uning hizmiti tooɳruluḳ hatirjəm ḳilix üqün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3 «Nətijidə, ḥətta manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa məjburlanmidi»** — «Yunanlik» yaki «grek» — Yəni Yəḥudi əməs, xuningdək hətnə ḳilinoɳan kixi əməs. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21. □ **2:4 «xu qaoɳdiki «hətnə məsilisi» bolsa, ... yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar tüpəylidin boloɳanidi»** — bizningqə «hətnə məsilisi» (grek tilida «bu ix») yuḳiriḳi 3-ayəttə «manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa məjburlanmidi» deyilgən ix bilən baoɳlik. Demək, əyni qaoɳda bəzi «yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar» «xu yat əllik adəm hətnə ḳobul ḳilmisa bolmaydu» degən pikirni otturioɳa ḳoyoɳan bolsa kerək. ■ **2:4** Ros. 15:24.

dəp sanaloɳanlarning məndiki *hux həwərgə* ḳoxḳini yoḳ idi.□ ■ 7 Dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ḳilinoɳanlaroɳa yətküzüx wəzipisi Petruska tapxuruloɳandək, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruloɳan dəp tonup yetip□ 8 (qünki Petrusni hətniliklərgə rosullukḳa Küqləndürgüqi bolsa, menimu əllərgə *rosul boluxḳa* küqləndürgənidi),■ 9 manga ata ḳilinoɳan xu meḥir-xəpḳətni tonup yətkən «jamaətning tüwrükliri» ḥesablanoɳan Yaḳup, Kefas wə Yuḥannalar bolsa, silər əllərgə beringlar, biz hətniliklərgə barayli dəp Barnabas bilən ikkimizgə ḥəmdəmlik ong ḳolini berixti. 10 Ularning bizgə pəḳət kəmbəɳəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi; mən dəl bu ixḳa ḳizoɳin bolup keliwatattim.□ ■

Pawlusning Antakyada Petrusni əyiblixi

11 Biraḳ, keyin Petrus Antakya xəḥirigə kəlgəndə, uning əyiblik ikənliki eniḳ boloɳaqḳa, mən uni yüzturanə əyiblidim. 12 Qünki Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ḥəmdastihan boloɳanidi; biraḳ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ḳorḳup *xu ḳerindaxlardin* özini tartti. □ 13 Ḥətta baxḳa Yəḥudiy *ḳerindaxlar* uning bu sahtiliḳioɳa ḳoxulup kətti; ḥətta Barnabasmu azdurulup ularning sahtipəzlikigə xerik boldi. 14 Əmma mən ularning hux həwərning ḥəḳiḳiti boyiqə durus mangmioɳanliḳini kərüp, ḥəmməylənning aldidila Petruska: «Sən Yəḥudiy turup, Yəḥudiylarning adətliri boyiqə yaximay, bəlki yat əlliklərdək yaxawatisən; xundaḳ turuḳluḳ, nemixḳa sən yat əlliklərni Yəḥudiylardək yaxaxḳa zorlimaḳqimusən?» — dedim, ■ 15 wə yənə: «Biz *ikkimiz* tuoɳuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər»din əməsmiz, □ 16 lekin insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixini Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥning etiḳad-sadaḳətliki bilən bolidu, dəp bilimiz. Xunga Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa intilix bilən əməs, bəlki Məsiḥgə baoɳlanoɳan etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳiliniximiz üqün bizmu Məsiḥ Əysaoɳa etiḳad ḳilduḳ — qünki ḥeq ət igisi Təwrat

---

□ **2:6 «lekin abruyluḳ ḥesablanoɳan adəmlər...»** — Pawlus bu səl kinayilikrək kərüngən gəpni ixlitixi bilən baxḳa rosullaroɳa yaki jamaətning aḳsaḳallirioɳa ḥörmətsizlik ḳilmaḳqi əməs, bəlki Galatiyalikḷaroɳa (xundaḳla, bizlərgə!) insanlarni Hudadin yuḳiri ḳoymasliḳ kerək, dəp kərsətməkqi. **«muxu abruyluḳ ərbablar dəp sanaloɳanlarning məndiki hux həwərgə ḳoxḳini yoḳ idi»** — grek tilida: «manga ḥeqnərsə ḳoxmidi». ■ **2:6** Ḳan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:7 «dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ḳilinoɳanlaroɳa yətküzüx wəzipisi Petruska tapxuruloɳandək, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruloɳan dəp tonup yetip...»** — muxu ayətlərdiki «hətnə ḳilinoɳanlar» Yəḥudiylarni, «hətnisizlər» Yəḥudiy əməslərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Əf. 3:8. □ **2:10 «Ularning bizgə pəḳət kəmbəɳəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi»** — mumkinqiliki barki, rosullarning Pawluska «kəmbəɳəllər» tooɳruluḳ boloɳan təlipi əzliri arisidiki, Yerusalem jamaitidiki kəmbəɳəllərni təkitləp kərsətməkqi. ■ **2:10** Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1. □ **2:12 «Qünki Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ḥəmdastihan boloɳanidi»** — «Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər» Yerusalemdin kəlgən Yəḥudiy ḳerindaxlar idi. **«biraḳ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ḳorḳup xu ḳerindaxlardin özini tartti»** — «hətniliklərdin ḳorḳup..»: — mumkinqiliki barki, muxu kixilər: «Yəḥudiy əməslərmu hətnə ḳilinixi kerək» dəp oylioɳan. Omumən eytḳanda «kona əḥdə» boyiqə, Yəḥudiylarning əslidə Yəḥudiy əməslərning yeməkliklirini yeyixigə, ular bilən ḥəmdastihan boluxḳa bolmaytti. ■ **2:14** Ros. 10:28. □ **2:15 «Biz ikkimiz tuoɳuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər»din əməsmiz...»** — Pawlusning muxu «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər» degən səzliri bilən Petruska Yəḥudiylarning ən'əniwiy kəzḳarixini yaki pozitisyisini əslitidu. Yəḥudiylar özlirimu gunaḥkarlar, əlwəttə!

қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən ҳəkқaniy қilinmaydu» — dedim.□ ■

17 Əmma Məsihtə ҳəkқaniy қilinixқa izdənginimizdə, bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu, Məsih əmdi gunaҳning hizmitidə boloлuqimu?! Yaқ, ҳərgiz! □ 18 Əmma mən əslidə oлulatқan nərsilərni қaytidin қursam, өzümni *Təwrat қanunioła* hilaplik қiloлuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən. □ 19 Qünki mən Təwrat қanuni bilən Təwrat қanunioła nisbətən өldüm; nətijidə, mən Hudaoła yüzlinip yaxawatimən. □ ■ 20 Mən Məsih bilən billə krestləngənmən, lekin mana, yaxawatimən! Lekin yaxawatқini mən əməs, bəlki məndə turuwatқan Məsihdur. Wə mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa, meni səygən wə mən üqün Өzini pida қiloлan Hudaning Ooлlining iman-etiқadidindur. □ ■ 21 Mən Hudaning mehir-xəpқitini bikar қiliwətməymən; qünki ҳəkқaniylik Təwrat қanuni arқilik kelidioлan bolsa, Məsihning өlüxi bikardin-bikar bolup қalatti.□ ■

□ **2:16 «lekin insanning ҳəkқaniy қilinixini Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən əməs, bəlki Əysa Məsihning etiқad-sadaқətliki bilən bolidu, dəp bilimiz» —** «Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən» degən ibarə grek tilida intayin қiskartilip: «қanundiki əməllər bilən…» yaki «қanunoła қaritiloлan əməllər bilən» yaki «қanundin qikқan əməllər» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barlik «Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri» өzining gunaҳқa patқan bir gunaҳkar ikənlikini ispatlaydu, halas. **«insanning ҳəkқaniy қilinixi …bəlki Əysa Məsihning etiқad-sadaқətliki bilən…»** — yaki «insanning ҳəkқaniy қilinixi … bəlki Əysa Məsihgə etiқad қilix bilən…». **«Məsihgə baoлlanoлan etiқad bilən ҳəkқaniy қiliniximiz üqün bizmu Məsih Əysaoła etiқad қilduқ»** — «bizmu» — Pawlus Petruska səz қiliwatidu, muxu səzi bilən ular ikkilisining Yəhudiylar ikənlikini kəzdə tutidu. ■ **2:16** Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18. □ **2:17 «Əmma Məsihtə ҳəkқaniy қilinixқa izdənginimizdə, bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu, Məsih əmdi gunaҳning hizmitidə boloлuqimu?! Yaқ, ҳərgiz!» —** «bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu» — ҳər adəm hux həwərgə ixənsə, Hudaning nijatini қobul қilixi üqün awwal өzining gunaҳkar ikənlikini tonup yetixi, xundaқla barlik gunaҳlirini ikrar қilixi kerək, əlwəttə. Bu jəhəttə Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslər arisida ҳeqқandaқ pərқ yoқ. □ **2:18 «Əmma mən əslidə oлulatқan nərsilərni қaytidin қursam, өzümni Təwrat қanunioła hilaplik қiloлuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən» —** «oлulatқan nərsilər» tooлruluқ: — bu əsli Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilgənlikni kərsitidu. Əgər birsi өz reallikioła asasən: «Mening Təwrat қanunioła əməl қilalixim kət'iy mumkin əməs ikən» dəp xu tirixixni taxlap, Məsihқə etiқad қilix yoli bilən ҳəkқaniylikқa erixsimu, lekin andin yənə қaytidin tirixip, ҳəkқaniy bolux üqün Təwrat қanunioła əməl қilixқa қaytidin intilsə, bəribir өzining gunaҳkarlikini ispatlap қoyatti. «Қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:19 «… Qünki mən Təwrat қanuni bilən Təwrat қanunioła nisbətən өldüm; nətijidə, mən Hudaoła yüzlinip yaxawatimən» —** bu intayin muҳim ikki ayət (19-20) tooлruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. «Hudaoła yüzlinip yaxax» — buning bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaoła pütünləy tayinip yaxax (xundaқ қiloлanda өlüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatқan yengi ҳayatimu өzining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaoła yüzlinip yaxawatқan» boluxi kerək, deməkqi bolidu («Rim.» 6:10-11-ayətnimu kərüng). ■ **2:19** Rim. 7:4; 14:7; 2Kor. 5:15; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. □ **2:20 «mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa, … Hudaning Ooлlining iman-etiқadidindur» —** baxқa birhil tərjimisi: «mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa… Hudaning Ooлlioła boloлan etiқad bilən». Өzimizning tərjimimiz tooлruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:20** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Tit. 2:14. □ **2:21 «Mən Hudaning mehir-xəpқitini bikar қiliwətməymən; qünki ҳəkқaniylik Təwrat қanuni arқilik kelidioлan bolsa, Məsihning өlüxi bikardin-bikar bolup қalatti» —** əgər adəmlər tirixip-tirmixip Təwrat қanunioła əməl қilalioлan yaki қilalaydioлan bolsa, xundaқla өzini ҳəkқaniy adəm dəp ispatlisa, nemixқa Əysa Məsih Өzini қurbanlik қildi? Undaқ boloлanda insanlar gunaҳliridin қutulux üqün Hudaning mehir-xəpқitigə moҳtaj bolmioлan bolatti; yəni, Məsihning adəmni gunaҳliridin қutқuzup nijat yolini eqix üqün boloлan өlüxi bikar bolatti (Məsihning өlüxi əsli mumkin bolmaydioлan ix idi; bu tarihta əng karamət, aləmxumul ajayib wəқə idi; qünki U Өzi ««Ҳayat Өzümdürmən», «Tirilix Өzümdürmən» degənidi; «Ҳayat» Boloлuqi қandaқmu өlsun?). ■ **2:21** Ibr. 7:11.

3

Təwrat ḳanuni wə iman-etiḳad

1 I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?□ ■ 2 Mən pəḳət xunila silərdin sorap biləyki: — Silər Roḥni Təwrat ḳanunioԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki *hux həwərni* anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?□ 3 Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip *ḥayatni* baxlioԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?□ 4 Silər *etiḳad yolida* boloԓan xunqə kəp azab-oḳubətlərni bikaroԓa tarttinglarmu? Dərwəḳə bikaroԓa kəttioԓu?! 5 Silərgə Roḥni Təminligüqi, aranglarda məjizilərni yaritiwatḳuqi bu karamətlərni silərning Təwrat ḳanunioԓa intilip tayanoԓininglardin ḳilamdu, yaki angliоԓan həwərgə baoԓliоԓan ixənq-etiḳadinglardin ḳilamdu?□

6 *Muḳəddəs yazmilarda deyilgəndək*: «Ibraḥim Hudaoԓa etiḳad ḳildi; bu uning ḥəḳḳaniyliḳi ḥesablandi».■ 7 Xuning üqün, xuni qüxinixinglar kerəkki, etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur.□ 8 Muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin'ala kərülüp, Hudaning Ibraḥimoԓa: «Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu» dəp hux həwərni aldin eytḳanliḳi hatiriləngənidi.□ ■ 9 Xuning bilən, etiḳadtin boloԓanlar etiḳad ḳiloԓuqi Ibraḥim bilən təng bəht tapidu. 10 Lekin Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər bolsa ḥəmmisi lənətkə ḳalidu. Qünki *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ yeziloԓan: «Təwrat ḳanunida yeziloԓan ḥəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl ḳilmaywatḳan ḥərbir kixi lənətkə ḳalidu». □ ■ 11 Yənə roxənki, ḥeqkim Hudaning aldida ḳanunoԓa intilix arḳiliḳ ḥəḳḳaniy ḳilinmaydu; qünki *muḳəddəs kitabta yeziloԓinidək*: — «Ḥəḳḳaniy adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu». □ ■ 12 Əmma ḳanun yoli etiḳad yolioԓa asaslanoԓan əməs, bəlki *muḳəddəs kitabta*: — «Ḳanunning

---

□ **3:1 «I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?»** — «Əysa Məsiḥ ... aranglarda krestləngəndək kərüngənikən» degən səzlər tooԓruluḳ ikki kəzḳarax bar: (1) Pawlus hux həwərdə Əysa tooԓruluḳ pakitlarni xunqə eniḳ yətküzüp jakarlioԓaqḳa, angliоԓuqilar «nəḳ məydanda turoԓandək, өz kəzi bilən guwaḥqi boloԓandək» boloԓanliḳini yaki: (2) Pawlusning keqə-kündüz өz ḥayati arḳiliḳ Məsiḥning krestləngənlikini kərsətkənlikini kərsitidu (1:16, 2:20ni kərüng). Bizningqə ikkila kəzḳarax tooԓra. ■ **3:1** Gal. 5:7. □ **3:2 «silər roḥni Təwrat ḳanunioԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki hux həwərni anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?»** — «Roḥ» Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. □ **3:3 «Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip ḥayatni baxlioԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?»** — «Roḥḳa tayinip» — grek tilida «Roḥta» (Hudaning Roḥida, əlwəttə). **«əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?»** — «ət arḳiliḳ» yaki «insaniy ətlər arḳiliḳ» — demək, Hudaning meḥir-xəpḳitigə əməs, nijatioԓa əməs, bəlki өz küqigə, Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilixḳa intilixlaroԓa tayinixtin ibarət. □ **3:5 «silərgə Roḥni Təminligüqi»** — «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. «Silərgə Roḥni Təminligüqi» Huda'Atining Өzi. ■ **3:6** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaḳ. 2:23. □ **3:7 «... etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur»** — grek tilida «etiḳadtin boloԓanlar...» — demək, Məsiḥ Əysaoԓa etiḳad baoԓlap «ḳaytidin tuoԓuloԓan»lar, Ibraḥimning izlirini basḳanlar. □ **3:8 «muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin'ala kərülüp...»** — «yat əlliklər» — Yəhudiy əməslər. **«Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu»** — «Yar.» 12:3. ■ **3:8** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25. □ **3:10 «Lekin Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər bolsa ḥəmmisi lənətkə ḳalidu»** — «Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər» — muxu yol bilən əzlirini ḥəḳḳaniy dəp ispatlaymiz dəydioԓanlar, əlwəttə, **«Təwrat ḳanunida yeziloԓan ḥəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl ḳilmaywatḳan ḥərbir kixi lənətkə ḳalidu»** — «Ḳan.» 27:26. Əlwəttə, ḥeqkim Təwrat ḳanunining əmrlirigə «üzlüksiz əməl ḳilalmaydu» — xunga ḥəmmə kixi, Yəhudiy bolsun, Yəhudiy əməs bolsun, Məsiḥsiz bolsa lənət astida turidu. ■ **3:10** Ḳan. 27:26. □ **3:11 «Ḥəḳḳaniy adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu»** — «Ḥab.» 2:4. ■ **3:11** Ḥab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38

əmrlirigə əməl ḳiloɳuqi xu ixlar bilən ḥayat bolidu» deyilgəndəktur. □ ■ 13 Ḥalbuki, Məsiḥ bizni Təwrat ḳanunidiki lənəttin ḥər ḳilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi. Bu ḥəḳtə *muḳəddəs yazmilarda*: «Yaoɳaqḳa esiloɳan ḥərbir kixi lənətkə ḳaloɳan ḥesablansun» dəp yeziloɳan. □ ■ 14 Xuning bilən Məsiḥ Əysa arḳiliḳ Ibraḥimoɳa ata ḳilinoɳan bəht yat əlliklərgimu kəltürülüp, biz wədə ḳilinoɳan Roḥni etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳilalaymiz.

Təwrat ḳanuni wə Hudaning wədisi

15 Ḳerindaxlar, mən insanlarqə səzləymən; ḥətta insanlar arisida əzara əḥdə tüzülsimu, baxḳa ḥeqkim uni yoḳḳa qiḳiriwetəlməydu yaki uningoɳa birər nərsə ḳoxalmaydu. □ ■ 16 Xuningdək, *Hudaning əḥdisidiki* wədilər Ibraḥim wə uning nəsligə eytiloɳan. *Muḳəddəs kitabta* U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsiḥdur. □ ■ 17 Mən xuni deməkqimənki, Hudaning Məsiḥkə aldin tüzgən bir əḥdisini tət yüz ottuz yildin keyin qüxürülgən Təwrat ḳanuni əməldin ḳalduralmaydu, Hudaning bu wədisini ḥeq bikar ḳilalmaydu. □ ■ 18 Qünki *wədə ḳilinoɳan* miras ḳanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibraḥimoɳa wədə arḳiliḳ ata ḳiloɳan.□ ■
19 Undaḳta, Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə? U bolsa, insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin, Hudaning mirasi wədə Ḳilinoɳuqi, yəni Ibraḥimning nəsli dunyaoɳa kəlgüqə ḳoxumqə ḳilip berilgən; u pərixtilər arḳiliḳ bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan. □ ■ 20 Əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Өzi pəḳət birdur. □ 21 Undaḳta, Təwrat ḳanuni Hudaning wədilirigə zitmu? Yaḳ, ḥərgiz! Əgər birər ḳanun insanlarni ḥayatliḳḳa erixtürələydioɳan bolsa, undaḳta ḥəḳḳaniyliḳ jəzmən xu ḳanunoɳa asaslanoɳan bolatti. 22 Ḥalbuki, muḳəddəs yazmilar pütkül aləmni gunaḥning ilkigə ḳamap ḳoyoɳan; buningdiki məḳsət, Əysa Məsiḥning sadaḳət-etiḳadi arḳiliḳ

□ **3:12 «Ḳanunning əmrlirigə əməl ḳiloɳuqi xu ixlar bilən ḥayat bolidu» —** «Law.» 18:5. Ḥeqkim Təwrat ḳanunining əmrlirigə əməl ḳilalmaydu, əlwəttə. ■ **3:12** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5. □ **3:13 «Ḥalbuki, Məsiḥ bizni Təwrat ḳanunidiki lənəttin ḥər ḳilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi» —** grek tilida: «ḥər ḳilix üqün bədəl tələx» yaki «ḳutuldurup bədəl tələx» degən ibarilər adəttə ḳullarni bazardin ḳaytidin setiwelip, ḥər ḳilix»ni kərsitidu. **«yaoɳaqḳa esiloɳan ḥərbir kixi lənətkə ḳaloɳan ḥesablansun»** — «Ḳan.» 21:24. ■ **3:13** Ḳan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21. □ **3:15 «mən insanlarqə səzləymən» —** muxu ibarə bəlkim «insanlarning kündilik turmuxidin bir misal kərsitəy», degini bolsa kerək. ■ **3:15** Ibr. 9:17. □ **3:16 «Xuningdək, Hudaning əḥdisidiki wədilər Ibraḥim wə uning nəsligə eytiloɳan. Muḳəddəs Kitabta U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsiḥdur» —** bu wədə Təwrat, «Yar.» 12:7 wə 13:15, 17:7, 24:7də tepilidu. Demisəkmu, Məsiḥ Yəḥudiylardin bolup, u Ibraḥimning nəsli, əlwəttə. ■ **3:16** Gal. 3:8. □ **3:17 «Hudaning Məsiḥkə aldin tüzgən bir əḥdisi» —** «Məsiḥkə» — demək, Məsiḥ «Ibraḥimning nəsli»ning süpitidə bolup əḥdə xu qaoɳda Uningoɳa tüzgən. Bəzi kona kəqürmilərdə «Məsiḥkə» degən səz tepilmaydu. ■ **3:17** Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ **3:18 «Qünki wədə ḳilinoɳan miras ḳanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibraḥimoɳa wədə arḳiliḳ ata ḳiloɳan» —** «wədə ḳilinoɳan miras» Ibraḥimoɳa wədə ḳilinoɳan kəp tərəplik bəhtni kəzdə tutidu. ■ **3:18** Rim. 4:14. □ **3:19 «Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə?... u pərixtilər arḳiliḳ bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan» —** «bir wasitiqi» xübḥisizki, Musa pəyoɳəmbərni kərsitidu. Bu muḥim 19-ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «Təwrat ḳanuni... insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin» — bu səzning kəp jəḥətliri bar — «ḳoxumqə səz»imizdə u tooɳruluḳ tohtilimiz. ■ **3:19** Ḳan. 5:5; Yḥ. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8. □ **3:20 «əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Өzi pəḳət birdur» —** bu ayətkə berilgən birnəqqə xərḥ bar. Mənisi bəlkim: «Ikki adəm kelixim tüzgəndə, bir wasitiqi bolux kerək. Lekin, Huda Өz əḥdisini Ibraḥimoɳa bərgəndə, uni wasitiqisiz bərgən, u sap Hudaning ḳolidin kəlgən; xunga bu əḥdə bəribir Təwrat ḳanunidin üstün turidu» degəndək bolidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə umu tooɳruluḳ tohtilimiz.

wədining etikad kiloɳuqilaroɳa berilixi üqündur. ■ 23 Lekin etikad yoli kelip axkarə boloɳuqə, biz Təwrat kanuni təripidin kooɳdilip, axkarə bolidioɳan etikadni kütüxkə kamap koyuloɳaniduk. 24 Xu tərikidə, bizning etikad arkilik həkkaniy kiliniximiz üqün Təwrat kanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup, bizni Məsihkə yetəklidi. □ ■ 25 Lekin etikad yoli axkara bolup, biz əmdi yənə «tərbiyiligüqi»ning nazaritidə əməsmiz. 26 Qünki həmminglar Məsih Əysaoɳa etikad kilix arkilik Hudaning ooɳulliri boldunglar. □ ■ 27 Qünki hərkaysinglar Məsihgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsihni kiyiwaloɳan boldunglar. □ ■ 28 Məsihdə nə Yəhudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu, nə kul bolmaydu nə hər bolmaydu, nə ər bolmaydu nə ayal bolmaydu, həmminglar Məsih Əysada bir bolisilər. □ ■ 29 Silər Məsihkə mənsup boloɳanikənsilər, silərmu Ibrahimning nəsli bolisilər wə uningoɳa wədə kilinoɳan *bəht-saadətkə* mirashordursilər.■

4

(Dawami)

1-2 Yənə xuni eytimənki: Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakitlirida taki atisi bəlgiligən wakit toxmioɳuqə, u əz əyidiki kuldin pərki bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakkuqilarning baxkuruxida bolidu.□ 3 Xuningoɳa ohxax, bizmu gədək waktimizda, bu dunyadiki «asasiy kaidə-kanuniyətlər» astida kul boloɳaniduk.□ 4 Lekin, wakit-saiti toluk toxkanda, Huda Əz Ooɳlini *bu dunyaoɳa* əwətti. U bir ayal kixidin tuoɳuloɳan, xuningdək Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi.□ ■ 5 Buningdiki məksət, Huda Təwrat kanuni astida yaxioɳan *bizlərni* bədəl tələp hərlükkə qikirip, bizning ooɳullukka kobul kiliniximiz üqündur.■ 6 Həm silər Uning ooɳulliri boloɳanlikinglar üqün, Huda Əz Ooɳlining: «Abba! Atam!» dəp qakiroɳuqi Rohini əwətip kəlbimizgə saldi.□ ■ 7 Xuning üqün, silər hazir kul

---

■ **3:22** Rim. 3:9; 11:32. □ **3:24 «bizning etikad arkilik həkkaniy kiliniximiz üqün Təwrat kanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup,..»** — «tərbiyiligüqi» grek tilida «pedagog» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:24** Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ **3:26 «... Qünki həmminglar Məsih Əysaoɳa etikad kilix arkilik Hudaning ooɳulliri boldunglar»** — bu muhim 23-26-ayətlər tooɳruluk «koxumqə səz»imizdə, yukiriki 3:19-ayət üstidə tohtaloɳinimizni kərüng. ■ **3:26** Yəx. 56:5; Yh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ **3:27 «Qünki hərkaysinglar Məsihgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsihni kiyiwaloɳan boldunglar»** — demək, Məsihgə etikad kilip suoɳa qəmüldürülüp, Uningoɳa baoɳlanoɳan bolsak, Uning təbiitigə igilələymiz, xuning bilən «Məsihgə mənsup adəm» bizning asasiy salahiyitimiz bolidu. ■ **3:27** Rim. 6:3. □ **3:28 «Məsihdə nə Yəhudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu... həmminglar Məsih Əysada bir bolisilər»** — «Grek» degən səz muxu yərdə «Yəhudiy əməs», «yat əlliklər»ni bildürülidu. ■ **3:28** Yh. 17:21. ■ **3:29** Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18. □ **4:1-2 «... Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakitlirida taki atisi bəlgiligən wakit toxmioɳuqə, u əz əyidiki kuldin pərki bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakkuqilarning baxkuruxida bolidu»** — «oɳojidar» degən səzning mənisi yukiriki «tərbiyiligüqi» degən səzgə yekin. □ **4:3 «bu dunyadiki «asasiy kaidə-kanuniyətlər»** — bəzi alimlar muxu səzni yaman rohlarni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin «Kolossiliklərgə»diki «Kol.» 2:8, 20 tooɳruluk «koxumqə səz»imizdə biz baxkiqə qüxəndürimiz. □ **4:4 «Lekin, wakit-saiti toluk toxkanda, Huda Əz Ooɳlini bu dunyaoɳa əwətti. U bir ayal kixidin tuoɳuloɳan, xuningdək Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi»** — «Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi» degən ibarə «Əysa Məsih Təwrat kanunioɳa boysunup yaxioɳan» degən mənini əz iqigə alidu. ■ **4:4** Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ **4:5** Yh. 1:12; Gal. 3:26. □ **4:6 «Həm silər Uning ooɳulliri boloɳanlikinglar üqün, Huda Əz Ooɳlining: «Abba! Atam!» dəp qakiroɳuqi Rohini əwətip kəlbimizgə saldi»** — ibraniy tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «I səyümlük atam!» degən gəp. ■ **4:6** Rim. 8:15.

əməs, bəlki ooƣulliridursilər; ooƣulliri boloƣanikənsilər, Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər.□

Pawlusning Galatiyaliklardin əndixə kilixi

8 Burun, Hudani tonumioƣan waktinglarda dərwəkə yaloƣan ilahlarning kullukioƣa tutuloƣansilər.□ ■ 9 Əmdiliktə, hazir *həkikiy* Hudani tonuoƣanikənsilər, — yaki enikrak kilip eytkanda, Huda təripidin tonuloƣanikənsilər, əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərzimәs «asasiy kaidə-kanuniyətlər»gə karap yanisilər? Ularning kullukioƣa yengiwaxtin kaytixni halamsilər? □ ■ 10 Silər alahidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwarƣa elip hatiriləxkə baxlidinglar! □ ■ 11 Mən ilgiri silərgə singdürgən əjrim bikar ketərmikin, dəp silər üqün ənsirəwatimən.

12 Kerindaxlar, mən xuni silərdin ətünimənki, manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum. Silər əslidə manga heq azar yətküzmigənidinglar. □ 13 Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ketim yətküzgənidim. □ 14 U qaoƣda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaktək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə kakmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, hətta Məsih Əysa өzini kütkəndək kütüwaldinglar. □ ■ 15 U qaoƣdiki bəht-bərikitinglar əmdi nəgə kətti?! Mən silərgə guwahqi bolup eytalaymənki, u qaoƣda silər mumkin bolsa, manga kөzliringlarni oyup berixkimu razi idinglar! 16 Əmdiliktə, silərgə həkikətni səzligənlikim üqün düxminingларƣa aylinip kaldimmu?

□ **4:7 «Xuning üqün, silər hazir kul əməs, bəlki ooƣulliridursilər»** — grek tilida bu ayəttiki «silər» «sən» dəp ipadilinidu. **«ooƣulliri boloƣanikənsilər, Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər»** — «Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər» bəzi kona kөqürmilərdə: «Məsih arkilik Hudaning Өzigə mirashor bolisilər» deyilidu. □ **4:8 «Burun, Hudani tonumioƣan waktinglarda dərwəkə yaloƣan ilahlarning kullukioƣa tutuloƣansilər»** — «yaloƣan ilahlar» grek tilida «əyniyiti ilah əməslər» bilən ipadilinidu. ■ **4:8** 1Kor. 8:4. □ **4:9 «əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərzimәs «asasiy kaidə-kanuniyətlər»gə karap yanisilər?»** — «ərzimәs artukqə» — Grek tilida «tiləmqilikkə ait» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:9** Kol. 2:20. □ **4:10 «Silər alahidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwarƣa elip hatiriləxkə baxlidinglar!»** — muxu ayəttiki «kün, ay, pəsil wə yillar» bolsa bəlkim Təwrat kanunida Yəhudiylar üqün bekitilgən heytlarni həm Yəhudiylarning ən'əniliri boyiqə ətküzidioƣan heytlarnimu kөrsitidu. Məyli Yəhudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip ohxax, etikadqilar üqün heqkandak alahidə kün-heytlarni hatiriləxning hajiti yok. ■ **4:10** Rim. 14:5; Kol. 2:16. □ **4:12 «Kerindaxlar, ... manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum»** — Pawlus өzi Yəhudiy bolsimu, Təwrat kanunining (həkkaniylikka ait tələpliridin baxka) barlik əmrliridin (Məsihning nijati bilən) azad bolup Mukəddəs Rohning yetəkqilikidə yaxioƣan; xunga u Galatiyaliklardin: «Manga ohxax bolunglar» dəp ətünidu; «qünki mən silərgə ohxax boldum» — demək, u Yəhudiy əməslərdək (Galatiyaliklardək) Təwrat kanunining tələpliridin mustəsna boldi. Lekin Galatiyaliklar Yəhudiylardək bolimiz dəp өzlirini Təwrat kanunining barlik tələpliri astioƣa koymakqi idi! **«Silər əslidə manga heq azar yətküzmigənidinglar»** — demək, Pawlus ularƣa hazirla eytkan kattik gepini ularning өzigə kandaktur bir ziyan yaki azar yətküzgənliki tüpəylidin eytkan əməs, dəydu (5-15-ayətlərdə u ularning əslidə өzigə kөrsətkən qongkur muhəbbitini əsləydu), bəlki ularni kөzləp: «silər өz-өzliringlarƣa azar beriwatisilər» dəp agah berix üqün eytidu. □ **4:13 «Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ketim yətküzgənidim»** — «ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin» — bu səzdin karioƣanda, Pawlus bəlkim kesəl səwəbidin Galatiyada dəm elixka məjbur boloƣanidi. Mumkinqiliki barki, bu kesəl uning kөzliri bilən baoƣlik bolup, uning qirayini intayin sət kiyapətkə kirgüzüp koyoƣanidi (14-ayət). 14-15-ayət, 6:11 wə «2Kor.» 12:7-10nimu kөrüng. Pawlus adəttə hətlirini pütükqi arkilik yazatti (məsilən, «Rim.» 16:22). □ **4:14 «U qaoƣda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaktək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə kakmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, hətta Məsih Əysa өzini kütkəndək kütüwaldinglar»** — Pawlusning bu kөz kesili yənə bir tərəptin kiyinqilik elip kəldi — U hux həwərning yolida kөp adəmlərning kesəllirini dua kilip sakaytti; ularning sakaytilixi arkilik kөp adəmlər hux həwərgə ixəndi. Lekin uning өzidə kesəl boloƣaqka, bu ix uni baxkilarning aldida mazakka kaldurux ehtimallikі bolamdu, kandak? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yh. 13:20.

17 *Mən eytip ətkən* ḥeliḳi adəmlər silərgə ḳizoɳinliḳ kərsitidu, əmma niyiti durus əməs; ular pəḳət silərni *nijatning* sirtioɳa qiḳirip, ḳizoɳinliḳinglarni əzlirigə ḳaritiwalmaḳqi. □ ■ 18 Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə.□
19 Səyümlük balilirim! Məsiḥ silərdə tərəldürülgüqə mən silər üqün toloɳaḳ azablirini yənə bir ḳetim tartiwatimən! ■ 20 Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu; qünki bu əḥwalinglar tooɳruluḳ nemə ḳilixni zadila bilməywatimən!□

«Ḳul dedək» Ḥəjər bilən «ḥər ayal» Saraḥ tooɳrisidiki təmsildin tərbiyə-sawaḳ elix

21 I Təwrat ḳanunining ilkidə yaxaxni halaydioɳanlar, silərdin xuni sorap baḳay, silər Təwratning əzidə nemə deyilgənlikigə ḳulaḳ salmamsilər? 22 Təwratta, Ibraḥimning ikki ooɳli bolup, biri dedəktin, yənə biri ḥər ayalidin boloɳan, dəp hatiriləngən. □ ■ 23 Dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan; ḥər ayalidin boloɳan ooɳul bolsa Hudaning wədisi arḳiliḳ tuoɳuloɳandur. □ ■ 24 Bu ikki ixni bir ohxitix degili bolidu. Bu ikki ayal *Hudaning insanlar bilən* tüzgən ikki əḥdisining wəkilidur. Birinqi əḥdə Sinay *teoɳidin* kelip, dərḥəḳiḳət balilirini ḳulluḳta boluxḳa tuoɳidu; mana Ḥəjər uningoɳa wəkildur; 25 demək, Ḥəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teoɳioɳa simwol ḳilinip, yəni bügünki Yerusalemoɳa ohxitilidu; qünki u xəḥər wə uning baliliri ḳulluḳta turmaḳta. □ ■ 26 Əmma yuḳiridin boloɳan Yerusalem ḥərdur, u ḥəmmimizning anisidur; □ ■ 27 Qünki, *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ yezioɳan: —
«Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuoɳmas ayal!
Təntənə ḳilip yangrat, towla, i toloɳaḳ tutup baḳimioɳan!
— Qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!» □ ■
28 Əmdi i ḳerindaxlar, Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərmiz. □ ■ 29 Lekin u qaoɳda «ətlərdin tuoɳuloɳan»

□ **4:17 «ular pəḳət silərni nijatning sirtioɳa qiḳirip…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ular pəḳət silərni bizdin ayrilip nijatning sirtioɳa qiḳirip» deyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18 «Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Məyli mən silər bilən billə bolay yaki bolmay, silərgə niyiti yahxi ḳizoɳinliḳi bar adəmlər bar bolsa, daim yahxi bolidu, əlwəttə». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaḳ. 1:18. □ **4:20 «Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu»** — «baxḳiqə bir tələppuz bilən…» — Pawlus tehimu ḳattiḳ tələppuzdimu, yaki mulayimraḳ tələppuzdimu, ularoɳa zadi «ḳandaḳ tələppuz»da səzləx kerəklikini bilməytti. □ **4:22 «Ibraḥimning ikki ooɳli bolup, biri dedəktin…»** — dedək (ḳul ayal) — yəni Ḥəjər. **«yənə biri ḥər ayalidin boloɳan..»** — əz ḥər ayali Saraḥ idi. ■ **4:22** Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ **4:23 «Dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan»** — «ət bilən» degən ibarə «insanning ətlirigə tayinix»ni bildüridu. Ḥəjərning ooɳli Ismail pəḳət insanlarning oy-pikri, insaniy küqi bilən tuoɳuloɳan. **«dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan; ḥər ayalidin boloɳan ooɳul bolsa Hudaning wədisi arḳiliḳ tuoɳuloɳandur»** — bu pütün ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:23** Yḥ. 8:39; Rim. 9:7. □ **4:25 «demək, Ḥəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teoɳioɳa simwol ḳilinip, yəni bügünki Yerusalemoɳa ohxitilidu; qünki u xəḥər wə uning baliliri ḳulluḳta turmaḳta»** — «ḳulluḳta» degən səz roḥiy ḳulluḳta, yəni Təwrat ḳanunining ḳulluḳida. «Bügünki Yerusalem wə uning baliliri» Yəhudiy həlḳi, xundaḳla Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixḳanlirim bilən ḥəḳḳaniy adəm bolay degən ḥəmmə adəmni kərsitidu. ■ **4:25** Mis. 19, 20. □ **4:26 «Əmma yuḳiridin boloɳan Yerusalem ḥərdur, u ḥəmmimizning anisidur…»** — baxḳiqə eytḳanda, Ibraḥimning əz ayali Saraḥ bolsa ḥər ayal boloɳaqḳa, ərxtiki Yerusalemoɳa, xundaḳla yengi əḥdidə yaxioɳan jamaətkə wəkillik ḳilidu. Xunga, «ərxtiki Yerusalem»ni bizning animiz, deyixkə bolidu. ■ **4:26** Wəḥ. 21:2. □ **4:27 «Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuoɳmas ayal! Təntənə ḳilip yangrat, towla, i toloɳaḳ tutup baḳimioɳan! — qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!»** — Yəx.» 54:1. ■ **4:27** Yəx. 54:1 □ **4:28 «… Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərmiz»** — bəzi kona kəqürmiliridə «… Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək silərmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərsilər» deyilidu. ■ **4:28** Rim. 9:7, 8.

bala «roḫtin tuoŋuloŋan» balioŋa ziyankəxlik ḳiloŋinidək, ḫazir xundaḳ bolidu. □ ■
30 Lekin muḳəddəs yazmilarda nemə deyilgən? Uningda: «Sən bu dedikingni ooŋli
bilən ḳoxup ḫəydiwət! Qünki dedəktin tapḳan ooŋul ḫərgiz ḫər ayalingdin boloŋan
ooŋul bilən miraskə ortaḳ bolmaydu!» dəp pütülgən. □ ■ 31 Əmdi, ḳerindaxlar,
biz dedəkning əməs, bəlki ḫər ayalning pərzəntliridurmiz. Məsiḫ bizni ḫərlüktə
yaxisun dəp ḫər ḳildi. Xuning bilən uningda tapan tirəp turunglar wə ḳulluḳning
boyunturuḳioŋa ḳaytidin ḳisilip ḳalmanglar.

5

Etiḳadqilarning ərkinliki

1-2 Mana, mənki Pawlus silərgə xuni eytip ḳoyayki, əgər silər hətnə ḳobul
ḳilsanglar, u qaoŋda Məsiḫning silərgə ḫeqḳandaḳ paydisi ḳalmaydu.□ ■ 3 Mən
hətnini ḳobul ḳiloŋan ḫərbir kixigə yənə agaḫlandurup ḫəḳiḳətni eytip ḳoyayki,
ularning Təwrattiki barliḳ əmr-bəlgilimilərgə *toluḳ əməl ḳilix* məjburiyiti bardur.□
4 Əy Təwrat ḳanuni arḳiliḳ əzümni ḫəḳḳaniy adəm ḳilay degənlər, ḫərbiringlar
Məsiḫdin ayrilip, məḫrum bolup, *Hudaning* xapaitidin qiḳip, yiḳilip uningdin
ḳaldinglar. 5 Qünki Roḫḳa tayinip ḫəḳḳaniyliḳḳa baoŋlanoŋan arzu-armanni etiḳad
bilən təlpünüp kütməktimiz.□ 6 Qünki Məsiḫ Əysada hətnilik küqkə igə əməs,
hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloŋini pəḳət muḫəbbət arḳiliḳ ix
ḳilidioŋan etiḳadtur.□ ■ 7 Silər obdan qepip mengiwatḳanidinglar; biraḳ kim silərni

---

□ **4:29 «Lekin u qaoŋda «ətlərdin tuoŋuloŋan» bala «roḫtin tuoŋuloŋan» balioŋa ziyankəxlik ḳiloŋinidək, ḫazir xundaḳ bolidu» —** «ətlərdin tuoŋuloŋan» bala — Ismailni, xundaḳla u simwol ḳilinoŋan «Təwrat ḳanunioŋa ḳul boloŋanlar»ni kərsitidu. «Roḫtin tuoŋuloŋan» — Hudaning wədisi wə məjizisi arḳiliḳ, yəni Muḳəddəs Roḫning küq-ḳudriti bilən tuoŋuloŋan Isḫaḳni, xundaḳla u simwol ḳilinoŋan Əysa Məsiḫkə etiḳad ḳiloŋuqi, Muḳəddəs Roḫtin «ḳaytidin tuoŋuloŋan» Hudaning roḫiy pərzəntlirini kərsitidu. Əslidə Ismail Isḫaḳḳa ziyankəxlik ḳiloŋinidək, Yəḫudiy həlḳ Məsiḫgə ixəngənlərgə ziyankəxlik ḳilatti wə bügüngə ḳədər ḫər türlük «ḳanunoŋa tayanoŋanlar»mu ohxaxla «Hudaning roḫioŋa tayanoŋanlar»oŋa ziyankəxlik ḳilidu. ■ **4:29** Yar. 21:9. □ **4:30 «Sən bu dedikingni ooŋli bilən ḳoxup ḫəydiwət! Qünki dedəktin tapḳan ooŋul ḫərgiz ḫər ayalingdin boloŋan ooŋul bilən miraskə ortaḳ bolmaydu!» —** «Yar.» 21:10. Muxu (21-31) ayətlərgə «ḳoxumqə səz»imizdə xərḫ berimiz. ■ **4:30** Yar. 21:10. □ **5:1-2 «… Əgər silər hətnə ḳobul ḳilsanglar, u qaoŋda Məsiḫning silərgə ḫeqḳandaḳ paydisi ḳalmaydu» —** Galatiyaliḳlarning hətnini ḳobul ḳilixtiki məḳsiti «muxu arḳiliḳ ḫəḳḳaniyliḳḳa eriximən» degənliktur; ular Məsiḫning gunaḫlar üqün boloŋan ḳurbanliḳioŋa tayanmayla, pəḳət yənə əzining tirixqanliḳi bilən «sawablik ixlar»ni bərpa ḳilmaḳqi bolup «əz-əzümgə tayinip gunaḫlirimni yuyup ḫəḳḳaniy adəm bolimən» degənlərdin ibarət idi. ■ **5:1-2** Yəx. 9:3; Yḫ. 8:32; Ros. 15:1; Rim. 6:18; 1Pet. 2:16. □ **5:3 «Mən hətnini ḳobul ḳiloŋan ḫərbir kixigə yənə agaḫlandurup ḫəḳiḳətni eytip ḳoyayki, ularning Təwrattiki barliḳ əmr-bəlgilimilərgə (toluḳ əməl ḳilix) məjburiyiti bardur» —** muxu ayət tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **5:5 «Qünki Roḫḳa tayinip ḫəḳḳaniyliḳḳa baoŋlanoŋan arzu-armanni etiḳad bilən təlpünüp kütməktimiz» —** «Roḫ» Muḳəddəs Roḫ, əlwəttə. «ḫəḳḳaniyliḳḳa baoŋlanoŋan arzu-armanni» — grek tilida «ḫəḳḳaniyliḳning ümidi» dəp ipadilinidu. Mənisi: (1) kimdə Məsiḫ arḳiliḳ ḫəḳḳaniyliḳ bar bolsa uning ərxtiki bəhtkə baoŋlioŋan zor ümidimu bar bolidu; (2) bizdə Məsiḫ arḳiliḳ ḫazir bar boloŋan ḫəḳḳaniyliḳ Uning ḳaytip kelixi bilən toluḳ, mukəmməl bolidu, dəydioŋan ümidmu bardur. Bizningqə, bu ḫər ikki ümid kərsitilidu. □ **5:6 «Qünki Məsiḫ Əysada hətnilik küqkə igə əməs, hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloŋini pəḳət muḫəbbət arḳiliḳ ix ḳilidioŋan etiḳadtur» —** «muḫəbbət arḳiliḳ ix ḳilidioŋan etiḳad»: — etiḳad muḫəbbət arḳiliḳ güzəl ixlarni ḳilidu ḫəm muḫəbbətning əzi etiḳadḳa güzəl ixlarni ḳilixḳa türtkə bolup ilḫamlanduridu. ■ **5:6** Mat. 12:50; Yḫ. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tes. 1:3.

ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin tosuwaldi? □ ■ 8 Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳirоғuqidin
bolоған əməs! □ 9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooғinitidu!» □ ■
10 Əzüm Rəbgə ḳarap ḳayil boldumki, silərmu bu ixta ḥeq baxḳiqə oyda bol-
maysilər. Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət'iynəzər, u qoḳum
tegixlik jazasini tartidu. □ ■ 11 Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək»
dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün
Yəhudiylardin ziyankəxlikkə uqrap kelimən? Əgər xundaḳ ḳiloған bolsam, «krest
bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti! □ ■ 12 Silərni ḳutritiwatḳan bu adəmlər əzlirini ahta
ḳiliwətsun dəymən! ■ 13 Qünki ḳerindaxlar, silər ərkinlikkə qaḳirildinglar. Lekin
ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḥəwəslirigə ḳanduruxning baḥanisi ḳilmanglar,
bəlki meḥir-muḥəbbət bilən bir-biringlarning ḳulluḳida bolunglar. □ ■ 14 Qünki
pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni əzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə
əməl ḳilinidu. □ ■ 15 Lekin pəhəs bolunglarki, bir-biringlarni qixləp tartip yalmap
yürüp, bir-biringlardin yutulup kətmənglar yənə! ■

Roḥ wə «ət»

16 Əmma xuni dəymənki — *Muḳəddəs* Roḥta menginglar, wə xu qaoғda silər
ətlərning arzu-ḥəwəslirigə yol ḳoymaysilər. □ ■ 17 Qünki ət Roḥḳa zit boloған
ixlarni arzu ḳilidu, wə Roḥ ətkə zit boloған ixlarni arzu ḳilidu. Ular ikkisi
bir-birigə ḳarimuḳarxidur; nətijidə, əzünglar arzu ḳiloған ixlarni ḳilalmaysilər.
■ 18 Wəḥaləngki, silər Roḥning yetəkqilikidə bolsanglar, u qaoғda Təwrat
ḳanunining ilkidə bolmaysilər. 19 Əmdi ətning əməlliri roxənki — zinahorluḳ,
buzuḳluḳ, napakliḳ, xəḥwaniyliḳ, ■ 20 butpərəslik, seḥirgərlik, əqmənliklər,

---

□ **5:7 «Silər obdan qepip mengiwatḳanidinglar»** — etiḳad yolida, əlwəttə. ■ **5:7** Gal. 3:1. □ **5:8 «Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳirоғuqidin boloған əməs!»** — «ḳayil ḳilix»ning mənisi yuḳiriḳi «itaət» degən səzning mənisigə yeḳin bolup, kinayilik mənini təkitləydu — demək, muxundaḳ «itaət» bolamdu? □ **5:9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooғinitidu!»** — demək, kiqikkinə hemirturuq pütün hemirni boldurоғinidək, bir adəmning «azraḳ hata» təlimimu nurоғun adəmni azduridu. Baxḳiqə eytḳanda «hətnə ḳilix» «kiqikkinə bir ix» bolsimu, Galatiyaliḳlarning uni «muxu ix bilən ḥəḳḳaniy (yaki «tehimu ḥəḳḳaniy») adəm bolimən» dəp ḳobul ḳilixi əzlirini Hudaning nijatidin qiḳirip ayriwetətti. ■ **5:9** 1Kor. 5:6. □ **5:10 «Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət'iynəzər, u qoḳum tegixlik jazasini tartidu»** — Huda təripidin, əlwəttə. ■ **5:10** 2Kor. 2:3; 8:22. □ **5:11 «Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək» dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün Yəhudiylardin ziyankəxlikkə uqrap kelimən?»** — Galatiyadiki jamaətni «ḳaymuḳturuwatḳan»lar bolsa bəlkim: «Pawlus, sünnət ḳilinix kerək dəydu», dəp yaloғanqiliḳ ḳiloған bolsa kerək. Pawlusning bu soali bilən ularning yaloған səzigə jawab beridu — Mana, mən xundaḳ həwərni yətküzgən bolsam, Yəhudiylar təripidin ziyankəxlikkə uqrap kətməyttim, dəydu. **«Əgər xundaḳ ḳiloған bolsam, «krest bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti!»** — «krest bizarliḳi» tooғruluḳ: — «krest» əzi Rim imperiyəsidiki əng yirginqlik ələm jaza tədbiri idi! Lekin Huda Əysaning dəl xundaḳ ələmi arḳiliḳ adəmni ḳutḳuzmaḳqi! Mana «krest bizarliḳi»dur! Uning üstigə, «hətnə ḳilinix yaki Təwrat ḳanunioға əməl ḳilixḳa tirixixlar adəmni gunaḥliridin ḳutḳuzmaydu, nijat-ḳutḳuzulux pəḳət Əysa Məsiḥning kresttiki ḳurbanliḳidinla kelidu» degən həwər kəp adəmlərni (pəḳət Yəhudiylarnila əməs!) rənjitidu yaki ularning oғəzipini ḳozoғaydu. Mana bumu «krest bizarliḳi»dur. Hux həwər yətküzüxtə «krest bizarliḳi» ḥərdaim bolidu; undaḳ ix kəm bolsa yətküzgən «hux həwər» əmdi «hux həwər» bolmaydu! ■ **5:11** 1Kor. 1:23. ■ **5:12** Yə. 7:25. □ **5:13 «lekin ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḥəwəslirigə ḳanduruxning baḥanisi ḳilmanglar»** — «ət» yaki «ətlər» asasən insanning əz xəhsiyətqi təbiitini kərsitidu. Buning tooғruluḳ «rimliḳlaroға»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **5:13** 1Kor. 8:9; 1Pet. 2:16; Yəḥ. 4. □ **5:14 «... pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni əzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə əməl ḳilinidu»** — «əməl ḳilinidu» degənning baxḳa hil tərjimisi: «yioғinqaḳlanoғandur» («Law.» 19:18). ■ **5:14** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaḳ. 2:8. ■ **5:15** 2Kor. 12:20. □ **5:16 «Muḳəddəs Roḥta menginglar»** — demək, «Muḳəddəs Roḥning yetəkqilikidə ḥəm Uning küq-ḳudritidə menginglar». Bu ibarə tooғruluḳ «rimliḳlaroға»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Rim. 13:14; 1Pet. 2:11. ■ **5:17** Rim. 7:15-26. ■ **5:19** 1Kor. 3:3; Yaḳ. 3:14.

jedəllər, qizƣanquqluqlar, ƣəzəplər, riqabətlixixlər, bəlgünqiliklər, guruhwazliqlar,
21 həsəthorluqlar, qatilliqlar, haraqkəxliklər, əyx-ixrətlər qatarliq ixlardur; bu ixlar
tooƣruluq burunqi eytqinimdək hazir yənə bir qetim agahlandurimənki, bundaq
ixlarni qiloƣuqilar Hudaning padixahliqiƣa miraslik qilmaydu. ■ 22 Wəhaləlnki,
Rohning mewisi bolsa mehir-muhəbbət, xad-huramlik, hatirjəmlik, səwr-taqət,
mehribanlik, yahxilik, ixənq-sadiqlik, □ ■ 23 mømin-mulayimlik wə özini tutuwelix-
tin ibarət. Muxundaq ixlarni tosidiƣan heqqandaq qanun yoqtur. □ ■ 24 Lekin
Məsihkə mənsup boloƣanlar ətlirini, xundaqla uningdiki ixqlar wə həm həwəslərni
təng krestligən bolidu. □ ■ 25 Rohta yaxawatqan bolsaq, Rohqa əgixip mangayli.
26 Bir-birimizni rənjitip, bir-birimizgə həsət qilip, hakawur xəhrətpərəslərdin
bolmayli.

6

Bir-biringlarning hizmitidə bolunglar

1 Qerindaxlar, aranglardin birsining hazirmu bir gunah-səwənlik sadir
qiliwatqanliqi bayqaloƣan bolsa, aranglardiki rohiy kixilər yuwax-mulayimlik rohi
bilən uni yolidin qayturup kelinglar. Xuning bilən bir waqitta, özünglarningmu
azdurulup kətməslikinglarƣa diqqət qilinglar.□ ■ 2 Bir-biringlarning eƣirqiliqini
kətürünglar. Xundaq qilsanglar, Məsihning qanuniƣa əməl qiloƣan bolisilər.■
3 Qünki birsining taraziƣa tohtiƣudək ixi bolmay turup özini taraziƣa tohtiƣudək
dəp qaƣlisa, u öz-özini aldiƣanlik, halas.□ 4 Lekin hərkim öz əməliyitigə qarap
təkxürüp baqsun; xuning bilən baxqilarningkidin əməs, bəlki öz əməlliridinla
pəhirləngüdək ix bolsa, pəhirlənsə bolidu.□ 5 Qünki hərbir adəm öz yükini kətürüxi
kerək.□ ■ 6 Hudaning səz-kalamidin təlim aloƣuqi özigə təlim bərgüqini özidə bar
boloƣan yahxi nərsilərdin ortaq bəhrimən qilsun.■ 7 Öz-özünglarni aldimanglar
— Hudani aldap əhməq qiloƣili bolmaydu; qünki kim nemə terisa, xuni alidu.■
8 Öz ətlirining arzu-həwəslirini qanduruxqa uruq qaqqan kixi öz ətliridin qiriklik
hosulini alidu. Lekin Rohni hursən qilix üqün uruq qaqqan kixi bolsa Rohtin
mənggülük hayat alidu.□ 9 Xunga, yahxi ixlarni qilixtin harmayli. Uningƣa

■ **5:21** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:6; Wəh. 22:15. □ **5:22 «Rohning mewisi bolsa...»** — «Roh» Muqəddəs Roh, Hudaning Rohi. «Rohning mewisi» — baxqiqə eytqanda, «Muqəddəs Rohning yetəkqilikidə yaxaxtin beridiƣan mewə». ■ **5:22** Əf. 5:9. □ **5:23 «... mømin-mulayimlik wə özini tutuwelixtin ibarət»** — Injilda «mømin-mulayimlik» yaki «yuwax-mulayimlik»ning alahidiliki bar, u bolsimu qorqunqtin küqlüklərgə yol qoyidiƣan ajizlik əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin qol üzüx, Hudaning həmmə ixlirimizni zorawanliqsiz, jedəlsiz tooƣra orunlaxturuxiƣa iman baƣlaxtur; muxundaq pozitsiyə mulayim, yuwaxlik bilən ipadilinidu, əlwəttə. ■ **5:23** 1Tim. 1:9. □ **5:24 «Lekin Məsihkə mənsup boloƣanlar ətlirini, xundaqla uningdiki ixqlar wə həm həwəslərni təng krestligən bolidu»** — «uningdiki (ətlərning) ixqlar...» yaki «uningdiki hessiyatlar...». ■ **5:24** Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pet. 2:11. □ **6:1 «... aranglardiki rohiy kixilər yuwax-mulayimlik rohi bilən uni yolidin qayturup kelinglar»** — «rohiy kixilər» yaki «rohqa təwə boloƣanlar» bolsa daim Muqəddəs Rohning yetəkqilikidə mangoƣan kixilərni kərsitidu. «Korintliqlarƣa (1)»diki «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yh. 13:14; Rim. 15:1; 1Tes. 5:14. □ **6:3 «Qünki birsining taraziƣa tohtiƣudək ixi bolmay turup özini taraziƣa tohtiƣudək dəp qaƣlisa, u öz-özini aldiƣanlik, halas»** — 2-ayətkə qariƣanda, Pawlusning bu səzi hajətmənlərgə yaki mohtaj boloƣanlarƣa yardəm qolini heq uzartmaydiƣan adəmlərni kəzdə tutup eytiloƣan. □ **6:4 «xuning bilən baxqilarningkidin əməs, bəlki...»** — yaki «xuning bilən özini baxqilar bilən selixturmayla, ...». □ **6:5 «Qünki hərbir adəm öz yükini kətürüxi kerək»** — demək, hər adəm özining ixiƣa özi məs'ul boluxi kerək. ■ **6:5** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Wəh. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luqa 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8 «Öz ətlirining arzu-həwəslirini qanduruxqa uruq qaqqan kixi»** — grek tilida «öz ətlirigə uruq qaqqan kixi». **«öz ətliridin qiriklik hosulini alidu»** — yaki «öz ətliridin halakətni alidu».

erinmisək waḳti-saiti toxḳanda qoḳum ḥosul alalaymiz. ■ 10 Xu səwəbtin, bizdə
pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etiḳadtiki ailigə mənsup bolоɳanlarоɳa yahxi
ixlarni ḳilip berəyli.□ ■

Ahirḳi agaḥlandurux wə salam

11 Mana, өz ḳolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazоɳinimоɳa ḳaranglar! □
12 Silərgə hətnini ḳobul ḳilixni məjburlimaḳqi bolоɳanlar, ularning ḥərbiri pəḳət
өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi bolоɳan, halas; ularning bu məḳsiti
pəḳət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin bolоɳan ziyankəxliktin ḳeqixtin ibarət, halas. □
13 Qünki ular өzlirimu hətnə ḳilinоɳini bilən Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilmaydu; lekin
ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini ḳobul ḳildurmaḳqi bolidu.
□ 14 Өzümni elip eytsam, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning kresttiki *өlümi*din baxḳa ḥeq ix
bilən mahtanmioɳaymən! Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən
krestləngən wə mənmu bu dunyaoɳa nisbətən krestləngənmən. □ 15 Qünki Məsiḥ
Əysada nə hətnilik nə hətnisizlik degənlər küqkə igə əməstur; birdinbir küqkə igə
bolidioɳini pəḳət yengi bir yaraloɳuqidur! □ ■ 16 Bu ḳaidə boyiqə mangidioɳanlarоɳa,
ularning ḥəmmisigə wə Hudaning Israilioɳa hatirjəmlik wə rəḥim-xəpḳət boloɳay!

■ **6:9** 2Tes. 3:13. □ **6:10** **«bizdə pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etiḳadtiki ailigə mənsup bolоɳanlarоɳa yahxi ixlarni ḳilip berəyli»** — «etiḳadtiki ailə» bolsa dunyadiki barliḳ etiḳadqilar, Hudaning ailisini kərsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11** **«Mana, өz ḳolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazоɳinimоɳa ḳaranglar!»** — nemixḳa Pawlus buni yazidu? Yuḳiriḳi 4:15-ayət üstidiki izaḥatta eytḳinimizdək, Pawlus adəttə pütükqi arḳiliḳ hətlirini yazоɳan (məsilən, «Rim.» 16:22). Bizningqə səwəbi uningda birhil kөz kesili bar idi. Xuning bilən: — (1) Pawlus bu hətni yezix jiddiy bolоɳaqḳa, yenida muwapiḳ pütükqi bolmioɳanliḳtin өz ḳoli bilən hətni yezixḳa məjbur bolоɳan; (2) hətni ḥəḳiḳətən өzidin kəlgənlikini ispatlax üqün az degəndimu ahirḳi ayətlərni өz ḳoli bilən yazdi. Qünki xu qaoɳda «sahta rosullar» kөp idi, ḥətta Pawlusning nami bilən sahta hətlərni yazoɳanlar bar idi (2Tes.» 2:2ni kərüng). Өz pikrimizqə, Pawlus bu pütün hətni өz ḳoli bilən yazoɳan. □ **6:12** **«Silərgə hətnini ḳobul ḳilixni məjburlimaḳqi bolоɳanlar, ularning ḥərbiri pəḳət өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi bolоɳan, halas»** — «ularning ḥərbiri pəḳət өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi bolоɳan»lar bolsa nijatḳa igə bolux üqün Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilix kerək, degən Yəhudiylarning gepidin ḳorḳḳan, ular Yəhudiylarning mahtixioɳa erixixini halaydioɳan kixilərdur. «Taxḳi ḳiyapəttə» grek tilida «ətlərdə» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«ularning bu məḳsiti pəḳət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin bolоɳan ziyankəxliktin ḳeqixtin ibarət, halas»** — «Məsiḥning kresti tüpəylidin bolоɳan ziyankəxlik»: demək, «Məsiḥning kresttiki өlümi (yaki «krestining bizarliḳi») tüpəylidin bolоɳan ziyankəxlik». Bu ziyankəxlik Yəhudiylar təripidin, əlwəttə. «Məsiḥning kresti» degini bolsa, «Məsiḥning krestlənggəndə bolоɳan ḳurbanliḳi birdinbir nijat yolidur» degən həwərning ḳiskiqə ipadisidur. Xu qaoɳda muxu həḳiḳətni tarḳatḳuqilarning ḥəmmisi Yəhudiylar təripidin (wə kөp baxḳilar təripidinmu, əlwəttə) ziyankəxlikkə uqraytti. □ **6:13** **«ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini ḳobul ḳildurmaḳqi bolidu»** — «ətliringlardin mahtinix» degən ibarini ḳandaḳ qüxinimiz? Muxu Yəhudiylar, «Galatiyaliḳlar gepimizgə kirdi, ularоɳa hətnini ḳobul ḳildurup ularni nijat yolioɳa aloɳa basturduḳ!» dəp baxḳa Yəhudiylar aldida mahtinixni halaytti. □ **6:14** **«Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoɳa nisbətən krestləngənmən»** — «bu dunya manga nisbətən krestləngən» degən ibarə, manga nisbətən өlgən, deməkqi. □ **6:15** **«birdinbir küqkə igə bolidioɳini pəḳət yengi bir yaraloɳuqidur! »** — «yengi bir yaraloɳuqi» degən ibarə «yengi (yaritiloɳan) adəm»ni alaḥidə kərsitidu; lekin bu ibarə yənə Məsiḥning өlümi arḳiliḳ apiridə bolоɳan ḥərbir «yengi adəm» wə kəlgüsidə pəyda bolidioɳan yengi asman-zeminni өz iqigə alidu.
■ **6:15** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11.

□ ■ 17 Buningdin keyin ḥeqkim bu ixlar bilən yənə meni awarə ḳilmisun! Qünki mən өz bədinimdə Əysaning yara izlirini kətürimən!□ ■
18 Ḳerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti roḥinglarоԓa yar boloԓay! Amin!

□ **6:16 «Bu ḳaidə boyiqə mangidioԓanlarоԓa, ularning ḥəmmisigə wə Hudaning Israilioԓa hatirjəmlik wə rəḥim-xəpḳət boloԓay!»** — «Hudaning Israili» (yaki «Hudaning ḥəḳiḳiy Israili») — demək, baxḳa bir «Israil» bar. Bizningqə bu ibarə Israildin, yəni Yəhudiylar iqidiki Hudaning nijat yolida mangoԓan, Məsiḥ Əysani ḳobul ḳiloԓanlarni (yəni «Hudaning ḳaldisi»ni) kərsitidu. Ḳaloԓan Yəhudiylar «Israil» bolsimu, «Hudaning Israili» əməs. Bəzi alimlar bu jümlidiki «wə»ni «yəni» dəp tərjimə ḳilip, «Hudaning Israili» pütkül jaḥandiki Məsiḥkə təwə boloԓanlardin boloԓan jamaətni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Lekin bizningqə Pawlusning bu ibarisi, «mən yuḳirida bəzi Yəhudiylar tooԓruluḳ ḳattiḳ gəp ḳiloԓinim bilən, ḥəmmə Yəhudiy xundaḳ, dəp oylap kətmənglar! «Hudaning Israili» bardur!» deməkqi. ■ **6:16** Zəb. 125:5. □ **6:17 «... Mən өz bədinimdə Əysaning yara izlirini kətürimən!»** — «Əysaning yara izliri» — demək, Pawlusning tenidə ḳaloԓan yara izliri, yəni Məsiḥ üqün hux həwər tarḳitix yolida tartḳan azab-oḳubətlirining iznaliridur. Xu tərəptə u kөp yarilanoԓan Rəbbi Əysaoԓa ohxaxtur. «Əysaning yara izliri»ning grek tilida ikkinqi mənisimu bar: «Əysaning (basḳan) tamoԓisi» — demək, Pawlus bu səz arḳiliḳ өzining Əysaoԓa pütünləy mənsup ikənlikinimu təkitliməkqi. ■ **6:17** 2Kor. 4:10.

Əfəsusluqlarǫa

Rosul Pawlus Əfəsus xəḫiridiki jamaətkə yazǫan məktup

1 Hudaning iradisi bilən, Məsiḫ Əysaning rosuli bolǫan mənki Pawlustin Əfəsusta
turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlarǫa
salam!□ ■ 2 Atimiz Huda ḫəm Rəb Əysa Məsiḫtin silərgə meḫir-xəpqət wə hatirjəmlik
bolǫay!■

3 Bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz
Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi mubarək bolǫay!□ ■ 4 Qünki U bizni, muḫəbbət
iqidə bolup Əzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə
qilinmay turupla talliwaloǫanidi;□ ■ 5 U Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala
Əysa Məsiḫ arqiliq Əzigə ooǫulluqqa qobul qilixqa bekitkənidi;□ 6 bu ixta Uning
meḫir-xəpqitining uluoǫluqioǫa mədḫiyə oqulidu; qünki U meḫir-xəpqiti bilən
bizni Əz səyginidə xapaətləndürgənidi.□ ■ 7 Biz Uningda *Atining* meḫir-xəpqitining
molluqi bilən Uning qeni arqiliq qulluqtin ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita
kəqürümgə muyəssər bolduq;□ ■ 8 U *bu meḫir-xəpqətni* barliq danaliq ḫəm pəm-
parasət bilən bizgə zor tartuqlidiki, 9-10 — U Əz kəngligə pükkən güzəl haḫixi
boyiqə iradisidiki sirni, yəni waqit-zamanlarning pixip yetilixini idarə qilixi bilən
barliq məwjudatlarǫa, yəni ərxlərdə bolǫanning ḫəmmisigə, zeminda bolǫanning

---

□ **1:1 «Əfəsusta turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlar...»** — «muqəddəs bəndilər»: — oqurmənlərgə enik bolsunki, Muqəddəs Kitabta «muqəddəs» degən səz ḫərdaim «Hudaǫa has», «Hudaǫa toluq ataloǫan», «pak-muqəddəs» degən mənidə ixlitilidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər»** — yaki «ərxtiki yərlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər». **«bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi...»** — Hudaning nəziridə, ixəngüqilər roḫiy jəḫəttin alliqaqan «Məsiḫ bilən ərxlərdə olturoǫan»dur. 20-ayətni kərüng. «Mubarək bolǫay» muxu yərdə «mədḫiyilənsun» yaki «əng bəhtlik bolǫay» degən mənidə. Grek tilida 3-ayəttin 14-ayətkiqə bolǫan ayətlər pəqət uzun birla jümlə bilən ipadilənggən. Qüxünixkə qolaylik bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pet. 1:3. □ **1:4 «...U bizni, muḫəbbət iqidə bolup Əzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi...»** — bəzi tərjimiliridə «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» 5-ayətkə baoǫliq. 5-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yḫ. 15:16; Əf. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5 «U Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqiliq Əzigə ooǫulluqqa qobul qilixqa bekitkənidi..»** — bəzi tərjimiliridə 4-ayətttiki «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» bu 5-ayətkə baoǫlanoǫan. Demək, 4-5-ayət: «Qünki U bizni Əzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi; U muḫəbbət bilən Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqiliq Əzigə ooǫulluqqa qobul qilixqa bekitkənidi» deyilidu. □ **1:6 «U meḫir-xəpqiti bilən bizni Əz səyginidə xapaətləndürgənidi»** — «Əz səygini» — Ooǫli Əysa Məsiḫtur. ■ **1:6** Mat. 3:17. □ **1:7 «Biz Uningda Atining meḫir-xəpqitining molluqi bilən Uning qeni arqiliq qulluqtin ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita kəqürümgə muyəssər bolduq...»** — «Uningda» — Məsiḫtə. **«qulluqtin ḫər qilinix»** — grek tilida bir səz bilən ipadilinidu, u adəttə qulni ḫər qilixni kərsitidu; xapaətqi pul berip uni ḫərlükkə qiqirip ərkin qilidu. Rosul eytqan bu qulluq, gunaḫning wə jin-xəytanlarning ilkigə əsir boluxni kərsitidu. Injildiki «ḫər qilix» («apolutrosis») Təwrattiki «ḫəmjəmət bolup qutquzux» («goəl») degən səzning mənisi bilən ohxaxtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18.

ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi; □ ■
11 Uningda bizmu Hudaοɣa miras ḳilinοɣan; biz xu məḳsəttə barliḳ ixlarni əḳil-iradisi
boyiqə idarə Ḳiloɣuqining nixani bilən xu ixḳa aldin'ala bekitilgəniduḳ; □ ■ 12 xuning
bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloɣan bizlər Uning xan-xərpining uluοɣluḳini namayan
ḳiloɣuqi bolduḳ; □ 13 ḥəḳiḳətning kalam-səzini, yəni nijatinglardiki hux həwərni
anglap silərmu Uningοɣa tayandinglar — wə Uningοɣa ixəngininglarda, silər wədə
ḳilinοɣan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar. □ ■ 14 Hudaning xan-xəripining
uluοɣluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinοɣuqə, Muḳəddəs Roḥ
mirasimizning «kapalət»i bolidu.□ ■
15 Xuning bilən, silərning Rəb Əysaοɣa baοɣliοɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs
bəndilərgə boloɣan muḥəbbitinglar tooɣruluḳ angliοɣandin tartip, □ ■ 16 dualirimda
silərni əsləp, silər üqün rəḥmət eytixni tohtatmidim; 17 tiləydiοɣinim xuki, Rəbbimiz
Əysa Məsiḥning Hudasi, xan-xərəpning Igisi boloɣan Ata silərning Uni toluḳ
bilixinglaroɣa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳiloɣay, □ 18 xuning bilən

---

□ **1:9-10 «Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə» —** yaki «Məsiḥtə bekitkən U Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə...». Grek tilida pəḳət «Uningda pükkən...» yaki «Əzidə pükkən..» deyilidu. **«... barliḳ məwjudatlaroɣa, yəni ərxlərdə boloɣanning ḥəmmisigə, zeminda boloɣanning ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi»** — «... barliḳ məwjudatlaroɣa ....Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix» degən səz grek tilida pəḳət üq səz bilənla ipadilinidu. Mənisi: (1) pütkül kainatḳa Məsiḥ bax bolidu; (2) pütkül kainattiki ḥəmmə məwjudat Məsiḥtə «yioɣip bir ḳilinip», ḥərbir nərsining ḥəḳiḳiy əḥmiyiti kərsitilidu; (3) Məsiḥning baxqiliḳi astida kainattiki barliḳ məwjudatlar bir-biri bilən inaḳ bolup, bir-birigə toluḳ maslixidioɣan bolidu. ■ **1:9-10** Rim. 16:25; Əf. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4. □ **1:11 «Uningda bizmu Hudaοɣa miras ḳilinοɣan» —** «Uningda» — «Məsiḥtə». **« bizmu (Hudaοɣa) miras ḳilinοɣan»** — yaki «biz bir miraskə igə boloɣan». **«barliḳ ixlarni əḳil-iradisi boyiqə idarə Ḳiloɣuqi»** — Huda. ■ **1:11** Rim. 8:17. □ **1:12 «xuning bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloɣan bizlər Uning xan-xərpining uluοɣluḳini namayan ḳiloɣuqi bolduḳ» —** «Məsiḥni awwal tayanqi ḳiloɣan bizlər» bəlkim Məsiḥḳə birinqi bolup əgəxkən Yəḥudiylarni kərsitidu. Əfəsustiki jamaətning kəpinqisi bəlkim Yəḥudiy əməslər, ular keyin ixəngən. □ **1:13 «... wə Uningοɣa ixəngininglarda, silər wədə ḳilinοɣan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar» —** «Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürlinix» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:13** Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 4:30. □ **1:14 «Hudaning xan-xəripining uluοɣluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinοɣuqə, Muḳəddəs Roḥ mirasimizning «kapalət»i bolidu» —** «kapalət» tooɣruluḳ: bu ayət təwəndiki ḥəḳiḳətlərni kərsitidu: — (1) Hudaning nijatida, U adəmni gunaḥtin ḳutḳuzup «ḥər ḳilidu»; U ḳutḳuzoɣan adəm yaki jamaət Uning Əzining «igiliki»dur. «Igiliki» — Hudaning igiliki boloɣan bizlər — roḥ, jan, tenimizning ḥəmmisidur. (2) bu «ḥər ḳilix» bu dunyada tehi «üzül-kesil» bolmaydu; nijatḳa erixkən kixilərdə «yengi roḥ», «yengi ḳəlb» boloɣini bilən «yengi tən» tehi bolmaydu; tirilix künidə «yengi tən» «toluḳ ḥər ḳilinix» yaki «üzül-kesil ḥər ḳilinix» bolidu. Bu «toluḳ ḥər ḳilinix» ixəngənlərning «toluḳ mirasi» bolidu. (3) xu künidə Hudaning xan-xəripining uluοɣluḳi tolimu namayan ḳilinidu; (4) xu küngiqə, yəni ixəngüqilərning «toluḳ miras»ni igiliwelixioɣuqə, Muḳəddəs Roḥ ḥərbir ixəngən adəmning ḳəlbidə turup uningοɣa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḥəḳiḳət ikənlikini ispatlap beridu. Yənə kelip Muḳəddəs Roḥning ixəngüqining ḳəlbidə turoɣanliḳining əzi, uning kəlgüsidə bu miraskə qoḳum igə bolidioɣanliḳining kapalitidur. Grek tilida «kapalət»ning yənə bir mənisi «wədə üzüki» (yigitning ḳizoɣa boloɣan wədisigə kapalət süpitidə berilgən). ■ **1:14** Mis. 19:5; Ḳan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pet. 2:9. □ **1:15 «xuning bilən, silərning Rəb Əysaοɣa baοɣliοɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloɣan muḥəbbitinglar tooɣruluḳ angliοɣandin tartip, ...» —** grek tilida -15-ayəttin 23-ayətkiqə boloɣan ayətlər pəḳət uzun birla jümlə bilən ipadiləngən. Qüxünixkə ḳolayliḳ bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə ḳilduḳ. ■ **1:15** Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:17 «xan-xərəpning Igisi boloɣan Ata» —** grek tilida «xan-xərəpning Atisi» — Pawlus xu səz bilən: «Məsiḥ Əysaning Əzi «Hudaning xan-xəripidur»» dəp kərsətməkqi bolsa kerək. **«silərning Uni toluḳ bilixinglaroɣa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳiloɣay»** — «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳilix»: ḳaysi roḥ kərsitilidu? Kəzḳariximizqə u «Muḳəddəs Roḥ» əməs; qünki Huda ularoɣa Muḳəddəs Roḥni alliḳaqan ata ḳiloɣan (13-14). Bizningqə, etiḳaqilarning əz roḥini kərsitidu. Rosul ularda «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥ» bolsun, dəp dua ḳilidu. Alayluḳ, mən birsi üqün «Huda sizgə salamət bir tən ata ḳiloɣay» dəp tilisəm, əməliyəttə uning alliḳaqan teni bar, əlwəttə. Lekin telikim uningda saoɣlam tən bolsun üqündur. Demək, Pawlusning bu duasining mənisi: «Huda ḥərbirining roḥini «danaliḳ ḥəm wəḥiy ḳobul ḳiloɣudək bir roḥ» ḳilsun, degənliktur.

silərning qəlbtiki kəzliringlar roxənlixip, Uning qaqiriqioa baoqlanoqan ümidning nemilikini, Uning muqəddəs bəndiliridə boloqan xərəplik mirasining qimmətliklikini □ 19 wə Uning ixəngüqi bizlərgə zor küqi bilən qaratqan qudritining hesabsiz büyüklükini bilip yətkəysilər; ■ 20 dəl xu qudrətni U Məsihni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoquzoqinida Uningda yürgüzgənidi; □ ■ 21 pəqət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu Uni barliq həkümranliqtin, hoquqtin, küq-qudrəttin, hojayinliqtin wə barliq tiloa elinidioqan hərqandaq nam-xərəptin kəp üstün qoyoqan; □ 22 barliq məwjudatlarni Uning putliri astioa qoyup, jamaət üqün Uni həmmigə bax boluxqa ata qiloqan. □ ■ 23 Jamaət bolsa Uning teni, yəni həmmini həmmə jəhəttin Toldurοquqining mukəmməl jəwhiridur.■

2

1 Wə silər bolsanglar, qəbihlikliringlar həm gunahliringlarda ölgən bolup,□ ■ 2 bu dunyaning dəwrigə əgixip, hawaning hoquqini tutqan həkümdarοa, yəni bügünki kündə itaətsizliktin boloqan pərzəntlərni qutritiwatqan rohqa əgixip, bu ixlarda ilgiri mangoqansilər;□ ■ 3 biz hərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəhwət-həwəslərdə hayat ətküzgənmiz, ətlirimiz həm öz oy-hiyalimizning hahixlirioa əməl qilip, baxqilarοa ohxax, mahiyəttə «oləzəptiki pərzəntlər» boloqanmiz;□ 4 birak Huda, mol rəhim-xəpqətni kərsətküqi bolup, bizni səygəndə bizgə kərsətkən aləmbəhx mehir-muhəbbiti tüpəylidin, — 5 hətta itaətsizliklərdə ölgən waqtimizdimu, bizgə Məsih bilən billə jan kirgüzüp (mehir-

---

□ **1:18 «Uning muqəddəs bəndiliridə boloqan xərəplik mirasining qimmətlikliki..»** — baxqa birjil tərjimisi: «Uning muqəddəs bəndilirining xərəplik mirasi..». Lekin bizningqə «Uning qakiriqioa baoqlanoqan ümid», «mirasi» wə 19-ayəttiki «hesabsiz küqi»ning həmmisining əng muhim təripi Hudaoqa təwədur, xunga «muqəddəs bəndiliridə boloqan mirasi»ni «Hudaning Öz mirasi» dəp qaraymiz. «Qoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **1:19** Kol. 2:12. □ **1:20 «dəl xu qudrətni U Məsihni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoquzoqinida Uningda yürgüzgənidi...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Məsihni ölümdin tirildürginidə dəl xu qudrətni Uningda yürgüzgənidi; wə Uni ərxlərdə Özining ong qolida olturoquzup,...». ■ **1:20** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pet. 3:22. □ **1:21 «pəqət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu ... barliq həkümranliqtin, hoquqtin, küq-qudrəttin, hojayinliqtin wə barliq tiloa elinidioqan hərqandaq nam-xərəp...»** — bu yərdə kərsitiwatqini məyli yahxining bolsun, əskining (jin-xəytanlarning) bolsun, hərqandaq «həkümranliq, hoquq, küq-qudrət, hojayinliq wə ... nam-xərəplər»ni öz iqigə alidu. Məsihning nami ularning həmmisidin üstün turidu. □ **1:22 «barliq məwjudatlarni Uning putliri astioa qoyup, jamaət üqün Uni həmmigə bax boluxqa ata qiloqan»** — adəmni həyran qilarliqi xuki, muxu ayətlərdə Hudaning Məsihni həmmə məwjudatqa bax qiloqanliqi **jamaətning bəht-bərikiti üqün** boloqan, deyilgən. ■ **1:22** Zəb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8. ■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 4:16; 5:23. □ **2:1 «silər bolsanglar, qəbihlikliringlar həm gunahliringlarda ölgən bolup,...»** — adəm gunahning ilkidə bolsa rohiy jəhəttin bir «ölük», «ölgən» bolidu, halas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13. □ **2:2 «bügünki kündə itaətsizliktin boloqan pərzəntlər»** — «itaətsizliktin boloqan pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barliqini kərsitidu (həmmimiz Adəm'atimizning «itaətsiz təbiiti»gə mirashor bolup tuoqulduq). Lekin «itaətsizliktin boloqan pərzəntlər» Hudaning xəpqiti bilən Hudaning Özining pərzəntliri bolidu (5-ayətni kərüng). **«hawaning hoquqini tutqan həkümdar»... «itaətsizliktin boloqan pərzəntlərni qutritiwatqan roh»** — Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:2** Yh. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Əf. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3. □ **2:3 «biz hərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəhwət-həwəslərdə hayat ətküzgənmiz ... mahiyəttə «oləzəptiki pərzəntlər» boloqanmiz»** — «oləzəptiki pərzəntlər» ikki bisliq ibarə bolup, həm «hərdaim oləzəpkə tolup yürgən adəmlər» həmdə «(Hudaning) oləzəp künigə bekitilgən adəmlər»nimu kərsitidu.

xəpқət bilən қutқuzuldunglar!),□ ■ 6 bizni Uning bilən billə tirildürüp, ərxlərdə Məsiһ Əysa bilən billə olturоquzоqan; 7 məқsiti kəlgüsi zamanlarda Uning Məsiһ Əysada bizgə қaritilоqan meһribanliқi bilən ipadilәngən xapaitining xunqə oqayət zor ikənlikini kəsitixtin ibarəttur; 8 qünki silər xəpқət bilənla ixənq arқilиқ қutқuzuldunglar. Bu ix өzünglardin kəlgən ix əməs, bəlki Hudadin kəlgən iltipat,□ ■ 9 u zadila adəmlərning əməl-əjridin kəlməydu, bu һəm һeqkimning mahtanmasliқi üqündur. ■ 10 Qünki biz Hudaning ixligən һüniridurmiz, həyrhaһ ixlar üqün Məsiһ Əysada yaritilоqanmiz; Huda əsli bizning ularda mengiximiz üqün bu ixlarni aldin’ala təyyarliоqanidi.■

11 Xunga silər əslidə ətliringlaroqa asasən «yat əllər» dəp һesablanоqininglarni, — insanning қoli bilən ətliridə «hətnə қilinоqanlar» dəp ataloqanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloqanliқinglarni,□ 12 xundaқla xu qaoqda Məsiһsiz bolup, Israilning puқraliқining sirtida turup, wədilərni elip kəlgüqi əһdilərni yat bilip, bu dunyada ümidsiz һəm hudasiz yaxioqininglarni esinglarda tutunglar; □ ■ 13 lekin əsli yiraқlarda boloqan silər һazir Məsiһning қeni arқilиқ yeқin қilindinglar; 14 qünki U bizning inaқliқimizdur, U ikki tərəpni bir қilip otturidiki ara tamni qeқiwətti; ■ 15 yəni, Өz ətliri arқilиқ өqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kөrsətkən, əmrlərni yətküzgən қanunni bikar қilip, ikki tərəpni Өzidə yengi bir adəm қilip yaratti, xuning bilən inaқliқni apiridə қildi; □ 16 krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən өqmənlikni қətl қilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi; □ 17 andin U kelip, yiraқlarda turoqan silərgimu inaқliқ hux həwirini jakarlidi, yeқindikilərgimu

---

□ **2:5 «һətta itaətsizliklərdə өlgən waқtimizdimu, bizgə Məsiһ bilən billə jan kirgüzüp (meһir-xəpқət bilən қutқuzuldunglar!),...»** — «Məsiһ bilən billə jan kirgüzüp (janlandurup)...» degənlik nemə bildüridu? Məsiһ Əysa өlgəndə, Huda Uningoqa etiқad baoqlioquqilarni Uning bilən təng өlgən, U өlümdin tirilgəndə Uning bilən təng tirilgən dəp һesablioqan. «Қoxumqə səz»imizni kөrüng. **«(meһir-xəpқət bilən қutқuzuldunglar!)»** — Pawlus muxu yərdə Əfəsusluқlarni rioqbətləndürüxtə bək һayajanlinip ketip, tuyuқsiz 8-ayəttiki «silər xəpқət bilənla ixənq arқilиқ қutқuzuldunglar!» degən gəpkə ətüp ketidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5. □ **2:8 «qünki silər xəpқət bilənla ixənq arқilиқ қutқuzuldunglar»** — bu «қutқuzulux» һayat(-mamat)liқtiki addiy hətərlərdin əməs, bəlki hətərning hətiri boloqan gunaһtin қutқuzulup mənggü һayatқa erixixtin ibarət. ■ **2:8** Mat. 16:17; Əf. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Əf. 1:4; 4:24; Tit. 2:14. □ **2:11 «silər əslidə ətliringlaroqa asasən «yat əllər» dəp һesablanоqininglar»** — «ətliringlaroqa asasən» yaki «ətlik kөzқaraxqə». **«insanning қoli bilən ətliridə «hətnə қilinоqanlar» dəp ataloqanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloqanliқinglar»** — demək, Yəһudiylar təripidin «hətnisiz» dəp ataloqanlar. Injil boyiqə «һəқiқiy hətnə» ättə əməs, roһ-қəlbtə boluxi kerək. Demək, қəlb-roһ barliқ xəhsiy arzu-һəwəslər, bu dunyaoqa təwə barliқ ezitқuluқtin «kesiwetilip», Hudaoqa ibadət қilixқa ərkin қilinidu. Mundaқ «roһiy hətnə» «adəmning қoli» bilən əməs, pəқət Hudaning Muқəddəs Roһi arқilиқ bolidu. □ **2:12 «...wədilərni elip kəlgüqi əһdilərni yat bilip...»** — «wədilər» bolsa Hudaning wədiliri, əlwəttə. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yəx. 9:5; Mik. 5:4; Yһ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20. □ **2:15 «yəni, Өz ətliri arқilиқ өqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kөrsətkən, əmrlərni yətküzgən қanunni bikar қilip, ikki tərəpni Өzidə yengi bir adəm қilip yaratti, xuning bilən inaқliқni apiridə қildi»** — «Məsiһ Өz ətliri arқilиқ ... қanunni... bikar қilip» — Yəһudiy jamaət һəm Hudani tonumaқqi boloqan «yat əllər»ning dostluқta boluxioqa əng qong tosaloqu, xuningdək һətta өqmənlikni pəyda қiloqan amil bolsa dəl Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən Təwrat қanunidiki bəlgilimilər idi. «Қoxumqə səz»imizdə biz bu bəlgilimilər üstidə tohtilimiz. «Yengi bir adəm» — Məsiһ wə jamaət, yəni bir bax bir tən bolidu (Məsiһ bax, jamaət tən bolidu). □ **2:16 «krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən өqmənlikni қətl қilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi»** — «bir təndə» bolsa Өzining krestkə mihlanoqan teni. Bu tən һazir tirilgəndin keyin Өzi bilən jamaəttin tərkib tapқan tən boldi. «Kirix səz»imizdiki «jamaət» tooqruluқ məzmunlarni kөrüng.

inaqlikni jakarlidi. □ ■ 18 Qünki ḥər ikkimizning Uning arqilik bir Roḥta Ata aldioa kirix ḥoquqimiz bardur. ■ 19 Xunga xuningdin baxlap silər musapirlar, yaqa yurttikilər əməs, bəlki muqəddəs bəndilərgə wətəndax bolisilər, Hudaning əyidikiliridin bolisilər; ■ 20 silər rosullar wə pəyoəmbərlər boloan ulning üstigə qurulmaqtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiḥ Əzidur; □ ■ 21 Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muqəddəs bir ibadəthana boluxqa əsüp barmaqta. □ ■ 22 Silərmu *qoxulup* Uningda Hudaning bir turaloqusi boluxqa Roḥta birləxtürülüp qurulmaqtisilər.□

3

1 Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiḥ Əysaning məḥbusi boloan mənki Pawlus —□ ■ 2 (silər bəlkim manga tapxuruloan, silərgə Hudaning xəpqitini elip baridioan oojidarlikim tooruluk,■ 3 yəni Uning manga wəḥiy bilən sirni ayan qiloanliqi tooruluk həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu toorisida ilgiri az-paz yazoanidim;□ ■ 4 silər uni oquoininglarda, Məsiḥning siri tooruluk yorutuloanlikimni bilip yetisilər) 5 ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilirioa Uning muqəddəs rosulliri wə pəyoəmbərlirigə Roḥ arqilik ḥazirqidək enik wəḥiy

---

□ **2:17 «andin U kelip, yiraqlarda turoan silərgimu inaqlik hux həwirini jakarlidi, yeqindikilərgimu inaqlikni jakarlidi» —** «U (Məsiḥ) kelip.. silərgimu…hux həwərni jakarlidi»…. muxu ixta biz Əysa Məsiḥning «Əz teni boloan jamaət» bilən bir boloanlikimizni kərimiz. Məsiḥ Əysa Yəḥudiy həlqigə hux həwərni jakarlioandin keyin, krestkə mihlinip, kəmülüp, tirilgən; andin ərxkə kətürülgən. U qandaqmu «silərgə («yiraqlarda turoanlar»oa, yəni Yəḥudiy əməslərgə) kəldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyətliri»də kərülidu. Əysaning əlqiliri, jamaitidikiliri baxqilaroa hux həwərni yətküzgəndə, U Əzi ular arqilik muxu ixni qilidu. Qünki jamaət Əzining tenidur. Məsilən, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 wə izaḥatlarni kərüng. «Yeqin turoanlar» yənə Yəḥudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:17** Yəx. 57:19; Əf. 3:12. ■ **2:18** Yḥ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10. □ **2:20 «silər rosullar wə pəyoəmbərlər boloan ulning üstigə qurulmaqtisilər» —** yaki, «silər rosullarning wə pəyoəmbərlərning ulining üstigə qurulmaqtisilər». **«silər rosullar wə pəyoəmbərlər boloan ulning üstigə qurulmaqtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiḥ əzidur» —** «qoxumqə səz»diki «rosullar wə pəyoəmbərlər» üstidiki muzakirimizni kərüng. ■ **2:20** Yəx. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pet. 2:4; Wəḥ. 21:14 □ **2:21 «Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muqəddəs bir ibadəthana boluxqa əsüp barmaqta» —** «Rəbdə» «Məsiḥ Əysaning Əzidə». 22-ayəttə «Rəbdə» «Uningda» dəp elinidu. ■ **2:21** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Əf. 4:16. □ **2:22 «Silərmu qoxulup Uningda Hudaning bir turaloqusi boluxqa Roḥta birləxtürülüp qurulmaqtisilər» —** «Roḥ» — Muqəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. □ **3:1 «Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiḥ Əysaning məḥbusi boloan mənki Pawlus —….» —** «Məsiḥ Əysaning məḥburi» — Pawlus bu məktupni yazoanda Rimdiki bir türmidə yatatti. Xübḥisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixqa baxqiqə qaraytti. Rimliqlarning uni qoloa elip türmigə taxlioini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən yat əllərdin boloan ixəngüqilərning kəp payda kəridioanlikioa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən Pawlus: «silər yat əldikilər üqün» eytqanda, mən «rimliqlarning məḥbusi» əməs, bəlki «Məsiḥning məḥbusi»mən» dəydu. Əməliyəttə Pawlusning bu sözliri 14-ayəttə dawamlixidu. 2-13-ayətlərning ḥəmmisi «tirnaq iqigə» elinoan. ■ **3:1** Ros. 21:33; Əf. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1. ■ **3:2** Ros. 13:2; Rim. 1:5; Əf. 3:8. □ **3:3 «yəni Uning manga wəḥiy bilən sirni ayan qiloanliqi tooruluk həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu toorisida ilgiri az-paz yazoanidim…» —** mumkinqiliki barki, «mən yənə bu toorisida ilgiri az-paz yazoanidim» degən səz bolsa uning məzkur məktuptiki 1-bab 9-ayəttə «Məsiḥning siri» tooruluk yazoan səzlirini kərsitidu; bizningqə u uning Əfəsusluqlaroa ilgiri yazoan bir hetini kərsitidu. ■ **3:3** Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12.

ḳilinọandək, ayan ḳilinọan əməs.□ ■ 6 Demək, hux həwər arḳilik «yat əldikilər»din
bolọanlarmu ortaḳ mirashorlar, təndiki ortaḳ əzalar, Məsiḥ Əysada bolọan wədidin
ortaḳ bəḥrimən bolọuqilar bolidu;□ 7 Hudaning xəpḳiti manga elip kəlgən iltipat
bilən, Uning küq-ḳudritining yürgüzülüxi bilən, mən bu ixḳa hizmətkar ḳilip
təyinləndim;■ 8 manga — muḳəddəs bəndiliri iqidiki əng təwinidinmu təwən
bolọan manga muxu iltipat, yəni əllər arisida Məsiḥning mələrligüsiz baylikliri
tooṛuluḳ hux həwər jakarlax□ ■ 9 wə xundaḳla ḥəmmini yaratḳan Hudada yoxurun
bolup kəlgən bu sirning ḳandaḳ əmələ axuruluxi tooṛuluḳ ḥəmməylənni yorutux
hizmiti amanət ḳilindi. ■ 10 Buning məḳsiti ərxlərdə bolọan ḥəkümranlarọa
ḥəm ḥoḳuḳlarọa Hudaning kəp tərəplimilik danaliḳi jamaət arḳilik ḥazir axkarə
ḳilinixtin ibarəttur. □ ■ 11 Bu ix bolsa, Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə ijra ḳilinọan
mənggülük muddiasi boyiqidur; □ 12 Uning ixənq-sadiḳliḳi arḳilik biz jasarətkə ḥəm
Hudaning aldiọa hatirjəmlik bilən kirix ḥoḳuḳiọa igə bolduḳ; ■ 13 xuning üqün
silərdin ətünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim tüpəylidin pərixan
bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu).□ ■
14 Mən xu səwəbtin tizlirimni Atiọa pükimənki, □ 15 (asman-zemindiki bar-
lik atilik munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu) □ 16 U Əz xan-xəripidiki
baylikllar bilən, Roḥi arḳilik silərni iqki dunyayinglarda küqləndürgəy; □ ■
17 xuning bilən Məsiḥ ḳəlbinglarda ixənq arḳilik turup, silər meḥir-muḥəbbət
iqidə yiltiz tartọan, ul selinọan, ■ 18-19 barlik muḳəddəs bəndilər bilən billə
Məsiḥning muḥəbbitining kəngliki, uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip

---

□ **3:5 «… rosulliri wə pəyọəmbərlirigə Roḥ arḳilik ḥazirḳidək enik wəḥiy ḳilinọandək…»** — «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. **«ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilirioa uning muḳəddəs rosulliri wə pəyọəmbərlirigə Roḥ arḳilik ḥazirḳidək enik wəḥiy ḳilinọandək, ayan ḳilinọan əməs»** — rosulning sözliri intayin zildur. U Məsiḥ wə jamaət tooṛuluḳ bu sir ilgiriki dəwrlərdə ḳət'iy ayan ḳilinmay ḳalọan əməs, dəp puritidu; əməliyəttə bolsa Təwrattiki pəyọəmbərlərning bəzi bexarətliridə ḥəm Təwratta hatiriləngən bəzi wəḳələrdə bu sir puritilip oṛil-pal kərünidu. ■ **3:5** Ros. 10:28. □ **3:6 «demək, hux həwər arḳilik…»** — «hux həwər» — oḳurmənlərning esidə bolux kerəkki, «Injil» degən söz dəl «hux həwər» degən mənidə. **«demək, hux həwər arḳilik «yat əldikilər»din bolọanlarmu ortaḳ mirashorlar, təndiki ortaḳ əzalar, Məsiḥ Əysada bolọan wədidin ortaḳ bəḥrimən bolọuqilar bolidu»** — Yəḥudiy əməslərning «ortaḳ mirashor» bolọanliḳi «ixəngüqi Israil bilən ortaḳ mirashor» bolọanliḳini kərsitidu; «tən» muxu yərdə Məsiḥning teni, yəni jamaətni kərsitidu. ■ **3:7** Əf. 1:19; Kol. 2:12. □ **3:8 «əllər arisida Məsiḥning mələrligüsiz baylikliri tooṛuluḳ hux həwər jakarlax»** — «əllər» Muḳəddəs Kitabta daim deyilgəndək, «Yəḥudiy əməslər», «yat əlliklər»ni kərsitidu. ■ **3:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15. ■ **3:9** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:3; Rim. 16:25; Əf. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pet. 1:20. □ **3:10 «Buning məḳsiti ərxlərdə bolọan ḥəkümranlarọa ḥəm ḥoḳuḳlarọa Hudaning kəp tərəplimilik danaliḳi jamaət arḳilik ḥazir axkarə ḳilinixtin ibarəttur»** — «ərxlərdə bolọan ḥokümranlar» ḥəm ḥoḳuḳlar bəlkim ḥəm pərixtilər wə yənə jin-xəytanlarni kərsitidu (6:12ni kərüng). ■ **3:10** 1Pet. 1:12. □ **3:11 «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə ijra ḳilinọan mənggülük muddiasi boyiqidur»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə nixan ḳilinọan mənggülük muddiasi boyiqidur». ■ **3:12** Yḥ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13 «xuning üqün silərdin ətünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim tüpəylidin pərixan bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu»** — bu ayətning üq mumkinqiliki bar mənisi tooṛuluḳ «ḳoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «xu səwəbtin …»** — 1-ayətning dawami. **«mən xu səwəbtin tizlirimni Atiọa pükimənki, …»** — «Ata» Huda, əlwəttə. Bəzi kona kəqürmilərdə «Xu səwəbtin tizlirimni Rəb Əysa Məsiḥning Atisioa pükimənki,…» deyilidu. □ **3:15 «asman-zemindiki barlik atilik munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu»** — bu səzning əḥmiyiti bəlkim xuki, Huda «Ata» bolọandin keyin, asman-zeminni «atilik», yəni «ata-balilik» (məyli insanlar arisida bolsun, ḥaywanlar arisida bolsun yaki ḥətta əsümlüklər arisida bolsun) munasiwətlər bilən toldurọan. Pawlus, Huda Əzining atilik muḥəbbitini muxu kəpligən munasiwətlər bilən ispatlimaḳqi bolọan yərdə, mən Uning pərzənti bolux süpitim bilən, Uningdin muxundaḳ büyük tiləkni tolimu ixənq bilən tiləymən, deməkqi. □ **3:16 «U Əz xan-xəripidiki baylikllar bilən, Roḥi arḳilik silərni iqki dunyayinglarda küqləndürgəy»** — «iqki dunya» grek tilida «iqki adəm» — bu ibarə adəmning roḥini, ḳəlbini, «iqki dunya»sini kərsitidu. ■ **3:16** Əf. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7.

igiliwalǫaysilər; yəni adəmning bilip yetixidin ḫəssiləp exip qüxidiǫan Uning muḫəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək Hudaning mukəmməl jəwḫiri bilən toldurulǫaysilər. □ 20 Əmdi iqimizdə yürgüzidiǫan ḳudriti boyiqə barliḳ tilikimiz yaki oylioǫanlirimizdinmu ḫəddi-ḫesabsiz artuḳ wujudḳa qiḳirixḳa ḳadir Bolǫuqioǫa, — ■ 21 Uningǫa dəwrdin dəwrgiqə, əbədil'əbədgiqə jamaəttə Məsiḫ Əysa arḳilik xanxərəp bolǫay! Amin!

4

1 Əmdi xu səwəblərdin, Rəbning məḫbusi bolǫan mənki, *Hudaning* silərni qaḳiroǫan *büyük* qaḳiriḳioǫa layiḳ ḫalda mengixliringlarni ətünimən,■ 2 ḫəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən, bir-biringlaroǫa muḫəbbət iqidə kəng ḳorsaḳ bolup,□ ■ 3 inaḳ-hatirjəmlikning rixtisi bilən, Roḫta bolǫan birlikni tutuxḳa intilixinglarni *ətünimən*.□ 4 Tən birdur, Roḫ birdur, — huddi qaḳiriloǫininglarda, ohxax bir arzu-ümidkə qaḳiriloǫininglardək, — 5 Rəb birdur, iman-etiḳad birdur, qəmüldürülüx birdur,■ 6 ḫəmmining Huda'Atisi birdur; U bolsa ḫəmmidin üstün turoǫuqi, ḫəmmini yürgüzgüqi wə ḫəmmimizning iqidə Bolǫuqidur.□ 7 Xundaḳtimu ḫazir ḫərbirimizgə Məsiḫning iltipatining ölqimi boyiqə xəpḳət təḳdim ḳilinǫandur;■ 8 xunga, muḳəddəs kitabta *Huda* eytḳinidək: —

«U yuḳirioǫa kətürüldi,
Insanlarni tutḳun ḳiloǫuqilarni U Θzi əsir ḳilip elip kətti,
Ḫəm insanlaroǫa iltipatlarni təḳdim ḳildi».□ ■

9 Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, *awwal* yərning tegigə qüxkən zatning Θzi əməsmu? □ ■ 10 Qüxkən zat bolsa barliḳ ərxlərdin yuḳirioǫa kətürülgənning dəl Θzidur;

□ **3:18-19 «barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə Məsiḫning muḫəbbitining kəngliki, uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip igiliwalǫaysilər; yəni adəmning bilip yetixidin ḫəssiləp exip qüxidiǫan uning muḫəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək Hudaning mukəmməl jəwḫiri bilən toldurulǫaysilər»** — oḳurmənlər diḳḳət ḳiliduki, bu uluǫ ixlar üqün, bolupmu muḫəbbətni toluḳ igiliwelix üqün Hudaning Roḫi arḳilik kəlgən küq-ḳudrət tolimu kerəktur (16-ayətni kərüng). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. □ **4:2 «ḫəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən...»** — Injilda «yuwax-mulayimliḳ»ning alaḫidiliki bar; u bolsimu ḳorḳunqtin küqlüklərgə yol ḳoyidiǫan ajizliḳ əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin ḳol üzüx, Hudaning ḫəmmə ixlirimizni zorawanliḳsiz, jedəlsiz tooǫra orunlaxturuxioǫa iman baoǫlaxtur; muxundaḳ pozitsiyə mulayim, yuwaxliḳ bilən bildürülidu. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tes. 5:14. □ **4:3 «... Roḫta bolǫan birlikni tutuxḳa intilixinglarni ətünimən»** — «Roḫta» — Hudaning Roḫida, Muḳəddəs Roḫta. ■ **4:5** Ḳan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luḳa 12:50 □ **4:6 «ḫəmmimizning iqidə Bolǫuqidur»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ḫəmmining iqidə Bolǫuqidur» (yaki «ḫəmmining iqididur» yaki «ḫəmminglarning iqidə Bolǫuqidur») deyilidu. 4-7-ayətlər kərsətkən birliklər tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə ḳiskiqə muzakirə ḳilimiz. ■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. □ **4:8 «xunga, Muḳəddəs Kitabta Huda eytḳinidək: — «U yuḳirioǫa kətürüldi, insanlarni tutḳun ḳiloǫuqilarni U Θzi əsir ḳilip elip kətti, ḫəm insanlaroǫa iltipatlarni təḳdim ḳildi»»** — rosul Pawlus bu səzliridə «Zəbur»diki 68:18ni nəḳil kəltürüp tüp mənini yəkünligən. «Yuḳirioǫa kətürüldi» Məsiḫning ölümdin tirilip ərxlərgə kətürülgənlikini kərsitidu. U ərxtin Θzigə ixəngənlərgə Muḳəddəs Roḫni əwətip ḫərhil iltipatlarni təḳdim ḳildi wə xuningdək ḫazirmu təḳdim ḳilmaḳta. Bu ajayib bexarətning mənisini toluḳraḳ tonux üqün biz «Zəb.» 68:18gə ḳoxḳan izaḫatni kərüng. ■ **4:8** Zəb. 68:18 □ **4:9 «Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, awwal yərning tegigə qüxkən zatning Θzi əməsmu?»** — Məsiḫning «yərning tegigə (grek tilida «təglirigə») qüxkən»liki nemini kərsitidu? «Zəb.» 139:15ni kərüng. Bu Zəburdiki küy boyiqə «yərning təgliri» bolsa insanning tüp təbiiti xəkilləndürülgən jay bolup, Məsiḫning «yərning təglirigə qüxüx»i bəlkim dəl insanning təbiitining tüp məsilisini, yəni gunaḫliḳ maḫiyitimizni üzül-kesil bir tərəp ḳilixi üqün idi. Xunga bizningqə bu ibarə Məsiḫ krestkə mihlinixning qongḳur azablirida bir tərəp ḳiloǫan ixlarni kərsitidu; bəzi alimlar, Məsiḫning «qüxkənliki», ölümdin keyin roḫining təḫtisaraǫa qüxkənlikini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Buningmu mumkinqiliki bar. ■ **4:9** Yḫ. 3:13; 6:62; Zəb. 139:15

kətürülüxining məqsiti, aləmning barliqini tolduruxtin ibarət; 11 Xunga, bəzilərni
rosullar, bəzilərni pəyοəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər, bəzilərni baqquqi
wə yaki təlim bərgüqilər qilip təyinligən dəl Θzidur. □ ■ 12 Bularning məqsiti
muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa
qorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət; □ ■ 13 wəzipə həmmimizning etiqadta
həm Hudaning Οοqlini toluq tonuxta birlikkə keliximizgiqə, kamil adəm bolup yetixip
qixiximizοqiqə, — yəni Məsihning mukəmməl jəwhiri gəwdiləngən qəddi-qamət
əlqimigə yetiximizgiqə dawamlaxturulmaqta; 14 xundaq boloqanda, yənə gədək
balilardin bolmay, adəmlərning quwluqidin oylap qikqan aldamqi niyət-pilanliri
bilən, ularning qiylə-nəyringidin qikqan təlimatining dolqunliridin urulup, uning
hərhil xamilida uyaq-buyaqqa uqurulup kətməymiz; ■ 15 əksiqə, meqir-muqəbbət
iqidə turup qəqiqətkə berilip ix kərüp, beximiz boloqan Məsihkə baoqlinixta hər
jəqəttin əsüp yetilidioqan bolimiz; □ ■ 16 Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə
jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi qərbir əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup,
hərbir əzaning əzigə has əlqəngən wəzipini ətixi bilən baroqanqə əstürülüp,
muqəbbət iqidə əz-əzini qurup qixqa ixliməktə.□ ■
17 Xunga xuni eytimənki, Rəbtə uni tapilaymənki, yat əllərningkidək, yəni ularning
əz oy-pikirlirining bimənilikidə mangoqinidək mengiwərməslikinglar kerək; ■ 18 ular
qəlbining qattiqliqidin kelip qikqan bilimsizlik tüpəylidin, Hudaning qayatidin
ada-juda qilinip, qüxənqisi qarangoqulixip kətkən,■ 19 ar-nomusni taxliwetip,
nəpsaniyətqiliki awup qərhil iplasliqlarni yürgüzüxkə, kəyp-sapaoqa berilgən.
20 Əmma silər bolsanglar, Məsihni xundaq yolda əginip tonuoqan əməssilər —
21 (qəqiqətning Əysada boloqinidək, uni qəqiqətən angliqan, uningda əgitilgən bol-
sanglar) — 22 demək, ilgiriki turmuxunglaroqa has boloqan, aldamqi arzu-qəwəslərgə
əgixip əzini buloqioquqi «kona adəm»ni seliwetip, □ ■ 23 oy-zeqninglarning roqida
yengilinip, 24 Hudaning ohxaxliqioqa asasən, qəqiqəttin qikqan qəkqaniylikta wə
pak-muqəddəsliktə yaritiloqan «yengi adəm»ni kiyiwelixinglar kerəktur.■
25 Xuning bilən yaloqanqiliqni seliwetip, qərbirimiz əz yeqinlirimiz bilən qəqiqətni
səzlixəyli; qünki biz bir-birimizgə nisbətən bir tənning əzaliridurmiz.■
26 «Aqqiqlininglar, əmma gunaq qilmanglar»; oqəzipinglar kün patquqə dawam

---

□ **4:11 «Xunga, bəzilərni rosullar, bəzilərni pəyοəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər, bəzilərni bakquqi wə yaki təlim bərgüqilər qilip təyinligən dəl Θzidur»** — oqurmənlər diqqət qiliduki, bu ayəttə eytiloqan sowoqatlar (8-ayətni kərüng) «roqiy iltipatlar» əməs, bəlki «roqiy iltipatlar»oqa igə boloqan roqiy adəmlərdur. Məsiq muxundaq adəmlərni jamaiti wə dunyani bərikətləx üqün təyinləydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12 «muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa ...»** — «jümlidin» — yaki «yəni» dəp qüxəngili bolidu. **«Bularning məqsiti muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa qorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət»** — demək, rosullar, pəyοəmbərlər, hux həwərqilər, bakquqilar wə təlim bərgüqilər (11-ayət)ning wəzipisi Məsihning teni boloqan jamaətni Hudaning toluq hizmitini qilix üqün qorallanduruxtin ibarəttur. Hudaning hizmitini qilidioqan bu «roqaniy adəmlər»la əməs, bəlki pütkül jamaətning qəmmə əzaliri əz roli boyiqə wəzipisigə əməl qilixi kerəktur. «Qurup qixix» degən ibarə tooqruluq «kirix səz»imizni kərüng. Grek tilida «qorallandurup kamalətkə kəltürüx» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 5:23; Kol. 1:24. ■ **4:14** Mat. 11:7; 1Kor. 14:2. □ **4:15 «... beximiz boloqan Məsihkə baoqlinixta hər jəqəttin əsüp yetilidioqan bolimiz»** — səzmusəz tərjimisi: «... beximiz boloqan Məsihkə baoqlinixta Uningoqa (yaki «Uning iqigə») qər jəqəttin əsüp yetilidioqan bolimiz». Demək, «allikaqan uning tenining bir əzasi boloqan qalda ... dawamlik əsidioqan...». ■ **4:15** Əf. 5:23; Kol. 1:18. □ **4:16 «Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi qərbir əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup...»** — «putkül tən» — jamaəttur. ■ **4:16** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 2:21. ■ **4:17** Rim. 1:9, 18; 1Pet. 4:3. ■ **4:18** 1Tes. 4:5. □ **4:22 «ilgiriki turmuxunglaroqa has boloqan, aldamqi arzu-qəwəslərgə əgixip əzini buloqioquqi «kona adəm»ni seliwetip, ...»** — «kona adəm» tooqruluq «Rim.» 6:6 wə izaqatini kərüng. ■ **4:22** Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:1. ■ **4:24** Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pet. 4:2. ■ **4:25** Zək. 8:16.

etiwərmisun; □ ■ 27 yaki Ibliskа ҳeq orun qoyup bərmənglar.□ ■
28 Ooǫri ikkinqi ooǫrilik qilmisun; əksiqə u meҳnət qilip ikki qolioǫa tayinip ҳalal ix qilsunki, ҳajiti boloǫanlarǫimu bəlüp bərgüdək əz tapqini bolsun.■
29 Aoǫzinglardin ҳeqqandaq iplas səz qiqmisun, pəqət angliǫuqilarǫa xəpqət yətsun üqün, eҳtiyajqa uyoǫun wə adəmni qurup qiqidioǫan səzlərni eytinglar. ■
30 Hudaning Muqəddəs Roҳioǫa azab bərmənglər; qünki silər Uning bilən ҳər-nijat küni üqün məҳürləngənsilər; □ ■ 31 əzünglardin ҳərqandaq əq-adawət, aqqiq-oǫəzəp, qəҳr, jedəl-majiralar, til-aҳanət ҳəmdə ҳərhil qara niyətlərni neri qilinglar;
■ 32 bir-biringlarǫa meҳriban, yumxaq dillik bolup, Huda Məsiҳtə silərni kəqürüm qiloǫinidək bir-birininglarni kəqürüm qilinglar. □ ■

5

(Dawami)
1-2 Xunga Hudaning səyümlük pərzəntliridin bolup, Uni ülgə qilinglar; ҳəmdə Məsiҳ bizni səyüp, Əzini biz üqün Hudaoǫa huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik boluxqa atap pida qiloǫandək silərmu muҳəbbət iqidə menginglar.■ 3 Əmma muqəddəs bəndilərgə layiq ҳalda, buzukluq, ҳərqandaq paskinilik yaki nəpsaniyətqilik aranglarda ҳətta tiloǫimu elinmisun;■ 4 Xundaqla iplaslik, əhmiqanə paranglar yaki qakina qaqqaqlarmu tilinglarǫa elinmisun — bularmu muwapiq əməstur — bəlki aoǫzinglardin təxəkkürlər qiqsun.
5 Qünki xuningdin həwərdarsilərki, ҳərqandaq buzukluq qiloǫuqi, napak boloǫuqi yaki nəpsaniyətqi kixi (bundaq kixi əməliyəttə bir butpərəskə barawər) Məsiҳ wə Hudaning padixaҳliqioǫa mirashor bolalmaydu.■ 6 Ҳeqkimgə əzünglarni quruq gəplər bilən aldatmanglar; qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oǫəzipi itaətsizliktin boloǫan pərzəntlərning bexioǫa qüxidu.■
7 Xunga ularǫa muxu ixlarda xerik bolmanglar; 8 qünki silər əsli qarangoǫuluq idinglar, lekin ҳazir Rəbdə yoruqluksilər; yoruqlukning pərzəntlirigə layiq menginglar■ 9 (qünki yoruqlukning mewisi toluq meҳribanlik, ҳəqqaniylik wə ҳəqiqəttin tərkib tapqandur), ■ 10 nemə ixlarning Rəbni hursən qilidioǫanliqini əginip ispatlanglar. 11 Qarangoǫuluqtiki mewisiz ixlar bilən qetilip qalmanglar; əksiqə, ularni eqip əyibləngla; ■ 12 qünki ularning yoxurunqə ixligənlirini ҳətta tiloǫa elixmu nomus ixtur. 13 Əmma yoruqluq bilən əyibləp axkarilanoǫan ҳərqandaq nərsə oquq

---

□ **4:26 «Aqqiqlininglar, əmma gunaҳ qilmanglar» —** «Zək.» 8:16, «Zəb.» 4:4. Bu ayət 25-ayəttiki «ҳəqiqətni səzlixəyli» degən səz bilən baoǫliqtur. Bir tərəptin aqqiqilinixqa tegixlik səwəbi bolup turup gəp qilmisa gunaҳ bolidu; yənə bir tərəptin aqqiq adəmni gunaҳqa baxliximu mumkin, xu tərəptinmu ҳezi boluxi kerək. Xunga «Aqqiqlininglar, əmma gunaҳ qilmanglar» deyilidu. **«oǫəzipinglar kün patquqə dawam etiwərmisun» —** yənə birhil tərjimisi: «Aqqiqlaxning səwəbi kün patquqə dawamlixiwərmisun». Əgər bu tərjimə tooǫra bolsa, adəm uningoǫa zadi qandaq əməl qilixi kerək? — bizningqə bu tərjimə məntiqioǫə uyoǫun əməs. ■ **4:26** Zəb. 4:4 □ **4:27 «yaki Ibliskа ҳeq orun qoyup bərmənglar» —** «Iblis» — Xəytan. ■ **4:27** Yaq. 4:7; 1Pet. 5:9. ■ **4:28** Ros. 20:35; 1Tes. 4:11; 2Tes. 3:8,12. ■ **4:29** Mat. 12:36; Əf. 5:3, 4. □ **4:30 «qünki silər Uning bilən ҳər-nijat küni üqün məҳürləngənsilər» —** «ҳər-nijat küni» — 1:14diki izaҳatni kərüng. ■ **4:30** Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13,14. ■ **4:31** Kol. 3:19. □ **4:32 «Məsiҳ bizni səyüp, Əzini biz üqün Hudaoǫa huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik boluxqa atap pida qiloǫandək silərmu muҳəbbət iqidə menginglar» —** «huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik» muxu yərdə (barliqi Hudaoǫa atap kəydürülgən) «kəydürmə qurbanlik» kəzdə tutulidu. ■ **4:32** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13. ■ **5:1-2** Yҳ. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tes. 4:9; Tit. 2:14; 1Pet. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuҳa. 3:23; 4:21 ■ **5:3** Mar. 7:21; Əf. 4:29; Kol. 3:5. ■ **5:5** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Wəҳ. 22:15. ■ **5:6** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luqa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tes. 2:3; 1Yuҳa. 4:1. ■ **5:8** 1Tes. 5:4. ■ **5:9** Gal. 5:22. ■ **5:11** Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tes. 3:14.

kərünidu; yoruḳluḳ axkarilioǫan ḥəmmə nərsə yoruḳluḳḳa aylinidu. ■ 14 Xuning üqün U mundaḳ dəydu: —
«Oyoǫan, əy uyḳuqi!
Tiril ələklər arisidin!
Wə Məsiḥ seni parlap yoritidu». □ ■
15 Xuning üqün silərning mengiwatḳan yolunglarǫa eḥtiyat bilən dikḳət ḳilinglar; yolunglar nadanlarningkidək əməs, danalarningkidək bolsun; ■ 16 waḳit-pursətni oǫəniymət bilip tutuwelinglar; qünki muxu dəwr rəzildur. □ ■ 17 Bu səwəbtin nadan bolmanglar, bəlki Rəbning iradisining nemə ikənlikini qüxəngüqi bolunglar; ■ 18 Ḥaraḳ-xarab iqip məst bolmanglar; xundaḳ ḳilik adəmni xallaḳlaxturidu; buning ornioǫa Roḥḳa toldurulоǫuqi bolunglar, □ ■ 19 bir-biringlarǫa zəbur-nəoǫmilər, mədḥiyə küyliri wə roḥiy nahxilar eytixip, ḳəlbinglarda nahxa-nəoǫmilər yangritip Rəbni mədḥiyilənglar; □ ■ 20 ḥərdaim ḥəmmə ixlar üqün Rəb Əysa Məsiḥning namida Huda ḥəm Ata Boloǫuqioǫa təxəkkür-rəḥmət eytinglar, ■ 21 Məsiḥtin əyminip, bir-biringlarǫa boysununglar. □
22 Silər ayallar, Rəbkə boysunoǫandək ɵz ərliringlarǫa boysununglar; ■ 23 qünki Məsiḥ jamaətning bexi boloǫandək, ər ayalning bexidur; Məsiḥ yənə təngə ḳutḳuzoǫuqidur. □ ■ 24 Əmdiliktə jamaət Məsiḥkə boysuoǫandək, ayallar ərlirigə ḥəmmə ixta boysunsun.
25 Ərlər ayalliringlarni səyünglər, huddi Məsiḥningmu jamaətni səyüp, uning üqün Ɵzini pida ḳiloǫinidək səyünglər; ■ 26 *Məsiḥning jamaət üqün* xundaḳ ḳilixi jamaətni muḳəddəs ḳilip, «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur, □ ■ 27 xuningdək jamaətni xərəplik ḥalda Ɵzigə ḥazir ḳilip,

---

■ **5:13** Yḥ. 3:20,21. □ **5:14 «Oyoǫan, əy uyḳuqi! Tiril ələklər arisidin! Wə Məsiḥ seni parlap yoritidu» —** bu səzlər Təwrattiki bexarət əməs, bəlki Təwrattiki birnəqqə bexarətlərning birhil yəküni yaki Injil dəwridiki naməlum pəyoǫəmbərning küy-mədḥiyə səzliridin elinoǫan səzlər boluxi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tes. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16 «waḳit-pursətni oǫəniymət bilip tutuwelinglar...» —** grek tilida «muxu künlərni oǫəniymət bilip tutuwelinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11. ■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tes. 4:3. □ **5:18 «ḥaraḳ-xarab iqip məst bolmanglar; xundaḳ ḳilik adəmni xallaḳlaxturidu; buning ornioǫa Roḥḳa toldurulоǫuqi bolunglar..» —** «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. ■ **5:18** Pənd. 23:29; Yəx. 5:11,22; Luḳa 21:34; Ros.2:4 □ **5:19 «bir-biringlarǫa zəbur-nəoǫmilər, mədḥiyə küyliri wə roḥiy nahxilar eytixip, ḳəlbinglarda nahxa-nəoǫmilər yangritip rəbni mədḥiyilənglar» —** «zəbur-nəoǫmilər» bəlkim sazoǫa təngkəx ḳilinip eytilidioǫan nahxilar; «mədḥiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roḥiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, ɵzlikidin, Muḳəddəs Roḥning ilḥami bilən eytiloǫan nahxilarni kərsitixi mumkin («1Kor.» 14:15ni wə izaḥatlarnimu kərüng). ■ **5:19** Kol. 3:16. ■ **5:20** Kol. 3:17; 1Tes. 5:18. □ **5:21 «Məsiḥtin əyminip, bir-biringlarǫa boysununglar» —** bu ixlar wə ḳaloǫan jekiləxlər asasən ḥəmmisi «Muḳəddəs Roḥḳa toldurulux»ning nətijisidur. «Məsiḥtin əyminip, bir-biringlarǫa boysununglar» — «Məsiḥtin əyminix» birinqi orunda bolux kerək; jamaəttiki məlum bir ḳerindixioǫa boysunux Məsiḥning əmrlirigə uyoǫun kəlmisə u qaoǫda u ḳerindixioǫa boysunmaslik kerəktur. ■ **5:22** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **5:23 «qünki Məsiḥ jamaətning bexi boloǫandək, ər ayalning bexidur; Məsiḥ yənə təngə ḳutḳuzoǫuqidur» —** «tən» muxu yərdə «jamaət»ni kərsitidu. Yənə bir tərəptin rosul Pawlus muxu yərdə «Məsiḥ təngə ḳutḳuzoǫuqidur» degən səzi bilən, ərning ɵz ayalini ḳutḳuzux wə ayalining tenini asrax məs'uliyiti bar, degənni puritidu. ■ **5:23** Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Əf. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ **5:25** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Kol. 3:19. □ **5:26 «(Məsiḥning jamaət üqün) xundaḳ ḳilixi jamaətni muḳəddəs ḳilip, «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur» —** «jamaətni» grek tilida «uni». Bu ayəttiki «u» jamaətni kərsətkəndə, grek tilidiki «ayalqə rod»ta ipadilinidu. Ayəttiki ohxitix dəl xuki, yigitning toyda ɵzigə yatliḳ bolidioǫan səyümlük ḳizni ɵzigə ḥazir ḳiloǫinidək, Məsiḥ jamaətni Ɵzigə ḥazir ḳilidu. Toy bolsa jənnəttə bolidu («Wəḥ.» 19:7-9, 21:9-10ni kərüng). **«... «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur» —** «dasning süyi» Təwrat dəwridiki zamanlarda kaḥinlar ibadəthanida Hudaoǫa ḥərḳətim yeḳinlaxḳanda, pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək. Xuningoǫa ohxax yolda Hudaoǫa yeḳinlaxḳinimizda, bizdə nalayiḳ birər ixlar bolsa, Uning səz-kalami bizgə paklandurux yolini (demək, gunaḥni iḳrar ḳilip, towa ḳilix, Əysaning ḳeni arḳiliḳ kəqürüm ḳilinip paklandurulux yolini) kərsitix rolini oynaydu. ■ **5:26** Tit. 3:5; 1Pet. 3:21.

uni ḥeq daoḷ, ḳoruḳ yaki bularọa ohxax ḥərḳandaḳ nərsilərdin haliy ḳilip, toluḳ muḳəddəs wə əyibsiz ḳilixtin ibarəttur. ■ 28 Xuningọa ohxax, ərlər өz ayallirini өz tenini səygəndək səyüxi kerəktur; өz ayalini səygən kixi өzini səygən bilən barawər. 29 Qünki ḥeqkim əsla өzining etidin nəprətləngən əməs, əksiqə uni ozuḳlanduridu ḥəm asraydu; bu huddi Məsiḥning jamaətni *ozuḳlanduridiọinioọa ḥəm uni asraydiọinioọa* ohxaydu. 30 Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —□ ■
31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, өz ayalioọa baọlinidu; ikkisi bir tən bolidu».□ ■
32 Bu sir intayin qongḳurdur; əmma mən ḥazir Məsiḥ wə jamaət tooọruluḳ səzləwatimən. □ 33 Əmma silərmu ḥərbiringlar өz ayalinglarni өzünglarni səygəndək səyünglar; ayal bolsa, eridin əyminip, uni ḥərmətlisun.

6

1 Balilar, Rəbdə ata-aniliringlarọa itaət ḳilinglar; qünki bu durusdur.■ 2 «Atangni wə anangni ḥərmətlə» — bu bolsa өz iqigə wədini aloọan birinqi əmrdur —□ ■
3 «Xuning bilən sening ixliring ḳutluḳ bolidu, zeminda uzun өmür kərisən» — *dəp wədə ḳilinoọan*.□
4 Silər atilar, baliliringlarni hapa ḳilmanglar, bəlki ularni Rəbning tərbiyisi ḥəm kərsətmisidə beḳinglar.■
5 Silər ḳullar, ətttin boloọan hojayininglarọa Məsiḥkə itaət ḳiloọininglardək qin kөnglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ḳilinglar;□ ■ 6 pəḳət kөz aldidila hizmət ḳilip, adəmni hux ḳiloọuqi ḳullardin bolmanglar, bəlki Məsiḥning ḳullirining süpitidə Hudaning iradisini jan-dil bilən bəja kəltürünglar, 7 adəmlərgə əməs, bəlki Rəbgə qin dilinglardin hizmət ḳilinglar; 8 xuni bilgənki, ḥərḳandaḳ adəm birər yahxiliḳ ḳilsa, məyli u ḳul bolsun yaki ḥər bolsun, xu ix Rəbdin uningọa yanidu.
9 Silər hojayinlar, ḳulliringlarọimu ohxax yol bilən muamilə ḳilip, ularọa ḥəywə ḳilixtin ḳol üzünglar; qünki ularningmu wə silərningmu hojayininglar ərxtidur, Uningda ḥərḳandaḳ adəmning yüz-hatirisini ḳilix degənning yoḳluḳini bilisilər.■

10 Ahirda, ḳerindaxlar, Rəbdə wə Uning küq-ḳudritidə küqləndürlünglar; 11 Iblisning ḥiylə-nəyrənglirigə taḳabil turuxunglar üqün Hudaning pütkül sawut-yarioọini kiyiwelinglar; ■ 12 qünki elixidioọinimiz ət wə ḳan igiliri əməs, bəlki ḥөkümranlar, ḥoḳuḳdarlar, bu dunyadiki ḳarangoọuluḳni baxḳuroọuqi dunyawi əmirlər, yəni ərxlərdə turuwatḳan rəzil roḥiy küqlərdur.■ 13 Muxu wəjidin өzünglarọa Hudaning pütün sawut-yariḳini elip artinglarki, rəzillik künidə bərdaxliḳ bilən ḳattiḳ

■ **5:27** Kol. 1:22. □ **5:30 «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —»** — bəzi kona kөqürülmilərdə: «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz; biz Uning ətliridin, Uning sөngəkliridin boloọanmiz» deyilidu («Yar.» 2:23ni kөrüng). ■ **5:30** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ **5:31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, өz ayalioọa baọlinidu; ikkisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:23. ■ **5:31** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16. □ **5:32 «bu sir intayin qongḳurdur; əmma mən ḥazir Məsiḥ wə jamaət tooọruluḳ səzləwatimən»** — ər-ayalning bir-birigə baọlinip bir tən boluxi dərḥəḳiḳət qongḳur bir sir; Məsiḥning jamaətkə baọlinip uning bilən bir tən boluxi tehimu qongḳur bir sirdur. ■ **6:1** Kol. 3:20. □ **6:2 «Atangni wə anangni ḥərmətlə»** — «Mis.» 20:12. ■ **6:2** Mis. 20:12; Ḳan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ **6:3 «Xuning bilən sening ixliring ḳutluḳ bolidu, zeminda uzun өmür kərisən»** — «Mis.» 20:12, «Ḳan.» 5:16. ■ **6:4** Ḳan. 6:7,20; Zəb. 78:4; Pənd. 19:8; 29:17. □ **6:5 «Silər ḳullar, ətttin boloọan hojayininglarọa Məsiḥkə itaət ḳiloọininglardək qin kөnglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ḳilinglar»** — ḥəmmimizning «əyminix wə titrəx» pozitsiyisi bilən Huda üqün hizmət ḳiliximizọa tooọra kelidu. «Əyminix wə titrəx» insanning aldida əməs, Hudaning aldida boluxi kerək, əlwəttə. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18. ■ **6:9** Ḳan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pet. 1:17. ■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tes. 5:8. ■ **6:12** Əf. 2:2.

turidiоԓan, ahir ḥəmmə ixni ada ḳilip, yərni qing dəssəp turidiоԓan bolisilər. □ ■
14-15 Əmdi qing turunglar — ḥəḳiḳət bəlweоԓini belinglarоԓa baоԓlap, məydənglərgə ḥəḳḳaniyliḳ sawutini kiyip, putunglarоԓa hatirjəm-inaḳliḳ hux həwirini yətküzüxkə təyyarliḳ qoruḳini kiyip, yərni qing dəssəp turunglar. ■ 16 Bu ixlarning ḥəmmisidə iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloԓa elinglar; uning bilən silər rəzil boloԓuqining barliḳ ot oḳlirini əqüriwetələydiоԓan bolisilər. □ 17 Ḥəmdə bexinglarоԓa nijatning dubuloԓisini kiyip, Hudaning səz-kalamini, yəni Roḥning ḳiliqini elinglar; □ ■
18 ḥəmmə waḳit-pəsildə Roḥta ḥərhil dua-tilawət ḥəm iltija bilən dua ḳilinglar; dəl bu ixta ḳət'iy ḥoxyar turup barliḳ muḳəddəs bəndilər üqün ḥər tərəplimə dua-iltijalar ḳilinglar; □ ■ 19 mən üqünmu dua ḳilinglarki, — eоԓiz aqḳinimda manga səzlər kəlsun, hux həwərning sirini dadilliḳ bilən axkarə ḳilay. ■ 20 Mən dəl xu ixḳa zənjirlər bilən baоԓlanоԓan əlqimən; xunga ḳilixḳa tegixlikim boyiqə, *hux həwər yətküzüxtə* dadilliḳ bilən səz ḳiliximоԓa *dua ḳilinglar*.■
21 Əmdi mening tooԓramdiki ixlardin, mening ḳandaḳ ətüwatḳanliḳimdin həwərlinixinglar üqün, səyümlük ḳerindax ḥəm Rəbdə sadiḳ hizmətkar boloԓan Tikikus silərgə ḥəmmə ixlarni məlum ḳilidu. ■ 22 Mening uni dəl muxu ix üqün yeninglarоԓa əwətixim, silərning ixlirimizdin həwərdar boluxinglar wə uning kənglünglarоԓa təsəlli wə ilḥam berixi üqündur.■
23 Ḳerindaxlarоԓa hatirjəmlik, muḥəbbət ḥəm iman-ixənq Huda'Ata wə Rəb Əysa Məsiḥdin boloԓay!
24 Rəb Əysa Məsiḥni əlməs-qirimas səygü bilən səygüqilərgə meḥir-xəpḳət yar boloԓay!

□ **6:13 «rəzillik künidə bərdaxliḳ bilən ḳattiḳ turidiоԓan, ahir ḥəmmə ixni ada ḳilip, yərni qing dəssəp turidiоԓan bolisilər» —** «rəzillik küni» bəlkim rəzillik üstünlükni igiləydiоԓan kün, Xəytanning küqi zor namayan ḳilinidiоԓan künni kərsitidu. Yənə kelip u «ḥazirḳi zaman»ning əzini kərsitixi mumkin. Ahir berip «Məsiḥning küni» «rəzillik küni»ni tügəxtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4. ■ **6:14-15** Yəx. 59:17; Luḳa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pet. 1:13. □ **6:16 «...Bu ixlarning ḥəmmisidə iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloԓa elinglar» —** yaki «...Ḥəmmidin muḥimi iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloԓa elinglar» yaki «Bularning ḥəmmisining üstigə, iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloԓa elinglar». □ **6:17 «Hudaning səz-kalamini, yəni Roḥning ḳiliqini elinglar» —** «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. ■ **6:17** Yəx. 59:17; 1Tes. 5:8; Ibr. 4:12; Wəḥ. 2:16. □ **6:18 «ḥəmmə waḳit-pəsildə roḥta ḥərhil dua-tilawət ḥəm iltija bilən dua ḳilinglar» —** «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. ■ **6:18** Luḳa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17. ■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tes. 3:1. ■ **6:20** 2Kor. 5:20. ■ **6:21** Ros. 20:4; Kol. 4:7; Tit. 3:12. ■ **6:22** 2Tim. 4:12.

Filippilikḷaroɳa

Rosul Pawlus Filippi xəḫiridiki jamaətkə yazoɳan məktup

1 Əysa Məsiḫning ḳulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatḳan,
Məsiḫ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə
salam!□ 2 Silərgə Huda'Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḫtin meḫir-xəpḳət wə hatirjəmlik
ata ḳilinoɳay!■
3 Ḫərḳetim silərni əsliginimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən, □ ■ 4-5 ḫərḳetim
dua ḳiloɳinimda, silərning birinqi künidin tartip bügüngə ḳədər hux həwər
hizmitigə boloɳan ḫəmkarliḳinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramliḳ bilən silərgə
dua-tilawət ḳiliwatimən;□ 6 qünki mening dəl xuningoɳa ixənqim kamilki, silərdə
yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni taki Əysa Məsiḫning künigiqə kamalətkə yətküzüp
tamamlaydu;□ ■ 7 mening ḫəmminglar tooɳruluḳ xundaḳ oylixim tooɳridur; qünki
mən ḳəlbinglardidurmən; mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni
aḳlioɳinimdimu, dəlilliginimdimu *Huda manga yətküzgən* meḫir-xəpḳəttin silərmu
ortaḳ bəḫrimən bolisilər.□ ■ 8 Mening Məsiḫ Əysaning iq-baoɳrida bolup silərni
xunqilik təlpünüp seoɳinoɳanliḳimoɳa Huda Θzi guwaḫqidur.■
9 Mening dua-tilawitim bolsa, silərning muḫəbbitinglarning ḫərtərəplimə bilim
wə ətraplik sawat bilən yorutulup tehimu exip taxḳayki, 10 silər nemə ixlarn-
ing əwzəl ikənlikini pərḳ etələydioɳan bolup, Məsiḫning künidə pak-diyanətlik,
əyibsiz bolisilər□ 11 ḫəmdə Əysa Məsiḫ arḳilik boloɳan, Hudaning xan-xəripi ḫəm
mədḫiyisini elip kelidioɳan ḫəḳḳaniyliḳning mewisi bilən toldurulisilər.
12 Birak silərgə xuni həwərləndürməkqimənki, i ḳerindaxlar, mening bu əḫwalim
əməliyəttə hux həwərning tehimu kəng tarḳilixi üqün türtkə boldi; 13 Qünki mening

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning ḳulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatḳan, Məsiḫ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə salam!»** — «yetəkqilər» ḫəm «hizmətqilər» tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizgə ḳarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Ḫərḳetim silərni əsliginimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən,…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silərning meni ḫərḳetimlik əsligininglar üqün rəḫmət eytimən…». ■ **1:3** Əf. 1:15; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:4-5 «…silərning birinqi künidin tartip bügüngə ḳədər hux həwər hizmitigə boloɳan ḫəmkarliḳinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramliḳ bilən silərgə dua-tilawət ḳiliwatimən» —** «silərning birinqi künidin tartip» — demək, Filippilikḷarning Pawlustin hux həwərni ḳobul ḳiloɳan künidin tartip. Hət yeziloɳan qaoɳda Pawlusning ular bilən boloɳan «ḫəmkarlixixi» on yildin kəp boloɳan. □ **1:6 «Silərdə yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni taki Əysa Məsiḫning künigiqə kamalətkə yətküzüp tamamlaydu» —** «Əysa Məsiḫning küni» bolsa Məsiḫ dunyaoɳa ḳaytip kelidioɳan, jamaətni əzigə ḳobul ḳilidioɳan künidur. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:6** Yḫ. 6:29; 1Tes. 1:3. □ **1:7 «qünki mən ḳəlbinglardidurmən» —** baxḳa hil tərjimisi: «qünki silər mening ḳəlbimdidursilər». Lekin bizningqə bizning tərjimimimiz tooɳridur; xundaḳ boloɳanda ayətning omumiy mənisi: — Ularning «Pawluskə ḳəlbidin orun bərgini» wə xuningdək türmidə boloɳan ḫajitidin qiḳḳanliḳi, ḫər jəḫəttin ularning hizməttə Pawluskə xerik boloɳuqilarning barliḳini, Pawluskə nisbətən ularning ḫəḳiḳiy etiḳadqilar ikənlikini ispatlaydu. **«mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni aḳlioɳinimdimu, dəlilliginimdimu Huda manga yətküzgən meḫir-xəpḳəttin silərmu ortaḳ bəḫrimən bolisilər»** — buning mənisi bəlkim: (1) Filippidiki ḳerindaxlarning türmidə yatḳan Pawluskə yardəm berip uni rioɳbətləndürüxi wə hux həwərning yolida uning bilən ortaḳ japa tartixḳa təyyar boluxi Huda meḫir-xəpḳitini ularda mol yürgüzüxi, yaki (2) ularning xundaḳ ḳilixi Hudaning Θz meḫir-xəpḳitini ularoɳa tehimu mol yaoɳduruxining səwəbi boloɳan. Ikkilisining mumkinqiliki bar boloɳini bilən bizningqə ikkinqisi eḫtimaloɳa yeḳindur. ■ **1:7** Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:10 «… xundaḳla silərning nemə ixlarning əwzəl ikənlikini pərḳ etələydioɳan bolup, Məsiḫning künidə pak-diyanətlik, əyibsiz boluxunglar…» —** «Məsiḫning küni» tooɳruluḳ 6-ayəttiki izaḫatni kərüng. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng.

ɣamilixim Məsiһ üqün ikənliki imperator ordisidiki ɣarawulhanidikilərgə wə baxɣa һəmməyləngə ayan boldi.□
14 Xuning bilən ɣerindaxlarning köpinqisi mening ɣamilixim tüpəylidin Rəbgə tayinip *Hudaning* söz-kalamini ɣorɣmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi; □ ■
15 dərwəkə, bəziliri һəsət ɣilip yaki riɣabətlixip, bəziliri aɣ köngüllük bilən Məsiһni jakarlaydu; 16 keyinkiliri bolsa bərһək muһəbbəttin, mening hux həwərni aɣlap ispatlixim üqün muxu yərgə ɣoyuloɳanliɣimni bilgənlikidin xundaɣ ɣilmaɣta; □
17 Aldinɣiliri bolsa qin kənglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlәngən dərdimgə dərd ɣoxmaɣqi bolup xundaɣ ɣilmaɣta.□
18 Əmdi bularoɳa nemə degülük? Ɣandaɣla bolmisun, toоɳra niyəttin bolsun sahtiliɣtin bolsun, ohxaxla Məsiһ jakarlinidu; mən xuningoɳa xadlinimən; bərһək, dawamliɣ xadliniwerimən. 19 Qünki dualiringlar wə Məsiһ Əysaning Roһining ɣuwwətlixi arɣiliɣ bu ixlar nijat-ɣutɣuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən, □ ■
20 — demək, təɣəzzaliɣim wə ümid-istikim boyiqə һeq ixta hijalətqiliktə ɣalmastin, tirik yaki ölük bolay, һərdaim boloɳinidək һazirmu toluɣ jasarət bilən Məsiһ tenimdə uluoɳlansun! □ ■ 21 Qünki manga nisbətən һayatimning özi Məsiһdur, ölüx bolsa tehimu paydiliɣtur.
22 Jenim tenimdə ɣalsa, əmdi nesiwəm yənə mewilik hizmət bolidu; lekin ɣaysisini əwzəl bilip talliweliximni bilməywatimən; 23 mən һayat bilən mamat otturisida ɣisilip ɣaldim; qünki bu dunyadin ayrilip, Məsiһ bilən billə boluxɣa intizarmən — bu ix ziyadə əwzəldur; 24 əmma silər üqün jenimning tenimdə ɣelixi tehimu zərüroɳu dəymən.□
25 Əmdi buningoɳa ixənqim kamil bolup, silərning etiɣadta aloɳa ilgirilixinglar һəm xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə ɣelip dawamliɣ turimən dəp bilimən; □ 26 xuning bilən mening silərgə yənə һəmraһ boloɳinim wəjidin mən arɣiliɣ Məsiһ Əysada pəhirlinip təntənə ɣilixinglar tehimu ziyadilixidu!
27 Pəɣət özünglarni Məsiһning hux həwirigə layiɣ tutunglarki, mən yeninglaroɳa berip silər bilən didarlaxɣandimu, silərdin ayriloɳandimu, ixliringlardin anglay-

□ **1:13 «mening ɣamilixim»** — grek tilida «mening baoɳ-zənjirlirim». **«imperator ordisidiki ɣarawulhana»** — grek tilida «praytorium» degən söz Ɣəysərning ordisidiki məlum bir ɣisimni kərsitidu. «Praytorium»oɳa imperatorni mudapiə ɣiloɳuqilar boloɳan Rim imperiyəsining əng hil ləxkərliri jaylaxɣan; xu yər yənə Rim imperiyəsining һərɣaysi ölkisidiki waliylarning bax xtabi idi. Xunga Pawlusning bu yərdə «baxɣa һəmməylən» degini bəlkim ləxkərlərni һəm Rimda turuwatɣan barliɣ waliylarnimu kərsitidu. □ **1:14 «Xuning bilən ɣerindaxlarning köpinqisi mening ɣamilixim tüpəylidin Rəbgə tayinip Hudaning söz-kalamini ɣorɣmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi...»** — demək, köp ɣerindaxlar: «Pawlus һətta Ɣəysərning ordisida turupmu Hudaning səzini ɣorɣmay səzləwatɣan yərdə, mən sirtta ərkin turup uni jakarlaxta nemidin ɣorɣɣantim?» dəp jür'ətlinidu. ■ **1:14** Əf. 3:13; 1Tes. 3:3. □ **1:16 «muxu yərgə ɣoyuloɳanliɣim»** — «ɣoyuloɳanliɣim» — Һəmmigə Ɣadir təripidin, əlwəttə. □ **1:17 «aldinɣiliri bolsa qin kənglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlәngən dərdimgə dərd ɣoxmaɣqi bolup xundaɣ ɣilmaɣta»** — xundaɣ ɣerindaxlar bəlkim: «uluoɳ rosul Pawlus türmidə ɣamaɣliɣ, bizgə pursət kəldi» dəp, jamaətlər arisida өz dangɣini qiɣarmaɣqi, özliri «rosullarning paaliyətliri» boluwalmaɣqi boloɳanlardur. □ **1:19 «Qünki dualiringlar wə Məsiһ Əysaning Roһining ɣuwwətlixi arɣiliɣ bu ixlar nijat-ɣutɣuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən...»** — «mening nijat-ɣutɣuzuluxum» — bəzi alimlar bu səzlərni «türmidin ɣutɣuzulux» yaki bolmisa «meni ölüm arɣiliɣ jənnətkə yətküzüx» dəp qüxinidu; bizningqə bu səzlər qoɣum təwəndiki 20-ayət bilən baoɳliɣtur. 20-ayəttə «nijat-ɣutɣuzulux»ning əməliyəttə nemə ikənliki kərisitilidu. «Ɣoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **1:19** 2Kor. 1:11. □ **1:20 «təɣəzzaliɣim wə ümid-istikim boyiqə һeq ixta hijalətqiliktə ɣalmastin... »** — «һeq ixta hijalətqiliktə ɣalmastin...» bəlkim Məsiһning wəkil süpitidə Uningoɳa һeqɣandaɣ daoɳ kəltürməslikini kərsitidu. ■ **1:20** Rim. 5:5. □ **1:24 «əmma silər üqün jenimning tenimdə ɣelixi tehimu zərüroɳu dəymən»** — 21-25-ayətlər toоɳruluɣ «kirix söz»imizni kərüng. □ **1:25 «Əmdi buningoɳa ixənqim kamil bolup, silərning etiɣadta aloɳa ilgirilixinglar һəm xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə ɣelip dawamliɣ turimən dəp bilimən»** — Pawlusning türmidin ɣayta qiɣɣanliɣi toоɳruluɣ «ɣoxumqə söz»imizni kərüng.

dioԓinim silərning bir roh bir janda bolup qing dəssəp turup, hux həwərdiki etikadning yolida kürəxkə intiliwatkininglar, □ ■ 28 xundakla karxi qikkuqilarning heqkandak wəhimiliridin patiparak bolup kətmigininglar bolsun; silərdiki bu oԓəyrət, ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alamәttur; □ 29 Qünki Məsihning yolida silərgə pəkət Uningоԓa ixinixnila əməs, yənə Uning üqün horlukka uqraxmu nesiwə kilinoԓandur. 30 Qünki silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək hazir angliоԓininglardək mən yolukkan kürəxkə silərmu yolukmaktisilər.□

2

1 Əgər əmdi Məsihtə rioԓbət bar deyilsə, muhəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Rohning sirdaxliki bar deyilsə, kəlbdə iq aoԓritixlar həm rəhimdillik bar deyilsə, □ 2-3 — əmdi ohxax bir oy-pikirdə bolup, bir-biringlarоԓa ohxax muhəbbəttə baoԓlinip, bir jan bir niyəttə bolup, aranglarda heq ix rikabəttin yaki kuruk xəhrətpərəsliktin bolmisun; əksiqə, oy-hiyalinglarda kiqik peillik bolup hərbiringlar baxkilarni өzünglardin yukiri dəp bilinglar; xundak boloԓanda xad-huramlikimni kamil kilisilər.■
4 Hərbiringlar pəkət өz ixliringlarоԓa köngül bəlüp kalmay, bəlki baxkilarningkigimu köngül bəlünglar.■ 5 Məsih Əysada boloԓan oy-pozitsiyə silərdimu bolsun: —■
6 U Hudaning tip-xəklidə bolsimu,
Өzini Huda bilən təng kilixni olja kilip tutuwalmidi; ■
7 Əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi,
Өzigə kulning xəklini elip,
Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,□ ■
8 Өzini təwən kilip,

□ **1:27 «өzünglarni Məsihning həwirigə layik halda tutunglar»** — grek tilida «өzünglar Məsihning həwirigə layik halda pukra bolunglar» degən səz bilən ipadilinidu. Filippidikilər bolsa «rimlik pukralar» dəp hesablinip, alahidə imtiyazlik idi. Pawlusning puritip eytmakqi boloԓini «Өzünglarni ərxtiki pukralarоԓa layik halda tutunglar» degənliktur. ■ **1:27** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12; 4:1. □ **1:28 «silərdiki bu oԓəyrət…»** — grek tilida «bu ix...». Baxka mumkinqiliki barki, «bu ix» karxi qikkuqilarning karxilikining өzini kərsitidu. **«…ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alamәttur»** — baxka birhil tərjimisi: «…ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, (xuningdək) kutkuzuluxunglarning Hudadin boloԓanlikioԓa bir alamәttur». □ **1:30 «.. silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək hazir angliоԓininglardək mən yolukkan kürəxkə silərmu yolukmaktisilər»** — demək, (1) etikad üqün ziyankəxlikkə yolukux; (2) xübhisizki, hərhil jin-xəytanlar təripidin kəlgən hujumoԓa uqrax («rohiy kürəx — «Əf.» 6:10-18ni kərüng). □ **2:1 «Əgər əmdi Məsihtə rioԓbət bar deyilsə, muhəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Rohning sirdaxliki bar deyilsə, kəlbdə iq aoԓritixlar həm rəhimdillik bar deyilsə, …»** — grek tilida muxu ayəttiki «əgər» daim retorik xəkildə ixlitilip «əgər…wə dərwəkə (xundak) bolidu» degən mənini bildüridu. «Roh» bolsa Hudaning Rohini kərsitidu. «Kəlbdə» əsli grek tilida «iq-karnida», «iq-baoԓrida». ■ **2:2-3** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 1Pet. 3:8; Rim. 12:10; 1Pet. 5:5. ■ **2:4** 1Kor. 10:24; 13:5. ■ **2:5** Mat. 11:29; Yh. 13:15; 1Pet. 2:21; 1Yuha. 2:6. ■ **2:6** 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3. □ **2:7 «… Өzini Huda bilən təng kilixni olja kilip tutuwalmidi (6-ayət), əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi,…»** — baxka birhil tərjimisi: «… Өzini Huda bilən təng turiwerəy dəp turuwalmayla, Өzindin həmmini kutukdidi,…». **«Əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi, Өzigə kulning xəklini elip, Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,…»** — bu ayət bəlkim Injil iqidə mənisi əng qongkur jümlilərdin biridur. «Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup» degən ibarilər xübhisizki, Məsihning hər jəhəttin insan bolup, toluk insanning təbiitidə boloԓanlikini kərsitidu. Pəkət uning təbiitidə heq gunah yok idi. «Insaniy təbiət» grek tilida «insaniy «shema»» dəp ipadilinidu, insanning təbiiti wə «asasiy kurulux»ini kərsitidu. «U Өzini kurukdidi» tooԓruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:7** Zəb. 8:5; Mat. 20:28; Luka 22:27; Yh. 13:14.

Ḥətta ələ̈mgiqə, yəni kresttiki ələ̈mgiqə itaətmən boldi;■
9 Xunga Huda Uni intayin yuḳiri kətürüp mərtiwilik ḳildi,
Uningoɳa ḥərḳandaḳ namdin üstün boloɳan namni beoɳixlidiki, ■
10 Əysaning namioɳa asmanlarda, yər yüzidə ḥəm yər astida barlik tizlar pükülüp,■
11 Huda’Atioɳa xan-xərəp kəltürüp ḥərbir til Əysa Məsiḥning Rəb ikənlikini etirap ḳilidu.□ ■
12 Xuning bilən, əy səyümlüklirim, silər ḥəmixə itaət ḳiloɳininglardək, pəḳət mən yeninglarda boloɳinimdila əməs, bəlki ḥazirḳidək mən silərdin neri boloɳanda tehimu xundaḳ itaət bilən əyminixtə, titrigən ḥalda ɵz nijatinglarni ḥərtərəpkə tətbiḳlaxḳa intilinglar. 13 Qünki Hudaning güzəl haḥixi boyiqə silərning iradə tiklixinglaroɳa wə xuningdək uni əməlgə axuruxunglarda iqinglarda ixliguqi Uning ɵzidur.■
14 Ḥəmmə ixlarni oɳudungximay yaki talax-tartix ḳilmay ḳilinglar; ■ 15 xuning bilən silər əyibsiz, sap dilliḳ bolup, bu dəwrdiki tətür, əsəbbiy adəmlər otturisida yaxap, ularning arisida dunyaoɳa yoruḳluḳ bərgüqilərdək parlap, Hudaning daoɳsiz pərzəntliri bolisilər; ■ 16 xuningdək ḥayatning səz-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar tüpəylidin, mən silərdin Məsiḥning künidə bikar yügürməptimən, bikar japa tartmaptimən dəp pəhirlinip təntənə ḳilaylaydioɳan bolimən.□ ■
17 Ḥətta mən «xarab ḥədiyə» süpitidə etiḳadinglardiki ḳurbanliḳ ḥəm hizmət-ibadətning üstigə ḳuyulsammu, mən xadlinimən, xundaḳla silər bilən billə ortaḳ xadlinimən. □ ■ 18 Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaḳ xadlinixinglar kerək.□
19 Lekin mən Rəbdə pat arida Timotiyni yeninglaroɳa əwətixni ümid ḳilimənki, əḥwalinglarni anglap mənmu hux bolsam; ■ 20 qünki yenimda uningoɳa ohxax, dilimiz bir boloɳan, ixliringlaroɳa qin dilidin kəngül bəlgüqi baxḳa adəm yoḳtur. 21 Qünki ḥəmmə adəm Əysa Məsiḥning ixliroɳa əməs, bəlki ɵzining ixliri bilən xuoɳullinixḳa intilidu; ■ 22 əmma silər uning salaḥiyitini, uning hux həwərning hizmitidə huddi atisioɳa ḥəmraḥ bolup ixləydioɳan balidək mən bilən birgə meḥnət singdürgənlikini bilisilər. 23 Əmdi aḳiwitimning ḳandaḳ bolidioɳanliḳini eniḳ bilgən

■ **2:8** Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ **2:9** Ros. 2:33; Ibr. 1:4. ■ **2:10** Yəx. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11** **«Huda’Atioɳa xan-xərəp kəltürüp ḥərbir til Əysa Məsiḥning Rəb ikənlikini etirap ḳilidu» —** dəmək, Məsiḥ Əysaoɳa beoɳixlanoɳan nam «Rəb»dur. U əsli Ɵzi Rəb bolup (məsilən, «Luḳa» 2:11), U ərxlərgə kətürülginidə Huda’Atisi Ɵzining Uningdin boloɳan hursənlikini bildürüp ḳaytidin Uni «Rəb» dəp eniḳ jakarlioɳan. «Yəx.» 45:23ni kərüng. ■ **2:11** Yḥ. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5. ■ **2:14** Rim. 12:17; 1Pet. 2:12; 4:9. ■ **2:15** Pənd. 4:18; Mat. 5:14. □ **2:16** **«ḥayatning səz-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar tüpəylidin…» —** «ḥayatning səz-kalami» — mənggü ḥayat tooɳruluḳ səz, əlwəttə. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḥayatning səz-kalamini qing tutḳininglar tüpəylidin,…». Lekin yuḳiriḳi 15-ayəttə Filippilik ḳerindaxlar «yoruḳluḳ bərgüqi» dəp ataloɳan boloɳaqḳa, muxu yərdə «(silər)… (Hudaning) ḥayatning səz-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar» dəp tərjimə ḳilixni tooɳra kərimiz. ■ **2:16** 2Kor. 1:14; 1Tes. 2:19. □ **2:17** **«Ḥətta mən «xarab ḥədiyə» süpitidə etiḳadinglardiki ḳurbanliḳ ḥəm hizmət-ibadətning üstigə ḳuyulsammu, mən xadlinimən, xundaḳla silər bilən billə ortaḳ xadlinimən» —** Pawlus yuḳirida 1:25-26də «silər bilən yənə didarliximən» dəydu, əlwəttə. Lekin u ɵltürülsimu, məyüslənməytti yaki ḥeq ḥəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundaḳ ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortaḳ xadlinixḳa rioɳbətləndürətti. ■ **2:17** 2Kor. 7:4. □ **2:18** **«Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaḳ xadlinixinglar kerək» —** 17-18-ayət üstidə: Təwrat dəwridiki ibadət tüzümidə, «kɵydürmə ḳurbanliḳ» ḳiloɳanda, ḳurbanliḳ ḳurbangaḥḳa ḳoyuloɳanda uningoɳa «ax ḥədiyə» ḳoxuluxi kerək, andin ularning üstigə «xarab ḥədiyə» ḳuyuluxi kerək idi. Muxu yərdə Pawlus tolimu kəmtərlik bilən Filippidiki etiḳadqilarning ḳiloɳan hizmət-ibaditini muḥim ḳurbanliḳḳa, ɵzining yeḳinda eḥtimalliḳi boloɳan ɵltürülüxi yaki türmidə ɵzini jamaət üqün pida ḳiliwatḳanliḳini bir «xarab ḥədiyə»gə, yəni ularning qong ḳurbanliḳi üstigə toluḳlaydioɳan pəḳət ḳoxumqə bir «xarab ḥədiyə»gə ohxitidu. Ḳaytidin dəymiz: U ɵltürülsimu, məyüslənməytti yaki ḥeq ḥəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundaḳ ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortaḳ xadlinixḳa rioɳbətləndürətti. ■ **2:19** Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tes. 3:2. ■ **2:21** 1Kor. 10:24; 13:5.

ɧaman, uni dərɧal mangduruwetixni ümid ɣilimən; 24 əmma əzümning yeninglaroɳa pat arida baridioɳanliɣimoɳa Rəb arɣiliɣ ixənqim bar.
25 Əmma buningdin awwal mening ɣerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim boloɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qiɣɣan ɣurbanliɣ yardiminglarni yətküzgüqi Epafroditni yeninglaroɳa əwətixni zərür taptim, □ 26 qünki u ɧəmminglaroɳa seoɳinip təlpüngənidi ɧəm silərning uning kesəl ɧalidin həwər tapɣininglar tüpəylidin azablandi. 27 U dərwəɣə kesəl bolup əjəlgə yeɣinlixip ɣaldi; lekin Huda uningoɳa rəɧim ɣildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɣildi. □ 28 Xuningdək uning bilən yənə kərüxüp xadlinixinglar wə xundaɣla əzümgə nisbətən dərdlirimni azaytix üqün uni tehimu jiddiy yoloɳa salmaɣqimən. 29 Əmdi uni xad-huramliɣ bilən Rəbdə ɣobul ɣilinglar ɧəm uningdək adəmlərgə ɧərmət ɣilinglar; ■ 30 qünki u Məsiɧning hizmitini dəp, silərning manga ɣilmaɣqi boloɳan yardiminglarni bejirixtə yoluɣɣan boxluɣni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini təwəkkül ɣildi.□

3

1 Ahirida, əy ɣerindaxlirim, Rəbdə xadlininglar! Bularni silərgə ɣayta yezix mən üqün awariqilik əməs, bəlki silərgə amanliɣ elip kelidu.■
2 Itlardin ɧezi bolunglar, yamanliɣ ɣiloɳuqilardin ɧezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ɧezi bolunglar!□ ■ 3 Qünki ɧəɣiɣiy sünnətliklər bolsa Hudaning Roɧi arɣiliɣ ibadət ɣiloɳuqi, Məsiɧ Əysadin pəhirlinip təntənə ɣiloɳuqi, ətkə tayanmaydioɳan bizlərdurmiz.■ 4 Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxɣilar

□ **2:25 «mening ɣerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim boloɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qiɣɣan ɣurbanliɣ yardiminglarni yətküzgüqi Epafrodit» —** «səpdixim» — Pawlus bilən roɧiy kürəxtə ortaɣ jəngqi, əlwəttə. «Əlqinglar» grek tilida «apostolos». Bu səzning mənisi «əwətilgən kixi», «əlqi» yaki «rosul» bolidu. Muxu yərdə biz «əlqi» dəp tərjimə ɣiloɳinimiz bilən, mumkinqiliki barki, Pawlus Epafroditning rosulluɣ hizmiti bar bolidu, dəp kərsitixi mumkin. □ **2:27 «U dərwəɣə kesəl bolup əjəlgə yeɣinlixip ɣaldi; lekin Huda uningoɳa rəɧim ɣildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɣildi» —** «Huda… yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɣildi» degən səz birhil gunaɧni kərsətkən bolsa kerək. Təwəndiki 28-30-ayətlərgə ɣarioɳanda, Epafrodit Pawluska jamaətning sowoɳisini yətküzüp baridioɳan yolda kesəl boldi. U bəlkim yolda kesəl bolup ɣaloɳan. U Pawlusning ɣexioɳa yetip berixɣa aldirap əz kesili bilən ɧeq kari bolmay aloɳa basti, xuning bilən u tehimu eoɳir kesəl bolup «əjəlgə yeɣinlixip ɣaldi». Pawlus, uning bu ɣiloɳinini birhil təwəkkülqilik, aɣilanə ix əməs dəp oylixi mumkin. Huddi Pawlus, Huda «uningoɳa rəɧim ɣilip» saɣaytti, xundaɣla «manga rəɧim ɣildi» — qünki Epafrodit mening wəjəmdin xundaɣ ɣildi, degəndək. Undaɣ deginimiz bilən, Huda bizgə jamaət üqün xundaɣ təwəkkül ɣilixɣa təyyar boloɳan adəmələrni əwətsun! ■ **2:29** 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17.
□ **2:30 «u Məsiɧning hizmitini dəp…» —** grek tilida: «u hizmət dəp,…» deyilgən. Pawluska (xundaɣla Epafroditɣa) nisbətən pəɣət «hizmət»la bar, qünki uningoɳa nisbətən pəɣət bir hizmət, yəni Məsiɧning hizmiti, hux həwərning hizmiti bardur. **«u… silərning manga ɣilmaɣqi boloɳan yardiminglarni bejirixtə yoluɣɣan boxluɣni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini təwəkkül ɣildi» —** Pawlusning «yardiminglarni bejirixtə yoluɣɣan boxluɣ…» degini, Filippidiki jamaətning uningoɳa köngül bəlüxidə məlum yetərsizlik bar, degənliki əməs; u, silərdə ümid ɣiloɳininglardək yardəmni yətküzüx pursətliri qiɣmioɳan bolsimu, lekin əwətməkqi boloɳan kənglünglarni qüximən, deməkqi. «Yardiminglar» degən səz grek tilida muxu yərdə «ibadəthanidiki kaɧinliɣ ɣurbanliɣ hizmitinglar»ni puritidioɳan səzdur. ■ **3:1** Fil. 4:4; Yaɣ. 1:2; 1Pet. 4:13. □ **3:2 «Itlardin ɧezi bolunglar, yamanliɣ ɣiloɳuqilardin ɧezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ɧezi bolunglar!» —** «itlar» yaloɳan təlim bərgüqi, Hudaning yolini burioɳuqi ɣatarliɣlarni kərsitidu. 3-7-ayətlərni kərüng. «Tilim-tilim kəsküqilər» intayin kinayilik, ɧəjwiy gəp bolup, u «adəmlər sünnətsiz (ɧətnisiz) bolsa ɣutɣuzulmaydu» dəp tərəp-tərəptə ixəngüqilərning ɧərbirini sünnət ɣilmaɣqi boloɳan Yəɧudiylarni kərsitidu. Xu babtiki 3-8, -17-21-ayətlərni ɧəm izaɧatlarni kərüng. Sünnətning əɧmiyiti, «əttiki sünnət» wə «roɧiy sünnət» toоɳruluɣ «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** Yəx. 56:10. ■ **3:3** Ɣan. 10:16; 30:6; Yər. 4:4; Yɧ. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11.

«Өz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundaķ;□ ■ 5 sünnətkə kəlsək, mən tuoɳulup səkkizinqi küni sünnət ķilindim; Israil millitidin, Binyaminning ķəbilisidinmən, «Ibraniylarning ibraniyisi»mən; Təwrat-ķanuni tərəptin eytķanda, «Pərisiy» məzhipidimu bolɳanmən;□ ■ 6 Hudaoɳa bolɳan ķizoɳinliķimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ķiloɳuqi idim; Təwrat ķanuni tələp ķiloɳan ħəķķaniyliķķa kəlsək, əyibisiz idim;□ ■ 7 əmma manga nemə ix «paydiliķ» bolsa, bularni Məsiķ səwəbidin ziyanliķ dəp ħesablidim;■ 8 Məsiķ Əysa Rəbbimni tonuxning əwzəlliki wəjidin, mən baxķa ħəmmə ixni ziyanliķ dəp ħesablaymən; mən dərwəķə Uning üqünmu ħəmmidin məħrum bolɳan; bərħək, Məsiħkə erixixim üqün bularni nijasət dəp ħesablaymənki,■ 9 Məsiħtə bolup, өzümdiki ķandaķtur ħəķķaniyliķ (Təwrat ķanunidin qiķķan ħəķķaniyliķ)tin waz keqip, Məsiħning etiķad-sadiķliķi arķiliķ bolɳan ħəķķaniyliķ, yəni etiķad arķiliķ Hudadin bolɳan ħəķķaniyliķķa erixələymən; □ ■ 10 muddiayim Uni tonuxtur, — yəni Uning өlüp tirilixining küq-ķudritidə yaxap, Uning azablirioɳa sirdax-ħəmdəmliktə bolup, Uning өlümini ülgə ķilip өzgərtilip, □ ■ 11 xundaķla mumkin ķədər өlümdin tirilixkə yetixni muddia ķilimən.□

12 Ularoɳa erixtim yaki kamalətkə yəttim deməkqi əməsmən; lekin Məsiħ Əysaning meni tutuwelixida bolɳan muddia-nixanini өzüm tutuwalsam dəp qepip yürməktimən. 13 Ķerindaxlar, mən өzümni uni tutuwaldim dəp ķarimaymən. Pəķət xu bir ixnila ķilimənki, өtüp kətkən ixlarni untup, aldimdiki ixlaroɳa intilip, 14 nixanni ķooɳlap, Hudaning Məsiħ Əysada bolɳan büyük qaķiriķidiki in'amioɳa ķarap qepip yürməktimən.■

15 Əmdi arimizdin kimki pixip yetilgən bolsa xu oy-məķsəttə bolayli. Əgər baxķiqə oy-

---

□ **3:4 «Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxķilar «өz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundaķ»** — bu səzlər intayin muħim. «Ət» yaki «ətlər» tooɳruluķ «Rimliķlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Өz ətlirimgə tayanoɳudək salaħiyitim bar» degini, «məndə Huda aldida gunaħimni yuoɳudək, өzümni Hudaoɳa əpləxtürgüdək ķiloɳan ixlirim bar» degənliktur (məsilən, mən sünnət ķilinoɳan, өtkəndə ibadəthanida nuroɳun ķurbanliķlarni wə ħədiyələrni sunoɳan, muħim diniy ərbabmən, ķatarliķlar). ■ **3:4** 2Kor. 11:21. □ **3:5 «... Təwrat-ķanuni tərəptin eytķanda, «Pərisiy» məzhipidimu bolɳanmən»** — «Pərisiylər» Yəħudiylar arisidiki Təwrat ķanunidiki tələplərni əng təkitləydioɳan diniy məzhəp idi. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:5** Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ **3:6 «Hudaoɳa bolɳan ķizoɳinliķimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ķiloɳuqi idim»** — «jamaətkə ziyankəxlik ķilix» Hudaning iradisi əməs idi, əlwəttə; lekin xu wakįtlardiki Pawlus (Saul) Məsiħgə ķarxi bolup, «Məsiħkə etiķad baoɳlaxni bolsa Hudaning yoli bilən ķarxilaxķanliķ, Təwrat ķanunini buloɳioɳanliķ» dəp oylaytti; xuning bilən xu qaoɳda u Hudaoɳa bolɳan «ķizoɳinliķ»ini hata yoloɳa ķaritip «jamaətkə ziyankəxlik ķildi». **«Təwrat ķanuni tələp ķiloɳan ħəķķaniyliķķa kəlsək, əyibisiz idim»** — «əyibsiz» — demək, u Təwrat ķanuni jəħətidin өzini əyibsiz dəp ķaraytti. Keyin Hudaning Roħidin yorutuloɳanda u Təwrat ķanunidiki toluķ tələpni bilip yetip, өzini tolimu əyiblik tonup yətti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni kərüng). ■ **3:6** Ros. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **3:7** Mat. 13:44. ■ **3:8** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yħ. 17:3; Kol. 2:2. □ **3:9 «Məsiħtə bolup, өzümdiki ķandaķtur ħəķķaniyliķ..tin waz keqip, Məsiħning etiķad-sadiķliķi arķiliķ bolɳan ħəķķaniyliķ, yəni etiķad arķiliķ Hudadin bolɳan ħəķķaniyliķķa erixələymən»** — «Məsiħtə» — grek tilida «Uningda». ■ **3:9** Rim. 1:17; 3:21. □ **3:10 «Uning (Məsiħning) azablirioɳa bolɳan sirdax-ħəmdəmlik»** — buning tooɳrisida «ķoxumqə səz»imizni kərüng. **«Uning azablirioɳa sirdax-ħəmdəmliktə bolup, Uning өlümini ülgə ķilip өzgərtilip...»** — Məsiħtə bolɳan muħəbbət, ħəķķaniyliķ, yuwax-mulayimliķ, səwr-takətlik, iman-etiķad wə baxķilarni kəqürüm ķilix pozitsiyining əng ayan ķilinoɳan wakti bolsa Uning өlümidə bolɳandur. Xuning bilən bizgə «Uning өlümi»din əng qongķur, əng uluoɳ ülgə kərülidu. ■ **3:10** Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13. □ **3:11 «xundaķla mumkin ķədər өlümdin tirilixkə yetixni muddia ķilimən...»** — Pawlusning muxu səzi, uning ahirķi künidə өlümdin tirilixini muddia ķilixi əməs; qünki uning Məsiħning künidə өlümdin tirilixigə ķət'iy ixənqi bar idi (1:21). «Өlümdin tirilix»tə, ixəngüqilərdə nuroɳunlioɳan yengi ķabiliyətlər, yengi küqlər, yengi bilim-qüxənqilər wə wəħiylər pəyda bolidu, Hudaning toluķ xan-xəripi qəksiz kərünidu; lekin, Pawlus bəlkim muxu dəwrning өzidə bu ixlaroɳa igə bolsam degən uluoɳ muddiada bolɳan bolsa kerək. 12-ayətni kərüng. ■ **3:14** 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7.

məkṣəttə bolsanglar, Huda bunimu silərgə kərsitip beridu.□ 16 Ⱪandakɫa bolmisun, ⱪandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ⱪədəm besiwerəyli.□ ■
17 Meni ülgə ⱪilip əgixinglar, əy ⱪerindaxlar, xundakɫa biz silərgə tikləp bərgən nəmunə boyiqə ohxax yolda mangoɳanlaroɳimu kəzünglarni tikip, ulardin əginiŋlar. ■ 18 Qünki silərgə kəp ⱪetim eytⱪinimdək, wə ḥazirmu kəz yaxlirim bilən ⱪayta eytimənki, nuroɳun kixilər Məsiḥning krestioɳa düxmən bolup mangmakṭa. □ ■
19 Ularning akiwiti ḥalakəttur, hudasi əzining ⱪarnidur, xəripi ⱪilip mahtanoɳini əz nomussizlikidur, oylioɳanliri pəⱪət bu dunyadiki ixlardur. 20 Ḥalbuki, bizning puⱪralikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin Nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz — U bolsa Rəbbimiz Əysa Məsiḥdur. □ ■ 21 U barlik məwjudatlarni Əzigə boysunduridioɳan ⱪudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni əzgərtip, Əzining xan-xərəplik tenigə ohxax ḥaloɳa kəltüridu.□ ■

4

1 Əmdi, əy ⱪerindaxlirim, səygənlirim wə təlpüngənlirim, mening xad-huramlikim, mening beximning taji boloɳuqilar, Rəbdə qing turunglar, i səygənlirim!■
2 Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə bolunglar!□
3 Durus, mən səndinmu təlәp ⱪilimənki, i ḥəkikiy ḥəmboyunturukluk hizmətdixim, bu ayallarning yardimidə boloɳin; mana ular mən wə Klimənt bilən billə, xundakɫa namliri «ḥayatlik dəptiri»gə hatiriləngən baxⱪa hizmətdaxlirim bilən billə hux həwər hizmitini ilgiri sürüxtə birgə kürəx ⱪiloɳan. □ ■
4 Rəbdə xadliniŋlar; mən yənə eytimənki, xadliniŋlar!■

□ **3:15 «Əgər baxⱪiqə oy-məkṣəttə bolsanglar» —** Pawlusning bu degini, bəlkim nixanni ⱪoɔɳlixinglaroɳa ḥərⱪandak namuwapik oyda bolsanglar» degən mənidə bolsa kerək. Bəzi alimlar bu ayətning: «Əmdi arimizdiki kimki «pixip yetilgən» (kinayilik, ḥəjwiy eytiloɳan) bolsa, muxu oyda bolayli. Əgər silər baxⱪiqə oylioɳan bolsanglar, Huda buning hataliⱪini silərgə ayan ⱪilidu» degən mənidə dəp ⱪaraydu. Biz uningoɳa ⱪayil əməsmiz; ayətning ikkinqi ⱪismi uningoɳa zit kelidu. □ **3:16 «Ⱪandakɫa bolmisun, ⱪandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ⱪədəm besiwerəyli» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «ⱪandakɫa bolmisun, ⱪandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ⱪədəm besiwerəyli, xu oyidimu boliwerəyli» deyilidu. ■ **3:16** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pet. 3:8. ■ **3:17** 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tes. 1:6. □ **3:18 «nuroɳun kixilər Məsiḥning krestioɳa düxmən bolup mangmakṭa» —** «Məsiḥning krestioɳa düxmən bolux» tooɳruluk «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:18** Rim. 16:17. □ **3:20 «Ḥalbuki, bizning puⱪralikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz» —** «Məsiḥning krestioɳa boloɳan düxmənlər» bolsa ərxkə əməs, bəlki «bu dunya»oɳa, yənə «zemin»oɳa təwədur. ■ **3:20** 1Kor. 1:7; 1Tes. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14. □ **3:21 «U barlik məwjudatlarni Əzigə boysunduridioɳan ⱪudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni əzgərtip, Əzining xan-xərəplik tenigə ohxax ḥaloɳa kəltüridu» —** «əbgar bu tenimiz» grek tilida «bizni təwən ⱪilidioɳan bu tenimiz», yaki «bizni kiqik peillik ⱪilidioɳan bu tenimiz» degənni bildüridu. Birsi təkəbburlixip kətkən bolsa tenidə ḥərⱪandak ajizlik, əbgarlik pəyda bolsa muxundak adəmlərning qongqilikioɳa hatimə berilidu, əlwəttə, xundakɫa ḥəmmimizgə kiqik peillikning tooɳra kelidioɳanlikini roxən kərsitidu. ■ **3:21** 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuḥa. 3:2. ■ **4:1** 1Tes. 2:19. □ **4:2 «Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə bolunglar!» —** Ewodiya wə Suntihə jamaəttiki aqa-singil idi. □ **4:3 «mən səndinmu təlәp ⱪilimənki, i ḥəkikiy ḥəmboyunturukluk hizmətdixim…» —** «ḥəkikiy ḥəmboyunturukluk hizmətdixim» Pawlus bu alaḥidə ibarə bilən məlum ⱪerindixini kərsitidu. Pawlus uning ismini tilioɳa almioɳan bolsimu, xübḥisizki, uning əzi wə Filippilikɫarning ḥəmmisi kimni kərsətkənlikini obdan bilətti. Grek tilida «ḥəmboyunturukluk (hizmətdixim)» degən ibarə «süzügüs» bilən ipadiləngəqkə, bəzi alimlar «Süzügüs» degənni adəmning ismi dəp ⱪaraydu. ■ **4:3** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Wəḥ. 3:5; 20:12; 21:27. ■ **4:4** 1Tes. 5:16; Ros.16:25

5 Silərning mulayimlikɨnglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekɨndur!□ ■
6 Ḥeq ix tooɳruluk əndixə kɨlmanglar; bəlki ḥərbir ixta təxəkkür eytip tilikinglarni Hudaoɳa dua ḥəm iltija arkɨlik məlum kɨlinglar;■ 7 xu qaoɳda adəmning oylioɳinidin exip qüxidioɳan, Huda igə boloɳan hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu.□ ■
8 Ahirida, əy kerindaxlirim, nemə ixlar ḥəkɨkət, nemə ixlar aliyjanab, nemə ixlar ḥəkkaniy, nemə ixlar pak, nemə ixlar hux-yekɨmlik, nemə ixlar xan-xəḥrətlik bolsa, kɨskɨsi ḥərkandak ixlarda əhlak-pəzilət yaki mahtaxka layik tərəplər bar bolsa, xu ixlaroɳa köngül koyup oylininglar.■
9 Məndin əgəngən, kobul kɨloɳan, angliɳan wə məndə kərgənlərning ḥərkandikɨ bolsa, silər xularoɳa əməl kɨlinglar; xundak kɨloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda silərgə yar bolidu.□
10 Əmdi mən Rəbdə ziyadə xadlandimki, silər ḥazir ahirda manga boloɳan köyümqanlikɨnglarni kaytidin kərsəttinglar (bilimənki, manga daim köyünüp kəldinglar, əmma pəkətla kərsitix pursiti qikmidi). ■ 11 Mən bu gepimni, birər moḥtajlikɫtin eytiwatkɨnim yok; qünki əḥwalim kandakla boluxidin kət'iynəzər, barioɳa kanaət kɨlixni əginiwaldim. □ ■ 12 Mən osal əḥwalda yaxaxni bilimən, ḥəm köngriqiliktə yaxaxnimu bilimən. Ḥər ixta, ḥər əḥwalda, ḥəm tokluktа ḥəm aqlikɫta, ḥəm bayaxatqilikɫta ḥəm moḥtajlikɫta yaxaxning sirini əginiwaldim. ■ 13 Manga kudrət Bərgüqigə tayinip ḥəmmə ixni kɨlalaydioɳan boldum. 14 Ḥalbuki, mening kɨyinqilikɨmoɳa ortak boluxunglar bilən yahxi kɨldinglar.
15 Silərgimu məlumki, əy Filippilikɫlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda, silərdin baxka ḥeqkandak jamaət berix wə kobul kɨlix ixlirida mən bilən ḥəmkarlaxmioɳan. □ ■ 16 Qünki Tesalonika xəḥiridiki wakɨtimdimu eḥtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar. □ 17 Mening bundak deyixim, silərdin

---

□ **4:5 «Silərning mulayimlikɨnglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekɨndur!» —** «Rəb yekɨndur» degənning ikki mənisi bar: (1) Rəb Əysa etikadqilaroɳa ḥərdaim yekɨn; (2) Rəb Əysa yekɨn arida dunyaoɳa kaytip kelidu. ■ **4:5** 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ **4:6** Zəb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pet. 5:7. □ **4:7 «… Huda igə boloɳan hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu» —** yaki «Hudadin kəlgən hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu» — grek tilidiki tekisttə «Hudaning hatirjəmliki…» deyilidu. ■ **4:7** Yḥ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:14. ■ **4:8** Rim. 13:13; 1Tes. 4:3, 4, 5. □ **4:9 «xundak kɨloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda silərgə yar bolidu» —** «hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik Bərgüqi ḥəm Özi ḥərdaim hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9. □ **4:11 «Mən bu gepimni, birər moḥtajlikɫtin eytiwatkɨnim yok; qünki əḥwalim kandakla boluxidin kət'iynəzər, barioɳa kanaət kɨlixni əginiwaldim» —** rosul ularni «xadlandim» (10-ayət) deginini hata qüxinip kalmisun dəp bu sözni kɨlidu. Xadlanoɳanlikɨ zindandiki aq kaloɳan məḥbusning tamakɨni kərginidiki xadlikɨ əməs, bəlki jamaətning uningoɳa köyüngənlikidin, jamaətning uningoɳa boloɳan sadik muḥəbbitidin xadlinixi idi. Xuningdək u ularoɳa sözidə: «Mən ḥazirmu intayin ḥajətmən» degəndək purakni qikɨrip koyuxtin ənsiraydu. «Koxumqə söz»imizni kərüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15 «Silərgimu məlumki, əy Filippilikɫlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda, silərdin baxka ḥeqkandak jamaət berix wə kobul kɨlix ixlirida mən bilən ḥəmkarlaxmioɳan» —** ayəttiki «…mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda» degən kɨsimning baxka birhil tərjimisi: «… hux həwərning silərgə yətküzülgən dəsləpki künliridə, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda…». Filippi xəḥiri bolsa Makedoniyə əlkisidə; xunga kaysi tərjimisi tooɳra boluxidin kət'iynəzər, Pawlus hux həwərni Filippilikɫaroɳa yətküzgəndin keyin, uni baxka jaydikilərgə yətküzüx üqün qikkanidi. Xu qaoɳda Filippidiki jamaət uningoɳa ikɫtisadiy wə bəlkim baxka jəḥətlərdə yardəm kɨloɳanidi. Pawlusning «berix wə kobul kɨlix ixliri» degini, Pawlusning pəkət özi üqünla əməs, bəlki baxkɨlarni dəp ularning əwətkən yardimini kobul kɨloɳanlikɨni kərsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16 «Qünki Tesalonika xəḥiridiki wakɨtimdimu eḥtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar» —** «birnəqqə ketim» grek tilida «bir ketim, ḥətta ikki ketim…» degən ibarə bilən bildürülidu. Adəttə bu ibarə «birnəqqə ketim» degənni kərsitidu.

birər sowoŋatni izdəp sorioŋinim əməstur, izdiginim bolsa ḥesawatinglaroŋa *roḫiy* mewining kəp toplinixidin ibarəttur.
18 Lekin məndə ḥəmmə nərsə bar, ḥətta yetip axḳudək bar; silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioŋmay ḳaldim wə molqiliḳḳa qəmdum. Bu əwətkininglar intayin huxbuy, Hudaoŋa ḳobul boloŋudək, xundaḳla Uni hursən ḳilidioŋan bir ḳurbanliḳtək idi. □ ■ 19 Wə mening Hudayim silər moḫtaj boloŋan ḥəmmə nərsini Məsiḫ Əysada boloŋan xan-xəripidiki bayliḳlaroŋa asasən mol təminləydu.
20 Əmdi Hudayimiz ḥəm Atimizoŋa əbədil'əbədgiqə xan-xərəp boloŋay! Amin.
21 Məsiḫ Əysada boloŋan barliḳ muḳəddəs bəndilərgə salam yətküzünglar. Yen-imdiki ḳerindaxlardinmu silərgə salam!
22 Barliḳ muḳəddəs bəndilərdin, bolupmu Ḳəysər *imperatorning* ordisida boloŋanlardin silərgə salam!
23 Rəbbimiz Əysa Məsiḫning meḫir-xəpḳiti roḫinglaroŋa yar boloŋay!

□ **4:18 «silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioŋmay ḳaldim wə molqiliḳḳa qəmdum» —** «terəmgə sioŋmay ḳaldim wə molqiliḳḳa qəmdum» degənlik grek tilida bir səz bilənla ipadlilinidu. Pawlusning bu səzi bilən, pəḳət jismaniy jəḫəttila ḥəmmə nərsəm bar degənni əməs, roḫiy jəḫəttimu tolimu huxal boloŋanliḳini, tolimu təsəlli tapḳanliḳini, tolimu oŋəyrət ḳiloŋanliḳini bildüridu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

Kolossiliklərgə

Rosul Pawlus Kolossi xəḩiridiki jamaətkə yazoɣan məktup

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsiḩ Əysaning rosuli boloɣan mənki Pawlustin wə
ḳerindax Timotiydin, Kolossi xəḩiridə turuwatḳan muḳəddəs bəndilərgə, yəni
sadiḳ ḳerindaxlaroɣa salam! Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə
boloɣay!□ ■
3-4 Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə
baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, silər üqün dua ḳiloɣinimizda
silər üqün ərxlərdə saḳlaḳlik ümid tüpəylidin Rəb Əysa Məsiḩning Huda-Atisioɣa
üzlüksiz rəḩmət eytimiz;□ ■ 5 Silər ilgiri bu ümid tooɣrisida hux həwərdiki ḩəḳiḳət
səzliri arḳilik angliɣansilər;■ 6 bu hux həwər pütkül jaḩanoɣa yetip kelip mewə
berip awumaḳta, xundaḳla silərgimu yetip kelip, silər uni anglap Hudaning meḩir-
xəpḳitini ḩəḳiḳətən bilip yətkən birinqi kündin baxlap u silərdimu mewə berip
awup barmaḳta;■ 7 silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər;
u yardimizdə Məsiḩning sadiḳ hizmətqisidur;□ ■ 8 u bizgə silərning Roḩta boloɣan
muḩəbbitinglarni ayan ḳildi.□
9 Bu səwəbtin bizmu buning tooɣrisida angliɣan kündin baxlap silər üqün dua ḳilip
iltija ḳilixni tohtatmiduḳ; tiləydioɣinimiz xuki, Hudaning iradisi ḩərtərəplik danaliḳ
wə roḩiy yorutulux bilən silərdə toluḳ bildürülsun. ■ 10 Xundaḳ boloɣanda silər
Rəbgə layiḳ ḩalda ḩərtərəptə Hudani hursən ḳilip, ḩərḳandaḳ güzəl ixlarda mewə
bərgəndə, Hudani ḩəḳiḳiy bilixinglar arḳilik əsüp yetilisilər; ■ 11-12 bizni muḳəddəs
bəndilərning yoruḳluḳta boloɣan mirasioɣa muyəssər boluxḳa layiḳ ḳiloɣan Atioɣa
təxəkkür eytip, Uning xan-xərəplik ḳudriti boyiqə ḩərtərəplik küq bilən ḩər ixlarda
xadlikḳa tolup qidamlik wə səwr-takətlik boluxḳa küqləndürülisilər. 13 U bizni
ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən Ooɣlining padixaḩliḳioɣa
yətkəp ḳoydi; □ ■ 14 Uningda ḩərlük-azadlikḳa, yəni gunaḩlirimizdin kəqürümgə
muyəssər bolduḳ. □ ■ 15 U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül

---

□ **1:1-2 «Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə boloɣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Huda Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḩdin meḩir-xəpḳət silərgə boloɣay!» dəp hatiriləngən. ■ **1:1-2** Rim. 1:7; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:3-4 «Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin... Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz;»** — toluḳ ikki ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Rəb Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilirigə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz. Bu etiḳad wə muḩəbbitinglar silər üqün ərxlərdə saḳlaḳlik ümidtin barlikḳa kəlgən». Əmma bizningqə ümid etiḳadtin əməs, əksiqə etiḳad ümidtin kelidu. Bizningqə Pawlus ularning kelidioɣan bəhtini kəzləp uning üqün əzi xadlinidu. ■ **1:3-4** Əf. 1:15; Fil. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. ■ **1:5** 1Pet. 1:4. ■ **1:6** Mar. 4:8; Yḩ. 15:16. □ **1:7 «silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər»** — «ixdiximiz» grek tilida «(Hudaning) ḳulluḳidiki ixdiximiz» degən uḳumni bildüridu. Əpafras Kolossidin kəlgən (4:12-ayətni kərüng). U Pawlus wə hizmətdaxlirioɣa yardəm bərgənliki üqün, Pawlus təkəllup bilən uning yardimini Kolossidiki jamaətning yardimi dəp ḳaraydu. Bəzi kona kəqürmilərdə: «u silərning yardiminglarda Məsiḩning sadiḳ hizməqtisidur» deyilidu. ■ **1:7** Kol. 4:12; Flm. 23. □ **1:8 «u bizgə silərning roḩta boloɣan muḩəbbitinglarni ayan ḳildi»** — «Roḩ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḩi. ■ **1:9** 1Kor. 1:5; Əf. 1:15. ■ **1:10** Yar. 17:1; Yḩ. 15:16; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. □ **1:13 «U bizni ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən ooɣlining padixaḩliḳioɣa yətkəp ḳoydi»** — «ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳi» jin-xəytanlarning ilkini kərsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Əf. 2:4; 1Tes. 2:12; 2Pet. 1:17. □ **1:14 «Uningda ḩərlük-azadlikḳa, yəni gunaḩlirimizdin kəqürümgə muyəssər bolduḳ»** — «Uningda» muxu yərdə «Məsiḩdə» degənni kərsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19.

kainattiki tunjidur; □ ■ 16 qünki Uningda barlik məwjudatlar, asmandiki bolsun, zemindiki bolsun, kərünidiƣan bolsun, kərünməs bolsun, məyli təhtlər, hojayinlar, ḥəkümranliklar, ḥokuḳdarlar bolsun, barlik ḥəmmə Uning təripidin wə Uning üqün yaritiloƣandur. ■
17 U ḥəmmidin burundur, wə ḥəmmə məwjudatlar Uningda bir-birigə baoƣlinip turmakta; □ 18 U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, əlgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məkṣət, Uning pütkül məwjudatlar iqidə ḥər jəḥəttin əng üstün orunda turuxi üqündur. □ ■ 19 Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwhirini Uningda turoƣuzuxka, □ ■ 20 wə Uning arkilik barlik məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layik kərgənidi, yəni, Uning kresttə tökülgən ḳeni arkilik inakliḳ elip kəlgəndin keyin, — U arkilik məyli zeminda bolsun, ərxlərdə bolsun barlik məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layik kərgənidi; □ ■ 21-22 wə əslidə rəzil əməlliringlar tüpəylidin Өzigə yat kilinoƣan, kənglünglarda düxmənlik boloƣan silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arkilik Өzigə pak-muḳəddəs, əyibsiz wə daoƣsiz ḥazir kilix üqün Өzi bilən əp kiloƣan □ ■ 23 (əgər silər etikadta ul selinip mustəḥkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri kilinmisanglar); bu hux həwər pütkül asman astidiki kainatta jakarlanoƣan; mənki Pawlus Uningoƣa hizmətqi kilindim.□ ■
24 Əmdi mən silər üqün tartkan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḥning japalirida kəm boloƣanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluḳlaymən; □ ■ 25 mən *jamaət* üqün Hudaning səz-kalamioƣa əməl kilix üqün Uning manga silərni dəp tapxuroƣan oƣojidarliki boyiqə hizmətqi kilindim; □ ■ 26 bu səz-kalamidiki sir barlik əsirlərdin wə dəwrlərdin yoxurun tutuloƣan, əmma ḥazir mukəddəs bəndilirigə axkarilandi; ■ 27 qünki Huda ularoƣa əllər arisida əməlgə axuruluwatkan bu sirning xərəplik bayliklirini bildürüxni halidi; bu sir bolsa xan-xərəpkə elip

---

□ **1:15 «U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur»** — grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoƣuloƣan»ni kərsitidu. Səzning toluk mənisi təwəndiki 16-17-ayəttə kərülidu; Məsiḥ: (1) pütün aləm iqidə birinqi orunda turidu; (2) wə aləmning ḥəmmisidin burun boloƣan; (3) aləmgə ohxax «yaritiloƣan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut boloƣan. Bu 16-20-ayətlərning məkṣiti Məsiḥning uluoƣlukini kərsitix üqündur. ■ **1:15** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Wəḥ. 3:14. ■ **1:16** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:3; Əf. 3:9; Ibr. 1:2. □ **1:17 «U ḥəmmidin burundur, wə ḥəmmə məwjudatlar uningda bir-birigə baoƣlinip turmakta»** — «U ḥəmmidin burundur» degən səz wakit təripidin ḥəm uluoƣluk-muḥimlik təripidinmu eytilidu. □ **1:18 «U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, əlgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məkṣət, uning pütkül məwjudatlar iqidə ḥər jəḥəttin əng üstün orunda turuxi üqündur»** — grek tilida muxu ayəttiki «tunji» 15-ayəttiki «tunji»ƣa ohxax səzdur; adəttə «birinqi bolup tuoƣuloƣan»ni kərsitidu. ■ **1:18** 1Kor. 15:20; Əf. 1:22; 4:15; 5:23; Wəḥ. 1:5. □ **1:19 «Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwhirini uningda turoƣuzuxka, ... (20) wə Uning arkilik ... Өzi bilən əpləxtürüxkə...»** — səzmusəz tərjimə kilsak: «Qünki (Hudaning) barlik mukəmməl jəwhirini uningda turuxka layik kərgən, (20) wə Uning arkilik ... Өzi bilən əpləxtürüxkə...». ■ **1:19** Yḥ. 1:14,16; Kol. 2:9. □ **1:20 «Uning kresttə tökülgən ḳeni arkilik»** — Grek tilida «Uning krestidiki ḳan arkilik». ■ **1:20** Yəx. 9:6; Yḥ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Əf. 2:14; 1Yuḥa. 4:10. □ **1:21-22 «...silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arkilik Өzigə pak-muḳəddəs, əyibsiz wə daoƣsiz ḥazir kilix üqün Өzi bilən əp kiloƣan...»** — «Uning ətlik teni» Məsiḥning ḥəkikiy insan ikənlikini təkitləydu. ■ **1:21-22** Luḳa 1:75; Əf. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:23 «əgər silər etikadta ul selinip mustəḥkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri kilinmisanglar»** — muxu səzlər adəmlərni nijatka erixtürüxning xərtini əməs, bəlki adəmlərdə nijatning məwjut boloƣanlikining addiy ispatini kərsitidu. ■ **1:23** Yḥ. 15:6. □ **1:24 «Əmdi mən silər üqün tartkan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḥning japalirida kəm boloƣanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluḳlaymən»** — biz bu sirlik bayan üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:24** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Əf. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10. □ **1:25 «mən jamaət üqün Hudaning səz-kalamioƣa əməl kilix üqün»** — yaki «mən səz-kalamini toluk jakarlax üqün» yaki «mən səz-kalamini ḥəmmigə jakarlax üqün». Bizningqə Pawlusning kəzdə tutkini өzining (wə baxkilarning) «Injildiki sir»ni jakarlixi bilən jamaətning sani toluk bolup, jamaət Hudaning toluk wəḥiyisigə muyəssər bolidu wə bu hux həwərning məkṣiti əməlgə axurulidu. ■ **1:25** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pet. 1:20. ■ **1:26** Mat. 13:11.

barɵquqi ümid bolɵqan, silərdə turuwatqan Məsiḩning Ɵzidur. □ ■ 28 Biz uni jakarlaymiz, ḩərbir adəmni Məsiḩdə kamalətkə yətkən ḩalda Huda aldida ḩazir qilix üqün barliq danaliq bilən ḩərbir adəmgə jekiləymiz, ḩərbir adəmgə təlim berimiz. 29 Mən xuningɵqa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx qilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəqə tolimu zordur.□

2

1 Qünki məndə silər üqün, Laodikiyədikilər üqün, xuningdək didarimni kərmigənlərning ḩəmmisi üqün nəqədər zor kürəxning boluwatqanliqini silərgə bilgüzməkqimən;□ 2 küriximning nixani, ḩəmməylənning meḩir-muḩəbbəttə bir-birigə baɵqlinip, qəlblirining riɵbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḩni qüxinixtə wə toluq bilixtə bolɵqan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur;□ ■ 3 qünki Uningda danaliqning wə bilimning barliq baylikliri yoxurunɵqandur.■

4 Mening buni deyixim, ḩeqkimning silərni qayil qilarliq siliq-sipayə gəpliri bilən aldimasliqi üqündur;■ 5 qünki gərqə tən jəḩətidin silərdin neri bolsammu, roḩ jəḩətidin mən silər bilən billimən, silərning səptə turuwatqininglarɵqa wə Məsiḩgə baɵqliɵqan etiqadinglarning qinglikiɵqa qarap xadlinimən.■ 6 Məsiḩ, Rəb Əysani qandaq qobul qiloqan bolsanglar, xu ḩalda Uningda menginglar, 7 silər təlim berilgəndək Uningda yiltiz tartip, etiqadinglar quruluwatqan ḩalda, etiqadta hatirjəm qilinip, rəḩmət eytixlar bilən taxqinlap turɵquqi bolunglar;■ 8 ḩeqkimning Məsiḩ boyiqə bolmiɵqan, pəylasopluq yaki bimənə aldamqiliq bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy qaidə-qanuniyətlər» boyiqə silərni ɵz oljisi qilip azdurmasliqi üqün ḩezi bolunglar;□ ■ 9 qünki Uningda, yəni Məsiḩdə, Hudaning barliq mukəmməl jəwḩiri tən xəklidə turidu; 10 wə silər Uningda, yəni barliq ḩəkümdarlarning ḩəm ḩoquqdarlarning bexi Bolɵquqida mukəmməldursilər; □ ■ 11 silər Uningda adəmning qolisiz bolɵqan sünnət bilən sünnət qilinɵqansilər; demək,

---

□ **1:27 «qünki Huda ularɵqa əllər arisida əməlgə axuruluwatqan bu sirning xərəplik baylikliri bildürüxni halidi» —** «əllər» bolsa «yat əllər», «Yəḩudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:27** 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1. □ **1:29 «Mən xuningɵqa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx qilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəqə tolimu zordur» —** «kürəx» degənlik grek tilida «agon» deyilidu. «Agon» tooqruluq «Filippiyliklarɵqa»diki qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:1 «xuningdək didarimni kərmigənlərning ḩəmmisi üqün…» —** grek tilida: «xuningdək ətning jəḩətidə yüzumni kərmigənlərning ḩəmmisi üqün…». Xübḩisizki, rosul jamaəttə roḩ jəḩətidin bir-birimizni tonuximiz mumkin, deməkqi. □ **2:2 «küriximning nixani, ḩəmməylənning meḩir-muḩəbbəttə bir-birigə baɵqlinip, qəlblirining riɵbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḩni qüxinixtə wə toluq bilixtə bolɵqan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur» —** demisəkmu, bu «kürixim» roḩiy jəḩəttin, dua-tilawətlər bilən ḩər türlük jin-xəytanlar bilən qarixilixtiki kürəx, əlwəttə. ■ **2:2** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yḩ. 17:3; Fil. 3:8. ■ **2:3** 1Kor. 1:24. ■ **2:4** Əf. 5:6; Kol. 2:18. ■ **2:5** 1Kor. 5:3; 14:40. ■ **2:7** 1Kor. 1:5; Əf. 3:17. □ **2:8 «ḩeqkimning Məsiḩ boyiqə bolmiɵqan, pəylasopluq yaki bimənə aldamqiliq bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy qaidə-qanuniyətlər» boyiqə silərni ɵz oljisi qilip azdurmasliqi üqün ḩezi bolunglar» —** «asasiy qaidə-qanuniyətlər» degən muḩim ibarə tooqrisida «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:8** Rim. 16:17; Ibr. 13:9. □ **2:10 «wə silər Uningda, yəni barliq ḩəkümdarlarning ḩəm ḩoquqdarlarning bexi Bolɵquqida mukəmməldursilər» —** «silər Uningda … mukəmməldursilər» degən muḩim ibarə tooqrisida «qoxumqə səz»imizni kərüng. «barliq ḩəkümdarlar… ḩəm ḩoquqdarlar…» — ḩəm asmandiki ḩəm zemindiki barliq ḩoquqqa igə bolɵqanlar. ■ **2:10** Yḩ. 1:16.

Məsiḥning sünniti bilən *gunaḫlik* ətkə baoɣlanoɣan təndin halas ḳilinoɣansilər; □ ■
12 Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə ḳilinoɣansilər; silər yənə Uni ölümdin
tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioɣanlikioɣa ixənq baoɣlax bilən Uning
bilən təng tirilgənsilər.□ ■
13 Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin ölgən
bolsanglarmu, U silərni Məsiḥ bilən billə janlandurdi; ḥəmmə itaətsizliklirimizni
kəqürüm ḳilip, □ ■ 14 bəlgilimilərdə öz iqigə elinoɣan üstimizdin ərz ḳilidioɣan,
bizni əyibləydioɣan pütüklərni öqürüp taxlidi; U ularni bizdin neri ḳildi, krestkə
mihlatḳuzdi. □ 15 U ḥökümdarlardin wə ḥoḳuḳdarlardin olja elip, *kresttə* ularni
rəswa ḳilip ularning üstidin təntənə bilən oɣəlibə ḳildi. □ ■
16 Əmdi ḥeqkimning yemək-iqmək, ḥeyt-bayramlar, «yengi ay» yaki xabat künlər
jəḥətliridə silərning üstünglərdin ḥöküm qiḳirixioɣa yol ḳoymanglar; ■ 17 bu ixlar
bolsa bir kölənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!□ ■
18 Ḥeqkimning silərni «kiqik peillik» wə pərixtilərgə ibadət ḳilixḳa dəwət ḳilip
in’aminglardin məḥrum ḳilixioɣa yol ḳoymanglar; muxundaḳ kixilər *gunaḫlik*
ətliridiki oy-pikirliri bilən ḥakawurlixip, kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur; □ ■
19 Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur; lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən
ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta.□
20-21 Əgər Məsiḥ bilən bu dunyadiki ḳaidə-ḳanuniyətlərgə nisbətən ölgən bolsanglar,
nemixḳa (bu dunyada yaxioɣanlardək) «Tutma!» «Tetima!» «Təgmə!» degəndək

---

□ **2:11 «silər uningda adəmning ḳolisiz boloɣan sünnət bilən sünnət ḳilinoɣansilər; demək, Məsiḥning sünniti bilən gunaḫlik ətkə baoɣlanoɣan təndin halas ḳilinoɣansilər» —** bu ayəttiki sünnət adəmning tenidə əməs, bəlki roḥ-ḳəlbididur, əlwəttə. Demisəkmu, «ətlik tən» degən ibaridə «ət» degən söz Injildiki alaḥidə mənidə ixlitilidu, yəni insaniy gunaḫḳa əsir boloɣan təbiətni kərsitidu. «Rimliklaroɣa»diki «ət» tooɣruluḳ «kirix söz»imizni kərüng. «Məsiḥning sünniti» «Məsiḥning Өzi ḳilidioɣan sünnət», yaki «Məsiḥning ölümi»ni kərsitidu. Bu tooɣruluḳ «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. ■ **2:11** Ḳan. 10:16; Yər. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3. □ **2:12 «Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə ḳilinoɣansilər; silər yənə Uni ölümdin tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioɣanlikioɣa ixənq baoɣlax bilən uning bilən təng tirilgənsilər» —** bu ayəttiki «qəmüldürülüx» aldi bilən suoɣa qəmüldürülüxni kərsətkini bilən, u yənə bəribir «roḥḳa qəmüldürülüx»nimu kərsitidu. Yənə yuḳiriḳi «sunnət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. ■ **2:12** Rim. 6:4; Gal. 3:27; Əf. 1:19; 3:7. □ **2:13 «Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin ölgən bolsanglarmu,...» —** «ətliringlardiki sünnətsizlikinglar» ularning əslidə (ḥəmmimiz Məsiḥsiz boloɣan waḳtimizdikidək) öz «gunaḫlik ət»imizgə əsir-ḳul boloɣanliḳimizni kərsitidu. ■ **2:13** Əf. 2:1. □ **2:14 «bəlgilimilərdə öz iqigə elinoɣan üstimizdin ərz ḳilidioɣan, bizni əyibləydioɣan pütüklərni öqürüp taxlidi; u ularni bizdin neri ḳildi, krestkə mihlatḳuzdi» —** bu intayin muḥim ayət tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. Grek tilida «Uning krestigə mihlatḳuzdi». □ **2:15 «U ḥökümdarlardin wə ḥoḳuḳdarlardin olja elip, kresttə ularni rəswa ḳilip ularning üstidin təntənə bilən oɣəlibə ḳildi» —** bu ayəttiki «ḥökümdarlar wə ḥoḳuḳdarlar» bolsa jin-xəytanlar; Məsiḥ ulardin aloɣan olja bolsa Өzigə etiḳad baoɣlioɣan, əslidə jin-xəytanlarning ilkidə turoɣan bizlərni kərsitidu, əlwəttə! Baxḳa birhil tərjimisi «...ḥökümdarlarni... ḳoralsiz ḳilip...». ■ **2:15** Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luḳa 11:22; Yḥ. 12:31; 16:11. ■ **2:16** Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ **2:17 «bu ixlar bolsa bir kölənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!» —** «jismi» — demək, «kölənggüni yərgə taxlioɣan jisim». Bu muḥim ayət tooɣrisidə «ḳoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **2:17** Ibr. 8:5; 10:1. □ **2:18 «Ḥeqkimning silərni «kiqik peillik» wə pərixtilərgə ibadət ḳilixḳa dəwət ḳilip in’aminglardin məḥrum ḳilixioɣa yol ḳoymanglar...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «ḥeqkimning.... üstünglərdin ḥöküm qiḳirixioɣa yol ḳoymanglar...». «Dəwət ḳilip» degən ibarə «bu ixlardin səyünüp» degən mənisinimu öz iqigə alidu. **«muxundaḳ kixilər gunaḫlik ətliridiki oy-pikirliri bilən...» —** demək, oy-pikirliri Muḳəddəs Roḥtin əməs, bəlki öz gunaḫlik ətliri təripidin baxḳurulidioɣandur. **«kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur» —** bəzi kona tekisttiki kəqürmilərdə «kərmigən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur» deyilidu. Bizningqə «kərgən» dəp oḳux tooɣridur; bu kixilər kərgən «kərünüxlər» özining ham hiyalliridin qiḳḳan, əlwəttə. ■ **2:18** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; 2Tes. 2:3; 1Yuḥa. 4:1. □ **2:19 «Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur. Lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta» —** «bax» bolsa Məsiḥdur. Məsiḥning Өz teni boloɣan jamaətning bexidur. «Tən» — jamaət.

bəlgilimilərgə riayə kilisilər □ ■ 22 (bundak *bəlgilimilər ilkidiki* nərsilərning həmmisi istemal kilinix bilən yokilidu)? Muxundak bəlgilimilər pəkət insanlardin qikkan kərsətmilər wə təlimlərdin ibarət, halas; □ ■ 23 ularda dərwəkə birhil pidaiylarqə ibadət, kiqik peillik wə əz tenigə karita kattik kolluk boluxni dəwət kilix bolokaqka, ularda danalikning kərünüxi bar; əməliyəttə *bundak danalikning* paydisi yoktur — ular pəkət əttiki həwəslərgə yol koyidula, halas.■

3

«Yukiridiki ixlarokа intilip izdininglar»

1 Silər Məsih bilən təng tirildürülgən bolsanglar, əmdi yukiridiki ixlarokа intilip izdininglar; Məsih xu yərdə Hudaning ong yenida olturidu.■ 2 Kəngül-zehninglarni yərdiki ixlarokа əməs, bəlki yukiriki ixlarokа koyunglar; 3 günki silər əlgənsilər, wə hayatinglar Məsih bilən billə Hudada yoxurun turidu.■ 4 Əmma hayatimiz bolokan Məsih axkarilanokan qaokda, xuan silər uning bilən billə xan-xərəptə axkarilinidiokan bolisilər.□ ■

5 Xunga yərgə təwə ixlarni kiloquqi hərkandak əzaliringlarni, yəni buzukluk, napaklik, iplas hessiyatlar, rəzil hahixlar wə nəpsaniyətqilik (u butpərəslikkə barawərdur)ni əlümgə məhküm kilinglar;□ ■ 6 günki bu ixlar tüpəylidin Hudaning okəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu.□ ■ 7 Silər bular arisida yaxiokan waktinglarda, bundak ixlardimu mangokansilər.■

8 Əmma hazir silər muxularningmu həmmisini əzünglardin seliwetinglar — yəni okəzəp, kəhr-səpra, yaman niyətlər, təhmət, aokzinglardin qikidiokan iplas səzlərnimu siliwetinglar.■ 9 Bir-biringlarokа yalokan səzliməngla; günki silər kona adəmni kilmixliri bilən seliwətkənsilər, ■ 10 wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratkuqining sürət-obrazi boyiqə toluk bilixtə daim yengilimakta; □ ■ 11 uningda hekkandak yunanlik yaki Yəhudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat

---

□ **2:20-21 «Əgər Məsih bilən bu dunyadiki kaidə-kanuniyətlərgə nisbətən əlgən bolsanglar...» —** bu muhim ayət tooruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **2:20-21** Gal. 4:9. □ **2:22 «bundak bəlgilimilər ilkidiki nərsilərning həmmisi istemal kilinix bilən yokilidu» —** demək «Tutma! Tetima! Təgmə!» degəndək bəlgilimilərning həmmisi Huda aldida əng muhim ix bolokan insanning iqki dunyasi bilən əməs, bəlki yemək-iqmək katarliklar bilən munasiwətliktur. ■ **2:22** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14. ■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Əf. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4 «əmma hayatimiz bolokan Məsih axkarilanokan qaokda, xuan silər uning bilən billə xan-xərəptə axkarilinidiokan bolisilər» —** bu muhim ayət tooruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuha. 3:2. □ **3:5 «yərgə təwə bolokan ixlarni kiloquqi hərkandak əzaliringlar...» —** əsli grek tilida «yərgə təwə bolokan əzaliringlar...». «yərgə təwə» degənning mənisi «bu rəzil dunyaokа təwə» degənliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Əf. 4:22; 5:3, 5; 1Tes. 4:5. □ **3:6 «günki bu ixlar tüpəylidin Hudaning okəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu» —** «itaətsiz pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barlikini, itaətsiz Adəm'atining pərzəntliri ikənlikini kərsitidu. Lekin «itaətsiz pərzəntlər» bolsa Hudaning xəpkiti bilən Hudaning Əzining pərzəntlirigə aylinidu (5, 7-ayətni kərüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəh. 22:15. ■ **3:7** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Əf. 4:22; Ibr. 12:1; Yak. 1:21; 1Pet. 2:1. ■ **3:9** Əf. 4:25. □ **3:10 «wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratkuqining sürət-obrazi boyiqə toluk bilixtə daim yengilimakta» —** «kona adəm» (9-ayət) Adəm'atidin miras kilinokan gunahkar hayatni kərsitidu; «yengi adəm» bolsa Məsihdə bolokan yengi hayatni kərsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7.

mədiniyətlik, Skit, ḳul yaki ḫərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiḥ ḫəmmidur, wə ḫəmmididur.□ ■
12 Xunga, Hudaning talliwaloɣanlirioɣa, pak-muḳəddəs wə səyüngənlərgə layiḳ, adəmgə iq aoɣritidioɣan baoɣirlarni, meḫribanliḳ, kiqik peilliḳ, məminlik wə səwr-taḳətlikni kiyiwelinglar; □ ■ 13 bir-biringlaroɣa yol ḳoyunglar, narazilik ix bolsa bir-biringlarni kəqürüm ḳilinglar; Məsiḥ silərni ḳandaḳ kəqürüm ḳiloɣan bolsa silərmu xundaḳ ḳilinglar. ■ 14 Muxu ixlarning üstigə kamil birlikning rixtisi boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar. □ ■ 15 Məsiḫning hatirjəmliki ḳəlbinglarda ḫəküm sürsun (silər bir tən bolup bu hatirjəmliktə boluxḳa qaḳiriloɣan ikənsilər) wə xundaḳla rəḫmət eytixlarda bolunglar.□
16 Məsiḫning səz-kalamini əzünglarda baylik ḫasil ḳilip turoɣuzunglar, barliḳ danaliḳ bilən bir-biringlaroɣa əgitinglar, jekiləŋlər, qin ḳəlbinglarda zəbur-nəoɣmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylik mədḫiyiləŋlər; □ 17 wə ḫəmmə ixlarda, səz bolsun, əməl bolsun, ḫəmmisini Rəb Əysaning namida ḳilip, uning arḳiliḳ Huda'Atioɣa rəḫmət eytinglar.■

ailidikilərgə boloɣan jekiləxlər

18 Silər ayallar, Rəbdə boloɣan süpitinglaroɣa layiḳ əz ərliringlaroɣa boysununglar; ■
19 silər ərlər, əz ayalliringlaroɣa muḫəbbət kərsitinglar; ularoɣa aqqiḳ ḳilmanglar.■
20 Silər balilar, ata-ananglaroɣa ḫəmmə ixlarda itaət ḳilinglar; qünki bundaḳ ḳilix Rəbdə boloɣan güzəl ixtur.■
21 Silər atilar, baliliringlarning kəngligə azar bərmənglar; undaḳ ḳilsanglar kəngli yara bolidu.
22 Silər ḳullar, əttin boloɣan hojayininglaroɣa ḫəmmə ixta itaət ḳilinglar; pəḳət kəz alididila hizmət ḳilip, insanlarni hux ḳiloɣuqi ḳullardin bolmanglar, bəlki Rəbdin əyminip qin kənglünglardin ix kərünglar.□ ■
23 Nemə ixni ḳiliwatḳan bolsanglar, uningda insanlar aldida əməs, bəlki Rəb aldida ḳiloɣandək jan-dil bilən uningoɣa ixləŋlər; 24 qünki mirasning in'amioɣa

---

□ **3:11 «uningda ḫeqḳandaḳ yunanlik yaki Yəḫudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat mədiniyətlik, … məwjut əməstur» —** «yat mədəniyətlik» — grek tilida «saḳallik» deyilidu; qünki greklar adəttə saḳal ḳoymaytti. Bu səz adəttə grek yaki latin tilini səzliyəlməydioɣanlarni kərsitətti; adəttə greklar wə latinlar undaḳ kixilərni kəmsitip «saḳallik» degən səzni «yawayi adəmlər» degən səlbiy mənidə ixlitətti. **«… yat mədiniyətlik, Skit, ḳul yaki ḫərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiḥ ḫəmmidur, wə ḫəmmididur»** — «Skitlar» adəttə Ottura Asiyadiki kəqmən həlḳning omumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15.
□ **3:12 «Xunga, Hudaning talliwaloɣanlirioɣa, pak-muḳəddəs wə səyüngənlərgə layiḳ … kiqik peilliḳ, məminlik wə səwr-taḳətlikni kiyiwelinglar» —** Təwrat-Injilda «məminlik»ning «yuwaxliḳ iman-ixənq bilən» degəndək alaḫidə mənisi bardur. Məmin adəm əzining ḫoḳuḳliri yaki imtiyazlirini bekitix üqün kürəx ḳilmaydu; qünki u Huda aldida iman bilən tooɣra mangoɣan bolsa, Huda muxu ixlarni əzigə kapalət ḳiloɣan dəp hatirjəmliktə turidu. Bu səz tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:32; 6:11; 1Tes. 1:4. ■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Əf. 4:32. □ **3:14 «… kamil birlikning rixtisi boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar» —** yaki «… kamil rixtə boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar». ■ **3:14** Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tes. 4:9; 1Yuḫa. 3:23; 4:21. □ **3:15 «Məsiḫning hatirjəmliki ḳəlbinglarda ḫəküm sürsun» —** bu muḫim səz tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:16 «… qin ḳəlbinglarda zəbur-nəoɣmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylik mədḫiyiləŋlər» —** «zəbur-nəoɣmilər» bəlkim sazoɣa təngkəx ḳilinip eytilidioɣan nahxilar; «mədḫiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roḫiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, əzlikidin, Muḳəddəs Roḫning ilḫami bilən eytiloɣan nahxilarni kərsitidu («1Kor.» 14:15nimu kərüng). ■ **3:17** Əf. 5:20; 1Tes. 5:18. ■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. ■ **3:19** Əf. 5:25. ■ **3:20** Əf. 6:1. □ **3:22 «silər ḳullar, əttin boloɣan hojayininglaroɣa ḫəmmə ixta itaət ḳilinglar» —** «əttin boloɣan hojayininglar» degini, yənə «silərning ərxtə boloɣan hojayininglarmu bar» dəp puritidu. ■ **3:22** Əf. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18.

Rəbdin muyəssər kilinoɣanlikinglarni bilisilər; qünki silər Rəb Məsihning ibadət-kullukididursilər. 25 Əmma kim həkkaniysizlik kilsa kiloɣan həkkaniysizliki əz bexioɣa qüxidu; bu ixta heqkandak yüz-hatirə kilinix yoktur.

4

1 Silər hojayinlar, kulliliringlaroɣa adil wə tooɣra muamilə kilinglar; qünki ərxtə əz hojayininglarning barlikini bilisilər.■
2 Dua-tilawətkə hərkandak wakitta berilinglar, buningda rəhmətlər eytixip hoxyar turunglar;■ 3 xuning bilən biz üqünmu dua kiloɣaysilərki, Huda bizgə Məsihning sirini jakarlax üqün Əz səzigə ixik aqsun; mən dəl sir üqün zənjirlər bilən baoɣlanoɣanmən;■ 4 xunga kilixka tegixlikim boyiqə, sirni axkariliximoɣa *dua kilinglar*.
5 Sirttikilərgə nisbətən danalik bilən menginglar, pursətlər qikkanda köngül koyup koldin bərmənglar.□ ■ 6 Silərning gəp-səzliringlar hərdaim mehir-xəpkət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun; xuning bilən silər hərbir adəmgə kandak jawab berixni bilisilər.□ ■

7 Səyümlük kerindax həm Rəbdə sadik hizmətkar, ixdiximiz boloɣan Tikikus silərgə mən tooɣruluk həmmə ixlarni məlum kilidu.□ ■ 8 Mən uni dəl muxu ix üqün yeninglaroɣa əwətixim, silərning əhwalinglarni biliwelixi wə xundakla könglünglaroɣa ilham-rioɣbət berixi üqündur. 9 Mən əzi silərdin boloɣan, sadik wə səyümlük kerindiximiz Onesimusni uning bilən əwəttim; ular silərgə muxu yərdiki barlik ixlarni məlum kilidu.■
10 Türmidixim boloɣan Aristarhus silərgə salam yollaydu; Barnabasning nəwri inisi Markusmu xundak (silər uning tooɣruluk tapxurukларni tapxuruwaldinglar; u yeninglaroɣa kəlsə, uni kobul kilinglar); ■ 11 Yustus dəp ataloɣan Yəxuamu salam yollaydu. Hudaning padixahliki üqün manga hizmətdax boloɣan sünnət kilinoɣanlardin pəkət muxular bardur; ular manga təsəlli boloɣan.□
12 Silərdin boloɣan, Məsih Əysaning kuli Əpafras silərgə salam yollaydu; u silərning Hudaning pütkül iradisidə mukəmməl, kamalətkə yetip qing turuxunglar üqün hərdaim silər üqün dualarda kürəx kilidu. ■ 13 Qünki mən uningoɣa guwahqimənki, u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu.□
14 Səyümlük tewip boloɣan Lukadin silərgə salam, Demastinmu xundak.■

■ **4:1** Əf. 6:9. ■ **4:2** Luka 18:1; Rim. 12:12; Əf. 6:18; 1Tes. 5:17. ■ **4:3** Əf. 6:19; 2Tes. 3:1. □ **4:5 «Sirttikilərgə nisbətən danalik bilən menginglar» —** «sirttikilər» — Hudaning padixahlikining sirtida turoɣanlar, tehi etikad kilmioɣanlarni kərsitidu, əlwəttə. **«pursətlər qikkanda köngül koyup koldin bərmənglar» —** «pursətlər» bolsa «sirttikilər»gə yahxilik kərsitix, Hudaning səzini eytix, Məsihgə guwahlik berix katarlik pursətlər. ■ **4:5** Əf. 5:15, 16. □ **4:6 «Silərning gəp-səzliringlar hərdaim mehir-xəpkət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun; xuning bilən silər hərbir adəmgə kandak jawab berixni bilisilər» —** «tuz bilən tetitilsun» degən jekilax tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:6** Mar. 9:50. □ **4:7 «səyümlük kerindax həm Rəbdə sadik hizmətkar, ixdiximiz boloɣan Tikikus» —** «ixdax» grek tilida «(Hudaning) kullukidiki ixdax» degən ukumni bildüridu. ■ **4:7** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **4:9** Flm. 10. ■ **4:10** Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ **4:11 «Hudaning padixahliki üqün manga hizmətdax boloɣan sünnət kilinoɣanlardin pəkət muxular bardur; ular manga təsəlli boloɣan» —** «sünnət kilinoɣanlar» — Yəhudiylar. Demas wə Luka (14-ayəttə) «yat əllər»din idi. ■ **4:12** Kol. 1:7; Flm. 23. □ **4:13 «…u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu» —** bu «japa tartix» bolsa dualirida. Tekisttiki baxka bir kona kəqürmidə: «.. uning silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Hirapolistikilər üqünmu kəp kizoɣinliki bardur» deyilidu. ■ **4:14** 2Tim. 4:10,11

15 Laodikiadiki ḳerindaxlarоɣa bizdin salam, Nimfaоɣa ḥəm uning өyidə yiоɣilidiоɣan
jamaətkimu salam eytinglar.□
16 Bu hət aranglarda oḳuloɣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu
oḳutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazоɣan hətni silərmu oḳunglar; □ 17 wə
Arkippuskа: «Sən Rəbdə tapxuruwaloɣan hizmitinggə, toluḳ əməl ḳilixing üqün
kөngül ḳoyoɣin» — dənglar.
18 Mənki Pawlustin өz ḳolum bilən yazоɣan salam. Mening kixənlinip ḳamap
ḳoyuloɣanliḳimni əslənglar. Silərgə meḥir-xəpḳət boloɣay!□ ■

□ **4:15 «Nimfaоɣa ḥəm uning өyidə yiоɣilidiоɣan jamaətkimu salam eytinglar» —** Nimfa bir ayalning ismi idi. Tekisttiki bəzi kona kөqürmilərdə: «Nimfas» (ərning ismi) deyilidu. □ **4:16 «Bu hət aranglarda oḳuloɣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu oḳutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazоɣan hətni silərmu oḳunglar» —** mumkinqiliki barki, «Laodikiyədikilərgə yazоɣan hət» əsli Pawlusning «Əfəsusluḳlarоɣa» yazоɣan hetidur. «Əfəsusluḳlarоɣa»diki «kirix səz»imizni kөrüng. □ **4:18 «Mənki Pawlustin өz ḳolum bilən yazоɣan salam» —** demək, hətning baxḳa yərliri katiplik ḳiloɣan ḳerindixining ḳolida yeziloɣan. Pawlusning kөzliri ajiz boluxi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). **«Mening kixənlinip ḳamap ḳoyuloɣanliḳimni əsləngla r»** — demək, dua-tilawətliringlarda əsləngla r. ■ **4:18** 2Tes. 3:17; Ibr. 13:3.

Tesalonikalikḷaroɳa «1»

Rosul Pawlus Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə yazoɳan birinqi məktup •••• Pawlusning salamliri, təxəkkür etixliri wə rioɳbətləndürüxliri

1 Mənki Pawlus, Silas ḫəmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḫdə
boloɳan, Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə salam.
Silərgə meḫir-xəpkət wə hatirjəmlik boloɳay! □ ■
2 Biz dualirimizda silərni yad etip turup, Hudaoɳa silər üqün ḫərdaim təxəkkür
eytimiz; ■ 3 Huda'Atimizning aldida etikadinglardin boloɳan əməlliringlarni, meḫir-
muḫəbbəttin qikkan japalik əjringlarni, Rəbbimiz Əysa Məsiḫkə baoɳlioɳan ümidtə
boloɳan qidamlikinglarni izqil əsləp turuwatimiz. □ ■ 4 Qünki əy kerindaxlar,
Huda səygənlər, Uning silərni tallioɳanlik bizgə ayan. 5 Qünki hux həwirimiz
silərgə yətküzülginidə səzlər bilənla əməs, bəlki küq-kudrət bilən, Mukəddəs Roḫ
bilən, mutlək jəzmləxtürülgən ḫalda silərgə yətküzülgən; uning üstigə, bizning
silərning aranglarda boloɳinimizda silərni dəp əzimizni kandak tutkanlikimizni
obdan bilisilər.■
6 Xuning bilən silər eoɳir azab-okubət iqidə turuklukmu, Mukəddəs Roḫning xadlik
bilən səz-kalamni kobul kilip, bizni, xundakla Rəbning Əzini ülgə kilip əgəxtinglar,■
7 xuning bilən silər Makedoniyə wə Ahaya əlkiliridiki barlik etikadqilaroɳa ülgə bolup
qiktinglar; 8 qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəkət Makedoniyə wə Ahayaoɳila
yangrap kalmastin, bəlki ḫəmmə yərgə Hudaoɳa baoɳlanoɳan etikadinglar tooɳruluk
ḫəmmə yərgə həwər tarkiliptu; nətijidə, bizning *xu yərlərdə hux həwər tooɳruluk*
ḫeqnemə deyiximizning ḫajiti kalmidi. □ 9-10 Qünki *biz baroɳanliki jaydiki* kixilər
silərning bizni kandak karxi aloɳanlikinglarni, silərning butlardin kandak waz
keqip tirik wə ḫəkikiy Hudaning hizmitidə boluxka, xundakla Uning Ooɳlining, yəni
U əlümdin tirildürgən, kəlgüsidə kelidioɳan oɳəzəptin bizni kutkuzoɳuqi Əysaning
ərxtin kelixini kütüxkə Hudaoɳa bakkanlikinglarni bayan kilixidu.□ ■

2

Pawlusning Tesalonikadiki hizmiti

1 Qünki, i kerindaxlar, bizning aranglaroɳa kirginimiz tooɳruluk bilisilərki, u bikaroɳa
kətmidi.■ 2 Silərgə yənə xumu məlumki, gərqə ilgiri Filippi xəḫiridə kiyin-kistak wə
harlikka uqrioɳan bolsakmu, zor kattik karxilikka karimay Hudaning hux həwirini

---

□ **1:1 «Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə salam»** — «Tesalonika» degən xəḫər ḫazirki Gretsiyə (Makedoniyə) ḫazirki ismi «Salonika». Kona zamanda «Tesalonika» dəp ataloɳan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:2** Əf. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tes. 1:3. □ **1:3 «etikadinglardin boloɳan əməlliringlar…»** — grek tilida «etikadinglardin boloɳan əmiling…». Yuḫ. 6:29. ■ **1:3** Yḫ. 6:29 ■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tes. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tes. 3:9. □ **1:8 «qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəkət Makedoniyə wə Ahayaoɳila yangrap kalmastin, bəlki ḫəmmə yərgə Hudaoɳa baoɳlanoɳan etikadinglar tooɳruluk ḫəmmə yərgə həwər tarkiliptu; nətijidə, bizning xu yərlərdə hux həwər tooɳruluk ḫeqnemə deyiximizning ḫajiti kalmidi. »** — demək, Pawlus wə hizmətdaxliri kaysi yərlərgə barmisun, xu yərdiki kixilər allikaqan Tesalonikadikilərning Hudaoɳa boloɳan etikadidin həwər tapkan, xundakla əzlirimu hux həwərdin həwərdar boloɳan. □ **1:9-10 «qünki biz baroɳanliki jaydiki kixilər silərning bizni kandak karxi aloɳanlikinglarni… bayan kilixidu»** — grek tilida: «qünki biz baroɳanliki jaydiki kixilər bizning silərning aranglaroɳa kiriximizning kandak ikənlikini… bayan kilixidu». ■ **1:9-10** Ros. 1:11; Fil. 3:20; 2Tes. 1:10; Wəḫ. 1:7. ■ **2:1** 1Tes. 1:5, 9.

silərgə yətküzüxkə Hudayimizning mədət berixi bilən yürəklik bolduḳ.□ ■ 3 Qünki bizning ətünüx-jekiləxlirimizdə ḥeqḳandaḳ aldamqiliḳ, napak niyət yaki ḥiyligərlik yoḳtur. 4 Əksiqə, biz Huda təripidin hux həwərning amanət ḳilinixḳa layiḳ kərülgən adəmlər süpitidə biz xuningоԓa munasip ḥalda adəmlərni əməs, bəlki ḳəlbimizni siniоԓuqi Hudani hursən ḳilix üqün *hux həwərni* jakarlaymiz.■ 5 Qünki silər bilgəndək biz ḥeqḳaysi waḳitta aranglaroԓa huxamətqilik bilən wə yaki tamahorluḳḳa niḳab taḳap kəlmiduḳ — (bu ixta Huda bizgə guwaḥqidur) —■ 6 gərqə biz Məsiḥning rosullirining süpitidə tələp yükliyələydioԓan bolsaḳmu, məyli silər bolunglar yaki baxḳilar bolsun, ḥeqbir insandin birər izzət-xəḥrət izdigən əməs iduḳ.■ 7 Əksiqə biz aranglarda huddi bala imitidioԓan ana ət bowaḳlirini kөyünüp asrioԓandək silərgə mulayim muamilidə bolduḳ. 8 Xu qaoԓda, silərgə xundaḳ tələpüngəniduḳ, silərgə pəḳət Hudaning hux həwərini tapxuruxnila əməs, ḥətta ət jenimizni tapxuruxḳimu razimiz; qünki silər bizgə intayin ḳədirlik idinglar. 9 Qünki, i ḳerindaxlar, bizning ḳandaḳ japaliḳ əmgək ḳiloԓinimiz esinglarda bardur; ḥeqḳaysinglaroԓa eoԓirimizni salmasliḳ üqün keqə-kündüzləp meḥnət ḳilduḳ, Hudaning hux həwirini silərgə yətküzduḳ. ■ 10 Etiḳadqilardin boloԓan silərning aranglardiki əməliyətlirimizning ḳandaḳ ihlasmən, ḥəḳḳaniy wə əyibsiz ikənlikigə ətünglar wə Hudaning Ətzimu guwaḥqidur. 11-12 Wə yənə silər bilgininglardək, atining ət pərzəntlirigə nəsiḥət bərginidək biz ḥərbiringlaroԓa xundaḳ jekiləp, rioԓbət-təsəlli berip, silərni ət padixaḥliḳioԓa wə xan-xəripigə qaḳiriwatḳan Hudaoԓa layiḳ ḥalda mengixḳa dəwət ḳilduḳ.■

13 Hudaoԓa yənə xu səwəbtin tohtawsiz təxəkkür eytimizki, silərning bizdin angliоԓan Hudaning səz-kalamioԓa ḳulaḳ saloԓininglarda, uni insanlardin kəlgən səz süpitidə əməs, bəlki uning əməliy süpitidə, yəni Hudadin kəlgən səz-kalam dəp uni ḳobul ḳildinglar; u *səz-kalam* ḥazir ixəngüqi silərdə ixliməktə. 14 Qünki silər, i ḳerindaxlar, Yəhudiyə əlkisidiki Məsiḥ Əysada boloԓan jamaətlərdin ülgə aldinglar; ular *xu yərdə* Yəhudiylar təripidin ḳandaḳ harliḳlaroԓa uqrioԓan bolsa, silərmu ət yurtdaxliringlar təripidin ohxax harliḳlaroԓa uqridinglar. ■ 15 Ular, yəni xu Yəhudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoԓəmbərlərni əltürgən wə biznimu ziyankəxlik ḳilip ḳooԓliwətkənidi. Ular Hudani narazi ḳilip, wə ḥəmmə insan bilən ḳerixip, □ ■ 16 «yat əlliklər»ning nijatliḳḳa erixixi üqün ularoԓa səzliximizgə toskunluḳ ḳiliwatidu. Xuning bilən ular gunaḥlirini üzlüksiz qekigə yətküzməktə; lekin oԓəzəp ularning bexioԓa toluḳi bilən qüxürülüx aldida turidu.■

Pawlusning ənsirəxliri

17 Lekin biz, i ḳerindaxlar, amalsiz silərdin intayin ḳiskа waḳit judalaxḳan bolsaḳmu (təndə bolsimu, ḳəlbdə əməs), silər bilən yənə didar kərüxüxkə ḳəwətla inti-zarliḳimizdin yeninglaroԓa berixḳa tehimu bək intilduḳ! 18 Xuningdək yeninglaroԓa baroԓumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus ḳayta-ḳayta tirixip baḳtim; birak

□ **2:2 «zor ḳattiḳ ḳarxiliḳḳa ḳarimay Hudaning hux həwirini silərgə yətküzüxkə ... yürəklik bolduḳ» —** «Hudaning hux həwiri» bolsa Huda Ətzi əwətkən, xundaḳla Ətzi tooԓruluḳ hux həwərdur. ■ **2:2** Ros. 16:22; 17:2. ■ **2:4** Gal. 1:10. ■ **2:5** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **2:6** 1Kor. 9:3; 2Tes. 3:9. ■ **2:9** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tes. 3:8. ■ **2:11-12** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ **2:14** Ros. 17:5,13. □ **2:15 «Ular, yəni xu Yəhudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoԓəmbərlərni əltürgən...» —** «Yəhudiy pəyoԓəmbərlərni... əltürgən» — Təwrattiki kөp pəyoԓəmbərlər yurtdaxliri təripidin əltürülgən; əng ahirḳi əltürülgini bolsa Rəb Əysani tonuxturoԓuqi pəyoԓəmbər Yəḥya idi. **«...wə biznimu ziyankəxlik ḳilip ḳooԓliwətkənidi» —** «ḳooԓliwətkənidi» — Yəhudiylar kөp ixəngüqilərni Yəhudiyə əlkisidin ḳooԓliwətti («Ros.» 8:1); andin xuningdin baxlap Pawlus wə baxḳa rosullarni hux həwərni jakarlaydioԓan jaylardinmu ḥəydiwətti. ■ **2:15** Mat. 23:37; Luḳa 13:34; Ros. 7:52. ■ **2:16** Ros. 17:13.

buningọɳa Xəytan toskḳunluk ḳildi. □ ■ 19 Qünki bizning istək-arzuyimiz, xadlikḭmiz wə Rəbbimiz Əysa ḳaytip kəlgəndə pəhirlinidiọɳan tajimiz nemə bolidu? Bu dəl silər əzünglar əməsmu? ■ 20 Qünki silər bizning pəhrimiz, bizning xadlikḭmiz!

3

1 Xuning bilən biz *silərdin həwərsiz* takḭtimiz tak bolup, əzimiz Afina xəḥiridə yalọɳuz ḳelip, 2 aldinglarọɳa ḳerindiximiz ḥəm Huda yolida Məsiḥning hux həwiridə boluwatḳan hizmətdiximiz Timotiyni silərni etiḳadta mustəḥkəmləx-küqəytix wə riọɳbətləndürüx üqün əwətixni ḳarar ḳilduḳ;■ 3 *bizniɳ uni əwətixtiki* məḳsitimiz, ḥeqkimning bexinglarọɳa qüxkən muxu zəhmət-ḳiyinqilikḷar səwəbidin *etiḳadta* təwrinip ḳalmasliḳi üqündur. Qünki əzünglar bundaḳ ixlarọɳa uqraxḳa aldin'ala bekitilgən, dəp bilisilər.■ 4 Qünki biz silər bilən billə bolọɳan waḳtimizda, silərgə ḥəmmimiz azab-ḳiyinqilikḳa uqrimay ḳalmaymiz dəp aldin'ala eytḳaniduḳ. Əməliyəttə ḥazir deginimizdək boldi, dəp bilisilər. 5 Xu səwəbtin takḭtim tak bolup, etiḳadinglarning zadi ḳandaḳ ikənlikini bilix üqün, azduroɳuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarọɳa kəttimikin dəp ənsirəp, Timotiyni yeninglarọɳa əwətkənidim.□

6 Lekin Timotiy baya yeninglardin ḳaytip kəlgəndə, etiḳadinglar wə meḥir-muḥəbbitinglar toọɳrisida bizgə yahxi həwər elip kelip, silərning bizni ḥərdaim seọɳinip turọɳanlikḭnglarni wə huddi biz silər bilən didarlixixḳa təlpünginimizdək, silərningmu bizni kərgünglar kəlgənlikini eytti. 7 Xuningdək, əy ḳerindaxlar, bex-imizọɳa qüxkən muxundaḳ barlik azab-oḳubət wə eọɳirqilik iqidə turiwatḳinimizda silərdin, yəni qing etiḳadinglardin riọɳbət-təsəlli taptuḳ; 8 Qünki Rəbdə qing turọɳan bolsanglar, biz *ölməy*, ḥayat ḳalimiz!□ 9 Əmdi silər üqün, Hudayimiz aldida silərning wəjinglardin tolimu xadlanduḳ, bu zor xadlikḭmizdin silər üqün Hudaọɳa ḳanqilik dərijidə təxəkkür eytsaḳ bolar?! 10 Silər bilən didar kərüxüx wə etiḳadinglardiki yetərsizliklərni mukəmməl ḳilixḳa muyəssər bolux imkaniyiti üqün, keqə-kündüz Hudaọɳa zor təlmürüp yelinmaḳtimiz.■

11 Əmdi bizning Huda'Atimizning Əzi ḥəm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yen-inglarọɳa baxlioɳay; □ 12 əmdi meḥir-muḥəbbətimiz silərgə toloɳandək, Rəb silərning bir-biringlarọɳa wə ḥəmmə adəmlərgə bolọɳan meḥir-muḥəbbitinglarni axurup, tolup taxturọɳay; 13 ḥəm xundaḳ bolọɳanda, Rəbbimiz Əysa Əzining barlik muḳəddəs bəndiliri bilən billə ḳaytip kəlgəndə ḳəlbinglar bizning Huda'Atimiz aldida pak-muḳəddəsliktə nuḳsansiz boluxḳa mustəḥkəmlinidu!■

4

Hudani hursən ḳilidiọɳan ḥayat yoli

□ **2:18 «Xuningdək yeninglarọɳa baroɳumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus ḳayta-ḳayta tirixip baḳtim» —** «ḳayta-ḳayta» grek tilida «bir ḳetim, ikki ḳetim». ■ **2:18** Rim. 1:13; 15:22. ■ **2:19** 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1. ■ **3:2** Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ **3:3** Ros. 14:22; Əf. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ **3:5 «azduroɳuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarọɳa kəttimikin dəp ənsirəp,...» —** «azduroɳuqi» Xəytan, Iblis. □ **3:8 «qünki Rəbdə qing turọɳan bolsanglar, biz ölməy, ḥayat ḳalimiz!» —** Pawlus Tesalonikadikilərni xunqə yahxi kərəttiki, mubada ular Rəbdin tenip kətkən bolsa, u əzimu eləy dəp ḳalatti. ■ **3:10** Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4. □ **3:11 «Əmdi bizning Huda'Atimizning Əzi ḥəm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yeninglarọɳa baxlioɳay» —** ḳizik bir ix xuki, «yolimizni... baxlioɳay» degən peil grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, Huda'Ata wə Rəb Əysa bir xəhsdək ix ḳilidu. ■ **3:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:23; 2Tes. 2:17.

1 Ahirida, i kerindaxlar, biz Rəb Əysada turup silərdin xuni ətünimiz həm
jekiləymizki, silər bizdin Hudani hursən kilixka kandak mengixinglar kerəklikini
tapxuruwaloŋininglardək həm hazir xu boyiqə mengiwatkininglardək, xundak
kilixinglar tehimu exip taxkay.■ 2 Qünki silər bizning Rəb Əysa arkilik silərgə
nemə əmrlərni tapiliŋanlikimizni bilisilər. 3 Qünki Hudaning iradisi xuki, pak-
mukəddəs kilinix, hərkandak buzukqiliktin saklinix, ■ 4-5 yəni hərbiringlar Hudani
tonumaydioŋan taipilərdək xəhwaniy həwəslərgə berilməy, bəlki kandak kilip əz
tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən saklaxni əginiwelixtur.□ ■
6 Bu jəhətlərdə heqkim əz kerindixining həkkigə qang selip, əz payda-mənpəitini
kooŋlimisun; qünki biz ilgiri silərgə qüxəndürüp toluk agahlandurоŋinimizdək,
barlik muxundak ixlarda Rəb Əzi intikam aloŋuqidur. 7 Qünki Huda bizni napaklikka
əməs, bəlki pak-mukəddəsliktə yaxaxka qakirdi.■ 8 Xuning üqün bu *həkikətni* rət
kiloŋan adəm, insaniy hokukni əməs, bəlki silərgə Mukəddəs Rohini ata kiloŋuqi
Hudani rət kiloŋan bolidu.■
9 Əmdi kerindaxlik mehir-muhəbbətkə kəlsək, bu tooŋrisida silərgə yezip olturix-
imizning hajiti yok. Qünki Huda Əzi bir-biringlaroŋa mehir-muhəbbət kərsitixni
əgətməktə. ■ 10 Qünki silər pütkül Makedoniyə əlkisidiki həmmə kerindaxlaroŋa
xundak kiliwatisilər; xundak bolsimu, i kerindaxlar, xundak kilixka berilip
tehimu exip texixinglarni, 11 xundakla biz silərgə tapiliŋinimizdək, tinq yürüxni,
baxkilarning ixlirioŋa arilaxmay, əz ixinglar bilən bolup, ikki kolunglaroŋa tayinip
yaxaxni nixan kilip intilixinglarni ətünimiz. ■ 12 Mana xundak kilsanglar, sirttikilər
aldida izzət-hərmətkə sazawər bolup mangisilər wə heqkimning koliŋa bekinip
kalmaysilər.□

Əysa Məsihning kayta kelixi

13 Lekin, əy kerindaxlar, ümidsizlik iqidə yaxawatkan baxka həmmisidək,
aranglardiki ölümdə uhlap kaloŋanlaroŋa kayoŋurup həsrət qəkməslikinglar üqün
ularning hali tooŋruluk həwərsiz kelixinglarni halimaymiz. □ ■ 14 Qünki biz
Əysaning ölüp tirilgənlikigə ixəngənikənmiz, *Əysa kayta kəlginidə*, ölümdə Uningda
uhlap kaloŋanlarni Huda Uning bilən billə elip kelidioŋanlikioŋa ixinimiz. 15 Qünki
rəbning səz-kalami boyiqə silərgə xuni eytimizki, Rəb kayta kəlgüqə tirik kaloŋan
bizlər uning aldioŋa qikiximiz jəzmən ölümdə uhlap kaloŋanlarningkidin awwal
bolmaydu; □ ■ 16 Qünki Rəb kattik bir nərə tartip, bax pərixtining awazi wə
Hudaning kanay sadasi iqidə asmandin qüxidu wə Məsihdə bolup ölgənlər awwal

---

■ **4:1** Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. ■ **4:3** Rim. 12:2; Əf. 5:27; Fil. 4:8. □ **4:4-5 «…. bəlki kandak kilip əz tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən saklaxni əginiwelixtur»** — grek tilida «əz teni» «əz qinisi» degən bilən ipadilinidu. Xunga jümlining əng ahirki bəlikini «Hudaning iradisi... əz jora-həmrahini tepip, pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukta hayat ətküzüxni əginiwelixtur» yaki «əz pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukinglarni saklap, əz jora-həmrahinglar bilən yaxaxni əginiwelixtur» dəpmu qüxinixkə bolidu. Qong imkaniyət barki, rosul tərjimimizdikidək xundakla bu ikki mənisini bildürməkqi boloŋan. Hudaning bekitkini bilən nikahlanoŋan ər-ayal bəribir «bir tən»dur. ■ **4:4-5** 1Kor. 15:34; Əf. 4:18. ■ **4:7** Yh. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ **4:8** Luka 10:16; 1Kor. 7:40. ■ **4:9** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yh. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Pet. 4:8; 1Yuha. 3:23; 4:21. ■ **4:11** Ros. 20:34; Əf. 4:28; 2Tes. 3:7,12. □ **4:12 «Mana xundak kilsanglar, sirttikilər aldida izzət-hərmətkə sazawər bolup mangisilər wə heqkimning koliŋa bekinip kalmaysilər»** — «sirttikilər» etikadsizlar, jamaəttin sirtta turoŋanlarni kərsitidu. □ **4:13 «(silərning) ... ularning hali tooŋruluk həwərsiz kelixinglarni halimaymiz»** — «silərning… həwərsiz kelixinglarni halimaymiz» degən bu ibarə adəttə Rim imperatori yarlik qüxürgəndə ixlitidioŋan ibarə idi. Rosul əmdi keyinki gepini «aləm imperatori Əysa Məsih»din kəlgən dəp puratmakqi ohxaydu. ■ **4:13** Law. 19:28; Kan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ **4:15 «Rəb kayta kəlgüqə tirik kaloŋan bizlər uning aldioŋa qikiximiz jəzmən ölümdə uhlap kaloŋanlarningkidin awwal bolmaydu»** — «qikiximiz» degən səz «asmanoŋa kətürülüximiz»ni kətüridu. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **4:15** 1Kor. 15:22,51.

tirilidu; ■ 17 andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz. □ 18 Xunga, bir-biringlaroɳa bu səzlər bilən rioɳbət-təsəlli beringlar.

5

Rəbning künini kütüwelix

1 Lekin i ḳerindaxlar, silərgə xu ixlarning waḳitliri wə zamanliri tooɳrisida yeziximning ḥajiti yoḳ. 2 Qünki əzünglar obdan bilisilər, Rəbning küni huddi keqidə kirgən ooɳrining kelixigə ohxax *tuyuḳsiz* kelidu.■ 3 Əmdi kixilər «*Dunya* tinq-aman boluwatidu» dəp turoɳanda, huddi ḥamilidar ayalning toloɳiḳi uxtumtut tutḳinidək, ḥalakət ularning bexioɳa tuyuḳsiz qüxidu; xuning bilən ular uningdin ḳeqip ḳutulalmaydu.■ 4 Lekin silər, i ḳerindaxlar, ḳarangoɳuluḳta turoɳuqilar əməssilər; xuning bilən u kün silərni ooɳridək qəqütüp kəlməydu.■ 5 Qünki silər ḥəmminglar yoruḳluḳning pərzəntliri, kündüzning pərzəntliridursilər; biz keqigə təwə yaki ḳarangoɳuluḳḳa mənsup əməsmiz. ■

6 Xuning üqün baxḳa ḥəmmisidək uhlimayli, bəlki səgək wə salmaḳ bolayli.■ 7 Qünki uhlaydioɳanlar keqisi uhlaydu, məst bolidioɳanlarmu keqisi məst bolidu. 8 Biraḳ əzimiz kündüzgə mənsup boloɳandin keyin, salmaḳ bolayli, kəkrikimizgə etiḳad wə meḥir-muḥəbbətni sawut ḳilip, beximizoɳa nijatḳa baoɳlanoɳan ümidni dubuloɳa ḳilip kiyiwalayli;□ ■ 9 qünki Huda bizni Əz oɳəzipigə uqritix üqün əməs, bəlki Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳiliḳ nijatḳa erixtürüx üqün tallap bekitkən. 10 U biz üqün əldi — məḳsiti, ḥayat ḳelip oyoɳaḳ tursaḳmu yaki *ölümdə* uhlioɳan bolsaḳmu, bizning Uning bilən billə ḥayatta boluximiz üqündur.□ ■

11 Xuning üqün, ḥazir ḳiliwatḳininglaroɳa ohxax, bir-biringlarni dawamlik rioɳbətləndürüp, bir-biringlarning *etiḳadini* ḳurunglar.

Ahirḳi təlim wə salamlar

12 Əmdi i ḳerindaxlar, aranglarda japaliḳ ixləwatḳan wə Rəbdə silərgə yetəkqilik ḳilip, nəsiḥət beriwatḳanlarni ḳədirlixinglarni ətünimiz. ■ 13 Bu hizmətliri üqün ularni qongḳur ḥərmət wə meḥir-muḥəbbət bilən ḳədirlənglar. Bir-biringlar bilən inaḳ ətünglar. □ 14 Əmma, i ḳerindaxlar, silərdin xunimu ətünimizki, tərtipsiz yürgənlərgə nəsiḥət beringlar, yürəksizlərni rioɳbətləndürünglar, ajizlaroɳa yar-yölək bolunglar wə ḥəmmə adəmgə səwriqan bolunglar. □ 15 Ḥeqḳaysinglar

---

■ **4:16** Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tes. 1:7. □ **4:17 «andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz»** — bu wəḳələr tooɳruluḳ «Kolossiliklərgə»diki (3:3 tooɳruluḳ) «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tes. 1:9. ■ **5:4** Əf. 5:8. ■ **5:5** Luḳa 16:8; Rim. 13:12; Əf. 5:8. ■ **5:6** Luḳa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Əf. 5:14. □ **5:8 «… salmaḳ bolayli, kəkrikimizgə etiḳad wə meḥir-muḥəbbətni sawut ḳilip, beximizoɳa nijatḳa baoɳlanoɳan ümidni dubuloɳa ḳilip kiyiwalayli»** — «Yəx.» 59:17ni kərüng. Grek tilida: «məydimizgə etiḳad wə muḥəbbətning sawutini, beximizoɳa nijatning ümidini dubuloɳisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yəx. 59:17; Əf. 6:14. □ **5:10 «bizning Uning bilən billə ḥayatta boluximiz üqün»** — demək, Uning dunyaoɳa ḳaytip kelixidə tirilip turiximiz üqün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pet. 4:2. ■ **5:12** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ **5:13 «… Bu hizmətliri üqün ularni qongḳur ḥərmət wə meḥir-muḥəbbət bilən ḳədirlənglar. Bir-biringlar bilən inaḳ ətünglar»** — muxundaḳ etiḳadqilar jamaəttə məydanoɳa kəlsə, keyinqə ularni jamaəttiki «akṣakal» yaki «yetəkqi» dəp bekitixkə tooɳra kelidu. Pawlus Tesalonikadiki jamaəttə tehi akṣakallarni bekitmigənidi. □ **5:14 «… ajizlaroɳa yar-yölək bolunglar»** — «ajizlar» bəlkim roḥiy ḥəm jismaniy tərəplərdə boloɳan ajizlarni kərsitidu.

yamanlikɣa yamanlik ɣilmaslikɣa kəngül bəlünglar, bir-biringlaroɳa wə barlik kixilərgə ɧəmixə yahxilik ɣilixɣa intilinglar.■
16 ɧərdaim xadlininglar. ■ 17 Tohtimay dua ɣilinglar. ■ 18 ɧərɣandak ixta təxəkkür eytinglar. Qünki mana bular Hudaning Məsiɧ Əysada silərgə ɣaratɣan iradisidur. ■ 19 Roɧning otini əqürmənglar. □ ■ 20 Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik səzlərni kəmsitmənglar;□ 21 ɧəmmə gəpni təkxürüp ispatlap kərünglar; durus bolsa uni qing tutup *ɣoldin bərmənglar*. ■ 22 Yamanlikning ɧərɣandak xəklidin əzünglarni yiraɣ tutunglar.□ ■
23 Hatirjəmlikning Igisi boloɳan Huda Əzi silərni əzül-kesil pak-mukɣəddəs ɣiloɳay, Rəbbimiz Əysa Məsiɧ ɣayta kəlgüqə pütkül roɧinglar, jeninglar wə teninglarni əyibsiz saɣlioɳay. □ ■ 24 Silərni Qakiroɳuqi bolsa sadik-wapadur, U uni jəzmən ada ɣilmay ɣalmaydu. □ ■ 25 Ɣerindaxlar, biz üqün dua ɣilinglar. 26 ɧəmmə ɣerindaxlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■ 27 Mən Rəbdə silərgə xuni jiddiy tapilaymənki, bu hətni *xu yərdiki* ɧəmmə mukɣəddəs ɣerindaxlaroɳa okup beringlar! 28 Rəbbimiz Əysa Məsiɧning meɧir-xəpkiti silərgə yar boloɳay!

■ **5:15** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pet. 3:9. ■ **5:16** Mat. 5:12; Luka 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ **5:17** Luka 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ **5:18** Əf. 5:20. □ **5:19 «Roɧning otini əqürmənglar» —** grek tilida «Roɧni əqürmənglar». «Roɧ» Mukɣəddəs Roɧ, əlwəttə. «Mukɣəddəs Roɧning oti» ixəngən adəmning ɣəlbidə yahxilik ɣilixɣa yaki bolupmu məlum bir roɧiy iltipatni bildürüxkə küqlük ilɧam pəyda ɣiloɳan bolsa uni «əqürüx»kə bolmaydu. Muxu səzlər bəlkim bexarət berix yaki baxɣa məjizilik iltipatlarni kəzdə tutidu; keyinki ayət bilən munaswiti bar. ■ **5:19** 1Kor. 14:30. □ **5:20 «Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik səzlərni kəmsitmənglar» —** grek tilida «pəyoɳəmbərlik səzlər». «Roɧiy iltipatlar» tooɳuluk «Korintliklaroɳa (1)»diki «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:21** 1Yuɧa. 4:1. □ **5:22 «Yamanlikning ɧərɣandak xəklidin əzünglarni yiraɣ tutunglar» —** «yamanlikning ɧərɣandak xəkli» yamanlikning ɧər hilliklikini ɧəmdə yaman ixtək kərünüp ɣalidioɳan əz iqigə alidu. Etikadqilar ɧətta «yaman ixtək kərünüp ɣalidioɳan» ixtimu bolmaslikɣa kəngül bəlüxigə tooɳra kelidu. ■ **5:22** Fil. 4:8. □ **5:23 «Hatirjəmlikning Igisi boloɳan Huda» —** grek tilida: «Hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ɧəm Əzi ɧərdaim hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **5:23** 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tes. 3:13. □ **5:24 «Silərni Qakiroɳuqi bolsa sadik-wapadur, U uni jəzmən ada ɣilmay ɣalmaydu» —** «silərni Qakiroɳuqi» — Huda, əlwəttə. ■ **5:24** 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tes. 3:3. ■ **5:26** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pet. 5:14.

Tesalonikalikḷaroɳa «2»

Rosul Pawlus Tesalonika xəḥiridiki jamaətkə yazoɳan ikkinqi məktup

1 Mənki Pawlus, Silas ḥəmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdə boloɳan, Tesalonika xəḥiridiki jamaətkə salam. □ 2 Huda'Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḥtin silərgə meḥir-xəpkət wə hatirjəmlik ata kilinoɳay! ■

Azab-okubət iqidiki rioɳbət-təsəlli

3 Silər üqün Hudaoɳa ḥərdaim təxəkkür eytiximizoɳa tooɳra kelidu (ḥəmdə xundak kilix tolimu layiktur), i kerindaxlar, — qünki etikadinglar küqlük əsməktə ḥəmdə bir-biringlaroɳa boloɳan meḥir-muḥəbbitinglarmu exip taxmakta. □ ■ 4 Xuning bilən biz əzimiz silərning bexinglaroɳa qüxkən, xundakla bərdaxlik beriwatkan barlik ziyankəxlik wə japa-eoɳirqilikлar iqidə kərsətkən səwr-qidamlik wə etikadinglar üqün, Hudaning ḥərkaysi jamaətliridə silərdin pəhirlinimiz; ■ 5 bu ixlar Hudaning kelidioɳan adil ḥəkümini kərsitidioɳan roxən bir alamət tur wə xundakla, bu ixlar silərning Hudaning padixaḥlikioɳa layik ḥesablinixinglar üqün bolidu; silər mana xu padixaḥlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər; □ ■ 6-7 xundak ikən, silərgə eoɳirqilik saloɳuqilaroɳa Huda eoɳirqilik salsa, ḥəm xundakla Rəb Əysa kudrətlik pərixtiliri bilən ərxtin kayta kərüngən qaoɳda, eoɳirqilikka uqrioɳan silərgə biz bilən təng aramlik bərsə durus ix bolmamdu? ■ 8 Xu qaoɳda U Hudani tonumaydioɳanlardin, xundakla Rəbbimiz Əysa Məsiḥning hux həwirigə itaət kilmaydioɳanlardin yalkunluk ot bilən intikam alidu. □ ■ 9 Bundak kixilər Rəbning ḥuzuridin wə küq-kudritining xan-xəripidin məḥrum kilinip, mənggülük ḥalakət jazasini tartidu. □ ■ 10 U wakitta U Əzining barlik mukəddəs bəndiliridə uluoɳlinip, xu künidə barlik ixəngənlərdə (silər dərwəkə bizning guwaḥlikimizoɳa ixəngəndursilər) Əzining karamətlikini kərsitip, mədḥiyiləngili kelidu.□ ■

11 Xuning üqün, biz silər üqün daim xundak dua kilimizki, silərni qakiroɳan bizning Hudayimiz silərni Əz *uluoɳ* qakirikioɳa layik ḥesablap, yahxilikka intilgən barlik

---

□ **1:1 «Tesalonika xəḥridik jamaətkə salam» —** «Tesalonika xəḥiri» — Kədimki Gretsiyədiki bir xəḥər idi, bu xəḥərning ḥazirki nami «Salonika» bolup, u Türkiyidə. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tes. 1:1; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Silər üqün Hudaoɳa ḥərdaim təxəkkür eytiximizoɳa tooɳra kelidu ..., i kerindaxlar, — qünki etikadinglar küqlük əsməktə ḥəmdə bir-biringlaroɳa boloɳan meḥir-muḥəbbitinglarmu exip taxmakta» —** Pawlusning birinqi hetidiki duasi ḥəm ətünüxliri ḥazir əməlgə axuruluwatidu; «1Tes.» 2:12, 4:10ni kərüng. ■ **1:3** Əf. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2. ■ **1:4** 1Tes. 2:19. □ **1:5 «bu ixlar Hudaning kelidioɳan adil ḥəkümini kərsitidioɳan roxən bir alamət tur wə xundakla, bu ixlar silərning Hudaning padixaḥlikioɳa layik ḥesablinixinglar üqün bolidu; silər mana xu padixaḥlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər» —** «bu ixlar» — etikadqilaroɳa karxi qikkanlarning ziyankəxlik kilixliri ḥəm Tesalonikadiki etikadqilarning səwr-takətlirini kərsitidu. Bu ayət tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:5** 1Tes. 2:14; Yəḥ. 6. ■ **1:6-7** Zək. 2:12; 1Tes. 4:16. □ **1:8 «Xu qaoɳda u (Məsiḥ) Hudani tonumaydioɳanlardin, xundakla Rəbbimiz Əysa Məsiḥning hux həwirigə itaət kilmaydioɳanlardin yalkunluk ot bilən intikam alidu» —** «Yər.» 10:25, «Zəb.» 79:6 wə «Yəx.» 66:15ni kərüng. ■ **1:8** Yər.» 10:25; Zəb. 79:6; Yəx. 66:15; Rim. 2:8; 2Pet. 3:7. □ **1:9 «Bundak kixilər Rəbning ḥuzuridin wə küq-kudritining xan-xəripidin məḥrum kilinip, mənggülük ḥalakət jazasini tartidu» —** yaki bolmisa: «bundak kixilər Rəbning küq-kudritining xan-xəripidin wə Uning ḥuzurdin boloɳan mənggülük ḥalakət jazasini tartidu». ■ **1:9** Yəx. 2:19. □ **1:10 «U (Məsiḥ) ... xu künidə barlik ixəngənlərdə ... Əzining karamətlikini kərsitip, mədḥiyiləngili kelidu» —** «Əzining karamətlikini kərsitip, mədḥiyilinix» — grek tilida bu bir səz bilənla ipadilinidu. «Əz mukəddəs bəndiliridə... ixəngənlərdə...». Bu ibarining mənisi: (1) «Rəb Əysaning güzəlliki wə pəziliti Əz bəndiliri, yəni Əzigə ixəngən adəmlirigə birinqi bolup kərünidu» wə: (2) «Uning bu güzəlliki ularning əzliridə, yəni ular arkilik pütkül aləmgə kərünidu» degənlik bolsa kerək. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7.

güzəl məqsət-muddialiringlarni wə etiqadinglardin qiqqan barliq hizmətliringlarni küq-qudriti bilən əməlgə axuroqay. 12 Xuning bilən, Hudayimizning wə Rəbbimiz Əysa Məsihning mehir-xəpqiti arqiliq Rəbbimiz Əysa Məsihning nami silərdə xan-xərəp bolup uluoqlinidu wə silərmu Uningda xan-xərəpkə erixisilər.

2

Rəbning küni, yəni «Pərwərdigarning küni» wə dəjjal tooqruluq

1 I qerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsihning qayta kelixi, xundaqla bizning Uning bilən bir yərgə jəm qiliniximiz tooqrisida silərdin xuni ətünümizki, 2 Əgər silər «məlum roqtin kəlgən wəhiy»din bolsun, birsining səz-təlimidin bolsun yaki «bizning namimizda» yeziloqan məlum hətlərdin bolsun «Rəbning küni yetip kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip qoduqup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə qüxmənglar!□ ■

3 Bu ixlarda qərqandaq adəmning qərqandaq usul bilən silərni aldixioqa yol qoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunahqiy adəm», yəni «qalakətkə məqkum qilinoquqi adəm» axkarilanmioquqə, axu kün kəlməydu.□ ■ 4 Xu adəm huda dəp ataloqanoqa yaki kixilər qoqunidioqan qərqandaq nərsilərgə qarxi qiqip, əzini həmmidin üstün qilip kərsitidu; u xundaq qilip Hudaning ibadəthanisida olturuwelip, əzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu.□ ■ 5 Mən silər bilən billə boloqan waqtimda bularni silərgə eytqinim esinglarda bardu? 6 Wə uning bəlgiləngən waqti-saiti kəlmigüqə axkarilanmasliqi üqün, nemining uni tosup turuwatqanliqi silərgə məlum. 7 Qünki «qanunni yoqatquqi sirliq küq» alliqaqan yoxurun qərikət qilmaqta; lekin bu ixlarni qazirqə tosup keliwatqan birsi bardur; U otturidin qiqquqə xundaq tosuqluq peti turidu;□ 8 andin axu «qanunni yoqatquqi»

□ **2:2 «… «Rəbning küni yetip kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip qoduqup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə qüxmənglar!» —** «Rəbning küni» yaki «Pərwərdigarning küni» degən muqim tema tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuqa. 4:1. □ **2:3 «qünki awwal «*qong* yenix» bolup,… » —** «qong yenix» bəlkim «etiqadtin qong tenix»ni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. **«Bu ixlarda qərqandaq adəmning qərqandaq usul bilən silərni aldixioqa yol qoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunahqiy adəm», yəni «qalakətkə məqkum qilinoquqi adəm» axkarilanmioquqə, axu kün kəlməydu» —** bu muqim ayəttiki «qong yenix» («etiqadtin qiqip, ayrilix»), «gunahliq adəm» wə «qalakətkə məqküm qilinoquqi adəm» (dəjjal) tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. Bəzi alimlar «qong yenix»ni «(Hudaoqa qarxi) qong topilang» dəp tərjimə qilidu. Biz «qoxumqə səz»imizdə əz tərjimimizgə ispat berimiz. ■ **2:3** Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuqa. 2:18. □ **2:4 «Xu adəm huda dəp ataloqanoqa yaki kixilər qoqunidioqan qərqandaq nərsilərgə qarxi qiqip, əzini həmmidin üstün qilip kərsitidu; u xundaq qilip Hudaning ibadəthanisida olturuwelip, əzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu» —** «Yəx.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Əz.» 28:2-9ni kərüng. Bu ix tooqruluq «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Ibadəthana» muxu ayəttə əsli ibadəthanining iqki «muqəddəs jay»ni kərsitidu. ■ **2:4** Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Wəh. 13:1-8 □ **2:7 «Qünki «qanunni yoqatquqi sirliq küq» alliqaqan yoxurun qərikət qilmaqta» —** «qanunni yoqatquqi sirliq küq» (grek tilida «qanunni yoqatquqi sir») tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. **«lekin bu ixlarni qazirqə tosup keliwatqan birsi bardur» —** 3-4-ayəttiki «gunahqiy adəm («qalakətkə məqkum qilinoquqi adəm»)ning məydanoqa qiqixni tosux» bilən «qanunni yoqatquqi sirliq küqni tosux»ning ziq munasiwiti bar. Ikki ixni tosuoquqi bizningqə Hudaning Muqəddəs Rohidur. Bəzi alimlarning bu tooqruluq baxqiqə pikirlirimu bar; kəzqariximizning səwəbini «qoxunqə səz»imizdə eytimiz. «Qanunni yoqatquqi sirliq küq» (grek tilida «qanunni yoqatquqi sir») tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. **«U otturidin qiqquqə…» —** baxqa birhil tərjimisi: «U otturidin yətkiwetilgüqə…». «Qanunni yoqatquqi sirliq küq» bəlkim Xəytanning astirtin dunyadiki barliq əllərni, barliq dələtlərni qərhil qanunni, xundaqla barliq əhlaq prinsiplarni buzux tərəpkə asta-asta qutritixlirini kərsitidu. Bu jəryanning əwjigə qiqixi dəjjalning məydanoqa kelixi bilən bolidu. **«u otturidin qiqquqə xundaq tosuqluq peti turidu» —** bu muqim ixlar tooqruluq «qoxumqə səz»imiznimu kərüng.

axkarilinidu; birakʼ Rəb Əysa aoɳzidiki nəpisi bilənla uni yutuwetidu, kəlgən qaoɳdiki parlakʼ nuri bilən uni yokʼ kḷiliwetidu.■ 9 «Kʼanunni yokʼatkʼuqi»ning məydanoɳa qikḷixi Xəytanning pəntliri bilən bolidu, u ḥər türlük küq-kʼudrət, məjizə wə yaloɳan karamətlərni kərsitip, ■ 10 ḥalakətkə yüzləngənlərni azduridioɳan ḥərhil kʼəbiḥ ḥiylə-mikirlərni ixlitidu. Ularning ḥalakət aldida turuwatkʼanlikḷining səwəbi əzlirini nijatkʼa yetəkləydioɳan ḥəkḷikʼətni səyməy, uningoɳa kʼəlbidin orun bərməslikidindur. ■ 11 Xu səwəbtin, Huda ularoɳa yaloɳanqilikḳa ixənsun dəp ḥəkḷikʼəttin qətnitidioɳan bir küq əwətidu. ■ 12 Nətijidə, ḥəkḷikʼətkə ixənməy, bəlki kʼəbiḥlikni hursənlik dəp bilgənlərning ḥəmmisi jazaoɳa məḥkum kḷilinidu.

Kʼət'iy təwrənmənglar!

13 Lekin, əy, Rəb səygən kʼerindaxlar, biz silər üqün ḥərdaim Hudaoɳa təxəkkür eytiximizoɳa tooɳra keliduki, Huda Roḥning wasitisidə pak-mukʼəddəs kḷilinixinglar wə ḥəkḷikʼətkə ixinixinglar arkḷilikʼ silərni nijatkʼa erixixkə mukʼəddəmdila talliwaldi. □ 14 U biz yətküzgən hux həwər arkḷilikʼ silərni xu nijatkʼa, yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḥning xan-xəripigə erixixkə qakḷirdi.
15 Xuning üqün, əy kʼerindaxlar, tapan tirəp turunglar, biz silərgə eoɳizqə yaki hət arkḷilikʼ yətküzgən təlimni qing tutunglar!■
16-17 Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Θzi wə bizni səygən, meḥir-xəpkʼət bilən mənggülük rioɳbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata kḷiloɳan Huda'Atimiz kʼəlbinglarni rioɳbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix kḷilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!□ ■

3

Biz üqün dua kḷilinglar

1 Ahirida, i kʼerindaxlar, biz üqün dua kḷilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoɳdikigə ohxax, *ḥərkʼandakʼ yərdə* tez tarkʼalsun wə xan-xərəplik dəp uluoɳlansun;□ ■ 2 xuningdək bizning kʼəbiḥ wə rəzil adəmlərdin kʼutuluximiz üqünmu dua kḷilinglar. Qünki ḥəmmila adəm ixənq-etikʼadlikʼ boluwərməydu.■ 3 Əmma Rəb Θzi ixənqliktur; U silərni mustəḥkəm kḷilidu ḥəm rəzil boloɳuqidin sakḷaydu. □ ■

■ **2:8** Ayup 4:9; Yəx. 11:4. ■ **2:9** Kʼan. 13:2; Yḥ. 8:41; 2Kor. 4:4; Əf. 2:2; Wəḥ. 13:13. ■ **2:10** 2Kor. 2:15; 4:3. ■ **2:11** Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □ **2:13 «Huda Roḥning wasitisidə pak-mukʼəddəs kḷilinixinglar wə ḥəkḷikʼətkə ixinixinglar arkḷilikʼ silərni nijatkʼa erixixkə mukʼəddəmdila talliwaldi» —** «Roḥ» — Hudaning Mukʼəddəs Roḥi. ■ **2:15** 2Tes. 3:6. □ **2:16-17 «Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Θzi wə bizni səygən, meḥir-xəpkʼət bilən mənggülük rioɳbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata kḷiloɳan Huda'Atimiz kʼəlbinglarni rioɳbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix kḷilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!» —** kḷizikʼ bir ix xuki, «rioɳbətləndürgəy» ḥəm «küqləndürgəy» degən peillar grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, «Huda'Ata» wə «Rəb Əysa» bir xəhstək ix kḷilidu. ■ **2:16-17** 1Tes. 3:13. □ **3:1 «... biz üqün dua kḷilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoɳdikigə ohxax, (ḥərkʼandakʼ yərdə) tez tarkʼalsun wə xan-xərəplik dəp uluoɳlansun» —** «tez tarkʼalsun» grek tilida «yügürsun» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:1** Mat. 9:38; Əf. 6:19; Kol. 4:3. ■ **3:2** Yḥ. 6:44; Rim. 15:31. □ **3:3 «U (Rəb) silərni mustəḥkəm kḷilidu ḥəm rəzil boloɳuqidin sakḷaydu» —** «rəzil boloɳuqi» Xəytan, Iblis. Baxkʼa birhil tərjimisi «U (Rəb) silərni rəzilliktin sakḷaydu». ■ **3:3** Yḥ. 17:15; 1Tes. 5:24.

4 Əmma Rəbdə, silərgə tapilioǫinimizni ķiliwatisilər, xundaķla dawamliķ ķiliweridu,
dəp hatirjəmmiz. 5 Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meḩir-muḩəbbitigə ḩəm
Məsiḩning səwr-qidamliķioǫa qəmkəxkə yetəkligəy.□

Ixligən qixləydu

6 Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḩning namida xuni tapilaymizki, bizdin
aloǫan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar.□ ■
7 Bizdin ķandaķ ülgə elixinglar kerəklikini əzünglar bilisilər; qünki biz silər bilən
billə boloǫanda tərtipsiz yürmigəniduķ.■ 8 Ḩeqkimning nenini bikarǫa yeməyttuķ;
bəlki biz ḩeqķaysinglarǫa eǫirimizni salmasliķ üqün, keqə-kündüzləp tirixip-
tirmixip japaliķ ixləyttuķ.■ 9 Bundaķ ķiliximiz, silərdin yardəm kütüxkə ḩəķliķ
bolmioǫanliķimizdin əməs, bəlki əzimizni silərgə bizdin yahxi ülgə ķaldurup,
silərning bizgə əgixixinglar üqün idi. ■ 10 Qünki biz silərning yeninglarda
boloǫinimizda silərgə: «Birsi ixliməymən desə, u yemisun!» dəp tapilioǫaniduķ.
11 Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning
ixlirioǫa arilixip yüridioǫanliķini angliduķ. □ 12 Biz muxundaķlarǫa Rəb Əysa
Məsiḩdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki, tinq yaxap, əmgikinglar
bilən əz neninglarni tepip yənglar. □ ■ 13 Lekin silər, i ķerindaxlar, yahxi ixlarni
ķilixtin erinmənglar.■
14 Əmma əgər uxbu hetimizdiki səzlərgə itaət ķilmaydioǫan birsi bolsa, uningdin
ḩəzər əyləngla wə uni hijalətkə ķaldurux üqün uning bilən bardi-kəldi ķilmanglar.
■ 15 Biraķ, uni düxmən ķatarida kərməy, əksiqə uningoǫa bir ķerindax süpitidə
nəsiḩət ķilinglar.

Tiləklər

16 Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb ḩər wakıt ḩər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata
ķiloǫay. Rəb ḩəmminglar bilən billə boloǫay!□ ■
17 Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni əz ķolum bilən yazdim; bu, mening ḩəmmə
hətlirimning əzigə has bəlgisidur. Mana bu mening əz ķəlimimdur. □ ■ 18 Rəbbimiz

---

□ **3:5 «Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meḩir-muḩəbbitigə ḩəm Məsiḩning səwr-qidamliķioǫa qəmkəxkə yetəkligəy» —** «Hudaning meḩir-muḩəbbiti» awwal Uning bizgə boloǫan muḩəbbiti, andin bizning Uningoǫa boloǫan muḩəbbitimiz; «Məsiḩning səwr-qidamliķi» awwal Məsiḩning Əzining səwr-qidamliķi, andin bizning Uningda wə Uning üqün səwr-qidamliķ boluximiz. □ **3:6 «Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḩning namida xuni tapilaymizki, bizdin aloǫan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar» —** «tərtipsiz yürgənlər» keyinki ayətlərdin eniķki, «bikar tələplər»ni kərsitidu. ■ **3:6** 1Kor. 5:11; 2Tes. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ **3:7** 1Kor. 11:1; 1Tes. 1:6, 7; 2Tes. 2:10. ■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2:9. □ **3:11 «Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning ixlirioǫa arilixip yüridioǫanliķini angliduķ» —** grek tilida rosul Pawlus qaķqaķ ķilip: «… ḩeq ix ķilmaydə, lekin ḩərtərəptə baxķilarning ixlirida boloǫanliķini angliduķ» dəydu. □ **3:12 «Biz muxundaķlarǫa Rəb Əysa Məsiḩdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki…» —** «muxundaķlar» — demək, 11-ayəttiki «tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning ixlirioǫa arilixip yüridioǫanlar». «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:28; 1Tes. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:6. □ **3:16 «Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb ḩər wakıt ḩər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata ķiloǫay» —** «Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb» grek tilida: «Hatirjəmlikning Rəbbi» yaki «Hatirjəmlik bərgüqi Rəb» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḩəm Əzi ḩərdaim hatirjəmliktə turoǫuqi Rəbdur. ■ **3:16** Rim. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tes. 5:23. □ **3:17 «Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni əz ķolum bilən yazdim. Bu, mening ḩəmmə hətlirimning əzigə has bəlgisidur. Mana bu mening əz ķəlimimdur» —** Pawlusning ḩərbir hetidiki birnəqqə ķurni əz ķəlimi bilən yezix aditi bar idi; bu, baxķilarning əzining namida sahta hətlərni yezixning aldini elixi üqün idi. Əzining kəzi ajiz boloǫaqķa, hətlirini adəttə katipķa yazduratti. («Galatiyaliķlarǫa»diki «kirix səz»imizni ḩəm 6:11diki izaḩatni kərüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Əysa Məsiḥning meḥir-xəpkļiti ḥəmminglarǫa yar bolǫay!

Timotiyoƣa «1»

Rosul Pawlus Timotiyoƣa yazoƣan birinqi məktup •••• Salam

1 Ⱪutⱪuzoƣuqimiz Hudaning wə ümidimiz Məsiⱨ Əysaning əmri bilən Əysa
Məsiⱨning rosuli ⱪilip təyinləngən mənki Pawlustin■ 2 etiⱪad yolidiki əzümning
sadiⱪ ooƣlum boloƣan Timotiyoƣa salam. Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Məsiⱨ Əysadin
sanga meⱨir-xəpⱪət, rəⱨimdillik wə hatirjəmlik boloƣay!■

Sahta təlimlərni tosux

3 Makedoniyə əlkisigə baroƣanda, səndin ətünginimdək *xuni yənə ətünimənki*,
xu yərdiki bəzi kixilərgə bid'ət təlimlərni əgətmənglar dəp tapilixing üqün
sən dawamlik Əfəsus xəⱨiridə ⱪaloƣin;■ 4 ularning əpsanilər wə ayioƣi yoⱪ
nəsəbnamilərgə bənd bolmasliⱪini tapilioƣin; bular Hudaning etiⱪad arⱪiliⱪla
əməlgə axurulidioƣan Əz əyigə boloƣan pilanini ilgiri sürməydu, bəlki pəⱪət bimənə
talax-tartixlarni kəltürüp qiⱪiridu, halas. □ ■
5 Əmdiliktə bizgə tapilanoƣan təlimning muddiasi sap ⱪəlb, pak wijdan wə sahtiliⱪsiz
etiⱪadtin kelip qiⱪidioƣan meⱨir-muⱨəbbəttin ibarəttur.■ 6 Bu ixlarda bəzi kixilər
qətnəp, bimənə gəplərni ⱪilixⱪa burulup kətti. 7 Ularning Təwrat ⱪanunining
əlimasi boloƣusi bar; biraⱪ ular əzlirining nemə dəwatⱪanliⱪini yaki əzlirining ⱨədəp
kəyt ⱪiliwatⱪan səzlirining nemə ikənlikini qüxənməydu.
8 Əmdi bizgə məlumki, əgər kixilər Təwrat ⱪanunini əyni muddiasida ⱪollansa, u
paydiliⱪtur.□ ■ 9 Qünki biz yənə xuni bilimizki, Təwrat ⱪanuni ⱨəⱪⱪaniy adəmlər
üqün tüzülgən əməs, bəlki ⱪanunoƣa hilapliⱪ ⱪiloƣuqilar wə boyni ⱪattiⱪlar üqün,
ihlassizlar wə gunaⱨkarlar üqün, iplaslar wə kupurluⱪ ⱪiloƣuqilar üqün, atisini
əltürgüqilər wə anisini əltürgüqilər üqün, ⱪatillar, ■ 10 buzuⱪluⱪ ⱪiloƣuqilar,
bəqqiwazlar, adəmlərni ⱪulluⱪⱪa buliƣuqilar, yaloƣanqilar, ⱪəsəmhorlar üqün wə
yaki saoƣlam təlimlərgə zit boloƣan baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ ⱪilmixlarda boloƣanlar üqün
tüzülgən. □ 11 Bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiⱪ Boloƣuqi Hudaning manga
amanət ⱪiloƣan xan-xəripini ayan ⱪiloƣan hux həwərgə asaslanoƣan.□ ■

Pawlus əzi Hudaning rəⱨimdillikini kərsətküqi janliⱪ misaldur

12 Manga küq-ⱪudrət bərgən, meni ixənqlik dəp ⱪarap, Əz hizmitigə təyinligən
Rəbbimiz Məsiⱨ Əysaoƣa təxəkkür eytimənki, 13 U meni təyinlidi! — burun
kupurluⱪ wə ziyankəxlik ⱪiloƣuqi, zalim bir adəm bolsammu, manga rəⱨim kərsitildi;

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tes. 3:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1. □ **1:4 «ayioƣi yoⱪ nəsəbnamilər» —** Yəⱨudiy həlki ⱨərdaim əzining Təwrattiki uluoƣ bir «roⱨiy ərbab»ning məlum bir əwladi, Greklər bolsa əzining məlum bir «ilaⱨiy adəm»ning əwladi ikənlikini ispatlimaⱪqi idi. **«Bular Hudaning etiⱪad arⱪiliⱪla əməlgə axurulidioƣan Əz əyigə boloƣan pilanini ilgiri sürməydu» —** «(Hudaning)... Əz əyigə boloƣan (nijatliⱪ) pilani» grek tilida «Hudaning əyidiki ⱪanun-orunlaxturuxliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8 «əgər kixilər Təwrat ⱪanunini əyni muddiasida ⱪollansa, u paydiliⱪtur» —** «əyni muddiasida» grek tilida «ⱪanunluⱪ yolda ⱪollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10 «Təwrat ⱪanuni... saoƣlam təlimlərgə zit boloƣan baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ ⱪilmixlarda boloƣanlar üqün tüzülgən» —** «saoƣlam təlim» — bu Pawlusning kəp ixlitidioƣan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim uni ⱪobul ⱪiloƣanlarda saoƣlam roⱨiy ⱨayatni ⱨasil ⱪilidu wə ⱪuwwətləydu. □ **1:11 «bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiⱪ boloƣuqi Hudaning manga amanət ⱪiloƣan xan-xəripini ayan ⱪiloƣan hux həwərgə asaslanoƣan» —** «bu təlimlər» («saoƣlam təlim») Təwrat ⱪanunining ⱨəⱪiⱪiy əⱨmiyitini, uning «əz muddiasida ⱪollinidioƣan» yaki «ⱪanunluⱪ yolda ⱪollinilidioƣan» məzmunini əz iqigə alidu (8-ayət). ■ **1:11** 1Tes. 2:4; 1Tim. 6:15.

qünki mən bu ixlarni nadanliq wə etiqadsizliqtin qiloƣanidim. □ ■ 14 Ḥalbuki, Rəbbimizning manga kərsətkən meḥir-xəpqiti ziyadilixip, Məsiḥ Əysada boloƣan etiqad wə meḥir-muḥəbbət wujudumoƣa elip kirilixi bilən exip taxti. 15-16 Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni qobul qilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa gunaḥkarlarni qutquzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar boloƣan meni, keyin Özigə etiqad qilip, mənggülük ḥayatqa erixidioƣanlaroƣa misal qilip məndə Özining barliq səwr-taqitini ayan qilixi üqün, manga rəḥim-xəpqət kərsitilgəndur. □ ■ 17 Əmdi mənggülük Padixaḥqa, yəni əlməydioƣan wə kəz bilən kərgili bolmaydioƣan, birdinbir Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ḥərmət-izzət wə xan-xərəp boloƣay! Amin!□ 18-19 Əy, ooƣlum Timotiy, burun sən tooƣruluq eytiloƣan bexarətlik wəḥiylərgə asasən bu buyruqni sanga tapxurimən. Bu wəḥiylərni qoral qilip, etiqadta wə pak wijdaningda qing turup, güzəl urux qiloƣaysən. Bəzilər wijdanida pak turuxtin qətnəp kətti, nətijidə ularning etiqadi huddi hada taxqa urulup oƣərq boloƣan kemidək wəyran boldi. □ ■ 20 Humeneus wə Iskəndərlər mana xundaq kixilərdindur. Ularni kupurluq qilmasliqni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum.□ ■

2

Jamaətning birinqi wəzipisi

1 Mən ḥəmmidin awwal, *etiqadqilaroƣa* pütkül insanlar üqün Hudadin tiləklər tilixini, dua-tilawət qilixini, baxqilar üqün murajiət qilixini wə təxəkkürlər eytixini, 2 bolupmu padixaḥlar wə barliq əməldarlar üqün dua-tilawət qilixini jekiləymən. Xundaq qiloƣanda, biz toluq ihlasmənlik wə salmaqliq bilən tinq wə aman-esən ḥayat kəqürələymiz.■ 3 Bundaq dua-tilawət qilix güzəl ixtur, Qutquzoƣuqimiz Hudani hursən qilidu. 4 Qünki U pütkül insanning qutquzuluxi wə ularning ḥəqiqətni tonup yetixini halaydu.■ 5 Qünki birla Huda bardur, Huda bilən insanlar arisida bir

---

□ **1:13 «U meni təyinlidi! — burun kupurluq wə ziyankəxlik qiloƣuqi, zalim bir adəm bolsammu...» —** «kupurluq qiloƣuqi» — uning kupurluqi biwasitə Hudaoƣa qaritiloƣan əməs (qünki u «ihlasmən Yəḥudiy» idi), bəlki Huda əwətkən Qutquzoƣuqi Məsiḥgə wə Uningoƣa əgəxkənlərgə qaritiloƣan. «Ziyankəxlik qiloƣuqi» — Məsiḥgə əgəxkənlərgə ziyankəxlik qiloƣuqi. **«qünki mən bu ixlarni nadanliq wə etiqadsizliqtin qiloƣanidim» —** «etiqadsizliq» Hudaning Əysa Məsiḥdə boloƣan nijat yolioƣa boloƣan etiqadsizliqtur. ■ **1:13** Yḥ. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ **1:15-16 «Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni qobul qilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa gunaḥkarlarni qutquzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar boloƣan meni, keyin Özigə etiqad qilip, mənggülük ḥayatqa erixidioƣanlaroƣa misal qilip məndə Özining barliq səwr-taqitini ayan qilixi üqün, manga rəḥim-xəpqət kərsitilgəndur» —** bu zor əḥmiyətlik ayət tooƣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15-16** Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Yuḥa. 3:5. □ **1:17 «mənggülük Padixaḥ» —** grek tilida «barliq zamanlarning Padixaḥi». **«birdinbir Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!» —** bəzi kona kəqürmilərdə «birdinbir dana Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!» deyilidu. □ **1:18-19 «bu wəḥiylərni qoral qilip, etiqadta wə pak wijdaningda qing turup, güzəl urux qiloƣaysən» —** «güzəl urux qiloƣaysən» — ət igiliri bilən əməs, əlwəttə, roḥiy kürəxtur. Keyinki 6:12-ayəttə tiloƣa elinoƣan «güzəl kürəx»ni wə u tooƣrisidiki «qoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:18-19** 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9. □ **1:20 «Ularni kupurluq qilmasliqni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum» —** «Xəytanning ilkigə tapxurulux» bolsa, etiqad yolidin helila qətnigən kixilərni əz gunaḥlirini tonusun dəp, jamaət ixlətsə bolidioƣan eoƣir bir tədbirdur. Uningda xundaq kixilər jamaəttiki bardi-kəldidin qikirilipla qalmay, bəlkim kesəl bolup qelixi yaki balayi'apətkə uqrixi mumkin. Bu ix tooƣruluq yənə «1Kor.» 5-bab, izaḥatliri wə xu məktuptiki «qoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:20** 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14. ■ **2:2** Yər. 29:7. ■ **2:4** Əz. 18:23; 2Pet. 3:9.

kelixtürgüqimu bar, U bolsimu Өzi insan bolup kəlgən Məsiһ Əysadur. ■ 6 U barliқ insanlarni һər қilix üqün Өzini қurban қilip bədəl təlidi; xundaқ қilip bekitilgən waқit-saitidə Hudaning nijatioqa guwaһliқ berildi. ■ 7 Mən bu guwaһliқni yətküzüx üqün jakarqi wə rosul boluxқa təyinlinip (mening bu səzlirimning һəmmisi rast, mən yaloqan gəp қilmidim), yat əlliklərgə etiқad wə һəқiқət yolida өgətküqi bolup tikləndim. ■ 8 Xunga, mən xuni halaymənki, ərlər қəyərdə bolsun, duaoqa jəm boloqanda oqəzəpsiz wə dətalaxsiz һalda, һalal əməllik қollirini kətürüp dua қilsun. ■

9 Ohxax yolda ayallarmu muwapiқ kiyinip, өzlirini ar-nomus wə salmaқliқ bilən pərdaz қilsun. Ularning өzlirini pərdazlax, qaqlirini alaһidə yasax wə altun, ünqə-mərwayit wə esil қimmət kiyim-keqəklər bilən əməs, ■ 10 bəlki güzəl əməlliri bilən pərdazlixini halaymən. Bu, Huda yolida təқwadar bolay degən ayallaroqa yarixidu. 11 *Jamaət sorunlirida*, ayallar tinq olturup, toluқ itaətmənlik bilən təlim alsun. □ 12 Lekin ayallarning ərlərgə təlim berixi yaki ular üstidin һəküm sürüxigə yol қoymaymən. Əksiqə, ular tinq bolsun. □ ■ 13 Qünki awwal Adəm'ata, keyin Ңawa'ana yaritiloqan. ■ 14 Awwal aldinip azduruloqanmu Adəm'ata əməs, bəlki *Ңawa'ana* idi. U tolimu aldanoqanliқidin ularning itaətsizlikigə qüxüp қaloqanidi. ■ 15 Lekin ayallar etiқadta, meһir-muһəbbət wə pak-muқəddəsliktə salmaқliқ bilən turidioqanla bolsa, ular tuoqutta saқ-salamət қutulidu. □

3

Jamaətning yetəkqiliri

1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxқa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu қiloqan bolidu» degən bu səz һəқtur. □ 2 Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluқ, salmaқ, pəmlik, ədəplik, meһmandost, Huda tooqrisida təlim berələydioqan boluxi, □ ■

□ **2:5 «Qünki birla Huda bardur» —** yaki «qünki Huda birdur» — «Қan.» 6:4 («Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur») wə izaһatni kərüng. ■ **2:5** Yһ. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15. □ **2:6 «U (Məsiһ) barliқ insanlarni һər қilix üqün Өzini қurban қilip bədəl təlidi» —** bu «һər қilix» gunaһning wə Xəytanning ilkidin. **«xundaқ қilip bekitilgən waқit-saitidə Hudaning nijatioqa guwaһliқ berildi» —** baxқa birhil tərjimisi: «Bu uluoq ixқa (yəni Məsiһning өlümi wə tirilixi) bekitilgən waқti-saitidə guwaһliқ berildi». Lekin bizningqə Əysaning өlümining өzi xu «guwaһliқ»tur — demək, Əysaning қurbanliқi Hudaning qəksiz muһəbbət wə nijatlik pilani tooqruluқ bəlgiləngən waқtida axkarilandi. ■ **2:6** Mat. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14. ■ **2:7** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ **2:8** Zəb. 134:1-2; Yһ. 4:21. ■ **2:9** Tit. 2:3; 1Pet. 3:3. □ **2:11 «Jamaət sorunlirida, ayallar tinq olturup, toluқ itaətmənlik bilən təlim alsun» —** Yəһudiylarning ən'əniliri boyiqə ayal kixilər Hudaning səzlirini өgənməslik kerək idi, xunga rosulning bu səzi qong bir yengiliқ idi. □ **2:12 «Lekin ayallarning ərlərgə təlim berixi yaki ular üstidin һəküm sürüxigə yol қoymaymən» —** bu təlim tooqruluқ, xundaқla aqa-singillaroqa ata қilinoqan iltipatlar tooqruluқ «1Kor.» 14:34-35 wə «Korintliқlar (1)»diki «қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:12** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:24. ■ **2:13** Yar. 1:27; 2:22. ■ **2:14** Yar. 3:6. □ **2:15 «Lekin ayallar etiқadta, meһir-muһəbbət wə pak-muқəddəsliktə salmaқliқ bilən turidioqanla bolsa, ular tuoqutta saқ-salamət қutulidu» —** demək, «Ayallar Hudaning lənitigə uqrioqanliқtin tuoquti қiyin wə hətərlik bolsimu, uningdin saқ-salamət ətüp ketidu». Bu 14-15-ayətni: «Ayallar ərlərgə təlim berix, ərlər üstigə һəküm sürüxtə əməs, bəlki bala tuoqux wə uni beқix jəryanida, etiқad arқiliқ erixidioqan қutқuzuluxtin bəһrimən bolalaydu» degən baxқa bir mənidə qüxinixkimu bolidu. Ayətning: «Birақ ayallar Ңawa'anining nəslidin tuoquloqan Əysa Məsiһ arқiliқ қutқuzulidu» degən yənə bir qüxənqisi əyni tekistkə anqə yeқin kəlməydu, dəp қaraymiz. □ **3:1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxқa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu қiloqan bolidu» —** «yetəkqi»lər tooqruluқ «Filippiyiliқlaroqa»diki «қoxumqi səz», «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən səzlirimizni kərüng. «Aқsaқal» wə «yetəkqi» əməliyəttə bir gəptur. □ **3:2 «Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluқ, salmaқ, pəmlik, ədəplik, meһmandost, Huda tooqrisida təlim berələydioqan boluxi... (kerək)» —** «bir hotunluқ», bəlkim «өz ayalioqa sadiқ» degən mənidə. Buning tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** 2Tim. 2:24; Tit. 1:6.

3 xundakƛa ƫaraƙkəx wə zorawan bolmasliƙi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi
bolmasliƙi,□ 4 əz ailisini yahxi baxƙuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən
pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək.□
5 Qünki birsi əz ailisini baxƙuruxni bilmisə, u Hudaning jamaitidin ƙandakmu həwər
alalisun? 6 *Yetəkqi* yengi etiƙadqilardin bolmisun; undak bolsa, u təkəbburlixip
ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ƫəkümgə qüxidu.□
7 U *jamaətning* sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundak
boloƣanda, u baxƙilarning ƙarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ƙiltiƙioƣa qüxməydu.□

Jamaətning hizmətkarliri

8 Huddi *yetəkqilərgə* ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmak, ikki hil gəp
ƙilmaydioƣan, ƫaraƙ-xarabƙa berilməydioƣan, nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin
boluxi,□ ■ 9 pak wijdani bilən etiƙadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim. □ ■
10 Bundak adəmlərnimu aldi bilən sinap kərüp, əyib tərəpliri bolmisa, andin hizmət
wəzipisigə ƙoyuxƙa bolidu. 11 Xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin,
pitnə-pasat ƙilmaydioƣan, salmak wə ƫərƙandak ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi
lazim. □ 12 Hizmətkarlar bir hotunluk, əz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxƙuridioƣan
kixilərdin bolsun. □ 13 Hizmətkarning wəzipisini obdan orunoƣanlar əzi üqün yahxi
nam-atakƛa sazawər bolidu wə Məsiƫ Əysada boloƣan etiƙadta zor jür'ət-ixənqkə
erixidu.□ ■

□ **3:3 «… xundakƛa ƫaraƙkəx wə zorawan bolmasliƙi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi bolmasliƙi… (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» grek tilida «əzini buloƣaydioƣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir səz bilən ipadilinidu. Bu səzgə ƙarioƣanda, pul wə mal-dunyani ƙooƣlixix insanni ƫaram ƙilip buloƣaydu. Bu tema tooƣrisida yənə «Luƙa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaƫatlarni wə «Luƙa»diki «ƙoxumqə səz»imizdiki 16-bab tooƣruluk «naƫək dunyaoƣa təwə boloƣan mal-dunya» degən məzmunni kərüng. □ **3:4 «əz ailisini yahxi baxƙuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək» —** «tolimu salapətlik bilən… tərbiyiliyələydioƣan» degənlik ibarə terikməy balilirini tərbiyiləydioƣanlikini bildüridu. Ayətning baxƙa birhil tərjimisi: «pərzəntlirini əz ata-anisioƣa toluk ƫərmət bilən boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək». □ **3:6 «Yetəkqi yengi etiƙadqilardin bolmisun; undak bolsa, u təkəbburlixip ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ƫəkümgə qüxidu» —** «Xəytanning əyibigə kirix» bəlkim Xəytanning əslidiki gunaƫi, yəni təkəbburlixip kətkinini (xundakƛa Hudaning jazasioƣa uqrioƣanlikini wə kəlgüsidimu uqraydioƣanlikini) kərsitidu. □ **3:7 «U jamaətning sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundak boloƣanda, u baxƙilarning ƙarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ƙiltiƙioƣa qüxməydu» —** «Xəytanning ƙiltiƙi» nemini kərsitidu? Yetəkqilərdə əyiblinərlik yeri bolsa (ƫətta yoxurun bolsimu), xundakƛa «sirttikilər» uni əyibləydioƣan bolsa u bəlkim u əzini akƛax üqün yaki ixlirini yoxurux üqün yaloƣan gəp ƙilixi mumkin. Undakta u dərƫal Xəytanning ilkidə bolidu. Jamaəttikilər təripidinmu obdan «təriplinixi» kerək, əlwəttə. □ **3:8 «Huddi (yetəkqilərgə) ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmak, ikki hil gəp ƙilmaydioƣan … kixilərdin boluxi… (kerək)» —** hizmətkarlar jamaətning yetəkqilirining yardəmqisi bolup, ular ƫər hil əməliy ixlaroƣa məs'ul kixilərdur. Yənə «Filippiyilikƛaroƣa»diki «ƙoxumqə səz»imizdiki «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən məzmunni kərüng. **«nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin boluxi … (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» — 3-ayətni kərüng. ■ **3:8** Ros. 6:3. □ **3:9 «pak wijdani bilən etiƙadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim» —** «etiƙaning siri»: okurmənlərning esidə barki, Injildiki «sirlar» bolsa Huda əslidə yoxurup kəlgən, Injil dəwridə Əz jamaitigə axkarilioƣan qongkur ƫəkiƙətlərni kərsitidu. «Rimlikƛaroƣa»diki «kirix səzlər»ni kərüng. ■ **3:9** 1Tim. 1:19. □ **3:11 «xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin, … ƫərƙandak ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi lazim» —** «hizmətkarlarning ayallirimu» yaki «ayal hizmətkarlirimu…». «Rim.» 16:1ni kərüng. □ **3:12 «Hizmətkarlar bir hotunluk, əz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxƙuridioƣan kixilərdin bolsun» —** «bir hotunluk» degənlik (yaki «bir ayalningla eri») bəlkim «əz ayalioƣa sadik» degən mənidə. Buning tooƣruluk «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:13 «yahxi nam-atakƛa sazawər bolidu wə Məsiƫ Əysada boloƣan etiƙadta zor jür'ət-ixənqkə erixidu» —** «Ros.» 6-8-babta bayan ƙilinoƣan «hizmətkar» boloƣan Istifan wə Filip buningoƣa ikki obdan misaldur. ■ **3:13** Mat. 25:21.

Məsiḥ boloƣan sir

14 Mən gərqə pat arida yeningoƣa yetip berixni arzu ḳilsammu, yənila bu hətni
yazdim; 15 Mubada mən ḥayal bolup ḳalsam, həttin Hudaning ailisi arisida
əzüngni ḳandaḳ tutux kerəklikini bilisən. Bu ailə bolsa tirik Hudaning jamaiti,
ḥəḳiḳətning tüwrüki wə təglikidur. □ 16 Ḥəmməylən etirap ḳilmay turalmayduki,
ihlasmənlikning siri büyüktur: —

«Əzi insan tenidə ayan boldi,
Roḥ Uning ḥəḳḳaniyliḳini ispatlidi,
Pərixtilərgə u kəründi,
Uning həwiri pütkül əllərgə jakarlandi,
Jaḥanda Uningoƣa iman kəltürüldi,
U xan-xərəp iqidə ərxkə kətürüldi». □ ■

4

1 Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki, ahir zamanlarda bəzilər etiḳadtin yenip, aldamqi
roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu. □ ■ 2 Bundaḳ *təlim bərgüqilər*
sahtiliḳta yaloƣanqiliḳ ḳilip, huddi daoƣmallap kəydürüwətkəndək əz wijdanini
yoḳitip ḳoyoƣan; □ 3 ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ḳilixni mən'i
ḳilidu. Əmma *ular mən'i ḳilidioƣan* yeməkliklərni Huda Əzigə etiḳad ḳiloƣan ḥəm
ḥəḳiḳətni bilgənlərning təxəkkür eytip ḳobul ḳilixi üqün yaratḳanidi. □ ■ 4 Qünki
Huda yaratḳan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ḳobul ḳilinsa, ularning
ḥeqḳaysisini qəkləp rət ḳilixḳa bolmaydu. □ ■ 5 Qünki ular Hudaning səz-kalami wə
insanlarning duasi bilən ḥalal ḳilinidu. □

Əysa Məsiḥning yahxi hizmətkari

□ **3:15 «Mubada mən ḥayal bolup ḳalsam, həttin Hudaning ailisi arisida əzüngni ḳandaḳ tutux kerəklikini bilisən» —** «Hudaning ailisi»: — oḳurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida wə grek tilida (uyoƣur tiliƣa ohxax) «əy» wə «ailə» birla səz bilən ipadilinidu. Hudaning «əyi» uning ailisi, yəni uning «tirik ibadəthanisi», «tirik əyi»dur. «1Pet.» 2:4-8nimu kərüng. □ **3:16 «ihlasmənlikning siri büyüktur» —** «ihlasmənlikning siri»ning üq mənisi boluxi mumkin: — (1) Əysa Məsiḥning əzidə ihlasmənlikning mujəssəmləxtürülüxi, biz insanlaroƣa «ihlasmənlik»ning nemə ikənliki ayan ḳidi; (2) «ihlasmənlikni (insanlaroƣa) elip kelidioƣan sir» (3) «ihlasmənlərgə (yəni Hudaning məmin bəndilirigə) tapxuruloƣan sir» — demək, bizning etiḳadimiz. Bizningqə Pawlusning kərsətkənliri 1- wə 2-mənidə. Xübḥisizki, bu sir dəl Əysa Məsiḥ Əzidur. **«Əzi insan tenidə ayan boldi»** — bəzi ḳədimki kəqürmilərdə «Huda insan tenidə ayan boldi» deyilidu. **«Əzi insan tenidə ayan boldi, Roḥ Uning ḥəḳḳaniyliḳini ispatlidi...»** — «Roḥ» Muḳəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luḳa 9:51; Yḥ. 1:14; Ros. 1:2; Əf. 3:5, 6. □ **4:1 «Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki,... » —** «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥ, Hudaning roḥi. **«aldamqi roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu»** — «aldamqi roḥlar» wə «jinlar» bir gəptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tes. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pet. 3:3; Yəḥ. 18. □ **4:2 «... huddi daoƣmallap kəydürüwətkəndək əz wijdanini yoḳitip ḳoyoƣan» —** bəzi alimlar bu səzni: «Xəytan ularning wijdanlirini «meningki» dəp daoƣmallap ḳoyoƣan» degəndək qüxinidu. □ **4:3 «ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ḳilixni mən'i ḳilidu. Əmma ular mən'i ḳilidioƣan yeməkliklərni Huda Əzigə etiḳad ḳiloƣan ḥəm ḥəḳiḳətni bilgənlərning təxəkkür eytip ḳobul ḳilixi üqün yaratḳanidi» —** bu ayət tooƣruluḳ biz «ḳoxumqə səz»imizdə ḳiskiqə tohtilimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4 «Qünki Huda yaratḳan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ḳobul ḳilinsa, ularning ḥeqḳaysisini qəkləp rət ḳilixḳa bolmaydu» —** bu səz pəḳət barliḳ yeməkliklərni əməs, yənə u yuḳirida tiloƣa aloƣan nikaḥda boloƣan ər-ayalliḳ jinisiy munasiwətni əz iqigə alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14. □ **4:5 «Qünki ular Hudaning səz-kalami wə insanlarning duasi bilən ḥalal ḳilinidu» —** grek tilida «insanlarning duasi» degən alaḥidə səz bolup «xu dualar Huda bilən yeḳin alaḳə-munasiwəttə bolidu» degən mənini puritip beridu.

6 Bu nəsihətlərni kerindaxlarning səmigə salsang, Məsih Əysaning yahxi hizmətkari
bolоqan bolisən. Xundakla, өzüngning əstayidil əgəxkən etikadtiki wə saoqlam
təlimlərdiki səzlər bilən kuwwətləndürülgənliking ayan bolidu.■ 7 Əmma ih-
lassizlarning wə momaylarning əpsanilirini qətkə kekip, өzüngni ihlasmənlik
yolida qenikturup yetixtürgin.□ ■ 8 Qünki «Bədənni qenikturuxning azrak pay-
disi bar, lekin ihlasmənliktə intilixning hərtərəplik paydisi bar; u hazirki wə
kəlgüsi hayat üqün bəht elip kelidu»■ 9 — bu səz həktur wə uni kobul kilixka
pütünləy ərziydu. 10 Əməliyəttə biz buning üqün japalik əjir singdürüwatimiz
wə har kiliniwatimiz. Qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etikad
kiloquqilarning Kutkuzoquqisi — mənggü hayat Hudaoqa baoqliduk.□
11 Bu ixlarni *jamaətkə* tohtimay tapiliqin wə өgətkin. 12 Heqkimning sening
yaxlikingoqa səl karixioqa yol koyma; bəlki səzliringdə, əməlliringdə, mehir-
muhəbbət, etikad wə paklikta etikadqilaroqa nəmunə bol. □ ■ 13 Mən yeningoqa
baroquqə, өzüngni jamaətkə *mukəddəs yazmilarni* okup berix, jekiləx wə təlim
berixkə beoqixlioqin.□ 14 *Jamaitingning* aksakalliri kollirini uqangoqa koyoqanda,
Hudaning wəhiyisi arkilik sanga ata kilinixi bilən səndə boloqan iltipatka bipərwalik
kilma. □ ■ 15 Bu ixlaroqa berilip, өzüngni ularoqa toluk atioqin. Xuning bilən
sening aloqa baskanliking həmməyləngə ayan bolidu. 16 Өzünggə wə bərgən
təliminggə izqil kөngül koyoqin. Qünki xundak kiloqanda өzüngnimu wə sanga kulak
saloqanlarnimu kutkuzisən.

5

Jamaəttiki bəzi əməliy ixlar

1 Yaxanoqan ərlərni əyibligəndə kattik səzlimigin, bəlki ularoqa atang süpitidə
nəsihət bərgin. Xuningdək, yigitlərgə kerindaxliring süpitidə səzligin.■ 2 Yaxanoqan
ayallaroqa anang süpitidə, yax ayallaroqa aqa-singilliring süpitidə hər ixta pak kəlb
bilən muamilə kiloqin. 3 Həkikiy tul ayallarni hərmətləp, ularning halidin həwər
al.□ 4 Lekin, tul ayallarning pərzəntliri yaki nəwriliri bolsa, ular aldi bilən өz
ailisigə nisbətən ihlasmənlikni өginip, өz ata-anisining əjrini yandursun; qünki bu

■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15. □ **4:7 «… өzüngni ihlasmənlik yolida qenikturup yetixtürgin» —** «qenikturup yetixtürgin» degini grek tilida «gimnastika» («tən hərikiti») bilən munasiwətlik səz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23. □ **4:10 «Əməliyəttə biz buning üqün japalik əjir singdürüwatimiz wə har kiliniwatimiz» —** «har kiliniwatimiz» bəzi kona kөqürmilərdə «kürəx kiliwatimiz» deyilidu. **«qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etikad kiloquqilarning Kutkuzoquqisi — mənggü hayat Hudaoqa baoqliduk» —** «pütkül insanlarning, bolupmu etikad kiloquqilarning Kutkuzoquqisi» degən ibaridə «insanlarning Kutkuzoquqisi» degənlik bəlkim «hər adəmni sakliquqi» degən omomiy mənidə ixlitilidu. □ **4:12 «heqkimning sening yaxlikingoqa səl karixioqa yol koyma» —** Timotiy bəlkim ottuz nəqqə yaxka kirgən. Lekin grek mədəniyitidə kirik yaxka kirgən ooqul balilar tehi «yax» «yigit» dəp hesablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pet. 5:3. □ **4:13 «өzüngni jamaətkə mukəddəs yazmilarni okup berix, jekiləx wə təlim berixkə beoqixlioqin» —** «mukəddəs yazmilarni okup berix» tooqruluk: — xu wakitlarda az sanlik kixilər okuyalaytti wə tehimu az kixilər Mukəddəs Kitabtiki birər kisimlaroqa igə boluxka muyəssər idi. □ **4:14 «Jamaitingning aksakalliri kollirini uqangoqa koyoqanda, Hudaning wəhiyisi arkilik sanga ata kilinixi bilən səndə boloqan iltipatka bipərwalik kilma» —** jamaətning aksakallirining etikadqini birər wəzipigə təyinligəndə, kollirini uning uqisioqa koyup turup dua kilixi Injildiki baxka yərlərdimu kərünidu. «Iltipat» muxu yərdə Mukəddəs Roh ata kiloqan məlum bir alahidə kabiliyətni kərsitidu. Bundak kabiliyətlərning bəziliri tooqruluk «1Kor.» 12-, 14-babni kərüng. «Koxumqə səz»imizdə Timotiyoqa tapxuruloqan iltipat tooqruluk səzləymiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **5:1** Law. 19:32. □ **5:3 «həkikiy tul ayallarni hərmətləp, ularning halidin həwər al» —** «həkikiy tul ayallar» muxu yərdə eridin juda boloqan, kiyinqlikta turoqan ayallarni kərsitidu. «Hərmətləp, ularning halidin həwər al» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu.

ix Hudani hursən ƙilidu.■ 5 Əmdi ħəƙiƙiy tul ətüwatƙan, yaloƣuz ƙaloƣan ayallar bolsa, ümidini Hudaoƣa baoƣlioƣan bolup, keqə-kündüz dua-tilawəttə bolidu.■ 6 Lekin ħuzur-ħalawətkə berilgən tul hotun ħayat bolsimu, ɵlgəngə barawərdur. 7 Əmdi baxƙilar təripidin əyiblinidioƣan əħwaloƣa qüxüp ƙalmasliƙi üqün sən ularoƣa bu ixlarni jekilәp tapilioƣin. 8 Lekin birsi ɵz tuoƣƙanliridin, bolupmu ɵz ailisidikilərdin həwər almisa, u etiƙadtin tanoƣan dəp ƙarilip, kapirlardin bəttər bolidu.■

9 Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliƙi, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək, □ 10 yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, balilirini yahxi tərbiyilәp qong ƙiloƣan, musapirloroƣa meħmandostluƙ kərsətkən, muƙəddəs bəndilərning putlirini yuyup ƙoyoƣan, ƙiyinqiliƙta ƙaloƣanlaroƣa yardəm ƙolini uzartƙan, ɵzini ħərhil həyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək. □ ■ 11 Lekin yax tul ayallarni *tizimlikkə* kirgüzmə. Qünki ularning ixƙ ħəwəsliri ƙozoƣilip Məsiħdin tenip, ƙayta nikaħlinixni arzu ƙilidu; 12 xuning bilən, ular dəsləp bərgən wədisigə hilapliƙ ƙilix səwəblik əyiblik bolidu. □ 13 Uning üstigə ular ħurunluƙni adət ƙiliwelip, ɵymu-ɵy doƙurup yürüxni ɵginidu; xundaƙla ħurun bolupla ƙalmay, oƣəywət ƙilip, baxƙilarning ixlirioƣa qepiloƣaƙ bolup nalayiƙ ixloroƣa walaƙlaydioƣanlardin bolup ƙelixi mumkin. □ ■ 14 Xuning üqün, bundaƙ yax tul ayallarning nikaħlinip, pərzənt kərüp, ɵy ixliri bilən xuoƣullinixini halaymən. Xundaƙ ƙiloƣanda, bizgə ƙarxi turoƣuqioƣa bizni ħərƙandaƙ əyibləp-ħaƙarətləx pursiti qiƙmaydu. □ ■ 15 Qünki xundaƙ bəzi tul ayallar alliƙaqan etiƙadtin tenip Xəytanning kəynigə kirip kətti. 16 Əgər etiƙadi bar bir ər yaki ayal kixining tul ƙaloƣan tuoƣƙanliri bolsa, u ɵzi ularoƣa yardəm bərsun, yüki jamaətkə qüxmisun. Xundaƙ boloƣanda, jamaət ħəƙiƙiy igə-qaƙisiz tul ayallaroƣa yardəm ƙilalaydu.□

Aƙsaƙallar tooƣrisida

17 Jamaətni yahxi yetəkləydioƣan aƙsaƙallar, bolupmu Hudaning səz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki ħəssə ħərmətkə sazawər ƙilinsun.

■ **5:4** Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Əf. 6:1, 2. ■ **5:5** Luƙa 2:36; 1Kor. 7:32. ■ **5:8** Gal. 6:10. □ **5:9 «Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliƙi, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək...»** — «tul ayal tizimoƣa elinsa» degəndiki «tizim» bəlkim jamaət iqidiki alaħidə yardəm aloƣuqi tul ayallarning tizimini kərsitidu. Ularning yənə bəlkim alaħidə dua wə baxƙa ħajətmənlərni yoƙlax hizmətliri bar idi; yənə kelip ular ƙaytidin toy ƙilmasliƙƙa wədə ƙilixi kerək boluxi mumkin (12-ayətni kərüng). «Birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək» degənning «birla ərlik boloƣan boluxi kerək» yaki «ɵz erigə sadiƙ boloƣan boluxi kerək» degən baxƙa birhil qüxənqisi bar. □ **5:10 «yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, ... muƙəddəs bəndilərning putlirini yuyup ƙoyoƣan... ɵzini ħərhil həyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək»** — «muƙəddəs bəndilərning putlirini yuoƣan»: — oƙurmənlərgə ayanki, «put yuyux» Ottura Xərƙtiki ɵrp-adətlərdin idi, səpərdin kəlgən meħmanlarni ƙizoƣinliƙ bilən kütüxni bildürətti. Bu ixning ɵzi bəlkim baxƙa etiƙadqilarning hizmitidə kəmtərlik bilən boluxning yahxi bəlgisi idi («Yuħ.» 13:1-17ni kərüng). ■ **5:10** Yar. 18:4; 19:2; Luƙa 7:38,44; 1Pet. 4:9. □ **5:12 «... ular dəsləp bərgən wədisigə hilapliƙ ƙilix səwəblik əyiblik bolidu»** — «dəsləp bərgən wədisi» bəlkim ularning ħərbirining «Əysa Məsiħ üqün jamaətning hizmitidə bolimən, ƙayta toy ƙilmaymən» degəndək bir wədisini kərsitixi mumkin. 9-ayətni yənə kərüng. □ **5:13 «Uning üstigə ular ħurunluƙni adət ƙiliwelip, ɵymu-ɵy doƙurup yürüxni ɵginidu; xundaƙla ħurun bolupla ƙalmay, oƣəywət ƙilip, baxƙilarning ixlirioƣa qepiloƣaƙ bolup nalayiƙ ixloroƣa walaƙlaydioƣanlardin bolup ƙelixi mumkin»** — demək, əgər undaƙ mayilliƙi boloƣan tul ayallaroƣa jamaət təripidin iƙtisadiy yardəm berilgən bolsa («tizimlansa»), ular tehimu xundaƙ yolda mengip ketixi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14 «bizgə ƙarxi turoƣuqioƣa bizni ħərƙandaƙ əyibləp-ħaƙarətləx pursiti qiƙmaydu»** — «bizgə ƙarxi turoƣuqi» Xəytanning ɵzini yaki yər yüzidə Injiloƣa ƙarxi qiƙƙanlarni kərsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16 «Əgər etiƙadi bar bir ər yaki ayal kixi...»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəƙət «etiƙadqi ayal kixi...» deyilidu.

□ ■ 18 Qünki muqəddəs yazmilarda: «Haman təpkən əküzning aoqzini booqma» wə: «Mədikar əz ḥəkḳini elixḳa ḥəḳliḳtur» deyilgən. □ ■
19 Ikki yaki üq guwaḥqi ḥazir bolmioquqə, aḳsaḳal üstidin ḳilinoqan ərzni ḳobul ḳilma. □ ■ 20 Əgər *aḳsaḳallardin* birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin.□
21 Hudaning, Məsiḥ Əysaning wə Huda tallioqan pərixtilərning aldida xuni sanga agaḥ ḳilip tapilaymənki, sən bu əmrlərgə ḥeq ayrimiqiliḳ ḳilmay, ḥeqḳandaḳ ixta bir tərəpkə yan basmay ḳət'iy əməl ḳiloqin.■
22 Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə; baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma. Əzüngni pak tutḳin □ ■ 23 (axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin). □ ■
24 Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu. □ ■ 25 Huddi xuningoqa ohxax, bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu; ḥazir axkara bolmisa keyin axkarilanmay ḳalmaydu.□

6

1 Ḳulluḳ boyunturuḳ astida boloqanlarning ḥəmmisi əz hojayinlirini hər tərəptə ḥərmətlisun. Xundaḳ ḳiloqanda, Hudaning nami wə Uning təlimining ḥaḳarətkə uqrixidin saḳlanoqili bolidu.■ 2 Hojayinliri etiḳadqi bolsa, ḳulliri: «Biz ḥəmmimiz ohxaxla ḳerindaxlaroqu» dəp, ularoqa ḥərmətsizlik ḳilmisun. Əksiqə, ularoqa tehimu

---

□ **5:17 «Jamaətni yahxi yetəkləydioqan aḳsaḳallar, bolupmu Hudaning səz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki ḥəssə ḥərmətkə sazawər ḳilinsun»** — Injilda «aḳsaḳallar» degənning baxḳa hil ipadisi «yetəkqilər». «Filippiliḳlaroqa»diki «kirix səz», xundaḳla «Tebirlər»nimu kərüng. «Ikki ḥəssə ḥərmətkə sazawər ḳilinsun» — demək, ḥəm jamaətning qongḳur izzitigə wə layiḳ boloqan iḳtisadiy yardəmgə muyəssər bolsun (qünki təlim berixtə wə jamaəttin həwər elixta əstayidil bolux daim kəp waḳitliri sərp ḳilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; Ibr. 13:17. □ **5:18 «Haman təpkən əküzning aoqzini booqma» ... «Mədikar əz ḥəkḳini elixḳa ḥəḳliḳtur»...** — Təwrat, «Ḳan.» 25:4 wə Injil, «Luḳa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Ḳan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luḳa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19 «Ikki yaki üq guwaḥqi ḥazir bolmioquqə, aḳsaḳal üstidin ḳilinoqan ərzni ḳobul ḳilma»** — Təwrat, «Ḳan.» 17:6, 19:5ni kərüng. ■ **5:19** Ḳan. 19:15. □ **5:20 «Əgər aḳsaḳallardin birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin»** — «baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün...»: — demək, ḳaloqan aḳsaḳallar ibrət alsun. ■ **5:21** Ḳan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13. □ **5:22 «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə»** — «birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyux» degən ḥərikət, birsini jamaətkə yetəkqilik wəzipisigə təyinləx, kesəl adəmni saḳaytix yaki baxḳa alaḥidə bir dua ḳilix üqün «Mən Huda aldida bu adəm bilən bir bolimən» degənni ipadiləydu. **«baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma»** — bu səz aldinḳi: «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə» degən səzgə baoqliḳ. Qünki undaḳ ḥərikət ḳol ḳoyoquqi kixi dua ḳilinoqan kixi üqün: «I Huda, mən bu kixi bilən məs'uliyəttə bir bolay» degən duani bildüridu. Əmma «baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma» degənning baxḳa tərəpliri bar, əlwəttə. ■ **5:22** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6. □ **5:23 «axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin»** — Pawlus bu səzini bəlkim yuḳiriḳi «əzüngni pak tutḳin» degənlikidə ḥajiti bolmioqan pərḥizlər bolmisun dəp Timotiyning kesilini kəzləp eytidu. ■ **5:23** Zəb. 104:15 □ **5:24 «Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu»** — buning mənisi bəlkim: «Bəzi kixilərning gunaḥlirini asanla kərüwaloqili bolidu ḥəm ularning qoḳum soraḳḳa tartilixi eniḳ. Lekin, bəzi kixilərning gunaḥliri bolsa pəḳət keyin, soraḳtila axkara bolidu». Xuning üqün Timotiy baxḳilaroqa «ḳol ḳoyux»ta daim pəḥəs bolup, ətraplik oylixi kerək. ■ **5:24** Gal. 5:19. □ **5:25 «bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bəzi kixilərning güzəl əməlliri soraḳtin awwal kərünərlik bolidu». ■ **6:1** Əf. 6:5; Kol.3:22; Tit.2:9; 1Pet.2:18

əstayidil hizmət ķilsun. Qünki ularning yahxi hizmitidin bəḩrimən bolidioƣanlar dəl sadiķ etiķadqilar ḩəm səyümlük bəndilərdur. Sən bu təlimlərni əgətkin wə jekiligin.

Yaloƣan təlim wə pulpərəslikning aķiwiti

3 Ohximioƣan təlimlərni təroƣib ķiloƣan wə saoƣlam səzlərni (yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḩning ḩəķ səzlirini), xundaķla ihlasmənlikkə yetəkləydioƣan təlimni ķobul ķilmioƣan kixi bolsa, 4 undaķlar dəwəķə kərəngləp kətkən, ḩeqnemə qüxənməydioƣan kixilərdindur. Ular niza-munazirə pəyda ķilixķa wə gəp talixixķa ḩerismən; bundaķ ixlardin ḩəsəthorluķ, jedəl-majira, təḩmət, rəzil gumanhorluķ ḩasil bolidu,■ 5 ḩəmdə niyiti qirikləxkən, ḩəķiķəttin məḩrum boloƣan kixilər arisida daimliķ sürkilix kəltürüp qiķiridu. Bundaķ kixilər ihlasmənlikni payda-tapawətning bir yoli dəp ķaraydu.■

6 Dərwəķə, *Hudaoƣa* ihlasmən wə razimən bolux oƣayət zor paydidur.■ 7 Qünki biz bu dunyaoƣa ḩeqnemə elip kəlmiduķ, xuningdək uningdin ḩeqneminimu elip ketəlməymiz.■ 8 Xunga, yemək-iqmək wə kiyim-keqik yetərlik bolsila bulardin ķanaət ķilimiz.■ 9 Lekin bay boluxni oylaydioƣanlar bolsa ḩaman azduruluxlaroƣa uqrap, tuzaķķa wə xundaķla insanlarni wəyranqilikķa wə ḩalakətkə qəktüridioƣan nuroƣun əhmiķanə ḩəm ziyanlik arzu-ḩəwəslərning ilkigə teyilip ketidu. ■ 10 Qünki pulpərəslik ḩərhil rəzilliklərning yiltizidur. Bəzilər buningoƣa intilixi bilən etiķadtin qətnəp, əzlirini nuroƣun dərd-ķayoƣular bilən sanjidi.■

Timotiyoƣa nəsiḩət

11 Əmma sən, əy Hudaning adimi, bundaķ ixlardin yiraķ ķaq; ḩəķķaniylik, ihlasmənlik, ixənq-etiķad, meḩir-muḩəbbət, səwr-taķət wə məmin-mulayimlikni intilip ķooƣla. ■ 12 Etiķadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ķil. Mənggülük ḩayatni qing tutķin. Sən dəl buningoƣa qaķirilding ḩəmdə uning yolida nuroƣunlioƣan guwaḩqilar aldida bu etiķadning güzəl xaḩitlikini ķilding.□ ■

13 Ḩəmmigə ḩayatlik beriwatķan Hudaning aldida, xundaķla Pontius Pilatus aldida güzəl xaḩitlikni ķilip guwaḩlik bərgən Məsiḩ Əysaning aldida sanga xuni tapilaymənki, □ ■ 14 Rəbbimiz Əysa Məsiḩ ķayta ayan boloƣuqə, *Hudaning* bu əmrigə ḩeq ķusursiz wə daoƣsiz əməl ķiloƣin. □ 15-16 Uning ayan boluxini waķit-saiti kəlgəndə birdinbir mənggü əlmigüqi, insan yeķinlixalmaydioƣan nur iqidə yaxaydioƣan, ḩeqkim kərmigən wə kərəlməydioƣan mubarəkləxkə layik boloƣan birdinbir Ḩəkümran, yəni padixaḩlarning Padixaḩi, rəblərning Rəbbi əməlgə axuridu. Uningoƣa izzət-ḩərmət wə əbədil'əbəd küq-ķudrət boloƣay, amin!■

17 Bu zamanda bay boloƣanlaroƣa məoƣrurlanmasliķni, tayanoƣusiz ətkünqi bayliķķa əməs, bəlki biz bəḩrimən boluxķa ḩəmmini bizgə sehiylik bilən tolup taxķan ḩalda təminligüqi Hudaoƣa tayinip ümid baoƣlaxni tapilioƣin;□ 18 ularoƣa yahxi əməllərni

---

■ **6:4** 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9. ■ **6:5** 1Kor. 11:16. ■ **6:6** Pənd. 15:16; Ibr. 13:5. ■ **6:7** Ayup 1:21; 27:19; Zəb. 49:17 ■ **6:8** Zəb. 55:23; Pənd. 27:26; Mat. 6:25; 1Pet. 5:7. ■ **6:9** Pənd. 11:28; Mat. 13:22; Yaķ. 5:1. ■ **6:10** Mis. 23:8; Ķan. 16:19; Pənd. 15:16. ■ **6:11** 2Tim. 2:22. □ **6:12 «Etiķadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ķil» —** bu səzlər wə ayətning ķaloƣan ķismi («güzəl xaḩitlik») tooƣrisida «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:12** 1Tim. 1:18. □ **6:13 «Ḩəmmigə ḩayatlik beriwatķan Hudaning aldida, xundaķla Pontius Pilatus aldida güzəl xaḩitlikni ķilip guwaḩlik bərgən Məsiḩ Əysa...» —** «güzəl xaḩidlik» degən səz tooƣrisida «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:13** Ķan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yḩ. 18:37; 1Tim. 5:21. □ **6:14 «bu əmrigə ḩeq ķusursiz wə daoƣsiz əməl ķiloƣin» —** «bu əmr» bolsa Timotiyoƣa tapxuruloƣan toluķ wəzipini kərsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ **6:15-16** 1Tim. 1:17; Wəḩ. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Ķan. 4:12; 1Yuḩa. 4:12. □ **6:17 «biz bəḩrimən boluxķa ḩəmmini bizgə sehiylik bilən tolup taxķan ḩalda təminligüqi Huda...» —** «sehiylik bilən» grek tilida «zor bayliķliridin bərgəndək» degən səz bilən ipadilinidu.

ķilixta *ḫəķiķiy* bay bolunglar, həyr-sahawətlik ixlarda mərd, baxķilar bilən ortaķ bəḫrlinixkə ķoli oquķ bolunglar dəp tapilioƣin. 19 Ular bundaķ ķiloƣanda, ḫəķiķiy ḫayatni tutux üqün keləqəktə əzlirigə puhta bir asas-ul bolidioƣan bir həzinə topliyalaydu.■

20 Əy Timotiy, sanga amanət ķilinoƣan *ḫəķiķətlərni* ķooƣda. Əzüngni ihlassiz, ķuruķ gəplərdin ḫəmdə atalmix ilimning talax-tartixliridin neri tutķin. ■ 21 Bəzilər muxundaķ bimənə *ilimgə* egimən dəp jakarlap, etiķadtin qətnidi.

Meḫir-xəpķət silərgə yar boloƣay!□

■ **6:19** Mat. 6:20; Luķa 12:33; 16:9. ■ **6:20** 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. □ **6:21 «meḫir-xəpķət silərgə yar boloƣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «meḫir-xəpķət sanga yar boloƣay!» deyilidu.

Timotiyoƣa «2»

Rosul Pawlus Timotiyoƣa yazoƣan ikkinqi məktup

1-2 Məsiḥ Əysada wədə ḳilinoƣan ḥayatni elip berix üqün, Hudaning iradisi bilən Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam:
Huda'Atimizdin wə Rəbbimiz Məsiḥ Əysadin sanga meḥir-xəpḳət, rəḥimdillik wə hatirjəmlik boloƣay!□ ■ 3 Mən ata-bowilirimning izini besip sap wijdanim bilən hizmitini ḳiliwatḳan Hudaoƣa təxəkkür eytimən, qünki keqə-kündüz dualirimda seni tohtawsiz əsləp turimən;■ 4 kəz yaxliringni əsliginimdə, xadliḳḳa qəmüxüm üqün sən bilən yənə didarlixixḳa ḳattiḳ təlpünüp yürməktimən; 5 qünki seningdə boloƣan sahtiliḳsiz etiḳad esimdin qiḳmaydu. Bu etiḳad əng awwal momang Loista, andin anang Ewnikidə bar boloƣan, əmdi ḥazir səndimu bar ikən dəp hatirjəmdurmən.
6 Xuning üqün mən xuni ḳaytidin sanga əslitimənki, ḳollirimni uqangoƣa ḳoyuxum bilən səndə boloƣan, *Huda* sanga təḳdim ḳiloƣan iltipatni ḳaytidin yalḳunlitip jari ḳiloƣin.□ ■ 7 Qünki Huda bizgə ḳorḳunqaḳliḳning roḥini əməs, bəlki bizgə küq-ḳudrətning, meḥri-muḥəbbətning wə salmaḳliḳning Roḥini təḳdim ḳildi.■ 8 Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki Uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma. Əksiqə, Hudaning küq-ḳudriti bilən hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin;□ ■ 9 Huda bizni əz əməllirimizgə asasən əməs, bəlki əz muddiasi wə meḥir-xəpḳitigə asasən ḳutḳuzup, pak-muḳəddəs qaḳiriḳi bilən qaḳirdi; Uning bu meḥir-xəpḳiti ḥəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila Məsiḥ Əysada bizgə beoƣixlanoƣandur; ■ 10 lekin bu meḥir-xəpḳət Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning kelixi bilən ḥazir ayan boldi; U əlümni bikar ḳiliwetip, hux həwər arḳiliḳ ḥayatliḳ wə qirimasliḳni yoruḳlukta ayan ḳildi. ■ 11 Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən. □ ■ 12 Mən xu səwəbtin ḥazirḳi bu harliḳ-muxəḳḳətlərni tartmaḳtimən. Lekin buningdin nomus ḳilmaymən; qünki mən kimgə etiḳad ḳiloƣanliḳimni bilimən ḥəmdə Uning manga tapxuroƣan amanitini xu küngiqə saḳliyalaydioƣanliḳioƣa ḳadir ikənlikigə

□ **1:1-2 «Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam» —** demisəkmu, Timotiy Pawlusning «roḥiy jəḥəttə» ooƣli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tes. 1:2; 3:10. □ **1:6 «ḳollirimni uqangoƣa ḳoyoƣinim bilən səndə boloƣan, Huda sanga təḳdim ḳiloƣan iltipat» —** ixinimizki, bu dəl 1-həttə («1Tim.» 4:14-15) tiloƣa elinoƣan roḥiy iltipattin baxḳa ix əməs. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8 «Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma» —** Pawlus bu məktupni yazoƣanda Rimdiki zindanda yatatti. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳaraytti. Rimliḳlarning uni ḳoloƣa elip türmigə taxlioƣini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əlliklər»din boloƣan ixəngüqilərning kəp payda kəridioƣanliḳioƣa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən u «Mən Rəbning məḥbusi» dəydu. **«hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin» —** grek tilida bəlkim «əz ḥəssəng boyiqə **birgə** tartḳin» degən mənini bildürüxi mumkin. Demək, ḥər dəwrdə etiḳadqilar tartixḳa tegixlik oḳubət-muxəḳḳət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxḳa etiḳadqilar) bilən birgə məlum dərijidə «əz ḥəssisi boyiqə» oḳubət-muxəḳḳət tartixioƣa tooƣra kelidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim.1:16; Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Əf. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yəx. 25:8; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pet. 1:20. □ **1:11 «Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən» —** «əllər» bolsa «yat əlliklər», «Yəḥudiy əməslər». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7.

ixəndürüldum. □ 13 Məndin angliqan saoqlam təlim səzlirining nəmunilik bir üzündisini saqlap, Məsih Əysada boloqan muhəbbət wə etiqad bilən qing tutqin;
■ 14 bizdə makanlaxqan Muqəddəs Rohqa tayinip sanga tapxuruloqan xu güzəl amanətni saqla.□
15 Sən bilginingdək, Asiya əlkisidiki *etiqadqilarning* ḫəmmisi *degüdək* məndin yüz əridi. Ularning arisida Figelus wə Hermogenesmu bar. □ ■ 16 Rəb Onesiforning ailisidikilirigə rəḫim-xəpqət kərsətkəy. Qünki u mening məḫbus boloqanliqimdin ḫeq nomus qilmay kəp qetim meni yoqlap səyündürdi. □ ■ 17 U Rim xəḫirigə kəlginidə meni tapquqə kəp izdəp awarə boluptu. 18 Rəb xu künidə uni Əzidin rəḫim-xəpqətkə muyəssər qiloqay; uning Əfəsus xəḫiridə manga kərsətkən hizmətlirining qanqilik ikənlikini obdan bilisən.□

2

Muxəkqətkə qarimay Rəbning hizmitidə bolux

1 Xunga əy ooqlum, sən Məsih Əysada boloqan meḫir-xəpqətkə tayinip küqlük bol;
2 wə sən kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliringni ḫəm ixənqlik ḫəmdə baxqilaroqimu təlim berələydioqan adəmlərgə amanət qiloqin.□ ■ 3 Əysa Məsiḫning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliq-muxəkqətni əz ḫəssəng boyiqə ortaq tartqin.□
4 Jəngqi boloqan kixi əzini əskərlikkə tizimlioqan sərdarini razi qilix üqün adəttiki turmux ixlirini əzigə ḫələk qiliwalmasliqi kerək.■ 5 Musabiqigə qatnaxqan

□ **1:12 «… ḫəmdə Uning manga tapxuroqan amanitini xu küngiqə saqliyalaydioqanliqioqa qadir ikənlikigə ixəndürüldum» —** «manga tapxuruloqan amanət» bizningqə Huda Pawluska jamaətni dəp tapxuroqan nuroqunlioqan qimmətlik wəḫiylərni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. «Xu kün» — Əysa dunyaoqa qaytidioqan künni kərsitidu. Pawlusning kəzqarixida pəqət birla kün muḫimdur, u daim u künni nəzərdə tutup uni «xu kün» dəydu. Uxbu ayətning ahirqi jümlisini «ḫəmdə mening Hudaoqa amanət qiloqanlirimni Rəbbimiz qayta kəlgən küngiqə («xu küngiqə») qoqum qooqdaydioqanliqioqa ixinimən» dəp qüxinixkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14 «bizdə makanlaxqan Muqəddəs Roḫqa tayinip sanga tapxuruloqan xu güzəl amanətni saqla» —** yuqirida 12-ayəttiki izaḫatta eytqinimizdək, «sanga tapxuruloqan güzəl amanət» Muqəddəs Roh jamaətkə yətküzməkqi boloqan, Huda Əzining nijatlik pilani wə jamaət tooqruluk wəḫiy qilinoqan nuroqunlioqan qimmətlik ḫəqiqətlərni kərsitidu. □ **1:15 «Asiya əlkisidiki etiqadqilarning ḫəmmisi degüdək məndin yüz əridi» —** bu yərdiki «Asiya əlkisi» ḫazirqi Türkiyəning oqərbiy qismini kərsitidu. «Asiya əlkisidiki etiqadqilar» xu yərdə turuwatqan etiqadqilarni kərsitidu; bəzi alimlar bu səzni pəqət Rim xəḫiridə turoqan, əslidə zindanda yatqan Pawluska mədət berimiz dəp wədə bərgən Asiya əlkisidin kəlgən bəzi qerindaxlarni kərsitidu, dəp qaraydu. Grek tilida «Asiya əlkisidə («əlkisidin» əməs) boloqanlarning ḫəmmisi məndin yüz əridi» deyilgəqkə, biz undaq qarimaymiz. Bu muḫim wəqə tooqruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16 «u mening məḫbus boloqanliqimdin ḫeq nomus qilmay kəp qetim meni yoqlap səyündürdi» —** «məḫbus boloqanliqimdin» grek tilida «mening zənjir-kixənlirimdin…» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18 «Rəb xu künidə uni Əzidin rəḫim-xəpqətkə muyəssər qiloqay» —** «xu küni» Əysa dunyaoqa qaytidioqan künni kərsitidu. 12-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **2:2 «… sən kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliringni ḫəm ixənqlik ḫəmdə baxqilaroqimu təlim berələydioqan adəmlərgə amanət qiloqin» —** nemixqa Pawlus «kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliring» dəydu? Bu «guwaḫqilar»ning nemə əḫmiyiti bar? Oyliximizqə: (1) gərqə etiqadta kəp «qongqur sirlar» bolsimu, bu sirlarning ḫəmmisi tooqruluk Injildin enik kərgili bolidu; ḫəqiqiy etiqadta ḫeqqandaq «məḫpiy təlim»lər wə «az sandiki alaḫidə adəmlərgə wəḫiy qilinoqan» təlimlər yoqtur; (2) muxu etiqadqi guwaḫqilar Pawlus wə baxqa rosullarning təlimlirining birhil ikənlikigə ispat berələytti. ■ **2:2** Tit. 1:5. □ **2:3 «Əysa Məsiḫning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliq-muxəkqətni əz ḫəssəng boyiqə ortaq tartqin» —** (1:8də eytiloqandək) «əz ḫəssəng boyiqə tartqin» — grek tilida «əz ḫəssəng boyiqə **birgə** tartqin». Demək, ḫər dəwrdə etiqadqilar tartixqa tegixlik harliq-muxəkqət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxqi etiqadqilar) bilən birgə məlum dərijidə harliq-muxəkqət tartixioqa tooqra kelidu. ■ **2:4** 1Kor. 9:25.

tənhərikətqimu musabiqə ƣaidilirigə riayə ƣilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu.□
6 Əjir singdürgən deҳƣan ҳosulidin birinqi bolup bəҳrimən boluxi tegixliktur.■ 7 Bu
səzlirim üstidə yahxi oyla, xuning bilən Rəb sanga ҳəmmə ixta yorutidu.
8 Sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳni mən yətküzüwatƣan
hux həwər boyiqə esingdə qing tut.□ 9 Bu hux həwərni dəp kəp harliƣ-muxəƣƣət
qekip, ҳətta jinayətqi ҳesablinip kixənlinip yatimən. Ҳalbuki, Hudaning səz-kalami
ҳeq kixənlənməydu! ■ 10 Əmdi mən dəl xu səwəbtin, *Huda* talliƣan bəndilərning
Məsiҳ Əysada boloƣan nijatƣa mənggülük xan-xərəp bilən erixixi üqün ҳəmmə ixƣa
bərdaxliƣ berimən.
11 Təwəndiki bu səzlər ixənqliktur: —

«Uning bilən billə ölgənikənmiz,
Uning bilən ҳayatta billə yaxaymiz.□ ■
12 Ƣiyinqiliƣlaroƣa bərdaxliƣ bərsək,
Uning bilən billə ҳəküm sürimiz.
Biz uningdin tansaƣ,
Umu bizdin tanidu.■
13 Biz Uningoƣa sadaƣətsizlik ƣilsaƣmu, U yənila sadaƣətliktur;
Qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu».□ ■

Hudani hursən ƣilidioƣan hizmətkar

14 Bu ixlarni dawamliƣ *ƣerindaxlarning* səmigə selip, ularni Rəb aldida bimənə
səzlər üstidə talax-tartix ƣilmasliƣni əstaydilliƣ bilən agaҳlandiroƣin. Bundaƣ talax-
tartixlarning ҳeqƣandaƣ paydisi bolmayla ƣalmay, bəlki angliƣuqilarni nabut ƣilidu.
15 Usta tikimqi rəhtni tooƣra piqƣandək ҳəƣiƣət səzini durus qüxəndürüp, özüngni
Huda aldida təstiƣlanoƣudək, yərgə ƣarap ƣalmaydioƣan maҳir bir hizmətkar
ƣilip kərsitixkə intilip kəngül ƣoyoƣin; 16 lekin iplas, ƣuruƣ gəplərdin neri tur.
Qünki bundaƣ gəplərni ƣiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu. □ ■
17 Muxundaƣlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu. Himeneyus
wə Filetoslar mana xundaƣlarning iqidiki ikkisidur; □ 18 ular ҳəƣiƣəttin qətnəp,

---

□ **2:5 «Musabiƣigə ƣatnaxƣan tənhərikətqimu musabiqə ƣaidilirigə riayə ƣilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu»** — «musabiqə ƣaidiliri»: — kona zamanlarda bu «ƣaidilər» ҳəm musabiƣining özini wə musabiƣigə boloƣan təyyarliƣ-tərbiyiləxlərnimu baxƣuratti. ■ **2:6** 1Kor. 9:10. □ **2:8 «Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳ»** — «Dawut» bolsa Dawut padixaҳ-pəyoƣəmbər, əlwəttə. **«sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳni mən yətküzüwatƣan hux həwər boyiqə esingdə qing tut»** — bu muҳim ayət tooƣruluƣ «ƣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:9** Əf. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ **2:11 «Uning bilən billə ölgənikənmiz, Uning bilən ҳayatta billə yaxaymiz...»** — «Uning bilən» degənlik Məsiҳ bilən, əlwəttə. ■ **2:11** Rim. 6:8. ■ **2:12** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luƣa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pet. 4:13. □ **2:13 «Biz Uningoƣa sadaƣətsizlik ƣilsaƣmu, U yənila sadaƣətliktur; qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu»** — «qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu» yaki «qünki U qoƣum Өzining səzidə turmay ƣalmaydu». Bu muҳim səz tooƣruluƣ «ƣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:13** Qəl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6. □ **2:16 «bundaƣ gəplərni ƣiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu»** — «bundaƣ (kixilər)... tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu» grek tilida «bundaƣ (kixilər)... tehimu ihlassizliƣƣa aloƣa basturidu» degən kinayilik, ҳəjwiy səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17 «muxundaƣlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu»** — «yamrap ketidu» grek tilida «ot-qəplərni yəp ketidu» dəp ipadilinidu. Rosul Pawlus xu səzi bilən: Bularning gəpliri «Hudaning ƣoyliri» boloƣan etiƣadiqlar istimal ƣilixi kerək boloƣan «ozuƣ»ni, yəni «saoƣlam təlim»ni yoƣƣa qiƣiridu, dəp puritidu.

өlgənlərning tirilixi degən bu ix alliқaqan yüz berip boldi, dəydu, xundaқla bəzilərning etiқadini oqulitidu. □
19 Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaқta. Uning üstigə məḥür bilən: «Rəb Өzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin қol üzsun» dəp məḥürləngəndur. □ ■ 20 Bay-bayaxat adəmning өyidə pəқət altun wə kümüx қaqa-қuqilarla əməs, yaoqaq, sapal қaqilarmu bolidu. Қaqa-қuqilarning bəziliri ətiwarlinidu, bəziliri pəs kərülidu. ■
21 Əgər bir kixi өzini undaқlarning kiridin tazilap haliy қilsa, u muқəddəs қilinoqan, hojayinimizoqa yaraydioqan қaqidək, ḥərқandaқ güzəl ixlaroqa təyyar bolidu.□
22 Xunglaxқa, yaxliқning arzu-ḥəwəsliridin өzüngni қaquroqin, pak қəlb bilən Rəbgə nida қiloquqi bilən billə ḥəққaniyliқ, ixənq-etiқad, meḥir-muḥəbbət wə tinq-hatirjəmlikni қooqlixip izdə. ■ 23 Lekin əhmiқanə, bilimsizliktin qiққan talax-tartixlaroqa arilixixni rət қil, qünki bundaқ ixlarning jedəl teriydioqanliқini bilisən. ■ 24 Əmdiliktə Rəbning қuli jedəlləxməsliki, bəlki ḥəmmə kixilərgə mulayim-meḥriban, təlim berixkə maḥir, səwr-taқətlik boluxi kerək; ■ 25 xuning bilən өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəқiқətni tonup yetixigə towa қilidioqan қəlbni berər dəp, mömin-mulayimliқ bilən nəsiḥət қilsun; □ ■ 26 bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini өz muddiasioqa əməl қilixқa tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin қutulalaydu.□

3

Ahir zaman

1 Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu.□ ■ 2 U qaoqdiki insanlar өzinila oylaydioqan, pulpərəs, mənmənqi, ḥakawur, kupurluқ қilidioqan, ata-anisining səzini tingximaydioqan, tuzkor, iplas, 3 kөyümsiz, kəqürümsiz, təḥməthor, өzini tutalmaydioqan, wəḥxiy, həyr-sahawətlikkə düxmən, 4 satқun, təlwə, xəḥrətpərəs, ḥuzur-ḥalawətni Hudadin yahxi kəridioqan, 5 sirtқi қiyapəttə

□ **2:18 «ular ḥəқiқəttin qətnəp…»** — grek tilida: «ular ḥəқiқətni nixan қilmay (qətnəp ketip)...». **«өlgənlərning tirilixi degən bu ix alliқaqan yüz berip boldi»** — bu bid'ət təlimning mənisi bəlkim təwəndiki ikki hil hata қaraxning biri boluxi kerək: — (1) «adəmlər Əysa Məsiḥkə etiқad қiloqanda, Uning Roḥi alliқaqan Əysa Məsiḥ bilən billə өlüp tirilidu (bu gəp muxu yərgiqə ḥəқiқət, əlwəttə). Əmdi tirilix pəқət xu roḥiy jəhəttə bolup, kəlgüsidə tən jəhəttə bolmaydu», yaki: (2) «biz Əysa Məsiḥgə ixəngənlərdə suoqa wə Roḥқa qəmüldürülgəndin keyin bizning «tirilgən tən»imiz bar bolidu. Xunga ḥazirқi tenimiz kesəl bolmaydu, ḥeq өlməydu». □ **2:19 «Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaқta. Uning üstigə məḥür bilən: «Rəb Өzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin қol üzsun» dəp məḥürləngəndur»** — bu muḥim ayət tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:19** Qəl. 16:5; Yḥ. 10:14. ■ **2:20** Rim. 9:21. □ **2:21 «Əgər bir kixi өzini undaқlarning kiridin tazilap haliy қilsa, u muқəddəs қilinoqan, hojayinimizoqa yaraydioqan қaqidək, ḥərқandaқ güzəl ixlaroqa təyyar bolidu»** — «hojayinimiz»: — Igimiz, əlwəttə. Bu muḥim ayət tooqrluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:22** 1Tim. 6:11. ■ **2:23** 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ **2:24** 1Tim. 3:2. □ **2:25 «…xuning bilən өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəқiқətni tonup yetixigə towa қilidioqan қəlbni berər dəp, mömin-mulayimliқ bilən nəsiḥət қilsun»** — «өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa» degən ibarə oқurmənlərgə oqəlitə tuyuloqini bilən, grek tilida xundaқ ipadilinidu. Demək, ḥəқiқətni jakarlioquqioqa қarxi qiқsa, əməliyəttə u Huda өzigə қilmaқqi boloqan yahxiliқtin məḥrum bolup, өz-өzigə қarxi qiқqan bolidu. «Pənd.» 8:36 kərüng. ■ **2:25** Pənd. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ **2:26 «bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini өz muddiasioqa əməl қilixқa tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin қutulalaydu»** — baxқa birhil tərjimisi: «bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin (Hudaning) iradisigə əməl қilixқa қutulalaydu». □ **3:1 «Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu»** — «eoqir künlər» grek tilida yənə «hətərlik künlər»nimu bildüridu. ■ **3:1** 1Tim. 4:1; 2Pet. 2:3; Yəḥ. 18.

ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning ƙudritini inkar ƙilidioƣan bolidu. Bundaƙlardin yiraƙ tur.□ ■ 6 Qünki ularning arisidiki bəzilər өymu-өy soƙunup kirip, gunahlar bilən besiloƣan, ħərhil xəħwət-ħəwəslərning ƙuli bolup ƙaloƣan nadan ayallarni azdurup өzigə əsir ƙilidu.□ ■ 7 Bundaƙ ayallar daim təlim alsimu, ħərgiz ħəƙiƙətni tonup yetəlməydu. 8 Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoƣəmbərgə ƙandaƙ ƙarxi qiƙƙan bolsa, bu *azduroƣuƣilarmu* ħəƙiƙətkə xundaƙ ƙarxi qiƙidu. Ular zeħin-kөngülliri qirigən, etiƙad jəħəttə daxƙal dəp ispatlanoƣan kixilərdur.□ ■ 9 Lekin əmdi ular bu yolda aloƣa ilgiriliyəlməydu; qünki *Yannis bilən Yambris*ning ħamaƙətliki oquƙ kөrüngəndək, bularningmu ħəmmigə kөrünidu.

Pawlusning wəsiyətliri; өgəngənliringdə dawamliƙ mangoƣin

10-11 Lekin sən bolsang mening təlimim, yürüx-turuxum, məƙsət-iradilirim, ixənq-etiƙadim, səwr-taƙitim, meħir-muħəbbitim, qidamliƙim, mən uqrioƣan ziyankəxliklər wə azab-oƙubətlərgə, jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəħərliridə yüz bərgənlərgə tolimu kөngül bөlüp kəlding, xundaƙla mən bərdaxliƙ bərgən xunqə ziyankəxliklərdin toluƙ həwiring bar; Rəb ularning ħəmmisidin meni ƙutƙuzdi. □ ■ 12 Dərwəƙə, Məsiħ Əysada ihlasmən ħayat kəqürüxkə iradə tikligənlərning ħəmmisi ziyankəxlikkə uqraydu. ■ 13 Lekin rəzil adəmlər wə ezitƙu-kazzaplar bəribir baxƙilarnimu aldap, өzimu aldinip, baroƣanseri əsəbiylixidu. 14 Lekin sən bolsang, өgəngən wə toluƙ ixəndürülgən ħəƙiƙətlərdə qing tur; qünki bularni kimdin өgəngənlikingni bilisən, □ 15 ħəmdə balilиƙ qaoƣliringdin tartipla muƙəddəs yazmilarni bilip kəlding; bularning sanga Məsiħ Əysaoƣa baoƣlanoƣan etiƙad arƙiliƙ boloƣan nijat tooƣruluƙ seni dana ƙilalaydioƣanliƙini bilisən. 16 Pütkül muƙəddəs yazmilarning ħəmmisi Hudaning Roħining yolyoruƙ-ilħami bilən yeziloƣan bolup, u təlim berix, tənbiħ berix, hataliƙlarni tüzitix wə kixilərni ħəƙƙaniyət yolioƣa baxlaxƙa paydiliƙtur. □ ■ 17 Bular arƙiliƙ Hudaning adimi toluƙ ƙorallinip, barliƙ yahxi əməllərni ƙilixƙa təyyar bolalaydu.

□ **3:5 «...sirtƙi ƙiyapəttə ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning ƙudritini inkar ƙilidioƣan bolidu. Bundaƙlardin yiraƙ tur»** — 1-5-ayətlər tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imizdə ƙisƙiqə tohtilimiz. ■ **3:5** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuħa. 10. □ **3:6 «ħərhil xəħwət-ħəwəslərning ƙuli bolup ƙaloƣan nadan ayallar...»** — yaki «ħərhil xəħwət-ħəwəslərning ƙuli bolup ƙaloƣan ajiz ayallar...». ■ **3:6** Mat. 23:14; Tit. 1:11. □ **3:8 «Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoƣəmbərgə ƙandaƙ ƙarxi qiƙƙan bolsa, bu azduroƣuƣilarmu ħəƙiƙətkə xundaƙ ƙarxi qiƙidu»** — «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni kөrüng. Israillar Misirdin qiƙixtin burun, Misir padixaħining seħirgərliri Musa pəyoƣəmbərgə ƙarxi turoƣan. Ularning isimliri (Yannis bilən Yambris) Təwratta deyilgən əməs, bəlki Yəħudiylarning baxƙa tarihiy kitablirida tepilidu. ■ **3:8** Mis. 7:11. □ **3:10-11 «jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəħərliridə yüz bərgənlərgə tolimu kөngül bөlüp kəlding...»** — «Antakya, Koniya wə Listra xəħərliridə yüz bərgənlər»: — bu bir-birigə yeƙin üq yurtta boloƣan wəƙələr tooƣruluƙ məlumatlar «Ros.» 13-14-babta tepilidu. Timotiy өzi Listraliƙ idi; Pawlus duq kəlgən bu ziyankəxliklər Timotiyning Məsiħgə etiƙad ƙilixioƣa təsir ƙiloƣan boluxi mumkin idi. ■ **3:10-11** Zəb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10 ■ **3:12** Mat. 16:24; Luƙa 24:26; Yħ. 17:14; Ros. 14:22; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «qünki bularni kimdin өgəngənlikingni bilisən»** — bəzi kona kөqürmilərdə «kimlər» dəp deyilidu. Lekin bizningqə «kim» dəp oƙux tooƣra, qünki Pawlus bu ayətlərdə өzining ülgə boloƣanliƙi tooƣruluƙ kөp səzləydu. Tөwəndiki 15-ayəttə u baxƙa kixilər (Timotiyning qong ana wə anisi)ning təsirini tiloƣa alidu. □ **3:16 «Pütkül muƙəddəs yazmilarning ħəmmisi Hudaning Roħining yolyoruƙ-ilħami bilən yeziloƣan bolup...»** — grek tilida «pütkül muƙəddəs yazmilarning ħəmmisi» degən ibarə yazmilardiki ħərbir səz-ayətning Hudadin kəlgənlikini təkitləydu. «Hudaning Roħining yolyoruƙ-ilħami bilən yeziloƣan» grek tilida «Huda nəpisi bilən kirgüzüp yeziloƣan» degən xəkildə ipadilinidu. Grek tilida ħəm ibraniy tilida «Roħ» wə «nəpəs» bir səz. ■ **3:16** 2Pet. 1:21.

4

1 Mən Huda ƫəmdə tiriklər bilən ələüklərni sorak ƙilixƙa təyyar turidioƣan Məsiƫ
Əysaning aldida, xundakƙla Uning ƙayta ayan boluxi wə Uning Θz padixaƫliƙi bilən
sanga xundak agaƫ ƙilip tapilaymənki,■ 2 *Hudaning* səz-kalamini jakarla; wakƙit-
pursət yar bərsun-bərmisun, uningoƣa jiddiy ƙara. Toluk səwr-takət wə təlim-
əƙidə bilən nəsiƫət ƙiloƣin, tənbiƫ bərgin, rioƣbətləndürgin.□ 3 Qünki xundak
bir zaman keliduki, insanlar saoƣlam təlimni anglaxƙa qidimay, bəlki ƙulakƙlirioƣa
hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa θz xəƫwət-ƫəwəslirigə uyoƣun təlim
bərgüqilərni toplaydu.□ 4 Ular ƫəƙiƙətkə ƙulak salmay, əpsanilərni tingxaxƙa
burmilinip ketidu. 5 Lekin sən ƫərƙandak əƫwalda oyoƣak tur, harliƙ-muxəkƙətlərgə
bərdaxliƙ bər, hux həwərqining wəzipisini orunda, tapxuruloƣan hizmitingni ƫər
tərəptin toluk ada ƙiloƣin. 6 Qünki θzümgə kəlsəm, jenim ƙurbanliƙning «xarab
ƫədiyə»sidək təkülidioƣan wakƙti yetip kəldi, mening bu dunyadin ketix wakƙtimmu
yeƙinlaxti.□ ■ 7 Güzəl kürəxni mən ƙilip boldum, yügürüx musabiƙisining mənzilini
besip boldum, birdinbir etiƙadni qing sakƙlap kəldim.□ 8 ƫazir ƫəkƙaniylikning
oƣəlibə taji mən üqün sakƙlinip turmakƙta. Uni, ƫəkƙaniy sorakqi boloƣan Rəb xu
künidə manga, xundakƙla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp
turoƣanlarning ƫəmmisigə in’am ƙilip kiygüzidu.□ ■

Hususiy tapxurukƙlar; ahirƙi səzlər

9 Imkaniyətning bariqə yenimoƣa tezdin yetip kəl. 10 Qünki Demas bu ƫazirƙi dunyani
tama ƙiloƣanliƙi üqün meni taxlap Tesalonika xəƫirigə kətti. Kriskis Galatiya əlkisigə,
Titus Dalmatiya əlkisigə kətti. ■ 11 Yenimda yaloƣuz Luƙa ƙaldi. Markusni θzüng
bilən birgə elip kəl, qünki u hizmətlirimdə manga kəp əsƙatidu. ■ 12 Tikikusni
bolsa Əfəsus xəƫirigə əwətiwəttim. ■ 13 Kelixingdə Troas xəƫiridə Karpusning
yenioƣa ƙaldurup ƙoyoƣan yepinqam bilən kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni
billə aloƣaq kəlgin. □ 14 Miskər Iskəndər manga tola əskilik ƙildi. Rəb uningoƣa
ƙilmixlirioƣa layiƙ yandurmay ƙalmaydu. ■ 15 Sən ƫəm uningdin ƫoxyar bol; qünki
u biz yətküzgən səzlirimizgə ƙattiƙ ƙarxiliƙ kərsətti.

16 Tunji ƙetimliƙ sorakƙta mening akƙliniximoƣa yardəm ƙilidioƣan ƫeqkim qiƙmidi,

---

■ **4:1** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ **4:2 «Hudaning səz-kalamini jakarla; wakƙit-pursət yar bərsun-bərmisun, uningoƣa jiddiy ƙara» —** «wakƙit-pursət yar bərsun-bərmisun» degənlikning mənisi, həƙlər Hudaning səzini ƙobul ƙilsun ƙilmisun, ularoƣa yakƙsun yakmisun Hudaning adimining wəzipisi ƫaman amal ƙilip səz-kalamni ularoƣa yətküzüxtin ibarət. □ **4:3 «… ƙulakƙlirioƣa hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa θz xəƫwət-ƫəwəslirigə uyoƣun təlim bərgüqilərni toplaydu» —** «ƙulakƙlirioƣa hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün» grek tilida «ƙulakƙliri ƙiqixƙan bolup,..» degən ibarə bilən ipadilinidu. Bu ibarə: «ular ƫərdaim yengi nərsilərni angliƣaqƙa» degən baxƙa birhil qüxənqinimu beridu. □ **4:6 «jenim ƙurbanliƙning «xarab ƫədiyə»sidək təkülidioƣan wakƙit yetip kəldi» —** Pawlus θzining ƫayatini Təwrat dəwridiki ƙurbanliƙlar üstigə təkülidioƣan «xarab ƫədiyə»gə ohxitidu. Dikƙət ƙilixƙa ərziyduki, uning yeƙin arida bolidioƣan ələümini ƙurbanliƙƙa əməs, pəkət bir «xarab ƫədiyə»gə ohxitidu, halas. Xübƫisizki, uning mənisi «uluƣ ƙurbanliƙ» Əysa Məsiƫningkidur. ■ **4:6** 2Pet. 1:14. □ **4:7 «Güzəl kürəxni mən ƙilip boldum» —** «kürəx» (ƙattiƙ elixix musabiƙisi, grek tilida «agon») degən səz tooƣruluk «Timotiyoƣa (1)»diki (6:12 tooƣruluk) «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:8 «Uni, ƫəkƙaniy sorakqi boloƣan Rəb xu künidə manga, xundakƙla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp turoƣanlarning ƫəmmisigə in’am ƙilip kiygüzidu» —** «xu küni» Rəbning ƙayta kelidioƣan küni, əlwəttə. ■ **4:8** 1Kor. 9:25; 1Pet. 5:4. ■ **4:10** Kol. 4:14; Flm. 24. ■ **4:11** Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ **4:12** Ros. 20:4; Kol. 4:7. □ **4:13 «kelixingdə Troas xəƫiridə Karpusning yenioƣa ƙaldurup ƙoyoƣan yepinqam bilən kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni billə aloƣaq kəlgin» —** bu ayət üstidə «ƙoxumqə səz»imizdə ƙiskiqə tohtilimiz. ■ **4:14** 1Tim. 1:20.

ƫəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ƫesablanmioƣay! □ 17 Lekin Rəb mening
bilən billə turup, mən arkilik Injil jakari toluk kilinip, bu yərdiki barlik yat əlliklərdin
boloƣanlarning anglixi üqün meni küqləndürdi; xuning bilən mən xirning aoƣzidin
kutkuziwelindim. □ 18 Rəb meni barlik rəzil ixtin kutkuzup, ərxtiki padixaƫlikioƣa
sak yətküzidu! Xan-xərəp Uningoƣa əbədil'əbədgiqə mənsup boloƣay! Amin!

Ahirki salam

19 Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt.□ ■
20 Erastus Korint xəƫiridə kaldi. Lekin Trofimus kesəl bolup kaloƣanliktin, uni Miletus
xəƫiridə kaldurup koydum.
21 Kix qüxüp kətküqə imkaniyətning bariqə bu yərgə kəlgin.
Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya wə barlik kerindaxlardin sanga salam. 22 Rəb Əysa
Məsiƫ roƫing bilən billə boloƣay! Meƫir-xəpkət silər bilən billə boloƣay! □

□ **4:16 «Tunji ketimlik sorakta mening akliniximoƣa yardəm kilidioƣan ƫeqkim qikmidi, ƫəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ƫesablanmioƣay!»** — bu ayət üstidə «koxumqə səz»imizdə kiskiqə tohtilimiz. □ **4:17 «xuning bilən mən xirning aoƣzidin kutkuziwelindim»** — Pawlus Kəysər Neroning birinqi soriƣidin kutuldi. «Koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt»** — «Priska» bolsa «Priskilla»ning kiskartiloƣan xəkli («Ros.» 18:2). Akwila wə Priskilla ər-ayal idi. ■ **4:19** Ros. 18:2; Rim. 16:3. □ **4:22 «Rəb Əysa Məsiƫ roƫing bilən billə boloƣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «Rəb roƫing bilən billə boloƣay!» deyilidu.

Tituskа

Rosul Pawlus Tituskа yazoɣan məktup •••• Salam

1 Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan
ḥəqiqətning bildürülüxi üqün, Əysa Məsiḥning rosuli qilip təyinləngən, Hudaning
quli boloɣan mənki Pawlustin sanga salam — □ 2 (bu etiqad wə ḥəqiqət mənggülük
ḥayatqa baoɣlanoɣan ümidni elip kelidu; bu mənggülük ḥayatni mutləq yaloɣan
eytmaydioɣan Huda ḥəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila wədə qiloɣanidi; ■ 3 lekin
ḫazir wədisining waqti kelip Qutquzoɣuqimiz Huda buning kalam-həwirini Öz əmri
bilən manga tapxuroɣan jakar arqiliq axkarilidi) ■ 4 — ortaq etiqadimizda öz ooɣlum
boloɣan Tituskа salam! Huda'Atimiz wə nijatkarimiz Məsiḥ Əysadin sanga meḥir-
xəpqət wə hatirjəmlik boloɣay! □ ■

Titusning Kret arilidiki hizmiti

5 Seni Kret arilida qalduruxtiki səwəb, orundilip bolmioɣan ixlarni bir tərəp qilixing
üqün wə ḥər xəḥərdə sanga tapilioɣinimdək jamaətkə aqsaqallarni təyinlixing
üqün idi. ■ 6 Aqsaqallikkа təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik,
pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi wə ixlirida xallaqlik qilidioɣan yaki *ata-
anisioɣa* boysunmaydioɣan əyibliri bolmioɣan boluxi kerək. □ ■
7 Qünki jamaətning yetəkqisi Hudaning *ailisigə* oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz
boluxi kerək; baxbaxtaq əməs, terikkək əməs, ḥaraq-xarabqa berilgən əməs,
zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs, □ ■ 8 bəlki meḥmandost, sahawətlik, yahxilikni
səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə özini tutuwaloɣan boluxi lazim. □ ■ 9 U yənə
saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə qarxi qikkuqilaroɣa rəddiyə berix
üqün, tapxuruloɣan təlimdiki ixənqlik kalam-səzdə qing turuxi kerək. □

□ **1:1 «Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan ḥəqiqətning bildürülüxi üqün…»** — bu söz bolsa: (1) Hudaning Özi tallioɣan həlqigə tapxuroɣan özgərməs etiqadqa muwapiq, Hudaning uningda boloɣan məqsiti üqün; (2) Hudaning tallioɣanlirini muxu etiqadqa erixtürüx üqün; (3) Hudaning tallioɣanlirining etiqadini aloɣa sürüx üqün degən üq mənini öz iqigə elixi mumkin. ■ **1:2** Qəl. 23:19; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pet. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4 «ortaq etiqadimizda öz ooɣlum boloɣan Tituskа…»** — bu ibarə xübḥisiz xuni körsitiduki, Titus hux həwərni əslidə Pawlustin angliɣan wə xundaqla uningoɣa ixinip ḥayatqa erixkənidi. Xuning bilən (Pawlus baxqa yərlərdə köp eytqinidək) roḥiy jəḥəttin Titusni hux həwər arqilik «tuoɣdi» wə uningoɣa roḥiy jəḥəttin atidək boldi. ■ **1:4** Əf. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6 «Aqsaqallikkа təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik… boluxi kerək»** — «bir ayallik» yaki «bir ayalning eri», bəlkim «öz ayalioɣa sadiq» degən mənidə. Bu tooɣruluq «Timotiyoɣa (1)»diki «qoxumqə söz»imizni körüng. **«pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi … kerək»** — yaki, «pərzəntliri bolsa sadiq boluxi… kerək». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7 «jamaətning yetəkqisi Hudaning ailisigə oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz boluxi kerək; baxbaxtaq əməs…»** — «baxbaxtaq» — grek tilida bu söz «xəhsiyətqi, mənmənqi» degən mənilərnimu öz iqigə alidu. **«ḥaraq-xarabqa berilgən əməs, zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs…»** — «nəpsaniyətqi» grek tilida «özini buloɣaydioɣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir söz bilən ipadilinidu. Bu səzgə qarioɣanda, pul wə mal-dunyani qoɣlixix insanni ḥaram qilip buloɣaydu. Bu tema tooɣrisida yənə «Luqa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaḥatlarni wə «Luqa»diki «qoxumqə söz»imizdiki 16-bab tooɣruluq «naḥaq dunyaoɣa təwə boloɣan mal-dunya» degən məzmunni kərüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Əf. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pet. 5:2. □ **1:8 «bəlki meḥmandost, sahawətlik, yahxilikni səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə özini tutuwaloɣan boluxi lazim»** — grek tilida «sahawətlik, yahxilikni səyidioɣan» birla söz bilən ipadilinidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2. □ **1:9 «u yənə saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə qarxi qikkuqilaroɣa rəddiyə berix üqün…»** — «saoɣlam təlim» bolsa Pawlusning köp ixlitidioɣan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim ḥəqiqət, tooɣra əlwəttə, u özini qobul qiloɣanlarda saq, saoɣlam roḥiy ḥayatni ḥasil qilidu wə quwwətləydu.

10 Qünki ңazir bimənə səz kilidiоңan, kixilərning kənglini owlap ezitkuluk kilidiоңan, əz beximqilik kilidiоңan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikkanlar bar. □ ■ 11 Ularning aоңzini etix kerək; qünki ular ңaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmiоңan təlimlərni əgitip, ңətta pütün aililərni nabut kilmakta. □ ■ 12 Xulardin biri, yəni *Kret arilidikilərning* əzining bir pəyоңəmbiri: «Kretlar ңəmixə yalоңan səzləydiоңanlar, wəңxiy ңaywanlar wə ңurun toymaslardur» degən. □
13-14 Bu guwaңlik ңəkikəttur; xunga ularning etikadta saоңlam turuxi üqün, xundakla Yəңudiy əpsanilərgə wə ңəkikəttin qətnigənlər tokuwaloңan insaniy kaidə-bəlgilimilərgə kulak salmasliki üqün ularni kattik əyibləp agaңlandurоңin.□ ■
15 Pak kixilər üqün ңəmmə nərsə pak; lekin buloңanоңan napaklar wə etikadsizlar üqün ңeqkandak nərsə pak əməstur. Qünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu buloңinip kətkən. ■ 16 Ular Hudani tonuymiz dəp dawrang kilsimu, lekin əməlliridə Uningdin tanidu; qünki ular yirginqliklər, ңeqgəp anglimaydiоңanlar, ңeqkandak yahxi ixlarni kilixka yarimaydiоңanlardur.

2

Saоңlam təlimgə layik yaxax

1 Lekin sən bolsang saоңlam təlimgə kandak uyоңun yaxaxni əgitixing kerək.
2 Yaxanоңan ərlərgə, ңoxyar, salmak, təmkin, etikadta, meңir-muңəbbəttə wə səwr-takəttə saоңlam boluxni tapiliоңin. 3 Xuningdək, yaxanоңan ayallarоңa yürüx-turuxta ihlas-mukəddəslikkə layik boluxni, qekimqilik kilmasliкni, ңarak-xarabka berilməydiоңan boluxni, güzəl ixlarni əgətküqilər boluxni tapiliоңin. ■ 4-5 Buning bilən ular yax ayallarоңa ərlirigə kəyünüx, balilirioңa kəyünüx, salmak bolux, pak bolux, əy ixlirini puhta kilix, meңriban bolux wə əz ərlirigə boysunuxni əgitələydu. Xundak boloңanda Hudaning səzi karilanmaydu. ■
6 Xuningdək yax ərlərnimu salmak boluxka jekiligin. 7 Əzüngmu ңəmmə ixta güzəl əməlliring bilən ularоңa ülgə boloңin; təlim bərginingdə pak-diyanətlik, eоңir-besik bolup, ■ 8 ңeqkim kusur tapalmaydiоңan, saоңlam səzlərni yətküzgin; buning bilən, karxi qikkuqilar biz tooңruluk yaman gəp kilidiоңan yərni tapalmay hijil bolidu. ■
9 Kullarоңa əz hojayinlirini ңəmmə ixta kanaətləndürüp ularоңa boysunuxni əgətkin. Ular gəp yandurmay, ■ 10 ooңrilik kilmay, əzlirining ңər jəңəttə ixənqlik ikənlikini

---

□ **1:10 «... kixilərning kənglini owlap ezitkuluk kilidiоңan, əz beximqilik kilidiоңan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikkanlar bar»** — «hətniliklərdin qikkanlar» Yəңudiylar yaki əslidə Yəңudiylarning «sinagog»ioңa kobul kilinix üqün hətnə kobul kiloңanlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «hətniliklər»ni hətnilikni kobul kilix kerək dəp təlim bərgənlərni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin təwəndiki 11-ayətkə karioңanda ularning ңərtürlük ziyanlik təlimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11 «ular ңaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmiоңan təlimlərni əgitip, ңətta pütün aililərni nabut kilmakta»** — «ңaram dunyani dəp»: — təlim (məyli tooңra bolsun, natooңra bolsun) berixtiki məksət dunyaoңa erixix bolsa bəribir ңaram ix bolidu, əlwəttə. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12 «xulardin biri, yəni Kret arilidikilərning əzining bir pəyоңəmbiri: «Kretlar ңəmixə yalоңan səzləydiоңanlar, wəңxiy ңaywanlar wə ңurun toymaslardur» degən»** — Kretlik xair Epimenidis, miladiyədin ilgiri altinqi əsirdə yazоңan xeir. «ңurun toymioңurlar» grek tilida «ləm-lüm axkazanlar» bilən ipadilinidu — demək, ularning axkazinidin baxka əzaliri yok ohxaydu. □ **1:13-14 «xundakla Yəңudiy əpsanilərgə wə ңəkikəttin qətnigənlər tokuwaloңan insaniy kaidə-bəlgilimilərgə kulak salmasliki üqün...»** — «Yəңudiy əpsanilər» tooңruluk «Timotiyoңa (1)»diki «koxumqə səz»imiz (1:4 wə 4:7-ayətlər üstidə tohtaloңinimiz)ni kərüng. **«...ularni kattik əyibləp agaңlandurоңin»** — «ularni» bolsa «Krettiki etikadqilarni». ■ **1:13-14** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23. ■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pet. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Pet. 3:1. ■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pet. 5:3. ■ **2:8** 1Pet. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1, 2; 1Pet. 2:18.

kərsətsun. Ular buning bilən Kutkuzoɳuqimiz Hudaning təlimatioɳa hər jəhəttin zinnət bolidu. □
11 Qünki Hudaning nijatni barlik insanlaroɳa elip kelidioɳan mehir-xəpkiti ayan boldi;
12 u bizgə ihlassizlik wə bu dunyaning arzu-həwəslirini rət kilip, hazirki zamanda salmak, həkkaniy, ihlasmən hayatni ətküzüximiz bilən, ■ 13 uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioɳanlikioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarlik bilən kütüxni əgitidu. □ ■ 14 U bədəl tələp bizni həmmə itaətsizliklərdin azad kilix həmdə bizni əzi üqün pak kilip, Əzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə kizoɳin intilidioɳan həlk kilixkа biz üqün kurban boldi. □ ■
15 Barlik hokukungni ixlitip bu ixlarni jakarlap eytkin, nəsihət berip jekiligin wə agahlandуroɳin. Heqkim seni kəmsitmisun. ■

3

Etikadqilar kilixkа tegixlik ixlar

1 *Jamaəttikilərgə* xuni əslitip turoɳinki, ular həkümranlaroɳa wə hokukdarlaroɳa boysunup, xularning səzini anglisun, hərkandak yahxi əməllərni kilixkа təyyar tursun, ■ 2 heqkimning yaman gepini kilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, həmmə adəmgə hər jəhəttə məminlik kərsətsun. □ ■
3 Qünki biz əzimizmu əslidə nadan bolup, itaətsiz, azduruloɳan, hərhil xəhwət-həwəslərning həm ləzzətlərning kuli boloɳan, rəzillik wə həsəthorluk iqidə yaxioɳan, nəprətlik boloɳan həm bir-birimizdin nəprətlinidioɳanlardin iduk. ■
4 Birak Kutkuzoɳuqimiz Hudaning insanlaroɳa boloɳan mehribanliki wə mehir-muhəbbiti ayan boluxi bilən, 5 (əzimizning kandaktur həkkaniy əməllirimiz bilən əməs, bəlki Uning rəhim-xəpkiti bilən) yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni kutkuzdi;□ ■ 6 bu Rohni Huda Nijatkarimiz Əysa Məsih arkilik wujudimizoɳa mol kuydi.■ 7 Bu arkilik, Hudaning mehir-xəpkiti bilən həkkaniy kilinip, mənggülük hayatkа erixix ümidini tutkan mirashorlar bolduk.
8 Bu səzlər ixənqliktur wə bu həkikətlərni alahidə təkitlixingni tələp kilimən. Xundak kiloɳiningda, Hudaoɳa etikad kiloɳanlar əzlirini yahxi əməllərni kilixkа berilixkə kəngül bəlidu. Bu ixlar insanlar üqün güzəl wə paydilik.

□ **2:10 «... əzlirining hər jəhəttə ixənqlik ikənlikini kərsətsun»** — baxkа birhil tərjimisi: «... ular etikadning hər jəhəttə yahxilikini kərsitip bərsun». ■ **2:12** Əf. 1:4. Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuha. 2:16. □ **2:13 «uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioɳanlikioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarlik bilən kütüxni əgitidu»** — toluk 12-13-ayətning baxkа birhil tərjimisi: «...u bizgə ihlassizlik wə bu dunyaning arzu-həwəslirini rət kilip, hazirki zamanda salmak, həkkaniy, ihlasmən hayatni ətküzüxni əgitidu; xuning bilən biz buning bilən mubarək ümidimizning əməlgə exixini, yəni uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xəripining ayan kilinixini təlpünüp kütimiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20. □ **2:14 «U bədəl tələp bizni həmmə itaətsizliklərdin azad kilix həmdə bizni Əzi üqün pak kilip, əzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə kizoɳin intilidioɳan həlk kilixkа biz üqün kurban boldi»** — Təwrat, «Zəb.» 130:8, «Əz.» 37:23, «Kan.» 14:2ni kərüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Əf. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12. ■ **3:1** Rim. 13:1, 3-7; 1Pet. 2:13. □ **3:2 «heqkimning yaman gepini kilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, həmmə adəmgə hər jəhəttə məminlik kərsətsun»** — Təwrat-Injilda «məminlik»ning nemə mənisi barliki tooɳruluk «Kolossidikilərgə»diki «koxumqə səz»imizni (3:12 üstidə tohtaloɳinimizni) kərüng. ■ **3:2** Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ **3:3** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Kol. 3:7; 1Pet. 4:3. □ **3:5 «... Yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni kutkuzdi»** — «yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri» grek tilida «yengidin tuoɳuluxtiki «das süyi»». Təwrat dəwridiki zamanlarda kahinlar ibadəthanida Hudaoɳa yekinlixix üqün pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək idi. Bu yərdə tən əzalirini yuyux əməs, adəmning pütkül rohining yuyunixi kərsitilidu, əlwəttə. ■ **3:5** Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Əf. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ **3:6** Əz. 36:25.

9 Birak əhmikanə munazirilər, nəsəbnamilərdiki *kuruk gəplər*, jedəl-majralar,
Təwrat kanunioɣa munasiwətlik talax-tartixlardin əzüngni neri tutkin; qünki bular
paydisiz wə bimənilikturˎ■
10 Arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоɣandin keyin
uning bilən boloɣan bardi-kəldini üziwət; □ ■ 11 qünki bundak adəmni həkikəttin
qətnidi, gunah sadir kiliwatidu, xundakla əzini əzi jazaoɣa məhkum kiloɣan dəp
bilisən.

Ahirki səz

12 Artemasni yaki Tikikusni sanga mangduroɣanda, mumkin kədər tezrək Nikopolis
xəhirigə mening yenimoɣa kəlgin, qünki u yərdə kixlimakqi boluwatimən. ■
13 Adwokat Zenas bilən Apollosning səpirigə köngül bəlüp himmitingning bariqə
uzatkin; kəm-kütiliri bolsa, ularning hajitidin qikkin. ■ 14 Bizning kowmimiz
mewisiz kalmasliki üqün hajətmənlərgə yardəm kilip, əzlirini güzəl əməllərni
kilixka beoɣixlaxni əgənsun.
15 Yenimdikilərning həmmisidin sanga salam. Etikadta bizni səyidioɣalaroɣa salam
eyt.
Mehir-xəpkət həmminglaroɣa yar boloɣay!

■ **3:9** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14. □ **3:10** **«Arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоɣandin keyin uning bilən boloɣan bardi-kəldini üziwət» —** «arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəm» jamaətni (bəlkim adəmni azduridioɣan təlim bilən) bəlməkqi bolidu. ■ **3:10** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuha. 10. ■ **3:12** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **3:13** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12.

Filemonǫa

Rosul Pawlus Filemonǫa yazǫan məktup

1 Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus wə ḳerindiximiz Timotiydin səyümlükimiz
wə hizmətdiximiz Filemonǫa□ ■ 2 wə singlimiz Afiyaǫa, səpdiximiz Arkippusḳa wə
öyüngdə yiǫilidiǫan jamaətkə salam! □ ■
3 Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik
boloǫay!

Filemonning meḥir-muḥəbbiti wə etiḳadi

4-5 Rəbbimiz Əysaǫa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan meḥir-muḥəbbiting
wə ixənq-etiḳadingni anglap, mən dualirimda ḥəmixə seni yad etip turuwatimən,
sən üqün təxəkkür eytimən;□ ■ 6 Bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydiǫan barliḳ
yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə
ortaḳlixixing küqəytilsun dəp dua ḳilimən.□ 7 Qünki sening meḥir-muḥəbbiting
manga zor huxalliḳ wə riǫbət elip kəldi; qünki i ḳerindixim, muḳəddəs bəndilərning
iq-baoǫirliri sening arḳiliḳ köp söyündürüldi.

Filemonning ḳuli Onesimus ḥəḳḳidə iltimas

8 Xunga, gərqə seni layiḳ ixni ḳilixḳa buyruxḳa Məsiḥdə jür'ətlik bolalisammu,
9 lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu
Əysa Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip ətünüxni layiḳ kərdum
— □ 10 kixənlərdə turup tuoǫḳan balam, yəni Onesimus tooǫruluḳ iltimasim bar.
■ 11 U burun sanga paydisiz boloǫan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu
paydiliḳtur. □ 12 Mən ḥazir uni — janjigirimni sening yeningǫa ḳayturup
əwətimən. 13 Hux həwərni dəp kixənlərdə turoǫinimda uni sening ornungda mening
hizmitimdə boluxḳa yenimda ḳaldurup ḳaloǫum bar idi; 14 birak sening raziliḳingni

---

□ **1:1 «Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus ...»** — Pawlus bu məktupni yazoǫanda Rimning məḥbusi idi. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳaraytti. Rimliḳlarning uni ḳoloǫa elip türmigə taxliwətkini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əllik» ixəngüqilərning köp payda kəridioǫanliḳioǫa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən Pawlus özini: «rimliḳlarning məḥbusi» deməy, bəlki «Məsiḥning məḥbusi» dəydu. ■ **1:1** Əf. 3:1; 4:1. □ **1:2 «səpdiximiz Arkippus»** — «səpdiximiz» (yaki «kürəxdiximiz») — roḥiy «urux sepi»də boloǫan kürəxtə, əlwəttə. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5 «Rəbbimiz Əysaǫa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan meḥir-muḥəbbiting wə ixənq-etiḳading»** — demək, Filemonning muḥəbbiti wə ixənqi Məsiḥgə wə muḳəddəs bəndilirigimu ḳaritip baoǫlanoǫanidi. ■ **1:4-5** 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:6 «Məsiḥni uluǫlaydioǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən..»** — baxḳa qüxənqisi «Məsiḥdə boloǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən...». **«Bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydioǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing küqəytilsun dəp dua ḳilimən»** — toluḳ ayətning baxḳa bir tərjimisi: «Sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing tehimu jari ḳilinixi bilən, bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydioǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing üqün dua ḳilimən». □ **1:9 «lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu Əysa Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip ətünüxni layiḳ kərdum»** — «muḥəbbətning türtkisi bilən.. ətünüx...» tooǫruluḳ «Korintliḳlaroǫa (1)»diki «ḳoxumqə səz»imizdə bayan ḳiloǫan «ḥoḳuḳ wə muḥəbbət» (15:24) üstidə boloǫan muzakirimizni kərüng. ■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11 «U burun sanga paydisiz boloǫan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu paydiliḳtur»** — «Onesimus» degən isim grekqə «paydiliḳ» degən mənidə. Kirix səzimizdə eytḳinimizdək, Onesimus əsli Filemonning ḳuli idi, u uning ḳexidin ḳaqḳanidi.

almay ḥeqnemini ḳilǫum yoḳ; xundaḳ ḳilǫanda sening manga ḳilǫan yahxiliḳing məjburiy əməs, bəlki razimənlik bilən bolidu. 15 Qünki sening Onesimustin waḳitliḳ məḥrum bolǫiningning səwəbi, bəlkim dəl sening uningǫa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi.□ ■

16 Mening xundaḳ deginim, uningǫa ḳul ḳatarida əməs, bəlki ḳuldin kəp üstün — manga nəḳədər səyümlük, xundaḳla sanga tehimu xundaḳ bolidiǫan (insaniy munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə bolǫan munasiwət bilən), səyümlük ḳerindax ḳatarida igə bolisən; □ 17 xuning üqün, əgər sən meni ḥəmdax ḳatarida kərsəng, uni meni ḳobul ḳilǫandək ḳobul ḳilǫin. 18 Əgər burun u sanga birər yolsizliḳ ḳilǫan bolsa yaki sanga ḳərzdar bolǫan bolsa, buni mening ḥesabimǫa yazǫin. □ 19 Mana mənki Pawlus bu səzlərni əz ḳolum bilən yeziwatimən: ḳərzi bolsa əzüm ḳayturimən; lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ḳərzdar bolǫiningni tiloǫa almaymən. □ 20 Xunga, əy ḳerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən; iq-baoǫirlirimni Məsiḥdə səyündürgin.□
21 Ixənqim səzümni anglaydiǫanliḳingǫa kamil bolup wə soriǫanlirimdin artuḳ orunlaydiǫanliḳingni bilip, sanga muxundaḳ yazdim. 22 Bulardin baxḳa, manga turaloǫu jay təyyarlap ḳoyǫin. Qünki dualiringlar arḳiliḳ mening silərgə ḳayturup beriliximni ümid ḳilimən.□ ■

Ahirḳi salam

23 Əysa Məsiḥkə hizmət ḳilǫanliḳi üqün zindandixim bolǫan Əpafras, □ ■
24 hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luḳalardin sanga salam.□ ■
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti roḥinglarǫa yar bolǫay!

□ **1:15 «Qünki sening Onesimustin waḳitliḳ məḥrum bolǫiningning səwəbi, bəlkim dəl sening uningǫa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi»** — bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tes.4:13 □ **1:16 «insaniy munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə bolǫan munasiwət bilən»** — grek tilida «ət təripidin wə Rəbdə bolux təripidin…». Əslidə Onesimus Filemonǫa ḳul idi, insaniy tərəptin ularning otturisidiki (Rim imeriyəsidiki ḳanun boyiqə) munasiwət hojayin bilən ḳul ayrilmasliḳ munasiwiti idi. Bu səz bəlkim yənə Filemonning ḳuli Onesimuskə əslidə amraḳ ikənlikini kərsitidu. □ **1:18 «Əgər burun u sanga birər yolsizliḳ ḳilǫan bolsa yaki sanga ḳərzdar bolǫan bolsa, buni mening ḥesabimǫa yazǫin»** — mumkinqiliki barki, Pawlusning: «Əgər u... sanga ḳərzdar bolǫan bolsa» degini, Onesimusni hijalətkə ḳaldurmasliḳ üqün «u səndin birər pul-dunya ooɣrilioǫan bolsa» degənni silik ipadilixi idi. □ **1:19 «lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ḳərzdar bolǫiningni tiloǫa almaymən»** — «əz jening bilən manga ḳərzdar bolǫining» degən səz, xübḥisizki, Pawlusning Filemonǫa hux həwərni yətküzüxi bilən Filemon etiḳad arḳiliḳ dozah yolidin qiḳḳanliḳini, xundaḳla mənggülük ḥayatḳa erixkənlikini kərsitidu. «Mən sanga... tiloǫa almaymən» — bu gəpni deyixi qiraylik bir qaḳqaḳ bolidu, əlwəttə. □ **1:20 «Xunga, əy ḳerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən»** — grek tilida «mənpəət» wə «Onesimus» («mənpəətlik, paydiliḳ») degən səz bilən munasiwətlik bolǫaqḳa, Pawlus yənə səz oyuni oynaydu. Bu ayət üstidə yənə «kirix səz»imizni kərüng. □ **1:22 «Qünki dualiringlar arḳiliḳ mening silərgə ḳayturup beriliximni ümid ḳilimən»** — «dualiringlar arḳiliḳ» — Filemonning wə əydə yiǫiloǫan jamaətning dualiri arḳiliḳ. «Mening silərgə ḳayturup berilixim» — demək, «solaḳtin azad bolup, yeninglarǫa ḳaytip berixim». Rosulning keyinki «Filippiliḳlarǫa» yazǫan hetidə (1:26-27) uning bu ixḳa bolǫan mutləḳ ixənqi ipadilinidu. Xu həttiki 1:26-27-ayətlərdiki izaḥatlar wə həttiki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Pawlusning yuḳiriḳi səzidin daim əz ḳiyinqiliḳini əməs (qünki u türmidə yatḳanliḳini biwasitə tiloǫa almaydu) bəlki baxḳilarning mənpəitini («mening silərgə ḳayturup berilixim») kəzləydiǫanliḳi kərünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23 «Əysa Məsiḥkə hizmət ḳilǫanliḳi üqün zindandixim bolǫan Əpafras»** — grek tilida «Əysa Məsiḥdə bolǫan zindandixim Əpafras». Əpafras tooɣruluḳ yənə «Kol.» 1:7, 4:12ni kərüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12. □ **1:24 «hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luḳalardin sanga salam»** — Demas tooɣruluḳ yənə «2Tim.» 4:12ni kərüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pet. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylarƣa

«Ibraniylarƣa yezilƣan məktup» •••• Hudaning Ooƣli pərixtilərdin üstündur

1 Huda burunkį zamanlarda ata-bowilarƣa pəyƣəmbərlər arkįlik türküm-türküm
boyiqə wə nurƣun yollar bilən səz kįlƣan bolup,□ 2 muxu ahirkį künlərdə bolsa bizgə
Ooƣli arkįlik səzlidi. U Ooƣlini pütkül məwjudatning mirashori kįlip bekətkən, Uning
arkįlik kainatlarni yaratkan.□ ■ 3 U Hudaning xan-xəripidin parlioƣan nur, Uning
əyniyitining ipadisidur, U kudrətlik səz-kalami bilən pütkül kainattiki məwjudatni
əz ornida turoƣuzuwatkan bolup, U gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin,
ərxtiki xanu-xəwkət igisining ong yenida olturdi.□ ■ 4 Xuningdək, U pərixtilərdin kəp
üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə yüksək turdi.□
5 Qünki Huda *mukəddəs yazmilarda* pərixtilərning kaysisiƣa: «Sən Mening
Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuoƣdurdum», wə yənə: «Mən Uningƣa Ata bolimən,
Umu Manga Ooƣul bolidu» degənidi?□ ■
6 Uning üstigə, U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə, «Barlik pərixtilər Uningƣa
səjdə kįlsun» degən.□ ■
7 U pərixtilər tooƣruluk: —
«U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalkuni kįlidu», degənidi;□ ■ 8 lekin Ooƣli hək̦kidə bolsa Uningƣa
mundak degən: —
«Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Sening padixahlikingdiki xahanə hasang adalətning hasisidur.□ ■
9 Sən hək̦kaniyətni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiqə» —** yaki «nurƣun kętim» yaki «nurƣun ipadilər bilən». □ **1:2 «muxu ahirkį künlərdə bolsa» —** «ahirkį künlər» Injil boyiqə «ahirkį zamanlar», Əysaning dunyaƣa kelixi bilən baxlanƣan. Muxu yərdə bu ibarə «muxu künlərning ahirida» (yəni, pəyƣəmbərlər insanlarƣa səz yətküzgən künlərning ahirida) degən səzlər bilən ipadilinidu. **«Ooƣli arkįlik»** — grek tilida «Ooƣul arkįlik». **«U Ooƣlini pütkül məwjudatning mirashori kįlip bekətkən, Uning arkįlik kainatlarni yaratkan»** — muxu yərdə «Ooƣli» degən grek ilida pəkət «Ooƣul» bilən ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Mat. 21:38; Yh. 1:3; Əf. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3 «U gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin» —** kəp kona kəqürülmilərdə «U yalƣuz əzi gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin» deyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4 «U (Ooƣul) pərixtilərdin kəp üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə yüksək turdi» —** təwəndiki 5-ayəttə U alƣan nam-mərtiwining «Ooƣul» ikənliki kərünidu. □ **1:5 «Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuoƣdurdum»... «Mən Uningƣa Ata bolimən, Umu Manga Ooƣul bolidu» —** birinqi bexarət Əysaning Məriyəmdin atisiz tuƣuluxini kərsitidu, «Zəb.» 2:7din elinƣan; ikkinqi bexarət «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din elinƣan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6 «U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə...» —** grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «tunji tuƣuluƣan bala»ni kərsitidu. Səzning toluk mənisi «Zəb.» 89:27də wə «Kol.» 1:16-17-ayəttə kərülidu; demək, Məsih̦: (1) pütün aləm iqidə əng yukįri orunda turidu; (2) aləmdin burun boloƣan; (3) bəlkim aləmgə ohxax «yaritiloƣan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut boloƣan. Yənə bir tərəptin, «Hudaning tunjisi» degən səz Məsih̦din keyin (wə Uning arkįlik) Hudaning kəp baxka ooƣul pərzəntliri bolidioƣanlikini kərsitidu (2:10ni kərüng). **«yər yüzigə əwətkəndə»** — grek tilida «yər yüzigə elip baxlioƣanda...». **«Barlik pərixtilər Uningƣa səjdə kįlsun»** — «Kan.» 32:43 wə «Zəb.» 97:7ni kərüng. «Luka» 2:13-14 wə «Zəb.» 132:7-9nimu kərüng. ■ **1:6** Zəb. 97:7; Kan. 32:43; Luka 2:8-14 □ **1:7 «U pərixtilirini xamallar, hizmətkarlirini ot yalkuni kįlidu» —** «Zəb.» 104:4. Grek tilida «xamal» wə «roh̦» ohxax bir səz bilən ipadilinidu. ■ **1:7** Zəb. 104:4 □ **1:8 «lekin Ooƣli hək̦kidə bolsa uningƣa mundak degən» —** «Ooƣli» grek tilida «Ooƣul». **«Sening təhting, i Huda...» —** okurməngə xu enikki, bu səzlər Padixah̦ning Əzigə eytilidu. ■ **1:8** Zəb. 45:6

Xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadlik meyi bilən məsiḥ ḳildi».□ ■
10 Huda Ooƣlioƣa yənə mundak degən: —

«Sən, i Rəb, ḫəmmidin burun zeminning ulini salding,
Asmanlarni bolsa ḳolliring yasioƣandur;□ ■
11 Ular yoḳ bolup ketidu,
Lekin Sən mənggü turisən;
Ularning ḫəmmisi kiyimdək konirap ketidu;■
12 Sən ularni ton kəbi yəgəp ḳoyisən,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
Birak Sən mənggü əzgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoḳtur».□ ■

13 Yənə, U ḳaysibir pərixtigə: —
«Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmioƣuqə,
Mening ong yenimda olturisən» — degənidi?□ ■
14 Xundak ikən, pərixtilərning ḫəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidioƣanlar üqün hizmət ḳilixḳa *Huda təripidin* əwətilgən hizmətqi roḫlar əməsmu?□

2

Nijatḳa səl ḳarimaslik

1 Bu səwəbtin, allikandak yol bilən *ḫəḳiḳiy yoldin* teyilip kətməslikimiz üqün, angliƣan ḫəḳiḳətlərgə tehimu etibar ḳiliximiz lazim. 2 Qünki pərixtilər arḳilik yətküzülgən səz-kalamning turakliḳ ikənliki ispatlanƣan ḫəmdə uningƣa hərbir boysunmaslik wə itaətsizlik ḳilix tegixlik jazaƣa tartilidioƣan yərdə,□ ■ 3 xunqə uluƣ ḳutḳuzux-nijatḳa etibar bərmisək, biz ḳandakmu *jazadin* ḳeqip ḳutulalaymiz?! Qünki bu nijatning həwiri dəsləptə Rəb arḳilik uḳturuloƣan, ḫəm uning ḫəḳliḳini biwasitə angliƣanlarmu bizgə təstiḳlioƣan;■ 4 uning üstigə Huda bexarətlik alamətlər, karamətlər wə ḫərhil ḳudrətlik məjizilər arḳilik, xundakla Əz iradisi boyiqə Muḳəddəs Roḫning ata ḳiloƣan iltipatliri bilən təng buningƣa guwaḫlik bərgən.■

Insanlarni xan-xərəp yolioƣa baxlioƣuqi Nijatkar — «Zəbur» 8-küy tooƣruluḳ

□ **1:9 «… Sən ḫəḳḳaniyətni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən; xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadlik meyi bilən məsiḥ ḳildi»** — (8-9-ayət) «Zəb.» 45:6-7. «Məsiḥ ḳilix» yaki «məsiḥlimək» tooƣruluḳ «Zəbur» 2-küydiki izaḫatlarni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:9** Zəb. 45:6, 7 □ **1:10 «Sən, i Rəb, ḫəmmidin burun zeminning ulini salding, asmanlarni bolsa ḳolliring yasioƣandur…»** — Huda bu ayəttə Əz Ooƣlini «Rəb» dəp, Uning Əzi bilən bir ikənlikini, Yaratḳuqimu ikənlikini kərsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **1:10** Zəb. 102:25-27 ■ **1:11** Yəx. 51:6; 2Pet. 3:7,10. □ **1:12 «… Sən ularni ton kəbi yəgəp ḳoyisən, xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu. Birak Sən mənggü əzgərmigüqidursən, yilliringning tamami yoḳtur»** — (10-12-ayət) «Zəb.» 102:25-27. Huda yənə Əz Ooƣlining mənggülük Hudaliḳ təbiitini kərsitidu. ■ **1:12** Zəb. 102:25-27 □ **1:13 «Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmioƣuqə, Mening ong yenimda olturisən»** — «Zəb.» 110:2. ■ **1:13** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14 «Xundak ikən, pərixtilərning ḫəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidioƣanlar üqün hizmət ḳilixḳa (Huda təripidin) əwətilgən hizmətqi roḫlar əməsmu?»** — demisəkmu 1-bab, 4-14-ayətlərning məḳsiti, Ooƣulning ḫəmmə pərixtilərdin kəp üstünlükini kərsitix üqündur. □ **2:2 «pərixtilər arḳilik yətküzülgən səz-kalam»** — Musa pəyoƣəmbərgə yətküzülgən Təwrat ḳanunini kərsitidu. ■ **2:2** Yar. 19:17,26; Ḳan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19. ■ **2:3** Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ **2:4** Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11.

5 Biz dəwatqan kəlgüsi dunyani Huda pərixtilərning baxquruxiǫa ətküzüp bərgini yoq; 6 bəlki bu ḫəqtə *muqəddəs yazmilarning* bir yeridə birəylən mundaq guwaḫliq bərgəndur: —

«*I Huda*, insan degən nemidi,
Sən uni seǫinidikənsən?
Adəm balisi nemidi,
Sən uning yeniǫa kelip yoqlaydikənsən?■

7 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azǫinə təwən bekitkənsən,
Sən uningǫa xan-xərəp wə xəḫrətlərni taj qilip kiydürdüngsən;
Uni qolung yasiǫanlarni idarə qilixqa tikliding;□ ■

8 Sən barliq məwjudatlarni uning puti astida boysundurǫansən».

Əmdi «barliq məwjudatlarni uning puti astida boysundurǫansən» degini, ḫeqqandaq nərsə uningǫa boysunmasliqqa qaldurulmiǫan, degənliktur.

Biraq, ḫazirqə məwjudatlarning ḫəmmisiningla uningǫa boysunǫanliqini tehi kərməywatimiz.■ 9 Lekin biz üqün pərixtilərdin «azǫinə waqit təwən qilinǫan», ölüm azablirini tartqanliqi üqün ḫazir xan-xərəp wə ḫərmət taji kiydürülgən Əysani kərgüqi bolduq; qünki U Hudaning meḫir-xəpqiti bilən ḫəmməylən üqün ölümning təmini tetidi.■

10 Qünki pütkül məwjudatlar Özi üqünmu ḫəm Özi arqiliqmu məwjut bolup turuwatqan Hudaǫa nisbətən, nurǫun ooǫullarni xan-xərəpkə baxliǫanda, ularning nijatining yol baxliǫuqisini azab-oqubətlər arqilik kamalətkə yətküzüxkə layiq kəldi.□

11 Qünki pak-muqəddəs Qiloǫuqi bilən pak-muqəddəs qilinǫanlarning ḫəmmisi dərwəqə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «qerindax» deyixtin nomus qilmaydu. □ ■ 12 Huddi U *Hudaǫa (muqəddəs yazmilarda yeziloqandək)*:

«Namingni qerindaxlirimǫa jakarlaymən,
Jamaət iqidə Seni nahxilarda küyləymən» degən.□ ■

13 U yənə: «Mən sanga tayinimən» wə «Qaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata qiloǫan pərzəntlər bilən billə» degən.□ ■

14 Pərzəntlər bolsa ət bilən qandin tənlik boloǫaqqa, Ooǫulmu *xu pərzəntlərningkigə* ohxaxla ət wə qandin tənlik boldi. Bundaq qilixtiki məqsət, U ölüm arqilik ölüm

---

■ **2:6** Zəb. 8:4 □ **2:7** **«Sən uning ornini pərixtilərningkidin azǫinə təwən bekitkənsən,...»** — yaki «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azraq waqitla təwən bekitkənsən,...». **«uni qolung yasiǫanlarni idarə qilixqa tikliding»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **2:7** Zəb. 8:5-6 ■ **2:8** Zəb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Əf. 1:22. ■ **2:9** Zəb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ **2:10** **«Hudaǫa nisbətən, nurǫun ooǫullarni xan-xərəpkə baxliǫanda...»** —Injilda «Hudaning ooǫul pərzəntliri» daim ər ḫəm qiz-ayal etiqadqilarni öz iqigə alidu. **«Qünki pütkül məwjudatlar Özi üqünmu ḫəm Özi arqilikmu məwjut bolup turuwatqan Hudaǫa nisbətən, nurǫun ooǫullarni xan-xərəpkə baxliǫanda, ularning nijatining yol baxliǫuqisini azab-oqubətlər arqilik kamalətkə yətküzüxkə layiq kəldi»** — bu muḫim wə sirlik ayət tooruluq «qoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. □ **2:11** **«Qünki pak-muqəddəs Qiloǫuqi bilən pak-muqəddəs qilinǫanlarning ḫəmmisi dərwəqə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «qerindax» deyixtin nomus qilmaydu»** — muxu ayəttiki «pak qiloǫuqi» Əysa Məsiḫni, «pak qilinǫanlar» U qutquzǫanlarni, «Birsidin kəlgən» Huda'Atidin kəlgənni kərsitidu, əlwəttə. Əysa Məsiḫ Özi qutquzǫanlarni «qerindaxlirim» dəp ataydu. ■ **2:11** Ros. 17:26. □ **2:12** **«Namingni qerindaxlirimǫa jakarlaymən, jamaət iqidə seni nahxilarda küyləymən»** — «Zəb.» 22:22 («Zəb.» 18:49, 40:9nimu kərüng). ■ **2:12** Zəb. 22:22; 18:49, 40:9 □ **2:13** **«Mən sanga tayinimən» ... «Qaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata qiloǫan pərzəntlər bilən billə»** — Təwrat, «Yəx.» 8:17-18. «U» — Məsiḫni kərsitidu. U Yəxaya pəyǫəmbər arqilik ixtin aldin'ala bexarət bərgən. ■ **2:13** Yəx. 8:17,18.

ḥokukini tutkan Iblisning küqini bikar kilip, □ ■ 15 ömür boyi ölüm korkunqidin kullukka tutulƣanlarning ḥammisini azadlikka qikirix üqün idi. ■ 16 Qünki U dərwəkə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu; □ 17 Xuning üqün, U Hudaoƣa ait ixlarda rəḥimdil wə sadik bax kaḥin boluxi üqün, həlkning gunaḥlirining kəqürüm kurbanlikini berəlixi üqün, U ḥər jəḥəttin kerindaxliriƣa ohxax kilinixi kerək idi. ■ 18 Qünki Өzi sinaklarni Өz bexidin kəqürüp, azab-okubət qəkkən bolƣaqka, U sinaklaroƣa duq kəlgənlərgimu yardəm berələydu.■

3

Ooƣul Musa pəyoƣəmbərdin üstün

1 Xundak ikən, əy mukəddəs kerindaxlar, ərxtin bolƣan qakirikka ortak nesip bolƣanlar, өzimiz etirap kilƣan Rosul wə Bax Kaḥin, yəni Əysaoƣa köngül koyup karanglar.■ 2 Huddi Musa *pəyoƣəmbər* Hudaning pütün ailisidə hizmət kilƣanda Hudaoƣa sadik bolƣandək, umu өzini təyinləp hizmətkə Koyoƣuqiƣa sadik boldi.□ ■ 3 Lekin өyni bərpa kilƣuqi өzi bərpa kilƣan өydinmu artuk xəḥrətkə sazawər bolƣinidək, Umu Musadin artuk xan-xərəpkə layiktur. 4 Qünki ḥəmmə өyning bərpa kilƣuqisi bardur; lekin pütün məwjudatning bərpa kilƣuqisi bolsa Hudadur.■ 5 Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadikliк bilən keyinki axkarilinidiƣan ixlaroƣa guwaḥlik berix hizmitini kilƣan.□ ■ 6 Lekin Məsiḥ bolsa Hudaning ailisigə Ooƣul salaḥiyiti bilən ḥəküm süridu; wə əgər biz jasaritimiz wə ümidimizdin bolƣan iptiharlikni ahiroƣiqə qing tutsak, dərwəkə Hudaning axu ailisigə təwə bolƣan bolimiz.■

Zəbur, 95-küy — Etikadsizlik ḥəkkidə agaḥlandurux

7 Xunga, *mukəddəs yazmilarda* Mukəddəs Roḥning deginidək,
Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,■
8 Əyni qaoƣlarda Uni oƣəzəpləndürüp, qəl-bayawanda Uni siniƣan künidikidək,
Yürikinglarni kattik kilmanglar!■
9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ḥəm Mening kiloƣanlirimni kirik yil kərüp kəlgənidi.
10 Mən xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular könglidə daim adaxkanlar,

□ **2:14 «… U өlüm arkilik өlüm ḥokukini tutkan Iblisning küqini bikar kilip…» —** «өlüm ḥokukini tutkan Iblis» — gərqə Xəytan insanlarni biwasitə ḥalak kilalmisimu, birak insanlarni gunaḥ kilixka azdurux arkilik mənggülük өlümgə elip baridu. Azduruxning akiwiti gunaḥ, gunaḥning akiwiti bolsa mənggülük өlümdur. ■ **2:14** Yəx. 25:8; Ḥox. 13:14; Yḥ. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ **2:15** Rim. 8:15. □ **2:16 «Qünki U dərwəkə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu» —** Təwrat «Yəx.» 41:7-9ni kərüng. «Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu» — grek tilida bu səz (1) Məsiḥning (Ibraḥimƣa ohxax, etikad kilƣan) insanlarni yardəm koli bilən tutup kutkuzidiƣanliki; (2) bularni kutkuzux üqün Məsiḥning ular bilən ziq munasiwəttə bolup, Өzimu «ət wə kandin bolƣan bir tən»də boluxini kərsitidu. ■ **2:17** Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ **2:18** Ibr. 4:15,16. ■ **3:1** Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11. □ **3:2 «Musa pəyoƣəmbər Hudaning pütün ailisidə hizmət kilƣanda Hudaoƣa sadik bolƣandək…» —** «Hudaning… ailisi» səzmusəz tərjimisi «Hudaning … өyi» bolup, Musa pəyoƣəmbər zamanida bu səz arkilik Israil həlki kəzdə tutuloƣanidi. Əysa kəlgəndin keyin pütün etikadqilar jamaiti kəzdə tutulidiƣan bolƣan. ■ **3:2** Qəl. 12:7. ■ **3:4** 2Kor. 5:17,18; Əf. 2:10. □ **3:5 «Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadikliк bilən keyinki axkarilinidiƣan ixlaroƣa guwaḥlik berix hizmitini kilƣan» —** Musa pəyoƣəmbərning (Hudaning ailisi iqidə bolƣan) hizmiti kəp jəḥətlərdə Məsiḥ arkilik bolidiƣan nijatni aldin’ala kərsitixni өz iqigə alƣan. «Qəl.» 12:7ni kərüng. ■ **3:5** Kan. 18:15,18. ■ **3:6** Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pet. 2:5. ■ **3:7** Zəb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ **3:8** Mis. 17:2.

Mening yollirimni ḫeq bilip yətmigən.
11 Xunga Mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular Mening aramlikimoqa ḳət'iy kirməydu» dedim».□ ■
12 Əmdi ḳerindaxlar, ḫeqḳaysinglarda yaman niyətlik wə etiḳadsiz ḳəlb bolmisun, xundaḳla uning mənggü ḫayat Hudadin yüz ərüməslikigə kəngül bəlünglar;
13 pəḳət «bügün»la bolidikən, ḫeqḳaysinglar gunaḫning azduruxliri bilən kənglünglarning ḳattiḳlaxmasliḳi üqün ḫər küni bir-biringlarni jekiləngla̱r.□
14 Dəsləptiki hatirjəmlikimizni ahiroqiqə qing tutsaḳla, dərwəḳə Məsiḫ bilən xerik boloqan bolimiz.
15 Yuḳirida eytiloqinidək: —
«Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,
Əyni qaoqlarda *Uni* oqəzəpləndürgən künidikidək,
Yürikinglarni ḳattiḳ ḳilmanglar!»■

16 (Əmdi Uning awazini anglap turup, Uni oqəzəpləndürgənlər kimlər idi? Musa pəyoqəmbərning yetəkqilikidə Misirdin *ḳutulup* qiḳḳan axu *Isra̱illarning* ḫəmmisi əməsmu? 17 U ḳiriḳ yil kimlərgə oqəzəpləndi? Yənila xu gunaḫ ətküzüp, yiḳilip jəsətliri qəldə ḳaloqanlaroqa əməsmu? □ ■ 18 Xundaḳla U kimlərgə Əz aramliḳimoqa ḳət'iy kirməysilər dəp ḳəsəm ḳildi? Əzigə itaət ḳilmioqanlarni əməsmu? ■ 19 Xunga bulardin kərüwalalaymizki, ularning *aramliḳḳa* kirməsliki etiḳadsizliḳi tüpəylidin idi).

4

Hudaning aramliḳi ḫəḳḳidiki wədə

1 Əmdi Uning aramliḳioqa kirip bəḫrimən bolux tooqrisidiki wədisi *bizgə* ḳalduruloqandin keyin, aranglardiki birərsiningmu uning nesiwisidin qüxüp ḳelixidin ḳorḳunqta ehtiyat ḳilayli. 2 Qünki hux həwər huddi *qəldiki Isra̱illaroqa* anglitiloqandək bizlərgimu anglitildi. Lekin ularning angliqanliri etiḳad bilən yuoqurulmioqanliḳtin, səz-kalamning ularoqa ḫeqḳandaḳ paydisi bolmioqanidi.□
3 Qünki bu aramliḳḳa kirgənlər bolsa — etiḳad ḳiloqan bizlərmiz. Huddi Hudaning eytḳinidək:
«Xunga mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular Mening aramliḳimoqa ḳət'iy kirməydu — degən».

Hudaning əməlliri bolsa dunya apiridə boloqandila ḫəmmisi tamamlanoqanidi;■
4 qünki yaritilixning yəttinqi küni ḫəḳḳidə muḳəddəs yazmilarning bir yeridə

□ **3:11 «Xunga Mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: — «Ular Mening aramliḳimoqa ḳət'iy kirməydu» dedim»** — «Zəb.» 95:7-11. «Mening aramliḳim» — birinqidin Huda Isra̱illaroqa wədə bərgən Ḳanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qiḳip qəl-bayawanda ḳirik yil sərsan bolup yürgən bir əwlad Isra̱illar itaətsizlik ḳilip u zeminoqa kirmigən. Ikkinqidin, xundaḳla əng muḫimi, «aramliḳ» bolsa, pəḳət zeminni əməs, bəlki Hudaning panaḫi, yetəkqiliki ḫəm xəpḳiti astida yaxaxni əz iqigə alidu (4-babnimu kərüng). ■ **3:11** Qəl. 14:21-23; Ḳan. 1:34; Zəb. 95:7-11. □ **3:13 «pəḳət «bügün»la bolidikən, ḫeqḳaysinglar gunaḫning azduruxliri bilən kənglünglarning ḳattiḳlaxmasliḳi üqün ḫər küni bir-biringlarni jekiləngla̱r»** — bu ayəttiki «bügün» yuḳirida nəḳil kəltürülgən «Zəbur» 95-küydiki səz, əlwəttə. ■ **3:15** Ibr. 3:7. □ **3:17 «U ḳiriḳ yil kimlərgə oqəzəpləndi? Yənila xu gunaḫ ətküzüp, yiḳilip jəsətliri qəldə ḳaloqanlaroqa əməsmu?»** — «Qəl.» 14:29, 32ni kərüng. ■ **3:17** Qəl. 14:36; Zəb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yəḫ. 5. ■ **3:18** Ḳan. 1:34. □ **4:2 «Qünki hux həwər huddi qəldiki Isra̱illaroqa anglitiloqandək bizlərgimu anglitildi»** — «qəldiki Isra̱illaroqa» grek tilida «ularoqa» deyilidu. Bu ayəttiki «hux həwər» Hudaning aramliḳini alaḫidə kəzdə tutidu. ■ **4:3** Zəb. 95:11

mundaқ deyilgən: «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ҳəmmə əməlliridin aram aldi».□ ■ 5 Yənə kelip yuқirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramliқimоqa қət'iy kirməydu» degənidi.□ ■ 6 Buningdin kərünərlikki, Hudaning aramliқiоqa kirələydiоqanlar bar, əmma uning tooqrisidiki hux həwərni awwal angliоqanlar itaətsizlik қiloqanliқi üqün, uningоqa kirəlmidi.□ 7 Xuning üqün, Huda ənə xu *aramliқ tooqrisida* uzaқ waқittin keyinki məlum bir künni «bügün» dəp bekitip, Dawut *pəyоqəmbər* arқiliқ yənə xundaқ eytқan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar,
Yürikinglarni қattiқ қilmanglar!»■

8 Əgər Yəxua *pəyоqəmbər Israillarni* aramliққa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir *aramliқ* küni tooqruluқ demigən bolatti.□ 9 Қiskisi, xabat künidiki bir aramliқ Hudaning həlқini kütməktə.□
10 Qünki Hudaning aramliқiоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram aloqan»dək, өzlirining ixliridin aram alidu. □ 11 Xunga ҳeqқaysimizning ənə xu *Israillardək* itaətsizlik қiloqan ҳalitidə yiқilip qüxməsliki üqün, ҳərbirimiz bu aramliққa kirixkə intiləyli.
12 Qünki Hudaning səz-kalami janliқtur wə küqkə igidur, ҳətta jan bilən roҳni, yilik bilən booqumlarni bir-biridin ayriwetəligüdək dərijidə, ҳərқandaқ қox bisliқ қiliqtin ittiktur, қəlbdiki oy-pikir wə arzu-niyətlərning üstidin ҳəküm qiқaroquqidur. ■ 13 Uning aldida ҳeqқandaқ məwjudat oqayip əməstur; bəlki bizdin ҳesab Aloquqining kəzliri aldida ҳəmmə ix oquқ-axkaridur.■

Bax kaҳinimiz Əysa Məsiҳ

14 Xundaқ boloqanikən, xundaқla ərx-asmanlardin ətüp qiққan uluoq Bax Қaҳinimiz, yəni Hudaning Ooqli Əysa boloqanikən, biz etirap қiloqan etiқadimizda qing turayli. ■ 15 Qünki bizgə təyinləngən bax kaҳinimiz ajizliқlirimizoqa ҳesdaxliқ қilmioquqi əməs, bəlki bizgə ohxax ҳərhil azdurux-sinaқlaroqa duq kəlgən, lekin gunaҳ sadir қilip baқmioquqidur. ■ 16 Xunga yürikimiz toқ ҳalda rəҳim-xəpқətkə erixix wə yardəmgə eҳtiyajliқ waқtimizda xapaət tepix üqün meҳir-xəpқət *ayan қilinoquqi* təhtkə yeқinlixayli.□ ■

□ **4:4 «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ҳəmmə əməlliridin aram aldi»** — «Yar.» 2:2. ■ **4:4** Yar. 2:2; Mis. 20:11; 31:17. □ **4:5 «Yənə kelip yuқirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramliқimоqa қət'iy kirməydu» degənidi»** — muəllip, gərqə qəldə kəzgən Israillar itaətsizliki tüpəylidin «Hudaning aramliқi»oqa kirmigən bolsimu, kirix yoli tehiqə oquқ ikənlikini kərsitidu. ■ **4:5** Zəb. 95:11 □ **4:6 «uning tooqrisidiki hux həwərni awwal angliоqanlar»** — demək, Hudaning aramliқi tooqruluқ hux həwər angliоqanlar; qəl-bayawanda kezip yürgən Israillarni kərsitidu. ■ **4:7** Zəb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ **4:8 «Əgər Yəxua pəyоqəmbər Israillarni aramliққa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir aramliқ küni tooqruluқ demigən bolatti»** — Yəxua pəyоqəmbər Musa pəyоqəmbərning izbasari bolup, u Israil həlқini Huda wədə bərgən zeminoqa baxlap baroqan. «Қan.» 3:20, 25:19, «Yəxua» 1:15nimu kərüng. □ **4:9 «Қiskisi, xabat künidiki bir aramliқ Hudaning həlқini kütməktə»** — «xabat küni» yəttinqi küni, yəni Huda aram aloqan küni wə Өz Yəҳudiy həlқigə bekitkən «dəm elix küni» idi. □ **4:10 «Qünki Hudaning aramliқiоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram aloqan»dək, өzlirining ixliridin aram alidu»** — bu intayin muҳim ayət üstidə ҳəm «Hudaning aramliқi» tooqruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:12** Top. 12:11; Yəx. 49:2; Əf. 6:17. ■ **4:13** Zəb. 33:13-15 ■ **4:14** Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11. ■ **4:15** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pet. 2:22; 1Yuҳa. 3:5. □ **4:16 «yardəmgə eҳtiyajliқ waқtimizda xapaət tepix üqün…»** — grek tilida «yardəm» «adəmning (қutқuzoqin! degən) nidasioqa yügürüx» degən uқumni bildüridu. **«meҳir-xəpқət ayan қilinoquqi təht»** — Hudaning təhti, əlwəttə. ■ **4:16** Rim. 3:25.

5

1 Ҩər ķetimlik bax kahin insanlar arisidin tallinip, həlķķə wakalitən Hudaƣa hizmət ķilixķa, yəni həlķning atiƣan ҩədiyəlirini wə gunahlar üqün ķiliƣan ķurbanliķlirini Hudaƣa sunuxķa təyinlinidu. 2 Uning ҩərtərəpləp ajizliķliri boliƣaqķa, bilimsizlər wə yoldin qətnigənlərgə mulayimlik bilən muamilə ķilalaydu. 3 Xu ajizliķi üqün u həlķning gunahliri ҩesabiƣa ķurbanlik sunƣandək, əz gunahliri üqünmu ķurbanlik sunuxķa tooƣra kelidu. ■ 4 Ҩeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini əzlükidin almaydu, pəķət Ҩarunƣa ohxax, Huda təripidin qakiriliƣandila uni alidu. □ ■ 5 Huddi xuningdək Məsiҩmu bax kahin mərtiwisigə Əzini uluƣlap əzlükidin erixkən əməs, bəlki Uni *uluƣlioƣuqi Huda* Əzi idi; U Uningƣa: —

«Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum» degən. □ ■

6 U *muķəddəs yazmilarning* yənə bir yeridə Uningƣa: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kahindursən» degən. □ ■
7 *Məsih* yər yüzidiki künlərdə, Əzini əlümdin ķutķuzuwelixķa ķadir Boliƣuqiƣa ķattik nidalar wə kəz yaxliri bilən dua-tilawətlər wə yilinixlarni kətürdi. Uning ihlasmənlikidin dualiri ijabət ķilindi. □ ■ 8 Gərqə U *Hudaning* Ooƣli bolsimu, azab qekixliri arkilik itaətmən boluxni əgəndi. ■ 9 U mana muxundak mukəmməl ķilinƣan boliƣaqķa, barlik Əzigə itaət ķiliƣuqilariƣa mənggülük nijatni barlikķa kəltürgüqi bolup, □ 10 Huda təripidin «Məlkizədəkning kahinlik tüzümi tərtipidə bax kahin» dəp jakarlandi. □

Etiķadtin yanmaslikķa agahlandurux

11 Bu ix tooƣruluk eytidiƣan nuroƣun səzlirimiz bar, lekin ķulakliringlar pang bolup kətkəqkə, bularni silərgə enik qüxəndürüx təs. □ 12 Qünki silər alliburun təlim bərgüqi boluxķa tegixlik boliƣan qaƣdimu, əməliyəttə silər yənila Hudaning səz-kalamining asasiy ҩəķikətlirining nemə ikənlikini baxķilarning yengiwaxtin əgitixigə moҩtajsilər; silərgə yirik yeməklik əməs, bəlki yənila süt kerəktur. ■
13 Qünki pəķət süt bilənla ozukliniduƣanlarning bowakətin pərki yoktur, ular ҩəķķaniyət kalamiƣa pixxik bolmiƣan ƣoridur, halas. 14 Birak yeməklik bolsa yetilgənlər, yəni əz ang-zeҩinlirini yahxi-yamanni pərk etixkə yetildurgənlər üqündur.

6

■ **5:3** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ **5:4 «Ҩeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini əzlükidin almaydu, pəķət Ҩarunƣa ohxax, Huda təripidin qakiriliƣandila uni alidu»** — «Mis.» 28:1də hatiriləngəndək, Huda Musa pəyƣəmbərgə akisi Ҩarunni Israillarning tunji bax kahini ķilip təyinləx ҩəķķidə əmr bərgən. Ҩarun Lawiy kəbilisidin idi. ■ **5:4** Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ **5:5 «Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum»** — «Zəb.» 2:7. ■ **5:5** Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ **5:6 «Məlkizədəkning tipidiki bir kahin..»** — «Məlkizədək» tooƣruluk 7-bab 1-2-ayətlərgə karalsun. Məlkizədək əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. **«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kahindursən»** — «Zəb.» 110:4. ■ **5:6** Zəb. 110:4; Ibr. 7:17. □ **5:7 «Məsih yər yüzidiki künlərdə...»** — grek tilida «Məsih əttə turƣan künlərdə...» bilən bildürülidu. ■ **5:7** Mat. 26:39; 27:46,50; Yh. 17:1. ■ **5:8** Fil. 2:6. □ **5:9 «mənggülük nijatni barlikķa kəltürgüqi bolup,...»** — «barlikķa kəltürgüqi» degən ibarə grek tilida «yol baxliƣuqi» ҩəm «ul saloƣuqi» degən yənə ikki mənanimu təng bildüridu. □ **5:10 «U (Məsih)... Huda təripidin «Məlkizədəkning kahinlik tüzümi tərtipidə bax kahin» dəp jakarlandi»** — 7-bab -1-2-ayətlərgə karalsun. Məlkizədək əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. □ **5:11 «bu ix tooƣruluk...»** — yaki «U tooƣruluk...» (yəni, Məsih ҩəktə...). ■ **5:12** 1Kor. 3:1, 2, 3.

(Dawami)

1-2 Xuning üqün, Məsiḥ tooƣrisidiki dəsləpki asasiy təlimdə tohtap ḳalmay, — yəni ḳaytidin «ɵlük ixlar»din towa ḳilix wə Hudaoƣa etiḳad baoƣlax, qɵmüldürülüxlər, «ḳol təgküzüx», ɵlgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ḥɵküm-soraḳ tooƣrisidiki təlimlərdin ul salayli dəp olturmay, mukəmməllikkə ḳarap mangayli.□ 3 Huda haliƣanikən, biz xundaḳ ḳilimiz.□ ■ 4-6 Qünki əslidə yorutulup, ərxtiki iltipattin tetiƣan, Muḳəddəs Roḥtin nesip boloƣan, Hudaning səz-kalamining yahxiliḳini ḥəm kəlgüsi zamanda ayan ḳilinidiƣan ḳudrətlərni ḥes ḳilip baḳḳanlar əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs. Qünki ular ɵz-ɵzigə ḳilip Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp rəswa ḳilmaḳta.□ ■

7 Qünki kɵp ḳetimlap ɵz üstigə yaoƣḳan yamoƣur süyini iqkən, ɵzidə terioƣuqilaroƣa mənpəətlik ziraətlərni ɵstürüp bərgən yər bolsa Hudadin bərikət almaḳta. 8 Biraḳ tikən wə ḳamoƣaḳ ɵstürgən bolsa, u ərziməs bolup, lənətkə yeḳin bolup, aḳiwiti kɵydürülüxtin ibarət bolidu.

9 Lekin əy səyümlüklirim, gərqə yuḳiriḳi ixlarni tiloƣa aloƣan bolsaḳmu, silərdə buningdinmu əwzəl ixlar, xundaḳla nijatliḳning elip baridioƣan ixliri bar dəp ḳayil bolduḳ. 10 Qünki Huda ḳiloƣan əməlliringlarni wə Uning muḳəddəs bəndilirigə ḳiloƣan wə ḥazirmu ḳiliwatḳan hizmitinglar arḳiliḳ Uning nami üqün kərsətkən meḥir-muḥəbbitinglarni untup ḳalidioƣan adalətsizlərdin əməs.■

11 Əmma silərning ümidinglarning toluḳ jəzm-hatirjəmlik bilən boluxi üqün, ḥərbiringlarning ahiroƣiqə xundaḳ oƣəyrət ḳilixinglaroƣa intizarmiz; 12 xundaḳla sərəlmilərdin bolmay, bəlki etiḳad wə səwrqanliḳ arḳiliḳ Hudaning wədilirigə warisliḳ ḳiloƣanlarni ülgə ḳilidioƣanlardin boloƣaysilər.

Hudaning Ibraḥimoƣa ḳiloƣan wədiliri jəzmən əməlgə axidu

13 Qünki Huda Ibraḥimoƣa wədə ḳiloƣanda, Ɵzidin üstün turidioƣan ḥeqkim bolmioƣaqḳa, Ɵzi bilən ḳəsəm ḳilip: 14 «Sanga qoḳum bəht ata ḳilimən, seni qoḳum kɵpəytip berimən» — dedi. □ ■ 15 Xuning bilən, *Ibraḥim* uzun waḳit səwr-taḳət bilən kütüp, Hudaning wədisigə erixti.

16 Qünki insanlar ɵzliridin üstün turidioƣan birini tiloƣa elip ḳəsəm ḳilidu; ularning arisida ḳəsəm ispat-təstiḳ ḥesablinip, ḥər hil talax-tartixlaroƣa hatimə beridu. ■ 17 Xuningdək Huda, Ɵz wədisigə warisliḳ ḳiloƣanlaroƣa Ɵz nixan-məḳsitining ɵzgərməydioƣanliḳini tehimu oquḳraḳ bildürüx üqün, ḳəsəm ḳilip wədə bərdi. 18 Xuning bilən ḳət'iy ɵzgərməs ikki ix arḳiliḳ, kɵz aldimizda ḳoyuloƣan ümidni

---

□ **6:1-2 ««ɵlük ixlar»din towa ḳilix» —** «ɵlük ixlar» bolsa Hudaning nijatioƣa tayanmay ḳiloƣan barliḳ ixlar; muxu yərdə muəllip xübḥisizki kɵp «diniy paaliyətlər»ni «ɵlük ixlar, halas» deməkqi. **««ɵlük ixlar»din towa ḳilix wə Hudaoƣa etiḳad baoƣlax, qɵmüldürülüxlər, «ḳol təgküzüx», ɵlgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ḥɵküm-soraḳ tooƣrisidiki təlimlər...» —** bu altə «asasiy təlim»ni xərḫləx üqün, birḳanqə ixlar üstidə tohtiliximizoƣa tooƣra kelidu, «ḳoxumqə səz»imizdə bu ḥəḳtə tohtilimiz. □ **6:3 «Huda haliƣanikən, biz xundaḳ ḳilimiz» —** «Huda haliƣanikən» degənlik grek tilida «Əgər Huda halisa — wə u dərwəḳə xundaḳ halaydu» dəp bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yaḳ. 4:15. □ **6:4-6 «əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs. Qünki ular ɵz-ɵzigə ḳilip Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp rəswa ḳilmaḳta» —** baxḳa birhil tərjimisi: «... ular əgər yoldin qətnəp, ɵzliri üqün Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp, xundaḳla Uni rəswa ḳiliwatḳan bolsa, muxularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs». Bu muḥim ayət tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuḥa. 5:16. ■ **6:10** Pənd. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yḥ. 13:20. □ **6:14 «Sanga qoḳum bəht ata ḳilimən, seni qoḳum kɵpəytip berimən» —** oḳurmənlərgə ayanki, ibraniy tilida bu hil ḳəsəm iqix mundaḳ xəkildə idi: «Seni bərikətləp bərikətləymən, seni kɵpəytip kɵpəytimən». Bu xəkildə ḳəsəm iqküqi ɵz-ɵzi bilən ḳəsəm ḳiloƣan dəp ḥesablinatti. Bu wədə-ḳəsəm Ibraḥim Isḥaḳni ḳurbangaḥ üstigə ḳoyoƣandin keyin berilgən («Yar.» 22:17də hatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zəb. 105:8-9; Luḳa 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11.

qing tutux üqün *ḫalakättin* ɵzimizni ḳaqurup uni baxpanaḥ ḳilƣan bizlär küqlük riƣbät-ilḥamƣa erixäläymiz (bu ikki ixta Hudaning yalƣan eytixi ḳät'iy mumkin əməs, əlwättə). □ 19 Bu ümid jenimizƣa qing baƣlanƣan kemə länggiridək xübḫisiz ḫəm mustəḫkəm bolup, *ərxtiki* ibadəthanining *iqki* pərdisidin ɵtüp bizni xu yərgə tutaxturidu. □ 20 U yərgə biz üqün yol eqip mangƣuqi Əysa bizdin awwal kirgən bolup, Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi tərtipidə mənggülük təyinlängən Bax Kaḫin boldi.□ ■

7

Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi ḫəḳḳidə •••• «Aləmning yaritilixi» 14:17-19ni kərüng

1 Qünki bu Məlkizədək Salem xəḫirining padixaḫi, xundaḳla Əng Aliy Bolƣuqi Hudaning kaḫini bolup, Ibraḫim padixaḫlarni yengip jəngdin ḳaytḳanda, uning aldiƣa qiḳḳan wə uningƣa bəht tiligənidi.□ ■ 2 Ibraḫim bolsa erixkən barliḳ *oljisining* ondin bir ülüxini uningƣa atiƣanidi. *Məlkizədək degən isimning* birinqi mənisi «ḫəḳḳaniyət padixaḫi» degənliktur; uning yənə bir nami «Salemning padixaḫi» bolup, buning mənisi «amanliḳ padixaḫi» degənliktur; 3 uning atisi yoḳ, anisi yoḳ, nəsəbnamisi yoḳ, künlirining baxlinixi wə ḫayatining ahirlixixi yoḳtur, bəlki u Hudaning Ooƣliƣa ohxax ḳilinip, mənggülük kaḫin bolup turidu.□

4 Əmdi ḳaranglar, bu Məlkizədək nemidegən uluƣ adəm-ḫə! Ḫətta ata-bowilirimizning qongi Ibraḫimmu oljisining ondin birini uningƣa atiƣan. 5 Dərwəḳə Lawiyning əwladliridin kaḫinliḳni zimmisigə alƣanlar Təwrat ḳanuni boyiqə həlḳtin, yəni ɵz ḳerindaxliridin Ibraḫimning puxtidin bolƣiniƣa ḳarimay tapḳinining ondin bir ülüxini yiƣixi əmr ḳilinƣan.□ ■ 6 Lekin bularning ḳəbilə-uruḳidin bolmiƣan Məlkizədək bolsa Ibraḫimdin «ondin bir ülüxi»ni ḳobul ḳilƣan andin Hudaning wədilirigə igə bolƣuqi Ibraḫimƣa bəht tiligən.■ 7 Xübḫisizki, bəht tiligüqi bəhtkə erixküqidin üstündur.□ 8 Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqilar ɵlidiƣan adəmlərdindur; u yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqi tooƣrisida *muḳəddəs yazmilarda* «U ḫayat yaxiƣuqi» dəp guwaḫliḳ berilgəndur.□

□ **6:18 «Xuning bilən ḳət'iy ɵzgərməs ikki ix arḳiliḳ…»** — bu «ɵzgərməs ikki ix» bolsa Hudaning wədisi wə Uning ḳəsimi bolsa kerək. **«kɵz aldimizda ḳoyuluƣan ümidni qing tutux üqün ḫalakättin ɵzimizni ḳaqurup uni baxpanaḫ ḳilƣan bizlär küqlük riƣbät-ilḥamƣa erixələymiz»** — «ɵzimizni ḳaqurup» degən ibarə «muxu rəzil dunyaning aḳiwitidin ɵzini ḳaqurup», degən mənidə. □ **6:19 «ərxtiki ibadəthanining iqki pərdisidin ɵtüp bizni xu yərgə tutaxturidu»** — «ərxtiki ibadəthanining pərdisi» degən ibaridə biz «ərxtiki» degən sɵzni ḳoxup kirgüzduḳ. Qünki «ibadəthanining pərdisi» yər yüzidiki ibadəthanini kərsətkən əməs, bəlki ərxtə bolƣan ibadəthanini kərsitidu (8:5ni kərüng). Demək, etiḳadqilar üqün eytḳanda, ularning asmandiki ibadəthanidiki əng muḳəddəs jay bilən qing alaḳisi bardur. □ **6:20 «Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi tərtipidə mənggülük təyinlängən Bax Kaḫin boldi»** — «Məlkizədək» tooƣruluḳ 7-bab -1-2-ayətlərgə ḳaralsun. Məlkizədək «Yar.» 14-babta kərünidu. ■ **6:20** Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ **7:1 «Salem xəḫiri»** — yəni Yerusalem; «Salem»ning mənisi «salam, amanliḳ»tur. ■ **7:1** Yar. 14:17-20. □ **7:3 «uning atisi yoḳ, anisi yoḳ, nəsəbnamisi yoḳ, künlirining baxlinixi wə ḫayatining ahirlixixi yoḳtur, bəlki u Hudaning Ooƣliƣa ohxax ḳilinip, mənggülük kaḫin bolup turidu»** — bu ayətning qongḳur məzmuni üstidə «ḳoxumqə sɵz»imizdə tohtilimiz. □ **7:5 «Ibraḫimning puxtidin bolƣini…»** — grek tilida: «Ibraḫimning ḳatiriḳidin qiḳḳanlar…» degən sɵz bilən ipadilinidu. ■ **7:5** Qəl. 18:21; Ḳan. 18:1; Yə. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ **7:6** Yar. 14:20. □ **7:7 «bəht tiligüqi»** — yaki «bəht ata ḳiluƣuqi». □ **7:8 «Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqilar ɵlidiƣan adəmlərdindur; u yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqi tooƣrisida (muḳəddəs yazmilarda) «U ḫayat yaxiƣuqi» dəp guwaḫliḳ berilgəndur»** — «ɵlidiƣan adəmlər» Lawiyliḳ kaḫinlarni, «ḫayat yaxiƣuqi» bolsa Məlkizədəkni kərsitidu.

9 Ḥətta mundaḳ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidiƣan Lawiymu *əjdadi* Ibraḥim arḳilik *Məlkizədəkkə* ondin bir ülüxni bərgən. □ 10 Qünki Məlkizədək Ibraḥimni ḳarxi alƣanda, Lawiyni *kəlgüsidiki puxti bolux süpitidə* yənila Ibraḥimning tenidə idi, dəp ḥesablaxḳa bolidu.
11 Əmdi Lawiy ḳəbilisining kaḥinlik tüzümi arḳilik mukəmməl ḥəḳḳaniylik kelələydiƣan bolsa (qünki xu tüzümgə asaslinip Təwrat ḳanuni Israil həlḳigə qüxürülgənidi), keyinki waḳitlarda Ḥarunning kaḥinlik tüzümi boyiqə əməs, bəlki Məlkizədəkning kaḥinlik tüzümi boyiqə baxḳa bir kaḥinning qiḳixining nemə ḥajiti bolatti?■
12 Əmdi kaḥinlik tüzümi əzgərtilgən bolsa, uningƣa *munasiwətlik* ḳanun-tüzümmu əzgərtilixkə tooƣra kelidu. 13 Qünki bu eytiliwatḳan səzlər ḳaritiloƣan zat bolsa baxḳa bir ḳəbilidin bolup, bu ḳəbilidin ḥeqkim ḳurbangaḥta hizmättə bolup baḳmioƣan. 14 Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ḳəbilisidin qiḳḳanliḳi enik; Musa bu ḳəbilə tooƣrisida kaḥinliḳḳa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi.□ ■
15 Əmdi Məlkizədəktək baxḳa bir kaḥin qiḳḳan bolup, bu əzgirix munulardin tehimu roxən bolidu; □ 16 uning *kaḥinliḳḳa* təyinlinixi ət igilirigə baoƣliḳ əmr bilən əməs, bəlki pütməs-tügiməs ḥayatning ḳudritidin boloƣandur.□
17 Qünki bu ḥəḳtə *muḳəddəs yazmilarda*: «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» dəp guwaḥliḳ berilgən. □ ■ 18 Qünki aldinḳi əmr-tüzüm ajizliḳi wə ünümsizliki tüpəylidin küqidin ḳaldurulƣan 19 (— qünki Təwrat ḳanuni ḥeq ixni kamalətkə yətküzəlmidi). Uning ornioƣa bizni Hudaoƣa yeḳinlaxturidiƣan, uningdin əwzəl ümid elip kelindi. ■ 20-21 Uning üstigə, bu ix *Hudaning* ḳəsimi bilən kapalətkə igə bolmay ḳalmidi (ilgiri ətkən kaḥinlar *Hudaning* ḳəsimisiz kaḥin boloƣanidi; lekin, Əysa bolsa Əzigə: —
«Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə kaḥindursən»» Degüqining ḳəsimi bilən kaḥin boldi). □ ■ 22 Əmdi Əysa xundaḳ uluƣ ix bilən əwzəl bir əḥdining kepili ḳilindi.
23 Yənə kelip, ilgiri ətkən kaḥinlar kəp boluxi kerək idi; qünki ularning *ḥərbiri* ölüm tüpəylidin wəzipisini dawamlaxturalmay ḳaloƣan. 24 Lekin *Əysa* mənggügə turoƣaqḳa, Uning kaḥinliḳi ḥərgiz əzgərtilməstur. 25 Xu səwəbtin, U Əzi arḳilik Hudaning aldioƣa kəlgənlərni üzül-kesil ḳutḳuzuxḳa ḳadir; qünki U ular üqün Hudaoƣa murajiət ḳilixḳa mənggü ḥayattur.■
26 Muxundaḳ bir bax kaḥin dəl bizning ḥajitimizdin qiḳidiƣan — muḳəddəs, əyibsiz,

---

□ **7:9 «Ḥətta mundaḳ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidiƣan Lawiymu əjdadi Ibraḥim arḳilik (Məlkizədəkkə) ondin bir ülüxni bərgən»** — ondin bir ülüxni aloƣini Lawiy əzi əməs, bəlki uning əwladliri «Lawiylar»dur. ■ **7:11** Gal. 2:21. □ **7:14 «Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ḳəbilisidin qiḳḳanliḳi enik; Musa bu ḳəbilə tooƣrisida kaḥinliḳḳa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ḳəbilisidin boloƣan. ■ **7:14** Yəx. 11:1; Mat. 1:3. □ **7:15 «Əmdi Məlkizədəktək baxḳa bir kaḥin qiḳḳan bolup, bu əzgirix munulardin tehimu roxən bolidu»** — «bu əzgirix» grek tilida «bu ix» deyilidu. «Bu ix»ning nemə ikənliki tooƣruluḳ baxḳa pikirdə boloƣan bəzi alimlar bar. □ **7:16 «… uning kaḥinliḳḳa təyinlinixi ət igilirigə baoƣliḳ əmr bilən əməs, bəlki pütməs-tügiməs ḥayatning ḳudritidin boloƣandur»** — «ət igilirigə baoƣliḳ əməs» — grek tilida «ətlik (demək, insanning ətlirigə ḳaraydiƣan) bir əmr boyiqə əməs,…». Demək, Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ḳəbilisidin boluxi kerək idi, lekin Məlkizədəkning kaḥinlik tüzümi ḥeqḳandaḳ bir ḳəbilə bilən munasiwətsiz, pəḳət mənggü ḥayat kixi buningƣa layiḳ kelətti. □ **7:17 «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən»** — «Məlkizədək» tooƣruluḳ yənə 7-bab 1-2-ayətlər wə «Zəbur»diki 110-küygə ḳaralsun. Məlkizədək əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. ■ **7:17** Zəb. 110:4; Ibr. 5:6. ■ **7:19** Yḥ. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ **7:20-21 «Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə kaḥindursən»» degüqining ḳəsimi bilən kaḥin boldi»** — Zəburdiki (110:4) toluḳ bayan bolsa: «Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən»». ■ **7:20-21** Zəb. 110:4. ■ **7:25** 1Tim. 2:5; 1Yuḥa. 2:1.

ǫubarsiz, gunaḩkarlardin neri ḳilinǫan, ərxlərdin yuḳiri elip kətürülgən kaḩindur.
27 U axu bax kaḩinlardək ḥər küni aldi bilən ɵz gunaḩliri üqün, andin həlḳning
gunaḩliri üqün ḳurbanlik sunuxḳa moḩtaj əməs. Qünki U Ɵzini ḳurbanlik süpitidə
sunǫanda, ḥəmməylən üqün buni bir yolila ada ḳildi. ■ 28 Qünki Təwrat ḳanuni
ajiz bəndə bolǫan insanlarni bax kaḩin ḳilip təyinləydu, lekin Təwrat ḳanunidin
keyin kəlgən Hudaning ḳəsəm-kalami mənggügə kamalətkə yətküzülgən Ooǫulni
bax kaḩin ḳilip təyinlidi.

8

Bax kaḩinimiz Əysa Məsiḩ — əwzəl kaḩin, əwzəl əḩdə

1 Eytḳanlirimizning bax nuḳtisi xuki: Ərxtiki uluǫ Boloǫuqining təhtining ong
təripidə olturǫan xundaḳ bir Bax Kaḩinimiz bar.■ 2 U muḳəddəs jaylarda, xundaḳla
insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḩinlik
hizmitini ḳiloǫuqidur.□
3 Ḥərbir bax kaḩin ḥədiyə ḥəm ḳurbanliḳlar sunux üqün təyinlinidu. Xuning üqün,
bizning bu bax kaḩinimizningmu birər sunidioǫini bolux kerək idi.□ ■ 4 Dərwəḳə əgər
U yər yüzidə bolsidi, ḥərgiz kaḩin bolmaytti; qünki bu yərdə Təwrat ḳanun-tüzümi
boyiqə ḥədiyə sunidioǫan kaḩinlar alliburunla bardur 5 (bu *kaḩinlar* hizmət ḳilidioǫan
ibadət qediri pəḳətla ərxtiki ixlarning kɵqürülmisi wə kɵlənggisidur. Musa dəl bu
ibadət qedirini ḳuruxḳa baxlioǫanda, Hudaning wəḩiysi uningoǫa kelip: «Eḩtiyat
ḳiloǫinki, bularning ḥəmmisini sanga taoǫda kərsitilgən ərnək boyiqə yasioǫin» dəp
agaḩlandurǫan).■ 6 Lekin ḥazir U (*kona əḩdigə ait* wədilərdin əwzəl wədilər
üstigə bekitilgəq) tehimu yahxi bir əḩdining wasitiqisi boloǫaqḳa, Uningoǫa berilgən
kaḩinlik hizmiti baxḳa kaḩinlarningkidin xunqə əwzəl turidu.□ ■
7 Əgər xu dəsləpki əḩdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning
ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmioǫan bolatti.□ 8 Lekin, Huda kona əḩdini yetərsiz dəp ḳarap,
Israillaroǫa mundaḳ degən: —
«Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḩuda
jəməti üqün yengi bir əḩdini əməlgə axurimən.□ ■ 9 Bu əḩdə ularning ata-bowiliri
bilən tüzgən əḩdigə ohximaydu; xu əḩdini Mən ata-bowilirini ḳolidin tutup Misirdin
ḳutḳuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim; qünki ular Mən bilən tüzüxkən
əḩdəmdə turmidi, mən ulardin nəzirimni yətkidim, — dəydu Pərwərdigar.

■ **7:27** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3. ■ **8:1** Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2 «U (Məsiḩ) muḳəddəs jaylarda, xundaḳla insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḩinlik hizmitini ḳiloǫuqidur» —** «muḳəddəs jaylar» bolsa «muḳəddəs jay» wə «əng muḳəddəs jay» deməkqi. □ **8:3 «bizning bu bax kaḩinimizningmu» —** grek tilida «Uningmu...». ■ **8:3** Əf. 5:2. ■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1. □ **8:6 «lekin ḥazir U ... tehimu yahxi bir əḩdining wasitiqisi boloǫaqḳa, Uningoǫa berilgən kaḩinlik hizmiti baxḳa kaḩinlarningkidin xunqə əwzəl turidu» —** bu ayəttə kərsitilgən əḩdə «yengi əḩdə», 8-12-ayətlərni kərüng. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7 «Əgər xu dəsləpki əḩdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmioǫan bolatti» —** nemixḳa rosul muxu yərdə: «keyinkisi üqün orun izdəxkə ḥajiti bolmioǫan bolatti» dəydu, pəḳətla «keyinkisining ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmioǫan bolatti» deməydu? Bəlkim u «yengi əḩdə» bexarət ḳiloǫan pəyoǫəmbərlər (Yərəmiya, Əzakiyal, Yəxaya ḳatarliḳlar)ni kɵzdə tutidu; ular ɵzi «yengi ḳəlb, yengi roḩ»ḳa igə boluxḳa təxna bolup izdigən, «yengi əḩdə» dəl muxularoǫa ayan ḳilinoǫan. □ **8:8 «Lekin, Huda kona əḩdini yetərsiz dəp ḳarap, Israillaroǫa mundaḳ degən: — «Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḩuda jəməti üqün yengi bir əḩdini əməlgə axurimən» —** Huda Ɵzi bekitkən kona əḩdini «yetərsiz kərgən»liki ḥəyran ḳalarlik kərünidu, əlwəttə. Yetərsizliki bolsa dəl 7:19də kərsitilgəndək «Təwrat ḳanuni ḥeq ixni kamalətkə yətküzəlmidi». «Yengi əḩdə» pəḳətla Hudaning mukəmməl ḥəḳḳaniyliḳini kərsətkən bolupla ḳalmay, bəlki bu ḥəḳḳaniyliḳning insanlarning ḳəlbigə ḳandaḳ ornitilidioǫanliḳini kərsitidu. ■ **8:8** Yər. 31:31-34.

10 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki:
—
«Mən Øz təwrat-ⱪanunlirimni ularning zeⱨin-əⱪligə salimən, ⱨəmdə ularning ⱪəlbigimu pütimən; Mən ularning Hudasi bolimən, ularmu Mening həlⱪim bolidu.
□ 11 Xundin baxlap ⱨeqkim øz yurtdixiƣa, yaki øz ⱪerindixiƣa: — «Pərwərdigarni tonuƣin» dəp øgitixining ⱨajiti ⱪalmaydu; qünki ularning ⱨəmmisi, əng kiqikidin qongiƣiqə Meni bilip bolƣan bolidu; ■ 12 qünki mən ularning ⱪəbiⱨliklirigə rəⱨim ⱪilimən ⱨəmdə ularning gunaⱨliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qiⱪiriwetimən».■
13 Əmdi Hudaning bu əhdini «yengi» deyixi burunⱪisini «kona» degənlikidur; əmdi waⱪti ətkən, koniriƣan ix bolsa uzun ətməy yoⱪilidu.

9

Kona əhdə dəwridiki ibadət

1 Birinqi əhdidə munasiwətlik ibadət bəlgilimiliri wə yər yüzigə təwə bolƣan bir muⱪəddəs ibadət jayi bar idi. 2 Buningƣa bir ibadət qediri tikilgənidi; uning muⱪəddəs jay dəp ataloƣan birinqi bəlümidə qiraƣdan, xirə ⱨəm xirə üstidə rətləngən nanlar bolatti.■ 3 Uning ikkinqi, *yəni iqki* pərdisining kəynidə əng muⱪəddəs jay dəp ataloƣan yənə bir qedir bəlümi bar idi.□ 4 Xu yərgə təwə bolƣan altun huxbuygaⱨ wə pütünləy altun bilən ⱪaplanƣan əhdə sanduⱪi bar idi. Sanduⱪning iqidə altundin yasaloƣan, manna selinƣan komzək, Ⱨarunning bih sürgən ⱨasisi wə ikki əhdə *tax* tahtisi bar idi.□ ■ 5 *Sanduⱪ* üstidiki «kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitiloƣan bolup, ⱪanatliri bilən uni yepip turatti. Əmdi bular tooƣruluⱪ təpsiliy tohtilixning ⱨazir waⱪti əməs.□ ■
6 Bu nərsilər mana xundaⱪ orunlaxturuloƣandin keyinla, kaⱨinlar qedirning birinqi bəlümigə *(yəni «muⱪəddəs jay»ƣa)* ⱨərdaim kirip, ibadət hizmitini ⱪilidu.■ 7 Biraⱪ, *«əng muⱪəddəs jay» dəp ataloƣan* ikkinqi bəlümgə pəⱪət bax kaⱨin yilda bir ⱪetimla kiridu. Kaⱨin u yərgə øz gunaⱨliri wə həlⱪning nadanliⱪtin ətküzgən gunaⱨliri üqün ataloƣan *ⱪurbanliⱪ* ⱪenini almay kirməydu.■ 8 Bu ixlar arⱪiliⱪ Muⱪəddəs Roⱨ xuni kərsitip bərməktiki, bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila,

---

□ **8:10** **«Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki...»** — Yərəmiya pəyƣəmbərning bu bexaritidə, «xu künlərdin keyin» degən ibarə Huda həlⱪini øz yurtiƣa Babilondin ⱪayturƣandin keyinki künlərni kərsitidu. ■ **8:11** Yⱨ. 6:45,65; 1Yuⱨa. 2:27. ■ **8:12** Yər. 31:31-34. ■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3** **«əng muⱪəddəs jay dəp ataloƣan yənə bir qedir bəlümi»** — «muⱪəddəs jay» grek tilida «muⱪəddəslərning muⱪəddisi». □ **9:4** **«altundin yasaloƣan, manna selinƣan komzək»** — «manna» Huda qəl-bayawanda Israillariƣa bərgən «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16kə ⱪaralsun. **«Ⱨarunning bih sürgən ⱨasisi»** — Huda Ⱨarunni yetəkqi ⱪilip talliƣanliⱪini kərsitix üqün, uning ⱨasisini bihlatⱪanidi («Qəl.» 16-17-babni kərüng. **«ikki əhdə tax tahtisi»** — bularning üstigə «on pərman» yaki «on pərⱨiz» yezaloƣanidi («Mis.» 31:18 wə 34:28ni kərüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Qəl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5** **«kafarət təhti»** — yaki «rəⱨimgaⱨ» yaki «rəⱨim kərsitidiƣan təht». «Mis.» 25:22-34ni kərüng. **««kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitiloƣan bolup, ⱪanatliri bilən uni yepip turatti»** — bu ixlar tooƣrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni kərüng. **«əmdi bular tooƣruluⱪ təpsiliy tohtilixning ⱨazir waⱪti əməs»** — bu nərsilərning ⱨəmmisi Əysa Məsiⱨ wə u elip barƣan nijattin «bexarət beridiƣan kələnggə» idi. Bu ayəttiki səzlərgə wə 8:5kə ⱪariƣanda, xuningƣa ixənqimiz kamilki, ⱨətta bu kona ibadət qedirining kiqikkinə təpsilatlirimu «bexarətlik kələnggə» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidur. «Yuⱨ.» 6:30-35də Əysaning Øzi tooƣruluⱪ eytⱪan səzlirini kərüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu kərüng). Huda buyrusa bu uluƣ wə ⱪiziⱪ nuⱪtini təpsiliy təⱨlil ⱪilidiƣan kitabqini keyin qiⱪarmaⱪqimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Qəl. 28:3. ■ **9:7** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25.

əng muқəddəs jayƣa baridiƣan yol yənila eqilmaydu.□ ■ 9 Mana bular rəsimdək ḥazirқi zamanni roxənləxtüridiƣan bir hil obraz, halas. Buningdin xuni kərüwelixқa boliduki, bu qedirda sunulidiƣan ḥədiyə wə қurbanliқlar ibadət қiliƣuqini wijdanida pak-kamil қilalmaydu. 10 Ular pəқət yemək-iqməklər wə boyini suƣa selixning türlük rəsmiyətlirigə baƣliқ bolup, *қanun-tüzüm* tüzütülüx waқti kəlgüqilik küqkə igə қilinƣan, insanlarning ətlirigila baƣliқ boliƣan bəlgilimə-nizamlardur.■
11 Lekin Məsiḥ bolsa kəlgüsidiki karamət yahxi ixlarni elip barƣuqi bax kaḥin bolup, adəm қoli bilən yasalmiƣan, bu dunyaƣa mənsup bolmiƣan, tehimu uluƣ wə tehimu mukəmməl ibadət qediriƣa kirdi;■ 12 əqkə yaki mozaylarning *қurbanliқ* қenini əməs, bəlki Өzining *қurbanliқ* қeni arқiliқ U (Өzila mənggülük ḥərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng muқəddəs jayƣa kirdi.□ ■ 13 *Kona əḥdə dəwridə* əqkə wə buқilarning қeni ḥəm inəkning külliri napak boliƣanlarning üstigə sepilsə, ularni ət jəḥətidin tazilap pak қiliƣan yərdə, ■ 14 undaқta, mənggülük Roḥ arқiliқ өzini ƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaƣa atiƣan Məsiḥning қeni wijdaninglarni əlük ixlardin pak қilip, bizni mənggü ḥayat Hudaƣa ibadət қilixқa tehimu yetəkliməmdu?!□ ■
15 Xuning üqün u yengi əḥdining wasitiqisidur. Buning bilən (insanlarning awwalқi əḥdə astida sadir қiliƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir əlüm boliƣanikən) Huda təripidin qaқiriliƣanlar wədə қilinƣan mənggülük miraskа erixələydu.□ ■
16 Əgər wəsiyət қaldurulsa, wəsiyət қaldurƣuqining əlüxi təstiқlanƣuqə, wəsiyət küqkə igə bolmaydu. 17 Qünki wəsiyət pəқət əlümdin keyin küqkə igə bolidu. Wəsiyət қaldurƣuqi ḥayatla bolsa, wəsiyitining ḥeqқandaқ küqi bolmaydu. □ ■ 18 Xuningƣa ohxax, dəsləpki əḥdimu қan eқitiliƣandila, andin küqkə igə boliƣan. 19 Qünki Musa Təwrat қanuni boyiqə ḥərbir əmrini pütün həlққə uқturƣandin keyin, mozay wə өqkilərning suƣa arilaxturuliƣan қenini қizil yung yipta baƣlanƣan zofa bilən қanun dəsturiƣa wə pütün həlққə sepip, ularƣa: 20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglarƣa əmr қiliƣan əḥdining қenidur» — dedi. □ ■ 21 U yənə ohxax yolda ibadət qediriƣa wə qedirdiki ibadətkə munasiwətlik pütkül saymanlarning üstigə қan səpti. 22 Dərwəқə, Təwrat қanuni boyiqə ḥəmmə nərsə degüdək қan bilən paklinidu; *қurbanliқ* қeni tөkülmigüqə, gunaḥlar kəqürüm қilinmaydu.
23 Hox, ərxtikigə təқlid қilip yasaliƣan bu buyumlar muxundaқ *қurbanliқlar* bilən paklinixi kerək idi. Biraқ ərxtiki nərsilərning өzi bulardin esil қurbanliқlar bilən paklinixi kerək. 24 Qünki Məsiḥ ərxtiki ḥəқiқiy ibadət jayiƣa təқlid қilinƣan, adəm

---

□ **9:8 «bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila» —** «birinqi ibadət qediri» degən səz qedirning өzini, xundaқla u wəkillik қiliƣan ibadət hizmətliri (uningda sunuliƣan ḥədiyə wə қurbanliқlar қatarliқlar)ni kərsitidu. ■ **9:8** Yḥ. 14:6. ■ **9:10** Law. 11:2; Qəl. 19:7-22. ■ **9:11** Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1. □ **9:12 «Өzining қurbanliқ қeni arқiliқ U (Өzila mənggülük ḥərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng muқəddəs jayƣa kirdi» —** «mənggülük ḥərlük-nijat» bolsa gunaḥlardin boliƣan azadliқ-nijatni kərsitidu. Məsiḥning igiligini Өzi üqün əməs, barliқ insanlar (etiқad қiliƣan bolsa) üqün, əlwəttə. ■ **9:12** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pet. 1:19; Wəḥ. 1:5; 5:9 ■ **9:13** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 10:4. □ **9:14 «undaқta, mənggülük Roḥ arқiliқ өzini ƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaƣa atiƣan Məsiḥ…» —** «mənggülük Roḥ» Muқəddəs Roḥ, Hudaning mənggülük Roḥi. ■ **9:14** Luқa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; 1Pet. 4:2; 1Yuḥa. 1:7; Wəḥ. 1:5. □ **9:15 «insanlarning awwalқi əḥdə astida sadir қiliƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir əlüm boliƣanikən» —** «xundaқ bir əlüm» — Məsiḥning əlümi, əlwəttə. ■ **9:15** Rim. 5:6; 1Pet. 3:18. □ **9:17 «16-17-ayət» —** yaki «Qünki əḥdə tüzülsə, əḥdə tüzülgüqi қurbanliқ өlüxi kerək. Əḥdə қurbanliқi қilinƣuqi өlsə, əḥdə küqkə igə bolidu; қurbanliқ tehi ḥayatla bolsa, əḥdə ḥeqқandaқ küqkə igə bolmaydu». ■ **9:17** Gal. 3:15. □ **9:20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglarƣa əmr қiliƣan əḥdining қenidur» —** demək, əḥdə bu қan arқiliқ küqkə igə қilinƣan. «Mis.» 24:5-8ni kərüng. ■ **9:20** Mis. 24:8; Mat. 26:28.

ķoli bilən yasalǫan muķəddəs jayǫa əməs, bəlki Hudaning ḥuzurida bizgə wəkillik ķilip ḥazir bolux üqün ərxning əzigə kirip boldi.□
25 *Yər yüzidiki* bax kaḥinning yilmuyil əz ķenini əməs, bəlki *ķurbanliķlarning* ķenini elip, əng muķəddəs jayǫa ķayta-ķayta kirip turǫinidək, u ķurbanliķ süpitidə əzini ķayta-ķayta atax üqün kirgini yoķ. ■ 26 Əgər xundaķ ķilixning zərüriyiti boloǫan bolsa, dunya apiridə boloǫandin beri Uning ķayta-ķayta azab qekixigə tooǫra kelətti. Lekin U mana zamanlarning ahirida gunaḥni yoķ ķilix üqün, bir yolila Əzini ķurban ķilixķa otturiǫa qiķti. 27 Ḥəmmə adəmning bir ķetim ölüxi wə ölgəndin keyin soraķķa tartilixi bekitilgəngə ohxax, 28 Məsiḥmu nuroǫun kixilərning gunaḥlirini Əz üstigə elix üqün birla ķetim ķurbanliķ süpitidə sunuloǫandin keyin, Əzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoķ ķiloǫan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ķetim axkarə bolidu.□ ■

10

Məsiḥning bir ķetimliķ ķurbanliķi

1 Təwrat ķanuni kəlgüsidə elip kelinidioǫan güzəl ixlarning əz əynini əməs, bəlki ularning kələnggisinila sürətləp bərgəqkə, u tələp ķilinoǫan, yilmuyil sunulup keliwatķan ohxax ķurbanliķlar arķilik *Hudaoǫa* yeķinlaxmaķqi boloǫanlarni ḥərgizmu mukəmməl ķilalmaydu.■ 2 Bolmisa, muxu ķurbanliķlarning sunuluxi ahirlixatti, qünki ibadət ķiloǫuqilar pak ķilinip, wijdani yənə əz gunaḥliri tüpəylidin azablanmaytti. 3 Ḥalbuki, muxu ķurbanliķlar yilmuyil əz gunaḥlirini əzlirigə əslitip turidu. 4 Qünki buķa wə əqkilərning ķeni gunaḥlarni ḥərgiz elip taxliyalmaydu.■ 5 Xuning üqün, U dunyaoǫa kəlgəndə mundaķ degən: —
«Nə ķurbanliķ, nə atioǫan axliķ ḥədiyəliri bolsa Sening tələp-arzuyung əməs,
Biraķ Sən Mən üqün bir tən təyyarlap bərding;□ ■
6 Nə kəydürmə ķurbanliķlar, nə gunaḥ ķurbanliķidinmu səyünmiding;
7 Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim!
— Ķanun dəsturungda Mən tooǫruluķ pütülgəndək —
I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim».□ ■

8 U yuķirida: «Nə ķurbanliķ, nə axliķ ḥədiyəliri, nə kəydürmə ķurbanliķlar nə gunaḥni tiligüqi ķurbanliķlar Sening tələp-arzuyung əməs, Sən ulardinmu səyünmiding» (bu ķurbanliķlar Təwrat ķanunining təlipi boyiqə sunuluxi kerək idi)

□ **9:24 «adəm ķoli bilən yasalǫan muķəddəs jayǫa əməs»** — «muķəddəs jay» grek tilida «muķəddəs jaylar» deyilidu — «muķəddəs jay» andin «əng muķəddəs jay» deməkqi. ■ **9:25** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7. □ **9:28 «Məsiḥ... Əzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoķ ķiloǫan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ķetim axkarə bolidu»** — «gunaḥni yoķ ķiloǫan ḥalda» grek tilida «gunaḥ yoķ ḥalda». Bizningqə «gunaḥ yoķ ḥalda» degən ibarə Məsiḥning Əzining gunaḥsiz ikənlikini kərsitix üqün deyilgən əməs (qünki Uning gunaḥsizliķi eniķ), bəlki Uning gunaḥning əzini bir tərəp ķilix ixini tügigənlikini kərsitidu, dəp ķaraymiz. «Gunaḥ yoķ ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ķetim axkarə bolidu» degənlik tooǫrisidiki yənə bir qüxənqisi: «(Məsiḥning ikkinqi ķetimki kelixi) insanlarning gunaḥlirining bədiligə ķurban bolux üqün əməs, bəlki nijat kəltürüxkə ikkinqi ķetim axkarə bolidu» degəndək. ■ **9:28** Rim. 5:6, 8; 1Pet. 3:18. ■ **10:1** Kol. 2:17; Ibr. 8:5. ■ **10:4** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 9:13. □ **10:5 «Xuning üqün, U dunyaoǫa kəlgəndə mundaķ degən: —»** — «U» — Məsiḥni kərsitidu. ■ **10:5** Zəb. 40:6; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21. □ **10:7 «....Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim! — ķanun dəsturungda Mən tooǫruluķ pütülgəndək — I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim»»** — (5-7-ayət) «Zəb.» 40:6-8 (kona grek «Septuagint» (LXX) tərjimisidin). Bu ayətlərdə Təwrattiki tət hil asasiy ķurbanliķ (inaķliķ yaki təxəkkür ķurbanliķliri (rəḥmət ķurbanliķliri), axliķ ḥədiyəliri, kəydürmə wə gunaḥni tiligüqi ķurbanliķlar) tiloǫa elinidu. Demisəkmu, Məsiḥ bu səzlərni Əzi dunyaoǫa kelixidin 1000 yilqə burun Əz Roḥi arķilik Zəburda Dawut pəyoǫəmbərning aoǫzidin bexarət süpitidə aldin'ala eytidu. ■ **10:7** Zəb. 40:7, 8

deginidin keyin 9 yənə: «Sening iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim» degən.
Demək, *Huda* keyinkisini küqkə igə kilix üqün, aldinkisini əməldin kalduridu. □
10 Hudaning bu iradisi boyiqə Əysa Məsihning tenining bir yolila kurban kilinixi
arkilik biz gunahtin paklinip, *Hudaƣa* atalduk.□ ■
11 Hər kahin hər küni ibadət hizmitidə turidu, xundakla gunahlarni hərgiz sakit
kilalmaydiƣan ohxax hildiki kurbanliklarni *Hudaƣa* kayta-kayta sunidu. 12 Birak,
bu *kahin* bolsa gunahlar üqün birla ketimlik mənggü inawətlik bir kurbanlikni
sunƣandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi; □ ■ 13 U xu yərdə «düxmənliri Əz
ayiƣi astida təhtipər kilinƣuqə» kütidu. □ 14 U muxu birla kurbanlik bilən Hudaƣa
atap pak-mukəddəs kilinƣanlarni mənggügə mukəmməl kildi. 15 *Mukəddəs
yazmilarda pütülgəndək*, Mukəddəs Rohmu bu həktə bizgə guwahlik beridu. Qünki
U awwal: —
16 «U künlərdin keyin, Mening ular bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki, dəydu
Pərwərdigar;
Mən Əz təwrat-kanunlirimni ularning zehin-əkligimu salimən,
Həmdə ularning kəlbigimu pütimən» degəndin keyin, U yənə: —■
17 «Ularning gunahliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qikiriwetimən» —
degən.□ ■
18 Əmdi xu yolda gunahlar kəqürüm kilinƣanikən, gunahlar üqün kurbanlik
kilixning hajitimu kalmaydu.

Əmdi Hudaƣa yekinlixayli!

19 Xuning üqün, əy kerindaxlar, Əysaning keni arkilik əng mukəddəs jayƣa kirixkə
jür'ətlik bolup, ■ 20 (U bizgə eqip bərgən, ibadəthanining pərdisidin (yəni, Uning
ət-tenidin) ətidiƣan xu yipyengi, hayatlik yoli bilən) 21 xundakla Hudaning ailisini
baxkuridiƣan bizning uluƣ kahinimiz bolƣanliki bilən, □ 22 dillirimiz wijdandiki
buluƣunuxlardin sepilix bilən paklanƣan wə bədinimiz sap su bilən yuyuluƣandək
tazilanƣan halda etikadning toluk jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy kəlb bilən Hudaƣa

---

□ **10:9 «Demək, Huda keyinkisini küqkə igə kilix üqün, aldinkisini əməldin kalduridu»** — «aldinkisi» bəlkim (1) yukirida tiloƣa elinƣan kona əhdigə munasiwətlik kurbanliklarni yaki (2) kona əhdining əzini kərsitidu; «keyinkisi» (yaki «ikkinqisi») bolsa (3) Əysa Məsihning birdinbir kurbanliki yaki (4) 9-ayəttə kərsitilgən «Hudaning iradisini əməlgə axurux»ni kərsitidu. Bizningqə (1) wə (4) aldi-kəyni ayətlərgə muwapiktur. Yengi əhdining tüp məksiti wə ahirki nətijisi «Hudaning iradisigə əməl kilix»din ibarəttur. Bu iradə Məsihning bizni gunahdin kutkuzidiƣan kurbanlik ölümini əz iqigə alidu, əlwəttə. Demək, bu baxka-baxka kəzkaraxlar arisidiki pərklər anqə qong əməs. □ **10:10 «Əysa Məsihning tenining bir yolila kurban kilinixi arkilik biz gunahtin paklinip, Hudaƣa atalduk»** — «gunahtin paklinip, Hudaƣa atalduk» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu: «mukəddəsləxtürülduk» yaki «pak-mukəddəs kilinduk». Injil boyiqə «mukəddəs» degən səzning ikki məzmuni bar: (1) gunahdin paklanƣan; (2) Hudaƣa alahidə ataloƣan. ■ **10:10** Ibr. 9:12. □ **10:12 «Birak, bu kahin bolsa gunahlar üqün birla ketimlik mənggü inawətlik bir kurbanlikni sunƣandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi»** — okurmənlərgə ayan boliduki, kona əhdə dəwridə kahinlarning hizmitining ayiƣi yok idi, xuning bilən daim «**turatti**» (ərə turatti, ibadət qedirida orunduk yok idi). Lekin Əysa biz üqün əzini birla kurbanlik sunƣandin keyin «**olturdi**». ■ **10:12** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13. □ **10:13 «U xu yərdə «düxmənliri Əz ayiƣi astida təhtipər kilinƣuqə» kütidu»** — 2:13 wə «Zəb.» 110ni kərüng. ■ **10:16** Yər. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ **10:17 «…Ularning gunahliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qikiriwetimən»** — (16-17-ayət) «Yər.» 31:31-34. ■ **10:17** Yər. 31:33,34. ■ **10:19** Yh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:13; 3:12. □ **10:21 «xundakla Hudaning ailisini baxkuridiƣan bizning uluƣ kahinimiz bolƣanliki bilən, …»** — «Hudaning ailisi» etikadqi jamaətni kərsitidu.

yeƙinlixayli! □ ■ 23 Əmdi etirap ƙilƣan ümidimizdə təwrənməy qing turayli (qünki wədə Bərgüqi bolsa səzidə turƣuqidur) 24 wə meḥir-muḥəbbət kərsitix wə güzəl ix ƙilixƙa bir-birimizni ƙandaƙ ƙozƣax wə riƣbətləndürüxni oylayli. 25 Bəzilər adət ƙiliwalƣandək, jamaəttə jəm boluxtin bax tartmayli, bəlki bir-birimizni jekiləp-ilḥamlandurayli; bolupmu xu künining yeƙinlaxƙanliƙini bayƙiƣininglarda, tehimu xundaƙ ƙilayli.□
26 Həƙiƙətni tonuxƙa nesip bolƣandin keyin, yənila ƙəstən gunaḥ ətküzüwərsək, u qaƣda gunaḥlar üqün sunulidiƣan baxƙa bir ƙurbanliƙ bolmas, ■ 27 bəlki bizgə ƙalidiƣini pəƙət soraƙ, xundaƙla Huda bilən ƙarxilixidiƣanlarni yəp tügitixkə təyyar turidiƣan yalƙunluƙ otni ƙorƙunq iqidə kütüxla, halas. □ 28 Əmdi Musaƣa qüxürülgən Təwrat ƙanunini kəzgə ilmiƣan ḥərƙandaƙ kixi ikki yaki üq guwaḥqining ispati bolsa, kəngqilik ƙilinmayla əltürülətti. ■ 29 Undaƙta, bir kixi Hudaning Ooƣlini dəpsəndə ƙilsa, Hudaning əḥdisining ƙeniƣa, yəni özini pak ƙilƣan ƙanƣa napak dəp ƙarisa, xəpƙət ƙiliƣuqi Roḥni ḥaƙarət ƙilsa, buningdin tehimu eƣir jazaƣa layiƙ ḥesablinidu, dəp oylimamsilər?
30 Qünki *Təwratta* «Intiƙam Meningkidur, kixining ƙilmixlirini öz bexiƣa özüm yandurimən, dəydu Pərwərdigar» wə «Pərwərdigar Öz həlƙini soraƙƙa tartidu» degüqini bilimiz. □ ■ 31 Mənggü ḥayat Hudaning ƙollириƣa qüxüp jazalinix nəƙədər dəḥxətlik ix-ḥə!
32 Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oƙubətlik, ƙattiƙ kürəxlərgə bərdaxliƙ bərgən axu burunƙi künlərni esinglarda tutunglar. □ 33 Bəzi waƙitlarda rəswa ƙilinip ḥaƙarətləx wə harlinixlaroƣa uqridinglar wə bəzi waƙitlarda muxundaƙ muamililərgə uqriƣanlaroƣa dərddax boldunglar. 34 Qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaƙ boldunglar ḥəm mal-mülkünglar bulanƣandimu, kəlgüsidə tehimu esil ḥəm yoƙap kətməydiƣan baƙiy təəlluƙatƙa igə bolidiƣanliƙinglarni bilgəqkə, huxalliƙ bilən bu ixni ƙobul ƙildinglar. □ ■ 35 Xuning üqün, jasaritinglarni yoƙatmanglar, uningdin intayin zor in’am bolidu.
36 Qünki Hudaning iradisigə əməl ƙilip, Uning wədə ƙiliƣiniƣa muyəssər bolux üqün, səwr-qidam ƙilixinglaroƣa tooƣra kelidu. ■ 37 Qünki *muƙəddəs yazmilarda Huda* mundaƙ degən: —
«Pəƙət azƣinə waƙittin keyinla»,

□ **10:22 «dillirimiz wijdandiki buloƣunuxlardin sepilix bilən paklanƣan» —** muxu səzlər yengi əḥdə astidiki etiƙadqilarning əḥwali bilən kona əḥdə astidikilərning əḥwalining selixturmisini kəzdə tutidu — kona əḥdə astidikilər kaḥin təripidin ƙurbanliƙ ƙanliri sepilixi arƙiliƙ «gunaḥliri yepiloƣan» yaki «kafarət ƙilinoƣan». Əmdi yengi əḥdə astidikilərning dilliri Əysaning ƙurbanliƙ ƙeni sepilix bilən, wijdanida ḥeqƙandaƙ buloƣinixlar ƙalmaydu. **«bədinimiz sap su bilən yuyuloƣandək tazilanƣan ḥalda etiƙadning toluƙ jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy ƙəlb bilən Hudaƣa yeƙinlixayli!»** — muxu ibarilər tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **10:22** Əz. 36:25. □ **10:25 «bolupmu xu künining yeƙinlaxƙanliƙini bayƙiƣininglarda, tehimu xundaƙ ƙilayli» —** «xu kün» Məsiḥning bu dunyaƣa ƙaytip kelidiƣan künini kərsitidu, əlwəttə. Injilni yazƣuqilarning nəziridə pəƙət bir kün, yəni «xu kün»la kəzdə tutulidu. Grek tilida 19-25-ayətlər birla jümlə bilən ipadilinidu. ■ **10:26** Qəl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pet. 2:20; 1Yuḥa. 5:16. □ **10:27 «bəlki bizgə ƙalidiƣini pəƙət soraƙ, xundaƙla Huda bilən ƙarxilixidiƣanlarni yəp tügitixkə təyyar turidiƣan yalƙunluƙ otni ƙorƙunq iqidə kütüxla, halas» —** bu muḥim ayət üstidə yənə «ƙoxumqə səz»imizdə azraƙ tohtilimiz. ■ **10:28** Qəl. 35:30; Ƙan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ **10:30 «Intiƙam Meningkidur, kixining ƙilmixlirini öz bexiƣa özüm yandurimən, dəydu Pərwərdigar» ... «Pərwərdigar Öz həlƙini soraƙƙa tartidu»» —** bu səzlər «Ƙan.» 32:35 wə 36din elinƣan. ■ **10:30** Ƙan. 32:35, 36; Rim. 12:19. □ **10:32 «Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oƙubətlik, ƙattiƙ kürəxlərgə bərdaxliƙ bərgən axu burunƙi künlərni esinglarda tutunglar» —** muxu azab-oƙubət qekixi etiƙadta qing türƣənliƙi tüpəylidin, əlwəttə. □ **10:34 «qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaƙ boldunglar» —** bu məḥbuslar etiƙad üqün zindanda yatƙan. **«ḥəm mal-mülkünglar bulanƣandimu,... huxalliƙ bilən bu ixni ƙobul ƙildinglar» —** «mal-mülkünglar bulanƣanda» — muxu ixning tarihiy təpsilatliri tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **10:34** Mat. 5:12; Ros. 21:33. ■ **10:36** Luƙa 21:19.

«Kəlgüqi dərwəkə yetip kelidu,
U keqikməydu.□ ■
38 Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu;
Lekin u kəynigə qekinsə,
Jenim uningdin səyünməydu».□ ■ 39 Ḥalbuki, biz bolsak kəynigə qekinip ḥalak bolidiƣanlardin əməs, bəlki etikad bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz.□

11

Etikad-ixənq — ətkənki guwaḥqilar

1 Etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi wə kərünməydiƣan xəy'ilərning dəlilidur.□ 2 Qünki burunki mətiwərlirimiz kədimdə mana xu etikad bilən *Hudadin kəlgən* yahxi guwaḥlikni alƣan.□
3 Biz etikad arkilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini, xundakla biz kərüwatkan məwjudatlarning kərgili bolidiƣan xəy'ilərdin qikkan əməslikini qüxinələymiz.□ ■
4 Etikadi bolƣaqka Ḥabil Kabilningkidinmu əwzəl bir kurbanlikni Hudaƣa atiƣan; etikadi bolƣaqka Huda uning atiƣanlirini təripləp, uningƣa ḥəkkaniy dəp guwaḥlik bərdi. Gərqə əlgən bolsimu, etikadi bilən u yənila bizgə gəp kilmakta.■
5 Etikadi bolƣaqka, Ḥanoh ələmni kərməyla *ərxkə* kətürüldi; Huda uni kətürüp elip kətkəqkə, u yər yüzidə ḥeq tepilmidi. Səwəbi u elip ketilixtin ilgiri, Hudani hursən kilƣan adəm dəp təripləngənidi.■ 6 Əmdiliktə etikad bolmay turup, Hudani hursən kilix mumkin əməs; qünki Hudaning aldiƣa baridiƣan kixi Uning barlikiƣa, xundakla Uning Əzini izdigənlərgə əjrini kayturƣuqi ikənlikigə ixinixi kerək.
7 Etikadi bolƣaqka, Nuḥ tehi kərülüp bakmiƣan wəkələr ḥəkkidə Huda təripidin agaḥlandurulƣanda, ihlasmənlik korkunqi bilən ailisidikilərni kutkuzux üqün yooƣan bir kemə yasidi; ḥəmdə etikadi arkilik xundak kilip pütkül dunyadikilərning gunaḥliri üstidin ḥəküm qikardi, xundakla etikadtin bolƣan ḥəkkaniylikka mirashor boldi.□ ■
8 Etikadi bolƣaqka, Huda Ibraḥimni uningƣa miras süpitidə bərməkqi bolƣan zeminƣa berixka qakiriƣanda, u itaət kildi; u kəyərgə baridiƣanlikini bilməy turup yoliƣa qikti.■ 9 Etikadi bolƣaqka u wədə kilinƣan zeminda, huddi yaka yurtta turƣandək musapir bolup qedirlarni makan kilip yaxidi. Hudaning uningƣa

□ **10:37 «Pəkət azƣinə wakittin keyinla»… Kəlgüqi dərwəkə yetip kelidu, U keqikməydu»** — «Yəx.» 26:20, «Ḥab.» 2:3. ■ **10:37** Ḥab. 2:2-3; Ḥag. 2:7; 1Pet. 1:6; 5:10. □ **10:38 «Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Mening ḥəkkaniy adimim etikad bilən yaxaydu» deyilidu. **«Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu; lekin u kəynigə qekinsə, jenim uningdin səyünməydu»»** — «Ḥab.» 2:4. ■ **10:38** Ḥab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11. □ **10:39 «… Biz bolsak kəynigə qekinip ḥalak bolidiƣanlardin əməs, bəlki etikad bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz»** — muxu ayəttə «jan» jismaniy tərəp əməs, bəlki roḥiy tərəptiki ḥayatni kərsitidu. □ **11:1 «Etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi»** — yaki «etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning mutlək hatirjəmliki». Demisəkmu, Injilda «ümid» daim degüdək müjməl bir arzu əməs, bəlki Hudaning wədilirigə qing baƣlanƣan ixtur. □ **11:2 «Qünki burunki mətiwərlirimiz kədimdə mana xu etikad bilən Hudadin kəlgən yahxi guwaḥlikni alƣan»** — «burunki mətiwərlirimiz» degənlik grek tilida «akṣakallirimiz». Demək, ibraniylarning ata-bowiliri arisida etikad təripidə ülgilər wə yol baxliƣuqi bolƣanlar. □ **11:3 «Biz etikad arkilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz»** — yaki «biz etikad arkilik dəwr-zamanlarning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz». ■ **11:3** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:10; Rim. 4:17; Əf. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24. □ **11:7 «Etikadi bolƣaqka, Nuḥ … ailisidikilərni kutkuzux üqün yooƣan bir kemə yasidi»** — «yooƣan kemə» grek tilida «sanduk» degən səz bilən ipadilinidu. Qünki kemə sanduk xəklidə idi («Yar.» 6-7-babni kərüng). ■ **11:7** Yar. 6:13. ■ **11:8** Yar. 12:4.

ķilƣan wədisining ortaķ mirashorliri bolƣan Isḥaķ wə Yaķuplarmu uning bilən birgə xuningƣa ohxax yaxidi. 10 Ibraḥimning xundaķ ķilixidiki səwəb, u ulliri mustəḥķəm bolƣan xəḥərni kütkənidi; xəḥərning layiḥiligüqi ḥəm ķurƣuqisi Huda Өzidur.
11 Etiķadi bolƣaqķa Saraḥ gərqə yaxinip ķalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ḥamilidar bolux iķtidariƣa igə boldi; qünki u wədə ķilƣan Hudani ixənqlik dəp ķaraytti. □ ■ 12 Buning bilən birla adəmdin, yəni ølgən adəmdək bolup ķalƣan bir adəmdin asmandiki yultuzlardək kəp, dengiz saḥilidiki ķumdək sansiz əwladlar barliķķa kəldi.■
13 Bu kixilərning ḥəmmisi Hudaning wədə ķilƣanliriƣa muyəssər bolmay turupla etiķadi bolƣan ḥalda aləmdin ətti. Biraķ ular ḥayat waķtida bularning kəlgüsidə əməlgə axurulidiƣanliķini yiraķtin kərüp, ķuqaķ eqip hursənlik bilən kütkən wə øzlirini yər yüzidə musapir wə yoluqi dəp axkarə eytķanidi. ■ 14 Bu bundaķ səzlərni ķilƣan kixilərning bir wətənni təxna bolup izdəwatķanliķini enik ipadiləydu. 15 Dərwəķə, ular øz yurtini seƣinƣan bolsa, ķaytip ketix pursiti qikķan bolatti. 16 Lekin ular uningdinmu əwzəl, yəni ərxtiki bir makanni təlpünüp izdiməktə. Xuning üqün, Hudaning øzlirining Hudasi dəp atilixidin nomus ķilmaydu; qünki mana, U ular üqün bir xəḥər ḥazirliƣan.■
17-18 Ibraḥim Huda təripidin sinaƣinida, etiķadi bolƣaqķa ooƣli Isḥaķni ķurbanliķ süpitidə Hudaƣa atidi; gərqə u Hudaning wədilirini, jümlidin «Sening namingni dawamlaxturidiƣan nəsling bolsa Isḥaķtin kelip qiķidu» deginini tapxuruwaƣan bolsimu, u yənila birdinbir ooƣlini ķurban ķilixķa təyyar turdi. ■ 19 Qünki u ḥətta Isḥaķ ølgən təķdirdimu, Hudaning uni tirildürüxkə ķadir ikənlikigə ixəndi. Mundaķqə eytķanda, Isḥaķni ølümdin tirildürülgəndək ķaytidin tapxuruwaldi.
20 Etiķadi bolƣaqķa, Isḥaķ ooƣulliri Yaķup bilən Əsawning kəlgüsi ixliriƣa həyrlik tiləp dua ķildi.■
21 Etiķadi bolƣaqķa, Yaķup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ḥərbiri üqün həyrlik dua ķilip, ḥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə ķildi. □ ■ 22 Etiķadi bolƣaqķa, Yüsüp səkratķa qüxüp ķalƣanda, bəni Israilning Misirdin qikip ketidiƣanliķini tiloƣa aldi ḥəmdə øzining ustihanliri tooƣrulukmu əmr ķildi.□ ■
23 Etiķadi bolƣaqķa, Musa tuƣuloƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki ular Musaning yeķimliķ bir bala ikənlikini kørdi, padixaḥning pərmanidinmu ķorķmidi. □ ■ 24 Etiķadi bolƣaqķa, Musa qong bolup uluƣ zat bolƣandin keyin, «Pirəwning ķizining ooƣli» degən ataķta turiwerixni rət ķilip, 25 gunaḥ iqidiki ləzzətlərdin waķitliķ bəḥrimən boluxning orniƣa, Hudaning həlķi bilən billə azab

---

□ **11:11 «Etiķadi bolƣaqķa Saraḥ gərqə yaxinip ķalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ḥamilidar bolux iķtidariƣa igə boldi; qünki u wədə ķilƣan Hudani ixənqlik dəp ķaraytti» —** bəzi tərjimiliridə bu jümlidə køzdə tutuloƣan etiķad igisi Saraḥ əməs, bəlki Ibraḥim dəp ķarilidu. Birnəqqə səwəblərdin (jümlidin bala tuƣuxta küq, yəni ḥamilidar bolux iķtidari kerək boloƣini ər kixi əməs, bəlki ayal kixi boloƣanliķidin!), kørsitilgən etiķadqini Saraḥ dəp ķaraymiz. U Hudaning səzidin gumanlanoƣandin keyin, əyibləngən bolup andin qing etiķadta turoƣan boluxi mumkin («Yar.» 18:1-15ni kørüng). ■ **11:11** Yar. 17:19; 21:2; Luķa 1:36. ■ **11:12** Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18. ■ **11:13** Yar. 23:4; 47:9; Yḥ. 8:53. ■ **11:16** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ **11:17-18** Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ **11:20** Yar. 27:28,39. □ **11:21 «Etiķadi bolƣaqķa, Yaķup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ḥərbiri üqün həyrlik dua ķilip, ḥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə ķildi» —** «Yar.» 47:31 (grek tilidiki «Səptuagint» (LXX) degən tərjimisi)ni kørüng. ■ **11:21** Yar. 47:31; 48:15. □ **11:22 «Etiķadi bolƣaqķa, Yüsüp səkratķa qüxüp ķalƣanda, bəni Israilning Misirdin qikip ketidiƣanliķini tiloƣa aldi ḥəmdə øzining ustihanliri tooƣrulukmu əmr ķildi» —** Yüsüpning əmri bolsa «Silər Misirdin qikķininglarda mening ustihanlirimni elip ketinglar» degənlik idi. «Yar.» 50:24 wə «Mis.» 18:19ni kørüng. ■ **11:22** Yar. 50:24. □ **11:23 «Etiķadi bolƣaqķa, Musa tuƣuloƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki ular Musaning yeķimliķ bir bala ikənlikini kørdi, padixaḥning pərmanidinmu ķorķmidi» —** «yeķimliķ bir bala» bu səz qoķum Musaning bir alaḥidilikini, uning Hudaƣa yaķidiƣanliķini kørsətsə kerək («Ros.» 7:20nimu kørüng). ■ **11:23** Mis. 2:2; Ros. 7:20.

qekixni əwzəl kərdi. ■ 26 U Məsiḩkə ḳaritilƣan ḥaḳarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliḳlarƣa igə boluxtinmu əwzəl bildi. Qünki kəzlirini *ərxtiki* in'amƣa tikiwatatti. □ 27 Etiḳadi bolƣaqḳa, u padixaḩning ƣəzipidinmu ḳorḳmay Misirdin qiḳip kətti. *Japa-muxəḳḳətkə* qididi, qünki Kəzgə Kərünmigüqi uning kəzigə kərünüp turƣandək idi. 28 Etiḳadi bolƣaqḳa, u «tunji ooƣlining jenini alƣuqi» *pərixtining Israillarƣa* təgməsliki üqün *tunji* «ətüp ketix» ḥeytini ətküzüp, xuningƣa munasiwətlik ḳanni *buyruƣini boyiqə* sepip-sürkidi.□ ■

29 Etiḳadi bolƣaqḳa, *Israillar* Ḳizil dengizdin huddi ḳuruḳluḳta mangƣandək mengip ətti. Biraḳ *ularni ḳooƣlap kəlgən* Misirliḳlar ətməkqi bolƣanda suƣa ƣərḳ boldi.■

30 Etiḳadi bolƣaqḳa, həlḳ yəttə kün Yeriho xəḩirining sepilini aylanƣandin keyin sepil ərüldi.□ ■

31 Etiḳadi bolƣaqḳa, paḩixə ayal Raḩab Israil qarliƣuqilirini dostlarqə kütüwalƣaqḳa, itaətsizlər *bolƣan əz xəḩiridikilər* bilən birliktə ḥalak bolmidi.■

32 Mən yənə nemixḳa səzləp olturay? Gideon, Baraḳ, Ximxon, Yəftaḩ, Dawut, Samuil wə ḳalƣan baxḳa pəyƣəmbərlər tooƣrisida eytip kəlsəm waḳit yətməydu. ■ 33 Ular etiḳadi bilən əllərning üstidin ƣalib kəldi, adalət yürgüzdi, *Huda* wədə ḳiliƣanlarƣa erixti, xirlarning aƣzilirini etip ḳoydi, □ ■ 34 dəḩxətlik otning yalḳunini əqürdi, ḳiliqning tiƣidin ḳeqip ḳutuldi, ajizliḳtin küqəydi, jənglərdə baturluḳ kərsətti, yat əllərning ḳoxunlirini teri-pirəng ḳildi. □ ■ 35 *Etiḳadi bolƣaqḳa*, ayallar əlgən uruḳ-tuƣḳanlirini ölümdin tirildürgüzüp ḳayturuwaldi; biraḳ baxḳilar kəlgüsidə tehimu yahxi ḥalda ölümdin tiriləyli dəp, ḳutulux yolini rət ḳilip ḳiyinilixḳa bərdaxliḳ bərdi. ■ 36 Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap ḳamqilandi, bəzilər ḥətta kixənlinip zindanƣa taxlandi; □ ■ 37 ular qalma-kesək ḳilip əltürüldi, ḥərə bilən ḥərilinip parqilandi, sinaḳlarni bexidin ətküzdi, ḳiliqlinip əltürüldi; ular ḳoy-əqkə terilirini yepinqa ḳiliƣan ḥalda sərsan bolup yürdi, namratliḳta yaxidi, ḳiyin-ḳistaḳḳa uqridi, horlandi □ ■ 38 (ular bu dunyaƣa zayə kətkənidi), qəllərdə, taƣlarda, əngkürlərdə wə gəmilərdə sərgərdan bolup yürdi.

39 Bularning ḥəmmisi etiḳadi bilən Hudaning Əz guwaḩi bilən təripləngən bolsimu,

---

■ **11:25** Zəb. 84:10 □ **11:26 «U (Musa) Məsiḩkə ḳaritilƣan ḥaḳarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliḳlarƣa igə boluxtinmu əwzəl bildi...»** — «Məsiḩkə ḳaritilƣan ḥaḳarət» degən səz bəlkim Məsiḩning ḥərdaim (ḥətta dunyaƣa kelixidin ilgiri) Əz həlḳi bilən bir ikənlikini kərsitidu. Bu ajayib ibarə tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə toḩtilimiz. □ **11:28 «Etiḳadi bolƣaqḳa, u «tunji ooƣlining jenini alƣuqi» pərixtining Israillarƣa təgməsliki üqün tunji «ətüp ketix» ḥeytini ətküzüp, xuningƣa munasiwətlik ḳanni buyruƣini boyiqə sepip-sürkidi»** — bu wəḳələrni qüxinix üqün «Mis.» 12-babḳa ḳaralsun. ■ **11:28** Mis. 12:21. ■ **11:29** Mis. 14:22. □ **11:30 «Etiḳadi bolƣaqḳa, həlḳ yəttə kün Yeriho xəḩirining sepilini aylanƣandin keyin sepil ərüldi»** — Yeriho xəḩiri Israillar Misirdiki ḳulluḳtin ḳutulup, Huda berixkə wədə ḳiliƣan Ḳanaan zeminida jəng ḳilmayla igiligən tunji xəḩər. «Yəxua» 6-babni kərüng. ■ **11:30** Yə. 6:20. ■ **11:31** Yə. 2:1; 6:23; Yaḳ. 2:25. ■ **11:32** Ḥak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33 «Ular etiḳadi bilən əllərning üstidin ƣalib kəldi, adalət yürgüzdi...»** — «adalət yürgüzdi» bəlkim Dawuttək adillik bilən yurt soraxlirini, yaki Ayuptək baxḳilarning dərdigə yetixni (məsilən, «Ayup» 29:12-17, 31-babni kərüng) kərsitidu. **«ular etiḳadi bilən ... Huda wədə ḳiliƣanlarƣa erixti, xirlarning aƣzilirini etip ḳoydi...»** — bir ḳetim Daniyal pəyƣəmbər xir uwisiƣa taxlanƣan, biraḳ u Hudaƣa boliƣan etiḳadi wəjidin xirlardin ḳutulup ḳaliƣan. «Dan.» 6-babni kərüng. ■ **11:33** Ḥak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34 «dəḩxətlik otning yalḳunini əqürdi,...»** — məsilən, «Dan.» 3-babni kərüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zəb. 66:12; Yəx. 38:21; Yo. 3:10 ■ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36 «Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap ḳamqilandi, bəzilər ḥətta kixənlinip zindanƣa taxlandi»** — Təwratta muxundaḳ misallar nuroƣun. 35-ayəttə kərsitilgən azablar wə uxbu babta bəzi baxḳa ixlar «Makabbiylar» degən tarihiy kitab (1-, 2- wə 4-tom)da hatirilinidu. Bu kitab Təwratning bir ḳismi bolmisimu, tarihxunaslar təripidin asasən ixənqlik dəp ḳarilidu. ■ **11:36** Yər. 20:2. □ **11:37 «...ḥərə bilən ḥərilinip parqilandi...»** — Yəḩudiy həlḳining bəzi tarihliri boyiqə Manassəḩ padixaḩ Yəxaya pəyƣəmbərni xundaḳ ḳiliƣan. Təwrat əzidə muxu tarih hatirilənmigən. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4.

Hudaning wədə ķilƣinigƣa əyni boyiqə erixkini yoķ. □ 40 Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məķsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu.□

12

Huda Өz pərzəntlirini tərbiyiləydu

1-2 Əmdi ətirapimizda guwaḥqilar xunqə qong buluttək bizni oruwalƣaqķa, ḥərhil eƣir yük ḥəm bizgə asanla qirmixiwalidigƣan gunaḥni qərüp taxlap, aldimizƣa ķoyulƣan yügürüx yolini qidamlik bilən besip yügürəyli; buningda kəzimizni etiķadimizning Yol Baxligƣuqisi wə Takamullaxturƣuqisi bolƣan Əysaƣa tikəyli. U Өzini kütkən huxallik üqün kresttiki azabķa bərdaxlik bərdi ḥəm uningda bolƣan ḥaķarətkə pisənt ķilmidi. Xuning bilən U Hudaning təhtining ong təripidə olturƣuzuldi.□ ■

3 Kənglünglərning ḥerip sowup kətməsliki üqün, gunaḥkarlarning xunqə ķattik horlaxlirigƣa bərdaxlik Bərgüqini kəngül ķoyup oylanglar.

4 Gunaḥķa ķarxi kürəxlərdə tehi ķan aķķuzux dərijisigə berip yətmidinglar.■

5 Hudaning silərgə Өz pərzəntlirim dəp jekiləydigƣan *muķəddəs yazmilardiki* munu səzlirini untudunglar: —

«I ooƣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl ķarima,
Əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun,■
6 Qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu,
Mening ooƣlum dəp ķobul ķilƣanlarning ḥəmmisini dərriləydu».□ ■

7 Azab qəkkininglarni Hudaning tərbiyisi dəp bilip, uningƣa bərdaxlik beringlar. Qünki silərning tərbiyə elixinglarning өzi Hudaning silərni ooƣlum dəp muamilə ķilƣanlikini kərsitidu. Ķaysi pərzənt atisi təripidin tərbiyilənməydu? 8 Əmdi *Hudaning* tərbiyilixidə ḥərbir pərzəntining өz ülüxi bar; lekin bu ix silərdə kəm bolsa ḥəķikiy ooƣulliridin əməs, bəlki ḥaramdin bolƣan pərzənti bolup qikisilər.

9 Uning üstigə ḥəmmimizning өzimizgə tərbiyə bərgən ət jəḥəttiki atilirimiz bar, biz ularnimu ḥərmətləp kəlduk. Xundak ikən, roḥlarning atisigƣa tehimu itaət ķilmamduk? Xundakta ḥayatimiz yaxnimamdu?

10 Ət jəḥəttiki atilirimiz bərḥək pəķət өzi muwapik kərgən yol boyiqə azƣinə wakit bizni tərbiyiligən. Lekin U bolsa bizgə paydilik bolsun dəp, pak-muķəddəslikidin muyəssər boluximiz üqün tərbiyiləydu. 11 Əmdi ķattik tərbiyə berilgən wakitda

---

□ **11:39 «Bularning ḥəmmisi etiķadi bilən Hudaning өz guwaḥi bilən təripləngən bolsimu, Hudaning wədə ķilƣinigƣa əyni boyiqə erixkini yoķ»** — «erixkini yoķ» degənlik yər yüzidə tirik wakitda erixmigən, deməkqi. Tirilgəndə pütünləy baxķiqə bolidu, əlwəttə! □ **11:40 «Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məķsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu»** — demək, ular bizni kütüxi kerək, yengi əḥdidin bəḥrimən bolƣan etiķadqi bizlər bilən təng kamalətkə yətküzülidu. □ **12:1-2 «Əmdi ətirapimizda guwaḥqilar xunqə qong buluttək bizni oruwalƣaqķa,... »** — «guwaḥqilar» ikki tərəptiki səz boluxi mumkin: (1) Yukiriki 11-babta tilƣa elinƣan kixilər bizgə etiķad bilən yaxaxning nemə ikənlikini kərsitip «guwaḥlik bərgənliki»ni ḥəm (2) «etiķadning bəygisi»də yügürginimizdə bularning ərxtin bizgə guwaḥqilardək ķarap turuwatķanlikini kərsitidu. «Bulut» ķizik gəp — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «1Tes.» 4:17, «Wəḥ.» 1:7ni kərüng. ■ **12:1-2** Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Əf. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pet. 2:1, 2; Luķa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pet. 1:11. ■ **12:4** 1Kor. 10:13. ■ **12:5** Ayup 5:17; Pənd. 3:11-12; Wəḥ. 3:19. □ **12:6 «I ooƣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl ķarima, əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun, qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu, Mening ooƣlum dəp ķobul ķilƣanlarning ḥəmmisini dərriləydu»** — «Pənd.» 3:11-12 . ■ **12:6** Pənd. 3:11,12

adəmni hux kilmaydu, əksiqə adəmni kayоquоqa qəmdüridu; birak buning bilən tüzəlgənlərgə u keyin həkkaniylikтin qikkan tinq-hatirjəmlikning mewisini beridu.
12 Xuning üqün, «Telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni
ruslanglar» □ ■ 13 wə «aksak»larning pükülüp kalmay, bəlki xipa tepixi üqün
pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar.□

Hudaning korkunqida yaxanglar

14 Barlik kixilər bilən inak ətüxkə wə pak-mukəddəs yaxaxka intilinglar; mukəddəs
bolmioqan kixi hərgiz Rəbni kərəlməydu. ■ 15 Oyoqak turunglarki, heqkim
Hudaning mehir-xəpkitidin məhrum kalmisun; aranglarda silərgə ix tapkuzup
silərni kəydüridioqan, xundakla kəp adəmlərni buloqap napak boluxka səwəb
bolidioqan birər əq-adawət yiltizi ünmisun. ■ 16 Aranglarda heqbir buzukluk kiloquqi
yaki əzining tunji ooqulluk hokukini bir wah tamakka setiwətkən Əsawdək ihlassiz
kixi bolmisun. □ ■ 17 Qünki silərgə məlumki, Əsaw keyin *atisining* həyrlik duasini
elixni oylioqan bolsimu, xundakla uningoqa intilip kəz yaxlirini ekitip yalwuroqan
bolsimu, u *bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan* towa kilix yolini tapalmay, rət kilindi.□ ■

Sinay teoqi — Israillar Təwrat kanunini kobul kiloqan taoq — wə Zion teoqi, yəni ərxtiki Yerusalem

18 Qünki silər kol bilən tutkili bolidioqan, yalkunlap ot yenip turuwatkan həmdə
sürlük bulut, karangoquluk wə kara kuyun kaplioqan axu taoqka kəlmidinglar —
□ ■
19 (u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliоqanlar:
«Bizgə yənə səz kilinmisun!» dəp *Hudaoqa* yalwuruxti; □ ■ 20 qünki ular kilinoqan
əmrni kətürəlmidi. «Egər bu taoqka hətta birər haywanning ayioqi təgsimu, qalma-
kesək kilip əltürülsun» *dəp tapilanoqanidi*; □ ■ 21 u kərünüx xundak korkunqluk idiki,
Musamu: «Bək kattik korkup oqal-oqal titrəp kəttim» degənidi).□ ■

□ **12:12 «… «Telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni ruslanglar»»** — yaki «…«telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni küqəytinglar»» («Yəx.» 35:3din nəkil kəltürülgən). ■ **12:12** Yəx. 35:3. □ **12:13 «… «akşak»larning pükülüp kalmay, bəlki xipa tepixi üqün pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar»** — «akşak»lar bəlkim etikadi ajizlarni kərsitidu. ■ **12:14** Rim. 12:18; 2Tim. 2:22. ■ **12:15** Kan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12. □ **12:16 «…Əzining tunji ooqulluk hokukini bir wah tamakka setiwətkən Əsawdək ihlassiz kixi bolmisun»** — «Yar.» 25:29-34. ■ **12:16** Yar. 25:33; Əf. 5:3; Kol. 3:5; 1Tes. 4:3. □ **12:17 «…u (Əsaw) bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan towa kilix yolini tapalmay…»** — baxka birhil tərjimisi «u (Əsaw) əz gunahidin towa kilix yolini tapalmay…». «Towa kilix» grek tilida «uni» bilən ipadilinidu. Bəzi tərjimanlar bu «uni» degənni «gunahidin towa kilix»ni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin «Yar.» 27:1-40kə karioqanda, uning izdigini əslidiki təlwilikidin towa kilix əməs, bəlki pəkət puxayman bilən atisining həyrlik duasila idi. Xuning üqün muxu yərdə «towa kilix»ning mənisi: — (1) atisining kararini, yaki (2) Hudaning iradisini özgərtixni bildüridu (okurmənlərgə ayanki, «towa kilix»ning əslidiki mənisi «kəzkaraxni əzgərtix» «pozitsiyəni əzgərtix» degənlik). ■ **12:17** Yar. 27:36. □ **12:18 «yalkunlap ot yenip turuwatkan həmdə sürlük bulut, karangoquluk wə kara kuyun kaplioqan axu taoqka kəlmidinglar…»** — «axu taoq» bolsa Yəhudiy həlki Musa pəyoqəmbərning wasitisi bilən Təwrat kanunini kobul kiloqan Sinay teoqini kərsitidu («Mis.» 19-babni kərüng). ■ **12:18** Mis. 19:10,16; 20:21; Kan. 5:22. □ **12:19 «u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliоqanlar: «Bizgə yənə səz kilinmisun!» dəp Hudaoqa yalwuruxti»** — «Kan.» 15:23ni kərüng. ■ **12:19** Mis. 20:19; Kan. 5:25; 18:16. □ **12:20 «qünki ular kilinoqan əmrni kətürəlmidi. Əgər bu taoqka hətta birər haywanning ayioqi təgsimu, qalma-kesək kilip əltürülsun» dəp tapilanoqanidi…»** — baxka birhil tərjimisi: «qünki ularoqa tapilanoqan: «Əgər bu taoqka hətta birər haywanning ayaoqliri təgkən bolsimu, qalma-kesək kilip əltürülsun» degən əmrni kətürəlmidi». ■ **12:20** Mis. 19:13. □ **12:21 «u kərünüx xundak korkunqluk idiki, Musamu: «Bək kattik korkup oqal-oqal titrəp kəttim» degənidi»** — «Kan.» 9:19. ■ **12:21** Kan. 9:19

22 — Silər bəlki Zion teǫioǫa, yəni mənggü ḫayat Hudaning xəḫiri — ərxtiki Yerusalemǫa, tümənligən pərixtilərgə, ■ 23 isimliri ərxtə pütülgən tunji tuǫuloǫanlarning ḫeyt-mərikə huxallikida jəm kilinoǫan jamaitigə, ḫəmməylənning sorakqisi Hudaoǫa, takamullaxturuloǫan ḫəkḫaniy kixilərning roḫlirioǫa □ ■ 24 wə yengi əḫdining wasitiqisi Əysaoǫa, xundakla ḫəm Uning sepilgən kenioǫa kəldinglar. Bu kan Ḫabilningkidin əwzəl səz kilidu.□ ■

25 Bu səzni kiloǫuqini rət kilmaslikinglar üqün dikḫət kilinglar. Qünki yər yüzidə əzlirigə wəḫiy yətküzüp agaḫlanduroǫuqini rət kiloǫanlar jazadin keqip kutulalmioǫan yərdə, ərxtə bizni agaḫlanduroǫuqidin yüz ərüsək, ḫalimiz tehimu xundak bolmamdu? □ ■ 26 Əmdi xu qaoǫda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi; lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir ketim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə kildi. □ ■ 27 «Yənə bir ketim» degən bu səz təwritilidioǫanlarning, yəni yaritiloǫan nərsilərning təwritilixi bilən yokitilidioǫanlikini, təwrətkili bolmaydioǫan nərsilərning mənggü mukim bolidioǫanlikidin ibarət mənini bildüridu.

28 Xuning üqün, təwrətkili bolmaydioǫan bir padixaḫlikḫa muyəssər bolup, meḫir-xəpkətni qing tutup bu arkilik ihlasmənlik wə əyminix-korkunq bilən Hudani hursən kilidioǫan ibadətlərni kilayli. □ ■ 29 Qünki Hudayimiz ḫəmmini yəwətküqi bir ottur.□ ■

13

Hudani hux kilix

1 Aranglarda kerindaxlik meḫir-muḫəbbət tohtimisun.■ 2 Natonux kixilərgə meḫmandost boluxni untumanglar. Qünki bəzilər xu yol bilən bilməstin pərixtilərni meḫman kiloǫan.■ 3 Zindanoǫa taxlanoǫanlarni ular bilən billə *zindanda*

■ **12:22** Gal. 4:26; Wəḫ. 3:12; 21:10-27. □ **12:23 «isimliri ərxtə pütülgən tunji tuǫuloǫanlarning... jamaitigə...»** — «tunji tuǫuloǫanlar» degən səz bu yərdə Əysa Məsiḫgə etikad kilip, «kaytidin tuǫuloǫan» Hudaning pərzənti dəp ḫesablanoǫanlarni kərsitidu. **«ərxtiki Yerusalemǫa, tümənligən pərixtilərgə, isimliri ərxtə pütülgən tunji tuǫuloǫanlarning ḫeyt-mərikə huxallikida jəm kilinoǫan jamaitigə,...»** — (22-23-ayət) baxka birhil tərjimisi: «ḫeyt-mərikə huxallikioǫa jəm bolidioǫan tümənligən pərixitilərgə, isimliri ərxtə yeziloǫan tunji tuǫuloǫanlarning jamaitigə...». Israillarning isimlirining ḫəmmisi yər yüzidə «royhət»tə pütülüxi buyuloǫanidi («Qəl.» 1:1-18). Lekin jamaəttikilərning isimliri yər yüzidə əməs, bəlki ərxtə pütüklüktur. ■ **12:23** Luka 10:20. □ **12:24 «wə yengi əḫdining wasitiqisi Əysaoǫa, xundakla ḫəm Uning sepilgən kenioǫa kəldinglar. Bu kan Ḫabilningkidin əwzəl səz kilidu»** — Əysa Məsiḫning sepilgən kəni insanning gunaḫlirini tiləp ularni pak kilidu. Ḫabilning kəni bolsa intikam dəp ḫərkirəp yioǫlaytti («Yar.» 4:10). ■ **12:24** Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pet. 1:2. □ **12:25 «...yər yüzidə əzlirigə wəḫiy yətküzüp agaḫlanduroǫuqi»** — muxu yərdə Hudaning Musa pəyoǫəmbər arkilik səzliginini kərsitidu. ■ **12:25** Ibr. 2:3. □ **12:26 «Əmdi xu qaoǫda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi...»** — «xu qaoǫda» — Huda Sinay teoǫidin səzliginidə. **«lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir ketim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə kildi»** — «Ḫag.» 2:6ni kərüng. ■ **12:26** Ḫag. 2:5. □ **12:28 «təwrətkili bolmaydioǫan bir padixaḫlikḫa muyəssər bolup, meḫir-xəpkətni qing tutup,...»** — baxka birhil tərjimisi: «təwrətkili bolmaydioǫan bir padixaḫlikḫa muyəssər boloǫinimizdin minnətdar bolup,...». ■ **12:28** 1Pet. 2:5. □ **12:29 «Qünki Hudayimiz ḫəmmini yəwətküqi bir ottur»** — bu səzlər «Kan.» 4:24, 9:3dimu tepilidu. ■ **12:29** Kan. 4:24. ■ **13:1** Rim. 12:10; Əf. 4:3; 1Pet. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pet. 4:9.

zənjirləngəndək yad etinglar. Horlanƣanlarni əzünglarmu təndə turuwatқan bəndə süpitidə yad etip turunglar.□ ■

4 Ҳəmmə adəm nikaһқa һərmət қilsun, ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daƣsiz bolsun; qünki Huda buzuқqilиқ қiloƣuqilar wə zina қiloƣuqilardin һesab alidu.□
5 Mengix-turuxunglar pulpərəsliktin haliy bolsun, bariƣa қanaət қilinglar. Qünki Huda mundaқ degən:

«Səndin əsla ayrilmaymən,

Seni əsla taxlimaymən».□ ■

6 Xunga, yürəklik bilən eytalaymizki,

«Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, һeq қorқmaymən,

Kixilər meni nemə қilalisun?»□ ■

7 Silərgə Hudaning səz-kalamini yətküzgən, silərning yetəkqiliringlarni esinglarda tutunglar. Ularning mengix-turuxining mewə-nətijisigə kəngül қoyup қarap, ularning etiқadini ülgə қilinglar: —■

8 Əysa Məsiһ tünügün, bügün wə əbədil'əbədgiqə əzgərməydu!□ 9 Xuning üqün, һərhil ƣəyriy təlimlər bilən eziқturulup kətmənglar; qünki insanning қəlbi *қurbanliққa has* yeməkliklər bilən əməs, bəlki Hudaning meһir-xəpқiti bilən қuwwətləndürülgini əwzəl. Qünki bundaқ yeməkliklərgə berilip keliwatқanlar ulardin һeqқandaқ payda kərgən əməs.■

10 Bizlərning xundaқ bir қurbangaһimiz barki, ibadət qedirida hizməttə boloƣanlarning uningdin yeyix һoқuқi yoқtur. □ 11 Qünki gunaһ tiləx süpitidə soyuloƣan, қeni bax kaһin təripidin əng muқəddəs jayƣa elip kirilgən қurbanliқ һaywanlarning teni bolsa қarargaһning sirtiƣa elip qiқilip kəydürülətti. □ ■
12 Xunga Əysamu Өz қeni bilən həlқni paklap Hudaƣa atax üqün, xəһər

---

□ **13:3 «Zindanƣa taxlanƣanlarni ular bilən billə zindanda zənjirləngəndək yad etinglar» —** «zindanƣa taxlanƣanlar» wə «horlanƣanlar» etiқadi üqün ziyankəxlikkə uqriƣanlarni kərsitidu. **«horlanƣanlarni əzünglarmu təndə turuwatқan bəndə süpitidə yad etip turunglar» —** bu jekiləxning mənisi bəlkim: (1) əzliringlar ajizliққa wə jismaniy azablarƣa duq kəlgənlikinglar tüpəylidin muxularni yad etip turunglar; (2) yaki Əysa Məsiһning teni boloƣan jamaət əzasi süpitidə, һesdaxliқ wə dərddaxliқ kərsitinglar» degənni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36. □ **13:4 «ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daƣsiz bolsun» —** baxқa birhil tərjimisi boluxi mumkin: «nikaһ һərdaim һərmətlik ix, ər-hotunluқ orun daƣsizdur» — bu tərjimə tooƣra bolsa, asasiy mənisi ər-hotunluқ, xundaқla ər-hotunluқ arisidiki muһəbbətlik jinisiy munasiwət Huda aldida yahxi ixtur. □ **13:5 «Səndin əsla ayrilmaymən, seni əsla taxlimaymən» —** Təwrat, «Қan.» 31:6-8. ■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Қan. 16:19; 31:6, 8; Yə. 1:5; 1Tar. 28:20; Pənd. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6 «Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, һeq қorқmaymən, kixilər meni nemə қilalisun?» —** «Zəb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zəb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8 «Əysa Məsiһ tünügün, bügün wə əbədil'əbədgiqə əzgərməydu!» —** muəllip, bu һəқiқətni dəl xu yetəkqi қerindaxlarning etiқadining jəwһiridur, deməkqi boluxi mumkin. ■ **13:9** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Yһ. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Əf. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tes. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuһa. 4:1. □ **13:10 «Bizlərning xundaқ bir қurbangaһimiz barki, ibadət qedirida hizməttə boloƣanlarning uningdin yeyix һoқuқi yoқtur» —** bu «қurbangaһ» Əysa Məsiһ insanlarning gunaһi üqün mihlinip əltürülgən krestni kərsitidu. Muxu «қurbangaһdin yeyix» bolsa uning қurbanliқidin qiққan, mənggülük һayattiki һərtürlük roһiy mewilərdin bəһrimən boluxtin ibarət bolidu. □ **13:11 «Qünki gunaһ tiləx süpitidə soyuloƣan, қeni bax kaһin təripidin əng muқəddəs jayƣa elip kirilgən қurbanliқ һaywanlarning teni bolsa қarargaһning sirtiƣa elip qiқilip kəydürülətti» —** «Law.» 16:27ni kərüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Qəl. 19:3.

dərwazisining sirtida azab qekip əldi. □ ■ 13 Xundaq ikən, bizmu qarargahning sirtiǫa qikip, Uning yeniǫa berip, Uningǫa qaritiloǫan ḥaqarətkə ortaq bərdaxliq berəyli. □ 14 Qünki yər yüzidə mənggü məwjut turidiǫan xəḥirimiz yoq, bəlki kəlgüsidiki xəḥərgə intilməktimiz. ■ 15 Xunga, Məsiḥ arqilik Hudaǫa qurbanlik süpitidə mədḥiyilirimizni tohtawsiz atayli, yəni əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap qilayli. □ ■ 16 Əmdi həyr-sahawət qilixni wə baringlardin ortaq təqsimləxni untumanglar. Qünki Huda bundaq qurbanliqlardin hursən bolidu.■
17 Yetəkqiliringlarǫa itaət qilip,ularǫa boysununglar. Qünki ular əz hizmitidin Hudaǫa ḥesab beridiǫanlar bolup, ḥəmixə jeninglardin həwər elixqa oyǫaq turidu. Ularning bu ixi qayǫu-ələm bilən əməs (qünki undaq bolsa silərgə ḥeq payda yətküzülməydu) bəlki huxal-huramlik bilən elip berilsun.□ ■
18 Biz üqün dua qilip turunglar; qünki wijdanimizning pak ikənlikigə, ḥərbir ixlarda tooǫra yolda mengixni halaydiǫanliqimizǫa qayil qilinduq. 19 Yeninglarǫa patraq qaytip berixim üqün, dua qilixinglarni alaḥidə ətünimən.□

Dua

20 Əmdi mənggülük əḥdining qeni bilən qoy padisining katta padiqisi boloǫan Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi, hatirjəmlikning Igisi boloǫan Huda □ ■
21 Əysa Məsiḥ arqilik silərgə Əzini hursən qilidiǫan ixlarni qildurup, silərni ḥərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri qiloǫay! Məsiḥkə əbədil'əbədgiqə xan-xərəp boloǫay! Amin! □ ■

Ahirqi səz

22 Silərdin ətünimənki, i qerindaxlirim, bu nəsiḥət səzümgə eoǫir kərməy qulaq saloǫaysilər; silərgə muxunqilikla səzlərni yazdim, halas.

□ **13:12 «Xunga Əysamu Əz qeni bilən həlqni paklap Hudaǫa atax üqün, xəḥər dərwazisining sirtida azab qekip əldi»** — demisəkmu, Əysa Məsiḥ əlidiǫan jay (Golgota) Yerusalemning sepilining sirtida idi. Məsiḥning bu «sirtqa qikirilip əltürülüxi» keyinki əgəxkənlərgə simwol boloǫan bolup, Hudaning həlqi Məsiḥning ḥəmraḥliqidin bəḥrimən boluxi üqün «xəḥərning sirtida», yəni əz yurti təripidin qətkə qekilixiǫa təyyar turuxi kerəklikini kərsitidu. Məsiḥkə əgəxkən Yəḥudiy həlq üqün tehimu xundaq idi. 13-ayəttiki izaḥatlarni kərüng. ■ **13:12** Yḥ. 19:17,18. □ **13:13 «Xundaq ikən, bizmu qarargahning sirtiǫa qikip, Uning yeniǫa berip...»** — «qarargahning sirtiǫa qikix» Məsiḥkə əgəxkən Yəḥudiy həlqigə nisbətən ibadəthanidiki qurbanliqlardin, xundaqla ularǫa baoǫlik əqidiliridin waz keqix bəkmu ḥaqarətlik ix idi. Huddi Əysa Məsiḥ Yerusalem xəḥər dərwazisining sirtida mihlanoǫanda ḥaqarətkə qarimioǫanoǫa ohxax, hətni oquwatqan Yəḥudiy kitabhanlarmu kona əqidiliridin waz keqixkə wə uning tüpəylidin uqraydiǫan ḥaqarətkə qarimay, Əysa Məsiḥkə yüzlinixi kerək idi. **«... Uning yeniǫa berip, Uningǫa qaritiloǫan ḥaqarətkə ortaq bərdaxlik berəyli»** — Əysa Məsiḥgə qaritiloǫan qarxilik ḥəm ḥaqarətlər büginggə qədər Uningǫa wə Uningǫa təwə boloǫanlarǫa qaritilip kəlməktə. Qarangǫuluq bəribir nuroǫa qarxi turidu, xunga Hudaning həlqi ḥaman bir tərəptin bolmisa baxqa bir tərəptin ziyankəxlikkə uqraydu. ■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15 «...əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap qilayli»** — «uning nami» muxu yərdə Məsiḥning namini kərsitidu. ■ **13:15** Ḥox. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17 «ularning bu ixi qayǫu-ələm bilən əməs ... bəlki huxal-huramlik bilən elip berilsun»** — «ularning bu ixi»: (1) yetəkqilərning həwər elix hizmiti, yaki: (2) Hudaǫa ḥesab tapxurux, yaki: (3) bu ikkisini kərsitidu. Bizningqə u ḥesab tapxuruxini kərsitidu. ■ **13:17** Əz. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17. □ **13:19 «Yeninglarǫa patraq qaytip berixim üqün, dua qilixinglarni alaḥidə ətünimən»** — «mening qaytip berixim üqün» degənlik bəlkim muəllipning türmidin azad qilinixini kərsitidu. □ **13:20 «mənggülük əḥdining qeni bilən qoy padisining katta padiqisi boloǫan Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi»** — «mənggülül əḥdə» tooǫruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. «Hatirjəmlikning Igisi boloǫan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḥəm Əzi ḥərdaim hatirjəmliktə turoǫuqi Hudadur. ■ **13:20** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yḥ. 10:11; 1Pet. 5:4. □ **13:21 «(Huda) ... Əysa Məsiḥ arqilik silərgə Əzini hursən qilidiǫan ixlarni qildurup, silərni ḥərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri qiloǫay!»** — «takamullaxturux»ning baxqa tərjimisi: «ətraplik təminləx». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

23 Ķerindiximiz Timotiyning zindandin ķoyup berilgənlikidin həwərdar bolоqaysilər.
Yeķinda yenimоqa kelip ķalsa, mən silərni yoķlap barоqinimda u mən bilən billə
baridu.
24 Barliķ yetəkqiliringlar wə barliķ muķəddəs bəndilərgə salam eytķaysilər.
Italiyədin kəlgənlər silərgə salam yollidi. 25 Meһir-xəpķət һəmminglarоqa yar
bolоqay! Amin!

Yaqup

«Rosul Yaqup yazoƣan məktup»

1 Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning quli bolоƣan mənki Yaquptin tarқaқ turuwatқan muһajir on ikki қəbiligə salam!□ ■

Etiқad wə sinaқ

2 I қerindaxlirim, һərқandaқ sinaқlarоƣa duq kəlsənglar, buni zor huxalliқ dəp bilinglar.■ 3 Qünki silərgə məlumki, bundaқ etiқadinglarning sinilixi silərdə səwr-qidamliқ xəkilləndüridu;■ 4 səwr-qidamliқning hisliti қəlbinglarda turup xundaқ pixip yetilsunki, xuning bilən silər pixқan, mukəmməl wə kəm-kutisiz bolisilər. 5 Biraқ əgər aranglardiki birsi danaliққa moһtaj bolsa, һəmmigə sehiyliқ bilən beridiоƣan xundaқla əyibliməydiоƣan Hudadin tilisun. Xuning bilən uningоƣa qoқum ata қilinidu.■

6 Biraқ u һeq deliоƣul bolmay ixənq bilən tilisun; qünki deliоƣul kixi huddi xamalda urulup uyan-buyan yəlpüngən dengiz dolқuniоƣa ohxaydu. 7 Undaқ kixi Rəbdin birər nərsigə eriximən, dəp һeq hiyal қilmisun; 8 undaқlar üjmə kəngül bolup, barliқ yollirida tutami yoқ adəmdur.

Namratliқ wə baylиқ

9-10 Namrat bolоƣan қerindax өzining yuқiriоƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun; bay bolоƣan қerindax bolsa, өzining təwən қilinоƣanliқiоƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu. □ 11 Қuyax qiқip қiziоƣanda, ot-qəplərni қurutidu, gülliri tozup ketidu-də, uning güzəlliki yoқilidu; bay adəmlər huddi xuningоƣa ohxax, өz һələkqilikidə yoқilidu.■

Sinilix wə azdurulux

12 Sinaқlarоƣa *səwrqanliқ bilən* bərdaxliқ bərgən kixi nəқədər bəhtlik-һə! Qünki u sinaқtin өtkəndin keyin, *Huda* Өzini səygənlərgə wədə қilоƣan һayat tajiоƣa muyəssər bolidu. □ ■ 13 Adəm azduruluxқa duq kəlgəndə «Huda meni azduruwatidu» demisun. Qünki Huda yaman ixlar bilən azduruluxi mumkin əməs һəm baxқilarni azdurmaydu. 14 Bəlki birsi azduruloƣanda, өz һəwəs-nəpsi қozoƣilip, ularning

□ **1:1 «Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning quli bolоƣan mənki Yaqup...»** — Yaqup muxu səzliridə өzini «rosul» dəp atimaydu. Lekin «қoxumqə səz»imizdə kərsitimizki, u һəқiқətən bir rosul, xunga uning uxbu hetini «rosulluқ һoқuқ» bilən yeziloƣan, dəp ixinimiz. Hət Yəhudiy bolоƣan etiқadqilaroƣa yeziloƣan, əlwəttə. «Tarқaқ muһajir on ikki қəbilə» tooƣruluқ «kirix səz»imizni kərüng. «Қul» degən uқum tooƣruluқ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pet. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pet. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pet. 1:7. ■ **1:5** Pənd. 2:3; Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yһ. 16:24; 1Yuһa. 3:22; 5:14.

□ **1:9-10 «Namrat bolоƣan қerindax өzining yuқiriоƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun»** — «өzining yuқiriоƣa kətürülgənliki» — demək, birsi Məsiһkə etiқad baoƣlisila, məyli қanqilik namrat bolsun Hudaoƣa yeқin bolоƣan aliyjanab, intayin imtiyazliқ orun һəm munasiwəttin bəһrimən bolidu. **«bay bolоƣan қerindax bolsa, өzining təwən қilinоƣanliқiоƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu»** — bay adəm Əysa Məsiһ arқiliқ etiқad baoƣlioƣinida өzining barliқ bayliқlirini Huda aldida һeqnərsə əməs dəp bilip, өzini təwən tutmisa, Hudaning padixaһliқiоƣa kirəlməydu. «Bay adəmning Hudaning padixaһliқiоƣa kirixi təgining yingnining kəzidin ətüxidinmu təs» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yəx. 40:6, 7; 1Kor. 7:31; Yaқ. 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuһa. 2:17. □ **1:12 «Huda Өzini səygənlərgə wədə қilоƣan һayat tajiоƣa muyəssər bolidu»** — muxu yərdə grek tilida «Huda» pəқət «U» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pet. 5:4; Wəһ. 2:10.

kəynigə kirgən bolidu; 15 andin ḥəwəs-nəps ḥamilidar bolup gunaḥni tuoɣidu; gunaḥ
əsüp yetilip, ölümgə elip baridu.
16 Xunga səyümlük ḳerindaxlirim, aldinip ḳalmanglar! 17 Barliḳ yüksək sehiyliḳ wə
ḥərbir mukəmməl iltipat yuḳiridin, yəni *asmandiki barliḳ* yoruḳluḳlarning Atisidin
qüxüp kelidu; Uningda ḥeqḳandaḳ əzgirix bolmaydu yaki Uningda «aylinix» bilən
ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu. □ ■ 18 U bizni *Özi yaratḳan barliḳ*
məwjudatlarning iqidə Özigə dəsləp pixḳan mewidək bolsun dəp, Öz iradisi boyiqə
bizni ḥəḳiḳətning səz-kalami arḳiliḳ tuoɣdurdi. □ ■

Anglax wə ijra ḳilix

19 Xuning bilən, i səyümlük ḳerindaxlirim, ḥər adəm anglaxḳa tez təyyar tursun,
səzləxkə aldirimisun, oɣəzəplinixkə aldirmisun. ■ 20 Qünki insanning oɣəzipi
Hudaning ḥəḳḳaniyliḳini elip kəlməydu. □ 21 Xuning üqün, barliḳ iplasliḳlarni wə
ḳininglaroɣa patmaywatḳan rəzillikni taxlanglar, *ḳəlbinglarda* yiltiz tartḳuzuloɣan,
silərni ḳutḳuzalaydioɣan səz-kalamni kəmtərlik-məminlik bilən ḳobul ḳilinglar.□ ■
22 Əmma əz-əzünglarni aldap pəḳət səz-kalamni angliɣuqilardin bolmanglar, bəlki
uni ijra ḳiloɣuqilardin bolunglar. ■ 23-24 Qünki birsi səz-kalamni anglap ḳoyupla,
uni ijra ḳilmisa, u huddi əynəktə özining əyni ḳiyapitigə ḳarap ḳoyup, ketip ḳaloɣan
kixigə ohxaydu; qünki u əz turḳioɣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman özining ḳandaḳ
ikənlikini untuydu. □ ■ 25 Lekin axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridioɣan mukəmməl
ḳanunoɣa əstayidilliḳ bilən dawamliḳ ḳarap, untuoɣaḳ angliɣuqi bolmay, bəlki uning

---

□ **1:17 «Barliḳ yüksək sehiyliḳ wə ḥərbir mukəmməl iltipat yuḳiridin, yəni asmandiki barliḳ yoruḳluḳlarning Atisidin qüxüp kelidu; Uningda ḥeqḳandaḳ əzgirix bolmaydu yaki Uningda «aylinix» bilən ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu»** — «pütkül yoruḳluḳlarning Atisi» degənlik ibarə bəlkim həm Hudaning barliḳ ḳuyax-yultuzlarning Yaratḳuqisi həm xundaḳla pərixtilərning Yaratḳuqisi ikənlikini kərsitixi mumkin. Muḳəddəs Kitabta pərixtilərning daim yultuzlar bilən munasiwiti bar ikənliki kərsitilidu (məsilən, «Ayup» 38:7, «Zəb.» 147:4ni kərüng). (1) Huda ḥərdaim bizdin yuḳirida turidu; (2) Huda ḥərdaim bizgə ḥəm jismaniy ḥəm roḥiy yoruḳluḳ beridu; (3) ḳuyax aylinixi yaki ḳayrilixi bilən kələnggə ḥasil ḳilidu. Əmmə Hudada kələnggə yaki ḳarangoɣuluḳ degən məwjut əməs; u ḥeq «aylanmay», ḥeq əzgərməy ḥərdaim qüxtiki ḳuyaxtək dəl üstimizdə turup küqlük nurini wə iltipatlirini (17-ayət) üstimizgə sehiyliḳ bilən qaqidu. ■ **1:17** Pənd. 2:6; Yəx. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18 «U bizni Özi yaratḳan barliḳ məwjudatlarning iqidə Özigə dəsləp pixḳan mewidək bolsun dəp,...»** — «dəsləp pixḳan mewə», əng burun elinoɣan ḥosul bolsa, Hudaoɣa alaḥitən atilatti. Demək, pütkül kainat Hudaoɣa boysunidu wə təwə bolidu; lekin kainatning iqidə Məsiḥgə etiḳad baoɣlioɣuqilar «dəsləp pixḳan mewə» süpitidə birinqi bolup Uningoɣa beḳinip təwə bolup, «həḳiḳiy, roḥiy» səjdə ḳilidu. **«... Öz iradisi boyiqə bizni ḥəḳiḳətning səz-kalami arḳiliḳ tuoɣdurdi»** — muxu yərdə Hudaning bu «tuoɣdurux»i jismaniy ḥayat əməs, bəlki Muḳəddəs Roḥidin tuoɣduroɣanliḳini, yəni roḥiy ḥayatḳa, mənggülük ḥayatḳa tuoɣdurup erixtürgənlikini kərsitidu. «Dəsləp pixḳan mewisi» yaki «tunji ḥosul mewisi» Hudaoɣa alaḥidə atilatti («Yar.» 49:3, «Qəl.» 18:3, «Ḳan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni kərüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pet. 1:23. ■ **1:19** Pənd. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20 «Qünki insanning oɣəzipi Hudaning ḥəḳḳaniyliḳini elip kəlməydu»** — «Hudaning ḥəḳḳaniyliḳi»: (1) Hudaning ḥəḳḳaniy əlqimi; (2) Huda aldida adil yaki ḥəḳḳaniy boloɣan ixlar; (3) Huda insanning etiḳadi üqün uningoɣa ata ḳilidioɣan ḥəḳḳaniyliḳini kərsitidu. Bizningqə «Hudaning ḥəḳḳaniyliḳi» (3)ni kərsitidu; qünki Hudaning Özi ata ḳiloɣan ḥəḳḳaniyliḳi bolmisa, insanlar arisida ḥərḳandaḳ baxḳa adillik yaki ḥəḳḳaniylik boluxi mumkin əməs. □ **1:21 «...silərni ḳutḳuzalaydioɣan səz-kalamni kəmtərlik-məminlik bilən ḳobul ḳilinglar»** — «silərni» grek tilida «jeninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luḳa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuḥa. 3:7. □ **1:23-24 «Qünki birsi səz-kalamni anglap ḳoyupla, uni ijra ḳilmisa, u huddi əynəktə özining əyni ḳiyapitigə ḳarap ḳoyup, ketip ḳaloɣan kixigə ohxaydu; qünki u əz turḳioɣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman özining ḳandaḳ ikənlikini untuydu»** — bu adəmning «**əyni** ḳiyapitigə ḳarax»i özigə bəlkim yüzidə daoɣ-nuḳsan boloɣanliḳini kərsətsə kerək — demək, Hudaning səzigə ḳarisa əz gunaḥini kəridu; lekin kənglini tezla baxḳa ixḳa bəlüxi bilən gunaḥini untuydu. ■ **1:23-24** Luḳa 6:47.

iqidə yaxap ijra qiloquqi boloqan kixi ixlirida bəhtlik qilinidu.□ ■
26 Birsi özini ihlasmən adəmmən dəp qesabliqan, lekin tilini tizginlimigən bolsa,
özini özi aldaydu; bundaq kixining ihlasmənliki bihudiliktur. ■ 27 Huda'Atimizning
nəziridiki pak wə daoqsiz ihlasmənlik xuki, qiyinqiliqta qaloqan yetim-yesir, tul
hotunlarni yoqlap, ularoqa oqəmhorluq qilix wə özini bu dunyaning buloqixidin
daoqsiz saqlaxtur.□

2

Həmmə adəmgə ohxax muamilə qilix

1 Qerindaxlirim, xan-xərəp Igisi boloqan Rəbbimiz Əysa Məsihning etiqad yolini
tutqanikənsilər, adəmning taxqi qiyapitigə qarap muamilə qilidioqanlardin bol-
manglar.□ ■ 2 Qünki sinagoginglaroqa altun üzük taqioqan, esil kiyingən bir bay bilən
təng jul-jul kiyingən bir kəmbəoqəl kirsə,□ 3 silər esil kiyingənni ətiwarlap «Tərgə
qiqip oltursila!» desənglar, kəmbəoqəlgə, «U yərdə tur!» yaki «Ayaoq təripimdə
oltur!» desənglar,□ 4 özara ayrimiqiliq qiloqan wə insanlar üstidin yaman niyət
həküm qikaroquqilardin boloqan bolmamsilər?!
5 Qulaq selinglar, i söyümlük qerindaxlirim — Huda bu dunyadiki kəmbəoqəllərni
etiqadta bay bolux həmdə ularni Özini söygənlərgə berixkə wədə qiloqan
padixahliqioqa mirashor boluxqa talliqan əməsmu?■ 6 Biraq silər kəmbəoqəllərni
kəzgə ilmidinglar! Baylar silərni əzgən wə sot-soraqlaroqa sərigən əməsmu?
7 Üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək namoqa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu
baylar əməsmu?□
8 Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni söygəndək söy» degən xahanə
qanunoqa həqiqiy əməl qilsanglar, yahxi qiloqan bolisilər.□ ■ 9 Lekin kixilərgə ikki
hil kəz bilən qarisanglar, gunah qiloqan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplik

---

□ **1:25 «axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridioqan mukəmməl qanunoqa əstayidillik bilən dawamlik qarap...»** — «adəmni ərkinlikkə erixtüridioqan qanun» grek tilida «ərkinlikning qanuni». Demək, yengi əhdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunah wə öz gunahlik təbiiti, ölüm wə dozahtin azad qilidioqan ərkinlik, əlwəttə. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zəb. 34:13; Yaq. 3:6; 1Pet. 3:10. □ **1:27 «Huda'atimizning nəziridiki pak wə daoqsiz ihlasmənlik xuki, qiyinqiliqta qaloqan yetim-yesir, tul hotunlarni yoqlap,...»** — grek tilida muxu «yoqlax» degən peilning özi oqəmhorluq qilix, insanning qalidin həwər elixni öz iqigə alidu. Xuning bilən bu sözni muxu yərdə qəm «yoqlax» qəm «oqəmhorluq qilix» dəp tərjimə qilduq. □ **2:1 «xan-xərəp Igisi boloqan Rəbbimiz Əysa Məsih»** — «xan-xərəp Igisi boloqan» grek tilida «Uluoqluqning Özi boloqan» yaki «(Hudaning) uluoqluqining Özi boloqan». Xan-xərəpning Igisining aldida bolsaq, bay-namratlik degəndək pərqlərning əqmiyiti yoq bolup ketidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Qan. 16:19; Pənd. 24:23; Mat. 22:16. □ **2:2 «... sinagoginglaroqa altun üzük taqioqan, esil kiyingən bir bay bilən təng jul-jul kiyingən bir kəmbəoqəl kirsə,...»** — «Təbirlər»diki «sinagog» tooqruluq məzmunni kərünglar. Muxu yərdə etiqadqi boloqan Yəhudiylarning məhsus yioqilix ibadət sorunlirini kərsitidu. □ **2:3 «silər esil kiyingənni ətiwarlap «tərgə qiqip oltursila!» desənglar, kəmbəoqəlgə, «u yərdə tur!» yaki «ayaoq təripimdə oltur!» desənglar, ...»** — «ayaoq təripimdə» grek tilida «təhtipərim tüwidə» bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pənd. 8:17; Mat. 5:3; Yq. 7:48; 1Kor. 1:26-29. □ **2:7 «Üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək namoqa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu baylar əməsmu?»** — «üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək nam»: — adəm Əysa Məsihkə etiqad baoqlioqan bolsa, Huda aldida Məsih Əysaning nami xu kixining üstigə qoyuloqan bolidu. Demək, u Məsihgə mənsup, Huda u kixini «Meningki», «Məsihning adimi» dəp Öz namini muxu kixining «üstigə qoyux»tin bax tartmaydu. Təwrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yəx.» 63:19, «Yər.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni kərüng). □ **2:8 «Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni söygəndək söy» degən xahanə qanunoqa həqiqiy əməl qilsanglar...»** — «xahanə qanun» degən bu intayin qizik ibarə tooqruluq «qoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9.

qiloɣuqilar dəp bekitilisilər. □ 10 Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioɣa əməl qildim dəp turup, *ɧətta* uningdiki birla əmrgə hilaplik qilsa, u pütün qanunoɣa hilaplik qiloɣuqi ɧesablinidu. □ ■ 11 Qünki: «zina qilma» Degüqi ɧəm «qatillik qilma»mu degən. Xunga, zina qilmisanglarmu, lekin qatillik qiloɣan bolsanglar, yənila *pütün* Təwrat qanunioɣa hilaplik qiloɣan bilən barawər bolisilər. □ ■ 12 Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun aldida sorak qilinidioɣanlarning salaɧiyitigə uyoɣun bolsun. □ 13 Qünki baxqilaroɣa rəɧim qilmioɣanlarning üstidin qiqiridioɣan ɧəküm rəɧimsiz bolidu. Əmdi «rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu.□ ■

Etiqad wə əməliyət

14 I qerindaxlirim! Birsi aoɣzida, «Məndə etiqad bar» dəp turup, əmma *uningda munasip* əməlliri bolmisa, uning nemə paydisi? *Bundaq* etiqad uni qutquzalamdu? ■ 15-16 Əmdi əgər aka-uka yaki aqa-singillardin biri yalingaq qalsa yaki kündilik yeməkliki kəm bolsa, silərdin biri ularoɣa: «*Hudaoɣa* amanət, kiyiminglar pütün, qorsiqinglar tok qilinoɣay!» dəp qoyupla, tenining ɧajitidin qiqmisa, buning nemə paydisi? ■ 17 Xuningoɣa ohxax yaloɣuz etiqadla bolup, *uningoɣa munasip* əməlliri bolmisa, *bundaq etiqad* ölük etiqadtur. 18 Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp *talixidu*. Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!», «Mən etiqadimni əməllər bilən kərsitimən»

□ **2:9 «Lekin kixilərgə ikki hil kəz bilən qarisanglar, gunaɧ qiloɣan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplik qiloɣuqilar dəp bekitilisilər» —** oqurmənlərgə xu ix ayanki, Yəɧudiy qerindaxlar Təwrat qanunini yahxi bilgəqkə, ularning xu bilimdin təkəbburlixip ketix həwpi bardur. Lekin rosul Yaqup ularoɣa agaɧlanduriduki, Təwrat qanunioɣa əməl qilay desəng, əmdi insanoɣa boloɣan muamilimigə qaritiloɣan əmrlər iqidə «qoxnangni əzüngni səygəndək səy» degən əmr əng qattik tələptur, «kixilərgə ikki hil kəz bilən qarax» xu əmrigə hilap. Pəqət «adəmni ərkinlikkə erixtürgən qanun»ni, yəni «yengi əɧdə»ni (1:25, 2:12-ayətlər) əziningki qiloɣan kixi xu əmrgə əməl qilalaydu; **axu** qanunda (yengi əɧdə, demək) təkəbburlixix degən ix qət'iy yoqtur. □ **2:10 «Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioɣa əməl qildim dəp turup, ɧətta uningdiki birla əmrgə hilaplik qilsa, u pütün qanunoɣa hilaplik qiloɣuqi ɧesablinidu» —** bu bayan bəlkim oqurmənlərgə ɧəyran qalarlik ix bolidu. «Gal.» 3:10də mundaq deyilidu — «Lekin Təwrat qanunioɣa əməl qilimiz dəp yürgənlər bolsa ɧəmmisi lənətkə qalidu. Qünki muqəddəs yazmilarda mundaq yeziloɣan: «Təwrat qanunida yeziloɣan ɧəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl qilmaywatqan ɧərbir kixi lənətkə qalidu»». Qünki Hudaning insanloroɣa boloɣan adil, muqəddəs təlipi insanlarning toluq pak-muqəddəs boluxidin ibarəttur. Hudaning təlipigə əməl qilixida «100□»tin təwən bolsa bolmaydu. Xunga, Huda bizni awwal qutquzmisa uni ɧeq hursən qilalmaymiz. ■ **2:10** Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10. □ **2:11 ««zina qilma» Degüqi ɧəm «qatillik qilma»mu degən...» —** ««zina qilma» degüqi» Huda Özi, əlwəttə. ■ **2:11** Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27. □ **2:12 «Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun aldida sorak qilinidioɣanlarning salaɧiyitigə uyoɣun bolsun» —** 1:25ni kərüng. «Adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun» — grek tilida «ərkinlikning qanuni». Demək, yengi əɧdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunaɧ wə öz gunaɧlik təbiiti, ölüm wə dozahtin azad qilidioɣan ərkinlik, əlwəttə. □ **2:13 «Qünki baxqilaroɣa rəɧim qilmioɣanlarning üstidin qiqiridioɣan ɧəküm rəɧimsiz bolidu. Əmdi «rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu» —** ««rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu». Təwrat dəwridə «Kəzgə kəz, qixqa qix» degən qanun ɧəküm sürətti. Bu adillik, əlwəttə. Birak Təwrattiki adil qanun boyiqə ɧəmmimiz dozahqa qüxiximiz kerək! Əmdi Injil dəwri kəldi, Əysa Məsiɧ Özi bizning gunaɧlirimizni Öz üstigə aldi; Huda xuning bilən bizgə rəɧimdillik kərsitix yolini aqti. Xuning bilən «rəɧimdillik» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu» wə biz Hudaoɣa əgixip baxqilaroɣa rəɧim kərsitiximizgə tooɣra kelidu. ■ **2:13** Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25. ■ **2:14** Mat. 7:26; Yak. 1:23. ■ **2:15-16** Luqa 3:11; 1Yuɧa. 3:17.

dəymən. □ 19 — Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningoɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduoɣu! □ 20 Əy, quruq hiyal adəm! Əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? □ 21 Atimiz Ibraḥim ɵz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda ɵz əmili arqilik ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan əməsmu? □ ■ 22 Əmdi xuni kərüwelixqa boliduki, uning etiqadi munasip əməllərni qildi wə etiqadi əməllər arqilik mukəmməl qilindi. 23 Mana bu ix *Təwrattiki*: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi. □ ■ 24 Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu.□

25 Muxuningoɣa ohxax, paḥixə ayal Raḥab *Israil* qarlioɣuqilirini ɵz ɵyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu? □ ■ 26 Tən roḥ bolmisa ɵlük boloɣandək, əməlliri yoq etiqadmu ɵlüktur.

3

Tilni tizginliximiz kerək

1 Qerindaxlirim, aranglardin kəp kixi təlim bərgüqi boliwalmanglar! Qünki silərgə məlumki, biz *təlim bərgüqilər* baxqilardin tehimu qattiq soraqqa tartilimiz.■ 2 Qünki ḥəmmimiz kəp ixlarda hatalixip putliximiz. *Ḥalbuki*, əgər birsi tilda hatalaxmisa, u kamalətkə yətkən, pütkül tenini tizginliyəligən adəm bolidu.■ 3 Mana, biz atlarni ɵzimizgə beqindurux üqün aoɣzioɣa yügən salimiz; buning bilən pütkül tənlirini *halioɣan tərəpkə* buriyalaymiz. 4 Mana, kemilərgimu qaranglar; xunqilik yooɣan bolsimu, yənə kelip dəḥxətlik xamallar təripidin urulup ḥəydilidioɣan bolsimu,

---

□ **2:18 «Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp talixidu» —** «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» degüqi bəlkim «Bəzilərdə etiqad bar, bəzilərdə əməllər bar. Ikkilisi birla waqitta təng boluxi mumkin əməs» degəndək mənini kətsətməkqi boluxi mumkin. 18-ayəttiki qaloɣan sɵzlər wə 19-22-ayətlər bəlkim Yaqupning buningoɣa boloɣan rəddiyə jawabi bolalaydu. **«Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!» ... dəymən»** — bu sɵz intayin kinayilik gəp, əlwəttə. Adəmning əməlliri yaki ḥərikətliri bolmisa uningda nemə etiqad, nemə pozitsiyə yaki nemə pikir bar boloɣanliqini bilix ḥərgiz mumkin əməs! □ **2:19 «— Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningoɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduoɣu!» —** Yaqupning bu gepi intayin kinayilik gəptur. Ḥətta jin-xəytanlarning «etiqadi»din əməl-ḥərikətlər qiqidu (ular dir-dir titrəydu!). Jin-xəytanlar Hudaning məwjut ikənlikigə, uning «bir boloɣanliqi»oɣa ixinidu, lekin uningoɣa etiqad qilmaydu (tayanmaydu), əlwəttə. □ **2:20 «əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənliki...» —** bəzi kona kɵqürmilərdə «əməlliri yoq etiqadning əḥmiyətsiz etiqad ikənliki...» deyilidu. **«əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? »** — «qaqanmu bilərsən?» degənning baxqa birhil tərjimisi «buningoɣa ispat halamsən?». □ **2:21 «Atimiz Ibraḥim ɵz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda...» —** «Atimiz Ibraḥim» — Yəḥudiy həlqining əjdadi ḥəmdə etiqad jəḥəttə barliq etiqadqilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10. □ **2:23 «Mana bu ix Təwrattiki: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi» —** Təwrat, «Yar.» 15:6 wə «2Tar.» 20:7, «Yəx.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) wə «Yəx.» 41:8ni kərüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24 «Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu» —** rosul Pawlus «insanlar etiqad bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu» dəydu (məsilən, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni kərüng). Rosul Yaqupning sɵzi Pawlusning sɵzigə ḥeq zit əməs, bəlki adəmning etiqadioɣa munasip ix-ḥərikiti yaki əməlliri bolmisa, bundaq etiqad ḥəqiqiy etiqad ḥesablanmaydu, bəlki «ɵlük etiqad» (2:17, 20, 26) ḥesablinixi kerək, dəp təkitləydu. □ **2:25 «... paḥixə ayal Raḥab Israil qarlioɣuqilirini ɵz ɵyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu?» —** bu wəqə «Yəxua» 2-babta hatiriləngən. «Ibr.» 11:31nimu kərüng. ■ **2:25** Yə. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31. ■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luqa 6:37. ■ **3:2** Zəb. 34:13; Yaq. 1:26.

lekin rolqi qəyərgə ularni ḥəydəy desə, u kiqikkinə bir rol arqilıq uni halioɣan tərəpkə buraydu. 5 Xuningoɣa ohxax, gərqə til *tenimizning* kiqik bir əzasi bolsimu, lekin tolimu yooɣan səzləydu. Kiqikkinə bir ot uqqunining qong ormanoɣa ot tutaxturalaydioɣanliqini oylap beqinglar!■ 6 Til — dərwəqə bir ottur; u əzalirimiz arisidin orun elip qəbiḥlikkə toloɣan bir aləm bolidu. U pütkül tənni buloɣioɣuqidur; u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaqioɣa ot tutaxturidu!□ 7 Qünki ḥərtürlük ḥaywanlar ḥəm uqar-qanatlar, əmiligüqi ḥaywanlar ḥəm dengizdiki məhluqlar insaniyət təripidin kəndürülməktə ḥəmdə kəndürülgənidi. 8 Əmma tilni ḥeqkim kəndürəlməydu; u tinimsiz rəzil bir nərsə bolup, janoɣa zamin bolidioɣan zəḥərgə toloɣandur. 9 Biz tilimiz bilən Pərwərdigar Atimizoɣa xanu-təxəkkür qayturimiz, wə yənə uning bilən Hudaning obrazida yaritiloɣan insanlarni qaroɣaymiz. 10 Demək, ohxax bir eoɣizdin ḥəm təxəkkür-mubarək ḥəm lənət-qaroɣax qiqidu. I qerindaxlirim, bundaq bolmasliqi kerək! 11 Bir bulaq ohxax bir kəzdin birla waqitta tatliq ḥəm qirtaq su qiqiramdu? 12 I qerindaxlirim, ənjür dərihi zəytunning mewisini bərməydu, yaki üzüm teli ənjürning mewisini berələmdu? Ḥəm tuzluq *bulaq* tatliq sunimu qiqiralmaydu.

Ərxtin kəlgən ḥəqiqiy danaliq

13 Aranglarda kim dana wə pəmlik? Pəzilətlik yürüx-turuxidin u danaliqqa has boloɣan məmin-kəmtərlik bilən əməllirini kərsətsun! ■ 14 Lekin əgər qəlbinglarda aqqiq ḥəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloɣan səzlər bilən ḥəqiqətni yoqqa qiqarmanglar, mahtanmanglar. □ ■ 15 Bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoɣa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur. □ ■ 16 Qünki ḥəsəthorluq wə jedəl-majira boloɣanla yərdə qalaymiqanqiliq wə ḥərhil rəzilliklər bolidu. ■ 17 Lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa, u aldi bilən paktur, u yənə tinqliqpərwər, hux peil, baxqilarning pikrigə quliqi oquq, rəḥimdil bolup, yahxi mewilər bilən toloɣan, uningda tərəpbazliq yaki sahtipəzlik yoqtur. □ 18 Ḥəqqaniylik uruqliri tinqliqpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu.□

4

Bu dunyani dost tutmasliq

■ **3:5** Pənd. 12:18; 15:2. □ **3:6 «... u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaqioɣa ot tutaxturidu!»** — «pütkül təbiət» degənning baxqa birhil tərjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ **3:13** Əf. 5:8. □ **3:14 «lekin əgər qəlbinglarda aqqiq ḥəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloɣan səzlər bilən ḥəqiqətni yoqqa qiqarmanglar, mahtanmanglar»** — «mahtanmanglar» degənlikning mənisi bolsa: ««məndə danaliq bar» demənglar». ■ **3:14** Rim. 13:13. □ **3:15 «Bundaq «danaliq» ərxtin əməs...»** — grek tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin əməs». **«bəlki dunyaoɣa ... has bolup...»** — grek tilida «yər-zeminoɣa ... has bolup» deyilidu. **«bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoɣa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur»** — «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Təwrat-injil boyiqə, Hudaoɣa qarxi qiqqan, Xəytan təripidin baxquruloɣan pütkül bir sistemini kərsitidu (4-babni kərüng). «Insan təbiyitigə has» grek tilida «janliq» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu yərdiki grek tilidiki «jan» insan xəhsining üq qismi (roḥ, jan, tən)ning birini kərsitidu. Hudaoɣa tayanmioɣaqqa, gunaḥkar isnanlarning əzlirining «jenidin qikqan» əqil-parasətliri wə oy-pikirliri Hudaning Roḥidin qikqan bolmioɣaqqa, ḥərgiz Hudaning kənglidikidək bolmaydu («Rimliqlaroɣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **3:15** 1Kor. 2:6, 7. ■ **3:16** 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ **3:17 «lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa,...»** — grek tilida «lekin yuqiridin kəlgən danaliq bolsa...». □ **3:18 «ḥəqqaniylik uruqliri tinqliqpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu»** — «ḥəqqaniylik uruqliri» degənlik adəmning ḥayatida pəyda boloɣan yaki əsidioɣan ḥəqqaniylikni kərsitidu.

1 Aranglardiki urux wə majiralar nədin kelip qiqidu? Bu dəl tən əzaliringlar iqidə jəng qiliwatqan arzu-ḥəwəsliringlardin əməsmu?■ 2 Silər arzu-ḥəwəs qilisilər, lekin arzu-ḥəwəsliringlarƣa erixməysilər; adəm olturisilər, ḥəsət qilisilər, lekin erixəlməysilər; jedəl-majira qiqirip jəng qilisilər. Erixməysilər, qünki tiliməysilər. 3 Tilisənglarmu erixəlməysilər, qünki əz arzu-ḥəwəsliringlarni qandurux üqün rəzil niyətlər bilən tiləysilər. ■ 4 Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tutmaqqi bolsa, əzini Hudaning düxmini qilidu.□ ■ 5 Muqəddəs yazmilarda: «*Huda* qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?□ ■ 6 Lekin *Huda* bərgən meḥir-xəpqət buningdin üstün turidu. Xuning tüpəylidin muqəddəs yazmilarda: «Huda təkəbburlarƣa qarxidur, lekin mömin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu» dəp yeziloƣandur.□ ■
7 Xuning üqün, Hudaoƣa boysununglar. Xəytanoƣa qarxi turunglar; *xundaq qilsanglar* u silərdin qaqidu.■ 8 Hudaoƣa yeqinlixinglar, Hudamu silərgə yeqinlixidu. Əy gunaḥkarlar, *gunaḥtin* qolunglarni yuyunglar; əy üjmə köngüllər, qəlbinglarni pak qilinglar.□ 9 *Gunaḥliringlarƣa* qayoƣu-ḥəsrət qekinglar, ḥaza tutup yioƣlanglar, külkənglarni matəmgə, huxallikinglarni qayoƣuƣa aylandurunglar. ■ 10 Rəbning aldida əzünglarni təwən tutunglar wə xundaq qiloƣanda U silərni üstün qilidu.■

Qerindaxlar üstidin ḥəküm qilmaslik

11 I qerindaxlar, bir-biringlarni səkmənglar. Kimdikim qerindixini səksə yaki uning üstidin ḥəküm qilsa, Təwrat qanuninimu səkkən wə uning üstidin ḥəküm qiloƣan bolidu. Xundaq qilip qanun üstidin *tooƣra-natooƣra dəp* ḥəküm qilsang, qanunoƣa əməl qiloƣuqi əməs, bəlki əzüngni *uning üstidin* ḥəküm qiloƣuqi qiliwaloƣan bolisən. □ 12 Qutquzuxqa wə ḥalak qilixqa qadir boloƣan, qanun Tüzgüqi wə ḥəküm Qiloƣuqi pəqət birdur! Xundaq ikən, sən baxqilar üstidin ḥəküm qiloƣudək zadi kimsən?

■ **4:1** Rim. 7:23; 1Pet. 2:11. ■ **4:3** Mat. 20:22; Rim. 8:26. □ **4:4 «Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar?»** — muxu yərdiki «zinahorlar» xübḥisizki, kəqmə mənidə yaki bəlkim əyni mənidə boluxi mumkin. Kəqmə mənidə «Hudaoƣa wapasizlar» degənni bildüridu. Bu səz baxqa ixlar (pul, baylik ḥoquq, mənsəp, ḥərhil ḥəwəslər)ni Hudaning orniƣa qoyoƣanlikni kərsitidu. Bu ḥəqiqiy butpərəsliktur, bu Huda aldida zinahorluqqa ohxax bolidu. ■ **4:4** Yḥ. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuḥa. 2:15. □ **4:5 «Huda qəlbimizdə makan qilduroƣan Roḥ...»** — Əz Muqəddəs Roḥini kərsitidu. Grek tilida «U qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ...». **«Muqəddəs yazmilarda: «Huda qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?»** — bu səzning əzi Təwrattin biwasitə tepilmaydu, bəlkim rosul Yaqupning Təwrattiki köp ayətlirining mujəssəmləxtürülgini boluxi mumkin. Baxqa bir hil tərjimisi: «Huda qəlbimizgə saloƣan (muqəddəs) Roḥ bizning Hudaoƣila sadaqətmən boluximizni qattiq arzu qilidu». ■ **4:5** Qəl. 11:29. □ **4:6 «Lekin Huda bərgən meḥir-xəpqət buningdin üstün turidu»** — bu səzning mənisi bəlkim «bu yaman arzu-ḥəwəslirimiz, nəps-tamahorluqimiz üstidin oƣəlibə qilix üqün, Huda bizgə köp küq-qudrət beridu» degənlik boluxi mumkin. **«Huda təkəbburlarƣa qarxidur, lekin mömin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu»** — «Pənd.» 3:34. ■ **4:6** Pənd. 3:34; 1Pet. 5:5. ■ **4:7** Əf. 4:27; 1Pet. 5:9. □ **4:8 «Əy gunaḥkarlar, gunaḥtin qolunglarni yuyunglar; əy üjmə köngüllər, qəlbinglarni pak qilinglar»** — bu «üjmə köngüllər» bəlkim Huda bilən wə bu dunya bilən təng dost bolayli degüqilərni kərsitidu. ■ **4:9** Mat. 5:4. ■ **4:10** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; 1Pet. 5:6. □ **4:11 «kimdikim qerindixini səksə yaki uning üstidin ḥəküm qilsa, Təwrat qanuninimu səkkən wə uning üstidin ḥəküm qiloƣan bolidu...»** — «Təwrat qanuninimu səkkən ... bolidu» — muxu yərdə rosul Yaqupning kəzdə tutqan «Təwrat qanuni» bolsa yuqirida tiloƣa aloƣan uningdiki «qoxnangni əzüngni səygəndək səygin» degən əmr boluxi kerək. Bu səzlər bəzidə «Təwrat qanunining jəwḥiri» deyilidu. **«Xundaq qilip qanun üstidin tooƣra-natooƣra dəp ḥəküm qilsang, qanunoƣa əməl qiloƣuqi əməs, bəlki əzüngni uning üstidin ḥəküm qiloƣuqi qiliwaloƣan bolisən»** — insanning bəhtlik nesiwisi Hudaning səzi üstidin («tooƣra, natooƣra!» dəp) ḥəküm qiqirix əməs, bəlki uni iman bilən qobul qilip itaət qilixta tepilidu, əlwəttə!

Özüngni Huda demə!

13 Həy, «Bügün yaki ətə palani-püküni xəhərgə barimiz, u yərdə bir yil turup,
tijarət qilip payda tapimiz» degüqilər buningoqa qulaq selinglar! ■ 14 Əy ətə nemə
bolidioqanliqini bilməydioqanlar, hayatinglar nemigə ohxaydu? U huddi oqil-pal
pəyda bolup yoqap ketidioqan bir parqə tuman, halas. □ ■ 15 Buning ornioqa, «Rəb
buyrusa, hayat bolsaq, uni qilimiz, buni qilimiz» deyixinglar kerək. ■ 16 Lekin əmdi
silər hazir undaq yooqan gəpliringlar bilən mahtinisilər. Bundaq mahtinixlarning
həmmisi rəzil ixtur. 17 Xuningdək kimdikim məlum yahxi ixni qilixqa tegixlik dəp
bilip turup qilmioqan bolsa, gunah qiloqan bolidu.■

5

Baylarni agahlandurux

1 Əy baylar, qulaq selinglar! Bexinglaroqa qüxidioqan külpətlər üqün dad-pəryad
kətürüp yioqlanglar.■ 2 Baliqinglar qirip kətti, kiyim-keqikinglarni küyə yəp
kətti, 3 altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti, bu dat *qiyamättə* özünglaroqa
qarxi guwahlik berip, gəxünglarni otta kəydürülgəndək yəwetidu. Silərning
baylikларni toplixinglar ahirqi künlərdə boldi!□ ■ 4 Mana, etizliqinglarda ixləp hosul
yioqqanlaroqa hiyanət qilip ix həqlirini bərməy kəldinglar. Bu tutuwelinoqan həq
üstünglardin pəryad kətürməktə, xuningdək ormiqilarning nalə-pəryadliri samawi
qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning qulioqa yətti.■ 5 Silər bu dunyada
həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər. *Qoylar* booquzlax künigə
təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə özünglarni bordap keliwatisilər. □ ■
6 Silər həqqaniy boloquqini gunahqa məhkum qilip, öltürüp kəldinglar; u silərgə
qarxilik kərsətməydu.□

Səwr-taqət wə dua

■ **4:13** Luqa 12:18. □ **4:14** **«U huddi oqil-pal pəyda bolup yoqap ketidioqan bir parqə tuman, halas»** — «bir parqə tuman» yaki «bir parqə is-tütək». ■ **4:14** Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 1Pet. 1:24; 1Yuha. 2:17. ■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luqa 12:47. ■ **5:1** Pənd. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3** **«altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti»** — rosul Yaqup bu ayətlərdə baylarning bexioqa kəlgüsidə qüxidioqan jazani alliqaqan yüz bərgəndək tərzdə kərsitidu. **«Silərning baylikларni toplixinglar ahirqi künlərdə boldi!»** — baxqa bir tərjimisi: «Qünki silər bu ahir zamanda baylik toplax bilənla bolup ketiwatisilər!». Qandaqla bolmisun, ularning baylikliri «ahirqi künlərdə» toplanoqan bolup, ular bulardin anqə uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14. □ **5:5** **«Silər bu dunyada həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər»** — «bu dunyada» grek tilida «yər yüzidə». Demək, behixtə undaq rahətlik hayattin bəhrimən bolmaysilər. **«Qoylar booquzlax künigə təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə özünglarni bordap keliwatisilər»** — «özünglarni bordap keliwatisilər» grek tilida «yürəkliringlarni bordap keliwatisilər». Bu üq bislik söz bolup: (1) özünglar intayin həxəmətlik, əyx-ixrətlik turmux ətküzdunglar; (2) könglünglarni tax qildinglar (məsilən, «Yəx.» 10:6 wə 63:17ni kərüng); (3) (kinayilik mənidə) «booquzlax küni» (qiyamət küni)gə özünglarni «bordap» yahxi təyyarlidinglar». ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6** **«Silər həqqaniy boloquqini gunahqa məhkum qilip, öltürüp kəldinglar; u silərgə qarxilik kərsətməydu»** — «həqqaniy boloquqi» (1) Məsihni yaki (2) həqqaniy adəmlərni kərsitidu. Bizningqə həqqaniy adəmlərni kərsitidu, qünki grek tilida «öltürüx» degən peil köp ketimlik öltürüxlərni kərsitixi mumkin. Əmdi nemixqa «həqqaniy boloquqilar» əməs, bəlki «həqqaniy boloquqi» dəydu? Bizningqə rosul Yaqup Məsih Əysaning Öz məmin bəndilirida turuwatqanlikini, ular bilən bir boloqanlikini təkitləxni halaydu («Pənd.» 14:31, 17:5 wə «Ros.» 9:4ni kərüng). Rosul Yaqup xu qaqlarda «həqqaniy Yaqup» dəp atilatti wə keyin Yerusalemdikilər təripidin öltürüwetildi (miladiyə 60-yillarda). «U silərgə qarxilik kərsətməydu» degən bayan bəlkim Hudaning məmin bəndilirining harakterini həmdə ularning ajiz-aniy ikənlikini kərsitiximu mumkin.

7-8 Xunga, qerindaxlar, Rəbning qayta kelidioƣan künigiqə səwr-taqət qilip turunglar. Mana, dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoƣurlaroƣa muyəssər boloƣuqə uni intizarliq bilən səwr-taqət iqidə kütidu. Silərmu səwr-taqət qilip qəlbinglarni mustəhkəm qilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yeqinlap qaldi.□

9 Qerindaxlar, əzünglar soraqqa tartilmasliqinglar üqün bir-biringlardin aoƣrinmanglar; mana, Soraq Qiloƣuqi ixik aldida turidu. 10 Pərwərdigarning namida səzligən burunqi pəyoƣəmbərlərning qandaq azab-oqubət tartqanliqi, xundaqla səwr-taqət qiloƣanliqini ülgə qilinglar. 11 Biz mana muxundaq *səwr-taqət bilən* bərdaxliq bərgənlərni bəhtlik dəp hesablaymiz. Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliƣansilər wə Pərwərdigarning uningoƣa ahirqi qiloƣinini, xundaqla «Pərwərdigarning iq-baoƣri xəpqət wə rəhimdillik bilən toloƣan»liqini kərgənsilər.□ ■

12 Əmdi i qerindaxlirim, əng muhimi, qəsəm qilmanglar — nə asman nə zemin nə heqqandaq baxqa nərsilərning nami bilən qəsəm qiloƣuqi bolmanglar, bəlki «bolidu» desənglar həqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» desənglar həqiqiy «yaq» bolsun. Xundaq qiloƣanda, *Hudaning* jazasioƣa qüxməysilər.■

Dua tooƣruluq

13 Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədhiyə nahxilirini eytsun. □ ■ 14 Aranglarda aoƣriq-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning *bexioƣa* may sürüp məsih qilip dua qilsun. □ ■ 15 Xundaq qilip iman-ixənq bilən qilinoƣan dua bimarni saqaytidu, Rəb uni ornidin turoƣuzidu. Əgər bimar gunahlarni qiloƣan bolsa, bular kəqürüm qilinidu. 16 Xuning üqün ətküzgən gunahliringlarni bir-biringlaroƣa iqrar qilinglar wə xipaliq tepixinglar üqün bir-biringlaroƣa dua qilinglar. Həqqaniy adəmning duasi zor küq wə qong ünümgə igidur. 17 Ilyas pəyoƣəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi. U yamoƣur yaoƣmisun dəp ihlas bilən dua qildi; nətijidə,

---

□ **5:7-8 «dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoƣurlaroƣa muyəssər boloƣuqə uni intizarliq bilən səwr-taqət iqidə kütidu»** — «dəsləpki yamoƣurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yeoƣip, yərni yumxaq qilip həydəxkə təyyarlaydu, andin qeqiloƣan uruqlarni ündürüxkə türtkə bolidu. «Keyinki yamoƣurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yeoƣip, ətiyazliq ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga hərbir dehqan «keyinki yamoƣur»oƣa təxnadur, ular uni bək qədirləydu. **«... Silərmu səwr-taqət qilip qəlbinglarni mustəhkəm qilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yeqinlap qaldi»** — bu 7-8-ayətlər üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **5:11 «Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliƣansilər wə Pərwərdigarning uningoƣa ahirqi qiloƣinini... kərgənsilər»** — «Pərwərdigarning uningoƣa ahirqi qiloƣini» demək, Hudaning ahirida Ayupning həyatini qandaq bərikətləp, yahxi orunlaxturoƣanliqi. **«Pərwərdigarning iq-baoƣri xəpqət wə rəhimdillik bilən toloƣan»** — bu səzlər «Mis.» 34:6, «Nəh.» 9:17, «Zəb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13də hilmuhil xəkildə kərülidu. ■ **5:11** Qəl. 14:18; Ayup 1:21 ,22; 42:10-17; Zəb. 103:8-9; Mat. 5:11. ■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18. □ **5:13 «Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədhiyə nahxilirini eytsun»** — bu səz bəlkim jamaətning ibadət sorunliridiki əhwalini kəzdə tutidu. Demək, jamaət sorunlirida qerindaxlarning həm yioƣlax həm huxal bolux ərkinliki boluxioƣa tooƣra kelidu. Əmma bu səzlər qerindaxlar yaloƣuz qaloƣanda ohxaxla inawətlik bolidu, əlwəttə! Keyin u aoƣriq qerindaxning əhwali tooƣruluq səzləydu. ■ **5:13** Əf. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14 «Aranglarda aoƣriq-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning bexioƣa may sürüp məsih qilip dua qilsun»** — «məsih qilix» tooƣruluq «Təbirlər»diki izahatimizni kərüng. Muxu yərdə may heqqandaq dorining rolida əməs, bəlki aqsaqallarning qollirini bimarning bexioƣa təgküzüxi bilən ularning bimar bilən birliktə ikənlikini ipadiləx üqün həmdə uningoƣa Muqəddəs Rohning kesəlni saqaytix qudritini əslitix üqün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13.

zeminoŋa üq yil altə ay ḥeq yamoŋur yaoŋmidi. □ ■ 18 Andin u yənə dua ḳildi wə
yamoŋur ḳayta yaoŋdi, yərmu ḥosul-mewisini yənə bərdi.■
19 Ḳerindaxlirim, aranglarda birsi ḥəḳiḳəttin qətnigən bolsa, wə yənə birsi uni
ḥəḳiḳətkə ḳaytursa, ■ 20 Muxundaḳ kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoŋan
yolidin ḳayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin ḳutuluxioŋa wə nuroŋun
gunaḥlarning yepip ḳoyulixioŋa səwəbqi bolidu.□ ■

□ **5:17** **«Ilyas pəyoŋəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi» —** «insaniy təbiətlik» degən ibarə muxu yərdə adəmning ḥessiyat, huxallik wə ḳayoŋulirini kərsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luḳa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45. ■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2 □ **5:20** **«Muxundaḳ kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoŋan yolidin ḳayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin ḳutuluxioŋa wə nuroŋun gunaḥlarning yepip ḳuyulixioŋa səwəbqi bolidu» —** «ölümdin ḳutulux» degən ibarə «mənggülük ölüm» (dozah) yaki bu dunyadin ketixini kərsitəmdu? Bizningqə rosul bu gunaḥkarning «**jenining** ḳutuluxi»ni təkitligəqkə, mənggülük ölümni kərsətsə kerək. Əgər «ölüm» bu dunyadin ketix bolsa «1Yuḥ.» 5:16-17də yaki «Ros.» 5-babta hatiriləngəndək Hudaning eoŋir gunaḥḳa patḳan etiḳadqilarning bexioŋa qüxüridioŋan jazasini kərsitidu. «Nuroŋun gunaḥlarning yepip ḳoyuluxi» — bəlkim (1) bu gunaḥkar kixining gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixini wə (2) u kixining baxḳilar aldida uyatḳa ḳalmasliḳini wə (3) u kixining gunaḥining baxḳilarnimu gunaḥḳa putlaxturup ḳoyuxining aldini elixini kərsitixi mumkin. ■ **5:20** Pənd. 10:12; 11:30; 1Pet. 4:8.

Petrus «1»

«Rosul Petrus yazoɣan birinqi məktup»

1 Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya,
Asiya wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam.□ ■
2 Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs
ḳilindinglar. Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar
wə ḳenining üstünglaroɣa sepilixi üqündur. Meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə
ḥəssiləp ata ḳilinoɣay!□ ■

Ḥayatliḳ ümidi

3 Özining zor rəḥimdilliki bilən, Əysa Məsiḥning əlümdin tirilixi arḳiliḳ bizni
yengidin tuoɣdurup, əlməs ümidkə nesiwə ḳiloɣan Rəbbimiz Əysa Məsiḥning
Huda'Atisioɣa mubarək-mədḥiyilər oḳuloɣay!■ 4 Demək, silər üqün qiriməs,
daoɣsiz wə solmas miras ərxlərdə saḳlanmaḳta.■ 5 Ahir zamanda axkarilin-
ixḳa təyyarlanoɣan nijat üqün, silər etiḳadinglar bilən Hudaning ḳudriti arḳiliḳ
ḳooɣdalmaḳtisilər. 6 Silər bu *nijattin* zor xadlinisilər — gərqə ḥazir zərür tepiloɣanda
silərning ḥərhil sinaḳlar tüpəylidin ḳiskə waḳit azab-oḳubət qekixinglaroɣa tooɣra
kəlsimu.■ 7 Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu.
Xuningoɣa ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu.
Buning bilən u Əysa Məsiḥ *ḳayta* axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam» —** «tarḳaḳ musapirlar» tooɣruluḳ «Yaḳup»tiki «kirix səz»imizni kərüng. «Tarḳaḳ musapirlar» — Asuriyəning wə keyinki Babil imperiyəsidin baxlap, Israilning on ikki ḳəbilisi dunyaning ḥərḳaysi bulung-puqḳaḳlirioɣa tarḳilip kətkənidi. Pələstingə ḳaytip kəlməy, qət yərlərdə ḳaloɣan Yəhudiylar «tarḳaḳ musapirlar» (grek tilida «diaspora») dəp atilatti. Lekin muxu yərdə «tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» kəqmə mənidə ixlitilidu, xundaḳla həttə tiloɣa elinoɣan jaylarda turuwatḳan barliḳ etiḳadqilarni kərsitidu, dəp ḳaraymiz (2:10ni kərüng). «Tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» bizningqə: (1) etiḳadqilar bu dunyada ḥəḳiḳətən musapir salaḥiyitidə yaxaydu. Ular yurtimiz muxu yərdə əməs, jənnəttə bolidu, dəp bilidu; (2) etiḳadqilar yər yüzidiki yurtlarning kəpinqisidə kəp sanliḳni təxkil ḳilmaydu, bəlki tarḳaḳ «kiqik bir pada»dək yaxawatidu, degənni kərsitidu. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **1:1** Yaḳ. 1:1. □ **1:2 «Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs ḳilindinglar» —** «Roḥ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. **«Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar wə ḳenining üstünglaroɣa sepilixi üqündur»** — «Əysa Məsiḥning ḳenining üstünglaroɣa sepilixi»: — demək, Əysa Məsiḥning ḳeni «Təwrat dəwri»diki ḳurbanliḳlarning ḳenidək, adəmning bədini üstigə əməs, bəlki etiḳad ḳiloɣuqilarning wijdan-ḳəlbigə sepilidu, xuning bilən gunaḥliridin pak bolidu («Yəx.» 52:15 wə izaḥatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni kərüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 2Pet. 1:2; Yəḥ. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Əf. 1:3; Yaḳ. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pet. 5:10; Yaḳ. 1:2.

izzət-ḥərmət kəltüridu. □ ■
8 Əysa Məsiḥni ilgiri kərüp baḳmioɣan bolsanglarmu, Uni səyüp kəldinglar; wə ḥazirmu Uni kərməysilər, lekin Uningoɣa yənila etiḳat ḳilip ḳəlbinglar ipadiligüsiz xan-xərəpkə toloɣan huxallik bilən yayraydu.■ 9 Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər. □ 10 Silərgə ata ḳilinoɣan bu meḥir-xəpḳətni aldin eytḳan *ilgiriki* pəyoɣəmbərlər bu nijat-ḳutḳuzulux tooɣrisida təpsiliy izdəngən, uni qüxinixkə tirixḳanidi. ■ 11 Ularda boloɣan Məsiḥning Roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin’ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən. □ ■ 12 Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan. Əmdi bügünki kündə bu ixlar ərxtin əwətilgən Muḳəddəs Roḥning küqi bilən silərgə hux həwərni yətküzgüqilər arḳiliḳ silərgə jakarlandi. Ḥətta pərixtilərmu bu ixlarning tegi-təktini səpselip qüxiniwelixḳa təlpünməktə.□ ■

Pak yaxanglar

13 Xunga, zeḥinliringlarning belini baoɣlap, əzünglarni səgək-salmaḳ tutunglar, ümidinglarni Əysa Məsiḥ ḳayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɣan bəht-xapaətkə pütünləy baoɣlanglar. □ ■ 14 *Hudaning* itaətmən pərzəntliri süpitidə, ilgiriki oɣapilliḳ qaoɣliringlardikidək ḥawayi-ḥəwəslərgə berilmənglar. 15 Əksiqə, silərni qaḳiroɣuqi pak-muḳəddəs boloɣanoɣa ohxax barliḳ yürüx-turuxinglarda

---

□ **1:7 «Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu. Xuningoɣa ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilən u Əysa Məsiḥ ḳayta axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» —** oḳurmənlərgə ayanki, altunning sapliḳi yaki ḥəḳiḳiy ikənliki ot bilən ispatlinidu. Huda etiḳadimizning ḥəḳiḳiy yaki ḥəḳiḳiy əməslikini bilidu, əlwəttə, lekin Əzining xan-xəripi ḥəmdə bizni bu jəḥəttə hatirjəm ḳilix üqün bizni ḥərhil sinaḳlaroɣa uqritidu. Muəllip muxu sinaḳlar tooɣruluḳ eytḳan bolsimu, ularning etiḳadidin guman ḳiloɣan əməs, əksiqə 8-ayəttə ularning etiḳadioɣa ixənqini bildürüp, dərwəḳə ḥəḳiḳiy, sap ikənlikini eniḳ kərsitidu. «Etiḳadinglar… mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» — muəllip muxu yərdə bu «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət» kimgə bolidioɣanliḳini oquḳ kərsətməydu. Bizningqə etiḳadimiz sinilixi arḳiliḳ «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət»ni ḥəm Rəb Əzigə ḥəm bizlərgimu kəltüridu. Qünki etiḳadimiz sinaḳtin ətküzülsə, bu Hudaning xapaiti ḥəm küq-ḳudritidinla bolidu, xundaḳla buning arḳiliḳ uning xapaiti ḥəm ḳudriti roxən bolidu wə Hudaning uluoɣluḳioɣa ispat bolidu (5-ayətni kərüng). ■ **1:7** Yəx. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaḳ. 1:3; 1Pet. 4:12. ■ **1:8** Yḥ. 20:29. □ **1:9 «Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər» —** muxu ayəttin eniḳ kərgili boliduki, nijatning ḥazir nətijisi ḥəm mewisi bar ḥəmdə kəlgüsidə (5-ayəttə) Məsiḥ ḳayta kəlgəndə tehimu mukəmməllixidu (nijatning kəlgüsidiki bəht-bərikətliri bolsa gunaḥning ḥərḳandaḳ təsiridin azad bolux, yengi təndə boluxni əz iqigə alidu). Muxu yərdə «jeninglarning nijati» bəlkim adəmning iqki dunyasini kərsitidu, demək, adəmning oy-pikir, ḥessiyatliri wə mijəzining gunaḥning təsiridin azad boluxini kərsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Ḥag. 2:8; Zək. 6:12. □ **1:11 «Ularda boloɣan Məsiḥning roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin’ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən» —** «ḳandaḳ yol bilən» degənning baxḳa birhil tərjimisi «kimning wujudida». Bu ayəttin xu roxənki, Məsiḥ tehi dunyaoɣa kəlmigini bilən, Təwrattiki pəyoɣəmbərlərning bexarət berixi Uning Roḥi arḳiliḳ boloɣan; Məsiḥning Roḥi ularda tursimu, ularning Məsiḥning kimliki yaki toluḳ salaḥiyiti tooɣruluḳ həwiri müjməl yaki yoḳ deyərlik idi. ■ **1:11** Zəb. 22:6; Yəx. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12 «Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan» —** «bu ixlar» degənlik pəyoɣəmbərlər aldin’ala eytḳan Məsiḥning ölümi (azab-oḳubətliri) arḳiliḳ boloɣan barliḳ nijatliḳ ixlar, jümlidin «Muḳəddəs Roḥning küqi bilən» hux həwərni yətküzüxni kərsətsə kerək. ■ **1:12** Ros. 2:4; Əf. 3:10. □ **1:13 «ümidinglarni Əysa Məsiḥ ḳayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɣan bəht-xapaətkə pütünləy baoɣlanglar» —** «pütünləy baoɣlanglar» degənning baxḳa hil tərjimisi: «ahiroɣiqə baoɣlanglar». ■ **1:13** Luḳa 12:35; Əf. 6:14.

өзүнглarni pak-muқəddəs tutunglar. ■ 16 Qünki *muқəddəs yazmilarda*: «Pak-muқəddəs bolunglar, qünki Mən pak-muқəddəsturmən» dəp hatiriləngən.■
17 Silər dua қiloқininglarda kixilərning һərbirining ix-һərikitigə қarap yüz-hatirə қilmay Sorақ Қiloқuqini «Ata» dəp qaқiridikənsilər, undaқta bu dunyada musapir bolup yaxawatқan waқtinglarni *Uning* қorқunqida ətküzünglar. ■ 18 Qünki silərgə məlumki, silər ata-bowiliringlar təripidin silərgə қaldurulоқan əһmiyətsiz turmuxning *қulluқidin* azad boldunglar. Bu, қimmitini һaman yoқitidioқan altun yaki kümüxtək nərsilərning təlimi bilən boloқan əməs, □ ■ 19 bəlki қimmətlik қeni bilən, yəni kəm-kütisiz wə daoқsiz қoza kəbi Məsiһning қimmətlik қenining bədiligə kəldi. ■ 20 U dərwəқə dunya apiridə қilinixtin ilgirila *Huda təripidin* xu süpitidə tonuloқan, һazir U zamanlarning muxu ahirқi waқitlirida silər üqün *bu dunyaoқa əwətilip* axkara қilindi. □ ■ 21 Silər Uning arқilиқ Uni ölümdin tirildürüp, Uningoқa xan-xərəp bərgən Hudaoқa etiқad қiliwatisilər. Hudaning *xuni қiloқini* etiқadinglar wə ümidinglar Özigə baoқlansun üqündur.■
22 Silər һəқiқətkə itaət қiloқanliқinglardin қəlbinglarni paklap, қerindaxlarni səyidioқan sahtisiz meһir-muһəbbətkə kirixtinglar; xunga, bir-biringlarni qin қəlbinglardin қizoқin səyünglar. ■ 23 Qünki silər yengiwaxtin tuoқuldunglar — bu qirip ketidioқan uruқ arқilиқ əməs, bəlki qirimas uruқ, yəni Hudaning һayatiy küqkə igə wə mənggü turidioқan səz-kalami arқilиқ boldi. □ ■ 24 Qünki *huddi muқəddəs yazmilarda yeziloқinidək*:

«Barliқ ət igiliri ot-qəptur, halas,
Ularning barliқ xan-xəripi daladiki gülgə ohxax;
Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,■
25 Biraқ Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!»

Silərgə yətküzülgən hux həwərdə jakarlanoқan səz-kalam dəl xudur.□

2

1 Xuning üqün silər barliқ rəzillik, barliқ məkkarliқ, sahtipəzlik, һəsəthorluқ wə һəmmə təһməthorluқlarni taxlap,■ 2-3 Rəbning meһribanliқini tetip bilgənikənsilər,

---

■ **1:15** Luқa 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 20:7. ■ **1:17** Қan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25. □ **1:18 «һaman қimmitini yoқitidioқan altun yaki kümüxtək nərsilər»** — grek tilida «һaman qiriydioқan altun yaki kümüxtək nərsilər». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Wəһ. 1:5. □ **1:20 «U zamanlarning muxu ahirқi waқitlirida silər üqün bu dunyaoқa əwətilip axkara қilindi»** — «zamanlarning muxu ahirқi waқitliri» degənlik Əysa Məsiһning birinqi қetim bu dunyaoқa kelixidin tartip, ikkinqi қetim kelixigiqə boloқan waқit, yəni «Injil dəwri»ni kərsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 2:17. □ **1:23 «Qünki silər yengiwaxtin tuoқuldunglar — bu qirip ketidioқan uruқ arқilиқ əməs, bəlki qirimas uruқ, yəni Hudaning һayatiy küqkə igə wə mənggü turidioқan səz-kalami arқilиқ boldi»** — muxu yərdə «qirip ketidioқan uruқ» degənning mənisi bəlkim «һaman ölüp ketidioқan insanlar (qirip ketidioқan ət igiliri)»ni kərsitixi mumkin — demək, һeqkim etiқadqi boloқan ata-anisidin yaki məlum millәttin (məsilən, Yəһudiylardin) tuoқuloқanliқi bilən yengi һayatқa erixməydu. Һər adəm özi etiқad bilən «қayta (yengidin) tuoқuluxi» kerəktur. ■ **1:23** Yaқ. 1:18; 1Yuһa. 3:9. ■ **1:24** Yəx. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yaқ. 1:10; 4:14; 1Yuһa. 2:17. □ **1:25 «Barliқ ət igiliri ot-qəptur, halas, ularning barliқ xan-xəripi daladiki gülgə ohxax; ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu, biraқ Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!»** — bu səzlər «Yəx.» 40:6, 8 (LXX)tin nəқil kəltürülgən. ■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Əf. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1.

huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup *Hudaning* səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar. Buning bilən, silər nijatning *kamalitigə* yetip əsisilər.□ ■
4 Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə ⱪədirlənggən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip□ ■ 5 silər əzünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḥiy ibadəthana ⱪilinixⱪa, Əysa Məsiḥ arⱪilik Hudani hursən ⱪilidioɣan roḥiy ⱪurbanliⱪlarni sunidioɣan muⱪəddəs kaḥin ⱪataridikilər boluxⱪa ⱪuruluwatisilər;□ ■ 6 Qünki muⱪəddəs yazmilarda mundaⱪ deyilgən: —

«Mana, tallanoɣan, ⱪədirlənggən bürjək ul texini Zionoɣa ⱪoydum.
Uningoɣa etiⱪad ⱪiloɣuqi ḥərkim ḥərgiz yərgə ⱪarap ⱪalmaydu».□ ■

7-8 Əmdi etiⱪad ⱪiloɣuqi boloɣan silərgə nisbətən *taxning* ⱪədiri bolidu. Lekin *Uningoɣa* etiⱪad ⱪilmaydioɣanlaroɣa nisbətən U *muⱪəddəs yazmilarda deyilginidək* boldi: —

«Tamqilar ərziməs dəp taxliwətkən bu tax,
Burjək *ul* texi bolup tikləndi!»,
Wə: — «*Bu tax* kixilərgə putlikaxang tax,
Adəmni yiⱪitidioɣan ⱪoram tax bolidu».

Qünki *muxundaⱪ kixilər Hudaning* səz-kalamioɣa itaət ⱪilmasliⱪi tüpəylidin putlixip yiⱪilidu; ularning bundaⱪ boluxi aldin bekitilgəndur.□ ■
9 Lekin silər bolsanglar *Huda* tallioɣan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliⱪ, pak-muⱪəddəs bir əl, xundaⱪla Əzigə alaḥidə has boloɣan bir həlⱪsilər; buning məⱪsiti, silərni ⱪarangoɣuluⱪtin Əzining tilsimat yoruⱪluⱪioɣa qaⱪiroɣuqining pəzilətlirini namayan ⱪilixinglardin ibarət. □ ■ 10 Burun silər bir həlⱪ ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlⱪisilər; burun *Hudaning* rəḥim-xəpⱪitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir

---

□ **2:2-3 «Rəbning meḥribanliⱪini tetip bilgənikənsilər»** — «Zəb.» 34:8. **«huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup Hudaning səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar»** — «Hudaning səz-kalamidiki sap süt» yaki «roḥiy sap süt». **«buning bilən, silər nijatning kamalitigə yetip əsisilər»** — «nijat» tooɣruluⱪ «kirix səz» wə «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2-3** Zəb. 34:8 □ **2:4 «Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə ⱪədirlənggən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip...»** — «tirik tax Boloɣuqi» Əysa Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. U Hudaning salmaⱪqi boloɣan ibadəthanisining tirik ul texidur. Barliⱪ etiⱪadqilar Uning üstigə selinip ḥəmdə Uning bilən baoɣlinip «Hudaning tirik, künmu-kün əsüwatⱪan (roḥiy) ibadəthanisi» boluxⱪa ⱪurulmaⱪta. ■ **2:4** Əf. 2:20. □ **2:5 «silər əzünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḥiy ibadəthana ⱪilinixⱪa, Əysa Məsiḥ arⱪilik Hudani hursən ⱪilidioɣan roḥiy ⱪurbanliⱪlarni sunidioɣan muⱪəddəs kaḥin ⱪataridikilər boluxⱪa ⱪuruluwatisilər»** — «roḥiy ⱪurbanliⱪlar» ⱪoy-kalilardin əməs, bəlki Hudaoɣa sunoɣan rəḥmət-mədḥiyilər wə hizmitidiki ixlar, xundaⱪla baxⱪiloroɣa kərsətkən meḥir-muḥəbbət, həyr-sahawətlik ixlardin bolidu. «Muⱪəddəs kaḥinliⱪ ⱪataridikilər» «Lawiylar»din boloɣan kaḥinliⱪ əməs, yengi əḥdigə baoɣlanoɣan roḥiy kaḥinliⱪ tüzümidin bolidu. ■ **2:5** Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Wəḥ. 1:6; 5:10. □ **2:6 «Mana, tallanoɣan, ⱪədirlənggən bürjək ul texini Zionoɣa ⱪoydum. Uningoɣa etiⱪad ⱪiloɣuqi ḥərkim ḥərgiz yərgə ⱪarap ⱪalmaydu»** — «Yəx.» 28:16ni kərüng. «Zion» — Qədimki Israilning paytəhti, Yerusalemning yənə bir atilixidur. ■ **2:6** Yəx. 28:16. □ **2:7-8 «Əmdi etiⱪad ⱪiloɣuqi boloɣan silərgə nisbətən taxning ⱪədiri bolidu»** — yaki, «Bu ul texi etiⱪad ⱪiloɣan silərgə nisbətən ⱪimmətliktur». **«Tamqilar ərziməs dəp taxliwətkən bu tax, burjək ul texi bolup tikləndi!», wə: — «Bu tax kixilərgə putlikaxang tax, adəmni yiⱪitidioɣan ⱪoram tax bolidu»** — «Zəb.» 118:22, «Yəx.» 8:14. ■ **2:7-8** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yəx. 8:14. □ **2:9 «lekin silər bolsanglar Huda tallioɣan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliⱪ, pak-muⱪəddəs bir əl, xundaⱪla Əzigə alaḥidə has boloɣan bir həlⱪsilər; buning məⱪsiti, silərni ⱪarangoɣuluⱪtin Əzining tilsimat yoruⱪluⱪioɣa qaⱪiroɣuqining pəzilətlirini namayan ⱪilixinglardin ibarət»** — «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yəx.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni kərüng. ■ **2:9** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Əf. 1:14; Wəḥ. 1:6; 5:10.

erixtinglar.□ ■

Hudaning sadiḳ hizmətkarliri bolunglar

11 I səyümlüklirim, silər bu dunyaoƣa musapir wə meḥmandursilər, silərdin ətünümənki, roḥ-ḳəlbinglar bilən ḳarxilixidioƣan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin əzünglarni yiraḳ tutunglar. □ ■ 12 Yürüx-turuxunglar etiḳadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun. Muxundaḳ ḳiloƣanda, gərqə ular silərgə yamanliḳ ḳiloƣuqilar dəp təḥmət ḳilsimu, dəl təḥmət ḳiloƣan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroƣa ḳarap, *Hudaning* ularni *oyoƣitip* yoḳlaydioƣan künidə uni uluoƣlixi mumkin.□ ■ 13-14 Xunga Rəbning ḥərmitidə insanlar arisidiki ḥərbir ḥakimiyətning tüzümigə, məyli əng yuḳiri mənsəptiki padixaḥḳa bolsun yaki u təyinligən ḥoḳuḳdarlaroƣa bolsun boysununglar. Qünki bu ḥoḳuḳdarlar *padixaḥ* təripidin yaman ix ḳiloƣuqilarni jazaoƣa tartix, yahxi ix ḳiloƣuqilarni ḥərmətkə sazawər ḳilix üqün təyinləngəndur. ■ 15 Qünki Hudaning iradisi xundaḳki, yahxi əməlliringlar bilən nadan adəmlərning orunsiz xikayətlirini tuwaḳlaxtur. ■ 16 Silər ərkin-azad boloƣininglar bilən, bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning baḥanisi ḳiliwalmanglar, bəlki Hudaning ḳuli süpitidə bolup, □ ■ 17 Barliḳ insanlarni ḥərmətlənglar, *etiḳadqi* ḳerindaxliringlaroƣa meḥir-muḥəbbət kərsitinglar, Hudadin ḳorḳunglar, padixaḥni ḥərmətlənglar.□ ■

Əysa Məsiḥ səwr ḳilixning ülgisidur

□ **2:10 «Burun silər bir həlḳ ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlḳisilər; burun Hudaning rəḥim-xəpḳitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir erixtinglar»** — «Ḥox.» 1:6-9, 2:23ni kərüng. ■ **2:10** Ḥox. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ **2:11 «silərdin ətünümənki, roḥ-ḳəlbinglar bilən ḳarxilixidioƣan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin əzünglarni yiraḳ tutunglar»** — grek tilida «roḥ-ḳəlb» muxu yərdə «jan» bilən ipadilinidu. «Ətliringlardiki (yaki pəḳət «ətlərdiki») nəps-xəḥwətlər» — oḳurmənlərning esidə barki, Injilda «ət» bolsa adəttə «gunaḥning ḳorali», yəni gunaḥ ətlirimizni ḳoral ḳilip u arḳiliḳ bizni azduridioƣanliḳi wə baxḳuridioƣanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroƣa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **2:11** Rim. 13:14; Gal. 5:16. □ **2:12 «Yürüx-turuxunglar etiḳadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun»** — «etiḳadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḥudiy bolmioƣan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə kəqmə mənidə ixlitilidu. **«Muxundaḳ ḳiloƣanda, gərqə ular silərgə yamanliḳ ḳiloƣuqilar dəp təḥmət ḳilsimu, dəl təḥmət ḳiloƣan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroƣa ḳarap, Hudaning ularni oyoƣitip yoḳlaydioƣan künidə uni uluoƣlixi mumkin»** — «Hudaning oyoƣitip yoḳlaydioƣan küni» degənlik grek tilida «yoḳlax küni» degən səz bilən ipadilinidu. Hudaning adəmni «yoḳlioƣanda» ikki hil nətijining biri bolidu: (1) bəht-bərikət, Huda xapaitini alaḥidə kərsitip, insanni towa ḳilixḳa oyoƣitidu; (2) Huda adəmning gunaḥlirini jazalaydu. Muxu yərdiki nətijə yahxi boloƣaqḳa, «oyoƣitip yoḳlax» dəp tərjimə ḳilduḳ. ■ **2:12** Mat. 5:16; Luḳa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pet. 3:16. ■ **2:13-14** Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ **2:15** Tit. 2:8. □ **2:16 «Silər ərkin-azad boloƣininglar bilən,...»** — bizningqə, xübḥisizki, rosul Petrus muxu yərdə Rəb Əysaning «Mat.» 17:24-27də əzigə eytḳan səzlirini əslitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning baḥanisi ḳiliwalmanglar»** — grek tilida «bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning niḳabi ḳiliwalmanglar». **«bəlki Hudaning ḳuli süpitidə bolup...»** — «Hudaning ḳuli» tooƣrisida: — oḳurmənlərgə eniḳki, Təwrat-injil boyiqə Hudaning ḳulluḳida bolux adəmning toluḳ ərkinliki, əz ihtiyarliḳi bilən bolmisa «Hudaning ḳulluḳida bolux» ḥesablanmaydu. Hudaning ḳulluḳida bolux insanlaroƣa nisbətən uluoƣ imtiyazdin ibarəttur. Qünki Məsiḥ kəp yərlərdə «Pərwərdigarning ḳuli» dəp atilidu (məsilən, «Yəx.» 42:1də wə baxḳa kəp yərlərdə). Təwratta, Yəxaya pəyoƣəmbərning kitabidiki «Pərwərdigarning ḳuli» tooƣruluḳ bexarətlərni kərüng). ■ **2:16** Yḥ. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1. □ **2:17 «Hudadin ḳorḳunglar, padixaḥni ḥərmətlənglar»** — Hudaning ḳorḳunqi bolmisa ḥəkümdarlarni ḥərmətləx pəḳət insanlardin ḳorḳux bolidu, halas. Məsilən, rosul Petrusning «Ros.» 4:19də hatiriləngən səzlirini kərüng. ■ **2:17** Mat. 22:21; Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 5:5.

18 Ķullar, hojayinliringlarоŋa toluķ ķorķunq bilən boysununglar — yalоŋuz meһriban wə hux peil hojayinlarоŋila əməs, bəlki terikkək hojayinlarоŋimu boysununglar. □ ■ 19 Qünki əgər birsi Huda aldida pak wijdanliķ bolux üqün naһəķ azab-oķubət qəksə һəmdə bularоŋa səwr-taķət ķilsa, bu Hudani hursən ķilidu. □ ■ 20 Qünki əgər silər gunaһ ətküzüp, tegixlik uruloŋininglarda, uningоŋa bərdaxliķ bərsənglar, buning mahtanoŋudək nemisi bar! Lekin yahxi ixlarni ķilip azab-oķubət qəksənglar һəmdə uningоŋa bərdaxliķ bərsənglar, u Hudani hursən ķilidu. ■ 21 Qünki silər dəl xuningоŋa qaķirildinglar. Qünki Məsiһmu silər üqün azab-oķubət qekip, silərni Əzining izidin mangsun dəp, silərgə ülgə ķaldurdi; ■ 22 «U gunaһ sadir ķilip baķmioŋan, Uning aoŋzidin һeqķandaķ aldamqiliķ-yaloŋanqiliķmu tepilmas». □ ■ 23 U һaķarətlənginidə, til ķayturmaytti. Azab-oķubət qəkkəndə, U һeq təһdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil һəküm qiķarоŋuqining ķollirioŋa tapxuratti. □ ■ 24 U Əzi bizning gunaһķa nisbətən ölüp, һəķķaniyliķķa nisbətən yaxiximiz üqün yaoŋaq tüwrüktə gunaһlirimizni zimmisigə aldi; silər Uning yariliri bilən xipa taptinglar. □ ■ 25 Qünki burun silər ķoylardək yoldin ezip kətkənsilər, lekin һazir jeninglarning padiqisi һəm yetəkqisining yenioŋa ķaytip kəldinglar.□ ■

3

Ər-ayallik munasiwət

1-2 Xuningоŋa ohxax, i ayallar, silər ərliringlarоŋa boysununglar. Xundaķ ķilsanglar, һətta səz-kalamoŋa itaət ķilmaydioŋan ərlər bolsa, өz ayalining bu pəzilitidin təsirlinip, ihlasmənlik bilən ətküzgən pak yürüx-turuxinglarоŋa ķarap, gəp-səzsizla ķayil ķilinidu.■ 3 Güzəllikinglar sirtķi kərünüxtin, yəni alaһidə ərüwaloŋan qeqinglar wə takioŋan altun zibu-zinnətlərdin yaki esil kiyimlərdin bolmisun,■ 4 bəlki

□ **2:18 «Ķullar, hojayinliringlarоŋa toluķ ķorķunq bilən boysununglar» —** «ķullar» degən səz muxu yərdə һəm ķullarni һəm өy hizmətkarlirini өz iqigə alidu. **«toluķ ķorķunq bilən boysununglar» —** «toluķ ķorķunq bilən» degən səzlər grek tilida «barliķ ķorķunq bilən» degən bilən ipdilinidu. Mənisi xübһisizki, ķullarning hojayinlirini һərmətlixidə **Hudadin ķorķux**ning türtkisi boluxi kerək. Məsilən, «Kol.» 3:22 wə «Əf.» 6:5-7ni kərüng. ■ **2:18** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9. □ **2:19 «əgər birsi Huda aldida pak wijdanliķ bolux üqün naһəķ azab-oķubət qəksə...» —** buning ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) bu adəm wijdani arķiliķ məlum bir ixning Hudaning iradisi ikənlikini bilip, bu yahxi ixķa əməl ķilidu, lekin hojayini yahxi ķiloŋinini qüxənməyla uni jazalaydu; ķul bu naһəķlikkə səwr-taķət ķilidu; (2) ķul-hizmətkar hizmitini yahxi, puhta ķilsimu, hojayin bəribir uningоŋa ķopal muamilə ķilidu. Ķul-hizmətkar ķorķunqtin əməs, bəlki Hudani hursən ķilix üqün, Һəmmigə Ķadirning Əzi bu yaman ixlarоŋa Əz yahxi məķsətliri bilən yol ķoyoŋanliķioŋa iman kəltürüp, bu yaman muamiligə səwr-taķət ķilip qidap, hojayinini kəqüriwetidu. ■ **2:19** Mat. 5:10. ■ **2:20** 1Pet. 3:14; 4:14. ■ **2:21** Yһ. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuһa. 2:6. □ **2:22 «U gunaһ sadir ķilip baķmioŋan, Uning aoŋzidin һeqķandaķ aldamqiliķ-yaloŋanqiliķmu tepilmas» —** bu səzlər «Yəx.» 53:9din elinoŋan. ■ **2:22** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuһa. 3:5. □ **2:23 «U һaķarətlənginidə, til ķayturmaytti. Azab-oķubət qəkkəndə, U һeq təһdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil һəküm qiķarоŋuqining ķollirioŋa tapxuratti» —** Petrusning bu səzidə «Yəx.» 53:7diki bexarət kəzdə tutulidu. ■ **2:23** Mat. 27:39; Yһ. 8:48,49. □ **2:24 «U Əzi bizning gunaһķa nisbətən ölüp, һəķķaniyliķķa nisbətən yaxiximiz üqün yaoŋaq tüwrüktə gunaһlirimizni zimmisigə aldi; silər uning yariliri bilən xipa taptinglar» —** «yaoŋaq tüwrüktə» (grek tilida «dərəһtə»), «krest»ni kərsitidu, əlwəttə. Muxu yərdə tiloŋa elinoŋan «dərəh» erən baoŋqisi otturisidiki ikki dərəhni, xundaķla Təwrattiki kəp baxķa yərlədə deyilgən «dərəh» tooŋrisidiki temini oķurmənlərning esigə kəltüridu (məsilən, «Mis.» 15:23-26, «Ķan.» 21:22-23, «Pənd.» 3:18, 11:30 ķatarliķlar). ■ **2:24** Yəx. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ **2:25 «Qünki burun silər ķoylardək yoldin ezip kətkənsilər...» —** grek tilida «ketiwattatisilər». «Yəx.» 6:53ni kərüng. **«lekin һazir jeninglarning padiqisi һəm yetəkqisining yenioŋa ķaytip kəldinglar» —** «jeninglarning padiqisi һəm (ķooŋdaydioŋan) yetəkqisi» Rəb Əysa Məsiһ, əlwəttə. ■ **2:25** Yəx. 53:6; Əz. 34:6; Luķa 15:4. ■ **3:1-2** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ **3:3** 1Tim. 2:9; Tit. 2:3.

«ⱪəlbinglardiki өzünglar», yəni məmin wə tinq roⱨtin boloƣan qirimas güzəlliktin bolsun; bundaⱪ *güzəllik* Hudaning aldida intayin ⱪimmətliktur.□ 5 Qünki burunⱪi qaoƣlarda, Hudaoƣa ümidini baoƣlioƣan ihlasmən ayallar dəl muxundaⱪ *güzəllik bilən* өzlirini zinnətləp, ərlirigə itaət ⱪilatti.□ 6 Dəl muxundaⱪ yolda Saraⱨ Ibraⱨimni «oƣojam» dəp atap, uning səzlirigə boysunatti. Silər ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar, silərmu *Saraⱨning* pərzəntliri boloƣan bolisilər.□ ■
7 Xuningoƣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar; silər ular bilən *Huda* xapaət ⱪiloƣan ⱨayatⱪa ortaⱪ mirashor bolup, ularni ⱨərmət ⱪilinglar. Xundaⱪ ⱪilsanglar, dualiringlar tosaloƣuoƣa uqrimaydu.□ ■

Ⱨəⱪⱪaniylⱪ üqün azab qekix

8 Ahirida, ⱨəmminglar bir niyət bir məⱪsəttə, bir-biringlaroƣa ⱨəmdərd bolup, bir-biringlarni ⱪerindaxlarqə səyünglar, iq-baoƣri yumxaⱪ wə kəmtər bolunglar.□ ■
9 Yamanliⱪⱪa yamanliⱪ, aⱨanətkə aⱨanət bilən əməs, əksiqə, bəht tiləx bilən jawab ⱪayturunglar. Qünki silər dəl bu ixⱪa qaⱪiriloƣansilər; xuning bilən өzünglar bəhtkə mirashor bolisilər. ■ 10 Qünki *muⱪəddəs yazmilarda yeziloƣinidək*: —
«Kimki ⱨayatni səyüp, yahxi kün kərgüqi bolay desə,
Tilini yamanliⱪtin tartsun,
Ləwliri məkkarliⱪtin neri bolsun;■
11 Yamanliⱪtin өzini tartip,
Güzəl əməllərni ⱪilip yürsun;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni ⱪooƣlap yürsun.□ ■
12 Qünki Pərwərdigarning kəzi ⱨəⱪⱪaniylarning üstidə turidu,
Uning ⱪuliⱪi ularning iltijalirioƣa oquⱪ turidu;
Lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ⱪarxi turidu».□ ■
13 Əgər silər daim yahxi ixlarni ⱪilixⱪa intilsənglar, kim silərgə yamanliⱪ ⱪilar? □
14 Lekin ⱨətta ⱨəⱪⱪaniylⱪ yolida azab-oⱪubət qəksənglarmu, ohxaxla bəhtliksilər!

□ **3:4 «bəlki «ⱪəlbinglardiki өzünglar», yəni məmin wə tinq roⱨtin boloƣan qirimas güzəlliktin bolsun»** — «ⱪəlbinglardiki өzünglar» grek tilida «ⱪəlbdiki iqki insan» degən səz bilən bildürülidu. □ **3:5 «Hudaoƣa ümidini baoƣlioƣan ihlasmən ayallar»** — «ihlasmən» muxu yərdə «muⱪəddəs» bilən ipadilinidu. □ **3:6 «Silər ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar, silərmu Saraⱨning pərzəntliri boloƣan bolisilər»** — «ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar» degənliktə təkitləydioƣan ix bəlkim, ayallar өz yoldaxlirini ⱨərmətlixi bilən təng ulardin ⱨeqⱪandaⱪ ⱪorⱪmasliⱪi, bəlki Hudadinla ⱪorⱪup, ihlasmən boluxi kerək. Demək, ayallarning durus ixlarni ⱪilixning türtkisi ərliridin ⱪorⱪux əməs, bəlki Hudaoƣa ihlasmən boluxtin ibarət boluxi kerək. ■ **3:6** Yar. 18:12. □ **3:7 «Xuningoƣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar»** — «ajiz bəndə» grek tilida «ajiz ⱪaqa-ⱪuqa» degən səz bilən ipadilinidu. Rosul Petrusning muxu yərdə ⱨəm ərlər ⱨəm ayallarmu Hudaning hizmitidə boloƣan ⱪorallar yaki əswablar ikənlikini təkitliməkqi. Muxu yərdə «qüxinip yetix» grek tilida «bilix» bilən ipadlinidu. «Yar.» 4:1 wə izaⱨatini kərüng. Bu ibarə ərning ayalining өz jinsiy muⱨəbbitigə boloƣan moⱨtajliⱪini untumasliⱪini өz iqigə alidu. **«silər ular bilən Huda xapaət ⱪiloƣan ⱨayatⱪa ortaⱪ mirashor bolup, ularni ⱨərmət ⱪilinglar»** — «Huda xapaət ⱪiloƣan ⱨayatⱪa mirashor» — grek tilida «ⱨayatning xapaitigə mirashor...». ■ **3:7** Əf. 5:25-33; Kol. 3:19. □ **3:8 «...iq-baoƣri yumxaⱪ wə kəmtər bolunglar»** — yaki «... iq-baoƣri yumxaⱪ wə ədəplik bolunglar». ■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zəb. 34:12-16; Yaⱪ. 1:26 □ **3:11 «aman-hatirjəmlikni izdəp,..»** — yaki «ⱨəmməylən bilən inaⱪ өtüxkə tirixip,...». ■ **3:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 3Yuⱨa. 11. □ **3:12 «...Qünki Pərwərdigarning kəzi ⱨəⱪⱪaniylarning üstidə turidu, Uning ⱪuliⱪi ularning iltijalirioƣa oquⱪ turidu; lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ⱪarxi turidu»** — (10-12-ayət) «Zəb.» 34:12-16. ■ **3:12** Zəb. 34:12-16 □ **3:13 «Əgər silər daim yahxi ixlarni ⱪilixⱪa intilsənglar,...»** — bəzi kona kəqürmilərdə «əgər silər yahxi ⱪiloƣuqilarni ülgə ⱪilsanglar,...» deyilidu.

Lekin ularning wəḩimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar; □ ■ 15 bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḩni ḩəmmidin üstün dəp bilinglar; silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlaroɣa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḩəmixə təyyar turunglar. □ ■ 16 Ḩərdaim wijdaninglarni pak tutunglar; xuning bilən silərgə «yamanliḳ ḳiloɣuqilar» dəp təḩmət ḳiloɣanlar silərning Məsiḩdə boloɣan pəzilətlik yürüx-turuxunglarni kərüp, əzliri ḳiloɣan təḩmətlərdin hijil bolsun. ■ 17 Qünki Hudaning iradisi xundaḳ bolsa, yahxiliḳ ḳiloɣininglar üqün azab-oḳubət qəksənglar, bu yaman ix ḳiloɣininglar tüpəylidin azab-oḳubət qəkkininglardin əwzəl, *əlwəttə*. 18 Qünki Məsiḩ bizni Huda bilən yaraxturux üqün, yəni Ḩəḳḳaniy Boloɣuqi ḩəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti; gərqə U tən jəḩəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḩta janlanduruldi;□ ■ 19 xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḩlarning yenioɣa muxu roḩiy ḩayatliḳi bilən berip, *Əzining bu oɣəlibisini* jakarlidi. □ ■ 20 *solap ḳoyuloɣan* bu roḩlar burunḳi zamanda, yəni Nuḩ *pəyoɣəmbər*ning künliridə, kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən *kixilərning towa ḳilixini* kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi. □ ■ 21 Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx — bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḩning tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḩazir ḳutḳuzuwatidu □ ■ 22 (Məsiḩ *tirilip* ərxkə qiḳip, pərixtilər, barliḳ roḩiy ḩoḳukdarlar wə küqlüklər Uningoɣa bosunduruldi wə u Hudaning ong yenida turmaḳta).■

□ **3:14 «Lekin ularning wəḩimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar...»** — «Yəx.» 8:12. ■ **3:14** Yəx. 8:12-13; Yər. 1:8; Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 4:14. □ **3:15 «bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḩni ḩəmmidin üstün dəp bilinglar»** — bu səzlər «Yəx.» 8:13də tepilidu. «Rəb Məsiḩni ḩəmmidin üstün dəp bilinglar» grek tilida «rəbni muḳəddəs ḳilip» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu ayəttə «muḳəddəs» degən səz «pak» degən adəttiki mənidə ixlitilməy, bəlki Rəbning ḩəmmə baxḳa zatlardin pütünləy baxḳiqə, pütünləy üstün ikənlikini bildüridu. **«silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlar»** — «ümid» — mənggülük ḩayatḳa baoɣlioɣan, əlwəttə. **«silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlaroɣa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḩəmixə təyyar turunglar»** — «ihlasliḳ bilən» grek tilida «ḳorḳunq bilən» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə bu ḳorḳunq: (1) Hudadin bolidu — demək, mən jawab bərginimdə adəmning qirayidin yaki uni rənjitixtin ḳorḳmayмən, bəlki pəḳət Hudadin ḳorḳimən, wə (2) jawabimning birər jayining ḩəḳiḳəttin ezip ketixidin, gepimining hataliḳ yeri bolup ḳelixidin ḳorḳuxmu bar. ■ **3:15** Ayup 1:21; Zəb. 119:46; Ros. 4:8. ■ **3:16** Tit. 2:8; 1Pet. 2:12,15. □ **3:18 «yəni Ḩəḳḳaniy Boloɣuqi ḩəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti»** — «Ḩəḳḳaniy Boloɣuqi» Məsiḩni kərsitidu, əlwəttə. **«gərqə U tən jəḩəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḩta janlanduruldi»** — bu ajayib ḩəḳiḳət tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:18** Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28. □ **3:19 «xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḩlarning yenioɣa muxu roḩiy ḩayatliḳi bilən berip, Əzining bu oɣəlibisini jakarlidi»** — «muxu roḩiy ḩayatliḳ bilən berip...» grek tilida «uningda berip...» bilən ipadilinidu. Əyni grekqə tekisttə uning nemini jakarlioɣini eniḳ deyilmigən. Biz «Əzining oɣəlibisi»ni ḳoxup yazduḳ. Qünki uyoɣur tilida «jakarlax» degən peilning məlum bir tolduroɣuqisi boluxi kerək, xuningdək Məsiḩ ularoɣa uḳturoɣan həwərning məzmuni qoḳum Əzining bayatin ada ḳiloɣan uluoɣ ḳurbanliḳi bilən munasiwiti boluxi lazim. ■ **3:19** 1Pet. 4:6. □ **3:20 «...solap ḳoyuloɣan bu roḩlar burunḳi zamanda, yəni Nuḩ pəyoɣəmbərning künliridə, kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən kixilərning towa ḳilixini kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi»** — «solap ḳoyuloɣan bu roḩlar» tooɣrisida alimlarning ikki hil ḳarixi bar: (1) ular Nuḩ pəyoɣəmbərning dəwridə ḳiz-ayallaroɣa nəps-xəḩwət ḳiloɣan pərixtilərni kərsitidu («Yar.» 6:1-6ni wə izaḩatni, «2Pet.» 2:4-5, «Yəḩ.» 6-8ni kərüng); (2) Nuḩ pəyoɣəmbər dəwridiki Hudaning səzigə kirmigən, rəḩimini rət ḳilip topanda əlgən itaətsiz adəmlərning insaniy roḩlirini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə bu ikki pikir wə toluḳ ayətning mənisi üstidə tohtilimiz. ■ **3:20** Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luḳa 17:26; Rim. 2:4; 2Pet. 2:5. □ **3:21 «Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx — bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḩning tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḩazir ḳutḳuzuwatidu»** — «adəmning pak wijdanining ... Hudadin tiligən təlipi» degənning baxḳa birhil tərjimisi «adəmning pak wijdan üqün... Hudadin tiligən təlipi». Bu ikki tərjimə, xundaḳla bu muḩim ayət ooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Əf. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Əf. 1:20.

4

Huda yolida yaxax

1 Əmdi Məsiḥ tenidə azab-oḳubət qəkkənikən, silərmu xundaḳ iradə bilən
əzünglarni ḳorallandurunglar. (qünki *Huda yolida* əz tenidə azab-oḳubət qəkkən
kixi gunaḥtin ḳol üzgən bolidu;■ 2 undaḳ kixi tenidə ḳaloɣan ḥayatini yənə
insaniy nəps-ḥəwəslərgə berilix bilən əməs, bəlki Hudaning iradisigə muwapiḳ
ətküzidu).■ 3 Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix
bilən, yəni ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-
ixrət, məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə ətküzginimiz əmdi kupayə
ḳilar!□ ■ 4 Bu ixlarda ular silərning ularoɣa ḥəmraḥ bolup xundaḳ iplasliḳḳa
yügürmigənlikinglaroɣa əjəblinip, silərni ḥaḳarətliməktə. 5 Ular ḥaman ḥəm
tiriklərni wə əlgənlərni soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqioɣa ḥesab bərməy ḳalmaydu.□
6 Xunga dəl xu səwəbtin, əlgənlər əttə yaxawatḳan insanlar *soraḳ ḳilinidioɣan*dək
soraḳ ḳilinip, Hudaoɣa nisbətən roḥta yaxisun dəp, ularoɣimu hux həwər
yətküzülgən.□ ■

Hudaning sadiḳ hizmətqisi

7 Əmdi barliḳ ixlarning ahirlixidioɣan küni yeḳinlaxmaḳta; xunga, salmaḳ bolunglar
wə dua ḳilixḳa səgək turunglar.■ 8 Lekin ḥəmmidin muḥimi, bir-biringlaroɣa
ḳizoɣin meḥir-muḥəbbəttə turuweringlar. Qünki «meḥir-muḥəbbət nuroɣunlioɣan
gunaḥlarni yapar».□ ■ 9 Bir-biringlardin aoɣrinmay əzara meḥmandost bolunglar. ■
10 Huda təripidin ḥərbiringlaroɣa ata ḳilinoɣan iltipatḳa binaən, uning ḥərtərəplik
meḥri-xəpḳitini kixilərgə yətküzidioɣan yahxi oɣojidarlar süpitidə, bu iltipat bilən
bir-biringlaroɣa hizmət ḳilinglar. ■ 11 Kim səz ḳilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini
yətküzgüqi süpitidə səzlisun. Kim baxḳilaroɣa hizmət ḳilsa, u Huda ata ḳiloɣan küq-
ḳudriti bilən hizmət ḳilsun. Xundaḳ boloɣanda, Huda ḥəmmə ixta Əysa Məsiḥ arḳiliḳ
uluoɣlinidu. Barliḳ xan-xərəp wə küq-ḳudrət Uningoɣa əbədil’əbədgiqə mənsuptur,
amin!□ ■

Etiḳadqilarning azab-oḳubətkə səwr ḳilixi

■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Əf. 4:24; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3 «Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix bilən…» —** «yat əllik etiḳadsizlar» grek tilida «yat əlliklər» yaki «taipilər» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injil dəwri kəlgüqə Yəhudiylardin baxḳa pütkül dunyadikilər («yat əllər») degüdək butpərəs idi; xunga muxu yərdə Petrus bu ibarə bilən «butpərəs kapirlar»ni kərsitidu. Petrusning bu hetining əslidiki oḳurmənliri, xübḥisizki, muxundaḳ adəmlərdin idi. **«ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-ixrət, məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə ətküzginimiz əmdi kupayə ḳilar!»** — «kupayə ḳilar!» — Bu intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **4:3** Əf. 4:17. □ **4:5 «ular ḥaman ḥəm tiriklərni wə əlgənlərni soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqioɣa ḥesab bərməy ḳalmaydu» —** «soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqi» Məsiḥni kərsitidu. □ **4:6 «Xunga dəl xu səwəbtin, əlgənlər əttə yaxawatḳan insanlar soraḳ ḳilinidioɣandək soraḳ ḳilinip, Hudaoɣa nisbətən roḥta yaxisun dəp, ularoɣimu hux həwər yətküzülgən» —** «hux həwər» — Muḳəddəs Kitabta Məsiḥning əlümi wə tirilixidin boloɣan nijat tooɣruluḳ, əlwəttə. Bu ayət tooɣruluḳ nuroɣun pikirlər bar. «Ḳoxumqə səz»imizdə bularni bayan ḳilimiz. ■ **4:6** Yḥ. 5:25; 1Pet. 3:19. ■ **4:7** Luḳa 21:34; 1Yuḥa. 2:18. □ **4:8 «meḥir-muḥəbbət nuroɣunlioɣan gunaḥlarni yapar» —** bu səzlər Təwrattiki Sulaymanning «pənd-nəsiḥətlər»i din, «Pənd.» 10:12din elinoɣan. Mənisi, xübḥisizki, ḥəm baxḳilarning gunaḥlirini kəqürüm ḳilix ḥəm mumkin bolsa baxḳilaroɣa yaymasliḳni əz iqigə alidu. ■ **4:8** Pənd. 10:12. ■ **4:9** Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ **4:10** Pənd. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □ **4:11 «Kim səz ḳilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini yətküzgüqi süpitidə səzlisun» —** «səz ḳilix» muxu yərdə, xübḥisizki, jamaəttə səzləx, bolupmu təlim berixni kərsitixi mumkin. ■ **4:11** Yər. 23:22.

12 Səyümlüklirim, otluq sinaqning bexinglarоqa qüxkənlikigə qarap, ajayib ixqa
yoluqup qaldim, dəp ḥəyran qalmanglar. ■ 13 Bəlki, Məsiḥning azab-oqubətlirigə
qandaq ortaq boloqan bolsanglar, silər xundaq xadlininglar. Xuning bilən Uning xan-
xəripi ayan qilinoqinida, silərmu yayrap xadlinisilər. □ 14 Silər Məsiḥning nami
tüpəylidin ḥaqarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḥi, yəni
Hudaning Roḥi wujudunglarоqa qüxkən bolidu. □ ■ 15 Aranglardin birining azab-
oqubət qekixi ḥərgizmu qatil, ooqri, rəzil yaki qepiloqaq bolux səwəbidin bolmisun.
16 Biraq qəkkən azab-oqubiti «Məsiḥiy» dəp ataloqanliqi səwəbidin bolsa, u buningdin
nomus qilmisun; əksiqə, muxu nam *bilən ataloqanliqi* üqün Hudaoqa mədḥiyə
oqusun. □ 17 Qünki soraqning baxlinidioqan waqti-saiti kəldi; soraq aldi bilən
Hudaning əyidikiliridin baxlinidu; wə əgər biz bilən baxlansa, u ḥalda Hudaning
hux həwirigə qulaq salmioqanlarning aqiwiti nemə bolar? □ ■ 18 *Dəl muqəddəs
yazmilarda yeziloqinidək*: —
«Əgər ḥəqqaniylarning qutquzuluxi təs bolsa,
Ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlarning aqiwiti qandaq bolar?»□ ■

19 Xuning üqün, Hudaning iradisi bilən azab-oqubət qəkkənlər yahxi əməllərni
dawam qilip, jenini wədisidə turidioqan Yaratquqioqa amanət qilip tapxursun.□

5

Aqsaqallar wə yaxlaroqa qilinoqan nəsiḥət

1 Əmdi mən aranglardiki aqsaqallardin (Məsiḥning azab-oqubətlirining guwaḥqisi,
namayan qilinidioqan xan-xərəpkə nesip boloquqi wə silərgə ohxax bir aqsaqal
süpitidə) xuni ətünimənki,□ 2 — Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan
beqinglar; ularoqa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən

---

■ **4:12** Yər. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pet. 1:7. □ **4:13 «Xuning bilən Uning xan-xəripi ayan qilinoqinida, silərmu yayrap xadlinisilər» —** «Uning xan-xəripi ayan qilinoqinida»: — demək, Məsiḥ qayta kəlginidə. □ **4:14 «Silər Məsiḥning nami tüpəylidin ḥaqarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḥi, yəni Hudaning Roḥi wujudunglaroqa qüxkən bolidu» —** «Yəx.» 11:2ni kərüng. Bəzi kona kəqürmiliridə «Ular təripidin uningoqa kupurluq qilinidu, lekin silərning təripinglardin uluoqlinidu» dəp qoxulidu. ■ **4:14** Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 3:14. □ **4:16 «Biraq qəkkən azab-oqubiti «Məsiḥiy» dəp ataloqanliqi səwəbidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; əksiqə, muxu nam bilən ataloqanliqi üqün Hudaoqa mədḥiyə oqusun» —** «Məsiḥiy» grek tilida «Hristiyan». «Məsiḥ» grek tilida «Hristos» dəp ipadilinidu. □ **4:17 «Qünki soraqning baxlinidioqan waqti-saiti kəldi; soraq aldi bilən Hudaning əyidikiliridin baxlinidu» —** xübḥisizki, rosul Petrus yuqirida tiloqa aloqan azab-oqubətlər wə sinaxlar Hudaning əz ailisidikilərgə nisbətən birhil soraqning baxlinixi yaki tərbiyə bolup, kəmqiliklirimizni oquq qilidioqan sinaqlar, dəp ḥesablioqili bolidu. ■ **4:17** Yər. 25:29; Luqa 10:12; 23:31. □ **4:18 «Əgər ḥəqqaniylarning qutquzuluxi təs bolsa, ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» —** Təwrat «Pənd.» 11:13, LXX grekqə tərjimisidin elinoqan. Grek tilida «Ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlar nədə kərünidu?!» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **4:18** Pənd. 11:31. □ **4:19 «... Hudaning iradisi bilən azab-oqubət qəkkənlər yahxi əməllərni dawam qilip, jenini wədisidə turidioqan Yaratquqioqa amanət qilip tapxursun» —** «wədisida turidioqan Yaratquqi» degən ibarə intayin əḥmiyətlik. «Qoxumqə söz»imizdə uning üstidə azraq tohtilimiz. □ **5:1 «Məsiḥning azab-oqubətlirining guwaḥqisi, namayan qilinidioqan xan-xərəpkə nesip boloquqi wə silərgə ohxax bir aqsaqal süpitidə...» —** «namayan qilinidioqan xan-xərəp» degənlik Məsiḥning qaytip kelixidə namayan bolidioqan xan-xərəp.

zimminglarƣa elinglar; pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallik bilən kilinglar.□ ■
3 Hudaning padisiƣa ƣojining əz təəllukatliriƣa boloƣinidək bolmay, bəlki ularƣa
ülgə bolunglar.□ ■ 4 Xundak kilsanglar, Bax Padiqi axkarə boloƣanda, mənggü
tozumas xan-xərəp tajiƣa erixisilər.□ ■
5 Əy yaxlar, qonglarƣa boysununglar. Xuningdək, ħəmminglar bir-biringlarƣa
nisbətən kiqik peillikni üstünglarƣa oriwelinglar. Qünki: «Huda təkəbburlarƣa
karxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpkət kilidu».□ ■ 6 Əzünglarni Hudaning
kudrətlik koli astida təwən tutunglar. Xundak kilsanglar, wakti-saiti kəlgəndə
Huda silərni yukiri kətüridu;□ ■ 7 Barlik ƣəm-kayoƣuliringlarni Uning üstigə taxlap
koyunglar. Qünki U silərning ƣeminglarni kilidu.■
8 Əzünglarni ħoxyar wə səgək tutunglar. Qünki düxmininglar boloƣan Ib-
lis huddi ħərkirəwatkan xirdək, yutkudək birsini izdəp katrap yürməktə;■
9 silər etikadinglarda qing turup uningƣa karxi turunglar. Qünki bilisilərki,
pütün dunyadiki kerindaxliringlarmu ohxax azab-okubətlərning tügixigüqə qi-
dawatidu. □ ■ 10 Əmma silərni Məsih Əysa arkilik Əzining mənggülük xan-xəripigə
kakiroƣan, pütkül mehir-xəpkətning Igisi boloƣan Huda azrakkinə wakit azab-okubət
qəkkininglardin keyin, Əzi silərni əsligə kəltürüp, dəs turoƣuzup, mustəħkəm wə
uloƣa bekitilgəndək təwrənməs kilidu. □ ■ 11 Uningƣa *barlik* xan-xərəp wə küq-
kudrət əbədil'əbəd mənsup boloƣay, amin!□

□ **5:2 «Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan bekinglar» —** «Hudaning ... padisi» jamaət, əlwəttə. **«ularƣa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən zimminglarƣa elinglar» —** «ularƣa yetəkqilik hizmitidə bolup...» — bəzi kona kəqürmilərdə «Hudaƣa karap ularƣa yetəkqilik hizmitidə bolup...» deyilidu. **«pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallik bilən kilinglar» —** «pul-dunya üqün əməs» degənlik Petrusning əyni səzliri: — «ħaramdin boloƣan pul üqün əməs» — Petrusning muxu səzlər bilən kərsətkini: «pul adəmni koƙum gunaħkar kilidu» degənlik əməs, qünki ħərbirimiz pulni ixlitiximiz kerək; uning kərsətkini, xübħisizki, pulning dərwəkə adəmni gunaħkar kilix hətiri bardur. Pulning əzi əslidə gunaħning dunyada pəyda boloƣanlikidin pəyda boloƣan; gunaħ bolmisa pul bolalmaytti; xu tərəptinmu «ħaramdin boloƣan». ■ **5:2** Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7. □ **5:3 «Hudaning padisiƣa ƣojining əz təəllukatliriƣa boloƣinidək bolmay, bəlki ularƣa ülgə bolunglar» —** yaki «əzigə amanət kilinoƣanlarƣa (jamaəttikilərgə, demək) əzi bəg əzi han boluwalmay, bəlki ularƣa ülgə bolunglar». ■ **5:3** 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7. □ **5:4 «Bax Padiqi kaytip axkarə boloƣanda» —** Rəb Əysa kaytip kəlgəndə. **«mənggü tozumas xan-xərəp tajiƣa erixisilər» —** grek «Olimpik» musabikisidə ƣaliblarƣa gül-giyaħtin ərülgən taj in'am kilinatti. Bu bir kün iqidila tozup ketidioƣan taj, əlwəttə. ■ **5:4** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yħ. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yak. 1:12; 1Pet. 1:4; 2:25. □ **5:5 «Əy yaxlar, qonglarƣa boysununglar. Xuningdək, ħəmminglar bir-biringlarƣa nisbətən kiqik peillikni üstünglarƣa oriwelinglar» —** «qonglar» degənning baxka birhil tərjimisi «akşakallar». Lekin muxu yərdə «qonglar» yaki «yaxanoƣanlar»ƣa tooƣra kelidu. **«Huda təkəbburlarƣa karxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpkət kilidu» —** «Pənd.» 3:34; «Yak.» 4:6nimu kərüng. ■ **5:5** Pənd. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yak. 4:6. □ **5:6 «Əzünglarni Hudaning kudrətlik koli astida təwən tutunglar. Xundak kilsanglar, wakti-saiti kəlgəndə Huda silərni yukiri kətüridu» —** buning toluk mənisi bəlkim «Hudaning kudrətlik koli üstünglarƣa tərbiyə berix üqün qüxkən bolsa, uning astida təwən turunglar, əzünglarni uning astida təwən tutunglar». ■ **5:6** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luka 14:11; Yak. 4:10. ■ **5:7** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Luka 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ **5:8** Ayup 1:7; Luka 22:31; 1Tes. 5:6; 1Pet. 1:13; 4:7. □ **5:9 «Qünki bilisilərki, pütün dunyadiki kerindaxliringlarmu ohxax azab-okubətlərning tügixigüqə qidawatidu» —** «pütün dunyadiki kerindaxlar» degənlik bəlkim (1) Yəħudiyə-Galiliyədə turuwatkan, əz yurtdaxliri təripidin ziyankəxlikkə uqrawatkan Yəħudiy kerindaxlarni; (2) «yat əllik kerindaxlar» — yat əllik butpərəslər arisida turuwatkan, ular təripidin ziyankəxlikkə uqrawatkan Yəħudiy əməs kerindaxlarni, yaki; (3) ħər ikkisini kərsitidu. «... tügixigüqə qidawatidu» degən səz bu azab-okubətlərning; (1) Hudaning məksətlirigə, xundakla Əz mukəddəs bəndilirigə zərür ikənlikini wə; (2) qəklik ikənlikini kərsitidu. ■ **5:9** Əf. 4:27; Yak. 4:7. □ **5:10 «Huda... Əzi silərni əsligə kəltürüp...» —** əsligə kəltürüp» yaki «koraLLandurup» yaki «kamil kilip...». **«(silərni) ... uloƣa bekitilgəndək təwrənməs kilix» —** grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **5:10** Ibr. 10:37; 1Pet. 1:6. □ **5:11 «Uningƣa barlik xan-xərəp wə küq-kudrət əbədil'əbəd mənsup boloƣay, amin!» —** bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «Uningƣa barlik küq-kudrət əbədil'əbəd mənsup boloƣay, amin!» deyilidu.

Ahirқi salam

12 Mən bu қiskiоqina hətni yezip, өzüm sadiқ қerindixim dəp bilidioqan Silwanusning
wasitisi bilən silərgə yollidim. Uxbu hətni yeziximning məқsiti, silərgə jekiləx wə
silərni rioqbətləndürüx, xundaқla Hudaning ҳəқiқiy meҳir-xəpқittining ənə xundaқ
ikənlikigə guwaҳliқ berixtin ibarəttur. Bu meҳir-xəpқəttə qing turunglar.□
13 Silər bilən billə tallanoqan Babilda turuwatқan jamaət wə ooqlum Markustin silərgə
salam. □
14 Bir-biringlar bilən meҳribanlarqə səyüxüp salamlixinglar.
Silərgə, yəni Məsiҳdə boloqan ҳəmminglaroqa amanliқ-hatirjəmlik yar boloqay!■

□ **5:12 «Mən bu қiskiоqina hətni yezip, өzüm sadiқ қerindixim dəp bilidioqan Silwanusning wasitisi bilən silərgə yollidim» —** muxu Silwanus bəlkim əslidə rosul Pawlusning ҳəmraҳi wə hizmətdixi boloqan Silwanus idi (məsilən «Ros.» 16-17-bablarni kərüng) «Silwanusning wasitisi bilən» — yəni mumkinqilik barki, uxbu hətni yezixқa Silwanus rosul Petruskа katip boloqanidi. **«Uxbu hətni yeziximning məқsiti, silərgə jekiləx wə silərni rioqbətləndürüx…»** — «jekiləx» wə «rioqbətləndürüx» grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu.
□ **5:13 «Silər bilən billə tallanoqan Babilda turuwatқan jamaət» —** bəzi tarihxunaslar «Babil» degənlikni ҳəқiқiy (Əfrat dəryasi boyidiki) Babilon (Babil) xəҳirini kərsitidu, dəp қaraydu. Yənə bəzilər «Babil»ni «Rim xəҳirining etiқadqilar arisidiki məhpiy nami» dəp қaraydu — xu wақittiki etiқadqilar Rim xəҳirini məhpiy ҳalda Babil (qiriklixip kətkən «bu dunya»ning simwoli) dəp atioqan boluxi mumkin. Rosul Petrusning Babil xəҳiridə boloqanliқi tooqrisida tarihta məlumat yoқ wə uning Rim xəҳiridə turoqanliқi tooqruluқ ispat bar. **«jamaət»** — əslidiki grekqə tekisttə — «turuwatқan қiz». Bu ibarə Rimdiki jamaətni kərsitixi mumkin. **«ooqlum Markustin silərgə salam»** — «ooqlum Markus» rosul Petrusning roҳiy jəҳəttiki ooqli. Əməliyəttə Markus Petrusningki jiyən ukisi boluxi mumkin idi. ■ **5:14** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26.

Petrus «2»

«Rosul Petrus yazoɣan ikkinqi məktup» •••• Salam

1 Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloɣan mənki Simeon Petrustin Hudayimiz wə
Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥning ḥəḳḳaniyliḳi arḳilik biz bilən ohxax ḳimmətlik
bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣanlaroɣa salam!□ 2 Silər Hudani wə Rəbbimiz Əysani
qongḳur tonuoɣanseri, meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḥəssiləp axḳay!■

Nijatta əsüx

3 Bu *duayimning* asasi — biz bizni Θzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik
Qaḳiroɣuqini qongḳur tonuoɣanliḳimiz üqün, Uning ilaḥiy küq-ḳudriti ḥayatimizoɣa
wə ihlasmənliktə mengiximizoɣa kerəklik boloɣan ḥəmmini ata ḳildi.□ 4 U muxu
pəzilətliri arḳilik bizgə ḳimmətlik, əng uluoɣ wədilərni bərdi, bular bilən silər bu
dunyadiki ḥawayi-ḥəwəslərdin boloɣan iplasliḳtin ḳutulup, Hudaliḳ təbiətkə ortaḳ
nesip bolalaysilər.■
5 Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroɣa esil pəzilətni,
esil pəzilitinglaroɣa bilimni,□ 6 biliminglaroɣa təmkinlikni, təmkinlikinglaroɣa
qidamliḳni, qidamliḳinglaroɣa ihlasmənlikni, 7 ihlasmənlikinglaroɣa ḳerindaxliḳ
meḥribanliḳni, ḳerindaxliḳ meḥribanliḳinglaroɣa meḥir-muḥəbbətni kərsitixni
ḳoxuxḳa intilinglar. 8 Qünki bu hususiyətlər silərdə bar bolsa, xundaḳla exip
beriwatḳan bolsa, bular silərni Rəbbimiz Əysa Məsiḥni qongḳur tonuxḳa *intilixtə*
ix-əməlsiz wə mewisiz ḳaldurmaydu.■ 9 Əmmə əgər birsidə bular kəm bolsa, u kor
adəmdur — u burnining uqinila kərələydioɣan, ilgiriki gunaḥliridin pak ḳilinoɣinini
untuoɣan bolidu.■

10 Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər *Huda təripidin* qaḳiriloɣanliḳinglarni, xundaḳla
tallanoɣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan
teyilip kətməysilər. □ 11 Xundaḳ boloɣanda Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa
Məsiḥning mənggülük padixaḥliḳidimu ḳizoɣin ḳarxi elinisilər.□
12 Xunga, gərqə silər bu ixlarni bilgən bolsanglarmu, xundaḳla bizgə igə ḳilinoɣan
ḥəḳiḳəttə mustəḥkəmləngən bolsanglarmu, mən yənila ḥərdaim bu ixlarni
esinglaroɣa salmaḳqimən. 13 Dərwəḳə, mən muxu qedirimda bolsamla, bularni

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloɣan mənki Simeon Petrus» —** «Simeon» baxḳa yərlərdə «Simon» deyilidu. **«Hudayimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥ»** — bu ibaridin eniḳki, Əysa (təbiitidə) ḥəm Huda ḥəm Ḳutḳuzoɣuqidur. **«biz bilən ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣanlaroɣa salam!»** — «ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣan» degən muxu ibaridin eniḳ kərüniduki, ḥəḳiḳiy etiḳad Hudaning Θzidin kelidu. ■ **1:2** Yḥ. 17:3; Rim. 1:7; 1Pet. 1:2; Yəḥ. 2. □ **1:3 «Θzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik bizni qaḳiroɣuqi» —** muxu zat Rəb Əysa Məsiḥ, əlwəttə. ■ **1:4** Yəx. 56:5; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5 «Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroɣa esil pəzilətni, esil pəzilitinglaroɣa bilimni,... (ḳoxuxḳa intilinglar)» —** «bilim» muxu yərdə Hudaning yoli tooɣruluḳ bilim, əlwəttə. ■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yəx. 59:10; Zəf. 1:17. □ **1:10 «Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər Huda təripidin qaḳiriloɣanliḳinglarni, xundaḳla tallanoɣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan teyilip kətməysilər» —** «teyilip kətməysilər» degən ibarini bəzilər bu ibarə nijattin məḥrum bolux degən mənini bildüridu, dəp ḳaraydu. Bizningqə u gunaḥ sadir ḳilixni kərsitidu dəp ḳaraymiz (məsilən, «Yaḳ.» 3:2ni kərüng, ohxax səz xu ayəttə ixlitilidu). □ **1:11 «Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥning mənggülük padixaḥliḳidimu ḳizoɣin ḳarxi elinisilər» —** «ḳizoɣin ḳarxi elinisilər» degənlik grek tilida «kirix yolunglar kəngriqilik bilən sizlərgə təminlinidu» degən ibarə bilən ipadilinidu.

səminglarƣa selip, silərni oyƣitip turuxni layiķ kərimən. □ ■ 14 Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan ķiloƣinidək, mening bu qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioƣanliķini bilip turuptimən. □ ■ 15 Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwaķit esinglarƣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən.□

Huda pəyƣəmbərlərgə ata ķiloƣan ixənqlik kalam-bexarətlər

16 Qünki biz silərgə Rəbbimiz Əysa Məsiḥning küq-ķudriti wə ḥazir bolux-ini uķturoƣinimizda ḥərgizmu ḥiyligərliktin oydurup qiķiloƣan riwayətlərgə əgəxmiduķ, bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz. □ ■ 17 Qünki U muķəddəs taoƣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoƣluķķa erixkəndə, axu uluoƣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooƣlum, Mən Uningdin hursənmən» degən xundaķ zor bir awaz Uningƣa yətküzülüp anglandi. □ ■ 18 Muķəddəs taoƣda biz Uningƣa ḥəmraḥ bolup billə turoƣan boloƣaqķa, ərxtin bu awaz anglanoƣinida bizmu əz ķuliķimiz bilən uni angliduķ. □ 19 Uning üstigə ḥəmmimizdə pəyƣəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik səz-kalam bardur; silər tang süzülgüqə, tang yultuzi ķəlbinglarni toluķ yorutķuqə bu səz-kalamƣa ķulaķ salsanglar, yahxi ķiloƣan bolisilər (bu səz-kalam huddi ķarangoƣuda qaķnap

---

□ **1:13 «mən muxu qedirimda bolsamla...»** — «qedirim» — Petrusning əz tenini kərsitidu, əlwəttə. Lekin u muxu səz bilən ḥərbir etiķadqining tenini Israillar qəl-bayawanda Hudaning əmri bilən yasioƣan «ibadət qediri»ƣa ohxitidu. Hudaning Əz xan-xəripi bu «addiy qedir»da makanlaxturuloƣan wə xuningdək ḥazir ḥərbir etiķadqining tenidə məwjuttur («Yuḥ.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 wə 16, 6:19ni kərüng). ■ **1:13** 2Pet. 3:1. □ **1:14 «Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan ķiloƣinidək, mening bu qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioƣanliķini bilip turuptimən»** — «Yuḥ.» 21:18-19ni kərüng. ■ **1:14** Yḥ. 21:18,19; 2Tim. 4:6. □ **1:15 «mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu»** — «bu dunyadin ketix»: — bu ibarə grek tilida «əksodos» degən səz («Misirdin qiķix» bilən munasiwətlik) bilən ipadilinidu («Luķa» 9:31ni kərüng). **«Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwaķit esinglarƣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən»** — «bu ixlar» bolsa: (1) muxu ikkinqi hətning məzmunini; (2) «Yuḥ.» 21-babta hatiriləngən ixlarni (Məsiḥning Petrusning dunyadin ketix yoli tooƣruluķ bexarətliri)ni kərsətsə kerək. Biz birinqi qüxənqigə mayilmiz. □ **1:16 «biz silərgə ... uķturoƣinimizda ... biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — bu ayəttiki «biz» degən səz Petrusning əzini wə Yuḥanna, Yaķup ķatarliķ rosullarni kərsitidu. **«Əysa Məsiḥning küq-ķudriti wə ḥazir boluxi (yaki «ķaytip kelixi»)»** — («ḥazir boluxi» grek tilida «parusiya») degən səzlər birinqidin muxu yərdə, xübḥisizki, Məsiḥning ularning kəz aldida əzgirip, xan-xəripi iqidə kərüngənlikini kərsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luķa» 9-babni kərüng). Ikkinqidin, bu səzlər yənə Injilda adəttə Məsiḥning ķaytip kelixini kərsitidu; qünki U ķaytip kəlgəndə Uning xan-xəripi ḥəķiķətən ayan bolidu. Xuning bilən muxu yərdə Uning dunyaƣa ķaytip kelixinimu kərsitidu. **«...bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — «Uning» grek tilida «Axuning» bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «Axuning» degən səz Petrusning Məsiḥkə boloƣan qongķur ḥərmitini wə yeķin munasiwitini bildüridu. ■ **1:16** Mat. 17:1; Yḥ. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuḥa. 1:1. □ **1:17 «Qünki U muķəddəs taoƣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoƣluķķa erixkəndə, axu uluoƣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooƣlum, Mən Uningdin hursənmən» degən xundaķ zor bir awaz Uningƣa yətküzülüp anglandi»** — «axu uluoƣ xan-xərəplik yər» bolsa asman, ərxtur. ■ **1:17** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luķa 3:22; 9:35; Kol. 1:13. □ **1:18 «Muķəddəs taoƣda biz uningƣa ḥəmraḥ bolup billə turoƣan boloƣaqķa, ərxtin bu awaz anglanoƣinida bizmu əz ķuliķimiz bilən uni angliduķ»** — «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luķa» 9-babni kərüng.

turidiɣan qiraɑɣqa ohxaxtur).□ ■
20 Xuni ḥəmmidin muḥim dəp bilixinglar kerəkki, muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi
wəḥiy pəyɣəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs. □ 21 Qünki
ḥeqqandaq wəḥiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning
muqəddəs adəmliri Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytqan
səz-kalamdur.□ ■

2

Sahta pəyɣəmbərlər wə sahta təlim bərgüqilər

1 Lekin burun həlq iqidə sahta pəyɣəmbərlər qiqqan, xuningdək aranglardimu sahta
təlim bərgüqilər məydanɣa qiqidu. Ular soqunup kirip, ḥalakətkə elip baridiɣan
bid’ət təlimlərni aranglarɣa astirtin kirgüzüp, ḥətta əzlirini ḥər qilixqa setiwaloɣan
igisidinmu tenip, buning bilən əz bexiɣa tezla ḥalakət qüxüridu.□ ■ 2 Nurɣun kixilər
ularning xərməndilikigə əgixip ketidu, xuningdək ularning səwəbidin ḥəqiqət yoli
ḥaqarətkə uqraydu. 3 Ular aqkəzlükidin oydurma səzlər bilən silərni satidiɣan meli
qilidu. Əmdi ularning bexiɣa heli burunla bekitilgən jaza bikar olturmaydu, ularning
ḥalakiti bolsa uhlap yatmaydu.■
4 Qünki Huda gunaḥ sadir qiloɣan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni
təḥtisaraning ḥangiɣa taxlap, soraqqa tartquqə zulmətlik qarangɣuluqtiki

---

□ **1:19 «Uning üstigə ḥəmmimizdə pəyɣəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik səz-kalam bardur» —** baxqa birhil tərjimisi: «uning üstigə ḥəmmimizdə buningdin **tehimu** ixənqlik bexarətlik səz-kalam (pəyɣəmbərlər yətküzgən səz-kalam) bardur». Petrus bu yərdə: «Pəyɣəmbərlərning səzliri ḥətta mening guwaḥliqimdinmu ixənqliktur (qünki Məsiḥ tooɣruluq bexarət bərgüqilər, xundaqla ularning bərgən bexarətliri naḥayiti kəp; bexarətlərning kəp qismi alliqaqan kəz aldimizdə əməlgə axuruloɣan, degəndək); bu uluɣ səzlər ḥəmmimizdə bar» deməkqi bolsa kerək. **«silər tang süzülgüqə, tang yultuzi qəlbinglarni toluq yorutquqə bu səz-kalamɣa qulaq salsanglar, yahxi qiloɣan bolisilər (bu səz-kalam huddi qarangɣuda qaqnap turidiɣan qiraɑɣqa ohxaxtur)»** — «tang süzülgüqə» — Əysa Məsiḥning qaytip kelixigiqə. «Tang yultuzi qəlbinglarni toluq yorutquqə» — «tang yultuzi», xübḥisizki, Əysa Məsiḥning Özidur («Qəl.» 24:17ni kərüng). Bu səzlərgə qariɣanda, tang yultuzi tang etixtin səl burun ayan boloɣandək, Əysa Məsiḥ qaytip kelixtin awwal etiqadqilarning qəlbidə birhil oyɣanoɣan sezim, uning kelixigə baɣlanoɣan alaḥidə birhil küqlük arzu-təxna pəyda boluxi mumkin («1Tes.» 5:6-10ni kərüng). ■ **1:19** 2Kor. 4:6; Wəḥ. 22:16. □ **1:20 «… muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi wəḥiy pəyɣəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs» —** yaki «muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi wəḥiy pəyɣəmbərlərning əzliri oylap qiqqan əməs». Bu ayətning yənə üq hil tərjimə-qüxənqsi bar: — (1) adəmlərning halioɣanqə wəḥiylərgə xəhsiy təbir berixigə bolmaydu; (2) bexarət-wəḥiylərgə ayrim xərḥ berixkə bolmaydu (yəni, baxqa bexarət-wəḥiylər bilən birləxtürüp qüxiniximiz kerək); (3) pəyɣəmbərlər bərgən bexarət-wəḥiylərni qüxəndürüx pəyɣəmbərlərning əzigila has bolmaydu (qünki ular bəzidə əzi eytqan səzlirini qüxənməytti — «1Pet.» 1:10-12ni kərüng). Bu pikirlərning ḥəmmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dəp qarisaqmu, bizningqə, bizning tərjimimiz keyinki 21-ayətkə əng mas kelidu. □ **1:21 «Qünki ḥeqqandaq wəḥiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning muqəddəs adəmliri Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytqan səz-kalamdur» —** «Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, uning türtkisi bilən» grek tilida «Muqəddəs Roḥ təripidin yətkilixi bilən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:21** 2Tim. 3:16. □ **2:1 «Lekin burun həlq iqidə sahta pəyɣəmbərlər qiqqan, xuningdək aranglardimu sahta təlim bərgüqilər məydanɣa qiqidu» —** «həlq» bolsa Israil həlqi. ■ **2:1** Qan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ **2:3** Yəḥ. 4.

zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə,□ ■ 5 xundaqla qədimki dunyadikilərnimu ayap qoymay, hudasizliqqa berilgən dunyani topan bilən oɣərq qilip, pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuɦni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə —□ ■ 6 ɦəmdə keyin Sodom wə Gomorra xəɦərlirini keyinki dəwrlərdiki hudasizliqqa berilgənlərgə ibrət bolsun dəp bekitip, bexioɣa külpətlik jazani qüxürüp kül qiloɣan,■ 7 xuning bilən birgə muxu əhlaqsizlarning buzuqqiliqliridin yirginip azablanoɣan, ɦəqqaniy boloɣan Lutni ular arisidin qutulduroɣan yərdə —■ 8 (ənə xundaq kixilərning iqidə yaxioɣan ɦəqqaniy Lutning ɦəqqaniy qəlbi ɦər küni angliɣan wə kərgən itaətsizliklər tüpəylidin azablinatti)■ 9 əmdi xuni kərüwalalaymizki, Rəb ihlasmənlərni duq kəlgən sinaqlardin qandaq qutquzuxni wə xuningdək ɦəqqaniysizlarni soraq künigiqə jazalinixqa saqlap qoyuxni bilidu. ■ 10 Bularning arisidiki əz ətlirigə əgixip pasiq ɦəwəslərgə berilgən, xundaqla ɦoquq igilirigə səl qariɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu. Muxundaq kixilər ɦali qong, mənmənqilərdur, ular «*roɦiy* uluɣlar»ɣa ɦaqarət qilixtin ɦeq qorqmaydiɣanlardur. □ 11 Ɦətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidiɣan pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «*uluɣlar*»*ni* ɦaqarət bilən ərz qilmaydu. □ 12 Əmma bular huddi owlinip booquzlinix üqün tuɣuloɣan yawayi əqilsiz ɦaywanlardək kelip, əzliri qüxənməydiɣan ixlar üstidə ɦaqarətlik səz qilidu wə xundaqla əzlirining ɦalakət ixliri bilən toluq ɦalak bolidu, □ ■ 13 xundaqla əz ɦəqqaniysizliqiɣa tuxluq jazaning mewisini yəydu. Ular ɦətta kündüzi oquq-axkara əyx-ixrət qilixnimu ləzzət dəp ɦesablaydu; ular *silərgə* nomus wə daoŋ kəltürüp silər bilən bir dastihanda olturup, əz məkkarliqliridin zoqlinidu. 14 Ularning zinahorluq bilən toloɣan kəzliri gunaɦ sadir qilixtin üzülməydu; ular tutami yoq kixilərni eziqturidu; ular qəlbini aqkəzlükkə kəndürgən, lənətkə yeqin balilardur! 15 Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yoliɣa əgixip kətti. U kixi ɦaram yolda tapqan ɦəqni yahxi kərgüqi idi, □ ■ 16 lekin u qiloɣan kəbiɦliki tüpəylidin tənbiɦini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp

---

□ **2:4 «Qünki Huda gunaɦ sadir qiloɣan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni təɦtisaraning ɦangioɣa taxlap, , soraqqa tartquqə zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə…»** — «təɦtisaraning ɦangi» grek tilida «tartarus» degən səz bilən ipadilinidu. Bu jay təɦtisaradin ayrim turidu; qariɣanda, bu yər muxundaq gunaɦ sadir qiloɣan pərixtilərgə alaɦiytən təyyarlanoɣan. «Zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər» — yaki «zulmətlik qarangoɣuluqtiki əngkürlərdə». Muxu ayəttə bayan qilinoɣan pərixtilər əsli Xəytan bilən billə Hudaoɣa isyan kətürgənlərni əməs, bəlki Nuɦ pəyoɣəmbərning dəwridə gunaɦ qiloɣan pərixtilərni kərsitidu. «Yar.» 6:1-5 wə izaɦatlar, «Yəɦ.» 6-7-ayətlərni wə izaɦatlarni kərüng. ■ **2:4** Yəɦ. 6; Wəɦ. 20:3. □ **2:5 «pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuɦni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə…»** — grek tilida «pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi səkkizinqi kixi Nuɦni saqlap qaloɣan yərdə …» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Yar. 7:23; 1Pet. 3:19. ■ **2:6** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Ɦox. 11:8; Am. 4:11; Yəɦ. 7. ■ **2:7** Yar. 19:7, 8. ■ **2:8** Zəb. 119:158. ■ **2:9** 1Kor. 10:13. □ **2:10 «bularning arisidiki əz ətlirigə əgixip pasiq ɦəwəslərgə berilgən, xundaqla ɦoquq igilirigə səl qariɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu»** — «ɦoquq igiliri» degənlik xübɦisizki, muxu yərdə padixaɦlar, waliylar wə ɦəkümətning türlük əməldarlarni, xundaqla Huda bekitkən ata-anilik ɦoquqnimu əz iqigə alidu. **«muxundaq kixilər ɦali qong, mənmənqilərdur, ular «roɦiy uluɣlar»ɣa ɦaqarət qilixtin ɦeq qorqmaydiɣanlardur»** — «roɦiy uluɣlar» əyni tekisttə «roɦiy» degən səz yoq. Lekin 11-ayətkə qariɣanda qoqum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. □ **2:11 «ɦətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidiɣan pərixtilərmu…»** — «ulardin» — bəzilər muxu yərdiki «ular»ni «ərxtiki uluɣlar»ni kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin bizningqə «ular» sahta təlim bərgüqilərning əzlirini kərsitidu. Pərixtilər əlwəttə jin-xəytanlardin üstün turidu! **«… pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «uluɣlar»ni ɦaqarət bilən ərz qilmaydu»** — məsilən, «Yəɦ.» 9-ayətni kərüng. □ **2:12 «…xundaqla əzlirining ɦalakət ixliri bilən toluq ɦalak bolidu»** — «əzlirining ɦalakət ixliri» degənning baxqa mənisi «ular (yəni «ərxtiki uluɣlar»)ning ɦalakiti» boluxi mumkin. Grek tilida pəqət «ularning ɦalakiti» deyilidu. ■ **2:12** Yər. 12:3; Yəɦ. 10. □ **2:15 «Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yoliɣa əgixip kətti. U kixi ɦaram yolda tapqan ɦəqni yahxi kərgüqi idi»** — «Qəl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Beor» dəp atilidu. «Bosor» uning baxqa ismi bolsa kerək. ■ **2:15** Qəl. 22:7,21; Yəɦ. 11.

pəyoɣəmbərning əhmiqanə ixini tosti). □ ■ 17 Mana muxundaq kixilər qurup kətkən bulaqlar, borandin ɦəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu;ularoɣa mənggülük zulmətning qapqarangoɣuluqida jay ɦazirlap qoyuloɣan. □ ■ 18 Qünki ular yaloɣan-yawidaq yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ɦəwəslirini qozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu. □ 19 Ular muxu kixilərgə «Silərni ərkinlikkə erixtürimiz» dəp wədə qilidu, lekin əzliri əməliyəttə buzuqluqning qulliridur. Qünki adəm nemə təripidin boysunduruloɣan bolsa, xuning quli bolidu. ■ 20 Qünki əgər ular Rəbbimiz wə Qutquzoɣuqimiz Əysa Məsiɦni tonux arqiliq bu dunyaning pasiqliqliridin qutulup, keyin xularoɣa yənə baoɣlinip, boysunduruloɣan bolsa, ularning keyinki ɦali dəsləpkisidinmu bəttər bolidu. ■ 21 Qünki ɦəqqaniylik yolini bilip turup, əzigə yətküzülgən muqəddəs əmrdin yüz ərügəndin kərə, bu yolni əslidinla bilmigini əwzəl bolatti. 22 Muxu ixənqlik ɦekmətlik səzlər ularda əməlgə axurulidu: —
«It aylinip əz qusuqini yər» wə yənə «Qoxqa yuyunup qiqipla qaytidin patqaqta eoɣinar».□ ■

3

Rəbning qaytip kelixining keqiktürülüx səwəbi

1 I səyümlüklirim, ɦazir silərgə bu yeziwatqinim ikkinqi hetimdur. Ɦər ikki hetimdə silərning sap kənglünglarni oyoɣitip, xu ixlarni əslitixkə intildimki,■ 2 muqəddəs pəyoɣəmbərlər burun eytqan səzlərgə wə Rəbbimiz ɦəm Qutquzoɣuqimizning rosulliringlar arqiliq yətküzgən əmrigə kəngül bəlüxünglarni ətünimən.
3 Əng muɦimi xuni bilixinglar kerəkki, künlərning ahirida əzining ɦawayi-ɦəwəslirining kəynigə kiridioɣan, məshirə qilidioɣan mazaqqilar qiqip:■ 4 «Qeni, Uning qaytip kelimən degən wədisi?! Ata-bowilirimiz *ölümdə* uhlap qaloɣandin taki ɦaziroɣiqə ɦəmmə ixlar dunya apiridə boloɣan waqittiki bilən ohxax ɦaləttə ketiwatidu» dəp məshirə qilixidu.■ 5 Ɦalbuki, ular əng qədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yaritiloɣanliqini wə xuningdək yərning sudin qiqqan ɦəm

---

□ **2:16 «lekin u (Balaam «pəyoɣəmbər») qiloɣan qəbiɦliki tüpəylidin tənbiɦini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp pəyoɣəmbərning əhmiqanə ixini tosti)» —** «Beorning ooɣli Balaam» tooɣruluq: Musa pəyoɣəmbər Israillarni Misirdin Huda wədə qiloɣan zeminoɣa baxlap ketiwatqanda, yol üstidiki padixaɦlarning qarxiliqioɣa uqraydu. Axu padixaɦlardin biri Beorning ooɣli Balaam degən «pəyoɣəmbər»ni izdəp baridu wə əgər u Israilloroɣa lənət oqusa, uningoɣa kəp pul bərməkqi bolidu. Huda Balaamning undaq qilixioɣa yol qoymisimu, Balaam bəribir pulni dəp Israilloroɣa lənət oqumaqqi bolup yoloɣa qiqidu. Mana bu «Balaam pəyoɣəmbərning yoli» deyilidu. Biraq Huda Balaamning exikining aoɣzi arqiliq: «Mana sening exiking Mening awazimni səndin yahxi tonuydu» degəndək, xu yolning qəbiɦlikini axkarilaydu. «Qəl.» 22-24-bablarni kərüng. ■ **2:16** Qəl. 22:21. □ **2:17 «mana muxundaq kixilər qurup kətkən bulaqlar, borandin ɦəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu; ularoɣa mənggülük zulmətning qapqarangoɣuluqida jay ɦazirlap qoyuloɣan» —** qarioɣanda, ularning ahirqi ɦali 4-ayəttə tiloɣa elinoɣan pərixtilərningkidin eoɣir bolidu. ■ **2:17** Yəɦ. 12. □ **2:18 «Qünki ular yaloɣan-yawidaq yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ɦəwəslirini qozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu» —** «adəmning **ətlik** ɦəwəsliri» — «rimliqlaroɣa»diki kirix səzimizdiki «ət» tooɣruluq məzmunni kərüng. «Ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu» — yaki «ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini aran qaquroɣanlarni azduridu». ■ **2:19** Yɦ. 8:34; Rim. 6:16. ■ **2:20** Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ **2:22 «It aylinip əz qusuqini yər» —** birinqi ɦekmətlik səz «Pənd.» 26:11din elinoɣan. Ikkinqisining mənbəsi naməlum. ■ **2:22** Pənd. 26:11. ■ **3:1** 2Pet. 1:13. ■ **3:3** 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yəɦ. 18. ■ **3:4** Əz. 12:22.

suning wasitisi bilən barlikқa kəlgənlikini ətəy untuydu;□ ■ 6 xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oɣərқ bolup yoқaldi.□ ■ 7 Əmma ḫazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa tartilip ḫalak қilinidioɣan axu kündə otta kəydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə ḫalidin həwər elinip turidu.□ ■
8 Əmdi i səyümlüklirim, xu ix nəziringlardin қaqmisunki, Rəbgə nisbətən bir kün ming yildək wə ming yil bir kündəktur.□ ■ 9 Rəb Əz wədisini *orundaxni* (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioɣinidək) keqiktürgini yoқ, bəlki ḫeqkimning ḫalak boluxini halimay, ḫəmmə insanning towa қilixioɣa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip *waқitni sozmaқta*.□ ■
10 Lekin Rəbning küni huddi ooɣrining kelixidək *kütülmigən waқitta* bolidu. U küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oɣayib bolup, kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu. □ ■ 11 Ḫəmmə nərsə mana xundaқ erip yoқilidioɣan yərdə, silər қandaқ adəmlərdin boluxunglar kerək? — ḫayatinglarni pak-muқəddəsliktə wə ihlasmənliktə ətküzüp, 12 Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoқap tügəydu wə kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu. □ ■ 13 Lekin biz bolsaқ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarlik bilən kütməktimiz. U yər ḫəққaniyliқning makanidur.□ ■
14 Xuning üqün, əy səyümlüklirim, bu ixlarni kütüwatқanikənsilər, *xu tapta* Hudan-

---

□ **3:5 «Ḫalbuki, ular əng қədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yaritiloɣanlikini wə xuningdək yərning sudin qiққan ḫəm suning wasitisi bilən barlikқa kəlgənlikini ətəy untuydu» —** «ətəy untuydu» degənning baxқa birhil tərjimisi: «əz bəngbaxliқidin untuydu». ■ **3:5** Yar. 1:9; Zəb. 24:2. □ **3:6 «xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oɣərқ bolup yoқaldi» —** «…xu amillarning wasitiliri bilən» degən ibarə pəқət suning əzini yaki sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu. Bizningqə sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu; qünki (grek tilida) aldinқi jümlidə bu ikki ix əng ahirida tiloɣa elinoɣan, xundaқla 7-ayəttə Hudaning səzining ikkinqi қetim wasitə bolidioɣanliқi kərsitilidu. ■ **3:6** Yar. 7:10,21. □ **3:7 «Əmma ḫazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa tartilip ḫalak қilinidioɣan axu kündə otta kəydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə ḫalidin həwər elinip turidu» —** «ohxaxla xu səz» degən ibarining baxқa hil tərjimisi: «Uning (yəni, Hudaning) səzi». «Ḫalidin həwər elinip turidu» — pəқət saқlanoɣanla əməs, bəlki Hudaning oɣəmhorluқining obyekti bolidu. ■ **3:7** Zəb. 102:25-26; Yəx. 51:6; 2Tes. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pet. 3:10. □ **3:8 «Rəbgə nisbətən bir kün ming yildək wə ming yil bir kündəktur» —** Rəb wақitning qəklimisigə uqrimaydu, əlwəttə. ■ **3:8** Zəb. 90:4. □ **3:9 «Rəb Əz wədisini orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioɣinidək) keqiktürgini yoқ, bəlki ḫeqkimning ḫalak boluxini halimay, ḫəmmə insanning towa қilixioɣa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip wақitni sozmaқta» —** Rəb қaytip kəlgəndə yər yüzidikilərgə towa қilix pursiti қalmaydu, əlwəttə. ■ **3:9** Əz. 18:32; 33:11; Yəx. 30:18; Ḫab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pet. 3:20; 2Pet. 3:15. □ **3:10 «lekin rəbning küni huddi ooɣrining kelixidək kütülmigən wақitta bolidu» —** «rəbning küni» (Məsiḫning kelidioɣan küni) Təwrattiki kəp yərlərdə «Pərwərdigarning küni» dəp kərsitilidu. «Қoxumqə səz»diki «Hudaning küni» tooɣruluқ izaḫatlirimizni kərüng. «Ooɣrining kelixidək» — demək, kütülmigən wақitta. **«U küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oɣayib bolup, kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu» —** «kainatning barlik қurulmiliri» yaki «barlik asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nərsilərmu» degənning baxқa hil tərjimisi: «uningdiki pütkül ixlarmu» yaki «uningdiki barlik қiloɣan ixlarmu». **«zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu» —** bəzi kona kəqürmilərdə «zemin wə üstidiki barlik ixlar yalingaq axkarilinidu» deyilidu. ■ **3:10** Mat. 24:43,44; 1Tes. 5:2; Wəḫ. 3:3; 16:15. □ **3:12 «Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoқap tügəydu wə kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu» —** «Hudaning küni» degən ibarə tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. «Kainatning barlik қurulmiliri» degənning baxқa hil tərjimisi: «barlik asman jisimliri». ■ **3:12** Zəb. 50:3; 2Tes. 1:8. □ **3:13 «Lekin biz bolsaқ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarlik bilən kütməktimiz. U yər ḫəққaniyliқning makanidur» —** «u yər» ḫəm yengi asman wə yengi zeminnimu kərsitidu. ■ **3:13** Yəx. 65:17; 66:22; Wəḫ. 21:1.

ing aldida nuқsansiz wə daoɳsiz, inaқliқ-hatirjəmlik iqidə ɧazir bolup qiқixinglar üqün intilinglar. 15 wə Rəbbimizning səwr-taқitini nijat dəp bilinglar, dəl səyümlük ҷerindiximiz Pawlusmu өzigə ata қilinoɳan danaliқ bilən bu ixlar tooɳruluқ silərgə yazoɳan; □ ■ 16 barliқ hətliridimu u bu ixlar ɧəққidə tohtilidu. Uning hətliridə qüxinix təs boloɳan bəzi ixlar bar; bu ixlarni təlim almioɳan wə tutami yoқ kixilər muқəddəs yazmilarning baxқa қisimlirini burmilioɳandək, burmilap qüxəndüridu wə xuning bilən өz bexioɳa ɧalakət elip kelidu.■
17 Xuning bilən, i səyümlüklirim, *mən eytқan* bu ixlarni aldin’ala bilgənikənsilər, bu əhlaқsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəɧkəm turuxunglarni yoқitip қoyuxtin ɧoxyar bolunglar. □ 18 Əksiqə, *Hudaning* meɧir-xəpқitidə ɧəm Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧgə boloɳan bilixtə dawamliқ өsünglar.
Uningoɳa ɧəm ɧazir ɧəm axu əbəd künigiqə barliқ xan-xərəp mənsup boloɳay! Amin! □

□ **3:15** **«Rəbbimizning səwr-taқiti» —** yaki «Rəbbimizning kəngqilik қilixi». **«wə Rəbbimizning səwr-taқitini nijat dəp bilinglar» —** bu intayin ihqam jümlə bolup, bəlkim: «Hudaning səwr-taқiti tehimu kəp adəmlərgə gunaɧidin қutқuzulux pursiti yaritip bərməktə, dəp bilinglar» degəndək mənidə boluxi mumkin. Yənə mumkinqiliki barki, «nijat» muxu yərdə «bu dunyaning saқlinip ҷelixi» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin; nemila bolmisun ayətning asasiy mənisi ohxax; biz pəқət bu dunyada bolsaқla, bügün towa қilip gunaɧlirimizdin қutulux yoli oquқ turidu, dəp biliximiz lazim. **«dəl səyümlük ҷerindiximiz Pawlusmu өzigə ata қilinoɳan danaliқ bilən bu ixlar tooɳruluқ silərgə yazoɳan» —** «ҷerindiximiz Pawlusmu... silərgə yazoɳan» — Pawlusning kəp hizmiti «yat əllər», yəni Yəɧudiy əməslər arisida boloɳaqқa, Petrusning bu hetimu bəlkim Yəɧudiy bolmioɳan etiқadqilaroɳa yeziloɳan bolsa kerək. ■ **3:15** Rim. 2:4. ■ **3:16** Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tes. 4:15. □ **3:17** **«Xuning bilən, i səyümlüklirim, mən eytқan bu ixlarni aldin’ala bilgənikənsilər...» —** «mən eytқan bu ixlar» bəlkim rosul Petrusning yuқirida sahta təlim bərgüqilər tooɳruluқ agaɧlandürüxlirini kərsitidu. **«bu əhlaқsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəɧkəm turuxunglarni yoқitip қoyuxtin ɧoxyar bolunglar» —** «bu əhlaқsizlar» grek tili nushisida 2:7dimu ohxax səz ixlitilidu; demək, «bu əhlaқsizlar» dəl sahta təlim bərgüqilərni kərsitidu. □ **3:18** **«Əksiqə, Hudaning meɧir-xəpқitidə ɧəm Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧgə boloɳan bilixtə dawamliқ өsünglar» —** «өsünglar» bolsa roɧiy ɧayatta, iman-etiқad jəɧəttə bolidu. Muxu roɧiy өskən adəm Hudaning meɧir-xəpқiti wə Rəb Əysa Məsiɧni qongқur tonuxқa kəprək nesip bolidu. Demək, «Hudaning meɧir-xəpқiti wə Rəb Əysa Məsiɧni qongқur tonux» ɧəm roɧiy өsüxning wasitisi ɧəm nətijisidur. Baxқa birhil tərjimisi «Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧning meɧir-xəpқitidə ɧəm Uningoɳa boloɳan tonuxta dawamliқ өsünglar».

Yuḫanna «1»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan birinqi məktup» •••• Əysa Məsiḫ — Ḫayatliḳ Kalamidur

1 Əzəldin bar boloɣüqi, əzimiz angliɣan, əz kəzlirimiz tikilip ḳariɣan wə ḳollirimiz
bilən tutup siliɣan ḫayatliḳ Kalami tooɣrisida *silərgə bayan ḳilimiz*■ 2 (bu ḫayatliḳ
bizgə ayan bolup, biz uni kərduḳ. Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ berimiz ḫəmdə
Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni silərgə bayan
ḳilimiz)□ 3 — silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni
wə angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə
Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur.□ 4 Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp,
bularni silərgə yeziwatimiz.□

Hudaning yoruḳluḳida pak yaxax

5 Wə biz Uningdin angliɣan ḫəm silərgə bayan ḳilidiɣan həwirimiz mana xudurki,
Huda nurdur wə Uningda ḫeqḳandaḳ ḳarangoɣuluḳ bolmaydu.■ 6 Əgər biz Uning
bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta yürsək, yaloɣan
eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz.□ 7 Lekin U Əzi nurda boloɣinidək
bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz
bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ gunaḫtin paklaydu.□ ■ 8 Əgər
gunaḫimiz yoḳ desək, əz əzimizni aldiɣan bolimiz ḫəmdə bizdə ḫəḳiḳət turmaydu.■
9 Gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, U bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ
ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur. □ ■ 10 Əgər gunaḫ ḳilmiduḳ
desək, Uni yaloɣanqi ḳilip ḳoyoɣan bolimiz wə Uning səz-kalami bizdin orun almiɣan
bolidu.

■ **1:1** Luḳa 24:39; Yḫ. 20:27; Yḫ. 1:1, 14; 2Pet. 1:16. □ **1:2 «Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ berimiz ḫəmdə Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni silərgə bayan ḳilimiz»** — «Ata» muxu yərdə Huda'atini bildüridu; oḳurmənlər bu həttə «Ata» wə «Ooɣul» degən səzlərni kərsə, Huda'ata wə Hudaning Ooɣli, yəni Uning Kalami Əysa Məsiḫni kərsitidu. □ **1:3 «— silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni wə angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur»** — «sirdax-ḫəmdəmlik» degənlik Injilda bu alaḫidə mənidə bolup, grek tilida «ortaḳliḳ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḫəm Huda bilən boloɣan alaḳini, ḫəm etiḳadqilarning bir-biri bilən boloɣan ziq alaḳisini, xundaḳla Hudaning xapaitidin ortaḳ nesiwə boluxni bildüridu. □ **1:4 «Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Bizning huxalliḳimiz tolup taxsun dəp… » deyilidu. ■ **1:5** Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ **1:6 «Əgər biz uning bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta yürsək, yaloɣan eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz»** — «ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz» grek tilida «ḫəḳiḳətni ḳilmaymiz» degən səz bilən ipadilinidu. □ **1:7 «Lekin U Əzi nurda boloɣinidək bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ gunaḫtin paklaydu»** — «U Əzi» muxu yərdə, xübḫisizki, Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19; Wəḫ. 1:5. ■ **1:8** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zəb. 143:2; Pənd. 20:9; Top. 7:20. □ **1:9 «gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, u bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur»** — nemixḳa rosul «U (Huda) … ixənqlik ḫəm adildur» dəydu? (1) Huda «muḳəddəs bəndilirini etiḳadi tüpəylidin kəqürüm ḳildim» desə, u səzidə qing turidu wə ixənqliktur; (2) Huda adil sotqi bolup, gunaḫni jazalimay ḳoymaydu. Xunga bizni kəqürüx üqün bizning gunaḫlirimizni əz ihtiyari bilən əz üstigə aloɣan ḳurbanliḳimiz gunaḫsiz Əysa Məsiḫkə ḳoyoɣan; u bizning ornimizda əldi. Xunga Yuḫanna ««Huda bizning gunaḫlirimizni kəqürüxkə…Ixənqlik ḫəm adildur» dəydu. Huda gunaḫlirimizni kəqürüxi bilən ix tohtimaydu, əlwəttə; u yənə bizni «barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilidu». ■ **1:9** Zəb. 32:5; Pənd. 28:13.

2

Əysa Məsiḫ - Hudaoƣa boloƣan wəkilimizdur

1 I əziz balilirim, mən silərni gunaḫ sadir ḳilmisun dəp, bu səzlərni yeziwatimən.
Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni
Ḫəḳḳaniy Boloƣuqi Əysa Məsiḫ bardur.□ ■ 2 U Θzi gunaḫlirimiz üqün *jazani*
kətürgüqi kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki
pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur.□ ■
3 Bizning uni tonuoƣanliḳimizni biləliximiz — Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur.
4 «Uni tonuymən» dəp turup, Uning əmrlirigə əməl ḳilmioƣuqi kixi yaloƣanqidur,
uningda ḫəḳiḳət yoḳtur.■ 5 Lekin kimki Uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda
Hudaning meḫir-muḫəbbiti ḫəḳiḳətən kamalətkə yətkən bolidu. Biz θzimizning
Uningda boloƣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz.□ ■ 6 «Hudada turup yaxaymən»
degüqi bolsa *Əysaning* mangoƣinidək ohxax mengixi kerək.□ ■

Ḳerindaxlaroƣa meḫir-muḫəbbət kərsitix nurning bəlgisi

7 I səyümlüklirim, silərgə *burun anglap baḳmioƣan* yengi bir əmrni əməs,
bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloƣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu
əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur.□ ■ 8 Lekin yənə kelip
mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr *desəkmu bolidu*; bu əmr Məsiḫdə ḫəm
silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoƣuluḳ ətüp kətməktə, wə ḫəḳiḳiy
nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi.□ ■ 9 Kimdəkim θzini «nurda yaxawatimən» dəp
turup, ḳerindixini əq kərsə, u bügüngiqə ḳarangoƣuluḳta turuwatḳan bolidu.
10 Ḳerindixioƣa meḫir-muḫəbbət kərsətkən kixi yoruḳluḳta turmaḳta, uningda

---

□ **2:1 «I əziz balilirim,...»** — «əziz balilirim» grek tilida «kiqik balilirim». **«Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni Ḫəḳḳaniy Boloƣuqi Əysa Məsiḫ bardur»** — «yardəmqi wəkil» grek tilida «parakletos» deyilidu, bu səz «Yuḫ.» 14:16, 26, 15:26, 16:7də «yardəmqi» dəp tərjimə ḳilinidu. «Parakletos» xu yərlərdə Muḳəddəs Roḫni kərsitidu. Xu yərlərdiki bu səzning toluḳ mənisi tooƣruluḳ izaḫatlarni kərüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2 «U Θzi gunaḫlirimiz üqün jazani kətürgüqi kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur» —** «jazani kətürgüqi kafarət» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5də muxuningoƣa yeḳin bir səz tepilidu. Təwratta bu səz (ibraniy tilida) «kafarət təhti» yaki «rəḥim təhti» («Mis.» 25:17) ḫəm bəzidə «gunaḫ tiləx ḳurbanliḳi» yaki «gunaḫni yapḳuqi ḳurbanliḳ» degən mənidə kərülidu. Injilda uning asasiy uḳumi Hudaning oƣəzipini θz üstigə elix wə xundaḳla gunaḫlardin pak ḳilixtur. ■ **2:2** Yḫ. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuḫa. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuḫa. 4:20. □ **2:5 «Lekin kimki uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda Hudaning meḫir-muḫəbbiti ḫəḳiḳətən kamalətkə yətkən bolidu» —** Injil boyiqə insanlar bir-birimizni səyüx üqün wə Hudaning Θzini səyüx üqün ḳəlbimizgə «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» Muḳəddəs Roḫ arḳiliḳ təkülüxi kerək («Rim.» 5:5) andin bizning Hudaoƣa wə insalaroƣa meḫir-muḫəbbət kərsitiximiz mumkin bolidu. Xunga «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» Hudadin kəlgən ḫəm bizdin Hudaoƣa ḫəm insanlaroƣa ḳaritiloƣan muḫəbbitimizning ḫəmmisini kərsitidu. **«Biz θzimizning Uningda boloƣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz»** — «Uningda boloƣanliḳimiz»: — demək, Uning bilən yeḳin alaḳidə boloƣanliḳtur. «Rimliḳlaroƣa»diki kirix səzimizdiki «Məsiḫdə» «Hudada» wə «Roḫta» tooƣruluḳ bayanlirimiznimu kərüng. ■ **2:5** Yḫ. 13:35. □ **2:6 ««Hudada turup yaxaymən» degüqi bolsa...»** — «Hudada» grek tilida «uningda». **«Əysaning mangoƣinidək ohxax mengixi kerək»** — grek tilida «Uning mangoƣinidək ohxax mengixi kerək». ■ **2:6** Yḫ. 13:15; 1Pet. 2:21. □ **2:7 «I səyümlüklirim, silərgə burun anglap baḳmioƣan yengi bir əmrni əməs, bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloƣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur» —** Yuḫanna kərsətkən əmr, xübḫisizki, «bir-biringlaroƣa meḫir-muḫəbbətni kərsitinglar». 3:11, 4:21, «Yuḫ.» 13:34, 15:12ni kərüng. ■ **2:7** 2Yuḫa. 5. □ **2:8 «Lekin yənə kelip mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr desəkmu bolidu; bu əmr Məsiḫdə ḫəm silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoƣuluḳ ətüp kətməktə, wə ḫəḳiḳiy nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi» —** bu sirliḳ əmma bək muḫim 7-8-ayətlər tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. Bizningqə asasiy mənisi xuki, «roḫiy ḫayat» kəlgəndin keyin insanlarda «bir-biringlaroƣa muḫəbbət kərsitix» ḫəḳiḳətən mumkin bolidu, xunga bu əmrmu «yengi» bolidu. ■ **2:8** Yḫ. 13:34; 15:12.

gunaḫḳa putlaxturidioɣan ḫeqnemə ḳalmaydu. ■ 11 Lekin ḳerindixini əq kərgən
kixi ḳarangoɣulukṯidur; u ḳarangoɣulukṯa mangidu wə ḳəyərgə ketiwatḳanliḳini
bilməydu, qünki ḳarangoɣuluḳ uning kəzlirini ḳarioɣu ḳiliwətkən.
12 Mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḫliringlar Uning nami
üqün kəqürüm ḳilindi.□ ■
13 Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɣuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɣəlibə
ḳildinglar.□
14 Mən buni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki silər Atini tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɣuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər küqlüksilər, Hudaning səz-
kalami silərdə turidu wə silər u rəzil üstidinmu oɣəlibə ḳildinglar.

15 Bu dunyani wə bu dunyadiki ixlarni səymənglar. Ḫərkim bu dunyani səysə,
Atining səygüsi uningda yoḳtur. □ ■ 16 Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki
ḫəwəs, kəzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɣa boloɣan məoɣrurluḳning ḫəmmisi Atidin
kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɣandur, halas; □ 17 wə bu dunya wə uningdiki
ḫəwəslərning ḫəmmisi ətüp ketidu. Lekin Hudaning iradisigə əməl ḳiloɣuqi kixi
mənggü yaxaydu.■

Dəjjal — Əysa Məsiḫning rəḳibi

18 Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning *ahir zamanda*
kelidioɣanliḳini angliɋininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning əzidila nuroɣun
dəjjallar məydanoɣa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɣanliḳi bizgə
məlum. □ ■ 19 Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər
bizlərdin boloɣan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḫeqḳaysisining

---

■ **2:10** Yḫ. 12:35; 1Yuḫa. 3:14. □ **2:12 «i əziz balilirim» —** grek tilida «i kiqik balilirim». **«mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḫliringlar uning nami üqün kəqürüm ḳilindi» —** «Uning nami» degənlik Əysa Məsiḫning namidur. Oḳurmənlərning esidə barki, «Əysa» degən nam «Pərwərdigarning nijati» degən mənidə. ■ **2:12** Luḳa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ **2:13 «mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɣəlibə ḳildinglar» —** «u rəzil» Xəytanni kərsitidu. □ **2:15 «Ḫərkim bu dunyani səysə, Atining səygüsi uningda yoḳtur» —** Atining səygüsi» Hudadin kəlgən muḫəbbət, demək. 2:5 wə uningdiki «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» tooɣruluḳ izaḫatni kərüng. ■ **2:15** Gal. 1:10; Yaḳ. 4:4. □ **2:16 «Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki ḫəwəs…» —** «əttiki ḫəwəs»: Injilda «ət» yaki «ətlər» kəp waḳitlarda insanlardiki gunaḫining təbiitini kərsitidu. «Rimliḳlaroɣa»diki kirix səzning insanlardiki «ət» wə «ətlər» tooɣruluḳ bayanlarni kərüng. **«Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki ḫəwəs, kəzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɣa boloɣan məoɣrurluḳning ḫəmmisi atidin kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɣandur, halas» —** oḳurmənlər dunyadiki ixlarning bu üq amilining (1) Xəytanning Ḫawa-animizning aldioɣa ḳoyoɣan üq hil ezitḳu amilioɣa ohxax ikənlikini («Yar.» 3:6); (2) Xəytanning qəl bayawanda Əysa Məsiḫni sinioɣandiki üq hil wəswəsisigə ohxax ikənlikini bayḳiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luḳa» 4:1-13ni kərüng). ■ **2:17** Zəb. 90:9-10; Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaḳ. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24. □ **2:18 «Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning ahir zamanda kelidioɣanliḳini angliɋininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning əzidila nuroɣun dəjjallar məydanoɣa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɣanliḳi bizgə məlum» —** «dəjjal» grek tilida «antihristos». Dəjjal tooɣruluḳ «Dan.» 9-babtiki izaḫatlarni, «Mat.» 24-bab wə izaḫatlirini wə «2Tes.» 2-bab wə izaḫatlarni, «Wəḫiy» 13-bab wə «ḳoxumqə səz»ni (dəjjal tooɣruluḳ) kərüng. Bu ayəttə tiloɣa elinoɣan «nuroɣun dəjjallar» Məsiḫ wə Uning təlimigə ḳarxi qiḳḳanlarning ḫəmmisini kərsitidu (19- wə -22-ayətni kərüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tes. 2:3.

əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti.□ ■
20 Ḫalbuki, silər bolsanglar Muḳəddəs Boloɣuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḩəmmə ixni bilisilər. □ ■ 21 Silərgə bu hətni yiziximdiki səwəb, silərning ḩəḳiḳətni bilmigənlikinglar üqün əməs, bəlki ḩəḳiḳətni bilip, yaloɣanqiliḳning ḩəḳiḳəttin kelip qiḳmaydioɣanliḳini bilgənlikinglar üqündur.
22 Əmisə, kim yaloɣanqi? Əysaning Məsiḩ ikənlikini inkar ḳiloɣuqi kixi bulsa, u yaloɣanqidur. Ata wə Ooɣulni inkar ḳiloɣuqi kixi əzi bir dəjjaldur. 23 Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu.□ ■
24 Silər bolsanglar, burundin anglap keliwatḳininglarni əzünglarda dawamliḳ turoɣuziweringlar. Burundin anglap keliwatḳininglar silərdə dawamliḳ turiwərsə, silərmu dawamliḳ Ooɣul wə Atida yaxawatḳan bolisilər; 25 wə Uning bizgə ḳiloɣan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḩayatliḳtur.□
26 Silərni azdurmaḳqi boloɣanlarni nəzərdə tutup, bularni silərgə yazdim; 27 Silər bolsanglar, silər Uningdin ḳobul ḳiloɣan məsiḩligüqi Roḩ silərdə turiweridu, silər ḩeqkimning əgitixigə moḩtaj əməssilər; bəlki ənə xu məsiḩligüqi Roḩ silərgə barliḳ ixlar tooɣruluḳ əgitiwatḳandək (U ḩəḳtur, ḩeq yaloɣan əməstur!) — ḩəm əgətkəndək, silər dawamliḳ Uningda yaxaydioɣan bolisilər.□ ■
28 Əmisə, i əziz balilirim, dawamliḳ Uningda turup yaxaweringlar. Xundaḳ ḳilsanglar, U ḩərḳaqan ḳaytidin ayan boloɣanda ḳorḳmas bolimiz ḩəm U kəlginidə Uning aldida ḩeq hijalət bolup ḳalmaymiz. □ ■ 29 *Hudaning* ḩəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər, ḩəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqilarning ḩərbirining uning təripidin

---

□ **2:19 «Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər bizlərdin boloɣan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḩeqḳaysisining əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti» —** «… əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün» — demək, Huda tərpidin bekitilgən ix; xubḩisizki, muxu «dəjjallar» ḳerindaxlarning kiqik peillikioɣa, xundaḳla məoɣrurluḳḳa boloɣan əqmənlikigə qidimioɣan bolup, xu qaoɣda Huda ularni jamaətkə pax ḳilix üqün ularni əz məoɣrur təbiiyitining kəynigə kirixkə ḳozoɣioɣan; xuning bilən «ular arimizdin qiḳip kətti». ■ **2:19** Zəb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19. □ **2:20 «Muḳəddəs Boloɣuqi» —**Əysa Məsiḩni kərsitidu. **«Muḳəddəs Boloɣuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar»** — «məsiḩligüqi Roḩ» degən bu səz muxu yərdə Muḳəddəs Roḩni kərsitidu; bu səz əslidə Təwrat dəwridə padixaḩlarni, kaḩinlarni wə bəzidə pəyoɣəmbərlərni əz mənsipigə bekitix wə təstiḳlax üqün ularning bexioɣa ḳuyuloɣan «muḳəddəs may»ni kərsitətti («məsiḩligüqi may»); bu ix Təwratta «məsiḩ ḳilix» yaki «məsiḩləx» dəp atilatti. Injil dəwridə Nasarətlik Əysa may bilən əməs, bəlki Muḳəddəs Roḩ bilən «məsiḩ ḳilinoɣan» («Mat.» 3:16, «Luḳa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni kərüng). Ḩazir Məsiḩ əslidə Əzini «məsiḩ ḳiloɣuqi Roḩ»ni, yəni Hudaning Muḳəddəs Roḩini Əzigə etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa ata ḳilidu; xuning bilən Injil dəwridə Təwrattiki «məsiḩləx meyi»ning adəmning bexioɣa ḳuyuluxining ornioɣa, «Məsiḩligüqi Roḩ», yəni Muḳəddəs Roḩ adəmning roḩ-kəlbining üstigə kelip xu yərdə makan tutidu. **«Məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḩəmmə ixni bilisilər»** — «silər ḩəmmə ixni bilisilər» yaki «silər ḩəmmə adəmni bilisilər» yaki «ḩəmminglar ḩəḳiḳətni bilisilər». ■ **2:20** Zəb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23 «Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu» —** grek tilida «Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa, u Atioɣa igə bolmaydu; lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, u Atioɣimu igə bolidu» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:23** Luḳa 12:9; 2Tim. 2:12. □ **2:25 «wə Uning bizgə ḳiloɣan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḩayatliḳtur» —** «Uning ḳiloɣan wədisi bolsa» — Hudaning Əzining wədisi yaki Əysaning wədisini kərsitidu; bizningqə «U» 20-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Muḳəddəs Boloɣuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək. □ **2:27 «silər bolsanglar, silər Uningdin ḳobul ḳiloɣan məsiḩligüqi Roḩ silərdə turiweridu» —** «Uningdin» muxu yərdə Hudaning Əzini yaki Əysani kərsitidu; bizningqə «U» yənə 20-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Muḳəddəs Boloɣuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək. **«Məsiḩligüqi Roḩ»** — 20-ayət wə uningdiki izaḩatni kərüng. ■ **2:27** Yər. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28 «u ḩərḳaqan ḳaytidin ayan boloɣanda ḳorḳmas bolimiz ḩəm u kəlginidə uning aldida ḩeq hijalət bolup ḳalmaymiz» —** «ḳorḳmas» yaki «yürəklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuḩa. 3:2.

tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək.□

3

Biz Hudaning pərzəntliri

1 Ḳaranglar, Ata bizgə xundaḳ qongḳur meḥir-muḥəbbət kərsətkənki, biz «Hudaning əziz baliliri» dəp atalduḳ — wə biz ḥəḳiḳətənmu xundaḳ. Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi.□ ■ 2 Səyümlüklirim, biz ḥazir Hudaning əziz baliliridurmiz; kəlgüsidə ḳandaḳ bolidioɣanliḳimiz tehi oquḳ ayan ḳilinmioɣan. Biraḳ U *ḳaytidin* ayan ḳilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanliḳimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz.□ ■ 3 Wə *Məsiḥgə* ümid baoɣlioɣan ḥərbir kixi U pak boloɣandək өzini paklimaḳta.□

4 Gunaḥ sadir ḳilоɣan kixi *Hudaning* ḳanunioɣa hilaplik ḳilоɣan bolidu. Qünki gunaḥ sadir ḳiloɣanlik *Hudaning* ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣanliḳtur.□ ■ 5 Ḥalbuki, silər Uni gunaḥlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan ḳilinoɣan wə xundaḳla Uningda ḥeqḳandaḳ gunaḥ yoḳtur, dəp bilisilər.□ ■ 6 Uningda yaxawatḳan ḥərbir kixi gunaḥ sadir ḳilmaydu; kimdəkim gunaḥ sadir ḳilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu.□

7 Əziz balilirim, ḥeqkimning silərni aldixioɣa yol ḳoymanglar. Ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqi kixi U ḥəḳḳaniy boloɣinidək ḥəḳḳaniydur.□ ■ 8 Lekin gunaḥ sadir ḳiloɣuqi Iblistindur. Qünki Iblis əlmisaḳtin tartip gunaḥ sadir ḳilip kəlməktə. Hudaning Ooɣlining dunyada ayan ḳilinixidiki məḳsət Iblisning əməllirini yoḳitixtur. 9 Hudadin tuoɣuloɣuqi gunaḥ sadir ḳilmaydu; Hudaning uruḳi uningda orun aloɣaqḳa, u gunaḥ

□ **2:29** **«Hudaning ḥəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər» —** grek tilida «Uning ḥəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər». Muxu ayəttə Hudani kərsitixi kerək, qünki ayətning keyinki ḳismida «Uningdin (Hudadin) tuoɣulux» tiloɣa elinidu. **«ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqilarning ḥərbirining Uning təripidin tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək» —** «Uning təripidin tuoɣuloɣuqi»: — demək, Hudaning pərzənti, «ḳaytidin, yuḳiridin tuoɣuloɣan» kixini kərsitidu. «Yuḥ.» 3:1-21ni kərüng. □ **3:1** **«Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi» —** «Uni» Əysa Məsiḥ yaki Hudaning Өzini kərsitidu. Bizningqə Məsiḥni kərsitidu («Yuḥ.» 1:10ni kərüng). ■ **3:1** Yḥ. 1:12. □ **3:2** **«Biraḳ U ḳaytidin ayan ḳilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanliḳimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz» —** «U» — Əysa Məsiḥni kərsitidu. Təwəndiki izaḥatni kərüng. **«U ḳaytidin ayan ḳilinoɣanda» —** muxu ayəttiki «U» bizningqə Əysa Məsiḥni kərsitidu. Bəzi alimlar ayətni baxḳiqə qüxinip: — «U» (demək, bizning kəlgüsidə ḳandaḳ bolidioɣanliḳimiz») ayan ḳilinoɣanda...» dəp ḳaraydu. Lekin bizningqə rosul Yuḥanna Məsiḥni uluoɣlaxtiki ḥərbir pursəttin toluḳ paydilinidu, muxu yərdimu xundaḳ ḳiloɣan bolup, u yənila Məsiḥni kərsətkən. ■ **3:2** Yəx. 56:5; Mat. 5:12; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3** **«wə Məsiḥgə ümid baoɣlioɣan ḥərbir kixi U pak boloɣandək өzini paklimaḳta» —** «Məsiḥgə» grek tilida «Uningoɣa». **«...U pak boloɣandək өzini paklimaḳta» —** «U» muxu yərdə bəlkim Məsiḥni kərsitidu; yuḳiriḳi 2-ayət wə izaḥatini kərüng. □ **3:4** **«Gunaḥ sadir ḳiloɣan kixi Hudaning ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣan bolidu. Qünki gunaḥ sadir ḳiloɣanliḳ Hudaning ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣanliḳtur» —** «Hudaning ḳanuni» grek tilida pəḳət «ḳanun» dəp eytilidu. Lekin kəzdə tutuloɣini məlum bir insaniy ḳanun əməs, bəlki Hudaning ḳanunidur. Yuḥannaning muxu yərdə kəzdə tutḳini bəlkim Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun bolupla ḳalmay, yənə bəlkim ḥərbir kixining wijdanida (az bolsun, kəp bolsun) namayan ḳilinoɣan Hudaning ḳanunini kərsətsə kerək («Rim.» 2:13-15nimu kərüng). Bu ayət bolsa 2:29diki səzlərning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuḥa. 5:17. □ **3:5** **«Ḥalbuki, silər uni gunaḥlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan ḳilinoɣan» —** «Uni» Məsiḥni kərsitidu. Uxbu ayət bilən munasiwətlik «Yuḥ.» 1:29ni kərüng. ■ **3:5** Yəx. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pet. 2:22; 1Tim. 1:15. □ **3:6** **«Uningda yaxawatḳan ḥərbir kixi gunaḥ sadir ḳilmaydu; kimdəkim gunaḥ sadir ḳilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu» —** «gunaḥ sadir ḳilsa,...» degənlik xübḥisizki, adəmning adəttiki yürüx-turuxini, gunaḥ ilkidin qiḳmay turoɣanliḳini kərsitidu. 3:9 wə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:7** **«Ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqi kixi u ḥəḳḳaniy boloɣinidək ḥəḳḳaniydur» —** «U» bizningqə muxu yərdə yənə Məsiḥni kərsitidu. Yuḳiriḳi 5-6-ayətni kərüng. ■ **3:7** 1Yuḥa. 2:29.

sadir ḳilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɳuloɳandur. □ ■ 10 Hudaning baliliri
bilən Iblisning baliliri xuning bilən pərḳliniduki, kimdəkim ḫəḳḳaniyliḳḳa əməl
ḳilmisa wə yaki əz ḳerindixioɳa meḫir-muḫəbbət kərsətmisə Hudadin əməstur.
11 Qünki silər dəsləptin anglap keliwatḳan həwər mana dəl xuki, bir-birimizgə meḫir-
muḫəbbət kərsitiximiz kerəktur. ■ 12 U u rəzildin boloɳan, inisini əltürgən Ḳabiloɳa
ohxax bolmasliḳimiz kerək; u nemixḳa inisini ḳətl ḳildi? Uning əzining ḳiloɳanliri
rəzil, inisining ḳiloɳanliri ḫəḳḳaniy boloɳanliḳi üqün xundaḳ ḳiloɳan. ■ 13 Xunga,
i ḳerindaxlar, bu dunya silərni əq kərsə, buningoɳa ḫəyran ḳalmanglar. ■ 14 Biz
ḳerindaxlarni səygənlikimizdin, əlümdin ḫayatliḳḳa ətkənlikimizni bilimiz. Əz
ḳerindixini səymigüqi tehi əlümdə turuwatidu. ■ 15 Ḳerindixioɳa əqmənlik ḳiloɳan
kixi ḳatildur wə ḫeqḳandaḳ ḳatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɳanliḳini
bilisilər. □ ■ 16 Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, u
biz üqün Əz jenini pida ḳildi; xuningdək bizmu ḳerindaxlirimiz üqün əz jenimizni
pida ḳilixḳa ḳərzdardurmiz. □ ■ 17 Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup,
ḳerindixining moḫtajliḳini kərüp turup, uningoɳa kəksi-ḳarnini aqmisa, bundaḳ
kixidə nədimu Hudaning meḫir-muḫəbbiti bolsun? □ ■ 18 Əziz balilirim, səz bilən wə
til bilən əməs, bəlki əməldə wə ḫəḳiḳəttə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli. 19 Biz xundaḳ
ixlar bilən əzimizning ḫəḳiḳəttin boloɳanliḳimizni bilələymiz wə *Hudaning* aldida
ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz. □ 20 Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila
əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin üstün wə ḫəmmini bilgüqidur. □
21 Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz
□ 22 wə xundaḳla Uningdin nemini tilisək xuningoɳa erixələymiz; qünki biz Uning
əmrlirigə əməl ḳilip, Uni hursən ḳilidioɳan ixlarni ḳilimiz. ■ 23 Wə Uning əmri
xuki, uning Ooɳli Əysa Məsiḫning namioɳa etiḳad ḳiliximiz ḫəmdə Uning bizgə
tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur. □ ■ 24 Uning
əmrlirigə əməl ḳilidioɳan kixi *Hudada* yaxaydioɳan wə *Hudamu* uningda yaxaydioɳan

---

□ **3:9 «Hudadin tuoɳuloɳuqi gunaḫ sadir ḳilmaydu; Hudaning uruḳi uningda orun aloɳaqḳa, u gunaḫ sadir ḳilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɳuloɳandur» —** «Hudaning uruḳi (yaki «nəsli») uningdin orun aloɳaqḳa...» degənliktə «Hudaning uruḳi» Məsiḫning Əzi yaki Uning səz-kalamini kərsitidu. Baxḳiqə eytḳanda, Məsiḫ Əysaning təbiiyitini kərsitidu, xundaḳla Uning kixilərning roḫidin orun aloɳanliḳini kərsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yuḫ.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 wə «Gal.» 3:16ni kərüng. Bu ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:9** 1Pet. 1:23; 1Yuḫa. 5:18. ■ **3:11** Yḫ. 13:34; 15:12; 1Yuḫa. 3:23. ■ **3:12** Yar. 4:8; Ibr. 11:4. ■ **3:13** Yḫ. 15:18. ■ **3:14** 1Yuḫa. 2:10. □ **3:15 «Ḳerindixioɳa əqmənlik ḳiloɳan kixi ḳatildur» —** «Mat.» 5:21-22ni kərüng. **«ḫeqḳandaḳ ḳatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɳanliḳini bilisilər»** — bu səzlər ḫeqbir ḳatil Hudaning kəqürümigə erixəlməydu, degənlik əməs. Məsilən «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni kərüng. ■ **3:15** Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ **3:16 «Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, U biz üqün Əz jenini pida ḳildi...» —** «U» — Məsiḫ, əlwəttə. ■ **3:16** Yḫ. 15:13; Əf. 5:2. □ **3:17 «Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup, ḳerindixining moḫtajliḳini kərüp turup...» —** «mal-mülük» muxu yərdə, grek tilida «tirikqilik» bilən ipadilinidu. ■ **3:17** Ḳan. 15:7; Luḳa 3:11; Yaḳ. 2:15. □ **3:19 «biz xundaḳ ixlar bilən əzimizning ḫəḳiḳəttin boloɳanliḳimizni bilələymiz wə (Hudaning) aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» —** «Hudaning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» grek tilida «uning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz». **«...hatirjəm ḳilalaymiz»** — yaki «ḳayil ḳilalaymiz». Demək, birsi «mən Hudadinmu, əməsmu?» dəp gumanlanoɳan bolsa, əzidin «məndə meḫir-muḫəbbət barmu-yoḳ?» dəp sorisa wə əzining meḫir-muḫəbbəttə yaxawatḳanliḳini kərgən bolsa, «mən ḫəḳiḳətən Hudadin tuoɳuloɳanmən» dəp əzini ḳayil ḳilalaydu. □ **3:20 «Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin üstün wə ḫəmmini bilgüqidur» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim «wijdanimiz»ni kərsitidu. □ **3:21 «Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim yənə «wijdanimiz»ni kərsitidu. **«yürəklik turimiz»** — yaki «ḳorḳmas turimiz». ■ **3:22** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 5:14. □ **3:23 «ḫəmdə Uning bizgə tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur» —** «Uning bizgə tapilioɳini» muxu yərdə bizningqə Hudaning Əzining (Məsiḫ arḳiliḳ) bizgə tapilioɳinini kərsitidu. ■ **3:23** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 4:21.

bolidu. Əmdi Hudaning bizdə yaxaydioɣanlikini bilginimiz bolsa, U bizgə ata ḳiloɣan Roḫtindur.□ ■

4

*Sahta pəyoɣəmbərlərdin ḫəzər əyləngla*r

1 Səyümlüklirim, ḫərbir *«wəḫiy ḳiloɣuqi»* roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar, bəlki bu roḫlarning Hudadin kəlgən-kəlmigənlikini pərḳləndürüx üqün ularni sinanglar. Qünki nuroɣun sahta pəyoɣəmbərlər dunyadiki jay-jlaroɣa pəyda boldi.□ ■ 2 Hudaning Roḫini mundaḳ pərḳləndürələysilər: Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu;□ 3 wə dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɣan roḫ Hudadin kəlgən əməs. Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning kelidioɣanlikı toɣruluḳ angliɣanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi.□ ■

4 Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin oɣalib kəldinglar; qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur.□ 5 Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu.□ 6 Biz bolsaḳ Hudadin boloɣanmiz; Hudani tonuoɣan kixi bizning səzlirimizni anglaydu. Hudadin bolmioɣan kixi bolsa bizning səzlirimizni anglimaydu. Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz.□ ■

□ **3:24 «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɣan kixi Hudada yaxaydioɣan...»** — grek tilida «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɣan kixi Uningda yaxaydioɣan...». **«...wə Hudamu uningda yaxaydioɣan bolidu»** — grek tilida «wə Umu uningda yaxaydioɣan bolidu». ■ **3:24** Yḫ. 14:23; 15:10; 1Yuḫa. 4:12. □ **4:1 «Səyümlüklirim, ḫərbir «wəḫiy ḳiloɣuqi» roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar»** — ««wəḫiy ḳiloɣuqi» roḫ» bəlkim etiḳadqining əz wujudioɣa yeḳin kelip «sanga wəḫiy ḳilimən» dəydioɣan roḫni, yaki eḫtimaloɣa əng yeḳin boloɣini etiḳadqilarning yenioɣa kəlgən yaki ḫətta jamaətning əz iqidin turup «Mən silərgə Hudaning wəḫiyini ḫazir yətküzimən» degüqilərni kərsitidu; ayətning ikkinqi ḳismi dəl muxu «sahta pəyoɣəmbərlər»ni kərsitidu. ■ **4:1** Yər. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Pet. 2:1; 2Yuḫa. 7. □ **4:2 «Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ...»** — «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. **«Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu»** — muxu ayəttə deyilgən «roḫ» məlum insanning aoɣzi arḳilıḳ gəp ḳiliwatidu, əlwəttə. Ḫalḳilıḳ məsilə: — məlum birsi jamaəttə səz ḳilip «Hudaning wəḫiyini silərgə yətküzimən» desə, biraḳ «insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫ»ni etirap ḳilmisa, əmdi uningda səz ḳilidioɣan roḫ Hudaning Roḫi əməs, bəlki jin-xəytanlarning biri yaki bu kixining əzining Huda bilən ḳarxilixidioɣan insaniy roḫ bolidu, halas. □ **4:3 «wə dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɣan roḫ Hudadin kəlgən əməs»** — xu waḳitlarda, bəzilər Əysa Məsiḫni «ḫəḳiḳiy insan əməs, bəlki insanning xəklidə namayan boloɣan bir ḫil roḫ, halas» degən yaloɣan təlim tarḳaloɣanidi. **«...Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning kelidioɣanlikı toɣruluḳ angliɣanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi»** — oḳurmənlərning esidə barki, «dəjjal»ning mənisi «Məsiḫgə ḳarxi» ḫəm «Məsiḫning ornini talaxḳuqi»dur (yuḳiridiki 2:18, 2:20 wə izaḫatlarni kərüng). ■ **4:3** 2Tes. 2:7; 1Yuḫa. 2:18, 22. □ **4:4 «Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin oɣalib kəldinglar»** — «ular» muxu yərdə sahta pəyoɣəmbərlərni wə təlim bərgüqilərni kərsitidu. **«qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur»** — «silərdə Turoɣuqi» Muḳəddəs Roḫni, «bu dunyada turoɣuqi» Iblisni kərsitidu. □ **4:5 «Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu»** — «ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu» yaki «ular bu dunyadin səzləydu» yaki «ular bu dunya toɣruluḳ səzləydu». □ **4:6 «Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz»** — «Ḫəḳiḳətning Roḫi» Muḳəddəs Roḫni, «ezitḳuluḳning roḫi» Xəytanning əzi yaki jinlarni kərsitidu. ■ **4:6** Yḫ. 8:47; 10:27.

Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur

7 I səyümlüklirim, bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli; qünki meḫir-
muḫəbbətning өzi Hudadindur wə meḫir-muḫəbbət kərsətküqining ḫərbiri Hu-
dadin tuoɋuloɋan bolidu wə Hudani tonuydu. 8 Meḫir-muḫəbbət kərsətmigüqi kixi
Hudani tonumioɋan bolidu; qünki Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur. 9 Hudaning meḫir-
muḫəbbiti bizdə xuning bilən axkara boldiki, Huda bizni Uning arḳilik ḫayatḳa
erixsun dəp birdinbir yeganə Ooɋlini dunyaoɋa əwətti. ■ 10 Meḫir-muḫəbbət dəl
xuningdin ayanki, bizlərning Hudani səyginimiz bilən əməs, bəlki U Өzi bizni
səyüp gunaḫlirimizning jazasini kətürgüqi kafarət boluxḳa Өz Ooɋlini əwətkini bilən
ayandur.■
11 I səyümlüklirim, Huda bizgə xu ḳədər meḫir-muḫəbbət kərsətkən yərdə, bizmu
bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitixkə ḳərzdardurmiz. 12 Ḫeqkim ḫeqḳaqan
Hudani kərgən əməs; lekin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsətsək, Huda bizdə
yaxaydu wə uning meḫir-muḫəbbiti bizdə kamalətkə yətkən bolidu. ■ 13 Biz bizning
Uningda yaxawatḳanlikimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanlikini xuningdin bilimizki,
U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan. □ 14 Biz xuni kərgən wə xundaḳla xuningoɋa guwaḫlik
berimizki, Ata Ooɋulni dunyaoɋa ḳutḳuzoɋuqi boluxḳa əwətti. 15 Əgər kimdəkim
Əysani Hudaning Ooɋli dəp etirap ḳilsa, Huda uningda, umu Hudada yaxaydu.
16 Biz bolsaḳ Hudaning bizgə boloɋan meḫir-muḫəbbitini tonup yəttuḳ, xundaḳla
uningoɋa tolimu ixənduḳ. Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur wə meḫir-muḫəbbəttə
yaxioɋuqi kixi Hudada yaxaydu, Hudamu uningda yaxaydu. 17 Muxundaḳ boloɋanda,
meḫir-muḫəbbət bizdə mukəmməllixidu; xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-
ḳorḳmas bolalaymiz. Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada
xundaḳ boluwatimiz. □ 18 Meḫir-muḫəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḫir-
muḫəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu. Qünki ḳorḳunq Hudaning jazasi
bilən baoɋlinixliktur; ḳorḳunqi bar kixi meḫir-muḫəbbəttə kamalətkə yətküzülgən
əməstur.□
19 Biz meḫir-muḫəbbət kərsitimiz, qünki Huda aldi bilən bizgə meḫir-muḫəbbət
kərsətti. 20 Əgər birsi «Hudani səyimən» dəp turup, ḳerindixioɋa өqmənlik ḳilsa,
u yaloɋanqidur. Qünki kөz aldidiki ḳerindixini səymigən yərdə, kərüp baḳmioɋan
Hudani ḳandaḳmu səysun? ■ 21 Xunga bizdə Uningdin: «Hudani səygən kixi
ḳerindixinimu səysun» degən əmr bardur.■

5

Etiḳad «bu dunya»ning üstidin oɋəlibə ḳilidu

■ **4:9** Yḫ. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuḫa. 2:2. ■ **4:12** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Yḫ. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuḫa. 3:24. □ **4:13** **«Biz bizning Uningda yaxawatḳanlikimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanlikini xuningdin bilimizki, U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan»** — «U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan» grek tilida «U Өz Roḫidin bizgə ata ḳiloɋan» bilən ipadilinidu. □ **4:17** **«xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-ḳorḳmas bolalaymiz»** — «soraḳ küni» yaki «ḳiyamət küni». Oḳurmənlərning esidə bolsunki, «ḳiyamət küni»ni ətraplik qüxinix üqün Təwrat-Injilda uning tooɋrisidiki kөp təpsilatlar bar. **«Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz»** — grek tilida «Qünki U ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz». Demək, biz bu dunyada Əysadək adil, ḫəḳḳaniy, rastqil, kəmtər, meḫriban, muḫəbbətlik….bolimiz. Təkitləngini «bu dunyada» — qünki bu dunyada undaḳ bolux pəḳət Hudaning meḫir-xəpḳiti wə toluḳ küq-ḳudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ **4:18** **«Meḫir-muḫəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḫir-muḫəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu»** — yaki «meḫir-muḫəbbət mukəmməl bolsa, ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu». ■ **4:20** 1Yuḫa. 2:4. ■ **4:21** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23.

1 Əysaning Məsiḫ ikənlikigə ixəngən ḫərbir kixi Hudadin tuoɳuloɳan bolidu; wə
tuoɳduroɳuqi *Atini* səyidioɳan ḫərbir kixi Uningdin tuoɳuloɳuqinimu səyidu.□ ■ 2 Biz
özimizning Hudaning balilirini səyidioɳanliḳimizni xuningdin bilimizki, Hudani
səyüp, Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur. 3 Hudani səyüx Uning əmrlirigə əməl
ḳilix deməktur; wə Uning əmrliridə turmaḳ eoɳir ix əməstur.■ 4 Qünki Hudadin
tuoɳuloɳanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɳəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin
oɳəlibə ḳiloɳuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur.□ ■ 5 Bu dunyaning üstidin oɳəlibə
ḳiloɳuqi zadi kimlər? Pəḳət Əysani Hudaning Ooɳli dəp etiḳad ḳiloɳuqilar əməsmu?■
6 U bolsa su wə ḳan arḳiliḳ kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḫdur; Uning kelixi pəḳət su
bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlaroɳa guwaḫliḳ bərgüqi bolsa Roḫtur,
qünki Roḫ Özi ḫəḳiḳəttur.□ 7 Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: —
□ 8 bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining *guwaḫliḳi* birdur. □ 9 Əgər
biz insanlarning guwaḫliḳini ḳobul ḳilsaḳ, Hudaning guwaḫliḳi bularningkidin
üstündur. Huda Öz Ooɳli tooɳrisida xundaḳ guwaḫliḳ bərgən — 10 (Hudaning Ooɳlioɳa
etiḳad ḳiloɳan kixining iqidə xu guwaḫliḳ bardur; biraḳ Hudaoɳa ixənmigən kixi
Uni yaloɳanqi ḳiloɳan bolidu, qünki U Hudaning Öz Ooɳlini təstiḳlioɳan guwaḫliḳioɳa
ixənmigən) ■ 11 guwaḫliḳ dəl xudurki, Huda bizgə mənggülük ḫayatni ata ḳildi wə bu
ḫayatliḳ Uning Ooɳlididur. ■ 12 Xunga Ooɳuloɳa igə boloɳan kixi ḫayatliḳḳa igə boloɳan
bolidu; Hudaning Ooɳlioɳa igə bolmioɳan kixi ḫayatliḳḳa igə bolmioɳan bolidu.

Mənggülük ḫayat

13 Mən bularni Hudaning Ooɳlining namioɳa etiḳad ḳiloɳan silərgə silərning
mənggülük ḫayatḳa igə boloɳanliḳinglarni bilixinglar üqün yazdim. ■ 14 Wə bizning
Uningoɳa boloɳan toluḳ ixənq-hatirjəmlikimiz xundaḳki, Uning iradisigə muwapiḳ
ḫərḳandaḳ bir ixni tilisək, U bizni anglaydu. ■ 15 Uni ḫərnemə tiliginimizni anglaydu
dəp bilgənikənmiz, duayimizda Uningdin tiliginimizgə erixtuḳ, dəp bilimiz.
16 Birsi ḳerindixining ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan bir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳini
kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫ sadir
ḳiloɳanlar üqün uningoɳa ḫayatliḳ ata ḳilidu. Ölümgə məḫkum gunaḫmu bardur.

□ **5:1** **«…wə tuoɳduroɳuqi (Ata)ni səyidioɳan ḫərbir kixi uningdin tuoɳuloɳuqinimu səyidu» —** bu səz bəlkim xu dəwrdiki bir təmsil boluxi mumkin idi. «Uningdin tuoɳuloɳuqi»lar etiḳadqi ḳerindaxlarni kərsitidu. ■ **5:1** Yḫ. 1:12. ■ **5:3** Mat. 11:29,30; Yḫ. 14:15; 15:10. □ **5:4** **«Qünki Hudadin tuoɳuloɳanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɳəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin oɳəlibə ḳiloɳuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur» —** «bu dunya» muxu yərdə Hudaoɳa ḳarxi qiḳidioɳan pütkül dunyadiki etiḳadsizlarni kərsitidu, əlwəttə. Qünki əməliyəttə «bu dunyadikilər» Xəytanning ilkidə mərkəzləxkən, Hudaoɳa ḳarxi bir tüzümdur. ■ **5:4** Yḫ. 16:33. ■ **5:5** 1Kor. 15:57; 1Yuḫa. 4:15. □ **5:6** **«U bolsa su wə ḳan arḳiliḳ kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḫdur; Uning kelixi pəḳət su bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlaroɳa guwaḫliḳ bərgüqi bolsa Roḫtur, qünki Roḫ Özi ḫəḳiḳəttur» —** «Roḫ» — Hudaning Muḳəddəs Roḫini kərsitidu. Bu ayətning məzmuni birnəqqə sahta təlimgə ḳarita rəddiyə berixtur. Muəllip ḳət’iylik bilən xuni ispatlimaḳqiki: (1) Əysa Məsiḫ ḫəḳiḳiy insan bolup tuoɳuldi; (2) ḫəḳiḳiy insan bolup, Yəḫya pəyoɳəmbər təripidin suda qəmüldürüldi; (3) ḫəḳiḳiy insan bolup krestt̀ə öldi. Bu rəddiyining təpsilatliri üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə səl tohtilimiz. □ **5:7** **«Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫliḳ bərgüqi bar…» —** «Uning tooɳruluḳ» — Məsiḫ tooɳruluḳ. □ **5:8** **«bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi birdur» —** bu ayət tooɳruluḳ wə 6-7-ayətlər üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. Bir’az kona kəqürülmilərdə: — «Qünki U tooɳruluḳ ərxtə üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: Bular Ata, Kalam wə Muḳəddəs Roḫtur; bu üqi birdur. (8) Yər yüzidə üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: Bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi ohxaxtur» deyilidu. ■ **5:10** Yḫ. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ **5:11** Yḫ. 1:4. ■ **5:13** Yḫ. 20:31. ■ **5:14** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:2.

Uning tooɣrisidin tilisun, deməymən. □ ■ 17 Ḫəmmə ḫəkḳaniyətsizlik gunaḫtur;
wə ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫmu bar. ■ 18 Hudadin tuoɣuloɣuqining
gunaḫ sadir ḳilmaydioɣanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat bundaḳ
kixini ḳooɣdap ḳalidu wə axu rəzil uningoɣa tegəlməydu. □ ■ 19 Əmdi ɵzimizning
Hudadin boloɣanliḳimiz ɵzimizgə məlum; əmma pütkül dunya bolsa u rəzilning
ilkididur. 20 Yənə bizgə məlumki, Hudaning Ooɣli dunyaoɣa kəldi wə Ḫəḳiḳiy
Boloɣuqini tonuximiz üqün kənglimizni yorutti; wə biz Ḫəḳiḳiy Boloɣuqining Ɵzidə,
yəni Uning Ooɣli Əysa Məsiḫdə yaxawatimiz. U bolsa ḫəḳiḳiy Huda wə mənggülük
ḫayatliḳtur!□ ■
21 Əziz balilirim, ɵzünglarni ḫərḳandaḳ butlardin saḳlanglar.□

□ **5:16 «Birsi ḳerindixining ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan bir gunaḫ sadir ḳiloɣanliḳini kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫ sadir ḳiloɣanlar üqün uningoɣa ḫayatliḳ ata ḳilidu. Ɵlümgə məḫkum gunaḫmu bardur. Uning tooɣrisidin tilisun, deməymən» —** «wə Huda ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫ sadir ḳiloɣanlar üqün uningoɣa ḫayatliḳ ata ḳilidu» yaki «wə Huda ularoɣa (yəni gunaḫ sadir ḳiloɣanlaroɣa) ḫayatliḳ ata ḳilidu». «Ɵlümgə məḫkum gunaḫ» tooɣruluḳ «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luḳa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pet. 2:2. ■ **5:17** 1Yuḫa. 3:4. □ **5:18 «Hudadin tuoɣuloɣuqining gunaḫ sadir ḳilmaydioɣanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat bundaḳ kixini ḳooɣdap ḳalidu wə axu rəzil uningoɣa tegəlməydu» —** bizningqə «əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat» Əysa Məsiḫni kərsitidu. Muxu yərdə «tuoɣuloɣan» bəlkim Məsiḫning insan boluxḳa tuoɣuluxini kərsitixi kerək. Baxḳa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Hudadin tuoɣuloɣuqi bolsa (yəni, etiḳadqi), U (Huda) uni ḳooɣdap ḳalidu; (2) Hudadin tuoɣuloɣuqi ɵzini ḳooɣdap ḳalidu». «axu rəzil» — Iblisni kərsitidu. ■ **5:18** 1Yuḫa. 3:9. □ **5:20 «wə biz Ḫəḳiḳiy Boloɣuqining ɵzidə, yəni Uning Ooɣli Əysa Məsiḫdə yaxawatimiz» —** «ḫəḳiḳiy boloɣuqi» Hudani kərsitidu. **«U bolsa ḫəḳiḳiy Huda wə mənggülük ḫayatliḳtur!»** — Əysa Məsiḫni kərsitidu (muḳəddəs yazmilardiki ḫeqḳandaḳ yərlərdə «Huda ḫayatliḳ» deyilməydu, lekin kəp yərlərdə «Əysa Məsiḫ ḫayatliḳtur», deyilidu. Məsilən «Yuḫ.» 11:25, 14:6). ■ **5:20** Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Luḳa 24:45; Yḫ. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16. □ **5:21 «Əziz balilirim, ɵzünglarni ḫərḳandaḳ butlardin saḳlanglar» —** «butlar» xübḫisizki, muxu yərdə pəḳət oyma butlarni yaki ḳuyma butlarnila əməs, bəlki etiḳadqilarning ḳəlbidə Hudaning ornini talixidioɣan ḫərḳandaḳ nərsə yaki ixtur. Məsilən, «Kol.» 3:5ni kərüng.

Yuḫanna «2»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan ikkinqi məktup»

1-2 Mənki aḳsaḳaldin *Huda təripidin* tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam! Mən silərni ḫəḳiḳəttə səyimən wə yaloɣuz mənla əməs, yənə ḫəḳiḳətni tonuoɣanlarning ḫəmmisi bizdə yaxawatḳan wə xundaḳla əbədgiqə bizgə yar bolidioɣan ḫəḳiḳətni dəp silərni səyidu.□ 3 Huda'atidin wə Atining Ooɣli Rəb Əysa Məsiḫdin xapaət, rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!□

4 Baliliringning arisida biz Atidin əmr tapxuruwaloɣandək ḫəḳiḳəttə mangoɣanlarni kərginim üqün intayin hursən boldum.

Ḫəḳiḳəttə qing turux, sahtiliḳtin ḫezi bolux

5 Əmdi, ḫərmətlik hanim, mən səndin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli, dəp ətünimən. Mening sanga yezip ətünginim yengi bir əmr əməs, bəlki dəsləptin tartip bizdə bar əmrdur■ 6 (meḫir-muḫəbbət xuki, uning əmrlirigə əməl ḳilip mengixtur). Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur.□ ■ 7 Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti. Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu. Bundaḳlar dəl aldamqi wə dəjjaldur.□ ■ 8 Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar.□ 9 Kimki Məsiḫning təlimidin ḫalḳip qiḳip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə bolmaydu. Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḫəm Ooɣul

---

□ **1:1-2 «Mənki aḳsaḳaldin (Huda təripidin) tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam!» —** «aḳsaḳal» muxu yərdə «jamaətning aḳsaḳili» yaki pəḳət «mən ḳeridin…» degən mənidila ixlitilidu. **«Huda təripidin tallanoɣan hanim» —** «hanim» ḫəḳiḳiy bir ayal hanimni kərsitixi mumkin, bolmisa məlum bir jamaətni kərsitiximu mumkin. «Kirix süz»imizdə eytḳinimizdək biz uni ḫəḳiḳiy mətiwər etiḳadqi hanimni kərsitidu, dəp ḳaraymiz. «Əziz baliliri» degən (1) jisamaniy baliliri; (2) «roḫiy baliliri»; (3) ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy balilirini kərsitixi mumkin. Biz 3-pikirgə mayilmiz («roḫiy baliliri» bolsa bu hanimning guwaḫliḳi wə wasitisi bilən Hudaning yolioɣa kirgənlərni kərsitidu. «Kirix səz»imizni, 9-ayətni, «3Yuḫ. » 4-ayətnimu kərüng). **«Mənki aḳsaḳaldin… salam!» —** barliḳ hətlirigə ohxax, rosul Yuḫanna əzining kim ikənlikini biwasitə kərsətməydu. □ **1:3 «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» —** bəzi kona kəqürmilərdə «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik bizlərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» dəp pütülgən. ■ **1:5** Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 2:7; 3:23; 4:21. □ **1:6 «Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur» —** kəzdə tutuloɣan əmr qoḳum aldinḳi 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan «bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli». ■ **1:6** Yḫ. 15:10. □ **1:7 «Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti» —** nemixḳa «qünki» dəydu? Bizningqə 5-7-ayət bilən baoɣliḳtur. Aldamqilar, sahta təlim bərgüqilər wə sahta pəyoɣəmbərlər təripidin aldinip ḳelixining aldini elixtiki birdinbir yol 5-7-ayəttə tiloɣa elinoɣandək Hudaning ḫəmraḫliḳida meḫir-muḫəbbət iqidə yaxaxtur. **«Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu» —** «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Ular Əysa Məsiḫning dunyaoɣa insan tenidə kəlgənlikini etirap ḳilmaydu». ■ **1:7** Mat. 24:5,24; 2Pet. 2:1; 1Yuḫa. 4:1.

□ **1:8 «Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar» —** «biz wə əzünglar singdürgən əjir» bəlkim Yuḫanna, xu hanim wə uning baliliri bilən billə Hudaning yolida ixləp, hux həwər yətküzüp, baxḳilarni Hudaning yolioɣa baxlax əjirini kərsitidu. Xu sahta təlim bərgüqilər ularning Huda üqün qiḳaroɣan mewisini yoḳatmaḳqi, əlwəttə.

uningoɣa igə bolidu. □ 10 Əgər birsi Uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni øyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar. □ ■
11 Qünki undaḳ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur.□
12 Silərgə pütidioɣan yənə køp søzlirim bar idi; lekin ḳəoɣəz bilən siyaḥni ixlətkəndin kørə, huxalliḳimizning tolup texixi üqün yeninglaroɣa berip didar kørüxüp søzlixixni arzu ḳilimən. 13 Huda təripidin tallanoɣan ḥədəngning baliliridin sanga salam!□

□ **1:9 «Kimki Məsiḥning təlimidin ḥalḳip qiḳip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə bolmaydu» —** «təlimdin ḥalḳip qiḳip» grek tilida «ilgiri besip» degən bilən ipadilinidu. Bu bir kinayilik, ḥəjwiy gəptur. Məsiḥning təlimidin ḥeqḳandaḳ søz-idiyilər «ilgiri turmaydu», əlwəttə. Məsiḥning təlimidin ḥalḳip ḥərḳandaḳ baxḳa søz-idiyilərgə ətüx ḥeqḳandaḳ «ilgiriləx» əməstur, əlwəttə. **«Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḥəm Ooɣul uningoɣa igə bolidu» —** «Məsiḥning təlimi… Uning təlimi…» — ḥəm Məsiḥ Øzi bərgən təlim ḥəm rosullar Uning tooɣruluḳ bərgən təlimnimu təng kørsitidu. □ **1:10 «Əgər birsi uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni øyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar» —** «Uning təlimi» grek tilida «muxu təlim» degən søz bilən ipadilinidu; u «Məsiḥning təlimi». 9-ayətni kørüng. **«uni øyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar»** — oḳurmənlərning esidə barki «salam» (ibraniy tilida «xalom», grek tilida «hair») degən søz «Sanga tinq-hatirjəmlik tiləymən» degən mənidə. Xunga muxundaḳ sahta təlim bərgüqilərgə «salam» eytixḳa bolmaydu. Yuḥannaning bu degini ularoɣa ədəpsizlik ḳilix kerək degənlik əməs, əlwəttə, bəlki ularoɣa salam berixning ornioɣa sahta təlimi üqün tənbiḥ berixinglaroɣa tooɣra kelidu, degənliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11 «Qünki undaḳ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur» —** «salam» tooɣruluḳ yuḳiriḳi izaḥatni kørüng. □ **1:13 «Huda təripidin tallanoɣan ḥədəngning baliliridin sanga salam!» —** «ḥədəngning baliliri» rosul Yuḥanna turoɣan jaydiki jamaəttiki etiḳadqilarni kørsitixi mumkin.

Yuḫanna «3»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan üqinqi məktup»

1 Mənki aḳsaḳal özüm ḥəḳiḳəttə səygən səyümlük Gayusḳa salam! 2 I səyümkük
dostum, jening gülləngəndək, ḫəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət
boluxioɣa tiləkdaxmən.□ 3 Ḳerindaxlar kelip, səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ
guwaḫliḳ bərgəndə, mən intayin bək huxallandim; qünki sən ḥəḳiḳəttə dawamliḳ
mengiwatisən.□ 4 Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini
anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur.□

Hux həwər hizmitidə bolidioɣanlaroɣa yardəm berix

5 Səyümlük *dostum*, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux
bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu.□ 6 Ular jamaət
aldida sening bu meḫir-muḥəbbiting tooɣrisida guwaḫliḳ bərdi. Ularni yənə
Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən.□ 7 Qünki
ular *səpərdə* yat əllik *etiḳadsizlardin* ḫeq nemə almay, xu mubarək nam üqün
yoloɣa qiḳti.□ 8 Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz
xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.□

□ **1:2 «I səyümkük (dostum), jening gülləngəndək, ḫəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət boluxioɣa tiləkdaxmən» —** «jeningning gülləngəndək...»: — demək, Gayusning iqki dunyasi intayin bay, roḥiy baylikliri naḫayiti kəp. Bu ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning əz pərzəntlirigə boloɣan iradisini omumən eytḳanda ularning tenining saoɣlam boluxi, degili bolidu. □ **1:3 «səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ guwaḫliḳ bərgəndə,...» —** yaki «sening tooɣrangdə ḥəḳiḳət boyiqə guwaḫliḳ bərgəndə,...». □ **1:4 «Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur» —** «əziz balilirim»: — bu ayəttin bizgə roxənki, Gayus (bəlkim heli burunla) rosul Yuḫanna arḳiliḳ hux həwərni ḳobul ḳiloɣan wə xundaḳla uning «əziz baliliri»din biri bolup ḳaloɣan. □ **1:5 «Səyümlük dostum, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu» —** bu ḳerindaxlar jamaətlərgə təsəlli-rioɣbət yətküzüx, təlim berix wə hux həwərni tarḳitix üqün yaḳa yurtlaroɣa qiḳḳan. 7-ayətni kərüng. □ **1:6 «Ular jamaət aldida sening bu meḫir-muḥəbbiting tooɣrisida guwaḫliḳ bərdi» —** «jamaət» muxu yərdə muəllipning əz jamaitini kərsətsə kerək. **«Ularni yənə Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən»** — «Ularni ... səpirigə uzitip ḳoysang...»: — bu ayətning həwirigə ḳarioɣanda, bu ḳerindaxlar hux həwərni tarḳitixḳa qiḳḳanda, burun bir ḳetim Gayus təripidin kütüwelinoɣan. Xuningdin keyin ular Yuḫannaning, xundaḳla əz jamaitining yenioɣa ḳaytip kəldi, Gayus tooɣruluḳ guwaḫliḳ bərdi. Ular ḥazir ḳaytidin səpərgə qiḳḳan, Yuḫanna Gayusḳa yazoɣan uxbu hətni bəlkim səpərgə qiḳḳanlar Gayusḳa tapxuruxḳa elip baridu. □ **1:7 «Qünki ular (səpərdə) yat əllik etiḳadsizlardin ḫeq nemə almay, xu mubarək nam üqün yoloɣa qiḳti» —** «yat əllik etiḳadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḥudiy bolmioɣan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə «etiḳadsizlar» degən kəqmə mənidə ixlitilidu. «Xu mubarək nam üqün» — grek tilida pəḳət «nam» bilən ipadilinidu; qünki Yuḫanna wə xu ḳerindaxlar üqün pəḳət birla nam məwjut idi (yəni birdinbir Məsiḥning namidur). Məsilən, «1Yuḥ.» 2:12nimu kərüng). □ **1:8 «Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.» —** «ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün» — buningoɣa ḳarioɣanda «ḥəḳiḳət» degən ibarə «Ḥəḳiḳətning Roḥi», yəni Muḳəddəs Roḫning Özini kərsitidu. «Ḳollap-ḳuwwətləx» — grek tilida «ḳobul ḳilix»degən peil bilən ipadilinidu wə əydə kütiwelixini qoḳum əz iqigə alidu. «Biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu» — bu ayəttiki «biz» xübḥisizki, barliḳ etiḳadqilarni əz iqigə alidu.

9 Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup,
jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu. □ 10 Xuning
üqün mən baroɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning üstimizdin
қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən; u uninglиқ bilənla tohtap
қalmaydu, yənə *səpərdiki* қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul қilmaқqi
boloɣanlarnimu tosidu wə ḥətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu.□
11 I səyümlük *dostum*, yamanliқtin əməs, yahxiliқtin ülgə aloɣin. Yahxiliқ қiloɣuqi
Hudadindur. Yamanliқ қiloɣuqi Hudani ḥeq kərmigəndur.■
12 Demitriusni bolsa ḥəmməylən, ḥətta Ḥəқiқətning өzi yahxi guwaḥliқ berip
təripləydu. Bizmu uningɣa guwaḥliқ berimiz wə guwaḥliқimizning ḥəқiқət
ikənlikini sənmu bilisən.□

13 Sanga yazidioɣan yənə kөp səzlirim bar idi; lekin қələm bilən siyaḥni ixlətkəndin
kөrə, □ ■ 14 Sən bilən pat arida didar kөrüxüxni arzu қilimən; xu qaoɣda dərқəmdə
səzliximiz. 15 Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam. Sənmu *u
yərdiki* dostlaroɣa isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən.□

□ **1:9 «Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup, jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu» —** roxənki, bu ayəttə tiloɣa elinoɣan «jamaət» Yuḥanna yaki Gayus bilən munasiwətlik jamaət əməs, bəlki Gayus turoɣan yurtқa yeқin jaylaxқan bir jamaət idi. □ **1:10 «Xuning üqün mən baroɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning üstimizdin қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən» —** «yüzigə salimən» grek tilida «əslitimən» bilən ipadilinidu. Yuḥanna bu yamanliқni Diotrəpəstin baxқa ḥeqkimgə əslətməydu! **«U uninglиқ bilənla tohtap қalmaydu, yənə (səpərdiki) қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay...» —** bu «қerindaxlar» yuқirida tiloɣa elinoɣan hux həwərni tarқitix üqün yoloɣa qiққan қerindaxlardur. **«... қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul қilmaқqi boloɣanlarnimu tosidu wə ḥətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu» —** Diotrəpəsning jamaətkə aқsaқal boloɣan-bolmioɣanliқi enиқ əməs, ixқilip jamaət iqidə heli təsiri bar adəm bolsa kerək. ■ **1:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 1Pet. 3:11; 1Yuḥa. 3:6. □ **1:12 «Demitriusni bolsa ḥəmməylən, ḥətta ḥəқiқətning өzi yahxi guwaḥliқ berip təripləydu» —** mumkinqiliki barki, Demitriusning өzi Yuḥannaning yenidin yoloɣa qiққan «hux həwərqi қerindaxlar»ning biri (ḥətta ularning baxliқi) idi. «Ḥəқiқətning өzi... guwaḥliқ beridu» — Bizningqə muxu yərdə «ḥəқiқət» xübḥisizki, «Ḥəқiқətning Roḥi», yəni Muқəddəs Roḥning өzini kөrsitidu. Demək, Muқəddəs Roḥ bilən toloɣan ḥərbir kixi Demitrius bilən uqraxқanda, өzining roḥida Demitriusning қandaқ adəm ikənliki tooɣruluқ Muқəddəs Roḥtin boloɣan guwaḥliқi bolidu. «Қoxumqə səz»imizni kөrüng. «ḥəқiқət ikənlikini sənmu bilisən» yaki «ḥəқiқət ikənlikini silərmu bilisilər». □ **1:13 «lekin қələm bilən siyaḥni ixlətkəndin kөrə, ...» —** grek tilida «lekin siyaḥ wə қələmni ixlətkəndin kөrə, ...» deyilidu. ■ **1:13** 2Yuḥa. 12. □ **1:15 «Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam» —** «dostlar» Yuḥannaning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsətsə kerək. Yuḥanna «sening dostiliring» yaki «mening dostlirim» deməydu. Ḥəқiқiy қerindax bolsa ḥərbir baxқa қerindaxқa, yəni Hudani səygüqilərning ḥəmmisigə dosttur. **Sənmu u yərdiki dostlaroɣa isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən» —** yuқirida eytқinimizdək, «dostlar» muxu yərdə Gayusning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsitidu.

Yəhuda

«Rosul Yəhuda yazoɣan məktup»

1 Əysa Məsiһning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəhudadin qaḳiriloɣanlarоɣa,
yəni Huda'Atimiz təripidin səyülgən, Əysa Məsiһ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə
salam.□ 2 Silərgə rəһimdillik, amanliḳ-hatirjəmlik wə meһir-muһəbbət һəssiləp ata
ḳilinoɣay!

Sahta təlim bərgüqilərdin һezi bolunglar!

3 I səyümlüklirim, mən əsli silərgə ortaḳ bəһrimən boluwatḳan nijatimiz tooɣrisida
hət yezixḳa zor ixtiyaḳim bolsimu, lekin һazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs
bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy
kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi.□ 4 Qünki məlum kixilər — ihlas-
siz adəmlər, heli burunla munu soraḳḳa tartilixḳa pütülgənlər aranglarоɣa suḳunup
kiriwaloɣan. Ular Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylan-
duruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiһdin tanoɣan adəmlərdur. □ ■
5 Xuning üqün mən silərgə xuni esinglarоɣa ḳaytidin selixni halaymənki (gərqə silər
burun һəmmə ixlardin həwərləndürülgən bolsanglarmu), burun Rəb *Өzi üqün* bir
həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki *Өzigə* ixənmigənlərni keyin
һalak ḳildi.□ ■ 6 *Wə silər xunimu bilisilərki*, əslidiki ornida turmay, өz makanini
taxlap kətkən pərixtilərni Rəb uluoɣ *ḳiyamət* künining soriḳioɣiqə mənggü kixənləp
mudһix ḳarangoɣuluḳta solap saḳlimaḳta.■ 7 Sodom wə Gomorra wə ularning
ətrapidiki xəһərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu *pərixtilərgə* ohxax uqioɣa

---

□ **1:1 «Əysa Məsiһning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəhudadin qaḳiriloɣanlarоɣa ... salam» —** «qaḳiriloɣanlar» bolsa Huda təripidin qaḳiriloɣan. **«Əysa Məsiһ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» —** yaki «(Huda təripidin) Əysa Məsiһ üqün ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» — tekist xu mənimu өz iqigə alidu. □ **1:3 «...lekin һazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi» —** «muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳad» degən ibarə muxu yərdə bizgə Injil arḳiliḳ Huda, Məsiһ, Muḳəddəs Roһ, nijat, Hudaning səz-kalami (Təwrat, Zəbur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyət, pərixtilər wə jin-xəytan ḳatarliḳlar tooɣruluḳ nazil ḳilip tapxuruloɣan, xundaḳla ixinixkə zərür boloɣan wəһiy-һəḳiḳətlərni kərsitidu. □ **1:4 «Qünki məlum kixilər — ihlassiz adəmlər, heli burunla muxu soraḳḳa tartilixḳa pütülgənlər aranglarоɣa suḳunup kiriwaloɣan» —** «heli burunla ... soraḳḳa tartilixḳa pütülgən»: — bəlkim muḳəddəs yazmilarda pütülgən bolsa kerək. «Munu soraḳ» — Yəhuda təwəndə 5-15-ayətlərdə bayan ḳilidioɣan jaza-soraḳlar bolsa kerək. **«ular Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylanduruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiһdin tanoɣan adəmlərdur» —** «Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylanduruwaloɣan...»: — demək, «buzuḳqiliḳ ḳiliwərsəkmu Hudaning meһir-xəpḳiti bilən kəqürülimiz» degəndək. ■ **1:4** 1Pet. 2:8; 2Pet. 2:1, 3. □ **1:5 «burun Rəb Өzi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki Өzigə ixənmigənlərni keyin һalak ḳildi» —** «keyin» grek tilida «ikkinqi ḳetim» deyilidu. «Rəb Өzi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» bəzi kona kəqürmilərdə «Əysa Өz həlḳini Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» deyilidu. ■ **1:5** Qəl. 14:29; 26:64, 65; Zəb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pet. 2:4.

qikkan buzukqilikka wə oɣəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, *keyinki dəwrlər* ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip köydürülgən.□ ■

8 Lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, *ərxtiki* uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta.□ 9 Lekin hətta bax pərixtə Mikailmu Musaning jəsiti tooɣrisida Iblis bilən muzakirə kilip talax-tartix kiloɣanda, uni hakarətlik səzlər bilən əyibləxkə petinalmioɣan, pəkət «Sanga Pərwərdigarning Өzi tənbih bərsun» dəpla koyoɣan. ■ 10 Lekin bu kixilər өzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək өz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik өzlirini halak kilidu. □ ■ 11 Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa өzini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa *ohxax* ahir halak bolidu. □ ■ 12 Ular mehir-muhəbbətni təbrikləx ziyapətliringlaroɣa heq tartinmay silər bilən billə dahil bolidioɣan, өzlirinila bakidioɣan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin həydilip kəlgən yamoɣursiz bulut, yiltizidin komurup taxlanoɣan, kəq küzdiki mewisiz dərəhlər, ikki ketim

□ **1:7 «Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəhərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu pərixtilərgə ohxax uqioɣa qikkan buzukqilikka wə oɣəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, keyinki dəwrlər ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip köydürülgən» —** «oɣəyriy xəhwətlər» degən ibarə grek tilida «oɣəyriy ətlər» bilən ipadilinidu. Hudaoɣa boysunmioɣan pərixtilər «oɣəyriy ətlər»gə (demək, kiz-ayallaroɣa) iq pəx tartkanidi; Sodom wə Gomorradikilər «oɣəyriy ətlər»gə iq pəx tartkan (bu ketim ərlər kiz-ayallaroɣa əməs, bəlki ərlər baxka ərlər bilən «oɣəyriy» jinsiy munasiwət ətküzməkqi). «Sodom wə Gomorra xəhərliri»ning akiwiti tooɣrisida «Yar.» 18-19-babni kərüng. Biz «koxumqə səz»imizdə muxu wəkə üstidə yənə azrak tohtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Kan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Hox. 11:8; Am. 4:11; Luka 17:29; 2Pet. 2:6. □ **1:8 «lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, (ərxtiki) uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta» —** «qüx kərgüqilər» bəlkim «bexarətlik birnəqqə qüxni kərdüm» degəndək səzlər bilən adəmlərni aldaydu. **«hokuk igiliri» —** xübhisizki, muxu yərdə padixahlar, waliylar wə həkümətning türlük əməldarliridin baxka, Huda bekitkən ata-anilik hokukni өz iqigə alidu. **«ərxtiki uluoɣlar» —** əyni tekisttə «ərx» degən səz yok. Lekin 11-ayətkə karioɣanda qokum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. «Jin-xəytanlar» əslidə pərixtilər, yəni «ərxtiki uluoɣlar»din idi («Wəh.» 12:4ni kərüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zək. 3:2; 2Pet. 2:11; Wəh. 12:7. □ **1:10 «Lekin bu kixilər өzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək өz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik өzlirini halak kilidu» —** «өz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap» degən ibarə bəlkim haywanlarning jüplixixkə boloɣan ixtihasini kөzdə tutkan, xundakla muxu kixilərning xəhwaniy həwəslirini, buzuklukliri kərsətkən boluxi mumkin. ■ **1:10** 2Pet. 2:12. □ **1:11 «Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa өzini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa (ohxax) ahir halak bolidu» —** «Kabilning yoli» — Kabil өz inisioɣa həsət kilip uni өltürgən, əlwəttə («Yar.» 4-bab). **«Balaamning azoɣan yoli» —** «Qəl.» 22-24-babni, «2Pet.» 2:15ni wə izahatnimu kərüng. **«ular Korahning asiylik kiloɣinidikigə ohxax ahir halak bolidu» —** Korah bolsa Musa pəyoɣəmbərgə, xundakla Hudaning Өzigə isyan kətürdi. Yər өzi eqilip Korah wə xeriklirining ailisidikilirini yutuwaldi wə xuning bilən təng asmandin ot qüxüp Korah wə uningoɣa əgəxkənlərni köydürüp өltürdi («Qəl.» 16-bab). Korahdikilərdin 1500 yildin keyin yaxioɣan muxu sahta təlim bərgüqilər Hudaning oɣəzipi ayan kilinoɣan küni ularoɣa ohxax jəzmən əxəddiy wə korkunqluk halda yokitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Qəl. 16:1; 22:7,21; 2Pet. 2:15;1Yuha. 3:12.

ɵlgənlər!. □ ■ 13 Ular dengizning dawalоquwatkan, buzоqunluk dolkunliri, ular ɵz xərməndiqilikini kusmakta; ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularоqa mənggülük kapkarangоqulukning zulmiti ḫazirlap koyulоqandur. □ ■ 14 Adəm'atining yəttinqi əwladi bolоqan Ḫanoh bu kixilər tooqrisida mundak bexarət bərgən: —

«Mana, Rəb tümənmingliоqan mukəddəsliri bilən kelidu, □ ■ 15 U pütkül insanlarni sorak kilip, barlik ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barlik ihlassizlikliriоqa asasən, xundakla ihlassiz gunaḫkarlarning Ɵzini ḫakarətligən barlik əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu». □ ■ 16 Bu kixilər ḫaman oqotuldap, aoqrinip yüridu, ɵz ḫəwəslirining kəynigə kiridu; aoqzida yooqanqilik kilidu, ɵz mənpəitini kəzləp baxkilarоqa huxamətqilik kilidu.□ ■

Agaḫlandurux wə tapilax

17 Lekin, i səyümlüklirim, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning rosullirining aldin eytkan səzlirini esinglarda tutunglarki, 18 ular silərgə: «Ahir zamanda, ɵzining ihlassiz

---

□ **1:12** **«Ular meḫir-muḫəbbətni təbrikləx ziyapətliringlarоqa ḫeq tartinmay silər bilən billə dahil bolidiоqan, ɵzlirinila bakidiоqan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin ḫəydilip kəlgən yamoqursiz bulut, yiltizidin komurup taxlanоqan, kəq küzdiki mewisiz dərəhlər, ikki ketim ɵlgənlər!» —** «meḫir-muḫəbbətni təbrikləx ziyapətliringlar» degənlik Hudaning meḫir-muḫəbbitini təbrikləx, əlwəttə. Xübḫisizki, birinqi wə ikkinqi əsirlərdə jamaətlər pat-pat məlum bir huxalliktin oqerip-namratlarni təklip kilip ziyapət ɵtküzətti; undak ziyapətlər «meḫir-muḫəbbət ziyapiti» yaki «muḫəbbətni təbrikləx ziyapiti» dəp atilatti. Xu ziyapətlər bəlkim daim «nan oxtux», (yaki «Rəbning dastihani», «Rəbning kəqlik tamiki»)ni ɵz iqigə alatti. **«ɵzlirinila bakidiоqan hətərlik hada taxlardur»** — «ɵzlirinila bakidiоqan» bu kinayilik gəp. Muxu kixilər «Huda bizni jamaəttikilərni bakkuqi kilip bekitkən» dəytti. Lekin ular pəkət ɵzlirinila bakatti. «hətərlik hada taxlardur» — baxka hil tərjimisi «daoqlarоqa ohxaydu» — Muxu kixilər ɵzlirini bəlkim «jamaətning tüwrüki» dəp kərsətkini bilən, əməliyəttə dengizdiki «hətərlik hada taxlarоqa ohxaydu». Dengizqilar dengiz astidiki hada taxlarni baykiyalmay, kemini üstidin ḫəydisə pütünləy wəyran bolup tügixidu, əlwəttə. «Hətərlik hada taxlar» degən bu səzning aḫangi «daoq»kimu naḫayiti yekin boloqaq, bəlkim xu mənimu kərsitixi mumkin. «2Pet.» 2:13ni kərüng. **«yamoqursiz bulut»** — grek tilida «susiz bulut». **«ikki ketim ɵlgənlər!»** — bu sahta təlim bərgüqilər ɵzlirining gunaḫlirida roḫiy jəḫəttə «ɵlgən» («kəbiḫlikliringlar ḫəm gunaḫliringlarda ɵlgən» («Əf.» 2:1)) bolupla kalmay, baxkilarnimu ɵlüm yoliоqa aldap kirgüzgənliki üqünmu roḫiy jəḫəttə «ikki ketim ɵlgən»dur. Ular xu səwəbtin Huda təripidin ikki ḫəssə jazalinidu («Yak.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni kərüng). ■ **1:12** 2Pet. 2:13,17. □ **1:13** **«Ular dengizning dawalоquwatkan, buzоqunluk dolkunliri, ular ɵz xərməndiqilikini kusmakta» —** «Yəx.» 57:20ni kərüng. **«... ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularоqa mənggülük kapkarangоqulukning zulmiti ḫazirlap koyulоqandur» —** «ular... ezip kətkən yultuzlar» degənlər pəkət «hətərlik hada taxlar»la əməs, bəlki dengizda yürgüqilərgə hata yənülüxni kərsitip tenitidiоqan «ezip kətkən yultuzlar»dək bolidu. ■ **1:13** Yəx. 57:20. □ **1:14** **«Mana, Rəb tümənmingliоqan mukəddəsliri bilən kelidu,...» —** «(Rəbning) mukəddəsliri» muxu yərdə Rəb Əysaning kaytip kelixidə Ɵzigə ḫəmraḫ kiloqan pərixtiliri ḫəm mukəddəs bəndilirini kərsitixi mumkin («Kan.» 33:2, «Zəb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tes.» 3:3, «2Tes.» 1:7-10, «Wəḫ.» 1:7ni kərüng). ■ **1:14** Yar. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəḫ. 1:7. □ **1:15** **«U pütkül insanlarni sorak kilip, barlik ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barlik ihlassizlikliriоqa asasən, xundakla ihlassiz gunaḫkarlarning ɵzini ḫakarətligən barlik əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu» —** «ihlassizlarqə yürgüzgən ihlassizlikliri» degən ibarə «uqioqa qikkan ihlassizlikliri» degəndək gunaḫlirini təkitləydu. **«ularni əyibkə buyruydu» —** degən səz, xübḫisizki, ḫərbir gunaḫkarning Huda aldida ɵzining gunaḫliri üstidin qikiriloqan ḫəkümgə toluk koxilidiоqanlikini kərsitidu. Təwrat ɵz iqigə almioqan «Ḫanoh» degən yənə kona bir kitab bar. Birak Yəḫuda nəkil kəltürgən muxu səz bu kitabtin biwasitə elinoqan əməs. Bu səz bəlkim «Ḫanoh» degən kitabning kədimiy mənbəsi boloqan, həlkning aoqzaki bayanliridin elinoqan bolsa kerək. ■ **1:15** Mat. 12:36. □ **1:16** **«Bu kixilər ḫaman oqotuldap, aoqrinip yüridu, ɵz ḫəwəslirining kəynigə kiridu; aoqzida yooqanqilik kilidu, ɵz mənpəitini kəzləp baxkilarоqa huxamətqilik kilidu» —** «bu kixilər ... oqotuldap, aoqrinip yüridu»: ular ɵz-ɵzigə ḫəm baxkilarоqa kakxap aoqrinip yüridu. «aoqrinip yüridu» degənning baxka birhil tərjimisi: — «baxkilarni əyibləydu» yaki «kusur izdəp yüridu». ■ **1:16** 2Pet. 2:18.

ḫəwəslirining kəynigə kirip, mazaq qiloɣuqilar məydanoɣa qiqidu» degənidi. □ ■
19 Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioɣan, əz təbiitigə əgəxkən, Roḫqa igə
bolmioɣan adəmlərdur.□
20 Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloɣan etiqadinglarni ul qilip,
əzünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḫta dua qilip, □ 21 adəmni mənggülük
ḫayatqa elip baridioɣan Rəbbimiz Əysa Məsiḫning rəḫimdillikini təlmürüp kütüp,
əzünglarni Hudaning meḫir-muḫəbbiti iqidə tutunglar. 22 Ikkilinip qaloɣanlaroɣa
rəḫim qilinglar; □ 23 bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə
ḫətta ətliridin nijasət qüxüp buloɣanoɣan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḫalda
qorqunq iqidə rəḫim qilinglar .□

Mədḫiyə duasi

24-25 Əmma silərni yolda teyilip ketixtin saqlap, eqilip-yeyilip Əzining xərəplik
ḫuzurida əyibsiz turoɣuzuxqa Qadir Boloɣuqioɣa, yəni Qutquzoɣuqimiz birdinbir
Hudaoɣa Rəbbimiz Əysa Məsiḫ arqiliq xan-xərəp, ḫəywət-uluoɣluq, qudrət wə ḫoquq
əzəldin burun, ḫazirmu ta barliq zamanlaroɣiqə boloɣay! Amin!■

□ **1:18 «ular silərgə: «Ahir zamanda, əzining ihlassiz ḫəwəslirining kəynigə kirip, mazaq qiloɣuqilar məydanoɣa qiqidu» degənidi» —** rosul Yəhuda muxu yərdə ularning nemini mazaq qilidioɣanliqini eytmaydu. Lekin bir misal «2Pet.» 3:3də tepilidu. ■ **1:18** Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pet. 2:1; 3:3. □ **1:19 «Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioɣan, əz təbiitigə əgəxkən, Roḫqa igə bolmioɣan adəmlərdur» —** «əz təbiitigə əgəxkən (adəmlər)» grek tilida «janliq (adəmlər)» degən səz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Muqəddəs Kitab boyiqə adəm üq qisimdin — roḫ, jan, təndin tərkib tapidu. Hudaning əsli məqsiti adəmning roḫi arqilik uning bilən alaqilixip yolyoruq kərsitix idi. Adəm'atimizning gunaḫi bilən adəmlər əz roḫi təripidin əməs, bəlki jan wə tən, yəni «ət» təripidin baxqurulup, əzining (gunaḫliq) təbiitigə əgəxkili turdi. «Rimliqlaroɣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. **«Roḫqa igə bolmioɣan adəmlərdur» —** «Roḫ» Hudaning Muqəddəs Roḫi, əlwəttə. □ **1:20 «Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloɣan etiqadinglarni ul qilip, əzünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḫta dua qilip,..» —** «əzünglarni... qurup qiqinglar» degən ibarə muxu yərdə grek tilidiki «(etiqadta) əsüp yetildürünglar» degən mənidə. «Rimliqlaroɣa» wə «Əfəsluqlaroɣa»diki «etiqadni qurux» tooɣruluq «kirix səz»imizni wə izaḫatlarni kərüng. **«Muqəddəs Roḫta dua qilip, ...» —** demək, «Muqəddəs Roḫqa tayinip dua qilip,...». □ **1:22 «Ikkilinip qaloɣanlaroɣa rəḫim qilinglar» —** «ikkilinip qaloɣanlar» bolsa etiqadta ikkiləngənlər. Baxqa birhil tərjimisi: «Bəzilərgə rəḫim qilinglar, (adəmlər bilən adəmlərni) pərq etinglar; bəzilərni... bəzilərni... ». □ **1:23 «bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə ḫətta ətliridin nijasət qüxüp buloɣanoɣan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḫalda qorqunq iqidə rəḫim qilinglar» —** demək, bu ikki ayət (22-23)tə üq hil adəmlər bar. Birinqi hili etiqadqa nisbətən gumanda turidu; ikkinqi hili bolsa gunaḫqa xunqə qəküp kətkənki, ular dozahning girdawida turoɣanlar yaki «dozah otioɣa qüxəy» dəp qaloɣanlar; üqinqi hili bolsa, adəmni asanla iplaslikqa sərəydioɣan eoɣir gunaḫlaroɣa patqanlar. Xunga ularni qutquzmaqqi boloɣanlar intayin ḫoxyar boluxi kerək — bolmisa əzliri buloɣinip yaki azdurulup ketixi mumkin («ḫətta ətliridin nijis (grek tilida, «daoɣ») qüxüp buloɣanoɣan kiyim-keqikigə nəprətləngən ḫalda» degən gəp kəqmə mənidə, əlwəttə. «Bu kixilərning pasikliqi əzünggə təsir yətküzmisun üqün ḫoxyar bol» degəndək). Bu ikki ayətning baxqa bəzi tərjimiliri bar. Bu tərjimilərdə «qutquzuxqa tirixix kerək» boloɣan **ikki hil** adəmlər kəzdə tutulidu: — «Ikkilinip qaloɣanlaroɣa rəḫim qilinglar; biraq bəzilərni ot iqidin yulup qutulduruwelinglar; lekin ularni qutquzoɣanda qorqunqta bolunglar, ḫətta ətlərdin nijis qüxüp buloɣanoɣan kiyim-keqikigə nəprətlininglar» degəndək. ■ **1:24-25** Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wəһiy

1 Bu kitab Əysa Məsiһning wəһiysi, yəni Huda Uningƣa Өz ķul-hizmətkarliriƣa yeķin kəlgüsidə yüz berixi muķərrər boloƣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroƣan wəһiydur. Məsiһ buni Өz pərixtisini əwətip ķuli Yuһannaoƣa alamətlər bilən ayan ķildi.□ 2 Yuһanna bolsa Hudaning səz-kalami һəmdə Əysa Məsiһ tooƣrisidiki guwaһliķķa kərgənlirining һəmmisigə guwaһliķ bərdi. 3 Bu bexarətni oķup bərgüqi wə uning səzlirini anglap, uningda yeziloƣanlaroƣa itaət ķiloƣuqi bəhtliktur! Qünki wəһiyning waķti yeķindur.□ ■

Rosul Yuһannaning «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaətkə yollioƣan salamliri wə hətliri

4 Mənki Yuһannadin Asiya *əlkisidiki* yəttə jamaətkə salam! Һazir bar boloƣan, ətkəndimu boloƣan һəm kəlgüsidə Kəlgüqidin, Uning təhtining aldidiki yəttə Roһtin□ ■ 5 wə sadiķ Guwaһqi, əlümdin tunji Tirilgüqi, jaһandiki padixaһlarning Һəkümrani boloƣan Əysa Məsiһtin silərgə meһir-xəpķət wə hatirjəmlik boloƣay.
Əmdi bizni səygüqi, yəni Өz ķeni bilən bizni gunaһlirimizdin yuoƣan□ ■ 6 wə bizni bir padixaһliķķa uyuxturup, Өz Atisi Hudaoƣa kaһinlar ķiloƣanoƣa barliķ xan-xərəp wə küq-ķudrət əbədil'əbədgiqə boloƣay, amin! □ ■
7 Mana, U bulutlar bilən kelidu, xundaķla һər bir kəz, һətta Uni sanjioƣanlarmu Uni kəridu. Yər yüzidiki pütkül ķəbilə-həlķ U səwəblik aһ-zar kətüridu. Xundaķ bolidu, amin! □ ■
8 Mən «Alfa» wə «Omega», Muķəddimə wə Hatimə Өzümdurmən, һazir bar boloƣan, burunmu bar boloƣan һəm kəlgüsidimu bar Boloƣuqidurmən, xundaķla Һəmmigə Ķadirdurmən, dəydu Pərwərdigar Huda. □ ■

Tirilgən Məsiһning Yuһannaoƣa kərünüxi

9 Silərning ķerindixinglar һəm silər bilən birgə Əysada boloƣan azab-oķubət, padixaһliķ wə səwr-taķəttin ortaķ nesipdixinglar boloƣan mənki Yuһanna Hudaning səz-kalami wə Əysaning guwaһliķi wəjidin Patmos degən aralda *məһbus* bolup turup

---

□ **1:1 «Bu kitab Əysa Məsiһning wəһiysi»** — «Əysa Məsiһning wəһiysi» һəm Əysa Məsiһ tooƣrisida һəm Uningdin kəlgən wəһiydur. **«Huda Uningƣa Өz ķul-hizmətkarliriƣa yeķin kəlgüsidə yüz berixi muķərrər boloƣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroƣan wəһiydur»** — Hudaning «ķul-hizmətkarliri» Injilda Hudaning «ķulluķ»ida boloƣanlar, yəni məjburiy һalda əməs, bəlki muһəbbətning türtkisidə qin kənglidin xundaķ talliwaloƣanlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:3 «wəһiyning waķti yeķindur»** — «wəһiyning waķti» degən, bu ixlarning əməlgə axidioƣan waķti. ■ **1:3** Wəһ. 22:7,10. □ **1:4 «Uning təhtining aldidiki yəttə Roһtin… (meһir-xəpķət wə hatirjəmlik boloƣay)»** — «yəttə» degən sanning kamalətkə yətkən, mukəmməl degən mənisi bolup, bəzi alimlar bu «yəttə Roһ» Hudaning Muķəddəs Roһining yəttə təripini kərsitidu, dəp ķaraydu (5:6ni wə «Yəx.» 11:2ni kərüng). Baxķilar ularni yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ķaraydu. Bəzilər: «yəttə tərəplik Roһ» yaki «yəttə tərəplimilik Roһ» dəp tərjimə ķilidu. ■ **1:4** Mis. 3:14; Wəһ. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5. □ **1:5 «əlümdin tunji Tirilgüqi»** — grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoƣuloƣan»ni kərsitidu. Səzning toluķ mənisi tooƣruluķ «Kol.» 1:16-17 wə 18-ayəttiki izaһatlarni kərüng. **«Өz ķeni bilən bizni gunaһlirimizdin yuoƣan»** — yaki «Өz ķeni bilən bizni gunaһlirimizdin azad ķiloƣan». ■ **1:5** Yəx. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pet. 1:19; 1Yuһa. 1:7; Wəһ. 3:14; 5:9. □ **1:6 «munasiwətlik ayət(lər)»** — «Mis.» 19:6. ■ **1:6** Rim. 12:1; 1Pet. 2:5, 9; Wəһ. 5:10. □ **1:7 «һətta Uni sanjioƣanlarmu Uni kəridu»** — yaki «yəni Uni sanjioƣanlarmu Uni kəridu». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Dan.» 7:13, «Zək.» 12:10 ■ **1:7** Dan. 7:13; Zək. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yһ. 19:37; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Yəһ. 14. □ **1:8 «Mən «Alfa» wə «Omega»…durmən»** — grek tilida «alfa» birinqi һərp, «omega» ahirķi һərptur. Demək, Huda bax wə ahirdur. Bəzi kona kəqürülmilərdə «Muķəddimə wə Hatimə Өzümdurmən» degən səzlər tepilmaydu. ■ **1:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəһ. 21:6; 22:13.

қалоғандим. □ 10 «Рəвning küni»də мən Roһning ilkigə elinixim bilən, kəynimdin kanay awazidək küqlük bir awazni anglidim. □ ■ 11 Bu awaz: «Kəridioғanliringni kitab қilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət» dedi. □

12 Manga səz қiloғan awazning kimning ikənlikini kərüx üqün kəynimgə buruldum. Buruloғinimda, kəzümgə yəttə altun qiraoғdan □ 13 wə ularning otturisida uqisioға putlirioғiqə qüxüp turidioғan ton kiygən, kəksigə altun kəmər baoғlioғan Insan'ooғlioға ohxaydioғan biri kəründi. □ ■ 14 Uning bax-qeqi ақ yungdək, һətta қardək ap'ақ idi wə kəzliri goya yalқunlap turoғan ottək idi. ■ 15 Putliri humdanda tawlinip parқirioғan tuqқa ohxaytti, awazi xarқirap eқiwatқan nuroғun sularning awazidək idi. ■ 16 U ong қolida yəttə yultuz tutқan bolup, aoғzidin ikki bisliқ ətkür қiliq qiқip turatti. Qirayi huddi қuyaxning toluқ küqidə parlioғandək yarқin idi. □ ■

17 Uni kərginimdə, ayioғioға ələüktək yiқildim. U ong қolini üstümgə təgküzüp mundaқ dedi:

— Қorқma, Awwalқisi wə Ahirқisi ■ 18 һəmdə һayat Boloғuqi Өzümdurmən. Mən ələgənidim, əmma mana, Mən əbədil'əbədgiqə һayatturmən, ölüm wə təһtisaraning aqқuqliri қolumdidur! ■ 19 Xuning üqün, kərgən ixlarni, һazir boluwatқan ixlarni wə bulardin keyin bolidioғan ixlarni yezip қaldur. 20 Sən ong қolumda kərgən yəttə yultuzning wə yəttə altun qiraoғdanning siri mana mundaқ — yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoғdan bolsa yəttə jamaəttur.□

□ **1:9 «Əysada boloғan azab-oқubət, padixaһliқ wə səwr-taқəttin ortaқ nesipdixinglar»** — demək, Əysa Məsiһdə boloғanlar qoқum һəm Uning nami wəjidin azab-oқubət tartidu, xundaқla Uning səwr-taқitidin küq elixi kerək bolidu, һəm Uningda boloғan padixaһliқtin bəһrimən bolidu. **«Əysaning guwaһliқi wəjidin»** — demək «Əysa tooғrisidiki guwaһliқ»; baxқa hil mənisi «Əysa (Өzi) bərgən guwaһliқ». **«Patmos degən aralda məһbus bolup turup қaloғandim»** — Patmos rimliқlarning dəһxətlik «əmgək lagiri» boloғan türmə idi. Yuһanna məzkur kitabni yeziwatқanda Patmos arilidin azad қilinoғan boluxi mumkin. □ **1:10 ««Rəbning küni»də mən Roһning ilkigə elinixim bilən...»** — «Rəbning küni» yaki «rəblik kün». Alimlar bu tooғruluқ üq pikirdə bolidu: — (1) Rəbning küni yəkxənbə küni (Rəb ölümdin tirilgən kün)ni kərsitidu; (2) Təwratta kəp tiloға elinoғan, қiyamət künini өz iqigə aloғan ahirқi zamanlardiki ahirқi dəһxətlik azab-oқubətlik künlərni, yəni «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu, muxu kəzқarax boyiqə boloғanda Yuһanna Roһta kətürülüp kəlgüsidiki zamanlaroға yətkilip «Pərwərdigarning küni»ni kəridu; (3) xu waқitlarda һər yilning bir künidə Rim imperatori (xu waқitta Domitiyan idi) barliқ puқralirini өzigə səjdə қildurup: «Қəysər rəbtur!» dəp etirap қilip, huxbuy selixқa məjbur қilatti. Xunga xu küni «Rəbning küni» dəp ataloғan. Bizningqə «Rəbning küni» dəl xu künni kərsitidu; lekin kinayilik һəm һəjwiylik ix xuki, Rəb dəl xu künidə (2-kəzқaraxtikidək) Өzining, yəni «Pərwərdigarning küni»ni ayan қilixni layiқ kərdi. **«Mən Roһning ilkigə elinixim bilən...»** — «Roһ» Hudaning Roһi, Muқəddəs Roһni kərsitidu. ■ **1:10** Wəһ. 4:2. □ **1:11 «Smirna»** — һazirқi Türkiyədiki «Izmir». **«kəridioғanliringni kitab қilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət»** — bu yəttə xəһərning һəmmisi bir dügiləktə bir-birigə yandax jaylaxқanidi. Rosul Yuһanna yaxanoғanda Əfəsus xəһiridə makanlaxқanidi. «Қoxumə səz» wə həritini kərüng. □ **1:12 «munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 25:31-40. □ **1:13 «kəksigə altun kəmər baoғlioғan Insan'ooғli»** — yaki «kəksigə altun kəmər baoғlioғan insanning bir ooғli». «Dan.» 7:13ni wə izaһatini kərüng. ■ **1:13** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəһ. 14:14. ■ **1:14** Dan. 7:9; Wəһ. 19:12. ■ **1:15** Wəһ. 14:2. □ **1:16 «munasiwətlik ayət»** — «Dan.» 7:13. ■ **1:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəһ. 2:16; 19:15. ■ **1:17** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12. ■ **1:18** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Rim. 6:9; Wəһ. 3:7; 20:1. □ **1:20 «yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoғdan bolsa yəttə jamaəttur»** — «əlqiliri» baxқa hil tərjimisi: «pərixtiliri». Grek tilida һəm ibraniy tilida «pərixtə» wə «əlqi» bir səz bilən ipadilinidu (pərixtilər Hudaning əlqiliri boloғaq). Bizningqə muxu yərdə jamaətlər əwətkən əlqilərni kərsətsə kerək, qünki pərixtilərgə hət yezix һajətsiz idi. Yəttə əlqi Patmos arilioға berip Yuһannadin һal soraxқa kəlgən boluxi mumkin.

2

Əfəsustiki jamaətkə yeziloɣan hət

1 — Əfəsustiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin:
«Ong ķolida yəttə yultuzni tutup, yəttə altun qiraoɣdanning otturisida Mangoɣuqi
mundaķ dəydu:
2 — Sening əjir-əməlliringni, tartķan japaliringni ḥəm səwr-taķitingni, rəzil
adəmlərning ķilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliķingni, xundaķla rosul bolmisimu
əzlirini rosul dəp atiwaloɣanlarni sinap, ularning yaloɣanqi boloɣanliķini
tonuoɣanliķingnimu bilimən.□ 3 Xundaķ, sening səwr-taķət ķiliwatķanliķingni,
Mening namim wəjidin japa-muxəkķətkə bərdaxliķ bərgənlikingni əmma
erinmigənlikingni bilimən. 4 Lekin sanga xu bir etirazim barki, sən əzüngdiki
dəsləpki meḥir-muḥəbbəttin waz kəqting. 5 Xunga ķaysi ḥaləttin yiķilip
qüxkənlikingni esinggə elip towa ķiloɣin, awwalķi əməllərni ķayta ķiloɣin. Bolmisa
yeningoɣa kelimən wə towa ķilmisang qiraoɣdeningni jayidin yətkiwetimən.□ 6 Biraķ,
sening xu artukqiliķing barki, Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining
ķilmixliridin sənmu nəprətlinisən.□ ■
7 Ķuliķi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ķiloɣuqilarni
Hudaning jənnitining otturisidiki ḥayatliķ dərihining mewiliridin yeyixkə muyəssər
ķilimən».■

Izmirdiki jamaətkə yeziloɣan hət

8 — Izmirdiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin: —
«Awwalķisi wə Ahirķisi, əlgən wə Tirilgüqi mundaķ dəydu:□ ■
9 — Sening azab-oķubətliringni wə namratliķingni bilimən (lekin sən bay!), Yəḥudiy
əməs turup əzlirini Yəḥudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning
təḥmətlirinimu bilimən. □
10 Aldingda qekidioɣan azab-oķubətlərdin ķorķma. Mana, Iblis aranglardin
bəziliringlarni sinilixinglar üqün yeķinda zindanoɣa taxlitidu. Silər on kün
ķiynilisilər. Taki əlgüqə sadiķ boloɣin, Mən sanga ḥayatliķ tajini kiydürimən.
11 Ķuliķi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ķiloɣuqilar ikkinqi
ölümning ziyinioɣa ḥərgiz uqrimaydu!».■

Pərgamumdiki jamaətkə yeziloɣan hət

12 — Pərgamumdiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin: —
«Ikki bisliķ ətkür ķiliqi bar Boloɣuqi mundaķ dəydu:■

□ **2:2 «Sening əjir-əməlliringni, tartķan japaliringni ḥəm səwr-taķitingni, rəzil adəmlərning ķilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliķingni… bilimən»** — bu toluķ səz əlqigə eytiloɣini bilən xübḥisizki, pütkül jamaətkə (bir adəm süpitidə) eytilidu. □ **2:5 «… bolmisa yeningoɣa kelimən wə towa ķilmisang qiraoɣdeningni jayidin yətkiwetimən»** — Əfəsusta ḥazir jamaət bolmayla ķalmay, ḥətta xəḥər əzi harabilik bolidu. □ **2:6 «Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining ķilmixliridin sənmu nəprətlinisən»** — «Nikolas tərəpdarliri»ning kim ikənliki ḥazir enik əməs. Bəzilər ularni «Ros.», 5:6-ayəttiki «Nikolas» isimlik jamaət hizmətkari bilən munasiwətlik dəp ķaraydu; lekin bizningqə buningoɣa enik ispat tepilmidi. Ḥeqbolmioɣanda ular etiķadqilarni jinsiy buzukluķķa azdurmaķqi boloɣanidi (14-15-ayətni kərüng). ■ **2:6** Wəḥ. 2:15 ■ **2:7** Yar. 2:9; Wəḥ. 22:2. □ **2:8 «Izmir»** — kona ismi «Smirna». ■ **2:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəḥ. 1:17. □ **2:9 «… Yəḥudiy əməs turup əzlirini Yəḥudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning təḥmətlirinimu bilimən»** — imperator Domitiyan ḥəküm sürgən bəzi waķitlarda birsi əzining Yəḥudiy ikənlikini ispatliyalsa, ziyankəxlikkə uqrimasliķi kerək degən bir ķanun küqkə igə idi; xübḥisizki, bəzi «etiķadqilar» wə baxķilar bu ķanundin ķalaymiķan paydilinip ziyankəxliktin ķeqip, xundaķla baxķilaroɣimu ziyan yətküzgənidi. ■ **2:11** Mat. 13:9. ■ **2:12** Wəḥ. 1:16; 2:16.

13 — Mən sən olturoɣan yərni, yəni Xəytanning təhti boloɣan jayni bilimən. Xundaḳtimu, sən Mening namimni qing tutup, ḩətta sadiḳ guwaḩqim Antipas makaningda, yəni Xəytan turoɣan jayda ḳətl ḳilinoɣan künlərdimu, Manga ḳiloɣan etiḳadingdin tenip kətmiding. 14 Lekin sanga xu birnəqqə etirazim barki, aranglarda Balaamning təlimigə əgəxkənlərdin bəzilər bolmaḳta — Balaam bolsa Balaḳḳa Israillarni butḳa atap ḳurbanliḳ ḳilinoɣan gəxni yeyix wə jinsiy buzuḳluḳ ḳilixḳa azduruxni əgətkənidi. □ ■ 15 Xuningoɣa ohxax, silərning aranglarda Nikolas tərəpdarlirining təlimini tutḳanlarmu bar. ■ 16 Xuning üqün, towa ḳil! Undaḳ ḳilmisang, yeningoɣa tez arida berip, aoɣzimdiki ḳiliqim bilən xularoɣa ḩujum ḳilimən.■
17 Ḳuliḳi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ḳiloɣuqilar bolsa yoxurup ḳoyoɣan mannadin berimən wə ḩərbirigə birdin aḳ tax berimən. Tax üstidə yengi bir isim pütüklük bolidu, xu isimni uni ḳobul ḳiloɣan kixidin baxḳa ḩeqkim bilməydu».□ ■

Tiyatiradiki jamaətkə yeziloɣan hət

18 — Tiyatiradiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Kəzliri yalḳunlioɣan otḳa wə putliri parḳiraḳ tuqḳa ohxaydioɣan Hudaning Ooɣli mundaḳ dəydu:■
19 — Sening əməlliringni, meḩir-muḩəbbitingni, etiḳadingni, əjir-hizmitingni wə səwr-taḳitingni, xundaḳla ḩazirḳi əməlliringning awwalḳidin exip qüxüwatḳanliḳinimu bilimən. 20 Lekin, sanga xu bir etirazim barki, əzini pəyoɣəmbər dəp atiwaloɣan axu hotun Yizəbəlgə yol ḳoyuwatisən. U hotun ḳul-hizmətkarlirimoɣa təlim berip, ularni jinsiy buzuḳluḳ ḳilixḳa wə butḳa atap nəzir ḳilinoɣan gəxni yeyixkə azdurmaḳta. □ ■ 21 Mən uningoɣa towa ḳiloɣudək waḳit bərgənidim, lekin u əz buzuḳluḳioɣa towa ḳilixni halimaydu. 22 Əmdi mana, Mən uni *eoɣir kesəl* ornioɣa taxlap yatḳuzimən wə uning bilən zina ḳiloɣanlar ḳilmixlirioɣa towa ḳilmisa, ularnimu eoɣir azabḳa qəmdürimən. □ 23 Uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən. Xu qaoɣda, barliḳ jamaətlər niyət-nixanlarni wə ḳəlblərni kəzitip təkxürgüqining Əzüm ikənlikimni, xundaḳla Mening ḩərbiringlaroɣa ḳiloɣan əməliyitinglaroɣa yarixa yanduridioɣanliḳimni bilidu. □ ■ 24-25 Lekin, Tiyatiradiki ḳaloɣanlaroɣa, yəni bu təlimni ḳobul ḳilmioɣanlar (ularning pikri boyiqə, Xəytanning atalmix «qongḳur sirliri»ni əgənmigənlər), yəni silərgə xuni eytimənki: Əzünglarda bar boloɣanni Mən kəlgüqə qing tutunglar. Üstünglaroɣa buningdin baxḳa yükni artmaymən. ■ 26 Oɣəlibə ḳiloɣuqilaroɣa, yəni əməllirimni ahiroɣiqə qing tutḳan kixilərgə bolsa, ularoɣa pütkül əllərgə ḩakim bolux ḩoḳuḳini berimən. 27 Mana bu Atam Manga bərgən ḩoḳuḳḳa ohxax ḩoḳuḳtur: —

□ **2:14 «munasiwətlik ayətlər»** — «Qəl.» 22-24-bab, 31:16. ■ **2:14** Qəl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ **2:15** Wəḩ. 2:6 ■ **2:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəḩ. 1:16. □ **2:17 «ɵəlibə ḳiloɣuqilar bolsa yoxurup ḳoyoɣan mannadin berimənv wə ḩərbirigə birdin aḳ tax berimən»** — «manna» — Israillar qəl-bayawanda yürgən waḳtida Huda ularoɣa asmandin qüxürgən kündülük uzuḳluḳ idi («Mis.» 16:32-36-ayətlərgə wə «Yuḩ.» 6:48-58-ayətlərgə ḳaralsun). ■ **2:17** Mis. 16:4-36. ■ **2:18** Wəḩ. 1:14,15. □ **2:20 «munasiwətlik ayətlər»** — «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ **2:20** 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ **2:22 «mana, Mən uni eoɣir kesəl ornioɣa taxlap yatḳuzimən»** — grek tilida: «mana, Mən uni kariwatḳa taxlaymən». □ **2:23 «uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən»** — «pərzəntliri» bolsa jismaniy yaki roḩiy jəḩəttinmu boluxi mumkin. **«barliḳ jamaətlər niyət-nixanlarni wə ḳəlblərni kəzitip təkxürgüqining Əzüm ikənlikimni… bilidu»** — «niyət-nixanlar» — grek tilida «bərəklər» bilən ipadilinidu. **«munasiwətlik ayət»** — «Yər.» 17:10. ■ **2:23** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; 62:12; Yər. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḩ. 20:12. ■ **2:24-25** Wəḩ. 3:11.

«U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup, sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu». □ ■
28 Mən uningoɣa tang yultuzinimu ata ḳilimən. 29 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə
degənlirini anglisun!»

3

Sardistiki jamaətkə yeziloɣan hət

1 — Sardistiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Hudaning yəttə Roḥi wə yəttə yultuzining Igisi Boloɣuqi mundaḳ dəydu:
— Sening əməlliringni wə xundaḳla «ḥayat» degən nam-abruyungning barliḳini,
lekin əməliyəttə ölük ikənlikingni bilimən.■ 2 Xunga, oyoɣan, seningdə bar boloɣan,
əmma öləy dəp ḳaloɣan *hislətliringni* küqəyt; qünki Hudayim aldida əməlliringning
tügəl əməslikini bildim. 3 Uning üqün *səz-kalamni* ḳandaḳ ḳobul ḳilip angliɣiningni
yadingoɣa kəltürüp, uni qing tutup towa ḳiloɣin. Lekin oyoɣanmisang Mən ooɣridək
üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidioɣinimni ḥərgiz bilməysən.□ ■
4 Lekin Sardista əz kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar. Ular aḳ kiyim
kiyip Mən bilən billə mangidu, qünki ular buningoɣa layiḳtur.□ 5 Ƣəlibə ḳiloɣuqilar
mana xundaḳ aḳ kiyimlərni kiyidu. Mən ularning namini ḥayatlik dəptiridin ḥərgiz
əqürməymən, bəlki ularning namini Atam Hudaning wə Uning pərixtilirining aldida
oquḳ etirap ḳilimən.■
6 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Filadelfiyədiki jamaətkə yeziloɣan hət

7 — Filadelfiyədiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Muḳəddəs wə Ḥəḳiḳiy Boloɣuqi, xundaḳla Dawutning aqḳuqioɣa igə Boloɣuqi,
aqsam ḥeqkim yapalmaydu, yapsam ḥeqkim aqalmaydu degüqi munu ixlarni dəydu:
□ ■
8 — Sening əməlliringni bilimən. Sening bir'az küqüng boloɣaq səz-kalamimoɣa
itaət ḳiloɣining wə namimdin tenip kətmigining üqün, aldingda ḥeqkim yapal-
maydioɣan bir ixikni eqip ḳoydum.□ 9 Mana, Xəytanning sinagogidikilərdin,
Yəhudiy əməs turup əzlirini Yəhudiy dəp atiwaloɣan yaloɣanqilarni bolsa xundaḳ
aḳiwətkə ḳaldurimənki, ularni kelip sening ayioɣingoɣa bax uridioɣan wə Mening
seni səygənlikimni bilidioɣan ḳilimən. □ ■ 10 Sən Mening səwr-taḳət yolumdiki

□ **2:27** **«U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup,…»** — yaki «U ularni xaḥanə təmür ḥasa bilən padiqidək baxḳurup,… ». **«U ularni … sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu»** — bu ayət «Zəb.» 2:9-ayəttin elinoɣan bolup, bu yərdiki «ular» Huda bilən ḳarxilaxḳan «yat əllər»ni kərsitidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 2:8-9, «Wəḥ.» 12:5, 19:15. ■ **2:27** Zəb. 2:8-9. ■ **3:1** Wəḥ. 1:14, 16. □ **3:3** **«Lekin oyoɣanmisang Mən ooɣridək üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidioɣinimni ḥərgiz bilməysən»** — «ooɣridək kelimən…»: bir ḳetim Sardis xəḥiri düxmənning ḥujumi astida turuwatḳanda «sepil-istiḥkamimiz ḥeq bəsülməs» dəp hatirjəmliktə uhlawatḳanda düxmən «ooɣridək» kirip uni ixoɣal ḳiloɣan. ■ **3:3** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:19; 16:15. □ **3:4** **«Lekin Sardista əz kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar»** — «kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən» degən ibarə kəqmə mənidə, əhlaḳni kərsitidu. **«…birnəqqə xəhs bar»** — grek tilida «… birnəqqə namlar bar». ■ **3:5** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Mat. 10:32; Luḳa 12:8; Fil. 4:3; Wəḥ. 20:12; 21:27. □ **3:7** **«…xundaḳla Dawutning aqḳuqioɣa igə boloɣuqi»** — Əysa Məsiḥ jismaniy jəḥəttə Dawut padixaḥning əwladi bolup, u Hudaning padixaḥliḳioɣa kirix dərwazisining aqḳuqidur. «Yəx.» 22:20-25ni kərüng. ■ **3:7** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Wəḥ. 1:18; 3:14. □ **3:8** **«sening bir'az küqüng boloɣaq…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «küqüng ajiz bolsimu,…». □ **3:9** **«Xəytanning sinagogidikilərdin, Yəhudiy əməs turup əzlirini Yəhudiy dəp atiwaloɣan yaloɣanqilar…»** — 2:9diki izaḥatni kərüng. ■ **3:9** Wəḥ. 2:9; Pənd. 14:19

səz-kalamimni saqlap əməl qilixing üqün bu dunyadiki insanlarni sinaxqa pütkül yər yüzigə qüxidioɣan wabaliq sinaqning waqit-saiti kəlgəndə seni uningdin saqlap qooɣdap qalimən.□
11 Mən pat arida kelimən. Tajingni ḩeqkimning tartiwalmasliqi üqün, özüngdə bar boloɣanni qing tutqin. ■ 12 Ɋəlibə qiloɣuqini bolsa, Hudayimning ibadəthanisioɣa tüwrük qilimənki, u u yərdin əsla qiqmaydu. Mən uning üstigə Hudayimning namini, Hudayimning xəḩirining namini, yəni ərxtin — Hudaning yenidin qüxidioɣan yengi Yerusalemning namini wə Mening yengi namimni yazimən.■
13 Ⴕuliqi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Laodikiyadiki jamaətkə yeziloɣan hət

14 — Laodikiyadiki jamaətning əlqisigə mundaq yazoɣin: —
«Amin Ataloɣuqi, yəni Sadiq wə Ḩəqiqiy Guwaḩqi, Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi mundaq dəydu: □ ■ 15 Sening əməlliringni bilimənki, sən sooɣuqmu əməs, qiziqmu əməs. Mən sening ya sooɣuq, ya qiziq boluxungni halayttim!□
16 Sən ya sooɣuq ya qiziq əməs, bəlki ilman boloɣanliqing üqün, seni aoɣzimdin ḩə qilimən. 17 Sən bay adəmmən, dələtmən boldum, ḩeq nərsigə ḩajətmən əməsmən degining bilən özüngning oɣerib, biqarə, yoqsul, kor wə yalingaq ikənlikingni bilmigəqkə, 18 bay boluxung üqün otta tawlanoɣan altun, yalingaqliq nomusluqungning yepilixi üqün kiygüzülüxünggə aq kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən. □ ■ 19 Mən kimni səysəm, xuning əyibini kərsitip tərbiyiləymən; xuning üqün qizoɣin kəyüp-pixip towa qil. ■ 20 Mana, Mən ḩazir ixik aldida turup, ixikni qeqiwatimən. Əgər biri awazimni anglap ixikni aqsa, uning yenioɣa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən

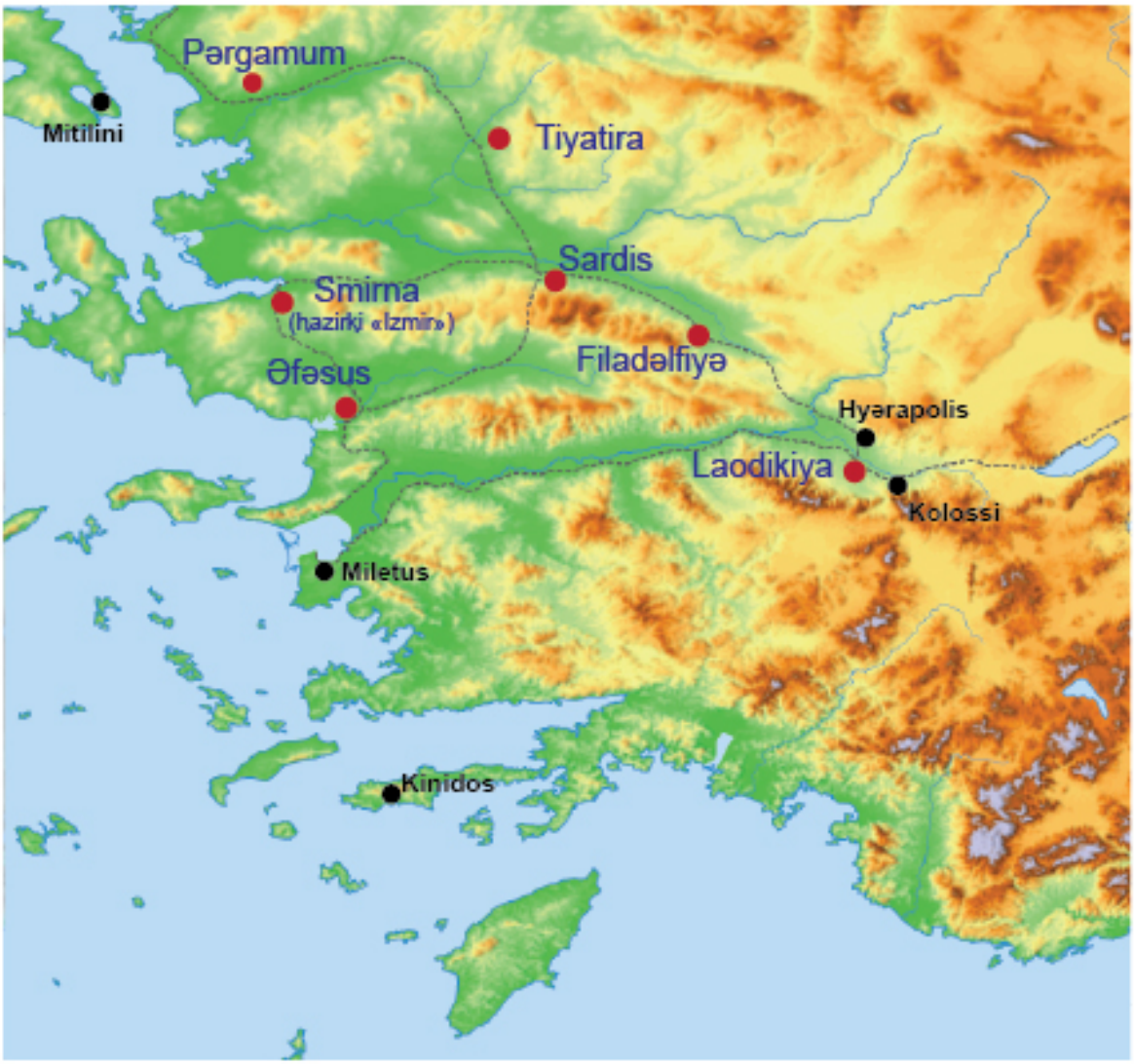

□ **3:10 «Mening səwr-taqitimdiki səz-kalamni saqlap əməl qilixing üqün...»** — «Mening səwr-taqət yolumdiki səz-kalamim» yaki (1) hux həwərning özini (qünki uni qing tutup saqlax üqün ḩərḩalda kəp səwr-taqət kerək); yaki (2) Məsiḩning alaḩidə səwr-taqətlik bolux əmrlirini; yaki (3) Hudaning pütkül səz-kalamini kərsitidu (unimu qing tutuxqa ajayib səwr-taqət bolux kerək). Bizningqə bu səz yuqiriqi üq jəḩətning ḩəmmisini öz iqigə alidu. Məsiḩning özining səwr-taqiti bizgə bolmisa, biz «səwr-taqitimdiki səz-kalam»ni ḩeq tutalmaymiz, əlwəttə. **«pütkül yər yüzigə qüxürülidioɣan sinaq waqit-saiti»** — yaki (1) imperator Trajan yürgüzgən ziyankəxlərni, yaki (2) tarihtiki bizgə ḩazir naməlum baxqa bir məzgilni, yaki (3) kəlgüsidiki «dəḩxətlik azab-oqubət»ni kərsitidu (məsilən «Mat.» 24:9-22). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 26:20-21. ■ **3:11** Wəḩ. 2:25. ■ **3:12** 1Pad. 7:21; Wəḩ. 21:2,10; 22:4. □ **3:14 «Amin Ataloɣuqi, yəni Sadiq wə Ḩəqiqiy Guwaḩqi, Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi»** — «Amin» səzining mənisi «xundaq bolsun» bolup, bu yərdə Əysa Məsiḩning Hudaning barliq wədə wə pilanlirining «amin»i, yəni ularning əməlgə exixining kapaliti ikənliki təkitlənggən. («2Kor.» 1:20). «Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi» degənning baxqa tərjimisi «Huda yaratqan kainatning idarə qiloɣuqisi». Bunngoɣa ohxax səz «Kol.» 1:15, 18-ayəttə tepilidu, xu ayətlərdiki izaḩatlarnimu kərüng). ■ **3:14** Kol. 1:15; Wəḩ. 1:5, 6. □ **3:15 «Sening əməlliringni bilimənki, sən sooɣuqmu əməs, qiziqmu əməs. Mən sening ya sooɣuq, ya qizik boluxungni halayttim!»** — Laodikiya xəḩiridə yahxi su mənbisi yoq idi. Ətrapidiki xəḩərlərdinissiq su (turuba arqiliq) yətküzülsə ilman bolup qalatti; sooɣuq su yətküzülsimu sooɣuq əməs, bəlki ilman bolup qalatti; ular özliri bu ilman suni yahxi kərməytti. □ **3:18 «kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən»** — «kəzliringgə sürtüx tutiya» grek tilida «kəzliringni məsiḩləydioɣan tutiya...» yaki «kəzliringni Məsiḩ qilidioɣan tutiya...». **«bay boluxung üqün otta tawlanoɣan altun, yalingaqliq nomusluqungning yepilixi üqün kiygüzülüxünggə aq kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani Məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən»** — Laodikiya xəḩiri əslidə: (1) intayin bay. Ularning nuroɣun bankiliri bar idi. Bay ikənlikining bir misali, miladiyə 17-yili qattiq yər təwrəx tüpəylidin Filadəlfiyə, Sardis wə Laodikiya xəḩərliri intayin eoɣir ziyanoɣa uqrioɣaqqa Rim ḩəkümiti ularoɣa nuroɣun yardəm pul əwətti. Laodikiya xəḩiridikilər pulimiz bar dəp bu pulni rət qildi; (2) ularning qiraylik yungluq kiyim-keqək ixləx bilən dangqi qikqan; (3) ularning ünümlük birhil kəz məlḩiminingmu dangqi qikqanidi. ■ **3:18** 2Kor. 5:3; Wəḩ. 7:13; 16:15; 19:8. ■ **3:19** Ayup 5:17; Pənd. 3:12; Ibr. 12:5.

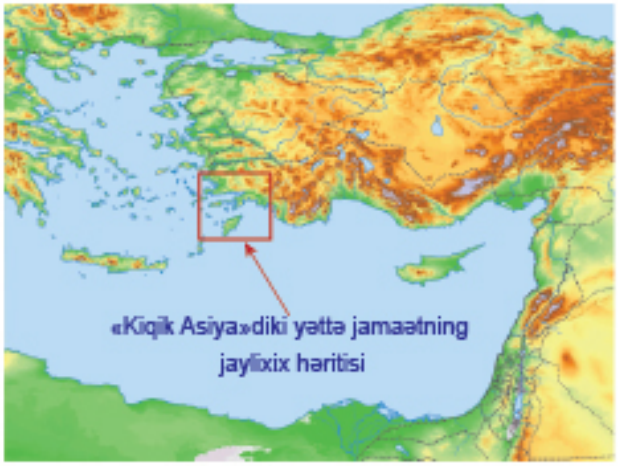
bilən billə oꞯizalinidu. □ 21 Oꞯəlibə ḳiloꞯuqini bolsa, Mənmu oꞯəlibə ḳilip, Atamning təhtidə uning bilən birgə olturoꞯinimdək, unimu təhtimdə Mən bilən birgə olturuxḳa muyəssər ḳilimən.■

22 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»□

□ **3:20 «Əgər biri awazimni anglap ixikni aqsa, uning yenioꞯa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən bilən billə oꞯizalinidu»** — grek tilida «oꞯizalinix» degən səz adəttə kəqlik tamaḳni kərsitidu. ■ **3:21** Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ **3:22 « Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»»** — bu yəttə jamaətning baxḳabir əḥmiyiti, yəni bexarətlik əḥimiyiti tooꞯruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

Əysa Məsihning hetini tapxuruwalqan «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaət («Wəhiy» 2-3-bab)

4

Ərxtiki ibadət

1 Andin mən ⱪariwidim, mana, asmanda bir ixik eqiⱪliⱪ turatti. Mən tunji ⱪetim
angliotan kanay awaziota ohxap ketidiotan awaz manga: «Bu yaⱪⱪa qiⱪ, sanga
bulardin keyin yüz berixi muⱪərrər boloⱪan ixlarni kərsitəy» dedi 2 wə dərһal mən
Roһning ilkidə boldum; mana, ərxtə bir təht, təhttə bir zat olturatti.□ 3 Təhttə
olturoⱪuqining ⱪiyapiti yexil ⱪaxtax wə ⱪizil kwartsⱪa ohxaytti. Təhtning qərisini
zumrəttək bir һəsən-һüsən orap turatti. □
4 Təhtning ətrapida yənə yigirmə tət təht bar idi. Təhtlərdə aⱪ kiyimlər bilən
kiyingən, baxliriota altun taj taⱪaloⱪan yigirmə tət aⱪsaⱪal olturatti.□ 5 Təhttin
qaⱪmaⱪlar qeⱪip, türlük awazlar wə güldürmamilar anglinip turatti. Təhtning
aldida yalⱪunlap turoⱪan yəttə məx’əl kөyüp turatti; bular Hudaning yəttə Roһi idi.
□ 6 Təhtning aldi huddi hrustaldək parⱪirap turidioⱪan, süzük əynək dengizdək idi.
Təhtning otturisida wə təhtning qərisidə, aldi wə kəyni kөzlər bilən toloⱪan tət һayat
məhluⱪ turatti. □ ■ 7 Birinqi məhluⱪ xiroⱪa, ikkinqi məhluⱪ buⱪioⱪa ohxaytti. Üqinqi
məhluⱪning yüzi adəmning qirayioⱪa ohxaytti. Tətinqi məhluⱪ pərwaz ⱪiliwatⱪan
bürkütkə ohxaytti. 8 Tət һayat məhluⱪning һərbirining altidin ⱪaniti bar idi;
ularning pütün bədinining qərisi һətta iq təripimu kөzlər bilən toloⱪanidi; ular keqə-
kündüz tohtimay: —
«Muⱪəddəs, muⱪəddəs, muⱪəddəstur,
Bar boloⱪan, һazirmu bar һəm kəlgüsidimu Boloⱪuqi,
Ⱨəmmigə Ⱪadir Pərwərdigar Huda!» — deyixətti.□ ■
9 Ⱨayat məhluⱪlar təhttə olturoⱪan əbədil’əbəd һayat Boloⱪuqini uluoⱪlap, Un-
ingoⱪa һörmət-xəwkət wə təxəkkür izһar ⱪiloⱪinida, 10 yigirmə tət aⱪsaⱪal təhttə
olturoⱪuqining ayioⱪioⱪa yiⱪilip əbədil’əbəd һayat Boloⱪuqioⱪa bax ⱪoyup səjdə ⱪilatti,
tajlirini təhtning aldioⱪa taxlap ⱪoyup, mundaⱪ deyixətti: —

11 «Sən, i Pərwərdigarimiz wə Hudayimiz,
Xan-xərəp, һörmət-xөһrət wə ⱪudrətkə layiⱪtursən.
Qünki Өzüng ⱨəmmini yaratting,
Ularning ⱨəmmisi iradəng bilən məwjut idi wə yaritildi!»■

5

Ⱪozining oram yazmini ⱪolioⱪa elixi

□ **4:2 «dərһal mən Roһning ilkidə boldum»** — «Roһning ilkidə» grek tilda «Roһta». Demək, Muⱪəddəs Roһning ilkidə wə ilһami astida boloⱪan. □ **4:3 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:26-28. □ **4:4 «təhtlərdə aⱪ kiyimlər bilən kiyingən, baxliriota altun taj taⱪaloⱪan yigirmə tət aⱪsaⱪal olturatti»** — «aⱪsaⱪallar» kimlər? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Məsiһning jamaitini bildüridu; yaki (2) Təwrat dəwridiki etiⱪadi bilən yol baxlioⱪuqilarni kərsitidu. Biz (2)-pikirgə mayilmiz, qünki keyinki bablarda jamaət aⱪsaⱪallardin ayrim kərünidu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayətnimu kөrüng. □ **4:5 «Təhtning aldida yalⱪunlap turoⱪan yəttə məx’əl kөyüp turatti; bular Hudaning yəttə roһi idi»** — bəzi alimlar bu yəttə Roⱨ yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ⱪaraydu, baxⱪilar Hudaning Muⱪəddəs Roһining yəttə təripini kərsitidu, dəp ⱪaraydu (6:5ni wə «Yəx.» 11:2ni kөrüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 19:16, «Zək.» 3:9, 4:10. □ **4:6 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:4-28. ■ **4:6** Wəһ. 15:2. □ **4:8 «Tət һayat məhluⱪning ⱨərbirining altidin ⱪaniti bar idi»** — «Əzakiyal»da kөrüngən «һayat məhluⱪlar»ning tət ⱪaniti bar idi. **«ularning pütün bədinining qərisi ⱨətta iq təripimu kөzlər bilən toloⱪanidi»** — «iq təripimu» yaki «ⱪanat astimu». ■ **4:8** Yəx. 6:3; Wəһ. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Wəһ. 5:12.

1 Andin təhttə olturoɣuqining ong ḳolida iq wə tax təripigə hət pütülgən wə yəttə
məḩür bilən peqətləngən bir oram yazmini kərdüm. □ ■ 2 Yuḳiri awaz bilən: «Oram
yazmini eqip, peqətlərni yexixkə kim layiḳtur?» dəp towlioɣan ḳawul bir pərixtinimu
kərdüm. 3 Lekin nə ərxtə nə yər yüzidə nə yər astida oram yazmini aqalaydioɣan yaki
iqigə ḳariyalaydioɣan ḩeqkim qiḳmidi.■ 4 Oram yazmini eqixḳa yaki iqigə ḳaraxḳa
layiḳ birərsi tepilmioɣaqḳa, ḳattiḳ yioɣliwəttim. 5 Andin aḳsaḳallardin biri manga:
— Yioɣlima! Ḳara, Yəḩuda ḳəbilisidin boloɣan xir — Dawutning yiltizi Boloɣuqi oɣəlibə
ḳildi; xunga oram yazmini wə uning yəttə peqitini eqixḳa U ḳadir, — dedi.□ ■
6 Andin ḳarisam, təht bilən tət ḩayat məhluḳning arilиḳida, aḳsaḳallar otturisida
bir Ḳoza ərə turatti. U yengila booɣuzlanoɣandək ḳilatti; Uning yəttə münggüzi
wə yəttə kəzi bolup, bu kəzlər Hudaning pütkül yər yüzigə əwətkən yəttə Roḩi
idi.■ 7 Ḳoza berip, təhttə olturoɣuqining ong ḳolidin oram yazmini aldi. 8 Yazmini
aloɣanda, tət ḩayat məhluḳ wə yigirmə tət aḳsaḳal ḳozining ayioɣioɣa yiḳildi;
ularning ḩərbirining qiltari wə huxbuy bilən toloɣan altun qiniliri bar idi (bu huxbuy
muḳəddəs bəndilərning dualiri idi).■ 9 Ular yengi bir küy eytixti: —

«Oram yazmini elixḳa,
Wə peqətlərni eqixḳa layiḳsən;
Qünki booɣuzlanding
Wə ḩər ḳəbilidin, ḩər tildin,
Ḩər millәttin, ḩər əldin boloɣan insanlarni
Өz ḳening bədili bilən setiwelip, Hudaoɣa mənsup ḳilding.■
10 Ularni Hudayimiz üqün bir padixaḩliḳḳa uyuxturup,
Kaḩinlar ḳilding.
Ular yər yüzidə ḩəküm süridu».■
11 Andin kərdüm wə mana, təhtning, ḩayat məhluḳlarning wə aḳsaḳallarning
ətrapida nuroɣunlioɣan pərixtilərning awazini anglidim. Ularning sani tümən ming-
tümən ming, milyon-milyon idi. □ ■ 12 Ular yuḳiri awaz bilən: —

«Booɣuzlanoɣan ḳoza ḳudrət, dələt, danaliḳ, küq-ḳuwwət, ḩərmət, xan-xərəp
Wə mədḩiyigə layiḳtur» deyixətti.■

13 Andin mən ərx, yər yüzi, yər asti wə dengizdiki ḩərbir məhluḳ wə ularning iqidə
bar boloɣanlarning ḩəmmisining: —

«Təhttə Olturoɣuqioɣa wə Ḳozioɣa
Mədḩiyə, ḩərmət, xan-xərəp wə ḩoḳuḳ-ḳudrət
Əbədil’əbədgiqə mənsup boloɣay!» deginini anglidim.

14 Tət ḩayat məhluḳ «Amin!» dəp jawab ḳayturatti, aḳsaḳallar yərgə yiḳilip səjdə
ḳilatti.□

□ **5:1 «munasiwətlik ayətlər» —** «Zək.» 5:1-4. ■ **5:1** Əz. 2:10. ■ **5:3** Fil. 2:10; Wəḩ. 5:13. □ **5:5 «Dawutning yiltizi boloɣuqi» —** yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yəx.» 11:1ni kərüng). Lekin bizningqə bu səz Dawutning Məsiḩtin kelip qiḳḳanliḳini ḩəm Məsiḩning Dawutning Rəbbi ikənlikini kərsitidu (22:16 wə «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yəx. 11:10; Rim. 15:12; Wəḩ. 22:16. ■ **5:6** Zək. 3:9; 4:10; Wəḩ. 4:5. ■ **5:8** Zəb. 141:2; Wəḩ. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pet. 1:19; 1Yuḩa. 1:7; Wəḩ. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pet. 2:5, 9; Wəḩ. 1:6. □ **5:11 «Ularning sani tümən ming-tümən ming, milyon-milyon idi» —** əslidə «ularning sani yüz milyonlioɣan, «milyonlioɣan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Wəḩ. 4:11. □ **5:14 «...Tət ḩayat məhluḳ «amin!» dəp jawab ḳayturatti, aḳsaḳallar yərgə yiḳilip səjdə ḳilatti» —** bu muḩim babning temisi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

6

Ḳozining altə peqətni eqixi

1 Andin Ḳoza yəttə peqətning birini aqḳanda, mən ḳarap turdum. Tət ḥayat
məhluḳtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim.□
2 Kərdümki, mana bir aḳ at kəldi! Atḳa mingüqining ḳolida bir oḳ-ya bar idi;
uningoɣa bir taj berildi. U oɣəlibə ḳiloɣuqi süpitidə zəpər ḳuqux üqün jənggə
atlandi.□ ■
3 Ḳoza ikkinqi peqətni aqḳanda, ikkinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» deginini
anglidim. 4 Yənə bir at otturioɣa qiḳti, uning rənggi ḳipḳizil idi. Atḳa mingüqigə yər
yüzidiki tinqliḳni elip ketix wə insanlarni өzara ḳiroɣinqiliḳḳa selix ḥoḳuḳi berildi.
Uningoɣa yənə qong bir ḳiliq berildi.
5 Ḳoza üqinqi peqətni aqḳanda, üqinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» deginini anglidim.
Mən kərdümki, mana bir ḳara at kəldi. Atḳa mingüqining ḳolida bir taraza bar idi.
6 Tət ḥayat məhluḳning arisidin: —

«Bir tawaḳ buoɣday bir dinarius puloɣa,
Üq tawaḳ arpa bir dinarius puloɣa setilidu.
Əmma zəytun yeoɣioɣa wə xarabḳa zərər yətküzmigin!»
— degəndək bir awazni anglidim.□ ■
7 Ḳoza tətinqi peqətni aqḳanda, tətinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» degən awazini
anglidim. 8 Kərdümki, mana bir tatirang atni kərdüm. Atḳa mingüqining ismi
«Өlüm» idi. Uning kəynidin təḥtisara əgixip keliwatatti. Ularoɣa yər yüzining tөttin
birigə ḥөkümranliḳ ḳilip, ḳiliq, aqarqiliḳ, waba wə yər yüzidiki yirtḳuq ḥaywanlar
arḳiliḳ adəmni өltürüx ḥoḳuḳi berildi.□
9 Ḳoza bəxinqi peqətni aqḳanda, Hudaning səz-kalami üqün wə izqil guwaḥliḳ
bərgənliki wəjidin өltürülgənlərning janlirini ḳurbangaḥning tegidə kərdüm. ■
10 Ular ḳattiḳ awaz bilən nida selixip:
— Əy ḥakimmutlәḳ Igimiz, muḳəddəs wə ḥəḳiḳiy Boloɣuqi! Sən ḳaqanoɣiqə yər
yüzidə turuwatḳanlarni soraḳ ḳilmay, ulardin ḳenimizning intiḳamini almaysən?
— deyixətti.
11 Ularning ḥərbirigə birdin aḳ ton berildi. Ularoɣa, өzünglaroɣa ohxax өltürülidioɣan
ḳul-buradərliringlar ḥəm ḳerindaxliringlarning sani toxḳuqə azoɣinə waḳit aram
elixinglar kerək, dəp eytildi. 12 Andin mən Ḳoza altinqi peqətni aqḳinida kərdümki,
mana dəḥxətlik bir yər təwrəx yüz bərdi, ḳuyax bəəyni ḳara yungdin toḳuloɣan
bөzdək ḳapḳara ranggə, tolun ay bolsa ḳanning ranggigə kirdi. □ ■ 13 Ənjür
dərihining ḳattiḳ boranda silkinixidin ənjür oɣoriliri yərgə tөkülgəndək, asmandiki

---

□ **6:1 «Tət ḥayat məhluḳtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim» —** «Kəl!» degən səz bəlkim 2-8-ayətlərdə kərüngən atliḳlarning ḥərbirigə qiḳiriloɣan buyruḳ bolsa kerək (3-, 5-, 7-ayətnimu kərüng). Bəzi kona kəqürülmilərdə «kəl»ning ornda «kelip kərgin!» deyilidu. □ **6:2 «uningoɣa bir taj berildi» —** «taj» degən bu səz padixaḥningki əməs, bəlki jəng-uruxlarda yaki elixix musabiḳilirida oɣaliblaroɣa berilidioɣan, birhil nəpis qəmbirəkni kərsitidu. **«Kərdümki, mana bir aḳ at kəldi! Atḳa mingüqining ḳolida bir oḳ-ya bar idi... u oɣəlibə ḳiloɣuqi süpitidə zəpər ḳuqux üqün jənggə atlandi» —** «aḳ atḳa mingüqi»ning salaḥiyiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:2** Wəḥ. 19:11. □ **6:6 «Bir tawaḳ buoɣday» —** grek tilida «bir өlqəm buoɣday». **«bir dinarius pul» —** asasən bir künlük ix ḥəḳḳi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaḳ» bəlkim bir xing idi (grek tilida «qəniks»). Biraḳ bir tawaḳ buoɣday aranla bir kixining künlük tamiḳioɣa yetidu. Xunga «ḳara at» aqarqiliḳ elip kelidu. Ḥalbuki, xuning bilən bir waḳitta baylar bolsa өz raḥət-paraoɣitigə kerək boloɣan «may wə xarab»larni setiwalalaydu. ■ **6:6** Wəḥ. 9:4. □ **6:8 «ḳilip, ḳiliq, aqarqiliḳ, waba wə yər yüzidiki yirtḳuq ḥaywanlar arḳiliḳ...» —** «waba» grek tilida «өlüm». ■ **6:9** Wəḥ. 19:10; 20:4. □ **6:12 «Andin mən Ḳoza altinqi peqətni aqḳinida kərdüm...» —** «yəttə peqət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29, Ros. 2:20

yultuzlarmu yər yüzigə təküldi. 14 Asman huddi oram yazmining türülginidək ɵayib boldi, ḩərbir taoɳ wə aral ornidin yətkəldi; □ 15 ḩəmdə dunyadiki padixaḩlar, mətiwərlər, sərdarlar, baylar, küqlüklər, ḳullar wə ḩərlərning ḩəmmisi ɵngkürlərgə wə taoɳlarning kamarliriɳa yoxurundi. □ 16 Ular taoɳlaroɳa wə ḳoram taxlaroɳa mundaḳ dəp jar saldi: —

«Üstimizgə qüxünglar! Bizni təhttə Olturoɳuqining siymasidin ḩəm Ḳozining ɵəzipidin yoxurunglar wə saḳlanglar! □ ■ 17 Qünki Ularning dəḩxətlik ɵəzəp küni kəldi, əmdi kim put tirəp turalisun?!».■

7

Məḩürlənggən 144000 kixi

1 Uningdin keyin mən kərdümki, tət pərixtə yər yüzining tət bulungida turatti. Ular ḩərḳandaḳ xamalning ḳuruḳluḳ, dengiz ḩəm dəl-dərəḩlərgə urulmasliḳi üqün yər yüzining tət təripidin qiḳidioɳan xamalni tizginləp turatti. 2 Mən ḩayat Hudaning məḩürini aloɳan, kün qiḳixtin kətürüliwatḳan baxḳa bir pərixtini kərdüm. U ḳattiḳ awaz bilən ḳuruḳluḳ wə dengizlarni wəyran ḳilix ḩoḳuḳi berilgən axu tət pərixtigə: 3 «Biz Hudaning ḳul-hizmətkarlirining pexanisigə məḩür basḳuqə, ḳuruḳluḳ, dengiz wə dəl-dərəḩlərni wəyran ḳilmanglar!» dəp towlidi. 4 Mən məḩürlənggənlərning sanini anglidim — Israillarning ḩərḳaysi ḳəbililiridin bir yüz ḳiriḳ tət ming kixi, yəni: —■

5 Yəḩuda ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Rubən ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Gad ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
6 Axir ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Naftali ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Manassəḩ ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
7 Ximeon ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Lawiy ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Issakar ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
8 Zəbulun ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Yüsüp ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḩürlənggənidi.□

Nijatni tapḳan zor bir tup halayiḳ

9 Bu ixlardin keyin kərdümki, mana ḩər əl, ḩər ḳəbilə, ḩər millətdin boloɳan, ḩərhil tillarda səzlixidioɳan san-sanaḳsiz zor bir top halayiḳ təhtning wə Ḳozining aldida turatti; ularning ḩəmmisigə aḳ ton kiydürülgən bolup, ḳollirida horma xahliri tutḳanidi. 10 Ular yuḳiri awaz bilən: —

□ **6:14 «munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 34:4. □ **6:15 «sərdarlar»** — grek tilida «mingbexilar». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 2:21. □ **6:16 «munasiwətlik ayət»** — «Ḩox.» 10:8. ■ **6:16** Yəx. 2:19; Ḩox. 10:8; Luḳa 23:30; Wəḩ. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 ■ **7:4** Wəḩ. 14:1. □ **7:8 «...Zəbulun ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Yüsüp ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḩürlənggənidi»** — on ḳəbilidin Dan ḳəbilisi kəm idi; Yüsüpning ḳəbilisi ikki bələkkə (Yüsüpning wə Manassəḩning)gə bəlündi.

«Nijat təhttə olturoɳuqi Hudayimizoɳa wə Ķozioɳa mənsup boloɳay!» dəp warķirixatti.□
11 Barliķ pərixtilər təhtning, aķsaķallarning wə tət ɦayat məhluķning ətrapioɳa olaxķanidi. Ular təhtning aldida yiķilip, Hudaoɳa səjdə ķilip mundaķ deyixətti: —

12 «Amin! Ɦəmd-mədɦiyə, xan-xərəp,
Danaliķ wə təxəkkür,
Ɦərmət wə küq-ķudrət
Hudayimizoɳa əbədil'əbədgiqə mənsup boloɳay, amin!»

13 Əmdi aķsaķallardin biri məndin:
— Bu aķ ton kiydürülgən kixilər kim bolidu, ķəyərdin kəldi? — dəp soridi.
14 — Təķsir, bu əzlirigə məlumdur, — dedim.
U manga:
— Bular dəɦxətlik azab-oķubətni bexidin ətküzüp kəlgənlər. Ular tonlirini Ķozining ķenida yuyup ap'aķ ķiloɳan. 15 Xunga ular Hudaning təhtining aldida turup, ibadəthanisida keqə-kündüz Uning hizmitidə bolidu; təhttə Olturoɳuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ķilidu. □ 16 Ular yənə ɦeq aq ķalmaydu, ɦeq ussimaydu, ularoɳa nə aptap, nə piziоɳirim issiķ ɦeq urmaydu. ■ 17 Qünki ularni təhtning otturisidiki Ķoza baķidu wə ɦayatliķ süyi bulaķlirioɳa elip baridu; wə Huda ularning ɦərbir kəz yexini sürtidu, — dedi. □ ■

8

Ķozining yəttinqi peqətni eqixi

1 Ķoza yəttinqi peqətni aqķanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliķ ɦəküm sürdi.□ 2 Andin Hudaning aldida turidioɳan yəttə pərixtini kərdüm. Ularoɳa yəttə kanay berildi. 3 Altun huxbuydan tutķan yənə bir pərixtə kelip, huxbuygaɦning aldida turdi. Barliķ muķəddəs bəndilərning dualiri bilən birliktə təhtning aldidiki altun huxbuygaɦ üstidə *Hudaoɳa* atap sunuxķa uningoɳa kəp huxbuy berildi.□ 4 Wə huxbuyning tütünliri muķəddəs bəndilərning dualiri bilən billə pərixtining ķolidin Hudaning aldioɳa kətürüldi.■ 5 Andin pərixtə huxbuydanni ķolioɳa elip, uni ķurbangaɦdiki ot bilən toldurup, yər yüzigə atti; xuning bilən türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, qaķmaķlar qeķildi wə bir yər təwrəx boldi. 6 Andin ķollirioɳa birdin kanay tutķan yəttə pərixtə kanaylirini qelixķa ɦazirlandi.

Yəttə kanayning qelinixi

7 Birinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən məldür wə ot ķan arilax pəyda bolup yər yüzigə taxlandi, zeminning üqtin biri kəydürüldi, dəl-dərəhlərning üqtin biri kəydürüldi wə pütkül yexil ot-qəplər kəydürüldi.

□ **7:10 «Nijat təhttə olturoɳuqi Hudayimizoɳa wə Ķozioɳa mənsup boloɳay!»** — «Nijat… Ķozioɳa boloɳay!» degən ibarə bolsa Huda wə Ķoza insanlaroɳa ata ķiloɳan nijatning mewisi boloɳan xan-xərəp, nam-xəɦrət wə ɦəmdusanalarning ɦəmmsi ɦeq nemə ķaldurmay Huda wə Ķozioɳa ķayturup kelinsun, degəndək mənidə. □ **7:15 «təhttə Olturoɳuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ķilidu»** — grek tilida «təhttə Olturoɳuqi bolsa ularning üstigə Θz qedirini yeyip beridu». ■ **7:16** Yəx. 49:10. □ **7:17 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 5:5-6, 25:8. ■ **7:17** Yəx. 25:8; Zəb. 23:1; Wəɦ. 21:4. □ **8:1 «Ķoza yəttinqi peqətni aqķanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliķ ɦəküm sürdi»** — «yəttə peqət» tooɳruluķ «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **8:3 «huxbuygaɦ… altun huxbuygaɦ»** — grek tilida «ķurbangaɦ… altun ķurbangaɦ». ■ **8:4** Zəb. 141:2

8 Ikkinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən goyaki lawuldap kəyüwatqan yoƣan bir
taƣdək ƣayət zor *bir jisim* dengizƣa taxlandi. Dengizning üqtin biri qanƣa aylandi
9 wə dengizdiki janiwarlarning üqtin biri əldi; kemilərning üqtin biri wəyran boldi.
10 Üqinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən asmandin məx'əldək yalqunlap yanƣan
qong bir yultuz qüxti; u dəryalarning üqtin birining wə bulaqlarning suliri üstigə
qüxti. 11 Yultuzning ismi «Kəkrə» idi. Sularning üqtin biri kəkridək bolup kətti, sular
aqqiq bolup kətkəqkə nurƣun adəm sudin əldi.
12 Tətinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən quyaxning üqtin biri, ayning üqtin
biri wə yultuzlarning üqtin biri uruldi. Nətijidə, quyax, ay wə yultuzlarning
yoruqluqining üqtin biri qarangƣulaxti, kündüzning üqtin biridə yoruqluq yoqaldi,
keqining üqtin biridimu xundaq boldi.
13 Yənə kərdümki, asmanning otturisida uqup ketiwatqan bir bürkütning qattiq
awaz bilən: —
«Kanayni qelixqa təmxəlgən qalƣan üq pərixtining kanay awazliri anglansa yər
yüzidə turuwatqanlarning ḩaliƣa way, way, way!» deginini anglidim.

9

1 Bəxinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən asmandin yərgə qüxüp kətkən bir yultuzni
kərdüm. Tegi yoq ḩangƣa baridiƣan quduqning aqquqi uningƣa berildi,■ 2 U tegi
yoq ḩangning qudiqini aqti. Quduqtin yoƣan humdanning isidək tütün ərləp qiqti.
Ḩangning qudiqining tütünidin quyax wə kəkni qarangƣuluq basti. 3 Tütünning
iqidin yər yüzigə qekətkə yaƣdi. Ularƣa yər yüzidiki qayanlardək qeqix küqi
berilgənidi. 4 Ularƣa yər yüzidiki ot-qəplərgə wə ḩərqandaq əsümlük yaki dəl-
dərəhlərgə zərər yətküzmənglar, pəqət pexanisidə Hudaning məḩüri bolmiƣan
adəmlərgila zərər qilinglar, dəp eytildi.■ 5 Ularƣa adəmlərni əltürüxkə əməs,
bəlki bəx ayƣiqə qiynaxqa yol qoyuldi; ular yətküzidiƣan azab adəmni qayan
qaqqandikidək azab idi. 6 Xu künlərdə, insanlar ələmni izdəydu, lekin tapalmaydu;
ələmni seƣinidu, lekin ələm ulardin qaqidu.■

7 Qekətkilərning qiyapiti huddi jənggə ḩazirlanƣan atlarƣa ohxaytti. Baxlirida
bolsa altun tajqa ohxaydiƣan bir nərsə bolup, qirayi adəmningkigə ohxaytti.■
8 Qaqliri ayallarning qeqiƣa, qixliri xirning qixiƣa ohxaytti. 9 Ularning kəkrikidiki
sawuti təmür sawutlarƣa ohxaytti; qanatlirining awazi jənggə atlanƣan nurƣun at-
ḩarwilarning awaziƣa ohxaytti. 10 Qayanlarningkigə ohxax quyruqliri wə nəxtərliri
bar idi. Adəmni bəx ay azabqa salidiƣan küq bolsa quyruqlirida idi. 11 Ularni idarə
qilidiƣan padixaḩi, yəni tegi yoq ḩangning pərixtisi bar idi. Uning ibraniyqə ismi
Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi.□
12 Birinqi «way» ətüp kətti. Mana, buningdin keyin yənə ikki «way» kelidu.■

Altinqi kanayning qelinixi; «ikkinqi way»ning baxlinixi

13-14 Altinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən Hudaning aldidiki altun qurbangaḩning tət
münggüzidin qikqan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutqan altinqi pərixtigə:
— Qong Əfrat dəryasining yenida baƣlaqliq tət pərixtini boxat, dedi. 15 Dəl xu saət,
xu kün, xu ay, xu yil üqün ḩazirlap qoyuloqan bu tət pərixtə insanlarning üqtin

■ **9:1** Luqa 8:31; Wəḩ. 17:8. ■ **9:4** Əz. 9:4; Wəḩ. 6:6; 7:3. ■ **9:6** Yəx. 2:19; Yər. 8:3; Ḩox. 10:8; Luqa 23:30; Wəḩ. 6:16. ■ **9:7** Mis. 10:4. □ **9:11 «Uning ibraniyqə ismi Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi» —** bu ikki isimning mənisi «ḩalak qiloquqi». ■ **9:12** Wəḩ. 8:13.

birini һalak ķilix üqün baoɣlaķtin boxitildi. 16 Bularning atliķ ləxkərlər ķoxunining
sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlanoɣanliķini anglidim.□
17 Oɣayibanə kərünüxtə kəzümgə kərüngən at wə üstigə mingənlər mana mundaķ
idi: atliķlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək
seriķ idi. Atlarning baxliri xirning bexidək idi; ularning eoɣizliridin ot, tütün wə
günggürt qiķip turatti. □ 18 Bu üq baladin, yəni atlarning aoɣzidin qiķķan ot wə tütün
wə güngürttin insanlarning üqtin biri əltürüldi. 19 Qünki atlarning küqi eoɣizlirida
wə ķuyruķlirida idi; ularning ķuyruķlirining yilanlaroɣa ohxax bexi bolup, bular
bilən adəmni zəhimləndürətti.
20 Ķaloɣan insanlar, yəni bu balayi'apətlərdin əltürülməy ķaloɣanlar əz ķollirining
əməllirigə towa ķilmidi, yəni jinlaroɣa, kərəlməs, angliyalmas wə mangalmas altun,
kümüx, tuq wə yaoɣaq butlaroɣa qoķunuxtin waz kəqmidi. ■ 21 Ular ķatillik,
seһirgərlik, jinsiy buzuķluķ wə ooɣriliķliriоɣimu towa ķilmidi.

10

Pərixtə wə kiqik oram yazma

1 Andin keyin, ərxtin qüxüwatķan yənə bir küqlük pərixtini kərdüm. U bir parqə
bulut bilən yepinoɣan bolup, bexining üstidə bir һəsən-һüsən bar idi. Qirayi
ķuyaxķa, putliri ot tüwrükkə ohxaytti;■ 2 ķolida bir kiqik eqiķliķ oram yazma bar
idi. U ong putini dengiz üstigə, sol putini ķuruķluķķa ķoyup turup, 3 xirning
һərkirixigə ohxax ķattiķ awaz bilən warķiridi. U warķirioɣanda, yəttə güldürmama
əz awazlirini anglitip səz ķildi.
4 Yəttə güldürmama səz ķiloɣanda, degənlirini hatiriliwalmaķqi bolup turattim.
Biraķ asmandin: —
«Yəttə güldürmamining eytķanlirini məһürləp, ularni hatirilimə» degən awazni
anglidim.□ ■ 5 Dengiz һəm ķuruķluķning üstidə turoɣan, mən kərgən u pərixtə
ong ķolini asmanoɣa kətürüp,■ 6 asmanlar һəm ularda boloɣanlarning һəmmisini,
yər-zemin һəm uningda boloɣanlarning һəmmisini, dengiz һəm uningda boloɣan
һəmmisini Yaratķuqi, yəni əbədil'əbədgiqə һayat Yaxioɣuqi bilən ķəsəm ķilip:
— Waķit yənə kəynigə sürülməydu;■ 7 bəlki yəttinqi pərixtə kanay qelix aldida,
yəni awazi anglinix aldidiki künlərdə, Hudaning Əz ķul-hizmətkarliri boloɣan
pəyoɣəmbərlərgə hux həwirini yətküzginidək Uning siri tügəllinip, əməlgə axidu,
— dedi.
8 Mən asmandin angliоɣan awaz manga yənə səzləp:
— Berip, dengiz һəm ķuruķluķning üstidə turoɣan pərixtining ķolidiki eqiķliķ oram
yazmini aloɣin, dedi.
9 Mən berip, pərixtining kiqik oram yazmini manga berixini soridim. U manga:
— Buni elip yə! Axķaziningni zərdab ķilidu, biraķ aoɣzing һəsəldək tatliķ bolidu,
dedi.□ ■

□ **9:16 «bularning atliķ ləxkərlər ķoxunining sani ikki yüz milyon idi»** — «ikki yüz milyon» grek tilida «ikki tümən һəssə tümən». □ **9:17 «atliķlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək seriķ idi»** — «qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək seriķ idi» yaki «ot, kək yaķut wə günggürttin idi». ■ **9:20** Zəb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ **10:1** Mat. 17:2; Wəһ. 1:15. □ **10:4 «Yəttə güldürmamining eytķanlirini məһürləp, ularni hatirilimə»** — demək, bu səzlərni məһpiy tut. ■ **10:4** Dan. 8:26; 12:4. ■ **10:5** Dan. 12:7. ■ **10:6** Wəһ. 11:15. □ **10:9 «...Buni elip yə! Axķaziningni zərdab ķilidu, biraķ aoɣzing һəsəldək tatliķ bolidu»** — kəqmə mənisi «sanga awwal birhil huxalliķ yətküzidu, lekin keyin yürikingni eqixturidu» degəndək bolidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 2:6-3:3. ■ **10:9** Əz. 3:1.

10 Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining ḳolidin elip yedim; dərwəḳə
aoɣzimoɣa ḩəsəldək tatliḳ tetidi, lekin yegəndin keyin axḳazinim zərdab boldi. □
11 Xuning bilən manga:
— Sən kəp millətlər, əllər wə ḩər hil tillarda səzlixidioɣanlar wə padixaḩlar
tooɣrisidiki wəḩiy-bexarətlərni yənə jakarlixing lazim, deyildi.

11

Ikki guwaḩqi; «ikkinqi way»ning dawami

1 Manga əlqigüq ḩasidək bir ḳomux berilip, mundaḳ deyildi:
«Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, ḳurbangaḩi wə u yərdə ibadət ḳiliwatḳanlarni
əlqigin. □ ■ 2 Lekin ibadəthanining taxḳiriḳi ḩoylisini əlqiməy ḳoy, qünki u yər yat
taipilərgə berildi, xuning bilən muḳəddəs xəḩər ḳiriḳ ikki ay dəpsəndə ḳilinidu.■
3 Mən ikki guwaḩqimoɣa ḳudrət berimən, xuning bilən ular bəz kiyim kiyip, wəḩiy-
bexarətlərni bir ming ikki yüz atmix kün yətküzidu»□ 4 (bular yər-zeminning Rəbbi
aldida turoɣan ikki tüp zəytun dərihi wə ikki qiraoɣdandur). □ ■
5 Birərsi ularni zəhimləndürməkqi bolsa, eoɣizliridin ot pürkülüp qiḳip, düxmənlirini
yəp tügitidu. Ularni zəhimləndürməkqi boloɣanlar mana xundaḳ əltürülidu. 6 Ular
bexarət-wəḩiyni yətküzgən künlərdə yamoɣur yaoɣdurmasliḳḳa asmanni etiwetix
ḳudritikə igə; sularni ḳanoɣa aylandurux wə ḩərhil bala-waba bilən yər-zeminni
halioɣan waḳitta urux ḳudritigimu igə.■ 7 Ularning guwaḩliḳ wəzipisi ayaoɣlixixi
bilən, tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən elixidu wə ularni yengip
əltüridu.□ ■ 8 Jəsətliri roḩiy jəḩəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xu katta
xəḩərning oɣol koqisida yatidu; xu yərdə ularning Rəbbimu krestləngənidi.□ ■
9 Ḩər millətdin, ḩər ḳəbilidin wə ḩər hil tilda səzlixidioɣanlardin, ḩər əldin boloɣan
adəmlər ularning jəsətlirigə üq yerim kün tikilip ḳaraydu wə jəsətlərning yərlikkə
ḳoyuluxioɣa yol ḳoymaydu. 10 Yər yüzidə turuwatḳanlar ularning bu ḩalidin
huxallinip, təbriklixip, bir-birigə ḩədiyələr əwətixidu; qünki bu ikki pəyoɣəmbər yər
yüzidikilərni ḳiynaytti.
11 Lekin üq yerim kündin keyin, Hudadin kəlgən ḩayatliḳ nəpisi ikkiyləngə kirdi, ular
ornidin put tirəp turdi; ularoɣa ḳarawatḳanlarning üstigə qong bir ḳorḳunq qüxti.
□ ■ 12 Andin ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yaḳḳa qiḳ!» degən yuḳiri bir

---

□ **10:10 «Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining ḳolidin elip yedim...»** — «oram yazmini yeyix» bizningqə Yuḩanna məzmunini yətküzüxi kerək bolidioɣan, təwəndiki 11-19-bablardiki bexarətlər bilən baoɣliḳ. «Ḳoxumqə səz»imizdə u toɣruluḳ tohtilimiz. □ **11:1 «Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, ḳurbangaḩi wə u yərdə ibadət ḳiliwatḳanlarni əlqigin»** — ḳiziḳ yeri xuki, Yuḩanna muḳəddəs ibadəthanini wə uningda ibadət ḳiloɣuqilarni əlqigin dəp buyruloɣini bilən u bizgə bularning əlqəmlirini eytmaydu. Bu ixning əḩmiyiti toɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 40:3 ḳatarliḳlar, «Zək.» 2:1-4. ■ **11:1** Əz. 40:3-49; Əz. 41; Əz. 42; Əz. 43. ■ **11:2** Wəḩ. 13:5. □ **11:3 «ikki guwaḩqim... bəz kiyim kiyip...»** — kona zamanlarda «bəz kiyim kiyix» towa ḳilix yaki matəm tutuxni bildürətti. Xübḩisizki, bu ix ularning towa ḳilix ḩəkḳidiki həwərni təkitləx üqün bolidu. □ **11:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zək.» 4:1-7. ■ **11:4** Zək. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7 «tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən elixidu»** — grek tilida «tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən uruxidu». ■ **11:7** Dan. 7:21; Wəḩ. 13:7,11. □ **11:8 «roḩiy jəḩəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xəḩər»** — Sodom eoɣir buzuḳluḳḳa qəmgənidi, Misir bolsa Hudaning bəndilirigə nisbətən əslidə ularni əsir ḳiliwaloɣan «bu rəzil dunya»ning simwolidur. Xəḩərning «roḩiy jəḩəttin» xu namlarda boluxi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni kərsitixi mumkin; xəḩər ḩərḩalda ahirḳi zamanda bu rəzil dunyaning küq-ḳudritigə əng qong namayandə boluxi kerək. Bəzi alimlar xəḩərni Yerusalem dəp ḳaraydu. ■ **11:8** Wəḩ. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11 «Hudadin kəlgən ḩayatliḳ nəpisi ikkiyləngə kirdi...»** — grek tilida «nəpəs» wə «roḩ» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:11** Əz. 37:5,10

awazni anglidi; xuning bilən ular düxmənlirining kəz aldida bir bulut iqidə asmanoɣa kətürüldi. □ 13 Dəl xu saət iqidə xiddətlik yər təwrəx yüz bərdi, xəḥərning ondin biri gumran bolup, yəttə ming kixi ḥalak boldi. Qaloɣanliri dəkkə-dükkigə qəmüp, ərxtiki Hudani uluoɣlaxti.□
14 Ikkinqi «way» ətüp kətti; mana, üqinqi «way» kelixkə az qaldi.■

Yəttinqi pərixtining kanay qelixi; «üqinqi way»

15 Andin yəttinqi pərixtə kaniyini qaldi; ərxtə yuqiri awazlar anglinip mundaq deyildi: —
«Dunyaning padixaḥliqi Pərwərdigarimiz
Wə uning Məsiḥining padixaḥliqi boldi,
U əbədil'əbədgiqə ḥəküm süridu».
16 Hudaning aldida əz təhtliridə olturoɣan yigirmə tət aqsaqal yərgə yiqilip bax qoyup, Hudaoɣa səjdə qilip mundaq deyixti: —
17 «Xükürlər eytimiz sanga,
I bar Boloɣuqi wə bar boloɣan Ḥəmmigə Qadir Pərwərdigar Huda,
Qünki uluoɣ qudritingni qolungoɣa elip,
Ḥəkümüngni yürgüzüxkə baxliding.■
18 Əllər oɣəzəpləngənidi,
Əmdi Sening oɣəziping yetip kəldi!
Əlgənlərni soraq qilix,
Qul-hizmətkarliring boloɣan pəyoɣəmbərlərni,
Muqəddəs bəndilərni,
Təwən yaki katta bolsun namingdin qorqqanlarni in'amioɣa igə qilix,
Yər yüzini ḥalak qiloɣanlarni ḥalak qilix waqti kəldi».

19 Andin Hudaning ərxtiki ibadəthanisi eqildi wə uning əḥdə sanduqi ibadəthanida kəründi; qaqmaqlar, türlük awazlar, güldürmamilar , yər təwrəx wə dəḥxətlik məldür boldi.■

12

Ayal, ooɣul bala wə əjdiḥa

1 U qaoɣda, ərxtə ajayip bir karamət pəyda boldi — u quyaxni yepinqaqlioɣan, putlirining astida ay, bexida on ikki yultuzluq taj bar bir ayal idi. 2 U ḥamilidar bolup, toloɣaq yəp tuoɣux azabida dad-pəryad kətürdi.□ 3 Andin ərxtə yənə bir alamət kəründi — mana, yəttə baxliq, on münggüzlük, yəttə bexida yəttə taj bar boloɣan qong bir qizil əjdiḥa turatti. 4 U quyruqi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti. Əjdiḥa tuoɣay dəp qaloɣan ayal yənggigən

□ **11:12 «ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yaqqa qiq!» degən yuqiri bir awazni anglidi» —** bəzi qədimki kəqürmilərdə: «Mən ular ikkilisi əzlirigə ərxtin kəlgən: — «Bu yaqqa qiq!» degən yuqiri bir awazni anglidim» deyilidu. □ **11:13 «yəttə ming kixi ḥalak boldi» —** grek tilida «yəttə ming nam ḥalak boldi». ■ **11:14** Wəḥ. 8:13; 9:12; 15:1. ■ **11:17** Wəḥ. 1:4, 8; 4:18; 16:5. ■ **11:19** Wəḥ. 15:5. □ **12:2 «U (ayal) ḥamilidar bolup, toloɣaq yəp tuoɣux azabida dad-pəryad kətürdi...» —** ayal tooɣuluq üq pikir bar; u yaki (1) jamaətni; yaki (2) büwi Məryəm; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridioɣanlikioɣa qilqə gumanimiz yoq. Ḥəzriti Yüsüpning Təwrat, «Yaritilix» 37-babta hatiriləngən qüxini kərüng. «Ayal» jamaət boluxi mumkin əməs, qünki «ayal» Məsiḥni tuoɣidu (5-ayət). 12:17nimu kərüng.

ḩaman uning balisini yalmap yutuwətməkqi bolup uning aldida turdi.□ 5 Ayal bir
bala, yəni pütün əllərni təmür ḩasisi bilən padiqidək bақidiоqan bir ooqul tuоqdi. Bala
bolsa Hudaning wə Uning təhtining aldiоqa оqaqqidə elip qiқildi.■ 6 Ayal qəlgə қaqti;
u yərdə uning 1260 kün beқilixi üqün uningоqa Huda təripidin ḩazirlap қoyuloqan
bir jay bar idi.■
7 Andin ərxtə jəng boldi. *Bax pərixtə* Mikail wə uning pərixtiliri əjdiҳa bilən
jəng қiloqili turdi; əjdiҳamu өz pərixtiliri bilən ularoqa etildi.□ 8 Lekin u üstünlük
қazinalmidi, uningoqa wə pərixtilirigə ərxtə turuxқa orun қalmidi.■ 9 Xuning bilən
zor əjdiҳa, yəni Iblis wə Xəytan dəp ataloqan, pütün jaҳanni azduroquqi ḩeliқi
қədimiy yilan yər yüzigə taxlandi. Uning pərixtilirimu uning bilən təng taxlandi.■
10 Andin mən ərxtə yuқiri bir awazning mundaқ degənlikini anglidim: —

«Kəldi Hudayimizning nijatliқi, қudriti, padixaḩliқi wə Uning Məsiḩining ḩoқuқi!
Qünki қerindaxlirimizning üstidin Hudayimizning aldida keqə-kündüz xikayət қilip
turoqan xikayət қiloquqi ərxtin taxliwetildi;
11 қerindaxlar uning üstidin Қozining қeni wə ularning guwaḩliқ səzi bilən oqalib
kəldi;
Ular ḩətta ölümni kəzigə ilmay өz jenini əziz kərmidi.
12 Xuning üqün, xadlininglar, əy ərxlər wə ularda turuwatқalar!
Lekin ḩalinglaroqa way, əy yər wə dengizlar!
Qünki Iblis üstünglaroqa qüxti;
Waқtining az қaloqanliқini bilgəq,
Oqəzəp-қəḩri bilən kəldi!».■
13 Əjdiҳa өzining yər yüzigə taxlanoqanliқini kərüp, ooqul balini tuoqқan ayalni
қooqlaxқa baxlidi. 14 Ayalning yilanning yüzidin daldilinixi, qəldə өzi *üqün*
ḩazirlanoqan makanioqa beripbir məzgil, ikki məzgil wə yerim məzgil beқilsun dəp
xu yərgə uqup ketixi üqün, uningoqa yooqan bir bürkütning ikki қaniti berildi.□ ■
15 Andin yilan ayalning arқisidin aoqzi bilən dəryadək su pürküp, uni səl bilən eқitip
yoқatmaқqi boldi. 16 Lekin zemin ayaloqa yardəm қilip, aoqzini eqip, əjdiҳa aoqzidin
pürküp qiқaroqan dəryani yutuwətti. 17 Buning bilən əjdiҳaning ayaloqa қattiқ
oqəzipi kelip, uning қaloqan nəsli, yəni Hudaning əmrlirigə əməl қilip, Əysaning
guwaḩliқini tutқan pərzəntliri bilən jəng қiloqili kətti; u dengiz saḩili üstidə turatti.□

13

Dengizdin qiққan diwə

1 Andin, dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliқ bir diwining qiқiwatқanliқini
kərdüm. Uning ḩərbir münggüzidə birdin taj bar idi, ḩərbir bexida kupurluқ

□ **12:4 «U (əjdiҳa) қuyruқi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti…» —** bu wəḩiy bizningqə Xəytanning əslidə ərxtə Hudaoqa қarxi kətürgən isyanini kərsitidu. Bundaқ xərḩ tooqra bolsa, pərixtilərning üqtin biri isyanoqa қoxulup ḩazirқi jinlar bolup qiққan. ■ **12:5** Zəb. 2:9; Wəḩ. 2:27. ■ **12:6** Wəḩ. 11:3. □ **12:7 «Bax pərixtə Mikail» —** bax pərixtə Mikailning Israil həlқini қooqdax üqün alaḩidə məs'uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 wə «Yəḩ.» 9ni kərüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luқa 10:18; Wəḩ. 20:2. ■ **12:12** Zəb. 96:11; Yəx. 49:13; Wəḩ. 8:13. □ **12:14 «bir məzgil, ikki məzgil, wə yerim məzgil» —** 1260 kün, təhminən üq yerim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izaḩatliri wə «Daniyal»diki «қoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **12:14** Wəḩ. 2:6. □ **12:17 «Əysaning guwaḩliқini tutқan pərzəntliri» —** yaki Əysa tooqruluқ guwaḩliқ beridioqanlar, yaki U Өzi bərgən guwaḩliқni qing tutқanlarni kərsitidu. Bizningqə awwalқisi tooqra.

namliri yeziḳlik idi.□ ■ 2 Mən kərgən bu diwə yilpizoɣa ohxaytti, putliri eyiḳning putlirioɣa, aoɣzi bolsa xirning aoɣzioɣa ohxaytti. Əjdiha uningoɣa өz ḳudriti, təhti wə zor ḥoḳuḳini bərdi.□ 3 Diwining baxliridin biri əjəllik yarilanoɣandək turatti. Lekin, bu əjəllik yara saḳayoɣanidi. Pütkül dunya diwigə ḥəyranuḥəs bolup uningoɣa *əgəxti*.
4 Əjdiha diwigə *səltənətlik* ḥoḳuḳ bərgəqkə ular əjdiḥaoɣa qoḳunuxti. Ular yənə diwigimu qoḳunup: — Diwining təngdixi barmu? Uning bilən kimmu elixalisun? — dedi.■
5 Diwigə təkəbburluḳ wə kupurluḳ ḳilidioɣan eoɣiz berildi; uningoɣa ḳirik ikki ay ix kərüxkə ḥoḳuḳ berildi.■ 6 U Hudaoɣa kupurluḳ ḳiloɣili — Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa, xundaḳla ərxni makan ḳiloɣanlaroɣa kupurluḳ ḳiloɣili aoɣzini aqti.□
7 Uning muḳəddəs bəndilərgə ḳarxi jəng ḳilip, ularning üstidin oɣalib kelixigə yol ḳoyuldi; ḥər ḳəbilə, ḥər millət, ḥər hil tilda səzlixidioɣan əllərgə ḥəkümranliḳ ḳilix ḥoḳuḳi uningoɣa berildi.■ 8 Yər yüzidikilərning ḥəmmisi — aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ḳozining ḥayatliḳ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa, uningoɣa səjdə ḳilidu.□ ■
9 Ḳuliḳi barlar, buni anglisun!

10 ««Tutḳun bolidu» dəp bekitilgənlər qoḳum tutḳun bolidu, «ḳiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoḳum ḳiliqlinip өlidu».

Muḳəddəs bəndilirining səwri-taḳiti wə etiḳadi mana xu ixlarda məlum bolidu.□ ■

Yərdin qiḳḳan diwə

11 Mən yərdin qiḳiwatḳan yənə bir diwini kərdüm. Uning ḳoziningkidək kiqik ikki münggüzi bar idi, lekin awazi əjdiḥaningkidək qiḳatti. ■ 12 U awwalḳi diwigə wakalitən uning pütün ḥoḳuḳini yürgüzüp, yər yüzini wə uningda turuwatḳanlarni əjəllik yarisi saḳayoɣan awwalḳi diwigə qoḳunduridu. ■ 13 U zor məjizilik alamətlərni kərsitətti, ḥətta kixilərning kөz aldida asmandin yər yüzigə ot yaoɣduratti. ■ 14 U awwalḳi diwigə wakalitən kərsitixkə ḥoḳuḳlanduruloɣan alamətlər bilən yər yüzidə turuwatḳanlarni azdurup, ularoɣa «ḳiliq bilən yarilanoɣan, lekin tirik ḳaloɣan» degən awwalḳi diwigə atap bir but-ḥəykəl yasap tikləxni tapilidi. ■ 15 Diwining but-ḥəykiligə nəpəs kirgüzüp, uningoɣa uni səzliyələydioɣan ḳilix wə uningoɣa qoḳunmioɣanlarning ḥəmmisini өltürgüzüx ḳudriti berildi. ■ 16 U təwən wə katta, bay wə kəmbəoɣəl, ḥər wə ḳullarning ḥəmmisini ong ḳoli yaki

---

□ **13:1 «dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliḳ bir diwining qiḳiwatḳanliḳini kərdüm» —** Adəm'atimiz Hudaning obrazida boloɣandək (keyin gunaḥ ḳiloɣaqḳa bu obraz buzuloɣan, əlwəttə), andin Məsiḥ Өzi Hudaning mukəmməl obrazi, xundaḳla yər yüzidiki wəkili boloɣandək, bu «diwə» 12-babta kərüngən Xəytanning toptooɣra (yəttə baxliḳ on münggüzlük) obrazidur. Yənə bir ḳizik ix xuki, u kərünüxtə Məsiḥgə ohxax «өlümdin tirilgən» bolidu (3-ayət). Xuning bilən bizdə ḳilqə guman yoḳki, bu diwə Xəytanning yər yüzidiki wəkili, yəni Məsiḥning rəḳibi boloɣan adəm — dəjjalning өzini kərsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Wəḥ. 17:3. □ **13:2 «munasiwətlik ayətlər» —** «Dan.» 7:1-8. ■ **13:4** Wəḥ. 18:18. ■ **13:5** Wəḥ. 11:2. □ **13:6 «...Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa... kupurluḳ ḳiloɣili...» —** yaki «... Uning namioɣa wə Uning turaloɣu qedirioɣa... kupurluḳ ḳiloɣili...». «Uning dərgaḥi» yaki ərxtiki turaloɣusi yaki yər yüzidiki ibadəthanisini kərsətkən bolsa kerək. ■ **13:7** Dan. 7:21; Wəḥ. 11:7. □ **13:8 «aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ḳozining ḥayatliḳ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa» —** baxḳa birhil tərjimisi: «aləm apiridə boloɣandin buyan, booɣuzlanoɣan Ḳozining ḥayatliḳ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Wəḥ. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27. □ **13:10 ««ḳiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoḳum ḳiliqlinip өlidu» —** baxḳa bir kөqürmidə: «Kim ḳiliqlap өltürsə, ḳiliqlinip өltürülüxi muḳərrər» degən səzlər tepilidu. Bu səz Rəbbimizning «Mat.» 26:52də degən səzlirigə mas kelidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Wəḥ. 14:12. ■ **13:11** Wəḥ. 11:7. ■ **13:12** Wəḥ. 19:20. ■ **13:13** 2Tes. 2:9; Wəḥ. 16:14. ■ **13:14** Ḳan. 13:2; Mat. 24:24; Wəḥ. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Wəḥ. 19:20.

pexanisigə tamoɣa basturuxqa məjburlidi. 17 U yənə bu tamoɣa, yəni diwining nami
yaki uning namidiki rəqəm besiloɣanlardin baxqa ḩeqkim bir nərsə setiwalalmaydu
yaki satalmaydu, dəp bekitti.■
18 Mana bu yərdə ḩekmət bar. Əqil-parasiti barliki kixilər diwining rəqimini
ḩesablap baqsun; qünki bu rəqəm bir adəmning rəqimi bolidu. Uning rəqimi
666dur.□ ■

14

Qutquzuwelinoɣanlarning mədḩiyə küyi

1 Andin mən kərdümki, mana, Qoza Zion teoɣi üstidə turatti. Uning yenida pexanisigə
Əz nami wə Atisining nami yeziloɣan bir yüz qiriq tət ming kixi bar idi.□ ■ 2 Asmandin
huddi *xarqirap eqiwatqan* nuroɣun sularning awazidək wə qattiq güldürmamining
awazidək bir awazni anglidim. Mən angliɣan awaz yənə qiltarqilar qiltarlarni
qaloɣan awazoɣa ohxaytti;■ 3 ḩeliqi kixilər təhtning, tət ḩayat məhluqning wə
aqsaqallarning aldida yengi bir küyni eytixti. Bu küyni *gunaḩlirining* bədili təlinip
bu dunyadin azad qilinoɣan kixilərdin bir yüz qiriq tət mingdin baxqa ḩeqkim
əginəlməytti.■ 4 Ular ayallar təripidin gunaḩta buloɣanmioɣan, qünki ular pak
adəmlərdur. Qoza nəgə barsa, ularmu Uningoɣa əgixip xu yərgə baridu. Ular bədəl
bilən insanlar arisidin Hudaoɣa wə Qozioɣa ḩosulning tunji mewisidək bolux üqün
setiwelinoɣan.□ ■ 5 Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ḩeq yaloɣan sөz qikmaydu. □ ■

Üq pərixtə elip kəlgən həwərlər

6 Andin mən asmanning otturisida uqup yürgən baxqa bir pərixtini kərdüm.
Uningoɣa yər yüzidə turuwatqanlaroɣa, yəni ḩərbir əl, qəbilə, ḩər hil tilda
sөzlixidioɣanlar, ḩər millətlərgə elip yətküzüxi üqün mənggülük hux həwər tapx-
uruldi. 7 U yuqiri awaz bilən:
— Hudadin qorqunglar, Uni uluoɣlanglar! Qünki Uning sot qilix saiti yetip kəldi;
asmanni, zeminni, dengizni wə su bulaqlirini Yaratquqioɣa səjdə qilinglar! — dəytti.■
8 Uning kəynidin ikkinqi pərixtə kelip mundaq dedi: «Oɣulidi! Katta xəḩər Babil
oɣulidi, u əz zina-buzuqluqining səwdaliq xarabini pütkül əllərgə iqküzgən».□ ■

■ **13:17** Wəḩ. 14:11. □ **13:18 «bu rəqəm bir adəmning rəqimi bolidu»** — yaki «bu rəqəm insanning rəqimi bolidu». **«Əqil-parasiti barliki kixilər diwining rəqimini ḩesablap baqsun… uning rəqimi 666dur»** — «diwining rəqimini ḩesablax» murəkkəp ix əməs. Biz «qoxumqə sөz»imizdə xu kona zamanlardiki ḩesablax tüzümini jədwəldə kərsitimiz. Bu babdiki baxqa bəzi muḩim ixlar tooɣruluq «qoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:18** Wəḩ. 17:9. □ **14:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 48-küy, «Ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Wəḩ. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Wəḩ. 1:15; 5:8. ■ **14:3** Wəḩ. 5:9. □ **14:4 «qünki ular pak adəmlərdur»** — «pak adəmlər» bolsa grek tilida adəttə bu sөz jinisiy munasiwətni ətküzmigən kixilərni kərsitidu. Muxu yərdə (1) əməliy xu mənidə (2) yaki roḩiy jəḩəttə kөqmə mənidə (3) yaki ikki mənidə təng boluxi mumkin. Ayəttin kөrüniduki, ular ḩəmmisi ooɣul balilar. **«ular bədəl bilən insanlar arisidin Hudaoɣa wə Qozioɣa ḩosulning tunji mewisidək bolux üqün setiwelinoɣan»** — «ḩosulning tunji mewisi»ning өz qimmiti bar, əlwəttə; Təwrat dəwridə Israillar daim «ḩosulning tunji mewisi» Hudaoɣa (nəzir qilip) atayti. Bu ixlar tooɣruluq «qoxumqə sөz»imiznimu kөrüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2. □ **14:5 «Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ḩeq yaloɣan sөz qikmaydu…»** — muxu yərdə bəzi kona kөqürülmilərdə «qünki ular Hudaning təhti aldida əyibsiz ispatlinidu» degən sөzlər qoxulidu. ■ **14:5** Zəf. 3:13; Əf. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24. □ **14:8 «u өz zina-buzuqluqining səwdaliq xarabini pütkül əllərgə iqküzgən»** — «səwdaliq» tooɣruluq: grek tilida «səwdasi» degən sөz ikki bisliq sөz bolup, yənə «oɣəzəp» degən mənisimu bar; xübḩisizki, muxu yərdə buning ikkinqi mənidə kəlgən; Babilning xarabini iqkənlər Hudaning qattiq oɣəzipigə uqraydu. ■ **14:8** Yəx. 21:9; Yər. 51:8; Wəḩ. 16:19; 17:5; 18:2,10,21.

9 Aldinki ikki pərixtining kəynidin yənə bir pərixtə, yəni üqinqi pərixtə yuķiri awaz bilən mundaķ dedi: —
«Kimdikim diwigə wə uning but-ḥəykiligə qoķunsa, uning tamoɣisini pexanisigə yaki ķolioɣa ķobul ķilsa, 10 Hudaning ķəḥrining əbjəx ķilinmioɣan sap xarabini Uning oɣəzipi bilən toloɣan ķədəḥtə iqidu. U muķəddəs pərixtilərning wə Ķozining aldida ot wə günggürttə ķiynilidu. ■ 11 Ularning ķiynilixliridin qikkan is-tütəklər əbədil'əbəd purķirap turidu; diwigə wə uning but-ḥəykiligə qoķunoɣanlar yaki uning namining tamoɣisini ķobul ķiloɣanlaroɣa keqə-kündüz aramlik bolmaydu».■
12 Muķəddəs bəndilirining səwri-takiti wə etikadi mana xu ixlarda məlum bolidu. ■
13 Mən yənə asmanda mundaķ bir awazni anglidim: —
«Bu səzni yaz: «Buningdin keyin Rəbdə wapat bolup əlgənlər bəhtliktur!
— Durus, dəydu Roḥ, — ular ḥazir əz ixliridin tohtap aram alalaydu. Qünki ķiloɣan əməlliri ularoɣa əgixip kelidu»».□

Yər yüzidin aloɣan ikki orma

14 Mən kərdümki, mana bir parqə ak bulut, bulutning üstidə bexioɣa altun taj kiygən, ķolida ətkür bir oroɣak tutķan Insan'ooɣlioɣa ohxaydioɣan birsi olturatti. □ ■
15 Ibadəthanidin baxķa bir pərixtə qikip, bulutning üstidə Olturoɣuqioɣa yuķiri awaz bilən:
— Oroɣikingni sal wə oruxķa baxla! Qünki orma wakti kəldi, yər yüzidiki ziraətlər pixip yetildi, dedi.□ ■

16 Bulut üstidə Olturoɣuqi oroɣikini yər yüzigə saldi wə yər yüzidiki ziraətlər oruldi.
17 Ərxtə boloɣan ibadəthanidin yənə bir pərixtə qikti. Uningmu ətkür bir oroɣiki bar idi. 18 Arķidinla, otni baxķuridioɣan yənə bir pərixtə ķurbangaḥdin qikip, ətkür oroɣak tutķan pərixtigə yuķiri awaz bilən:
— Ətkür oroɣikingni selip, yər yüzidiki üzüm telining sapaklirini yioɣiwal, qünki üzümliri pixip yetildi, — dedi.□
19 Buning bilən pərixtə oroɣikini yər yüzigə saldi wə yərdiki üzüm telining mewilirini yioɣip, Hudaning ķəḥrining qong xarab kəlqikigə taxlidi. □ ■ 20 Xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip, xərbətliri ķan bolup, atning tizginigə qikidioɣan egizliktə üq yüz qakirim yiraklikka akti.□ ■

15

«Yəttə qinə» — ahirķi yəttə balayi'apət

■ **14:10** Wəḥ. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Wəḥ. 19:3. ■ **14:12** Wəḥ. 13:10. □ **14:13 «durus, dəydu Roḥ»** — «Roḥ» bolsa Muķəddəs Roḥ. **«ķiloɣan əməlliri ularoɣa əgixip kelidu»** — demək, əməllirining in'ami bexioɣa qüxidu. □ **14:14 «Insan'ooɣlioɣa ohxaydioɣan birsi»** — bizningqə, bu zat Məsiḥ boluxi kerək. Qünki «Yo.» 3:11-14də «orma orioɣuqi»ning Hudaning Ətzi ikənliki kərünidu. ■ **14:14** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəḥ. 1:13. □ **14:15 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39. □ **14:18 «otni baxķuridioɣan yənə bir pərixtə»** — bəlkim ərxtiki ibadəthanining ķurbangaḥidiki otķa məs'ul boloɣan pərixtə. **«yər yüzidiki üzüm teli...»** — yaki «yər yüzidiki üzümzar...». □ **14:19 «yərdiki üzüm teli»** — yaki «yərdiki üzümzar». ■ **14:19** Wəḥ. 19:15. □ **14:20 «xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip,...»** — «xəḥər» muxu yərdə bəlkim Yerusalemni kərsitidu. **«üq yüz qakirim»** — grek tilida «bir ming altə yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 metr, 1600 stadiyon 290 kilometr. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63:1-6, «Wəḥ.» 13:19. ■ **14:20** Yəx. 63:3.

1 Asmanda zor ḩəm karamətlik yənə bir alamətni, yəni ahirḳi yəttə balayi’apətni
tutup turoɣan yəttə pərixtini kərdüm (ahirḳi balayi’apət deyilixtiki səwəb, Hudaning
oɣəzipi bular bilən ahirlixidu).■

2 Mən yənə ot arilax əynək dengizidək bir kərünüxni ḩəm əynək dengizning üstidə
turoɣan, diwə wə uning but-ḩəykili wə namining rəḳimi üstidin oɣalib kəlgənlərni
kərdüm. Ularning ḳollirida Huda bərgən qiltarlar bolup,■ 3 ular Hudaning ḳul-
hizmətkari boloɣan Musaning küyini ḩəm Ḳozining küyini eytixatti: —

«Uluoɣ wə karamət Sening ḳiloɣanliring,
I Ḩəmmigə Ḳadir Pərwərdigar Huda,
Yolliring adil wə ḩəḳtur,
I pütkül əllərning Padixaḥi!■
4 I Pərwərdigar, kim Səndin ḳorḳmaydioɣan,
Namingni uluoɣlimaydioɣan bolalisun?
Qünki birdinbir muḳəddəs Өzüngdursən;
Barliḳ əllər aldingoɣa kelidu,
Sanga səjdə ḳilidu;
Qünki ḩəḳḳaniy ḳiloɣanliring axkarə boldi».□ ■

5 Bu ixlardin keyin, mən kərdümki, mana ərxtiki ibadəthana, yəni ḩəküm-guwaḩliḳ
qediri eqildi!□ ■ 6 Yəttə balayi’apətni өz ilkidə tutḳan yəttə pərixtə pakiz, parḳirap
turidioɣan libas kiygən, kəksigə altun kəmər baoɣlioɣan ḩalda ibadəthanidin qikti.■
7 Tət ḩayat məhluḳning biri yəttə pərixtigə əbədil’əbəd yaxaydioɣan Hudaning
ḳəḩri bilən toloɣan yəttə altun qinini bərdi. 8 Ibadəthana Hudaning xan-xəripi wə
ḳudritidin tütün bilən liḳ toldi. Yəttə pərixtining yəttə balayi’apiti ayaoɣlaxmioɣuqə,
ḩeqkim ibadəthanioɣa kirəlmidi. □ ■

16

Hudaning ḳəḩri toloɣan yəttə qinə

1 Xuningdin keyin, ibadəthanidin kətürülgən yuḳiri bir awazning yəttə pərixtigə:
«Beringlar, Hudaning ḳəḩri toloɣan yəttə qinini yər yüzigə təkünglar!» degənlikini
anglidim.
2 Birinqisi berip qenidikini yər-zeminoɣa təkti. Buning bilən diwining tamoɣisi
besiloɣan wə uning but-ḩəykiligə qoḳunoɣanlarda birhil yirginqlik ḩəm azabliḳ qaḳa-
jaḩarət pəyda boldi.■
3 Ikkinqisi qinidikini dengizoɣa təkti; dengiz süyi ələkning ḳenioɣa ohxax ḳanoɣa
aylandi wə iqidiki pütün janliḳlar əldi.■

■ **15:1** Wəḩ. 11:14. ■ **15:2** Wəḩ. 4:6; Mik. 7:18. ■ **15:3** Zəb. 111:2; 139:14; 145:17. □ **15:4** **«Qünki ḩəḳḳaniy ḳiloɣanliring axkarə boldi»** — «ḩəḳḳaniy ḳiloɣanliring» yaki «qünki ḩəḳḳaniy ḩəkümliring axkarə boldi». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yər.» 7:10, «Zəb.» 86:9-10. ■ **15:4** Yər. 10:7. □ **15:5** **«ḩəküm-guwaḩliḳ qediri»** — Təwrat dəwridə ibadət qediri «əḩdə sanduḳi» ḩəm uning iqidiki «on pərman»ning makani boloɣanidi. Bu «on pərman» Hudaning harakteri wə pəzilətlirini kərsitidioɣan boloɣaq, qedir bəzidə «ḩəküm-guwaḩliḳ qediri» yaki «əḩdə-guwaḩliḳ qediri» dəp ataloɣanidi. Ərxtiki «muḳəddəs qedir» uningoɣa ohxaxla Hudaning təbiiti tooɣruluḳ alaḥidə guwaḩliḳ bərsə kerək. ■ **15:5** Wəḩ. 11:19. ■ **15:6** Wəḩ. 1:13. □ **15:8** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yəx. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Wəḩ. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20.

4 Üqinqisi qinidikini dərya wə bulaqlarning sulirioɣa tökti; ularning süyimu қanoɣa aylandi. 5 Andin mən sularning pərixtisining mundaқ degənlikini anglidim: —

«Muxundaқ һəkümlərni qiқirixingda adil boloɣansən,
I һazir bar Boloɣuqi, bar boloɣan Muқəddəs Boloɣuqi!■
6 Muxu adəmlər muқəddəs bəndilər wə pəyoɣəmbərlərning қenini tökkənliki wəjidin,
Sən ularoɣa iqkili қan bərding. Ular xuningoɣa layiқtur».■
7 Andin қurbangaһning jawabən: —

«Xundaқ, i Һəmmigə Қadir Pərwərdigar Huda,
Һəkümliring һəқ wə adildur»
— degənlikini anglidim.■

8 Tətinqisi qinidikini қuyaxning üstigə tökti; buning bilən қuyaxқa insanlarni ot bilən ərtigili қudrət berildi.□
9 Xuning bilən insanlar dəһxətlik қiziқta ərtəldi; biraқ ular һeq towa қilmidi wə bu balayi'apətlərning Igisi boloɣan Hudani uluoɣlaxning ornioɣa Uning namini қaroɣaxti.■
10 Bəxinqisi qinidikini diwining təhtigə tökti; diwining padixaһliқini қarangoɣuluқ basti, kixilər azabtin tillirini qixləxti 11 wə aoɣriқ-azabi wə qaқa-jaraһətlirining dəstidin ərxtiki Hudani kupurluқ қilip қaroɣixip, қilmixlirioɣa һeq towa қilixmidi.
12 Altinqisi qinidikini uluoɣ Əfrat dəryasioɣa tökti; xu һaman künqiқixtin kelidioɣan padixaһlarning yolini һazirlaxқa dəryaning süyi қuridi. □ 13 Andin mən əjdiһaning, diwining wə sahta pəyoɣəmbərning eoɣizliridin qiққan paқioɣa ohxaydioɣan üq napak roһni kördüm. □ 14 Bular məjizilik alamətlərni kərsitidioɣan jinlarning roһliri bolup, pütkül yər yüzidiki padixaһlarni Һəmmigə Қadir Hudaning dəһxətlik künidiki jənggə jəm қilixқa ularning yenioɣa qiқip ketiwatatti ■ 15 («mana, Mən ooɣridək kelimən! Yalingaq mangmasliқ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saқlap, səgək turoɣanlar bəhtliktur!»).□ ■
16 Əmdi *napak roһlar padixaһlarni* ibraniyqə «Һarmageddon» deyilidioɣan yərgə jəm қildi.□
17 Yəttinqisi qinidikini һawaoɣa tökti; ərxtiki ibadəthanidin, təhttin yuқiri bir awaz kətürülüp: «Ix tamam boldi!» deyildi.■
18 Xuan qaқmaқlar qeқildi, türlük awazlar wə güldürmamilar anglandi wə dəһxətlik bir yər təwrəx yüz bərdi; insanlar yər yüzidə apiridə boloɣandin beri bunqilik dəһxətlik yər təwrəx һeq bolup baқmioɣanidi. ■ 19 Katta xəһər üqkə bəlündi; һərқaysi əllərdiki xəһərlərmu oɣulitildi. Xuning bilən katta xəһər Babil Hudaning

---

■ **16:5** Wəһ. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34. ■ **16:7** Wəһ. 15:3. □ **16:8** **«buning bilən қuyaxқa insanlarni ot bilən ərtigili қudrət berildi»** — «ot bilən» — demək, ottək қiziқliқi bilən. 9-ayətni kərüng. ■ **16:9** Wəһ. 16:11,21. □ **16:12** **«künqiқixtin kelidioɣan padixaһlarning yolini һazirlaxқa dəryaning süyi қuridi»** — «künqiқixtin kelidioɣan padixaһlar» — Һarmageddonda boloɣan jənggə қatnixixқa kelidioɣan padixaһlar (16-ayətni kərüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yər.» 10:46, 36:51, «Wəһ.» 14:9. □ **16:13** **«sahta pəyoɣəmbər»** — қozining қiyapitidə boloɣan diwə (13:11-17). ■ **16:14** 2Tes. 2:9; Wəһ. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15** **«mana, Mən ooɣridək kelimən!»** — «ooɣrining kelixi» bəlkim kütülmigən waқitta, tuyuқsiz kelixini kərsətsə kerək. **«mana, Mən ooɣridək kelimən! Yalingaq mangmasliқ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saқlap, səgək turoɣanlar bəhtliktur!»** — muxu sözlərni degüqi Məsiһ Özi. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:14, «Һox.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luқa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəһ. 3:3,18. □ **16:16** **«Əmdi napak roһlar padixaһlarni... jəm қildi»** — grek tilida «Ular ularni... jəm қildi». **«Һarmageddon»** — «Məgiddo teoɣi» degən mənidə. Ibraniy tilida toptooɣra «Һar-Məgiddo» deyilidu. ■ **16:17** Wəһ. 21:6. ■ **16:18** Wəһ. 4:5; 8:5.

yadiɵa keqip uning əxəddiy ḳəḩrlik xarabi bilən tolɵan ḳədəḩ uningɵa berildi. □ ■
20 Barliḳ arallar əzini ḳaqurup ɵayib boldi, taɵlarmu yoḳ boldi; 21 Insanlarning
üstigə ḩərbir danisi bir talant eɵirliḳta kelidiɵan məldür asmandin yaɵdi. Məldür
apiti xundaḳ dəḩxətlik boldiki, adəmlər apətning dəstidin Hudani kupurluḳ ḳilip
ḳaroɵaxti.□ ■

17

Qong paḩixə ayal «Babil»

1 Yəttə qinisi bar yəttə pərixtining biri kelip, manga səzləp:
— Bu yərgə kəl, nuroɵun sular üstidə olturoɵan qong paḩixə ayalning tartidiɵan
jazasini sanga kərsitip ḳoyay. 2 Yər yüzidiki padixaḩlar uning bilən buzuḳluḳ
ətküzdi, yər yüzidikilər uning buzuḳluḳining xarabidin məst boluxti, — dedi.
3 Xuning bilən u pərixtə meni Roḩning ilkidiki ḩaləttə bir qəlgə elip bardi. U yərdə
yəttə baxliḳ, on münggüzlük, pütün əzayini kupurluḳ namliri ḳapliɵan bir toḳ ḳizil
diwining üstidə olturoɵan bir ayalni kərdüm.□ ■ 4 Ayal səsün wə toḳ ḳizil kiyim
kiygən bolup, altun, ḳimmətlik yaḳut wə mərwayitlar bilən pərdazlanoɵanidi. Ḳolida
yirginqlik nomussizliḳlar wə əz buzuḳluḳining nijasətliri bilən tolɵan bir altun
ḳədəḩ bar idi.■ 5 Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paḩixilərning wə dunyadiki
pütkül yirginqlik nomussizliḳlarning anisi» degən nam pütüklük idi.□ ■ 6 Mən
ayalning muḳəddəs bəndilərning ḳeni wə Əysaɵa guwaḩliḳ bərgüqilərning ḳeni
bilən məst boloɵanliḳini kərdüm. Uni kərüp tolimu təəjjüp ḳilip intayin ḩəyran
ḳaldim.□ ■ 7 Pərixtə manga mundaḳ dedi: —
«Nemigə ḩəyran ḳalding? Ayalning wə uni kətürüp turoɵan yəttə baxliḳ, on
münggüzlük diwining sirini sanga eytip berəy. 8 Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar
idi, ḩazir yoḳ; uzun ətməy tegi yoḳ ḩangdin qiḳip, ḩalakətkə ḳarap mangidu. Yər
yüzidə turuwatḳanlar — dunya apiridə boloɵandin buyan isimliri ḩayatliḳ dəptirigə
pütülmigən kixilər diwini kərüp intayin ḩəyran ḳalidu. Qünki u bir zamanlarda
bar idi, ḩazir yoḳ, lekin yənə pəyda bolidu.□ ■ 9 Mana buni qüxinixkə lazim boloɵan
ḩekmət: — yəttə bax bolsa u ayal olturoɵan yəttə taɵḳa, xundaḳla yəttə padixaḩḳa
wəkillik ḳilidu. ■ 10 Bularning bəxi yiḳiloɵan, birsi bar, yənə biri tehi kəlmidi. U
kəlgəndə pəḳət azla waḳit turalaydu. 11 Burun bar boloɵan, əmdi ḩazir yoḳ boloɵan
diwining əzi səkkizinqi padixaḩdur, xundaḳla u ḩəm yəttisidin biri bolup ḩalakətkə
ḳarap mangidu.□

□ **16:19 «Katta xəḩər üqkə bəlündi»** — «Katta xəḩər» Babildur (14:8, 18:10 ḳatarliḳlarni kərüng). ■ **16:19** Yər. 25:15; Wəḩ. 14:8,10; 18:5. □ **16:21 «Insanlarning üstigə ḩərbir danisi bir talant eɵirliḳta kelidiɵan məldür asmandin yaɵdi»** — «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Wəḩ. 11:19; 16:9,11. □ **17:3 «Xuning bilən u pərixtə meni Roḩning ilkidiki ḩaləttəbir qəlgə elip bardi»** — muxu jümlidiki «Roḩ» yaki əz roḩini yaki Muḳəddəs Roḩnimu kərsitixi kerək. ■ **17:3** Wəḩ. 13:1; 17:8. ■ **17:4** Wəḩ. 18:16. □ **17:5 «Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paḩixilərning wə dunyadiki pütkül yirginqlik nomussizliḳlarning anisi» degən nam pütüklük idi»** — «sir» bolsa Injilda əslidə yoxurun, Huda Əz bəndilirigə axkarə ḳiloɵan bir ajayib ḩəḳiḳətni kərsitidu. ■ **17:5** 2Tes. 2:7. □ **17:6 «Əysaɵa guwaḩliḳ bərgüqilər»** — yaki «Əysaning guwaḩqiliri». Birinqi əsirning ahirḳi yilliridin tartip «guwaḩqi» degən səz «Hudaning yolida ḳurban boloɵuqi» degən mənanimu bildürətti. Səwəbi, nuroɵunliɵan etiḳadqilar guwaḩliḳ berix yolida ölümgə məḩkum ḳilinatti. ■ **17:6** Wəḩ. 18:24. □ **17:8 «Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar idi, ḩazir yoḳ; uzun ətməy tegi yoḳ ḩangdin qiḳip, ḩalakətkə ḳarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, ḩazir yoḳ, lekin yənə pəyda bolidu»** — bu sirliḳ ayət, xundaḳla bu babta bexarət ḳilinoɵan baxḳa ixlar üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **17:8** Mis. 32:32; Fil. 4:3; Wəḩ. 13:8. ■ **17:9** Wəḩ. 13:1,18. □ **17:11 «burun bar boloɵan, əmdi ḩazir yoḳ boloɵan diwining əzi səkkizinqi padixaḩdur, xundaḳla u ḩəm yəttisidin biri bolup ḩalakətkə ḳarap mangidu»** — biz bu sirliḳ ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz, əlwəttə.

12 Sən kərgən on münggüz on padixaһdur. Ularning padixaһlikliri tehi yoқ, əmdi ularoɳa diwə bilən billə bir saətlik padixaһlik һoқuқi berilidu. □ ■ 13 Bu padixaһlar bir oy, bir niyəttə bolup əz қudriti wə һoқuқlirini diwigə berixidu. 14 Diwə wə padixaһlar birlixip Қozioɳa қarxi jəng қilidu. Қoza ularning üstidin oɳalib kelidu, qünki U rəblərning Rəbbi, padixaһlarning Padixaһidur. Uning bilən birgə turoɳanlar bolsa qaқiriloɳan, tallanoɳan wə Uningoɳa sadiқ boloɳanlardur».■
15 Pərixtə manga yənə:
— Paһixə ayal üstidə olturoɳan, sən kərgən sular bolsa millətlər, əzara toplaxқan nuroɳun kixilər, əllər wə һər hil tillarda səzlixidioɳan kixilərdur. □ ■ 16 Sən kərgən on münggüz wə diwə bu paһixə ayaldin nəprətlinidu, uni talan-taraj қilip yalingaqlap қoyidu, uning gəxini yəp, əzini otta kəydüridu. ■ 17 Qünki Huda Əz səz-kalamliri əməlgə axқuqə, axu *on padixaһning* kəngligə Əz iradisini ijra қilip, bir қararda tohtixip padixaһlik һoқuқini diwigə berix niyitini saldi.
18 Sən kərgən ayal yər yüzidiki padixaһlar üstidin һəkümranlik қilidioɳan katta xəһərdur, — dedi.□ ■

18

Babilning gumran boluxi

1 U ixlardin keyin mən qong һoқuқluқ yənə bir pərixtining asmandin qüxüwatқanliқini kərdüm. Yər yüzi uning julaliliқidin yorup kətti.
2 Pərixtə yuқiri awaz bilən mundaқ warқiridi: —
«Oɳulidi! Katta xəһər Babil oɳulidi!
Əmdi u jinlarning makani, һərbir napak roһlarning solaқhanisi,
Һərbir məkruһ wə yirginqlik қuxlarning solaқ-qanggisi boldi! □ ■
3 Qünki barliқ əllər uning zina-buzuқluқining səwdaliқ xarabidin iqixti;
Yər yüzidiki barliқ padixaһlar uning bilən buzuқluқ ətküzüxti,
Yər yüzidiki sodigərlər uning əyx-ixritining əlwəkqilikidin beyixti».■

4 Asmandin yənə bir awazni anglidim: —
«I Mening həlқim, uning gunaһlirioɳa xerik bolmasliқinglar üqün,
Һəm uning bexioɳa qüxidioɳan balayi’apətlərgə uqrimasliқinglar üqün, uning iqidin qiқinglar! □ ■
5 Qünki uning gunaһliri pələkkə yətküdək dəwilinip kətkən,
Huda uning һəққaniyətsizliklirini esigə aldi.□ ■
6 U baxқilaroɳa yanduroɳinidək uning қiloɳinini əzigə yandurunglar;

□ **17:12 «Sən kərgən on münggüz on padixaһdur. Ularning padixaһlikliri tehi yoқ, əmdi ularoɳa diwə bilən billə bir saətlik padixaһlik һoқuқi berilidu»** — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni kərüng. ■ **17:12** Dan. 7:20; Wəһ. 13:1. ■ **17:14** 1Tim. 6:15; Wəһ. 16:14; 19:16. □ **17:15 «əzara toplaxқan nuroɳun kixilər…»** — muxu ibarə bolsa bəlkim ahirқi zamanlarda (1) nuroɳun kixilər igə-qaқisiz sərsan yüridioɳanliқi; yaki (2) nuroɳun kixilər əz dəliti iqidə bir-birigə uyuxup siyasiy məқsəttə guruһlaxқanliқini kərsitixi mumkin. ■ **17:15** Yəx. 8:7. ■ **17:16** Wəһ. 18:8. □ **17:18 «… yər yüzidiki padixaһlar üstidin һəkümranlik қilidioɳan katta xəһər..»** — «katta xəһər» — oқurmənlərning esidə boluxi kerəkki, u Babilni kərsitidu (1-ayət). ■ **17:18** Wəһ. 16:19. □ **18:2 «Һərbir məkruһ wə yirginqlik қuxlarning solaқ-qanggisi boldi..»** — bəzi қədimki kəqürmilərdə bu səzlərdin keyin: «wə һərbir һaram wə yirginqlik һaywanning solaқ-uwisi boldi» — degən səzlər қoxulidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yər.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yəx. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yər. 50:39; 51:8; Wəһ. 14:8. ■ **18:3** Wəһ. 14:8; 17:2. □ **18:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 52:11, «Yər.» 50:8, 51:6-8, 45 қatarliқlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yəx. 48:20; 52:11; Yər. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5 «munasiwətlik ayət»** — «Zəb.» 36:5. ■ **18:5** Wəһ. 16:19.

Uning ḳilmixliriọa muwapiḳ ikki ḩəssə ḳoxlap ḳayturunglar;
U *baxḳilarọa* əbjəx ḳilip bərgən ḳədəḩtə uningọa ikki ḩəssə ḳoyuḳ əbjəx ḳilinglar.■
7 U əzini ḳanqilik uluọliọan bolsa,
Ḳanqilik əyx-ixrəttə yaxiọan bolsa,
Uningọa xunqilik ḳiynilix wə dərd beringlar;
U kənglidə: «Mən tul əməs, bəlki təhtə olturọan hanixmən;
Mən dərd-ələmni əsla kərməymən» degini tüpəylidin, □ ■
8 Bu wəjidin bir kün iqidila uningọa qüxidiọan balayi’apətlər,
Yəni ölüm, dərd-ələm wə aqarqilik kelidu,
U ot bilən kəydürülidu;
Qünki uni soraḳ ḳiloḩuqi Pərwərdigar Huda ḳudrətliktur!».■
9 Uning bilən buzuḳluḳ ḳiloḩan wə uning bilən əyx-ixrəttə yaxiọan yər yüzidiki padixaḩlar uni ərtigən otning is-tütəklirini kərgəndə, uning ḩaliọa ḳarap yiọa-zar kətürüxidu. ■ 10 Ular uning tartiwatḳan azabidin ḳorḳup, yiraḳta turup dəyduki:
— «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Aḩ Babil, küqlük xəḩər!
Qünki bir saət iqidila jazaying bexingọa qüxti!»■

11 Yər yüzidiki sodigərlərmu uning üstidə yiọa-zar ḳilixidu. Qünki əmdi ularning kemidiki yük-mallirini, 12 yəni altun-kümüx, ḳimmətlik yaḳutlar, ünqə-mərwayit, nəpis libas rəht, səsün rəht, yipək, toḳ ḳizil rənglik gəzmal, ḩərhil huxbuy turunj yaoḩaqlar, pil qixi buyumliri, əng esil yaoḩaq, tuq, təmür wə mərmərlərdin ixləngən hilmuhil buyumlar, □ 13 xuningdək ḳowzaḳdarqin, tetitḳular, huxbuy, murməkki, məstiki, xarab, zəytun meyi, aḳ un, buọday, kala, ḳoy, at, ḩarwa wə insanlarning tənliri wə janliri degən mallirini setiwalidiọan kixi yoḳtur.□ ■
14 (*I Babil*, jening məstanə boloḩan esil mewilər səndin kətti,
Barliḳ ḩəxəmətlik wə ḩəywətlik mal-dunyaliring səndin yoḳaldi.
Ular bularni əmdi ḩərgiz tapalmaydu!)□

15 Bu mallarni setip beyioḩan sodigərlər bolsa xəḩərning tartiwatḳan azabidin ḳorḳup, yiraḳta turup uning üstidə yiọa-zar ḳilixip deyixiduki: —

16 «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Nəpis libas rəhtlərgə, səsün wə toḳ ḳizil rənglik gəzmallarọa orilip,
Altun, ḳimmətlik yaḳutlar wə ünqə-mərwayitlar bilən bezəlgənsən! ■
17 Bir saət iqidila xunqə katta bayliḳlar wəyran boldi!»
Barliḳ kemə hojayinliri, kemidiki barliḳ yoluqilar, kemiqilər wə dengizọa tayinip jan baḳidiọanlarning ḩəmmisi yiraḳta turup, 18 Uni ərtigən otning is-tütəklirini kərüp:
— Bu katta xəḩərgə ḳaysi xəḩər təng kelәlisun? — dəp pəryad kətürüxti. ■ 19 Ular baxliriọa topa qeqip, pəryad kətürüxüp, yiọa-zar ḳilixip:
— Way isit, way isit, u katta xəḩər!
U arḳiliḳ, uning dəlitidin, dengizda kemisi barlar beyioḩanidi!

■ **18:6** Wəḩ. 14:10. □ **18:7** **«munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 47:8. ■ **18:7** Yəx. 47:8. ■ **18:8** 2Tes. 2:8; Wəḩ. 17:16. ■ **18:9** Wəḩ. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yəx. 21:9; Yər. 51:1; Wəḩ. 14:8. □ **18:12** **«toḳ ḳizil rənglik gəzmal»** — yaki «toḳ ḳizil boyaḳ». □ **18:13** **«insanlarning tənliri wə janliri degən malliri»** — «insanlarning tənliri wə janliri» degən ibarə bəlkim ḳullarning ḩalitini yaki bu baylarning mal-mülkining kəp kixilərning janlirining bədiligə kəlgənlikini kərsitiximu mumkin. Ḳulluḳ adəmlərning tənlirini ḩalak ḳilipla ḳalmay, bəlki ularning jan-ḩayatining ḩərḳandaḳ əḩmiyitidin məḩrum ḳilidu, əlwəttə. ■ **18:13** Əz. 27:13. □ **18:14** **«jening məstanə boloḩan esil mewilər səndin kətti»** — «esil (pixḳan) mewilər» muxu yərdə bəlkim kəqmə mənidə bolup, ḩərhil esil nərsilərni bildüridu. ■ **18:16** Wəḩ. 17:4. ■ **18:18** Yəx. 34:10; Wəḩ. 13:4; 18:9.

Bir saət iqidila wəyran boldi bu xəһər! — deyixidu.
20 — «Uning bexiƣa kəlgənlərdin xadlininglar,
Əy ərx, əy muķəddəs bəndilər, rosullar wə pəyƣəmbərlər!
Qünki Huda silərning dəwayinglardiki һəkümni uning üstidin qiķarƣan!».■

21 Andin, küqlük bir pərixtə tügmən texiƣa ohxax yooƣan bir taxni kətürüp, dengizƣa taxlap mundaķ dedi: —
«Mana xundaķ xiddət bilən,
Katta xəһər Babil ƣulitilidu,
U ķaytidin kərünməydu! □ ■
22 Qiltarqilarning, sazqilarning,
Nəyqilər wə sunayqilarning awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu,
Һərhil һünərni ķilidiƣan һünərwən seningdə ķaytidin һərgiz tepilmaydu,
Tügmənningmu awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu, □ ■
23 Һətta qiraƣning yoruķi seningdə ķaytidin һərgiz yorumaydu,
Toy boluwatķan yigit-ķizning awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu;
Qünki sening sodigərliring yər yüzidiki ərbablar bolup qiķti,
Barliķ əllər sening seһir-əpsunliringƣa aldandi;■
24 Pəyƣəmbərlərning, muķəddəs bəndilərning *tökülgən ķanliri*,
Xundaķla yər yüzidə barliķ ķiriƣin boloƣanlarning ķanlirimu uningda tepildi».■

19

Ərxtiki һəmdusanalar

1 Bu ixlardin keyin, ərxtə zor bir top adəmlərning warķiraxliridək bir awazni anglidim. Ular: —

— Һəmdusana! Nijat, xan-xərəp wə ķudrət Hudayimizƣa mənsuptur!□
2 Qünki Uning һəkümliri һəķ wə adildur;
U yər yüzini өz buzuķluķi bilən buzƣan qong paһixining üstidin һəküm qiķirip,
Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uningdin aldi,
— deyixətti.□ ■

3 Ular ikkinqi ķetim: — «Һəmdusana!» deyixti. Uningdin qiķķan is-tütəklər əbədil’əbədgiqə purķiraydu!□ ■ 4 Yigirmə tət aķsaķal wə tət һayat məһluķ yərgə yiķilip: — «Amin! Һəmdusana!» dəp, təһttə olturƣan Hudaƣa səjdə ķilixti.

Ķozining toy ziyapiti

5 Andin təһttin kətürülgən bir awaz mundaķ dedi: —
«Əy uning barliķ ķul-hizmətkarliri,
Uningdin ķorķidiƣan kattilar bolsun, təwənlər bolsun,

■ **18:20** Wəһ. 19:2. □ **18:21 «munasiwətlik ayətlər» —** «Mis.» 5:15, «Yər.» 51:-63-64. ■ **18:21** Yər. 51:64. □ **18:22 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 24:8-9, «Yər.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Əz.» 26:13. ■ **18:22** Yər. 25:10; Əz. 26:13. ■ **18:23** Yər. 7:34; 16:9; 25:10. ■ **18:24** Wəһ. 17:6. □ **19:1 «Һəmdusana» —** grek til wə ibraniy tilida «Halleluyah!» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi ««Yah»ķa mədһiyə boloƣay!». Oķurmənlərning esidə barki, «Yah» «Yahwəh» (Pərwərdigar)ning ķiskartiloƣan xəklidur. □ **19:2 «Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uningdin aldi» —** grek tilida «Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uning ķolidin aldi». **«munasiwətlik ayətlər» —** «Zəb.» 19:9, «Ķan.» 32:43. ■ **19:2** Ķan. 32:43; Wəһ. 15:3; 16:7; 18:20. □ **19:3 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 34:10. ■ **19:3** Yəx. 34:10; Wəһ. 14:11; 18:18.

Ḩəmminglar Hudayimizni mədḩiyiləŋlar!»

6 Andin zor bir top adəmlərning awaziƣa, nuroƣun sularning xarkirixiƣa, ḳattiḳ güldürmamilarning güldürlixigə ohxax bir awazning mundaḳ degənlikini anglidim:
—

«Ḩəmdusana! Ḩəmmigə Ḳadir Pərwərdigar Hudaymiz səltənət ḳildi!■
7 Xadlinayli, təntənə ḳilayli wə uni mədḩiyiləp uluƣlayli!
Qünki Ḳozining toy-mərikə küni yetip kəldi,
Ḳiz əzini təyyar ḳildi!»■
8 Ḳizƣa kiyix üqün pakiz, parkirap turidiƣan nəpis libas berildi (nəpis libas bolsa muḳəddəs bəndilərning ḩəḳḳaniy əməlliridur).
9 Andin, *pərixtə* manga:
— Munu səzlərni hatiriliwal: —
«Ḳozining toy ziyapitigə qaḳiriloƣanlar bəhtliktur!» — dedi.
U manga yənə: — Bular Hudaning ḩəḳiḳiy səzliridur, — dedi.□ ■
10 Mən uningƣa səjdə ḳiloƣili ayioƣioƣa yiḳildim. Lekin u:
— Ḩərgiz undaḳ ḳilma! Mənmu Hudaning sən wə Əysaƣa guwaḩliḳ bərgüqi ḳerindaxliring bilən ohxax ḳul-hizmətkarmən. Hudaƣila ibadət ḳil! Qünki wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ berixtur, — dedi.□ ■

Aḳ atḳa Mingüqi

11 Andin kərdümki, asman eqildi wə mana, bir aḳ at turatti; üstigə mingüqining bolsa nami «Sadiḳ» wə «Ḩəḳiḳiy» bolup, U ḩəḳḳaniylik bilən ḩəküm qiḳiridu wə jəng ḳilidu. ■ 12 Uning kəzliri ot yalḳuniƣa ohxaytti, bexida nuroƣun taji bolup, tenidə Özidin baxḳa ḩeqkim bilməydioƣan bir nam pütüklük idi. ■ 13 U uqisioƣa ḳanoƣa miləngən bir ton kiygənidi, Uning nami «Hudaning Kalami» dəp atilidu. ■ 14 Uning kəynidin əgixip keliwatḳan ərxtiki ḳoxunlar bolsa, aḳ atlaroƣa mingən, ap'aḳ, pak nəpis kanap libas bilən kiydürülgənidi. ■ 15 Uning aoƣzidin ətkür bir ḳiliq qiḳip turatti; U buning bilən barliḳ əllərni uridu; U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baḳidu; U Ḩəmmigə Ḳadir Hudaning dəḩxətlik oƣəzipining «xarab kəlqiki»ning qəyligüqisidur.□ ■
16 Uning toni wə yotisi üstigə «Padixaḩlarning Padixaḩi wə rəblərning Rəbbi» degən nam yeziloƣanidi.■
17 Andin mən ḳuyaxning iqidə turoƣan bir pərixtini kərdüm. U asmanning otturisida uquwatḳan barliḳ ḳuxlaroƣa yuḳiri awaz bilən:
—Kelinglar, Hudaning katta ziyapitigə yioƣilinglar! ■ 18 Padixaḩlarning, sərdarlarning wə palwanlarning, atlarning wə ularoƣa mingənlərning, xundaḳla barliḳ ət igilirining, ḳullarning ḩəm ḩərlərning, kattilarning ḩəm təwənlərning gəxlirini yənglar! — dedi.□

■ **19:6** Wəḩ. 11:17. ■ **19:7** Mat. 22:2; Luḳa 14:16. □ **19:9** **«Andin, pərixtə manga...dedi»** — grek tilida «Andin, u manga...dedi» deyilidu. Səzligüqi qoḳum pərixtə bolidu; 10-ayətni kərüng. ■ **19:9** Wəḩ. 21:5. □ **19:10** **«Əysaƣa guwaḩliḳ bərgüqi ḳerindaxliring...»** — grek tilida «Əysaning guwaḩliḳini tutḳanə ḳerindaxliring...». **«wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ berixtur»** — bu, intayin muḩim bir prinsiptur. Demək, pütkül Təwrat-Injildiki wəḩiy-bexarətlər wə Hudaning gaḩi wakiṭlarda ulardin baxḳa jamaətlərdə yürgüzgən wəḩiy-bexarətlərning meoƣizi wə jəwḩiri bolsa «Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ (berix)»tur. Məlum bir «wəḩiy-bexarət»tə xundaḳ amil yaki nətijə bolmisa, uning ḩəḳiḳiy bir «wəḩiy-bexarət» ikənlikidin gumanlinixioƣa tooƣra kelidu. ■ **19:10** Ros. 10:26; 14:14; Wəḩ. 22:9. ■ **19:11** Wəḩ. 6:2. ■ **19:12** Wəḩ. 1:14. ■ **19:13** Yəx. 63:1; Yḩ. 1:1. ■ **19:14** Mat. 28:3; Wəḩ. 4:4; 7:9. □ **19:15** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63-bab. ■ **19:15** Zəb. 2:9; Yəx. 63:3; Wəḩ. 2:16,27; 14:19,20; 19:21. ■ **19:16** 1Tim. 6:15; Wəḩ. 17:14. ■ **19:17** Yər. 12:9; Əz. 39:17. □ **19:18** **«palwanlarning..»** — yaki «ḳudrətliklərning...».

19 Xuning bilən mən diwə, yər yüzidiki padixaḥlar wə ularning ⱪoxunlirining atⱪa
Mingüqi ḥəm Uning ⱪoxuni bilən jəng ⱪilix üqün toplanoɣanliⱪini kərdüm. 20 Əmdi
diwə wə uningoɣa wakalitən məjizilik alamətlərni kərsətkən sahta pəyoɣəmbərning
ḥər ikkisi tutuwelindi (sahta pəyoɣəmbər xu alamətlər bilən diwining tamoɣisini
ⱪobul ⱪiloɣan ḥəmdə uning but-ḥəykiligə qoⱪunoɣanlarni azdurup yürgənidi).
Ular ikkisi günggürt yeniwatⱪan ot kəligə tirik taxlandi. ■ 21 Ⱪaloɣini bolsa
atⱪa Mingüqining aoɣzidin qikⱪan ⱪiliq bilən ⱪirildi. Barliⱪ pütün uqar-ⱪanatlar
bularning gəxi bilən yəp toyundi.

20

Məsiḥning yər yüzidiki ming yilliⱪ səltəniti

1 Uningdin keyin, ⱪolida tegi yoⱪ ḥangning aqⱪuqi wə yooɣan zənjir tutⱪan bir
pərixtining asmandin qüxüwatⱪanliⱪini kərdüm.■ 2 Pərixtə əjdiḥani, yəni Iblis
yaki Xəytan deyilidioɣan ḥeliⱪi ⱪədimiy yilanni tutup, ming yilliⱪ zənjirlәp ⱪoydi.■
3 Uning ming yil toxⱪuqə əllərni azdurmasliⱪi üqün, uni tegi yoⱪ ḥangoɣa taxlap
ḥangning aoɣzini etip peqətliwətti. Bu waⱪitlardin keyin, u waⱪtinqə ⱪoyup berilixi
muⱪərrər.■
4 Andin mən təhtlərni wə ularda olturoɣanlarni kərdüm. Ularoɣa ḥəküm ⱪilix ḥoⱪuⱪi
berilgənidi. Mən yənə, Əysaoɣa bərgən guwaḥliⱪi wəjidin wə Hudaning səz-kalami
wəjidin kallisi elinoɣanlarning janlirinimu kərdüm. Ular diwigə wə uning but-
ḥəykiligə qoⱪunmioɣan, uning tamoɣisi pexanisigə wə ⱪolioɣa urulmioɣanlar idi. Ular
tirilip, Məsiḥ bilən birliktə ming yil ḥəküm sürdi □ ■ 5 (əlgənlərning ⱪaloɣanliri ming
yil toxmioɣuqə tirilməydu). Bu dəsləpki tirilix idi.
6 Dəsləpki tirilixtin nesiwə boloɣanlar bəhtlik wə muⱪəddəstur; ikkinqi ölümning
bularni ilkigə elix ḥoⱪuⱪi yoⱪtur. Ular Hudaning wə Məsiḥning kaḥinliri bolidu wə
Uning bilən birliktə ming yil ḥəküm süridu.■

Xəytanning ahirⱪi məoɣlubiyiti

7 Ming yil toxⱪanda, Xəytan zindandin boxitilip, 8 yər yüzining tət bulungidiki
əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa
qiⱪidu. Toplanoɣanlarning sani dengiz saḥilidiki ⱪumdək sanaⱪsiz bolidu.□ ■ 9 Ular
yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip, muⱪəddəs bəndilərning bargaḥini, yəni Huda
səyidioɣan xəḥərni muḥasirigə alidu. Lekin asmandin ot yeoɣip, ularni yutuwetidu.
□ 10 Ularni azduroɣan Iblis bolsa diwə bilən sahta pəyoɣəmbər kəyüwatⱪan ot wə
günggürt kəligə taxlinip, u yərdə keqə-kündüz əbədil’əbədgiqə ⱪiynilidu.■

■ **19:20** Ⱪan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Wəḥ. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10. ■ **20:1** Wəḥ. 1:18. ■ **20:2** 2Pet. 2:4; Wəḥ. 12:9. ■ **20:3** Wəḥ. 16:14,16; 20:8. □ **20:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Wəḥ. 6:9,11; 13:12,15,16. ■ **20:6** Yəx. 61:6; 1Pet. 2:9; Wəḥ. 1:6; 5:10. □ **20:8 «… yər yüzining tət bulungidiki əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa qiⱪidu»** — «Gog wə Magog» tooɣruluⱪ: Gog bəlkim «Magog»ning bexi boluxi mumkin («Əz.» 38:2-3ni kərüng). Xubḥisizki, uyoɣur tilidiki «yəjüj-məjüj» degən isim ibraniy tilidiki bu isimlardin qiⱪⱪanidi; lekin «Gog wə Magog» yalmawuzdək birhil məhluⱪ əməs, bəlki türlük əllərni kərsitidu. «Əz.» 38:1-39:29də, Hudaning «Gog wə Magog» bilən boloɣan uruxi bexarət ⱪilinoɣan. Biraⱪ bizningqə u urux «dəḥxətlik azab-oⱪubət» bilən baoɣliⱪ bolidu; ming yilning ahirida bolidioɣan, muxu ayətlərdə ayan ⱪilinoɣan «ahirⱪi urux» uningoɣa ohxaydioɣan boluxi mumkin bolsimu, u əməs. ■ **20:8** Əz. 38:2; 39:1; Wəḥ. 16:14. □ **20:9 «Ular yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…»** — yaki «ular zemin (demək Ⱪanaan, Pələstin)diki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…» yaki «ular pütün yər yüzini kezip...». ■ **20:10** Dan. 7:11; Wəḥ. 14:10; 19:20.

Qong aḳ təht — ahirḳi ḩəküm

11 Uningdin keyin, qong bir aḳ təht wə uningda Olturoɣuqini kərdüm. Asman bilən
zemin Uning yüzidin əzini ḳaqurup, ular turoɣan jay ḩərgiz tepilmaydu. 12 Mən
yənə katta bolsun, yaki təwən bolsun, əlgənlərning ḩəmmisining təhtning aldida
turoɣanliḳini kərdüm. Kitablar eqildi; andin yənə bir kitab — «Ḩayatliḳ dəptiri» dəp
ataloɣan kitab eqildi. Əlgənlərgə kitablarda hatiriləngini boyiqə əz əməliyitigə ḳarap
ḩəküm ḳilindi. ■ 13 Dengiz əzidə əlgənlərni tapxurup bərdi, əlüm wə təḩtisaramu
əzliridiki əlgənlərni tapxurup berixti. Ḩərkimning üstigə əz əməliyitigə ḳarap
ḩəküm ḳilindi. 14 Andin əlüm wə təḩtisara ot kəligə taxlandi. Mana ikkinqi əlüm
— ot kəlidur. 15 Kimning ismining «Ḩayatliḳ dəptiri»də yezilmioɣanliḳi bayḳalsa, ot
kəligə taxlandi.

21

Yengi asman, yengi zemin

1 Andin, yengi asman wə yengi zeminni kərdüm; qünki burunḳi asman wə
zemin ətüp kətkənidi, dengizmu məwjut bolmidi.■ 2 Muḳəddəs xəḩərning, yəni
Hudadin qiḳḳan, huddi əz yigitigə toy pərdazlirini ḳilip ḩazirlanoɣan ḳizdək yengi
Yerusalemning ərxtin qüxüwatḳanliḳni kərdüm.■ 3 Ərxtin yuḳiri kətürülgən bir
awazning mundaḳ degənlikini anglidim: «Mana, Hudaning makani insanlarning
arisididur; U ular bilən billə makanlixip turidu, ular Uning həlḳi bolidu. Huda Əzimu
ular bilən billə turup, ularning Hudasi bolidu. □ ■ 4 U ularning kəzliridiki ḩər tamqə
yaxni sürtidu; əmdi əlüm əsla bolmaydu, nə matəm, nə yioɣa-zar, nə ḳayoɣu-ələm
bolmaydu, qünki burunḳi ixlar ətüp kətti».□ ■
5 Təhttə Olturoɣuqi:
— Mana, ḩəmmini yengi ḳilimən! — dedi. U manga yənə:
Bularni hatiriliwal! Qünki bu səzlər ḩəḳiḳiy wə ixənqliktur, — dedi.■ 6 U yənə manga
mundaḳ dedi: —
«Ix tamam boldi! Mən «Alfa» wə «Omega»durmən, Muḳəddimə wə Hatimə
Əzümdurmən. Ussioɣan ḩərkimgə ḩayatliḳ süyining buliḳidin ḩəḳsiz berimən.□ ■
7 Oɣəlibə ḳiloɣuqi ḩərkim buloɣa mirashorluḳ ḳilidu; Mən uning Hudasi bolimən,
umu Mening ooɣlum bolidu.■ 8 Lekin ḳorḳunqaḳlar, etiḳadsizlar, yirginqliklər,
ḳatillar, buzuḳluḳ ḳiloɣuqilar, seḩirgərlər, butpərəslər wə barliḳ yaloɣanqiloɣa
bolsa, ularning ḳismiti ot bilən günggürt yenip turuwatḳan kəldur — bu bolsa ikkinqi
əlümdur».■

Yengi Yerusalem

9 Ahirḳi yəttə balayi'apət bilən toloɣan yəttə qinini tutḳan yəttə pərixtidin biri kelip,
manga səzləp:
— Kəl! Sanga Ḳozining jorisi bolidioɣan ḳizni kərsitip ḳoyay, — dedi.■

■ **20:12** Mis. 32:32; Zəb. 62:12; 69:28; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Wəḩ. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yəx. 65:17; 66:22; 2Pet. 3:13. ■ **21:2** Wəḩ. 3:12; 21:10. □ **21:3 «Ərxtin yuḳiri kətürülgən bir awaz»** — bəzi kona kəqürülmilərdə: «təhttin yuḳiri kətürülgən bir awaz» deyilidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 7:14, «Yər.» 24:7, 31:33, «Zək.» 8:8. ■ **21:3** Əz. 43:7. □ **21:4 «munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 25:8. ■ **21:4** Yəx. 25:8; Wəḩ. 7:17. ■ **21:5** Yəx. 43:19; 2Kor. 5:17; Wəḩ. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6 «Mən «Alfa» wə «Omega»durmən»** — grek tilida «Alfa» birinqi ḩərp, «Omega» ahirḳi ḩərptur — demək, Huda bax wə ahirdur. ■ **21:6** Yəx. 41:4; 44:6; 55:1; Wəḩ. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zək. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Wəḩ. 20:14,15; 22:15. ■ **21:9** Wəḩ. 15:6, 7.

10 Andin u meni Roһning ilkidə bolоған һalda yooған wə egiz bir taоққa elip
қoydi. U yərdin manga Hudadin qikқan mukəddəs xəһər Yerusalemning ərxtin
qüxüwatқanlikini kərsətti. □ ■ 11 Uningda Hudaning xan-xəripi bar idi, uning
julasi intayin қimmətlik gəһərning, yexil yaқuttək yaltiriоған hrustalning julasiоға
ohxaytti. 12 Uning qong һəm egiz sepili bar idi; sepilning on ikki dərwazisi bolup,
dərwazilarda on ikki pərixtə turatti. Һərbir dərwazining üstigə Israillarning on
ikki қəbilisidin birining ismi yeziloғanidi. 13 Məxrik təripidə üq dərwaza, ximal
təripidə üq dərwaza, jənub təripidə üq dərwaza wə məoғrip təripidə üq dərwaza
bar idi. 14 Xəһərning sepilining on ikki ul texi bolup, ularning üstigə on ikki isim,
yəni Қozining rosulining isimliri pütüklüktur.□ ■
15 Manga səz қiloған pərixtining қolida xəһərni, uning dərwaziliri wə uning sepilini
əlqəydioған altun қomux əlqigüq һasa bar idi. ■ 16 Xəһər tət qasa bolup, uzunluқi
bilən kəngliki ohxax idi. Pərixtə xəһərni һasa bilən əlqidi — on ikki ming stadiyon
kəldi (uzunluқi, kəngliki wə egizliki təngdur). □ 17 U sepilnimu əlqidi. Sepilning
қelinliқi insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz
қirik tət jəynək kəldi. □ 18 Sepilning қuruluxi bolsa yexil yaқuttin, xəһər əynəktək
süzük sap altundin bina қilinоғanidi. 19 Xəһər sepilining ulliri һərhil қimmətlik
yaқutlar bilən bezəlgənidi. Birinqi ul tax yexil yaқut, ikkinqisi kək yaқut, üqinqisi
һeқik, tətinqisi zumrət, 20 bəxinqisi қizil һeқik, altinqisi қizil қaxtax, yəttinqisi
serik kwarts, səkkizinqisi sus yexil yaқut, tokқuzinqisi topaz, oninqisi yexil kwarts,
on birinqisi səsün yaқut wə on ikkinqisi piroza idi. □ 21 On ikki dərwaza on
ikki mərwayit idi, demək dərwazilarning һərbiri birdin mərwayittin yasaloғanidi.
Xəһərning oғol yoli əynəktək süzük sap altundin idi.
22 Xəһərdə һeqқandaқ ibadəthana kərmidim, qünki Һəmmigə Қadir Pərwərdigar
Huda wə Қoza uning ibadəthanisidur. 23 Xəһərning yorutuluxi üqün қuyaxқa
yaki ayoға moһtaj əməs, qünki Hudaning xan-xəripi uni yorutқanidi, uning qirioғi
bolsa Қozidur. ■ 24 Əllər xəһərdiki yoruқluқta yüridu; yər yüzidiki padixaһlar
xanuxəwkitini uning iqigə elip kelidu. □ ■ 25 Uning dərwaziliri kündüzdə һərgiz
taқalmaydu (əməliyəttə u yərdə keqə zadi bolmaydu). ■ 26 Һərқaysi əllərning
xanuxəwkiti wə һərmət-izziti uning iqigə elip kelinidu.□ 27 Һərқandaқ һaram
nərsə wə һərқandaқ yirginqlik ixlarni қiloғuqi yaki yaloғanqiliқ қiloғuqi uningоға
kirəlməydu; pəқət nami Қozining һayatlik dəptiridə yeziloғanlarla kirələydu.■

22

1 Andin *pərixtə* manga hrustaldək parқirақ һayatlik süyi eқiwatқan dəryani kərsətti.
Dərya Hudaning wə Қozining təhtidin qikқan bolup, □ ■ 2 xəһərning oғol yolining

---

□ **21:10 «Andin u meni Roһning ilkidə bolоған һalda yooған wə egiz bir taоққa elip қoydi»** — «Roһ» muxu yərdə Hudaning Mukəddəs Roһini kərsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Wəһ. 1:10; 21:2. □ **21:14 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 48:31-34. ■ **21:14** Əf. 2:20. ■ **21:15** Əz. 40:3; Zək. 1:18. □ **21:16 «on ikki ming stadiyon»** — bir stadiyon 185 metr bolup, bu 2200 kilometrdur. □ **21:17 «sepilning қelinliқi insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz қirik tət jəynək kəldi»** — «jəynək» bolsa (yaki «gəz») jəynəktin қolining uqioғiqə bolоған arilik, yəni yerim metr; demək, sepilning қelinliқi 65 metrqə idi. □ **21:20 «қizil һeқik»** — yaki «sardoniks». **«қizil қaxtax»** — yaki «sardius», yaki «parқirақ қizil қaxtexi». **«serik kwarts»** — yaki «hrizolit», «peridot». **«sus yexil yaқut»** — yaki «beril». **«topaz»** — «topaz» bolsa serik rənglik bir yaқut. **«yexil kwarts»** — yaki «hrizopras». **«piroza»** — yaki «ametist». ■ **21:23** Yəx. 60:19; Zək. 14:7. □ **21:24 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:19-20, «Zək.» 8:22. ■ **21:24** Yəx. 60:3. ■ **21:25** Yəx. 60:11; Wəһ. 22:5. □ **21:26 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:5-7, «Һag.» 2:7. ■ **21:27** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Fil. 4:3; Wəһ. 3:5; 20:12. □ **22:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 36:38, 46:4, «Əz.» 47:1-9, «Zək.» 14:8. ■ **22:1** Əz. 47:1; Zək. 14:8.

otturisida ekiwatqanidi. Dəryaning bu təripidə wə u təripidimu on ikki hil mewə beridioɣan, ḩər ayda mewiləydioɣan ḩayatliq dərihi bar idi; dərəhning yopurmaqliri əllərning xipasi üqün idi.□ ■ 3 Lənət degən əmdi bolmaydu; Hudaning wə Qozining təhti xəḩərning iqidə bolup, Uning qul-hizmətkarliri Uning hizmət-ibaditidə bolidu. 4 Ular Uning jamalini köridu; Uning nami ularning pexanilirigə pütüklük bolidu.■ 5 U yərdə əsla keqə bolmaydu, nə qiraoɣ nurioɣa, nə quyax nurioɣa moḩtaj bolmaydu. Qünki Pərwərdigar Huda ularning üstidə yoridu, ular əbədil'əbədgiqə ḩəküm süridu.■

Ahirqi agaḩ-guwaḩ

6 Pərixtə manga:
— Bu sözlər ḩəkiqiy wə ixənqliktur; pəyoɣəmbərlərning roḩlirining Rəb Hudasi yeqin kəlgüsidə yüz berixi muqərrər boloɣan ixlarni Öz qul-hizmətkarlirioɣa körsitix üqün, pərixtisini əwətti, — dedi.□ ■

7 («Mana, pat yeqinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning sözlirini tutquqi kixi bəhtliktur!»)□ ■
8 Bularni angliouqi wə körgüqi mən Yuḩannamən. Bu ixlarni angliqinimda wə körginimdə, bularni manga körsətkən pərixtigə səjdə qiloɣili ayioɣi aldioɣa yiqildim. 9 Lekin u manga:
— Ḩərgiz undaq qilma! Mənmu Hudaning sən wə qerindaxliring boloɣan pəyoɣəmbərlər bilən ohxax qul-hizmətkarimən. Hudaoɣila ibadət qil! — dedi.■
10 U manga yənə:
— Bu kitabtiki bexarətning sözlirini peqətlimə; qünki bularning waqti yeqin kəldi. □ ■
11 Qəbiḩlik qiloɣuqi kixi qəbiḩlikni qiliwərsun; pəskəx kixi bolsa pəskəxliktə turiwərsun; ḩəkqaniy kixi bolsa ḩəkqaniyliqini yürgüziwərsun; pak-muqəddəs kixi bolsa pak-muqəddəsliktə turiwərsun, — dedi.

Əysa Məsiḩ biwasitə Yuḩannaoɣa sözləydu

12 «Mana, pat yeqinda kelimən! Ḩərkimning əməliyitigə qarap beridioɣinimni Özüm bilən billə elip kelimən.□ ■ 13 Mən «Alfa» wə «Omega», Birinqi wə Ahirqi, Muqəddimə wə Hatimə Özümdurmən».□ ■

14 Ḩayatliq dərihining mewisidin nesip bolux wə dərwaziliridin xəḩərgə kirixkə muyəssər bolux üqün tonlirini yuoɣanlar bəhtliktur! 15 Xəḩərning sirtidikilər —

□ **22:2** **«on ikki hil mewə beridioɣan, ḩər ayda mewiləydioɣan ḩayatliq dərihi»** — yaki «on ikki qetim mewigə kiridioɣan, ḩər ayda mewiləydioɣan ḩayatliq dərihi». ■ **22:2** Wəḩ. 2:7. ■ **22:4** Wəḩ. 3:12. ■ **22:5** Yəx. 60:19; Zək. 14:7; Wəḩ. 21:23. □ **22:6** **«yeqin kəlgüsidə yüz berixi muqərrər boloɣan ixlar»** — yaki «tuyuqsiz yüz berixi muqərrər boloɣan ixlar». **«bu sözlər ḩəkiqiy wə ixənqliktur»** — bu sözlər 19:9 wə 21:5dimu tepilidu, xu yərdə aldinqi ixlarni (21:1-5) təstiqlax üqün eytiloɣan. Əmma muxu yərdə, xübḩisizki, pütkül kitabning məzmunini yaki ḩəttə yaki pütkül Injilning məzmunini yaki pütkül Təwrat-Injilning məzmunini körsitiximu mumkin. **«pəyoɣəmbərlərning roḩlirining Rəb Hudasi»** — muxu yərdə Rəb Əysani körsətsə kerək (1:1ni körüng). ■ **22:6** Wəḩ. 1:1; 19:9; 21:5. □ **22:7** **«Mana, pat yeqinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning sözlirini tutquqi kixi bəhtliktur!»** — bu sözlər Rəb Əysaning, əlwəttə. ■ **22:7** Wəḩ. 1:3. ■ **22:9** Ros. 10:26; 14:14; Wəḩ. 19:10. □ **22:10** **«Bu kitabtiki bexarətning sözlirini peqətlimə»** — mənisi bəlkim, oqurmənlərgə oquq bolsun, məhpiy bolmisun. ■ **22:10** Dan. 8:26; 12:4; Wəḩ. 1:3. □ **22:12** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 40:10, 62:11. ■ **22:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḩ. 2:23. □ **22:13** **«Mən «Alfa» wə «Omega»...»** — grek tilida «alfa» birinqi ḩərp, «omega» ahirqi ḩərptur. Demək, Əysa Məsiḩ bax wə ahirdur. ■ **22:13** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12; Wəḩ. 1:8; 21:6.

itlar, seḩirgərlər, buzukluk ḳiloɣuqilar, ḳatillar, butpərəslər, yaloɣanqilikḳa huxtar boloɣanlar wə əməl ḳiloɣuqilardur.■

16 «Mənki Əysa jamaətlərni dəp silərgə bu ixlarning guwaḩliḳini yətküzüx üqün
pərixtəmni əwəttim. Dawutning Yiltizi ḩəm Nəsli, Parlaḳ Tang Yultuzidurmən!»■

17 Roḩ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu.
Anglioɣuqi: «Kəl!» desun.
Ussioɣuqi ḩərkim kəlsun, halioɣan ḩərkim ḩayatliḳ süyidin ḩəḳsiz iqsun.□ ■

Hatimə

18 Mənki bu kitabtiki bexarətning səzlirini angliɣanlarɣa guwaḩliḳ berip agaḩlandurimənki: kimdikim bu səzlərgə birnemini ḳoxsa, Huda uningɣa bu kitabta yeziloɣan balayi'apətlərni ḳoxidu. □ 19 Kimdikim bu bexarətlik kitabning səzliridin birər səzni elip taxlisa, Hudamu uningdin bu kitabta yeziloɣan ḩayatliḳ dərihidin wə muḳəddəs xəḩərdin bolidioɣan nesiwisini elip taxlaydu.■
20 — Mana, bularɣa agaḩ-guwaḩ Bərgüqi bolsa mundaḳ dəydu:

— «Xundaḳ, pat yeḳinda kelimən!»

— «Amin! Kəl, ya Rəb Əysa!»

21 Rəb Əysa Məsiḩning meḩir-xəpḳiti barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə boloɣay, amin!

■ **22:15** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ **22:16** Yəx. 11:10; Rim. 15:12; 2Pet. 1:19; Wəḩ. 1:1; 5:5. □ **22:17 «Roḩ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu» —** «Roḩ» — Muḳəddəs Roḩtur. «Toy bolidioɣan ḳiz» dəgənlik jamaətni kərsitidu. 19-bab 7-, 8-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **22:17** Yəx. 55:1; Yḩ. 7:37. □ **22:18 «Mənki bu kitabtiki bexarətning səzlirini angliɣanlarɣa guwaḩliḳ berip agaḩlandurimənki» —** «Mənki» degən səz bəzi alimlar, 18-19-ayəttiki səzlərni rosul Yuḩannaningki dəp ḳaraydu. Biraḳ Yuḩanna əzini biwasitə kərsətmigəqkə (1:9ni kərüng), xundaḳla 20-ayəttə Rəb Əzi eniḳ kərsitilgəqkə biz səzlərni Rəbningki, degən pikirgə mayilmiz. ■ **22:19** Ḳan. 4:2; 12:32; Pənd. 30:6; Wəḩ. 13:8; 17:8.